1316

TERTIA
AC POSTREMA
SYNTAGMATIS
IVRIS VNIVERSI
PARS.

Inqua de negotiis, quæ ex rebus & personis oriuntur, & quotidie controuertuntur, agitur; Iurisconsultis, in foro versantibus & magistratibus opus vtilissimum; legibus omnium ferè gentium, & praxi forensi illustratum.

Authore PETRO GREGORIO Tholosano I. V. Doctore, & professore publico in Academia Tholosana.

FACULTÉ DE D.
Bibliothèque
DE TOULOUSE

LVGDVNI,
APVD ANTONIVM GRYPHIVM.

M. D. LXXXII.

Cum Priuilegio Cæsareæ maiestatis, & Regis Gallorum Christianissimi.

17 De ſuſpenſione, & crucifixione. 430
18 De lapidatione, & iaculorum confeſsione. 432
19 De præcipitatione, & ſubmerſione. eodem.
20 De beſtiarum obiectione. 433
21 De peſte. 434
22 De bello. 435
23 De fame. 437
24 De pœna excoriationis. 439
25 De ſectione per ſerram, & phthyriaſi. 440
26 De abſorbitione à terra. eodem.
27 Alia mortis ſupplicia extra ſacram paginam. 441
28 De pœna diuina alterius ſeculi. 442
29 De pœnis in iure pontificio vſurpatis, & de infamia. 444
30 De depoſitione, degradatione, ſeu exauthoratione. 448
31 De publicatione bonorum, ſeu confiſcatione. 450
32 De detruſione in monaſterium. 455
33 De pœna carceris temporalis, vel perpetui. 456
34 De pœnis iuris ciuilis. 461
35 De ſtigmatum inuſtione. 462
36 De damnatione in metallum, & in opus aliud publicum, & de ſeruis pœnæ. 463
37 De aliis pœnarum generibus. eodem.
38 De lictoribus, & carnificibus. 465

LIB. XXXII. De accuſationibus.

Cap. 1. DE criminum diſquiſitione. 467
2 De mediis, quibus deteguntur crimina. 468
3 De monitione. 470
4 De delatione, & delatoribus. eodem.
5 De exceptione criminum. 473
6 De querela ſeu querimonia, & inquiſitione criminum. 474
7 De accuſatione ſolemni. 476
8 Cur nomina accuſantium, accuſatorum, & iudicum apponantur libellis accuſationis. 478
9 De iudice legitimo criminis admiſsi in via publica, ſeu regia. 480
10 Num magiſtratus municipales, vt conſules, vel capitolini, vel eſcheuini dicti, poſsint de criminibus cognoſcere. 481
11 De ſubſcriptione libelli accuſationis. 484
12 Qui accuſare non poſſunt ob delictum, vel eius ſuſpicionem. eodem.
13 De prohibitione accuſandi ob ſexum. 487
14 De prohibitione accuſationis ob ætatem. 490
15 Quare, & quomodo magiſtratibus, & quibus, interdictum eſt accuſare: & accuſari qui nequeunt. eodem.
16 De perſonis reiectis ab accuſando ob ſtatus conditionem. 493
17 De prohibita liberis patronorum, & ſeruis dominorum accuſatione. 495
18 De aliis qui accuſare non poſſunt. 496
19 Qui accuſari poſsint. 497
20 De accuſatorum delictis, & primùm de calumniatoribus. 498
21 De præuaricatione. 500
22 De terguerſatione. 501
23 De abolitione criminum. 502
24 De iudicio criminum, & differentiis inter ciuilia & criminalia iudicia. 504
25 De aliis differentiis ciuilium, & criminalium cauſarum. 509
26 De alia differentia ciuilium, & criminalium negotiorũ, ex ordine iudiciali. 510

De pœna

27 De pœnarum impoſitione. 511
28 De ſuppliciorum ſeu pœnarum executione. 512
29 De cadaueribus punitorum. 513

LIB. XXXIII. De crimine diuinæ imminutæ maieſtatis.

Cap. 1. QVid maieſtas. 514
2 De diuerſa ſpecie maieſtatis 515
3 Quid maieſtatis læſæ crimen. 516
4 De hæreticis, quid hæreſis & hæreticus. eodem.
5 De diuerſitate ſectarum hæreticorum. 519
6 De iudicibus, & iudicio hæreticorum. 520
7 In hæreticorum iudicijs quæ perpendenda. 522
8 De pœnis hæreticorum. 524
9 De cautionibus contra hæreticos. 527
10 De aliis criminibus maieſtatis diuinæ. 530
11 De ſchiſmaticis. eodem.
12 De blaſphemis. 531
13 De ſimonia, & ſimoniacis. 534
14 De ſacrilegis. 541
15 De termis veri ſacrilegij. 544
16 Vindictæ diuinæ in ſacrilegos exempla. 546
17 De quibuſdam ſacrilegijs alterius generis. 549
18 De pœnis quaſi ſacrilegij. 550
19 De lege Iulia peculatus. eodem.
20 De lege Iulia de reſiduis. 552
21 De ſacrilegio violationis aſylorum: & de aſylis, quæ Galli dicunt *Franchiſes*. eod.
22 In quibus non obtinuit ius aſyli. 556
23 De ſepulchro violato. 557

LIB. XXXIIII. De ſortilegis & maleficis.

Cap. 1. DE nomine malefici, magi, mathematici, ſortilegi, & aliis quibuſdam. 564
2 De diſtinctione artium magicarum, & maleficiorum: & maleficia per pharmaca fieri. 566
3 De diuinatione. 568
4 Quæ prædictiones vetitæ non ſint. 572
5 Quæ ſortes, & quando non ſint prohibitæ. 572
6 De quibuſdam aliis diuinandi generibus. 574
7 De generali diuinationis prohibitione. 575
8 Cur aliquando diuini & ſortilegi verum proferant. 578
9 De artibus magicis mirabilium & ſcelerum effectricibus. 579
10 De incantationibus, quibus relatum eſt fuſos hoſtes fuiſſe. 581
11 De maleficis & incantationibus, hominem, animalia, abáſque res interimentibus, vel iiſdem nocentibus. 583
12 De amatorijs incantationibus. 586
13 De elementorum per magos turbatione. 589
14 Leges, & exempla gentium in puniendis diuinis, maleficis, & mathematicis. 590
15 De pœna diuinorum, ſeu mathematicorum. 593
16 De mirabilibus actibus aliis magicis, præſtigiis, & metamorphoſi. 595
17 De magicis circa morborum curationem. 598
18 De magicis ad bonum quendam finem. 599
19 De ſpectris. 601
20 De lamijs & ſtrigibus, ſeu ſagis. 602

Vnde,

21 Vnde, & quando vis incantationibus tributa eſt. 610
22 De remediis maleficiorum ex antiquorum obſeruationibus. 614

LIB. XXXV. De crimine læſæ ſeu imminutæ maieſtatis humanæ.

Cap.1. DE generali criminis maieſtatis humanæ conſideratione. 619
2 De perſonis perpendendis accuſantium, accuſatorum, & iudicum, & negotiis. 625
3 De coniurationibus aduerſus alios, quàm reges. 628
4 De crimine maieſtatis contra legatos Reipub. 629
5 De proditionis crimine. 632
6 De ſeditionis crimine. 638
7 De aliis læſæ maieſtatis criminibus. 643
8 De maledicis principis. 644
9 De infractore aggerum Nili, ſalui conductus, & ſe gerente pro magiſtratu. 646

LIB. XXXVI. De publicis criminibus alijs.

Cap.1. DE falſo. 648
2 De falſa moneta. 651
3 De falſo alio modo, quàm in moneta, facto vel dicto commiſſo. 659
4 De mutatione nominis. 660
5 De falſo in ſcriptura commiſſo. 662
6 De crimine adulterij. 665
7 De adulteriis mixtis cum aliis criminibus, & de inceſtu. 672
8 De raptu, & raptoribus. 674
9 De ſtupro in virgines, & viduas. 677
10 De præpoſtera libidine. 679
11 De lenonibus, & lenis. 680
12 Non tantùm ipſas fornicationes & adulteria, ſed & præludia, per quæ ad ea peruenitur, legibus puniri. 682
13 De aliis capitulis quæ pertinent ad legem Iuliam de adulteriis. 685
14 De alia præpoſtera, & abominanda libidine. 686
15 De lege Cornelia de ſicariis, vel de homicidio. 687
16 De caſtratione. 692
17 De cauſis aliis ad Corneliam legem de ſicariis pertinentibus. 693
18 De veneficiis. 694
19 De incendiariis. 697
20 De inuoluntariis homicidiis. 700
21 Cauſæ, ex quibus homicidia excuſantur à pœna, vel leuius caſtigantur quàm lege Cornelia. 704
22 De homicidio ſuiipſius. 709
23 De quibuſdam ſpeciebus aliis homicidiorum. 712
24 De parricidio. eodem.
25 De vtraque vi, publica & priuata, legis Iuliæ. 718
26 De vi offenſiua. 726
27 De pœna propria vtriuſque capitis legis Iuliæ de vi publica, & priuata. 728
28 De crimine legis Iuliæ repetundarum, vel de repetundis. 729
29 De ambitu. 733
30 De lege Iulia de annona. 739
31 De crimine legis Flauiæ de plagiariis. 742

LIB. XXXVII. De priuatis delictis.

Cap. 1. DE furto. 746
2 De pœna extraordinaria furum. 752
3 De confideratione rerum in furtis, & primùm rerum nauticarum. 755
4 De furtis ruſticarum rerum, & primùm inſtrumentorum. 756
5 De furtis animalium, & abigeatu. 757
6 De furtis arborum, & fructuum. 760
7 De frugibus furto ſublatis. 762
8 De tigno iniuncto. 764
9 De expilatoribus hæreditatis. eodem.
10 De furtis perpendendis ratione perſonæ quæ furatur, & à qua accipitur. 766
11 De crimine rerum amotarum. 767
12 De furtis, & furibus domeſticis. 768
13 Obſeruanda quoque eſſe loca, vbi, & vnde furta fiant, docetur. 769
14 De aliis circunſtantiis perpendendis in furti iudicio. 771
15 De receptatoribus latronum. 773

LIB. XXXVIII. De iniurijs & contumelijs.

Cap. 1. QVid iniuria ſeu contumelia, & an ſit vindicanda. 775
2 Quando iniuria fieri dicatur. 780
3 De his quæ perpendi debent in iniuriis iudicandis. 781
4 De cariuario. 786
5 De verbis illata iniuria, ſeu de contumelia. 789
6 De iniuriis ſcripto factis. 791
7 De iniuriarum abolitione. 792
8 De pignerationibus, ſeu iure repreſſaliorum. 795
9 De lege Aquilia. 798
10 De ſeruo corrupto. 801
11 De noxalibus actionibus. 802
12 Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 804

LIB. XXXIX. De pluribus alijs priuatis delictis.

Cap. 1. DE quibuſdam extraordinariis delictis. 808
2 De ludo. 812
3 De aleæ luſu vetito, & de aleatoribus. 813
4 De ludis permiſſis. 816
5 De ſpectaculis. 818
6 De alio crimine extraordinario, de otio. 825
7 De iis, qui popinas frequentant. 829
8 De ebrietate. 832
9 De interdicta venatione hominum. 834
10 De venatione ferarum interdicta. 836
11 De laruis, & perſonatis. 839
12 De bonorum decoctoribus. 840
13 De termino moto. 842
14 De crimine ſtellionatus. 845
15 De mendacij crimine. 846

LIB. XL. De vſucapionibus.

Cap. 1. QVid ſit vſucapio. 850
2 De rebus, quæ vſucapi poſſunt, vel non poſſunt. 852

De per

3 De perſonis, quæ vſucapere poſſunt. 855
4 De poſſeſſione, quæ requiritur in vſucapione. 856
5 De continuatione poſſeſſionis, & temporibus vſucapionum. 857
6 De temporis initio, medio, & fine conſiderando in vſucapione: & de vſurpatione ſeu interceptione vſucapionis. 864
7 De titulo vſucapionis, ſeu præſcriptionis. 867
8 De bona fide requiſita in vſucapione. 871
9 De perſonis pro bona vel mala fide conſiderandis. 873
10 De effectu vſucapionis. 874
11 De rationibus inducendæ & approbandæ vſucapionis. 874

LIB. XLI. De ſucceſſionibus conuentionalibus.

Cap. 1. DE ſucceſsionibus, & hæreditate in vniuerſum. 877
2 De hæreditate quæ ex contractu defertur, primúmque ex donatione cauſa mortis. 880
3 De ſucceſſione mortui, quæ pacto defertur. 881
4 De pacto de futura ſucceſſione viuentis improbato. 882
5 Diſſolutio antinomiarum in pacto de hæreditate viuentis. 886
6 Examinantur quædam antinomiæ de pacto ſucccedendi inter patrem & filium. 893
7 De pacto in contractu matrimonij appoſito, vt primogenitus ſuccedat in aliqua parte bonorum parentum, ſecundum ius quo vtimur. 895
8 De pacto, de conſeruanda hæreditate. 901
9 De pacto, de non ſuccedendo in iure quæſito. 902
10 De pacto, de non ſuccedendo facto à filio vel filia, aliquo accepto à patre, quid ſtatuat ius ciuile. 903
11 De renunciatione ſucceſſionis, quæ fit à filia dote contenta, ex iure pontificio & vſitato. 904
12 Quando filia renuncians dicatur dote contenta. 906
13 De perſonis, quibus fit renunciatio ſucceſſionis per filiam dotatam. 908
14 De renunciatione ſucceſſionis præſentis & futuræ, & de dolo & metu interuenientibus. 910
15 De iuramento, quod in renunciatione ſucceſſionis interuenit, & de gratia eiuſdem 911
16 De ſuperuiuentia filiæ patri poſt pactum. 912
17 Notabiles caſus, in quibus filia, non obſtante renũciatione, ſuccedere poteſt. 913
18 De ſecunda ſpecie acquiſitionis, ſucceſſionis per epiſtolam. 914

LIB. XLII. De teſtamentaria ſucceſſione.

Cap. 1 CVr prius de teſtamentaria quàm inteſtati ſucceſſione agamus. 916
2 De definitione teſtamenti. 918
3 De teſtamentorum diſtinctione ſeu diuiſione. 920
4 De teſtamento ſolemni & in ſcriptis facto. 922
5 De teſtamento nuncupatiuo. 924
6 De militari teſtamento. 927
7 De quibus teſtari poſſumus. 930
8 De qualitate perſonarum, quæ teſtari poſſunt. 933
9 De requiſitis in teſtamentis. 938
10 De ſecundis inſtitutionibus, ſeu ſubſtitutionibus. 940
11 De diuiſione ſubſtitutionum. 941
12 De vulgari ſubſtitutione. 944
13 Quis præferatur in ſucceſſione teſtatoris, an tranſmiſſarius inſtituti, an ſubſtitutus

ſtitutus vulgaris. 946
14 An fiſcus ſuccedens inſtituto indigno, præferatur ſubſtituto vulgari. 948
15 Num repudiante hæreditatem inſtituto filio vel ſerno, pater vel dominus excludant ſubſtitutum vulgarem. 949
16 De effectu ſubſtitutionis vulgaris, & eius interitu. 950
17 De ſubſtitutione pupillari, eiúſque definitione, & diuiſione. 952
18 De quibus bonis fiat ſubſtitutio pupillaris. 953
19 An ſubſtitutus excludat aſcendentes pupilli, aut matrem in legitima & hæreditate ab inteſtato eis debita. 954
20 Quis poſſit ſubſtituere pupilluriter. 957
21 De forma ſubſtitutionis pupillaris. 960
22 Quibus ſubſtitui pupillariter poſſit. 961
23 Anacephaleoſis pupillaris ſubſtitutionis, effectus, rationes, & modi extinctionis eiuſdem. 567
24 De exemplari ſubſtitutione. 569
25 De militari ſubſtitutione. 972
26 De compendioſa ſubſtitutione. 973
27 De ſubſtitutione breuiloqua, ſeu reciproca. 976
28 De fideicommiſſaria ſubſtitutione. 981
29 De iis, quibus fideicommiſſum relinqui poteſt, & de reliquis quæ ad hanc ſubſtitutionem pertinent. 989
30 De extinctione fideicommiſſi. 994
31 De Trebellianicæ deductione. 996
32 De legatis. 1001
33 Quibus legari poteſt, & de effectu actionibus, & rationibus legatorum. 1009
34 De lege Falcidia, ſeu diminutione legatorum. 1013
35 Cuius perſonæ inſtitutio poſſit in teſtamento fieri. 1020
36 De fine propter quem ea quæ diximus in ſuperioribus de teſtamentis, ſumma cum prouidentia & labore tradita ſunt, & de ratione eorundem. 1025

LIB. XLIII. De mediis, quæ ad cauſam teſtati & inteſtati pertinere poſſunt.

Cap 1. DE codicillis. 1028
2 De bonorum poſſeſſionibus. 1032
3 De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. 1034
4 De bonorum poſſeſſione contra tabulas. 1036
5 De bonorum poſſeſſionibus ab inteſtato delatis. 1039

LIB. XLIIII. Præludia ad cauſam inteſtati.

Cap 1. QVibus modis cauſa inteſtati ex cauſa teſtamenti oriri poſſit. 1041
2 De præteritione filiorum. 1044
3 De exhæredatione liberorum. 1048
4 De inofficioſo teſtamento. 1053
5 De legitima. 1058
6 De aliis modis, quibus teſtati cauſa ad cauſam inteſtati perueniat. 1069

LIB. XLV. De ſucceſſionibus inteſtati.

Cap. 1 DE inteſtati ſucceſſione in genere. 1071
2 De ſucceſſione deſcendentium filiorum & filiarum ex legitimo matrimonio, ſecundum iura ciuilia & pontificia. 1072

5 De ſucceſſione inteſtati filiorum primogenitorum, ſecundum leges & conſuetudines regionum. 1075
4 De more gentium in ſucceſsione filiorum & filiarum diuerſo. 1079
5 De ſucceſsione liberorum legitimorum tantùm. 1081
6 De ſucceſsione filiorum naturalium tantùm & ſpuriorum. 1082
7 De filiorum legitimatorum ſucceſsione inteſtati. 1084
8 De nepotum ſucceſsione. 1087
9 De ſucceſsione delata aſcendentibus inteſtatorum deſcendentium. 1090
10 De rationibus & exceptionibus ſucceſsionum inteſtati aſcendentium, & de legibus harum ſucceſsionum extra ius Iuſtinianeum. 1094
11 De ſucceſsione inteſtati collateralium, fratrum, filiorúmque. 1097
12 De ſucceſsione collateralium vlterioris gradus, quàm fratrum. 1101
13 De legibus ſucceſsionis collateralium alterius iuris quàm Romani. 1103
14 Quando ſuccedant ſibi ab inteſtato vir & vxor. 1107
15 De aliis ſucceſsionibus inteſtatorum, delatis aliis quibuſdam perſonis. 1113
16 De delatione ſucceſsionis inteſtati in fiſcum. 1115

LIB. XLVI. De acquirenda vel amittenda hereditate.

Cap. 1. DE ratione huius libelli. 1117
2 De iure deliberandi. 1118
3 De confectione & iure inuentarij hæreditarij. 1124
4 De adeunda hæreditate. 1128
5 De effectibus, & rationibus additionis. 1131
6 De repudianda hæreditate. 1134
7 De petitione hæreditatis. 1138
8 De collatione bonorum. 1143
9 De modis, quibus alicui adimitur hæreditas, vel pars eius, obiter. 1149
10 De coniunctione & diſiunctione, quibus vtimur in iure accreſcendi perpendendo, in ſucceſsionibus, aliiſque iuris negotiis. 1151
11 De iure accreſcendi, & non decreſcendi. 1153

LIB. XLVII. De iudicijs & iudicibus, & eorum iuriſdictione & adminiſtru.

Cap. 1. DE iudiciorum comprobatione. 1167
2 De nominis iudicij acceptione. 1173
3 De definitione iudicij. 1174
4 De diuiſione iudicij. 1175
5 De diuiſione iudiciorum, ratione cauſarum quæ deducuntur in iudicium. 1178
6 De diſtinctione alia iudicij, ordinarij & extraordinarij. 1179
7 De rebus quæ deducuntur in iudicium, & de præcautione circa conſultationem. 1182
8 De perſonis quæ iudicia exigunt, & de ordine dicendorum ſequentibus libris. 1186
9 De iudicum conſideratione ex eorum perſona: & primùm de prohibitione iudicandi per naturam. eadem.
10 De iis, qui lege prohibentur iudicare. 1191
11 Qui moribus iudicare prohibeantur. 1196
12 De iudicum & magiſtratuum diſtinctione, propter diuerſam dignitatem & poteſtatem. 1200
13 De imperio magiſtratuum in genere. 1203
14 De gladij iure. 1205

De impe

15 De imperio & poteſtate Conſulum Romanorum. 1209
16 De Patritiatus dignitate. 1215
17 De Dictatoris poteſtate & imperio. 1221
18 De Magiſtro equitum, & eius imperio. 1224
19 De Decemuiris, & Triumuiris ſummi imperij. 1225
20 De monarchiæ imperio, & poteſtate eius apud Romanos. 1227
21 De diſtinctione iudicum, ratione imperij & iuriſdictionis. 1230
22 De iudicibus delegatis in genere. 1238
23 De iudicibus, qui ex numero equitum Romæ eligebantur. 1243
24 De centumuiris iudicibus. 1245
25 De ſenatoribus Romanorum, & ſenatu. 1247
26 De ſenatu aliarum gentium, quàm Romanorum. 1253
27 De ſenatu Gallicano. 1255
28 De conſilio principis, ſeu de prætoriano conſilio. 1260
29 De cancellario ſeu nomophylace, vel iuris præfecto Galliæ. 1262
30 De prætoribus, & de præfectis prætorio diuerſis. 1268
31 De Ædilibus. 1275
32 De prouincialibus magiſtratibus aliis quàm prætoribus. 1278
33 De rectoribus prouinciarum in Gallia. 1285
34 De Tribunis plebis. 1290
35 De Præfecto vrbi. 1292
36 De aliis magiſtratibus quibuſdam per Satyram. 1296
37 De iudicibus mercatorum. 1300
38 De iudicibus ſummis & inferioribus ærarij Gallici. 1303
39 De arbitris & compromiſſariis. 1307
40 De adminiſtris iudiciorum, & iudicum. 1316
41 De ſcribis, & amanuenſibus. 1324
42 De aliis notariis ſeu tabularijs publicis. 1327

LIB. XLVIII. De ordine iudiciorum.

Cap. 1. DE ordinatione iudiciorum in genere. 1334
2 De citatione, ſeu vocatione in ius. 1336
3 De contumacia. 1342
4 De ſatiſdatione iudiciali. 1349
5 De libelli oblatione. 1351
6 De litis conteſtatione. 1355
7 De iuramento calumniæ. 1357
8 De dilationibus. 1358
9 De probationibus. 1362
10 De probationibus quibuſdam in ſpecie. 1365
11 De præſumptionibus, & ſuſpicionibus. 1367
12 De tortura ſeu quæſtione. 1369
13 De teſtibus. 1375
14 De probatione, & productione inſtrumentorum. 1386
15 De purgatione vtraque, vulgari & canonica. 1390
16 De duello & monomachia, ſeu ſingulari certamine. 1395
17 De concluſione litis. 1403

LIB. XLIX. De legitimis perſonis, inter quas iudicia feruntur.

Cap. 1. DE foro legitimo conſtituendo, ratione actorum, reorũ, & negotiorum. 1405
2 A quibus agatur, & qui conueniri poſſunt. 1408

3 De iudicum reiectiõne, & ſubſortitione. 1410
4 De procuratoribus ad lites. 1415
5 De quibuſdã aliis ſpeciebus procuratoris ad lites, vt de Syndico, & actore. 1420
6 De aduocatis. 1423
7 De aduocatis, & cognitoribus, ſeu procuratoribus regiis, & fiſci. 1431
8 De ſalario aduocatorum. 1434

LIB. L. De ſententia, & iureiurando.

Cap. 1. DE ſententia formanda in genere. 1438
2 De appellationibus. 1446
3 De iuramento in genere, & iurandi neceſſitate. 1459
4 De iuramenti finitione, diuiſione, déque iuramento temerario, & promiſſorio. 1460
5 De confirmatorio contractuum iuramento. 1462
6 De iuramento ad iudicij & ſententiæ definitionem pertinente. 1465
7 De quibus iuretur, & de iis qui iurare debent vel coguntur. 1468
8 De iuramenti quibuſdam formulis. 1470
9 De viribus & effectu iuramenti. 1474
10 De periurio, & eius pœna generaliter. 1476
11 De pœna periurij, ſecundum ius poſitiuum ſcriptum ciuile, & pontificium. 1480
12 De interpretatione, abſolutione, nullitate, & remiſſione iuramenti. 1481

FINIS ELENCHI LIBRORVM.

Et cc. Tertiæ par. Synt. iur. vni.

IN TER

IN TERTIAM PARTEM
SYNTAGMATIS IVRIS
VNIVERSI, PERIOCHA.

EXPENSIS rebus & perſonis ea qua potuimus diligentia ſeorſum & ſeparatim, reſtant negotiorum compoſitiones enucleandæ in tertia hac iuris parte, quæ verſatur aut circa res acquirendas, aut amittendas, aut conſeruandas, ex quibus non bene compoſitis ſequuntur lites, crimina & iudicia, & media quædam quæ ea præparant. Primùm itaque acquirendi & amittendi modos lib. 20. c. 1. proponimus vniuerſaliter, horumq; iuriſgentium præcipuos ſtatim c. 2. ſubiungimus ſingulari explicatione, per occupationem & inuentionem c. 3. deinc 4. captionem ab hoſtibus, cui accedit ius poſtliminij in c. 5 & c. 6. redemptionis: & c. 7. per natiuitatem, & c. 8. per alluuionem, in c. 9. per acceſſionem artificialem, quæ vel iungit vel vnit, vel confundit res. Sequitur 10. modus per traditionem: atque per quas perſonas hæc acquirantur in 11. docemus, & in 12 quomodo amittantur, oſtendimus.

Fit inde commodè tranſitus lib. 21. ad conuentiones in genere, quibus negotia pleraque tractantur & componuntur, res quæruntur & diſtrahuntur: & harum conuentionum neceſſitatem primùm demonſtramus c. 1. quid illæ ſint, quæ contineant, quomodo fidem præſtandam admittant, 2. Quomodo obligent, quid ve ſit obligatio, & quas ſpecies habeat ciuiles vel naturales, honorarias, mixtas 3. Quæ res veniant in conuentionem 4. Quæ perſonæ pacſci poſſint legitimè 5. De formulis conueniendi in genere, 6. De conuentionum eſſentialibus, rationibus & cauſis, 7. Additis & actionibus variis, in 8. Et interdictis 9. De incrementis actionum per id quod intereſt, 10. aut per culpam, & de culpa 11. Per caſum fortuitum, & de caſibus fortuitis 12. Per dolum, & de dolo 13. Per moram, & de mora 14. Per inficiationem & impenſas 15. Et poſtea tractamus de minutione vel ſublatione obligationum & actionum, per impenſarum deductionem, in 16. Per exceptiones, & de exceptionibus, in 17. Per ſolutionem & de ſolutionibus 18. Per acceptilationem, & de acceptilationibus 19. Per nouationes, & de nouationibus communibus 20. & quæ litis conteſtatione fiunt 21. Per compenſationem, & de compenſationibus 22. Deſcendimus poſtea ad ſpecies conuentionum re, verbis, literis, & conſenſu celebratarum.

Quocirca lib. 22. ſingulari nomine de mutuo agimus in c. 1. vbi quid ſit mutuum, & quæ in eo contemplanda ſunt admonemus, c. 2. Agimus & 3. de mutuo vſurario, & de vſuris. Item in 4. de earum extinctione & permiſſione. In 5. verò de mutui re-

petitione & eius condictione. Deinc 6. de prahenſione & carceratione debitorum. In 7. de dilationibus ſoluendi. Et commodè in 8. de beneficio iuris, nempe de ceſsione bonorum. Sequitur 9. qui cedere bonis poſsint, & qui non. Et in 10. pro quibus debitis. Rurſum in 11. de præſcripta cedendi formula. Et in 12. quòd ceſsio non porrigitur ad fideiuſſores. De fine præcipuo ceſsionis 13. c. docet. Et ſtatim 14 de rationibus ceſsionis indultæ: & num huic beneficio renunciari poſsit, 15. admonet. Annectitur & 16. alia mutui ſpecies, indebitum ſolutum, & de condictione eius. In 17. quæ ab illa excipienda ſint.

Sequuntur in lib. 23. alij contractus re initi, explicati. Vt commodatum, c. 1. Precarium & precaria, 2. Depoſitum, & eius ſpecies ſequeſtratio, ſponſio, in 3. Et repetitio depoſitorum, 4 Pignus antichris, hypotheca, 5. Prætorium & iudiciale pignus, 6. Teſtamentarium, 7. Legale ſeu tacitum, 8. Conuentionale, 9. Actio hypothecaria ſeu pignoratitia, 10. Prioritas & priuilegia hypothecarum, 11. Et extinctio earundem, 12.

Hunc librum alius 24. ſequitur, qui verborum obligationes docet: de ſtipulationibus, c. 1. de actionibus earum, 2. de fideiuſſoribus, 3. & actionibus fideiuſſionis contra fideiuſſores, 4. vel contra debitorem principalem, 5. vel contra confiaciuſſores, 6. de conſtituto, 7. de duobus reis conſtituendis, 8. de pollicitatione, 9. de voto, 10. de nouationibus & delegationibus remiſsiuè, 11. vt de acceptilationibus & Aquiliana ſtipulatione, 12. Succedit admonitio de literarum obligationibus, vbi mutuum fictitium breuiter 13. c. explanatur.

Methodus poſteà de conuentionibus conſenſu initis agi deſiderat, & proinde liber 25. ſingularu eſt in emptione explicanda, quid contineat nomen eius, c. 1. quomodo finiatur, 2. quid mercatus & nundinæ, 3. quæ res emi vendiue poſsunt, 4 Num res dotales veneant rectè, 5. aut fructus futuri, 6 quæ non ſunt in commercio, 7. Temporaliáue Eccleſiarum, 8. aut quæ in titulum clericorum ſunt data, 9. alienæ res, 10. & quæ mentis ſunt, 11. Deinc de pretio agitur requiſito emptioni, 12. certo, 13. iuſto, 14. Et de conſenſu perſonuq; quæ conſentiunt, & contractum emptionis peragunt, in 15 Et de laudimijs quæ ratione venditionis præſtantur, 16. De forma & pactis quæ emptioni accedunt, circa arrã, ſcripturam, addictionem in diem, legem commiſsoriam, & alia, in 17. de natura emptionis & fine, 18. actionibus empti venditiq;, in 19. & de redhibitorijs, 20. & redhibitione quæ authoritate ſit magiſtratus, 21. de euictionibus, 22. reſciſione emptionis in genere, 23. & in ſpecie ob vtilitatem pretij, 24.

Libro verò 26. ſingulari tractatu, redhibitionem gentilitiam proſequimur. Et agitur c. 1. in quibus locis obtineat, & in 2. pro quibus rebus: & ex quibus contractibus, in 3. & quando in redhibitione pactitia, pacto legis commiſsoriæ, vel addictionis in diem ea exerceatur, in 4 Num & locum habeat in venditione nulla, 5. aut re quæ redit ad dominum iure commiſsi, 6. aut in donatis ſeu relicto titulo inſtitutionis, 7. vel iure tranſactionis, 8. ex compenſatione, acceptilatione, 9. diuiſione, 10. mutuo, locatione, datis in ſolutum, 11. permutatis, 12. Annotamus & perſonas quæ retrahere poſsunt, in 13. & in ſpecie, num retrahant venditoris filius, 14. aut hæres, 15. & quomodo propinquitas metienda ſit retrahentium, 16. qui ex proximis nequeant retrahere, in 17. num cedi hoc ius poſsit, 18. & ſecundum quas leges retractus faciendus ſit, in 19. docemus & modum ſeu praxim retrahendi, in 20. Quid offerre debeat proximus emptori, quid ve emptor proximo, in 21. quod pretium reſtitui emptori debeat, 22. & ſi nolit emptor, quomodo proximus

offerre

offerre conſignare debeat, 23. intra quod tempus, 24. Finis, rationes iuris redhibitionis, 25.

Sequitur 27. liber, qui reliquas conuentiones conſenſu initas complectitur, & docet de locatione & conductione, c. 1. de mercede laborum, 2. & de reliquis quæ locationem reſpiciunt, 3. Subinde de ſocietate, 4. de mandato & procuratore, 5.

Commodè poſteà de contractibus anomalis, 28. libro tractatur de innominatis & formulis illorum generalibus, de do vt des, *c. 1. de tranſactione, 2. fine & rationibus eius, 3. de* do vt facias, *4.* facio vt des, *5.* facio vt facias, *6. de donationis finitione & diuiſione, 7. de rebus quæ donari poſſunt, 8. & de perſonis quæ donare, quibus ve donari poteſt; & num filiofam. donatio à patre facta valeat, in 9. & de donatione inter coniuges celebrata, 10. Et quibus modis firmentur factæ filiofa. & coniugi, 11. déque alijs perſonis donationum, 12. de forma donationis & eius inſinuatione, 13. de donatione cauſa mortis, 14. de fine & cauſa donationis probandæ, & de actione, 15.*

Accedit proximè liber 29. de obligationibus quæ ex quaſi contractu, agens primùm de his in genere, c. 1. poſteà de negotijs geſtis variis viuorum & mortuorum, 2. ex tutela curave, 3. & ex adminiſtratione Reipub. 4. vel rerum communium, 5. vel debiti ſoluti, 6. de obligatione vnde ad exhibendum actio, 7. vel quod iuſſu, 8. exercitoria, & nautæ caupones ſtabularij, &c. 9. Subiectis quibuſdam legibus Rhodienſium de iactu, 10. & de alijs rebus nauicularioru, 11. de inſtitoria, 12. de tributoria, 13. de peculio, 14. de in rem verſo, 15. & de geſtione negotiorum quorum ratione quis cum defuncto quaſi contrahit, 16.

Et quia delinquendo quaſi contrahitur, poſt contractus lib. 30. tranſimus ad crimina, & in 1. c. docemus affinitatem contractuum & criminum, quomodo in delicto obligemur, quæ in his perpendenda; criminis delicti peccatiq; differentias. In 2. de cauſis criminum, de voluntarijs & inuoluntarijs generaliter. In 3. de delicto impetu commiſſo, aut vino, ebrietate, laſciuia ira, amore. In 4 de caſualibus & fortuitis. In 5. quemadmodum perſonæ ſint in delictis conſiderãdæ, habita ratione proportionis geometricæ vel arithmetricæ, ætatis, malitiæ, ſexus. In 6. de loco in delictis perpendendo In 7. de temporis peculiaſi. In 8. de æqualitate vel inæqualitate, & qualitate delictorum. In 9. de quantitate. In 10. de ignorantia & errore delinquentium. Poſteà in 11 ad modos delinquendi & diſtinctionem accedimus criminum. Et docentur quatuor formæ generales ferè delinquendi, re, verbis, literis, conſenſu: quæ priuata & publica crimina: capitalia, non capitalia, mortalia, venialia, priuilegiata, communia, regia & non regia.

Atque abſoluta de criminibus in genere tractatione, ſequitur in 31 lib generalis quoque pœnarum diſcuſſio. Et in c. 1. pœnæ ſynonima explicantur. In 2. diſtinguuntur pœnæ ex triplici ratione generali pœnarum imponendarum. In 3. diſtinctiones minus generales, ciuilium & criminalium, capitalium & non capitalium pecuniariarum. In 4. c diuinas ab humanis pœnas ſeparamus, & num in ſucceſſores tranſeant, docetur. Caput 5. duas pœnas diuinas, mortis & partus liberorum indicat. Sextum, de pœna exilij, & peregrinationis tractat, 7. ieiunij & abſtinentiæ à cibis, 8. de excommunicatione, aquæq; & ignis interdictione. Et in 9. de maiori excommunicatione ſeu anathemate & deuotione, & quomodo excommunicatio fieri & ſolui debeat. In 10 de pœna talionis agitur. In 11. de verberibus In 12. de redargutione, & reprehenſione, & commination e. In 13. de plagis quibuſdam diuinis, per animalia, & de vi maiore. In 14. de pœna mortis, corporalis &

ſpiritalis in genere. In 15. eſt combuſtionis & fumigationis pœna In 16. de capitis & aliorum membrorum vt manuum amputatione, oculorum priuatione, oris obturatione, pedum, aurium, narium, crurium fractione. In 17. de ſuſperſionis & crucis ſupplicio. In 18. de lapidatione & iaculorum confeſſione. In 19. de præcipitatione & ſubmerſione. In 20. de obiectione ferarum. In 21. de peſtis flagello, & vindicta. In 22. de belli ſupplicio, & quale iuſtum dicatur. In 23. de fame, & eius vindicta acerbiſſima. In 24. de excoriatione. In 25. de ſectione, & phthyriaſi. In 26. de abſorbitione à terra & ſepultura viuentium, 27. alia ponuntur ſupplicia mortis, veneni, culei, diſcerptionis, tabis, mactationis, ſeruitutis, priuationis ſepulturæ. In 28. agitur de pœna diuina alterius ſeculi & mortis æternæ. Et explicatis pœnis quæ videntur authoritatem habuiſſe à iure diuino, explicamus in 29. pœnas, quæ videntur peculiares in iure Pontificio, vt infamiam. In 30. depoſitionem & degradationem. In 31. de publicatione bonorum, & de confiſcatione ordinaria & extraordinaria, & quæ confiſcentur. In 32. de detruſione in monaſterium, & 33. de carcere perpetuo & temporali, de carcerum varietate, & iure. Succedunt illis pœnæ ciuiles in 34. & illæ diſtinguuntur. Et 35. agitur de inuſtione ſtigmatum. In 36. de damnatione in metallum, & qui damnari non poſſint ea pœna. In c. 37. per ſatyram pœnarum varia genera explicantur, vt priuatio ſtudiorum, memoriæ damnatio, canis deletio, xylagogion. In 38. de carniſice & lictoribus, veluti de pœnarum adminiſtris.

Et quia pœnæ non infliguntur, niſi prius de delicto conſtet & delinquente, ſtatim adiunximus in lib. 32 in c. 1. de criminum diſquiſitione faciendæ. Et in 2. media quibus deteguntur crimina docemus, per accuſationem, quid, quotuplex ve ea ſit, c. 3. de monitione. In 4. de delatione & delatoribus. In 5. de exceptione criminum. In 6. de querela ſeu inquiſitione. In 7. de accuſatione ſolemni, & libello & partibus eiusque adhuc in c. 8. habent explicationem de nomine accuſantium & iudicis apponendo. Et in c. 9. quis ſit iudex criminum commiſſorum in via publica leguimus, aperitur. Et 10. num magiſtratus municipales poſſint de crimine cognoſcere. In 11. de ſubſcriptione libelli accuſationis. In 12. qui accuſare non poſſunt ob delictum In 13. qui non ob ſexum. In 14 qui non ob ætatem. In 15. qui non & quando ob magiſtratum. In 16. qui non ob ſtatus conditionem. In 17 qui non ob reuerentiam. Et in 18. qui non ob alias cauſas. In 19. qui accuſari poſſint. Et ſubinde in 20. de accuſatorum traditur delictis, vt de calumniatoribus, & eorum malitia & pœna. In 21. de prænarratione & eius pœna, 22. De tergiuerſatione, & eius pœna. In 23. de abolitione criminum, quid ea ſit & quid etiam reſtitutio, indulgentia quotuplex abolitio, & quæ ſpecialis & generalis. Et 24. iudicia criminalia & ciuilia in pluribus differre, demonſtramus. idipſum proſequimur c. 25. & 26. Sed 27. docemus de pœnarum impoſitione Et 28. de carnificum ſeu ſuppliciorum executione. Et 29. de cadaueribus punitorum.

Subinde patefactis quæ generaliter ad crimina ferè omnia pertinere poſſunt, ad ſingularium tractationem criminum deducimus methodum. Et liber 33. ſuccedit, vbi de crimine diuinæ imminutæ maieſtatis agimus. Docetq; primum caput, quid maieſtas, 2. Quotuplex, 3 quid crimen læſæ maieſtatis. In 4. de crimine diuinæ maieſtatis, & de hæreticis tractatio incipit, quis hæreticus dicatur, 5. diuerſæ hæreticorum ſectæ indicantur, 6. à quibus iudicentur, de eo, 7. Quæ iudices in illis puniendis debeant obſeruare, 8. de pœnis illis ipſis vitus & mortuis infligendis, 9. de cautionibus contra hæreticos. Et inde 10. ad alia crimina maieſtatis diuinæ peruenitur. Et in 11. de ſchiſmaticis & pœnis eorum. In 12.

de bla

de blaſphemis & eorum pœnis. In 13. de ſimoniacis, & Buzitis, & horum pœnis, 14. de ſacrilegijs & quæ propemodum ſacrilegia ſunt, quod proſequitur c. 15. 16. & 17. in venditoribus falſarum indulgentiarum, in cœtus illicitos facientibus, & res Eccleſiæ occupantibus. Et 18. pœna quaſi ſacrilegij dantur, c. 19. eadem proſequitur in quaſi ſacrilegio peccatus, vbi quale crimen ſit, & de pœna eius. Et 20. de lege Iulia de reſiduis, quæ peculatus inſtar eſt. Et 21. de ſacrilegio violationis aſylorum, déque aſylis, & eorum immunitate, 22. tamen caput docet, quibus non proſit ius aſyli. Capite verò 23. alia ſpecies ſacrilegij tractatur, de violatione ſepulchrorum, vbi de ſepulchris & pœna violatorum.

In lib. 34 alia ſpecies criminis maieſtatis diuinæ traditur, ſortilegij & malefici. Et c. 1. de eius de nomine magorum, maleficorum, & ſortilegorum. In 2. de diſtinctione maleficarum artium; & inſuper, vt per pharmaca maleficia inferantur, 3. de duplici arte magica diuinatrice, & ſcelerum vel miraculorum effectrice, quid diuinatio & quot ſpecies diuinationum, 4. de prænotionibus permiſſis, 5. de ſortibus & quæ ſortes & quando non ſint prohibitæ, & de iudicijs per ſortes, 6. de quibuſdam alijs diuinandi vaniſſimis modis. Et 7. de generali diuinandi prohibitione. Oſtenditur & 8. cur aliquando diuinos vetè diuinare Deus permittat. Caput 9. explicat de magia mirabilium rerum & ſcelerum effectrice, & num ſortiarię vel lamiæ ſint, 10. de victorijs per incantationes obtentis, 11 De incantationibus mutantibus homines in animalia, & quæ ledunt res, vel homines per imagines, vel alia, 12. De incantationibus amatorijs, figuris & imaginibus ad amorem, 13. de elementorum per magos turbatione. In 14 autem docemus exempla gentium in puniendis huiuſmodi hominibus maleficis & ſortilegijs & incantatoribus, 15. de pœna diuinorum, 16. de præſtigijs mirabilibus horum hominum, & eorum metamorphoſi, & de pœna illorum, 17. De his qui incantationibus curant morbos, & de eorum pœnis, 18. De magicis ad bonum quendam finem, vindicandis. In 19. de ſpectris, & de pœna ſpectra immittentium, 20. De lamijs, ſtrigibus, & earum pœnis. Et tandem de mirabilibus pluribus relatis. In 21. Scribimus vnde, & quando vis in incantationibus tributa eſt. In 22. de remedijs veneficiorum & incantationum ex antiquorum obſeruationibus. Supernaturalibus, naturalibus, & vanis.

Et hoc modo abſolutis ſpeciebus criminis læſæ diuinæ maieſtatis, recipiunt proximè explicationem crimina læſæ vel imminutæ maieſtatis humanæ. Atque in lib. 35. & in c. 1. conſideramus generaliter naturam huius criminis, & de perduellione, hoſte, & de pœna reorum agitur, tam illis impoſita quàm vxoribus, liberis, amicis, & ciuitatibus ipſis. In 2. perpendimus perſonas accuſatorum & reorum, & iudicium in hoc crimine, 3. De coniurantibus aduerſus alios quàm reges. In 4. quando legati offenduntur vel necantur, & de legatione, 5. De proditionis crimine, & quomodo committatur & puniatur, 6. De ſeditione & pœna eius, 7. De alijs humanæ maieſtatis læſæ criminibus, 8. De maledicentibus principi, 9. De his qui aggeres Nili frangunt, quos voluerunt maieſtatis crimine teneri Cæſares.

Libro 36. publica pertractamus crimina, quæ accedunt grauitati præcedentium maieſtatis. Et in 1. c. de falſi crimine, quod & aliquando crimen continet maieſtatis, & docemus quid ſit, quando puniatur, & in quibus, & de falſis ponderibus & menſuris. In 2 de falſa moneta, de modis quibus adulteratur & pœnis. Et 3. de falſo interueniente alijs in rebus, vel dicto vel facto commiſſo, & de eius pœna. 4. De falſo mutationis

nominis vel cognominis, & de atteſtationibus falſis, 1. De falſo in ſcriptura commiſſo, & de pœnis falſariorum codicillorum, ſeu literarum regis, vel ſummi pontificis. Subinde c. 6. de adulterio, ſuppoſitione partu, & de pœna adulterio ſtatuta legibus & moribus nationum. Explicat autem 7. pœnas adulterij mixti cum alijs criminibus, vt ſi cum inceſtu fiat, 8. De raptu & pœna eius, 9. De ſtupro puerorum, virginum, viduarum, 10. De præpoſtera libidine, 11. De lenocinio & ſcortatione, 12. De præludijs quæ ducunt ad ſcortationem puniendis, 13. De capitulis alijs quibuſdam, quæ ad legis Iuliæ de adulterijs tractationem pertinent, 14. De abominanda cum brutis commixtione, alyſq; coëundi turpiſſimis modis vetitis. Sicq; explicatis pœnis eorum, qui ſua perſona vel aliorum abutuntur, contrà quàm natura ſtatuerit; tranſimus ad eorum pœnam, qui & alios vita priuant. Et c. 15. de homicidijs, & eorum agimus pœnis diuerſis, ex varijs illorum circunſtantijs. Et 16. de proximo homicidio crimine, videlicet de caſtratione. Vt c. 17. de cauſis alijs ad crimen legis Corneliæ de ſicarijs accedentibus, 18. De veneficijs & pœnis veneficorum, 19. De alio capite Corneliæ legis de ſicarijs, de incendiarijs voluntarijs & inuoluntarijs, & pœnis eorum. Vt 20. de homicidijs inuoluntarijs puniendis, vel abſoluendis vel excuſandis, vel expiandis. Et 21. agitur de circunſtantijs, ex quibus homicidia vel excuſantur, vel mitius puniuntur, 22. De ijs qui ſibi manus inferunt, 23. De ſpeciebus quibuſdam homicidij, 24. de parricidij pœna. Et quia homicidium vix fit ſine vi, ideo ſubiungimus explicationem, 25. de vi vtraque, publica & priuata, humana & diuina, proba & improba, impulſiua, inquietatiua, expulſiua, ablatiua, 26. de offenſiua. 27. autem de corruptis iudicibus, qui vim certè irreparabilem videntur inferre ſubditis; & de lege Iulia repetundarum, & pœna eius legis, 29. De ambitu, & de venditione & emptione magiſtratuum. Item quia annonæ cura ad magiſtratus pertinet, ne vis inferatur populo, de criminibus circa annonam commiſſis & emendandis agimus, in c. 30. & 31. de Plagiariorum crimine.

Subinde libro 37. priuata quædam delicta proſequimur, in c. 1. furti naturam, finitionem, ſpecies, actiones, & pœnas in genere docemus. In 2. pœnas extraordinarias. Sed latius poſteà ſecundum res furta perpendimus, c. 3. Si furtum nauticarum rerum ſit. In 4. ſi ruſticarum, ſi animalium. 6. ſi arborum, 7. ſi frugum, 8. ſi tigni, 9. ſi expilata hæreditas. Et in 10. perpendimus perſonas: & in perſonis 11. crimen rerum amotarum, 12. Fures domeſticos, 13. addimus locorum perpendendas in furto circunſtantias. Et 14. aliarum rerum peritaſes, 15. de receptatoribus.

Et explanatis furtis, propter iniuriarum cum furto affinitatem, & quia iniuriarum tractatio, priuatorum delictorum capita plura continet, lib. 38. de iniurijs agimus & de contumelijs. Et in pr mo quidem cap. quid ſit, & an iure Chriſtianorum ſit vindicanda iniuria, 2. Quando iniuria fieri dicatur, de mente & facto iniuriantis. In 3. quæ in iudicio eius perpenduntur, de rebus, perſonis, & modis illationis: quæ atrox ſit, vel non, 4. De ſpecie frequenti iniuriæ, quæ Cariuarium dicitur. Poſtq; reales ad verbales c. 5. fit tranſitus, iniurias. Et 6. ad eas quæ ſcripto fiunt. 7. de iniuriarum abolitione agitur. In 8. de vindicta iniuriæ quæ fit per ius clarigationis ſeu repreſſaliorum, 9. de alia iniuria quæ ex lege Aquilia naſcitur & emendatur, 10. de ſerui & filij corrupti iniuria, 11. pe noxalibus actionibus, 12. Si quadrupes pauperiem fecerit, déque eius emendatione.

Et ita

Et ita percurrimus delicta inſigniora priuata vſque ad lib. 39. vbi priuata quædam extraordinaria delicta indicamus, primùm per Satyram c. 1. At in 2. agitur de ludo, in genere bonum à malo ſ parando. In 3. de aleæ luſu prohibito, & punitione, 4. de ludis permiſſis, 5. de ſpectaculis, 6. de crimine otij, eiuſq; iudicio, 7. de iis qui popinas frequentant, 8. de ebrietate, quæ vt plerunque ex popinis; & de ebriorum delictis vindicandis, 9. de venatione hominum prohibita, 10. de venatione ferarum interdicta, 11. de larua & perſonis prohibitis, 12. de decoctoribus bonorum, 13. de pœna termini moti, & finium regundorum quæſtione, 14. de crimine ſtellionatus. Et 15. de mendacio.

Atque hactenus in tertia parte iſtius Syntagmatis, proſequuti ſumus modos & negotia acquiſitionis per contractus iuris gentium, & ciuiles, per quaſi contractus, & per delicta quæ contractibus accedunt; vt ſecundum ordinem propoſitum ad modum alium acquirendi vel conſeruandi vel amittendi res peruentum ſit, ad vſucapionem videlicet. Et idcirco de negotijs vſucapionum tractat lib. 40 in 1. cap. quid vſucapio, & eius diſtinctionem. In 2. quæ vſucapiuntur vel non, 3. Quæ perſonæ vſucapere poſſunt, 4. de poſſeſſione vſucapioni requiſita, 5 de tempore eius, 6. de eiuſdem temporis initio, medio, fine, & interruptione, 7 de titulo 8. de bona fide, 9. de perſonis in ea conſiderandis, 10. de effectibus & vi vſucapionis, 11. de rationibus, cur ea introducta ſit. Sicq; 40. hoc libro impoſuimus finem negotijs, quæ ſolent inter viuentes, & de his quæ ad viuentes pertinent, pertractari. Quibus expeditis putauimus legitimum ſequi ordinem, ſi ageremus de negotijs quæ à morituris tractarentur, vel quæ ad morituros pertinerent. Et ita à ſucceſſionibus poſtremò peruenimus ad vltima negotia, iudiciorum videlicet, quæ & de rebus viuorum & mortuorum habent cognitionem & definitionem.

Igitur lib. 41. de ſucceſſionibus conuentionalibus inſtituta tractatione, 1. c. in vniuerſum de ſucceſſione & hæreditate agimus. In 2. de hæreditate, vel bonis aduenientibus ex donatione cauſa mortis, 3. de ea quæ pacto defertur, 4. de pacto de futura ſucceſſione viuentis improbato Et 5. antinomiæ ea de re diſſoluuntur. In 6. verò de pacto ſuccedendi inter patrem & filium, 7. de pactis matrimonij quibus filius naſciturus inſtituitur, 8. de pacto de conſeruanda hæreditate, 9. de pacto de ſuccedendo in iure quæſito, 10. de pacto non ſuccedendo à filio filiáve patri facto, 11. de filiæ renunciatione dote accepta, bonis paternis & maternis. Quodq; explicatur latius ſequentibus capitibus, vt 12. quando dicatur dote contenta, 13. quibus renunciatio rectè ſit, 14. ſi dolo metúve fiat, 15. de iuramento in ea interueniente, 16. ſi ſuperuiuat filia renuncians patri, quid ſtatuendum ſit, docet, 17. de caſibus, in quibus filia non obſtante renunciatione ſuccedit, 18. de ſucceſſione deferenda per epiſtolam agit.

Porrò in lib. 42. teſtamentariam ſucceſſionem aggredimur, & 1. c. admonemus cur teſtamentariam ſucceſſionem inteſtati ſucceſſioni præpoſuimus, 2. quid teſtamentum, 3. Quæ diuiſio eius, & indicamus quæ ſpecies antiquæ & vſitatæ ſolemnis, nuncupatiui, & militaris ſint, atque poſteà ſeparatim in 4. de ſolemni. In 5. de nuncupatiuo. In 6. de militari. Et poſteà, 7. qui teſtari poſſunt, 8. de qualitate eorum, 9. de requiſitis in teſtamentis. Et quia inter requiſita dicimus eſſe præcipuas inſtitutiones, de illis quoque tractamus inibi. Et c. 10. de inſtitutionibus ſecundorum hæredum quas dicimus ſubſtitutiones, & de gradibus earum. In c. 11. de membris ſeu ſpeciebus earum in genere, & ſubinde c. 12. in ſpecie de vulgari & eius caſibus, addendo in 13. de prærogatiua eius ſupra tranſmiſ-

ſarium,

ſarium, & 14. contra fiſcum, 15. contra patrem vel dominum inſtituti repudiantis, & 16. de eius effectu, & quando alias contineat ſubſtitutiones. Sequitur proximè, c. 17. de pupillari indagatio definitione, diuiſione, & 18. in quibus bonis fiat, 19. Num hæc excludat aſcendentes proximos pupilli, 20. Quis ſubſtituat pupillariter. Et 21. in qua forma ſubſtituatur, 22. quibus ve & in qua ætate ſubſtitui hoc modo poſſit, 23. effectus rationesq; eius. Et quia ad exemplum pupillorum aliys ſubſtituuntur, de exemplari ſubſtitutione annectimus tractationem in c. 24. Et docemus qualis ea ſit ſubſtitutio, & à quibus, quibus, & qua forma fiat. In 25. agimus de militari. In 26. de compendioſa. In 27. de breuiloqua ſeu reciproca. In 28. de fideicommiſſaria. In 29. quibus fideicommiſſum relinqui poſſit. In 30. quomodo expiret fideicommiſſum. In 31. quomodo inde quarta Trebellianica deducatur, & qualis illa ſit quarta bonorum pars. Et hæc generaliter, generalia teſtamentorum capita reſpiciunt: poſt quæ peruenitur ad ſpecialia. Et in c. 32. agimus de donationibus ſeu legatis teſtamentarijs. In 33. quibus fiant & præſentur, & quomodo & quæ effectum ſortiantur. Et in 34. conſequenter de lege Falcidia quæ ex illis deducitur, quid ea ſit, & quando deducatur, &c. Expedito autem calculo de modis generalis & particularis inſtitutionis, tractatur in 35. qui inſtitui hæredes poſſunt. In 36. finis & rationes teſtamentariæ voluntatis. Ita concluditur liber 42.

Et mox in 43. lib. antequam ex cauſa teſtamentaria ad inteſtati ſucceſſionem tranſeamus, aperimus quædam quæ media ſunt inter vtranque cauſam. Et in 1. c. explicamus codicillos. In 2. in genere bonorum poſſeſſiones & ſpecies. In 3. de ea quæ eſt ſecundum tabulas, & in 4. quæ contra. In 5. de delatis ab inteſtato.

Hinc ſequitur accommodè lib. 44. quo via ſternitur ad materiam inteſtati. Et in 1. c. traditur quibus ex cauſis tranſeat teſtamenti cauſa in cauſam inteſtati, datur exemplum in 2. in præteritione filiorum, de qua agimus. In 3. de exhæredatione, vnde naſcitur inofficioſi querela, de qua ſtatim in 4. Ex qua conſequitur filius legitimam bonorum paternorum vel parentum partem, ideo de ea in c. 5. Et fin. 6. cap. breuiter alias cauſas quibus corruit teſtamenti ſucceſſio, indicamus.

Quocirca deſtructa ſucceſſione teſtamenti, cùm ab inteſtato ſuccedatur, de ea ſucceſſione agimus lib. 45. Primumq; in genere in c. 1. deinde in 2. de ſucceſſione deſcendentium, quam in 3. diſcutimus latius, in ſucceſſione primogenitorum. Et in 4. mores in ſucceſſione filiorum & filiarum gentium aperimus. Et in 5. de ſucceſſione filiorum legitimorum tantùm. In 6. naturalium & ſpuriorum. In 7. legitimatorum, 8. nepotum, 9. aſcendentium, 10. de ſucceſſionis huius rationibus. Atque cùm ij deficiunt, quomodo alij ſuccedere debeant collaterales proximi, in 11. tractatur. Et in 12. quomodo remotiores. In 13. quomodo & illi alio iure alibi quàm Romano ſuccedant, 14. de ſucceſſione coniugum, ijs deficientibus. Et 15. quando alijs perſonis hæreditates inteſtatorum deferantur, ex variis cauſis, collegij, hoſpitij, &c.

Quibus conſideratis non ibi ſiſtendum eſſe vſus nos docet: ſed poſtquàm alicui competere ius ſuccedendi apparet, agendum eſt de acquirenda hæreditate, vel de ea dimittenda: quare incipit liber 46. qui id nos docere poſſit: ratioq; eius libelli in c. 1. habetur. In 2. ius deliberandi explicatur, & cretionis hæreditatis forma, & tranſmiſſiones. In 3. confectio inuentarij, & eius beneficium. Et poſteà in 4. de additione. Et in 5. de eius effectu, & rationibus. In 6. de repudiatione, 7. de petitione hæreditatis, 8. de collatione & contributione

quæ inter

quæ inter ſuccedentes ſit. 9. verò de modis quibus quis à ſibi delata vel quæſita hæreditate excluditur. Ex quibus paratur pinguior hæreditas cæteris cohæredibus, prout coniuncti ſunt vel diſiuncti: quare in 10. agimus de coniunctione & diſiunctione. Et in 11. de iure accreſcendi, & non decreſcendi inter coniunctos, & de prælatione eorum.

Tandem veluti iam appulſi portum, poſt luſtratas & explicatas ſingulas res & perſonas, & poſt conſiderationem negotiorum in genere & ſpecie, incipit iudiciorum tractatio lib. 47 Quæ à nobis ſuis regulis componuntur & concluduntur vſque ad 10. & vltimum Syntagmatis librum, vt per hæc, iudicia quid iuſtum & iniuſtum ſit, & quomodo res, perſonæ, & negotia ſint cuique pro ſuo iure conſeruanda, liqueat. Quocirca in 1. c. lib. 47. explicamus obiter, quomodo iudicia neceſſaria ſunt, & diuino & humano iure ſint comprobata, & rationes eorum. In 2. nominis enucleantur acceptiones. In 3. definitio datur iudicij. In 4. diuiſio generalis, & in 5. ex ratione cauſarum: vbi plures aliæ adferuntur partitiones iudiciorum. In 6. quomodo ordinaria & extraordinaria iudicia dicuntur. In 7. de rebus quæ in iudicium deducuntur breuis fit enarratio. Vt in 8. de perſonis, quas in ipſis iudicibus contemplamur principio. Et ideo in c 9. indicamus qui natura iudicare prohibentur. In 10. qui lege. In 11. qui moribus. Et quia aliundè etiam iudicia limitatam habent poteſtatem ratione dignitatis vel authoritatis iudicibus conceſſæ, ideo difficilem, ſed valdè vtilem inſtituimus de magiſtratuum diuerſa authoritate, tum apud Romanos, tum apud alias nationes tractatum Quocirca in 12. c. admonemus generaliter, inde primam eſſe diſcutiendam quæſtionem iudi ij. In 13. de imperio in vniuerſum. In 14. de gladij iure. In 15. de conſulum Romanorum authoritate. In 16. de patritijs, & cenſoribus, & eorum iudicijs. In 17. de dictatoris poteſtate. In 18. de magiſtro equitum. In 19. de decemuiratu & triumuiratu ſummo. 20. de monarchia imperio. In 21. diſtinguuntur poſt principatus, magiſtratus & iudices ratione imperij & iuriſdictionis. Et 22. de iudicibus agitur in genere. In 23. de equitum ſeu iudicum decurijs & claſſibus. In 24. de centumuiris. 25. de ſenatoribus Romanorum. Et 26. aliarum gentium. In 27. de Gallicanis parlamentis. 28. de conſilio prætoriano, ſeu magno vel aulico. In 29. de cancellario magno Galliæ. 30. de prætoribus & præfectis prætorio. 31. de Aedilibus. 32. de prouincialibus alijs magiſtratibus, eorumq; poteſtate. 33. de rectoribus prouinciarum in Gallia, toparchis, ſinarchis, baiulis & de cæteris. 34. de Tribunis pleb. 35. de præfecto vrbi. 36. de alijs magiſtratibus per ſatyram diuerſarum gentium, & Galliæ. 37. de iudicibus mercatorum. & 38. erarij Gallici. 39. de arbitris & compromiſſarijs. Quibus ſubijcimus notionem officiorum eorum qui illis adminiſtrant & inſeruiunt. Vt c. 40. apparitorum, viatorum, accenſorum, ſatellitum, &c. Et in c. 41. Scribarum & amanuenſium. Et in c. 42. de notarijs & tabulariorum publicorum perſonis, vbi ea omnia quæ ad notarij munus & inſtrumenti publici fidem pertinent, annotantur.

Cæterùm, vbi iam abſoluimus res & perſonas iudiciorum percenſere, peruenimus ad ordinem iudiciorum in libro 48. Et primùm de ordine illo generaliter agimus. Subinde in c. 2. de citatione, & de ijs quæ ad illam pertinent. Et quando vocatus non comparet, de eius contumacia in 3. Et ſi compareat vterque litigantium, quomodo in 4. ſatisdare debeant, docemus. Et 5. quomodo & qua forma libellus vel petitio concipitur. Et 6. de conteſtatione. 7. verò de iuramento calumniæ, quod præcedit probationes faciendas, pro quibus dantur dilationes, vt pro alijs iudicialibus actibus. Ideo explicamus dilationes in 8.

Et pro-

Et probationes in genere in 9. Et in ſpecie, ſequentibus, vt in 10. de probationibus quæ fiunt per aſpectum, monumentorum inſcriptiones, perq; notoria. Poſteà in c. 11. per præſumptiones & ſuſpiciones. In 12. per indicia diuinitus vel humanitus apparentia, aut per torturam, & in ea factam confeßionem. In 13. per teſtes. In 14. per inſtrumenta. In 15. per purgationem vulgarem & canonicam. In 16. per duellum ſeu monomachiam. Quibus explicitis, earumq; ſubſtantia declarata, de concluſione litis ſeu in cauſa, agitur in 17. Et cum ea etiam concluditur liber 48.

At verò vbi inſtructam & apparatam cauſam reddidimus iudicialem, oportuit ad partes iudicum peruenire. Et idcirco neceſſaria rerum conſequentia libro 49. Et in c. 1. inſtruitur iudex, cuius ſolius partes ſunt in iudicando poſt concluſionem, quomodo perpendere debeat negotium concluſum, habita ratione litigantium: & quem actorem, quem reum dicere debeat. Et num illi ſuæ ſint iuriſdictionis. Et in 2. num potuerint agere, vel conueniri. Et in 3. ſi eum recuſauerint, num cauſæ reiectionis legitimæ ſint, quém ve ibi ordinem ſeruare debeat. In 4 num qui agunt vel defendunt nomine alieno admitti debeant, & habeant mandatum legitimum, & de procuratore ad lites quæ obſeruare debeat, monetur: vt in 5. quæ in ſyndico & in actore conſideranda ſint. Et in 6. de aduocatis priuatorum negotiorum. In 7. de aduocatis & rationalibus fiſci.

Et illis veluti præludys rectè ſe habentibus, conſtituto optimè ſtatu cauſæ, annectitur liber 50. & poſtremus, qui de ſententia & modo ſententiam dicendi, & de iuramenti religione & appellationibus, & executionibus tractandis iudicantem informat. Et proinde in 1. c ſententiarum interlocutoriarum & definituarum ſubſtantia docetur, & formula ad ſententiam perueniendi, & exequendi eaſdem, & retractandi ſi opus ſit. In 2. verò de appellationibus, earumq; cauſis, formulis, apoſtolis, deſertionibus, releuationibus, & attentatis. Quia verò nulla eſt pars iudiciorum quæ non egeat aliqua ſpecie iuramenti, & quia iuriſiurandi religio omnibus fere negotijs humanis vim & robur addit: tandem poſt omnium negotiorum pertractationem, iſtius tertiæ Syntagmatis iuris vltimam ſedem de iuramento tractatio accepit. Et ideo in 3. c. de eo agitur in genere, & de neceſſitate iuramenti. In 4 de eius finitione, & diuiſione, & de quibuſdam eius ſpeciebus, nempe de temerario, & promiſſorio ſeu aſſertorio. In 5. de eo quod contractus & actus confirmat, & quomodo illud accedat efficaciter. In 6. de alijs iuramentis quæ maximè ad lites decidendas vel minuendas pertinent, vt iuſtior & facilior ſit iudici definitio & prolatio ſententiæ, & de voluntario & neceſſario. Admonemus autem in 7. de quibus iuretur, & qui iurare poſſunt vel agi poſſunt In 8 quomodo iuratum olim, & nunc iurandum ſit, prolatis antiquorum formulis quibuſdam & conceptionibus iuramenti. In c. verò 9. de viribus dicitur iuramenti. In 10. de periurio, pœniſq; eius diuinitus & à gentibus ei impoſitis. Vt in 11. de alijs pœnis quæ iure poſitiuo, ciuili, & pontificio, fuerunt adiectæ. Poſtremò c. 12. quomodo periurij pœna euitari poßit per interpretationem, abſolutionem, nullitatem, & remißionem iuramenti.

Et ita cum Dei ope & beneficio exactum eſt opus ære perennius, & à rebus & perſonis ad negotia & finem ſeries gratia Dei peruenit, cui omnis honor & gloria.

Veritas Domini manet in æternum.

R PORTVS EGREGIVS.

IN PETRI GREGORII

I. V. DOCTORIS SYNTAGMA

IVRIS VNIVERSI,

CARMEN.

Gemma turbatis ſi quæ cumulentur aceruis
(Sint pretij licet eximij , ſummíque nitoris,
Et dignæ Regum torques decorare ſuperbos,)
Ingenito ſplendore carent , atráque ſepultæ
Congerie , ſqualéntque ſitu , tenebríſque premuntur:
Sic LEGES, *(quibus vtilius nihil antè dederunt*
Numina[a] *, nec poſthac homini concedere poſſint,)*
Confuſæ , ingenti Librorum[b] *mole latebant,*
Et Iuuenum longis[c] *ambagibus alta tenebant*
Pectora , quæ quaſi Dictæus erroribus arctè
Implicita , & dubiis anfractibus vndique clauſa,
Vix poterant ſeſe Labyrintho educere tanto.
Prodijt aſt tandem natus felicibus aſtris
GREGORIVS, *vigil*[d] *in ſtudiis , qui publica curans*
Commoda , perfacileis aditus , amplósque recluſit
Omnibus , Aſtreæ ſacras[e] *adeuntibus ædeis.*
Cùmque priùs procul à THEMIDOS *penetralibus eſſent*
Suada[f] *, roſas placidi ſermonis in ora refundens:*
Pallas[g] *, amœnarum diſpergens dona Sororum:*
Et Sophia[h] *, auguſtæ naturæ arcana reſoluens:*
Vt LEGVM *pius Antiſtes ,* IVRISQVE *Sacerdos,*
Supplicibus votis illas , precibúſque reducens
IVSTITIAE *in templo*[i] *, ſoliſque locauit eburnis.*
Vtque opus hoc DIVIS, DVCIBVS, PVBIQVE *dicatum,*
Orbis in immenſi partes citò conuolet omneis,
GRYPHE *vehi placuit, cuius pernicibus alis*
Per tractus maris , & terræ per vaſta feretur
Æquora , ſydereámque petet , per nubila , molem.

ARDENS ARDENS OS VATIS.

ANDREAS DEROSSANTIVS, *Lugdunæus , faciebat.*

a Lex donum Deorũ eſt. l. 13. ff de legibus, & ſenatuſconſ.

b Innumera veterum Iuriſconſultorũ ſcripta ĩduo miſſa librorũ propagatia hãc euaſtat, l. 13. §. poſtea verò. C. de veteri iure enucleãdo.

c In proœmio inſtitutionum , in §. & quod prius.

d Ius ciuile vigilãtibus ſcriptũ eſt. l. pupillus. §. ſed ſi vigilant. ff. quæ in fraudem creditorum.

e Leges ſacratiſſimæ. C. de legibus & conſtitut.

f Vide legẽ vnicam.

g C. de ſtudiis liberalibus.

h vibis Romæ, & Conſtantinopolitanæ.

i ſanctiſſimi iuſtiniani templi meminit Iuſtinian⁹. l. 3. §. cúmque hæc materia. C. de veteri iure enucleando.

IN LAVDEM PETRI GREGORII,

I. V. D. ET SYNTAGMATIS IVRIS vniuersi, mira ipsius industria editi, Epigramma.

SEmper ad augendas Artes, Literásque iuuandas,
GREGORIOS, Studiis Pallas amica, dedit.
Græcia testis erit, quam Nazanzenus in astra
GREGORIVS, calami nobilitate tulit.
Roma, triumphati quæ splendet honoribus Orbis,
GREGORII magis est luce coruśca sui.
GREGORIOS quid ego memorem quos edidit olim
Gallia, doctorum prole beata Virûm?
IVSTITIÆ vigili qui castra * labore secuti,
Æternum Patriæ promeruêre decus.
Sed (quod ego illorum tranquillis Manibus optem
Dicere: sic etenim res iubet ipsa loqui,)
GREGORIOS inter nostrates emicat iste,
Inter nocturnos vt vaga Luna focos.
Ingenij & rutilo tenebras fulgore repellit,
ASTREÆ obruerant quæ Monimenta sacræ.
Quæque prius varius errabant dissita libris,
Mirâ hoc in præstans arte coëgit opus.
Vos igitur, Iuuenes, LEGVM qui templa subire
Voltis, & in celebri dicere iura foro:
Istud GREGORII excellens SYNTAGMA, diurnâ
Nocturnâque alacres voluite, quæso, manu.
Illud enim vobis fuerit si mente repostum,
In vestri deget pectoris æde, THEMIS.

* Iuris disciplina est, l. Aduocati §. militari namque. C. de Aduocatis diuersorum iudicum.

ARDENS ARDENS OS VATIS.

ANDREAS DEROSSANTIVS, Lugdunæus, faciebat.

ILLVSTRISSIMO, SIMVL AC MAGNANIMO PRINCIPI,

CAROLO LOTARINGO AVSTRASIÆ DVCI, P. GREGORIVS.

DVM Typographia faſtigium imponeret huic noſtro iuris vtriuſque Syntagmati, Illuſtriſſime Dux, perlatæ ſunt tuæ ad me literæ, quibus me Tholoſa, vbi publici profeſſoris munere fungebar, ad inſtituendam & moderandam à te nuperrimè fundatum Academiam in Ponte camiſone additis priuilegiis ampliſſimis per Summum Pontificem, idque honeſtiſſimis honorarijs & conditionibus auocabas. Quamobrem poſtquàm operam meam & induſtriam omnem ſanctiſſimæ tuæ voluntati pollicitus ſum, volui etiam in vmbilico operis iſtius, magnifici & præſtantiſſimi principis teſtimonium celebre æternitati conſecrare. Lætandum enim omnibus literatis nunc eſt, quòd ſpes meliorum quàm nunc ſint temporum affulgeat, dum videmus principem non ſolùm philoſophari, & ſubditos ſibi à Deo commiſſos benè regere, ſed vltrà omni ſtudio & diligentia curare, vt tam ſuæ ditionis quàm aliorum regnorum incolæ, ſuis auſpiciis & ſumptibus philoſophentur, id eſt, ius vtrumque diſcant in ſuo ſeminario: Eſt enim, vt dixit Vlpianus, Iuriſprudentia, vera philoſophia. Eſt & inſuper quòd gaudere debeam, cùm videam hos noſtros labores à tanto principe, veluti virgula, vt dicitur, diuina, promoueri: & quòd in hoc tempus inciderint, quo vberiores adhuc extra patriam fructus proferre poſſint. Faxit Deus cui omnia mea dicaui, vt ex hac ſemente, Academia tua tales redditus colligat, quales tu optas, qualesue ego deſidero: atque tibi tuisque immortalis addatur noua gloria, quæ cum Caroli Magni imperatoris ſtrenuiſſimi Auguſti ſimúlque ſanctiſſimi tropheis, ex cuius ſanguine recto ſtemmate genus tuum ducitur, in dies ex hoc nouo diui-

narum atque humanarum ſcientiarum emporio augeatur. Vt certiſſimè auguror ex eo nomen, virtutémque tuam latius firmiúsque diſſeminandam iri: foréque poſthac totam Auſtraſiam ſeu Lotaringiam, per totum orbem nominatiorem & celebriorem, quò plures alumnos literarum undequaque aduolantes inſtructiores, doctiores, ac prudentiores in quatuor mundi angulos, ex ſua priuilegiata Academia ad ſuos, cum titulis tuæ præſtantiſſimæ atque honorandæ virtutis & munificentiæ, remittet. Conſtruxit multa ſeminaria virtutis & religionis Carolus Magnus, qui & tempore belli & pacis fuit alpha principum: tu omnino proximè eum imitaris, eiúſque ſequeris veſtigia. Fidei partes adiuuit quoque, auxit, & conſeruauit Hieroſolymorũ rex magnanimus Gotefridus ferè ſuis ſumptibus, & Renatus, familiæ tuæ duo fulgentiſſima ſidera. Atque nuperrime auus, pater, patruique tui, ſe & ſua pro fide oportunè & nutantibus fluctuantibúsque rebus, cum ingenti gloria deuouerunt. Tu vtrumque præſtitiſti, & vltrà eos in eo ſuperas, quòd eiuſdem veræ fidei, virtutis, & politiæ in Academiæ nouæ inſtitutione ædificaſti propugnacula, quæ

——— nec Iouis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetuſtas.

Vbi perpetuò, vt in monumentis æternitatis legent cum gratiarum actione poſteri, CAROLVS LOTARINGVS, AVSTRASIÆ ILLVSTRISSIMVS PRINCEPS, HANC ACADEMIAM PVBLICÆ VTILITATI CONSTITVIT, DICAVIT, ET EI SVIS SVMPTIBVS HONORARIISQVE ALLECTOS PROFESSORES CONQVISIVIT, ET PRÆFECIT, ANNO DOMINI M.D.LXXXI. QVOD FAVSTVM, FOELIXQVE SIT CHRISTIANÆ REIPVB. PRINCIPATVI LOTARINGO, ET CIVIBVS VRBIS PONTISCAMISONIS.

IN SYN

IN SYNTAGMA IVRIS CLARISSIMI DOCT. P. GREGORII THOLOSANI, CARMEN.

DANDECTÆ, codex, canones, decretáque quicquid
Illicitum, aut licitum legibus eſſe volunt:
Doctorum variè centena volumina quicquid
(Antea nempe Virûm miſſa per ora) docent:
Id facili methodo, doctáque, grauíque labore
Compoſitum, tradit cuilibet iſtud opus.
Tum quia ſorte ſua contentis, nempè per iſtud
Tam vaſtum mare, dux, & via recta foret.
Tum quia quod tanto donares nomine, dignum
Autoris prorſus nullius extat opus.
At docto huic titulo quis verba ſimillima, verbis
Quíve operis titulum perſimilem eſſe neget.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟ.

Πολλὰ δαίμωνας, μᾶλλον μὴν πάντα, καὶ εἶναι
Γρηγόριον πᾶσιν σύμφορον, ἔνθε λέγεις.
Ος πάλιν καὶ κρείσσω, καὶ μείζονα βίβλια, πολλοῖς
Τοῖς ἐξαρκοῦντως ὄντα βροτοῖσιν, ἔδω.
Τί ποθὲν, ὦ μάθημά τε καὶ αἰώνιον ἔργον
Γρηγορίῳ θεσπίως χρηγορέοντι κλέος.

Eiuſdem de eodem.

Ne curras alio, vario qui dogmate Iuris
Gaudes, hîc tuta ſiſtere naue potes.
Hoc etenim Syntagma prius, vel tale, vel ipſo
Edita quis nobis vtilora dedit?

Io. Thierietus Iullienſ.

IN PETRI GREGORII DOCTOR THOLOSANI SYNTAGMA IVRIS VNIVERSI CLAVDII VERDERII Foreſienſis,

HENDECASYLLABI.

MNES ante ſtruem orbis vniuerſi
Res actæ in cumulum ſuere: eúmque
Confuſum veteres Chaos vocabant;
In quo nec ſeries erat nec ordo,
Sed confuſio mixtióque rerum,
Quam velamine nox atro tegebat.
At Syntagmatis orbis vniuerſi
Structor, cuncta loco ſuo locauit,
Telluríque iubens adire centrum,
Terras æquore cinxit, aërémque,
Flammámque in ſuperis locis locauit,
Et lucem dedit, expulítque noctem.
Olim maſſa fuit Ius vniuerſum,
Indigeſtáque moles, & caligo:
At SYNTAGMATE *iuris vniuerſi*
Facto, GREGORIVS *fugans tenebras,*
Fecit lucidius Ius vniuerſum.
Aſt hoc Gregorius, Satórque mundi
Diſtant, Gregorius labore multo
Hoc perfecit opus, Satórque mundi
Nutu cuncta ſuo, labore nullo
Fecit. Diſtat opus quoque vtriuſque:
Nam Syntagma prius fuit ſtruéſque
Mundi, ſed prior eius eſt futurus
Finis: ſin minus, vna ſoluet ambo
Lux, Syntagmata iuris atque mundi.

Claudius Verderius Biturigibus Iuriſprudentiæ dans operam, vixdum annos xviij. natus, hos phaleucos verſus, patris mandato & iuſſu in gratiam clariſs. Petri Gregorij Iuris vtriuſque Doctoris contexebat.

DE ACCVSATIONIBVS.

LIBER XXXII.

De criminum diſquiſitione. Cap. 1.

1 Crimina num ſint in ſuo territorio, iudices inquirere debent, & punire.
2 Rumoribus ſolis nemo reus putandus, vel damnandus.
Populi voces vanæ audiendæ non ſunt. & nu. 4.
3 Rumor accuſationis, vel excuſationis ſpecies.

1 EX prædictis iam iudex diſpoſitus ad crimina iudicanda, & in generali pœnarum varietate inſtructus, num crimina ſint in ſua prouincia & ditione conquirere debet, & matura ſolicitudine detegere, quæ, & qualia ſint, vt ordine legitimo adhibito quietos & probos habeat ſubditos [a]. Expedit autem illam hac diligentia vti, multis de cauſis: primùm, quia hoc ad officium eius pertineat, vt dixi, neque per conſequens facilè contemnere poſſit [b], vel impunè. Et iudici, ſtatim vt iudex factus eſt, omnium rerum officium incumbit, quæcunque in iudicio verſantur, & ea quæ ante iudicium contigerunt: potiſſimùm, ſi ei
2 fuerint nominatim inuncta, vt ait Vlpianus [c]. Secundò, ne iudex leuioribus excitatis rumoribus decipiatur, & ne temerè immeritos & inſontes, fama notatos tantùm, diuexet & iudicet, negotium debet plena diſquiſitione indagare [d]: nec ſolis rumoribus ante cognitum factum ſibi quicquam perſuadere. Cuius rei tradidit Deus exemplar, dum Sodomam perditurus, quamuis ſcelera eius cognoſceret, nihilominus dixit, *deſcendam & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint* [e]. Non etiam damnauit vilicum iniquitatis Dominus, priuſquam illum vocaſſet, & dixiſſet, *quid audio de te? &c* [f]. Neque ſola fama ſufficit ad reum conſtituendum [g]. Nam in criminibus luce meridiana clariores eſſe debent probationes [h]. Neque iudex niſi iuxta ea, quæ probata fuerint, ſtatuet [i]. Poſtremò vanæ voces populi audiendæ non ſunt, nec ſecundum acclamationes eius iudicandum [k], in criminibus potiſſimùm: mouetur enim facilè vulgus ad quamcunque ſententiam, vel pretio, vel gratia, vel odio, vel concepta opinione [l]. Docen-
3 dus ſq; non ſequendus eſt populus [m]. Verumtamen quæ facta fuiſſe rumor admonet, à iudice diſſimulanda non ſunt, ſed is ad veritatem perquirendam debet accingi tunc [n]. Eſt enim rumor, quædam ſpecies accuſationis, vel excuſationis: quæ quamuis interdum ſoleat eſſe vana & futilis, tamen
4 vt plerumque ex veriſimili ſaltem præſumptione, ſi non vera ſit, concitatur: cui opem ferre poteſt inquiſitio, quæ ex officio iudicis procedit. Poſtquam tutò re cognita, certa pœna imponenda eſt, non antea, vt Demoſthenes docet [o], his verbis, ἐκ ἴσου ἅπαντας ἡμᾶς εἰδέναι, τίς ποτ' ἐστὶν ἀνδροφόνος. τὸ

μὲν

a l. 3 & Vlp. 1 congruit, 13. de off. præf. lib. 1. Ff tit. 18. Martin. in l. 4. ad leg. Iul. pecul. lib. 48 Ff. tit. 13.
b l. cùm ij, §. ſi prætor, de tranſact. in Ff.
c Vlpian in l. ædiles etiam, l. 2. §. nonne ſciendum eſt, de ædil. ed. lib. 21. Ff. tit. 1.
d Iudices oportet, iuncta ibi ſeq. C. de iudic. can indicentem 3 q. 5.
e Genes. 18.
f Luc. 16. quæ liter & quando, in 2. de accuſat. ap. Diego.
g l. ſuperest, de eo qui cogno. conſtan. vxo. fuit, ca ſi duo, 35 q. 6. c. inquiſitionis, § quæuis iuſtitiam, & de qualiter & quando, in 2. de accuſ.
h l. fin. C. de probat. Iuſtin. 125. §. certius, de off. præfid.
i ca. ſi ergo, 2. q. 1. c. Oſius, de elect.
k l. decet omnem, de pœn. C.
l ca. docendus, 62. diſt.
m
n c. cùm oporteat, de accuſat. in F.
o Demoſt. aduerſ. Ariſtocra.

μὴν οὐ τὰ ἰσοῖντα ἄνευ κρίσεως πιστεύειν, ἄδικος ἐπαληθεύσεται λεγὼν ἡγεῖσθαι. δεῖν δ' ὑπολαμβάνειν, ἐπειδήπερ ὑμᾶς ἐμωρήσαμεν τῷ πεπονθότι, παιδεῦσαι, καὶ μαθεῖν ὑμᾶς διδάσκοντες ὡς δέδρακε. πλεονάζει γὰρ εὐσεβὲς ἦθος κολάζειν δίδοσθαι εἶναι, πρότερον δ' ἐκ

id eſt, *nemo veſtrum ſcire poteſt, quis ſit qui cædem fecerit: talia porrò ſine iudicio credere, ſi quis aliquem criminatus fuerit, eſſe iniquum putabit. Oportere igitur cenſuit, ſi factas ei, qui læſus eſt, perſecuturi ſumus iniurias, fidem fieri vobis: & vos doctos ab accuſatoribus cognoſcere ſontem eum eſſe. Tum demùm enim, cùm res præ-*

a Cic. pro Cn. Plancio.

greſſa fuerit, ius & fas eſſe pœnas ſumi, prius non. Ciceronis addam verba [a], *Si populus iudicat, non delectu ducitur ſemper, aut ſapientia: ſed impetu nonnunquam, & quadam etiam temeritate: non eſt enim conſilium in vulgo, non diſcrimen, non diligentia, ſemperque ſapientes ea, quæ populus feciſſet, non ferenda, non ſemper laudanda duxerunt. Monetur populus plerumque gratia, cedit precibus.* Et alibi [b], *Memento te dum audieris pſephiſmata, non audire vos teſtimonia, audire temeritatem vulgi, audire vocem tenuiſſimi cuiuſque, audere ſcriptum imperitorum, audire concionem concitatam leuiſſimæ nationis.* Extat Pythagoræ præceptum, per viam publicam non ingrediendum: quo figmento ſubindicatum, nec dictis vel factis pertritis vtendum, vel vulgaribus. Quod diligenter obſeruarunt, haud aliter

b idem pro Flacco.

quàm oraculum, quotquot ſunt legitimè amplexi philoſophiam, vt notat Philo Iudæus [c]. Dicebat & Phallaris [d], quicumque placere ſtuder populis, honeſtis pater contumeliis. Horatius [e] prophanum vulgus dicit & arcendũ. Socrates [f] moriens infidum, crudele, ingratum: ideò nec in eius incerta ſententia, iudex calculum feret.

c Philo Iudæ. lib. quod libet ſit quiſque virt. ſtudet.
d Phallar. epiſt. 58. ad Egeſipp.
e Horat. lib. 3. Car. ode 1.
f Xenocrates, de morte Socrat.

τίς ἄρ', inquit Euripides [g], δίκην κρίνειν, ἢ γνοὺς λόγους,
πρὶν ἄρ' πρὸς ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῆ? id eſt,
Quis de lite pronunciauerit, aut cauſam cognoſceret,
Priuſquam vtriuſque ſermonem certum didicerit?

g Eurip. in Heraclidis, actu 2.

De mediis, quibus deteguntur crimina. Caput 2.

1 *Accuſatio, & detectio criminum quid.*
2 *Delatio quid.*
Accuſationis nomen ad ciuiles actiones refertur. & actio pro accuſatione aliquando.
3 *Accuſatoris partes, demonſtrare delictum fuiſſe commiſſum.*
4 *Accuſatio debet iudicium criminis præcedere.*
5 *Accuſare cur permiſſum ſit.*
6 *Accuſationis diuiſio, in ſecretam, & publicam.*
7 *Conſcientiæ accuſatio quæ ſit.*
8 *Teſtis de ſuo crimine interrogatus non tenetur reſpondere.*
9 *Accuſator ſuiipſius quilibet debet eſſe in foro conſcientiæ.*
10 *Tortura quando cogantur rei crimina fateri.*

MEANS criminum detectio, accuſatio dici poteſt, quia accuſatio & delatio criminum vel iniuriarum, certa formula à iure præſcripta obſeruata iudicij ſubeundi cauſa facta, ad vtilitatem publicam [b]. Delatio genus finitioni dat, quæ cùm pro omni expoſitione, quæ fit iudici, aſſummi poſſit [i], & pro accuſatione vſurpatur [k]. Quod nomen etiam per ſe latè patet, & ad ciuiles actiones aliquando transfertur [l]: vt contrà, aliquando actio

1

2

b probatur hæc finitio a Valentin. & Valen. in l. 1. § fine, de famo libell.
i l. 2. & auth offeramus, de Iur. conteſt. C. & c. 1. eod. tit. apud Greg.
k l. libellorum, de accuſat. in P.
l l. qui accuſare, C. de eden.

actionis nomine continetur accuſatio criminis [a]. Accuſator quippè, ſi credamus Iſidoro [b], à cauſa, quaſi accuſator, qui ad cauſam vocat. Interpellat enim vt in iudicium ob cauſam veniat: vnde & condictiones dictæ [c]: vt reus à re petita, qui rem defendit, dicitur. Et qui cum altero litem cõteſtatam habet, ſiue is egerit, ſiue cum eo actum ſit: vt ex Galli Aelij lib. 2. de verbo. ſignif. Quę ad ius pertinent, docet Sextus Pompeius Feſtus, & ex verbis legis ſecundæ, tabulæ ſecũdæ Numæ. Et pariter, inquit, reus, qui cauſam dicit, & qui quid promiſit, ſpopõdit, debetúe. Quare & hæc nomina in ciuilibus & criminalibus negotiis cõmuniter vſurpãtur. Diſtinguẽt tamẽ æquiuocationẽ res propoſitæ, & negotia, de quibus agetur, ex quibus dictorũ & verborum eruũtur ſignificationes [d]. Ideo & in hac finitione reliqua criminũ indicant accuſationẽ tantũ.

3 Verumtamẽ nũc pro criminibus tãtũ vſurpabitur detegẽdis, & hîc partes tãtũ ſunt accuſatoris, cũ lex definierit eas, demõſtrare facinus patratũ eſſe, vt ait Ariſtoteles [e]. Accuſationẽ præcedere debet crimẽ, quod accuſetur: qa ea exprobratio eius eſt, quã Græci inter inimicos dicunt κατηγορίαν, vt legitur apud Thucididẽ, & Plutarchũ [f], quo poteſt contineri ψόγος, vituperium, infamia, & delatio, quæ διαβολὴ, vt notat Macrobius [g]: cõtra amicos autẽ nõ fungẽtes officio, dicũt αἰτίαν, ſeu reprehẽſionẽ. Sic Cicero [h], *Aliud*, inquit, *eſt male audere, aliud accuſare. Accuſatio crimen deſiderat, rẽ vt definiat, hominem vt notet, argumẽto probet, teſte confirmet. Maledictio autem nihil habet propoſiti præter contumaciã, quæ ſi petulantius iactatur, conuitium: ſi facetius, vrbanitas nominatur.* Accedit his verbis Plato [i], accuſandos eſſe primũ nos ipſos, deinde domeſticos, & familiares & filios, ſi quis eorũ, qui chari ſunt, iniurias perpetrauerint, ne lateant eorũ crimina, ſed

4 prodicantur: vnde pœnas ipſi perſoluãt ſaniq; euadant. Sic Ariſtoteles [k], *Accuſatio*, inquit, *vt breuiter dixerim, eſt iniuriarũ delictorumúe expoſitio.* Sine qua vix

5 ad puniẽdũ iudex animũ intendit [l]. Meminit finitio delictorum & iniuriarũ, vt oſtendamus quod inſtituimus ad vltionẽ cõſequendã delictorũ, & ad iniu-

6 rias illatas perſequẽdas permitti [m]. Cæterùm hæc accuſatio, vel ſecreta, vel publica eſt. Secreta alia interior, alia exterior: interior conſcientiæ cuiuſque eſt. Externa reprehẽſio priuata, ad correctionẽ, delatio. Publica fit per exceptionẽ: per querelã, ob quam inquiſitio: per ſolemnẽ accuſationem. Hæc ſolemnis ordinarium remedium eſt: aliæ, vt exceptio, inquiſitio generalis, extraordina-

7 ria, vt tradunt Cynus, & alij interpretes [n], & Bartho. [o] & Cæpola [p]. Conſcientia ipſa nos accuſat apud Deum [q], quando quis recordatur ſe commiſiſſe ſcelus, & ſeipſum arguit, & malè geſtum apud ſe iudicat, quæ & interdũ pœnitentiã habet: vt in ſacris Prouerbiis [r] ſcriptũ eſt, iuſtum eſſe prius ſui accuſatorẽ. Dicitur autẽ accuſatio hæc interior, quia quòd pertinet ad forũ contentioſum,

8 non tenetur ibi ſeipſum accuſare publicè, vel crimen occultũ, non interrogatus fateri inuitus [s]. Imò norant nec teſtem de ſuo crimine interrogandum, &

9 interrogatum nõ teneri reſpondere [t]. In foro tamen conſcientiæ ſeu pœnitẽtiali tenetur ei qui poteſtatẽ abſoluendi habet per exomologeſim verè exprimere & fateri, ſeq; ipſum accuſare [v], nec quærere excuſationem in peccatis, vt Pſalmographus [x], *Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.* Imò & mortis neceſſitate vrgente, etiam abſente presbytero ſeu ſacerdote, illa exomologeſis alteri facta prodeſt, & ſalutaris

10 eſt [y]. Verùm de hac tribunalia iudicũ non tractant. Cogunt tamẽ interdũ occulta crimina reos fateri per tormẽta, ſeu quæſtione in tormẽtis habita [z]. Sed tũc tantùm, cũ aliis probationibus, vel indiciis vrgẽtiſſimis crimen propè detectum eſt, ſine quibus torqueri nemo poteſt [a]. Ita nec ſemper, nec pro omnibus, ſed pro capitalibus & grauioribus flagitijs, quæſtio hæc habetur ad veritatem eruendam [b]. Alioquin nemo in foro iudiciali non tenetur ſe prodere, neque arma contra ſe ſeu probationes adferre in medium [c]: nec auditur turpitudinem ſuam allegans [d].

De

a vt l. 1. §. ſi de ſepulchr. viol. in P. l. pergit, & l. 2. Cic. tit. 1. de priuat. del. P. l. tam ex contractibus, de iudic.
b c. foras, de ver. ſig.
c § appellamus, de actio.
d l. ſi vno anno, ſoluta P. c. intelligentia, c. propterea, & c. quamuis, de ver. ſign. ap. Greg. can. quomodo virginibus, 33 q. 1. c. ſi de pœn. l. nepos Proculo, de verb. ſign. in P.
e Ariſtot. Rhetor. ad Alexand. dum agit de genere iudicialj.
f Plutar. in Public. Macrob. libr. 1. Saturnal. c. 3.
g Cic. orat. pro M. Cęlio.
h Plato, in Gorgia, vel de Rhetorica. Et eadẽ fere nitè de Euthyphrone, vel de ſanctitate.
i Ariſtot. in Rhetor. ad Alexan.
k l. reſcripto, § ſi qs accuſatorũ, de iniurijs P. c. accedẽs, de accuſatio. D. Ioan. Faũg. c. 3. ibi, *vbi ſunt qui te accuſent*, &c. vt. ſi quis poteſtatem, 23. q. 4.
l non ignorat, qui accuſ. poſſ. C. l. cũ ratione ib. cod.
m Cyn. & alij in l. 1. quidem, C. de accuſat.
n Bart. in l. 1. § ſi autem, ad leg. Iul. de adulter. P.
o Brit. Cæpo. in conſil. crimin. 65.
p can. ſenth. de Auguſtino. ea tantùm quæ, ea non ſunt audiẽda, 11. q. 3.
q Prou. 18. 3.
r c. inquiſitionis, § 1. de accuſatio.
s interp. in d. c. inquiſitionis, § 1. & Bart. l. 3. pu. 3. de teſtib. in P. in l. 6. duo, §. idem Iulianus, de interr. idem in l. decem, Cod. de verb. oblig.
t tota fere diſt. 1. de pœnitẽt.
v Pſal. 31.
x can. ſi presbyter, & ea agnoſcimus, 26. q. 6.
y in tit. de quæſtion. in P. & C.
z l. 1. C. de quæſtio. l. ſed cum, cod. P. l. quoties, C. eod. c. 1. de probatio. l. nimia grauis, l. 6. de teſt. lib. 4. Conſtitu.
a l. tranſactione finita, C. de tranſ. l. ſi creditorem, de ſer. pign. dato manu. l. 1. C. de lib. cau.
b
c
d

De monitione. Caput 3.

1 *Monitio accuſationis eſt ſpecies, & præcedit excommunicationem & accuſationem.*
2 *Monitio in ciuilibus negotijs præcedere quomodo debeat vocationem in ius.*
3 *Monitoria accuſatio in quibus differt à publica.*
4 *Monitio in denunciandis criminibus regularium non exigitur.*

DENVNCIATIO criminum duplex eſt, vna quæ fit ex lege Euangelica delinquenti, vt emendet crimen: alia, quæ fit iudicibus, vt emendent authoritate publica, quæ reus monitus contempſit corrigere. Proinde hanc monitio iure Chriſtiano præcedere debet, nec delatio aliter recipitur [a]. Eſt monitio itaque, quædã accuſationis ſpecies, ſecretè facta ad correctionẽ & emẽdationem, quæ præcedere debet excommunicationẽ, accuſationẽ, & denunciationem, quæ fit iudici, iuxta illa verba Dei, *Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum. Quòd ſi te non audierit, adhibe duos vel tres teſtes tecum. Quòd ſi nec tunc ſe corrigat, dic eccleſiæ: ſi neque eccleſiam audierit, ſit tibi tanquam ethnicus & publicanus* [b]. Sicuti & in ciuilibus negotijs, priuſquam ad iudicem aduerſarius vocet reum, conſultius facit ſi eum moneat, vt ſine lite dãnum reſarciat, vel ſecum conueniat, ſecundum conſilium Proculi iuriſconſulti [c]. Et ea ratione quoque placuit actorem reo vocato ante litis cõteſtationem libellum edere, vt is videat an malit ſatisfacere, quàm litigare [d]. Et proinde hæc denunciatio monitoria in hoc, & quibuſdam aliis à publica & ſolẽni, quæ monitione non eget, quia denunciatio ad correctionem, accuſatio ad pœnam poſtulat reum: hæc ſine ſubſcriptione, illa nequaquam ſine ea ſolemni admittitur [e]. Iure tamen pontificio in denunciandis criminibus regulariũ non exigitur monitio [f]. Sunt & conuenientes interpretes, monitionem denunciationẽ criminũ præcedere debere, quãdo de illis agitur ciuiliter [g]. Et de vi banitate ſeu honeſtate præcedere debere monitionem, in ciuilibus quoque negotijs, non autem de neceſſitate: ſi tamen reus conuentus in ciuili cauſa vocatus monitus anteà fuerit, & in iudicio fateatur debitum, ratione monitionis veluti moroſus in ſumptus litis condemnabitur. Diuerſum autẽ ſi monitus non ſit anteà, vel ſi in iudicium debitum diffitearur [h].

a c.1.& c.cùm dilectus, 10.de accuſatio. apud Gregor. ca.inóignẽ,12 q.1 ea quidem, 16 q.1. c.ſacro, de ſent.excommunicat.
b D. Matthæi c.18. ea ſi peccauerit, 2. q.1.c nouit, de iudic.c.2.de accuſatio. can. ſed illud, 45.diſt. can.præterea, 11.q.3.c.licet Heli, de ſimon.cap. qualiter & quando, in 2. §. pen. de accuſat.
c l. quidã Hyberus, de ferme. verb. prædio. in P.
d l.17.de edend.in P.
e c.ſuper his, de accuſatio. Panor. in c.2.in fine, eod.
f d.c qualiter & quãdo, in 2 §.fin.de accuſat.
g c.licet Heli, ad verb inſcriptio. de ſimon. Panor. in c.2.nu.4. de accuſat.
h vide de his Panor. in d.c.2 num.5 & Fer.ibi, aliosque inter ſp. de accuſa. Angel. in l.ſi mancipium, ff. ob ſeq.à libert.parent. &c.

De delatione, & delatoribus. Cap. 4.

1 *Delatio quid.*
2 *Curioſi delatores dicti.*
3 *Stationarij delatores.*
4 *Officium quid.*
5 *Delatores quare curioſi dicti, & eorum officium.*
6 *Secretorum exploratores tempore Galli Cæſaris.*
7 *Tyrannorum expedit omnia noſſe.*
8 *Delatoribus à quibus principibus præmia, & quæ conſtituta.*
9 *Delatoribus grauiſſimæ pœnæ quæ, & quando, & à quibus impoſitæ.*
10 *Deferre ne liceat ſine aduocato regio.*
Delator exiſtimatus, qui alieno nomine accuſat. eod.

11 *Accuſator non audiebatur lege Bulgarorum, niſi vinctus & torius.*
12 *Aduocatus regius hodiè ſolus legitimus accuſator. Et de calumnia non tenetur.*
13 *Aduocato regio non datur præmium, quod debebatur delatoribus.*
Accuſationes rarò in Repub. admittendæ quare, eod.
Accuſationi faciendæ à procuratore regio accedit priuatus rectè. eod.
14 *Delatio ſeu nunciatio ob quas cauſas fiebat fiſco.*
15 *Delationibus bonorum factis fiſco quale præmium conſtitutum.*

1 DELATIO, accuſatio eſt [a] ſecretò de aliquo crimine per eũ, cuius non intereſt, apud aliquem facta. Et delatores dicebantur, qui crimina commiſſa clã imperatori, vel iudicibus denũciabant, etſi ſua priuatim non intereſſet [b]. At que denunciatio, 2 & delatio eius quod latebat eſt [c]. Fuerunt & delatores curioſi dicti, quibus indagandi crimina officiũ in certo loco, ſingulari 3 iure demandabatur. Idemque eſt ſtationarij, qui denunciatione facta tenebantur iudicibus probationes præbere criminis detecti [d]. Dicebantur & ſtationarij milites, qui curam habebant quietis publicæ, & referebant iudicibus quid vbiq; ageretur [e]. Martianus vocat ἐφεναρχας [f], quaſi quietis & pacis principes: hæc enim cura horum commiſſa erat officio [g]. Milites namq; ſtationarij, & limitibus imperij præpoſiti cùm viatoribus præſtarent ſecuritatẽ, inquirebant qui, quales eſſent, & vnde, & quò proficiſcerẽtur. Et proinde ſi quæ crimina illis ineſſent, detegebant, tutasq; vias reddebant publicas. Ita & munus 4 irenarchæ inter publica deſcribitur [h]. Meminit & ius ciuile de munere nominatim inquirendi crimina, & denunciandi, quod ab alio fiebat, quàm à prędictis ſtationariis & irenarchis, dictumque officium [i]: & qui præpoſiti erãt, dicti 5 primates officiorum [k]. Omnes certè rectè curioſi dicti, quia nihil gereretur priuatum, quod illos tangeret, quin ſedulò & clanculum indagarent, vt deferre poſſent. Vnde inquiſitio nimium ſedula, & ſcientia rerum ſecretiorum nominatur in iure, curioſitas delatoria [l]. Et ſæpè accidit, vt in iſtis delatoribus eadem locum ferè habeant, quæ adſcribit Plautus [m] ſcurris in hæc verba,

Neque ſollidius, neque mendaciloquius, neque argutum magu,
Neque confidentiloquius, neque periurius, quàm vrbani aſſidui
Ciues, quos ſcurras vocant.
Qui omnia ſe ſimulant ſcire, nec quicquam ſciunt.
Quod quiſquam in animo habet, aut habituri ſunt,
Sciunt: id quod in aurem rex regina dixerit, ſciunt: quod
Iuno fabulata ſit cum Ioue: quæ neque futura, neque facta ſunt,
Tamen illi ſciunt: falsò, an verò laudent, culpent quæ velint,
Non floccifaciunt, dum illud quod lubeat ſciant.

6 Refert Amianus Marcellinus [n], temporibus Galli Cæſaris, quibus crudeliter omnia gerebantur, ob eius vxoris ſæuitiã excogitatũ eſſe, vt homines ignoti, vilitate ipſa parùm cauẽdi, ad colligẽdos rumores per Antiochiæ latera cũcta deſtinarentur, relaturi quid audirent: ijq; peragrãter & diſſimulãter cœtibus honoratorũ aſſidendo, quæ audierãt, per poſticã poſteà ad imperatorẽ admiſſi referebant, plura fingentes etiam mala, & audita duplicantes, laudes celantes Cæſaris: & ita ſecreta cognoſcebantur, vt etiam tunc parietes, conſocij ſolùm arcanorum, timerentur. Tyrannorum hoc fuit inuentũ, quibus omnia noſſe 7 neceſſe eſt, habere ἀγγελους, & emiſſarios, id eſt, προσαγωγεῖς, vt ait Plutarchus [o]. Archadius & Honorius CC. [p] delatorũ nomine notãt eos, qui alienis nominibus, accuſationibus mouẽt & cõcitãt iudicũ animos. Et Apuleius [q] hoc ipſum paucis indicat, *Non ſum equidem*, inquit, *curioſus, qui velim audire cuncta, vel plu-*

[a] l. cum, l. 10. §. qui nomen delatur, de iure patro. lib. 37. Pand. tit. 14.
[b] colligitur ex ciusqui ſicuns, § 1. de accuſat.
[c] l. ad eũ, verſ. ad autem deferri debet, de iure fiſci P.
[d] l. 1. de curioſ. & ſtatio. lib. 12. C.
[e] l. 1. § fin. de offic. præf. vrb. lib. 1. P. tit. 12.
[f] l. diuus Adrianus, de conſtit. decret. in P.
[g] l. 1. de irenarc. libr. 10 C.
[h] l. numerum, § irenarchæ, de munerib. in P.
[i] l. 1 quidem, C. de accuſatio.
[k] l. 1 de primat. cartor. C.
[l] l. nec ſæpius 8. de iur. & fact. ignor. lib. 22 Pand. tit. 6.
[m] Plautus in Trinumo.
[n] Ammia. Marcellin. lib. 14.
[o] Plutar. περὶ πολυπραγμοσύνης.
[p] in 1 nouitas, C. de calumniat.
[q] Apule. lib. 8. Aſini aurei.

rima. Fuerunt aliquándo principes & leges, quæ non tãtùm fauerent delatoribus, verũ quoque & præmia illis ſtatuerint, ſi reos criminis detuliſſent: indeq; illi dicti quadruplatores, quòd quarta pars delatorum bonorum reorũ, & proſcriptorum ipſis daretur, ex Neronis præſcripto. Cùm etiam lege Papia, media pars bonorum daretur [a]: vt inde facinoroſis in detrimentum aliorũ, reiq; publicæ clàm peccantibus terror incuteretur. Atque in immenſum hoc modo auctas fuiſſe opes ſub Tiberio Cæſare ſcribit Dio Caſſius [b]. Is namq; princeps, veluti legum cuſtodes, delatores habuit: cùm tamẽ nullum pernicioſius genus hominum ſit in repub. vt vtrumq; narrat Cornel. Tacitus [c]. Imò delatoribus interdum reorum diuiſit bona omnia, vt in Libonis Druſi damnatione: atque præturas dedit ijs, qui ſenatorij ordinis eſſent [d]. Lucrabanturq; qui ſe iniuſtè bona poſſidere, ſponte deferebãt tertiam partem eorum bonorũ [e]. Cæterùm ſucceſſu temporum cùm hoc genus hominum delatorum abuteretur conceſſa ſibi poteſtate, & ſæpè vel ob leue, vel ſimulatum & confictũ crimen, ira, vel odio, vel pretio proborum hominũ mores, & vitam, & patrimonia in diſcrimẽ adduxiſſet, ſublatum fuit omnino è republica. Quin & Tiberius ipſe, qui multùm anteà illis fauerat, omnes qui inter delatores præcipui erant, vna die occidi iuſſit [f]. Titus omnes Vrbe expulit [g]. Aurelianus alioquin Seuerus quadruplatores & delatores ingẽti ſeueritate proſecutus, & tabulas publicas ad priuatorum ſecuritatem exuri in foro Traiani ſimul iuſſit, authore Flauio Vopiſco [h]. Traianus Cæſar [i], omnes in nauibus, maris & ſcopulorũ miſericordiæ cõmiſſos, ſine remis & velis naufragio expoſuit. Cauit Conſtantinus [k], ne quiſquam priuatus delator eſſet, & ne ſine aduocato fiſci vlla delatio fieret. Et ſi quis eſſet, ſeueritatem iudicum, & gladium diſtrictũ aduerſus delatores liceret inuocare. Annumerãtur & inter calumniatores qui alienis nominibus ita ſecretò deferunt [l]. In hos ſycophantas teſte Iſocrate [m] grauius iudicium & pœnam leges dixêre, quàm in reliquos delinquentes: alij namq; conantur, vt ſi fraudem fecerint, lateant, hi autem in omnibus oſtendunt cru delitatem ſuam & odiũ, quod in mortale genus habent, & inuidẽtiam. Crem Bulgarorum legiſlator, horum artes veritus, ſtatuit lege, vt ſi quis aliquem accuſauerit, non audiatur, priuſquam vinctus vel quęſtioni exhibitus, examinatus fuerit, vt author Suidas [n]. *Nam curioſus nemo eſt, qui non ſit maleuolus*, vt ait Plautus [o]. Atque ideo nunc meritò rationalis vel aduocatus fiſci rectè dicitur huic muneri accuſandi idoneus, & delatoris intentionem exequi [p]. Vnde in omnibus neceſſitatis officium eum à calumnia & crimine excuſat [q]. Nec delatorum criminibus tenetur: cùm notiſſimum ſit, eos ſolos execrabiles criminatores eſſe, qui fiſco deferunt [r]. Ceſſat enim præmium in triumuiris regiis & fiſci, quo peruertebatur delatorum animus: neque illis datur, quod ex ſtatuto ſolet dari denuncianti-bus crimen aliquod, nec pœna vt delinquenti, vt notat Bartholus [s], Angelus [t], Aretius [v], & Martinus de Caſarijs Laudenſis [x]. Ceſſatq; omnis in iſtis inuidia, contentio, & ſtudium maledicendi, ex quibus malè audiunt accuſatores. Sic enim monet Ariſtoteles [y], publicas accuſationes quàm rariſſimas facere oportere, magna pœna in eos conſtituta, qui falsò accuſarint. *Non enim*, inquit, *populares in iudicium vocare conſueuerunt, ſed nobiles. Oportet autem erga ſtatum Reipub. quantum fieri poteſt omnes reddere benevolos: quòd ſi id fieri nequeat, ſaltem conari ne hoſtes exiſtiment eos qui gubernant.* Et Cicero [z], *Duri hominis, vel potius vix hominis videtur periculum inferre multis: id enim tum periculoſum ipſi eſt, tum ſordidum ad famam, committere vt accuſator nominetur.* Accedet tamen vtplerumq; denũciatio procuratori regio legitimè per priuatũ peragenda, ſi is ſuam vel ſuorum proſequitur iniuriã, hoc eſt, ſi ſua interſit: ſed hic qui nunciat hoc modo, extra reprehenſionem delationis eſt [a]: quia nec iſti præmij cauſa deferunt, vt ait Calliſtratus [b]. Delatio fiebat in fiſcum & criminum, & bonorum iniuſtè per ſe [c], vel per alios poſſeſſorum.

a Alex ab Alex. libr. 4. Genial. dier. cap. 22.
b Dio Caſſius, libr. 57 hiſtor. Roma.
c Cor. Tac. lib. 4. Annal.
d Idem, lib. 2.
e l. 1. de ijs qui ſe defer. libr. 10. C. l. edicto, de iure fiſ. in P.
f Dio Caſſius, libr. 58.
g Xiphil. ex Dione in Tito.
h Flau Vopiſ. in Aurelia.
i Plin. 2 in Panegyr. Traia.
k l. pen. de delator. lib. 10. C.
l l. noſtris, de calumnia C.
m Iſocra. orat. 23. de permutat.
n Suidas, in ver Bulgari.
o Plaut comœd. 12. in Stycho.
p l. omnes, l. 5. de delator. libr. 10. C. titu 11.
q l. poſt legatum, §. §. qui accuſauit, verſ. aduocatũ, de ijs quibus vt indig. in P.
r l. ex varia ſtatutorum diuerſitate, de delato. libr. 10. C.
s Bart. in l. ſi quis in grau. §. verum, ad S C Syllan. in P.
t Ang. in §. iubem, de collat. & alijs capitu. in Auth.
v Aretius, in opere ſuo ſuper inquiſit. de malefic.
x Mart. de Caſ. trac. de official. domino. in ſi
y Ariſtot. libr. 6. Polit. c. 5.
z Cic. 2. Offic.
a l. deferre, § ſed cõmunem, & l. delator, de iure fiſ. in P. l. nulla macula, de delato. libr. 10. C. titu 11.
b l. 2. de iure fiſci, in P.
c l. 2. § fin eod. tit. l. edicta, l. 11 de ijs qui le defe. libr. 11. C. l. ſenatus, l. 15. § 2. de iure fiſ. in P.

rum. Quindecim cauſæ, ex quibus poteſt fiſco fieri nunciatio, referuntur à Calliſtrato, quas ſimilibus firmat iuribus glo.[a] vt hîc referre ordinata ſuperuacuum duxerim. Perſonæ quoque, quibus non licet deferre, ſeriè enumerãtur & explicantur à Martiano, Calliſtrato, & Paulo[b]: nec opus eſt eas trãſcribere. In iſtis delationibus priuatis præmium verè & benè deferentibus conſtitutum eſt, ſingulare, ſe deferentibus, & vulgare: & ſi quis ſe incapacem relicti ad ærarium defert, dimidiam partem eius conſequitur[c]. Vulgare præmium dicitur à Paulo[d], quando datur tertia pars delatorum, quia delatori cuilibet dari ſolet[e]. Et contrà, ſi quis falsò deferat, tantundem in ærarium deferre debet, quantum præmij daretur[f].

a Calliſt. in l. 1. & ibi glo. de iure fiſci li. 49. P. titu. 14.
b Martian. l. deferre, l. 12 Calliſt. in l. 2 §. pen. Paul. l. edicto, l. 13. de in. ff. in P. cum ſimil. à glo ibi no.
c Iulia. in l. ſenatus, l. 15. § ſenatus, de iure fiſci edicto, l. quum ratio, 49. eo. l. 1. de his qui ſe defer. libr. 10. C. titul. 12
d in l. edicto, § extat, de iure fiſc. in P.
e d. l. edicto, & l. 1. eod. l. 11. de his qui ſe defer.
f l. ſenatus cenſuit, l. 15 § 1 & 2. de iure fiſci tabulæ. in l. Artianus, 12 § 1. eod.

De exceptione criminum. Cap. 5.

1 *Exceptione crimen quomodo detegitur, & exceptio quid.*
2 *Exceptio contra teſtes criminum, vel aliæ ante publicationem teſtimoniorum obiciuntur: quando poſteà.*
3 *Exceptio criminis non habet pœnam calumniatorij, quare.*
4 *Accuſaturus crimen immunis à crimine ipſe eſſe debet.*
5 *Accuſatus antequam recipiatur inter reos, exceptiones in accuſatores proponere debet.*
Inter reos quando quis dicatur recipi. eod.

g c. ſuper his, de accuſat.
h l. 2. de excep. in P. § 1 eod tit. ap. Iuſtin. c. 2 § nos autem, & ſeq de ordin. cognit.
i c. teſtimonium, de teſtib. c. 1 de excep
k c. præſentium, de teſtib
l cap fin de cognat. ſpirit.
m d. l. 2. de excep. P.
n l. vt vim, de iuſt. & iure, l. naque, ad leg Aquil. in P. l. 2. ad leg. Cor de ſicar. in P. l. 1. quan licc. ſine iudi. ſe vind. lib 3. C titu. 27.
o l. 1. de bon. eor. qui mor. ſibi conſ. in P.
p l. 3 §. quod autem prætor de in ius vocan. & nauf. P. l. ſi donatarius, § 1 de condi. cau. da. l. in rem, ad C. mand. l. ſi quis, § ſicut, de pecul. hæred. in P. cauſa non edicta, de electio.
q l. iniuriarum. §. 1. de iniur. P.
r l. ſi cui crimen, §. 1 de accuſat. in P.
s Vlp. l. 15 qui reus, l. 5. de publ. iud. in P. lib. 48 P. titul. 1.
t l. neganda, qui accuſa. non poſſ. C.
v l. vitio & vxore, ſolutmatr. in P. l. 2. § ſi publico, ad leg. iul. de adulter. lib 48. P. titu. 5.
x c. 1 de accuſat. lib. 5 Decret. titul. 1. ca fin §. aſtor, 6 q. 1. item.
x ca qui ſine, 3. q 7. ca poſtulatus, eod.
z D. Matth. c 7. cum multi, 1. q 1 ca qui crimen, 5 q 1.
a D. Ioan. Chuang. capit. 8.

1 DICITVR crimen quãdoque agenti, & ita detegitur per exceptionem etiam[g]. Exceptio, eſt excluſio actionis, vel intẽtionis, vel condemnationis propoſitæ[h]. Reiciuntur autem vtpletumque teſtes contra aliquem in medium producti hac criminum ab illis commiſſorum nota[i]. Et hæc exceptio ante publi-
2 cationem ſeu propalationem teſtimoniorum, non poſteà, admittitur: niſi proteſtetur ante publicationem ſe velle exceptiones proponere, quas nec malitia, nec dolo differat[k]: vel niſi poſt publicationem crimina excipienti innoteſcãt[l]. Arma reorum ſunt defenſiones exceptionum[m], & cùm vim vi liceat iure naturæ defendere[n], ſeque tutari aduerſus periculum impunè: ideò reus qui obiecit excipiendo crimina teſtibus, ſuas videtur repellere iniurias: neq; calumniatoris pœna, vel delatoris falſi punitur, ſi plenè non probet: quia licet ſanguinem ſuum quomodocunque redimere[o]. Neque in alterius iniuriam feciſſe dicitur, qui ſui iuris tuendi cauſa nocuit[p], aut qui iure publico vtitur[q]. Quinimo & reus via exceptionis accuſanti poteſt obiicere crimina,
3 ex quibus aliàs etiam abſolutus fuit, quòd iuſto metus dolore ſuas videtur repellere & vindicare iniurias[r]. Hocque ipſũ rationibus ſingulare, vt quamuis reus accuſantem reaccuſare non poſſit, quia innocentia, nõ relatione criminum ſe debeat purgare[s], & ita via accuſationis crimina nõ poſſit obiicere: poteſt tãmẽ via exceptionis, quia tũc ſuas vel ſuorũ proſequitur iniurias[t]: potiſſimũ ſi in recriminatione delicti cauſa reiicitur in accuſatorẽ. Nã tũc ſæpè id prodeſt ei propoſuiſſe, ſi non ad pœnam euitandã, ſaltẽ ad minuendã[v]: interdũ ad ſubmouendũ accuſatorẽ, quo non exiſtẽte legitimo, non eſt reus diuexan-
4 dus, ſed abſoluendus[x]. Forſan & ob crimen ab accuſatione repellitur, quia & is in reatu eſt[z]. Et qui trabẽ geſtat in oculo, temerè præſumit euicere feſtucam de oculo fratris[a]. Sicq; dominus ad eos, qui detulerant adulteram, dixit, *Qui ex veſtrũm ſine peccato eſt, iaciat primus in eã lapidem*[b]. Neque viles perſonæ admitti

debent [a], neque aliæ, quæ posteà Deo fauente in accusatione explicabuntur. Quærendumq; in iudicio, cuius sit cõuersationis & fidei, qui accusat, & is qui accusatur [b]. Sicuti in testamentis illa præcedit quæstio, num qui testatus est, haberet testamẽti factionem [c]. Proinde obseruare oportet reos, vt si quas huiusmodi contra accusantes habeant exceptiones, proponant, antequam inter reos recipiantur: nam posteà parùm aut nihil prodessent [d]: nisi postquam inter reos recepti fuerint, cognitum tantùm accusatoris sit illis crimen, vt tradit Panormita. [e] Porrò inter reos nomen recipitur accusati, post libelli accusationis oblationem, & litis contestationem, vt fert communior interpretum sententia, quam probat & Baldus de Perusio [f].

a cap. cùm in tua, de sponsal.
b ca. quærendum, 2. q. 7. can. in primis, 2. q. 7. Gellius, lib. 14. c. 2.
c l. si quærimus, de testam. in P.
d l. si maritus, § præscriptiones, ad legem Iul. de adult. in P. l. hos accusare, § hoc beneficio, de accusat. in P. c. exceptionem, de except. cum exhibita, de iudic.
e Panor. in c. 1. de accusat. num. 2. & 3.
f Bal. in practi. iudicii. tract. de quæstio. criminalib. facit & auth. litigiosa, circa med. de litigio. C.

De querela seu querimonia, & inquisitione criminum. Cap. 6.

1 *Inquirere quid, & inquisitio non fit, nisi aliqua præcedat denunciatio: & qualis illa denunciatio.*
2 *Querela & querimonia quid.*
3 *Iudex vindicare monitus crimen contemnens, pœna criminis dissimulati tenetur.*
4 *Inquisitio de quo facienda, & quomodo.*
Decretum inquisitionum quid, & quando statuatur. eod.
5 *Comprehendi qui delinquentes possunt, non expectato iudicis mandato.*
6 *Inquisitio criminum à iudice quando fieri debet.*
Archiepiscopus visitando prouinciam debet inquirere de criminibus cleri. eod.
Vt testis denuncians crimen possit à iudice examinari.
7 *Rumor, accusatoris instar est.*
8 *Manifesta quæ dicantur.*
9 *Notorium crimen quot modis dicatur.*

SCIVNT omnes, etiam leuiter eruditi, inquirere esse idẽ quod diligẽtius abdita indagare: quasi intus quærere, & secreta detegere, & in iudicium deducere, vt ait Bartholus [g]. Inquisitio nulla fit, nisi præcedente aliqua denunciatione seu monitione, vel hominis, vel rumoris, vel legis. Denunciatio hominis fit, vel per eos, quorũ particulari causa interest, & dicitur querela: vel per delatores, qui denunciant, cùm sua particulariter non interfit [h]: vel per aduocatos fisci, vel alios officiales, vt dicũt. Denunciatio per rumorẽ, est diffamatio alicuius personæ, vel patrati delicti legalis denunciatio, quãdo officiũ iudicis lex monet delinquentes inquirere, & punire. Querela est, quã vocant pragmatici, *la plainte*, dũ quis cõqueritur apud acta, vel per libellũ, de iniuria sibi illata, vt iudex secũdũ eã denũciationẽ inquirat, & vindicet [i]. Vocãt iuris Põtificij authores querimoniã, quã inquisitio sequatur [k]. Nã iudices interpellati voce illa viduæ Euãgelicæ, *Vindica me de aduersario* [l], tenẽtur officiũ exhibere implorãtibus: alias enim in secretis, nisi moniti de negligẽtia, nõ tenẽtur [m], quia plura possunt aliis esse cognita, quæ iudicem latere possunt [n]. Et quãuis cõquirere debeat ex officio delinquẽtes, tamẽ id ppetuò necessitatis nõ est, vt eũ accuset [o]: si dissimulet tamẽ vindictã monitus, supplicium illi imminet, quod inferre contemnit [p]. Porrò inquisitio specialis post denũtiata crimina

g Bart. in l. transigere, nu. 13. de transc. Explicat quæstio. inquisitionis. idẽ Bartho. pouissimũ in l. 2. § si publico, à num. 3. vsque ad 12.
h c. inquisitionis, § 3. de accusatio. l. delator, de iure fis. P.
i l. si se quis iniuriã, 3. 8. de accusatio. C.
k can. si quis presbyter, 11. q. 3.
l D. Luc. c. 18.
m l. 3. § magistratib⁹, de magi. conuen. P. l. 4. § hoc autem, de damn. inf. P.
n ca. de manifesta, 2. q. 1.
o l. nõ quicquid, de iudic. in P.
p l. fin. C. ne sanctum baptis. iuuen.

crimina, vel à delatoribus, vel ab accuſatoribus ipſis, iuxta libellum nunciationis vel accuſationis fit: quia qui denuntiant vel accuſant, tenentur nuntiata probare[a], quod fit per inquiſitionem, & debent ſiſti teſtes iudici, vt doceant de crimine[b]. Quod ſi magnum ſit, is iubebit accuſatum vel vinculis tradi, vel capi[c]. Vocant noſtri pragmatici, *decret de prinſe de corps*. Quod decretum decernitur viſis teſtationibus teſtium. Interdum etſi leuior accuſatio, iubebit ſiſti iudicio ſtata die accuſatum: vocant *decret d'adiournement perſonnel*. Decretum autem viſis probationibus inquiſitionis eam ob rẽ exigi conſtat: quòd nemo in carcerem duci, prehendi, iudicioúe ſiſti de-
5 bet, quin prius mandata ea de re iudicis præcedant[d]. Paucis exceptis, in quibus ex legis authoritate, & prehendere fugientes fures cum re[e], & teſtandi criminis cauſa[f] licet: vt & in grauioribus inquirere reos quilibet poteſt, vt eos exhibeat iudicio, veluti adulterantes monetam[g], raptores[h], & ſimiles. Poſtea enim prehenſione facta auditur prehenſus, & ſuo marte
6 criminis quæſtio terminatur. Ex officio iudex inquirit, vel proprio motu, vel monitus à fama & rumore. Proprio motu, quia vt in præcedentibus dictum eſt, ad officium eius pertinet prouinciam maleficis hominibus purgari[i]. Sic Innocent. 4. ſummus pont[k]. officium archiepiſcopi viſitantis diœceſes eſſe tradit, inquirere de miniſtrorum rerum eccleſiaſticarum actis & criminibus circa officia diuina, & ea referre punienda ad proprios iudices ordinatios: vel eadem, ſi manifeſta, & in negligentiam proprij epiſcopi, punire. Poteſt & in hac inquiſitione quæ officio fit, iudex examina-
7 re in teſtem, denuntiantem[l]. Rumor, & manifeſtum, interdum iudici inquirendi dant citius anſam: & ſic intelligimus quod traditum eſt, inquiſitionem præcedere clamoſam denuntiationem[m]. Quia & in rumoribus iudex non debet immorari, ſed veritatem exquirere[n]. Non enim tunc in diffamatione ſuborta expectatur accuſator alius, ſed probatio certior. Sicut nec in manifeſtis: nam euidentia patrati ſceleris non eget etiam accuſatore[o]: neque manifeſta egent probatione[p], ſcilicet formali & accuſatoria. Probatio tamen alia exigitur eorum, qui crimini adfuerunt, quos iudex ante ſententiam condemnationis teſtato audire debet: cùm iudiciales actus omnes ad fidem geſtorum conſeruandam, diligenter & verè deſcribi de-
8 beant[q]. Verùm hic obſeruandum eſt, quædam eſſe quæ manifeſta ſunt iudici, & alius ignota: quædam, quæ ignota iudici, & alis nota: quædam nota ſunt iudici & alis. In primo caſu ſine accuſatore, & legitima probatione, iudex non punit delictum: quia iudex, & accuſator eſſet. In ſecundo idipſum locum habet. In tertio autem, ſine ſolemnitate ordinaria plectit[r].
9 Eſt quoque hìc adhibenda diſtinctio notorij criminis[s]. Nam quoddam eſt notorium, notione facti, quod mutari non poteſt: quale eſt, quod oculis ſubiicitur, nec probabiliter negari poteſt, quòd operis habet euidentiam[t]. Aliud crimen publicum notorium, ratione famæ tantùm[v] Porrò publicum teſtimonium, nec fama, non inducunt condemnationem: at notorium facto, contrà. Etſi publicum contrarium teſtimonium minuat famam: oportet enim habere teſtimonium bonum, ſi fieri poſſit, & ab iis qui foris ſunt[x]. Quando autem fama & notorium exigant probationem, & quæ propriè notoria & manifeſta ſint, videbis fusè tractatum in glo. c. veſtra, in verbo, *notorium*, & in c. tua, in ver. *non ex euidentia*, de cohabita. clerico. & mulier. apud Grego. & c. cùm olim, de verb. ſig. Eſt & textus ſingularis Damaſi papæ, qui ex locis ſacræ paginæ arguit, quòd licet apertiſſima ſit aduerſariorum reprehenſio: nihilominus decetab iis, qui dati ſunt ad eorum examinationẽ, ordinem ſeruari[y].

a de accuſato. l. ſi cui crimen, de accuſat. P. cum ſimilib. ibi nota de denuntiatore, l. ea qu dem C de accuſato. l. ab accuſatione, § nuntiatores, ad S C. Turpil. l. dimus Adrianus, de cuſtod reor. in P.

b § & quoniam ſancimus, de teſtib. in Auth. c. 1. de iudic.

c l. Dimus Pius, de cuſtod reor. P.

d l. fi. C de exhiben. reis.

e l. interdum, 14. §. qui furem, de furt. l. capite quinto, ad leg. Iul. de adulter. in P.

f l. 2. de ſal. monet. C.

g l. 2. de rapt virg. C.

h l. cognitor, de offic. præf. in P. cum ſimil. lib. 10. in princip. de crimanum diquiſitione dicta.

i c. 1. § finè, de cenſi. in 6.

k Barth. in l. diues, de cuſto reor. per eſtrict. Heli, de fimo. cum omni negotio, & Iaſon. glo. de teſtib. Angel. in tractatu malefic. verſ. nec non à denuntiatore, nu. 22.

l c. inquiſitionis, §. tertiæ dubitationis, c. qualites & quando, in 2. de accuſa. c. licet Heli, de fi no.

m c. cùm oporteat, de accuſat.

n cap euidentia, to. ca de manifeſta, 2. q. 1.

o c. quoniam contra, de probatio.

p hæc probantur in d. ca. de manifeſta, 2. q. 1.

q d. tradit glo. in d. ca. de manifeſta. c. veſtra, de cohabitat clerc. & mulier. c. tua, eod. tit.

r ca. iubemus, de cõſecra. diſt. 1. can. 1. 24. diſt. 1. ad Timoth 5.

s ca eorum qui accuſantur. 15 q. 3.

De accuſatione ſolemni. Cap. 7.

1 *Accuſatio ſolemnis quid.*
2 *Libelli accuſatorij forma.*
3 *Inſcriptio in libello accuſationis cur exigeretur. & nu. 6. & ſeq.*
4 *Scriptura cur in quibuſdam exigitur negotijs.*
5 *Denunciator ſine calumnia pœna deſiſtit ab accuſatore.*
7 *Inſcriptio in quorum accuſatione criminum non ſit neceſſaria.*
Vxorem de adulterio ex ſola ſuſpitione maritus accuſare poteſt. eod.
8 *Calumniari quando apertè quis dicatur: & quæ à calumnia excuſare poſſunt.*
9 *Periculum vbi maius, ibi cautius eſt agendum.*
10 *Accuſatio criminum inuenta ad conſeruandam humanam ſocietatem.*
11 *Reges Aegyptiorum mortui ante funus vel laudati, vel vituperati.*
12 *Accuſationes veræ laudabiles, vtplerumque etiam ex zelo inuidiæ.*
13 *Inuidiæ vitium peſſimum quale.*

ALIA ſpecies accuſationis in iudicium delatæ, propriè accuſatio ſolemnis dicitur. Quæ eſt [a], delatio & perſecutio vſque ad ſententiam [b] criminis, facta coram iudice per libellum [c], verbis conceptis deſcriptum, & porrectum eidem iudici, ad vindictam publicam. In quo poſtremo differt à querela, quæ opem implorat, nec vindictam petit, niſi per conſequentiam: hæc autem principaliter eò dirigitur [d]. Libelli inſcriptio ſuam habet conceptam formam & ſolemnem apud Paulum iuriſconſultum [e], vt adiiciatur tempus certum, quo crimen commiſſum eſt, quodq; certum fit, adiecto conſule adminiſtrante, vel tunc imperante principe. Deinc ſecundò, vt nomen inferatur magiſtratus, coram quo proponitur accuſatio. Tertiò, explicetur perſona quæ accuſatur, & cum qua deliquerit. Quartò delictum, de quo accuſatur. 5. Locus, in quo commiſſum eſt. 6 Vt qui accuſat, ſubſcribat per ſe, vel per alium, ſi literas neſciat, libellum. In primis itaque inſcriptio exigitur, nempe vt accuſatio ex ſcripto concepta porrigatur, & præcedat accuſationis propoſitionem [f]: etiam ſi de ſeruorum agatur accuſationibus [g]. Nec quicumque in diſcrimen capitis accerſitur, ſtatim reus exiſtimandus eſt, ſi accuſetur: ſed debet qui crimen intendit, primùm in iudicium venire, nomen rei indicare, vinculum inſcriptionis accipere, & cuſtodiæ ſimilitudinem [h]. Sic in inuolutis negotiis exigunt leges vtplerumque ſcripturam, vt eorum probatio faciliſior & firmior perſeueret: vt in emphyteoſi [i], mandatis principum [k], literarum obligatione [l], & aliis ſimilibus. Potiſſimùm & in forenſibus negotijs, quanquam ciuilibus libellum porrigi oportet [m]: nec ſola denunciatio facit accuſationem [n]. Ideò & poteſt poſt eam quis ab accuſatione abſtinere, idq; ſine nota calumniæ non inſcribendo. Verumtamen poſteà volens accuſare, non auditur: atque ſicut inquiſitionem denunciatio, ſic accuſationem inſcriptio præcedit [o]. Sunt in manibus plures rationes inſcriptionis: referam paucas, quæ & ad illam pertinent, & docent cur hæc ſolemnitas in accuſatione tantoperè deſideretur. Prior ergo, ne temerè quis proſiliat ad accuſationem, cùm ſciat ex conceptione inſcriptionis & ſubſcriptionis ſibi non forè inultam calumniam [p]. Siquidem per hanc paginam inſcriptionis obligat ſe quodammodò accuſans, & fideiuſſorem exercenda de lite præſtat [q]. Sic dicimus non prius inſimulanti, id eſt, accuſatori præberi aſſenſum, quàm ſe ſolemni lege vinxerit: ne temerè reus vexetur

a colligitur ex l. vnic. de famo. libell. C.
b l. qui cùm natu maior. l. 14. § accuſatore, de bon. libert. lib. 38. P. tit. 2.
c l. 1. § ſane, de famo. libell. C.
d l. 1. § quod autem dictum, de off. præf. vrb. lib. 1. P.
e Paul. l. libellorum, l. 30. de accuſation. lib. 48. P. tit. 1.
f d. l. libellorum, & l. in criminalibus, & l. fin. de accuſat. lib. 9. C. ea accuſatio, 2. q. 2.
g l. ſi ſeruus, l. 13. de accuſat. in P.
h d. l. ſi C. de accuſa
i l. 1. de iure emphyt. C. l. contrahimur, de præpoſit. P.
k l. 1. C. de mandat. princ.
l § 1. de iure obligat. l. generaliter, C. de non numer. pecun. auth. offeratur, de his quæ ſtat.
m c. licet in beato Petro, de accuſat. apud Gregor.
n c. qualiter & quando in 2. § fi. de accuſatio.
o
p l. ſi cui crimen, de accuſat. in P.
q l. qui crimen, qui accuſare poſſ. C.

xetur [a]. Ideò prius accusator profitetur crimen se probaturum, alioquin pœnam eandem, quam meretur crimen illatum, subiturum [b]. Quod & statuit Theodericus Francorum rex olim. Etsi Germanorum lex 60. tantùm solidis puniat, vt ait Iustinus Goblerus. [c]. Estque hæc pœna talionis, de qua in pœnis diximus. Sic periculo capitis sui accusatos facilè à falsa accusatione retardatur, & ea, quæ probare non potest, in alterius periculum non coniiciet [d]: & potius in priuatis delictis eliget agere ciuiliter, in qua actione non exigitur inscriptio [e], cùm in illis & ciuiliter & criminaliter agi possit contrà,
7 quàm in publicis, in quibus accusatio desiderat inscriptionem. Pauca tamẽ excipe, vt si maritus iure mariti accuser de adulterio vxorem, quod potest sine inscriptione, dum ei concessum est eandem & ob suspicionem accusare [f], intra sexaginta dies à crimine cognito, intra quos tantùm marito sine inscriptione licet accusare, & hoc est iure mariti accusare [g]: exactis autem iustis his diebus, aliis adulterium iure ciuili licet accusare, & ipsi quoque marito, sed non nisi cum inscriptione: quod & ad patrem pertinet accusare filiam de adulterio volentem [h]. Et hodiè in Gallia, etsi accusandi licentia priuatis adempta sit ad vindictam publicam, nisi quateus sua interest ciuiliter: tamẽ qui denunciat aduocato vel rationali regio, aut qui accusat, debet se subscribere libro denunciationum, vt si deficiat in probatione docenda rationali,
8 detur actio in eum reo, facta indicatione delatoris. Tunc̃q; erit notio, num omnino calumniatus dicatur. *Nam*, dicebat Cicero [i], *accusatores multos esse in ciuitate vtile est, sed hoc ita vtile est, vt non planè illudamur ab accusatoribus. Innocens est quispiam, verumtamen quanquam abest à culpâ, suspicione tamen non caret: tametsi miserum est, tamen ei qui accusat, possum aliquomodo ignoscere. Quum enim aliquid habeat, quod possit criminosè ac suspiciosè dicere, aperte calumniari & ludificari scienti non videtur.* Oportet enim aliquem postulatum calumniæ, in euidenti calumnia deprehendi, vt si sciens, falsa crimina detulerit: alias, si per errorem, calumniatus non censetur [k]. Vnde duæ formulæ sententiam dicendi, *non probasti, vel calumniatus es* [l]. Potest & extra calumniam prævaricari, dum vera abscondit crimina colludens cum reo, dissimulans veras probationes, & excusationes falsas admittens: & tergiuersari, dum in vniuersum ab accusatione desistit [m]: quorum diuersa pœna. Excusat & à calumnia iustus accusandi dolor, vt si pater quempiam reum cædis filij detulerit [n].
9 Altera ratio istius inscriptionis est, eò maturiùs & cum maiori solemnitate tractandum esse negotium, quò grauius est, & maius versatur periculum [o]. Proinde conceptis & ordinatis verbis tractanda est causa, in qua cum capite, & de fortunis omnibus periclitatur reus [p]. Tantoque subtili & diligenti notione res est quærenda ante sententiam, quantò difficilius est post executionem reuocatio [q]. Vtilius & sontem absolui, quàm innocentem causam dicere, & condemnari [r]: cùm impediri malam rem sit melius, quàm
10 concedi malè, vt ait Cicero [s]. Deinc tertiò, vt constat, accusationes inductas esse, & inuentas ad conseruandam integram societatem hanc humanam, quodq; peccata nocentium expediat esse nota [t]. Et postea citius sanentur mala, vel tollantur, ne virus illorum cæteros inficiat, vel lædat: vel ne ipsa insanabilia reddantur, mora castigationis suspensa. Tantò enim grauiora, quantò animam diutius detinent alligatam [u]. Metu autem accusationis continentur in officio homines, cauen-
11 tes ne quippiam reprehensione dignum admittant. Atque laudabilis fer-
t tur fuisse consuetudo Aegyptiorum; qua mortuo rege antequam funeri mandaretur cadauer, erat institutũ, vt per sacerdotẽ, qui erat proximior regiæ dignitati vita eius omnibus præsentibus referretur ex alto suggestu, num segnis aut deses in bello: & si vitia prævalerent, honore funeris priuaretur, vt narrat Diodorus Siculus [x]. Neque carent sua laude, qui sincerè accusant, iuuantq; rempub. morbos iudicantes, quibus affligitur: cùm veritatem in
12 publicas aures, lucemq; deduxerunt [y]. Proinde æquum maximè & vtile fuit,

qui

[a] l. 2. §. extraordinario, de exhibend. reis. C.
[b] ca. quisquis, & ca. qui crimen, 2. q. 8. ca. nullus introducatur, § inscriptio, 4 9 4.
[c] in constit. Caroli 5. de reb. capital. art 22.
[d] l. in priuatis, ad SC. Turpil. l. ab imperatore, de prævaricat. l. 1. fide priuat. del. in P. l. fi. de accusatio. ca. nõ probauerit, 2. q. 3. ca. qui calumniam, 3 9 6.
[e] l. fi de priuat. del. in P. l. fi. de iniur. in P.
[f] l. quamuis adulteri, § in primis, ad leg. Iul. de adulter.
[g] l. inter mariti, C. eod l. ob commissa, eod. C.
[h] l. 2. § fi simul, ad leg Iul. de adulter. in P.
[i] Cic. pro Rol Amer.
[k] l. 1. ad senatus Turpil. lib. 48. P. tit. 16.
[l] d. l. 1.
[m] d. l. 1. per totum. ad SC. Turpil. l. 2. de collu. deleg. l. prævaricatores, de ver sig. l. athletas, § prævaricator, § calumniator, de iis qui not. infam. tit. de prævarr. in P. l. 1. C. ad SC. Turpil.
[n] Constant. Harmen. lib. 6. Prompt. tit. 6. l. fin. de publ. iudic.
[o] c. vbi periculum, de elect. in 6. can. quæ sequuntur, 43. dist. l. 1. § sed etsi quis, de Carbon. edit.
[p] l. addictos, de episc. audi. C. l. addictos, C. de appellat. lib. 7. tit. 62. c. veniens, 80 ap. Greg. & ibi glo.
[q] ca. fi. 8. q. 2.
[r] l. absentẽ, de pœn. in P. Cic. pro Rosc. Amer.
[s] Cic. 3. de Legib.
[t] l. cum qui nocentem, de iniur. in P. l. lex Cornelia, § fi. eod l. 1. de his qui latro. occult. l. 1. § accusatoribus, de stat. mom.
[u] c. non satis, cum seq. de simo. c. fi. de consuetud.
[x] Diod. Sic. lib. 1. c. 2.
[y] Lactil. 2. 2. in fine, de epise. & elect. C. l. 1. de famo. libell. C.

quibuſdam arctioribus & ſolemnibus cancellis accuſationes conſtringere, quod nulla iuris ratio aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus[a]. Alioquin ſatis per ſe accuſatio, ſi à frequenter accidentibus arguere liceat, videtur inferri à zelo, & ſtimulis inuidiæ[b]. Dicta ideò genus illaudabilis intentionis[c]: ſiquidem inuidia vitium eſt deteſtabile, vtpotè triſtitia ex alienis bonis, vt ſcribit Ioannes Damaſcenus[d], & D. Auguſtinus[e]. Nemo enim cùm ſuæ virtuti fidet, alteri inuidet, teſte Cicerone[f]. Et vt Ouidius ait[g],

Summa petit liuor, perflant altiſſima venti.

Nec peius damnum ipſa inuidia[h]. Accedit & detractio calumniæ, quæ prætextu boni publici ſæpè bonos & probos perturbat, & diffamat, atque velli-cat, quibus obuiam iri oportuit, & probationum onus inſcriptione expetere: alioquin parùm abeſſet accuſatio à iniuria libelli famoſi, quæ tamen & punitur acerrimè[i].

a l. nulla iuris ratio, de reg. iur. in P. l. quod fauore, de legib. C.
b ca. ſi omnia, 6. q. 1.
c can. ſi quis epiſcopus, 1 9 7.
d Ioan Damaſc lib. 2 de Orthod fide.
e D. Auguſt. ſuper c. 4. Geneſ.
f Cic. Philipp 9.
g Ouid 2. de remed. Amor
h ga. ſunt plorimi, 6. q. 1.
i l. lex Cornelia, § ſi quis librum, de injur. in P. l. ob carmen, de teſtib. l. 2 in cui, §. fi. & l. cum lege, de teſt in P. l. 1 de famo. libel. C. l. 1 ié ap. Labeonem, § ait prætor, verſ. ſi quis libello dato, de iniur. P.

Cur nomina accuſantium, accuſatorum, & iudicum apponantur libellis accuſationis. Cde. 8.

1 *Condemnari nemo debet, antequam nomen eius delatum ſit.*
2 *Nomen perſonarum facit cognitionem.*
Nomina plerunque referunt mores perſonarum, quibus induntur. eod.
3 *Nomen inhoneſtum capere nemo conditione grauari poteſt, & legatum nihilominus illa relictum capit.*
4 *Forum in criminibus quorum ratione quis ſortitur.*
5 *Errones ſeu vagi vbi conueniri, & damnari debeant.*
Latrunculatorum in quos eſt iuriſdictio. eod.
6 *Iudex competens criminum quis.*
7 *Domicilium principale alicuius dupliciter dicitur.*
Domicilium beneficiati, & beneficij locus. eod.
8 *Iudices plures vnius perſonæ qua ratione eſſe poſſunt.*
9 *Iudicibus pari poteſtate donatis concurrentibus potior tempore, prior iure.*
10 *Iudicibus coram vario vocatus ad præuenientem ſe remitti poſtulare debet.*

k Pauſan. lib. 7. in Achaicis.

REFERT Pauſanias[k] Callicratem Achæum, coram decem legatis, qui à ſenatu Romano miſſi erant, ad res Macedoniæ componendas, quendam ſuppoſuiſſe, qui frequentiſſimo Achæorum conuentu queri cœpit à potentioribus pecunia, & aliis modis Perſeum regem contra Romanos adiutum, poſtularéq; vt rei capitalis damnarentur, ſuo quemque nomine poſteà indicaturum. At id periniquum viſum eſſe vniuerſæ concioni, & contendere vt nominaret eos palàm: ius non eſſe omnino quemquam condemnari, cuius nomen nondum eſſet delatum. Neque in dubium venit actorem, reum, & iudicem legitimum conſtituere iudicium, ſine quibus eſſe nequeat[l]. Proinde vt nouerimus quæ ſint iſtæ perſonæ, & an ſint legitimæ, nomen proferri debet & cognomen, vnde habeatur notio earum[m]. Arguunt & quidam, quamuis hoc ſit argumentum plerumque fallax, ex nomine probitatem, vel malos mores hominum. Et Claudianus Mamertus[n].

1 1. inter litigantes, & l. Iulianus, de iudic.
m l. 2. de mutat. nom. C. § ſi quis in nomine, de legat. Tit. Probus, in epiſt. lib. 10. Valer. Max.
n Claud Mamert epiſc. Viennenſ. ad C. Solinum.

Ne

Nomen dici putant, inquit, *quod rem notam faciat, ſitq; velut rerum imago*. Arguũt & aliquando literæ ſacræ à nomine perſonarum, vt Abigail improbat maritum [a] à nomine, quo Nabal dicebatur. נבל, Nabal enim ſtultum ſignificat. Et ſecundum aliquam proprietatem putantur impoſita nomina patriarcharum, vt Iſaac, à riſu: Iacob, ſupplantator, ſic de alijs: vt Michael, qui ſicut Deus, Raphael, medicina Dei, & in aliis, quæ percurrit Euſebius Pamphili [b]: docet & Plato in Cratylo. Vnde & Metianus iuriſconſultus remittit hæredi conditionem à teſtatore impoſitam, vt ferret nomen inhoneſtum, veluti veſpilionis: cùm ſit habenda cura honeſti nominis, & dignitatis [c]. Iudicis porrò nomen propriũ, & dignitas adiicitur, vt appareat num is cõpetens ſit, aut forũ eius. Quẽadmodum enim delinquentiũ perſonæ tripliciter cõſiderãtur: nẽpe, vt errones & vagi: vel ratione loci domicilij: vel ratione criminis admiſſi: tòtidem etiã modis iudicis iuriſdictio conſiderari debet [d]. Errones quippe delinquentes, qui ſtatum, certumúe non habent domicilium, vbicunque reperti fuerint, etiamſi alibi, quàm vbi comprehenduntur, deliquerint, pleſti à latruncularore poſſunt [e]. Hi ſunt hodiè, qui dicuntur præpoſiti, ſeu *preuoſtz de mareſchaux*, quibus hæc iuriſdictio conceſſa in errones, & in domicilium quoque habentes ex certis criminibus, veluti in latrones obſidentes vias, & eos qui turmatim hoſtili more depopulantur agros, & hoſpites ſuos ſpoliant, prædantur, rapiunt mulieres [f]. Iubent & principes Carolus 8. [g] Ludouicus 12 [h]. contra errones delinquentes, procedi à iudicibus regus, non obſtantibus appellationibus aut intereſſionibus, ſeu vt dicunt oppoſitionibus quibuſcunque, vſque ad ſententiam torturæ & mortis. Indignum enim eſt tandiu à propriis municipijs aberrantes, priuilegijs aliorum annumerari [i]. Ordinarij autem iuris eſt, iudicem competentem criminis admiſſi eũ eſſe primum, qui in loco, vbi delinquitur, iudicat [k]. Et ita quoque fieri expedit exempli cauſa, vt ibi pœna emendet quod delictum offendit, & alij à ſimili perterreantur: potiſſimùm in grauioribus criminibus [l]. Et quamuis ratione domicilij ius ſit iudici inquirendi de maleficijs incolarum alibi delinquentium, vel eorum qui ibi bona habent, & ius condemnandi [m]: nihilominus tamen remitti ſolent puniendi ad iudicem loci, in quo delictum admiſſum eſt [n]. Extra hos caſus qui cognoſcit de crimine extra territorium ſuum admiſſo, ſententiam perperàm dicit & nullam [o]: vt ſententiam à non ſuo iudice dictam ius improbat [p]: & extra territorium ius dicenti impunè non paretur [q]. Cæterùm vt hæc dilucidius appareãt, de domicilio pauca ſubnectamus. Domicilium principale dicitur dupliciter, vel ratione habitationis locus, in quo quis ſolitus eſt maiori ex parte temporis habitare, & reſidere [r]. Sicuti domicilium principale clerici beneficium habentis, dicitur locus beneficij, cui aſſiduitatem debet [s]: non autem ſi non habeat aſſiduitatem ſeu reſidentiam annexam, vt notat Panormita [t]. Et quot habet quis ſacerdotia, totidem habebit principalia domicilia, ſi annectatur aſſiduitas, vt tradit Archidiaconus [v]. Iubent autem iura omnibus beneficijs ſeu ſacerdotijs reſidentiam præfectorum [x]: quanquam ex diſpenſatione permittatur aliquando abſentia. Vbi etiam quis dignitatem exercet, domicilium habere videtur, vt & ibi poſſit conueniri [y], quia & ibi larem fouere dicitur, & habitare [z]. Secundò domicilium ratione maioris partis patrimonij [a]: etſi in diuerſis locis quis ſolitus ſit habitare, & in vtriſque dicitur habere domicilium [b]. Tertiò & ſumitur domicilium ratione tantùm originis, & natiuitatis propriæ: quamuis quis alterius municipij ſit incola. Sic filius dicitur alibi natus, quàm pater, ſequi originem patris, non domicilium [c]. Porrò qui extra loca prædicta ſunt, & extra domicilium, dicuntur aduenæ & peregrini vbi ſunt, ſi inibi non habeant pergulam vel armarium [d]. Ex quibus conſtat vnius perſonæ plures poſſe concurrere iudices, quibus & priuilegia perſonalia alios poſſunt addere: veluti ſcholaſticis legum tres alij iudices conceſſi, epiſcopus, rector

a 2. Reg. 25.
b Euſeb Pamph. lib. 11. de præpar. Euang. c. 4.
c Metia l. ſed ſciendum, ad Trebell. in p.
d l. 3 C vbi de crim. agi oport.
e notat Bart. in l. hæres abiens, § proinde nu. 4. de iudic. de latrunculat. in l. ſolemus, § fin. de iudic. in p.
f extat conſtitu. regia Franc. 1 *de la iuriſdiction des preuoſtz*, anno 1536. 25. Ianuarij.
g in conſtit. Caro. 8. art. 55
h in conſtit. Ludo. 12. art. 90. 91. 92. 94 in publica. an. 1499.
i l. ſi quis, de domeſt. & protect. lib. 12. C.
k auth. quas in prouincia, vbi de crim. agi oport. l. 1. C. vbi ſenat. vel clar. l. ſi cui crimen, § idem imperator, & l. ſi de accuſationi. p. & poſtulaſti, & c. ſi. de fo. compet.
l l. capitalium, § famoſos, de pœnis. p. l. 1 ad leg. Iul. peculi. C. c. 1. de rapt. ap. Grego.
m l. 2. & 2. vbi de crim. agi oport. C.
n § ſi vero quis cõprehenſorum, vt nulli iudi. hic. hab. lo. ſeru. collat. 9. l. ſolet, de cuſto. reo. in p. l. l. clericorum, de re milit. in p.
o ciem paſtoralis, § rurſus, de ſent. & re iudic.
p l. ſi à non compet. iud. C. c. ad audientiam, de conſuet. c. at ſi clerici, de iudic. can. in primis, verſ. de perſona, c. q. 1.
q l. ſi. de iuriſd. om. iudic.
r c. h. de paroch. Felic. in c. poſtulaſti, de fo comp
s d. c. poſtulaſti.
t Panor. in c. 1. eod.
v Archid. in can. clericis, 11. q. 1. & in ſumma, 1. q. 6.
x c. ad hæc, de præb. ap. Gregor.
y l. 2. vel ſenato. vel clariſ. C.
z l. tres tantummodo prætores, C. de off. præf. præto.
a d. c. poſtulaſti, de fo. compet. d. l. 2. vbi ſenat. vel clariſ.
b l. aſſumptio, § filius, & l. Labeo, ad munic. p.
c d. l. aſſumptio, § filius, & l. libertinos, § patris, eod.
d l. hæres abiens, § at ſi quis, de iudic. in p.

rector prouinciæ,& doctor ſub quo ſtudent [a]. Sunt & dignitatum quarundam alij iudices, & crimina capitalia quædam, & mateſtatis, quæ proprios, nec ordinarios aliorum habent iudices. Concurrunt & in aliis criminibus plures parem poteſtatem in commiſſa crimina habentes. Inter quos potior, qui diligentior eſt, vt vbi cœptum eſt iudicium, ibi finem debeat accipere [b]: prœuentione facta, vel ſola citatione [c]: non autem ſola libelli porrectione iudicij facta, vel querela propoſita, quia ex his non videtur res in iudicium deducta [d]. Quòd ſi iudices, qui æqualis ſunt poteſtatis, & æqualem exercere poſſunt iuriſdictionem, circa idem crimen pari diligentia concurrant, vt vterque inquiſierit, vadimonium vel prætentionem vno & eodem die decreuerit, cùm non poſſit hinc diſcerni quis prœuenerit iudicium, vterque recte cognoſcet, donec reus vel alius ad ſupremum quoddam tribunal prouocauerit: quòd ob concurſum iuriſdictionum alicui eorum ex integro committat vel remittat, vel ſibi notionem cauſæ ob iuriſdictionum controuerſiã retineat, vt fieri ſolet. Concurrunt autem in iuriſdictione, quia cùm pares in ea notione ſint, par parem prohibere ne cognoſcat non poteſt: nec in parem par habet imperium [e]. Deinc cùm quilibet horum habeat iudicij iuriſdictionem conteſſam, ad neceſſitatem officij cuiuſque pertinet, crimina inquirere, & de illis cognoſcere. Quippe iudicare munus publicum eſt [f]: cui neceſſitas iudicandi adhæret [g]. Et proinde ſi iudex interpelletur ab eo, qui ſe paſſum delictũ dicit, tenetur officium ei impartire: alioquin & conquerenti nomine damnorum teneretur [h]. Sic in hac neceſſitate, & dum in dubio eſt animus, quis iuriſdictione prœuenerit, melius eſt verbis edicti ſeruire, vt vterque cognoſcat [i], & turius vtilius ſequi [k]: vtilius autem nihil, quàm purgari prouinciam hominibus ſceleratis [l]. Quod ad officium moderatoris reipublicæ pertinet [m]. Citiusq; crimen detegetur, quod à pluribus indagatur. Neque argui ideo poteſt iudex vnus, quòd alio de eodem crimine inquirente & cognoſcente, ipſe quoque prout onus impoſitum eſt, cognoſcat: quia & facti alieni iuſta eſt ignorantia [n]. Verumtamen hîc obſeruandum eſt, cauſa delicti à pluribus iudicibus tractata, reum coram diuerſis factum, ad vnum eorum qui prœuenerit petere ſe remitti debere: quod & fieri debet: aliter iuſta eſt prouocandi cauſa. Neque cauſæ continentia in diuerſa tribunalia diuidi debet [o]. Ne accidat illud abſurdiſſimum, pro eodem delicto bis eundem puniri, quod iure vetatur [p]: vt ne de eodem crimine bis quæratur [q].

De iudice legitimo criminis admiſſi in via publica, ſeu regia. Cap. 9.

1 *Viæ publicæ commiſſum crimen cuius iudicis habeat forum.*
2 *Iudices regij non ſoli priuatiuè ſuper alios cognoſcunt de delictis commiſſis in via publica. & 3. & 4.*
3 *Viæ publicæ, viæ regiæ.*
4 *Viarum publicarum cura ad quos pertinuit.*

VIA incidimus in concurſum iuriſdictionum, quotidiana & vtilis quæſtio paucis explicanda, quæ legitimum quærit iudicem in delicto in via publica commiſſo: in ditione tamen & territorio dominorum, qui habent imperium ratione iuriſdictionis, & proprios ordinarios iudices, quibus aliquando in ea

1

a conſtit. Habitantes pro prætore, C.
b l. vbi cœptum, & ſi quis 5 poſtea quam, de iudic. in P. & poſtulaſti, ne ſu compet.
c c. gratum, de offic. deleg.
d l. non videtur, de iudic. in P.
e l. ille à quo, 4. tempeſtiuum, ad Trebell. in P. l. pamphilus 8 ſtratus, de arbitr. in P. c. cùm inferiores, de maior & obed.
f l. quippe iudicare, de iudi. l. nã quod, & l. ille à quo, ad S. C. Trebell. l. illuſtrium, de his qui ſunt ſui vel alien. iur.
g Archad. in l. munerum, 5 iudicandi, de muner. & hono. in P. l. penul. 5 quæ autẽ, de vacat. in P. l. fi. ad magiſtratũ, de decurio. lib. 10. C.
h l. 1. 5. magiſtratus, de magiſt. cõuen.
i l. 1. 5 ſed etſi ſcientes, de exercit. actio. in P.
k l. ſi quis intentione ambigua, de iudic. in P.
l l. ſitis vulneratus, ad leg. Aquil. in P.
m l. congruit, de offic. præſid. l. 4. 4. mandatis, ad leg. Iul. peculat.
n l. pen. pro ſuo in P.
o l. nulli, C. de iudic.
p l. ſenatus, de accuſat. in P. l. ſiquet 5. finali caupo. in P.
q l. ſi quis mem. 5 2. de accuſat. in P. l. ſanctio legum de pœn. in P. ca diuina clementia, de pœnit. diſt. 4.

ea via publica habent confines & conterminas iurisdictiones: & ita inter se, & cum regijs iudicibus concurrunt. Igitur istius criminis cognitio primùm ad regios videtur pertinere iudices, tanquam via publica ad regium territorium pertinentre: nam ea, via regia dicitur [a], & inter regalia viæ publicæ, & flumina constituuntur [b]. Sic Vlpianus [c], vias publicas à Græcis dici κατ' ἐξοχὴν βασιλικὰς, & Latinis prætorias, & consulares vocat, quarũ solum relictũ publicũ
3 est ab eo, qui ius habet publicandi. Erat & antiquis Romanis ædilibus Curulibus [d] demandata viarum cura, quæ secundum ciuitates erant: sic eorum iurisdictio ratione illius muneris protendebatur extra ciuitatem Romanam. Eaque ratione & iurisdictionem habebant delictorum in vias commissorum: ait enim lex [e], & eorum munus esse ne sinerent rixari homines in vijs. Meminit Dio Cassius [f], Octauianum Cæsarem viarum curatorem constitutum, & eos qui vijs reficiendis præessent, prætorios viros, qui binis lictoribus vterẽtur, designasse. Nemo autem ambigit lictores fuisse ministros & executores criminalium sententiarum, vt & illam notionem eis curatoribus competere nequeat dubitari. Neque iurisdictionales dominos, ratione iurisdictionis cõcessæ territorij, quæ publicis in perpetuũ relicta sunt vijs, vllo modo vsurpare posse putantur: quia inalienabilia sunt [g], & nullius in bonis censentur [h]. Proinde magistratus aliquando proprij constituti sunt quatuor viri, qui curã viarum agerent [i]. Et hoc interest inter vias vicinales, & publicas: quòd vicinales factæ sint ex vicinorum agrorum collatione: publicæ non item, vel si inde factæ sint, tamen non extat memoria [k]. Quare nec videtur harum viarum iurisdictio pertinere ad dominos iurisdictionẽ habentes in vicinis agris, quia
4 ex illis viæ publicæ nõ cõstant [l]. Cæterùm Petrus Iacobi [m] scribit, iurisdictionem viæ publicæ eorum esse, qui circum eam iurisdictionem habent. Quia, inquit, certum est, vias publicas initio suæ publicationis fuisse de solo Feudorum priuatorum [n]. Neque omninò & in toto falsum vel immutatum dicitur, quod primordio veritatis adiuuatur [o]. Et origo obligationis potius inspicitur, quàm titulus actionis [p]. Adfert & alias rationes P. Iaco. quæ quãuis teneri possint facilè, & prior sententia videatur probabilior, obtinent in Gallia, vbi patrimoniales sunt iurisdictiones dominis, quibus rex cõcessit [q]. Nec quisquã dubitat principem priuato vsum, & seruitutem etiam publicæ viæ posse concedere [r]. Et vendi viam publicam priuatis, vel alio modo concedi posse per principem & populum notat Bartholus [s]. Et si ager vendatur, recepta pactio vt accedat & ei vicina via publica [t]. Et meo quidem iudicio ita expedit potius ordinarios iudices locorum, de his delictis, quæ intra iurisdictionem suam in vijs regijs & militaribus admittuntur, cognoscere: ne dum regius expectatur, vel pereat probatio, vel reus effugiat. Et ne segnes sint domini locorum in expurgandis sceleribus, dum ad alhorum notionem pertinere causarentur.

[a] Numer. 6. 21.
[b] § 2. quæ sunt regalia in Feud.
[c] Vlp. in l. 2. § viarũ quæsam, ne quid in loco publ. in fi.
[d] l. pen. de via publ. circa finem.
[e] d l. pen. in fin.
[f] Dio Cassius, lib. 54. histo. Rom.
[g] l. continuus, § cùm quis, iuncta glo. in ver. relicta sunt, de verb. obli. in fi.
[h] l. in tantùm, de seruitut. in fi.
[i] l. 2. § eodem tempore, de orig. iur. in fi.
[k] l. fin. de loc. & itine. publ.
[l] l. 2. § viarum quædam, ne quid in loco pub. fi.
[m] P. Iacob. in prax. cap. de libell. super turbid. circa fini, § quæstio nunc.
[n] tacit. l. 3. de lo. & itin. pub. fi.
[o] l. cum filius, l. 73. § hæres meus, de leg. 2.
[p] l. tutor, de fideiuss. l. liquid, de don. in fi. l. filius, ad Maced. C.
[q] P. Iaco. circa finem tit. de succe. reg. Franc.
[r] l. seruitutes prædiorum, § publico, de seruit. § ripariũ, de rer. diuis. ergo, de neg. ger. dom. in fi.
[s] Bart. in l. 2. § viam publicam, ne quid in loc. pub. in fi.
[t] l. ad quod post emptionem, § fin. de peri. & commo. rei vend.

Num magistratus municipales, vt consules, vel capitolini, vel escheuini dicti, possint de criminibus cognoscere. Caput 10.

1 *Magistratus municipales num possint cum ordinarys in criminum cognitione cõcurrere.*

Defensores ciuitatum quando constituti. eod.

2 *Tribunus plebis non erat magistratus, nec gerebat purpuram. Eius potestas & auctoritas.*

Appellandi poteſtas, libertatis arx. eod.
Domus tribunorum ſemper noctu diéq; aperta eſſe debebat. eod.
3 *Quæſtores parricidy Romæ qui.*
4 *Prætor quæſtionum criminalium iudex, & quomodo alios iudices daret.*
5 *Triumuiri capitales qui.*
6 *Conſules & Capitolini noſtri ferè ſimiles officio præfectis vrbi.*
7 *Imperium num conſuetudine, vel præſcriptione quæratur.*
8 *Ciuitates ſuis legibus viuentes libera.*

ANCERS eſt controuerſia, num poſſint municipales magiſtratus cum aliis iudicibus regis vel ordinarijs in criminum notione concurrere. Mouet enim primùm quæſtionem, iure ciuili vtplerunque criminum iudicium ad moderatorem prouinciæ reiici [a]. Deinc gladij poteſtas, imperij eſt [b]: & quæ imperij ſunt, non competunt magiſtratibus municipalibus [c]. Saltem grauiora crimina ab eorum iuriſdictione exempta videntur, vtpotè cùm de defenſoribus ciuitatum ſic ſcriptum ſit [d], *Audient quoque leuiora crimina, & caſtigationi competenti tradent: & eos, qui maioribus criminibus præmuntur detrudent in carcerem, & mittent ad prouinciæ præſidem. Sicenim fruetur ciuitas quæq; cura iudicali, & omnis gens ſub maiori conſtituta iudice, maiorem ſentiet prouidentiam.* Notauit autem Iaſon [e], defenſorum nomen ad magiſtratus municipales pertinere, eò quòd tempore Pandect. nõ eſſent defenſores adhibiti ciuitatum, ſed ſit eorum inuentio recentior. Videtur & conceſſa tantùm defenſoribus ciuitatum, audiendarum ciuilium ſeu pecuniarum cauſarum facultas [f]. Atque ſi deprehendiſſent prouinciales grauari à ſuſceptoribus maioribus menſuris, non ipſi iudicabant, ſed cum libello querelæ propriæ ad iudicium aliorum dirigere debebant cum ipſo fraudis iudicio [g]. Subinde, nec qui apud Romanos curam habebat populi tribunus plebis, propriè magiſtratus dictus eſt: ideò & quaſi magiſtratus non eſſet, ſi credamus Plutarcho [h], non vtebatur purpura. Neque illi erat vocatio, ſed tantùm præhenſio: quia tribunus pleb. qui ſummam habebat poteſtatem, vt neq; ſubiceretur dictatoribus, teſte Polybio [i], creatus, non iuris dicundi gratia, nec vt cognoſceret de cauſis querelisúe abſentiũ, ſed interceſſionis cauſa, vt iniurias ſe præſente factas coërceret: ac propterea ius ad ſe vocandi ademptum, quoniam vt vim fieri vitaret, præſentis oculis opus erat, authore Gellio [k]. Quare nec licebat illis Roma abeſſe per integrum diem, tanta erat illorum aſſiduitas neceſſaria, vt ait Macrobius [l]. Et narrat Liuius [m], Camillum palàm plebem arguiſſe, quòd iam in ſuos verſa nõ intelligeret, ſe prauo iudicio tribunis interceſſionem ſuſtuliſſe: quòd interceſſione ſublata, & poteſtatem tribunitiam deleuiſſet. Vnde & idem Liuius duas arces dixit [n] libertatis tuendæ, tribunitium auxilium, & prouocationẽ. Eò quòd appellabantur tribuni contra vim magiſtratuum. Quò factum inſtitutumq;, vt nunquam domus tribunorum Romæ clauderentur, nec noctu quidem, vt auxilio indigentibus ianua pateret, quaſi portus quidã, & præſidiũ periclitantium, vt ſcribit Plutarchus [o]. Sed & Romæ erant quæſtores parricidij, iudices à populo, qui de capite ciuis iudicarent cõſtituti, poſtquam hoc ius conſulibus ademptum fuit, teſte Pomponio iuriſc. [p] Eratq; prætor publicorum iudiciorum quæſtoris officio functus, qualis apud Virgilium [q] Minos inferorum iudex, quæſitor dicitur, qui vnã iudiciorum moueret. Isq; prætor poſteà ad expedienda iudicia facilius publica, ſeligebat quinque & quinquaginta viros, vt conſtat ex oratione Ciceronis in Piſonem, & fusè explicat Budæus [r]. Et eo modo intelligẽdus locus Martiani iuriſconſulti [s], dũ agit de eo, qui publico iudicio præeſt, pro prætore & quæſtore, qui & magiſtratus iudex ſuę quęſtionis. Subſeruiebãtq; ijs triumuiri capitales, qui carcerũ cuſtodiã habe-

1

2

3

4

5

a l. vxor tua, l. ſi crimen, l. de crimine, l. ſi ſororem, qui accuſ poſſ. C. l. conguir, de eſſ. præſid. l. 4 § mandatis, ad l. Iul. repet. l. ſeuera crimina, de accuſationib. in P.

b l. imperium, de iuriſd. om. iudi.

c l. ea quæ, ad municip. in P. l. magiſtratibus municipalibus, de iuriſd. om. iudi. P.

d § audient de defenſ. ciuita. collat. 3

e Iaſon, in l. magiſtratibus, de iuriſdict. om. iudi.

f l. 3 de defenſo. ciuit. C.

g l. pen. eod.

h Plut. 20 Problem.

i Polyb. in 3. & 6. hiſt.

k Gell. lib. 13. c. 12.

l Macrob. libr. 1 Satur. c. 3.

m Liu. libr. 5. Dec. 1.

n Liu. lib. 3.

o Plut. in Proble.

p Pompo. l. 2 § & quia vt diximus, de orig. iur.

q Virg. 6 Aeneid.

r Bud. in l. fin. § iudicibus quoque neceſſitas, de muner. & honor. P.

s Martian. l. 1. ad leg. Cornel. de ſicar. in P.

rent,vt cùm animaduerti oporteret,eorum interuẽtu fieret [a]. Posſem iſtis alia cumulatè adiicere. Cæterùm,cùm ea potius ad contentionem, quàm rei propoſitæ veram concluſionem pertineant,ſuperſedeo,cõtentus quid de ea quæ-
6 ſtione ſentiam,in pauca contuliſſe Dico itaque eos,qui ciuitatum,oppidorũ, & pagorum negotia cum iuriſdictione pertractãt,poſſe præfectis vrbis potius conferri,vt & illis ferè eadem ſolicitudo demãdata videatur: & vt cognoſcãt de iiſdem negotiis quæ adfert & enumerat Vlpianus.dum de illis agit [b]. Inter quæ & notio criminum,quæ in vrbe cõmittuntur, cõceditur,caſtigatio quoque,& pœna. Adiungit Bartholus [c] & diſtinctionem aliam,vt quarundam ciuitatum magiſtratus ſint,veluti rectores prouinciæ: quia habent illas ciuitates inſtar capitis,vt ſunt plures in Italia:& tũc, inquit,rectores earum ius gladij habent,& maius imperium,quàm quilibet alius eius prouinciæ [d]. Aliæ autem ab his ciuitates ſunt, quæ non conſtituunt rempub.quibus de iure communi conceduntur iuriſdictiones vſque ad certam & ſtatam ciuilium cauſarum æſtimationem, & cognitiones leuiorum criminum tantùm,ſine imperio mero vt dicunt,vel mixto [e].Porrò aliud genus ciuitatum,quibus & iure communi conceſſum eſt merum imperium: ſicuti ciuitati Romanæ [f], & aliis quibuſdam Inſubrum ſeu Lõgobardiæ,ex priuilegio Friderici Cæſaris [g]. Sunt & aliæ ciuitates, quibus ex lege municipij competit iuriſdictio duumuiris, quã ius ciuile non comprobat, ſed conſeruat [h], ſecundum morem litigantium [i]. Neque quiſquam ambigit præſcribi poſſe quæ meri imperij ſunt, vt habere gladij poteſtatem, vt docet Iaſon, Bartho. Alber. [k] Angelus [l], Panorm. [m] & alij [n]. Vt & Petrus Iacobi [o] ſcribat, iuriſdictionẽ dari poſſe ab hominibus municipij vel ciuitatis,qui habent vniuerſitatem,ſi per decem annos illi, vel maior eorum pars,iudicem aliquem adierint, quem ſciebant incompetẽtem: & vetuſtas pro lege habetur [p]. Moſque maiorum iuriſdictionem firmat [q].Proinde ad conſuetudinem illam præſcriptam & in iudicialibus actibus obſeruamus [r]. Et Cynus putauit merũ & mixtum imperium præſcribi poſſe [s]: quanquam Hoſtienſis [t],Franciſcus Curtius & alij quidam non exiſtiment imperiũ mixtum vel merum,ſed tantùm iuriſdictionem præſcribi poſſe. Quos tamen non opinor ſequẽdos, cùm iura videantur ex diametro illis aduerſari [u]. Quibus accedit, quòd cùm à principis diſtributione iuriſdictiones pendeant [x], is videatur patientia conceſſiſſe. Quodcunque enim per principem eſt conceſ-
7 ſibile,idem quoque eſt præſcriptibile [y]. Et quanquam interpretes Baldus, Iaſon,Albericus,& alij [z] mutent,an præſcribi poſſit imperium merum:tamen id communi calculo receptum eſt,nihilominus conſuetudine competere poſſe, traditis differentijs inter præſcriptionem & conſuetudinem, vt & notat Hoſtienſis [a],exceptis iuribus,quæ dominium ſuperius,vel poteſtatem ſupremam
8 reſpiciunt, quæ nullo poſſunt vſurpari modo [b]. Sunt & quædam ciuitates & oppida,quę ſe dediderunt principibus,vel alio modo in eorũ ditionẽ venerũt, ſaluis & integris ſuis moribꝰ, ea lege ſcilicet, vt ſuis, legibus viuerẽt liberæ,& quæ nihilominus comiter principis obſeruatẽt maieſtatẽ [c]. Sunt & aliæ,quæ ius ſingulare hoc à principibus adeptæ ſunt,vt olim quæ erãt iuris Italici [d].Et ꝓinde ciuitates ijs omnibꝰ modis habẽt notionẽ & iudiciũ cauſarũ hodiè criminaliũ,cõſeruata principalibus iudicibus, q̃ regiã poteſtatẽ maiorẽ referũt, ꝓuocationis diſcuſſione.Atq; ideò ſolẽt municipia,dũ nouꝰ rex diadema ſumꝓſit,ab eodẽ petere iuriũ & priuilegiorũ cõfirmationẽ: & princeps,q̃ pactis & ꝓmiſſis etiã iuregẽtiũ vincitur [e], ĩtactas relinquit approbatas ex priuilegijs & conſuetudinibus iuriſdictiones.Et certè,vt me ab hac q̃ſtione breuiter expediã,tota iuriſdictionũ criminaliũ & ciuiliũ cauſarũ diſtinctio,& magiſtratuũ,ab ordine & diſtributione,q̃ principes cõſtituerũt,& à receptis cõſuetudinibꝰ pẽdet; vt ad horũ probationes recurrẽdũ cenſeã, & quo iure vtãtur municipes. Quò fit, vt nec hic ſuperfluè terere velim otiũ in explicãdis iudicibus,qui de

[a] l.2 §. eodem tempore cùm iuris ſunt, de origin.

[b] V. plura l.1. de offic. præf. vrb. lib. 1. P. ciuil. 12.

[c] Bartol. l. minus. de dam. inf. in P.

[d] l.4. & l. illiteras, §. qui vniuerſas, de offic. præt. in P. l. 1. de offic. rect. prou. P.

[e] § audient, & § & indicare, § iuriſdictionẽ, in fine, de defen. ciuit. in Auth. ſi C. ne ea quæ, ad municip.

[f] l. 1. de offi. præf. vrb. in P. l. cùm prætor, § item. de iudic. in P.

[g] in conſtit. Fred. de pace conſt. l. nos Romanorum, in verb. tenuta.

[h] l. 1. de emanc. lib. C.

[i] l. magiſtratus, de ſtatu hom. iudi. C.

[k] Iaſ. Bar. Alb. in l. imperium, cod.

[l] Ang. in l. vſucapionis. b. de vſucap. in P.

[m] Panorm. in c. peruenit. de ſcrib. in P.

[n] gloſſ. in l. vitos, in verſ. obtinuit, de diuer. offi. lib. 12. C.

[o] P. Iaco. in ſua practica in tit. de cõſtit. in rem actio. circa finem.

[p] l. 1. de aqua pluia in P. l. 2. de fund. limit. lib. 11. C. l. teſtamenta omnia, C. de teſtam.

[q] l. more maiorum, & l. & quia, de iuriſd. omn. iudic. in P. l. cum prætor, § ſiẽ ijs, de iudic. P.

[r] l. 3. § fin. de teſtib. in P. & de iuriſdictione in cap. cùm contingat, de foro comp. c. ambæ, c. audiẽtibus, de exceſſ. prælat. c. irrefragabili, § exceſſus, de offic. ord. c. cum olim, & c. audita, de præſcript.

[s] Cyn. in l. 1. C. de emanc. liber.

[t] Hoſtien. in lectur. c. cùm contingat, de fo. compet.

[u] iura proxime citata, & c. cùm contingat.

[x] l. 1. ad leg. Iul. de ambi. in P.

[y] l. quod principi, de aqua plu. arc. P.

[z] Iaſ. Bal. Alb. & alij in l. imperium, de iuriſd. omn. iudi. & in l. 2. de emancip. liber. C.

[a] Hoſt. en. in c. 2. de purg. cano.

[b] l. compertum, de præſcript. vel 40. an. C. c. cùm ex officij, de præſcript.

[c] l. non dubito, de capt. & poſtlim.

[d] l. antep. pen. & fin. de cenſib. in P. [e] l. digna vox. C. de legib. glo. in l. 2. de prec. imper. offer.

criminibus cognoſcant, cognouerintúe aliquando: toties enim mutata eſt forma iudicandi, quoties & rerum publicarum adminiſtrandarum formula: & quoties principibus placuit, & neceſſitati rerum viſum eſt conducere.

De ſubſcriptione libelli accuſationis. Caput II.

1 *Subſcriptio libelli, vel aliarum ſcripturarum, ratum magù facit antè ſcriptum.*
2 *Subſcribere accuſationi non poſſunt, qui nequeunt accuſare.*
Accuſatorù manum probare illata crimina. eod.

LIBELLVS accuſationis habet perſonarum, delicti, temporis, & loci expreſſionem pro formula. Quantùm autem hæc adferant opis in conſiderandis criminibus in principio tractationis de criminibus iam docuimus: vt tãtùm de ſubſcriptione quædam monere neceſſarium ducam. Itaque ſubſcriptio libelli habet expreſſam quãdam approbationem eorum, quæ ſcripta ſunt [a]. Sicut quãdo dominus ſerui chirographo ſe ſubſcripſit, tenetur actione quod iuſſu [b]. Et ſi quis alienationem rei ſuæ ab alio factam ſubſcripſerit ſua manu, videtur approbare, & ſuo iuri renũciare [c]. Eſtq; ſubſcribere, ſubſignare, idem ſentire, ratum habere, confirmare, vt & Budæus docet [d]. Quibus accuſare interdicitur, nec libello accuſationis ſubſcribere conceditur. Ita Cicero [e], cùm de Gabinij accuſatione quæreretur, pronunciatum eſt, vt quæſtori Q. Cæcilio nec ſubſiſtendi quidem facultas conceſſa eſſet. Per accuſatorij libelli ſubſcriptionem ſubſcribens ſe obligare creditur, ad probanda illata crimina. νομίζω [f] τὸ μὲν κατηγόρῳ περὶ τῶν τοιούτων προσέχειν ἐξελέγχειν μόνον: τῷ δὲ φεύγοντι καὶ παραιτεῖσθαι. *Exiſtimo enim*, inquit Demoſthenes, *tantùm eſſe accuſatoris, vt crimen probet; rei, vt etiam deprecetur.* Et rurſum alibi [g], *Cùm nemini liceat, etiamſi obnoxium quoque conſtituerit, per ea nocere cuiquam, quæ ſe audiſſe dicit: qui conuenit ei vos habere fidem, qui nullo ſuo periculo nos criminatur?*

a l. ſi quis ex argentarijs, § 1. de eden. § 1. de empt. ap. Inſtit. § ſed & ſi quis aut mutus inſtrumentum, de inſtit. fide & cautt.
b l. 1. § ſed & ſi ſeruus, quod iuſſu, n. f.
c l. ſi deſſor, §. pater, de pignor.
d Budæ in l. quinor. de minor. in annotat. poſter.
e Cic. de Diuinatione.
f Demoſth. actione in Midiam.
g Idem, in appellat. περὶ ἐξουλιάδου, contra Eubulidem, in princ.

Qui accuſare non poſſunt ob delictum, vel eius ſuſpicionem. Caput 12.

1 *Accuſandi edictum prohibitorium eſt.*
2 *Accuſare procuratores regij regulariter poſſunt, & quando alij.*
3 *Accuſator increpatæ vitæ eſſe debet. Et 4.*
4 *Accuſare qui prohibeantur ob delictum, & ob quod delictum.*
5 *Infamia iuris & facti reijcit ab accuſatione.*
Iudex vir bonus, eod. Exiſtimatio quid. eod.
6 *Calumniæ ſuſpicio reijcit accuſatorem.*
7 *Infamia facti num reijciat accuſatorem, eſt in arbitrio iudicis.*
8 *Abſolutus de crimine num ob id, ſi accuſet, reijci poſſit.*
9 *Inimici ob calumniæ ſuſpicionem arcentur ab accuſando.*

10 Socij

10 *Socij criminum ab accuſatione remouentur.*
11 *Accuſatio mortuari non onerat alium ſine aliis indicijs.*
Morum tuſtius cenſor non eſt, quos ipſe approbauit. eod.
12 *Pauperes quare reyciantur ab accuſando, & qui ſint illi qui reijciantur.*
13 *Paupertatis definitio ad iudicis arbitrium pertinet.*
14 *Accuſans duos, tertium non poteſt accuſare.*

1 PROHIBITORIVM eſt edictum, de non accuſando: ideò quibus non interdicitur, cenſetur permiſſum [a]. Sicut in ſimilibus receptum [b]. Prohibetur autem accuſare ob delictum proprium, ob ſexum, ob ætatem, & ratione aliarum cauſarũ, quæ
2 inter explicãdum apparebunt. Et quanquam ſuprà in delatione admonuerimus, procuratorẽ regium rationalẽ, ſeu duumuiros, vel triumuiros regios eſſe hodiè legitimos accuſatores: tamen conſtat ijs iungi alios accuſatores, qui priuati dicuntur, vt perſequantur quanti ſua interſit ciuiliter, qui inſtruunt accuſationem regiam, & deferunt. Et ideò quę
3 placuerint antiquis de probando accuſatore dicam. Magnum opus, de vitæ alterius & famæ integritate perperàm, & cum irreparabili iactura diſputare. Et proinde in perſonis accuſantium multa perquiri debent, antequam ad id munus inſtituendum audiantur. Quærendumque in primis in iudicio, cuius conuerſationis & fidei is ſit, qui accuſat. Nam quorum vita culpabilis eſt, & quorum fides & libertas neſcitur, accuſare maiores natu leges non ſinunt [d].
4 Prohibentur propter proprium delictum infames, qui turpem exercẽt quæſtum [e], publico iudicio damnati, qui nec ſuam nec ſuorum proſequuntur iniuriam [f], viles perſonæ, qui ludicram artem vel lenocinium exercuerunt, vel in arena depugnârunt [g], concubinarij publici, conſpirantesque in reum [h]. Et, vt in ſumma dixerim cum Cicerone [i], *Omnes, qui alterum nulla impulſi iniurijs, nulla priuatim læſi iniuria, nullo præmio adducti in iudicium reipub. cauſa vocant, prouidere debento, non ſolùm quid eorum in præſentia tollant, ſed etiam quantum in omnem vitã negoty ſuſcipere conentur: legem enim ſibi inducunt innocentiæ, virtutumq; omnium, qui ab altero vitæ rationem repoſcunt: atque eò magis ſi id, vt antè dixi, faciunt nulla re commoti alia, niſi vtilitate communi. Nam qui ſibi hoc ſumpſit, vt corrigat mores aliorum, & peccata reprehendat, quis hunc ignoſcat, ſi quis in re ipſe à religione eſſe y declinauerit? &c.* Demoſthenes quoque [k], *Qui alios*, inquit, *accuſare audebit, eum oportet integræ famæ eſſe, ne rem elabatur, cùm nihil authoritatis ad accuſationem actor adferat.* Lycurgus apud Athenienſes cùm ob eximiam vitæ virtutem, maxima inter eos, qui rempub. adminiſtrabant, dignitate præcelleret, delinquentium erat accuſator, acerrimus in dicendo, vt refert Gemiſthius [l]. *Carere debet [m] omni vitio, qui paratus eſt in alium accerere: is denique non maledicet, qui non poteſt malum ab altero audire. Et multa eſſe oportet in eo, qui a te ũ accuſat, primùm integritatem, & innocentiam &c.* [n] πρῶτον μὲν φιλάρχαιος, ὦ τύπος ἐστίμοι, μὴ παθὼν ἀνίης, inquit Demoſthenes [o], i. *Obſeruare tentabo, ne, quod in aliis reprehendo, ipſe patiar vel cõmittã* [p]. Conſentit hîc reſponſo, quod Deus accuſantibus adulterã dedit, *Qui veſtrũm ſine peccato eſt, primus in eam iaciat lapidem* [q]. Alioquin obnici meritò poteſt Horatianum illud [r],

Cùm tua peruideat oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitijs tam cernus acutùm,
Quàm vt aquila, aut ſerpens Epidaurius?

Cuius itaq; grauata eſt opinio, potiſſimũ periurio, vel alio crimine cõfeſſo, is à
6 cauſarũ criminalium teſtimonio & accuſatione repellitur [s]: vt reliqui infames [t].
5 Infamia etenim nõ ſolũ iuris arcet accuſantẽ: ea enim, quidubiò omniũ cõſenſu reiecit; ſed etiã & facti, q̃ etſi aliqua ratiũcula excutetur, tamẽ inter bonos & graues minuit bonã opinionẽ. Et mihi pſuadeo, inter bonos & graues annumerari iudices, q̃ viri boni gerũt officiũ. Et infamis dicitur, cuius opinio læſa

a Marc. in l. qui accuſare, l. 8. de accuſat. in P.
b l. cum prætor. de iudic. P. l. necnon, § quod eis, ex qb. cauſis non P. cauſa prohibetur, a q. r.
c d. l. quinecuiq; e, & dicam. prohibetur.
d ca. quemadmodũ, 2 q. 7.
e l. qui accuſare, 1. de accuſat. in P.
f l. qui iudicio, l. 4. eod.
g ca. proh bentur, 2. q. 1.
h c. cùm dilectus filius, de accuſat.
i C. c. 5. act. in Verrẽ.
k Demoſth. 1. contra Ariſtogiton.
l Gemiſt. lib. 2. rer. Græcar.
m Cic. in Salluſtium.
n apud Cicer. 2. in Verrem.
o Demoſth. 12. proœmio.
p dicit is & can. qui crimen, 2 q. 3.
q D. Ioan. Luang. c. Is ea qui ſine peccato, can. pollutaſſet, can. ſacerdos, 3 q. 7.
r Horat. ſat. 3. lib. 1. Sarys vide Ioan. Andr. in c. 1. de accuſat.
s c. teſtimonium, de teſtib. l. criminis, qui accuſare poſſ. C. l. populares 5, de popular. & P.
t can. infamia 5, 6. q. 1. vbi qui dicau. in ta vide.
v l. 2. de obſeq. à lib. Adhæc per. præſid. l. 3. P. tria 15. l. ea quæ pater, C. ex quib. cauſ. infa. irro.
x cateræ, fam. erciſc. P

& imminuta eſt inter bonos & graues [a]. Exiſtimatio quippe, eſt ſtatus dignitatis noſtræ, legibus & moribus comprobatus, qui ex delicto noſtro, authoritate legum vel minuitur vel conſumitur [b]. Quinimò & propter ſuſpicionem quandam calumniæ repelli poſſe accuſatorem placuit [c]: etſi ante condemnationem calumniæ, calumniator infamis non ſit [d]. Nec ignoro tamen Bartholum [e], Baldum, & Imolam [f], hanc infamiam ſolam facti, non eſſe ſufficiētem ad repulſam accuſatoris dixiſſe: eò quòd delictum non reiciat, niſi condemnatum [g]. Verùm hoc quidem intelligo, quando iudex eam ignorat, vel vt iudex ideo non reprehendatur, ſi ita notatum infamia facti ſolùm admiſerit. Cæterum, num reiciatur, in arbitrio eſſe iudicis [h]: & ſatius facturū, ſi reiciat huiuſmodi infamia notatum, quàm ſi admittat, exiſtimo; etſi de eo crimine is damnatus non ſit. Idque mihi æquius videtur, cùm iudicia ſine ſuſpicione fieri debeāt: & ſuſpicio rationabilis dicatur, quæ ſi probata eſſet talis, legitima haberetur [i]. Accedit quòd teſtis, & plus quàm teſtis accuſator eſt. Et proinde ſaltem vt in teſte, admittere debemus, iudicem inquirere debere, num ſit inhoneſtæ vel inculpatæ vitæ: nam & teſtem infamia vitæ ſola repellit, etſi accuſatus vel damnatus eā ob cauſam nō ſit: cùm & eadem ferè in accuſationibus, ac in teſtibus exigamus [k]. Non eò tamen infitias abſolutum à crimine, ideo ſolùm, quòd ſuſpicio criminis ſit, reiciendum, ſententia abſolutionis ritè & legitimo ordine prolata quæ tranſiit in rem iudicatam: aliter enim cōtra iuris regulas [l], de eodem crimine eſſet bis iudicare. Niſi forſan quis ſuas vel ſuorum proſequatur iniurias, quo caſu via exceptionis poteſt quis crimen obicere iudicatum [m]: aliter nō licet, quia abſolutio rei iudicatæ pro veritate habetur [n]. Quòd ſi de crimine quis ſemel dānatus ſit, & pœnā ſubierit, certè de eodē crimine repeti [o] non poteſt accuſatio, nec pœna ſumi iterū: cùm is in priſtinū reduſſe dicatur ſtatū [p]. Verùm remanet poſteà ſuſpicio committendi facilè ſimilis criminis, vnde repellitur huiuſmodi [q]. Nec M. Fidaſti as ſenator à M. Antonio alia de cauſa, vt ait Plinius [r], proſcriptus eſt, quā quòd à L. Sylla alias fuiſſet proſcriptus. Quēadmodū probatū eſt propter calumniæ ſuſpicionē, inimicos ab accuſatione arceri [s]: in dubiis enim benignioré ſequi oportet viā [t]: & ſatius ab initio præcauere quā poſt vulneratā cauſam remediū quærere [u]. Intelligimus nihilominus ſuſpicionē non leuis præſumptionis, ſed argumentis probatæ, iuris & de iure: veluti qui aliquid cōmiſit, in eodē genere malæ ſuſpectus, & ideò repellendus dicitur [x]. Sicuti & ſemel bonus in eodem genere boni, talis ſemper præſumitur [y]. Prohibentur eadem quoque ratione, vt ſuſpecti criminum, ſocij accuſare ſocios [z]. Ne quis, inquit lex [a], ſibi blandiatur obiectu cuiuſlibet criminis, de ſe in quæſtione confeſſus, veniam ſperans propter flagitia adiuncti: vel ne propter communionem criminis, perſonæ ſuperioris optet conſortium: aut ne in ipſa ſupremorum ſuorum ſorte, inimici ſupplicio velit ſaluari, aut eripi ſe poſſe cōfidat ſtudio, vel priuilegio nominati. Nec creditur eius accuſationi, qui moriturus crimen in alium cōtorquet: niſi & ipſum alius fulciatur probationibus [b]. Quamuis & aliæ accedant in horum reprobatione cauſæ, vtpotè, quòd particeps ſceleris non ſit iuſtus reprehenſor morū, quos ipſe approbauit [c]. Et ſociorū criminis pro ſocijs nō admittatur teſtimoniū [d]: quia inde conſequi poteſt vtilitatē, culpā in aliū transferēdo, vt ipſi liberētur. Et ſic in ꝓpria cauſa dicerēt teſtimoniū, quod prohibitū eſt [e], Proprie cauſa dicitur, ex qua quis emolumētū vel dānū cōſequi poteſt [f]. Excipio tamē caſus, in quibus receptū ob immanitatē criminū torqueri reos in caput ſociorū: veluti ſi de latrombus detegēdis agatur, potiſſimū Iſauricis [g], de falſa moneta [h], de maleficis [i], de criminibus ſeruorū [k], & ſimiliū. Suſpicio etiam corruptionis reiicit pauperes in iure ab accuſatione, ſi non habent 50.

7 8 9 10 11 12

aureos

a c inquiſitionis, § fi de accuſatio.
b l cognitionum, § exiſtimatio, de var. & extraordin. cogn. P.
c l ali propter ſuſpicionem, de accuſat. P. cimat uſum quinque, 2 q. 7.
d l athletas, § calumniator, de ijs qui notantur in P
e Bar. in l qui accuſare, ff. de accuſat.
f Bal. & Imola, in l. is qui reus, eod. tit.
g l. qui accuſa e, ce
h c inquiſitionis, § fin. de accuſat.
i l. apertiſſimi, C. de iudic. ſuſpicionis, de offic. dele. 1 lib. Decretal. tit. 29.
k c cum ſpeciali, de appellat. & cap vt deb tus honor, eo
l l. a l r ſtio, § pen. de teſtib. in P
m gloſſ. & ibi Barth in l qui iudicio, de accuſat.
n l licet § pen. nam. caupo ſub in P c de ipſdem, de accuſat. l ſenatus conſult P. eod.
o l. ſi eus crimen, §. c. de accuſat in P
p l. ſi generum, de ſtabenis l. res iudicata, de reg. iur.
q l. lapidem legū, de pœn. in P.
r l. pen. C eod
s l ſicut crimen, § hildē criminibus, de accuſat d. l. ali eod.
t Plin. lib 7 c 12
u cam quod ſuſpecti cum ea nomina, ea omnes, ea accuſationibus 2 q 5
x l interpretatione legum, de pœn. P
y l. in qu b cauſa integ teſt non c l nece C. l r quar. ccdine iudi le v.n dr
z vt in l 3 § ſcimus quæſtionibus, vel ſi quis rem, & § ſi curatum, de ſuſp tutor. in P
a l nonnullis, § a habetur 3, de rem l. 1 in P l. ſi filium, C. de liber. cau
b l ſi duo, de dolo in P ſi filium, C. de libe cau
c l in de accuſat
d l. ſi quis grauis § ſi quis moriens, ad S C Syll
e l in arenam, C. de mort teſtam
f l quoniam, C. de re ſtib
g l omnibus, eod. l. nullus, ro in P ca. ſi teſtes omnibus, 4 q 3 canullus, n 1 & 2. 4 q 4
h l. 1. § in propria, quam appellat ut.
i l divus Adrianus, de re ſto reor. k l pronunciatum, de feriis C. l l. 1. C. de falſ mone. m l fin. C. de mathem. n l. ſi ad exhibin P.
o l. nonnulli, de accuſat. in F can prohibentur, 2. q. 1.

aureos in bonis, vel centum [a]. Cogit enim paupertas ad illicita & immania, vt etiam audeat ideò pater vendere proprium filium [b]. Et Horatius [c],

Magnum pauperies opprobrium, iubet
Quidvis & facere & pati,
Virtutisq; viam deserit arduæ.

Et Martial [d].

O quantum cogit egestas.

13 Verùm hodiè cùm probitas hominum non ex pecuniis pendeat, si ea & fides in paupere eluceant, bonus iudex non ideò contemnet accusationem: sic enim & iuta distingunt [e]. Estque in arbitrio iudicis, definire quantitatem patrimonij pro paupertate conuincenda [f]. Huc pertinet suspicio illa
14 turpis lucri captandi in eo, qui cùm duos accusauerit, adhuc tertium accusare desiderat: ideò repulsus ab accusatione [g], nisi suam vel suorum prosequatur iniuriam [h].

a §. sed nostra, de succeſſ. liberto
b l. 2. de patr. qui fil. distr.
c Horat. lib. 3. Od. 6.
d Mart. lib. 11.
e l. nec ei, §. 1. de adopt. P. §. fin. de tutor
f glo. in auth. præterea, C. vnde vir & vxor. per l. fam. de mentis, C. de epiſcopis aud.
g l. hos accusare, §. lege Iulia, de accuſat. in P. l. cùm rationibus, C. eod.
h l. hi tamen, de accuſat. in P.

De prohibitione accuſandi ob ſexum. Caput 13.

1 *Mulier quare non poteſt accuſare regulariter, niſi ſuam vel ſuorum proſequatur iniuriam. & 4.*
Mulier aut odit, aut amat, non datur medium. Varia eſt. Non iudicat: nec poſtulat. eod.
2 *Cata Affrania cauſidica impudica*
3 *Senaculum mulierum inductum, poſteà ſublatum.*
5 *Falſas tabulas cur mulieres accuſare poſſunt teſtamenti.*
6 *Mulieres de annona quare accuſant.*
7 *Mulier in certis criminibus poteſt denunciare, non accuſare.*
8 *Maieſtatis crimen quomodo mulieres obiicere poſſunt.*
9 *Suſpectum tutorem quando mulier, & quæ accuſare poſſit.*
10 *Sexus diſtinctio in quibus facienda.*
11 *Adulterium quomodo obiiciat marito vxor.*

1 MVLIERES, quæ nec ſuam, nec ſuorum proſequuntur iniuriam, ab accuſandi officio arcentur [i]. Siquidem iure reiiciuntur ab accuſatione, qui affectione aliqua amicitiæ, vel odij laborant [k]. Nec accuſatio vnquam, vt ait Philo Iudæus [l], tam eſt moleſta, quàm cùm ex profeſſo inimicis committitur: imminet enim tunc periculum calumniæ, quæ reuerit accuſatorem [m]. Cæterùm mulier, aut amat aut odit, nihil datur tertium, vt ait Mimercus. Et modus mulieris nullus eſt, teſte Plauto [n]. Extrema tantùm ſequitur, eaq; percupidè, vt neque ob ea liberis propriis parcat, vt tragici nos monent exemplo Medeæ, vt Libanius [o], & aliarum, & Iuſtinianus quoque [p]: & a nimio amore facile in odium implacabile & calumnias tranſeunt, vt illa Putifaris principis eunuchorum Pharaonis facto docuit [q], quæ contempta
2 merito à Ioſepho, in eum ſæuiſſimam calumniam meditata eſt. Deinc accuſatorem fixum verumq; ſemper eſſe oportet, vt ſcribit Cicero [r], nec variantem vel deſiſtentem ab inſtituta accuſatione [s]: vt ab iis exigitur teſtimonium, quorum fides non vacillat [t]. Porrò mulierum natura varia, & mutabilis [u]. Et D Ambroſius mulierem à mollitie, & mentis mutabilitate dictam arbitratur: ſicuti virum, à virtute [x]. Diocl. & Maximi. quoque vocant vo-

i l. 1. & 2. & l. qui accuſare, l. 2 de accuſ. in P. l. de crimine, C. qui accuſ. nè poſſ. l. ſenatuſconſulto, eod. tit. ea de crimine, 1 §. 93.
k repelluntur, de accuſat. canonica, ea quia ſuſpecta, canone 31. q 5.
l Phi. Iudæ. lib. in Flaccum.
m l. alij propter, de accuſa.
n Plaut. in Pœnulo.
o Libant. in declamat. Medeæ.
p l. lex quæ iubet, C. de adulteriis.
q Geneſ. 39.
r Cic. 1. in Verrem.
s l. 1. §. 1 & §. accuſatorem, ad S. C. Turpil.
t l. 3 de teſtib. in P.
u c. totus, de verb. ſig.
x ca. quod propoſuiſti 2. q 7.

luntates mulierum momentaneas [a]. Ideò & hoc præcipitium inconſideratæ voluntatis mulieribus occluſum eſt: ne ſexus muliebris fragilitas in perniciem ſubſtantiæ earum conuerteretur, vt ait Iuſtinianus [b]. Atque cùm in multis conditionis deterioris fœminæ viris ſint [c], inter cætera, & actus illis iudiciales publici adempti iure communi ſunt, vt iudicandi [d], & cauſas publicè agendi in foro [e], à tempore Calphurniæ, quæ cauſam dedit edicto, ſiue eam melius Caiam Afraniam dicas, quæ Romæ inſignis impudentiæ fuit, cuiuſdam Licinij Bructionis vxor, quæ inuſitatis foro latratibus aſſiduè tribunalia exercendo [f], ad muliebris calumniæ notiſſimum exemplum euaſit, vt Valerius Max tradit [g]. Nec hîc ſunt obuncienda priuilegia, & quæ aliquando benè ſucceſſerunt, ex perſona fœminarum: nam ea quæ rarò fiunt, non merentur legem [h]. Erat Debora prophetes, quæ iudicauit populum [i]. Iudicárunt & aliquando ex priuilegio, vel conſuetudine patronæ de clientibus in Gallia [k], & alibi [l] inter ſubditos vel per ſe, vel per alios prudentes. Sed hæc rara & periculoſa cùm ſint, imitanda non ſunt. Et ea quæ iam contigerunt ſapientiores efficere debent poſteros. Quid enim ſperandum eſt à muliere, quàm muliebre, aut peſſimum, aut ridiculum? Quod experientia illius cenaculi matronarum, ex permiſſu Heliogabali, ſeu Vari vel Antonini dicti, inſtituti ob matris ſuæ indulgentiam. Quódq; eo cum matre necato, ſublatum eſt, ſtatutúmq;, ne vnquam vlla mulier cenatum Romanum ingrederetur: vt anteà Heliogabalus matrem admiſerat, vtq; inferis eius caput denououeretur, dicaretur, per quem id eſſet factum, teſte huius rei locupletiſſimo Lampridio [l]. Vt & poſteà Aureliani Cæſaris conatus, reſtituere cenaculum matronis volentis, in irritum ceſſerit [m]. Cur autem mulieribus liceat accuſare, ſi ſuam ſuorumq; proſequantur iniuriam, ratio certè eſſe poteſt, quòd præſumptio eſt tunc eam non temerè ad accuſandum, ſed conſultò venille, & ideò nec facilè delituturas accuſationē, quia tenaces memoria iniuriarum ſunt, & vindictæ ſummoperè cupidæ: &, ſi de lucro captando ex ea accuſatione inſtituta agatur, difficilioris prævaricationis, vtpotè auariſſimo genere illarum exiſtente [n]. Proinde exiſtimarim expiſcandam inde rationem, cur in crimine falſarum tabularum accuſatrices admittantur [o]: nempe, quia ſua intereſt, non autem vt interpretes, reor, id eſſe receptum propter grauitatem criminis falſi: ſiquidem & ab eo accuſando repelli non inuenio, ſi ſua non interſit [p]. Forſam & eadem ratione receptum diceremus, mulierem in crimine legis Iuliæ de annona accuſare poſſe [q], propter publicam & conſequenter ſuam vtilitatem: intereſt enim & muliebris non oneratri, vel fraudari annonam, ex qua & ipſa commodum vel damnum conſequitur. Hinc enim fames oritur, & cariores res reddúntur [r]. Sed probabilior ſententia alia mihi, potius mulieres recipi ad detegendas & denuntiandas, quàm accuſandas fraudes in annona commiſſas. Moueor verbis Papiniani his [s], ex Seueri & Antonini reſcripto, *Eſſi non ſolent hoc genus nunciationis mulieres exercere: quia tamen demonſtraturam te ea, quæ ad vtilitatem annonæ pertinent, polliceris, præfectum annonæ docere potes.* In quibus explicandis nunciationem, pro accuſatione publica accipi, Accurſ. perſuadere nititur, quod non probo. Nam & Martianus [t] ſic ſcribit, Mulierem à præfecto annonæ audiri deferentem, Seueri & Antonini reſcripto. Multùm autem intereſſe inter delationem, & accuſationem iam explicauimus, vt nō oporteat ita confundi. Neque omnis, qui poteſt denunciare, poteſt accuſare [u]. Idipſum exiſtimauerim dicendum, in quæſtione accuſationis criminis maieſtatis: vt audiendas mulieres, non tanquam accuſatrices, ſed vt detegentes vel delatrices putem. Et ita Papinianum [x] cenſuiſſe opinor, dum ait, *in quæſtionibus læſæ maieſtatis etiam mulieres audiuntur.* Explicatq; ſtatim exemplo. *Conuratationem denique Lucy Catilinæ Fuluia mulier detexit, & M. Tullium conſulem in iudicium eius inſtruxit.* Cuius verba delationem tantùm probant

[a] Dioel. & Max. in l. filia in arbitrio, C. de inoff. teſta.
[b] Iuſtin. in § 1 quib. alien. lic. vel non.
[c] Ian. multis, de ſtatu homi. in fi. C.
de arbit. Specul. colligit § 7. caſ. 1. de procur. in § 1. in 2. par. Specula
[d] l. fin. de arbit. C. l. cùm prætor, de iudic. in f.
[e] l. 1. § ſexum, de poſtul. in f.
[f] Val. Max. lib. 8 c. 3
[g] l. 9 et 3. de legibus
[h] Iudic. cap. 4.
[i] c. dilecti, de arbit.
[k] c. dilecti, e ſignificauit, de reſcrip.

[l] Lampri. in Heliogab.
[m] Flauius Vopiſ. in Aureliano.

[n] l. ſed ſi ego, ad S. C. Velleia. in f.

[o] l. 2. de accuſat. f.

[p] Letſi ad te, ad leg. Cornel. de fa. C. l. ſecatus ſiditio, qui accuſa. non poſſ. C.

[q] l. mulierem propter, de accuſa. in f. & l. fina. ad leg. Iul. de anno. exp. prohibentur, § mulierem, 2 q. 1

[r] l. annonam, de extraord. criminib.

[s] Pap. in l. ſi § fin. ad l. Iul. de anno. lib. 48 f. 12

[t] Mart. in l. mulierē, de accuſat. in f.

[u] c. ad diſſolendū, de deſponſ. impu. C. quemadmodū, § fi. de iureiur. ap. Grego.

[x] Pap. l. in quæſtio l. 1. ad leg. Iul. maieſt. in f.

bant, & ex exemplo facti Fuluiæ liquet. Ea enim, vt author Saluſtius [a], habebat veterem ſtupri conſuetudinem cum Q. Curio coniurationis Catilinariæ conſorte, à quo cùm narraſſet pluribus audita de ea coniuratione, quantumq; periculi immineret Reipublicæ, ſupreſſo nomine Curij & authoris, quod dixerat ad aures Ciceronis peruenit, & ita anſam oppoſitionis & præuentionis coniurationis dedit. Idque citra iudicij formulam, vt ad amuſſim tradit Appianus Alexandrinus [b]. Receptum autem eſt in hoc crimine teſtimonium mulieris, ob difficilem alioquin coniuratorum detectionem. Quamobrem & in hoc quoque omnium habetur teſtium æqua conditio, quanquam in aliis reiiciantur [c]: vt & in aliis criminibus, quæ ſolent ſecretò & clàm committi, vt in ſimonia [d]. Non tamen iſtæ denunciationes conceſſæ arguunt permiſſam fuiſſe accuſationem: ſiquidem qui denunciat, ab accuſatione deſiſtere poteſt, ſine metu pœnæ calumniæ [e]. Non erit itaque recurrendum poſthac ad illas exceptiones gloſſarum & interpretum, qui hoc & pleraque alia, quæ ad ius commune non poſſunt referri, ſingulari iure admittenda, & ſæpè ſine ratione putant. Sicuti dum inueniunt mulierem ſuſpecti accuſationem inſtituere poſſe [f], ſed, inquiunt, iure ſingulari: cùm tamen iure communi tantùm ad id admittantur, non quidem promiſcuè omnes, ſed illæ quarum intereſt, quæ iure neceſſitudinis iunguntur pupillis, quorum iniurias proſequi poſſunt, & maximè quia aliquando illis poſſunt ſuccedere, & conſequenter intereſt earum, illorum bona conſeruari, & remoueri ſuſpectos tutores. Quòd ſi quis tam Platonicus videri velit, vt hæc munera mulieribus velit accuſandi etiam communicanda, & contendat iure etiam Cæſareo ſublatam [g] ſexus differentiam, & naturæ vocatos accuſatores, qui fœmineo ſexu diſtinctionem in iuribus conſtituunt: Reſpondebo, ſublatam quidem differentiam in his, quæ communicari poſſunt: verùm ſicut ſexus ipſe non poteſt vtriuſque confundi, & impoſſibile eſt mulierem virum eſſe: ſic & quæ propriè viri ſunt, differre a mulieribus, & contrà, neceſſarium eſt. Fragilis natura & mutabilis mulierum vt mollior, vt ei leuiora etiam ſolùm in republica, mulieroſus in hac parte Plato quamuis, communicanda cenſuerit, ſtatueritque, non grauiora, quæ ſolis viris tractanda relinquit [h]. Et iura propter pudicitiæ periculum, eas non intereſſe conſortiis publicis noluerunt [i]. Concludamus ergo, reiici ab accuſatione publicorum iudiciorum mulieres, niſi ſuam vel ſuorum perſequantur iniuriam, vel ſi quid interſit illarum. Neque ideò minus eis licere denunciationes facere: imò & licere illis crimen publicum inferre, at non iure accuſationis, ſed ciuili quodãmodo, vt vel ſe, vel ſua defendant. Vt accidit, quãdo de adulterio maritum interpellant [k]: non enim ob vindictam publicam id facere videntur, ſed vt thorus ſeparetur, & lucra nuptialia ob delictum conſequantur [l], quæ ſeparatam habent proſequutionem [m]. Nec iure ciuili pro crimine adulterij licet vxori reum facere maritum [n]. Nec iure proprio, quia lex Iulia vetat: nec iure extranei, quia mulier [o]. Prohibente etiam lege antiqua 12. Tab. de qua Gellius [p], *qua, in adulterio vxorem ſi deprehendiſſes, ſine iudicio impunè necares: illa te, ſi adulterares, digito non poſſet contingere.* Receptum tamen vxorem ream adulterij factam, via exceptionis poſſe maritum lenocinij deferre: non autem accuſare, verumtamen ex eo à iudice puniendum [q]. Neque puniebat lex ciuilis virum de adulterio à muliere accuſatum. Quamuis lex Chriſtiana in vtroque coniuge adulterium punibile æquo iure ſtatuerit, quo vtimur [r], Et ſecretam etiam ſymoniam detegentes mulieres, placuit audiri [s].

[a] Saluſt. in coniurat. Catili.

[b] Appian. lib. 2. de bellis ciuilibus.

[c] l. nullus, C. ad leg. Iul. mareſt.

[d] l. ſi quemquam, de epiſc. & cler.

[e] c. licet in beato Petro, de accuſat. §. quia verò plurimas, vt lic. mat. & auth. in Auth. coll. 8.

[f] l. 2. § conſequens, de ſuſp. tutor. in P.

[g] l. maximum vitiũ, C. de lib. præter. l. fe. duodecim Tab. C. de legit. hæred. § noſtra, de exhæred. liber. apud Iuſtin.

[h] Plato, 5. de Republ. vel de Iuſto.

[i] l. matritus, de procurat. C.

[k] l. vir & vxor, ſol. matri. P.

[l] c. plerumque, de dona inter. vir. & vxo. l. conſenſu, §. vir quoque, de repud. C. l. Lucius, & l. cùm maber, ſol. matri in P. § quia vero plurimas, & §. cauſas, vt lic. mu. & auth.

[m] c. iuæ, de procur.

[n] l. 2. ad leg. Iul. de adul. C.

[o] ca apud miſericordem iudicem, 32. q. 1. vide ſacio. ap. Iacob de Bello viſu, in tract. crimin. iuu. de lenonib. nu 40

[p] Gell. lib. 10. c. 23.

[q] l. 2. §. ſi publico, verſ. vnde, ad leg. Iul. de adult. in P.

[r] ca. Chriſtiana, 32. q. 5.

[s] c. tanta, de ſimo.

De

De prohibitione accuſationis ob ætatem. Caput 14.

1 *Pupilli, ſi eorum interſit, accuſant, non aliter.*
2 *Tutores quando pro tutoribus accuſant.*
Curator quando pro adulto conuenitur.

PROPTER ætatem prohibentur accuſare pupilli [a], niſi ad eos negotium pertineat: & tunc ex conſilio tutorum, vel cũ illis agunt, vt ſi patris auiq; mortem vlciſcantur [b]. Interdum autem tutores tenentur in ſe iudicium ſuſcipere pro pupillo: interdum illos ipſos pupillos exhibere, vt ipſis authoribus iudicium ſuſcipiatur [c]. Suſcipiunt autem pro infantibus, pupillis ſcilicet, qui fari non poſſunt [d], vel pro abſentibus: iis autem qui ſe pubertatem excęſſerunt, authoritatem præſtant. Sicuti in adultis, pro abſentibus curator ſolus omnimodò conuenitur, iudiciúmque ſuſcipit. Præſentibus autem illis, agentibus facultas & licentia datur, vel ipſum adultum præſentem in iudicium vocandi, vt conſenſu curatorum conueniatur: vel contra curatorem agendi, vt litem ſuſcipiat [e]. Adhibetur autem iis tutorum & curatorum perſona, quia cautius & melius fit cum ſuaſione perfectiſſima & reſponſa facere minores, litémque inferre: ne ex ſua imperitia & iuuenili calore, aliquid vel dicant vel taceant, quod ſi non fuiſſet expreſſum, vel fuiſſet prolatum, eis prodeſſe poterat, & eos à deteriore calculo eripere [f]. Accedit, quòd minor ſine tutoris aut curatoris authoritate legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habet [g]: nec ius dicendi ſententiam habent [h], vtpotè qui & viſa ignorant [i]. Et indecorum eſt alios reprehendere eos, qui ſeipſos non norunt regere [k], qualis eſt pupillus [l]: qui nec teſtis eſſe poteſt, ob lubricum conſilij ſui [m]. Sed de his hactenus, plura námq; videnda in glo. c. 1. de accuſator.

a l. qui accuſare, l. 8. de accuſat. P.
b Vlp. l. mulieri, l. 6. de popul. act. lib. 47. P. tit. 21. Pap. l. 2. §. pupillis, de accuſar. in P. l. de pupillo, de no. oper. nunc.
c l. 1. §. ſufficit, de admin. tuto.
d l. fi infans, § de iure delib. ff. C.
e d. § ſufficit, l. 1. de admin. ff. tuto.
f l. clarum, C. de autho. præſt.
g l. 1. 2. 3. quæ legi perſtan. in iud. habe C. e. fide iudic. in 6.
h c. ex parte de elect. in 6. l. cùm prætor, § fin. de iudic. in P.
i l. fin. de iur. & fac. ignor. in P. l. 6. rem pupilli fal. fore, in P. l. 1. § impuberes, de fal. monet. C. l. in eo quod plus, § pupillis, de reg. iur.
k c. indecorum, de ætat. & qualit.
l § pen. de Attil. tut.
m l. 3. § lex Iulia, de teſtib. in P. § teſtes, de teſta. ap. Iuſtin.

Quare, & quomodo magiſtratibus, & quibus, interdictum eſt accuſare: & accuſari qui nequeunt. Cap. 15.

1 *Accuſatorũ dignitas facit illegitimum accuſatorem, quare.*
2 *Magiſtratus quare accuſare non poſſint. & 3. & 4.*
3 *Archondæ magiſtratus qui.*
4 *Legatorum Romanorum conſtantia in contemnendis diuitiis.*
Amicitia priuata poſtponenda ſaluti, & mandatis reipub. eod.
5 *Magiſtratus iure Romano qui accuſari nequeant: & qui poſſint, & quomodo etiã maiores. & 8.*
6 *Miltiadis bonitas, & calumnia, item Alcibiadis.*
Inuidiæ malum bonos & digniores impetit maximè. 5. & 6.
7 *Abſentes reipub. cauſa accuſari nequeunt.*
9 *Accuſatio in ſuperiores perſonas, & bonæ opinionis ægrè admittitur, aut nunquam.*

Ca

1 CAVENDVM cenſeo, ne accuſatores tantæ ſint dignitatis, vt pro arbitrio opprimere poſſint reos, maiorum exemplo. Apud quos aliquando P. Africani accuſatoris nimia dignitas, Lucio Cottæ profuit. Noluerunt enim ſapientiſſimi viri, qui tum rē illam iudicabant, ita quemquam cadere in iudicio, vt nimis aduerſarius viribus abiectus videretur, vt ait Cicero [a]. Neque aliam ob cauſam Cn. Cornelius maieſtatis reus Q. Metello, L. Lucullo: Q. Hortenſio, M. Lepido, P. Clodius inceſti & ſacrilegij accuſatus, & M. Tullio Cicerone teſtimonium dicentibus, abſoluti ſunt, quàm obiectum crimen
2 cauſæ nocuiſſe videretur, vt refert Valerius Max [b]. *Aly*, inquit Marcellus [c], *accuſare non poſſunt propter magiſtratum poteſtatemúe, in qua agentes ſine fraude in ius vocari non poſſunt* [d]. In fragmento etiam literarum Adriani Cæſaris [e], τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτὸν, μὴ εἶναι σφίσιν δίκην ἰδίαν: μήτε διωκάζεσθαι, μήτε φεύγειν, μήτε περὶ ὧν ἐπίτροποι ἢ κηδεσταὶ ὦσιν &c. id eſt, *magiſtratum ἄρχοντας, quo anno cum imperio ſunt, neq; propriā, neq; eorū, quorū tutelā vel curā gerunt, cauſam in iudicio vel agendo vel defendendo ſuſtinento. Simulac verò magiſtratus dies exierit, non ipſis tantùm aduerſus reos ſuos, ſed etiam aliis aduerſus ipſos, litem intentare ius faſq; eſto.* Hoc tamen exemplar literarum Alciatus ratus eſt [f] loqui tantùm de ſummis Athenienſium magiſtratibus, nec ad Romanorum magiſtratus pertinere. Mihi autem placet, & ad Romanorum magiſtratus maiores pertinere.
3 Nam quamuis ſciamus, ἄρχοντας fuiſſe principes ſummos Athenienſium, qui iudices conſtituebant, præerantque iudicijs, ex quibus vnius nomine faſti deſcribebantur, ſicut apud Romanos per conſules, vt notat Iulius Pollux [g]. Nihilominus & verum eſt, ἄρχοντα etiam vſurpari pro quolibet principe, duce, vel magiſtratu ſummo: veluti Ariſtoteles dixit [h], στρατιᾶς ἄρχοντα, τῆς πόλεως, *n ouis*, principem ſeu archonta exercitus, ciuitatis, & domus. Thucidides ἄρχοντα τῶν ἱππέων, principem ſeu ducem equitum. Et Iulius Pollux [i] ſcribit, ἄρχοντα dici & ἡγέμονα, προστάτην, βασιλέα, δεσπότην ἐπιμελητὴν, ὕπαρχον, σατράπην &c. Maiores Romani itaque magiſtratus archondes dici poſſunt, & Adriani epiſtola continentur, quales erant prætores, conſules, & alij, qui creabantur centuriatis comitijs, non qui tributis & curiatis, qui minores erant [k]. Ideircò obſeruare licet verba Vlpiani, dum ait [l], *ſed verius eſt, ſi is ſit magiſtratus qui ſine fraude in ius vocari non poteſt, expectandum eſſe quoad magiſtratu abeat.* Vnde liquet & alios eſſe, qui ſine fraude in ius eſſe poſſint etiam apud Romanos, & qui non poſſint, dum gerunt magiſtratum. Et rurſum idem Vlpianus [m], *& putat Pomponius debere dici quoad maritus magiſtratum gerit, patrem ejus quæ accuſationem impediendam: ne ſurripiatur marito ius, quod cum eo æquale habet.* Hinc & factum, vt neque volentibus priuatis, cum quibus prætori agendum eſt, ſine authoritate principis ius eſſet in iudicio exiſtendi [n]. Nec placet gloſſa [o], quæ hoc ius non vocandi vel eſſendi in iudicio, communicat maioribus & minoribus magiſtratibus, quia repugnant iam probata: & conſtat minores magiſtratus, vt municipales, ſi damnum dederint, poſſe in iudicium vocari [p], & iudices ordinarios [q]. Sed cur magiſtratibus maioribus potiſſimùm olim erat adempta priuatos accuſandi facultas, audiamus. Quia
4 eorum cura & ſolicitudo magis vniuerſorum, & rempublicam reſpiciebat, quàm priuatorum accuſationem [r]: imò omiſſa propriæ iniuriæ ſolicitudine. Celebre exemplum Romanorum apud Tarentinos legatorum, qui cùm Tarentum ad res repetendas miſſi fuiſſent, cumque grauiſſimas iniurias ibi accepiſſent, vnus etiam vrina reſperſus eſſet, in theatrum, vt eſt conſuetudo Græciæ, introducti, legationem quibus acceperant verbis peregerunt: de his, quæ paſſi erant, conqueſti non ſunt [s]. Sic Publius Popilius ad Antiochū legatus à Romanis miſſus, vt eum abſtinere Aegypto, aut ſi iam inceſſiſſet, excedere iuberet: cùm in Aegypto eum rex inueniſſet, oſculúmque ei rex obtuliſſet (nam coluerat inter cæteros P. Popilium Antiochus, cùm Romæ obſes

a C. in pro Metello.

b Val. Max. lib. 8 c. 5.

c Marc. l. qui accuſare, de accuſat. Pedē in l. 6 martius ſit in magiſtratu, ad l. Iul. de adult. in P.

d l. qui accuſare, & l. 2 de inius voc. P. l. nec magiſtratibus, de minor. in P.

e l. pars literarum, l. 48 de iudiciis lib. 5. Paul. 1.

f Alcia. lib. 4. d. f. 9. a. c. 6.

g Iul. Pollux, lib. 8. Onomaſti vocabul. de nomine magiſtra Athenienſi.

h Ariſt. lib. de Mūdo.

i Iul. Poll. lib. 8. c. 1. περὶ ἀρχῶν.

k Gell. lib. 15. c. 14. l. 1. Cic. omnes municipes ciuitatem quam certum ius.

l Vlp. in l. nec magiſtratus, de iniur. in P.

m l. ſi maritus ſit in magiſtratu, l. 15 ad leg. Iul. de adult. in P.

n l. ſi ſe à quo, § tempeſtiuum, in fine, ad S. C. Trebell.

o glo. in l. hadulieſtium, § 3. in § fin. in verb. reus, ad l. Iul. de adult. in P.

p l. quemadmodum, § magiſtratus, ad l. Aquil. in P.

q l. de ordinario, de off. præſ. Urſin C. Faul. in l. quibus præcipua, l. 57. de verb. ſig. l. & qui data opera, ex qui. cauſ. maio. in P. ſect. de mag. conuent.

r l. de iniuriarum, de iniur. in P.

s Val. Max. lib. 2. c. 2.

obſes eſſet) tunc faceſſere interim priuatam amicitiam iubet, cùm mandata patriæ intercedant. Prolatóque ſenatus decreto & tradito cùm cunctati regem videret, conſultationemq; ad amicos referre: ibi Popilius virga, quam in manu gerebat, amplo circulo incluſum, vt amicos caperet, conſulere iubet, nec prius inde exire, quàm reſponſum ſenatui daret, aut pacem, aut bellum cum Romanis habiturum, vt narrat Iuſtinus [a] ex Trogo. Factum inde, vt milites, qui pro pace excubant [b], accuſare paſſim non poſſint propter ſacramentum [c]: niſi ſuam aut ſuorum proſequantur iniuriam [d]. Accedit ſuperioribus, quòd iſdem rationibus, quibus interdictum eſt magiſtratibus maioribus accuſare, & prohibitum eſt, ne quandiu gererent magiſtratum, accuſarentur vel in ius vocarentur [e]: qui enim præſunt, & ob potentiam inferioribus nocere poſſunt. Et contrà, qui multis præeſt, multorum contrahit inimicitias & odia, & facilè moliuntur, qui oderunt, calumnias. Nec populares, inquit Ariſtoteles [f], accuſatores in iudicium vocare conſueuerunt, ſed nobiles.

a Iuſti lib. 34 hiſtor.
b l. mutierem, P. de accuſat. l. 2. de milit. teſta. in P.
c l. qui accuſare, de accuſ. P.
d l. non prohibētur, & l. ſi crimen, qui accuſ. non poſſ. C.
e l. Libos accuſare, de accuſ. in P. l. 2. de in ius voc.
f Ariſtot. 6. Polit. c. 6.

Summa [g] *petit liuor, perflant altiſſima venti,*
Summa petunt dextra fulmina miſſa Ioui.

g Ouid. 2. de remed. Amo.

Atque, *Sæpius* [h] *ventis agitatur ingens*
Pinus, & celſæ grauiore caſu
Decidunt turres, feriuntq; ſummos
Fulmina montes.

h Horat. lib. 2. Car. ode 10.

In Miltiade erat ſumma humanitas, tum mira comitas vt nemo tam humilis eſſet, cui non ad eum aditus pateret: magna authoritas apud omnes ciuitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc tamen populus reſpiciens Athenienſis (quoniam ſcilicet democratiam fouebat) maluit eum innoxium plecti, quàm ſe diutius in timore eſſe, vt ait Aemilius Probus [i], & Vale. Maximus [k]. Alcibiades quoque Athenienſis potens & maior quàm priuatus exiſtimabatur, multos enim liberalitate deuinxerat, plures etiam opera forenſi ſuos reddiderat. Quare fiebat vt omnium oculos, quotieſcunque in publicum prodiſſet, in ſe conuerteret: neque ei par quiſquam in ciuitate poneretur. Itaque non ſolùm in eum ſpem habebant maximam, ſed etiam timorem, quòd & obeſſe & prodeſſe plurimùm poterat: is tamen poſteà damnatus capite: reſtitutus, rurſumq; & tandem odio habitus. Cui maximè malo fuiſſe putatum eſt nimiam opinionem ingenij atque virtutis: timebatur enim non minus quàm diligebatur, ne ſecunda fortuna magnisq; opibus elatus, tyrannidem occupaſſet [l]. Et vt ait Polybius [m], præclara facinora, & res ab aliquo egregiè geſtæ, magnam plerumque inuidiam, & graues calumnias conflare ſolent. Nec vlla vehementer calumnia, teſte Liuio [n], quàm quæ regnandi cupiditate ſuſcipitur. Dicebat Demoſthenes [o], *καλὸν, τὸ μισθωσάμην γραφὴν φυγεῖν· οὐ νὴ Δία· ἀνοσιώνυμε, ἀλλὰ τί μᾶλλον ὁ πολλὰς μὲν φυγὰς, πολλὰς δὲ στρατηγίας δ' ἐξελεγχθεὶς ἀδίκως, ἓν ἐγκλήματι γένοιτ' ἂν δικαίως*, id eſt, *pulchrum illud, nullius fieri reum criminis: imò ſanè etiam fortunatum. Sed quî magà aliquis ſi ſit reus factus, nunquam reus peractus, vituperandus iure propterea fuerit?* Cato primus Portiæ gentis, optimus vir, ſenator optimus, imperator optimus, optimus orator dictus, tamen multorum odio laborauit: & ideò quater & quadragies cauſam dixit, nec quiſquam ſæpius eo poſtulatus, tamen ſemper abſolutus, vt author Plinius [p]. Iuraque pontificia prædicant, viros præſtantes calumnijs multorum expoſitos ob odium malorum: ideò accuſationes in eos facilè non admittendas [q]. Et vocatis in iudicium legatis, in legatione exceptio competet iuris reuocandi domum, hoc eſt, differendi iudicij, donec domum redierint, & legatione functi ſint [r]. Lex Mennia etiam eorum, qui reipub. cauſa abeſſent, nomina recipi inter reos vetabat [s]. Reciſumq; eſt iudicium Cn. Dolabellæ, quo Philodamum Opuntium damnauerat, tum cùm ei legatio Romam à ſuis ciuibus eſſet data [t]. Atque iudices & magi

i Aemil. Prob. in vita Miltiad.
k Val. Max. lib. 5. in. de ingrat.
l Aemil. Prob. in vita Miltiad.
m Polyb. lib. 1. hiſto
n Liu. lib. 10 4. de cad s
o Demoſt. orat. de Coro.
p Plin. lib. 7 c. 27.
q c. qualiter & quando, in 2. de accuſat.
r l. 2. §. fin. de mūnic. in P.
s Sueto in Iulio Cæſar. c. 21.
t Cic. Verri. 4.

magiſtratus poſt depoſitos faſces, & abdicationem magiſtratuum & dignitatum, in prouincia & adminiſtratione quam rexerant, remanebant per quinquaginta dies, vt pateret tunc priuatis omnibus accuſandi copia [a]. Nam placuit magiſtratus etiam poſſe reos poſtulari pendente magiſtratu, ſed differri eorum accuſationem interim, cautione iſtédi iudicio præbita, vſque dum ho-
8 nore functi eſſent [b]. Non pigebit tamen adnotaſſe caſus quoſdam, in quibus magiſtratus & maiores dum funguntur dignitate, in iudicio eſſe poſſunt: vt ſi accuſet, & res ex delicto contrectata tempore pẽdente magiſtratus ſit peritura [c], vel actio [d]. Item ſi in officio delinquant [e]. Alioquin graſſandi daretur facultas, & tribunal fieret latronum ſpelunca, ſi aſylum eſſet malorum. *Periculoſum enim eſt*, inquit Iamblichus, *perculoſum, infantem gladium, ac improbo viro magiſtratum committere.* Idcò & dignitatis honos crimine excluditur, & punitur admiſſum [f]: potiſſimùm hodiè in Gallia, quæ habet ſuos magiſtratus perpetuos. Nec ideò dignitatum abdicationem expectemus, niſi ob crimen, mortem, vel eiurationem. Neque tamen temerè aut leuiter in eos admittitur ac-
9 cuſatio, ſed re perpenſa, & grauiſſimo de crimine. Idipſum quod in ſummis magiſtratibus, & in præſtantiſſimis viris, qui aliquando fideliter commiſſam ſibi rempublicam geſſerunt, ſtatuendum eſt, & in ijs qui præſunt: ſcilicet ne temerè inferiorum in eos & ſuperiores admittatur accuſatio [g]. Extat maiorũ exemplum in Metelli cauſa, qui cùm reus repetundarum factus fuiſſet, & causam diceret, tabulæq; eius ab accuſatore poſtulatæ, & ad nomen inſpiciendum circa iudicium ferrentur, totum conſilium ab earum contemplatione oculos auertit, ne de aliqua re, quæ in his relata eſſet, videretur dubitaſſe. Nõ in tabulis, ſed in vita Q. Metelli argumenta ſinceræ adminiſtratæ prouinciæ legenda ſibi iudices crediderunt: indignum rati integritatem tanti viri, exigua cera & paucis literis perpendi [h].

a l. ni vt omn. iudi. ta ciuil quin cri. &c C.

b l. ſi adulterum, §. fin. ad leg. Iul. de adult. P. d. nec magiſtratibus, de iniur. in P. l. cõtinet, § ſi quod met. cau. in P.

c l. ſenatusconſulto, de offic. præf. in P. d. t. tenaruſ. omiſſo, & l. more 15. C. de rei vend. com ſimil. lib.

d l. nobis nost, ad leg. Iul. repet. C.

e l. 2. & 3. vbi ſenat. vel clar. C. § ſi tamen cont. pet. mit. vt cæteræ iud. vbi interpell. accuſa. &c. in Auth. coll. 9.

f ca. ours, 6. q. 1.

g Val. Max. lib. 2. capit. 5.

De perſonis reiectis ab accuſando ob ſtatus conditionem. Cap. 16.

1 *Frater fratrem de crimine non accuſat impunè.*
2 *Fraterna inimicitia perniciesiſſima.*
3 *Familiarũ accuſatio non auditur.*
4 *Filius patrem nullo modo accuſat, nec matrem.*
5 *Ingratitudinis exheredandi & reuocandi donationem cauſa accuſaſſe de crimine patrem aut matrem.*
6 *Alumnus patrem nutritum non poteſt accuſare.*
7 *Pater ſi velit accuſat & defert iudici filium, & eius oblatio minuit pœnam filio delinquenti. Et 8.*
8 *Rhaconis erga ſuſtitiam, & filij delictum mirabile exemplum.*
9 *Filij contumacia pœna ex lege diuina.*

1 SVNT quædam ſtatus conditiones, quæ reiiciunt etiam accuſatores [i]. Itaque frater fratrem non accuſat de grauiori, & capitali crimine: & ſi de facto id auſus fuerit, exilio punitur [k]: de leui accuſat [l]. Leuia dicuntur, priuata, quæ ſummariè & de plano poteſt prætor diſcutere [m]. Sanctio hæc humanæ ſocietatis & amicitiæ fraternę cõtinendæ cauſa videtur

i l. qui accuſare, de accuſatio. P.

k l. ſi magnum, cui accuſare non poſſ. C. d. l. ſi magnum, & l. ſi ſororem, C. eo

l gloſ. in l. leuia, de accuſat. in P.

inducta. Quæ maxima eſt, vt cõtrà, dum in inimicitiam degenerat, odium habet ferè implacabile, & domorum & familiarum ſubruit fundamenta. Exemplo eſt Pelopidarum familia inteſtinis odijs atrociſſimè conuulſa ab Atreo & Thyeſte. Et Oedipodi regia à fratribus Etheocle & Polynice, quorũ nec poſt mortem quieuiſſe diſcordiam ferunt Calimachus, & Ouidius in Ibin. Et primum homicidiũ in fratre admiſſum à Caino legimus [a]: & multa ſcelera molitos fratres filios Iacobi in Ioſephũ fratrem, quòd eos accuſaſſet crimine peſſimo [b]. Accedit quòd ſola familiaritas (quæ inter alios maior vix eſt, quàm ea quæ inter fratres eſt, qui vnà ab ineũte ætate nutriuntur) inhibet, ne familiaris familiarem crimine accuſet. Atque lex huiuſmodi antequam loquatur, à limine accuſationis detrudit, & vocem tam funeſtam potius amputandam, quàm audiendam ſtatuit [c]: excepto crimine maieſtatis. Ad ſpeciem proditionis pertinere quoque videtur, eum, quem amicum eſſe exiſtimaueris, videre accuſatorem: atque acerbiora ſunt & plus quàm hoſtilia vulnera, quæ ab eo, quem tecum vnà conuiuam & conſcium cogitationum admiſeris, inferũtur. Sic Dauid [d], *Si inimicus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique. Et ſi is qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo. Tu verò vnanimis dux meus & notus meus, qui ſimul mecum capiebas cibos, in domo Domini ambulauimus cũ conſenſu &c.* Et rurſum [e] ira conqueritur, *Etenim homo pacis meæ, in quo ſperaui, qui edebat panes meos, magnificauit ſuper me ſupplantationem.* Intercedit vltra familiaritatem & communem vitam inter patrem & filium pietas, & vinculũ quoddam honorandum: quò fit, ne filius patrem accuſare poſſit [f]. Arbitror & olim Lycophronem Periandri filium ideò relegatum: tanto enim odio patrẽ eſt proſecutus propter Metiſſam matrem, filiam Procles Epidauriorum tyranni, occiſam, vt in Corcyram relegari maluerit, quàm vllum recõciliati animi ſignum oſtendere, teſte Herodoto [g]. Cham cum ſucceſſura ei ſobole ſeruituti adiudicatus, quòd patrem ebrietatis apud fratres incuſaſſet [h]. Et inter cauſas ingratitudinis exhæredationis legitimæ illa [i], ſi filius patrem in criminalibus cauſis accuſauerit, vel per delationem ſuam eum fecerit graue diſpẽdium ſuſtinere. Et reuocatur per patrem donatio facta filio tanquam ingrato, ſi ei aliquod vitæ periculum intulerit [k]. Quod & in matre locum habet, quanquam ad ſecundas peruenerit nuptias [l]. Et ob officium paternum receptum, non licere alumno eum, apud quem enutritus inſtar filij eſt, accuſare [m]. Cornelius Tacitus [n], vt miſeriarum & fœuitiæ exemplum atrox refert ſub Tiberio: reus pater Q. Vetius Serenus, accuſator filius, etſi de crimine maieſtatis ageretur. Verumtamen non eadem ſeruantur in patre erga filium: imò pater ſi velit, poteſt accuſare filium, vt contumacem, vt inſidiantem ſibi, ſi pietas & ratio naturalis animi ſui non reuocat intentionem [o]. Extat & Alexandri Cæſaris reſcriptum [p], quo pater iure proprio, ſcilicet poteſtatis, poteſt caſtigare filium, & contumacem offerre præſidi prouinciæ, dicturo ſententiã, quam ipſe pater voluerit. Idipſumq; ſtatuerunt Valerianus & Galienus [q]. Sic Vlpianus [r], *De piano*, inquit, *proconſul expedire debet, vt parentibus & patronis obſequium reddatur: comminari etiam & terrere filium à patre oblatum, qui non vt oportet conueſtari dicitur.* Iudicis autem officium, in iſtis paternis delationibus erit, ſiue crimen in ſe commiſſum deferant, ſiue in alios, mitius quàm rigor iuris poſtulet, animaduertere: ne pater ad ſupplicium videatur filium detuliſſe, & ita carnificis officio functus [s]. Exemplũ celebre iudicij Artaxerxis regis Perſarũ: cùm enim Mardus quidã genere, nomine Rhacones haberet filiũ contumacẽ, & monita ſapientiæ aſpernantem Cartomem, comprehẽſum manibus in terga reuinctis ad iudices adduxit, ibiq; quæcunq; vnquã per audaciã deliquiſſet cum accuſatione cõmemorauit, & à iudicibus poſtulauit vt ad mortẽ raperent. At illi conſternati animis, ſuis ſententiis condemnare noluerunt, ſed vtrumq; ad regem Perſarum Artaxerxem adduxerunt. Is autem conſtanter inſtante patre adoleſcentem præſenti culpa liberauit, grauiſſimã mortem

a Geneſ 4.
b Geneſ 37.
c Archad. & Honor. CC. in l. pen qui ac cuſ. poſſ. C.
d Pſal. 54.
e Pſal. 40.
f d l. qui accuſare, §. fin. ac accuſat.
g Herod. in 9.
h Geneſ 9.
i §. cauſas, vt cùm de appellat. cog. in Authen. collat. 8.
k l. fin. C. de reuoc. donatio.
l auth. quod mater, C. eo.
m l. iniquum, C. qui accuſ. non poſſ.
n Corn. Tacit. lib. 4. Annal.
o l. propter inſidias, C. qui accuſ. non poſſ.
p in l. 3. de pat. pot. C.
q l. congruentius, de pat. pot. C.
r Vlpia l. nec quicquam, §. de plano, de offi. proconſ. & leg. in f.
s l. milites agrum, l. 39 § fin. de re mil. l. at. quin capite puniendus, l. non omnes, §. deferor, eod. tit. F.

tem interminatus, ſi præter antecedentia peccata in poſterum ſimili in crimine deprehenſus fuiſſet. Et Rhaconem, qui tam ſeueriter & incorruptè de liberis ſententiam dixiſſet, collaudatum, in collegium regiorum iudicum cooptauit, teſte Aeliano [a]. Accuſauit de crimine Saul filium Ionatham, & morte damnauit, ſed eripuit eum populus [b]. Sicut & Zaleuci filium populus
9 à pœna adulterij, quam inferri iuſſerat pater [c]. Lex diuina tamen iubet relapſorum delicta in ipſum patrem commiſſa ſeuerius vindicari, cuius hæc verba [d], *Si genuerit homo filium contumacem & proterum, qui non audiat patrũ vel matrũ imperium, & coercitus obedire contempſerit, apprehendent eum & ducent ad ſeniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentq; ad eos: filius iſte noſter proterus & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, commeſſationibus vacat & luxuriæ atque conuiuijs: lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſraël audiens pertimeſcat.*

[a] Aelia lib. 1. de var. hiſto. c fin.
[b] 1 Reg.
[c] Val. Max. lib. 6. c. 5
[d] Deuter. c. 21.

De prohibita liberis patronorum, & ſeruis dominorum accuſatione. Cap. 17.

1 *Liberti patronos accuſare nequeunt. Nec contrà patroni libertos.*
Serui accuſare dominos non poſſunt: at de iniuria illorum nimia rectè conqueruntur. eod.
Maieſtatis crimen à ſeruis & libertis dominis & patronis obijci poteſt. Sed nõ facilè, nec niſi cum alijs concurrentibus. eod. Et nu. 2.
2 *Seruorum dominos accuſantium pœna.*

1 q NEQVE etiam liberti patronos accuſare poſſunt [e]: licet tamẽ eis de eorum nimia ſæuitia conqueri apud præfectum vrbis: vt & ſeruis aduerſus dominos [f]. Nec id etiam præſes contemnit, nec tam fauore ſeruorum, quantum dominorum, quorum intereſt, ne auxilium contra ſuam ſæuitiam, vel famem, vel intollerabilem iniuriam denegetur ijs qui iuſtè deprecantur [g]. Et quamuis ſciam libertum poſſe de crimine leſæ maieſtatis patronos impunè accuſare, & ſeruos dominos [h], tamen in alijs certum habeo repudiari: veluti & accuſationem de crimine grauem patroni in libertum, imminente
2 alioquin pœna patrono, vt priuetur hæreditate liberti [i]. In ſeruis accuſationẽ erga dominos etiam criminis maieſtatis ratiõ, & niſi cum alijs probationibus admittendam probo. Laudoque iudicium priſcum: cùm enim Cneus Domitius tribunus plebis M. Scaurum, & L. Craſſus Cn. Carbonem accuſarent, ad eosque ſerui reorum veniſſent, totam multis & grauibus inſtructuri dominorum criminibus accuſationem, non admiſerunt iudices, ſed vinctos, vt ij pro imperio ſuo vindicarent, ad dominos remiſerunt [k]. Et Sylla, crudeliſſimus alioquin, cùm præmij loco ſeruis, qui proſcriptos à ſe occidiſſent, vel indicaſſent, libertatem edicto propoſuiſſet: ſeruum tamen Sulpitij Rufi tribunipleb. quia dominũ detexiſſet & prodidiſſet, ipſe quidem manumiſit, ſed præcipitare protinus è ſaxo Tarpeio cum illo ſuo pileo ſcelere & parricidio parto, voluit, iuſſit [l]. Brutus quoque, quum tempore bellorum ciuilium, per Aſiam vrbes in ſuum atque Caij Craſſi traheret imperiũ, potitus Patarienſibus, edixit vt omnes omninò ciues quicquid vrbe auri argentiue facti aut inſecti poſſiderent, id ad ſe in medium adferrent: in eos ſtatuto vltimo ſuppli-

[e] l. qui accuſare, in fine, de accuſat. l. 6. C. qui accuſ. nẽ poſſ. l. interrotum. C. de teſtib.
[f] l. 3. § ſeruos, & §. quod autem d. dic. de offi. præf. vrb. ff.
[g] l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel al. iur. ff. §. pen. eod. tit. ad. Iuſtin.
[h] l. pen. de ijs qui accuſ. non poſſ. l. qui cum alio mand. §. ſi libertus, de bon. libert.
[i] l. qui cum, ſ. eum patronum, de iure patronat.
[k] Val. Max. li. 6. c. 5.
[l] Plut. in Sylla.

cio,qui celaſſent, præmio contrà ijs, qui detuliſſent. Porrò cùm ſeruus quidã dominum indicaſſet, inuentaq; fuiſſet apud eum pecunia, ſeruum conſtanter dominum accuſantem,cùm mater domini in ſe crimen trãsferret, laqueo ſuſpendit, & matris pietate motus & filium & matrem abſoluit, & pecuniã donauit, vt author Appia. Alexand. [a] Claudius imperator edixit, ne quis auxilium ferret eis,qui contra dominos vel patronos quid deferrent: qui detuliſſet,eum ius alios accuſandi amiſſurum [b]. Atque primo quinquennio Neronis,nec Carinas Celer ſenator,nec Iulius Denſus equeſter,cui fauor in Britãnicum crimini dabatur,inter reos, ſeruis accuſantibus recepti ſunt [c]. Meminit Suidas [d] Gaium imperatorem,ſeruorum dominatum inſtituiſſe, lege lata vt ijs dominos accuſare liceret, ſi quod eorum peccatum vidiſſent: verùm inde ignem & calamitatem orbem terratum oppreſſiſſe, cùm ſerui maximis pœnis dominos ſubicerent. Miſerrimum namque eſt, pro cane leonem & viperam domi nutrire,& intra penates,vbi aſylum ab iniuriis inimicorum tutiſſimum eſt,à propriis ſeruis,quos fidos putamus,obſeruari & inuadi [e].

a App Alexan. in 4. Bello ciuil.

b Dio Caſſ libr. 60. hiſto.

c Cor. Tacit. lib. 13. hiſtor.

d Suidas, in Gaio.

e l. 1 ad ſenatuſc. Syllania.

De aliis qui accuſare non poſſunt. Caput 18.

1 *Accuſatoribus pluribus exiſtentibus qui potius eligendi.*
Accuſare qui poſſint remiſſiuè. eod.
2 *Accuſare non poteſt qui deſtitit, quiue præuaricatus eſt.*
3 *Prætorem quæſtor eius non accuſabat.*
Collegam officy nemo accuſat iuſtè. eod.
4 *Accuſare non poſſunt inimici.*
5 *Laici clericos non accuſant, nec clerici clericos maioris ordinis quando.*

REICIVNTVR & aliæ perſonæ ab accuſatione, aliis de cauſis: de quibus videndus Hoſtienſis in Sum. titu. de accuſatio. gloſſ. in l. qui accuſare, eod. titul. in P. & gloſſ. in cap. 1. de accuſa. Et quando plures etiam ſe offerunt accuſatores idonei, nõ omnes ad accuſationem admittuntur, ſed iudex eligere debet eum, qui accuſet, cauſa cognita, æſtimatis accuſatorum perſonis, vel de dignitate vel ex eo quod intereſt, vel ætate, vel moribus, vel alia iuſta de cauſa [f]. In quibus cauſis ſerui poſſint accuſare docet gloſſ. in l. accuſare, §. omnibus, in ver. rei, de accuſatio. P. Qui deſtitit ab accuſatione, amplius etiam agere vel accuſare prohibetur [g]: ſicut & qui ſemel præuaricatus fuit [h]. In controuerſia de Tito Albutio reo accuſando, inter Caium Iulium, & Cn. Pompeium Strabonem, placuit Pompeium admitti non debere: quia exiſtẽte Albutio prætore, ei Pompeius fuiſſet quęſtor: & quęſtori ſuo prætorem parentis loco eſſe. Neque iuſtiorem vllam aut grauiorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quàm coniunctionẽ ſortis, quàm prouinciæ, quã officij, quàm publicam muneris ſocietatem. Ideoq; L. Philoni in C. Seruilio, neque Aurelio Scauro in L. Flaccum nominis deferendi poteſtas data fuit: ne libido violãdæ neceſſitudinis authoritate iudicij cõprobaretur [i]. Procul dubiò non accuſant inimici, vel inimicorũ familiares [k]. Neque clericos accuſant laici [l], nec clerici laicos [m]: niſi ſint ſacerdotes, qui plebeios deferũt ſuos [n]. Neq; clerici maioris ordinis clericos accuſabũt [o]. Quod ad honeſtatẽ referẽdum

1

2

3

4

5

f Vlp. in l. ſi plures, de accuſ. P.

g l. qui deſtitit, l. 2 ad S. C. Tertull. P. l. 2 §. ad l. g. Iul. de adult. in P. l. ac cuſationem, quiac cuſ. non poſſunt

h l. accuſatori, de præuaricat. in P.

i haec Cicer. in Diuinat.

k c. repellantur, 7. & c. meminiſſe, 15. de accuſa. cum ſimilib. plurib. in hi per. q. 10. nota

l c. cum P. Marco de his, c. 20. de accuſ. ex. ſunt plurimi, 6. q. 1. & 10. q. 7. potiſſimum in can. laicos, cum ſeq.

m ca. ſicut ſacerdotẽ 2. q. 7.

n ca. decretũ, 2. q. 7.

o ca. qualis, ca. clericus, can. maiorum, eod. q.

dum eſt. Nam iure ipſo contrarium verius eſt,& admittitur monachus & inferior accuſator ſui prælati, etiam expenſis monaſterij [a]. Temerè tamen non admittuntur accuſatores contra ſuos prælatos clerici [b].

a cuilla,c.3.& c. ex part ,c.11. de accuſ.cap dilecti,de maio.& obed.can. quapropter ,2.q. 7

b ea ſunt plurimi,6. quæſt.1.

Qui accuſari poſsint. Cap. 19.

1 *Accuſari qui poſsint. Et num ætas, vel ſexus impunitatem dent criminibus.*
2 *Magiſtratus maiores quandiu accuſari prohibentur.*
Mortui iure communi accuſari non poterant, quibuſdam grauioribus criminibus exceptis.eod.Et 3.
4 *Accuſari non poſſunt quibus diſpenſatum,ſemel abſolutus,& de his accuſatus.*
Nec accuſantur Chriſtiani ab hæreticis vel Iudæis. eod.7.
5 *Abſolutus per colluſionem aduerſarij accuſari rurſum poteſt.*
6 *Feriis Latinis accuſare non licuit.*

1 REGVLA in vniuerſum conſtituenda de ijs, qui accuſari poſſunt:poſſe omnes,qui de crimine condemnari poſſunt, accuſari,iſdem rationibus quibus diximus ſæpè intereſſe reipub. delicta puniri, & ideò nota eſſe [c]. Ergo & accuſantur pupilli proximi pubertati:quia capaces furandi & iniuriæ faciendæ [d]. Nec minor ætas impunitatem dat [e], nec ſexus [f]: accuſareque & licebit mulieres,liberos,& ſeruos,dummodò ſerui ex his criminibus, quibus accuſantur, pœna publici iudicij affici poſſint [g]. Prohibebatur autem accuſari iure Romanorum, magiſtratus maiores quandiu gerebant temporalem magiſtratum, vt ſuprà docuimus [h]. Item & mortuis iure communi [i]: quia crimina reorum morte extinguuntur [k]. *Omnibus*,inquit Demoſthenes [l], *omnium delictorum quaſi meta, eſt obitus.* Et ideò nec filij puniendi pro parentibus [m]. 2 Exceptis quibuſdam criminibus,ob quæ & in mortuos iudicium exercetur,& eorum bona deferuntur in ærarium:veluti in crimine læſæ maieſtatis & repetundarum [n], & aliis plurib. quos cumulat gloſſ. in l. ex iudiciorum, in verbo *maieſtatis*, de accuſatio. in P. Et glo. in l.1.in ver. *Sit extinctus*, ſi reus vel accuſa. mort fuer C.Quibus ſuperfluum eſſet addere. 4 Non poteſt etiam accuſari quis de crimine vel facto,ſuper quo diſpenſatum eſt [o]. Neque etiam ſemel accuſatus & abſolutus, de eodem crimine accuſari non poteſt [p]; quùm de delicto vnius hominis ſæpius quæri non poſſit [q]. Niſi forſan quis ignorans prius de eo crimine inſtitutam fuiſſe accuſationem, ſuam vel ſuorum proſequatur iniuriam [r]: vel doceat primùm accuſatorem prævaricatum fuiſſe [s]. Legimus etiam Domitianum [t],Corneliam virginem maximam, abſolutã olim, deinde longo interuallo repetitam, atque conuictam defodi imperaſſe. Hoc ſingulare tamen,& probatione vrgente: at iure communi & legibus etiam Athenienſium, vt ait Demoſthenes [u], vnum crimen & vnum iudicium, non debet iudicari niſi vna æſtimatione & pœna, nec duæ vel 5 plures pro eadem imponi poſſunt. Hic tamen conſidero iudicium recte peractum fuiſſe: nam ſi per colluſionem aduerſarij accuſatoris reus liberatur,repeti crimen poteſt accuſatione [x]. Imò ſi non reperatur accuſatio,iudicis officium eſt, rei veritatem, poſtquam in gratiam reus cum accuſatore rediit, 6 inquirere,& crimen examinare [y]. Neque etiam licebat accuſare diebus feriarum Latinarum. Quare Calphurnius Saluianus cùm Sextum

c l. eum qui nocentem de iniur. P.
d l pupillum,l.1.2. de reg iur
e l impunitas, C. de pœn l auxilium,§. in delictis, de minor l.2. C.ſi aduer. del can. illi, 1.q. 1.ca. ſi quis cuiuſlibet,23.q 5 c 1. & 2 de def puero.
f dica ſi cuiuslibet.
g Vrsule in l hos accuſare,lect §.omnibus de accuſat. § item ex lulia de vi priuata, de pub. iud ad luſtin.
h ex l hos accuſare, de accuſ l ſi adulterium,§ vltim,de adult,
i con admonere,23. q 2.ca quorundã, 32 diſt
k l 1.2 & fin. ſi reus vel accuſ. mor. fuer C
l Demo epiſt 34 ad Senatum,agens,de Lycurgi liberis.
m rub ne fil pro pat. C l.ſanctimus,C de pœn l. crimen paternum, eod.titul. in P.
n in l. ex iudiciorũ, l.2.de accu at
o ſic notat Ruſtichenſis tit. de accuſa. n Sum § quis ſit eſſe dus,verſ ſed nunquid intelligi debeat, e fraternitatis, de ſchiſm cont ua,de fil pr-byt. ca.vlt 25 diſt tit. de penera abſent. c.de ipſdem, de accuſat.ca. diuina clementia, de pœn di ſtin 4. can. ſi illic, 22 q 5.
q l. licet,§ vlt nau. caup ſta & P can. ve rum.35 q 9
r l ſi cui, § h idem, de accuſat in P.
s l 3.de prævari in P l ſi quis homici d 1, de accuſat C.
t Sueto.in Domitiano cap.7.
u Demoſt in Leptinem.
x c fin de colluſ. de reg lib 5 Decretal. tit.2.
y c.1.& 2.eod.

a Cornel. Tacit. libr. 4. Annal.

Marium coram Druſo præfecto vrbis reum poſtulaſſet, in exilium actus eſt a.

b can. non poteſt, can. paganis, ea ſi hæreticus, 2 q. 7. c. licet. de reſt. b. l. quoniã multi iudices, C. de hæret.

Non accuſantur, niſi ſuam proſequantur iniuriam, Chriſtiani à Iudæis, aut hæreticis, vel paganis b. 7

De accuſatorum delictis. & primùm de calumniatoribus. Cap. 20.

Lib. 9. C. tit. 46. Lib. 5. Decret. tit. 2.

1 *Accuſatorum temeritas tribus modis detegitur & punitur.*
2 *Calumniari quid.*
3 *Calumniæ pœna & ſubmiſſi accuſatores, & ſubmittentes tenentur: & qui accuſantes ea non teneantur.*
Calumnia modus laudare. eod.
4 *Calumniam accuſatoris mens facit, vel excuſat.*
5 *Calumniari etiam videntur, in aliis quàm criminibus non probantes, ſed pœna calumniatoris criminali non plectuntur.*
6 *Calumniantibus quare pœna imponitur. Et 11.*
7 *Calumniantium extraordinaria pœna.*
8 *Memmia lex de calumniatoribus.*
9 *Calumniatores citò & ſeuerè puniendi.*
10 *Calumniæ iudicium in ſententia abſolutionis ſit, vel reſeruatur faciendum.*
12 *Pœnæ imponendæ habita ratione rerum, & perſonarum.*
13 *Calumniatorum diuerſarum nationum diuerſæ pœnæ. Et 14.*
14 *Myrtho coronari turpiſſima pœna. Charundæ leges in calumniatores.*
15 *Delatorum falsò diuerſæ pœnæ diuerſorum.*

c Marc. in l. 1. ad S. C. Turpillian. ff. §. 2. 2 q. 1.

ACCVSATORVM temeritas, vt ait Marcellus c, tribus modis detegitur, & tribus pœnis ſubiicitur: aut enim calumniatur, aut prævaricantur, aut tergiverſantur. In exceſſu calumnia, in defectu prævaricatio & tergiverſatio, in medio legitima accuſatio. De calumnia primùm dicendum breuiter, cumulantes quæ ſparſim in ſuperioribus monuimus: de aliis poſtea. Calumniari, eſt falſa crimina intendere d, ſcienter e & malitioſè, 2 ſtudio diuexandi & infamandi. Innuit id Cicero f, dum ait. *Nam quòd antea te calumniatus ſum, indicabo malitiam meam.* Sic & Nonius calumniam, malitioſam & mendacem infamationem interpretatur. Vnde & calumniam incurrere dicuntur, qui vt ſe eximant à periculo calumniæ vel deſertionis, diffidendo crimini quod mouent, fuſtigant accuſatorem, aut inſtruunt, aut ſubmittunt g, aut mandant accuſare. Qui in fraudem alicuius librum, aut teſtimonium, falſum ſcilicet, aliudue conquiſiſſe vel conſcripſiſſe, vel in iudicium protuliſſe dicuntur h. Nec tamen ſubmiſſus calumniæ pœ- 3 nam effugiet i. Et ſecundum Vlpianum k, enarratorem Demoſthenis, λέγεσυκοφάντης, ὃς ὁ ψευδόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ πολυπραγμονῶν, τὰ μὴ προσήκοντα, καὶ λέγων πονηρά. i. *Calumniator dicitur non is tantùm qui mentitur, ſed & is qui ea curat, quæ ad ſe non pertinent, & qui improbè loquitur.* Et Polybius ait l, nouum modum calumniandi inuentũ, non vituperãdo, ſed laudando, famæ ac cõmodis hominũ inſidiari: q; vitiũ, inquit, in aulis principũ vſq; adeò inoleuit, vt ea loca tanquã proprias ſedes videatur elegiſſe. Proinde excuſantur à calumniæ

d d. l. 1. ad Turpil. P.
e Lathleras, § calũniator, de iis qui not. infa. P.
f Cicer. ad Varron.
g l. 1. §. incidit, ad S. C. Turpill. P.
h Paul. l. ab accuſatione, l. 6 § fi. eod
i l noſtris, l. 1. de calumniato. C. l. 1 § incidit, eod. P.
k Vlpia. in orat. Demoſth. de corona.
l Polyb. lib. 4. hiſto in fine.

pœna,

pœna, qui accuſant falsò, iuſto tamen aliquo dolore, vel cauſa legitima ad id impulſi [a], non malitia, vel euidenti calumnia. Item & officij accuſandi
4 neceſſitas [b], damnumúe [c] excuſat. Quare & iudex de accuſatoris conſilio quærit, qua mente ad accuſationem proceſſit: ſi quidē iuſtum eius errorem repererit, abſoluit eū: ſi verò in euidenti calumnia deprehenderit, legitimam pœnam ei irrogat. Quod pronunciationis eius verbis manifeſtatur. Nam ſi ita pronuntiauerit: *Non probaſti*, pepercit ei: ſi autem pronuntiauerit, *calumniatus es*, condemnauit eum. Et quamuis nihil de pœna ſubiecerit, ta-
5 men legis poteſtas aduerſus eum exercebitur [d]. Accedunt & ad calumniam alij, qui non probant quod intendunt [e]: verùm ij non patiuntur eam pœnam, qua publici iudicij vel ſtatus accuſatores falsò puniuntur [f], ſed aliam pœnam arbitrariam, quam pro calumnia & in priuatis, vt in publicis iudicijs iu-
6 dex infligit [g], ſi actum ſit criminaliter [h]. Pœna quippe grauis calumniantibus imponitur, ne impunè ferant licentiam mentiendi. Et ideò eorum vindictam diximus ſuprà, ſimilitudinem ſupplicij repoſcere [i]: quando ſcilicet cum proportione ſumi poteſt pœna. Diximus de pœna talionis proprio capite anteà in pœnis [k], & hanc iura quoque pontificia probare in his, qui accu-
7 ſata non probant [l]. Extraordinaria tamen pœna iure pontificio impoſita, vt clericus calumniator priuetur officio, & verberatus publicè in exilium mittatur [m]: vtque ſuſpectus calumniam intuliſſe, in probatione obiectorum poſt accuſationem criminum deficiens ab officio & beneficio ſuſpendatur, ſi clericus ſit, donec innocentiam ſuam purget [n]. Sicuti & qui contra electionem factam conqueſtus detulerit aliquod crimen electo, & non probauerit, à beneficiis eccleſiaſticis per triennium ſuſpendatur: niſi à calumniæ vi-
8 tio cauſa probabili ſe exemerit [o]. Lex Memmia contra calumniatores inuenta, vt ait Cicero [p], ne liceret iudicio, legibus ac maieſtate populi abuti, ad quæſtum & libidinem: & ita accuſare vel id obtuere, quod planum facere non modò non poſſis, verùm ne coneris quidem. Marcellus iuriſconſ. [q]
9 vocat hanc legem, Rhemiam. Demoſthenes [r] in calumniatores citò & ſeuerè animaduertendum eſſe pulchra ſimilitudine admonet. *Neminem fortaſſe vſtram*, inquit, *vnquam ſerpens momordit, aut araneus, & abſit vt vnquam mordeat: ſed tamen eas animantes, vt videritis ſtatim occidetis. Ad eundem igitur modum, Athenienſes, etiam cùm calumniatorem & acerbum & natura ſerpentina præditum hominem videritis, nedum veſtrum ſingulos mordeat expectate, ſed primus quiſque, qui in eum inciderit, vlciſcatur.* Et paulò antè dixerat, vſque ad radices eſſe penitus extirpandum ex republica hoc genus hominum calumniatorū,
10 veluti hoſtium naturâ & genere bonorum. Solent iudices vel calumniam eodem iudicio abſolutionis rei damnare, vel iudicium eadem ſententia reo reſeruare: aliter enim non calumniatus videretur accuſator, nec de calum-
11 nia in eum agi poſſe placuit [s]. Rationes puniendarum calumniarum faciles ſunt, & ferè ſimiles illis, quibus pœnas conſtitui diximus in delinquentes: & ideò illa potior, vt innocentia inter improbos tuta ſit, & calumniatorum audacia compeſcatur [t], vt impium viſum eſt innocentes proſequi, & ad pœnam poſtulare [v]. Atque, vt cæteri ſimili pœna perterriti, ad accuſandum facile non proſiliant [x]. Neque ſcrupuloſius inquirendum puto in hac quæſtione, cur diuerſæ pœnæ calumniatoribus ex more diuerſo regionum conſtitutæ
12 ſunt, vel variæ in diuerſis iuris capitibus. Eò quòd annotatum iam exiſtimem, omnes pœnas imponi, adhibita ratione perſonarum, & qualitatis earum [y]. Et proinde etiam in calumniæ pœna perſonam accuſati & calumniantis, addere periſtaſes diuerſas. Et magis punitur is qui ſacratam perſonam, quàm qui quemlibet alium calumniatus ſit [z]. Et qui per ſimilitudinem ſupplicij luere calumniam non poteſt vna pœna, pluribus pœnis ad æqualitatem Geometricam talionis caſtigatur: veluti æſtimatione facta dignitatis [a].
13 Et hinc factum eſt, vt quia dignitatis & criminum apud diuerſas nationes eſt

diuer

[a] l. quamuis adſtrictum, ad leg. Iul. de adult. C. vt in l. 2. de calum. C. & l. calumniæ pœna, eod. C.
[b] l. 2. C. qui accu. nō poſſ. Iutorem, de his quib. vt indig.
[c] l. qui cùm. maior, §. ſi pact. 5, de bon. liber.
[d] haec Mare in l. 1. §. ſed vtique, ad S. C. Turp in P. l. 3. & l. qui calumniatores, C. de calumniat.
[e] l. 1. de aduo diuer. iud. cio. auth. nouo iure, de pœn. iudi. qui male iudica. l. 2. § idem dicus, de teſtib. in P.
[f] l. qui calumniatores, C. de calumniat.
[g] l. & in priuatis. l. ſi quis repetere. § ſi quis ſtellionatus, ad S. C. Turpill. P.
[h] l. ſi de furt P.
[i] l. nunquam, l. 7. & l. 8. de calumnia C. l. 8. C. de accuſ. & nos ſup. c. 2. q. 3. l. & in priuat. 5. l. 3. ad S. C. Turpil P.
[k] ſup. lib. 3. c. 10.
[l] ca. qui calumniam, & leq. 5. q. 6.
[m] c. 1. de calumniat.
[n] c. 2. eod.
[o] c. 1. § adiicientes, §. qui verò, de elect. in 6. l. 1. ti. 6.
[p] Cic. pro Sextio Roſcio.
[q] l. 1. § calumniatoribus, ad ſenatuſc. Turpill.
[r] Demoſth. contra Ariſtogito.
[s] l. 3. C. de calumniat. l. 1. §. ſed non vtique, ad S. C. Turpil. in P.
[t] ca. facta ſunt autē leges, 4. d. ſt.
[v] ca. ſi non licet, 23. q. 5. S. C. Auguſti lib. 1. de Ciuit. Dei, c. 27. ca. non frictā, 24. q. 3.
[x] c. 2. de calumniat. l. ſi cui ex meis, de accuſat. P. arg. § iamoſos l. capitaliū, de pœn. P.
[y] l. aut facta, § perſonam cum ſimili. ibi poſt. de pœn. P.
[z] c. 2. de calumniat. ca omne, 22. q. 2.
[a] c. 1. § ſi & ibi Fonl. & Panor. de cal. tum. § pœna autē, de iniur.

diuerſa æſtimatio, ita & pœnæ talionis & repaſſionis diuerſæ ſint. Fidem facit lex Salica [a], de calumniatoribus, quæ ſic ſtatuit, *Qui hominem abſentem apud regem accuſauerit, malberg, ſeu lamuenas 2500. denar. qui faciunt ſolidos 62. cum dimidio, culpabilis iudicetur: ſi verò ei tale crimen imputauerit, ex quo mori debuiſſet, ſi verum fuiſſet, iſſe qui accuſauerit 8000. denarios, qui faciunt 200. ſolidos, culpabilis iudicetur.* Eſt antiqua Viſigothorum ſtatuit talionem, vt qui accuſauit innocentem, pœnam & damna ſuſcipiat, quæ debuit pati accuſatus, ſi de crimine fuiſſet conuictus [b]. Ex lege Charundæ, in calumnia deprehenſi, myrtho coronati circumuectari per vrbem ſolebant, peruulgato ſupplicij probro, veluti flagitioſiſſimo flagitij genere condemnati, vt refert Diodorus Siculus [c]. Cùm Iulius Cæſar puniret ſeditionem iuxta Placentiam ab exercitu ſuo commotam, & inter ſeditioſis aliquis, qui nihil peccaſſet, ductus ad eum fuiſſet, Cæſar ductorem, quòd illum accuſaſſet, eius loco interfici mandauit [d]. Sed & delatores, qui clàm crimina deferunt, quamuis ſubſcribere ſe denunciationi non teneantur [e], tamen impunè non ferunt quòd ita detrahant bonæ famæ proximi, ſed puniuntur [f], fiuntq; infames [g], & verberibus caſtigantur, officio & beneficio ſi habeant priuati [h]. Et vt falſi teſtes, vinculæ obnoxij, ab omni communione Chriſtiana extorres [i]. Et ex decreto Adriani papæ delatori aut lingua capuletur, aut caput amputetur [k]. Adiungi & poſſunt pœnæ, quæ in maledicos ſtatutæ ſunt [l]. Et Vlpianus reſpõdit [m], quòd ſi quis libello dato vel principi vel alicui famam alienam infectatus fuerit, iniuriarum actione eſſe agendum ex ſententia Papiniani. Et expreſſè clericus, qui defecit in probatione criminis denunciati, ab officio & beneficio ſuſpenditur, donec purgauerit ſuam innocentiam, ſe non calumniandi animo propoſuiſſe, vt cæteri hac pœna perterriti facilè ad infamiam ſuorum non proſiliant prælatorum [n].

[a] in lege Salica, tit. 20. de eo qui hominem innocentem accuſauerit, § 1. & 2.

[b] l. 5 tit. de iudic. Forti, lib. 7 C. Viſigothorum, tit. 1.

[c] Diod. Sic. lib. 12 Biblio.

[d] Appia. Alex. lib. 2. de bel. ciuil.

[e] c. ſuperbis, & c. licet, de accuſat. c. 1 ea quidem, eod. C.

[f] Pſal. 14. ca. qui non detrectat famam, & ca. qui dã maligni, 5. q. 1. ca. primum, 23. q. 4.

[g] ca. detractores, 6. q. 1.

[h] ca. quia iuxta, 5. q. 6.

[i] ca. epiphanium, & ca. pen. & fi. 5. q. 6.

[k] ca. delatores, 5. q. 6.

[l] l. 1. de famoſ. libell. C.

[m] l. item apud Labeonem, l. 15. § ſi quis libello, de iniur. P. l. lex Cornelia, § fi. & l. ſeq. eod.

[n] c. 2. de calumniator.

De præuaricatione. Cap. 31.

Lib. 47. P. tit. 15.

1 *Præuaricari, & præuaricator quid.*
2 *Præuaricantium actorum, & reorum pœna.*

PRÆVARICARI, eſt vera crimina abſcondere [o]. Et, *præuaricator*, inquit Vlpianus, *quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat, prodita cauſa. Quod nomen Labeo a varia certatione tractum ait: nam qui præuaricatur, ex vtraque parte conſiſtet, quinimò ex aduerſa* [p]. Et iterum, *præuaricatores eos appellamus, qui cauſam aduerſarijs ſuis donant, & ex parte actoria in partem rei contendunt* [q]. Propriè autem præuaricator dicitur, qui publico iudicio accuſauerit, & in alteram partem declinat. Eſt & præuaricator, ſed minus propriè, nec eadem pœna qua ſuperior puniendus, aduocatus qui in priuato iudicio in alteram partem, quàm cum quam primùm defendendam ſuſceperat, tranſit, extra ordinem puniendus [r]. Cicero [s] præuaricationis nomen ait eum ſignificare, qui in contrarijs cauſis, quaſi varè eſſe poſitus videatur. Et contrarium nomen præuaricationis vero accuſatoris, vtpotè corruptum pecunia accuſatorem, & colludentem cum aduerſario ſignificans. Ita & alibi [t], *Clodius à Catilina pecuniam accepit, vt turpiſſimè præuaricaretur.* Latius Marcellus [v], *præuaricatorem eũ eſſe eſtendimus, qui colluſit cum reo, & tranſactione munere accuſandi defungitur: eò quòd proprias quidem probationes diſſimularet, falſas verò admitteret.* Quintilianus [x], *vt in præuaricationum*, inquit, *criminibus, vt abſoluatur reus, aut innocentia*

1

[o] l. 1 ad ſenatuſcon. Turp. lib. 48 P. tit. 16.

[p] Vlp. in l. athletas, l. 4. § item præuaricator, de his qui not. infam. P.

[q] Vlpian. præuaricatores, c. 222. de verb. ſig. P. l. 2. de præuaricat. in P.

[r] d. l. 2 & 3 § h. eod.

[s] Cicero Partitio.

[t] idem, de Aruſpicum reſpon.

[v] Mate in l. 1. § 1. præuaricatorem ff. ad Senatuſc. Turpillia.

[x] Quintil. in 7.

tia ipſius ſit, aut interueniente aliqua poteſtate, aut vi, aut corrupto iudicio, aut difficultate probationis, aut præuaricatione: nocentem fuiſſe conſiteris, nulla poteſtas obſtitit, nulla vis, corruptum iudicium non quereris, nulla probandi difficultas fuit. Quid ſupereſt, niſi vt præuaricatio fuerit? Cicero quoque, & in reum & in accuſatorem cadere poſſe innuit, dum ait[a], præuaricationem definiri nunc ab accuſatore, nunc à reo corruptelam eſſe iudicij. Pœna præuaricationis, vt qui præuaricantur, eadem pœna afficiantur, qua tenerentur ſi ipſi in legem commiſiſſent, qua reus propter præuaricationem abſolutus eſt[b]. At is qui delatorem corrupit, ex ſenatuſconſulto Turpiliano pro conuicto habetur[c]: niſi palàm fiat ab innocente extortam fuiſſe pecuniam, nempe redimendæ vexationis cauſa[d]: vel niſi reus criminis mortem inferentis fuerit poſtulatus, cui parcitur qui exiſtimauit bonum quomodocunque ſanguinem ſeu vitam ſuam redimere[e]. Hodiè tamen, inquit Vlpianus, præuaricationis pœna eſt extraordinaria pro modo admiſſi[f], ſaltem infamia, ſecundum Marcellum[g]: & in poſterum ab accuſatione remoti[h]. Sed & vltrà inquiritur, & nouo iudicio officio iudicis de colluſione, & de crimine quod deſtitit accuſator accuſare[i].

a Cic. in Partitio.
b Paul. ſ. pen. de præuar. in P.
c Vlp. l. fi. eod.
d l. fin. l. fi ab eo, l. 8. de calumnia P. l. ſeruo, de adulte. l. tranſigere, C. de tranſact.
e l. 1. & 2. de bon. eor. qui mort. ſibi conſcid. l. tranſigere.
f Vlp. l. 2 de præuari. l. fin. § 4 eod.
g l. accuſator, eod.
h l. 1. 2 & fin. de collu. detec. ap. Grego
i

De tergiuerſatione. Cap. 22.

1 *Tergiuerſari quid dicatur, & quid tergiuerſatio.*
2 *Deſtitiſſe ab accuſatione quis, & quando dicatur.*
3 *Senatuſc. Turpilianum quando locum habeat: & pœna eius qui in illud incidit.*
1. & 2.

1 TERGIVERSARI, eſt in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere[k], ſcilicet publici criminis, non priuati[l]: diſcedere ab accuſatione & illam abiicere, quo caſu quis in ſenatuſconſultũ
2 Turpilianum incidiſſe dicitur[m]. Deſtitiſſe autem ille videtur, qui proſus animum accuſationis implendæ deſeruit, nõ qui diſtulit aliqua cauſa proſequi[n]: dummodò intra biennũ proſequatur omiſſam accuſationem: quia his criminalis vltrà non prorogatur, & poſt biennium abſolui reus vel damnari debet[o]. Proinde hoc elapſo tunc accuſationis proſecutione, ſine impetratione abolitionis deſtitiſſe videtur, & pœnas legibus conſtitutas tergiuerſatoribus ſubire debet[p], quarta bonorum parte mulctatus, & infamia[q]. Deſtitiſſe etiam videtur qui reo condemnato, ſed prouocante, non proſequitur appellationem[r]: dummodò agatur de accuſatoribus, qui ſi non probent, de calumnia damnari poſſunt. Si enim non teneantur de calumnia, ſi deſiſtant, in Turpillianum non incidunt[s]. At qui nondum cœpit, rectè non dicetur deſtitiſſe, & ſi dicat ſe velle accuſare, & tamen libellum non porrexerit præſentis accuſationis[t]. Sed nec is qui cœpit, & morte rei deſiſtit: nam crimen accuſantis nullum, cùm morte extinguatur crimen, & conſequenter accuſatio[u], vt ſuprà diximus cap. qui accuſari non poſſint. Verùm & idipſum, ſi accuſator ipſe moriatur pendente iudicio[v]: quo caſu & reus petere poteſt expungi nomen ſuum è reorum albo, niſi alius accuſat, quod licet[w]. Pari modo ſi tutor nomine pupilli accuſet, & is deceſſerit, tutor non tenetur perſequi accuſationem[x], & impunè deſiſtit: ſicut & is qui deſtitit ex principis permiſſu, abolitionem
3 conſequutus. Poena eius, qui per præuaricationem in Turpillianum incidit, publici iudicij non eſt, quia nec lege aliqua de hac re cautum eſt, neq; per ſenatuſconſultum Turpillianum publica accuſatio inducta eſt, ſed eo

poena

k l. 1. § 1. ad S. C. Turpil. P.
l V. plin l. ſi quis repetere, l. 7. § fi. eo. Papul. 4 eod.
m l. in ſenatuſconſultum, l. 15. eod. P. l. C eod
n l. ſi C. ad S. C. Turp. l. l. deſtitiſſe, & hab accuſatione, in pen. § d. ſi ſiſſe de reden. in P.
o l. h. vnic. cor. temp. crimin. quæſt. crimine lib. 9 C. tit 44.
p l. 2. eod. tit
q l. 1 eod C.
r l. 1 § fi ad S. C. Turpil. l. m P. Limonibus, l. 6. de iis quib. vt ind. lib. 6. C. tit. 35.
s Marc. in lan ſenatuſconſultum, l. 15. § eos, ad ſcna. Turpill P.
t Paul. l. quæſitum, l. 5 eod l. 1. C eod.
u l. in ſenatuſconſultũ, § fi, propter mortem, ad Turpi P. l. d. fin. C. de, de publ. iudic P. l. 2. & 4. ſi reus vel accuſ. mo. c. fuer. C
v l. ſi reus vel accuſ. mor. eod.
w l. libel. ex n. § fin. de accuſ. eo P.
x V. plin l. D. Ad ſenat, l. 14 ad S. C. Turp l. P.

pœna quinque librarum auri in deſiſtentem ſtatuitur [a]; item infamia [b], & aliquando quartæ partis bonorum publicatio [c]. Puniuntur etiam extra ordinem ad motum & arbitrium iudicis, & ſumptus refundunt, quos rei paſſi ſunt [d]: vt & in ciuilibus negotiis æquum eſt temerè in ius alium vocantem, ſumptus litis reſtituere [e]. Pœna alia à Paulo iuriſconſulto refertur, vt is qui deſiterit agere amplius, & accuſare prohibeatur [f]. Statuit Domitianus Cæſar, vt accuſator, qui cauſam non teneret, exilium pœna eſſet [g]. Et Honorius hanc etiam pœnam conſtituit in vili accuſatore, cui damnum famæ non ſit iniuria. In alijs autem infamiam [h], cum ademptione quartæ partis bonorum [i]. Et quamuis pœna calumniatoris is qui diſtitit ab accuſatione vel denunciatione, non puniatur [k], tamen priuetur pœna ſenatuſconſulti Turpilliani [l].

a Marc. l. 1. § fin. de prævaricat. ff.
b l. 1 ver. intra cert. tẽp. crimina. quæſt. retin. C. l. 2. C. ad Turpillia.
c l. 2. C. eod.
d l. qui cripien. l. 3. qui accuſ. nõ poſſ. C. l. 2 ad SC. Turpill. a C. Labieno, l. 3. § pen. de pœn. ff.
e l. eum quem temere, de iudic. in ff. l. non ignorant, de fruct. & in expenſ. C.
f l. qui deſiſtit, l. 2. ad ſenatuſc. Turpi. in ff.
g Sueton. Tranq. in Domitr. c. 9.
h l. 2 § 1. ver. intra cert. temp. crimin. C.
i l. 1. eod.
k l. quærebatur, ad ſenatuſc. Turpill. ff
l in l. ab accuſatione, § fi eod. glo. in l. 2 in ver. exilij, ver. intra cert. temp. &c. C.

De abolitione criminum. Cap. 23.

Lib. 9. C. tit. 42. & de gener. abolit. tit. 43.

1 Abolitione impetrata ceſſat ſenatuſconſultum.
2 Abolitio quid. Duplex, criminis, & accuſationis; priuata vel publica. & num. 3. 4.
3 Abolitionem non impetrant calumniantes, corrupti à reo accuſatores, qui vexârunt tam reum, & ſi notio non ſit integra, ſi crimina atrocia.
6 Accuſatio abolitione ſublata quando repeti, & à quo poſſit.
7 Abolitio accuſationis fit morte accuſatoris.
8 Abolitio criminis ex parte rei quibus modis fiat. & 9.
9 Abolitio in quo differt à reſtitutione in integrum.
10 Mors liberat reum à pœna & crimine.
Abolitio criminis lege fit morte rei, & temporis curſu. eod.
Criminum accuſatio quo tempore præſcribatur. eod.
11 Indulgentia rei à principe facta quid operetur.
Reſtitutio in integrum reorum quid operetur. eod.
12 Abolitio generalis quid, & eius effectus, & quibus de cauſis concedatur.
13 Abolita accuſatio generali abolitione quando repeti poſſit.
14 Abolitio generalis non remittit pœnam ex publico ſublatam.

IMPVNE quis deſiſtit ab accuſatione criminis inſtituta, per abolitionem: nam & ille caſus à tergiuerſatoris pœna, Turpiliano ſenatuſconſulto excipitur [m]. Primùm de abolitione pauca dicamus. Abolitio nihil aliud eſt, quàm accuſationis vel criminis obliteratio. Sic duobus modis aboleri, id eſt, eximi à reis nomen dicemus, atque duplicem abolitionem: nempe accuſationis, & criminis. Amplius in abolitione criminis, quàm accuſationis: illa namque cum crimine accuſationem tollit & pœnam, at hæc ab accuſatione eximit & temporali forſan vel perſonali, quæ poſt tempus, aut ab alio repeti poteſt, ſecundum propoſita negotia. Abolitio autem vtraque, vel priuata, vel publica ſeu generalis [n], vel à lege, vel à principe, vel à magiſtratu conceſſa. Priuata abolitio naſcitur vel ex parte accuſatoris, vel rei. Ex parte accuſatoris, veluti ſi is renuntiet accuſationi publici criminis certa cauſa, quæ ſolet non à principe, ſed coram magiſtratu impetrari, cauſa cognita: veluti, ſi per errorem, vel temeritatem, vel calorem dicat ſe ad accuſandum ſine animo calumniandi profiliſſe, ſuas ſuorumúe cognatorum defendens iniurias, & dummodò pretio non fuerit corruptus à reo [o]. Sic intelligendus eſt Caius iuriſconſultus [p], dum ait. *Planè ſi quis cognita*

m l. 1. ad ſenatuſcõ Turpill. C. l. 1. ff quis ante, § ſi pluribus, § at qui ideo alias, & l. ant pri. manl. 10. § ad ſenatuſc. Turpill. l. ſi irreuerentiæ, l. 32. eod.
n l. abolitio. l. 2. cum 2 leg. ad SC. Turpil. Marcel. l. ſi tamen, l. 11. § fin. de accuſat. ff.
o l. abolitio, l. 2. C. de aboli. l. 1. § abolitio, ad SC. Turp. l. quæquid de reg. iur.
p Caius, in l. deſiſtiſſe, l. 10. de adult. in ff.

gnita rei veritate ſuum negotium deſeruerit, nolens in lite improba perſeuerare, quam calumniæ cauſa non inſtituerat, is deſiſtiſſe non videtur. ſcilicet abolitione impetrata. Sic pater, frater, auunculus, & alij, quos verus dolor ad accuſatio-
nem impellit de adulterio, poſſunt, ſi velint, abolitione crimen compeſcere [a]. a l. quamuis, in 2 ad leg. Iul. de adulte. C.
5 Hic tamen obſeruandum, non dari hanc abolitionem fallaciter & per ca-
lumniam accuſantibus, vel reo pecunia ſe redimente, deſiſtentibus [b]. Deinc b l. 2 & 3. C. de abolit. fallaciter, de calumniat. C.
ſecundò, abolitionem hanc inuito reo dari accuſatori, ſi adhuc nihil reus paſſus ſit ex ea accuſatione, poſſeq; eum petere abolitionem intra triginta dies, ex quo fuerit reus cuſtodiæ traditus: quibus elapſis poſteà non licet, niſi conſentiente, petere abolitionem, ſi diu litem traxit [c]. Neque etiam ſi c d l. fin. de abolit. & l. ſi ad S C Turp. P.
reus aliquid iniuriæ tollerauerit ex accuſationis inſcriptione, vt carceres, vincula, cathenas, tormenta, verbera: conſentire enim tunc quoque debet [d]. d l. ſi C de abolit.
Sic cùm D. Paulus, & Silas accuſati & verberati miſſi fuiſſent in carcerem Philippis, & poſteà iuſſiſſent magiſtratus eos dimitti, dixit D. Paulus, *Cæſos nos publicè, indemnatos nos homines Romanos miſerunt in carcerem, & nunc occultè nos eiciunt: non ita, ſed ipſi nos eiciant.* Quo audito magiſtratus venientes de-
precati ſunt eos, & educentes rogabant, vt egrederentur de vrbe [e]. Quò e Actu. 16.
fit etiam, vt ſi accuſationis occaſione, teſtium in probationem accitorum ingenuorum corpora aliquomodo fuerint in tormentis vexata, neque ex accuſati & accuſantis conſenſu impetrari poſſit abolitio [f]. Reſq; integra non f d l. ſi §. quod ſi, de abolit.
eſt, cùm de ea & tormentis cœperit iudicium haberi: vnde vterque cogitur exe-
qui vſque ad finem ſuo periculo iudicium [g]. Sunt etiam crimina, in quibus g §. omnem, de litig. colit & confit. 7 in Auth authentica, qui ſemel, quomo & quando l. b 7 C tit. 43.
etſi teſtes illa paſſi non ſint, tamen propter immanitatem criminum, accu-
ſator ad docenda quæ detulit, & reus ad purganda quæ negat, vrgeri de-
bent à iudice, nec abolitio conceditur accuſationis: veluti in maieſtatis
6 crimine, in patria oppugnata, vel prodita, peculatus, ſacramentorum de-
ſertione [h]. Hæc abolitio commodum illud reo adfert, vt communi iure ab h d. l. 6 § ſi de abolit.
eo, qui ita per eam deſtitit, accuſari non poſſit [i]: niſi impetrauerit à principe i l. qui deſiſtit, ad Turpil. P. l. accuſationem, C. qui accuſ. non poſſ.
abolitionem abolitionis intra triginta dies, à die prioris abolitionis comput-
tandos [k]. Attamen reus ab acculatore per abolitionem hanc liberatus, po- k l. 2 C de abolit.
terit ab alio accuſari de eo crimine, ſi ſecundus oſtendat priorem accuſato- l l. ſi quis homicidij crimen, de accuſat. C. & fin. de colluſ. dot. reg.
rem colluſiſſe cum reo, & prævaricaſſe [l]: quia & iudex ex officio tunc in-
quirere poteſt [m]. Repetere & quis poteſt abolitas hoc modo accuſationes, ſi m c. 1. & 2. eo. l. abolitio. C. de abolit.
ſuas vel ſuorum proſequatur iniurias [n]: dummodò iam anteà delatus exem- n l. ſi cui crimen, §. item idem criminibus, de accuſatio. in P.
7 ptus à reis ſit, non aliàs [o]. Item abolitio criminis priuata ſit, moriente ac- o l. ſi tamen, § ſi. eo. P.
cuſatore, vel alia cauſa ſimili impediente quominus accuſare poſſit [p]. Et p l. aut priuatus, l. 10. ad l. b C Turpill.
hæc petitur à reo, poſtquam quoque intra triginta dies veiles, alij licet repe- q l. 3. § ſi. de accuſat. in P. l. pen. de pub. iudic. in P.
tere accuſationem [q]. Item ſi libelli inſcriptionum accuſatoris legitimè or- r Paul. in l. 3 § quod ſi libelli, de accuſ. in P.
dinati non fuerint, rei nomen aboletur, & ex integro reperendi poteſtas s Papi. l. fratres, l. 33 de quæſt. in P.
8 fiet [r]. Ex parte rei contingit priuata abolitio tot ferè modis, quot extingui- t l. ſi. de ſent. paſſ. & reſtit. C.
tur poena criminis: veluti poena temporali, quæ deſcendit ex ſententia [s]. v § 7 quib. mod tol. ob. lig.
9 In quo & abolitio videtur differre à reſtitutione in integrum eorum, qui ſen- x l. obligamur aut re, de actio.
tentiam paſſi ſunt, quæ reſtituit poenam iudicatam & nondum ſubitam, vel y l. ſi pœn. de pœn. in P.
nondum perfectè impletam, cum bonis & iuribus rei, quibus per ſententiã z l. aut priuatum, l. 10. & l. in ſenatuſconſultum, § ſi propter mortem, ad S C. Turpill. in P.
erat priuatus [t]. Fit autem liberatio hæc propoſita accuſationis, poena im-
pleta: veluti exſoluto debito. Et ſolutione æris tollitur obligatio [v]. Delin-
quendo autem quis ſe obligat ad poenam lege, committendo in prohibi-
tionem [x]. Et proinde luitione poenæ, ab accuſatione, quæ ad poenam popo- a l. nam is nullam, de dolo P.
10 ſcit, liber reus eſt. Liberatur quoque ab accuſatione quæ poenam repoſcit, b l. 3. § ſi de accuſat. P. l. defuncto, de publ. iudi. l. 1. & 2. ſi reus vel accuſ. mort. fuer.
qui moritur in reatu: & ita poena, quæ ad caſtigationem infertur [y], euane- c quæ enumerat glo. in d. l. 2. ſi reus &c.
ſcit, non exiſtente qui eam patiatur [z], & lege dicitur facta abolitio. Non d l. quæ tabatur, l. 13. ad S C. Turpill.
ſecus, ac lege inanis eſt actio, quam inopia debitoris excludit [a]. Et anteà ſæpè
diximus crimen morte [b], paucis exceptis, extingui [c]. Deinc & præſcriptio-
ne aut tempore ſummouetur à reo accuſator, qui nec calumnia notatur, ſi
præſcriptione excludatur [d]: vt ſi quinquennium à die adulterij commiſſi
lapſum

lapſum ſit [a]: ſi maritus intra ſexaginta dies non egerit, non poſſit poſtea iure mariti accuſare [b]. Et generaliter abolentur præſcriptione accuſationum inſtitutiones per lapſum viginti annorum [c], vt & declarauimus initio, dum ageremus de tempore in delictis conſiderando [d]. Per abolitionem etiam ſpecialem ſeu priuatam crimini indultam, abolita cenſetur accuſatio, quæ eam naturã ſibi arrogat, dum fit gratia delicti, vel per indulgentiã, vel reſtitutione à principe facta. De gratia delicti tractamus in crimine homicidij. Indulgentia à principe conceſſa permit pœnam, non infamiam [e]: quia famam non reſtituit, nec bona, niſi ſpecialiter dictum ſit [f], neque actiones quæ antè competebant [g], non obligationes quibus vinciebatur [h], non patriam poteſtatem [i]. Quæ omnia tamen reſtituit reſtitutio in integrum, quia reddit ſententiam paſſo priſtinum ſtatum, quem ante ſententiam condemnationis habebat [k]. Abolitio alia eſt generalis, quæ remittit crimina, vel abrogat accuſationem eorundem ad tempus, vel in perpetuum. Obliuio ſeu obliteratio delictorum ſæpè data multis peccantibus, vt ad meliorem frugem redirent, & tranquillitas in ſibi metuẽtibus & ita rebellãtibus pararetur. Hæc abolitio amneſtia ſeu obliuio iniuriarum dicta eſt: cuius lex lata olim Athenis pulſis triginta tyrannis, vt ſeditionibus diſſuti homines in amicitiam redirent, vt ſcribunt Iuſtinus [l], Plutarchus [m]. Eandem poſt mortem Iulij Cæſaris ſuaſit Cicero pro ſectatoribus Bruti & Caſſij, pro diſcordiarum obliuione, teſte Appiano Alexandrino [n], & Velleio Paterc [o]. Et Flauius Vopiſcus tradit [p], ſub Aureliano amneſtiam publicorum delictorum decretum fuiſſe exemplo Athenienſium. Sic & Herodianus [q] refert, impunitatem datam à Seuero Cæſ. militibus, qui ad barbaros tranſfugerant. Eamq; amneſtiam in Gallia vidimus ſæpè noſtris temporibus infœlicibus ob crebras rebelliones & religionis prætextu ſeditiones, ſæpius forſan quàm expedire videatur quibuſdam repetitam: neque tamen ideò meliores, ſed audaciores indulgentia euaſiſſe. Fuerunt & aliæ cauſæ abolitionis generalis vel publicæ, vt ob diem inſignem, ob publicam gratulationem, vel ob rem proſperè geſtam [r]: ob lætitiam aliquam, honorem domus diuinæ, vel alia ex cauſa [s]. Poſt abolitionem hanc publicam, quæ ſuſpendit potius accuſationem, quàm genus certum remittat delicti, repeti poteſt accuſatio, vt finitis feriis, ob quas indulgetur ab accuſatore primo vel alio, intra triginta dies à finita abolitione [t]. Quod in priuata abolitione diuerſum eſt [v], niſi expreſsè permittatur repetitio à principe [x]. Refertur autem abolitio generalis hæc ad accuſationes iam inſtitutas, non autem ad eas, quæ poſt abolitionem fiunt [y]. Ideò Catilina de vi damnato, & hoſte cum Manlio iudicato, cæteræ multitudini, quæ eum ſecuta erat, parcens ſenatus diem ſtatuit, antequam ſine fraude liceret ab armis diſcedere, citra condemnatos rerum capitalium [z]. Neque etiam abolitio remittit lucrum, quod delinquens ex delicto commiſſo & abolito conſequutus eſt, ſi id ex pecunia publica conflatum ſit: veluti quando rata facta ſunt, quæ à Sylla dictatore & eius iuſſu facta fuerunt crudeliter erga necem proſcriptorum. Tamen horrendis criminibus non retractatis à Catone Vticenſi [a] quæſtore in ius vocati rei ſunt, & pecunia publica repetita, quæ apud eos eſſet, proditione & parricidio acquiſita.

a l. mariti lex ocinio, § hoc quæ quemnium, & § quinquennium, ad leg. Iul. de adulter. in Pr. l. adulter. 1. C. eo.
b l. ſi maritus, in 2. § ſi negauerit, eo. tit P.
c l. quæſita, ad l. Cor. de falſ. c. cùm venerabilis, § interlocutus, de except. d. iud. lib. 11. c. 7.
d l. in C. de gener. abol. l. cum indulgẽtia, l. 10. l. generalis, l. 17. de lect. paſſ. lib. 9. C. tit. 51. l. ad tempus, C. de his qui ne infa
f l. a defenſem paſſ. C.
g l. ſi redemptis, C. eo.
h l. tutor filiorum. eod.
i l. indulgentia, eod.
k l. 1. eod.
l Iuſtin. in 5.
m Plutar. in Politi.
n App. Alexand. lib. 2 bello Ciuil.
o Velleius Paterc. lib. poſter. hiſto. Rom.
p Vopiſcus, in Aurelia.
q Herodia. lib. 3.
r l. abolitio, l. 1. ad ſenat. Tertull.
s Vlp. in l. ſi interueniente, l. 12. ad ſenatuſc. Turpilia.
t l. aut priuatim, § f. & l. ſi interuenerit, eod. P. l. 1. C. de gener. aboli.
v l. mutier. § fin. ad ſena. Turpilia P.
x l. 1. de abolit. C.
y l. 2. de gener. abolit. C.
z Dio Caſſ. lib. 37.
a Plut. in Cato. Vticẽſi.

De iudicio criminum, & differẽtiis inter ciuilia & criminalia iudicia. Cap. 24.

1 Iudiciorum ciuilium & criminalium differentia. & ſeq.
Crimina cur eſſe impunita non debeant. eod.

2 *Iudicia criminalia prius fuerunt, quàm ciuilia.*
3 *Procuratores in cauſis criminalibus ad agendum, vel defendendum non admittuntur: in ciuilibus contrà. Et 4. Et 13.*
5 *Rei criminum ex proprio ore reſpondere, & examinari debent ſuper crimina.*
6 *Anachriſis quomodo fiebat, & faciendà ſit.*
7 *Reus pari fauore, ac accuſator audiendum à iudice in defenſionibus, & quomodo audiebantur. 6. 7. & 8.*
8 *Aduocati & oratores vbi improbati.*
9 *Inauditus damnari non debet.*
10 *Abſentium reorum quæ ſint pœnæ.*
11 *Annotationes bonorum abſentium reorum quomodo, & quando fiant.*
12 *Accuſans alterius inſtigatione puniendus.*
13 *Procuratores qui dicuntur.*
14 *Procurator in rem ſuam quomodo dicatur.*
15 *Appellare quare liceat vnicuique pro reo condemnato.*
16 *Appellationis introducendæ ratio.*
17 *Cauſæ coniunctas facit vt vnius ex reis perſequutio alijs proſit.*
18 *Tutor mortem defuncti patris pupilli tenetur accuſare.*
19 *Domini agere poſſunt pro ſeruis, & illos defendere, quare.*
20 *Procurator in criminibus priuatis, non publicis accedit: & quare ita variè.*
Nobilis quomodo, & quare à iudicijs criminum retecti. eod.
Iphycratis factum ad obtinendam criminis abſolutionem. eod.
Iniuriarum actio quomodo proſequenda. eod.
21 *Patronus per procuratorem quare poſſit ingratitudinis libertum accuſare.*
22 *Populica actio quare agendo, & non defendendo amittit procuratorem.*
23 Exoine *& quid, & quomodo fiat.*
24 *Nuntius ſpeciem procuratoris habet.*
25 *Epiſtola quis detegere poteſt crimen.*

1 ACCVSATIONE inſtituta, ſeu delatione vel inquiſitione, quomodo vlterius in iudicio criminum ſtatuendum ſit, videndum eſt. Proinde, vt facilius dicenda capiantur, differentiæ inter iudicia ciuilia & criminalia adferendæ ſunt, vt in quibus non differant, conſentire intelligamus. Prior itaque erit ex Pomponio iureſc.[a] Ciuilia potius priuatorum vtilitatem: criminalia autem publicam diſciplinam reſpicere. Publica namque vtilitas verſatur in delictorum vindicta[b], & iniquum eſt impunita eſſe[c]. *Non enim*, inquit Deus, *patieris maleficos viuere ſuper terram*[d]. Inde ſalus populi, dum morbida membra emendantur, immedicabilia autem abſcindũtur, vt ab initio iſtius tractationis docuimus. Altera differẽtia ratione antiquitatis, quòd
2 prius fuerint criminalia iudicia, quàm ciuilia: quia & prius deliquit homo, quàm bona diuiſerit. Et damnatus primùm Adam ipſe cùm in communione degeret[e]. In paradiſo iudicialis ordo cœpit, ibi enim ob eſcam deliquit attentatam, ſeipſum accuſauit, & latere voluit, interpellatus à Deo & vocatus vbi eſſet, ibi per ἀνάκρισιν, interrogationem & reſponſionem, examinatus, dehinc confeſſione extorta cum conſociis ſceleris ſua & ſerpente, ſentẽtia punitus, eiectuſq; ex loco voluptatis. Cœperunt & poſtea poſſeſſiones diſtribui, ex quibus orta ſunt iurgia ciuilia, & ſæpè criminalia[f]. Ex concupiſcentijs enim hominũ lites ortæ ſunt[g]. Et cõſtat poſſe aliquẽ deliquere, ante quã poſſit bona tractare, aut pro his litigare: vt & puerorũ delicta ſunt[h], & tamẽ in illos iudicia ciuilia aut actiuè[i], vel paſſiuè non cadunt, quæ mouentur eorum tutoribus vel curatoribus[k]: ipſi enim quid agant, ignorare dicuntur[l]. Tertio

a Pompo. l. licitatio, § quod illicite, de public. & vectig. in fi.
b c. vt famæ, de ſent. excom. cau. eſt inuida, 23 q. 4. l. ita vulneratus, ad l. Aquil. l. per omnes, C. de delictis ſeruor. citata.
c l. Stichum aut Pamphilum, l. 9. de ſolutio in fi. l. in delictis ſeruorum, § cum dominus ſtichus, de noxal. actio.
d Exod. 22. ex. reos ſanguinis, § hinc apparet, 24 q. 3. Geneſ. c. 3.
e clem. duarum, de ſepult. c. 1. ne cler. vel monach. properandum, de iudic. ex quo iure, 1 diſt. can. diceſt ſionus, 11 q. 1. Anaxharſis, epiſto. vltima ad Græcum.
f D. loco c. 4.
g c. 2. de del. puero. c. inuenta, de ſponſal. can. patruus, de conſect. diſt. 4. l. 1. C. ſi adoer. deliſt. l. ſi arrogatus, de tute. in fi.
h l. cùm prætor, de iudic. l. 2. de reg. iur. item qui legem perfectam in iudi. hab. l. 2. de reg. iur. l. 1. § impuberes, de tut. mon. C. c. ex parte, de corp. vitia. cum ſimilib.
i
k
l

loco, in cauſis publicorum iudiciorum, vbi ad vindictam publicam poſtulatur reus, non admittuntur procuratores ad agendum vel defendendũ [a]. Ideò abſens per procuratorem ſe non defendit [b]. Quia crimina ſunt perſonalia, & vnuſquiſque ex ſuo delicto ſorti ſubiicitur, iudiciumq; ab alio excipi nequit quã reo [c]: ſicuti nec perſonalia aliis cõmunicãtur, quã quibus adhæſêt [d]. Itaq; pro reo puniendo procurator dici non poteſt idoneus, cùm pro eo puniri nõ poſſit. In quibus enim procurator interuenit, is, non dominus condemnatur: nam ſi procuratore admiſſo, dominus, non procurator damnatur, nulla eſt ſententia [e]. Quò fit, vt procurator in iudicium receptus ſatisdet de iudicato ſoluendo: vel ipſe dominus pro procuratore ſatisdatione cauet [f]. Minus autem pro accuſatore admittendus procurator, quòd & huic, ſi non probet, talionis pœna ob calumniam immineat [g]: neque in aliũ, quamuis hæredẽ, hoc accuſandi onus transfert [h]. Cæterùm in cauſis & iudiciis ciuilibus procurator ad agẽdum & defendendũ accipitur [i]. Iſta enim potius res, quàm perſonas reſpiciũt, & ſolicitudine aliorum quàm dominorũ expediri poſſunt: vt nõ egeant præſentia eorũ, quæ in criminibus pertractandis neceſſaria eſt, potiſſimũ quando in diſcrimen & periculũ capitis vocatus eſt. Nam nemo rectè morti adiudicatur, quin prius ore proprio crimen faſſus fuerit, vel interrogatus à iudice, proprio ore reſponderit ex Conſtãtini lege [k]. Quare & quamuis rei audiri & interrogati fuerint ab illis, qui eos cœperant, vel à quibus appellarunt, nihilominus à iudicibus, quibus ſiſtuntur, iterum examinari & interrogari debent per ἀνάκρισιν, id eſt per interrogationem & reſponſionem [l]: quæ conſiſtit in formula, vt iudex inquirat ab accuſatore, num velit perſequi crimen, nũ teſtes producere. A reo autem num commiſerit obiectum crimen. Meminit de anactriſeos formula Demoſthenes, oratione κατὰ μειδίου, & κατὰ ὀλυμπιοδώρου. Hancq; obſeruatam eſſe apud Romanos docet, quod in iudicio D. Pauli dixit Feſtus iudex [m], *Non eſt*, inquit, *Romanis conſuetudo damnare aliquem hominem, priuſquam is qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores, locumq; defendendi accipiat ad abſoluenda crimina*. Obſeruauit hanc formulam Dominus noſter Ieſus Chriſtus, in iudicium deducta adultera, dicens [n], *vbi ſunt qui te accuſant*. Præcipit Plato [o], vt coram accuſante & defendente iudices ſedeant quàm proximè, ſeruata illorum dignitate: multa namque colligunt optimi iudices ex vultu & orationis modo accuſatoris, & accuſati. Atque in legibus accuſationis & iudiciorum crimi num Athenienſium, inquit Demoſthenes [p], πρὸς ἅπασι τοῖς ἄλλοις δικαίοις, καὶ τοῦτο γέγραπται, τὸ ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροᾶσθαι. Præter cætera, quæ plena ſunt æquitatis, & illud ſcriptum eadem ratione, vtrumque eſſe audiendum: ſcilicet accuſatorem & reum. Verùm reus ad obiecta tantùm reſpondere debet, & in hoc liberior accuſator. ἐξεῖναι δέ, inquit Vlpianus in Demoſthenem [q], ὅτι τῷ μὲν κατηγόρῳ ἐξεστι κατηγορεῖν ὃ βούλεται: τῷ δὲ ἀπολογουμένῳ, μόνων τῶν καθηγορηθέντων ποιεῖσθαι τὸν λόγον. 1. *Sciendum eſt autem licere accuſatori accuſare quicquid vult: reo autem ſola crimina, quæ ab accuſatore obiecta ſunt, eſſe refutanda*. Docuit & Iulianus Cæſar vtrumque eſſe audiendum ante iudicium. *Namque audiens per ſe cauſam Numerij Narbonenſis paulò antè rectoris, accuſati tanquam furem, atque is cùm inſita ratione defenderet obiecta, nec poſſet in quoquam conſutari. Cumq; Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopia peritus, exclamaſſet: ecquis, florentiſſime Cæſar, nocens poterit eſſe vſquam, ſi negare ſufficerit? prudenter motus Iulianus ex tempore reſpondit: ecquis innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet* [r]? Refert Diodorus Siculus [s], morem Aegyptiorum fuiſſe, accuſatorem ea ſcribere in quibus alium accuſabat, modumque patratæ iniuriæ aut damni dati, quantiq; æſtimaret. Reo autem datum tempus reſcribendi, & ſe aut id non feciſſe, aut rectè feciſſe, purgandi: aut iniuriam vel damnum minoris æſtimandi. Rurſus accuſatori reóque reſpondendi inuicem locus erat. Sic bis ita illis auditis,

a l. pen. § ad crimen, de publ. iudi. P. vide & rationes ibi Imol. Ia, nu. 22 & 23. iuncti nostri, C. d. accusat. cunctis et mutabus, § q. § can. absens per nuncium, § q. cum si quando. 2 q. 1. si per alium can. appel. red. poss. in P.

b l. absenté, de pœn. in P. l. absentem, C. de accusat. can. absente. n. & ea absentis, § q. 9.

c l. si pœna, & l. crimen paternum, de pœn. in P. l. fauninus C. eod. l. 1. de priuil. del. § his autem verbis, de lege Aquil. cum similib.

d l. qualitate, solut. matri. P.

e l. 2 C. de sent. & interlo. omn. iudi.

f l. qui proprio nomine, de procurat. in P. l. si ad defendendum, iudic. solut. in P. § si vero aliquis, de fid. instr. § in autẽ per procuratorem, eo tit.

g l. fin. C. de accusat. l. & in priuatis, ad S. C. Turpil. P. l. ab imperatore, de pœnis. in P.

h Cuiacius in l. diui fratres, 19. de accusat. in P.

i l. 2 §. vlas procuratorum, & l. licet § porro, & § si plures, de procur. in P. l. fin. C. eod.

k l. qui sententiam, de pœn. C.

l l. diuus Adrianus, de cultu, reor. in P.

m Act. c. 25.

n Dionys. Exam. c. 8.

o Plato, lib. 9 de Legib.

p Demoſthe. in principio de Corona.

q Vlp. in orat. Demoſth. de fal. legatione.

r Ammia. Marc. lib. 18 hiſtor.

s Diod. Sic. lib. 2. Bibliot. cap. 3.

rus iudices in iustiorem partem sententiam scribebant, reiectis oratorum artibus. Apud Romanos lege cautum, vt accusatori in foro horæ sex ad dicendi: reo vero nouem ad defendendum darentur [a]. Postea Cn. Pompeius accusatori duas tantùm reo autem tres dedit, & vno die & accusatores & reos peroratè iussum est, nec pluribus clepsydris vti permissum [b]. In quo paulùm Romani deflexerunt à lege Athenensium, qua rei perpetua oratione se non poterant excusare, sed Laconicis & minutissimis responsionibus ad interrogata respondere cogebantur, ne veritas delicti interpellaretur, & pœnas eluderent, vt scribit Xenophon [c]. Vocant pragmatici, *Respondre par peremptores.*

9 Ex quibus manifestum est, inauditum neminem damnandum, vt dictum etiam in filio à patre puniendo: [d] & de seruis indicta causa à domino non damnandis [e]: etsi ius necis in eas personas patribus & dominis fuerit liberum

10 concessum, vt docemus dum de potestate illorum agimus. Quò factum etiã in iure, ne in absentes criminis fiat cognitio seu condemnatio ob periculum, ne innocens damnetur inauditus: satiusque visum, nocentem absentem scilicet absoluere, quàm innocentem condemnare [f]. Propter absentiam tamen contumacem solemnibus edictis & denunciationibus vocatus, qui nõ comparuit iudicis mandatis damnatur, atque per sententiam in eum ex more iudiciorum primatorum: irrogantúrque pœnæ in absentem pecuniariæ, &

11 infamiæ, & aliæ vsque ad relegationem, vt notat Vlpianus [g]. Ante omnia fugientium vel absentium bona annotantur, id est, inuentario notantur, & describuntur authoritate iudicis, posteà committuntur alicui custodienda, deinde requiritur reus, edictis peremptoris vocatur. Post quæ si non comparcat, intra annum à die annotationis numerandum, in ærarium seu fiscum annotata transferuntur, & acquiruntur. Neque si post annum rediert, & se à crimine purgauerit, ideò repetit annotata bona: contrà, si intra annum veniat, causam dicturus [h]. Vel si moriatur intra annum, quo casu etiam, quia crimen extinguitur, ad hæredes transmittit bona [i]. Ex quibus liquet, procuratorem non admitti in causis iudiciorum publico-

12 rum: cùm absens non possit in hoc iudicio rectè iudicari. Atque postremò, constat illegitimam esse personam procuratoris in iudicijs publicis. Quòd vel ex eo puniri posset, quòd procurator esset. Siquidem qui alio nomine accusat, & instructiones ab alio accipiens crimen prosequitur, ob id solùm

13 punitur, quòd ministerium alieni timoris receperit [k]. Scio tamen infinita propemodum iura huic resolutioni obuiari posse, quæ tamen paucis cõciliabo: neque vllo modo ad specialia vel priuilegia perueniendum esse ostendam. Dico igitur axioma hoc obseruandum per singula verba, procuratores in defendẽdis vel inferendis criminibus non recipi, quando publica sunt, & criminali iudicio & ad vindictam publicam exercentur. Primùm dico procuratores hîc intelligi, qui in rem alterius sunt, qui prorsus nomine alieno, mandato domi-

14 ni in iudicio contendunt: hæc enim propriè procuratorẽ constituunt [l]. Nam qui procurator in rem suam dicitur [m], proprie procurator nõ dicitur [n]. Et propria administrare, & aliena, diuersa, imò contraria sunt: nisi secundum quid procurator in rem suam dicatur, nempe procurator ratione iuris quòd alius habet in re, quæ propria etiam ratione aliqua est. Vtque diuersis respectibus res eadem propria, & aliena dici potest: similiter & procurator & dominus dici potent. Sed neq; in eo quòd dominus est, rectè dicitur procurator: neq; in eo quòd procurator, dicetur dominus. *Palam autem est*, inquit Vlpianus [o], *propriam esse causam, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine per-*

15 *tinet.* Hinc collige, non aduersari axiomati, quòd liceat alteri pro condemnato crimine capitali prouocare [p], etiam eo inuito [q]: nam qui ita prouocat, nec ex condemnati persona defendit in iudicio, sed potius ex propria contra iudicium, quod illi videtur impium, admittitur. Cumque inter

[a] Plin. Sec. lib. 4 Epist. 9. epist. Vide seq.

[b] vide Alex. ab Alex. lib. 4. Gen. dier. c. 12.

[c] Xenop. libr. 1. rer. Græcar.

[d] Inauditũ, ad leg. Corn. de sicar. l. ult. de requir. reis, in P.

[e] l. 2. de his qui sunt sui vel alien. iur. in P. § sed & maior. eod.

[f] l. absentem, l. 5 de pœnis in P. l. absentem, C. de accusat. l. 1. de his qui reis, in P. l. si quando, C. de adulter.

[g] Vlp. d. l. absentem, de pœn. in P. vide Pisonem 2 in verrario, de exhib. reis.

[h] l. 1. 2. 3. 4. 5 de requir. reis, in P. l. 1. 2. 3 C. eod.

[i] l. 1. cod. titul. C. l. 1. 5. fin. eod. in P.

[k] l. 1. 5. incidit, ad S. C. Turpill. P.

[l] l. 1. de procurat. lib. 3. P. titu. 3.

[m] l. si quis in rem suam, l. 14 eod. P.

[n] glo. 2. in l. 1. eo. P.

[o] Vlp. in l. 1. 5. propria, quam. appell. li. 49 P. titu. 4. & ibi glos. in verb. suo nomine.

[p] l. add Dion. de episcop. aud. C. l. addictus C. de appellat.

[q] l. non tantum, eod. titul. P.

homines omnes naturâ coniunctio,& quædam generis proximitas ſit [a],intereſt hominis hominem affici beneficio [b]:& innocentiam abſentis excuſantem audiri [c]. Atque prouocatio potius iudicij iniquitatem reſpicit [d], quàm iudicati cauſam,& hîc maximè locum habet præſidium innocentiæ [e]. Sed & alterius nomine appellari quidem poteſt in criminali iudicio,at perſequi appellationem procuratorio non licet nomine. Quia & poſt illam prouocationem ante tribunal iudicis,ad quem deuoluitur cauſa, ſiſti reus debet, ſi de criminali & capitali poena agatur: in aliis, ſi quidem procurator admittitur [f]. Nec quicquam prouocatio facere videtur, quàm deuoluere negotium contra iniuriam magiſtratuum, & ob oppreſſionem illorum in ſuperiorem [g]. Sic & lex Valeria etiam olim proſpexit, à P. Valerio primùm lata, dehinc à Marco Valerio tertiò repetita,per quam exactis decemuiris, ad cohibendam magiſtratuum licentiam, & libertatem conſeruandam prouocandi ab omni magiſtratu ad populum dabatur facultas,vt author Dionyſius Halicarnaſſeus [h]. Et proinde libertas illa communis cùm ſit, & omnes tangat,& prouocare cuique pro alio licebit,tanquam ſua interſit libertatem conſeruari hanc ratam. Quemadmodum in liberali cauſa pater & proximi, pro filio & proximis,etiam illis inuitis,in ſeruitutem protractis agere poſſunt:quia ſua intereſt non habere ſeruos in gente ſua [i]. Ita eorum actio non procuratorio nomine,ſed per cõſequentiam ad ſeruos pertinet. Et proinde quoque in cauſa criminali communi, aliqui ex pluribus reis, vel ex accuſatoribus, pro aliis iudicium proſequi videntur, & admittuntur [k], ratione connexitatis & communionis cauſæ:& ita alterius præſentis victoria alteri abſenti prodeſt [l], quia pro parte defendi non poteſt [m]. Et ita non tam procuratorio,quàm proprio iudicium peractum erit. Promam & aliud exemplum in tutore, qui conſilium dat pupillo in accuſanda morte patris, iſque ad accuſationẽ admittitur [n]. In quo caſu tutor non tam alieno ſeu procuratorio, quàm proprio nomine admittitur: quòd illi res pupilli adminiſtrandæ ſuo periculo commiſſæ ſunt. Et ideò ſe inſcribere accuſationi cogitur [o]:atque neceſſariò ratione ſui oneris & officij accuſare compellendus eſt, cùm ad damnum pupilli pertineat omiſſio accuſationis,nempe deuoluenda hæreditate ad eum,qui poſt eius negligentiam vindicauerit,& reuoluatur idipſum in tutorem,aduerſum quem poſteà agit pupillus [p]. Adde ſeruo accuſato,dominum pro eo audiri in defenſione [q]: tum quia ſeruus incapax eſt formularum iuris ciuilis [r],quæ in iudiciis exigũtur:tum etiã ꝙ intereſt domini ſeruũ defendi, quia proprius eſt. Et ſæpè quoque,vt ipſi ſerui [s], ex delicto tenetur eorum, nec liberatur ipſorum deditione [t]. Dicimus deinceps nos agere de criminibus capitalibus publicis, non de priuatis:nam & in his admitti procuratorẽ placet, potiſſimùm ſi ciuiliter fiat horum proſequutio [u]. Vt ſi de actione iniuriarum agatur ciuiliter [x], non autẽ ſi criminaliter: quia tunc inſcriptio exigitur [y]. Neque iniuriatũ criminaliter vindicta peti vel defendi per procuratorẽ poteſt, exceptis perſonis illuſtribus, filiis & vxoribus eorum,quibus per procuratorẽ agere, vel defendere pro iniuria licet:ea tamen lege, vt ſententia non in procuratorem, ſed in ipſum cuius eſt procurator pronuncietur [z]. Cæterùm horum priuilegium in conſequẽtiam non eſt trahendum [a], quod magis fauore nobilitatis indultũ fuit,quam deturpari quodãmodò putabant antiqui, ſi pro reatu illo adhuc nõ plene perſpecto,vel vt accuſatores,vel vt rei,iudicio intereſſent.Quare & omnes nobiles olim à iudicijs arcebãtur & tenebãtur procuratores ad ea exercẽda cõſtituere.Quod etiã(quia quibuſdã nobilibus inopibus,qui nõ haberent idoneas facultates ad procuratores cõſtituẽdos,diſpẽdioſum viſum eſt) ad illuſtres & ſuperilluſtres perſonas cõtractũ fuit [b]. Sed & putarẽ præſentiam nobiliũ,præſertim illuſtriũ, ſubmotã à ſubſellijs iudiciorum fuiſſe,ne præſentes iudicum animos peruerterẽt, vt & innuit Iuſtinianus C. [c] Quẽadmodũ & prohibitũ [d],

ne

a l.vt vim,de iuſt.& iu.Cice 2 Officio.
b l ſeruus ea lege, de ſer.export P.
c l ſeruum quoque, § publicæ vtile eſt, de procur in P. l. 1. C. ſi per vim vel alio modo.
d l 1. de appella P
e c cum ſpecials,§ porro,eod
f l 1. an per alt. cau appellãs poſſ in P.
g l.2. de appell.P.
h Dionyſ.Halic.in 5.
i l.1. de cas.liber.in 2
k vt in ca. hæc quippe,3.q 6.& in c.cũ inter eſſ., de do & conſuetu in ca.ſtatũ 3.q 5.
l l.3 ſi vnus ex pluribus.appella C.
m Gaius, l ſi cũ vno, l.4 ſi ex noxa cauſam libr.2 Inſtitu.
n l 2 § pupillis, de accuſat.in P.l. 2. qui accuſ nõ poſſ C.
o d l 2.qui accu.non poſſ
p l Ponia, de iſ qb vt in leg libr.6. Codice § 5.
q Seruus, de publ. iudic in P l 2 C de accuſat
r l qui d artinet, de reg iur in P. qui tella iacere, § ſeruus,de teſta in P.l. Iuſtus modo, 23 leg. Corn de Falſ in 5.
s l Iterũ non in omnibus, de actio in P.
t l in delictis,§ cum dominis,& l noxalis, de noxal actio. in P.l. 1. & 2. eod
v l 2 an per ætatem cau appel.red.poſſ in P
x l licet in popularibus, l 4. § actionem, de priuilegiat P.
y l fin.de iniur & l. fin.de priuil
z l fi de iniur C lib. 9 titu 35
a l 1 § fin de conſtit princip ea priuilegia,3.diſt.
b § 1. vt ab illuſtrib & quib.eam dignitat.iunt &c. in Auth.coll 5.
c § ſancimus,eod.
d l.vni C.ne licet pro alterio litig patro præſt vel adiutor ſe interpo.

ne potentiores litigantibus patrocinium præstent: ne aduersarius perterritus potestate, iustæ causæ persequutionem deserat, aut iure suo spolietur: potētioribus quippe pares esse non possumus [a]. Exemplum apud Polyæum [b] de Iphicrate, ἰφικράτης enim θανάτου δίκην φεύγων παρεσκεύασε νεανίσκους ἐγχειρίδια κεκρυμμένους ἐπὶ παραφασιν τῶν δικαζόντων, ὡς ἐπιβαλόντες ἀπεδίμασαν τὴν δίκην. i. *Iphicrates capitis reus factus collocauit iuuenes aliquot pugionibus instructos, qui iudicibus capulos ostendentes, tantum eis timorem iniecerunt, vt illi perterriti illum absoluerent.* Prohibitumq; eadem fermè ratione, ne nobiles negotiētur: vt inter plebeios & negotiatores facilius sit emendi & vendendi cōmertiū [c]. Néue conducant aliena prædia [d]: quod & Gallicanis regiis constitutionibus firmatum est. Itaque in criminibus, & in hac parte iniuriarum persequendarum per procuratorem singulari iure illis indultum est. Sicuti & in aliis pluribus [e], vt nec tormentis subiiciantur iure ciuili [f]. Quòd si ciuiliter ageretur ex hoc crimine iniuriarū, cōmunis causa plebeij, & illustris esset: quia in hoc, 21 & similibus ad ciuilem pœnam, non ad vindictam agitur publicam. Quò fit etiam, vt libertum patronus, ingratitudinis per procuratorē accusare possit [g], eò quòd ibi potius consideremus priuatum commodum, vt fiat eius seruus [h]. 22 Similiter in popularibus actionibus, quamuis qui agit non possit per procuratorem agere: tamen qui conuenitur, dare potest: quia non ratione criminis, 23 sed ratione dāni ea actio popularis seu publica dicitur [i]. Postremò in axiomate prohibitionis procuratoris, pro criminibus dicimus mouendis vel defendēdis non admitti: pro aliis autem, quæ ad litem & iudicium pertinent, recipi non negamus. veluti pro allegatione iustæ absentiæ, pro excusanda dilatione veniendi, vt si infirmitate detineatur, qua impediatur reus iudicio interesse mittit nuntium vt se excuset [k], præstito ab eo de veritate dicenda prius sacramēto. Vocant curiæ *Exoine*. Melius tamen *Exoimne*, à verbo ἐξόμνυμι, id est, iureiurando excusare iudici, dum is qui adesse debebat, nō adest, iusta causa redd- 24 dita, quæ multiplex esse potest [l]. Sic nuncius hic aliquomodò erit procurator [m], vel voluntatis alienæ minister. Potest & quis crimen detegere per epistolam [n]: verùm illa non fungitur accusatoris, sed delatoris officio.

a l. 3. de obs. indi. mut cau. fac.

b l. 3. Stratagematon.

c l. 3 de commer. & mercat.

d l. milites, C. de loca.

e l. fcimus, C. de iure deliber

f l. milites, l. diuo Marco, l. decurionem, C. de quæstio. l. Pedius, de incend. ruin. P.

g l. fed & hæ, l. 3 § 3. de procur. in P.

h l. pen. de liber. & eor. lib. C.

i l. qui popularē, de popular. act. & P.

k l. 2. con. & iuxta glo. 1 in fin. & l. fin. de procurat. & l. fi. de fur.

l l. reos, C. de accusa. & veniend. con. l. ex eos, 23 q. 5. c. cum diuersi, de donat.

m c. querelā, de procurator.

n l. 2. 4. 2 & seq §§ Quæ contra ind. fact. cau. fac. nō obstat. in P.

o l. 1. de procur. in P.

p ex Epiphanium, 5. q. 6.

De alijs differentijs ciuilium, & criminalium causarum. Cap. 25.

1 *Carceribus quando quis pro ciuilibus & criminalibus negotijs mancipetur.*
2 *Criminalia iudicia biennio, & ciuilia triennio finem habere debent.*
3 *Pœnales exactiones quando, & quæ transeant in hæredes.*
4 *Contumax alio modo in ciuilibus, quàm in criminalibus punitur.*
5 *Dilationes quæ ciuilibus, & quæ criminalibus negotijs dentur.*
6 *Fideiussor quando criminibus, & quibus, & quomodo accedat.*
Fideiussio suiipsius. eod.

1 VARIA differentia criminalium, & ciuilium iudiciorum: quòd pro ciuilibus negotiis iure communi vix quis in carcerem detruditur [q], nisi se submiserit carcerationi, vel condemnatus contumax sit, vt, Deo fauente, dicemus in cessione bonorum, & pauca de carceribus diximus suprà [r] in pœna carceris. Pro criminalibus autem ordinarij iuris,

q l. nemo carceretur, de exact. tribut. lib. 10 C. auth. sed hodie, de offic. dilect. iud. C. § necessarium, vt nulli imp. &c. in Auth. coll. 3.

r lib. 11. c. 33.

sit carcere reos concludi, potissimùm in grauioribus sceleribus [a]. Interdum & accusatorem cum reo [b], imò & mulieres ipsas [c], separatis tamen carceribus à virorum carcere [d]. Quintò differunt, quòd criminalia citius, quam ciuilia finẽ 2
accipere debeant: criminalia biennio [e], ciuilia triennio [f]. Atque ideò post biẽnium extincta dicitur accusatio [g], in ciuilibus interempta controuersia per eremodicium siue desertionem [h]. Et post delationem reus delatus potest anno elapso honores petere ante sententiam: nisi per eum steterit, quominus lis expedita fuerit [i]. Sexta differentia, vt ex pœnalibus actionibus defunctorum 3
hæredes non teneantur, nec pro crimine: quia pœna suos sequitur authores, estque personalis [k]. Nisi si quid peruenerit ad eos ex crimine: paucis quoque exceptis, in quibus pœnalis actio in hæredem transit [m]. In ciuilibus autem actiones ab hæredibus & contra hæredes ex facto defunctorum dantur, vt cõstat ex toto tit. Vt actio. ab hæred. & contra hæred. incip. C. Septima, edictum propositum in causis pecuniariis existimationem non lædit absentis, sed bona possidentur latitantis [n]. At in criminalibus, cõtumax infamia notatur [o]. Octa- 4
ua, in pecuniariis causis iure ordinario non datur, nisi semel in singulis causis 5
dilatio: in capitalibus autem, reo tres, accusatori duæ dari possunt, verùm causa cognita [p]. Solet tamen in ciuilibus, ad conuincendam malitam fugiẽtium cum causæ etiam cognitione dari tres dilationes [q]. Nona, pro ciuilis negotij 6
causa accedere potest fideiussor, non pro crimine, cui pœna capitalis imponitur [r]: quia personales pœnæ sunt, vt antè explicauimus. Si tamen crimen leue sit, cuius poena in pecuniariam permutari possit, accipi possunt fideiussores [s]. Nam & reus aliquãdo sub fideiussione sui ipsius carcere soluitur [t]. Neque ambigit quisquam interdũ corporales poenas in pecuniarias, & contrà, posse cõmutari [u]. Accipitur & vadimonium pro altero, dum cautiones iudicio sistẽdi causa fiunt [x], quibus fideiussores obstringuntur ad id quod interest accusatoris, non fuisse in iudicio reum [y], non ad poenam, ad quam etiam subeũdam minimè se obligant. Contra quam ferunt tamen contigisse inter illos Pythagoricos amicissimos Damonem & Pythiam sub Dionysio tyranno [z].

[a] l. 7. & l. diuus, de custo. reor. in P.
[b] l. 2. C. de exhib. reis.
[c] auth. hodiè, de custo. reo C.
[d] l. quoniam, C. eod. tit.
[e] tot. tit. & l. fin. vt tot cer. temp. crim. quæ termin. C. l. 1. & fin. C. de custod. reor.
[f] l. properandum, de iudic.
[g] l. 2. vt cert. cer. temp. C. cum fin. l. sup. ad hanc rem notata.
[h] d. l. properandum, §. fin. autem. reus absuerit, C. de iudic.
[i] l. reus delatus, de muner. & honor. P.
[k] l. si pœna, l. sanctimus, de pœn. in P. l. cr. men patrimonii, C. eod. tit.
[l] l. 1. de priuat. del. in P. l. ex del. def. in quam hæred. teneat. l. ex iudicorum, de accusat. in P. § non autem, & perpet. & tempor. actio.
[m] quæ notan. à gloss. in § non autem, de perpet. & tempor. actio.
[n] Vlp. in l. 2. & Paul. l. in possessionem, 6. & Vlp. in l. Lucius, 7. in princ. & § 1. quibus ex causis in possess. eat. libr. 42. P. tit. 2.
[o] l. fin. de requir. reis C. l. ... & 2. vt intra cert. temp. &c. C.
[p] l. fi. de fer. his, in P.
[q] auth. sub. mas, C. de iudi. auth. qui semel, C. quomo. & quam tud.
[r] l. si à reo, § fin. de fideiussor.
[s] l. 3. & l. diuus, de custo. reo in P.
[t] d. l. & l. cũ clericus, l. 25. §. 1. de epis. & cler. C.
[u] l. 5. §. fin. cum simil. ibi nota de pœn. in P.
[x] l. si quis seruum, l. 7. & l. si si quis cautio. iud. sist. eau fac. lib. 2. P. titu. 3.
[y] l. 2. § fin. qui satisd. cog. lib. 2. P. titu. 6.
[z] Valer. Max. libr. 4. c. 7.

DECIMA differentia erit, Ordinem iudicialem ciuilium causarum [a], de quo in iudicus, Deo fauente, dicetur, non seruari in examinandis criminibus: in quibus extra ordinem ideò dicitur iudex cognoscere [b]. Non autem putandum est, inordinatè, vel nullo seruato certo ordine, crimina tractari in iudicio: nam ordo quidem aliquis est seruandus, certusue est [c], verùm alius à causis ciuilibus. Sublataque ciuilium notionum hîc solemnia, ne diutina comperendinatione, criminum conniueantur vel eludantur poenæ. Solet enim calere criminum inuidia recenti accusatione, & ad vindictam & animaduersionẽ iudicum animos propellere, qui cõperendinata re forensi artificio refrigescũt: & prorogata die, iusta ira accusatorũ relãguescit, & lachrymæ iudicum exarescunt, qui prius & orborum & viduarum calamitati ingemiscere

De alia differentia ciuilium, & criminalium negotiorum, ex ordine iudiciali. Caput 26.

1 *Ordo iudicialis quis non seruatur in criminalibus causis.*
2 *Accusationes criminum quare citò expediri debent.*
3 *Ordo iudicandi crimina qualis olim, & postea fuerit.*

[a] de quo in l. 4. & fi. de sent. & interl. om. iud. in c. quæstione, de appella.
[b] l. ordo, de publi. iudic. l. Iuuatio § quod illicite, de pub. ica. ad petitionẽ, de accusat. l. 1. § 6. & l. hodie l. 23. de pœn. in P. l. in senatusconsultum, l. 15. § 1. ad S. C. Turpil.
[c] c. delectus finius, de simo. c. qualitez & quando, in 2. 9. pen. & fin. de accusatio

miſcere videbantur, vt ait Budæus [a]. Sic Conſtantinus Cæſar ſanciuit [b], celeriter accuſatorem accuſare debere, atque ſtatim vbi cuſtodiæ manciparus eſt reus, de eo quæſtionem fieri: vt ſi noxius inuentus ſit, puniatur: ſi innocēs, abſoluatur. Vtaut velox pœna ex ſanctione Gratiani, Valer & Theod. CCC [c], inde eos ſubducat, aut abſoluendos diutina pœna non maceret. Qualis fuerit ordo antiquus apud Romanos non referam, quia hunc contexit & explicauit iam Briſſonius [d]. Nec vnquam mihi placuit aliorum labores vſurpare. Et latius etiam in iudiciorum tractatu de ordine Deo fauente tractabimus, vt in propria ſede, ſimul cum aliis, quæ communia aut ſpecialia ſunt iudiciis criminalium & ciuilium cauſarum, de probationibus, indiciis, & quæſtionibus, & ſimilibus agentes.

[a] Budæ in annotat. prio. in Pand. nu. de ſenato.
[b] l. 2. C. de cuſtod. reor.
[c] l. fi. eod.
[d] Briſſon. lib. 2. Selectarum antiquitatum c. 1.

De pœnarum impoſitione. Cap. 27.

1 *Pœnâ affici nemo priuata authoritate legitimè poteſt.*
2 *Pœnas magiſtratus omnes non poſſunt, nec qui poſſunt quas voluerint infligere.*
3 *Pœnam inflictam iudex, qui condemnauit, nec mutare nec moderari poteſt.*
Pileus quare auferatur damnatis vltimo ſupplicio. eod.
Serui fiunt pœnæ damnati vltimo ſupplicio. eod.

1 CVM pœna ſoluitur pro delictis, fit ſatis conſtitutionibus, quæ puniunt crimina. Et finis totius proſequutionis & iudicij criminum, in pœnarum ſolutione ponitur. Proinde ſecundum iudicis ſententiam, & ex eius præſcripto inferri debent. Nec ſine authoritate publica priuatus punire poteſt, ſed is prius iudicandum iudici debet offerre: alioquin vltimum ſupplicium non effugit, geminæ ſuſpicioni obnoxius, quòd aut publicum reum, ne factionis ſocios publicaret, ſeueritati legum & debitæ ſubtraxerit quæſtioni: aut proprium fortaſſis inimicum ſub huiuſmodi vindictæ nomine conſilio atrociore confecerit [e]. Et quamuis aliquis ſit ſceleribus implicitus, ideircò tamē iudiciorum vigor, iuriſq; publici tutela in medio conſtituta, ne quiſque ſibi valeat permittere vltionem [f]. Neque quia licet impunè interdum cuique illatam iniuriam vindicare [g]. Idcò vnquam aut ratò receptum, pœnas publicas à priuato omninò imponi poſſe: cùm non ſit cunctis concedendum, quod per magiſtratum expediri ſolet publicè, ne occaſio ſit maioris tumultus faciendi [h]. Et multa conſideranda ſunt in pœnis imponendis, quæ temeraria priuati præcipitatio, & ſtolidum iudicium, vel inuidioſa ratio, in perniciem hominum confunderet. Datum ius animaduertendi, & gladij certis quibuſdam tantùm, vel à lege, vel à principe, & aliis qui poteſtatem habent [i]: cæteris contrà inhibitum, ea quæ magiſtratus ſunt vſurpare [k]. Omnes enim in hoc pares, id eſt, priuati omnes, vt par in parem non habeat imperium [l].

2 Quinimò nec omnes magiſtratus pœnam imponere poſſunt, ſed ij tantùm quibus damnandi ius eſt [m]. Neque quibus licet, omnes ſeu quaſcunque irrogant. Veluti præſides prouinciæ deportandi non habebant licentiam: præfectus vrbis habebat [n]. Procuratores Cæſaris non poſſunt exilio damnare, vnde nulla eorum huiuſmodi ſententia [o]. Nec niſi ſummis iudicibus, ſine

3 iuſſu principis licet confiſcare [p]. Sic obſerua in ſimilibus. Rurſum nec quibus arbitrium imponendarum pœnarum eſt, electio earundem eſt: neque liberam mortis habent facultatem [q]. Et facti quidem quæſtio in arbitrio iudicantis eſt: pœnæ verò perſecutio non eius voluntati mandatur, ſed legis

[e] l. fin. de malef. & mathem. lib. 9. C. tit. 18.
[f] l. nullus, l. 13. de iudic. C. c. porrò, ſanctæ vſo. 2. de diuort.
[g] caſus notat glo. in d. l. nullus, in verbo, vltionem.
[h] l. non eſt ſingulis, l. 13. 7. de reg. iur. l. imperatori de iuriſd. omn. iud. 1. D. Pertic. 2.
[i] l. qui nomine prætoris, l. 2. 5. ad leg. Cor. de falſis in P.
[k] l. de à quo, § ſi peſtimum, ad S. C. Trebell. l. 1. in magiſtratus, de iudic. in P.
[l] Vlp. l. 2. § fin. de cogn. P.
[m] d. l. 2. § conſtat, Vlpia in l. inter pœnas, l. 6. & l. relegatorum, l. 7. de interd. & releg. lib. 48. P. l. 22.
[n] l. 2. de pœn. C.
[o] l. 1. ne ſine iuſſu principis licet conſiſc. iudic. conſil. lib. 9. C. tit. 48.
[p] l. aut damnum, l. 3. § proinde, de pœn. in P.

authoritati reſeruatur[a]. Atque lex, quamuis ſit dura, ſequenda iudicis eſt[b]. Poteſt tamen ex circunſtantiis cauſæ concurrentibus minuere[c], vel augere[d] pœnam, cauſa cognita, & dummodò rationem in vtroque non excedat[e]. Nam *reſpiciendum eſt iudicanti*, vt ait Marcell[f]. *ne quid aut durius aut remiſſius conſtituatur, quàm cauſa depoſcet. Nec enim ſeueritatis aut clementiæ gloria affectanda eſt, ſed perpenſo iudicio, prout quæq; res poſtulat, ſtatuendum. In leuioribus, promptiores ad lenitatem iudices eſſe debent, in grauioribus pœnis, ſeueritatem legum cum aliquo temperamento ſubſequi.* Et interpretatione legum pœnæ potius mollendæ, quàm exaſperandæ[g]. Deinc & quando abſens, quibus pœnam ſtatuendi datur facultas, ſententia pœnæ dicta eſt, ea nec mutari, aut tolli per ipſos poteſt[h]; niſi interpoſita prouocatione[i], vel ſi prouocari non poſſit principis authoritate remittatur[k] ſententia. Statim enim vbi quis damnatur, potiſſimùm vltimo ſupplicio, mutat ſtatum, & ex libero fit ſeruus pœnæ, amittitq; libertatem cum ciuitate[l]. Ideò & in Gallia, vtplerumque pileum adimunt ſpiculatores, iuſſu iudicis; veluti amiſſa libertate, cuius pileum inſigne erat olim. Hodiè tamen nemo benè natus ex pœna amittit libertatẽ.

a Marcell. lib. 5. ſed nõ vtique, ad S. C. Turpil.
b l. proſpexit, qui & à quib. man. lib. nõ ſint, l. nemo, de ſent. & interl. com. iudi. C.
c l. etſi ſeuerior, C. de his qui not. infa.
d l. aut fuſta, l. 15 §. fi. de pœn. in P.
e l. hodie, l. 14. eod.
f Marcian. l. reſp. ẽdum, eod. P. licet l. qui ſententiam, co. C.
g Hermo. in l. interpretatione, l. 43 de pœnis P. l. factum §. fi. de reg. iur.
h l. pœnam ſuam, l. 13. C. de pœn. l. ab. de re iud. e. m. P. l. 1. C. ſent. rei. non poſſe.
i l. non ſatis, de appell. P. l. addictus, de epiſc. audien. C.
k l. diui fratres, l. 27 & l. d. feſtus, l. 31. de pœn. in P.
l Marc. in l. in ſeruum, l. 10. §. 3 & in l. quod ad ſtatum, l. 32. Paul. l. qui vltimo ſupplicio, l. 29. de pœnis in P.

De ſuppliciorum ſeu pœnarum executione. Caput 28.

1 *Pœnæ non ſunt exequendæ ex ſpiculatoris arbitrio, ſed iudicis.*
Carnifici inhoneſtè pœnas inferentis ſupplicium. eod.
Carnifici quæ debeantur ex veſtimentis morte damnati. eod.
2 *Pœna dicta non debet differri, quin executioni mandetur.*
3 *Pragnantis ſupplicium differtur.*
4 *Supplicium damnati, vt habeatur de eo aduerſus ſocios ſceleris tortura, ſuſpenditur.*
5 *Supplicium iuſſu principis dictum debet ſuſpendi per triginta dies.*
6 *Pœna ſupplicy quibus cæſibus ſuſpendatur, & quomodo mutetur. & 4. 5.*

m ſup. lib. 5. c. 11.

DE lictoribus ſeu carnificibus in ſuperiore libro dictum eſt[m]. Supereſt, vt de executione pœnarum pauca connectamus, quæ poſſint criminum generali tractationi colophonem addere. Curare debet index, vt ſpiculatores pœnas exequantur, non pro arbitrio, ſed ex præſcripto ſententiæ, & ea qua fieri poterit honeſtate: memores hos quidem reos eſſe qui morti addicti ſunt, ſed tamen homines, & quibus aliqua, humanitatis intuitu, miſericordia. Memmit Ammianus Marcellinus[n], Clarita & Fluminiana de adulterio damnatis ſub Valentiniano, harum vni carnificem indumẽta arripuiſſe, & ita ad pœnam traxiſſe, vt nec quidem vllum velamen pudendarum partium relinqueret: & ita nudam ad ſupplicium duxiſſe, ſua authoritate immaniter, & inſolenter, & contra pudorem. Quare & de adultera ſumpto ſupplicio, ipſum viuum exuſtum fuiſſe. Meritò certè, non quòd culparetur rapacitas veſtium: nam pannicularia debentur ſpiculatoribus, id eſt, veſtimenta, quibus ſpoliatur momento, quo quis punitus eſt[o]: ſed quòd viuenti & præter humanitatem ademiſſet. Et quia ad reorum manifeſta prohibitione conuictorum quantocius fieri poterit condemnationem properandum eſt, ne detur facultas ſupplicandi, vel malignis artibus flagitioſis pœnam eludendi[p]. Sic pœna dicta, ea non debet mora longa differri, quin per lictores mandetur executioni. Nec ideò ſuſpendenda, quòd damnati dicant ſe ha

n Ammia. Marc. lib. 28 hiſtor.

o Vlpia. in l. diuus Adrianus, l. 6 de bon. dam. lib. 48. P. tit. 20.

p l. cum reis, l. 12. de pœn. C. l. fin. C. de raſſed. aen. l. 2. C. de bon. proſcrip

ſe habere quippiam, de quo velint principem monere ad eius ſtatum pertinens, vt ait Vlpianus [a]. *Simul atque*, inquit Labeo [b], *victus quis eſt, eius malefitij, cuius pœna iſt ſtatuta, ſtatim ea debetur.* Sicq; iure communi receptum eſt. Ar ex cauſa non negamus executionem pœnæ interdum ſuſpendi, vel differri: & aliquando commutari, & aboleri. Suſpenditur in muliere prægnante, quoadusque peperierit [c]. Etenim pœnæ, vt diximus, perſonales ſunt, & filius pro matre puniri non debet [d]: nec calamitas matris ſolet obeſſe ei, qui in vtero eius eſt [e]. Refert Aelianus [f] iudicij exemplum Areopagitarum, qui cùm mulierem veneficam damnaſſent morte, non prius eam interemerunt, quam partu liberaretur. Sæpè etiam ſeruantur damnati, poſt condemnationem, & differtur pœna, vt ab iis in alios quæſtio habeatur [g]. Et interdum, ſi princeps præter conſuetudinem iubeat ſeuerius in aliquos vindicari, ex Cæſarum lege ſuſpendi debet executio per triginta dies [h]. Quam legem Theodoſium maximè authorem habuiſſe referunt hiſtoriographi ſuaſione Diui Ambroſij, poſt cladem Theſſalonicam temerè & crudeliter iuſſu Cæſaris patratam. Item differtur pœna ſerui, qui peculium & rationes domini adminiſtrauit, donec reddiderit ſuas rationes domino [i]. Deinc & prouocatione pœna ſuſpenditur, quia prouocatus nondum damnatus videtur [k]. Commutatur autem pœna per iudicem, ad quem appellatur, ſi ad poenam ſubeundam inutiles damnati facti ſunt [l]. Si principis accedat poſt damnationem mutationis ſententia [m]: ſi indulgentia impetretur, vel reſtitutio in integrum aduerſus ſententiam ab eodem principe [n]. Si quis tempus poenæ ſubeundæ præfinitum in carcere impleuerit [o].

a V. pia. in l. ſi quis furie, l. 6 de pœnis P.
b l. ſi qua pœna, l. 244 de verb ſig. P.
c l. 3 de pœn in P. l. imperator Adrianus, l. 12 de ſta homi in P.
d l. ne filius pro patri. crimè paterno de pœn. in P.
e l. & ſeruorum, § in graui, de ſta homi. in P.
f Aelia l. b. 5. var hiſto c 18.
g Paul. in l. qui ultimo ſupplicio, l. 29. de pœn in P.
h Grat. Val & Theodo. in l. ſi vindicaſi, l. 20 C. de pœn.
i l. 1 de bon. proſcrip. lib 9 C tit. 49.
k l. 2 § ſi de pœn. in P l. 1 § fin. ad S. C. Turpil. in P. l. furti, de iis qui not infa. in P l. ſi edum, § pen qui ſatisd. cog. in P
l Modeſt. l. in metallum, l. 22. de pœnis in P.
m l. ad beſtias, l. 31. de pœn. in P.
n l. 2. & to. tit. de ſenten paſſ & reſtit. lib. 9. C tit. 51.
o l. omnes, l. 23. & l. rectores, l. 24 C. de pœn.

De cadaueribus punitorum. Cap. 29.

Lib. 48. P. tit. 24.

1 *Sepultura priuari inter atroces pœnas.*
Cadaucra punitorum quando ſepulturæ concedantur. eod.

1 IN atrocitate pœnarum illud eſt, non ſepeliri punitos, ſed vel auibus laniandos exponi, vel membra alicubi in terrorem malefactorum ſuſpendi: quia non ſepeliri poena per ſe eſt. Et inter poenas Iezabeli comminatas atrox, *Nec erit qui ſepeliat eam* [p]. Et apud Hieremiam ſæpè, *Non erit qui ſepeliat eos* [q]. *Non plangetur, neque ſepelietur* [r]. Et pro maledictione imprecatio apud Eccleſiaſtem, vt ſepultura quis careat [s]. Et alibi, abnici inſepultum in morem cadaueris aſini, execratio. *Sepultura*, inquit Hieremias, *aſini ſepelietur* [t]. Et proinde corpora punitorum non ſolent ſepeliri, niſi petantur. Si petantur tamen, facile conceduntur: niſi in grauioribus ſceleribus, quibus opus eſt exemplo [v]. Ex concilio Maguntinenſi quoque ſtatutum etiam, vt ſi ſuſpenſi vel alias poenis necati, de omnibus peccatis ſuis puram confeſſionem egerint, & digne poenituerint, communionem etiam ſacræ euchariſtiæ, & ſepulturæ dandam [x]. Impoenitentibus autem, qui pro ſuis ſceleribus moriuntur, denegandam [y].

p 4 Reg. 9.
q Hierem 24.
r Hier. 16.
s Eccleſiaſtes, 6.
t Hiere. 22.
v l. 2. & 3 de cadauer. punito. in P. l. obnoxios l. 22. de relig & ſumpt. funer. C
x ca. quaſitum, 23 q. 2. c. 2. de furt. ap. Greg.
y ca. placuit, 23. q. 5.

FINIS LIBRI XXXII.

DE

DE CRIMINE DIVINAE IMMINVTAE MAIESTATIS.

LIBER XXXIII.

Quid maieſtas. Cap. I.

1 Ordo criminis maieſtatis tractandi.
2,3 Maieſtas quid, vnde dicta, eius finitio.

IXpoſita in vniuerſum criminum tractatione, operæpretium erit nunc ad ſpecies eorum peruenire, & quid in ſingulis ſtatuendum ſit percurrere. A maioribus & publicis, ad minora & priuata, & quaſi delicta vſque ad tractationé producentes. Exordium itaque à crimine maiori & pernicioſiſſimo faciemus maieſtatis. Cæterùm tractaturi de crimine hoc, nobis primùm erit indagandum, quid ſit maieſtas: deinc quid qualéue hoc crimen: eius poſteà ſpecies, capita, & poenæ. Maieſtatem generaliter nemo, vt opinor, ignorat dictam fuiſſe ab ea dictione, quæ quod maius eſt, ſeu ſummum, ſignificat: vnde & magiſtri, & magiſtratus dicti [a]. Non ſecus quàm poteſtas dicta à poſſe, vel à potentia. Maieſtatem & à magnitudine dici, fidem facere poteſt quod ſcribit Macrobius de Maio & de Maia, his verbis [b], *Fulurius nobilior in faſtis, quos in æde Herculis muſarum poſuit, Romulum dixit, poſtquam populum in maiores, minoreſq; diuiſit, vt altera pars conſilio, altera armis reipub. tueretur, in honorem virilis partus menſem Maium à maioribus: ſequentem Iunium à iunioribus vocaſſe. Quidam Maium etiam Iouem dictum fuiſſe autumant, à magnitudine. Alij quoque Maiam, cui menſe Maiores diuina ab Etruſcis ſiebat, terram dictam fuiſſe à magnitudine, vnde & magna mater.* Ouidius [c], à maieſtate honoris & reuerentiæ filia, Maium declinat. Et maieſtatem, à magnitudine: quia vbi ea nata inde eſt, maior & veneranda omnibus eſſe coepit, quæq; mundum omnem temperet. Plura Michael Bentherus, lib 2. Faſtorũ in Maio. Verba Ouidij hæc,

Donec honor placidóque decens reuerentia vultu
Corpora legitimis impoſuêre thoris:
Hinc fata maieſtas, quæ mundum temperat omnem,
Quáq; die partu eſt edita, magna fuit.
Nec mora cùm ſedit medio ſublimis Olympo
Aurea purpureo conſpicienda ſinu,
Concedêre ſimul pudor, & metus: omne videres
Numen ad hanc vultus compoſuiſſe ſuos.

Sextus quoque Pompeius, maieſtatem à magnitudine dicit. Erit itaque maieſtas in vniuerſum, amplitudo dignitatis. Sic Valerius Maximus [d], maieſtatem clarorum virorum dixit eam, quæ potens in amplitudine ſua obtinenda, ſine tribunalium faſtigio, ſine apparitorum miniſterio. Ciceroni [e] maieſtas eſt, amplitudo & dignitas ciuitatis.

a Paul. I quibus, I. 57 de verb. ſig.

b Macrob lib. 4. Saturnal. c 12.

c Ouid. 5. Faſtor.

d Val. Max. lib. 2. c. 5.

e Cic. de Orato.

De

De diuerſa ſpecie maieſtatis. Cap. 2.

1 *Maieſtas apud quos eſſe dicatur. Diuina & humana: & quomodo diuina maior.*
2 *Maieſtas populi Romani quæ. Et in eam crimen.*
3 *Maieſtas principis.*
4 *Iudicum maieſtas.*

1 VIA igitur maieſtas amplitudinem dignitatis & honoris refert, facilè intelligemus, apud eum, eosúe eſſe maieſtatem, apud quos culmen dignitatis, & magnitudinem eſſe honoris exiſtimamus. Proinde cùm & honor diuinus, & humanus ſummus aliquis ſit, & maieſtatem quoque diuinam & humanam dicemus. Et vt honor Dei, & dignitas excedit humana, ſic eius maieſtas ſumma & præcipua: & grauius ſcelus diuinam, quàm humanam offendere maieſtatem [a]. Qui enim in diuinam committit religionem, in omnium fertur iniuriam, & publicum crimen perpetrat [b]. De maieſtate Dei meminit Cicero [c], dum ait, *Deum æternum non ducere à maieſtate ſua, præſignificare hominibus quæ ſunt futura.* Et rurſum [d], *ſuſtinendi muneris, videlicet prouidentiæ gratia propter imbecillitatem, difficultas minimè cadit in maieſtatem Deorum.* Et Paulus quoque iuriſc. maieſtatem Dei dixit [e]. In maieſtatem hanc delinquunt hæretici, ſciſmatici, blaſphemi, ſacrilegi, apoſtatæ qui fidem abnegarunt, ſortilegi, ſepulchrorum violatores. Maieſtas humana plures habet
2 ſedes, pro modo adminiſtrationis & gradus rerumpub. Quamobrem apud Romanos, quo tempore poteſtas ſumma penes populum erat, & maieſtas quoque eius erat. Ita apud Ciceronem [f], *Maieſtas eſt magnitudo quædam populi Romani, in eius poteſtate & in ejus retinendo, vertiturq; in ipſo atque omnis populi Romani dignitate.* Et rurſum idem [g] *ſi maieſtas, eſt amplitudo, is eam minuit, qui exercitum hoſtibus populi Romani tradidit.* Hinc Proculus ait, populos & liberos, qui alterius populi maieſtatem comiter obſeruant [h]. Dicebaturq; tunc in populo, maieſtas: authoritas autem in ſenatu eſſe. Atque ita maieſtatis crimen eſt, quod aduerſus populum Romanum, vel aduerſus eius ſecuritatem
3 committitur, apud Vlpianum [i]. Et quia poſtea populus omne ſuum ius, & imperium in principem tranſtulit [k], cœpit & maieſtas dici imperatoria [l]. Sic maieſtas imperialis ſolo principi permiſiſſe dicitur [m], leges condere, interpretari, & abrogare. Regia quoque maieſtas dicitur [n], & regnantis maieſtas [o] à Cæſaribus. Eſtque hæc maieſtas publica, quia populi dignitatem
4 & publicam vtilitatem refert, ſuſtinet, & conſeruat. Et ideircò qui authoritate & poteſtate populi & principis quippiam gerebant, vel magiſtratum exercebant, maieſtatem quoque habere dicebantur. Et ita dixêre iura iudicum maieſtatem, & imperij [p]: & in eos commissi crimen maieſtatis, vt in principis membra [q]. Et maieſtas dicitur iudicum quoque rectè Ciceroni [r]. Sed & tempore Romuli, lex dicta imperij, qua quædam licebant ſeorſum regi, quædam & abſolutè populo, apud Dionyſ. Halicarn. [s]. Quia etiam imperium annum à populo conſulibus committebatur, & maieſtas in illis dicitur, vt apud Ciceronem [t]. *Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna dignitas, magna maieſtas conſulis.* Ad iſtius publicæ maieſtatis ſimilitudinem, quædam dignitas & honor ſingularis in priuatis rebus, vel hominibus, maieſtas quoque dicitur. Sic Cicero [v], *Quanta illi fuit grauitas, quanta in oratione maieſtas?*

a c. vergentis, de hæret. & c. auth. Gazzus, eod. tit. C.
b l. Manichæos, C. eod.
c Cic. 1. de Diuinat.
d idem 2. de nat. Deor.
e Paul. l. non diſtinguemus, l. 2. § fin. de accep. lib. 4. Pauli.
f Cic. in Partit. oratoi.
g idem 2. de orato.
h Procul. l. non dubito, l. 7. de capt. P.
i Vlp. l. 1. ad leg. Iul. maieſt. lib. 4. ff. tit. 4.
k l. 1. ad leg. Iul. de adult. u. 7. §. ſed quod princ. 1. de iurisdict. l. 1. de offi. præf. præt. l. Zonaras, tomo 2. num. de Octauio ait.
l § 2 prooem. inſtitut. eius.
m l. 1. de leg. l. C.
n l. 2. vt nemo priu. tit. prad. ſuis vel al. imp. C.
o l. de ſacrorum, C. de ſe. ib
p l. 2. § fi. de iuſti. & iur. 1.
q quisquis, ad leg. Iul. maieſt. C.
r Cic. pro Scauro Roſcio.
s Dio Halicarn. 2.
t Cic. 2. Philipp.
v idem de Amicitia.

Quid

Quid maieſtatis læſæ crimen. Cap. 3.

1 Læſæ maieſtatis crimen quid.
2 Imminutæ maieſtatis crimen quid.
3 Maieſtatem ſoluere quid, & minuere. & 4.

QVANDO hæc authoritas aut dignitas, ſeu diuina ſeu humana offenditur, crimen dicitur læſæ maieſtatis apud iuriſconſultos. Laudatur huius formulæ loquendi Iulius Paulus [a], qui libro ſingulari de iudiciis publicis, *In hoc item crimine*, inquit, *quod ad læſam maieſtatem imperatoris pertinet, etiam ſerui in caput domini torquentur.* Vtitur & Papinianus, dum reſpondit [b], *quæſtionibus læſæ maieſtatis etiã mulieres audiũtur.* Alij autem ferè iuriſcõſulti omnes crimẽ maieſtatis, vel legis Iuliæ maieſtatis, dicũt ſimpliciter: non læſæ maieſtatis: vt obſeruare licet ex reſpõſis eius tituli iuriſconſultorũ & Cæſarũ. Antiquis vſitatiora verba fuerunt, minuere vel imminuere maieſtatẽ, apud Ciceronẽ, [c] *lex Apuleia, qua qui maieſtatem minuiſſet, capitis pœna afficiebatur.* Et Cornelius Tacitus, dum de Tyberio agit, *legem*, inquit, *maieſtatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, ſed alia in iudicium venientibus: ſi quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, denique malè geſta republica, maieſtatem populi minuiſſet: facta arguebantur, dicta impunè erant. Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis ſpecie legis eius tractauit. &c.* Arbitratur Budæus [d], pro lædere maieſtatem etiam dixiſſe Liuium [e]. Arbitror tamen, ſoluere poteſtatem, & maieſtatem, grauius quippiam habere, quàm minuere: vtrumque tamen crimen eſſe maieſtatis. Sed & Budæus dixit [f], crimen maieſtatis duplex eſſe, læſæ, & imminutæ. Verùm hæc confundi ferè ſemper mihi placuit. Maieſtatem minuere, eſt de dignitate, amplitudine, authoritate aliquid tollere, & eis derogare, vt ait Cicero [g]. Cæterùm primùm dicemus de criminibus in diuinam maieſtatem commiſſis, quàm de imminutione maieſtatis humanæ agamus. Et initiò de hæreticis, ſubinde de aliis.

1

a l. meminiſſe oportebit, ad leg. Iul. maieſt. C.

b Pap. l. in quæſtionibus, l. ſecund. ff.

c Cic. 2. de Orato.

d Bud. in l. 3. ad leg. Iul. Maieſta.

e Liu. lib. 2. ſecundi belli Punici.

f in d. l. 3. ad leg. Iul. maieſta.

g Cic. 2. de inuentio. rhetor.

De hæreticis, quid hæreſis & hæreticus. Caput 4.

1 Hæretici quot crimina committunt.
2 Hæretici rei maieſtatis diuinæ.
3 Hæreticus, & hæreſis vnde dicantur.
4 Eremita vnde dicitur.
5 Hæreticus latè, & propriè quis.
6 Iudæi non ſunt hæretici. Nec cogendi ad fidem. & ſe.
7 Gentiles non ſunt computandi inter hæreticos.
8 Iudæi quando ex diuerſis Chriſtianorum prouinciis pulſi & oppreſſi, & quare.
9 Druidarum religio Romæ ſublata.
11 Iudæi quare viuere permittuntur
12 Iudæis prohibita, & conceſſa.
13 Paganorum religio vetita.
14 Agarenorum, ſeu Turcarum religio exploſa.
Peregrinationes ad ſepulchrum Mahumetis prohibita. eod.

Turcas mercibus & armis iuuantes quibus pœnu puniendi. eod.
15 *Hæretici non ſunt Agarent. Et hæretici qui dicantur.*
16 *Hæreticum pertinacia potſimùm defenſionis erroris facit.*
17 *Hæreticorum ſynonima.*

1 QVI dolo, hoſtili animo, & pertinaci auſu, fidem catholicam turbant, & populum commouent deportatione digni ſunt, vt Valentinia. ait, & Theodoſ. & Archad [a]: & qui de religione contendunt, vt ſeditionis authores, pacisque eccleſiæ turbatæ maieſtatis capite ac ſanguine ſunt ſupplicia laturi, vt prædicti reſcribunt Cæſares [b]. Neque grauius peccatum hæreſi adducitur [c], quodque crimen publicum eſt [d]. Idcirco inter
2 reos maieſtatis diuinæ primùm hæretici ponuntur [e]. Hæretici, ab hæreſi:
3 at hæreſis, non ab adhæreo, nec ab errore, vt quidam rati ſunt, ſed à nomine Græco deriuatur. αἵρεσις namque inter alia ſignificata apud Ellines, electio eſt & optio, vt apud Iſocratem [f], περὶ τὰς αἱρέσεις ἁμαρτάνοντας τῶν πραγμάτων, in electione rerum errantes. Et Thucid. [g] γίγνεταί μοι αἵρεσις, optio mihi datur. Sic αἱρεῶ Budæo [h], eſt opinari, cenſere, ſectam aliquam conſectari, vt philoſophi. Sic ab hæreſi hæretici, dum ſectam eligunt, quam putant eſſe meliorem [i]. Et præſumptio mentis propriæ, via ad hæreſim eſt [k]. Cicero [l] latinè loquens, eam vocem latinam fecit. *Cato autem*, inquit, *perfectus meæ ſententiæ Stoicus, & ea ſentit, quæ non ſanè probantur in vulgus, & in ea eſt hæreſi, quæ nullum ſequitur florem orationis, nec dilatat argumentum, ſed minutis interrogatiunculis & quaſi punctis, quod vult efficit.* Et rurſum [m], *De hæreſi Veſtoriana, & de Pherionum more Puteolana viſiſſe me ſatis, nihil eſt neceſſe me reſcribere, nouiſſimorum illa videamus* &c. Omitto ſi-
4 miles locos. Reiicienda quoque declinatio verbi ab erciſco, quod eſt diuido, hæreticum dici, vt putat Azo, in ſumma de hæreti. C. Sicut & quod ſubiicit & heremitam ab erciſco dici [n], vt diuiſum: cùm nullus ſit, qui vel ſalutauerit Græcas literas, qui neſciat non ab erciſco heremitam, ſed ab ἐρήμῳ, loco inquam ſolitario ἐρημίτας, & ἀναχωρίτας dici. Potiò in tractatione hac, nomen hæretici latè, & propriè ponitur: latè
5 hæreticus dicitur, omnis qui in fide dubitat [o], vel dubius eſt, ſcilicet qui ſimiliter & conſtanter non credit, quæ catholicæ & orthodoxæ fidei ſunt. Item & ille propriè, qui fidem amplexus Chriſtianam, poſteà aliter ſentit, quàm eadem catholica & vniuerſalis eccleſia, & errorem pertinaciter defendit. Itaque appoſita ſingula in finitione, concurrere debent ad hæreticum diſtinguendum. Primùm qui huiuſmodi dicetur, fidem profeſſus eſſe debet, & nomen ſuum Chriſti cultui dediſſe. Sic enim D. Ioannes ait [p], *Quòd ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis: ſi enim ex nobis fuiſſent, vtique nobiſcum permanſiſſent.* Dum enim diuina purgatur area, ſeipſos ſeparant ſuperbè ab eccleſiæ ſimplicitate, vt Capharnaitæ, & aliqui Domini diſcipuli [q], ab authore vitæ, & à vera vita præſente: & ab Apoſtolis, & D. Paulo eius diſcipuli Phigillus, Hermogenes, Philotus, & Hymeneus, vt ait Tertullianus [r]. Hæretici & ſectatores dicuntur, quòd communem dimiſerint ſententiam eccleſiæ vniuerſalis proprio iudicio cõdemnati. Sic ſcribit enim D. Paulus [s] ad Titum, *Hæreticum hominem poſt vnam & ſecũdam correctionẽ deuita: ſciens quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt: & delinquit, cùm ſit proprio iudicio condemnatus.*
6 Quamobrem Iudæi, hæretici non ſunt, quia fidem Chriſtianam profeſſi non ſunt: vt non mirum, ſi illi ferantur inter Chriſtianos, reiiciantur autem hæretici. Siquidem de his, qui foris ſunt, nihil ad nos [t]. Permiſeruntque iura pontificia, & ciuilia aliquando Iudæis, antiquas habere ſynagogas: & ſi nouas

[a] l. 1. de iis qui ſup. religion. cõtend. libr. 16 C. Theod. tit. 4.
[b] l. 2. eod. tit.
[c] ca. quid in omnibus, 11. q. 3 ca. qd autem, 24 q. 4.
[d] c. in nonnullis, de Iudæ.
[e] auth. cæſares, de hæret. e vergentis, eod. in 6. ibi, diuinam offendere maieſtatem.
[f] Iſocra. orat. de pace.
[g] Thucid. in 2.
[h] Budæ. in comment. ling. Græc.
[i] ca. hæreſis, 23. q. 5.
[k] can. quid autem, 24 q. 3.
[l] Cic. in Paradi.
[m] idem, 14. lib. Epiſto. ad Attic. epiſto. omnium 22.
[n] vt & Hoſtienſ. in ſum. de hæreti.
[o] c. 2 de hæreti.
[p] D. Ioann. epiſt. capit. 2.
[q] D. Ioan. Euang.
[r] Q. Sept. i. Tertullia. de præſcri. hæreti.
[s] D. Paul. ad Titum, c. 3.
[t] 1. Corinth. 5.

a c Iuſtai.c.3. de Iudæ.li 5.Decre ti 6
b c ſicut Iudæi, c 9. de hæreti.

ædificare inhibuerint [a]. Neque inuitos baptizandos, & fidem noſtram ſuſcipere cogendos, vel rebus ſuis ſpoliandos [b] Iudæos quoque placuit. Nemo enim eorum, qui fidem nunquam acceperunt, ad eam ſuſcipiendã vel ſeruandam cogendus eſt [c]: voluntarios & ſpontaneos Deus exigit diſcipulos. Accidit etiam, vt qui coguntur vi, dum primùm offertur occaſio ſacra myſteria cõtaminent, & dedecorent. Sicut Veſpergenſis abbas [d] in Leone 3. Iſaurico imperatore tradit, Iudæos & Montanos hæreticos vi Chriſtianiſmum ſuſcipere coactos ab imperatore, chryſmatis vnctionem iterum abluiſſe & fidem contaminaſſe, circa annum 719. Et Ratisbonenſes Iudæi inuiti baptizati, tandẽ imperatoris permiſſione ad Iudaiſmum relapſi ſunt, teſte Krantio [e], circa annũ 1086. Eadem ratione inter hæreticos non ſunt connumerandi gentiles ſeu idololatræ, neque ij fidem amplecti coguntur: verumtamẽ vtrique ſæpè pulſi à ſocietate Chriſtianorũ, quum nollent fieri Chriſtiani, & ritus & cultus illorũ publicè proſcriptus. Refert Eutropius [f] in Iuſtiniano, Iudæos & Samaritas caput contra imperatorem erigentes Iulianum quendam regem conſtituiſſe, & victos mox à Iuſtiniano paſſim trucidatos, circa annum domini 536. Eutropius quoque narrat [g], an. 7. Phocæ Iudæos in Chriſtianos ſæuientes oppreſſos, quod accidit circa annũ Domini 611. Hiſpania circa annum 1493. teſte Sabellico, centum viginti millia Iudæorũ eiecti ſunt. Vt anteà, teſte Polydoro Vergilio [h], circa annum 1295. publico edicto Anglia eiecti ſunt. Refertur à Suetonio [i] de Iudæis, his verbis. *Claudius Cæſar Iudæos impulſore Chreſto tumultuantes aſſiduè Roma expulit: Druidarum religionem, atra apud Gallos immanitatis, & tantùm ciuibus ſub Auguſto interdictã penitus abolenit.* Siſebutius rex Gothorum, in Hiſpania regnum capiens, anno domini 595 Iudæos, qui his temporibus Hiſpaniam incolebant, compulit metu ſuppliciorum ad Chriſti fidem recipiendã [k]. Pertinax genus hominum in ſua ſuperſtitione Iudæorum, vt nihil non licitũ putent, ſi arbitrentur ſe ſuam fidẽ vllo modo promouere, neque vllis vel cæleſtibus tanquam grauibus admonitionibus aut flagellationibus, ſeu cladibus deſiterunt adhuc firmatis erroribus, aut vllum lapidem immotum relinquũt, quò veritatem Euangelicam impetant aut calumnientur. Et proinde ſæpè ab aliquibus iuſſi prouincijs excedere meritò ſunt, vt hoſtes Chriſtianorum, vſurarum & patrimoniorum alienorum cupidiſſimi nundinatores. Retenti autẽ alicubi non approbandæ ſuperſtitionis aut impietatis cauſa, ſed in maiorem fidem noſtræ Chriſtianæ legis: vt vſque in finem ſeculi appareat cũctis regionibus, quæ ad lucem Euangelij ex paganiſmo quotidiè accedunt, & acceſſuræ ſunt: Iudæos fuiſſe primum dilectum Dei populum, eiq́ue ab initio mundi fidem & cognitionem veri Dei datam & Meſſiæ, quem venientem reſpuerunt, & morti ingratiſſimi homines tradiderunt: vnde tamen redemptum eſt genus humanum à ſeruitute dæmonis & morte æterna, pretio ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui verè Meſſias fuit, verus Dei filius ſecundum diuinitatem patri conſubſtantialis, & aſſumptione carnis verus virginis Mariæ filius, verus quoque homo. Superſunt itaque eius teſtes Iudæi. Ne conficta putent Ethnici, quæ verè exciderunt: & impij teſtantur aliquando, vt reliquiæ Iſraëlis ſub finem ſeculi ad ſanam mentem reuocandi. Interdicta interim Iudæis ſunt connubia cum Chriſtianis [l]. Conſtantinus [m] inhibet Iudæis mancipium Chriſtianum habere. Quòd aliquando permiſerunt Theodoſius & Honorius, qui tamen permiſſionem deinceps retractarunt [n]. Idem Theodo. & Honor. prohibent militare [o], non tamen poſtulare. De Gentilibus porrò, quos paganos vulgus vocabat olim [p], ſtatutum, vt aboleretur eorum ſuperſtitio, & ſacrificorum inſania [q], imminẽte alioquin gladio. Verùm propria authoritate Chriſtianis vetitũ in paganos irruere, bonaq́; eorũ diripere [r]. Sicut & de Agarenis in concilio Vienenſi [s] principibus Chriſtianis mandatum, ne permittant

d Vſperg in Chronico.
e Albert.Krant.lib.5 cap.14.
f Eutrop.lib.16.
g Eutro.lib 17.
h Polydo Vergil. e 17 hiſt.Angl.
i Sueto. Traq in Claudio, c.25.
k Franc.Tarapha, li. de reg.Hiſpan.æra Siſebutio.
l l.nemo, l ne quis, de Iudæ C.
m l.1. & 2. eod libr. 16.C.Theod tit.7.
n l.2.4.5 eod.
o l.in Iudæos, l 10 de ijs qui cont. de relig. in C Theod
p l ne Donat ſtr, l. 28.eod.
q l.2. & 4 & 6 & ſeq de paga l.6 16 C Th od tit 8
r l Chriſtianis, l. 6 de paga.C.
s in lem 1 de Iudæis.1. Clem.tit.2.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

inter

inter ſibi ſubditos profeſſionem nominis Mahometici, & peregrinationes quas faciebant Mahometici ad ſepulchrum Mahometis. Prohibitum etiam ad eos arma, annonam, equos, ferrũ, vel alias merces deferre, vel mittere, indicta pœna ijs qui feciſſent infamiæ, excommunicationis, ſeruitutis, & vt inteſtabiles ſint [a]. Cæterùm neque dicemus Agarenos eſſe inter hæreticos: ſed tantùm illos, qui initiati myſteriis fidei noſtræ in fide errant ita Valentin. Theodoſ. & Honor. [b] *Hæreticorum*, inquiunt, *vocabulo cõtineatur, & latæ aduerſus eos ſanctionibus debent ſuccumbere, qui vel leui argumento iudicio catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deuiare.* Conuenimus cum infidelibus, quia vt illi nunquam fuerunt, ſic hæretici membra eccleſiæ eſſe deſinũt. Iuſtinianus [c], *Hæreticos dicimus omnes, qui non ſunt membrum ſanctæ Dei catholicæ & apoſtolicæ eccleſiæ.* Valentin. & Martia. CC. hæreticos dicunt [d], qui non credunt quæ in ſynodis Nicena, Conſtantinopolitana, Epheſina Chalcedonenſe decreta ſunt, quǽue credebant Athanaſius, Theophilus, & Cyrillus epiſcopi Alexandrinæ ciuitatis. Et qui aliter ſacram intelligit ſcripturam, quàm ſenſus Spiritus ſancti flagitet [e], falſas nouasque ſequitur & defendit in fide opiniones [f]. Qui aliter de articulis fidei credit, quàm ſtatuit Romana eccleſia [g], cuius fides annuntiatur in vniuerſo mundo [h]. Qui ſic de ſacramentis eccleſiæ malè ſentit [i]. Dicitur vltimò in finitione, errorem pertinaciter defendentẽ, eſſe hæreticũ: non enim qui errat, ſed qui errorem pertinaciter defendit, hæreticus eſt [k]. Sic pertinacia, non error in his quæ fidei ſunt, hæreticum facit, inquit D. Auguſtinus [l]. Cæſares, obſtinationis animi dementiam, dicunt hæreſim [m]. Claudianus [n] quoque Mamercus epiſcopus Vienenſis, *Illud*, inquit, *multò maximum periculoſius eſt crimen, quòd catholicæ ſanitati opiniones inimicas ſtultè concipiunt, vanè proferunt, ſuperbè aſſtruunt, cum temeritate ſcribunt, cum intentione defendunt. Et quoniam humanitus per imprudentiam lapſi ſunt, eligunt audaciæ culpam, pertinaci obſtinatione defendere, ne videantur potuiſſe peccare.* Duo itaque concurrant oportet in hæreſi perfecta, nempe error in intellectu, qui eſt hæreſeos principium, & pertinacia, quæ in voluntate eſt, quæ eſt hæreſeos complementum. Hæreticos grauiſſcelere implicari apud Deum, niſi reſipiſcant, damnationemque ſibi quæſiſſe ſatis notum eſt [o]. Indicant & illorum ſynonima, quibus ad eos prodendos & notandos vſæ ſunt ſacræ ſcripturæ: vocant namque eos, organa diaboli, vaſa iræ [p], fures & latrones [q], quia verbum Dei furantur & adulterant, vt ait Origenes [r], lupi rapaces [s], antichriſti [t], pſeudoprophetæ [u], ſeductores [x], pſeudoapoſtoli [y].

[a] clem 5 in Extrau. 1 de Iudæ libr 5. Extrauag commu. [b] l hæreticorum, l. 12 de ijs qui conuoeri de fide, libr. 16 C.Theod. tem 4 l 2 eod tit. libr 1. C.Iuſtin. tit. 8. [c] § 1 verſ hæreticos autem, conſtitut. nouell. 109. tit de priuil. dor hæret. mulier. non præſt. l 1. C. de ſum. trinit. [d] l quicũque, l. 2. de hæret. C. l. 2. de ſum. trinit. C. [e] ea hæreſis, 24 q 3. can. quamuis, 3 E. miſſus [f] can hæreticus, 24. q 3 [g] ea hæc eſt fides, & ea quorum, 24. q. 3 [h] ſed Romæ c 3. [i] c ad abolendam, de hæreti li 5. Decretalium 7 [k] ea quæ in eccleſia, & can d.xit, 24 q 3 Clem 2 § porro, ne ſum. trinit in Clement. [l] D. Auguſt 13 De ciuita c. 5 1. & epiſto 162 [m] l 2. de ſum. trinit. C. [n] Claud Mamer. lib. 1. de ſtatu animæ cap 1 [o] c. ſimiter, de hæretic in Decret. [p] ad Roma. 8. [q] D Ioan. 10. [r] Origenes epiſto. ad Roma. libr 2. c. 2. [s] D Matth. 7 [t] 1. epiſto. D. Ioan. cap 2. [u] 2 epiſt D. Io. cap. 4. Matth. 24 [x] 1 Epi. D Ioan. c. 2. [y] 2 Corinth. 11.

De diuerſitate ſectarum hæreticorum. Caput 5.

1 Hæreticorum variæ ſectæ, & nomina vbi tradantur.

1 VIA plures aberrandi viæ, vna autem ſolùm veritatis aſſequendæ, plures & errorum & hæreſium ſpecies ſunt, quas enumerare ad inſtitutam epitomen non pertinet: cùm eas plerique in vnum coniecerint & explicauerint, veluti can. quidam autem hæretici, 24. quæſtio. 3. capit. 3. de hæreti. in Clem. auth. gazaros, cod. C Theodo-

sius & Valenti.CC.in l.hæreticorum,l.56. de ijs qui sup.religio. contend. libr. 16.C.Theod.titu.4.Alij in l.Arriani,l.5.de hæreti.lib.1. C. Iustinia. Ex professo de diuersis hæreticorum dogmatibus tractant B. Augustinus,Philastrius Brixiensis libr. de omnibus ab exordio creaturarum erroribus, Epiphanius de hærefib. Bernardus de Lutzemburgo, lib. qui inscriptus, Catalogus hæreticorum omnium.

De iudicibus, & iudicio hæreticorum. Caput 6.

1 *Hæresium pellendarum tria capita.*
2 *Hæretici pœnitentes verè reconciliandi ecclesiæ.*
3 *Hæreseos quomodo fiat abiuratio.*
4 *Hæretici cogantur ad fidem redire. Argumenta contraria dissoluta.* 5. *Et seq.*
6 *Libertas arbitrij non consistit in permissione agendi mala. Et* 7.
8 *Hæreses esse expedire quomodo intelligendum.*
9 *Zizaniorum parabola*, Sinite ea crescere, *quomodo intelligenda.*

CIRCA hæreses euellendas, triplex est cura adhibenda: 1
prima, reductionis hæreticorum in ouile: altera, ad iudicia pertinet & pœnas: tertia, cautionem habet ne nouæ hæreses nascantur, ne natæ propagentur, ne extinctæ reuiuiscant, vt ait Conradus Brunus [a]. Prior cura, vt si fieri possit resipiscant, & suum agnoscant errorem & eiurent: 2
gremium enim nemini claudit ecclesia, & gaudium est in cœlo ob vnum peccatorem ad pœnitentiam redeuntem [b], & quos poenitet, cum omni mansuetudine recipiendi sunt, vt etiam leges ciuiles docent in hac proposita hæreticorum redeuntium ad fidem hypothesi [c]. Et Theodos. & Valent. [d] post conuersionem eorum, viginti dierum condonarunt inducias, intra quos ad communionis rediret impunè vnitatem. Neque neganda reconciliatio ijs, qui tempore necessitatis implorant [e]. Dicit enim Dei spiritus per Ezechielem prophetam [f], *Cùm conuersus ingemueris, tunc saluus eris.* Et ad poenitentiam Deus peccatores expectat [g], nec eam vnquam spernit, quamuis quis ad summum malorum peruenerit [h]. Statuit & septima synodus [i], *Si quis presbyter eum, qui à peccato reuertitur, non recipit, sed reijcit, deponitor.* Et D. Dionysius Areopagita acerrimè arguit Demophilum in epistola ad eum scripta,quòd poenitentem ad genua eius prouolutum calce reiecisset. In quem errorem contra fidei catholicæ decreta incidit Novatus,qui lapsos noluit ad poenitentiam recipere [k]. Verùm modus adhibitus 3
est [l],quo recipiantur redeuntes ad fidem hæretici,vt scripto negent hæresim, & profiteantur libello fidem catholicam publicè porrecto, & in concilio [m], authoritate episcopi interueniente [n], qui imponit poenitentiam, & in gremium ecclesiæ recipit absoluitque. Quòd si sponte hæretici noluerint resipi- 4
scere, cogendos esse ad fidem quam omiserint recipiendam placuit, & per rerum suarum subtractionem [o], & corporalẽ animaduersionem [p]. Sunt enim hi ex numero eorum, quos Deus per vias & sepes iussit compelli in

regnum

a Brun lib.3.de hæresib c.2.
b Luc.c 15.
c l. fin. §. nos enim. de iudi. trait. C. Iudices crimina,l.3 1. de ijs q sup re ligion.l.15 C.Theodos tit.4.
d l. Manichæos,l.55. eod.
e ca. his qui tempore, 26 q 6
f Ezech 18.c.18.
g can. diuersi sunt, 33. distinct.
h ca. si 2,§ fin. de pœnit. distinct.3
i in 7 synodo,actio. 2 c 15.
k vide Euseb Emis. sen lib.6 Cypriani cunctamenti bus, 1.q 7.
l ca salubertimum, can. conuenientibus, can quoties, can. si qui vo uerint,1.q.7 can ego Berengarius, de cõsecr dist 2.can his qui tempore, 26. q.6.
m can. si quis episcopus,1.q 7. can. de eo,50 dist.
n ca.fin 26.q.6. can. peruenit, 16. q.1.
o ca post hæc,& can. quo iure,2. distinct. ea. ipsa pietas,23. q 4 ca qui peccat, eod.
p can nimium, can displicet, & seq. 23.q.4 can.1. 2.3. 23 q.5.

regnum Dei intrare [a]. Sic D Auguſtinus [b], non tantùm manſuetudine, ſed & ſeueritate reducendos putat. Nec aliena debet videri ſeueritas ab officio paſtorali, ſi, vt ſaluas conſeruet animas Deo, flagellis ad ouile redire inuitas cogat errantes, paratus vlciſci omnem inobedientiam, vt ait D. Paulus [c]. Ab illius enim manu exquirendæ ſunt oues, quæ perierunt, à Deo [d]. Neque autem verbis [e] ſolis emendabitur ſeruus durus: ſi enim intellexerit, non obediet, ideò baculo non parcendum. *Qui diligit filium ſuum, aſſiduat ei flagella* [f] *&c.* Tu percutis quidem illum virga [g], ſed animam eius liberas à morte. Et, *Multa flagella peccatoris* [h]. Mala voluntas ſuæ permittenda non eſt libertati, dum obuiam iri potuit. Nec volenti ſe occidere, vel furioſo, gladius ſuus quantum velis, reſtituendus [i]. Quemadmodum parui facit medicus phrenetici voluntatem & hydropici, vt eos à morbo liberet. Beneficium quippe impartit medicus phrenetico, illum ligando, & pater filium indiſciplinatum caſtigando, etſi inuitis faciant [k]. Neque exiſtimandum eſt, iam ſibi in errore placentes, armis fidentes, poſſe à veritatis ratione ſimplici, & verbis de ſententia deiici: inuitis & calumnijs taxandi peritos humiles exaudire. Proinde Deus in conuerſione D Pauli, non ſermonibus, priuſquam proſterneret, & cæcum eum redderet, vſus eſt [l]. Neque auditur perire volens [m]. Itaque exemplo Agar verberatæ à domina Sarra [n], cogi debent hæretici redire ad dominam & veram matrem eccleſiam, vt etiam eodem exemplo firmat D. Auguſtinus [o]. Neque ad rem facere mihi videntur argumenta, quibus quidam hæreticis & diſciplinæ eccleſiaſticæ frena laxarunt, & impunitate conceſſa, incendio ferè inextinguibili Gallias vtraſque depopulati ſunt, dicentes, non eſſe ad fidem hæreticos cogendos, quæ & refert Brunus, libr. 3. de hæreti. cap. 3. quæ ego latius & luculentius ſoluam. Primùm itaque dicunt, neminem ad bonum eſſe cogendum, ſed quemque ſuo arbitrio relinquendum. Quæ ratio certè ſpurciſſima, & omni ex parte homine indigna eſt, quæ ſuo tenore, ſi vera eſſet, vniuerſam mundi politiam, & leges diuinas & humanas ſubuerteret. Quorſum enim latæ leges ſunt, quàm vt ad bonum cogant vel præmio, vel pœna [p]? Atque ſi demus quemque pro voluntate viuere, & appetitu proprio regi, quid quæſo inter homines, & bruta rationis expertia intererit? quid iuſtitia opus erit? quæ ſocietas ciuilis integra? Quòd ſi quis obiiciat, voluntatem homini liberam, nec cogi poſſe inuitam, vt aliud velit, nec nos inficiamur. Verùm malam cogi dicimus, vt in bonum mutetur, ſi metu reſipiſcat, ſicut à bono nimia ſui intellectus praui fiducia decidit, vel ſi perſeueret, pertinax tollatur à ſocietate hominum, ne alios inficiat. Errant omnino, qui arbitrium liberum eligendi mala, libertatem veram dicunt, quum libertas ibi ſit tantùm, vbi ſpiritus Domini [q]. Et lex perfectæ libertatis ſit, Dei mandata audire & facere [r]. *Dicere, nemini conſenſeritis, hæc perſuaſio non ex eo qui vocat vos, ſcilicet ex Deo*, inquit D. Paulus [s]. Quorſum illa verba etiã Apoſtoli [t] ad paſtorem, *Argue, obſecra, inſta opportunè, importune &c.* Cur etiam doctiſſimus & optimus theologus D. Petrus literis conſignauit [v], magiſtratus ad vindictam malefactorum, & laudem bonorum? Cur dictum poteſtatem à Deo [x], reges, magiſtratus non ſine cauſa gladiũ portare? &c. Cur item [y], vtinam abſcindantur, qui vos cõturbant? Si liceat cuiq; impune quod velimus malum agere, & pro arbitrio cultum diuinũ polluere, immutare, ſubuertere? Hoc eſſet certè potius libertate abuti, quàm vti, & ſpiritus libertatem ad carnis voluptatem, & animarum perniciem trãsferre. Secundò, non faceſſit quod obiiciunt, nunquã Deum dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum, vel eius apoſtolos coegiſſe quemquam credere, vel fidem recipere, quinimò & diſcipulis liberam abeũdi dediſſe poteſtatem: dicens, *Nunquid & vos vultis abire.* Nam eadem reſponſione elidi poteſt argumentum qua proximum. Sed

[a] Lucæ, 14.
[b] D. Auguſti. epiſt. 42. & 50.
[c] 2. Corinth. 10.
[d] Ezechiel 34.
[e] Eccleſ. 33.
[f] Eccleſ 30.
[g] Prouerb. 23.
[h] Pſal 31.
[i] I bona fides, de poſt P.
[k] cam ipſa pietas, 23. q 4. ca nõ omnes, & 1eq 5. q 5.
[l] Actu 9.
[m] . non tantùm, de appell. P.
[n] Geneſ. 16.
[o] D Auguſt in Ioan. 6. quando vult, 23. q. 4.
[p] I 1. de inſt. & iure P.
[q] 2. Corinth. 3. D. Ioan. 8 licet, c. 33. de reg. iur. libr. 6. Decret. litt. 33. cõ. duæ, 19. q. 2.
[r] D 1. 20. c. 1.
[s] Paul ad Gala. 5.
[t] 2. ad Timoth. 4.
[v] 2. Petri 2
[x] ad Roma c. 13.
[y] D. Paul ad Gala. 5.

vltrà, ex eo quòd ab exemplo vno vniuerſalis negatiua non poteſt colligi. Nec ideò quòd Deus dixit, *Nunquid & vos vultis abire*, ſequitur quòd dederit omnibus abeundi impunitatem. Nam iam diximus apud
a Luc.c.14. D. Lucam [a] dictum fuiſſe, *Compelle eos intrare.* Atque longè intereſt inter illa tempora, & noſtra. Tunc enim non erat redemptio facta, non fides plenè cognita, nondum exaltatus filius hominis, nondum conſummata myſteria, nondum velamen templi ſciſſum, nondum vmbræ abrogatæ, nondum dictum, *Niſi quis crediderit, & baptizatus fuerit, non ſaluabitur*, vt poſteà. Dehinc aliud eſt loqui de cogendis ad fidem, qui nunquam fidem amplexi ſunt, quales Iudæi, gentiles, Agareni: hi enim, vt dictum eſt, cogi non debent. Aliud de reducendis ad fidem, qui fidem profeſſi ſunt: quia in extraneos, qui domeſtici fidei non ſunt, nulla Chriſtianis iuriſdictio, & qui ſine lege Chriſtiana viuunt, ſine lege hac iudicabuntur alia [b]. In Chriſtianos autem perfidos, ſciſmaticos, & hæreticos, paſtoris eſt iuriſdictio Et ad paſtorem pertinet cognitio, monitio, & caſtiga- 8
b ad Roman. c 1 Corinth. 11. tio eorundem. Tertiò, non pugnat quòd dictum ſit, expedire hæreſes eſſe [c]. Nam non propter hæreſes expedit eas eſſe, ſed ad bonorum gloriam, vt qui probati ſunt, manifeſti fiant. Neque ſequitur ideò illas tollerandas. Vnum
d ad Philipp. 2. enim iubet Apoſtolus nos omnes ſapere [d], quod hæreſes non ſinunt. Sic Deus neceſſe eſſe dixit, vt veniant ſcandala: ſed mox ſubiecit, verumtamen,
e Matth. 18. væ per quem ſcandalum [e] &c. Neceſſe ſecundum quid, non autem abſolutè, vel in gratiam ſcandalizantium: nam quæ ſcandalizant iubet vindicari & abſcindi, quamuis oculus, manus, pes ſit. Quartò, non obiicienda 9
f Matth. 13. parabola de zizaniis, quæ creſcere ea ſinit vſque ad meſſem Dominus [f]. Non enim illa prohibet malos corrigi, aut hæreticos tolli, ſed cautionem docet in puniendis adhibendam, vt ne odio malorum etiam cum illis bonos eradicemus. Tolleratur ad tempus malus, ſed non ideò impunitas ei datur. Quare dictum, *Sinite ea creſcere*, donec videlicet diſtinguatur zizania à tritico plenè. Et expectat, vt diximus, ſemper ad pœnitentiam peccatores
g ad Roman. 2. Deus [g]. Datur redeundi tempus, nec hæretici plectuntur, niſi perſeuerantes, relapſi, & pertinaces. Lentoque gradu procedit vindicta Dei, ſed tarditatem
h Valer. Max. ſupplicij grauitate compenſat [h].

In hæreticorum iudiciis quæ perpendenda. Caput 7.

1 *Hæreticorum pœnarum ordo.*
2 *Hæreſis notio primùm ad eccleſiaſticum, dehinc ad temporalem.*
3 *In hæreſi quomodo perpendenda res, perſona, actio.*
4 *Iudex hæreticorum quis. Inquiſitores hæreticæ prauitatis.*
5 *Inquiſitor hæreticorum quæ poteſt ſine epiſcopo diœceſano facere, & quæ non: vel epiſcopus ſine, aut cum inquiſitore.*
6 *Diuinationes & ſortilegia non puniuntur ab inquiſitore hæreticorum, ſed à iudicibus ſecularibus.*
7 *Inquiſitor quomodo cognoſcat de ſortilegijs & Iudæis.*
8 *Religiones nouas & peregrinas inducere capitale apud gentes.*
9 *Aduocati pro falſa religione necati.*
10 *Religiones falſæ plures cur ſe compatiuntur, at vera cum falſa nunquam.*

Manſue

1 MANSVETVDINE igitur,& indulgentia vitæ, interdum hæretici tollerantur,dum expectantur,vt resipiscant. Deinc quibusdam veluti duris stimulis & pœnis lenioribus admonentur. Postremò,si pertinaces perseuerent, tolluntur: ex forma præscripta à Deo,dum ait [a], *Si quis non manserit in me, mittetur foras*,ecce excommunicationis pœnam, *& arescet*, ecce perseuerantiam, *& colligent eum*,vide ibi iudicium seculare quod sequitur, *& in ignem mittent, & ardebit*, ecce tandem pœnam mortis. Notio huius criminis ad iudicem ecclesiasticum prior pertinet, postrema ad secularem: vt apud D.Matthæum, *si peccauerit &c. dic ecclesiæ: si ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus*. In hoc iudicio hæresis, consideranda in vniuersum tria, res,persona,actio: in re dogma quod defenditur ab hæretico assertum,& crimen. In persona venit dispicienda persona rei, & persona iudicis: num is qui deliquit, episcopus sit,de quo non iudicat inquisitor, sed monet summum pontifex: an verò alius sit, qui sui est fori. In actione, qualitas assertionis vel criminis, & modus, quo hæresis palàm facta est, electio, assertio, fauor hæreticis impensus,receptatio, defensio, prædicatio;&c. num cũ tumultu, armis, aut sine his coetum hæretici. Quod materiam dat huic iudicio, est dogma, num catholica doctrina sit: in quo perpendit iudex, an ea fuerit legitimis concilijs ecclesiasticis damnata, vel à sede apostolica, vt tunc hæreticam iudicet:an noua,vt tunc eius decisionem ad eandem sedem, vel concilia referat [d]. In persona quoque rei consideratur, num ecclesiastica persona, & cuius ordinis: an verò laicus, ob exauthorationem, de qua posteà. Nam hæreticum propè est laico prædicare, quod officio ecclesiastico [e] nihilominus adhærere videtur. In persona iudicis annotandum est,duplices iudices esse eius notionis cognitores, ordinarios,& delegatos [f]. Ordinarij iudices hæreseos, summus pontifex, antistites locorum, concilium œcumenicum,locale,prouinciale, & episcopale. Ad episcopos iure ordinario cognitio pertinet, quia ij præpositi sunt, vt curam agant gregis,vnde & nomen habent, & vt regant ecclesiam Dei [g]. Et concilium generale [h] Mileuitanum, & Africanum statuunt [i], episcopum negligentem aduersus hæreticos posse conueniri & vocari ab episcopis vicinis diligentibus, vt negligentiæ arguatur: deinc monitum, nec hæreticos curantem reuocare, communione priuandum, & mentitum hac de re, etiam episcopatum amittere. Et Archad. & Honor. CC [k]. *Quoties*, inquiunt, *de religione agitur, episcopos conuenit agitare*. Delegati, sunt inquisitores dictæ hæreticæ prauitatis, qui delegantur & ab ordinariis, & generaliter à summo pontifice in aliqua prouincia vel regno: vnde & deputati iudices sæpè dicuntur à Clemente 5 [l]. Horum iudicum quilibet, scilicet diœcesanus, & inquisitor hæreticæ prauitatis,ex placitis concilij Viennensis [m], & aliorum pontificum [n], alio inconsulto,potest vocare seu citare, retinere seu retentare, quod vulgus arrestare, capere,& carceribus mancipare,cõpedes,numellas seu manicas ferreas inijcere,& inquirere in crimine hoc. Tria autem excepta sunt, quæ inquisitor sine diœcesano,seu eius officiali, vel sede vacante, sine deputato à capitulo: nec diœcesanus sine inquisitore seperatim non potest, nisi vnà conueniant. Primùm,non possit alter solus custodiæ & carceri duro,qui magis ad pœnam, quàm ad custodiam pertineat, vtplerumque fit [o], reum mancipare. 2. ne possit tormentis exponere. 3. vt solus non possit sententiam condemnationis ferre. Quod vltimum ex Viennensi concilio nuperrimè decretum, cùm tamen olim,quando separatim diœcesanus & quæstor hæreticę contrauitiæ cognouissent, possent sententiam quoque seorsum ferre [p]. Notat tamen scholiastes [q], posse etiam nunc alterum horum iudicum sine altero reum absoluere,quòd fauorabile ampliari,pœnale restringi debeat [r]. Iurisdictionis itaque inquisitorum hæc sunt, & defensiones audire, innocentes absol-

a D.Ioan.c.15.

b Matth.18.

c c.inquisitores, c. 12 de hæreticis 6.

d 24.quæstio.1.24 q.1.

e c.cùm ex iniuncto, & c. filius in vno contextore, de hæreticis apud Greg.

f Clarus S.Iacobus, lib. 4.de hæresi, c.

g Alius a Clemente papa Vrbano & Iuliano ep.Do.4.

h c. excommunicatamus.c.13.§.sin de hæret.

i Balsamo, Conc. 25. item concil. Afric. c.90

k l. 1. de religione, lib.16.C.Theodo. tit.5.

l clementi.de hæret. lib.5. Clement. tit. 3.

m Clement.§.eodem Clement.

n c. per hunc, c. 17. eod in 6.c. vt officium, eod.

o c.1.§.fi.de hæret in 6.c.quamuis, de pœnis in 6.nouarum, de verb.sig.c. pen. de appell.

p Capel.Tolos.de hæret. etc. 22.§.fatis extra. de hæret. ex Extrau. commun. gio maximus 3.t. in verb aurea tos, edit.noua Clem

q Panorm. de elect. in 8.ca. præterea.1.de ca. mat.n.3.q.6.c. cũ de regular. & l.vnum quidam, de bon. damn.

rere, redeuntes ad vnitatem eccleſiæ recipere. Peritos quoſlibet vt eis aſſi-
a c.1 §.fi.de hæt in 6 c.vt commiſſi, eod
ſtant vocare concilij cauſa, item clerum & populum ciuitatum [a], vt viderit
b c.preſidentes,c 6. de hæret in 6 c.vt inquiſitionis, eod.
expedire fidei negotio: conuocare & iudices eccleſiaſticos [b]: & reliqua, quæ
ad pœnas pertinent, pertractare. Non pertinet autem ad inquiſitorum iuriſ- 6
dictionem, diuinationes, ſortilegia, niſi hæreſim ſaperent: ſed debent ea
c c.accuſatus,5 fæd, eod in 6.
iudicibus alijs temporalibus relinquere punienda [c]. Nec etiam Iudæorum 7
d c.contra Chriſtianos,c.13.eod in 6.
quæſtiones, niſi in tribus caſibus [d], ſi Chriſtianus Iudæus fuit, vel Iudæus
Chriſtianus factus, ad iudaiſmum reuertatur. Si Iudæus ad iudaiſmum pel-
e Brunis, lib 4 de hæreti c.2 per ca de Iudæis,45 diſt
lexerit Chriſtianum. Vel niſi Iudæi Chriſtianos emant vel circumcidant [e].
Nouas religiones inducere capitale fuit apud antiquos. Et olim capitis pœ- 8
f Ioſeph.con. Apionem.
nam peregrinæ religioni Perſas irrogaſſe teſtis eſt Ioſephus [f]. *Sepè etiam au-*
g Liu.l.b 39.
rum, inquit Liuius [g], *datum eſt negotium magiſtratibus, vt ſacra externa fieri ve-*
h Cic.2 de legib.
tarent. Lexq; illa decemuiralis [h], *Nemo ſeparatim Deos habeſſit nouos, ſiue alienigenas: id enim confuſionem facit religionum.* Et vt dicebat Mecœnas ad Oc-
i Dio Caſſ lib. 52. hiſto.
tauium Cæſarem [i]. *Qui noua numina introducunt, multos, ad vtendum peregrinis legibus, pelliciunt: vnde coniurationes, factiones, & conciliabula exiſtunt, minimè commodare res vnius principatui.* Plurima & mala in licentia vagandi circa religionem
k Liui dec.1 lib.5. & dec.4.lib.10.
ineſſe Liuius notat [k]. Placuit & Ptolomæo regi cùm coram eo quæſtio in- 9
ter Iudæos & Samaritanos de antiquitate religionis agitaretur, vt in iudicio
partium vtrinque aduocati non niſi cum capitis periculo de controuerſia di-
cerent. Neque vllis alijs, quàm ex lege Moſaica ſumptis vterentur argumen-
tis: tandemque Sabeum & Theodoſium aduocatos Samaritanorum, obtinen-
l Ioſeph lib.13.Antiq.c.6.
te Andronico pro Iudæis, morti addixit [l]. Fieri non poteſt, vt qui in duas 10
religiones claudicat, verus ſit Chriſtianus. Si enim Deus eſt Deus, ſequendus:
& ſi Deus Baal, is ſequendus: non autem in duas partes declinandum, vt di-
m 3 Reg.18.
n D.Matth.6.6.
cebat Helias [m]. Non poſſumus duobus contrarijs dominis ſeruire [n]. Et qui
vtramque vult contrariam retinere, certè is in neutram credit: Nam alteram
violare erubeſceret. Et fieri quidem poteſt apud paganos, diuerſas ſectas, vt
apud Turcas, & religiones fuiſſe. Non enim aliqua illarum vera, & ſæpè erro-
res plures ſe compatiuntur. At nunquam error cum veritate quadrabit: vt
nec vera vxor cũ concubina, etſi plures concubinæ extra vxorem ſe foueant,
quamuis ægrè. Nec paſſus eſt Deus diutius populum ſuum pacificè viuere
o 3.Maſhab.3.
cum gentibus, ſed ſtatim iram in communicantes cum illis exeruit [o].

De pœnis hæreticorum. Cap. 8.

1 Hæreticorum pœnæ canonicæ, ciuiles, mixtæ.

2 Hæretici excommunicantur, & fautores eorum. Filij arcentur à beneficijs. nu.3. Sunt in fames. mortui excommunicantur, eod.4. Exanthorantur bonis confiſcatis: ſi clerici, plectendi morte ad ſecularem iudicem remittuntur, vel carceri perpetuo mancipantur. eod.5. Non miſcent ſe actibus eccleſiaſticis, non accuſant, eod.7.

3 Beneficio priuandus, qui illud precibus hæreticorum fuerit adeptus.

6 Hæreticus relapſus, vt pertinax punitur: & quis relapſus.

8 Hæreticorum pœnæ ciuiles quæ. Priuantur priuilegijs catholicorum, & mulier priuilegio præcedentis hypothecæ. Res eccleſiaſticas non contrectant, locatione, emptione, emphyteoſi, eod.

9 Commercia prohibentur, & ex eis quærere, vel ex ſucceſſione, eod.

10 Sunt inteſtabiles, eod.

11 Nec filij ex teſtamento alicuius capiunt. Vrbibus pellendi.

12 Non militent. 13 Priuantur immunitate. 14 Teſtimonium non dicant.

15 Vltimo ſupplicio afficiuntur. 16.

16 Hæretici

16 Hæreticorum mortuorum ſit condemnatio. Et rebaptizantes vltimo ſupplicio damnantur.
17 Apoſtatantium à fide, vel apoſtatare cogentium pœna.
18 Apoſtatarum à fide pœnitentia nunquam recipiatur.
19 Hæreticorum bona an à quolibet occupari poſſint.
20 Hæreticis pœna mortis infligenda. Et vindicta in illos diuinæ. & 21. 22.

a ca. recc. 24 q 3. ea reiterandæ, eod. c. excõmunicamus, in 2. de hæret. ea. canonica, 11 q 3. c. ſicut ait, & c. ad abolendam, de hæret. apud Grego.
b ad Galat 1.
c c. ſi aduerſus, & c. excommunicamus, in c. § credẽres, de hæret credentes, C eod.
d in c 2 § hæreticis, & § adhæc, eod in 6 c. ſtatutum, eod. tit.
e c. quicunque, §. adhæc, de hæret. in 6.
f ca infames, 6. q 1. ean alienis, 2 q 7. auth. gazaros, de hæret. C. h. de ſumm. trin. C.
g c. ſi quis epiſcopus, de hæret apud Grego.
h c vergentis, c. excommunicamus, in 1 §. damnati vero, c. ad abolendam eod. c. cùm ſecundum leges, eod in 6.
i ca ſi clerici, de iudic ap Grego c nouimus, de verbor. ſig
k d c nouimus, § fi. & c quamuis, de pœn in 6.
l c excõmunicamus, in 2 §. pen. de hæret apud Grego. c. 2. § ſi eod in 6
m l in c. 1. eod in 6. alia aonqua formula in c. ſi quis timidus, cum 2. ſeq 15 q 7.
n c. ſuper eo, c. 4 de hæreti. in 6.
o c. aceuſatus, cum 3 §§ eod in 6.
p ca 21, & ſeq & ea audiuimus, 24 q 1.
q l 12. de iis qui ſup. relig. conten in C. Theod
r ca 1 4 q 1 ea pagani, 2 q 7 ea autem, eod
s l 1 C. de hæreti
t auth item priuilegium, eod C § quia enim, de priuilegiat. dot. hæret mulier. &c in Authen. col. 8. conſtit. 4
u §. porro iubemus, cum ſeq §§ conſt. 123.
x l. ſi qui orthodoxæ, l 3. C de hæretic.
y l quod de donatiſtis, l. 30. de iis qui ſup teſt. cont. lib 16 C Theod
z l. hæreticorum, l 36 eod
a l 8 56 eod
b l. 13. 17 26 eod.
c l. 15 39. 40. eod.
d l. cognouimus, l. 10 & l diuinam, l. 12. de hæret C.
e l 9 19 20 21 22 23 24 35 48. 54. 55 56 eod tit. de iis qui ſup. relig. conten. in C. Theodoſ. & conſuet coll. 10 in 5 lib Feudo. auth gazaros, C. de hæreti. facit l. fi. de apoſtat. C.
f § gazaros, de ſtatu

1 POENÆ quædam hæreticis infliguntur temporales, dum viuunt, & ſupplicij vltimi, & poſt mortem. Illæ ſunt vel canonicæ, vel ciuiles, vel mixtæ. Canonicæ, veluti quando in vita
2 omnes excommunicantur, vt morbida membra [a]. *Qui annuntiant aliud, quàm habemus, Euangelium, anathema* [b]. Tum fautores, & defenſores eorum [c]. Deinc ſecundò & iidem, & eo-
3 rum filij, vſque in ſecundam generationem eccleſiaſticorum beneficiorum incapaces fiunt [d]: imò & illi beneficus exuuntur, qui precibus hæreticorum fuerunt adepti [e]. Item ſunt infames [f]. Alia pœna 3. canonica, vt mortuis
4 pertinacibus denegetur ſepultura, & mortui etiam excommunicentur [g]. 4. Vt ſi noluerint reſipiſcere, & pœnitentiam agere, pertinaces primùm, ſi clerici ſint, & gradum aliquem in aliquo habeant, à beneficio & gradu & ordi-
5 ne exauthorentur, quod degradationem dicunt, damnati vt hæretici, confiſcatis bonis illorum: deinc ſecularibus iudicibus, vt digni qui morte plectantur, remittuntur [h]. Solent enim iudices eccleſiaſtici in maioribus quibuſque criminibus, incorrigibilem clericum priuilegiis exutum caſtigandum ad iudices ſeculares remittere [i]. In magnis autem, vt plerumque, perpetuo carceri mancipare [k]. Sicut & interdum hæreticis carcer perpetuus in-
6 dicitur [l]. Quomodo autem degradatio ab epiſcopo fieri debeat, quotúe debeant aſſiſtere epiſcopo epiſcopi vel clerici, iura apertè docent [m]. Et nos de ea alibi docuimus. Et hæc remiſſio curiæ ſeculari, vel carceres perpetui infliguntur pertinacibus, & non pertinacibus, qui tamen aliàs abiurauerint hæreſim, & relapſi ſunt, licet pœniteant, & ad fidem redeant [n]. Relapſus porrò dicitur, qui abſolutus eſt abiurauitq; hæreſim ſemel, & poſteà cum hæreticis facto, vel verbo communicat, etiamſi in aliam ſpeciem hæreſis inci-
7 dat, vel in eandem [o]. Adimitur & hæreticis poteſtas tractandi eccleſiaſticos actus [p]. Sic & in cod. Theodoſiano vetitum legibus, ne epiſcopos faciant,
8 vel confirment hæretici, non clericos [q]. Non admittuntur ad accuſandum [r]. Pœnæ ciuiles hæreticorum ſunt plures etiam. In primis, omnibus priuilegiis, quæ contemplatione catholicæ religionis indulta ſunt, exuuntur [s]. 2. Mulier hæretica, prærogatiua vt præferatur creditoribus mariti in dote priuatur [t]. 3.
9 Iuſtinianus [u] inhibet hæreticis, ne res eccleſiaſticas emant, conducant, vel in
10 emphyteuſim accipiant: quod & Anaſtaſius firmat [x]. 4. Valenti. Theod. & Archadius AAA [y]. Donatiſtas, Manichæos, Phrygas, ſeu Priſcillianiſtas à ſucceſſionibus proximorum remouent, & ab omni liberalitatis & ſucceſſionis quolibet titulo. Deinc 5. adimit donandi, emendi, vendendi, contrahen-
11 diq; cum connubio facultatem. Quod & ad alios hæreticos productum eſt poſteà [z]. 6. Et iidem Cæſares ſæpè decreuerunt inteſtabiles actiuè & paſſiuè eſſe hæreticos [a]. Et quamuis in Eunomianis aliquando lex abrogata fuerit [b], nihilominus poſteà reſtituta prohibitio [c]. Et Iuſtinianus quoque ſtatuit [d], hæreticos filios excludi à ſucceſſione parentum: neque etiam ex militis vel
12 alterius teſtamento capere poſſe. 7. Et ſtatutum vrbe pellendos hæreticos, ne alios inficiant erroribus [e]: imò ob ſolam ſuſpicionem hæreſeos, niſi ſe
13 ab ea purgauerint, infames & banniti cenſentur noua conſtitutione [f]. 8.

Statu

Statutum, ne militent hæretici [a]. 9. Immunitates omnes eis adimuntur [b] 14
30. Et Iustinianus [c] statuit, testimonia hæreticorum in iudicijs contra catho- 15
licos non admitti: etsi in voluntarijs & contractibus, & aduersum alios hæ-
reticos recipiat. 11. In Nouellis Iustinianeis [d], Αἱρετικὸς μὴ βαπτιζέτω, μήτε πο-
λιτευέσθω, μήτε κατηχούμενον περιτεμνέτω. id est, *hæreticus ne baptizato, ad rempub. ne*
accedito, catechumenum ne circumcidito. Postremò Manichæis vltimum supplicium 16
imponitur à C C [e]. Quod nos mortem interpretamur [f]. In mortem, & post
durat & inquisitio & condemnatio [g]: vt etiam damnetur memoria mortuo-
rum. Rebaptizantes vltimo etiam supplicio condemnantur [h]. Quòd si quis 17
fidem omnino reliquerit, factus apostata, ex Christiano Iudæus, vel Paganus,
bona eius fisco quæruntur [i], cùm accusatio fuerit approbata. Fiuntq; ex eo
die, quo fidem reliquerunt, intestabiles, & incapaces testandi, vel donandi,
crimine illo publico irretiti [k], exuti omnibus priuilegijs quę solēt Christianis
irrogari [l]. Et si quis coëgerit liberum apostatare, vel persuaserit, capite plec- 18
titur [m]. Tamque graue hoc scelus est, vt desertæ atque violatæ religionis ac-
cusatio possit institui post mortem, vsque in quinquennium [n]. Neque ita à
fide decidentibus datur pœnitendi locus secundum leges ciuiles: lapsis
enim & errantibus subuenitur, non autem perditis [o]. Quamuis aliquando
legamus metu tormentorum Christianos, qui eiurarant fidem, & immolas-
sent vt idolis, pœnitentia acta ab ecclesia receptos, etsi Nouatiani reclama-
rent. Bona hæreticorum iustè à catholicis possideri & vindicari posse pro- 19
bat etiam D. Augustinus [p]. Quæ intelligenda sunt, non vt authoritate pro-
pria, sed per magistratuum licentiam vsurpentur. Pœna mortis in hæreticos 20
colligi potest ex sacris Bibliis, 1. ex Deuteronomio [q]. Vbi falsus propheta lo-
cutus in nomine Dei, quæ Deus non præcepit, interficiendus est. Et rursum,
is quoque qui dixerit populo, *Eamus & sequamur Deos alienos, &c* [r]. Vindi-
cauit D. Petr. mendacium ecclesiæ factum, morte in Anania & Saphira [s]. D.
Paulus Elimam Magum, qui credituros reuocabat, cœcitate punuit [t]. Et
Dominus noster Iesus-Christus palmitem non ferētem fructum vult abscin- 21
di, colligi, & in ignem mitti, vt ardeat [v]. Sed & vltiones diuinæ in hæreti-
cos, dissimulantibus principibus vel ferentibus, Dei iudicium manifestant.
Refert Humfredus Lhuid Denbyghiensis Cambro-Britannus, in fragmento
commentarioli Britannicæ descriptionis [x], in Powysia, secundo Cambriæ
regno, quo tempore S. Germanus Altisiodorensis contra Pelagianam hære-
sim prædicaret, regem, vt in eo regno norum est, quòd virum optimum su-
spicere recusauerat, occulto & terribili Dei iudicio, cum regia & tota fami-
lia in terræ viscera absorptum, quo in loco, non procul ab Oswaldia est sta-
gnum incognitæ profunditatis, Llinclis, id est, vorago palatij in hunc diem
dictum. Meminit Nicephorus [y] Anastasium, qui Θεοτόκον dicebat non dicē-
dam, beatissimam virginem Mariam, in exilium missum circa Thebarum
ora, terra aperta concluſum. Nestorij autem eius hæreseos fautoris linguam
vermibus corrosam, & ita cum ingenti dolore expirasse, dicentem se ad
maiores vocari pœnas. Arrius in secessu viscera extrudit. Suppetunt & his
exempla similia propemodum infinita. Pœnæ his maiores aliquando con- 22
iunguntur, quia horum criminibus alia crimina sæpè accedunt, vt calumnię,
quibus hæretici insimulant quos sibi existimant obsistere & aduersari. Acce-
dunt homicidia, rebelliones in principes, proditiones, blasphemiæ: quæ om-
nia, vt crimen hæreseos componunt, sic & pœnas variant. Paulus iurisc. 5. Re-
ceptarum sententiarum, *qui nouas*, inquit, *videtur sapere, & vsu vel ratione incog-*
nitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moueantur, honestiores deporten-
tur, humiliores capite afficiantur.

De

[a] l. 10. 11. 18. de his qui sua. relig. com. in C. Theod.
[b] l. curiales, l. 7. de hæret. C.
[c] l. quoniam multi, l. 21. eod.
[d] constitut. 37.
[e] l. Arriani, l. 5. de hær. t. C.
[f] l. vltimum supplicium, de pœnis.
[g] l. Manichæos, C. de hæret.
[h] l. ne iam bapt. reiter.
[i] l. 1. de apostat. C. l. fi. eod. tit. lib. 10. C. Theod. tit. 5.
[k] l. apostatarum, C. de apost. l. 1. eod. tit. in C. Theod.
[l] l. hi qui sanctam, l. 14. eod. C.
[m] l. pen. de apostat. C.
[n] l. 2. C. de apost.
[o] l. 3. eod.
[p] ca. si de rebus, 23. q. 6. D. Aug. epist. 48.
[q] Deuter. c. 18.
[r] Deut. c. 13.
[s] Actum. 5.
[t] Actu. 13.
[v] D. Ioan. c. 15.
[x] pag. 57. impressio. Coloniæ, 1572. per Birchmannum in 8.
[y] Niceph. Call. lib. 14. histo. eccles. c. 36.

De cautionibus contra hæreticos. Cap. 9.

1 Hæreticorum conſortia vrbe ableganda, & conuenticula interdicenda, & ſi fiant domus proſcribenda.
2 Hæreticos non caſtigantium principum ditiones in prædam primo occupanti conceduntur.
3 Libri hæreticorum, & improbatæ religionis comburendi.
4 Diſputari non debet de fide catholica publicè.
5 Myſteria ſacra non omnibus reuelata Chriſtianis. & 6. & 7.
6 Anthropophagi habiti Chriſtiani.
7 Cabalam non legebant Hebrei, niſi quadragenarij.
8 Myſteria Cereris non euulgata.
Eleuſina myſteria quæ. eod.
9 Orgica ſacra, & myſteria.
10 Veſtalium arcana.
11 Palladium non ab omnibus videbatur impunè.
12 Religionis cauſam noluit Octauius publicè audire.

1 PRIMVM, vt diximus, vrbe pellendi, & conuenticula illorum inhibenda, prout leges ſtatuunt, quæ ſi facta comprobentur, loca fiſco adiudicanda ſeu proſcribenda, ſi domini permiſerint ibi ea fieri, vel, ſi inſciis dominis conductores conuenticulis loca præbuerint, multis caſtigandi [a]. Item iubetur
2 principibus temporalibus, ne multos hæreticos ſinant viuere: & moniti per eccleſiam intra annum ditionis ſuæ diœceſes & loca ab hæreticis expurgent: alioquin illorum regna & ditiones exponunt prædæ, iura &
3 primo occupanti, qui hæreticos inde pepulerit, concedunt [b]. Alia cautio, ne libri hæreticorum permittantur, ſed tollantur & comburantur, prout iubent iura pontificia [c], & ciuilia [d]. Perdendi enim ſunt libri improbatæ lectionis [e]: & ita è repub. eſſe docet Liuius [f], *dum enim*, inquit, *diutius bellum Punicum ſecundum traheretur, & paſſim à ritu ſacrificandi more patrio diſcederetur, & ſacrificuli & vates caperent hominum mentes, re ad patres, & ad publicum quærimoniam delata, incuſati ſunt primùm grauiter à ſenatu ædiles, triumuiriq; capitales, quòd non prohiberent: datumq; negotium M. Aemilio vrbis prætori, qui ſenatuſconſultum renunciauit, & edixit, vt quicunque libros vaticinios precationésq; haberet, aut artem ſacrificandi conſcriptam ad ſe deferret, quæ ipſe combuſſit: néue quis in publico ſacróue loco, nouo aut extraneo ritu ſacrificaret, cauit.* Damnato in ſynodo Aetio hæretico, patres monebant catholicos omnes, ne eius epiſtolas legerent, ſed abiicerent [g]. Prohibentur & colloquia & conſortia cum hæreticis, vt non eis dicendum, aue ſit [h]. Ita Policarpus, D. Ioannis diſcipulus, noluit ſubſiſtere, nec lauari, vbi Cherintus erat hæreticus [i]. Libri in archula ſepulchrali Numæ Pompilij repetti, quia leues quaſdam ſacrorum cauſas continebant, ex authoritate patrum cremati ſunt [k]. Iuſſit olim ſenatus Romanus magiſtratibus, vt expulſis nouis religionibus, libros aduerſarios religioni comburerẽt [l].
4 Hoc ipſum & pontificibus ſuis iuſſit Auguſtus [m]. Alia cautio ad euitandas hæreſes, ne de fide catholica publicè diſputetur, quò in dubium non reuocetur fides: rum etiam, ne à vulgo myſteria prophanentur. Et Martianus C [n]. idipſum prohibuit. Periculoſa & temeraria namq; viſa eſt hæc de rebus quas certò & indubitatè credere oportet diſputatio & controuerſia: vnde experimento, & ſummo cum reipub. Gallicæ, & Germanicæ damno, nouimus penè

[a] l. conuenticulam, l. 36 de epiſc. & cler. C l. 3. C de hæret. & l. 6 l. 11 27. 41. 42. de iis qui ſup. relig. conten. in C. Theod. l. 12. de ſum. trinit. C.
[b] §. ſi verò dominus temporalis, de ſtatu. & conſuetu. in Auth collat. 10. l. ſi verò, de hæret. C.
[c] c. fraternitatem, c. 3. eod. ap. Grego.
[d] Quicunque, l. 5. & l. damnato eod. C
[e] Lenerez, fam. erciſc in P.
[f] Liu. lib. 3. deca. 3.
[g] lib. 3. Tripar. hiſto. c 42.
[h] D. Ioan. epiſto. c. 2.
[i] Euſeb. lib. 4. Eccleſ. hiſto. c. 14. Irene. lib. 3. aduerſ. hæreſ Valent c 3.
[k] Plin Nouocom de vir. illuſtr. in Numa.
[l] Liu lib. 4. deca. 3.
[m] Sueto. in Auguſt. c 31.
[n] l. nemo clericorũ, l. 4. de ſum. trinit. & fi. catholi.

penè immedicabiles fuiſſe concitatas tragœdias, quas quoque Cæſares in religione experti, ne in poſterum ita facilè oriretur, prouide proſpexerunt.

a Ioſeph lib. 18. Antiq c. 6.

Meminit Flauius Ioſephus [a], controuerſia orta apud Alexandriam inter Iudæos & Samaritanos de vero templo, re delata ad Ptolomæum regem, non niſi cum periculo capitis ſui permiſiſſe aduocatis in iudiciũ exponere, quod eſſet mali exempli: eaque lege tantùm Sabbæum & Theodoſium aduocatos Samaritanorum, & Andronicum pro Iudæis audiuiſſe. Et iudicio pro Iudæis pronunciato, morti Sabbæum & Theodoſium addixiſſe. Sunt auditorum quidam, qui conſertationes illas audire poſſent parùm cathechizati, potius lactè quàm ſolido cibo egentes: cibus autem ſolidus minimè infirmorum eſt, vt ait D. Paulus [b]. Vt non immeritò olim vulgus & populus ab adytis templi pelleretur: neque etiam ſacerdotes ipſi, excepto ſummo pontifice, iſque tantùm ſemel in anno, in ſancta ſanctorum templi ingrederentur [c]. Tanta fuit ſacrorum myſteriorum, potiſſimùm ſacroſanctæ euchariſtiæ ſecreta & reuerens extra prophanationem inter primos Chriſtianos pertractatio, vt gentiles quibus ſecretum hoc erat, qui audiebant adorandi myſterij corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu-Chriſti Chriſtianos fieri participes, Chriſtianos vt antropophagos iudicibus deferrent, teſte Tatiano Aſſyrio [d], & Theophilo theologo [e]. Firmat & id Euſebius [f], dum ait Blandinam martyrem inter tormenta pro Chriſtianorum innocentia exclamaſſe: *Multùm erratis, ô viri, qui putatis infantium viſceribus veſci eos, qui nec mortuorũ carnibus veſcuntur.* Hebræi Cabalam non omnibus, ſed tantùm quadragenariis viris legere permittebant. Prohibet & publicari, palamúe fieri ſacra & diuina Gregorius Nazianzenus [g]. Et alibi [h] docet, non licere ſemper de Deo contendere. Docuit idem Dominus, dum ad diſcipulos [i] inſit, *Vobis*, inquit, *datum eſt noſſe myſteria Dei, cæteris autem in parabolis.* Neque quia hæreſes videamus arcam fœderis, & legis veritatem impugnare, ideò prophani, qui non ſunt myſteriis initiati, cuiuſcunque zeli ſint, ſin diſputationem debent cum hæreticis manus conſerere: metuentes illud ſeuerum iudicium Ozæ, qui occiſus perhibetur à Deo [k], quòd calcitrantibus bobus, qui plauſtrum arcæ Domini trahebant, in pendentem & labantem arcam manus vulgares auſus eſt admouere. Fieri enim poteſt, vt Chriſtianus, qui zelo Domini commotus in diſputationem aduerſus pertinaces hæreticos irruit, dum parùm in ſacris eſt verſatus ſcripturis, vel neganda concedat, vel concedenda neget, vel malitia & dolis & impoſturis hæreſeos capiatur. Deinc oportet credere myſteria, non diſputare. Excedunt captum humanæ prudentiæ diuina, cùm non humana ſed diuina voluntate nobis allata ſit prophetia, & ſpiritu-ſancto inſpirati loquuti ſint homines [l]. Et cur myſteria celentur, docebit cauſas Euſebius [m], & Nicolaus Leonicenus [n]. Solent conculcare margaritas porci, qui luti volutabro aſſueti ſunt: & populus, qui has digladiationes exiudit, facilè ſeduci apparentibus & rationibus humanis poſſet, cùm mente ſit obtuſiore. Vt meritò etiam illi ex profeſſo philoſophi ſecretiora philoſophiæ, quæ tanti non ſunt ponderis, quanti religio, celauerint. Et ita conquerenti Alexandro Magno de Ariſtotele, quòd edidiſſet libros Phyſices, reſpondit Ariſtoteles ita euulgatos, vt non editos, ob celata myſteria, quæ peruia cuilibet non ſunt, vt docet Gellius [o]. Sicut & refert Diogenes Laërtius [p], Heraclitum Epheſium librum compoſuiſſe de vniuerſo, de repub. & theologia, & in templo Dianæ depoſuiſſe, ea induſtria obſcurius ſcriptum, vt ſoli eruditi illum legerent: ne ſi à vulgo paſſim legeretur, contemptui haberetur. Accedunt iſtis Pythagorica multis inuoluta myſteriis dogmata, ne contemptui publicè habita vileſcerent. Cuius generis & illa, quæ Heſiodus in Operibus & diebus profert. Apud ethnicos quoque tanta religionis & ſacrorum reuerentia, quantumuis falſis hærerent dogmatibus, vt myſteria earum euulgare piaculum ducerent. Talia Athenis & alibi ſacra erant Cereris

Eleu

b D. Paul. ad Hebræ. 5.

c ad Hebræ c. 9. Leuit. c. 16. Exo. 30.

d Tatia. orat. cont Græcos.

e Theophil lib. 3 ad Autholicum.

f Euſeb Pamphil. lib. 3 Eccleſ hiſto. c. 3.

g Gregor. Nazianz. orat. de moderat. diſputa.

h idem, lib. aduerſus Arria.

i Lucæ, 8.

k 2. Paralipo. c. 13.

l 2. Petri, 1.

m Euſeb. lib. 2. præpar. Euang. c. 3

n Nicola. Leonicen. lib. 3. de var. hiſto. f. 44.

o Gell. lib 20. c. 1.

p Diog. Laert. in vita Heracli. lib. 9.

Eleuſinæ, quæ producere in vulgus fas non fuit, vt liquet ex Pauſania, Lycophrone, & Orpheo in hymnis proprijs. Et proinde Phrunutus [a], & Strabo [b] vocat eius templum, fanum myſticum. Huius ſacra cùm Numenius philoſophus euulgaſſet, ferunt eidem ante apertum lupanar proſtantes, admirantíque & cauſas non conuenientes nominibus turpitudinis conſulenti, reſpõdiſſe iratas, ab ipſo ſe adyto pudicitiæ ſuæ vi abſtractas, & paſſim adeuntibus proſtituras, vt ſcribit Macrobius [c]. Tanta enim ſecretorum Cereris erat religio, vt nec templum eius ingredi niſi initiatis, quos vulgus vocat ordinatos, liceret, vt indicat Liuius [d], dum ait duos iuuenes Acarnanes tanquam ob infandum ſcelus interfectos, quòd per dies initiorum, cùm initiati non eſſent, imprudentes religionis cum cætera turba ingreſſi fuiſſent templum Cereris: quæ fuit belli cauſa inter Philippum regem Macedonum, & Athe-
9 nienſes. Notat & myſteria illa Orgica Catullus,

Pars obſcura cauis celebrabat orgia ciſtis,
Orgia quæ fruſtrà cupiunt videre profani.

Et plura de his myſteriis apud ethnicos non euulgandis ſcribit Clemens Alexandrinus [e], & Euſebius [f]. Tradunt Orpheum ab ijs, quos initiabat, in primo veſtibulo, cum terribili authoritate religionis exegiſſe, ne profanis auribus inuenta ac compoſita religionis proderentur, vt ſcribit Iu-
10 lius Firmicius Maternus [g]. Pomponius Lætus quoque, vbi agit de Veſtalibus, & arcana quædam ſeruata fuiſſe à Veſtalibus ait in templo, etiam ipſis Veſtalibus & pontificibus ignora. Dyrcillus item in ædificiorum libro, referente Plutarcho [h], notat, cùm in Ilio Mineruæ templum arderet, Ilum curſu concitum demiſſum cœlo Palladium eripuiſſe ſtatimque oculis captum, non enim mortalium lumine cerni licebat: poſtmodum placata ira illius idoli, priſtinum recuperaſſe aſpectum. Hoc ipſum accidiſſe Romæ Metello, teſte Ariſtide Mileſio in rerum Italicarum libro, idem author ſcribit [i]:
11 is enim Romam reuerſus, vbi Veſtæ templum incenſum conſpicatus, Palladium eripuit, ſtatim oculis captum fuiſſe. Narrat & poſtmodum placatam
12 iram idoli, quod vocant Deam, viſum recuperaſſe. Quocirca Octauius Auguſtus [k] Athenis initiatus ſacris, cùm poſteà Romæ pro tribunali de priuilegijs ſacerdotum Atticæ Cereris cognoſceret, & ſecretiora quædam proponerentur, dimiſſo concilio & corona circunſtantiũ ſolus audiuit diſceptantes. Quod, ne in vulgus myſteria profanare videretur, fecit. Et Dionyſ. Areopagita [l], *Immundum*, inquit, *tangere ſymbola fas non eſt*. Et rurſum [m], *Hæc autem caue, ne quis profanus audiat*. Intelligit autem profanos eos, qui occupantur circa entia tantùm, nec mentis aciem excelſius vltra terrena erigunt. Quò factum etiam eſt, vt dum Deus voluit quædam ſecretiora & ſanctiora reuelare Moſi, & manifeſta facere, eum longè à populo iuſſerit ſecedere [n]. Conſtantinus Magnus per literas Dionyſium Alexandriæ epiſcopum, & Arrium ad concordiam eſt adhortatus, & obiurgans vitio eis vertit, quòd quæ latere potuerat, quæſtionem in medium attulerint, & nimia ad contendendum inclinatione, ea perperã vulgarint, quę neque mouere debuiſſent: grauiter ferens quòd quæſtiones eccleſiæ euulgarentur, in qua vna fides, & vnus debeat eſſe conſenſus, vt ſcribit Nicephorus Callixti [o]. Et non eſſe efferenda in vulgus veritatis dogmata, Plato quoque tradit [p], *Caue*, inquit, *ne hæc rudibus committas: hi enim deridebunt, quod ſapientes admirantur*. Quod repetens Euſebius [q], transfert in propoſitam hypotheſim, non eſſe ex diuina ſcriptura myſticas res ad multos efferendas. Accedit Apuleius [r], qui dum de forma initiandi ſacris ſidis loquitur, *Ecce*, inquit, *tibi ſeruuli, quæ quamuis audita, tamen ignores neceſſe eſt. Ergo quod ſolùm poteſt ſine*

[a] Phrunut. li. de natu Deor.
[b] Strabo, lib 9.
[c] Macrob. libr. 1. in Som. Scipio. c. 12.
[d] Liuius lib. 31.
[e] Clem. Alexand. in Protrept. ad Gen.
[f] Euſeb. libr. 12. de præpar. Euangel.
[g] Iul. Firm. libr 7. Matheſeos.
[h] Plutar. in Paralel. paral. 34.
[i] Idem, paral. 35.
[k] Sueto in Octauio, c. 93.
[l] D. Dionyſ. libr. de eccleſ. Hierar. c. 2.
[m] Idem, libr. de myſter. theolo. c. 1.
[n] Exodi, c. 19.
[o] Nicep. Caliſt li. 8 c. 22. 23. 24.
[p] Plato, in Gorgia.
[q] Euſeb. li. 4. de præpar. Euangel.
[r] Apulei, libr. 11. de Aſino aureo.

piaculo ad profanorum intelligentias enunciari referam. Sed & alia plura, quæ huc pertinent, iam tractata à nobis habes, dum ageremus de fide catholica, quæ conniueo.

De aliis criminibus maiestatis diuinæ. Caput 10.

1 *In templis cacasse vel meisse, capitale.*
2 *Irreligiositatis & impietatis actio qua.*
Accusans impietatis & non probans, morte multabatur. eod.

PRo crimine læsæ diuinæ maiestatis fuit Pisistrato, in templo Apollinis ventrem exoneraſſe: atque id facinus capite sanxit, teste Suida in verbo, ἐν πυθίῳ κρῆττον ἢ ἀποπατῆσαι, id est, *in æde Apollinis cacasse præstitisset.* Et hoc prohibitum fuisse in templis, quibus duo angues pingebantur ad terrendos meientes, subindicat Persius [a],

a Persius, saty. 4.

Hoc iuuat, hîc, inquit, veto quisquam faxit oletum:
Pinge duos angues: pueri sacer est locus, extra
Meijte.

1

Intendebatur olim actio apud ethnicos irreligiosis circa festa, itidem & impietatis. Verumtamen impietatis reum agens nec conuincens, morte multabatur, teste Iulio Polluce [b].

2

b Iul. Poll. li. 8. Onomast.

De schismaticis. Caput 11.

1 *Schisma crimen diuinæ maiestatis.*
2 *Schismatici hæretici sunt. Schisma quid, & quotuplex.*
3 *Schismaticorum crimen, & pœna.*
4 *Vnitas in ecclesia catholica.*

CRimen esse diuinæ maiestatis schisma, in quo qui id sequitur aduersus sacrificium Dei, rebellis, perfidus, sacrilegusque, & inobsequens seruus, filius impius dicitur à D. Cypriano [c]. Accedunt hæreticis schismatici, nec schisma aliud, quàm hæresis est: separatio ab inobedientia primi pastoris ecclesiastici [d]. Differuntq; , quia schisma discedit ab ecclesia, hæresis in ea nititur dogma suum defendere [e]. Schisma multiplex est, primum in fide, vel propter diuersam fidei professionem, vel ob diuersam in actibus ecclesiasticis sententiam cum discessione ab episcopali obedientia. Sic Augustino [f] schisma est, recens congregationis ex aliqua sententiarum diuersitate discessio. Hæresis autem videtur schisma inueteratum. Interdum schismaticos facit non fides diuersa, sed communionis diruta societas [g]. Consensus idem schismaticorum & hæreticorum, sacerdoti Dei non obtemperare [h]. Alios sibi enim episcopos deligunt, & alia altaria erigunt: quēadmodū fecerunt Donatistæ, teste Optato Mileuitano: Nouatiani, teste

1

c Cypria. tract. de simplici prælato.

d ca. 7. 24. q 3 ca. nō vos, 24. q. 3.

e ca. inter hæresim, 24. q. 3.

f D. Augusti. libr. 2. con. Cresconium.

g D. Augusti. de quæstio in Matth. 6 4.

h D. Cypri. l. 1 Epist. 3. & lib. 4. epist. 9.

teſte Cypriano. Sicque Optatus [a] deſcribit, *Catholicam fidem facit verus & ſimplex intellectus: intelligere ſingulare ac veriſſimum ſacramentum, & vnitas animorum. Schiſma verò ſparſo coagulo pacis, diſſipatis ſenſibus generatur, liuore nutritur amulatorum, & litibus roboratur: vt deſerta matre catholica, impij filij dum foras excurrunt, & ſe ſeparant, à radice matris eccleſiæ inuidiæ falcibus amputati, errando rebelles accedunt. Hæretici verò, veritatis exules, ſant & veriſſimi ſymboli deſertores. &c.* Schiſmatici æquales, imò peiores paganis habentur [b]. Et proinde grauior in eos poena. Siquidem leges iam de hæreticorum vindicta loquentes adductæ, perpetuò quoque de ſchiſmaticis loquuntur, & ius pontificium hos ab omni ordine & dignitate ſuſpendunt, & eos qui ijs conſentiunt, irritasque horum reddunt collationes [c], & electiones [d]. Et illis excommunicatis, filijs illorum denegant auxilium [e]. Atque ſi non reuocentur, à ſeculari poteſtate comprimi iubentur [f]. Notiſſima eſt vltio ob id ſcelus Datani & Abyronis, dum ab inferis, ruptis terræ compagibus, viui cum ſceleris conſcijs abſorpti ſunt [g]. Docet Optatus Mileuitanus [h] ſchiſma magis Deo diſplicuiſſe, & ſeuerius vindicatum parricidio. Nituntur enim iſti ſoluere vnitatem eccleſiæ, in qua vnum ouile, & vnus paſtor [i]: & idipſum omnes dicere monemur [k], & ſeruare vnitatem [l]. Vna fuit arca Noë, extra quam nullus ſaluus in diluuio: & in qua typus eccleſiæ vnius [m]. Accedit & dignos eſſe animaduerſione ſeueriſſima, quia contentiones & ſeditiones cõcitant, quę morte dignæ ſunt, vt paulò pòſt Deo fauente probabitur.

a Opta. Mileuita. li. 3. con. Parmenia.

b ca denique, 7. q. 1. ca non abierunt, 24 q. 1.

c c. 1. & 2. de ſchiſmat ap. Grego.

d licet, de elect. lo.

e cap. 2. de ſchiſma. in 6.

f can. de ligatibus, 24. q. 3. can. non vos, 23 q. 5.

g Numero. 16.

h Opta lib. 1.

i Ioan c. 10.

k 1 Corinth. 1.

l Ad Epheſ. 4.

m 2. Petr. 2.

De blaſphemis. Caput 12.

1 *Blaſphemare, & iurare diuerſa eſſe.*
2 *Blaſphemia crimen atrociſſimum.*
3 *Blaſphemia quid, & in quo conſiſtit. Atrocitas & ſpecies eius, & vindictæ diuinæ, pœna. Et num. 4. 5. & 6.*
6 *Iurans per capillos aut caput Dei, aut alio modo quomodo puniatur.*
7 *Blaſphemorum quædam diuinæ animaduerſiones. Et 10.*
8 *Blaſphemia per ironiam dicta benedictio.*
9 *Blaſphemia à Iudæis valdè exoſa, & à Deo punita.*
11 *Blaſphemantem obuium cuique permittit verberare D. Chriſoſtomus.*
12 *In blaſphemorum caſtigationes, conſtitutiones Caroli 5. Maximiliani, & regum Gallorum.*
13 *Blaſphemi quatenus ira, & dementia, & ebrietate excuſentur à pœna.*
14 *Deierare ſeu iurare temerè prohibitum. Deieratio gentilium virorum, & mulierum quæ.*

1 ALIVD blaſphemare, aliud iurare. Ideò hîc non agetur de iureiurando, ſed tantùm de blaſphemia, qua D. Chriſoſtomus ait nihil peius eſſe [n]. Maieſtatem blaſphemare, crimen 2 magnum à D. Iuda habetur [o]. Et Athanaſius [p], inter peccata, & blaſphemiam hoc intereſſe ait: quòd qui peccat, legem tranſgreditur, qui blaſphemat, contra ipſam 3 Deitatem impiè agit. Blaſphemia maledictio eſt, & execratio, & ſacrilegia detractio, & probroſa & calumnioſa, quæ diuerſa eſt, & diuerſam poenam habet, pro modo eius cui infertur. Vt erga Deum

n Chriſoſt. 1. in Pſal. 85.

o Iudæ epiſto.

p Athanaſ. in illud Euangel. *Quicunque dixerit blaſphemiam, Matth. 12.*

maior, in eo conſiſtens, quum probrosè Deo tribuitur, quod non conuenit, vel detrahitur quod ei conuenit. Sic in ſanctorum, & religionis cauſa quoque perpendendum. Sicut enim in principem, quàm in eius magiſtratum maius crimen maieſtatis: ſic in Deum ipſum maior blaſphemia, quàm in ſanctos. Tanta autem huius criminis exiſtimatur eſſe atrocitas, vt Iuſtinianus dixerit [a], multùm Deum hoc non relinquere, & per hoc peſtem, famem, & terræmotus, aliaſque plagas à Deo hominibus immitti. Et commentator Pragmaticæ ſanctionis [b] refert Robertum regem Galliarum, filium Capeti orantem pro pace regni, reſponſum à crucifixi imagine accepiſſe, non futurá eam, donec notoriò crimina & blaſphemias extirpaſſet. Sic qui errant, & in errorem mittunt, diſcunt blaſphemare [c]. Decem ſpecies blaſphemiæ colligit Lucas de Penna [d], quas tamen ad tres contraxit Angelus Clauaſius [e], ex D. Ambroſio & Thoma: nempe tribuere Deo quod ei non conuenit, detrahere quæ eius ſunt, tribuere creaturæ quæ conueniunt creatori. Pœna in blaſphemos canonica olim, in laicos excommunicatio, in clericos depoſitio [f]. Huic alia coniuncta [g], vt laici ſeptem diebus dominicis præ foribus eccleſiæ in cõſpectu populi recumbentes, vltimo illorum dictum dominico, ſine pallio & calciamentis, laqueo ſeu loro collo inuoluto & pendente, ſedẽtes non anteà eccleſiam ingredi paterentur, quàm ſex feriis in pane & aqua ieiunaſſent, & pauperes ſimul ſingulis diebus aliquos refeciſſent. Clericis porrò remittitur publica poenitentia [h], & indicitur priuata. Iure ciuili ad blaſphemiam pertinet Dei, iurare per capillos, per caput Dei, & ijs ſimilia. Deus enim ſpiritus eſt, & ei membra tribuere, habet ſummam blaſphemiam, quam Iuſtinianus vltimo ſupplicio vindicari iubet [i]. Iudicibusque curam caſtigandi ſeuerè demandat, propria nouella, & alia de ludo publicata ſanctione [k]. Pius autem ſummus ponti. anteà iurantem per capillum, vel caput Dei deierantem, vel alio modo blaſphemantem, clericum deponi vult, laicum anathematizari: at per alias creaturas iurantem, digna caſtigatione affici [l]. Pontificia quoque iura vltra canonicam ſtatuunt, vt huiuſmodi blaſphemi pecuniaria poena pro modo facultatum à iudicibus ſecularibus afficiantur [m]. Permittit iudicibus ſecularibus Franciſcus 1. rex Galliarum inquiſitionem & captionem clericorum blaſphemorum, dummodò poſteà remittant caſtigandos iudicibus ſpiritualibus [n]. Iure diuino ſpiritus blaſphemiæ, & cùm quis ex malitia potiſſimùm, & conſuetudine vel corruptela, blaſphema effutit, vix veniam vel in alio ſeculo obtinet [o]: niſi ſcilicet rectè poenituerit blaſphemus [p]. Et in Leuitico [q] lex, vt qui blaſphemauerit nomen Domini, morte moriatur, lapidibus opprimat eum multitudo populi &c. Dixit Heli filius ſuis, *Si peccauerit quis in virum, placari illi poteſt Dominus: ſi autem in Dominum, quis orabit pro eo* [r]? Proſtant in ſacra hiſtoria diuinæ in blaſphemos vltiones, quas verſibus his quidam concludit [s].

Impius occubuit gelidâ Maxentius vndâ [t]:
Putribus Herodes lendibus eſca fuit:
Perſica Iulianum blaſphemum ſica peremit:
Conſtricta pœnas Commodus ore dedit.
Merſit & in tumidas cæcum Pharaona ſub vndas,
Sicut & tu iuſta cade, Philiſte, cadis.

Lingua Nicanoris eo mortuo miſerè exſciſſa, qua tẽplum Dei maledixerat, & templo affixa: manuſq; , qua minatus templo blaſphematus, & qua in Iudæos pugnauerat; amputata [u]. Et vir Dei dixit ad regem Achab Iſraëlis [x]. *Quia dixerunt Syri, Deus montium ipſe eſt dominus eorum, & non eſt Deus vallium,*

a §. præterea, vt non iurat. cont. nata. in Auth. coll. 6.
b gloſſ. in § quibus ad plenum, in ver. ex diuerſi, in proœm. Pragm ſanct.
c ca. apoſtoli 2. 24 q 3. ca. qui peccat. 22. q 4.
d Luc de Pen. in l. omnes iudices, l. 3. de decur. lib. 10. C.
e Angel. de Clauaſ. in ſum. in ver. blaſphemia, nu 3.
f ca. ſi quis, 22. q 1.
g cap 2. de maledic. apud Grego.
h ca. ex pœnitẽtibus 50 diſt. ca. quicunque 51 diſt. c. 1 de bigã Hoſtienſ. in ſum. de maledic. §. blaſphemantis autem.
i § præterea, vt non iurat. cont. nata. coll 6.
k l fin. §. fin de relig. & ſumptib. funer. lib. 3 C. tit. 44.
l ca ſi per capillum. 22. q 1.
m c. 2. § fin. de maledi. apud Grego.
n Franc. 1. in conſtit. de execrationib. & blaſphemis.
o Matth c 12.
p can. iterum, 50. diſt. in cap. 2 § pen. de ſumm. trinit.
q Leuit. 24.
r 1 Reg c. 2.
s Iuſtinus Gobelinus Guarinus, in c. 4 pol. 05 Caroli 3 Cæſaris
t Ioh. Cuſpinian lib. de Cæſarib. in Conſtan. Mag. De hoc Nicep. Cal. libr 7. Eccleſ. hiſto. cap. 29. Et ex his Fridanci de eius interit.
u Machab. 2. c. 15. & 14 7.
x 3. Reg. 20.

vallium, dabo hanc multitudinem grandem in manu tua. Diſplicuerunt Deo blaſphemiæ, quas dixerunt ſerui Scenaſcherio regis Aſſyriorum: quamobrem &
8 percuſſit ex eis angelus Domini 185. millia, tempore Ezechiæ [a]. Non audebant etiam blaſphemiam nominare antiqui, ſed per ironiam benedictionem dicebant, vt in calumnia Naboth legimus, *Benedixit Naboth Deum & regem,*
9 *educite eum, & lapidate, ſicq; moriatur* [b]. Iudæi, qui Deum verum colebant, valdè hoc crimen execrabantur, vt dum blaſphemias intelligerent, obturarent aures, & ſcinderent veſtimenta ſua, vt ex lectione ſactæ paginæ paſſim obſeruatum eſt [c]: veluti ob res luctuoſas & maximè diſplicentes ſoliti erant facere [d]. Minatur Deus ob blaſphemias Moabitis filiorum Amon interitũ, qualem Gomorræ & Sodomæ [e]. Legem tulit Nabuchodonoſor, vt qui Deum Sidraci, Abdenagi, Azariæ & Miſaëlis blaſphemaſſent, occiderẽtur, & domus eorũ deſtruerentur [f]. Nec mirum videri debet, ſi ſeuera animaduerſio indicta ſit blaſphemis: nam ſi fures & latrones reliquiq́ue id genus morte puniũtur, aut plagis, quantò magis impij, qui Deum membratim diſcerpunt & blaſphemant, Iudæis deteriores [g], qui non comminuerunt Domini nec minimũ os? Iſti autem conſultò per membra & fruſta verbo, quia re non poſſunt, diſcerpere annituntur. Atque ſi conuitia in homines mortales dicta puniãtur, nonne æquum eſt impunè non abire qui diuinam offendunt tam ſceleſtè maieſtatem [h]? Hinc ſumpſit occaſionem necis Naboth Iezabel: nam calumniam
10 confinxit eum blaſphemaſſe Deum & regem [i]. Exemplum vltionis blaſphemiæ refert etiam Nicephorus [k], quod cõtigit etiam tempore Marci Cæſaris. Cùm enim quidam Græci & gentiles conuiuantes poſt prãdium blaſphemias plures in virginem Dei genitricem iactaſſent, cùm impietas illa innotuit, illi quidem debitas pœnas dedere, ædium autem, in quibus blaſphemiæ dictæ fuerunt, Dominus, à ſacris noſtris non alienus, tum quidem, quia caſus ita tulerit, periculum effugit. Non multùm verò poſt ei dormienti in ſomnis Dei genitrix aſtitit, cui diligentius ecquid, quænam eſſet percũctanti, poſtquam ipſe ſe eam noſſe profeſſus eſt, illa ei indignitatem contumeliarum in mentem reuocauit. Tum ille miſer, ſupplex illi eſſe, veniamq́ue delicti petere cœpit. Illa daturam ſe hoc ei, neque in præſentia ipſum ita morte pœnas luiturum promittere: vimine autem, quod manu geſtare videbatur, genua ipſius circumcirca veluti exarans circumſcribere. Id vbi factum, poſteà auolans non apparuit. At ille ſomno diſcuſſo membra illa, quæ vimine notata fuerant, ſtatim à reliquo corpore dirrupta inuenit, recenti ſanguine profluente, & in publicum productus, iuſtum omnibus iudicium promulgauit. Aliud exemplum
11 pueri, ob blaſphemias à dæmonibus rapti, narrat D. Gregorius [l]. Vidè & alia apud Vincentium in Speculo hiſtoriali. D. Chriſoſtomus [m] quid faciendum de iſtis blaſphemis, ſic expreſſit, *Quia de blaſphemia dictum eſt, vnam vos omnes petere volo retributionem pro concione hac atque ſermone, vt in ciuitate blaſphemantes mihi caſtigetis: & ſi quemquam in biuio vel foro Deum blaſphemantem audieris, accede, increpa: & ſi verbera is fligere oporteat, ne recuſes, ipſius faciem alapa percute, contere os ipſius, percuſſione manum tuam ſanctifica. Et ſi vlli accuſauerint, & in carcerem duxerint, ſequere: & ſi pœnas iudex pro tribunali repoſceret, dic cum libertate quòd regem angelorum blaſphemauit: ſi enim regem terræ blaſphemantem puniri oportet, multò magis illum contumelia afficientes. Commune crimen eſt publica iniuria, cuique licet accuſare volenti.* Hactenus D. Chriſoſtomus. Carolus 5. Maximilianus in cõſtitutione politica, edita in comitiis Vindelicorũ anno 1548. Germaniæ, tit. 1. c. 1. 2. 3. 4. acriter blaſphemos puniri iubet, & audiẽtes, nec accuſantes, & iudices vindictam conniuentes. Philippus 2. rex Galliarum [n] ſtatuit, vt ſi quis impietatis blaſphemiæ reus eſſet, in fluuium vel paludem citra mortem demergeretur: quod Tholoſæ ſeruare multoties vidi,

[a] 4 Reg. 19.
[b] 3. Reg. c. 21.
[c] Matth. 26.
[d] Numero. 14. Ioſue 7. Iudic. 11. 4 Reg. 2. & 5 6. & 19 Heſter 4. cum ſimilib.
[e] Sophon c. 2.
[f] Daniel. 3. cap. non inuenitur, 23. q. 4.
[g] Hoſtien. in Summa, de exceſſ. prælato §. clericus.
[h] auth. gazaros, de hæret. C
[i] 3 Reg. 21.
[k] Nicep. Cal. lib. 12. hiſto. Eccleſ. c. 33.
[l] Grego. lib. 4. Dialogo.
[m] D. Chriſo. tomo 5. oper. omn. 1. ad populum Antioche. & 5.
[n] Gaguin. in vita Philip. 2.

excepto reo vſque ad ſubuculam nudato cauea cancellata magna ferrea, trina merſione ita illũ caſtigantes. Philippus 6. Valeſius, blaſphemos in Deum, virginem Mariam, & diuos, cõſtitutione ſua primùm ad torquem ſeu numellas verſatiles publicè adiudicari voluit, à prima hora vſque ad 9. per menſem. Quòd ſi iteratò in crimen incidiſſet, ad eaſdem numellas verſatiles retracto ſtatuit die nundinarum coram frequenti populo, ſuprema labra findi ferro candente, vt dentes appareant: tertia vice, labium inferius: quarta, abſcindi vtrumque labium: quinta, linguam, vt per eam, per quam peccauit, torqueatur. Idem ſtatuit paucis immutatis Carolus 7. & Franciſ. 1. & Henrichus II. aliíque reges, vt ex eorum conſtitutionibus de blaſphemis apparet, quas colligit Nicolaus Boerius [a]. D. Ludouicus rex Galliarum etiam, ſi qui numinis, diuorumque nomen nepharie aut iureiurando, aut execrando vſurpabant, eorum fronti candenti lamina notam inuri voluit, vt refert Paulus Aemil. [b] in eius vita Fuerunt aliæ conſtitutiones regiæ, quæ antequam ad pœnam corporalem perueniant, prius per multas non valdè execrabiles blaſphemias tentant emendare. Graues tamen, quæ hæreſin cõtinent, mortis pœnam expertæ ſunt ſæpè in Gallia, quandiu valuit in ea ius. Vt placita ſupremorum ordinum & ſenatuum ea de re habita docent [c]. Supereſt autem huic tractationi, [d] conſiderandum eſſe num periurijs iſtis & execrationibus quis aſſiduus fuerit, vt ſeuerius veluti pertinax corrigatur. Item num iracundia nimia, quæ ad dementiam accedit, an dementia, blaſphemias pronunciauerit, vt tũc leuius puniatur, caſtigetur tamen. Quia quod iracundia pronunciatur in execrationibus, in ira ſolet originem habere: dementiam autem excuſare rectè quidam putant [e], non iram [f]. Sicuti nec ebrietatem [g]. Nam etſi mitior pœna interdum delicto commiſſo per ebrietatem imponatur [h], in alijs tamen excuſatio ebrietatis culpam nõ minuit, ſed auget. Vitium ebrietas eſt, & vix permittit eccleſia orare pro ijs, qui in ebrietate moriuntur [i]: vt nec pro ijs, qui ſeipſos occidunt [k]. In ſumma, ſi probè de hoc crimine, vt de alijs, velis iudicare, conſidera ex noſtra methodo res ipſas, videlicet blaſphemias ipſas, num atroces leuioresue ſint, ſubinde perſonas, quę ſint, num errones, perditi homines, integræ vitæ, hæretici &c. Poſtremò negotium, qua mente dictæ prolatæue ſint, in qua cauſa, in ludo, in contentione, in ira, in furore, conſultò &c. Deiteratio ad blaſphemiam leuiorem pertinet, quæ eſt conſuetudo peſſima pro leuiſſimis aut nihili rebus, inuocandi in teſtimonium Deum aut diuos, aut iurare per cœlum, per terram, & alia, quæ Deus prohibet in ſpecie [l], & ne nomẽ Dei in vanum ſumatur [m]. Deierabant mulieres antiquorum per Herculem, abſtinebant enim ſacrificio Herculaneo: viri per Caſtorem. Cuius rei rationem ferre non facilè eſt. Ædepol autem, quod iuſiurandum per Pollucem eſt, & viro & fœminæ commune eſt [n].

[a] Boer. deciſ. 201. num. 15. & ſeq.

[b] Paul. Aemil. libr. 7. hiſto. Franco.

[c] Pap. lib. 3. Rapſod. Arreſto. tit. 2. ar. 1.

[d] argum. ſi quis ita rogatus, 2 q. 3. (ſi non roganti), C. de iniur.

[e] l. infans, ad leg. Cornel. de ſicar. in P. cam. ſi mihi lib.

[f] Hoſtien. in ſum. de maled. verſ. hoc autem, Lud. de Pen. l. omnes prætor. 4. col. verſ. 3. quæritur, de Carol. lib. 10. C. Videndi hac de re ſcitè Barth. Diaz in pract. caſtror. Iodocus Dishoudet. in praxi, & in Enchiridio cauſar. criminal. Nicol. Iacobus de Mora Albanus, conſ. 44. interpre. & Bartholus, in l. 2. de maiſtat. Lud. de Pen. vbi proxime.

[g] l. omne delictum, §. per vinum, & ibi Bart. & Iaſon. in Authen. ſed hodie, C. de ſacroſanct. eccleſ. & vbi Abb. in cap. ſi quis ſuadente, 22 q. 4.

[h] ea plectuntur, & can. ſi non licet, 22 q. 5.

[i] D. Matth. c. 5. D. Laſco. in Exod. c. 20.

[k] Gellius, lib. 12. cap. 6.

[l] Deut. 6.

[m] Exod. 20.

[n] Plutarch. in Quæſtionibus Romanis.

De Simonia, & Simoniacis. Caput 13.

In decreto Gratia. per 7. q. cauſæ 1. Et lib. 5. Decreta. titu. 3. Lib. 5. Extrauag. com titu. 1.

1 *Simonia crimen læſæ maieſtatis diuinæ, & hæreſis.*
2 *Simonis Magi impoſtura, & prodigia.*

Iman

Incantationes Simonis Samaritæ mira. eod.

3 Simoniaci vnde dicti. Et Giezita qui.

4 Simonia inter crimina grauissimum.

5 Auaritiæ radix peßima simoniæ, & aliorum.

6 Ambitus similis simoniæ.

7 Simonia quid: & duplex, mentalis & realis.

8 In simonia quomodo res considerandæ.

9 Simonia in quibus committatur, & nu. 10. 11. 12. 13. 14.

10 Benedictionis vsus, & quomodo in nomine Dei Tetragrammaton fieret.

11 Simonia non est, aliquid ex laudabili consuetudine pro spiritualibus sacerdotibus porrigere alia tantùm causa, quàm nundinationis.

12 Pro consecratione aliquid accipere simonia.

Chrismatis nomine à presbyteris accipere, simonia est. eod.

13 Vicariatus, vel alicuius administrationis ecclesiasticæ nomine dare, simonia.

14 Religionis vel canonicatus ingrediendi causa aliquid petere, vel conuenire simonia est, aut pro pacto exigere. & 16.

15 Religionem ingredi inconsulto principe aliquando non licuit in Francia, quare.

17 Electio simoniaca est, si pro suffragio seu voce detur ab electo, vel ab aliis etiam electo inscio: & quando, si ab aliis detur, non noceat electo. & nu. 29.

18 Beneficium quando, simoniacè dicatur possessum.

19 Beneficium litigiosum si transactio facta de eo sit, quæ censetur simoniaca, tamen non vacat per simoniam.

De beneficio valet facta amicabilis compositio, etsi non valeat transactio. eod.

20 Beneficiorum permutatio cum pacto, nisi fiat sub beneplacito superioris est simoniaca.

21 Simoniacus est, qui in beneficio litigioso corrupit iudicem, qui quid habendi causa nominationem, aut electionem, qui pecunia accepta renunciat nominationi vel electioni.

Recipiens à publico delinquente, ne pœniteat, vel à pœnitente, vt absoluatur. nu. 22. & homagium pro spiritualibus faciens &c. 23.

24 Simoniacis in personis quid considerandum, & de eorum intentione.

25 Simoniani faciunt pro spiritualibus dare munus, fauorem, pretium, preces.

26 Beneficium pro stipendijs debitis conferre, simonia est.

27 Beneficium conferre proximis, quando simoniam habet vel non.

28 Patronus filium idoneum præsentare potest.

30 Simoniaca duplici modo, vel quia simoniaca ideò prohibita, vel quia prohibita, ideò simoniaca.

31 Simoniæ commissæ plures pœnæ. Excommunicatio, sacramentorum priuatio, collationis vel simoniacè factæ nullitas, priuatio ipso iure beneficij. & 32 & 35.

33 Beneficium per simoniam adeptum impetrari potest ante declarationem simoniæ. & 34.

34 Beneficium per incapacitatem possessorio impetrari in Gallia nequit ante declaratam incapacitatem.

35 Beneficio simoniacè prouisus etiam si insciò, si simonia facta sit, debet illud eiurare in conscientia. vide & 40.

36 Simoniacè beneficium possidens quomodo purgare possit simoniam.

37 Simonia in ingressu religionis commissa quomodo puniatur.

38 Simoniacè data vel accepta non restituuntur danti, nec remanent apud accipientem, sed dantur ecclesiæ, in cuius iniuriam simonia fit.

39 Renunciatio simoniacè facta quomodo improbanda.

41 Simoniacis in beneficijs à quibus dispensari potest.

42 Beneficij litigiosi concordia, aut non litigiosi permutatio quomodo fieri debeat.

43 Simonia quæ locum non habet in curia Romana, & quæ habeat.

44 Beneficiorum taxationes curiæ Romanæ, & bursales regulæ cancellariæ & annatæ in Gallia sublatæ.

45 Concordata quatenus non ſeruanda in Gallia.
46 Simoniacè beneficium viuentis aſſecutus, vt puniatur.
47 Simoniacè ordinantis & ordinati pœna.

a ca ſi qui's, § porrò, 6. q. 1 ca Iaroe, 1. q. 3 ſi quemquam, l. 29 de epiſc. & cler. C.

b d. ca ſi quis, § porro, & ca ſi 6 q. 1. ſicut ibi, v. pe. de ſimo.

c ca. quicumque, cū 2. ſeq. 1. q. 1. can cum. ſiquat, can. presbyter, ſi pecuniam, eod. c quoties, de ſimonia.

d in d. § porro, & ca. ſi § ſed cum omnia, 6 q. 1.

e ca qui ſtudet, 6 q. 1.

f Iammatis, l. 6. C. de hæret. etc.

g Actum, 2. ca reprimuntur, 3 q. 1.

h de actis omnium, præter & vita & mortе Simonis Magi, Nic. phor. Callist. lib. 2. c. 27 ſtrinx. lo. hæretes, c. 20 Aldas, lib. 1. hiſtor. ejus dem Clem. in lib. recognitio.

i 4. Rev. 1. d. ca qui ſtudet, 2 q. 1.

k c. 1. de ſimonia, de ſimonia.

l c. penult. 32 §. pen. eodem. 81 q. 3.

m anth. gazaros, de hæret. C. c. vergentes, eod. apud Gregoria. ſicut qui eccleſiam, 17 q. 4.

n l. Manichæos, C. de hæret.

o § nullus, de rer. div. l. 1. inter ſtipulantem, § ſecund. de verb. obl. § idem iuris, de act. tit. ſtipul. l. 2. c. ſi me, 19 q. 1. ca. ſi quis, § ſi ante, ca per diuiſiones, § ſi eta eod. tit.

p ca. ſi quem, § nunc autem, 50 diſt.

q ca. cum ſignaſſet, 1 q. 1.

r c. ſicut, de ſimonia, 6. de Ex. o. 2. § f. eod. tit. in 1. ar. 60

s de auaritiæ, de ſtab. ap. Greg. vide pertota 2. auari, ca ſicut, 47. diſt. & Eccleſ. c. 10.

t ca. de idolatria, 22 q. 1. D. Paul. ad Coloſſ. 3. ca. cùm omnis, & ca. ſunt ſi gitur, 1 q. 1.

v hæc hactenus colligi poteſt ex glo. in ſumma 1. q. 1. & ca qui ſtudet, eod q. 1. & iam ſuprà vide apud Hoſtienſ.

x ca. qui ſtudet, 1. q. 1

SIMONIÆ crimen ad exemplum criminis maieſtatis accuſationem habet [a], etſi in pœna differant [b]. Et qui in ſimoniæ labem incidunt, hæretici habentur [c], atque vt hæretici accuſantur [d]. Et nomen ipſum ſimoniæ, quod ſectam ſignificat particularem ab eccleſia catholica, per ſe docet hæreticos eſſe ſimoniacos. Siquidem ab authore erroris, ſimoniaci dicti ſunt [e]: vt reliqui hæretici, & ſchiſmatici. Montaniſtæ, Manichæi, Priſcillianiſtæ, & eius farinæ alij nebulones [f]. Simon, Magus quippe, vt in hiſtoria recenſetur apoſtolica, primus tentauit gratiam habendi & dandi Spiritũ ſanctum mercari ab apoſtolis per manuum impoſitionem, & operandi ſacra miracula: accepitque ob ſceleſtam hanc pecuniæ oblationem & perditam mentem reſponſum ab eis, pecunia tua tecum ſit in perditionem, quòd exiſtimaſti donum Dei per pecuniam poſſidere [g]. Addictus enim is impiiſſimis magicis artibus, exiſtimauerat prodigia & incantamẽta, quæ callebat dæmonica, ſacris miraculis coniungenda pretio, vt homines in ſui maiorem traheret admirationem, quam etiam Claudius Cæſar & populus rudis veneratus aliquando eſt, donec illius artes confuſæ & patefactæ Dei virtute à beato Petro fuerint. In cuius victoria plures fuerunt quoque ab errore reuocati. Tantùm enim ille Samaritanus Simon præſtigiis dæmonum in peius profecerat, vt ſe pro Deo iactitaret, & filium Dei Chriſtum. Ludicra quædam, quæ vulgares dementabant, addens. Videbatur enim illum ſtatuas per ſe ipſas iubere mouere, vaſa domeſtica ſeipſa tranſportare, ipſe flammas ſibi circumdans non videbatur, ferebatur in aëre, ex lapidibus fuco facto panes reddebat, draconis formam induebat, in aurum ſe totum transformabat, fores probè occluſas recludebat, medebatur incurabilibus vt putabatur morbis: & alia plura, quæ illi nomen impoſtoris ſeu magi dederunt, & quæ parùm aut nihil illi profuerunt, quin ſuo ſcelere detecto miſerè interierit [h], remanente tamen ſua nundinationis ſpurciſſima nota, quam qui ſequuntur ſimoniaci dicuntur. Atque eo nomine quoque, & qui diuina dona pretio diſtrahere amoliuntur, continentur: qui Giezitæ, à Giezi authore primo venditionis diuinorum appellati ſunt [i]. Grauiſſimum inter crimina delictum ſimoniæ habitum eſt [k], vt cætera crimina eius comparatione pro nihilo reputentur [l]. Quia grauius ſit æternam, quàm humanam offendere maieſtatẽ [m]. Et qui in terrenum omnem publicam committit, in omnium fertur iniuriam, crimen ſi patrat publicum [n]. Sed & in hoc ſimoniæ ſcelere ſacrilegium intercedit & impietatis, dum ea quæ pretium nullum æquale recipere poſſunt, non ob eo & vili precio quis in commercium pertrahere nititur: cùm ea quæ diuini iuris ſunt, humano non poſſint pretio & commercio acquiri [o]. Auaritia radix eſt iſtius criminis, ſicut & aliorum plurium, ex quo in eccleſiam Dei irrepſit [s]. Et proinde peſtifera dicitur radice orta ſimonia [q]. Et ſtatim vbi apparere incipit eliminanda [r]: ne lues reliquum corpus inficiat, neúe ab hac ſimoniacus in alia tranſeat peccata, vtpotè cæcus iam cupiditate redditus [t], & auaritia idolorum ſeruus effectus [v]. Putant communiter interpretes idipſum eſſe ſimoniam in ſpiritualibus, quod in officiis ſecularibus ambitus. Simonia porrò eſt voluntas, mediante pretio, vel factione ſeu fauore illegitimo, conſequendi, emendi, vel vendendi ſpiritualia ſacra, vel ſpiritalibus huiuſmodi annexa [x]. Hæc duplex, mentalis vna [y], & quæ ad actum peruenit alia. Mentalis, quòd pertinet ad Deum, qui falli non poteſt, pœnam diuinam expectare debet, dum quis ſine factione ea nihilominus

ſpiri

ſpiritualia dat ſacra, vt temporalia conſequatur: vel contrà, ſi temporalia, vt percipiat ſpiritualia Eccleſia tamen hanc non punit, quia de occultis non iudicat[a], & niſi quatenus in actum peruenit[b]. Et paria non eſſe, & non apparere, in hoc caſu habentur, in iudicio humano[c], quod de alia tantùm agit.

8 Itaque in ſimonia conſideramus res, ex quibus vel in quibus ſimonia committitur: videlicet quòd ſint ſpirituales & Dei beneficia, vel quæ ad cultũ Dei, vel eius rem pertineant: cum rebus temporalibus, quæ cum his permutantur. Item cum his perſonas quæ interueniunt, à quibus fit ſimonia. Et negotium quod geritur, & ad quem pertineat factum ſimoniacum, & intentio negotiantium in iſtis. At quare hæc conſideranda ſunt, docebit pœna

9 ſimoniacis impoſita. Res ſimoniacæ habitæ ſunt, primùm pro benedictione nuptiarum, vel aliarum rerum, vel pro exequiis mortuorum, quippiam temporale cum pactione vel conuentione accipere. Et nolle niſi dato pretio

10 benedicere[d]. Quia benedictiones inter ſacra & ſpiritualia ponuntur, cùm non fiant niſi inuocato Dei nomine, & ſacerdos ſit qui inuocat, Deus autem benedicat[e]. Et ſcribit Rabi Moſce Aegyptius filius Maimonis[f], ſacerdotibus Hebræorum tantùm licuiſſe pronunciare nomen Tetragrammaton יהוה, quòd deberent populum benedicere per ſcem hamephoraſe, id eſt, per nomen Dei expoſitum, 12. vel 42. literarum, quod ex prædicto nomine quadriliteto naſcitur[g]. Fiebatq; hæc benedictio per ſacerdotes, tribus digitis ambarum palmarum erectis, & duobus depreſſis, ad deſignandam perſonarum in vna eſſentia diuinitatis trinitatem[h]. Docet & benedictiones pendere à ſolus Dei authoritate exemplum Balaam[i]. Item & manus impoſitio, quæ cũ orationibus ſacerdotum fit[k], benedictionem habet. Accedit quod Dauid de forma benedictionis ait, *& non dixerunt qui præteribant benedictio Domini ſuper vos, benedicimus vobis in nomine Domini*[l]. Inde quoque ſimoniacum ha-

11 betur, pro manuum impoſitione quippiam repoſcere[m]. Laudabilis tamen conſuetudo, qua receptum eſt aliquid pro ſuperioribus rebus & ſimilibus, ſacerdotibus porrigere, improbanda non eſt: quinimò laici eam ſeruare cogendi ſunt, cum nota hæreticæ impietatis, ſi contradicant[n]. Neque ad ſimoniam pertinent, quæ alio animo, quàm nundinationis & commercij dantur & accipiuntur à ſacerdotibus, & iis qui diuina beneficia nobis diſpẽſant: veluti, ſi in alimenta & ſumptus qui ab eis fiunt in cura & ſolicitudine viſitationis, vel auxiliario nomine præbeantur temporalia[o]. Dominus eſt mercenarius mercede ſua[p]: & qui altari ſeruit ex eo viuere debet[q]: non alligandũ os boui trituranti[r]: & qui ad onus eligitur, repelli nõ debet à

præmio[s]. Nec minus gratis iudex facere dicitur, qui ſportulas accipit[t].

12 Secundò, & ſimonia dicetur, aliquid dare pro conſecrationibus epiſcoporũ, benedictionibus abbatum[v], pro eccleſiarum conſecratione, excepta procuratione[x], pro ordinationibus clericorum[y], pro chriſmate eccleſiis diſtribuẽ-

13 do, abolita contraria penitus conſuetudine[z]. Pro miniſterio eccleſiaſtico ſeu vicariatibus exercendis[a], pro abſolutione excommunicationis danda aliquid petere[b], pro ſigillis, quæ vocantur paſtella, literarum ordinationum[c]: pro quibuſcumque recipiendis ſacramentis[d], vt pro baptiſmo, & confirmatione[e], pro euchariſtiæ præbitione[f], & ſimilibus. Pactum omne

14 de dando aliquo pro ſpiritualibus[g]. Et proinde prohibitum vt ſimoniacum, ex pacto pro ingreſſu religionis ſeu monaſterij quippiam petere vel ſtipulari: nulla prohibitione facta de oblatione libera[h], quæ ſpontanea non improbatur. Improbatur tamen, ne pro paſtu ſeu conuiuio quædam non oblata, in receptione ſeu imitatione canonicatus vel regulæ monachalis[i]. Neque in contrarium admittitur fucus paupertatis monaſterij, neque diſtinctio ſexus, monaſteriorum mulierum & virorum[k]. Quamuis D. Thomas non improbet morem recipiendi pro ingreſſu monaſterij, ſi monaſterium paupertate

a c. à nobis, de ſent. ex. ô. c vni § cùm enim, vt eccleſ. benefi. ſine quæ dominar. conf ea. cõfeſſi ſit, 2. q 4.
b c. extitit, 2a & 6. ſi de ſimo.
c l. in lege, de cont. empt. ff.
d c. ſiam nobis, 29. & c. cùm in eccleſie corpore, de ſimo
e ea dictum eſt, 2. q. 1 Numero 6.
f Rab Moſch. Aegyptius 61 e prima pars libri more.
g Galati lib 10. cõtra dæ. c 2.
h Rab. Moſc. in proximo citato loco. Numero c. 22. 23. & 24
i ea manus, 1. q 1.
k Pſal 128.
l c. 1. de ſimo cum epiſcopum, 1 q 2.
m c. ad apoſtolicam, 42 de ſimo ea. quæ ſitum, 1 q. 1.
n ea ad eccs, 1. q. 1. vbi late hoc explicatur, c tua nos 26. etſi quæſtiones, de ſimo.
o D Luca, 10. & 15. D Matth c 10 1. ad Timo 5 ea eccleſi 9, 21 q 1. c. cùm ex eſſi. 1, de præſc.
p c cùm ſecundum apoſtolum, de præben ea. ex his, 12. q 1.
q Deute 25 1 ad Corinth. 9.
r dicæ. cùm ſecundũ, & ea. charitatem, 12 q 2. ea quicunque, ea ec. leſiaſtic. 23, ad q 2. l. vlt. § pro ſecundo, de rad. tol. C.
s l. ſi. habitatio, de off. proconſ. ff. c. cùm ab omni, de vit. & hon. cleric
t c. 1 & ſicut pro certo, de ſimo
v c cùm ſit Romana, eod.
x d. c. 1. & c ſicut pro certo, & ea ex mu 15, ea. res eccleſiæ, ea. ſi quis præſbyter, 1. q. 3. ea. ordinationes, 1. q 1
y d c ſicut pro certo, & c ea quæ, 15. & c. in tantum, de ſimo.
z c. ad noſtram, & c. conſuluere, 16. de ſimo.
a c. ad aures, 24. eod.
b c 1 § 1. eod ea ſi quis obiecerit, 1 q. 3.
c ea dictũ eſt, & ea. quicquid, 1 q 1.
d ea. baptizandus, ea. quicquid, ea placuit, & can vt nullus, 1. q. 1.
e d ea dictum eſt, 1. q 1.
f c. fin. de pact.
g c. tua nos, 54. de ſimo.
h

i c. veniens, 15 c Iacobus, de ſimo. ea ſi quis obiecerit, & ea fin. 1. q 1. k c. quoniam ſimoniaca, c. 40. de ſimo.

pre

præſtatur[13], & eius opes non ſufficiant recipiendis: cui tamen aduerſatur
a d.quoniam. conſilium generale[a]. Melius enim eſt non recipere ſupra facultates, ſi eas
inſufficientes arbitratur, quàm impingere in ſimoniam, aut malum facere,
vt inde euentat bonum: bonum enim benè fieri debet, vt prouit. Fuerunt 13
b Beat Rhena. lib. 2. rer Germanic. aliquando & detectæ alicubi artes, vt ait Beatus Rhenanus[b], quibus qui
opibus pollerent à callidis monachis circumuenirentur, & eos veluti piſces
in naſſam pellicerent: vt fuerit ideò lex Francica lata, ne liceret inconſulto
c Auſter in additam. cap. Inhibemus de iudic. principe ſe addicere monaſterio. Auſterius[c] ſcribit, nihilominus valere ſta- 14
d ex communi opinione, & cap. ſua parte, de conſtitu. tuta eccleſiarum, vt pro receptione in eccleſiam præſtetur modicum quip-
e Guido Pap. deciſ. 210. piam, vt cappa, lectus, vel aliud modicum in vtilitatem & refectionem ec-
f Baldus ſi quem quam, de epiſc. & cler. cleſiæ, non autem in priuatam vtilitatem canonicorum, ex ſententia Ho-
g Matthæus, & cæteri, de ſimon. penult. de elect. in 6. ſtienſis[d]. Reſoluit tamen Guido Papæus[e], non poſſe valere pactum, vt quid
h vni. § ſi vt eccleſ. bene ſimoniaca dimi. confer. detur pro ingreſſu monaſterij, tanquam ſimoniacum. Citat & Baldum[f], qui
i d. nobis, & c. ſi cui tuis literis, de rer. permu. hanc diſcutit in vtramque ſententiam. Vt & beneficia conferre retenta por- 15
k c. ex inſinuatione tua de rer. permu. eod. tione, ſimoniacum[g]. Inter ſimoniaca quoque connumeratur, aliquid pro- 17
l c. nihil cum gradem. de pact. mittere vel dare pro ſuffragio electionis[h]: niſi ab inimicis electi, vel eo re-
m ibi Abb. clamante ab aliis detur vel promittatur[i]. Similiter ſimonia pro beneficio 18
n conſtitutus, c. ſuper eo, c. præterea, de tranſact. conſequendo largiri vel promittere[k]: eiurare ſeu renunciare beneficium
o tranſactio, C. eo plura in conſilio, quod dicitur eo eſtatum, c. ex ratione, de tranſact. pecunia accepta[l]: pactum pro eo vel aliis ſpiritualibus facere[m], potiſſimùm
p c. nihil cum gradem. de pact. tranſigere de beneficio & ſimilibus[n]. Quia tranſactio fieri non poteſt, niſi
q d. c. nihil cum gradem. de pact. aliquo dato vel retento[o], vnde ſimonia. Hic tamen dignum obſeruatione 19
r c. nihil eſſent, c. 22. de præbend. arbitror, beneficium litigioſum, de quo tranſactum eſt, quamuis nulla ſit
s c. cùm primùm, de pact. c. cum olim, & frequenter, de rer. permuta. tranſactio, non ideò vacare, ſed litigij cauſam priſtinam reſtitui, & rurſum ſe-
t glo. ibi. venientes, 1. q. 3. Panor. & Præpoſ. in c. ſi quis abbatem, de ſimon. idem Panor. in c. ex ratione, de tranſact. & Abb. in c. ex parte, de rer. permut. & Ruf. tract. de pact. poſſeſſ. num. 170. cundum eam agi[p]. Sed & receptum eſt, non improbari concordiam de be-
v c. de hoc, de ſimon. Bithar. qui ſimoniacè in cap. ſi clerici, col. pe. 3. vol. antiq. neficio, ſi amicè & gratis fiat de lite[q]: vnde amicabilis dicitur compoſitio.
x c. cum clerici & ibi Panor. 3. notab. de conſtitut. c. Ayma, in comment. ad concord. & ad rubr. de conuentionib. approbat. in vet. pactionib. Imò ſi in arbitros de controuerſia compromiſſum ſit, pro bono pacis valet 20
y c. p. nemo presbyterorum. de ſimon. eorum ſententia, quæ pro beneficio ceſſo ſtatuit alterutri penſionem an-
z c. ea diligentia, c. 17. eod nuam[r]. Item ſimoniaca dicitur permutatio beneficiorum, cum pactione
a clerici, 3. de pœn. aliqua vel conuentione interueniente, niſi in ea reſeruetur voluntas & au- 21
b c. ſi de rer. permut. thoritas ſummi pontificis[s], vt paulò poſteà in pœnis dicetur. Pro ſimoniaco
c c. & ſi ordinis, & c. ultra nos, de ſimon. ea quæ d. c. 7. & is habetur, qui de beneficio contendens & litigans, corruperit iudicem,
d d. c. & ſi quæſtiones, & c. ultra nos, & ea quæ ex, & c. ſi quis obtinerit, 7. q. 1. propter connexitatem cauſæ[t]. Et qui laico dedit pecuniam, vt à principe
e Violet. d. off. proconſ. in fi. l. plebiſcitum, de off. præfi. fi. obtineret epiſcopatum aut abbatiam, vel ad eas vel ſimiles nominationem[u].
f ea ſunt nonulli, 7. q. 1. Sic & is qui pecunia accepta renunciat nominationi, vel electioni de ſe fa- 22
ctæ, vel contrà, ſi det vt ſuffragia aucupetur[x]. Simoniacum quoque recipe- 23
re emolumentum temporale à quocumque publicè delinquente, vt epiſco-
po, vel eius adminiſtris peccatum celet: vel vt non pœnitentem reconciliet:
vel verè pœnitentem à reconciliatione remoueat[y]. Si quis pro conſequen-
dis ſpiritualibus hominium ſeu homagium faciat[z], pro corrigendis exceſſi-
bus & criminibus puniendis à laicis aut clericis pecuniariam pœnam ac-
cipere, & pecunia accepta in eccleſia permittere pſallere[a]. Permutare tem- 24
poralia cum ſpiritualibus[b]. In perſonis à quibus ſimonia fit, conſideramus
intentionem, & cuius cauſa committant. Nam non datum vel acceptum
facit ſimoniam, ſed ſi detur ea intentione, vt accipiantur ſpiritualia: vel ſi
quis det ſpirituale pro remuneratione temporalis rei, & cum pacto[c]. Exiſti- 25
mant inter temporalia, quæ pro ſpiritualibus data faciunt ſimoniam, inter-
pretes, pretium ſeu emptionem, munus, fauorem, preces. De pretio & pa-
ctionibus expedita res eſt ex iam dictis. De munere quoque, in quo quanti-
tatem modicam etiam excuſare ſimoniam dicunt, & contrà arguere, ſi ma-
gna[d], adhibito moderamine, quo in cenſendis largitionibus ſeu xeniis in iu-
dices vtimur[e]. Dicitur hîc tamen ſimonia, ſi eo animo beneficium confera- 26
tur famulis, vt loco ſint ſtipendiorum debitorum, vel vt ſtipendia debita re-
mittant[f]. Quod & deteſtabile viſum eſt, vt & ſuis, vel nobilium indignis
famulis ad gratiam dominorum conferre, vt qui hoc fecerint, Antichriſti di-

cantur

cantur[a]. Dignis tamen famulis, ſemota omni pactione vel remunerationis
27 ſpe, non eſt improbatum[b]. Exemplo ſimili, ſimonia iudicatur conferre beneficium fauore vel amore humano, ſeu proximitatis habita ratione[c]: contrà, ſi ſemota humana omni affectione conferatur proximo idoneo, vt
28 extraneo. Quo caſu magis laudandus, quàm vituperandus venit collator[d]. Vt & patronus ad eccleſiam vacantem rectè præſentat filium idoneum, & capacem muneris[e]. Quia cæteris paribus, quis potius ſuis, quàm extraneis benefacere tenetur[f]. Neque quiſquam vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed eam fouet & nutrit[g]. Cauere tamen oportet epiſcopos, ne hoc prætextu fucum Deo, qui cuncta nouit, facere velint, ne incidant in titulum de filiis presbyterorum: néue ſucceſſionem hæreditariam in beneficiis admittant, aduerſum ea quæ iam prohibita fuêre[h]. Nam[i],

Vltra Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,
Qui Curios ſimulant, & Bacchanalia viuunt.

29 Inuoluitur crimine ſimoniæ non ſolùm qui ſibi acquirit ſpirituale, vel dat vetita, vt habeat ſpiritualia, vel ſi ipſe dat: ſed etiam & is, cuius nomine, & in
30 cuius vtilitatem hæc nundinatio fit, vel ſciente vel inſcio eo facta eſt[k]. Cæterùm conſiderant iura noſtra & rationem prohibitionis ſimoniæ duplici modo. Quippe quia ſimoniaca quædam dicuntur, quòd vetita ſunt, vt ſimoniaca: alia vt ſimoniaca prohibita ſunt, quia ſimoniaca eſſent ſui natura[l]. Quæ omnia propius diſcutienda ſunt, ad pœnam ſimoniæ legitimam con-
31 ſtituendam, propter quam ſuperiora adiecimus. At pœna non vnius generis eſt, ſed pro modo facti & negotij varia. Prior eſt excommunicatio[m]. Atque ipſo facto hanc incurrunt, quicunque ſimoniam manifeſtam aut occultam committunt, aut conſentiunt, aut mediatores fiunt, cuiuſcumque ſint dignitatis aut poteſtatis, à qua abſolui nequeunt ab alio, quàm à ſummo pontifice, vel per alium in mortis tantùm articulo[n]. Et laicus vltra excommuni-
32 cationem, ſacramentorum declaratur exſors. Suntque ſimoniacè factæ electiones, confirmationes, prouiſiones, & aliæ diſpoſitiones nullæ, in eccleſiis, monaſteriis, perſonatibus, officiis eccleſiaſticis: neque ius aliquod prouiſo acquiritur, nec fructus ſuos facit[o]. Quod intelligendum dicunt, ſi ſimonia realis interuenerit, nempe ſi aliquid datum vel acceptum ſit: non ſi ſolæ preces interueniant, quia illæ in dubio non faciunt ſimoniam in hoc ſeculo
33 pumibilem[p]. Obſeruandum quoque hic eos, qui ſola conuentione ſimoniã committunt iure communi antiquo, non dici priuatos ipſo iure beneficio, ſed priuandos per ſententiam[q], vt de occulto ſimoniaco quoque traditum eſt[r]: præterquam ſi realis eſt ſimonia[s]. Et conuentione ſimoniacum interim habere coloratum quidam putant, ad antiqua iura reſpicientes, titulum, vt periuros, homicidas, & alios, de quibus meminit Innocentius[t]. Iure tamen nouo, grauitate ſimoniæ acutius perpenſa, & frequentia delicti perniciosè germinante, ſimoniaci ſiue conuentionales, ſiue reales ſunt, ipſo iure priuati dicuntur beneficiis[v]. Et ita beneficium ſimoniaci ipſo iure vacat, & poteſt impetrari ante declarationem ſimoniæ, quæ fieri poterit poſt impe-
34 trationem, iuxta c. cùm ſecundum. de hæretic. in ſex[x]. Nec puto conſtitutionem Gallicam in Aureliacenſibus comitiis latam, anno 1561. dum articulo 4. inhibet ordinariis collatoribus, iure deuoluto conferre beneficia per incapacitatem poſſeſſoris, priuſquam incapacitas fuerit declarata, intelligi de incapacitate, quæ per ſimoniam fit, ſed de incapacitate alia quæ eget declaratione, quando titulum coloratum qui poſſidet videtur habere: quia quis titulo ſimonia commiſſa, ipſo iure[y] priuatur. Et qui beneficium per ſimoniam etiam per triennium vel amplius poſſedit, non poteſt iuuari regula, de pacificis poſſeſſoribus, quamuis per triennium ante commiſſam ſimoniam
35 poſſederit[z]. Ita electus ſimoniacè non dicitur titularius verè: & proinde

etiam

[a] ca. peruenit, 1 q. 1.
[b] c. cùm in cunctis, de electio.
[c] d ca. ſuper nonnullis, & c. ſciant, de æta. & qualit. c. vni. §. in omnibus, in ver. carnaliratem, vt eccleſ. benef. ſine qua. dimin. confer.
[d] ca nõ ſatis, 86 diſt. plo. & DD. in c. 1. de cohabita. cler. & mulie. expreſſ. in ca. filium, 1. q. 1. c. dilectus, & ibi Panor. in 3. nota. de præb. Panor. Ioſ. in conſi. 56 incipiente Ieſus, vol. 2.
[e] ea. ſorores. conſulunt, de iure patro.
[f] d ca non ſatis, 86. diſt. ca omnino, 32. diſt.
[g] D. Paul. ad Epheſ. 5. ca nõ aliter. mus, 23 q. 4.
[h] c. tranſmiſſa, & c. ad extirpandas, de fil. presbyter. c conſultat, de iure patro. ca. apoſtolica, 1. q. 1. c. accepimus, de pact.
[i] Iuuenal. Sat. 2.
[k] c. nobis, 27. & c. Matthæus, 23 de ſimo. c. cumana, c. eccleſia veſtra, de elect. & glo. in c. ex parte, in 1 de offi. deleg. in ver. dimittere, Panor. in c. 1 num. 5. & 6 de ſimo.
[l] ca quicumque ſacros, & ca qui ſtudet, 1 q. 1 c. ſicut ſimoniaca, & c. 2. §. ſi de ſimo.
[m] c. 2 §. 1 & §. ſtatuẽtes, de ſimo. in Extra. com.
[n] ca. 2 & ca. ea quæ à ſanctis patribus, 1. q. 3.
[o] c. tua, & Felin. in c. cùm eſſent, de ſimo. late Gomeſ. in regu. Cancell. 8 com. de trien. poſſeſſ. q. 32.
[p] ca presbyter, ibi, priuetur, 1. q. 3.
[q] c. 2. de conteſt. c. ſimoniacum, de ſimo.
[r] D. Guiliel. in ſuis Deciſ. 111 de condit. deciſ. 5.
[s] Innoc. in c. cum noſtris, de conteſt. præb. ita & tradit Gomeſ. in prox. citata reg. de triẽnio poſſeſſ. q. 32. in 2. prime, limita.
[t] c. 2. de ſimo. in Extra com. in concilio Conſtant. ſeſſ. in pragmat. ſanct. §. hinc autem facer, de connata.
[v] diſputat Rebuf. 3. par Pragm. beneficiorũ de ſimo. renunciat.
[x] Felin. in c. 2. col. 3. de reſcrip.
[y] Rebuff. tract. de pacif. poſſeſſo. nu. 198.
[z]

a c. Matthæus, de ſimon.
b c. nobis fuit, 27. eod.
c c. cumana, & c. eccleſia veſtra, de elect. § ſi verò, in verſ. monitacũ, de elect. in prag. ſanct.
d l. ſi quis aliq. teſta. prohibuerit, lib. 6 C. tit. 34.
e c. Curtius literis, 33 de ſimo.
f c. ex inſinuatione
g c. nobis, & ibi glo. in verſ. ſententiam, de electio. c. ex inſinuatione, eod.
h c. pen. de electio.
i c. dilectus, de ſimo.
k c. veniens, 19 c. de regular. 23 c. quoniam ſimonia, 40. eod.
l c. dilectus filius, 30. & c. de locis, eod.
m in nouo c. fin. eod.
n c. de ſimo. in Extra com. ſub.
o glo. in c. de hoc, in verbo, reſtituat, & ibi Panormitanus notab. de ſimo. Diſput. & concil. Guido Papæus, q. 511. d'Ayma in § 1. in verſ. paction. bus, de conuention. approbat per Lateranenſ. concord. probat expreſſe, c. 1 § fi. de ſimo. in Extrau. com.
p Ioan Papus, lib. 1. Rhapſo. arreſto. tit. 12. arre. 2.
q l. 2 de condict. ob. turp. cau. C. l. 4 & 2 eod. tit. & l. tranſ. adhibe fides, C. de tranſactio.
r ea ordinationes 1. q. 1 c. Matthæus, & Felin. in c. de ſimoniacis, & c. inuitatus, de ſimo.
s Rota in deciſ. 236. in antiq. tit. de reſignat. Innocent. in c. cùm venerabilem de cler. pereg. glo. in c. ſuper eo, de renunciat. Archidiac. in c. duduũ, de præben. in 6.
t deciſ. cap. Tholoſ. 432. per c. cùm venerabilem & Archidiac. in ca. ordinationes, 1 q. 1.
v tota 1 q. 3.
x Reb. 1. par Prax. benef. tit. quod quidem benef. acquir.
y ca. præſentium, 1. q. 3. c. ex inſinuatione, & c. de ſimoniacis, & ibi glo. de ſimo
z c. nobis, & c. pen. de ſimo. p'ene in c. poſt tranſactionem, de renuncia.
a c. cùm pridem, de paſt. Panor. in c. cùm venerabilem, 3. notab. de rer permutat.
b c. fin. c. cùm pridẽ, de paſt. c c. quæſitũ, & d. c. cùm venerabilem, de rer permutat. d arg. l. milla, in 2. de verb. oblig. e arg. c. ex literis, de ſpõſal.

etiam nullo interpellante, ſi ſuæ velit proſpectum ſtri conſcientiæ, illud eiurabit [a], etiamſi ſimoniam ipſe non commiſerit, & dum beneficium nactus ſimoniam commiſſam ignorauerit, vel à patre, qui emit ſibi beneficium, vel ab alio [b]. Si electio vitioſa eſt, & ita nocet electo, ſiue eius etiam culpa [c]. Vt vis illata teſtatori, vt hæredem quem nolebat relinqueret, nocet non tantùm ſi hæres vim intulerit, ſed etiam ſi eo inſcio alius eum inſtituere compulerit [d]. Si tamen electus, antequam eligeretur, reclamauerit huic pacto ſimoniaco pro ſua electione mixto, vel pro confirmatione, ei non obeſt: quemadmodum nec ſimonia ab inimicis in caput eius, qui beneficium conſecutus eſt, commiſſa ei officere æquum eſt [e]. Notant etiam iura mederi poſſe ſimoniæ commiſſæ ab alio, quàm à poſſidente, qui tamen etiam inſcius eius labe inficitur, ſi is qui ſimoniacè obtinuit renunciet beneficium, & iterum impetret ab epiſcopo [f]: potiſſimùm ſi agatur de ſimplici & minori beneficio, de cuius ſimonia pontifex proprius diſpenſare poteſt, ſic eiuratum in eius manibus iterum conferendo [g]. Sed hoc fieri debet, antequam electio fuerit accuſata, vt ſimoniaca: alioquin epiſcopus non confert hoc modo [h]. 36

Alia pœna in ſimoniaco ingreſſu religionis, vel in adeptione poſſeſſionis canonicatus regularis: vt abbas & monachi, qui acceperint pecuniam pro ingreſſu monaſterij, ab officio & beneficio ſuſpendantur, donec pœnitentiam ſibi impoſitam impleuerint [i]: & receptus in aliud monaſterium arctius pœnitendi cauſa transfertur [k]. Videlicet, ſi per inquiſitionem de ſimonia appareat: alioquin ſi per accuſationem detegatur, conuicti deponendi ſunt [l]. 37

Diſpenſari tamen cum illis poterit [m], per diœceſanum epiſcopum pœnitentia ſolemni impoſita, & rebus promiſſis ſeu datis in vtilitatem monaſterij adjudicatis [n]. Ita enim placuit, vt per ſimoniam promiſſa vel data repeti quidem non poſſint per dantem, etiamſi is, qui beneficium promiſerit & accepit, non potuerit ex alia cauſa ſtare promiſſis & beneficium dare: ſed data repetita adiungentur eccleſiæ, de qua ſimonia eſt facta, & cui iniuria hoc modo irrogata eſt [o]. Et ſic iudicatum in ſuprema curia Pariſiorum refert Papus [p]. Et qui dedit ob turpem cauſam, in pari cauſa habet potiorem eum, qui poſſidet [q]: ſed ab eo qui poſſidet turpe hoc lucrum, tanquam ab indigno euincitur. De renunciatione quoque ſimoniaca traditum eſt, vacationem fieri, nec prouiſum hoc modo beneficium retineri poſſe [r]. Et placuit Rotæ reſignationem factam ſimoniacè non tenere in præiudicium etiam reſignantis [s]. Et nullam etiam eſſe collationem per ſimoniam factam, iam concluſum eſt [t]. Et ideirco & hîc remedium quærendum eſt poſſeſſori, vt gratiam à ſummo pontifice impetret, deponendo beneficium, & iterum aſſequendo [v], narrando ſimoniam ſum. pont. cum clauſula, perinde valere, & adiecto delegato cui committatur abſolutio à labe ſimoniæ & excommunicationis, iuxta formam quam Rebuffus recenſet [x]. Obſeruandum autem eſt, poſſeſſores beneficiorum adeptorum per ſimoniam, qui tamen non commiſerint ſimoniam, ab epiſcopis diœceſanis poſſe abſolui, & gratiam obtinere beneficij [y]. At cum iis, qui ſimoniam commiſerunt, à ſolo pontifice maximo gratiam fieri [z]. Simili modo, cùm in omni permutatione, & concordia ſeu conuentione de beneficio ſit ſimonia quædam [a], epiſcopus non poterit probare eam, ſed tantùm ſummus pontifex, vel legatus eius, qui hanc acceperit poteſtatem [b]. Conſulunt itaque probè Doctores, ne paciſcentes circa beneficiorum permutationem, concordiam abſolutè concludant, niſi ea lege, ſi approbetur, & quatenus approbabitur à ſuperiore [c], id eſt, vt fiat ſub beneplacito ſedis apoſtolicæ, vel eius legati. Nec tamen prohibent iura permutantibus promittere ſe curaturos, vt permutatio fiat ab iis, à quibus recipienda eſt [d]: nam verba illa accipienda erunt ex eo quod communiter fit [e], & 38 39 40 41 42

cum authoritate eius, quem interuenire oportet. Et sic Boërius decidit [a], 43 & Rebuffus probat [b]. Quamobrem quidam colligunt, in curia Romana simoniam locum non habere, aut pœnam eius: quemadmodum nec in curia principis lex Iulia ambitus. Quod tamen cum distinctione intelligendum est ex Panormitano [c], & communi interprete [d]. Nam quædam simoniaca sunt, quia vt talia prohibita iure positiuo sunt: & hæc accedente voluntate contraria vel gratia summi pontificis, simoniaca in curia Romana non sunt. Eò quòd eius est legem interpretari, vel mutare, cuius est condere [e]. Et Sum. Ponti plenam habet potestatem super beneficia, & alia quæ sunt iuris positiui [f]. Tractat & subtiliter idem Panormita. in casibus, in quibus Sum. Ponti. de simonia dispensare potest: & ipse non dicitur simoniam committere, qui suis vel prædecessorum constitutionibus non ligatur: tamen eum qui papæ tradit ea de causa, simoniam committere, vt non possit agere pœnitentiam retento beneficio [g]. Cæterùm alia sunt prohibita, quia per se simoniaca sunt. Et hæc si summus pontifex etiam committat, vel alius ex eius curia, incidunt in simoniam. Et ideirco Panormitanus existimat [h] papam accipientem pecuniam pro concessione beneficij, in quo inest ordinis executio, vt potestas ligandi & absoluendi parochianos, simoniam committere, quia est potestas spiritualis [i]: vt si 44 episcopatum accepta pecunia conferat, in quo ordo est [k]. Quocirca in Gallia meritò videntur sublatæ constitutiones curiæ aut cancelariæ Romanæ, quæ butsales dicuntur, & annatæ, seu taxationes beneficiorum, quas non soluunt Galli, nec tenentur in impetratione exprimere verum valorem beneficij, etsi de his quædam compositiones soluantur. Notat & 45 insuper Rebuffus [l], ob hanc rationem non obseruari concordata in Gallia, nisi in quantum constituunt in fauorem & commodum ecclesiæ gallicanæ. Et proinde non fuisse expressionis valoris beneficiorum regulam receptam in Gallia, licet fuerit statutum in concordatis & rubri. de mandatis apostolicis in fine, quod verus valor exprimatur: alioquin gra- 46 tiæ sint ipso iure nullæ. Alia pœna eius qui viuentis per simoniam obtinuit beneficium, & ratione illius collationis simoniacè se beneficio intrusit, & eiecit possessorem, vt deponatur [m]. Deiicitur & gradu simonia- 47 cè ordinans, & ordinatus [n]. Item simoniaci simoniacè etiam à non simoniacis ordinati gradu deiiciuntur quoque, nec cum illis dispensatur [o]. Sed hæc hactenus de simonia.

[a] Boer. decis. 205. pere ol m, de restitu. spolia. clem. vnic. in scriba, volumibus, eod. tit. C

[b] Rebuff. in 3. pax. prax benef titu de primatu num. 47. 51. 53.

[c] Panor in c 1 num. 5 & 6. de simo.

[d] glo. in c. ex parte, in 1 in ver dimittere, de offi deleg. e l 1 & fin. C. de legi t princeps, eod. f cap proposuit, de conce. præb.

g c. inquisitionis, de accusatio.

[h] Panor in d. cap. 1. num 6. & 7. de simo & in c extirpãdæ, 5 quæ verò, de præben glo. fin. c licet, de pœn tex. & glos. in c ex diligenti, de simo. c altare, 1. q. 3.

[i] ea reperiuntur, 1. q 1.

[k] Rebuff. ad rubr de annatis, & de collatio in concord. arg cap. 1. de treu. & pacifica glo & Rebuf in tract. nominatio, nu. 292.

[l] c. 2. de simo. & ibi Panor. & in c. inquisitionis, nu. 7. de accusatio.

[m] can si quis episcopus 24. qui per pecuniam 24. sanctorum patrum, 1. q. 1.

[n] ea. sitè, 1. q. 1.

[o]

De sacrilegis. Caput 14.

Lib. 48. P. titu. 13. Lib. 9. C. titu. 29.

1 *Sacrum in sacrilegio perpendendum. Et sacrum propriè quid, & quomodo fiebat, & fiat nunc.*
2 *Vota priuatorum non sacra.*
3 *Sacrum latiori appellatione idem quod sanctum. Quod tamen propriè distinctum.*
4 *Sanctæ res quæ.*
5 *Religiosæ res quæ, quidue religiosum.*
6 *Sacræ res generalissima appellatione quæ dicantur. Sacrilegij instar quæ. Et species. eod. Et 7.*
7 *Sacra publica & priuata.*
8 *Sacrilegi qui propriè.*

VIA an ſit ſacrum, quod in ſacrilegij crimen incidat, conſi- 1
derandum eſſe monet Paulus iuriſconſultus [a], in pœna impo-
nenda: vtque dilucidius appareat quid ſit ſacrilegium, prius
quid ſacrum explicandum eſt. Propriè itaque ſacrum dicitur,
Deo conſecratum, ſecundum Feſtum [b]. Et ſacræ res, quæ tùm
per pontifices Deo dedicatæ ſunt [c]. Res ſacræ olim publicè fiebant, id eſt, pu-
blica authoritate & iuſſu populi, vt lex Papyria vetabat inuſſu plebis conſe-
crari [d], olim à conſule, dictatore, imperatore, aut alio ſummo magiſtratu,
per ſolemnia verba, præeunteque carmen ſummo pontifice [e]: hodie verò [f]
in republica Chriſtiana, ab antiſtite cuiuſque loci, diuino numini dedica-
tur. Vota autem priuatorum ſacra non ſunt [g]. Trebatius [h] apud Macro-
bium [i] latius finit, ſacrum eſſe, quicquid eſt, quod Deorum, vt ait, habetur. 2
Hinc contrarium profanum, quod extra fanaticam cauſam ſit: quaſi porrò à
fano & religione ſecretum. Sic & ſacra priuata quis dicere poterit ædiculas
ſacras, & ea quæ priuatim Deo quis offert [k]. Latius interdum ſacrum dici-
tur, idem quod ſanctum, vt ait Trebatius [l] libro Religionum, vt ſanctum 3
contineat, & ſacrum, & religioſum. Sic & in interdicto, Ne quid in loco ſacro
fiat, continentur portæ & muri, quæ ſancta [m]. Cæterùm propriè ſanctum eſt, 4
quod nec ſacrum, nec religioſum eſt: hæc enim inter ſe diſtinguntur ab Vl-
piano [n]. Atque ſanctæ res ſunt, quæ ab iniuria hominum, ſanctione ſeu lege
aliqua tuta ſunt [o]. A ſanguinibus, ſeu hieraborane ſeu herba ſacra verbena-
ca, quam diſſecabat ex loco ſancto, & ſecum deferebat fœcialis authoritate
regis, conſulis, vel prætoris in hoſtes legationis cauſa profecturus [p]: vnde fie-
bat inuiolabilis, nō ſecus quàm apud Græcos legatus per caduceum, & apud
Gallos legatus fœcialis per paludamentum, quod vocant *Cotte d armes*, quo
ſacroſancti & inuiolabiles ſunt. Quare & legum authoritas firma, ſanctio di-
citur [q]. Muri ciuitatis ſancti, & portæ ſanctæ [r]. Plato tamen, ſanctum explicat
eſſe, quod ad Dei curam pertinet [s]. Annius Viterbienſis [t] idem cenſet, & vo-
cem ſanctum, à ſanguine: hanc autem à ſaga deriuatam. Sagam autem interpre-
tatur Feſtus, ſacerdotem, expiatorem: & D. Hieronymus, ſacrificulum, immo-
latorem [v]. Religioſa ſunt, quæ priuata alicuius voluntate & facto religioni di- 5
cantur: vt ſepulchra, mortuum inferendo, quia tunc quis locum ſuum religio-
ſum facit [x]. Religionem tradidit Sulpitius dictam, quæ propter ſanctitatem
aliquam remota ac ſepoſita à nobis ſit, & quaſi à relinquendo dictam: vt à
carendo, ceremonia [y]. Nigidius Figulus [z] religioſum eum appellabat, qui
nimia & ſuperſtitioſa religione ſeſe alligauerat, vt verba reliqua in oſus in-
clinata ſignificare copiam immodicam rei dictæ putabat: ficut mulieroſus,
nummoſus, vinoſus, & religioſus. *Religentem*, inquit, *eſſe oportet, religioſum* in-
quit, *neſas*. Hinc religioſos dies, triſtes, omine infames, in quibus quampiam
rem non erat aliquibus exordiri. Hæc tamen ſententia à probè inſpicientibus & conſiderantibus reiecta eſt: & religioſum, ſacrum & Deo placitum dictum eſt: vt & Cicero religioſa delubra, non ominoſa dicit, vel triſtia, ſed ma-
ieſtatis veneratione plena [a]. Sic apud nos religioſi, & religioſæ do-
mus, ſanctitate quadam conſecratæ, remotæ à vulgo, & templa. Neque
faceſſunt reliqua nomina in oſus citata. Nam illorum regula in his tan-
tùm obtinet, in quibus copia vitio datur, quæ in religioſa Dei obſeruatione, citra ſuperſtitionem, nimia eſſe non poteſt. Quia nec quod opor-
tet, etſi cuncta quæ poſſumus præſtiterimus cultui Dei, fecimus: ſed ſer-
ui inutiles ſumus [b]. Neque placet illorum interpretatio, qui aliquando
verbum religionis, adhuc pro triſti & malè ominato interpretantur, vt apud
Sueronium [c] in Auguſto, *Huc introire, niſi neceſſariò & caſtè, religio eſt.* Et apud
Plinium [d], *Nœuos in facie tondere, religioſum habent etiam nunc multi.* Et alibi.
Nam in his & ſimilibus locis, religio & religioſum, ſignificant non infauſtũ,
ſed

a Paul. l. ſacrilegij, §. ad leg. Iul. peculat. P.

b Feſtus, lib. 17.

c § ſacræ res, de rer diuiſ.

d Cicer. pro domo ſua.

e l. ſacra, l. 9. & l. ſi ſilium, l. 6 §. ſacræ, 2. de rer diuiſ. lib. 1. Pithæ. 8.

f n §. ſacræ, eo. apud Iuſtin. conſtit. de eccleſ. tit. & vt nullus fabri. orat. dom. & conſt. 5. tit. 17. in Auth. & aquæ, de conſecrat. eccleſ. apud Græc.

g l. 1. de politia li. 9. Fabri. 12.

h Treba. lib. 1. de rel. li. 3. D.

i Macro. lib. 3. Satur. c. 3.

k vt in l. ſacrilegi, §. ad leg. Iul. pecu. in P.

l Macrob. loco ſu. prad.

m l. 2. ne quid in loc. ſac. P.

n l. 1. de rer. diuiſ.

o l. Sanctum, l. 8. de rer. diuiſ. & l. ſacra, 9. § propterea loco ſancto. eod. d. l. ſanctum, & ibi Bald. & Lud. Ma. mercat. lib. 1. diſp. de Fœciali ad populũ Albanum miſſo de arti. Et lib. 10. belli Punici, Plin. lib. 22. c. 2. & lib. 25. c. 9.

q l. ſanctio legum, l. 41. de pœn.

r l. ſacra, § 5. proprie, de rer. diuiſ. l. 1. eod.

s Plato, in Euthyphrone ſeu de ſanctitate.

t Ann. in comment. ad 2. libr. Beroſi, & in Sempro. de diuiſ. Italiæ, tom. 4. de Apen no.

v D. Hiero. li. de interp. Hebraic.

x l. in tantum, § religioſum, de rer. diuiſ. § religioſæ, eo. titu. ap Iuſtin.

y Macrob. li. 3. Satur. c. 3. & Gell. libr. 4. c. 9.

z Aul. Gell. eod.

a idem vbi ſuprà.

b Luca, 17.

c Sueto. in Oct. Aug. c. 6.

d Plin. lib. 28.

ſed prohibitum ob religionis obſeruãtiam, quæ pœnam comminatur propter violatam religionem: qua forſan ratione, nempe indictam poenam, poſſet religioſum dici ominoſum & metuendum, per conſequentiam tamen. Nos adhuc generalius, vt omnia quæ ſancta, & religioſa, & propriè ſacra ſunt complectamur, dicemus ſacrum id dici poſſe, quod aliquomodo ad cultum, & authoritatem & prouidentiam Dei pertinet. Quamobrem imperatores, reges, qui poteſtatem à Deo habent [a], & authoritatem, quáue morte Chriſtiano conſecrantur [b], & obſequio dicentur, miniſtrique eius ſunt, dicemus ſacros [c], & quæ eorum ſunt, vel ab ijs fiunt, vel procedunt, quoque ſacra & ſacrata, vt ſacri affatus [d], ſacratiſſimæ leges [e]: quia leges oracula Dei ſunt per ora principũ promulgata [f], ſacratiſſimæ literæ [g], ſacrum oraculum [h], ſacræ domus, ſacrum palatium, titu. de priuileg. eor. qui in ſacro pala. milit. libr. 12. C titu. 28. Et lib. 1. C. titul. 37. ſacra largitio [i], ſacra adnotatio [k]. Sacer cognitor [l], ſactum patrimonium, titul. de offic. comi. ſac. patrimo. lib. 1. C titu. 39. Et imperator ſacros ſuos vocat vultus, quia & ſacros ſibi vſurpat affatus [m]. Atque, *Sacrilegij inſtar dicitur, diſputare de principali iudicio, & dubitare* [n], *an is dignus ſit, quem princeps elegerit.* Et alibi [o], *Sacrilegij inſtar eſt ſuper quibuſcunque adminiſtrationibus vel dignitatibus promulgandis, diuinis*, id eſt principis, *obuiare beneficijs.* Item ſacrilegium præcepta principum negligere vel violare [p]. Et ita quia poteſtas à Deo in filios conceſſa eſt, & illa nomine factorum dicitur [q]. Sacra paterna hinc. Inde plures ſpecies ſacrilegij, ſeu quaſi ſacrilegij colliguntur, quas enumerat & probat
7 Lucas de Penna [r]. Ex quibus omnibus illud colligi poteſt, eſſe quædam ſacra publica, quædam priuata. Publica illa, quæ publicè vel authoritate publica Deo dicata ſunt. Priuata, quæ priuatim: vt quædam religioſa. Qui horum aliqua violant, vel contrectando impiè, vel negligendo, vel malè de his iudicando, ſacrilegi generaliter dicũtur: vnde & ſacrilegi, mandatorum principũ violatores, & qui negligunt [s]. Et Gratia. Theod. & Valentin. CCC. [t] *Qui diuinæ legis, ſanctitatem, aut neſciendo confundunt, aut negligendo violant, & offendunt, ſacrilegium committunt.* Porrò à ſacris fures eorum vel violatores propriè, ſacrilegij dicti: alij quaſi ſacrilegij. Paulus [u] ſacrilegos eos dicit, qui publica ſacra compilarunt: nam qui priuata ſacra, vel ædiculas incuſtoditas tẽtauerint, amplius quàm fures, & minus quàm ſacrilegi merẽtur. *Qui rapit*, inquit Anacletus [x], *pecuniam proximi ſui, iniquitatem operatur: qui autem pecunias aut res eccleſiæ abſtulerit, ſacrilegium facit.* Ioannes PP. 8. [y] ſacrilegium putat, effringere templa vel monaſteria, vel ædes Deo dedicatas, vel domos intra 30. paſſus iuxta eccleſiam: non autem iuxta ſacella alia exiſtentes, vel ſi quippiam inde quis abſtulerit. Et generaliter ſubripere ſeu auferre ſacrum de ſacro, aut non ſacrum de ſacro, vel ſacrum de non ſacro, & inferre iniuriam eccleſiaſticis perſonis. Miror tamen cur Martianus exiſtimet, ex Seueri & Antonini reſcripto [z], pro rebus priuatorum, ſi in ædem ſacram depoſitæ ſubreptæ fuerint, furti actionem non ſacrilegij eſſe: cùm locus ſacer, ſacrilegium fieri oſtendat rei non ſacræ, vt ait Claudianus [a]: niſi intelligamus pro repetitione rei, priuato, cuius res erat depoſita, dari actionem furti in furem: & ſacrilegij, pro vindicta publica, poenam imponendam. Sic intelligo Antoninum Cæſarem dicentem [b], pro re ſubſtracta nondum templo dedicata, dari actionem furti. Neque placet interpretatio gloſſæ [c], quæ aliter iure ciuili, quàm pontificio in hac ſpecie receptum putat: ſiquidem & iure ciuili arbitror committi quoque ſacrilegium in rebus depoſitis in ædem ſacram. Authorẽ mihi habere videor Ciceronem [d], qui ſic ſcriptum reliquit, *Sacrilego pœna eſt, neque ei ſoli, qui è ſacro abſtulerit, ſed etiam ei qui ſacro commendatum, quod & nunc multis ſit infamiæ. Alexander in Cilicia depoſuiſſe apud Solem, in delubro, pecuniam dicitur: & Athenienſis Cliſtenes Iunoni Samiæ, cuius egregius, cùm rebus timeret ſuis, filiarum dotes reddidit.* Accedunt verba 12. Tab. hæc [e], *Sacrum ſacroúe com-*

a ad Roma. 13. Sapi. 6. Inter claras, de iure iurand.
b c. vna §. 1. de ſacroſanct.
c vt alibi latè docemus.
d l. facti, C. de diuerſ. rel. rip.
e l. leges ſacratiſſimæ, C. de legib.
f ea, imperatoren, it. §. 3 ea mente, 16. q. 1. l. 2 de legib. ff.
g § fi de alien. & emphyt. in Authen.
h § pen. de adoptio. i l. vnde olim comi. ſacra largit. libr. 1. C. titu. 35.
k l. omnes publicos, &c. lib. 12. C. titul. 64.
l l. 3. vbi ſenat. vel clar.
m l. fin. de crimi. ſacrileg. lib. 9. C. tit. 29.
n l. 2 rod. ea. ſi quis inſaniens, §. proximus, 17 q. 4.
o l. ſacrilegij, l. 5. de diuerſ. reſcr. C.
p l. 5. vt dignit. ord. ſer. C. l. 13. de erogat. milit. anno. C.
q l. fin. C. de inoff. teſtam. l. ſi de curat. fur. libr. 5. C. l. 2. § fin. de annu. exceptis lib. 7. titul. 40. C. l. fin. C. ad S. C. Tertull.
r d. l. 1. de dignit. ordo ſer. C.
s l. 1. de crim. ſacrileg. C. l. 2. vt dig. ordo ſer. & l. lege repetitæ, l. 23. de eſtoga. mit. an C.
t l. qui diuinæ, l. 25. de epiſc. & cler. li. 16. C. Theod. tit. 2. l. 1. de crim. ſacrileg. lib. 9. C. ea. ſi quis ſuadente, § qui autem, 17 q. 4.
u Paul. in l. ſacrilegi, l. 9 §. 5. ad leg. Iul. peculat. lib. 48. P. tit. 13. § item lex Iulia peculatus, de publ. iudi.
x ea qui rapit, 17. q. 4.
y ea quisquis, & ea ſi quis contumax, & tota 2d q. 4.
z l. diui, 5. ad leg. Iul. peculat. P.
a Claud. l. aut facta, l. 16. §. ſacer, de pœn. lib. 48. P. titu. 19.
b l. ſi nondum, l. 5. de furt. lib. 6. C. titu. 2.
c glo. in l. 5. ad leg. Iul. peculat. in P.
d Cic. 2. de Legib.
e Cic. 2. de Legib.

mendatum qui clepſerit rapſeritq́, , parricida eſto. Sacrilegium quoque putat Phalaris, Deo deſtinatum, & vt cõſecretur miſſum, intercipere. Sic enim de Meſ-

a Phalar. epiſto. 66. Meſſenijs ſcripſ-

ſeniis [a], qui pecuniam, quam ad ſuum quendam Deum mittebat, interceperint, ſcribit, *τί γὰς διαφέρει τὰ καθωσιωμένα περισπασάντας ἁρπάσαι, ἢ τὰ κατακεκαυμένα τοῖς θεοῖς, ἐκείνων γὰς ἀμφότερα ἦν.* i. *quid intereſt conſecrata auferre, vel deſtinata Deo, vtrumque enim eius erat.* Sunt & aliæ plures ſpecies quaſi ſacrilegij, de quibus videndæ gloſſ. in c. fœlicis, in verbo ſacrilegij, de pœn. in 6. Et in ca. ſi quis ſuadente diabolo, cum 2. ſeq. 17. q. 4. Accurſ. in l. 9. ad leg. Iul. pecul. in ff.

De pœnis veri ſacrilegij. Cap. 15.

1 *Sacrilegij crimen graue, & maieſtatis diuinæ eſt.*
2 *Sacrilegijs quæ, & quomodo iure ciuili pœna impoſita eſt, & qua iure pontificio, & 3.*
Peculatus crimen, & pœna in ſacrilegio. eod.
4 *Sacrilegiorum & pœnarum eorumdem leges gentilium & iudicia.*
5 *Sepultura priuantur ſacrilegi. Et 11.*
6 *Sacrilegi ſuſpenſi, demerſi, indulgentia indigni, excæcati. 7. 8. Et 12.*
9 *Pro ſacrilegio lapides templi in ædificia etiam monumentorum transferre.*
10 *Puer de ſacrilegio morte damnatus.*
13 *Templa etiam hoſtium ſpoliare prohibitum.*
14 *Sacrilegij pœna quando non eſt arbitraria.*
15 *Sacrilegij acrior pœna, non tam ratione rei, quàm audaciæ.*

b Horat. 1. Sermo.

NEC *vincet ratio hoc*, inquit Horatius [b], *tantundem vt peccet, idemq́,*

Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus diuum ſacra legerit.

Quamobrem nec tam remiſſa in crimine ſacrilegij poena cõſtituitur, ac in aliis. Nam crimen hoc diuinæ maieſtatis rectè dici poteſt, quòd quis furripiendo vel contrectando res Deo obſatas, vel Deo commendatas, numen contemnere, eiúque iniuriam inferre nitatur. Paulus

c l. ſacrilegij, l. 9. ad leg. Iul. pecul. libr. 48. Paul. 13.

iurisconſ. [c] *Sacrilegi*, inquit, *capite puniuntur, qui publica ſacra compilauerint, at qui priuata ſacra, aut ædiculas incuſtoditas tentauerint, amplius quàm fures, minus quàm ſacrilegi merentur.* Vlpianus [d] ſacrilegij poenam monet ſtatui debere pro qualitate perſonæ, proque rei conditione, & temporis, & ætatis & ſexus, vel ſeuerius, vel clementius. Et ſtatim profert varias olim indictas poenas, aliósque ſacrilegos ad beſtias damnatos, alios viuos exuſtos, alios furca ſuſpenſos. Cenſetque damnandos ad beſtias, qui manu facta, id eſt, cum coetu hominum templa effregerunt, & dona Dei noctu abſtulerunt: ſi interdiu quid inde tulerint, pro perſonarum conſideratione, vel in inſulam deportandos, vel poena metalli coërcendos. Quare Martianus [e] definitam poenã non refert, ſed mandatis principum contineri, vt ſacrilegi extra ordinem digna poena puniantur. Poteſt & imponi legis Iuliæ peculatus poena ſacrilegis, quæ eſt [f], aquæ & ignis interdictio, in cuius locum ſucceſſit hodiè deportatio: incidunt namque in crimen peculatus. Quia lege Iulia de eo cauetur [g], Ne quis ex pecunia ſacra, religioſa, publicaúe auferat: neúe intercipiat, neúe in rem ſuam vertat: neúe faciat quo quis auferat,

d Vlp. l. ſacrilegij, l. 6. eod.

e Mart. l. 4. §. mandatis, eod.

f l. 3. eod.

g l. 1. eod. §. item lex Iulia peculatus, de publ. iudic. libr. 4. Inſtit. iur. ciuil. tit. fin. can. quid ergo, ad §. 4.

inter

intercipiat, in rem ſuam vertat, niſi cui vtique lege licebit. Ius publicum in ſacris verſatur,& ſacerdotibus [a]: & priuilegia reipublicæ communicãtur eccleſijs [b]. Vt non mirum ſit,ſi peculatus crimen,quod eſt de pecunijs reipublicæ ſubſtractis eiuſque pœna, ad res ſacras quoq, pertineat. Ego ſemper in ea fui opinione, ſacrilegos qui impia & deteſtanda manu ſacram euchariſtiam contrectauerunt, vt κιβώριον ſeu arculam qua continueretur tollerent, igne vi-
3 uos comburendos, ob ſacrilegium & impietatem. Iure pontificio ſacrilegus proditori Iudæ ſimilis dicitur, vt & eandem pœnam mereatur [c]: & fornicatio peior,quòd maius peccatum in Deum,quàm in homines peccare [d], Infames ſunt [e].Et ex decreto Iohannis PP. 18. [f] *Reus ſacrilegy epiſcopis vel abbatibus ſiue perſonis, ad quos querimonia ſacrilegy iuſtè pertinuerit, triginta libras examinati argenti puriſſimi componat. Qui aliquid ab eccleſia ſine licentia illius, cui commiſſa eſt emouerit, donec in conuentu admonitus legitimè ſatisfaciat, ſciat ſe communione priuatum. Si quis monaſteria & loca Deo dicata infringat,& inibi depoſita,vel alia qualibet inde extraxerit, damnum nouies componat, & emunitatem triplicetur,& velut ſacrilegus canonica ſententia ſubigatur.* Vrbanus quoque [g] triplicem irrogat pœnam,perpetuam infamiam,carcerem,vel exilium perpetuum.Symmachus anathemate iubet ferri ſacrilegũ res eccleſiarum retinentem. Idipſum Gregorius nonus ſtatuit [h]. In concilio Triburienſi duplex poena, pecuniaria, ad eos pertinens in quos ſacrilegium commiſſum, & excommunicatio [i]. In canonibus apoſtolicis [k], ὁ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέλεσθαι κειμήλιον ἢ ἄλλο, ἀφορίζεσθω. 1. *Si quis clericus aut laicus ceram aut oleum ex ſacra ſubripiat eccleſia, a communione ſeiungitor.* Poſſunt itaque rerum ſacrarum inuaſores ſub vtroque iudice tam eccleſiaſtico, quàm ſeculari conueniri & damnari [m]. Participes illius ſceleris & adminiſtri, tunt etiam poena capitali digni: quemadmodum Martianus [n] refert Seuerum & Antoninum in inſulam deportaſſe quendam clariſſimum iuuenem conuictum,quòd iuuentus eſſet arculam deponere in templo,ibiq; hominem includere,qui poſt clauſum templum de arca exiret,& de templo multa ſubtraheret, & ſe iterum in arculam referret. Cæterum & in hoc crimine habetur ratio rei ſubſtractæ, num ſint ſacra euchariſtia, vel ſacramenta alia,an res aliæ. Item temporis,ætatis, ſexus,& aliorum, quæ in criminibus puniendis diſcutiuntur [o]: quæ in hac hypotheſi ſacrilegij
4 proſequitur Nicolaus Boerius [p]. Neque alienum erit à iudice perpendere exempla maiorum in hoc vindicando crimine. Proinde ex priſcorum gentilium legibus ſeligam quoque aliquas de ſacrilegis. Et primùm illam adferã Platonis [q], in eum qui nefaria cupiditate & die tractus, & nocte excitus, inquirit,templa vt furetur petit. (quem non putabat fore vnquam ciuem optimè educatum.) *Qui deprehenſus,* ait lex,*in ſacrilegio fuerit, ſi ſeruus per grauiora eſto, in faſce ac manibus calamitate ipſius literis inuſta, verberatus prout iudicibus videbitur, nudus extra fines pellatur: ſorte enim ſupplicio continentior factus, cuadet denique melior. Si verò ciuis quiſpiam aliquid tale in Deum, aut in parentes, aut in patriam perpetrare, & ad maximam iniuriam animum induxiſſe deprehendatur, hanc iudex, quia ex puero bene doctus educatuſq, à maximo ſcelere non abſtinuit, ſanari non poſſe exiſtimet. Pœna huic mors malorum minimum: vituperatus autem, vt exemplo alios*
5 *muet, extra fines perdatur.* Hæc plato. Apud Græcos [r] omnes, communi
6 lege ſancitum eſt, vt inſepulti abiicerentur ſacrilegi omnes. Philippus Macedonum rex [s], in bello ſacro contra Phocenſes victor, ducem Phocenſium Onomarchum ſuſpendi iuſſit, alios vt ſacrilegos demergi fecit.
7 Alexander Magnus [t], in Olympicis ludis per præconem ſignificari fecit,omnibus exulantibus, præter ſacrilegis & homicidis,reditum,in patriam ſibi cõcedi. Senatus Romanus [u] in ſacrilegũ Pleminũ legatum Scipionis, qui the-
8 ſaurũ Proſerpinæ ſpoliauerat,eo cõſumpto ante cauſæ dictionẽ,teterrimo ge-
9 nere morbi, ſummam duplicatam Proſerpinæ reddi iuſſit. Dominianus [x]

[a] l. 1. §. ius publicũ, de iuſtit. & iure in 3 ca. ius publ. com 3 d. ſtinct.
[b] c. fin. de ſacroſ. eccleſ. C.
[c] can quid ergo, 23. q. 5.
[d] ca. ſi non qui eccleſiam, 17 q. 4.
[e] ca. infames, 6 q. 1.
[f] ca. quiſquis, 17 q. 4.
[g] can. ante dendum, ead. q.
[h] ca. indigne, 17. q. 2.
[i] c. conqueſtus, c. 16. de Foro compet. li. 2 Decretal. tit. 2.
[k] can. ſi quis contumax 17 q. 4.
[l] can. 71
[m] Lucas 3 in c. cùm ſis generale, c. 3 de foro compet. lib. 6. Decretalium 2 li. quis in hoc genus, C. de ep. & cler.
[n] Marcel. hac lege l. 11 § 1 ad leg. Iul. peculat. in P.
[o] Laut ſacta, § 3. de pœn. in P.
[p] Nicol. Boer. dec. 254.
[q] Platonis 9 de Legib. in princip.
[r] Diod. Sicul. li. 16. Biblio. in 6. anno Philippi.
[s] idem, d. lib. anno 8 Philip.
[t] idem, libr. 17. an. 9. anno Alexandri. Et Gemiſtus Plethon, libr. 2. de geſt. Græc. poſt pugnã Mantineam.
[u] Liu. libr. 9 belli 2. Punici Valer. Anti. 1. c. 2.
[x] Sueton. in Domit. c. 8.

cùm delatum illi fuiſſet per Diales, quendam ex libertis eius, ex lapidibus tẽplo Iouis Capitolini deſtinatis, filio ſuo monumentum paraſſe, iuſſit monumentum dirrui, oſſaque & reliquias in mare proiici, & reſtitui lapides. Sed & ex ruinis templorum templa alia ædificari piaculum viſum eſt: iuſſeruntq; patres, vt tegulæ, quæ detecta æde Iunonis Laciniæ à Q. Fulvio Flacco ſummotæ erant, vt equeſtris Fortunæ templum ædificaretur, referrẽtur, teſte Liuio [a], & Valerio Maximo [b], Lactantio [c]. Refert Ælianus hiſtoriam planè notabilẽ, to de puero ob ſacrilegium damnato, his verbis [d], *Puer cùm auream laminam, quæ ex Dianæ corona decíderat, ſuſtulliſſet, in iudicium adductus eſt. Iudices igitur crepundia, talos, & laminam auream propoſuerunt puero, qui cum iterum ad aurum inclinaret, plexus eſt tanquam ſacrilegus, nec ætati veniam dederunt, ſed flagitium & ſcelus vindicarunt.* Meminit Xenophon [e] de lege Athenienſium in ſacrilegos, his 11 verbis. Τοῦτο δὲ, ἐὰν βούλῃσθε, κατὰ τὸν νόμον κρίναντες, ὃς ἔστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις, καὶ προδόταις· ἐὰν τις ἐκ τὴν πόλιν, καὶ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, καταμηδὲν ἐν δικαστηρίῳ ἅπαξ καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ ἀττικῇ, τὰ δ' χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. *Hoc autẽ ſi vultis, ô* Athenẽſes, *ſecundũ legẽ iudicate, quæ in ſacrilegos & proditores lata eſt. ſi quis autẽ prodiderit, aut rerum ſacrarum furtum commiſerit, vt is iudicio damnatus, ſi ſententia in eũ lata fuerit, ne in Attica ſepeliatur: bona verò illius publicentur.* Alia lex in ſacrilegos 11 apud Conſtantinum Harmenopulum [f], in hæc verba, *Qui noctu vel interdiu ſacrarium ingreſſus, quicquam ex rebus ſacris, quæ in eo ſunt, extraxerit, excæcator: qui verò extra ſacrarium, aut ex alio fano quippiam ſurripuerit, fuſtibus cæſus ac tonſus, relegator.* Gunctranus [g] rex Pariſiorum & Galliarum, comitiis habitis cum 13 ducibus & epiſcopis in feſto Symphoriani, ſub pœna capitali ſanciuit, ne exercitus vel milites ſui, etiam in hoſtili victoria, vel itinera peragendo, in eccleſias irruerent vel ſpoliarent. Alexander Magnus Clearchum & Sitalcem accuſatos ab indigenis pariter ab exercitu ipſo, quòd templa ſpoliaſſent, veteraq; monimenta mouiſſent, multaq; alia in ſubditos improbè atque auatè perpetraſſent, iuſſit occidi. Heracon à Suſijs conuictus, quòd eorum templum diripuiſſet, etiam pœnas dedit [h]. Et Orxines, qui Perſas poſt Phraſaortis obitũ rexerat, accuſatus & conuictus quòd tẽpla & ſepulchra regia ſpoliaſſet, multoſq; Perſarum iniuſtè peremiſſet, iuſſu Alexandri in crucem ſublatus eſt [i]. 14 Lucas de Penna [k] tradit in regno pœnam ſacrilegij eſſe arbitrariam, præterquam ſi eccleſiæ fractæ ſint manifeſtè violenter, aut nocte ſubſtracta ſint inde dona, aut ſacra vaſa: nam tunc eſt pœna capitalis. Hanc legem regni Neapolitani eſſe [l] Boërius annotauit [m]. Iubet Seuerus puniendum hoc eſſe crimen, 15 non rei ſublatæ valor, ſed quòd in furto eo iniuria maior, & à maiori proficiſcatur iniquitate: nõ habita ratione rei ſubſtractæ, ſed temeritatis & audaciæ. Ita Menalopum Caliſtratus accuſabat, quòd tẽpli cuſtodes decepiſſet, triáq; vaſcula è ſacris minimi ponderis ſuſtuliſſet. Nam qui ſacra vaſcula parui ponderis ſuſtulit, is quauis in re peccauit, vt author Ariſtoteles [n].

a Liuius, libr. 2. decad. 5.
b Val. Max. lib. 1 c. 2.
c Lactant. lib. 1 c. 8.
d Aelia lib. 5. de var. hiſto. c. 16.
e Xenop. 1. ἑλλ.
f Conſt. Harmen. lib. 2. Prompt. iur. c. 5.
g Greg. Turonen. li. 8. hiſto. Franco. c. 10.
h Arria. lib. 6. de expedit. Alexan.
i Idem, in d. li. in fine.
k Luc. de Pen. in l. 3. vt ordo dig. ſeruic. lib. 12. Cod. tit. 8.
l titul. de cri. ſacril. multa ſunt leges, in legib. Neapolit.
m Boer. deciſ. 254. num. 13.
n Ariſtot. 1 Rhetor. ad Theod. c. 14.

Vindictæ diuinæ in ſacrilegos exempla. Caput 16.

1 *Sacrilegorum vindictã ſumitur à Deo. Et plura de eo exempla nu. 2. 3. 4. 5.*
4 *Morbus hæreditarius Theylas dictus ob ſacrilegium.*
6 *Peſtis immiſſa exercitui ob ſacrilegium.*
7 *Sacrilega in vindictam diuinam facta meretrix: alia incendio vſta.*
8 *Aurum Tholoſanum infœlix ſacrilegium. Et 12.*

9 *Sacrileg*

9 Sacrilego manus diuinitus excisse.
10 Brennus sacrilegus sibi manus intulit.
11 Artaxerxes Ochus felibus post necem expositus, vt sacrilegus.
13 Gundericus rex Vandalorum sacrilegus damone necatus.
14 Alphonsus 7. Hispaniarum rex à damone quoque raptus.
15 Templa hostes ethnici nec iniuriam nec rapinam inferebant.
16 Sacrilegi à damonibus in vltionem cruciati.
17 De pœna Dagoberti, Caroli Martelli regum Gallia. & aliorum rerum ecclesiasticarum raptorum. nu. 18.19.20. & 21.

1 PHALARIS [a] conquestus de interceptione pecuniæ, quam a Phalar. epist. 66. ad Messenios.
2 suo Deo mittebat, minatur Messeniis sacrilegis & suam & Dei futuram vindictam. Hesiodus [b] fingit vltionem diuinam b Hesiod in Asside, seu festo Hercules, in fin. lib. verb.
in sacrilegum Ceycem, post mortem eius contigisse, aitq; illius sepulchrum anteà omnibus venerabile, obscurum redditum ab Anauro flumine imbre hyemali exundante. Et addit.

τως γάρ μιν Ἀπόλλων
Λητοΐδης ἔκπαγλος, ὅτι ῥα κλειτὰς ἑκατόμβας
ἔστις ἄγοι Ῥυθοῖδι, βίη σύλασκε δοκεύων. id est,

Ita enim Apollo
Latonæ filius iussit, propterea quòd inclytas Hecatombas
Quicunque portaret Delphos, eum vi spoliabat insidiatus.

3 Meminit Diodorus Siculus [c], quod Xerxes à Thermopylis discedens, parte c Diod. Sic. lib. 11. Biblioth.
copiarum in Delphos dimissa, mandauit, vti incenso Apollinis adyto, repositaque quæque illic spoliarent. Eos autem, qui ad spoliandum vatem missi fuerãt, ad Palladis vsque prouidæ prouectos, templum repentina quadam atque incredibili nimborum vi, procellaque ventorum irruente obrutos, crebertri-
4 mis cum tonitru veluti ex æthere illato fulminibus erumpentibus. Herodotus [d] narrat Scytas aliquos retrocedentes, dum essent in vrbe Palestinæ A- d Herod. in 1.
scalone, fanum Veneris Vraniæ depeculatos: quamobrem templi spoliatori-
5 bus, eorumque posteris morbum immissum Theliam dictum. Fingunt antiqui [e] ob Promethei sacrilegium, quòd furatus fuerit à Ioue ignem ferula, e Hesiod. in Theog. Horat.
& eum hominibus communicauerit, febres, morbos, & malorum omnium
6 cohortes immissas hominibus. Narrat Dictys Cretensis [f], & Homerus [g], pe- f Dyct. lib. 1 de bello Troiano.
stem aduenisse exercitui Græcorum, quia Agamemnon rex exercitus ab g Homer. Ilia. 1.
omnibus declaratus, longius paulò ab exercitu progressus, in luco Dianæ capram pascentem imprudens religionis, quæ in eo loco erat, iaculo transfixit: nec potuisse leniri priusquam sacrilegij pœnas darentur, & author eius sce-
7 leris filiam natu maximam vicariam victimam immolasset. Ferunt [h] vxores h Parthen. in Eroticis, c. 25 Gemistius Plethon. lib. 1. de reb. Græc. post pugnam Mantin. Diod. Sic. lib. 16. Biblio. in an. 25. Philippi.
duas quorundam Phocensium principum quæ duobus monilibus (vno ab Euripile, alio ab Helena Apollini Pythio dedicatis) se exornauerant præda templi facta, hanc, quæ Helenes monile gestare ausa fuerat, corpore prostituto in contumeliam incidisse: alteram, quæ Eriphilis sumpserat, domo incensa à filio furore percito, & ipsam vnà cum domo viuam conflagratam.
8 Quum oppidum Tholosanum [i] Q. Cæpio consul diripuisset, multumq; au- i Aul. Gell. lib. 3 c. 9.
ri in eius oppidi templis fuisset: quisquis ex ea direptione aurum attigit, mi-
9 sero cruciabiliq; exitu perit. Acer sui nominis vindex Apollo, inquit Valerius Max [k]. qui Carthagine à Romanis oppressa, veste aurea nudatus, id k Val. Max. lib. 1. c. 2.
10 egit, vt sacrilegæ manus inter fragmenta eius absciss æ inuenirentur. Refert & idem [l] Brennum Gallorum ducem, Delphis Apollinis templum ingres- l Idem d. loco.
11 sum, in se manus vertisse. Quod & Iustinus scribit [m]. Ferunt Artaxerxẽ, m Iustin. lib. 24.
qui etiam Ochus cognominatus est, post sacrilegia multa commissa, à Bagoa eunucho necatum, felibus proiectum fuisse, sepultum autem in eius locum

alium, & regiis monumentis traditum, Aelianus [a]. Scribit Iuſtinus [b], *Bello à Gallis duce Brenno infœliciter aduerſus Delphos geſto, in quo matorem eum numinis, quàm hoſtium*, inquit, *ſenſerunt, ex illis amiſſo Brenno, queſdam antiquam patriam repetiiſſe, Tectoſagesq; cùm etiam Tholoſam antiquam patriam veniſſent, comprehenſos peſtifera lue, non prius ſanitatem recuperaſſe, quàm aruſpicum reſponſis monuit, aurum argentumq; bello ſacrileguſq; queſitum, in Tholoſenſem lacum mergerent. Quod omne magno poſt tempore Capio Romanus conſul abſtulit. Fuêre aurt, pondo centum decies millia: argenti, pondo quinquies decies centum millia. Quod ſacrilegium cauſa excidij Capioni, exercituiq; eius poſteà fuit. Romanos quoque Cymbrici belli tumultus, velut vltor ſacræ pecuniæ inſequutus eſt.* Hæc Iuſtinus ex Trogo. Gundericus rex 13
Vandalorum, capta Hiſpali, quæ nunc Senilla vocatur, quum impiè elatus, manus in eccleſiam eius ciuitatis extendiſſet, mox Dei iudicio à dæmone correptus, interiit [c]. Alphonſus 7. rex Hiſpaniarum eius nominis, etſi 14
bellicoſus, in rebus tamen diuinis negligentior: nam ſæpè equos in eccleſiis, velut in ſtabulis habebat. Ideoque, vt fertur, cùm Fragam oppugnaret, anno regni ſui 20. iudicio Dei repentè occiſus, nec mortuus nec viuus apparuit, abſque liberis anno Domini 1126 [d]. Fuit antiquis ethnicis ferè ſemper 15
veneranda religionis maieſtas, atque ideò & à templis, & eorum nominum imaginibus & rebus abſtinentiſſimi etiam inter hoſtes: vt Aetholi in templo Iouis Dodonæi porticus quidem omnes demoliti ſunt, quæ maximo ſtudio atque impenſa adhibita fuerant deiecerunt, ſuperiora conſcenderunt, reliqua mœnia funditus euerunt, euerterunt ſtatuas numero vltra duo milia, quamplurimas etiam fregerunt: attamen ab iis abſtinuerunt, quæ vel figuras, vel inſcriptiones Deorum ſuorum habebant [e]. Alexander Magnus, quamuis ira eius in Theſſalos incruduiſſet, non tamen vſque adeò indignatio eius proceſſit, vt quicquam in templum immortalium committeretur: quin potius omnem curam & ſtudium adhibuit, ne qui vel inuiti aliquomodo ſana violarent. Idemq; cùm in Aſiam tranſiiſſet, vt Perſas malè meritos de Græcis vlciſceretur, de hominibus quidem dignas rebus ab iis patratis pœnas ſumpſit, à templis verò prorſus abſtinuit: quanquam Perſæ circa hanc partem maximè in Græcia deliquerant [f]. Cùm nonnulli ex militibus regis Theoderici, qui depopulabatur Aruernam vrbem, ad baſilicam ſancti Iuliani peruenſſent, confregiſſent ianuas, & feras remouiſſent, tesq; pauperum, quæ ibi fuerant aggregatæ, diripuiſſent, authores ſcelerum ab ſpiritu immundo correpti ſunt, infeſtiſq; dentibus proprias ſe lacerantes clamabant, Cur nos ſancte martyr ſic crucias [g]. Idipſum contigit pari de cauſa Gunthrani regis Gall. militibus [h]. Dagobertus Galliæ rex faſſus eſt, ſe raptum ante thronum diuinæ 17
maieſtatis, & à tutelaribus diuis & martyribus eccleſiarum acerbè accuſatū, de rebus eccleſiaſticis per rapinam diſtractis, quod cùm non auſus fuiſſet pro conſcientia defendere, fuit à proprio patrono D. Dionyſio defenſus, qui fuſis ad Deum pro eo precibus, pœnitendi tempus obtinuit. Et proinde vouit & conſtruxit monaſterium in loco, qui dicitur de Vuiſemburg, &c. vt eſt apud Tritemium [i]. Idemq; refert [k], viſam animam Caroli Martelli, regis etiam 18
Gallorum, deportari ad inferos, quòd multas eccleſias ſpoliaſſet, dum bellis inimicos perſequeretur. Refert Petrus abbas Cluniacenſis [l], Matiſconenſem comitem quendam, qui tyrannicè eccleſiæ bona occuparat raptum die 19
ſolemni à dæmone, qui forma equitis cum equo nigro ingreſſus domum, eum extraxit inuitum, & equum iuſſit conſcendere, quo ſublatus in aërem, clamans, ſuccurrite ciues, nunquam poſteà comparuit: oſtiumq; quo egreſſus erat, obturatum in rei memoriam. Quod cùm Ogerius Guilelmi comitis procurator, ob aliquam reipublicæ neceſſitatem vellet reſerare, & qui operas locauerat cœpiſſet demoliri, ſtatim eundem iterum à dæmone correptum, & in aërem eleuatum, poſteà collapſum & colliſum, manu qua opus demolirī tentauerat confracta. Eoque miraculo perterritos ciues in

per

[a] Aelianus lib. 2. de var hiſto. c. 2.
[b] Iuſtin. lib. 32. hiſtor.
[c] Franciſ. Tarapha, de regibus Hiſpa in Monolito.
[d] Idem Tara. in Alphon. 7.
[e] Polyb. in 5.
[f] idem d loco.
[g] Grego Turon. lib. 3. de geſt. Franc. c. 31.
[h] idem, lib. 7. c. 5.
[i] Tritem. in Breuia hiſtor Franciſ. in 51 rege
[k] in fine Brenuarij
[l] Petrus venerabi abb. s Cluniac. lib. 2. de miracul.

perpetuam rei memoriam fuiſſe eum locum occludi, comitiſq; filium Ouidonem nomine cum triginta militibus Clunacum veniſſe, & religionis habitum ſuſcepiſſe. Anno Domini 891. cùm Northmani oppidum D. Audomari inuaſiſſent, & duodecim ex illis templum diui Bertini ſpoliare conarentur, ſubitò omnes ad vnum luminibus capti ſunt, vt ſcribit Meyerus [a], Scribit Paulus Aemilius [b], Cabilloneſem etiam comitem eccleſiis infeſtũ, dum frequenti procerum conuiuio epularetur, ab ignoto quodam equo proſoribus ſedente euocatum exiiſſe, coactúmq; è veſtigio conſcendere, è cõſpectu procul raptum, nec deinceps vſpiam apparuiſſe.

a Meyer. lib. 2. annal. Flandriæ.

b Paul. Aemil. lib. 5. hiſtor. Franco. & in Ludouico iuniore.

De quibuſdam ſacrilegiis alterius generis. Caput 17.

1 *Indulgentiarum fictitiarum quæſtores, vt ſacrilegi puniuntur.*
2 *Religionis prætextu cœtus illiciti fieri non debent.*
3 *Philippi imperatoris ſacrilegium vindicatum diuinitus.*
4 *Eccleſiaſtica bona vſurpantes, pauperes fiant.*

1 IVRTVM quod velamento pietatis fit, ad ſacrilegium pertinere non ineptè dicemus, & extra ordinem puniri, vt quæſtores illi indulgentiarum fuco, quas non habent, ex concilio Viennenſi puniuntur [c]. Voluit & Vlpianus [d], ſub prætextu religionis, vel ſoluendi voti, cœtus illicitos fieri non debere. Vereor ne res inter nos tam peſſimè ſuccedant, quòd velamento pietatis vel alio fuco, eccleſiaſticæ res à pauperum deſtinato vſu, eccleſiis eripiuntur: quomodocumque enim hoc excuſetur, verè tamen
3 ſacrilegium videtur, & Dei iram prouocat. Referam exemplum Philippi imperatoris, qui ſucceſſit in imperio Henricho 6. fratri: is enim cùm deficerent pecuniæ, quibus præberet ſalaria militibus, primus cœpit diſtrahere prædia, quæ Fridericus pater acquiſierat in Alemania: deinde cuilibet Baroni ſeu miniſteriali villas ſeu prædia ruſticana, ſeu eccleſias ſibi proximas obligauit. Quamobrem pluribus ideò eccleſiis diuexatis, excommunicatus fuit ab Innocentio 3. Tandémq; ſub gladio tyranni cecidit, vt ſcribit Abbas Vſpergenſis [e]. Experti ſunt plures principes in Gallia, & Germania, quantum
4 poſteris nocuit ex adipe eccleſiæ, domus paternas & proximorum ditaſſe. Ad tempus quippè modicum durarunt hæ ſacrilegæ ex abbatiis & epiſcopatibus compilatæ opes, & cum iſtarum ruina propriæ quoque euanuerunt: & qui iſtis vſi ſunt, vel eorum filij miſerè perierunt, vtplerumque. Quamuis enim ſacrilegi ab hominibus non plectantur, non poſſunt tamen Dei effugere iudicium, vt proximo capite docuimus. Sunt hodiè tot illuſtrium virorum ſucceſſores pauperrimi, & ferè errones & mendici, dicam & audacter prædones & latrones effecti, quòd eccleſias ſpoliarunt, & breui tempore cum illis & ſua amiſerunt, quæ maiores virtute parauerant & reliquerant. Et malè parta cùm malè dilabuntur, benè parta, ſed à malè partis polluta, ſecum cõmunione pertrahunt.

c clem. 2. per totam de pœn. & cap. Cle. & 1. cùm ex eo, eod. apud Gregor.

d Vlp. in l. 2. de extraord. crimi. lib. 47. Pand. 11.

e Abbas Vſperg. in Chronico.

De

De pœnis quaſi ſacrilegij. Cap. 18.

Sacrilegus habetur, qui infert iniurias eccleſiæ, aut eius miniſtris. Item occupans prædia eccleſiaſtica. Item qui mandata principum contemnit: & de eorum pœnis. & 2. & 3.

QVI proruperit in eccleſias catholicas, & ipſis ſacerdotibus, & ſacri cultus miniſterium præbentibus intulerit iniuriam, vt ſacrilegus capitali ſupplicio damnatur ab Archadio & Honorio CC[a]. Quorum ſententia tranſlata inter ſummorum pontificum ſanctiones [b]. Accedit quippe hoc crimen crimini læſæ maieſtatis [c]. Qui occupant vel inuadunt prædia diuinis vſibus deſtinata, vt ſacrilegi quoque excommunicantur [d], donec reſtituant: & vltrà, ex aliquibus legibus in quadruplum [e], ex aliquibus in decuplum puniuntur [f]. Qui mandata principum non exequuntur, & crimen hoc admittunt ſacrilegij [g]. Quamobrem pœna adhibenda, quæ diſtinguenda, num negligantur mandata principis, an verò contemnantur. Multum enim inter hæc intereſt [h]. Quod ſi negligantur, an illa mandata magni ponderis ſint, & iacturam reipub. inferant, an non: nam illis non ſolùm iactura bonorum, ſed & vltimum ſupplicium imminet [i]: iſtis lenior pœna & arbitraria [k]. Quòd ſi contemnat quis iuſſa principum ſuperbè, incidit in legem luliam maieſtatis, & pœnam experitur vltimi ſupplicij [l]. Et ſi eccleſiaſticum ſuperiorem contemnit, anathemate feritur.

a l ſi quis in hoc genus. l. 10. de epiſc. & cler C.
b ca. in primis, §. ſi quis, 2. q 1.
c ca ſi quis ſuadente, 17. q. 4.
d ca. nulli liceat, ca. quicunq;, ca. prædia, 12. q 2.
e ca. in antiquis, ca ſi ſecuti, 12. q 2
f ca. in legibus, 12. q. 2.
g l 1. vt or. dig. ſer. lib. 12. C tit. 9.
h vt nor in ca. quis autem, 10. diſt. gio. in cà metropolitanam, in ver ex cõtemptu, 2. q 7. Luc. de Pen. in l. 1. in ver contempſerit, de priuil. eor. qui in ſac. pal. militt. lib. 12. C.
i vt ip l. 1. § fi. de offi. præſ. prætor. Afr lib. 1. C tit 30 l. 3. § in bello, & l. ampe del. dum, § contumacia, de re milit. P.
k l 1. de theſau. lib. 10 C l. ſanctio legum, de pœn. in P. Luc de Pen. in d. l. 1. vt ord. dignit. ſer ne. C.
l ca. ebſit, 11. q. 3.

De lege Iulia peculatus. Cap. 19.

P. lib. 48 tit. 13. C lib. 9. tit. 28.

1 Peculatus crimen accedit ad ſacrilegium, & quid ſit.
2 Pecunia publica in alios vſus, quàm deſtinata eſt, non debet impendi.
Nec ab adminiſtratore reipub. mutui ſibi debiti nomine retineri poſſunt. eod.
3 Peculatus crimine qui tenentur.
4 Peculatus pœna qualis, & quæ imponenda ſit, & 6.
5 Hæredes iudicio peculatus defuncti conueniri poſſunt.
7 Peculatus pœna in Gallia.
8 Populus cogit euomere quæ quæſtores intercipiunt.
9 Peculatus crimen poſt quinquennium non obijcitur.
10 Peculatus ſocij tenentur, qui miniſterium præbent eadem pœna.

SACRILEGII inſtar eſt & peculatus, pecuniam ſacram, religioſam, publicam auferre, vel intercipere, vel in rem ſuam conuertere: aut facere quò quis auferat, intercipiat, vel in rem ſuam vertat. Aut in æs, aurum, argentumue publicum quid indere, immiſcereue: aut facere ſcienter dolo malo vt quid indatur, immiſceaturue [m]. Addẽdo quippe metallo aliud quod deterius illud faciat, furtum infertur vtilitati publicæ [n]: vt in falſa

m vt ait Vlp l. 1. & l ſacrilegij, l 9 §. fin ad leg. Iul pecul. P. §. item lex Iul a peculatus, de publ iudi.
n l. lege Cornelia, l. 9. ad leg. Cor. de falſis P.

mo

moneta dicemus. Sicuti ij qui cùm monetam publicam operantur, ſibi extrinſecus cudentes, furtum & peculatum admittunt [a]. Peculatum Labeo definit, pecuniæ publicæ aut ſacræ furtum, non ab eo factum, cuius periculo fuit [b]. Ad pecuniam fiſcalem, & ciuitatis Romanæ ſcilicet hoc crimen pertinere poſſe Martianus tradit [c]: quia alicubi legamus, propriſſimè accipi publicum, quod ad ſtatum rei Romanæ tantùm pertinet [d]. Nec pro furto pecuniarum aliarum ciuitatum datur peculatus iudicium, ſed furti [e]: quamuis quæ ciuitatis dici poſſint publica aliquando [f]. Cicero [g], *Seſtertium ſepties millies auertiſſe Antonium pecuniæ publicæ iudicauiſtis: num fraude poterit carere peculatus?* Et rurſum [h], *Vectius frater tuus quæſtorio, impudentiſſimum tuum furtum, certiſſimúmq; tuum peculatum: nam quo alio nomine, pecuniæ publicæ fœneratio eſt appellanda?* Prohibetur iure, ne mutui interuentione oppoſita, pecuniam publicam quis inuadat, vel conetur inuadere [i]: quia pecuniæ publicæ ad alias neceſſitates, quàm ad eas, ad quas deſtinatæ ſunt, non ſunt impendendæ [k]. Qui nomine fiſci fiſcales pecunias, ſimulans ſe fiſci creditorem acceperit, peculatus reus etiam eſt [l]. Et quia fides ærarij & rationes ex tabulis pendent vt plurimùm, qui tabulam æream, leges continentem vel formam agrorum, ex qua cenſus præſtandus dignoſcebatur [m], refixerit vel immutauerit, vel tabulas publicas induxerit, vel deleuerit, eſt reus quoque peculatus [n]: quúe in tabulis publicis, minorem pecuniam, quàm quid venerit, aut locauerit, ſcripſerit aut quid ſimile admiſerit [o]: qui prædam ab hoſtibus captam ſurripuit [p], qui aurum ex metallo extraxerit illicitè, & conflauerit [q], qui perforauerit muros, ſcilicet vbi pecunia publica eſt, velinde aliquid abſtulerit [r]. In imponenda huic crimini pœna, iudex animaduertere debet rei conditionem, qualitatem perſonæ, tempus, ætatem, & conditionem, & iuxta illa vel mitius, vel ſeuerius punire [s]. *Peculatus pœn*, inquit Vlpianus, *æquè & iquiſ interſtitio, in quam hodiè ſuccęſſit deportatio* [t]. Hanc capitalem pœnam dixerunt C C. Honorius & Theodoſ. vt ait glo [v]. qua ſubdi rubent iudices, qui tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubſtraxerunt [x], cum eorum adminiſtris & conſciis. Verumtamen Iuſtinianus, ab illa capitali, deportationem in hoc crimine ratione perſonarum diſtinguit [y]. Val. & eos, qui ab arcariis & tabularijs, officijsq; rationum fœnebrem pecuniam ſumpſerunt, quadrupli pœna damnant [z]. Pœna quippe illa eſt ferè iis indita, qui fraudem fiſco faciunt [a]: triplum autem pœna tantùm, & ſimplum res eſt [b]. Pœna hæc vltra criminalem imponitur [c]. Gratianus & Theodo. CC. eos, qui aurum ex ærario principis priuatis commodis profuturum acceperint occultè, aut ſponſionis, aut cautionis fide, ſine eiuſdem principis authoritate: abbatis bonis omnibus perpetuæ deportationi ſubdit, & eos qui dederint, capitali ſententiæ [d]. Sed & illud ſingulare, vt contra hæredes hoc iudicij exerceatur peculatus [e]. Iulius Paulus, lib. 5. Recep. ſenten [f]. *Si quis fiſcalem pecuniam attrectauerit, ſurripuerit, mutauerit, ſeu in ſuos vſus conuerterit, in quadruplum eius pecuniæ, quam ſuſtulit, condemnetur.* Papus [g] teſtatur, pœna capitali vltimi ſupplicij aliquando animaduerſum in Gallia in quæſtorem, qui pecunias regias interuertiſſe accuſabatur, interdum & exilio cum pœna nummaria. Conſtitutio Franciſci [h] eius nominis Gallia. regis primi extat, qua ſtatuitur crimen peculatus à quacunque perſona fuerit admiſſum, confiſcationem corporis & bonorum habere. Atque ſi is, qui admiſerit, ex nobilibus genitus fuerit maioribus, eum vltra prædictam pœnam, ignobilem declarandum, eiuſque ab eo deſcendentes in poſterum, ſiue maſculi ſiue fœminæ ſint. Certè non poſſet eſſe ſatis grauis pœna in has hirudines, quibus cùm pecuniæ publicæ ſæpè ex lachrimis prouincialium & ſanguine conquiſitæ, commiſſæ ſunt, ad principem exportandæ, vel in vtilitatem publicam expendendæ, ipſi ſibi retinent, artibus & fraudibus ſibi conſeruant, & ex multorum pauperum nece oppiparas & magnificas comparant opes, idq; breui tempore: &

a l. ſacrilegij, l. 6. ad leg. Iul. peculat.
b d. l. ſacrilegij, l. 9. eod.
c l. 4. § fin. eod.
d Caius, in l. cum qui. vt & gal. l. 16. de verb. ſig. Vlp. l. 1. § huius Rutil. de iudic. & inc., § Iuſtinianus, inſt. de act. Iuſtin.
e l. ob pecuniam, l. 22. de iurt. P.
f Cicer. publica, de verb. ſig.
g Cic. Philip. 12.
h id. in Verrem.
i l. 1. de his quæ ex publ. eo. abſtulit ſunt. vt vlcr. lib. 10. C. tit. 71.
k Iohn. C. eod. tit.
l l. ſacrilegij, l. 9. §. Labeo, ad leg. Iul. peculat. P.
m l. forma cenſual, d. cenſib. in P.
n Venul. l. qui tabulam, l. 2. eod. tit.
o l. hac lege, l. 11. eo.
p l. is qui, l. 13. eod.
q l. ſi is rapta, l. 6. § fi. eod. l. t.
r l. qui perforauerit, l. 11. eod.
s l. 1. ad leg. Iul. peculat.
t l. 3. eod. in P.
v gloſſa l. vni. de crim. peculat. C.
x d. l. vni. & §. item lex Iulia, de publ. iudic. apud Iuſtin. in § item lex Iulia peculat. eod.
y l. 1. de his qui ex publ. ratio mutu. pecu. accep. lib. 10. C. tit. 6.
z l. authentica, l. 46. §. hoc de iure fiſc. lib. 49. P. tit. 14.
a l. vlti, pœn. fiſcal. erepti antef. lib. 10. C. tit. 7.
b l. is qui, l. 14. & l. facit eo, l. 6. § fin. ad leg. Iul. peculat. P.
c l. 2. de his qui ex publ. ratio mutu. pecu. accep. lib. 10. C.
d l. ſi ad leg. Iul. peculat. in P.
e Iul. Paul. lib. 5. Rec. ſent. tit. 29.
f Pap. lib. 22. Rhapſod. arreſtor. tit. 2. ar. 1.
g Conſtit. Franc. 1. *ſur la reddition des comptes.*

re: & eò liberius, quò impunitas nundinatione redimitur. Sed cauere debent tamen, ne princeps liberatus grauioribus negotiis in illos oculos conuertat, & rationes reposcat, & pingues iubeat necari, vt vomant quæ malè digesserunt. Meminerint si sapiant quod apud Aristophanem [a] de istis furibus pecuniæ populicæ loquitur verè populus. 8

a Aristoph. in equitibus.

σκοπεῖσθε δ' εἰ μ' ἐσοφῶς — id est, *Considerate autem me si sapienter*
αὐτὸς περιέρχομαι — *Ipsos circumuenio,*
τοὺς οἰομένους φρονεῖν — *Hos putantes sapere*
κἀμὲ ξυνεξαπατύλλειν — *Et me decipere.*
τηρῶ γὰρ σκύτινον τοὐ- — *Obserue enim semper ipsos:*
τους· τοὺς δὲ λοιπῶν ὁρᾶν — *Neque apparens videre*
λῃστὰς ὄντας, ἐπὰν τ' ἀναγ- — *Furantes, postea cogo*
κάζω πάλιν ἐξεμεῖν, — *Ipsos euomere.*
οὐδ' ἂν λάθωσι μοι — *Quæcunque furati mei fuerint*
λιμῷ κατασιτηθῶν. — *Cadum,* (id est, cistã in quam calculos Iudices mittebant) *deponens.*

Et paulò antè,

λῃστάς τε βούλομαι — id est, *Furantémque volo*
τρέφειν ἕνα πρωτάτην· — *Nutrire vnum præstantem,*
τοῦτον δ' ὅταν ὁ πλοῦς — *Hunc autem quando fuerit plenus*
ἄρας ἐπέταξα. — *Eleuans percussi.*

Placuit at Venuleio iurisc [b] peculatus crimen post quinquennium admissum 9
obici non posse. Voluerunt tamen Cæsares [c] eos, qui ministerium istis ad- 10
hibuerunt, & pecunias acceperunt, pari pœna plecti.

b l. peculatus crimẽ, l. 7. ad leg. Iul. peculat. in F.
c l. 6. de crim. peculat. C.

De lege Iulia de residuis. Cap. 20.

1 *Lex Iulia de residuis peculatus instar, & quid ab eo differat.*
2 *De Residuis crimen in quo consistat. Qua teneatur, & nomine eius condemnentur hæredes.*

LEx Iulia de residuis, accedit ad peculatum: verùm vt non 1
tam graue scelus est, retinere rem ex iusta causa & voluntate domini antea possessam, quàm à domino studio furandi extorquere. Sic grauius visum, pecuniam publicam furari vel interuertere dolo & fraude, quàm voluntate publica alicui commissam, vt in alios vsus expenderetur, retineri ab eodem pro parte vel omnino. In quo consistit crimen de residuis, scilicet pecuniis 2
non expensis retentis, nec in eum vsum, in quẽ delegatæ erant, consumptis [d]. Tenetur & ea lege is, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam acceperit, aliaúe ex causa, pecunia publica resedit [e]. Ad debitores autem Reipub. qui pecuniam fisco debitam retinent, non pertinet [f]. Pœna huius criminis est amplius tertia parte quàm debeatur [g]. Quare quia agitur de pecunia, habet iudicium hoc publicum locum & in hæredes [h].

d l. 2. & l. 4. §. sed & qui, ad leg. Iul. peculat.
e l. 4. §. lege Iulia, eod.
f l. heo, l. cum eo autem, l. 10 ad leg. Iul. peculat. P.
g l. 4. §. sed & qui, c. l.
h l. fi. eod. tit.

De sacrilegio violationis asylorum: & de asylis, quæ Galli dicunt *Franchises*. Cap. 21.

1 *Asylorum in violatione quæ consideranda.*

2 *Asy*

2 *Aſylorum eccleſiaſticorum violatio ad maieſtatis diuinæ crimen pertinet.*
3 *Aſylum quid. Supplices ad aras vel eccleſias confugientes non violandi.*
4 *Raſto in pœnam.*
ab Aſylo abſtrahentis vi confugientem, quæ pœna ex vtroque iure. eod. Et 9.
5 *Supplicium confugientium ad eccleſiam apud Anglos lex.*
Crucis delatio ſupplicibus ſignum ſeruatæ vitæ. eod.
6 *Templum Iouis ingreſſus vinctus ſoluebatur.*
7 *Templum ingreſſi immunitate gaudebant.*
8 *Aſyli ius quibus tantùm templis Ethnicorum conceſſum. Et Aſylorum abuſus. Et 9.*
10 *Aſylum, templum miſericordiæ qui primi conſtituerunt.*
11 *Aſyli loco, ſtatuæ Cæſarum, princeps ipſe, cardinales, ſigna in caſtris, ſacerdos deferens ſacroſanctam Euchariſtiam. Et 12. 13. 14.*
15 *Ciuitates refugij à Moſe ſeparatæ pro Aſylo.*
16 *Regum domus pro Aſylo.*

1 IN crimine violationis Aſylorum conſiderabimus res, quibus aſyli ius datur, & quatenus datum, an ſacræ aut profanæ. Item perſonas, cuius generis ſunt quæ eo confugiunt. Subinde facta ſeu actiones, ob quas quis ad Aſyla confugit. Ad crimen læ-
2 ſæ maieſtatis pertinet, ad ſacroſanctas eccleſias confugientes inuitos abducere ex lege Honorij & Theodoſij CC.[a] & ad ſa- a l. 2. de iis qui ad eccl. ſ. confug. lib. 1 Cunct. 45.
crilegium quoque. Sic enim etiam ſenſit Ageſilaus. Nam victis Athenienſibus & Bœotijs apud Coroneam per eum, cùm quidam eorum in templum Mineruæ confugiſſent, ante tulit iræ religionem, & eos vetuit violari. Item & apud Barbaros prædicabatque mirari ſe, non ſacrilegorum numero haberi, qui ſupplicibus Deorum nocuiſſent, aut non grauioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quàm qui fana ſpoliarent, vt ait Aemilius Probus [b], & b Aemil. Prob. in Ageſilao.
3 Xenophon [c]. Eſt enim eccleſia inter aſyla ſanctiora, dicitur namque ἄσυλον, lo- c Xenop. in Ageſil.
cus à prædatione immunis, cui periculum non eſt ne præda fiat: quem ſpoliare nefas eſt, à violentia tutus & ſacroſanctus. Quamobrem & aſyla templa dicta, vt apud Liuium [d], *Ea religione, & eo iure ſancto, quo ſunt templa, quæ aſyla Græci vocant.* Aſylũ, ſacros terminos, quibus ſeruis eſſet ſecuritas, dixit Iulius Pollux [e]. Et Euripides innuit [f],
d Liui. lib. 35.
e Iul. Poll. lib. 1. Onomaſt. c. 10.
f Euripid. in Suppin act. 2.

ἔχει γὰρ καταφυγὴν, θὴς μὲν πέτραν: id eſt, *Habent confugium, fera quidem ad petram:*
δοῦλοι δ' ἐς βωμὸς θεῶν: πόλις δὲ πρὸς πόλιν *Serui autem aras Deorum, ſtolorum: Ciuitas*
ἔπλης χειμαζόμενα. *autem ad ciuitatem confugit*
Tempeſtate exagitata.

Et in templa confugientes, venia & miſeratione dignos docet Virgilius, dum ait [g],
g Virg. Aeneid. lib. 1.

Cunctis nam lecti nauibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.

Ita & ſupplices orantes aras tenebant, vt innuit idem [h] dicens,
h Virg. 4. Aeneid.

Talibus orabat dictis, arasq; tenebat.

Erant templa eius venerationis, vt quòd eò illatum eſſet, violari nefas eſſet: vnde aſyla ſine prædatione. Vocant namque οὖλον prædam, & ſpolia. Proinde confugientes ad eccleſias eueliti inde iure communi propter loci religionem inuiti non poſſunt, vt ait Leo Cæſar [i]. Refert Suidas [k], Eutropium Archadij imperatoris cubicularium, omnis generis facinoribus plenum, cùm vellet etiam eos qui ad templa confugiſſent comprehendere, legẽ promulgaſſe, qua concederet etiam eos vel ab aris extrahi. Sed ea lege vix promulgata, eum vltionẽ crudelitatis fuiſſe conſecutum: nõ enim multò poſt imperatore offenſo, in templum fugit ſub altari iacẽs, inde abſtractus noctu, capite truncatus fuit. Quod & Nicephorus Calliſti ſcribit [l]. Theod.
i Leo, in 1 præſenti, l. 5. de iis qui ad eccleſ. confug. C.
k Suid. in Eutropio
l Nicep. Cal. lib. 12. cap. 4.

a I. placuit, I. 1. de ipſ. qui ad eccleſ. confug. lib. 9. Cod. Theod. t. tit. 45.

& Valentin. [a] legem hanc immunitatis eccleſiæ conſtitutione firmarunt, atque pro Aſylo omnia, quæ eccleſia continentur, vſque ad extremas fores eccleſiæ cõſtituerunt confugientibus eò ſine armis. Statuta & pœna, vt qui propria authoritate confugientem auulſerit, extraxeritúe, verberibus affectus, rurſuſque relegetur. Cuius meminit Conſtantinus Harmenopulus [b]. D. Auguſtinus ad Bonifacium [c], eum qui hominem ad eccleſiam fugitiuum rapuerat, punit primùm, ne eius oblationes à clericis ſuſciperẽtur, dehinc communionem interdixit, donec pœnitentiam egiſſet. Gelaſius [d] reo eiuſdem criminis eccleſiarum omnium inhibet ingreſſum: ex concilio Hilerdenſi [e] ſegregatur quoque ab eccleſia. Concilium Triburienſe [f] pœnam arbitrio committit epiſcopi, & vltrà multam ſtatuit nongentorum ſolidorum. Ac Toletanum [g] 12. aſylum eccleſiæ extra eccleſiam etiam conſtituit intra 30 paſſus, vtque non inde extrahantur ſerui confugientes à dominis, niſi præſtita cautione, quòd eis iniuriam non inferrent ob eam cauſam. Quod & aliorum aliis conſtitutionibus cauetur [h]. Gothi ea pietate fuerunt, vt nullos omnino violarent, qui ſecuritatem à templis Deo dicatis inuocarent [i]. Refert Nicephorus Caliſti [k], vindictam diuinam in violatores aſyli. *Cùm quidam*, inquit, *ſerui ab heris malè tractati, ad eccleſias confugiſſent, neque hinc euelli poſſent, turbantes clericos vnum clericum occiderunt, & poſtea ſeipſos: quo tempore cæpit error Neſtorij, quidamq; præcæcus omnia illud factum ys iambis prædixit.*

σημεῖα γὰρ τάυτα γίγνεσθαι φίλα
ὅταν τι ναοῖς κἄτα σκήψῃ μυσός. id eſt,
Ea ſolent omen triſte afferre, ſanctius
Si forte templum polluat piaculum.

Apud Anglos Edoardus 2. eorum rex legem ſanciuit, quæ hodiè ſeruatur, vt quoties quis delicti reus ad templum confugeret, in perpetuũm exilium eat intra quadraginta dies & 12. horas (eo enim temporis ſpatio ſe æſtus Oceani ex alto incitat) nec aliam pœnam patitur, excepto quod vſque ad litus crucem manu geſtat, veluti ſignum ſeruatæ per religionẽ vitę, authore Polydoro Virgilio [l]. Eſt ſanctio inter cerimoniales flaminis Dialis, vinctum ſi ędes flaminis introiſſent, ſolui neceſſum eſſe, & vincula per impluuium in regulas ſubduci, atque inde in viã foras dimitti [m]. In legibus Langobardorum, & in capitularibus Caroli Magni [n], ſtatuitur his verbis, *Si quis ad eccleſiam confugium fecerit, in ipſo atrio eccleſiæ pacem habeat, nec ſit neceſſe eccleſiam ingredi: & nullus inde per vim eum extrahere præſumat, ſed liceat ibi confiteri quid fecit, & inde per manus bonorum hominum, ad diſpoſitionem in publicum perducatur.* Demetrius rex ad Iudæos ſcribens, *Quicunque*, inquit [o], *confugerit in templum, quod eſt Hieroſolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij regi in omni negotio dimittantur: & vniuerſa, quæ ſunt eis in regno meo, libera habeant.* Apud Ethnicos priuilegium aſyli, quo quis extrahi inde non poſſet, non omnibus tẽplis cõceſſum fuit: ſed aliquibus tãtũ, quibus cõſecrationis lege irrogatũ fuiſſet. Quod ex Cornelio Tacito [p] poteſt elici, dũ ſcribit, ſub Tyberio Cæſare increbuiſſe Græcas per vrbes licentiã atq; impunitatẽ aſyla ſtatuẽdi, quòd cõplerentur templa peſſimis ſeruitiorum, & eodem ſubſidio obærati aduerſum creditores, ſuſpectique capitaliũ criminũ receptabantur, nec vllũ ſatis validum imperiũ erat cocercẽdis ſeditionibus populi, flagitia hominũ vt ceremonias Deũm protegẽtis, & ideo placitũ, vt ciuitates mitterẽt iura, & legatos &c. Addit Suetonius [q], Tyberiũ aboleuiſſe omne ius moremq; aſylorũ, qui vſquam erant. Conſeruabant autẽ omni ſtudio poſteri hoc ius, & inter ſacrilegos annumerabãt, qui ab aris ſupplices, & ad Dei tutelã fugientes dimouebant, & in eos grauiter animaduertebant. Sic Athenienſes eos ciues condẽnarunt vltimo ſupplicio, qui Cylonis ſocios & miniſtros, qui per tyrannidẽ occupare arcẽ tentaſſent, ad arã Mineruæ factos ſupplices occidiſſent, vt refert Thucidides [r], & Plutarchus [s]. Quin & apud Senatũ Syracuſiorũ aliquãdo obtinuit, teſte Diodoro Siculo [t], in iudi

b Conſt. Harmen. l. 2. Prompt. tit. 5.
c can. mitor, 17. q. 4.
d ca. frater, eod. q.
e can. nullus clericorum, eod. 17. q. 4.
f can. ſi quis contumax, eod. q.
g can. diffinitum, eod. quæſt.
h ea meuentes, can. id conſtitutum, 17. q. 4. & ſi. de ijs qui ad eccle. cõfug.
i Ioan. Magnus, lib. 23. hiſt. Gothor. c. 21. & 22.
k Nicephor. lib. 14. hiſtor. Eccleſ. c. 32.
l Polyd. Virg. lib. 5. hiſtor. Anglic. in Hardicno
m Aul. Gellius lib. 10. cap. 15.
n tit. de ijs quæ ad legem de clericorum actione ſtatuuntur.
o 2. Machab. c. 10.
p Corn. Tacit. lib. 3. annal.
q Sueto. in Tyberio, c. 37.
r Thucid. in 1.
s Plut. in Solone.
t Diod. Sicul. libr. 11. Biblior.

cio Duceti Siciliæ patriæ proditoris,& criminis maiestatis rei ad aras supplicis,inuiolatam religionem in eo etiam esse saluumq; fore debere, quia Dei potius esset causa,ad cuius aram esset supplex: quamuis cum hostibus nulla sit diuini iuris, sacrorum religionumúe societas, & inter eos omnia sint profana,si quidem capta ab hostibus profana fiunt. Templum Palladis asylum erat, vnde nec Pausaniam ausi sunt Lacedæmonij abducere vi, & militibus ibi cinctus fame necatus est, vt ait Thucidides [a], & Diodorus Siculus [b], qui subdit & numen ideirco iratum fuisse, quòd contra fas supplex mortuus fuisset. Atque Lacedæmonas cùm Delphos Apollinem consulturi misissent, responsum accepisse, supplicem restituere oportere: atque ideo duas statuas æreas Pausaniæ extruxisse in templo Palladis consilio diu agitato. Alcibiades in Sicilia absens,Athenis reus factus,quòd sacra violasset,& capitis damnatus bonis publicatis,etsi plebiscito posteà fuerit restitutus [c]. Scribit Pausanias [d] Syllam Romanum phthiriasi siue morbo pediculari interisse, quòd Aristionem ex Mineruæ fano extractum trucidasset. Qui Tyriis [e] deserendam ciuitatem,vt Deo admonente prædixerat,cùm eum populus occidere vellet,ad templum fugiens, morte liberatus est. Templum ad Paliceni tutissimum præstabat confugientibus Asylum [f]. Lacedæmonij quoque templum veluti asylum venerabantur, & in quo nocentes omnes etiam capite damnati salui esse consueuerant, vt ait Polybius [g]. Diognetis Milesiorum dux ausus non est violare Policritam Naxiam,ex hostibus in templo repertã, ἀγάγε δ' ἀγέ, inquit Parthenius [h], Θεμιτὸν γὰρ ἱκέτην ὄσαν ἐν τῷ ἱερῷ βιάζεσθαι. id est, *non enim fas erat supplicem in templo violare.* Fuit Asylum delubrum Iouis in Tanio apud Tragurios, qui habitant Pontum & Cappadociam versus, vt ait Strabo [i]. Item Ephesi Dianæ [k], in Ægyro ad ostium Nili, quod vocatur Canopicum, in cuius litore erat Herculis templum, ad quod si quis cuiuscũque hominis seruus confugiens caperet sacras notas,sese Deo tradens, nefas,erat tangere [l]. Erant tamen alia loca pro asylis consecrata, vel destinata, qualem cõstituit lucum Romulus, vt scribit Dionysius Halicarnasseus [m]. Et Virgilius ita meminit [n],

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum
Retulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal.

Sic postquam Hercules migrauit à vita, nepotes eius timentes insidias eorũ quos auus afflixerat Athenis, sibi primi asylum, hoc est, templum misericordiæ constituerunt, vnde nullus posset abduci, sicut docet Statius [o]. Erat in statuis Cæsarum ius aliquando asyli [p], & illa statua dicta ἄσυλος ἀνδριάς: qualem fuisse Tyberij statuam scribit Philostratus. Multò magis apud ipsum principem ius asyli & immunitatis est. Sic & Aesopus Cræsum regem Lydiorum,eũ absque causa occidere volentem alloquitur [q], κἀγὼ γόνυ, ὦ βασιλεῦ τὰ σὰ σῶ προσκύσω ἀνίσταμαι, μὴ με ἀκτὸς φονεύσῃς. id est, *Et ego itaque rex tuus pedes attingo,ne me sine causa occidas.* Et si in statuis id locum habet in arido, multò magis in viridi [r]. Et saltem operabitur effectum, de quo in l.præsenti, de his qui ad eccles. confug vt securè possit accedere [s]. Et responsum est à Baldo, Cardinales habere priuilegium consuetudine inductum, quòd si obuient ei, qui ad mortem ob flagitia ducitur,possint huiusmodi à morte liberare. Verumtamen is dicit, priuilegium esse aduersus addictos, C de episcop.audi.vbi id scribit,quia lex illa statuit,ne temerè vel vi flagitiosi supplicio eripiatur. In castris apud signa, tanquam apud Asyla,quis tueri olim se poterat,& à captiuitate vindicare:vnde scribit Tacitus [t], *Planco maximè*, inquit, *quem dignitas fugæ impedierat, neque aliud periclitanti subsidium, quàm castra prima religionũ: illic signa & aquilam amplexus, religione se tutabatur.* Placuit antiquis [u] cõfugientẽ ad sacerdotẽ, defetẽtem sacrosanctũ domini nostri Iesu Christi corpus,liberari à carcere, in quẽ

[a] Thucidid. 1.
[b] Diod.Sicul.lib. 11.
[c] Aemil. Probus in Alcibia
[d] Plutarch. Apophthegm.
[e] Diod. Sic. lib. 17. Bibliot. anno 4. Alexan.
[f] Idem,lib 11.
[g] Polyb lib 4. histo.
[h] Parthe. in Erotic. cap 9.
[i] Strabo, lib. 12.
[k] Lucan lib 14.
[l] Herod. lib 2. in Euterpe.
[m] Dion. Halic in 2.
[n] Virgil. lib. Aeneid.
[o] Statius, in 7.
[p] Vlp. ex Lab. in l. qd sit statutus, l. 17. § apud Labeonem, de administr. & l. 2. de his qui ad statuas confug. & C. Theod. de his qui ad templa vel ad statuas confugiunt lib. 2. titu. 9. § sed dominorum, eod. apud Sirm.
[q] Max. Planud. in Aesopi vita.
[r] Glos. ibi videtur sentire in l. capitalis, ff. ad Turpil. & de poen. in fi.
[s] Chassa. in § 3. in ver. *sine gratia*, in 12. casu euitandi mortem, tit. *de Iudæis*, in consuetud. Burgund.
[t] Cotta Tacitus 1.
[u] Archidiac. in can. quæsitum, 12. q. 2. con glos. ibi posità sequitur Rofr. in summa, de immunit. eccles. Ludouic. Roman. sing. 335. Soar. Fabrianus § fin. de his qui sunt sui vel alien. iur. Clarus in § 5. in ver. *prædictæ vel*, 19. casu euitandi mortem sub, *de Iudæis.*

ducebatur, vel à fuſtigatione, pœna, & morte. Quod certè quandiu habuit locum immunitas recipiendũ fuit, in criminibus potiſſimùm, quæ digna ſunt miſericordia. Si enim altaris aſylum erat, multò magis & corporis Domini erit. Sanctificatur enim inde altare, & maius dignius q; quod ſanctificat, quàm quod ſanctum factum eſt [a]. Et apud Ethnicos ſi quis ad verberandum duceretur, ſi ad pedes Flaminis Dialis ſupplex procubuiſſet, eo die verberati piaculum erat [b]. Separauit Moyſes tres ciuitates [c] trans Iordanem, ad orientalem plagam, vt confugeret ad eas, qui nolens occidiſſet proximum ſuum, nec ſibi fuiſſet inimicus ante vnum vel alterum diem, vt ad harum aliquam vrbiũ poſſet euadere. Fuerunt pro aſylis antiquis, regum domus, & refugia ad illos: nulla adhibita diſtinctione religionis, vel præteritæ illatæ iniuriæ. Sic Chilpericus 4. rex Franciæ pulſus regno à ſubditis, confugit, vt ad aſylum, ad Ludouicum regem Lotharingiæ. Alphonſus rex Luſitaniæ pulſus à fratre Sancho rege Caſtiliæ, amicè exceptus eſt à Tilleda rege Granatæ, quamuis eſſet Mahumeticus, & ei prædictum fuiſſet, futurum vt poſteros ſuos tolleret: atque his fidem refugij non auertit, & liberum fratre Sancho mortuo in regnum proprium remiſit. Rex Ludouicus 11. & Carolus 8. exceperunt Zizimum, ſeu Gemem Turcam, imperio per Baiazetem fratrem pulſum. Themiſtocles confugit ad regem Perſarum, ibiq́ue tutus ab omni iniuria ſeruatus, ob fidem regiam, quamuis ſoror regis vindictam ab eo repoſceret, quòd Salamine filios eius occidiſſet. Narrat Dio Caſſius [d] Tyberio impunitatem datam, quòd cadauer tetigiſſit Octouiani ac comitaſſet, cùm id eſſet prohibitum.

a Matthæi, 2. 23. tan. nihil, de conſecrat. diſt. 2.

b Aul. Gell. lib. 10. cap. 15.

c Deuter. c. 4.

d Dio Caſſ. lib. 56. hiſtor.

In quibus non obtinuit ius aſyli. Caput 22.

1 *Aſylorum immunitas quibus non proficit, & aſylo eccleſiarum qui non gaudeant.*
2 *Eccleſiarum immunitas quibus denegatur in Gallia.*
3 *Aſyla in Gallia, Alemania, Langobardia etiam eccleſiarum meritò ſublata.*

CAsvs quidam excepti ſunt apud aliquas nationes, vel ex more, vel ex lege: in quibus ius aſyli non habeat locum, nec immunitas. Et primùm impunè licet ad eccleſias confugientes educere, ſi alieni à religione, quæ eo in templo colitur, ſint: veluti, ſi Iudæi ad eccleſias confugerint [e], ſi excommunicati, hæretici, & alij, quos proſequitur Nicolaus Boërius [f]. 2. Olim ſerui, adſcriptitijque coloni ab aris ſubmouebantur, & dominis reddebantur [g]: quod poſteà temperatum eſt [h]. Memini Cicero [i], M. Aurelium Scaurum euocaſſe Romam in iudicium Periclem Epheſium hominem, quòd is Epheſi ſe quæſtorem vi prohibitum eſſe dicebat, quominus è fano Dianæ ſeruum ſuum, qui in illud aſylum confugiſſet, abduceret, & is author iniuriæ diceretur. Euelliq; Salomon iuſſit à cornu altaris Ioabum, & interfici: quia proditor maieſtatis fuiſſet [k]. Sed & 3 lege diuina [l], & humana [m] iuſtum viſum eſt atrociter delinquentes, veluti adulteros, homicidas, raptores, & id genus ab aris ſubmoueri, ad quas confugerint, & in ſupplicium adduci. Etenim legis auxilio indigni ſunt, qui in legem peccant [n]. 4. Extat conſtitutio Franciſci 1. regis Gall. anni

1

e 11. de ijs qui ad eccleſ. confug. C.

f Boer. deciſ. 310.

g L. 3. d. tit. de ijs qui ad eccle.

h 1 fin. C. eod. tit.

i Cicer. 3 in Verrem.

k 3 Reg. c. 2.

l Deuter. 19. Num. 10. 35. Ioſuæ 20.

m §. ni qui autem homicidas, de mandat. princ. coll. 3. tit. 4.

n L. auxilium, de minor. in fi. fi. fine. ad SC. Vell. C. l. 2. ſi minor ſe maiorem dixerit, l. 3 qui ſponſam, de ſponſa. C.

domini

domini 1539. art. 166. qua prohibentur immunitates ecclesiarum pro debitis, aliisque causis ciuilibus, vel alijs, quibus prehensio decreta est personæ Sic & Ioannes Lucius [a], placuisse memorat senatui Parisiensi, ob æs alienum nexui corporis & fortunarum obligatum, in loco sacro comprehendi posse. § Denegatur immunitas ijs, qui rei sunt tributorum publicorum: ea namq; & vtilia templis sunt [b] Item curialibus & apparitoribus quæ fiscalia intercipiunt vt statuitur in edicto Iustiniani 10. [c] 6. Non gaudent immunitate ecclesiarum sacrilegi [d], quiue ecclesiam violarunt, & alios eo confugientes extraxerunt [e]. Non effractores carcerum, non damnati iam à iudice, neque ij qui iam comprehensi vel ab administris iudicij, vel alijs insecuti vt comprehanderentur, ad ecclesias confugiunt [f]. In Gallia, & in Alemania secundum Papiensem, confugiens ad ecclesiam non gaudet immunitate: at Chassaneus Pictauij vidisse se gaudere cõfugientem damnatum morte testatur [g]. Placet mihi prior, & vt opinor iustior est: quia interest Reipub. delicta puniri [h], vt latè in criminum tractatione docemus generali. Nec consuetudo quæ dat occasionem delinquendi, qualis hæc, seruanda est [i]. In legibus capitularibus Caroli Magni [k], homicidæ, cæteriq́ue rei, qui per leges mori debent, ad ecclesiam cõfugientes non excusantur, nec permittitur eisdem ibidem victum præbere Idipsum statuitur in legibus Langobardorum [l]. Sententia Philonis Iudæi [m], de iure asylorum impijs denegando, digna est quæ hîc adscribatur. *Homicidæ*, inquit, *censendi sunt, non solum qui interimunt, sed etiam qui nihil non conantur clamq́; palamq́; vt interficiant, etiam si non perpetrauerint facinus. Quod si præmetu vel audacia vitys contrarys in templum irrumpere tentauerint, impunitatis inuenendæ gratia, prohibendi sunt: sin autem iam surrepserunt, dedendi sunt ad supplicium, cum hoc præconio, Hominibus nefarijs in fano ius asyli non deberi. Nam quisquis malum dat incurabile, inimicus est Deo. Homicida autem ledit immedicabiliter, quia occisus non potest in integrum restitui: pollutos verò inelluibili scelere abolendo nulla mora temporis, dignabimur aditu sacrarum ædium, quos nec priuata quidem domus honesti viri & sanctitatem amantis admitteret.* &c. quæ ibi copiosè & eruditè in hanc rem expenduntur.

[a] Ioan. Luc. l. 1. plac. Cur. tit. 2. Plac. fin.

[b] § publicorum verò tributorum, de manda princ. coll. 3 tit. 4.

[c] περὶ ταξιωτῶν, seu de apparitoribus præsidum.

[d] fin. de immu eccles. fi. & c. conquisiti, de sent. excom.

[e] ca. frater, & can ad episcopos, 17 q. 4.

[f] de quibus omnib. vide plures relatos citatos à Boerio decis. 310. nu. 9. & 10.

[g] Paprem. præfatus, in tit. inquisit. vet. ex his.

[h] Chassa. § 5. in verba, si in perdit la vie, ip cata. n. confi. mort. in rub. des Iustice, in cost. Bar.

[i] Ira vehementer, ad leg. Aquil. c. vi famos, de sent. excommunic.

[k] l. conuenire, de pact. dotal. l. alia. §. elegantes, fol. matrim.

[l] cap. 8.

[m] tinal. de reuer. eccles. f.

[n] Philo Iudæ lib. de specialib. legibus.

De sepulchro violato. Cap. 23.

Lib. 9 Cod. tit. 19. Lib. 47 Digest. tit. 12.

1 *Sepulchra spoliantes crimen sacrilegij admittunt. Et cæmiteria consecrantur à pontificibus.*
Sepulchrum ædificare ex voluntate testatorũ cogit hæredem episcopus. eod.
2 *Religiosum locum sepultura facit.*
3 *Sepulchrum vnde dicatur.*
4 *Sepelire in vrbe non licuit Romanis, nec apud alios. Et 7. Et 8.*
5 *Reges Romanorum vbi sepulti.*
6 *Sepulti qui in vrbe Roma olim tantum: & domi etiam aliquando. 8. Et 9.*
9 *Sepulchrorum decreta scriptura per ecclesias facienda.*
10 *Sepultura Romæ communes aut priuatæ. Et priuatæ gentilitiæ vel familiaris.*
11 *Sepulchri violati pœna duplex, ciuilis & criminalis.*
12 *Sepulchra multis modis violari dicuntur.*
13 *Habitare in sepulchris an liceat, & qui inhabitauerint. Et cur inhabitare prohibitum. 14. Et 15.*
15 *Dæmones cur frequentent sepulchra.*
16 *Cadauera mortuorum cur terreant solitarios.*
17 *Sepulchrum violatur, ossa sine licentia eorum qui permittere possunt transferendo: quando autem transferre liceat, & cuius authoritate. Et 18.*

19 *Sepulchrum violatur etiam illud demoliendo, & demolientis pœna.*
20 *Sacra hostium occupatione an fiant profana. Et beneficium ab illis occupatum non amittitur ab eo qui ius habet.*
21 *Hostis cadauer spoliare præterquam armis, illiberale, auarum, & muliebre.*
22 *Polemarchus capite damnatus spoliato Cyri sepulchro.*
23 *Sepulchrorum defendendorum gratia magis pugnant Scythæ, quàm ob bona.*
24 *Cadauer elatum conspuisse capitale.*
25 *Sepulturæ tempore debitoris creditores non sunt audiendi exequentes debitum.*
26 *Sepulchri violati ex legibus salicis pœna.*
27 *Mortuorum cadauera quare vri, non humari ceperunt.*
28 *Sepulchrorum violatorum pœnæ. Et nu.22.24.26.*
29 *Sepulchrorum violatores quibus vitijs impellantur. Et non sepelienda ornamenta cum corporib.*
30 *Sepeliri sine loculo, & humari cur voluit Cyrus.*
31 *Sepelire impios etiam de gente sua non passi in suo sepulchro maiores.*
32 *Sepulturæ qui non demandentur.*

AD crimen sacrilegij pertinere videtur sepulchrorum, & sepultorum, rerumq; quæ horum sunt, violatio [a]. Gordianus quoque læsæ religionis crimen dixit [b]. Nam quodāmodo hæc sacra sunt, & ad religionem pertinentia: & proinde designabant pontifices Ethnicorum olim, sicut & hodiè nostri sepulchra: quod & Strabo [d] indicat, cùm de via latina agit, vbi condi cineres defunctorum solebant. Docet & id Vuolphangus Lazius [e]. Et potestas cogendi ædificare sepulchrum ex mente testatorum, ad principalem & ad pontificalem authoritatem pertinet, teste Papiniano [f]. Vocat & imperator Iulianus sepulchra, aggeres consecratos [g]. Decretum, inquit Cicero [h], à Pontificum collegio, non esse ius in loco publico fieri sepulchrum: quia locus publicus priuata religione non potuit obligari. Religiosum locum sepultura hominis facit, & illatum cadauer [i] in locum proprium, vel in locum alienum ex voluntate domini, non aliter [k]: vel si pluribus locis membra sepelianter, vbi caput est [l]. Cœnotaphium, vacuum inquam mausoleum, propriè [m] religiosus locus non est. Sic Ælius Gallus teste Festo [n], religiosum sepulchrum definit, vbi mortuus sepultus aut humatus est. Et sepulchrum quoque est, vbi corpus ossaue hominum sepulta sunt [o]. Vt & innuit Virgilius [p],

Grandiaq; effossis mirabitur ossa sepulchris.

Sepulchrum quasi seorsum à pulchro, ob fœtorem qui illo concluditur: veluti constat ex exprobatione, quam Pharisæis Deus obiecit, *Similes estis sepulchris dealbatis*, &c [q]. Quod & firmat alibi dictum, *Sepulchrum patens, guttur eorum* [r]. Et proinde etiam antiquitus vetitum lege Romanorum, in vrbe mortuos sepelire. Sic enim ait lex 12. tab. [s] *Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, neue vrito.* Idipsum vetant Cæsares Diocletia. & Maximinia [t]. Et Iulius Paulus [u], *Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funestentur sacra ciuitatis. & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.* Adrianus quoque, teste Vlpiano [x], rescripsit, & pœnam statuit quadraginta aureorum, in eos qui in ciuitate sepulchrum faciunt, quam fisco inferri voluit, & in magistratus eandem pœnam qui passi sunt, & locum publicari iussit, & inde corpus transferri. Antoninus quoque Pius intra vrbes mortuos sepeliri vetuit, teste Iul. Capitolino [y]. Refert & Dio Cassius [z], anno ab vrbe condita 716. Romæ cautum edicto, ne mortui intra duo millia passuum ab vrbe cremarentur. Obseruatum idipsum non solum in priuatis sepulchris, verùm etiam in communibus multò magis, vt ea extra mœnia essent, vt ex Horatio apparet [a]

a l. pergit audacia, l. 5 de sepul viol. C.
b l. 1 C eod.
c cl. 1. 13. q. 5.
d Strabo, lib 5.
e Lazius, in præfatione commentariorum reip. Roma
f Papi l hæreditas, l. 51. de pecul. hæred.
g d l pergit audacia
h Cicer 2 de legibus
i § religiosum de rer diuis. l 2 § pæ 1 2 t. de rer l & sumpt fun. n P Martianus in ta tum, l 6 § ne gi sum, de re diuis P.
k 2 de religio & sum fun 1 C l locum ad uersus, l 4 eod n P.
l d l in tantum, § 6. & l. sed diui trates de rer. diuis in P vlp l vel quæ paterfa l 5 & l in qui, de relig. & sumpt funer P
m Festus, lib 16.
n l 1 & l locum, d tit de relig &c. P.
o Virg 1 Georg
p Matthæi, c 23
q Psal. 5. & ad Roma 3
r Cic 2 de legib.
s l mortuorum, l 12 de relig & sumpt fune
t l b 1 recep. sent. 1.
u Vlp 2 in l 3 § D Adrian, de legat viol in P
x Iul Capitol in vita Antonini P.
y Dio Cassius, ibi 4.
z Horat. ser Saty 8.

Hoc miſera plebi ſtabat commune ſepulchrum.
Pantalabo ſcurræ Momentanóq; nepoti.
Mille pedes in fronte trecentos cippus in agrum
Hic dabit, heredes monimentum ne ſequerentur.

Docere videtur hunc morem veterum fuiſſe ſepeliendi in agris & Cicero pro Sexto Roſcio, cùm demonſtratione vtitur, vt probet eum ſpoliatum omnibus fortunis fuiſſe, *Cui de tanto patrimonio*, inquit, *iſte nefarius prædo*, ſcilicet procurator Chryſogonus, *ne ter quidem ad ſepulchrum patrum reliquiſſet.* Et in campo Martio tantùm reges humari primùm conſuetum tradit Appianus [a], & Herodianus [b]: qui poſtea ſepulti in via Flaminia, teſte Strabone [c], & Suetonio [d]. Obtinuit [e] tamen & poſt legem decemviralem, hominum triumphalium oſſa in vrbem inferri, imperatorum, ſummorum ducum, & veſtalium: eaq; ratione ſepulti in vrbe, Valerius Publicola, Fabritius Tuberto, & alij, qui virtutis cauſa legibus non tenebantur, vt ſenatuſconſulto Duellio conſule cautum [f]. Nec id quidem Romanis tantùm in more poſitum extra vrbis mœnia ſepelire, ſed & aliis nationibus commune. Sic de Græcis teſtis erit Aeſchines, qui dum Timarchum vniuerſum patrimonium profudiſſe oſtendit, ait, matrem eius filium oraſſe ne fundum certum alienaret: vt ſi nihil aliud inde commodi caperet, ſaltem mortua haberet, vbi ſepelri poſſet: & nec ipſi quoque prædio eum pepercciſſe. Scribit Dares Phrygius [g], Priamum, Hectorem filium ſuum ab Achille occiſum, more ſuorũ ante portas ſepeliſſe, & ludos funebres feciſſe. Hoc etiam colligi poteſt ex D. Chryſoſtomo [h], dum ait, *Si extra vrbem corpora mortua ſepelimus, multò magis qui verba mortua & qui talia præferunt, & ne tegere aut obumbrare quidem volunt, longè ſemandare oportet.* Et vt ſingulare narrat Polybius [i] de Tarentinis, vt orientalis pars ciuitatis Tarentinorum fuerit plena monumentis, & quòd mortui omnes apud illos, iuxta quoddam vetus oraculum eorum ſepelirentur. Ferunt enim Tarentinis Deum per oraculum ſignificaſſe, ſatius illis ac melius fore, ſi cum plumbis habitarent: illos verò ſic ſe quã optimè iuxta oraculũ habitaturos putaſſe, ſi mortuos quoq; intra mœnia retinerẽt. Meroitę Aethiopes, mortuos alij in flumẽ præcipitant, alij circũfuſo vitro domi ſeruant, alij in fictilibus alueolis eos circum templa defodiunt, vt author Strabo [k]. Lex Platonis [l] oſtendit quoque ſepultos in agris homines. *Nullum*, inquit, *in loco fœcundo, & agro ad culturam apto ſepulchrum ſit: ſed is locus corpora defunctorum recipiat, qui ad cætera inutilis, & ad tantum commodus, viuentes minimè lædit. Nec enim à viuis, nec à mortuis terra fœcunditas impedienda eſt.* Et rurſum is ait [m], antiquiores Athenienſes defunctos etiam domi ſepeliſſe: quod ſuis temporibus non ſeruabatur. Non negarim tamen & Romæ, & alibi aliquando ſepulchra intra vrbes recepta: vt & nunc cæmiteria noſtra ſunt. Et ab initio arbitror vnumquemque ſuos mortuos in propriis ædibus ſepeliſſe, hancq; ob cauſam lares colebant: quod poſtea vetauit lex 12. tabul. vt ait Turnebus [n]. Forſan ne tabes aerem vrbanum inficeret, vel ne licentia illa ſepeliendi familiaris, daret delinquendi, & occiſos occultandi occaſionem. Quò factum etiam, vt edicto Franciſci 1. [o] aliquando optimè in noſtra hac Gallia cautum ſit, vt eccleſiarum curiones, monaſteria, & capitula, beneficiatorum morientium, & apud ſe ſepultorum nomenclaturam ſcriberent, vt ſi de alicuius obitu quæſtio incideret, eius inſpectione facilius decideretur. Aegyptij quoque, quibus mortuorum corpora tetrum non reddunt odorem, eò quòd ea incidant, & liniant & condant, ſuorum cadauera in arca locata priuatim erigunt in patietum armaris, teſte Diodoro Siculo [p]. Sepultura Romæ olim erat, vel communis plebeis & aliis, vel gentilitia, vel familiaris cuiuſque familiæ. Hodiè Chriſtianis ſepulturæ in communi fiunt cœmiterio, vel eccleſia: ibi tamen quædam loca ſunt certis familiis, vel perſonis interdum deſignata. Et

[a] Appia. lib. 1. Bello. Ciuil.
[b] Herodia. in 4. vbi de ſepultura Seuerii agit.
[c] Strabo. in 5.
[d] Sueto in Octauio
[e] Cic 2. de legib
[f] Bartho Marlia lib. 6 Topogra antiquæ Romæ, c. 10. & Georgius Fabri lib. de Roma c. 20.
[g] Dares, lib. de excidio Troiæ.
[h] D. Chryſoſto. in pſal. 5. tomo 1
[i] Polyb lib. 8. hiſtor.
[k] Strabo, lib. 17.
[l] Plato, 12. de legib.
[m] Idem, in Minoë
[n] Turneb. in 2. de legib. Cic
[o] Conſtitut Franciſci 1 anni 1539. art 50.
[p] Diod Sicul. lib. 2. Bibliot. c. 4.

ſic propria ratione vſus: quæ aliis inuitis familiis non poſſunt à curionibus communicari [a]. Caius [b], inter familiaria, & hæreditaria adhuc diſtinguit ſepulchra: vt familiaria ſint, quæ quis ſibi familiæq; ſuæ cõſtituit, hæreditaria, quæ quis ſibi, hæredibuſq; cõſtituit: vel, vt inquit Vlpianus [c], quæ paterfa. iure hæreditario acquiſiuit. Participes in ſacris domeſticis & habebant cõiuncta vt plerumque ſepulchri iura. *Iam tanta*, inquit Cicero [d], *eſt religio ſepulchrorum, vt extra ſacra & gentem inferri fas negent eſſe: idq; apud maiores noſtros A. Torquatus in gente Popilia indicauit.* Sicut & familiarium ſepulchrorum ius non tranſit ad cognatos vel affines, non ad hæredes inſtitutos [e]: hæredibus tamen quanquam extraneis competit [f]. Iure pontificio qui decedit inteſtatus, in ſepulchro maiorum [g], exemplo Sanctorum patrum [h], condi debet: eligere poteſt tamen viuus, vbi condi velit, etiam ſi vxor ſit [i]. Pœna violati ſepulchri, ciuilis, & criminalis eſt [k]. Ciuilis ſoluẽda iis quorum intereſt vel denuntiantibus, pecuniaria. Criminalis & multa, & capitalis, vt apparebit ex ſequentibus: neque enim vnicum eſt crimen in indiuiduo. Nam ſepulchra violari multis modis dicuntur, & funerum iura: nempe primùm ſi quis in ſepulchrum alterius eo inuito cadauer deferat contra voluntatem domini [l]. Solonis ea & lex erat, *τάφου μὴ ἐξαλεῖψαι, μὴ δ' ἀλλότριον νεκρὸν φέρειν, Sepulchrum ne deleanto: neue in alienum, funus inferanto.* Verat prætor quoque, in ſepulchrũ alienum funus inferri [m]. Et enim videtur mortuus iam antè ſepultus, alterius ſepultura in poſſeſſione ſui loci turbari: quia naturaliter videtur [n] ad mortuum pertinere locus, in quem infertur: præſertim ſi in eum locum inferatur quem *ipſe* ſibi deſtinauit. Vt nec poſteà dominus loci poſſit propria authoritate oſſa, quæ ab alio illata ſunt, vel corpus effodere, vel eruere ſine decreto pontificum, vel iuſſu principis: alioquin iniuriarum fieri actionem aduerſus eum qui eiecerit [o], item & in factum actione tenetur & pecuniariæ pœnæ ſubiicitur [p] actio, pro pretio loci repetendo, aut vt corpus tollatur [q]. Pœna autem ciuilis centum aureorum eſt [r], & quanti intereſt [s].

Κεῖνο κέκριται, inquit Antigone apud Euripidem [t], *μὴ ἐφυβρίζειν νεκρούς.*
Et illud etiam ſtatutum, ne quis violet mortuos.

Violatio etiam ſepulchri dicta eſt, ſi quis in ſepulchro dolo malo habitauerit, ædificiumúe, aliudúe, quàm quod ſepulchri cauſa factum ſit habuerit: atque prætor in eum, ſi quis agere voluiſſet, ducentorum aureorum iudicium ſe daturum pollicetur [v]. De dolo malo meminit in hoc edicto prætor: nam alioquin habitatio ſaltem ex cauſa, vel temporalis iuxta vel intra ſepulchrũ, iuſta aliquando viſa eſt. Sic Modeſtinus [x] probat voluntatem defuncti, qui iuſſerat ſeruum & duas ancillas liberas eſſe, ſi modò alternis menſibus lucernam accenderent, & ſolemnia mortis peragerent, & ita monumento adeſſent. In Chubda ciuitate, quæ vicina eſt ciuitati Tangaſt in finibus Indiæ, vnde Turcæ venerunt, præfectum mortuum, lege ita iubente coniuges eius perpetuò lugent, neque vnquam à ſepulchro diſcedunt, pulla veſte induitæ, & capite nouacula raſo, teſte Nicephoro Caliſto [y]. Naſamones propria oracula apud parentũ ſepulchra manſitando, captare ſcribunt Heraclides, Nimphodorus, Herodotus: & Celtæ apud virorum fortium buſta pernoctant eadem de cauſa, vt ſcribit Nicander authore Tertulliano [z]. Iulius Sabinus, qui principatum habebat in Lingonibus, quo tempore Veſpaſianus imperium poſt Vitellium accepit, magnum collegit exercitum, ſeq́ue imperatorem nominauit, quòd ſe à Iulij familia eſſe diceret: tandem prælijs ſæpè victus rus abiit, ibiq; ſepulchrum ſubterraneum, quod prius ipſe incenderat, ingreſſus eſt. Cumq; conſtans eſſet opinio illum interiiſſe, in eo nouem annos cum vxore delituit, ex eaq; duos filios ſuſtulit: poſteà tamen Romam adductus, à Veſpaſiano necatus cum vxore Peponilla, quæ eum aluerat, & incolumem ſeruauerat, vt author Xiphilinus ex Dione [a]. Non eſſe honeſtum, neque ſalubre circa in ſepulchris viuentem habitare, ſuadere poteſt loci inſa-

lubri

a Conrados Brunus. lib. 4. de cæremon. c. 2. toto tit. de ſepult. latè hoc explicat Aug. Ciuaſ. in Inſt. in ver. ſepulcros, nu. 40.
b Caius, ſi familiaria, l. 3. de relig. & ſumpt. fun. in P. l. 4. eod. tit. C.
c Vlp. in l. vel quæ, l. 6. eod.
d Cic. 2. de legib.
e l. ius familiarum, l. 2. C. de relig. & ſumpt. fune.
f Ibis conſequenter, l. 25. §. 2. fam. erciſc. lib. 10. P. tit. 2. & l. ius ſepulchri de relig. & ſumpt. fun. C.
g c. 1. de ſepultur. ap. Greg.
h Genes. 49. Exo. 4. Luc 10. ea vnaquæque, §. Ioſeph 23. q. 2.
i c. de vxore, c. 6. de ſepultur.
k tota l. 3 & l. de ſepulchro violato, l. 3 de ſepul. viol. in P.
l Vlp. in l. 3 §. ſi quis in hæreditarium, eod.
m l. 2. de relig. & ſumpt. funer. P. l. fin. eod.
n l. 4 eod.
o Vlp. in l. oſſa, l. 1 eod.
p Vlp. l. 2. §. prætor ait, eod.
q l. 2. qui, l. 7. eod.
r l. 3 §. 1 & §. ſi quis in ſepulchro, & l. de ſepulchro, de ſepul. viol. in P.
s Caius l. liberum, l. 3. de relig. & ſumpt. funer.
t Eurip. in Phœniſſis actu 6m.
v l. 3 §. ſi quis in ſepulchro, in 1 & 2. & §. pen. de ſepul. violin P.
x Modeſt. in l. Mœuia, l. 44. de manumiſſis. lib. 40. P. tit. 4.
y Nicepho. Cal. lib. 18 hiſto. Eccleſ. c. 30.
z Tertull. lib. de anima, vbi agit de infans.
a Xiphil. ex Dio, in Veſpaſiano.

lubritas ex putrefactione cadauerum contracta: ſalus autem populi & ad principes pertinere debet, quibus & commiſſa eſt [a]: & ideo rectè prohibent,
15 ne inibi inhabitetur. Sed & D. Chryſoſtomo [b] placet, vt plerumque à dæmonibus ſepulchra inhabitari, vt perſuadeant nimium credulis, pernitioſam illam opinionem, quòd hominum qui abierint animæ dæmones fiant: quod ipſe validis refellit argumentis. Ideo ille dæmoniacus, qui legionem fouebat
16 dæmonum, in ſepulchris habitaſſe refertur in ſacra pagina [c]. Franciſcus Venetus [d] quoque ait, mortuorum cadauera ab ſpiritibus immundis frequentari, & hinc cadauera non ex ſe, ſed ex ſpiritibus circumſtantibus terrorem meutere, & maiorem ſolitario, quàm aſſociato: ideo accendi ſolere lumina circa mortuorum cadauera, vt pellantur poteſtates tenebrarum, quia magis lucem timeant, quàm talpæ aut veſpertiliones. Et proinde ob id fieri in cæmi-
17 teriis aquæ benedictæ aſperſionem, thurificationem & conſecrationem. Violat etiam ſepulchrum qui oſſa transfert, non petita licentia à pontifice vel principe olim [e], vel à magiſtratu [f], ſi cauſa rationalis transferendi occurreret [g]: ſi ſine cauſa, à principe ſolo [h]. Siquidem ſi perpetuæ ſepulturæ datum corpus eſt, id eſt, ſi ſepultum eſt eo animo, vt ibi perpetuò eſſet: aliter enim ſi
18 ad tempus, vt transferretur poſteà, ſepeliatur, ſine licentia licet transferre [i]. Neque ſepultura temporalis locum religioſum facit, vt ait Paulus [k]. Scribit Socrates [l], ſeditionem maximam ortam fuiſſe Conſtantinopoli, quod Macedonius Arrius minante ruinam domo, in qua erat arca corpus habens principis Conſtantini Magni, eam tranſtuliſſet in eccleſiam Acesij martyris, dicente parte populi, non oportere principis oſſa transferri, ne quaſi exſopiri viderentur, & nefas id eſſe: ob quod & imperator tunc, quamuis amicus Macedonio, iratus fuit, & propter eos, inquit Socrates, qui mortui erant, & quia corpus patris eius, abſque illius conſilio transferre præſumpſiſſet. Plinius Secundus [m] hanc authoritatem eſſe pontificiam oſtendit & principis, Traiano ſic ſcribens: *Petentibus quibuſdam vt ſibi reliquias ſuorum, aut propter iniuriam vetuſtatis, aut propter fluminis incurſum, aliaq; hiis ſimilia quæcunque, ſecundum exempla Proconſulum transferre permitterem. Quia ſciebam in vrbe noſtra ex huiuſmodi cauſis, collegium pontificum adiri ſolere, te Domine Maximum pontificem, conſulendum putaui, quid obſeruare me velis.* Reſcripſit autem Traianus, ſequenda exempla eorum, qui ei prouinciæ præfuiſſent. Eſt & violatio ſepulchri, eum demoliri.
19 Cuius pœna [n], in ſeruo, qui iuſſu domini demolitur, metallum: ſi ſine iuſſu, relegatio. Et ſi quicquam ex eo raptum & delatum in domum domini, ædificium fiſci iuribus mancipatur. Qui ex lapidibus monumentorum domos ædificant, & violant domos defunctorum, & vivos polluunt fabricando, pœnaq; decem pondo auri, præter pœnas in violatores ſepulchrorum ſtatutas, tenetur: qua & qui reliquias vel corpora ſepulta contrectauerint, tenentur [o]. Pœna pecuniaria communis in hos, vel centum vel ducentorum aureorum ſtatuta eſt ſecundum diuerſitatem facti ſeu violationis, & perſona-
20 rum [p]. Quod tamen intelligendum eſt de ſepulchris, quæ ſunt inter eiuſdem fidei homines. *Nam ſepulchra*, inquit Caius [q], *hoſtium, nobis religioſa non ſunt: ideóque lapides inde ſublatos in quemlibet vſum conuertere poſſumus: nec violati ſepulchri actio eſt.* Et Pomponius [r], loca capta ab hoſtibus deſinere religioſa vel ſacra eſſe oſtendit: & ſicut homines liberos, qui in ſeruitutem perueniunt, à calamitate tamen hac liberatos, veluti iure poſtliminij priſtino ſtatui reponi. Quod quidem recipiendum hodiè inter Chriſtianos eſt, ſi cum infidelibus & alienis à fide catholica bellum ſit, non ſi cum Chriſtianis. Nam cum iſtis communia nobis ſacra & pietas, & ius non eſt ſeruitutis ex captiuitate, etſi præmium detur redemptionis. At cum aliis barbaris noſtra occupantibus illud erit recipiendum in his locis interim ſuſpendi ſacra, non extingui. Et ideo non egent poſteà liberatione ſecuta alia noua prouiſione, qui beneficia eccleſiaſtica ibi habebant occupata [s]: Nec loca fiunt profana ſemel

[a] l. 3. de offi. præf. vigil. P.
[b] D. Chryſo. Homil. 29. in c. 8. Matthæi.
[c] Matthæi, 8. c.
[d] Franc. Venet. tom. 2. problem. ſac. ſcript. ſect. 2. proble. 79. & 80.
[e] Vlp. l. offa, l. 8. de relig. & ſumpt. funer. P.
[f] Vlp. l. nec corpora, l. 38 eod.
[g] l. 3. C. eod.
[h] l. 1. mo. eod. C.
[i] ſi necdum, C. eod. l. 3. 4 non perpetuæ, eod. in P.
[k] Paul. l. ſi quis eo animo, 40. eod. tit. in P. l. eiam in diuerſis, l. 24 eod.
[l] Socrat. in hiſtor. eccleſ. tripar. c. 32.
[m] Plin. Sec. lib. 10. epiſto. epiſt. 71. & 72.
[n] l. 3 de ſepul. viol. C.
[o] l. 4. eod.
[p] l. 5 aduerſus, & l. qui ſepulchra, & l. fin. de ſepul. viol. in P.
[q] Caius, l. 4. eod.
[r] Pompo. in l. eàm loca, l. 36 de relig. & ſumpt. funer. in P.
[s] c. paſtoralis, 7 q. 1. c. ſancta Romana, de elect. in Extrau. com.

mel Deo dedicata [a], & remanent iura antiqua Ethnicorum in eo correcta.
Plato [b], illiberale quiddam, cogitationisq; auaræ, muliebris, ac vilis puta- 21
bat expoliare etiam hostis victi, præterquam armis. Alexander Magnus Po- 22
lemarchum summo loco natum, quem Persis præfecerat, quòd sepulchrum
Cyri maioris effodisset & spoliasset, capitis supplicio damnauit [c]. Magnus 23
proximorum & parentum & suorum amor à natura cuiq; inditus, qui non
morte finem accipit, & eò memoria tenacius hæret, quò adhuc monumen-
ta agnoscit, quibus ipsos corpore contineri scit: ideireo iniuria in sepulchra
acerbior, & violatio vindicta maiori digna censetur, vt non mirum sit, si ce-
lebre illud responsum Dario à Scythis factum habeatur. Cùm enim populante
regiones vniuersas illorum, cedentes paulatim in solitudines vltimas ferè
peruenissent, interrogati ab eo per legatos, quem fugiendi finem aut quem
pugnandi initium facerent: responderunt se nec agros vllos, nec vrbes cul-
tas pro quibus pugnarent habere, cæterùm cùm ad parentum suorum moni-
menta venissent, scirent quemadmodum Scythæ præliari solent, vt scribit
Herodotus [d], & Valer. Maximus [e]. Iniuriam vel medicam mortuorum illa- 24
tam cadaueribus Heraclius imperator docuit exemplo, impunitam esse non
debere: is enim ex Fabia vxore Eudoxia genuit Heraclium, & Epiphaniam.
hæc autem cùm Fabiæ defunctæ funus efferretur, per fenestram fortè spuens,
cùm contigisset corpus, capta eius iussu simul cum Fabia combusta est [f]. Iu- 25
stinus Cæsar [g], reliquis defunctorum iniuriam fieri à creditoribus qui mor-
tuum debitorem fuisse conqueruntur, prohibet, néue sepulturam impediat:
deprehensum autem in hoc flagitio iubet quinquaginta libras auri depen-
dere, vel si soluendo non sit, pœnis corporalibus subiici. Iustinianus postea [h],
cum qui prætextu debiti interpellauerit exequias, & funus violauerit hoc
modo, præcipiti intra nouem dies, quibus iusta soluuntur, mortuo debiti
repetione, infamia notat, & tertiam partem bonorum eius iure multæ ad
hæredes deuolui statuit. In memoriam enim humanæ conditionis, sepulturę
tradi corpora sanctum visum est Modestino [i]. Idem sanciisse Lycurgũ Iustinus
refert [k]. Quanquam is de sepultura sua aliter statuerit, sed non sine ratio-
ne: is enim postquam leges Spartianis datas eos illas seruaturos iuramento
donec rediisset firmasset, profectus Cretam ibi perpetuum exilium egit, abii-
ciq́ue in mare ossa sua moriẽs iussit, ne relatis Lacedæmona, solutos se Spar-
tani religione iurisiurandi in dissoluẽdis legibus arbitrarentur. Leuiores pue- 26
næ legis Salicæ, cuius hæc verba [l]. *Si quis, hominem mortuum antequam donetur sepultura, furto spoliauerit, malberg Chreo mosde 1800. denariis, qui faciunt solidos 45.* Et in alia sententia, *2000. denariis, qui faciunt solidos 62. cum dimidio culpabilis iudicetur.* Et iterum *si quis hominem mortuum effoderit & spoliauerit, malberg thurni chalt, 4000. denariis, qui faciunt solidos 100. culpabilis iudicetur.* Et posteà, *parentes defuncti iudicem rogare debent, vt inter homines non habitet author sceleris, & qui ei hospitium dederit antequam parentibus satisfaciat, 600. denarios qui faciunt solidos 15. culpabilis iudicetur.* Grauis tunc multa pecuniaria in magna hominum penuria, & sæpius magis, quàm corporalis exosa. In edicto Rhotarij seu legibus Langobardicis, tit. 6. de Rapouorsin § sic cautum. *Si quis sepulturam hominis mortui ruperit, & corpus expoliauerit, aut foris tractauerit, Dccc. solid. sit culpabilis parentibus defuncti: & si parentes proximi non fuerint, tum Gastaldius regis, & Sculdhais requirat culpam ipsum, & ad curtem regis exigat.* Et posteà inibi tit. 7. de Rhai raub, *Si quis hominem mortuum in flumine aut foris inuenerit, & spoliauerit, & telauerit, componat parentibus mg. tuc solidos 80.* Piaculum magnum rati sunt anti- 27
qui eruere sepulta corpora, quamobrem & vrendi mos ab humatione defle-
xit. Priscus enim fuit mos Romanorum condere, inquit Cicero [m], cadaue-
ra, non vrere: donec postquam longinquis bellis obruros erui cognouere,
quamuis plures familiæ antiquum seruassent modum vt Cornelia, vsque ad
Syllam dictatorem, qui voluit cremari metuens talionem, eruto Caij Marij

cada

[a] ca. quæ semel, 19. q. 3. & ibi notatur, vide Rebuff. de pacif. poss. num. 201.
[b] Plato, Dial. 5. de Repub.
[c] Plutar. in Alexan. vide de hoc sepulchro Q. Curt. lib. 10. de gest. Alexã. Magni, & Arrian. lib. 6 expedit. Alexan. qui paulò aliter quàm superiores vtitur hoc sepulchro agit.
[d] Herod. in Melpomene.
[e] Val. Max. lib. 5. c. 4.
[f] Pomp. Lætus, in genere Heraclij.
[g] Iustinus, l. fi. C. de sepul. viol.
[h] Iust. n. 5 sancimus ergo, § fi vero, vt defuncto, seu tumul. &c. in auth. coll. 5. const. 13. § memininus, vt cùm de appel. cognoscita 8 const. 11. auth. item qui domum, & auth. sed neque, de sep. viol. C.
[i] Modest. l. quidem in fine, l. 27. de cõd. institut. lib. 28 Pand. tit. 7.
[k] Iustinus ex Trogo, lib. 3.
[l] in leg. Salicis, tit. 27. de supers. vel spoliatis lib. §§. 5. & 7.
[m] Cic. 2. de legibus.

cadauere, reſte Plinio [a]. Thucididis tempore Athenienſes etiam cremabant
28 corpora, vt conſtat ex 2. eius libro. Conſtantinus Harmenopulus [b] legem refert, qua ſcriptum eſt, *Qui cadauera in ſepulchris ſpoliauerit, et manus præcidetur.* Iulianus [c] in eos, qui lapides ſepulchrorum amouent, tertam euertunt, ceſpites euellunt, qui ornamenta quædam è triclinijs vel porticibus eorumdem abſtulerint, ſacrilegij pœnam, quam ſuprà diximus capitalem, ſtatuit. Et Paulus [d], *Rei*, inquit, *ſepulchrorum, ſi ipſa corpora extraxerint, vel oſſa eruerint: humiliores quidem fortuna ſummo ſupplicio afficiuntur, honeſtiores in inſulam deportantur: aliàs, aut relegantur, aut in inſulam damnantur.* Imperatores Valent & Archad [e]. *Nullam*, inquiunt, *accipiat vinculorum requiem, qui quieſcere ſepultos quadam ſceleris immanitate non ſinit.* Marcellus [f], ſepulchri violati crimen ad legem Iuliam de vi publica quoque pertinere poſſe dixit, quia violato ſepulchro, illud inhabile ad ſepulturam cùm fiat, fieri videtur vis quominus ne
29 ſepeliatur: quod & firmat Martia [g]. Nulla in ſumma fuit reſpub. benè inſtituta, quæ non improbauerit, & aliqua pœna non caſtigauerit ſepulchrorum violatores, propter vitia, quæ animos ad ſcelus hoc committendum alliciunt: quia ſolent effodi, violari, & inuerti ſepulchra ab impijs, potiſſimùm tres ob cauſas: vel, vt in vſus alios rudera & lapides transferantur: vel iniuriæ cauſa: vel quod vulgarius eſt, ſpoliandi mortuos. Siquidem interdum aliqui volunt ſepeliri ornati, vel cum quibuſdam rebus prætioſioribus: quem morem vulgi Vlpia. improbat, *Non oportet*, inquit [h], *ornamenta cum corporibus ſuis condi, nec quid aliud huiuſmodi, quod homines ſimpliciores faciunt. Quemadmodum quæ apud Stanolam decedens inſſerat inferri ſibi dum ſepeliretur quæcumq; ferret ex ornamentis, lineas duas ex margaritis, & virgulas ex ſmaragdis, tamen eadem non aſſecuta eſt.*
30 Sapienter iuſſit filijs ſuis apud Xenophontem [i] Cyrus, vt corpus ſuum cùm è vita migraſſet, neque cum auro, neque cum argento, neque alio quopiam loculo condi: verùm terræ quàm primùm reddi, τί γάρ, inquit, τούτου μακαριώτερον, τῆ τῆ γῆ μιχθῆναι; πᾶσα μὲν τέχνη, πᾶσα δὲ τέχνη φύει τε καὶ τρέφει. *Quid præſtabilius ac beatius, quàm cum humo miſceri, quæ omnia pulchra parit & educat?*
31 Quod & laudat dictum Cicero [k]. Contempſit Cyrus loculo concludi, ſed humari & ſepeliri ſe iuſſit: illi quippe & aliis ſepulchrorum magna viſa eſt religio, vt de illis non minus, imò magis quàm de habitatione quandiu vixerint, ſoliciti fuerint: & cauerint, ne vllo modo polluerentur etiam extraneorum ſepultura, vt neque ex gente ſua ſceleſtos paterentur ſepulchris ſuis condi. Veluti Octa. Cæſar non paſſus in ſuo Iuliam ſtupris diffamatam poni, quamuis ei teſtamento legauerit [l]. Pater Horatij victoris Curiatiorum, nec domum filiæ occiſæ à fratre cadauer referri permiſit, nec maiorum monumentis infern, nec funebri ornatu exequiſue dignatus eſt ſolemnibus, quòd
32 Curiatium hoſtem reipub. occiſum à fratre defleuiſſet [m]. Pœna grauiſſima habita ſacrilegij & proditionis in Attica, non ſepeliri ex lege apud Xenophontem [n]. Cuius & meminit Aemil. Probus [o]. Et pro pœna atrociori eruere ex ſepulchro oſſa. Prohibentur ſepeliri in ſacris cœmeteriis & eccleſijs, excommunicati irreconſiliati eccleſiæ, & ſi ſepeliantur, inde iubentur effodi & eiici [p]: imò & infidelium ſeu paganorum oſſa debent prius exportari è loco ſepulturæ, quàm Chriſtianus ibi ſepeliatur. Neque priuſquam eiiciantur conſecrari ſepeliendis Chriſtianis locus potèſt, ex concilio Agripinenſi & Aurelian [q]. Reconſiliatis tamen eccleſiæ ſub mortem, vel poſt, ſepultura ſacra non
negatur [r]. Horribile ſpectaculum certè videre hominem inſepultum, & piũ & humanum ſepelire, ſi memores mortalitatis ſumus: quod lex Attica demonſtrat [s], iubens, *Si quis in ſepultum cadauer incidat, omni parte id terra obruat, & ſepeliat ad occaſum ſpectans.*

a Plin. l. 7. c. 54.
b Conſt. Harmen. lib. 6 Prompt. c. 5.
c Iulian. pergit audacia, l. 3. de ſepul. violat.
d Paul. l. ſi cod. t.
e l. 3. de epiſcop. audient. lib. 1. C. tit. 7.
f Marc. l. ſepulchri violati, l. 8. de ſepulchro. in f.
g Mart. l. qui cæru. t. 5. 8. l. ſi ag. fnl. de vi pub. & lib. 43. t. tit. 5.
h Vlp. in l. at ſi quis, l. 14. §. funeris cauſa, de relig. & ſump. funer. in f. Scæuo. l. fin. § fi. de auro & arg. leg. lib. 34. t. tit. 2.
i Xenop. lib. 8. Cyrige.
k Cic. 2. de legib.
l Dio Caſſ. lib. 56.
m Dio Halic. in 3.
n Xenophon. lib. 2. Hiſtor.
o Aemil. Prob. in Themiſt. vita.
p c ſacris, 12. de ſepult. ca. 1. 24. q. 2. ca. ſane, 24. q. 2.
q ca eccleſiam, & ca. ſeq de conſecrat. dist. 1.
r c fi. de ſepult. c à nobis, de ſent. excom. ca. qui recedunt, 26 q. 7.
s Aelia. l. 5 hiſtor. Varia, c. 14.

Finis Libri XXXIII.

DE

DE SORTILEGIS ET MALEFICIS.

LIBER XXXIIII.

De nomine malefici, magi, mathematici, ſortilegi, & aliis quibuſdam. Cap. 1.

1 *Libri 34. ad 33. continuatio.*
2 *Malefici qui, & 3.*
4 *Fœminæ curioſiores, & ad ſortilegia viris promiores.*
5 *Matematici, & mathematices qui, & differentia.*
6 *Geometria permiſſa & commendata.*
7 *Magi nomen quid ſignificet. Magus domus, Gallia inde dictum Rotomagum, Iulionagum.*
8 *Magia quid vera, & quid mala. 9. & 10.*
10 *Libri magici comburendi, & aly improbatæ lectionis.*
11 *Sortilegus & ſortilegia quid. Item ſortiarius, ſortiaria.*
12 Fatilieres *Tectoſagus quæ mulieres. & fatale, fatalésq; dies quid.*

LEGITIMA & accommoda tractationi noſtræ viſa ſeries eſt, vt poſtquam docuimus de hæreſi, & aliis criminibus, quæ diuinam offendunt maieſtatem, agamus de maleficis & ſortilegis, pœniſq; horum criminum, quæ eiuſdem ſunt argumenti, cuius ſuperiora: & eodem libro contineri deberent, niſi longior eſſet tractatio, quàm vt paucis capitibus expediri poſſit, vt proinde proprio libro expedienda ſit. Conſtantinus imperator magicis carminibus aſſuetos, maleficos vulgi conſuetudine nuncupari teſtatur [a]. Idipſum & Lactantius [b]. Quamuis enim malefici nomen ad omnia pertineat crimina, & damnum omne, quo nocetur alteri, vt conſtat ex penè infinitis iuris teſtimoniis [c]: ob inſigne tamen nocendi ſtudium, quod in ſortilegis, lamiis, incantatoribuſq; eſſe detegitur, ea κατ' ἐξοχὴν malefici nomine abſolutè ſignantur. Ita augures, vates, Chaldæos, Magos, reliquosq; id genus, maleficos vulgus appellat, ob ſinorum magnitudinem [d]. Vt & Valent. Theodo. & Archadius maleficos, communis ſalutis hoſtes dixerunt [e]. Quæ non tantùm ad viros, ſed & ad fœminas pertinent: quando & curioſior hic ſexus, ad artes ſcrutandas magicas promtior & propenſior ſit, vt tradunt Rabini [f]. Sic enim & docent verba capitis 22 Exodi, quæ de muliere, non viro loquuntur, אם מכשפה mechaſcephah lo thechaié, id eſt, *maleficia non viuet*. Qua ratione maleficia diſtingui poſſunt à vanis quibuſdam & curioſis nimirùm perquiſitionibus & obſeruationibus, quorum ſectatores matematici quoque vulgò dicti ſunt aliquando, ſeipſos tantùm, non alios lædentes. Verùm cum T. non cum th.

nomi

a in l. & ſi excepta, l. 7 de malef. & mathe. lib. 9. C. tit. 19.
b lib. 2. de orig. err. c. 17. & in can. nec mirum, 26. q. 5.
c l. ex maleficiis, de actio. in 7. 4. ſequens, de obligat. apud Inſtit. §. 1. de obligat. quæ ex delict.
d l. nemo aruſpicem, l. 5 de maleſic. C.
e l. 8. eod. tit.
f in præceptis *l.* quæ, ſeu præcep. negatiua præcept. 201.

Græcorum nominum declinatio & formatio ad amuſſim non ſe opponat. Alioquin namque propriè mathematici nomen, ἀπὸ τοῦ μανθάνειν, & à demonſtratione, qua vtuntur mathematici. Vnde & eorum ſcientia μαθηματις, quæ quatuor illas complectitur, Arithmeticam, quæ de numeris agit: Aſtrologiã, quæ de ſyderibus: Muſicam, quæ de melopœia & verborum ſonoritate: & Geometriam, quæ de terræ menſura. Atque de priori acceptione & notatione rubrica, vt opinor, de maleficis & mathematicis intelligenda eſt. Sicut & Cornelius Tacitus [a] tradit, de mathematicis magisque vrbe pellendis, facta fuiſſe ſenatuſconſulta. Et D. Aurel. Auguſtinus, cuius ſententiam refert Gratianus [b], genethliacos ſeu planetarios, mathematicos dixit. Et
6 ſic hanc obſeruaſſe differentiam expedit, dum reſcriptum CC. Dioclet. & Maximiani legimus [c]. *Artem Geometriam diſcere atque exercere publicè*, inquiunt, *intereſt: ars autem mathematica damnabilis eſt, & interdicta omnino.* Quo loci, Geometria à mathematica diſtinguitur, & illa neceſſaria & approbata, hæc omnino illicita. Velut & Plato [d], Geometriam & ad omnes artes conducere, vt & cæteras, quas propriè diximus mathematicas, edocet, ex conſenſu Pythagoræ & Glauci. Quibus ſuffragantur iura [e]. Nec etiam aberrabimus, ſi Tacitum locutum de aſtrologis diuinatricis ſeu iudiciariæ curioſitatis obſeruatoribus nomine mathematicorum pellẽdorum putemus: item & CC. Honorium & Theodoſium [f], dum, *Mathematicos*, inquiunt, *niſi parati ſint codicibus erroris proprij, ſub oculis epiſcoporum incendio concremandos, catholicæ religionis cultui fidem tradere, nunquam ad errorem primum redituri, non ſolùm vrbe Roma, ſed etiam omnibus ciuitatibus pelli decernimus.* Poſſent & iſti iudiciarij aſtro-
7 logi, olim meritò vrbibus expulſi. Magi dici aliqua nominis ſignificatione. Quod inter cæteras magici nominis acceptiones, & magum domum dici annotauimus apud Celtas, ex lectione Ioannis Picardi [g]: Indeque Gallis tractum nomen *Maiſon*, & in Burgundia *Magion*: eò quòd Samothes regnauerit apud Celtas, teſte Beroſo, qui filius erat Magi, ibique plures ciuitates & oppida extruxit. Putatque inde denominata aliqua oppida in Gallia Lugdunenſi, & Narbonenſi, quorum meminit Ptolomæus reliquique geographi: vt Iuliomagum, id eſt, Iulij domus: Cæſaromagum, i. Cæſaris domus: Rotomagum, Magunciam, & ſimilia. Obſeruant autem aſtronomi regiones & plagas cœli, quas in partes, quas domos dicunt, diuidunt. Et ita à domicilijs cœli obſeruatis magi rectè ea ratione dici poſſent. Verius tamen eſt, magos hos, & reliquos rerum mirabilium iactatores, dictos fuiſſe ab vſurpato nimiùm arroganter ſapientum nomine, vt eo ſpecioſo homines rudes fallerent, & ſacrilegam
8 mentem, & artes ſceleratas dolosque tegerent. Nam vt Cælius ſcribit [h], vox magus quidem Scythis ædificatorem ſonat: Perſis ſapiẽtem: Græcis verò diuinarum rerum interpretem, exactiſſimè ſpeculantem. Et vt Plinius ait [i], is magus olim, qui eruditionem rerum abditarum philoſophiæ vtriuſque motalis & naturæ callebat, medicinã, & mathematicas, in theologia eximiè eruditus Ita magia, conſummata philoſophia circa diuina & humana, potiſſimũ cognitio de Deo & immortalitate animæ: vt & cõſtat ex magia Zoroaſtri, quę nunc excuſa eſt. Notat & L. Apuleius [k], dum ait Magos Perſis eſſe, idem quod nobis ſacerdotes: & magiam eſſe, θεῶν θεραπείαν, cultumque Dei. Quod mutuatũ eſt ex Alcibiade primo Platonis. Subſcribitq; D Chryſoſtomus [l]. Sic Strabo [m] ſcribit ſacerdotes Ægyptios, Chaldæos & magos, aliquã ſapiẽtia cæteros excellentes, principatum & honorem apud maiores noſtros comparaſſe Et rurſum [n] de Perſia ſermonem faciẽs, iuxta portas Caſpias eſſe nationes Achæmenidarum ait, & magos qui honeſtum quoddam genus viuendi ſectantur. Philo quoque Iudæus [o] veram magiam, perſpectiuam ſcientiam dixit, per quam naturæ opera cernuntur clarius, eámque vt honeſtam expetendam: & ex hac corrupta malas produiſſe artes circulatorum, hariolorum,

[a] Tacit. in 2. Annal.
[b] in ea illos planetarios, 26. q. 2.
[c] l. 2. de maleſi. C.
[d] lib. 7. de repub.
[e] can. ſi quis autem, 37. diſtin.
[f] Mathematicos, l. 12. de epiſ. aud. C.
[g] libr. 2. Celtipediæ.
[h] lib. 5. c. 42.
[i] Plin. lib. 30. c. 1.
[k] in apologia 1. quã pro ſe reddit.
[l] Chryſoſt. tomo 2. oper. Homil. 2. in 2. c. Matthæi.
[m] in 1. Geograp.
[n] lib. 15.
[o] Phi. Iud. lib. de ſpecialibus legib.

& ſimilium. Sic Diogenes Laertius Perſarum Philoſophos, magos dictos fuiſſe, eamque magiam à veteris artibus ſeparatam [a] tradit. Effecit tamen tandem hominum peſſimorum impoſtura, vt ſcientia, quæ ſaluberrimis & præſtantiſſimis conſtabat initiis, in odium & opprobrium conuerſa fuerit, & magi ac Chaldæi nomen exoſum fuerit, & damnata, conſpurcata impiis ceremoniis & maleficiis ars: vt ex ſingulis legibus tituli, de maleficis liquet. Et nō tantùm huius facta, ſed & libri improbati flammis adiudicati [b]. Quēadmodū impiorum aliorum dogmatum libri, & monumenta Vulcano deſtinantur [c]. Et eo pacto quod honori philoſophis & ſapientibus erat, nūc vituperio eſt & damno, vt nemo ſanæ mentis ſe magum audeat dicere. Nomina quippe cum vulgi & hominum opinione & vſu, vt ait Horatius [d], intelliguntur, & ex conſuetudine regionis, communisúe, nō ſingulorum opinione, teſte Celſo ex Seruij iuriſc. ſententia [e]. Quamobrem magi malefici intelliguntur: item & ſortilegi dicti. Vocat namque & Plinius [f] ſortilegia, omnes magorum vanas obſeruationes. Et hodiè quoque, omnes ij eadem ſortiū declinatione ſortiarij, & mulieres magæ, diuinatrices, ſtriges, lamiæ, laruæ, lemures, ſortiariæ dictæ [g]. Dicuntur & Tholoſæ, apudq; Tectoſages & Aquitanos, *fatilteres*, declinato vocabulo à fatidicis, ſeu fatiloquis, diuinis habitis vatibus: vel à fato, id eſt, pernicie & malis quæ per mortem procurant. Siquidem fatū pro morte, & fine, & pernicie: vt fatales dies appellationum vocantur, quibus petit cauſa apud Azonem [h], & apud Papinianum [i], fatale quod per mortē eſſe deſinit, reliqua omitto. Itaque *fatilteres* dici puto, quòd mortem ſeu fatum maleficis artibus, animalibus, hominibus, aliſque rebus inferant, vel inferre nitantur.

a in proœmio.
b l. 11 de epiſc. audien. C. iuncta Vlp. in l. cæteræ, famil. erciſc.
c l. damnato, §. 2. & l. quicunque, § nulli, & §. ſeq. de hæret. C.
d Horat. in Arte.
e l. Labeo, l. 7. de ſupell. legat. lib. 33. f.
f Plin. lib. 28. c. 4.
g in cano 6 per ſortiarias. 33. q. 1.
h Azo, in ſumma, de tempor. appell.
i l. 1 de fundo inſtr. in f.

10 11 12

De diſtinctione artium magicarum, & maleficiorum: & maleficia per pharmaca fieri. Caput 2.

1 *Magicæ artes omnes pœna dignæ.*
2 *Magicæ artis ſumma capita: & quibus rebus noceant magi.*
3 *Venefici magi, qui venenis vtuntur. Et 4. Et de Circa metamorphoſi. Et Lycanthropia.*
5 *Pharmacentria quid. Et faſcinandi varij impij quidam modi.*

IVDEX, qui ſententiam dicturus eſt de maleficiis & magicis, diſtinctione vti debet: quamuis enim magicæ artes omnes animaduerſione dignæ ſint [k], nihilominus quædā maiori implicantur ſcelere, & quia atrociora habeant in ſe crimina, & pœnas exigunt maiores. Proinde q; ad forenſem cōſiderationē ptinet, ſummatim explicabimus, quę digna ſunt obſeruatione, pro criminis magici notitia, & pro vindictę tēperamēto. Atq; notādū puto, magorū & maleficiorū artes ſeu ſcelera, interdū pharmacis ſeu venenis vti, additis incantationibus, aliſq; mediis nocere. Et rurſum, aliquando in his pactū cū dæmone expreſsè initū, fide ſacroſancta catholica eiurata: interdum tacitū. Primū caput ex Iuſtiniano probatur, qui [l] veneficiū ſufurtis magicis maritat: *Eadem*, inquit, *lege & venefica capite damnantur, qui artibus odioſis, tam venenū*

1
2
3
k l. eorum, l. 4. de maleſ. C.
l in § item lex Cornel. 2. verſ. eadem lege, de publ. iudi. lib. 4 Inſtit. iur. ciuil.

venenà quàm furiarij homines occidunt. Idipſum Plato facit [a], dum agit de pœnis vtriuſque. Narrat Homerus [b] Circen venenis, edulijs, & potionibus mixtis, ſocios Vlyſſis in varias ferarum formas mutaſſe. Quod & ſequitur Plutarchus [c]: qui tamen philoſophicè ad mores metamorphoſim traducit. Et ne putemus hæc omnino fabuloſa eſſe, quæ in transformationum libris 4 Ouidij recenſentur, perhibet D. Auguſtinus [d] in Italia ſe audiuiſſe eſſe mulieres quaſdam veneficas, artis vſque adeò iſtius imbutas, quæ dato caſeo ſtatim homines conuerterent in iumenta, quę neceſſaria portarent: & hos finito opere iterum in homines reſtituerent. Quod & refert Agrippa [e]. Referuntur & alia in iure [f]. Mirum quidem illud, quod accedit propemodũ ad fabulas, de aſino Luciani & Apulei, magnaque in illis vis veneni & pharmaci, quæ poſſit, ſi remaneat forma humana, mentem faſcinare, & oculos ſpectantiũ aliorum perſtringere & decipere. Nec ignoro tamen has Metamorphoſes & Lycanthropiam Arcadum, Plinium urſiſſe [g]. Accedat his Virgilius, qui canit [h],

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris, naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpè lupum fieri, & ſe condere ſyluis
Mœrim: ſæpè animas imis exire ſepulchris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.

4 Sed de metamorphoſi & poſteà. Interim proſequor, magos, fagas, & ſortilegos vti & venenis in Magia, aliisq; proprijs ſceleribus. Quod & Lucanus in venefica Theſſala exprimit.

Huc quicquid fœtu genuit natura ſiniſtro
Miſcetur: non ſpuma canum, quibus vnda timori eſt,
Viſcera non Lyncis, non dura nodus Hyenæ
Defuit, & cerui paſti ſerpente medulla
Non puppim retinens Euro tendente rudentes,
In medijs Echeneus aquis, occultq; draconum.

Et Virgilius [i], *Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta,*
Coniugis vt magicis ſanos auertere ſacris
Experiar ſenſus: nihil hîc niſi carmina deſunt.

Multa ad hæc adde ex Horatio [k]. Apollonius quoque Rhodius [l] pluribus memorat, Medæam ab Hecate doctam miſcere pharmaca omnia, quibus vel immenſi ignis ſopiretur flamma fluuij impetu fluentis ſiſteretur vnda, aſtrorum & Lunæ impedirentur viæ. Huc pertinent collyria, vnguenta, potiones, philtra, ſuſpenſiones, ſuffitus, & reliqua ſimilia: quibus vtuntur, vel ad miracula inſciis & ignorantibus edenda, quum tamen naturalia ſint, vel ad dæmonum præſtigia, quæ his non indigent, fucanda. Pari modo & phyſica in oſtentationem transferentes, vel in perniciem, vel ad ſuperſtitionem, aut ad impietatem. Sic ex medicis herbis, veneficia facta: ex viribus rerum abditis, ſortilegia, & vana quædam ſupra fidem conficta, vt docet Plinius [m], dum
5 de magicis agit herbis. Et ideò hanc magiæ ſpeciem dicit Suidas Pharmaceutriam, quam nos veneficam & fagam dicere poſſumus, quæ etiam imitatur iatralepticem, de qua Celſus [n], in quantum vnguentis vtitur. Nam ſæpè conſtitit fagas & veneficas, puerulos, & pupos, & dormientes vnguentis illitos necaſſe. Quia virus & venenum oleis, vnguentis, liquoribus, ſuccisúe exceptum admouent corporibus & cuti, & ad carnem oſſaq; penetrat, inde ad viſcera & interiora, vitalia membra permeat, & medullas: hocq; aliquando papillas mammarũ inungunt, porriguntq; ſuggentibus, & ita toxicum exhibent, vel oculis venena vel halitum

[a] Plato, l. 11. de legib.
[b] Homer. Odyſſ. 10.
[c] Plut. in Gallo.
[d] D. Aug. in 18. de ciuit. Dei c. 18.
[e] Agrippa, libr. 1 de occult. Philoſo. cap. 43.
[f] ea nec mirum, ff. quæſt. 2.
[g] Plin. lib. 8. c. 16.
[h] Virg. Eclog. 8.
[i] Virg. Eglo. 8.
[k] Horat. in Epod. Ode 5. in Claudiã veneficã. & Ode ſin. & Satyr 8 primi ſermo.
[l] Apoll. Rhod. 3. Argonaut.
[m] Plin. lib. 25. c. 4.
[n] Celſ. in prologo.

grauem ſpirant, inunctis infauſtis collyriis oculis, vel permanſis quibuſdam, quæ odoris ſunt inficiētis: vel aliis ſimilibus adhibitis, infectisque tunicis, veſtibus, liminibus, parietibus, candelis, ſertis, chirothecis, ſtrophiolis, aliisque veneno aliquo contagione lædente vel occidente. Et in ſumma variè adhibent pharmaca, vel intra corpus ingerentes, vel circa corpus & extra, vel inambientibus corpora: veluti dum corrumpunt, inficiunt, & conſpurcant elementata, aërem, ignem, & ſimilia, quæ tacenda potius, quàm euulganda.

De diuinatione. Caput 3.

1 *Artes magicæ cur artes dicantur.*
2 *Magicæ artes duplices, vel diuinatrices, vel mirabilium & ſcelerum effectrices.*
3 *Diuinus quis.*
4 *Diuinationis duæ cauſæ, ars & furor.*
5 *Diuinandi variæ ſpecies. Et 6. Et 7.*
7 *Auguriorum & auſpiciorum ſpecies. Collegium, & vnde auguria ſumebantur. Et 8.*
9 *Aruoli qui, & prohibitio eorum. Fanatici qui, & vaticinari quid.*
10 *Oracula Dodonea, Triphonia, tripodia. &c.*
11 *Diuinatio vmbilicomantia qua, & gallinarum, veſicæ, extorum cum ſimilib. nu. 12.13.14.15.16.17.18.*
19 *Sortilegia per literas vetita. Et de ſortibus virgilianis, Muſei, & alijs, nu. 20.21.*
22 *Sortilegi Delphici ſacerdotes.*
23 *Sortilegæ mulieres germanæ.*
24 *Omnia bona & mala vnde capta. Et Calendarum Ianuarij ominationes.*

MAGICÆ vetitæ vanitates, artes dici poſſunt, cũ ratione quorũdam præceptorum & regularum quibus impietas vtitur, tũ etiam propter fraudes & dolos, qui artes dicuntur in iure [a]. Et antiquis δωδεκαμήχανον, inſtructum duodecim artibus, verſutũ, veſipellem, & doloſum valdè, dicebant. Porrò iſtarum artium & fraudium duo ſunt ſummaria capita iuriſconſultis perpendenda: vt aliæ ſint diuinatrices, aliæ mirabilium & ſcelerum effectrices. Diuinatrices verſantur in curioſa, ſuperſtitioſa, & impia indagatione præteritorum, abſentium, & futurorum. De diuinatricis prohibitione, & de non diuinatrice iura nota ſunt [b]. Diuini dicti ſunt quaſi Deo pleni quippe quòd diuinitatis ſe eſſe plenos ſimulent & mentiantur, dũ aſtuta connectatione vel cognitione naturali futura prædicunt, & abſcondita. Duo genera diuinationis, ars & furor. Sic enim meminit D. Auguſtinus [c]. Et ita Plato [d] duas ſpecies diuinationis facit, μαντικὴν & οἰωνιστικὴν. Μαντικὴν, vnde dicit vocem profluxiſſe μανικὴν, & interiecta litera T. μαντικὴν, & hanc dicit cum afflatu dæmoniaco conceptam cum furore, vim fatidicam & diuinam. οἰωνιστικὴν artem ex legibus ſeu regulis certis, & ſignis aut phyſicis, aut aliis ſuperſtitione aſſumptis. Diuinatrices certè eo vſque numero excreuerunt, vt vix res ſit aliqua, ex qua diuinationem accipere vanitas & impietas non tentauerit: quæ ad quatuor genera reduci poſſunt. 1. Ad diuinam ſeu πνευματικὴν, quæ ſancta eſt, profeſſia ex ſancto Spiritu. Et extra Dei eccleſiam mania ſeu pſeudoprofeſſia & fanatica, de qua poſteà. 2. Ad phyſicam, quæ

1
2
3
4
5
5

a vt in l. 3. de ſuffra. C. [illegible] l. omnes d. [illegible]

b l. 6. excepta & l. nemo Auſpicium, & de maleſic. C. in l. 4. & l. nulli magi. C. eod.

c D. Aug. lib. de natu. Dæmonũ ca. regimur genus, 26. q. 4.

d Plato, in Phædro.

quæ eſt ex viribus & naturis rerum, & ſeriè ordineúe & cauſis præfatio & declaratio, qualis aliquando ex phyſiognomia colligitur ex aſtrologia, & ſimilibus. 3. ad Diabolicam, quæ per dæmonum miniſterium & inuocatione & impietate fit 4. Ad communem, cum his omnibus poſtremis. Nos de improbatis hîc tantùm agere decreuimus, omiſſa ſacroſanctæ profetiæ & mirabilium Dei inquiſitione. Sed nec de improbis omnia dicemus, quæ nouimus, ne moueamus camerinam: ſed pauca, quæ ad pœnam coaſtituendam pertineant, aperiemus ſummatim, nec alia ratione, quàm vt iudices breui elencho norint omnes impoſtorum blaſphemas artes, neúe quod ſpeciem interdum religionis præfert, alioquin tamen impium, impunitum relinquant. Artium autem harum aliquas Libus Gregorius Giraldus [a], aliquas Vnerus [b], alias Bartholomæus Cocles [c], alias tradunt Rabini [d], & Paulus Iſraelita quoque [e], & Franc. Venetus [f]. De vndecim & ſpeciebus meminit ius diuinationis [g]. Erant inter ſpecies vanitatis diuinationis huius quæ ſequuntur.

λεκανομαντεία, lecanomantia, ex pelui & aqua immiſſa, vbi nequam conſulebatur dæmon.

γαστρομαντεία, gaſtromantia, per quam non vocibus, ſed figuris reſpondebatur.

κατοπτρομαντεία, catoptromantia, diuinatio ex ſpeculis nitidiſſimis.

χρυσταλλομαντεία, chryſtallomantia, vaticinium ex polito cryſtallo.

δακτυλιομαντεία, dactyliomantia, per annulos ad certas cõſtellationes fabricatos.

ὑδρομαντεία, hydromantia, ex annuli ictibus in Cyatho aquæ factis: ſed & aliam hydromantiam damnant iura [h], quæ fit per aquam, in quam aduocantur & cõſuluntur vmbræ dæmonum, & fiunt imaginum ludificationes.

ὀνυχομαντεία, onichomantia, ex vngue pueri impolluti.

κοσκινομαντεία, coſcinomantia, diuinatio per cribrum.

ἀξινομαντία, Axinomantia, diuinatio per ſecures.

γαστριμαντία, gaſtrimantia, per ſpiritum pythonicum ex vtero reſpondentem.

κεφαλομαντεία, Cephalæomantia, per caput aſini aſſatum ſuper prunas.

κληρομαντία, Cleromantia, per ſortes fortunæ Præneſtinas, de quibus & Valer. Maxim. [i]

Onitromantia, per inſomnia diuinatio.

Botanomantia, ex herbis diuinatio.

Necromantia, per manes & defunctos elicitos, vt credebant.

Necyomantia, ex cadaueribus.

Sciomantia, ex vmbris.

Aſtragalomantia, ex iactu aſtragalorum.

Geomantia, ex proiectione punctorum, & linearum.

Aſtronomia, per aſtrorum iudicia: vnde genethliaci [k].

Phyſiognomia, ex facie inſpecta.

Chiromantia, ex inſpectione linearum manuum.

κοτταβομαντία, quæ fiebat per æneam Phialam, plenam vino in minora poculo transfuſo ab alto: vnde captabant amaſij diuinationem, de qua Cæl. Rhodig. [l]

Pyromantia, cum ceræ pila, igne incenſa.

Spatulamantia, per os hirci recenter occiſi.

6 Splanchnoſcopia, vel haruſpicina, haruſpicum diuinatio, per extorum inſpectionem: ab haruga ſeu Hoſtia, vel ab ara dempta littera H. diuinatio dicta. Prohibita nominatim [m]. Non ignoramus tamen probatam antiquis paganis, & Ciceronem [n] notaſſe, reipub. cauſa, commu-

7 niſque religionis eſſe colendam. Erat & οἰωνοσκοπία, auſpicium augurium, ex auibus ſumptæ diuinationes: hæ dictæ Præpetes, ſi ex volatu colligerentur: ſi ex cantu & ore, Oſcines, vt author Varro [o]. Quibus & accedebat ex paſtu diuinatio, pullis gallinaceis ex cauea eductis. Cuius vanitatis apud Ethnicos Romanos erant collegia, nempe augurum: neque

a Girald. libr. de dijs ſeu Idolis gentium, ſyntag. 7. dum agit de Apolline.
b Vnerus, lib. de præſtig. Dæmon. c. 11. & 12.
c Cocles, in anaſtaſi phyſiogno.
d in commenta. ad præcep. affirmat. 36. & 51.
e in d. præcepto.
f Franc. Vene. tomo 2. problema. ſacræ ſcript. probl. 275. 276. 277. & 286.
g in can. illud, 26 q. 2 & ſeq. & in can. ignitur, & can. ſeq. 26. q. 5.
h ca. nec mirum, 26. quæſt. 5.
i Val. Maxi. in 1. 8. 4.
k can. illud, 26. q. 2.
l Cæl. Rhodig. libr. 15. c. 5.
m in l. 2. de pagan. C. & in l. nullus, C. de malef. & mathemat.
n Cic. 3. de diuinat.
o Varro, 5. de ling. lati.

quicquam publicè aut priuatim fiebat, magnũ aut paruum, inconsultis auguribus, vt ait Dio Cassius [a], & Valer. Maximus [b]. Eratque lex 12. tab. *ostium magistratuum auspicium iudicumq; esto.* Extant & plura exempla de omnibus, & de augurijs apud Valer. Maximum [c], & de inuentione eorum tradat Polydo. Vergil. [d] Et Plinius [e] Romæ augurum collegium maximè solemne tradit. Erat adeo frequens auguriorum captatio, vt principia ipsa rerum auspicia dicta sint [f], apud probos linguæ latinæ authores. Sed & auguria nõ tantùm ex auium garritu, insessu, saltu, vel volatu, verùm etiam ex ouis capiebantur, vt ait Plinius [g], & ex piscibus apud eundem [h], ex muribus, & vulpe [i], & aliis. Arioli quibusdam dicuntur & harioli quasi farioli, à fando vel ore prædicendo: χρησμολόγους alij dicunt vates, diuinationem ore promentes μάντεις. Sustulit ariolos Samuel de terra [k], & prohibuit Deus [l] ab ariolis quicquam scisciari. D. Augustinus [m] ariolos putat dictos, quòd circa aras idolorum nefarias preces emitterent, & funesta sacrificia exercentes, responsa acciperent dæmonum. Vlpianus fanaticos dixisse videtur, qui aliqua profantur, caput iactantes, circa fana bacchantes, & quasi dementes, responsa dantes [n]. Fanaticus à fano seu templo, quod fando dedicatur: vel à fando. Et qui prædiuinando solent fari, faridici dicti: vt & vaticinari, inquit Varro [o], quod vesana mente faciunt, Græcis ἐνθουσιᾶν, νυμφόληπτοι. Ad hanc speciem diuinationis refero alias plures, quas comminiscebantur edi per Bacchidas furentes, ex Tripode, ex antro Triphonij, ex quercu Dodonea, & columbis eius vel tympano: ex aquis Castaliæ, fonte Colophonio, lebete Thesprotio & alius, quorum dæmonica oracula aduentu domini nostri Iesu Christi obmutuerunt, superatis illorum administris dæmonibus. Sicque siluit Apollo Colophonius, Delius, Pythius, Clarus Didimæus, Amphiaraus, Amphilochus, & Hanonis oraculum, vt scribit Theodoritus [p], & Plutarchus [q]. Vmbilicomantia, ex vmbilico apud Coelitem diuinatio. Est & apud eundem expilatio gallinarum, genus diuinandi. Meminit commentarius Euripidis [r] fuisse rationem quoq; diuinandi priscis ex cauda victimæ: si enim repanda & incuruata fuisset in igne, difficultas, & effectus belli periculosus: si protensa & deorsum vergens, clades & calamitas: si in sublime, victoria protenderetur, eius verba, τὰν ὄραν τὸ ἰσχίον· καὶ γὰρ καὶ δι' αὐτὴς μαντεία. καμπτομένη γὰρ ὑπὸ τὸ πυρὸς συμφορὰς δυσχερεῖας πολεμικὰς ἀπλασμένη δὲ καὶ κατανύουσα, ἐπταρικὰν ἀποτελουμένη εἰς ὕψος, νίκην. Ritus etiam fuit Aruspicibus in sacris, vesicam obturatam fana victimarum, vinctamq; igni injecere, & ex crepitu vel iaculatione vrinæ cùm rumperetur, coniectare, diuinarèue. Sicut & idem enarrator Euripidis notat [s], τὰς κύστεις, inquit, τὸ σῶμα ἐξίσω διαμένοντος ἐπιτιθέασιν τὸ πυρὶ, καὶ παρατηροῦσι πῶς ῥαγήσεται, καὶ πρὸ τὸ ὄραν ἀναπτύξει. Alios modos Iuuenalis prodidit [t],

Spondet amatorem tenerum vel diuitis orbi
Testamentum ingens, calida pulmone columbæ
Tractato Armenius vel Commagenus haruspex.
Pectora puoßrum rimatur, & exta catelli,
Interdum & pueri, faciet quod deferat ipse. &c.

Sed hæc omnia protinus vt ridicula & simul impia reiicit Christianus, vt prohibita. Prohibetur & species magiæ, Hebræis dicta, קסם kasam. i. præsagium futurorum [v]. Sicut & vna nahas, nobis augurium [x]. Alia diuinandi successus rerum formula Idololatriæ describitur ab Ezechiele [y], dum dicitur, quod rex Babylonis stetit in biuio in capite duarum viarum, diuinationem quærens, cõmiscens sagittas, interrogans idola, & exta consulens. Mentio fit de sortilegis in iure [z], qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam, quas sortes apostolorum

[a] Dio Cass. lib. 37.
[b] Val. Max. lib. 2. c. 1.
[c] idem. lib. 1. cap. 4. & 5.
[d] Polyd. Verg. lib. 1. de inuentor. rer. c. 22. 23. 24.
[e] Plin. lib. 7. c. 56. & lib. 8. c. 28.
[f] Varr. lib. de interd. C. & a. bi.
[g] Plin. lib. 10. c. 55.
[h] lib. 9. c. 16.
[i] Lib. 8. c. 23.
[k] 1. Reg. 28.
[l] Leu. 19.
[m] D. Augus. lib. de nat. Dæmo. & can. gitur, 26. q. 5.
[n] in l. 1. §. penul. de ædil. edict. libr. 21. Pauli.
[o] Varro, 5. de ling. lat.
[p] Theod. libr. 10. de curat. Græc. affect.
[q] Plutarch. de cessat. oraculo
[r] Eurip. in Phœniss.
[s] idem, in Phœniss.
[t] Iuuenal Satyr. 6.
[v] Deuter. 18. & Hierem. 27.
[x] Deutero eod. c. 18. & 2. Paralipo cap. 33.
[y] cap. 21.
[z] in ea sorte legi. 26. quæst. 5.

lorum vel ſanctorum vocant, diuinationis ſcientiam profitentur: aut quamcumque ſcripturarum inſpectione, futura promittunt, quibus ineſt taci-
16 tum pactum & ſymbolum dæmoniacum [a]. Ideo & cenſura huic vanitati erroris apertionis librorum adhibita [b]. Vocat Cocles literamantiam. Atque Chriſtianis ſortes vetitæ Virgilianæ, id eſt, quæ ex apertura voluminis Virgilij captari ſolita erant, quibus vtebatur Adrianus, vt author Aelius Spartianus [c]. Quem quidam eadem animi leuitate cum impietate ſequuti ſunt, arbitrati aliquid in poëtis diuinitatis latere, cùm ab illis illud magnificum accepiſſent, quod iactitat Ouidius [d],

Eſt Deus in nobis, agitante calefcimus illo:
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Et rurſum [e],

20 *Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cœli,*
Sedibus Aetherei ſpiritus ille venit.

Sic ſcribit Trebellius Pollio [f], Claudianum Cæſarem ſortes multas ex carminibus legiſſe. Tales & fuerunt olim ſortes Muſæi, quarum ediſſerator fuit Athenienſis Onomacritus, Athenis eiectus ab Hipparcho Piſiſtrati fi-
21 lio, quod per Laſum Hermionis deprehenſus fuiſſet inter Muſæi ſortes hanc quoque inſeruiſſe: fore vt inſulæ Lemno adiacentes, mari ſubmergerentur, vt author Herodotus [g]. Tranſtulerunt hanc ſortium vanitatem quidam ad ſacra biblia, vt ex eorum quæ in illis occurrerent notionem ſuſciperent: quē morem improbat quoque D. Auguſtinus [h], his verbis. *Vt qui de paginis euangelicis ſortes legunt, etſi optandum eſt, vt id potius faciant, quàm ad dæmonia conſulenda concurrant: tamen iſta mihi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſecularia, & ad vitæ huius vanitatem, diuina oracula velle conuertere* [i]. Scribit Paulus Aemilius [k], tē-
pore Innocentij 4. Imperatorem Tartarorum ſeu Scytharum, cùm ſtatuiſſet ex ieiuno & ſterili ſolo ſuo, in Hungariam & proximas nationes irrumpere, cunctaretur tamen quòd ſuſpicaretur ſibi cum validiſſimis ducibus, & fortiſſimis gentibus rem fore, quæ ſua egregiè tutarentur, ſortes conſuluiſſe: datáq; ei dicto fertur, ne dubitaret fines egredi: quare inde egreſſus cum ſocijs,
22 ſubegit Parthos, Choraſanios, Syros, Hieroſolymos, & alias nationes. Vtebantur & ſortibus Delphici ſacerdotes, ſi credamus Horatio [l], dum ait,

Et diuina futuri
Sortilegis non diſcrepuit ſententia Delphis.

23 Narrat Plutarchus [m] ſortilegas plures fuiſſe apud Germanos, quæ & Germanorum pertubabant exercitum per ſua vaticinia, quæ per fluuiorum curſus, vorticum ſtrepitumque coniectantes, futura prædicebant: nec eos antè prælium committere ſinebant, quàm noua fulſiſſet Luna. Erat aliud diuinationum vel ſuperſtitionum genus, per omnia quæ è multis rebus capiebantur: veluti ex ſternutatione, corroſione foricum, offenſione pedum ad limina, ex ſingultu, ſaltu ſeu pulſatione venarum, occurſu hominum, vel feratum, & ex alijs vaniſſimis prohibitis [n]. Obſeruabantur & ideo calendæ Ianuarij, bo-
ni fati augurio dies ægyptiaci, dies alij, horæ, momenta conſtitutionis cœli, & ſitus ſtellarum in agendis operibus, quæ tamen ex animi electione, non ex elementorum imperio ſequuntur: ideo & hæc improbata meritò [o] ob ſuperſtitionem. Non tamen omnis electio dierum & temporum, quæ naturalē habent cauſam, in ſatione, aratione, vel fructuum collectione, & in ſimilibus naturalibus, de quibus Aratus in Phænomenis, & alij, reiicienda. Sunt enim obſeruationes iſtæ naturales vtiles in multis, quia temerè cœleſtia facta non ſunt, aut perperam: ſed elementata ad illa vt ſuperiora reſpiciunt, illiſq; reguntur. Et proinde rectè obſeruantur in re ruſtica, nauigatione, medicina, & ſimilibus.

a vt probat ca. illud, in princ. 26. q. 2.
b c. 1. de ſortileg.
c Spart. in Aelio Adriano.
d Ouid.
e Ouid. 3. de Ponto.
f Treb. Pol. in Claudiano.
g Herod. lib. 7. in Polyb.
h D. Auguſt. in Inquiſitionib. ad Ianuarium.
i Referuntur & hæc in ca. dei qui, 26. q. 2.
k Aemil. lib. 7. hiſto. Franc. in D. Ludou.
l Horat. de arte.
m Plut. in vita Iulij Cæſaris.
n in ca. illud quid eſt, 26. q. 2.
o ca. non licet, & ca. ſi quis, & ca. admonemur, ca. pen. 26. q. 7.

Quæ prædictiones vetitæ non ſunt. Cap. 4.

1 *Prænotiones quæ non ſunt prohibitæ.*
2 *De dierum & temporum obſeruatione vbi tractatum ſit.*

PRÆNOTIONES quædam ſunt, quæ pendent ex cauſis præcedentibus à natura: Quamobrem illæ, ſi ſine ſuperſtitione doceantur, non erunt vetitæ, ſed laudabiles. Neque improbat Deus Dominus, imò exprobrat Phariſæis, quòd futuras diei tempeſtates ex facie cœli prænoſcerent, non voluntate Dei. *Hypocritæ faciem cæli & terræ noſtis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis*[a]. Sic ex cometis, pareliis, iride, aliiſq; cœli meteoris & impreſſionibus, & aſtrorum, ſiderumq;, animalium obſeruationibus, & agricolæ, & nautæ, & aſtrologi futuras actus mutationes, & quæ ex illis ſequuntur, non improbè præſagiunt: vt docuimus in aſtrologicis & de nauigatione libris in Syntaxib. & in lib. 4. Præludio. optimi Iuriſc. ea quæ ad obſeruationem dierum & temporum ſanctè referuntur, & vtiliter pertractauimus, vt opus non ſit, crambem recoquere. 1 2

a Luc. 12. in fin.

Quæ ſortes, & quando non ſint prohibitæ. Caput 5.

1 *Sortium vſus quomodo adiaphorus.*
Sorte quæ res dirimantur in iure ciuili licitè. cod. & nu. 2. 3. 4. 5. & ſeq.
2 *Familiæ erciſcundæ iudicium ſortes admittit.*
3 *Electio ſorte dirimenda in optione plurium.*
4 *Documenta hæreditaria apud quem eſſe debeant.*
5 *Homicidæ Iuly Cæſaris remunerandi.*
6 *Iud. cium capitale per ſortes. & 7.*
8 *Iudicia facta per ſortes in lege diuina.*
9 *Sortium & vrnæ antiquorum iudicia gentilium.*
10 *Sortitio & delectus Senatorum Auguſti.*
11 *Equus centum militaria in vno die factens ſorte datus.*
12 *Sortitione delecti ad pœnam milites, & ſacerdotes Idolorum.*
13 *Sorte magiſtratus venere electi.*
14 *Sortiti iudices qui, & ſubſortiti.*
15 *Sortes cuiuſcumque generis interdictæ chriſtianis, & quando permiſſæ.*

VIDETVR ſortium vſus quodammodo inter adiaphora conſtitui, vt & modus & finis, ratione cuius ſortes mittuntur, diſtinctionem facere videantur. Nam ſi ſine ſuperſtitione iaciãtur, & pro dirimendis dubiis rerum eiuſdem priuilegij & fauoris concurrentibus, interdum in iure permiſſæ videntur. Veluti in tribus iudicijs, communi diuidendo, familiæ erciſcundæ, finium regundorum: in quibus vtriuſque litigatoris par cauſa eſt, & is qui prius egerit, actor vel petitor dicitur[b]. Si tamen ambo litigantium ad iudicem ſimul prouocauerint, ſorte iudicium dirimendum eſt, quis eorũ partes 1 2

b In tribus de communi diuidendo l. 2 § fin. com. diuid. l. in re communi, § qui fines, fin. reg. l. in P. L. iudicium fin. reg.

partes actoris sustinebit [a]. Pari modo, si optio legato relicta fuerat rerum plurium legatario, qui ante optionem pluribus hæredibus relictis decesserit, iisque convenire non possint in re eligenda sorte electio & optio vni ex illis adiudicatur [b]. Quando etiam hæredes æquis partibus instituti, non possunt inter se convenire apud quem illorum remaneant cautiones hæreditariæ: quas vulgus dicit documenta hæreditatis, sortiri ea de re eos oportere placuit, vel ex consensu & suffragio eligere amicum, apud quem deponantur [c]. Narrat Appianus [d] post mortem Iulij Cæsaris, cùm essent discrepantes sententiæ in senatu de remunerandis interfectoribus, sortes tradendas postulatum fuisse. Scribit & in commentariis belli Gallici Cæsar [e], M. Valerium captum ab Ariouisto, sortium beneficio liberatum, eò quòd se præsente ter fuerit consultum sortibus: vtrum igni statim necaretur, an in aliud tempus reseruaretur. Vt inde possimus etiam colligere, apud gentiles & sorte dirempta fuisse aliquando iudicia. Veluti & consentit historia Hester [f] Assyriis etiam morem hunc aliquando fuisse: si quidem inibi relatum est, præpositum Assueri regis Assyriorum Amanum, sortes in vrnam misisse, quæ illis Phur dicebatur, pro die decernenda vniuersalis Iudæorum interitus. Distributæ partes terræ Israëlitis per sortes [g]. Missis sortibus iudicatum peccatum Ionæ [h]. Sortibus quoque detectus, qui ex anathemate sustulerat [i]: vt & isdē Ionatæ præuaricatio [k]. His electus & in apostolum D. Mathias [l]. Explicat P. Victorius [m] sortiendi consuetudinem, & vsum antiquum ex vrna: quando immittebantur siculæ vel hydriæ cum aqua, & sortes, id est, tabellæ quædam diuersæ materiæ, quæ significationem certam habebant. & inde postea quod prius capiebatur, iudicium constituebat, vt in Cassina Plautus indicat, vbi senem illum virginis amatorem, postquam id quod cupiebat à seruo impetrare non potuit, inducit ita loquentem, sortique totam rem committentem.

Intro abi, atque actutum vxorem euoca, ante ædes citò,
Et situlam huc afferto cum aqua, & sortes.

Docet & Pausanias [n] aliquando quoque sortes ex terra fuisse factas, cùm agit de diuisione agri Messenij concupiti à Cresphonte contra Aristodemum fratris filium. Octauianus alio sortiendi modo vsus est: cùm enim senatus contemneretur propter numerum nimium, eumq; vellet restringere, primum delectum ex omnibus triginta optimorum senatorum fecit, cosq; iureiurando adactos iussit singulis quinque virorum nomina scribere, ita tamen vt nec cognatos suos in hos referrent. Deinc ex hoc quinario vnum sorte delegit, & sic elegit triginta authore Dione Cassio [o]. Sic Probus Cæsar, dum adhuc dux solùm esset, teste Flauio Vopisco [p], sorte in vrnam missa iussit equum præstantem, centum milliaria in die facientem, captum ex Alamis, militi cui sors ex vrna contigerat dari. Iulius Cæsar, apud Dionem [q] sorte ad mortem seditiosos delegit, audaciissimos quosque: ita enim eos composuerat, vt illi sorte notarentur. Legimus & per sortes aliud insigne iudicium apud Nicepho. Cali [r]. & apud Socratem [s]: cùm enim Persę idololatræ, ignem & elementa adorantes, animaduertissent Idigerdem regem, Marutham Mesoporamiæ episcopum, legatum Romanorum honore summo venerari, veriti ne is rex cum amicitia, vnâ etiam Christianorum legem amplecteretur: Magi sacerdotes fraudem commenti sunt, atque in cubiculo, vbi perpetuus ignis asseruabatur, quem ibi ex consuetudine rex adorabat, subtus terram astutè hominem infoderunt, qui veluti ignis loqueretur, regem vt impium exire debere diceret, quòd cantò tempore episcopū Christianum, Deo charum ratus, amaret. Quo audito, rex existimans oraculum ab igne redditum, Marutham à se reuerenter reiiciendi consilium cœpit. Quo admonitus Marutha, regem etiam admonuit, vt ad ignem rediens, vnde audierat vocem, fodere iuberet, dolum detecturus vocis humanæ,

[a] l. sed cùm ambo, de iudic. in P.
[b] l. si duobus, C. comm. de lega. §. optionis, de lega. 3p. Iustin.
[c] l. in quæ sunt cautiones, famil. erciscun. in P.
[d] App. 2. de bell. ciuil.
[e] Cæsar. lib. 1.
[f] Hester, c. 3.
[g] Numer 33. Iosue 15. Ioseph lib. 5. antiq. c. 3.
[h] Ionæ 1.
[i] Iosuæ 7.
[k] 1. Reg 14 ca. 1. 16. & 2.
[l] Actuum 1.
[m] Victor. lib. 25. var. lectio. c. 15.
[n] Pausa. in Messenia.
[o] Dio Cass. lib. 54. histo.
[p] Vopiscus eius vita.
[q] Dio, lib. 41.
[r] Nicep. Cal. lib. 14. histo. eccles. c. 18.
[s] Socra. lib 11. histo. tripart. c. 8.

næ, non ignis qui res inanimata eſt: quod cùm feciſſet rex, inuenit ibi hominem infoſſum, & detecto dolo magos pœna addecimauit, & Maruthæ vbi vellet, eccleſiam ſtruendi dedit facultatem. Narrat & Suetonius de Auguſto, cohortes, ſi quæ ceſſiſſent loco, decimatas hordeo pauiſſe. Et Liuius quoque [a] eandem ob cauſam exercitum decimatum ab Appio Claudio conſule ait. Ex delectis, magiſtratus quoque ſortibus apud Venetos eligi ex vrna, docet Contarinus [b]. Et alibi idipſum vſurpatum ait Panormita [c]. Erant & iudices ex equitum ordine Romæ per ſortes electi, prætore vrnam mouente: etſi qui ex illis reiiciebantur, iterum ſubſortiebantur alij in eorum locum, vt conſtat ex oratione Ciceronis in Piſonem, & Aſconio Pædiano in diuinationem Cicer. Inde dicimus & hodiè retento nomine Reſſortum, à priſco illo ſortiendi iudices more. Quibus & ſimilibus exemplis aliqui ſibi perſuadent, ſortibus vti non eſſe improbum: falluntur tamen, & aberrant toto cœlo, vt dicitur, totaq; via, dum nulla adhibita diſtinctione boni & mali, & ſortium & cauſarum in vniuerſum & promiſcuè ſortes in omnibus recipiunt, cùm tamen illæ prohibeantur [d]. Quocirca & antequam ad ſortium iudicium perueniatur, diſtingui par eſt: ſi plures admitti velint ad idem, vel ad eundem actum gerendum, vel ſi circa aliud concurrant, quod non niſi vni vel ſaltem non omnibus, concedi poteſt: num ij qui concurrunt diſſideant in facto, vel in iure. Si factum controuertatur, & probatione indigeat, illud ſortis iudicio non committetur: quia dicenti incumbit onus probandi [e]. Quod ſi de iure controuertatur, id eſt, de eo quod iure certum non eſt, rurſum diſtinguunt interpretes: an quæſtio controuerſa alterius contineat præiudicium, an eorum qui controuertant tantùm. Atque in primo capite, iudex ad tertij alterius petitionem cuius intereſt, iubere poteſt controuertentes de eadem re conuenire, vel ſorti committere inter ſe negotium: ne tertius qui vnica actione tenetur, vel experitur, cogatur pluribus reſpondere, vel contra plures agere [f]. In ſecundo autem caſu, ſi diſſidentium tantùm interſit & de potiori cauſa inæquali iure certetur, nec interſit tertij alterius pro re vel de facto iuris ambigui, vtrinque præponderante ratione: ſiquidem neuter ſorti velit rem committere, ſe mutuò impediunt [g]. Sin autem alter illorum velit, tunc iudex alterum coget [h].

a Liui. 2. ab vrbe cond.

b Contar. lib. 1. de rep. Veneto.

c in c. fi. de ſortileg.

d ca. non exemplo Mathiæ, & ca. non ſtatim, 26 q. 2. & ſi de ſortil. lib. 5. Decretal.

e l. 2. de probatio. in fi. l. actor, C. eod. tit. l. qui accuſare, de eden. C. l. 1. ea, C. de rei vend.

f Huiuſmodi, l. 26. § ſi de ter. l. cùm ſi iuri, §. ſecuti, & leg. 2. l. actio ex eas qui negāt, l. 44. § quoties, de reg. iur. hic intelligenda glo. ſingula in hac tractat. l. vni. in ver. probabit, in fi. vti poſſid. lib. 2. C. tit. 6.

g vt in l. 2. § ſi quib. mod. vſusfr. amitt. P. & in l. quoties, de vſufr. in P.

h & ita intelligendū putant l. ſi duobus, C. comm. de legat. & ſimiles

De quibuſdam aliis diuinandi generibus. Caput 6.

1 *Engaſtrymitis, & Ventriloquus vates qui.*
2 *Diuinationis ſpecies, & virgarum diuinatio. & nu. 3. 4. 5. 6.*
3 *Pſichagoges qui, & ſaga quid.*
4 *Aldetruna quæ.*
5 *Draconis cor diuinare vt dicunt facit.*
6 *Enthei qui, & fanatici item, & de Cumæa Sibylla.*
7 *Bacchanalia Senatus Roma pepulit.*

ENGASTRYMITIS, vt Suidas ait [a], Ventriloquus dæmon eſt, quem quidam Pythonem dicunt. Sophocles Steonomantim vocat, quaſi vatem præcordialem dicas. Plato Euryclem, ab Eurycle tali vate. Philochorus etiam [b], mulieres tradit Engaſtrymitas, quæ manes euocauerint: qualis illa, qua vſus eſt Saul [c]. Vocatur & ventriloqua in geſtis Apoſtolorum [d]. Erant magicæ variæ ſuperſtitiones, quibus diuinabant, vel remedia ſe præ

1

2

a Suidas, in eo verbo.

b Philocho. lib. 3. diuinatio.

c 1 Reg. c 28.

d Actum, c 16.

ſe præſtare magi dicebant, quas videto apud Plinium, lib. 28. c. 4. & 2. & 3.

3 Sunt apud Scythas diuinantes per virgas, quas vocant Enaries, vt author Herodotus [a]. Goëtia [b] ſeu γοητεία, quæ manes inuocatione elicit, dicta à lamentis & fletibus, qui ad ſepulchra fiunt: qui hac vtuntur, Pſychagoges etiam Græcis dicti. Talis in ſacra pagina Pythoniſſa [c], Gothicè hæc ſaga, Alruna, vel alruna dicta: qualis ea, quæ Marcomiro filio Antenoris regi Francorum

4 euocauit manes, & elicuit reſponſa futuri imperij [d]. Ioannes Magnus Gothus [e], Aldelrunas appellatas Gothicè mulieres, magas dicit: quòd Gothicè runa, ars ſit, & aliquando magia. Et inde lapides complures in Gothia,

5 characteribus gothicis inſcriptos, hodiè quoque vocari kunaſtē. Inter ſpecies diuinationis & illa annumeranda eſt, quæ ſi vera eſt phyſica, & non improbanda erit, quam ex Draconis epate vel corde comeſtis, procedere dicunt. Authoréq; eſt Philoſtratus [f], in Paraca ciuitate Indorum, homines ex eo animalium concentus admurmurationeſq; intelligere. Quemadmodum &

6 autum garritus intellexiſſe Apollonium Thyanæum aſſerit Philoſtratus. Diuinabant per furorem illi, qui quodam numine ſe afflari dicebant, qui ἐνθεοι & θεοφορούμενοι. quod non ſua ſponte, ſed diuino numine ferantur. Vocat fanaticos Iuriſconſultus, qui caput iactantes quædam profantur [g]: qualis Cumæa Sibylla deſcribitur, à Virgilio [h],

Cui talia fanti
Ante fores ſubitò, non vultus, non color vnus,
Non compta manſêre comæ: ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, maiorq; videri,
Nec mortale ſonans, afflata eſt numine quando
Iam propiore Dei. &c.

Paulus Aegineta [i] ſic de iis ſcribit, τινὲς δὲ ὑπὸ τινῶν μειζόνων ἐφορᾶσθαι δοκοῦσι, καὶ προλέγειν τὰ ἐσόμενα, ἐνθουσιαστὰς ἐνθαζοντες ἐς ἐνθουσιᾶς id ἐστι ὀνομάζουσιν, id eſt, *Sunt qui videantur à maioribus potentius regi, & futura prædicere, inſtar eorum qui numine afflati dicuntur, quos proprio nomine Entheaſticos*, id eſt, fanaticos *appellant.* Interpres Callimachi [k], hunc afflatum diuinatorem dixit θειασμὸν, θειασμὸς, inquit, λέγεται ἐπὶ τῶν μαντευομένων τὰ θεία, καὶ ἐπιδημίαν καὶ ἀποδημίαν. καὶ ὅταν μὲν ἐπιδημῶσι τὰς μαντείας ἀληθεῖς εἶναι· ὅταν δὲ ἀποδημῶσι, ψευδεῖς, id eſt, *Theiaſmus ſeu afflatus ille, dicitur de prædicentibus & referentibus diuina, & accedere & recedere. Quando autem aduenit, vera ſunt oracula: quando recedit, falſa.* Plato de his quoque ſic ait [l], *Quæ in Delphis futura prædixit vates, & quæ in Dodona ſacerdotes, furentes quidem multa ac magna commoda priuatim & publicè Græcis hominibus attulerunt: ſane verò dum ſunt, exigua aut nulla.* Et poſteà, hanc artem qua futurum diſcernitur, μανικὴν, id eſt, furorem antiquos nominaſſe: quam iuniores imperitè nimium adiecta litera T. μαντικὴν, dixerunt. Narrat Liuius [m] diſplicuiſſe tandem Bacchanalia ſenatui Romano, ob nefaria illorum ſcelera, & ſenatuſconſulto ab Italia expulſa. Quod & ſcribit D. Auguſtinus [n].

a Herod. lib. 4.
b Suid. in verbo, γοητεία.
c 1. Reg. 28.
d de qua Ioan. Trithem lib. 2 breuiar. hiſtor. Francor.
e Ioan. Magnus Gothus, lib. 6. hiſtor. Goth. c. 24.
f Philoſt. lib. 3. de vita Apollo.
g l. 2. §. exempli, de ædil. ed. P.
h Virgil. 6. Aeneid.
i Paul. Aegin. lib. 3. de mania & melancholi.
k Interpretes Callim. in hymnum ad Apollinem.
l Plato, in Phædro ſeu de Pulchro.
m Liui. lib. 39.
n D. Auguſti. lib. 6. de ciuitate Dei, c. 9.

De generali diuinationis prohibitione. Caput 7.

1 Futura inquirere cur miſerum.
2 Magi Aegyptij impoſtura in vſurpando in Iudæos principatu.
3 Diuinatio ſeu prædictio venturorū incerta eſt, vel miſera, vel nihil prodeſt. eod.
4 Diuinationem profitentium curioſa mendicitas, & finis peßimus.
5 Futurorum indagatio & diuinatio ad Dei iniuriam vertitur.
6 Purgatio per ferrum candens & aquam bullientem improbata.

7 Diui

7 *Diuini, & qui eos conſulunt idololatræ.*
8 *Diuini impoſtores ſeu mendaces.*
9 *Oracula diuinorum & idolorum quare ambiguè prolata.*

DOCET in primis, curioſam hanc præſciendi vanitatem, impiam, & maleficam, & pernitioſam eſſe conſultori: quòd ſæpè 1
inutile eſt ſcire quid futurum ſit, & miſerũ ſit nihil proficientẽ angi, vt ait Cicero [a]. Quandoquidem ſi certò futurum ſit, vitari non poteſt: vel ſi certò non ſit futurum, miſerrimum eſt vexari ea re quam dubium eſt, num aduentura ſit. Quin & ſi malum impendeat, illud & triſtiſſimum, ante tempus, ante malum aduenturum, miſerum eſſe, & duplici affici malo, nempe venturo & timore venturi, qui grauior & nocentior eſt, vt potè diuturnior ipſo malo, quod forſan modico tranſit momento. Quòd ſi de bono futuro diuinationem quis velit ſorte capere, indeq; ſpem cœperit, non minor eſt deceptio & malum, & quòd ſpes ſint vigilantium ſomnia: & quòd fieri poſſit, vel ambitione, vel ſegnitia, vt neceſſaria & vtiliora præſentia contemnantur, quorum occaſio calua ſit, in fronte capillata. Abducit itaque meritò ab his Horatius Thaliarchum [b],

[a] Cicer. 3. de natu. Deor.

[b] Horat. 9. ode, lib. 1 carm.

Quid ſit futurum cras fuge quærere: &
Quem ſors dierum cumq; dabit, lucro
Appone.

Et rurſus idem [c] ad Leuconoën,

[c] Idem, eod. 1. lib. ode 11.

Tu ne quæſieris ſcire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem Dij dederint, Leuconoë, Nec Babylonios
Tentaris numeros. &c.

Et dicebat Cicero [d], quod nec homines probi hoc faciunt, vt amicis impendentes calamitates prædicant, quaſi illi nullomodo effugere poſſint. Sed & decipi impoſturis horum vulgus, & ad mala impelli, exempla plura docent,

[d] Cic. 2. de diuinatione.

quale apud Ioſephum [e], in Aegyptio mago pſeudopropheta, qui apud Iu- 2
dæos profetæ nomen ſibi arrogans, triginta ferè milia hominum congregauit, quos vana ſeductione deceperat, & circunducens eos de ſolitudine in montem, qui vocatur oliuarum, inde ad Hieroſolymam nitebatur aſcendere, & repulſo Romanorum præſidio in populares exercere dominationem. Quem armis repreſſit & vicit Felix prætes Iudeæ. Prædixerat enim, ſed falsò ægyptius ſuis, iuſſu ſuo futurum muros Hieroſolymæ caluros. Atque ſi ve- 3
rum eſt quod ait Chryſippus [f], Athenodoruſq; & Poſſidonius [g], diuinationem omnem ſubſiſtere, aut etiam eſſe prouidentiam: dignum certè cachinno, quòd homunculus illam ſolicitet, veluti putans fatum ſeriemq; rerum naturæ connexam ſe poſſe flectere, vel auertere. Vel ſi, vt Panætius ait apud Diog. Laertium [h], verum eſt, eam non ſubſiſtere, quorſum huic fidem adhiberi dicemus? Quare & improbat Cicero eandem [i], in qua temeritas, caſus, nec ratio, nec conſilium valet, vt incentam fallacijs aut ad quæſtum, aut ad ſuperſtitionem, aut ad errorem. Neq; enim iſtis fortilegis profanis, quiſquam 4
vel diuini numinis purum cultum non zelum reipub. non ſanctum ſpiritum dictare effata annotabit: ſed vel ſtolidam ſciendi curioſitatem, vel ditandi ſtudium, vel fallendi animum. Quò fit, vt nunquam diuinatio in bonam partem accipiatur, ſed pro damnata arte, vt eorum qui videbantur ſibi profetæ accipiendo pecuniam, profeſſia facta eſt diuinatio [k]. Sic homines cùm maxime egent, ſcire ſe multa mentiuntur, cuncta tentant & moliuntur, hæcq; & alia pleraque, vt ait Hippocrates, dum de diuinatione loquitur. Similes miſeris chimiſtis, qui dum alios ſe multiplicandi vt dicunt, aut augendi auri argentiue artem eximiè tenere iactant, pannoſi & mẽdici

[e] Ioſeph. lib. 2. de bello Iudaico cap. & lib. 20. antiq. capite verbo. Geleni.

[f] Chryſip. de diuinat.

[g] Poſſid. in 2. de natura deorum & in 5. de diuinat.

[h] Laert. lib. 7. in zenone

[i] Cic. 2. de diuinat.

[k] ex nunquam diuinatio, e q. 1.

[l] Hippoc. lib. 2. de ſacro morbo.

dici degunt. Ex aliorum cæca credulitate impoſturis inopiam relcuãtes propriam, & in fumum aliena vertentes. Oppugnat & poteſtatem diuinam futurorũ indagatio, ſi ea mente quis ſcrutetur, vt indubitata ea exiſtimet & certa tanquam quæ aliter contingere nequeant. Sic enim peſſum ĩret breui cultus diuinus & Dei obſequium, fatis omnia concedendo ineuitabilibus.

Chaldæũ ſed maior erit fiducia. Quicquid
Dixerit Aſtrologus, credent à fronte relatum
Hammonis, quoniam Delphis oracula ceſſant,
Et genus humanum damnat caligo futuri. Vt ait Iuuenalis [a]

a Iuuenal. Sat. 6.

6 Sed & aliundè temerè nimiùm, quæ Deus nobis voluit eſſe abſcondita, ſcire deſiderat, vt ait Virgilius [b],

b Virg. 10. Aeneid.

Nec tamen hominum fati, ſortiſq; futuræ.

Nec noſtrum eſt ſcire tempora & momenta, quæ Deus poſuit in ſua poteſtate [c]. Solus Deus occultorum cognitor & iudex [d]. Qua ratione candentis ferri, & aquæ feruentis probatio, & purgatio vulgaris, damnata eſt inter Chriſtianos [e]: quia nec tentandus Deus eſt [f]. Committunt & crimen læſæ diuinæ maieſtatis, qui hanc prædicendi aliundè quàm per cauſas à Deo diſpoſitas, ſua voluntate vſũrpant autheritatem. *Dicite enim, quæ ventura nobis*

c Actuum 1.
d ea erubeſcant, 22. diſt.
e in ea conſuluiſti, 26. quæſt. 5.
f in c. fin. de purg. vulg. & 1. 2. & 1. ex tenorem, de purgat. cano.

7 *ſunt*, inquit Eſaias [g], *& fatemur, quia dij eſtis.* Sed & illud grauius & damnabilius eſt, quòd plerumque diuini iſti commercio & opera dæmonum vtuntur, cultúmque ideo eis exhibent: & damnabilis per ſe ſuperſtitio, in impiam tranſit idololatriam, dum is fit potius creaturæ, quàm creatori, dumq;

g Eſa. c. 41.

8 Dei munus dæmoni tribuitur [h]. Impoſturæ deinceps, quibus mendacia ſua iſti diuini fucant & inſtruunt, & veritatis neruos eludunt, vt ſuæ ſcientiæ & diuinitatis, quam volunt videri ſibi ineſſe, opinionem tueantur, improbandas meritò eorum artes & earum authores ſatis ſupérque admonent: vt verè dixerit nuncius apud Euripidem [i],

h ea contra idoloſũ, 26. q. 5 ea ſcd & illud, 26. q. 2.

ἴσως τὰ ὦ ναξ, ἀλλὰ τι τἀ μαντεῶν
ἐσεῖδ' ὡς φαυλ' ἐστι κἀ ψευδῶν πλέα. &c. i.
Fiant iſta, ô rex: Cæterùm nunc planè intelligo
Quam vani vates, quamq; plent mendacij.

i Eurip. in Helena, actu 2. verſ. 356.

Et rurſum in Iphigenia [k],

τίς δ' ἐστὶ μάντις; ἐς' ἀνὴρ
ὁσ ὁλίγ' ἀληθῆ, πολλὰ δ' ψευδῆ λέγει,
τυχὼν, ὅταν δ' εὖ μὴ τύχῃ διόλλυται. i.
Quid eſt vates? is qui pauca quidem vera,
Multa autem falſa dixit: ſin minus arte aliqua elabitur.

k idem actu 4. verſ. 357.

Dum enim dæmonis auxilio innituntur, fieri non poteſt vt mendaces non ſint: quia is eſt pater mendacij [l]. Eſt & ſpiritus mendax, qui iſtos diuinos obſi-

l D. Ioan. Euang. 8. & 1. Ep. 1. epiſtol. 2. c.

9 det [m]. Quò fit, vt illorum reſponſa, & quæ dicta ſunt oracula, cum fraude & doloſè ambigua fuerint in quamuis affirmationis & negationis partem inclinantia. Vt & Oenomaus apud Græcos, tam philoſophia quàm eloquẽtia nobilis, deluſus oracuło Apollinis Delphici, fallacia oracula curioſè collegit & refutauit: quorum quædam refert ex eodem Euſebius [n]. Improbauit & has diuinandi ſuperſtitioſas obſeruationes Cicero [o]. *Hæc habui*, inquit, *quæ de diuinatione dicerem: nunc illa teſtabor non me ſortilegos, nec eos qui quæſtus cauſa ariolantur, ne pſychomantiam quidem, quibus Apicus amicus tuus vti ſolebat, agnoſcere.*

m 3. Reg. 22.
n Euſeb. li. 5. de præparat. euang. c. 20.
o Cice. 1. de diuinat.

Cur aliquando diuini & ſortilegi verum proferant. Caput 8.

1 *Sortilegum ſeu diuinantium techna & fraudes. Et quare illis non credendum, & ſi verum dicant.* 2. *& ſeq.*
2 *Oracula dubia & cerea.*
3 *Idola lignea quare locuta.*
4 *Diuinationes interdum permittit Deus veras, vt tentet ſuos.*
5 *Veritas non eſt petenda à diuinis vel dæmonibus quare.*
6 *Dæmones quare plurima norunt.*
7 *Dæmones furantur quæ Deus reuelat profectis, & ſibi vſurpant.*
8 *Dæmonis dicta & facta, & bona & mala ſuſpecta nobis eſſe debent.*
9 *Faſcinatio dæmonum perſtringit aciem oculorum.*

NEQVE quòd aliquando diuini vera proferant oracula, ſcientia ideo illorum probanda venit. Siquidem multæ ſunt artes ineſcandi homines, quæ oculis latent, & detectæ prorſus vel pœna dignæ ſunt, vel admirationem amittunt. Idcirco detegam præcipuas ſortilegum fraudes & inſigniores, quarum prior in oraculis idolorum frequens fuit, vt ambigua reſponderent, cerea, & in varia flexibilia: altera, quòd coniecturas rerum, perſonarum, & factorum curiosè obſeruarent, & rumores per delatores, vt olim Cæſares, vndecunque colligerent. Ex quibus ſacerdotes & ſacrificuli idolorum aſtutè effata componebant: vt abierit in prouerbium, *μάντις τις ἀγαθὸς ὃστις εἰκάζει καλῶς*, *bonus vates qui benè coniectat*: vt ſcribit Gregor. Magnus [a], & Nicephorus Caliſti [b]. Adiiciebant fraudibus, ſubtili ingenio etiam ſpecie diuinitatis, dum lignea, fictilia, vel metallica idola proloqui fingebant: quæ tamen per abditos meatus & cuniculos ſecretè adibant, illisque vocem dabant. Sicut detectum eſt, cùm dirutum fuit Serapidis Alexãdriæ templum, in quo reperta ſunt ſimulachra omnia ſiue lignea, ſiue ærea, caua ita elaborata vt caua pars & terga templorum parietibus adaptarentur, occultis quibuſdam meatibus, in templo relictis, quibus coniuncta alia quædam caua arcana adyta, per quæ ſimulachrorum caua ſubirent, & inde ea quæ eis viſa fuiſſent reſponſa darent, vt narrat Nicephorus [c]. Simile quippiam apud Danielem [d], de Belo idolo & eius ſacerdotibus narratur. Deinde permittit Deus, ea quæ iſti pſeudomantes dicunt euenire, vt tentet ſuos, palamq; fiat vtrum diligant eum, an non ex toto corde, & ex tota anima [e]. Verum quidem quod eſt, per ſe, amplectendum eſt: ſed non omne, quod dicitur ab hominibus, quorum natura eſt vt ſint mendaces [f], perpetuò recipiendum vt verum tale eſt, etſi verum eſſe poſſit, quia dubium eſt num tale: & quia peccatur in modo inquirendi verum, & ab iis etiam à quibus non ſolet haberi, & per media quæ Deo diſplicent, nefas eſt verum petere. Et norunt quidem dæmones quæ vera ſunt, & facta, aliquando & aliqua futura, nec ea ſcire malum eſt: verùm ab illis ſcientiam exquirere, hos conſulere, non ſolùm temerarium, impium, ſed

a Greg. Mag. lib. 4. ep. 31. In ianum
b Nicep. Cal. lib. 10. c. 37
c Idem lib. 12. c. 26.
d Daniel. c. fin.
e Deutero. 13
f Exod. 23

impium, ſed & vltrà indignatione Dei & damnatione æterna dignum. Dominum enim Deum ſolum adorare debemus, vt Deum: dæmonem, vt hoſtem, & æternæ caliginis principem, malorum omnium fomitem, abominari. Quomodo autem vera enuntient, & multa poſſint mirabilia dæmones, paucis D. Auguſtinus explicat [b], cuius verba referuntur à Gratiano [c]: quia ſenſu & acumine ingenij polleant, & celeritate motus ibi geſta, antequam nobis ſint nota propter locorum longam intercapedinem, cognita habent, & ita prænunciant. Experientiaque rerum propter diuturnitatem temporis ex quo ſunt, prævalent. Prænuntiant quoque quæ ipſi facturi ſunt, poteſtate à Deo accepta: quæue perſuadere facturis ſeſe poſſe arbitrantur. Interdum futura pendentia ex naturalibus ſignis arte prædicunt. D. Baſilius [d] conſtanter quoque tuetur, dæmones admirabilia docuiſſe Ethnicos, quæ expiſcati & furati eſſent à profetis Dei: additque κλέπτης γὰρ ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκφερόμενος, πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ὑποφήτας. i. *Fur namq; eſt Diabolus, & noſtra nuncians per ſuos hypophetas*, id eſt, per ſuos vates, *aliundè accipientes*. Coguntur & ſæpè Deum dæmones conſulti ab improbis, in conſulentium pernitiem & pœnam atque confuſionem vera dicere, vt in exemplo videre poſſumus Balaami [e], Saulis & Pythoniſſæ [f]. Itaque nec probi Chriſtiani, etiam vera & bona & ſancta, à tali impoſtore pythonico audire volunt: exemplo Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui dæmonia confitentia publicè eius diuinitatem ſilere iuſſit, nec ſinebat ea loqui [g]. Etenim inimici etiam oſcula, & verba vera & benigna, ſemper doloſa putanda ſunt, & proditoria, ſi cautum nobis eſſe vehimus. Nec poteſt veritas per os immundum & abominandum prolata, ſine aliqua ſpurcitia & pollutione prodire: non ſecus quàm aqua limpida, fœces & tetrum odorem contrahit, ſi per canales alueoſq; immundos & fœtidos fluat. Et ventriloquam vera dicentem D. Paulus iuſſit ſilere [h]. Poſſunt etiam dæmones oculos hominum perſtringere, & mentem turbare, vt quæ non ſint eſſe perſuadeãt, & falſa obumbrent. Sicq; innuit Horatius [i],

6 [a] Matth. 4. Exod. 25.
7 [b] D. Aug. lib. de Actu. dæmon. in ca. ſciendum, & ca. lin. 26 q. 4.
8 [d] D. Baſ. in ſermo. in illa verba, ἐφ' ἑαυτῷ ἦν ἐλογία.
9 [e] Numero. 22. 23. 24.
[f] 1. Reg. 28.
[g] Matth. 8. Luc. 4. Mar. 3.
[h] Actuum, 16.
[i] Horat. libr. 2. epiſto. epiſt. 1. ad Auguſtum.

Ille per extentum funem mihi poſſe videtur
Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falſis terroribus implet.
Vt magus, & modo me Thebis, modo ponit Athenis.

De artibus magicis mirabilium & ſcelerum effectricibus. Cap. 9.

1 *Magia mirabilium & ſcelerum effectrix num ſit. Et an lamiæ & ſortiariæ ſint. 2. 3. & ſeq.*
3 *Maleficiatus quomodo dignoſcatur à frigido natura. Et num ſeparari ideo debeat ab vxore. & 4.*
5 *Maleficiati ne coire poſſunt. 6. & 7.*
8 *Theſauri malis artibus deteguntur.*
9 *Maleficia num maleficijs diſſoluantur.*
10 *Excantationes quædam.*
11 *Balaam magus. Incantationes nocent rebus & animalibus. Et 12.*
12 *Magos & magas de terra tolli iuſſit Deus.*

ACTENVS de diuinatrice magia dictum ſit, nunc de alia, 1
per quam fieri tot mirabilia creditur, quæ inſigni nomine
ſortilegij & maleficij vocatur vulgò, dicamus: & inquira-
mus, num poſſit hæc ope dæmonum aliquid contra ſalutem
hominum, & rerum naturam amoliri: num pudicos animos
ad libidinem deflectere, mouere vel ſiſtere grandines, im-
bres, tempeſtates, ventos, & his ſimilia. Quæ ideo digna tractatione arbi-
tror, vt intelligant iudices, qui gladium imperij habent, quanta m peſtem
foueant in republica, dum in ſortiarias & lamias & maleficas non ani-
maduertunt: exiſtimantes eas tantùm mentis alienatione ludificari, ne-
que quippiam re ipſa exequi. Proinde ſententia, quæ affirmat hæc ab iſtis 2
verè poſſe perfici, primùm probanda eſt ex l. 4. de malef. & mathe. C addo
a l. multi, C. de ma- lefic. Conſtantinum [a], *Multi*, inquit, *Magicis artibus elementa turbare, vitam inſontium labefactare non dubitant, & inimicas, ventilare.* Secundò, iura pontificia tradũt [b], 3
b ca ſi per ſortiarias, 26 q. 2. per ſortiarias maleficasque artes impediri poſſe ad tempus & in perpetuum generandi vim & concubitum, permittente Deo, & operante dæmone. Et quod mirabilius eſt, maleficium hoc cum certis, non cum omnibus operatur: nempe ſin gularis excantatur, ne cum aliqua poſſit concumbere, cum aliis poſſit. Qua ratione maleficium, ab impotentia naturali coeundi ſecer-
c in c fin. & 1. de frig. & malefic. nitur [c]. Dehinc vt poſſit hoc maleficium ab authore tolli, vel alia palino-
d plo. in d. ca. ſi per ſortiar as, Innocē. in c fin de frig. & malef Dec. & Ioā. Andræ in c fraternitatis, & ibi Hoſtien. & in c. fin de frig. & malef. Archidia. in d. ca. ſi per ſortiarias. Beat. Thomas, in 4 ſenten. 34 diſt. Anto. Florentin. 3 p. par ſummæ tit. 1 c. 22. Angel. Clauſ. in verb matrimonium, nu. 26 verſ. 6. dia. Et ideo maleficium illud non ſeparat matrimonium antè initum, ex ſen- 4
tentia omnium ferè interpretum [d]: contrà, ſi faſcinatio præcedat matrimo-
nium. Et ita hodiè ſeruari tradit Aufrerius [e], ea tamen lege, vt ſi quamalefi-
ciatum inueniat virum, quem antè talem eſſe ignorauerit, triennium excur-
rere pati debeat, vt ſciatur num interim ſoluatur faſcinatio, interpoſita quo-
que pœnitentia, num dignetur Deus huius miſereri [f]: quod ſi perſeueret, diſ-
ſolutio permittatur. Sunt & alia, quæ obſeruanda in hac ſolutione ſimul ſunt,
de quibus nos alibi proprio loco diximus, in nuptiis. Sed in viam. Scribit & 5
Beroſus [g], Chamum filium Noachi, ſemper magiæ & veneficiis incubuiſ-
ſe, & inde Zoroaſt dictum, inuſumque idcirco patri: atque eum na-
e decis. capel. Tholoſ. 230.
f notat d. ca. ſi per ſortiarias.
g Beroſ. in 1 ctum opportunitatem, dum vino pater madidus dormiens iaceret, car-
mine magico patri illuſiſſe, virilia eius comprehendendo, tacitéque ſimul
ſubmurmurando, eum ſterilem perindeque ac caſtratum effeciſſe: neque
deinceps Noachum fœminam vllam fœcundare potuiſſe. Et proinde eun-
dem dictum, tum ob id & alia multa ſcelera, quibus genus humanum
corrumpebat, Chem effema, ſeu Chamum infamem: vt Cato, libro de origi-
nibus, vocat Chameſſenum. Quibus conſentiunt Thalmudiſtæ: imò & fa-
bulæ antiquorum, quæ referunt Cœlo, id enim nomen erat etiam Noacho,
h Scribat Heſiod. in Theogo. Phurnutus, lib. de natura horum Deorũ, ſeu Ido orum. teſte Beroſo, fuiſſe deſciſſos teſticulos falce dẽtata, à Saturno filio [h]. Quod ta-
men Moſes in Geneſi mundi & Noachi reticuit: nõ enim Chamũ excantaſſe
i Genes. 9 virilia, ſed irriſiſſe tradit [i]: & renunciaſſe nudatum eſſe patrem fratribus Re- 6
k Herod. libr. 2. fert Herodotus [k], Amaſim regẽ Aegyptiorum non potuiſſe concũbere primũ
cum Ladice vxore ſua in toro, cùm tamen alias mulieribus vteretur: donec
Amaſis, cũ id diu fieret, ad eã dixit, Tu verò vxor veneficio me læſiſti, ideoq;
nullo machinamẽto potes effugere, quominus inter omnes mulieres teterri-
ma morte pereas: eã autẽ vouiſſe Veneri, ſi ea nocte coiret ſecũ Amaſis, ſtatuã
Cyrenas ſe illi miſſuram: & ea nocte cum eo coiſſe. Paulus Aemilius quoque 7
l Paul. Aem. l. lib. 2. hiſto. Franc. in Clotario 2. ſcribit [l], Theodericum Mediomatricum regem, iuſtam vxorem, Bertici regis
Hiſpaniæ filiam, Hermembergam, ad patrem remiſiſſe integram à ſe, aduerſo
rumore, quòd ferretur à pellicibus ad infamiã vſq; deuinctus, ſancti nobiliſſi-
miq; connubij vſu perfrui & virginis florem delibare nõ potuiſſe, vt ſuit ma-
leficis artibus carminibusque prohibitus. Tertiò, malas artes has, etiam ſecre- 8
ta ab hominum notione detegere & arcana, docet inuentio theſaurorũ, quæ
cum

9 cum his fit, & vetita eſt [a]. Quartò, & maleficiis maleficia tolli perſuaſum fuiſſe iura pontificia his verbis tradunt, prohibendo [b], *Si quis diuinos, vel ſortilegos in domum ſuam introduxerit, quaſi vt foras malum mittant, aut maleficia inueniant, aut luſtrationes paganorum faciant, quinque annos pœnitentiam agant.* Atque ſimul furta per has artes indagare prohibitum [c]. Profitentur & magi ſe etiam morbos incantationibus pellere: ideò hos vocat exorciſtas & impoſtores Vlpianus [d]. Extat & libellus, vt quidam putat, ſed verè nothus, Galeni de medicinis expertis, qui probat hos medicos,
10 & meminit de ijs qui per cibos ſacrificiorum curabant. Vt etiam Quintus Serenus huic vanitati fidem attulerit, alioquin peritiſſimus author: dum ait [e] de Hemitritei morbi medela.

a in l. 1. de Theſaur. lib. 10. C.
b can. non liceat Chriſtianis, §. pen. 26. q. 5.
c c. 2. de ſortileg.
d l. 1. §. medicos, de var. & extraord. cognit. P.
e Q. Serenus, in Medicina, c. 51.

Inſcribis chartæ quod dicitur abracatabra,
Sæpius, & ſubter repetis: ſed detrahe ſummam,
Vt magis atque magis deſint elementa figuris.
Singula quæ ſemper rapiet, & cætera figes,
Donec in anguſtum reducatur littera conum.

Et Ammianus Marcellinus incantamentum, ad leniendum dolorem den-
11 tium, ad medicinam pertinere arbitratur. Quintò, probat ſacra pagina Hariolum Balaamum, à Balaco rege fuiſſe vocatum, vt malediceret populo Iſraelitico, quod haud factum fuiſſet, ſi iam rex expertus non fuiſſet magicas illius diras, vim habuiſſe exterminij: quas tamen Deus, qui dæmonibus
12 imperat, in benedictionem conuertit [f]. Sunt & leges iuris diuini, quæ morte iubent tolli huiuſmodi magos & magas: vt inde veram perniciem ab illis inferri liquidò conſtare poſſit, ob quam Deus perſequitur illos, & qui eos conſulunt [g]. Atque in Exodo [h], dum prohibentur ariioli, tradunt, nomine כשף Caſſaph ariolationis, contineri & eum, qui malis artibus nocet pecoribus, ſegetibus, & hominibus. Docet & veneficiorum vim Dauid, dicēs [i]: *Sicut aſpis ſurda, quæ non exaudit vocem venefici incantantis ſapienter.* Cui alludit illud Virgilij [k],

f Numer. 22. Joſue, 24. Joſeph. lib. 4. Antiq. c. 5.
g Deutero. 18. Leuit. 19. Exod. 20.
h Exod. c. 22.
i Pſal. 57.
k Virg. in Eglogis.

Frigidus in pratis cantanda rumpitur anguis.

Extant & mira opera Magorum Pharaonis, in Exodo [l].

l Exod. c. 8. 9. 10. 11.

De incantationibus, quibus relatum eſt fuſos hoſtes fuiſſe. Cap. 10.

1 *Victoria magicis artibus parata. Et nu. 4. 5. 6. 13.*
2 *Incantationibus qui exercitus victi.*
3 *Laban magus celeberrimus inter orientales. Et aliorum magorum admiranda. 4. 5. 6. & ſeq.*
7 *Rapti vim & tranſlati ex hominibus.*
8 *Littera Epheſia magica, & earum vis.*
9 *Maleficia impediunt curſum equorum.*
10 *Ouum incantatum Druidarum ad quid valeret.*
11 *M. Antonij philoſophi mira.*
12 *Sicilia regnum quando datum à ſummo Pontifice duci Andium.*
13 *Sapientum ciuitas magicis ſe defendebat ſolum.*

EO exemplis demonſtremus, quomodo authores fide digni 1
a Marti Chro. lib. 3. de reb. Polono. has impoſturas & magicas furias læſiſſe plures faſſi ſunt, literísque conſignarunt. Scribit Martinus Chromerus [a] Tartaros multùm vti magica arte, atque per eam vicíſſe aciem Henrici Pij, regis Poloniæ: fuiſſéque in extremo Tartarorum agmine, vexillum inter alia inſigne, cuius figura X. chi Græcum elementum referebat, in cuſpide verò erat imago nigra tetráque, capitis humani barbati. Quod vexillum quum ſignifer vehementius quateret, fumum atque nebulam denſiſſimam ac fœtidiſſimam exhalabat, quæ non modò aſpectum Polonis adimebat, verumetiam exercitum perturbauit. Incantationibus autem quibuſdam id Tartari effecerant, quibus iuxta ac aſtrologiis & diuinationibus ſunt dediti. Ioannes Cuſpinianus in Cæſaribus [b], 2
b Cuſpin. in Anaſtaſio. tradit Bulgaros, gentem prius ignotam in Illyricum & Thraciam, & contra hos aliquos Romanos duces profectos victos & cæſos omnes ferè, cùm illi incantationibus vſi fuiſſent. Narrat Zoar, & poſt eum Franciſ- 3
c Franc. Venet. libr. 1 Problem. facr. ſcript. problem. 216 & 229. cus Venetus [c], Labanum Aramæum ſocerum Iacobi fuiſſe omnium orientalium magum celeberrimum: cuius erant idola, quæ filia eius Rachel furata erat [d], videlicet ne pater diſceſſum ſuum & mariti citò dignoſceret, neúe illis nocere poſſet. Fuiſſe autem illa idola Teraphim dicta, imagines quaſdam, quibus Laban diuinabat, ligabat, offendebat hoſtes & in illis totam vim Labani poſitam. Et ideò Laban dixit Iacobo, Furatus es cor meum, vbi vulgatus editio habet, vt clam me abigeres filiam.
d Geneſ. c. 31. Clogio rex 18. Sicambrorum, filius Franci, à quo & Franci dicti, magus, augur, & aſtrologus, habebat matrem nomine Lothildem, filiam 4
regis Doringorum, quæ ſumma templi Palladis antiſtes fuit, & maga, quæ ſuis carminibus & incantationibus quos voluit hoſtes filij ſui deleuit, & infœlices reddidit, & quantumlibet abſentes dæmonum miniſterio peremit: victoriam Francis, metum, terrorem & fugam hoſtibus, maleficio procurabat: imbres, tonitrua, coruſcationes, & tempeſtates in aere horribiles, quoties, vbi, & ſuper quos voluit carminibus inducebat,
e Tritem. lib. 1. Brev. annal. Franco in Clogio. vt ex antiquiſſimis authoribus annotauit Tritemmius [e]. Scribit & Hun- 5
nibaldus Francorum hiſtoriographus, Helgaſtum ſacerdotem idolorum, filium cuiuſdam Theocali pontificis, ſub Bazano 7. rege & pontifice Iouis ſummo Francorum, circiter 275. annos ante natiuitatem Domini, multa Sicambris prædixiſſe futura, Iouem ſacerdotibus exhibuiſſe viſibilem, ſecreta hominum conſilia deduxiſſe in publicum, hoſtium arcana in cauſis arduis regi Baſano denudaſſe: quod Sicambris ſecuritatem,
f Memorat & Hund. Tritem. ibi ſupra rege 7. hoſtibus autem deſperationem incuſſit [f]. Mira certè hæc, ſimilia his quæ 6
dicuntur de Helyſeo, qui ex Dei reuelatione, non ope dæmonum, vt alij, arcana conſilia regis Syrorum detegebat Regi Iſraëlis, & venientes hoſtes excæcauit, vt non cognoſcerent eum, quem volebant capere, nec locum, donec deduxit eos in Samariam [g]. Sed illud adhuc mira-
g 4 Reg. c. 6. bilius eſt, ſiquidem verum ſit quod ſubiiciunt poſtea Hunnibaldus & Tritemmius, hunc Helgaſtum exactis in officio 32. annis diſparuiſſe in ſolemnitate Iouis, poſt edita vaticinia & fulmina. Item & Bazanum regem celebrato die ſuo natali apud Neomagum cum omnibus ſuis proceribus, & deſignato in regem filio, & oſtenſo Ioue viſibili ſupra templum, diſparuiſſe. In quibus mihi dæmones, ſi hoc verum ſit, imitati, factum illud mirabile Dei, quo legimus Enoc translatum fuiſſe & raptum [h]. Etiam quo-
h Geneſ. c. 5 que ſubleuatum in aëra quadrigis igneis diſparuiſſe [i]. Erant Epheſiæ lite- 8
i 4 Reg. 2. ræ, ſecundum Suidam, carmina quædam obſcura, quæ & Cræſus in rogo recitauit. Et Olympiæ Mileſio & Epheſio certantibus: idem tradit Mileſium luctari non potuiſſe, propterea quòd alter iuxta talum Epheſias literas haberet:

9 haberet: quibus compertis & ademtis Epheſium concidiſſe [a]. D. Hieronymus grauiſſimus author literis conſignauit [b], Italicum quendam municipẽ Gazam nomine, Chriſtianum, cùm aleret equos circenſes, habuiſſe maleficum quendam æmulum, qui dæmoniacis quibuſdam imprecationibus impediebat huius equos, & ſuos incitabat ad curſum: eumq; petiiſſe auxilium Dei ab Hilarione, eum porrò ſcyphum, quo bibebat, fictilem iuſſiſſe aqua implen, eiq; tradi, quem cùm accepiſſet Italicus eques & aurigas ſuos, thedamq; & carcerum repagula reſperſiſſe cum mira vulgi ſpectatione & riſu. Verumtamen concurſu tandem præpeditos equos magi, Itali autem viciſſe.

10 Druidæ, antiqua ſuperſtitione, ſolliti erant magica quadam ſolertia ad decipiendum apta, ouum quoddam anguium certis ceremonijs, certa Luna, ſolemni ritu, ſingulis annis capere: cui magnam vim occultos effectus, varias rerum cauſas falsò tribuebant, nempe ad victorias litium, ac regum aditus [c].

11 Scribit Iulius Capitolinus [d], M. Antoninum philoſophum fulmen de cœlo ſuis precibus contra hoſtium machinamentum extorſiſſe, ſuis pluuiam impetraſſe cùm ſiti laborarent. Meminit Froiſſardus, tempore ſchiſmatis Vrbani & Clementis, quo duci Andium à ſum. pont. Clemente Sicilia conceſſa fuit, cùm obſiſteret caſtrum quoddam Oui nomine in mari tutiſſimis & penè inexpugnabilibus munitum propugnaculis, fuiſſe impoſtorem ſortilegũ, qui polliceretur duci Andio ſuis magicis incantationibus perſtringere poſſe oculos eorum qui caſtrum defendebant, ad eum modum vt putarent exercitum in eos ſupra pontem trahi, & ita percitos metu fugturum, vt ſe dederent. Quod cùm audiſſet comes Allobrogum ſeu Sabaudiæ, memor quòd is impoſtor incantationibus multorum malorum cauſas ſeminaſſet, iuſſit capite plecti [e]. Philoſtratus autem [f] mirum narrat de ciuitate Magorum ſeu ſapientum, quæ intra Hyphaſidem & Gangem fluuios eſt, quam neque mille Achilles, neque ter mille Aiaces capere poſſent. Nec tamen ipſi in aciem prodeuntes dimicabant, ſed tonitruis fulminibus à Ioue, ſiue, vt opinor, dæmone miſſis, hoſtes propulſabant, habiti ſacroſancti & amici ſuorum Deorum: & Herculem Aegyptium eam obſidentem, territum cum ſuis abiecto aureo clypeo arripuiſſe fugam.

[a] Suidas, in verb. ἐφεσία γράμματα.
[b] D. Hieron. in vita Hilario.
[c] Plin. lib. 29. hiſtor. c. 3.
[d] Iul. Capit. in Antonino philoſo.
[e] Froiſſard. volum. 2 hiſtor.
[f] Philoſt. lib. 2. de vita Apollonij.

De maleficiis & incantationibus homines, animalia, aliáſque res interimentibus, vel iiſdem nocentibus. Cap. 11.

1 Magica carmina Dei permiſſione quomodo noceant, vel occidant.
2 Magica mentem alienant: & carminum magicorum ſtupendi effectus.
3 Excantatio verbum obſeſſarum.
4 Excantationis in imagine vis.
5 Torturæ dolor magicis eluſus.
6 Magarum qui carminibus occidunt pœna.
7 Dæmones morbos Dei permiſſu immittunt.
8 Salomoni ars data contra dæmones.
9 Imaginatio intenſa magorum quomodo virus infigat.
Viſus Baſiliſci & lupi quare inficiant, & quomodo retunditur virus eorum.
10 Anima noſtra quomodo operari poſſit in corpore alieno.
11 Viſus ſortilegorum quomodo inficiat pueros, & teneros agnos.
12 Magicis fruges & arua transferri, & pellici poſſe creditum eſt.
13 Fuſos torquere per viam ſortilegum, & ominoſum viſum eſt, & prohibitum.

14 Faſcinum quod laudando res necat.
15 Ilyrij necant videndo.
16 Faſcinationum vim cur permittat Deus.

MAGI propriè dicti ſunt, qui vulgò malefici dicuntur, qui 1
permiſſu Dei turbant mentes hominum minus confidentium
in Deo, ac ſine vllo veneni hauſtu, violentia tantùm carmi-
nis interimunt [a]. Theodericus rex Gothorum, iubet Arigeo- 2
no in Baſilium quendam & prætextatum inquirere: referéque
eos cuſtodia elapſos, cùm mentem alienaſſent cuſtodum [b].
Sic & mentem tolli docet Lucanus [c],

Mens hauſti nulla ſanie pollutæ veneni,
Excantata perit.

Et Virgilius [d],

Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta,
Verbenáſq; adole pingues, & maſcula thura,
Coniugis vt magicis ſanos auertere ſacris
Experiar ſenſus: nihil hic niſi carmina deſunt.

Et iterum [e], Didonẽ de venefica Maſſylæ gentis ſacerdote dicentem facit,

Hæc ſe carminibus promittit ſoluere mentes
Quas velit: aſt alias duras immittere curas:
Siſtere aquam fluuiis, & vertere ſydera retrò,
Nocturnóſq; ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terram: & deſcendere montibus ornos.

Et alibi [f] refert carmina & veneficia, quibus nutrix Cirídis conabatur regis Iolchiacis animum defigere. In carminis formula quo euocabantur tutelares, vt dicebant Idololatræ, Dij, excantatio habet vrbis & exercitus deuotionem [g]. Narrat Gaguinus in vita Philippi Huttini [h], vxorem Enguerrani cuiſdam quæſtoris gallici, qui expilauerat ærarium Galliæ, cùm de marito carcere concluſi liberatione deſperaret, ad magiam & diuinationem ſe conuertiſſe, Pauioto quodam malefico, & Clauda muliere ad id facinus opem ferentibus: atque cerea quædam ſimulachra ad regis & Caroli Valeſienſis formam dæmonica arte confeciſſe, qua languentium ſpeciem præ ſe ferrent, ad quorum ſimilitudinem, niſi mala ſors prodita fuiſſet, rex & ipſe Carolus conficiendi macie ſenſim erant. & definita ad tempus morte conſumendi: quo cognito, ſuſpenſus fuit Enguerranus, & Pauiotus & Clauda flammis conſumpti. Mumolus præfectus regis Chilperici, magus & incantator, 5
ſuſpectus occidiſſe filium regis, ſæpè tortus & diutius eam ob rem, & tamen vixit ſe nihil mali inde ſenſiſſe [i]. Conſtantinus iubet, peſtem feralem 6
eos abſumere quoque magos, qui manibus aceitis vitam inſontium ventilare audent, & inimicos ſuos conficere [k]. Scribitur in ſacra pagina curatam fuiſſe à Domino noſtro Ieſu-Chriſto mulierem, quam Satanas ſpiritu 7
infirmitatis à decem & octo annis tenebat alligatam [l]. Narrat Ioſephus [m], 8
Salomoni à Deo conceſſum fuiſſe, vt artem contra dæmones ediſceret ad hominum ſalutem, curationes quoque inſtitueret, quibus ægritudines poſſent mitigari: quam edoctus Eleazarus, ſpectante Veſpaſiano eos curabat, qui à dæmonibus vexabantur. Tanta fertur maleficiorum improbitas, 9
vt ſcelerata animi ſui intenta imaginatione excitent materiam ſui corporis corruptam & veneno ſam, per quam primò oculi illorum inficiuntur, poſteà circumiectus aër, & conſequenter aliæ partes conſequentis aëris vſque ad contiguum alius aerem, quem ſi quis iam infectum traxerit reſpiratione, veneno inficitur: vt de intuitu Baſiliſci narrant, qui ea ratione ſolo viſu necat, & ſi virus eius ſpeculo repercutiatur, à ſeipſo mortem accipit. Dicunt [n] &

in lu

[a] ca. nec mirum, 5 migt, 26 q 5.
[b] lib 4. variar. Caſſiod. epiſto. epiſt. 23
[c] Luca. lib. 2.
[d] Virgil. eclog. 8.
[e] idem lib. 4. Aneid.
[f] Virgil. in Ciride
[g] Macrob lib 1. Saturn c 9 Festus, li. 2 p c 2.
[h] Gaguin. lib 7 hiſtor.
[i] Greg Turon lib. 6. hiſto Franc. c 35
[k] int multi, 14 C. de maleſ. & mathem
[l] Luca, 13
[m] Ioſeph lib. 8. Antiq.
[n] de his plura vide apud Geſnerum, lib. de quadrupedib in fapo locis F. & H. ex Plin. Plut Solino, & aliis collecta.

in lupo idipſum habere locum, vt ſi prior hominem conſpiciat quàm videatur, vocem ei adimat: non alia de cauſa, quàm quòd is virus emittat viſu, quod eo modo, quo in Baſiliſco dixi, peruenit ad hominem: ſi tamen ipſe Lupus prior videatur, non ita: eò quòd metu pori è quibus virus exit, intercipiuntur, dum ſe conſpici videns, inſidias ſibi parari ſuſpicatur, & fugit. Auicenna [a] exiſtimat animam multoties operari in corpore alieno, ſicut in proprio: taleq; opus exiſtimat oculi faſcinantis, & operantis æſtimationis: atque defendit imaginatiuam poſſe etiam corpora extranea immutare, quamuis in hoc eum non ſequantur alij, niſi de corpore coniuncto intelligatur, vt ſcribit Algazel [b]. Sic & D. Thomas [c], ex forti imaginatione immutati ſpiritus purae corpori coniunctos, & potiſſimùm ſubtiliores, qui ad oculos perferuntur. Inficiunt autem illi ſpiritus mali ex oculis prodeuntes primùm aërem proximum, donec diſſipentur, vel perueniant ad terminatum ſpatium: veluti ex viſu menſtruatæ mulieris infici quiſque nouit ſpecula, & labes illis imprimi fœdas. Hoc modo vetulæ illæ ſortilegæ putidis plenæ humoribus, quos ipſæ putidiores pharmacis faciunt, oculis teneros pueros & agnos inficiunt, mutantes & excitantes illos intra ſe forti imaginatione, in modum Cameleontis & Polypi ſaxo adhærentis. Conſtans fuit quoque Ethnicorum opinio, magicis artibus pellici poſſe in ſua arua fruges alienas: & ideò C. Furius Creſcinius è ſeruitute liberatus, cùm in paruo admodum agello largiores fructus perciperet, quàm ex ampliſſimis vicinitas, in inuidia magna erat, quaſi fruges pelliceret veneficiis, & ei à Spurio Albino Caruli dies dicta eſt: niſi oſtendiſſet validam filiam, benè curata ferramenta, egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, & boues ſaturos, quibus abſolutus eſt [d]. Et nocere poſſe etiam rebus magica vel inde conſtat, quòd ex 12. Tab. prohibuit, ne hoc fieret, & puniri eum qui fruges excantaſſet, & alibi, qui malum carmen incantaſſet [e]. Plinius [f] author quoque eſt in agro Marucino Vectij Marcelli, equitis Romani, Neronis Cæſaris procuratoris vniuerſum oliuetum viam publicam tranſgreſſum, atque ipſa prædia ex loco in contrarias ſedes profecta. Et Virgilius de herbis & maleficis ſuſurris agens, ait [g],

His ego ſæpè lupum fieri, & ſe condere ſyluis
Mœrim, ſæpè animas imis excire ſepulchris,
Atque ſatas alìò vidi traducere meſſes.

Hac de re & lex 12. Tab. eſt, *Alienam frugem ne pellicito* [h]. Meminit & Apuleius [i], *Magia*, inquit, *iſta, quantum ego audio, res eſt legibus delegata tam inde antiquitus, propter leges 12. Tabularum, propter incredundas frugum illecebras, interdicta.* *Et lege pagana*, inquit Plinius [k], *in pleriſque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fuſos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduerſetur id omnium ſpei, præcipuè frugum.* Narrat Gellius [l], in Africa familias hominum eſſe voce atque lingua faſcinantium, qui ſi impenſius fortè laudauerint pulchras arbores, ſegetes lætiores, infantes amœniores, egregios equos, pecudes paſtu atque cultu opimas, moriuntur hæc omnia repentè, nulli aliæ cauſæ obnoxia. Oculis quoque faſcinationem fieri etiam in Illyriis, qui interimunt videndo. Notat & Leonicenus [m] plura de Thebiorum faſcinatrice natione. Et Ouidius [n],

Carmine laſa Ceres ſterilem vaneſcit in herbam,
Deficiunt laſſi carmine fontis aquæ.
Illicibus glandes, cantatáque vitibus vua
Decidit, & nullo poma mouente fluunt.

Lædi etiam animalia faſcinis tradit Virgilius [o],

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Permittit autem hanc poteſtatem nocendi Deus, ex imperſcrutabili eius ſcientia: vel ad probationem eorum, quos diuexandos Sathanæ permittit vt

de

[a] Auicen. lib. 3. naturar. c. 8.
[b] Algazel lib. 5. phyſico. cap. 9.
[c] D. Thomas, 1. parte, q. 51.
[d] Plin. lib. 18. c. 6.
[e] idem, lib. 28. c. 2. & lib. 30. c. 1.
[f] Plinius lib. 17. c. 23.
[g] Virg. eclog. 8.
[h] de hac Alex. ab Alex. lib. 6. c. 10.
[i] Apule. in Apologia.
[k] Plin. lib. 28. c. 2.
[l] Gell. lib. 9. c. 4.
[m] Leonic. lib. 3. c. 70.
[n] Ouid. 3. Amor.
[o] Virg. 8. eclog.

de Iob [a] legimus, quem Deus impio dæmoni permiſit affligere: vt & Saram vxorem Tobiæ iunioris [b]. Vel vt caſtigentur qui vexantur aut puniantur: quemadmodum legimus Saulem vexatum à dæmone [c]. Sic tradidit Paulus Corinthium Sathanæ, vt anima eius ſalua fieret [d]. Sic Deus facit miniſtros ſuos ignem vrentem, & immiſſiones per angelos malos [e]. Miſit & ſpiritum ſuum peſſimum, inter Abimelec, qui ſeptuaginta filios Hieroboa occiderat, ſuper lapidem vnum, & habitantes Sichem, qui cœperunt eum deteſtari [f]. Sine permiſſione enim Dei nocere ſerpens hîc nulli rei poteſt, pedes enim Deus ei & manus ademit: dixitq; eum ſuper pectus ſuum gradiri debere [g]. Factuſq; dæmon ſimilis Capitoni piſci, qui vt ait Aelianus, non deuorat piſcem ſe mouentem vel iacentem [h]: nec enim dæmon vincere poteſt, niſi volentem & ſibi communicantem.

a Iob, c. 4.
b Tob. c. 3. 7.
c 1 Reg. 18. cũ. voluiſſent iniqui, §. denique, de pœnit. diſt. 1.
d 1. ad Corinth. 5.
e Pſal. 77.
f Iudic. 9.
g Geneſ 3.
h Aelian lib. 1. de nat. animal. c. 2.

De amatoriis incantationibus. Cap. 12.

1 Amatoria eſſe incantamenta. & 2 & ſeq.
2 Memphis magicarum artium peritia prouincia.
Figuræ & imagines ad amorem. eod.
3 Iynx, faſcinum amoris vt fiebat. & philtra amoris 4.
4 Sacramentis abutuntur & ſacris impie magi.
5 Dæmones gaudent diuinis honoribus.
6 Amatoria pocula naturalia. Et illa propinantes lenonis pœna digni, & 19.
7 Aſſeritis lapis philtrum habet amoris.
8 Amorem dicuntur conſiliare ſagittæ ex corpore eductæ.
9 Philtra propinantes quibus pœnis plectantur.
10 Pudicitiam corrumpentium pœna. & illam tantummodo attentaſſe, habet pœnam. & 13.
11 Amoris excantationes quibus pœnis dignæ.
12 Nudum ebutaſſe mulieri capitale.
13 Cogitatio delicti cum quodam actu punita.
14 Gymnicum certamen quare ſublatum.
15 Impudicos impudicásue ſibi ſociaſſe criminoſum.
16 Philoſophis vetitum, ne, quæ animos corrumperent, tractarent.
17 Miſeriæ humanæ prohibita diſputatio. & de Hegeſia philoſopho. 18.

DAMNAT Conſtantinus magos, qui pudicos animos ad libidinem deflexiſſe dereguntur [a]. Iamq; antea documus quibuſdam iuribus & exemplis, poſſe aliquem reddi ex maleficio inhabilem ad alicuius, certæue mulieris concubitum, cautionibus: vt non mirum ſit, ſi etiam impelli quis iiſdem ad concubitum poſſit, eadem vi artis, & impietatis. Proferam hac de re exempla quoq;. Primùm D. Cypriani Carthaginenſis epiſcopi. Is enim antequam Chriſtianus fieret, magicis vtebatur artibus: cùm verò animum per amorem ad Iuſtinam eximia formæ pulchritudine puellam adieciſſet, cupidinemque ſuam dæmoni cuidam φιλοσάρκῳ, carnali & libidinoſo ad amores illicitos conciliandos induſtrio, credidiſſet, neque tamen optatis amoribus perfrui poſſet, quòd puella virginitatem ſuam antè Deo conſecraſſet, & tum, vt par erat, ieiuniis & orationibus, atque aliis fidei armis caſtitatem tueretur, errorem ſuum agnouit, & propalauit, & ſeductionem diutinam, libriſq; magicis in ignem coniectis, ſacra Chriſtianorum complexus eſt [b].

1

a in l. 4. C. de maleſ. & mathe.

b Nicepho. Cali. lib. 3. hiſtor. eccleſ. c. 27.

Quam

Quam narrationem volui plenius referre, vt annotemus ibi amoris fascinũ
2 à Diaboli ministerio inferri,& subinde à Deo remediũ. Aliud simile exemplũ & remediũ ex D. Hieronymo [a] suppetit. Erat iuuenis Emporij Gazensis, qui virginẽ vehementer dependebat:is Memphim profectus,post annũ magicis artibus instructus redijt,atque posteà & subter limen domus puellæ,tormenta quædam verborũ,& portentosas quasdã figuras sculptas in æris Cyprij lamina defodit, & illico insaniuit amore puellæ,& præ nimio amore incitata iu-
3 uenis, eum semper inclamabat, donec per Hilarionem curata fuit, virum sanctum anachoretam. Suidas [b], ἴυγξ,iynx inquit, est etiam rotula ac paruum instrumentum quoddam,cui & motacilla alligatur, cuius agitatione amatios suos demulcent veneficæ,& ad amorem incitant: hinć iynx dicitur, quicquid ad cupiditatem & amorem incitat. Theocritus in Pharmaceutria [c] excantationes plures recitat Simethæ mulieris, cuiusdam Delphidis Myndij amore correptæ,eaś vt simul perficit,repetit versum,

ἴυγξ ἕλκε τὸν ἐμὸν πόσιν ἐκ δώματος τοῦ ἀνδρός.

Iynx trahe tu illum meum virum ad domum nostram.

Quod imitatus est Virgilius [d], dum in singulis magicis veneficiis repetit,

Ducite ab vrbe domum mea carmina,ducite Daphnim.

Lucianus [e] in Dialogo Meliſſæ & Bacchidis, quandam etiam ponit incanta-
4 tionem amatoriam. Abutuntur ad philtra Veneris magi rebus extra corpus, vel intra propinatis: extra,cera liquefiente,lauro combusto, furfurum sacrificatione,foliis,radicibus,reptilibus,motacilla,characteribus, quæ vanissimè vel assuunt pannis,vel subiiciunt capitibus,vel liminibus domorum,accedẽtibus nefarijs sacrificijs, & turpibus verbis, precibusq́ impijs. Et quod detestandum,& cruce flammísq́ dignum,his impijs sortilegijs amoris adiungunt res sacramentis destinatas & consecratas, sacrosanctam eucharistiam [f], vel non consecratam hostiam circumscriptam notis & literis sanguineis. Et has impietates in sacrosanctam eucharistiam detectas & in iudicium delatas sæpè sibi testatur Paulus Grillandus [g]: & alij quoque de hac impietate meminerunt, & quemodo supra hostiam non consecratam liturgias dici procurent, & abutantur illis,& pro philtro in potu vel cibo propinent. Narrat & Grillandus ad eandem vanitatem abuti sacramento chrismatis, secundina partus baptizata,& similibus: atque ab abutentibus pœnas meritò exactas [h]. Rursumq́ & misceri amatorijs candelas benedictas,benedictos ramos oliuarum,agni sancti vel benedicti imagines, aquam fontis baptismatis [i]. Quæ maximè scelerata certè sunt, & impiissima: veruntamen non per se sufficientia ad expugnandam mulieris pudicitiam. Cæterùm,inimici hominis &
5 eius salutis dæmones,gaudent talibus oblationibus adorari,sacris in illorum obsequia conuersis: quò fit,vt maiori impetu aggrediantur obsidionem pudicarum mentium,mulierum potissimùm,quæ [k] fragiliores sunt,& mollium
6 hominum, & propensorum in Venerem. Sunt his adsinia pocula amatoria, quæ incendunt sua vi libidinem [l]. Creditur Caligula à Cæsonia vxore medicamento potionatus: sed quod eum in furorem verterit [m], Aesopus alius
7 à fabulatore, scribit πάνα Pana vocari piscem cetacei generis, ἐν πάσῃ δὲ τῇ ἀκεφάλῳ λίθῳ εὑρίσκεσθαι, ὃς ὑπὸ τῷ ἡλίῳ ἀνάπτεται, ποιεῖ δὲ πρὸς φίλτρα, id est, *in eo lapidem Asterien inueniri,qui solis radijs inflammetur,eúmque ad philtra facere*, id est,
8 illecebrum amoris esse [n]. Tradit Plinius [o], Archelaum & Orpheum scripsisse, sagittas corpore eductas,si terram non attigerint, subiectas cubantibus,
9 amatorium esse. Qui istis philtris amatorijs vtuntur, pœnam habent extraordinariam, vel metalli, si humiles: vel deportationis in insulam adempta quarta parte bonorum, si honestiores: secundumq́ effectum qui ex poculo sequitur,& quia pudicitiam attentant [p], & quia res mali exempli est [q], & plena luxuriæ, vel stupri, vel adulterij, quæ suas pœnas habent, vt propriis explicauimus locis. Accedunt & impietates sacrilegæ sæpè,abusus sacramentorum

[a] D. Hieron. in vita Hilarion.

[b] Suidas, in verbo, ἴυγξ.

[c] Theocrit. idyllio 2.

[d] Virg. eclog. 8.

[e] Lucia in eo dialogo inter meretricium dialogos.

[f] glo in c. accusatus, § sanè, de hæret. in fine.

[g] Paul. Grilland. tract. de sortilegijs q 3 num. 19.

[h] idem Grill. eod. tract. & q. num. 21. & 22.

[i] idem, eod. tract. q. 5. num. 3.

[k] c. 1. de claud. desponſ. c. forus de verb. ſig.

[l] l. si quis aliquid, §. qui abortionis, de pœn. l. 3 § hæc adiectio, de ſicar. in P.

[m] Sueto. in Calig. c. 50.

[n] Heſichius Mileſius Illuſtrius, περὶ ὀρύγων.

[o] Plin. lib. 32. c. 4.

[p] l. 1. de extraord. crimin.

[q] l. si quis aliquid, §. qui abortionis, de pœn. in P. l. 3. § hæc adiectio, de ſicar. P. l. multi, C. de maleſic.

torum, quæ ad idololatriam pertinent, vel ad hæreſim: vt dum hoſtia conſecrata eius cauſa polluitur, vel non conſecrata ſanguineis literis inſcribi-
a gloſſ. in c. a cauſa, 5. q. 1. & l. fin. ad leg. Corn. de falſ.
tur [a]: ſimileſque blaſphemiæ connectuntur, quæ hæretici vel apoſtatæ pœnas,
b vide de pagan. C. & ibi de hæret. in C. & iure pontif. & nos propriis locis tract. d. mis.
quæ capitis ſunt, merentur [b]. Et generaliter qui impudicos animos nititur facere, & aliis modis, iniuriarum tenetur [c]: imò qui virgines appellat id eſt, blanda oratione pudicitiam illarum attentat, iniuriarum actione tenetur [d]. Fiunt enim homines deteriores, & corrumpuntur ſi amatores fiant, & luxurioſi [e]. Et ne quis arbitretur vel hoc in amore iuſto permittendum eſſe,
c l. ſed et quæſtionis, §. ſi quis, & l. ſi ſtuprum, de iniur.
d l. item apud Labeonem, §. ſi quis virgines, eod. §. l. attentari, l. in eo. §. 1. eo. tit. ap. Iaſſi.
audiat & in eo quoque vetitum, cùm maiores noſtri ſolis animis amorem honeſtum exiſtimauerint conſtare [f]. Et ſummoperè in omnibus caſtitas procuranda eſt, & defendenda [g]: & propugnacula illi faciendæ: maximè quia fragilis eſt [h]. Si ergo verum ſit, magicis ſuſurris animos deflecti ad libidinẽ, capitale id erit duplici ratione: & quòd magia vti, capitale ſit: & quòd corrumpere mores, & ſuggerere ea, quę poſſunt pudicitiam expugnare, pœna dignum ſit. Scribit Dio Caſſius [i], morti addictos quoſdam viros, quòd nudi obuiam fuiſſent Liuiæ matri Tiberij Cæſaris, quos tamen illa morti, venia eripuit, quòd diceret, pudicis mulieribus hos nihil ab ſtatuis differre. Apud Vtopienſes inſulanos ſolicitaſſe ad ſtuprum, idem quod ſtuprum commiſiſſe eſt [k]. Et narrat ſacra pagina [l], Pharaonem multis cladibus, ob attentatam ſolùm Saræ vxoris Abrahæ pudicitiam, affectum eſſe. Sicut & Abimelechũ regem Geratorum eaſdem ob cauſas [m]. M. Claudius Marcellus ædilis curulis, Caio Scantinio Capitolino trib. pleb diem dixit ad populum, quòd filium de ſtupro appellaſſet, reuſq; vno teſte qui tentatus erat, damnatus eſt [n]. Metellus Celer ſtuproſæ quoque mentis punitor, diem dixit Cn. Sergio Silo, quòd nummos matrifamilias dediſſet: eoq; damnatus, nec factum, ſed animus in quæſtionem deductus eſt [o]. Gymnicum agona apud Vienneníes ſublatum à Trebonio Rufino in ſuo duumuiratu, illud confirmante Traiano imperatore, quòd ex hoc modo, & impudico certamine mores Vienneníum inficerentur [p]. Et tollendæ ſunt res, quæ anſam delinquendi dant [q]. Nec ſine crimine fuit impudicas, impudicóſue ſibi ſociare, vel cum iis eſſe, imò & id cauſa ſoluendi matrimonij erat legitima [r]. Impudicus quippe, veluti quadam contagione ſerpente, proximos ſibi inficit, & modicum fermentum totam maſſam corrumpit [s], vt vna morbida ouis totum pecus [t]. Quapropter & impudici, & quæ impudicos faciunt, tolli debent [u]: & ij potiſſimùm qui ſtudium huic rei adhibent. Vt & P. Sempronius Sophus conjugem repudij nota affecit, nec ob aliud, quàm ſe ignorante, ludos auſam ſpectare [x]. Puniti proinde quodammodo ſunt iure, non tantùm impudici, ſed qui impudicis fauent. Vt placuit eum qui emit, & pecunias tradidit ei, quem ſciebat ſcorto datum, vel in luxuriam profuſurum, tanquam malæfidei poſſeſſor, non poſſe præſcribere [y]. Et in antiqua repub. Athenienſium prohibitum etiam philoſophis tractare in publico quod audientium animos in deteriorem ſententiam trahere poſſet: quemadmodum in aliis rebus annotauimus. Vt dum poſt Mileti infeliciſſimam expugnationem, cùm Phrynicus poëta hinc ſumpto argumento Comœdiam exhibuiſſet Athenienſibus, & fleuiſſet mirum in modum facti recordatione populus, dies dicta eſt à iudicibus Phrynico: & cùm antiquam licentiam proponeret, nihilq; ſe dolo malo feciſſe diceret, nihilominus mille drachmis litem æſtimarunt, ſancitumúe, ne poſthac vnquam ea populo daretur ſpectanda Comœdia, vt author Herodotus [z], Plutarchus [a], Amianus Marcellinus [b]. Sic Hegeſiæ philoſopho Cyrenaico Ptolomæus rex Ægyptiorum prohibuit, ne poſthac publicè de miſeria huius vitæ diceret: quia is tanta valebat eloquentia, vt cùm ſæpius mala huius miſerrimæ vitæ docendo vel declarando repræſentaret, miſeranda imagine inſerta pectoribus, multis voluntariæ mortis oppetendæ

i Dio Caſſ. lib. 58.
k Tho. Morus, lib. 2. Vtopiæ.
l Geneſ. 12.
m Geneſ. 20.
n Valer. Max. lib. 6. c. 1.
o eod.
p Plin. Nepos, lib. 4. epiſto.
q l. conuenire, de pact. dot. al. l. Iulia, §. ſi quando, ſol. matri.
r l. cauſa, ſol. matr. & §. 2. de repud. & §. cauſas, & leg. vt l. ex mat. & auia. in Auth.
s prior. ad Corinth. 5.
t can. ſed illud, 45. diſt. ca. ſicut, 1. q. 1.
u ca. referendæ, 24. q. 3.
x Val. Max. lib. 6. c. 3.
y l. 1. b. quis cum ſciret, pro empto in fi.
z Herodot. lib. 6.
a Plutar. in Politi.
b Amian. Marcellin. lib. 22.

libidinem ingeneraret [a]. Deinceps ij, qui amatoriis incantationibus vel poculis dementare homines satagunt, in lenocinij crimen incidunt, vt meritò pœnis ijsdem quibus lenones, subiiciendi sint. De quibus tractamus post crimen adulterij & stupri, vbi reliqua inuenies. [a] Valer. Max. libr. 8. cap. 9.

De elementorum per magos turbatione. Caput 13.

1 *Elementa magicis artibus turbari posse.*
2 *Aqua de cælo incantationibus elicita.*
3 *Ventos sopiebant aliqui ex certa familia.*
4 *Apnun quid, & de empedocle mago.*
5 *Remedia magica aduersus tempestates probat Constantinus Cæsar.*
6 *Grandinum depulsores apud gentiles.*
7 *Carmina seu excantationes & aerem & sidera afficere creditum.*

1 CONSTANTINVS Cæsar tradit, multos magicis artibus elementa turbare [b]. Quod & naturalibus causis, industria & arte dæmonum, permissione Dei, fieri posse, grauissimi authores non dubitant [c]. Accedunt & exempla, quibus apparet aliquãdo incantationibus turbatum fuisse aërem, & præter constitutionem eius naturalem, quædam ab illo elicita. Meminit Dio Cassius [d], tempore quo Cn. Sidius Geta contra Salabum ducem expeditionẽ faciebat, neque aqua esset ad sitim extinguendam, quendam indigenarũ confœderatorum, incantationibus plurimam aquam è cælo elicuisse. Hoc ipsum fecit Arnuphis [e] Aegyptius Philosopus, M. Philosopho imperatori familiaris, qui cùm aliquando Romani siti laborarent, subitò fecit, vt ingentes nubes obscuræ existerent, quæ pluuiam ingentem cũ tonitruis & fulguribus effunderent: alij tamen hoc tribuunt Iuliano Chaldæo. Erat teste Suida [f] Corinthi familia quædã ex numero eorum, qui ἀνεμοσκόποι dicuntur, quæ ventos sopiebat. Aiunt Empedoclem Pausaniæ tradidisse apnun, id est, spiritu carens medicamentum, quod per triginta dies conseruaret corpus sine spiritu & cibo: eundemque ferunt Empedoclem magum fuisse, quippe qui, cùm Etesiæ ita vehementer spirarent, & fruges læderent, iussit asinos excoriari & vtres fieri, eosque in promontoriis extendi, vt ventum exciperent, quo sopito dictus quoque est κωλυσανέμας, i. ventorum prohibitor [g]. Constantinus Cæsar [h] non improbat eos, qui prospicũt hominibus per remedia ex humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus locis innocentes adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres: aut ne ventis, grandinisque lapidatione quaterentur, quibus nullus salus, aut æstimatio læderetur, & quorum proficerent actus, ne diuina munera, & labores hominum sternerentur. Vt 6 erant apud gentiles olim quidam sacerdotes, dicti χαλαζοφύλακες, qui grandines cùm instarent specularentur, quas agni & pulli sacrificio auertere credebantur, & si agnus vel pullus defuisset, digitum graphio stilloue feriebant, atque inde fuso sanguine lirabant, quos à Cleone institutos ferunt [i]. Et in hoc dæmones volebant imitari miraculum Eliæ prophetæ Dei, qui eius nomine clausit per triennium cælum, ne plueret: posteáque nubes &

[b] Iuuenti. l. 6. C. de maleficis & mathem.
[c] quod & Augusti. ar. dum de maleficis agit, 16. art. 7. & libet qui dicitur omnes ecclesiæ c. 17. § 12. Et nos de his paulo post.
[d] Dio Cass. lib. 56. hist.
[e] Suid. in ver. Arnuphis.
[f] Idem, in ver. ἀνεμοσκόποι.
[g] Idẽ, in ver. ἄπνοια.
[h] In eorum, l. 4. de malef. & mathe. C.
[i] Lilius Gyrald. Syntag. 17. de idolis gentium.

pluuias induxit [a]. Erant & tempore Caroli Magni aduerſum grandines quædam ſuperſtitiones & ſuſpenſiones, quas ipſe prohibuit [b] lege, *vt clocas*. i. (tintinabula) *non baptizent, nec chartas per perticas appendant propter grandinem*. Hinc perſuaſum & decantatum, veneficas etiam in aërem & ſtellas ſuas producere artes, & creditæ carminibus fidera affici. Accedit Virgilius, dum ait [c], *Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam*. 7

Et Lucanus [d], de Magorum agens vi,

Illis & ſidera primùm
Præcipiti deducta polo, Phœbeq́ ſerena
Non aliter diris verborum obſeſſa venenis
Palluit, & nigræ, terreniſq́ ignibus arſit,
Quàm ſi fraterna prohiberet imagine tellus,
Inſereretq́ ſuas flammis cœleſtibus vmbras,
Et patitur tantos cantu depreſſa labores,
Donec ſuppoſitas propior deſumet in herbas.

Et Ouidius [e] de Medea,

Illa reluctantem curſu deducere Lunam,
Nititur, & tenebras addere Solis equis.

Propertius quoque,

Cantus & è curru Lunam deducere tentant,
Et facerent, ſi non æra repulſa ſonent.

Rurſum Ouidius de Dipſæ anus magicis tractans, ait,

Illa magas artes Æaáq́ carmina nouit,
Inq́ caput liquidas arte recuruat aquas.
Scit benè quid gramen, quid torto concita Rhombo
Licia, quid valeat virus amantis equæ.
Quum voluit, toto glomerantur nubila cœlo,
Quùm voluit, puro fulget in orbe dies.
Sanguine, ſi qua fides, ſtillantia ſydera vidi,
Purpureus Lunæ ſanguine vultus erat.
Hanc ego nocturnas vnam volitare per vmbras
Suſpicor, & pluma corpus anile tegi. &c.

Leges, & exempla gentium in puniendis diuinis, maleficis, & mathematicis. Caput 14.

1 *Diuinorum pœna per totum caput 14. lib. 34. Et vatum falſorum apud Scythas pœna Et 2. Et 1 ſeq.*
2 *Gymnoſophiſtæ Indorum vates. Silentium pro pœna inditum.*
3 *Athalarici edictum de magis puniendis.*
4 *Adelruna relegatæ.*
5 *Mathematici vrbe pulſi. Et 9.*
6 *Veneficiorum ex Platone pœna. Et 10.*
7 *Magi tumultuum authores.*
8 *Incantatorum pœna ex Caroli Magni legibus.*
11 *Aruſpices vt fagæ impoſtores pelli debent. Et 12.*
13 *Diuinos conſaluiſſe in quibus capitale.*

Magorum

a 3 Reg. 17. & 18.

b in conſtit. Caroli Magni capitularib. Aquisgrani habitis, art. 18.

c Virgil. 8. eclog.

d Lucan. in 6.

e Ouid. in epiſtola Hypſiphiles ad Iaſonem.

Magorum & magos conſulentium vltimum ſupplicium. eod. Et vid. c. 15. huius lib. 34.

14 *Iohanna virgo, quæ regem Carolum iuuit, exuſta.*

15 *Maleficorum pœnæ apud varias gentes. Et 16. Et 17.*

1 APVD Scythas falſorum vatum pœnæ, eorum quos ſua lingua vocant *Enares*, per virgas diuinantium ſunt: vt pedibus implicatis, manibusque poſt terga reuinctis, atque ore obſtructo eos extendant in medium ſarmentorum, quibus plauſtrum concameratum refercerunt, deinde igne ſuppoſito comburãt,
2 trahentibus plauſtrum bobus [a]. Inter Indos ſophiſtæ ſunt ſeu ſapientes, nudi, qui vaticinantur, aliis enim non licet, de rebus publicis, non de priuatis, vt de temporibus anni, & ſi qua publica calamitas immineat. ὃς τις δ' ἁμάρτοι ἐς τρὶς μαντευσάμενος, τοῦτῳ δὲ ἄλλο μὲν κακὸν γίνεσθαι δόξῃ, σιωπᾶν δ' εἶναι ἐπαναγκὲς τὸ λοιπόν: καὶ δὴ καὶ ἔστιν ὅς τις ἐξαναγκάσει ἄνδρα τοῦτον φανῆναι, ὅστις πώποτε καταπέφευγεν. i. *Quicunque verò ter diuinando à vero errauerit, huic nihil aliud pœnæ loco inſligitur, quàm quòd ei deinceps ſilentium indicitur: neque cuiquam licet*
3 *ei, cui ſilentium imperatum fuerit, ad loquendum cogere* [b]. Athalaricus Gothorum rex, in edicto: *Maleficos* inquit, *vel eos, qui ab eorum nefarys actibus aliquid crediderint expetendum, legum ſeueritas inſequatur, quia impium eſt, vos illis eſſe remiſſos, quos cæleſtis pietas non patitur impunitos. Quale enim ſuauitas eſt creatorem*
4 *vitæ reuinquere, & ſequi potius mortis authorem?* [c] Filimerus rex Gothorum qui conſederunt ad Meotides paludes, cùm auſpicia ſui imperij à morum reformatione ſumeret, magas mulieres patrio ſermone *aderabnas*, de maleficio cõuictas vel ſuſpectas, in remotas Scythiæ ſolitudines abire coëgit, ne earum commercio reliqua gens contaminata, in nefarias operationes pro-
5 cliua collaberetur [d]. Mathematicos ab vrbis Romæ aſpectu exterminari præ ceperunt Theodoſius & Valentin. vt nec præſentiæ criminoſorum cõtagione
6 alij fœdarentur [e]. Platonis autem lex [f], quæ omnes ſpecies veneficorum & maleficiorum continet, quæ in Græcis exemplaribus incipit, ὃς τις ἂν φαρμακείαν τινὰ ἐπὶ βλάβῃ, &c. quam ſic verto. *Quiſquis aliquem veneno læſerit, ſi non letaliter, neque eum ipſum, neque quemquam de eius familia, ſed vel pecus, vel alnearia, ſeu nect dederit, ſeu aliter affecerit quàm morte: ſi medicus ſit & veneficij fuerit conſultus, extremo ſupplicio pœnam luito: ſin inſcius ſit, iudices quod ipſum aut pati, aut ſoluere par ſit, æſtimanto. Si quis autem venculis aut illectamentis, aut incantationibus, aut huiuſmodi quibuſcunque veneficijs, nocenti ſimilia indicatus fuerit, ſi vates ſit, aut prodigiorum conſultor, ὃ τερατόσκοπος, moriatur: ſin earum artium expers, illud veneficium feciſſe pronunciatum ſit, de hoc quoque con-*
7 *ſilium iudicum, num multa, vel morte affligendus ſit, cenſeto.* Mecœnas eques Romanus nobiliſſimus, inſtituens de republica Octauium Cæſarem, & hoc præceptum adiicit, *Neque contemptorem Dei, neque præſtigiatorem vllum toleraueris. Neque magi ferendi ſunt omnino, qui cùm ſæpenumero etiam vera dicant, tamen frequentius mentiuntur: & nouarum rerum tentandarum cauſam hominibus præbent* [g]. Carolus Magnus in capitularibus, *De incantatoribus, auguribus, vel diuinantibus, qui tempeſtates vel alia maleficia faciunt*, ait, *placuit in ſacro concilio, vt vbicunque deprehenſi fuerint, videat archipresbyter diœceſis illius, vt diligentiſſima examinatione conſtringantur, ſi fortè confiteantur malorum quæ geſſerint: ſed tali moderatione fiat eadem diſtrictio, ne vitam perdant, ſed vt ſeruentur in carcere aſſi ũi, vſque dũ Deo inſpirante ſpondeant emendationẽ peccatorum, & vt nullatenus per aliqua præmia à Comitibus vel centenarijs, abſq; diſtricta examinatione remit-*
9 *iantur* [h]. Siſenna Statillio & L. Scribonio CC. facta ſenatuſcõſulta de mathematicis magisque Italia pellendis, quorum è numero L. Pituanius ſaxo

a Herod. in 4.

b Arrian. libello rerum indicarum.

c Caſſiodo. lib. 9. Variar. c. 15.

d Ioã. Mag. Gothus, libr. 6 hiſtor. Gothor. c. 24.

e in l. Manichæos, l. 53 de ijs qui conſend. delict. libr. 16. C. Theodo. titul. 4.

f Plato, libr. 11. de Legib.

g Dio Caſſ. libr. 52. hiſtor.

h in capitular. Caroli Magni, capitul. de pace c. 2 5.

eſt delectus, in Publium Martium Coſſ. extra portam Exquilinam cùm claſſicum canere iuſſiſſet, more priſco animaduertêre. Pulſi autem Mathematici
a Cornel. Tacit. lib. 2. Annalium. ob Libonem Druſum, qui infernas vmbras elicuit [a]. Suetonius quoque [b],
b Sueto in Tiberio, cap. 32. Tyberium expuliſſe Mathematicos tradit, ſed deprecantibus, ac ſe artem relicturos pollicentibus, veniam dediſſe. Innuit Æſopus Apologo lepidiſſimo [c], 10
c Æſop. Frig. in Apologis. olim huiuſmodi veneficas punitas, dum ſcribit mulierem veneficam, quæ diuinarum irarum propulſionem promittebat, accuſatam, impietatis damnatã: & dum ad mortem duceretur, quendam illi obiecisſe, tu quæ Deorum iras auertere, promittebas, quomodo nec hominum cõſilia mutare potuiſti? Co- 11
lumella in præceptis ruſticis, *Aruſpices, ſagásque, quæ vtraque ſuperſtitione rudes*
d Colum. de re ruſt. lib. 12 c. 2. *animos ad impenſas ac deinceps ad flagitia compellunt, ne admiſerit colonus* [d]. Scipio 12
ſcorta, & aruſpices caſtris expulit, quibus milites rebus aduerſis territi vtebã-
e Suidas, in verbo Ἀπάτη. tur [e]. Iulius Paulus [f], *Qui de ſalute*, inquit, *principis, vel de ſumma Reipub. Ma-* 13
f Iul. Paul. lib. 5. Recept. sentent. *thematicos, ariolos, aruſpices, vaticinatores conſulunt, cum eo qui reſponderit, capite pu-*
g eod. lib. tit. ad leg. Cornel. de ſicar. *nitur.* Idem etiam alibi [g], magicæ artis conſcios ſummo ſupplicio affici, hoc eſt, aut beſtiis ſubiici, aut cruci ſuffigi: ipſos autem magos viuos exuri: libros item magicæ artis apud ſe neminem habere licere, & eos penes quoſcunque reperti ſint, bonis ademptis combuſti ſque his publicè, in inſulam deportari: humiliores, capite puniri. Et non tantùm, inquit, profeſſio huius artis, ſed etiã 14
ſcientia punita eſt. Hoc prætextu, quòd magam criminarentur Angli, & vt veneficam, Ioanna puella virgo, quæ auxilio diuinitus fuerat Carolo regi
h Polyd. Virgil. libr. 25. hiſtor. Anglic. Francorum, in Compendij ciuitate capta, viua iuſſu Semerſetenſis ducis exuſta eſt [h]. Mitiores leges ſecundum hæc tempora videntur, quæ olim inter Sa- 15
licos & Ripuarios contra Maleficos poſitæ erant, grauiores certè tũc, quùm audendi facultas tanta, vt nunc eſt, non erat, & plus reuerebantur homines
i in leg. Salic. tit. de malefic. §. 2. pecuniarias pœnas, quàm nunc capitales. Proinde in Salica lege, hæc [i], *Si qua*
k in § 6. eod. tit. de malefic. *mulier alteri, vt infantem habere non poſſit, maleficium fecerit, duorum M denariorum, qui faciunt ſolidos 62. cum dimidio, culpabilis iudicetur.* Et rurſum [k], *Si quis alteri*
aliquod maleficium ſuperfactauerit, ſiue cum ligaturis in aliquo loco miſerit, duo-
rum millium Denariorum, qui faciunt ſolidos 62. cum dimidio culpabilis iudicetur.
l in legib. Ripuar. ti tol. 11. de malefic. § 1. Et in legibus Ripuariæ [l], *Si quis vir ſeu ſi qua mulier ripuaria per venenum, ſeu*
m § 2. eod. tit. *per aliquod veneficium aliquem perdiderit, Virgild componat.* Et rurſum [m], *Si* 16
non mortuus fuerit inde, ſed debilitatus, 100. ſolidos ſoluat. In codice legum Vi-
ſigothorum ſic etiam ſcriptum eſt, *Vt ſiue ingenuus, ſiue ſeruus vtriuſque ſexus,*
qui in hominibus, vel brutis animalibus, omníque genere quod mobile eſſe poteſt, ſeu
in agris, ſeu in vineis, diuerſiſq; arboribus, maleficium aut diuerſa ligamenta, aut
etiam ſcripta in contrarietatem alterius excogitauerit facere, aut expleuerit, per quod
alium ledere vel mortificare, aut obmutescere velit, aut damnum tam in corporibus,
quàm in vniuerſis rebus feciſſe reperiatur, ducentis flagellis publicè verberetur, bona
n l. 4. & 5. de malef. lib. 6 Codic. Vu ſigothorum, tit. 2. *confiſcentur, recludatur*, &c. [n] Tyberius Cæſar, etſi Thraſillo aſtrologo peritiſſimo quotidiè vteretur, ac ſingulis diebus vaticinia acciperet, tamen re accuratè conſiderata, cùm aliquando per ſomnium viſus fuiſſet cuidam pecuniam per ſomnium dare, hominem interemit: quòd intelligeret ſibi per magicam artem damonem immiſſum fuiſſe. Reliquoſq; omnes aſtrologos, magos, aut quicunque alio auxilio diuinationes exercerent, exteros necauit: ciues, quos
o Dio Caſſ. lib. 57 prius Auguſti neglexerant, extorres fecit [o]. Auguſtus enim Octauianus anno 764. interdixerat vatibus, ne abſentibus arbitris, vel corã aliis de morte prædicerent [p]. Soranus, quod vſus artibus magicis diceretur opera filiæ ſuę, factis
p Idem, lib. 58. Nerone ægrotante ſacrificiis, occiſus eſt [q].
q Xiph. in. ex Dione in Nerone.

De

De pœna diuinorum, ſeu mathematicorum. Caput 15.

1 *Incantatorum & ariolorum iuris diuini pœna.*
2 *Magos conſulentium, & magorum vindicta Dei, & diuini iuris, & aliarũ gentium. Et 3. Et ſeq. numer.*
4 *Sacrificia paganorum, & magorum vetita qua pœna.*
5 *Didiw Iulianus ſacrificijs vſus cadis humanæ.*
6 *Sort-legys conſentientibus quæ pœna impoſita iure pontificio.*
7 *Magorum & ſortiariorum qui ſint idonei iudices.*
Inquiſitor hæreticæ prauitatis quando cognoſcere poteſt de ſortilegiis. eod.
8 *Sacra abutentes rebus qua pœna digni.*
9 *Baptiſmi in ſortilegijs abuſus vindicatus.*
10 *Magorum pœnæ apud Viſigothos.*
11 *Damon intercipit & torquet magos.*

1 FALSORVM vatum pœnæ nunc nobis breuiter perſtringendæ, ex legibus non tantùm diuini iuris, ſed etiam humani, & gentilium. Lex diuina in primis, iubet omnes maleficos & incantatores interfici [a]. *Et ſi anima declinauerit ad ariolos & magos, & fornicata fuerit in eis*, inquit Dominus, *ponam faciem meam contra eam, & interficiam eã de medio populi mei.* Et iterum, *Vir vel mulier, in quibus ſpiritus Phytonicus vel diuinus fuerit, moriantur, lapidibus obruent eos* [b]. Saul craſit, dum probè imperabat, magos & ariolos & phytoniſ-
2 ſas de terra, mortíque adiudicauit [c]: licet poſteà ipſe improbus phytoniſſam conſuluerit. Quòd vt ad mortem eius, & in ſignum translationis regni in Dauidem notat ſacra ſcriptura [d]: quemadmodum ob conſultos diuinos & ariolos, mortuum fuiſſe alium regem Ochoſiam narrat [e]. Minatur Deus in Apocalypſi diuino regno ſe expulſurum veneficos [f], & alibi per D. Paulum [g].
3 Iure ciuili Conſtantinus imperator haruſpices, ſacerdotes diuinos, & eos qui eis miniſtrant, iubet ab omnibus domibus excludi, aliter concremari, & eos qui aduocauerint ſuaſionibus vel præmiis, bonis exutos deportari [h]. Et in Chaldæos, magos, aliosque maleficos, haruſpices, Mathematicos, diuinationis curioſos, gladij ſupplicium decernit [i]. Ec pro confeſſione, & ſi conuincatur, equuleum, vngulas ſulcantes latera, aliaq; tormenta ſtatuit [k], nulla di-
4 gnitatis habita ratione. Et lege Cornelia de ſicariis tenetur, qui magicis ſuffitis vſus fuerit [l]: ſicut qui mala ſacrificia fecerit, habu eritúe, vt ait Modeſtinus [m]: cuius pœna, mors aut deportatio [n]. Mortem etiam dignus, qui ſe paganorum ſacrificiis polluerit [o]. Quemadmodum & iſti diuini & ſortilegi faciũt, & magi qui adhuc cò ſunt deteſtabiliores, quòd ſæpè ſanguine humano impiſſima & execranda ſua peragant ſacrificia. Quemadmodũ Didius Iulianus
5 imperator à militibus Romanorum pretij addictione factus, plures pueros cecidit cauſa magicarum artiũ, vt ſi forte quod futurum erat præcognouiſſet, poſſet auertere [p]. Horũ pœna iure ciuili creſcit, vel minuitur ratione circũſtantiarum: animã ſi veneno, vel pharmaco, vel alio modo necẽ conciliauerint, homicidarum pœnis puniendi ſunt, de quibus in criminibus de veneficis, & legis Iuliæ de ſicariis, & alibi diximus ſuo loco: & in ſingulis ſpeciebus poſtea

a Deutero. 18.
b Leuit. 20.
c 1. Reg. 28.
d 1. Paralip. 10.
e 4 Reg. 1.
f Apocalyp. 9.
g Ad Galat. 5.
h Paulus. 3. de malefic. & mathem. C.
i l. nemo haruſpicem, l. 5. eod. tit.
k l. & ſi exceptæ, l. 7. C eod. tit.
l §. item lex Cornelia de ſicariis, de pub. iud. apud Iuſtin.
m l. ex ſenatuſconſulto, l. 23. ad leg. Cor. de ſicar. libr. 48. Pr. tria.
n l. 5. & l. pen. eod.
o l. 2. 3. 4. de pag. & ſacrific. eor.
p Xiphil. ex Dione, in Didio Iuliano.

iſtius vanitatis pœnas aliquas vſurpatas dicemus, Deo fauente. Iure canonico, quia eccleſiaſtica diſciplina non infert pœnas mortis temporalis, ſeu, vt 6

a c. in archiepiſcopatu, de raptor. ca vnum ſolum, 23. quæſt. 5.

dicunt, ſanguinis [a], aliæ conſtitutæ ſunt pœnæ: nam clericis conſentientibus ſortilegis, magis, pœna imponitur pœnitentiæ quinquennalis, ſuſpenſio ordinum, & priuatio beneficiorum [b]. Si autem malefici eſſe conuincantur, remittuntur ab eccleſiaſtico iudice ad curam ſecularem condemnandi & puniendi: vt de hæretico pertinaci ſtatutum eſt [c]. Nouit enim ius canonicum ex iure diuino, ſacrificantes diis alienis eſſe morte tollendos [d]: cuiuſmodi ſunt Lamiæ, quæ dæmonibus obſequium præbent. Cognitio tamen horum, 7

b c. 1 & fin. de ſortileg. ca. non licet, cum 3 ſeq. 26 q. 5.

c c. ſuper eo, de hæret. in 6.

d ca. ſi audieris, 23. quæſt. 5.

qui rei malefici ſunt, eius quod hæreſi proximum, eſt etiam in aliis quam eccleſiaſticis perſonis, in laicis videlicet, ad iudicem eccleſiaſticum, nimirum ad epiſcopum, vel inquiſitorem hæreticæ prauitatis pertinet, vel ſeparatim, vel communiter ad vtrumque ſimul. Alioquin maleficia, quæ ſuperſtitionem redolent, & ſortilegia, in quibus contingit miſceri crimina, vel veneficia, qualia in ſtrigibus arguũtur, notionis ſunt temporalis iuriſdictionis. Proinde pro foro competenti diſtinguẽdo in ſortilegis perſonatum laicorum puniendis, obſeruandum num ea contineant, vel participent hæreſim manifeſtè, qualia ſunt illa, quæ expreſſam habent fidei eiurationem, data fide & inita cum dæmone: & tunc poſſunt epiſcopi vel inquiſitores hæreticæ prauitatis de his cognoſcere, non aliàs, vt expreſsè iure cautum eſt [e]. Placuit autem, vbi expreſſa illa profeſſio non fit dæmoni, vel eiuratio, & quamuis inuocetur dæmon ad pudicitiam expugnandam, vel ad maleficia docenda, vel ad ſanandum vel lædendum, vel ad ſimilia, eiuſque cauſa efficiant imagines, non pertinere ad manifeſtam hæreſim [f]: quia ea poſſunt ad dæmonem dirigi, tanquam ad tentatorem, cuius naturam gerit. At ũ inuocetur dæmon, credendo quod poſſit hæc propria authoritate, certè tũc eſt impietas magna, & detrahitur Dei poteſtati, q; creaturæ quod Dei eſt tribuitur: ideò ibi eſt hęreſis manifeſta, quæ iuriſdictionem tribuat ſpiritalibus iudicibus [g]. Item ſi ſacramentis abutantur, aut euchariſtia, vel baptiſmo, vel vnctione Chriſmatis. Atque ſi ita impius reperiatur preſbyter, qui inuentus ſit huic 8 ſortilegio operam præbere, grauiſſimis exiſtimamus dignum pœnis, vtpote grauiſſimè peccans, vel irreuerenter ſacramenta pertractando, vel aliud immiſcendo illis alienum [h]: veluti ſi ſuper characteres, aut ſupra maleficia, miſſas celebret. Cùm alioquin & qui ſacra profanat etiam ignoranter, vt ſi palla quæ in altari fuerit, mortuum inuoluat, vel eam negligenter habuerit, ſi diaconus ſit, triennio ſexq; menſibus à dominico remouetur altari, graui percuſſus anathemate: preſbyter, decem annis & ſex menſibus excommunicatur [i]. De ſacris vaſis quoque, & aliis rebus Dei cultui conſecratis non profanandis, iura ſanciunt apertè [k]. Et Deus docuit, quantum iraſcendum ſit in hæc profanantes, ex vltione quam ſumpſit de Balthaſare [l]. Narrat Hiſtoria Gallica [m], in pago quodam apud Sueſſones, fuiſſe preſbyterum quendam, qui vindictam cùm quæreret inimicorũ, 9 ſortilegã conſuluit ea de re: illam autem ei perſuaſiſſe, vt bufonẽ more Chriſtiani hominis baptizaret, eiq; inter baptizandum Ioannis nomen imponeret: deinc vt hoſtiam conſecraret, & eidem edendam porrigeret. Quod vt factũ, illa eum bufonem membratim diſcerpſit, & ſortilegium confecit, quod iuſſit deferri in domũ inimicorum preſbyteri: vnde accidit eoſdẽ interiiſſe. Eo autẽ ſcelere detecto, flammis veneficam conſumptã anno domini 1460. In legibus Viſigothorum, hæc lex eſt hiſdem verbis [n]. *Maleficis & immiſſores tempeſtatum,* 10 *qui quibuſdam incantationibus grandinem in vineas meſſesq; immittere perhibẽtur, & qui per inuocationes dæmonum mentes hominum conturbant, ſeu qui nocturna ſacra dæmonibus celebrant, eosq; per inuocationes neſarias nequiter inuocant, vbicunque à iudice vel actore vel procuratore loci reperti fuerint vel detecti, ducentis flagellis publicè*

e in c. accuſatus, c. 8. § ſane, de hæret. in 6.

f Gemin. Philip. Fr. & alij interp. § fatec, O dr. conſ. 210 qui incipit, Regula tradito, & conſil. 79 & 202.

g Franc. & Gemma ad § fatec ca. epiſcopus, 26 q. 5.

h in c. de homine, c. 7 de celebrat. miſſa. ca. nihil in Iacrimis, de conſecrat. 2.

i ca. nemo per ignorantiam, de conſecrat. miſſ. 2

k ca. altaris, ca. veſtimenta, ca. in ſanctis, ca. ad nuptiarum, de conſecr. diſt. 1.

l Dan. c. 5

m Aimoin. *vſſer hiſtoriar.* fol. 120 pag. 2. col. 2. & ſeq.

n Ll. de malefic. lib. 6. Cod. Viſigoth. titul. 2.

bilè verberentur,& decaluati deformiter decem conuicinas poſſeſſiones circuire cogantur inuiti, vt earum alij corrigantur exemplis. Quos tamen iudex, ne vlterius euagantes talia facere permittantur, aut in retruſione faciat eſſe, vt ibi accepta veſte atque ſubſtantia ita viuant, ne viuentibus nocendi aditum habeant: aut regiæ præſentiæ dirigat, vt quod de illis ſibi placitum fuerit, euidenter ſtatuat. Ij autem qui tales conſuluiſſe reperiuntur, in populi conuentu ducentorum ictus accipiant flagellorum, vt impuniti non rem inirent, quos culpæ reatus ſimilis accuſat. Et iterum alia lege [a], diuinos & conſulentes eoſdem quinquagenis verberibus coërceri iubetur. Vult & alia lex [b], hos, & qui reſpondent & conſulunt de morte, vel vita alterius, ingenuos flagellis cæſos, & in ſeruitutem redigi, bonis omnibus fiſco delatis: ſeruos diuerſo genere pœnarum afflictos, in tranſmarinas partes transferendos vendi.

[a] d lib. 6. tit. 2. l. fin.

[b] l. 1. eo. tit.

11 Omitto hìc recenſere iudicia Dei de his hominibus quotidiè apparentia: vix enim eſt auditum, neque vnquam vidi vllum hominem illis ſceleſtis artibus deditum, quin miſerè vel viuens diſcruciaretur, vel miſerè & ſummo cum horrore perieret aſtantium. Tandem enim dæmon eos, qui ſibi inſeruiunt, improuiſo caſu tollit, ne ſi cogitandi mora illis præbeatur, à laqueis effugiant. Sic Exceſtus Phocenſium tyrannus, duos geſtans incantatos annulos, ex quorum eliſione mutua, & ex ſonitu tempus gerendarum rerum commodum captabat, interfectus eſt dolo, etiam ſi ei prius illud ſignificaſſet ſonitus, vt ait Ariſtoteles in repub. Phocenſium, & refert Clemens Alexandrinus [c]. Blanditur primùm iis, quos decipere vult Sathan, & lenit mortis poculum dulcedine quadam ambitionis vel voluptatis: pollicetur ſuperbis & gloriæ auidis, mille modis ſe effecturum vt à magnatibus & principibus impetrent quæ velint: venereis, mulierum decipiendarum oſtentat artes: curioſis, diuinandi artem: crudelibus, roboris & cõtra arma aduerſariorum plura amuleta. In ſumma, ſingulis ratione affectionis propria & accommoda ſe poſſe mentitur. Interim autem ſubiicit impietatem, & inuolutis artibus clauis adamantinis figit greſſus in ſcelere. Atque vbi iam quæ molitus erat effecit, miſeri homines dum norunt ſe iam captos deſperatione quadam acti, contemplantes poſteà quæ impiè geſſerunt, triſtes ſemper & pauidi degunt, & propria conſcientia ſceleris, & à dæmonis imperio torti, ſibi nunquam ſatisfaciunt.

[c] Clem. Alex. lib. 1. Stroma.

De mirabilibus actibus aliis magicis, præſtigiis, & metamorphoſi. Cap. 16.

1 Mirabilia magorum quæ ſunt, & qualia.
2 Metamorphoſis quorundam. & 3. 4. & 5.
4 Hominum in alia corpora num poſſit fieri tranſmigratio verè.
6 Miracula, ſeu potius præſtigiæ antiquorum ethnicorum
7 Xenophon magus.
8 Simonis magi præſtigia admiranda.
9 Zoroes & Arphaxat magi Perſarum victi ab apoſtolis.
10 Apollonius Thianæus impoſtor. Item Thor, & Ochinus. & 11.
12 Zedechiæ magi impoſturæ ſeu præſtigiæ.
13 Hiſtriones præſtigiatores pellendi ciuitatibus.

SED pergamus, & de aliis præstigiis dæmonum & magorum dicamus quibus hominibus nimium credolis & fatuis illudunt, simulantes se operari mirabilia, quæ vel non sunt, vel si sunt, mirabilia scientibus & aduertentibus non. Diodorus [a], Proteum ab Aegyptiis dictum esse Cœteum tradit, regem Aegypti, tempore belli Troiani peritum sydetum & multarum artium. *De hoc fingitur*, inquit, *solitum mutare se in omnes animantium simpiumq; formas, quòd earum naturas facilè tum astrorum scientia, tum etiam usu & consuetudine sacerdotum didicerit.* Alij authores de eius genere diuersa senserunt, verumtamen & vatem eum fuisse peritissimum consentiunt, & quum varias sese conuerteret figuras, & illum consulentes eluderet, ne facilè nisi coactus responderet. Sic Homerus de eo Proteo faciens marinum Deum [b],

[a] Diod. Sic. lib. 1. Bibloth.

[b] Homer. Odyss. 4.

ἀλλ' ὁ γέρων ἁλίοιο ἐπεπλήθετο τέχνης,
ἀλλ' ἤ τοι πρώτιστα λέων γένετ' ἠυγένειος·
αὐτὰρ ἔπειτα δρὰξ ὤμω, καὶ πάρδαλις, ἠδ' ἐλέφας
ἔγγυθι δ' ἀγχόμενον ὕδωρ, καὶ δένδρεον ὑψιπέτηλον.
ἡμεῖς δ' ἀσπαφίως ἔχομεν τετληότι θυμῷ. &c. id est,

Neque ipse senex oblusa obliuiscitur artis,
Sed certè leo primùm factus est magnis iubis.
Porrò deinde Draco, & panthera, deinde ingens sus:
Factus est, etiam liquida aqua, & arbor altis foliis.
Nos verò firmiter tenebamus forte animo.

Sic mater Aristæi Citenes ad Aristæum pergentem ad vaticinium Protei, de eo dicit [c].

[c] Virgil. 4. Georgi.

Verùm vbi correptum manibus, vinclisq; tenebis,
Tum varia illudent species, atque ora ferarum:
Fiet enim subitò sus horridus, atraque tigris,
Squamosiq; Draco, & fulua ceruice Leena:
Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit. &c.

Simon magus quoq;, & se, & alios in diuersas animalium figuras conuertebat: in ò m aurum, vt dicam paulò post ex fide dignorum authorum. Circe conuertebat homines cantionibus & pharmacis in porcos, & alias feras, vt ait Homerus [d], Plutarchus [e], & alij. Ex Areadibus qui sorte ducti transnatabant quoddam stagnum, transformabantur in lupos, & cum similibus feris per illius regionis deserta viuebant: & si carne non vescerentur humana, post nouem annos eodem renatato stagno, reformabantur in homines [f]. Mela [g], de Neuris Scythiæ Europicæ gente scribens ait, statum singulis tempus esse, quo si velint in lupos, iterumque in eos qui fuerc mutentur. Virgilius [h], de herbis agens magicis, canit,

1 2 3 4

[d] Homer. lib. 10 Odyss.
[e] Plutarch. in Gryllo.
[f] Plinius, lib. 8. Aug. lib. 18. de ciu. Dei. c. 17.
[g] Io. Pomponius Mela, de Situ orbis.
[h] Virg. eclog. 8.

Has ego sæpè lupum fieri, & se condere siluis
Moerim vidi.

Quid sentiat de his D. Augustinus audi, is postquam transformationes retulit, & hominum incredibiles commutationes, ait [i]. *Si dixerimus ea non esse credenda, non desunt etiam nunc qui eiusmodi quædam vel certissima audisse, vel etiam expertos esse dicant. Nam & nos iàm essemus in Italia, audiebamus talia de quadam regione illarum partium: vbi stabularias mulieres imbutas his malis artibus, in caseo dare solere dicebant quibus vellent seu possent viatoribus, vnde in iumenta illico verterentur, & necessaria quæq; portarent, postq; perfuncta opera, ad se redirent: nec tamen in eis mentem fieri bestialem, sed rationalem humanámque seruari: sicut Apu-*

[i] D. Augusti. lib. 18. de ciuit. Dei. c. 18.

leius

leius libris, quos titulo asini aurei appellat, sibi ipsi accidisse, vt accepto veneno, humano animo permanente asinus fieret, aut iudicauit aut finxit. Firmissimè tamen credendum est, omnipotentem Deum omnia posse facere quæ voluerit, siue vindicando, siue præstando, nec dæmones operari secundum naturæ suæ potentiam, quia & ipsa angelica creatura est, licet sit proprio vitio maligna: nisi quòd ille permiserit, cuius iudicia occulta sunt multa, iniusta nulla. Nec sanè dæmones naturas creant, si aliquid tale faciunt, de qualibus factis ista vertitur quæstio, sed specie tenus, quæ à Deo sunt creata commutant, vt videantur esse quæ non sunt. Non itaque solùm animum, sed nec corpus quidem vlla ratione crediderim dæmonum arte vel potestate in membra vel lineamenta bestialia veraciter posse conuerti: sed phantasticum hominis, quod etiam cogitando siue somniando per rerum innumerabilia genera variatur, & cùm corpus non sit, corporum tamen similes mira celeritate formas capit, sopitis aut oppressis corporeis hominis sensibus, ad aliorum sensum nescio quo ineffabili modo, figura corporea posse perduci: ita vt corpora ipsa hominum alicubi iaceant viuentia quidem, sed multò grauius atque vehementius, quàm somno suis sensibus obseratis. Phantasticum autem illud, veluti corporatum in alicuius animalis effigie sensibus apparet alienis, talisque etiam sibi homo esse videatur, sicut talis sibi videri posset in somniis, & portare onera: quæ onera si vera sunt corpora, portantur à dæmonibus, partim vera onerum corpora, partim iumentorum falsa cernentibus. Hæc ad verbum D. Augustinus. Quibus aliud addit exemplum alterius qui erat pater cuiusdam Præstantij, qui narrabat venenum patrem illud in Caseo sumpsisse, iacuisse in lecto quasi dormientem, qui tamen nullo modo poterat excitari: post autem dies aliquot eum euigilasse dicebat, & quasi somnia enarrasse quæ passus esset, caballum scilicet factum, annonam inter alia iumenta baiulasse militibus, quæ dicitur retica, quoniam ad retia deportatur. Quod ita vt narrauit factum fuisse compertum est, quæ tamen ei sua somnia videbantur. Aliud subiicit, *Indicauit & alius se demi suæ per noctem antequam requiesceret, vidisse venientem ad se quendam philosophum sibi notissimum, sibique exposuisse nonnulla Platonica, quæ antea rogatus exponere noluisset. Et cùm ab eodem philosopho quæsitum fuisset, cur in domo eius feciſſet, quod in domo sua facere negauerat. Non feci, inquit, sed me fecisse somniauit: ac per hoc alteri per imaginem phantasticam exhibitum est vigilanti, quod alter vidit in somnis.* Sed ad alia superioribus similia adde. Scribit Luithprandus [a] Baianum filium Simeonis regis Bulgarorum, vsque adeò didicisse magiam, vt ex homine lupus, & quæcunque alia, vt vellet, fieri posset fera. Et vt addit Tritemmius, se inuisibilem præbebat [b]: is autem eodem teste vixit, anno Domini 970. Huc pertinent illæ præstigiæ dæmonum, quibus delusi sunt idololatræ, quando penatum imagines Troia per Aeneam delatæ Lauinium, & inde per Ascanium Albam, pristinum per se, vt mentiuntur, lararium repetierunt [c]. Quod dicunt Actium Nauium nouacula cotem secuisse [d]. Serpentem Aesculapio nauiganti Romam pro comite adhæsisse: navium qua simulachrum matris Phrygiæ vehebatur nullis viribus trahi, sed tantùm zonula virginis potuisse: his similia adde [e]. Magnus præstigiator fuit Xenophon, quem admirabantur, quoniam ignem sponte sua nasci faciebat [f]. Sed ad metamorphosim iterum. Simon magus dæmonum sibi inseruientium opera, inquit Nicephorus & alij [g], multa faciebat, videlicet statuas sese mouere, vasa domestica sese transferre. Et ipse flammis circundatus, non vrebatur: ferabatur quoque volans in aëre: ex lapidibus, fuco hominibus obiecto, panes faciebat: draconis quoque formam induebat, in varias animantium formas mutabatur: duplici facie indutus conspiciebatur: in aurum sese totum transformabat: fores probè conclusas aperiebat dicto, ferrea vincula disrumpebat: in conuiuiis omnifaria formularum simulachra exhibebat: vt plurimæ ante eum præcederent vmbræ efficiebat, quas defunctorum dudum esse animas nugabatur: alios quos voluisset in alias animalium formas transformabat: inferebat morbos immanes & incurabiles. Tandem tamen

[a] Luithpr. lib. 3. de reb. per Europam gestis.

[b] Tritem. in Chronica monaste. Hirsgamensi.

[c] Val. Max. in 1.

[d] Cic. 1. de diuinat. Liuius, in 1.

[e] Refert D. Augusti. lib. 10 de ciuitate Dei, c. 16.

[f] Athenæ. lib. 1. dipnos. c. 14.

[g] de Simone Mago hæc refert Nicep. Call. lib. 2. hist. eccles. c. 27. & c. 36 & Epipha. aduersus Simonitas Augusti. sermo de sanctis, & epist. 16. de ieiunio Sabba Abbas Babiloni. lib. 1. hist. Apostol.

men cum D. Petro inſtituto Romæ certamine, cùm volatu cœlum peteret
a Arnob. lib. 2. contra gentes. cum quadrigis, vt ſcribit Arnobius [a], igneis, nomine Chriſti à D. Petro nominato & inuocatione eius Dei concidit, & crura ſibi confregit: & poſteà cruciatibus & pudore defeſſus, ex altiſſimi culminis rurſum ſe præcipitauit faſtigio, & mortuus eſt. Magi Zaroës & Arphazat, apud Perſas in Babilone 9
ſub Xerxe rege, tempore quo mihi fidem catholicam prædicarent DD. Simon & Iudas apoſtoli, qui mutos reddebant loquentes, & ſerpentes producebant, quique victi ſunt ab Apoſtolis in fide Chriſti, vt fuſiſſimè refert
b Abdias Babil. lib. 6. hiſtor. ſuæ. Abdias [b]. Apollonius Tyanæus magus cognitus peritiſſimus, qui cùm eum 10
c Lactant. lib. 5. de iuſtitia, cap. 3. Domitianus punire vellet, repentè in iudicio non comparuit [c]. Aliaque plura ſtupenda fertur operatus à Philoſtrate, qui ex profeſſo vitam eius perſcripſit, & ex Hierocle. Erat Craca mulier maga, Thor & Othinus magi 11
d Saxo, in hiſtoria. quorum illa quidem, vt ait Saxo [d], appoſitas dapes in aliarum rerum formas commutabat: iſti verò diuinitatis faſtigium, ludificatis idiotarum mentibus, ſibi arrogabant. Fuit & Iudæus anno Domini 876. Zedechias nomi- 12
ne medicus imperatoris Ludouici, magiæ peritus, qui videbatur impoſturis deuorare hominem armatum equitem, & currum cum equis & equiſonem: quique alicui pedes, manus, caput præſcinderet, & ſanguinem fluentem oſtenderet in pelui, poſteà autem reuiuiſcentem oſtentabat. Viſuſq;
e Scribit hæc Trithemius in Chron. monaſterij Hirſaugienſ. hic Iudæus in cœlo & aëre venari, perinde ac ſi in terra eſſet [e]. Omitto re- 13
liqua, quæ de hiſtrionibus feruntur, quæ ludificant mentem interdum arte, interdum manuum agili pertractatione: qui certè, vt noxij vel vt vaniſſimi, ciuitatibus pellendi ſunt, vt iuſſit Carolus 5. Imperator, in conſtitutionibus
f c. 16. comitiorum habitorum Auguſtæ Vindelicorum, anno 1548 [f]. Zyngemeros, id eſt præſtigiatores, Teutonica terra excedere, veluti exploratores & proditores Chriſtianorum regnorum miſſos à Turcis.

De magicis circa morborum curationem. Caput 17.

1 *Morbi quomodo à dæmonibus curentur.*
2 *Miraculorum effector videri voluit Adrianus.*
3 *Veſp. ſiami Cæſar. miracula ficta.*
4 *Morbi incantationibus curati.*
5 *Morbos curantium per incantationes pœna.*

IDEM ratione qua poſſunt morbos inferre magi & dæ- 1
mones, & poſſe curare palam eſt: vel cum ſuperſtitione, vel ſine ſuperſtitione, & cum rebus quæ curandi vires habent adhibitis latenter, vel ſublata cauſa impedimenti ſanitatis, quam pſi norunt, vel impoſuerunt Dei voluntate & permiſſione. Interdum tamen & ipſi ſimulant morbos curare, qui cùm curati verè non ſint, tamen ad tempus curatos videri faciunt, adhibitis quibuſdam quibus leniunt dolorem, quem tollere non poſſunt. Exempla 4
pauca proferam. Adrianus Cæſar, qui diuinationibus & magicis crebrò vſus eſt, quique dicebat, ſe anima quæ ſponte occubuiſſet indigere, iiſdem artibus & incantationibus aquam intercutem qua laborabat eduxit, qua tamen
g Dio Caſſ. in Xiphil. ex lib. 69. in Adriano. rurſus & celeriter repletus fuit [g]. Voluit & hic videri miraculorum effector, atque multa ideò de eius miraculis conficta ſunt: quale illud, quòd mulier

eius

eius iuſſu cùm ſe aqua alicuius fani lauiſſet, oculos ſeu viſum recepit. Et quando venit ex Pannonia quidam natus cœcus ad febrientem Adrianum, quem cùm contigiſſet oculos recepit, & Adrianum febris reliquit, vt narrat Spartianus [a]. Quæ tamen Marius Maximus per ſimulationem facta commemorat. Quò etiam refero, vel ad magiam, quod Xiphilinus ait [b], Veſpaſianum Cæſarem cœcum hominem, itemq; alterum cui imbecilla manus erat, qui per quietem eum adire iuſſi fuerant, ſanaſſe: alterius oculis ſputo conſperſis, & manu alterius conculcata. Strabo [c] circumuagari per Indiam incantatores ait, qui medicari creduntur, & ſolam ferè apud illos eſſe medicinam: Homerus Vlyſſem profluuium ſanguinis ſtriſſe carmine tradit [d]. Theophraſtus, Ischiaſim carmine ſanari ſcripſit [e]. Cato pro luxatis carmen prodidit [f]. M. Varro podagris [g]. Quintus Serenus [h] Hemitritæo morbo. Qui modum effugandi dæmones aut incantationes ediderint, quibus morbi ſedarentur, docet Polydorus Virgilius, lib. 1. de inuentorib. rerum c. 22.

Cæterùm neque iſtis magis, qui remedia iactant, impunitas ſemper data: quinimò & fuit pœna conſtituta meritò. Quamuis enim, vt alias dixi, medicamenta & iocunda per ſe & deſiderabilia ſint, tamen modus per magica curandi diſplicuit. Et audiamus de hac quæſtione Hippocratem verè ratiocinantem, dum de ſacri morbi per incantationes agit curatione. *Mihi*, inquit [i], *nec ij homines his vtentes videntur hunc morbum ſacrum eſſe putare, qui his modis tolli putauerunt: & ſi quis expiamentis, carminibus, vel excantationibus, vel alia re ſimili hunc morbum abigit, diuina non dicitur hoc ope feciſſe, ſed humana. Quod homines propterea fingunt pluſquàm ceteri vt ſcire putentur. Sicq; homines decipiunt, caſtitatem integritatémq; præ ſe ferentes: plurimus iis ſermo de diis eſt, mihi quidem non de pietate ſicuti rentur, ſed de impietate verba facere videntur, deosq; nullos putare: nec, ſi ſint, quidquam poſſe, nec prohibere poſſe, quin ſumma ſcelera committantur.* Ammianus Marcellinus ſcribit [k], *In caſtris conſtantij, ſi quis ſuper occentu ſoricis, vel occurſu muſtellæ, vel ſimilis ſigni cauſa conſuluiſſet quemquam peritum, vel anile incantamentum quoddam ad leniendum quendam dolorem, quod medicinæ quoque permittit*, inquit, *authoritas, reus vnde non poterat opinari delatus raptúsque in iudicium, pœnaliter interibat.* Damnati etiam ſunt ab Antonino Caracalla, qui remedia quartanis febribus collo annexa geſtarent [l]. Et certè, poſtquam improbatæ ſunt maleficæ artes, quis negauit & illas pœna eſſe dignas, quæ ſimiles his ſunt, etſi aliàs tollãtq; enim improbato maleficio, veneficium tollitur. Sic Horatius [m],

Ah, ah, ſolutus ambulat veneficæ
Scientioris carmine.

Et Plinius, *Magorum*, inquit [n], *hæc commenta ſunt, vt cotem quo ferramenta ſæpè exacuta ſunt, ſubiectam ignari cerussalibus, de veneficio deficientis euocare iudicium, vt ipſe dicat, quid ſibi datum ſit, & vbi, & quo tempore: authorem verò non nominare.*

a Spart. in Adria.
b Xiphil. ex Dione, in Veſpaſia.
c Strabo, lib. 15. Geo
d Homerus.
e Plin. lib. 28. c. 2. vbi ſimilia refert plura.
f Cato, de re ruſtica, c. 160.
g Varro.
h Q. Serenus, in cura Hemitritæi morbi.
i Hippocr. lib. de ſacro morbo.
k Ammia. Marcell. lib. 16.
l Aelius Spartia. in Antoni. Caracc.
m Horat. Epod. lib. ode 5.
n Plinius, lib. 28. c. 4.

De magicis ad bonum quendam finem. Caput 18.

1 *Magia etiam ad bonum finem improbata, & ſeq.*
2 *Iulianus imperator magus.*
3 *Eloquentiæ præſidium ex pileis infantis nuper nati.*
4 *Incantamentum contra glires & ſerpentes. Et de Pariſiorum ciuitate.*
5 *Bona malè facta, mala ſunt. & magi Perſarum cur addecimati.*
6 *Aviolationem, & alia paganica obſeruans quibus puniatur pœnis.*
7 *Ouum incantatum à Druidibus ad quid valeret.*
8 *Magiam ad ſalutem hominum ius ciuile non improbauit.*

Vide

VIDETVR magia ea probata quibuſdam, quæ certis bonis finibus concludi exiſtimatur: veluti ea, quæ ad conciliandos homines, & ad amorem philtra conficit, vel iucunda quædam exhibet, vel morbis medetur. Quæ tamen omnia, quia benè non fiunt, & ſceleſtiſſima ſunt, & quemadmodum alia ſunt improbata. Producamus in medium horum exempla. 1 2

Fuit Didio Iuliano, imperatori creato contra voluntatem populi, ea dementia, vt per magos pleraque faceret, quibus putaret, vel odium populi deliniri, vel militum arma compeſci. Nam & quaſdam non conuenientes Romanis ſacris hoſtias immolauit, & carmina profana incantauit, & ea quæ ad ſpeculũ dicũtur fieri, in quo pueri præligatis oculis incãtato vertice reſpicere dicuntur, Iulianus fecit [a]. Memorat Lamprydius [b], obſtetrices capere ſolitas pileum, quo pueri naſcentes inſigniuntur naturali, & aduocatis credulis vendere: ſiquidem, inquit, cauſidici hoc iuuari creduntur. Apud Gregorium Turonenſem [c], mirum ſacrilegium legitur, his verbis. *Aiebant*, inquit, *Pariſianam vrbem quaſi conſecratam fuiſſe antiquitùs, vt non ibi incendium prænaleret, non ſerpens, non glis appareret: nuper autẽ cùm cuniculi pontis emũdarentur, vt cœnum quo repletus fuerat auferretur, ſerpentem glirémq; æreum repererunt, quibus ablatis & glires extra numerum, ibidem & ſerpentes apparuerunt.* Ferunt Empedoclem, corpus mulieris abſque ſpiritus & cibi vſu, quaſi triginta diebus conſeruaſſe: & idcò ſibi falsò ſe exanimem mulierem vitæ reſtituiſſe arrogaſſe, & immortalitatem [d]. Sed hæc quæ veteris artibus ſcimus facta, & quæ credulorum mentes decipere poſſunt, pœnam merentur: atque hos, qui obiecta ſpecie finis boni, interim malo ſeu magia vtuntur, puniendos eſſe rectè definiemus. Non quòd bonum, quod quærunt, malum ſit, ſed quòd malè illud aſſequi deſiderent. Nec ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Et bonum quidem eſt diuitias habere, imperare, multa noſce: verùm illicitis artibus, non ſecus quàm fraudibus, ſacrilegus hoc conſequi, malum eſt. Sic Tatius Aſſyrius [e], *Quamuis*, inquit, *magicis & præſtigiis quis vtatur ad bonum: tamen punibilis eſt: non ſecus ac qui cum latrone fuerit, etiam ſi latro non ſit, vt ſocius ſceleris puniatur.* Res quædam per ſe malæ ſunt, quibus quis benè vti non poteſt: & aliæ quoque eo ipſo quòd ſunt prohibitæ, malæ & mortiferæ: qualis erat illa ſcientia, quam contra prohibitionem Dei, primi parentes cognoſcere voluerunt, eadem perſuaſione, qua hodiè magi ab artifice impietatis impelluntur, adducti, *Eritis ſicut Dij, ſcientes bonum & malum* [f]. Nihil poteſt eſſe purum, quod ex ore & arte Sathanæ oritur. Nam ſi bonum quippiam ſit per ſe, dum ab eo prodit, polluitur: quia lex Dei prohibet ariolos, magos, & huiuſmodi incantatores & impoſtores, nec vllo modo diſtinguit fines vtentium illis, vel conſulentium, ſed artem execratur abſolutè [g]. Et impoſturæ ſolæ dignæ morte ſunt. Quemadmodum Iſdiberges rex Perſarum magos addecimauit pœna, quòd detexiſſet in ſpecu eos infodiſſe vinum hominem ſub ara ignis, quo perſuaderent regi, ignem loqui [h]. Qui obſeruant paganica ſuperſtitioſa, ægyptiacos dies, qui horas captant ratione omnis ben., & ſimilia, anathemate plectuntur [i]. Qui furta detegunt, hoc modo puniti [k]. Et, vt Vlpianus ait, *Qui furem per diuinationes dixerit eum eſſe qui non erit, de iniuria quidem non tenetur: id enim nemini mali iudicium, ſed conſtitutiones eum tenent* [l]. Et is qui confugerit ad ariolos & fortilegos, accuſare non poteſt alium de crimine [m], & ab eccleſiaſtica congregatione deicitur [n]. Claudius Cæſar quendam Romanum equitem è Vocontis iuſſit interfici, quòd deprehenſus fuiſſet in lite, quam exercebat, ouum ſecum detuliſſe in iudicio, quod detulerat à Druidibus, qui antiqua ſuperſtitione conſecrauerant, vt conducentem ad victorias lituum, & regum

adi

a Aelius Spartia. in Didio Iuliano
b Lamprid. in Diadume. Antoni.
c Greg. Turonenſ. lib. 2. hiſtor. Francor. c. 23.
d Hegeſ. h. Mileſius Iuſtinus, lib. 36. Pompeij
e Tatian. oratio. con. Græcos.
f Geneſ. 2. & 3.
g Deuter. 18. Leuit. 20.
h Nicephor. Callist. lib. 14. hiſt. Tripartit. cap. 44. & Zonar. de Ioan.
i Vlpian. Item apud Labeonem, l. 5. §. ſi quis alium, ff. de iniur. Pap. Emil. quiſquis, C. de malefic. & mathem. & ca. ſi quis clericus. & ca. augurium. 26. q. 5.

aditus [a]. Scio tamen leges Codicis Iuſtinianei, magiam illam quæ ſalutem & bonum aliquod procurare videtur, non improbaſſe [b]. Sed rectius ſtatutum inuenimus, & hanc quoque prohibendam & puniendam apud Leonem Cæſarem, qui hac de re conſtitutionem 65. edidit, titulo περὶ τῆς κολάσεως τῶν μαγγανείαν χρησαμένων.

[a] Plin. libr. 2. c. 3.

[b] l. 4. de maleſ. & Math. C.

De ſpectris. Caput 19.

1 *Spectrorum cauſæ, & de ſpectris in ſeq. nu.*
2 *Prothei varia forma.*
3 *Empuſa quæ.*
4 *Dæmones qua ſpecie appareant. Et ſeq.*
5 *Infantibus nouè editis inſidiari dæmones.*
6 *Dæmones peſtem ſeminantes.*
7 *Dæmon in ſpecie adulteri.*
8 *Dæmon quibus apparuerit.*
9 *Iudæis ſe Moſem mentitus, & eorum plures perdidit.*
10 *Spectra immittentium pœna.*

1 CONCITANT & dæmones ſua arte & ingenij operisq; celeritate ex materia commoda, quam ipſi norunt, ſpectra diuerſa in aëre, & in terra, miri artifices & celeres, & rerum naturalium, quæ ea poſſunt generare & facere, peritiſſimi: quæ tamen ipſi operantur, vel vt decipiãt, vel vt authores & creatores rerum earum videantur & miraculorum artifices, vel vt terreant homines pios, & bonos à pietate auocent: cùm tamen nihil ſit in his præter celeritatem mirandum. Confingunt itaque in cælo ex nubibus animantia radiis mediantibus ſolis exercitus, venatores addũt ex aeris repercuſſione & inſtrumentis adfabrefactis, voces, fletus, & id genus alia terriculamenta. Ariſto-
2 phanes [c] vnum profert, quòd Proteum refert & apparuiſſe dicit Dionyſio pergenti ad inferos.

[c] Ariſtop. in Ranis.

τοτὲ μὲν βοῦς, νυνὶ δ' ὄρνις, ποτὲ δ' ἂν γυνὴ
ἀρτίως τις. Et poſtea, νῦν κύων:
ἔμπουσα τάχα γ' ἐστί. id eſt.

Erat aliquando quidem bos, nunc autem mulus, aliquando iterum mulier pulcherrima
3 *quidem iam canis, Empuſa igitur eſt.* Euſtathius Empuſam dicit laruam, ſpectrum quod vno pede ambulat: ſecũdum alios, quod vnum pedem æreum habeat [d]. Alium, vt Ariſtophanes ait, ſολίτιππον aſininum: vnde & ὀνοσκελὴς. Et Suidas tradit hoc ſpectrum diabolicum ab Hecate immiſſum & calamitoſis apparere:
4 item & in meridie cum defunctis inferiæ ferrentur. Apparent enim dæmones, non quales ſunt vtplerumque, ſed ludicris inuoluti monſtris. Nam vt ait D. Chryſoſtomus [e], *Quot dæmones feruntur per aerem, quot aduerſæ potiſtates, ſi illo Deus permitteret terribilẽ illum vultum ſuum, & horrendum*
5 *aſpectum nobis oſtendere: an non mente demoueremur? an non periremus? an non omnes interiremus?* Rabini Iudæorum dicunt, Lilith eſſe ſpectrum quoddam dæmonicum, habẽs formam abortiui nati ex impuro partu, excepto quod habeat alas. Et fabulantur mira de illo lilith, quod ſemen Adami retinuerit, ex quo alios dæmones genuerit. Ideò ſcriptum eſt in parietibus Iudæorũ per

[d] Cæl. Rhodig. libr. 6. c. 28.

[e] D. Chriſoſto. Homil. in Pſal. 41.

circulum album cœnaculi, אצלא חוץ לילית חוץ לילית Sic lege, *Et Zelo chutz liluh, chutz liluh.* i. *mane extra liluh, extra liluh.* Et hoc circulo exiſtimant arcere ſe
a hæc in lib. qui Meſſiah Chriſtianorũ, Monſtetus. demonem ne ingrediatur, & ne noceat infanti recens nato [a]. Fertur à Philo- 6
b Philoſt. libr. 4. de vit. Apollon. ſtrato [b], Epheſi dæmonicum quoddam ſpectrum peſtem diſſeminaſſe, idq; in forma & ſpecie ſenis mendici peram geſtantis paniceis fruſtis refertam, laceram & ſordidam veſtem gerentis, quem Apollonius Tyaneus ad expiandam ciuitatem cùm detexiſſet, iuſſit lapidibus obrui, quod factum eſt: & ſublatis deinde aceruis lapidum, ait in eius locum inuentum eſſe canem tanquam moloſſum, magnitudine tanta, quanta maximi leonum eſſe ſolent, quaſi rabidi canis ſpumam emittentem: & ita liberatam à peſte ciuitatem. Chunnegũ 7
dis vxor Henrici 2. Cæſa. in ſuſpicionem venit adulterij cum aliquo iuuene, in forma cuius diabolus ex aula imperatoris ſæpè videbatur egredi. Purgauit autem illa innocentiam ſuam ambulans ſuper craticulam ardentem, prout
c Krantius, libr. 4. c. 9 Metrop. tunc erat mos & iudicandi formula [c]. Gennadio Patriarchæ Conſtantinopo- 8
d Theodor. li. 1. Epito. Eccleſ. hiſtor. litano apparuit ſpectrũ, quod poſtquam exprobratum ab eo fuit, illi dixit, Te viuẽte filebo, ſed mortuo perdam eccleſiam. quare & pro eccleſiæ ſtabilitate rogauit ſtudioſius Gennadius [d]. Apparuit dæmon cum diademate & ſplendore D. Martino Turonenſi epiſcopo, dicens ſe Chriſtum eſſe: detectus autẽ,
e Seuer. lib. 2. de vita D. Martini. quòd Chriſtus nõ eſſet, pollicitus reuerti cum veſte purpurea & diademate [e]. Narrant miram dæmonis impoſturam hiſtoriæ eccleſiaſticæ. Vir quidam in 9
Creta, tempore Theodoſij iunioris, *δαίμων*, potius *ἐλασὼρ*, ſe Moſem Iudæis ibi degentibus eſſe ſimulauit, atque pollicitus eſt, ſe illos per mare Rubrum pede ſicco traducturos: atque toto vno anno per inſulam percurrens, ſuaſit illis vt ſe ſequerentur. quod & fecerunt vanis illius promiſſis decepti vnà cum cõ iugibus & liberis. Itaque eos in ſummum quendam ſcopulum in pelagus excurrentem duxit, atque inde ſeipſos conicere in mare veluti natãtes & vrinantes iuſſit: idque ex illis quidam ſtatim, vt imperatum fuerat, fecerunt, neq; deinceps apparuerunt: quidã etiã in præcipitio ſaxis alliſi interierũt. Et vniuerſi illi vel in vndis, vel in præcipitiis ſaxi periſſent, niſi Dei prouidẽtia piſcatores, & alia mercatura victum quæritantes Chriſtiani homines ſubitò adfuiſſent, eosq; inde modis omnibus extrahentes ſeruaſſent. Tum primùm fortaſsè qua dementia capti eſſent ſentiẽtes, hi quominus alij ſe in mare proicerent, prohibuerunt, eorum qui anteà id feciſſent interitũ indicantes. Quã fraudem detegentes Pſeudo Moſem illum apprehendere ſunt aggreſſi, verũ perficere id minimè potuerunt. Confeſtim enim ille diſparuit, & magnam ſuſpicionem præbuit, pernicioſum quendam dæmonem ſub humana ſpecie
f Nicepho. libr. 14. hiſto. Eccleſ. c. 40. gentem eam in exitium produxiſſe, vt authores ſunt Nicephorus Caliſti [f], &
g Socra. libr. 4. hiſto. Tripar. c. 9. Socrates [g]. Poſſem iſtis alia propè infinita exempla ſubuertere: ſed hæc memoraſſe ſufficiet de ſpectris, vt ea immitti à dæmone, & arte dæmonis intelligamus. Et proinde qui huiuſmodi artibus ſe polluũt, vel ſpectra commouẽt
h l. 6 quis aliquid, de pœnis D. digni animaduerſione erunt. *Si quis aliquid* [h], vt ait lex ciuilis, *fecerit, quo leues hominum animi ſuperſtitione terreantur, Diuus Marcus huiuſmodi homines in inſulã relegari reſcripſit.*

De lamiis & ſtrigibus, ſeu ſagis. Caput 20.

1 *Lamiarum veneficia peſſima, operaq; infanda. Earum ſynodus, vel congregatio nocturna. Et 2.*

3 *Sagarum*

3 *Sagarum, ſeu lamiarum duæ, ſpecies. Et ſtriges vnde dictæ lamiæ.*
4 *Lamiarum transformatio.*
5 *Animæ Hermotimi, & Ariſtæi vagabantur relicto corpore, & redibant in propriũ corpus.*
6 *Epimenidis anima errabunda relicto corpore ad nutus arbitrium.*
7 *Ancyrani conſilij de Lamijs explicatio. Et 8. Et 10.*
Lamiæ num verè deferantur à dæmonibus. eod. Et 8. Et 9.
8 *Dæmon num poſſit aliquem transferre de loco in locum. Et quòd Angelus Dei poſſit momento. eod.*
9 *Maleficæ nudæ repertæ in itinere.*
11 *Præſtigiæ à maleficijs longè diſtant.*
12 *Dæmonum debilis aut nulla poteſtas in res humanas.*
13 *Morborum per maleficia curationem fieri, & quare ea prohibita.*
14 *Dæmones viſibiliter hominibus ſeruientes in Iſlandia. Et 15.*
16 *Dæmonum vbi choreæ viſuntur noctu. Et 17.*
18 *Moloch idoli forma & ſacrificium.*
19 *Semen oblatum Moloch.*
20 *Bacchanales quales conuentus.*
21 *Dæmones incubi, & ſuccubi quomodo fiant. Et 24.*
22 *Dæmones habent quædam corpora, ſemen, & membra, & aluntur humore.*
23 *Valdenſium hæreticorum conuentus dæmoniaci & turpes.*
25 *Dæmones num generare poſſint.*
26 *Homines non poſſunt gigni, quàm ex coniunctione maris & fœminæ. eod.*
Fœminæ vbi dicuntur ſine mare concipere. eod.
27 *Dæmones corporeos vnde fingunt Rabini natos. Et num dæmonibus ſemen generationi inſit.*
28 *Lamia Menippi dæmon mulieris forma.*
29 *Apelles vir ſanctus dæmonem ſub figura mulieris detexit.*
30 *Comus dæmon.*
31 *Animarum apparentium ſpectra, & eorum nomina.*
32 *Animas bonas in bonos dæmones, malas in malos arbitrati impiè antiqui.*
33 *Lamiæ ſortiariæ quare dictæ, & qualis lamia.*
34 *Striges quid, & quare venefice eo nomine appellatæ.*
Infantes rapiunt venefice & ſortiariæ, quomodo, & quare.

1 DICVNTVR mira de lamiis & ſtrigibus, quæ multis incredibilia ſunt, aliis autem dubia, & variè intellecta: iſtæ ſunt venefice abſolutiſſimæ, dæmonum mancipia inuſta & ſignata, de quibus plura refert Hieron. Cardanus [a], Ipſæ tortæ, coactæ reſcitare ſua infandiſſima myſteria, ſæpè faſſæ ſunt quædam, quæ vix credibilia ſunt, niſi quis, quæ iam de magis ſuprà dixi & probaui, annotauerit: quibus illæ, anus maximè, decipiuntur, aliosq; lędunt & fallunt. Et in ſumma in iſtis impietatis magicæ totius epitome & compendium eſt, harum ſimilia opera ita conſtanti teſtimonio à pluribus & ab antiquis ætatibus, & in diuerſis locis inter ſe prouinciis diſtantibus, firmata & cõprobata: vt non mentibus ſolùm impoſti, ſed & arte dæmonica ea perfici, du-
2 bitare non poſſim. Dicunt ſe certis diebus in deſertis, hisque certis conuenire locis noctu, ex pluribus diuerſisque oppidis & prouinciis vtriuſque ſexu, & ætatis, inibi ſaltare, iocari, epulari ſplendidè, concumbere, per inuia eò deduci, inebriari, fatigari, dæmonum obſequiis initiari, pernitiem humani
3 generis promittere, quam poſteà exequantur. Cæterùm, vt facilius explicemus quæ mentes hominum fallunt, & in quibus iudices hallucinantur, dico duas eſſe ſpecies ſagarum, quæ in impietate quidem, vt ſeruiant dæmonibus,

[a] Card. libr. 15. de Variet. rer. c. 80.

conſentiunt,ſed diuerſæ ſunt profeſſionis.Prior ſpecies earum eſt,quę relicto Deo tantùm imaginationibus & illuſionibus adhærent, & pharmaceutria tãtùm vtuntur, venenis ſcilicet. Alia ſpecies earum, quæ expreſsè fidei renunciarunt,apoſtatæ ſunt à Chriſto,quæue dæmonibus ſe deuouerunt.Et hę mira agunt,& noctu transformantur in figuras alias animalium, canum, vpuparũ, & vnde nomen ſtrigum.In cubicula ingrediuntur, inuiſibiles aliquando, rapiunt pueros,ſuffocant,& ſtrangulant,aliáque impuſſima amoliuntur & à dæmone transferuntur.Iam de metamorphoſi corporis vi incantationum ſuprà probauimus,ſed nominatim adhuc & lamias in figuras alias trãsferri,vel aliàs figuras videri habere,quod probo intuẽtibus quàm propriùs docetur ex Ouidio,dum de anu Dipſe venefica agit. 4

Hanc ego nocturnas vtuam volitare per vmbras
Suſpicor, & plumæ corpus anile tegi.

a Horat. ode 5. Epod. Et apud Horatium Canidia [a].

Vectabor humeris tunc ego inimicis eques.

b Apule. libr. 3 de Aſino aureo, & alibi in 1. Et Apuleius ait [b],magam in muſtellam transfiguratam. Interdum, non quidẽ corpus moueri quidam putãt,ſed animam aliam figuram relicto corpore, veluti vagina,ſuſcipere.Et ferunt Hermotimi Clazomeni animam relicto corpore vagamque, & è longinquo plura nunciare, quæ niſi à præſente annunciari non poſſent,corpore interim ſemianimi:donec cremato eo, inimici eius qui cantharidæ vocabantur, remeanti animæ velut vaginam ademerunt. Ariſtæi etiam animam viſam euolantem ex ore in Proconneſſo, corui ſpecie: niſi ea quoque exiſtimemus exempla fabuloſa, vt Plinius [c]. Refert Illuſtrius [d] creditum, Epimenidis Cretenſis animam corpore ſolere excedere, cùm vellet, & quandiu luberet,rurſuſq; regredi:mortui quoque pellem literis,notisq; compunctam reperiam famam eſſe.Sed explicemus quæ ij,qui ſagas eſſe non credunt,& ita impunita ſcelera relinquunt,ratiocinantur. In primis obiiciũt ex cõcilio Ancyrano [e],quod refertur à Gratiano [f], in quo hæ ſagarum opiniones ad illuſiones tantùm mentis referuntur. *Quædam*, inquit, *mulieres ſceleratæ retro poſt Sathanam conuerſæ, exiſtimant & profitẽtur noctu ſe cum diana vel Herodiade equitare ſuper quaſdam beſtias, & per noctem intempeſtam, multa terrarum ſpatia peragrare; quæ falſa opinione deceptæ hæc eſſe ita credunt, & credendo à recta fide deuiant: vnde ſacerdotes perpetuò prædicare per eccleſias debent hæc eſſe falſa.* Et ſubiungit hoc ad viſiones animi per dæmonem ſuggeſtas & varias figuras eo ſuggerente impreſſas potius adſcribendum, quàm ad corporalem tranſlationem trãsferendum: firmat ex viſionibus Ezechielis, quæ in ſpiritu, non in corpore contigerunt: & ex D. Paulo [g], qui noluit affirmare ſe extra corpus raptum. Verùm huic canoni reſpondent ij, qui ex tortura & rerum euentu cautiores & certiores facti ſunt,poſt hoc concilium veriorem eſſe detectam ſentẽtiam: & ideò iſtius generis ſagis dictam à conciliis ſequentibus grauiſſimam fuiſſe pœnam, vt dicemus in pœnis. Deinc concilium Ancyranum loquitur de ſpecie altera ſagarum, neque ideò negat alias eſſe poſſe, quæ corpore quoque à dæmone non deferantur: nam & hoc nemo dixerit eſſe impoſſibile, cum legamus etiam Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum aſſumptum & delatum in ſanctam ciuitatẽ à Diabolo,& conſtitutũ ſupra pinnaculum templi [i]. Scimus & ab Angelo & ſpiritu Dei per capillum tranſlatũ & portatum Abakuc de Iudæa in Chaldeam,ad ferendam eſcã Danieli [k]:& rurſum momento relatum in patriam.Scimus & baptizato Eunucho,D Philippũ ex loco baptiſmi dati fuiſſe tranſlatum in Azotum [l]. Et varia extant exempla & teſtimonia maleficarum,quę vel intercepto itinere,vel ſoluta impia prętercarum arbitrium ſocietate,diuino quodam iudicio nudæ inuentæ ſunt, & in aliena patria, vnde pedes remeare illas oportuit: & vnde derectæ, vt malefici rex,dãnatæ ſunt [m]. Atque ſortilegæ de quibus in concilio Ancyrano,in multis

c Plin. de illis libr. 7. c. 52. & iterum de Ariſtæi anima. Herodo. in 4. & Heſych. Milet. in Ariſteæ. d Sext. Iulius Africanus apud Euſeb. libr. 1. hiſtor. cap. 13. e In concil. Ancyranum, can. 24. f In ca epiſcopi, 26. quæſt. 5.

g Ezechiel. 8. & ad Corinth. 12.

i D. Matth. 4. k Daniel. 14.

l Actuum, 8.

m Vide exempla relata apud Paulum Grillandum in tract. de ſortileg. q. 4. & 5. & Mal. 2. part. 1. q. 1. c. 8.

multis differunt ab iſtis lamiis & lemuribus, de quibus agimus. Illæ enim ludificatæ à dæmone in mente, non omnino apoſtatarunt à fide: at iſtæ omnino Deo vero curato ſeſe mancipio dæmonis dediderũt. Dubiæ illæ in fide, ideò hæreticæ, & quæ reconciliari poſſint eccleſiæ pœnitentia [a]: iſtæ apoſtatæ, omnino alienæ à fide [b]. Illæ, ſe tacitè dæmoni deuouentiſtæ, expreſſo ſacramẽto ei, quem ſiunt dæmonem eſſe, Deiq; aduerſarium. Illæ nulla conficiunt ſortile
11 gia, non reſponſa petunt, non ſacrificant, non baptizant: iſtæ, cõtrà. Secundò, canon, *Nec mirum* [c], ex D. Auguſtino tranſcriptus, huic ſententiæ officiet, probans magorum præſtigia aliena eſſe à veritate: ſi dixerimus aliud eſſe præſtigia, quæ præſtringunt & ludificant mentes & oculos hominum, aliud eſſe ma
12 leficia, vt ex iam dictis apparet. Tertiò, minus me dimouet à ſententia, quòd dæmonum tanta non ſit poteſtas, vt poſſit exequi quæ ſe facere iſtæ lamiæ iactant, nec poſſit naturas & conſtitutiones & ordinem cœli turbare, immutare, & peruertere: grandines ad nutum, & pluuias, ventoſúe ciere vel ſopire. Solius enim demiurgi & ſummi opificis Dei hoc eſt [d], per quem omnia facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil [e]. Neque potuerunt dæmones vel in porcos intrare propria authoritate, electi ex corpore hominis [f]. Sed & mores nõ aliũdè, quàm ex voluntate & arbitrio cuiuſque efformantur, vt mutari ab incantationibus poſſint. Et vt ait Horatius [g],

Venena magnum fas nefasq; non valent
Conuertere humanam vicem.

Nec corpus corrumpitur, niſi de conſenſu voluntatis [h]. Imò neque auxilia cõferre poſſe magicas artes, iiſdem rationibus comprobari poteſt, quibus nec nocere oſtendimus: nec poſſe mederi hominibus, aut animalibus aliis. Sed &
13 hæc etiam eſſe laqueos & inſidias humani generis hoſtis ſcriptũ eſt. Omnia porrò hæc & ſimilia, quæ propemodum infinita in hanc ſententiã adferri poſſent, veriſſima quidem ſunt per ſe. Cæterùm, iam probatum eſt ſententiis plurium, dæmones poſſe multa, vel iuſſu Dei, vel permiſſione, propter hominum peccata, vel ob illorum probationem: multáque ex cæleſtibus & aereis impreſſionibus moueri per dæmonem poſſe, per cauſas naturales. Iiſdemq; de cauſis non eſt quòd dubitemus, hominum voluntates poſſe inuerti, vel impelli, vel ſuaſionibus dæmonicis, vel cãuſis quæ mouere poſſunt, ab illo vel eius ſatellitibus applicitis, quibus nimiùm molles homines facilè vincuntur, & conſenſum peſſimis iungunt eorum impoſturis: & ita voluntas propriè impellitur à dæmonibus: illa autem per ſe ipſam ſuccumbens conſentit. Neque in hoc capite quærimus, num vti remediis ſortilegis improbatum ſit: hoc enim palàm eſt, & pœna debita eſt his vtentibus: ſed num hæc remedia adferri poſſint: atque ita poſſe etiam demonſtratum eſt. Quanquam, vt diximus, & præſtigiis interdum morbos curare videantur, qui tamẽ remanent, & ſæpè dæmones morbos permiſſione Dei inferant, quos tollunt: vt maleficus coitus ligant, quos deinde ſoluunt. Nouit & dæmon pluriũ ſtirpium & pharmacorum vim, quibus adhibitis poſſit etiam curare, & impendẽtia, quæ ille nouit, vt medicus ex ſymptomatibus mala cognoſcẽs, poteſt præcidere: ſicut & ea, quæ nociua ſunt, inferre. Neque etiam prohibentur hæc ſortilegia curãtia dæmonica, quòd ea non poſſint curare: ſed quia per ea detrahitur Deo, cũ ipſi impoſtores ſuæ volunt adſcribere gloriæ, quæ Deo vero debentur. Et quia ſumminè periculoſum ſit à manu hoſtis coniurati, qualis dæmon hominũ, medicinam & pharmacum capere: nunquam enim ſalutẽ homini is procurare poterit is, qui omnia momẽta captat & obſeruat, vt poſſit eum
14 iugulare & perdere. Mirantur, & ideò negant plerique vt impoſſibilia, quæ ipſæ referũt ſe turbis, conuiuiis dæmonũ & ſpectrorum cum aliis intereſſe & lætari, ad organum ſaltare noctu imbi. Hoc certè & mirabile eſt, verùm non impoſſibile: aliquin neganda erunt quæ fide digni authores narrant de dæ-

[a] c. firmiſſimè, de hæreti. ca. qui ſine lectore, 17 q. 2.
[b] c. 1. de apoſta in 6. c. 1 eod. in ap. Greg.
[c] can. nec mirum, 26. q 5.
[d] D. Diony. epiſto. ad Polycar.
[e] D. Ioan. c. 1.
[f] D. Matth. 8. D. Mar. 5. D Luc. 8.
[g] Horat. ode 5. Epod.
[h]) vim paſſam, & l. ſi vxor, §. 1. quis plane, ad leg. Iul. de adulter. in P. l. 5. remouet, de poſtul. in P. tota 32. q. 5. cum ſimilib. in ea admouent, 26. q 7.

monum saltationibus, & de spectris, & hominum per illos assumptis figuris. Olaus Magnus scribit hodiè etiam in partibus illis septentrionalibus, de quibus historiam, non fabulam tradit, spiritus esse qui se visibiles exhibeant, in Islandia frequentiores & hominibus inseruiunt, eorum iumenta & animalia ad pastum ducere & reducere, nec detegi eorum technas, donec euanescât [a]. Item alios ex spiritibus illis, esse dictos Germanicè, vt Græcè, *Cobales*, qui imitantur, vel videntur imitari, quæ faciunt homines: cùm tamen nihil faciant: & alios *Gutales* dictos Germanis, quòd videantur esse amici hominum [b]. Vt- 15
ues quoque tradit [c], in terris orbis noui nuperrimè detectis, spiritus omnibus familiariter apparere, & tam in ciuitatibus, quàm extra alloqui homines: eisq; iubere, vetare, & terrores incutere. Sic apud Homerum [d], ferrur dæmon, quẽ Pallada nominat, in forma Mentę, ducis Taphiorum Telemacho, filio Vlyssis apparuisse, & ei quærendum patrem suasisse, demumque disparuisse.

a Olaus Mag. libr. 3. populo septentrio. cap. 7

b Idem libr. 6. c. 10.

c Vives, lib. de veritate fidei Christi.

d Homer. Odyss. 1.

Βῆ, inquit, δ' ἐξ, καθ' ὑλύμποιο κορήνων ἀΐξασα.
στῆ δ' Ἰθάκης ἐνὶ δήμῳ ἐπὶ προθύροις ὀδυσῆος,
ἀνδρὶ ξεῖνος ἐοικὼς ταφίοις ἡγήτορι Μέντης. id est,
Descendit autem ab Olympi verticibus, impetu ruens præcipiter,
Stabat autem Ithacæ in populo ad vestibulum Vlyssis,
Limine in aulæ: in manu autem gerebat ferream hastam,
Similis hospiti Taphiorum Duci Mentæ.

Sed propius ad rem Olaus Magnus refert in regionibus illis septentrionis, in 16
pluribus locis videri spiritus & spectra saltantia, & chorizantia per illimũ noctu, ad sonitum omnium instrumẽtorum musicorum, vocitríque choream illam vocabulo gentili Choream Eluarum [e]. Saxo etiam Grammaticus horum meminit in Historia Daniæ [f]. Pomponius Mela [g], dum Aethiopiam describit, *Vltra Sinum*, inquit, *mons, qui θεῶν ὄχημα, seu Deorum vehiculum, qui perpetuis* 17
ignibus flagrat, vltra montem vires collis, longo tractu, longis littoribus obductus, vnde visuntur patentes magis campi, quàm vt prospici possint, Aegipanum Satyrorumque. Hinc opinio ea fidem cœpit, quod cùm in his nihil culti sit, nullæ habitantium sedes, nulla vestigia, solitudo in diem vasta, & silentium vastius: nocte crebri ignes micant, & veluti castra latè iacentia ostenduntur: crepant cymbala & tympana, audiunturque tubæ sonantes maius humanis. Et idipsum confirmat Plinius [h]. Habemus hoc 18
rum dæmonicorum conuenticulorum in sacra scriptura vestigia, quando dæmon proposito aureo vitulo, in idololatriam incitauit populum Hebræorum, Mose absente, & coram vitulo cœpit ludere, edere, & bibere: quod vsque adeò displicuit Mosi, ob cultum Dei contaminatum in eo, vt occideret 23. millia hominum [i]. Ad cuius vituli similitudinem, constructum & posteà dæmonis impulsu idolum Moloch, facie vituli, manibus planis ad suscipiendum porrectis, candanum, vbi sacrificia & pueri dæmonis immolati concludebantur, & igne suppositio comburebantur, circum cantantibus & psallentibus aliis cum vlulatu crebro, & tympanis, ne eiulatus sacrificatorum percipereture: idq; fiebat in valle cuiusdam, qui dictus erat Heinon, vnde locus dictus Gehenon, vt omnia rectè probantur ex Hieremia [k], & Regum historia [l]. Huic etiam idolo dabatur semen ab hominibus, quo 19
in plura abutũtur dæmones: vnde prodit illa cõstitutio Dei, *Qui de semine suo dederit Moloch idolo, morte moriatur* [m], &c. Nisi pro semine intelligam genitos seu filios. Fiebãt tẽpore idololatrię hi cõuẽtus paganici publicè, & posteà prohibiti, 20
noctu fieri cœperũt, reseruatis ritib⁹ antiquis à diaboli arte, & orgicis bacchationibus seu furorib⁹ & mysteriis, quę proculdubiò habebãt venereas & impu

dicas

h Plin. lib. 5. c. 1.

i Exodi, 32. & 1. ad Corinth. 10

k Hierem. 32.

l 4. Reg. 23. vide in radicib. Hebræ Mũsterum, in verbum, tophet.

m Leuit. 18. & 2

dicas cũ cantibus & tympanis ſexuum commixtiones. Bacchi vel Oenachi ſacra ſecreta, & non niſi ſceleris participibus, id eſt, his initiatis communicata, vt ex Catullo conſtat,

Pars, inquit, *obſcura cauis celebrabat orgia ciſtis,*
Orgia quæ fruſtrà cupiunt audire profani.

Horumq; myſtica erant faſcinus, ſiue membrum virile, & vannus [a]. Sed [a] de his multa Clē. Alexand in προτρεπτικῷ πρὸς ἕλληνας. & Euſeb. lib. 2. de præpar. euāg.

21 & illud mirabilius videtur, & tamen mihi non alienum à veritate, quòd in illis conuentibus ad quos ſe deferri dicunt laruæ iſtæ & ſortilegæ, rem ſe cum dæmone habere perhibent, & ſe ſperma illorum inter coëundem ſentire frigidiſſimum: item & quòd venefici eiuſdem coniurationis & factionis quoque coire cum pulchris mulieribus ſibi videantur. Quæ omnia impoſſibilia videntur, cùm ſpiritus carnẽ & oſſa non habeant, & incorporei ſint. Fatebor certe hæc ſtupenda eſſe: ſed vicit credulitatem noſtram & opinionem contrariam rerum experientia, pernities, & ſcelera fœminarum harum & veneficorum, & aſtus diaboli, qui vt immundus eſt & pollutus, ita immundis & cœno, vt ſus in volutabulo luti fœtidi valdè oblectatur. Et ideò & fingit ſibi aereum corpus huic pernitiei idoneum, non ſecus quàm ſibi alias perſonas, quibus commodius decipiat, imponit: colligit & ideò ſpermata decidua, & huic corpori accommodat, ex quo effundit frigida, itaque & ge-

22 nerationi tunc non commoda. D. Auguſtinus dæmones habere quædam corpora arbitratur [b]. Apuleius dæmonum corpora inter terrenam & ætheream naturam media eſſe ait [c], multoq; minus concreta quàm nubes & lõge ſubtiliora, ex puriſſimo aeris liquido & ſereno alimento coalita, nihil terrenæ ſoliditatis habentia: ideircò nec oculis humanis conſpicua, niſi illa diuinitus ſui ſpeciem offerant. Sic Pſellus [d], corpora dæmonum ex quo cæciderunt àcœlo & propria bonitate, denſiora effecta & patibilia arbitratur. Iſq; ex quodam Marco tradit, dæmones ſemen iacere, ex quo perpuſilla oriuntur animalia, habereq; membra genitalia, ſed non qualia homines, & excrementum ex illis manare: quòd tamen non omnibus dæmonum generibus contingat, ſed materiæ proximis, aqueis & terreſtris, qui aluntur at-

[b] D. Aug. lib. 9. de ciuit. Dei c. 13. & lib. de nat. dam. de geneſi ad literam. [c] Apul. in aſino.

[d] Pſellus, de dæmon.

23 tracto in ſpongiæ modum humore. Memorant annales Gallici [e], anno 1488 apud Attrebates in ipſa ciuitate præcipua, quæ hodiè Arras dicitur, detectum fuiſſe Valdenſium conuentum, quem dicebant, *La vaulderie*. Aſſerebant autem eos qui ex factione Valdenſium eſſent (hi autem erant hæretici, aliter dicti pauperes de Lugduno) cuiuſcumque ſexus, ſe tranſportari inuiſibili modo arte dæmonica, in locum eremum ſeu omni habitatione deſtitutum, vbi comparebat dæmon quidam forma hominis, cuius tamen faciem non viderent, qui legeret mandata & quemadmodum orare & obſequi deberent: & poſteà iubere poſtera & nates ſuas exoſculari, ſingulis dans pecuniæ eis quippiam modicum: quo facto extinctis faſcibus & lumine concubitu ſeſe polluebant, & ſuam quiſque comprimebat, & ſubinde ad ſua reuertebatur. Cæterùm, ſi quis admiſerit corpora habere aliqua dæmones, vel corpora ſibi poſſe, vt phaſmata, contingere, qui negare poterit cum hac confeſſione perditarum veneficarum poſſe conuenire veritatem, & ita volu-

[e] ex Roſier hiſtorial de France, fol. 112. col. 2.

24 ptate venerea meſcari mulierculas iſtas anus inſatiabiles? Scimus in cõfeſſo eſſe apud doctiſſimos viros, incubos & ſuccubos eſſe dæmones, qui ineant mulieres, & qui viris, vt mulieres, ſe ſubiiciant. *Quos antiqui dixère*, inquit, D. Auguſtinus [f], *Faunos, ſyluanos, & Galli Duſios, qui hanc aſſiduè immunditiem & tentant & efficiunt* Hic autem non confundo morbum, qui incubus ab hoc dæmone tracta metonymia dicitur, Græcis ἐφιάλτης vel ἐπιάλτης: quoddam, inquam, malum, quo correpti inuadi ſe ab aliquo, & magno pondere ſe opprimi & ſuffocari imaginãtur. Quod ideò Græcis & πνιγάμυια, ſeu πνιγαλίων [g],

[f] D. Auguſt. lib. 15. de ciuit. Dei, c. 23.

[g] de hoc Gorræus Aſculanus, in 9. li. Almanſo c. 15. Auicenna Tertij, tract. 5.

ex craſſo frigido vapore, vt tradit Poſſidonius, ventriculos cerebri replente, & prohibente ſpiritus animales per neruos ferri. Secreta namque hæc eſt conſideratio à præſenti, & morbus hic eſſe poteſt, ſed vltra illum eſt & dæmonica illa illuſio, & dæmonicum phaſma incuborum & ſuccuborum: & Panas, ſaunos piloſos, dici dæmonas incubos, conſentit gloſſa ordinaria ſa-

a Glo. in c. 13 Eſaiæ. Ar. 14.
b Iſidor. lib. 8 c. 6
c D. Thomas 1. 2 part. quæſt. 15 & quæſt. 2. & in dict. c. CC Eſaiæ
d Horat. lib. 3 Odar. ode 18.

ctorum Bibliorum [a], & Iſidorus [b], & D. Thomas [c], atque Horatius, dum ait [d],

Faune nympharum fugientum amator,
Per meos fines, & aprica rura
Lenis incedas, abeaſque parcus
Arquam alumnis.

Exiſtimantq; non leuis notæ & eruditionis homines caput ſextum Geneſeos 25
eò pertinere, quamuis de filiis Seth, & filiabus idololatrorum intelligat D.
e D. Auguſt. d. lib. 15 de ciuit. Dei c. 23 Ar. anaſ. lib. de uera quæſtione &c. & Cyrill. Alexand. lib. 8 con. Iul. D. Cariſtoſto. Hieronym. 22 in Geneſ.
Auguſtinus, & alij verius [e], dum dicitur filios Dei, quo nomine intelligunt angelos, vidiſſe filias hominum pulchras, & eas ſibi coniunxiſſe, natoſq; inde Gigantes [f]. Et certè quamuis per ſe non habeant ſemen ad generandum dæmones idoneum: tamen tradiderunt aliqui poſſe ſemen humanum ab his colligi, & ita aliquo inſtrumento idoneo in vuluam maleficarum demitte-
f Lactant. lib. 2 de Orig. erro. c. 15
g Malens maleficarum, lib. 1 q. 2
re, vt inde ſi debitus ſit calor, generatio ſequi poſſit [g]: eò quòd generatio perficiatur ex vi ſeminis humani, ſicut aliæ rerum ſpecies ex ſemine ſuo oriuntur. Et ſic plerique narrantur illa operatione dæmonis nati, vt Merli-
h ex ait ea de re liber qui Merlini nomine inſcribitur gallico ſermone conſcriptus.
nus [h], & Apollonius Thyanæus à Prothico dæmone [i], Plato ex matre & Apolline [k]. Qui tamen filij ideò aut generati à dæmone dicendi non ſunt: is enim impotens generationis, ſed eius à quo ſemen ipſe ſuffuratus erat, & receperat, ſuccubus factus in modum mulieris [l]. Sicut nec ea quæ impregnata eſt in balneo, vulua calidum ſperma hominis ibi effuſi trahente, ſine
i Heſych. Miles. in ſuo Προαιρεσίων.
k Idem d. lib. in Platone.
l Arnald. in ſuo Alemanſo c. 15

ſemine & homine impregnata non dicitur, vt author Auerrois. Nequis 26
enim errandum tam turpiter, vt dicamus à Diabolo generationes fieri, vt quoſdam dixiſſe ab initio, dum de perſonis agebamus, & quoſdam homines non Adameos annotauimus: falſa enim & conficta ſunt ea omnia. Sicuti &
m Pompo. Mela, in 3. circa finem in Aethiopia c. 10.
quod Mela ait [m], circa Athlantidis oras, fœminas eſſe toto corpore hirſutas, & ſine coitu mariem ſua ſponte fœcundas. Nec etiam verum quod fabulan- 28
tur Rabini, dæmones natos ex ſemine Adami quoſdam corporeos: nempe quòd ſcribatur in Geneſi, fuiſſe Adamum 130. annorum cùm genuit in ſimilitudine ſua, innuentes ante genuiſſe in alia ſimilitudine. Quod Lelith Dæmon retinuit ſemen eius, & genuerit alios dæmones [n]. Sed illud non latet 28
n refert Munſterus, in Meſſiah Cartaſſano
quod Philoſtratus ſcribit [o], de lamia ſeu phaſmate dæmonis Menippi cuiuſdam nuptias ambiente: de qua Apollonium dixiſſe ita ſcribit, μίαν τῶν ἐμπαιδων, ἃς λαμίας τε καὶ μορμολυκεῖα οἱ πολλοὶ ἡγοῦνται ἐρᾶν δ' ἔφασκε τούτας, καὶ ἀφροδισίων μὲν σαρκῶν δ' ἐκ, καὶ μάλιστα αἵματος ἐρᾶν· καὶ παλλαγῆναι τὸν ἀφροδισίοις ἐνὸς ἂν θελῆσαι δικαιοῦσθαι, id eſt, *vnam eſſe ex numero Empuſarum, quas lamias aliq, aliq autem larvas vocant, amare autem iſtas & ad venerem pronas, & humanas carnes vehementer expetere: & venere eorum cupidine allicere eos, quos poſtea volunt deuorare.* Et ſubnicit Apollonio acrius inſtante, acriuſq; eam torquente faſſam τὸ φάσμα, ἔμπουσα εἶναι καὶ παίσειν καλλίστας τοῦ μειρακίου ὡς βρώσιμα τὰ σώματα, id eſt, *confeſſum eſt illud ſpectrum, ſe eſſe Empuſam, & tum ſe Menippum ſuis cupiditatibus explere, vt eius poſtea corpus deuoraret.* Nam τὰ καλὰ, καὶ νέα τῶν σωμάτων ſolere σιτεῖσθαι, ἐπειδὴ ἀνθεῖ ἀκραιφνὲς τὸ αἷμα, id eſt, *conſueuiſſe pulchris & iuuenibus hominum corporibus vesci, vbi ad ſummam ſanguinis abundantiam peruenerint.* Videbis autem apud Philoſtratum, quomodo prius hoc phaſma Menippo aliquando ſolo ad Cenchreas Corintho profiſcenti ſe in mulieris ſpeciem obtulerit, atque ex manu apprehendens Menippum iam dudum ſe illius amore teneri dixerit, ſe eſſe genere Phœniſſam, in ſuburbano quodam iuxta Corinthum habitare, ſe illo con-
o Philoſt. lib. 4 de vita Apollo.

tentam

tentam victuram non admisso riuali: & subinde sæpius eam conuenisse postea Menippum, & vsque adeò eius voluptate insanisse, vt nisi Apollonius, vt dictum est, eam detexisset, nuptias cum eo iniret paratas. Credat qui
29 velit, ille tamen refert. Narrat Sozomenus Apelli viro sancto, in eremo Aegypti degenti fabro ferrario, cùm noctu accuderet spiritum dæmona apparuisse in forma mulieris formosæ, vt eum ad luxuriam prouocaret: sed Apellem accepto è fornace ferro candente in faciem illius insurrexisse, & ita eum spiritum frementem & flentem citò citius ad fugam compulisse [a], a Sozom. lib. 8. hist. Tripar. c. 18.
30 Scribit & Philostratus [b] esse Comum dæmonem, præsulem venereorum, hincque κωμάζειν. Et rursum ait [c], hilarissimos ac ebrios dæmonas proficisci b Philost. in Icon. in Como.
31 ad Bacchanalia Andri insulæ vbi vinum nascitur, cum Dionysio. Inter spectra dæmonica nocentiora, lamiæ sunt, lemures & laruæ, quas antiqui ita distinguunt Ethnici, vt dicant animas exutas corpore, lemures [d]. Ex illis lemuribus, eum, qui posteriorum suorum curam sortiretur, pacato & quieto nomine domum possidentem larem dicebant familiarem. Eum verò qui propter aduersa vitæ merita, nullis bonis sedibus in terra vagatione puniretur, inane terriculamentum bonis hominibus, malis autem noxium, Laruam pleriq; dixerunt. dicuntur & maniæ [e], & lemures. Et esse spectra hæc quoque magica duobus versibus sic docet Horatius [f], c idem ibid. de Andro. d D. Augusti. lib. 9. de ciuit. Dei, c. 11. & Apuleius quoque, Plato. e Martian. Capella, lib. 2. nuptiar. f Horat. lib. 2. Epist. epist. 2.

Caret formidine mortis, & ira?
Somnos, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures, portentaq; Thessala rides?

31 Nos quidem & hos lemures & laruas & terriculamenta, vt veros spiritus impios & dæmonicos admittimus, errore reiecto antiquorum, quo animas malè viuentes in hoc corpore, in dæmonas hos conuerti, vt bonas in lares arbitrabantur: vt Hesiodus [g], Plato [h], Orpheus, & alij. Quod etiam falsum g Hesiod. in Ergis. h Plato, in Timæo, & Cratylo
pluribus eruditè, vt solet alia, D. Chrysostomus [i] docet, & D. Augustinus [k]. Porrò feruntur istæ maleficæ cum impio hoste humanæ naturæ, & more illorum dæmonum, qui dicuntur incubi, de quibus paulò antè, hominibus insidiari, & vitæ eorum omnibus modis: persuasumq; habere, puerorum carnes ad vnguenta sua impiissima valdè proficere, & idcirco artibus nefandis instructæ, fassæ sunt sæpissimè & pueros rapuisse vel suffocasse mirabili, sed
33 operis dæmonici, modo, claustra referantes, non animaduersæ. Et proinde lamiæ dictæ sunt, à muliere quadam Beli & Lybies filia, quam cùm formosa esset, vt ferunt, Iupiter adamauit, & ex ea filium suscepit: sed Iuno præ zelotypia filium perdidit, vnde Lamia mœrore deformata aliarum infantes rapuisse & perdidisse, & Iunonis ob iram, noctes diesque insomnes duxisse, vt eo maiore esset in luctu. Iouis tandē miseratione exēptiles nactā oculos, quos pro libito modò tollere, modò apponere posset: & ab eodem obtinuisse, vt in quam vellet se mutaret formam, vt ait Duris [l], & Aristophanis interpres i D. Chryso homil. 29. ex c. 5. Matth. k D. August. de ciuit. Dei, lib. 9. c. 11. & 15.
Suidas [m]. Sunt & lamiæ secundum Dionem, qui Libycam scripsit historiam, l Duris, lib. 2. Libycor. m Suid. in Lamia, vide Alcia. lib. 2. Paradox. c. 22.
feræ quædam in littore maris degentes, in loco incuruo & arenoso, quæ omnes ibi naufragos aberrantes vel peragrantes rapiunt & deuorant, facie muliebri formosa, & pectore, & vberibus longè pulcherrimis, quàm vel pictor posset effingere, colore florido, splendido, & oculis venustis, quibus allecti spectantes rapiuntur: & pars reliqua dura infrangibilis, scammosa parte ima cum capite serpentis horridi, quæ deuorat homines: ferè sine alis, sine voce, sine manibus hominum, pro quibus sunt ferarum manus, quas celant, donec
34 veneficiis suis allexerint homines & rapiant. Dicuntur veneficę ideò lamię, & eadem ratione striges: quia & illæ aues rapere solent pueros, & sanguinem exsugere, quod & veneficæ in eas aues commutatæ solent, vt perhibet Ouidius facere, his verbis [n]. n Ouid. lib. 6 Fastor.

Sibi

Sunt auidæ volucres, non quæ Phineia mensis
Guttura fraudabant, sed genus inde trahunt.
Grande caput, stantes oculi, rostra apta rapinæ,
Canities pennis, unguibus hamus inest.
Nocte volant, puerósque petunt nutricis egentes,
Et vitiant cunis corpora rapta suis,
Carpere dicuntur lactentia viscera rostris,
Et plenum poto sanguine guttur habent.
Est illis strigibus nomen: sed nominis huius
Causa, quòd horrenda stridere nocte solent.
Siue igitur nascuntur aues, seu carmine fiunt,
Nanique in volucres falsa figurat anus.
In thalamos venêre procæ, Proca natus in illis
Præda recens auium quinque diebus erat. &c.

Horatius, & rapi ab his infantes veneficis, & fame enecari dira, & veneficia inde ad amorem & alia fieri, apertè demonstrat [a].

a Horat. Epod. ode 5.

Abacta nulla Vetta, (scilicet venefica) conscientia
Ligonibus duris humum
Exhauriebat, ingemens laboribus,
Quòd posset infossus puer
Longo die bis, terue mutatæ dapis
Inemori spectaculo:
Cùm promineret ore, quantum extant aquæ
Suspensa mento corpora:
Exerta uti medulla, & aridum iecur,
Amoris esset poculum,
Interminato cùm semel fixæ cibo
Intabuissent pupulæ.

Plinius rerum naturalium acerrimus indagator, striges in maledictis esse, etsi animalia, nempe quæ vera animalia sunt, ea facere quæ striges dicuntur, putet fabulosum: sic enim ait [b], *Fabulosum arbitror de strigibus, uberа infantium labris immulgere. Esse in maledictis tam strigem, conuenit: sed quæ sit auium, constare non arbitror.*

b Plin. lib. 11. c. 19.

Vnde, & quando vis incantationibus tributa est. Cap. 21.

1 *Dæmonum ambitio, vt pro diis haberi velint. & seq.*
2 *Theurgica disciplina quæ.*
3 *Magis cur se simulent dæmones subtici & obedire.*
4 *Artes à dæmone, inuenta aruspicina, augurium, astrologia, necromantia, &c.*
5 *Dæmones miracula sua ex quibus perficiant, & qualia.*
6 *Magi in Deum impy.*
7 *Iuliani Imperatoris magica præstigia crudelissima.*
8 *Hæresiarchæ, aut magi, aut magorum parentes.*
9 *Hæreses & hæretici cur degenerant in magos. & seq.*
10 *Maleficarũ numerus incredibilis adductus Tholosam puniẽdus anno Domini 1577.*
11 *Scholæ magicæ vbi publicæ, & quid ibi fieret. Et de Carpocratistis & Gnosticis magis.*
12 *Marcus Valentiniani erroris, magus.*

Magna

1 MAGNA eſt dæmonum ambitio & ſuperbia, vt quæ non poſſint, ſaltem videri velint ſe poſſe, & qui iam diuina potentia à cœlo & gradu ſuæ dignitatis meritò, cùm ſimilem Deo ſe facere vellet, deiectus eſt [a], tamen adhuc velit cœcas hominum mentes fucis perſtringere, creaturis Dei ſe ipſum pro Deo oſtentare, & gloriæ omnipotentis Dei cultum in ſe transferre. Et proinde tam ſubtiliter hominum curioſis & ſtupidis mentibus impoſuit, vt artibus ſuis pro Deo ſe coli euicerit: tam aſturè opera Dei imitatus, vt veram religionem, & Dei notionem, etiam clarè videntibus & nimiùm ſibi fidentibus cum ſua impia abominatione confundere videatur. Eoq; res peruenit, vt ait Clemens [b], vt cùm verbo Dei fugentur dæmones, per quod prouidentiam eſſe declaratur, inuenerit ars magica ad infidelitatem confirmandam, quomodo etiam hoc ex contrariis imitetur. Hinc ſerpẽtum venena mitigare carminibus inuentum, & verbo & poteſtati Dei contrarias inducere ſanitates. Angelis quoque Dei contraria excogitauit ars magica miniſteria, animarum ſuſcitationes falsò promittens, ex eodem dæmonum fermento. Atque Angeli [c] quidam, deturbati à proprio ordinis loco, hominum fauere vitiis cœpere, & libidini eorum indignum præbere miniſterium, quo ſua opera magis voluptatibus morem gererent. Atque ne ſponte fauere viderentur turpibus iſtis miniſteriis, docuerint homines dæmones artibus quibuſdam, id eſt, incantationibus obedire mortalibus compelli: ac velut ex fornace quadam & officina malitiæ, totum mundum ſubtracto pietatis lumine, impietatis fumo repleuerunt. Ad facum adhuc fa-

2 ciendum addunt Theurgicam quandam diſciplinam, qua ipſos Deos, ſcilicet perturbationibus & paſſionibus ſubditos eſſe perſuadere conati ſunt [d]: & ea theurgia poſſe cogi illos: quæ tamen nihil aliud, quàm commenta pura, & doli ſunt dæmonum. Sic enim inter ſe facies deiculorum accipiunt & mentiuntur, & cogi ab alio dæmone volunt videri, vt interim irretiatur ille venerabilis magus formoſioribus vinculis idololatriæ, à quibus facilè non poſſit deceptus ſeſe expedire. Sic enim ab illis paruis dæmonibus, qui & Dij volunt videri, incidit in poteſtatem, ſeu dæmonium maius, qui maior Deus dici deſiderat. Quod & coacti ſunt fateri Porphyrius [e], & Iamblichus [f]. Vruntur autem dæmones ad publicandas ſuas impietates homini-

3 bus, vt per illos alios faciliùs & fraudulentius intercipiant: non ſecus quàm aucupes, qui vt regant fraudes & inſidias paratas auibus, occultè alias aues illigant pertices & retibus, vel decipulis ſubiiciunt: vt aliæ ſolutæ iſtarum vocibus concitæ, & veluti ad pabulum inuitatæ, in conuictum deſcendentes irretiantur. Et hinc prodit fex illa hominum, ſortilegorum, maleficorum, impoſtorumq; aliorum. Lactantius [g] dæmonum inuenta probat eſſe, aſtrologiam,

4 haruſpicinam, auguration em, necromantiam, artes magicas: quæ omnia per ſe falſa ſunt, vt Sibylla teſtatur Erythrea.

ἐπεὶ πλάνη πάσσι τάδ' ἐστίν,
ἅπερ ἄφρονες ἄνδρες ἐρευνῶσι κατ' ἦμαρ, id eſt,

quia error hæc omnia ſunt, quæ ſtulti homines ſcrutantur quotidiè. Sed iidem, inquit, ipſi authores præſentia ſua faciunt vt vera eſſe credantur. Additq; Lactantius plura de impoſturis dæmonum in magicis. Referam & Porphyrij verba, quæ rectè hoc ipſum exprimunt. *Per contrarios*, inquit [h], *dæmones vniuerſum peruertitur veneficium: hos namq; maximè, horúmque ducem honorare ſolent, qui mala veneficia inferunt, ij ſanè dæmones omniformibus figuris imaginibúſque abundant, prodigiorúmque machina ſtrenue fallunt. Horum opera infœlices philtra, amatoriáque maleficia machinantur. Omnis enim intemperantia ſpéſq; diuitiarum, atque gloriæ per hos inualeſcit, præcipuè verò deceptio. mendacium enim proprium eſt eiuſ-*

5 *modi dæmonum.* Præſtant agilitate hominibus dæmones, vtpotè ſpiritus, & ideò ea mirum in modum decipiunt, celeritate ea operantes, breui tempore quæ

[a] Eſaiæ, 14. Apocal. 20.
[b] Clemens, lib. 5. Recognitio.
[c] Idem, 4. Recog.
[d] D. Auguſt. lib. 10. de Ciuit. Dei, c. 10.
[e] Porphy. lib. 2. de ſacrific.
[f] Iamblic. de myſter. Aegyptio.
[g] Lactant. lib. 2. de orig. erro. c. 17.
[h] Porphy. lib. 2. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων

quæ à nobis non niſi longo tempore fieri poſſent, quæ mirantur homines, qui diſtinguere ea non poſſint: non ſecus quàm & multa fieri à circulatoribus, & ioculatoribus videmus, quæ propter artem ſubtilem eorum, & manuum agilitatem nos fallunt, & alterius generis quàm ſint putamus, & acies oculorum perſtringitur. Atque qui edit panem, farinam ficcam ſpuere videtur: qui bibit vinum, per frontem vel iugulum remittere: non ſine horrore gladij vorantur, euomunturáeus, zonulæ, nummi, &c. Diabolus arte, non noua creatione rerum, ſua celeritate etiam ſpecies nouas obiicit: niuem in æſtate, flores & roſas in hyeme, & alia præter tempus. Nempe quòd ea poſſit ex locis à nobis longè ſecretis, quæ hæc habent, celeriter ad nos perferre, ex aduerſo ſeu oppoſito nobis ſub terram hemiſpherio, in quo contraria, & aliæ temporum diſpoſitiones. Sic poteſt ex diuerſis locis materias cogere, ex quibus tempeſtates concitat & miſcet: ſunt enim quædam huius generis, vt ex meteoris noſtris & aliorum liquet. Et Theophraſtus Paracelſus tradit, ex ſale petræ, & aluminoſa materiâ in magna quantitate mixtis ſuper terram & accenſis fumum gigni, qui in aere nubem generet, in pluuiam poſtea reſoluendam. Cogunt iſti & impellunt, conuoluuntq; cauſas naturales permittente tamen Deo, quò volunt: & mouent quæ pluuias, tonitrua, ventos generant, concitant, continent. Sunt enim cauſæ horum naturales, ita ἀναθύσεις, πνεύματας, πρηστῆρας adducunt, & contrà pellunt. Nunquam enim aër vacuus eſt, vbique ab halitibus ſiccis vel calidis, quos vocat Ariſtoteles ἀναθυμιάσεις[b], ſed alicubi eos continet. Sunt & aquæ, lacus, & ſtagna, quæ ſi moueantur, copioſam educunt fulminum & pluuiarum ſegetem; vt in montibus Pyrenæis, & alibi. Idipſum in alijs quæ faciunt obſeruandum eſt: cogentibus enim illis rerum quæ exhibent, vel materiam creatam, in alias vel proprias formas componunt, adhibitis propriis. Neque longius perendum eſt exemplum, quam à magis Pharaonis, qui imitabantur miracula Moſis vera, ſimulata præſtygijs vel imperfectis rebus: victi tandem, cùm opportunit nouam materiam creare quam poteſtatis Dei eſſe falſi ſunt, & ita eſſe digitum Dei[c]. Alter verò non eſt poteſtas, quæ poſſit dæmoni comparari ſuper terram[d], creatus vt nullum timeat. Atque conatus omnis dæmonum vnum generalem habet finem, operibus Dei ſe obiicere, vel ei honorem debitum ſubfurari, & vt pios hominum animos ſibi lucro faciant, à vero Deo retrahere. Quare hoc primùm proſpicit, vt ij, quos ſuis oſtentis vult nobilitare, Dei veri & Domini noſtri Ieſu-Chriſti fidem eurent vel contemnant. Sic Licinius Valerianus Cæſar, ſucceſſor Galli in imperio primis temporibus pius in Chriſtianos, quos maximo fauore in ſua curia proſequebatur: verùm magorum Aegyptiorum princeps eum impoſturas & præſtigias docens magicas, perſuaſit ei, vt non ſanctos viros ſolùm domo eiceret, & quàm longiſſimè repelleret, ſed & ferro quoque tolleret: vt qui artibus malis incantationibusq; obſtarent & reſiſterent. Quod & fecit Valerianus, & cœpit acriter perſequi Chriſtianos, & occidere[e]. Sic Iulianus imperator, pietatem Chriſtianam primùm aniolorum conſuetudine adductus abiecit: cumq; in ſuſpicionem eam ob rem veniſſet Conſtantij auunculi, capite tonſo monachus factus eſt, qua re eam quam de ſe imperator conceperat opinionem aboleuit: nihilominus tamen cùm tantùm vellem, non animum mutaſſet, ibi occultæ philoſophiæ operam dedit, & diuinationibus addiſcendis[f]. Tandemq; Chriſtum apertè negauit, & vacauit dæmonum incantationibus[g]: idq; tam crudeliter & impiè, vt poſt eius mortem corpora & capita hominum iugulatorũ multa in ciſtis, in puteis, & in locis ſecretioribus imperatoriæ aulæ Antiochiæ ſint reperta, quos ille futura inquirens clàm mactauerat. Sicut & in oppido Carris: nam ibi templum ingreſſus eſt, fortibuſque clauſtris probè munitis execranda peregit, per incantationes & impoſturas, magica ſacra. Mulier quoque poſt eius mortem ibi ita vt in ſublime ſublata & ex capillis ſuſpenſa

fuc

a Paracelſ. lib. de meteoris, c. 5

b Ariſt. lib. de Mundo.

c in Exodo, c. 8. 9. 10. &c.

d Iob. c. 41. explicatur in ea principium viarum, de potest. diſt. 2.

e Nicephor. Cal. lib. 6 hiſtor. c. 30.

f Nicepho Cal. lib. 2 hiſtor. c.

g Idem, lib. 10. c. 1 & 3. Socrat. lib. 3. hiſtor. Turpar. c. 2.

5

6

7

fuerat,reperta eſt, quam futurum inueſtigans reſecuit [a]. Sic enim à pietate ad idololatriam detrudit dæmon ſuos magos, & ab idololatria ad omnem abominationem & crudelitatem ferinam,per quam ante aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti graſſabatur, prætextu ſacrificiorũ, quæ ſibi per immolationẽ hominum fieri procurabat.Obſidet enim mẽtes primùm religionis ſpecie, &
8 ſe in angelum lucis transfigurat:& poſteà admiſſus, vt tyrãnus dominatur.Ita obſeruatum eſt ſemper hæreſiarchas aut fuiſſe magos,aut hæreſibus magicas artes ſucceſſiſſe.Talem enim diximus Simonem magum fuiſſe. Menandrum quoq, habuiſſe dæmonem familiarem, Euſebius affirmat [b]. Idemq, de Marco
9 Valeriano Priſcillaniſta & Carpocrate, Ireneus [c]. De Hermogene, Hieronymus [d],& Sulpitius Seuerus [e]. Succedũt & detectis impoſturis hæreſium,illiſq; ſeneſcentibus ſtatim magicæ artes:non enim facilè dæmones,cùm occuparũt arcem hominũ,decedunt loco:ſed quandiu ſuperſunt,nituntur ſuis artibus illas defendere,& detecta hæreſi,in mente quam obſident, alios ſe fingunt,ne exire cogantur:vruntur enim dæmones hęreticis,vt meretricibus pulchris ad impellendos ſpecie ſanctitatis ad ſua retia homines. Defloreſcente autẽ ætate illius fucatæ pulchritudinis,vtũtur illis vt lenis & lenonibus, faciuntq; magos & ſagas:& ita de ore falſi prophetæ ſpiritus nequam egreſſi, iuſſu Dei [f], vt ex arce milites,ambulãt per loca aruida à fide,& obſidẽt vias,ſedesque alias quærunt,& dubias poſt hæreſim animas & ficcas curioſitate magica dementant.
10 Erubeſcerem certè hoc dicere,ni me exempla firmarẽt, quæ in oculis omnũ in Gallia ſunt.Nam & Tholoſæ hoc anno 1577.tot maleficæ & ſortilegę in ſenatu vndique reæ peractæ ſunt, vt omnium reorum qui à duobus annis antè fuerunt quorumcunque criminum numerum ſuperarent, & maleficiorũ cumulo vincerent,fere plus quàm quadringẽtæ, quarum pars Vulcano ſacratæ, aliæ aliis tormentis ſublatæ, vel emendatæ. Et quod mirum eſt, omnes ferè à Diabolo notam inuſtã certo loco habebant: prodideruntque execrabilia plura,& impia. Sic poſt Huſſitarum & Bohemicam in Germania hæreſim, tanta dæmoniorũ irruptio & colluuies ſecutà eſt, vt plus negotij maleficæ Germanicæ facerent, quàm hæretici [g]. Non recẽſebo montium Armeniorum veneficas & ſortilegos,ex quo Valdẽſes Torelupini ſeu pauperes de Lugduno hęretici inibi latuerunt, & in proximos pagos, & poſteà in Germaniã & Gallias virus propagãrunt.Duo enim contraria & aduerſaria ſunt,lex Dei, & dæmonis:& nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Et ita conſequens eſt, homines, qui Dei gratiam & legem,eiusque pietatem reiiciunt,à dæmonibus occupari:& cum illis in perus ſemper prolabi, & ab hæreſi ad infidelitatem: ab ea in idololatriam:& ex hac, cùm in profundum peccatorum venerint, ad omnia immania ſacrilegia,abominanda,crudeliſſima facta deſcendere,excuſſo à miſerrimis ceruicibus Dei iugo, & contempto qui ad diuinos ducit actus itinere. Ita poſt Agarenorum ſeu Saracenorum impietatem in Hiſpania omnes ferè bonæ artes intenerunt, præter Magiam, quæ publicè docebatur in ſcholis Salamantiæ,donec Carolus 5.eius Gymnaſij fores primus occluſit.Vereor autem ne in Gallijs iſta impietas,ſi non proſpiciat Princeps, in publicum etiam proſerpat:iam enim video radices pleriſque in locis cõſurgere, vt opus ſit, ni
11 velimus fundamenta politiæ omnis deinci,remedio l.1.de interdict C.Carpocratiſtæ & Gnoſtici hæretici magiæ ſcholas introduxerunt, vbi horribilium & pernitioſorum conatus operum, aſſeſſores habentes dæmones, vt per multa præſtigia in magna poteſtate omnibus dominarentur, quibus vellent: incantationes ab eis inuentæ ad amorem, & ad illectamenta, vt author veriſſimus
12 Epiphanius ſcribit [h].Marcus etiam Valentiniani erroris ſectator, magus fuit, impoſturæ peritiſſimus, qui decipiebat homines errore, & miſcens Anaxilai ludicra,mulieres prophetari docebat,delibabatque cum illis iunctus ſtupro [i],

[a] 14em,lib.10 c.25. Socra lib.6. hiſtor. Tripart c.42.
[b] Euſeb.li 3. hiſtor. cap.26.
[c] Irene libr.4 cont. hæreſ.
[d] Idem epiſto. cõtra Pelagium ad Theſiphon.
[e] Seuerus,libr.2. hiſtor.
[f] vt in Apocal.16.
[g] Speringerus, qui eius tempo. libru integrum ea de re compoſuit.
[h] Epiphs.tomo 2.li.1.con.hæreſ.hæreſi 27.
[i] Ireneus,lib.4. contra hæreſes, cap.8. & 9.

De remediis maleficiorum ex antiquorum obſeruationibus. Cap. 22.

1 *Superſtitione ſuperſtitionis inducta perſuaſio curata.*
2 *Maleficiorum remedia, aut ſupernaturalia, aut naturalia, aut ſuperſtitioſa.*
3 *Angeli boni malis ſeu dæmonibus obſiſtunt, Dei virtute.*
4 *Animæ non tranſeunt in angelos tutelares.*
5 *Genius bonus & malus homini.*
6 *Ieſu-Chriſti aduentu expulſæ dæmonum poteſtates.*
7 *Tutelares genij locorum euocabantur ab obſidentibus, quare.*
8 *Intelligentia dicti tutelares angeli.*
9 *Dæmones inanimatis rebus terreri, & fubyci.*
10 *Incantationibus ſoluendis remedia naturalia. Et ſeq.*
11 *Sulphure expiata maleficia.*
12 *Lupi roſtrum contra maleficia, & cur portis præfigatur.*
13 *Amianthus lapis contra maleficia.*
14 *Spinea virga contra maleficia, Thapſia herba, verbaſcum, Laurus, Bione, Moly, & alia remedia. num. 15, 16. 17. 18. 19. & ſeq.*
21 *Incantationum remedia ſuperſtitioſa contra maleficia. 22. Et 23.*
24 *Steſichori cæcitas, & curatio.*
25 *Vomita per maleficos remedia ſuppoſiti à dæmonibus*
26 *Incubi dæmonis remedium.*

IAM firma & conſtans maleficiorum omni ætate fuit opinio, 1
ſortilegarum, & veneficorum per incãtationes, vel alia modo ex experientia credulitas, vt rerum naturalium ſcrutatores non aſſi fuerint ea inficiari: quinimò & quædam naturalia, alij autem vana & ſuperſtitioſa remedia ſuperſtitioni oppoſuerint, vt ſuperſtitione illuſæ mentes, cõtrario remedio ab inducta perſuaſione & læſa imaginatione ad veram reuocarẽtur. Subiiciã itaq; ex fide dignis authoribus exẽpla & traditiones, quæ nec omnia adfirmo, neq; tamẽ omnino improbare auſim: cuiq; autẽ relinquens liberũ iudicium. Placet autem in primis recẽſere quædam remedia, quæ aduerſus impios ſceleris authores, dæmones inquam, adhiberi ſolẽt: deinceps quæ aduerſus eorum quoque maleficia. Quæ omnia in ſupernaturalia, naturalia, & ſuperſtitioſa diuido. Supernaturalia a vi quadam diuina procedunt, & à poteſtate eius, qui omnia ex arbitrio moderatur. Naturalia autẽ vim quoq; diuinã aduerſus eadẽ dæmonia habent: ſed inſitam & ordinariã: non quidẽ ex quatuor elementis eorumúe cõpoſitione pendentẽ, ſed ex tota, vt dicunt, ſubſtantia, & ex proprietate à Deo eisindita. Superſtitioſa porrò interdum eiuſdem improbitatis cum maleficio ſunt, & damnata: aliquando permiſſa, vt mentis opinio leui ſuperſtitione imaginationi impreſſa ſentẽtia, ſolutione ſimili adimatur. Nocet enim, & anxietatẽ, & triſtitiam cõcitat in animo concepta de aliqua re tenaciùs opinio: vt liquet ex animi affectibus, amore, odio, inuidia, & ſimilibus, quibus medemur cõtrarijs impreſſionibus. Diuina remedia, præcipua ſunt, & ad quæ certius & tutiùs recurritur: vtpotè, quòd omnipotẽs Deus dominus ſit omniũ creaturarũ, & author, & qui ſolus poteſtatẽ illã dæmoniũ nequiſſimã flagellat, cũ vult, vel per ſe ſolo imperio, vel per media. Alioquin enim tanta eſt pernities, tãta inuidia dæmonis in genus humanũ, vt ſi ex arbitrio ei liceret quod vult, breui tẽpore Dei creaturę infidus eius & malefieis artibus deſtruẽdæ & cõfundẽdæ eſſent. Proinde cũ dæmoniũ turba vbiq; inſidias poſuerit ĩ cælo, ĩ aere, ĩ terris, in aquis,

in aquis,ſub terra,in igne (tot enim ſunt dæmonũ claſſes [a],vel ſatellitia) Deus optimus maximusq; tot ibi obiecit illis dominos angelos bonos, qui obſiſtãt illorum conatibus. Quod innuit etiã Orpheus,dum ait [b], ſe cecinisſe de bonis & malis dæmonibus cæleſtibus,aëreis,aquatilibus, terreſtribus, ſubterraneis,& per ignem incedẽtibus. Cyrillus Hieroſolymit. Archiepiſcop [c]. docet, angelos vbique curare ignorantias noſtras. Et Daniel [d], angelos bonos pro ſibi commiſſis populis pugnare:& ita tutelares eſſe. D. Ioannes reuelatum ſibi nobis exhibuit [e],cum Michaele principe cæleſtis exercitus angelos bonos pugnaſſe contra draconem & adminiſtros eius. Heſiodus bonos quoque angelos rerum & animalium nouit, & hominum:lapſus tamen in eo, q̃ animabus piorũ hominũ ex corpore ſolutis hoc munus tribuerit,nec diſtinguat ſpiritus angelicos in hoc,ab animabus [f]. Conſtat & ex veritatis certiſſimo teſtimonio apud D. Matthæũ ſingulis hominibus datos eſſe cuſtodes à natiuitate [g]. Et cõſentit etiã Proclus [h],*Bonus*,inquit, *dæmon cuiuſq; vnumquemq; cuſtodit à pueritia, actionesq; omnes explorat,& verba: ante parentes prouidet,& poſt parentes adeſt,tanquam totius vitæ gubernator, atque poſt obitũ dux eſt nobis ad iudices.* Et Euripides [i].

πάχα δ' ἀγ νικάῃ, inquit,
λαὸν λαίφων, ὁ μεθ' ἡμῶν. i. *forſan dabit victoriam dæmon qui eſt nobiſcum.*

Bonum genium hunc, mala propellentem:malum autem,inferentẽ dixẽre [k]. Qualis ille,qui apparuit,ante mortem,Bruto [l]. Teſtatur Dauid Deum mãdaſſe angelis ſuis,vt cuſtodiant hominẽ in omnibus viis [m]. Vt autem boni angeli tutelares dæmonibus ſuperiores ſint,Dei ope fit, dum loco decedere cogunt impios ſpiritus,vel dum eos cohibent: vt quãdo Angelus Raphael ligauit ſpiritum Aſmodæũ, & expulit à Sara [n]. Eò pertinet illa parabola à Domino propoſita,*Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum* [o], &c. Venit autẽ Deus Dominus noſter Ieſus Chriſtus,vt diſſolueret opera diaboli ipſeq; ait,*Nunc princeps huius mundi ejicietur foras* [p]. Quod & factum fuiſſe,vltra ſacras literas,& nobis teſtimonia aliũdè ſuperſunt. Cùm enim tẽpore Tyberij Cæſaris Thamus præternauigaret inſulas Echinades,Italiã verſus,iuxta Paron, trãquilitate vẽtorũ & maris facta,vox audita quæ ter vocato ex nomine Thamo, eiq́ reſpõdẽti iniunxit,vt cùm apuliſſet Palodẽ,altè diceret magnum Pana mortuum:quòd cùm feciſſet Thamus tranſgrediẽs Palodem,auditi ſunt plurium gemitus,authore Plutarcho [q]. Euſebius [r] hoc contigiſſe ait,dũ dominus noſter Ieſus Chriſtus eiiceret dæmonia. Marcus Marſus [s] verò, decimonono anno imperij Tyberij Cæſaris,quo Dominus noſter Ieſus Chriſtus paſſus eſt. Neque etiã quiſquam ignorat in nomine Domini IESV, dæmonia eijci:hoc enim inter ſigna credentium additum eſt [t]. Hermes [u] vnicam cuſtodiam aduerſus has dæmonum impoſturas dixit eſſe ὀρθοβιαν, rectum cultum Dei. Erant & in principio naſcentis eccleſiæ exorciſtæ, qui energumenos à dæmone obſeſſos curarent, & dæmonia pellerent [v]. Qui habitat,inquit Dauid, *in adiutorio altiſſimi,&c. non timebit ab incurſu, & dæmonio meridiano* [x]. &c. Plura narrat Lactantius, & dæmones adiuratos per Deum, torqueri voce iuſtorum, & mentiri illis non poſſe; & ſæpè magnus vlulatibus confeſſos ſe ita à Deo flagellari & ardere [y].

Vocarunt antiqui iſtos hominum & locorum cuſtodes, deos tutelares, quos prius expugnabant euocatione,qui locis potiri deſiderabãt, & ita alliciebãt vt loco decederent, arbitrantes non poſſe aliter ſubigi loca, niſi euocatis & abſentibus tutelaribus [z]. Vocant Rabini hos tutelares angelos,intelligentias. Et ſic Tamuldici & Caballiſtæ dicunt, Moſem viciſſe & colliſiſſe Amonino intelligentiam Aegypti, antequam Aegyptios proſtraret. Et Dauidem antequam Goliam vinceret, amouiſſe intelligentiam illius in virtute nominis Domini,dicẽs,*Ego venio in nomine Domini &c.* Sic ut & dominus noſter Ieſus Chriſtus mundum ſubiugans, prius foras principem mundi eiecit. Et Iacob triumphum acturus ſuper Iſaac, cui benedictionem ſurripuerat, prius angelum eius, cum quo conflictatus eſt, vicit, & coegit ſe benedicere [a]. Et

[a] Iamblych.de myſteriis Aegyptio. Pſellus,de dæmonib.
[b] Orph.in prin.Hymnor.
[c] Cyrill. Hieroſ. catheſ. 4. illuminato.
[d] Daniel.c.10.
[e] Apocal.c.12.ca.ſignum,de pœnit.diſtin.2.
[f] Heſiod.in Ergis 3.
[g] D. Matthæi, c. 18.
[h] Proclus,in cõmẽt. in Alcibia Platon.
[i] Euripi.in Tragœd. Rheſi in fin.
[k] Euclides, & Cẽſorii.
[l] apud Plutar. in eius vita, & Apianum, & Plotum.
[m] Pſal.90.
[n] Tobiæ,3.d.11.
[o] D.Lucas,c.11.
[p] prio.epiſt.D.Ioan. cap.3.
[q] D.Ioan. Euang.c. 12.
[r] Plut.libr.de ceſſat. Oraculo.
[s] Euſeb.li.1.de præp. Euang.c.9.
[t] Marſus,in annotat. in 1.Faſto. Ouidij.
[v] Matth.7.Mar. 16.
[x] Lact.lib.2.de orig. erro.c.16.
[y] ca.ſeleros, circa finem 25 diſt.ca.exorciſta, 25. diſt. c. prieſts,§ ad exorciſtam, 25. diſt. Pſal.90.
[z] Lactantilibr. 2. de orig.erro.c.16.
[a] de his vide Franciſc. Venetum, tomo 1.probleum. facianſcopt.ſect.10.4. probleum.122.

certè facilis eſt victoria Sathanæ de nobis, vbi virturem ſuam & adminiſtros æternæ vitæ, angelosúe tutelares Deus ſubmouerit. Quod graficè mihi videtur expreſſiſſe Dauid, dicens [a], *Cùm defecerit virtus mea, ne derelinquas me. Quis dixerunt inimici mei mihi: & qui cuſtodiebant animam meam conſilium fecerunt in vnum: dicentes, Deus dereliquit eum, perſequimini & comprehendite eum, quia non eſt qui eripiat.* Naturalia remedia plura ſunt, quæ habent quandam cum dæmonibus antipathiam, occultam nobis, neque niſi experientia cognitam. Perhibẽt namque plures dæmones, qui ſe extollere voluerũt ſupra Dei thronum [b], ita à priſtina nobilitate depreſſos, vt & rebus inanimatis ſubiiciantur in ſceleris vindictam. Quamobrem dicũt maleficium ſolui ligationis, ſi maleficiatus lotuis barbam comedat: quanquam eius plantæ temperamẽtum, quod in tertio gradu frigidum eſt, magis nociuum ſit poteſtati coeundi. Refert Tobiæ hiſtoria [c], dæmonem ſæuiſſimum, qui ſponſos Saræ necabat, ſuffitu iecoris piſcis cuiuſdam carbonibus ſuperpoſiti abactum & fugatum. Tibullus maleficia in ſulphure expelli tradit [d].

Ille ego cùm triſti morbo diſeſſa iaceres,
Te dicor votis eripuiſſe meis.
Ipſeque ter circum luſtraui ſulphure puro,
Carmine cùm magico præcinuiſſet anus.

Roſtrum lupi veneficiis reſiſtere inueteratum aiunt: ob idq; villarum portis præfigunt [e]. Amiantus lapis veneficiis reſiſtit omnibus, priuatim magorum [f], Spinea virga videtur annumerari ab Ouidio inter faſcinum leuãtia: ſic enim Ianus alloquitur Granen [g],

Ius pro concubitu noſtro tibi cardinis eſto,
Hoc pretium poſitæ virginitatis habe.
Sic fatus ſpinam, qua triſtes pellere poſſet
A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Dioſcorides [h], dum agit de Rhamno, λέγεται, inquit, καὶ κλῶνας αὐτῆς θυμιᾶν καὶ θύρας περιτιθέναι ἀπαμύνειν τὰς τῶν φαρμάκων κακουργίας. i. *fama eſt ramos huius, ualua atque feneſtris impoſitos, uenefica depellere.* Amatus Luſitanus [i], dum agit de Thapſia, illam herbam vſurpatam à mulieribus ad pellendos dæmones apud Conimbricenſes in Luſitania, ibiq; eſſe prouerbium, *Eu ſom o tom, que ò diabo fuge, tende cu ſom.* Latinè, *Ego ſum Thapſia, ex qua præſente dæmones aufugiunt.* Apuleius [k], dum agit de Verbaſco, *Hanc herbam*, inquit, *dicimus Mercurium inuenijſſe, & Vlyſſi dediſſe, cum deuenijſſet ad Circen, vt nulla maleficia eius timeret. Herbæ Verbaſci virgultum qui ſecum portauerit, nullo metu terrebitur: neque beſtiæ, neque occurſus maligni maleſtabunt hunc.* Hæc Apuleius Heſychius Mileſius Illuſtrius [l], dum de Bione agit, & Rhamni & Lauri meminit, in expulſione morbi per maleficia, dum ait, quòd Bion Boryſtenites,

καὶ γραῒ δῶκεν ἐυμαρῶς Τραχήλῳ εἰς ἐπῳδήν,
καὶ σκύτισι βραχίονας πεπεισμένους ἔδησε,
ξαμνόυς τε, καὶ κλάδον δάφνης ὑπὲρ θύρης ἔθηκεν,
ἄπαυστα μᾶλλον, ἢ θανεῖν, ἐτοιμότερα ὧν ὑπεργῶν. id eſt,
Incantatrici ſagæ ſubmiſit collum ſupplex,
Lorisque vinciendos obtemperans præbuit lacertos,
Et ſublimine ianuæ poſuit rhamnum, & ramum lauri,
Paratior quiduis tandem exequi, quàm obire mortem.

Dubitaui aliquantulum num remedia, quæ Mercurius Vlyſſi dedit & præſcripſit aduerſus Circes veneficæ incantationes, inter naturalia, aut inter ſuperſtitioſa annumerarem. Tandem autem placuit naturalibus inſerere. Illa porrò fuerunt primùm herba, quam Homerus vocat [m] μωλῦ, Moly, & hanc conſentiunt omnes valere contra incantationes, teſtãtur & Ouidius [n], Plinius [o], Dioſcorides Anazarbeus: verùm qualis illa ſit, nec planè conſtat. Aliud autem remedium à Mercurio Vlyſſi datum hoc eſt [p],

a Pſal. 70.
b Eſaiæ 14.
c Tob. 6.
d Tibull. lib. 2. Eleg. 5.
e Plinius, libr. 28. c. 10.
f Idem, lib. 36. c. 19.
g Ouid. 6. Faſtor.
h Dioſcor. lib. 1. c. 100.
i Amat. Luſit. lib. 4. in Dioſcorid. Enarrat. 257.
k Apuleius, libr. de virtut. Herbarum, cap. 1.
l Heſych. Mileſ. lib. de viris illuſtribus.
m Homer. Odyſſ. κ
n Ouid. Met. lib. 14.
o Plin. lib. 25. c. 4.
p Hom. Odyſſ. κ

ὁππότε κέν σε Κίρκη ἐλάσσα περι μάκρη ῥάβδῳ
δὴ τότε σὺ ξίφος ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ,
Κίρκη ἐπαίξας ὥστε κταμένας μεναίνων,
ἀλλ' ὑποδείσασα κοιλίστεαι ἐννυθῆναι. id est,

Quando Circe te percutiet prælonga virga,
Tunc ſanè tu gladio acuto extracto à fœmore
In Circem irrue, perinde ac interficere cupidus.
Illa te ſubtimeſcens inuitabit ad concubitum.

Subiicitq; poſteà Homerus idipſum factum fuiſſe. Illud quoque remediũ Pſellus [a] memorat, & expertum à quodam perito rerum occultarum Armeno: is enim curauit mulierem quandam à dæmone obſeſſam, gladio diſtricto, veluti furens minatus eam percuſſurum, ni ſe reciperet in lectum, à quo proſilierat, velut cũ illo congreſſura: armenicè etiam cum eo contendés, cùm tamen eo in loco Armenica lingua eſſet incognita: idque tandiu donec inſtante adiurante furioſius Armeno, pedem in lectũ timens retulit. Scribit Philoſtratus [b], ἔμπουσης φάσμα, lamiæ ſcilicet phantaſma, apparuiſſe in monte Caucaſi Apollonio Thyanæo, & ſociis pergentibus in Indiam, modò in hanc, modò in aliã figuram ſe conuertens, quandoq; ab oculis repentè euaneſcens. Apollonium autem quidnam id eſſet quamprimùm cognouiſſe, grauibusq; & cõtumelioſis verbis illud increpaſſe, & ſocios vt idem facerent hortatum fuiſſe: eò quòd id contra huiuſmodi inuaſiones optimũ ſciebat eſſe medicamentum. Eiusq; dictis cùm ſocij paruiſſent, ſtridens phaſma, tanquam idolum aufugiſſe. Tradunt & tactis menſtruo ſanguine poſtibus, irritas fieri magorũ artes [c]. Superſtitioſa remedia plura opinor, vt illud, de quo meminit Theocriti interpres [d], moris fuiſſe contra faſcinum, in ſinum ſpuere.

a Pſellus, lib. de dæmonib.

b Philoſt. lib. 2. de vita Apollonij.

c Ludoui. Dunaſtoſ. in Enneade muliebri, c. 2.

d Theoc. Inter. in εἰδύλλια 5.

εἰ ἄβασιν, inquit, αἱ γυναῖκες ὡς μοιβασκανθῶσι εἰς τὸν
κόλπον ἐκπτύσαν ταῖς, τὸ πεμσπτὸν ἐκπτυόμεναι.

Et Damætas paſtor ouium, apud eundem ſic ait [e],

e Theocri. εἰδύλλιο, 6.

ὡς μὲ βασκανθῶ δὲ, τρὶς εἰς ἐμὸν ἔπτυσα κόλπον
ταῦτα γὰς ἁ γραῖα με κολυττατρὶς ἐδίδαξεν, id est,

Ne verò faſcino laederer, ter ipſe in gremium meum inſpui.
Nam id me anus Cotyttaris docuit. Et rurſum [f],

f Idem, εἰδυλλ. 7.

ἄμμιν δ' ἀσυχία τε μέλοι, γραῖα τε παρείη,
ἅ τις ἐπιφθονέοισα, τὰ μὴ καλὰ νόσφιν ἐρύκοι, id est,

Nobis autem quies curæ ſit, anuſq; adſit
Quæ veneficorum more deſpuens, mala procul arceat.

Eadem ferè Virgilius [g],

g Virgil. in Ciride.

At nutrix patula componens ſulphura teſta,
Narciſſum Caſiamq; herbas incendit olentes.
Terque nouena ligat triplici diuerſa colore
Fila: ter in gremium circum inquit deſpue virgo,
Deſpue ter virgo, numero Deus impare gaudet.

Digitorum nomina, quibuſdã eſſe amuleti loco ait Cęlius Rhodiginus [h]. Alterius curationis ſuperſtitioſæ meminit Ouidius, dũ agit de cura Procæ ab regibus ſauciati, adhibita per Granen dicens [i], quod eius nutrix

h Cœl. Rhodigi. lib. 17. c. 12.

i Ouid. 6. Faſto.

Peruenit ad Granen, & rem docet: illa, Timorem
Pone, tuus ſoſpes, dixit, alumnus erit.
Venerat ad cunas, flebant matérque patérque,
Siſtite vos lachrymas, ipſa medebor, ait.
Protinus arbutea poſtes ter in ordine tangit
Fronde, ter arbutea limina fronde notat.
Spargit aquis aditus, & aqua medicamen habebant,
Extáque de porca cruda bimeſtre tenet.

Atque ita, noctis aues exiis puerilibus inquit,
Parcite, pro paruo victima parua cadit.
Cor pro corde precor, pro fibris sumite fibras:
Hanc animam vobis pro meliore damus.
Sic vbi libauit, profecta sub athera ponit:
Quicquid adsint sacris respicere illa vetat.
Virgaq; Ianalo de spina sumitur alba:
Qua lumen thalamis parua fenestra dabat.

In quibus verbis annotare debet Christianus dæmoniis sacrificiũ fieri, & ideo illam speciem depulsionis veneficij impiam esse, & alienam ab homine Dei veri fide initiato. Ideò refero quæ de Stesichoro scripta sunt, Lyrico poëta, qui quum scripsisset Helenæ vituperiũ, luminibus orbatus fuit, & recepit visum palinodia facta, & encomio Helenæ edito [a]. Eoq; pertinẽt quædam remedia, quæ videntur esse, & non sunt, sed supponuntur à dæmonibus, vt videantur per ea curasse. Quale illud, quod refert Paulus Grillandi [b], oculatus testis, nempe vidisse se maleficij ligationis coëundi solutionẽ, qua solutus enomuit ac per secessum emisit acus, plumas, ferramẽta, pilos, sulphur, lapides, sed emẽtita à dæmone & falsa, vt potè qui ea cùm reseruasset, & liquefacta fuisse & foras euolasse compererit. Contra syluanorum incursum, videlicet contra dæmones incubos seu striges, refert D. Augustinus [c] ex Varrone, his verbis, remedium. *Mulieri fœta post partum tres deos custodes commemorat adhiberi, ne Syluanus per noctem ingrediatur & vexet: eorumq; custodum significandorum causa, tres homines noctu circumire limina domus, & primò limen securi ferire, posteà pilo, tertiò deuerrere scopis, vt his datis cultura signis, Syluanus prohibeatur intrare. Quia neque arbores caduntur vel putantur sine ferro: neque far conficitur sine pilo: neque fruges coacernantur sine scopis.*

a Heſych. Miles. Illustr. libr. in Leonor.

b Paulus Grillandi, tract. de Sortileg. q. 1 num. 27.

c D. Augusti. libr. 6. de ciuit. Dei, c. 9.

24

25

26

FINIS LIBRI XXXIV.

De

DE CRIMINE LAESAE SEV IMMINVTAE MAIESTATIS HVMANAE.

LIBER XXXV.

De generali criminis maieſtatis humanæ conſideratione. Cap. 1.

Lib.48 P.tit 4. Lib.9.C.tit.8.

1 *Princeps vicarius Dei.*
2 *Maieſtatis humanæ læſæ gradus.*
3 *Perduellionis crimen quid, & qui eo teneantur. & 4.*
5 *Crimina maieſtatis.*
6 *Armorum poteſtas ſoli principi commiſſa.*
7 *Exercitum ſeu imperium iuſſu dimittere retinens, reus maieſtatis.*
8 *Maieſtatis lex à Caligula ſublata & reſtituta.*
9 *Maieſtatis reorum pœnæ. & ſeq.*
10 *Exauthoratio ante ſupplicium.*
11 *Perduellionum familiares puniti. & 12.*
13 *Filij & vxores cum reis puniti.*
In principem coniurantium pœna in liberos, & vxores, & ſocios & familiares extenſa. eod. & 14. & 16.
15 *Pythagoreorum philoſophorum exterminatio quare.*
17 *Coniurantium in principem pœnis additum, vt priuentur ſepultura.*
18 *Vniuerſitas delinquere poteſt, & punitur. & 19.*
20 *Ciuitates ob rebellionem & perduellionatum deletæ. eod.*
21 *Pilei regum Aegypti & Aethiopum ſerpentibus inuoluti quare.*
22 *Parere ſuperioribus lex naturalis.*
23 *Maieſtatis criminis mitiores pœnæ. & huius criminis reorum vxores dote non priuantur, Nec filij emancipati, & clerici in ſuis iuribus puniuntur.*
24 *Filij quando puniantur & quomodo benè pro patribus. & ſeq.*
25 *Maieſtatis pœna l. quiſquis in quo crimine locum habeat.*
26 *Hæreſeos pœna in ſecundam generationem extenditur.*
Pœna vnius delinquentis cur ad alios inſontes prorogata. eod. & nu. ſeq.
27 *Peccata maiorum vindicata in ſucceſſoribus. & 28.*
29 *Maieſtatis criminis leuiores pœnæ diuerſorum. & ſeq.*
30 *Pœna affectæ clam propter ſplendorem proximorum. & de aliis pœnis ob res alias, 31. & 32.*
33 *De pacis violatoribus mitiſſima lex.*
34 *Serui non puniti cum dominis delinquentes.*
35 *Pœna abſciſionis pollicis, & ſtigmatis.*
36 *Perduellionum ex lege Gallica iudicium.*
37 *Confiſcatio in crimine hæreſeos an regis, an dominorum iuriſdictionalium.*
38 *Subſtituti excluduntur in bonis damnati ob crimen perduellionis.*
39 *Teſtamentum perduellionis an valeat.*

CRIMEN imminutæ ſeu læſæ maieſtatis, rectè tractationi criminum maieſtatis diuinæ ſubiicitur: quòd palàm ſit reges & præpoſitos noſtros, qui gladij poteſtatem à Deo acceperunt, Dei vicarios eſſe ſacroſanctos. Et ita crimen in hos commiſſum, proximum ſacrilegio eſt, vt ait Vlpianus [a]. Hinc plures gradus, pro emendatione ſeu pœna ſceleris, conſtituendi ſunt. Primus erit, ſi quis ambiat imperium ſeu regnum, vel in principis perſonam aliquid mali amoliatur. In quibus tantùm ſtatuit eſſe crimen maieſtatis Sigiſmundus Poloniæ ſeu Sarmatarum rex, Cracouiæ anno domini 1539 [b]. Secundus ad proditionem pertinet. Tertius ad cauſam ſeditionis. Quartus, alia, quæ pro criminibus maieſtatis vera habita, vel conficta ſunt, continebit. Primus perduellionis crimen habet, dum quippiam hoſtili animo aperte & cum exercitu, in rempub. populumque Romanum, aut eius ſecuritatem fit [c]. Perduelliones enim antiquitus hoſtes erant, cum quibus bellum erat [d]. Proinde hodiè mutata appellatione, perduellionis crimen dicitur [e]. Et ab aliquibus inter crimina perduellionis annumerantur, quæ populi authoritatem & maieſtatem minuere videbantur: veluti ciuem Romanum in crucem tollere, aut ſecuri percutere, aut in latomias conijcere [f]. Vocat alicubi & lex hoc crimen factionem [g]. Tenetur itaque hoc crimine is, cuius opera conſilióue, dolo malo factum erit, quo armati cum telis lapidibusúe in vrbe ſint, conueniantúe aduerſus Rempub. locáue occupentur, vel templa: quecúe cœtus conuentusúe fiant, hominesúe ad ſeditionem conuocentur. Si dolo malo conſilium initum ſit, quo magiſtratus, quiúe imperium poteſtatemq; habeat, occidatur: Quóue quis contra rempub. arma ferat: Quiúe milites ſolicitauerit concitauerintúe, quo ſeditio tumultusúe aduerſus Rempub. fiat [h]: Quúe deſciſcunt ab iis, quorum ſub imperio ſunt. Nam & iſti inter hoſtes [i] affectatæ tyrannidis hæc quoque præludia cenſentur, & probationes: exercitum conſcribere, ingentem pecuniam conflare, arma præparare, nummos ſua imagine percutere, quam ob cauſam capite multatus Perennis prætorianorum Commodi Imp. præfectus [k]. His adde ex Martiano [l], inuiſſu principis bellum gerere, delectum militum habere, exercitum comparare, vel exercitum retinere, cùm quis iubetur illud dare ſucceſſori: quod ius pugnandi & belli ad ſolum principem ſummum pertineat [m], qui gladij habet poteſtatem, vt ſine eius iuſſu nemo arma mouere vel habere poſſit [n]. Faciunt fidem exempla eorum etiam, qui in proprios filios morte animaduerterunt, quòd inuiſſu eius qui imperium habebat, etſi fœliciter, pugnaſſent: quale Manlij Torquati [o], Poſthumij [p], Romanorum, & Epaminundæ Thebanorum ducis [q]. Accedit lex Modeſtini, *Qui*, inquit, *in bello rem à duce prohibitam fecit, vel mandata non ſeruauit, capite punitur, etſi rem benè geſſerit* [r]. Ita electio militum ad principem ſolum pertinet [s], & eiuſdem à loco deſtinato in alium tranſlatio [t]. Et Imperij ſibi à populò vel principe conceſſi prorogaſſe capitale & maieſtatis crimen habitum Decemuiris tempore Appij Claudij [u]. Accuſatus & Epaminundas [x], quòd non tradidiſſet exercitum prætori à Thebanis ei ſubrogato, eiuſque duces, vt Pelopidas, & Tribuni: Quia lege continebatur eorum, vt qui vi & inuito populo alterius exercitum retinuiſſet, capitale eſſet. Quod & Romanis placuit [y]. In hoc crimine puniendo varij principes pro lenitate vel aſperitate illorum, ex cauſa perſonarum, & imminentis periculi. Caius Caligula aliquando maieſtatis legem ſuſtulit [z], aliquando & temerè leuibusq; de cauſis reos infimulauit, & legem reſtituit [a]. Referam iudiciorum quorundam exempla, ex quibus quid ſentiendum de pœna imponenda apparebit. Spurij Melij regnum affectantis,

1

2

3

4

5

6

7

8

9

a Vlp. in l. 1. ad leg Iul maieſt. P

b in ſumma Pol. de Romanis, & de regalib. apud Rhena Chopin. poſt 3. lib. de doma.

c l. 2 & 4 ad leg Iul maieſta P. vide Obdra conſil. 43. n. 6 & 9 Berthol in tit. qui ſint rebelles, verſ. rebellis, & verſ. tenere Mar. enum Lauretenſem tr. de crim. læſæ maiest. §. 27.

d l. quos nos hoſtes, 234 & l. hoſtes, de verb. obli. Cic. 2 offic. Varro 6. de Ling. Lat.

e l. 5 ad leg Iul maieſt. P. liberorum, l. 31 de iis qui not. in fa. lib. 3. tit. 2.

f vide Ginathium, lib. 2. de comitijs Roman. c. 2. Cicer. contra legem portiam & Sempronium aduerſ. libertatem populo cõceſſam

g l. quiſquis, § fin. ad leg. Iul. maieſt. C.

h l. 1. cum tuis §§ rod. P.

i Paul. in l. amiſſis ne, l. 5. § 1. de captiuis lib. 4. P. tit. 5.

k Herodian. in 3. Martia. § 5. 1. ad leg. Iul. maie.

m ea ab imperatoribus, 23 q. 1. ca. dicatal. qui 5. ca. non ſolum, 23 q. 5.

n tit. de armis, in Auth. 1. 1. ad leg. Iul. de vi. ub. P. l. vnic. vi armata. Vbi ſingulos pertract. interd. ſit, lib. 12. C. tit. 46.

o Gellius lib. 9. c. 13. Valer. Maximus 2. c. 7.

p eod. Valer. Max.

q Pluta. in Pacatiel.

r l. 3. § in bello, de re mil. et lib. 49. 1. tit. 6.

s l. ſi de caſtr. mag. of. he. lib. 1. C. tit. 54. & l. nemo miles, miles. 13. de re mil. lit. lib. 12. C.

t l. contra rempub. eod.

u Dio. Halicar. lib. 12. Plin. Iunior. de vir. illuſt.

x Xenophon. lib. 7. rer. Græcar. Cic. 1. de inuent. Ap. in Syracoſ. Armipotens Probus n. v. t. pam. num.

y l. 3. § 1. ad leg. Iul. maie. P.

z Dio. Caſſ. lib. 50.

a item, lib. 60.

tis,

tis,domus complanata eſt populi iudicio , & area Aequimellium dicta, vt ait Varro [a],& alij [b]: ipſe autem à Seruilio Hala,iuſſu atque imperio L. Quintij Cincinnati dictatoris interfectus eſt. M Manlius, vnde Gallos depulerat, inde ipſe præcipitatus eſt : quia fortiter deffenſam libertatem nefariè opprimere conatus fuerat [c]. Spurius Caſſius ob concupitam dominationem capite punitus [d], domus eius ſubuerſa,& interempto ſupernecta: & peculium
10 eius Ceteri conſecratum [e]. Q Gallus prætor, accuſatus, quòd ſuadente M. Antonio in mortem Octauij Cæſaris conſpiraſſet,conuictus dignitate à collegis ſpoliatus, domus à plebe diruta & ditepta,iudicante ſenatu morte dãnatus [f]. Lucius Brutus, filios ſuos Tarquinij dominationem à ſe expulſam reducentes, comprehenſos, & ante tribunal virgis cæſos, ad palum religa-
11 tos ſecuri percuti iuſſit [g]. Heluetij ambientem dignitatem regiam igni cremabant, vt de Orgentorige reo ſcribit Iulius Cæſar [h]. Dauid eum, qui volentem & deprecantem Saulem occiderat etiam inimicum , amputatis manibus & pedibus iuſſit interfici [i]. Acerbior vindicta à Tyberio & Caio de Gracchis ſumpta, quorum corpora inſepulta iacuerunt , cùm ſtatum ciuitatis conati fuiſſent conuellere : quorum etiam familiares , ne quis poſthac inimicis reipub. amicus eſſe vellet, de robore præcipitati ſunt [k].
12 Commodus Cæſar capite plecti iuſſit Cleandrum Phrygem genere,præfectũ militum & cubiculi ſui, quòd copiam multam frumenti coëgiſſet, vt tempore famis fauorem populi meſcaret pro ſui imperio , dum illud largiretur:
13 ſociiq; & filij eius vnà interfecti, & corpora eorum in cloacas proiecta [l]. Aliquanto autem leuius ſupplicium ſumptum eſt de ſocijs, inſcijs tamen criminis,ſub Tyberio, in cauſa L. Aelij Seiani, qui ob crimen maieſtatis damnatus & multatus capite eſt, caputque eius in Gemonias ſcalas proiectum, omnibus eius liberis interfectis: verùm Apicatæ vxori veniam dari ſenatui placuit, neque illud ſcelus amicis ob familiaritatem accuſatis, vt M. Terentio Varroni nocuit [m]. Cùm tamen habitum fuerit iudicium & ſupplicium exactum de coniurantibus in vitam Artaxerxis regis Perſarum, & in vxores & eorum liberos, ne aliquod tanti ſceleris veſtigium ſupereſſet: vt ſcribunt Iuſtinus [n], & Plutarchus [o]. Sed & Ptolomæus Aegypti rex ſumpſit iudicij de Crateſiclea matre & liberis Cleomenis,qui in ſalutem principis coniura-
14 rat [p]. Narrat Q Curtius legem Macedonum eſſe, vt propinqui eorum, qui
15 regi inſidiati eſſent, cùm ipſis necarentur [q]. Memnit Polybius [r], in illa regione Italiæ, quæ tunc magna Græcia dicta,ceretum Pythagoreorum ob clandeſtinam coniurationem concremarum fuiſſe: magna rerum publicarum
16 mutatione facta,vtpotè principibus cuiuſq; ciuitatis temerè interfectis. Herodotus Perſarum regem Darium tradit [s], ſupplicium ſumpſiſſe de crimine in ianitores eius admiſſo, quibus excideratnares repulſam paſſis Intapherne, non ſolùm de ipſo Intapherne, ſed & de eius familia omni, & cognatione & liberis, exceptis fratre vxoris, & primogenito liberorum, quos mi-
17 ſericordia vxoris motus ſoluerat. Leges quoque Tyrannorum corpora inſepulta iubent abiici, memoriam omnem aboleri, & ſi quid peculij illis adeſt, in commune abiici [t]. Vltra pœnas coniuratorum, eoſdem non ſepeliri cen-
18 ſuit Veſpaſianus [v]. Et quia ciuitates, populus, collegium ex delicto obligari, & ex maleficio teneri poſſunt, vt in eos detur actio [x]. Punienda etiam in crimine atroci, vniuerſitas omnis : vt de crimine Idololatriæ dominus ait [y], *Si audieris*, inquit, *in vna ex ciuitatibus, quas dominus dederit tibi tibi inhabitare, dicentes,eamus & ſeruiamus Dijs alienis, interficiens necabis omnes, qui ſunt in ea ciuitate, & incendes eam igni,& erit ſine habitaculo in æternum, nec reædificabitur,*
19 *&c.* In ciuitates etiam ipſas iudicia acerrima ob hoc crimen lata ſunt:vrbſq; Carya [z] Peloponnenſium tota delera eſt, viri ad vnum interfecti, matronæ in ſeruitutem redactæ, quòd cum Perſis aduerſus Græcos fœderatos conſilia

belli

a Varro, in 4.
b Val. Max. lib. 6. c. 3. Cicer. pro domo ſua,& in Caio Mario Plin. de viris illuſtr. Florus, lib. 1. c. 26 Liuius lib 4. decad. 1.
c Plin. de vir. illuſt. c. 24. Plin. lib 7. hiſtor. natur. c. 24. Liuius lib 6. decad. 1. Ouid. Faſto. 6.
d Val. Max. lib 6. c. 3 Liuius in 2 & 4 Dionyſ. Halic. 8. Plin. lib. 34. hiſtor. c. 4
e Val. Max. lib. 5. c. 8.
f Appia lib. 3. bellor. ciuil.
g Liuius, in 1. Dionyſius 4 Plutar. Paſſil. in Ant. 22 Virg. 6. Aeneid. Auguſt. 3. de ciuit. c. 16. Claud. 1 in Eutro. Florus, 2. Epitom. c. 9.
h Cæſ. in 5. Commenta belli Gall. 2. Reg. c. 4. & Ioſeph. 7 antiq. c. 2.
i Valer. Max. lib. 6 c. 3. Appia. 2. de bell. ciuil. Plut. in vita Graccho Plin. maior, lib. 14. c. 4. Plin. iunior, de vir. illuſt. c. 64 65. Auguſt. 13 de ciuita. Dei c. 24 Florus, in Epitom. lib. 3. c. 14. 15. 16.
l Herod. lib. 7.
m Dio. Caſſ. 58. Cornel. Tacit. in 5.
n Iuſtin. ex Trogo, lib. 10.
o Plutar. in Artaxer.
p Plutar. in Cleomede.
q Q. Curt. lib 6 de geſtis Alexandr.
r Polyb. lib. 2. hiſtor.
s Herod. in 3.
t Appia. lib. 3. de bell. ciuil. lib.
v Sueton. in Veſpaſ. c. 2.
x Vlp. l. merum, l. 3. §. animadvertendum, de eo quod met. cauſa P.
y Deuter. c. 13 ca. 6 audieris, 23. q. 5.
z Vitru. lib. 1. archit. c. 1.

belli inuisset. Excisa & deleta Carthago ob rebellionem [a], & exarata [b]. Salaminorum ciuitas ob proditionem decreto Atheniensium in totum subuersa est, vt ait Pausanias [c]. Ob crimen proditorum Albanorum, qui cum Metio Suffetio pro Romanis pugnam suspenderant, Alba ipsa quamuis parens, æmula tamen, diruta à Tullo Hostilio [d]. Galba [e] ciuitates Galliarum & Hispaniarum, quòd sibi cunctantius obtemperassent, murorum destructione & grauioribus tributis puniuit. Octauianus Augustus Cyzicenos, quòd nonnullos Romanos in seditione flagris cæsos, necassent, in seruitutem redegit: quibus tamen postea libertatem restituit [f]. Pileos oblongos 21
gestant Aegypti & Aethiopiæ reges, circa finem vmbilicum habentes, serpentibus quos aspidas vocant circumuolutos, monumentum insigne, eos, qui contra reges insurgere audeant, mortiferis morsibus subesse [g]. Et certè 22
detestabile videtur valdè hoc crimen, in pastorem suum & defensorem suũ insurgere: qualis rex, dux, & princeps. Quandoquidem vniuersali & sempiterna lege receptum est, vt ait Dionys. Halicar. inferiores parere præstantioribus. Peiores in his brutis animali feritate homines: illa enim quantùm velis ferocia sint, aut rarò insurgunt in pastores & curatores: nunquam tamen frequentius videmus homines, quàm in sibi præfectos rebellare [h]. Iu- 23
dicia tamen alia leuiora & mitiora nobis occurrunt, sublata in filios & proximos non participes criminis nece, quæ probantur ab Archadio & Honorio CC [i]. qui filiis reorum huius criminis vitam imperatoria lenitate donare se dicunt, cùm tamen paterno perire deberent supplicio, in quibus paterni, hoc est, hæreditarij criminis exempla metuuntur: mali enim corui, vt est in prouerbio, malum ouum. Eos tamen reddunt alienos à materna vel auita & omnium proximorum successione, cauentes ne possint capere testamento extraneorum quicquam, vt sint semper egentes, infamia paterna perpetuò notati alieni ab omni honore & militia, vt ita perpetuà egestate sordentibus sit & mors solatium, & vita supplicium. Filiabus tantùm indulgentes [k] falcidiam in bonis maternis, quòd pro infirmitate sexus minus ausuras confidebant. Et eadem constitutione ipsi rei, etsi exequuti non sint scelus, sed voluerint tantùm, gladio feriuntur, bonis eorum fisco addictis [l]: reseruata tamen dote vxoribus reorum [m]. Insuper reis, vbi hoc crimen admiserint, etiam antequam accusentur vel conuincantur, inhibita ipso iure & facto de rebus suis facultas, per contractus, vel per vltimas voluntates [n]. Ex ea tamen constitutione Cæsarum non omnino filij eximuntur à pœna, imò longiori pœna, cùm ea ignominia notati abominabiles viuant, torqueri videntur [o]. Singulare tamen est, quod Angelus [p] notat, pœnas has liberorum habere tantùm locum in liberis in potestate constitutis, non autem in emancipatis: item non porrigi ad beneficia filiorum clericorum, quibus non priuantur [q]. Placuit nihilominus eos, qui pro huiusmodi reis supplicauerint principi, infamia perpetua damnari [r]. Satis tamen aliquibus dura pœna videtur aliquo modo 24
in filios, vel alios ob alterius culpam sæuire: cùm vt ait Demosthenes [s], omnibus omnium delictorum quasi meta sit obitus, & ideo nec filij puniendi pro parentibus defuncti. Sunt & in iure duo illa axiomata: morte reatum extingui [t], & filium pro patre puniendum non esse [u]. Quòd & Archadius & Honorius [x] ad notos & familiares prorogant: quia nec affinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt. Et ibi debeat esse pœna, vbi & noxa [y]. Sanciuit & lex diuina, filium non portare iniquitatem patris [z]. Quæ quidem 25
vera sunt in criminibus vulgaribus: at in atrocioribus, non recipiuntur omnino. Nam neque in his pœnæ morte extinguntur, sed & mortuo reo repetuntur, & in corpus, & bona, & famam animaduertitur mortuorum: vt in hoc crimine læsæ maiestatis [a], scilicet si aduersus rempub. vel personam principis quispiam quid fuerit amolitus, non in alijs capitulis [b]. Sic expressè

quo

[a] Liuius, lib. 51. Solin. 40. c. Apoll. Afer. in Lybico. Flor. lib. 48. & 49. abbreuiatio Flor. lib. 2. Epito. c. 15. Plin. lib. 35. natur. histo. c. 12. Oros. lib. 4. c. 22. & 24. D. Augustin. de Ciuit. Dei c. 21.

[b] Lysias frustus, quib. mod. vsusfr. amitt. P.

[c] Pausa. in 1.

[d] Flor. lib. 1. Epito. c. 3. Virg. 8 Aeneid.

[e] Sueto. in Galba, c. 12.

[f] Dio Cass. lib. 54.

[g] Diod. Sicul. lib. 4. c. 1.

[h] Dio Halic. in proœmio histor.

[i] l. quisquis, l. 5 ad l. Iul. maiest. C.

[k] §. ad filias, d. l. quisquis.

[l] d. l. quisquis in prin. ca si quis, 6 q. 1.

[m] d. l. quisquis, § vxores, & l. quinque legibus, de bon. damnato. P.

[n] d. l. quisquis, §. emancipationes, l. pen. ad l. Iul. maiestat. C. l. pen. & fi. C. de bon. proscr. l. donationes, l. 32. §. fi. de donati. lib. 39. P. tit. 5.

[o] l. cum filius, l. 28. § fi. de legat. 2.

[p] Angelus Aret. in addit. ad Aug. Aret. in tract. maleficio in glo. ethay tradito, vers. matrem

[q] per glo. in ca. fatis peruersum, 56 dist.

[r] l. quisquis, § denique iubemus, ad leg. Iul. maiest. C.

[s] Demosth. epist. ad Senatum, agens de Lycurgi liberis.

[t] Pl. 2 pen. & fin. si reus vel accusat. mort. fuer. lib. 9. Cod. & Matth. de funct. 6 de pub. iudic. P.

[u] Callist. l. crimen paternum, l. 26 de pœn. lib. 48. P. tit. 26 ea extimen. l. q. 4. & tota fere alia q. tit. C. ne fil. pro patre.

[x] l. sanctimus, l. 22. de pœn. lib. 9. C. tit. 47.

[y] §. 1. de noxal. actio.

[z] Ezechiel. 18 Deute. 24. 4 Reg. 14. 2. Paral. 25.

[a] l. pen. & si ad leg. Iul. maiest. C. Modest. l. ex iudicio. 10. de accusat. lib. 48. P. tit. 2. § interdum autem, vers. per contrarium, de hæredit. quæ ab int. defer. Vlp. l. fin. ad leg. Iul. mai. in P.

[b] g. in fi. in summ. nisi le, C. eod. glo. in l. ex iudiciorum, in vers. maiestatis, de pub. iudi. in P. & l. si ad leg. Iul. mai. P.

quoque Vlpianus[a] expreſſit, de hac quæſtione loquutus, *Hoc crimen*, inquit, *niſi à ſucceſſoribus purgetur, hæreditas fiſco vendicatur. Planè non quiſquis legis Iuliæ maieſtatis reus eſt, in eadem conditione eſt: ſed qui perduellionis reus eſt, hoſtili animo aduerſus rempub. vel principem animatus. Cæterùm ſi quis ex alia cauſa legis Iuliæ maieſtatis reus ſit, morte crimine liberatur.* Hæc Vlpianus. Adde & Iuſtiniani ſententiam, *Publica autem*, inquit[b], *iudicia ſunt, hæc: lex Iulia maieſtatis, quæ in eos, qui contra imperatorem vel rempub. aliquid moliti ſunt, ſuam vigorem oſtendit. Cuius pœna animæ amiſſionem ſuſtinet, & memoria rei etiam poſt mortem damnatur.* Sed & alia crimina ſunt, quorum etiam accuſatio morte non extinguitur, quæ no-

26 tant paſſim interpretes[c]. Et propter eandem quoque criminis grauitatem, mirum etiam videri non debet ſi in filios pœna aliquomodo redundet. Ita in crimine hæreſeos in filios pœna extenditur ad primam & ſecundam vſque generationem[d]. Et pro aliis alij proximi[e], ſubditi, familiares, domeſticiq; ſæpè temporali pœna puniti ſunt, etſi ſceleris participes non fuerint. Metuunt autem leges, ne ſi ſuperuixerint, vindices aut imitatores ſint, atque exemplarem ſumant pœnam in atrocioribus. Sic ob peccatum Achor, plebs

27 Iſraelitica in hoſtium manus venit[f]. Propter peccatum quoque filiorum Heli, & pater & populus gladio hoſtili laceratus[g]. Naucula Ionæ[h], & qui in ea erant, periclitabantur ob vnum Ionam fugitiuum. Ob peccatum Dauidis, populi ab angelo facta miſeranda ſtrages[i]. Filiorum paruulorum Sodomitarum ætas vel ignorantia non prohibuit, quin vnà inuoluerentur vindictæ parentum[k]. Sicut & peccante patre Cham, filius eius Chanaam maledicitur[l]. Et pro Giezis peccato, poſteri eius lepra puniti ſunt[m]. Ob peccatum Achab, & poſteri de ſolio deiecti[n]. Odium Eſau in Idumæos tranſiuit[o]. Et erat conſtans opinio inter eos, qui veram legem Dei profitebantur, aliquando in filios transferri vltionem parentum à Deo. Quare de cœco nato diſcipuli dominũ interrogarunt, quis peccaſſet, an ille, an parentes eius[p]. Et remiſſum quidem peccatum Dauidi eſt, verùm audiunt, ſed non auferetur gladius de domo tua[q]. Item & Ezechiæ dictum[r], ob eius peccatum,

28 futuros quoque eius filios eunuchos in palatio Babilonis. Heſiodus[s] quoq; teſtis eſt, poſteros luere peccata maiorum: vt Iaus in eos etiam peruenit, dum agit de periurus,

ὃς δ' ἂν δὴ, inquit, μαρτύρσιν ἑκὼν ἐπιόρκον ὀμόσσας
ψεύσεται ἠ δ' δίκην βλάψας, πίλνσον ἀάσθη.
τῶ δὲ τ' ἀμαυρστέρη γενὴ μετόπισθεν λέλειπται:
ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων, id eſt,
Qui verò teſtimoniis volens periurium in iurando
Mentietur, in ius delinquens, immedicabiliter laſus eſt.
Eius verò poſteritas obſcurior poſteà relicta eſt:
Viri autem iuſti poſteritas, poſteà poſteris præſtantior.

Cicero, in perduellionum & proſcriptorum liberos, paternam pœnam permeaſſe voluit[t]: vt charitas liberorum mitiores parentes redderet. Et rurſum[v], ſeueriores pœnas & in liberos ferri tradit, cauſa exempli. Iuuat hîc contemplari infœlicem rerũpub. ſtatum, dum gubernationis modus ſubuertitur, dum principatus ambiuntur: nunquam enim accidit vel ratò innouatio ſtatus reipub. quin clades aliqua diuerſarum factionum conſequatur: vt expediat aliquando in plures, quàm ſolitum ſit in aliis criminibus, & acrius ſupplicia ſumere, & non tantùm crimina peracta, ſed etiam præludia grauioribus pœnis ſuſpicionibus fidem facientibus, vbi apparere incipiunt, caſtigare. Et Alexander Magnus Imperator optimus, quiq; quanti faciendi ſunt principes nouit, exemplo id docuit. Iuſſit enim Baryaxem Medum cum ſocijs defectionis necari, quòd erecta Cydari capiti impoſita, ſe Medorum ac

Perſa

a Vlp. in l. fin. eod.

b Iuſtin. in §. publica autem iudicia, hæc ſunt, de publ. iudic.

c glo. in l. 1. ſi reus vel accuſ. mort. fuer. C. glo. in l. ex publicorum, de accuſatio. in F.

d c. ſtatutum, in 2. de hæret. in 6.

e ca. eccleſia, 1. q. 4.

f Ioſue, 7.

g 1. Reg. 4.

h Ionæ, 1.

i 2. Reg. c. fin.

k Geneſ. 9.

l Geneſ. 9.

m 4. Reg. 5.

n 3. Reg. 19.

o Malach. 1.

p Ioan. euang. c. 9.

q 2. Reg. c. 12.

r 4. Reg. c. 20.

s Heſiod. in 1. lib. ἔργων, verſu 266.

t Cic. 11. epiſto. ad Brutum.

v Cic. ad Brutum. 17.

a Arrianus, lib 6 expeditio. Alexan. Persarum regem appellasset [a]. Cæterùm variarum tempora, & principum & locorum leges, & quemadmodum pœnas exasperare potuerunt reorum pernities & criminis peristases, eadem ratione aliquando & alicubi & à pluribus regibus & nomothetis temperatæ sunt legum vindictæ. Alphonsus Hispaniarum rex, cùm quendam illustri prosapia maiestatis reum conuictum haberet, iudicio tacito in eum animaduertit, ne generosa reliqua domus, vnius noxa notaretur infamia, vt refert Anthonius Panormita [b]. Cùm rebellassent in Cyrum Lydij iterum, victi, Cyrus tantùm illis arma & equos adimi voluit pro sæuissima pœna, iussitq; illos cauponias, ludicras artes, & lenocinia exercere Et sic gens industria quondam potens, & manu strenua, efforminata mollitie luxuriaq;, virtutem pristinam perdidit. Et quos ante Cyrũ inuictos bella præstiterant, in luxuriam lapsos, otium ac luxuria superauit, vt ait Iustinus [c]. Pœna certè, si vitæ animalis respicias voluptatem, leuis & potius grata: sed si consideres virtutis antiquæ interitum sæuior qualibet morte. Sic enim posteris via ad virtutem præclusa, tam latè propagato otio. Aliquando S. P. Q. R. S. Cassio affectatæ tyrannidis damnato & necato, filios eius liberandos iudicauit [d]. Asinius Gallus [e] inuidiatus fine exercitu Cæsari Claudio, exilio non morte multatus est, quòd neque pecuniam contraxisset, neque exercitum, & tanta deformitate esset, quòd potius risui haberetur, quàm periculum esset ne pro duce haberetur. Scribit Beatus Rhenanus [f], Carolum Magnum Francorum regem, Thassilonem ducem rebellantem vxoris instigatione, quæ dolebat quòd pater Desiderius Langobardorum rex regno priuatus exularet, læsæ maiestatis reum cum Theodone filio, quem Carolo obsidem dederat, in monasterium mutato cultu detrusisse. Lege Caroli 5. Cæsaris, de pace publica tenenda, perhumanè sancitum est, vt eorum liberi qui violatæ pacis peracti imperiali banno proscripti fuerint, ad clientelares, fundos, rursum à patronis admittantur. Mithridates rex, sumens supplicium de Attilio, qui in eius mortem coniurauerat, socios quidem sceleris puniuit, sed seruos dimisit: cùm non sua sponte, sed domino parendo deliquissent, authore Appiano [g]. Athenienses Aeginetarum deficientium vnicuique pollicem è manu dextra resciderunt vt hastam ferre non possent: remos verò commodè agere possent. Mytylenensium iuuentutem occiderunt. Captiuos Samiorum punctis in facie notabant, quæ noctuas referrent, teste Aeliano [h]. Lex Rotharij Regis Langobardorum [i], alia: *Si quis contra animam regis consiliauerit, consiliatusúe fuerit, animæ suæ incurrat periculum, & res eius confiscentur.* Liuius etiam [k] duas leges gratas fuisse populo ait, de prouocatione aduersus magistratus ad populum: & hanc de sacrando cum bonis capite eius, qui regni occupandi gratia consilia iniisset. In Gallia aliquando seuerius, aliquando acrius vindicatum hoc crimen est, & inter insignia de eo iudicia, refertur illud Senatus Parisiorum, quo vltima aprilis 1416. Nicolaus Orgemont eius criminis reus, iussus est spectare consociorum supplicium, & multctis dãnatus, supplicio mortis remisso, perpetuis carceribus pane & aqua pascendus, adiudicatus est [l]. Communi tamen iure perduelliones vltimo supplicio puniuntur, cui adhuc adhibentur pro negotij qualitate genera alia tormentorum, vt vel rota malleis tundantur, vel equis in contraria actis distrahantur & discerpantur. Filij tamen insontes non sunt infames, vel inhabiles successionibus, & capiunt ex testamento, & ab intestato, & ad honores possunt promoueri, vt notat Boerius [m]. Bona autem in fiscum regium solùm, non dominorum iuridicum vbi sita sunt, inferuntur [n], in hoc capite primo læsæ maiestatis ex coniuratione in principem & rempub. secundum l. Quisquis, ibi, *bona eius omnibus fisco nostro addictis*, C. ad leg. Iul. maiest. Et si bona sint extra regnum, regi tamen quæruntur: quemadmodum iudicatum tempore Ludouici 11. regis Galliarum [o], de bonis Caroli Burgundiæ ducis, quorum pars regni Francorum, pars germanici imperij dominatu tenc

b Antoni. Panormita. lib. 2. de dict. Alphon. c. 19.

c Iustin. ex Trogo, lib. 1.

d Liu. lib. 5. ab vrbe cond.

e Dio Cass. lib. 60. histo.

f Beat. Rhen. lib. 2. rer. Germanicar.

g Appia Alex. in Mythridat.

h Aelian. lib. 2. de var. histo. c. 9.

i Lex de maleficijs lib. 1. legum Langobard.

k Liuius, in 2.

l Ioan. Papon. lib. 22. Rapsod. arresto tit. 3. arr. 1.

m Boer. tract. de feudis § 6 num. 21.

n Text. in § fin. quæ sint regal. in vsib. feudo. lib. 2. tit. 56 Specul. tit. de feud. vers. 40 interp. in l. 6 C. ad leg. Iul. maiest. Bartho in extrauag. ad reprimendum, qui sunt rebell. post libros feudor.

o Ruchat. Chopin. lib. 1. de doman. reg. n. 11.

tenebatur: neque hoc ius pertinet fiduciario regulo, quia & regalis cognitionis, & regiorum magistratuum huius criminis notio est. Sed & hac confiscatione veniunt etiam bona restitutioni obnoxia per substitutionem, quæ expirat hoc crimine, nec succedunt substituti: vt iudicatum & explicatum in confiscatione bonorum Caroli Borbonij, vt ait Lisetus [a], & tradit etiam senatusconsulto parisiensi placuisse Chopinus [b] anno domini 15.9 contra l. 39 Statius Florus, §. Cornelio fœlici, de iure fis. in P. Et Barth. latè l. si finita, §. si de vectigalibus, de dam. infect. in P. Scribit & Cornelius Tacitus [c], tempore Tyberij, quo plures maiestatis insimulabantur, damnatis publicatis bonis sepulturam prohibitam: eorum autem, qui de se statuebant, qui scilicet mortem sibi consciscebant, humata fuisse corpora, remansisse testamenta, pretium festinandi.

[a] Lisetus, in l. quisq; qui §. ad leg. Iul. maiest. C.
[b] Chopi. libr. 1. de dom. c. 3.
[c] Cor. tacit. libr. 3.

De personis perpendendis accusantium, accusatorum, & iudicum, & negotiis. Caput 2.

1 *Accusant in maiestatis crimine personæ alioquin reijciendæ ab accusationibus.*
2 *In maiestatis crimine legitimi accusatores filij in patres, serui in dominos, socij, familiares, & alij.*
3 *Maiestatis læsæ vltio celeritatem postulat.*
4 *Reo non licebat perpetua se oratione defendere.*
5 *Maiestatis crimine accusatorum consideratio.*
6 *Ecclesiasticæ personæ maiestatis coram quo accusandi & damnandi.*
7 *Episcoporum institutio & destitutio ad summum pertinet pontificem.*
8 *Maiestatis humanæ rei clerici & episcopi quibus pœnis iure pontificio subijciantur. Et 9.*
10 *Maiestatis quæ leges & negotia.*
11 *Instrumentum falsum quando ad legem Iuliam maiestatis pertineat.*
12 *Proditio ciuitatis item quando ad hoc crimen pertineat.*

1 IN hoc crimine etiam maiestatis imminutæ puniendo, cũ modo admissi perpendemus personarum accusantium, accusatorum iudicumque qualitatem. Sciẽdum itaque criminis huius atrocitatem omnes ferè personas in accusationem & testimonium admittere, vt detegatur citius & facilius coniuratio, & vt celerius vindicetur, nulla pietatis vel sexus, vel conditionis adhibita distinctione [d]. Et proinde filij aduersus patrem accusatio huius admittitur, & aduersus dominum serui. Quare filij Sereni, qui Tyberio parauerat insidias, accusationes receptæ sunt [e]. Et Scismas filius Datamis maximus natu à patre desciit, & ad regem Artaxerxem transiit, & de defectione patris detulit [f]. Familiares quoque & domestici in aliis criminibus si deferant puniendi, in hoc admittuntur [g]. Fulvia Lucij Catilinæ coniurationẽ detexit [h]. Socij quoq; criminũ admittũtur, si antequã cognita sit cõiuratio, eã primi detegãt: quinimò & se & alios detegẽtes, veniã accipiũt [i]. Sed si nõ probauerint detectũ crimẽ, quæstioni subiiciuntur: vt palã fiat, qua mente, quoue impellẽte accusauerint. Neq; aduersus statutã in hoc casu qstionẽ, dignitatẽ

[d] Modestin. l. famosi, l. 7 & l seq. ad leg. Iul. mai in P. arg. l. mulierem, l. 13. de accusat. libr. 48. P. tit. 1.
[e] Cor. Tac. lib. 4. Annal.
[f] Ammi. Probus in vita Datamis.
[g] l. pen. C. qui accus. non poss. lib. 9. C. tit. 1.
[h] Pap. l. in quæstionibus. l. 3. ad leg. maiest. in P.
[i] l. qui fquis, §. fi. eo. C.

a l.3 & 4.eod. vel priuilegium obiicere poſſunt [a]. Si quidem hæc vindicta exigit ſolertiam & celeritatem, ne ſi detegatur conſpirantibus iudicium, aufugiant vel pernitiem accelerent. Quamobrem & Ageſilai factum ſapiens meritò laudatur, qui cùm aduerſus rempubl. Lacedæmoniorum, conſpirationem ortam noctu comperiſſet, leges Lycurgi continuò abrogauit, quæ de indemnatis ſupplicij ſumi vetabant: comprehēſis autem & interfectis ſontibus, eaſdem è veſtigio reſtituit, vt ait Valerius Maximus [b], Cicero [c], Herodotus [d], & Plutarchus [e]. Nouimus & quantum acceſſerit ſalutis reipub. ex diligentia Ciceronis conſulis in Catilinæ depellenda coniuratione, vel ipſius Ciceronis teſtimonio [f], Dionis, & Saluſtij. Nec licebat apud Athenienſes, lege prohibente, reis perpetua oratione ſe excuſare vel defendere [g]. Et Henricus 7. Romanorum imperator in tit. quomodo in crimine læſæ maieſtatis procedendum ſit §. 1. [h]. Sic ſtatuit, *Hac edictali Deo propitio perpetuò valitura lege ſancimus, vt in quocunque læſæ maieſtatis crimine, & maximè vbi contra Romanorum imperatores vel reges, aliquid quod dictum tangat aſſeratur commiſſum, poſſit proceſſus per accuſationem, inquiſitionem ſeu denunciationem, ſummariè & de plano ſine ſtrepitu & figura iudicij, prout ei, qui iuriſdictioni præeſt, videbitur expedire.* Quæ verba abūdè explicauit eruditiſſimis ibi commentariis Bartolus. Perſonarum porrò quæ in hoc crimine conſideranda eſt qualitas in reis, non ad executionem vel occaſionem omnino pœnæ, ſed ad inſtruendam religionem iudicum pertinet. *Hoc crimen*, inquit Modeſtinus [k], *à iudicibus non in occaſionem ob principalis maieſtatis venerationem habendum eſt, ſed in veritate rei iudicatæ. Nam & perſona ſpectanda eſt an potuit facere, & antè quid fecerit, & an cogitauerit, an ſanæ mentis fuerit, nec lubricum pœnæ facilè ad pœnam trahendum eſt.* Diximus in principio libri 33. quomodo iudicia perpendenda ſunt, habita ratione circunſtantiarum, criminum, perſonarum, temporis, loci, & ſimilium, & proinde hic non repetam, quæ ad omnia pertinent criminum iudicia. Conſtat etiam omnes cuiuſcunque ſint conditionis accuſari poſſe. Fori tamen diſtinctio aliquando mouet quæſtionem. Quare hic non inutiliter quæritur ſi epiſcopus vel alia eccleſiaſtica perſona crimen hoc commiſerit maieſtatis, & in principem vel contra regni vtilitatem conſpirauerit, num puniendus & qua pœna? Qua in re primum dubium facit, quòd maieſtatis crimen vix tunc dici poteſt: eò quòd epiſcopi & clerici, non ſint ſubiectionis temporalis principis [l]: neque reus maieſtatis dici verè poteſt, qui ſubditus non eſt, vt ſcribit Cardinalis [m]. Et in ea eſt quoque ſententia Arnal. Alberi. [n] pluribus rationibus motus, non teneri clericum crimine læſæ maieſtatis temporalis. Sed & hodiè concilio Tridentino, in decreto de reformatione eccleſiaſtica [o], notio grauiorum criminum epiſcoporum, in quibus controuerſia eſt depoſitionis aut degradationis, ſedi reſeruatur apoſtolicæ: vt obuiā eatur calumniis, quibus hiſce temporibus maximè deprauatis impetuntur antiſtites, vel ab hæreticis, vel ab his, qui eccleſiaſtica bona in patrimonia propria cōuertere ſatagunt. Accidit etiam impiſſimos aliquando & indigniſſimos ad hunc apicem promoueri fauore familiarum, quarum auxilio freti quidam ſanctuarium Dei, ſummo cum ſcandalo, & chriſtianæ fidei iactura, polluunt. Ereptamq; vineam Nabotho prædeceſſori cum ſanguine, in voluptatis horros conuertunt: vt Iezabelis & Achabi opera aliàs factum, ſub ſpecie pietatis [p]. Calumniantur ſæpè peſſimi bonos, vt epiſcopatibus, abbatiis, & aliis ſacerdotiis potiantur. Sicuti Euſebius Arrianus eam ob rem Athanaſium exilio tolli procurauit [q]. Et nota eſt calumnia in DD. Chryſoſtomum, Hilarium, Brixiumque epiſcopum Turonenſem, quam refert Gregorius Turonenſis [r]. Neque vehementior eſt calumnia, ea quæ regnandi cupiditate ſuſcipitur, vt ait Liuius [s]. Atque conſtat inſtitutionem epiſcoporū ad ſolum ſummū pontificem pertinere, vt non immeritò idē pro deſtitutione conſulendus veniat [t]. omnis quippe res per eaſdē cauſas diſſoluitur, quibus oritur [v]. Quanquā aliquando

b Val Max. lib. 7. c. 2.
c Cic. vit Tul. al.
d Herod. in 3.
e Plut. in vita Ageſil.
f Cic. in orat. contra Cat. in.
g Dio. lib. 57.
h Xenophon libr. 1. rerum Græc.
i poſt feuda colla. 12. in authent.

k l. famoſi, l. 7. ad leg. Iul. maieſt.

l l. cum clerici, l. 2. & conſtit. Federic. ſtatuim. 5. quæ c. rr. in auth. ſed & de epiſc. & cl. C. de epiſcopis audient. Bart. in l. ſi quis de ſacroſanct. eccleſiis. C. Cardin. in c. vergentis de hæreti.
m Cardin. in c. vergentis de hæretic.
n Arnal. Alber. de cur. quamuis, de hæret. in 6. in quæſtionib. verſ. ſecundo ſolet.
o ſeſſio 25. vel totus contin. ſeſſione 24. ca. 5.
p 3. Reg. 21. & 22.
q in epiſtola in concil. Niceno poſt apolog. Athanaſij inter eius opera
r Gregor. Turo. libr. 2. hiſto. Franco. c. 1.
s Liu. libr. 10. dec. 4.
t c. cum & plantare, de inſtitu. c. ex mandato, de hæret.
v ex te regium apud Gregor. nihil tam naturale, eod. t.

quando ſoliti ſint ſummi pontifices, cauſas epiſcoporum reorum ad concilia principalia epiſcoporum reiicere [a]. Statutum & concilio Arelatenſi 3 [b] Caroli Magni ope & diligentia coacto, vt laici non eiiciant epiſcopos à proprijs ecclesiis, nec alios ſubrogare præſumant abſque iudicio proprij epiſcopi: non enim clerus vincitur legibus ſecularium iudicum [c]. Extant & Cæſareæ conſtitutiones, quibus epiſcopi, qui turbarint ciuitatem, ab epiſcopis depoſiti referuntur [d]. Proinde in hoc crimine maieſtatis quid ſtatuendum ſit, perdifficilis ſolutio: niſi dicamus monendum eſſe ſummum pontificem, vel cogẽdum eſſe concilium prouinciale epiſcoporum, vt cognoſcant de epiſcopi reatu. Nam propria authoritate laicali in eos manus iniicere, niſi fugæ euitãdæ cauſa, non eſt iuri conſonum. Atque eius facti pœnituit Childebertum regẽ Galliæ: is enim iuſſerat præhendi Egidium epiſcopum tunc Remenſem, vt maieſtatis ſuſpectum, ſed increpatus ab aliis ſacerdotibus, cur hominem rapi, & in cuſtodiam retrudi præcepiſſet, permiſit eum in vrbem ſuam redire, dirigens epiſtolas ad epiſcopos, vt die certa iudicio eius adeſſent, authore Gregorio Turonenſi [e]. Sic Prætextatus epiſcopus Rothomagenſis, falsò maieſtatis impetitus, concilio prouinciali à Chilperico dimiſſus eſt, teſte Aimonio [f]. Sed & ab hoc concilio prouinciali adhuc referri poteſt notio ad ſummum pontificem [g]. Nam & legimus Ioannem Sum. Pont. contra concilium Lugdunẽſe, quod præſidente S. Nicetia, deiectos à ſede epiſcopatuum Salonium, Ebrodum, & Sagittarium Vapingẽſium, epiſcopos, vt reos maieſtatis, reſtituiſſe in
8 ſedes priſtinas [h]. Iure pontificio, epiſcopus & clericus, qui maieſtatis in primo capite reus eſt, de gradu deiicitur ſeu degradatur, exutus omni officio & beneficio [i], monaſterio ad pœnitentiam perpetuam addicitur: degradationem hanc quidam interpretantur continere, vt tradatur poſteà reus puniendus curiæ ſeculari [k], quod verum eſſe ex expreſſa iuris deciſione [l] fatendum eſt, in primo capite legis Iuliæ. De alia pœna imponenda, iura non habeo
9 quæ ſtatuant. Tamen exempla referam, primum ex concilio Toletano 16. quod à 61. epiſcopis celebratũ, an. domini 693. ſub Flauio Egica rege Toleti. Siſbertum Toletanum epiſcopum, quòd regem regno priuare & eum cum aliis conſiis interimere ſtatuiſſet, fuiſſe honore, gradu, & beneficiis deturbatum, & perpetui exilij ergaſtulo damnatum, excepto ſi regiæ maieſtati inde eximere eundem placuiſſet: eandemque tunc ſtatutam in poſterum eiuſdem criminis reis [m] pœnam apparet. Legimus Prætextatum epiſcopum Rotomagenſem, falsò inſimulatum maieſtatis, odio Fredegondæ reginæ in exilium miſſum: à quo, detecta calumnia, fuit reuocatus per Gontranum [n]. Verùm durius actum iudicium Brunichildis alterius reginæ, & Atidij epiſcopi Lugdunenſis factionibus, in S. Deſiderium epiſcopum Viennenſem, qui ea de re fuit iuſſu Theoderici regis lapidatus [o]. Polydorus Vergilius refert monachos Franciſcanos octo, maieſtatis læſæ reos, in Anglia
10 extremo ſupplicio affectos [p]. Ad negotia, quæ veniunt conſideranda in crimine maieſtatis, pertinent obſeruationes eorum, quæ concurrunt: num ſimplex criminis cogitatio, & quatenus in actum peruenerit, num per reum ſteterit quominus non ſit executioni demandatum, ex quo capite agatur, & qua lege. Martianus Iuriſconſultus [q] meminit, ex l. 12. Tabular. & Iulia maieſtatis, reos fuiſſe poſtulatos, & anteà ex lege Apuleia, vt Cicero ait, dum de cauſa Norbani loquitur [r], quem maieſtatis lege Apuleia poſtulatum, defendit Antonius. Deinde verò fuit lex Cornelia maieſtatis, cuius & meminit Cicero in Piſonem. Duumuiri creabantur & olim qui de cauſa perduellionis iudicarent, teſte Liuio in iudicio Horatij [s]. Quærebat & prætor de quæſtione
11 maieſtatis, vt notat Pædianus [t]. Ad caput primum maieſtatis Vlpianus refert [u], ſcienter falſum inſtrumentum conſcribere, vel recitare in tabulis publi-
12 cis: quia reipub. cõmodis ita inſidiari videtur. Et ad perduellionis crimẽ quoque pertinere poteſt, & ad pœnam l. Quiſquis, ſi quis inuadat vel prodat

[a] ca. 1. & fin. 3. q. 8. ca. de cetimus, 1. q. 9.
[b] concil. Arelat. 3. c. 4.
[c] ca. bene quidem, 96 dist. c. ecclesiã ſanctæ Mariæ, de conſtitut Ioan Faber, in l. cunctos populos, in ver. credo, de ſum. trinit. C.
[d] l. quicunque reſidentibus ſacerdotibus, l. 14. & auth. ſi quis ep. ſcopus, de epiſc. & cler. C. § ſi quis autem epiſcopus, de ſanct. epiſco. coll 3.
[e] Greg. Turon. libr. 10 hiſtor. Fran. c. 19.
[f] Aimo li. 3. de geſt. Franco. c. 27.
[g] ca. 1 3. q 8.
[h] Aimo. d. lib. 3. cap. 28.
[i] ca. ſi quis laicus, 22 q. 5.
[k] vide Ioan. Bernar. Diaz, in tract. criminal. can c 110.
[l] c nouimus, c. 27. de verb ſig lib. 5. Decretal. n. 40.
[m] Diaz, vbi ſup facit, d. ca. ſi quis laicus, 22 q. 5 cap vni. de pœn. in extra cõm.
[n] Aimoin. libr. 3. de geſt Franco. c. 27. & 64.
[o] Idem, d. libr c 93.
[p] Polyd. Verg. libr. 21. hiſto. Anglic.
[q] Martia. l. 3. ad leg. Iul. maieſt. in P.
[r] Cic. 2. de Orat.
[s] Liuius, in 2.
[t] Aſconi. Pædia. in argu. orat. pro C. Cornelio.
[u] Vlp. l. 2. ad leg. Iul. maie.

a Salicet. in l. falla citer, & ita ibi glo. intelligit, de abolit. C.

ciuitatem ſuam aut patriam, vt eam à poteſtate regia eximat: contrà, ſi prodatur alia mente [a]. Tunc enim teneretur lege Iulia de vi publica, cùm aliæ ciuitates quàm Romana, reipub. nomine non veniant [b]: niſi liberæ ſint, & ſuperiorem non agnoſcant. Quo caſu perinde maieſtatis crimen eſt, contra eas hoſtili animo attentatum, ac aduerſus Rempub. Romanam [c].

b gloſſ. & Bart. in l. 1. ad leg. Iul. maiest. P. vide Angel. Aret. in § publica, de pub. iudic.

c glo. & Cyn. in l. fi. de præſcr. long. temp. C.

De coniurantibus aduerſus alios, quàm reges. Caput 3.

1 *Maieſtatis pœna contra coniurantes in ſanguine coniunctos regis, & alios.*
2 *Coniurans in vicarium principis qua pœna afficiatur.*
3 *Perduellionis crimen num committatur aduerſus Cardinales, vel familiares Papæ.*
4 *Ciuem Romanum indemnatum occidens perduellionis crimine reus.*
5 *Magiſtratum occidere quando maieſtatis pœnam habet.*
6 *Apparitorem violantis quæ ſit maieſtatis pœna.*

d l. quiſquis, ad leg. Iul. maieſt. C.

e Io. Papus, libr. 22. Rhaplo. aſſiſo titulare, 1.

f d. l. quiſquis, in principio.

g Bartholo. Brixiēſ. in repet. in ver. mittatur.

h Io. Faber, in § 1. in princ. inſtit. qui licet non dubito, de excep.

i Odofre. in l. fin. in 4. notab. de iurisd. omn. iud. lib. 10. C.

k Nicol. Boer. ſtatut. de ſedit. o § 6. nu 6.

l l. 1. ad leg. Iul. maieſt. in P.

m Mart. Laudenſis tract. de crimi. læſæ maiest. in princ.

n Bolognenſis, conſil. 75

o Ioan. de Ana, conſil. 3

p Ar. d. Bellam cōſil. 15 in quæſt. 13 ſi quis clericus, ca. ſi clerici, et q. 1 ca. cōſtitutionum, eod.

q cap. grauem de cleric. p. alapa. c. vni. de pœn. in extra. Comm.

r Prepo. Ant. & Archidia. in ca. clericus, 23. q. 4. Fab. in c. ad ſi clerici, de iud. col. 14. Docto. in c. cum non ab homine, de iudic.

s ca. hi qui, 23. q. 4.

t in leg. 6. Hiſpa. part. 2. tit. 8. l. 6.

IT A ſi crimen læſæ maieſtatis expreſsè non habeat aliam in iure definitionem, quàm ſi committatur erga ſui iuris principē, & magiſtratus qui lateri eius aſſident [d]: tamen hodiè in Gallia, pœna coniurantis in regem ſtatuitur & in eos, qui contra ſanguine coniunctos regis, vocant principes, quiue contra duces, comites, & marchiones coniurarunt. Et ita iudicatum fuiſſe in cauſa cuiuſdam doctoris dicti Largiret, qui cōiurauerat in ducem Sabaudiæ, tunc ſubditum Imperatori, anno 1495. placito Senatus Sabaudiæ, memorat Papus [e]. Quia & iſti pars corporis principis videntur, vel reipublicæ, vt & in eos committatur crimen hoc [f]. Defendit & Bartholomæus Brixienſis [g], Ioannes Faber [h], Odofredus [i], & alij, quos colligit Nicolaus Boërius [k], non ſolùm aduerſus reges, ſed etiam aduerſus dominum ciuitatis ſcilicet liberæ, cui ius eſt, vt opinor reipublicæ, committi crimen læſæ maieſtatis: vel ſi libera non ſit, idem in vicario principis, qui in ea authoritatem gerit, dicēdum arbitror. Verùm [l] non vt pœna leg. Quiſquis, quæ tenet liberos, plectatur reus, iuxta ea quæ in domino ciuitatis non liberæ tractat Martinus de Monte Laudano [m], & Ludouicus Bolognenſis [n]. Si tamen alicui iura regalia impartita ſint ex priuilegio, vt ab eo non liceat appellari, & ſi aliquomodo ſuperiorē agnoſcat, proculdubiò opinor eadem, quæ de perduellionatu in principem, & locū in hoc habere. Crimen læſæ maieſtatis habere locum etiam aduerſus inſurgentes vel delinquentes in epiſcopos, cardinales, clericos, vel religioſos, familiares Papæ & Cardinalium, ait Ioannes de Ana [o], & Ægidius Bellamera [p]. Clerici iure canonico conſpirantes vel iniurias texentes in epiſcopos vel alios clericos, è gradu deiiciuntur [q], & ſocij participesq; conſilij quoque omnibus officiis & beneficiis exuti, curiæ ſeculari grauius puniendi traduntur [r]: ſi incorrigibiles ſint, non aliter, vt mitior apud iuris interpretes obtinuit ſententia [s]. Alioquin enim in epiſcopum coniurans, exilio afficitur [t]. Lege Hiſpanica [v] duobus caſibus clericus redditur curiæ ſeculari, ſi contumelijs afficiat epiſcopum, nec velit obedire ei, & ſi attentauerit illum occidere. Inter perduelliones & ille erat, qui indemnatum occidiſſet, potiſſimùm ciuem Romanum: erat quippe lex horrendi carminis, quæ

necari

necari aliquem indemnatum vetaret, deorumque omnium iras precaretur aduersum eas ciuitates, quæ non vindicassent in pollutos, vt explicat Henrichus Glareanus [a]. Et id colligi potest ex Liuio [b], qui ait lege ea horrēdi carminis, reum perduellionis actum fuisse Horatium, qui sororem suam interemisset lachrymantem, & obuiam illi existentem redeunti à victoria Curiatiorum. Sic enim ait, *Atrox visum id facinus patribus plebiq́, sed recens meritum facto obstabat, tamen rapius in ius ad regem: Rex ne ipse tam tristis ingratiq́, ad vulgus iudicq́, aut secundum iudicium supplicy author esset, consilio populi aduocato, duumuiros inquit, qui Horatio perduellionem iudicent secundum legem, faxo: lex horrendi carminis erat, duumuiri perduellionem iudicent. Si à duumuiris prouocarit, prouocatione certato. si vincent, caput obnubito, infœlici arbori resti suspendito, verberato, vel intra pomœrium vel extra pomœrium.* De eiusdem Horatij accusatione loquēs Dionysius Halic. [c] explicat quoque qualis esset illa lex. *Quidam*, inquit, *non mediocris authoritatis viri cœperunt reum agere Horatium parricidy cædisque domesticæ. Et longa oratione proferebant leges, quæ nemini quemquam indemnatum occidere permittunt: recensebantque exempla Deorum iræ in ciuitates, quæ multa sceluissent scelera.* Magistratum occidere populi Romani, vel eum qui imperium potestatemq́; habebat, crimen maiestatis est graue [d]: atque pari pœna ac in principem factum, puniri statuerunt Cæsares, si à consilijs illorum sint, vel lateri illorum adhæreant [e]. Et hæc vera esse possunt quando iniuria, vel homicidium fit magistratuum gerentium officium sibi commissum, tunc enim vel maximè considerāda principis persona, cuius gerit munus [f]: secus si non esset in executione officij. Et sic annotauit Guido Papæus [g], addens in Gallia inde praxim sumptam, qua verberantes apparitores, quos ipse vocat seruientes regios, quùm officia seu munera sibi commissa exercent, capite puniuntur, aut manus eis amputantur, propter iniuriam illatam principi: in patria tamen Delphinali, pecunia mulctari, aut arbitrio iudicis puniri [h]. Cæterùm, hic oportet aliundè, quàm ex apparitorum scriptis, constare de iniuria. Neque in hac causa statur vel creditur relationi seu testimonio apparitoris, sed veritas inspicienda & perscrutanda, vt monuit Gordianus [i]. De qua si constet, vel si relationes sunt subscriptæ testimonio idoneorum testium, vindicta procul dubiò sumenda: cùm isti, qui mandata regia exequuntur, & eius authoritate quippiam agunt, videantur veluti viuæ principis imagines. Et certum sit reos quoque maiestatis esse eos, qui in statuas principum iniuriam inferunt [k].

[a] Henrich. Glarea. in 1. lib prima decad. Liuij.
[b] Liuius, in 1.
[c] Diony. Halicar. in 1.
[d] l. 1. ad leg. Iul. maiest. in fi.
[e] l. quisquis, eod. C.
[f] Iulius l. 3. de offic. eius cui mand. est iur. id. lib. 2. Paul. sen. tit.
[g] Guid. Pap. q. 517.
[h] Idem inibi, & Petrus Jacobi in tit. Hebeli. de confusum pecunia.
[i] l. eas quidem, l. 7. de accusatio. C.
[k] vt inferius docetur, in variis crimi nibus maiestatis.

De crimine maiestatis contra legatos reipublicæ. Cap. 4.

1 *Legatos Reipub. vel principis violasse, maiestatis crimen, & legis Iulia de vi publica.*
2 *Legati etiam hostium inuiolabiles. Et bella ob eos violatos: & sancti legati num. 3. 4. Et 5.*
4 *Legatus non debet minori maiestate vti, quàm is qui eum mittit. Et 10.*
5 *Legatum violantis iuris pontificij, & ciuilis pœna.*
6 *Legati quandiu sint inuiolabiles.*
7 *Legationes liberæ sine priuilegio legationis reipub. causa. Et illæ à quibus impetrabantur, sublatæ, restitutæ, & limitatæ, num. 8. Et 9.*

10 *Legatus reipub. obliuiſci debet propria negotia.*
11 *Legati vnde dicti.*
12 *Legati municipiorum & ciuitatum qui, & cuius authoritate fiant.*
13 *Legati quot, & quomodo decerni poſſunt à ciuitate.*
14 *Legatio alia gratuita, alia cum ſalario.*
15 *Legati qua negotia propria vel aliena præter mandata gerere poſſint.*
16 *Legatus legationem ne deſerat. Vicarium quando det.*
17 *Legatus deſignatus quibus poſſit vti excuſationibus, ne legationem obeat.*
18 *Legationis municipalis alia ſpecies pro cura aliqua.*

CRIMEN maieſtatis quoque viſum eſt non immeritò, legatos reipub. vel principis violaſſe: quia aduerſus ſecuritatem commiſſum populicam & principis, & poteſtatem habẽtem populi [a] vel principis vicemque eorum referẽtem. Suffragatur huic legi lex Iulia de vi publica, qua tenetur qui legatos, oratores, comitesúe eorum pulſauerit, vel iniuria affecerit [b]. Iniuſtiſſimumq; & apud Græcos & barbaros viſum, legatos violaſſe [c]. Ius quippe legationis, etiam inter hoſtes, diuino & humano præſidio vallatũ eſt [d]. Sancti habiti [e], nec niſi ſanctis & cõfecratis cæremoniis legati olim deſignati [f], ſiue fœciales eſſent, ad pacem componendam miſſi, ſiue vt bellum indicerẽt. Et proinde iuris gentium cenſetur non violandorum legatorum, quãdiu legatione hac publica funguntur, religio [g]. Erat & Francorum hæc religio, de qua Gregorius Turonenſis ſic ſcribit [h], *Poſt hæc*, inquit, *miſit Gundebaldus (qui dicebat ſe filium Clotarij mortui) duos legatos ad regem, Gunthranum nempe, cum virgis conſecratis, iuxta ritum Francorum, ſcilicet ne contingerentur ab eo. ſed expoſita legatione cũ reſponſo reuerterentur.* Scribit & ſenatui Atheniẽſium Philippus [i], rectè ſe in eos bellum inſtituiſſe, quòd Diopithes Amphilochum ſuum legatum nouẽ talẽtis acceptis dimiſiſſet, & carcere detinuiſſet, adiiciens: *Cùm cæteris omnibus pro cone ac legatum violare, impium videtur, tum vobis in primis Athenienſibus.* Sicuti cùm Megarenſes Anthemocritum ſuſtuliſſent, tanta iracundia populus Athenienſis exarſit, vt eos myſteriis prohiberet, & in monimentum iniuriæ ſtatuã ante portam erigerẽt. Legatus maieſtatem ſui principis refert, & idcircò eius contemptus pertinet ad principem, & conſtituitur pœna grauis. Imò nõ alienum à crimine, ſi legatus ipſe illa maieſtate ſubmiſſius ſe gerat: ſicut & Athenienſes Euagoram interemerunt, qui cùm legatione ad Alexandrum fungeretur, genua fleciſſet [k]. Qui legatos violant vel impediunt, iure canonico excommunicantur [l]. Iure ciuili qui legatum hoſtium pulſaſſet, hoſtibus, quorũ erat legatus, puniendus pro illorũ arbitrio dedebatur [m]. Multò magis, ſi quis legatum occidiſſet: quia procul dubio legatos occidiſſe, cauſam inferendi belli eſſe legitimam, pluribus docet Polybius [n]. Bellum acre mouerunt contra Fidenates Romani, dictatore creato Manilio, Magiſtro equitum Aulo Cornelio, quòd Romanorum legatos leui quadam obiecta cauſa necaſſent [o]. A Crotoniatis Sybaritæ deſtructi & deleti, quòd Crotoniatarum legatos interfeciſſent, & extra ciuitatem volucribus & feris edẽdos proiecciſſent, authore Athenæo [p]. Exitio fuit Arabibus, Herodis legatos occidiſſe, vt narrat Egeſippus [q]. Fuit Athenienſium ſolum cum vrbe vaſtatum, quia legatorum, quos Darius ad eos terram & aquam petitum miſerat, alios in barathrum, alios in puteum demiſerant, iubentes illinc terram & aquam ad illos deferre, teſte Herodoto [r]. Cæterùm, ne blandiantur ſibi nimiùm honore legati, neúe præter modum inſoleſcant, cauere debent: aliud enim eſt legati munus ritè obire, aliud eo abuti. Et tandiu durat ius non violandorum legatorum, quandiu ipſi ius legationis, & honeſtatẽ cõſeruauerint, vt dicebat

Theoda.

a L. 1. ad leg. Iul. maiſ. P.

b Vlp. l. lege Iulia, l. 7 ad leg. Iul. de vi publ. lib. 48. P. ri. rul. 5.

c Egeſippus, lib. 2. c. 12.

d Cic. in Verr. 5.

e l. ſanctum, de ſer. dru. f. P.

f Plin. lib. 22. c. 2. Et lib. 25. c. 2.

g Ca. ius gentium, 1. diſt. l. fin. de legat. P. Polybius, in 1. & 2.

h Grego. Turon. lib. 7. hiſto. Franco. c. 32.

i In oper. Demoſthenis, epiſto. à Philip. ſenatui miſſa, poſt 4 Philippi.

k Athenæ. lib. 6. c. 6.

l can. ſi quis, 24. diſt. ca. illi, 24. q. 3.

m Ioh. de legatis lib. 30. Plut. & vbi exẽplia, Florus, lib. 3. Epit. 10.

n Polyb. in 2. & 3.

o Diod. Sicul. li. 12. Liuius, in 4.

p Athenæ. li. 12. c. 6.

q Egeſippus, lib. 1. c. 32.

r Herodot. in 7.

Theoda. apud Procopium [a], ad oratores Byzantinos. Reatus enim omnem dignitatem excludit [b]. Tractat hoc caput Conradus Brunus, lib. 4. de lega-
7 tio. c. 4. Consule, si egeas. Item & hoc ius concessum maximè illis, qui non habent legationes liberas, sed reipub. causa. Nam liberæ vix fuerunt sine reprehensione [c], tantùm abest, vt hoc priuilegio dignæ sint habitæ: & legati illarum, honore quidem lictorum functi [d], verùm sine mandatis Reipub. in rem suam in prouincias abibant [e], ornamenti tantùm causa à Senatu hunc honorem impetrantes: quemadmodum etiam nunc, honorarij quidam ma-
8 gistratus à principibus conceduntur, & titulo tenus. Porrò legationes liberæ ab iis senatoribus impetrabantur, quibus negotia erant futura in prouincias: si hæreditates persequi, aut legata, aut nomina inibi exigere vellent, vt legatorum nominibus seu personis acceptis, commendabiliores causas & controuersias suas facerent. Et proinde qui libera legatione aberant, vt causa sui commodi absentes, absentium reipub. causa priuilegiis non vtebantur [f]. Et tandem odiosæ cœperunt esse huiusmodi legationes, quia iniquè fierent, & potius ad corrumpenda iudicia, & ad aduersariorum depressionem impetrarentur. Atque ideo lege 12. tab. sic prohibitum. *Res suæ ego, ne quis legatus esto.* Et Cicero [g], *Nihil esse turpius*, in hæc verba tradit, *Senatore sine procuratione: legato sine mandatis, sine reipub. munere. Addúq;, Quod quidem ge-*
9 *nus legationis, ego Consul, quanquam ad commodum senatus pertinere videatur, tamen approbante senatu frequentissimo, nisi mihi leuissimus Tribunus Pleb.* (videlicet Clodius) *intercessisset, sustulissem: minui tamen tempus, & quod erat infinitum, annuū fieri.* Ex quibus etiam colligere possumus, post leg. 12. tabul. extinctas legationes honorarias seu liberas reuixisse, & nimium productas, ad tempus annuum Ciceronem repressisse. Sed posteà lex Iulia, etiam quinquennales indulsit: Cicero enim [h] sic scribit, *Habent, vt opinor, legationes definitum tempus lege Iulia, nec facilè addi potest: bella est autem huius iuris quinquennij licentia.* Harumq; legationum vel ex eo improba apparet concessio, quòd nec municipalium legationum conditio patiatur legatos, in legatione propriis negoti-
10 is, vel aliis quàm mandatis, vt mox dicam, operam dare [i]. Legati enim principis vel populi est munus præcipuum, apud eum vel eos, ad quos mittitur, dignitatem conseruare cum maiestate mittentium: atque facessere debet longè omnis priuata amicitia & vtilitas, dum publica mandata intercedunt, vt dicebat P. Popilius legatus Antiocho regi missus [k]. Et populus Athenienſis Timagoram extremo supplicio condemnauit, quòd missus ad regem Persarum Artaxerxem, cùm alij Lacedæmoniorum atque Thebanorū legati à regijs muneribus abstinuissent, regi more gentis adulatus, dona ad auaritiam vsque & infamem cupiditatem accepisset [l]. Idem Athenienses Demadem decem talentis mulctauerunt, quòd Alexandrum Magnum Deū existimauerit [m]. Quinimo & legatos disciplina maiorum propriæ voluntatis obliuisci debere statuit, dum mandata contraria sunt. Ita Metrodorus legatus à Mithridate ad Tigranem regem Armeniæ missus pro fœdere meundo contra Romanos, capite damnatus est, quòd Tigrani viso periculoso bello, & interroganti Metrodorum quid consuleret, is responderit: vt lega-
11 tum, se suadere: vt Metrodorum, dissuadere [n]. Legati dicti sunt, quod publicè eligantur, vt mittantur, vt ait Varro [o]: videlicet ad expedienda ne-
11 gotia publica. Quamobrem sunt etiam aliæ species legatorum, qui non à principibus, neque etiam semper ad principes mittantur, sed à ciuitatibus & municipiis: quorum tamen priuilegia eius generis non sunt, cuius sunt publici fœtiales, & caduceatores, cùm ciuitates publicū ius non habeant [p], nisi liberæ, & à maiori sint ditione absolutæ. Etsi catachristicos bona dicantur ciuitatum publica: habent nihilominus istæ municipales legationes & ciuicæ, suas leges, suaq; priuilegia. Atque vt grassandi & ambitionis quorūdam, qui in municipijs sibi tantùm consulunt, occasio vitetur, iure non li-

[a] Procop. lib. 1. de bello Gothor.
[b] l. 1. C. vbi senator. vel clarissim. per id tempus, &c. cur. of. lib. 12. C. Iudices, de dignit. lib. 12. C. l. quot es. cod. tit.
[c] reprehendit Cic. 1. de leg. & in Rullum.
[d] Cic. ad Cornific. lib. 12. epistol. fam. epist. omnium 182.
[e] idem in 2. Agraria, & 3. de legib.
[f] l. qui libera legatione, (sic enim legendum, non cum aliis, qui liber à legatione) de legation. & P. l. non vere, ex quib. caus. maior. P. l. ex pub. causa. eod. tit.
[g] Cic. 3 de legib.
[h] Cic. ad Atticum.
[i] l. legatus creatus, l. 1. § fi. & l. 15. de legat. lib. 50. P.
[k] Iustinus, lib. 45. histo.
[l] Demosth. Philipp. 4. Plutar. in Pelopida, Val. Max. lib. 6. c. 5.
[m] Athenæ. lib. 6. Dipnos. c. 6.
[n] Plutar. in Lucullo.
[o] Varro, 4. de Ling. Lati.
[p] Vlpia. in l. bona ciuitatis, l. 15. & Catus, in Lutter publicè, l. 16. de ver. sig. P.

cet municipio vel ciuitatibus legatos ad principem mittere, niſi voluntate
conſilij publici ciuitatis,& authoritate interueniente magiſtratus ſuperioris,
qui ei præeſt [a]. Is autem magiſtratus, qui de eo conſulitur, perpendere de-
bet & legationis neceſſitatem, & ſumptuum rationem, qui in detrimentum
ciuium reuoluuntur,quorum cauſa debet legationes illas circumcidere: vt
fecit Plinius Secundus apud Byſantios,in legatis qui maximo ſumptu quot-
annis & ad imperatorem & ad Myſiæ præſidem publicè ſalutandum mitte-
bantur,quod & probauit Traianus [b]. Voluit & lex, ne ciuitas amplius quàm 13
ternos legatos mittere poſſit [c]. Permittit tamen eundem, legationes plures
ſuſcipere, & ſumptus pro ſingulis [d]: & vltra ſumptus viatici, & legatitium,
id eſt,ſalarium legationis. Eſt enim legatio hæc,aliquando cum ſalario, ali- 14
quando gratuita [e]. Oportuit enim & quodam ſalario hos,qui coguntur ſu- 15
bire legationes,releuari,cùm ea plura illis adferat incommoda & damna fa-
cultatibus, & propriis negotiis: vtpotè qui nec propriis nec alienis pendente
legatione ſe miſcere poſſint, nec aliis quàm mandatis vacare [f]: niſi forſan
per alium ſua negotia curent [g], vel domum in ciuitate ſua emant [h], vel pu-
pillorum ſuorum nomine inſtituant vel defendant cauſam [i], vel de damno,
quod legationis tempore paſſi ſunt [k]. Hæc enim illis licent, niſi velint imi- 16
tari conſtantiam legatorum à Romanis Tarentum ad res repetendas miſſo-
rum, qui cùm grauiſſimas ibi iniurias accepiſſent, vnus etiam vrina reſper-
ſus fuiſſet, in theatrum admiſſi, legationem tantùm quibus acceperant ver-
bis peregerunt,de his quæ paſſi erant quæſti non ſunt: ne quid vltrà, ac mã-
datum eſſet, loquerentur [l]. Nam & legatus Reipub. non ſua cauſa abeſſe
quoque dicitur [m]. Nec legationem deſerere poteſt ſine cauſa neceſſaria, de-
curionum ahtet remouentur in poſterum albo [n], de quo eliguntur ſe cun-
dum ordinem [o], vbi legatio de primatibus aliquem mitti non deſiderat:
aliàs,contrà [p]. Vicarium dare tamen pro ſe legatus municipij filium poteſt [q].
Non cogitur legationem quis ſubire ad eum,qui amicum ſuum vel dome- 17
ſticum accuſauit [r]. Debitor reipub. eius non eſt legatus, nec cui interdi-
ctum eſt poſtulare [s]: ſiſci tamen debitor poteſt fieri legatus [t]. Excuſat ſe qui
vacationem habet ob alia priuilegia, & ob legationem intra biennium ge-
ſtam [v]. Illud & ſingulare eſt,vt ſi legatus rediens à legatione in itinere mo-
riatur, non reſtituant hæredes eius ſumptus ob obeundam legationem ac-
ceptos [x]. Item quod tres liberi incolumes excuſent à legatione [y]. Eſt alia le- 18
gatio etiam municipalis, quæ non honor, ſed munus eſt, vt ad cenſus acci-
piendos,patrimonium deſcribendum,frumentum cogendum,&c [z].

a l.fi. de legatio. lib. 10 C. tit. 61.

b Plin 2.lib 10.epiſtol. de Byzantiis ad Traianum, epiſto. 43. & 44

c l 4.§.fi.de legatio. lib 10 P tit 7

d l eundem, l. 16. eod.

e l 1 § fi. & l. fi ab. f nr, l. 31 eod P l 2.eod. 1 t. lib. 10. C.

f l aul l. Paulus reſpond 1, 1 § fi & legatus, l. 20 & Modeſti l.25 qui le gation, l 25 l eu deu, l 26 § fin de legatio in P. de contra&u eius, l. 3 e d tit.

g l.2 § 1. eod in P

h Seq.l legatus crea tus,l.12. eod.

i l. fi ſublatum, l. 13. eod.

k l Paulus reſpon d 1 19 eod P l 2. § item ſi extra, & l. non cogantur, de tutor in P.

l Va M s l ba e.l. m l qui bene l ga t ne, l.14 de le gat P.

m l d le at o.f & l.2 § .eod

o l.7 od. tit

p l 4 § ordine, eod

q l h 1 a,l a.& 7 & l vltima, 12 eod

r l.4 § fi accuſatio, eod.

s Maria l.4. eod.

t d l 4 § t

v l. 2 lius decurio, cum l ſeq. 7 & 8 eod.

x l 2 C. eo. eod. lib 10 P. l 3 C. eo.

y l l gatus, l.20.§. 1. eod in P.

z l 2.C eod.lib 10. l.10.§ perſonalia, de muneribb.P.

De proditionis crimine. Cap. 5.

1 *Proditio in priuatis & publicis negotiis locum habet.*
2 *Homicidium proditorum grauius puniendum.*
3 *Proditio quid,& proditores qui dicendi.*
4 *Proditio quare atrox crimen. Et proditionem diligi, non proditores. nu. 5.*
6 *Hoſpitis infidi conſuetudo tuta non eſt.*
7 *Inimicus ſecretus periculoſiſſimus.*
8 *Exploratores ſunt proditores, & de pœna eorum, & transfugarum.*
9 *Exercitus fines excedere capitale.*
10 *Proditionis alia crimina.*
11 *Pax turpis non facienda & de ignauia militum,& decimatione ob eam.*
12 *Hoſtes ad bellum inferendum clam concitare,capitale & maieſtatis.*
13 *Hoſtibus ingreſſum præbentis in regnum, pœna capitalis & maieſtatis.*

14 Munera ab hoſte accipere ſignum proditionis: vt & exercitum reducere nulla re geſta. num. 15. 16. & 17.
18 Conſulere contra rempub. ſuam inſtar proditionis. Et legati necati cum familia hac de cauſa.
19 Adminiſtrationem prouincia ciuilem vel militarem relinquere iniuſſu principis proditorium.
20 Ciuitatis quis poſſit dici proditor.
21 Ciuitatem dedere quando hoſti liceat.
22 Proditorum apud Germanos, & alios populos pœna. Prodendi conſilium ſine executione punitum. eod.
23 Proditores puniti ab iis, quibus deditio facta.
24 Hoſtes iuuare re, armis, conſilio alsáue re, proditionis & maieſtatis eſt crimen.
25 Commercia cùm hoſtibus prohibita.
26 Hoſtium partes ſecuti, decimati, & Dis deuoti.
27 Literas hoſtibus miſiſſe ſignum proditionis, vindicatum.
28 Prædandi hoſtibus dans facultatem in ſuos, vel cum illis prædam diuidens, maieſtatis & proditionis reus, & quæ eius pœna.
29 Amphyctionum ſenatus qualis.
30 Hoſtem fugientem abſcondens, nec reuelans relegandus.
31 Nauium fabricam hoſtibus fabricans, capitali crimine damnandus.
32 Exercitum in inſidias deducere, proditio eſt. & ſeq.
34 Pugnantibus alius in exercitu non pugnare, proditionis crimen, & eius pœna.
35 Fugiens primus in acie capite puniendus.
36 Obſidionem ſine cauſa ſoluere, proditioni datum, vt & arcem, & ſtationem ſine principis authoritate relinquere. & 37.

1 PRODITIONES & in priuatis & publicis reperiuntur negotiis. In omnibus cauſæ perſonarum & qualitas diſtinguunt
2 pœnas. In priuatis, homicidium aliquando per inſidias aut factionem latronum alicuius priuati proditione fit, pœnaque grauiori vindicandum [a]: Si homicidæ ſint potiſſimum Aſſaſſidæ, vel aſſaſſini [b], ex numero eorum vel moribus iis ſimiles, qui ita dicti ex Perſide aliquando prodierunt tempore ſacri belli in Mahumetiſtas, quorum è numero erant: verùm ita in Chriſtianos proceres ex factione propria coniurati, vt ſe vitam æternam conſecuturos arbitrarentur, ſi aliquem eorum occidiſſent, ipſi verò periſſent. Quamobrem idiomata Chriſtianorum edocti, ſeſe clam principibus noſtris immiſcentes, deiecta formidine obtruncabant [c], dum ab illis non cauebatur. In quos concilium Lugdunenſe & in eorum fautores ſtatuit pœnas acerbiſſimas. A quibus, & qui per inſidias alios necant, nunc ſunt aſſaſſini dicti, non tamen læſæ maieſtatis rei. Ideireo de illis hîc non agemus, ſed de proditione, quæ rempub. læ-
3 dit. Itaque hîc proditionis crimen eſt, hoſtium partes fouere, vel ope vel conſilio clam, dum nemo ſuſpicatur. Nam qui malo conſilio & proditoris animo patriam derelinquit, hoſtium numero habendus eſt, vt ait Paulus [d]. Proditoribus omnibus hoc commune, per beneuolentiæ fucum, & dum illis fiditur, inſidiari: vt Suidas [e] rectè de eo, qui eius generis eſt, σαίνος δάκνουσα, γὰρ κύων λαθραῖος ἐσ, id eſt, *mulcet cùm mordet, quia canis es clandeſtinè mordens.*
4 Proinde, cùm non niſi ij, quibus cum nobis eſt amicitiæ vel fidei vinculum, proditores dicantur, pœnis à ſocietate omni expellendi, vt latentes, & ideo pernitioſiores inimici. *Tantò*, inquit Xenophon [f], *permitioſius delictum eſt proditio, quantò difficilius rem latentem quàm manifeſtam cuſtodire: tantò etiam abominabilius. Quia hoſtes aliquando reconciliantur, amicíq; reddantur: at qui ſemel in proditione deprehenſus eſt, cum illo nemo vnquam in gratiam redit, aut illi deinde non fidit.*

a c. 1. de homicid. l. reſpiciendum, §. delinquũt, de pœn. in P.
b ex concil. Lugdun. in c. 2. de homicid. in 6.
c Paul. Aemil. in Ludou. Iunioze, lib. 5 hiſtor. Erãco lib. 6. in Philip. Auguſto & lib. 7. in D. Ludouico.
d Paul. l. poſtliminium, l. 19. §. transfugæ, de capti. & poſtli. reuerſ. lib. 49. P. tit. 15.
e Suidas, in verbo, λαθραῖος.
f Xenoph. lib. 2. rer. Græcar.

fidit. Sic Cicero [a], *Omnium communis eſt inimicus, qui hoſtis eſt ſuorum: nemo vnquam ſapiens hoſti credendum putauit.* Et Demoſthenes [b], *Nemo, ô Athenienſes, eo animo pecuniam conſumit, vt proditorum rationibus conſulat: neque quiſquam poſteaquam ea quæ redemit, obtinuerit, atque in poteſtate ſua habuerit, proditorem reliquis de rebus in conſilium adhibet.* Et apud Homerum Achilles [c],

ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν,
ὅς τε κεύθῃ μὲν κεύθει ἑνὶ φρεσὶν ἄλλο δὲ βάζει, id eſt,
Inimicus enim mihi ille æquè ac inferni portæ,
Qui aliud occultat in mente, aliud autem dicit.

Et Chorus ad Mercurium apud Aeſchylum [d],

πᾶς προδότας γὰρ μισεῖν ἔμαθον,
κοὐκ ἔστι νόσος τῆς δ', ἣν τιν' ἀπέψυξε μᾶλλον, id eſt,
Didici enim odiſſe proditores:
Nec eſt vitium quod magis, quàm hoc reſpuam.

Et diliguntur interdum proditiones, verùm proditores perpetuò abominabiles: vt probare quidem potuit Seuerus, cùm ad imperium peruenisſet, Pertinacis occiſi morte, verùm eos qui occiderant, morte multauit, & milites ſceleris conſcios militaribus inſignibus exutos dimiſit [e]. Et Claudius tatam quidem ante imperium adeptum Caſſij, Chereæ, & Lupi, altorumq; operam: qui meritò Caium ob nimiam crudelitatem occiderant: attamen & ipſe Claudius imperium adeptus, in percuſſores animaduertit [f]. Quia ſi Caius occidi debuit, tamen à Cherea tribuno ſuo non debuit, cui ſalus principis erat commiſſa. Similia & de plurimis poſteà Deo volente referam. Sed illud non omitto interim dignum principe Conſtantio, cùm enim aduerſus eum rebellaſſet Eudochius, & victus ad Ecdicium confugiſſet, Ecdicius eum benignè hoſpitio ſuſcepit, tanquam qui ab eo accepiſſet beneficia: noctu tamen ei caput amputauit, quod cùm ad Conſtantium detuliſſet, Cõſtantius quidem de facinore hoc gratias ei egit, & caput recepit. Cùm autem manere cum illo conaretur, diſcedere iuſſit, minimeq; rem ſibi exercituiq; bonam putauit fore infidi hoſpitis conſuetudinem, teſte Nicephoro Cal [g]. Facilior cautio eſt, vbi manifeſta formido eſt, vt ait D. Cyprianus [h]. Et ad certamen animus antè ſtruitur, quando ſe aduerſarium quis profitetur: plus cauendus & metuendus eſt inimicus, cùm latenter obrepit, cùm per pacis imaginem fallens, occultis acceſſibus ſerpit. Et, vt ait Conſtantinus [i], *Clandeſtinis & domeſticis fraudibus facilè quidùis pro negotij opportunitate confingi poteſt.* Nec vlla peſtis nocentior familiari inimico [k]. Exploratores, qui ſecreta noſtra nunciant hoſtibus, proditores ſunt, vt ait Arrianus [l] Iuriſc. De transfugis idipſum dicendum. Horum pœnas ſanctas ſic inuenimus. *Transfugæ ad hoſtes, aut ſecretorum noſtrorum renunciatores aut viui exurantur, aut furcæ ſuſpendantur,* ait Paulus Iuriſc [m]. Conſentit Vlpia [n]. Capitis pœnas dixit Arrianus [o], & Marcianus [p]. Licebat & eos, qui à Romanis ad hoſtes confugiſſent, impunè cuilibet tanquam hoſtes occidere [q]. *Et de profugis,* inquit Liuius [r], *grauius, quàm de fugitiuis conſultum: nomina Latini qui erant, ſecuri percuſſi: Romani, in crucem ſublati ſunt.* Lex antiqua Langobardorum [s], *Si quis ſcameram,* id eſt, exploratorem, quem vulgus vocat ſpionem, *intra prouinciam celauerit, aut annonam dederit, animæ ſuæ incurrat detrimentum, aut certè componat ſolidos nongentos regi.* Lex Aegyptiorum his, qui ſecreta hoſtibus reuelaſſent, linguam iubebat abſcindi [t]. Alcibiades Dux Athenienſium, conuocatis omnibus maioribus & iunioribus in Pario, ne hoſtibus claſſis magnitudo innoteſceret, mortem indixit, ſi quis finibus excederet [u]. Inter crimina proditionis, lex 12. tabularum capite punit eum, qui hoſtes concitauerit iuuerítue, qui imbellis ceſſerit, arcem tenuerit, caſtra conceſſerit [x], hoc eſt, qui hoſtes propulſare poſſet, ceſſerit, vel

5

6

7

8

9

10

a Cic. lib. 1. Accuſ.
b Demoſth. in ſecundam.
c Homer. Iliad. 10. ſeu 9.
d Aeſchyl. in Prometheo Tragœd. circa finem.
e Dio, in Seuero. Herodia in 3 Eutro. 4. Nicæ.
f Dio, lib 60. Ioſeph. lib. 19 ant. c. 1.
g Nicepho. Caliſti, lib. 14 hiſt. c. 6.
h Cyprian. tract. 1. de ſimplicit. prælato.
i Conſtant. l. dat. 1. 27 C. de dom. illo.
k ex ſimili ca. 9. d. d.
l l. omne delictum, l. 6 §. exploratores, de re mil. &c.
m l. ſi quis aliquid, 3 & 4. transfugæ, de pœn. P.
n Vlp. l. 2 ad damn. 2 § hoſtes, cod.
o d. l. omne delictum, § exploratores.
p Marcian. in l. proditores, 7. cod. de re militari.
q de deſertor. 12 C. l. 2. quam hic vbique ſuo iudi. de vocat C.
r Liuius, lib. 10 decad. 3.
s l. 4. de malefic. lib. 1 leg. Langobard.
t Diod. Sicu. lib. 2. Bibliot. c. 3.
u Xenoph. lib. 1. ter. Græcæ.
x l. 3 ad leg. Iul. maieſt. in P.

11 vel arcem ſine defenſione tenuerit. Senatus Romanus M. Clodium Corſis, quia turpem cum iis pacem inierat, dedidit: eundem ab hoſtibus non acceptum, in publica cuſtodia necari iuſſit, & corpus, deteſtanda gemoniarum ſcalarum nota, fœdauit [a]. Vocant Græci authore Budæo, ἐθελοκακίαν, conſultam & meditatam ignauiam, qua hoſti cedunt proditores: vt ſi milites duci vel imperatori infenſi, vincere nolunt. Ob quam cauſam decimatum fuiſſe
12 exercitum, ab Appio Claudio conſule Romano, refert Plinius. Ad crimen quoque hoc arbitror pertinere, clam hoſtes ad bellum inferendum ſolicitare. Et Scæuola [b] maieſtatis crimine teneri eum ait, *Cuius opera factum eſt, vt ex amicis hoſtes populi Romani fiant: cuiuſue dolo malo factum erit, quo rex externa natio populo Romano minus obtemperet.* Et alibi CC [c]. *Si cum barbaris quis inierit factionem, aut factionis ipſius ſuſceperit ſacramentum.* Iudicium iſtius celebre eſt apud Oroſium [d], & Pompo. Lætum [e], de Rufino & Stilicone, qui à Theodoſio Cæſare relicti fuerant tutores filiorum & imperij alle Archadij, Stilico verò Honorij. Cùm enim Rufinus primùm aduerſus Archadium, Alaricum Gothorum regem ſolicitaſſet hoc animo, vt eo motu & rebus turbulentis, diadema orientis non ambitu, ſed quaſi neceſſitate capiti ſuo imponeret. Atque etiam Stilico alia & ſecretiore via, filio ſuo Eucherio tyrannidem pararet. Et poſtremò Sueuos, Vuandalos, & Alemanos ad inferendum bellum Honorio malitioſè attraxiſſet, ambo pernitioſi tutores detectis inſidiis damnati ſunt. Stilico Romæ cum filio in foro pacis occiſus: Rufini caput cum dextra manu, ante portas Conſtantinopolis appenſum, affixumque eſt.
13 Herineri Francorum 19. Regis lex eſt. *vt princeps ſub rege Francorum in poteſtate conſtitutus ducatu, ſi volens introitum hoſtibus permiſerit, ſepeliatur vivus, aut capite puniatur: vxores verò eius cum liberis & rebus omnibus, regis miniſterio cedant* [f].
14 Ad proditionem pertinet etiam, munera ab hoſte accipere: ſignum enim hoc eſt animi parati ad proditionem ſuorum, & cum hoſtibus conſentire. Et Vlpianus ait [g], crimine læſæ maieſtatis eum teneri, qui hoſtibus populi Romani nuncium, literasue miſerit, ſignumue dederit, fecerituè dolo malo, quo hoſtes populi Romani conſilio iuuentur aduerſus rempub. Romanam. Vix nemo munera ab alio, quàm ab eo, cui benè vult, accipit. Proinde placuit Senatui Athenienſium de Antimo Pythonactis filio, è Lelea Aſiæ oppido cognoſci, qui iuſſu regis cui obtemperare etiam neceſſe habebat, è Media aurum Peloponneſum attulerat, Græcos emendi, corrumpendi, ac ſolliciandi cauſa: atque eum abſentem cum omni ſua gente ac cognatione ignominioſum, hoſtemq; populi Athenienſium pronunciatum eſt: videlicet vt ex Athenienſium legibus à quolibet impunè occidi poſſet, quiq; eum agnatione contingerent. Præterea cautum, vt incitum hoc populi ſcitum,
15 æreapila in arce collocaretur [h]. Phaylus Syracuſæ claſſis præfectus aduerſus Tyrrhenos, cùm ad eos perueniens inſulam quandam depopulatus eſſet, continuoq; magna pecunia accepta, nulla alia re in ea expeditione egregiè geſta, in Siciliam reduiſſet, proditionis accuſatus, à populo Senatuq; Sy-
16 racuſano exilio damnatus [i]. Timotheus dux Athenienſium illuſtriſſimus, cùm accepiſſet à Chiis & Rhodiis quædam, centum mulctatus eſt, vt ait
17 Dinarchus [k]. Timagoram extremo ſupplicio, vt diximus antè, condemnarunt Athenienſes, quòd in legatione ab Artaxerxe Perſarum rege ad quem miſſus erat, cùm alij Lacedæmoniorum & Thebanorum legati à muneribus
18 abſtinuiſſent, dona accepiſſet [l]. Tradunt Antiphonem, & Archiptolemonem, & Onomaclem legatos ab Athenienſibus miſſos tempore belli Peloponneſiaci ad Lacedæmonios, accuſatos & conuictos è re Lacedæmoniorum vtiliſſima conſilia, pro Athenienſibus deteriora protuliſſe: & placuiſſe ideo animaduerti in eos, vt eorum etiam ædes ſolo æquarentur, gens familiaque
19 tota partim necaretur, partim infamia perpetua notaretur [m]. Putarem & ad proditionem pertinere, relinquere adminiſtrationem militarem, vel ciuilem

pro

[a] Val. Max. lib. 6. c. 3.
[b] Scæuo. in l. 4. ad leg. Iul. maieſt. P.
[c] l. quiſquis, l. 3. C. eod.
[d] Oroſ. lib. 2. c. 27. & 28.
[e] Lætus, in Theodo.
[f] Ioan. Tzitzem lib. 1. Breuiarij hiſtor. Franco.
[g] Vlp. l. 1. ad leg. Iul. maieſt. in P.
[h] Demoſth. Philip. 3. Aeſchin. con. Ctesiphon. Iocatur in Panegyri.
[i] Diod. Sic. lib. 11.
[k] Dinarch. contra Demoſthe.
[l] Demoſth. Philip. 4. Plutar. in Pelopid. Val. Max. lib. 6. c. 3.
[m] in vita Thucidi-

a § fin. Inst. in fin. tit. de publ. iud. & tit. C. ad leg. Iul. maiest.

b l. 1. & tit. ff. ad leg. Iul. maiest. l. pen. ad leg. Iul. maiest. C.

c Bald. in l. si quis nummos, C. de falsa mon. C. glos. in verb. non iubetur, de re iudic. quam ibi interp. f. quintor Aegia Bellam consi. 35.

d Nicol. Boer. trac. de seditio. § 6. nu. 2 & 3.

e Xenoph. lib. 2. rer. Græcar.

f Xenophon, lib. 1. rer. Græc.

g Cor. Tacit. de mor. rib. Germa.

h In constituit cuius capit. a Iulio in comit. is Augusta. ar. 324.

i Beat. Rhena. lib. 3 rer. Germanic.

k Polyb. in 7.

l Florus, lib. 2. epi tomes.

m Val. Max. in 2.

n Oros. lib. 4. c. 7.

o Plut. in Agesilao.

p Idem, in Alcibia.

q Valer. Max. lib. 9. c. 6 Flor. lib. 1. epi tom. c. 1. Plutar. Fa bullet. 31. Propert. 4 Ouid. in tramot. lib. 14.

r Polian. lib. 4. Stra tagematicon.

s Diod. Sicul. lib. 9.

t Flau. Vopis. in Au relian.

v Parthemi. in Erot ics. c. 21.

x l. 4. ad leg. Iul. ma iest. ff.

y Mar. Caſ. l. 2. qua re expoſit non de beant, lib. 4. C. t. 41.

z l. 1. eod. l. 2. de cõ mer. & Mercator. lib. 4. Cant. 63.

proditoriæ ſine iuſſu principis: nam & maieſtatis reus eſt, qui hoc facit[a]. Proditionis & maieſtatis crimine is quoque accuſari poteſt, cuius ope, conſilio, dolo malo, prouincia vel ciuitas hoſtibus prodita eſt[b]: videlicet, ſi is qui hoc egit, ciuis ſit, vel eiuſdem ſubiectionis, cuius eſt ciuitas prodita, vel ſi ſub eodem principe: alioquin alienigena & extraneus, & non ſubditus non committit crimen læſæ maieſtatis, vt notant Baldus & alij[c], quos refert Boerius[d]. Lex Athenis lata[e], qua qui ciuitatem tradere conantur, in foro iudicantur conuicti, in Attica ſepeliri prohibentur, & bona publicantur, ſi dolo malo ſe dedant: aliter ex cauſa deditionem cum conſilio ciuitatum facientes, excuſantur vt plerumque, tunc enim non eſt proditioni locus. Ita Anaxilaus factus Lacedæmone capitis reus, quòd cum aliis quibuſdam Bizantium a Clearcho tutatum Athenienſibus obſidentibus prodidiſſet, abſolutus eſt: quòd non tam vrbem prodidiſſe quàm ſeruaſſe videretur, cùm cerneret pueros ac mulieres inedia perire, præcipuè cùm Byſantinus non Lacedæmonius eſſet[f]. Antiqui Germani proditores & deſertores ſuſpẽdere arboribus ſolebãt, vt notat Cor. Tacitus[g]. At nũc cõſtitutione[h] Caroli 5 Cæſaris capite puniri, & membratim diſcerpi iubet: vt & Beatus Rhenanus[i], proditoris pœnam diſſectionem membrorum dicit. Romanorum aliud celebre iudicium. cùm enim in præſidium Rheginorum Legio Campana cum præfecto Decio Iubelio miſſa eſſet, milites allecti opulentia Rheginorum, ita fidem violarunt, vt occiſo Iubelio, & in eius locum ſua ſponte M. Cœlio ſuffecto, Rhegium occupauerint, ciuium alios vrbe, alios opibus, alios vita primauerint. Vindicauit Senatus hoc turpiter contractus gentium admiſſum, & vrbe obſeſſa captis omnibus ſupplicium ſumptum eſt, vt narrant Polybius[k], Florus[l], Val. Maximus[m], Oroſius[n]. Et quamuis antiquitus nemo apud Lacedæmonios indicta cauſa occideretur, tamen authoritate ſenatus eorumúe, qui Ephori dicebantur, cùm à Thebanis duce Epaminunda vrbs Lacedæmon obſideretur, admonitus Ageſilaus quoſdam ciues de proditione cogitare, noctuq; in vnam domum conuenſſe, abſque vlla alia iudicij forma ſtatim eos necari iuſſit[o]. Phynici ducis Athenienſium memoria damnata poſt mortem, quòd de prodendo exercitu Athenienſium cum Aſtyocho Lacedæmoniorum duce communicauerat, teſte Plutarcho[p]. Puniti & proditores ciuitatum meritò ab his, quos proditionibus compotes voti fecerant. Tatius Sabinorum dux vbi proditione Tarpeiæ[q], filiæ Spurij Tarpeij, qui viuente Romulo arcem tutabatur, potitus arce eſt, præmium flagitantem armis obrutam necauit. Lyſimachus proditorẽ quendam Andragathum nomine, vbi eo quod volebat potitus eſt, peſſimè mulctatum & cruciatum interemit, vt ait Polianus[r]. Antigonus proditoribus Eumenis, qui proditum ſibi adduxerunt, non pepercit, neque quidem Antigono duci: Nam, vt ſcribit Diodorus Siculus[s], eum in caueam æneã concluſum viuum combuſſit, alios interfecit. Aurelianus Cæſar cùm Thyanam ciuitatem obſediſſet, eamq; Heraclamone quodam patriam ſuam prodente cœpiſſet, Heraclamonem proditorem victor ſapiens occidit, addens, *Neque enim mihi fidem ſeruare potuiſſet, qui patriæ ſuæ non pepercit*, vt author Flauius Vopiſcus[t]. Pyũdices Metymnea puella filia regis prodidit ciuitatem Achilli, quem in virum ea proditione habere futurum erat, cùm ille aliter Metymneam expugnare non poſſet: ſed potitus ea proditione Achilles exortatus eſt milites vt puellam, quæ patriam & parentes prodiderat, lapidibus obruerent, & ita factum[v]. Hoſtibus fauere eoſq; iuuare re, conſilio, armis, telis, commeatu, equis, pecunia, aliáue re, proditionis & maieſtatis crimen eſt[x]. Quinimò ſine dolo malo hæc ad hoſtes commerciorum iure exportare proditionis inſtar habetur à Martiano Cæſare[y]. Sunt enim cum hoſtibus inhibita commercia[z], ne ſecreta regi pandantur. Athenis damnatus Epicrates Acharnienſis, quòd ob veterem amicitiam Themiſtoclis

prodi

proditionis accusati, veritus ne quid in vrbe vxor vel liberi eius mali paterentur, curauerat vt clam subducti conferrent sese ad Themistoclem, & coram
26 populo à Cimone reus maiestatis accusatus [a]. Scribit Diodo. Siculus [b], quo tẽpore cum Xerxe Græcis pugnandum erat & Persis, pro communi libertate & patria tuenda Græcos statuisse, dis decimandos deuouendosque Græcos, qui Xerxis partes tenuissent, si belli victores euasissent: defecerant namq; in partes Xerxis Dolopes, Milesij, Magnetes, Achæi, Pythiothæ, Locri, Thessali, &
27 plerique Bœotiorum. Literas mississe hostibus, & ita signum dedisse, crimen proditionis & maiestatis arguit [c]. Ita Aruãdus præfectura prima donatus à legatis prouinciæ Galliæ accusatus, propter literas ab eo scriptas & interceptas, quæ videbantur ad regem Gothorum emitti, pacem cum Græco imperatore dissuadentes, Britannosque super Ligerim sitos impugnari debere, demõstrans cum Burgundionibus iure gentium Gallias diuidi oportere: cùm hanc epistolam iurisconsulti de maiestatis crimine ardenter, vt scribit Sidonius
28 Apollinaris [d], interpretantur. *Si quis*, inquit Constantinus [e], *barbarũ scelerata facti one facultatem deprædationis in Romanos dederit, vel si quis alio modo factam diui-*
29 *serit, viuus comburatur.* Apud Amphyctionas [f], qui cõuentus fuit totius Græciæ, Epialtes Lacedæmonius, Diodoro teste [g], Trachinius appellatus, proditionis accusatus, quòd Xerxi Persarum regi aduersus Lacedæmonios Thermopylas oppugnãti, tramitem incognitum demonstrasset, eiusque dolo malo factum esset, cur totus ille Lacedæmoniorum exercitus cũ ipso duce Leonida in in-
30 sidias deductus, hostibusq; proditus diceretur. Placuit Paulo Iurisconsulto [h] Metrodorum, quia hostem confugientem sciens suscepisset, & Philoctetem quẽdam, quòd occultari eum non ignorans, diu dissimulauerit, in insulam relega-
31 ri. Qui barbaras nationes seu hostes incognitas antea naues fabricare docuit,
32 capitali pœnæ obnoxius est [i]. In insidias exercitum deducere, proditoris etiã factum est [k]: & ideo Thimeron dux Lacedæmoniorum, præsidio missus ciuitatibus Ioniæ aduersus Tissaphernum, cùm domum redisset, accusatus à so-
33 ciis, quòd exercitus amicos diripiendos tradidisset, damnatus exulauit [l]. Inarus Lybiorum rex, qui Græcos in Aegyptum induxit, cùm Megabazus Zopiri filius Persa cum exercitu Aegypto Athenienses submouit, in crucem actus
34 est, per proditionem captus, authore Thucidide [m]. Inter proditionis & defectionis crimina addemus & illud, animaduersione capitali & maiestatis dignũ, aliis in exercitu pugnantibus spectantem non pugnare, vel imbellem cedere [n]. Eoque nomine Lætus dux exercitus Seueriani Cæsaris capite damnatus est vt proditor, post prælium Lugdunense, teste Herodiano [o]. Item & Metius Suffetius, dux ex Alba cum exercitu à Tullo Rege Romanorum accitus, cùm se subtraxisset à pugna, quam cõmittebat Hostilius cum Veientibus, cumque pugnam deseruisset, sensimque ad montem secessisset, eo consilio vt fortunam belli experiretur ac sequeretur: quia rem ancipitem gesserat, corpore in duas partes distracto, in diuersum actus quadrigis quibus illigatus: vel vt alius placet, arborum curuatis stipitibus, & remissis, laceratus & discerptus fuit [p]. Refert & Gregorius Turonensis [q], Clodoueum regem indignatum contra Chararicum, quòd is, quando cum Siagro pugnaret, vocatus in auxilium, eminus stetisset neutram adiuuans partem, & exitum expectaret, vt cum eo amicitiam iniret, qui vinceret: tandemque pœna capitis cum filio affe-
35 cisse. Est & lex Arriani Iurisconsulti [r], *Qui in acie prior fugam fecit spectan-*
36 *tibus militibus, propter exemplum capite puniendus est.* Pari modo, & obsidionem sine causa soluere, proditioni est datum: ita accusatus Miltiades proditionis, quòd Parum insulam expugnare non potuisset, cùm obsidionẽ eius soluisset: & quoniam ipse pro se dicere nõ posset, verba pro eo fecit frater Stesagoras, causaque cognita capitis absolutus, pecunia mulctatus est, eaque quin-

[a] Plut. in Themistn.
[b] Diod. Sicul. lib. 11. Biblioth.
[c] Vlp. l. 1. ad leg. Iul. maiest.
[d] Sidon. Apollin. libr. 1 Epistol. c. 7.
[e] Si quis, l. 9. de re milit. lib. 12. C. tit. 36.
[f] Herod. in 7. Strabo, 1.
[g] Diod. Sic. in 11.
[h] l. Metrodorum, l. 40. de pœn. P.
[i] l. vlt. C. de pœn.
[k] l. comitũ dolo, l. 4. & l. 10. ad leg. Iul. maiest. P.
[l] Xenoph. libr. 1. rer. Græcar.
[m] Thucid. in 1.
[n] l. 3. ad leg. Iul. maiest. in P.
[o] Herodia. in 3.
[p] Liuius, lib. 1. Oros. lib. 2. c. 4. Gell. lib. 20. c. 1. Val. Max. lib. 7. c. 4. Plut. in Parall. Claudian. in Gildonem, Virgil. lib. 8 Aeneid. Dio Halic. Pun. lib. de vir. illustr. c. 4.
[q] Gregor. Turon. lib. 2 hist. Franco. c. 41.
[r] Lonne del. Actum, l. 6 § qui in acie, de re milit. libr. 49. P. tit. 16.

quaginta talentis lis æſtimata eſt [a]. Non enim eius abſentia impediuit iudicium, cùm & abſentes proditionis crimine accuſati & damnati poſſint: vt aliquando Thales à legatis Lacedæmoniorũ Athenas miſſis accuſatus, abſensq; proditionis crimine damnatus eſt [b]. Proinde & multò magis innocentes calumniis impetiti abſentes abſolui poterunt. Accedit ratio cur ſoluens obſidionem temerè incidat in hoc crimen. Quòd & qui imbellis ceſſerit, aut caſtra conceſſerit, in proditionis veniat ſuſpicionem & maieſtatis reus ſit [c]: cùm prohibitum militi ſit, inconſulto principe relinquere locum ſibi commiſſum, & in alium ſe cõ ferre, aut ſtationem mutare [d]. Nec viri Iabes Galaad auſi fuerunt deditionem ſui facere Naaſſo Amonitæ, qui eos obſidebat, prius quam miſiſſent ad Saulem regem, num vellet illos defendere [e]. Carthaginẽſes præfectum præſidij Mamertinorum, quòd formidine ſimul ac ignauia arcẽ amiſiſſet, cruci affixerunt [f].

a Aemil. Prob. in vita Miltiad.

b idem, in d. Miltia.

c Marſi. in l. 3. ad leg. Iul. mai. in P.

d l. contra publicã, l. 14 de re milit. lib 12. C. tit. 44.

e 1. Reg. c. 11. & Ioſeph. libr. 6. Antiquit. c. 6.

f Polyb. lib. 1. hiſto.

De ſeditionis crimine. Cap. 6.

1 *Seditiones & tumultus concitaſſe, habet crimen maieſtatis.*
2 *Seditio quid.*
3 *In ſeditionis crimine quæ conſideranda.*
4 *Seditionis cauſæ tres præcipuæ.*
5 *Seditiones militares & armatæ acrius puniendæ. Et 6.*
7 *Seditiones à tribunitijs legibus. Et 8.*
9 *Seditio naſcitur, dum offenduntur rebus geſtis ſeditioſi.*
10 *Quæ cauſæ ſeditionis Romæ. Et quæ ſeditiones ibi contigerint, & alibi. nume. ſequent.*
15 *Ostracismus Athenienſium, & Petaliſmus Syracuſiorum cur inuentus.*
16 *Seditionum punitio admittit conſiderationem, num ſolum conſilium, vel effectum ſequatur: & pœna ideo diuerſa.*
17 *Seditioſi ſtatim puniendi.*
18 *Seditioſi iure pontificio quomodo puniantur.*
19 *Seditioſorum perſonæ quomodo in infligenda pœna perpendendæ.*
20 *Multitudine peccante quomodo pœna imponenda.*
21 *Seditionem quæ reddant acerbiorem & pœnas eius maiores.*
22 *Homicidij in turba vel ſeditione commiſſi à quo ſumenda eſt pœna.*
23 *Seditionum triſtiſſimi fines.*
24 *Seditionibus in principio occurrendum.*
25 *Seditionis vel diſcordiarum tempore num alterutri parti ſit adhærendum. Et de ea re Solonis lex agitata.*

g l. 1. ad leg. Iul. mai.

AD maieſtatis crimen quoque pertinere Vlpianus tradit [g], tumultus & ſeditiones in populo ſiue directè per ſe, vel per obliquum concitare. Seditio à diſſentione ciuium, vel multitudinis dicitur: cum concordia, & conſenſus alicuius multitudinis in varia ſcinditur, & potiſſimùm quando tumultuante & diſſidente turba, venitur ad manus. 1 2

h Virg. lib. 1. Aeneid.

Ac veluti [h] magno in populo, cùm ſæpè coorta eſt
Seditio, ſæuitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces, & ſaxa volant, furor arma miniſtrat.

In

3 In hoc crimine, non ſecus ac in aliis, cõſiderabimus & res, & perſonas, & modum ſeu actionem. In rebus, & cauſam ſeditionis, & ipſam ſeditionem conſiderabo: in perſonis, ætatem, ſexum, an vnus vel plures authores ſeditionis, & concitantium qualitates. In actione, quomodo mota & num cum homicidio, num cum armis, an alio modo. Cauſæ ſeditionis motæ aduerſus patriam, vel principem, tres potiſſimùm ſunt [a]: quando videlicet vel principes ſuos culpant, vel aliqui offenduntur rebus quæ aguntur, vel quando ſpem rerum maiorum ac potiorum animo concipiunt. Et priore modo ſeditiones vt plerumque mouentur in eos qui præſunt, & inter ſubditos: quorum motus, ſeditiones, & factiones, & diſcordiæ dici poſſunt. Plures ſeditionum ſpecies & cauſas adfert quoque Ariſtoteles, libr. 5. Politic. c. 1. 2. 3. 4. quas ibi videto.

4 [a] Polyb. lib. 22.

5 Periculoſior ſeditio, quæ cõtra duces in bello naſcitur, quare & huic grauior inflicta pœna, ne armorum licentia & occaſio audendi temeritatem augeret. Quamobrem Opilius Macrinus [b], cùm ſeditiones pateretur militares, milites decimauit. Sorte quoque ad mortem Iulius Cæſar delegit auſuros quoſque, ita enim eos compoſuerat, vt illi ſorte notarentur, vt ait Dio Caſſius [c]. *Qui ſeditionem militum atrocem concitauit, capite punitur*, inquit Modeſtinus [d]: *quòd ſi intra vociferationem aut leuem querelam, ſeditio mota eſt, tunc gradu militiæ reycitur.* Et Paulus, *Miles turbator pacis, capite punitur* [e]. Et Arianus [f], *Qui manus intulit præpoſito ſuo, capite puniendus eſt.* Augetur autem crimen petulantiæ, præpoſiti dignitate: imò & miles irreuerens non tantùm à tribuno vel centurione, ſed etiã à principe coërcendus eſt. Notatus à veteribus, qui centurioni corrigere volẽti reſtitit, ſi vitem tenuiſſet, & militiam mutare placuit [g]. Atrox illa

6 ſeditio, qua exercitus Poſthumium imperatorem inficiãtem quas promiſerat prædas lapidauit [h]. Sicut & Camillum, quòd inter plebem & exercitum diui-

7 ſiſſe Veientem prædam videretur. Graues & ſeditiones, quas tribunitia poteſtas excitauit, quæ ſpecie quidem plebis tuendæ, in cuius auxilium comparata erat, re autem dominationem ſibi acquirens, ſtudium populi ac fauorem agrariis, frumentariis, iudiciariiſque legibus aucupabatur: ex quibus inter plebem & optimates diſſidia, vt conſtat ex acerbiſſimis Gracchanis [k] ſeditio-

8 nibus, & Apuleiana [l], & Druſiana [m]. Alexandriæ ſeditio orta, & occiſus tribunus militum: ideirco Theodoſius imperator ſeptem millia militũ interemit,

9 vt ſcribunt D. Ambroſius [n], Rufinus [o], & Eutropius [p]. Aliquando ſeditiones oriuntur, quando rebus quæ aguntur ſeditioſi offenduntur: vt quando populus Equitium [q], qui ſe Gracchi filium ſimulabat à Mario quintum cõſulatum gerente in cuſtodiam ductum, populus clauſtris carceris conuulſis, raptum humeris ſuis per ſummam alacritatẽ portauit. Et quando Q. Metellum Cen-

10 ſorem, quòd ab eo tanquam Gracchi filio cenſum accipere nollet, lapidibus proſternere conatus eſt. Alia [r] acrior, quo tempore ob fœneratorum & ſenatorum ſuperbiam, plebs relicta vrbe Roma receſſit in montem ſacrum armata, nec prius reuocata ad pacem, quàm ex ſuis plebeium magiſtratum, nempe

11 Tribunum, à ſenatu impetraſſet. Aliam decemuiralis libido conflauit [s]. Aliã matrimoniorum plebeiorũ & patritiorũ commixtio, Ianiculo duce Canule-

12 io Tribunoplebis [t]. Seditio & Romæ alia, cõtra Publicanos & milites, quos ij ſecum in exigenda pecunia habebant, anno ab vrbe condita 716. Claudio &

13 C. Norbano Coss. [v] Et adminiſtrãte Orphito præfecto vrbis, Romæ ſub Cõſtantio Cæſare ſeditiones graues concitatæ ſunt ob inopiam vini, *Huius auidis vſibus vulgus intentum, ad motus aſperos excitatur & crebros*, vt ait Amianus [x].

14 Interdum qui grauiora, quàm oſtentarent, moliebantur, cùm non poſſent facilè, conſentiente in vnũ populo, ambitioni vel cupiditati ſatisfacere, ex profeſſo factiones & ſeditiones frequenter concitarunt: vt quando plebs arſit honorũ cupidine, & obtinuit, vt ex ſuis etiam magiſtratus crearentur [y]. Piſcatores anguillarum iſti imitantur, vt ex Ariſtophane [z] & Athenæo apparet [a], qui

[b] Iul. capit. in Opilij Macrini vita.
[c] Dio Caſſ. lib. 42. hiſto.
[d] Modeſt. l. 2. §. qui ſeditionem, de re milit. lib. 49. Digeſt. 16.
[e] Paul. l. fin. eod.
[f] l. omne delictum, l. 6. § 2. & l. milites agrum, 13 § irreuerens, eod.
[g] d. l. milites agrum § irreuerens
[h] Flor. lib. 1. Epito. c. 12. Liuius, lib. 4.
[i] Flor. lib. 3 epito. c. 20.
[k] de 2 ſedit. Gracchi. Tyber. Gracchi, Flor. 3. abbreuiat. Appian. in 2. bellic. ciuil. Plin. c. 64. de vir. illuſtr. Plut. in vita Gracchorum, & alij. De ſecunda Liuius libr. 60 & 61. Appian. de bellis ciuil. Oroſ. libr. 5. c. 12. Plutarch. in Gracchis.
[l] de hac Flor. li. 69. ab' initio. Appian. d libr. 1. Oroſ. lib. 5. c. 17. & alij claſſici.
[m] de Druſian. Flor. libr. 70. abbreuiat. Oroſ. 5. c. 18. Plin. libr. de vir. illuſtr. c. 66. & alij.
[n] D. Ambroſ. libr. 5. epiſto. epiſt. 22.
[o] Rufin. libr. 2. c. 18.
[p] Eutrop. libr. 12.
[q] Val. Max. libr. 9. c. 7.
[r] Euſeb. de tempor. l. ult. in 2 Dionyſ. Hal. c. 6 Eutrop. in 1. c. 15. Oroſ. in 2. c. 6 Ouid. 5. Faſto. l. 2. § deinde cum eſſet, & 5. inuitum, de orig. iur. Plin. de vir. illuſt. c. 15.
[s] Dio Halic. in 10. Liuius in 3.
[t] Liuius in 4. Flor. in 1 epito. c. 25 D. Auguſt. 3. de ciuit. Dei, c. 17.
[v] Dio Caſſ. libr. 48. hiſto.
[x] Amm. Marc. lib. 14. Liuius, in fine 6. Plin. de vir. illuſtr. c. 20.
[y] Liuius, in fine 6. Plin. de vir. illuſtr. c. 20.
[z] Ariſtoph. in Equitib.
[a] Athenæ. lib. 7. Digreſſ. c. 17.

non niſi in turbido ſtatu viuere vel ditari poſſunt. *Paſſus eſt*, inquit Ariſtophanes [a], *id quod etiam qui anguillas venantur. Nam ſi ſtagnum conſiterit, nihil capiunt: At ſi cœnum ſurſum deorſúmque vertatur, tunc capiunt. Sic & tu lucraris, vbi ciuitatem perturbas.* Sunt plures latrones & ſceleſtiſſimi, qui tempore pacis cùm pœnas maleficiis ſuis debitas imponi metuunt, perturbant ſtatum reipub. & principum animos cõcitant, vt ipſi arrepta occaſione vel amplius graſſentur, vel impuniti viuant. Sunt ijs addendæ factiones optimatum imperare conantium, quæ ſcindunt populi conſenſum, peregrinorum, inquilinorũ, & indigenarum, atque inſeminant ciuitatibus odia, quæ, & cauſas proſequitur Ariſtoteles libr. 5. Polit. c. 3. Sic Cinadon, detectus inſidias inſtruere contra Ageſilaum & rempub. Lacedæmoniorum, comprehenſus [b], interrogatus cur tantum facinus molitus eſſet: nihil aliud reſpondit, quàm voluiſſe ſe nulli Lacedæmoni concedere, vel opibus vel potentia. Fuit nihilominus, & ſocij eius manibus poſt terga reuinctis per ciuitatem vndique traducti, atque flagris cæſi, interfecti. Quamobrem potentiam diuitum veriti Athenienſes, ne eo peruenirent, Oſtracismo potentes, & ad vſurpandam Tyrannidem idoneos, exilio afficiebant: Syracuſij petalismo [c]. Concitarunt ſeditionem in populo Dei Chore, Datan, & Abiron putantes ſe dignos imperio, & ſubſtrahẽtes populum à Moſis gubernatione: verùm grauiſſima pœna à Deo tantæ temeritatis ſumpta [d]. In ipſa ſeditione conſiderandum, num conſilium tantùm captum 16
ſit, vel effectus ſecutus. Qui tentauit namque ſeditionem commouere, ſeueriſſima quidem plectitur mulcta, ſed non morte iure Romano [e], ſpectaculiſq; ei interdicitur, niſi relapſus & monitus anteà, iterum inciderit in crimẽ: quo caſu fuſtibus cæſus, vel exilio puniendus, vel capite plectendus [f]. Romæ Demetrius Cynicus Stoicæ diſciplinę magiſter, aliique multi cùm occaſione philoſophiæ multa publicè diſſererent circa ſtatum popularem vel vnius imperium, vnde diuerſæ paſſim oriebantur ſententiæ, quis melior eſſet: is Demetrius cum Hoſtilio in inſulam relegatus eſt à Veſpaſiano, cæteri omnes philoſophi vrbe abire iuſſi. Et cùm poſteà alius Diogenes Cynicus clam vrbem ingreſſus de ea re & ſumma imperij publicè verba feciſſet arrogantius, eodem iubente virgis cæſus eſt. Et quando Chratem Cynicum nec iſta pœna deterruiſſet, ei capitale fuit, teſte Dione Caſſio [g]. Citationes quoque Athenis fiebant, authore Iulio Polluce [h], contra rhetores populum commouentes, aut non optima populo conſulentes. Conſidera & lege 12. tab. cautũ eſſe, ne quis in vrbe cœtus nocturnos agitaret. Deinde & lege Gabinia promulgatum, Qui coitiones vllas clandeſtinas in vrbe conflauiſſet, more maiorum, capitali iudicio multaretur [i]. Quod ſi ad effectum ſeditio perueniat, vltimum 17
ſeditionem mouenti decretum eſt ſupplicium [k] ſtatim, etiam appellatione interpoſita. Hos enim damnatos ſtatim puniri publicè intereſt, inquit Modeſtinus [l]: dummodo conuicti crimine ſint aut confeſſi, & de crimine conſtiterit. Tunc & proſcribẽda domus vbi conuenticula facta ſunt [m]. M. Flacci & L. Saturnini ſeditioſorum hominum corporibus trucidatis, penates ab ipſis fundamentis eruti ſunt [n]. Excommunicantur iure pontificio, qui 18
ad pacem nolunt redire moniti [o]. Neque eodem iure ſeditioſi poſſunt ſacer sanctiari ordinibus [p]: & iam initiati, quo vrebantur honore priuantur [q]. Sic Conſtantinus Porphyrogeneta Imperator Orientis, à mundi creatione anno 6534. inſidias machinantes, tumultus concitantes, vel defectiones meditantes anathematizat [r]. In perſonis autem conſiderandis, perpendemus ætatem 19
primùm delinquentium, & conditionem pro infligendis pœnis: nam non ita ſeuerè in iuuenes, ac viros animaduertitur. Et ſerui tumultuantes, dominis redduntur. Et aliter puniendus qui ſemel in tumultu, aliter, qui ſæpius compertus [s]. Et Modeſtinus [t], *Hoc crimen à iudicibus, non in occaſione ob principalis maieſtatis veneration*em *habendum eſt, ſed in veritate rei iudicatæ: nam & perſona ſpectanda eſt, an potuerit facere, & ante quid fecerit, & an cogitauerit, an ſanæ mentis fuerit,*

[a] paul. loco.
[b] Xenoph. lib. 3 rer. Græcar.
[c] Diod. Sicul. lib. 11.
[d] Numero. c. 16.
[e] l. 1. de ſeditio. C.
[f] Coll. ſtra in l. capitalium, l. 28 § ſolent, de pœn. libr. 48 Digeſt. 19.
[g] Dio Caſſ. in Veſpaſi.
[h] Iul. Pollux, libr. 1. Onomaſti.
[i] in orat. Port. Latro. in Catilin.
[k] l. nouimus, l. 45 § fin. de iis qui ad eccle. confug. lib. 1 C. tit. 12 l. fi. C. de ſeditio.
[l] Modeſt. l. conſtitutiones, l. 26 de appellat. in ff.
[m] l. conuentus aſſ. de epiſcop. & cler. C.
[n] Val. Max. lib. 6 c. 5. Appian. in 2 Bello ciuil. Plin. de veris. lib. 36.
[o] ca. placuit, & ca. ſi quis. 50. diſt.
[p] ca. ſeditionoſos, 46 diſt.
[q] ca. conſpirationũ, 11. q. 1.
[r] libr. 1. Imp. Orient. in conſtitut. Porphyrog.
[s] l. capitalium, § ſolent. de pœn.
[t] Modeſt. l. famoſi, l. 7. ad leg. Iul. maieſt. ff.

fuerit, nec lubricum linguæ ad pœnam facilè trahendum eſt. Itaque authores ſeditionis & tumultus, populo concitato pro qualitate dignitatis aut in furcam
20 tolluntur, aut beſtiis ſubiiciuntur, aut in inſulam deportantur [a]. Quando autem populi multitudo ſeditioni inuoluitur, iudex cautè in eam ſæuire debet, potiſſimùm ſi ſeditio non ſit contra principem, vel eius vicarios, ſed ob alia: & ad vitandam populi ſtragem, non de omnibus, ſed de aliquibus ſumere ſupplicium debet, de authoribus potiſſimùm, & quorum conſilio plebs ad arma cucurrit, cæteris leui quadam pœna vel caſtigatione pecuniaria, vel corporali dicta [b]. Quemadmodum in alijs fit criminibus, in quibus plures peccant [c]. Et Cicero [d]. *Pœna debita*, inquit, *multis ſimul peccantibus, ab aliquibus tamen tantùm luitur. Et ita veteres Romani ſtatuerunt, vt ſi à multis eſſet rei militaris flagitium admiſſum, ſortitione quadam in aliquos tantùm animaduerteretur: vt metus ad omnes, ad paucos perueniret pœna. Vt pœna inſtar fulminis ſit. fulmina quippe paucorum periculo cauunt, omnium metu. Eſt*, inquit Dio [e], *magni animi eximiæque naturæ, vulgi peccata ferre, quæ ſi quis omnia punienda cogitet, imprudēs plerosque hominum occidit.* Refert Amianus Marcellinus [f], Leontinum præfectum vrbi Romæ, cùm Philoronium aurigam iuſta de cauſa rapi atque duci præcepiſſet, & plebs eum ſecuta laceſſeret, velutq; reum nocentem vi eximere conaretur, mateſtatis auctoritatisque ſuæ conſeruandæ cauſa, miſſis apparitoribus obuios quoſque, & inter alios Petrum Valuomerem olim etiam in exercitu ſeditioſum militem corripi iuſſiſſe, ac continuò ſuſpendi, alios in inſulam relegaſſe: & ita diffu-
21 ſum vulgus euanuiſſe. Actio, circunſtantiæ nempe aliæ conſiderātur quoque: nam alia crimina cum hoc acerbius crimen reddunt, vt ſi homicidium factū ſit in ſeditione: accedit enim crimen legis Corneliæ de ſicarijs & eius pœna [g]. De quibus Deo iuuante ſuo loco. Sic D. Marcus [h] Barabbam, quem alij facti euangeliſtæ dixerunt [i] inſignem latronem, deſcribit, quòd cum aliis ſeditioſis fuiſſet, & in ſeditione homicidiū feciſſet. Atque & tunc, quando homicida cognoſcitur, is pœnas quoque præcipuè exſoluere debet: ſi tamen homicidia fiunt in ſeditione commiſſa incerto authore morti nō ſunt omnes ſeditioſi addicendi vt diximus, verùm omnibus quandam pœnam aliam iudici
22 poſſe opinor. Exemplo iudicij Areopagitarum: poſtquam enim Athenienſes victi pugna ab Aeginetis fuerunt, & ad vnum vſque interfecti, iſque cùm rediſſet Athenas, à mulieribus, quæ de maritis ſuis cum percunctabantur, inuidentibus cum ſolum fuiſſe ſuperſtitem, acubus fibuliſque veſtium ſuarum confixiſſent & interemiſſent, & homicidæ non cognoſcerentur: conſtitutum eſt ſenatuſconſulto in mulieres, vt eo veſtimenti genere in poſte-
23 rum vterentur, cui non eſſent fibulæ vel acus, authore Herodoto [k]. Seditionum ſeuera pœna impoſita eſt maximè, vt obuiam eatur triſtiſſimo fini: nam regnum in ſe diuiſum vel ciuitas, deſolabitur, & domus ſupra domum cadet [l]. Græci, qui victoria clari aduerſum hoſtes Troianos vnanimes euaſerant, mutuis odijs & ſeditionibus tum ob mulieres, tum ob prædam penè exciſi ſunt [m]. Accidit idipſum Romanis, qui poſtquam nihil quod domarent ſupereſſet, in ſeipſos arma conuerterunt, vt penè ſeditionibus exciderint. Tyrrheni, facta ingenti præda, domum ex Romanorum prouincia reuerſi incolumes, orta pro diuiſione prædæ ſeditione, non ſolùm prædæ, verùm etiam imperij magnam partem perdiderūt, vt ait Polybius [n]. Additq; ſtatum, idipſum ſæpè accidere Gallis cōſueuiſſe ob immoderatas illorū crapulas
24 & ebrietates. Ideò obſeruabūt ij, quibus reipub. ſalus committitur, vt celeriter, vbi incipiunt motus populi fieri, comprimant: ne incēdium euadat in bellū ciuile, & in factiones quæ implacabiles redduntur. Et ſiue iniuſta ſiue iuſta cauſa tumultus ſit, eius authores comprehendant & caſtigent. Neq; parcendū eſt eis, qui particulari moti cōmodo pacem publicā interpellant: nec ij impunè ferre debēt, qui ſe ſeditioni immiſcuerint & diſcordiæ. In ciuilibus quippe diſcordijs haud dubiè ab vtraque parte reſpublica detrimentum capit, vt

a Paul. l. ſi quis aliquid, l. 38. § auctores, de pœn. in P.

b c Iatores, de clerc. excom. miniſtr. ea vt conſtituerentur, 50 diſt. ea. comeſſationes, 44. diſt.

c Proinde ſitta. iureb. & ibi l. ſi familia, ſi famil. furt. tenedicam P.

d Cic. pro Cluentio.

e Dio Caſſ. lib. 55. huius Rom.

f Amm. Marcell. li. 25. hiſtor.

g l. 1. § item qui author, ad leg. Corn. de ſicar. P.

h Matth. c. 15.

i D. Ioan. 18. Matth. c. 27.

k Herodot. in 3.

l Matthæi, 12.

m Dictys Cretenſ. lib. 5. & 6. belli Troiæ.

n Polyb. lib. 2. hiſto.

a Dio Caſſ. lib. 41. hiſtor. ait Dio.[a] Et Cicero [b], *Omnia ſunt miſera in bello ciuilibus: ſed miſerius nihil quàm ipſa victoria, qua etiam ſi ad meliores venit, tamen eos ipſos ferociores impotentioresq; reddit, vt etiam ſi natura tales non ſint, tamen neceſſitate eſſe cogantur. Multa enim victori eorum arbitrio per quos vicit, etiam inuito facienda ſunt.* Melius ipſe idem Cicero in oratione, quam habuit ad Senatum poſt mortem Cæſaris apud Dionem [c], ſic inſit. *Neque æquitate humanitateue vindictam, ſed cupiditate armorumq; licentia metiuntur: neceſſariò calamitates quaſi orbe quodam ſemper reuoluuntur, continentiſque ſucceſſione mala malis reddunntur, res ſecundæ excitant, depreſſi ad vindictam tendunt. Ex paruis rebus ad magna & ſubuerſiones regnorum & rerumpub. ſemper ferè via patuit* [d]. Vnde illis facilè principio obuiam iri poteſt, poſteà nequam. *Et cur*, inquit Iulianus Iuriſc. *ad arma & rixam procedere patiatur prætor, quos poteſt ſua iuriſdictione componere* [e]. Ante ſeditionem prouidentia magiſtratus requiritur: in concitata, authoritas & vindicta: in ſopita diſcordiarum obliuio, cuius lex lata fuit, poſt expulſos ab Athenis per Thraſibulum Tyrannos [f]. Non probo legem Solonis, quam ex Ariſtotele in hæc verba conceptam tradit Gellius [g]. *Si ob diſcordiam diſſentionemque ſeditio atque diſſenſio populi in duas partes fieret, & ob eam cauſam irritatis animis vtrinque arma caperentur, pugnareturue: tum qui in eo tempore, in eóque caſu ciuilis diſcordiæ non alterutra parte ſe coniunxerit, ſed ſolitarius ſeparatúsque à communi malo ciuitatis ſeceſſerit, is domo, patria, fortunisque omnibus careto, exul exturisque eſto.* Probarem potius ſententiam Pomponij Attici ampliſſimi viri, qui cùm ſemper optimarum eſſet partium, tamen ciuilibus fluctibus non ſe commiſit, quòd nõ magis exiſtimaret eos in ſua poteſtate eſſe, qui ſe his dediſſent, quàm qui maritimis iactarentur, vt ait Cornelius Nepos [h]. Scribit etiam Cic.[i] *Nihil viro bono, & quieto ciui magis conuenire, quàm abeſſe à ciuilibus controuerſijs.* Sic enim diſcordiæ creſcunt additis propugnatoribus, nec quiſquam qui poſſet componere inueniretur. Sic quo tempore duce Pelopida, exules Thebas occuparent, & præſidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt. Epaminundas quandiu eſt ſeditio facta ciuium, domi ſe retinuit: quod neque malos defendere volebat neque impugnare, ne manus ſuorum ſanguine cruentaret. Namq; omnem ciuilem victoriam funeſtam putabat, vt ſcribit Æmilius Probus [k]. Nec tamen ignoro rationem Gellij [l], qua legem Solonis nititur defendere, vt æquam: *Quia ſi boni*, inquit, *homines, qui in principio coercenda ſeditioni impares fuerunt, populumque percitum & amentem non deterruerunt, ad alterutram partem diuiſi ſeſe adiunxerint, tum eueniet, vt cùm ſocij partis ſeorſum vtriuſque fuerint, eóque partes ab ijs, vt maioris authoritatis viris, temperari ac regi caperint, concordia per eos potiſſimùm reſtitui conciliarique poſſit, dum & ſuos, apud quos ſunt, regunt atque mirificant, & aduerſarios ſeruatos magis cupiunt, quàm perditos.* Cæterùm hæc ratio nec ſibi conſtat, nec quicquam efficit. Qui enim non potuit coërcere, cur ſe authorem & ſectatorem mali, quod corrigere voluit, reddet, & repente cum multitudine ex bono improbus fiet? Deinc, quomodo fident aduerſarij ei, quem diuerſas & aduerſarias fouere partes vident. Et proinde in perturbatis & impiis ſeditionibus, nec tutum, nec ſapientis eſſe arbitror, ſeſe immiſcere. De diſcordia & ſeditione populi inter ſe loquor, & de priuatis: magiſtratus namque omni ſtudio ad eam ſopiendam conuocatis auxiliis & præſidiis vacare debent. Et his, qui authoritatem habent obtemperandum arbitror: quibus ius gladij eſt, non ſeditioſis. Et ideo ſi factio vel rebellio aduerſus principem legitimum inſurgat, tunc quidem ſolitarium eſſe improbo, & nõ tueri partes principis. Et proditionẽ dico, non ſectari vel ope, vel cõſilio, vel auxilio: Non enim licet in regno principis cuiuſq; in quo quis erit, ſe ſubditũ differi, vel cõniuere, vel diſſimulare: alioquin nõ cõſentienti cum principe, ab eius ditione abeundum erit, & ſua, id eſt, regnum, & propria illi relinquẽda, principis enim ſunt[m]. Qui nõ fauet expreſsè principi ſuo, rebellis proditorq; manifeſtus eſt, vt potè metu vt opinatur maioris poteſtatis,

b Cic. lib. 4 familia. epiſtol. Marcello.

c Dio Caſſ. libr. 44.

d Ariſto. lib. 4 Polyt. c. 3 & 4.

e l. aquiſſimum, l. 17. de vſuf. lib. 7. ff. tit. 1.

f Iuſtinus, ex Trogo lib. 5.

g Aul. Gell. libr. 2. c. 12.

h Cor. Nepos, in vita Pompo. Attici.

i Cic. Attico libr. 9.

k Æmil. probus in Epamin. & Pelop.

l Gell. libr. 2. c. 12.

m S. bene à Zenone, de quæſt. præſcri.

ditionem

ditioni ſui principis ſe ſubtrahens, & interim ita claudicando expectans exitum belli, vt fortiori ſe coniungat, vt ille Metius Suffetius proditor, qui hac arte vſus meritas proditionis vt diximus dedit pœnas. Et hoc potiſſimùm in fideiuſſariis & clientibus regni, qui feuda nobilia eam ob cauſam tenentes, iutarunt principi conſilium, opem, fidem, & defenſionem aduerſus hoſtem quemlibet [a]. Sic Deus in fide tales exigit ſubditos, qui eum apertè & palam confiteantur: alioquin illos coram Deo patre negaturus [b]. Et dubius in fide, infidelis eſt [c]. Quare exprobrat populo Elias [d], *Quouſq;*, inquit, *claudicatis in duas partes? Si dominus eſt Deus, ſequimini illum: Si Baal eſt Deus, ſequimini illum.* Nemo enim duobus dominis ſeruire poteſt [e]. Nec tam odit Deus impios ex profeſſo, qui poſſunt reſipiſcere, quantum hos qui nec bonis nec malis adhærent, ſed dubij ſunt. *Vtinam*, inquit, *frigidus eſſes, aut calidus: ſed quia tepidus es, euomam te* [f]. Nam, *ſimulatores & callidi prouocant iram Dei* [g]. Et ad hos rectè certè lex Solonis referenda eſt. *Si poſſides amicum, in tempore tentationis poſſide eum* [h]. Et, *Qui non eſt mecum, contra me eſt*, ait Dominus [i]. Plura hac de re nobis ſuppetunt in Gallia miſerrima exempla, dum de religione certatur, & quidam tertium genus conſtituunt. Vtinam dignetur Deus Opt. Maximuſq; gregem ad vnitatem, laceratam nunc reducere.

a § 1. de forma fidelit. & § 1. de noua for. fidelit. lib. 2. feudo tit. 6. & 7. ea de forma, 22 q. 5.
b Matthæi, 10. Lucæ, 12.
c c. 1. de hæretic.
d 3. Reg. 18.
e Matthæi, 6.
f Apocalyp. c. 3.
g Iob, 36.
h Eccleſiaſti. c. 6.
i Matthæi, 12.

De aliis læſæ maieſtatis criminibus. Caput 7.

1 *Maieſtatis crimina fictitia. & ſeq.*
Statua principis quæ in veneratione fuerunt, & de crimine maieſtatis in eas. eod. & 5.
4 *Iudicare contra conſtitutiones regias, non eſt maieſtatis crimen.*
6 *Maieſtatis reum vinculis eximens, & ipſe tenetur eodem crimine.*
7 *Muros tranſcendere ciuitatis, maieſtatis, & capitale ſcelus & pœna.*
8 *Monetam falſam cudere, maieſtatis crimen.*
9 *Principis de domo Chaldæos vel diuinos conſulere maieſtatis crimen.*
10 *Hoſpitalitates inter crimina maieſtatis.*

1 CAPITALIA facta Tyberij tempore, circa Auguſti ſimulachrum ſeruum vendidiſſe, veſtem mutaſſa, numo vel annulo effigiem impreſſam latrinæ vel lupanari intuliſſe, vt ait Suetonius [k]. Et Seneca [l], hoc imperante tradit prætorium quendam virum in annulo Cæſaris imaginem ſcriptam habentem, cùm matellam ſumpſiſſet, maieſtatis accuſatum: quòd imaginem obſcœnis admouiſſet. Quidam ob calidam aquam venditam, impietatis, id eſt, maieſtatis reus factus eſt, & à Caio Caligula trucidatus: qui & alios reos fecit, quòd iuuenem Imperatorem dixiſſent. Ita qui anteà læſæ maieſtatis actiones ſuſtulerat & legem, poſteà reuocauit: & rurſum crude-
3 lius crimina maieſtatis tabulis æreis incidi iuſſit [m]. Multi quoque tempore Galli Cæſaris, vt eſt apud Amianum Marcellinum [n], per ſuſpicionum nebu-
4 las exiſtimati noxij, damnabantur. Quidam rati ſunt, contra legem principis iudicare, eſſe læſæ maieſtatis crimen: quod tamen reiecit Alexander Cæſar [o]. Sicuti nec ex periurio, maieſtatis crimen eſſe placuit [p], nec pœnam: etſi
5 pro dictis criminibus aliæ pœnæ conſtituantur [q]. Qui ſtatuas aut imagines imperatoris iam conſecratas conflauerint, aliudúe quid ſimile admiſerint,

k Sueto in Tyber. c. 58.
l Seneca, lib. 3. de benefic.
m Dio Caſſ. lib. 59.
n Amia. Marcell. lib. 14.
o l. 1. C. ad leg. Iul. maieſta.
p l. 2. eod. l. 2. de reb. cred. C.
q vt in l. ſi duo patroni, § fi. de inoffic. in fi.

legis Iuliæ maiestatis tenentur, ex responso Venuleij [a]: qui tamen vetustate confectas reficit, non tenetur secundum Martianum. Et L. Ennius eques, Romæ maiestatis postulatus, quòd effigiem principis promiscuum ad vsum vertisset: quem tamen inter reos recipi, Atreio Capitone Iurisc. contrà censente, Tyberius vetuit, vt author Tacitus [b]. Noluerunt Seuerus & Antoninus teneri maiestatis crimine eos, qui lapide iactato incertò, fortuitò statuam principis tetigerint [c]: alioquin Modestinus refert [d], crimen maiestatis facto, vel violatis statuis, vel imaginibus maximè, exerceri in milites. Et scribit Aelius Spartianus [e], damnatos à Bassiano, aliàs ab Antonino Caracalla, qui vrinam in eo loco fecerant, in quo statuæ aut imagines erant principis. Et sub Domitiano mulier, quòd exuta fuisset ante statuam, interfecta est, teste Xiphilino [f]. Cùm à Totila Roma secundò capta fuisset, Rusticiana siue Iustiniana mulier nobilis in iudicium accepta, quæ Theoderici regis statuas frangi deleriq; fecisset in patris Symmachi & Boetij coniugis vltionem, qui Theoderici iussu fuerant interfecti. Cæterùm mulieris pietas & amor in defunctos plus valuit apud clementem Totilam, quàm regia maiestas, vt ait Ioannes Magnus [g]. Cautum & senatusconsulto [h], ne quis imaginem imperatoris in iniuriam vel inuidiam alterius portet. Diodorus Siculus [i] imaginum contemptum & offensam ad inuidiam trahit eorum, quorum sunt imagines: atque ita sensisse populum Athenienſem tradit, agens de bello contra Siculos decreto. *Iam classe procincta*, inquit, *statuæ, quæ per vrbem dispositæ erant, innumera multitudo, nocte vna omnes detruncatis capitibus reperta sunt. Quod tantum facinus populus haudquaquam casu aliquo euenisse contigisse arbitratus, sed ab iis potius patratum, qui gloria aliqua elati ad soluendum statum popularem inuigilarent, odio tracti, sæuire atque infendere cepit, eósque flagitij auctores inuestigare infensè atque obnixè, magnis indicis præmiis propositis, &c.* Idipsum & refert Thucidides [k]. Incidit in hoc crimen maiestatis is quoque, qui confessum reum in iudicio, de crimine nempe maiestatis, in vincula coniectum emiserit [l]: videtur namq; socius sceleris, & qui mauult impunitum euadere reum, quàm reipub. pœnas exsolui. Et in alis quoque criminibus addictos supplicio eripere, capitale habetur, & vltimo supplicio dignum [m]. Potest huc referri pariter, violasse muros ciuitatis, si qui eos transcendant scalis admotis, vel si aliundè ciuitatem, quàm per portam ingrediantur: quod & hostile & abominandum dicitur, capiteque punitur [n]. Et Remus frater Romuli, occisus traditur, quòd muros transcendere voluerit vrbis, seu aggeres vel fossas eius [o]. Est crimen læsæ maiestatis etiam, falsam cudere monetam [p], de quo poſteà Deo fauente. Lepida, ex Aemiliorum familia, præter adulteria & venena & alia crimina, etiam accusata est, quòd ab ea per Chaldæos in domum Tyberij Cæsaris quæsitum esset [q]. Quo tempore Sylla dominabatur, plurimæ Italorum cædes, exilia, & bonorum publicationes parabantur in eos, qui aut Carbonis, aut Norbani, aut Marij aut suorum mandatis paruissent: Et in delictorum numero Hospitalitates, amicitiæ, & collationes aut dantis, aut recipientis ponebantur, vt scribit Appianus [r].

[a] Venul. l. qui statues, l. 6 ad leg. Iul. maiest. ff.
[b] Cor. Tacit. lib. 3.
[c] d. l. non contrahit.
[d] Modest. l. facto f. l. 7. ad leg. Iul. maiest. ff.
[e] Spartia. in Antonin. Caracal.
[f] Xiphil. ex Dione, in Domitiano.
[g] Ioan. Magnus Gothus, lib. 23. histo. Gothor. c. 22.
[h] Senatusc. in l. senatusconsulto, § 1 de iniur. l. b. 47 ff. tit. 10. Cauttia. in l. capitalium, l. 2. § 3. ad statuas, de pœn. ff.
[i] Diod. Sicul. lib. 13. Biblio.
[k] Thuci. n. 6.
[l] l. 4 § pen. ad leg. Iul. maiest.
[m] Arcad. & Hermog. CC. in addictos, l. 7. de ep. aud. C. l. addictos, de appellat.
[n] l. fi. de rei dauf. ff.
[o] d. l. 6 Plut. in Romu. Ouid. 4 Fast. Lucan. in 1. Horat. 7 epod. Flor. lib. 1. epito. c. 1.
[p] l. 2. de tal. monet. lib. 9 C. tit. 24.
[q] Cor. Tacit. lib. 3. Annal.
[r] Appia. lib. 1. bellor. ciuil.

De maledicis principis. Cap. 8.

Lib. 9. C. tit. 7. Lib. 5 Decretal. tit. 26.

1 Principes maledicens an puniendus, & quando. per totum c.
Maledicere principi inter maiestatis crimina.

2 *Principibus non maledicendum. Et pœna diuina in eos.*
3 *Iniuriarum remittendarum principum clementium exempla. & 4.*
5 *Regnum nobilius est seruitus.*

1 MALEDIXISSE principi, interdum maiestatis crimen habitum est, interdum condonatum, vt ex responso Modestini constat [a]: cuius verba, *Persona*, scilicet in hoc crimine, *spectanda est, an potuerit facere, & antè quid fecerit, & an cogitauerit, & an sana mentis fuerit: nec lubricum linguæ facile ad pœnam trahendum est. Quanquam enim temerary pœna digni sint: vt insanis tamen, istis parcendum est, si non tale sit delictum, quod vel ex scriptura legis descendat, vel ad exemplum iudicandum est.* Theodosius autem, Archadius & Honorius [b], omnino nullum maledictum in Cæsares esse voluerunt, *Quoniam* inquiunt, *si illud ex leuitate processit, contemnendum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab iniuria, remittendum.* Quæ omnia intelligenda, si lex, vel exempli necessitas puniri scelus non statuat. Titus Cæsar istius indulgentiæ, & remissionis maledicti causam luculenter apud Xiphilinum ex Dione exprimit [c]: Refert enim eum de crimine impietatis vel iniuriarum in se, nullum occidi iussisse, nec alios cognoscere permisisse. *Nemo enim*, inquit, *me iniuria afficere, aut inseque contumelia potest: propterea quòd nihil ago, quod reprehendi merentur: ea verò quæ falsò de me dicantur, prorsus neglego.* Impetator quoque Alexander eum, qui calore quodam per principis veneration peierauerit, pati pœnam corporalem vel maiestatis imminutæ non vult [d]. Neglexit & initio Tyberius Cæsar iniurias sibi illatas: cùm tamen in Imperatores commissæ, essent impietatis crimina, teste Dione [e]. Hæcque melius Christianis conueniunt principibus, quibus omnes iniurias priuatas remittere, & aliis, qui nomen Christianæ militiæ dederunt, iubetur: vt alibi iam docuimus abundè [f]. Summus pontifex [g], eos qui de eo maledixerint iubet puniri, quando in depressionem officij & beneficij, scilicet dignitatis pontificalis, ea vergit iniuria: idq; ad exemplum, vt pœna maledici aliis terrorem incutiat: *Ne de cætero*, inquit Clemens tertius, *contra Romanam ecclesiam in talia verba prorumpant.* Christianum quidem est remittere proprias iniurias [h], & vltionem Deo relinquere: humanumque calore iracundiæ prolata non reuocare ad animum, vel connuere, si inde scandalum seu offendiculum aliis non sit. At si inde detur occasio delinquendi, rectè faciet princeps, qui sui vt priuati contemnit iniurias, in lucem pœnam iniuriantium bono reipub. proferat.

2 Quocirca rectè lex diuina iubet [i], ita: *Diis ne detrahas, & principi populi tui non maledices.* Et alibi, *Non est bonum damnum inferre iusto, nec percutere principem, qui recta iudicat* [k]. Et D. Paulus [l], *Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.* Monet & Corinthios [m], *Non murmurare, sicut quidam murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.* Et alibi Sapiens [n], *sicut rugitus leonis, ita & tremor regis: qui prouocat eum, peccat in animam suam.* Maria soror Mosis, quia contra Moysem principem populi locuta erat, lepra percussa est [o]. Sed & filij Chore, filij Caath, filij Leui, Datan, & Abiron, filij Eleph, & alij aduersum Moysem & Aaron maledici, horribile iudicium experti à Deo sunt, & viui terra absorpti [p]. In canonibus apostolorum [q] statutum, *Quisquis imperatorem aut magistrum contumelia affecerit, supplicium luito. Et quidem si clericus sit, deponitor: si laicus, à communione remouetor.* Et hæc est iuris diuini in maledicos censura, & supplicium. Tanta tamen ali-

quo

a Modest.l.famosi,l. 7. ad leg.Iul. maiest.in f.
b l.vni.si quis imper. maled.lib.9.C. tit. 7.
c Xiphil ex Dione, in Tito.
d l.1.de reb.cred.C.
e Dio Cass.lib.57.
f in nostro lib. 40. Syntax.c.22.
g c.1 de maledi.lib. 5.Decret.tit.26.
h ea inter querelas, 23.q.4.
i Exod.22.Act.23. ea.paratus,23.q.1.
k Prouerb.17.
l Ad Titum, 3.
m 1.Corinth.10.
n Prouerb. c.20.
o Numero.12.
p Numero.16.
q ca 81.canon. Apostol.

quorum principum fuit clementia, vt propriarum iniuriarum vltionem non expostulauerint, sed benignè remiserint, aut contempserint. Sicuti Antigonus rex cùm duos manipulares milites maledicentes audisset, vt potè leniter commonuit, *Et longius*, inquit, *discedite, ne vos rex exaudiat.* Idemq; cùm quadam nocte quosdam ex militibus mala omnia imprecantes regi, qui ipsos in illud iter, & inextricabile lutum induxisset, accessit ad illos, qui maximè laborabant, & cùm ignorantes à quo adiuuarentur explicuisset, *Nunc*, inquit: *maledicite Antigono, cuius vitio in has miserias incidistis: et autem benè optate, qui vos ex hac voragine eduxit.* Augustus Cæsar Timageni maledica sua historia in illum conficienti, tantùm domo sua interdixit. Et

a Seneca, lib. 3. de ira.

b idem lib. de Clem.

hæc & plura Seneca [a]. Et alibi ad Neronem [b], docet nullum ex omnibus magis quàm principem vel regem decere clementiam, vtpotè cuius cura sit excubare pro salute singulorum, quod multis & pulchris firmat rationibus: nempe quòd in eo Deum imitetur, quòd se chariorem populis præbeat, quòd paternum imitetur imperium, & mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem. Sumit & rationes ab animalibus aliis, & quòd apū reges sint sine aculeis, quibus natura telum detraxit, volunt; iram eorum

c hæc etiam tradit Claudi. lib. de nat. anim. c. 6.

inermem relinquere [c]. Gloriamq; principis habere superstites sibi gratias agentes, quos vita priuare potuisset. Plures alias adducit, quas prætereo.

d Cassiod. lib. 9. variar. epist. 4.

Fælix, inquit Athalaricus rex Abundantio præposito scribens [d], *est querela, quando leges pietate superantur: & beata conditio subiectorum si cognoscant, illum aliis missitum, quem & sibi optant esse propitium.* Rempublicam Achæorum & instituta præclara, duo fecerunt, teste Polybio [e], æqualitas, & clementia: vsque adeo, vt etiam Lacedæmones & reliqui Peloponnenses ab iis ideo leges mutuati sint, & rempublicam suam ornauerint eisdem. Et Italia turbatis rebus in ea parte, quæ magna Græcia dicebatur, ob Pythagoreorum coniurationem & seditionem, tes suas Achæis commiserint. Philippus rex Macedonum dicebat [f], *Si quid aduersum se ab aliis priuati mollirentur, sua interesse illos duntaxat verbis vel literis admonere: si quid verò publicè in socios committerent; publica pœna atque animaduersione esse plectendos. Et hæc est*, inquit Dio Cassius [g], *hominum sententia, priuatu omnes iniurias prosequendas, ne vel contemptus inde habeantur, vel opprimantur: principem verò debere ea, quæ in rempub. peccantur, vlcisci: priuatim in se admissa, tolerare.* Antigonus rex [h] cùm cerneret filium suum se gerere violentiorem & immodestiorem erga subditos, *An non nouisti*, inquit, fili, *nostrum regnum nobilem esse seruitutem?*

e Polyb. lib. 2. histor.

f idem, in 4.

g Dio Cass. lib. 53. hist.

h Aelia. lib. 2. de var. hist. c. 20.

De infractore aggerum Nili, salui conducti, & legerente pro magistratu. Cap. 9.

1 *Nili aggeres rumpere, maiestatis crimen.*
2 *Saluagardiam vel saluum conductum violare, crimen maiestatis.*
3 *Magistratum se esse simulans, maiestatis reus est.*

SIMILE crimini etiam maiestatis visum est Honorio & Theodosio, aggeres Nili rumpere in Aegypto, & propemodum ipsius imperij appetere securitatem. Quare pœnam constituerunt in cædentem, vt eo loco vbi ruperit flammis consumatur, & consocij & participes deportentur, sine spe supplicandi, vel recipiendi dignitatem, vel ciuitatem, vel substã-

tiam

2 riam [a]. Est & crimen maiestatis, infringere saluagardiam seu fidem publicam, vel saluum conductum à principe concessum, pœnaq; eius legis punitur [b]. Non ita si ab alio saluagardia concedatur, puta à sacro consilio, vel prorege, vel magistratu, nam tunc pœna contra violantem arbitraria & pecuniaria est: nisi homicidium commissum fuerit, quo casu alia ratione supplicium vltimum irrogatur [c]. Etenim vbi nulla pœna determinata iure est, ea in arbitrio est iudicis [d]. Saluaguardia iure communi ab alio quàm à principe generalis. Specialis autem vel ad singulares res vel personas, ab aliis vt à iudicibus, & Seneschalchis & Bailliuis, quibus interdictum est regia constitutione, ne generales concedant [e]. Quemadmodum cautum constit. regia Franc. 1. *sur le fait de la marine*, art. 20. & 25. ne posthac fides publica, vel saluus
3 conductus [f] seu licentia merces transportandi per mare, ab alio quàm à principe daretur. Lege Iulia maiestatis tenetur, & qui priuatus pro potestate magistratuúe quid sciens dolo malo gesserit [g]. Etenim vsurpat sibi ius principis, ad quem magistratum creare & præficere pertinet [h]. Incidit & huiusmodi in legem Cornel. de falsis, & in eius pœnam [i]. Et in legem de concussoribus, qua si simulato præsidis iussu concussio interuenerit, ablatum huiusmodi terrore restitui præses prouinciæ in integrum iubet & delictum coërceri [k]: potissimùm quando concussio crimen publicum est, non enim per se concussio publicum, sed priuatum est [l].

a l. 1 de Nili aggeribi non rumpend. lib. 9. C. tit. 38.

b Paul. Castr. 2. par. consil. 422. in 6. col. in ver. contrarium, iuncto vers. idem dictus.

c vt in § si quis hominem, & § si quis alium, & seq. de pace tenē. in vsib. feudo. late Guid. Papæ, in quæst. 419. Ioan. Andreæ. in c. 1. de homicid. in 6.

d l. 1. de effractor. l. hodie, de pœn. in P.

e Ioan. de Platea, ad l. cùm sæpe contingit, de eroga. milit. anno. lib. 12. C. Chassan ad §. 4. tit. *des Iuſtices & droit d'icelles*, & ad verb. *droit de iuſtice*, nu. 65. in consuet. Burg. & in consuet. Ludou. 12.

f

g l. 3. ad l. Iul. maiest. P.

h l. 1. ad leg. Iul. de ambit. P.

i l. qui prætoris nomine, ad leg. Cor. de fals. P.

k l. 1. de concussio. P. facit l. si per impressionem, de his quæ vi metu. fiunt. l. 2. de concussio. in P.

FINIS LIBRI XXXV.

De

DE PVBLICIS CRIMINIBVS ALIIS.

LIBER XXXVI.

De falso. Caput I.

Lib 48.Pand.tit.10. Lib.9.C.tit.22.

1 Sylla leges criminum quas mutauerit.
2 Falsum quando crimen maiestatis habeat.
3 Fallo & falsum quid, & vnde dicatur.
5 Falsum quando crimen habet punibile.
9 Mendacium quid.
4 Falsi crimen vt punibile sit tria requirit.
7 Quæ in eo perpendenda.
8 Pondera, mensúræue falsificans qua pœna puniendus.
9 Mensuræ & pondera æqua esse debent.
10 Dardanarij qui, & quare puniantur.
11 Mensuras mutans lucri causa quomodo puniendus. 14.
12 Mensurarum diuersitas quo pacto non faciat falsum.
13 Mensurarum diuersarum abominatio & prohibitio iuris diuini.
15 Mensuræ inæquales quando non officiant.
16 Mensurarum æquarum & ponderum notio & cura ad quem pertineant. & 17.
18 Mensuras concedendi & frangendi ius ex alta iurisdictione.

SYLLA, qui sibi dictaturam perpetuam vsurpauit, eaq; abusus est, qui seipsum Cornelium vltrò nominauit, vt scribit Appianus [a], leges alias dissoluit, alias imposuit, inter quas publicas quæstiones constituit de falso, & de parricidio, de sicariis, & prætores quinque adiecit eorum criminum gratia [b]. Inter capita legis maiestatis hoc inuenitur, falsum in publicis tabulis scribere vel recitare [c]. Falsitas est, veritatis immutatio [d]: & falsum, aliter quàm verè factum, dictumúe. Proinde veri suppressio, falsum habet [e]. Et quicquid verum non est, falsum dici potest: quamuis non ex fraude, vel mendacio alicuius tale sit, vel dicatur [f]. Varro [g], falsum & fallere in verbis tantùm esse, videtur asserere: dum ait, *Ab eodem verbo fari, falli, falsum: & fallacia, quòd propteres, quòd fando quem decipit, ac contra quàm dixit facit: itaque si quo re fallit, non proprio nomine*, inquit, *fallacia, sed translatitio, vt à pede nostro pes lectus ac pes beta.* Quanquam & nemo negauit, verbum fallo, posse repeti aliundè quàm à fando, nempe à Græco σφάλλω, quod idem est, quod euerto, subuerto, frustror spem alicuius, vt σφάλλομαι, supplantor, deiicior, decipior, erro: quibus verbis om

1

1

1

a Appian. in 1. bello ciuil.

b Pompon. l. 4. § deinde de Cornel. Sylla, de origin. iur. P.

c l. 3. ad leg. Iul. maiest. in P.

d §. 1. de instrum. cautel. & fid. in auth. col. 9 tit. 3.

e auth. presbyter, in 2. de epis. & cler. l. 1. § 1. ad l. Corn. de fals. lib. 48. P. tit. 10. l. 2. fi. com. ius. vel vtil. pub. lib. 3. C.

f l. Est qui dicendo, l. 34. §. verum, de reb. dub. lib. 34. P. tit. 5.

g Varro, 1. de Ling. Lat.

4 omnis auersio à vero continetur, quomodocunque contingat. Verumtamen annotandum, non omne falsum in crimen venire: nam & falsum dicēs, interdum fallitur & fallit, & putat verum esse quod falsum est, quodúe asseuerat inscius falsi: nec tunc crimen est [a]. Interdum falsum scit, fallitúque, & non fallitur: & tunc crimen falsum habet [b]. Mendacium D. Augustinus ait [c], falsam

5 significationem vocis cum voluntate fallendi, & fallere semper esse voluntatis. falli autem, vel infirmitatis, vel temeritatis. Proinde in hoc crimine publico de falsis, exigunt interpretes [d] tria: primum, immutationem veritatis: secundum, dolum: tertium, vt alteri nocumentum seu damnum inde cōtingat.

6 Veluti, vt ait Paul. Iurisc. [e] *Si quis chirographum alienum immutet*, seu vt alij legūt, *immutet, aut libellum vel rationes interciat vel describat: non autem qui alias in computatione vel in ratione mentitur.* Porrò facilioris methodi causa, in hoc crimine

7 perpēdimus, res, circa quas falsum: personas falsariorum: & negotia siue actiones, quibus ad falsum itum est. Ex quibus iudicia & pœnæ facilius eruuntur.

8 Res in quibus falsum est vel fit, sunt res ipsæ immutatæ, dicta & facta. In rebus exemplum, si præter publicum modum quispiam imminuta & illegitima pondera seu mensuras vel stateram adulterinam habet vel falsat, quibus negotiādo dolo malo alios decipiat. Cuius pœna est apud Modestinum [f], vt quanti ea res erit, duplo condemnetur: & ex decreto Adriani, in insulā relegatio. Quod & Vlpia refert [g], qui & furtum in eo statuit, qui pondera vel maiores mēsuras decipiendi venditoris causa dedit [h]: datumque condicit [i]. Mensura ita corrupta, falsa dicitur: *quia modius iniquus*, inquit Paulus [k], *modius non est.* Vt falsus tutor is verè, qui tutor non est: & falsum testamentum, quod testamentum nō

9 est. Debentque eius generis esse pondera, mēsuræ cuiusque priuati, cuiusmodi sunt publicè expositæ. Optimè enim consultum est in omnibus ciuitatibus ferè, publicas mensuras æneas vel lapideas habere, & ponderum legitimā determinationē, vt ad eorum normā priuatorū negotiatio æqua fit. Idq; ex constitutione Valentis [l] mutuatum est, qua modios æneos, vel lapideos cum sextariis atque ponderibus, per māsiones, singulasq; ciuitates iussit collocari. Iustinianus & idipsum constituit [m], & eos in ecclesia cuiusque ciuitatis conser-

10 uari. Signari publica nota debere scribit Guido Papæ. [n] Paulus [o] in Dardanarios propter falsum mensurarum modum, ob vtilitatem popularis annonæ, pro modo admissi extra ordinem animaduerti statuit: pœnam ita arbitrariam iudici committens, pro modo delicti imponendam. Dardanarij ἀναπωλάτας dixit Iulius Pollux, qui emunt vt carius vendant, vulgus reuenditores vocat. Incidunt & huiusmodi in legem Iuliam de annona, dum contra annonam ita committunt [p]. Concilio Magunt inensi [q] qui iusta pondera & mensuras lucri causa mutare ausus fuerit, triginta dies in pane & aqua pœnitere debet: quæ pœna in foro conscientiæ interdum mutatur, cò quod expiationum criminum pœna, eis, qui exomologesim audiunt, arbitraria relinquitur hodiè [r]. Extat & lex Iustiniani hæc [s], δι μέτρα οἵτε, ἢ ὅπου κολοβὰ ἔχοντες καὶ μὴ ἐφικνεῖσθαι τὰ ἀρχαῖα μέτρα παραδόσει μέτρα, ἀλλὰ διὰ αἰχροκέρδειαν παρὰ τὰ διατεθειμένα ποιοῦντες τυπτέσθωσαν ἐρρωμένως ὡς ἀσεβεῖς, id est, *qui diminutiores frumenti aut vini mensuras habent, mensuram veterem, & per manus à maioribus traditam, non vsurpantes, sed turpis lucri cupiditate*

11 *contra statuta facientes, vt scelerati durè verberibus afficiantur.* Obseruare enim debent, qui commertia exercent ciuitatum & locorum, in quibus negotiantur, pondera & mensuras: vel quibus vti velint palam conuenire, ne fraudi locus sit. Ciuitates namque mensuras & pondera varia propriáque habere norunt negotiatores potissimùm, quorum tantùm interesset æquari mensuras vbique: nisi dicas eos carius vendere dum maiori, quàm emerint vendunt, vel si minori vendant, lubentissimè lucrum amplecti. Vlnarum mensuram in pannis variam ostendunt ciuitates & nationes.

[a] ca. homines, ca. is autem, ca. primum est, 22 q 2.
[b] ca. homines falsum, 22 q 3 D Augustin. de verb Apostol ser. 38.
[c] ca. beatus Paulus. § 1 22. q 3.
[d] Hostiens. Azo, Tabrea in sum. ad tit. de falsis.
[e] Paul I. quid sit falsum, l. 23. ad leg. Cor. de falsi.
[f] Modest. l. pen ad leg. Cor. de falsis. P.
[g] Vlp. l. annonam, l. 6. de extraord. crimin. P.
[h] Vlp. in l. si quis vxori, l. 53 §. si maiore, de iurei. libr. 47 P. tit. 2.
[i] Iurbitio, l. 28. §. de eo, de dolo P.
[k] Paul. l. Paulus respondit, l 222. de verb. sig. in P.
[l] Imodos, l. 9 de suscept. præpos. & arca lib. 10. C. tit. 70.
[m] § eos, autē de collator. in auth. collat. 9.
[n] Gu. d. Pap. q. 49. per l. 2. de numen. vbi Alexan. lib. 11. C.
[o] Paul. l. in dardanarios, l. 37. de pœn. P.
[p] l. 2. ad leg. Iul. de anno. lib 48. P. tit. 12.
[q] c. 2. de empt. apud Grego.
[r] ca. mensuram, de pœnitent. dist 2.
[s] in legib. Georgicis Iustiniani titu. 7, περὶ ξηρῶν l. 4.

Nam vlna
- Tholoſæ 4. palmorum eſt. Cana 8. p.
- In Montepeſſul. 4. p. Semis. Cana 9.
- Pariſijs 5. p. 1/7
- Lugduni 5. p. 1/2
- Niſſæ 8. p. 1/2
- Barchinonæ 6. p. 1/5
- Burdegalæ 6. p.
- Turoniæ 5. p.
- Valenciæ 4. p. 1/7
- Flandriæ 3. p.

Menſuram habent Tholoſani propriam lignorum combuſtibilium ad certam longitudinem, ſumma & mirabili induſtria, per Garumnæ fluuium in portum Tholoſanum appulſorum, nempe circulum ferreum rotunditatis interioris vndecim palmorum, cui curam agentes politicam pretium imponunt. Sicut & tegulis ſeu coctitiis lateribus ad determinatam formam & menſuram longitudinis, latitudinis, & profunditatis diuendendis. Sunt vini & tritici diuerſæ modiorum & doliorum menſuræ, de quibus in noſtris ſyntax. lib. 13. c. 7. & 8. Et lib. 15. c. 12. In ponderibus ſimiles ciuitatum variationes: potiſſimùm in maiuſculo pondere, quod vocamus Quintallum.

Si quidem illud
- Tholoſæ eſt 104. librarum.
- Rotomagi 120. ll.
- Lutetiæ 125. ll.
- Rochellæ 101. ll.
- Monſpeſſuli 109. ll.
- Flandriæ 116. ll.

Sunt & diuerſa aliarum nationum ponderum genera, de quibus & iã loquuti ſumus lib. 15. Syntax. artis mirab. c. 13. Quæ mercatores diſtinguere debẽt inter conueniendum, ne ſe mutuò circumueniant. Si enim conueniant de põdere, menſura, aut inſtrumento ponderandi vel menſurandi, falſum non cõmittetur: ſed ſi dum alter iuſto pondere conſueto mercari ſe intelligit, alter verò lucrandi animo, vel maiori emendo vel minori vendendo vel mutuando vtitur, certè fraus eſt maxima, & deceptio, falſumue committi in menſuris & ponderibus dicitur. Et iure diuino ſic de his ſtatuitur. *Nolite* [a] *facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura: ſtatera iuſta, & æqua ſint pondera.* Iuſtum æquipondium, quod Græcis ἰσόσταθμα, iuſtus modius, æquusque ſextarius, inquit dominus. Et alibi [b], *Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iuſtum & verum, & modius æqualis verus q. erit tibi, vt multo tempore viuas ſuper terram, quam dominus dederit tibi.* Et iterum [c], *Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrumque abominabile eſt apud Deum.* Per Ezechielem [d] quoque dictum eſt, *Statera & Ephi iuſtum, & batus iuſtus erit vobis.* Oſeas [e] etiã exprobrãs peccata grauiora Iſraeli, ob quæ Dei ita concitata erat in eum, commemorat illud inſigne, *Chanaam, in manu eius ſtatera doloſa, calumniam dixit.* Latius & exprobratio fit apud Micheam [f]. Carolus [g] 5. Imperator, in conſtitutione cauſarum capitalũ ſtatuit, vt falſas menſuras dolo habens, hisque conſuetus vti, etiam morte plectatur. Iure Saxonum qui corrumpit menſuram, cum fuſtigatione: qui ea vtitur tantùm, ſine fuſtigatione relegatur [h]. Et hæc intelligenda ſunt, quando in menſuris deceptionis animus eſt, & qui decipitur, arbitratur communi pondere & menſura negotiari: alioquin ſi conueniat de menſura vt dixi, nihil intereſt qualis ea ſit, quia tunc doloſa non eſt, cùm de ea placuerit, vt notat Paulus [i]. Alioquin ſi nominatum fuerit tantùm menſuræ genus, ex more regionis menſura & pondus ſine immutatione vel incremento intelligi debent [k]: variant quippe pondera & menſuræ pro locorum more maiores minoresque ſunt quibus vti ſine fraude

a Leuit. 19.
b Deutero. 25.
c Proverb 20.
d Ezechiel 20.
e Oſee, c. 12.
f Michæ, c. 6.
g In conſtit. capital. retum, habita in comitijs Auguſtæ, art. 123.
h Vueſembec. ad tit. ad leg. Cor. de fall. num 6.
i Paul. l. imperatores, l. 71. de contrah. empt. l. 21. Paul. l. d. l. imperatores, & c. ex parte, cap. 11. lib. 3 Decretal. tit. 39. de cenſib.

fraude licet etiam edicto regio in Gallia [a], niſi dum agitur de vectigalibus exigendis negotiatorum, in quibus ſancitum omnia pondera, & menſuras reducendas vel ad morem menſurarum & ponderum Pariſiorum [b]. Quod ſi menſuræ & pondera illegitima ſint, cura & notio pertinet ad moderatorem ſeu ad præfectum prouinciarum, ſi de ſpecierum aliarum, quàm metalli ponderibus agatur: nam auri & argenti & aliorum metallorum pondera, ad comitem ſacrarum largitionum pertinent, ex conſtitutione Iuſtiniani [c]. Ad ædiles curules pertinere, frangere falſas & iniquas mẽſuras, docet Vlpianus [d], apud quoſcunque reperent. Et Perſius inquit [e],

16

Frangeret heminas Areti ædilis iniquas.

Erant & Athenis μέτρονόμοι magiſtratus quidam quindecim virorum in Piræo, nouem in vrbe, teſte Suida [f], quibus curæ erat, vt venditores iuſtis menſuris vterentur. Honorius & Theodoſius [g], ad curam & ſolertiam ciuitatum pertinere voluerunt, ne poſſeſſores maioribus menſuris & ponderibus à ſuſceptoribus prægrauarentur, & eos deprehenſos ad iudicium dirigi cum ipſo commiſſæ fraudis iudicio. Chaſſanæus [h] ait ius ponderandi & menſurandi, authoritatemque concedendi & frangendi falſas menſuras ex ſuperioribus colligere videtur, & eſſe mixti imperij ſeu de alta iuriſdictione. Quod & tuetur Guido Papæus [i], & Petrus Iacobi [k]. Ponderare autem & menſurare, eſſe inferioris, ſeu vt loquuntur, baſſæ iuriſdictionis [l]. Regium eſſe, ius ponderis & mẽſurarum, & prouentum eius ad regem pertinere, ait Rhenatus Chopinus [m]. Erant Romæ antiquitus [n] corpora ſiue collegia, quæ habebant curam menſurarum frumenti, cum vacatione munerum, & ſi in prouinciis hoc priuilegio non vterentur.

17

18

[a] Francil. 1. edictus *ſur les aides*, publi. an. 1540.

[b] Franc 1 ed. cto *ſur l'inſpection foraine.*

[c] Iuſtin. in § eos autem qui publica, de collator. in authen. collat. 9 l. fi. de ſuſcepto. lib 10. C tit. 70.

[d] Vlp. in l item quæ quæritur, ſ. 14 § ſi quis menſuras conduxerit, loca. libr. 19. F. titu 2.

[e] Perſius ſaty. 1.

[f] Suidas, in verbo μέτρονόμοι.

[g] l. p. a de defenſo. ciuita. lib. 1. C. tit. 56.

[h] Chaſſa. ad conſuetud. Burgund & in rub. *de droict des Iuſtices*, verſ. item ius menſurandi.

[i] Guid. Pap. q. 490.

[k] Pet. Iacobi, in tract. de mixto imp. in fine.

[l] Chaſſa. vbi ſupra, per l. iubemus, de defenſor. ciuita. C.

[m] Chopin. libr. 3. de domanio regis, tit. 22.

[n] Papin. l. his honoribus, l. 10 §. 1. de vacat. munet. libr. 50. F. titu. 5.

De falſa moneta. Cap. 2.

1 *Cornelia lex nummaria de falſa moneta.*
2 *Numiſmatum materia.*
3 *Argentum quando pro nummis ſignatum Romæ.*
4 *Nummorum ex quibus varia tracta nomina, à figura, aut pondere, aut valore.*
5 *Nummi inuentio ad commercia neceſſaria.*
6 *Aurichalchi nummi Indorum.*
7 *Nummi argentei mixti ære à quo, mixtiúe ferro, plumbei, ſtannei, &c.*
8 *Auro & argento æs vel ſtannum miſcuiſſe capitale.*
9 *Aloy in moneta quid.*
10 *Argentum accuratè defecatum 12. denariorum dictum.*
11 *Aureæ moncta quare æs, argentumq; mixtum.*
12 *Auri in argento quæ æſtimatio, vt argenti in ære.*
13 *Libra auri quot ſolidis æſtimata. Et 14. Quot aureis. 17.*
15 *Aureorum priſcorum ſolidorum valor, & mutatio.*
16 *Monetæ valor augmentatus ſine pondere ſubditis nocet in commercijs.*
18 *Character in numiſmatibus quid profit.*
19 *Numiſma quis primus excuſit apud varias nationes.*
20 *Bos pecunia Athenienſium. Bouem ſub lingua habere prouerbium.*
21 *Numiſmatum Romanorum notæ, Ianus, nauis, rates, bigæ, quadrigæ.*
22 *Facies principum impreſſæ pecunys.*
23 *Nummo omnia æſtimantur. Et vnde accipit nomen.*
24 *Numiſmatum materia, pondus, & character hodiè in ſolius principis poteſtate.*
25 *Monetæ cudendæ ius in Gallia qui ex priuilegio habeant.*
26 *Monetæ valorem augere, vel minuere ſolus princeps poteſt, non priuati.*

27 *Pecunia mutuata in qua ſpecie vel valore reddenda.*
28 *Moneta falſarium mateſtatis reus, & iuriſdictionis regiorum iudicum.*
29 *Moneta materiam falſam immiſcens qua pœna plectatur.*
30 *Monetam ſine authoritate principis etiam probam percutiens quomodo puniendus.*
31 *Monetam falſam percutientes, nec abſoluentes & perficientes, vt puniantur.*
32 *Memoria conſecrata Dary in moneta puri auri.*
66 *Monetam ſuo nomine percutere capitale alij, quàm regi.*
43 *Monetam falſam expendentes vt falſary puniuntur.*
35 *Monetam tingentes, vel radentes vel circuncidentes quomodo puniantur.*
36 *Monetam reprobatam non licet emere vel habere.*

LEx Cornelia de falſis nummaria quoque eſt, & re etiam falſum committitur, in moneta adulterina. Vt ſciamus autem, quæ adulterina, quæue falſa numiſmata: quæ proba faciant, præmittendum. Tria itaque [a] in omni numiſmate conſideranda. 1. materia publicè electa [b], cum certo pondere. 2. Character, quo inſignitur ſeu notatur forma publica [c]. 3. Valor, ſeu functio decreta [d]. In quibus omnibus quid decretum à ſuperioribus, quoque in vſu ſint, qui nummis vtantur, inſpicimus. Numiſmatis materia, æs, aurum, argentum, quæ aliquando pura per ſe, aliquando miſcentur. Ære tantùm eoq; rudi, id eſt, non ſignato vſi ſunt olim Romani ante Seruium regẽ, qui primus æs ſignauit pecudum nota: vnde & pecuniam appellatam tradit Plinius [e], libralis vnde & libella, & dipondius appendebatur aſſis. Quare & æris grauis pœna dicta: hinc & libripendes, qua & conſuetudines in emptionibus quæ mancipi erãt, etiam libra interponebatur: mosque ille, nomine tenus, in quibus alienatio fiebat retentus poſterioribus temporibus, vt interueniret æs & libra & libripens [f], velut imaginaria facta venditione: vt in teſtamentis [g], emãcipationibus liberorum [h], & id genus ſimilibus [i]. Argentum ſignatum eſt anno vrbis Rom. 485. Q. Fabio. Col. quinque annis ante primum bellum Punicũ. ſexageſimo ſecundo anno poſt argenteum, percuſſus eſt aureus nummus [k]. Leonardus de Portis ait [l], primùm rudibus metallis teretibus, vt virgulis, vel in latitudinem diffuſis vſos in commerciis antiquos: poſteà ad reprimendas adulterãtium fraudes ſignatis, quibus diuerſis imaginibus impreſſis hominũ & animalium, vt ſagittarij, noctuæ, & aliarum rerum diuerſa nomina impoſita ſunt. Tales Daricos, Philippicos, & aliorum regum nummos, vt à pondere & numero, & diuerſis rebus impreſſis, diuerſa alia nomina: qualia Græcis, quæ ſunt dragmæ, tetracini, oboli, minæ: Latinis denarij, quadrigati, bigati, ſeſtertia. Fuiſſe antiquis nummos ſcorreos, id eſt, ex coriis bubulis [m], ligneos, aſperos, quadratos, teſtis Vuolfangus Lazius [n], qui & tales tempore militiæ apud Germanos ſcribit fieri. De quadratis meminit Iuſtinianus [o]. Author & Suidas [p], Numam alterũ à Romulo regem Romanorũ, primum ex ære & ferro factam monetã donaſſe Romanis, cùm anteà omnes, qui eũ anteceſſerãt, corns & teſtis ad eam rem vterentur. Eſt quidam liber ſatis vt opinantur antiquus incerti authoris, qui ſubiungitur libro notitiæ vtriuſque imperij, qui de rebus bellicis inſcribitur. Is in c. 1. tradit, antiquorum monetã ſeu nummũ ad emendi vel vendendi vtilitatẽ fuiſſe ex terra exculta politius & ære ſolidata: primũ vtentibus principibus ære in ſimulachris proprijs, ad virtutis ſuæ teſtimonia figuratis, auro & argento in mœnibus: demùm faſtidientes inuentũ, formatos ex corijs orbes auro modico ſignaſſe hac nota, ⊖. Poſtea æs ſignatum, & regalem maieſtatẽ & ſpeciẽ in auro & argento tãtùm ſignatam. Neceſſitas vtrumque coẽgit inueniri, vt commercia in ſocietate hominũ neceſſaria [q], facili negotio perficerentur [r]. Et Plato [s], ἀγορᾶς δ' ἕνεκα καὶ νόμισμα τῆς ἀλλαγῆς ἕνεκα

γίγνη-

[a] glo. in c. quanto, c. 25 in ver. patris, de rapt.
[b] Paul. in l. 1. de contr. empt. lib. 18. P. tit. 2.
[c] d. l. 1.
[d] d. l. 1.
[e] Plin. lib. 33. c. 3.
[f] Caius, l. 1. Inſt. tit. 6. Rot. in conſ. 2. P. II. Pomp. libr. 5. Gell. l. 5. c. 19.
[g] Iuſtin. n. 5. de teſtam. l. 2. Inſt. tit. Cod. lib. 2. de leg.
[h] l. fin. de emanc. p. libero lib. 8. Cod. t. 49.
[i] vide Briſſonium, l. 2. Selecta Ant. & iur. c. 11. & 7.
[k] Plin. l. 33. c. 3.
[l] Leonard. de Portis, lib. 1. de Seſtertio
[m] Alex. ab Alex. libr. 4. Genial. dier. c. 15.
[n] Vuolph. Lazi li. 3. commentar. de rep. Roma. c. 3.
[o] Iuſtin. § 6. de exhib. reo tributo in authen.
[p] Suid. in verb. ἀκέραιον.
[q] l. vide cõtrah. empt. in P. l. ex hoc iure. de iuſt. & iure, l. 1. de mundi. nP. § ius autem ciuile. de iure naturæ apud Iuſtinia.
[r] d. l. 1. de contrah. empt.
[s] Plato, 2. de repub.

γίγνη-

χρήσιμα, forum venale, & pecunia erit, commutationis cauſa. Et Ariſtoteles [a], ἐξ ἀνάγκης ἡ τὰ νομίσματα & ἐπιφάνεια χρήσις, omnia enim placuit pecunia æſtimari poſſe. χρήματα δὲ λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται, vt ait idem
6 Ariſtoteles [b], omnia dicimus χρήματα, quorum valor nummo menſuratur. Vnde & iuriſconſulti pecuniæ nomen, quod eſt nummi pecude olim ſignati [c], omnes res continere: quia pecunia æſtimari poſſint [d]. Quin etiam Indis numiſmata ſunt ex aurichalco, æreúe nigro confecta, quibus omnia emere licet ijs qui Indorum mores & inſtituta ſequuntur [e]. Tempore Iulij Cæſaris, Britanni, qui nunc Angli, vtebantur nummo ferreo, aut annulis ferreis, ad certum
7 pondus examinatis, pro nummo [f]. Liuius Druſus, in tribunatu plebis octauam partem æris argento miſcuit, teſte Plinio [g]: & Antonius triumuir, ferrum. Plumbei nummi, & ſtannei prohibentur lege Cornelia de falſis [h]. In quo Antoninus Caracalla reprehenditur à Dione vel eius abbreuiatore Xiphilino [i], *Antonino Caracallæ*, inquit, *cùm cætera omnia, tum nummus adulterinus erat: nam pro argento auroúe quod nobis daret, plumbum argentatum, & æs inauratum parabat.* Quare autem plumbum à moneta exploditur, vel ſtannum, decidua materia horum metallorum poteſt eſſe cauſa: nam collybus horum maior. ſordeſcunt maximè manus horum contactu, & breui tempore iuſtum quod daretur pondus intercideret, quod vix in argento præcaueri poteſt, quod & vſu, vt & æs deteritur, in quo minori detrimento aurum excellit.
8 Statuit Tacitus imperator, vt ſi quis argento publicè priuatimque æs miſcuiſſet, ſi quis auro argentum, ſi quis æri plumbum, capitale eſſet, cum
9 bonorum proſcriptione, vt ſcribit Flauius Vopiſcus [k]. Cæterùm metallorum, quæ nummis cudendis deſignatur materia, mixtionis etiam legem à principe recipit, quam curatores monetarum ſequi debent: vocant legem illam, *aloy*, vel ligaturam. Ita enim miſceri, & expedire arti & vtilitati publicæ viſum eſt. Neque vllum metallum etiam inuenitur vſque adeo defœcatum, quod non alterius quandam mixtionem habeat, vel exigat. Et proinde vltra illam naturalem mixtionem decretum à principe, quatenus alia mixtio fieri poſſit. Bonitatis autem metalli iudicium in puritate ſuæ ſpeciei conſiſtit, à quo quò recedituꝛ, eò minus æſtimatur. Argentum accuratè defœcatum ab aurificibus 12. denariorum nominatur. Denarius quilibet in 24. diuiditur, vnumquodque granum in 24. Caratia: iſtis gradibus miſcetur æs. Quod ſi vltra dimidiam ſui partem æs cum argento miſceatur, & media parte impuritatem contrahat, dicitur argentum impurum, ſeu *de billon*. In moneta quoque aurea admixtum argentum æsq; eſt, ne nimiùm mollis materia ex frequenti vſu collybo depereat. Puritas auri, quod vocant obryzum, per gradus etiam æſtimatur, quos vocant Καράτια. Gradus ſupremus 24. Caratiorum, aurum inquam puriſſimum in defœcatione vltima, ab argento vel ære in quantum natura patitur ſeparatum: fieri enim omnino non poteſt, vt penitus aliquid alterius metalli non adſit, quod ab aurificibus vocatur remedium vel defectus. Miſcetur itaque his gradibus ex lege principis argẽtũ propter collybũ, plus vel minus, vel in 48. ſui parte, vel 71. vt in Henricis, Ducatis Florentiæ, Hiſpaniæ. Et ſic de
11 alijs, prout ex conſtitutione Franciſci 1. latè, & de ſingulis ſtatuitur [l]. Hinc fit auri ſpecies eſſe diuerſas, & alias aliis præſtantiores. Communi tamen æſtimatione, aurum habet duodecies, quantum argentum: verùm mutatur pro modo mixtionis. Aliquando [m] argenti libra æſtimabatur, quinis ſolidis auri: & ab Arcadio & Honorio [n], viginti æris libræ, vno ſolido auri. Plinius autem refert [o], argenteum denarium pro decem libris æris placuiſſe, primum vt quinarium pro quinque, ſeſtertium pro dipondio ac ſemiſſe: ac libræ pondus æris, imminutum bello punico primo, cùm impenſis reſpublica non ſufficeret, conſtitutumque vt aſſes ſextantario pondere ferirentur. Et ita quinque partes factas lucri, diſſolutumq; æs alienum. Auguſtus [p] libram

a Ariſtot. Politi. c. 6.
b Idem 4. Ethico. ad Nicom. c. 1.
c Plin. lib. 33. c. 3. & lib. 18. c. 3.
d l. 4 & 1 pecuniæ nomen, 222. & 1. pecuniæ verbum, 178. de verb. ſign. in P.
e Philoſt. lib. 2. de vita Apollo.
f Iul. Cæſ. Cõment. belli Gallici lib 5.
g Plin. lib. 33. c. 3.
h Vlp. l. lege Cornelia, 1. 9. ad leg. Corn. de falſ. in P.
i Xiphil. ex Dio. in Caracal.
k Flaui. Vopiſc. in Tacito.
l Ordon. ſur le faict des monoyes & reglement, de l'an 1540. & 29. Mars.
m l. 1. de argenti pretio, quod theſaurizerit. lib. 10. C. tit. 76.
n Arcad. & Honor. l. vnic. de collat. æris, lib. 10. C. t. ul. 2.
o Plin. lib. 33. c. 3.
p l. quotieſcunque, l. 5. de ſuſcepto & archar. libr. 10. C. tit. 70.

auri, ſeptuaginta ſignatis ſolidis conſtare ſtatuit. Vocant aurifices in Gallia hanc libram marcam, pondus inquam habens octo vncias, qualibet habente vncia, octo groſſos, groſſo verò 8. denarios, & quolibet denario, 24. grana. Et 14
proinde hæc libra vel marca aurificum, alia eſt à marca reliquorum artificũ, quæ ad hanc gemina eſt, continetque aurificum duas marcas. Et ita Molinæus [a] intelligi debere Cynum [b] tradit, & alios loquutos de libra aurificum,
dum conſtituunt in libra 72. aureos. Ignorandum tamen non eſt, & pondus 15
aureorum & monetæ, non ſecus ac valorem fuiſſe imminuta, vel aliter mutata. Nam tempore Vlpiani, qui vixit ſub Alexandro Cæſare, centum aurei, pondo duarum librarum erant [c]. Atque ab eius tempore, aureum numiſma perfectum nec diminutum pondere, ſolidi nomen accepit. Si quidem is vectigalia publica ita contraxit, vt qui decem aureos ſub Heliogabalo præſtiterant, tertiam partem aurei ſoluerẽt, hoc eſt, tricesimam partem, habita ratione decem aureorum: & tunc ſemiſſes, & tremiſſes aurei facti, authore Lampridio [d]. Sic non dimidiati aurei, nec in tres ſecti, ſolidi dicti: alij vtique aurei, atque ita aureos ſolidos, aureos dictos tempore Iuſtiniani conſtat, ſi quis diligenter iura contulerit [e]. Solidum fuiſſe tempore Theoderici Gotthorum regis, ſex millium denariorum teſtatur ipſe rex apud Caſſiodorum [f]. Boetio
ſcribens. Nicephorus Phocas, Orientis Cæſar, numiſma quoque attenuauit 16
τετραξηρῷ tetartereo excogitato: cumque eſſet lege & conſuetudine receptũ, vt omnes nummi imagine aliqua imperatoris notati modò ponderi nihil decideret, idem valerent, ipſe ſua inſignes imagine præferri, aliorum depreſſis pretijs voluit: eaq; re haud leuiter ſubditis in permutationibus nocuit, vt legimus in iure orientali [g]. Hippias Atheniẽſis cùm pecunia egeret, nummum Athenienſium fecit improbum, & ad ſe eorum argentũ conſtituto pretio adferri iuſſit, & poſteà ſignatam pecuniam nouo charactere ex eo argẽto dedit, vt narrat Ariſtoteles [h]. Et Clazomeni quoque pecunia oppreſſi, vt idẽ author teſtatur [i], ferreum nummum pro argenteo excuſerunt. Nicolaus Boërius [k], 17
ſuo tempore ſcribit valuiſſe libram argenti, triginta libras turonẽſes, & Marcam argenti, quindecim libras turonenſes, & duas marcas auri facere libram argenti: & duas marcas, libram auri, in qua ſint 16. vnciæ. Et libram auri valuiſſe 144. ſcuta auri, & 72. ſcuta, pendere marcam auri, in marca 8. vncijs exiſtentibus: vnde ſingulæ vnciæ pendent 6. ſcuta. Et hæc hactenus de materia & pondere numiſmatum dicta ſint. Conſiderari ſecundo loco diximus in nu- 18
miſmate characterem, quo diſcernuntur, & cuius ſint regni, cuiuſque ciuitatis, & quis illud, & cuius authoritate percuſſerit, quæ maximum habent momentum in detegendis fraudibus monetarum. Primus Phædon ſeu Argeus 19
Græcus, numiſma excuſſit. Athenienſibus & Lycijs Erichthonius: Lydijs Xenophanes. Et Mytilenæi quidem Sapho, monetæ ſuæ ſculpſerunt: Homerũ, Chij: Dardani, Gallorum pugnam: Aſpendij, luctatores: Rhegini, leporem: Cephaleni, equum: Thaſij, Perſam: Argiui, murem, teſte Iulio Polluce [l]. Signatos nocuæ imagine nummos, teſtis Plutarchus [m]. Et Suidas [n], in Lauro Atticæ notat fuiſſe auri metalla, & ibi nummis aureis noctuas inſculptas: vnde & prouerbium, γλαῦκες λαυριωτικαὶ, *noctuæ Laurioticæ*, pro pecuniosis. At Lydos primùm percuſſiſſe nummos tradit Herodotus [o]. Argentum, primum omnium ſignaſſe Phędonem ſcribit Strabo [p]. Ioſephus [q], Caino tribuit inuentionem pecuniæ, & ponderũ & menſurarum. In Geneſi [r] quoque mũdi, refert ſacra hiſtoria Abrahamum mercatum fuiſſe ſepulchrũ, & appendiſſe pecuniã probatæ monetæ: vt liqueat inde, ab initio cõmerciorũ ob cauſam monetã & nũmos fuiſſe inſtitutos, etſi apud aliquas nationes vſus tardius poſteà
peruenerit. Aelianus [s] porrò narrat Aeginenſes primũ inter vniuerſos Græcos 10
numiſma percuſſiſſe. Plutarchus [t] verò, primũ nummũ Athenis bouis figura Theſeum inſtituiſſe, vel ob Marathonium taurum, vel ob memoriã ducis Minois, vel quòd ad agriculturam ciues prouocare vellet. A quo nummo & no-

nuen

a Molin. ſub fine de vſur. Img gall.
b Cyn. in l. ſi quis pto redemptione, de donatio. C. & l. illud, de ſacroſ. eccleſ.
c Videndus Budæus, 5. de aſſe.
d Lamprid. in vita Alexandri.
e conſer l. in eum, de in ius voc. in P. cum § fin. de pœnis. Inſtit. Qui enim in P. dicuntur aurei, à Iuſtiniano dicuntur ſolidi
f Caſſiod. libr 1. varia. epiſtol. 10.
g in 7. lib Iur Orientis. in conſtit Nicepho. Phocæ, περὶ τετραξήρου
h Ariſto 2. Oecono. in c.
i Idem, eod
k Boer decis. 327. num. 2.
l Iul. Pollux, libr 9. c. 6 vbi & agit de valore Talenti, & alia moneta.
m Plut. in vita Lyſandri.
n Suid. in verb. γλαῦκες.
o Herod in 7.
p Strabo, in 8.
q Ioſep. lib 1. Antiq. cap 4.
r Geneſ. 23.
s Aelia. libr. 12. de varia hiſto c. 10.
t Plutar. in Theſeo.

men Hecatomboon, quod est centum boum: & Decabœon, quod est decem boum factum non dubito. Vnde locus hîc rectè nobis explicat sententiam Homeri[a], dum agit de permutatione armorum Diomedis & Glauci. Cuius etiam meminerunt Iustinia[b]. Et Iulius Paulus[c].

a Homer Iliade 6.
b in proœ. ff. § fin.
c Iul. Paul. l. 1. de cõtrah empt. in f.

ὐδ' ἄντε Γλαυκῷ, inquit, Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς
ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἀμείβε,
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεα βοίων, id est,
Tum verò Glauco mentem Saturnides ademit Iupiter,
Qui cum Tydide Diomede arma permutauit,
Aurea ereis, valentia centumbœa, nouem bobus valentibus.

Explico autem illa verba, de moneta Athenienſium, non autem vt tot boues, arma valerent. In quo recedo à ſententia Pauli Iuriſc. qui refert[d] ad boues animalia inquam. Quod miror neminem anteà obſeruaſſe: etſi de emendatione loci illius in pandectis cogitauerint Alciatus[e], Ioannes Baptiſta Pius[f], Budæus[g], Angelus Politianus[h]: ſequuti etiam Plinium, qui hoc putat[i] quoque verum. Hoc etiam docetur ex alio loco Homeri, vbi ſic facit filium Priami Achilli loquentem[k].

d Paul. in l. 1. de cõtrah empt. lib. 18. P ut. 11.
e Alcia. lib. 2. prætermiſſo.
f Bapt. Pius, lib. annota. poſtemo. c. 151.
g Budæ. in l. 1. de cõtrah. empt.
h Politia. Miſcellan. c. 103.
i Plin. lib. 33. c. 1.
k Iliade φ, ſeu 21.

καὶ μέ περ ἐρύσσας ἀνέυθεν ἄγων πατρός τε φίλων τε,
λήμνῳ ἐν ἀγαθὴν. ἑκατόμβοιον δέ τοι ἦλφον.
νῦν δ' ἐλύμην τρὶς τόσσα πόρων. &c. id est,
Et me vendidisti procul, abducens à patre & amicis
Lemnum (ſcilicet inſulam) *in claram: centum autem boum pretium tibi inueni.*
Nunc verò redimerer, ter tantùm dans.

Vbi Scholiaſtes communis, in verbum ἑκατόμβοιον, ſic ſcribit. τίμημα ἑκατὸν βοῶν ἄρμα. οἱ παλαιοὶ, πρὶν ἐπινοηθῆναι τὰ νομίσματα, τὰς συναλλαγὰς ἐποιοῦντο διὰ τῶν τετραπόδων, ὅθεν ὕστερον ἐντυπωθέντων τῶν νομισμάτων, βοῦν ἐπ' αὐτοῖς ἐξέτυπον ἐνδεικνύμενοι τὸ ἀρχαῖον ἦθος, καὶ παροιμία. βοῦς ἐπὶ γλώσσης, ὃ ἐστι νομίσματι ἁρμόζει δὲ καὶ παροιμία αὕτη, ἐπὶ τῶν ῥᾳθύμων τῶν λαμβανόντων νομίσματα, ὑπὲρ μὴ καίσασιν γράψαί τι, ἀλλὰ σιωπῶσας, id est, legitimũ & iuſtũ pretium centũ boum. Antiqui antequã nouiſſent nomiſmata, permutationes ſeu commercia faciebant, quadrupedibus, vnde poſteà adinuentis nomiſmatibus, bouem in ipſis impreſſerunt, indicantes antiquum morem. Eſt & prouerbium, *bos in Lingua*, id eſt, nomiſma; adaptatur enim hæc paroemia in Rhetores, qui pecunias accipiebant, ne accuſarent aliquẽ, ſed tacerẽt. Lucianus[l], τὸ μὲν ἄλλωνας τὴν πόλιν ἐπρίατο παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς βοῶν δώδεκα, id eſt, *à Minerua emit, ne vrbs caperetur, duodecim bubus.* Et apud Iulũ Pollucẽ vbi agit περὶ ἀθλῶν καὶ μερῶν ἀναθέντων τελετὰς καὶ μυήσεις, καὶ ταφὰς. &c. Sic ſcribit, καὶ τετράδραχμον ἐκαλεῖτο, καὶ τρίδραχμον, καὶ δίδραχμον. τὸ δὲ παλαιὸν τοῦτο ἦν, ἀθηναίοις νόμισμα, καὶ ἐκαλεῖτο βοῦς, ὅτι βοῦν εἶχεν ἐντετυπωμένον. εἰώθεσαν δὲ αὐτῷ καὶ ἄμφω νομίζουσι ἀποδιδόναι, ἑκατὸν βοῶν ἐννεαβοίων. καὶ μὴν κἄν τοῖς Δράκοντος νόμοις, ἔστιν ἀποτίνειν δικάζουσι, καὶ ἐν τῇ παρὰ Δηλίας διωρίᾳ, τὸν κήρυκα λυρήσειν φασίν, ὅπόσα δ' ὠφελοῦσι αὐτῷ τὸ σῶσαι βοῦς, καὶ δίδοσθαι κατ' ἐκεῖνον βοῦν οἱονδραχμὰς ἀπλᾶς ὀκτὼ μὲν ποιοῦσι δυοῖν, ἀλλὰ φασὶν ἰδιωτικὸν ἴδιον νόμισμα τὸν βοῦν νομίζοντι. ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὴν παροιμίαν εἰρῆσθαι, τὴν, βοῦς ἐπὶ γλώσσης βέβηκεν. εἴτις ἐπ' ἀργυρίῳ σιωπήσειεν, id est, dicimus & quadridrachmum, & tridrachmum, & didrachmum. Hoc autem antiquum erat Athenæis nomiſma, & vocatum eſt bos, quia bouem habuit ſculptum. nouiſſe & hoc dicunt Homerum, dicentem Hecatombæa ennea bœon. Atque in legibus Draconis licet inuenire Decabœon. Et in conſideratione Deliacæ inſulæ, ferunt præconem inclamare, quando dabant donum alicui, quod darent ipſi, illi boues: & dediſſe pro vno quoque boue duas drachmas Atticas. Vnde

l Lucia. de ſacrificio

aliqui rati ſunt, bouem non fuiſſe proprium nomiſma Athenienſium, ſed Delienſium. Hinc etiam paræmiam duci hanc conuenire, *bos in Lingua*, ſi quis ob pecuniam acceptam ſiluerit. Variarunt in ſumma gentes characteres numiſmatum, & apud ipſos Romanos quoque variatum. Nam 11
a Plin.lib.33 c.3. apud hos priſcæ æris notæ [a], Ianus geminus altera ex parte, ex altera autem, roſtrum nauis: in triente & quadrante rates. Notæ argenti, bigæ, quadrigæ: initio nota pecudis, vnde & pecunia dicta [b]. Cuius tamen appella-
b Plin.vbi ſup & lib. 18.c.3. tio latius quàm ad numiſmata pertineat, extenditur, nempe ad res patrimo-
c l.pecuniæ verbum, l. pecuniæ nomine, & l.4. de verb. ſig. nij noſtri [c]: & paulò anguſtius ad res, quæ pondere, numero, & menſura
d l.talis ſcriptura, de lega.1. l.bin de conſtit.pecu.lib.4. C.tit.18. conſtant [d]. Neque tamen id mirum, cùm pecunia res æſtimentur [e]: & ita in pecuniam reduci poſſint. Fuit & in Gallia monetæ cuiuſdam à verbecibus 12
e l.fin.ta, de fide inſt. lib.46 P.tit.2.l. propemodum, de verb. ſig. effigiatis eius nominis, verbecum laneorum Biturigibus excuſæ à Iano Byturige, conceſſu principis [f]. Signabantur & aliis imaginibus & facibus
f Rhen Chopp.lib. 2 de doma.tit 7. Cæſarum & regum, ſicut innuit Iuuenalis [g], dum ait,
g Iuuenal.Satr 14.

Cùm ſit cauſa mali tanti, & diſcriminis huius,
Conciſum argentum in nummulos, faciesq; minutas.

Auguſtus Cæſar nummum argenteum nota ſideris capricorni, quo natus eſt, percuſſit [h]. Ex materia diuerſa, & pondere, & charactere vario, diſtinctio 13
h Sueto in Octauio. c.94 quoque valoris & pretij facta, ex placito vel vſu communi recepto. *Certa*, inquit Vlpianus [i], *nummorum eſt æſtimatio.* Et Ariſtoteles [k], *Vniuerſa*, inquit, *quorum eſt permutatio, inter ſeſe comparabilia quodammodo eſſe oportet, pro quo nummus in vſum hominum venit, & ſit quodammodo medium: metitur enim cuncta, ex inſtituto factus, vt pro indigentia ſit. Et propterea nomen hoc habet, quod non natura conſtat, ſed lege: & in nobis eſt ſitum ipſum mutare, atque inutilem facere.* Verba eius, εἰσὶ δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην. καὶ διὰ τοῦτο, ἔστι νόμισμα ἐχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. νόμος enim τιθεμένω & paſſiuum νομίζομαι, hinc νόμισμα præter. vnde νόμισμα. Dicitur & Græcis Doribus, qui in Italia & Sicilia habitarunt, νῶμος, α, ὁ. Sicut & Latinis nummus. Sic & Ariſtoteles in Tarentinorum repub. meminit, fuiſſe numiſma dictum, τῶμον, in quo Tarentis, Neptuni filij, impreſſa erat imago, inuchentis equo. Et rurſum Siculum talentum valuiſſe olim viginti quatuor nummos, poſtmodum duodecim: nummum autem valuiſſe tres obolos. Hæc tria, materia, character, valor, à principe nunc legem accipiunt: 14
i l.1.de fal.mone C. nam & ſancitum eſt, in monetariis officinis tantùm principis cudi debere [i], & ad eius ſolius iuſſum, & vtilitatem. Vt & peculatus teneantur, qui cùm
m Vlpia.l.ſacrilegij pœna l.6 § qui cùm in moneta, ad leg. Iul.peculi.lib.48 P.tit.13. in moneta operantur, extrinſecus ſibi ſignant pecuniam forma publica, vel ſignatam futurantur [m]. Romæ in æde Iunonis monetalis, moneta tantùm per-
n Pompo Læt.lib.de nu.illust. cuſſa publica, cui præfecti triumuiri monetales æris, argenti, auriſque flatores [n]. Carolus Magnus titulo de falſis monetis [o], alibi quàm in palatio no-
o in tit.inſt. Caro.Mag.tit.de pace, c.11 luit cudi numiſmata. Henricus 2. menſe ſeptembri, edicto etiam de re mo-
p lib.de fal.mon C. netaria edito anno 1555. certas tantùm decreuit eſſe ciuitates, quibus mo-
q quæ ſint regal. in vſib.feud. neta ſolummodo percuteretur, & ne apud alias fieret prohibuit. Eliguntur
r Cuc.de Pap. deciſ. 45 & certæ perſonæ, quibus illa facultas cudendæ monetæ conceditur à rege
s Cun.ſi quis nummos, C.de fal.mo. l.to.in tub. de vet. numiſ. pot. lib.12. C. alis inhibita: vt & ſub imperio Theodoſij, Valent. & Arcadij obſeruatum, punitiq; qui hoc ius etiam reſcripto arrogaſſent [p]. Inter regalia namq; hoc 15
t l.1 quæ ſint regal. in auth.1 p.f. & ſi non vtatur, non poſſit.lib.4.C.tit. 61 ius eſt, monetam cudere [q]. Quod tamen ex priuilegio conceditur aliquibus à principe [r], vel ex conſuetudine vſucapta, ad ciuitates [s] aliquas pertinet: non ſecus quàm alia iura regalia, vt vectigalia, quæ priuilegio & conſuetudine aliis quàm regibus competunt [t]. Quare & hodiè ius cudendæ mo-
v Rhena Chop.lib. 2 de doma.regal. 7. netæ pertinet ad quoſdam prælatos & regulos Francogalliæ: vt ad duces Borboniæ, Sabaudiæ, & alios quos enumerat Rhenatus Chopinus [v], & ali-
x Guido Pap. deciſ. 492. quos Guido Papæ [x]. Ita priuilegio Regulo Auraico Burbonenſi datum Allo-

brogi,

brogi,Eburoduni archiepiſcopo. Conſtat ex regio monetali titulario olim vſos hoc iure comites, Niuernenſem, Marchianum,Sueſſionum,Eſſuorum, fani Paulini,Vindocinenſem,Andegauenſem, Pictonum, Bleſenſem, ſacri Cæſarienſis, Carnotenſem, Cœnomanorum: procomites Lemouicenſem, & Broſſium: Pontifices Rhemorum, Sueſſionenſem, Magalonæ, Laudunenſem, Meldenſem, Cadurcenſem, Claromontanum. Et Heroides Caſtrouillanam & Focambergiam. Quibus omnibus ſolummodo princeps monetali lege ſolebat rei nummatiæ ſpeciem, pondus, formamq; præſcribere. In his enim cogebantur ius regium agnoſcere,qua lege comes tenebatur Flandrenſis, & Amoricus quoque dux. Ex quibus adducor, vt ſequar opinionem eorum, qui tuentur [a] principis ius eſſe ſolius, mutare, minuere, vel augere valorem monetæ: etſi alij exigant quoque conſenſum populi [b]. Melius tamen eſſet, ſi pecunia remaneret immutabilis: ne vllus afficeretur in commerciis iactura, vtq; fraudibus Quæſtorum & monetalium, menſuratiorumúe obuiam iretur. Hoc tamen principi licere dico, non priuatis, quibus & capitale eſt,præter valorem ſtatutum quicquam adiicere, vel minuere [c]. Neque impunita temeritas eorum relinquenda, qui pecuniam regni vel vſualem, dūmodo legitimæ ſit materiæ & iuſti ponderis,reſpuunt [d]. Extatq; hac de re lex Vuiſigothorum [e]. *Solidum aureum integri ponderis cuiuſcunque monetæ ſit, ſi adulterinus non fuerit, nullus auſus ſit recuſare,nec pro eius commutatione aliquid requirere propter hoc quod minus penſauerit: qui contra hoc fecerit, & ſolidum aureum ſine vlla fraude penſantem accipere noluerit, aut petierit pro eius commutatione mercedem, diſtrictus à iudice ei cui ſolidum recuſauerit tres ſolidos cogatur exſoluere. Ita quoque & de tremiſſe ſeruandum.* Cæterùm in contractibus,in quibus pecunia reſtituenda eſt, ius commune ſeruatur & lex quæ inter contrahentes dicta eſt [f], ſi placuit certo genere pecuniæ reſtitui mutuum tantùm,non habita ratione valoris ſed ſpeciei:vt reddes mihi tot liliata auri tot capitalia, non expreſſo valore. Nam ſi valor expreſſus eſſet, decrementum pecuniæ vel incrementum addendum vel diminuendum erit, ne verba perperam adiecta videantur [g]: niſi æſtimatio adiecta fuerit ratione demonſtrationis, & ad differentiam alterius monetæ eiuſdem generis: vt ſcutatot, valentia 3 libras ſingula,ad differentiam paruorum ſcutorum. Nihil enim tunc de valore agendum, ſed de reſtitutione ſpeciei & numeri [h]: vel æſtimatione eius, quæ eſt tempore ſolutionis facienda. Quia tunc coactio poteſt eſſe in reddendo debito in eodem numero,bonitate inſpecta tantùm intrinſeca [i], id eſt, quod aurei ſint eiuſdem ponderis & bonitatis, non inſpecta bonitate extrinſeca, id eſt augmento vel decremento æſtimationis. Et ſic notant interpretes communi conſenſu quos refert Boerius [k]. Sic ſi dictum ſit, ſolues mihi pretium in florenis tot vel liliatis, neceſſe eſt ita fieri, non habita ratione valoris maioris in mutuo potiſſimùm. Si tamen promiſſio dandi fiat, nulla cautione vt dentur in eadem ſpecie aurea tot numero,ſed dictum generaliter dabis vel ſolues centum aureos, habenda eſt ratio æſtimationis temporis contractus: attamen in moneta vſuali tempore ſolutionis,ſi ea quæ promiſſa eſt in deſuetudinem abierit, facienda eſt ſolutio [l]. Aeſtimatio itaque, temporis contractus eſt: moneta autem qua ſolvitur æſtimatio,præſentis temporis: vt nec antiquam non vſitatam, cogatur creditor accipere [m]. Aeſtimatione autem adiecta numero aureorum, vt dedi tot aureos facientes tot libras turonenſes,efficitur vt habeatur ratio illius æſtimationis tantùm, & ſufficiat eam in quacunque pecunia, modo ſit proba,ſoluere: & ſic non res, ſed æſtimatio petitur [n]. Habita tamen vt dixi ratione, qua mente facta fuerit æſtimatio:nam ſi ea fiat, vt res pro empta habeatur,non petitur res,ſed pretium [o]: contrà,ſi æſtimetur eo animo, vt intelligatur quantum in poſterum res deterior facta fuerit [p]. Pleraque hac de re tractant interpretes ad l. Paulus,in 1.de ſolutio. in P.quæ omitto, & Boerius in

26

27

a Ioan. Fab. ad §. 1. quib. mod. toll. oblig & in auth. hoc niſi debitor, de ſoluto Corneus, conſil. 183 Boer. decif 327.num 6. & 7. facit l. 2. de vet.numiſ.pot.lib. 11.C tit. 30 Salic. in l.2.de fal mon.

b Immol in e quanto,de intereſt.Lut. de Pen. in d. rub. de vet numiſ pot.

c Lfi.eod.

d l.1.eod.

e l.fi. de falſat. metallo lib.7.C.Viſigoth tit.6.

f l. ſemper in ſtipulationibus,de reg. iur.d.1. §. ſi conuentat,depoſi.P.c dilecta,de præſcript. l.,imperatores, l. 71.de contra.emp. lib.18.P.tit.1.

g l ſi quando, de lega. 1.

h Barto l Paulus, de ſolutio, S.nunc. conſ 74.verſ.1.Caſtren.Alex.in l.ritchū qui meus erit, de lega.1. & alij, quos citat Boer. quæſt.327.num.3.

i l.cùm quid, ſi certa pecu. 16.

k Boer.d.decif.327. num 5.

l c.conquerente, ibi Hoſtiag.glo.de off. ordin.c.olim,de cēſi. l. quoties, de ſuſcep lib 10.C Specul. in tit. de inſtrum editio.§.poſt 10.Panormit.conſ. 56.vol. 2.

m Guid.Pap q 491. Panor. conſ.pred. 56 Ioan. Fab. in princ.tit.quib.mo. toll. oblig.

n Ioan.Per.de ferra. in tit.de actio hypotheca.in verbo, relaxandum, gloſ. fin l ſi inter vxo & vxorem,de iure dot. facit l. ſi quis ſi.pulatus fuerit de eem,de verb obli. l æſtimaris, cum l. ſeq.ſol matrim.in P. l. cum dotem,C.de iure dot.

o l plerumque, §. ſi ante, & l ſeq. de iure dot. in P. l. quoties.C. eod.

p l. ſi inter virum & vxorem, de iure dot. l.plerumque, eod. glo. in l. ex conuentione, in ver æſtimatus, de pact. C.

in ſua decis 327. Valent. Theodoſ.& Arcadius falſæ monetæ reos,quos vul- 23
gò paracharactas vocari dicunt,maieſtatis crimine & pœna teneri obnoxios
a l falſæ monetæ, l. 6 de fal.mon. & p. C. Theodo. tit. 21. ſtatuunt [a]. Proinde & quia moneta iuris eſt principis, falſæ monetæ excuſſæ
b Orat. contra Timocrat. vindicta & cognitio ad ſolos purè magiſtratus regios pertinet, non ad dominorum locorum iuridicos. Sic Demoſthenes dicebat [b] Solonem ſtatuiſſe,nõ minus ſeuerè à iudicibus ſummis eſſe plectendos qui leges corrupiſſet & leges adulterinas induxiſſet , quàm qui numiſma adulteraſſet. Si tamen conceſſerint ſingulari priuilegio quibuidam falſæ monetæ cognitionem, vt Dionyſianis Cœnobitis,id ſequendum eſt. Citra priuilegium autem , notio & confiſcatio ex hoc crimine ad principem pertinet: eius enim iniuria eſt pecuniam ſuam corrupiſſe, ideo & mulcta ad eum pertinere debet. Iuxta iuris communis regulas,vt quibus criminis profecutio & damnum eſt eiuſdem & compendium pœnale eſſe dicamus: & vbi periculum eſt,ibi lucrum
c l.fi.§ ſed cùm in ſenatum,de furt.C. l. ſecundum naturam,de reg.iur. l. vnic.§. pro ſecundo, de cad. tollen. C. collocetur [c]. Iudex porrò, quiſquis is ſit qui poteſtatem iudicij de falſa moneta habebit, ſeu ex priuilegio, vel ex delegatione principis, vel ratione officij,vel conſuetudinis receptæ, cùm diſcutiet cauſam, quæ iam diximus perpendet quæ legitima moneta habere debet: & ſubinde ſtatim intelliget falſam eam eſſe, quæ ea non habuerit,quæ proba habere debet, in materia, pondere,charactere , legitima functione,& authoritate cudendi: ſecundum hæc pœnas diſtinguet. Nam de materia lege Cornelia cauetur [d], eum qui 29
d Vlp.l. lege Cornelia,l.9.ad leg.Cor. de fal. in aurum vitij quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos conflauerit, falſi crimine teneri. Tenetur & lege Iulia peculatus , qui in aurum, argentum, æsúe publicum quid indiderit vel immiſcuerit, & vt quid indatur immiſceatur fecerit,ſciens dolo malo quo id peius fiat. Adulteratur materia tincturis,quæ imitantur veri metalli colorem,minuitur raſione. Authoritas cudendi ſine licentia principis vſurpata etiam punienda in proba materia & in improba:& qui hanc vſurparit ſi liber, ad beſtias dari, ſi ſeruus
e Vlp. l. quicunque, l. 2 cod. ſupremo ſupplicio affici debebat [e]. Conſtantinus Cæſar [f], eos , qui nummos falſa fuſione formauerint , flammarum exuſtionibus vult mancipari, eorumq; bona fiſco regio ſeu Cæſareo addici: ſi tamen opus perfecerint. Nam qui falſam monetam percuſſerint , ſi in totum formare noluerint,
f l. 3. & 4. de fal. mone. C. ſuffragio iuſtæ pœnitentiæ abſoluuntur [g]. Extat tamen alia conſtitutio Conſtantini [h], quæ pœnam pro diſcretione ſexus,& conditionis delinquentium ſtatuit: vt ſi decurio vel eius filius adulterauerit , exilio perpetuo afficiatur: ſi plebeus , perpetuæ damnationi amiſſis bonis dedatur : ſi ſeruus vltimo ſupplicio afficiatur. Aryandes Aegypti prætor,audiens atque animaduertens 31
g Paul. l. qui falſam, l. 19 d. tit. ad leg. Cor. de fal.
h l. 3. de fal. mone. lib. 9. C. Theod. tit. 21. Dario Perſarum regi cordi eſſe memoriam ſui relinquere , opere quod à
i Herod. in Melpomene,ſeu lib. 4. nullo alio regum factum eſſet, id ſibi imitandum, inquit Herodotus [i], putauit,donec mercedem accepit. Etenim Darius ex auro quàm potuit purgatiſſimo monetam percuſſit: idem Aryandes ex argento fecit. Ea re comperta Darius, inſimulatum quaſi rebellare vellet, morte affecit. Forſan hic 32
k Herod. ſuo nomine pecuniam conflari iuſſit, quòd maieſtatis crimen quòd & capitis mulcta animaduerſum in Perennio , apud Herodianum [k]. Sicuti anno domini 1464. bellorum ſeminarium excitatum inter principem Galliæ,& regulum citerioris Britanniæ, quòd is ſua imagine nummum aureum percutere auſus eſt. Iu. ent etiam Cæſares [l] Valentinia. Val.& Gratia. quicquid
l l. qui quid ex auro, 6 de fal. mone. l. b 6. C Theo. tit. 21. ex auro hominum priuatorum in monetis publicis inueniretur figuratum, largitionibus vindicari imperatoriis:moderati tamen id ſunt poſtea.vt ſufficeret pro ſingulis libris auri,quæ pro figuratione monetis dicabantur, præ-
m l. ſolitæ,l 7. cod. bere binas vncias [m]. Tenent pœnæ inſuper falſæ monetę non tantùm eos, 34
n Aufrer. in deciſ. 152. ex Tholoſ. qui eam cudunt raduntúe aut tingunt , ſed & eos qui ſcienter expendunt. vt latè docet Aufrerius [n]. Fuit & capitalis [o] pœna ſtatuta in Chemiſtas,quos
o l. comperimus, l. 5. de fal. mone. lib. 9. C. tit. 21. ſtatuarios dicit Conſtantius,qui vt ipſe loquitur maiorinam pecuniam non minus criminosè, quàm crebrè ſeparato argento abære, purgabant. Dicta

quoque

quoque priuatio agrorum & domorum dominis, qui id in suis passi essent. Sancit & Constantinus [a], maiori vel minore pretio æstimantem pecuniam eiusdem ponderis, quàm statuerint princeps: item eos, qui mensuram circuli exterioris arroserint, vt minuant quantitatem, quúe figuratum solidum adulterata imitatione in vendendo supposuerint, capite puniri, aut flammis tradi, aut alia pœna mortifera. Apud Athenienses, monetam adulterantes capite punitos monet Demosthenes [b], *Miror*, inquit, *eos qui monetam adulterant apud vos capite multari, Athenienses: illis verò, qui totam ciuitatem adulterinam & infidam reddunt, dicendi fieri potestatem.* Diogenes, Cynicus cognominatus, lesti mensarij filius Synopæus fuit, vt scribit Laertius [c], ambo cùm deprehensi fuissent de ciuili moneta æs adulterare, exilio damnati sunt. Lex orientalium apud Constanti. Harmenopulum [d], *Qui adulterinam monetam cudunt, & ipsis & qui eis in ea re ministerium exhibuerunt, manus amputantur.* Lex Langobardorum [e], à Rotario rege lata, huic ferè similis. *Si quis autem sine iussione regis figuraverit, aut monetam confixerit, manus ei incidatur.* Et rursum [f], *Qui falsam cuderit, eadem pœna punitur, & consentiens 60. solidos componere debet.* Idipsum omne firmauit lege Carolus Magnus [g]. Lege Aegyptiorum cautum, vt si quis monetam circumcideret, aut adulterinam cuderet, aut pondus vel signa immutaret, aut fallis literis inscriberet, aut de scripto demeret, aut falsas syngraphas adferret, ambæ ei amputarentur manus: vt quæ corporis pars peccasset, per vniuersam vitam lueret pœnam, cæteri quoque illa calamitate moniti, à simili scelere abstinerent [h]. Non omittendum est, personam adulterantis monetam considerandam esse, num impubes, num furiosus, num iussu alterius fecerit [i]. Et lege Visigothorum, si seruus circumcidisset, rasisset, vel adulterasset solidos, ei dextera manus abscindebatur: si ingenuus diues, mediam bonorum partem fisco debet: si sine bonis in seruitutem à rege datur ei, cui elegerit rex [k].

36 De prohibita pecunia, hoc est, de ea cuius vsus interdictus est, notabilis sanctio Constantini & Iuliani CC [l]. ne liceat alicui eam emere vel vetitam contrectare: quia eam in vsu publico constitutam, pretium oporteat esse non mercem. Placuitq; denique, vt si quis forsitan nummus, præter eum, qui in vsu publico perseuerat, apud aliquem mercatorem fuisset inuentus, fisci dominio cum omnibus delinquentis facultatibus vindicaretur. Philippus Pulcher rex Galliarum 28. authores seditionis ob monetam laqueis suspendi & necari iussit, quòd non paterentur monetam ad iustum pondus restitui, sed priori nutu proprio vti vellent, teste Gaguino [m].

[a] l. 1. si quis solidi circul. exterio. incide. & eod. lib. 9. C. Theod. tit. 22.

[b] Demost. circa finē Oratio. in Leptinem.

[c] Diogen. Laert. in Diogenis vita.

[d] Constant. Harmenopul. lib. 6. prōpt. iur. tit. 14.

[e] lib 1. leg. Langob. tit. de eo qui falsi. monet fecer. l. 1.

[f] l. 2. eod. tit.

[g] in capitul. Caroli Mag. tit. de fal. mone.

[h] Diod Sicul. lib. 2. Biblio. c. 3.

[i] l. 1. de fal. mone. C.

[k] l. 2. de falsar. metall. lib. 2. C. Visigot. tit. 5.

[l] l. 2. si quis pecuniā consta. aut mercandi causa transtul. aut vetit. contrect. lib 9. C. Theod. tit. 23.

[m] Gaguin. lib. 7. in Philippo Pulchro.

De falso alio modo, quàm in moneta, facto vel dicto commisso Cap. 3.

1 *Edicta regia, vel prætoris corrumpentis pœna.*
2 *Falsi pœna circa delicta de instrumentis admissa.*
3 *Legata in testamento alterius adimentis pœna falsi.*
4 *Testamentum viui corrumpentis aut resignantis pœna.*
5 *Partum supponentis accusatio, & pœna.*
6 *Falsum dicto & facto commissum.*
7 *Falso rescripto vtens vel subiiciens qua pœna punitur.*

Facto

a l pen.ad leg.Cor. de falsis.P.l ſi quis id quod, l. 7. cum ſequ. de variis & extraord. cognit. lib. 2. P. tit. 3.

b d.l pen.

FACTO etiam falſum committi dicitur aliis modis, vt ſi quis album prætoris, vel edicta propoſita dolo malo corruperit [a]; cuius pœna quingentorum aureorum erat, & in ſeruis indefenſis corporis tortura: & modeſtino [b], pœna falſi. Animaduerſum Nicomediæ vltimo ſupplicio in Chriſtianum, qui edictum quantumuis impiſſimum, manu acceptum diſcerpſit & proſcidit, à Diocletiano & Maximiniano propoſitum: reliquiq; Chriſtiani eum iure cæſum fuiſſe pronuntiarunt, vt authores Euſebius & Nicephorus [c]. Qui in rationibus, tabulis, ceris, vel alia qua re ſine conſignatione falſum fecerint, vel rem amouerint: peruertens viui teſtamentum: depoſita inſtrumenta qui aduerſarijs prodiderit, qui celauit, ſurripuit, deleuit, ſubiecit, reſignauit, pœna falſi reus eſt [d]. Qui libertates, vel legata teſtamento data, ſua manu ademit [e], qui celauit, vel amouit teſtamentũ [f]. Si quis viui teſtamẽtum peruerterit [g], aperuerit, recitarit, reſignauerit, quorum ratione lege Cornelia humiliores in metallum damnantur, honeſtiores in inſulam deportantur [h]. Qui teſtamentum tamen iniuſtum irritumúe ſuppreſſit, immunis eſt à pœna [i]. Ad legem hanc falſi ſimiliter is pertinebit, qui ſuppoſuerit partum [k]: cuius tamen accuſatio ad parentes referenda ſolos, aut ad eos, ad quos res pertinet, coram iudice prouinciali mouenda, pœna capitali probato crimini imponenda [l]. Neque intereſt in hac quæſtione eane diſceſſerit vel non, quam partum ſubdidiſſe contenditur [m]: neque ſuppoſiti partus accuſatio vlla temporis præſcriptione depellitur [n]. Cornelius Tacitus [o], Lepidæ ex Aemiliorum familia delatæ, quòd diuortio facto partum ſimulaſſet ex P. Quirinio marito diuite atque orbo, aqua & igni refert interdictum: verùm adnectebãtur alia crimina, adulteria, venenaq;. Iulius Paulus [p] in receptis ſententijs notat, obſtetricẽ, quæ partũ alienũ, attulit, vt ſupponi poſſet, ſummo ſupplicio afficiendã placuiſſe. Meminit de hac arte ſupponendi partus, & deceptione maritorũ per ſuppoſitionẽ aliorum infantium Ariſtophanes, in cerealia celebrantibus, ibi, *Alteram noui, quæ dicebat dolores partus habere per decem dies, donec emit infantem. Maritus autem obibat vrbem, medicamina celera in partum facientia emens: intulit autem anus in olla infantem, vt ne clamaret cerula obiuratum.* &c. quæ ſequuntur Dicto & facto, finitor falſum modum renuncians committit [q]. Et qui falſum inſtrumentum recitauerit. Eamq; ob cauſam aduocatus, qui cognoſcente præſide falſum recitauit, 10. annis à ſubſellijs motus eſt, teſte Papiniano [r]: nam is vſus videtur falſo, etſi falſum facto non commiſerit, & vterque in legem Corneliam incidit de falſis [s], qui vtitur, & qui facit. Minus tamen qui vtuntur & non fecerunt, quàm qui fecerunt, etſi non vtantur: & grauius qui fecerunt & vtuntur, puniuntur [t]. Item ei, qui obrepſerit præſidi prouinciæ tam per acta, quàm per libelli interpellationem [v], & qui falſis conſtitutionibus, nullo authore habito, vtitur, lege Cornelia aqua & igni interdicitur [x]. Idem ſi falſis reſcriptis ſciens prudensq;, non autem ſi deceptus ab alio, vtitur [y]. Proinde qui prætoris nomine literas falſas reddidit, edictumúe falſum propoſuit, lege Cornelia reus eſt: etſi ex hac cauſa, actione in factum teneatur.

c Euſeb.lib.8 c.5 & Nicepho.Cal. lib. 7.c. 5.

d l 1.§.qui in rationibus, & l. Paulus reſpondit, l 16.§ 5. ad leg. Cor de falſ in P.

e l 5 & 6 § ſi inſtitutus, & l. impubere, l ca.§ qui codicillos, ceſi. admendo, cod tit.

f l.eum qui, l. 14 C ad leg Cor de fal. l. ſi quis patris, l ad.eod in P.

g l. 1 §. 13 qui peruerterit, cod. P.

h Paull ſi quis aliquid, l. 31 §. qui vitam, de pœn. P.

i d l. 5 ad leg. Cor de falſ P & d. l ſi quis aliquid, § teſtamentum.

k Modeſt l lege Cornelia, l 30 ad l. Cor de falſ

l l. cum ſuppoſiti, l 10 C. eod.

m l. 1 C. eod. tit vbi tractatur de ſuppoſit partus & quam noxæ ſit obnoxia.

n l qui falſam monetam, l. 19. § fin. eod P.

o Cor Tac. lib. 1. Annal.

p Iul Paul lib 2. recept. ſent tit 25. 6.

q tot tit ſi mens. falſ. mod. dixer

r Pap. l. falſi nominis, l. 13 § 1 ad l. Cor. de falſ in P.

s l ſi falſos, l. 8 eod. C.

t notatur in præd. iurib.

v l. ſi quis obrepſerit, l 29. ad leg. Cor de falſ

x l. ſi ad leg Cor de ſicar. in P. § hunc igitur, de Iudic. Cod. confer. C.

y l 4. ad l. Cor. de falſ. C.

De mutatione nominis. Cap. 4.

1 *Nominis vel cognominis doloſa mutatio pœna falſi coercetur.*
2 *Nomina virorum præſtantium ſeruis indere prohibitum.*
3 *Nomen turpe mutandum.*
4 *Nomina noua imperatoribus creatis acclamata.*

5 *Nomen ſuum deferre haredibus iubere poteſt à teſtatore exemplo docetur, dummodo inhoneſtum non ſit.*
6 *Dignitatem ſibi falsò vſurpans qua pœna puniatur.*
7 *Delator falſus criminis lege Cornelia de falſis tenetur.*
8 *Atteſtationes falſas faciens lege Cornelia de falſis tenetur.*

1 FAlsi nominis vel cognominis aſſeueratio, vt ſcribit Papinianus, pœna falſi coërcetur [a], ſcilicet ſi cum fraude mutatio fiat: alioquin verò ſine fraude, impunita [b]. Nomina quippe ad recognoſcendos ſingulos tantùm impoſita ſunt ex arbitrio [c], vt parùm de nomine, ſi de corpore conſter curemus [d]: potiſſimùm cùm hominũ nomina Vlpianus dixerit mutabilia [e]. Atq; ea ratione vt internoſcerentur homines infantibus maſculis, luſtratione facta nono die: fœminis, octauo imponi ſolebãt nomina, teſte Plutarcho & Macrobio [f], vt nũc nos Chriſtiani ſolemus in baptiſmo luſtrico verè nomina imponere. Et ludæi olim tempore circunciſionis, quæ fiebat octauo die poſt natiuitatem [g]. Fraus itaque & dolus in mutatione nominis punitur ſolùm, veluti apparebit ex exemplis relatis à Val. Maximo [h], de ijs qui infimo loco nati, mẽ dacis ſe clariſſimis familiis inſerere conari ſunt. Refert tamen Gellius [i], ma-
2 iores Athenienſes nomina iuuenum fortiſſimorum Harmodij & Ariſtogitonis, qui libertatis recuperandæ gratia Hippiam Tyrannum interficere adorti erant ne vnquam ſeruis indere liceret, decreto publico ſanxiſſe: quoniam nefas duceret, nomina patriæ libertati deuota, ſeruili contagio pollui. Contrà,
3 nec ſatis honeſtum videtur habere nomen, quod turpe quid ſignificare poſſit [k], vnde rectè mutatur. Sicut ob hanc & alias cauſas, ſummis põtificibus electis, nomẽ primum excidit, & aliud nouum impoſi ſolet, ac ſi renati in nouos eſſent homines [l]. Exemplo quoq; domini noſtri Ieſu Chriſti, qui primo ſummo pontifici à ſe inſtituto, Simonis nomẽ in Petrum ſeu Cephan mutauit [m]. In cathedram autem D. Petri vocantur Summi Pontifices [n]. Et proinde illis mutatur nomen, exemplo Domini, cuius omnis actio fuit noſtra inſtructio [o]. Deferebantur imperatoribus creatis antiquitus & nomina & cognomina nouа, impuneque & licitè illa ab ijs & ab alijs accipiebantur. Aulus Vitellius
4 imperator cognomen Germanici delatum cupidè recepit, Auguſti diſtulit, Cæſaris in perpetuum recuſauit [p]. Seuerus Afer, vt Romano populo placeret, cognomen Pertinacis accepit. Sicuti & Iulianus, vt militibus voluptuoſis ſatisfaceret, Commodi: vt author Herodianus [q]. Stultius & Commodus, loco ſui nominis & pro Marci filio, voluit ſe nominari Herculem Ioris filium, depoſitoque cultu Romanorum principum, pellem Leonis ſubſtituit, ac clauam manu geſtauit [r]: Demumque ſe mille
5 gladiatorum victorem appellari iuſſit. Octauius Cæſar, quos hæredes primos dum militat Tiberium ex parte dimidia & ſextante, Liuiam ex parte tertia iuſſit ferre nomen ſuum [s]. Hocque in honorem nominis factum, admittitur iure ciuili [t]. Et Caius Iuriſconſultus [v], ſi à teſtatore quid relinquatur, nominis ferendi conditione, rectè fieri ſi eam quis expleuerit, & exigi à prætore tradit: nihilque mali eſſe honeſti hominis nomen aſſumere. Remittet tamen prætor hanc conditionem in fameſis & turpibus nominibus: vt ſi nomen taſtatoris Veſpilionis, quis deferre iubeatur, quia dignitatis ratio habenda eſt [x]. Alioquin nec improbat Vlpianus illam conditionem, ſi iuraſſes te nomen meum laturum [y].
6 Proinde, qui ſibi vſurpauerit titulum dignitatis falsò, in legem Cornelią incidit: vt ſi quis pro militę geſſerit, vel illicitis inſignibus vſus ſit, vel falſo diplomate vias commeauit: pro admiſſi namq; qualitate puniendus grauiſſimè

[a] Papin. l. falſi nominis, l. 15. ad leg. Cor. de falſ. P.
[b] l. 1. de mutat. nominib. l. 9. Cod. l. 5. d. l. 1. & §. ſi quis in nomine, de legat. apud Iuſtin.
[c] l. ſi in nomine, C. de teſta. l. ſi ſortitionum, C. de legat. l. 4. de legat. 1.
[d] l. 4. cod.
[e] Plutarch. in quæſtion. Macrob. libr. 1 Saturn. c. 16.
[f] Geneſe. 17. D. Luc. c. 1. & 2.
[g] lib. 9. cap. 16. apud Val. Max.
[h] Aul. Gell. l. 9. c. 2.
[i] c. per inquiſitionẽ, de electio. apud Gregor. l. ſicta, l. 25. § ſi in dando, & l. hoc ſtatutum, l. 7. ad SC. Trebell. p
[k] glo. in proœm. feud. in v. Bonifatius.
[l] D. Ioan. Kuang c. 12. in nouo, 21 diſtin.
[m] c. per venerabilẽ, qui filij ſint legi.
[n] c. ſi Romani, de electio. Deus omnipotens, 22 q. 1.
[o] Sueto. in Vitell. c. 9.
[p] Herod. lib. 2.
[q] Herodian.
[r] Sueto. in Octauio, c. 101.
[s] Papin. in l. cùm filius, l. 78 §. pater, de legat. 2.
[t] Caius Iuriſc. in l. ſicta, l. 65. § ſi ſub conditione, ff. l. ſi in dando, ad tenat. Trebel. lib. 36. Paul. 1.
[v] Mela. l. ſed ſecundum, l. 7. eod. tit.
[x] Vlpia. l. hoc iure, l. 15. § fi. de donatio. lib. 39. Vlpian. 5.
[y]

est [a]. Qui etiam pro magistratu, cùm priuatus esset, se gesserit, fecerit ue, lege maiestatis tenetur [b]. Eadem ratione prohibitum, rebus suis vel alienis vela regia vel potentiorum titulos imponere, in fraudem legum vel in aduersariorum terrorem: dicta poena, vt affecti plumbo qui hoc fecerint, perpetuis metallorum suppliciis deputentur: deportentur si nobiles, si alterius generis etiam vltimo supplicio plectantur [c], & bona principi addicantur [d]. Qui falsò denunciari pecunia delictum fecerit, lege hac tenetur similiter [e]. Ex senatusconsulto Liboniano, vt Placentinus notat [f], coërcentur qui dicto etiam in legem de falsis incidunt, qui falsas attestationes fecerint, vel ad eas faciendas coërint [g]. Qui inter se diuersa testimonia præbuerint, quasi falsi poena rei, qui diuersa testimonia duobus præbuit, cuius ita anceps fides vacillat [h]. Falcidicus testis obnoxius Deo, quem fallendo contemnit: iudici, qui decipitur: & aduersario [i]. Et ideo iudicis arbitrio puniendus [k] extra ordinem, septennisque poenitentia pro periurio iniungitur [l], fit infamis, damnum parti quam lædit resarciet [m]. Quod non censetur remissum etiam in generali remissione & abolitione, quæ fit in iucundo aduentu principis [n]. Alexander ab Alexandro [o] legem antiquam esse ait, falsum testimonium dixisse coniectum, de saxo deiciendum. Lege salica qui falsum testimonium dixeris, sexcentis denariis, qui faciunt 15. solidos culpabilis est: excepto capitali, & delatura [p]. Lege Langobardorum [q] à Luithprando statutum, vt falsus testis vel aliquid contra aliquem scribens, componat pro guidrigildo. i. pro delicto, mediam partem regi, & aliam parti. Et si nõ habeat vnde rependat, sit seruus aduersarij, contra quem falsum dixit vel fecit. Idemq; in eo, qui rogat falsum testimonium. Lyciorum lege [r], venditur is, qui falsum testimonium dixit, simulque eius patrimonium publicatur. Apud Indos, falsus testis extremis decurtatur, teste Strabone [s]. Constitutione Francisci primi eius nominis Galliarum regis [t], furca, & laqueo suspenditur, quacunque in re falsus inueniatur: mitius tamen agendo, vix, nisi in capitalibus causis, falsum dixerint, supplicio vltimo puniuntur [v]: & tunc eodem quo puniri deberent quos accusarunt, si verè accusassent [x]. Et ita iudicatum fuisse in curia parlamenti Burgundiæ testatur Chassaneus [y]. Conuenitque hoc legi Dei [z]. Attamen in alijs teneri criminali iudicio testem, quando per viam accusationis, & non inquisitionis agitur: nam posteriori casu mitius agi aiunt. Dicuntque criminali iudicio teneri, si in principali negotio falsum deposuerit: contrà, si in accessorijs. Quo casu non poena legis Corneliæ, quæ deportatio, sed alia ordinaria puniretur, vt notant Butrigarius [a], & Decius [b].

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7] [8]

a Modest. l. eos qui inter se, l. 27. § fin. ad leg. Cor. de falsis in p.
b Mart. l. 3 § fin. ad leg. Iul. maiest. lib. 48. p. titul. 4. vide decisio. capel Tholos. 401.
c l. vlt. de his qui ponunt nomi. lib. 2 titul. 17. & l. 2 ne mo prius tit. prædiis &c. tit. 16 lib. 2. C.
d l. 1. eod.
e l. lege Cornelia, § fin. & ibi Bart. ad leg. Corn. de falsis. Auster in decisio. cap. Tholos.
f Placent. libr. 5. c. 13.
g l. 1. & l. 2. § pœna, ad leg. Cor. de falsis.
h Modest. l. eos, qui l. 27. in princ. & §. de imprudentia. eod. tit. & § fi. vero. de retrib. in auth. l. qui falsum, eo. p.
i c. 2. de crimi. falsi apud Gregor.
k l. nullum, de testib. C.
l ca. quicunque, 6. q. 1.
m ca. quisquis consuluit, 22 q. 5.
n Bocr. dec. 217. num. 23. vbi & alij citantur interp.
o Alex. ab Alex. libr. 6. c. 10. genial.
p in lege Salica titu. 15. de fal. testimo. § 1. & 3.
q l. 1. de testib. libr. 2. leg. Longobard.
r Herach. in Polonis, & in rep. Lyciorum.
s Strabo, l. b. 14.
t Prop. constitut. de *fausetés faisons*.
v Rap. lib. 22. chapt. accesso. titu. 33. ar. 1.
x Iason, in l. 6. leg. ibus C. & consuet. vel vtil. publ. & in l. si duo, § si quis iussue 11. de rateiur. n. P. Ioan. Bern. Diaz, in pract. criminal. c. 27.
y Chass. in consuet. Burgund. *de la retraicte*, § 1. in 2. pœna periurij.
z Deuter. c. 19.
a Iaco. Butrig. & Angelin. de Lucas Tritus, de iis qui not. infa.
b Dec. ad c. licet. col. 2. de probat.

De falso in scriptura commisso. Caput 5.

1 *Falsum scripto quot modis fiat.*
2 *In testamentis quot modis falsum committatur, & pœna committentium.*
3 *Instrumentum in vna parte falsum, an in omnibus habeatur falsum.*
4 *Et quæ falsum illud reddant, vt dicere rogatum notarium, præsentes testes absentes &c.*
5 *Falso instrumento vtens qua pœna puniatur in Gallia.*
6 *Falsa scriptura quomodo in Gallia accusetur.*
7 *Falsarium literarum regiarum in Gallia pœna.*
8 *Falsans literas summi pontificis qua pœna afficiatur.*
Falsis instrumentis iudicatum an ipso iure nullam. eod.

9 *De falso quomodo ciuiliter & criminaliter agatur.*
10 *Falsum dicens instrumentum debitor interim consignare debet contentum in eo debitum.*
11 *Falsi accusatio permissa intra 20. annos, non vltrà.*
12 *Falsi in crimine quomodo considerandæ res, personæ, negotium. Periuri clerici, & falsi testes quomodo puniantur. eod.*

1 SCRIPTO falsum fit, si quid dolo malo confingatur scriptura, quod verum non sit. Itaque qui chirographũ alterius imitatus fuerit, aut rationes alterius intercident, aut descripserit [a], falsum committit: & qui scripserit quid factum, quod factũ non est [b]. Si falsum testamentũ vel aliud instrumẽtum falsum dolo malo scripserit, signauerit, vel signati curauerit, recitauerit, mutauerit, subiecerit, amouerit, celauerit, deleuerit, interleuerit, resignauerit [c]. Qui codicillos ante testamentũ factos, in quibus legatũ ei adscriptum erat, confirmat [d]. Huiusq; pœna, in liberis deportatio: in seruis vltimum supplicium [e]. Hic lex Cornelia de testamentis locum habere dicitur, quia potissimùm ob testamenta introducta [f]. Aduersus falsarios autem tempore Neronis Claudij primùm repertum scribit Tranquillus [g], ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino perforamina traiecto, obsignarentur: & vt in testamẽtis primæ duæ ceræ testamẽtorũ, modo nomine scripto, vacuæ signaturis ostẽderẽtur: Ac ne quis alieni testamẽti scriptor, legatum sibi adscriberet, nisi sua manu quoque testator adscripserit [h]. Lex Langobardorum Rotarij regis [i], *Si quis falsum chartam scripserit, aut quodlibet membranum, manus ei incidatur.* Similis constitutio Federici Cæsaris [k], quæ vltra manuum excissionem, notario seu tabellioni officij amissionem & infamiam statuit. Constantinus etiam deportationem, si criminis sit magnitudo, constituit, vel supplicium capitale [l]: si dolo malo falsum cõmittatur, vel eo quis vtatur, non si per errorem [m]. Iure Saxonico, successit in
3 pœnæ locum fustigatio [n]. Falsitas detecta in vno capite instrumenti, non vitiat alia capita ad illud caput non pertinentia, vt notãt Bald. [o] Boerius [p], & Felinus [q]. Putarem tamen diuersum, si fides abrogetur scripturæ per falsum, &
4 neget actor vel excipiens. Et ita notat Alex. Tartaginensis de Immola [r]. Falsum dicitur in instrumento publico, si tabellio dicat se fuisse rogatum, & non fuerit, sed foeda illi data sit, quæ vera non sit [s]. Et qui facit inseri nomina testium absentium: tenetur de falso [t]. Pertinet & lex Cornelia ad scripturã priuatam falsam [v]. Iudicia autem falsi Alexander Tartag. docet [x]. In Gallia supremis curiis sæpè placuit, vt convictus falsi, & falsis vtens, quanquam sine falsis instrumentis vel testibus, quibus vsus est, potuisset petita consequi, nihilominus iure suo decidat [y]: si in causa falsum fecit, si ex instrumento sententia pendeat [z]. Si tamen interrogatus qui produxit falsum instrumentum, nec cõmisit tamen falsum, nũ velit eo vti, negarit & renocauerit, impunitus in Gal-
6 lia est [a]: iure ciuili, non vtique [b]. Nam antequam de falso iudicetur, moris est, vt qui suspicatur falsum esse instrumentum, primùm apud acta iudicis vt accusaturus se inscribat: deinc aduersarius copiam instrumenti apud acta faciat, & producat: subinde ciuilis aduersarius de falso conquestus, modos & rationes falsitatis proferat. Et si propositа à curia legitima inueniantur, iubet de his inquiri, & inquisitione visa, si probatio firma sit, decretum accedit vel præhensionis vel vadimonio duriore vocari, dicunt
7 *par adiournement personel* [c]. Solent & in Gallia, qui falsarii sigillum regium, caramidiari, & post fustigationem stigmate lilij inuri in fronte, & exilio vel deportatione affici, bonis Cancellario regio adiudicatis, vel multa olim [d]: hodiè autem regi, ex regio edicto promulgato anno 1542. Pœna

a Paul. in l. quid sit falsum, l. 23. ad leg. Cor. de fal. in P. §. 3. de instrum. fide & caute. in auth.
b l. qui veluti, l. 15. C. ad leg. Corn. de fals.
c Vlpia l. 2. & l. lege Cornelia, l. 9 § pœna l. Paulus sed ponit, l. 16. eod. P.
d l. impuberem, l. 22. § qui codicillos, eod. P.
e § item lex Cornelia de falsis, de public. iudic. apud Iustinianum.
f l. 1. & ibi glo. eo. P. lib. 48 tit. 10.
g Sueto. Tranq. in Nerone Claudio, c. 17 l. 3. de ijs qui sibi adscribunt lib. 9. C. tit. 23.
h l. 2 eod. l. 1 ad leg. Cor. de falsis P.
i l. 1. de ijs qui chartam falsam, vel leges scripsit, lib. 1. Longobard.
k Fridericus, vers. de scriba veto, de prohibit. feud. alienat. per Federic. I. lib. 2. feudor. tit. 55. idem Iustin. constit. nouel. 42. & 17.
l l. sibi falsi, l. 22 ad leg. Cor. de falsis C.
m l. nec exemplum, C. eod.
n glo. Landulf. 1 vers. 13 Rem. differentia pœnarum 22.
o Bal. ad l. imperatores, C. de testa.
p Boer. decis. 253. numer. 6.
q Felin. c. fraternitatis 5, de hæreti.
r Immola, consil. 43. col. 2 vol. 4. per c. quanto, c. his quæ fiunt à prælat. col. capit. ea. sic ad scripturas, 9 distinct. caput. 2. q. 9.
s c. sicut, ad regnum, §. eos autem, de crimi. falsi, vide Alexan. consil. 60. 3. volumi.
t Alex. vbi sup. facit c. quãto, in fine de his quæ fiũt à prælat. sine consi. capit.
v l. si quis detulit, & l. diuus, ad leg. Cor. de falsis C.
x Alexan. vbi supra.
y refert plania Papo l. 22. Rhapsod. arest. tit. 12. ar. 5. latè Boer. decisio. 291.
z Papo vbi sup. ar. 6. & 7.
a l. 2 § edenda autẽ, de cæden. in P.
b Papo vbi sup. ar. 2. idem, lib. 22. ar. stitu. 12. ar. 1. 2. 3.

quoque hæc in clericis obſeruanda, præcedente tamen inuſtionem exauthoratione ſeu degradatione ex reſcripto Vrbani Papæ [a]. Quod ſi literæ ſummi pontificis falſificentur, quod nouem modis fit [b], qui per ſe vel per alios id commiſerit, excommunicatur: ſi clericus, beneficijs & officijs exutus, exauthoratus, ſeu de gradu deiectus traditur curiæ ſeculari, vltimo ſupplicio plectendus. Qui his vtitur literis, officio quoque & beneficio priuatur, & excommunicatur [c]. Quid autem ſtatuendum ſit in adulteratis literis & diplomatibus aliorum prælatorum & antiſtitum, conſule Bocrium [d], & Guidonem Papæum [e]. In regno Hiſpaniæ ſtatutum [f], quod falſans epiſtolam, priuilegium, vel bullam papæ, quúe efficit vt alius faciat, debeat mori. Exiſtimant Panormit. [g] & Hoſtienſis [h], falſantes aliorum inferiorum iudicum literas, ſi criminaliter accuſentur, ſi eccleſiaſticæ perſonæ ſint, deponi ab ordine, & beneficiis omnibus priuari, & in monaſterium detrudi [i]. Cæterùm, ſi ex falſis inſtrumentis lata ſit ſententia, an nulla ſit ipſo iure, an annullanda, latè examinat Aufrerius [k]. At Bartholus [l] tria requirit ad ſententiam ex falſis inſtrumentis latis reſcindendam, ſi falsò ſunt producta, & de falſo non ſit cognitum, & propter illud falſum ſit iudicatum: vnde effectus inquit triplices, ſententiæ reſciſſio, executionis impedimentum vel ſuſpenſio, ſoluti repetitio [m]. Fit autem reſciſio ſententiæ per in integrum reſtitutionem [n]: corruit tamen ipſo iure contra minorem ad eum modum lata [o]. Generaliter obſeruandum eſt in crimine falſi, via duplici agi: & ciuiliter, ab eo ſolo vel procuratore eius, cuius intereſt falſum non fieri, & criminaliter ad vindictam publicam à quolibet [p]. Electa tamen altera via, ad alteram non datur concurſus: finita autem altera ciuili, criminalis permittitur [q]. Cæterùm cùm morandæ ſolutionis cauſa à debitore falſi crimen obiicitur, nihilominus interim, ſalua executione criminis, debitorem ad ſolutionem compelli oportere placuit [r]. Accuſandi de falſo licentia per viginti tantùm annos viuit, nec vltrà extenditur [s]. Proſequuntur intra hoc tempus leges falſi accuſationem, vt etiam pro eruenda veritate in falſi teſtamenti cauſa, ſeruos hæreditarios per tormenta interrogari poſſe voluerint [t]. Suaſit id teſtamentorum neceſſitas, & perſonæ ſerui ad corruptionem facilem miniſterium. Ita etiam generaliter in falſi commiſſi, vel dicti, vel ſcripti cenſura, inſpicienda ſunt res, in quibus falſum: perſonæ: quæ falſum dicunt vel faciunt: & negotia, ſeu euentus falſi. Nam ſi quis falſum teſtimonium dicat in crimine potiſſimùm capitali, & in capitis ſupplicio, ſi alius falſo teſtimonio pati debeat criminis cauſa pœnas, ſubiicietur eidem pœnam talionis paſſurus [v]. Diſtinguntur & perſonæ ſacerdotum & laicorum dicentium vel conſcribentium falſum teſtimonium. Nam ſacri Apoſtolorum canones * ſacerdotes falsò iuraſſe deprehenſos, ſacra dignitate priuant [x]. Ciuiles leges diſtinctione adhibita rei, ob falſum dictum in cauſa criminali teſtimonium, à ſacro ordine deiiciebant [y]: in re autem pecuniaria, citra remotionem relegabant ad tempus: donec Leo Cæſar ſtatuit [z], ſacerdotes qui iurati falſum teſtimonium dixerint, ſiue in cauſa criminali, ſiue in pecuniaria à ſacerdotio depelli. Si autem iniurati falſum teſtimonium dixerint, falſum veritatis ſpecie obtegere conatos in triennium relegari in monaſterium aliquod arctum pœnitentiæ cauſa.

a Vrban. in c. ad audientiam, copij de crimi. fal. 1.5. Decretal. lib. 2.

b c. licet, c. 5 de crimi. fal.

c c. ad falſarios, eod.

d Nicol. Boer. deciſ. 82 vbi & de pœna falſi.

e Guido Pap. deciſ. 455.

f in leg. regni Hiſpan partita 7 tit. 7 l. 6 Hetnar D. 22, in ptaſt. crimin. c. 204.

g Panor. in c. olim de reſcrip.

h Hoſtien. in ſumma, de crimi. fal. § fin.

i per ea ſi rempub. 50 d. ſt.

k Aufrer deciſ cap. Tholoſ. 282. vide & l. falſum, ſi ex falſis inſtru &c. C. & c. 2. & ibi pl. de crimi. fal. apud Greg.

l Bart. ad l. ſi ex falſ & c. C.

m l fin. eod. C.

n l. diqui, de re iudic.

o glo. fin in l. 2. ſi ex falſ inſtru C.

p l. de fide 16 & l. damnas licentiam, l. 23 ad leg. Cor de fal. C.

q l. pen & fin eod. tit. & l. quan. ciuil. act. crimin. ptæ iudic C.

r l. ſatis aperte, l. 2. C. ad leg. Corn de falſis

s l. queſtis, l. 12 eo.

t l. cùm teſtamenti, l. 20. de quæſtio. lib. 9. C. item 41.

v in l. 22. ad leg. Cor de fal. C. & in conſti. Leo. Cæſ. 77 tit. περὶ τοῦ τὰ ψευδομαρτυρήσαντας & τιμωρίαν de falſario. pœna

x ca. 24. cano. Apoſtol.

y nouel Inſt. n. 123.

z in conſti. Leo. 76. περὶ τῶν ἱερέων ψευδομαρτυρησάντων ἐν ἀστικῇ καὶ ἐγκλήματι, de pœna ſacerdotum falſum teſtimoniũ dicentium.

De crimine adulterij. Cap. 6.

1 *Adulterium comparatum delicto maiestatis & falsi.*
2 *Adulterium quid. Et eius execratio. Et 3.*
4 *In pœna adulterij quæ considerandæ in summa. Et ab stupro quid differat adulterium.*
5 *Adulterij pœna.*
6 *Adulterum occidere cui licuit, & qua lege, & 22.*
7 *Occidere filiam in adulterio compertam quomodo licuit.*
8 *Adulterum compertum maritus potest contumelia afficere, & retinere per 20. horas.*
9 *Adulteræ mulieris iuris ciuilis & adulterij pœna.*
10 *Vxorem quis ducere nequit, quam polluit per adulterium.*
11 *Meretricum pœnitentium monasterium à Iustiniano constructum.*
12 *Adulteris supplicium vltimum impositum.*
13 *Adulteri simul igne vsti.*
14 *Dotem amittit adultera, quam lucratur, & quomodo maritus. Et ibi exceptiones. Et 15.*
16 *Adulterorum aliæ ciuiles pœnæ.*
17 *Adulterij pœna & delictum excusatur, si vi committatur vel ignoranter, & si rumor de morte mariti sit. 18.*
19 *Vxor viuente marito de alio habendo loquens, tanquam adultera punienda.*
20 *Adulterans cum domina, vel cum seruo morte plectendi.*
21 *Adulterij diuersarum nationum pœnæ. Et sequentib. nume. 22. 23. 25. 26. 28. 30. 31. 33. 34. 35 37. & 41.*
42 *Adulteria vindicanda lex naturæ iubet. Et vindicta Dei. 27.*
29 *Adulteri & adulteræ vbi, & quando eadem pœna.*
32 *Adulterij iuris pontificij pœna & accusatio.*
36 *Adulterium punitum seuerius aut leuius secundum opinionem populi.*
38 *Adulterij in Gallia supplicium quale.*
39 *Vir non reddente vxori debitum, an excusanda vxor in adulterio.*
40 *Adulteram compertam retinere non licet in matrimonio.*

1 ARBITRANTVR plerique [a], crimen adulterij comparari maiestatis delicto: & ideo rectè à Triboniano, reliquisq; pandectarum consarcinatoribus, Iuliæ legis de adulteriis tractationē subiectam legi maiestatis. Ego verò magis vicinam arbitror falsi quæstioni, in qua quod verum est, alterius immixtione adulterari diximus, sed in suppositione partus controuersiam continen falsi documus. Suppositio autem partus peiori arte non fit, quàm adulterio: nam cùm inde nati adulterini alieni filij sint, tamen rei insciis maritus illos vt suos nutrit, fouet, & hæredes instituit, plerumque exhæredatis propriis ac veris liberis, aut proximioribus exclusis, quos ideo verus dolor ad accusationem impellit [b]. Et quòd conspurcata etiam fiat alterius generis hominibus familia [c], quod ne fiat interest Reipublicæ [d]. Multa enim in summa damna imminent ex impudica vxore, quæ Homerus [e] sub persona Clytemnestræ refert: quam adulteram, eandem & venefica[m] [f]

2 dicebant antiqui [g] Adulterium, est alterius tori, id est matrimonij vel coniugij violatio [h]. Extenditur quoque & ad sponsas, vt non solùm matrimonium vio-

a Mar. Mantua. sing. 117 num. 2. Vulterra. parat. ad tract. de adult. num. 1.

b Constant. Cæs. in l. quamuis, l. 30 ad leg. Iul. de adulter.

c Philo Iud. in decalo

d l. super statu, l. 9. de quæstio. libr. 9. Cæsar 41.

e Homer. Odyss. 11. c. 4 ad Herenni.

f ex lex illa, 32 q. 1.

g ca. non mechiberis 32. q. 5. Matthæi, 1.

a l.fi vtor,l.13 § diuus,& § fi minor, de adulter P. l. pro pter violatam, C. eod.

lare non liceat,ſed nec ſpem matrimonij [a]. Et quò ſanctiores dictæ ſunt nuptiæ, eò deteſtabilius videtur hoc crimen, quòd eas polluat: vt Abimelech [b] rex etiam Iſaaco dixit, eum reprehendendo, quòd vxorem ſuam ſororem ſuam affirmaſſet. *Potuit*, inquit, *quiſpiam de populo coire cum vxore tua, & induxeras ſuper nos grande peccatum.* Docet & multis Dionyſius Carthuſia [c], inter grauiſſima peccata hoc eſſe. Idipſum & Diodorus Siculus [d]. Et maius homicidio [e]. Eò referenda eſt parabola Nathani profetæ [f], per quam atrocitatem criminis adulterij Dauidi expreſſit, & ad quam ille dignum morte virum dixit, qui ouem vnicam, quam pauper nutrierat in ſinu ſuo, quæ ſecum degebat, quæ erat in deliciis, tulerat, parcens ſuis, aliis ſcilicet mulieribus, non electis, quas ſibi coniungere poterat. Et quamuis ob adulterium Berſabeæ, Vriam virum eius Dauid occidi curaſſet, nihilominus tamen pro adulterio tantùm punitus atrociter fertur. *Quamobrem*, inquit illi Deus, *non recedet gladius de domo tua in ſempiternum, eò quòd deſpexerit me, & tuleris vxorem Vriæ Ethei, vt eſſet vxor tua. Suſcitabo ſuper te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis ſolis huius.* Meminit Suidas [g], Lacedæmones in execratione nihil acerbius imprecatos ijs quos oderant, quàm vt vxores eorum adulteris delectarentur. Execrantur & adulteria aues Porphyriones: nam vt ait Polemon libr. 5. eorum quæ ad Antigonum & Adæum ſcripſit, teſte Athenæo [h], Porphyrio domi educatus, mulieres, quæ ſunt ſub viri imperio, diligenter obſeruat, eiuſmodiq; habet ſenſum adulterium admittentis, vt quando hoc cognouerit, domino ſignificet, ſibiq́ue vitam ſuffocatione finiat. Pro pœna imponenda, in hoc crimine conſideramus ipſum crimen pro re, perſonas delinquentium, & modum ſeu actionem, qua delinquitur: hæcque ſimul conſiderari par eſt. In crimine perpendimus, num ſimplex crimen ſit adulterij, an cum alio mixtum. Adulterium ſimplex, quando innupta iungitur vxorem habenti: vel contrà, ſi nuptæ qui vxore caret, vel ſi vterque delinquentium coniugio potiatur [i]: vel alter, vel vterque ſponſalia cum alio aliaue contraxerint. Et grauius peccat adulter vxorem habẽs, quàm ſolutus cum vxore alterius [k]. Vtitur lex Iulia de adulteriis verbo quoque ſtupri, pro adulterio [l]: nempe quia ſtuprum genus videtur, adulterium eius ſpecies, vt notant [m]. Cùm tamen propriè ſtuprum in virginem viduamue cõmittatur [n], earum conſenſu, & patre iniuriam conſtupratæ in animum ſtatim non reuocante [o]. Pœna adulterij ſimplicis eſt iure diuino, vtriuſque delinquentis lapidatio [p], accuſatione tamen præcedente [q]. Videnda hîc quæ diximus & cumulauimus lib. 2. præludio. optimi Iuriſc. c 17. Sed & *Filij adulterorum in conſummatione erunt: & ab iniquo toro ſemen exterminabitur* [r]. Iure ciuili legis Iuliæ pœna erat vltimum ſupplicium [s], quo tempore legẽ tulit Octauius Cæſar Iulij nomine [t], quia adoptatus à Iulio [v]. Obtinuit tamẽ poſteà, ni fallor, tempore Hadriani & Antonini Pij, quorum ætate vixit Arrianus [x], ne mortis pœna eſſet. Sic enim Arrianus ſcribit [y], *Adulteri, vel aliquo publico iudicio damnati, inter milites non ſunt recipiendi.* Nec vllam fuiſſe legem de coërcendis ſtuperis latam tempore Tarquinij ſuperbi, docent verba Ciceronis [z], *Si regnante Tarquinio nulla erat Roma lata lex de ſtuprũ, idcirco non contra illam legem ſempiternam* (ſcilicet rationem diuinam prohibentem) *Sextus Tarquinius vim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit.* &c. Lex Iulia cùm contemneretur renouata à Domitiano, teſte Zonara [a]. Docet & Martialis [b],

Nec ſpado iam, nec Mœchus erit te præſide quiſquam:
At prius, ô mores, & ſpado mœchus erat.

Et rurſum [c], *Iulia lex populis ex quo, Fauſtine, relata eſt,*
Atque intrare domos iuſſa pudicitia:
Aut minus, aut certè non plus vigeſima lux eſt.

b Genes.c.26.

c Diony.Carthuſ.libell.de cõuerſ peccatore.art.5.

d Diod.Sic.lib.3.Bibliot.

e in Lepidiſſimis,l.pl. § matre mundi gl. marginali, & ibi Bald de legat.

f 2.Reg.c.12.

g Suid. in verbo, ἀλεκτρυόνων & ver. ἔστιν.

h Athen.lib.9. Dipn.c.12.

i Mode. in l. ſtupri, l.14 & l. inter libe ros,l.6, ad leg Iul. de adul. & P. l. inter ſtuprum, 101. de verb ſi. n.Laur. Valla,lib.6. Eleg. c.43.

k ca. quemadmodũ, § ſunt, 32.q 7.

l d. l. inter liberos, & inter ſtuprum.

m Valla,d li 6. c.43.

n in proxime cit. l.

o ca.illa lex,36.q 5

p Deuter.cap 22. D. Ioan. c. 8. Daniel 13.ca.ſicut,33.q 5

q Ioan.8.

r Sapien c.3.

s l quamuis, l 30. § fin C.ad leg.Iul de adult § item lex Iulia de adulteriis,de pub iud.apud Iuſtinia.

t l.1.de 2.ad leg Iul. de adulter. P. Tarq. in Auguſto c 34. Plut. in apophteg. de eo.

v Sueto. in Auguſto c.7. Flor.epitom.lib 1.& Zona tom.2. Annal Auguſt.

x Ranual.in Chronologia.

y Arrian.Lqui cũ eo, l.4.§ adulteriũ. de re milit.libr.49. Digeſtor.16.

z Cic.2.de legib.

a Zona.tomo 2.

b Mart.lib.6.Epigr. ad Domitia.

c Mart.Lib.1.

6 Succedentibus temporibus, & licuit iure Romano marito deprehenſum adulterum in domo ſua cum vxore in ipſo actu, humilem tamen & vilem perſonam, occidere [a]. Patri autem eundem adulterum cum filia, in poteſtate tamen conſtituta, in adulterio deprehenſum, cuiuſlibet fuerit is conditionis, & in ſua & in generi domo occidere licuit: dummodo quoque filiam occidiſſet, vel per eum non ſtetiſſet [b]. Quod & in filiis occidentibus vtroſque iuſſu patris obſeruandum placuit Alexandro Cæſari [c]. Si tamen filia adulterans extra ſacra paterna fuiſſet, non permittebatur [d] ius necis, quod in liberos in ſua poteſtate conſtitutos pater habebat [e]. De quo ſuperius in perſonis diximus. Lex Vuiſigothorum hac de re ſimilis eſt [f], *Si adulterum cum adultera maritus vel ſponſus occiderit, pro homicida non teneatur.* Et alia [g], *Si filiam in adulterio pater in domo ſua occiderit, nullam pœnam aut calumniam incurrat. Si certè eam reſeruare voluerit, faciendi de ipſa & adultera quod voluerit, habeat poteſtatem. Similiter & fratres ſiue patrui poſt obitum patris faciendi habeant poteſtatem.*

7 Lex 12. tabul [h]. ita quoque ſtatuit, *In adulterio vxorem tuam ſi deprehendiſſes, ſine iudicio impunè necares: illa ſi adulterares, digito non auderes te contingere, neque ius eſt.* Verba porrò, vt deprehenſum in adulterio liceat occidere, exigunt per leges, vt ait Lucianus [i], eum reperiri habere membra in membris mulieris: Vlpianus in ipſa dixit turpitudine [k]. Nam alias non licet occidere, ſed accuſatio competit tunc ex alia ſuſpicione marito, qui ſola ſuſpicione motus iure Romano ream facit de adulterio [l]. Docuit id Cæſar, qui cùm ſtupratam vxorem à P. Clodio intellexiſſet in templo Veſtæ, repudiauit, dicens, non ſe quidem credere quæ de ea dicebantur, ſed non poſſe eam vxorem habere, quæ ſemel adulterij commiſſi ſuſpecta haberetur: pudicæ enim eſſe, non modò vt ne quid peccet, ſed vt nec de ſe ſuſpicionem turpem præbeat, vt eſt apud Dionem [m]. Vel ſi accuſare nolit, ſi ei, quem ſuſpectum habet de ſua vxore, ter in ſcriptis denunciauerit, ſub præſentia trium teſtium fide dignorum, & poſteà eum inuenerit conuenientem vxorem ſuam in domo ſua, vel vxoris, vel adulteri, vel in popinis, vel in ſuburbanis, ſine periculo etiam iure nouellarum conſtitutionum poteſt eum interimere [n]. Pontificio iure non

8 ita graue ſcelus ducitur adulterium pati, quàm vxorem occidere [o]. Qui inuentum adulterum occidere ſi voluiſſet poterat, multò magis iure ei licet contumelia afficere [p], & in domo ſua deprehenſum retinere, & euaſum reducere, & continere per 20. horas, teſtandæ eius rei cauſa [q], vt iure ſuo ſine fraude vti poſſit: remiſſus tamen ſemel adulter reduci non poteſt. Arbitror autem ita retentum deprehenſum non poſſe necari, ex his, quæ paulò antè diximus, & necare tantùm permiſſum, quando in ipſo actu venereo vtrique adulterantes deprehenduntur: quòd motus primus iuſti doloris meretur ex-

9 cuſationem. At dum deferbuit maior ira, conſultò occidere non licet, ſed iudici relinquendum iudicium, & accuſatio ex formulis legum inſtituenda, vt ſequatur legitima vindicta. Hæc autem iure nouellarum eſt leuior in mulieribus, quàm olim fuerit, per quam adultera verberata in monaſterium detruditur: vnde intra biennium, à viro extrahi poteſt, ſi ei reconcilietur. At biennio tranſacto, vel viro intra biennium priuſquam reduceret mortuo, mulier in monaſterium tonſa, habitu ſuſcepto, perpetuò adiudicatur, duabus partibus bonorum, ſi habeat, liberis applicandis, tertia monaſterio: ſi liberi non ſint, tertia parte proximis applicanda, duabus monaſterio: & ſi illi non ſint, monaſterio omnibus bonis dandis: pactis dotalium inſtrumentorum in omni caſu viro ſoluendis. Putant hanc conſtitutionem emendare pœnam capitalem tantùm in adultera, relinqui autem intactam in adultero, quam ad legem Iuliam refert Iuſtinianus [s], quæ certè de adulteris loquitur: verùm dubito, ne de viris tantùm, non etiam de mulieribus loquatur. Nam gladij vltionem in viros tempore Auguſti fuiſſe inuenio, in mulieres adulteras non item: niſi exempla ſingularia ſint, & ex clementia pœna cõ-

[a] l. marito. & l. ſi adulterium § imperatores, ad leg. Iul. de adult. in P. l. Gracchus, l. 4. C. eod. l. 5 ſi maritus ad Syllaniã in P.
[b] l. patri cum tribl. ſeq. & l. nihil, 32. ad leg. Iul. de adul. in P.
[c] d. l. Gracchus, §. 1. eod. C.
[d] d. l. patri & l. ſeq. §. 1 de par. pot. Dionyſ. Hal. in 2.
[e] l. 4. de adult. lib. 9. Cod. Vuiſig. tit. 4. l. 5. eod.
[f]
[g]
[h] Aul. Gell. lib. 10. c. 23.
[i] Lucia. in Eunucho.
[k] Vlp. in l. quod aut lex, 22 ad leg. Iul. de adult. P.
[l] Quamuis adulter, l. 10 eod. C. ex marito, c. 4. eod. tit. apud Grego.
[m] Dio Caſſ. l. 37.
[n] §. his quoque, vt inter. mari & uxor. collat. 8. conſtit. P. auth. ſi quis et, ad leg. Iul. de adulter.
[o] cæ ſi quod verus, 33 q. 2. vbi rationes.
[p] Papin. in l. nec ita eos, l. 22 § ſed cui occidere, ad leg. Iul. de adult. P.
[q] Vlpia in l. capite quinto, l. 25. eod.
[r] auth. ſed hodiè, ad leg. Iul. de adult. C. §. ſi vero quando, vt nulli iud. lic. hab. to. ſer. in auth. collat. 9. tit. 9.
[s] §. item lex Iulia de adulteriis, de pub. iud.

mutata. Sicut & in posterioribus imperatoribus obseruatum est. Octauius quippe Cæsar[a], Iulias filiam & neptem ob ea probra relegauit: filiam in insulam Pandateriam, & in oppidum Rheginorum: neptem in insulam Trimerum[b]. Neque aliam, quàm exilij pœnam Octauium adulteris irrogasse, author est Seneca[c]. Et vitio datum Octauiano Cæsari à senatu Dio refert[d], quòd adolescentem non puniuisset, qui eam duxisset in vxorem, cum qua anteà consuetudinem adulterij habuisset: hoc enim & ciuiles leges, & pontificiæ vetant & puniunt[e], in tribus casibus[f]. Relegata Vitilia adultera, vxor Tiridij Labeonis[g], & Galitta Tribuni militum vxor[h]. Erit forsan monasterij inclusio interdum sine verberibus referenda ad Iustiniani inuentum. Nam is, vt Procopius scribit[i], etiam Byzantij ex suasu Theodoræ vxoris, turbam illam mulierculatum, quæ in domibus lenonum erat, turpi quæstui seruientium haud quidem sponte sed vi quadam adactarum, vt inopiam releuarent, sustulit, multoq; sumptu in palatio antiquo versus Euxinũ pontum monasterium magnificentissimum, futurum habitaculum mulieribus, quas vitæ prioris pœniteret, constituit: conuentumq; hunc fœminarũ ideo vocauit μετανοίας, id est, pœnitentiam, multoq; pecuniarum reditu dotauit. Tholosæ est monasterium huic simile, quod vulgò dicitur, Mariæ Magdalenæ, aut *des filles repentues*. Seuerus alio tempore Cethegus senator, sub Valentiniano punitus, capite amputato reus adulterij peractus, authore Amiano Marcellino[k]. Aurelianus quoque Cæsar[l], militem suum, qui vxorem hospitis adulterasset, duabus arboribus curuatis alligatum, in duas partes discerpsit: eò quòd fœdus matrimonij adulterio dissoluatur inter virum & vxorem. Idem ancillam suam, quæ adulterium commiserat cum seruo, capite puniuit. Etsi Dioclet. & Maxim. negent in illis adulterium esse, quia contubernium, non matrimonium in seruis[m]. Messalina capite damnata, vt adultera teste Dione Cassio[n]. Opilius Macrinus imperator, adulterij reos, si semper viuos simul incendit iunctis corporibus, vt author Capitolinus[o]. Lucrari etiam dotes maritos ob adulteria vxorum, iure ciuili: & contrà, donationes propter nuptias mulieres, adulteris maritis, statuunt Theodosius & Valentinianus, possèq; ob id repudium mitti[p]: nisi mariti lenocinio adulterata fuerit[q]: vel nisi filios prioris matrimonij habeat: tunc enim vnam tantùm partem pro numero liberorum lucratur[r]. Quæ omnia iure pontificio[s], & consuetudine iudiciorum firmantur[t]. Item nisi reconciliata fuerit viro sine accusatione. Nam maritus abolet priora delicta reducendo eam, vt ait Vlpianus[v]. Innuit & Horatius[x],

Nec vereor, dum cœco, vir rure recurrat,
Ianua frangatur, latret canis, undiq; magno
Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet,
Cruribus hæc metuat, dotis deprensa, egomet mi.

Distinctio tamen adhibenda, de qua diximus in c. de dotis repetitione, dum ageremus de nuptiis, quo recurrendum est. Alia pœna ex Leonis constitutione nouella[z], vt adultero adulteræue, qui quæue in ipso adulterio deprehenduntur, vtrique nasus præcidatur, & vir solatij loco dotem lucretur, ipsa in monasterium detrudatur: & si liberi essent, ij tantùm bessem consequerentur. Erat Aegyptiorum lex, vt ei, qui mulierem liberam violasset, virilia excecarentur: quoniam vno crimine tria haud parua scelera complexus esset, iniuriam, corruptelam, & liberorum confusionem. In adulterio sponte deprehensus, virgis cedebatur ad mille plagas, mulier naso mutilabatur. Quo dedecore, vultus incõmenda maculatus, ea multaretur parte, qua maximè facies exornatur[a]. Irridet pœnam detruncationis nariũ Martialis[b].

Quis

a Sueto. in Octa c. 65. Senec. lib 3 de benefic. 32 Velle. Tacit. lib posterio historiar.
b Cor Tac. lib. 1. & 4.
c Seneca, lib. de clementia.
d Dio Cass. lib 54.
e 1 Claudius Seleucus, de his quib vt indig P.e cum haberet, & to. tit de eo qui dux in matrim. quam prius pell. per adult. to. 2 3 1 q. 1.
f vide gloss. ea 1 in ver. adulterio, 32. q. 1.
g Cor. Tacit Annal. 2 ad finem
h Plin. 2. epistol. ad Cornelia.
i Procop. lib 1. de ædific. Iustinia.
k Amia Marcell. lib. 28.
l Flav. Vopisc. in Aurelian.
m l serui, l. 23. ad leg Iul de adu. C.
n Dio C. lib 60
o Iul Capito in Macrini vita.
p Theod & Valenti in l cum virum, l. 2 § vir quoque, vers si vero tantùm, & l. q de rejud lib. 5. C tit 17.
q Scuo l. cum mulier, l 49 fol matr P
r Bald in l hac edictali, col 1 C de sec. nup. & Franc. Clement sing. 80. vbi adducit rationem.
s c. plerunque, de donat. inter v r & vxo & ibi interp.
t vide Fab lib 2. Rhap. arest. tit 9. rere 5
v in l § vxor, l. 13. § fin ad legem Iul. de adult. P
x Horat lib 1 Serm.
y in 6 cau. repetitionis, lib 9. C 22
z in constit Leo Cæsa constituit. 22. περὶ τῶν μοιχῶν καὶ μοιχαλίδων.
a Diod Sic. lib 1. Bibliothe c 3.
b Mart. lib 1. Epigr.

Quis tibi perſuaſit nares abſcindere mœcho?
Nil hæc peccatum eſt parte, marite, tibi.
Stulte quid egiſti? nil hîc tua perdidit vxor
Cùm ſit ſalua tibi, mentula Deiphobi.

16 Melius ille adulterum deprehenſum puniuit, de quo meminit Horatius [a], a Horat. lib. 1. Sermo. ſat. 2.

Quin etiam illud
Accidit, vt quidam teſtes, caudamq; ſalacem
Demeteret ferro.

Improbatur etiam inſtitutio iure ciuili legatumq; factum ab adultera adultero, vel contrà [b]. Sed & vaſallus ſeu cliens feudo priuatur, ſi domini vxo- b l. Candius Seleucus, de his quib. vt indig. P.
17 rem adulterauit [c]. Obſeruant tamen leges in pœnis infligendis, vt voluntarium ſit adulterium: nam vim paſſa in hanc legem non incidit [d]. Quod & c § item ſi fidelis, quib. mod. feud. amitt. lib. 2. tenendo. tit. 5. & tit. 27. §. 1.
in Lucretiæ compreſſione iudicatum tradit Liuius [e]. Neque etiam adultera eſt, quæ ignoranter viro nubit alieno [f]. Nec ſi alius ſpecie coniugis in le- d l. vim paſſam, ad leg. Iul. de adulter. in P. l. ſi vxor, l. 23. §. ſi quis, eod. l. fœdiſſimam, C. eod. l. 1. § remouetur, de poſtulat. in P. caput, 32. q. 5. ca. propoſito, eod. & fere tota eod. q. 5.
ctum maritalem irrepſerit, aliáue in eodem thoro pro vxore clam inſcioq; marito ſe ſubiecerit [g]. Sicuti legimus pro Rachele Iacobo ſuppoſitam fuiſſe Liam, quam non agnouerat noctu [h]. Poteſt & hoc contingere ſimilitudine ſpeciei & formæ coniugis, veluti deceptam fert Plautus [i] Alcmenam à Ioue, qui conuerſus in formã Amphitryonis mariti cum ea adulterij cõmiſit. Vidi ego Tholoſæ agitatũ iudicij in Senatu de quodã Martino Guerre, qui e Liuius, l. 1.
in nuptias abſentis mariti irrepſerat, vſq; adeo marito vero per omnia ſimilis, vt nõ niſi redeunte à bello marito & ægrè agnito, fraus detecta fuerit, animaduerſione facta in dictum Guerre. Cuius rei curiæ placitum commentariis Coraſius illuſtrauit. Fallunt nos ſæpè formarum ſimilitudines, vt errantium facilis ſit venia. Exempla refert plura Valerius Maximus *, & Plinius [k]. Inter quæ illud inſigne Antiochi & Arteny, vel vt Plinius ait Artemonis, quorum tanta ſimilitudo, vt Antiocho rege interempto, Laodice eius vxor diſſimulandi ſceleris gratia, in lectulo perinde quaſi ipſum regem ægrum collocauerit, admiſſumque populum & ſermone eius, & vultu conſimili fe-
18 fellerit. Nec etiam vt adultera damnanda, quæ cùm audiſſet vita functum maritum, qui poſteà rediit, alteri ſe iunxit, ſi longum tempus exactum ſit ſine ſtupri ſuſpicione: niſi fictam induxerit mortem, vt argumentum ſecun-
19 dis daret nuptijs [m]. Delinquit etiam, ſed non vt adultera punitur vxor, quæ viuente marito de altero ſibi copulando loquitur: in quo Iuſtinianus varius, ſi quidem nouella 22. §. ſi eum tanta, poſſe repudiari huiuſmodi à marito, vt vitæ inſidiatricem, ſancit: in §. quia vero, nouellæ 117. negat. Priorem autem firmauit Leo imperator ſententiam [n]. Sed Chriſtianis alia recepta ſententia, quia quod Deus coniunxit, homo non ſeparat. Perſo-
20 narum etiam diſtinctio adulterorum diſtinguit pœnam: nam mulier, quæ ſe ſeruo proprio adulterandam vel conſtuprandam dedit, capitali ſententia, & ſeruus ignibus ſubiicitur ex conſtitutione Conſtantini [o]. Anteà etiam mulier cum bonis libertatem amittebat [p]. Ex conſuetudine Burdegalenſium, inſtitor vel alius famulus, qui adulterium commiſerit cum vxore domini ſui, vel in filiam vel neptem eius, vel eam, quæ ei in cuſtodiam data fuerit, tanquam falſarij & infidi capite luunt [q]: ſiue prætextu matrimonij, vel alio modo id egerint. Scribit & Iulius Cæſar ſeueriſſimè hæc adulteria & ſtupra à Gallis olim fuiſſe vindicata [r]. Ioannes Lucius [s] refert, placito curiæ Pariſienſis inſtitorem cauponæ, qui cum domina adulterium commiſiſſet, ad furcas damnatum, menſe Maij 1551. Ego quoque idem iudicium exerceri vidi in quendam Tholoſæ, famulum ſcribam ſenatoris, qui eius vxore erat abuſus: tacco nomina ob proximorum honeſtatem. At adulterium commiſſum cum ea, quæ matris fa. nomen retinet, vt pu-
mator iure ciuili, non etiam ſi cum ea, quæ in caupona potantibus miniſterio

prę

k Val. lib. 9. c. 15.
l Plin. lib. 7. c. 12.
m Papin. in l. miles, l. 21. §. ulter, ad leg. Iul. de adult. vide ad diſtinctiones l. vxor., C. de repud. l. vxores, de donat. in P. § quod autem, vt Ite. inat. & aute, ca. 1. 30. q. 3.
n conſtit. 30. tit. περὶ γάμων διάφορα τὰ πρότερα ἀνάκρισις.
o l. vni de mulier. quæ ſe prop. ſer. coniunx. lib. 9. C. l. 11.
p §. ſi de ſucceſſ. ſubla. quæ fiſc. per bono vend. apud Iuſtin. l. vni de ſen. conſul. Claud. tol. C. Cor. Tacit. lib. 12.
q Conſuet. Burdeg. tit. de furtis.
r Iul. Caſ. lib. 6. commen.
s Ioan. Lucius, lib. 12. placito. plac. 11.

a Iquæ adulterium, l. 29 ff. ad leg. Iul. de adult. C.

præbuit, & intemperantiæ vina propinauerit[a]: Item inter liberas personas adulterium stuprumue passas, lex Iulia locum habet. Quòd autem ad seruas pertineret, & legis Aquiliæ actio facilè renebit, & iniuriarum quoque competet, & de seruo corrupto[b]. Minorem adulterium committentem ætas non excusat, nec ob id deprecationem adulterij tradit Triphonius[c], & Papinianus[d]. Aliarum gentium moribus & legibus, adulterium simplex impunitum non fuit. Lege Solonis eum, qui raptæ mulieri liberæ vim attulisset, decem drachmis mulctauit: & si suasione in sententiam suam traxisset, viginti drachmarum pœna. Extra eas tamen, quæ sibi palam indixissent quæstum, id est, extra meretrices, teste Plutarcho[e]. Verùm vltrà statuit, authore Aeschine[f], mulierem, cum qua adulter fuisset deprehensus, non ornari, non ad sacra publica ingredi, ne integris mulieribus commista eas commaculet. Quòd si ingrederetur vel ornaretur, ei qui obuius fuisset mandauit, vt vestimenta discinderet, ornamenta auferret, & verberaret, caueret tamen ne mortem inferret: atque ita huiusmodi mulierem infamem effecit. Illud ipsum testatur Demosthenes[g]. Licuit & Athenensium legibus, deprehensum in adulterio cum vxore necare[h]. Hoc ipsum & licuit lege Neapolitana[i], Gothica[k], & Langobardica[l]. Hippomenes vnus è Codridarum familia, qui Athenienſibus imperarunt, cùm apud filiam Limonam adulterum deprehendisset, hunc quidem vnà cum filia ad currum alligatum, interfecit: illam verò vnà cum equo sub iugum constrinxit, donec mortem obiret[m]. Alij dicunt equo famelico deuorandam dedisse[n]. Et in Tenediorum republica, Temnes rex legem constituit, vt si quis adulterum deprehendisset, securi trucidaret etiam filium[o]. Rhodiginus scribit[p], primum omnium in adulteros legem tulisse Argiuum virum Hyetum, post Moluri eadem in vxoris adulterio deprehensi & hanc legem posteà imitatum Draconem Atheuis. Adulter Gortinæ in ciuitate Cretæ deprehensus, in iudicium adductus crimini subiectus, lana coronabatur: ipsa verò coronatio redarguebat eius mollitiem, timiditatem, mulierositatem, & æstimata est eius publicè quinquaginta flaterum summa, atque eo ad turpissimam infamiam redacto, omnes ad gerendam in repub. dignitatem viæ sunt intercluſæ[q]. Lydij[r] adulteram postquam cùm marito concubuisset, fine venia & misericordia plectebant. Apud Danos, parte corporis spoliatos adulterantes, ait Saxo historicus[s], necabant. Vindicandi adulteria quædam lex naturæ videtur. Leo quippe vbi Pardus cum Leena concubuit, odore pardi coitum in adultera sentit, totaque vi consurgit. An pœnam dedecoris aut flumine culpa abluitur, aut longius comitatur, teste Plinio[t]. Lege Zaleuci apud Locrenses adulterij crimine damnatus, vtroque oculo priuabatur[v]. Apud Cumæos deprehensa in adulterio in forum deducebatur, & lapidi imponebatur, quo posset ab omnibus videri: & rursum circumuecta asino per ciuitatem, eo reducebatur, vt esset omnibus contemptui[x]. Pro vindicta adulterij in vxorem Leuitæ facti, necati 20000. homines[y]. Flagellauit totam domum Pharaonis, ob sublatam vxorem Abrahæ[z], Deus. In ciuitate Brixiæ mulier adultera pœna mortis punitur, vt ait Zabarellus[a]. In quibusdam Franciæ locis olim erat consuetudo mulieri adulteræ capillos incidere, vestes antè & retrò in ignominiam eius scindere, & ita per ciuitatem totam circumduci[b]. Colonæ adultera per ciuitatem cum contumelia traducta cum candelis manu delatis ad ecclesiam ducebatur[c]. Plato[d], eadem pœna adulterum & adulteram puniri iubet. Quod & canones admittunt[e]. Etsi lex 12. tab. vxori non permitteret virum vel digito tangere adulterantem[f], cùm ea adulterans occidi ab eo posset: nec lex Iulia mulieribus accusandi maritos adulteros dabat facultatem[g]. Apud Germanos olim, pauciſſima in tam numerosa gente adulteria, quorum pœna præsens & maritis erat permissa: abscissis crinibus nudatam coram propinquis expellebat maritus domo, ac per omnem

vicum

b Papin in l. inter liberas personas, l. 6. ad l. Iul. de adult. C. l. 1. Iul. de adult. C. l. 1. Iul. de stupr. & l. ult. C. eod. tit. de stuprum, de minor. 25. ann. l. 4. Prætor. 4.

c Triph. l. auxiliam, 3. §. fin. vt ad leg. & §. non dubium, de minor. 25. ann. l. 4. Prætor. 4.

d Pap. in l. si minor, 3. ad leg. Iul. de adult. in P.

e Plutar. in Solo.

f Aeschin. orat. cont. Timarchum.

g Demosth. con. Neæram

h Lysias, orat. de Eratosthene adultero. Demosth. con. Neæram. Lucia. in Eunucho. Plutarc. in Solo. Polyb. 4. historia

i Lib. 2 constit. Neapolit. tit. 80.

k Cassiod. lib. 1 variarum epist. 37. Chrysostomus Theodoricus rex.

l Lib. de adult. lib. 1. leg. Langobard.

m Herodot. in Gelonis, dum de Atheniensibus.

n Ouid. in Fast. lib. 1. Lemnias dente feros, &c.

o Herodot. vbi sup.

p Cael. Rhodigin. lib. 20. lection. Antiq. c. 25.

q Arist. in lib. 22. de varietate c. 12.

r Idem vbi sup.

s Saxo, lib. 5. histo. Danicæ.

t Plin. lib. 8. c. 16.

v Valer. Max. lib. 6. c. 3.

x Plutar. in Parallel.

y Iudic. 19.

z Gen. 12.

a Zaba. consil. 69. in cap. contra Ioannem de Comes.

b Gloss. in cap. boni viri. dicto, in verbis, Saxones, 32. q. 7. P. Bonifacius, ni hoc iure compen

c Boer. decis. 297. num. 11.

d Plato, 11. de legib.

e Can. si 32. q. 6.

f Gell. lib. 10. c. 23.

g Ex. C. de adulter.

vicum verbere agebat: publicatæ enim pudicitiæ nulla venia: non forma, non ætate, non opibus maritum inuenebat. Nemo enim illic vitia ridebat,
31 vt author Cornelius Tacitus [a]. Lege Boioariorum [b], adulter componere debet cum marito, cum suo veregeldo, id est, 160. solidis: & si in lecto fuerit cum adultera interfectus, in suo scelere iacet sine vindicta. *Et si in lecto*, inquit, lex, *calcauerit vno pede, & prohibeatur à muliere, & amplius nihil fecerit, componat cum 12. solidis.* Athalaricus rex Gotthorum [c] aliam pœnam sic statuit. *Si quis superflua turpiq; cupidine, contugali honestate despecta, ad concubinæ delegerit viuere complexus: si ingenua sit, iugo seruitutis cum filiis suis, adducatur vxori, vt illi se per honesta iudicia sentiat subdi, cui pollutam libidinem credidit posse præponi: si ancilla, exceptæ pœna sanguinis, matronali subiaceat vltioni, vt illam*
32 *patiatur iudicem, quam formidare debuerat absentem.* Iure pontificio, mixta ciuilis & criminalis: & criminalis omnino adulterij est accusatio [d]. Ideoq; duplex pœna mixta potest fieri per procuratorem sine inscriptione talionis, coram iudice ecclesiastico: cuius accusationis pœna, separatio thori & habitationis, & lucrum dotis [e]. At criminalis, talionis habet hodiè inscriptionem, cùm coram iudice seculari ad pœnam legitimam indicendam accusatio instituitur [f]: quamuis olim iure ciuili, mariti iure accusans vxorem, intra se-
33 xaginta dies à die diuortij, calumniæ crimen non incurreret [g]. Vrbanus 2. sum. pon. Philippo Francorum regi sacris interdixit, quòd abiecta Bertha le-
34 gitima vxore, cum alia viueret in adulterio, anno 1095 [h]. Sosostres rex Aegyptiorum [i], in omnes impudicas & corruptas mulieres animaduertit, iussitq; eas in villam congregari, ibiq; simul cum villa comburi. Ex sententia
35 populi senatusque Romani, ob adulterium Lucretiæ, abrogatum imperiũ
36 Tarquinio superbo, & eius posteris [k]. Populi & ciues, quibus pudicitia & castitas placuit certaq; proles, in summa hoc scelus odio capitali prosecuti sunt. Sicuti & is, qui apud Scæuolam secundum interpretum mentem, existimabat grauius adulterium parricidio [l]. At qui voluptatibus delectaban-
37 tur, & ridiculas ferè de hoc crimine statuerunt leges. Vuunefridus Anglus, cui postea Romæ Bonifacij nomen latinum pro barbaro obtigit, scribit ad Edoaldum Anglorum principem, in antiqua Saxonia vbi nulla sit Christi cognitio, si virgo in paterna domo stuprata, vel matrona fuerit adulterio polluta, strangulatam illam cremari, & supra sepulchri foueam suspendi violatorem, aut cingulo tenus vestibus resciss flagellari, caltis matronis oppidatim pungentibus, donec interimant. Quod & refert Beatus Rhenanus [m]. In
38 legibus Frisiorum [n], licet occidere sine pœna campionem, vt lex loquitur, eum qui in prælio sit occisus adulterum & furem, si domum effodiat: incendere volentem domum alterius, fanum effringentem. Et infantem recenter natum enecantem matrem. In Gallia, vt plerumque sequimur iuris nouellarum Iustinianearum in puniendis adulteris regulas, de quibus in authentica, sed hodiè, ad leg. Iul. de adulter. C. Secundum quam iudicatum in senatu Parisiensi refert Papus [o] 12 Decemb. 1522. Meminit & alterius placiti
31 Augusti anni 1552 quo adultera quidem in monasterium detrusa est, sine fustigatione tamen: adulter autem mulcta pecuniaria & infamiæ affectus, exilio damnatus est. Refert & alia similia curiarum placita Boerius [p]. Receptum & vsu ante damnationem vxoris, eam sibi maritum posse reconci-
39 liare, & cessare pœnã [q]. Possunt & supremi potissimùm iudices, interdũ leuiorẽ, interdũ grauiorẽ pœnã imponere pro modo delicti, & cõsideratione habita, personarum & circumstantiarum: veluti, si quando vir debitum non reddat vxori coniugale, leges castitatis vxor violauerit. Tunc enim quodammodo excusanda, & culpa in maritum reuocienda [r]. Qui enim occasionem damni dat, damnum dedisse videtur [s]. Non ideo tamen minus puto virum eo casu dotem lucrari non debere, vt causam dantem adulterio [t]. Neque ideo immunem abire à pœna vxorem, quæ non debuit tantum scelus operari [u]: mitius

[a] Cor. Tac. de morib. Germanor.
[b] in legib. Boioario, c. 11. tit. 1. & 2.
[c] Cass. lib. 9. Var. c. 18. in edicto Athalarici. Illa lex & pontifex lib. 3. decret. Vuisigot. tit. 4. l. 9. & in l. 2. & 12. adulterum in ritu adultera tradi debere statutum, cum bonis, si liberos non habeant.
[d] c. tux. c. 5. de procurat. libro, decretal. 2.
[e] c. plerumque, de donation. int. vir. & vxo. d. c. tux.
[f] d. c. tux. & §. cæterùm, & §. qui vero vt inf. mat. & auth. in auth.
[g] l. quamuis adulteriij, & l. ure mariti, C. ad leg. Iul. de adulteriis, & l. mariti, §. præterea, eod. tit. in P.
[h] Meier. lib. 4. Annal. Flandriæ.
[i] Diod. Sicul. lib. 1. Biblioth. c. 3.
[k] Dion. Halic. in 3. Liuii decad. 1.
[l] Scæuo in l. eodicillis, l. 91. § mariti, iunctâ additione marginali, de leg. 2.
[m] Beat. Rhenan. lib. 2. rer. Germanicar.
[n] in legib. Frisiorũ, tit. 3. de hominibus qui sine compositione occidi possunt § 1.
[o] Io. Pap. lib. 22. Rhapsodiarum, tit. 9. ar. 1. & 2.
[p] Boer. decis. 297. nu. 12.
[q] Papon. d. 22. lib. tit. 9. ar. 12.
[r] ita si tu abstines, 27 q. 2.
[s] qui occidit, §. in hac, ad leg. Aquil.
[t] arg. l. cùm mulier, sol. matri. in P.
[u] Archid. & glo. in d. ea si tu abstines, 27 q. 2. c. significasti, de donat. & ibi Ioan. Andr. & Panor.

minus tamen eam caſtigandam [a]. Tam graue enim adulterium delictum eſt, vt remittendum non ſit, teſte Modeſtino [b]. Placuit & ſæpè rigor legis Iuliæ, & capitalis pœna inter iudicandum curiis ſupremis Gallicis, obſeruata conditione perſonarum, veluti quando ſeruus ſeu famulus concubuerit cum domina [c], is enim vt plerumque ſuſpendio punitur. Aliam quoque ego legem apud Demoſthenem μοιχείας [d], ἐπειδὰν δέ τις λάβῃ τὸν μοιχὸν, μὴ ἐξεῖναι τῷ λαβόντι σωφρονεῖν τὴν γυναῖκα· ἐὰν δὲ σωφρονῇ ἄτιμος ἔστω μηδὲ τὴν γυναῖκα ἐξεῖναι εἶναι αὐτῷ τὰ ἱερὰ τὰ δημόσια, ἢν δ' ἄρ μοιχὸς ἁλῷ, ἐὰν δέ τις αὐτὸν ὑπαιτιᾶται παρὰ τοῦτο ὃ, τί ἂν πάσχῃ πλὴν θανάτου, id eſt, *Poſtquam autem adulterum deprehenderit, et qui deprehendit, pœnè habere eam mulierem in matrimonium non licebit* [e]: *quam ſi retinuerit, ignominioſus eſto. Neque mulieri licebit ingredi in ſacra publica, cum qua fuerit adulter deprehenſus: ſin ingreſſa fuerit, impunè quiduis in eam licebit, excepta morte.* Ariſtophanes [f] meminit de alia pœna adulteriorum pœnè ridicula, ſed tamen ignominioſa, quæ παραξιλωσὶς dicitur, ſeu pilorum euulſio, ὁ δ' ἁλοὺς γε μοιχὸς δίκην παραξιλώσεται, quod deprehenſus adulter depilaretur. Et ſcholiaſtes in eum locum, cùm dixiſſet, τὴν ἀλοῦσαν μοιχὸν παραξιλοῦσθαι ἵνα δ' ὃς ἀγνοεῖν ποιῇς λάθῃ, ſubiungit αὐτὴ γὰρ ἕλκει τοῖς μοιχοῖς πέους, ἀποφαφανίδωσις, καὶ παραξιλωσις· ἐπὶ γὰρ πλέοσι χρήματα παρέχοντες ἀπελύοντο. De Raphanidoſeos enim pœna, cùm raphano podicem traiiceret adulteri deprehenſi, idem Ariſtophanes meminit.

a l. omne delictum, l. 6 §. per vim, & lasciuiam, de re milit. F.
b Modeſt. l. 1 Cæſ. ſi, l. 35 iunct. gl. in verſ. adulterii, de ſicariis, lib. 48. F.
c Pap. lib. 11 Reſpon. ad l. Iul. & Pap. l. 4. & 5.
d Demoſth. in Neæram.
e ſimile tradit in l. 2. C. ad leg. Iul. de adul. l. 2 § lenocinij, & l. marito, eo. tit. in P. l. mercatis, de condit. ob turp. cauſ. de adulte. apud Græc. ea quis vxorē, & ca. 32 q. 1 c. quemadmodum, de iureiurando
f Ariſtopha. in Nubibus.

De adulteriis mixtis cum aliis criminibus, & de inceſtu. Cap. 7.

1 *Inceſtus quid.*
2 *Adulterij cum inceſtu punitio.*
3 *Sacerdotum fornicatio, inceſtus eſt. & ibi de eius pœna, vt de Veſtalibus inceſtis quoque.*
4 *Fornicatio in Bacchanalibus vindicata.*
5 *Rhea veſtalis, matris Romuli & Remi, inceſtus & mors.*
6 *Atonialium fornicantium & fornicatorum pœna.*
7 *Inceſtus cum matre & filia capitalis: cum aliis, alterius pœnæ.*
8 *Inceſtus per legem diuinam damnatio: exempla damnatorum, 9. & ſeq. nu. 10. 11. 12. & 13.*
14 *Inceſtuoſos etiam conſcientia flagellat, & ad mortem impellit.*

g vide Lyl. Gregor. Gyral. de deis, ſyntag. 15 & in Cyb. tea
h l. ſi ſecundùm, ſi ea cauſa lib. 12. P. l. 7 § ſi de minore, P. l. filia, de lib. & poſt. l. 38 ad leg. Iul. de adulter. ſed illa, § cum ergo 36 q. 1 ca. de inceſtis, l. 35 q. 3. ca. nec ratio, end.
i ca. virgines 27 d. d.
k 2. Corinth. 11. ca. quæ Chriſto, ca. virginibus, 27. q. 1
l Cic. 2 de legib.
m Papin. in l. ſi adulterium, § 38 ad leg. Iul. de adult. P.
n D. Aug. lib. de adult. coniug. in ca. adulterij, 32 q. 7.

INCESTVM, illam coniunctionem vocamus veneream, 1
quæ nuptias nullo modo admittere poteſt: inter perſonas, quas ceſtus ille veneris ſeu cingulum legitimum, quo nuptiæ legitimæ inaugurabantur [g], exornare non poterat. Quales pater & filia, filius & mater, fratres & ſorores, aſcendentes & collaterales conſanguinei in gradibus prohibitis, affines aliqui [h], & virgines, quæ poſt conſecrationem Deo factam nupſerint, quæ adulteræ & inceſtæ dici poſſunt [i]: quia & deſponſatæ Deo videntur, vt D. Paulus ait, *Deſpondi vos vni viro* &c [k]. Lex apud Ciceronem [l], *Inceſtum pontifices ſupremo ſupplicio ſanciunto.* Papinianus [m], adulterium in inceſtu puniri, quia & ſine adulterio puniatur, his verbis notat. *Si adulterium cum inceſtu committatur, vt putà cum priuigna, nuru, nouerca, mulier quoque ſimiliter punietur: id enim remoto etiam adulterio eueniret.* D. Auguſtinus [n], *adulterij malum*, inquit, *vincit fornicationem: vincitur autem ab inceſtu.* Et Papinianus quoq; 2

inceſti

incesti crimina natura grauiora adulterio voluit,& si aliquando ob ignorantiam sanguinis vel pœna leniatur,vel cesset: vel propter ætatem incestus,non autem adulterium[a]. Plura de incestu diximus iam in nuptiis, dum de prohibitione earum tractamus[b], quæ hic transferri possunt:repetere enim,vt brevitati consulamus, non expedit[c]. Inibi quoque diximus prohibitas esse nuptias consecratis Deo virginibus seu Vestalibus,& in ordinibus ecclesiasticis maioribus constitutis:quibus præcognitis facilè persuasum erit multò magis clandestinas fornicationes harundem personarũ per se reprobas,vt incestuosas meritò reuici. Cùm matrimonium, quod legitimam habet per se coniunctionem,vt illis vetitum:& de facto initum separandum, immiscere exilio & proscriptione bonorum coniunctiones has peragentibus, etiam Visigothorum legibus[d]. Sacerdotes qui cum filiabus spiritualibus, quas sibi per sacramentorũ exhibitionem affinitate spirituali iunxerunt, fornicãtur,graue adulterium committunt & pernitiosissimi exempli. Proinde ab omni officio deponuntur, & iniungitur in pœnitentiam duodecim annorum peregrinatio, & postea in perpetuum monasterij cõclusio[e]. Romano iure, Vestales viuæ sepeliebantur in incestu deprehensæ,vt innuit Iuuenalis,dum ait[f],

Nemo malus felix minimè corruptor,& idem
Incestus,cum quo nuper vittata iacebat
Sanguine adhuc viuo,terram subitura sacerdos.

Ferũt[g] Minuriam Vestalem,ob incestum viuam ad portam Collatinam Romæ defossam: & Popiliam aliam in campo, qui inde scelerati nomen habuit. Pariter Vibinam,cuius corruptores iudicio pontificis Maximi, in foro virgis cæsi,necati sunt.Defossæ ob ipsum scelus & Vestales alteræ,Opia, Oppia.Et Lucius Cantilius scriba pontificum, qui cum Floronia vestali,quæ in mortem sibi consciuerat,stuprũ admiserat, iussu pontificis maximi in comitio vsque adeo virgis cæsus est, vt inter verba expirauerit. Capparonia alia suspẽdio perijt, & corruptor eius, & seruus conscij supplicio affecti. Livius scribit[h], & Valer. Maximus[i], S. Posthumio Albino, & Q. Martio Philippo cõsulibus,senatum mandasse, vt de ijs, quæ sacris Bacchanalium, incestu viæ fuissent, inquirerẽt,quibus cùm multæ essent damnatæ, in omnes cognatas intra domos animaduerterunt Ante has,Rhea cognomine Siluia,vestæ sacerdos. Numitoris filia,incestus cõuicta,ex quo genuit Romulum & Remum, virgis cæsa interfecta est,quodq; natum ex ea, iussum in profluentẽ aquam proici[k].Sed deinceps defodi tales vivas iusserũt sacratæ leges[l]. Sed & Dionysius refert, Rheam Syluiam post verbera in occultum perpetuumq; carcerẽ conjectam, & ibi necatã fuisse,plures tradidisse.Iure põtificio,si quis episcopus aut presbyter, aut diaconus aut subdiaconus,aut lector,aut psalmista,aut hostiarius,cũ muliere sacrificata Deo moechatus fuerit, deponitur,quia sponsam Christi corrupit: si verò laicus,excõmunicatur[m], & à sacra cõmunione in perpetuum,dempto mortis tẽpore,si dignè pœnituerit,arcetur[n]. Ipsæ autem Vestales lapsæ ita,in ergastulis,vt perpetuã ad mortem producant pœnitentiam, concludendæ[o]. Iure ciuili,capitale imminet supplicium nõ solùm ex raptu harũ virginũ, sed etiã si quis earũdẽ etiam volentes rapere tẽtauerit[p].Placuit etiã curiæ supremæ Tectosagũ seu Tholosanæ,reum actũ incestûs commissi cũ matre & filia,capite plectendum, 9. Octob.1548.& si alterius gradus incestuosus leuius punitus sit[q], seuerius tamẽ,quã adulter. Nã sicuti proximitatis argumẽtũ & exceptio suspectã reddità coniunctionẽ tollit, sic deprehensa in proximitate illicita cõiunctio grauiorẽ meretur pœnã,vt statuũt Gratia,Valenti.Theod. & Archad. CCCC[r]. Addit plura de pœna incestus cũ matre,filia,nouerca,sorore,nutrice &c. eius, quẽ consule[s]. Incestus vindictam sic D. Paulus exprimit[t], *Omnino audit ur inter vos fornicatio, & talis qualis nec inter gentes:ita vt vxorem patris*

[a] Papin.in d.l si adulterium,§ 1.& l.finde rit,eod.tit.
[b] lib 9 c.11.
[c] & vide etiã Boër. de pœna incestũ ascend & descendẽt. matricis & consanguineorum coniugum,q.310.
[d] l 2. de incestis,libr 3 Cod Visigoth. 5.
[e] ca.si quis sacerdos, & ca.hinc.& ca.omnes,3 q.4 Abbas, in cap.in de purgat. can.6 Iod.de Anan. in c.cùm dilectus, de accusat co.7. Iod Bernard Diaz, in pract. crimin. cano.c 76.
[f] Iuuenal Satyr.4.
[g] vide de suspectis lectum Vestalium L.ult.lib 2.4.3 decad 3 & dec.4 lib. 2 Dio Halic.lib.8. & 9 Iul.Obsequ. de prodig. Plutarch.in 4.epitho. Orosium 2.
[h] Liuius, in bello Macedonico.
[i] Val.Max.l.b.c 3.
[k] Dio. Halic. libr.1. Liuius lib 1. cent.1. Plin.de viris illustr. Iul Festus,in 1.
[l] Idem Dionys in 1. Pompo Læt lib.de sacerdo. in Vestalib.
[m] ca.si quis, 27.q.1. ex sexta synodo.
[n] ca.virginibus,eod. 27 q.1 ca.sapientes,36 q.2.
[o] ca.impudicas,27. q.2.ff.1.
[p] l si quis non dicã rapere,l.3.de epit. & cler.
[q] ca.si quis non dicam,36.q.2.l 2.de sapto.Virgi.C.
[r] vide Papian, libr. 22.Rhapsod arest. ar.7. & 8 tit.9.
[s] l.si quis adulterij, l.fi ad leg.Iul. de adult C.
[t] Nicol. Boer, decis. 311.
[u] D. Paul. 1.ad Corint.5.

ſui aliquis habeat. Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, vt tollatur de medio veſtri, qui hoc opus fecit. Lex Dei vlciſcitur & prohibet inceſtuoſam coniunctionem perſonarum in Leuitico c.18. Maledictus à patre Iacobo [a] Ruben, vt non creſceret, quia aſcenderat cubile patris, & maculauerat ſtratum eius, ſcilicet qui coierat cum concubina patris [b]. Referam inceſtus vindictã aliorum quorundam. Grythus ex Helena, vel vt alij volunt, ex Oenone & Alexãdro filius, in inceſſu matris deprehenſus à patre, occiſus fuit [c]. Conſtantinus Magnus occidit indicta cauſa Criſpinum filium è concubina natum, iã Cæſaris dignitate præditum, ob ſuſpicionem conſuetudinis cum Fauſta nouerca, nulla legis naturalis habita ratione. Et balneo ſupra modum calefacto, collocatam Fauſtam eduxit mortuam, teſte Suida [d]. Zonaras tamen ſcribit [e], Criſpum falsò à nouerca infimulatum, quòd ille noluiſſet infando amori acquieſcere, reſcientemque Conſtantinum rei veritatem, in vltionẽ occiſi filij & calumniæ, ita Fauſtam balneo ſuffocaſſe. Notat & Heraclides [f], Cycnum filium Tennem, apud patrem, falsò tamen adulterij cum nouerca infimulatum, ciſta incluſum in mare proiectum. Arruntius in ebrietatem lapſus, cùm filiam Medullinam corrupiſſet, ab ea interemptus eſt [g]. Sicuti ob eam cauſam Cyanippus à Cyane filia ſtuprata [h]. Sciunt omnes Oedipi & Iocaſtes inceſtum: notũ & mala ingentiſſima, quæ inde nata ſunt [i]. Cimon Athenienſis cùm Elpiniẽ ſororem ſtupraſſet, Oſtraciſmo à ciuibus ſuis pulſus vrbe eſt, vt author Suidas [k]. Erat Cilix quidam, cui vxor coniuncta, quæ filiam ex priore matrimonio genitam ſecum habebat, cuius amore correptus Cilix intemperanter nimis illi congrediebatur, ita vt vxorem minimè lateret, quæ ſimul in lecto iacentibus ſuperueniens, puellæ quidem ambos oculos, marito alterum effodit acubus, quibus veſtimentorum fibulas nectebat: huiuſque inceſtum Aeſculapium abhominatum fuiſſe tradit Philoſtratus [l]. Et ideo ei reſtitutionem viſus denegaſſe, & à ſacrificiis expulſſe. Inceſtus con ſcientia etiam nullo perſequente tanta eſt, & tam acerba vt authores ſceleris ſæpè ad mortem ſibi conciſcendam coëgerit. Sic Biblis Mileti filia [m], poſtquam cum Cauno fratre inceſtum commiſit, ſe baltheo ad collum ligato ſuſpendit. Idipſum fecit Enopis Trazœnis filia, poſt concubitum admiſſum fratris [n]. Secundus Philoſophus cùm matri neſcienti eſſe filium ſe commiſcuiſſet, & illa facto cognito ſceleris horrore ſibi mortem conſciuiſſet, ipſe quoque inceſtus pœnitentia in æternum tacuit [o].

a Geneſ.49.

b Geneſ.35.

c Helſanicus, in Troicis. Parthen. in Erot. c.14.

d Suidas, in verb. Κρίσπος.

e Io. Zonar. t.3. Tomo.

f Heracl. in Politiis, & in Polit. Tenedior.

g Plut. in Parallel.

h eod.

i de qu b. Stati. 1. Thebe.

k Suidas, in verbo, Cimon.

l Philſtrat. lib 1. de vita Apollonij.

m Parthen. in Erotic. c.11.

n Idem, c. 15. Ouid. lib. 9 Metam. & 2. de arte.

o Diog. Laert. in eius vita.

De raptu, & raptoribus. Cap. 8.

Lib. 9. C. tit. 13. De raptu mulierib. in Auth. collat. 9.

1 *Adulterium grauius dicitur accedente raptu.*
2 *Raptus quid, & in quibus fiat. nu 4.*
3 *Vim maiorem faciunt verba perſuaſoria.*
5 *Raptor in crimine compertus occidi à quibus poſſit.*
6 *Raptus non excuſatur conſenſu puellæ raptæ, quæ nubere raptori prohibetur, & pœna raptorum. Et 7.*
8 *Raptor an raptæ nubere poſſit impunè. Et 10.*
9 *Raptus num fiat in meretrice. Et pœna, 15.*
10 *In raptores mulierum, diuerſarum gentium leges & pœnæ. 11. Et 12.*
13 *Iudex puniendus, qui diſſimulat crimina punire.*
14 *Raptus mulierum quæ atrocia bella pepererunt.*
16 *Violationis virginis, naſus amputatio pœna.*

Quia

1 VIA oportet adulterium grauius, ex adiectione raptus puniri [a]; & quia inter capitula legis Iuliæ, extat de raptu ſanctio [b],
2 ideo de raptu pauca ſubnectemus. Raptus eſt, vi mulierẽ abducere [c] à corrumpendo dictus [d]. Et Lucius [e] 3. Sum. Pont ibi raptum dicit admitti vbi nihil antè de nuptiis actum eſt: neq; raptorem eſſe, qui habuerit mulieris conſenſum, licet parẽtes reclamarent: ſcilicet ſi de nuptiis anteà tractatum. Alioquin Gelaſij [f] decretũ probo, qui ait, Raptum admitti cum puella violenter à domo patris abducta, vt corrupta in vxorem habeatur, ſiue puellæ ſolum modo, ſiue parentibus tantùm, ſiue vtriuſque vis illata cõſtiterit. Nam is morte, inquit, multatur, & præ-
3 textu matrimonij etiam raptus factus vindicatur [g]. Vim habent etiam perſuaſoria verba [h]. Et Solon magis puniuit eũ, qui verbis pellexiſſet mulierẽ, quàm
4 qui vi, teſte Plutarcho [i]. Et proindelex ciuilis quoque voluit [k], & in volẽtem inuitis parentibus ductam, raptum committi: imò & in ſpõſam [l] (quamuis ius pontificium in eo reſiſtat [m].) Nec facultatẽ eſſe virgini, vel viduæ, vel alteri cuilibet mulieri, raptorem ſibi maritum expoſcere: ſed oportere vxorem ducere volẽtem ſiue ingenuam ſiue libertinam ſecundum leges & antiquam conſue-
5 tudinẽ, à parentibus vel aliis, quos decet petere, & cum eorũ volũtate fieri legitimum cõiugium. Statutaq; pœna aduerſus raptores, & in eos, qui comitati eos in raptu fuerunt, mortis & amiſſionis bonorũ: & aduerſus conſcios & adminiſtros ſceleris, mortis. Data nihilominus licẽtia parentibus, cõſanguineis, tutoribus, & curatoribus raptarũ, occidendi raptores in flagranti crimine repertos. Diximus iam in finitione nuptiarum, de raptu quem in parẽtes appellant, dum ſine conſenſu parentum nuptiæ fiunt cum filiabus, vel liberis; neque repetam. Refert & propè ad raptum Ioannes Lucius [n], clariorem vxore iuuenem & ditiorem, ab vxore ipſa vel aliis auxiliis clam curatore vel moderatore expugnaſſe, & ad vxorem ſe ducẽdam præſentibus verbis pellexiſſe, pacta inconſulto adoleſcẽti præſcribere valdè iniqua: atque irrita omnia, ſaluo matrimonio, facta, damnatam vxorem pecunia, conſultores & cautores, quòd ei operam dediſſent, 1535. 3 Iunij. Placuit etiam & raptum committi, ſi defuncto patre quis inconſulta matre, cum filia ſe iunxerit matrimonio: atque eius nomine exilio damnatum quendam à ſenatu Pariſienſi 7. Auguſti 1534. & filiam pœna honoraria marti iniuriam reſarciſſe, tradit Rapus [o]. Idque mitius agendo, cùm pœna grauior iure ciuili immineat in hoc caſu [p], potiſſimùm dum tu-
6 telæ maternæ adhuc filia ſubiicitur. Extat cõſtitutio Iuſtiniani [q], quæ vetat raptam voluntariè nuptam raptori, quippiam ex eius teſtamento capere: parentesq; etiã punit [r]. Conſtãtinus, lege ad populũ lata [s], ſanciuit, raptæ puellæ ſine depactione parentũ aſſenſum non releuare crimen, ſed eandem ipſidem pœnis raptus obligare, nutrices quoq; & cuſtodes datas à parentibus puellis, quę miniſterio præbuerint & deluſerint puellas, liquentis plũbi ingeſtione in fauces & ora, puniri. Neq; autẽ impunitatẽ puellis inuitis raptis præſtandã, ſed eandẽ pœnã quæ raptoribus imponendã: *Quia*, inquit, *dum vſque ad conũctionis diem ſeruare ſe potuerint: & ſi fores à raptore fractæ fuiſſent, à vicinis opem implorare potuiſſe.* Verùm lenius cũ ijs, quę illa vi raptę ſunt, agitur, & leuior pœna imponitur. At ſi paternã ſucceſſionẽ denegat, participes ſceleris deportari liberos iubet: ſeruos autem, concremari: raptores capitali iudicio ſubiiciens. Refert Clemens
4. legibus humanis mulierem raptoris matrimonium eligentem præferum parentibus inuitis, bona omnia quæ ſibi per legẽ obuenerãt à raptore, ac aliis
7 conſortibus raptus, ipſo iure amittere, certoq; caſu deferri in fiſcũ. In iure põtificio pœna mortis raptoribus decreta iure ciuili, excommunicatio intelligi
8 tur [x]: conũcta tamen publica pœnitẽtia, quæ etiã in eoſdẽ ſtatuitur [y]. Ius Saxonicũ permittit matrimoniũ inter raptũ & raptorẽ [z]. Idipſum & Burgundionũ, ſed ea lege vt ſciat mulier ſe nihil de parentibus ſuis habiturã [a]. Raptor iure põtificio quoq; iubetur aut ſtupratã dotare, aut in matrimoniũ ducere [b]. Mitiuſq; agit cũ eo, qui eã rapuit, de cuius nuptiis anteà egerit [c]. Atque eo iure,

[a] l. vni. § quæ multo magis, de rap. virg. lib. 9 Cod. tit. 13.
[b] d. l. vni § fin.
[c] ca lex dicit, § rapt⁹, 36. q. 1.
[d] ca raptus, 36 q 1.
[e] Lucius in cap. per de raptorib
[f] ca lex illa, in princ. & § raptus, 36 q 2.
[g] l. raptores, de rap. virg C.
[h] Vip. l. 1. § perſuadere, de ſer. corrup. lib. 11 C. Theod. 1.
[i] Plutar. in Solone.
[k] l. 1 de rap vel matrimo. ſanè mouali vel viduar. li. 8 Cod. Theod. tit. 25.
[l] l vni tum ſuis §§. de rap. virg C & 3. tit de raptu mulier in auth.
[m] c. cùm cauſa, c. 6. de raptu ap. Greg.
[n] Ioan. Luci. libr. 12. placito. tit. 8. placi. 2.
[o] Ioan. Pap libr. 22. Rhapſo. areſt. tit. 6. arc. 8
[p] l. vni § oportet, de rap. virg
[q] Conſtitutiones 144.
[r] Nouell. 150.
[s] Conſtant l. 1 & 2. de rap. virginum, lib 9. Cod Theod. tit. 24.
[x] Clem. 4. In c. cùm ſecundum leges, c. 19. de hæret. libr. 5 ſexti tit. 2.
[y] ca 2. ca. raptores, ea. ſi quis virginẽ, 36 q 2.
[z] ca. raptor, ca. ſtatutum, 17 q 2.
[a] libr. 3. tit. Saxonici, art. 37 in gl. o. in legib. Burgundio. tit. 12 §. fin.
[b] c. 1. & c. peruenit, de adulter
[c] c. cum cauſam, c. ac eodem, de raptor.

poteſt vitari pœna, vt videtur raptus, per cõſenſum in matrimonium cum raptore. Quod tamen diſplicuit concilio Aquiſgrani celebrato [a], cautumq; ne propter violentiam præcedentem, conſenſu ſequenti, rapta raptori nubere poſſit. A quo tamen ex D. Hieronymi authoritate [b], qui pluribus veteris teſtamenti ſententiis & exemplis probauit, tale matrimonium eſſe legitimũ dictum eſt. Cæterùm etſi matrimonium firmum ſit, quòd pertinet ad ſacramentum, non tamen ideo arbitror poenam eludendam. Nam & eam ab eccleſiaſticis iudicibus vſque ad ſentẽtiam ſanguinis imponi poſſe nemo inficiatur [c]. Neque prohibetur, quin & ſecularis iudex, legibus ciuilibus indictam non proferat: neque approbatum matrimonium ab eccleſia impedit, quominus vltio ſumatur raptus. Quia non punitur matrimonium, ſed modus, quo matrimonium quis aucupatus eſt illicitè. Plura enim bona ſunt, ſed quia benè non fiunt, damnantur, & capitalis poena repoſcitur, ad puniendum dolũ, fraudes, circumuentiones. Proinde rectè hodiè matrimonij cognitio ſuſpenditur, donec de raptu cognitum & decretum fuerit à iudice ſeculari, vt pluribus firmat Egidius Magiſter ſupremæ curiæ Pariſiorũ præſes [d], qui refellit diuerſam interpretum iuris pontificij ſententiam. Et Lucius ita iudicatũ teſtatur [e], & Papus [f]. Quid autem ſtatuendum ſit de vi & raptu in meretricem, diſtinguunt aliqui, num nupta ſit, vel ſoluta à vinculo matrimonij: nam ſi quiſpiã rapuerit mulierem nuptam, quę prius permiſerat ſe oſculari, tangi, & comprimi, habet locum pœna raptus ex mente Pauli Caſtrenſis [g], & Baldi [h]. Quamuis Accurſius [i], & poſt eum Cynus dixerint, adulterium quidem committi in mulierem nupta, etſi inhoneſtè viuat, & punibile: raptum nequaquam, quia is nõ niſi honeſtarum perſonarum ſit. Addit Angelus [k], neque cum turpiter viuente cõmiſſum adulterium, punibile eſſe ex parte viri adulterantis: puniendum tamẽ ex parte adulterę [l]. Exiſtimarem ego mariti qualitatem eſſe perpendendam quoque, vt vterq; & raptor & rapta puniatur, ſi vir alienus à lenocinio ſit. Cõſidero ſimul, num poſt compreſſionem adulterę, eã quis traduxerit vel rapuerit ſtatim, an poſteà: & mora poteſt dare reſipiſcendi mulieri anſam, calore ſedato & crimine perpẽſo. Fieri enim poteſt, vt quæ anteà fuit meretrix, poeniteat ſceleris, & velit ſe emendare [m]. At in meretricibus publicè merentibus, ſi quæ ſint alicubi, inuitis adductis, raptum non opinor, nec vim, nec poenã eius ex legibus ciuilibus [n]. Sicq; de rapta Dina ſorore dixerũt filij Iacob, *Nunquid oportuit ſorore noſtra tanquam ſcorto abuti*? Verùm non eſt diſſimulandũ, puniendas ſcortationes etiam volentiũ iure noſtro diuino, vt docuimus in Perſonis, dum de illegitimis ageremus libens. Et proinde multomagis nolẽtium, quia vi aliqua compreſſa, inducta videtur ad delinquẽdum. Poena autem erit determinanda pro modo circunſtantiarum, & vis, & perſonarum. Nam & commentarienſis morte dignus eſt, qui meretricem ſuo carcere cõcluſam cognouerit etiam ſine vi, vt placuit Ioanni Fabro [p], & hodiè ſolent fuſtigari [q]. Athenis lex fuit, à Soloné, vel Dracone, non planè conſtat, lata, qua cautum generaliter, *Quæ vim paſſa fuerit, eius qui vim intulit, vel nuptias, vel mortem optato.* Cuius meminit Seneca [r], Hermogenes [s], & Quintilianus [t]. in legibus Boioariorum hæc lex [v], *Si quis virginem rapuerit, contra ipſius voluntatem & parentum eius, cum duodecim ſolidis componat: & alios quadraginta cogatur fiſco dare. Si autem viduam rapuerit, quæ coacta ex tecto egreditur, propter orphanorum & propriam rerum penuriam, cum 80. ſolidis componat, & 40. cogatur fiſco dare.* In legibus Salicis [x], raptus mulieris poena pecuniaria punitur: maiori, ſi rapitur alteri ſponſata. Alia tamen lege [y], *Si quis puer regũ vel ludum ingenuam feminam traxerit, de vita cõponere iubetur. Quòd ſi [z] ingenua aliqua femina quemcunque de illis ſponte ſecuta fuerit, ingenuitatem amittit.* Leo Armenius [a] olim imperator, cùm eũ quidam egredientem palatio adiiſſet, queſtus ſuã ſibi vxorem à ſenatore raptam, idque facinus ſe ad vrbis præfectum detuliſſe, neque tamen ſuum ius conſecutum: iuſſit ſibi ſiſti Senatorem, & vrbis præfectum: atque

a Cõ. placuit, 36. q. 2.

b Decr. placuit, §. hæc author. 111, & 112, 36. q. 2.

c C. in archiepiſcopa, de raptorib.

d Egid. Mag. in decis. ſuo notabil. tract. de appellatio. c. 3.

e Io. Lucius, libr. 12. plac. curiæ, titul 3. plac. 1.

f Pap. l. 22. Rhapſo. arreſtor. tit. 6. arc. 7

g Caſtr. conſ. 272. incipiente quæritur, viſo dicto ſtatuto, in 2. vol. conſil. per gloſſ. in l. ſtuprum, nũc o reato, de rit. nuptiar. P.

h Bald. in l. ſponſa meam, quamo. & quan. ind. C. per rect. §. 2. de reſtitu. & ea quæ parit in 11. mer.

i gloſ. in l. vnic. in verbo, honeſtatum, & ibi Cyn. de rap. virg. C.

k Ang. in d. l. vni.

l Probat l. quæ adulterij, 11. 29 ad leg. Iul. de adulter. C.

m Lampetia in l. 6. § præſenti, de rupt. C.

n V. p. l. verum eſt, l. 40 de iniur. l. 47. Prud. 2.

o Genes. c. 34.

p Ioã. Fab. in §. item lex, de nubil. inſt.

q P. p. 22. Rhapſo arreſtor. tit. 2.

r Senec. 2. Declam.

s Hermo. Rhetor.

t Fab. Quintil. in declam. cont. &c.

v In leg. Boioar. c. 11. tit. 2. & 7.

x In leg. Salicis, tit. 24. de ingen. hominib. qui mal. exerc. rapiunt.

y § 6 prad. tit.

z § 7 eiuſd. tit.

a n. 2. Ph. v. O de in rem conſtitut. περὶ τῶν ἁναγκῆ μὲ ἁναγκῆ ἁρπαγέντων & ἁμαρτόντων ἐν ἀκουσίῳ. l. de priuat. quæ eius nomine ſunt.

atque præfectum ſtatim ſuo munere exuit,& adulterum legibus puniendum tradidit. Memorabile autem eſt placitum curiæ Tholoſanæ, quo iudex Blaniaci oppidi iuxta mœnia Tholoſæ, damnatus & priuatus capite,quòd meretricem conquerentem ſe vi cognitam non audiſſet, & negotium diſſimulaſſet:non quia graue ſcelus hoc forſan in meretricem admiſſum,ſed quia iudicandi munus neceſſitatem habet [a]. Sed & celeritatem maximè in atrocio-
14 ribus,& quæ diſſimulatione ſerpere pernitioſius poſſunt.Non eſt hîc quod referam,quot cladesantiquitus & bella orta fuerint ob raptus mulierũ, de quibus Herodotus meminit [b]. Notum bellum & ſtrages ob Helenam ex Homero [c],Horatio [d],& aliis. Alia pleraque perſequitur Athenæus [e].Refert Strabo [f] & Pauſanias [g],bellum maximũ inter Lacedæmones & Meſſenios,quòd Meſ-
15 ſenij Spartanas virgines ad ædem Dianæ violauerãt. Secundum ius Saxonũ, meretricem quoque & concubinam ſi quis præter eorum voluntatem violat,
16 capite punitur [h]. Iuſtinianus in legibus Militaribus [i], *ὁ στρατιώτης βιασάμενος κόρην ἢ γυναῖκα φθάρας ἀνῃρήσθω, μυκτηριάσθω, δοὺς αὐτῷ καὶ τὸ τρίτον τῆς οὐσίας ὑποστάσεως*, id eſt, *miles qui violauerit virginem, naſus amputator, data inſuper et tertia bonorum parte.*

[a] I quippe,de iudic. P.f.fin § iudicandi quoque neceſſitas, de muner. & honor in P.
[b] Herod.in prin.l.1.
[c] Homer.libris Iliad.
[d] Horat. 1. Car. od. 15.
[e] Athenæ. libr. 12. Dipno.c.4.
[f] Strabo,in 7.
[g] Pauſa. in Meſſeniacis.
[h] lib.3 leg.Saxonic. 36.
[i] Iuſtin. in legib.militar.l.16.

De ſtupro in virgines, & viduas. Caput 9.

1 *Stuprum quid dicatur.*
2 *Stuprans puerum vel fœminam lege Iulia de vi publica tenetur:& de eius pœna.*
3 *Honeſtè viuere imperatum quibuſdam à magiſtratibus.*
4 *Meretrices quæ fœminæ dicuntur.*
5 *Raptus ab ſtupro virginis quid differat. Et de horum pœna. Et ſeq. 6.7.8.*
9 *Virginem immaturam rapiens quomodo puniatur.Et qua ſit pœna famuli ancillam vitiantis.*
10 *Carcerũ cuſtos quomodo puniatur abutens carcerata.*
11 *Vidua ſtuprum committens non priuatur dote, qua priuaretur, ſi adulterium viuente marito commiſiſſet.*
12 *Fornicatio inter dominam & ſeruum quam pœnam habeat.*

[k] I.ſtuprum,l.34.Papin.l.inter liberos, l.6.ad leg. iul. de adult. in P.l. inter ſtuprum, de verb. ſign.

1 NOMEN ſtupri, & ſi generale nomen ſit, ad omnes ſpecies illiciti & vetiti coitus pertinens, nunc tamen viduis, virginibus, & maſculis applicabitur: ſi modò viduæ fuerint integræ vitæ anteà, & extra concubinatum [k], aut meretriciam vitam.
2 Qui puerum vel fœminam per vim ſtupraurit, lege Iulia de vi publica quoque tenetur [l], cuius pœna aquæ & ignis interdictio [m], in cuius locum hodiè deportatio [n], bonis omnibus ademptis [o]: teneturque lege Iulia de adulteriis, quia eo nomine adulterium etiam dicitur [p]. Vidua honeſta habita, quæ ſtuprum commiſiſſet, iure diuino ignibus cremabatur antiquitus [q]: quia ſe proſtituere, & ad meretrices accedere, iure diuino prohibitum [r]. *Non erit enim ſcortum*, inquit dominus [s], *de filiabus Iſrael, nec ſcortator.* Priuat eos Deus regno æterno, qui fornicantur [t].Athenis Areopagitæ,cùm Demetrius Phalerei filius,luxurioſius vi-
3 tã ageret,& Ariſtagorã amicam domi poſſideret, vt melius & honeſtius viueret imperarunt. Ephori quoq; cũ Gnoſius Lacedæmone inſolenter ſe gereret, vetarunt,ne cũ iunioribus verſaretur, vt ſcribit Athenæus [u]. Meretrices dicũ-
4 tur illæ mulieres, quæ impudentius multis ſe proſtituunt [x], quarũ turpitudo

[l] 1 3. ad leg. Iul. peculat. P.
[m] Vlpia.l.qui dolo,l. 10.§.fi.ad leg. Iul. de vi publ.
[n] § ità lex, de publ. iudic. apud Iuſtinia
[o] l. inter liberos, §. 1. ad leg. iul. de adul.
[p] Geneſ.38.
[q] ca. meretrices, & ca.in eo,32.q.4.
[r] Deutero.c.23.
[s] ad Epheſ. cap.5.ad Hebre.13.Apoſtol. 21.
[t] Athen. l.12.4 Dipnoſ.c.10.
[u] ca.vidua,34.diſt.l. palam,de pœnit.nupr. P.

a ca. meretrices, 32. q. 4.

publicè venalis eſt [a]: maioti pœna dignæ, quò pluribus ſe polluunt impudicis concubitibus, quàm illæ, quæ cum vno vel altero illegitimo viro: quæ tamen à pœna fornicantis non ſunt alienæ, etſi à pœna meretricis aliquo ſpatio differant. Quia facilè quæ vnius non erubeſcit vetitum complexum, in plurũ paulò poſt venit concubitus paulatim excuſſo pudoris freno. Stuprum pro- 5

b ca. illa lex. 36. q. 1.

priè, inquit Gelaſius [b], virginum eſt illicita defloratio, quando videlicet non præcedente coniugali pactione, vtriuſque voluntate virgo corrumpitur, parte iniuriam ſtatim ad animum non reuocante. Cuius verba poſtrema, diſtingũt ſtuprum à raptu, quod diximus fieri, dum inuitis parentibus filia alteri ſe cõiunxit. Pœnam augent vel minuunt ſtupri, perſonarũ qualitas, & modus delicti. Sic grauius punitur is, qui pupillam ſibi cõmiſſam corruperit, alio: & bo-

c tit. ſi quis eam cuius tutor fuer. corrup lib 9. C tit 10.

nis fiſco delatis deportatur [c]. Ex lege autem Leonis, vitiatæ dantur bona, quæ antè fiſco dabantur [d]. Clericus ſtuprans virginem, ex ſententia Abbatis Panormitani, deponitur [e]. Et hanc communem eſſe opinionẽ tradit Paulus Grillaudi [f]. Et vltra dotem, quam tenetur præſtare ei, quam ſeduxerit, mulcta pecuniaria afficiendus, vel corporali pœna [g]: & ſi per vim ſtupraverit, vltrà pœna carceris vel monaſterij [h]. Stuprum in virginem vel viduam honeſtè viuentẽ, ſine vi commiſſum, lege Iulia, ſi honeſtæ perſonæ, ſint delinquentes, punitur, cum publicatione dimidiæ partis bonorum conſtuprantium: & ſi humiles, cũ corporis coërcitione & relegatione [i]. Quam pœnam tam viris ſtuprantibus, quàm cõſtupratis ſpontè communem arbitror. Si tamen ſeducta virgo, dotabit eam qui ſeduxit, vel ducet in vxorem, ſi parentes voluerint [k]: Inops fuſtigabitur & exilio damnabitur. Punitur & alia pœna iure pontificio, vt caſtigatus in monaſterio pœnitentiæ cauſa concludatur [l]. Lex diuina [m], *Si inuenerit vir puellam virginem, quæ non habet ſponſum, & concubuerit cum illa, & res ad iudicium venerit, dabit qui dormiuit cum illa patri puellæ quinquaginta ſiclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliauit illam: ſi pater eam ei dare noluerit, dotabit, &c.* [n]. Scortationis erat actio apud Lacedæmonios, cenſura, & delatio, teſte Iulio Polluce [o], atque à conciuibus ſcortatores pellebãtur. Macrinus imperator [p], cùm per frumentarium didiciſſet, duos milites ancillæ hoſpitis pudorem violaſſe, geminos boues miræ magnitudinis aperiri iuſſit, atque his milites ſingulos inſeri, capitibus boum exſectis, quò facilius vnà colloqui poſſent. Lex Salica [q] punit fornicantes cum ingenua puella ſpontanea voluntate, in occulto pœna 1800 denario, qui faciũt 45. ſoli. Quod ſi [r] ſeruus, cum ancilla mœchatus fuerit, & de ipſo crimine ancilla mortua fuerit, ſtatuitur, aut vt ſeruus caſtretur, aut 240. denarios, qui faciẽt ſolidos ſex, culpabilis iudicetur: Dominus autem ſerui capitale reſtituat. Si autem ancilla propter hoc non fuerit mortua, ſeruum ipſum, aut 120. ictus accipere, aut 120. denarios, qui faciũt ſolidos 3 domino ancillæ cogi præſtare. Qui ancillam virginem immaturam ſtupraue- 9 rit, ex Vlpiano lege Aquilia tenetur [s]. At qui nondum viripotentes virgines ingenuas corrumpunt, humiliores in metallum damnantur: honeſtiores in inſulam relegantur, aut in exilium mittuntur [t]. Voluerunt & commentarien- 10 ſem, qui cognouit mulierem carceribus ſuis commiſſam, pœna puniri, qua tutor, qui cognouit pupillam ſuam quondam [u]: cùm eam enim ab aliis cuſtodire debeat, multò magis à ſeipſo [x] debuit fidei ſuæ commiſſam intactam reſtituere. Grauior & pœna imponitur ei, qui bonam quàm qui malam ſtupraverit [y]. Cæterùm, illud ſingulare eſt, ſtupri accuſationem in viduam inſtitutam 11 ab hæredibus mariti, non priuare eam dote, qua priuaretur, ſi adulterium viuente marito commiſſum fuiſſet [z]: & ita iudicatum fuiſſe tradit Papus [a]. Qui cum domina ſtuprum commiſiſſet ſeruus, ex conſtitutione Conſtantini comburitur, domina capite plectitur [b]: & ſi non ita puniatur dominus, qui propriã ancillam ſtupraverit [c]. Ex conſuetudine Burdegalenſium, famuli aburentes dominis, & earum proximis, quæ in domo ſunt, ſuſpenduntur [d].

d In conſuet. d. Burdeg. tit. de iure.

e Panor. n. 1. at ſi clericus, de iudic. col. 3. 2. per ca. ſi quis clericus 83. diſtinct. 2 latior, 2. q. 7.

f P. Grillaudi, in tract. de pœn. omnifariam coitus, c. 7. videndum.

g Abbas, in c. pen. de adulter.

h vide Bernard Diaz in pract. criminal. cap. 77.

i § item lex Iul. a de adulteriis, in fine de publ. iudic.

k c. 1. de adulter.

l c. 2. eod.

m Deutero. c. 22.

n Exod. c. 22.

o Iul. Pollux, libr. 8 Onomaſti.

p Iul. Capitol. in Macrino.

q in leg. Salic. tit. 11. § 3.

r codicill. 29. § 6.

s V. pr. l. ſi. de prætum. l. 23. de iniu. P.

t Paul. l. ſi quis aliquid l. 32. § qui nondum, de pœn. P.

v Iaco. de Belluuiſo in pract. criminal. ſub. de quæſtio. nu. mic. 133.

x L. vlt. de præcario & conducto domus Augustæ, libr. 11. C. Latos, ſi ſeruus vendit. C.

y Iaſon. fin. de offic. præfect. urb. l. 1. C. in fin. pr.

z l. confeſſu, de re jud. C. Lucius, cum mulier, ſ. ſi mater in fin. C. pleruque, de donat. int. vir. & vxo.

a Ian. Pap. libr. 22. Rhapſo. arreſt. ar. 26.

b l. 1. de mulier. qua ſe prop. fer. innixer. C.

c § rarè, qui manumiſſ. poſſ. in fin. C. de manumiſſ. C. auth. quod ſuis, C. de haret. liber.

De

De præpoſtera libidine. Cap. 10.

Tit. Vt non luxur. con natur. in authen.

1 Maſculorum conſtupratio capitalis. & aliæ pœnæ, ſequentib. 3. 4. 5. 6. 9.
2 Stuprum maſculorum maius ſcelus adulterio, & inceſtu.
7 Stuprum inferens iure cæſus declaratus.
8 Scantinia lex de ſtupro puerorum.
10 Oſculum turpe pueris inflictum grauiter punitum.

1 PRÆPOSTERAM libidinem maſculorum, vltimo ſupplicio vindicant leges ciuiles [a]: & muliebria paſſus infamis eſt, a §. item lex Iulia de adulteriis, de publ. iudic. l. cùm vir nubit, l. 32. ad leg. Iul. de adult. C. § 1. vt non luxur. con. nat. in auth.
2 niſi vi conſtupratus ſit [b]. Maius certè hoc ſcelus adulterio, & inceſtu [c], & maiori pœna dignum. De abominando & damnando hoc crimine, quædam diximus accommoda in præludiis optimi iuriſconſulti [d], quæ hîc non repetam. Paulus Iuriſc. metum, ne ſtuprum inferatur, maiorem eſſe bonis viris, quàm
3 mortis ait [e]. Mitius cum iis iudicium eccleſiæ eſt. Nam clerici, qui eo flagitio polluuntur contra naturam, à clero deiiciuntur, & ad agendam pœnitentiam in monaſteriis detruduntur: laici, à cœtu fidelium penitus fiunt
4 alieni, excommunicati [f]. Lex diuina, dignos morte, qui hoc agunt, quiúc agentibus conſentiunt, iudicat [g]; profitaq; Sodomorum terribile iudi-
5 cium [h]. Lex Athenienſium, authore Aeſchine [i], hæc erat Solonis, *Si quis Athenienſis puerum ingenuum contumelia, ſcilicet ſtupri, afficerit, qui eum puerum in poteſtate habet reum deferat ad præfectos prætorio, talionisq; ſe ſubſcribat. Quod ſi fuerit iudicio damnatus, vndecimuiris tradatur, & ipſa die vltimo ſupplicio afficiatur: ſin autem pecuniaria pœna fuerit irrogata, vndecim dierum ſpatio poſt iudicium acceptum illam inferat, vel carceribus teneatur.* Et iterum, *Si quis ex Athenienſibus ſe proſtituerit, et ne liceat ex nouem magiſtratibus eſſe, ſacerdotio augurari, neq; pro populo cauſam dicere: ſed nec alium quemuis magiſtratum gerere poſſit, ſiue vrbanum, ſiue externum, ſortiúe edictum, aut populi ſuffragio declaratum, neque ad legationem aliquam emittatur, ſententiámq; non dicat, publica quoque ſacra non ingrediatur, in publicisque coronationibus coronam non geſtet, neque intra cancellos in forum eat: quod ſi*
6 *quis ea fecerit, is ſtupri damnatus gladio vltore puniatur.* Lex Valentiniani Theodoſij & Archadij [k], hoc flagitium præpoſteræ libidinis flammis iubet vindi-
7 cari. In exercitu C. Marij, propinquus eius imperatoris interfectus iure de-
8 claratus, ab eo cui vim in pudicitia adferebat [l]. M. Claudius Marcellus ædilis Curulis, C. Scantinio Capitolino Trib. pleb. diem ad populum dixit, quòd filium ſuum de ſtupro appellaſſet, citatuſque Scantinius vno teſte, qui tentatus erat, damnatus eſt [m]. Memmit Iuuenalis legis Scantiniæ, quæ in eos, qui muliebria patiebantur ſcripta erat, dum ait [n],

b Genes. c. 19.
i Aeſchin. con. Timarch.
k l. omnes, l. 6. ad leg. Iul. de adulter. lib. 9. C. Theodoſ. tit. 7.
l Plutar. in vita Marij, Cic. pro Milo. Valer. Max. lib. 6. c. 1.
m Val. Max. eod.
n Iuuenal. ſat. 2.

Quod ſi vexantur leges, ac iura, citari
Ante omnes debet Scantinia: reſpice primum
Et ſeruare vtres: faciunt hi plura: ſed illos
Defendit numerus, iunctæq; vmbone phalanges.
Magna inter molles concordia.

9 In legibus Gotthorum [o], Chindaſuildi regis hæc adiicitur lex, *Maſculorum concubitores, vel si qui talia perſentientes pertulerunt, iſta ſunt legis huius ſententia ferendi: vt vti ſcilicet mox tale nefas admiſſum iudex euidenter inueſtigauerit, vtroſque continuò caſtrare procuret, & tradens eos pontifici territorij ipſius, vbi id*

o l. 2. de inceſtis, lib. 3. Cod. legum Viſigothor. tit. 5. facit & l. fin. eiuſ. tit.

perpetrari contigerit, ſequeſtratim arduæ mandentur detruſioni: vel inuiti ſaltem luituri commiſſa, quæ voluntariè perpetrare noſcuntur illicita. Hoc interim horrendum dedecus, ſi inferens quiſque vel patiens non volontarius, ſed inuitus explere dignoſcatur, tunc à reatu poterit immunis haberi, ſi nefandi huius ſceleris ipſe detector extiterit. &c. In mitiori foro, clericorum vel monachorum qui oſculum turpe, quo ſuſpicio oriatur libidinis, impreſſerit adoleſcentibus, vel aliam turpitudinem, eſt ex Fructuoſi epiſcopi puniendus decreto[a]: cuius hæc verba, *Monachus aut clericus parvulorum aut adoleſcentium conſectator, qui vel oſculo vel qualibet occaſione turpi deprehenſus eſt, comprobata patenter per accuſatores veriſſimos ſiue teſtes cauſa, publicè verberetur: coronam capitis, quam geſtat amittat, decalvatúſq; turpiter opprobrio pateat, omniúmque ſputamentis oblinitus in facie, probrag; ſuſcipiat, vinculiſq; arctetur ferreis, carcerali ſex menſibus angustia maceretur, & triduana per hebdomadas ſingulas refectione panis exigui hordeacei veſpertino tempore ſubleuetur. Poſt deinde expletis his menſibus, alijs ſex menſibus ſuccedentibus ſub ſenioris ſpiritualis cuſtodia ſegregata in cuticula degens, operi manuum & orationi continuò ſit intentus, vigilijs & fletibus & humilitate, & pœnitentiæ lamenta percipiat. Et ſub cuſtodia ſemper & ſolicitudine duorum ſpiritualium fratrum in monaſterio ambulet, nulla priuata locutione vel conſilio deinceps iuuenibus coniungendus.*

a decretum hoc ponitur poſt librum Philaſtri de hæreſibus, in lib. qui ſcribitur Sententiarum, de officio rectoris eccleſiæ, c. 93. ex Fructuoſo.

De lenonibus, & lenis. Caput II.

1 *Lenocinium inter capita l. Iuliæ de adulteriis. & 5.*
2 *Lenocinium quid, & vnde dictum.*
3 *Lupanaria fuerunt proſtitutarum & puerorum. Suſtulit Iuſtinianus Conſtantinopoli.* 4.
4 *Lenonum capitalis pœna.* 5. *&* 7.
6 *Virgines corrumpens quibus puniatur pœnis. Et perſuaſio ſtupri qua pœna afficiatur.*
8 *Adulterij cur non ſit tranſactio.*
9 *Vxorem paſſim copiam ſui facere, adulterij pœna puniendus, vt leno.*
10 *Lenocinij pœna eos tenet, qui euadendi accuſationem, opem ferunt fornicatoribus deprehenſis.*
11 *Sacerdotum Anubis calliditas in decipienda Paulina, & eorum pœna.*
12 *Auſidianus filiam conſtupratam neccauit cum lenone.*

NTER capita legis Iuliæ de adulteriis, lenocinij accuſatio 1
eſt[b]. *Lenocinium*, inquit Vlpianus[c], *non minus facere, quàm* 2
corpore quæſtum exercere. Lenas autem dicimus, quæ mulieres quæſtuarias proſtituunt. Lenam quoque accipimus, & quæ alterius nomine hoc vitæ genus exercet. *Lenocinium*, inquit Vlpianus[d], *facit, qui quæſtuaria mancipia habuerit, qui & infamis.* Lenocinium quoque committi ſubiicit, non ſolùm ſi quis eam artem impiè exerceat ex profeſſo, ſed etiam ſi quæſtuariis proſtitutis, alterius artis occaſione vtatur, & occaſione miniſterij: vt ſi mancipia talia habuerit, caupo, ſtabularius, ſeu balneator. Ab alliciendo, lenones dictos eſſe conſtat: quòd ad ſtupra alliciant. Erant proſtibula iuuenum & mulierum, & lupanaria apud 3
impios Ethnicos, quos imitari voluit ſceleſtiſſimus Iaſon, tempore Machabæorum[e]. Iuſtinianus lenones vltimo ſupplicio puniendos ſanciuit, Chriſtianis ſuffultus rationibus[f]. Meminit & Procopius[g] hunc Cæſarem ex Theodoræ Auguſtæ ſuaſu, & ſodalitia meretricum & lenonis à Conſtanti-

nopo

b l. 2. §. lenocinij, ad leg. Iul. de adult. l. Auxilium, § ſed vt ad leges, de minor. 25 an. P.
c Vlp. in l. palam. l. 43 §. lenocinium, de rit. nupt. P.
d Vlp. l. athletes, § 4 § ait prætor, de his qui not. infa. P.
e 2. Machab. c. 4.
f tit. de lenonib. in authen.
g Procop. lib. 1. de ædific. Iuſtinia.

5 nopoli ſuſtuliſſe. Vlpianus, verba legis Iuliæ, & ad ſtuprum vel adulterium inferentem, & ad ſuadentem vt inferretur, pertinere tradit [a]. Sic ſanctionem Valentiniani & Theodoſij [b], qua filiæ & ancillæ, quibus parentes lenones peccandi neceſſitatem impoſuerunt, à nexu poteſtatis liberantur, intelligo de præcepto & ſuaſione: nam ſi peccare coëgiſſent, grauiori pœna di-
6 gnos arbitror, nempe proſcriptionis, exilij, vel metalli [c]. Conſtantinus Cæſar ſtatuit [d], vt quoniam parentum in filias cuſtodiæ, nutricum fabulis & prauis ſuaſionibus deluduntur, vt eis, quæ miniſterium rapiendi vel violandi puellas præbuerunt, meatus oris & faucium, quibus nefaria hortamenta protulerunt, liquentis plumbi ingeſtione claudantur. Paulus autem iuriſconſultus ſic etiam ſtatuit [e], *Qui puero ſtuprum abducto ab eo vel corrupto comite, perſuaſerit, aut mulierem puellamúe interpellauerit, quódue impudicitiæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretiumúe, quo id perſuaderet, dederit, perfecto flagitio punitur capite, imperfecto in inſulam deportatur: corrupti comites ſummo ſupplicio afficiuntur.*
7 Lenones Solon quoq; accuſatos & conuictos, morte dãnari iubet, vt ait Aeſchines. Eutymachus, quòd puellam Olynthiam proſtituiſſet, capite mulctatus eſt [f]. Cleomenes Tyrannus apud Methymnęos, tres vel quatuor lenas, quæ apertiſſimè lenocinari ſolebant, liberasq; mulieres proſtituere, in ſaccis ligatas iuſſit quibuſdam immergere. Hermippus in libris de ſeptem ſa-
8 pientibus hoc ipſum feciſſe narrat Periandrum [g]. Ad ſpecies lenocinij pertinet, eademq; pœna, qua adulterium, vt plerumque punitur, ſi quis de adulterio vxoris ſuæ quid acceperit [h]. Quò fit, vt de crimine adulterij nõ poſſit tranſigi [i]: quia tranſactio fieri non poteſt, nullo dato vel retento [k]. Pro lenone quoque, qui vxorem adulterij damnatam ſciens duxerit, aut in adulterio deprehenſam non dimiſerit: non tamen qui ſuſpectam tantùm reti-
9 net [l]. Et qui patitur vxorẽ ſuã delinquere, matrimoniumq; ſuum contemnit, qui contaminatione non indignatur, pœna adulterij conſtigitur [m]. Extra tamen accuſationem legis dicitur, qui patitur vxorem ſuam delinquere, non ob quæſtum, ſed ob nimiam negligentiam, vel quantamcumque
10 patientiam, vel nimiam credulitatem [n]. Tenet & lenocinij & adulterij pœna eos quoque, quorum ope & conſilio dolo malo factum eſt, vt vir fœminaúe in adulterio deprehenſi, pecunia aliaúe qua pactione ſe redimerent, ex ſententia Scęuolæ [o]. Plura hîc adde ex his, quæ diximus alibi de veneficiis, & de amatorijs incantationibus, de pœna eorum, qui attentant pu-
11 dicitiam alicuius, & ad amorem incitant. Refert Flauius Ioſephus [p] iudicium Tyberij Cæſaris inſigne, de Decio Mundo & Ide eius liberta, & ſacerdotibus Iſidis: cùm enim Decius Paulinam vxorem Saturnini caſtiſſimã expugnare, nec verbis, nec pecunia poſſet, ope libertæ effecit, vt ſacerdotes corrupti pecunia dicerent, Deum Anubim forma ſua captum, eam ad cœnam & amplexum appellare: quare Paulina in templum venit, ſed pro Anubi Decius cum ea concubuit. Quo detecto, Tyberius omnes ſacerdotes cruci affixit, & libertinam, templum Iſidis diruit, Iſidis imaginem in Tyberim iuſſit proiici, Decium relegauit, quem iudicauit amore & ætate im-
12 pulſum magis, quàm certo animi iudicio deliquiſſe. Aufidianus eques Romanus, poſtquam comperit filiæ ſuæ virginitatem à pædagogo proditam Faunio Saturnio, non contentus ſceleratum ſeruum affeciſſe ſupplicio, etiã ipſam puellam necauit [q].

[a] Vlp. in l. hæc verba legis, l. 14. de adult. in f.
[b] l. in lenones, l. 13. de epiſc. audien. lib. 1 C. tit. 7.
[c] l. fin. de ſpectacu. lib. 11 C. tit. 40.
[d] Conſtant. in l. 1. de rapt. virgin. lib. 9. Cod. Theod. tit. 24.
[e] l. 1. §. qui puero, de extraord. crimin. lib. 47. ff. tit. 11.
[f] Dinarchus, contra Demoſthe.
[g] Athenæ. lib. 10. Dipn. c. 14.
[h] l. 1. §. lenocinij, ad leg. Iul. de adult. l. mercalem, l. 3. de condict. ob turp. cauſ. lib. 4. C. tit. 7.
[i] l. tranſigere, l. 18. de tranſ. C. l. de crimin. l. 10. ad leg. Iul. de adul. C.
[k] l. tranſactio, l. 33. de tranſ. C. l. de fideicommiſſo, eod.
[l] Trypho. in l. auxilium, §. 3 §. fin. de minor. 25. ann. l. ultimo lenocinij, l. 2. l. ſiue meus, l. 27. ad leg. Iul. de adul. C. l. ſanctum, l. 9. C. eod. l. mariti lenocinium, l. 3 ff. eod. tit.
[m] l. 1 §. lenocinij, ad leg. Iul. de adult. in f.
[n] d. l. mariti lenocinium, §. plectitur, eod.
[o] Scęuola, in l. ſi cuius, ope, l. 14. ad leg. Iul. de adult. ff.
[p] Ioſeph. lib. 18. Antiquit. c. 4.
[q] Val. Max. lib. 6. c. 1.

Non

Non tantùm ipſas fornicationes & adulteria, ſed & præludia, per quæ ad ea peruenitur, legibus puniri. Cap. 12.

1 Cauſio, ne crimina committantur, dignior ea, vt commiſſa puniantur.
2 Mentis praua cogitatio quomodo detegatur, & puniatur.
3 Fornicationis futuræ, vel peractæ quæ indicia.
4 Libri impudicæ & parùm verecundæ lectionis explodendi.
5 Fœminæ pecunias promiſiſſe, ſuſpicionem habet ſtupri.
6 Colloquium pro ſtupro punibile, & qui illud permittit.
7 Pudicitiam alicuius attentare, infamiam & iniuriam habet.
8 Sollicitatores alienorum matrimoniorum puniti.
9 Amoris & luxuriæ ſuſpiciones, & indicia.
10 Poculum amatorium dare, punibile.
11 Matrimonij diſcordiam ferentis pœna.
12 Viſus amoris conciliandi medium primum.
13 Tactus illicitus punitus. & 14. 15. & 16.
17 Vaſallus feudo priuatur, ſi cum vxore domini concumbat.
18 Amplexatio clerici & mulieris num ſuſpicionem habeat libidinis.
19 Oſcula pudicitiam violant.
20 Oſculum grauius fornicatione peccatum eſſe, Beguinarum error.
21 Oſculum dedecus & crimen, verbere vindicandum. 22.

SAPIENTIS eſt, non tantùm præſentibus malis mederi, ſed 1
etiam futuris occurrere. Et proinde legiſlatores magis ſolicit
ſunt, ne crimina cõmittantur, quàm vt puniantur. Ad eũ mo-
dum futuræ libidini ſubuenientes, ea quæ eam vel incitant,
vel propellunt aut nutriunt, caſtigant: imitari Deum, qui
à fundamentis hoc vitium eradicat, iubendo puram habere
a Deuter. 5 Exodi, 20. Matth. 5. cum corpore mentem. *Non concupiſces, Non deſiderabis vxorem proximi tui* [a], *&c.*
b Eccleſiaſtic. 25. Prouerb. 6. *Non concupiſces mulierem* [b]. Ex corde enim exeunt cogitationes prauæ, furta,
c Matth. 15. adulteria [c], Ideo omni cuſtodia præmuniendum cor, monet Salomon in Pro-
d Prouerb. c. 4. uerbiis [d]. Iuriſconſulti tamen & nomotheræ non planè de corde iudicant, 2
niſi peractus quoſdam externos, quibus ductis coniectant de interiori mente: atque ideo quæ fiunt & dicuntur, reſpiciunt quidem prius, ad mentem
e ea. nec aliqua, 17. q. 1. & gloſ. ibi. quod aut lex, l. 23. in ver. ipſe reb. veneri, ad leg. Iul. de adult. in p. ſubinde tamen rem reuoluunt. Coniecturas ſic capiunt proximi ſtupri, vel 3
adulterij, ex colloquiis, aſpectibus, ſeu viſu, tactu, oſculis, quæ poſteà dicunt
f V. Max. lib. 6. c. 3. ſequi factum [e]. Lacedæmonij, libros Archilochi ex ciuitate ſua exportari 4
g d. in. l. 6. c. 6 iuſſerunt, quòd eorum parùm verecundam & pudicam lectionem puta-
h h. c. & quæ ſequũ- c. probantur à Paſcha. in ſuo de- cio. t. 3. & Vip. in l. & ſi eam cis, l. 9. ad leg. Iul. de adul. rent [f]. Sic Marcus Celer Gneio Sergio Silo, promiſſorum matrifamilias num- 5
morum gratia, diem ad populum dixit, iſq; eum eo nomine condemnauit [g].
i d. l. eſt ſimile 3. Itaque puniunt lenocinij & adulterij pœna eos, qui domum ſcienter præ- 6
buerint, vt tractaretur [h] de adulterio vel ſtupro, vel vt in ea fieret colloquiũ,
quod ne fiat prohibetur: quia ſine colloquio illo, adulterium illud non cõ-
k Pompo l. & ſi non ſubſt. l. 25. §. nf. ff. de auro & arg. leg. lib. 34. P. in. 2. mitteretur. Nec intereſt, ſitne domus vel ager [i], in quo factum id ſit, num vi-
l Vlp. l. 1. §. omnem quidem, de iniur. P. l. ſed eſt quæſtio nis, l. 9. §. fi. eod. ridarium ſeu hortus in quibus hæc maximè flagitia ſolent tractari & exerce-
ri: ſintne amici, domini loci, an alterius generis qui hæc tractarint. Eadem
m Paul. l. attentari, l. 12. de iniur. in p. enim vtriſque pœna: & quod iam cœptum eſt, pro facto habetur [k]. Iniuria 7
namq; ad infamiam pertinet, cùm pudicitia attentatur [l], ſcilicet vt de pu-
dica, impudica fiat [m]: deteriorem quippe reddit qui, vt amator quis ſit, vel
luxurio

luxuriosus, persuadet. Hoc ipsum Vlpianus dixit iniuriam [a], virgines appellare matronali veste indutas: item & affectati. Appellare autem inquit, est blanda oratione alterius pudicitiam attentare: hoc enim non est conuitium facere, sed aduersus bonos mores attentare. Affectatur, qui tacitus frequenter insequitur: assidua enim frequentia, quasi præbet nonnullam infamiam. Vlpianus, *Meminisse tamen*, inquit, *oportebit, non omnem, qui affectatum est, nec omnem, qui appellauerit, hoc edicto conueniri posse: Neque enim si quis colendæ gratia id fecit, vel officij honestè faciendi gratia, statim in hoc edictum incidit, sed qui contra bonos mores hoc facit.* Paulus etiam [b] sollicitatores alienarum nuptiarum, itemq; matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possint, propter voluntatem pernitiosæ libidinis extra ordinem puniri scribit. Ad suspicionem etiam adulterij, facit inueniri aliquem solum in domo alterius, vbi est pulchra mulier, si credamus Bartolo & Panor [c]. Nec is cum illa præsumitur dicere pater noster, potissimùm si scholaris sit, vt ait Baldus [d]. Ad sollicitationem vel attentationem pudicitiæ pertinere videtur, exhibitio poculi amatorij, & philtra, quæ animis & corporibus nocent: ideo iurisconsulti factum horum, tanquam mali exempli vindicant [e]. Item & persuasio, vt discedatur à societate & pace maritali, quod & punit Atalaricus [f] rex Gotthorum in edicto, dum ait, *Qui suasione plectenda, matrimonia ausus fuerit diuidere aliena, ipsius coniugium habeatur illicitum: Quod si illos spes non subeat præsentis vel futuri matrimonij, si quid in alienos thalamos dolosa machinatione præsumpserint, facultatum suarum media portione priuentur, statim fisci iuribus applicanda: quod si pauperes sint, exilio mulctentur. Nec dissimulari potest,* vt ait Theodericus [g] alius Gotthorum rex, *salua communione qua viuitur, vt sollicitatores publicè habeat genialis thori reuerenda societas: & illud humani generis procreabile sacramentum, scelerata temeritate profanetur.* Secundò, visu primæ lineæ amoris ducuntur, & per oculos virus & amor: imò anima in animam transfunditur, vt docet in conuiuio Plato. Et Deus, *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in corde suo* [h]. Et scriptum, aliquorum oculos, plenos adulterij esse [i]. Et rogat Dauid auerti oculos suos, ne viderent vanitatem [k]. Atque rectè Pericles [l], Sophoclem visum puerum laudantem, & dicentem, O puerum pulchrum Pericle, monuit, non solùm manus prætorem, sed & oculos debere continentes habere. Scribit Herodotus [m], quemque quæ sua sunt, non aliena inspicere debere. Qua ratione Giges, laudatam à marito Candaule vxorem speciosissimam, & dum illi se ostensurum nudã diceret, erubuit primùm, postea ea visa amicum in adulterium illexit, vt ait Iustinus [n]: hostemq; sibi fecit, & vxorem veluti tradito alij amore, à se alienauit. Multa coniicit in eam sententiam Athenæus [o], quòd in oculis sit præcipuè amoris sedes. Principium quoque amoris Phædræ in Hippolytum apud Euripidem [p], visui adscribit Venus,

[a] Vlp. in l. item apud Labeonem, l. 15. §. si quis virgines, de iniur. Iustin. in §. iniuria autem cõmittitur, eod. tit.

[b] Paul. l. 1. de extraordinariis. P.

[c] Bart. in l. 2. de fur. Panor. in c. literis, de præsumptio. c. præterea, de testib.

[d] Bald. in l. neque natales, C. de probat.

[e] l. si quis aliquid, l. 12. §. qui abortionis, de pœn. in P. l. 3. §. fed & si Senatusconsultum, ad leg. Cor. de fals. in P.

[f] Cassiod. lib. 9. variar. epistol. c. 18. in edicto Athalar.

[g] idem, lib. 2. epistolarum.

[h] Matth. 5.

[i] 2. Petri, 2. c.

[k] Psal. 118.

[l] Cic. 1. offic.

[m] Herod. lib. 2.

[n] Iustin. lib. 2.

[o] Athenæ. lib. 13. c. 6.

[p] Eurip. in prologo Hippolyti.

ἰδοῦσα φαίδρα, καρδίαν κατέσχετο
ἔρωτι δ' αὐτῶ τὸις ἐμοὶς βουλεύμασι, id est,
Phædra, ipsum scilicet Hippolytum, *conspicata, inarsit illico pectus*
Amore sæuo, idq; meis consiliis.

Inter præcepta conciliandi amoris, Ouidius illud adiecit quoque,

Illam respicias illam mirere licebit,
Multa supercilio, multa loquare notis.

De Homero sic Illustrius scribit [q], *ἱστορεῖται γενέσθαι τυφλὸς, ὡς μὲν ἔνιοι διὰ τὴν ἐπιθυμίας ἃ εἶδε τῶν ὀφθαλμῶν ἔσχεται*, i. tradunt historiæ captum oculis fuisse, quòd cupiditatis & libidini, quæ per oculos irrepit, non cesserit victus. Deinc tactum, vt [r] præludium fornicationis puniunt leges. Cui conuenit quod Electra dicebat Oresti apud Euripidem [s],

[q] Hesych. Milesi. Illust. lib. *περὶ ἀνδρῶν.*

[r]

[s] Euripid. in Electra, act. 1. in princ.

ἄπελθε,

ἔπειθι, μὴ ψαῦε· ὧν σε μὴ θέμις ἅπτεσθαι χρεών.
Abi, ne tange quod tangere non eſt fas.

a tit. qualiter quis ſed non debet decet. lib. 2. leg. Langob.

De hoc tactu ſic Luithprandus Langobardorum rex olim ſtatuit [a], *Si quis à* 14
modo inuentus fuerit cum vxore aliena turpiter conuerſari, id eſt, ſi manum in ſinum, aut ad pectus eius miſerit, aut alium locum, vnde turpe eſſe poſſet, cum conſenſu ipſius mulieris, & probatum fuerit, componat qui hoc malum perpetrauerit Guidrigil ad maritum ipſius mulieris: ſi autem cauſa probata non fuerit, niſi tantummodo quiſquam de ſuſpecto alium de vxore ſua compellat, habeat licentiam ipſe qui compellat, aut ad pugnam, aut ad ſacramentum ipſum hominem quærere qualiter voluerit. Si verò ipſa mulier, in hac illicita cauſa conſentiens erit, habeat poteſtatem eius maritus in eam vindictam dare, ſiue in diſciplina, ſiue in venditione vbi voluerit: veruntamen ne occidatur, nec ei ſchematio corporis fiat. Si quidem talis fuerit homo liber, forſitan, vt non habeat vnde compoſitionem facere poſſit, tum publicus debeat eum dare in manu mariti ſui, & ipſe in eum faciat vindictam in diſciplina vel in venditione, non autem in occiſione vel in ſchematione corporis. Si autem aldius vel ſeruus fuerit: alienus, qui hoc in muliere libera fecerit, dominus eius componat cum marito 60. ſolidos, &

b in legib. Boioario c. 12. tit. 1. de vxoribus & cauſis, quæ ſæpè cõtingunt §. 3

cum in manu eius det. &c. In legibus Boioariorum [b], *Si quis in lecto alterius cum* 15
muliere calcauerit vno pede, & prohibeatur à muliere, & amplius nihil fecerit, cum 12. ſolidis componat. Rurſum [c], *Si quis propter libidinem liberæ manum iniecerit, aut virgini, ſeu vxori alterius, quod Boiary Hunichriſt vocant, cum ſex ſolidis componat. Et ſi indumenta [d] ſuper genicula eleuauerit, Hemizaron vocant, cum duodecim ſolidis componat. Si autem [e] diſcriminalia eiecerit de capite, quod Vulcunfo dicunt, vel virgini libidinosè crines de capite extraxerit, cum duodecim ſolidis componat.* In le- 16

c eod. c. 12. tit. 3. de eo qui prop. libid. manū iniec. §. 1.
d eod. tit. 4.
e eod. c. 12. tit. 5.

f in leg. Salicis, tit. 24. de manu mulier. non ſtringen. §. 1.

gibus autem Salicis hæc [f], *Si homo ingenuus fœmina ingenuæ digitum aut manum ſtrinxerit, malberg Chamni, 600. denarios; qui faciunt ſolidos 15. culpabilis iudicetur.* In conſuetudinibus vel iure Inſubrum [g], vaſallus priuatur feudo, nõ 17
ſolùm qui cum vxore domini concubuerit, ſed & qui cùm ea turpiter luſerit. Suſpitio in hoc crimine fornicationis habet violentam præſumptionem, quæ inſtar probationis ſit: cùm hoc opus coniunctionis non patet viſui [h]. Et ex ſola ſuſpicione adulterij, quòd vxor collocuta fuerit alicui & eum conuenerit contra trinam mariti prohibitionem, ſententia adulterij, vt ſi vere probatum eſſet, ferri poteſt [i]. Admittuntur & ſuſpitiõnes ad probationem carnalis copulæ, quòd viſi ſint vir & mulier ſoli, nudus cum nuda, in eodem lecto incentes: viſi in multis locis ſecretis & latebris ad hoc accommodis & horis electis [k]. Item quòd viſi ſint ſimul per plana & nemora, vias & multa pluries conuagentes [l] quòd habuerit aliquam tanquam vxorem in lecto & in menſa [m]. Nimia familiaritas vel conſuetudo cum muliere præſumptionem veram inducit coniunctionis matrimonij, vel ſtupri [n]. Baldus [o] quoque exiſtimauit, meretricem certò præſumendam, cuius domum ſcholaris noctu & interdiu ingreditur, & ſolet alloqui ſolam: *Quia*, inquit, *ſcholaris qui ſolam alloquitur, non præſumitur dicere pater noſter.* Sunt & aliæ ſuſpitiones iſtius ſtupri & fornicationis, de quibus alibi tractaui [p]. Et quanquam quæ- 18
dam gloſſella [q] tradat, ſi clericus mulierem amplectatur, interpretandum eſſe, cum cauſa benedicendi id facere, non cauſa libidinis. Melior tamen eſt contraria prohibitio [r], qua interdicuntur clericis, epiſcopis, & ſacerdotibus, conſortium, familiaritas, colloquia, cohabitatioque mulierum: exceptis iis, quæ matres & ſorores cùm ſint, ob fœdus naturale nullam fœdæ turpitudinis ſuſpitionem admittunt. Ita & ſola ſuſpicio hîc fornicationis eſt reprehenſibilis. *Quare*, inquit Eugenius [s], *Si quis quam ſacerdotum, id eſt, preſbyter, diaconus, ſubdiaconus, de quacumque fœmina crimine fornicationis ſuſpectus, poſt primam, ſecundam & tertiam admonitionem inueniatur fabulari; & aliquo modo conuerſari cum ea, excommunicationi ſubdatur, fœmina verò canonicè iudicetur.* De 19
oſculo iam in ſponſalibus diximus [t], quale illud ſit, quod probatum & honeſtum

g §. illud & ſeq. de feud. lib. 1. tit. 5.
h glo. in c. tertio loco, de præſumpt. ap. Gregor. in vet. vt credebant, glo. in ca. dixit Dominus, 32. q. 1.
i §. hîc vt ſic. mat. & auth. &c. in auth. collat. 8.
k c. literis, 22. de præſumpt. o
l d. c. tertio loco. 22. eod.
m c. illud, 22. eod.
n c. in liberæ, 24. de præſumpt. c. fi. vi. cinus, 32. quæſt. 5. in concubina 11. §. 2. de concubin. in
o Bald. in l. neque natura, num. 1. C. de probat.
p ſup. lib. 1. c. 2.
q glo. in ca. abſit, 32. q. 1.
r ca. 1. & 2. de cohab. cleric. & mulier. ibi §. Dicit tit. 2. ci. lium. l. b. ibi nota. l. eum qui, l. 19. & auth. epiſcopi, de epiſc. & cler. C. §. hac autẽ, quomodo oport. epiſcu. in auth. coll. 1.
s in d. c. 2. de cohabit. cleric. & mulier.
t ſup. lib. 1. c. 1.

neſtum ſit,quodúe illud, quod libidinis indicium eſt, de cuius prohibitione nunc hic mẽtio fit,vtpotè ſuſpectam reddens pudicitiam. Cuius rei & Publij Meuij Seueri pudicitiæ cuſtodis extat exemplum, qui in libertum gratũ admodum ſibi animaduertit, quia eum nubilis iam ætatis filiæ ſuæ,oſculum dediſſe cognouerat:præſertim cùm non libidine,ſed errore lapſus videri poſſet. *Caterùm*, inquit Valerius Maximus [a], *amaritudine pœnæ,teneris adhuc puellæ ſenſibus,caſtitatis diſciplinam ingenerari magni æſtimauit, eiq; tam triſti exemplo præcepit, vt non ſolùm virginitatem illibatam, ſed etiam oſcula ad virum ſyncera perferret.* Fuit Beguinarum error,condemnatus tamen [b], quo adſtruebãt,mulieris oſculum, cùm ad hoc natura non inclinet, eſſe mortale peccatum, actum verò carnalem,cum ad hunc natura inclinet, non eſſe peccatum. Confabulationem & oſculationem,dedecus & crimen confiteri,ait Cyprianus ad Pomponium de virginitate , cuius verba tranſcripſit Gratianus in ſuum decretorum volumen [c]:potiſſimùm quãdo oſculum eſt καταγλώττισμα, vt ait Ariſtophanes [d], oſculum inquam impudicum , ὅταν [e] ἐν καιρῷ τῆς συνουσίας ὁ ἀνὴρ τὴν γλῶτταν αὐτῆ τῷ τῆς γυναικὸς ἐμβάλλῃ στόματι, hoc eſt, *oſculum columbarum*. D. Auguſtinus exiſtimat receptum eſſe, & rationis eſſe, alienæ fœminæ oſculum infixum verbere vindicare [f].

a Valer. Max. libr. 6. c. 1.

b cap. fin. de hæret. in clementi.

c can. nec aliqua, 27. q. 1.

d Ariſtoph. in Nubibus.

e interp. Ariſtopha. in Nubib.

f D Auguſti. libr. 21. de ciuita. Dei c. 11.

De aliis capitulis,quæ pertinent ad legem Iuliam de adulteriis. Cap. 13.

1 *Procurator non admittitur in accuſatione adulterij iure ciuili,quando autem iure pontificio.*
2 *Adulterij accuſatio quibus concedatur. Et maritus vxorem quomodo accuſet.*
3 *Adulterij accuſandi poteſtas durat per quinquennium tantùm.*
Et poteſt accuſari poſt mortem adulteræ.
4 *Inceſtus accuſatio non præſcribitur,niſi per 20. annos.*
5 *Adulter & adultera quando ſimul accuſari poterant.*
6 *Adulterium nuptæ ſolus maritus in Gallia accuſat.*

1 VIA huius criminis capitalis pœna eſt,nemo accuſat per procuratorẽ de adulterio [g], neque defendit iure ciuili [h]. Quia vetatur hoc ipſum in reliquis publicis iudiciis [i]. Sed ad ſolã thori ſeparationem & lucrum dotis accuſatio tamen [k], quæ omnibus non conceditur,neque quibus conceditur, permittitur æquali priuilegio:Ne volentibus temerè liceat violare coniugia [l]. Placuitq; tãtùm deferri neceſſariis coniunctisq; perſonis,marito primũ, qui ex ſola ſuſpitione ſine inſcriptione accuſare poteſt iure mariti, intra ſexaginta dies,poſt eoſdẽ iure extranei [m]. Eodẽ ferè priuilegio pater in accuſando adulterio filiæ donatur,verũ pręponitur ei maritꝰ in inſtituẽda accuſatione,niſi is colludat cũ adultero [n],vel ipſe maritꝰ infamis ſit,vel ſuppoſuerit ipſe vxori adulterũ:quo caſu & de adulterio is quoq; tenetur [o]. Pater tamẽ ſine periculo calũniæ agere nõ poteſt [p]. Maritus autẽ minor hîc in accuſando vxoris adulterio,nõ exigit patris cõſenſum,etſi ſit in eius poteſtate [q]. Nõ accuſantibꝰ patre & marito intra 60. dies, extranei admittũtur poſtea inſcriptione interpoſita [r], & cũ ea maritis:etſi enim iure mariti accuſent , tamen calumniæ pœnam non euitant [s]. Dantur marito poſt ſexaginta dies vtiles ad accuſandum iure mariti

g l. quamuis Indubitati l. 19. C. ad leg. Iul. de adult.

h l. miles,l. 11. § ea quæ,eod. tit. in P.

i l. pen. § 1. de publ. iudic. li. 48 P. tit. 1.

k cuiæ, de procurator.

l l. quamuis adulterij,l. 30. C. ad leg. Iul. de adulter.

m d. l. quamuis , & l. iure mariti. eod.

n Scæuo. l. 15 cuius ope,l. 14 § ex ſententia conſonſulto, l. 2 §. Ea ad leg. Iul. de adult. in P.

o d. l. cuius. § 1.

p Paul. l. pater, l. 30. eod. in P.

q Pap. l. inter liberas,l. 6 & filiusfa. & l. filiumfa. l. 37. eod. tit. l. ſed ſi cuius, § ſi filiusfa. de ſolutis in P.

r l. accuſaturus, l. 35. ad leg. Iul. de adul.

s l. Scæuola, l. 15 cuius ope, l. 14 § fi. eod.

concessos, alij quatuor menses vtiles, vt præferatur aliis accusare volẽtibus [a]. Facultas autem accusationis adulterij, ab eo commisso per quinquennũ tantùm durat: quo tamen currente & defunctam quoque mulierem accusare licet [b]. Quod tempus receptum in aliis capitulis, quæ ex lege Iulia pendent, vt luti lenocinij vel stupri [c]: Nisi si vis interuenerit, quo casu si alia lege, nempe de vi publica agatur, temporis exceptio non obticitur [d]. Incestus quoque eã- 4
dem admittit considerationem [e]: in quo tamen, viginti annorum præscriptio habet locum [f]. Obseruatum iure ciuili: vt adultera & adulter simul accusari 5
non possint ab eodem [g], à diuersis & seorsim possint [h]. Incesti tamen commune crimen, aduersus duos intentari potest [i]. Potest quoque cum adultero vel adultera accusari simul is, qui domum præbuit, vel consilio fuit, vt crimen redimeretur [k]. Sed & obseruãt leges, vt si adultera nupta sit, accusatio aduersum eam non incipiatur, sed aduersum adulterum: quo peracto reo, demùm licentiam in adulteram excutrit [l]. Quòd si nupta non erat, liberum erat ab adulte- 6
ra, vel adultero accusationem incipere [m]. In Gallia tamen receptũ vsu est, posse adulterum & adulteram simul accusari [n]. Tholosano tamen senatui placuit, neminem legitimum accusatorem adulterij nuptæ esse præter maritum [o]. In adulterii crimine, ab omni familia mariti & vxoris, quæ fuerit tempore commissi adulterii, quærendum est [p].

a l. unic. C. ad l. Iul. de adult. §. exagesimo, eo. tit. P.
b d. l. mules, § adulterij, l. mariti, § præterea, & § quinquennium, eod. l. in coniunctione, ad Senat. Syl. in P. l. adulter, l. 5. C. ad leg. Iul. de adul.
c l. mariti, l. 29 § hoc quinquennij, eod.
d d. l. mariti, § fin.
e l. fin. eod. tit. P.
f l. vim passam, § præscriptionem, eod. tit.
g l. si maritus, l. 15. § fin. de adult. P. l. nihil interest, l. 32 § fin. l. vim passam, l. 29. § duos, l. res adulterij, l. 9 eod. tit. P.
h l. denuntiasse, l. 17. § quæritur, eod.
i d. l. vim passam, l. 29 § incesti.
k l. nihil interest, l. 32 § fin.
l l. 2 in princ. l. nuptam, l. 5. d. l. vim passam, § nupta, ad leg. Iul. de ad. P. l. fidum in suo, l. 14. eod. C.
m d. l. nuptam, l. si maritus sit, l. 15. § si in viduitate, eo. P.
n Paul. libr. 22. chap. ar. est ar. 2.
o Idem lib. 24 tit. 2 ar. 5.
p l. in adulterij quæstione, l. 32 C. ad leg. Iul. de adult. cũ similib. ibi nota.

De alia præpostera, & abominanda libidine. Caput 14.

1 *Coeuntis cum bruto animali quæ pœna.*
Monstra hominum vnde nata. eod.
2 *Mulierum turpitudinis seipsas ineuntium pœna.*

SVPERIORIBVS addenda sunt turpissima simul ac grauissima crimina libidinis, cũ quis pecus inierit, vel si qua se animali subiecerit: mors enim omnibus ex æquo dicta, & mulieri, viro, & pecori [q]. Quinimò, & solum conatum morte puniẽdum, exemplo comprobatũ est [r]. In hoc offenditur post Deum, & ipsa natura [s]. Et non dubito ex hac impiissima commixtione, tot monstra nata esse, quæ cum forma hominum, bruta animantia referunt. Pudet me dicere turpissimas tribadum venereatum commixtiones, quas fœdissimæ [t] quædam mulieres exercent, mutuis se frictionibus compellẽtes ad exsudationem seminalem. Sed quia & mulieres accusatas referant interpretes, & damnatas, non possum omnino silere. Et Accursius aliíque interp. putãt, leges etiam huic fœdissimæ volũrati imposuisse, cùm mulier agit vt vir [u]. Deq; prodigiosa venere hac sic Martialis in Bassam [x],

1

2

Quòd nunquam maribus iunctam te, Bassa, videbam,
Quodq; tibi mœchum fabula nulla dabat:
Omnis & officium circa te semper obibat
Turba tui sexus, non adeunte viro:
Esse videbaris fateor, Lucretia nobis.
At tu, prob facinus, Bassa fututor eras.
Inter se geminos audes committere cunnos,
Mentiturq; virum prodigiosa Venus.

q Leuit. 20. cal. mulier, 15 q. 1
r Boet. decis. 368 num. 8.
s ca. hoc ipsum, § hoc autem 33. q. 2.
t Boer. d. decis. in fine, Anto. Gomez in leg. 80. Tauri, num. 14.
u gloz. in l. fœdissimam, ad leg. Iul. de adult. C.
x Mart. libr. 1 Epig. 91

Commenta es dignum Thebano ænigmate monſtrum,
Hîc vbi vir non eſt, vt ſit adulterium.

Antonius Gomes tradit, adhibitis inſtrumentis quibus ſe iungant virilem in modum, compertas mulieres in hac turpitudine, morte mulctãdas: ſin autem ſola fricatione ſe ineant, citra mortem puniendas [a]. Quem ſequitur Iulius Clarus. [b]

[a] Anton. Gom. in præd. l. 20. Tauri. num. 34.
[b] Iul. Clar. libr. 5. recep. ſenten. § formicatio. num. 29.

De lege Cornelia de ſicariis, vel de homicidio. Caput 15.

Lib. 48. P. titu. 8. Lib. 9. C. titu. 16.

1 *Homicidæ in alia vita damnandi morte æterna.*
2 *Occidere graue eſt ſcelus, grauius inſidiari.*
3 *Sica quid, & de ſicarys lex quid contineat, & quæ homicidia hac lege puniantur.*
4 *Homicidia ſecundum diuerſas circunſtantias Athenis diuerſis tribunalibus iudicabantur.*
5 *Homicidij nomen quid contineat.*
6 *Occidere quando militi liceat.*
7 *Homicidiorum alia voluntaria, alia caſualia, alia cum neceſſitate: & voluntaria nunquam inulta.*
8 *Homicidij rei pendente iudicio arcebantur foro & ſacris.*
9 *Pœnis publicis, res inanimatæ cur ſubditæ.*
10 *Homicidij voluntarij, & inuoluntarij pœnæ. Et ſeq.*
11 *Serui inſidiati dominũ comburendi, aut capite plectendi.*
12 *Inſidiæ augent delictum homicidij.*
13 *Latrones qua pœna puniantur, & à quibus occidi & comprehendi poſſint.*
14 *Homicidia voluntaria, & inuoluntaria iure diuino quomodo vindicata, item pontificio, Gallico, & Germanico. 15.*
16 *Aſſaſini homicidæ qui, & Arſacidæ quoque, & pœna.*
17 *Partum abigens, & abortum faciens qua pœna puniatur. Et ſeq. 19. Et 20.*
18 *Partus in vtero quot diebus delineetur & formetur.*
21 *Grauidam verberans & officiens partui, quomodo Langobardorum lege & diuina puniatur.*
22 *Prægnantem ſe celans, & abortum faciens, rea parricidij.*
23 *Occidens, & occidere iubens pari pœna plectuntur.*
24 *Homicidæ occidendi Draconis lex, & Athenienſium.*
25 *Expiandæ cædis mos antiquus.*

1 DICTVM *eſt antiquis*, inquit dominus, *non occides* [c]: *qui autem occiderit, reus erit iudicio. Et quicunque effuderit humanum ſanguinem, effundetur ſanguis illius* [d]. Et vltrà pelluntur à regno Dei homicidæ [e]. Idque Plato [f] ſic aſſeuerat, *Qui ob ſcelerum magnitudinem, inſanabiles eſſe videntur, qui videlicet ſacrilegia multa & magna vel cædes iniquas, vel alia horũ ſimilia perpetrauerint, hos omnes cõtinuẽs ſors merget in tartarũ, vnde nunquã egrediuntur.* Graue ſcelus per ſe ho-

[c] D. Matth. 5. Exo. 20.
[d] Geneſ. 9. facit c. 18. D. Ioan. euang.
[e] Apocal. 22.
[f] Plato, in Phædone.

minem tollere: ſed grauius adhuc, dolo id facere. Mirum enim non eſt ſi animalia & piſces ſe mutuò deuorent, nam iuſtitia carent: at in hominibus
a Heſiod. 1. operum ſceleſtiſſimum, quibus iuſtitia data eſt, vt ſe conſeruent vt ait Heſiodus [a]. Neque qui occidit hominem reus tantùm eius vitæ eſt quem ſuſtulit, ſed & eorum, qui ex eo naſci potuiſſent. Et proinde dictum eſt ad Cain homicidâ à
b Geneſ 4. Deo [b], *Vox ſanguinum clamat fratris tui ad me de terra.* Sic namq; habet veritas Hebraica, קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה, kol debnai achika Hognakim elai min
c Apocal. 7. haadama: nõ autẽ, vox ſanguinis, vt habet editio vulgaris. Et in Apocalypſi [c], *Animæ interfectorum ſub altari clamant ad Deum, Quouſque vindicabis ſanguinem noſtrum?* Cornelius Sylla quæſtiones publicas conſtituit, veluti de falſo, de par- 3
d l. 2. §. deinde Cornelius Sylla, de orig. iur. P. ricidio, de ſicariis, & prætores quatuor adiecit [d]. Inde lex Cornelia de
e Mazz. in l. 1. §. Diuus Adrianus, ad leg. Cor. de ſica. ſicariis, quæ tamen tantùm punit doloſa homicidia: ad alia enim non pertinet [e], quæ aliis iudiciis caſtigantur. Et id nomen ſicæ indicat, quæ eſt gla-
f Suid. in illo verbo. dius breuis recuruus, acinacis Perſici longitudine, quo clam necabantur ho-
g Ioſep. lib. 20 Antiquit. Iudaic. c. 1. & c. 17. §. ité lex Cornelia de ſicariis, de pub. iudic. mines, vt ex Suida [f], & Ioſepho [g] apparet. Proinde omne homicidium dolo d-
h l. 1. in princ. 34. ad leg. Cor. de ſica. P. latum, hac lege compræhenditur: veluti [h] ſi ſica fiat, ſi veneno, ſi incendio do-
i §. item lex Cornelia, de publ. iudic. loſè ſuppoſito, ſi quis falſum teſtimonium capitalis criminis dixerit, ſi quis cũ
k l. is qui eum telo, C. ad leg. Corn. de ſica. eſſet in magiſtratu pecuniam accepit, vt capitalis criminis reus fieret, ſi magi-
l Paul. in l. in lege Cornelia, l. 7. eo P. ſtratus ſuſurris aliquem quis necauerit [i]. Sic voluntas maximè hîc occidendi cõ-
m Callixtra. in d. l. diuus Adrianus, l. 14. eod. ſideratur, vt non immeritò qui occidendi animo cum telo ambulauerit [k], lege hac coerceatur: & dolus hîc pro facto habetur [l], nõ expectato exitu [m]. Athenẽ 4
n Aelia fl. 5. de var. hiſto. c. 13. ſes etiã homicidas non eodem modo, nec eadem in curia iudicabant: nam ſi quis conſultò & præmeditatè alicui necem intuliſſet, in Martio pago; ſin præ-
o Iulia in l. ita vulnerato, l. 52. d. lep. Aquil. ib. 9 P. t. ter voluntatẽ & cogitatam rationem, in Palladio. Sin verò necem factam fuiſſe confiteretur, iure verò, an iniuria patrata eſſet, in dubium vocaretur, in Del-
p Vlp. l. qua ad. eod. l. 7. eod. pho rationes diiudicabantur [n]. Homicidij nomen quidẽ omnibus ſpeciebus, 5
q Plutar. proble. 58 quibus vita adimitur, cõmune eſt, non ab hominis cæde tantùm, quæ eſt, quã-
do adhibita vi, & veluti manu mortis cauſa præbita eſt [o]: ſed & quãdo alio mo-
do mortis cauſam quis dederit [p]. Plutarchus ſcribit [q], nõ eſſe permiſſum in ca 6
ſtris etiam verſantem ferire hoſtem, niſi ſacramento fuiſſet vinctus militari, quo impetrabatur id, & veluti cogebatur: quia neceſſitate coactum, hominẽ occidere non liceat: & qui nec legitimè, nec iure faciat, homicida habẽdus ſit. Verùm non tam exitus, nempe hominis mors, inſpicitur in puniendis homicidiis, quantùm modi occidendi, & perſonarum diuerſitas, ex quibus habebitur pœnarum temperamentum. Et homicidium aliud voluntariè, aliud caſu, 7
r notat gl. in c. ſicut dignum, in §. fin. in ver. conſiliatus, de homic. d aliud neceſſitate cogente fit [r]: ſeu vt cum Platone loquar 9. de legib. aliud cõſultò, aliud inconſultè fit. Voluntarium nunquam Deus inultum finit, ſicuti reſpondit Sybaritis Delphicum oraculum, cùm conſulerent ob miraculum, quod poſt Citharędum ab illis in templo Iunonis occiſum, ſanguis videbatur
s Aelia. lib. 3. de var. hiſto. c. 42. featurire, veluti ex perenni fonte [s].

Non immortales hoc Dij, inquit, *patientur inultum,*
Si quis enim prudens, ſcelerata è mente profectum,
Committat facinus, grauiq; hunc quoque pœna ſequetur.
Non exorabit, neque ſi genus ab Ioue ſummo
Duceret, ipſe ſuo collo, collisq; nepotum,
Hoc luet, & generi cumulatim damna ferentur.

Aliter enim voluntarium, aliter inuoluntariũ & caſuale homicidium, aliter ſimplex, aliter parricidium plectendum eſt. Et in omnibus quidem ſcelus videtur ineſſe, ſed aliud alio maius, ſi conſilio potiſſimùm fiat. Naturâ quippe hoc abhorrent homines, vt potè qui in propriam ſpeciem hominum, omni exuti humanitate inſurrexerint. Arcebanturq; olim foro & ſacris, teſte Iulio Pollu- 8

ce,

re [a], ij qui in reatu erant cædis, quoad iudicium peractum eſſet. Idem teſtatur Antiphon [b], qui ad iudices ſic ait, *Cauſas cædis vt opinor vos contenditis magnopere iudicare, quippe hominem reum ſententijs veſtris damnatum cædis, in eam fraudem incidere neceſſe eſt, vt nec cædis perpetrator, nec perpetratæ cædis re vera obnoxius, pœnas tamen pendat, & legis ſanctionem ſubeat, vt vibe, ſacris certaminibus arceatur, quæ hominibus maxima antiquiſſimaq; cenſentur.* Sic Lyſias [c], *Nemo*, inquit, *cum, vt homicidij reum, colloquio dignabitur.* Refert Suidas [d], moris fuiſſe antiquis in Prytaneo Athenis, telum, lapidem, & ſimilia in conſpectu poni, ignoto authore cædis: & res inanimatas etiam in iudicium adducere, vt iudicarent an exterminandæ eſſent. Et Demoſthenes [e], *Non* inquit, *homines modò, ſed etiam animantes, atque etiam inanimata atque cædes ab inanimatis factæ, in Prytaneo iudicabantur.* Scribit & rurſum Suidas, Niconis Thaſij pugilis cuiuſdam ſtatuam, lege Draconis apud Thaſios coram iudicibus ream actam, ab hæredibus cuiuſdam æmuli Niconis ab ſtatua oppreſſi, cùm illa ab eo cæſa caſu eum oppreſſiſſet. tandemque à iudicibus necis damnatam, in mare demerſam fuiſſe. Hanc tamen fuiſſe ſtatuam Diomedis athletæ tradit Euſebius [f], in cæteris cõſentit. Iubet & Deus [g], vt ſi bos cornupeta occiderit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruatur, nec comedãtur carnes eius. Igitur in primis erit diſpiciendum, num homicidium voluntarium fuerit, an præter voluntatem contigerit. Prior caſus legem Corneliam habet vltricem: alter leuiorem pœnam, vt ait Antoninus Cæſar [h]. Quare infans vel furioſus ſi hominem occiderint, lege Cornelia non tenentur: cùm alterũ innocentia cõſilij tueatur, alterum fati infœlicitas excuſet [i]. Sic & de dormiẽte ſtatue. Pœna autem legis Corneliæ & admiſſorum dolo homicidiorum, erat olim in inſulam deportatio, omnium bonorum ademptio: ſed hodiè ſolent capite puniri, niſi honeſtiore loco poſiti fuerint, vt pœnam legis ſuſtineãt: humiliores ſolebant vel beſtiis ſubiici, altiores deportari in inſulam, teſte Marcello [l]. Sic & Modeſtinus [m], *Qui cædem*, inquit, *admiſerit ſponte dolóue malo, in honore aliquo poſiti, deportari ſolent: qui ſecundo gradu ſunt, capite puniuntur.* De pœna tamen ſtatuenda capitalis criminis in decurionibus, placuit cõſuli principem debere [n]. *Homicida* inquit lex [o], *quod fecit expectet*, nempe mortem. Sic ex nouella Cæſaris Porphyrogenetæ, cuius meminit Harmenopulus [p], etiam qui in dignitate conſtituti ſunt, homicidæ capite puniuntur, ſi per inſidias, coniurationes, molitiones fraudulentas, fecerint homicidia: ſi quidem reatus hic, omnem dignitatem elidit [q]. Vlpianus Scopeliſmi crimen, in Arabia morte puniri tradit: quia & illud crimen, mortem minatur [r]. Gallus Cæſar occidentis, Conſtantinum Orientis conſortem imperij, falſis illecebris ad ſe reuocatum, capite plecti iuſſit, quòd pleroſque Antiochiæ, incitãte vxore vt ipſe ſe defendebat Conſtantina, iugulaſſet, vt author Aelianus [s]. Calliſtratus aliam poenã addit ignis [t], *Igni*, inquit, *crematur plerumque ſerui, qui ſalute dominorum inſidiati fuerint: Non nunquam etiam liberi plebeij, & humiles perſonæ.* Langobardis, & ſi homicidij pecuniariæ ſint mulctæ, tamen ſi quis dominum occideret, occidi iubetur [v]. Iuriſconſultus etiã periculo capitis cuſtodiam dominis ſeruos præſtare, ab alienis iubet [x]. Et apud eundem Iuriſconſultum [y], famoſos latrones, nempe qui vias obſident, quique, vt ait Horatius, vt iugulent homines ſurgunt de nocte, furca figendos compluribus placuit: vt & conſpectu deterreãtur alij ab iiſdem criminibus, & ſolatio ſit cognatis & affinibus interemptorum eodem loco poena reddita, quo latrones homicidia feciſſent. Nonnulli etiam hos ad beſtias damnarũt. Faciunt inſidiæ, quibus moliuntur aliorum necem, vt latrones ij grauius & exemplari poena puniantur. Nefas enim viſum eſt hominem homini inſidiari, cùm inter nos cognationem quandam natura conſtituerit, vt ſcribit Florentinus Iuriſc [z]. Crimen ita graue latronum & paſtorum exiſtimarunt Diocletianus & Maximianus, vt accu-

[a] Iul. Pollux, libr. 8. Onomaſt.
[b] Antiphon. Orat. περὶ τοῦ χορευτοῦ.
[c] Lyſias, orat. contra Aeratum.
[d] Suidas in verb. ἀπὸ πρυτανείου.
[e] Demoſt. con. Ariſtocra.
[f] Euſeb. lib. 5. de præpa. Euang.
[g] Exod. 21.
[h] l. 2. ad leg. Cor. de ſica. C.
[i] l. infans, l. 12. eod. l. Mocetti. l. pœna parricid. §. 1. & 2. ff. ad leg. Pompeiam de parricid. l. duos, de oſſic. præſ. l. eadem, §. itaque, & q. ea aliquis, & ea ſi quis iniuria, eodem l. de homicid. in Clem.
[k] d. Clem. l. §. fin.
[l] Marcell. l. 3. §. legis Corneliæ, ad leg. Cor. de ſica. ff.
[m] Mod. in l. qui cædem, 16. eod.
[n] d. quoniam. §. fi. & l. d. in Cæſares, l. 27. §. rei. pœn. ff. l. §. ult. bonis eor. & eorum ſimilib.
[o] l. 3. de epiſcand. C.
[p] Harmen. ſub tit. 6.
[q] l. 1. vbi ſena vel Cæſ.
[r] Vlpian. l. ſicarijs, l. 7. §. ſunt quædã, de extraord. crimi. ff.
[s] Aelia. l. 14. de var. hiſto.
[t] Calliſt. l. capitalium, l. 28. §. igni, de pœn. ff.
[v] l. 2. de homicid. liber homo num, ib. 1. leg. Lang.
[x] l. 2. de ſenatuſc. Syllania ff.
[y] d. capitalium, §. famoſos.
[z] Florent. l. 3. de inſt. & iure ff.

satio posſit repeti, etiam absolutione anteà secuta: sic enim interpretor, omissa interpretum diuersa sententia, illorum sanctionem ea de re stabilitam [a]. In qua crimen pastorum Accursius arbitratur, homicidium dici à Caino, qui primus parricida fuit [b]. Quod non probo: is enim nō pastor, sed agricola fuit: & innocens occisus, fuit pastor Abel [c]. Arbitror autem crimen pastorum esse, societatem habere cum latronibus: sicuti habebant pastores tūc, qui in locis desertis armenta pascebant, vt hodiè vt plerumque qui in inuis mōtibus degunt, & pascuis montanis agunt. Cuius rei fidē facient Honorius & Theodosius, qui inhibent dari filios nutriendos pastoribus, alioquin societatem latronum videri confiteri, rusticanis tamen dari posse [d]. Puniunt autem leges 13 non tantùm latrones & homicidas, sed etiam eos, qui eis opem ferunt, vel celant [e]. Sunt pariter, qui consilium præbuit, qui factum, & qui præcepit fieri homicidium, homicidæ [f]. Fuit & lex Athenis, teste Demosthene & Suida [g], vt si Atheniensis homo extra Atticam occisus fuisset, & is, apud quos cædes perpetrata erat, facinoris suspectum non dedebāt, permissum esset tres illius ciui tatis viros ciues Athenas perducere, cædis pœnas daturos. Theodericus Elsatius princeps Flandriæ, profecturus Hierosolymam anno 1538. conuentu habito cum proceribus Flandriæ, sic pacis leges sanciuit. *Homicidia, extremo supplicio: vulnera, talione, aut bonorum commissione, aut duello puniuntor. Latrones furesq; nocturni vbicunque inuentantur, à tota victima occidantor: hos qui persequi de nocte detrectasset, sexaginta solidos mulctator*, teste Meyero [h]. Moscouitæ quoq; strenuè iustitiā exercent in prædones, quibus comprehēsis, calcanea primùm frangere: deinc in biduū aut triduum vsque dum intumescant quiescere: post facta iam ac intumefacta rursum motare iubent. Nec alio genere torquendi, & flagitiosos ad confitenda latrocinia sociosq; sceleris indicandos vtūtur, vt narrat Sigismundus Liber Baro [i]. Honorius & Theodosius [k], tolli citius quàm fieri potuit latrones statuunt, potissimùm Isauros: nec obseruandum in illis torquendis & inquirendis etiam sacrosanctum paschalis diem, quia salus multorū ex eorum pœna pendeat. Isauri erant ex Isauria Asiæ prouincia, iuxta Ciciliam & Taurum montem, vbi pyratarum munitiones deletæ, posteà subacta Isauria, à Setuilio Isauro, teste Strabone [l]. Statuit & Deus [m], *Si quis ferro percusserit, & mortuus fuerit qui percussus est, reus erit homicidij, & ipse morietur, &c.* Rursum [n], *Qui percusserit hominem volens occidere, morte mortatur: qui autem non est insidiatus, sed illum Deus traduxit in manus eius, constituam locum in quo fugere debeat. Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles illum, vt moriatur.* Hoc ipsum apud Summos Pontifices sancitum [o]. Potissimùm si proditorie fiat. Homicidas voluntarios morte sæuissima iudices in Gallia puniunt, vtque & apud Germanos membratim cruce supinos discerpunt, vel maleis tundunt, primumque forcipibus candentibus pungi, & trahi per vrbem & oppida ad supplicium iubent, vt exemplo aliis sint. Cæteros, ira vel impetu necantes gladio simpliciter feriunt lætali: & ira sancitum à Carolo 5. Maximiliano [p]. Erat aliquando tempore Innocentij 4. Sum. Pont. & posteà quoddam genus Persarum, qui impietatis cùm essent Mahometicæ, conspirarunt in necem Christianorum, se consecuturos vitam æternam sibi persuadentes, si quendam sustulissent: idcircò mirificè idiomata Christianorum edocti, proditoriè se illis inserebant, & proceres quosque, dum nemo suspicaretur, trucidabāt: neque ob id scelus, sua sententia præclarū mori tristabantur, quinimò gaudebāt: dicti Assassini à Paulo Aemilio, & Arsacidæ [q], quòd is, qui illi[9] factionis princeps ab illis deligebatur, Arsacidas diceretur. Hos assassinos concilīū Lugdunense excōmunicauit anathemate, & eos, qui illis opē ferrēt, vel domi reciperent [r]: dignosq; horū socios & fautores, depositione ab omni officio, gradu, ordine, & honore ecclesiastico, statuit. Quæ partum sibi, vel alteri mulieri abegerit dolo malo: si is animatus fuerit, capitali sententia 17

vt

[a] l. si quis homicid. 2. l. 11. de accusat. li. 9. Cod. tit. 2.
[b] Genes. 4.
[c] d. c. 4. Genes.
[d] l. vni. ne pastorib. dent. filij nutri. li. 9. Cod. tit. 32.
[e] l. 2. & 2. de his qui latro. & alior. crim. reos occult. lib. 9. Cod. tit. 39. l. 1. de receptat. in 2. c. sicut di. num. c. 6. § hi quoque, & § si de homicid. ap. Greg.
[f] ca. si quis vrduam, 30. d. ſi vide gloſſ. in d. c. ſi. ut dignū, in § fin. in ver. cō ſilium.
[g] Demoſt. cōtra Ariſtocrat. Suidas in ver. ἀεὶ, magna.
[h] Iacob. Meyer. libr. 3. annal. Flaud.
[i] S. f. Baro, in com. ter. Iſol. c.
[k] l. ſanctorum l. 5. de epiſc. aud. C.
[l] Strabo, lib. 12.
[m] Numer. 35.
[n] Exod. 21. Deuter. 19. Leuit. 24.
[o] c. 1. de homicidio, lib. 5. decretal. tit. 12.
[p] in conſtit. caſſa. crim. lat. 117.
[q] Paul. Aemil. lib. 3. de geſt. Franc. in Ludou. Iunio Ex. libr. 7. in D. Ludo. vita. Polyd. Vergil. lib. 16. hiſtor. Angli.
[r] c. 1. de homic. in 6.

vt homicida puniri debet, vel ſi mortua mulier fuerit [a]. Quod ſi inanimato partu, abegerit abortum, non quidem vltimo ſupplicio, ſed temporali exilio plectendam placuit [b]. Sed & ſi mulier propriis viſceribus vim venenumue intulerit, quo abortus fieret partus viuus vtero clauſus, in legem Pompeiam de parricidiis incidit, quia filium occidit [c]: ſi inanimatus, non
18 vtique [d]. Idemq; ſtatuendum, ſi poculo factum ſit, vt immaturè fœtus educeretur. Quale ſcribit Amianus Marcellinus [e] Euſebiam Conſtantij Cæſaris vxorem, potrexiſſe ſæpè Helenæ Iuliani Concæſaris vxori, quotieſcunque ea concepiſſet. Fœtus animatus non dicitur, priuſquam embrio perfecta corporis delineatione conſtet [f]. Secundum Hippocratem ſeu Theſſalum vel Herophilum [g], quinquè & triginta ſoles partum formant, ſeptuaginta mouent, decem & ducenti perficiunt: alij, quinque & quadraginta ad formam, ſex & ſeptuaginta ad motum, decem & ducenti ad exitum: alij, quinquaginta ad formã, ad primum ſaltum centũ, ad perfectionem trecẽtum alij, ad diſcretionem quadraginta, ad tranſmutationem octoginta, ad exciſionem quadraginta & ducenti. Sic rectè placuit apud Vuiſigotthos [h], *Qui muliere pregnanti poculum dederit ad necandum infantem, vel ad faciendum auorſum, occidatur. Mulier, quæ auorſum facere requiſiuit, ſi ancilla eſt, ducenta flagella ſuſcipiat: ſi*
19 *ingenua, careat dignitate perſonæ, & cui teſſeramus ſeruitura tradatur.* De muliere, quæ propter inimicitias, quas cum marito habet, de induſtria abortando, neque, in vitæ lucem fœtum producendo, ſeminis ipſius fructum perimit, duæ extant leges nouellarum Iuſtiniani, quarum vna repudiare eam marito iniuria affecto permittit [i]: altera, non permittit [k]. Leo imperator [l] primam probat: poſtrema vt magis Chriſtianiſmo accedens, quo matrimonium indiſ-
20 ſolubile, receptior, cùm licet aliis legibus detectum facinus tollere. Hic certè exiſtimo ſimilitudine rationis plectendas mulieres & viros, qui arte aliqua præcauent, ne ex marito concipiant: voluptatis explendæ cauſa, ſemen admiſſum ex induſtria reiiciendo, vt norunt meretrices, & permitioſi viri. Sic enim viam generationis ex malitia intercidunt, & quodammodo homicidium naſciturorum admittunt, digni morte: vt extat iudicium diuinum de Onarno filio Iudæ [m], qui necatus à Deo, quòd iuſſus ex lege ſuſcitare ſemẽ fratris ſui Her, & vxorem eius ducere, ſemen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine naſcerentur: rem deteſtabilem operatus. Dicunt & Hebræi [n], Her quoque occiſum à Deo, quòd libidinosè erga vxorem Thamar ſe haberet, & caueret ne imprægnaretur. In concilio Garmatenſi cautum quoque [o], vt qui explendæ libidinis cauſa, vel odij, homini aut mulieri quippiam fecerit, vel potu propinauerit, vt non poſſit generare, vel concipere, vel naſci ſo-
21 boles, vt homicida puniretur. In legibus Salicis, illa [p]. *Qui grauidam ingenuam verberauerit, & illa mortua fuerit, culpabilis iudicatur 8000. denar. qui faciunt 200. ſolidos.* Et [q], *Qui infantem in vtero matris occiderit, 8000. denar. qui faciunt ſolidos 200.* In legibus Vuiſigotthorum [r], mulierem grauidam necans, moritur: ſi formatum infantem exciſſerit 20ſ. ſolidos reddit: ſi informem, centum, ſi ingenuus ingenuaue ſit delinquens: nam in ſeruis flagellorum ictibus abortus vindicatur [s]. Apud Moſem autem [t] lex hæc, *Si rixati fuerint viri, & percuſſerit quis mulierem pregnantem, & abortiuum quidem fecerit, ſed ipſa vixerit, ſubiacebit damno quantum maritus eius expetierit, & arbitri iudicauerint: ſi*
22 *autem mors fuerit ſubſecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c.* Extat Henrici 2. Regis Galliarum conſtitutio [v], vt obuiam eatur abortibus & malitiis mulierum interimentium partus: qua mulier, quæ celauerit ſe fuiſſe prægnantem vel peperiſſe, nec publicè baptizandum vel ſepeliendum par-
23 tum exhibuerit, rea habeatur homicidij, ſeu parricidij. Et quia in lege Cornelia nihil intereſt per ſe ne quis occiderit, an mortis cauſam dolo dederit: ideo qui iuſſit aliquem occidi, tenetur. Imò ſi iuſſerit tantùm verberari, non mutilari vel occidi, & qui verberandi mandatum excepit occiderit, de homicidio tenetur [x], ſimul cum eo qui occiderit: quia qui occaſionem damni

[a] Paul. l. ſi quis aſtrurit l. 32. §. qui abortionis & idem ſtatim in concil. Conſtantin. Trullan. tit. 1. Cicero, l. 39. de pœn. l. 1. pen. ad leg. Cor. de ſica. Cita Moyſes, ca ſicut femina, 32. q. 2.

[b] d. l. Cicero, §. fi. l. ſi in uterem 18. ad leg. Cor. de ſica. in Phadrus, l. 4. de extraor. crimin. l. 1. ad leg. Pomp. de parricid. e ſicut ex literarum, c. 20. de homicid. ap. Greg. ca. conſultuſti 2. q. 4.

[c] ca quod vero, 32. q. 2.

[d] Amia. Marc. lib. 16.

[e] ca Moyſes, 32. q. 2.

[f] Hippoc. ſeu Theſſal. lib. de matricatu diuiſate.

[g] l. 3. de excutient. hominis partus, lib. 6. Cod. Vuiſigot. tit. 3.

[h] §. ſi enim, nouella 22.

[i] §. quia vero, nouel. 117.

[k] in cõſtit. 37. Leon. μήτε τὴν ἔκθεσιν χαρίζεσθε τὰς ἑαυτῶν γυναικὶν, &c.

[l] Geneſ. c. 38.

[m] glo. ordin. in d. c. 32 Geneſ. vide quæ diximus in prætorianis, ac Eunuchis.

[n] c. ſi aliquis, c. 5. de homicid.

[o] in leg. Sal. tit. 28. de homicid. §. 4.

[p] §. 5. eod. tit.

[q] l. 2. de excutient. hominum partus, lib. 6 Cod. Vuiſigot. tit. 5.

[r] l. 3. 4. 5. 6. eod.

[s] Exodi, c. 21.

[t] conſtit. ſur le fuſt des femmes groſſes, ann. 1556. menſe Februario.

[v] Vlp. l. nihil intereſt, l. 13. ad leg. Cornel. de ſic. e. 6. e. 11. de homicid. ap. Greg. e. ha. eodem. lib. 5. tit. 4.

dat, damnum dediſſe videtur [a]. Quamuis pœna non eadem ſit potiſſimùm quando agitur de ſeruis occiſis [b], quorum vita & corpora accipiebant æſtimationem, & vitæ redemptionem: cùm tamen homo liber inæſtimabilis ſit iure ciuili [c]. Nec is membrorum ſuorum dominus ſit, & idcirco non directa, ſed vtili vtatur actione legis Aquiliæ [d]. Ex lege Draconis olim ficarij & cædis authores, patria & finibus fiebant extorres [e]. Erat & Athenienſium lex, *Homicidas liceat occidere in noſtro territorio, & in carcerem ducere: excruciare, aut pœnam extorquere non liceat, alioquin duplum damni dati dandum* [f]. Moris & antiqui fuit, ſi quem per inſidias occidiſſent, ac cædem expiaturi eſſent, extrema cadaueris, & torquem ex illis particulis confectum de collo ſuſpenderent, vt ait Suidas in verbo ἐμμαπίους. Et interpres Apollonij Rhodij, *οἱ φυλοφονῆται ἀρχαίοις, ἀπορραῖσματα τινὰ ἐπὶ τοῖς τὸ ἀναιρεμένοις, καὶ ταῦτα λαβόντες ἐρείσιον τὸ πρόχνιλα αὐτῶν ἐπὶλα τὸ αἱμάτος αὐτὸ λαβόντες, πρὸς ὃς τὸ σῶμα ἔπλυον.* Ex lege Dei [g], ſi inuentum fuiſſet homicidium, & author cædis ignorabatur, maiores ciuitatis illius, quæ proximior erat cadaueri reperto, expiabant ſcelus ſacrificata vitula, iurantes ſe non effudiſſe ſanguinem, nec vidiſſe occidi, rogantes Deum, vt propitius eſſet populo ſuo Iſraeli, nec reputaret ſanguinem innocentem in medio populi.

a Paul. l. qui occiderit, § in hoc. ad leg. Aquil.
b l. cum ſi obtenta, l. 9. eod.
c l. 1. § ſi dum homo, de his qui deiecer. vel effuder.
d l. libet homo, l. 1. ad leg. Aquil. in f.
e Demoſth. contra Ariſtocr.
f Idem in Leptinem
g Deutero. c. 21.

De caſtratione. Cap. 16.

1 *Caſtrare ſe, vel alium ſponte vel inuitum prohibitum pœna capitali. & 4. Spadonum nomen quid contineat. Et Thlibiæ qui. eod.*
2 *Caſtrantes ſeipſos clerici ne ſint.*
3 *Circumciſio nunc quibus conceſſa.*

VETAT lex Cornelia quoque, ne quis ſeruum liberumue inuitum, ſinentemue caſtret, ne quis ſponte ſe caſtrandum præbeat: eſt & medico, qui hoc fecerit, & ſponte caſtrato, capitalis impoſita pœna [h]. Venuleius [i] tradit & dominum, qui ſeruum ſuum caſtrandum tradiderit, dimidia parte bonorũ mulctandum. Quod Paulus [k] protogat ad illos, qui thlibias faciunt. Nam & Vlpianus, ſpadonum nomen & ad eos, qui natura tales ſunt, & ad thlibias & thlaſia, & ad alia genera ſpadonum pertinere ait [l]: ſunt autem huiuſmodi, cuius teſticuli ſunt colliſi vel confracti. Quare qui hoc ipſum procurant, homicidæ cenſentur: prohibent enim, ne poſſint homines generare, & ita generandi naturam iugulant. Iubet Nicena Synodus [m], qui ſeipſum incidere nulla neceſſitate morbi adactus, inter clericos ne recipiatur. Et apoſtolica Synodus [n], ne is, qui ſibi virilia amputauit, fiat clericus: quia ſui homicida. Plura de Eunuchis & caſtratis iam diximus in tomo iſtius operis 2. c. 2. Ideo de iis nihil vltra adiiciam. Statuit porrò lex Ripuariorum [o], ſi quis ingenuus ingenuum caſtrauerit, 200. ſolidis culpabilis iudicetur: aut ſi negauerit, cum duodecim iuret. Circumcidere Iudæis tantùm permiſſum ſuæ religionis pueros, alias alioſue ex pœna legis Eunuchos caſtigantis, prohibitum [p]. Honorius & Theodoſius [q] ſtatuerunt, etiam Iudæos & bonorum proſcriptione & perpetuo exilio damnandos, quos conſtituiſſet Chriſtianum circumcidiſſe, vel mandaſſe circumcidi. Permiſſum autem ſuæ religionis circumcidere, quia hos patiebantur Chriſtiani cũ ſua lege viuere [r] liberè: ſicut & adhuc alicubi. Ex conſtitutione nouella Iuſtiniani, qui Eunuchos faciunt, & caſtrare auſi ſunt vel præſumpſerint, ſi viri ſunt, iidem quod aliis fecerunt

h Paul. l. 4. § fin. ad leg. Cor. de ſicar.
i Venuleius qui ſeruum, l. 6. eod.
k Paul. l. hi quoque, l. 5. eod.
l Vlpian. l. ſpadonum, l. 122. de verb. ſig.
m in Synod. Nicena, can. 1.
n in can. apoſtolorũ 21. & can. 22. qui ſibi abſciderit, § 5. in fin. ap. Gratia
o in leg. Ripuaria, tit. 6. § 1.
p Modeſt. l. circumcidere, l. 11. ad leg. Cor. de ſica
q l. Iudæi, l. 15. de Iudæis lib. 1. C.
r l. 2. & l. nullus, eod.

runt patiuntur: & ſi incolumes euaſerint, bona eorum addicuntur fiſco, & ipſi mittuntur in gypſum in perpetuum vitæ tempus. Si mulieres, afficiuntur ſupplicio, & bonis proſcriptis in exilium mittuntur [a]. Eademque pœna dãnati, qui mandata caſtrãdi dederint, obtulerintúe perſonas, vel qui interfuerint, fiuntq; ſerui caſtrati liberi [b]. Leo imperator pœnas quidem probauit, excepta talione mutilationis, *Non enim, inquit, quia is qui caſtrauit, quaſi refingere creaturam Dei auſus eſt in contumeliam creatoris, continuò vindicem ad imitari & pariter refingere æquum eſt* [c].

a nouel. Iuſtin. 142. §. ſanctimus.

b § porro, eod. nouel. 142.

c in conſtitut. Leon. Cæſar. conſtitutione. περὶ τῶν τὸν ἰουδαϊσμὸν νομοθέτων.

De cauſis aliis ad Corneliam legem de ſicariis pertinentibus. Cap. 17.

1 *Seruos propria authoritate ad beſtias dare interdictum, & poteſtas necis ademptа.*
2 *Occidere reos maleficij propria authoritate non licet.*
Milites necantes quando rei homicidij. eod.
3 *Naufragum capiens & conſtringens Cornelia de ſicariis plectitur.*
4 *Mortis iudicium procurans, homicida.*
5 *Homicidarum damnatio & pœnitentia in foro pœnitentiali, & in foro contentioſo eccleſiaſtico. & 6. & 7.*
7 *Monaſterium in pœnam.*

1 IENETVR quoque lege Cornelia de ſicariis, qui ſeruum ſine iudice ad beſtias dederit, vendiderit, emeritúe eius rei cauſa [d]. Nam lege Petronia & ſenatuſconſultis, ea poteſtas dominis adempta eſt, ne ſeruos ad pugnandum contra beſtias darent domini arbitrio ſuo, ſine iudicis ſententia [e]. Martianus ita dominos ea lege, vt cum beſtiis depugnent, ſeruos vendere non poſſe, reſpondit [f]. Cohibita enim illa poteſtas, antiquitus necis & vitæ in ſeruos dominis data, neúe ſupra modum etiam in ſeruos liceret ſæuire [g], ſtatutum. Ille homicida etiam cenſetur, qui maleficum ſeu alterius criminis reum, propria authoritate occiderit, nullam publicam habens poteſtatem [h], vel iuſſum eorum, qui habent gladij poteſtatem. Illi autem, qui hanc habent, vel exercere iuſſi ſunt, vt milites, qui authoritate ea vel hoſtes repellunt, vel ab iis ſupplicia repetunt, homicidæ non dicuntur, nec pœna ſicariorum tenentur [i]: dummodo id exequantur, non ratione propriæ vindictæ, vel ſponte de nece aliorum gaudentes, ſed vt obediant ſuperioribus, vel vt iuſtam cauſam, quam inſſe iubentibus arbitrantur, defendant. Alioquin enim, ſi tantùm ſponte ſua dignos etiam morte occidant, rei ſunt homicidij [k]. Qui naufragum ſuppreſſerit (ſic enim legendum cum Budæo, non naufragium) legis Corneliæ reus eſt [l]. Solebant enim, vt pyratæ naufragum vagantem capere, & vinclis ad opera conſtringere, vt ex Tranquillo conſtat [m]. Qui operam dederit, vt falſum fieret iudicium, quo morte damnaretur reus, tenetur hac quoque lege [n]: quia mortis cauſam dedit. Iure pontificio, quia eccleſia neminem ſententia mortis punit [o], mitior videtur homicidarum pœna: & proinde in foro pœnitentiali, homicidæ epiſcopo imponitur pœnitẽtia 15. annorum, & depoſitio, & peregrinatio: presbytero, depoſitio, & 12 annorum pœnitentia, quorum tribus pane & aqua cibandus: diacono, decem, inhibita ad altiorem gradum promotione [p]. In laicis,

d Modeſtin. in l. circumcidere, §. 1. ad leg. C. de ſica.

e d. l. circumcidere, § fin.

f Martia l. domini, l. 42. de contra. emp. P.

g l. 2. de iis qui ſunt ſui vel alien. iur. in § 1. eod. apud Iuſtin.

h ca. quicunque permittit, 23 q. 8. ca. ille gladium, 23 q. 4. hoc examinat Boer. in q. 23. nu. 3.

i ca. de occidendis, & ca. ſi non licet, 23. q. 5. ca. miles, eod.

k ea. cùm miniſter, 23. q. 5.

l l. 4 §. pen. ad leg. Cor. de parric.

m Tranq. in Auguſto.

n l. 1. ad leg. Cor. de ſica. in P.

o c. in archiepiſcopatu, de raptor. c. clericis, c. 5. & c. ſententiam, c. 9. ne cler. vel mo. lib. 3. Decret. tit. 50.

p ca. ſi quis homicidium, 50. diſt.

a ca ſi qua fœmina. C. eod. tit.

laicis, pœnitentia ſeptem annorum [a]. Et ſi quis occaſione accuſationis, necis alicuius cauſa fuerit, quadraginta diebus, pane & aqua tantùm reficiendus: poſteà, per ſeptem annos pœnitere mandatur [b]. In foro contentioſo, 6
ecclefiaſtica iuriſdictio ſolet in maioribus criminibus reos clericos deponere, & ſuſpendere à ſacrorum ordinum & miniſterij ſacroſancti altaris tractatione [c], quod & in homicidio ſtatutum [d]. Ex conſtitutione Conſtantini Por- 7
phyrogenetæ [e], canonica lege mitius agendo punitur etiam voluntarius homicida, exilio perpetuo à loco, in quo homicidium perpetratum fuerit, vt minuatur proximorum occiſi dolor, aut monaſtica vita, cum bonorum adeptione, & poſt eccleſiaſticam cenſuram. Verùm bona non fiſco addicuntur, ſed illa primum vxori defuncti pro dote & donatione propter nuptias, item & liberis eius triens datur. Habent & filij homicidæ quoq; trientem, & monaſterium, ſi quod ingrediantur.

b c. accuſati, de accuſatio.

c c. at ſi clerici, c. 4 § ſi vero, de iud. lib. 2 decret. t. 1

d c. cum non ab homine, de iudic. c. in quiſitionis, de accuſatio.

e in 3. lib. imp. Orient. & conſtit. Conſtant. Porphyr. tit. περὶ τῶν ἀκουσίων φονέων.

De veneficiis. Cap. 18.

1 *Veneficia ad legem Corneliam de ſicariis pertinent. Venenum bonum, & malum quid.*
2 *Venenum non licet nec emere, nec vendere, nec habere impunè quibus.*
3 *Venenorum compoſitiones docentes reprobati. & 4.*
5 *Veneficorum ratio quando primùm Romæ cœpit haberi.*
6 *Veneficorum vltimum ſupplicium eſt.*
7 *Venefica, quæ mariti parauerant venenum à conſanguinibus iudicio ſenatus necatæ.*
8 *Venefica necata à Galba Cæſare.*
9 *Acubus venenatis plures necati, & authores damnati.*
10 *Tutor veneno occidens pupillum cruci affixus.*
11 *Veneficorum puniendorum Platonis lex, & aliorum. & 12. 13. & 14.*
15 *Annulus antiqui venenum ferebant, quo quando voluiſſent poſſent mori. Et venenum quare Plinius laudarit.*
16 *Venenum præſentaneum Baſiliſci, & quomodo curetur.*
17 *Venenum parans vt exhibeat, ſi non effectu occiderit, vim morte puniendus. & ſeq.*
18 *Veneficij reatus morte non extinguitur rei. Et parricidij quis teneatur.*
19 *Veneficorum Viſigothorum lex, & pœna.*

f § item lex Cornelia, de pœn. ſicar. Inſt. de publ. iud. Cor. de ſicar. & prator edixit, l. 7 § ſi dicatur homo, ff. eod. tit. Paul. lib. 5. ſent. tit. 23.

g l. qui venenum, l. 236 de verb. ſig. l. 3 § 1 ad leg. Cor. de ſicar. Gell. lib. 12. c. 9.

h Homer. Odyſſ. 5.

EX Cornelia quoque de ſicariis ad veneficia pertinet [f], & 1
pœna eadem corriguntur. Venenum enim malum non niſi dolosè propinari poteſt animo occidendi. Malum venenum dicunt iuriſconſulti, quia & bonum ſit venenum [g]. Vocatur nanq; venenum, quod pharmacum Græcis dicitur: quòd & bonum & malum poteſt eſſe. Sic enim ſcribi Homerus [h],

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά, id eſt,
Pharmaca quidem multa bona mixta ſunt, multa & amara.

i l. 4. ad leg. Cor. de ſicar.

k l. quod ſæpè, l. 45. § 1. de contrah. emp. in f.

l Plin. lib. 20. c. 11 & lib. 24. c. 17. & lib. 25. c. 4.

Marcellus [i] capite 5. legis Cor. de ſicariis & veneficis teneri tradit, *Qui ma-* 2
lum venenum necandi hominis cauſa fecerit, vel vendiderit, vel habuerit. Sic & Caius [k] docet, *Non licere habere, vel vendere, nec emere medicamenta androphona, non θανάσιμα, vel deleteria, ſi per alterius materiæ adiectionem, vſui eſſe non poſſint ſalubri.* Nam mixtione poſſunt ſalubria fieri, vel antidoto eſſe [l]. Et tunc quo-

quæ

que nec omnibus licet ea vel emere, vel habere, ſed illis tantùm, quibus fide publica iuratò tantùm permittitur, pharmacopolis nempe,& qui temperare nouerint, & vſum. Si quidem & quæ imprudens bono fine nec malo animo, veluti ad conciliandam concipiendi poteſtatem, venenum dederit, & mulier eo mortua fuerit, aliàs ſenatuſconſulto relegata eſt, ob malum exemplum [a]. Et pigmentarij ſi cui temerè ſiſeram, ſalamandram, aconitum, bupreſtim, pytiocampas, mandragoram, aut vlceramenti cauſa dederint Cá-
3 thandes, pœna tenentur legis Corneliæ [b]. Reprehendit Galenus [c] Orpheum Theologum cognomine, Horum, Mendoſum, Heliodorum, Athenienſes, Aratum, & alios, qui de compoſitione venenorum auſi ſunt libros componere: exiſtimans munus improbi hominis eſſe, hoc docere, & veluti improbos inſtruentes & ſatis pronos ad malum ducentes. Addítq;, eoſdem authores veritos, ne ob id publicè puniantur, ab exordio ſuorum librorum, lectoribus ſuadere conatos, ſe neque perditis moribus eſſe, nec huiuſmodi lætalia perficere, ſed docuiſſe vitare. Narratq; idem Galenus [d] quendam ve-
4 neficum herbarium, cùm aliquando iecur ſuillum deferret in ſuburbanum, in Thracibus Bythiniam incolentibus vrgente ventre ſuper herba quadam iecur depoſuiſſe, quod aliquantò poſt cùm ſuſtuliſſet, & vidiſſet ex vniuerſo iecinore ſanguineos nuulos ad herbam confluere, ex hoc coniectura facta, ſanguinem corpori detrahi poſſe putauit, quod expertus, multos exanimabat: cuius delatus ante populi magiſtratum, faſſus eſt, ſe tamen nemini herbam demonſtraſſe profeſſus, eam autem plurimam in his locis naſci. damnatus tandem, vinctis oculis ad ſupplicium duci à magiſtratu iuſſus eſt, ne
5 cui inter eundem herbam indicaret. Annotauit Liuius [e], de veneficis quæſtionem Romæ primùm habitam anno 423 ab vrbe condita, cum ſimilibus morbis, omneſq; eodem euentu primores ciuitatis morerentur: compertumque fuiſſe matronas Romanas, inſano quodam conſilio, venenata quædam medicamenta coxiſſe, & damnatas centum ſexaginta duas. Decreta deinceps & prouincia vrbana inquirendi de veneficis, qualem ſortitus Q.
6 Mutius in vrbe, & propius vrbem decem millia paſſuum [f]. Lege Cornelia de ſicariis, veneficis vltimum ſupplicium pro pœna impoſitum: potiſſimùm ſi mors ſecuta fuerit [g]. Nam & ea lege de ſicariis tenetur, qui occidendi cauſa venenum dederit [h]. Vtq; plus eſt veneno, quàm gladio occidere [i], pœna & maiore digni huius rei nam & duplex crimen, & homicidium, & veneficium. Et fieri poteſt, vt ait Philo Iudæus [k], vt inconſulto repentinoue impetu pereat ſcelus admittant, qui haſta, fuſte, ſaxo, vel alio telo interimunt, vt videatur dimidiatum facinus, cui non acceſſit longa deliberatio. veneficij autem ſceleratiſſimi, polluti mente & manibus, per otium & in receſſu dant operam malis damnatiſq; artibus, captantes occaſiones calamitatum inferendarum. *Et refert*, inquit Vlpianus [l], *in maioribus delictis, conſultò aliquid admittatur, an casu: & diſtincto hoc aut iuſtam pœnam eligere debet, aut temperamentum admittere.* Subiicit & Philo proditionem & inſidias in hoc crimine, ſeuerioni animaduerſione dignas. *Qui propalam*, inquit, *& comminus aggrediuntur, vtcunque cauere poſſunt: occultæ autem inſidiæ & veneficia, non animaduertuntur facilè.* Vnde lex Dei maleficum, veneficasúe non patitur vel viuere vnum diem, ſed ſtatim ad ſupplicium deducit, & iure quoque clam delinquentes grauius, vt ſceleſtiores, puniuntur [m]. Sic & crimen occultum eſt veneficium [n], quod habet proditionem, vt Baldus notat [o].
7 Florus ſcribit [p], de veneficis ſub M. Aemilio principe ſenatus quæſitum fuiſſe: & Publiam & Liciniam nobiles fœminas, quæ viros ſuos necaſſe inſimulabantur, cognita cauſa, cùm prætori prædes vadesque dediſſent, cognatorum decreto necatas fuiſſe. Galba Cæſar morte plures veneficas affecit, cum
8 Locuſta famoſa, quæ immedicabile venenum præbuerat Agrippinæ, quo intra boletum condito, maritum Cæſarem Claudium necauit, vt author Dio Caſſius

[a] §. 3. adde. in ſenatuſconſulto, ad leg. Aquil. in P.
[b] §. 1. & §. alio ſenatuſconſulto, ad leg. Cor. de ſica. P.
[c] Gale lib. 2. de antidot. tomo. 3.
[d] idem, l. bello de purgant. medicamen. faculi.
[e] Liuius, in 8.
[f] idem, lib. in. 4. decad.
[g] §. item lex Cornelia, de pœn. l. 1. & l. ſi quis aliquid, §. qui veneficium, de pœn. in P.
[h] §. 1. ad leg. Cor. de ſicar.
[i] l. 1. ac malefi & maiorum &c.
[k] Philo Iudæus lib. de ſpecialib. legib. cum mœchis & libidinoſis
[l] Vlpian. l. aſſentem, l. 5. §. de pœn. P.
[m] §. fi. de ſat. nupt. in P. l. non tenetur, §. ſi quis patrē, de ritu nu.
[n] l. ſimulatorem, de iur. qui & a quib. ex. relig. & ibi Bald. & no. rab.
[o] Bald. in l. nemo, in 2. col. vers. ſimile eſt de veneficio, de ſponſa et nup.
[p] Florus lib. 4. Epitomarum

a Dio Caſſ. lib 60. & Xiphil. ex Dione in Galba.

Caſſius & alij[a]. Refert & Xiphilinus[b], tempore Domitiani, cœpiſſe nonnullos, qui acubus obtis veneno quos collibitum eſſet pungebant, quorum multi nec ſentientes quidem moriebantur: ex quibus multi cùm delati fuiſſent, vltimo ſupplicio affecti ſunt, idquè non ſolùm Romæ, ſed etiam per totum orbem terrarum factum eſſe. Et rurſum idipſum ſub Commodo Cæſare factitatum[c]. Idemq; Galba imperator Tutorem, quòd pupillum, cui ſubſtitutus erat, veneno neciſſet, quamuis ciuem Romanum, cruce affecit[d].

b Xiphil. in Domitiano.

c Idem, in Commodo.

d Sueto in Galba, c. 9.

Lex apud Platonem[e] ſic concepta, *Qui non ad mortem hominũ, ſed pecorum aut examinum veneno vtitur ſiue etiam vi aliter, quàm morte beſtijs noceat, ſi medicus ſit, & veneficij reus fuerit, iudicatus morte ſupplicium luat: ſi vero medicinæ ignarus, iudicum, quid pati dareúe ipſum oporteat, ſtatuat.* In Perſide[f], venefici pœna, vt in amplo lapide caput impingerent: rurſumque alio ſuper inducto, effringerent. Non referam hîc leges Langobardorum, quandoquidem illæ non morte, ſed pecunia veneficia componebant[g]: ſicuti & cædes. Ex Caroli 5 Maximiliani imperatoris conſtitutione, veneficus exuritur[h]. Philo Iudæus[i] pœnam venenatorum eos quoque pati tradit, qui non lætifera venena concinnant, ſed longos morbos & tabem inferentia. Ego autem maiore hos pœna dignos puto veneficis qui ſtatim deleterio medicamento occidunt: moriendi qualitate conſiderata, quæ eò aſperior, quò diutius ante exitum animæ, angit morituram. Et in hoc quòd temperent venena, quæ morbo tabem pedetentim vitæ inducant, pernitioſiſſimè veneno malum addunt: nam & in eo laudatur venenum à Plinio[k], quòd mors cita inde veniat. *Quin &*, inquit, *venena, noſtri miſertam terram inſtituiſſe credi poteſt, ne in tadio vitæ diræ famis mors, terræ meritis alieniſſima, lenta nos conſumeret tabe, ne lucrum corpus abrupta diſſoluerent, ne laquei torqueret pœna præpoſtera, incluſo ſpiritu cui quæreretur exitus: ne in profundo quæſita morte ſepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus ſcinderet corpus. Ita eſt miſerta, genuit id, cuius facilimo hauſtu, illibato corpore, & cum toto ſanguine extingueretur, nullo labore ſitientibus ſimilis. &c.* Tradit & alibi[l], aliquos ſub gemmis in annulis venena eludere, ſicut Demoſthenem ſummum oratorem Græciæ, annuloſq; mortis gratia habere. Dio Caſſius[m] ſcribit, Cleoparram ſeipſam interemiſſe, ictu baſiliſci ſerpentis, vel inquit, ſecundum alios, acu, qua capitis crines ornabat: qua venenata ſe interemit, vt abſque dolore moreretur. Præſentiſſimum namque venenum eſt aſpidis & baſiliſci, vt ait Aelianus[n], quo etiam ſi baculus morſus fuerit, dominus baculi moritur: curatur tamen, vel exſectione, vel vſtione morſi membri. Sed quæſtio vtilis hinc oritur aliquibus, num ei, qui venenum paravit necandi cauſa, ſi aliquo modo effectum non potuit ſortiri voluntas, pœna imponenda mortis ſit. Et putarem, & hos reos mortis eſſe: quia voluntas in hoc crimine perpenditur potius quàm effectus[o]. Nec valdè diſſimilis eſt caſus eius qui cum telo occidendi cauſa ambulat[p], ab eo, qui venenum occidendi cauſa propinat. Et in criminibus grauioribus, voluntas morte vindicatur, ſi ea ad aliquem actum peruenerit[q]. Inter grauiora autem hoc eſt. Cùm enim crimina etiam capitalia morte præſcribantur reorum[r], tamen hunc veneficij reatum morte non extingui placuit[s]. Et quanquam non fuerit perfectum crimen, quòd pertinet ad eum, cui mors præparata fuit: tamen verum eſt eum, qui præparauerit, præparaſſe, nec per eum ſtetiſſe, ſed per aliud quodammodo factum, quod non debet reo prodeſſe[t]. Succurrit, quòd reus legis Pompeiæ de parricidiis[v] is quoque eſt, qui venenum emit, vt patri daret, etiam ſi non potuerit dare, ſed conatus fuerit. Proinde & qui σκοπέλους in Arabia ponebant, quia hoc ſcelus mortem ingredientibus prædia minabatur, mortis pœnam habebat: quamuis nullus adhuc effectus fuiſſet[x]. Cæſares quoque Valentin. Valens & Gratia. capitali ſupplicio iubent[y] puniri eum, qui aggreſſus eſt piaculum occidendi infantem.

e Plato, 11. de legibus.

f Alex ab Alex. lib. 3 Genial dier. c. 5. Ex Plutar. in vita Artaxer.

g in legib Langhard. lib. 1 t. de conſtit. homicid. l. 2. §.

h in conſtit. Caroli de cauſ. capit. art. 109.

i Philo Iudæus, in ſpecialibus legibus.

k Plin. lib. 21. c. 6.

l Idem, lib. 25. c. 4. in Dioſcoride ſi legiſtis.

m Claud. Aelian lib. 2. de natu animal. c. 6.

o Diuus, l. 14 ad leg. Cor. de ſic. in P. cum homicid. l. verum, & l. qui in iuriæ, de iniur. in P.

p l. is qui cum telo, C. ad leg. Cor. de ſicar.

q l. ſi quis non dixit, de epiſcop. & cler. C. l. C. de ſacroſanct. eccleſ. cum ſequ.

r l. furioſo eo, de public. & priuat. iudic. l. hæreſim, § 6. de accuſ. & inſcript. P. l. & alibi vel ad eum mortuos.

s l. Lucius de iniuriis, t. l. nihil intereſt, ad leg. Iul. de adulter. P. l. a. de condict. furtiu.

v l. 1. § ſi ad leg. Pompeiam de parricid. & ibi Bartol. in decim. facit. l. 1. C. ad leg. Iul. de ſicar. qui par. ſui lib. or.

x Ita culeatij, ſunt quidam ex extraordinario ſupplicio.

y l. ſi qui neſcandi, l. ad leg. Cor. de ſicar.

tem. Porrigit quoque lex Pompeia de parricidiis [a] pœnam ad creditorẽ, qui filio pecuniam credidit ad venenī mali comparationem, vel vt aggreſſoribus vel latronibus daretur, qui patrem interficerent. In Gallia tamen raiò delictum imperfectum, etſi is, qui amolitur inſidias quo potuit ſtudio, perficere conatus fuerit, æquali pœna, quæ perfecto debetur, vindicatur: vt alias iudicatum in grauioribus criminibus [b]. Poenam tamen aliam imponendam nõ negatur, imò & expedit Et ſi tanta ſit præmeditatio cum conatu eandem imponendam imperfecto & attentato crimini, quam perfectum exigit, non dubito
19 aſſerere. Lex Viſigothorum de veneficiis ſic diſtinguit [c]. *Si quis venenatam potionem alicui dederit, & qui biberit mortuus exinde fuerit: ille etiam continuò ſupplicijs ſubditi morte turpiſſima ſunt puniendi. Si certè poculo venenum potaſſe tantùm dicatur, in eius poteſtate tradendus eſt ille qui dedit, vt de eo quid facere voluerit, ſui ſit inuinctanter arbitrij.*

[a] l. ſi ſciente creditore, ad leg. Pomp. de parric. P.

[b] Pap. libr. 23. Rhapſod. tit. 8. artic. 2. & 3.

[c] l. 2. de maleficis, li. 6. C. Vu. Egotho. ti tul. 4.

De incendiariis. Cap. 19.

1 *Incendiarij dolo malo ad legem Corneliam de ſicarijs pertinent.*
2 *Incendium pluribus modis accidere poteſt.*
3 *Incendia voluntate diuina facta.*
4 *Incendia repentina.*
5 *Ignis ſacer.*
6 *Ignem naturali vi concipientia.*
7 *Malliha limus, igneta aqua accenditur, terra extinguitur.*
8 *Ardentia perpetuò loca.*
9 *Ignis ſub terra amnes.*
10 *Incendium caſu fortuito factum venia dignum, & quando quis de eo non teneatur.*
11 *De incendio quando non tenetur conductor.*
12 *Incendia cum culpa quomodo reparentur.*
13 *Incendiorum cura ad quos magiſtratus pertinebat.*
14 *Incendiarij, qui dolo malo ignem aliorum rebus ſubijciunt, qua pœna puniuntur. Et 16.*
15 *Ex incendio rapientes, qua pœna puniuntur, Item incendium cum ſeditione facientes.*
17 *Incendiorum pœna in foro pœnitentiali, & contentioſo iuris canonici, iuris ciuilis, & aliarum gentium. Et 18. 19. 20. 21.*

1 INCENDIARII ad poenam legis Corneliæ de ſicariis quo-
2 que pertinent, ſi dolo malo incendium fecerint [d]. Quibus verbis, incendium aliter, quàm dolo malo alicuius accidere & conſiderari poſſe docemur: incendium namque
3 aut vi ſuperiore & fortuitò, aut natura rerum, aut culpa, aut dolo malo fit. De incendio ex voluntate ſeu permiſſione diuina immiſſo, proſtant exempla ſacræ paginæ: vt quando rubus, de quo dominus ad Moſem loquebatur, ardebat, neque conſumebatur: quando deſcendit ſuper montem Sinai in igne, & totus mons fumabat [e]. Et dum deuorauit ignis, egreſſus à domino, Nadab & Abiud quòd obru-

[d] Martia. in l. 1. ad leg. Corn. de ſicar. in P.

[e] Exod. 3.
[f] Exod. 19.

liſſent coram Deo ignem alienum [a]. *Pluet*, inquit Dauid [b], *ſuper peccatores, laqueos: ignis & ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum. Et rurſum* [c], *Qui facis angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem.* Quemadmodum & dum tactæ de cœlo fuere ſeptem illæ ciuitates Sodomitarum [d]. Dumque ignis, qui deſcendit de cœlo, tactas oues & pueros Iobi conſumpſit [e]. Et accenſus ignis à domino, *deuorauit extremam partem caſtrorum filiorum* Iſrael murmurantium [f]. Et ſuper ſacrificium Eliæ deſcendit ignis domini & deuorauit illud [g]. Sicut & de cœlo deſcendens ignis deuorauit quinquagenarios Ochoſiæ [h]. Scribit Plinius [i], in medio mari Hieram 4
inſulam Aeoliam iuxta Italiam, cum ipſo mari arſiſſe per aliquot dies ſocieli bello, donec legatio ſenatus piauit. Et alibi [k], repentinos ignes exiſtere, & in aquis & in corporibus etiam humanis, vt Thraſymenum lacum arſiſſe totum. Horumque incendiorum repentinorum prodigia plura refert Iulius Obſequens [l]. Herodotus ſcribit [m] etiam, quæcunque ex Aeyllen 5
ſium vel pecoribus vel iumentis, vel hominibus locum illum acceſſerunt vbi Phocenſes lapidati fuerunt, continuò morbida facta, ſtupore atque igne correpta ſacro. Ex rerum natura incendia ſæpè concitantur, vt in locis 6
ſulphureis & bituminoſis: quædam enim ſunt, quæ facilè ignem concipiunt, ex quibus illa famoſa corona compoſita inſignis veneficæ, qua interiit Creon, mixta pice, bitumine Iudaico, ſulphure, naphta, oleo, reſina, aliisque rebus calidis, quibus delibuta erat, quæ è faculis longè poſitis ignem concepit, vt ait Galenus [n]. Ariſtophanes inter hæc lignum oleaginum annumerat,

ἐαν, inquit, γὰρ αὐτὴν εἰς μόνος στραβὴς λάβῃ,
ὥσπερ παλαιὰν ἐλαιώνην κάοιτ' ἄν, id eſt,
Si enim ipſam vna ſola ſimilla ceperit,
Tanquam antiquum ramum oleagineum combaret.

Maltha [o] limus, qui ex ſtagno vrbis Commagenis Samoſatis emittitur flagrans, quæ aqua incenditur, terra reſtinguitur. Sunt loca ſemper ardétia, 8
exuſtionemque natura terris denuntiantia, vt ait Plinius [p], Ardet Aethna: in Phaſelide, mons Chimæra: in Bactris, Cophanti vertex: in Medis, Ceſtia, Suſis, turris alba: campus Babiloniæ, aliaque loca, quæ videbis apud Plinium. Plato [q] tradit ſub terra ignis ingentes amnes, qui aliquando 9
erumpunt, & incendio proximas regiones ſubitò depopulantur. Caſu 10
fortuito fit incendium aliquando, & tunc venia factum dignum eſt, vt author Martianus [r]. Non ignoro tamen Vlpianum, ſine culpa incendium fieri non poſſe, dixiſſe [s]. Nihilominus quòd pertinet ad iudicandum damnum, verum eſt aliquem non teneri de incendio, ſi alterius culpa fiat, & caſum eſſe eius initium fortuitum dicit Iuſtinianus [t]: quæ enim præuideri non poſſunt, vt potè aliundè pendentia, fortuita ſunt, nec alteri quàm facienti imputantur [v]. Neque de incendio fortuito tenetur con- 11
ductor ex facto eorum, quos in domum induxerit, ſi culpa eius non præceſſit in inducendo eos, qui negligentes apparerent: aliter enim teneretur, & ita iudicatum [x]. Poteſt eſſe caſu, & ſine culpa incendium, ſi quis in ſtipulam ſuam vel ſpinam ignem immiſerit, comburendæ eius cauſa, & vlterius euagatus & progreſſus ignis alienam ſegetem vel vineam læſerit, ſi omnia quidem quæ oportuit obſeruauit, ſed ſubita vis venti longius ignem produxit: alioquin contrarium ſtatuitur [y]. Paulus Iuriſc. [z] inter caſus maiores, quibus infirmitas humana reſiſtere non poteſt, annumerat quoque incendium. Et Vlpianus [a] memorat alicui remiſſionem penſionis petenti propter incendium, ita reſcriptum fuiſſe, *Si prædium coluiſti, propter caſum*

incen-

[a] Leuit.10.
[b] Pſal.10.
[c] Pſal.103.
[d] Genes.19.
[e] Iob.1.
[f] Numero.c.11.a.
[g] 3.Reg.18.
[h] 4.Reg.1.
[i] Plin.libr.2.c.106.
[k] Idem,lib.2.c.107.
[l] libr. I Iul.obſe prodig.
[m] Herod.in 2.
[n] Gale.lib 1 de temperat & lib 3. de ſimplic medicam.facultate. Plin.lib.2.c.105.
[o] Plin,lib.2. c.106.
[p] Idem,lib 2 c 106.
[q] Plato,in Phædo.
[r] Mart,in l ſi fortuito l 11. de incendio & nauf.lib.47. P titu 9.
[s] l.ſi vendita,l.11.de periculo & commodo rei vend in P.
[t] § item in cui rei, quib.mod re contrah.oblig apud Iuſtinia & ibi Angel Arett.
[v] l.quæ fortuita, de pignor. actio. C.l. contractus,l.24.loc. lib 19 P titu.2.
[x] Pap. libr. 22 rapſ. areſt titu.11.vbi tamen falſum videtur,quod cõtra iuris diſpoſitionem iudicatum dicat.
[y] Paul in l.qui occiderit,l.30 §. in hac quoque actione,ad leg Aquil.P.& in leg. Georgi. Iuſtinianus 11.de incendio,l.1.
[z] Paul.in l.1.§ 11 vero qui vtendum accepit,de actio.P.& l.in rebus,l.12.cõmod P.
[a] Vlp.in l. ex conductione,l.15 §.fin.loca. P.

12 *incendij repentini non immeritò ſubueniendum tibi eſt.* Aliquando ex culpa ſeu negligentia, & tunc fortuita incendia, ſi cùm euitari poſſent per negligentiã eorum, apud quos orta ſunt, damno vicinis fuerint, ciuiliter exercentur, vt qui iactura affectus eſt damni, diſceptet vel modicè vindicetur, vt ait Calliſtratus [a], Cauſsque ſubſcribit [b]. Et qui ignem non extinxit, vel ita non muniuit ne euagaretur, culpam admittet, & tenebitur de damno dato [c]. Paulus [d] de incendiis, quæ culpa inhabitantium fiunt, reſpondit, præfectum vigilum, qui cognoſcebat de incendiariis, aut fuſtibus caſtigare eos, qui negligentius ignem habuiſſent, aut ſeuera interminatione comminatum fu-
13 ſtium caſtigationem remittere. Præfectorum vigilis fuit cura hæc aliquando, & antea Triumuirorum nocturnorum, qui excubias agebant, accendorum incendiorum cauſa in vrbe Romana interueniebant & ædiles, & tribuni plebis: erant & familiæ incendiis ſopiendis deſtinatæ. Et Auguſtus quoque hanc ſibi conuenire, vt reipublicæ, putauit [e]. Et hîc iterum repeto, vt quamuis ſine culpa incendium, vt ait Vlpianus, ex domo ſcilicet ortum, fieri non poſſit: non tamen hoc culpæ domini & patrisfamilias adſcribi poteſt perpe-
14 tuò [f], quod in condemnatione reparationis damni, inſpiciendum erit [g]. Aliquando incendium fit dolo malo, & malitia alicuius: atque incendiorum huiuſmodi peſſima, depopulatrix, & horrenda malitia dicitur [h]. Vlpianus eum, qui dolo malo inſulam alterius excuſſerit, capitis poena quaſi incendiarium plecti ait [i]: idipſum & Calliſtratus reſpondit [k]. Sed vltrà, ſi ob inimicitias, vel prædę cauſa incenderint, intra oppidum plerumque viuos exuri: qui verò caſam aut villam, aliquanto leuius [l]. Conſtantinus Harmenopulus [m] etiam poſt Caium iuriſconſultum [n] tradit hoc crimen eſſe capitale, vt ſi quis ſciens prudẽsque ignem in ædes ſubiecerit, aut aceruum frumenti iuxta ædes poſitum incenderit, conuictus igni necetur. Vlpianus quoque alibi [o], *Qui data opera*, inquit, *in ciuitate incendium fecerint, ſi humiliore loco ſint, beſtijs ſubijci ſolent: ſi in aliquo gradu exiſtentes id fecerint, capite puniuntur, aut*
15 *certè in inſulam deportantur.* Incidit & in legem Iuliam de vi publica, qui cum ſeditione incendium fecerit [p], & ex incendio quippiam præter ma-
16 teriam rapuerit [q]. Sed & qui voluerit meam inſulam exurere, & inde ignis ad vicinum peruagatus fuerit, tenetur, præter vt arbitror poenam capitalem,
17 damnum quoque & vicino reſarcire [r], Iure pontificio [s] in foro poenitentiali incendiarij qui ignẽ ſubiiciunt vel iubent ſubiici odio vel malitia rebus alienis, excommunicantur ipſo facto, nec ſepeliuntur, niſi prius de damno ſatisfecerint vel cauerint, & iniungitur poenitentia annalis tranſmarina: atq; epiſcopus, qui ſoluerit excommunicationem contempta ea poena, de damno reſarciendo tenetur. Neque etiã poenitentialis poena impedit, quominus iudicium ſeculare ſua poena vtatur: at canonica cõtentioſi fori poena ſtatuit [t] incendiarios tres annos poenitere, & damna reſtituere. Neúe hac de re excõmunicati & publicati poſſint ab alio, quàm ſummo põtifice abſolui; niſi vehimus
18 illud intelligi tantùm in incendiarijs eccleſiaſtũ [u]. Cæſares quoq; reſcripſerũt aliena data opera exurentes, poena legis Corneliæ de ſicariis plectendos [x]. Examinant autem hanc tractationem incendij plures authores, quos colligit Nicolaus Boërius [y], quos conſule ſi egeas. Carolus 5. Maximilianus in conſtit. tione de cauſis capitalibus, art. 125. ſtatuit incendiarios morte puniendos.
19 In legibus Langbardorum, de incendiarijs, vt de grauioribus criminibus, ponitur incendiaria poena: ſic enim rex eorum Rhotarius ſtatuit [z], *Si quis caſam alienam aſto animo, id eſt, voluntariè ſeu doloſè incenderit, in triplo, eam ſub eſtimatione pretij cum omnibus quæ ibi cremata fuerunt, ſecundum quod vicini homines bonæfidei appretiauerint, reſtauret: & quæ intro erant, ſub iuramento domini in*
20 *triplo reſtituantur ab eo, qui damnum dedit.* In legibus quoque Salicis [a], *Si quis caſam quamlibet dormientibus intus hominibus incenderit, ei cutis caſa eſt, waldberg*

[a] Calliſtra. in l. capitalium, l. 28. § qui ob inimicitias, de pœn. in P.
[b] Caius in l. qui ædes, l. 9 §. fi. de incen. ru. & nauſr.
[c] Vlpianus l. ſi ſeruus ſeruum, l. 27 §. ſi formacarius, & §. proculus, ad leg. Aquil.
[d] Paul. l. 3 § 1. de offic. præf. vigil. libr. 1. P. ruin. 13.
[e] l. 1. 2 & 3. de offic. præf. vigil. in P.
[f] l. ſi vẽdita, l. 11. de pœn. & com. rei vẽd. P.
[g] c. ſi egreſſus, c. 5. & c. fin. de iniur. libr. 5 decret. tit. 36. Exo c. 2.
[h] in ca peſſimam, 23. q. 4.
[i] Vlp. in l. ſi quis dolo malo, l. 10 ad leg. Cor. de ſica.
[k] Calliſt. l. capitalium l. 2 § 3. incendiarij, de pœn. in P.
[l] d. l. capitalium, §. qui ob inimicitias.
[m] Harmeno lib. 6. tit. 10.
[n] Caius in l. qui ædes, l. 9. de incen. rui. & nauſr.
[o] Vlpia. in l. fin. eod. P.
[p] l. 3. ad leg. Iul. de vi publ. P.
[q] l. 1. eod. l. fin. C. eod.
[r] Vlp. in l. ſi ſeruus ſeruũ, l. 27. § ſi quis inſulam, ad leg. Aquil. in P.
[s] ca ſi quis membrorum, & ca peſſimã, 24. q. 3.
[t] c. ſi quis domum, c. 6. de iniur. ap. Gregor.
[u] c. tua, cap. 19 & ibi glo. de ſent. & excom. apud Gregor.
[x] l. data opera, l. 13. qui accuſ. nõ poſ. C.
[y] Boer. q. 26. nu. 17.
[z] libr. 2. leg. Langob. tit. de dam. in vindicato, & de incendiar. l. 3. & l. ſi quis

andeban 2600. denar. qui faciunt ſolidos 62. & dimidium, culpabilis iudicetur: qui autem inde euaſerint, poſſunt eum mallare, & ſingulis 4000. denarijs, qui faciunt ſolidos 100.

a § 2. eod. tit.
b § 4 eod.
c § 7. eod.

culpabilis erit, & quicquid [a] perdiderint illi reſtituent. Qui incendium [b] miſit parentibus cuiuſque defuncti, 8000. denarijs, qui faciunt ſolidos 200. culpabilis iudicatur. Si quis [c] ſpicarium aut machalum cum annona incenderit, malberg ſaldeban, 2000. denarijs, qui faciunt ſolidos 62. cum dimidio, culpabilis iudicetur. Si ſudem [d], id eſt, haram, cum porcis excuſſerit, vel ſuriam, id eſt ſtabulum, cum animalibus vel ſupellectile incenderit, malberg ſaldeban leoſdeba, 2000. denarijs, qui faciunt ſolidos 62. & dimidium, culpabilis iudicetur.

d 2. eod.

Meminit & alterius legis vulgaris Gallorum, Gregorius ad Conſtantiam reginam ſcribens [e]. Lex Græca Iuſtiniani eſt Georgica [f], ὁ καίων ἀφορον ἀλλότριον, ἢ ξύλα κόπτων δένδρα ἀλλότρια, σφραγιζέσθω ἡ χεὶρ αὐτοῦ, καὶ ζημιούσθω τῷ βλάβῃ δικαίᾳ, id eſt, *qui in alterius arundinem ignem immiſerit, vel alienas arbores ſuccideri, cauterio manus eius ſignator.* Eadem pœna eius [g], qui φραγμὸν ἀμπέλου, id eſt, ſepem vineæ incẽdit. At alia acerbior, & iuſtiſſima [h], ὅτι ἐν ἀλῶνι ἢ ἐν θημωνίᾳ βάλλουσιν πῦρ, πρὸς ἅμαναν ἐχθρῶν πυρίκαυστοι ἔσωσαν, *qui in aream, aut acervum manipulorum ignem inijciunt vindictæ hoſtium cupiditate, comburuntor.* Et poſteà [i], ὁ ἐν οἴκῳ ἀχύρου ἢ χόρτου βάλλουσις πῦρ, χειροκοπείσθωσαν. ὁ σώφρων οἵτε ἢ οἰκίαν δικαίαν οἵτε πλησιάζουσαν ἄκων ἑτέραν ἐντὸς πόλεως παύσας ἐν οἰδήσει, τυπτόμενος πυρίκαυστος γινέσθω. οἰδὲ τις ἔξω πόλεως τοῦτο ποιήσει, χειροκοπείσθω, *Qui in paleæ aut fœni domum ignem immiſerint, vis manus præciduntor. Qui ſciens prudensq; acervum frumenti, aut horreum vicinum ædibus, in vrbe incenderit, verberibus affectus, igne comburitur. Si verò quis extra vrbem id fecerit, manu truncatur.*

e ea cùm deuotiſſimam, 12. q 2.
f in leg. Georg. Iuſtiniani. tit. 11. l 2.
g d. tit. 11. l. 1.
h l. 4. eod. tit.
i l. 5. & 6. eod.

De inuoluntariis homicidiis. Caput 20.

1 *Homicidia inuoluntaria non pertinent ad L. Cor. de ſicarijs. Quæ dicantur illa, & quando omnino excuſantur à pœna. 2. 3. & 5.*
4 *Fortuitos caſus nemo præuidere poteſt, aut diuinare.*
6 *Vino & laſciuia delinquens releuatur aliquantum à capitali pœna.*
7 *Ciuitates refugij pro reis delictorum fortuitorum.*
8 *Occiſi hominis cadauer quare emittat ſanguinem aſſiſtante interfectore.*
9 *Homicidij inuoluntarij exilium pœna pecuniaria redemptum aliquando.*
10 *Homicidij expiatio per exilium, & alia.*
11 *Homicidium in rixa commiſſum quomodo iudicandum.*
12 *Quæ certamina virtutis cauſa.*
13 *Duello occidens aliquem homicidij reus eſt.*
14 *Aggreſſorem occidens, non tenetur de homicidio.*
15 *Rixa occiſo aliquo obligantur omnes, qui erant cum occidente pugnantis. Et vulneribus pluribus à diuerſis inflictis necato, quis teneatur de occiſo. eod.*
16 *Homicidium commiſſum ſine voluntate eget codicillis venia in Gallia.*
17 *Euictio in delictis improbata.*

k l. in lege Cornelia, l. 7. ad leg. Cor. de ſica. cum ſimil.

IT ſi extra legis Corneliæ pœnam inuoluntaria homicidia ſint [k], tamen vt ea quæ Corneliæ ſunt, facilius cognoſcamus, horum annectemus proximam tractationem. Inuoluntaria homicidia ſunt, quæ non ex propoſito, ſed vel caſu contingunt, vel neceſſitate vrgente, cùm aliter quis mortis periculum euaſurum ſe non ſperaret. Hæc homicidia interdum excuſan- 1 2

excuſantur omnino ; ſi quis operam rei dabat licitæ , & ea diligentia, qua prouidi vti poſſunt, vtatur, ne contingerent : contra , ſi daret operam rei illicitæ, aut ſi culpa præceſſit. Etſi enim leuius [b] caſus tunc aduenientes puniatur, pœnam tamen habet factum, ob illicita tunc tractata [c], & ob culpã, ſi licita fuerint [d]. Sicuti ſi multo per imperitiam non potuerit retinere mularum impetum, & illæ obuium hominem aliquem obtriuerint, nec videtur iniquum, ſi infirmitas culpæ annumeretur: cùm affectare nemo debeat, in quo
4 intelligit vel intelligere debet, infirmitatem ſuam alij periculoſam [e]. Fortuitos caſus nullus hominum mortalium proſpicere poteſt : non diuinare [g]. Proinde nec imputantur [h], niſi culpa caſum præceſſerit : veluti ſi medicus [k] ſeruum imperitè ſecuerit, vel peritè, ſed reliquerit curationem, & mortuus fuerit. Purè caſualia homicidia non imputantur iure pontificio quoq;, nec quoad
5 6 pœnitentiam [l], vel irregularitatem [m]. Ecce, *Cùm per laſciuiam quidam cauſam mortis præbuiſſet, comprobatum eſt factum Taurini proconſulis Beticæ ab Adriano, quòd tum in quinquennium relegaſſet*, vt ſcribit Vlpianus [n]. Et Arrianus [o], *per vinum aut laſciuiam lapſis, capitalis pœna remittenda eſt, & militiæ*
7 *mutatio irroganda.* Quid ſit laſciuia videbis apud Budæum [p]. Separauit Moyſes [q] trans Iordanem tres ciuitates ad orientalem plagam, vt confugerent ad eas qui nolentes occidiſſent proximum, nec ſibi fuiſſet inimicus ante vnum aut alterum diem, & ad harum aliquam vrbem poſſet euadere. Et rurſum lex diuina cauet [r], *Si fortuitu & abſque odio, & ſine inimicitijs quis alium occiderit, & audiente populo fuerit comprobatum, atque inter percuſſorem & propinquum ſanguinis quæſtio fuerit ventilata, liberabitur innocens de vltoris manu, & reducetur per ſententiam ad vrbem, ad quam confugerat : vt ibi maneat, donec ſacerdos magnus moriatur.* Apud Græcos quoque vt plerumque, homicidij pœna erat exilium voluntarium, quando cædes non erat ſponte perpetrata. Sic enim ſcribit ſcholiaſtes Homeri [s], ὃθ' ἅμ παρὰ τοῖς λαλακαῖς τὸν ἀκούσιον φόνον ἐργαζάμενον φεύγειν ἐκ τῆς πατρίδος, καὶ παραγίνεσθαι εἰς τιμένον καθαρσίου δόμεν. Idipſum teſtatur Xenophon [t]. Tempus exilij varium, adicitur, autem annus pro tempore exilij, vt ab ſcholiaſte Euripidis [v]. ἔθος γάρ, inquit, τοῖς ἑκὼν φονεύσασι, ἐνιαυτὸν τοι φυγὴν ἐκτίσαι τῆς πατρίδος. Videtur & illa pœna exilij impoſita primo homicidæ & fratricidæ Caino à Deo, ad quem Deus [x], *Vagus & profugus eris ſuper terram.* Exilium ἀπενιαυτισμὸν quoque annum in cædibus non ſponte factis expiandis obſeruatum Homerus docet, dum ait,

ὡς δ' ὅταν ἀνδρὸς ἄτην τευχὼν λάβῃ δοτὴρ ἑοῖ πάτρῃ
φῶτα κατακτείνας ἀλλαχθόνα δῆμον
ἀνδρὸς ἐς ἀφνειοῦ, id eſt,
Vt cùm noxa virum grauis vrget cæde perempto,
Qui patria abſcedens, aliam diuertit in vrbem,
Diuitis inſ, hominis ſtat limine.

Herodotus [y] Græcum morem expiandi inuoluntarias cædes per exiliũ, & alia
8 legitima obſeruatum ſcribit apud Lydos. Plato [z] & conſultò & inconſultò factis homicidijs exilij neceſſitatem ponit tantùm, diſcutit autẽ cauſam ſic: *Fertur*, inquit, *interfectũ vt hominẽ qui liberè vixit interfectori, proximo ſtatim poſt mortẽ tẽpore traſis, ac propter violentã mortẽ, terrore turbationeq; plenũ, maximè ſi viderit interfectorẽ inter ſuos viuere more ſolito, interfectorẽ ipſum eiusq; actiones, vim ad hoc ſuppeditãte memoria, cũctis viribus terrere, atq; turbare. Quare opus eſt vt homicida interfecti hominis gratia, anno integro exulet à patria, omniq; ea regione procul vitã ducat.* hæc Plato. Videtur & huic cõſentire quod ad Cainũ Deus ait, *Sanguis fratris tui clamat ad me* [a]. Huc pertinet mos ille antiquus ſeruatus ; dum ignorabatur author cædis, apud Polluceem [b] relatus, dum præferebatur haſta in funere peremptorum,

[a] c. dilectus filius, c. 13. & ſeq. c. exhibita, c. 21. c. latores, 23. & c. fin. c. latores, de homicid. apud Greg. l. ſi putator, ad leg. Aquil. ff. l. 8. § fi. C. ad leg. Cor. de ſicar.
[b] ca. ſi quis non ſatis, 25 q. 1. ca. ſi qui ea ſæpè, 50. diſtinct.
[c] c. ſuſcepimus, cap. preſbyterum, c. cõſtitutus, de homicid.
[d] illud § itaque, 15. q. 1. c. grandis ætatis, c. 7. de homicid. l. præceptoris, ad leg. Aquil. l. qui ſoneas, eod. tit.
[e] idem notis, l. 3. § militem quod.
[f] l. 2. § ſi eo tempore, de adminiſt. rer. ad ciuit. pertin. l. 2. c. vrnoſtum, vt eccleſ. bona, l. hoc quinquennium. cod.
[g] l. ſi fideiuſſor, § ſi quis debitor, mand. ea beatus, 14 q. 1.
[h] Idem Ianus, qui & à quo manum. libert. non ſint.
[i] cap. vni. de cõmod. c. bona fides, de de poſ.
[k] l. qua actione § fin. & l. ſeq. ff. ad leg. Aquil. l. 8.
[l] c. qui alterum, de cõſ. diſt. 5. c. diſtinctionis, & ca. ſi quis, 15 q. 1. c. de occidendis, 23. q. 5.
[m] ca. ſecundo, 2. diſt. ca. eam qui, eod. d.
[n] Vlpi. l. 4. § 1. ad leg. Cor. de ſicar. ff.
[o] l. omne dei ſtum, l. 6. § per vinum, de re militi. ff.
[p] Budæ in l. 4. § 1. ad leg. Cor. de ſicar. ff.
[q] Deuter. c. 24. Exo. 19. Ioſue, 20.
[r] Numer. 35.
[s] Scholiaſtes Iliad. 2.
[t] Xenophon in 4. de Cyri Iunioris expeditione.
[v] in Hippoſt.
[x] Genes. 4.
[y] Herodotus 1.
[z] Plato, libr. 9. de legib.
[a] Genes. 4.
[b] Iul. Pollux, libr. 1. περὶ ἐξόδων ἐπιτηδ.

ptorum,& præſcripti dies ad hoc ſtatuebãtur, vt corpus videret,num vim aliquam quis ei intuliſſet: reſeruescit namque occiſi ſanguis, & quodammodo concutitur mente occiſus aduerſario,qui necẽ intulit præſente.Sicuti in ſubmerſis per ſympathiam,ſi amici adſint, ſanguis floridus emittitur: vt vtrumque ptobatũ ſæpè à magiſtratibus docet Leuinius Lemnius [a]. Adde quæ ſcribit Galeottus Martius Narnienſis libro de promiſcua doctrina [b],in hæc verba: *Reliquum eſt vt rationem ac cauſam exquiramus, vnde ſit, cùm homo occiſus eſt, cuius ſanguis refrixit ac fluere deſiit, comparente occiſore rurſus fluat. Quod ſæpè contigit, & nos quoque plerumque oculis vidimus, & Gracia de Patrocle hoc idem ait, Hectore homicida comparente. Sed hoc vltra ſpatium decem aut duodecim horarum vt plurimum contingit,rariſſimè vlterius ſe extendit. Nonnulli ex occiſoris, & quidam ex occiſi ſpiritibus hoc accidere arbitrantur, quod abſonum eſt: nam ad ſanguinis iam frigefacti motum non vna pars ſpirituum ſatis eſt, ſed vtraque concurrit. Cùm enim occiſor furore ductus hominem aggreditur, cuncti ſpiritus qui ſui ſunt, opus iuuantes in occiſorem conuolant, ſicuti de more eorum eſt: itidemq; hominis trucidandi in occiſorem tendunt, quo ira corporis ſui profilit, ita vt in occiſorem volent, ibique viuant. Cùm ille occiſus eſt, ſanguis iam frigefactus fluere deſiit: ſed comparente occiſore ſpiritus vtriuſque diuerſo motu agitantur. Quilibet ſuum corpus repetens motum facit, vnde & hominis occiſi ſpiritus redeuntes ſedemq; ſuam repetentes, & occiſoris recedentes, vt ad corpus redeant, faciunt motum eius rei, quam habitant (habitant autem ſanguinem) & hoc pacto ſanguis iam frigidior, & ad fluxum ineptus, ab occiſoris & occiſi ſpiritibus vt multiplicata agitatus rurſus fluitat: eſtq; illis tantus propry corporis affectus, vt plerumque latitantem hominem, ſed proximè exiſtentem, intra tempus quod aſſignauimus (tot enim horis viuunt) recognouerint, ac repetiuerint. Hoc autem, non in omnibus occiſis, ſed in pleriſque euenit: quoniam quorundam natura ita debilis eſt, vt eorum ſpiritus vno momento flaccefcant. Neceſſe ergo eſt, corpora vbi hæc fieri debent, ſint calidiora: quoniam calore ſpiritus conſeruantur.* Quod Martius Narnienſis de cauſa ſpirituum inimicitiarum probauit, etiam P. de Appono,in commentariis in Ariſtotelis problemata, in 7. parte problem.6.verſic. deinde: ſed quod addit, vltra ſpatium decem & duodecim horarum non fieri, experimento compertum eſt ſe aliter habere,& poſt longius ſpatium fluere. Vt potius ad quandam diuinam vindictæ repoſcendæ rationem,quàm ad ſanguinis naturam referamus, ſanguine poſtulante vindictam a Deo [c]. Quemadmodum in Apocalypſi D. Ioannis legimus [d], *poſt hæc vidi animas interfectorum clamantes ad Deum, & dicentes, vſquequo domine, ſanctus & verus, non iudicas & non vindicas ſanguinem noſtrum de his, qui habitant in terris?* Nicolaus etiam Boërius hac de re ſic ſcribit [e], *Et in curia noſtra vidi proceſſum, per quem apparebat, puerum à matre interfectum octo diebus poſt: matre enim inſpiciente, ſanguinem ex naribus emiſiſſe. Et pariter in alio proceſſu, alium mortuum duobus poſt menſibus exhumatum, ſanguinem ex plagis, homicida ſuper eum tranſeunte, emiſiſſe.* Allegantur plures huius experimenti teſtes à Ioanne de Nauiſa, in ſumma nuptiali, in ſylua nuptiali, verſic. ſicut cadauer occiſi. Hippolytus in ſua practica cauſarum criminalium §. diligenter, verſic. & memini. Mirum certè hoc homicidij indicium, ſed non tantùm, quantum quod Ariſtoteles ait [f], In Caria ſacerdotis Iouis Hoploſinij caput authore incerto detexiſſe homicidam, & ab eo ſæpè auditum virum ſuper viro Cercidas occidit, & inquiſitum virum Cercidam nomine faſſum & punitum. Redempta aliquando pœna à proximis argento mortis præter consilium illatæ. Sic enim Euſtathius admonet [g], ἢν δὲ παλαιὸν ἔθος, καὶ ποινὴν ἐς ἅπας δίδοσθαι ὑπὲρ φόνου, καὶ μὴ ἀνάγκην εἶναι φεύγειν διὰ τὴν παῖδιὰν τοῦ πεφονευκότος. Legibus quoque Langobardorum, ab initio vix alia pœna impoſita pro homicidio, quàm pecuniaria, quam oportebat

proximis

[a] Leui. Lem. libr. 2. de occult. ter. miracul. c 7.
[b] cap. 22.
[c] Genes. 4.
[d] Apocal. c. 6.
[e] Deciſ. 165. num. 1.
[f] Ariſto. libr. 3. de part. animal. c. 10.
[g] Euſtachius, in 15. Iliad. Homer.

proximis exſoluere, vt paſſim ſeſe offerunt leges, quæ hoc docent in titulis, De plagiis ſeruorum & liberorum, De conſilio mortis, De homicidiis liberorum hominum, in libris legum illorum. Qui legibus Salicis viuebant, pari modo homicidia etiam conſultò facta, pecunia componebant [a], maiore vel minore pro modo perſonarum, & qualitate homicidij, & periſtaſibus. Idipſum obſeruatum in legibus Ripuariæ [b], Allemanorum, Saxonum, Anglorum, Boioariorum, Vueſtphalorum, Teutonorum, & aliorum priſcorum
10 Francorum. Opus erat, Memphitarum lege, homicidij reum, licet id inuitus perpetrauiſſet, exulare & ire ad Gymnoſophiſtas. Quod ſi ab illis fuiſſet abſolutus, tanquam purus expiatusq; [c], in patriam redire poterat, ſi prius ad occiſi tumulum veniens, etiam paruum aliquid ſacrificaſſet. Antequam autem à Gymnoſophiſtis abſolueretur, errare reum in montibus oportebat,
11 quoad ſupplicantis Gymnoſophiſtas miſereret, teſte Philoſtrato [d]. In homicidio commiſſo in rixa, iudicium anceps eſt, niſi propius coniecturam voluntatis accipiamus cum Martiano [e], num gladio quis commiſerit, vt tunc occidendi animo videatur voluiſſe occidere, an alio inſtrumento ſubitò oblato, vt ſi clauo, cucuma: nam non cenſetur voluiſſe occidere, qui his cum necato rixabatur: & tunc lenienda pœna, vt ſi calce percutiens occiderit [f]. Si, dum in pancratio vel in colluctatione iuuenes virtutis cauſa ſe
12 exercent, alter alterum occiderit [g]. Pancration, vt tradunt interpretes Pindari [h], idem quod πάνκαλλον, ex πᾶν τε & κάλλος, quòd quinque certamina complectatur, nempe pugillatum, luctam, ſaltum, diſcum, & curſum. De quibus multa ex Iulio Polluce & aliis Budæus [i]. Proponebantur autem hæc certamina primùm tyronibus in gymnaſiis Athenis, poſteà publicè in Olympicis, Iſthmus, Nemæis ludis, teſte Luciano [k]. Hæc fiebant virtutis cauſa: vnde quia
13 aberat occidendi animus, excuſatur homicidium contingens. Cæterùm, de pugilibus in duello, ſi alter occiditur verè, qui occidit, homicida habetur, & vnà is, qui pro ſe pugilem dedit: nec excuſat regionis conſuetudo [l]. Et cruenta illa ſpectacula monomachiæ, & gladiatorum meritò ſublata ſunt [m]. Sicuti & haſtati illi decurſus qui Torneamenta dicuntur, vix aut ratò permittendi: nam & ea prohibita, & illis qui ibi decedunt, eccleſiaſtica negatur ſepultura [n].
14 Si aggreſſus ſe defendendo aggredientem occiderit, non tam occidendi cauſa, quàm defendendi necaſſe videtur [o]: & vim vi defendere omnes leges omniaq; iura permittunt [p]: & melius in tempore occurrere, quàm poſt exitum vindicare [q]. Ideo reus non erit homicidij iure communi, qui ſe defendendo aggreſſorem occidit, cum aliter effugere non poſ-
15 ſet. Si tamen in rixa ex vulnere quis mortuus ſit, non tantùm qui vulnerauit, ſed & omnes, qui cooperantes & impugnantes erant, tenebuntur pœna homicidij [r]: quod iure canonico certum eſt, vt pro homicida habeatur, qui ſumpſit arma, occidendi cauſa, etſi is vulnus non inflixerit lætale [s]. Et iure ciuili probatur, ſi eo animo cum telo ambulauerit quis [t]. Sic enim ego arbitror intelligenda iura ciuilia, quæ tradunt vulnera à ſingulis illata inſpicienda, vt is tantùm teneatur, qui lætale inflixit, de homicidio, non alij, qui non lætaliter vulnerarunt [u], nempe ſi caſu in rixam inciderint: nam ſi conſultò aliquem aggreſſi fuerint, omnes homicidij pœnas luere debere exiſtimo. Quia non tam exitum, quàm animum lex Cornelia conſiderat [x],
16 vt diximus. Non inficiabor tamen, ſi quo rixante ſine armis ſolo, ſuperueniens alius iuuaturus rixantem alium occiderit, præter voluntatem rixantis, quin liber ſit qui rixabatur, & manum non intulerit, ab homicidio [y]. Exigo nihilominus vt hac de re à rege vel officina æquitatis, obtineantur codicilli, de quibus iudices diſquirant, num preces veritate nitantur.
17 Refert Ioannes Lucius [z], Ambianis more maiorum comparatum fuiſſe, vt ſi cui in vrbe, plures citra cædem, membrumue mutilatum, manus attuliſſent, & vnus in ſe crimen reciperet, cæteros abſolutum iri: ſed eum mo-

[a] lib. leg. Salicar. tit. 44 de homicid. ingenuo. & tit. 45. de homicid. à conuiuio facto, & tit. 46. de homicid. in conuiuio facto.
[b] in legib. Ripuariæ tit. 7. & 9. 10 & 11. 32. & alijs.
[c] Philo. l. de vita Apollo. c. 3.
[d] Mart. l. 5 digna, ad leg. Cor. de ſicar.
[e] l. cum qui aſſuetus, l. 5. eod. C.
[f] Vip. l. qua actione, l. 7. § ſi quis in colluctatione, ad leg. Aquil. P.
[g] in ode 2. Pindari, Olympio. repo. 3. & ode 11. antiqu. 12.
[h] Budæus in Athenæus de his qui more infamiæ priuat. annotationum l.
[i] Lucian. in lib. de gymnaſiis.
[k] c. 1. de cler. pugnā. in duello.
[l] l. vlt. de gladiat. lib. in Cart. 43 tit. monomachiarum, a. 9. 5.
[m] c. 1. & 2. de cornaturis lib. 6. Decretal. tit.
[n] Paul. l. furentium, l. 45 § qui cum alter. ſi ex plagis, l. 55 § 2. ad leg. Aquil. in P. l. 2. § enarrantes, ſi quadrupes. ſ. de dic. in P. l. C. vnd vi, l. 1. quam ſine vinc. line iuſſu iudic. de vindic. lib. 3. C. tit. 27.
[o] l. vi vim, de iuſtit. & iure, in P. 6. l. ſi cum ſeruum, § qui cū altero,
[p] d. l. quam ſine iuſſu iudic. lib. in quib. caſu. in ſeruit. non eſt neceſſ. caſu. 23 q. 8 arg. ca. ſi quis quid, 50. diſt.
[q] c. grauem, natum, & c. conſuetudo, de clericis percuſſo.
[r] l. 1. ſi quis cum telo, C. ad leg. Cor. de ſica.
[s] lata vulneratus, l. item Mela, § ſed ſi plures, & l. hanc ſcripturam, ad leg. Aquil. in P. l. fin. ad leg. Cor. de ſica. in P. 2. c. de his qui percuſſo l. 5 § fin. de his qui deiecer.
[t] l. diuus, ad leg. Cor. de ſi. ar.
[u] gloſſa in 23. q. 8 in ver. vulnerantes, arg. ca. quia prælatus, 23 q. 4 & c. præterea, de clericis percuſſor.
[x] Ioan. Lucius, lib. 12. Platon. cariar. tit. 8 plac. 1.
[y]

rem & damnatum fuiſſe & vetitum, neúe in poſterum eius commemoratio à quoquam vſurparetur, placito curiæ Pariſiorum 3. Kal. Decemb. 1389.

Cauſæ, ex quibus homicidia excuſantur à pœna, vel leuius caſtigantur quàm lege Cornelia. Cap. 21.

1 Expiatio in homicidio quomodo fieret.
2 Veniales codicilli quomodo ad effectum per iudices ducuntur.
3 Veniæ homicidij impetrandæ quæ requirantur. & ſequent. & poſt 5. & 7.
6 Morte damnatis occurrentibus ſupplicium remittebat princeps.
8 Gratiæ criminum ſpecies.
9 Reſtitutio contra delictum quid contineat.
10 Pardon *in Gallia quid.*
11 Veniæ reis die paſchatis vel veneris præcedentis cur detur à principe. Et item quibus non detur gratia delicti ſeu venia.
12 Indulgentiæ delictorum reis dantur pro iucundo principis aduentu, & ob alia per principem. Et veniales codicilli, à quibus, & de quibus dentur in Gallia eod.
13 Veniam obtinens delicti teſtimonium ferre non poteſt, nec iudicare.
14 Veniam homicidij qui caſus mereantur. & 15. & ſeq.
16 Clerici non poſſunt ex vlla cauſa aliquem occidere.
18 Homicidia laudata.
19 Proditorem patriæ occidens immunis à pœna, & præmio dignus.
20 Homicidia quæ impunita ex legibus Solonis.
21 Furem nocturnum aut diurnum quando impunè occidere liceat.
22 Domino occiſo qui ſerui torquendi ſint.
23 Paternæ necis vindex & occiſor homicidij, à pœna homicidij liberatus. & 17.
24 Seditioſos Gracchos occidentes liberati à pœna homicidij.
25 M. Horatius Curiatios tres vicit, ſororem necauit, ab homicidio abſolutus.
26 Raptores mulierum à quibus occidi impunè poſſint.
27 Occidere priuatis propria authoritate etiam peſſimos cur non liceat.
28 Occidens iuſſu regis, immunis à pœna homicidij.
29 Aduocatis & medicis data occidendi impunitas videtur.
30 Veniales codicilli quomodo executioni mandantur & præſentantur iudici.
31 Gratiis ſeu venialibus codicillis qui poſſint ſe opponere.
32 Crimina his commiſſa irremiſſibilia.

QVIA odioſum per ſe ſcelus homicidium eſt & deteſtabile, ſine vlla exceptione, præceptum ſcriptum eſt, *Non occides* [a]. Et naturali quodam horrore illum deteſtantur homines, qui ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè fuderit proximi & fratris, nempe hominis, ſanguinem. Atque olim, qui cædes etiam iuſtas perpetraſſent, ἀπὸ δὶς ἑπτὰ κυμάτων, id eſt, à bis ſeptem fluminibus & vndis, veſtes ſuas eluebant, vt tradit Suidas [b]. Et ſi homicidium coactè factum fuiſſet, expiabatur aqua eius ſcelus, authore Sophoclis interprete [c], his verbis, ἔδος ἦ τοῖς παλαιοῖς, ὅταν ἢ φόνου ἀνδρόπτου, ἢ ἄλλας σφαγὰς ἐπείδῃ. ὕδατι ἀπονίψαι τὰς χεῖρας ὡς καθαρσίῳ τοῦ μιάσματος. Alludit ad hunc morem Ouidius, in 2. Faſtorum.

1

a Exod. 20.

b Suid. in verb. ἀπὸ δὶς ἑπτὰ. &c.

c in Aiace.

Hab

Hah nimium faciles qui triſtia crimina cædis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua.

Sordes criminum expiari aqua marina antiquitus ſolitas docet Cœlius Rhodiginus [a], ex Cicerone & Ariſtophane, eiuſque interprete & Catulliano. Alias ſpecies purgationis cædis inuoluntariæ, ad arbitrium oraculi poſtulandi à Deo refert Plato 9. de legibus. Et ſi iuſtè patrata cædes fuiſſet, mos quoque ſolitum enſem eleuatum oſtentare: ſic enim interpres Euripidis ait, *τὸ τόξον φάσκαλόν, τι ξίφος ἡμαγμένον δ' ἔξαι ταῖς τὸ πάλαι κοιναῖς. εἰώθασι γὰρ οἱ ἀνέλοντες τινὰ δικαίως, ὥς φησι, τῷ ὑλίῳ τὸ ξίφος ἀπομάσσειν, σύμβολον τῆ δικαίως πεφονευκέναι.*

a Cœl. Rhodig. lib. 11. lectio. Antiq. c. 22.

6 Ideirco reus criminis debet ſe offerre examinandum iudici, qui percunctetur cauſas homicidij, antequam poſſit tutus eximi à pœna homicidij, quantumcunque videatur innocens [b]. Nec venia à principe indulta poteſt prodeſſe prius, quàm de cauſa, num legitima & à culpa aliena ſit, palam in iudicio diſcutiatur. Sic enim ſtatuunt Theodoſius & Valentinianus, in nouellis Theodoſij tit. 3 [c]. Ne reſcripta paſſim indulgentiæ homicidij recipiantur quod caſibus imputauerit confeſſio ſupplicantis, niſi annotatione principis præſtentur. *Quoniam*, inquiunt, *rariora erunt facinora ſub noſtrum venturа iudicium, nec vlla niſi diſcuſſis rebus venia continget: poſtquam tamen ad cuiuſcunque cognitoris tribunal adnotatio peruenerit, examinari fidem præcum diligenter iubemus, vt ſi homicidium vel caſu, vel vitandæ mortis neceſſitate admiſſum cõtigerit, venia detur orantibus: deprehenſos verò in mendacio, illico venia percellatur. his autem tantummodo volumus ignoſci, in quorum lapſibus poteſt ſola fortuna culpari: homicidas autem in hominis cadem nefaria voluntate graſſatos, aliorumue criminum reos, nec per annotationes noſtras liceat abſolui.* Ex qua nouella, vniuerſa formula præſcripta videtur venialium codicillorum, qui ab æquitatis officina ſeu cancellaria ſolent concedi, modiq; quibus iudices in admittendis ſeu comprobandis his regiis codicillis, quos *lettres de grace, & pardon, & remiſsion*, dicimus, vti ſolent, ex conſtitutione Ludouici 12 [d]. Qua requiruntur plura, quæ ad 4. capita reducemus neceſſaria ad veniam criminis, vel ad gratiam

b Ia. ad leg. Cor. de ſicar.

c tit. de homicidiis.

3 conſequendam. Primùm, vt fiat à principe gratia ſeu conceſſio veniæ delicti: nam inter regia iura & hoc eſt [e], ne quiſquam commeatum vel remeatum dare poſſit exuli, id eſt. pœnam remittere, niſi imperator ex aliqua cauſa [f].

4 Et ita receptum in Gallia & iudicatum refert Papus [g]. Et princeps cui ſuperior non imperat, ius habet legum interpretandarum & temperandarum [h], vt & conſtituendarum [i]: omniq; pœna in principe hoc, arbitraria eſt ſecundum Baldum [k], Mathæum de Afflictis [l], & Hippolytum de Marſiliis [m].

5 Et in Gallia, princeps ſuperiorem non habet [n], eſtq; in ſuo regno monarcha: quin & hic clericis gratiam facit pœnæ, in criminibus habentibus pœnam ſanguinis, vel confiſcationis bonorum [o]: etſi hoc alienum aliquomodo à iuriſdictione temporali aliquibus viſum ſit [p]. Cùm autem princeps ſit ſolutus legibus, poteſt & contra ius concedere reſcripta, quæ non lædant alium,

6 & proſint petenti, crimenq; ſupplicantibus indulgeant [q]. Quæ ad clementiam principis reiicienda, quam vt celebrarent antiqui principes gentium, reis damnatis, etiam ſi illis occurrerent, vitam condonabant, & ſupplicium remittebant illis: vt Dioſcuri quidam occurſu fœlices, & ſæpè ex aliorum petitione reis condonabant, ſicut ſcribit Aelianus [r], ad petitionem Galetæ amaſij regis Ptolomæi, regem tractos ad ſupplicium occurrentes liberaſſe. Secundò, in gratia ſeu remiſſione, conſideranda forma conceſſionis Tertiò, materia ſeu cauſa, ob quam conceditur. Quartò, præſentandi

7 vel offerendi, ſeu vt dicunt internandi modus. Porrò gratiæ nomen genetale eſt, habens tres ſpecies, indulgentiam, reſtitutionem, remiſſionem. Indulgentia, eſt reatus venia [s], quæ tamen pœnam criminis donet: excepta in-

8 famia & bonorum & dignitatum ſeu honorum reſtitutione [t]. Reſtitutio in

inte

d in conſti. Ludo. 12. public. anno do. 1499. artic. 116.

e ead. conſtit. art 70. late Chaſſa. in coniect. Burg. ad tit. *de ſuſpect.* §. 5. in ver. *de priuée*

f Marc. I. relegatis, I. 4. Callift. I. dum fratres, I. 47. de pœn. in P. Vlp. l. 1. §. fi. de quæſtio. P. Pap. lib. 24. Bapſ. arcilitat. 17. art. 12. I. 1. & fi. de legi C. l. vnic. codice grauia.

g Bala in l. fin. de ſenator P

h de Affl. & in conſti. Neapol. fol. 22.

i Hipp. de Marſ. ſing. 491.

k per venerabilem, qui fil. ſint legit.

l Autrer. Stephan Autter. in reſpect. clericor. in 2. quæſt. de off. ordin.

m Chaſſ. in ſuo *conſuet. Burgund. de ſuſpect.* §. 1. verſ. *& gratie*, verſ. *& quoniam vt videmus*, in fine, in cenſuer. Burgund.

n I reſcripta, l. 7. de pœn. imp offer. C.

o Aelian lib. 1. var. hiſtoriæ 30.

p l. Lucius, ad ſenatuſc. Turpill. I reſcripta, l. 7. de pœn. imp offer. C.

q l. indulgentia, de abolit. genet. C. glo. in §. cum autem, in ver. *tantum*, quib modis pœna poteſt ſolui apud Iuſtin. tres ſunt, indulgentia, remiſſio, & reſtitutio, & eſt impunitas, vt patet, de lenocin. & raptu. C.

integrum alia ſpecies gratiæ, quæ omnia in integrum reſtituit, vt bona, honores, & alia [a]. Et tantùm valet reſtitutio ad conſequendum quæ quis habuit, quantum in condemnatione & ſententia ademptio fuit efficax. Alia ſpecies gratiæ vel remiſſionis eſt, quando princeps pœnam homicidis debitam in hoc homicida non habere locum declarat, vocant *pardon*, venia ob culpam quidem aliquam leuem punibilem, ſed non tantam, quantum in homicida, & quæ excuſari aliquo modo poteſt. Et iſtæ gratiæ ſunt vt plerumque à cancellariis ſeu officinis æquitatis conceſſæ. Aliæ verò, quæ crimina ferè inexcuſabilia remittunt, ſolent impetrari & concedi, vel propter natalem diem filij principis [b], vel ob ſanctitatẽ diei Veneris, Paſchatis, in memoriam ſacroſanctæ redemptionis, qua eo die liberati fuimus nos, rei criminum, à morte æterna, beneficio Dei domini noſtri Ieſu Chriſti: vt & anteà conſuetudo erat Iudæis, tempore Paſchatis & phaſæ liberare aliquem inſignem reum à carceribus, & criminis pœna, in memoria, quòd tempore phaſæ fuiſſent liberati à ſeruitute Aegyptiaca & Pharaonis [c]. Sic homicida exul, ab exilio reuocabatur apud Iudæos lege [d], quando ſummus ſacerdos, qui oleo vnctus erat, Chriſtum referens, moriebatur. Valentinianus Theodoſius & Archadius [e] quoque, hunc illis morem fuiſſe teſtantur, ſeruariq; iubent: vt vbi primus dies paſchalis adueniſſet, ſoluerentur à carceribus rei, exceptis tamen veneficis, maleficis, monetæ violatoribus, homicidis, parricidis, reiſq; legis maieſtatis [f], inceſtis, ſepulchrorum violatoribus, ſtuprum committentibus, & proditoribus patriæ [g], delinquentibus ſpe habendi immunitatem [h], ſacrilegis [i], ſæpè admittentibus delictum [k]. Vnde notant interpretes [l], & vt gratia ſecunda valeat delicti, primam gratiam conceſſam exprimi debere: alioquin illam vt ſubreptitiam, inutilem, & ea non obſtante puniendum reum impetrantem. Solent & indulgentiæ dari reis, pro iucundo principis aduentu, vel ob rem proſperè geſtam à principe, vel in fauorem reipublicæ [m]. Verùm in Gallia praxis obſeruata eſt, vt dum pro iucundo aduentu ſuo, vel pro ingreſſu ciuitatis remittit crimina princeps, oporteat literas venales obtinere intra ſex menſes, computandos à breui ſcriptura conſignata remiſſionis per megaleemoſinarium principis: alioquin irrita eſt & ſine effectu remiſſio, vt placuit ſenatui Pariſienſi 23 Iunij 1518 [n]. Placuit autem in conſtitutionibus editis in comitiis Aurelianenſibus anno domini 1560 [o], ne in poſterum magiſtri libellorum & præpoſiti officinis æquitatis ſeu cancellariis regiis, codicillos veniæ vel indulgentiæ concederent, niſi in caſibus, quibus iura condonant. Singulare eſt quod lege Francica ſtatutum fuit [p], *eos qui morti adiudicati fuerint, quorumq; bona in publicum redacta ſunt, poſſe quidem ſibi poſteà quærere, neq; poſteà de crimine commiſſo & venia remiſſo poſſe in eos inquiri: verumtamen non eſſe ſuſcipiendos in teſtimonium, neque inter ſcabinos, id eſt, aſſeſſores & iudices, ad legem iudicandam non poſſe locum tenere vel ſedere.* Caſus autem, in quibus facilis eſt pœnæ homicidij gratia plures ſunt, aliquos indico: veluti ſi colluctando, præter dolum, exercitij honeſti cauſa, occiſus quis fuerit [q]. Eadem lex oraculi Apollinis & Platonis [r]. Si quis volens ſe à cane defendere, lapide, quem in eum proiiciebat, aliquem occiderit [s]. Si vim vi repellendo, inferentem occidat, vt dictum quod quis enim ad tutelam ſui corporis ſine dolo malo fecit, iuſtè feciſſe videtur [t]. Extat exemplum de milite Mariano apud Quintilianum, & de Milone apud Ciceronem.

10 11 12 13 14 15

Iudice me, inquit Ouidius [x], *fraus eſt conceſſa repellere fraudem,*
Armaq; in armatos ſumere iura ſinunt.

Et Horatius [y],

Vis conſilij expers mole ruit ſua:
Vim temperatam dij quoque prouehunt

a l. 2 §. en. de ſent. paſſ. C. l. quod ſi minor, §. ſi minor 25 an. P. l. princeps bona, de verb. ſig.
b l. abolitio, & ibi p. f. ad ſenatuſc. Turpil. in P.
c D. Matthæi, c. 17. & D. Ioan. c. 18.
d Numero c. 19.
e l. 3. de epiſc. aud. C.
f l. ſi in ſe. quiſquis, l. 5. §. denique, ad le. Iul. maieſt. C.
g l. omnimc, de relig. & ſumpt. funer.
h c. fin. de immunit. eccleſ. ita iudicato Tholoſæ tradit Guillelm. Benedictus, an accedere poſſit ad reum. 29. §. neque, de minor. princ. in auth.
i Barbatius, teſtimonium, in repet. in c. cui. verſ. excommunicat, de teſt.
k Guillel. Benedictus in rep. c. Reynutius in 2. part. ad verbum mortuo itaque teſtatore nu. 112. & in 3. par. in quæſt. an liceat occidere peccatore nu. 31. Barbatius in c. ſuper literis, de reſcript. Guillel. de Cuc. in l. nemo, de epiſc. aud. C.
l l. vel ob rem, & l. abolitio, ad ſenatuſc. Turpil.
m Pap. lib. 24. Rapſ. arreſt. tit. 57. ar. 20.
n art. 75.
o in lege Francor. lib. 4. c. 29.
p l. qui actione, § ſi quis in colluctatione, ad leg. Aquil. in P.
q Plato, lib. 9. de legib.
r Signor. conſi. 1. & 27. in quæſtione diſputata.
s d. l. ſciendum, § qui cum aliter, ad leg. Aquil. cum ſimilib. ibi nota. Il. c. ſignificaſti, 2. de homicid. c. ſi vero, c. delectum, 23. quæſt. 1. can. 6.
t l. ſed & ſi partus, § queri, quod met. cauſ. l. 1. § 1. vim, de vi & vi armat. c. nam, de reſtit. ſpol. Li. vnde vi C.
x Ouid. 3. de arte.
y Horat. lib. 3. Car.

In manus, ijdem odere vires
Omne nefas animo mouentes.

Aggreſſorem, & quemcunque alium, in dubio vitæ diſcrimine, occidere licet, inquit Gordianus [a]. Cleon ad Athenienſes, agens de captiuis occidendis apud Thucididem [b], *Quod citra*, inquit, *voluntatem fit, dignum eſt venia.* Et rurſum idem Thucidides [c], *omnia licere in bello, & neceſſitate aliqua circumuentus veniam eſſe, etiam apud Deum: etenim delicta non voluntaris, refugium eſſe aras, ſceluſq; eorum vocare, qui nulla neceſſitate ſunt mali, non eorum qui propter aduerſa aliquid audent.* Alioquin, ſi non liceret ſe defendere, iuſtæ eſſent actiones aggreſſorum, ſimiles ei, quam Fimbria eques Romanus crudelis ſupra modum, aduerſus Scæuolam, quem grauiter vulnerauit, inſtituit. diem enim Scæuo-
16 læ dixit, quòd, inquit, non totum ferrum recepiſſet. Extat tamen conſtitutio Conſtantini Chliarem patriarchæ Conſtantinopolitani [d], per quam quidem admittitur diſtinctio in laicis, vt non teneantur de homicidio latronũ, quos euadere ſine mortis diſcrimine non poterant occidentes: vel ſi occidant ea mente, vt patriam ab eorum inſidiis liberent. At in clericis ſtatuitur, vt quomodocunque occiderint, deponantur: nulla habita diſtinctione hoſtium, vel latronum, vel aliquorum aliorum. Verùm vt opinor, gratia ſubueniri & ns poterit. Simus quoq; nec pro rebus ſuis ſaluãdis à fure ſubtractis,
17 clericis licere occidere [e]: quia nec id laicis iure cõceditur [f]. In Areopago Palladis iudicio, Oreſtes abſolutus, quòd vltus fuiſſet patris necem. Item & Mars abſolutus, qui ſtupratorem filiæ occidiſſet, vt de vtroque teſtatur Demoſthenes [g]. Diximus quoque ſuprà, in adulterio repertam filiam, & vxo-
18rem licuiſſe patri, & marito occidere. Olim non tantùm à pœna excuſatus Phinees [h], qui ſcortantes in Dei & populi eius contumeliam occidit, verùm laudatus, vt iuſtam rem faciens, reputatumque ei ad iuſtitiam. Sicuti & filius Leui [i], quòd Idololatras ex Iſrael ſuſtuliſſent Moſis iuſſu. Zelus Eliæ probatus, qui occidit prophetas Baal manu propria [k]: Non peccauit, cùm quinquagenarios regis Ochoſiæ igne cæleſti occidi precatus [l]. Non pariter Eliſeus [m], qui maledixit pueros clamantes, Aſcende calue: & poſt maledictionem paſſus eſt ex eis deuorari ab vrſis quadraginta duos. Non Petrus, qui Ananiam & vxorem eius morte affecit, quòd mentiti eſſent ſpiritui ſancto [n].
19 Marcellus Iuniſe [o], reſpondit, placuiſſe maioribus eum, qui ad patriam defendam & liberos occidendos venerit, non eſſe occiſum legendum, & filium qui huiuſmodi patrem, vel patrem qui huiuſmodi filium occidiſſet, nõ tantùm immunem à pœna, verumetiam & præmio afficiendum. Leges Dra-
20 conis ex Demoſthene [p], vna: *Cædis actiones ne ſunto vnquam in eos, qui in exules deſcuerunt, ſi quis eo redit, quo non licet* [q]. Alia, *Si quis occiderit in ludis inuitus, aut in itinere proſtrauerit, aut in bello imprudens: aut deprehenſum apud vxorem, aut matrem, aut apud ſororem, aut apud filiam, aut apud concubinam aut eam quam propter ingenuos liberos ſuſcipiendos habeat, ob hoc qui eadem fecerit ne exulato.* Item alia, *Quod ſi quem hoſtiliter per vimẽ inuaſa graſſantem, ſtatim defenſionis ſuæ cauſſa occiderit, impunè occiſus eſto.* In qua, inquit Demoſthenes, dum adſcripſit ſtatim, ſuſtulit mali aliquid conſulendi tempus: & quia ſcripſit ſuæ defenſionis cauſſa, ſignificat ſe læſo dari poteſtatem, non alij cuiquam. Hiſq; legibus alia ſubiicitur, *Quicunque magiſtratus aut priuatus author fuerit huius inſtituti confunden-*
21 *di, idue mutauerit, is ignominia notetur, tum ipſe tum liberi, tum res eius.* Furem nocturnum qui occidit, ita demùm impune fert, ſi parcere ei ſine ſuo periculo non potuit [r]: exigit Viptianus quippe, vt parcere ſine ſuo periculo non poſſit. In quo recedere videtur à lege 12 tabul. quæ nocturnum furem, ſi modò cum clamore quis teſtificetur deprehenſum, ſine diſtinctione permittit occidere: interdiu verò deprehenſum, non, niſi ſe telo defendat, & æquè clamoris accedat teſtificatio, vt refert Caius [s]. Verba legis 12 tab. refert Macrobius,

[a] Gord. l. 2. & 3. C. ad leg. Cor. de ſicar. l. quoniam, ad leg. Iul. de vi publ. l. ſed & ſi quemcunque, ad leg. Aquil. in P.
[b] Thucid. in 3.
[c] idem, in 4.
[d] lib. 2. iur. Orient. in conſtit. Chliarem, de homicid. latronum.
[e] c. ſuſcepimus, de homicid.
[f] c. 2. eod. apud Gregor.
[g] Demoſthen. ora. κατὰ Ἀριστογείτ.
[h] Numero. c. 25. Pſal. 105.
[i] Exod. c. 32.
[k] 3. Reg. 18. ea vindicta, 23. q. 4.
[l] 4. Reg. 1.
[m] 4. Reg. 2.
[n] Actuum, c. 5.
[o] Marcel. in 1 minimè, l. 3 5. de relig. & ſumpt. funer. P.
[p] Demoſth. contra Ariſtocra.
[q] ſimilis lex diuina Numero. 35. homicida non licet, l. fin. C. de maleſ. & mathemat.
[r] Vlp. l furem, l. 9. ad leg. Cor. de ſicar. P. l. 4. C. eod. Caius l. ſi pignore, l. 56. §. 1. de furt. P.
[s] Caius, in l. itaque, l. 4. ad legẽ Aquil.

crobius [a], *Si nox furtum factum ſit, ſi tum aliquis occiſit, iure cæſus eſto.* Idem tamen Vlpia. alibi [b] interpretatur idipſum, vt ſi quis metu mortis furem occiderit, nõ teneatur, niſi cùm poſſet eum apprehendere, maluerit occidere: vt ea ratione poſſimus aſſerere occiſum iure videri ſemper nocturnum, niſi eum potuiſſe apprehendi doceatur: quòd qui occiderit, præſumatur necaſſe, veritus ne noctu venerit non tam furandi cauſa, quàm potius occidendi. In Exodo [c], hac de re lex, *Si effringens fur domum ſine ſuffodiens, fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percuſſor non erit reus ſanguinis. Quod ſi hoc orto ſole fecerit, homicidium perpetrauit, & ipſe morietur.* Cuius verba & tranſcripta ſunt in ius pontificium [d]. Extat lex Rhotarij [e] in iure Langobardorum, quæ ad priorem accedit, in hæc verba concepta. *Si noctis tempore homo liber in curte alterius inuentus fuerit, non dans manum ad ligandum, occidatur, & à parentibus non requiratur: quod ſi manus dederit ad ligandum, & ligatus fuerit, debet pro ſe ſoluere ceteginta ſolidos. Quia non conuenit ratione, vt homo noctis tempore in curte aliena, ſilentio aut abſconsè ingrediatur: ſed qualemcunque vtilitatem habet, antequam intret, clamet.* L. Quintius, Seruilium Halon à cæde Spu. Metij abſoluit, quòd vocatus à magiſtro equitum ad dictatorem, non veniſſet, dicto non parentem, ſed animos plebis concitantem, teſte Liuio [f]. Adrianus iuſſit, ſi dominus in domo interemptus eſſet, non de omnibus ſeruis quæſtionem haberi, ſed de iis, qui per vicinitatem poterant ſentire, teſte Aelio Spartiano [g]: cui conſentit Vlpianus [h]. Corinthij qui militabant duce Timoleonte in Sicilia, cuius fuit rex, vltorem necis patris, qui occiderat eum, qui patrem interemerat apud Leontinos, ereptum ſupplicio, decem minis donauêre, vt ſcribit Gemiſtius Plethon [i]. P. Scipio Naſica, qui occiderat Tybertium Graccũ ſeditioſum, legatione libera in Africam, liberatus ab accuſatione. Et L. Opimius conſul. C. Graccho occiſo, à Tribuno pleb. Q. Decio liberatus, teſte Plutarcho [k], Appiano [l], Velleio Paterculo [m], & Liuio [n]. M. Horatius, occiſis tribus Curiatiis, rediens ſpoliis onuſtus, ſororem ſuam vni Curiatiorum deſponſatam, cum flentem interemiſſet, vt publicam lætitiam impedientem, populi iudicio abſolutus [o]. Licebat & lege Draconis [p], homicidas vel necare, vel ad iudices ducere. Iuſtinianus quoque [q], raptores virginum vel honeſtarum fœminarum, in ipſo crimine compertos, occidi poſſe ſtatuit ab ipſis mulieribus proximisq; conſanguineis tutoribus, & curatoribus earum, vel patronis vel dominis. Qui percurit malos auctoritate publica, immunis ab homicidij pœna: at qui ſine ea authoritate trucidauerit quantumuis peſſimos, reus mortis eſt [r], & dignus pœna grauiori, quòd authoritatem hanc ſibi vſurpet, & pœnæ publicæ ſubtrahat necando [s]. Lege Lãgobardorum [t], qui iuſſu regis hominem occidit, immunis eſt à pœna, nec tenetur reſarcire necem hæredibus. Generalis namque regula eſt, principi vel iudici legimè officium exercenti, homicidia non imputari ad culpam [v]: non enim illi, ſed lex reos occidere & punire videtur [x]. Imò arguendi qui non exequuntur legis mandata, vtpotè miniſterium Dei & legis contemnentes. Miniſtri enim Dei ſunt [y], & ideo gladium portant, ad vindictam malorum, & laudem bonorum. Et moris antiqui fuit, vt reges Iſrael, quos dignos morte putarent, iuberent pueris ſuis vel famulis occidere [z]. Et reges Perſarum quem interficiendum putant, zona apprehenſum, lictoribus regijs interficiendum tradunt, veluti Diodorus Siculus ſcribit [a]. Malum etiam hoc in republica, vt medicis & aduocatis occidendi data impunitas videatur. Sic enim Philemon ait apud Stobæum [b],

Μόνῳ δ' ἰατρῷ καὶ συνηγόρῳ
ἔξεστιν ἀποκτείνειν μὲν, ἀποδύσκειν δὲ μή.
Id ſolo medico & aduocato licet, occidere ſine ſuo periculo.

[a] Macro. lib. 1. Saturnal c. 4. Gell. lib. 20. c. 1.
[b] Vlp. l. ſed & ſi quẽcunque. 1. 3. ad leg. Aquil. ff.
[c] Exo. c. 22.
[d] c. ſi perfodiens, de homicid.
[e] lib. 1. leg. Langobard. tit. de homi. in curte aliena rẽp. noctis inuento.
[f] Liu. lib. 4.
[g] Spart in Adriano.
[h] Vlp. l. 1. § eodem autem tẽpore, & § ſeq. ad ſenatuſcõ. Syllan. ff.
[i] Pletho, lib. 1. de geſt. Græc. poſt bellum Mantin.
[k] Plut. in vit. Graccho.
[l] Appia. lib. 1. bello Ciuil.
[m] Paterc. in hiſtor.
[n] Liuius, lib. 60 & 61.
[o] idem, in 1. Dionyſ. Halic. in 3. & alij.
[p] Demoſt. con. Ariſto.
[q] Iuſt. in l. vni. § ne igitur, de raptu virg. lib. 9. C. tit. 13.
[r] ca. quicunque, 23. q. 8.
[s] l. 6. C. de malef. & mathe.
[t] l. 1. tit. de conſil. mort. in legib. Lãgobard.
[v] ca. noli, 23. q. 1. ca. de occidendis, 23. q. 5.
[x] ca. iudex, & ca ſeq. & ca. miles, 23. q. 5.
[y] ad Roma. c. 13.
[z] vt 1. Reg. 22. & 2. Reg. 1. & 4.
[a] Dio. Sic. lib. 17. Bibliot. in 3. Alexandro.
[b] Stob. tit. de mendacio.

Et Plinius [a], *de medicis nulla lex quæ puniat inſcitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ, diſcunt periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt, medicoq; tantum hominem occidiſſe impunitas ſumma eſt.* Hinc illa infœlicis monumenti inſcriptio, *turba medicorum me interemit.* Quartum, quod requiri diximus in venia impetranda ſeu gratia homicidiorum & aliorũ delictorum, quibus impoſita eſt pœna corporalis, eſt formula obſeruanda [b] oblationis codicillorum venialium, qua reus qui impetrauit, ſe ſiſtere debet iudicio, die quo cauſæ publicæ tractantur in curia regia: nam iudices alij ordinarij dominici, huius quæſtionis non habent notionem [c]. Et ipſemet aperto capite geniculatus iudici exhibere, vel per aduocatum qui petit eius nomine recipi, legi & comprobari adſtantibus rationali & aduocato regio, & aliis collitigantibus quorum intereſt ſi qui ſint vocatis: quibus præſentibus tenor codicillorum legitur palam, interrogaturque reus ab eo, qui iudicio præſidet, iuramento præeunte de veritate dicenda, num codicilli veri ſint, num eos impetrauerit, vel impetrari curauerit, num illis velit vti. Triumuiri autem poſteà regij, quibus antè codicilli inſpiciendi dati fuere vnà cum actis inquiſitionis criminis, obreptionem vel ſubreptionem literarum ſeu codicillorum explicant, ſi inſint expugnantq; [d]: idipſum faciunt & aduerſarij, ſi qui ſint, qui de ciuili iactura vel vindicta contendant, iisq; omnibus auditis, iudex in conſilium determinandum negotium reuocit, data dilatione, latius ſcriptura dicendi quæ vtrique voluerint, retruſo in carcerem interim reo. Si reus petat dilationem ad comprobanda, ſeu vt dicunt verificanda in codicillis contenta, datur facultas quoque regio rationali, vt in contrarium inquirat. Portò aduerſarij, qui ciuiliter crimen proſequuntur, audiuntur intercedentes gratiæ ſeu veniæ, non quidem ratione vindictæ publicæ, ſed quia conceditur & comprobatur tantùm gratia hæc, ſine damno alicuius aut ſine præiudicio aduerſarij [e], qui iudicium contra reum proſequitur: ius enim proſequendi vindictam ijs, qui occiſo ſuccedunt, eſt [f], quibus mulcta ſæpè adiudicatur ex bonis homicidæ: aliis autem tantùm expenſæ refunduntur [g]. Atque illi ſoli ſe obiiciunt comprobationi venialium codicillorum, vt quod ſua intereſt conſequantur. Non autem domini directi vel iuridici, in quorum territorio vel homicidium factum eſt, vel in quo homicidæ habitabant: & ſi ius confiſcationis ad eos, niſi gratia fieret, pertineret. Neque prætextu confiſcationis impedire poſſunt comprobationem: princeps namque eam remittere cenſetur, & ita iudicatum refert Papus [h]. Quod iure conuenit, quo cauetur [i] ne domini temporales, quibus ius confiſcationis eſt quæſitum, bona ante dominationem factam à iudice, cuius notio eſt, accipiant. Sed, & indulgentia principis in criminibus quibuſdam à curiis reiicitur, potiſſimùm ſi fiat reis, qui aliàs criminis alterius commiſſi habuerint veniam: nec crimina bis commiſſa remiſſibilia ſunt [k].

[a] Plin. lib. 29. c. 1.

[b] ex conſtit. Ludoui. 12. publ. an. 1499. art. 126 vide & Rebuff. in tub. *de grat. & remiſſion.* art. 3.

[c] ita dictum arreſto pariſien. an. 1426. 15. Iulij contra Baiuum Sanctæ Dionyſij.

[d] Bald. & Iaſon. in l. 2. ſi cum ius vel vtil. publ. C.

[e] l. venia, C. de in ius vocat. l. hanc ſcripturam, ad leg. Aquil. l. 3. § merito, & §. ſi quid à principe, ne quid in lo. pub. in P.

[f] l. ſi crimen, & l. vnic. qui accuſ. poſſ. C. l. iuncta, de ijs quib. vt indig. C.

[g] Pap. lib. 24. reſpo. arreſtorum 2. art. 1. & 2.

[h] Pap. d. l. b. 24. tito. 17. arreſt. 1. & 2.

[i] c. cùm ſecundum leges, c. 19. de hæret. lib. 5. Rec. Decret. tit. 2.

[k] in l. 3. in fine, C. de epiſc. aud. facit l. 1. C. ſi ſæp. reſtitut. in int. ſuer. poſtul.

De homicidio ſui ipſius. Cap. 22.

Lib. 48. P. titul. 21.

1 *Occidere ſeipſum prohibitum, & punitum.*
2 *Manus ſibi inferens quomodo & quando puniendus. Et ſeq. 3. 7. 8. 9.*
4 *Crucis pœna horrenda Romanis viſa.*
5 *Virgines Mileſiæ quomodo à morte ſibi conſciſcenda reuocatæ.*
6 *Vulnerantes ſeipſos ob bonum dolum laudatos.*
10 *Mortem ſibi accelerantes virtutis cauſa num pœnam mereantur.*
11 *Ceorum lex de ſenibus inutilibus. Et de eiſdem lex Sardoa. 15.*

12 Mors voluntaria damnata à viris optimis, & ibi illorum rationes. Et 13.
14 Occidere non licet volentem impunè.

a ca. de occidendis, & ca. ea dixisti, 23. q. 5

b Paul. l. si quis alienum, l. 32 §. fin. de pœn. P.

c Mart. l. fin. de bon. eor. qui ante sent. mor. sibi consc. P.

d Arria l. omne delictum, l. 6. §. qui se vulnerauerit, de remiss. P.

e d. l. §. de bon. eor.

f Thomas Mor. libr. 2 Vtopiæ.

g Plin. libr 34. c. 15.

h Gell. libr. 13 c. 10.

i Plut. in vita Solon.

k Iustinus in 1.

l Herod. in 3.

m 3. Reg. c. 20.

n ca. placuit, 23. q. 5.

o c. 1 de torneamẽt. & c. super eo, de ea prior

p Aurel. concil. ca. 17.

q Diod. Sic. lib. 2. Bibliot.

r Plato, libr 9. de legib.

QVI dixit, *non occides*, Deus non tantùm alios, ſed multò magis ſeipſum necare prohibuit [a]. *Miles*, inquit Paulus *Iur. ſe* [b]. *qui ſibi manus intulit, nec factum peregit, niſi impatientia doloris, aut morbi, luctuúe alicuius, aut alia cauſa fecerit, capite puniendus eſt, aliàs cum ignominia mittendus.* Firmant eandem diſtinctionem Martianus [c], & Arrianus [d]. Poſtulati rei criminis, ſi ſe ſuſpendant, vel alio modo interimant, ſi crimen graue ſit, ex quo mors imponenda & bona fiſco applicanda, pro conuicto & condemnato habetur: aliter, ſi leue ſit crimen, vel ſi non ſit de graui poſtulatus [e]. Vtopium ſacerdotes, quibus vita acerba, vel morbo immedicabili, vel alia cauſa, mortem conſulunt ſponte-neam. Neminem tamen inuitum tollunt è vita. Alioquin ſi quis mortem conſciuerit cauſa non probata ſacerdotibus & ſenatui, hunc neque terra neque igne dignantur, ſed in palludem aliquam turpiter inſepultum abiiciunt [f]. Refert Plinius [g], plebem quiritum reuocatam à morte ſibi conſciſcenda, eo tempore, quo eius opera Tarquinius Priſcus, in meatibus ſuffodiendis ſeptem amnium Romæ vtebatur: dum rex inuenit nouum & inexcogitatum anteà remedium, vt omnium ita defunctorum figeretur crucibus corpora ſpectanda ciuibus, ſimul & feris & volucribus laceranda. Cùm etiam virgines Mileſias, ex morbo quodam ferè omnes, repentè ſine aliqua cauſa euidente voluntas cœpiſſet obeundæ mortis, & plures tum ſuſpendio finirent vitam, Mileſiorum ſenatus, vt in futurum præcaueret, ſanxit, vtque timorem viuis ex mortuis incuteret, vt quæ ſuſpenſæ laqueo inuenirentur, cum ipſo laqueo, quo illaqueatæ eſſent, nudæ tota via publica ad ſepulturã efferrentur: atque ita pudore à morte ſpontanea reuocatæ ſunt, vt author Gellius [h]. Imbecillitas namq; animi, quæ temerè præpoſuerat, facilè reiecit nulla ratione factum. Non enim imitabantur illos, qui vtili ſimulatione, vel vt iram in alios concitarent, vel ſibi conciliarent animos, ſeipſos grauiter ferunt vulneraſſe, vt Pyſiſtratum & Vlyſem feciſſe ſcribit Plutarchus [i]: Zopyrum, Iuſtinus [k] & Herodotus [l]. Quemadmodum & legimus profetam quendam iuſſiſſe ſe percuti, vt vulneratus poſſet ſententiam Dei in Acham regem ferre, quòd Benadabo regi Syriæ contra mandatum domini pepercíſſet [m]. Iure pontificio, ſi qui ſibiipſis quolibet modo vitam adimunt, ex concilio Brachareníi [n] prohibetur, ne pro illis oblationes fiant, non cũ pſalmis ſepulturæ eorum cadauera mandentur: imò piorum ſepultura denegatur, vt iis, qui ſibi mortem in torneamentis ſeu Hippodromi excurſionibus moriuntur impœnitentes [o]. In Antiſidorenſi concilio [p], *Quicunque ſe propria voluntate in aquam iactauerit, aut collo ligato ſe ſuſpenderit, aut de arbore præcipitauerit, aut ferro percuſſerit, aut qualibet occaſione, voluntate ſe morti tradiderit, iſtorum oblata non recipiantur.* Hinc modus pœnæ crudeliſſimus mihi videtur Aethiopum, apud quos mos eſt, neminem ſubditum etiam damnatum morte punire: ſed quidam ex lictoribus, præferens mortis ſignum, ad reum mittitur, quo accepto reus domum abiens, ſibi mortem conſciſcit, nefaſq; habetur commutare mortem exilio, ſicut apud Græcos, vt author Diodorus Sieulus [q]. Platonis lex [r], *Vt qui ſibi amiciſſimum, id eſt, ſeipſum, vita priuarit, non iudicio ciuitatis, nec triſti vel ineuitabili fortunæ caſu coactus, nec pudore aliquo extremo compulſus, ſed ignauia & formidoloſi animi imbecillitate, inuiſſè ſibi mortem conſciuerit: ſepulturam habeat ſolitariam, vbi alius nemo cõdatur. Deinde vt in his locis condatur, quæ de duodecim regionis partibus, vltima deſerta inneminataq; ſint: ſic obſcurus, vt neque ſta tua, nec inſcripto nomine ſepulchra notentur.* Quibus verbis, ſicuti & ſuperioribus legibus apparet, non contineri nec ſubduci pœnæ eos qui aliqua propoſita ſpecie virtutis, vel vt vitarent vitia, mortem ſibi conſciuerunt. Sic Sampſon, vt Philiſteos necaret populo Dei inimicos, ſuæ vitæ non pepercit, &

vnã,

vtà, concurrens columnas domus occubuit [a]: vt & Rasia [b], & Eleazarus [c], qui sponte occubuerunt pro Dei laude. Laudandique qui pro patria se deuouerunt, Curtius [d], Brutus [e], duo Decij [f], Attilius Regulus [g], Codrus [h], Epaminundas [i]. Fuerunt & alij, qui spe vitæ melioris, & tædio huius vitæ se interemerunt, quos nec laudare, nec recenſere possum: nam pro patria, pro virtute, & potissimùm pro Dei nomine, pericula nō refugere, & paratum esse alacriter, si opus sit mori, si inferatur ab alio mors, & laudabile & venerandum existimo: at sibi ipsi mortem inferre & manus, nunquam ex quacunq; causa contingat probare potui. Honesta mors nunquam est fugienda, sæpè etiam appetenda [k]: sed non est iniussu imperatoris, id est, Dei, de præsidio & statione vitæ decedendum [l]. Et D. Hieronymus [m] in Ionam. *Non est nostrum*, inquit, *mortem arripere, sed illatam ab alys libenter accipere. Vnde & in persecutionibus, non mihi licet propria perire manu, absque eo vbi castitas periclitatur, sed percutienti colla submittere.* Placuit, vt diximus, in concilio Bracharensi [n], non esse orandum pro ijs, qui mortem sibi quoquomodo intulerint, non sepeliendos cœmiteriis Christianorum. Et ideò improbanda Ceorum lex de senibus, qua senes se delirare incipere cognoscentes, & ob ætatem patriæ inutiles, coronati sicutam bibebant [o]. In voluntariam mortem pluribus inuehitur D. Augustinus [p]. Aristoteles [q] autem, non fortis, sed timidi animi esse ait, ob fugiendam paupertatem, vel ob amorem, aut quid molestum, mortem sibi inferre: videturenim à natura rerum degenerare, quæ est velle viuere, nec mortem sibi asciscere, vt ait Egesippus [r], qui etiam eam mortem immanitati adscribit, vt & probro dandum informem laquei nodum [s]. Et proinde D. Chrysostomus [t] notat, à Deo maximo optimoque factum esse, vt mors nō nisi cum dolore esset, ne qui doloribus cedere morte decreuissent, eam lubentissimè amplecterentur, vt dolorem maximum. Plato quoque [u], mortem omnibus obeundam natura, vetuit autem cogi, vel inferri, vel accersiri sponte, docens expectandam esse naturam. Sicut non oportet eos, qui potestatis imperio traduntur in carcerem, inde diffugere, priusquam potestas ipsa, quæ clausit, abire permiserit: esseque nos in dominio Dei, cuius prouidētia gubernamur, nec inuito domino quicquam faciendum. Addit & aliàs septem rationes, quibus docet mortem illam non oppetendam. *Vetat*, inquit Cicero [x], *ille dominans in nobis Deus, iniussu huinc suo nos demigrare, & leges vt aut vincula carcerum fugere eo rumpere: nisi animus à Deo, tanquam à potestate legitima, euocatus fuerit.* Et Martialis [y].

[a] Iudic. 16. Augustin. de ciuit. Dei, c. 26.
[b] 2 Macha. 14.
[c] 1 Machab. 6.
[d] Val. Max. li. 5. c. 6. D. Aug. 4. de ciuit. Dei, c. 20. Liui. in 7. Lactan. 3. diuinar. instit. c. 23.
[e] Val. Max. vbi sup. Orosius 2. D. Aug. lib. 3. de ciuit. Dei, c. 17. Florus, lib. 1. c. 10.
[f] D. Aug. in 4. de ciuit. c. 20. Cicer. 4. Rhetor. & in Parad. & Tuscul. Liuius in 8. Plin. de vir. illustrib. c. 26. Plin. lib. 3. histor. nat. c. 22. & alij.
[g] Cic. in 3. Offic.
[h] Iustin. in 7. Val. Max. lib. 5. c. 6. Cicer. 1. Tuscul.
[i] Val. Max. lib. 3. c. 2.
[k] Martius, ad Cicer. Familia. epist. lib. 13.
[l] Cicer. in Cato. Maior.
[m] ca. non est nostrū, 23. q. 5.
[n] ca. placuit, eod. q.
[o] Aelia lib. 3. var. histo. c. 26.
[p] D. Aug. de ciuit. Dei, c. 20. & seq.
[q] Aristo. li. 3. Ethic. c. 7.
[r] Egesip. lib. 3. c. 17.
[s] Idem lib. 4. c. 9.
[t] D. Chrysto. homil. fin.
[u] Plato, in Phædo. Macrob. libr. 1. in Somn. Scip. c. 13.
[x] Cic. Tuscul. & in Somn. Scip. & in Cato Maio.
[y] Mart. lib. 10.

Optima mors parca, quæ venit apta die.

13 In Flandria non est confiscatio bonorum, nisi in grauissimis quinque criminibus: inter quæ annumeratur sui ipsius parricidium, cum crimine læsæ maiestatis, hæresi, seditione, fuga ex acie in Turcas [z], proditione patroni ligij. Supramodum certè crudeles ij videntur, qui sibi non parcunt, aut mortem sibi parant: contra naturale viuendi desiderium, & studium commune etiam brutis, qui omni nixu & impetu eam propulsare conantur. Et natura homines omnes φιλοζώους genuit, vt etiam capularibus senibus, quibus viuere mors est, quique sæpè ob grauiorem ætatem mortem optant, cùm necessitas moriendi vrget summoperè durum sit lucem hanc relinquere, vt ex Aesopico apologo senis constat, qui cum tædio vitæ, & laborum mortem veniſſe inuocatam vidisset, rogabat, ne sibi vim faceret, sed potius ad lignorum onus resumendum
14 adiutaret. Cæterùm, cùm iam probatū fuerit, non licere sibi mortem inferre, impunè etiam nō fieret, qui volenti occidere sese, opem tulit, vel volentē & postulantem occidit. Et ita Dauid iustè iussit necari Amalechitem, qui volen-

[z] Butelerius, in Summa rurali.

rem Saulem adhuc ſpirantem interemit [a]. Impiaque & abominanda eſt lex Sardoa, vt filij patres ſenio confectos fuſtibus cæderent, & inter emptos ſepelirent: abſurdum arbitrantes, ſi delirus ſenex vlterius viueret [b].

a 2. Reg. 21.

b Aelia. de hac lege, libr. 4. var. hiſtor. cap. 1.

De quibuſdam ſpeciebus aliis homicidiorum. Caput 23.

1 *Vita & mors hominis animæ, & corporis quæ.*
2 *Homicidium directò, vel per indirectum quando committitur.*
3 *Animæ mors quæ. Et iuramentum deferens ei, quem ſcit peieraturum, ſuam & illius occidere videtur animam: vt & qui proximo detrahit, & tum odio habet.*

VIA vita, non tantùm corporis, ſed etiam, eaque præcipua, animæ eſt, quæ immortalis, & qua corpus viuificatur: ita alia mors corporis, nempe ſeparatio animæ ab eo: alia mors animæ, nõ quòd anima, quòd ad ſuam eſſentiam pertinet, intereat, cùm ea ſit immortalis: ſed quia gratia Dei, quæ vera eſt vita, qua ad actiones veras anima viuificatur, priuatur. Vt proprio libro de immortalitate animæ, in primo, docemus. Sic homicidium corporis, vel directò, vel per indirectum fit directò, quando cæde, vel violenter alio modo, quis alij, vel ſibipſi mortem infert. Per obliquum autem necat quis alium, quando occaſiones moriendi dat, vel ea quæ ad vitæ neceſſitatem pertinent, ſubſtrahit, vel adimit: vt necare videtur is, qui alimenta denegat [c]. Et reus homicidij is, qui cùm poſſit, fame morientibus & egenis non ſubuenit [d]. Qui res epiſcopi, vel eccleſiæ rapit, homicida ideò cenſetur [e]. Quia bona eccleſiæ, bona ſunt pauperum [f], & famem patientium. Differentiæ homicidii huius in ſumma plures: nam animus, cauſa, occaſio, conſilium, culpa, neceſſitas, caſus, perſonæ, miniſterium, officium, variant [g]. Inter homicidia animæ, cenſetur negare pœnitentiam morienti [h]: ad peierandum ſcienter aliquem compellere: atque qui defert iuramentum, ſuam animam occidit, & eius quem ſcit peieraturum pariter [i]. Qui alii detrahit, qui alium occidit, ſiue animæ homicida iudicatur [k]: qui odit fratrem ſuum, homicida eſt [l]. Pœna huius homicidij: Omnis homicida non habet vitam in ſe manentem [m].

1

1

c f. necare, de Lib. agnoſc. in P.

d ca. paſce, 24. diſtinct. 86. in. 1. 86. q. 1.
e ca. qui Chriſti, & ca. qui abſtinent, 12. q. 2.
f ca. aurum habet eccleſia, 12. q. 2.
g ca. cum homo ab homine 23. q. 5.
h ca. cognouimus, 26. q. 6.
i ca. ille, 22. q. 5.
k ca. homicidiorum, de pœnit. eſt. 1.
l 1 D. Ioan. epiſt. c. 3.
m D. Ioan. 1. epiſt. c. 3.

De parricidio. Caput 24.

Lib. 48. P. titu. 9. Lib. 9. C. titu. 17. Lib. 5. Decret. titu. 10.

1 *Parricidium triplici lege punitur.*
2 *Pompeia lex de parricid. quæ, & eius pœna. Et 3.*
4 *Capitis pœna quæ, & quomodo differat à capitali.*
5 *Parricidarum, more maiorum, pœna culeus, &c. Et 7. 8. 9. 10. 11.*

6 *Matri*

Matricida. Et 17.

Patri inferre iniuriam, habet delictum ſimile offenſioni Dei, ſecundum quid, grauiúſq; quàm in alios. eod. Et 28.

12 *Parentes diligere, natura lex: contraria, necare, & necantes diligere.*

13 *Filius legitimus ſecundum Perſas nunquam occidit patrem.*

14 *Parricidæ pœna ſecundum legem Platonis.*

15 *Parricidium in brutis natura talione punit.*

16 *Parricidæ lege Græca comburendi, igne & aqua interdicendi. Et 18.*

17 *Parentes occidere, etiam iuſta de cauſa furorem, & manes commouet. Et 28.*

21 *Parricidij pœna num locum habeat, ſi quis filios, aut deſcendentes occiderit.*

22 *Filiorum amor naturalis, & brutorum etiam.*
Parricidij Solon cur nullas leges conſtituerit. eod.

23 *Parricidarum in foro pœnitentiali pœna. Et 24.*

24 *Parricidia excuſantur aliquando quoad pœnam, vt furore & alio modo. 27. Et 28.*

25 *Cum nouerca adulterantem filium pater occidens mitius punitur. Et 26.*

27 *Iudicia ambigua, in quibus iudices non habuerunt quid dicerent. Et 28.*
Parricidium parricidio non vindicandum. eod.

29 *Derbices, & Maſſagetæ ſeipſos deuorabant.*

30 *Parricidarum pœnæ ex legibus Hiſpaniæ, Mediolanenſi. & Gallicis.*

1 ALIA ſpecies homicidij, ſed quod ſeuerius puniatur, parricidium eſt: quod tripliciter, vt apparebit ex perſonarum, & proximitatis diſtinctione, punitur, Cornelia de ſicariis, quę & hoc habebat caput de parricidiis [a], Pompeia de parricidiis, & more maiorum. *Illud Romuli proprium*, inquit Plutarchus [b], *quòd cùm nullam pœnam parricidæ definiſſet: homicidium omne, parricidium nũcupari voluit: quòd hoc impium ac nefarium, illud autem impoſſibile duceret. Neque quiſquam Romæ annis ſexcentis poſt, tale ſcelus perpetrauit, ſed poſt Hannibalis bel-*
2 *lum, Lucius Oſtius fertur patrem occidiſſe.* Vt parricidas plectit lex Pompeia [c], qui patrem, matrem, auum, auiam, nepotem, neptem, fratrem, ſororem, patruelẽ, matruelem, patruum, auunculum, amitam, materteram, conſobrinum, conſobrinam, vxorem, virum, generum, ſocerum, vitricum, priuignum, priuignam, patronum, patronam occiderit: cuiuſue dolo malo id factum erit, quiúe emerit venenum, vt patri daret, legis tamen Corneliæ de ſicariis pœnam imponi
3 tradit Marcellus [d]. Et Sęcula quoque eum fratrem, qui cognouerat tantùm fratrem emiſſe venenum vt potrigeret patri, nec indicauerat, relegatum eſſe, & medicum ſupplicio affectum fuiſſe teſtatur [e]: inſcium tamen fuiſſe parricidij exiſtimandum eſt, alioquin enim pari pœna cum parricida conſcius puniẽdus eſt [f]. Modeſtinus autem [g] diſtinguit, in pœna imponenda inter has perſonas: nam eos, qui patrem aut matrem, auum aut auiam occiderint, more maiorum pœna ſeueriori puniendos tradit: qui autem parricidium in alias perſo-
4 nas admiſerint, capitis poena, aut vltimo ſupplicio. Capitis poenam arbitrantur aliqui [h], per quam ciuitatem amittat parricida, qualem deportationem in inſulam, qua Martianus ſcribit Adrianum affeciſſe patrem quendam, qui filium necauerat adulterantem cũ nouerca: quòd patria poteſtas non debeat in atrocitate, ſed in pietate cõſiſtere. Probo quoque hîc capitis poenã mortẽ nõ habere, quãuis capitalis poena mortẽ habeat: & relegatio ad tẽpus, vel in perpetuum, vel in inſulam, nõ habeat capitis periculum, vt ait Calliſtratus [i]. Suadet autem hîc capitis poenam non eſſe mortem: quia Modeſtinus ait [k], poenã eſſe capitis, aut vltimũ ſupplicium: & capitis minutio minor, ad deportationẽ
5 pertineat [l]. Vetùm poſtquam dixit Modeſtinus, ex more maiorũ adhuc plecti ſeueriori poena, quã ſicariorũ, qui parentes aſcendẽtes occiderint, poenã ex-

a l. fin. ad leg. Corn. de ſic. ſo. libr. 9. C. Theod. titul 19.

b Plut. in vita Romuli.

c Marcel. l. 1. Martia l. 3. & 4 ad leg. Pomp. de parricid.

d l. 1. hoc titu.

e Sęcu. l. 2. eod.

f Vlpia. in l. vitrum, l. 6. & l. ſi ſciente, l. 7. eod.

g Modeſt. in l. pœna parricidij, l. 9 ad leg. Pomp. de parric.

h Accurſ. in d. l. pœna.

i Calliſt. l. capitalium, de pœn. P.

k d. l. pœna parricidij, ad leg. Pomp. de parric.

l §. 1. de cap. diminut. apud Iuſtin. l. hn. eod. tit. P.

plicat maiorum [a], vt parricida virgis sanguineis verberatus, culeo insuatur cum cane, gallo gallinaceo, & vipera, deinde in mare profundum culeus iacterur, si mare proximum sit, alioquin bestiis subiiciatur, secundum Adriani constitutionem, quàm probauerunt Constantinus [b], & Iustinianus [c] CC. Meminit Cicero [d], explicat Cælius Rhodiginus [e], & Theophilus [f]. Et nos in nostris optimi Iurisconsulti præludiis [g], honorem debitum parentibus, ex quo grauius hoc fit scelus, tractamus. Alludit ad hanc poenam Iuuenalis [h], referens insigniora crimina,

Confer, inquit, *& artifices, mercatoremq; veneni,*
Et deducendum corio bouis in mare, cum quo
Clauditur aduersis innoxia simia fatis.

Et alibi [i],

Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Perditus, vt dubites Senecam praeferre Neroni,
Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, nec serpens vnus, nec culeus vnus?
Par Agammonidae crimen, sed causa fecit rem
Dissimilem, &c.

Nero quippe, matrem suam Agrippinam occidere primùm dolis tentauit, vt eam naui impositam submergeret: verùm re non succedente, Aniceto occidi iussit, quod factum est, vt ait Xiphilinus [k], causatus mortem, quòd ea insidiata ei fuisset, & quòd eius opera multa facinora fecisset. Quod tamen cùm effecisset, semper lecto territus desiliebat, & putabat perpetuò sibi bellum imminere: vnde sæpè loca mutabat. Quare & malè audiuit, & publicè in suis statuis inuenit suspensum culeum: vt ex eo significaretur Neronem in culeum coniici oportere. Item tabulam cum puero in foro, in qua erat scriptum, Νέρων, ὀρέστης, ἀλκμαίων μητροκτόνοι, id est, *Nero, Oreſtes, Alcmaeus matricidae*. Admonet autem nos Suetonius, culei poenam non nisi confessis parricidij infligi, de Augusto sic scribens [l], *Dixit ius, non diligentia modò summa, sed & lenitate: siquidem manifesti parricidij reum, ne culeo insueretur, quòd non nisi confessi afficiebantur hac poena, ita fertur interrogasse: cur non patrem tuum occidisti?* Et inter exempla summæ indulgentiæ Antonini Pij Iulius Capitolinus [m] illud adfert, quòd parricidam in insulam desertam posuit, quia naturæ legibus illi viuere non licebat. Innuit & Valerius Maximus [n], dum de Tullij duumuiri supplicio agit, hanc poenam culei, huic delicto parricidij imponi, exẽplo eius qui Deum violasset. Scribit enim, Tarquinium regem M. Tullium duumuirum iussisse abiici in mare insutum culeo, quòd librum secreta ciuilium sacrorum continentẽ, Petronio Sabino describendum dedisset. Idq; supplicij genus multò post parricidis lege irrogatum esse iustissimè quidem, *quia*, inquit, *patrii vindicta parentum, ac Dei violatio expianda sit*. Tradit Callistratus [o], omnia admissa in patrem, vt & in patronum, similesque coniunctas personas, grauius vindicanda, quàm in extraneos. Et atrociorem iniuriam existimat Vlpianus [p], cùm patri patronoue fit. Et sola maledictio patris, iure diuino morte digna censetur [q]. Lapidandus & filius contumax & proteruus in patrem, lege diuina [r], multò magis parricida. Parem poenam deberi rebellibus filis, & blasphemis, scribit Cyrillus Alexandrinus [s]. De simia, & vipera, vel gallinaceo, non meminit Valerius Maximus [t], quorum tamen inclusio non caret symbolo parricidij, vt culeus: nam quòd bubulo corio includantur, vt docuit Constantinus [v], hoc significat, indignos esse terra, coeloue, aliisque elementis parricidas, & quòd fluctibus acti, neque terram tangant, nec certo

loca

[a] d. l. quia patricidij.
[b] l. 1. de his qui parent. vel liber. occiderunt, C. l. vn. de parricid. libr. 9 C. Theod. tit. 15.
[c] Institut. § alia, et publicauit ap Iustinian
[d] Cicer. pro Rosc. Amer. & 1. ad Heren c. 3.
[e] Cæl. Rhod. libr. 17. c. 21.
[f] Theop. libr. 4 Institut. tit. de publ. iud. in fin.
[g] lib. 2. c. 40.
[h] Iuuen. Saty. 13.
[i] Id. Saty. 8.
[k] Xiphil. ex Dione, in Nerone.
[l] Sueto in Augusto, cap. 33.
[m] Iul. Capit. in Anton. Pio.
[n] Val. Max. libr. 1. c. 1.
[o] Callist. l. capitali 6. l. 28. §. omnia, de pœn. P.
[p] l. patror. etiam, l. 7 § fin. de iniur. P.
[q] ex non iam, §. ex verum, 16. diuinc. Exod. 22.
[r] Deuter. 21.
[s] Cyrill. Alexand. in D. Ioan. libr. 12. c. 14.
[t] Val. Max. lib. 1. c. 1.
[v] l. 1. de his qui parent. occid. C.

7

loco consistant. Quò pertinet & fictio illa Platonis [a], qua tradit post vitæ excessum, parentum violatores per Pyriphlegetontem fluuium inferorum & tartari, agitari per annum, & posteà deiici in paludem Acheruſiam, vbi clamant vocitantque eos, quos vel necauerint, vel iniuriis affecerint: supplicitérque rogant ac deprecantur, vt eos permittant progredi per paludem: quod si non obtineant, referuntur rursum in tartarum, atque deinceps rursus in flumina, nec quiescunt à iactatione, donec veniam impetrarint. Hæc persequitur Cicero, pro Cluentio, & exclamat: *ô singularem sapientiam*, maiorum scilicet, *in hac pœna, nonne videntur hunc hominem è rerum natura sustulisse, ut repentè solem, cœlum, aquam, terramq; ademerunt, vt qui eum necasset, unde natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur.* Plura & de fluctuatione in Oratore perfecto: cuius causa est corium, quod inflatum non absorbetur, sed supernatat, vt fidem faciunt vtres. Ascogefri [b], quibus transnantur flumina, insuuntur quoque, neque nudi in flumen, vel mare proiiciuntur, tanquam qui nulla expiatione capaces sint. Aqua namq; vt suprà dicebamus, expiari crimina putarunt: hi autem & illa priuabantur, ne eam
8 simul & polluerent. Simiam autem, arbitror demonstrare parricidas formam quidem habere hominum: at re ipsa hominis nomine indignos, bruta & effera potius animantia, nihil hominis præter formam vt simiæ [c] habentes: quibus præcipua tamen est fœtuum affectio, vt ait Plinius [d], & Orus Apol-
9 lo [e], superantq; in eo parricidas. Vipera significat delictum ipsum, vipera quippe fœmina, teste Plinio [f], Aeliano [g], & Aristotele [h], matrem sub finem coitus capite obtruncat: illam autem prægnantem catuli exedunt, & exeũtes perrumpunt latera, occisa parente. Scio tamen quendam id falsum existimasse, sed credo maioribus, potissimùm Aristoteli, qui animalium naturas
10 sumptibus regiis accuratissimè perquisiuit. De Gallinaceo, puto eo symbolum significari superbiæ: is enim valdè superbus est & leonibus etiam terroti, si credamus Plinio [i]. Sed & ingratitudinis in parentes signum fuisse perhibent: de terra enim loquens Lucretius, sic scribit [k],

Galles attribuunt, scilicet terræ, *quia numen qui violarit*
Matris, & ingrati genitoribus inuenti sint,
Significare volunt indignos esse putandos
Viuam progeniem, qui in ora luminis edant.

11 Scribit Florus [l], P. Malleolum occisa matre, primum culeo insutum, in ma-
12 re præcipitatum, tempore Marij. Primam naturæ legem Valerius Maximus, diligere parentes esse ait [m]. Et Demosthenes [n] contra naturæ legem esse, etiam diligere eos, qui iustè parentes necarunt: multò magis occidere. Sic enim ait, ὁ τὴν τῆς φύσεως διασώζων νόμον, ἅς τε ἀνθρώποις καὶ θηρίοις ἅπασιν ὡρισε δίκην τὸς γονεῖς: κακόνους ἐνί, τοὺς ἐκείνους ἀπολωλεκόσι, id est, *Si legem naturæ tuetur, quæ vnà & hominibus & feris ex æquo est sancita, vt parentes diligant, malè*
13 *vult is*, scilicet Aristogiton, *qui illos peremerunt.* Persæ negant vnquam filium
14 legitimum occidisse patrem, vt ait Herodotus [o]. Plato [p] statuit, occidendũ parricidam iussu magistratuum, ab eorum ministris ipsisq; magistratibus, trahíque debere nudum in statutum triuium, vbi vniuersi magistratus in mortui caput lapidem mitterent, & ita ciuitatem omnem purificarent: deinc vl-
15 tra regionis fines exportatum corpus, proiici. Natura impunita quoque nõ relinquit parricidia in brutis, sed talione vindicat. Nam Phalangius araneus vtemerẽt, matrem consumit, sæpè patrem: demùm à suis ipse [q]. Scorpiones fœtum deuorant, vno dempto subtilissimo, qui se matris clunibus imponendo, tutus & à morsu & à cauda loco fiat: hic demùm genitores super-
16 nè conficit [r]. Apud Constantinum Harmenopulum [s] lex, *Qui ascendentem vel*
17 *descendentem occiderit, igni traditor.* Theoderici regis Gothorum & soro-

a Plato, in Phædo.
b de quib. in libello de reb. bellicis, qui infertur post notitiã vtriusque impe. vide & Veget.
c Plin. lib. 11. c. 40. & lib. 8. c. 54. Aristo. lib. 2. de histo. animal. c. 8.
d Plin. vbi sup.
e Orus Apollo, de liter. Hierog.
f Plin. lib. 10. c. 62.
g Aelia. lib. 2. de histo. animal. c. 24.
h Aristo. lib. 4. 5. de histo. animal. cit. 54.
i Plin. lib. 10. c. 25.
k Lucret. 2. de rer. natu.
l Flor. lib. 68. epito. Liuij.
m Val. Max. lib. 5. c. 4.
n Demost. con. Aristogito.
o Herod. in 1.
p Plato, lib. 9. de legib.
q Plin. lib. 11. c. 24. Aristo. lib. 5. histo. animal. c. 27.
r Plin. lib. 11. c. 25. Aristo. d. lib. 5. c. 26.
s Const. Har. lib. 6. c. 6.

a Greg. l. 4. hist. Franc. c. 39.

ris regis Galliarum Clodouei filia [a], quòd matrem veneno sustulisset sacrum corpus dominicum sumentem, a Theodato rege Thuiciæ, qui in regnum initiatus ab Italis fuit, incenso balneo fortiter vaporibus suffocata est. Qui 18 pœna Græcis parricidæ plecterentur, constare potest ex verbis Electræ, apud

b Euripides, in Oreste, in prooemio.

Eurípidem sic loquentem [b].

Ἄλοχοι δ' ἄργα τῶδε, μηδ' ἡμᾶς σέγειν,
μη πυρὶ δαιχθῆ, μήτε πρὸς ὠκεῖν τινα
ματροκτονοῦντας. κυρία δ' ἥδ' ἡμέρα,
ἐν ᾗ δίκαιοι φῶτες ἀργείων πόλεις,
ἢ χρὴ θανεῖν νιν λευσίμῳ πετρώματι,
ἢ φασγάνου δοῦναι' ἐν' ἀυχένος βαλεῖν. id est,

Argiua autem edictum est, nec nos tecto recipi,
Neq; igne vsu iuuari, neque quemquam nos alloqui fas sit
Vt parricidas. Hæc autem præfinita dies est,
In qua sententiam feret ac decernet Argiuorum vrbs,
An nos lapidibus obrutos perire
Oporteat, aúe gladio iugulum ferre.

Horrent homines, potissimùm benè nati, tantum scelus: & sæpè ipsi qui crimẽ 19
admiserint aliquo isto prætextu, conscientia propria excarnificantur. Exemplo sit Orestes, qui postquam Clytemnestram matrem cum Aegistho, qui patrem Agamemnona sustulerat, necauit, etsi quandam necis causam habere videretur, tamen ita furiis agitatus est, vt neque his antè purgari potuit, quàm ad aram Dianæ Tauricæ, illuc à Pylade perductus, perpetrata scelera

c Sopho in Electra.
d Eurip. in Oreste.
e Ouid. de 4. de Trist. 6. h
f Stat. Thebaid.

expiasset, vt late explicant Sophocles [c], & Euripides [d], Ouidius [e], Statius [f].

g Iustinus, lib. 24. hist.

Refert Iustinus [g], diuinam parricidarum vltionem in Gallogræcis. *Gallogræci*, 20
inquit, *cum Antigonum in illos exercitum ducerent, cumq; ipsi se prælio pararent, & in auspicia pugnæ hostias cæsdissent, quarum exta intentus omnium prædicentium: non in timorem, sed in furorem versi, sperantes Deorum minas expiare, suos liberos & vxores trucidarunt, auspicia belli à parricidio incipientes: postea tamen pugnantes prius parricidiorum fuere, quàm hostes circumuenêre, cluersantibusq; ante ocu-los manibus interfectorum, omnes occisione cæsi.* Sed dubitari potest merito, vt vi- 21
detur, num pœna parricidij locum habeat, si quis filium, aut in sua potestate constitutum necauerit: nam Marcellus cùm enumerat [h] personas, in

h L. 1. ad leg. Pompe. de parricid.

quibus committitur parricidium, non meminit filiorum, filiarum, vel nepotum. Et diximus in capite de patria potestate in primo effectu, ius vitæ necisq; liberos parentibus datum. Verùm vt me expediam, illud olim cum

i Constant. l. fin. C. de patri pot.

Constantino dicam fuisse permissum [i]: nunc, minimè. Sicuti nec Adrianus impunitum eum reliquit, sed in insulam deportauit, qui necauit filium,

k Idem Adrianus l. vlt. C. Pomp. de patric.

qui cum nouerca adulterabat [k]. Tradit & Vlpianus [l], patrem inauditum filium id est, impium, vel non iudicatum, occidere non posse: si quis casus autem sit, quibus iure Pandectarum occidere liceat, vt filiam deprehensam in adulterio, id lex permittit nominatim. Sunt namq; casus, in quibus regula generali prohibita, licita lege permittente fiunt. Et ne longius à proposita parricidij tractatione protraham sermonem, referam quædam exempla paulò post, quibus parricidia excusata, vel laudata fuerunt. Proinde dicemus ad liberos necatos pœnam parricidij pertinere. Quod & rubrica Co-

l Ulp. in fragm. Cornel. sicar. f.

m lib. 9. C. tit. 17.

dicis sustinuit [m], De his qui parentes vel liberos occiderunt: & in l. vnic. illius tit. nominatim dicitur, supponi illi pœnæ eos, qui parentes aut filios, aut filias, aut eius affectionis occiderint, id est, & nepotes. Et exuisse videntur 22
naturam non dicam hominum, sed omnino ferarum, quæ pro suis maximè occumbunt catulis, qui in proprios liberos sæuunt morte. Delphini ita

n Aelian. 3. de nat. animal. c. 8.

natus diligunt, vt eos sequantur, & vnà ideo cum his capiantur [n]. Memi-

nit

nit Horus Apollo [a] χαιροβοσκικα, seu Vulpanserem auem, si quando venator cum paruulis eam insequatur, patrem & pariter matrem se vltrò venatoribus dare, vt seruentur paruuli. Perpulchrè & Lucretius [b] vaccæ de amisso vitulo luctum exprimit.

[a] Hor. Apollo, in Hieroglt.

[b] Lucret. lib. 2. de Rer. natura.

Nam sæpè ante Deûm vitulus delubra decora
Thuricremis propter mactatus concidit aras,
Sanguinis expirans calidum de pectore flumen.
At mater virides saltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,
Omnia conuisens oculis loca: si queat vsquam,
Conspicere amissum fœtum: completq; querelis,
Frondiferum nemus assistens, & crebra reuisit
Ad stabulum, desiderio perfixa iuuenci. &c.

Referunt Diogenes [c], & Cicero [d], Solonem nihil suis legibus de iis, qui parentes occidissent, statuisse: nam cùm anteà non esset factum, verebatur, ne id tam pœna prohiberet, quàm admoneret lege. Seneca [e] de pœna hac culei loquens, *Summa prudentia*, inquit, *altissimi viri, & rerum natura peritissimi, maluerunt incredibile scelus, & vltra audaciam positum præterire, quàm vindicando ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum lege ceperunt, & illis facinus pœna monstrauit.* In foro pœnitentiali, matricida pœnitere debet per 10. annos, secundũ formam in iure præscriptam [f]. Si filios quis occiderit, in monasterium ad peragendam perpetuam pœnitentiam retruditur [g]. Mitius cum iudice ecclesiastico, quàm cum seculari agitur: quia Deus non vult mortem peccatoris, sed magis vt pœniteat [h], & viuat. Excusantur autem parricidia interdum quoad pœnam, veluti si per furorem quis parentem occiderit, impunitus erit: nam sufficere furore ipsum puniri, & diligentius custodiendum rescripserunt Cæsares [i], aut vinculis coërcendum. Quemadmodum in aliis criminibus furiosorum receptum est [k]. Interdum per incuriam parentum, filij in eorum lectulis inueniuntur oppressi, & tunc pœnitentia imponitur, pœna parricidij remittitur [l], cum pœnitentia trium annorũ in pane & aqua [m]: præsumitur namque id magna potius negligentia vel fortuitò, quàm malitia parentum contigisse, ob præsumptionem aliam affectionis paternæ, quæ nec malum inferri filiis, vel videre sine commotione non patitur [n]. Adulterantem cum nouerca filium occidens, vt diximus, etiam mitius, quàm pœna parricidij ferat, ab Adriano deportatione in insulam punitus est [o]. Et patres plures, filios suos, quòd patriam suam comperti ac iudicati sunt oppugnare, necari iusserunt: vt filios suos Lucium Brutum [p], Cassium [q], Manlium Torquatum [r], & alios occidisse legitimè dictum est. Aliquando causa aliqua alia dans occasionem parricidij, nec pœnam sustulit, sed dissimulauit. Apud M. Popilium Lenatem [s], prætorem, quædam, quòd matrem fuste percussam interemerat, causam dixit, de qua neutram in partem sententiæ latæ sunt: quia abundè constabat, eandem veneno necatorum liberorum dolore commotam, quos auia filiæ infensa sustulerat, parricidium vltam esse parricidio: quorum alterum vltione dignum, alterum absolutione non dignum iudicatum est. Sic cùm matrefamilias [t] Smyrnæ virum & filium interfecisset, cùm ille huius optimum iuuenem ex alio viro genitum occidisset, delata fuisset ad proconsulem Asiæ Dolabellam, hæsitans Dolabella quid inter vltionem & scelus statui oporteret, rẽ delatam ad se reiecit Athenas ad Areopagi cognitionem: sed Areopagitæ quoque non minus sapiẽter, quàm Dolabella mansuetè inspecta causa, & accusatorem & reum in centum annos vadati sunt: differendo, damnandi atque absoluendi inexplicabilem cunctationem tegentes. Forsan & ideò iudicium dissimulatum

[c] Dioge. Laërt. lib. 1. in Solo.

[d] Cic. pro Rosc. Amer.

[e] Seneca, lib. 1. de clemen.

[f] ca. latorem, 33. q. 1.

[g] in c. 1. de iis qui liber. occid. apud Grego.

[h] ca. agnonimus, 26. q. 6. ca. his à quibus, 33. q. vlt.

[i] Mod. l. pen. ff. ad leg. Pomp. de parric. in P.

[k] l. infans, ad leg. Cor. de sic. in P. l. Diuus, de offic. præsid.

[l] c. quæsitum, c. 7. de pœn. & remiss.

[m] c. si d. tit. de iis qui lib. occid.

[n] c. adferte mihi gladium, de præsump. licèt quidem, quod met. caus. in P. l. si mater, C. de inoff. testa.

[o] l. Diuus, ad leg. Pomp. de parri. P.

[p] Liu. in 1. Halicar. in 5. Flor lib. 1. c. 9. Et Val Max lib. 5. c. 8.

[q] Liu. in 2. Halic. in 8. Plin. lib. 14. c. 4.

[r] Cic. 2. de Legib. Val. Max lib 5 c. 8.

[s] idem, lib. 8. c. 2.

[t] idem, eod. & Gellius, lib. 12. c. 7.

Alci

Alcmenis, qui matrem Eriphylem interfecit, quòd illa Amphiaraum patrem Polynici prodidiſſet[a]. Nini, qui Semiramidem matrem necauit, quòd eius concubitum & congreſſum optaſſet[b]: & Cyane puella, quòd per vim ſtuprata à Cyanippo patre, eum necauit[c]. Quorum tamen facta delinquendi auſam dare non debent, ſed parentibus exemplo eſſe debent, ne ea turpia audere velint, ob quæ parricidium excuſari aliquo modo poteſt. Derbicibus & Maſſagetis parentes, cognatos, propinquos, & quoſcunque ſenio confectos enecare, ac trucidatos immaniter prodigioq; deuorare moris erat: rationem vel cauſam, vt illis videbatur, iuſtam, prætexentes, rectius à ſepotius, quàm à vermibus abſumi[d]. Sed error ille nimiùm alienus à naturali cognitione erat, & inexcuſabilis, vt meritò filii, qui in parentes hoc nefas auſi fuiſſent, idipſum iuſta talione à ſuis paterentur. Sic in ſe mutuò delinquentes, mutuò legitimis pœnis in ſeipſos ſæuiebant. Memoriæ mandatum eſt[e], in regnis Hiſpaniæ dari parricidas canibus lacerandos, aut culeo inſui & proiici in flumen. Iulius Clarus tamen Patritius Alexandrinus, refert ſe vidiſſe in Hiſpania quandoq; iſtius criminis reos, prius ſtrangulatos includi dolio, & in flumen proiici[f]. In ducatu porrò Mediolanenſi impoſitam ex conſtitutionibus eius pœnam, *Occidenti liberos, vt trahantur ad caudam equi, & deinde rotæ ligneæ intexantur. Quod tamen*, inquit, *nunquam vidi in practica obſeruari, ſed, vt dixi, decapitantur, vel furcis ſuſpenduntur.* Tholoſæ quoque, & alibi in Gallia ſæpè etiam vidi, liberos vel parentes necantes, pœna ademptionis capitis, vel ſuſpenſione expiari. Neque arbitror pœnam culei hodiè eſſe alicubi in vſu, iuxta ea etiam, quæ tradunt Baldus, & Salyceto[g].

[a] Diod. Sic. in 5.
[b] Iuſtinus, in 1.
[c] Plutar. in Parallel.
[d] Strabo, lib. 2. Geograp.
[e] Placa lib. 1 delict. c. 22. numer. 7. in fine.
[f] Iul. Clarus, lib. 5. Sententia. liber, §. parricidium, numero 5.
[g] Bald. & Salic. ad leg. vnic. de his qui parent. aut fil. occider.

29

33

De vtraque vi, publica, & priuata legis Iuliæ. Cap. 25.

1 Vis quid dicatur. Diuiſio in humanam & diuinam: & diuina quid. 2. & 3.
4 Vis humana, legitima, vel illegitima.
5 Vis improba quæ, & eius diuiſio in rem, & in perſonam.
6 Metus cauſa geſtum cur ratum non habetur: & num ſola dignitas alicuius metus impreſſionem faciat. Quis metus requiratur in facto reſcindendo, & quomodo reſtituatur factum. 5. 7. & 8.
9 Quadruplum pœna continet rem petitam. Et pœnalis actio in quantum heredes, & quando obliget.
10 Obligatio per vim facta reſcinditur.
11 Reſcinduntur in Gallia contractus dolo, metu, vi initi, impetratis codicillis regiis.
12 Inquietatiua vis quæ, & eius remedia. & 13.
14 Expulſiua vis quæ, & eius remedium.
Statutum querela, & de nouis diſſaſinis quid in praxi. eod.
15 Vis ablatiua quid, & eius remedium.
16 Spoliatus ante omnia quando reſtituendus.
17 Reſtitutio ſpoliati non impeditur exceptione, quod ſpoliatus ſit prædo, non compenſatione, præſcriptione, authoritate iudicis, reſcripto principis &c.
18 Reſtitutio ſpoliationis peti poteſt ab alio, quàm ab ſpoliato, & ſine eius mandato, contra ſpoliantem, & alium, qui iuſſit ſpoliari & deiici. & 22.
19 Prædo aduerſus quos ſpoliatus eſt reſtituendus. & 20.
20 Publiciana actio non competit contra verum dominum.
21 Recuperandæ interdictum cui competat. & 16.

22 Vi ciuiliter & criminaliter quomodo puniatur. 23. & 24.
25 Iuliæ legis de vi priuata natura, & pœna. & 26.
26 Iuliæ legis de vi publica, & priuata, differentia.
27 Eximens vocatum in iudicio quomodo puniatur.
28 Carceribus eximens debitorem ad quid teneatur creditori.
29 Hominem liberum concludere non licet propria authoritate.
30 Carceribus vel custodia reos eripientes qua pœna puniendi. & 31.
32 Carcerum custos qua pœna puniatur pro euasione carceratorum sibi commissorum.
33 Carcerati qui euadere vel effringere carceres nisi sunt, qua pœna puniendi. & 37.
34 Carcerum violatio quare capitalis.
35 Litis dubius euentus.
36 Arma in foro iudiciali deferre capitale.
37 Condemnatum vltimo supplicio eripiens qua pœna puniatur.
38 Sententias mandari executioni iudicum, publicè interest.

1 VIs, est potentia quæ in alia dominatur, vt ea sit idem, quod Græcis ἰσχὺς, δυάμεις, siue violentia, quæ Græcis βία. Et vt paucis cum Paulo Iurisc[a]. definiam, vis, est maioris rei impetus, qui repelli non potest, saltem commodè: Nam vt ait Vlpianus [b], vis habet necessitatem impositam contrariæ voluntati. Dixi commodè saltem ei resisti non posse, vt doceam posse aliquando q uidem vi facto resisti, sed si resistatur, metum adesse periculi: quod enim vi fit, id metu quoque fieri videtur [c], & aduersum vim pa-
2 rùm prodest custodia [d]. Proinde quia hæc latè patent, variæ sunt vis distinctiones, quia & variæ sunt potentiæ seu virtutes, quæ ad aliqua etiam inui-
3 tos adigunt: alia itaque diuina vel eius permissione, alia humana. Diuina vis, vis maior est, cui homines resistere nequeunt, quam Græci θεΐφιν dicunt, teste Caio [e]: vel vt Theophrastus [f], ἢ κατὰ τὸ δαίμονος αὐτόν, id est, causa diuinitus demissa. Vim tempestatis calamitosam Vlpianus dixit [g], cui resisti non potest, vt putà fluminum, graculorum, sturnorum, & si quid simile acciderit. Eadem ferè, sed latius alicubi Plinius [h], qui tamen ad cœlestem refert iniuriam, cuius in sterilitate duas facit species: vnam tempestatum, in quibus grandines, procellæ, & similia, quæ cùm acciderint, vis maior appellatur: hæc ab horridis sideribus, vt sæpius diximus, veluti ab Arcturo, Orione, Hædis. Aliam autem ex silente cœlo serenisq; noctibus fieri tradit, nullo sentiente nisi cùm facta sunt: aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum appellantibus. Vocat maiorem quoque vim cœli, quæ pensionem re-
4 mittat colono, Columella [i]. Vis humana, vel legitima, vel improba dicetur. Legitima illa erit, & quæ legis est potestas [k], cuius virtus imperare [l]: & ea quæ iuris habet executionem & authoritatem, quæ restitutionem in integrum, aduersus factum per eam, non admittit [m]. Iuris quippe executio in-
5 iuriam non habet [n]. Improba vis aduersaria iuri est, habetq; semper dolum [o]. Hanc diuidit Plato [p], in eam, quæ in personam, & eam, quæ in rem infertur. Ad priorem, iniuriæ, contumeliæ, vulnera, cædes pertinent: ad aliam, ingredi, vel sibi vsurpare, vel auferre rem alienam, prohibereq́ue dominum vel possessorem, propria authoritate rem possidere, habereue. Hanc iterum diuidunt in compulsiuam, inquietatiuam, expulsiuam, ablatiuam, & repulsiuam [q], adde offensiuam. Compulsiua, facto quodammodo necessitas imponitur, quæ ideo turbatiua vel contubans mentem dicitur: cui subuenitur per edictum, quod metus causa [r]. Ratum nec est ita gestum, sed in pristinum statum factum restituitur. Actus enim hominum, liberi esse debent, quia homo arbitrij liberi est: & si quid vi extortum & metu est maioris mali timore

a Paul. l. 2. de eo quod met. cau. lib. 4. P. tit. 2.
b Vlp. in l. 1. eod.
c d l. 1. § fi.
d l. si ea res, de act. emp. in P.
e Caius, l. si merces, l. 28. §. vis maior, loca. P.
f Theoph. lib. 5. de caus. plant.
g Vlp. in l. ex conducto, l. 26 § si vis tempestatis, loca. in P.
h Plin. lib. 18. c. 28.
i Columel. lib. 1. de re rust. c. 7.
k l. scire leges, de legib. in P. l. 1. de iustit. & iure in P.
l l. legis virtus, de legib. in P.
m l. 3. § 2. de eo quod met. cau. P.
n l. iniuriarum, §. 1. de iniur. in P. l. quemadmodum, §. magistratus, ad leg. Aquil.
o l. 2. § dolo mali, vi bono rapt. P.
p Plato, lib. 9. & 10. de legib. de his tractat.
q glo. in l. 1. C. de iis quæ vi met. cau. fiunt, glo. in c. ad audientiam, in ver. causa, eod. apud Greg.
r l. 1. & l. fi. § 1. quod met. cau. P. l. metū, l. 9 § ex hoc edicto, co. l. si mulier, l. 21 § si dos, cod. c. 1. eod. tit. in 6. ca. 1. 15 q. 6. c. 4. eod. tit. ap. Greg.

timore, libetè factum non videtur [a]. Et proinde conſiderant malum & eius metum, non vani vel meticuloſi hominis [b], non leue, non modicum [c], non leuiter minatum [d]: ſed conſtantis viri, atrox, vt mortis, vinculorum, ſtupri [e], carcerum [f], nempe priuatorum, quos habere non licet [g], minarum capitalium, ab eo, qui exequi facilè ſolet minata [h], & ſimilium, quæ à ſententia poſſint inuitum mouere, conſtantem alioquin virum: vt ſi per potentiam extorqueatur res, vel factum, vel contractus [i], vt per impreſſionem metu dignitatis [k]. Sola tamen dignitas ſine alia impreſſione nec facit impreſſionem, nec metum, nec vim per ſe infert cogentem [l]. Vim tamen ſe paſſum dicenti, dignitas facit contrariam præſumptionem, niſi luculenter vis probetur [m]. Neque hîc inſpicimus vim, quam ſibi quis intulerit, vel propria ſceleris conſcientia, vel alia perſuaſione, ſed ab alio illegitimè illatam [n]. Itaque quod metus cauſa, vbi vis atrox cogens, geſtum erit, reſtituitur ſuo principio libero, ſi perfectum ſit: vt ſi venditum prædium vi ſit & pretium datum, reddendo pretium, venditor & eius hæres à quocunque poſſeſſore, antè tamen perfectam præſcriptionem, poſſint repetere [o]: daturq; actio perſonalis, & in rem vtilis [p]. Sic in reliquis, & renunciatione beneficiorum [q]: dummodo ſponraneus actus coactum non ſequatur, per quem vis expiata ſit [r]. Quod ſi negotium vi factum, adhuc perfectum non ſit, prætor dat quoque exceptionem metus: vt in perfectis, actionem ad reſcindendum [s]. Nec intereſt vis facta fuerit à ſingulari perſona, an à populo, vel curia vel corpore [t]. Fit autem ex hoc edicto quod metus cauſa reſtitutio, iudicis officio hoc modo [v]: vt ſi per vim res tradita eſt, retradatur, & de dolo repromittatur, ne fortè deterior res ſit facta: ſi pecunia debita erit, quæ accepta per vim facta eſt, reſtituatur acceptilatio priori obligationi: ſi per vim promiſſum, ſtipulatio acceptò ferenda eſt. Quod ſi contumax quis fuerit in rei reſtitutione metu vel vi extortæ, vel ſi non obedierit ſententiæ iudicis: intra annum, actione pœnali in quadruplum tenetur: poſt annum, in ſimplum [x]. In quadruplo ſimplum ineſt, id eſt, res, & triplum pro pœna [y]. Actio tamen rei perſecutoria per pœnalem tollitur: & contrà, pœnalis per rei perſecutoriam [z]. At contra hæredes & hæredum hæredes metum vel vim compulſiuam inferentis, pœnalis non dabitur: ſed res & lucrum omne apud eos inuentum extorquetur: ne ex ſcelere & turpiter quæſitum, ad compendium hæredum pertineat [a]. Nec vlla temporis præſcriptione in ea cauſa ſe defendunt [b], habita ratione à tempore litis conteſtatæ [c]. Lege Iulia de vi publica etiam tenetur, qui per vim ſibi aliquem obligauerit, & lex eam obligationem reſcindit, vt ſcribit Marcianus [d]. Quod firmat Vlpianus [e]. In legib. 12. tab. lex, *Vis in populo abeſto. Nihil enim eſt exitioſius ciuitatibus*, inquit Cicero, *nihilq; tam contrarium iuri & legibus, nihil minus ciuile & humanum, quàm compoſita & conſtituta republica, quemquam agi per vim*, &c [f]. Impetrantur hodiè in Gallia ab officinis æquitatis ſeu cancellariis regis, codicilli ſeu literæ dictæ, *de reſciſſion de contract, en reſtitution en entier*, quibus iudices, ad quos diriguntur, iubentur, vt cognita cauſa doli, metus, fraudis, & vis ſi qua ſit, irritent eo nomine facta, vel reſcindant, & reſtituant in integrum ſupplices. Inquietatiuam vim facit is, qui non ſinit poſſidentem vti re ſua arbitrio ſuo, ſiue arando ſiue fodiendo [g]. Item qui facit contra id quod prohibetur illi [h]. Ad reparationem eius, quod vi factum eſt aut clam, proditum eſt interdictum reſtitutorium, quod vi aut clam [i]: per quod factum reſtituitur in priſtinam faciem. Concurrit hoc interdictum interdum cum actione, quod metus cauſa [k]. Prohibitio etiam ſi nihil ablatum eſt vel factum, ſit per prætorem per inter-

[a] l. metum accipiendum, cod.
[b] l. in hac autem, § 6. ff.
[c] l. nec timorem, ff. 7 l. metum, § cod. l. acuti ſtoces, l. 10, cc d. C.
[d] l. metum, § 2. P
[e] cu. dilectus. c 6 eod. tit ap. Gregor.
[f] Ita quidem, quod met cau. P.
[g] pen. eod
[h] vnic de priuat carcer. C
[i] ſi donationis, l. 7. C. de his quæ vi met cau. fiunt.
[k] l. ſi C eod.
[l] l. ſi per impreſſionem, l. 21. C. eod.
[m] l. ad inuidiam, l. 6. C. eod.
[n] l. non eſt veriſimile, C eod
[o] l. ſi mulier, eod. P.
[p] l. ſi vi, 9 C de his quæ vi met cau. fi gl. in l. 2. & l. 3. in verſ quoque, eod. C. l. metum, § 3. volenti, & § ſi. eo tit. P
[q] c 2 & c. 4 eod. tit. ap. Gregor. c 1. eod. tit in Sex.
[r] c. 7 eod. ap. Greg. l. 3. eod. C
[s] Vlp l. metum, § 3. ſeu quod prætor ait, eod. tit P
[t] l. metum, § ante hæc autem. ſtem humanis
[v] l. metum, § ex hoc edicto, & § ſtem humanis
[x] § qua ſimpli actio, & § ſi ma 3. ex actio. Vlp. l. ſi cum exceptio e, l. 14 § ſi quis non reſtituat, N § poſt annum, & § hæc autem ratio, de eo quod met. cau. in P
[y] d l. cum exceptio, § d & ſi quis, & § quæritur
[z] o mium § lucrum
[a] l. quod diximus, l. 16 § h & l. vlt. § ult. l. 17 de eo quod met. cau. in P. l. 3 de vi & vi arma l. ſicut, ce reg. iur in P. in hæred m, de reg iur. mat. in P. l. 11 ex dol def in quam hæred, eod. C. l. 2 C. de exerc. actio
[b] Cæſus, l. quod ait, l. ult. de eo quod met cau in P.
[c] Vlp. l. quamvis, l. 10 eod.
[d] l. qui cœtu, l. 5. ad leg Iul de vi pub P
[e] l. qui dolo malo, l. eod.
[f] Cic. de legib.
[g] l. vim facit, l. 12 vnd vi P
[h] l. 2 § quid ſit vi, quod vi aut clam P.
[i] l. 1. cum ſeq. eod.
[k] Vlp. in l. metum, l. 9 § idem ait, quod met. cau. in P.

dictum

dictum retinendæ [a], vti poſſidetis: ait enim prætor [b], *vti eas ædes, de quibus agitur, ſeu res immobiles, nec vi, nec clam, nec precario, alter ab altero poſſidetis, quominus ita poſſideatis, vim fieri veto.* Et ita interdictum hoc, poſſeſſorem prædij à vi tuetur [c] interim, donec de proprietate iudicatum ſit. Cui ſimilia illa interdicta retinendæ, & prohibitoria, ne vis fiat, de itinere, actuue priuato [d], de aqua quotidiana & æſtiua per locum conſuetum ducenda [e], De riuis reficiendis [f], De vſu fontis [g], De ſuperficiebus [h]. Et pro rebus mobilibus proditum interdictum, vtrobi [i]: quando ſuper poſſeſſione earum quis inquietatur. Hodiè in Gallia impetrantur literæ, quæ dicuntur manutenentiæ, in rebus temporalibus, loco interdicti retinendæ: & in beneficiis, literæ querimoniæ ſeu de *Complainte*, de quibus primũ ius dicitur, vt de momentanea poſſeſſione: vocant *recreance*, quam poſtea ſequitur deffinitiua ſententia, quæ habet plenum poſſeſſorium, poſſeſſionem inquam cum proprietate, ac ſi eſſet interdictum, habens cau-
14 ſam proprietatis annexam [l]. Vis expulſiua eſt, cùm quis de poſſeſſione rerum immobilium, & eorum quæ immobilibus adhærent tantùm [m], deiectus eſt: aduerſum quam quoque reſtitutio competit, per interdictum vnde vi. Sic enim prætor ait [n], *Vnde tu illum vi deieciſti, aut familia tua deiecit: de eo, quod ille tunc ibi habuit, tantummodo intra annum: poſt annum verò, de eo quod ad eum qui vi deiecit peruenerit, iudicium dabo.* Pro vi compulſiua hoc interdictum non competit [o], ſed expulſiua tantùm. Habet itaque interdictum recuperandæ intra annum poſſeſſionis, vi deiectus, per quod is qui deiecit cogitur reſtituere poſſeſſionem: licet is ab eo, qui vi deiecit, vi vel clam vel præcario poſſideat [p]. Vocant hoc interdictum recuperandæ pragmatici, *la reintegrande*, ſicut & ius pontificium [q]. Et loco interdicti recuperandæ impetrant à cancellaria regia, veluti ab officio iudicis, *ſtatutum*, vt dicunt [r], *querelæ & de nouæ diſſaiſinæ*, quo exprimunt ſe poſſediſſe, & ſpoliatos vel deiectos à poſſeſſione. Quare ibi duo ſunt pro-
15 banda capita, poſſeſſionis ſeu ſaiſinæ, & deiectionis ſeu diſſaiſinæ. Ablatiua vis eſt, quando poſſeſſio rerum mobilium vi aufertur, pro cuius reparatione, prætoria eſt actio, vi bonorum raptorum, furti, quas actio interdum ad exhibendum, iuuat [s]. Competitq; intra annum in quadruplum, poſt annum, in ſimplum [t]. Venit etiam quanti intereſt [u]. Nec prodeſt, vt liberetur à pœna hac ciuili raptor, ſi reſtituat raptam rem ante iudicium [x]: nec pœnitentia contractũ
16 crimen eluitur in hoc [y]. Reſtitutio in vtraque vi expulſiua & ablatiua fit, vt diximus de ſtatuto querelæ: ſi modò qui ſe poſſeſſione priuatũ dicit ſeu ſpoliatum, de duobus doceat extremis, nempe ſe eſſe deiectum vel ſpoliatum, & ſe poſſediſſe [z]. De quibus ſi conſtet iudici, ſpoliatus ante omnia reſtituendus eſt, & prius de vi, quàm de proprietate quærendum [a]. Aque reſtitutio prior, plena erit cum omni cauſa, nempe cum fructibus rei ablatæ, & acceſſionibus [b]. Neque admittitur ad proponendam aliquam actionem ſpolians, quin priùs reſtituerit [c]: Stabiliturq; iuramento ſpolia-
17 ti, in ablatis [d]. Neque impeditur reſtitutio, ſi ſpolians obiiciat ſpoliatum prædonem eſſe [e]: vel ſi ſe dicat rei dominum [f], vel præſcripſiſſe [g], vel ſe compenſationem facturum [h]. Tantus enim eſt reſtitutionis fauor, tantum & ſpoliationis odium, ne hæc poſſint fucum aliquem facere delicto & audaciæ, neue authoritas iudicis obici poſſit, qui non ſeruato iuris ordine, iuſſit rebus poſſeſſores priuari [i] nõ principis reſcriptum [k]. Proinde nec qui rem poſſi-
18 det ablatam, tutus à reſtitutione eſt, etiam ſi ignoret ab alio vi extortam [l]: & multò magis, ſi ſciuerit. Atque hanc reſtitutionem quilibet nomine ſpoliati,

a §. retinendæ, de interd Paul. l. 2. §. retinendæ, eod. P.
b l. 1. vti poſſidet. ff. 43. P. titul. 16. d. §. retinendæ.
c l. 1. in § interdictũ, vti poſſid.
d l. 1. de itin. act. priu. lib. 43. P. titul. 13.
e l. 1. de aqua quot. P.
f l. 1. de riuis, P.
g l. 1. de fonte, P.
h lib. 43. P. titul. 17.
i § ſed interdicto, de interd. l. 1. vtrobi P.
k l. 1. ſi de momentanea poſſeſſ. ſuez. appell. lib. 7. C. titu. 69.
l vt in l. 2. § quædã, de interd. P.
m Vipian. in l. 1. §. hoc interdictum, de vi & vi arm. lib. 43. P. titul. 15.
n d. l. 1. in prin.
o Vlp. in l. ſi rerum, l. 3. de vi & vi arma.
p §. recuperandæ, de interd ap. Iuſtin. l. 2. vnde vi C. l. ſed ſi vi, l. 14. de vi & vi arma
q ca. 1. reintegranda, 3. q. 1.
r l. 1. §. illud, de vi & vi arma. in P. § 1. vi bono rapto. ap Iuſtin. l. ſi cum exceptione, §. qui vim tatulo, de eo quod met. cauſ. in P.
s l. 1. & 2. vi bono rapto. P.
t d. l. 2. §. in hac actione, eo d.
v l. pen. eod.
x l. qui ea mente, de furt. in P. l. quis ſit fugitiuus, in princ. de ædil. ed. ic.
y ca. 1. 2. 3. 4. 5. q. 3. & c. olim cauſam de reſtit. ſpolia. c. cauſam quæ, qui fil. ſint legit. c. conſultationibus, c. 10. & ibi glo. in ver. poſſeſſionem, de offic. & pot. iudic. deleg. ap. Greg.
z l. 1. c. in literis, §. c. conqueranti, 7. de reſtit. ſpolia. Calli. l. ſi de vi, l. 17. de iudic. P. l. ſi quis ad ſe fundum, l. 7. ad leg. Iul. de vi publ. C.
a l. ſi de poſſeſſione, C. vnd. vi, & gratis, de reſtit. ſpolia.
b c. fin. de ord cogni no l. 2 C. vnde vi, n. 1. de reſtitu. ſpoliat. in ſexto.
c l. ſi quando, vnde vi C. cap. fin. de eo quod met cau.
d c. in literis, de reſt. ſpoliat.
e c. 1. eod. l. ſi de vi, de iudic. in P. l. 2. C. de appellat.
f l. ſi quis emptionis, § ſed hæc, C.

de præſcr. 30. vel 40. an. g l. fin. de compenſat. libr. 4. C. titul. 31. h l. memineſtis, C. vnde vi, i l. 3. eod. l. nec dãnoſa, de præc. imp. l. 2. C. k c. ſæpe, de reſtit. ſpoliato. ca. reintegranda, 3. q. 1.

petere poterit, quamuis mandatum non habeat [a]: & eius nomine conuenire non ſolùm ſpoliantem, ſed & eum, qui mandauit ſpoliationem fieri, vel deiici, quia & is deiecisse videtur [b]. Obſeruandum tamen eſt, ſpoliatum non reſtitui ſtatim, ſi patiatur ſpoliantem de ſuo dominio quòd obiicit docere [c]: Renunciare enim videtur huic priuilegio. Quin & ſi is, qui ſpoliauit, manifeſtè ex iure communi, & ſtatim vocatus, doceat de ſuo iure, certè reſtitutio locum non habet [d]: ad euitandum circuitum reſtitutionis, prout in aliis iura ſtatuunt [e]. Et vbi de poſſeſſorio & petitorio ſimul agitur, proprietas præualere debet in executione [f]: trahit enim ad ſe poſſeſſionem, & iuſtior eius petitio [g]. Et quanquam prædo ſit etiam reſtituendus, & fur, vt diximus [h]. Hoc tamen intelligendum eſt, quando ſpoliatus eſt ab alio, quàm à domino, à quo ſubtracta res eſt: exemplo publicianæ actionis, quæ non domino contra detentores rerum pertinet, aliosque tamen quàm dominos veros, aduerſus quos ceſſat [i]. Neque etiam omnis detentor exutus poſſeſſione, hoc interdicto recuperandæ vtitur, ſed is tantùm, qui aliquomodo dicitur poſſidere [k]. Nemo enim videtur amittere quod non habebat [l]. Priuatioq; habitum præſupponit [m]. Vt non videtur vi deiectus, qui nunquam poſſedit [n]. Pœna autem ſpoliantis vi, à modo quo vis infertur pendet. nam alia infertur vis armis, alia ſine armis: alia publica, alia priuata [o]. Et proinde in epigraphe interdicti eſt hæc geminatio, de vi & vi armata. Sine armis vis infertur, quando temerè quis propria authoritate rem aliquam, etſi propriam, à poſſeſſore inuito extrudit, & ſine iudice repetit, quæ coerceturiure ciuili, amiſſione iuris, quod quis in re ſibi deberi putat [p], per interdictum vnde vi, quòd reſpicit perſonam, cui vis illata dicitur [q]. Nam ſi vacua poſſeſſio eſſet, id eſt, à nemine poſſeſſa, reſtitutioni quidem locum eſſe, vt in vi occupante, ſed ius quòd præſupponeretur in ea non fuiſſe amiſſum, putarem [r]. Et Vlpianus eum vi poſſidere, definiendum eſſe dicit, qui expulſo veteri poſſeſſore, acquiſitam per vim poſſeſſionem obtinet [s]. Et alibi Conſtantinus [t] Cæſar, *Si per errorem aut incuriam aliena poſſeſſa ſunt, ſine pœna poſſeſſionem tantùm reſtitui iubet.* Punitur itaque hæc vis ciuiliter, & criminaliter: ciuiliter, vt ſuprà diximus quadrupli, & amiſſione iuris rei ſuæ. Quòd ſi res alienas quis inuaſerit, tenetur & eas reſtituere, & vltrà tantundem [u]: pertinetque ad violentum expulſorem periculum interitus rei, & acceſſionum, etiam ſi mora petendi ab ſpoliato facta ſit, teſte Triphonio Iuriſc [x]. Perpetuò enim cenſetur fur & inuaſor eſſe in mora [y], nempe irregulari, in odium criminis, ſine interpellatione hominis vel diei, quæ regulariter moram conſtituit [z]: daturque hæredibus, & in hæredes actio, in quantum dolo malo per ipſos factum eſt, vel in quantum ad illos ex vi peruenit [a]. Criminaliter graſſatores, prædones, qui cum telo in itineribus aggrediuntur viatores, vt ſpolient, vel capite damnantur, vel in metallum, vel in inſulam relegantur, vel furca ſuſpenduntur [b]: ſi armata in alios vis deportantur, vt infrà latius in offenſiua vi. Criminaliter autem lex Iulia de vi priuata [c], ſi ſine armis, punit vim, potiſſimùm ſi conuocatis hominibus, ſine armis inferatur. Et ea lege qui rem debitoris ſui ſine authoritate iudicis occupauerit, tertia parte bonorum mulctatur, & infamis fit [d]: quamuis nullum interdictum de vi, famoſum ſit condemnatione [e] Teneturque hac lege, non ſolùm qui conuocatis hominibus vim fecit, ſed etſi nulli conuocati ſint, nullique pulſati, per iniuriam tamen ex bonis alienis quid ablatum ſit, vt ſcribit Martianus [f]. Quamobrem ad legem Iuliam de vi priuata pertinet,

[a] l.vni.ſi per vim vel alio modo, C.
[b] l.1 §. deiecisse, de vi & vi arm. in P. c.cùm ad ſedem, de reſtit. ſpoliat. l. hoc iure, l. 195. §. 1. de reg. iur. P.
[c] c.1. de reſtit. ſpoliat. apud Greg.
[d] c. fin. eod. in ſex.
[e] l. dominus reſtamẽto, de cond. & indeb. cum ſimilib.
[f] c. cùm dilectus, c. 6. de cau. poſſeſſ. lib. 2. Decret. tit. 12.
[g] l. bonæ fidei, de poſſ. in P. l. ſi rem alienam, C. de pignor. actio. cap. 1. de ſequeſt. poſſeſſ.
[h] c. in literis, de reſtit. ſpoliat.
[i] l. pen. & fin. de public. in rem actio. lib. 6. P. tit. 2.
[k] l. 1 §. interdictum autẽ hoc noſſi, de vi & vi arm. in P.
[l] l. nemo, de reg. iur. l. ſi vniuerſæ, C. de legat.
[m] l. Iulian⁹, de diuor. in P. l. decet, de ver. obl. P.
[n] l. 1. §. eum qui, de vi & vi arma
[o] § item lex Iulia de vi, de publ. iudic. apud Iuſtinia. Vlp. l. hoc iure, l. 195. de reg. iur. P.
[p] l. erat, quod metu. eau. P. l. 1. de iuſt. frag. C. l. pen. ad leg. Iul. de vi priua. P. c. cum qui, c. 11. de præben. in ſex. l. in poſſeſſionem, l. 5. ad leg. Iul. de vi publ. C. tit. 12. 6. q. 6.
[q] l. 1 §. 1. de vi & vi arma.
[r] gloſſ. in d. cap. eum qui, in ver. volenti, & ibi Dom. & Phil. de præb. in ſex. ſimil. § C. vnde vi, vide ibi Azon. in fine
[s] Conſtantinus Imperator, l. 5 C. vnde v.
[t] vide l. monetariæ, eod. tit.
[u] l. ſi quis in tantam, C. vnde vi, l. chriſtianis, de pœn. C. § ſed ea conſtitutionibus, de interdict. apud Iuſtin.
[x] Tripho l. pen. de vi & vi arma. l. 1 C. de ſp. quæ vi met. cau. fiunt.
[y] l. ſubſtracto, fur C. l. hoc de cond. & furtis P.
[z] l. quod te, ſi certa petat. P. l. ſi ex legati cauſa, de ver. obl. P. l. magnam, de contrah. & cõmit. ſtipulat. C.
[a] l. 1 §. hoc interdictum & hæredi, & §. fin. & l. 2. & 3. de vi & vi arma.
[b] l. capitalium, l. 28 §. graſſatores, & § famoſos, de pœnis, in P.
[c] l. 1. §. ne quid autem, de vi & vi arm. in P. l. ſi quis aliquẽ deiecerit, l. 5. ad leg. Iul. de vi priu. in P.
[d] l. 1 §. 2. & l. fin. eod. P. l. in poſſeſſione, C. eod.
[e] l. neque, vade vi, l. 12. de vi & vi arma.
[f] Martia. l. nihil intereſt, l. 3. ad leg. Iul. de vi priua.

ſi quis

si quis ex naufragio dolo malo quid rapuerit [a]: quanquam & ciuiliter is puniatur pœna quadrupli [b], sine infamia, & aliis quoque constitutionibus, alio modo admissum hoc castigari criminaliter possit, pro modo personarum &
26 facti qualitate [c]. Ad legis Iuliæ de vi priuata eadem ratione & illi referuntur, qui conuocatis hominibus vim fecerint, quo quis verberaretur, pulsaretur, nec tamen quisquam occisus erit, vt ait Scævola [d], scilicet sine armis: nam si cum armis esset ea conuocatio, etiam nemine occiso esset vis publica, teste Vlpiano [e], competeret nihilominus legis Iuliæ de vi priuata actio, si verbera-
27 tus quis fuit sine armis, conuocatione [f]. Item qui cœtum & concursum fecisse dicitur, quominus quis in iudicium produceretur: quiúe de alterius seruo quæstionem habuisset [g]. Extat & prætoris aliud edictum, ne quis eum qui in ius vocatus est vi eximat [h]. Quo qui vi exemit debitorem, vel prohibuit, quominus in iudicium veniret [i], iudicio in factum condemnatur, non quanti res est in veritate, sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est [k]. Si tamen vi exemptus, vocari in ius non poterat, nam cùm vocari nequibat, qui exemit non peccat, quia qui vocauit non poterat vocare [l]: atque iudici supra iurisdictionem suam ius dicenti, impunè non obtem-
28 peratur [m]. Placuit senatui Parisiensi eximentem à manibus apparitorum captum debitorem, debiti solutione & multa pecuniaria damnari [n]. Baldus quoque tradit [o], eripientem à carceribus debitorem, tenen ac si pro eo fidemisisset. Quod omne Constantini constitutione probatum est [p]. Quod putat verum Ioannes Bernardus Diaz [q], vt teneatur tantùm pro debitis illis, pro quibus erat quis incarceratus, vel rursum carceribus commendatus: non autem teneatur omnibus creditoribus. Probarem & ego hanc condemnationem locum habere, quando agitur ciuiliter pro ereptione capti pro debito ciuili, vt & Lucas de Penna ratus est [r]. Aliquin is, per quem factū est, quo-
29 minus quis in iudicio venerit statâ die, tenetur ad id quod interest ex eo [s]. Si autem de crimine agatur & vi quis ereptus de manu satellitum seu accensorum, vel de custodia, aliud est adhibendum iudicium, & distinctio: aut quis tãtùm accusatum, qui ad iudicem ducebatur, aut conuictum & damnatum eripuit à custodia, vel dum duceretur ad pœnam. In primo casu, si quis suspectũ vel accusatum eripiat, distinguo adhuc, an iussu alicuius legitimi iudicis captus ducebatur, an sine mandato: si sine mandato impunè arbitror eripi hunc, quia nemo debet in iudicio exhiberi, nisi prius de eius exhibitione iudex pronunciauerit [t]. Nec licet habere carceres priuatos [v]. Nec liberum hominẽ priuato permissum constringere vel concludere [x]. Vnde qui concluserit ecclesiasticã personam, vt beneficiũ quod habebat ciurarer, si prælatus sit, per trienium suspenditur à perceptione fructuũ suarũ eccl. siarũ, & ciuratio ipso iure nulla est, priuaturq; qui obtinuit [y]. Posset tamẽ in hac permissa liberatione vis reprehendi, & propria etiam authoritate quis sibi voluerit hanc potestatẽ arrogare: nam ideirco iudiciorũ vigor in medio positus est, ne quilibet sibi permittat vltionem [z]. Posset & vis, si homicidium vel aliud crimen non misceatur, excusari in eo, qui contra hanc attentatam illegitimè prehensionem sese defendit, vi repulsiua: nam vim repellere licet, vt diximus [a]. Quod si ex præcepto iudicis, de quo fidem faciant satellites, prehensio & ductio in iudicium fiat, non possum excusare hãc ereptionem, quin poena digna sit: vocari enim non est, contemnere iussum iudicis [b]. In legibus Ciceronis [c], quas refert ad decemuirales, illa: *Magistratus non obedientem & nocuum ciuem, mulcta, vinculo, verberibusúe coercento, ni par maiorúe potestas prohibessit, ad quos prouocatio esto.* Possunt enim, nisi prouocatione impediantur, exequi iussa manu militari si opus sit [d]. Obediendum magistratibus [e], funguntur enim authoritate publica [f]: potissimùm si de maiorum iudicum mandato vocatus eximatur. Nam voluit Vlpianus, vt si quis ad pędaneum iudicem vocatum vi eximat, cessare poenã

[a] l. 1. cod. tit.
[b] l. 1. de incend. rui. & naufr. fin. ff. l. an eum, C. de furt.
[c] l. Pedius, de incend. rui. & naufr.
[d] Scæuo l. 2. ad leg. Iul. de vi priu.
[e] Vlp l. qui dolo malo, l. 10 § hac lege, ad leg. Iul. de vi publi. ff.
[f] l. 4. C. eod.
[g] Paul l. 4. eod. ff.
[h] lib. 2. ff. titul. 7. l. 1.
[i] Paul. l. 4. ne quis eum qui in ius vocatus est vi eat. ff.
[k] Vlp. l. pen. §. in eã, eod.
[l] l. 1. §. fi. & l. 2. eod.
[m] l. fin. de iurisd. om. iudi. in ff.
[n] Pap. libr. 23 respon. arest. titu. 3 ar. 2.
[o] Bald. in 1 addictis, de epsc. apud C.
[p] l. quoties, l. 3. de exact. tribut. libr. 10 C. vide ibi Lud. de Pen. Fabrum, & Ias. in § pœnales, de actio.
[q] Diaz. in tract. criminal. causa. c. 95.
[r] Luc. de Pen. in 4 l. quoties, de exact. tributo.
[s] l. 1. cum suis §§ de eo per quem fact. erit quominus quis in iudi. sistat libr. 2. ff. titu. 10.
[t] l. fin. de exhib. reis, C.
[v] l. 2. de priu. carc. C.
[x] l. 1. 2. 3. de lib. homin. exhib. ff.
[y] constitutũ, de pœn. in Clem.
[z] l. nullus, de Iudæis C.
[a] l. vt vim, de iust. & iure.
[b] l. si quis ex aliena, de iudic. lib. 5. ff. titul. 1.
[c] lib. 3. de Legib.
[d] Vlp. l. qui restituere, l. 68. de rei vend. dic. ff.
[e] ad Roma. 13.
[f] l. quippe iudicatæ, de iudic. ff.

a Vlpia l. 1 §. 1. ne quis eum qui &c.

edicti, ne quis eum qui in ius vocatus est vi eximat [a]. Quin & aliquando placuit senatui Tholosano, eum qui literas regias nūcio regio ademisset, & parere blasphemando detrectasset, infami multa publica damnandum, vltra pecuniariam [b]. Etenim regij nuncij seu lictores vel præhensores qui inde vocātur *Sergens*, quasi *Serre gens*, repulsam & iniuriam dum officium exequuntur patientes, reos faciūt, rebelles mandatis, vt edicto Caroli 9. cautū est. Illis tamen impunè resistitur, si de mandato non doceant: non autem, si doceant [c]. Neque enim illis creditur, si dicant se habere mandatum principis, vel iudicum, nisi exhibeant seu fidem faciant [d]: exceptis tamen ijs, quos licet sine mandato capere ob scelus priuilegiatum, imò, & repugnantes occidere, vt de latronibus [e], maleficis [f], transfugis [g], desertoribus [h], & aliis quibusdam placuit. Magistratus etiam præsentia, qui præhensionem habet, vt Tholosæ Capitolini, & excubiarum nocturnarum præfecti, liberat à necessitate exhibendi mandati. Quòd si quis à custodia criminis reum eripuerit, & crimen, & modus eripiendi inspicitur. In crimine maiestatis reum eripiens, reus maiestatis quoque intelligitur. Sic enim Scævolam loqui in eo tantùm crimine arbitrantur, glossa [k], & Lucas de Penna [l]. In aliis rursum distinguitur, num custodia sit authoritate superioris decreta, an priuati: si authoritate priuati, vt inde eripientem veluti vindicantem iniuriam meritò, non culpandum, sed laudandum putat Lucas de Penna [m]; quia & vis committitur priuata illa defensione [n]. Verùm nec ego probo priuata authoritate factum. Cur enim ad arma prætor vel iudex patietur concurrere, quos potest sua iurisdictione cōponere [o]. Si autem custodia publica quis præcepto superioris detentum eximat, inquiro rursum, an sine armis, an cum armis: si sine armis, legem Iuliam de vi priuata dicunt habere locum, quia factum est per exemptionem, ne in ius producerentur: eoque referunt sententiam Pauli [p]. Si cum armis, lex Iulia de vi publica locum habet, vt colligunt ex Martiano [q], qui ea lege eum teneri respondit, *qui reum vinciverit impedieritve quominus Romæ intra certum tempus esset.* Putarem tamen ego, eum & qui sine vi à mala mansione vinctum hominem liberauerit, misericordia quantumuis ductum, dolo proximum esse: quia cùm sciret cui rei, nempe iudicio pararetur, intempestiue in eum misericordiam exercuerit, vt ait Vlpianus [r]. Et qui miseratione custodiam dimiserit, militiam mutat teste Neratio [s], & tunc leuiter castigatur qui fraudulenter agens, capite punitur [t]. Sed & hanc quæstionem Valentinianus, Valens, & Gratianus CCC. paucis concludunt [v], vt commentariensis, ad quem receptarum personarum custodia in carcere pertinet, eadem pœna plectatur, qua is, qui fugerit, plectendus erat: nec eam euitare ex oblatione personæ, quam carceri præposuerat. Facit quod dictum est, *quia dimisisti hominem dignum morte, anima tua pro anima illius* [x]. Vnde & ille qui custodiebat D. Petrum [y] vinctum, cùm putaret illum euasisse apertis inuentis carceribus, metu pœnæ mortis se volebat interficere. Neque pœnam euadunt custodes, si culpa vel dolus in illis deprehendatur [z]. Puniuntur & recepti in carcerem, eo supplicio, quo plecti debebat crimen, cuius rei facti sunt, quamuis innocentes ab eo crimine inueniantur, si conspirauerint vt ruptis vinculis & effractis carceribus euadant [a]: exceptis illis, qui conspirationem detexerint. Vt in aliis criminibus detegentibus ea, solet indulgeri [b]. Saturninus etiam probat eos, qui de carcere eruperunt, siue effractis foribus, siue conspiratione cum cæteris, qui in eadem custodia erant, capite puniendos, quod si per negligentiam custodum euaserint, mitius puniēdos [c]. Paulus quoque capite puniendos cū effractione fugientes tradit [d], etiam si antè eam pœnam non meruerint. Item Paulus ait [e], *Miles qui ex carcere dato aditu erupit, pœna capitis punitur: eadem pœna tenetur, & qui eum, quem custodiebat, deseruit.* Nec mirum, quia carceres sacrosancti sunt, & publicis

b Pap l. b. 12. Rapsoarell. arc. 2. tit. 3.

c l. prohibitum, l. 5. de iure fisci, lib. 10. C.

d l. 2. C. de mandat. princ. l. si qua per calumniam, de epist. & cler. C. c. cùm in iure, de offic. deleg. ap. Grego.

e l. 1. & 2. de iis qui latro. peccid. C

f l. 5 de malef. & mathe. C

g l. 3. §. fin. ad leg. Cor. de sica. P.

h l. 2 de defecto. libr. 12. C. l. 2. quam ibi ee. fine mul. se vindic.

i Sic quo in l. 4. §. pen. ad leg. Jul. maiest.

k glo in d. l. 4. §. pen.

l Lucas de Pen in l. quones, de exactor. tributo. libr. 10. C.

m vbi sup. arg. ca. fortitudo, & ca. non infert ead. 23 q. 4.

n l. 3 C. ad leg. Iul. de vi pub. l. 1. de grauiter carcer. C.

o l. æquissimum, de offic. proc. P.

p Paul. l. 1. legis Iuliæ, l. 4. ad leg. Iul. de vi priv.

q Mart. in l. lege Iulia, l. 3 ad leg. Iul. de vi pub. P.

r Vlp. l. si hominem, l. 7 dep. si P

s Nerat. non est sacrilic. l. 14. de custod. reor. P.

t d. l. non est. & l. milites, eod. tit

v l. 4 si comes euasit fem. l. 4 eod. C.

x 2. Reg. 20. ca. diffinitum, 17. q. 4.

y Actum. 12.

z l. fin. de custo. reor. P.

a l. pen. eod.

b l. 1. §. 1. de fal. monet. C. l. 3 de delet. sacr. milit. lib. 12. C. cum similib.

c Vlp. in l. 1. de effract. lib. 47. Paul. l. 5.

d l. militis 3 agrum, d. tit. §. ritus fugam, de re milit. lib. 49. Pandect. 16.

e l. 6 quis ait quid, l. 23 §. miles 2 de pœn. P.

blicis neceſſitatibus deputati, quos qui violat, maieſtatis crimine irretitur, ſicut qui vſurpat ius carceris priuati [a]. Et qui eripit reos à carceribus, videtur crimen publicum admittere: quia pœnæ eos ſubtrahit, quorum interſit reipublicæ delicta puniri [b]. Grauiusque delinquere mihi videtur, qui metu criminis & mortis ſolutus, violat careeres, vel opem fert, vt effugiant rei, quàm is, qui ſuſpicione ſupplicij, & vt illud vitet, nihil non audebit. Vt omnino abſurdum viſum non eſt, licere cuique ſanguinem ſuum quolibet modo redimere, & ignoſcendum ei ea ratione, qui aduerſarium corruperit [c]. Naturali ſtudium viuendi eſt, naturale pericula ſubterfugere, durum, ſcalorem carceris experiri. Seruile quodammodo concludi [d]. Anceps & periculoſum ſe iudicio hominum in reatu mortis
35 ſubiicere. Dubius quippe litis euentus [e], & facilis innocentiæ calumniatio. Quod Alcibiades exemplo & reſponſo cautiſſimo docuit, is enim ad diluenda ſibi impoſita crimina vocatus in iudicium [f], vt Athenas rediret admonitus, roganti cur recuſaret, & num ſuſpectam haberet patriam, reſpondit, ſe patriæ plurimùm credere, vitæ autem diſcrimen ne matri quidem ſuæ committendum putare: fieri enim ignorantia poſſe, vt nigrum pro albo ferat lapillum. Nec multò poſteà, cùm percepiſſet ſe vna voce à populo Athenienſi fuiſſe damnatum: at ego, inquit, oſtendam illis Alcibiadem viuere. Neque omnino improbatum eſt factum Iphicratis, qui capitis reus factus, collocauit iuuenes aliquot pugionibus inſtructos, qui iudicibus capulos oſtendentes, tantum eis timorem iniecerunt, vt illi perterriti illum abſoluerent, authore Polyæno [g]. Et poſteà cùm eſſet illi poſt abſolutionem obiectum, eum vi iudicibus illata, & timore armorum iudicibus iniecto, abſolutum eſſe, ita reſpondit: *Ego vaidè ſtultus ſim, ſi p o Athenienſibus*
36 *ſtrenuè bella geram, pro me verò non ita fortiter decertem?* Quamuis Vlpianus [h], & eum quoque in legem Iuliam de vi publica incidere dixerit, qui cum telo dolo malo in continenti fuerit, vbi iudicium publicè exercebitur. Diuus Thomas [i] quoque notat, quòd damnatus ad pœnam capitis, ſi poſſit fugere & fugiat, non peccat. Proinde hodiè mitius agitur cum carceratis fugientibus in Gallia, neque in fugitiuos, eo ipſo quòd fugitiui ſunt, ferunt ſententia capitalis, vt Oldradus fieri poſſe tradit [k], ſine alia vocatione: ſed poſtquam teſtibus de effractura vel fuga conſtiterit, vocantur abſentes iuxta formulam requirendorum reorum contumacium [l], in loco domicilij, edicto peremptorio [m], voce præconis. Deinc cognoſcitur ſimul & de crimine, cuius rei erant, ob quod, ſi iuſtè inueniantur carcerati, quam pœnam merentur illa damnantur: ſin minus iniuſtè detentos fuiſſe appareat, poena non eſt capitalis carceres euaſiſſe vel affregiſſe [n]. Quòd ſi qui aufugit, iterum prehendatur notio iudicis eſt, non de effractione, ſed de crimine, quo accuſatus antè erat: vt & nouella ſuſtinianea ſtatuit [o]. Exiſtimarem nihilominus perpendendum in poena ſtatuenda in eos, qui careeres effugiunt, num cuaſerint ſine effractione, & ſine vi vt leuius puniantur: an cum effractione, vel occiſis
37 cuſtodibus, vt ſeuerius, vtue ſicarij legitimis ſubdantur ſupplicijs. Et hæc pertinent ad vim commiſſam in ereptione rei accuſati tantùm. Quid autem ſtatuendum ſit, ſi eximatur reus ſupplicio vltimo condemnatus, dum ad ſupplicium ducitur, videamus. Plerique diſtinguunt, an iuſtè vel iniuſtè damnatus quis ſit: vt ſi iniuſtè, liceat eripere ſupplicio. & opus laudabile ſit [p]. Quia ſcriptum [q], *Eripe eum qui ducitur ad mortem.* Et quod [r] Moſes, cùm vidiſſet Aegyptium iniuriam Hæbreo inferentem, vindicauit, & eum proſtrauit [s]. Si autem iuſtè damnatus ſit, non licere impunè eripere, quemadmodum & leges ſtatutũ [t]. Opinor ego neque iniuſtè iudicatum authoritate priuata poſſe eripi, quia datur remedium aduerſum ſententiã ini-

a Vnde priua carc C.

b Ita vulneratur, ad leg. Aquil. P.

c Vlp. in l. 1. de bon. eor. qui ante ſent. mort. ſibi conſciuer. P.

d L. de bb hom. ex hib P.

e Quod debetur, de pœn. P.

f Plut. in Alcibiad. vita.

g Polyænus, lib. Stratagematon.

h Vlp. ad quæ do o ma to, 10 ad leg. Iul. de vi publ. P.

i D Thomas 2. ſecũ de quæſt. 69 art. 4. Bonauent. q. 2. conclu. 33. Ant. in 4 quæſt. de pœna tuncus à carcere diſpen tat.

k Oldra conſ. 65.

l de qua in l. de requirendis, P. l. 1. C. eu l. audientes, 6. de accuſat. C. l. abſentium, de pœn in P.

m Ioann. Caputmo & quæ. videnda ſententia in l. de re iudicata lib. 42. P. tenor.

n Paul. lib. 24 topſ. accuſat. 2. ait ſuer ea quæ vocat. ſunt. 30. l. 1. 2. eius, & ibi Salicet. de probat. C. Alexan. in l. ſed eamdẽ, § ſi quis, ff. qui quis. aut qui in ius voca eſt vi eximat.

o § neceſſitatem, ibi, fugientes capiant, & § ſeq. vtrũque ſi ne quoq. inſtit. de iniu. authh.

p Luc. de Pen. in l. quoties, de exãct. tribut. lib. 10. C. Ioan. Dietz, in tract. cum an. cano. 95. Alber. in l. aduerſus, de epiſc. aud. C. gl. o. ſi in canonicis ſcripturis, 22. q. 4. gl. 2. in canonibus, 23 q. 5.

q Proverb. c. 24.

r Exod. c. 2. c. nõ inferendas, 23 q. 4. C. opponitur, de pœnit. diſt. 2.

s Ludouicus, de epiſcop. aud. C. l. addictos, lib. 9. de appellat. lib. 7. C. tit. 6.

quam in reos prolatam, cuilibet prouocandi, nempe facultas pro reo [a], etiam inuito [b]. Et Vlpianus rectè respondit [c], *non posse singulis concedendum, quod per magistratus possit publicè fieri, ne occasio sit maioris tumultus faciendi.* Eaque prouocatione suspendetur satis iudicium: alioquin lege Iulia de vi publica teneretur, qui imperium potestatemque, si aduersus prouocationem, reum necauerit, verberauerit forsan, iusserituè quid fieri [d]. Atque quæ proximè dicta sunt de Moyse, iam typum habent potestatis illi ferè concessæ. Deinc & Zelus fidei excusationem habet, vt suprà in homicidio docuimus. Sed & reliqua, quæ de eruendis reis à morte dicuntur, referenda sunt ad modos legitimos, non ad priuatorum temeritatem. Cùm & liceat etiam delinquentes eripere supplicio, legitimis aliis modis, vt intercessione, iure asyli [e], & alus licitis mediis. Si enim vis concederetur pro arbitrio, vix vnquam aliqua quantumuis iusta sententia supplicij ferretur, quin aliquo prætextu iniustitiæ eluderetur, vi temeritatem fouente. Interest autem reipublicæ, sententias iudicum mandari executioni, propter authoritatem rerum iudicatarum, etiam si malè iudicatum sit [f]: cùm præsumatur semper pro iudice, donec contrarium appareat [g]. Extat & caput legis Iuliæ de vi publica, in eos, qui dolo malo fecerunt, quominus iudicia tutò exerceantur, aut iudices vt oportet iudicent: vel is, qui potestatem imperiumque habebit, aliter, quàm ei ius erit, decernat, imperet, faciat [h]. Proinde incidit qui hoc amolitur, in pœnam interdictionis aquæ & ignis [i]: cui hodiè succesit deportatio [k].

a d.ll.addictos.
b l.non tantùm, de appellatio. P.
c Vlp. l. non est singulis, l. 127. de regul. iur. in P.
d Vlp l. lege Iulia, l. 6 ad leg Iul. de vi publ. in P.
e vide glo in ca non inferenda, ca. hi qui, c.4.q.6 glo. 2. & text. in ca. eos, 23 q.5.
f l. ferè in usto, §. cùm prætor, ad senat. Trebell. P. l. si prætor, de iudic. l. sine quid in lo pub. P.
g c. in præsentia, c. 6. de reuert. ad ius l. 1 Decret tit. 9.
h Vlp l. qui dolo malo, l. 10 ad leg Iul. de vi publ. P.
i d.l. qui dolo, § fin.
k l. 5 ad leg. Iul. peculat. in P.

De vi offensiua. Cap. 26.

1 *Nocendi plures viæ. Et quis dicatur reus legis Iuliæ de vi publica.*
2 *Armorum & armatorum appellatio quid contineat.*
3 *Teli appellatio quid contineat.*
4 *Armorum & bellorum potestas penes solum principem.*
5 *Arma non ferenda in concionibus, in palatio.*
6 *Armatos incedere per vias pœnis edictisq; regum prohibitum.*
7 *Gladium cingere tantùm militibus permissum expeditionis tempore.*
8 *Milites habere priuatis hominibus interdictum.*
9 *Vis publica alys criminibus miscetur.*
10 *Vis repulsiua quomodo impunita.*

LATE longeque diffunditur vis offensiua, quia multa genera 1
sunt officiendi, in quibus vis interuenit, sine armis, & armata. Proinde paucis rem illustrare contentus ero, & colligam quædam insigniora capita ad publicam vim pertinentia, vnica conclusione: vt quandocunque quis arma telaque habet, præter viatoria & venatoria, & commercij causa [l], aut his illegitimè vtitur [m], vel eorum hominum prohibitum colligit, vel eo vtitur [n], vim publicam exercere dicetur, pœnaque legis Iuliæ de vi publica reus. Armorum appellatio porrigitur à Caio [o], non tantùm 2
ad gladios & galeas, sed & ad fustes & lapides. Et idem Iustinianus explicat [p]. Paulus non vtique tantùm eos, qui tela habuerint, armatos ait, sed etiã

l l. 1. 2. ad leg. Iul. de vi publ. lib. 48. P. titul 6.
m l. 3. & pen. & l. 5. eod.
n l. qui eorum, l. 5 eo.
o l. armorum, l. 41 de verb sign.
p § sed ex constitutionib⁹, de interd.

eos,

eos, qui habent aliquid aliud, quod nocere poteſt [a]. Vlpianus quoque [b], armadicit omnia tela, hoc eſt, & fuſtes & lapides, nec ſolos gladios, haſtas, frameas, rompheas, & his vim armatam fieri. Idem & Martianus Cæſar [c]. *Arma*, inquit Varro [d], *ab arcendo, quòd hìs arceamus hoſtem.* Hinc Lucretius [e].

Arma antiqua manus, vngues, dentesq; fuerunt.

Feſtus [f] ab armis ſeu humeris dicta propriè putat, quòd ex his pendebant gladij, tela, & reliqua id genus. Item forſan propriè arma, quæ armos defendebant & tegebant. Vnde à telo differunt: telum namq; illud omne tãtùm poteſt dici, quod mittitur vel mitti poteſt [g]. In lege Iulia quoque de vi publica, telorum appellatione omnia, ex quibus ſinguli homines nocere poſſunt, continentur [h]. Attamen notandum eſt, in prohibitione armorum ferendorum, non contineri ſaxa vel lapides deferentes. Et ita declarauit ſenatus Mediolanenſis prætori Alexandriæ 13. Octob. 1558. Item & voluit appellatione armorum non contineri cultellum, 6. Octob. 1554. vt refert Iulius Clarus [i]. Iure ciuili itaque prohibetur priuatis, arma facere, emere, habere, deferre, exceptis cultellis, ne inde necis occaſio oriatur: pœnaque imponitur iis, & qui vendiderunt, quiúe non vindicarunt [k], nullisq; mouendorum armorum licentia inconſulto principe datur [l]. Inſtrumenta quippe belli, arma ſunt. Belli autem poteſtas penes principem eſt [m], vel penes eum, qui vices principis gerit in prouincia ſibi decreta regenda, ex cauſa, quæ dilationem & moram conſulendi principis non patitur: aliter, vt opinor, nequaquam tempore pacis. Sic in formula Comitiuæ Caſſiodorus ſcribit [n], nomine regis Gothorum, *Violentos noſtra pietas execratur, in cauſa poſſunt iura non brachia: nam cur eligant quærere violenta, qui præſentia probantur habere iudicia? Ideo enim emolumenta iudicibus damus, ideo tot officia diuerſis largitatibus contemnemus, vt inter vos non ſinamus creſcere quod poſſit ad odium pertinere.* Quod & placuit Iuriſconſultis [o]. Et vt dicebat Terentius [p],

Omnia prius experiri, quàm armis, ſapientem decet.

Sic Clytemneſtra [q],

σχετὸς τ' ἄρ' ὃ μεμφατό μ' ἐπὶ τοῖς πράγμασι
λελογισμένης πρόσοισι μᾶλλον, ἢ σθένει, id eſt,
Nec me exercitus culpauerit, ſi res geſſero
Cum ratione potius & prudentia, quàm viribus.

Lucius Domitius [r], cùm Siciliam pro prætore regeret, eximiæ magnitudinis apro ad ſe delato, adduci ad ſe paſtorem, cuius manu occiſus erat, iuſſit, interrogatumque, quomodo eam beſtiam confeciſſet, poſtquam intellexit vſum venabulo, crucifixit: quia ipſe ad exturbanda latrocinia, quibus prouincia vaſtabatur, ne quis telum haberet, edixerat. Magni Pompeij in tertio conſulatu, inquit Plinius [s], extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis vllum telum eſſe in vrbe. Fuit aliquando lex Charundæ apud Tyrios, poſt conciones ciuium pacatasq; per eum ſeditiones, vt ſi quis eas cum ferro intraſſet, continuò interficeretur: quam ille propria morte ſanciuit, cùm liceret etiam culpam ſuam diſſimulare [t]. Cauerant etiam Philiſtini, quando imperabant Iſraelitis, ne eſſet Faber Ferrarius apud eos, ne fortè facerent Hebræi gladium, vel lanceam [v]. Extat lex Inſubrum [x], apud palatiũ comitis, nullus etiã miles ferat arma, niſi rogatus à comite. Et eorundem etiam lege cautum [y], *ſi quis ruſticus arma vel lanceam portauerit, vel gladium, iudex, in cuius poteſtate repertus fuerit, vel arma tollat, vel viginti ſolidos ſoluat.* Franciſcus primus huius nominis Francorum rex, prohibuit 9. Maij 1539. edicto [z], ne poſthac quis armatus per itinera, ciuitates, ſyluas vel ne-

[a] Paul. l. armatos, l. 9. ad leg. Iul. de vi publ.
[b] Vlpian. l. 1. § arma dicendum, de vi & vi armata. P.
[c] l. ſi quæ res expor. non deb. lib. 4. C. tit. 41.
[d] Varro, 5. de ling. Lati.
[e] Lucret. de ter. natu
[f] vide Cic. 2 Tuſcul. & pro Cæcin. Valturium, lib. 10. de re milit. c. 2.
[g] §. item lex Cornelia de ſicarus, de publ. iudic. Cæſus, l. ſi pignore, l. 5 §. ſuitem, de furt. lib. 47. P. tit. 2.
[h] l. pen. ad leg. Iul. de vi publ.
[i] Iul. Clarus lib. 5. ſententia. § ſi præt. criminal. q. 82. ſtatu. 6 nu. 4.
[k] conſtitut. nouella, de armis, coll. 6. tit. 13. l. 3. ad leg. Iul. de vi publ. in P.
[l] l. vni. vt vi armo vſus, inſcio principe interd. lit, lib. 12. C. tit. 40.
[m] 29. quid cenſetur, 23 D.
[n] Caſſiod. lib. 6. Varia c. 2.
[o] l. æquiſſimum, de vſufr. P.
[p] Terent. in Eunucho.
[q] Apud Euripi. in Iphigenia, in Aulide, actu 4. verſ. 1210.
[r] Valer. Max. lib. 6. c. 2. Cic. Verr. 7.
[s] Plin. lib. 54. c. 14.
[t] vide Valer. Max. l. 6. c. 1. in fine.
[v] 1 Reg. 13.
[x] § ea patratum, de pace tenen. & eius violat. l. 2 feudor. tit. 27.
[y] § ſi quis ruſticus, eod. tit.
[z] Ordonnance, de 1. de armes, maſques, dignes, ny port. barquebuſes, piſtolets &c.

mora vel oppida, potiſſimùm laruatus, incederet: demptis qui ordinibus adiecti eſſent militaribus, & vexillum ducis regij ſequerentur authoritate publica: indixitq; huic delicto bonorum proſcriptionem, parte dimidia fiſco, alia delatori permiſſa, & pœna arbitrio iudicum. Ademit item eodem edicto, priuatis vſum archebuſiorum & machinarum igniarum: quod alia conſtitutione repetit, 16. Iulij 1546. Item Henrichus 2. alia, 25. Nouemb. 1548 & rurſum 28 Nouemb. 1549. Iterum 7. Decemb. 1558. Iuſ tantùm militibus ferendi gladij & arma dabatur, temporeque tantùm expeditionis: vnde cingulum, quo enſis dependebat, proprium militum inſigne [a]. Et Martialis alludit parazonio loquens [b], 7

a l. prin. de milit. teſta. in P.

b Martial epigr. lib. 14. epig. 32.

Militiæ decus hoc, & grati nomen honoris,
Arma tribunitium cingere digna latus.

Eò pertinent quæ de teſtamentis in procinctu factis dicta ſunt à Iuſtiniano [c]. Quia tunc, cùm in aciem deſcendebant, cingebantur gladio. Proinde lege Iulia de vi publica, prohibitum habere milites ſeruos ſcilicet armatos, in vrbe aut rure, veluti Bucellarios, Iſauros [d]. Et Arcadius & Honorius [e], quinq; librarum auri mulcta eos iubent puniri, qui in obſequio priuato milites habuerint, & ipſos milites militia exutos plecti. Dionyſius Syracuſanus Tyranni Dionyſij filius, arma ademit quibus parùm fidebat [f]. Nec valdè difficilè erit hinc colligere, eſſe crimen legis Iuliæ de vi publica, quando ſeditio fit, villæ expugnantur, obſidentur: ſi in turba cum telo quis fuerit, ſi raptus fiat, ſi homicidium cum armis [g]. Sed hæc habent quoq; ſe alia crimina admixta, & idcirco vltra vim hæc committentes, aliam animaduerſionem patiuntur [h], de qua ſuis locis. Talia ſunt incendere, ſtuprum vi committere, noua vectigalia, id eſt, vi plus quàm oporteat ex vectigalibus exigere [i]. Sed num vis repulſiua, quando vim quis ſibi vel rebus ſuis illatam propulſat, digna ſit pœna legis Iuliæ de vi publica, vel priuata, non inutiliter quæritur. Et certè venia aliqua hanc dignam eſſe, ſuprà in homicidij excuſatione monuimus. Si armis aggredientem confeſtim armis repellamus, non ex interuallo [l]: & ſi cum moderamine inculpatæ tutelæ [m] nos tueamur. Si aliter vim effugere non poſſimus [n]. Verùm non omnino impunitum illud eſſe mihi videtur, quod factum eſt cum armis, quæ habere prohibitum eſt, & quidem non puniendum euentum, ſed quod anteà puniendum erat, dico: ni caſu fortuito arma veſtra aduenerint, vel aduerſario erepta vel extorta ſint, quibus ſe tunc defenderit. 8 9

c §. 1. de teſtam. Plutar. in Coriol.

d l. fin. ad leg. Iul. de vi pub. C.

e Arc. & Hono. l. nemo, l. 13. de re militari lib. 12. C. tit. 36.

f Diod. Sicul. lib. 16. Bibliot.

g l. 3. & pen. ad leg. Iul. de vi publ. P.

h l. quoniam multa facinora, l. 2. eod. C.

i l. 3. eod. P. l. 5. §. qui vocantem, eo.

k l. fi. eod. tit. P.

l l. 2. §. eum qui, & l. 3. §. cum autem, de vi & vi armata. P.

m l. 1. C. eod. tit.

n Solent aim. §. qui cum militem, ad leg. Aquil. P.

De pœna propria vtriuſque capitis legis Iuliæ de vi publica, & priuata. Cap. 27.

1 *Iuliæ legis de vi publica propria pœna.*
2 *Equi acempti militi per datem pœna.*

POENA criminalis, vt monuimus, legis Iuliæ de vi, conſideratur pro modo alterius delicti in quod incidit, ſi maior pœna eius ſit. Cæterùm, propria pœna eſt, De vi publica, aquæ & ignis interdictio, apud Paulum [o]: cui hodiè ſucceſſit deportatio [p]. Conſtantinus Cæſar, eum qui vi alium de poſſeſſione deiecit, ſtatuit in inſulam deportandum cum abrogatione bono 1

o l. qui dolo, l. 10. §. ſi ad leg. Iul. de vi pub. P.

p l. 3. ad l. Iul. peculat. P. §. item l. 1. Iuliæ, de pub. iudi.

bonorum [m]. Valentinia. Theod. & Arcadius [a] ſeruos, qui vim feciſſe probati fuerint, inſcio domino, vltimo ſupplicio plectendos ſtatuerunt: ſi iuſſu domini, metallo, dominis infamibus pronunciatis, loci ac originis dignitate priuatis. Item viles perſonas, & infames ſeuerius puniendos: imò & iudices, qui violentiæ crimen punire diſtulerint probatum, vel mollius quàm par ſit puniuerint, graui infamia notandos. Leo & Antoninus CC [c]. eos qui armatos habuerint, iubet pœna centum librarum auri condemnari, & [2] ſeueriſſima vindicta. Imperator Orientis Theophilus [d], ducem quendam dignitate ſpoliauit, & exilio perpetuo damnauit, quòd militem ſtrenuum equo, quo ſæpè ex bello incolumem extulerat, priuaſſet, & tanquam ſuum imperatori donaſſet, eiusque equi inopia, miles fuſis ſuis poſteà interiſſet: iuſſitq; viduæ militi reſtitui equum, & bona ei liberisque eius adiecit. In Gallia iudices ſeculares, puniunt pœnis comprehenſis in conſtitutionibus regiis, qui in hanc legem offendunt, non ſolùm laicos, ſed etiam clericos arma vetita deferentes: & hoc licere dicunt ex priuilegio ſummi pontificis regi Franciæ & eius magiſtratibus, in caſibus, qui priuilegiati dicuntur [e]. Et iure communi pontificio, quanquam de crimine clerici neque ciuiliter neque criminaliter cognoſcere poſſit iudex ſecularis, ob priuilegium cleri [f]: tamen ſi clericus deferat arma militaria, & tertiò monitus à ſuo epiſcopo ea deponere non obtemperauerit, omne priuilegium amittit clericale, & relinquitur puniendus iudici ſeculari ſine alia exauthoratione ſeu degradatione [g]. Et clericus arma deferens poteſt capi à iudice ſeculari, & puniri pœna pecuniaria, non corporali [h]: quia & clericis armorum vſus interdictus [i]. Et placuit pluribus interdicta armorum, quæ ad pacem & tranquillitatem pertinent, ligare clericos etiam [k], quòd pertinet ad pœnam pecuniariam: ſi autem de corporali agatur, remittendi erunt ad ſuos eccleſiaſticos iudices [l]. Reus legis Iuliæ de vi priuata, tertia parte bonorum multatur, & infamis fit [m]. Putat & gloſſa [n], relegationem eſſe pœnam vis priuatæ.

a l.ſi quis fundum, l. 7 ad leg. Iul. de vi pub. C.

b l.ſeruos, l.8. C. eo.

c l.fin. C. eod.

d Lib. 5. iur. Orient. in conſt. 5. Theoph. περὶ τινὸς ἀρχοντος ἐπὶ ἵππῳ.

e Chaſſa. ad § 5. ad ver. ſ'il n'a grace, nu. 4. & 10. & ad tit. 1. in fine, in conſuetud. Burgund.

f c. ſi clerici, de iudic. ca. 1. & 2. 23. q. 5. c. 1. de foro. compe. in audientia, & ibi Sicul. de ſenten. excom. glo. in c. fi. 1 de eff. ordin.

g l. audiſtos, de epiſc. aud. C. & ibi glo. in ver. vindicetur, & Io. Faber.

h c. 2. de vita & hon. cler.

i Dicit q. 33 nu. 7. in pr. & ibi . de iudic. . ſcio. intro. c. 2. o.

k Ioa. de Plat. in § item ex alia, de publ. iudic. ap. Iuſt. in.

l c. ſi. de iudic.

m Mod. l. fin. ad leg. Iul. de vi priu. Marc. l. 1. cod. l. 2. C. ad leg. Iul. de vi pub.

n glo. in quoniam, multa taxantur, in ver. relegationem, C. ad l. Iul. de vi pub. & in l. 2. eo.

De crimine legis Iuliæ repetundarum, vel de repetundis. Cap. 28.

Lib. 48. Pand. 11. Lib. 9. C. tit 27.

1 *Magiſtratuum integritas exigitur ſumma, etiam à ſuſpicione mala aliena. Quæ dona accipere poteſt magiſtratus impunè. & de lege Iunia, & Cilicia. eod.*

2 *Munera excæcant accipientes.*

3 *Iudices nihil vltra ſalaria accipere debent. & 4.*

5 *Repetundarum crimen publicum eſt, & eius capita, & pœna. 6. & 7.*

8 *Iudices corrumpentes qua pœna puniuntur, & ſi corrumpere tentent: & quæ ſit pœna horum in Gallia. 9. & 11.*

10 *Iudicij accelerandi cauſa, nec dare nec accipere licet iudici.*

12 *Iudicum corruptorum ſordibus pœna, & in hos odium Tiberij, Claudi, & Alexandri Seueri Cæſarum. & num. ſeq. 13. 14. 16. & 17.*

15 *De repetundis lex duodecim tabularum. Seruilij Glaucæ 18.*

19 *Officia ne alio modo quàm debeat fungatur accipiens, repetundarum tenetur.*

20 *Repetundarum legis alia capita. 21. 22. & 23.*

Tan

TANTA iis, qui rempublicam administrant, requiritur integritas & fides, vt non solùm à malo, sed etiam ab omni mali suspicione alieni esse debeant, æquoq; iudicio, prout vnaquæque res exigit, iudicare debeant: atque summoperè requiri, vt oderint auaritiam [a]. Etenim bonus iudex abstinere debet à gratia, odio, & pretio [b], nec munera accipiet: exceptis quibusdam edulis, quæ vno die consumi possunt, eaq; raro [c]. Et iure Nouellarum nunquam, nisi non habeant stipendia [d]. Prohibetque lex Iunia repetundarum, quæ vult magistratum ab omni sorde alienum, ne plus doni munerisue in anno accipiat, quàm quod sit centum aureorum [e]. Et lege Cincia, quippiam magistratibus accipere prohibitum, ait Cicero [f]. Adstipulatur & ius pontificium [g]. Munerum acceptatio, est præuaricatio veritatis [h]. Et iudex cupidus citò vendit iudicium [i]. *Et xenia & dona excæcant oculos iudicum: & quasi mutus, in ore auertit correctiones eorum* [k]. Excæcant etiam prudentes, & subuertunt verba iustorum [l]. Monent Gratia. Valētinia. & Theod. CCC[m]. iudices & cognitores omnes, vt à pecuniis atque patrimonijs manus abstineant, neque alienum iurgium putent esse suum prædam. Iurabant [n] antiquitus iudices, & qui ad prouincias moderandas mittebantur, exceptis solis salariis, nihil penitus tam in administratione positos, quàm post depositum officium, pro aliquo præstito beneficio tempore administrationis quam gratuitò meruerunt, acceptures. Valerius Maximus [o], duobus maximè collabi Rempublicam dixit, venere, & cupiditate eorum qui præsunt. Vt non immeritò Sophoclem collegam in prætura Pericles monuerit, & oculos & manus prætorem continentes habere debere [p]. Sic Iustinianus [q], in iuramento administrationes accipientium adiecit, *Oportet te purè sumentem administrationem, & sine omni suffragio, præ omnibus alijs, mundas seruare manus Deo, nobisq;, & legibus: & nullam contingere lucrum, neque manus neque mimus. &c.* Iuramentum quoque Heliastarum iudicum Athenis, illud inter alia continebat, de quo Demosthenes [r], ὅσα δ' ὥρα δ' ἐξόμεσα τῆς ἡλιάστου ἐστὶν, ὅτε ἀντὸς ἐγὼ, ὅτε ἄλλος ἐμοὶ, ὅτε ἄλλῃς εἰδότες ἐμῶ, ὁ τέχνῃ ὅτε μηχανῇ δωρεᾶς, id est, *Iudicij causa neque dona numerauè vlla accipiam, neque in meam rem alius, sed neque vllum arte fraudiue aliqua, quicquam accepere patiar, sciens dolo malo.* ἄρχοντες pariter magistratus Athenienſium, idipsum iurabant se non facturos, & si secus facerēt, statuam auream pœnæ nomine Delphis erecturos, teste Iulio Polluce [s], & Plutarcho [t]. Excipit tamen lex Iulia repetundarum quasdam personas, à quibus accipere magistratibus permittit, quòd in his suspicio mali cesset, & fobrinos, & proximiores, & vxorem [v]: dummodo negotij aliquid non sit cū iis publici. Nam nec ab iis, si de officij causa agatur, accipere licet [x]. Ab alijs autem, si officio eius non egeant, & licuit eadem lege accipere vsque ad aureos centum in anno, non amplius [y]. Iurisconsulti huic legi repugnantem noluerunt impunitum esse, & crimen hoc publicum esse voluerunt repetundarum pecuniarum [z]. Hoc multa habet capita, pertinentia ad pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, ministerioue publico acceperit [a], vt quæ muneris sunt omittat, vel non facienda committat & faciat. Item comites earum personarum, si id persuaserint, vel quid ob id acceperint, eodem crimine tenentur [b], & pro eis ij quorum sunt comites & domestici [c]. L. Piso Trib. pleb. legem primus de pecuniis repetundis Censorino & Manlio Coss. tulit, vt scribit Cicero [d], quam Iulius Cæsar collapsam videtur releuasse. Pœna hinc duplex, nummaria & criminalis: nummaria restitutio in integrum [e], quæ & in hæredes intra annum competit [f], lite contestata, non autem sine contestatione [g]. Criminalis extra ordinem imponitur, pro modo effectus subsequuti, vt latius in exemplis subiicietemus: primùm tamen satisfaciendum læsis eius rei causa [h]. Hac ergo tenetur primùm is, qui cùm aliquam potestatē haberet,

a Exod. 18. vers. 21. hoc plura lib. 2. Prælud. opti. Instit. c. 37.
b ca. episcopus, §. 6 ergo, 11 q 3.
c Plin. Iunior. lib. 4. epistol. dum de Iunij Bassi secretis accusatione & solenn. 6. § 6 de offi. pro cōs. & leg. 1 § 1 de publicis, l. 11 de offi. præsidis, P.
d § 1 et pium est, vt iudex, sine quoquo suffragium auferre, 2.
e l eadem lege, l. 2. § fi ad leg. Iul. repet.
f Cic. pro lege Manilia.
g ca statutum, 11 § insuper, de reiudic. in 6.
h ca quicunque, 11 q 3 § ca non licet eo ca nō licet, 14 q 5.
i ca pauper, 11 q 3
k Eccles. 20.
l Laodi. 24.
m l 3 C. ad leg. Iul. repet.
n Iustinianus, l. 6. C. eod.
o Val. Max. lib 4 c. 3.
p Cic. 2 Offi. Val. Max. vbi sup.
q § oportet, e nūd. princi in auth. coll 9. & nouel 25 de prætore Lycaoniæ, ell auth. vt iudic. sine quoquo suffragium auth.
r Demosth. contra Timocratem.
s Iul. Poll. lib. 8 Onomast.
t Plutar. in Solo.
v l. 1. § fi ad leg. Iul repet. P.
x l. 1 ea Iulia, l. 7 eod. P.
y l. eadem lege, l. 6. eod. P.
z l. fin. ad leg. Iul. repetund. C.
a l. 1. ad leg. Iul. repet. C.
b Marc. in l. 1 & Comites, 5 eod. tit. P.
c d. l. 1. eod. C.
d Cic. in Bruto, seu de claris oratoribus.
e l. 1 & fin. C. ad leg. Iul. repet.
f l. 1 & 2. eod. P.
g Iulianus l. 54 de iud. & in P. vers. ex diuersis, & de iud. in quā. hæred. tenet. & l. 1 ea Iulia, l. 7 § hoc edicto leg. Iul. repet. P.
h § fi quis autem, de administrator. in auth. coll 7 tit. 6 l. fide pœn. Iul. qui ma. iudi. C. l. placet, 9 de excusat. mun. lib 10 C. l. peraquatores, 6 de cenſibus, lib. 11. C. tit. 58.

haberet, pecuniam ob iudicandum, vel non iudicandum decernendumue acceperit [a]. Qua pœna autem puniatur, docet factum, quod inde secutum erit. Nam qui vt innocentem damnarent morte pecuniam acceperint, & ipsi capite puniuntur, vel deportatione: idem si pecuniam non acceperint, sed iracundia quem non debebant condemnarint [b]. Iungitur enim hic sicarij crimen & pœna [c], item falsi [d]. Constantinus eum, qui pretio, aut gratia perperam iudicauerit, in æstimationem sumptus, litisq; & infamia condemnandum statuit [e]. Ex nouella Iustiniani [f], qui accepit, vel promissionem iuscepit, si causa pecuniaria sit, dati triplum, promissi duplum, à comite priuatarum rerum exigi iubetur, dignitate seu cingulo amisso: Si verò causa criminalis fuerit, confiscatis omnibus bonis, in exilium mittitur. Sed & placuit Diocletiano & Maximiliano [g], venales sententias, quæ in mercedem à corruptis iudicibus proferuntur, etiam citra prouocationis auxilium, ipso iure infirmas esse: vt quando etiam arbiter compromissarius sententiam dedit per sordes, aut dolum, aut euidentem gratiam, per exceptionem impeditur executio, & vitatur compromissi pœna [h]. Sed & iudex, qui in fraudem legis sententiam dixit, si euidens eius arguatur gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes, id est, corruptio per pecuniam, litem suam facit, vt teneatur, ad litis æstimationem [i]. Valens & Valentinia. statuerunt [k], iudices deprædationes facientes & extorquentes à subditis, igne & si immis comburendos esse. Liberam & istius criminis cuilibet tribuunt accusationem Cæsares [l]. Alibi quoque cautum [m], iudices, qui se furtis & sceleribus fuerint maculasse conuicti, ablatis codicillorum insignibus & honore exuros, inter pessimos quosque & plebeios habendos. Et primùm illi purgandi sunt, per quos aliorum culpæ feruntur [n]. Iustinianus iudicem in administratione existentem furti reum, aurum accipientem, confiscatione & exilio afficit, & in corpus verbera & supplicium iubet inferri [o]. Propter furtum admissum in magistratu, & placuit quoque iudicem sua sede deiici, alio subrogato, & de pœna ad principem negotium referri [p]. Alia pœna à Venuleio recensetur [q], eius legis damnatum, nec testimonium publice dicere, vel iudicem esse posse, & postulare prohiberi: damnatus enim crimine publico, infamis est [r]. Iulius autem Paulus in hæc verba respondit [s]. *Iudices pedanei si pecunia corrupti dicantur, plerumque à præside à cura submouentur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur. Si quidem salarium à publico accipientes, si quid vltrà accipiunt, quàm à principe permissum est, vt calumniatores & concussores damnantur* [t]. Nec debet licere iudicibus vendere iustum iudicium, quia licet aduocatis vendere iustum patrocinium [u]. Iustitiam vendere simoniacum est [x]. Plato scribit [y], iudicium & iustitiam virginem esse pudicam: Orpheus quoque [z], & Hesiodus [a]. Ideo nulla corruptione pecuniæ, vel gratiæ esse tentandam: seq; ipsam vlcisci. Deus apud Micheam [b], inter causas, ob quas Hierosolymis ruinam minatur, addit, quòd principes eius in muneribus iudicarent, & sacerdotes mercede docerent. Proinde illi, qui tentarunt corrumpere hac via iudices, vel corruperunt, pœnis subiiciuntur: nam Antoninus Cæsar [c], dispendio actionis punit eum, qui diffidentia iustæ sententiæ, in pecuniæ corruptela spem negotij cuiusuis posuerit: & pecuniam eius rei gratia, vel aduersario vel iudici dederit. Etsi nouo iure [d], qui dicit se dedisse alicui pecuniam vel promisisse, & personam declarauerit, & hoc probauerit veniam mereatur: verùm litigatorem, qui de hoc se defert, si non probet, postquam persona, cui datum vel promissum dicitur, iurauerit se non accepisse, nec per se nec per aliam personam, nec sibi promissum, in ciuili causa æstimationem soluere litis: in criminali, iusta pœna, bonis confiscatis, esse condemnandum placuit. Martianus [e] autem refert ex rescripto Veri & Antonini, sententiam approbatam, qua is, qui omissa defensione redimere voluerat sententiam, & delatorem corrum

[a] Marc. l. 1 ad leg. Iul. de repet. P. & Lex Iulia, 7, cun.

[b] d. l. lex Iulia, § fin. vide Hotom. q. 1, 3. nos 9 10. 11.

[c] l. 1. & 4 ad leg. Cor. de fals. P.

[d] l. ad leg. Cor. de fals. P.

[e] l. fi de pœna iudi. qui mal. iudic. C.

[f] § si quis aut in exhibitatoribus, vt litigata exhibeat. Iustin. auth. collat. 9. tit. 5. vnde sumpta auth. nouo iure, de pœnalib. qui mal. iudic.

[g] l. venales 1. 7 qui prohibe. non est nec. lib. 7 C.

[h] l. 3. de arbit. C. Vlp. l. ista sententia, l. 45 § h. 20. tit. P. Vlp. tit. 1. Sententiæ, l. 25. de iudic. I.

[i] l. vnic. C. vbi cauf. fiscus vel dominus &c. lib. 3 Cod. 20.

[k] l. 4 ad leg. Iul. repe. C.

[l] l. iudices, 12. de dignit. lib. 12. C.

[m] l. iudices, 12. de dignit. lib. 12. C.

[n] ca. quæsiuit, & ca. inuenit, 3 q. 7.

[o] §. si quis autem præter hæc, vt iudex hæc quoq; facta, collatione 2. tit. 2.

[p] l. si quos, l. 3. de off. præto. Orien. & Iuly. C.

[q] l. autem lege, l. 6 §. 1. ad l. 3. Iul. repet. l. sufficit, de pœn. iudic. P.

[r] Iul. Paul. lib. 5 receptarum tit. 30.

[s] ca. militare, 23 q. 1. l. 2 § quibus, de remiss. C. & tit. ne operæ colliberto. C.

[t] ca. constituit, 11. q. 3. ca. non solum, 14. q. 3.

[u] Pla. lib. 34 Dial. 12 de legib.

[x] Orph. in hymnis.

[y] Hesiod. in Legis.

[z] Mich. 6. 2. ca. iudices, 11 q. 1.

[a] l. 4 de grat. iudic. qui mal. iudic. C.

[b] §. si quis autem ex litigatoribus, vt litigato. in exhibit. citent, collat. 9 tit. 5. auth. nouo iure, de pœn. iudi. qui mal. iudic. C.

[c] Mart. l. imperatores, l. 34 de iurisdic. P. lib. 49. tit. 14.

rumpere, condemnatus erat inferre fiſco debere quingentos ſolidos: quia hîc redemptor delatoris pro confeſſo habeatur, quòd pertinet ad fiſci pe-
a Lex is qui delatorem, ff. ad Turpian. nam, vt ait Vipia a. Et idem Vipianus reſpondit b, crimen contrahi, ſi
b l. 1. & 2. de cõſtit. ob turp. cau. libro 1. tit. 5. quis det, vt ſecundum ſe in bona cauſa iudex iudicaret: iudicem enim corrumpere videtur, & ideo litem debet perdere. Quamuis in ea bo-
c Boer. hoc iure d. 1. putet, in decil. 133. nu. 23. & ſeq. vide. na cauſa olim conditceretur pecunia, in mala minimè: hodie autem non cõ-
d Ia. Arnden. ſ. 1. q. 1. dicitur, ſed parti aduerſæ, vel fiſco datur c. Iure pontificio, pro ſententia 9
e Plat. in apolog. Socratis. fine lib. 27. proferenda dare vel accipere, ſimoniacum eſt d. Nec iuſtum, inquit Socrates e, mihi videtur eſſe, iudicem precari, vel precando abſolui, ſed docere atque ſuadere: non enim ad hoc ſuadet iudex, vt per gratiam concedat, ſed vt iudicet. Atque id iureiurando promiſit, non per gratiam cuicunque libuerit condonare, ſed iudicare ſecundum leges. Et rurſum Plato
f Plato, in Critone. ſcribit f, iniuſtum eſſe & malum, pecunias largiri iudicibus à carcere vinctis, vt inde etiam iuſtè educantur, quantò magis, ſi iniuſtè? Benigne enim oportet expectare vel mortem, vel quoduis aliud ſupplicium. Hodie 10
etiam licitum non eſſe iudici dare, vt acceleret iudicium, gloſſa tradit,
g glo. & ibid. inter. in l. 2. ff. de cond. ob turp. cau. Bart. Bald. Salic. Albericus g, Boerius h: nam hoc ad officium eius pertinet i, turpiterque acciperet, quia gratis præſtare teneatur k. Quod itaque præſi- 11
h Boer. q. 153. nu. 1. & 2.
i Propterea enim, C. de mort.
di vel alio iudici datum erit contra legem repetundarum, vſucapi non poterit, cùm hîc titulus pro donato non admittitur: imò & locationes, emptionesúe, pluris minorisúe factas ea ratione, irritas facit lex, vt vtriuſque
k l. fi. de cõd. ob turp. cau. in P. & C.
l Paul. in l. quod contra, l. 8. ad leg. Iul. repetund. l. bonæfidei, l. 22. de acq. rer. dom. lib. 41. Pand.
casus author Paulus l. Sed timeo ne mentiar, dum dico hodiè quoque pro 12
hibitum eſſe & ſeruari, ne xenia accipiant iudices, non munera: vereor enim ne mihi illud Catonis dictum m obiiciatur, fures priuatorum furtorum, in nexu ac compedibus ætatem agere: fures publicos, in auro & purpura. Verùm hoc ex incuria ſuperiorum, ſi qui tales ſint, & quòd manus manum fricat. Prohibuerunt tamen reges, vt Philippus Pulcher, in primis
m Cato, de origin. Crimi. lib. 3. c. 13. Gell. lib. 11. c. 18.
n art. 29.
o f. 118. 119. & 120.
conſtitutionibus n. Item & Carolus 7. in primis o, qui & ſtatuit iudices largitiones corrumpentes & qui accipiunt, cingulo & ſede deiici, & pœna exemplari puniri, & litigantes, qui largiti ſunt, vel promiſerunt, iure ſuo cadere, & mulcta arbitraria puniri: proxenetasq; procuratoribus, aduocatis, pragmaticis officio interdici, eoſque mulctari. Idem ſancit Carolus 8 p. Relcuata tamen pœna iis, qui ſeipſos ea de re iudicibus detulerint. Tiberius
p art. 20. Cæſar Pub. Suillium quæſtorem quondam Germanici, conuictum olim 13
iudicandam pecuniam accepiſſe, amouendum in inſulam cenſuit, tanta contentione animi, vt & iureiurando obſtringeret, è repub. id eſſe, teſte Tacito q. Et Trebellius Pollio r, Claudium, fures iudices palam aperteq; damnaſſe teſtatur: ſtultis autem, qui ſi negligeret, indolem. Porrò Alexander
q Cor. Tac. lib. 4. Annalium.
r Trebell. Pollio, in Claudio.
Seuerus C. ſi quando furem iudicem vidiſſet, vt narrat Enciopius eius familiaris, teſte Lampridio s, paratum habebat digitũ, vt illi oculos erueret: odeq; per quã maximè huiuſmodi, vt ſi quando furti ſuſpectos videret, cõmotione animi, ſtomachi choleram euomeret. Cambyſes t rex Perſarum, Si- 14
s Aelius Lampr. in Alexan. Seuero.
t Herod. in 5. Val. Max. in 6. c. 3. Aemil. Marc. lib. 23.
ſamnem vnum ex iudicibus regijs, quòd iniuſtè ob pecuniam iudicaſſet, interemit, & interempto detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille ſedens iudicaret, intendit: ibiq; eius filium Otanem ſedere iudicem præcepit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.
u Aul. Gell. lib. 20. noct. c. 1. Meminit Aulus Gellius u legis duodecim tabularum, qua cautum erat, 15
iudicem arbitrumue iure datum, qui ob rem dicendam pecuniam accepiſſe conuictus eſſet, capite puniri. Iulius Cæſar repetundarum conuictos ordine mouit x. Et
x Sueto. in Iulio, c. 42.
y Plin. Negot. lib. 2. epiſtol.
quando Marius Priſcus y, accuſatus fuit ab Afris lege Iulia repetundarum, 16
quibus pro conſule præfuerat, placuit Senatui ſeptingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, Mario autem vrbe & Italia interdictum. De Hoſtilio Firmino legato Marij, placuit quoque, quòd ei ad turpiſſima miniſteria operam ſuam accommodauerat, ne in ſortitione prouin-

17 eiæ,eius ratio haberetur.Cornelius Gallus,vt author Amianus Marcellinus [a], Octouiano res tenente Romanas,procurator Aegypti, exhauſſit ciuitatẽ plurimis interceptis, reuerſuſq; cùm furtorum arceſſeretur, & depopulatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium ſpectandum dederat imperator,ſtricto incubuit ferro: metu certè pœnæ capitalis,quam inde ſe
18 ſubiturum putabat. C. Seruilius Glaucia legem Romæ tulit, qua latinis ius erat ciuitatis aſſequendæ, in locum eius, quem accuſando damnaſſent repe-
19 tundarum [b]. Vult etiam lex Iulia repetundarum, eum reum eſſe eius etiam, qui accepit,quò magis minusúe ex officio ſuo faceret [c]. Damnatus à populo Athenienſi quinquaginta talentis Demoſthenes orator, quòd cùm dixiſſet Harpalum ex Aſia ab Alexandro profugum, poſteà ab Harpalo calice & viginti talentis delinitus, deſtitiſſet à cæpto, vt ait Dinarchus contra Demo-
20 ſthenem, Plutarchus [d], Iuſtinus [e],& Athenæus [f]. Ea ratione qui ob accuſandũ vel non accuſandum accipiunt, lege repetundarum tenentur [g]. Et ſi in innocentium accuſationem coierint aliqui [h], qui ob denunciandũ vel non denunciandum teſtimonium pecuniam acceperint, vel ob militem legendum mit-
21 tendumúe:ob ſententiam in ſenatu conſilioúe publico dicendam [i]. Aliud caput legis Iuliæ repetũdarum ab Vlpiano notatur [k],ſi proconſul ante ſe de prouincia dimittat legatum ſuum. Aliud cãput,ne ſenatores nauem maritimam
22 habeant [l]. Et nauem ædificare vel habere in ea prouincia,quam quis adminiſtrat,prohibetur præſidi [m]:nec aliud quicquam ibi emere. Lege repetũdarum
23 damnatos apud Græcos etiam legimus, teſte Xenophonte [n], in reddenda ratione præteriti temporis,prætores Phileſium,& Xantichlem, quòd è Gauletica pecunia,quam ſeruandam acceperant,minas viginti ſupillaſſent, & tantundem reddidiſſe iudicio.

a Amia.Marc lib.17.

b Docet Aſconius, pro Scauro,Meminit Cic.pro Balbo.

c Venule.l.4. ad leg. Iul.repet.P.

d Plut. in vit. Demoſt.

e Iuſt.lib.13.

f Athe.lib.6.c. 5.

g l.eadem lege,l.6 § Iege Iulia, ad leg. Iul.repet.

h l. 2. de concuſſio. libr. 47.P.titul.13.

i d. l. eadem lege,in princ. & §.lege Iulia.

k l. meminiſſe oportebit,l.10. §. 1. de offi.proconſ lib.1. P titu.16.

l l. 3. de vacat. munerlib.50.P.titul. 5.

m Lauſertur. l.46. §. 1.de iure fiſci,libr. 49 P titu.14.

n Xenop.li. 5.de Cyri minoris expeditcirca finem.

De ambitu. Cap. 29.

Lib.48.P.titu.14. Lib.9.C.titu.26.

1 *Ambitus crimen proximum crimini repetundarum,eſt crimen publicum.*
2 *Dignitates,& magiſtratus deſiderari vel ambiri non debent.*
3 *Magiſtratuum venditio ex ambitione petentium. Et quando Rom. populo & cur adempta poteſtas magiſtratuum creandorum, ſacerdotiorumq; concedendi. Et de lege Iulia de ambitu,& quando lata.*
4 *Seditiones ob comitia magiſtratuum.*
5 *Ambitus leges vnde dictæ,à quibus latæ,& pœnæ earum. 7. Et 9.*
6 *Magiſtratus non petentibus, ſed nolentibus concedi debet.*
7 *Ambitus qui tenetur. Et 8.*
9.& 10. *Pro magiſtratibus obtinendis largiri quid, prohibitum.*
11 *Sportulæ iudicum nimium graues.*
12 *Ambitus lex in ſacerdotijs locum habet.*
31 *Ambitus lex quomodo dicatur ceſſare in curia principis vel prælati. Magiſtratuum officia cur vendi non debeant. eod.*
14 *Honoris cauſa pollicitationem valere,quomodo intelligendum ſit. Et num ſimoniacum ſit,qui pro officijs regijs dat finantiam.eod. Et 15.16.17.*
18 *Iuriſdictio non eſt inter patrimonialia vendibilia.*
19 *Magiſtratuum officia mercantes indigni officio.*
20 *Vendi officia iuſtitiæ prohibent conſtitutiones regiæ Galliæ.*
21 *Veſtigalia inſtituiſſe noua ad legem de ambitu pertinet.*
22 *Ambitus legis alia capita.23.Et ſeq.*

24 *Magiſtratum depoſitum repetere quando, & intra quot annos liceat.*
25 *Ambitus quæ pœna. Et ſeq.*
27 *Delatores reorum ambitus impunitatem delictorum conſequebantur.*

PROXIMA eſt tractationi legis Iuliæ repetundarum, lex Iulia de ambitu: Nã qui ambit illicita cupiditate magiſtratus, & poteſtatem, vix eſt vt is pœnà non nundinetur illicitè, & mercaturam non exerceat fœdiſſimam eiuſdem. Inter publica iudicia annumeratur hoc crimen [a], potiſſimùm ſi ſcelera alia quædam, vis putà publica, accedant: nam, vt ait Iuuenalis [b], 1

Peregrina ignotaq; nobis
Ad ſcelus atque neſas quodcunque eſt purpura ducit.

Et proinde dignitas deſiderari non debet, potiſſimùm ſpiritualis: & qui eam 4
appetit, eo ipſo indignus ea iudicandus & repellendus [c]: nam & à merentibus peti non debent, ſed potius illis offerri: nec ciuilis ſcientia vllo pretio nummario venit æſtimanda [d]. Et qui iuriſdictionis ordinariæ poteſtatem habet, nõ aliorum, ſed ſuo beneficio habere dicitur [e]: ſuo autem beneficio non habet, qui pecunia data conſequitur. *Ambitus*, inquit Cicero [f], *ita apertam vim habet,* 3
vt aut accuſetur, improbè aut defendatur: quî enim facta & non facta largitio ignorari poteſt? Ambitio enim honoris non parcit pecuniæ, vt ſuffragia demereatur immeritus, vt Claudianus admonet [g],

Trudù auaritiam, cuius ſæuiſſima nutrix
Ambitio, quæ veſtibus foribuſq; potentum
Excubat, & prætijs commercia petit Honorum.

Proinde meminit Suetonius [h], Iulium Cæſarem depoſita prætura ſpe pontificatum petiiſſe & obtinuiſſe, non ſine profuſiſſima largitione, & ætate & dignitate antecedentes ſuperaſſe. Vnde & is poſteà [i], cognoſcens experientia quãtùm ex ambitu & ſuffragiis, lucri populo accederet, comitia cum eo partitus eſt, vt exceptis conſulatus competitoribus, de cætero numero candidatorum parte dimidia, quos populus vellet pronunciarentur: pro altera parte, quos ipſe dediſſet. Et tandem lege à ſe lata & ſui nominis Iulia, de ambitu, ob abuſum, populo ius per ſuffragia eligendi magiſtratus & ſacerdotes ademit, & in ſe tranſtulit, teſte Modeſtino [k]: tum vt dignos præficeret, & nundinationibus viam obſtrueret, tum etiam, vt ſeditiones, quæ inde naſcebantur, ſedaret. Cùm enim comitiis crearentur & ſuffragiis magiſtratus, populus ſeu plebs vix aut rarò cum ſuffragiis patritiorum conueniebat, illis diuerſos poſtulantibus: nam plebs infeſtos patritiis, patritij aduerſus plebeios petebant candidatos. Veluti accidit, cùm à patritiis filius Apij Claudij arrogans, candidatus cum ſeditione à plebe repulſam paſſus eſt, pro qua componenda oportuerit creari à ſenatu interregem A. Sempronium Atratinum, abrogatis omnibus magiſtratibus, qui pro nutu nouos conſules creauit, vt narrat Dionyſius Halicar [l]. Qui ob eãdem cauſam inter eoſdẽ, parem ſeditionẽ anno ſequenti poſteà ortam ſcribit [m]. Et Tyberius Gracchus cum ſociis occiſus à Scipione Naſica, non ob legem Agrariam, vt quidam putãt, ſed quòd vi ambiret magiſtratum [n]. Miſerrima honorum ambitio [o], & vbi honos publicè non eſt, ibi gloriæ cupiditas, nec ambitio eſſe poteſt [p]. Lex de ambitu dicta eſt, quæ de re, quæ ad ambitum ſeu circuitionem populi, cuius erãt ſuffragia, ſeu ius electionis in comitiis magiſtratuũ [q], quem candidati qui petebant eoſdẽ, palam rogabant, veſtibus candidis, ſuper nudũ aliquãdo tantũ, in ſymbolũ innocẽtiæ & humilitatis, indutι, vt author Plutarch [r], Cicero [s], 5

Blon

[a] in l. 1. de publ. iudic lib 48. ff. tit. 1.
[b] Iuuenal. Satyr. 14.
[c] ca. ſicut in qui, 1. q 6.
[d] l. 1. § proinde, de var. & extraord. cogni. ff. l. fi. dec. 1. m. Iactil.
[e] 1 more maiorum, de iuriſd. omn. iudi. in ff.
[f] Cic. 3. epiſt. familia. omnium epiſt. 39.
[g] Claudia. in 3. Hono. conſula.
[h] Sueto. in Iulio, cap. 13.
[i] Idem, cod. c. 41.
[k] l. 1. ad leg. Iul. de ambi. in ff.
[l] Dio. Halic. libr. 1.
[m] Idem, lib. 9.
[n] vt liquet ex Appia. lib. 1. Bello. ciuil.
[o] Cic. 1. officin.
[p] Cic. orat. 30. ad populum contra Rullum de lege Agraria.
[q] Gellius, libr. 15. c. 14.
[r] Plutar. in vita Coriol.
[s] Cic. pro Plancio.

Blondus [a], Varro, *qui populum candidatus circumit, ambit, qui aliter facit ex ambitu causam dicit.* Suffragia populi nisi comitiis rogari non possunt, vt notat Gruchius [b]. Quomodo petebant candidati Magistratus, explicat latè Cicero [c], & petendi ordinem ad Q. Fratrem, de petitione consulatus, & Plutarchus [d], vide & Nicolaum Gruchium [e]. Apud Lacedæmonas quidem Senatorum creatio per suffragia fit, verùm ipsum qui eligendus sit petere, non rectè se habet: oportet enim & volentem & nolentem ad magistratum assumere, & dignus sit eo, vt ait Aristoteles [f]. Nemo enim magistratum petet, nisi honoris sit affectator, atque tunc pleraque eorum, quæ plerumque homines iniustè faciunt, per ambitionem & auaritiam cõmittuntur. Hæc lex Iulia de ambitu ante Augustum viguit, & consulatu Ciceronis lata [g]. Octouianus legem quoque tulit teste Dione [h], anno ab vrbe condita 736. vt qui largitionibus factis magistratum aliquem ambisset, ab eo in quinquennium arceretur. In eam legem incidit, qui illicitis artibus populi fauorem, vel eorum, qui eligendi ad magistratus officia vel sacerdotia potestatem habent, suffragia aucupantur. Modestinus in l. 1. ad leg. Iul. de ambitu P. non tradit quidem quid contineret illa lex plenè, vnde aliundè nobis expiscanda interpretatio. Constituo, non licuisse impunè largitiones exercere in eos, qui suffragij ius habebant, in magistratibus decernendis vel sacerdotiis locum habuit. Cæterùm in magistratibus, distingue inter tempora, quibus populo suffragia erãt, & ea, quibus potestas ad principes delata est. Cùm penes populum ius esset, perpetuò obtinuit lex de suffragiis non corrumpendis, & iudicium de ambitu habitum est. Ita *Quintus Coponius*, inquit Plinius [i], *ambitus damnatus est, quòd vini amphoram ei dono dederat, cuius suffragij latio erat.* Et Plutar. [k] signum est, munus pecunia paratum, cùm omnes tabellæ, scilicet suffragiorum, vna manuscriptæ inueniuntur: ob quod M. Faonius in ædilitate passus primùm repulsam. Refert Dio [l], tempore expeditionis Pompeianæ contra Pyratas, legem de ambitu latam à consulibus, vt qui eius conuicti essent, ijs neque magistratum gerere, neque cum senatoribus esse liceret: sed pecuniaria ijs mulcta insuper irrogaretur. Curauitque melior ætas aliquando, tollendæ ambitionis causa, L. Pinnario Mamerco, L. Furio Medullino, Spurio Posthumio Albo, tribunis militũ patritiis cũ consulari dignitate, Tribunos legem promulgare, ne cui vestimẽtum album addere petitionis causa liceret: in qua re patribus obstitit plebs, vsque ad seditionem, sed vicit lex, vt narrat Liuius [m]. Atque largitiones variis legibus in plebem vetitæ fuerunt, vt lege C. Petilij Tribuni plebis, quæ dantes huiusmodi & accipientes graui damno & pœna mulctauit: vt lex muneralis Cintij, Calphurnij, Pauli Aemilij consulis, Licinia, Ebutia, cum ea quæ Pompeij Magni [n]. Inhibitum est iudicibus seu magistratibus quippiã pro obtinenda dignitate vel potestate dare [o]. Volueruntq; Cæsares Theodos. & Valentin [p]. ad regendas prouincias homines accedere, qui ad honoris insignia, non ambitione vel prætio, sed testimonio probatæ vitæ promoueri, iurareq; eos pro administrationibus sortiendis, neque dedisse quippiam, neq; daturos posthodũ fore, siue per se, siue per interpositam personam. Illud & repetitum à Iustiniano [q]. Alexander Seuerus imperator [r], nunquam honorem iuris & gladij vendidit: dicens, *Necesse est, vt qui emit, & vendat, & ego non patiar mercatores potestatum, quos si patiar, damnare non possum: erubesco enim punire cum hominem, qui emit & vendit.* Hinc forsan in nostra Gallia, relinquuntur impunitæ aliquando tot illicitæ exactiones iudicum, quæ superant legitimum sæpè valorem rerum controuersarum, quas vocant *Espices*, ad lubitum extortæ, vt miserandum sit, potius laniari à iudicibus quibusdam afflictos, quàm releuari. Qui enim vincunt, & suum iudicio consequuntur, illud ipsum sine remedio apud iudicem, sine spe redhibitionis relinquunt, sportularum vel sumptuum nomine: cùm tamen iudex vendere non debeat iustum iudicium, etsi

[a] Blondus, lib. 3. Triumph. Roman.
[b] Nicol. Gruch lib. 1. de comitus Roma. c. 6.
[c] Cic. pro Plancio.
[d] Plutar. in vita L. Pauli.
[e] Gruch. d. libr. 1. de comit.
[f] Aristot. libr. 2. Politic.
[g] pro Murena Cic.
[h] Dio Cass. libr. 54.
[i] Plinius libr. 5. cap. 1.
[k] Plutar. in vita Cat. Vticens.
[l] Dio Cass. lib. 36.
[m] Liui. li. 4. Decad. 1.
[n] Vide Alexand. ab Alex. li. 4. Genial. Dier. c. 17.
[o] § 1. & §. illud, & to. tit. vt iudi. sine quoq. suffra. in auth.
[p] l. fin. ad leg. Iul. repetund. C.
[q] §. 1. tit. Iusiurand. quod præst. ab ijs qui administ. accip. & in authen.
[r] Lamprid. in eius vita.

a ea non debet, 11. q 3: aduocatus vendat iuſtum patrocinium [a]. Neque princeps legem ſtatuit, inquiunt quidam, vendidit namque magiſtratus & illis, qui pecunias iam tradiſſe nunc contendunt & de damno euitando, & de lucro captando, non de titulo, vt iudices ſine quoquo ſuffragio iudicent. Et cùm mercatores ſint, æquum illis iudicibus videtur, ſi vendant. Nec enim putant maiorem eſſe religionem in emendo, quàm in vendendo: hæc enim reciproca ſunt. Et magiſtratus dum ſumptus quæritur, prædo graſſatur [b], & ita iudicia peruertuntur [c]. Et ideo Ariſtoteles monuit [d], cauendum eſſe in repub. ne lucrum ex magiſtratibus prouenirat. Voluerunt quidem Chriſtianiſſimi noſtri principes, & id conſtitutionibus frequentibus repetunt, vt ſubditi ab omni iudicum & harpyiarum oppreſſione tuti ſint, verùm id aſſequi perpetuò non poſſunt, cùm illi qui rempub. eorum nomine moderantur, fucum malefactis obiiciunt ſportularum. Neſcio etiam, num magiſtratuum immenſus numerus alendus ſit magnis ſumptibus. Sed horum omnium iudicium ijs, qui clauum regni tenent, relinquam. In ſumma autem Iuſtinianus, omnium malorum occaſionem vnam, accipere ſuffragium à iudicibus, dicit, totiusque nequitiæ principium & terminum; quæ accuratè & veriſſimè perſequitur per exempla in §. au certè non omnibus manifeſtum eſt, tit. vt iudic. ſine quoq. ſuffrag. Conſtit. Nouella 8. Vbi digna optimo principe ponuntur. In ſacerdotiis [12] obtinendis etiam ambitum locum habere & puniendum, placet Modeſt. *Nemo*, inquit Leo Cæſar [e], *gradum ſacerdotij, praua venalitate mercetur: quantum quiſque mereatur, non quantum dare ſufficiat, æſtimetur, &c.* Idem ſanciunt Iuſtinianus [f]. Firmiusque decretum ſacris canonibus, ex ſententia factæ paginæ: quibus pro ſpirituali adminiſtratione, vel ordine, vel magiſtratu eccleſiaſtico quippiam accipere, ſimonia dicitur [g]: & ſeueriſſimè vindicatur [h]. Prohibetur & prælatis, vices ſuas ſeu vicariatus, vel officialatus, vel ſi quod aliud ius dicendi ſit officium, annuo cenſu, id eſt, mercede accepta, concedere [i]. Nec eſt quod principes ſeculares, ſi qui ſint qui nundinentur iuriſdictiones [13] ſeculares vel ſpirituales, dicant ceſſare legem Iuliam de ambitu in eorum curiis: & ideo ceſſare prohibitionem mercaturæ. Nam verum quidem eſt, legem de ambitu ceſſare, quia populus non eſt princeps, vt illum ambire oporteat. Cæterùm, non ceſſat cauſa prohibitionis, eademque lex, ne princeps lagitione corrumpatur in ſuffragio, ne ſpe lucri indigni iuuenes imberbes, imperiti admittantur. Neſciunt enim quid faciunt, cùm pecunias tantùm, non perſonas probat. Siquidem principis perſona ipſa, iudicium populo debet: ſic enim dicebat ad Samuelem populus [m], petendo regem, *Conſtitue nobis qui iudicet nos, quemadmodum apud exteras nationes.* Adhuc & veſtigia extant, quòd princeps ſit proprius iudex pupillorum, viduarum, & oppreſſorum [n]. Sic cœpit monarchia Medorum à iudice Deioce Phraortis filio, cui propter probitatem iudiciorum ſe commiſit populus, vt author Herodotus [o]. Sic Moſſyneorum rex, dicitur ab Apollonio Rhodio [p] in altiſſima domo ſedere, & æqua multis populis dictitare, ea lege, vt ſi malè iudicauerit, ea die fame macerent. Gentiliumque hiſtoriæ ferè omnes, reges, principes & monarchas per ſeipſos iudicaſſe narrant, quorum aliquos commemorat Athenæus [q]: ſed ad leuandum onus, prudentiſſimos quoſque ſibi delegiſſe, quibus id munus partirentur, vt aliàs Moſes fecit [r]. Dicti & inde pars corporis principis [s]. Proinde magnam ſibi irrogat iniuriam princeps, qui non virtute deligit ſibi membra, ſed licitatione iudices ſortitur. Quod ſi probi ſunt, quos præficit, videtur adhuc quædam verſari legis nota in eo, quòd accipit pecunias, vt concedat, quòd gratis facere tenetur [t]. Et maximam vim inferri ſibi videtur, cùm populo, cui iura debet, ſæpè mercatores larua quadam togata veſtitos præficit, qui non ſolùm pecus tondent, ſed deglubunt. Nec ad rem facit, ob honorem conſequendum, pollicitationem eſſe in iure validam [u]. Nam [14]

b ea. militare, 23. q 1.
c c. 2. ne præla. vic. ſuas apud Grego.
d Ariſtot. 5. Polyt. cap. 8.
e l. 1. ad leg. Iul. de ambit. in F.
f l. ſi quæquam, 29. de epiſc. & cler. C.
g § ſed neque decretum, § ſed neque xenodochium, de ſanct. epiſcopum. Nouell.
h c. no ſatis, de ſimonia, ca quos cenſuerit, 21. diſt. nonnulli, ca ſi præſbyter, ea. quicquid, ca ſalubriter, 1. q 1.
i ca. ſi quis neque ea præſumpſerit, ca quicunque, ca qui ſtudet, ca ſi quis epiſcopus, cum ſeq. 1. q 3. & totit. de ſimonia.
k c. 1 & 2. ne prælati vic. ſuas
l l. 2 ad leg. Iul. de amb.
m 1. Reg. c. 8. Joſeph. 6. Antiquitat. 3 & 4.
n l. 2 quam ob per. tut. pup. & vid. C.
o Herod. in 1.
p Apollo. Rhod. lib. 2. Argonautic.
q Athenæ. libr. 12. Dipnoſ. c. 3 4. 15. 18.
r Exo. 18.
s l. quiſquis, C. ad leg. Iul. maieſt.
t l. fin. de cond. ob turp. cau. in F. & C.
u l. 5 § 1. & l. 10ties, 6. de poſtul.

hoc verum eſt, quando ei qui conſequitur, datur, vt conſequatur: vel quando qui conſequitur vel cõſequutus eſt, beneficio animo offert, vel largitur. Nam & ſine pacto, pro re ſpirituali ſine ſimoniæ metu, munus poteſt accipi [a]: at diſ-
15 ſimilis hypotheſis ab ea, qua mihi tantùm dederis, non habebis codicillos infulares. Nec ignoro etiam, quid ſenſerint diuerſum quodammodo Innocent. Hoſtienſ. Panormita [b]. non committi inquam ſimoniam in venditione ſeu financia vel ſordibus officiorum temporalium, niſi in eccleſiaſticis, quæ ob id, quòd ſpiritualibus ſacris innexa ſunt, ſimoniam, vt inquiant, recipiũt. Et ſcio Geminianum voluiſſe [c], non eſſe ſimoniacum qui mercatur officia hæc, ſi dat publicè pro officio, non ſecretè, & ſi qui dat, cupiat prodeſſe, & ſi ſit idoneus. Cæterùm, iſtam diſtinctionem non poſſum admittere, cùm in vtroque temporali & eccleſiaſtico iudicis miniſterio, agatur de iuſtitia exercenda, quæ de cœlo proſpexit [d]. In qua monuit Ioſaphat iudices optimè, vt quid agerent viderent: quia non hominum, ſed Dei exercerent iudicium [e]. Et Moſes [f],
Non accipietis perſonam in iudicio, quia iudicium Dei eſt. Vocat & Iuſtinianus [g], iuriſprudentiam, diuinarum & humanarum rerum noticiam. Vlpianus iu-
16 riſperitos ſacerdotes [h], ab ea. Scio etiam nunc, & per pecuniam, quam vocãt *finance*, dari magiſtratus, & ærarium inde conflari, vt videtur pluribus, pinguius: ſed non diſputo quid fiat, nam & alias itidem ab Hippia factum apud Athenienſes ſcio [i]: ſed quæro, quid iuſtum eſt fieri. Et vereor, ne ea parte, qua putant ærarium principis intumeſcere, lapſus ſit totius reipub. Gallicanæ ſtatus. Pecuniam in loco negligere, ſumma eſt prudencia. Vbi enim ingreſſi ſunt nummati tribunalia, & vbi ij, qui norunt nummi lucrum & negotiationem, admiſſi ſunt, ſtatim diffugit, mentiar vtinam,
17 iudicij integritas. Et malè audiuit Dolabella, quòd cenſuit ſpectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum, qui quæſturam adipiſcerentur. *Apud maiores*, inquit Tacitus [k], *virtutis id præmium fuerat, tunc ſtipendia, ſi bonis artibus ſtuderent, licitum per ea magiſtratus: ac ne ætas quidem diſtinguebatur, quin prima iuuenta conſulatum ac dictaturas iniret. Et quæſtura ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, ſcilicet conſulum gratuitò concedebatur, donec ſententia Dolabellæ velut venundaretur.* Aurea certè Iuſtiniani ſententia de hoc fiſcali compendio, in hæc verba [l]. *Conſideranimus enim, quia licet quæſtus immodicus imminuitur imperio*, videlicet remittendo ſuffragia pro officiis, *attamen noſtris ſubiectis incrementum maximum percipientibus, ſi indemnes à iudicibus conſeruentur, & fiſcus & imperium abundabit, vtens ſubiectis locupletibus, & vno hoc introducto ordine, vt*
18 *ſuffragia non dent, plurima rerum & innumerata erit vbertas.* Nec concedo quidem in patrimonio vendibili eſſe principis, iuriſdictionum diſtributionẽ: quia quæ iure naturæ vel gentium vel ciuili, & multò magis diuino à cõmercio hominum eximuntur, vendi non poſſunt [m], quales factæ res. Sacra res autem iuſtitia, vnde vt dixi nos, qui iura iuſtitiæ tractamus, meritò ſacerdotes dicti [n]. Et officium iudicis, & fides, religio dicitur [o]. Et iuriſdictio ſpiritualis eſt [p]. Iuſtitiamque latè Dei munus de cœlo ortam [q] oſtendimus in primo libro Optimi Iuriſc. ſine qua nec iudex verè eſt [r]. Quamobrem vendi non poſſe impunè ab eo qui iuris & iuriſdictionis dandæ poteſtatẽ habet, certè mihi rectè opinari videor: nam ſimoniæ labes eſt, vendere ſacra & ſpiritualia, & dona Dei [s]. Et expreſsè reſponſum, iuſtitiam vendere ſimoniacum eſſe, & pro præmij acceptione ſeruire, aut gradum in eccleſia Dei pro præmio accipere & emere [t]. Videant qui cõtrectant ex hoc quæſtu pecunias, num ſit digna aliqua cõmutatio nummaria vel ambitionis, cum detrimẽto animæ: ego autem ſummã rationem & præcipuam duco, vt & Papinianus Iuriſc. dixit [v],
19 quæ pro religione facit. Vellem & nomothetã, qui in huiuſmodi concedẽdis magiſtratuum diplomatibus fidem adhibet, animaduertere indignã eſſe horũ

[a] ca. quicquid, 1. q. 1. c. & ſi quæſtiones, de ſimon. apud Gtego.
[b] Inno Hoſtſ. Panorm. c. r. ne prælat. vic. ſuas.
[c] Gemini. in c. pro humani, de homicid. in 6.
[d] Pſal. 24.
[e] 2. Paral. 19.
[f] Deutero c. 1.
[g] §. 1. de iuſti. & iure
[h] l. 1. eod.
[i] Ariſto. 2. Oeco. nom.
[k] Cor. Tac. libr. 11. Annal.
[l] §. conſideranimus, vt iud. ſine quoq. ſuffra. in auth.
[m] l. ſi emptione, §. omnium, de contrah. empt. in Pand. inter ſtipulantem, §. ſacram, de verb. oblig.
[n] L. 1. de iuſti. & iure,
[o] l. 1. ſi ex fal. allega. excuſ. fit tutor.
[p] ca. ex multis, ca nõ ſolùm, ca. vendentes, 1. q. 1.
[q] Pſal. 24.
[r] ca. iuſtum eſt bellum, 23 q. 1.
[s] ca. 2. & tota 1. q. 1.
[t] ca. vendẽtes, 1 q. 1.
[v] Papin. l. furioſo perſonæ, l. 44. de relig. & ſumpti funer. l. 12. Ediction. 7.

impetrantium & negotiatorum in tanto regno mercaturam, & eo ipſo quòd eo medio ſe dignos imperio putent, vt ſuſpectos ad negotia domeſtica, non publica, ablegandos. Nemo enim debet aſſumere ſibi honorem, niſi vocatus: tanquam Aaron [a]. Atque iura ciuilia, quorum ſcientiam profitentur, ſine mandato domini, prius ſe rebus alienis gerendis ingerentes & efferentes, vt ſuſpectos explodunt [b]. Et in vtraq; adminiſtratione, eccleſiaſtica & politica temporali prohibetur & improbatur ambitio [c], qua iſti magiſtratuũ aucupes & candidati manifeſtè laborant. Vellem & obſeruari hac de re à prudentiſſimis regibus ſancitas leges, primùm Caroli 5. conſtitutionem, qui anno domini 1358. prohibuit officia qualiacunque eſſent, ad exercitium iuſtitiæ pertinentia, vẽdi. Idem prohibuit Carolus 8. conſtitutione anni 1463. art. 68. Atque voluit vt in receptione, ſeu in adipiſcenda officij iudicandi poſſeſſione iurarẽt iudices ſe eius muneris habendi cauſa cuipiam ſe non largitos, nec promiſiſſe, adiecta pœna, vt ſi conuicti fuiſſent id feciſſe, vacantia haberentur officia, & impetrari poſſent à principe. Sed hæc hactenus de hoc capite ambitus. Cui accedit adhuc conſtitutio Ludouici 12. art. 40. Aliud autem caput legis ambitus erat, vectigalia noua inſtituiſſe [d]. In hanc legem etiam incidit & eius pœnam, qui contra ſenatuſconſulta impetrauerit reſcriptum principis, mulctaturque vtrà, tertia ſui patrimonij parte [e]. Item aliud [f], ingredi reum domum iudicis, ſcilicet corrumpendi eius cauſa. Sic magnatibus & heroibus, tempore, quo cauſſæ illorum & lites diſcutiuntur, non licet cũ ſuis iudicibus cõſedere, vt ſuſpitio corruptionis vitetur [g]. In legem Iuliam de ambitu item incidere Arcadius & Honorius [h] tradunt eum, qui iteratò petierit principatum, ſeu commentarienſis gradum, vel cætera officia, quibus iam functus ſit: cùm publicæ diſciplinæ ſemel geſta ſufficiant. Legem tulit Q. Fabius Maximus ad ambitionem tollendam, qua intra decem annos eundem cõſulem reſici non liceret [i]. Quæ ſeruata in poſterum, & niſi rarò infracta, veluti ſoluta fauore populi, & ob P. Scipionis Aemiliani fauorem, cùm is cõſul intra tempus creatus eſt: ſicutiob bella imminẽtia ſoluta [k], quando Scipioni Africano, à repub. & ſenatu Conſulatus delatus eſt contra legem. Et in aliis magiſtratibus, inter vacationẽ & repetitionem, interdum biennium, interdum quinquennium cõſtitutum eſt ex lege Gordiani Cæſaris [l]: exceptis caſibus, dum capaces & idonei intra illa deſunt alij, vel niſi neceſſitas alia vrgeat [m]. Modeſtinus ſcribit [n], pœnam legis Iuliæ de ambitu eſſe centum aureorum, cum infamia. Et hanc pœnam & legẽ iudiciariam vocat: vt pœna illa non ſit Cenſoria, quæ citra infamiã erat à Cenſoribus impoſita, nec impediebat quominus quis poſſet petere magiſtratus [o]. Arcadius & Honorius [p] reſcripſerunt, repetentium illicitè magiſtratus, pœnam eſſe deportationis, ad inſtar legis Iuliæ de ambitu. Pro cuius interpretatione laborat ibi ſcholiaſtes, quid ſignificẽt illa verba, *ad inſtar*. Pro babilioriq; videtur ſententia vt ſi non ſoluat debitam pœnam centum aureorum, cõtumax deportetur. Cæterùm, hîc annotanda diuerſa tempora ſunt. Nam lege Calphurnia ambitus damnati, vt ignominia mulctaque damnati, ad magiſtratum aſpirare non poterant: vt ex Saluſtio, Aſconio Pædiano, & Cicerone [q] cõſtat. M. Tullius Cicero poſteà de ambitu legẽ tulit, poſt quam fuit poena decem annorum exilium, quemadmodum legis Iuliæ repetundarũ, vt ait Dio [r]. Alia lege imperatorum Valentin. Theodoſij, & Archadij [s], quadruplipoena imponitur aduerſus dantem iudicem, & accipientem magiſtratus obtinendi cauſa: ſed illa antiquior eſt quã Arcadij & honorij, quæ de deportatione meminit [t], vt ex hiſtoriæ ſerie apparet. Poena ambitus damnatus, ſi alium eiuſdẽ legis reum conuiciſſet, reſtituebatur in integrum [v]. Quod & Cicero ſcribit [x], pecuniam centum aureorum non recepit. Pompeius Magnus quoque ijs, qui detuliſſent ambitionis reos, & qui largitionibus magiſtratũ obtinuiſſent, pro præmio impunitatem dabat [y].

[a] ad Hebræ. 5.
[b] l. quæ omnia, l. 25. § 1 de procurat. P.
[c] ca. nullus, 1. q. 1. ca. in ſcripturis, 3. q. 1. clem. 1. de regular. clem fin. de elect. in Clem. ca. mitamur, & 1. diſtin. l. 6 quemquam, l. 19. de epiſc. & cler. C.
[d] l. 1. ad leg. Iul. de ambi. in P.
[e] l. vni. de ſenatuſc. C.
[f] l. 1. ad leg. Iul. de ambi.
[g] l. 1. de offi. ciuil in dic C.
[h] l. vni C. ad leg. Iul. de ambi.
[i] Luc. Florus, lib. 50. epito Liuij.
[k] Idem, lib. 56.
[l] Gord. in l. 2 de muner. lib. nõ comm. lib. 10. C. Cuiac. 4. obſ. 31. vide glo. in l. vni ad leg. Iul. de ambi C. & in l. 2 de muner. lib. non commu. lib. 10 C.
[m] l. 3. ad leg. Iul. de ambi. P. l. 3 §. fin de ſenatuſc. C.
[n] Cic. pro Cluentio.
[o] l. 1. C. ad leg. Iul. de ambi.
[p] l. 1. C. ad leg. Iul. de ambi.
[q] Cic. pro Cluentio, & pro Sylla.
[r] Dio. li. 37. Cic. pro Murena.
[s] l. vni. ad leg. Iul. repet.
[t] l. vni ad leg. Iul. de ambi. C.
[v] l. 1. cod. P.
[x] Cic pro Cluentio.
[y] Dio Caſſ. libr. 40.

De

De lege Iulia de annona. Cap. 30.

Lib.48.P.tit.12.

1 Annona quid, quæ contineat, eius ſpecies.
2 Annonariæ legis qui fiant rei.
3 Annonam fraudare, & attentare, onerare qui dicantur, & pœna eorum.
4 Annona iuſto pretio veneat, cura magiſtratuum.
5 Annonariæ legis duplex ciuilis & criminalis pœna.
6 Annonam carius vendentis pœna, & nemo egenti eidem vendat.
7 Frumentum exportare tempore famis, virgis vindicatum.
8 Annona tranſportari non debet, dum ij vbi excreſcit egent.
9 Annonæ antiquitus apud Romanos qui habuêre & qualem curam.
10 Annonæ cura ad magiſtratus municipales pertinet.
11 Carnium vendendarum lex de pretio. & 13.
12 Epiſcopi panibus præpoſiti.
14 Famis & ſterilitatis tempore potiſſimùm annonæ debet fieri taxatio.
15 Vendi nec emi impunè res venales taxatæ non debent.
16 Militaris annona quomodo diſtribuebatur.
17 Frumentaria cauſa in aliud impunè conuerti non poteſt.
18 Frumento commiſcens arenam Aquilia tenetur.

1 ANNONA, dicitur omnis annuus fructus, qui ad victum pertinet, quare ad frumentum, & panem quoque coctum diatium extenditur [a], & ad vinum & alia edulia [b], penſiones [c], ſalarium victus cauſa datum [d]. Erat annona olim militaris, prouincialis, municipalis, ciuilis, ſub qua ciuili etiam panifica [e]: inde & panis ciuilis [f]. Annonæ iſtæ ciuiles, liberalitatis gratia vt plerumque à principibus populo, vt congiaria donabantur, vel certis quibuſdam perſonis [g]. 2 Lege hac de annona tenentur, qui fraudant annonam [h]: qui contra eam fecerint, ſocietatemúe coierint, quo annona carior eſſet: qui nauem annonariam detinuerint, aut nauem dolo malo [i]. Statuit lex, nullam vim oportere naucleros ſuſtinere, delegatas ſpecies annonarias transferentes [k]: imò & iudices, qui patiuntur hos nautas etiam volentes, moram facere in ſuis territoriis, cùm poſſent nauigare, puniuntur [l]. Et is quoque, qui nauibus frumentariis & annonariis aliquod onus ſuperimpoſuerit, ex quo celeritas vectionis annonariæ retardetur, 3 coercendus eſt [m]. Annonam quoque fraudare videntur, qui frumenta reſeruata, vt in aliquibus rebuſpub. fit, ad vſus alios, quàm deputentur, impendunt: quia ex inordinata illa diſtributione caritas oritur [n]. Item ſi etiam pecunia annonæ comparandæ deſtinata minuatur, vel in alios vſus impendatur. Quo caſu, & tunc in duplum factum reſarcitur [o]. Annonam attentant etiam & diuexant Dardanarij, & qui coëmptas merces ſupprimũt, qui fructus nolunt vendere, dum minus vberes prouentus expectant: quorum aliquibus interdum pro modo admiſſi, vel negotiatione interdicitur, vel interdum relegantur, aut humiliores interdum ad opus publicum dantur [p]. Onerant & annonam, qui falſa menſura vendunt & diſtrahunt, quiq; lege Cornelia de falſis [q] tenentur, vt in crimine falſi docuimus. Qui tamen non carius vendendi cauſa, ſed eo animo annonam conſeruant, vt ſubueniant Reipub. aliquando, ſi egeat, vel ſibi reſeruent, non incidunt in hanc legem: non enim quiſquam cogitur res ſuas vendere viliori pretio [r],

a l.1.de frumẽ. vrb. Conſtant.lib 11.C. tit.25.
b in l 1. & l. iubemus. in 1. de erogat.milit.annõ lib. 12 C. tit. 58.
c l.1. & to tit. de annon. ciuib. lib. 11 C tit.24.
d § ſic igitur, vt ſuprà...quoque ſuſtinuit auth.coll.2. tit. 2.
e § hæc ergo, de non alien rẽb eccleſia. coll. 2.
f l.ſi §. his illud, de ſcr nupt.C. & l. ſi. §. ſi. de iure dot.
g vide Aleta. lib. 2. paret.iur.c. 5.
h Matr. l. 1. ad leg. Iul. de anno.
i Vlp l.2 eod.
k l 1 de nauicularib. lib. 11.C. tit. 1.
l l.ſi.eod. tit.
m Leni, ne quid one. publ. impon. lib. 11.C.tit.4.
n l. 1 de frum vrb. Conſtant. d.lib...11. C.tit 23.
o l.2.eod.
p Vlp.l.annonã, l 6. de extraord.crimi. p
q d l.annonam.
r l. 3. ad leg. Iul. de anno. P. Paul.l decuriones, l. 6. de adminiſtrat.rer ad ciuit. pertin. P. l. non decere, 8. ad municip. P.

nec priuatis res ſuas ſeruantibus, pretium imponi debet [a]. Vt nemo vendere cogendus vel emere [b], niſi vrgeret famis neceſſitas, quo caſu coguntur inuiti [c], relicto quantum illis ſufficiat pro familia. Imò qui hac mente ſeruat, dignus ea laude, qua Ioſeph qui ſimili prouidentia tempore fertilitatis collegit in tempus venturæ famis in horreâ ſufficientem annonam ſeptem annis, in terra Aegypti [d]. Obſeruandum & eſt, annonæ rationem magiſtratibus habendam, vt non vili, ſed iuſto pretio veneat: dum enim vili pretio venditur, ſequitur ſæpè commerciorum raritas. Quod & arguit Amianus Marcellinus in Iuliano Cæſare [e], *Nulla*, inquit, *probabili ratione ſuſceptæ popularitatis amore vilitas ſtudebat venalium rerum, quæ nonnunquam ſecus quàm conuenit ordinata inopiam gignere ſolet & famem.* Pœna legis annonariæ duplex, & ciuilis ſeu nummaria, & extraordinaria criminalis eſt. Sic pœna alia, vltra prædictas, legis de annona nummaria eſt viginti aureorum [f]. Creſcit & pro modo admiſſi, vt ex ſuperioribus licet colligere, cùm pecuniaria, tum corporalis: veluti ſi monopolium ineant mercatores, vel propolæ, quò annona carior, vel merces: nam ij bonis ſpoliantur, & perpetuo damnantur exilio [g]. Iudicium hac de re extraordinarium, refert de Galba Cæſare Suetonius [h]: is enim militi cuidam, qui per expeditionem, arctiſſima annona, reſiduum cibariorum tritici modium, centum denariis vendidiſſe arguebatur, vetuit, vbi is indigere cœpiſſet, à quoquam opem ferri: & ita fame extabuiſſe. Meminit Cicero [i], Athenis Athenagoram Cynicum virgis fuiſſe cæſum, quòd in fame auſus fuiſſet triticum exportare. Iure diuino, qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem ſuper caput vendentium [k]. Theodericus Gothorum rex, Fauſto præpoſito ſcribens [l], iubet, vt prius incolis fœcunditas frumentorum propria ſeruiat, quam peregrinis commerciis ſtudioſa cupiditas exhauriat: neque frumento peregrinas naues prius onerari, ad aliena litora tranſituras, quam expenſæ publicæ ad optatam copiam poſſint pertinere. Et rurſum comiti Siciliatariorum & portus curam agenti, ſcribit [m], *Speciem lardi nullatenus impetimus ad peregrina tranſmitti, ſed in vſus noſtros propitia diuinitate ſeruetur, ne quod in noſtris partibus conſtitutum, noxia negligentia deeſſe videatur.* Fuerunt ſanè olim in ſingulis ciuitatibus Romani imperij [n], præfectus vel curator frumenti, venditor, menſor, diſtributor: ſub præfecto annonæ, notarius, adiectus tritico, parochus qui præbebat annonam, vtq; ait Horatius [o],

Et parochi, qui debent ligna ſalemq;

Quos Porphyrio copiarios dictos ait. Et tamen eo nomine Cicero vſus [p], *Ariobarzanis filius venit, vult opinor regnum aliquod à Cæſare emere. Omnino enim Seſtius noſter parochiâ publicâ occupauit, quod quidem facilè patior: verumtamen iniuito eum per lites as, vt apud me diuerſetur.* Erat cum parocho & Opinator, qui exigebat annonam [q], & Dardanus & Teſſerarius. Subinde erat & edilitas circa edilia, vt ædilitas circa ædes. Meminit Lamprydius [r], *Cùm edilitatem*, inquit, *populus Romanus ab Alexandro Cæſare peteret, interrogauit per curionem, quam ſpeciem annonæ carâ putarent; illi continuò exclamauerunt, carnẽ bubulam, atq; porcinã. Tunc ille non quidem edilitatẽ præpoſuit, ſed iuſſit ne quis ſuminatã occideret, ne quis lactantẽ, ne quis vaccam, ne quis damalionẽ; tantumq; intra biẽnium vel prope annũ, porcinæ carnis fuit & bubulæ, vt cùm antè fuiſſet octo minutalis libra, ad duas tantùm vtriuſque carnis libras redigeretur.* Vocabatur & qui præerat iuſtè diſtrahendis edulijs, præfectus annonæ. Et de hac præfectura Cornelius Tacitus [s] meminit, & Lamprydius [t]. Erat & in Sicilia huiuſmodi ædilitas, de qua meminit Cicero [v]. Eademq; curabant apud Græcos Agoronomi, quæ apud Latinos ædiles, & pretia rebus vtrq; imponebat venalibus. Innuit vtrumq; Plautus de edictionibus illorum dicens [x],

Euge edictiones ædilitias hic quidem habet, mirumq; vſq; adeò eſt
Niſi hunc fecêre ſibi Aetoli agoronomum.

Cau

[a] l. nul , de iudic. C. l. non ſit, rer. annota. n P.
[b] l. nec emere, de iure deliber. C. l. inuitum, de contr. b. emp. l. inuitos, C. de loca.
[c] arg. l. vni. vt nemi. liec. in empt. ſpecie. lib. 10. C. tit. 27.
[d] Geneſ. c. 41.
[e] Amia. Marc. lib. 22. hiſtor.
[f] l. 2. ad leg. Iul. de annon.
[g] l. vni. §. ſi quis, de monopo. lib. 4. C. tit. 59.
[h] in Galba Sueton. c. 7.
[i] Cic. pro Flacco.
[k] Proverb. c. 11.
[l] apud Caſſio. lib. 4. variu. epiſt. 14.
[m] Idem, lib. 2. variu. epiſt. 32.
[n] de his Volph. Lati. lib. 2. reip. Rom. c. 8. vide & l. 8. & ibi Buda. de mune. P.
[o] Horat. 1. Sermo.
[p] Cic. 13. ad Attic. epiſt.
[q] l. miſſi, 7. de exact. tribuio lib. 10 C. l. opinatoribus, 11. de erogat. mili. anno. lib. 12. C. tit. 33.
[r] Lampryd. in Alex.
[s] Corn. Tacit. lib. 11. Annal.
[t] Lampryd. in Alex.
[v] Cic. 2. ad Atticum
[x] Plautus, in Captiu.

10 Cautio ad magiſtratus nunc politicos maximè annonæ eſſe debet, vt iuſtis pretiis vendantur ſingula, vt frumenta & ad victum potiſſimùm neceſſaria quotidianum. Frumentariæ rei, in prima repub. ædilis Cerealis præerat, ſub annona omnia edulia veniebant: ſub frumento, triticum, ſiligo, & auena, & quicquid in ariſta ſe continet [a]. Congiarij verò exhibitio in liquoribus
11 conſiſtebat. Deſcribit diſtributionem Prudentius [b]. Statutum ideo [c], in vnaquaque ciuitate annonæ res pretio æſtimari debere, & vt dicunt taxari, poſt feſtum natiuitatis Beatiſſimæ Mariæ. Vlpianus curam omnis carnis, vt iuſto pretio vendatur, ad curam præfecturæ pertinere vrbis: & ideo forum ſuarium ſub eius cura eſſe tradit [d], & cæterorum pecorum, quæ ad huiuſ-
12 modi prohibitionem ſpectant. Arcadius quoque iuriſc [e], meminit de munere epiſcoporum ſeu inſpectorum, qui præerant pani & cæteris venalibus rebus, ſcilicet vt iuſto pretio venderentur, & legitimæ, nec corruptæ vel interpolatæ. Sic Valentinianus & Valens [f], ad prouidentiam epiſcoporum Chriſtianorum etiam reiiciunt, ne mercatores commodum mercandi excedant, vt iuuent in neceſſitate conſtitutos pauperes. Quæ omnia de rebus, quæ venales exponuntur, intellige: nam in aliis non licet pre-
13 tium rebus priuatè poſſeſſis imponere [g]. Ex Alexi poëta in Pileis, memi-nit Athenæus [h] legis Ariſtonici, de pretio rebus venalibus impoſito, his verbis,

Ariſtonico nullus fuit prudentior
Latore legum poſt Solonem. Nunc quoque
Poſt ordinata legibus quam plurima,
Rectiſſimè legem nouam tulit auream:
In poſterum ne venditores piſcium
Vendant ſedentes, vſq; ſteni ad vltimum. Item
Nunc venditor ſi piſcium quis vendidit
Pretio minore quàm petiuit, illico
In carcerem vt ducatur, æquo vti
Pretioq; contenti, domum vel putridos
Piſces ferant y veſperi: mittas annum
Mittatur aut puer, ſenexne, protinus
Omnes ament ex lege.

Honorius & Theodoſius CC. pretium piſcibus impoſuerunt, vt per vicena pondo piſcis primæ qualitatis, ſolidus miniſtraretur, adminiſtris piſcium
14 principis [i]. Annonæ potiſſimùm hæc functio æſtimari tempore famis & ſterilitatis debet, vt obuiam eatur diutinum tyrannidi. Nam, vt ait Theodericus Gothorum rex [k], *tunc grande commodum eſt, cum indigentibus paciſci, quando fames ſolet totam contemnere, vt ſuam neceſſitatem poſſu expellere: nam cùm ambitioni ſuæ ſeruiat propemodum donare videtur qui vendit rogatus: ad ſaturatos ire*
15 *cum mercibus, certamen eſt.* Inſtituit Auguſtus, ne plebs deuocaretur à negotiis frumentationis cauſa, ter in anno quaternorum menſium teſſeras dari [l]. Atque Arcadius & Honorius ſtatuerunt, panem fiſcalem atque Oſtienſem vno nummo diſtrahi, impoſita pœna etiam illis, qui pro maiori pretio ſupplicare auſi fuiſſent [m]. Extat conſtitutio Iuſtiniani [n], in hæc verba, πᾶς τεχνίτης, καὶ μαΐστωρ, καὶ ἔμπορος, κατὰ τὴν πρᾶσιν διαπύησιν, μισθόω, καὶ πωλέω, ἐργάτης τὸ πρακτὸν λάβῃ, ὑπόκειται τῷ τῆς ἀγοραπολείσεως ποινῇ, id eſt, *omnis artifex, aut mercenarius, aut mercator, ſecundum auctionis formulam operas locato, mercesue*
16 *vendito: nam ſi quid amplius acceperit, pœnæ tripli ſubiacet.* In militari annona, fiebat diſtributio per teſſeras, ſecundum præſcriptum ordinem dierum, bucellati, panis, vini, aceti, lardi, veruecinæ carnis [o]. Cum teſſera enim poterat quis annonam tutè petere, & cum ea annonam habere videbatur [p]. Aliquan-

[a] l. fingem, 77. de verb. ſig.
[b] Prudent. 1. in Symmachum
[c] §. poſt natale, de pace tenē. in feud.
[d] l. 1 § cura carnis, de offi. præf. vrb. P. l. 8. §. item epiſcopi, de muner. & honor. P.
[e] l. 2. de epiſco. aud. lib. 1. C. tit. 7.
[f] l. nullus, de Iudæ. C. gloſ. in d. §. item epiſcopi, l. fin. de muneribus.
[g] Athen. lib. 6. Dipnoſ. c. 2.
[h] in l. 1. de pretio piſcis, lib. 14. C. Theodoſ. tit. 20.
[i] Caſſiod. lib. 4. variar. epiſt. 5.
[k] Suet. in Auguſto.
[l] in l. vni. de pretio panis Oſtienſ. lib. 14. C. Theod. tit. 21. conſtit. noueller. 122. edictum de formulis artificū.
[m] in l. 1 de erogat. mili. anno lib. 12. tit. 18.
[n] l. mortuo bouc, l. 30 § 1. ne lega. 2. l. 2. de frumē. Alex. lib. 11. C. tit. 27.

1 quan-

quando ex priuilegio, ſeptem dierum ſpatio, quædam aliæ ſpecies dabantur pro rebus quotidianis, & loco, teſſeræ communis, dabatur ſtellata teſſera: & illa diſtributio dicebatur ſtellatura. In qua ſpecies aliæ dabantur, & conſtitutum ne in ſtellatura fraus militibus fieret, neque res illis maiori pretio æſtimarentur, quàm vendi poſſent in foro publico [a], & illa æſtimatio adæratio dicta, & annonæ ærariæ. Alexander Cæſar annonam militum diligenter inſpexit, Tribunos, qui de ſtellaturis militibus aliquid abſtuliſſent, capitali pœna affecit [b]. Et Peſcenninus imperator, Tribunos duos, quos conſtitit ſtellaturas accepiſſe, lapidibus obrui ab auxiliaribus iuſſit [c]. Scio quid alij de ſtellatura & ſtellionatu in hac quæſtione comminiſcuntur, ſed non tero tempus in etroribus refellendis, ſufficit mihi, ſi quod verius puto, ſalua aliorum nota, referam. Rurſum placuit, de frumentaria ratione quippiam in alium vſum non poſſe conuerti ab iis, qui curam eius, habent, & conuerſum cum ſuo incremento reſtituendum. Et hac de cauſa etiam contra abſentem agi poſſe [d]: nempe quòd frumentariæ pecuniæ debitor citò cogendus ſit [e]: nulla exceptione etiam compenſationis admiſſa [f]. Alia actio etiam in eum datur, qui frumento arenam, vel aliud quid immiſcuit, vt difficilis ſeparatio ſit, quaſi de corrupto, ex lege Aquilia [g].

a l. ſeptem diebus, l. 12. de arogat. milit. anno lib. 12. C. l. ſpecibus, de cohortal. lib. 12. C.
b Lamprid. in Alex.
c Spartian. in Peſcennino.
d l. 2. de admin. rer. ad ciuit. pertinen. lib. 50. P. tit. 8.
e d. l. 2. § frumentaria.
f d. l. 2. § ad frumẽti.
g l. ſi ſeruus ſeruum, l. 27. § item ſi quis, ad leg. Aquil. in P.

De crimine legis Flauiæ de plagiariis. Caput 31.

Lib. 9. C. tit. 20. Lib. 48. P. tit. 15.

1 *Plagij crimina, accuſatio publici iudicij, & plagium quid. 2. & 3.*
4 *Plagium qui committere dicantur.*
5 *Plagiariorum pœna, & actiones. 6. 7. 8. & 9.*
6 *Interdictum de libero homine exhibendo quale.*
Liberum hominem vincire aut concludere pœnam habet plagij. eod. & ſeq.
10 *Scortum ſupprimens lege flauia de plagiariis non tenetur.*
11 *Adulterum maritus per 20. horas retinere poteſt tantùm. & latro comprehenſus per diem & noctem vnam concludi poteſt.*
12 *Seruum ſubtrahens, num mori debeat.*
13 *Scripta vel compoſita ab alio ſibi arrogans, punitur vt plagiarius.*

DE PLAGII criminis accuſatio, publici eſt iudicij [h]. Plagiarios non vno loco Accurſius [i] explicat à plagis, veluti à vulneribus & dolore, qui infligitur parentibus & dominis, ex ſuppreſſione filiorum, vel ſeruorum: cuius ferè omnes ſententiam ſequuti ſunt. Arbitror autem rectius, à plagis ſeu retibus dici. Dicuntur enim quoque retia rariora, plagæ, prima ſyllaba correpta, ad capiendas feras. Hinc tendere plagas apud Ciceronem [k], & Vlpianum quoque [l]: & incidere in plagas [m]. Vel plagæ, illi funes ſecundum Seruium [n], quibus retia tenduntur, circa imam & ſummam partem. Hinc metaphora ſumpta, arbitror plagium dici & plagiarios venationem & venatores hominum, qui veluti feras retibus, ergaſtulis capiunt, & ſupprimunt homines. Sic enim & Plato [o], conſtituit ſpeciem venationis hominum, nempe prædatoriam & Tyrannidem: de qua & nos alibi pauca

1
2
h l. plagij, l. 11. ad leg. Fab. de plag. C. 9. eſt & inter. de publ. iudi. apud Iuſtin.
i Accurſ. in l. 1. in verb. de plagio, eod. tit. in P. & in rub. C. de plagiar.
k Cic. 3. offic.
l Vlp. l. quæſtum, l. 12. § ſi in agro, de fun. inſtru. lib. 33. P. tit. 7.
m Cic. 1. in Verrem.
n Serui. in 4. Aeneid. Virg. in ver. *Retia rara, plagæ, lati ter mina fruſtra.*
o Plato, in Sophiſta, & 7. de legib.

3 pauca tradidimus [a]. Græcis plagiarius ἀνδραποδιστὴς dicitur, quiſquis hominem in captiuitatem redigit: vocant namq; ἀνδράποδον, non tantùm ſeruum, ſed captum quemlibet, & ſeruituri mancipatum: ſiue ſeruus alioqui ſiue ingenuus libertáue natura ſit. Inde ἀνδραποδώδη δῆλα, καὶ ἀνδραποδώδεα ἐλεύθερα: vt apud Xenophontem καὶ τὰ ἀνδραποδώδη τὰ δῆλα, πάντα ἀτελέστερα. Sic enim dicuntur à compedibus, quibus capti vinciuntur. ἀπὸ τῆς ποδῆς, καὶ ἀνδρός. Aliam quamuis Euſthatius & Ariſtophanis interpres declinationem tradant, παρὰ τὸ ἀνδράποδα ἀποδίδοσθαι, à venditione ἀνδραποδόδων mancipiorum. Scio Alciatum [b] poſt Philelphum, ἀπὸ τῦ πλαγίου, id eſt, ab obliquo ſeu dolo, deriuari plagium: quia obliquis, inquiunt, quibuſdam artibus & dolis in ſeruitutem trahebant. Verùm mea ſententia magis mihi placet. Ergo ἀνδραποδισταὶ

4 ſeu plagiarij erunt, qui liberos in ſeruiturem redigunt, & qui liberum hominem pro ſeruo vendunt [d], & qui ſeruum alienum tanquam ſuum vendunt. Item & qui emit ſcienter [e]. Qui ſcienter hominem liberum donauerit, aut cum alia re permutauerit, quiúe ex illis cauſis ſciens prudensq; acceperit [f]. Qui ſeruum alienum fugitiuum ſuſcepit, celauit, & proprium aſſerit [g], idq; dolo malo: nam ignoranter & per errorem ſuſcipiens, celansúe, in hanc legem non incidit [h]: nec qui ſuos ſeruos, vel liberos eſſe aſſeuerantes ſupprimunt [i]. Incidit quoque in hanc legem, qui liberum ea mente, vt tanquam in ſeruo de eo negotietur, ſupprimit, celat, vincit, qui quæúe ſeruo alieno ita perſuadet vt fugiat [k]. Huc refertur retentio liberarum perſonarum inuitarum: imminuere libertatem quippe ea videtur, & pœnam poſtulat. Nihil enim multùm ab ſpecie ſeruientium differunt, quibus non datur facultas recedendi [l]. Lucianus, plagium ad liberos venditos pro ſeruis, maximè referre videtur: apud quem, in auctione & venditione philoſophorum [m], ſic emptor ait, qui à Mercurio emere Diogenem philoſophum, qui & prorſus liberum ſe aſſereba:, *ὁρᾶς ὃ quid ais tu, vendis hominem liberum? Mercur. vendo ego. Emptor, Nihil tuos, ne plagy accuſatum,*

5 *in Areopagitarum iudicium quis te vocet?* &c. Pœna huius criminis olim pecuniaria [n]: deinc ea in vſu eſſe deſiit, & poſtmodum pro modo admiſſi puniri cœpit, vt plerumque rei in metallum damnarentur [o]. Atque capitale crimen habitum [p]. Statutumque vt capite plagiarij plectantur, in aliorum exemplum [q]. Ita Conſtantinus [r] *plagiarios, qui viuentium filiorum miſerandos inſtigant orbitates, metalli pœna cum exteris antè cognitis ſupplicijs teneri*, vult. *Conſuetum autem hoc crimen admittere, ſi ſeruus ſit, beſtiis donari: & ingenuum gladio conſummari.* In Codice Theodoſiano [s], Conſtantini lex iubet, ludo gladiatorio ſeruos plagiarios obiici, & liberos ſub hac forma, vt antequam aliquid faciant, quò ſe poſſint defendere, gladio abſumantur. Concurrunt & cum plagio interdum alia crimina, quæ pœnam exaſperant, vt ſi alicuius

6 filius raptus ſit, concluſus & verberatus, de vi publica quæſtio ſit [t]. Proponit interdictum prætor [u], quod viam ad actionem legis Fabiæ de plagiariis præparat, De libero homine ſuæ poteſtatis, dolo malo ſcienter, inuitè retento, exhibendo, tuendæ libertatis cauſa. Sicuti & de liberis exhibendis, ſi detineantur inuito patre [x]: quod præparatorium eſt ad aliud interdictum, de liberis deducendis [y]. Competit autem, vt monui, & cum his interdictis accuſatio legis Fabiæ [z]. Sicuti & ciuiliter qui de ſolicitata ancilla plagioque facto conqueritur [a], cum hoc & in rem actione ciuiliter experiri poteſt [b]. Et criminaliter via ordinaria, ſubſcriptione & accuſatione inſtituta [c]. Poteſt & ſerui corrupti actio proponi [d], aduerſus eum, qui ſolicitatum ſeruum deteriorem fecerit, vel occultauerit [e]. In qua actione venit æſtimatio in duplum, & rerum etiam à ſeruo ablatarum [f]. Competit & actio cum plagio, furti [g]: furtum namque fit ſcienter vendendo ſeruum alienum [h].

7 Lex Græcorum [i], *Serui aut liberi homines, qui liberos aut ſeruos alienos diſtrahunt aut alienant, cæſi & raſi, manu truncantur.* Et rurſum [k], *Si quis ſciens li-*

berum

[a] lib. 29. Syntax. art. mirab. 612.

[b] Alcia. 2. Parerg. c. 47.

[c] Vlp. in l. 1. & l. pen. §. fi. ad leg. Flauc. de plagia. in F. l. quoniam ſeruos, l. 7. eod. C. l. 6 quis ſeruum, l. 12. & l. pen. C. eod.

[d] l. 4. eod. tit. P.

[e] l. eum qui, l. 5. eod.

[f] l. in fuga, l. 6. l. cū qui, l. 9. C. eo tit. Cic. pro Rabirio

[g] l. 5 & l. nũ ſtatim, l. 6. eod. P.

[h] l. plagij, l. 14. C. eod.

[i] l. pen. §. 6. eo in P.

[k] Vlp. l. 1. & 2. de liber. homin. exhib. P.

[l] in dialo. vitar. Philoſop.

[m] l. in fuga, l. C. ad leg. Flau. de plag.

[n] l. fi eod. in F.

[o] l. 1 eod. P.

[p] l. quoniam ſeruos, l. 7. C. eod.

[q] l. fi eod. C.

[r] l. vni. ad leg. plagiam, lib. 9. C. Theod. tit. 18.

[s] l. & eum, ad leg. Iul. de vi publ. lib. 48. P. tit. 6.

[t] l. per tot. & l. inde lib. homi. exhib. P.

[u] to. tit. de lib. homi. exhib. lib. 8. C. tit. 8. l. 1. eod. tit. P. lib. 43. tit. 29.

[x] l. 3. eod. in P.

[y] d. l. 3.

[z] l. 1. ad leg. Fab. de plagiar. C.

[a] l. vt legis, l. 3. C. eod.

[b] l. 2. C. eod.

[c] l. 4. de furt. C.

[d] l. ſi quis, in fine, & l. in hoc iudicio, de ſer. corrup. in P.

[e] d. l. 4. & l. ſi abductã, de furt. lib. 6. C. tit. 1.

[f] l. 1. & l. ſeruas, l. 7. de vſucap. pro empt. l. 7. C. tit. 26.

[g] Conſt. Harmenop. lib. 6 tit. epito. c. 8.

[h] eod.

berum hominem] &, *emerit, vendiderit, donarit, in dotem dederit, vel prò re permutauerit, vna qualibet harum cauſa probata, manus ei abſcinditor.* Athenienſes pronunciarunt, Nemonem molitorem occidendum eſſe, quòd Pellenæum puerum ingenuum, ſciens dolo malo, in piſtrino & vinculis habuiſſet[a]: nam & leges eorum morte mulctant eos, qui in ſeruitutem homines redigebant, vt ſcribit Xenophon[b]. Lex diuina ſic quoque ſe habet[c], *Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, conuictus morte moriatur.* Quod tranſcriptum in decretalibus Gregorij[d]. Quamuis Panormitanus tradat[e], in foro eccleſiaſtico, mortem illam naturalem non infligi, ſed actiorem pœnam ſine morte: quia eccleſia non nouit ſanguinis pœnam[f]. Verùm quin poſſit in tam graui ſcelere epiſcopus remittere negotium curiæ ſeculari, nihil mihi prohibere videtur. In legibus Salicis[g] ſic quoque ſtatutum, *Qui ſeruum ancillamúe alterius furatus fuerit, vt & caballum, culpabilis 1400. denariorum, qui faciunt 35. ſolidos, iudicetur: de ancilla 30. excepto capitale & delatura.* Rurſum[h], *Si ſeruum puerum, ſeruamúe de miniſterio dominorum furatus, 1800. denar. ſeu 45. ſolid. culpabilis iudicetur.* Et iterum[i], *Qui hominem ingenuum plagiauerit & vendiderit, & poſteà in patriam reuerſus fuerit, malberg friofaltouo, ſeu andelfiſto 8000. denar. qui faciunt ſolid. 200. culpabilis iudicetur.* Et rurſum alia[k], *Si quis mancipia aliena ſollicitauerit, conuictus malberg Theuda ſina 600. denar. qui faciunt ſolid. 15. culpabilis iudicetur.* Excuſat cauſa ſupprimendi hominem, interdum à crimine legis Flauiæ de plagiariis, veluti ſi quis ſcortum libidinis cauſa ſupreſſerit, celauerit, vel rapuerit: nam turpius facit ſcortum, quàm qui furripit & facti ignominiam ſecum compenſat[l]. Excuſatur etiam in iure, qui detinuerit per *viginti* horas, & domo concluſerit adulterum cum vxore compertum, non autem ſi vltrà retinuerit[m]. Atque in legibus Vuiſigothorum, hæc[n], *Si quis furem aut quemcumque reum comprehenderit, ſtatim perducat ad iudicem: Cæterùm ſuæ domui amplius, quàm vna die & nocte retinere non audeat. Si quis contra hoc fecerit, quinque ſolidos iudici pro ſola hac præſumptione cogatur exſoluere. &c.* Interdicunt enim leges omnibus priuatis, qui iuriſdictionem non habent, carceres[o]. Ex iure Iuſtinianeo, qui ſeruum alienum abduxiſſet, morte plectebatur[p]. Hoc tamen emendauit conſuetudo, quam lege firmauit Leo Cæſar: ſtatuitq; ne poſthac ob id mors infligeretur, ſed vt qui alienum ſeruum abduxiſſe deprehenſus eſſet, eundem eiuſdemq; pretium, & ita duplum domino reſtitueret: tum etiam quicquid ex induſtria eius ipſi acceſſiſſet, & quantum dominus non amiſſo ſeruo eius nomine percipere potuerit[q]. In iure Viſigothorum, ſeruus qui alienum ſeruum domino nesciente plagiaſſet, centum quinquaginta flagella coram iudice extentus accipiebat[r]. At de ingenuis alia ſeuerior lex hæc[s]. *Qui filium aut filiam alicuius ingenui aut ingenuæ plagiauerit, aut ſollicitauerit, & in populos noſtros, vel in alias regiones transferri fecerit: huius ſceleris author patri aut matri, fratribuſq; ſi fuerint, aut proximis parentibus in poteſtate tradatur, vt illi occidendi aut vendendi habeant poteſtatem. &c.* iiſdem legibus[t], *quicumque dominum vel dominam, intra domum vel cortem ſuæ ianuam concluſerit, eiúq; aditum egreſſionis negauerit, ſiue vt id fieret alios præceperit, pro auſi temeritate author ſceleris det domino aurì ſolidos numero triginta, & inſuper centum flagella ſuſcipiat.* Inter plagiarios annumerantur, qui aliorum ſcripta ſibi arrogant vt ſua. Statuit enim aliquando Ptolomæus, vt furti in hos ageretur, qui in literarum certamine, aliena tanquam ſua protuliſſent, damnatiq; ſunt famma cum infamia, detegente furtum illorum Ariſtophane, vt ſcribit Vitruuius Pollio[v]. Pollianus dicit[x] poëtas, ἁλοπρίωρ ποιητὰς ἐπέων, expilatores ſeu fures aliorum verſuum. Plagiarios Martialis, his verſibus, ad Quintianum[y],

Commendo tibi, Quintiane, noſtros,
Noſtros ducere ſi tamen libellos

Poſſum

a Diuer. contra Demoſth.
b Xenoph lib. 2. de diſt. & fact. Socr.
c Exod c. 21.
d c 1. de furt.
e Panorm. in d. c. 1. de furt.
f c. in archi-piſcopatu, de rapto. cum ſimilib. ibi note.
g tit. 2 1. §. 2.
h §. 5. eius tit.
i in legib. Salic. tit. 44 de plagiatorib. §. 4.
k §. 2. pred. tit.
l Vlp. l. verum eſt, l. 40. de furt. lib. 47. ff. tit. 2.
m Vlp. in l. capite quinto, l. 25 ad leg. Iul. de adult. ff.
n l. 22. de furib. lib. 7. Cod. vnde ſig. tit. 2.
o l. vni. de priuat. exc. C.
p l. 7 ad. leg. Flauiam de plag. C.
q in conſtit. Leonis, conſtitu. 61. tit. περὶ ἀνδραποδισμοῦ. de plagio.
r d. c Viſigotho. l. 4. de vſurpato & plagiator. mancipio. tit. 3.
s l. 5. eod. tit.
t l. 2. de innato. lib. 8. Cod. Viſig. tit. 1.
v Vitru. lib. 7. Architect.
x Poll. lib. 2. epig. in Poetas.
y Mart. lib. 1. epig. epig. 10.

a 1 b 2 c 3 d 4 e 5 f 6 g 7 h 8 i 9 k 10 l 11 m 12 n 13 o 14 p 15 q 16 r 17 s 18 t 19 u 20 v 21 x 22 y 23

Possum, quos recitat tuus poëta.
Si de seruitio graui queruntur,
Asserter veritas, satisq. præstes.
Et cum se dominum vocabit ille,
Dicas esse meos, manuq. missos.
Hoc si terq. quaterq. clamitaueris,
Impones plagiario pudorem.

Diagoras Teleclidis filius, impius dictus, quòd plagij accusatus à poëta quodam, de surrepto pæane à se conscripto eiurasset furto se non teneri, atque ille paulò post prolato in lucem pæane secunda fama hominum vteretur: quamobrem & mœstus Diagoras, orationes scripsit ἀποστυγικὰς, quasi de turribus præcipitantes dicas, quæ defectionis causam à communi de diis persuasione continebant, vt scribit Ephesius Milesius Illustrius [a]. Numenius Pythagoricus Philosophus, Apamia oriundus, Platonis ingenium nota perstringit, quòd veluti plagio surripuerit ex Mosaicis libris quæ de mundo & Deo prodidit: vnde & alibi vocat Platonem Mosem Atticissantem [b].

[a] Hesych. Milesius Illustr. περὶ σοφῶν.

[b] Idem eod.

FINIS LIBRI XXXVI.

DE PRIVATIS DELICTIS.

LIBER XXXVII.

De furto. Cap. 1.

Lib.47.P.titu.2. Lib.6.C.titu.2. Lib.5.Decret.titu.18.

1 *Furtum grauius peccatorum habitum crimen, & eius ex naturali etiam lege detestatio.*
2 *Fures apud Lacedæmonios astuti laudati, & apud Aegyptios: & ratio. nume.4.*
3 *Sacrificium Mercurij apud Samos quare permittebat illo tempore furtum.*
5 *Fures qui prosequuti fuerint, & fur num desinat esse pœnitentia.*
6 *Furti finitio, & vnde dictum.7.*
Furtum maximè affectu & animo, non rei quantitate perficitur. eod.
8 *Furtum in quibus committitur.*
9 *Furtum non fit sine contrectatione.*
10 *Furtum non fit rei pro derelicto habita, nec rei nostræ.*
11 *Furtum vt fiat, debet fieri inuito domino.*
12 *Furtum de rebus mobilibus propriè fit, & quando de immobilibus.*
13 *Furti duæ species, manifestum & non manifestum, & quid verum que.*
14 *Vi bonorum raptorum species, inter furta, & cum furto propriè differentia.*
15 *Furti alia diuisio ex forma furandi, ex actione concepti, oblati, non exhibiti, prohibiti.*
16 *Furtum conceptum quid.*
17 *Furtum oblatum quid, & eius actio & pœna.*
18 *Lance & licio quomodo quærebatur furtum.*
19 *Domum alicuius quando licebat ingredi furti quærendi causa, & quomodo liceat. Et 20.*
21 *Furti obligatio vnde nascitur.*
22 *Actiones ciuiles pro furto quæ dantur.*
23 *Furti manifesti & non manifesti pœnalis tripli vel quadrupli condemnatio quæ.*
24 *Furu iure diuino condemnatio, & lex Platonis de eo, & aliorum.25.30.*
26 *Fur semper in mora, & tenetur de interitu.*
27 *Vsucapi non potest furtiua res quomodo.*
28 *Interesse petitur in actione furti.*
29 *Seruitus in pœnam furti. Et de noxali actione pro furto.33.*
31 *Ecclesiastica personæ ob furtum multam non capiunt.*
32 *Furti actio pœnalis non transit in hæredem, aliæ actiones transeunt.*
34 *Furti nomine quis vltra furem teneatur, & cum fure.*
53 *Furti emendandi leges Salicæ.*
36 *Carceratus ob furtum ante satisfactionem ciuilem non debet liberari.*
Transigi de furto potest. eod.

Scriptum

1 CRIPTVM eſt in præceptis diuinæ legis, *Non furtum facies* [a]. Furtum maius & grauiſſimum peccatorum, dempto adulterio, exiſtimauit D. Chriſoſtomus [b]: vt Scythæ quoque, nullum ſcelus furto grauius ducunt [c]. Iuſtinianus contra rationem naturalem [d]. Paulus Iuriſc. quoque, lege naturali furtum admittere prohibitum dicit [e]. Vlpianus furtum & adulteriũ natura turpia tradit [f]. Plinius refert [g], natura apes etiam fures, & mulierum menſes odiſſe. Et ideo ferunt, rutam furtiuã tantùm prouenire fertilius, & apes furtiuas peſſimè [h]. Argiui meritò malè ob furta audierunt, vnde de manifeſtè improbis dictum ἀργεῖοι φῶρες [i], *Argiui*
2 *fures*. Hinc meritò Iſocrates [k], Lacedæmonios etiam barbaris eſſe inferiores, ait: quòd barbari flagitium admittentes & furantes, domeſticis ſuis & famulis, filios nequiores æſtimant. At Lacedæmones in huiuſmodi operibus primas partes tenentes, filios ſuos optimos eſſe credunt, amplißimoque honore proſequuntur. Si quidem id laudi ducebant Lacedæmones, aſtutè & plura furari, vt notat Gellius [l], & Heraclides [m]. Aegyptiis quoque probatum furtum putat Cælius Rhodiginus [n], antè Gellius [o].
3 Placent vitia vt plerunque ijs, qui his infecti ſunt, & qui excuſſo naturali & diuino timore inde lucrum & prouentum amant. Sicuti Sami Mercurio Charidotæ rem diuinam facientes, volenti, & furari & latrocinari permittebant: quia oraculo relicta inſula, cùm Mycalem migraſſent,
4 prædæ ac rapinis decem annis vixerunt, vt narrat Plutarchus [p]. Cæterùm, *Lex de furibus apud Aegyptios iubebat eos, qui furari volebant, nomen ſuum apud principem ſacerdotum ſcribere, atque è veſtigio furtum apud eum deferre. Similiter quibus res furto erepta erat, apud eundem res ſublatæ tempus, diem & horam ſcribere tenebantur. Hoc modo facilè inuento furto, qui rem amiſiſſet, quarta multabatur parte, quæ daretur furi. Satiúsque lator legis eſſe duxit, cùm impoßibile eſſet furta prohiberi, pœnas alicuius portionis, quàm totius rei amiſ-*
5 *ſæ homines iacturam pati* [q]. Non hoc imitatus Minos, qui fures omnes inſecutus maximè per mare, vt ſcribit Thucidides [r]. Non Tobias, qui nec in victu neceſſario furti particeps eſſe volebat: *Videte, inquit, ne hædus furtiuus ſit, reddite eum dominis ſuis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere* [s]. *Nam qui cum fure partitur, occidit animam*
ſuam [t]. Vlpianus [v] vſque adeo graue ſcelus ducit, vt is qui ea mente alienum quid contrectauit, vt lucrifaceret, fur ſemper remaneat, tametſi mutato conſilio, id domino poſteà reddiderit: neminemque tali peccato, pœnitentia ſua nocentem eſſe definere. Vt ad expiandum peccatum pœna opus ſit, ſine qua fures vſque adeo excreſcent numero, vt nemo ſit, qui ſibi quippiam aſſerere audeat: dat enim impunitas delinquendi animum, & quemadmodum feſtiuitate comica dictum eſt, ἄγασιν ἐορτὴν οἱ κλέπται, i. *Feſtum agunt fures* [x]. Furtum, eſt contrectatio fraudulosa lucrifaciendi cauſa,
6 vel ipſius rei alienæ, vel etiam vſus eius, poſſeſſionisúe [y]. Duo in furto requiruntur potiſſimùm, animus intercipiendi vel contrectandi res alienas, & factum ipſum contrectationis, vt notat Vlpia [z]. Animus autem fraudandi maximè hìc inſpicitur, ſiue res modica intercepta fuerit, ſiue maioris valoris: vt fornicatio eſt æquè in paupere, ac in diuite muliere [a]. Sic Plato [b], *Qui rem paruam ſuſtulit, etſi minori vt, quàm qui rem magnam, æqua tamen cupiditate furatus eſt. Nec lex furti paruitate, alterum minus quàm alterum puniendum cẽſet, ſed eò forſitan intereſſe putat, quòd alter ſit inſanabilis, ſanabilis alter.* Frausq; ſeu dolus non in quantitate, ſed in qualitate verſatur [c]. Non fit furtum ſine affectu furandi. Nam qui putat re ſua vti, vel ſi vtitur re aliena,

a ad Epheſ. 4. Exod. 20. Leuit 18 ca pœnale, 14. q. 5. ea. ne rectrices, 32 q. 4.
b D. Chriſoſt. in Pſal. 48.
c Iuſtinus ex Trogo, lib 2.
d § furtũ, de oblig. quæ ex del. naſc.
e l. 1. § fin. de fur. in P.
f Vlp. l. probrum, l. 42. de verb. ſignan P.
g Plin. lib. 11 c. 16.
h Idem, libr. 19 c. 7.
i Suidas, Tillius verb.
k Iſocrat. orat. 11. in Panathenaico.
l Gell. lib. 11. c fin.
m Heraclid. de polit. in polit. Lacedæm.
n Cæl. Rhodig. libr. 3 c 13. vide eundẽ de aliis, l. b 6. c. 3. & 6. & lib. 10 c 1.
o Gell. lib. 11. Noct. c. 18.
p Plut. in problem. circa finem.
q refert hæc ad verbum Diod. Sic. lib. 2 Bibliot. c 3.
r Thucidid. in 1.
s Tob. 1.
t Prouerb. 29.
v Vlp. l. qui ea mente, l. 67. de furt. in P. l. quis eſt fugitiuus, l. 17. de ædil. edic. P.
x Suidas in verbo, ἄγασιν.
y Iuſtin in § furtum eſt, de oblig. quæ ex del. naſc. Paul. l. 1. § furtum eſt, de furt. Gell lib. 11. c. 18.
z l. ſi quis teſtamentum, l. 42. §. fin. ad leg. Aquil. P.
a ca. fin 14 q 6 c. vulgaris, de furt ea. vulgatis, de pœnit. diſt 1 § ſi qs quinque ſolidos, de pac tenen in feud. § gallinatũ, de ſer. deuif. & ibi gloſ & glo. fin in proœm. Decretal.
b Plato, 12. de legib.
c l. doius, l. 10. de reſcind. vend. libr 4. Cod. tit. 44.

& ea opinione ſit, vt putet non ſe inuito domino vti, furtum non facit [a]: nam maleficia voluntas & propoſitum diſtinguit, vt ait Paulus [b], in hac furti tractatione. Nec enim tantùm, factum quæritur, ſed cauſa faciendi [c]. 7
Affectus porrò hîc, fraudulentus eſt & ſimulatus. Proinde, quia clam rei alienæ interceptio fit, furtum rectè à furuo, id eſt, nigro, obſcuro, dictum dicitur [d]: quod & probat Varro [e]. Trahíque tamen à Græco antiquo nomine φῶς, melius quidam putant, quo ſignificatur fur [f]: & 8
παρὰ τὸ φέρειν, à ferendo φῶρας dictos fures. Qui igitur re aliena depoſita, vel commodata [g], vltra modum, tempus, vel locum à domino conſtitutum vtitur, furtum facit: quia inuito domino facit, fraudandi cauſa: ſi quis rem ſibi commodatam alij commodauerit [h]: ſi pignore vtatur creditor [i]: ſi fullo vel ſarcinator, qui ſarcienda vel polienda veſtimenta accepit, illis vtatur [k]: ſi ſocius in re communi, parte ſocij malo animo vtatur [l], tamen ſi res indiuiduа, in meliorem partem hoc interpretandum, vt ſua re vti videatur [m]. Furtum quoque facit, qui rem pignoratam ante tempus ſolutionis vendit [n]. Et poſſeſſionis quoque furtum fieri dicit Scævola [o]. Cæterùm, ſolus animus furandi in iure furtum non conſtituit, niſi res ſuo loco aliena moueatur [p]. Quanquam & quòd pertinet ad Dei legem, fur ſit qui furari decreuit, quia ſcrutator cordium Deus, qui & dixit, *Non concupiſces, nec deſiderabis rem proximi tui* [q]. Non dubitauit etiam Sabinus, quin dominus ſit furti condemnandus, qui ſeruo ſuo vti furtum faceret, imperauit [r], videlicet contrectatione ſequuta: ita enim neque verbo neque ſcriptura ſit, & hoc iure vtimur, vt ſine contrectatione non fiat, vt ait Vlpianus [s]. Alienam autem rem eſſe oportet contrectatam: nam ſi pro derelicto 10
res habeatur, ſiue is qui contrectat ſciat, ſiue ignoret, ſiue animo, ſiue alio tes capiat, furtum non facit: eò quòd furtum, non habet qui patiatur, ſcilicet cui fiat. Contrà, ſi lucri faciendi cauſa, quis iacens in terra non habitum pro derelicto ſuſtulerit [t]. Nec furtum quoque rei noſtræ facimus, nâ ſi cùm in ea ius aliquod tertio competit, vt illud eludamus, ſubtraxerimus: vt ſi debitor pignori datam rem creditori furetur [u]. Reſpicit enim furtum ius alienum interceptum. Non fit quoque rei, quæ nullius eſt, furtum, vt ſi hæreditatis ſit non aditæ [x]. Ideo vtrumque in furto exigetur, & contrectatio, 11
& affectus furandi. Et ita impubes qui non eſt doli capax, furtum non facit [y]: ſi capax, facit [z]. Sed & requiritur, vt inuito domino rem contrectare ſe quis ſciat [a]. Res propriè quæ in furtum cadunt, mobiles ſunt, ſi probe- 12
mus fures φῶρας, à ferendo dictos [b]: quia hæ capi, ferri, & moueri poſſunt, non autem immobiles [c]. Et abolita eſt quorundam veterum ſententia, etiam fundi locíue furtum fieri [d]. Et Gellius tradit [e], *Sabinum in libro de furtis ſcripſiſſe illud, quod vulgò* inquit *inopinatum eſt: non hominum tantùm, neque rerum mobilium, quæ auferri occultè & ſubripi poſſunt, ſed fundi quoque & ædium fieri furtum. Condemnatum quoque furti colonum, qui fundo, quem conduxerat vendito, poſſeſſione eius dominium interuertiſſet.* Duæ generales ſpecies furtorum ponuntur, 13
manifeſti, & non manifeſti [f]. Manifeſtum furtum eſt [g], quando fur deprehenditur in ipſo furto dum furatur, vel cum re furata, antequam quo deſtinauerat detulerit, etiam ſi viſus poſteà furtum abiecerit: manifeſtum illud dicitur, quod nulla alia probatione indiget [h], quod habet rei euidentiam [i]. Contrà, non manifeſtum eſt, quod manifeſtum non eſt [k], ad quod conuincendũ, opus eſt aliqua alia probatione. Raptor quoq; manifeſtus, fur exiſtimandus eſt [l]. Species quoq; furti, ſed grauioris pœnæ, vi bonorũ raptorũ eſt [m]:

a §. placuit de obligq. ex del. naſc. l. inter omnes, l. 47. §. fin. de furt. in P. l. qui re ſibi commodata, l. 78. l. qui ea mente, l. 67. eod. l. furtum, de vſurp. P. §. quæ tamen, vt bono ſapro

b Paul. l. qui immixtæ, l. 55. de furt. in P.

c Vlpi. l. verum, l. 40. de furt. P.

d l. 1. eod. §. 2. de obligq. quæ ex del. naſc.

e Varro, libr. 1. de ling. vocab. & Gellius lib. 11. C. 18.

f l. 3. C. depoſiti ſi lacerum, l. 20. eod. P. l. qui re ſibi commodata, l. 78. de furt. in P.

g §. furtum, & §. placuit, d. tit. de obligq. quæ ex del. l. quæ iumenta, de furt. P. Gell. lib. 3. c. 15. Val. Max. lib. 8. c. 2.

h l. ſi pignore, 56. §. vlt. de furt. P.

i d. l. ſi pignore, §. furtum autem, de obligq. quæ ex del. naſc.

k l. ſutor vel ſarcinator, 24. de furt. P.

l l. ſi ſocius, eod.

m l. merito, pro ſocio.

n l. ſi quis, l. 75. de furt. P.

o l. 1. §. Scævola, ſi quis teſta. lib. eſſe iuſſit. fur.

p l. 1. §. ſi rem, de acq. poſſ. P. l. 1. inficiando, l. ſi quis vxori, §. neque verba, de furt. P. l. procurator, mand. P.

q Exo. 20.

r Gell. libr. 11. c. fin. l. ſi quis ſeruo, l. 20. de furt. C. l. 1. ſi famul fur fec. dicam P.

s in l. ſi quis vxori, l. 53. §. neque verbo, de furt. P.

t l. falſus creditor, l. 44. §. qui alienum quid, vsd l. 1. §. Scævola, ſi quis teſta. lib. eſſe iuſſ. fur. P.

v l. itaque fullo, l. 22. §. ſed & ſi res, & l. rum ex pignore, l. 20. de furt. P.

x l. hæreditarix, eod.

y §. pen. de obl. quæ ex delic. naſc.

z c. 1. & 2. de delic. puero

a l. inter omnes, l. 47. §. 21. de furtum eſt, de furt. in P. l. cùm ſeruus, in fin. de cõdict. ob cauſ.

b l. 1. de furt. §. furtum, de oblig. quæ ex del. naſc.

c l. verum eſt, in 5. de furt. P.

d §. quod autem, de vſurp. l. quare, eod. tit. in P.

e Gell. lib. 11. c. 18.

f Lex de furt. P. §. furtorum, de obl. quæ ex del. naſc.

g l. 1. a. c. 7. de fur. P. l. ſi quis quid perferendum, l. 15. eod. d. §. furtorũ

h ea. de manifeſta, & ea manifeſta, 2. q. 1.

i c. ii. de in c. 24. de vſurp. Gregor.

k l. nec manifeſtum, l. 2. l. vulgaris, l. 1. & l. is qui opem, l. 54. l. ſi quis ex domo, §. de furt. P. l. ſutor pericolator, l. C.

l §. nec manifeſtũ, de oblig. quæ ex del. naſc.

m Papin. l. ſi vendidero, l. 82. §. cùm raptor, de furt. in P.

n §. 1. vi bono ra. rapt. 3. eod. libr. 47. P. titul. 8.

nam & de vi, publico iudicio agi poteſt [a], pro rebus tamen tantùm im- [a] l.2.§.1.vi bono, in pto P.
mobilibus [b]: & vi rapiens, fure improbior, furtum tamen propriè non [b] l.1.C.eod.
15 faciens [c]. Ad furtorum ſpecies pertinebunt quodammodo actionum va- [c] Vlp.l.fi cum exceptione,l.14.§.qui vim, de eo quod met cau.P.l.vi me, de vi & vi arma.in f.
16 rię formulæ, vt actio furti concepti & oblati, non exhibiti, & prohibi- [d] §.furtorum,& § ceptum, & ſeq. de obligq. quæ ex del. naſc.
ti [d], quas omnes reducit Iuſtinianus ad furtum non manifeſtum. Furtum conceptum apud eum dicitur, cùm apud aliquem furtiua res quæſita, inuenta eſt, quamuis fur non ſit: & ideo propriè in eum, apud quem inuenta eſt, datur actio furti concepti. Portò conceptum furtum ſic notationem habere puto, vt ſit furtiua res apud aliquem cum teſtibus ca-
17 pta, id eſt, deprehenſa. Oblatum furtum dicebatur, cùm res apud alium, quàm furem delata, inuenta eſt, vt apud eum potius, quàm eum, qui dedit conciperetur [e]. Eratque furti oblati & concepti poena tripli, vt ex [e] § conceptum, & §.oblatum, eod.
Sabini libro de furtis notat Gellius [f]. Eſſe poſſet alia actio furti oblati ad- [f] Aul.Gell.libr.11. cap.18.
uerſus eos, qui res in alterius domum clanculum inferunt, easque ſibi furto ablatas dicant, quos Maſcouitæ vocant *Podmetzchek*, eosque puniunt vltimo ſupplicio, vt ait Sigiſmundus Liber Baro [g]. In lege autem [g] Sigiſmund.in rom mentar rer.Moſcouit.
Salica, ſic ſcriptum [h]. *Si quis per malum ingenium, in curtem alterius, vel caſam, vel vbi libet, quod furatum eſt, miſerit neſciente domino, cuius poſſeſſio eſt, vbi inuentum eſt furtum, qui hoc miſerit Marberg. Ferthebeo 2000. denar. qui faciunt ſolidos 62. cum dimidio, culpabilis iudicetur.* Paulus libr. 2. receptarum ſententiarum [i], *Concepti furti actione is tenetur, apud quem furtum quæſitum & inuentum eſt: & concepti agere poteſt, qui rem concepit & inuenit. Oblati is agere poteſt, penes quem res concepta & inuenta eſt.* Sic conceptionem furti Theophilus in ſuis inſtitutionibus iuris ciuilis explicat [k], requiſitionem [h] lio.leg Sali. tit. de ſepib §.4.
18 præſentibus teſtibus, & inuentionem. Hanc inquiſitionem fieri per lancem [i] tit.22.
& licium, tradit Gellius [l], & per lancem & licium concepta perinde [k] Theophi. in § conceptum, de obligq. quæ ex del. naſc. apud Iuſtin.
ac manifeſta, vindicari tradit, quorum actio in quadruplum, in quo videtur triplum tantùm eſſe poenam, quia poſteà ait, tripli poenam eſſe concepti. Et Sextus Pompeius Feſtus [m], de hoc ſic ſcribit. *Lance & licio dicebatur apud antiquos, quia qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat, propter*
19 *matronæ. aut virginum præſentiam.* Hunc morem à Græcorum legibus mutuatum eſſe intelligemus ex Platone, qui ea de re ſic ſtatuerat [n]. *Si quis in domo alterius quærere quippiam, tanquam ſuum velit, is primò iureiurando affirmet, ſperare quod quærit ſe ibi inuenturum: deinde nudus aut interula indutus ingrediatur præcinctus, præbeaturque illi domus & ſupellectilia ſimul ſignata, & non ſignata. Quod ſi quis ſcrutari volentem non permiſerit, qui prohibitus eſt, pretio rei amiſſæ accuſet eum, qui eum depulit: & ille ſi damnatus erit, duplum reſtituat.* Hæc Plato, Qui nudum ingredi iubet vel interula tantùm ſuccinctum, quod licium ſignat, id eſt, vilem pannum lineum, non curioſè con- [o] vt videbis apud M. Tarũ Alpinum, in epiſto. ad Vuolphan. Hungerium, de furto per lancẽ & licium.
textum, ob pudenda nudi tegenda. Et miror certè nugas quorundam [o], qui furtum per lancem & licium interpretantur, quòd quis furatus eſt ſpecie pietatis, dum fert lancem, vas ſcilicet, quo pecuniæ per loca ſacra colliguntur: cùm tamen hoc furtum per lancem ſit, vt docui ſine vlla ambage, quod inuentum erat per inquiſitionem, non
20 quod fiebat in inquiſitione. Et hodiè placuit, non licere ingredi domum alterius propria authoritate, ad perquirendum furtum in ea: quia concepti furti actio ſublata [p]. Si tamen id fiat cum authoritate iudicis, licet, neque qui ita ingreditur, ſi ibi quod quærit non inueniat, iniuriarũ actione tenetur, [q] Bort.deciſ.274.in fine.
vt iudicatum refert per plura quæ citat Boërius [q]. Atque ex Pij reſcripto Vlpianus [r] id licere docet, quo cautũ, vt qui fugitiuum vult requirere in prædiis alienis, poſſit adire præſidem literas ei daturum, & ſi res ita exegerit appa- [p] §. conceptum, de obl. quæ ex delict. naſc. & ibi Ioã Fab. Ioan.de Plat Arretin.gl in l.1 §. hoc autem ſenatuſconſultum,in ver.hoc autem,de ſer fugit. & ibi Bartho. Ba'. & Ang
[r] Vlp.l.1. §. hoc autem,& l.ſeq. l.4. de ſer.fugit.li. 11. Paran 4.

ritorem quoque, vt ei permittatur ingredi & perquirere, & pœnam eundem præſidem in eum conſtituere, qui inquiri non permiſerit: ſed ex Matei oratione ait, facultatem datam ingrediendi, in Cæſaris, ſenatorum & paganorum prædia, volentibus fugitiuos inquirere, ſcrutariſque cubilia atque veſtigia occultatiũ. Rurſum idē Vlpianus, *Modeſto Conſule*, inquit, *factum eſt, vt fugitiuos inquirere volentibus litera ad magiſtratus darentur, mulcta etiam centum ſolidorum in magiſtratus ſtatuta, ſi literis acceptis inquirentes non adiuuent. Sed & in eum, qui quæri apud ſe prohibuit, eadem pœna ſtatuta eſt.* Matei quoque & Commodi epiſtola declarat, & præſides, & magiſtratus, & milites ſtationarios, dominos adiuuare debere in fugitiuis inquirendis, vt & inuentos reddant, & ij, apud quos delitescunt, priuantur, ſi crimine contingatur. Obligatio, quæ ex furto naſcitur, ex re, id eſt, ex ipſo maleficio it oritur [z]: obligatur namque quis ipſo maleficio, & contrahere videtur cum domino rei, vel cum eo, cuius intereſt non ſubtrahi rem: & pariter cum lege publica, quæ prohibet [b], & pro admiſſo contra prohibitum, exigit pœnam [c]. Proinde hinc duplex [d], ex obligatione illa duplici, oritur actio: ciuilis, qua quis pro re & pœna pecuniaria experitur: & criminalis, qua pœna criminis, extraordinaria animaduerſione repoſcitur, ſubſcriptione accuſatoris præcedente. Ex furto ciuiles actiones duæ domino propriè com- 11
petunt, aliæ quoque cum aliis communes: propriè condictio furtiua, & furti. Condictione, rem ſuam furatam dominus repetit: actione autem furti, quæ pœnalis eſt perſecutio, duplum vel quadruplum pro qualitate furti conſequitur: neque vna alteram impedit [e]. Conſequenter præparatoria actio datur, quæ ad exhibendum eſt, & rei quoque vendicatio [f]. Verùm cõdictio furtiua datur domino contra furem tantùm, vel eius hæredem, etiam ſi non poſſideat: rei vendicatio autem, contra quemcunque poſſidentem rem furtiuam [g]. Dabitur tamen hæc condictio quoque ei, qui quaſi dominus eſt, & ius aliquod habet in re [h]. Odio porrò furum id receptum eſt, vt pluribus æneantur actionibus [i]. Ideo quia reddita aut furrepta adhuc fur dicitur [k], & poterit actione furti conueniri, vt pœnali [l]: ſicuti Caius [m] ait, *Non prodeſſe ei qui vt raperet ad euitandam pœnam, ſi ante iudicium reſtituat rem, quam rapuit.* Quod odio ſingulariter quoque furum inductum eſt, cùm in aliis criminibus diuerſum ſtatuatur [n]. Qui rapit eum vi, & furti, vltra actionem vi bonorum raptorum, tenetur [o]. Actio furti datur ijs omnibus, quorum intereſt rem non fuiſſe ſubtractam [p]: nam ſi non interſit, non datur [q]. Denegatur tamen actio furi ipſi, ſi res, quam ipſe furripuerat, furto ei ſubtracta eſt [r]: quamuis verum ſit, ei quoque furtum fieri. Veluti, ſi filiusfam. & ſeruus aliquid furripiant ijs, in quorum poteſtate ſunt, furtum quidem faciunt: verùm non naſcitur actio, niſi ſi quis alius conſilium furandi dederit, & in eum tantùm [s]. Exiſtimauit tamen Baldus [t] triticariam ei accommoda- 15
ri actionem. Quadrupli pœna eſt ex furto manifeſto, dupli non manifeſti, eaque perpetua [v]. Et quadruplum refertur ad æſtimationem rei, non quantum intereſt [x]. In vi bonorum raptorum tamen, quæ furti actionem quoque habere poteſt, intra annum eſt quadrupli, poſt annum ſimpli: in quadruplo tamen eſt rei perſecutio, & tripli pœna [y]. Cùm tamen in furto quadrupli ſit ex integro pœna, vltra rei perſecutionem [z]. Sic Piſo defendens Antonium contra Ciceronem, apud Appianum Alexandrinum [a], legem furti dupli æſtimationem docet. *Pecunias Antonium publicas poſt Cæſaris necem ſibi vendicaſſe dicit, lege furem eum non hoſtem decernente, & pœnã illi damni ſtatuente.* Et ſtatim paulò poſt, *Si quis Antonium de his accuſare pergit, in duplo eaſdem vobis perſoluemus.* Inter Hebræos quadruplum fur reddere quoque cogebatur, non ha- 14

a §. 1. de oblig. quæ ex del. naſc. Caius, l. ex maleficiis, l. 4. de actio in P.
b l. lege vetus, de legib. in P.
c l. 1. eod.
d l. fin. de fur. in P. l. & in primatis, ad Senatuſc. Turpill. in P. l. fin. de priuat. del. P.
e l. ſi pignore, l. 56. §. cũ furti, de furt. in P. l. ſi pro fure, l. 7 §. fatti actio, de condict. fur. lib. 13. Pituit. s.
f d. l. ſi pro fure.
g §. fi. de obl. quæ ex del. naſc. Vlp. l. ſi duo patroni, l. 13 §. idem Iulianus, de tutelæ P.
h l. 2. iuncta gloſſ. de condict. furt. in P. l. eum qui emit, de furt in P.
i §. ſic itaque diſcretis, de actio. l. fin. vſuft. quemad. ca put P.
k l. qui ea mente, l. 67 de fur in P.
l ſtatut. in l. hoc edicto, de publ. P. & ſuprà dictum eſt
m Caius, in l. nõ prodeſt, l. 5. vi bonor. rapt. P.
n non obſtantibus caſibus criminum late gloſſ. ſing. in can. ſicut, de elect. in Greg.
o §. 1. vi bonor. rapto apud Iuſtin.
p l. manifeſtiſſimi, 22. C. de furt. l. cuius interfuit, l. 10. l. 15. cuius intereſt, l. 21. l. itaque ſullo, l. 22. cum quidam §. ſi ſeruo, commodata, §. quidam, l. ſi pupillus, & l. penult. de furt. P.
q §. furti autẽ actio, & §. item ſi fur. d. oblig. quæ ex del. naſc. l. ſullo, & actione locati, l. 52. de furt P.
r d. l. cum qui emit, §. 1. Iauolen. eod.
s §. 51. qui patientem, de obl. quæ ex del. naſc.
t Bal. in l. manifeſtiſſimi, C. de furt.
v §. 1. de perpet. & temp. act. §. concepium, in fin. & §. pœna manifeſti, de oblig. quæ ex del. naſc. l. de his quæ ſubtraxiſſe, 22. C. de furt. l. 2. de crim. expil. hæred. in P. §. ſic itaque d. §. ſic tus, verſ. plane, & §. ex maleficiis, de actio. §. omnes autem actiones vel in ſimplum, & §. quadrupli, eod.
x l. in furti actione. l. 51. de furt. P.
y §. 1. vi bono rapt. l. 1. eod. titul. P. l. 3. C. eod. z §. fin. de oblig. quæ ex del. naſc. a App. Alex. lib. 3. Bello ciuil.

bens

bens verò, venundabatur: non tamen extraneo vel alienigenæ, nec in perpetuam seruitutem, sed Iudæo, vt post septennium absolueretur à seruitute.
25 Quam legem antiquauit Herodes, iussitq; absolutè furem vendi [a]. Diuino iure, qui furatus erit ouem vel bouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno, quatuor oues pro vna reddere iubetur: si iumentum furatus quis sit, duplum resarciendum [b]. Platonis quoque lex [c], vt damnatus furti, si vltra sortem bona sufficiunt, vel duplum reddat, aut vincia-
tur, donec aut persuaserit illi cui debet, aut reddiderit. Septuplum alibi lex diuina [d], pro furto manifesto iubet reddere furem, & omnem substan-
26 tiam domus suæ tradere, & se liberare. Tenetur & fur de interitu rei, etsi non interuenerit interpellatio restituendi quanti plurimi: quia semper in mora censetur, & ideo ad omnes quoque accessiones tenetur, vt malæfi-
27 dei possessor [e]. Sed alia sanctio in odium furum, & vtilitatem dominorum, vt res furtiuæ vsucapi non possint ab aliquo, priusquam in domini potestatem reuertantur, vel lis æstimata fuerit, vel dominus vendiderit furi ex lege Attinia [f]: cuius verba refert Aulus Gellius [g] hæc, *Quod subreptum erit,*
28 *eius rei aeterna auctoritas esto.* Potest & agi extra præcedentes actiones à domi-
29 no, cui res est subtracta, quanti sua interest [h]. Lege 12. tabularum, si seruus furtum fecisset, licebat domino seruum pro noxa dare, & ita liberantur [i]: quod & prætor secutus, in tota familia furtum faciente [k]. Alio autem capite, fur manifestus ei, cui furtum factum esset, in seruum tradebatur [l]. Et hoc est quod dicitur, noxam caput sequi, agere cum eo, cuius furi fur subiectus est, vt ait Vlpianus [m]: habita ratione temporis, & domini, qui
30 erat cùm furtum factum est [n]. Cymensium mos erat, vt ad ea, quæ fuissent furto ablata, omnes vicini conferrent, quare contingebat & eos pauciſſima perdere: omnes enim simili diligentia res vicinorum ac suas custodiebant, vt ait Heraclides in politiis [o]. Alludit eò Hesiodus [p], dum ait,

Οὐδ' ἅμα βοῦς ἀπόλοιτ', εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη. id est,
Neque sanè bos interiret, nisi vicinus malus sit.

31 Ecclesia, vel ecclesiasticæ personæ vix furti pœnalem mulctam capiunt: saltem minus agendo capere non debent, sed sufficere debet si suum repe-
32 tant [q]. Furti actio pœnalis non transit contra hæredes, rei vendicatio ta-
33 men transit [r]: vt & condictio furtiua [s]. Aduersus eos quoque, quibus aliqui bona fide seruiunt, vt liberi, si ij furtum fecerint, non datur actio, nec noxalis: si ij tamen serui sint, & bona fide quis suos credat, & agere & conueniri possе noxali, ex furto placuit Iustiniano [t]. Et si quis ad furandum seruum
34 corruperit, datur quoque serui corrupti in eum actio [v]. Agnitas quoq; res furtiuas vindicare poterit dominus, si suas probauerit, nec auditur qui habet, pretium restitui sibi postulans, quod emptioni impendisse se dicit, non demonstrans venditorem [x]. Furti & in eum actio, qui quidem non furatur, sed fugauit oues vt alius acciperet, tanquam opem ad furtipiendum ferens [y]: vt qui nummos de manu alicui excutit, vt alius rapiat [z]. Si dolo malo in ius mulionem vocauit, & interim eius mulæ perierint [a]. Qui vt idoneum aliquem alicui commendauit, & alium participem fraudis pro eo minus idoneum duxit [b]. Tenetur & qui sciens furi ferramenta ad effringendum ostium, vel armarium commodauerit, vel scalas ad ascendendum,
35 licet nullum illius consilium principaliter [c]. Leges Salicæ de furto hæ [d], *Ingenuus vltra casam furatus quod valeat vltra duos denarios, plectitur multa 600. denariorum, qui faciunt 15. solidos, vltra vel valorem: si vltra valorem ducrum denariorum, pœna 1400. denar. id est solid. 35. vltra capitale & delaturam. Si autem,* inquiunt, *de intra casam furatus fuerit, duos denarios cum effractura, culpabilis in-*

a Ioseph. lib. 16. Antiq. Iudaic. c. 2.
b Exo. 22. 2. Reg. 12. vers. 6.
c Plato, 9. de legib.
d Prouerb. 6.
e Lin. te furtiua, l. 2. & l. fi. de condict. furtiua. P. l. fin. de condict. ob turp. caus. C.
f §. hi qui in parentum, de obl. quæ ex del. nasc. l. sequitur, l. 4. § quod autem, de vsucap. lib. 41. P. tit 3 §. furtiua, eod. tit. ap. Iustin. l. quamuis res, l. 46. de furt.
g Aul. Gell. lib. 11. Noctium, c. 7.
h Paul. l. si quid fur, l. 22 § fi. de furt. P.
i idem l. si seruus, l. 41 eod.
k l. fin. si famil. fur. fec. dicatur P.
l Gell. lib. 20. c. 1.
m Vlp. in l. si cum quis, l. 42. de iurt. in P.
n l. quod dicitur, l. 12. & l. si seruus cõmunis, l. 63. de iur.
o Heraclid. in politia Cymensium.
p in Ægis.
q ea fraternitas, 12. q. 2. quam, c. 9. de pœnit. ap. Gregor.
r l. 2 § fin. vt bonor. rapto. l. furtiua actio, l. 25 C. de furt. §. 2. de perpe. & t. mand. edict.
s §. fi. de obl. quæ ex del. nasc.
t Iapud antiquos, l. 22. C. de iurt.
v Adeertus, l. 4 vo.
x l. 2 & vtrumle est, l. 3. eod. vide Decis. cap. Thol. 151.
y l. in furti actione, l. 11 § fin. de fur. P.
z §. interdũ quoque, de obl. quæ ex del. nasc. l. si seruus seruum, § si quis de manu, ad leg. Aquil. l. furti, § pen. & l. si seruus, de furt. P. l. si quis vsum, l. 55. §. si quis de manu, eod. P.
a Paul. l. 11 is qui, l. 61 § cum qui, de furt. in P.
b d. l. 11 is qui, § fi. in. l. 13 pignor. l. 56 §. qui ferramẽta, eo. tit.
c in legib. Salicis, tit. 12 de furt. ingenuorum, §. 1. & 3 & 4.

dicatur denar. 1800. id eſt ſolid. 45. Si vltra valorem inde furatus 5. denariorum, intra clauem, totidem quot proximè prabeat. Quod ſi ingreſſus domum fugerit, nihil autem extulerit, propter effracturam punitur 120. denar. qui faciunt ſolid. 3. Et alibi, de furtis ſeruorum [a], *ſeruus vltra duos denarios furatus punitur, aut centum viginti ictibus, aut 120. denar. qui faciunt tres ſolidos, vltra capitale & delaturam. Quod ſi vltra quatuor denariorum valorem furatus ſit, iubetur aut caſtrari, aut 240 denarios, qui faciunt ſolidos 6. vltra capitale & delaturam reddere.* Et alibi [b], *qui hominem ingenuum ſpoliauerit, 2500 denar. qui faciunt ſolidos 80. cum dimidio culpabilis iudicatur: qui dormientem, 4000. denar. qui faciunt 100. ſolid.* Dignum autem eſt obſeruatione, vt fur qui pro furto caſtigatus fuſtigatione eſt, non debeat de carcere educi: donec furtum reddatur, & niſi ſit ſatisfactum fiſco & parti. Et ita ex proceſſu criminali peruenitur ad ciuilem, ex eadem inſtantia officio iudicis, vt latè notat Anfrerius [c], ex ſententia Baldi, Bartoli, & Angeli. De furto tamen paciſci licere placuit, ſi factum ſit [d].

a cod. tit 33. de furt. ſeruo. §. 1. & 2.

b cod. lib tit. 17. de ſuperorum & ſpoliatorib. §. 1. & 20. & 10.

c Anfrer. ad deciſio 22. Capel Tholoſ Bald. in l. quod eſt tandi, de condit. ob turp. cauſ. C. & in l. ea quidem, de arreſtat. C. Bart. in l. 1. §. hoc edictum, in 1. col. vt bonor. rapto in P. & idem in l. 1. quæſt. ciuil. 18. cætus præterea Angel. in tract. maleficio verſ. per iudicem maleficiorum, 7. & 2. col. fuit l. interdum, l. 18 §. qui furem, de furt. in P.

d l. indulgentium, l. 7 §. ſi paciſcar, de pact. l. 1. ſi tibi decem, l. 11 §. 1 cod.

De pœna extraordinaria furum. Cap. 2.

1 *Furis extraordinaria pœna. 2. & ſequent.*
3 *Latrones famoſi qui dicantur, & qua pœna puniendi.*
4 *Fures in Gallia qui ſuſpendantur.*
5 *Fureſter quis dictus olim.*
6 *Fures quando occidere licuit. & 21.*
7 *Furti ſimplicis quales pœnæ. 8. 9. & 10. & ſeq. 12. 13. 14. 15. & 20.*
11 *Furta quæ morte plectuntur in Gallia. & 13.*
16 *Furti primi ſecundi, & tertij quæ pœna. 13. 17. & 21.*
18 *Literarum inuſtio maleficis Angliæ facta & Gallia.*
19 *Furta leuiora hodiè fuſtigatione & verberibus puniuntur, & torque infami. & 22.*
23 *Fures eccleſiaticæ perſonæ & latrones quomodo puniantur.*
24 *Fures in furto necati non ſunt ſepeliendi.*
25 *Furtorum ſpecies alibi tractatæ.*

e 1 Corinth. 6.

f l. furti, de iis qui not. infa. P.

g l. non poteſt præſes prouinciæ, l. 6 §. de furt. l. 1 §. ſed ne vtique, ad ſenatuſc. Turpill.

h l. 1 de effract. in P. auth ſed nouo iure, C. de ſer. fugit.

k d. auth ſed nouo, & auth. ſi fugierunt. de ſer. fugit. C. §. quia verò nos opti. tet, vt nul. indulg. hab. hoc ſeruat. col. 2. 9. l. capitalium, & famoſos, de pœn. in P.

l Iaſon. l. pen. de cõſt. ob. cau. P.

m Alex. conſ. 110. 4. volum. incipiente, ſtatuta ciuitatis Ba. mæ, vlt. colum.

n Raph. Fulgo. conſ. 157. in 1. & 2. col.

o Chaſſa. in conſuet. Burgund. *des iuſtices & deuoir d'icelles*, §. 5. ad verb. *pour le ſimple vol*, verſ. & acutere

p rotom. in d. §. 5. ad verba illa, *pendra la vie.*

NOLITE *errare*, inquit Diuus Paulus [e], *neq; fures, neque auari regnum Dei poſſidebunt.* Etenim docuimus iam, præceptum diuinum prohibere non furandum: ſic hęc pœna eodem iure. Sed & iure hoc humano, aliæ quoque pœnæ impoſitæ furibus ſunt. Quare condemnatus furti, infamis eſt [f] iure ciuili: nec poteſt iudex facere, vt qui eo nomine damnatus eſt, infamis non ſit [g]. Poteſt tamen pœnam ex arbitrio criminalem temperare, ſi expreſsè aliqua lege furti ſpecies pœnam non recipiat, idq; exemplo extraordinariorum criminum [h]. Qua in re animaduertendum iudicanti eſt, num ſimplex quoque furtum ſit, aut verò crimini alij miſceatur, vt ſolet [i]. Siquidem ſeruus, qui ſui furtum fugiendo facit, pede olim, iure codicis manu truncabatur. Fures occultè & ſine armis ſubtrahentes colligantur [k]: at qui violenter aggrediuntur, aut cum armis, aut ſine his in domibus, vel itinere, aut mari, vel ſunt famoſi latrones, pœnis legalibus & furca ſubiiciuntur. Poſt tria furta autem quis dicitur famoſus latro à Iaſone [l], Alexandro [m], Fulgoſio [n], Chaſſaneo [o]. Ex conſuetudine regni Galliarum, pœna furcarum eſt inducta contra fures, iuxta ea quæ tradit Chaſſaneus [p].

1 2 3

Sicut

Sicut pœna Iudæ proditoris, qui fur erat, indicat, qui laqueo se suspendit [a]. a D.Ioan.c.13.Matth. 27.

4 Non caret tamen controuersia inter interpretes, num iure ciuili pro tertio furto quis fur dicatur famosus, cùm famosum latronem, qui vi obsidet vias, constet differre à famoso fure. Verùm illa quæstio quia latè discutitur à Iasone, apud ipsum videnda [b]. Et illa, num pro vno furto, quod tribus æquiparari possit, suspendatur, anúe ob grauitatem furti possit iudex exacerba- b Iason. in §. ex maleficijs, à nume. 5. vsque ad nume. 17. de actio.

5 re pœnam, videndus & Nicolaus Boerius [c]. Plutarchus scribit [d], in furto vel aliquo simili flagitio deprehensos, furciferos appellatos: eò quòd qui seruum alicuius sceleris aut improbitatis conuicisset, duplex lignum quod currui subiiciunt, attollere iubebat, vt conspiceretur viciniam obire, vt in posterum ei fidem non haberent, & ab eo cauerent, hocq; lignum Græcis c Boer.q.173.nu.5. & 219. d Plutar proble 65.

6 dictum σφήνα, furca Latinis. Theophilus in iuris ciuilis institutionibus [e], capitalem pœnam furibus fuisse lege duodecim tabularum indictam testatur. Gellius sic explicat [f], de iis legibus agens, *Furem, qui manifesto furto prehensus esset, tum demùm occidi permiserunt, si aut cùm faceret furtum nox esset, aut interdiu se telo, cùm prehenderetur, defenderet: ex cæteris autem manifestis furibus, liberos verberari, addictiq; iusserunt ei, cui furtum factum fuisset, si modo id luci fecissent, neque telo se defendissent. Seruos item furti manifesti prehensos verberibus affici, & è saxo præcipitari: sed pueros impuberes prætorij arbitratu verberari voluerunt, noxamq; ab iis factam sarciri.* In occisione porrò licita furum nocturnorum, consentire Iurisconsultos superius, dum de sicariis ageremus ostendimus [g]. In impubere etiam distinguit Vlpianus [h], num doli capax, vt furtum feciſſe dicatur, modum tamen esse adhibendum: in infantes autem non cadere do- e Theophil.in 4. Instit.tit. de perpet. & temp. actio. f Gell.lib.11.c.18.

7 lum. Lex ciuilis nouella statuit, pro furto simplici mori non debere furem, g ex l. 4. §. ad leg. Aquil. ex l. furem, ad leg. Cor. de sicar. item in l. 15 & 16. tit. de furtis lib. 7. Cod. Vnde, tit. 2.

8 nec aliquod membrum ei abscindendum, sed aliter castigandum [i]. Lex erat Athenis, vt testatur Vlpianus, [k] commentator Demosthenis, ὅτιες τῶν πεντήκοντα δραχμῶν. οἱ γὰρ κλέπτοντες ἧττονα τῶν πεντήκοντα δραχμῶν, κύφωνι ἐπράχθη. *Lex erat inquam de quinquaginta drachmis. qui enim infra quinquaginta drachmas furabantur, leuius puniebantur.* Draco lege Athenis sanciit, furem cuiuscunque h Vlp. impuberes, 23. de furtis. P. sicut l. pupillum, & l. pupillus, de reg. iur. l. 1 §. impubes, de fal. mon. l. impuberem, ad leg. Cor. de fals. in P. Cæ. de del. puero. auth. sed nouo iure, de ser. fugit. C. § quia vero nos oportet, vt nul. tut. hab. loci ferox colla. p. consist 9.

9 modi furti, supplicio capitis puniendum [l]. *Sanctum*, inquit Xenophon [m], *legibus, illum affici morte debere, qui aut furabatur, aut latrocinabatur, aut rapiebat,* i Gell.lib 11.c. 18.

10 *aut ædes alienas irrumpebat, aut sacrilegium committebat.* Zaleucus Locrensibus legem statuit, deprehensum in furto oculis priuandum, teste Heraclide [n]: m Xenop. 1 de dict. aut fact. Socrat. n Heraclid. in politijs, & in pol. Libo ciuil.

11 cùm tamen pœnam hanc ad adulteros referat Val. Maximus [o]. Furibus Actysanes rex Aegypti & Aethiopiæ, nates abscindi iussit, deinceps in extera Aegypti exilio relegauit, vbi ab iis exædificata ciuitas, dicta Rhinoceros, à naribus excisis, vt author Diodorus Siculus [p]. Et nunc in Gallia, non nares quidem, sed aurium fibræ seu auriculæ furibus pro primis furtis post fustigationem abscinduntur, vt caueantur loco insigniti notati. Vindicantur tamen & furta quædam morte, vt domestica seruorum & domesticorum famulorum, quorum fides maximè nobis necessaria, vt notat Papus in Rapsodia arestorum [q]. Ego sæpè vidi suspendi balantocomos istos, qui crumenas abscinderant, in sacro principis senatus Tholosani palatio, etsi vix sex denarij in crumenis inuenti essent: quia studium, malitiaq; furandi, & loci sacrilegium, vindictam illam merentur, vt tutus ab hac improbi- o Val.Max lib 6. c. 5. p Diod Sic.lib.2.Bibliot c.1.

12 tate locus sit. Accedit lex Insubrum, seu Langobardorum [r], *Si quis* inquit lex, *quinque solidos valens, id est triginta veronenses solidos*, ex nostris quadraginta [s], *aut plus furetur furatus, laqueo suspendatur, si minus, scopis & forcipe excorietur, & tundatur seu tondeatur.* Interpretes tamen, vt Aluarotus, Baldus [t], Bartholus [u], & glossa [x] tradunt, illam constitutionem abrogatam contra- q lib.23.tit 6 arc.2. Ioan. Faber, in §. atrocissimi, de pub. iudi. & nos infestos de fur. deme. proprio capite. r §. si quis quinque solidos, de pœnis. & eius viol. lib 2 feud tit 27. s Aluaro. in §. si quis quinque t Ioan. & Bald. in d. §. si quis quinque solidos. u Bart. in l. capitalium, §. famosos, de pœn. & in authe. sed nouo iure, & ibi quæ qu. Bald. x glo. in § inuriâ, de pœn. iniurian. fir. in verbo, puniatur.

naconsuetudine, & constitutione Federici, de pace iuramento firmanda, in §. iniuria. Dicerem ego, illam constitutionem editam fuisse in latrones, qui pacem initam furto rumperent, etiam quinque solidos furando: & ideo esse tantùm illos furca puniendos, vt exemplari pœna, non alios.

Statuit

Statuit autem Carolus Magnus in Langobardorum legibus [a], & in Synodalibus conſtitutionibus [b], vt pro primo furto non moriantur latrones, ſed oculum perdant: pro ſecunda verò culpa, naſus eiſdem abſcindatur: pro tertia, quia inemendabiles, moriantur. Rhotarius alius Langobardorum rex ſancit etiam, *Si liber homo furtum fecerit, & in ipſo furto tentus*, id eſt, deprehenſus, *fuerit, id eſt fingandi, ſi furtum vſq; ad decem ſiliquas fuerit ſibi nouum reddat, & componat pro tali culpa 80. ſolidos, aut animæ ſuæ incurrat periculum.* Et rurſum, *Si quis ſeruus furtum fecerit, & tentus fuerit in ipſo furto vſque ad decem ſiliquas, ſibi nouum reddat, & componat pro tali culpa ſolidos 40. aut certè occidatur.* Aeſchines [c] meminit cuiuſdam legis Græcæ, in hæc verba: δι νόμοι κελεύουσι τῶν κλεπτῶν τὸς μὲν ὁμολογοῦντας θανάτῳ ζημιοῦν, τὸς δ' ἀρνουμένους κρίνειν, id eſt, *leges iubent ex furibus confitentes quidem morti adiudicari, negantes iudicari tantùm pecunia.* Crem legiſlator Bulgarorum teſte Suida [d], legem ita ſanciuit, *nemini liceat furi cibum impartiri, qui verò id auſus fuerit, publicum eſto: furi autem crura confringantur.* Ex conſuetudine Burgundiæ [e], qui furatur infra 10. libras, pro primo furto illo ex arbitrio iudicis caſtigandus, citra tamen mutilationem membrorum, aut mortem naturalem: ſi autem vltra decem libras furatus ſit, corporali pœna ex arbitrio iudicis puniri debet. Et ſi iterum furetur, vita priuandus venit, niſi gratia ei pœnæ & delicti fiat à principe. Elſatiæ in Germania, lex de furto hæc antiqua, apud Beatum Rhenanum [f], *Si quis ſicli vnius, aut duorum prety furtum fecerit aut prædam, corium cum capillu perdat: ſi ſecundo vel tanto, vel quinque ſolorum furtum vel rapinam fecerit, manu priuetur: ſi tertiò, abſque omni dubietate ſuſpendatur.* Apud Anglos Henrichus ſeptimus rex ſtatuit anno 2. regni ſui in conſilio, vt pro primo ſcelere remitteretur quidem pœna corporalis in carcerem coniectis ſceleris commiſſi, nota in palma ſiniſtræ manus ſub pollice inureretur, quæ criminis admiſſi primam referat literam: vt ſi homicidium commiſit, inuratur *M. murdre* enim dicunt homicidium: furibus verò *T.* vocant enim *Theſne* furem. Vt ſi rurſum in crimine reperiantur, meritò illico pœnas dent. Illud, inquit Polydorus Vergil [g], à Gallis mutuatus: nam apud eos huiuſmodi damnatis hominibus ſolet amputari altera auris, certa poſthac maleficij nota imprimi. Solent & Galli furunculos iſtos loris flagellare publicè per compita & vias ciuitatum & oppidorũ, pro leuioribus furtis extra ſacrum locum factis: vt & fieri anteà Romæ innuit Horatius, dum ait [h],

Nec furtum feci, nec fugi. ſi mihi dicat
Seruus: habes pretium, loris non veris, aio.

Mitius apud aliquos fures puniti, vt in Perſide apud Polyleritas, apud quos, vt Thomas Morus ſcribit [i], fures condemnantur tantùm reddere quæ furati ſunt domino, non principi, & damnantur in opera, neque periculi quoquam præter laborem in vita patiuntur, illisque victus ex eleemoſyna collecta impenditur, & interdum viritim in eius rei vſum confertur, & in foro, minori tamen pretio quàm liberi conducuntur: notantur autem vnius habitus colore, pilo non raſo, ſed parùm ſuprà auriculam attonſo. Neque vnquam deferunt pecuniam, vel arma: horumque aliqui ſingulis annis reſtituuntur libertati, exemplo patientiæ. Furta etiam rarò apud Maſcouitas ſeu Rhutenos puniuntur, verùm qui in furto deprehenſum occiderit, impunè facit, ſi occiſum in aulam principis detulerit, & rem vt eſt acta expoſuerit, vt ſcribit Sigiſmundus Liber Baro [k]. Is tamen refert aliam legem Baſilij, magni ducis Maſcouiæ, qua ſtatuitur, pro primo furto conuictum citra ſacrilegium non puniri morte, ſed baculis cædi & pœna pecuniaria mulctari: pro ſecundo autem furto, ſi non habuerit vnde iudici ſatisfaciat & accuſatori, plecti morte. In conſtitutione imperatoris Carolis 5. de rebus capitalibus edita [l],

fim

[a] L. de latronibus, de furt. lib. 2. leg. Langobard. meminit, Jaſon, ad §. ex maleficiis, nu. 30. de actio.

[b] In capitular. legi. Caroli Magni, habitis in Synodali conuentu, c. 34.

[c] Aeſchi. κατὰ τιμαρ.

[d] Suid. in verb. Bulgarus.

[e] In conſuet. Burgund. de reſtitut. & diuiſis delictis, § 5. vbi diſputatur à Chaſſa num & in feminis furtiuus pœna locum habeat.

[f] Beat. Rhena. lib. 2. rer. Germanic. dum agit de ſtatu Germaniæ ſub imperatoribus Saxonibus.

[g] Polyd. Virgil. lib. 26. hiſtor. Anglicæ pag. 609.

[h] Horat. lib. 1. Epiſtolarum ad Quintũ

[i] Thomas Morus, lib. 1. Vtopiæ.

[k] Sigiſ. lib. Baro, in comment. rer. Moſcouit.

[l] art. 157. & 158.

ſimplicis furti clandeſtini valoris quinque florenorum pœna, dupli reddendi læſo ponitur, cum expenſis carceris & viatorum, qui eum apprehenderunt. Quòd ſi non habeat vnde ſoluat, iubet carcere macerari & vinciri, nihilominus & ſoluere carcerum & viatorum impenſas. Quod ſi deprehenſus fuerit in furto manifeſto vltra quinque florenos, iubet hunc virgis cædi, & torqui infami adiudicari, vocant *le colter ou carquant* : deinc ditioni ei interdici. In legibus Viſigothorum hæc [a] *fur ſi captus fuerit, perducatur ad iudicem, ita vt ingenuus nonecuplo ſublata reſtituat, & extentus publicè coram iudice centum flagella ſuſcipiat: quod ſi non habeat vnde componat, careat libertate, ille ſeruiturus, cui furtum fecerit. Seruus autem ſexcupli compoſitione cogatur exſoluere, &* 23 *centum flagella ante iudicem extenſus accipiat, &c.* Iure pontificio perſonæ eccleſiaſticæ in furto deprehenſæ, vel conuictæ furti, à iudice eccleſiaſtico deponuntur [b], & ſi depoſitæ incorrigibiles ſint, excommunicantur: deinde contumacia creſcente, anathemate percelluntur: & tandem ſi contumaces perſeuerent, curiæ ſeculari dantur caſtigandi [c]. Innocentius tertius, clericos in latrociniis deprehenſos, & in alus magnis ſceleribus, ſtatuit [d], ſuis ordinibus degradatos detrudi in arcta monaſteria, ad pœnitentiam agendã. Hoſtienſis tamen hanc pœnam locum habere in latrociniis, non in furtis ſimplicibus vult [e]. Quod ſequitur Panormitanus Abbas, & Ioannes Andreas [f]. Erit tamen de hoc furto condemnatus, infamis, ſicut laicus [g], ſi agatur contra eum actione furti nominatim: non autem ſi condictione fur- 24 tiua tantùm, vel ſi ſimpliciter condemnetur ad rei reſtitutionem [h]. Placuit etiam pro furibus, ſi inter furandum occidantur, non eſſe orandum [i], quia in mortali peccato deceſſiſſe eos conſtat [k]: vulneratos tamen & confeſſos, ad 25 communionem admittendos [l]. Sed quia pœnæ furtorum grauiores vel leuiores ſunt, ratione circunſtantiarum rerum, perſonarum, adiunctorum, modi furandi, temporis, pauca exempla ſinguiarum percurramus, vt ex illis facilior in reliquis fiat via. Non referam tamen ea, quæ iam diximus de furto ſacrilegij, peculatus, repetundarum, de quibus iam ſuprà diximus.

[a] l. 14. tit. de furtib. lib. 7. Cod. Viſig. tit. 2.

[b] ex presbyter, 21. diſt.

[c] c. cùm non ab homine, c. 10. de iudic. lib 2. decret. tit. 1.

[d] c. tuæ, c 6. de pœn. lib. 5. Decret. tit. 36.

[e] Hoſtienſ. in d. c. tuæ.

[f] Panor. & Ioan. Andreas ibidem.

[g] canniames, 8. q. 1. & § hæc colligitur, 2 q. 1. Felin. in c. qualiter, in 2. §. ad corrigendos, 3. col. de accuſatio.

[h] Io. Bernard. Diaz, in præt. crimina. cano. c. 24. in fi.

[i] 12. de furt. 2p. Greg.

[k] ea placuit, 23. q. 5.

[l] d. c. fi. de furt.

De conſideratione rerum in furtis & primùm rerum nauticarum. Cap. 3.

1 *Naufragij res ſubtractæ vt conſiderandæ in pœna furti.*
2 *Naufragorum bona dominis debent reſeruari, & reſtitui: niſi piratarum, vel hoſtium ſint.*
3 *Naufragio vel incendio rapientium pœna ciuilis.*
4 *Nauem mouens ſine permiſſu domini qua pœna punitus.*
5 *Nauiculariorum res rapiens, qua pœna Rhodiis legibus punitus.*
6 *Nauicularij prædam facientes quomodo puniantur.*

1 RERUM ſubtractarum qualitate pœnas perpendendas eſſe monet hac ratione Paulus [m], ex Pij Antonini reſcripto, *Quòd plurimùm*, inquit, *intereſt in furto ex naufragio, an quæ ſeruari poſſint quis flagitioſè inuaſerit, & in graui præda appetita, liberi fuſtibus caſi in triennium relegantur: ſordidiores, operi publico dandi: ſerui flagellis caſi, in metallum adiudicandi. Si non magnæ pecuniæ res fuerint, liberi fuſtibus, ſeruis flagellis caſi dimittuntur. Quæ locum habent ſi quis* 2 *de incendio quoque rapuerit.* Conſtitutio Federici [n] imperatoris ſtatuit, nauigan

[m] Paul. l. Pædius, de incẽd rui. & naufr. lib 47. P. tit. 9.

[n] § nauigia, de ſtatu. & conſuetud collat. 11. in auth. & conſt. nauigia, de furt. C.

gantium bona, quæ naui vel rupta fluctibus, vel expugnata, in portum vel alias ripas peruenerint, integra dominis reſeruari, ſublata penitus omnium locorum contraria conſuetudine: niſi nauigia illa piraticam exercerent prauitatem, vel inimica Chriſtiano eſſent nomini. Atque tranſgreſſores ſanciit bonorum publicatione mulctari, aliaq; pœna extraordinaria puniri.

a l. 1. de naufra. lib. 11. C. tit. 5. Et alibi [a] imperator prohibuit etiam fiſco, ne in aliena calamitate, de re tam luctuoſa compendium ſectetur, & res dominis reſtitui iuſſit.

b l. in eum, l. 11. de furt C. lib. 6. tit. 2. l. 1. 2. 3. de incend. rui. & naufr. in P. l. 2 de nauicular. lib. 11. C tit. 1. Ciuilis pœna [b], in eos qui dolo malo quippiam ex incendio vel naufragio rapuerint, intra annum vtilem quadrupli, poſt annum in ſimplum, vltra pœnam olim ſtatutam, ſcilicet vi bonorum raptorum, vel furti [c]. 3

c Cuias, l. ſi quis, ex naufragio, l. 5. d. tit. de incend. rui. Extat lex Salica [d], hæc. *Si quis nauem alienam, ſine permiſſu domini ſui, meuere præſumpſerit, aut ea tranſierit, marberg & ſlemere, 120. denar. qui faciunt ſolidos 3. culpabilis iudicetur.* Et rurſum [e], *Si quis nauem furatus, 600. denar. qui faciunt ſolidos 15. culpabilis iudicetur.* In legibus naualibus Rhodiorum, 4

d in lege Salica. tit. 24 de nauib. furatis, §. 1. editis Græcè per imperatores Tiberium, Adrianum, Antoninum, Pertinacem, Lucium Septimium Seuerum, ſic ſtatuitur c. 48. ὁ ἁρπάζων τι ἐκ τῶν ναυκλήρων, τετραπλάσιον ἀποδιδότω, id eſt, *qui quid ex rebus nauicularorum rapuerit, in quadruplum id reſtituito.* Idem in c. 50. & 51. grauiori præda & vi inuadentes eas res poſt reſtitutionem earum quæ inuaſerunt, liber ad triennium relegatur: ſordidiores, in opus publicum eiuſdem temporis ſerui in operis grauius fiſci adiudicantur. Vuiſigotthorum autem hæc 5

e §. 3. eiuſd. tit.

f l. 20. tit. de furib. lib 7 Cod. Il. Vuiſigo. tit. 2. lex [f], *Quicquid de incendio, ruina, naufragio raptum fuerit, & aliquis ex hoc quicquam ab alio ſuſceperit, ſiue celauerit, in quadruplum reformare cogatur.* Qui cum nauicularijs prædam fecerunt, tenentur iure ciuili quoque in quadruplum [g]. 6

g l. 3. de nauicular. lib. 11. C. Iure pontificio, qui peregrinos ſpoliarint, aut inermes pauperes deprædati

h can. illi qui, 24. q. 3. ſunt, anathemate percelluntur [h].

De furtis ruſticarum rerum, & primùm inſtrumentorum. Cap. 4.

1 *Sarculum vel ligonem furatus qua pœna puniendus.*
2 *Tintinabulum animalium ouis vel bouis furatus qua pœna puniendus. & 4.*
3 *Agriculturæ inſtrumenta furatus quomodo puniendus. & 5.*
6 *Sterquilinij furati actio.*
7 *Stercoris & ſterquilinij agriculturæ vtilitas.*

i tit 4 l. 3. IN legibus georgicis Iuſtiniani [i], ſic ſcriptum legimus, ἐὰν γεωργὸς κλέψῃ ἐν σκαφῆ λίσγον καὶ δίκελλαν. &c. id eſt, *Si quis agricola fodiendi tempore ſarculum vel ligonem furto ſubtraxerit, & poſtea conuictus fuerit, eius nomine pendito per ſingulos dies à furto admiſſo, περάτιον ἓν ἄγουν φόλας δώδεκα,* ſiliquam vnam, aut pholas duodecim. *Similiter & qui tempore putationis, falcem putatoriam: aut meſſu, falcem meſſoriam: aut lignationis, ſecurim intercerterit, & ſic de ſimilibus.* Alia lex [k], ἐάντις κώδωνα ἐκβοὸς ἢ προβάτου, ἢ ἐρίφου ἐπιδήποτε ζώου κλέψῃ, καὶ γνωρισθῇ, ὡς κλέπτης μαστιγωθήτω· εἰ δὲ καὶ τὸ ζῶον ἀφανὲς γένηται, διπλοῦν ἀπλέπτης τὸ κώδωνος, id eſt, *Si quis tintinabulum bouis aut ouis, aut alterius cuiuſuis animalis ſubtraxerit, fuerituè conuictus, flagellator vt fur. Si verò & animal* 1

k in præd. tit. 4. legum ruſtica. inſtitutis. l. 2.

deper

deperditum fuerit, fur tintinabuli id quoque præſtato. Et alia [a], *furantes aratrum vel vomerem, vel iugi, pungunto pro numero dierum, ex quo furtum admiſſum eſt, & per ſingulos dies pendentes pholas duodecim. Alieni plauſtri vel auectores vel exuſtores, ſuplam eius æſtimationẽ pendunto.* In legibus Salicis [b] leges hæ, *Qui tintinnum*, id eſt, tintinabulum, *de porcina aliena*, i. de grege porcorum, *furatum fuerit, 600. denar. qui faciunt 15. ſolidos, culpabilis iudicetur. Si tintinnum de pecoribus* [c], *120. denar. qui faciunt ſolidos 3. Si perdicam*, i. numellas, *de caballo* [d], *totidem: & ſi is perierit, reſtituat vltrà alium in eius locum.* Et in codice legum Viſigothorum ſimilis hæc lex [e]: *Si quis tintinabulum inuolauerit de iumento vel boue, ſolidum reddat; de vacca tremiſſes duos: de verueclbus vel quibuſcunque pecoribus, tremiſſes ſingulos cogatur exſoluere.* Et alibi [f], *Qui in itinere vel in opere ruſtico conſtituto aliquid violenter inuolauerit vel abſtulerit, quadruplum reddat.* Et addit, ſeruum qui hoc fecerit cẽtum flagellis afficiendum, ſi ſine ſcientia domini, & dominum vel componere debere pro damno, vel ſeruum pro noxa dare. In conſtitutionibus Federici prohibitum eſt [g], vt nullus inueniatur tam audax, vt perſonas, boues, & agrorum inſtrumenta, aut ſi quid aliud ſit, quod ad agrorum operam ruſticam pertineat inuadere, aut capere, aut violenter auferre præſumat, & ſi quis hæc auſus fuerit, in quadruplum ablata reſtituat, & infamiæ notam ipſo iure incurrat, impenali animaduerſione nihilominus puniendus. Inter inſtrumenta fundi ponũtur ab Vlpiano [h], quæ fructus quærendi, cogendi, conſeruandiúe cauſa parata ſunt, eaque quæ ſint enumerat. Et inter inſtrumenta quærendi, pecora quoq; ſtercorandi gratia parata. Idcirco & ſtercus inſtrumentum quodãmodo erit, & eius gratia etiam legem de eo non rapiendo, vel de furato reſtituendo inſtituram fuiſſe à Solone ex Suida [i] conſtat. Ex qua *Βοῦϛρα εἶναι*, actio de fimo: valdè neceſſaria ruſticis. Nam agriculturæ ſtercorationes maximè commendari conſtat ex authoribus rei ruſticæ. Sic M. Cato [k] iubet, *Sterquilinium magnũ fiat vt habeas. Stercus ſedulò conſerua: cùm exportaueris, ſpargito & comminuito, per autumnum euehito.* Varro [l], *ſecundum villam duo habere oportet ſterquilinia, aut vnũ biſariam diuiſum: alteram enim in partem ferri oportet è villa nouum ſimum, ex altera veterem tolli in agrum.* &c. Iſq; alibi [m] ſtercorum vtilitatem proſequitur, atque, *qui autaria conducunt, ſi caueat dominus ſtercus vt in fundo maneat, minoris conducere, quàm ſi accedat.* Plura Palladius [n], Columella [o], & in Geoponicis [p], *περὶ τῆς κόπρου τῆ κωλίλλα*: ſic orditur eius vtilitatis author tractationem, *τὴν ἀγαθὴν γῆν ἡ κὸ πρ& κολλίονα ποιεῖ, τὴ δὲ φαύλη πλέον βοηθέω.* &c. *Bonam terram ſtercus meliorem facit, vitioſam autem amplius iuuabit.* Et inutilis quæſtio viſa non eſt Vlpiano [q], num fundo vendito ſterquilinium accederet, & reſpondit venire ſi eius cauſa comparatũ: ſecus, ſi vendendi gratia, vt intelligamus vendi ſolitum. Placuit & eum, cui vſus omnium relictus eſt ad ſtercorandum agrum ſuum, pecoribus vti poſſe [r].

[a] cod. tit. l. 10.
[b] tit 27. de ſent. dicti § 1.
[c] cod. tit. § 4.
[d] cod. tit. § 2.
[e] in l. 11. et de furtib. & furat l. 7. Cod. Viſigoth. tit. 2.
[f] l. 12. de manſionib. lib. 8 eiuſd. Cod. Viſig. tit. 1.
[g] § agricultores, de ſtatut. & conſuetu. in extrana feuda. vade auth. ageruſtores, quæ res pig. obli. poſſ. inde, 2. Cod. tit. 17.
[h] Vlp. in l. inſtrumẽta fundi, l. 8. de fund. inſtr. lib. 33. P. titu. 7.
[i] Suidas in verbo *βοῦϛρα εἶναι*.
[k] Cato, de re ruſtica, c. 13.
[l] M. Varro, 1. de re ruſt. c. 3.
[m] Idem d. lib. 1 c. 38.
[n] Palad. libr. 1. de re ruſtic. 35.
[o] Colum. libr. 2. de re ruſtica, c. 6.
[p] lib. 2. Conſtant. vt ferunt, de agricul. c. 9.
[q] Vlp. l. fundi, l. 18. de actio. emp. P.
[r] § ſed & ſi pecoris, de vſu & habit.

De furtis animalium, & abigeatu. Caput 5.

De quo lib. 9. C. titu. 37. & lib. 47. P. titu. 14.

1 *Furtum animalium cum abigeatu, & ſine illo fit.*
Quid abigeus, & abigeatus. cod. Et quomodo puniatur in ſequẽtib. 3. 5. 7. 8. 9. &c.
2 *Abigeatus quemodo creſcat pœna.*
4 *Inuentum non reſtituens, nec quærens dominum, fur eſt.*
6 *Animalium ciuilium, non ferorum fit furtum, & quomodo.*

13 *Apes quomodo, & cui acquirantur.*
14 *Columbæ ex alieno columbario acceptæ, furti actionem pariunt. Idem de piſcibus ex ſtagno alicuius captis dicitur.*
15 *Columbaria quibus liceat extruere.*

FVRTVM animalium ſit abigeatu, & ſine illo: abigei illi propriè dicuntur [a], qui pecora ex paſcuis vel armentis ſubtrahũt, & quodammodo deprædantur, & abigendi ſtudium quaſi artem exercent, equos de armentis vel oues de gregibus abducentes. At is qui ouem errantem, vel equum in ſolitudine exiſtentem abducit, non arte abigendi, ſed retinendi tamen, fur eſt non abigeus. Calliſtratus [b], numerum ouium 10. porcorum 5. aut 4. equum vnum aut bouem, abigeatum facere ait: non minorem ouium, & porcorum numerum, ſed furem. Idem reſpondit Claudianus [c], niſi ſæpius vnum aut alterum pecus ſurripuerit quis [d]. Melius erit ſi abigeos dicamus eos, quibus eſt cura alienis inſidiari animalibus, aut iumentis, & ea trãſponere alibi: ſic enim tradit Iuſtinianus [e]. Hoc crimen publici iudicij non eſt, quia furtum magis, vt ait Marcellus [f]: ideo & ſine inſcriptione, & cum ea, intentari poteſt [g]. Si ferro tamen vtantur, qui abigunt, ſolent durius puniri [h]. Augetur & pœna, ſi ab ſtabulis abigant, eſtque maior, quàm ſi à ſylua vel paſcuis: & ſi ſæpius abegerunt [i]. Et eo loci, quo frequentius hoc crimen committitur, ad exemplum ſeuerius coërcetur, interdum gladio & in opus publicum damnatione, & ſi honeſtiores perſonæ ſunt, vel ordinis amotione, vel relegatione [k]. Et ſi gladio abigunt, feris aliquando obiiciuntur [l]. Receptatores verò abigeorum Adrianus in decennium extra Italiam relegari iuſſit [m]. De abigeis duæ leges græcæ Iuſtiniani [n], vna, ἐὰν τις κλέψῃ βοῦ ἢ ὄνον, καὶ ἐλεγχθῇ, ἐν διπλῇ ποσότητι παρεχέτω, ἀυτῶν μαστιγωθεὶς ἀλλὰ καὶ τὴν ἐργασίαν ἀυτῶ πᾶσαν, id eſt, *Si quis bouem aut aſinum furto abduxiſſe conuictus fuerit, flagris cæſus, in duplum reponito æſtimationem, ſimulq; operæ deperditæ damnum præſtato.* Alia, ἐὰν τις κλέψας θέλῃ βοῦν ἐξ ἀγέλης, ἀπελαθέντα δὲ ἀγέλη θηριόβρωτος γένηται, τυφλούσθω, id eſt, *Si quis dum bouem ex armento abigere parat, hac occaſione armentum diſparit, vt à feris dilaniaretur, luminibus priuator.* Lege Langobardorum [o], qui animal, quod itinerantem ſe ſequitur, acceperit, & vincierit, palamque habuerit, reus non eſt furti vel abigeatus, paratus domino reddere ſi requirat. Nec ſi animal quod ſequitur itinerantem ſe à via auerterit, reus furti vel amiſſionis eſt: Si tamen animal, quod ſequutum eſt eum, abſconsè tenuerit, vel vendiderit, debet componere pro *octogild.* Extat hac de re lex diuina [p], *Non videbis bouem fratris tui aut ouem errantem & præteribis, ſed reduces fratri tuo, etiam ſi non eſt propinquus frater tuus, nec noſti eum, & erunt apud te, quandiu quærat ea frater tuus, & recipiat.* Animal quippe quod errat, quandiu eſt ſpes illud inquirendi, in poſſeſſione ciuili, non naturali domini eſt [q]. Proinde ſi quis animo interuertendi dominium, celauerit, vel habuerit, furtum committit; ſicut & qui rem iacentem lucri faciendi cauſa ſuſtulit, neque libellum propoſuit ſe inuenisſe, & redditurum ei qui deſideraſſet: quæ rectè tractat Vlpianus [r]. Iterum in Leuitico [s], *Qui rem perditam inuenerit, & inficiatus inſuper peieraverit, reddet quæ per fraudem retinere voluit integra, inſuper & quintam partem domino, cui damnum intulerat.* Eo enim ipſo quòd repoſcenti domino, res ſuas non reddiderit habens, furripere & intercipere videtur: quare & furti & ad exhibendum tenetur, inquit Pomponius [t], etſi animo furandi antè noſtra non acceperit. Pœna abactorum ex legibus Valentiniani & Valentis [u], affecti ſunt, qui equum equamúe habere, præter ſenatores, honoratos, adminiſtratores prouinciarum,

[a] Vlp. l. 1. §. 1. de abig. lib. 47. P. titul. 14.
[b] l. 3. eod.
[c] l. aut furtis, l. 16. §. quantitas, de pœn. in P.
[d] d. l. 3. de abig. P.
[e] in §. minores, ver. ſi igitur, de hæred. inſtit. coll. 4.
[f] l. 2. de abig. P.
[g] l. vlt. C. eod.
[h] l. 2. §. fin. eod. P.
[i] l. 3. eod.
[k] l. 1. cum ſuis §§ eod.
[l] d. l. 1. §. fin.
[m] l. fin. §. fin. eod.
[n] in legib. Georgi. Iuſtiniani tit. 4. l. 6. & 7.
[o] l. ſi hominem, de furt. lib. 1. leg. Langob.
[p] Deutero. 22.
[q] l. 3. §. Neruа filius, de acquir. poſſeſſ. lib. 41. P. titu. 2.
[r] l. falſus creditor, l. 44. §. qui alienum quid, de furt. in 2. Leuit. c. 5. Pompo. l. 44. §. fin. de acq. rer. dom. P. l. 2. §. & generaliter, de dolo except. in P. l. 1. §. & in ſumma, quar. rer. act. non dat. l. 2. §. eſt autem, depoſ. in P.
[s] l. 1. 2. & 4. quibus equor. vius cõceſſ. eſt vel denegat. li. 9. Cod. Theod. tit. 30.

rum, & decuriones Lege Gothorum proſpectum rectè etiam eſt aduerſus eos, qui ſe dicunt vagantia animalia reperiſſe, vt furti ſuſpicionem eludant, in hunc modum [a]. *Caballos vel animantia errantia liceat occupare, ita vt qui inuenerit denuntiet aut epiſcopo, aut comiti, aut iudici, aut ſenioribus loci, aut etiam in conuentu publico vicinorum. Quòd ſi non denunciauerit, furis damnum habuerit. Similis & de alijs rebus ordo manebit.* Et poſteà [b], datur præmium ei, qui inuentum animal domino non interuerterit, & quantum expenderit. Et ſi euerterit, inquit, duplum reſtituere domino cogitur. Iterumq; [c] cauetur, ne animal inuentum liceat tondere, vel vendere, vel characteres infligere. Animalium furtum ſit eorum, quæ domeſticam & cicurem habent naturam, ſi lucrādi animo ea quis à dominis abſtulerit, cōcluſerit, vel appræhenderit: vt in gallinis, anſeribus, & ceruis domeſticis. Eorum autem quorū fera eſt natura, ſi à nobis euolauerint, ſi ſpes repetendi non ſit, furtum non eſt [d]. In pacto legis Salicæ francorum porcellorum furta pro modo loci, vnde ſubtracti ſunt, puniuntur: ſiquidem vt ibi habetur [e], *Qui ſubtraxit de prima aut media Rhane, 120. denar. id eſt, ſolidis 3. condemnandus eſt vltra capitale. Qui [f] de terra Rhane, 600. denar. id. 15. ſolid. Qui [g] de Satem, habente clauem, 1800. denar. id. 45. ſolid. vltra capitale & delaturam. Qui [h] ex grege cuſtodito à ſuario in campo porcellum tulerit, 600. denar. ſeu 15. ſolid. Si quis [i] ſeruam, 260. den. id. 7. ſol. Si ſeruam [k] cum porcello, 700. denar. id. 17. ſoli.* Deinceps & ætatem porcorum conſiderant, *vt ſi anniculum porcum furatus quis ſit, ſoluat [l] 120. denar. ſemper vltra capitale & delaturam*, vt in ſequentibus intelligendum. *Pro bimo [m], 600. denar. id. 15. ſolid. &c.*

8 De aliis autem animalibus [n], *Qui vitulum furatus erit, damnatur 120. den. id. 3. ſolid. præter capitale & delaturam: ſi aliud animal anniculum, 600. dena. id. 15. ſolid. Si bimum, 1400. denar. id. 35. ſolid. vltra cap. & delat. Si vitulum cum vacca totidem: ſi eam ſolam, 1200. den. id. 30. ſol. &c.* Et de canibus nominatim [o], 9 *pro cane ſequſio* (qui ſequitur prædam) *furato, pœna 600. denar. id. ſolid. 15. Si autem ſequſium magiſtrum quis ſit furatus, 1800. dena. id. ſolid. 45. Si canem paſtoralem quis occiderit vel furetur, 120. den. id. ſolid. 3. Pro agno [p] ſubtracto lactente,* 10 *pœna 7. denar. Pro verucce bimo, 123. den. ſi tres & amplius, 1400. denar. id. 35. ſolid. Si quinquaginta, 2500. dena. id. 65. ſolid. cum dimidio vltra capitale & delaturam ſemper. Pro tribus capris [q] ſubtractis, 120. den. id. ſol. 3. Si plures, 600. denar. id.* 11 *ſolid. 15. Qui accipitrem [r] ab arbore furatus, debet 120. dena. ſi de perica, 600. excepto* 12 *capitale & delatura. Si de nitro clauem, 1800. den. id. ſolid. 45. Si ſparuarium, 120. den. Si gallum vel anſerem, totidem. Si gallinam ſolampidam, totidem. Si gruem aut cygnum domeſticum, ſi turturem de trapis, vel aliam auem de decepula vel rete, totidem.* Quod enim etiam iure ciuili cæpimus in venatione, & manet ſub noſtra cuſtodia, noſtrum eſſe dicitur [s]. Ideo & alibi in legibus Salicis [t], *Si quis aliqua de venatione, de auibus, vel piſcibus furatus fuerit, 600. denar. qui faciunt 15. ſolid. culpabilis iudicatur. Eademq; ſumma plectitur [v], qui ceruum aut aprum morum, & laſſatum à canibus alterius, furatus fuerit, vel celauerit.* Quibus adſtipulatur Caius iuriſc [x]. ſi venator qui feram vulnerauit, eam perſequatur, & in conſpectu habeat, non aliter: cùm multa poſſint accidere, quibus impediatur captio. Quod & firmat Iuſtinianus [y]. Accurſius tamen putat [z], lege Langobardorum penultima de venationibus, feram vulneratam pertinere ad vulnerantem, ſi inueniat eam intra 24. horas. Diſtinguit de laqueo erepta venatione Proculus [a], vt ſi in ſuo quis tetenderit, vel in alieno permiſſu 13 domini, & illinc præda non eſſet euaſura, ſit eius qui laqueum poſuit, non aliter. Lege iterum ſalica [b], *Qui apes claue concluſas reſerato tecto rapuerit, 1800. denar. id. ſolid. 45. ſoluere debet.* Sic iure ciuili, apes in alueis noſtris concluſæ, noſtræ ſunt [c]: ſi tamen euolauerint, vt perſequi extra conſpectum noſtrum nequeamus, vel in arbore ſint, occupātium fiunt [d]. Non ſecus, quam aues, quæ in arboribus noſtris nidificant: etſi dominus agri poſſit ve-

[a] l. 6. de paſc. porcis, lib. 8 d Cod. Vnſig tit. 5.
[b] l. 7. eod. titul.
[c] l. 8 eod.
[d] l naturalem, l. 5. §. apum, & §§ ſeq. de acq rer. dom. P. §. ga. Inſtitut. de rer. diu. §. ſuadm.
[e] In legib. Salic. tit. 8. §. 1.
[f] § 2. eod.
[g] § 3.
[h] § 4.
[i] § 5.
[k] § 7.
[l] § 8.
[m] § 9.
[n] in d. l. titul. 3. §. 1. 2. 3. 4. & ſeq.
[o] eod. tit. 6. de furt. canum. §. 1. 2. 3.
[p] eod lib. titul. 4. de furt. ouiū. §. 1. 2. 3
[q] eod. lib. titul. 5 de furt. capri §. 1. & 2.
[r] hic & ſeq in eod. lib. titul. 7 de furt. auium, §. 1 2. 3. 4. & ſeq.
[s] l. 3. §. 2 de acq. rer dom. tit. 1. de venatio. §. 1.
[t] eod titul §. 5 & 6.
[v] l. naturalem, l. 5. §. 1. de acq. rer. dom. P.
[x] §. illud, de rer. diuiſ.
[y] Accurſ in d. l. naturalem, §. 3. in ver. quod verius.
[z] Procul lin laqueū, l. 55. de acq. rer. dom. facit §. feræ quoque, de rer. diuiſ
[a] l. 9. de furt. aptū, §. 1.
[b] l. Pomponius ſcribit, l. 8 §. idem Pōponius, famil. erciſc. P.
[c] l naturalem, l. 5 §. apum quinque, de acq. rer. dom l. ſi ap es, l. 26 de furt. in P §. apū, de rer. diuiſ. apud Iuſtinia.

natoribus ne ingrediantur interdicere [a]. Accurſius [b] ſylueſtres apes, quæ in arbore conſederunt, eius eſſe domini, ſi arborem ſignauerit, ex lege Langobardorum [c] aut. Lege Gothorum [d], ſi quis ingenuus deprehenſus ſit in apiario furti cauſa, ex eo ſolo tres ſolidos debet & 50. flagella: ſi verò abſtulerit, nouemcuplum cum dicto numero flagellorum. Si ſeruus ſuſtulerit, centum verberibus ſubiicitur: & ſi dominus eius noluerit componere, addicitur domino apum ſeruiturus. Datur actio furti, pro columbis ex alieno columbario captis [e]. Quod remedium ſoli vſufructuario competit [f]. Ad eundem modum pro piſcibus ex ſtagno captis, datur actio: quia & illi incluſi in dominio poſſeſſionis ſint: nec vetitæ ſint piſcationes priuatæ [g]. Et multo magis olim apud Romanos ætate Varronis [h], qua paria columbarum ducentis nummis, & cùm eximia erant, ſingulis millibus feſtariorum vendebantur. Quemadmodum & tempore Columellæ fuerunt inuenti, qui quaternis millibus nummum binas columbas mercarentur [i]. Cuique autem licet etiam in fundo beneficiario, qui cenſualis eſt alicui domino etiam iuridico, habere columbarium, tot columbarum capacem, quot in confinio poſſeſſiones habuerit, vt eis cibaria ſuppeditet, vt placuit iudicio contradictorio ſenatui Pariſienſi 15. Cal. Iunij anno domini 1549 & 6. idus Decemb. 1565. Nec poſſe ſuperiorem dominum prohibere, cùm columbaria non ſint inter inſignia ſuperioris iuris: niſi contrarium ſuaderent loci conſuetudo, vel prædij clientelaris lex in emphyteuſi dicta. Quod & de leporariis dictum eſt Sunt enim conſuetudines locorum, quæ ea clientibus prohibeant, & ſolis permittant dominis, vt Burgundiæ, Armoricæ, Niuernenſis. Alioquin ius eſt cuique liberè habendi, nec vicinus quoque prohibere poteſt, cùm victus eius animalis, columbarum ſcilicet, innocens ſit [k], nec rerum poſſeſſoribus officiat [l] damno depaſtionis cum ſtercore fundis vtiliſſimo [m], compenſato.

[a] d. §. apum, & l. Diuus Pius, de ſeruit. ruſt. prad. in fi. §. ſed ita, verſ. planè, de furt. diuil.
[b] Accurſ. in d. l. naturalem, §. apum, in ver. furto.
[c] l. ſi quis de arbore, de furt. in fi. Lagob. in nouiſſima excuſſa Baſilea, eſt ſub tit. de venatorib. qui omnium eſt 104. l. 15.
[d] l. 3. de apibus, libr. 8. C. Viſigot. tit. 6.
[e] d. l. Pomponius ſcribit. §. item Pomponius, vbi Fiotarius, fam. ercis. P. vi de multa de his apud Bar. Capolã, libr. 1. de ſeruit. c. 77.
[f] l. vſufructuarius, §. 6. in vinariis, de vſufruct. in fi.
[g] c. 1. quæ ſint reg. in vſib. feudo vide d. Capolam, lib. 2. de ſeruitut. ur. de piſcatio.
[h] Varro.
[i] Colum. libr. 8. c. 8.
[k] D. Auguſt. Homil. 7.
[l] c. non omnis, 2. q. 7.
[m] Plin. lib. 17. cap. 3. Cato, lib. de re ruſt. c. 36. Columel. libr. 2. c. 15. Varro, lib. 1. tit. 38.

De furtis arborum & fructuum. Caput 6.

Lib. 45. Pandect. 7. & 27.

1 *Arboribus furtim cæſis quæ actiones pro his dantur.*
2 *Aquiliæ, & furti actionis diſtinctio in cæſis arboribus.*
3 *Arbores alienas impunè quando cædere poſſimus.*
4 *Arborum appellatione quid contineatur.*
5 *Arboribus cæſis ex pluribus actionibus vna eligenda.*
6 *Vitem expoliantis, & pomarium aut pirum furantis qualis pœna vt & aliæ arbores ſuccidentium. Num. 7. 8. 10. 11. & 12.*
9 *Late pendente arbores vel vites ſuccidens, ſuſpendendus.*
13 *Arbores iniuria cædentis pœna 12. tabul.*
14 *Fures immobiles ſtare fecit diuus Medardus.*
15 *Arbuſtorum fures ex conſuetudine Burdegalenſi vt puniantur.*
16 *Arborem in parte cadens tantùm, nihilominus de arboribus cædendis tenetur.*

Quan-

1 VANQVAM non ſemper furti actio competat pro arboribus cæſis, quòd ex poſſint furtum ſine furto cædi [a]: nihilominus vt plerumque aduerſum eos, qui arbores alienas furtim & animo contrectandi & iniuria cædunt, competit actio legis Aquiliæ pro damno reſarciendo, & actio ex lege 12. tab. & furti, vt reſpondit Paulus [b]. Item ad exhibendum dari, & quod aut vi aut clam, condictionem, & ad id quod intereſt [c]. *Furtim cæſæ arbores videntur*, ait Vlpianus [d], *quæ ignorante domino, celandiſq; eius cauſa, cæduntur: ſæpe enim fieri poteſt, vt ſine furto quis cædat.* Nam & ſi per vim ſciente domino cædit, non incidit in hanc actionem [e]: ſed in aliam actionem, putà, vi bonorum raptorum [f], aut quod vi aut clam [g]. Ab Aquilia autem animus videtur furti actionẽ diſtinguere. Nam qui contrectandi animo, furtum facit, ſi quid inde lucri ſperat [h]. At in actione legis Aquiliæ, inſpicitur potius damnũ quod patitur dominus, quàm lucrum, quod conſequutus eſt qui dedit: & ideo ſi arbores nouellas in ſylua cædua quis ſecuerit, Aquilia tenetur. Item ſi & qui fruges immaturas meſſuerit, vel oliuas immaturas collegerit: non autem is qui maturas: nam is actione furti tenebitur, vt diſtinguit Vlpianus [i]. Vt & alibi, qui virginem nondum maturam viro ſtuprauerit, Aquilia tenetur [k]. Et ſi quis ſyluam cæduam maturam cæcidit, ex quo nihil damni dominus habet, nec quippiam abſtulit, nec perdidit, nulla actio in cædentem competet: nullam enim iniuriam fecit, qui etiam impenſas donauerit, quę in ſectionem ſyluæ, vel fructuum maturorum factæ ſunt [l]. Factum autem ipſum donationẽ arguit, vt repetere non poſſit [m]. Cædere autem arbores alienas alio animo, quàm furandi, non eſt prohibitum ſemper: velut ſi arbor vel ex radicibus longè propagatis vicino ædificio ruinam & cauſam ſubruendi fundamenta minetur: vel ſi frondes in aream alterius dependentes, vmbra vel alio modo noceant: licet enim eas circuncidere vicino, & ſibi lignum tollere, poſt interdictum tamen propoſitum, & poſt admonitionem vicini [n]. Aliter enim non licet [o]. Extatq; & hac de re diſtinctio in legibus Iuſtiniani [p], ἐὰν, inquit, *διαφθορὰν ἐπαγάγῃ τῷ μεῖζον χωραφίῳ, εἰ μὲν, εἰ κἂν σὺν ἐγγύᾳ, καὶ ὑπ' ὀφειλέτω ὑπὲρ τοῦ κόπτειν δένδρα, κλωσκαπίσαι ἄνωθεν κἀν ἀνῇ, ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ κἂν ἐγγύᾳ, μὴ χλωσκαπίσαι ἄνωθεν*, i. *Si arbor in agri cuiuſdam parte ſtet, ſi quidem hortus vicinus eſt, cuius arbores in umbraculum accipiuntur, ſemina eius ramos putabunt ſi hortus non fuerit, ramis eius ne præcidantur.* Hic arboris appellatio continet [q] & vites, arundines, hederas, ſalictum & virgas ſalligneas, quæ radices egerint, item nouellas ex ſeminario trãſlatas ſtirpitus, & quæ ſubuerſæ reponi poſſunt, ſtirpes, oleæ: niſi adeo tenerum quid ſit, vt herbæ loco potius ſit [r]. Condemnatio ciuilis iſtius actionis pœnalis, duplum continet, perpetuaq; actio, ſed quæ aduerſus hæredes non datur: hæredi autem & cæteris ſucceſſoribus datur [s]. Ex pluribus autem ſuprà memoratis actionibus, vna contentus eſſe debet actor [t]. Sed ſi plures arborem furtim cæciderint, eadem cum ſingulis in ſolidum agetur: at ſi plurium vna arbor cæſa fuerit, vniuerſis duntaxat vna & ſemel pœna præſtabitur [v]. Neque enim dici poteſt, pro parte furtum feciſſe ſingulos, ſed totius rei vniuerſos: *Et ſic fiet*, inquit Vlpianus [x], *ſingulos furti teneri in ſolidum. Proinde nec altero ſoluente, alter liberabitur* [y]. Ex lege Langobard [z]. *Si quis vitem expalmauerit, id eſt, adminicula tulerit, componat ſolidos 6. Item ſi palam ab ea tulerit, eadem pœna, & ſi quis ſupra tres vites de vinea aliena tulerit.* In Salica lege [a], *Qui pomarium aut pirum intra curtem exiſtentem, aut ad latus, furauit fuerit, vel expalauerit, 120. denar. id. ſol. 3. & culpabilis iudicatur.* In conſtitutionibus de rebus capitalibus Caroli 5 Maximiliani [b]: *Si quis aluei lignum diſſectum clam abſtulerit, tá, ſeu furtum, ex conſtitutione eſſe pœnidum eſt. Si quis autem in ſylua alterius clandeſtino & furtiuo modo deprehenderit, puniri debet ex more cuiuſque regionis & loci.* Criminalis pœna eorum, qui arbores pontiſſimùm fructiferas cæciderint maximè vites, eſt eadem

a Vlp. in l. furtim cæſæ, 5. 7 arb. furt. cæſa l.

b Paul. l. 1. & l. cædere, 5 1. eod.

c Item l. hæreda eſtimatio, l. 2. l. ſed ſi de arboribus, l. 11. & l. ſin. eod. ti. tul. arb. furt. cæſar.

d l. furtum cæſæ, l. 7. eod.

e l. fructuum 5 ſi eo.

f l. 2. vi bonor. raptor. l.

g l. 1. 5 quid ſi. l. quod vi aut clam. l. 1. eo. per. l. 16. eod. t.

h l. ſi arbor. 5. ſi cædẽs, alter.

i Vlp. in l. 5 lectus ſeminis, l. 27. 5 ſi alienam, eod. ad l. Aquil. l.

k l. ſi ſtuprum, l. 25. de ritu nupt.

l Celſus, l. ſi immaturam, l. 25. quod vi aut clam, l. 1. 5. 43. Pomponius, 5 ſi ſtultam, l. 44. l. ſi quis ſet tum in 5 ex diuerſo, de ſer. duit.

m l. 1. & 2. de arbor. cæd. l. Pal. t. de interdict. Caſſius l. 1. & l. de. finibus, ne aquæductus, l. 5.

n l. 1. & 2. de arbor. cæd. l. Pal. t. de interdict. Caſſius l. 1. & l. de. finibus, ne aquæductus, l. 5.

o l. ſi pluuia, l. 6 5 1. arbitrium eſt.

p l. 6 ma ... bas ... ...

quæ latronum [a], qui furcis ſuſpenduntur, vel beſtiis obiiciuntur [b]. Ex legibus græcis Iuſtiniani, illa, *Si quis abſque iudicis authoritate, litem habens cum aliquo, vitem aut aliam quamuis arborem cædat, manu truncator reddita æſtimatione* [c]. In Aegypto, qui arborem Sycomorum exciderit, extra ordinem punitur propter vtilitatem publicam: quia arbores illæ colligant aggeres Niloticos, per quos incrementa Nili diſpenſantur, & diminutiones aquæ coërcentur, vt ſcribit Martianus [d]. Et Honorius & Theodoſius eos, qui in Nili vallo arbores excidiſſent, ea ratione flammis voluerunt comburi [e]. Athenis, qui oleam effodiſſet ad vſus proprios, centenas de ſingulis oleis drachmas ærario debebat, & eius mulctæ decimæ Mineruæ erant: à quo autem reus peractus erat, ei in ſingulas oleas, centenas debebat drachmas [f]. Prohibentur & certæ arbores, vt cupreſſi in ſyluis & aliquibus locis, iure ſingulari cædi, à quibus abſtinere oportet, imminente alioquin poena [g]. Cautum & legibus 12. tab. vt qui iniuria arbores cæcidiſſet alienas. Iueret in ſingulas æris 25 [h]. D. Medardus, vt narrat Theophilus Lebius [i], epiſcopus Veromandenſis conſtitutus, Dei iudicio fures, qui noctu in vinea ſua & horto graſſati erant, abſens ſenſit, & cohibuit ne diſcedere poſſent: donec ipſe eos coram reprehenderet: obiurgatos tamen dimiſit. Ex conſuetudine Burdegalenſium, quili gna furabitur & arbuſta, pro primo furto ſoluit 20. ſolidos turonenſes, & damnum inſuper, & domino iuriſdictionis 40. ſolidos: pro ſecundo furto, fuſtibus cædetur, aut in vrbe aut agro, eo loco, quo cæteri fures puniri ſolent [k]. Leges porrò Gothorum puniunt hæc furta damni reſtitutione, & flagellis, ſi ſerui ſint, qui non habeant vnde componere delictum poſſint [l]. Exiſtimat Ioan. de Platea [m], vt qui non totam arborem cædit, ſed eius partem, in pœnam arboris cæſæ incidere, cuius ſententia ab Vlpiano probatur [n].

[a] l. 2. arbo. furt. cæſis. ff.
[b] l. capitalium § famoſos, de pœn. ff. Gai Pap.
[c] in leg. græcis Iuſtiniani. geoop. tit. 2. n. 3. & 4. Conſtant. Harmenop. libr. 6. Prompt. titu. 7.
[d] Marr. l. ſecutarij, l. 7 § fin. & pen. de extraord. crimin.
[e] l. vnic. de Nili agge. non rumpend. lib. 9 C. titu. 38.
[f] Demoſthe. orat. ὑπὲρ ἐρετ.
[g] l. 1. 2. de cupreſſ. ex loco Daphnes vel Perſeid. lib. 11. C. titu. 77.
[h] Plin. libr. 17 c. 1.
[i] Theophil. Lebius, de Onomaſt. Theologo.
[k] in conſuet. Burdegal. titu. 12. de finibus arbuſtorum, §. 1 & 2. & ibi Arnoldus Ferron.
[l] per tot titu. de diſtinctis arborum, horrorum, vel frugiferarum. libr. 8. Cod. leg. Viſigo. titu. 4.
[m] Ioan. de Plat. in l. 2. de cupreſſ. libr. 11. C.
[n] Vlp. in l. 7. in fine, arb. furt. cæſa. in ff.

De frugibus furto ſublatis. Caput 7.

1 *Fructus maturos alienos accipiens, fur eſt.*
2 *Frugem noctu ſecuiſſe capitale lege 12. tab.*
3 *Hortum alienum ingreſſus furandi cauſa qua pœna punitur. Et 8.*
4 *Cuſtos pomariorum furatus ex illis quomodo puniatur.*
5 *Fures frugum & hortorum quomodo puniantur.*
6 *Vuas comedere in aliena vinea aliquando licet, efferre non licet impunè.*
7 *Equum paſcere in prædio alieno, vel iuxta, quando liceat. Et de famis neceſſitate.*
9 *Sycophanta vnde dicti.*
10 *Horti Piſiſtrati, & Cimonis, incuſtoditi, omnibus communes.*

VI fructus maturos tulerit, vel ſegetem maturam diſſecuerit, & ſibi recipit furandi animo, vt fur punitur [o]. Frugem aratro quæſitam furtim noctu pauiſſe ac ſecuiſſe, puberi 12. tabulis capitale erat, quæ ſuſpenſum Cereri necari iubebant, grauiusque puniri, quàm in homicidio compertum: impuberem autem prætoris arbitrio verberari, noxam duplionemue decerni authore Plinio [p].

[o] l. 6 ſeruus ſeruū. 27. § fi olieum, ad leg. Aquil. ff.
[p] Plin. lib. 18. c. 3.

Pro

3 Pro huſdem criminibus ex lege Salica [a], pœna 600. dena. qui faciunt ſolidos 15. Eademq; pœna damnatur [b], qui in hortum alienum ingreſſus fuit, vt furetur: vel in rapariam, fabariam, piſariam, lenticulariam. Quod ſi ex alieno [c] agro quis cum carro aut equo ſubtraxiſſet, 1800. denar. erat culpabilis, id eſt, ſolid. 45. Si cum dorſo [d] abſtuliſſet, 600. dena. Si pratum [e] alienum ſecuiſſet, operam perderet, & 15. ſolidis eſſet culpabilis: ſi iam fœnum in domum ſuam traduxiſſet, 1800. denar. qui faciui ſol. 45. Si tantum [f] accepiſſet, quantum dorſo potuit auferre, 600. denar. Totidem ſi vindemiaſſet vineam alienam [g], & ſi ex ea vuas tranſduxiſſet domum ſuam, 1800. id eſt, 45. ſolidos.

a in leg. Salic. tit. 27. de furtis diuerſis §. 1.
b §. 6. eod. tit.
c §. 7. eod.
d §. 8. eod.
e §. 9. eod.
f §. 10. eod.
g §. 11. eod.

4 Iuſtinianus in legibus ruſticis [h], de his ſtatuit in hæc verba, ἐὰν εὑρεθῇ ὀπωρο-φύλαξ κλέπτων ἐν ᾧ φυλάττει τόπῳ, στρέσωτε μιᾶδ ἀντῆ, καὶ σφόδρως τυπτέσθω, id eſt, *Si pomariorum cuſtos, in loco cui cuſtodiendo præpoſitus eſt, furtum feciſſe conuictus fuerit, priuatus mercede, graues ſuſtineto plagas.* Alia [i], εἰ τῷ καιρῷ τῆ θερισμῆ εἰσερχόμενοι ἐν ἀλλοτρίῳ ἄγκωνι, καὶ κάπτοντες δ'εμάτια, ἢ σαχύας, ἢ ὄσπρια τῶν χειώνων στρέσωσαν μαστιζόμθωι, id eſt, *Si qui tempore meſſis in alienum fundum ingrediuntur, vt faſciculos, vel ſpicas, aut legumina ſurentur, plagis affecti, veſtibus exuuntor.* Rurſum [k], ἐὰν εὑρεθῆ τις κλέπτων ἀλλοτρίαν καλάμην ἐν δ'ιπλῆ ποσότητι παρεχέτω ἀυτὴν, id eſt, *Si quis deprehenſus fuerit in furto ſtipulæ alienæ, in duplum reſtituat eam.* Quæ tamen lex dura videtur, ſi pauperes ſtipulam colligant: nam in lege diuina [l], ſic ſcriptum. *Cùm meſſueris ſegetes terræ tuæ non tondebis vſque ad ſolum ſuperficiem terræ, nec remanentes ſpicas colliges: neque in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, ſed pauperibus & peregrinis capienda dimittes.* Alia de furtis vuarum & fructuum hortorum ſingularis hæc [m], εἰ ἐν ἀμπέλοις, ἢ κήποις εἰσερχόμενοι, εἰ μὲν βρώσεως ἕνεκα ὀπωρῶν, ἀθῶοι ἐσωσαν. εἰδὲ ἐκφορᾶς φορᾶδόξης, τυπτόμενοι, τῶ χιθώνων στρέσωσαν, id eſt, *vineas aut hortos ingreſſi, ſiquidem comeſtionis cauſa, extra pœnas, indemnes ſunto: ſi verò furari deprehendantur, plagis inflictis veſtibus ſpoliantor.* Huius legis priori parti videtur ſuffragari diuina lex, quæ ita tradit [n], *Ingreſſus vineam proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum.* Et quamuis iure humano non ſemper licitum ſit ingredi fundum alienum [o], nec equum ſuum iuxtà paſcere [p]: tamen tempore neceſſitatis, & ad pellendam famem, non erit valdè reprehenſibile ingredi, & bonis alienis modicè vti [q]. Nec grandis eſt culpa, ſi quis furatus fuerit, vt eſurientem impleat animam ſuam [r]. Et ſi qua vrgeat neceſſitas non ſumma, qui furatur ea mente, vt ſibi ſubueniat, peccat, certè, ſed leuius caſtigatur [s]: at ſi grauius vrgeat neceſſitas, non peccat. *Amariſſima leges neceſſitatis abominanda, & truculentiſſima imperia*, vt ait Valerius Maximus [t]. Et neceſſitas cogit ad turpia [u]: potiſſimùm neceſſitas egeſtatis & famis, quæ cogit etiam bonos furari, vt ex oratione Salomonis colligitur apertè [x]. *Mẽdicitatẽ & diuitias*, inquit, *Deus, ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo neceſſaria: ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum te, & dicam, quis eſt dominus? Aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei.* Et certè tempore tantæ neceſſitatis, communia omnia cenſentur [y]. Potuitq; & debuit credere lex, dominum rei, ſi eam nouiſſet neceſſitatem, conceſſurum: quia paſcere fame morientes tenetur iure naturali & diuino [z]. Sic, ſi putans dominum permiſſurum, contrectet quamuis rem alienam, excuſatur à furto [a]. Et quod non eſt in lege licitum, neceſſitas facit licitum [b]. Regis Rhotarij in legibus Langobar [c], illa, *Si quis in hortum alterius intrauerit, vel ſaltem ad furtum faciendum, componat ſolidos ſex: nam ſi pro re ſua ingreditur, nec damnum fecerit, non ſit culpabilis.* Iſtrus in rebus Atticis, non licere cuiquam ſcribit, ex agro Athenienſium natas ibi caricas exportare, vt ſoli loci illius incolæ fruerentur. At cùm multi illarum fures reperirentur, factum eſt, vt qui illo coram iudicibus accuſaſſent, Sycophantæ primùm ſint dicti [d]. Narrat Theopompus tamen [e], Piſiſtratum mediocriter complexum fuiſſe voluptates: quare neque in villis, neque in hortis conſtituiſſe

h tit. 4. l. 3.
i eod. tit. 4. l. 2.
k eod. tit. 4. l. 1.
l Leuit. c. 19.
m in Iuſtin. legib. ruſtic. tit. 4. l. 3.
n Deuter. c. 23.
o l. per fundum, de ſeruitut. C. ca. 1. 1. diſt.
p l. Quintus Mutius, ad leg. Aquil. P.
q ca. diſcipulos, de conſecrat. diſt. 5.
r Proueib. 6.
s c. ſi quis propter neceſſitatem, de furt. apud. Grego.
t Val. Max. lib. 7. c. 6.
u vt in l. palam, de tutu nupt. in P.
x Proueib. c. 30.
y ca. diſcipulos, de conſecr. diſt. 5. ca. 2. 42. diſt.
z ca. paſce, 86. diſt.
a §. placuit, de obligq. quæ ex del. naſc.
b c. quod non eſt, ex reg. iur. apud. Greg. c. 2. de obſer. ieiunio. c. quanto, de conſuetud.
c lib. 2 leg. Langobar. 3. ſi quis in hortũ, tit. de furt.
d Athen. lib. 5. diſpoſop. c. 3.
e Theopom. lib. 21.

tuisse custodes, sed volentes ingredi fuit concedebat, atque quæcunque vellent, capere. Quod & Canon postea fecit, cùm illum imitaretur [a].

[a] Idem ab Apollonio Philippi Achaiæ lib. 22. Dignosc. 13.

De tigno iniuncto. Cap. 8.

Lib 47 Tit 3

1 Tigni appellatione quid veniat, eius actiones, & condemnationes.
2 Ad exhibendum, & rei vendicatio actiones quare in tigno iniuncto dantur.
3 Civitas ruinæ non debet deformari.

SI quis furatus fuerit tignum, vel quod tigni appellatione venit, nempe [b] materiam ad ædificandum necessariam: veluti lapides, tegulas, cæmenta, calcem, arenam: vel vineæ necessaria, vt pertica, pedamenta, & similia, & ea sciens aliena, ædibus suis vel vineis iunxerit ex lege 12. tab. tenetur hac actione de tigno iniuncto, per quam qui ita dolo malo iunxit aliena suis, condemnatur in duplum, vt ait Vlpianus [c]. Præterea & ad exhibendum agitur, rei vendicatione, & condictione furtiua actione furti [d]. Non tamen vt contra bonæfidei possessorem, quia hoc non licet, sed veluti contra eum, qui dolo desierit possidere. quod & firmat Paulus [e]. Vendicatio tamen, vel ad exhibendum non datur in eum, qui ignorans tignum alienum, suæ rei iunxerit: sed in duplum tantùm de tigno iniuncto; teste Cato & Paulo [f]. Porrò hæ actiones, ad exhibendum, & rei vendicationis, non competent quando dantur hic, nisi ad effectum iuramenti in litem, & ad æstimationem eius, quod singulariter interest [g]. Solui enim lex 12. tab. vetat; & demoliri inde ædificata [h], in publicæ vtilitatis fauorem: ne ruinis deformis fiat ciuitas, vt ait Vlpia [i]. quod ne fiat, & interdictis, & senatusconsulto vetatur [k]. Nec alienenter etiam à dominis eà ratione, quæ sublata ædes deformes & ruinosas facerent, senatusconsulto Arnola & Panta Consulibus facto [l].

[b] l. 1. de tig. iniūct. Cauus, l. adeo, 6 § appellatione, de acquir. rer. dom. l. 7 ad exh. l. tigni, de verb. sig. Vlpia l. 2 de tigno iniuncto P. l. gemina, ad exhib. P.
[c] gl. in l. item, l. 2 § tigni, de verb. sig. l. qui rem, de rei vend. P. l. cæpi, de furtis. l. adeo, de acquir. rer. dom. l. 1 de tig. iniunct. & etc. in verbo, ad exhibendum, de rei vend. P. l. gemina, de tigno iniuncto, de rei diuis.
[d] l. item, l. 3 § l. nūc, de rei vend. P. qui rem suam § fi. de furtis.
[e] Cauus, in hanc, de rei vend. P. Paulus, in hanc, de rei vend. P. Paulus, in hanc, de rei vend. P. l. qui rem suam § fi. de furtis. Paulus, in hanc, de rei vend. P. l. qui rem suam § fi. de furtis. & in fi. l. qui rem alienam, de furtis. P. & § fi. de tig. iniunct. P.
[f] gl. in l. si quis furatus, in fine, de furtis. Bolognin. Paul. l. gemina, ad exhib. P.
[g] l. si quis furatus, in fine, de furtis. l. 1 de tig. iniunct. P. l. 2 de tig. iniunct. P

1 ANTE aditam hæreditatem, illa iacente, plerumque fiunt expilationes & ſubtractiones rerum eius. Hæreditati tunc furtum fit, quæ pro domina eſt, agere tamen illa ciuili iure non poteſt: vnde ex prætoris æquitate opus fuit ea de re caueri [a]. Competitque tantùm tunc actio hæc, quando furti agi non poteſt, defectu poteſtatis, quia ante aditam hæreditatem furtum factum eſt, vel quidem poſt aditam, ſed nondum adepta poſſeſſione per
2 hæredem [b]. Rei enim quæ dominum non habet, furtum non fit. Proinde exi-
3 ſtente eius generis hæreditate, nec furtum propriè ei fit [c]. Quòd pertinet tamen ad facti ſubſtantiam, verè furtum eſt: ideo vxor defuncti, hac actione, ſi quid à mariti hæreditate ſubtraxerit, conueniri non poteſt, in reuerentiam præcedentis matrimonij [d]: ſed ad exhibendum actione, vel petitione hæreditatis [e]. Cæteræ autem perſonæ, quibus reuerentia ea non defer-
4 tur, reſtè conueniuntur [f], ſi aliud remedium non datur. Eſt enim hoc ſubſidiarium loco deficientis actionis [g]. Et ideo hoc crimen expilatæ hæreditatis ſuccedit in locũ actionis furti, vt extra ordinẽ puniatur arbitrio iudicis, pro modo admiſſi [h]. Colligoq; ex Vlpiano, qui de hoc loquens, *Cùm*, inquit, *furti*
5 *agi non poteſt, ſolum ſupereſt auxilium præſidis* [i]. Dupli in factũ actione tamẽ ſolet coercere prætor calliditatem & proteruitatem eorum, qui hæreditatem depopulantur [k], ſi dolo malo verſati fuerint: nam ſi qua culpa eorum res perierit, actio Aquiliæ legis competere poteſt [l]. Sicuti ſi ordinario iure quis
6 agere velit, poteſt à poſſeſſoribus hæreditatis res petitione ea petere [m]. Et ſi cohæres ſuppilet, alia expectanda actio eſt, familiæ erciſcundæ, vt in diuidunda hæreditate, adiudicationibus damnum refarciri poſſit [n]. Et qui communem rem contrectat, non furti animo, ſed veluti iure ſuo vtens, contrectare videtur [o]. Datur itaque iudicium ordinarium, & actio vtilis fami-
7 liæ erciſcundæ tantùm, ſi putans ſe hæredem accipiat [p]. Fit autem in perquiſitione rerum hæreditatis ſubtractarum ſeueriſſima indagatio, etiam per tormenta ſeruorum: quod fieri non ſolet in aliis quæſtionibus pecuniariis,
8 vt ait Iulius Paulus [q]. At quòd ad extraordinariam pœnam pertinet, crimen hoc expilatæ hæreditatis, accuſationem quidem habet, ſed tamen publicũ non eſt [r]. Dicta pœna expilatoribus, vt in opus publicum, perpetuum, vel temporarium dentur: honeſtiores ordine ad tempus moueantur, vel patriæ fines iubeantur excedere, vel alia ex arbitrio iudicis concipienda, quia nulla eſt certa pœna impoſita à lege [s], vt ait Vlpianus, qui & expilatores atrociores dicit eſſe fures [t]. Verumtamen ego expilatores hæreditatis, eſſe quidẽ inter ſpecies expilatorum fateor: at pœnas proximè adiatas, potius ad λωποδύτας pertinere arbitror, qui in vicis vel in viis viatores veſtimentis vilibus quibuſq; & pretioſis exuunt, *brigandos* vocant graſſatores latini, & latrones prædones, pyratas, quorum pœna grauior furum [v]: de quibus Cælius Rhodiginus [x], & Alciatus [y]. Locum tamen eadem pœna habere poſſet, ſi vſque adeo ſuppilata fuerit hæreditas, vt inanis penè fuerit reddita: quod & indicat nomen expilationis, nempe vt res omnes vſque ad viliora
9 veſtimenta fuerint ſublatæ. Nec dubitarem aſſerere, publicum eſſe iudicium latronum obſidentium vias, etiam ſi non iugulent homines, ſed expolient tantùm, & prædentur, & ij furca ſuſpendi debent [z]. Proſequuntur enim hos leges maximè, vt nec feriarum cauſa ab illorum iudicio quieſcendum ſit: vt de latronibus ſeu prædonibus Bucellariis & Iſauricis monent Cæſares [a]. Quibus ſimiles inſignis perniciei dicit Harmenopulus ἀγραύλους φονεῖς καὶ
10 ἐν χάσμασιν φάσκω, latrones homicidas, & quos vocat *Choſiarios*. Acrius autem puniuntur, vt commercia libera ſint, nec latronibus intercipiantur itinera. *Et publicè vtile eſt*, inquit Vlpianus [b], *ſine metu & periculo per ſumera commeari,*
11 *& iter facientibus præſtari*. Conſtitutio Franciſci primi regis Galliæ, anno Domi-

[a] l. 1 ſi quis teſta. liber eſſe iuſſ. fuer. lib. 47. P. tit. 41.
[b] l. 2. de crim expil. hæred. d. lib. 47. P. tit. 19.
[c] l. fin. eod. iunct. l. falſus, §. qui alienum, de furt. in P. l. 2. § Scæuola, d. tit. ſi quis teſtam. lib. 1 &c. l. hæreditar. 23. lib. 50 de furt. in P.
[d] Hermogen. in l. vxor, l. 3. hoc tit. in P. l. 4. 6. eod. l. quãuis, C. de furt. l. hæres vir. 2. de negot. geſt. in P. l. 3. tit. 5. mem. P.
[e] l. contra pupill. §. fin. eod.
[f] l. 2. & 3. C. de crim. expil. hæred.
[g] l. fin. C. eod.
[h] l. 1. & l. diuus, l. 2. eod. P.
[i] Vlp. l. 2. eod. P.
[k] l. 1. § hæc autem actio, ſi quis teſta. lib. eſſe iuſſ. fuer.
[l] d. §. hæc autẽ actio.
[m] l. 4. & ibi glo. eo. P.
[n] l. aduerſus, l. 3. fam. erciſc. C. & ibi Bald. videndus.
[o] l. merito, pro ſoc.
[p] Paul in l. inter cohæredes, l. 45. §. fructus. & ibi glo. fam. erciſc. P.
[q] lib. 5. recep. ſentent. tit. 17. de teſtib. § fin.
[r] Vlp l. 3. de extraord. crimin. b. P.
[s] l. 1. de effractor. lib. 47. P. tit. 18.
[t] d. l. 2.
[v] l. capitalium, §. famoſos, & § graſſatores, de pœn. in P.
[x] Rhod. lib. 22. c. 17.
[y] Alciat. lib. 2. præterm.
[z] l. capitalium, §. famoſos, & § graſſatores, de pœn. in P. auth. ſed nouo iure, de ſeruis fugitiuis, C. Boerius, q. 174. numer. 2.
[a] l. prouinciarum, C. de feriis, l. fin. ad leg. Iul. de vi publ. C.
[b] Vlp l. 1. §. 1. de his qui deiecer. lib. 43. P. tit. 3.

mini 1534. menſe Ianuarij ſtatuit, excurſores ſeu expilatores, dicimus *Veleurs*, aggreſſores, inſidiatores, vel graſſatores itinerum, apprehenſos & conuictos, condemnari pœna illa acerba, quæ obſeruata: vt malleis manus quælibet, & pedes, & coxæ, & renes frangantur viuis, demùm rota ſublati, reſupini, in ea membris ita diſſectis & contuſis ex trunco corporis miſerè pendentibus conſtituantur, victuri quandiu Deus permiſerit, agentes pœnitentiam commiſſorum. Eiſdem pœnis impoſitis iis, qui aliquomodo ita laborantibus in cruciatu ſubueniſſent, eosúe vel cibo vel medicaminibus iuuaſſent. Sunt & de his expilatoribus Henrici 2. edicta & ſanctiones, quibus & ſummariè & de plano iudicium latrunculatoribus, & iuridicis præſidialibus conceditur, citrà remedium appellationis. Lex Salica pœnam imponit expilatoribus iſtis, pecuniariam quidem, ſed grauem tamen, habita ratione eius ſeculi, quo crimina atrociora vix morte plectebantur. Eius hæc verba [a], *Si quis alterum aſſalierit in via, & eundem raubauerit, malberg Chaereum 1200. denar. qui faciunt ſolid. 30. culpabilis iudicetur.* Et iterum [b], *Si quis alterum in via aſſalierit, & ſpoliare tentauerit, & ille fugæ euaſerit, malberg mosdo 1200. denar. qui faciunt 30. ſolid. culpabilis iudicetur.* Refert Pauſanias [c], in Iſthmo fuiſſe inſignem latronem, Schinnin nomine, vel ſecundum Euripidem [d] Sinnim, qui cum alus ſocijs obſidebat viam, quæ ex Trœzene Athenas ducit, & hunc cæpiſſe Theſeum, & duabus piceis flexis arboribus alligatum, in ſe redire permiſſis & laxatis, viùm dilaniaſſe, & ſic viam infeſtam à latronibus tutam reddidiſſe. Fuit & Sceiron quoque alius latro Megarenſium tyrannus, qui captos viatores cogebat ad lauandos ſibi pedes, quos deinde mactatos teſtudini marinæ in eſcam obiiciebat, eodem ſupplicij genere à Theſeo extinctus, vt aliquibus placet [e].

a In lege Sal. tit. 10. de vulner. § 10.
b In d. tit. § 11.
c Pauſanias, in Corinthiacis.
d Euripid. in Hyppolito, actu 4.
e Plutar. in vita Theſei.

De furtis perpendendis ratione perſonæ, quæ furatur & à qua accipitur. Caput 10.

1 *In furto puniendo perpendenda perſona furum. 3. & ſeq.*
Senatuſconſultum de non accuſandis latrocinij ſenatorij ordinis hominibus. eod. & 2.
4 *Pœna furantis in exercitu.*

AD pœnam conſtituendam pertinet perſonarum conſideratio, & furum, & à quibus furati ſunt [f]: vt in alijs criminibus quoque ſeruatur [g]. Atque ædile Agrippa, anno vrbis conditæ 720. ſub Octauio Cæſare ſenatuſconſultum factum, ne quis ſenatorij ordinis latrocinij cauſa in ius vocaretur: eoq; tamen huius criminis impunitate & in poſterum eorum maleficiorum licentia permiſſa eſt, vt ait Dio Caſſius [h]. T. Iunius prætor etſi ſeruili probro inde conſperſus ſit, quòd ſcyphum aureum in conuiuio Claudij Cæſaris furripuiſſet, tamen à Claudio furti damnatus non eſt: ſed poſtera die in conuiuium cum alus iterum admiſſus, ſoli omnium Iunio, fictilibus miniſtrari iuſſit, vt author Cornelius Tacitus [i]. Leges 12. tabul [k]. ex manifeſtis furibus liberos verberati addicijq; ei, cui factum furtum fuiſſet, ſi modò id luci feciſſent, nec ſe telo defendiſſent, ſtatuerunt. Seruos autem furti manifeſti prehenſos, verberibus affici, & è ſaxo præcipitari: pueros impuberes prætoris arbitrio

1
2
3

f L. Paulus, de incend. rui. & naufra.
g L. moris eſt, l. 9 § ſed enim, & l. in ſeruorum, l. 10 l. ea res celsum, l. 8. 4 nam in hoc & § fin. d. pœn. P.
h Dio Caſſ. lib. 49. hiſtor.
i Cor. Tacit. lib. 13 annalium.
k Gell. lib. 11. c. 18.

bitrio verberari, noxamque ab iis factam sarciri. *Et in summa*, inquit Plato [a], *lex aliquando ex eodem furto alium alio seuerius punit: non ratione quantitatis furti, sed quòd alter sit insanabilis, sanabilis alter.* Proinde etiam qui sæpius crimen
4 hoc admisit, grauius puniendus est [b]. Et scriptum apud Frontinum [c], M. Catonem memoriæ prodidisse, in furto deprehensis inter commilitones, dexteras esse præcisas: aut si leuius animaduertere voluissent principes, sanguinem missum. Plura alia de personis annotare licet, ex his quæ in superioribus retulimus, percurrendo variarum gentium de furtis leges. Ex quibus & ista pauca in hoc caput monitionis causa conieci.

a Plato, Dialo. 12. de legib.

b l. capitalium, §. solent, de pœn. in P. l. 3. de pat. pot. C. & de ea alienæ celata sæpius, in l. quicunque, l. 4. de seruit. lib. 6. C. tit. 1.

c Frontin. lib. 4.

De crimine rerum amotarum. Cap. 11.

Lib. 25. P. tit. 2. Lib. 5. C. tit 21.

1 *Rerum amotarum actio qua, & pro quibus. & sequent.*
Et quare vxor in maritum actione furti non agat, nec econtrà. eod.
2 *Rerum amotarum actio quas habeat alias affines, pro quibus detur, quibus, & quando. 3. & 4.*
5 *Furti quando agat in coniugem coniunx.*
6 *Vxor vel maritus quando amouisse res coniugis dicitur.*
7 *Amotarum rerum actione quid consequatur.*
8 *Amotis rebus à coniuge quando detur actio de peculio in patrem eius.*
9 *Iuramentum delatum furi referri non potest.*
10 *Compensatio potest obiici à conuento actione rerum amotarum.*

1 AD distinctionem personarum maximè pertinet, rerum amotarum tractatus: in quem, quia societas vitæ, & communicatio diuini & humani iuris est inter coniuges [d], reiicimus actionem furti pro rebus subtractis, amotis, celatis, consumptis vel à marito vxori, vel ab vxore marito. Quia furtum propriè non est, vel si sit, vt in rei veritate est [e], furti non datur actio turpis, in honorem
2 matrimonij transacti [f]. Nec hîc sexus inspicitur, vtrique namque hæc actio datur [g]. Et quia pendet hæc actio amotarum rerum, ex furto, non vtuntur conuenti amouentes præscriptione, ne conueniantur vltrà quàm facere possunt [h]. Condictio tamen dirigetur in personam amouentis [i]: vt ideo nõ infamet, exemplo aliarum condictionum [k]. Concurrit tamen & vendicatio, si ea velit agere, cui amotæ res propriæ sunt [l]: & persecutoria est, ideo perpetua non annalis, & hæredibus competens [m], & in hæredes [n] quantum in eos peruenit: neque pœnalis est, quia competit tantùm in simplum amo-
3 tarum actio [o]. Verùm hîc obseruandum est hanc rerum amotarum actionem dari, quando pendente matrimonio res surreptæ sunt: nam si post solutum matrimonium vel morte, vel diuortio, alter coniugum ex bonis eius, qui fuit coniunx rapiat, furti etiam actio dabitur, vt ait Paulus [p]. Nam cessat ratio priuilegij, ideo & priuilegium: & ideo si concubina surripiat, vel concubinæ quippiam contractetur, furtum fit, vt & si matrimonium illegitimũ
4 sit: & ideo actio competit furti ex Vlpiani responso [q]. Deinc & obseruandum, neque dari actionem hanc rerum amotarum, pro rebus matrimonio pendente surreptis, si adhuc duret matrimonium: verùm tunc temporis, agi potest condictione, pro rei amotæ repetitione: vel de damno, in factum [r]. Ideo si soluto matrimonio diuortio, agi cœptum sit rerum amotarum, redinte

d l. 1. de rit. nupt. in P. l. fin. §. 2. ad municip. P. l. vxor de crim. expil. haered.

e l. pen. ter. amota. P.

f l. 2. & 2. eod l. aduersus, C. de crim. expil. hæred. l. quãuis, l. 27. C. de furt. l. si quis vxori, l. 31 eod. tit. P.

g Marc. l. 21. ter. amot. in P.

h Paul. l. si cùm mulier, 22. §. fi. eod.

i Caius, l. ter. amotarum. 26. eod.

k l. cessat. l. 33. de actio. in P.

l Vlp. l. ob res amotas, 24 eod.

m Paul. l. si cùm mulier, 22. § hæc actio, eod.

n l. contra, l. 6. §. fin. eod. P. l. fin C. eod.

o Hermog. l. ad fisci, l. 16. eod. P. l. 2. C. eod.

p Paul. l. 3. eod. P.

q l. si concubina, l. 17 ter amota. in P.

r l. 2 C. eod. Martin. l. reiũ quidé amotarum, l. 2. 5. eod. P.

a Papin. l. fi. cod.

b Africa. in l. red integrato, l. 23. cod.

c Paul. l. fi vxor rem vir. 22. cod. tit.

d l. 6. §. fi. C. de furt.

e Vipia. l. nihil interest, l. 15. et amot. P.

f l. 1. §. 1. ver. amota. P. & l. fi quis vxori, 54. de furt. P. & interest, de vbi, & quæ ex del. rat.

g Paul. l. fi cum mulier, 22. §. 1. ver. mitor P.

h d. l. fi cum. §. at fi

i l. fi conuenerit, l. 17. §. 1. ver. amota. in P.

k d. l. fi cum mul. et.

l l. fi propter res amotas, 22. §. fin. eod P.

m Marc. in l. fi tem quam mortuus, eo

n d. l. fi concubina, §. fin.

o l. 1. §. item verum, eod.

p l. fi cum mulier, §. rerum amotarum, eod.

q Trypho. l. pen. eod. P.

r l. 1. §. fi fi vsufr. vel an. cer.

s l. 4. eod. tit.

t l. 4. §. item cum, eod.

v Barth. in l. 1. num. 4. eod.

x Pap. l. fi cum dos, l. 1. §. fi ver. amota

y Paul. l. non omni, l. 3. eod. l. fi tutor, l. 2. de minor. P. l. fi fi vsufr. in 1. §. 1. fol. matr. P. l. nec quasi, de rei vendic. in P.

z l. Marcellus, §. 1. & fin. cum ll. seq. ver. amota. P.

a d. l. Marcellus, §. ergo.

b l. viaemus, §. 1. de in lar. tur. P. l. delata, C. de iureiur.

c l. fi pro suo, in P.

d l. cum mulier, 7. ver. amot. P. l. 3. C. eod.

dintegrato matrimonio ſoluitur hoc iudicium [a], & reſtituitur diuortio renouato [b]. Verùm ſi pendente matrimonio, rem ſuam extraneo commodauerit coniunx, & ábeo alter ex coniugibus furetur: furti actio à commodatario rectè in furantem inſtituetur, etſi ſit coniugis [c]. Non tamen ſi extraneus alteri ex coniugibus rem commodauerit, & alter ex ipſis illam ſurripuerit, is cui commodata eſt, furti in amouentem aget [d]: quòd variat ob perſonam diuerſam eius qui agit. Porrò in hac coniugum conſideratione ſufficit matrimonium duraſſe, nec intereſt, num ſimul coniuges habitauerint, vel ſeorſum [e]. Si tamen ſeruus coniugis furtum coniugi fecerit, eius ſerui nomine, furti teneri placuit coniugem alteri. Item & eum, qui conſilium vxori furandi dederit [f]. Verùm ſi iuſſu vxoris ſeruus furatus, erit actio amotarum rerum in vxorem [g]: ſi ſine ſcientia dominæ, non tenebitur ea in plus quàm in ſeruum, ſi eum pro noxa det [h]. Amouiſſe dicitur coniunx coniugis res, & veluti furata, ſi mulier, cùm conſilium diuortij caperet, amouit: ſi nupta amouit, & diſcedens celauerit [i]: ſi de viri vita deſperans rapuerit [k]. Si tamen amouit cauſa mortis quæ ſecuta eſt, ab hæredibus mariti alia actione conuenitur vel petitione hæreditatis, vel ad exhibendum [l]. Tenetur & amotarum actione rerum, ſi opem furanti præſtiterit vxor [m]. Et pro rebus amotis exiſtentibus, & quæ eſſe deſierint poſteà, & pro iis quæ pignoris loco erant penes maritum [n]. Item pro his quæ diuortij tempore mulier comederit, vendiderit, donauerit, aut qualibet ratione conſumpſerit [o]. Venit in hanc actionem rerum amotarum, repetitio non ſolùm rerum, ſed & damni reſarcitio, facti in rebus amotis, & repenſio commodi amiſſi ex iiſdem [p]. Sic inſpicitur in æſtimatione rei, quanti fuerit res amotionis, & quanti poſteà plurimi [q]. Daturque actio de peculio in patrem, ſi filiafa. amouerit, agenti; patri pro dotis repetitione exceptio obiicietur, donec in ſolidum ſatisfecerit amota, vel cauerit ſi viuat filia: ea autem mortua, in patrem dabitur actio tantum, in quantum fuerit factus locupletior [r]: & in quantum in eum peruenerit vel peruenire potuit [s]. Quod & in filiofam. amouente ab vxore dictum ſit, vt detur actio in patrem de peculio [t]. Sed & placuit Bartolo poſſe etiam iudicem, vt in aliis arbitrariis actionibus, pœnam aliquam, ſi quid illum moueat, aduerſus amouentem ſtatuere [v]. Quod ſi is, qui amouit, noluerit reſtituere, ſtatuunt iura ei cui amotæ ſunt, dari iuramentum in litem pro æſtimatione [x], ne cogatur dominus arbitrio amouentis res ſuas vendere [y]. Multò magis & ſi is qui actionem habet, velit deferre iuramentum, vt iuret ſe non amouiſſe, illud deferre poterit, nec is cui defertur, non ſecus quàm in furtis referre poterit [z]. Hæres tamen amouentis iurare non tenetur [a], quia factum hoc alienum eſt [b], quod ignorari iure poteſt [c]. Sed tamen, ſi is qui conuenitur rerum amotarum actione, habet alias actiones contra agentem, nihil prohibet quin pro amotis obiicere poſſit compenſationem [d].

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

De furtis, & furibus domeſticis. Caput 12.

1 *Furta domeſtica quæ dicantur.*
2 *Domeſtica leuia delicta quare publicè non vindicantur: alia grauia, contrà.*
3 *Fures domeſtici in Gallia ſuſpendantur, & eorum adiutores.*

Furta

1 FVRTA domeſtica vocantur, quæ ſerui dominis, liberti patronis, vel mercenarij ijs apud quos degunt, furripiunt [a]. Hæc ſi leuiora ſunt, publicè vindicanda non eſſe, neque admittendã
2 horum accuſationem reſpõdit Marcellus [b]. Furta tamen ſunt, nam & mercenarius & ſerui & filij facere furtum domino, patri, & dominis dicũtur, & libertus & cliens patrono: verùm cũ ijs furti non agitur, quãdo illud verùm eſt, quod Vlpianus addit [c], *Neque enim* inquit, *qui poteſt in furẽ ſtatuere, neceſſe habet aduerſus furem litigare.* Poteſt autẽ ſtatuere, ſi de leui caſtigatione agatur, pater in filios [d], & dominus in ſeruos [e], vt & magiſter in diſcipulos [f]. Extat lex Vuiſigothorum ſimilis in hæc verba [g], *Si ſeruus domino ſuo vel conſeruo aliquid inuolauerit, in domini poteſtate conſiſtat quid de eo facere voluerit: nec iudex in hac re ſe admiſceat, niſi dominus ſeruã forſaſſe voluerit.* Et congruentius viſum eſt, domeſtica delicta priuatim coërceri, quàm publicè: niſi grauior ſit cauſa & contumacia, quæ publicam animaduerſionem exigat [h]. Vt ſi animo deliberato & dolosè qui ſeruit, in re domeſtica verſatur aliena: Nam cùm de damno agitur, culpam in dãno dato ab eo qui nobis bona fide ſeruit, exigere debemus grauiorem, nec tam leuẽ quàm ab extraneo, vt ait Modeſtinus [i]. Et de hoc furto pauca etiam tradidimus, dum de extra
3 ordinaria furum pœna egimus. Accedit, quòd vix tuta futura ſit domus, niſi ſerui cum periculo capitis ſui, dominum & ab extraneis & domeſticis cuſtodiant [k]. Et proditionis ſpeciem habet crimen furti, quod à domeſticis committitur, & à famulis quibus omnia committimus: & grauius ideo puniendi non ſolùm cum facto nocẽt, ſed etiam ſi funeſta voce dominum velint accuſare: nam & id tentantibus, ſtatim gladio vltore ſilentiũ ab imperio imponitur [l]. Nec peſtis capitalior eſt, familiari inimico [m]. Si quidem clãdeſtinis ac domeſticis fraudibus, facilè quiduis pro negotij oportunitate fieri poteſt [n]. Quare & in Gallia, furum domeſticorum pœna, ſuſpenſio eſt [o]. Sic Ioãnes Faber ait [p], *Quod ſeruitor & familiaris ſuſpenditur pro primo furto, extraneus non: & ſi extraneus ſeruet familiarem, vterque eſt ſuſpendendus.* Refert Ioan. ab Immola laqueo fuiſſe ſuſpẽſum famulum, cui dominus pecuniam tradiderat, vt alteri mutuaret, ipſe autem in ſuos vſus conuerterat: pro quò dicit ſe fuiſſe aduocatum [q]. Et ita fuiſſe ſæpius iudicatum Igneus [r], & Iaſon [s].

a l reſpiciẽdum, ff. § furta domeſtica. de pœn. P l fin. §. ſane, de ijs qui ad eccleſ confug.
b d §. furta.
c l ſi liberatus patrono, § 1. l. ſeruꝰ & filij, l. 17. de furt. in P § hi qui in poteſtate, de oblig. quæ ex del naſc.
d l. ſeni. de emendat. propinq. libr. 9. C. item l 3.
e l. ſeni. de emendat. ſeruor. lib. 9 C. item l 4 l. locum, l. 23 § ex eo, de vſufru P l 2 & 3 §. h. de his qui ſunt ſui velalie. iur. in P. l. etiam, § licet, ſolutar in P. l qui ſeruum, 96. de verbo. obligi in P. cum ſimil. l. ff. an ſeruo ex fact. conuic. poſſi C.
f l rem quæritat, §. Iulianus, loca. in P.
g l. 23 de furtib. libr. 7 Cod. Vuiſigo. titul 2
h d l. 3 & 4. de pat. pot. C.
i l. homo liber, l. 54. de acquir. rer. dom. lib 41. P tit. 1.
k l 2 ad Senatuſc Syllanian. in P.
l l ſi quis ex familia riſus, l. 20. de ijs qui accuſ non poſſ. lib. 9 C. item 1.
m c. 1. primicerius, 93. diſt. ea quibus, 13. q. 2 l. ſtatutes, C. de inoff teſtam.
n l. data iampridem, l. 27 de donatio. C.
o Pap libr. 2 § reſpon. arreſto. tit. 6. ar. 2.
p Ioan Faber, in §. alia deinde, de pub iudic.
q Io. ab Imo. in l. ſi tibi dedetim, de donat. P. & in l. Caſſius, de ſolutio. P.
r Igneus in l. 1. num. 91. ad Syllania.
s Iaſon, in l. 1ª qui, § quas vero, nu. 7. ſi cert. pet. P. vide Iul. Clar. lib. 5. ſent. § furtum, nu. 22.

Obſeruanda quoque eſſe loca, vbi & vnde furta fiant, docetur. Cap. 13.

1 *Loci conſideratio in delictis pœnam auget vel minuit.*
2 *Furantes ex publico loco grauius puniendi.*
3 *Balnearij fures extra ordinem puniendi.*
4 *Lauare ſe in flumine publicè reprehenſibile, & turpe viſum.*
5 *Caupo, nauta quomodo de furto in hoſpitio facto tenentur.*
6 *In molendino aliquid furatus, qua pœna plectebatur.*
7 *Ex horreis furatus triticum, qua pœna puniatur.*
8 *Militare ſacramentum de non furando.*

1 POENA ratione loci acerbior eſſe, vel leuior ſolet: nam grauius qui ex ſacro loco furatur, quàm qui aliũdè punitur, vt in ſacrilegio docuimus.

Nec vincet ratio hoc [t], *tantundem vt peccet, idemque*
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus ſacra diuum legerit.

t Horat. lib. Saty. 8.

Grauius quoque qui ſepulchra ſpoliant, vt docuimus. Fures qui ex paleſtra, balneis, foro, alioúe publico ſubtraxiſſent, Ariſtoteles maiori pœna affectos ſcribit [a], quàm ſi ex priuata domo: Nam iſti in duplum rei ſubreptę, illi morte plectebantur. Teſtis & Demoſthenes [b], Athenis morte puniri ſolitos, qui ex gymnaſiis, portibus, aliúſque locis publicis, res etiam viliſſimas ſubtraxiſſent. Fures balnearios extra ordinem puniendos eſſe, reſpondit Vlpianus [c]: & Paulus in eo milites deprehenſos, cum ignominia mittendos [d]. Sunt enim ij fures aſtutiſſimi, ideo ob conſilium delinquendi magis deliberatum puniendi: fieri enim non poteſt, vt immedicabiles & obſtinati non ſint, qui conſilium de furando capientes, conſcientiæ naturalis ſtimulis admoniti, tamen eo perueuerunt. Plautus [e] aſtutos hos fures docet, dum ait,

Etiam qui it lauatum in balneas,
Ibi cùm ſedulò veſtimenta ſernat, tamen furripiuntur.

Extat lex Luithprandi regis Langobardorum [f]: qua qui lauantis mulieris ſe in flumine, omnia veſtimenta ſubtraxerit, vt ea ibi nuda ſit, iubetur componere 900. ſolidos, pro guidrigil, ne incidat in faidam, i. inimicitiam, vt poſſit occidi à proximis mulieris. Videntur tamen Cæſares has, vt turpes lauationes in fluminibus publicis, & inhoneſtas more pecudum, meritò ſuſtuliſſe à conſpectu hominum [g]. Aduerſus capſarios quoque, qui mercede in balneis ſeruanda veſtimenta ſuſcipiunt, iudex eſt conſtitutus præfectus vigilum, vt ſi quid in ſeruandis veſtimentis fraudulenter admiſerint, ipſe cognoſcat [h]. Si in caupona vel naui furtum fiat, vel in ſtabulo, caupo, nauta, ſtabularius pro ſe & ſuis furti nomine conuenitur, ratione rei cuique eorum commiſſæ [i]. Si mantica ſeu pera vel hippopera, vocant valiſam, ſignata vel concluſa detur cauponi, & poſteà reſignata ſeu aperta reddatur, vel quippiam ſurreptum ex illa dicat, hoſpes furti in cauponem agit. In quo & variant ſententiæ: ſed receptior æquiorque eſt, quod ſtatur iuramento hoſpitis, dicentis aliquas res fuiſſe in hippopera, quæ furto fuerint ſublatæ [k]. Et Iulius Clarus hanc [l] ſententiam ſequendam ait in praxi, propter perfidiam & naturam furaciſſimam hoſpitum: quamuis alij [m] dicant, iuramentum non ad condemnationem, ſed ad torturam dandam familiaribus & domeſticis cauponæ ſufficere. Addit & Clarus in hoc caſu, vt ſit locus iuramento, neceſſarium non eſſe, vt hoſpes aperuerit hippoperam cauponi, vt inde ſcierit caupo quid ea contineretur, quicquid dixerit gloſſ. in l. 1. §. fin. in ver. in naui, nautæ, caupo. ſtab. P. Quia illa gloſſ. communiter reprobatur [n]. In legibus Salicis [o], *Qui alienam annonam in molendino ſeu piſtrino furatus fuerit molinario ſeu polintori, 600. denarijs, qui faciunt ſolid. 15. Et ei cuius erat totidem, culpabilis iudicetur: excepto capitali & delatura.* Dehinc alia [p], *Si in alieno molendino quis furetur ferramentum, 1800, denarijs, qui faciunt 45. ſol. culpabilis iudicetur.* In legibus Vuiſigothorum & hæc [q]. *Si quis de molinis aliquid inuolauerit, quod furatum eſt, reſtituat, & inſuper componat, ſicut de alijs furtis lege tenetur, & vltra hoc centum flagella ſuſciat.* In legibus ruſticis [r], ὁ ἐν ἀρούρῃ ἑυρισκόμενος κλέπτων τὸν σῖτον εἰ μὲν ἅπαξ τυπτέσθω μαστίξιν ἑκατὸν, καὶ τὸν ἀζήμιον τῷ κυρίῳ τὸν σῖτον ποιείτω. εἰ δὲ τὸ δευτέρου φανῇ τοῦτο ποιῶν, τυπτόμενος ἐν διπλῷ ποσότητι ζημιούσθω τὸ κλέμμα, εἰ δὲ ἐκ τρίτου τυφλούσθω, i. *qui in horreis frumentum furari deprehenſus eſt, prima vice poſt centum plagas acceptas domino damnum furtum paſſo ſarcito. Si iterum deprehenſus fuerit, poſt plagas, in duplum damnum reſarcito. Si tertiò furtum reiteret, luminibus priuator.* Singularibus verbis conceptum [s] etiam fuit iuſiurandum, de furtis militaribus ſanciendis. *In exercitu, decemq; millia paſſuum propè, furtum non facies dolo malo, ſolus nec cum pluribus. &c.*

Et

[a] Ariſtot. problem. ſectio. 29.
[b] Demoſth. con. Timocratem.
[c] Vlp. l. 1. de ſcribbalneat. libr. 47. ff. tit. 17.
[d] Paul. in 3. fin. eod. tit.
[e] Plautus, in Rudente.
[f] Lauanneiatum eſt nobis, de iniuriis, lib. 1. leg. Langob.
[g] Leiam ſupra, de re milita. C.
[h] Paul. l. 3. § fin. de offi. præf. vigil. lib. 1. ff. tit. 15.
[i] l. 1. § 1. & fin. & l. 2. § 4. 5. nautæ caupo. ſtabul. lib. 4. ff. tit. 9.
[k] Iaſon, in l. in actionibus, nume. 41. & in ſit iuram. Pariſ. conſi. 74. num. 11. Diaz. reg. 126.
[l] Iul. Clarus, libr. 5. ſententi. §. furtum, nume. 27.
[m] vt Bertr. in l. 1. § 1. nume. 5. ſi famil. furt. fecit dica.
[n] Iaſon, in d. l. in actionibus, nume. 42.
[o] titul. 25. de fur in molend. commiſſ. §. 1.
[p] eod. titu. § 3.
[q] l. 22. de furibus, libr. 7. Conſt. leg. Vuiſigo. titul. 2.
[r] Inſtitu. in legib. georgi. titul. 4. de furt. l. 12.
[s] Gell. lib. 16. c. 4.

Et in legibus militaribus Iuſtiniani [a], furantes in caſtris, ſi quidem arma ſubtraxerint, acriter verberantur: ſi verò iumenta, manibus mutilantur. Si miles arma furetur, gradu militiæ pellitur [b]. Sic Modeſtinus [c], *Qui aliena arma furripuit, gradu militiæ pellendus eſt.*

[a] In legib. Iuſtiniani græcis l. 27.

[b] eod. l. 40.

[c] l. deſertorem, l. 3. § qui aliena arma, de re milit. lib. 49. Ff. tit. 16.

De aliis circunſtantiis perpendendis in furti iudicio. Cap. 14.

1 *Furti grauior pœna, ratione circunſtantiarum variarum, vis, homicidij. &c.*
2 *Effractorum latronum grauior pœna. Et 3.*
4 *Directary fures qui, & pœna. 5. Et 6.*
7 *Sacculary fures qui, & pœna.*
8 *Crumena vnde dicta, & crumeniſecæ qui.*
9 *Vinum ferentes, & aquam ei miſcentes, qua pœna puniendi.*
10 *Nocte furari, & cædere ligna grauius delictum, quàm interdiu.*

1 ALIÆ ſunt periſtaſes, quæ, ſicuti in aliis criminibus, in hoc quoque veniunt: vt, ſi cum vi fiat furtum, ſi fiat homicidiũ. Tuncque agendum de maiori quoque pœna, vt vi bonorum raptorum [d], lege Iulia de vi publica. Si quis cum fractione 2 res alterius inuadat & furripiat, & pœna grauior. Vt Marcus Imperator equitem Romanum, qui effracto pariete pecuniam abſtulerat, quinquennio abſtinere iuſſit prouincia Africa, vnde erat, & vrbe, & Italia. Poteſtque pœna effractorum, cauſa cognita prout admiſſum ſuggeret, in plebeio ad opus vſque publicum extendi: in honeſtiori, vſque ad relegationem [e]. Creſcit tamen pœna, ſi effractores nocturni ſunt, qui fuſtibus cæſi damnantur in metallum: diurni autem, in opus 3 perpetuum, vel temporarium [f]. Lege Salica [g], *Adſaliens vel inuadens villam alienam, 1200. denarijs, qui faciunt ſolid. 30. culpabilis iudicatur. Et ſi ibidem eſtia fregerit, canes occiſerit, vel vulnerauerit hominem, vel carro aliquid abſtulerit, 8000. denar. qui faciunt ſolid. 30. culpabilis iudicatur cum reſtitutione acceptorum.*
4 Directarij fures, qui in alienas ſe dirigunt domos furandi cauſa, tanquam ἐκβάται, de quibus tractat Cælius Rhodiginus & Crinitus [h], eadem poena, qua effractores puniri debent, vt voluit Vlpianus [i]. Directarios hos puto fures, qui velut aliquid negotij habentes in cœnaculis aliorum, repunt in ea & ſe occultant, vt ſi non deregantur, liberè auferant. Solent autem ita operari, dum vel ſe alicuius familiaris vel domeſtici ingreſſi anteà ſeruos, famulos, vel cognitos dicunt, vt faciunt muſcæ aulicæ, paraſiti, qui impudenter omnibus ſeſe menſis & hominum ſocietatibus admiſcent, captantes occaſionem interim furandi ſi poſſint, vel aliquem decipiendi. Tegunt dolum directarij vt plerumque, etiam mendici nomine, quo cùm ad fores eleemoſinas petunt, nec facilè furandi cauſa ibi adeſſe pius putat, interim obſeruant latebras domus, in quas ſe dirigunt, vt pro eleemoſina dominos interpellaturi: dum autem & ſurdam domum nec quemquam animaduertentẽ nouerint, ſubtrahũt quæ ſeſe incuſtodita ſibi efferunt. Quod genus hominum Lutetiæ, & in ciuitatibus populo abundantibus, frequens eſt. Et frequentius, vt opinor, apud Romanos: Nam

[d] § 1. & 2. vi bonor. rapt. l. 2. § doli mali, eod.

[e] Vlp. in l. de effracto. lib. 47. Ff. tit. 18.

[f] Paul. ſin. eod. Sequeo. in l. quæro, l. 48 de bon. libet. lib. 38 Ff. tit. 2

[g] in lege Sal. tit. 18. de eo qui villam alienam aſſalli. § 2. 3. 4.

[h] Cæl. Rhod. lib. 22. c. 17. Crinit. libr. 17 c. 8.

[i] Vlp. l. 1 § 2 de effractor. P. l. ſarcularij, l. 7. de extraord. crim. libr. 47. Ff. tit. 18.

monet nos Pomponius [a], villam & agros cuſtodiam deſiderare, ne quid inde ſubtrahatur rerum, vel fructuum: & ideo mulierem villæ perpetuam cuſtodem, vt inſtrumentum eius neceſſarium. Meminit de huius mulieris cuſtodis officio & Vlpianus [b]. Erant & Nauphylaces, cuſtodiæ cauſa nauibus præpoſiti [c]. Confundunt aliqui diætarios cum directariis. Cæterùm poſſunt maximè qui ſub ſpecie famulitij aliquos ſequuntur vt dominos, accumbentes menſæ, diætarij dici: quia διαῖτα cœnaculum eſt, & διαιτητικοὶ ſeu diætarij, miniſtri diætæ: ſiue cũ Varrone etiam, dietam dictam latinè putes, quòd in ea per diem ederetur. Directarius quoque mihi videtur fur ille, quem ſcribit Martianus [d] inuentum in arcula, in templo depoſita incluſum, qui poſt clauſum oſtium de arca exibat, & de templo multa ſubtrahens, in arculam ſe referebat: deprehenſum autem eum qui capſam depoſuiſſet & cõuictum, Verum & Antoninum Cæſares in inſulam deportaſſe. Directariis furibus ſimiles in pœna ſunt ſaccularij [e], dicti hoc nomine ab Vlpiano [f], *quòd vetitas artes exercentes in ſacculos, partem ſubducunt, partem ſubtragunt.* Sic enim ego diſtinguo *vetitas artes exercentes in ſacculos*, id eſt, ſuper, contra ſacculos, *partem*, ſcilicet ſaculorum, *ſubducunt*, *partem ſubtrahunt*: Non autem, vt vulgo interpungitur, lego, *vetitas artes exercentes, in ſacculos partem ſubducunt.* &c. Nunquam alibi de ſaccularijs dicit ſe legiſſe Budæus [g]: ſed de calculatijs, quos ſimiles dicit Ariſtoteles dialecticis. Verũ non ſatisfacit, nec quod explicat Accurſius [h]. Proinde arbitror ſaccularios fures eſſe, qui ſacculos, id eſt, crumenas vel cautè ſubducunt, id eſt, auferunt inopinantibus, vt ex Plauto conſtat [i].

[a] Pompo. in l. 6 in teſtamento, l. 15. §. fin. de fundo inſtruct. lib. 33. P. tit. 17.

[b] Vlp. in l. quæſtũ, l. 12. §. Trebatius. eod.

[c] Vlpia. in l. 1. § & ſunt quidam, nau, tango. dab. P.

[d] Matria. in l. hac lege, l. 11. § ad legẽ Iul. peculat. lib. 48. P. tit. 13.

[e] d. l. 7. de effractoribus & l. ſaccularij, de extraord. crimin.

[f] d. l. ſaccularij.

[g] Budæ. in annotatio poſterio. ad PP. in l. ſaccularij

[h] Accurſ. in d. leg. ſaccular j.

[i] in Curculione.

Propino, inquit, *magnum poculum, ille bibit,*
Caput ponit, cùm dormiſcit: ego ei ſubduco annulum.

Et Virgilius [k], *Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnæ.*

[k] Virgil. Egloga 3.

Et ſacculis pro crumenis vti homines nemo ambigit, vt apud Horatium [l],

[l] Horat. 1. Sermo. Satyr. 1.

Conjectũ undique ſaccis
Indormit inhians.

Crumenas quippe, nempe βαλαντία, ſuſpenſio ſaculorum facit: nam κρεμάω, vnde crumena, ſuſpendo eſt. Sæpius enim geruntur ſuſpenſæ vitis crumenę, quas exſcindunt fures iſti ſaccularij, vel è peris ſubripiunt. Vocat Ariſtophanes hos βαλαντιτόμους, hosque inferorum accolas conſtituit. Sic enim Aeacus apud eum, Xanthiam alloquitur [m], de deſcenſu Euripidis ad inferos,

[m] Ariſtopha. in Nebulis.

ὅτε δὴ καταῖλθεν Εὐριπίδης, ἐπεδείκνυτο
τοῖς λωποδύταις κἀν τοῖς βαλαντιτόμοις
κἀν τοιχωρύχοις παρακαλοίσαις κἀν βαλαντίοις
ὅπερ ἐς ἴρ ἄδου πλῆθος, id eſt,
Quando autem deſcendit Euripides, oſtendebatur
Spoliatoribus, crumenarum inciſoribus,
Et parricidis, & muri foſſoribus,
Quæ eſt in inferno multitudo.

Confideratur & in furto fides, quam habemus illis, quibus res committimus, & à quibus tamen decipimur: vt in domeſticis furibus obſeruatur. Proinde & nautæ, vectores, & aurigæ, qui mediante mercede vina tranſportant ſi ſub dio, aut in ſuis domiciliis, aut in diuerſoriis, ex vaſis auferant inſciis dominis, & rurſum aqua iniecta repleant, infamia delicti æreque mulctari, & corpore caſtigari ſtatuit Carolus 5. Maximilianus in comitiis habitis Auguſtæ Vindelicorum, anno domini 1548. articulo 16. politiæ. Placuit & ſenatui Pariſienſi [n], 10. Februarij 1550. huius criminis

[n] Pap. lib. 23. tit. ſod. ateſe. titu. 9. ar. 1.

actos

actos reos mulcta infamiæ publicè notari, id eſt, emenda vt dicimus honoraria, virgisque cædi, & inſuper mulcta in fiſcum regis coerceri: cum comminatione, vt ſi poſteà in idem crimen incidiſſent, laqueo ſuſpenderentur. Videntur hi præter furtum admiſſum flagellare hoc modo [a], & deteriorem reddere annonam, & emptores vini decipere, dum ſubtracto vino aquam miſcent. Vnde & lege Iulia de annona puniri debent, de qua anteà diximus. Alia obſeruãda peritaſis temporis eſt noctis. Quia, vt diximus, grauius noctu, quàm interdiu furari: dubium enim eſt, nũ cædis potius, quàm furti cauſa inueniantur imminere ædibus & dominis. Quare & illos occidendi data eſt poteſtas lege 12. tab. vt docuimus in Cornelia de ſicariis lege. Grauius tempore nundinarum, in quibus omnis ſecuritas mercatorum exigitur, & palam res venales ſunt. Grauius quoque Carolus 5 [a]. punit eos, qui ligna ſecuerint in alterius ſylua, diebus feſtiuis aut noctu, quàm alio tempore. Duplex enim ſcelus, & feſtos dies violare opere ſeruili, & malè agere.

[a] Conſtitut. de cauſis capitalib. art. 168.

De receptatoribus latronum. Caput 15.

Lib. 47 Pandect. titul. 16. Lib. 9. Codicis titul. 32. & 39.

1 *Receptatores furtorum, vt latrones puniuntur.*
2 *Receptatores perſonarum furum, an puniantur vt fures.*
3 *Latronibus perfugium dantes quomodo puniendi.*
4 *Latronem recipiens ſcienter vt puniatur.*

1 PESSIMVM, inquit Martianus [b], *genus receptatorum, ſine quibus latrocinia nemo latere poteſt: ideo præcipitur, vt perinde puniantur atque latrones.* Quod & Cæſares probarunt [c], & alij Iuriſconſulti [d]: ſi ſciant ſcilicet delictũ. Sic enim Honorius & Theodoſius CC. exprimunt [e]. *Crimen*, inquiunt, *non diſſimile eſt rapere, & ei qui rapuit, aptam rem, ſcientem delictum ſeruare.* Tunc enim participes ſceleris ſunt, & eadem pœna digni [f]: quia & fures. Qui nouit furem, nec indicat, fur quidem non cenſetur, ſed qui celat [g]. Et ideo qui res furtiuas ſcienter à fure cuſtodiendas ſuſcipiunt, furti pœnali actione & de ſuſceptis tenentur [h]. In dubio tamen ſi res furata reperiatur apud tertium ſeu apud alium, quàm furem, ſi is eſt perſona malæ famæ, præſumitur fur [i]. Ex hoc tamen non oritur indicium ſufficiens ad condemnationem, ſed benè ad torturam: potiſſimùm, ſi apud eum res abſconſa inueniatur [k]. Nam nec iuſta eſt ſuſpicionis furti excuſatio, dicere emptam rem fuiſſe à fure, niſi illum indicet [l]. Nam tunc præſumitur furaſſe, & tenetur domino reſtituere, nullo reſtituto pretio: non obſtante contraria quacunque conſuetudine [m]. Non enim licet emere rem furtiuam ſciẽter [n], non pignori capere [o]. Et ſine dubio receptatorem furtiuarum ſcienter rerum, eadem pœna, qua fur, 2 puniendum arbitror: ita enim ſocius conuincitur. At in cælantibus tantùm perſonas furum, ſubſiſto: puniendos namque opinor, ſed mitius. Nam poteſt quædam eſſe miſericordia (etſi intempeſtiua, quæue pœnã meretur [p]) propter quam iudicibus indicare furem noluit: forſan ſperãs eum in meliorem frugẽ mutandum. Et intereſt hominis, hominem affici beneficio [q]; propter illã naturalẽ inter homines coniunctionẽ, qua nefas hominẽ homini mũdiari [r]. Et ita qui ea affectione ob conſanguinitatem, vel affinitatẽ, latrones vel reos crimi-

[b] Marc. l. 1. de receptat. P. Vlp. in l. cõgruit, l. 13. de offic. præt. P.
[c] l. 1. de his qui latrocin. & alias crimin. reos occultra lib. 9. C. titul. 32.
[d] Vlp. in l. 3. §. non tantum. de incendiis. & ruinis. & naufr. li. 47. P. tit. 9.
[e] l. crimẽ, l. 9. ad leg. Iul. de vi publ. C.
[f] l. ſi quicquam, in fine, l. 2. de epiſc. & cler. C. cum ſimil. de noxiis in gl. ſin.
[g] l. qui vas, l. 40. §. qui furem, de furt. P.
[h] l. eos qui à ſeruo, l. 14. de furt. C. §. ſed hæ actiones, de obligat. quæ ex del. naſc.
[i] Angel. in tract. maleficior. verſ. & verſum eaſdem, numer. 19.
[k] Bart. ad l. ſi de quæſtio. Alb. de Roſa. in l. in ſimilem, C. de furt. tractat. Iul. Clarus, lib. 5. ſentent. § fin. q. 22. verſ. ſi res furata.
[l] 2. & l. cauſe, C. de furt.
[m] l. decet. 15. C. de Theolof. & ibi Andr. Barbat. & Ioſt. P.
[n] l. 2. C. de furt.
[o] l. ſi ſeruus communem. de condict. furt. & l. eos, C. de furt.
[p] l. ſi hominem, depoſit. P.
[q] l. ſeruus ea lege, de fer. expoſit. P.
[r] l. vt vim, de iuſtit. & iure.

num occultant, non ſunt in pari crimine, ac ij, qui occultant nihil ad ſe perti-
a l. fin. de recept. P. nentes: neque tamen omnino abſoluendi, neque etiam ſeuerè puniendi [a]. Sicuti qui pecunia accepta, cùm poſſent apprehendere latrones, perfugere ſinunt: quia non miſericordia humanitatis, ſed ſordes id perſuaſerunt, puniendi grauius ſunt [b]. Illis enim pietas excuſationem, non immunitatem omnino dat: iſtis lucri auaritia pœnam auget. Carolus Magnus [c], eos qui cùm poſſent apprehendere, latronibus ſtudiosè perfugium dant, conuictos, ſtatuit ad damnum, & res, pro quibus fures & latrones tenebantur, cõdemnari. Abigeorum receptatoribus exilium decem annorum extra terram Italicam Calliſtratus refert irrogatum [d]. Lex Langobardorum Caroli Magni eſt [e], *Si latronem forbannitum liber homo ſuſcepit, 15. ſolidos componat: ſi ſeruus fuerit, 125. ictuum percuſſionibus vapuletur.* Alia Langobardorum lex [f], *Si portonarius*, i. qui traiicit flumina, *furem hominem ſciens tranſpoſuerit, cum aliqua re furtiua, collega furis ſit, & cum eo furtum componat: excepto quod ſit culpabilis in palatio regis ſolid. 20. Quòd ſi liberũ hominem fugacem tratecerit, animæ ſuæ incurrat periculum, quòd non retinuerit, vel retinere non procurauerit, nec indicauerit.* Gratianus, Valentinia. & Theodoſius, ſupplicium corporale vel diſpendium facultatum, ſtatuunt in recipientem ſcienter, nec offerentem iudici latronem. Et ſi actor vel procurator domino ignorante vel occultauerint, vel non obtulerint iudici, iubent flammis concremari [g].

3

4

b c. qui enim fure, c. 4. de furt. apud Grego. & ibi vide glo & l. 1 §. fin. de recept. in P I 2. de iis qui latro. occul. C.

c Carol Mag in conſtitut capitular in iis quæ adidit ad leg Langob c 7 & in leg Langob lib. 2 tit. 1 de furt & ſeruo corrupto.

d Calliſt l. fin §. fin. de abig in P.

e lib. 1 leg. Ligo. de latrone forbannito, tit. de furt.

f l. ſi portonarius ſupr. & l. ſeq. de furt. & ſer. fugacib. lib. 2 leg. Langob.

g l. 2. de iis qui latro vel a is crimin. reos occulta. lib 9 Cod. Theod. tit. 29.

FINIS LIBRI XXXVII.

De

DE INIVRIIS ET CONTVMELIIS.

LIBER XXXVIII.

Quid iniuria ſeu contumelia, & an ſit vindicanda. Caput 1.

Lib. 4. Inſt. tit. 4. Lib. 47. Pand. tit. 10. Lib. 9. C. tit. 35. Lib. 5. Decretal. tit. 36. Lib. 5. Sext. tit. 8.

1 *Iniuriarum cum furto affinitas. & 19.*
2 *Iniuria æquo animo perferenda.*
3 *Iniuria quid, & vnde nomen, item contumelia quid.*
4 *Contumelia, & iniuriæ differentia. & vt vindicatæ. num. 5.*
6 *Iniuriantis ſeruo vel liberi pœna extraordinaria.*
7 *Iniuriarum legis Corneliæ Sullæ capita.*
8 *Iniuriarum æſtimatio fit à tempore, quo illatæ ſunt, non iudicij: & pro iis ciuiliter & criminaliter agitur. Earum æſtimatio quomodo fiat. Num. 9.*
10 *Pœna pecuniaria criminum in corporalem conuertitur ob inopiam debitoris.*
11 *Famæ & boni nominis cura habenda, cur, & de eius præſtantia. 12.*
13 *Iniuria habet obligationem nec pœnitentia aboletur ſola.*
14 *Iniuriam non propulſare, iniuſtitiæ genus: & vindicanda à iudice.*
15 *Iniuriam remittens, non cenſetur remiſiſſe damna ſeu ſatisfactionem.*
16 *Hæres non vindicans necem defuncti priuatur ſucceſſione.*
17 *Iniuriantis odium tenemur remittere, ſed non iniuriæ ſatisfactionem. & 20.*
18 *Vindicta iniuriæ legitima, habita laudabilis.*
21 *Iniuriæ non punitæ creſcunt & fiunt atrociores.*
22 *Hominem homini cuiuſcunque gradus inſidiari natura nefas.*
23 *Iniuriæ ſeruorum quoque & vilium audiendæ & vindicandæ, & quare. 24.*
24 *Iniuriarum iudicium priuatum, non publicum. Contrà, Athenis, 26. & c. 3. num. 15.*
25 *Iniuriarum appetitores ad compendium caſtigandi.*

ADMONET tractatio abſoluta furtorum, vt ſubiungamus de iniuriis tractationem: quia & Iacobus Aretinus & Bartolus [a], dicunt furtum iniuriam eſſe. Panætius libro 2. de officiis, quem refert Gellius [b], vitam hanc hominum qui prodeſſe ſibi ſuiſq; volunt & vſui eſſe, expoſitam iniuriis & contumeliis declarauit: verùm vti Pancratiaſtę ad certãdum vocati, proiectis altè brachiis cõſiſtunt, caputq; & os ſuum manibus oppoſitis, quaſi vallo præmuniunt, membraq; omnia priuſquam pugna mota eſt: ita animus atque mens viri prudentis, aduerſus vim & petulantiam iniuriarum, omni in loco atque omni tempore proſpiciens,

a Bart. in l. licitatio, §. quod illicitè, nu. 2 per §. illum, de publica. in P.
b Gell. lib. 13. c. 26.

debet eſſe erecta, ardua, ſolida, expedita, nunquam conueniens, nuſquam aciem ſuam flectens. Dicebat & Græcus quidam [a],

a Lib collect onum ſententi gracor ve terum Comicorũ c. 4.

ἥδιον ἐδέν ἐδ' ἀκαικώτερον,
ἔς', ἢ διώκειν λοιδορεμένην φέρειν.
ὁ λοιδορῶν γὰρ, ἐὰν ὁ λοιδορέμενος
μὴ προσποιῆται, λοιδορεῖ' ὁ λοιδορῶν. id eſt,
Suauius nihil, nec magis aperte
Eſt, quàm ferre poſſe conuitiantem.
Qui enim conuitia petit, ſi petitus
Diſſimulauerit, conuitia patitur conuitia inferens.

Es certè prudentes viri norunt, & qui iniurias inferri aliis Chriſtianè ægrè ferunt, id potius extra patientis cauſam eſſe, & veluti vi externa contingere. *Quo enim cura aut diligentia*, ait Iulianus, Iuriſc [b]. *conſequi poſſumus, ne aliquid nobis damnum iniuria det?* Iniuria dicitur generaliter id omne, quod fit non iure: iniuria, ſine iure [c]. Paterq; hoc genus latius, quàm inſtituta tractatio, in qua iniuriæ ſpecies examinanda, nempe contumelia, quæ iniuria dicitur: dicta ea contumelia ex ſententia Vlpiani, à contemnendo [d]. Seneca [e], cùm tractat in virum ſapientem non cadere iniuriam, tradit iniuriam hoc habere propoſitum, aliquem malo afficere: & omnem iniuriam eſſe diminutionem eius, in quem incurrit. *Nemo enim*, inquit, *iniuriam poteſt accipere ſine aliquo detrimento, vel dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos poſitarum* [f]. Hæc certè iniuria inſolens & petulans, rectè ὕβρις Græcis eſt. Cæterùm contumeliam in contemptu ſolo, & nauſeantis ſolius eſſe animi putat Seneca [g], & minorem iniuriam quamq; leges nulla dignam vindicta putarint. Cuius affectum moneat humilitas animi contrahentis ſe, ob factum dictumque inhonorificum, vt ille me hodiè non admiſit, cùm alios admitteret, ſermonem meum ſuperbè auerſatus eſt, aut palam riſit, & non in medio loco, ſed in imo collocauit, & ſic de aliis huiuſmodi notæ: in quæ ferè delicati & fœlices incidunt. Et vt ait Hegio Terentianus [h],

b Iulia in l. ad eos, l. 19 commod. in P.

c l. 1. de iniur. § 1. eod. tit. ap. Iuſtin.

d l. 5. § contumelia, eod.

e Sene. lib. 2. ad Serenum, quotid. in ſapien. non cadit iniuria.

f d. l. 1. § omnem quidem, de iniur.

g Seneca, in proxime citato libro.

h Terẽ in Adelphis, actu 4. ſce. 3.

Omnes quibus res ſunt minus ſecunde, magis ſunt neſcio quomodo
Suſpicioſi: ad contumeliam omnia accipiunt magis,
Propter ſuam impotentiam, & ſemper creaunt negligi.

Ab initio lege 12. tabul. lex ſatis in fulgens fuit, & mollis in contumeliam inferentes: *Si iniuriam*, inquit [i], *alteri facit, viginti quinque æris pœnæ ſunto.* Non probauit hanc legem Q. Labeo: ſed nec ætas poſteà ſecuta, quando L. Neratius, homo egregiè improbus, atque immani vecordia, pro delectamẽto habuit, os hominis liberi manus ſuæ palma verberare, quem ſeruus ſequebatur crumenam aſſium plenam portitans, cui iubebat ſtatim ſecundum duodecim tabulas numerare quinque & viginti aſſes ei, quem depalmauerat. Et propterea prætores hanc aboleſcere legem & relinqui cenſuerunt, iniuriaſq; æſtimandis, ſe recuperatores daturos edixerunt. Proinde Hermogenianus [k], de iniuria nunc extra ordinem, ex cauſa & ex perſona ſtatui ſolere tradit, vt ſerui flagellis cæſi dominis reſtituantur: liberi verò humilioris quidem loci, fuſtibus ſubiiciantur: cæteri autem vel exilio temporali, vel interdictione, rei coerceantur. Vſu forenſi gallico receptum eſt, vt mulcta duplex honoraria, & numinaria irrogetur iniuriantibus. Fuit & author legis aliæ iniuriarum Cornelius Sylla, de qua meminit Venulejus [l], mitiorem eam quam ſerui mereantur. Exhibet autem Vlpianus tria capita habuiſſe [m], ſi quis pulſatus, ſi verberatus, ſi cuius domus vi intrata ſit. Idipſum firmat Iuſtinianus [n]. Qui & Martianus [o], notat ex lege Cornelia actionem iniu-

i Gell. lib. 20. c. 1.

k Hermog. l. 5. l. 45. de iniur. in P.

l l. hos accuſare, l. 12. § 1. in. de accuſat. P.

m l. lex Cornel. 2. l. 5. de iniuriis. in P.

n § ſed & lex Cornelia, eod. tit.

o § prætor, eod. apud Iuſtinia.

riarum ciuiliter moueri posse, condemnatione æstimatione iudicis faciendâ, scilicet habita ratione temporis quo facta, non condemnationis, vt ait Iabolenus [a]. Quia in contractibus inspicimus tempus quo contrahitur [b]: in delictis autem iniuriarum, contrahitur ex maleficio [c], Et de omni iniuria posse ciuiliter agi hodiè imperatori placuit, ait Vlpianus [d]. Criminaliter quoque vt diximus [e]. ὁ γὰρ γελᾶσθαι πλεῖστον ἐξ ἐχθρῶν, φίλαι, inquit Medea apud Euripidem [f], *Non enim tolerabile est, ô amici, irrideri ab hostibus.* Potissimùm, quia iniuriam dans deterior fit [g], ideo vt bonus reddatur, castigari debet [h]. Aestimatio iniuriarum autem petitur & fit, primùm ab actore, sed iudex postea taxat iudicio, habita ratione personæ iniuriatæ, loci vbi illata, & personarum præsentium dum fieret [i]. Liberum enim iudici minoris quàm æstimauerit actor condemnare, sicuti in iureiurando in litem obseruatur [k]. Et in iniuriis obseruatum apud Græcos docet Suidas [l]. Quod si reus paupertate pecuniaria pœnam eludat, potest ex Vlpiani sententia iudex coërctionem extraordinariam indicere [m]. Solent enim pœnæ pecuniariæ, imponendæ ob crimina, in corporalem propter inopiam conuerti [n]. Nec omnino ferendas iniurias sine vindicta aliqua suadet, quòd curam habere debeamus de bono nomine [o]: hoc enim magis proficit & perseuerat, quàm thesauri magni & pretiosi. Et crudelis est, qui suam famam contemnit [p]. *Sicut enim lux oculorum lætificat animam: sic*, inquit Ecclesiasticus [q], *bona fama impinguat ossa*, id est, auget virtutes, in quibus robur constitit hominis interioris, non minus quàm robur exterius in ossibus. Deinc & nobis proba vita necessaria & sufficiens quidem est: aliis autem & fama nostra necessaria est [r]. Cauendumq; non solùm ne incidamus in crimen, sed etiam ne in criminis vel notæ opprobrij suspicionem, néue simus aliis offendiculo. Sic Plautus [s],

Ego si mihi bonam famam seruasso, sat dives ero.

Et Horatius [t], *Vnde*

Fama malum grauius, quàm res trahit: an tibi abundè
Personam satis est, non illud quicquid vbique
Officit euitare, bonam deperdere famam?

Et Demosthenes [v], ἀλλ' εἰ μὴ χρήματα ἀπόλλυσι μόνον ἀκέραιον, ἀλλ' εἰ καὶ δόξαν χρηστὴν, περὶ ἧς μᾶλλον σπουδάζετε ἢ περὶ χρημάτων, id est, *non solùm spectandum est, ne pecuniam perdatis, sed etiam an famam & gloriam bonam, cuius magis studiosi estis, quàm pecuniæ.* Accedit Isocrates [x], περὶ πλείονος τοῦ δ' ἔχειν λαθεῖν ἢ πλούτου μεγάλου τοῖς παισὶ καταλιπεῖν ὁ μὲν γὰρ θνητὸς, ἡ δ' ἀθάνατος. καὶ δ' ἔχεις μὲν χρήματα κτητὰ, δόξαν δὲ ἀληθῆ χρημάτων ὄντα ἀνητὰ, καὶ τὰ μὲν εἰς τοὺς φαύλους παραγίνεται, τῷ δὲ ὄντι, ἀλλὰ ἢ τοὺς δυναμένους κρίνασθαι, id est, *Plus tibi curæ sit, vt honestam famam, quàm diuitias ingentes liberis relinquas: nam hæ mortales sunt, illa verò immortalis: & per famam comparari possunt opes, nunquam verò pecuniis fama redimitur. Item diuitiæ etiam improbo accedunt, at famæ gloria non potest nisi solis viris contingere.* Athenis graue & periculosum fuisse scribit Plato [y], quemquam iniuria afficere, & hominibus detrahere. Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ [z]: & melius nomen bonum, quàm vnguenta pretiosa [a]. Et Hesiodus [b],

ἐσθλὴ δ' ἐν βροτοῖσιν ὑποκλέψαι φάτις
φάτις γάρ τε κακὴ πέλεται, κέφαι μὲν ἑέρσαι
ῥεῖα μάλ', ἀργαλέη δὲ φέρειν, χαλεπὴ δ' ἀποθέσθαι.
φάτις δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται ἥν τινα πολλοὶ
λαοὶ φημίζουσι, θεὸς νύ τις ἐσσι καὶ αὐτή, id est,
Grauem verò mortalium cuitato famam:
Fama enim mala est, leuis quidem leuatu facillimè,

Mole

a l. iniuriarum æstimatio, l. 22. eo. tit.
b l. nõ omne, de reg. iur.
c l. ex maleficiis, de actio P. §. 1. de obl. quæ ex del. nasc.
d l. prætor edixit, l. 7. § posse, de iniuriis, § in summa, eod. apud Iustin.
e l. fin. eod. tit. de iniur P.
f Euripid. in Medea actu 3.
g l. 1. § ii. de fer. corrup.
h l. si qua, de pœn. P.
i Ioan. de Bello visus in prct. criminal. iniuriar. dum agit de taxatione iniuriarum ad verba, & tãtùm dictas iniuriosas, nu. 1. 2. 3. facit c. 2. §. iniurias de pac. tenen. & iuram. firm. in vsib. feudo. l. pen. de obseq. patro. præstan.
k l. 2. iuncta l. in actionibus, l. 5. de in litem iurando. lib. 12. Prat. 2.
l Suidas, in verb. αἰσχίστ.
m Vlp. l. 2. §. fin. de pœn. P.
n l. fin. de iniuriis voc. P. l. illicitus, § si de offi. præf. to P. l. quicunque, § quod si, de fer. fugit. cum simil.
o Ecclesiastic. 41.
p ca nolli, 12. q. 1.
q Eccles. c. 2.
r can non sunt audiẽdi, 11 q. 3.
s Plaut. in Mostellaria.
t Horat. lib. 1 Sermo. Saty. 2.
v Demosth. orat. in Leptinem.
x Isocra. orat. de regno, quæ 2. omnib.
y Pla. lib. 4. in Menone, vel de virtute.
z Prouer. 22.
a Ecclesiastes, c. 7.
b Hesiod. in fine 1. lib. oper. & dierũ.

Moleſta quidem portatu, difficiliúſq; depoſitu.
Fama verò nulla prorſus pernt, quam quidem
Multi populi diuulgant: quippe Dea quædam eſt ipſa.

a §. 1 de oblig. quæ ex del. naſc. lib. 4. inſtitut. tit. 1.

Iniuria habet obligationem ex delicto [a]: obligatio autem non ſoluitur, niſi 13
ſi quis luat pœnam, quam contraxit delinquendo. Nec ſola pœnitentia ſuf-
ficit in crimnibus, quæ conſultò contrahuntur, diſſoluendis ſine ſatisfactio-

b l. qui ea mente, l. 67. de furt. lib. 47. Tit. 2.

ne [b]. Cicero duo iniuſtitiæ eſſe genera ſcribit [c], *vnum eorum, qui inferunt:* 14
alterum eorum, qui ab iis quibus infertur, ſi poſſunt, non propulſant iniuriam. Nam qui
iniuſtè impetum in quendam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, is quaſi
manus videtur violenter afferre ſocio: qui autem nec defendit, nec obſiſtit ſi poſſit in-
iuriæ, tam eſt in vitio, quàm ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat. Iuſta 15
querela viſa eſt mulieris, quæ importunè quamuis iudicem interpellabat, vt

c Cic. 1. officior.

d Luc. c. 18.

eam vindicaret ab aduerſario [d]. Illa porrò vindicta nihil aliud, quàm aduerſarij
& malè agentis caſtigatio, quæ à iudicibus debet imponi, eáq; de cauſa gla-

e ca. nos ſi incompetenter, 5 ſed notandum, 2 q. 1.

dium portat ad vindictam malefactorum [e]: quæ non animo vindicandi ſeu
vlciſcendi, ſed caſtigandi infligitur [f]: Vt non immeritò interpretes, remiſ-

f ca. 1. circa medium, 23. q. 3. cum ſimil. lib.

ſionem vindictæ à ſatisfactione iniuriæ ſeparauerint: neque qui remiſit in-
iuriam cenſeatur remiſiſſe ſatisfactionem, veluti damna, expenſas, & ſimilia

g Panor in c. 1. de maledic. num 2.

huiuſmodi, vt ſcribunt Panor [g]. Bald. & Barto [h]. Cogunt & leges inter- 16

h Bald. & Barto in l. ſi tibi, §. fi. de pact. in F.

dum non tantùm noſtras, ſed & mortuorum, quibus ſuccedere quis vult,
iniurias & necem vindicare: alioquin adimentes eis illorum bona, in quos
ſe ita ingratos omiſſa vindicta demonſtrarint [i]. Atque is dicitur benè face- 17

i l. 3. C. de his quib. vt indig. cum ſimil. lib.

re, qui dimiſſo odio agit actione iniuriarum [k]: tenemur enim odium re-

k ca. & qui emendat, 45. d. il ca. de occidendis, 23. q. 5.

mittere, ſed non iniuriæ ſatisfactionem [l]. Nam de odio ſcriptum eſt [m], *Di-*

l ca. ſi quis contriſtatus, 30. dict.

ligite inimicos veſtros, benefacite iis qui oderunt vos. Sicut enim nobis petimus
dimitti debita & iniurias, quas in Deum committimus, & in proximos,

m Luc. c. 6. ca. cùm in lege, 23. q. 4. ca. inter verba, 11 q. 3.

oratione dominica [n]: ita & nos dimittere aliis in nos commiſſa debemus.

n Matth. 6 facit ca. ſi. de pœnit. diſt. 5.

Vel exemplo illius peſſimi ſerui [o], quem dominus iuſſit capi & concludi:
quòd cùm ei omne & magnum debitum dimiſiſſet, ille ob modicum de-

o Matth. 18. 4.

bitum conſeruum ſuum miſerè afflixiſſet. Et in eccleſiaſtico [p] legimus, *Qui*

p Eccleſiaſtic. 28.

vindicari vult à domino inueniet vindictam, & peccata illius ſeruans ſeruabit: relin-
que proximo tuo nocenti tibi, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. Et rurſum,

q ad Roma 12. Ezechiel. 25. & Deuter. 32.

Mihi vindictam, inquit Deus [q], *& ego retribuam.* Sunt iis ſimilia, quæ odium 18
ſummouendum ſuadent, attamen non dant impunitatem maledico, vel
contumelias inferenti, nec prohibent, quin animaduertatur in illos pro
modo contumeliæ: alioquin enim ex licentia impunita, magna auda-
ciæ daretur & ad maiora ſcelera libertas. Cùm tamen factæ ſint le-
ges, vt earum metu humana coërceatur audacia, totaque ſit inter
improbos innocentia: & in ipſis improbis, formidato ſupplicio, refre-

r ca. factæ ſunt, 4. diſt. l. 1. de iuſt. & iure, l. 1. de legib. in F.

netur audacia & nocendi facultas [r]. *Iniuriari verò*, vt ſcribit Plato [s], *malefa-*

s Plato, lib. 10. in Hippia minore, vel de mendacio, in fine.

cere eſt: non iniuriari, benè. Quamobrem [t], *qui iniuriatur, iniuſtus eſt, ante alios*
omnes eſt miſer, miſerior autem ſi iniuriarum pœnas non luat: minus verò ſi luat,
ſupplicumq; iuſtum diu hominibuſq; reportet. Et iterum [v], *Honorandus certè eſt, qui*

t idem, lib. 34. in Gorgia, vel de Rhetorica.

nihil iniuriatur, qui verò nec id alios facere patitur, duplici honore, imò & magis
eſt honorandus: ille enim vni, hic multis hominibus comparatur, cum principibus cæte-
rorum iniuriam arceat. Qui autem vnà cum magiſtratibus iniuriam quoad poteſt vl-
ciſcitur, is magnis perfectuſq; viri præconio in ciuitate prædicetur: nam virtute cunctis
excellet. Sed & nemo ambigit fures puniendos eſſe: at qui iniurius aliis de 19
trahunt, vel bona ſibi vſurpant iniuria, furtum bonæ famæ alterius com-
mittunt, vel rerum, vel vſus: proinde nec impuniti eſſe debent. Suadet & 20
remittendum odium ex iniuria, id quod moris fuit apud Romanos maio-
res, conuiuium ſolemne inſtituere, quod Chariſtia dicebatur, cui præter co-
gnatos, affines, nemo interponebatur: vt ſi qua inter neceſſarias perſonas

v idem lib. 34. dialo. 5. de legib.

querela

querela eſſet orta, apud ſacra menſæ & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiæ adhibitis tolleretur [a]. Habemus nos Chriſtiani ſacratiſſimam illam menſam, melioremq́, & vitæ datricem Euchariſtiam, ad quam
21 venire non oportet, antequam reconciliemur proximis [b]. Ferunt aliqui prudentes, vt ait Seneca, iniurias æquo animo, neque vllo modo iis tangi poſſe vel moueri, niſi ſibi perſuadeant certò ſciunt: at vt plerumque alij qui ſe contumeliis affici arbitrantur, nimium & præter modum ſæuiunt, vt oportuerit & ad cohibendas iniuriantium malitias, & ad compeſcendas ſeſe vindicantium iras, ea de re iudicia inſtitui & ad iudicem iri [c]. Alioquin contumelia parua de cauſa orta, maior fit, & vt ex Homero Suidas ait [d], ἰαμβίζει, more iambi ex breui in longam ſurgit. Exigua eſt primùm, mox ſeſe attollit in auras. Vnde & Græcis pro contumelias inferre, ἰαμβίζειν dictum. Aequumque & bonum viſum eſt proſpicere huic inſolentiæ, atque
22 æquo & bono dari hanc actionem placuit Vlpiano [e], vt puniatur qui deliquit. Ad conſeruandam illam humanam communem cognationem, propter quã nefas ducitur, hominẽ homini inſidiari [f], cuiuſcunque is ſit fortunæ, vel
23 paupertatis, vel gradus. Nam nec harum iniuriarum iudicia contemnenda ſunt: quemadmodum Athenienſes quoque lege ſanxerunt, vt ſeruorum iniuriæ audirentur [g]. Ab Alexandro quoque Cæſare ſtatutum & alus [h], viles ſerui tenuioriśue fortunæ quidem homines, inferiores videntur: verũtamen & ij homines, & quò minus bonis artibus inſtructi, eò audaciores ad vindictam ſumendam inuſtam, niſi legitima ſtatuatur, ὥσπερ κἀν μύρμηκι, κἀν σίφῳ χολὴ, id eſt, *ineſt formicæ etiam & culici ſua bilis*. Docet & Aeſopus [i] apologo Scarabei ſeſe vlciſcentis de Aquila. μηδενὸς καταφρονεῖν, λογιζομένους, ὅς δεδοίκασιν ὁ προστυχαιόθεις, ὅτι ἂν δυνηθείη ἑαυτῷ ἐπαμῦναι, id eſt, *Nullum eſſe contemnendum, conſiderantes non eſſe quemquam, qui laceſſitus ſe vlciſci non queat*. Refert
24 Xiphilinus ex Dione [k]: Galbam Cæſarem malè audiuiſſe, quòd quamuis iniuriam ille non faceret, ſinebat tamen alios facere. Quia etſi ſatis ſit priuatis hominibus iniuriam non facere, tamen principem prouidere etiam oportet, ne cæteri faciant. Et ipſe Dio ait [l], *hominum illam eſſe ſententiam, priuata omnes iniurias perſequendas, ne vel contemptui inde habeatur, vel opprimatur: principem verò debere ea quæ in publicam rem peccãtur vlciſci, priuatim in ſe admiſſa tolerare*. Conſiderare debent iudices, quod monet Demoſthenes [m], Athenienſes vt conſiderent, *iniurias accipiendi maximè oportunos eſſe noſtrum pauperrimos quoſq́ & infirmiſſimos: at in inferendi, ſic vt non modò facinorum pœnas non dent, ſed etiam aliquos mercede conducant, qui vicißim faceſſant accuſatoribus, paratiſſimos & expeditiſſimos eſſe & petulantes pecuniosos*. Sic Lucius Coruncanus, collega legationis ad Teucam reginam Illyriorum, adiecit legationis mandatis, *Optimum morem eſſe Romanũ priuatas iniurias publicè vindicandi*, teſte Polybio [n]. Quanquam publicum ideo iudicium non ſit iniuriarum, ſed priuatum [o]. Boni viri officium eſſe dicit Cicero, nuſquam non innocentes tueri, & ab oppreſſis iniurias propulſare [p]. Conſtitutum & in comitiis Aurelianenſibus anno Domini 1560 [q]. vt ſi quis in ſe mutuò conuiciantes incidiſſet, ad pacem reduceret, & vim omnem interciperet. Oraculum Delphicum, vnum ex tribus ſociis, qui conſocium relinquens fugerat, dum incidiſſent in latrones, ſic vt reum mortis eius exprobrauit.

Occidi ſocium præſens es paſſus amicum,
Non tibi vaticinor, ſacro te proripe templo [r].

Et vt ait Clytemneſtra [s],

ἀλλ' ὅμ' ἔχει τι φῶμα, κἀν ἄπωθέν ἦ,
ἀνὴρ ὁ χρηστὸς δυστυχοῦντας ὠφελεῖν id eſt,
Sed tamen nõ abſurdũ eſt, etiam ſi alienus ſit (ſcilicet quis à malis alterius)
Si vir quis ſit probus, periclitantes adiuuare.

[a] Val. Max. lib. 2. c. 1. dum agit de ſacello Virtutis.
[b] Matth. c. 5.
[c] l. nullus, 14. de Iudæ. lib. 1. C. tit. 12. l. 1. ne quis in ſua cauſa iudic. ea. quod Chriſtus, 22 q. 5.
[d] Suidas, in verbo, ἰαμβίζειν.
[e] Vlp. l. non ſolum, l. 11. §. iniuriarum, de iniur. in F.
[f] l. vt vim, de iuſti. & iure F.
[g] Athenæ. lib. 6. c. 7.
[h] l. 1. C. de iniur. §. ſeruis, eod. tit. apud Iuſtinian. l. 1. § Labeo, & l. item Labeonẽ, 9 ſi quis ſit, & §. pen. & l. cum qui, §. 1. eod. tit. F.
[i] Aeſop. apolo. 2.
[k] Xiphil. in Galba.
[l] Dio, lib. 55. h. ſto. Roma.
[m] Demoſth. contra Midiam.
[n] Polyb. lib. 2. hiſto.
[o] Iniuriarum cauſa, l. 7. F. de iniur. l. 6. C. eod.
[p] Cic. 1. offic. in initio.
[q] ann. 63.
[r] Aelia. lib. 3. de var. hiſto. c. 43.
[s] apud Euripid. in Iphigenia, in Aulide actu 4. verſ. 1231.

Verùm

Verùm proſpicere debent iudices, ne quis hac accuſatione iniuriarum alios temerè accuſet, vt plerique pauperes improbi, qui calumniantur ſe iniuriis affectos, & ſæpè procurant affici, vt pecunias extorqueant, & diuexent locupletibus probos. Quos Cæſus [a] ſingulari lege voluit extra ordinem damnari, vt patiantur vel exilium, vel ordinis amotionem. Athenienſium iure, permiſſa erat perſecutio iniuriarum realium cuilibet de populo, vt ait Iſocrates [b]: vt non mirum ſi iniuriarum mulcta apud Athenienſes, non iniuriam paſſi, ſed publica eſſet, vt teſtatur Iulius Pollux [c]. Lex illa refertur à Demoſthene [d].

ἐάν τις ὕβριζῃ τινὰ, ἢ παῖδα, ἢ γυναῖκα, ἢ ἄνδρα τῶν ἐλευθέρων ἢ τῶν δούλων, ἢ παράνομόν τι ποιήσῃ εἰς τούτων τινά, γραφέσθω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας ὁ βουλόμενος Ἀθηναίων ὃς ἐθέλει. οἱ δὲ θεσμοθέται εἰσαγόντων εἰς τὴν ἡλιαίαν τριάκοντα ἡμέραις, ἀφ' ἧς ἂν ἡ γραφὴ, ἐὰν μὴ δημόσιον κωλύῃ. εἰ δὲ μὴ ὅταν ἡ πρῶτον ὀφλῇ, ὅτου δ' ἂν ἐπιτύχωσι, ἡ ἡλιαία τιμάτω αὐτῷ παραχρῆμα. ὅτου ἄν δόξῃ ἄξιος εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι, ὅσου δ' ἂν γράψωνται γραφάς ἰδίας κατὰ τοὺς νόμους ἐὰν τις μὴ ἐπιξηλθὼν ἢ ἐπεξιὼν μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, ἀποτίσατω χιλίας δράχμας τῷ δημοσίῳ. ἐὰν δὲ ἀργυρίῳ τιμήσῃ τῆς ὕβρεως ὁ παθὼν. ἐὰν ἐλευθέραν ὕβρισῃ, μέχρις ἂν ἑκτίσῃ, id eſt, *Si quis aliquem contumelia affecerit, ſiue puerum, ſiue mulierem, ſiue virum, ingenuos vel ſeruos, aut aliquid in interdictum legibus in eum aliquem admiſerit, eum quicunque volet Athenienſium, cui id licet, deferat apud ſex viros: at ſex viri actionem dent intra dies triginta apud Heliæam, ab eo die quo dies in iudicium delata erit, niſi publicum aliquid impediat, ſin minùs primum fieri potuerit. Qui verò damnatus fuerit, ille Heliæa ſtatim crimen æſtimet, quid lucre aut ſoluere debere videatur. Qui verò priuata iudicia dicta fuerint ex lege hac, ſi quis non perſequutus fuerit actionem, aut perſequutus quintam ſuffragiorum partem non tulerit, is mulctam ærario mille drachmas ſoluat: Sin contumelia pecuniis æſtimata fuerit, vinciatur, ſi ingenuum iniuria afficerit, donec ſoluerit.*

[a] Lege iniuriarum, l. 41. de iniur. P. facit l. ſi quis reperte, § ſi ſit liuitatus, ad Turpil. P.

[b] Iſocrat. orat. 20. contra Lochitem

[c] Iul. Pollux, lib. 8. Onomaſt.

[d] in orat. κατὰ παιδὸς βίας.

Quando iniuria fieri dicatur. Cap. 2.

1 *In iniuriis animus & factum inſpicitur.*
2 *Iocosè & alio modo, quàm iniuriandi animo dictum, iniuria non dicitur.*
3 *Iniuriosa per ſe verba vix excuſationem admittunt.*
4 *Scandalum datum quid, & ſcandalizantis pœna. & 5.*
6 *Turpia facta & dicta loco non excuſantur.*
7 *Iniuriarum, Aquiliæ, & de pauperie actionum differentiæ.*

ONS vnus præcipuus cenſendarum & vindicandarum iniuriarum, ex animo pendet facientis: alius ex facto ipſo. Si quis enim dum certat percuſſit, quia iniuriam noluit inferre, nec iniuriam commiſit [e]. Si quis neſciat ſe iniuriam facere, nec cui faciat, alium credens quàm ſit cui manus inicit vel maledicit [f]: Si probet tamen errorem, non aliter [g]. Sic, ſi cùm ferulam meã pugno percutere vellem, te in proximo ſtantem inuitus percuſſerim, iniuriarum non teneor [h]: ſiue corrigendi animo [i]. Huc pertinet nocentium infamatio, vt non habeat locum ibi iniuria, cùm interſit peccata nocentium cognoſci [k], & vindicari [l]: tamen neceſſarium erit probare crimen [m]. Non videtur quoque animus iniuriandi, ex facto quod inter coniunctos ſit, vel affines [n]. Contemplandus in iniuriis generaliter igitur animus. Nam ſi non conuitij cauſa, ſed iocandi vel alio modo quàm iniuriandi, qui dixit fecitue, dixiſſe

[e] l. 3. § quare ſi quis per iocum, de iniuriis.

[f] l. 3. § itaque puti, & § fin. eod.

[g] l. eum qui nocentem, l. 12. § qui inuidia, eod. in P.

[h] l. 4. eod. tit.

[i] Item apud Labeonem, l. 15. § adiicitur, eo l. vlt. C. de emendat. propinq.

[k] d. l. eum qui nocentem.

[l] Iuſta vulneratus, ad leg. Aquil. P.

[m] l. vlt. de famo. libel. lib. 9. C. tit. 36

[n] Venuſt. veſtè ſordidã, l. 39. de iniur. P.

3 dixiſſe feciſſeúe probare poterit, immunis ab actione erit [a]. Atque calore iracundiæ dicta, ſi intra annum non reuocauerit ad animum iniuriatus, non venient in hoc iudicium [b]. Cæterùm hîc conſiderandum quædam dicta vel facta per ſe iniuriam oſtendere: & proinde non licere, niſi contrarium manifeſtè doceatur ea excuſatione, quòd ludens fecerit, vti [c]. Et à verborum ſignificatione propria recedendum non eſt, niſi de contraria mente conſtet loquentis [d]. Nec arbitramur quenquam dicere quod non ſentiat, & quin maximè eo nomine vſus ſit, quo res appellari ſolet [e]. Deinc & id puto obſeruandũ, temerè facta & dicta, etſi aliquando à nomine iniuriarum & contumeliæ ſecernantur, ſi non eo animo illata doceantur: tamen reſpectu eius qui patitur pro iniuria haberi, ſi is reuocauerit vt monuj ad animũ: vel ſi alij ex ijs quæ dicta ſunt, niſi emendentur, improbam concipiant de eo qui patitur opinionem, & ex dictis & factis in eum, lædatur eius exiſtimatio, quæ eſt [f] dignitatis illæſæ ſtatus, legibus ac moribus comprobatus: quæ ex delicto tantùm noſtro, authoritate legũ, aut minuitur, aut conſumitur. Etenim ea quæ facta lædunt pietatẽ, exiſtimationem, verecũdiam, noſtra, quæúe contra mores ſunt, nos facere nõ poſſe

4 exiſtimandum eſt, vt ait Papinianus [g]. Dicunt factæ liberæ hoc σκάνδαλον eſſe datum, hoc eſt, offendiculum dare, ex his quæ temerè de aliquo proferuntur, vel in aliquem fiunt: obicemq; bonæ exiſtimationi alicuius facere. Scandalon quippe, teſte diuo Hieronymo [h], & σκῶλον, apud Græcos, ex offenſione & ruina nomen accepit. Ab σκάζω claudico, quòd obiectum offendiculum dicti vel facti cogat claudicare, hoc eſt, dubitare de bona exiſtimatione eius, in quem obiciuntur. Ita ſcandalizantem alium Dominus noſter Ieſus Chriſtus dignũ arbitratur, qui mola aſinaria ſuſpenſa collo, in mare ſubmergatur [i]. Et iterum, *væ mundo ab ſcandalis, neceſſe eſt enim vt veniant ſcandala, ſed væ homini illi, per quẽ ſcandalum venit* [k]: ſcilicet qui dat occaſionẽ offendendi alteri, non autẽ ſi ex ijs quæ verè dixit, alter acceperit ſcandalũ, qui quidem peccat, ſed is qui non dedit, non peccat. Loquimur enim, non de ſcandalo ſolum accepto ſine facto loquentis, quemadmodum ſcandalizati ſunt Phariſæi ex ijs, quæ benè dixit dominus [l], ſed de ſcandalo agimus, quod vocant datum Theologi, quod ani-

5 maduerſione dignũ. Lege Langobardorum [m] ſcandalum commiſſum in conſilio aliquo habet mulctam regiam 900. ſolidorum, in eccleſia 40. ſi in palatio, mors infligitur. Et hæc vltra reparationem damni dati vel paſſi. Vt ſolum ſcandalum, alioquin forſan innocentem, puniendum eſſe ſuadeat [n]. Et multa de-

6 bent prætermitti, quæ ſine ſcãdalo fieri non poſſunt [o]. Turpia etiam quædam inferuntur, quæ quamuis animo iniuriandi non fiant, tamen quòd fiant, culpã pœna dignam habent: & noxij ludi in culpa ſunt [p]. Quis enim ludos appella-

7 uerit ex quibus crimina oriuntur? Quare vbi ceſſat animus iniuriandi, & tamen culpa damnum datum eſt, ſubſidium eſt legis Aquiliæ actio, de damno iniuriæ, non autẽ de iniuria [q]. Quod ſi animal illud dederit, quia in eo nocendi non eſt animus, non de iniuria, ſed actione propria de pauperie datur [r]: cũ qua & noxalis conſideratur, vt poſſit animal pro noxa dari, ſi inſcio domino & ſine eius culpa nocuerit [s]. Quæ in ſeruis nocentibus locũ habebat, & olim in filiisfa. quos tamen ab ea noxali alia lex poſteà exemit [t].

[a] l. ſi non conuitij, l. 5. de iniur. C. l. 3. §. 1. ad l. Iul. obligationum ſubſtantia, § fin. de action. P.
[b] l. quicquid, l. 49. de regul. iur. in P. d. l. ſi non conuitij, & § fin. de iniur.
[c] l. 1. de præſumpt. l. 3. Decretal tit. 23. Fleurz. 16.
[d] l. non aliter, ac leg. 3.
[e] l. Labeo, l. 7. § idẽ Tubero, de ſupellect. lega. libr. 33. P. ff. l. 1. § 1. de reb. cub. cum ſimilib.
[f] Cabillon. l. cognitionum, l. 5. § exiſtimatio, de var. & extraord. cognit. lib. 50. P. tit. 13.
[g] Papin. in l. filiꝰ qui in ſ. l. 14. de condit. inſtitut. libr. 28. P. tit. 7.
[h] D. Hieronym. in Peſa gie lib. 2.
[i] Matthæi 17. Mar. 9. c. niſi cum prædem, de renunciat.
[k] Matth. 18.
[l] Matth 15.
[m] lib. 1. leg. Langobard. tit. de ſcand. & compoſitionib
[n] c. ex literis, c. 14. de homicid. lib. 5. Decretal. c. tua, de cleric. ægrot. cum ſeqq. & ſeq. de ſpo. c. 2. de oper. no nũciat. 1. Corinth 3. c. ſuper eo, de præbẽ. c. quoniam, de iure patron. cum ſimilib.
[o] c. 2. de oper. no nũciat. 1. Corinth 3. c. ſuper eo, de præbẽ. c. quoniam, de iure patron. cum ſimilib.
[p] l. nã ludus, ad leg. Aquil. in P.
[q] in proœ. P. § illud vero.
[r] l. 1. & 3. & ſeq. ad leg. Aquil. P.
[s] l. 3. in quadr. paup. fec. decr. in P.
[t] § 1. & 2. de noxal. actio. & c. 10. tit. 14. & in P.

De his quæ perpendi debent in iniuriis iudicandis. Caput 3.

1 *Iniuriæ iudicium conſiderat res, perſonas, modum illationis.*
2 *Iniuriæ publicæ & priuatæ.*
3 *Iniurias agentium, & patientium conſideratio.*
4 *Furioſus non dicitur iniuriam facere, ſed pati.*
5 *Legatos publicos aut eorum comites iniuria afficientis pœna.*

[u] l. apud antiquos, C. de furt. § ſed & veteres, de noxal. actio.

6 *Iniuriarum actio quando detur inter parentes & filios.*
7 *Maledicta in principem & magiſtratus punita.*
8 *Magiſtratuum iniuriæ reſiſtere licet impunè.*
9 *Executoribus iudiciorum reſiſtens, capitaliter punitur.*
10 *Præpoſito manum inferens quomodo puniatur.*
11 *Serui & liberi actiuè & paſſiuè in iniurijs diſtinctio in pœna.*
14 *De iniuria, quæ in genus tranſit, agunt proximi etiam inuito iniuriato.*
13 *Iniuria aut re, aut verbis fit. Et de vtrarumque pœna. 15, 16. 17.*
14 *Pulſare & verberare quomodo differant.*
18 *Vulnerans aliquem, qui deinceps moritur, intra quod tempus tenetur de homicidio. Et 23.*
19 *Vulneratus lataliter à pluribus pugnantibus omnes obligat de homicidio, niſi conſtet de vulnerante.*
20 *Vulnus quod dicatur letale.*
21 *Capitis vulnera quando ſint mortifera.*
22 *Vulnera in quibus locis inflicta, & quando dicuntur à medicis letalia.*
23 *Iniuria realis quæ cenſetur. Et num. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. & 35.*
33 *Iniuriæ æſtimatio hodiè fit à iudice.*
36 *Pro iniuria affectis pugnare religio.*

IRIA conſideramus etiam præcipua generaliter in contumelijs, primùm pro rebus, atrocitatem iniuriarum, iniurias ſcilicet ipſas 2. perſonas conuiciãtes, & patientes: & 3. modum, quo inferuntur. In ipſis iniurijs, num publicæ, num priuatæ ſunt animaduertimus: publicas ad ſtatum publicum pertinere nemo dubitat, priuatas autem ad priuatum [a]. Blaſphemiæ ad publicas referuntur, de quibus diximus, & ſimul de his quæ fiunt in principem, de maledicis, dum ageremus de crimine vtriuſq; maieſtatis. Sunt & illæ eius generis, quæ perſonis publicis inferuntur, vt in perſonis annotabimus. *Haud enim priuata iniuria*, inquit Polybius [b], *à multitudine differt, niſi magnitudine eorũ quæ contingunt.* Et vt ait Demoſthenes [c], *Verberans magiſtratum vel prætorem, vel cõtumelijs afficiens, iniuriæ publicæ, veluti ciuitatis reus eſt: ſi priuatũ priuato agẽte, priuatæ.* Atrox & leuis etiã iniuria, ex perſonis, & loco, & grauitate vulneris, & ex membri patientis dignitate [d]. Sed & arbitrium in atrocitate & diſtinctione faciendæ, erit adhibendum iudicis, & ex iuris diſpoſitione [e]. Perſonæ conſiderantur inferentium, & patientium iniurias: vt in furioſo, qui cùm iniuriam inferẽdi non habeat animũ, nec eam inferre dicitur. erſi iniuriã dicatur idem pati [f]. Et quod inſania ſit, miſeratione dignũ eſt [g]. Creſcit & diſtinguitur iniuria atrocitate vulneris iniuriatæ perſonæ ex loco in quo fit, ſi publicè [h]: ſi in eccleſia clericis vel alijs eccleſiaſticis, pro qua verbera, exilium, capitalis pœna [i]. Ex perſonarum dignitate [k], veluti ſi quis magiſtratum, vt tribunum pleb. iniuria affeciſſet, vel eius miniſtros. Ob quam cauſam Martius Corio, in exilium perpetuum, vt populus Romanus ire voluit, iuſſitque, abiit in Volſcos exulatum, vt teſtantur Diony. Halicar [l]. Liuius [m], & Plinius [n]. Sed & lege de vi publica tenetur, qui iniuriam legatis publicis & eorum comitibus irrogauerit [o]: vel dedi debet hoſtius, ſi fœciali eorũ fiat [p]. Inter parentes & filios non temerè danda actio iniuriarum, niſi atrocitas ſuaſerit dari emancipato in patrem, vel contrà: at in poteſtate conſtitutis, nec ob id datur [q]. Debetur autem honori hoc parentum à filius, ſicuti & à libertis patronis [r]: ſed alio remedio, quàm iniuriarum, filiis in poteſtate conſtitutis ſubuenitur, emancipationis [s]. Propter ius patriæ poteſtatis, quod vitæ & necis erat, vt docemus latè, dum de patria agimus poteſtate. Neque etiam patri aduerſus contumacem filium opus eſt actione iniuriarũ, cùm, ſi in ſua poteſtate

a L. 1. §. huius ſtudij. de iuſti. & iure, §. huius ſtudij, eod. apud Inſtitu.
b Polyb. 4. Hiſtoria.
c Demoſth. *oratione pro Midia.*
d I. prætor, §. fin. & l. ſeq. de iniur. P. §. atrox, eod. titul. apud Iuſtin.
e ea. non affirmamus, 24 q. 1.
f l. 1. §. 1. de iniur. in P. l. qui iniuriæ, § verum eſt, de furt. P.
g l. famoſi, ad leg. Iul. maieſt. P. l. qui ſi quis imper. maled. lib. 9. Cod. tit. 7.
h l. prætor edixit, §. fin. & l. ſeq. de iniur. P. § atrox, & §. ſeq. eod. titu. apud Iuſtin.
i § ſi quis eum ſacra, de ſanctiſſ. epiſ. col. lo 3.
k l. ſetus autem mancipio, l. 30 § fi. & l. ſeq. de iniur. in P.
l Diony Hal. c. libr. 7.
m Liuius, libr. 2. de re 3.
n Plin. de vir. illuſtr.
o l. lege Iulia, l. 7 § fi. ad leg. Iul. de vi publ. P.
p l. fin. de legat. libr. 30 P. tit. 9.
q l. prætor et ait, l. 7 §. ſed & ſi quis, de iniur. P.
r l. 2 de obſeq. à lib. & lib. par præſt. lib. 37 P. tit. 14. l. fin. ſi à parente qui fuer. manumiſſ. P.

testate est, iure suo possit castigare [a]: vt & libertos patronus [b]. Si matri fiat, iudex severius vindicat, & cogit reverentiam præstare [c]. Sicuti & in emancipato statuitur, quos adhuc magis contumeliosos ex arbitrio patris, mortis sententia tenet [d]. Et publicæ quodammodo videntur iniuriæ, quæ in parentes à filiis fiunt, & graviores, & ferè similes eis: quæ in magistratus committuntur; quandoquidem parentibus lex potestatem magistratus videtur in filios contulisse. Nævius poëta ob assiduam maledicentiam & probra in principes civitatis more Græcorũ dicta, à Triumviris in vincula ductus & connectus est, auctore Gellio [e]. Verùm magistratibus facta iniuria existimanda atrox est, si tũc cùm sit ipsi officio fungantur magistratus: nam alioquin iniuriam cõmittentibus, resisti impunè potest [f]. Sic absoluta Manilia meretrix [g], cui diem dixerat ad populum Aulus Hostilius Mancinus ædilis, ob iniuriam quia eum vulnerasset ex ambulacro nocturè respondente Manilia, ad eam comessatorem venisse Mancinum Ædilem, eum apud se recipere non placuisse, & cùm vi irrũperet, lapidibus sanè repulsum. Huc pertinet quoq; iudicium Vespasiani, cognoscentis de iurgio quodam senatoris, equitisque Romani: statuens: *Non oportere quidem maledici senatoribus, remaledici, civile fasq; esse* [h]. Carolus 9. huius nominis rex Gallia, edicto cavit [i], ne magistratibus officio fungẽtibus vel eorum apparitoribus exequentibus mãdata iuridica, iniuria fieret, sanciuntque in audentes mortis pœnam, omni spe gratiæ seu indulgentiæ obtinẽdæ ab eo sublata: quæ enim authoritate publica & iure magistratus fiũt, iniuriam non habent, nec vim [k]. Paulus [l] infamiam irrogat appellatoribus, qui convicium iudici dixerint. Vlpianus quoque plecti debere, à Cæsaribus fratribus esse rescriptum testatur [m]: quia & datur remedium contra iniurias à iudicibus illatas prouocationis [n]. Neque etiam iudex contumeliam sibi inferri putet, si ab eo prouocatur. Nec ideo debet conviciari appellanti [o], quia hoc remedium iuris est, & eius beneficium. Statutum &, vt qui manus intulit præposito, capite puniatur [p]. Tradit & Baldus [q] inferentem alapam potestatem gerenti in alio territorio, capitali iudicio puniri posse. Quod & sequitur Iason [r]. Ad personas quoque pertinet, ingenui & servi distinctio: contra servum enim iniuriantem, iniuriarum quidem non agitur, sed gravius animadvertitur [s]: Pro servo tamen ludibrio habito, & pro filio agit iniuriarum dominus & pater, si eo animo contemnatur: alioquin enim est actio de seruo corrupto [t], ipsique cõqueri possunt [u]. Minor tamẽ iniuria servo, quàm libero facta habetur, minusque vindicatur. Sic Claudius Augustus leviter puniuit percussionem sui servi, in publico factã à tribunopleb. Nihil enim aliud statuit, quàm quòd Tribunopleb. ministros abstulit, paulòque post restituit. At servum suum alium, qui virum illustrem probro affecisset, in foro trahi atque necari iussit; teste Dione [x]. Apud Athenienses tamen, vt author Æschines [y], æquè de iniuria servis ac ingenuis fieri prohibita, nominatim continebatur; vt assuefaceret suos cives legislator lubentius, ab ingenuorum contumelia magnoperè continere. Nam & domini pati dicuntur iniurias, quæ suis fiunt servis [z]: cũ non solùm quis in sua persona pati possit, sed & etiam ex iniuria facta liberis suæ potestati subditis, vxori, nurui [a]. Sicuti nec tantùm ex sua persona quis iniuriã irrogare dicitur, vel per semetipsum, sed etiam per alias personas [b]. Et eõtempore præsenti, & absenti fieri potest [c]: si modò intra legitimum tempus rebocaverit ad animum quòd egit, cõputando tempore ex quo sciuit [d]. Receptũ etiam est, pro iniuria proximo irrogata, si eius ignominia vel nota pertineat ad genus posse proximos, inuito etiã iniuria affecto, eã persequi iudicio: veluti quis servus leptosus, &c. dicatur. Portrò modi inferẽdi iniurias generales, duo; quia generaliter iniuria fit, & patitur quis eandem aut re, aut verbis prolatis, vel scriptis in libellõ [e]: Re, iniuria multis modis infertur; vel in

[a] l. 1 de pat. pot. l. 8 Cutius 47 l. sectus & filij, de fun. l. 16. § filius autem, de bon. quæ liber. [b] l. 1. de iure patronat. P. [c] l. 4 de pat. pot. C. [d] l. 1. de pat. pot. C. Exod. 21. [e] Gell. lib. 9. c. 1. [f] l. nã magistratus, de iniur. [g] Gell. lib. 4. cap. 14. Sueton. in Vespas. c. 9. [h] anno 1572. tunc. *de sacrif. de sacrificiis dis rebellibus contra les executeurs de la celle*, art. 1. [i] Iniuriarum, §. 1. & §. quæ autem, & l. quod regulis, de iniur. Vel quædammodum, §. nunq; Iratus ad leg. Aquil. P. l. 3 §. 1 quod metus causa P. [k] Paul. Sentent. §. 42. de iniur. P. [l] Vlp. in l. Illud, l. 5. de appellatio P. [m] l. si quis prouocationem, l. 30. eod. C. l. 1. eod. P. [n] l. & in minoribus, l. 20. eod. C. [o] l. omne delictum, l. 6 § qui manus, de re milit. in P. ea homo Christianus, 40. dist. [p] l. 1. § iniuria, de postulan. sicut vulg. fenestra. [q] in l. 2. de præcip. pœnis officium [r] Vlp. ibi si vultur, l. 17 § quæ autem iniuria, N § si quis de iniuriis P. & l. duos accusare, §. fin. de accusat. P. [s] l. si quis seruum, de iniuriis, l. 15 § E. & l. Gali verbum, § si quis dolo, de leg. Aquil. P. [t] l. 2. de his qui sunt sui vel alieni. P. §. pen. eod. in Institut. Iustinian. de actio. P. [u] Dio Cassius lib. 60. [x] Æschin. contra Timarchum. [y] l. cum qui, l. 18 vers sicut. 1. de iniur. P. l. ité apud Labeonem, l. 15 §. interdum, eod. [z] §. patitur, de iniur. ap. Iustin. l. 1. § ité autem, & §§. seq. eod. P. [a] proximè citè iuriscons. [b] l. ité apud Labeonem, l. 15 §. consequens autem, iuncta de iniur. P. l. si quidem autem in l. 1 C. eod. tiebit. [c] l. de Publicia, in præfat. quinq. Iniuriarum ad vim quas in annum fieri ad annum remittuntur, arg. l. qui absent. ad bon. poss. C. &

[d] l. 1 §. 6. decimo, de appell. P. l. 5. in quæ, C. de liber. cau. cum simil. [e] l. 1. & 2. eod. titul. ff. Vlp. in l. 1. de iniuriis P.

corpus, vel in res alicuius, quoties manus inferuntur [a]: vt ſi quis pugno pulſatus, fuſtibus cæſus, verberatusue eſt [b]. Inter pulſationem & verberationem diceba hoc intereſſe Offilius, quòd pulſare, ſit ſine dolore cedere; verberare, cum dolore [c]. Idque mihi placet, quòd pulſare hîc accipiatur pro impulſione, qua quis contumeliæ cauſa impellitur, & veluti ſede & loco deiicitur: verberare autem ſit, percutere inſtrumento aliquo. Quamuis ſciam Laurētium Vallam hoc non probare [d], qui tamen valdè hallucinatur, cùm quod de verberatione dictum eſt ab Offilio & Vlpiano in perſona hominū qui ſentiunt, in explicanda lege Cornelia, ad quam verba referuntur, conuellere nititur mordendi ſtudio, ex verberatione tritici quod non ſentit. Vt etiam de impulſu campanarum & vehementi impulſione, catachriſticos alia mutatur. Accedit Iuriſconſultis Iuuenalis, dum ait [e],

Miſeræ cognoſce prælia rixæ
Si rixa eſt, vbi tu pulſas, ego vapulo tantùm.

Vbi inter vapulare, & pulſare differentiam conſtituit. Conſiderandum itaque quid horum interuenerit, & num adſint vulnera [f], aut verbera, quæ aliena ab ingenuis hominibus [g]. Nam vt ait Iſocrates [h], *Reperietis*, inquit, *ô iudices, legislatores noſtros corporum præcipuam habuiſſe rationem; primùm enim de hac iniuria cauſas & actiones citra pecuniæ depoſitionem inſtituerunt, vt quemadmodum quilibet noſtrum poſſet aut vellet, ita poſſet iudicio afficere iniuriam inferentes. Deinde in alijs delictis, ipſi duntaxat qui damnum accepit, qui dedit obnoxius eſt: de iniuria verò ſeu publico malo, cuilibet ciuium licet, vbi ad legiſlatores perlata res fuerit, veſtrum ad forum deferre. Adeo autem graue eſſe putarunt alterum ab altero verberari, vt de accuſatione tulerint legem, quæ iubeat dicentes quippiam nefandi quingentas drachmas debere.* In legibus Lãgobardorum, iniuriarum realium placita hæc. *Per barbam hominem liberum capiens in rixa, componat 6. ſolid. ſi ſeruum, vnum.* Alia [k], *Si quis hominem liberum ligauerit ſine cauſa abſque iuſſione regis, duas partes prætij eius, ac ſi ipſum occidiſſet, et cõponat. Pro vno vulnere, compoſitio ſolidorum trium, pro duobus ſex, pro tribus 12.* Alia [m], *Si quis hominem liberum impegerit, vt cadat ſine læſione, componat 6. ſolidos: ſi non cadat, tres ſolidos, ſi læſus, vt ſuprà.* Rurſum [n], *Rumpens brachiũ ſuper cubitum in morioc, componit 20. ſolid. ſi ſubtus in tremmũ, 16. Si coxam ſupra genu, 20. ſolid. ſi in tibia, 16.* Iterum [o], *qui pugno percuſſerit, cõponat 3. ſolid. ſi alapa, 6.* Et alibi [p], *pro numero plagarũ pœnæ imponuntur pecuniarum, & mercedes medicorũ ab inferente ſubeũdæ ſolui.* In lege Salica [q], *qui volens alterum occidere plagauerit, culpabilis iudicatur 2500. denarijs, qui faciunt ſolid. 62. & dimid.* Et pro modo ictuũ etiã, & loci conſideratione cui inſliguntur pœna adiecta. Fridericus [r] aliam tulit legem, *Si quis alicui quem ceciderit, & abſque ſanguinis effuſione, fuſtibus percuſſerit, aut crines eius aut barbam exploauerit, decem libras et, cui iniuria lata videtur, per compoſitionẽ impendat, & iudici viginti libras impendat.* Tranſit interdũ hoc crimen iniuriarum ex vulnere in crimen homicidij, ſi ex vulneribus quis mortuus ſit. Nam ſi vulneratus intra annum moriatur, ex lege Rhotarij Langobardorũ regis cenſetur ex vulneribus mortuus [s]. Sholaſtes iuris [t] exigit triẽnium, vel quod poſt triduum ſurrexerit & ſuper baculum ambulauerit. Vlpianus [v], & Iulianus [x] annũ tantùm exigunt, vt ſi mortuus intra eum annum fuerit, à quo fuit lætaliter vulneratus, teneatur de homicidio, non de vulnerato ſolùm. Exigit Gregorius tantùm 8. menſes [y], quia mortis cauſam dediſſe videtur, & occidiſſe tunc cùm vulnerauit: ſi tamen poſteà alio caſu, vel lætali ab alio inflicto vulnere perierit, qui prius vulnerauerat mortiferè liberatur ab occiſi actione [z]. Quòd ſi plures pluribus vulneribus aliquẽ affeceſint, nec conſtet à quo inflictũ vulnus lætale, omnes de occiſo tenentur: ſi conſtat de vno, ille tãtùm de occiſo, alij de vulnerato. Vulnus autem an lætale ſeu mortiferũ ſit, probabitur ex chirurgorũ & medicorũ ſententia, ſi adhibeãtur [a]: adhiberi autẽ ſtatim vulnere inflicto expedit

infligenti,

[a] d. l. 1. §. Iniuriam.
[b] Lex Cornelia, l. 3. de iniur. P. § iniuria autem, cod. item apud Inſtit. § fin. & lex Cornelia, cod.
[c] d. l. lex Cornelia, § item pulſationẽ.
[d] Laur. Valla, libr. 6 elegant. c. 47.
[e] Iuuenal. Saty. 3.
[f] Item apud Labeonem, l. 15 § prætor ait, & l. 17 accedit, & l. 7 § ſi & l. vulneris, l. 8. de iniur. in P. § atrox, & § ſeq. vocabitur apud Iuſtinian.
[g] l. conſenſu. l. 5 de repud. C. § ſi quis in ſua domo, & § cauſas, vt licet matri & auiæ, in auth. col. 8.
[h] Iſocrat. orat. aduerſus Lochitem, quæ eſt 20.
[i] lib. 1. leg. Langobard. de iis qui inſidiatus, vel ſubito ſine iuſta cauſa vulnera.
[k] l. 2. cod. tit.
[l] l. 3. eod.
[m] l. 5. eod.
[n] l. 6. eod.
[o] l. 7. eod.
[p] cod. lib. tit. de plagis & compoſitio.
[q] In lege Salica, tit. de vulneribus § 2. 3 & ſeq.
[r] § ſi quis a iquem, de pace tenen. lib. 2. Feudo. tit. 11. 27.
[s] In 2. leg. Langobard. de plagis, § 12.
[t] g. in l. vas 10 ver. depulſa, de emendat. ſeruor. C.
[v] Vlp. in l. ait lex, l. 21 ad leg. Aquil. P.
[x] Iulian. l. a vulnerato, l. 32. § æſtimatio, cod. tit.
[y] c. a decretis eius ordinis § 5. Decret. tit. 25.
[z] Item mela, l. 11. § ſed ſi ſeruus, & l. ſeruo ſtipulatus, l. 25 § ſi ſeruus, ad leg. Aquil. in P.
[a] l. ſemel. de re mil. lib. 12. C. ſi ex cauſa, in 2. § latores, exhibita, de homicidio.

infligenti, vel eius amicis. Nam ſi tunc referant vulnus non eſſe lætale, ſi poſtea perierit, præſumitur alia de cauſa mortuus vel mala dieta, vel negligentia medicorũ [a], vel aliis modis, quibus mortis cauſa, & per conſequens mors
21 illata dicetur [b]: Et caſus ille fortuitus vulneranti non imputabitur [c]. Diſtinguunt medici mortifera vlcera ex variis locis & cauſis illorum, vt in capitis vlceribus Hippocrates [d] prognoſtica moriturũ dat, quòd ægrotis huiuſmodi hyeme plerumque ante decimum quartum diem: æſtate, poſt ſeptimum febris accedit, quæ cùm ſuperuenit vulneris colorem mutat, ſaniemq; modicam effundit, quodq; ex ipſo inflammatum eſt emoritur, glutinoſum efficitur, & carnem ſale conditam repræſentat rufum, ſubhuidum, corrumpiq; os incipit, nigrum fit leue exiſtens, tandem ſubpallidum ſe oſtendit vel albidum. Aſt vbi iam purulentum eſt, puſtullæ in lingua naſcuntur, & laborans mente non conſtante conſumitur. Pleriſque accidit & neruorum diſtentio,
22 ex aduerſa parte capitis, in qua morbus. Prædicũt & medici [e] modos aliorum vlcerum, loca, putredines, altitudinesq; ſpectando: ſi in vulneribus per febriũ exordia quis deliret, periturum illum hominem dicunt, niſi aliqua alia ſigna, vel corporis virtus reſiſtant. Conſiderant vulnera eſſe mortifera cerucis, iuguli, colli, magnarum & craſſarum venarum, cerebri, iecinoris inteſtinorum,
23 veſicæ, & id genus. In lege diuina [f] ea de re ſic cautum eſt, *Si rixati fuerint viri, & percuſſerit alter proximum ſuum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ſed iacuerit in lectulo: ſi ſurrexerit & ambulauerit foris ſuper baculum ſuum, innocens erit*
24 *qui percuſſerit: ita tamen vt operas & impenſas in medicos reſtituat.* Iniuria realis dicetur etiam, ſi alicui tranſeunti per plateã vel viam, artifices, qui ſolent tranſeuntes deridere, percutiant ſedilia vel aſſeres, vel alio modo ſonitu moueãt ſtrepitum [g]: quia hoc propriè conuicium eſt, voces cõcitare [h]. Hæc iniuria frequens eſt in via cultellariorũ Tholoſæ. Pertinet & ad reales iniurias, ſi aduerſus aliquem manus ſæpè leuatæ ſunt, & ſæpè quis aliquem terreat quaſi vapu-
26 laturus, & ſi non percuſſerit [i]. Inter reales iniurias ponemus, domũ inuito domino ingredi: ex lege enim Cornelia iniuriarum nomine, eo nomine agi poteſt [k]. Et ſi eũ in ius vocaret [l]. Et Caius notauit nullum de domo ſua in ius vocari licere, quia domus tutiſſimũ cuique refugiũ, atq; receptaculum ſit: eumq;, qui in ius vocaret, vim inferri videri [m]. Et proinde non erit puniendus, qui ingreſſum prohibuerit vim vi repellendo, cũ moderamine inculpatæ tutelæ [n]. Hacq; de re extat hæc lex Salica [o], *Si quis per caſam alienã ſine permiſſu domini traxerit, malberg ala cheſcado, 1200 denar. qui faciũt ſol. 30.* Iniuriã rati ſunt etiã antiqui, magiſtratui via non decedere, & eã ob rem Catũ Veturium à Romanis priſcis fuiſſe condemnatũ legimus, quòd tribunopleb. via decedere cõtumaciter recuſaſſet, neq; lictori ſubmouenti obtẽperaſſet, quaſi ipſi vniuerſoq; populo il-
27 lata iniuria, vt author Plutarchus [p]. Lege Lãgobardorũ iniuria quoq;, via mu
28 & mediũ ei, cui ipſa iniuria illata eſt, aut ad quẽ mundiũ de eare pertinuerit. Legibus quoque Lothatij [r] regis, iniuria cenſetur, in via homini libero antè ſtare: verũ
29 cõpoſitio tantũ ibi eſt 20. ſolidorũ. Pro iniuria quoque habitũ eſt, quòd P. Decius prætor ſedens pro tribunali, tranſeũte M. Aemilio Scauro conſule nõ adſurrexiſſet: proinde iuſſit eũ conſul aſſurgere, eiq; veſtẽ ſcidit, ſellamq; conſci-
30 dit, neue quis ad eum in ius iret edixit, vetuit [s]. Realis item ea iniuria, prohibere aliquẽ ſua re liberè, vel iure ſuo vti [t]: vel agere in publico loco, mari, littore, itinere, theatro, & ſimilibus, quæ vnicuiq; permittuntur, ſi ibi piſcari, venari, vehiculũ ducere, in cauea publica cõuerſari, ſedere prohibeatur [v]. Si mentem quis aliquo medicamẽto, vel alio modo alicuius alienauerit [x]: & ſi & is aliquando alia pœna criminis alterius puniatur [y]. Si quis me vexandi cauſa in ius vocauerit [z]. Si fimo corrupto aliquẽ perfuderit, cœno lutoue ſpurcauerit, fiſtulas, lacus, quidue aliud, ad iniuriam publicam contaminauerit:

[a] Iac. de Belloniſo, in præſt. crim. tit. de quæſtio. num. 130.
[b] l. qui occidit, § fin. ad leg. Aquil. l. illicitas, § ſicuti, de offi. præſid
[c] l. nihil intereſt, ad leg. Iul. de adulter. in P. l. 2 de condit. & demonſtr. in P.
[d] Hippocra. libr. de vulneribus capitis.
[e] Idem, lib. 2. de prædict.
[f] Exod. c. 21.
[g] Luc. de pen. in l. etiam, verſ. ſexto quæritur, de caſib. poen. libr. 12. C. Rocc. conſ. 4.
[h] Liſe apud Labeonem §. conuicium autem dicitur, de iniur. P.
[i] Idem apud, § 1.
[k] l. lex Cornelia 12, l. 5 eod. § ſed & lex, eod. aquæ luſtin.
[l] Paul. l. in qui domũ, l. 23. de iniur. P. l. vulgaris, l. 21. §. qui furti, de fur. in P.
[m] plerique, l. 13. de in ius voc. lib. 2. P. tit. 4. facti l. nemo, de re iudic. ſi cum in fine, de fideicom. liber. P. l. nemo, de reg. iur. P.
[n] l. 1 C. vndo vi.
[o] in leg. Sali tit. 57. de diuerſis fuſtis, § 3.
[p] Plut. in Graccho.
[q] l. 1 tit. 4. de iniur. inulier. libr. 2. leg. Langob.
[r] lib. 1. leg. Langob. tit. de eo qui in via ante ſteterit.
[s] Plin. libr. de vir. illuſtr.
[t] l. ſane ſi, l. 14. l. ſi qs proprium, l. 24. de iniur. P.
[v] l. iniuriarum, l. 13. §. pen. & ſi. de iniur. P. l. 2 § ſi quis in mari, ne quid in loco publ. libr. 43. P. tit. 8.
[x] l. ire apud Labeonem, l. 15. in prin. de iniur. P.
[y] l. melii, de mathemat. C. l. fin. ſi quis aliquem teſta. prohib.
[z] l. iniuriarũ actio, l. 13. § ſi quis per iniuriam, de iniur.

in quos & grauiter animaduerti ſolet [a]. Damnum quoque reſarciendum [b]. Item ſi inferior vicinus, ſuperioris fumigandi cauſa fumum fecerit: vel ſi ſuperior in inferiores ædes proiecerit, aut infuderit iniuriæ faciendæ cauſa [c]. Si creditor domum abſentis debitoris propria authoritate ſignauerit, iniuriæ faciendæ cauſa [d]: vel cum paratus eſſet ei ſoluere, fideiuſſores eius interpellauerit, in iniuriam debitoris [e]. Rem alienam iniuria occupans, vel vt debitoris, cùm non eſſet, iniuriarum tenetur [f]. Qui virgines appellauerit, aſſectatus fuerit, attentauerit, comitemúe abduxerit, corruperitúe [g]: etſi ſeuerior criminalis accuſatio in huiuſmodi crimine locum habeat, vt docuimus in adulterio, dum de lenocinio & ſtupro agimus. Reus quoque iniuriarum, qui ad inuidiam alicuius veſte vtitur lugubri, vel ſcalida, vel capillum demittit [h], vel imaginem principis ad alicuius inuidiam portat, cui & vincula publica inicienda ſunt [i]. Si infamandi alicuius cauſa, quædam in monumenta publica ponantur [k]: vel ſi quis ſtatuam in monumento poſitam ſaxis iniuriæ cauſa cedat [l]. Si quis filium vel ſeruum alterius ludibrio habeat, veluti ſi duxerit in popinam vel alea luſerit, & ſi volentem, patri nihilominus actio iniuriarum & domino competit [m], quod ſingulare eſt. Item ſi quis perſuaſerit ſeruum ad infamandum dominum, ad ſtatuam confugere: in eum enim & ſerui corrupti nomine ſeuerè animaduertitur extra ordinem [n]. Qui percuſſerit patrem ſuum aut matrem, morte moriatur [o]: *Si habuerint [p] inter ſe iurgium viri duo, & vnus contra alterum rixari cæperit, volensq́, vxor alterius eruere virum ſuum de manu fortioris, miſerit manum & apprehenderit verenda eius, abſcindes manum illius*, inquit Dominus, *nec flecteris vlla miſericordia*. Antiquitus ex lege 12. tab. iniuriæ pœna, propter membrum ruptum, talio erat [q]; propter os fractũ, pœna nummaria: quæ tamen pœnæ in deſuetudinem abierunt [r]. Hodiè autem, vt paulò antè monuimus, ex cauſa & perſona, extra ordinem ſtatui ſoler, quanti eam qui paſſus eſt æſtimauerit, & iudex arbitratus fuerit [s], & criminali iudicio [t]. In lege diuina [v], *Si rixati fuerint viri, & percuſſerit quis mulierem prægnantem, & ea abortum quidem fecerit, ſed ipſa vixerit, ſubiacebit damno quantum maritus eius expetierit, & arbitri iudicauerint: ſin autem mors eius ſubſequata, reddet animam pro anima, dentem pro dente, oculum pro oculo. Si quis [x] excuſſerit dentem ancillæ vel ſeruo ſuo, dimittes eos liberos.* Rurſum [y], *qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium, ſicut fecit, ſic fiet ei, fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente reſtituet. &c.* In quibus pœna talionis ſeruatur, de qua & poſteà in iure põtificio ſcriptum eſt [z]. Hanc tamen temperauit deinceps ſua benignitate dominꝰ noſter Ieſus Chriſtus [a]. Apud Scythas teſte Luciano [b], ſi quis vel vnum ex ciuibus pulſauerit, aut obuiam factus à via detruſerit, aut veſtem diſciderit, graui mulcta in eum animaduertunt ſenes, tametſi hoc ipſum vel paucis præſentibus arbitris paſſus fuerit. Religioſꝰ quoque apud Indos, authore Suida [c], pugnare pro ijs quibus iniuria fit.

[a] l. 1. §. ſi iniuria, de extraor. crimin. lib. 47. P. item 11.
[b] l. adhuc hoc qui dederit, vel effuderit, lib. 9. P. item 3.
[c] Iabol. l. pen. de iniur. P. l. ſicuti, § Ariſto, ſi ſeruit. vend. in P.
[d] l. ſi iniuriæ, l. 20. de iniur. P.
[e] Cæcus, l. ſi creditor meus, l. 19. eod.
[f] Item apud, l. 15. §. ſi quis bona, cũ §§. ſeq. eod.
[g] l. 15 § ſi quis virgines, cum §§ ſeq. & l. 2 §. omnem, eod.
[h] d. l. item apud, 15. §. hæc autem, & l. veſtem ſordidam, l. 39. eod.
[i] l. ſenatuſconſulto, l. 13. eod. l. capitalium, l. 28 §. ad ſtatuas, de pœn. P.
[k] l. conſtitutionibus, l. 37. de iniur. P.
[l] l. ſi ſtatua, l. 27 eo.
[m] l. ſi quis ſeruum meum, l. 26 eod.
[n] l. in ſu, l. 3. de extraord. crimin. lib. 47. P. item 12.
[o] Exod. 21.
[p] Deutero c 25.
[q] Gell. lib. 20. c. 1.
[r] §. pœna autem, de iniur. apud Iuſtin.
[s] d. § pœna, §. ſed & lex, §. & in ſumma, eod. tit. l. ſed ſi varus, l. 17 §. ſecundus, eod. P.
[t] l. ſi quis iniuriam, l. 3. & l. fin. eod. item P.
[v] Exo. 21. Deutero. 19
[x] Exo. d. c. 21
[y] Leuit. 24.
[z] ca quod debetur, 24. q. 1 ca. ſex differentiæ, 23. q. 5.
[a] Matth. 5.
[b] Lucia. lib. de gymnaſiis.
[c] Suidas, in verbo, *Indi*.

De cariuario. Caput 4.

1 *Cariuari quid, & de Corybantum ſaltatione. Et 2.*
3 *Ludus cariuaros, & puerorum.*
4 *Sponſa ne iniuriosè aſpergatur lege Langobardorum cautum.*
5 *Cariuarium faciens iniuriarum actione tenetur.*
6 *Nuptias primas aut ſecundas damnaſſe hæreticum.*

Dum

1 DVM vidui aut viduæ repetunt coniugium, in aliquibus ciuitatibus ſolent quidam ex plebe cum tympanis & ære reſonante illos infeſtare, ludentes potius quàm illudentes: at coniuges ſæpius ſibi contumeliam fieri verius, quàm luſum arbitrantur, vt aliquando inde maximæ ſint concitatæ tragœdiæ. Vocant hunc luſum & iniuriam, *cariuari*, forſan à Græco verbo tracta appellatione κραιβάρος: nam κάρη Doricè & Atticè κάρα caput ſignificat, & βάρος moleſtiam, quia æratorum ille tinnitus & agitatio ſit
2 grauis & moleſta capiti. Poſſumus & huic adferre Corybantum ſaltationem armatam, inſanam, vt κορυβαντιᾶν ſit more Corybantum inſanire. Nam Corybantes, ſacro vt credebatur furore correpti, capita ſaltando iactabant, & Cymbala pulſabant, aliosq; in ſimilem rabiem agebant: vnde qui capita iactant & tumultuantur, Corybantes dici teſtatur Strabo [a], fingitq; eos in monte Idæ conceſſiſſe, vbi Iouem nutriebant perpetuò tympana pulſantes, ne vagitus eius à Saturno detegeretur, néue ab eo deuoraretur. Sicq; meminit Ouidius [b].

a Strabo, in 10.

b Ouid 4. Faſtor.

Ardua iamdudum reſonat tinnitibus Ida,
Tutus vt infanti vagiat ore puer.
Pars manibus clypeos, galeas pars tundit inanes:
Hoc Curetes habent, hoc Corybantum opus.
Res latuit patrem, priſciq; imitantia facti
Aera dea comites raucaq; terga monent.
Cymbala pro galeis, pro ſcutis tympana puſſant,
Tibia dat Phrygios vt dedit antè modos.

3 Hic ludus cariuaros videtur ſimilis ei, qui dicitur apud Iulium [c] Pollucem φρυγίστα, quo pueri teſtulas contritas, ſiniſtræ manus digitis percutientes, ſecundum numerum feriebant. Accedunt his tinnitibus interdum rerum
4 turpium & fœtidarum ſuffumigationes, & aſperſiones ſponſarum. Quare in legibus Langobardorum [d], & de hac iniuria hæc lex regis Aſtulphi. *Peruenit ad nos, quòd dum quidam ad ſuſcipiendam ſponſam cuiuſdam ſponſi cum paranymphis aut trotingu ambularent, peruerſos homines aquam ſordidam, & ſtercora ſuper ipſam tactaſſe. Sed quia cognouimus, malum hoc per ſingula loca fieri, prouidemus ne pro hac cauſa, ſcandala & homicidia ſurgant, ſi quicunque liberæ mulieri talem rem facere præſumpſerit, componat ſolidos nongentos, medium regi & medium mundualdo. Nam ſi homines ſerui ſeu pertinentes, ſint voluntate domini ſui hoc fecerint, & dominus per ſacramentum ſe purificauerit, quòd per eius conſilium non fuiſſet factum, ſerui ipſi tradantur in manus de mundualdo eius, & ipſe faciat de eis, quod ei placuerit, & amplius patronus non calumnietur.* Quod ſi iurare non poterit, com-
5 *ponat vt dictum eſt ſolidos nongentos.* Interpretes concludunt, eos qui huiuſmodi cariuarion faciunt, iniuriarum actione teneri, etſi moris ſit illud fieri [e]:
6 quia improbi mores non excuſant ab iniuria [f]. Videtur enim in contemptũ ſacramenti hæc licentia tranſiſſe, & hæreſim ſapere, quæ nuptias vt improbas & vetitas reiiciebat, vt author Philaſtrius [g]. Ex quorum numero fuit Tacianus, qui negabat à Deo probari [h]. Fuerunt & plures, qui ex profeſſo nuptias ſecundas damnarunt, vt adulteria & incontinentiæ argumenta: & ideo rectè ſe facturos putarunt, ſi ab his vel ſeriò vel ludicris iniuriis homines deterrerent. Et eam puto fuiſſe irriſionis huius originem, contra tamen præceptũ
7 D. Pauli, qui ſecundas permittit in domino nuptias mulieri, vt ſoluta à lege primi viri poſt mortem eius [i]. Et melius viſum eſt nubere quàm vri, vel ſcortari illegitimo & vago concubitu.

c Iul. Pollux. lib. 9. onomaſti. de ludis Symposiacis.

d l. 8. de iniuriis mulc. lib. 1 leg. Langobard.

e Anfrer. in deciſ. cap Thol. 140 Nicol. Boer. conſi. 40. num 13 Jo Faber, in §. in muritis, de iniur. Chriſtin. ad rub. de *infant de ſplefiens tabl.* in cõſuet. Burg. arg auth. habita, §. pen. ne fil pro pat. C.

f Philaſtr. Brixienſ. epiſc. lib de hæreſib. c. de nuptiarũ legitimarum contemptoribus.

g eo. lib. Philaſtrius, in hæreſib quæ tẽpore Apoſtolorũ fuerunt.

h pen & fin de ſec. nupt. & nos latè ſuo loco in ſecundis nuptiis copioſè docuimus. Ad Roma. c. 7.

De verbis illata iniuria, ſeu de contumelia. Caput 5.

1 *Pœna exacerbanda vbi frequentius eſt crimen.*
2 *Lingua bona & mala quamplurima.*
3 *Detractio vitanda.*
4 *Conuicium quid, & à maledicto quid differat.*
5 *Proteſtatio quando iniuriam minuit. & 6. & mentiri, verbum, quando iniuriam irroget.*
7 *Iniuria verbalis expreſſa & tacita qua. & nu. 10.*
8 *Iniuria tacitè verbis quando fieri dicitur.*
9 *Maledictio Dei, patris, aut matris quomodo puniatur.*
11 *Iniuria in magiſtratus lex Theoderici.*
12 *Iniuriarum puniendarum pro loci ratione lex.*
13 *Mimis num liceat in ſcenis iniuriari priuatis, & hiſtrionum linguæ procacitas punita. 14. & 15.*

a l. ant ſicas, l. 16. § fin. de pœn. P.
b l. capitalium, § ſolent, & § grauiores, cod. tit. l. 2. ad Leg. Iu. repet. C. l. quicunque, § quos in ſeruitutem, de hæret. C.
c Paul. l. 6 pœna, l. 20 de pœnis ff.
d D. Iacob. ep. 3.

CLAVDIANVS Iuriſc. maleficiorum ſupplicia exacerbanda dixit [a], quoties nimium multis perſonis graſſantibus, exemplo opus ſit. Quod & aliis nomotheris probatum eſt [b]. Quia pœna ad emendationem potiſſimùm conſtituta eſt hominis [c]. Portò nullum frequentius crimen eſt, nec noceutius detractione & conuicio: idcirco grauius plecti debet. *Lingua*, inquit D. Iacobus [d], *nullus vnquam hominum domare potuit, hoc malum inquietum, plena hæc veneno mortifero:* niſi frænum, vt equis, vt gubernaculum naui, ad eam compeſcendam & circumducendam imponamus. Homines per *ipſam* interficiuntur blaſphemiæ, periuria perficiuntur, nuptiæ, principatus, regna per ipſam ſubuertuntur: & in ſumma, vita omnis infinitorum errorum referta eſt. Quemadmodum, ſi ea benè quis vtatur & ſobriè, ingentia bona perueniunt ad homines, & ea vita noſtra conſtat, vt ex reſponſo Aeſopi notat Maximus Planudes, in eius vita Græcè ſcripta. Et Euripides [e].

e Eurip. in Oreſt. in prine verſ. 10.

ἀκόλαστον ἔχειν γλῶσσαν, ἀμηχάνου νόσου, dixit. id eſt,
Incontinentem linguam habere, morbum eſſe longè deterrimum.

f id. to in Andromach. actu 2. verſ. 98.

Et rurſum apud illum Chorus, in Andromache [f],

σμικρᾶς ἀπ' ἀρχῆς πῆμ' ἀνθρώποις μέγα
γλῶσσ' ἐκπροβλής. τοῦτο δ' εὖ σοφοὶ βροτῶν
ἐφυλλάξαντο, μὴ φίλοις τυχεῖν ἐρῷ, id eſt,
Parua ex initio hominibus non parua ſurgit
Lingua comparat, vnde id cauent ſapientes
Mortales, ne quid luis amicis conficiant.

Idcirco, *Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam: qui autem inconſideratum eſt ad loquendum, ſentiet mala* [g].

g Prouerb. 13.

h Horat. in arte poët.

Neſcit vox miſſa reuerti, inquit Horatius [h].

i Sapient. 1.

Cuſtodite, ait Sapiens [i], *vos à murmuratione, quæ nihil prodeſt, & à detractione parcite linguæ.* Monet D. Iacobus [k], ne detrahamus alteruter: qui enim detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum, detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem, non es factor legis, ſed iudex. Summaq; iniquitas dicitur detractio [l]. Detractoresq; vt homicidæ, & eadem digni putantur

k D. Iacob. 4.

l ea ſumma iniquitas, 6 q. 1.

pœna

pœna [a]: & peiores iis, qui prædia bonaque aliorum diripiunt [b]. Regius profera ideo dicebat, se odio habere & persequi detrahentem secretò proximo suo [c]. Salomon abominationem hominum, detractorem dixit [d]. Susurrones & detractores D. Paulus [e] dicit Deo odibiles. Igitur moderanda fuit lingua verborum prudentum, nempe legum vi.

γλῶσσα γὰρ οὐδὲν πιστὸν, ἢ δικαίαν μάθοι
φρενὸς ἀνδρῶν πεδέσειν ἐπίσκοπον,
αὐτὴ δ' ὑφ' αὑτῆς πλῶσα κεκτῆται κακά, id est,
Nulla fides linguæ, quæ alterum quidem
Sensu nouit pulchrè dirigere:
Ipsa autem à seipsa plurima habet mala.

4 Verbis iniuria facta, conuicium dicitur ab Vlpiano [f], maledictúue, quod differt à conuicio: quia cõuicium, non nisi cõcitatione & conuentu vbi concurrunt plurium voces, dicitur: & maledictũ sine his fit [g]. Vt si quis obiiciat contẽdendo homicidium, dicat scilicet homicidam [h], si delatorem [i], si debitorem non debitorem appellauerit [k]: si liberum liberamúe, seruum ancillamúe iniuriæ causa vocauerit [l]. Qui turpibus quoque verbis vtitur, non tentat pudicitiam quidem, sed iniuriarum tenetur [m]. Si quis dicat alicui, tu mentiris: quamuis pudorem suum purgando id dicens vtcunque ferendus sit [n]. Et Persæ existimant turpissimum mentiri, & æri alieno subiici, vt ait Herodotus [o]. Si tamen quis adiecerit saluo honore, vel bona venia tu mentiris, existimant verba iniuriam non habere: contrarium autem, si sequantur verba tu mentiris, saluo tuo honore [p]. Quia protestatio non valet contraria actui cui adiicitur. Notatu dignum autem est, quòd si quis obiciat crimina vel iniuriam habentia, cum protestatione quòd non animo iniuriandi, sed tuendi ius suum, iniuriarum agi non posse, vt notat Speculator [q]. Proinde nec verba iniuriosa à iudice prolata sine causæ cognitione non habent iniuriam, nec infamant [r]. Neque cùm quis excipit contra testes, obiiciendo crimina, cum protestatione non se animo iniuriandi exceptiones proponere, vt notant Bald. Paul. Castren. Guillel. de Cune. Angelus, Salicet [s]. Quamuis Alexander, Iason, & Panormita [t]. dicant non posse inde excusari iniuriam, si falsò proponantur, nec probentur: quia protestatio actui contraria, cui adiicitur, non prodest [u]. Egoq; probarem hanc sententiam, ne calumniandi detur occasio [x]. Neque enim id defendi potest ex illa regula, quòd iuris executio non habet iniuriam [y]: aut quòd in suo liceat ædificare vel agere, cum damno alterius [z]. Nam hic iuris non est executio, sed peruersio, quòd calumnias inhibet: nec in suo quis facit, cùm alienam inficit famam. Proinde si iudicarem, monerem patronos & litigantes, ne quæ probare non possent, non obicerent: alioquin si infamia crimina temerè proponerentur, nec probarentur, impunita non relinquerem, vel saltem eradi ex actis in iudicio factis, vel libellis propositis, incidi vel cancellari dicta scriptaq; publicè iuberem. Verùm hæc quæstio longiorem cùm habeat tractationem, videbis eam aliter distinctam latius à Nicolao Boerio [a].

7 Progredior, inter iniurias verbales expressa alia, alia tacita: expressa, vt si quis latronem dicat, homicidam &c. quandocunque de aliquo, vel in aliquem iniuriandi animo dicitur, quod boni mores improbant, quod bonam famã eminuere potest: vt verùm sit etiam iniuriam fieri, si cui obiiciatur extra iudicium crimen quod verè commiserit [b]. Nam inspicitur animus, qui diffamandi est proximus, non autem habet reipub. vtilitatis scopum, vt puniatur: qua ratione licet tantùm nocentes infamare [c]. Alioquin iubet Salomon [d], *quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò, ne postea emendare non possis, cùm dehonestaueris amicum tuum.* Neque peccata proximi sunt propalanda teme

[a] ca. homicidiorum, in 1. de pœn. dist 3.
[b] ca deteriores, 8. q. 3.
[c] Hier. in c. 22. nimiè, 23. q. 4.
[d] Proverb. 14.
[e] 2. Corinth. 12.
[f] Euripid. in Hippolyt. act. 2. vers. 117.
[g] l. 1 §. iniuriam autem, de iniur. P.
[h] l. item apud Laboneum, l. 15. § ait prætor, cum §§. seq. eod. § iniuria autẽ, eod. apud Iustinia.
[i] l. si non conuitij, l. 5. C. eod.
[k] l. 3 C. eod.
[l] d. l. item apud Laboneum, § qui turpibus.
[m] l. qui liberos, l. 3. & l. si quidem, l. 10. C. eod.
[n] d. l. item apud Laboneum, § qui turpibus, eod. P.
[o] l. quæ omnia, l. 25. § 1. de procurat. in P. l. quidquid, l. 6. C. de postulan. in illis verb. virtà quidam ipsum possit verbis, &c.
[p] Herod. in 1.
[q] Iac. de Bellouis. in praxi crimi. tab. de iniuria 14 Dinus, in l. si quis extraneus, ff. de iniur. & ibi Bar. nu. 47. de acq. hæred Bar. in d. l. quæ omnia, §. 1. de procurat. P.
[r] in tit. de aduocato, § 3.
[s] l. verbum, l. 13. ex quib. caus. infa. irro. C. lib. 2. vbi. 12.
[t] Omnes in l. fin. quod quisq. iur. P. & quidam Paul. Cast. l. 3. de lib. & posth. P.
[u] Alex. & Iason, in d. l. fin. quod quisq. iur. & Panor. in c. cùm in, de sentent. & re iudic.
[x] c. cùm Marcellus de constitutio. & ibi. Felin. Bart. & alij, in l. non solùm, §. remote, de oper. no. nunciat.
[y] arg. l. conuenire, de pact.
[z] l. iniuriarum §. 1. de iniur. l. nullus, de reg. iur.
[a] l. Proculus, de dam. inf. P.
[b] Boer. consil. 4. nu. 23. 34. 35 37.
[c] Luc. de Penn. l. 1 et. 1. et. de cast. procul. lib. 12. C. vers. nono quæritur, & vers. decimo quæritur text. in l. 1. de fam. libell. C.
[d] l. eum qui nocentem, de iniur. P. l. ita vulneratus, ad leg. Aquil.
[e] Proverb. 6. 25.

a ca ſi pre...ſenti, ... q. Matth. c. 18

temerè publicè [a]. Quin nec obiici ſine iniuria poteſt ei quæ caſtè viuit, & nupta nunc, quod fuit meretrix: etſi alias talis fuerit cum eo, quem duxit.

b ...ctania, qui filij unt legit Imperat. ... de nup. C. ... ſ. pæn. & ſ. ſeq. de adult.

Matrimonium enim abolet talem turpitudinem [b]. Contrà tamen, immunis eſt, ſi cum eo non nupſit, qui meretricem vocat: quia non aboletur vilitas, ſed ſuſpenditur [c]. Et ita tenet ex lege Langobarda Lucas de Penna [d].

c l. palam, ſ. ... de ... nupt.

d Luc. de Pen. in d. l. erat verſ. ſeptimo quæritur.

Putarem ego tamen, in nupta nunc & caſta, obiectum crimen ſimpliciter meretricis, turbare matrimoniũ: & ideo iniuriam puniendam [e]. Taciturnitas

e l. fin. de fur. C.

f idem de Penna, in d. l. erat, verſ. poſt quam autem. Azo, in ſumma, de dolo.

iuria fieri dicitur, veluti ſi quis dicat, ego ille non ſum qui furtum feci [f]. Si per ironiam quis deformem pulchrum dixit, vel timidum Achillem. Maledictiones graues etiam cenſentur iniuriæ, & maledici regnum Dei non poſſidebunt [g]. Sed eò magis grauior iniuria, quò is qui maledicitur maior eſt: & ſeuerior ideo pœna. Et maledicens nomini domini, lapidabatur ex præcepto Dei [h]. Et qui maledixerit [i] patri vel matri, morte moriatur. In legibus Langobardorum [k] rex Rhotarius ſtatuit, *Si quis alium argam*, id eſt, cucurbitam ſeu cuculum, *per furorem clamauerit, & negare non potuerit, & dixerit quòd per furorem dixiſſet, tunc iuratus dicat, quòd eum argam non cognouiſſet, & poſtea componat pro ipſo iniurioſo verbo, ſolidos 12. Et ſi perſeuerauit & dixerit ſe poſſe probare, per pugnam eum conuincat ſi potuerit: aut componat vt ſuprà.* In lege Salica [l], *Qui alium fulſatorem, vel mulierem meretricem appellauerit, 600. denarijs, qui faciunt 15. ſolid. culpabilis eſt. Et qui [m] concacatum vel vulpeculam conclamauit, 120. denar. qui faciunt ſolid. 3. Si leporem [n], 240. denar. qui faciunt ſol. 6. Si delatorem [o], 600. denar. id eſt. 15. ſolid. Si quis autem [p] exprobraſſet, quod ſcutum iactaſſet, & fuga lapſus eſſet, nec probaret, 600. denar. qui faciunt ſolid. 15.* De iniuriis in magiſtratum dictis, ſic ſtatuit Theodericus rex Gothorum [q]. *Sed ne forſitan magnificos viros laquacitas populare offenderit, præſumptionis huius habenda diſcretio eſt. Teneatur ad culpam quiſquis tranſeunti reuerendiſſimo ſenatori iniuriam inſtixerit, ſi malè optauit, cùm benè loqui debuit.* Et rurſum [r], *Edictali programmate definimus, vt ſi atroces iniurias in quempiam ſenatorum vox iniuſta præſumpſerit, nouerit ſe à prætore vrbis audiendum, vt pro qualitate facti diſcuſſa reciptat, promulgatam iure ſententiam.* Solon prohibuit etiam [s], in defunctos conuicia conici: nam & piũ eſt, ſacros ducere quiè vita deceſſerunt, & iuſtum ius qui eſſe deſierunt abſtinere, & ciuile iniuriatum aliquando modum ſtatuere, nec in infinitum progredi ſinere. In vinum autem, ſi quis ſacris in locis, vel in iudicio, vel apud magiſtratus, aut cùm ſpectaculum certaminum viſeret, maledictis eſſet inuectus, is priuatim tres drachmas, ærario alias duas ſoluere iuſſit. Publius Mutius, authore Cicerone [t], mimum, qui Lucium Accium poetam in ſcena nominauerat, cùm nihil aliud defenderet, quàm licere eum nominare, cuius nomine ſcripta dentur in vulgus, hoc ipſo condemnauit, habita ratione videlicet perſonæ, temporis, ac loci conditione: quæ à mimo, & de ſcena, & in conſpectu populi Romani totius dum res non ſeria, ſed ludicra agitur, quemquam exiguum virum nomine compellare non patiuntur. Nam etſi plures in inſtrumentis legi ſua nomina moleſtè ferunt, quanto magis à mimo pronunciari? Quamquam Theodericus Gothorum rex, Specioſo ſcribens apud Caſſiodorum, *Mores graues in ſpectaculis*, inquit, *quæ requirat. Ad circum neſciunt conuenire Catones. Quicquid ibi gaudenti populo dicitur, iniuria non putatur, locus eſt qui defendit exceſſum* [u]. Ego tamen inuitũ expreſſum iniuriæ cauſa, vel quod ad iniuriam contorqueri poſſit, abire non ſinerem. Si enim priuatim maledicere, vel irridere quemquam non licet, multò magis nec publicè: vox enim de aliquo ſemel concepta opinio, à vulgo deponitur, & in fabulam alioquin bonus facilè tranſit. Eupolis poeta meritò putatur in mari ſubmerſus ab iis, contra quos fabulam Baptas ſcripſerat & exercuerat, vt ſcribit Platonius in fragmentis de differentijs Comœdiarum, quæ extant inter veterum comicorum ſententias. Supra ætatem Aemilij Probi & antiquitus, apud Sparthanos nõ licebat nec comœdias nec

tra

f. ... ad Herenn.

g ... ad Corinth. 6

h Leuitic. 24.

i Exo. 21. ca. extenſum. 86. d. ſt.

k in lib. 1. leg. Langobard. ſit de contitia.

l In lege Salica tit. 33. de conuiciis, ſ. 2.

m ſ. 3. eod. tit.

n ſ. 4. eod.

o ſ. 6. eod.

p ſ. 5. eod.

q Caſſiod. lib. 2. varia epiſtol. 27. à Theoderi. Specioſo ſcripta.

r idem, d. lib. 1. epiſt. 31.

s Plutar. in vit. Solon.

t Cic. 2. ad Herenni.

u Caſſiod. lib. 2. epiſtol. varia epiſt. 27. Theod. Specioſo.

tragœdias audire vel ſeriò, vel ioco, quæ contraria legibus loquerentur, vt author Plutarchus [a], Auguſtus Cæſar, Pyladem hiſtrionem vrbe atque Italia ſubmouit, quòd ſpectatorem, à quo exſibilabatur, demonſtraſſet digito, conſpicuumq; feciſſet [b].

a Plut. in apophteg.

b Sueto. in Auguſto, c. 45.

De iniuriis ſcripto factis. Cap. 6.

1 *Iniuria ſcripto facta grauior quare.*
2 *Libellos famoſos facientes, & habentes vt puniendi. 3. & ſeq. 4. 5. 6. 7. 8.*

1 INIVRIA, quæ literis commendatur, maior iudicanda eſt, vtpotè quæ & conſultò facta ſit, & quæ diutius perſeueret in conſpectu hominum. Vocis facilè obliuiſcimur, at litera ſcripta manet, & per manus plurimorum longè lateq; vagatur, & tandiu ſubſiſtit dedecus, quandiu memoria remanet, nihilq; deteſtabilius eſt dedecore, vt ait Cicero [c]. Qui & alibi [d] dedecus maius malum eſſe dicit, quàm dolorem. *Dolorem*, inquit, *exiſtimo maximum malorum omnium: etiamne maius quàm dedecus? non audeo id quidem dicere, & me pudet tam cito de ſententia eſſe deiectum.* Quamobrem qui libellum, carmen, aut hiſtoriam ad alicuius infamiam ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, doloſue malo fecerit, quò quid eorum fieret, iniuriarum nomine tenetur [e]. Fitq; eo nomine reus condemnatus, inteſtabilis [f], id eſt, ob carmen famoſum condemnatus, neque teſtis eſſe poteſt, nec teſtamentum condere [g]. Idem ſtatuendum ſi quis in libello principi dato, vel alij aliquẽ infamet [h]. Si carmen conſcribat, vel proponat, vel cantet aliquid, quod pudorem alicuius lædat [i]. Proinde quod maius eſt, ſi quis famoſum libellũ ſiue domi, ſiue in publico, ſiue quocunque loco ignarus repererit, aut corrumpere debet priuſquam alter inueniat, aut nulli confiteatur inuentum: quod ſi non fecerit, vel non combuſſerit, vel ſi manifeſtauerit, vt author capitali ſententia damnandus eſt [k]. Iure pontificio, qui in alterius iniuriam & famam, ſcripturam aut verba contumelioſa confinxerit, & compertus ſcripturam non improbauerit, flagellatur: & ſi quis inuenerit, nec fregerit, vt author iudicatur [l]. Et qui inuenti fuerint famoſos libellos in 3 eccleſia ponere, anathematizandi [m]. Conſtitutio Caroli 5. Cæſaris de cauſis capitalibus [n] edita, in infamantem pœnam eandem irrogat, quam mereretur diffamatus libello, ſi eius criminis reus quo accuſatur peractus eſſet. Rurſum in comitiis habitis Auguſtæ Vindelicorum, anno 1548 ſub eodem Carolo 5 [o]. inhibiti ſunt libelli maledici, picturæ facturæ, ſcripturæ, paſquilli, & alia, quæ in alterius infamiam fiunt, conſtituta pœna carceris, & multæ: neue Typographi ſub eadem pœna, & officij Typographici ademptione, audeant hos libellos excudere, aliosue, quin prius eius loci magiſtratibus communicauerint, ſeu copiam fecerint, & niſi appoſuerint locum & tempus vbi excuditur, nomenue authorum. Inhibeturque huiuſmodi libellos, picturas, imagineſue vetitas poſthac vendere, donare, emere, habere. Ex ſenatuſconſulto Romano olim, libri Labieni, vt nimium mordaces, combuſti ſunt eo etiam viuente, vt ait Seneca [p]. Athenis prætore Monichide, decretum ſcriptum de nemine à comicis perſtringendo: quod tamen abrogatum ſcribit Suidas ab alio prætore Euthymene [q], redditaq; comicis licentia. C. Lutorius Priſcus, magni nominis poëta & eques, qui in Germanici mortem carmen egregium ſcripſerat, ac magnæ pecuniæ vim pro eo

c Cic. 3. Philippi.

d idem, 2. Tuſculan.

e § iniuriam, de iniur. apud Iuſtin.

f lex Cornelia, § 1. § ſi quis librum, & l. quod ſenatuſcon. ſultum, eod. tit.

g l. ob carmen, l. 2. 1. de teſtib. & l. cùm legrs, & l. is qui, § fin. de teſtam. in P.

h l. item apud Labeonem, l. 15 § ſi quis libello, de iniur. P.

i d. l. item autem, § hæc autẽ ferè ſunt.

k l. vni de famoſ libell. lib. 9. C. ti. 36. ca fin. 5 q. 1.

l ca. 1. 1 q. 1.

m ca. ſi qui, 5. q. 1.

n art. 130.

o c. 14.

p Sene. lib 10. Declamat. in princ.

q Suid. in Euthyme

eo acceperat, accuſatus eſt, quòd per morbum Druſi carmen in eius mortem ſcripſiſſet: & ideo à Senatu condemnatus abiit [a]. Anaxandrides poëta comicus Rhodius, fame atque inedia mori ab Athenienſibus coactus eſt, quòd eos optimas quidem leges habere, malis verò vti dixiſſet, vt meminit Ouidius [b]. Sotades Cretenſis Phlyacõn, id eſt, nugarum carminum poëta, cùm de rege Ptolomæo plura impudentius ſcripſiſſet, in plumbeo vaſe concluſus in mare demerſus eſt, authore Athenæo [c]: Plutarchus autem [d], ipſum in carcere contabuiſſe adfert.

a Dio. Caſſ. lib. 57. hiſto. Roma.

b Ouid. in Ibin.

c Athen. Dipnoſop. lib. 14. c. 7.

d Plut. in Padagogia.

De iniuriarum abolitione. Cap. 7.

1 Iniuria quot modis aboletur.
2 Iniuria condemnatus, an ſit infamis. & 7.
3 Palinodia iniuriarum, emenda honoraria eſt.
4 Poetis Romæ maledicentia caſtigata, & alibi.
5 Iniuriarum actio morte quomodo tollatur, & quando tranſeat in hæredes.
6 Iniuriarum obliuiſcendum inter Chriſtianos maximè. & nu. 7. 8. 9.
10 Iniuria quomodo expreſſè vel tacitè remittatur. & 11.
12 Iniuria remiſſa cenſetur diſſimulatione.
13 Iniuriarum actio anno extinguitur, ſi non agatur.
14 Iniuriæ mutuæ an admittant compenſationem.
15 De contumeliis dictum Ariſtotelis.
16 Iniuria leues vel pœnam non habent, vel habent non infamantem. 17. & 18.

INIVRIARVM abolitio pluribus modis fit, vel ſoluta pœna 1
ciuili vel criminali impoſita [e], vel palinodia ſeu recantatione, vel morte, vel reconciliatione, ſeu remiſſione, vel alijs excuſationibus. De modo primo, generalis eſt regula: ſolutione eius quod debetur, tolli omnem obligationem [f]. Ideo pœna exacta, ſatisfactione iniuriato facta nihil eſt quod de iniuriis vindicatis conqueratur qui eas paſſus eſt: quia ſatisfactio, ſolutionis inſtar eſt [g]. Quæ ſit illa legitima ſatisfactio, iam in ſingulis membris iniuriarum tradidimus. Admonendi tamen ſumus, quamuis iniuriarum actio hoc modo 1
aboleatur intuitu iniuriati, nihilominus in perſona iniuriantis condemnati, veluti cicatrices iniuriæ commiſſæ remanere: iniuriam videlicet, ſi iniuria commiſſa fuerit atrox, non ſi modica, ſecundum pleroſque iuris interpretes. Quamuis Angelus & pro modica damnatum, infamem dicat [h]. Quem ſequitur & communem opinionem eſſe adfirmat Felinus [i], & alij [k]: quibus tamen ego repugno, niſi pœna impoſita infamiam habeat. Potius enim laudo perfectam amneſtiam iniuriarum, quàm præteritarum notam. In grauibus portò infamiam comitari rectè arbitror iniuriantes, non vt bis puniri pro eodem delicto videantur, hoc enim iura vetant [l]: ſed vt pœna durans, à ſimili iniuria inferenda deterreat: & quia, vt paulò poſt dicemus, iniuriarum actio per ſe famoſa eſt [m]. Secundò, vt plerumque iniuriis ſatisfit verbalibus, aut ſcripto prolatis. cùm quis palinodiam eorum, quæ temerè protulit, iubetur agere, eo loco vbi protulit, vel alio publico, vel præſentibus teſtibus adhibitis, dicimus mulctam vel emendam honorariam: quibus & additur mulcta nummaria. Sic legimus remiſſam iniuriam Steſichoro poëtæ, qui oculis priuatus fuit, quòd carmen famoſum & maledicum confeciſſet in He

e §. in ſumma, de iniurijs apud Iuſtin. l. 7 C. eod. t. & cod. in F.

f §. 2. qu. b. mod. toll. oblig. ap. Iuſtinia.

g l. ſolutionis, §. 4 de ſoluto. F. l. ſolutionis, l. 176 de ver. obl. l. omnes, 21 in ver. Iuſſit, C. de pœn.

h Angel. in l. infamē, de publ. iudic.

i Felin. ad c. cum te, num. 9. de reſcript.

k Vide Iulium Clarū, lib. 5. (ſententiæ) in §. iniuria, q. 7.

l l. licet, in fin. ff. de iniur. campo ff. bu. l. omnes. & l. pen. de pœn. C. l. bona fides, de reg. iur. F.

m l. prætor ait, l. 7. de iniur. F. l. de his qui notant.

in Helenam: reſtitutum autem viſum poſtquã palinodia laudes eius cecinit. Indicat & his verbis Horatius [a],

a Horat. Epod. ode 17.

Infamis Helenæ Caſtor offenſus vice,
Fraterq́; magni Caſtoris, victi prece,
Adempta vati reddidere lumina.

4 Abſoluuntur hodiè rei iniuriarum ſimplicium verbalium acti, ſi coram iudice ſummariè & de plano inficientur ſe iniurias pronuntiaſſe, & ſi profiteãtur, conquerentẽ in ſua opinione eſſe bonæ famæ & opinionis [b]. Sic Næuius poëta, cùm ob aſſiduam maledicentiã & probra in principes ciuitatis, more poëtarum Græcorum dicta, in publica vincula Romæ à Triumuiris ductus fuiſſet, poſtquã alias fabulas in carcere ſcripſit, in quibus delicta ſua & linguæ petulantiam, qua multos anteà læſerat, apertiſſimè diluit, facilè vinculis ſolutus eſt, vt ait Gellius [c]. Quæ intelligenda ſunt, quando ipſa palinodia tãtundem reſtituitur famæ, quantum iniuriæ dicto ademerat: alioquin ſi remaneat iniuria poſt palinodiã, alia ſatisfactio coniungenda. Et tunc qui iniuriã intulit, nõ poteſt ſe tueri dicendo, ſe non habuiſſe animum iniuriandi: quia verba vel facta quæ iniuriã ſua natura continent, animo cẽſentur dicta iniuriandi, niſi manifeſtis probationibus contrarium appareat [d]. Idcirco vt plena ſit ſatisfactio, recantatio iniuriarũ, vt plerumq; fit, cũ face ardente manu comprehenſa rei, nudis pedibus, & induſio corpori obuoluto venia proclamata iniuriato. & illa

b Io. Pap. d. s. Rapſo. areſt. 1. ar. pen. & fin.

c Aul. Gell. l. c. 2.

d Sicin. conſ. 146. num. 7. verſ. circa tertiam. vol. 1. Conſil. conſ. 149. libr. 1. num. 4. qui dicunt ſe iuſt. Dif. ſummunetti ſe. Ciuitatis.

5 dicitur propriè forma emendæ ſeu emẽdationis honorabilis. Tertiò mors omnia ſoluit [e], & cõſequenter actionẽ iniuriarũ. Iniuriarum actio in bonis noſtris non eſt, priuſquã lis conteſtetur [f], vt antequã propoſita ſit, nõ poſſit trãſire ad hæredes [g]: nec hæredi, nec in hæredẽ datur, niſi lite cõteſtata [h]. Eſt enim famoſa actio, id eſt, quæ condẽnato irrogat infamiã [i]. Sic ferè etiã in aliis pœnalibus & famoſis obſeruatũ eſt [k]. Litis autẽ cõteſtatio hæredes vtrinq; obligat vtriuſ-

e § deinceps, de rept. in auther.

f Inſtit. actio, l. 22. de iniur. ff.

g § Illa edictalibus, de p. rp. & tẽp actio. Inſtitutionum, l. 2. de iniur. ff. l. 1. §. pen. & fin. de priua del. ff.

6 que, ad pœnam nummariam, non corporalem [l]. Placet autem horum deciſio vel maximè, quia ira mortalium aliquãdo eſſe mortalis debeat. Item quia, vt docuimus, quantum fieri poteſt, ſine publica nota iniuriarum obliuiſci maximè Chriſtianum ſit, & prudentum alioquin hominum. Et ſic publicè fieri intereſt ad pacem conſeruandam. Sicuti & exemplo docet factum Thraſybuli, qui occiſis vel electis triginta tyrannis Athenienſibus præpoſitis, vt populum in varias ſententias fuſum in vnum reuocaret, legem ἀμνηστίας ſeu obliuionis iniuriarum ſanciuit, exacto iureiurando à ciuibus, ſe præteritas iniurias non recordaturos, vt notant Aemilius probus [m], Plutarchus [n], Aeſchines [o], Iſocrates [p], Dio [q], Valer. Maxi [r]. Simile ſenatuſconſultum latum eſt à Romanis ſublato Iulio Cæſare, ſuadente Cicerone, authore Dione Caſſio [s]. Iniurias à ſuis ciuibus Thebanis Epaminũdas affectus, æquo animo tulit, quòd patriæ ſuæ iraſ-

l l. 1. ex del. def. in quar. hæred. dat.

m Aemil. Prob. in Thraſybulo.

n Plutar. in Polit.

o Aeſchinẽs in Ctheſiphon. & περὶ παραπρεσβ.

p Iſoc. περὶ τῆς εἰρήνης.

q Dio, lib. 44. in conſ. C. c.

r Val. Max. lib. 4. c. 1.

s Dio, lib. 55. hiſtor.

7 ci, nefas eſſe duceret [t]. Et Phocion præſtantiſſimus æquiſſimusq; Athenienſiũ imperator, inuidia & calumnia proditionis Piræei infimulatus, cũ ad ſupplicium duceretur, & aliquis eum rogaſſet, ecquid filio Phoco nunciari vellet, reſpondit: *Vide et dicas meis verbis, ne eius iniuriæ, quæ mihi fit ab Athenienſibus, memineſſe velit* [u]. Pomponius Atticus liberalitate vtens, nullas inimicitias geſſit,

8 quòd neque lædebat quenquã: neque ſi quã iniuriã accepiſſet, malebat vlciſ-

9 ci, quàm obliuiſci [x]. Remiſſione porrò aboletur iniuria, vel expreſsè, vel tacitè: expreſsè, per pactũ [y], ad ſupplicationes vel per preces inferentis [z]. Item ſi volẽte & poſtulãte pœnam certã aduerſario iniuriato, iudex iniurianti eam pœnã

10 impoſuerit, & eam luerit iniurians [a]. Verũ ſi infirmus, confitẽdo ſacerdoti, remiſerit iniuriam illatam ab aliquo, cenſetur remiſiſſe odium, nõ tamen ſatisfactionem iniuriæ, ex ſententia Panormitani [b]: quia pœnitenti iniuriam feciſſe, tenemur quidem odium & peccatum remittere, nõ autem ſatisfactionem

11 iniuriæ [c]. Tacitè remittitur diſſimulatione, ſi non obſtante iniuria prolata,

t Idem, in Phocione.

u Idem ſeu Cornel. Nepos, in vita Attici.

x Idem, in Phocione.

y l. ſi tibi decem, §. 1. de pact. ff. l. nõ ſolum, l. 23. §. 1. de iniur. ff.

z ca. ſi iſte, 23. q. 4.

a l. ſeu ſi vnus, §. 17. §. ſi ante iudicem, de iniur. ff.

b Panor. in c. 1. de malef. vide glo. in § cui reg. quæ impediuntur, de collatio. in pragma ſanct. in verſ. rancoris.

c ca. de occidendis, 23. q. 5. quo & DD. in c. 1. de malefic. Ioan. Andr. in 2. de iniur. in Sex.

quis priſtina familiaritate vtatur: ſi ſtatim, qui patitur ad animum non reuocauerit. Nec is poſteà ex pœnitentia iniuriam remiſſam poterit reuocare [a]. Reuocare autem cenſetur, ſi accepta iniuria iratus remaneat: contrà, ſi nõ fuerit iratus. Si quis quoque intra annum cùm poſſet, non agat, remiſſa cenſetur [b]. Sed num compenſatione quoque tollantur non inutiliter quæritur, vt ſi mutuò aliqui ſibi iniurias vtrinque inferant. Et omiſſis controuerſiis ſic arbitror iudicandum, ſi agatur criminaliter, vnumquemque pro ſibi illata iniuria agere poſſe, nec compenſationem admittendam ex ſententia Speculatoris [c], Angeli [d], & Panormitani [e]. Quia iniuriæ diuerſa reſpiciunt, neque delicta cõcurrentia ſibi inuicem dant immunitatem [f]: cùm impunita non debeãt eſſe maleficia [g]. Ordinem tamen ſeruandum puto, vt de grauioribus primùm tractetur, vel de iis, quæ priore loco ſunt propoſitæ [h]. Verùm non imus inficias, dignum cognitu eſſe in iniuriis mutuis, quis prior aggreſſus, cauſam & initium dederit rixæ: nam qui defendit, ſi legitimos fines defenſionis non exceſſit, nõ tenetur de repulſa reali iniuria [i]. *Pugnandum eſt*, inquit Liuius [k], *interdum, non quia velis, ſed quia hoſtis cogit.* Si excedat autem iuſtam defenſionem, tenetur, cùm aliter ſe tueri poſſet, ſi percuſſio non defenſio ſit: ſi cùm cedere poterat, perſequitur. Tũc enim alia iniuria potius, quàm defenſio iniuriæ eſt, vt ait Panormitanus [l]. Et id videtur expreſsè notaſſe Paulus, dum excuſat vim propulſiuam iniuriæ illatæ, ſi aliter euadere quis non poſſet [m]. Proinde in conuiciis, quæ verborum habent iniurias, conuiciis aliis reſiſtere, nõ poteſt eſſe perfectè legitima defenſio: nam verbis ita contẽdere ad fœminas maximè pertinet, & pueros. Niſi quis ex perſonis & qualitate delictorum, velit hanc linguæ volubilitatem compenſare: plerumque enim ira iſta iubet. Quod rectè expreſſit Homerus, apud quem ſic infit ad Achillem Aeneas [n].

ἦσι γὰς ἀμφαδίοισιν ἐνείκεα μυθήσασθαι
πολλὰ μάλ' ὀϊδ' ἄν τις ὑπερβήσειε νόησε.
ῥηϊτὴ γὰς γλῶσσα τέτυκται, πόλεσι δ' ἔνι μῦθοι
παντοῖοι, ἐπέων δὲ πολὺς νόμος ἔνθα καὶ ἔνθα.
οἷον τοῖόν τε καὶ ἔπος ἔσται ὅτον κ' ἔπος ἀγορεύσῃς.
ἀλλὰ τίη ἔριδας καὶ νείκεα νῶϊν ἀνάγκη
νεικεῖν ἀλλήλοισιν ἐναντίον ὅς τε γυναῖκας;
ἄφρ' χολωσάμενοι, ἔριδι ζ πὲρι θυμοβόρῳ
νεικεῦτ' ἀλλήλοισιν, μέσην ἐς ἀγκὰν ἵσασι
πόλλ' ἐπέα καὶ ἐκὶ χάλκ ὄφελε τε καὶ τὰ κελεύει. &c. id eſt,

Liceret enim ambobus opprobria loqui
Multa valdè, neque nuis centiremis onus portaret,
Volubilis enim lingua hominum, multiq; inſunt ſermones
Omnigeni, verborum autem multa profuſio hinc atque hinc:
Qualem dixiſti verbum, tale audies.
Sed quid rixis & opprobrys nobis neceſſe eſt
Contendere mutuò contrà vt mulieres,
Quæ iratæ contentionem pernitioſam
Coniendunt mutuò, mediam in viam euntes,
Multa vera & non: ira autem & iſta iubet.

In iſtis itaque velitationibus verborum, ſi graues non ſint iniuriæ, & ciuiliter agatur, compenſationi ſatius erit ſtudere, quàm fouendis litibus: & ita pœnæ, quæ ex verbalibus iniuriis ſolent infligi nummariæ reciproce, remiſſæ videbuntur. Vt in pleriſque criminibus admittitur priuatis, quando crimẽ circa idẽ vertitur [o]: Et in aliis ſemper, ſi ciuiliter agatur [p]. Cõtrarium tamen, ſi criminaliter: quia pœna corporalis vel criminalis non compenſatur [q]. *Perferre*, ſi inquit

[a] §. fi. de iniur. apud Iulianum l. non ſolum 1, §. 1. eod. P.
[b] l. ſi non conuitij, l. 5. C. de iniur.
[c] Speculat. titu. de accuſa. §. 2 verſ. quod ſi vocatur.
[d] Angel. in l. vt vim, de iuſt. & iure P.
[e] Panor. in c. cum ſit, de ſent. & re iudic. num. 25
[f] l. nunquam, l. 2. de publ. iudic. P.
[g] l. ita vulneratus, ad leg. Aquil. P.
[h] ca negantes, & ſeq. q. 3 l. negandi, C. qui accuſa. poſſ.
[i] l. §. cum ariſtes, ſi quadru. paup. fec. arca. libr. 9 P. in fi. l. 1 ſi ex plagis, §. tabernarius, ad leg. Aquil. P. l. vt vim, de iuſt. & iure, & ſuſpitiones, de offi. dele. l. quotiens, de vi publ. C. ea in mandatis, 3 q. 5
[k] Liuius, lib. 1. de bello Macedo
[l] Panor. in c. cũ te, nume. 23. de ſent. & re iudic.
[m] Idem, l. §. qui cum aliter, ad leg. Aquil. P.
[n] Homer. Ilia. 20. verſu 243.
[o] l. vlto, & l. cum mulier, ſol. matr. in P. l. ſi ambo, §. 1. de compenſ. P. l. ſi vxor, §. diui, ad leg. Iul. de adul. vide ita tenentem Ia. de Bellouno in prac. crimin. in princ. num. 16
[p] l. 2. §. pen. de eo per quem fit, l. ſi duo, de dolo P.
[q] l. 2. §. ſi publico, ad leg. Iul. de adult. in P. l. ſi vxor, §. iudex, eod.

inquit Aristoteles [a], *contumelias, & suos negligere, seruile est sanè. Qui namque non* [a] Aristo. 4. Ethicor. cap. 3.
irascuntur pro quibus oportet, & quibus oportet, satui esse videntur. Vespasianus de iurgio senatoris equitisq; Romani pronunciauit, *Non oportere maledici senatoribus,*
16 *nec maledicenti esse fas* [b]. Qui contumeliis non prouocatur perfectus est, qualis Dominus noster Iesus Christus, qui contumelijs quidem sibi illatis non respondit, blasphemias autem in diuinitatem seuerè & cũ authoritate reiecit [c], Sunt minimæ iniuriæ sine pœna, vel si qua imponatur, illa non infamat [d]: nec lubricum tantùm linguæ, ad iudicium trahendum [e], nec verba iram nimiùm, & paulò post dictorum pœnitentis [f]. At quando agimus de grauibus iniuriis in homines dictis, vix est vt iusto quodam dolore non moueantur & impatientia aduersus dicta factaue, non remaledicant. Etenim violẽtiam seu vim aliquam, quis ex contumelijs pati dicitur [g]? Est vim itaque expugnare non
17 vetatur. Quis enim impetum concitati spiritus ferret [h]? Commotus enim ac prouocatus ira, ad insaniam perducitur.

[b] Sueto. in Vespas.
[c] c. non bene dicimus, de præsumpt. ea epicopum, 40. dist.
[d] c. cùm te, c. 23. de iniur. & rem. [e] l. famosi, § nec lubricum, ad leg. Iul. mai. P. l. 1. si quis imper. maled. [f] ca. si quis iratus, 2. q. 3.
[g] l. alimenta, § 1. de lib. homi. exhib. [h] Proue. 27.

Ex accepta iniuria, quilibet vt plurimum incipit insanire, vt ait Terentius [i], Et rursum [k], *Nam & si quis iratus instigetur, insanit*,
18 Et qui modestè se iurando vel purgãdo ab obiectis iniurioso dixerit, *mentiris*, vel falsum est quod ais, non videtur in culpa esse, nec malè loquutus, si pro vero loquatur [l]. Nam & in iure veluti ciuilia hæc verba vsurpantur, *viam veritatis ignoras* [m], *falsò assueras* [n], *falsò tibi persuasum est* [o], *falsum est* [p].

[i] Teren. in Adelp.
[k] Idem in Andria.
[l] Luc. de Pen. in Lex ratiçia princ. de castr. pecul. milit. 12. C.
[m] l. eam, loca. C.
[n] l. falso, de diuers. rescrip. C.
[o] l. falso, de cõmun. ser. alien.
[p] l. 1 de regu. catonian. P. l. si rem quã, de euict. Hiero. 37.

De pignerationibus, seu iure repressaliorum. Caput 8.

1 *Repressaliæ ad iniurias vindicandas inductæ. Et* 2.
3 *Pigneratio iniuriæ causa quid.*
4 *Repressaliæ vnde dictæ, & quomodo, & pro quo fiant.*
5 Droict de marque *in Gallia quid.*
6 *Repressaliæ quando legitimæ, & causa, &c.*
7 *Iniuriarum illatarum causa non vltrò discutiendum iure, commissa quæ bella.*
8 *Negotiatorum violatorum causa maximè repressaliis inducta. Et* 9.
11 *Repressalias quis concedere potest.*
12 *Alius pro alio quare in repressaliis teneatur. Et* 13.
15 *Repressaliorum iure certa persona publicæ custodiæ tradendæ: & bona cum repertorio capta per iudicem lasis ad indicanda quæ debeo.*
16 *Repressaliæ quas personas vel merces non afficiant.*

1 AD iniurias vlciscendas pertinere videtur pignerationum seu
2 repressaliorum ius, quo vtimur in Gallia aliquando, ad emendandas iniurias regnicolis in alienis regnis illatas. Repressaliæ quibus vtimur inductæ sunt ad exemplum, vt opinor, androlepsiæ Græcorum: androlepsia enim erat, ius quoddam pignerandorum hominum, quando cædes patrata erat, & author non reddebatur à ciuitate, in quam refugerat, vel vbi erat. Tunc enim licebat ex eius ciuitatis ciuibus res capere quousque reum redderent: vocant Græci ἀνδροληψίαν, vt notat Iulius Pollux [q], & Demosthenes [r]. Verba Pollucis hęc, ἀνδροληψία δὲ, ὅταν τὶς ἀνδροφόνος καταφυγὼν εἰς τινας, ἐκ τούτων μὴ λαμβάνῃ ἕρεσιν ἕως ἂν ἐκδῶσιν ἐκ τῆς πόλεως ἐκεῖνοι τὸν ἀνδροφόνον ἄχρι τοῦ ἴσα πράξαι. ὁ δὲ

[q] Iul. Pollux, libr. 8. cap. 2.
[r] Demosthe. contra Aristocra.

ἀδίκως, ἀνδροληψίαν κεχρημένῳ, ἐκ ἀνείστους ἦν, id est, *Androlipſias autem eſt, quãdo qui homicidas fugientes petens non accipit: licet ex non reddentibus uſque ad tres abducere. Qui autem androlipſia iniuſtè uſus fuiſſet, non impunè ferebat.* Suidas quoque eadẽ tradit & Demoſthenis verba hæc, πρὸς δὲ τούτοις, ὁ νόμος, ἐὰν μήτε δίκης ὑπόσχωσι παρὰ τοῦ ἄρξαντος γίνεσθαι, μήτε τοὺς ἀδικήσαντας ἐκδιδῶσι, κελεύει κατὰ τοῦτον ἐπὶ μέχρι τριῶν τὸ ἀνδροληψίαν. Budæus hæc probat [a], & Hermolaum Barbarum reprehendit, quod dixerit androlepſiam clarigationem, quaſi deeſſet verbum græcum vel latinũ Certè non imus inficias. Gregorium 9. in concilio Lugdunenſi [b], quo prohibetur androlepſia perſonarum eccleſiaſticarum, repreſſalias vulgò dictas, teſtari, dici pignerationes. Verùm mihi magis placet vox clarigationis, quàm androlepſiæ & pignerationis: nam pignératio, generale nomen eſt. Androlepſia, propria authoritate fiebat eorum, qui vltionem necis poſtulabant, vt ex præcedenti loco Iulij Pollucis patet, & Budæus fatetur, neq; alio modo quàm ob cædis iniuriam. Sed hæc non exprimunt quæ repreſſaliæ dicũ tur, quarũ appellatio tracta eſt à verbo gallico, *reprendre & repriſe*, quod eſt iterũ aliud pro re ſua accipere, & iniuriam in damno & facto conſiſtẽtem, poſtulare reſarciri. Eoq; nomine licere, res capere & retinere eorum, apud quos qui damnum dederunt ſunt, cùm de iure reddundo qui eo imperant interpellari, nolunt ſtatuere, donec ſatisfiat: licere autem retinere & capere, nõ propria authoritate, ſed publica, principis inquam, in cuius dominio eſt is, cui damnum iniuſtè datum, vel iniuria facta ab alieni regni hominibus vel prædonibus. Is enim princeps legatum, vocabant Romani patrem patratum, noſtri *herauts d'armes*, vel alterius conditionis hominem mittit ad illius ditionis, vbi damnũ datum vel vbi rei degunt, principem vel heroem populum vel præſulem, vt iubeant ablatas iniuſtè, reſtitui, iniuriamúe reſarciri, clarè & apertè proteſtatus ni feciſſet, ſe bellum ei vel repreſſalias indicere, & hoſtili animo eorum bona in regno ſuo reperta, retenturum. Idque eſt clarigatio, rerum repetitio, & κατάγγελία τοῦ πολέμου πρὸς τοὺς ἀδικήσαντας ἀγνωμονοῦντας. Vocãtur in Gallia iſtæ clarigationes, *droict de marque* [c]. Iniciunt enim ſignum legati in ciuitatem illam quæ nocet, vel in regnum cuius ſe hoſtili more, comperta in regno, cuius eſt iniuria affectus, capienda iri prædicunt: donec ſatisfiat. Sunt enim repreſſaliorum iura, vt quicunque eorum, quibus indicuntur, territorium eius qui indicit, intrauerit, poſſit retineri cum bonis, vſq; ad ſatisfactionem. Dubitat Bartholus in limine de repreſſaliis inſtitutæ tractationis, num poſſint iſtæ clarigationes & pignerationes bonorum hominum alterius prouinciæ, qui tamen damnum non dederunt, pro aliorum noxa fieri: aliasque annectit quæſtiones, pro quarum breui concluſione, ſic me expedio. Permiſſas eſſe hominum etiã liberorum & rerum detentiones & pignerationes, dummodo obſeruemus primùm iuſtam eſſe cauſam præcedẽtem: deinùm, clarigationem *rectè* & modo legitimo factã & ſi in eos in quos oportet, & per quos oportet, fuerit exequutioni demandata. Cauſa legitima erit, ſi iniuriæ præcedant, vel prædationes, quæ dum reſarciri poſtulantur, contemnuntur [d]: nam ob id legitimũ bellum indici poteſt [e]. Sic Romani Illyricum bellum ſuſceperũr, quòd Illyrij naugantes qui Romanæ ditionis erant infeſtarent, nec conquerẽtibus illis per legatos, ſatisfacerent, vt author Polybius [f]. Sic & antequam bellum inferrent Troianis Græci, pro repetenda Helena & iniuria reſarcienda, ad Troianos legatos miſerunt Menelaum & Vlyſſem, vt teſtatur Antenor loquens Helenæ apud Homerum:

ἤδη γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦτο ποτ' ἦλυθε δῖος Ὀδυσσεύς,
σεῦ εἵνεκ' ἀγγελίης, σὺν ἀρηΐφιλῳ Μενελάῳ, i.
Olim enim & huc aliquando venit diuinus Vlyſſes
Tui cauſa legatus, cum bellicoſo Menelao.

Extat

a Budæ. in annotat poſteriо. Pan. l aut factas, & cuentus, de præſcript.

b in c vni. de iniur. libr 5. fex. decret. tit. 4.

c Guido Pap q. 32.

d Bart in tract. repreſſal q. 1 Guido Pap q. 21 vide & late diſputantem de hac quæſt Ioan. Andream in Mercurial ad reg. Iuris, non debet, in ſex

d ca. dominus noſter, 23 q. 1. Diuus Thomas, 2. 2. q. 40 c. 1.

e Polyb. libro 2. hiſto.

Extat hac de legatione, quæ ita causas legationis & clarigationem complecti tur, apud Libanium Sophistam oratio & declamatio Menelai ad Troianos.

8 Plutarchus [a] Amphyctionum iudicium refert hac de re, quod tamen populus noluit exequi. *Amphyctiones,* inquit, *cùm è Syris nonnulli, negotiatores Thessalorum violassent, & spoliassent, totam rempub. Syriorum damni iniuriæ nomine mulctarunt: sed hoc iudicium populus exequi noluit, quia delicti culpam & pœnam in auctores, non in commune iudicaret reijci oportere: publicam enim causam à priuatorum culpa segregandã. Et si in ciuitate à multitudine peccatum est, non protinus bonis alijs, innoxijs imputandum esse.* Iustum hoc bellum ob præceptum illum, alterum non lædere, nemini

9 nocere, quæ iuris naturalis sunt: & ideo ab omnibus principibus exerceri. Pari modo quæ in regno vel inter subditos iura obseruantur, iura ciuilia alienigenis reddi debent. *Qui magistratum,* inquit lex [b], *potestatemue habuerit, si quid in aliquem nouis iuris statuerit, ipse quoque postulante aduersario, eodem iure vti debet. Quod iustum est,* inquit Moses, *iudicate, siue ciuis ille sit siue peregrinus: Nulla enim*

10 *erit distantia personarum* [c]. Et rursum [d], *peregrino non eris molestus.* Exigitur quoq; pro causa legitima, vt primùm de iniuria vel prædatione commissa cõstet, requisitumq; fuisse dominum loci, vel principem, qui nõ agnoscit superiorem, vel populum seu rempublicam, vbi commissa hæc, vt iure statuãt in suum regnicolam, vel ciuem, vel subditum, pro spoliato vel iniuria affecto qui postulat [e]. Sic Romani priusquam Illyriis bellum indicerent, Teucam reginã interpellarunt per legatos, vt emendari iuberet illatum damnum. Vbicunque enim pro iustitia obtinenda potest læsus superiorem eorum qui deliquerunt

11 adire, non est concedenda hæc pignoratio [f]. Quæ ante cõcessionem, & fides facienda à creditore petente repressalias, de debito, & de interpellatione, & diligenti is vt dicunt iuris obtinendi, debetq; ne bitum liquidò esse sine exceptione [g], & aduersarius debitor potentissimus. Sed & princeps superior, vel populus si respublica, tantùm concedit repressalias, non iudex solus sine eorũ

12 consensu: nisi ex forma statuti haberet hanc authoritatem concedendi [h]. Post has obseruationes nempe existẽte iusta causa, denegata iustitia, & cum authoritate principis, qui bellum solus ita & marcham inferre potest, cessant iura quibus prohibetur, ne alius pro alterius debito & pœna teneatur [i], nec pignorationes patiatur [k]. Nam tunc agitur in conciues respub. vel regnicolas domini denegantis, vt in noxios & debitores, & hostes qui patiantur iniurias inter

13 se alij nutriẽdo, & aliena retinẽdo. Et proinde quæ ab hostib⁹ capiũtur, iure retinẽtur [l]. Sed & placuit in iure, municipes quidẽ ex dolo nõ teneri alicuius singularis personæ: verũ si quid ex dolo eius, qui eos administrat, ad eos peruenit, teneri [m]. Quia videtur ratũ habere, nisi reddant [n]. Dehinc ex delicto domi

14 nij, puniri posse subditos nemo dubitat [o]. Proinde dominus qui illicitè retenta restituere e legitimè petita denegat, vel iniurias patitur peregrinorum in sua ditione inultas, rectè ad iustum & ad restitutionem, vi & manu militari adigi tur [p]. Nec iustè alienigenæ, in regno illo cuius est is qui iniurias passus est, securitatem seu tutum iter postulant, quod ipsi apud se iniuriam passo non præstiterint [q]. Proinde in eos hac clarigatione rectè agitur, vt prius dãno refarcito, ipsi quoque tutũ quod violauerint, iter reddant, peregrinantibus & negotiatoribus iuxta iuris regulas [r]. Hoc tamen obseruatur in repressaliis, vt creditor qui personã vel bona alterius negotiatoris repressalis suppositi cæperit,

15 non possit retinere, sed debeat in publicã custodiã ducere [s]: & bona capta teneatur eius loci iudici exhibere vbi capta sunt, qui consignabit repertorio & authoritate publica vendi, & satisfieri creditori iubebit, vel creditoribus, ob quos dictæ sunt repressaliæ, quibus ue satisfactis, cessant repressaliæ [t]. Et si quid supra debitum supereſt, dominis reddendum erit, deductis impensis iudicialibus & captionis legitimis. Quod enim supererit, consignãdum est publicè &

16 restituendum. Excipi placuit ab hoc iure repressaliorum aliquas nihilominus

[a] Plutar. in vita Cimonis.

[b] l. 1. quod quisque Iur. lib. 2. Pandect.

[c] Deuter. 1. & 16. Leuit. 2. Leuit. 24. & Exod. 22.

[d] Exod. 23. & 22. q. 2. & Bart. in tract. repressal. q. 1. Guido Pan. q. 32. & 33. Ioan. Andr. in Mercurial. ad cap. non debet, de reg. iur. in 6. Bald. in auth. & omnino, ne vxor pro marito col. penult. ne Lignis, in tract. repressal.

[e] Ioan. de Selloms in § 1. vt non sint pignor.

[f] Bald. in d. auth. & omnino.

[g] Idem in d. auth. & omnino, Innocent. in c. cum olim, de restitut. pol. Io. de Lignis, in 2. part. repressal. & 2. in princ.

[h] auth. & omnino, ne vxor pro mar. C. Lignamedum, de decurion. lib. 10. Cretul. nihil pro part. in th. 100, C. de actio. cum simil. lib.

[i] tot. tit. vt non fiat pign. sed an fiscus &c. de inter. in 6.

[k] l. Hostes, de capti. & postlim. reuers.

[l] Vgol. sed si ex dolo, § 1. de dolo, ff.

[m] l. 1. § ceterũ, de vi & vi arm. ff.

[n] si sententia, c. 36. de sent. excom. in sex consil. si verso dominus repetatis, de haret. C. & qui restituere, de rei vend. Ff. ex permutatione, 1. 1. q. 1.

[o] l. Tutores, § offerri, de adm. tut. ff. ca. si quis Romipetas, & ca. illi qui, 24. q. 3. ca. 2. de treu. & pace. l. 2. § 1. ne quid in loco publ. § 1. de ius qui dicere. ff.

[p] Bald. in d. auth. & omnino, in 3. col. & in l. generali, in 2. notab. de decurio. libr. 10. C. Iul. de Liena in tract. repressal. 5. part. princ. q. 12. Paul. Castr. cons. 311.

[q] Balsam. d. auth. & omnino, ne vxor pro marit.

[r] Bald. in d. auth. & omnino, in 3. col. & in l. generali, in 2. notab. de decurio. libr. 10. C. Iul. de Liena in tract. repressal. 5. part. princ. q. 12. Paul. Castr. cons. 311.

[s] Balsam. d. auth. & omnino, ne vxor pro marit.

[t] Balsam. d. auth. & omnino, ne vxor pro marit.

perſonas,quæ nec eorum bona capi poſſint. Primùm repreſſaliæ contra alicuius regni,vel ciuitatis vel reipublicæ perſonas, intelliguntur de ibi habitantibus,non autem ſi nati inde in regno qui indixit habitēt [a]: quia is non videtur eius prouinciæ,in qua non habitat,ſceleris eſſe particeps,niſi poſt indictas repreſſalias deſiſſet eſſe eius ciuitatis,contra quam indictæ,ciuis [b].Secundò nō habent locum repreſſaliæ contra peregrinantes religionis cauſa [c], vel ſtudiorum,quales ſcholaſtici [d] & eorum bidelli, ſcriptores ſeu librarij eorum [e]: nec etiam contra oratores,legatos, mulieres,vel alias perſonas,de quibus vide diſputantem Barto [f]. & Barthaci [g], qui probat per alios interpretes duo ſingularia & quotidiana:1. Merces in faſciculos inuentas apud aliquem mercatorē alterius loci, quàm eius contra quem repreſſaliæ indictæ ſunt,etſi negotiator eius loci ſit,tamen non affici repreſſaliis [h].2. Non affici repreſſaliis eum, qui ſoluit vectigal ſeu pedagium & gabellas [i]. Pugnat tamen poſtremo cum caſu Baldus in c.1.§.1.quæ ſint regal. In iure quoque pōtificio cautum expreſsè, repreſſaliis non teneri clericos [k]:quod intellige,pro admiſſis à dominis laicis, nam ſi de epiſcopis denegantibus iuſtitiam vel archiepiſcopis vel alijs agatur,lubens ſubſiſto.

a Bart. in l.2. § remouet, de poſtul. & in l. prouinciales, de verb. ſig. in rubr. repreſſal q.7. Bald. in c.1 §.1. de fot. fidel. in feud. & in auth. & omnino, ne vxor pro marit.
b Bald.l. quidam, in fine,C.de fideic.
c Idem in l. omnes peregrini,commode de ſucceſſ. Bart. in 2 q.ſeptimæ principalis repreſſaliar.
d auth.habita,ne fil. pro pat. C. & ibi Bald. Barth. in d q.7.Bart in l 2 §.legatis, 4. notab. de iudic. Ioan. de Ign. in tract. repreſſal. 3. par.7. q. 2 princip.
e Bald.in d. auth. & omnino.
f In tract. repreſſ. q 7.
g Barthac.in iur. diction. in vet. repreſſaliæ contra quos contendatur.
h Ia. de Bellouiſo diſputat. dum. in ducatu ſpoletano &c. Andr. Barba, Sicul in tab de fide inſtrumento.
i Odofred. in auth. habita, ne fil. pro pat.
k cap. vat. de iniur. in 9.

De lege Aquilia. Cap. 9.

Lib.9.P.titu.2. Lib.3.C.titu.35. Lib.4.Inſt.titu.3.

1 *Lex Aquilia à quo lata,& quot eius capita.Et 2.*
3 *Damnum vnde dictum,& pro illo dato quando concurrant actiones.*
4 *Damnum in lege Aquilia in faciendo conſiſtit.*
5 *Damnum iniuria datum,& ſine iniuria quod.*
6 *Legis Aquiliæ iudicium quæ conſideret, & eius actio pro homine libero non datur.7.*
8 *In lege Aquilia quomodo ſunt res conſideranda, & quæ.9.10.11.12.*
13 *Aquiliæ legis finis,partes iudicij & actiones.*
14 *Damnorum datorum ab animalibus diuerſorum leges: & talia animalia num includere liceat.15.16.17.Et 18.*

l Vlp. l.2. ad leg.Aquil. in P. § cæterum,cod.apud Iuſtinia.
m l.1. de legib. in P.
n l qui occidit, § in hac actione,ad leg. Aquil l quia actio nū,de præſc. verb. P.
o d.l.2.ad leg Aqui. § 1 cod. apud Iuſtin.
p l ſi ſeruus ſeruum, 27 §. ſeruus autem, ad leg Aqui. §. cæpit 2. cod.tit.apud Iuſtinia.
q d §. ſeruus autem,l. ſi ſeruus ſeruum.
r l.2.de dam. infe.P.
s §. 2. de iniur. l. 1. cod.P.
t l. ſed etſi quæcunque,l 5 §. iniuriā, de iniur.P.

IEX Aquilia,eſt ſcitum plebis. Rogauit eam à plebe Aquilius Tribunuspleb [l]. per quam plectitur vis temeraria & imprudēter facta:cùm alioquin non tantùm ſpontè delicta admiſſa,ſed etiam ignorantia,cum culpa tamen,puniat [m]. Sic enim Aquilia is tenetur,cuius culpa damnum datum eſt [n].Legis Aquiliæ capita tria erāt.In primo capite cauetur, *Qui ſeruum ſeruamue, quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit,quantum id in eo anno plurimi fuerit,tantū æs domino dare,damnas eſto* [o].Deinceps vt aduerſus inficiantem hæc actio in duplum eſſet.Secundū caput in deſuetudinē abiit [p].In tertio verò capite ſic ſcribitur [q]. *Cæterarum rerum,præter hominem & pecudē occiſam,ſi quis alij damnū fecerit, quod vſſerit,fregerit,ruperit iniuria,quanti ea res erit in diebus triginta proximis,tantū æs domino dare dānas eſto.*Et in ſumma,primum caput locū habet,quando dānū iniuria occidendo datur:tertium verò, quādo iniuria damnū datur aliter quā per mortem. Damnum quidem à diminutione patrimonij dictum [r]. Iniuria autem hic,quod non iure fit [s], & ſine contumelia: quo nomine differt ab his, quæ in iniuriis ſeu opprobriis diximus locum habere [t]. Ita diuerſa ſunt,

diuer

diuerſáque actio, damnum cum iniuria & contumelia dare, & damnum ſine iniuria dantis dare. In prima ſpecie concurrunt actiones legis Aquiliæ pro damno, & de iniuriis pro contumeliis, duæq; æſtimationes, damni & contumeliæ [a]. Liberum & eſt ei, cuius ſeruus iniuria occiſus eſt, vel actione legis Aquiliæ agere, & iudicio publico legis Corneliæ [b]: concurrunt autem, quòd diuerſos habeant fines. At pro aliis damnis ſine iniuria dantis paſſis, competit alia actio in factum [c]: ſi videlicet æquitas dari ſuadeat, non aliter [d]. Quare & in actione hac damnum in faciendo conſiſtit, ſi per negligentiam ſolam contingat alicuius, vt liquet ex l. ſi ſeruus ſeruum, §. ſi fornicarius, & §. ſi ex plauſtro, ad leg. Aquil. in P. Non autem ſi damnum naſcatur ex negligentia eiuſdem & rei ipſius natura, illud enim hac actione non reſarcitur: veluti ſi fructuarius patiatur riuos corrumpi, vel vites non proſcindat, non tenetur Aquilia [e]. Damnum iniuria datum dixeris, quod cum damno iniuriam attulerit [f]. Et damnum in lege Aquilia in re fit, reipſa remanente domino: in quo differt à damno dato domino reipſa ſubtracta, cuius cauſa, alia datur actio, nempe furti [g]. Ita damnum legis Aquiliæ cum culpa vel per ignorantiam culpoſam, non cum mente furandi committitur [h]. Conſiderabimus ergo in hac legis Aquiliæ quæſtione, primùm an damnum datum ſit: deinceps in qua re datum, num corpus læſum, vel alia res inanimata: poſtremò an damnum iniuria, vel contrà quàm liceret, datum ſit. Damnum conſtabit datum eſſe, ſi diminuta per mortem res ſit, vel fuerit deterior reddita: putà, ſi quis ſeruum vulnerauerit, aut pecudem, ſi veſtum quid fuerit, ruptum, aut ſi inquinatum fuerit veſtimentum [i]: ſi domum incenderit [k]: ſi apes meas, quæ ad tuas inuolauerint, vſſeris [l]: ſi quis alienum pecus in ſuo deprehenſum, abigendo damnum dederit [m]: ſi boues alienas in anguſtum redegit, quo factum eſt, vt deficerentur [n]. Pro corpore hominis libero læſo non datur Aquilia, quòd liberum corpus non recipiat æſtimationem, niſi quòd pertinet ad impenſas circa curã damni factas, repetendas, vel ſi de operis agatur ex damno ceſſantibus, vel amiſſis reſarciendis [o]. Subinde res tibi occurrent, num animatæ, vel inanimatæ, liber, vel ſeruus, ſi damnum in facto ſit, vel ſine eo: nam ſi ſine facto ſit ceſſare iudicabis, vt paulò antè monui, Aquiliam. Vt ſi oliuam meam maturam decerpſiſti, vel ſegerem maturam deſecuiſti, vel ſalictum: vel ſeruum meum caſtraueris, & ſi feceris pretioſiorem. Nam in his & ſimilibus ceſſante Aquilia, datur pro iniuria actio, vel ſublata re datur furti actio vel condictio [p]. Conſideramus vnà hîc à quo procedit damni datio, vt is teneatur, qui dedit, qui iuſſit dari, qui conſenſit [q], qui ſcit & non prohibet cùm poſſit, damnum dari, & qui eſt in leuiſſima culpa [r]. Porrò, vt ſciamus num iniuria damnum datum ſit: & vt negotium diſcutiamus, perpendimus num iure permittente damnum datum ſit: quia tunc nulla iniuria, nullaúe pœna factum ſequitur [s]. Nemo enim damnum facit, niſi is qui facit id cuius faciendi ius non habet [t]. Sic iuris publici executio iniuriam non habet [v]. Et qui furem vel inuadentem occidit, non tenetur, vim vi repellendo [x]. Nec qui damnum alienis, vt ſua conſeruaret, dederit [y]: vt ſi ſe defendendo à cane, eum necauerit [z]. Iniuria factum etiam dicetur, quod per imperitiam, quæ culpæ annumeratur, datum eſt damnum: veluti ſi medicus imperitè ſeruum ſecuit, & is moriatur [a]. Si ſeruus mulos affectauerit tractare, quos per impotentiam vel imperitiam non potuit retinere [b]: Imperitia namque affinis culpæ eſt, & pro culpa etiam habetur [c]. Ex culpa autem damnum datum, & ad hanc Aquiliæ actionem pertinere placuit [d]: vt ſi quando nimiùm ſæuiens præceptor in diſcipulos lædat ipſos, quanquã iniuriandi animo non fecerit [e].

a * § iniuriam. b l. inde Neratius, 23. § fidelo, ad leg. Aquil. P. § liberum autem, eod. apud Iuſtin. c praetor edixit, l. 7 §. ſi dicatur, de iniur. P. d l. ſi ſeruum meum. l. 23. § fin. ad leg. Aquil. P. l. quia, de praſcr. verb. P. e l. quemadmodum, § ſed ſi tota, ad leg. Aquil. f l. in cuius, §. denique, de vſufr. P. g l. ſi quis ſaltuo, l. 50. § 3 ad leg. Aquil. P. h l. ſi ſeruus ſeruum, § ſi oliuam, & §. idẽ & in ſylua, eod. i l. ſi ſeruus ſeruũ, § ſi tutum, & l. ſi putator, eod. k § capite tertio, de leg. Aquil. apud Iuſtin. l l. ſi ſeruus ſeruũ, 27 § capite tertio. & §. ſi quis inſulã, eod. m l. Quintus Mutius, l. 29 & l. ſeq. eod. n l. ſi boues, l. 34. co. o Lex hac actione, ſi quidem ping. ſeruiens, l. 9 P. tit. 1. p l. ſi ſeruus ſeruũ, § ſi oliuam, & § et ſi puerum. q l. liberi homo, 37. & l. 4. & l. qui occidit, ad leg. Aquil. P. l. ſeruus, ac actio. P. l. non videtur, §. qui iuſſit, & l. is damnum, de reg. iur. P. r l. in Aquilia, in 2. l. 35. & l. ſcientiam, 46 ad leg. Aqu. l. P. s l. 3. eod. P. l. Gracchus, ad leg. Iul. de adult. P. t Paul. l. nemo, 164. de reg. iur. P. v l. iniuriarum, §. is qui, & § ſeq. de iniur. P. l. quemadmodum, § ſi quid tamen, ad leg. Aquil. P. x l. 4 & l. ſcientiam, 46. §. qui cùm alter, eod. tit. P. y l. ſi quis fur, l. 50. § quod dicitur, eo. tit. l. 3. §. quod ait prætor, de incend. rui & naufr. P. l. ſi alius fecerit, l. 7 §. eſt & alia exceptio quod vi aut clã. P. z l. ſi quis ſe vindicando, & ſeq. de dam. in vie date, lib. 3 leg. Langob. a § præterea, de lege Aquil. apud Iuſtin. b in l. idem iuris, ad leg. Aquil. P. § impetu quoque, eod. tit. apud Iuſtin. c l. imperitia, de reg. iur. P. d l. ſi quis fundum, §. ceſſus, & §. ſi quis vitulos, de ſimilis l. 3. de dam-

dam. P. l. tutor quoque § fin. de ſuſp. tuto. P. l. qui actione, ad leg. Aquil. e l. ſi putator, 27. ad leg. Aquil. P. Theophilus Inſtit. Lib. 4 Cod. leg. Vtilig. tit. 4. f Vlp. in l. ſed & ſi quemcunque, l. 5 § f. & l. ſeq. ad leg. Aquil. P.

Accedit & his nimia negligentia [a]: ſi modò is, qui hac de re prouocatur, iudicium animi habeat. Nec enim funeſtus culpam in damno dato habet, qui ſuæ mentis non eſt [b]: neque in eum vlla actio de hoc inſtituenda eſt [c]. Finis iſtius legis Aquiliæ, & partes iudicis in eo verſantur, vt qui iuriſdictioni præeſt, æſtimet damnum, contra eos qui damnum ſe dediſſe confitentur vel conuincuntur [d]: æſtimatione facta iuxta commune rerum pretium, non ſecundum affectionem, vel habita ratione eius quod ſingulariter intereſt [e]. Proditæ ſunt actiones eius rei cauſa triplices [f]. Nempe propriè Aquilia directa, quando corpore, noſtro corpori damnum datum eſt: vt ſi ſeruum occidi, vel præcipitaui meis manibus, ligno vel alio inſtrumento. Alia vtilis, ſi alio modo corpus læſum eſt: vt quia ſeruum vel pecus incluſi, fame enecatum eſt: ſi pecus egerim, & ſeſe præcipitauerit: ſi ſeruo alieno perſuaſero vt in puteum deſcenderet, & ſe præcipitaret [g]. Tertia, in factum ſubſidiaria, quando neque corpus læſit corpus, ſed alio modo damnum datum eſt: vt ſi ſoluerim ſeruum miſericordia ductus, qui aufugerit [h]. Quarum duæ poſtremæ, vtilis, & in factum, tunc dantur ex æquitate, quando ex verbis & caſibus expreſſis per legem Aquiliam, directa dari nequit. Dantur & extenſione mentis eiuſdem, non modò verè dominis, ſed etiam alis, vt vſuariis, fructuariis, non etiam commendatariis [i]. Duobus tamen concurrentibus per has actiones ad æſtimationem damni peruenitur, ſi conſtet damnum datum: & ſi conſtet eum: qui conuenitur, damnum dediſſe, vel dari iuſſiſſe [k]. Sed aduerſus confitentem agitur in ſimplum, aduerſus inficiantem in duplum [l]. In legibus Georgicis Iuſtiniani [m], leges ſunt de damnis datis ab animalibus reſarciendis. Vna 14

ἑὰν ἀγελάρχης βοῶν λαβὼν ἀπὸ γειτνιῶντος καὶ χωρισθῇ ὁ βοῦς τῶν πλάτης τῶν βοῶν, καὶ ἀπελθὼν ἀυτὸν ἐν χωραφίοις, ἢ εἰς ἀμπέλοις, καὶ πραῦσαν ποιήσῃ τὴν μὴ πραῦσαν διδότω πᾶσαν ἀγελάρχης, τὸ δὲ μισθ. ἀυτοῦ μὴ ἀπαιτείτω, id eſt, *ſi bos armentario manè à domino peſcendus traditus, à reliquo armento ſeparatus, in ſata vel vineas digreſſus fuerit, damnum ſi fecerit, damnum factum præſtato armentarius, non tamen mercede ſua priuator*: Et rurſum ſtatuitur [n], *Qui alienum pecus in agro ſuo aliquid depaſcens inuenerit, neq; includere id nec vehementius agere debet, ſed vt proprium tractare: habet enim actionem contra dominum pro recuperatione damni, quod veriſimiliter accepit.* Prohibetur etiam lædere, vel mutilare animal in ſuo depaſcens inuentum: alioquin reddendum bonum ſimile domino [o]. Placuit tamen eidem [p] εἰ τις ἐυρῃ χοίρον ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ παράδεισον ἢ κῆπον παρεδώσει ἀυτὸν ἐν πρώτοις τῷ κυρίῳ ἀυτοῦ, εἶτα ἐκδιηγήσεται τὸ πταῖσμα, καὶ παραδὺς καὶ παραγγέλας ἐὰν ὑβρίσῃ ἀυτὸν ἐν πρώτῃ, καὶ σφαγιάσῃ ἢ τύψῃ, ἀπολωλοτίσει, id eſt, *Si quis porcum, vel ouem, vel canem in paraderiſo deprehenderit, reddiderit prima vice domino ſuo: deinde id rurſus fecerit, ac cum reſtitutione beſtiæ de pauperie denunciauerit ſi tertiò inuenerit, ſi vel taurus conficerit, vel canda mutilarit, indemnis eſto.* Et iterum [q], ὁ βόσκων ἀδίκως ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ βόσκοντα, τῷ ἀναιρεῖν ὑπόκειται τέλεσιν τῷ ἀναλῶσι, id eſt, *qui nullo iure armenta in alieno paſcat, Aquilia tenetur: id eſt, in duplum.* Alia [r], ἐὰν τις ὑπὸ μάγγανα ἐν καιρῷ τῶν καρπῶν, καὶ ἐμπέσῃ ἐν αὐτῷ κύων ἢ χοῖρος, καὶ ἀποθάνῃ ἐξήμιος ἔσται ὁ τὰ μάγγανα κρίνας, id eſt, *Si quis fructuum ſeruandorum tempore tendiculas collocarit, in quas canis vel porcus delapſus perierit, domino earum extra noxiam eſto.* In legibus Langobardorum [s], inueniens animal damnum faciens, poteſt includere, & poſtea ad iudicem ducere, vel ante eccleſiam, vt cognoſcat cuius ſit ſi ignorat, etſi non inueniat dominum, poteſt ſibi pro damno reſeruare. Item [t] poteſt qui cæpit retinere per decem dies, donec ei de damno ſatisfiat, & per nouem dies & noctes tenetur tantùm dare aquam pecori vel iumento, & ſi pereat ſit damno domini non redimentus. Item [u], ſi quis inuenit decem porcos alienos, in ſuo depaſcentes, poteſt vnum occidere. Porrò retentio, non celandi animo fieri debet, ſed retinendi, donec ſatisfactum ſit: alioquin qui pecus alienum concludit, retinet, & celat, puniendus eſt [x]. Sic & in lege Salica [y], *Si quis in* 17

miſſe

a l. 1 inus, in fine, de off. præſid.
b d. l. ſed etſi, § furiosus.
c l. quod in ſeruo, de rei vendicat. in f.
d Vlp. in l. proinde ſi noxius eſt, l. 2 §. f. & l. puta enim. l. 2 4. ad leg. Aqu. f.
e l. ſi ſeruum mœuus, eod.
f Iuſtinian. §. f. de lege Aquil. quas explicat Theophil. a § fin. eiuſd. tit. inſtit. inſtitut.
g l. dolo malo, l. 1 §. fi. & l. ſeq. de ſer. corrup.
h l. ſi ſeruum, § 6 ad leg. Aquil. l. quia actionum, de præſcr. verb.
i l. item Meſa, §. ſed ſi ſeruus, & l. ſi dem. 27, ad leg. Aqui.
k l. inde Neratius, eõ ſeq. eod. f.
l Vlp. l. inde Neratius, l. 13, § hæc actio. eod. l. un. C. eod. l. doli verbum, 1. §. hæc actio, de ſer. corrup. f.
m Iuſtin. in l. 1. de armentar. lib. leg. georg. tit 3.
n eod. lib. tit. 6. περὶ βοσκημάτων ἀλλοτρίων.
o l. 2. 3. 7. 8. eod. tit.
p l. 4. eod. tit.
q In d. l. ſi georgi. tit 7. περὶ βοσκημάτων. de damno, l. 3. ſimilis l. 22 ut de damnis animalium lib. 8. C. leg Vandg. tit 4.
r d. l. b leg Georgic. tit. 8. περὶ φθορᾶς βοσκημάτων, de exdib. animal. l. 3.
s idē apud Gothos, l. 13. & 15 de dam. arbor. lib 2. Cod leg Vandg. tit 4 ſi in damno faciẽdo deprehendatur nõ alter, l. 16 in leg. Langob. lib 2 tit. de eo qui peculiũ dãnificauerit, l. 1.
t l. 2. eod tit.
u l. 3 & 6. eod.
x l. quamuis, l. 40. ad leg. Aquil. f.
y in leg. b. Salic. tit. 30 §. 2.

meſſe ſua pecora aliena, quæ paſtorem non habent, inuenerit, & ea incluſerit, vt nulli penitus innoteſcant, & aliqua ex ipſis perierint 1400. denar. qui faciunt 35. ſol. culpabilis iudicetur, excepto capitale & delatura. At alia iuſſum lege [a], eum, cuius pecora concluſa fuerunt, damnum datum reſtituere, & vltrà decem denarios. Quod ſi per ſuperbiam aut per inimicitiam ſepem alienam ruperit, vel in meſſem, vel pratum, vel aliud quiduis pecora immiſerit, conuictus teſtibus iubetur damnum reſarcire, & 1200. denarios qui faciunt ſol. 30. Et iterum [b], *Si quis per alienam meſſem poſtquam leuauerit herbicè, traxerit, aut cum carro ſine via tranſierit, malberg lendardi 600. denar. qui faciunt ſolid. 15. culpabilis iudicetur.* In legibus Vuiſigotthorum, qui hortum vaſtat, damnum reddit & componit: aut ſeruus, 50. flagella excipit [c]. Qui ſepem incideritvel incenderit, ſepem reparet, damnum reſarciat & componat: ſi ſeruus, centum flagella ſuſtineat [d]. Qui in meſſem alterius caballum, bouem immiſerit, ſoluat damnum & componat, ſi maior ſit perſona: ſi minor, vltra 40. flagella ſuſtineat [e].

a §. 7. eiuſdem tit. 10.

b eod lib. leg. 8. al. tit. 37 §. 2.

c lib. 8. C. Vuiſigothor. 2. tit. 4.

d l. 6. eod. tit.

e l. 10. eod.

De ſeruo corrupto. Cap. 10.

Lib. 11. P. tit. 3. Lib. 6. C. tit. 2.

1 *Corrupti ſerui actio quid contineat.*
2 *De ſeruo corrupto duplex actio, directa & vtilis, & quando datur.*
3 *Serui corrupti actio in duplum.*
4 *Ob mores vitiatos dari iudicia & intereſſe noſtra, animos liberorum non corrumpi & 7.*
5 *Serui corrupti actionis finis.*
6 *Aquiliæ, & ſerui corrupti diſtinctio.*

1 SVPERIORI tractationi de ſeruo iniuria læſo, & eius damno, proxima & illa eſt, quæ de ſeruo corrupto: quando videlicet ſeruus non in corpore, ſed in animo læditur. Fit namq; malis perſuaſionibus, maliſq; conſiliis deterior. Et proinde qui dolo malo ei quippiam facere perſuaſit, quo malus vel peior fiat, qui ad id illum ſolicitat, vel hortatur, laudatúe malum iam aggredientem, qui perſuadet, vt amator ſit, fur, iniurioſus, ſeditioſus, vt vacet ſpectaculis, rationes dominicas interſcindat, luxurioſus ſit, dominum contemnat, actione de ſeruo corrupto conueniri poteſt [f]. Et in ſumma ait prætor, *Qui ſeruum ſeruamúe, alienum alienamúe recepiſſe, perſuaſiſſéue quid ea dicere dolo malo, quo eum eamúe deteriorem faceret &c* [g]: *Recepiſſe autem*, inquit Vlpianus [h], *ita accepimus, ſi ſuſceperit ſeruum alienum ad ſe. Et eſt proprie recipere, refugium abſcondendi cauſa ſeruo præſtare, vel in ſuo agro,* 1 *vel in alieno loco ædificatúe.* Duplex hæc actio, directa, & vtilis. Directa datur pto ſeruo homine tantùm corrupto, ſeu vitioſo reddito. At vtili agimus ob filiumfa. corruptum, exemplo ſerui corrupti [i]: quamuis magis delinquat, qui liberum putat corrumpere [k]. Officio iudicis æſtimatione facta quanti 1 intereſt actoris, ratione commodi amiſſi ex operis [l]. Eſtq; actio hæc in duplum, quanti erit ſeruus dum corruptus fuit [m], hoc eſt, quanto minoris vēdi poſſit [n]: quod & ſolet officio iudicis expediri [o]. Veniuntq; & cum eodem æſtimandæ res, quas ſecum tunc ſeruus corruptus abſtulit: non autem 4 quas poſtea furatus eſt [p]. Sunt & aliæ actiones, criminalesque accuſationes, quæ

f Vlpia. l. 1. §. fin. & Paul. in l. 2. de ſeruo corr. P. l. corrumpitur, 15. eod. l. 4. de furt. C.

g l. 1 de ſeruo corr. P.

h d. l. 1 §. quod autē prætor ait.

i l. vt tantum veniat, §. 2. eod.

k l. doli verbum, §. ſi quis dolo malo, eod.

l l. qua actione, ad leg. Aquil. P. l. ex hac actione, ſi quis paup fecerit P.

m l. 2. in princ. & l. doli verbum, l. 5. §. hæc actio, & §. fi. & l. ſeq. de ſer. corr P.

n l. ſi quis ſeruum, l. 9 §. fin. eod.

o d. l. vt tantum, l. 14. §. æſtimatio, eod tit.

p Paul. in l. in hoc iudicio l. 10. & Vlp. in l. Neratius, l. 11. eod.

quæ pro moribus vitiatis & corruptis dari ſolent, ſed illæ aliam formulam aliuḿq; finem habent, & extraordinarium crimen: vt ſi quis pudicitiam ſollicitauerit alicuius mulieris [a]: ſi domum etiam amicis alisúe quis dederit ad compoſitionem adulterij [b]: ſi poculum amatorium porrigat [c]: ſi lenocinium exerceat [d], & ſic de ſimilibus, quæ ad hanc de ſeruo corrupto pertinere videntur actionem, ſed nihilominus alibi recipiunt ſingularem tractationem. Sunt autem inſpiciendæ actiones, prout alicuius ſunt particularis naturæ, & habita ratione finis, propter quem diſtinctæ ſunt. Finis autem hîc potiſſimus actionis huius, vt quis conſequatur damnum, aut eius æſtimationem, in quantum pauperior factus dicitur, & quanti ea res erit, vt diximus in duplum [e]. Grauiorque pœnalis eius cauſa, quàm actionis legis Aquiliæ. Quemadmodum maius eſt vitiare & corrumpere animum, quàm corpus: nobilior enim pars & præſtantior in homine anima [f]. Quare hæc actio etiam aduerſus fatentem in duplum eſt, quamuis Aquilia inficiantē duntaxat coerceat [g]: quia turpis hæc actio eſt & famoſa, vt ait Paulus [h]. Et proinde datur quidem hæredibus iniuriam & damni paſſi, ſed non in hæredes corrumpentis: quòd pœnalis ſit [i]. Rationem & cauſam iſtius actionis Paulus his verbis exprimit [k], *De filio filiáue fam. corruptis, huic edicto locus non eſt. (Quia ſerui corrupti conſtituta hæc actio eſt, qui in patrimonio noſtro eſſet: & pauperiorem ſe factum eſſe dominus, probare poteſt dignitate & fama domus integra manente et.) Sed vtilis competit, officio iudicis æſtimanda: quoniam intereſt noſtra animum liberorum non corrumpi.*

a L. 1. de extraord. crims. P.
b L. etſi amicis, & l. qui domũ, ad leg. Iul. de adul.
c Paul. l. ſi quis aliquid, §. qui abortionis, de pœn. l. 3. §. ſed ex ſenatuſcõſulto, ad leg. Cor. de ſicar.
d tit. de lenonib.
e l. 1. de ſer. corr. P.
f l. ſancimus, de ſacroſ. eccleſ. C.
g l. doli verbum, l. 3. §. hæc actio etiam, de ſer. corrup. P. l. inde Neratius, §. hæc actio, ad leg. Aquil.
h in l. nec quicquã, l. 57. pro ſoc. P.
i l. hæc actio, l. 13. de ſer. corrup. l. in honoratus, de actio. P.
k l. vt tantum, l. 14. §. 1. de ſer. corrup. P.

De noxalibus actionibus. Cap. II.

Lib. 4. Inſtit. tit. 8. Lib. 9. P. tit. 14. Lib. 3. C. tit. 41.

1 *Noxalis actionis, Aquiliæ, & de ſeruo corrupto differentia: pro quo detur, noxa & noxia quid, & eius ſpecies. 2. 3. 4. 5. 7.*
6 *Noxalis actio quando extinguatur, qui ea agant, & contra quos: & dictæ actiones à quibus conſtitutæ, & rationes earum. & quod noxa caput ſequatur. & num. 8. 9. 10. 11.*
10 *Dominus quando pro noxa vel vltrà teneatur ſerui vel animalis ſui nomine.*

VPERIORES actiones competunt, quando damnum datum eſt ſeruis vel quadrupedibus, vel aliis rebus noſtris. Noxalis autem actio, quando conuenimur propter maleficium vel noxiam ſeruorum noſtrorum, ſine iuſſu noſtro aut ſcientia, aut contra prohibitionem noſtram delinquentium [l]. Delictum omne noxa dici poteſt [m]. Et noxa delinquens: noxia delictum apud Iuſtinianum [n]. Sicque apud Feſtum Pompeium. *Noxa ponitur pro peccato, aut pro peccati pœna, cùm lex iubet noxæ dedere pro peccato.* Et iterum, *Noxia apud antiquos damnum ſignificat, ſed à pœtis ponitur pro culpa. &c.* In legibus Cicero eam addit. *Quod quia earum rerum migraſſet, noxæ pœna par eſto.* Et noxæ dedere, eſt animal tradere viuum demum, vt notat Vlpia [o]. Idcirco tot erunt noxiæ ſpecies, quot peccatorum aut culparum. Verùm hîc non ita patet actio noxalis, neque de omnibus criminibus, neque pro omnibus perſonis peccantibus datur: ſed pro certis. Itaq; locum habet tantùm, quando priuatum maleficium, ex quo alteri damnum datum

l §. 1. de noxal. actio. m l. 1. ſi aduerſ. dot. C
n d. 4. 1. de pot. ex l. 1. ſi quad. paup. fec. dic. P.
o Vlp. in l. 1. §. noxæ, ſi quadrup. paup. fec. dic. P.

rum eſt reſarciendum pecunia, commiſit ſeruus [a]. Nam pro publico commiſſo, ea quo pœna publica imponenda ſit, non ſufficit deditio, aut vlla æſtimatio fiet litis, ſed pœnæ legitimæ ſeruus ſubiicitur [b]. Sic commiſſo per ſeruum damno, inſcio domino & præter eius conſenſum, conuentus dominus, vel cogitur defendere ſeruum & damnum ex integro reſarcire per eum datum, vel eundem ſeruum pro noxa ſeu pro æſtimatione litis dare. Verba Caij hæc [c], *Noxales actiones appellantur, quæ non ex contractu, ſed ex noxa atque maleficio ſeruorum aduerſum nos inſtituuntur. Quarum actionum vis & poteſtas hæc eſt, vt ſi damnati fuerimus, liceat nobis deditione corporis quod deliquerit, euitare æſtimationem.* Pro maleficis quoque filiorum familias, olim noxales actiones datas fuiſſe in patres, ſed noua hominum conuerſatione ſublatum tradit Iuſtinianus [d]: quia & vitæ necisque & libertatis poteſtas, quæ concedebatur in filios parentibus, adempta fuit [e]. Neque ſi filiusfam. damnum dederit, pater pro eo condemnandus erit [f]: niſi de peculio profectitio, ſi illum non defenderit [g]. Sed neque ex liberi hominis maleficio dominum, cui delinquens bona fide ſeruit, conueniri poſſe hac actione rectè conſtitutum eſt: ſed indiſtinctè in illum, qui deliquit, dandum actionem [h]. Et proinde extinguitur actio noxalis liberato ſeruo à poteſtate dominica, & reuiuiſcit, ſi liber qui damnum dederit, in poteſtatem alicuius recidit, & ſemper dominum ſequitur: idq; eſt, quod dicitur, *omnis noxalis actio caput ſequitur* [i]. Et mortuo ſeruo extinguitur [k]: vel ſi ſeruum dominus habeat pro derelicto [l]. Quia qui pro derelicto habet, dominus eſſe definit [m]. Competit & noxalis actio, non tantùm pro damnis datis à ſeruis, ſed etiam pro datis ab aliis animalibus ratione carentibus, & pro inanimatis quæ damnum dederint: à quibus obligatur dominus, vel damnum reſarcire, vel rem pro damno tradere [n]. Agunt hac actione, quibus damnum datum eſt, contra dominum ſerui vel animalis, vel alterius rei damnum dantis, aliquo titulo poſſidentem, imò contra malæfidei poſſeſſorem [o], ne melioris conditionis ſint ſtulti quàm periti, mali quàm boni [p]. Non tamen agitur pro noxa, contra poſſidentem nomine depoſiti, vel commodati [q]: quia non commodatarius, ſed qui commodauit, rei commodatæ dominus & poſſeſſor remanet [r]. Et qui depoſuit, rei depoſitæ [s]. Formula porrò hîc legum ſequenda eſt, quæ cum diſtinctione noxæ deditionem concedunt, & damnum patientem hac deditione certis ex cauſis contentum eſſe iubent. *Sunt enim*, vt ait Iuſtinianus, *conſtitutæ noxales actiones, aut legibus aut edicto prætoris. Legibus, veluti furti ex lege 12. tabul. damni, iniuriæ, ex lege Aquilia. Edicto prætoris, veluti iniuriarum, & vi bonorum raptorum.* Inquirunt autem iura, num dominus iuſſerit, vel non prohibuerit damnum fieri cùm poſſet, an omnino ignorauerit. Si quidem ſi ex voluntate domini damnum per ſeruum vel animal datum ſit, & cùm poſſet prohibere non prohibuerit, litis æſtimationem ex integro ſolidi damni ſoluere debet, nec liberatur noxæ deditione [t]: contrà, ſi neſciat vel non conſentiat. Cuius diuerſitatis ratio, quia ſeruus ignorantis domini, deteriorem conditionem facere non poteſt paciſcendo aut contrahendo [u]. Si verò ſciuerit, videtur ipſe quod ſeruus fecit, per ſeruum feciſſe [x]. Nec velle creditur, qui obſequutus eſt alienæ voluntati [y]. Neque ſecundò æquum eſſet, aliena delicta in inſontes tranſire & vindicari [z]. Et iniquum poſtremò loco viſum eſt, nequitiam ſeruorum vltra illorum corpora dominis damnoſam eſſe [a]. Quòd ſi plurium dominorum ſit vnus ſeruus, qui damnum dederit, ſi omnes ignorauerint, quilibet certè eorum in ſolidum conueniri poterit: ſed ſi noxæ deditus ſit ſeruus, omnes liberabuntur [b]. Si verò quidam illorum ſcirent eum delinquere, alij neſcierint: tunc ſi conueniantur qui neſciebant, & noxæ dederint ſeruum, qui ſciebant noxiæ deditione non liberabuntur vtriſſimi ſerui, ſed agetur contra eos pro damni quod amplius eſt

proſe

a l. quid ſit, l. 17. §. quod ait, de edit. ed. P.

b l. 45 fin. de noxa, adde C. 1. 4. ad le Iul. de vi pub. C. 1. 2. C. de accuſat. l. hos accuſare, 12. co. tit.

c Caius, in l. 1 de noxal. actio. in P.

d §. ſed veteres, eo. apud Iuſtin.

e l. 1. C. de pat. pot. § 2. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.

f rub. ne filius pro pat. C.

g Iul. a. in l. quoties enim, 34. Vlp. in l. & ſi condemnatus, § 5. de noxal actio. Paul. in l. ex furtiua cauſa, de pecul. P.

h Pompo in l. noxalis iudicio, 53. de noxal. actio. P. l. in cõfeſſionibus, §. ſi & l. ſi is, de interrog. actio. P.

i §. omnis autem, de noxa actio. l. quod dicitur, 178 de iurr. P. l. 1 § 14 depoſ. P. l. qui ex pluribus, 20. C. l. ſi. de noxa. actio

k l. ſi ad libertatem, eod. P.

l Vlp. in l. quemadmodũ 22 § 1. eo P.

m l. 1. & 2 pro derel. P. l. quod ſeruus, de ſ. qui. ſeruo.

n Prætor ait, l. 7 §. hoc ed. dum, & l. hos Amphius, 9. de dam. infec. P. l. 1. ſi quid. pau. fec. dica. P.

o l. bonæfidei, 11. & l. non ſolum, 13. de noxal. actio. P.

p l. ſeruus, 4. quod vi aut clam P.

q l. ſi ſeruus depoſitus, de noxal. act. P.

r l. nemo, commod. P

s l. licet, depoſ. P.

t l. 2 & 3 de noxal. actio. P.

u l. ſeruus tuus, depoſ. P. l. ſi ſeruus legatus, § 1. de leg. 1. l. quanto magis, & l. ſi ſeruus, de interd. l. 3 C. de pact.

x l. 2. de noxa actio. P.

y l. velle non creditur, & l. non videtur. noſſe, de reg. iur. l. ſi ſeruus, de actio. P.

z l. ſi ſeruus commu. 5 § quod verò, de iurt. P. l. ſi. men parentum, ac quem. l. l. ſancimus, C. eo.

a § 1 de noxal. actio.

b Vlp. in l. ſi ſeruus communis, 6 eod. P.

prosequutione, computato pretio hominis dediti: nec tenebuntur condomini scientibus partem aliquam pretij resarcire, cùm ex suo delicto damnum patiantur[a]. Et si scientes conueniantur prius & condemnentur, à nescientibus partem consequi non poterunt[b]. Et si plures serui vnius domini damnum vel furtum fecerint, tunc in electione domini est, vel omnes dedere, vel tantum offerre, quantum si vnus liber furtum fecisset, & ita retinere familiam suam[c]. Semper tamen, dominus ex noxia vltra deditionē noxæ, etiam ignorans, tenetur in quantum ad eum ex damno peruenit, putà ex rapina, vel furto[d]. Nam generaliter receptum est, vt quis ex delicto etiam alieno teneatur, in quantum ex eo ad illum peruenit: ne alieno scelere ditetur[e]. Vt & turpia lucra ab hæredibus extorquenda sunt[f]. Quod si seruus vnius domini pluribus damnum dederit, & à pluribus dominus conuenietur: sed is qui primus vicerit sententia, & cui noxæ deditus fuerit seruus, præfertur cæteris: & alius, qui posteà vicerint, denegatur actio iudicati, liberaturq; dominus ab omnibus[g]. Verumtamen si communem causam habent quibus damnum datum est, noxæ deditio inter illos communicabitur[h]. At si seruus domino noxiam commiserit, actio nulla nascitur nec inter dominum & seruum vlla obligatio nasci potest. Et proinde si alienus seruus, qui tibi noxiam commiserit, cœperit esse in tua potestate, intercidit actio: quia in eum casum deducta sit, in quo consistere non potest[i]. Si autem seruus, cuius nomine conueniri poterat dominus, manumissus fuerit, desinit competere noxalis actio contra antiquum dominum, quæ obliqua est, & incipit competere directa contra manumissum, vt ex diuerso quoque directa actio, quæ competit contra liberum hominem damnum cōmittentem, incipit esse noxalis, si is seruus fiat[k].

a Paul. l. si ex duobus 17. eod.
b l. si communis famula, l. 9 eo. Marcian. l. si familia, 5. si famil. fur fec. dic. P.
c Vlp. in l. 1. eod. l. 6 familia, de iurisd omni iud. P. Paul. l. quod ait prætor, l. 31. de noxal. actā P.
d l. si seruus ignoranti, l. 4 C. eod. l. 5 familiæ, de vi & vi arm. P. Ulpian, §. ex furtiua causa, de peculio.
e l. 3. ex del. def. in quan. hæred. ten. Lib. 4. C. tit. 17.
f in l. in hæredem, de calumniato. P. l. vt dicamus, quod metus. P.
Vlp. in l. si quis à multis, conueniatur, 24. de noxal. actio. P.
g Paul. l. si in re communi, 19. eod.
h §. si seruus domino, com. similib. ibi notæ eod. l. quia, 16. ad leg. Aquil. l. 3. de his qui pro non scrip. hab.
i §. omnes autem, de noxal. actio.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Caput 12.

Lib. 4. Inst. tit. 9. Lib. 9. P. tit. 1.

1 *Quadrupes, animalia quæ contineat.*
2 *Pauperies quid.*
3 *Præda quid, & quomodo à manubiis differat.*
4 *Actionum de pastu pecoris, de pauperie, & Aquiliæ differentia.*
5 *Actio de pauperie quid contineat. Quando cesses & detur. A quo instituatur & contra quem, directa vtilisq; quæ, ad quid dirigatur, eius extinctio & quamdiu durat. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 19.*
15 *Pauperies iure pontificio, diuino, & legibus Salic. & Visigoth. vt resarciatur. & num. 16. 17. & 18.*

INTER actiones noxales ponitur hæc, *Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur*[l]. Quadrupedum nomine quidam maiora animalia, pecudum autem minora significari notant. Quod Caius Iurisconsultus explicat[m]. Accursius tamen quadrupedia eadem esse ac pecudes putat[n]. Sed prior sententia ad proprietatem pertinet sermonis, secunda ad mentem legis: propter quam quæ de pecudibus damnum dantibus statuta sunt, eadem ratione & in quadrupedibus alijs, & bipedibus, & auibus, quæ damnum dant 1

l §. 1. si quadru. prop. fe. d. l. in prin. & §. & cum etiam, eod. tit. P.
m in l. 2. ad leg. Aqui.
n Accurs. in d. l. 2. ad verba, vel pecudē.

2 dant,locum obtineant,vt explicat Vlpianus [a]. Pauperiem vocant iuriſconſulti,damnum ſine iniuriandi animo faciẽtis datum: hoc eſt ab animali datum, quod non poteſt dici iniuriã feciſſe,quia ſenſu,id eſt, anima rationali caret [b]. Vt pauperiem liceat hîc ſimpliciter intelligere, ſolum damnum,paupertatẽ, quæ pauperies dicitur ab Horatio [c],

Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens,per ſaxa,per ignes.

Et alibi [d], *Magnum pauperies opprobrium, iubet*
Quidvis & facere & pati,
Virtutis q́ viam deſerit arduæ.

Et apud Virgilium [e], *quam vellent æthere in alto,*
Nunc & pauperiem,& duros perferre labores.

a Vlp. in t quemadmodum,13 § hac actione,ad leg. Aquil. P

b §. 1. ſi quad. pau. fec. dic. l. 2 § 1 eo. P.

c Horat.1.epiſto.

d Idem, 3. Car. ode 24.

e Virg.6. Aeneid.

3 Vocatur apud Iuſtinianũ in legibus Georgicis [f] pauperies, græcè πραϊδία. Sed non memini me legiſſe hoc nomen apud alium authorem græcum,ſed tantũ πταίειν. Diſtinguit tamen & idem à damno:nam ibidem,alium titulum ſubnectit,περὶ τῆς ζημίας, de damno [g]. Vt mihi videatur Iuſtinianus prædam dixiſſe, rem ipſam decerptam vel vaſtatam ab animalibus,cuius nomine de pauperie agitur. Vt & apud Gellium legimus [h], differentiã inter prædam & manubias, his verbis. *Nam præda dicitur,corpora ipſa rerum quæ capta ſunt: Manubiæ verò appellatæ ſunt,pecunia à quæſtore ex venditione prædæ redacta.* Duplex eſt actio de pauperie,directa,& vtilis,de dãno dato ab animalibus & de paſtu. Sicq́ Iulius Paulus ait [i], *Si quadrupes pauperiem fecerit, damnumúe dederit, quidúe depaſta eſt,in dominum actio datur. &c.* Et Vlpianus diſtinguere videtur [k], inter actiones de paſtu pecoris ex lege duodecim tabularum,de pauperie, & damni iniuria commiſſi. Verùm de paſtu pecoris eam dicit,ſi ſuis pecoribus quis in fundo alieno glandem alienam depaſcatur per immiſſionem [l]. Accurſius autem de pauperie ſimilem facit,ſi ſine immiſſione mea, pecudes meæ aliena depaſcantur [m].

f in legib. Georg. tit. 6. περὶ πραϊδίας ſolũ.

g d.legib.titu.7.

h Aul.Gell.libr.13. c.24.

i Iul.Paul.libr.1.recep.ſenten.tit 13. c.1.

k Vlp.in l qui ſeruũ datum,l.1.5.§ fin. de præt.verb.

l Idem in l ſi.ad leg. Aquil.C.

m Accurſ. in d.l. qui ſeruandarum, § ſi. ad verba, de paſtu

5 De quibus tractet hæc actio, his verbis tradit Iuſtinianus [n]. *Animalium nomine quæ ratione carent, ſi quidem laſciuia, aut feruore, aut feritate pauperiẽ fecerint, noxalis actio lege duodecim tab.prodita eſt.* Et paulò poſt, *Hæc autem actio in his,quæ contra naturam mouentur,locum habet:vt putà, ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus petierit. Cæterùm ſi genitalis ſit feritas, ceſſat actio. Denique ſi verſus fugerit à domino, & ſic nocuit,non poteſt quondam dominus conuenire: quia deſijt dominus eſſe,vbi fera euaſit.* Ceſſat itaque de pauperie actio,ſi natura animal ferum nocuerit,nec ex eo capite arguitur qui poſſidebat,cùm deſierit poſſidere poſt fugam, qua fera ſe in priſtinam vindicauit libertatem, vt nullius cenſeatur [o]. Cæterùm aliundè damnandus eſt pro modo admiſſi extra ordinem, qui feras huiuſmodi,quæ nocere poſſunt,circumferunt,propter temeritatem & culpã: vt & in circulatores,qui ſerpentes circumferunt & proponunt, animaduertitur,ſi cui ob eorum metum damnum datum ſit [p]. Et in edicto Aedilium Curulium cautum, *Ne quis canem,verrem,vel minorem aprum,lupum,vrſum,pantheram, leonem,& generaliter aliundè quod noceret animal,ſiue ſoluta ea ſint ſiue alligata,aut cõtinere vinculis quominus damnũ ferre non poſſint, qua vulgo iter fit,ita habuiſſe velit,vt cuiquã nocere,damnumúe adferre poſſint:ſi aduerſum ea factum erit,& liber homo ex ea re pericrit,ſolidi ducenti præſtabũtur. Si nocuũ libero homini eſſe dicetur, quanti æquũ bonumq́ eſſe iudici videbitur condẽnabitur: ceterarũ rerũ quãtum damnũ datũ factumúe ſit,dupli* [q]. De cane & Solon cauerat, vt eſt apud Plutarchũ in eius vita. Plato verò de eo,& iumẽto,& equo in hæc verba ſtatuit [r]. *Si tuncerũ,aut equum,aut canem, aut domeſticũ animal proximè rem attrixerit,animalis dominus ſimiliter damnum reſtituat.* Prodita hæc actio idcirco à lege 12.tab.legitima dicetur, & aliæ aliis quoque legib9 cõſtitutę: illa porrò quæ ab ędilitio edicto naſcitur ædilitia, qua ſecuritas itineribus paratur ab harum ferarum damnis, & damna facta reſarciuntur [s]. *Summa cum vtilitate id præterea edixiſſe neme eſt qui neget: publicè enim*

n in § 1. de noxal. actio poſt Vipia in l. 1 § 1. eod. tit. P.

o l. Põpo. de acquir. rer. dom. l 3. § Nerua, de acquir. poſſe. P § feræ, de rer. diuiſ.

p l.fin. de extraord. cognitionib. libr. 47. P. tit. 11.

q Vlp. in l. hi enim, l. 40 & l. qua vulgo, 42. Paul. in l. & generaliter, 41. de ædil. edict. in P. § cæterarũ, ſi quadrupes pauper. fec. dic. P. Iulius Paul. lib. 1. recep. ſent. libr. 13. c. 1.

r Plato, lib. 11. de legib.

s l. ædiles, de via publ. lib. 43. P. tit. 10.

vtile eſt, ſine metu & periculo per itinera commeari [a]. Inſtituitur actio de pauperie ab eo qui damnum paſſus eſt, vel liberarum perſonarum læſarum nomine [b], contra dominum feræ vel animalis cum temperamento diſtinctionis, nũ fera ſe ipſam cõmouerit nullo alio impellente: an verò ſi alterius impulſu, vel concitatione, vel culpa. Nam in primo caſu ſi ſeipſum commoueat animal, laſciuia vel furore, datur actio de pauperie, ſi modò quadrupes damnum dederit [c]: vtilis verò, ſi aliud animal, quàm quadrupes damnũ dederit [d], putà bipes vel alatum. In alio caſu, ſi aliundè cõcitatum ſit animal & nocuerit, ad aliã actionem tranſitum faciemus. Nam ſi culpa alicuius vel inſtigatione pauperiẽ fecit, agetur aduerſus eundem actione vtili vel in factum ex lege Aquilia [e]: non, ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Et ſi qui damnum paſſus eſt, ipſe feram cõcitauerit, ſibi imputare debet, nec vllam actionem habebit [f]. Non ſecus, quàm quando arietes vel boues qui ſe commiſerunt ad pugnam, & vnus alium occidit, ſi aggreſſor fuerit occiſus, dominus occiſi non agit in dominũ occidentis: quamuis ſi aggreſſus necatus fuiſſet, eius domino daretur actio [g]. Paulus addit [h], hanc actionem non ſolùm domino, ſed etiam ei cuius intereſt, competere: veluti ei, cui res damno affecta commodata eſt: item fulloni, quia in eo, quod teneretur, damnum videtur pati. Contra dominum autẽ animalis datur directa [i], & contra alium etiam in factum, quando ex directa, nec ex tabularum, nec lege Aquilia agi poteſt: vt ſi equus dolore concitatus, vulnerauerit aut calce percuſſerit, in eum, qui equum percuſſerit, dirigitur in factũ actio ſubſidiaria [k]. Cùm autem contra dominum animalis agitur, ſi is ſuam confiteatur quadrupedem, iure ciuili ſcripto, vel damnum ſoluere debet, vel animal pro noxa dedere: ſi verò inficiatur, in ſolidum tenetur [l]. Eſtque hîc finis actionis, damni reparatio, per æſtimationem litis vel damni [m], vel deditione animalis viui nocentis [n]: eiuſq; nomine ſi commune plurium ſit animal, aduerſus ſingulos erit in ſolidum noxalis actio, ſicuti eſt in homine [o]. Nam & in quadrupedibus eadem cauſa videtur, ac hominis ſerui delinquentis: & in iſtis noxa quoque caput ſequitur, & aduerſus dominum hæc actio datur, non cuius fuerit quadrupes cùm noceret, ſed cuius nũc eſt [p]. Et ideo ſi ante litem conteſtatam mortuum fuerit animal, extincta actio eſt [q], niſi vel poſt moram domini, vel eius dolo & culpa interierit [r]. Hæc enim paria ſunt & obligant, non ſecus quàm ſi poſt litem cõteſtatam animal interierit, quo caſu etiam tenetur perinde ac ſi viueret [s]: maximè ſi poſt litem cõteſtatam alius animal occiderit, cuius nomine agere dominus in eum poteſt, vel mandare actiones [t]. Hæ porrò noxales actiones perpetuæ ſunt, tandiuq; locum habebunt, quãdiu ſerui vel animalis dedendi facultatẽ habemus. Nec tantùm nobis, verùm etiã ſucceſſoribus noſtris competunt: item aduerſus ſucceſſores, ſed nõn quaſi in ſucceſſores, ſed iure dominij [u]. Mouentur autem & iudicantur, vbi delictum vel cõmiſſum ſeu noxia facta eſt [x], iuxta regulas cõmunes agẽdi de criminibus [y]. Et hæc ita iure ciuili ſtatuta ſunt. Cæterùm iure pontificio, ſi bos cornupeta damnũ dederit ex præcedenti culpa domini, tenetur dominus ex integro dãnũ reſarcire [z]: ſi nulla verò culpa præceſſerit, liberatur dando animal [a]. Iure diuino [b], *Si bos cornu percuſſerit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedentur carnes eius: dominus quoque bouis innocens erit. Quod ſi bos cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius, & conteſtati ſunt dominum eius, nec recluſerit eum, occideritq; virum aut mulierem, bos lapidibus obruetur, & dominus eius occidet. Quòd ſi pretium fuerit ei impoſitum, dabit pro anima ſua quicquid fuerit poſtulatus: filiũ quoq; & filiam ſi cornu percuſſerit, ſimili ſententiæ ſubiacebit. Si ſeruum ancillamue inuaſerit, triginta ſiclos argenti dabit domino, bos verò lapidibus opprimetur.* Et paulò poſt, *Si bos alterius, alterius bouem vulnerauerit, & ille mortuus fuerit, vendent bouem viuum & diuident pretium: cadauer autem mortuum inter ſe diſpertient.* In lege verò Salica lex [c]. *Si homo ex aliqua quadrupede domeſtica occidatur, pro media par-*

[a] l. 1. §. ſumma, de ijs qui deiecta vel effuſa lib. 9. ff. tit. 3
[b] l. 3. ſi quad. paup. fec. dicet. ff.
[c] d. l. 1.
[d] l. pen. eod.
[e] l. 1 §. quod ſi propter, eod. l. qui occidit, §. in hac, & l. qua actione, §. ſi quis plus: uſto, ad leg. Aquil. ff.
[f] Iul. Paul. lib. 1. recept. ſent. tit. 14 c. fin. l. hæc actio, 2. §. fin. ſi quad. paup. fec. dic.
[g] l. 1. §. cùm arietes, eod. ff. ſcientiam, 46 §. cum ſtratorem, ad l. Aquil. ff. & in leg. Iuſt. Geor. tit. 9
[h] d. l. 1. eod. titul.
[i] l. fin. eod. tit.
[k] l. 1. §. ideo ſi equus, eod. titu.
[l] l. & eleganter, l. 7. §. 6 quadrupes, de dolo, l. 1. §. interdictum.
[m] l. 1. in princ. & §. ſi arietes, in fine, & §. ſeq. ſi quadrupes pauperiem dixit. l. 1. §. eod. apud Iuſtin. lib. 20. de damno animalium, lib. 8 C. Vuſ. ſi ex tab. 4.
[n] d. l. 1. §. noxæ, eod.
[o] d. l. 1. §. ſi commune plurium, eod. & l. hæredes, §. ſi vnus, tamet. eod. ff.
[p] d. l. 1. §. & cũ ex eo. tit. §. ſi de noxali actio,
[q] d. l. 1. §. plane, eod. & §. ſi de noxa. act. ff.
[r] l. 1. actio, §. ſi is quem, eod.
[s] l. ſi plurium, §. fin. eod.
[t] d. l. 1. §. ſi poſtlitt, ſi quad. paup. fec. dica. l. 1. §. fin. ſi quad paup. fec. dic. l. pen. §. hæ actiones, de noxa. act. ff.
[u] l. fin. eod. ff.
[x] l. 1. & 2. & auth. qua in prouincia, vbi de crim. agi oport.
[y] c. ſi bos, & c. fin. de iniuriis.
[z] d. c. fin.
[a] Exod. 21.
[b]
[c] In leg. Salicis, tit. 29. de quadrup. quæ hominem læſerunt, §. 1.

te lædi, dominus componat, & pro alia animal det: nisi pecoris dominus vitium antè
18 *non intellexerit.* In legibus Vuisigothorum & hæc [a], *Si quis apiaria in ciuitate aut in villa forsitan construxerit, & alij damnum intulerit, statim moneatur, vt eas in abditis locis transferre debeat, ne fortè in eodem loco hominibus aut animalibus damnum inferant. Et qui hæc præcepta aut testationem neglexerit, & damnū suffocationis in quadrupedes intulerint, quod mortuum fuerit duplum restituant, quod verò debilitatum, ille obtineat, & simile damno redda: & pro iudicis contestatione, quam audire neglexit, quinque solidos coactus componat.* Et alia [b], *Qui bouem aut taurum aut aliam quadrupedem nocentem aut vitiosam habuerit, antequam noceat, iubetur occidere: & si post denunciatum vitium à vicino non occiderit, & illud animal alquem vulneret, vel occi-*
19 *dat, tenetur damnum componere, vt de homicidio.* De canū damnis mihi & duæ leges. Prior [c], in summa habet, vt si canis non irritatus à domino momorderit aliquem, nulla calumnia moueatur domino canis: si autem eum irritauerit vt morderet, eadem poena teneatur, ac si vulnus ipse inflixisset. Altera in hæc verba scripta est [d], *Si cuiuslibet canis damnosus fuerit, & denasset vicinales, & alia pecora fortè euertere cœperit, & deprehensus fuerit: ipse dominus canis vbi ex hoc fuerit commonitus, cum illo tradat, cui constat primitus damnum fuisse illatum, vt eum occidat. Quod si eum occidere noluerit, vel illi tradere cui damnum primitus fecit, quicquid postmodum canis admiserit, dominus canis duplam compositionem reddere non moretur.* Excepto tamen alia lege fit, in hunc modum [e]. *Si quis vitiosum bouem, vel canem, vel aliud animal contra se irritatum concitauerit, quicquid passus fuerit, culpæ eius, qui hoc pertulerit, oportet adscribi.* Videtur propemodum similis species apud Paulum Iurisc [f].

[a] l. 2 de apib. & eor. damn. §. 2 Cod. leg. Vuisigot. tit. 6.

[b] lex Ricardi, 16. de dam. animalium, eod. titu. 4.

[c] l. 19. eod. tit. & lib.

[d] l. 20. eod.

[e] l. 18. eod. titu. &c.

[f] In l. 2 §. fi. fi quid. paup. fec. dicat.

FINIS LIBRI XXXVIII.

DE PLVRIBVS ALIIS PRIVATIS DELICTIS.

LIBER XXXIX.

De quibuſdam extraordinariis delictis. Caput I.

1 *Delicta quædam cur variant in pœna.*
2 *Alienarum nuptiarum ſollicitatores puniti.*
3 *Religionis prætextu ad impietatem vtentes puniuntur.*
4 *Sacra myſteria in priuata domo agere vetitum, & ad coniurationem pertinens.*
5 *Collegia illicita prohibita, & quæ licita.*
6 *Scopeliſmus quale crimen, & pœna.*
7 *Circulatorum impoſtorum mercium, & reliquias ſanctorum ſupponentium pœna. Et num. 8. 9.*
10 *Inuentio pernitioſa excogitata, ſine remedio, pœnam habuit capitalem. Et 13.*
11 *Inuidia in præſtantes, & 12.*
14 *Coronæ vti publicè, niſi viris præſtantiſſimis quibus erat conceſſum, punitum.*
15 *Vinum prohibitum mulieribus bibere, item & iuuenibus vſque ad quod tempus, & vbi viris ſine medici conſilio, & ſacerdotibus miniſtraturis.*
16 *Ingratitudinis & voti accuſatio & iudicium, & de Thuriorum more in legibus abrogandis. Et 17. 18.*
19 *Somnia non eſſe quæ ſunt dubia notis, ſed literis conſequentibus.*
20 *Sacra contincta intermittere, capitale habitum.*
21 *Pallam orbis habuiſſe, capitale fuiſſe, & ob alia, num. 22. Et 23.*

VARIA ingenia hominum ſunt, varij & gentium ritus & mores, & quædam alicubi vitio dantur, quæ alibi virtutis eſſe putantur. Quò fit, vt de criminibus omnibus, potiſſimùm priuatis, certa dari lex non poſſit, nec certa decerni pœna: niſi habita ratione temporum quibus vtuntur, & locorum in quibus degimus. Quamobrem & hoc capite quædam, quæ inter crimina habita ſunt, & quomodo vindicata, obiter recenſebimus. Sollicitatores alienarum nuptiarum, & interpellatores adximus ſuprà in lenonibus puniri extra ordinem, etſi effectu libidinis non potiantur[a]. Sub prætextu religionis, vel ſoluendi voti,

1

2

3

a l. 1. de extraord. crim. libr. 47. tit. 11.

voti, illicitos cœtus facere, extra ordinem puniendum [a]. Qualis fuit eorum, qui fratricelli dicebantur de opinione, qui prætextu religionis secedebant in antris noctu cum viduis, virginibus, & alijs: vbi peractis quibusdam suo ritu sacrificijs & hymnis, exstinctis luminibus, pietatem docebãt commiscerí sine delectu [b], idque tempore Ioannis Pap. 22. Similáque alia exempla narrat Gudelmus Bened [c]. Eóque magis hæc delicta vindicanda, quò quis facilius diuinis deferre paratus est, & facilius decipitur eorum prætextu. Solent plerique ad commenta ex religione præparata confugere, cùm vis aut ratio humana non satis valet ad id, quod concupiscunt, efficiendum. Sic cùm machinaretur tyrannidem Lysander, conatus est corrumpere oracula Dodonæ, & Delphos, & Ammonis Iouis, vt pro nutu suo respondérent, teste Aemilio Probo [d], & Diod. Siculo [e]. Punit autem lex relegatione eos, qui aliquid faciunt, quò leues hominum animi superstitione terreantur [f]. Aspergebatur infamia Alcibiades ciuis Athenięsis, quòd in domo sua facere mysteria dicebatur, quod nefas erat more Athenienſium, idq; non ad religionem, sed ad conjurationem pertinere existimabatur: hócque crimine ab inimicis cõpellabatur [g]. Conuenticula prohibentur etiam in iure prætextu pietatis illicita [h]: prohibentur & illicita collegia, sodalitia potissimùm militum in castris: ad stipẽ tamen cogendam semel in mense coire permissum, & religionis causa, dúmodo fraus non fiat senatusconsulto [i]. Estque pœna illicita illa collegia facientibus, quæ imponitur hominibus armatis tẽpla vel loca publica occupãtibus [k]. Et Octauius Augustus collegia, præter antiqua & legitima, dissoluit, cũ plurimæ factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris societatem coirẽt, vt ait Suetonius Tranquillus [l]. Legitima autẽ illa sola putantur, quæ habẽt authoritatem principis, vel senatus [m]. In Arabia Scopelismos, crimen est capitale, quando scilicet plerique inimicorũ solent in prędiũ inimici σκοπέλους, id est, lapides ponere, indicio futuros, quod si quis eum agrum coluisset, malo lætoque perituros esset, insidiis eorum qui σκοπέλους posuissent [n]. Circulatores, qui feras & serpentes circumferunt & proponunt, si cui ob eorum metum datum est damnum, pro modo admissi puniuntur [o]. Impostores solent etiam extra ordinem pro modo admissi puniri, qui fucos vendũt, vel hypocrisi & specie sanctitatis decipiunt, vel ad mala prouocant. Meminit Iulius Capitolinus [p], de iudicio Galieni Cæsaris: cùm enim quidã gẽmas vitreas pro veris vendidisset vxori Galieni Iunioris, re prodita cũ ille vindicari vellet, surripi quasi ad leonem venditorem iussit, deinde cauea caponẽ emisit, mirantibusq, cũctis rem tam ridiculam, per curionem dici iussit, impostura fecit, impostură passus est. Sũt impostores, qui etiam supponunt pro sacris lipsanis quædam profana: qui castigari debent iuxta concilium generale [q], & decretũ Alexandri tertij [r]. Et nos de sacris lipsanis plurima diximus in prima parte syntagmatis inter res sacras, quæ ad hanc quæstionem conferunt examinandã. In India lex erat [s], vt si quis aliquid permitiosum excogitasset, & remedium non adinuenisset, morte plecteretur: si autẽ adinuenisset, premio & honore à regibus afficeretur. Sic apud Græcos Perillus quidam æris artifex, qui modum torquendi homines in boue æneo inclusos inuenerat, iustè à Phalaride prior pœnam experiri iussus est, vt authores Plinius [t], Orosius [v], & alij. Et Hanno Pœnorum clarissimus damnatus, quòd primus hominum leonem manu tractare ausus, & mansuefactum ostendisse populo Chartaginensi traditur: quoniam nihil non persuasurus vir tanti ingenij videbatur, & malè credi libertas ei, cui etiam ferocitas ipsa fera, tamque superbum, sæuum, & crudele animal [x]. Forsan hoc ad inuidiam, quàm iustam pœnã referri poterit, cùm ingenũ hominis esset admirandum, qui hoc primus tẽtauerit: sed inuidia inimica præstantioribus Sicuti & præstantissimo artifici meminit accidisse Dio Cassius [y]: cùm enim is architectus porticum maximam in alterum latus inclinantem reuocasset

[a] l.2. cod. titul. l. qui sub prætextu, l. p. de sacrosanct. eccles. C.
[b] Iacob. Bergomensis, lib. 13. supplementi Chronico.
[c] Bened. in repet. c. Raynutius, ad verſ. quidam perro, nu. 44 par. 2. titul. de testam.
[d] Aemil. Probus, in Lysandro.
[e] Diod. Sic. in 14.
[f] l. si quis aliquid, l. 20 de pœn. in f.
[g] Cor. Nepos, siue Probus, in Alcib. & Plutar. in Alcib.
[h] l. conuenticulam, l. 13. de epiſcop. & Cler. C.
[i] l. 1. de colleg. illic. l. 47 ff. tit. 22. l. 2. eod.
[k] l. 2. eod.
[l] Suet. in Octauio cap. 32.
[m] d. l. 3. §. in ſumma, de colleg. illic. l. 1. quod cuiuſ. vniu. nomi. l. collegium, C. de hæred. inſtit.
[n] l. ſeculares, l. 7 de caſtroid. crimi. ff.
[o] Paul. l. fin. eod.
[p] Iul. Capit. in Galienis.
[q] c. 2. de relig. & venerand. ſanct. eo. eod. tit.
[r] c. 1 eod. tit.
[s] Strabo, lib. 15.
[t] Plin. lib. 34. c. 8.
[v] Oroſ. lib. 1. c. 20.
[x] Plin. lib. 8. c. 16.
[y] Dio Caſſ. lib. 57. in Adr.

miro artificio, & laqueis alligatam etexiſſet rectam, inuidit Tyberius Cæſar artificium viri, nec nomen in eius commentarijs adſcribi permiſit, ſed pecunia donatum vrbe deiecit. Atque is rurſum ad principem accedens, ſupplexq; factus, vitreum poculum conſultò abiecit, fractumq; manibus rurſum refecit, ſperans ſe veniam ab eo impetraturum: verùm necari ob id iuſſus eſt. Iuſtius autem animaduerſum eſt à populo in Porcherium Treuirenſem, à quo lapidibus obrutus eſt, quòd vectigalia noua adinueniſſet, vt ait Egidius [a]. Sicut & Domitius Corbulo ſenator, & poſteà conſul, damnatus à Claudio Imperatore, quòd inueniſſet rationem conficiendæ pecuniæ ſub Caio Cæſare, ſi vias exigeret ab ijs omnibus, qui ſub Tyberio curandas locauiſſent: reſtitutaq; ijs, à quibus per mulctas exactæ erant [b]. Pro crimine vindicatum bello punico ſecundo, in Liuio Fuluio argentario, cùm interdiu à pergula ſua, cum corona roſacea in forum proſpexiſſe diceretur: ex authoritate ſenatus in carcerē adductus, non antequam bella finirentur emiſſus eſt [c]. Et Pub. Munatius, cùm demptam Marciæ coronam à floribus, capiti ſuo impoſuiſſet, à Triumuiris iuſſus eſt duci in vincula: id enim ſuperbius & luxurioſius viſum eſt tũc temporis coronis vti publicè, quæ virtutis eximiæ cauſa tãtùm ciuibus à republica concedebantur. Abſurdum etiam eſt & turpe, fœminã potandi ſtudioſam eſſe, & longè magis multipotam, vt ait Aelianus [d]. Fuit crimini datum olim mulieribus Romanis, vinum bibiſſe: veluti illo exiſtente, vel fomentum vel argumentum impudicitiæ, vt ſcribunt Plinius [e], Dio. Halicar [f]. Athenæus [g], Valer. Max [h]. Aulus Gellius [i], & alij [k]. Scribit & Lactantius Firmianus [l], Pompilium Faunum, Pompiliam Faunam, virgis mirtheis ad mortem vſque cæciſſe, quòd contra morem decusq; regium clam vini ollam ebibiſſet, & ebria facta eſſet. Lex quoque Meſſaliotica fuit, vt mulieribus non liceat vinum guſtare, ſed omnium ætatum fœminæ non vinum, ſed aquam biberent. Affirmat Theophraſtus apud Mileſios hanc legem valere, & Iadas ei parêre præter Mileſios [m]. Et apud Maſſilienſes lex alia, mulieres aquam bibere iubet [n]. Sed & addunt apud Romanos, nec ſolùm fœminas vinum non bibiſſe, ſed nec liberos iuuenes, qui trigeſimum annum non attigiſſent [o]. Plato nunquam vſque ad quindecimum, nec niſi modicè vſque ad 40. permiſit [p]. Apud Locros autem, qui magis vergũt ad Zephirum, ſi quis merum ſine medici imperio, medicamẽti gratia biberit, ex lege Zaleuci capite damnatur [q]. Lex ad Araonem pro ſacerdotibus à Deo quoque dicta [r], *Vinum, & omne quod inebriare poteſt, non bibetis, tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum teſtimonij, ne moriamini. Quia præceptum ſempiternum eſt in generationes veſtras, & vt habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & profanum, inter pollutum & mundum, doceatisq; filios Iſraël omnia legitima mea, quæ loquutus ſum ad eos per manum Moyſi.* Fuit & iudicium ingratitudinis teſte Xenophonte [s]. Item apud Græcos authore Iulio Polluce [t]. Et Lucianus [v], *Leges*, inquit, *ingratitudinis actionem concedunt in eos, qui benè meritis non tulerint gratiam.* Celebre & iudicium hac de re Philippi regis Macedonũ, cui cùm miles ſtrenuus & auariſſimus ei eſſet acceptus, iſq; naufragio ſaluus in poſſeſſionem cuiuſdam Macedonis incogniti expulſus eſſet, & curatus optimè, & reuerſus ad Philippum ob naufragium donari ſe cuiuſdam Macedonis agro poſtulaſſet & impetraſſet, petiiſſetq; prædium hoſpitis: cumq; de eo conqueſtus fuiſſet, hoſpes per literas ad Philippum, explicans & Hoſpitalitatem iam præbitam, & ingratitudinem: Re planè cognita ſtatuit Philippus, Pauſaniæq; mandauit, curaret, vt priori domino bona reſtituerentur. Cæterùm improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, auidiſſimo naufrago ſtigmata ſcriberẽtur huiuſmodi, *hic ingratus hoſpes eſt* [x]. Et legum & canonum pontificum eſſe pariter actionem ingrati cõſtat [y]. Iure namque Romano ingratitudinis poenas ignorandum non eſt eſſe proditas, nam illo ob eam reuocantur donationes, ſi iniurias effundat

[a] Nicol. Egidius, in Chilperico.
[b] Dion. Nicæus, libr. 59. hiſtor.
[c] Plin. lib. 21. c. 3.
[d] Aelian. libr. 2. varia hiſtor. c. 41.
[e] Plin. libr. 14. c. 13.
[f] Dionyſ. Halic. in 2.
[g] Athenæ. libr. 10. c. 11.
[h] Val. Max. lib. 2. c. 1.
[i] Gell. lib. 10. c. 23.
[k] Aelia. li. 2. de var. hiſto. c. 38. Polyb. in 6.
[l] Lactan. lib. 1. c. 22.
[m] Aelia. de var. hiſto. 2. c. 33.
[n] Athenæ. libr. 10. c. 9.
[o] Idem, d. c. 9 & Aelia. d. lib. 2. & cap. 38.
[p] Plato, 2. de legib.
[q] Athenæ. in d. c. 9. lib. 10. Aelia. li. 2 var. hiſto c. 37.
[r] Leuit. c. 10.
[s] Xenop. libr. 1 Cyripæd.
[t] Iul. Pollux, libr. 8. Onomaſtic.
[v] Lucian. in abdicatu.
[x] Sene. libr. 4. de Benef. c. 19
[y] can. octaua, 22. q. 2.

dit in largitorem cui donatum eſt, vel manus impias ei inferat, vel ſi infidietur [a]. Reuocantur & ingratitudine filij emancipati in patriam poteſtatem [b]: liberti in ſeruitutem [c], Idq; & iure Athenienſium [d]. Priuantur & filij legitima bonorum parentum ſucceſſione, & parentes filiorum ob ingratitudinem [e]. Cliens ingratitudine aduerſus patronum clientelarem commiſſa, priuatur beneficiario prædio [f]. Ingratos maximè puniendos eſſe Lilius Gregorius Gyraldus proprio libello, de ingratitudinis crimine vitando, docet, & alio aduerſus ingratos. Docuit & Pythagoras ſymbolo ὁμωροφίους χελιδόνας μὴ ἔχειν, *domeſticas Hyrundines ne habeto.* Sicuti enim illæ garrulæ nobiſcum æſtatis tempore, vt fructibus noſtris potiantur, viuunt, autumno verò recedunt: ſic ingrati, dum noſtris egent, obſequioſos ſe oſtendunt, poſteà verò diffugiunt, cadis cum fæce ſiccatis. Ariſtoteles ſummam iniuriam dicit, ſi quis eum lædat, qui de ſe benè meritus eſt [g]. Et in ſumma omnis vir ingratus, pœna dignus eſt, veluti improbus. Nam vt ait Lucianus in ἀνθολογίᾳ ἐπιγραμμάτων, ἐς ἀχάριστον.

φαῦλος ἀνὴρ πίθος ἐσὶ τετρημένος εἰσ ὃν ἁπάσας
ἀνθλῶν τὰς χάριτας, εἰς κενὸν ἐξέχεας, id eſt,
Improbus vir eſt dolium perforatum, in quod omnia
Infundens beneficia, in vanum infuderis.

a l. fi. de reuoc. donat. lib. 8. tit. 56. auth. quod mater. l. his ſolis, C. eod.

b l. vn. de rogat. lib. 12. C. n. 50. Chryſoſto. in Homil. in illud c. 10. Eſaiæ, Si voluerint & audierint me, &c.

c l. 2. & fin. C. de liberr. & eor. liber. lib. 6. C. tit. 7. ca. epiſcopus qui manumiſſam, ca. liberti, & ca ſeq. 12 q. 2.

d Valer. Max. lib. 2. c. 1.

e § aliud quoque caput, lum, & § cauſas, verum de appellationib. in auth. § ſuper his quoque, de nupt. in auth. coll. 8.

f ca. de forma, 22. q. 5. § 1 quib. mod. feud. amitta lib. 1. feudo. tit. 17. Mellus, in § 1 in quib. cau. feud. amitt. lib. 2 feudo. tit. 23. & § porro, quæ ſunt pri. can. bene. amitt tit. 24. d. lib. 2.

g Ariſtot. lib. 2. Rhetor. ad Theod. c. 14.

Octauius Auguſtus Cornelium Gallum, quem ex infima fortuna ad præfecturam Aegypti prouexerat, ob ingratum & maleuolum animum, domo
17 & prouinciis ſuis interdixit [h]. Aliud crimen vindicatum ferè nouum Athenis Libitinarij, qui cùm neceſſaria funeribus venditaret, vt in hac arte grande lucrum faceret optaſſe dicebatur: ideo à Demade impij voti accuſatus
18 eſt, & condemnatus, vt ait Seneca [i]. Pro crimine capitali habitum apud Thurios, cauillationibus interpretum legum ſeueritatem & manifeſtatem diſtrahere: & proinde cautum, non licere, niſi prius laqueo collo circundato, in concionem legis abrogandæ cauſa prodire. Quo, ſi non de mutata-
19 tione ſancirent comitia, vinctus ſuſpendebatur [k]. Et Iuſtinianus [l] poſtquam digeſſiſſet in 50. libros Pandectarum iuriſprudentiæ ſelecta reſponſa, & in codicem alium Cæſarum leges, ſanciuit nullis iuriſperitis in poſterum licere iuri illi commentarios verboſos applicare, paratitla tantùm permittens. Iuſſitq; legum codices, non per ſignorum captiones, vel per compendioſa ænigmata leges conſcribi à librariis, ſed per literarum conſequentiam [m]: impoſita & pœna librariis hoc non ſeruantibus criminalis, & ciuilis
æſtimatio in duplum domino [n]. Sicut Baſilius imperator orientis, animad-
uertens occaſionem maleficij prauis hominibus eò dari, quòd numeri, quibus verbi gratia, ſemis, ſextans, vncia, & ſimilia deſignabantur per notas recepta antiquitus, conſuetudine ſcriberentur, loco notarum literis vti iuſſit, quas etiam ruſtici legere poſſent: & de ſuo ſumptus in chartas, lite-
20 ras, atque ſcribas ipſe ſuppeditauit [o]. Argiui Lacedæmonios accuſarunt, quòd Apollini Pythio conſueta ſacra non peregiſſent, eisq; indixêre bellũ [p].
21 Pompuſianus in inſulam relegatus & occiſus à Domitiano, quòd acceperat eum regnaturum, quòdq; orbem terræ pictum in pariete cubiculi haberet,
22 quòdq; Liuium ſtudioſè lugeret. Maternumque Sophiſtam idem Domitianus occidit, quòd in Tyrannum exercendi ſui cauſa declamaſſet, vt refert
23 Xiphilinus ex Dione [q]. Tanta ſuperſtitio olim Athenienſium, vt ſi quis ſcobem excuteret ex Heroo, eum morte mulctarent [r].

h Sueto. in Auguſto, c. 66.

i Seneca, lib. 4. de benefic. c. 38.

k Diod. Sic. lib. 12. Biblioth.

l l. 1. § noſtram autem, de vet. iure enucl. C.

m d. l. 1. § ne autem.

n in proœm. F. § illud autem.

o lib. 2. iuris Orient. in conſtit. Baſilij, titul. περὶ σημειωμάτων, id eſt, de notis numerator.

p Diod. Sic. d. lib. 12.

q Xiphil. ex Dione, in Domitiano.

r Aelian. lib. 5. de var. hiſtor. c. 17.

De ludo. Cap. 2.

1 *Ludus quid, & eius diuisio generalis, differentiaq; à ioco.*
2 *Ludo & ioco quando vtendum.*
3 *Solicitudines interdum remittendas. 4. & 5.*
6 *Remittenda, non omittenda grauia opera.*

VDVS dicitur, quod ſerium non eſt: ſic enim opponuntur apud Horatium [a], 1

a Horat. 2. Sat. Sat. 1.

Sed tamen amoto quæramus ſeria ludo.

Propriè ludus in facto, vt iocus in verbis non ſeriis, vt notauit Valla [b]: etſi vtrumque promiſcuè aliquando accipiat. Ludus bonus & noxius, vt factum & verba: alius ingenio conſtat, alius viribus, alius vtriſque, alius neutris, ſed ſorte ſeu alea, ſeu vt dicunt fortuna. Ludus bonus, cùm eo relaxatur animus à rebus ſeriis deſeſſus. *Ludo & ioco vti quidem licet*, inquit Cicerò [c], *vt ſomno & cæteris quietibus, ita ſi grauibus, cæteræq; rebus ſatisfecerimus.* Et homines [d], quamuis in rebus turbidis, tamen ſi modo homines ſunt, interdum animis relaxantur. Plutarchus ſymbolum illud Pythagoræ, *μὴ ἐσθίειν τὴν καρδίαν, cor non edendum*, explicare tradit, curas eſſe abigendas, nec ſe ipſum afficiendum eſſe curis. Quod & Phocylides in carminibus aureis admonet, 2

b Laur. Valla, lib. 4. Elegant. 16.

c Cic. 1. offic.

d Idem Philipp. 2.

μὴ ἐπὶ μεγάλῃ ἐστὶ πυρὶ καθίσας μανίας φίλον ἦτορ.
Apud ignem ſedentem, id eſt, viuentem, *non debere in vanum cor minuere.*

Crudele nimium & ſupplicij æterni imago, excruciari perpetuis ſolicitudinibus, potiſſimùm vaniſſimarum harum rerum temporalium & prætereuntium cauſa, gerere inſtar Promethei perpetuam Aquilam iecur & cor rodentem: aut Ixionis inſtar, rota continuè ſurſum deorſumque verſari. Peſſimum & genus homicidij, ſibi manus iniicere, quod is facere videtur, qui exiſtimat ſe perpetuo animi & corporis motu affligere debere. Magnitudo operis opprimit vires, ſi remiſſio nulla eſt. Deficeret & vreretur terra, ſi cõtinuis æſtibus torreretur, & niſi nox diei ſuccederet: citò ipſa terra ſterilis, ſi alternis annis non quieſceret. Et cùm omnia mortalia perpetuis decrementis intercidant, perpetuis quoque incrementis, vt ſubſiſtant & renouentur, egent [e]. In ſummâ, vt ait poëta, 4

e L. proponebatur, de iudiciis.

Quod caret alterna requie, durabile non eſt.

Requies porrò, eſt ceſſatio ab opere quod graue ſit. Si iocus & ludus honeſtus, à rebus ſeriis, quæ animum intendunt, requies eſt, & veluti inducia à quibus nunquam graues & cordati viri, loco & tempore commodo, abhorruerunt. Scripſit & ipſe Cicero ioculares libellos carmine, ex quibus Fab. Quintilianus hos duos verſus in nono citat. 5

Fundam Varro vocat, quem poſſit mittere funda:
Ni tamen exciderit, qua cauſa funda patet.

Fertur Socratem inter pueros arundine longa equitaſſe: Achillem poſt prælia, & citharam tractaſſe. Sunt & alia his exempla ſimilia, quæ prætermitto, cùm hic locus paterga & trita non poſtulet: neque dicendorum neceſſitas me hîc figere pedem permittat. Concludo tamen, ita remittenda eſſe grauia 6

opera

opera, vt alacriores ad ea perficienda reddamur: non autem, vt illis omiſſis, voluptatibus operam demus: non vt arguamur potius depoſuiſſe, quàm releuaſſe onus. Sic enim Olympiodorus in Platonis Phædone, ſymbolum illud Pythagoræ, φορτίον συγκαβαιρεῖν, μὴ συναποτιθέναι, id eſt, *onus ſimul tollito, non ſimul deponito*, explicat, μὴ ἀποτιθέναι, ἀλλὰ συναποτιθέναι βάρη, id eſt, *non deponenda, ſed vnà ſubeunda onera.*

De aleæ luſu vetito, & de aleatoribus. Caput 3.

Lib. 11. P. tit 5.

1 *Lucrum damnoſum aliquando, interdum vtile aliquibus.*
2 *Ludus non debet dici, vnde crimina naſcuntur.*
3 *Aleæ luſus, malorum & turgiorum origo, vetitus, cum pœna eorum, qui ludunt & cogunt ludere. & 5.*
4 *Ludendi cauſam domumue dans, non agit iniuriarum, ſi verberetur: nec furti, ſi aliquid ei eripiatur.*
6 *Aleæ militibus aliquando permiſſa, poſtea vetita: ei addicti Germani, vt ſeipſos luderent.*
A damone inuenta, & fuit opprobrio ludentibus. & nu. 7. 8.
9 *Aleatores fures quare dicuntur.*
10 *Ex luſu alearum quot crimina oriuntur.*
11 *Alearum prohibitio quot ſpecies ludorum contineat, & quare prohibita alea, & luſores vbi puniti. & num. 12. 15.*
13 *Alea lucratum an poſſit repeti.*
14 *Aleator publicus nec ordinari, nec beneficium aſſequi poteſt: & ſi habeat, quando deponendus.*
16 *Ludi in Gallia qui, & quando prohibiti.*

1 DICAM cum Agione Plautino,

Non ego omnino lucrum omne eſſe vtile homini exiſtimo:
Scio ego, multos iam lucrum luculentos homines reddidit:
Eſt etiam vbi profectò damnum præſtet facere, quàm lucrum.

2 Impunitus eſſe non debet [a], nec permiſſus ludus, ex quo crimina naſcuntur: neque ludus dicendus eſt, vnde illa oriũtur [b]. & vt cecinit Horatius [c],

Diſplicet iſte locus clamo, & diludia poſco,
Ludus enim genuit trepidum certamen, & iram:
Ira truces inimicitias, & funebre bellum.

3 Inter ludos pernitioſos annumeratur alea, ex qua Tragœdiæ excitantur ferè ſemper, vt ex aliis noxis, qui à iucunditate incipientes, deſinunt in luctus & cædes: & vt ait Iuuenalis [d],

Quando vberior vitiorum copia? quando
Maior patuit auaritiæ ſinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ, poſita ſed luditur arca.
Prælia quanta illic diſpenſatore videbis
Armigero: &c.

Et alibi [e] damnoſa dicitur,

Si damnoſa ſenem tuuat alea, ludit & hæres.

a L. in furti, L. 51. §. fin. de furtis in P.
b In procem. P. §. illud.
c Horat. 2. Epiſto. epiſt. prin.
d Iuuenal. ſaty. 1.
e Idem, Saty. 14.

Veti

Vetitam legibus aleam, dixit idem Horatius [a]. Vlpianus [b] ex prætoris edicto, in eum animaduerti ſcribit, qui compulit alea ludere vt aut mulctetur, aut in latumias vel vincula publica ducatur. Paulus id explicat [c], *Solent*, inquit, *quidam cogere ad luſum, vel ab initio, vel victi dum retinent.* Et proinde denegatur actio [d] pro ſubtracto in domo ludentium: nec ſi quis verberauerit eum, qui ad ludendum habitationem præbuit, iniuriarum nomine tenetur. Iuſtiniani extat conſtitutio [e], qua docetur ex alearum luſu & lachrimas res amittentibus & blaſphemias oriri grauiſſimas: & ideo ſtatuit, nulli licere in publicis vel priuatis domibus, vel locis ludere, vel inſpicere. Alea olim militibus erat permiſſa, poſteà tamen vetita [f]: & exitus rerum miſer cautiores reddidit legiſlatores. De antiquis moribus Germanorum loquens Cornelius Tacitus [g]. *Inter ſeria*, inquit, *ſobrij Germani aleam exercent, tanta lucrandi perdendiue temeritate, vt cùm omnia defecerunt, extremo ac nouiſſimo iactu, de libertate ac de corpore contendant.* A quibus Gallorum mos videtur ortus, qui ſub quadam curialitatis imagine, voluptuosè, inquit ſummus pont. Innocentius 3. ludunt, & ad ſolutionem eccleſiaſticæ diſciplinæ peruenitur [h]. Plato rectè videtur annotaſſe [i], aleam & reliquas pernitioſas artes à Dæmone, quem nominat Theuth, inuentas eſſe, & ad Thamum Aegypti regem delatas. Octauius Cæſar adhuc iuuenis aleam, inde tamen ignominiam contraxit, vt explicant verſiculi de eo vulgati apud Suetonium [k],

Poſtquam bis claſſe victus, naues perdidit,
Aliquando vt vincat ludit aſſiduè alea.

Emendauit vitium ſenex, quo tempore ludebat quidem talis & alea, ſed tantùm obiectamenti cauſa, inter cœnam χαριεντιῶς. Notatur & Caligula, quòd nec ex vſu aleæ compendium ſpreuerit [l]. Ariſtoteles [m] aleatores, fures, atque latrones illiberales dicit eſſe: quia turpi in lucro verſantur, & omnia quæſtus cauſa ſuſtinent probra. Hoſtienſis [n], taxillorum ſeu alearum luſum, ſexdecim vitia & crimina producere notat ſequentibus verſibus, quos apud illum iuribus ſuffultos videbis.

Hæc cum taxillis ludendo crimina ſumit,
Eccleſiæ ſpretus, vſuraque, ſine rapina,
Scandala, vel nugæ, blaſphemia ſeu faciendi
Furti doctrina, violentia, & crimina falſi,
Et mortis cauſa, decepto, perditioq;
Temporis, & deſiderium, corruptio, iunges
Iſtis prædictis adulatio, vitaq; turpis.

Antoninus autem Florentinus [o], tot crimina ex ludo naſci arbitratur, & probat, quot ſunt in taxillis puncta: & huic ſubſcribit Petrus Rauennates [p]. Aleæ nomen, generale eſt ad ludos omnes, qui pendent à caſu accipiti, vt foliorum, teſſerarum, talorum, aſtragalorum, tabularum & ſimilium, qui apud nos dicti, *ieus d'hazard*. Sic alea Iuriſconſultis incertum [q]. Proinde lex quoque erat talaris, quæ prohibebat ludum in conuiuiis, de qua Plautus meminit [r],

Atque adeo vt ne legi fraudem faciam talari,
Accuratote, vt ſine talis domi agitent conuiuium.

Rationes aliquot lueulentas prohibitionis aleæ Ioannes Salesberienſis adfert, in ſuo Polycratico, de nugis curialium [s]. In Conſtantinopolitana Synodo ſexta, quæ quintam explicat, vnde dicta πενθέκτη, id eſt, *quinti ſexta.*

[a] Horat. lib. 2. Odar. od. 24.
[b] V. p. in l. 1. de aleat. luſu & aleato. P.
[c] Paul. l. 2. cod. tit.
[d] L. 2. cod. tit.
[e] L. fin. de relig. & ſumpt. funer. lib. 12. C. tit. 8.
[f] 4. l. fin.
[g] Tacit. lib. de moribus Germano.
[h] c. Inter dilectos, c. 22. de exceſſ. prælat. lib. 5. tit. 31.
[i] Plato, in Phædro.
[k] Sueto. in Octauio, c. 71.
[l] Idem, in Calig. c. 42.
[m] Ariſtot. 4. Ethico. ad Nicomac. c. 1.
[n] Hoſtienſ. in ſum. tit. de exceſſib. prælato. §. clericus.
[o] Anto. Florent. in 2. par. tit. 1. c. 23. §. 6. col. 1. & 2. ſeq.
[p] Petr. de Rauenna. in ſuo alphab. in verſ. ludus.
[q] Pompo. l. nec emptio, l. 8. de contra emp. P.
[r] Plaut. in milit. glorio.
[s] Ioan. Salesberienſis, lib. 1. Polycratici, c. 5.

sic scriptum [a]: *Nullum omnino siue clericum siue laicum, ab hoc deinceps tempore*
12 *alea ludere: qui secus fecerit, excommunicetur.* Prohibet Iustinianus [b] episcopis, presbyteris, diaconibus, lectoribus, & aliis ecclesiasticis personis, παβλίζειν, ἢ τῶν τοιούτων παιζόντων κοινωνὸς, ἢ θεωρὸς γίνεσθαι, ἢ εἰς ὁπωσδήποτε θέαν τὸ θεωρῆσαι χάριν παραγίνεσθαι, id est, *Ne ad tabulas ludant, aut talis ludo ludentibus se associent, aut spectatores sint, aut ad quodcumque spectaculum seu theatrum spectandi gratia veniant.* Tablizin, est calculis in tabula ludere, vel cum tessera vel sine illa: etenim hoc in tabula fieri lusoria, alueolis distincta, constat ex Martiali [c],

a in ca. 50.

b conf. Nouellas, 123. §. ἀπαγορεύομεν δὲ, &c. vnde aurea interpretatione de episco. & cler. C. sumpta.

c Mart. lib. 14. Epig. 15.

Hæc mihi biseno numeratur tessera puncto,
Calculus hic gemino discolor hoste perit.

Prohibetur & iis, qui legitima peragunt in academiis studia, ludere ludis
13 illis seruilibus, & pessimis, quorum effectus iniuria est [d]. De eo autem quod taxillis amissum est, an & quando possit repeti, non tractabo: quia latè ex professo explicatur à quæstione Tholosana 192. & ibi Aufrerius, per Innocentium, in c. quia plerique, de immunitate ecclesiarum: Guidonem Pap. quæst. 481. Alexandrum, consil. 77. in fine in 5. volum. Item per glo. in c. clerici, c. 15. in ver. *aleas*, de vita & honest. cleri. Clari tamen & aperti iuris est, quòd si seruus vel filiusfam. victus ludo fuerit, patri vel domino competit repetitio [e]. Quia proculdubio ignorare quis non debet ludendum non esse cum huiusmodi personis, quæ nihil proprium habent [f]: vel si habent, illis non est dispensatio libera concessa. Accedit & iuuentutis in corruptionem prona natura, & in captiones dispositum fragile consilium. Sed & aliis amittentibus ludo vetito, & eorum hæredibus, data est repetendi facultas vsque ad quinquaginta aureos; & illis non reperentibus, datur eadem fisco authoritas [g]. Paulus quoque [h], antea id respondisse videtur, dum actionem vtilem de aleæ lusu vult posse dirigi contra parentes & patronos pro repetitione eorum, quæ filij & serui ante manumissionem ludo hoc fuerint lucrati, saltem vsque ad peculij quantitatem, vel in quãtum in eos peruenerit. Proximè citati tamen interpretes, etsi de restitutione facienda consentiant, tamen cui sit facienda distingunt: num is qui perdidit, ad ludendum concitauerit vel lucretur, vt ibi videbis. Addo aliã, vt opinor distinctionem veram, num assidui, & vt dicunt ordinarij aleatores sint vtrique, & perdens & qui lucratur, vt tunc pecunia in pœnam debeat pauperibus distribui: nisi cum arte fraudeue qui lucratur versatus fuerit in ludo, tunc enim vt rapina & furtum, domino amittenti debent amissa restitui [i]. Clericis nus canonicum non solùm non prohibet ludere [k], vel
14 ludentes inspicere, sed etiam pœnam addit, ne promoueri ad alios ordines possint [l]: nec beneficium publico aleatori conferri possit [m]. Quòd si tam habeat, an deponendus sit, quæstionis est: iure namque ciuili clericus à ministerio sacrosancto submouetur per triennium, in monasterium detrudiue pœnitentiæ agendæ causa [n]: Et in canonibus apostolorum [o], ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κύβοις ἡδολαζέτω καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω, id est, *episcopus aut presbyter, aut diaconus, qui aleæ vel ebrietatibus indulget, vel desinat, vel deponatur.* Qui canon inter decreta Gratiani transcriptus est [p]. Ex quo colligunt interpretes [q], monitum aleatorem nec se corrigentem beneficiarum, posse sacerdotio priuari. Ioan. Bernardus Diaz [r] alia plura considerandà suadet, nempe si ludus à clerico quotidiè exerceatur, si is taxillorum, si omittat ideo officium cui deseruire tenetur; si ludere volentibus mensam paratam habeat, si prouocat aut recipit, quæ sit summa de qua luditur.
15 Apud Agarenos seu Mahumetistas, lusores pro pecunia quocunque genere
16 ludi ignominia afficiuntur, & deinceps grauiori supplicio [s]. Sunt & placita

d §. illud, in proœm. P.

e Paul. 1 fin. de aleæ lusu & aleat. lib. 11. P. tit. 5.

f l placet, de acquir. posse. P. § 1. per quas pers. nob. acquir.

g l. fi. de aleæ lusu & aleat. P.

h l. fin. de relig. & sumpt. fun. C.

i ca. non sanè. 15. q. 5. ea. qui habetis, eo. c. clerici, c. 15. de vit. & hon. cler. lib. 3 Decret. tit. 1.

k c. inter dilectos, de exercit. prælat.

l Panor. in d. c. inter dilectos.

m Nouel. 123. & auth. interdicimus, de episco. & cler. C.

n ca. 41.

o ca. episcopus, 55. dist.

p Ianot. in d. c. inter dilectos Domin. & Præpositi. ibidem. Siluester, in summa, in ver. ludus, Io. Bapti. Caccialup. tractat. de ludo quæst. 12.

q Ber. Diaz, in tract. criminal. cano. c. 64.

s Io. Cuspinianus, lib. de institutis Turcarum, & de rebus gestis Turcarum.

cita curiarum ſupremarum Galliæ, quæ ludos aliquos vetant omnino, potiſſimùm ſacris diebus & horis, quibus oportet diuinis intereſſe orationibus, vel concionibus: neúe quis aleatoria, vel loca publica ad trunculorum ſeu metarum ludos exhibeat, pœna corporali indicta. Solent & politici iudices, hos luſores publicos, feſtis maximè diebus deprehenſos, ad torquem infamem damnare.

De ludis permiſsis. Cap. 4.

1 *Ludi qui & propter quid permiſſi, & de multis ludorum ſpeciebus. Num. 1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.*
8 *Ludus Scaccorum & tabularum vſque ad vnum ſolidum permiſſus, & quibus prohibitus.*
10 *Ludus habet maximam temporis iacturam.*
11 *Ludi foliorum qui innoxij, & ludi & luſoria mala.*

a Paul. in l. ſi de aleat. luſu. P.

PERMITTIT Paulus [a] familiam ludere, quod in conuiuio 1
veſcendi cauſa ponitur. Senatuſconſultum etiam permiſit [b] 2
in pecuniam ludere, ſi quis certet haſta, pilo iaciendo, vel
currendo, ſaliendo, luctando, vel pugnando, ſi virtutis cauſa fiant: permiſit ea de re & lex Titia, Cornelia, & Publicia ſponſionem facere [c]. Iuſtinianus quoque quinque ludos 3
permiſit inſtitui tantùm [d], & in eos quoq; non permiſit vltra vnum ſolidũ ludere: primum permiſit πεττοπάβολον, quem alij forſan dixerunt πεττομαχίαν, vt
Hippocrates [e], qui eam ponit inter exercitij genera. Ludus faſculi ſcorteci inflati ſeu follis, de quo Martialis [f],

b l. 2. §. 1. cod. tit.

c l. 3. cod. tit.

d Iuſtin. in l. fin. de religio. & ſumptib. funer. C.

e Hippo. lib. 2. de diæta.

f Mart. lib. 14. epig. 47.

Ite procul iuuenes, mitis mi conuenit ætas,
Folle decet pueros ludere, folle ſenes.

Iſq; quatuor ſpecies pilæ facit, pilam paganicam, arctam, trigonalem, & follẽ: 4
quod ex præcedenti epigrammate, & ſequentibus collige,

Pila paganica, lib. 14 Epig 45.

Hæc quæ difficili turget paganica pluma,
Folle minus laxa eſt, & minus arcta pila.

Pila trigonalis, epig. 46.

Si me nobilibus ſeu expulſare ſiniſtris,
Sum tua: ſi neſcis, ruſticè redde pilam.

Secundus ludus à Iuſtiniano permiſſus commadiaulion, id eſt, curſus incluſus, quando reciproco curſu certatur, vocant noſtri *Barres.* διαυλοδρομία Pol- 5
luci [g] forſan, vel legendum διαυλόδρομον, currendi certamen per ſtadium: vel κωμῳδίαυλον, hoc eſt, ludus curſorius. Tertius ludus à Iuſtiniano probatus, 6
βασιλίνδα dicitur, quando ſcilicet ſorte deligitur ex pluribus qui imperet, alij autem qui obſequantur, ſi credamus Iulio Polluci [h]. Quartus, Caram- 7
pon, quem dicere poſſumus, inquit Alciatus [i] ex Feſto Pompeio, genus ludus. Quid id ſit tamen non explicant, ſicut nec qui in exemplaribus manualibus Rouilleis curauit Rayron ſubſtitui, explicat. Forſan melius in

g Iul. Pollux, lib. 9. de ludis conuiual. lib.

h Idem, cod.

i Alcia. 1. lib. præter. in ver. ludos alex.

con

conſtitutione græca legendum κατ' ἀμφῶν, vt ſint certamina duorum concurrentium: vel, vt diuinat alius, legendum Catambon. Sed vtrumque mihi incognitum ingenuè profiteor. Quintum permiſſum ludum dicit, vt excuſſum eſt in exemplaribus Rouillij in 16. Ecperuſam legerem ego, poſtquam in ambiguis licet diuinare, ἐκπεριπατασμόν: Vt ludum quendam ſignificari intelligamus, in quo imitatio eſt cõuerſionum ordinum militarium. Sic enim apud Aelianum de re militari, περισπασμὸς eſt ἡ ἐκ δυεῖν ἐπιστροφῶν τὸ τάγμα ἐς κίνησις, ἐς τὸ μεταλαμβάνειν τὸν ὀπίσω τόπον. Quæ & apud Suidam leguntur, libro περὶ τάξεως παλαιᾶς. Sic περισπασμὸς, cùm milites mouentur duplici flexu, vt eorum ora in partem poſteriorem ſpectent. ἐκ περισπασμὸς autem eſt plenior conuerſio, triplici flexione conſtans: mouentur quidem milites in haſtã, in leuam, in ſcutum. Hanc caſtrenſem militiam imitantur meo iudicio, qui latrunculis ſeu ſcachis & calculis ſeu tabulis ludunt. Subſtituit Alciatus ἐπὶ τῶν λαστίγων à decurſu latrunculorum, ſed illa diuinatio longè abeſt à verbo corrupto. Proinde mihi placet interim, donec certius cognouero, mea coniectura, vt permittat Iuſtinianus per ἐκπεριπατασμὸν ludum tabularum & ſcachorum, vſque ad ludum vnius ſolidi, non vltrà: quem tamen diximus clericis & eccleſiaſticis perſonis omnino interdici[a]. Videtur autem Accurſius in eam partem inclinare, vt prohiberi tabularum luſum eccleſiaſticis putet, non autem ſcachorum [b]: quòd hic in ingenij dexteritate conſiſtat, inquit. Scribit namque Polydorus Vergilius [c], circiter annum orbis conditi tertmilleſimum ſexcenteſimum trigeſimum quintum, à quodam viro ſapiente nomine Xerxe inuentum hunc ludum calculorum, in fritillo ſeu alueolo, cùm non auderet apertè monere officij ſui Tyrannum quendam metu ſæuitiæ: eorum documento volens tacitè eum monere, maieſtatem ſine viribus, hominumque adminiculis, nec valere nec tutam fore, & regem, niſi inuigilaret à ſuisque defenderetur, facilè oppreſſum iri. Et hoc certè acies furunculorum vel latrunculorum demonſtrat. Quòd autem ait ab ſcandendo ſcachos dici, non probo: nec conſtat etiam author, qui inuentionis meminerit, Marcúsque Hieronymus Vida[d], Italorum dixit inuentum,

a auth. interdicimꝰ, de epiſc. & cler. cũ ſimilib.

b glo. in d. auth. in ver. ad tabulas, & in § interdicimus, in 3. de ſanctiſſ. epiſc. collat. 9. in authen.

c Polyd. Verg. lib. 2. de inuent. rer. c. 11.

d Vida, in libel. Scachozum.

Vos, inquit, ſcilicet Muſæ, *primæ ſtudia hæc Italis monſtraſtis in oris,*
Scachidis egregia, monumentum inſigne ſororis.

Etſi verius mihi videatur inuentum Hebræorum, quod nomen Schachi oſtẽdit, & Mathi, quibus ludus perficitur: *Scach* dicunt, cùm ita vallatur ludi rex, vt ſede egredi cogatur. שח ſcach autem Hebræis eſt, vallauit, ſepiuit, Oſiæ & alibi. Et מת, ſeu מת mat vel mot, mortuus eſt. Vnde finitur ludus per *Scach*, & *mat*, cùm rex omnino obſeſſus eſt, & immobilis redditur vt mortuus. Non inficior tamen vſum ludi, & antiquum Romæ, nam & de illo ſic meminit Martialis [e],

e Mart. lib. 14. Epigr. 20.

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum
Geminæus iſte tibi, miles & hoſtis erit.

9 Narrat Herodotus graſſante annonæ difficultate tempore Atydis Manis regis filij per vniuerſam Lydiam, Lydios remedia multa quæſiſſe huic malo, inuentumque tunc ab ijs aleæ, teſſerarum, pilæ ludum, aliáque ludorum genera præterquam talorum: horum enim inuentionem ſibi non vendicant Lydi. Portò ad famem diſcutiendam, altera quidem dierum, in totum ludibus occupabantur, ne videlicet ciborũ quærendorũ ſolicitudine diſtorquerentur: al-
10 tera verò à luſibus abſtinẽtes, paſcebãtur [f]. Dum enim quis ſtudio ludi detinetur furtim labitur tempus, & quodammodo fallitur. Laudarem ego tamen, ſi otium hoc potius tribueretur quibuſdam honeſtis voluptatibus, vel diuinarũ

f Herod. in 1.

rerum meditationi, quàm ſeruilibus iſtis, vanis, & peſſimis. Quod certè omnes concederẽt, ſi quàm breuis vita ſit conſiderent, quamq; artes longæ, & quanta nobis ſingulis pro modulo ingenij propoſita ſint explicanda negotia. Sunt qui modos fallendi & accelerandi tempus conquirunt, ego autem contra retinendi perquiro, memor illius epigrammatis Luciani [a],

[a] Lucia. in antholo-gia, ἐπὶ διαφορίαις in inſcriptionib.

τοῖσι μὲν ἐν πράξασιν, πᾶς ὁ βίος βραχύς ἐστι·
τοῖς δ' ἐν κακῷσι, μία νὺξ ἄπλετόν ἐστι χρόνον.
Rectè agentibus quidem, omnis vita breuis eſt.
Malè autem, vna nox infinitum eſt tempus.

Inuenti tamen ludi ſunt foliorum, in quibus dum luditur, veſtigia quoq; quædam eruditionis apparent, vt in Tarotiis, & ijs cum quibus excuſæ ſunt vnà ſententiæ ſacræ paginæ & philoſophorum, apud Vuechellum Lutetiæ typographum. Cæterùm, & illis & ſimilibus abuitur humana cupidita dum prodit in medium pecunia, & habendi deſiderium. Proinde Virgilius monet ludentes [b],

[b] Virgil. in Epig. de ludo.

Luſuri nummos, animos quoque ponere debent.
Pone malas quoties ludendo vinceris iras.
Ludite ſecuri, quibus eſt as ſemper in arca.
Si quis habet nummos veniens redibit inanis.
Luſori cupido ſemper grauis exitus inſtat.
Sancta probis pax eſt: traſci deſine victus:
Nullus vbique poteſt fœlici ludere dextra.

[c] Paul. in l. nam ludus, l. 10 ad leg. Aquil. P.

Proinde & ludus quoque noxius, rectè in culpa eſt, vt ait Paulus [c]. Ouidius autem ſic exprimit [d],

[d] Ouid. lib. 2. de Arte.

Sic ne perdiderit, non ceſſat perdere luſor:
Et reuocat cupidas alea ſæpè manus.

[e] Idem, 3. de Arte.

Et rurſum [e], *Tunc ſumus incauti, ſtudioq; aperimur ab ipſo,*
Nudaq; per luſus pectora noſtra patent.
Ira ſubit deforme malum, lucrique cupido,
Iurgiaq; & rixæ, ſolicitusq; dolor.
Crimina dicuntur: reſonat clamoribus æther:
Inuocat iratos & ſibi quiſque Deos.
Nulla fides tabulis, quæ non per vota petuntur:
Et lachrimis vidi ſæpè madere genas.

Atque vt Iuuenal. *Nec enim loculis comitantibus itur*
Ad caſum tabulæ, poſita ſed luditur archa.

De ſpectaculis. Cap. 5.

1 *Spectacula vitio dantur frequentare & facere, infameſq; in ſcenam prodeuntes, exceptis quibuſdam. Et 3.*
2 *Scena quid.*
3 *Certamina ſacra quæ honorem habeant. Et de quibuſdam alijs certaminibus, & ludis. num. 5. 7. 8.*
4 *Ludorum theatralium diuiſio. Et 17.*
6 *Spectaculorum fines virtus, & voluptas, quæſtus.*

9 *Certamina ſacra Græciæ, & vbi fierent, & præmia. num. 10. 11. 12. 13. 14. 15. & 16. Vbi de Olympicis, Iſthmijs, Pythijs, & Nemeis certaminibus.*
18 *Gladiatorum ſpectacula crudelia quis inſtituit. Et 29. 31. 32. 33.*
19 *Spectacula probandis vel improbandis quæ inſpiciendæ res. Et num. 20. 21. 24. Hiſtrionum & mimorum pœnæ. eod. Et 22. 23. 25. 26. 27. 28.*
30 *Venatorius ludus quis, & de beſtiarum pugna cum hominibus.*
34 *Torneamenta prohibita & duella, & in ijs decedentes non ſepeliendi ſacra ſepultura.*

1 VITIO & crimini adſcribit Iuſtinianus [a], intereſſe ſpectaculorum ludis. Et Vlpianus, in ſpectaculis nimiam eſſe corruptionem, vel deteriorem viuendi modum habere, tradit [b]. Et idem Iuſtinianus, mulieres ſcenicas, quæ in ſpectaculis illis ſe exhibent publicis, inhoneſtam conuerſationem & malam conditionem elegiſſe ait, infamesq; [c]. Sicuti & Iulianus Iuriſc [d]. eos dicit infamia etiam notari, qui artis ludicræ pronuntiandiue cauſa, in ſcenam
2 prodierint. Scena autem eſt, vt Labeo definit [e], quæ ludorum faciendorum cauſa, quolibet loco vbi quis conſiſtat moueaturque, ſpectaculum ſui præbiturus, poſita ſit in publico priuatoue loco, vel in vico: quo tamen loco paſſim homines ſpectandi cauſa admittũtur. Quod Aemilius Probus dixit [f], *Magnis*, inquit, *in laudibus tota fuit Græcia, victorem Olympia citari: in ſcenam verò prodire & populo eſſe ſpectaculo, nemini in eiſdem gentibus fuit turpitudini. Quæ omnia apud nos*,
3 ſcilicet Romanos, *infamia partem humilia, ac ab honeſtate remota ponuntur.* Verùm hæc non ſunt abſolutè intelligenda, ſed cum temperamento: nam quædam ſunt certamina publica, quæ non quæſtus cauſa, ſed virtutis exercentur, quorum athletæ non ſunt infames. *Neque enim*, inquit Vlpia [g]. *Thymelici, neque Xyſtici, neque agitatores, neque qui aquam equis ſpargunt, cæteraq; miniſteria eorum, qui certaminibus ſacris ignominioſi habentur, nec deſignatores, quos Græci Brauetas appellant.* Et Plato [h], *Niſi fortè quis*, inquit, *excellente ſit ingenio præditus, nunquam vir*
4 *præclarus euadet, niſi à prima pueritia in ludis honeſtis verſetur.* Budæus [i] ludos theatrales in Scenicos, & Gymnicos diuidit: Scenicos, Agones & Dionyſiacos dici, & muſicos, in hisq; eſſe hypocritas fabularum & aliarum perſonarũ actores, tragœdos, comœdos, mimos, pantomimos, archimimos, ethologos, etopœos. Erãt cum his & Thymelici, id eſt, citharœdi, pſaltæ, lyriſtæ, tibicines,
5 ſaltatores, Cheironomi, ſeu geſticulatores. In gymnicis ludis ſunt artifices Athletæ, παλαισταὶ luctatores, δρομεῖς curſores, πυγμαὶ pugiles, δισκοβόλοι diſcum in ſublime iaculantes, ἅλτικοι ſaltus pernicitate contendentes. Et iſti ludi paleſtram probatam habent inter ingenuos Græcos apud Platonem paſſim, Ciceronem [k], & alios, ibi, *Exercebantur iuuenes curſu, luctu, haſta, diſco, pugilatu, ſaltu.*
6 Sed latius hæc perpendamus, vt prohibita ſpectacula nota ſint. Spectacula exhibentur vel proponuntur publicè vel virtutis formandæ, vel oſtentandæ ſeu comprobandæ cauſa, vel voluptatis, vel quæſtus gratia. Formabant virtutem & robur paleſtræ ludi, vt diximus, & robur modumque pugnandi, & exercitium parabant. Erant & ſpectacula, in quibus formabantur ingenia ad virtutẽ
7 literarum Academiæ, quę ideo Gymnaſia dicta ſunt. Erant & ibi certamina illa paleſtræ, in quibus vincenti præmium proponebatur oleum ex oliua, vt ait Lucianus libro de Gymnaſiis. Edidit Cæſar Caligula Lugduni ludos miſcellos, & certamen græcæ latinæque facundiæ, quo certamine ferunt victos victoribus præmia contuliſſe, eorundem & laudem componere coactos. Eos autem, qui maximè diſplicuiſſent, ſcripta ſua, ſpongia, linguaue delere iuſſos, niſi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi voluiſſent, vt ait Suetonius [l]. Vnde Iuuenalis, magnum timorem expreſſurus, meminit eius [m],

Palleat, vt nudis preſſit qui calcibus anguem.
Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram

[a] in auth. Interdicimus, de epiſco. & cler. §. Interdicimus, in 2. de ſanctiſſ. epiſco.
[b] Vlp. in l. 1. §. fin. de ſer. corrup. l. b. 11. Paulus. 5.
[c] Imperialis, l. 22. §. 1. 2. 3. de nupt. lib. 5. C. titu. 4.
[d] Iulia. in l. 1. de ijs qui not. infa. lib. 3. Paulus. 2. Vlp. l. 4. eod. & l. 2. §. fi. eo.
[e] l. 2. §. ait prætor, de ijs qui not. infa.
[f] Aemil. Prob. in proœm. vitar. imperat.
[g] Vlp. in l. athletas, l. 4. de ijs qui not. infa. Explicat hanc Alex. ab Alex. lib. 3. Genial. dier. c. 9.
[h] Plato, in 8. de rep.
[i] Budæ. in annotat. prior. ad pandect. l. athletas.
[k] Cic. 1. de Orato. & in Rhetor.
[l] Sueto. in Calig. c. 20
[m] Iuuenal. Satyr. 1.

Et Tholoſæ ex more menſis Maij principio, certamen poëtarum inductum à quadam Iſaura optima matrona, vbi præſtantiores accipiunt præmium flores aureum, argenteum & hyacinthinum. Domitianus etiam Mineruæ deuotus, quinquatria magnificè celebrauit, in quibus certamina poëtarum, oratorum, gladiatorumq́; ſingulis annis in Albano exhibebat, teſte Xiphilino ex Dione [a]. Artemiſia quoq́; cùm manibus ſacris Mauſoli dicaret, agona, id eſt, certamen laudibus eius dicundis fecit ponq́; præmia pecuniæ, aliarumq́; rerum bonarum ampliſſima: ideo & has laudes decertandas feruntur veniſſe viri nobiles ingenio, atq; lingua præſtabili, Theopompum qui vicit Theodectem & Naucritem, vt author Gellius [b]. Lex horum certaminum apud Platonẽ hæc [c]; *Si quis aliquem ſecum muſica, vel gymnica, vel alia quauis facultate certaturum, in certamen deſcendere vi prohibuerit, quiſquis velit, munerum declaratoribus id ſignificet, qui procurent, vt quilibet liber certare poſſit: id ſi facere non potuerint, munera prohibendentur, ſi prohibitor vincet, & ipſius tanquam victoris nomen in quibuſcunque volet templis ſcribatur. Prohibenti verò nec nomen inſcribere, nec victoria offerre inſignia liceat: ac ſeu vincat certando, ſeu vincatur, illati damni crimine reus ſit.* Spectacula, quæ oſtendendæ virtutis cauſa erant, honorem præmium habebant, & exiguum aliquid honoris ſymbolum. Apud Græcos potiſſimùm ex paleſtricis ludis celebrata quatuor in locis olim exhibita, ſumma laude conſequẽte eum, qui in ijs viciſſet, modico vel nullo commodo nummario coronam tantùm folliatam accipiebant. vnde dicti Stephanitæ, & Phyllines, coronati & folliati, vt author Iulius Pollux [d], τὰς μὲν οὖν καλουμένους ἱερὰς ἀγῶνας, ὧν τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ, στεφανίτας ἐκάλεσαν καὶ φυλλίνας: τὰς δὲ ὀνομαζομένους θεματικὰς ἀγῶνας, id eſt, *Eorum certaminum, quæ dicuntur ſacra, quorum præmia in ſola corona, ſtephanitas vocant*, ſcilicet victores, *Et folliatos: eos autem, qui ad id aduocantur, ſyngritas*, id eſt, pecunioſos. Certamina illa: ad quæ confluebant populi vndique, ſacra & præmia ſic exprimit epigramma græcum,

τέσσαρες εἰσιν ἀγῶνες, ἀν' ἑλλάδα, τέσσαρες ἱροί,
οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων.
ζηνὸς, λητοΐδαο, παλαίμονος ἀρχεμόροιο
ἆθλα δ' ἐν τῶν, κότινος, μῆλα σέλινα πίτυς. id.
Quatuor exhibuit ſacratos Gracia ludos,
Cœlicolis duos, terrigenisq́; duos.
Nempe Iouis, Phœbiq́;, Palemoniq́;, Archemoriq́;
Præmia ſunt olea, & mâla, apium, ſtrobilus.

Nomina horum Olympia, Iſthmia, Pythia, Nemea. Quæ celebrauit Pindarus, explicauitq́ue eius ſchol aſtes, & Alex. Ab Alexandro Genialium dierum 5. cap. 8 Leonicenus lib. 1. cap. 68. De olympicis in honorem Iouis introductis, ſic Strabo loquitur [e]. *Eſt in agro Piſeno templum ab Elide ſtadijs minus trecentis abſens: ante illud verò lucus veſtitus oleaſurgit, in quo ſtadium iacet, Alphæus autem alluit, ex Arcadia labens, & Triphyliacum intrans mare, inter occaſum & meridiem. Initio quidem ex Olympij Iouis oraculo ingentem ſibi claritatem vindicauit, eoq́; deficiente, nihilominus tamen templi fama remanſit: & quantum ipſi nouimus ad iuſta eſt & celebritatis gratia, & ludorum Olympicorum cauſa quos ſacres & corona illuſtres, & inter alios omnes, è quibus maximos arbitrantur. &c.* Piſei primùm authoritatem cõdendi ludos hos ſibi vſurparunt, quòd illis exitio fuit. Eleis ſibi oſdem per Phidonem Argiuum aduocatum vſurpantibus, vt narrat Pauſanias [f]. Scribit & de ſtadio ab Hercule metato olympico ſexcentorũ pedum Gellius [g], poſt Plutarchum [h], & Plinium [i]. Nicolaus Gerbellius [k], ex Sophiano, Herodoto, Pauſania, & aliis tradit, hæc Olympica certamina per ſingulos quinq; annos renouari ſolita, cũ maximo Græcorum concurſu, q; ſolitos hos ludos ſemper plena Luna, ab 11. menſis vſque ad 16. diem,

qua

a Xiphil. ex Dione, in Domitia.

b Gell. lib. 10 c. 19.

c Plato, 11. de legib.

d Iul. Poll. lib. 3. Onomaſt. c. fin.

e Strabo, lib. 8 Geograp

f Pauſ. lib. 6 in Eliac. poſteriori. & 5 in Atticis

g Gell. lib. 3 c. 1.

h Plut. lib. quanta ſit inſt. hyttin. c. 3 in & ingenio. a Ferren

i Plin. lib. 2 c. 22

k Nic. Gerb. lib. 1. de Feloponneſo vrbib. & in Elide.

qua præmia & corona victoribus concedebantur. Tanta ſuit Olympiorum veneratio, vt poſteà per Olympiades luſtrales cæperint anni numerari, ab anno à Troia capta à Græcis 406 [a]. anno tertio regni Labdon regis Hebræorum, regnante apud Aſſyrios Tantane: apud Aegyptios Thoo: expletis à mũdi principio quatuor millibus decem & octo: à diluuio, 477. à natiuitate Nini regis Aſſyriorum, annis 875. à natiuitate Moſis, 505. vt author Eutropius [b]. In hoc certamine lex erat, vt nemo coronaretur, niſi in quemcunque in medium prodenutem, ſine diſcrimine & electione congrederetur: non enim licebat eligere eum, cum quo victurus certaret, teſte Plutarcho [c]. Tanta autem laus iſtius victoriæ & coronæ oleagineæ, vt eam non dubitet Cicero æquare Romanis triumphis [d]. Iſthmia certamina, ab Iſthmo, qui anguſta portio terræ eſt inter Aegeum, & Ionium mare, non longè à Corintho in Peloponneſſo ibi ludus hic primùm in honorem Neptuni celebratus, à Iaſone primùm, cùm ex Colchi periculis in patriam remearet: quia ibi Neptunus fanum habebat præclariſſimum, vt ait Pomponius Mela [e], quòd erat luco pinearum arborum circumcluſum, vt notat Strabo [f]. Fuit & in honorem celebratus Melicertus, quem Polemonem nominarunt, de quibus latè Pauſanias [g], Hyginius [h], Ouidius [i], Scholiaſtes Apollonij [k]. Etſi Plutarchus referat Iſthmorum ludorum inuentionem ad Theſeum, eosque ad æmulationem Herculis, qui Olympicos inſtituerat, primum introduxiſſe tradat [l]. Scriptum & ab alijs Sypolum Corinthiorum regem eos inſtituiſſe, cùm ibi Melicertem puerum eo loco deuectum à Delphine inueniſſet, & eum ſepeliſſet. Quod & tradit Statius [m], & Pauſanias [n]. Quod & verum eſt. At quod de Theſeo fertur, intelligi debet, Theſeum ludos intermiſſos ob latronum pericula ſublatis latronibus, redintegraſſe. Num autem quinquennio renouarentur ludi iſti, dubium eſt, id aſſerentibus Solino [o], & Pompo. Mela [p]: Pindaro autem, tertio quoque anno tantùm, vocante & eo trictericam illius anni victimam [q]. Illius certaminis præmium, corona primùm apij, deinceps ex pinu, propterea quòd infrugifera maris inſtar arbor ſit, vt aiunt ſcholia Pindari. Certamina Pythia introducta in memoriam Apollinis, qui ſerpentem veneno maximè nocentem interemit, vt ait Ouidius [r]. Alij ab Eurilocho Theſſalo, Amphyctionum duce, debellatis Cyrrhæis inſtituta ferunt, in honorem Apollinis [s]. Principio nouem annorũ ſpatio agebantur Pythia, poſteà ad quinquennale tempus redacta. Eſculea primùm corona, deinde laurea [t], pro præmio data Nemea certamina originem habuerunt à certamine funebri inſtituto per ſeptem duces Argiuorum, in honorem Archemori filij ſacerdotis Lycurgi, occiſi à ſerpente. Hi enim pergentes in Lemnum Thraciæ, vt opem ferrent Polynici contra Thebanos, ſitì preſſi petierunt ab Hypſiphyle Lemnia muliere, vt aquam in illa regione potui aptam oſtenderet, quibus obſequens vt oſtenderet, Archemorum puerum cuius nutrix erat, in quodam loco reposuit, donec rediret, quem mora pẽdente ſerpens quidã ſuffocauit: quo reperto occiſo, procis in eius memoriã ludos inſtituerunt [v], in Nemea ſylua, cõſolantes Hypſiphylem, quorũ præſides luctuoſis veſtibus induebãtur. Hos poſteà tamẽ ludos, in meliorem ſtatũ Hercules renouauit, deuicto leone Nemeo, vt notat ſcholiaſtes in Pindarũ. Renouabantur autẽ poſt tres annos ſingulos. Erant alij ludi Romæ theatrales, Circenſes, Equeſtres, ſeculares, in quibus exhibebãtur ſpectacula Comœdiarũ, Tragœdiarum, agitatorum equorũ, & aliarũ rerum ad delectandũ populũ, vt decurſio equorũ Troiæ, venatio Africana [x]: ad voluptatem, & mimorũ, & ſatyrorũ, & meretricum floraliũ nudationes, & alia id genus. Et ad voluptatẽ populi permiſſos fuiſſe ludos potiſſimùm gymnicos, teſtãtur adhuc leges [y]. Erant & Megalenſes qui & Tauri, Compitalicij, Iuuenales, Honorarij [z], Militares [a], & alij; de quibus Valer. Maximus [b]. Exhibebantur

[a] Euſeb. in Chron.
[b] Eutrop. lib. 1. de geſt. Romano.
[c] Plut. lib. de tranquillit. animi.
[d] Cic. pro Flacco, & 2. Tuſculan.
[e] Mela, lib. 2. in Macedonia.
[f] Strabo, in 8.
[g] Pauſa in Atticis.
[h] Hyginius, in Mythologicis.
[i] Ouid. 6. Faſto.
[k] Scho. in Apollo. Rhod. Argonaut.
[l] Plut. in Theſeo.
[m] Stat. in princip. Thebaid.
[n] Pauſa. in Atticis.
[o] Solin. c. 15.
[p] Mela, vbi ſup.
[q] Pind. ode 6. Nemeor. epod. 2. & ibi annotat Ioã. Leouitenus.
[r] Ouid. 1. Metamor.
[s] Ioan. Leouiter. in 1. odem Pythio. Pinda.
[t] Ouid. d. lib. 1. Met.
[v] Strabo, in 8. Pauſan. in Corinthius.
[x] Sueto. in Celig. c. 18.
[y] l. 1. & 2. ff. de ſpect. l. 11. C. tit. 40. & l. vlt. de expenſis ludo co. lib. 12. tit. 41.
[z] de quib. Alex. ab Alex. lib. 6. c. 19.
[a] de quibus Valturius, lib. 12. c. 12. de re militari.
[b] Valer Max. lib. 2. ti. 1. in more Ludor.

tur & gladiatoria munera, pugilum crudelia ſpectacula, ex quibus primùm ar
morum tractandorum meditationem à P. Rutilio conſule C. Malli collega
militibus traditã, ſcribit Valerius Maximus [a]. Is enim ex ludo C. Aurelij Scau-
ri, doctioribus gladiatorum accerſitis, vitandi atque inferendi ictus, ſubtilio-
rum rationem legibus ingenerauit, virtutemque arti, & rurſus artem virtuti
miſcuit: vt illa huius impetu fortior, hæc illius ſcientia cautior fieret. Horum in
diſtinctione habita, quid de prohibitione ſpectaculorũ traditũ ſit audiamus,
& cõſideremus res ipſas propoſitas in ſpectaculis primùm, deinde perſonas, ter
tiò modum & tempus. In primis turpia, ludicra, mimica, hiſtrionica, deriſo-
ria, ſatyrica, ioculatoria, magica, præſtigia, indigna ſunt quæ ab homine ſanæ
mentis fiant vel fieri inſpiciantur: qui enim illis aſſiſtunt, videntur ſocij & par
ticipes ſceleris, authoresq; quod comprobent. Proinde pœna eadem, & nota
digni. Hiſtriones autem, qui artem illam exercent, vt potè impœnitentes, à ſa-
crosancta corporis dominici communione pelluntur [b]. Et filius qui ſe inter
arenarios vel mimos ſociauerit, & in hac arte ſeu profeſſione perſeuauerit
inuitis parentibus, qui eius profeſſionis non ſunt, poteſt exhæredari [c]. In Agi-
thenſi concilio [d], præſbyteris, diaconibus, ſubdiaconibus, & aliis clericis, qui-
bus licentia ducendi vxores non eſt, interdicitur, ne aliarum nuptiarum cõ-
uiuiis interſint, ne his cætibus miſceantur, vbi amatoria cantãtur, & turpia aut
obſcæni motus corporum, choreis & ſaltibus efferuntur: ne auditus & obtu-
tus ſacris miniſterijs deputati, turpium ſpectaculorum, atque verborum con
tagione polluantur. Et rurſum in concilio Laodicenſi [e], *Non oportet miniſtros al
taris, vel quoſlibet clericos ſpectaculis aliquibus, qui aut in nuptijs aut in cœnis exhibentur intereſſe, ſed antequam thymelici ingrediantur, ſurgere eos de conuiuio & abire de-
bere.* Nam & illis ab omnibus ſpectaculis cauendum eſſe dicitur [f]. Quod & reci
ſiquis Chriſtianus obſeruãdum vult D. Bernardus [g], *Cæterùm*, inquit, *vana ſpecta-
cula rogo quid corpori præſtant, quidue animæ conferre videntur? aut certè nihil in homine, cui curioſitas preſſit, inuenies: fri uola prorſus & inanis & nugatoria cõſolatio, & noſco quid durius illi imprecer, quàm vt ſemper habeat quid requirat, qui inutilia quietus pa-
ſſus fugitans, curioſa inquietudine delectetur.* Et Baſilius Magnus [h], *Oportet, nec oculos ſpectaculis, nec vanis præſtigiatorum oſtentaculis tradere, nec per aures corruptricem animarum melodiam audire. Hoc enim muſicæ genus, ſeruitutis & ignobilitatis fructus pa-
rere, præterea libidinum aculeos acuere ſolet.* Meminit Plinius iunior [i], iudicij in hac re obſeruandi. *Gymnicus*, inquit, *agon apud Viennenſes ex cuiuſdam teſtamento cele-
brabatur, hũc Trebonius Rufinus in duumuiratu tollendũ abolendumque curauerat: ſimq;
negarent ex authoritate publica feciſſe, eumq; reſtitui hæredes poſtulaſſent, egit ipſe cau-
ſam ſuam apud Traianum imperatorem, Cato Plinio* (loquente) *in conſilium aſſumpto. Dicebat eas poſſe nimias liberalitates priuatorum hominum, eſſe omni respub. valdè ſuſpe-
ctas, quæ ciuitati nullum ornatum, nullam vtilitatem, plebi ſolam dumtaxat voluptatem ac delectationẽ adferant. Atque tandem, ne otio torpeſcerent Viennenſes, placuit agonatẽ tol-
li.* D. Chryſoſtomus [k] abducit ab ſpectaculis, & ea exprobrat, tomo 1. omilia de Da
uide & Saule, quæ incipit, *Equidẽ arbitror multos &c.* [k]. Multa quoq; in ea adfert
Clemẽs Alexãdrinus [l], cuius & hæc verba. *Prohibeantur ſpectacula & acroamata,
quæ nequitia, verbisq; obſcenis temerè profuſis vana ſunt. Quod enim turpe factũ nõ eſſe
putatur in theatris? Quod aut impudens verbũ non proferunt qui rerſum mouent ſcurra, &
hiſtriones? Qui autẽ ex vitio, quod in ſe eſt, delectationem aliquã acceperunt, eundẽm do-
mi imagines imprimunt: Contrà autẽ, qui his demulceri & affici nequeũt, in ignauis vo-
luptatibus minimè prolabentur. Si dixerint autẽ pro ludo recipi ſpectacula, ad reuocandos
animos, dicemus non ſapere ciuitates, quibus ludus pro re ſeria habetur: neque enim ludi
ſunt inanis gloriæ cupiditates, quæ ad efficiendum morte adeo ſunt immiſericordes. Sed
neque varia ſtudia & inconſiderata ambitiones, & præterea ſuarum facultatum impen-
ſæ, nec quæ hìs de cauſis excitantur ſeditiones amplius ludi ſunt: vano enim ſtudio
nunquam emendum eſt otium. Neque qui ſapit id quod eſt iucundum, ei quod eſt me-*
lius

[a] Idem lib. 2. c. 1. in P. Rutilio.

[b] ea prodilectione, de conſec. diſt. 2.

[c] ſi cauſes, vt cùm de appellat cognoſc. coll. 3. tit. 12.

[d] ea preſbyteri, 34. diſt.

[e] ea non oportet, in 2. de pœnit diſt. 5.

[f] ea his igitur, 23 diſtin. & ſup allatum eſt

[g] D. Bernar. ſermo de circumciſio. ad vltim. c. 12.

[h] D. Baſil. Mag. ſermo de legendis lib. gentil.

[i] Plin. lib. 4 epiſtol.

[k] & in prœmio ad commen. ſup. Eſai. & tomo 2. Omil. 28 in Math. ex c. 22. Matth.

[l] Clemens Alexan. lib. 3. Pædago. cap. 11.

lius prætulerit. Neque te excuſes, quòd non omnes philoſophemur: cur omnes itaque Chriſtiani, cur credidiſti? &c. Tertullianus [a], *Itaque*, inquit, *circa voluptates ſpectaculorum infamata conditio naturæ eſt, ab iis quæ natura quidem omnia ſentiunt, ex quibus ſpectacula inſtruuntur, ſcientia autem deficiunt. Illud quoque intellige, omnia à diabolo eſſe mutuata.* Et Plinius [b], Chriſtianè & verè ſenſit dum ait, *Spectacula edita effuſaſq; opes, aut operum magnificentiam enumerare luxuriæ ſuccurrit eſt.* Neque eſſe Chriſtiani, intereſſe ſpectaculis, D. etiam Hieronymus docet [c], de Hilarione loquens. *Credens*, inquit, *in dominum Ieſum non circi furoribus, non arenæ ſanguine, non theatri luxuria delectabatur, ſed tota illi*
21 *voluntas erat in congregatione eccleſiæ.* Neque quidem apud Lacedæmonas ſpectacula antiquitus permiſſa comœdiarum, vel tragœdiarum, nec mulieribus permiſſum eo pergere, dum fuerunt permiſſa, vt author Plutarchus [d]: quamuis poſteà degenerante in luxuriam natura permiſſum fuerit, nec eſſet Lacædæmone tam nobilis vidua, quæ non ad ſcenam iret mercede conducta. Quod abominabantur Romani, vt vtriuſque teſtis Aemilius Pro-
22 bus [e]. Tanta fuit etiam diſciplina Maſſilienſium, vt nullum aditum iuuentuti in ſcenam vel theatrum darent: quòd eſſent morum corruptela, ne per obſcœnos motus iuuenes impudicitia laſciuirent [f]. Docet & ſpectacula eſſe nocentia moribus abundè Cœlius Rhodiginus [g]. Tiberius Cæſar hi-
23 ſtriones Roma exturbauit, arteq; ea interdixit, quia & mulieres ignominia afficerentur & turbas darent [h]: quos tamen in vrbem poſt mortem eius re-
24 uocauit Caius Caligula [i]. Inter iuſtas cauſas, ob quas vir vxorem repudiauerat, illa eſt, ſi circenſibus vel theatralibus ludis vel arenarum ſpectaculis, in illis locis, in quibus hæc aſſolent celebrari, marito prohibente fuiſſet [k]. Sic P. Sempronius Sophus coniugem repudij nota affecit, nihil aliud, quàm ſe ignorante ludos auſam ſpectare [l]. Sicut & Octauius Auguſtus tandem muliebrem ſexum omnem ab ſpectaculis athletarum ſubmo-
25 uit [m]. D. Auguſtinus ſuper Ioannem par. 2. donare hiſtrionibus immane di-
26 citur peccatum, quòd ea datione laudetur peccator in deſideriis ſuis [n]. In ſynodo Conſtantinopolitana ſexta in Trullo [o], ſic etiam ſtatutum. *Prohibet omnino hac ſancta ſynodus vniuerſalis eos, qui dicuntur, mimos, & eorum ſpectacula. Deinde venationum quoque ſpectationes, casq; quæ fiunt in ſcena ſaltationes perſiet.*
27 *Qui ſecus fecerit, ſi ſit clericus, deponatur: ſi laicus, ſegregetur.* Sed dicet aliquis, cur tanta hic in explicando iure ciuili conferis, quæ ad eccleſiaſtem potius pertinere videntur, quàm ad iuriſconſultum? Certè huic reſpondeo, ad politicos magiſtratus hæc maximè pertinere, & vt ad corrigendos inueteratos corruptos mores moneantur, & agnoſcant è repub. eſſe, ſpectacula iſta ioculatorum tolli, qui quæſtuaria arte exhauriunt ciuitatum pecunias ſenſim, & veluti à voluptate ſopitis ciuibus extorquent, otia ſtabiliunt, infinita propè delicta inſeminant: imò, quod valdè deflendum, cultum diuinum minuunt & tollunt. Etenim feſtiuis diebus ſua ludiera venditant, quo tempore ſacris negotiis danda eſt opera. Audiant D. Chryſoſtomum [p] excandeſcentem in populum, quòd tempore ſacro ad ſpectacula, & curſus equorum, & tempore quadrageſimalis ieiunij, iuſſet. *Sed dices*, inquit, *quale peccatum eſt videre equos currentes? Si volueris omnia prudenter diſcere, quæ ibi fiunt inueries: inuenies nihil abſque ſathanica operatione fieri. Non enim videntur ſolis equi currentes, ſed & clamores, & blaſphemiæ, & multi intempeſtiui ſermones audiuntur, mulieres proſtitutæ in medium prodeunt & ſpectantur, molles & effeminati. Item aliud animæ damnum, cùm inutilia, & ea quæ animæ nihil conducunt, ibi conſpiciuntur, & mulieres impudicæ, tempus dilapidamus, & quæ non oportet ſequi, loquimur. &c.* Statutum & in concilio Carthaginenſi 4 [q], *Qui die ſolemni, prætermiſſo eccleſiæ conuentu, ad ſpectacula ierit, excommunicetur.* Hæc & cura antiquitus Romanorum magiſtratuum, caſtigatio in hiſtriones, vt

[a] Tertul. lib. de coron. milit.
[b] Plin. lib. 7. c. 15.
[c] D. Hieronym. in vita Hilarion. tomo 1.
[d] Plutar. in apophte.
[e] Aemil. Probus, in præf. vita. imperat.
[f] Alex ab Alex. lib. 5. c. 16.
[g] Cœl. Rhod. lib. 8. c. 7.
[h] Dio Caſſ. lib. 57. hiſto.
[i] idem, lib. 59.
[k] Theod. & Valent. in l. conſenſu, l. 8. §. vir quoque, de repud. lib. 3. C. tit. 17.
[l] Val. Max. lib. 6. c. 3.
[m] Sueto. in Octauio, c. 44.
[n] ea donare, 86. diſt. ca. 31.
[o]
[p] D. Chryſ. tomo 2. Omil. 13. in Gen. fin.
[q] ea qui die, de conſec. diſt. 3.

a Sueto. in Augusto, c. 45.

ex Suetonio constat [a]. Marcellus [b] quoque ex responsis Menandri tradit, militem, qui artem ludicram fecisset, capite puniendum esse. Statuit & Bonifacius 8 [c], clericos mimos, quos vocant Galli ioculatores goliardos, & Tusci bufones, per annum ignominiosam illam artem exercentes, vel breviori tempore moniti si non resipuerint, carere omni privilegio clericali. Multò magis gladiatoria illa crudelitatis plena abominanda sunt spectacula, quæ antiquitus voluptati erant, ad efferandos & veluti ad concitandos in necem animos, pugnantibus in arena nudis athletis [d]. Sicuti & P. Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandũ, pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur, authore Tacito [e]. Iulius quoque Capitolinus [f], morem Romanorum fuisse tradit, vt munus gladiatorium & venatus darent. Dicere autem multos hanc deuotionem contra hostes factam, vt ciuium sanguine litato, specie pugnarum, se Nemesis, id est, vis quædam fortunæ satiaret. Alios tamen literis tradidisse, ituros ád bellum Romanos, debuisse primùm pugnas videre & vulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut sanguinem perhorrescerent. Cruentum & illud spectaculum, quod ludum venatorium exhibebat, quo cum bestiis depugnabatur [g], ad quem damnati serui pœnæ efficiebantur, & damnabantur etiam, vt laniarentur à bestiis, ad bestias [h]. Hæc Constantinus Cæsar sustulit [i]. Otho autem refert [k], Arcadio & Honorio imperantibus, sedente Romæ Damaso summo pontifice, ab Oriente venisse Dirimachium quendam monachum, qui cùm spectaculo gladiatorio vidisset populum Romanum operam dare, & huiusmodi lætitiæ genus, seu dirum inhumanumq; abominaretur, Tribunitia quadam facundia pluribus verbis cum populo egisse, vt lanistas vrbe pelleret, & ab eorum spectatione abstinerent: verùm nihil obtinuisse, & intempestiuam sapientiam illam populum non tulisse, sed lapidibus declamantem obruisse. Qua de causa iratos Cæsares, in numerum diuorum relato Dirimachio, lege sanxerunt, ne gladiatores vsquam essent, & eorum cruenta spectacula penitus è repub. tollerentur. Consentit historiæ narrationi Nicephorus Callistus [l], atque Theoderitus [m]: attamen non Dirimachium, sed Thelemachum esse dicunt monachum, & ab Honorio Romæ legem hanc conditam testantur. Scribunt quoque Nicephorus [n], & Sozomenus [o] Constantinum Magnum deuicto Licinio, spectaculum singulari certamine decertantium gladiatorum Romæ frequentari solitum, prohibuisse. Exprobrat Græcis, & maximè detestatur Tatianus [p], Iustini martyris discipulus, quòd pascerentur aspectu spectaculorum gladiatorum, quòdq; ita mente essent anthropophagi, emerent nutrirentúe seruos vt occiderentur in spectaculo, coronarentur homicidæ athletæ ab agonotheta & munerario. Nam lanistæ [q] familiam gladiatorum domi alebant, instruebantque, ex mancipiis redemptis constantem: inter quas erant Rhenani, Secutores, Mirmillones, Hoppolomachi, Thraces, quorum aliquot interdum paria producebantur in spectaculis. Detestatur hoc spectaculum Petrarcha [r] se vidisse Neapoli, neque fidendum ei ciuitati admonet, in qua hominem innoxium hoc gladiatorio certamine, ludus est: versúq; Virgilij vtitur,

b I quædam de ficta, l. 14. de pœn. P.

c In c. vni. de vita & honest. cler. in fex.

d Veget. lib. 1. de re milit. c. 41.

e Cor. Tacit. lib. 11. Annal.

f Iul. Capito. in Maximo & Balbo.

g Lant damnum, l. 2 §. quicunque, de pœn. P.

h L. ad bestias, l. 31. eod.

i L. 1. de gladiato. lib. 11. C. tit. 41.

k Otho, lib. 4 Chronic. c. 18. vide Aimoin. lib. 2. Fatrag. c. 43.

l Nicepho. Cal. lib. 13. c. 2. tomo 2. oper.

m Theoderit lib. 10. hist. Tripart. c. 1.

n Idem Nicepho. lib. 7 c. 46.

o Sozomen. lib. 1 hist. Tripart. c. 9.

p Tatian. orat. con. Græcos.

q Brat. Rhenan. in annotatio. in Tertull. de corona milit.

r Petrar. lib. 5. Epistol. epist. 13.

Heu fuge crudeles terras, fuge litus auarum.

Ad gladiatoria certamina & spectacula pertinent monomachiæ, & concursus hastatorum, quem vocant *Ioustes*, seu torneamenta, ex quibus cædes vt plerumque tragœdiam perficiunt. Vnde meritò & hæc certamina & spectacula sublata sunt, & improbata à summis pontificibus, & in his vulneratis, conceditur quidem pœnitentia, decedentibus autem in his, negatur

sepul

ſepultura [a]. Et clericus in duello pugnans deponitur [b]. Sed de duello, quod non voluptatis cauſa, ſed vel purgationis ſeu iudicij cauſa committebatur, dicemus Deo fauente in iudiciis.

a c.1.& 2 de tornea-mentis, lib. 5. Decret. tit. 13. canonoma chiam, 2. q. 4.

b c. 1 de clerici pugnã. in duello, lib. 5. Decret. tit. 14.

De alio crimine extraordinario, de otio. Caput 6.

1 Homo laboribus addictus.
2 Labor bonus non debet eſſe vacuus à mercede.
3 Homo pars vniuerſi, & vt ipſum moueri perpetuò oportet.
4 Otium vanum mors, & oty mala. & 5.8.9.10.11.
6 Tempus triplex modo malè teritur, nihil agendo, inutilia, vel malè agendo.
7 Tempus ſiſtendum.
10 Otioſi vt reddant rationem, vnde viuant lex. & 12.
13 Mendicantium validorum non laborantium caſtigatio quæ, & ad quos iudices pertineat, de his leges, & exceptiones pœnarum. 14.15.16.17.
18 Oty iudicium apud quos, & pœna. & 19.20.21.& 22.

1 REs ſingulæ, integræ & vtiles conſeruantur, & tunc demùm excellunt, quùm vſibus ſibi deſtinatis inſeruiunt: contrà ſi à proprio vſu moderato quieſcant, ſordeſcunt & corrumpuntur. Homo mancipium laboris factus eſt, poſtquam addictus operi fuit ab initio, & audiuit ob illud primum ingens ſcelus, *In ſudore vultus tui vescêris pane tuo* [c], Iob id apertè teſtatur [d], *homo*, inquit, *naſcitur ad laborem, & auis ad volatum.* Et vita vera hæc hominis & fœlix, laborare. *Labores manuum tuarum*, ait Dauid [e], *quia manducabis, beatus es, & benè tibi erit: vxor tua ſicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ: filij tui ſicut nouellæ olivarum, in circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic benedicetur homo, qui timet dominum.* Et in Eccleſiaſtico [f], *hanc ratus ſum partem meam, ſi vicerer labore meo.* Et rurſum [g], *non odera laboriosa opera.* Eccleſiaſtes etiam [h], *hoc viſum eſt mihi bonum, vt comedat quis & bibat, & fruatur lætitia, ex labore ſuo quo laborauit ipſe ſub cœlo, numero dierum ſuorum, quos dedit illi Deus, & hæc eſt pars illius. &c.* Et, *bonorum laborum gloriosus eſt fructus* [i]. Quia ſapientia reddit iuſtis mercedem laborum ſuorum [k]. Et licet laborem non ſequatur ſemper effectus, ta-
2 men mercedem ſuam apud Deum labor habet [l]. Et merces fœlicitatis acquiritur per laborem virtutis [m]. Diraque Paulus [n] abſolutè pronunciauit, vt, *ſi quis nolueret operari, ne manducet.* Vt contrà iuſtum eſt, vt ibi quis conſequatur ſtipendium, vbi laboris impendit obſequium [o]: non enim debet eſſe vacuus à mercede [p]. Labor inquam bonus, quem præcedere virtutem voluit Deus & præmium, vt per illum quæ bona & rara ſunt conſequamur tantùm: & charius quod conſequimur eo ſudore, nobis ſit. Sic Heſiodus,

τῶν δ' ἀρετὴν ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι. id eſt,
Ante virtutem Deus ſudorem poſuit immortalis.

Et vt Epicharmes apud Xenophontem [q], πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγαθ' οἱ θεοί id eſt, laboribus vendit nobis omnia bona Deus. Atque verè [r],

πᾶς δ' ἀνδρὸς βίος ἀνθρώπου,
κοὐκ ἔστι πάνυ ἀνάπαυσις. id eſt,

c Geneſ 3.
d Iob. 5. ex quo nos poteſt, 1. q. 4.
e Pſal. 127.
f Eccle. c. 2.
g cod. c. 7.
h Eccleſiaſtes, c. 5.
i Sapi. 3.
k cod. 10.
l c niſi illum pridem, § potrò, de renunciat.
m ca. ieiunium, de conſec. diſt. 5
n ad Theſſalo. 3. c.
o ca ſacerdotes, 1. q. 1. ca. charitatem, 12. q. 1.
p § ne autem, de iudicib. in auth.
q Xenop. de dict. & fact. Socrat.
r Euripi. in Hippol. actu 1.

Om

Omnis ærumnosa vita eſt hominum,
Et laborum non eſt requies.

a Eurip. in Supplicib. act. 2.

πολλαὶ γὰρ πόνων πολλὰ, πολλ' εὐδαιμόνει [a],
Etenim multi labores, multùm beant.

b Pind. in Pythiis ode 5. prope fin.

Pindarus etiam [b], cùm axioma illud diuinum poſuiſſet primum,

πένων δ' ὅστις ἀπόκλαρος ἐσσί,
ὅστ' ἔσεσθαι. id eſt,
Laborum nemo exſors eſt,
Neque erit.

c Idem, ode 12. & ſi. Annot. vlt.

Adiicit poſteà [c], aliam celebrem ſententiam ſuperioribus ſimilem,

εἰ δέ τις ἔλβος ἐν ἀνθρώποισιν, ἄνευ καμάτου ὁ φαίνεται, id eſt,
Si quædam fœlicitas inter homines eſt, non ſine labore videtur & apparet.

d Horat. ſermo. 3.

Adſtipulatur Horatius [d],

Nihil ſine magno
Vita labore dedit mortalibus.

Et apud Theocritum,

σίτου ἀλοιῶντι φεύγειν τὸ μεσαμβρινὸν ὕπνον,
ἐκ καλάμας ἄχυράν τε λέθειν θαμὰ δὴ μάλιστα.
ἄρχεσθαι δ' ἀμώντας ἐγειρομένᾳ κορυδάλλῳ
καὶ λήγειν εὐδιόωντος ἐλινύσαι δὲ τὸ καῦμα.
εὐκτὸς ὁ τῶ βατράχω παίδειος βίος, ὃ μελεδαίνει
τήν τὸ πιεῖν ἐγχεύντα. πάρεσι γὰς αὔτῳ. id.
Qui triturata frumentum fugite ſomnum meridianum,
Ex culmo tunc paleæ quàm maximè exeunt.
Meſſores incipere oportet, cùm galerita excitatur,
Et deſinere cùm illa dormit, & ſine ſenſu tolerare æſtum.
O pueri, rana vita optanda eſt, quæ non curat
Eum qui potum miniſtrat: abundè enim illi ſuppetit.

e Marſil. Ficin. lib. 12. epiſt. Callimacho ſcripta, epiſt. 21.

Vniuerſum hoc, inquit Marſilius Ficinus [e], *cuius quodammodo partes ſumus, ſemper* 3
cùm moueatur f: *certè nos ab actione motuq; vacare neque poſſumus vnquam, neque*
f & id quoque tradit Iuſtinian. § vt autem lex, de nouis reb. eccleſ.
debemus. Præſertim quando primus perpetuusq; motus, vt placet Platonicis, eſt ipſi
animæ naturalis, & vita nihil aliud eſt, quàm animæ motus & actus. Motus verò, ad
bonum eſt laborare: contrarius verò, malo operam dare. Nec mihi videtur homo di- 4
cendus, qui Epicuri de grege porcus, benè curata cute viuit conditus voluptatibus, iners terræ, & inutile pondus, numerus & fruges conſumere
g Seneca, epiſto. 86. natus. Vt probè Seneca dixerit [g], *otium ſine literis mors eſt, & viui hominis ſepultura.* Aburuntur enim illi vita, brutis animalibusq; peiores otioſi, nam animalia vſui nobis ſunt ad quædam: iſti autem noxij, tantùm laborantium hominum victum comedentes fuci ſtupidi, & frugum bonorumque corruptiones. Potiusq; ſpiritum vt pecudes trahentes, quàm viuentes, vt ait Cri-
h Crink. lib. 2. de bon. diſcip. c. 12. nitus [h]. *Natura humana,* inquit Theodericus Gotthorum rex [i], *ſicut duru laboribus inſtruitur, ita per otia torpentia infatuatur.* Proinde crimini datur, ita otiari vt nullos labores quis probos ſuſcipere velit, quantumuis diues fuerit: tum quòd is à natura ita degenerat, tum etiam quòd naturam propriam
i C. ſſiod lib. 1. variar. epiſt. 40.
k Pſal. 72. ea parata, 21. q. 1. abhorrendo, in ſuperbiam incidat. Sic enim cecinit Dauid [k], *in labore hominũ non ſunt, & cũ hominibus non flagellabuntur: ideo tenuit eos ſuperbia, & operti ſunt iniquitate & impietate ſua.* Contemnit enim quod dictum eſt [l], *exibit homo ad opus ſuum & ad operationem ſuã vſque ad veſperã.* Qua ſententia monemur nunquã ab
l Pſal. 103.
m D. Hieronym. ad Ruſticum & in cap. nunquam, de conſecrat. diſt. 1. aliquo opere bono nos otioſos eſſe debere, nec ſi otium à bonis irrepſerit, vacuam illam ſedem mentis & corporis noſtri, quam obſeruat aduerſarius hoſtis humanæ naturæ, vanis & impiis cogitationibus & peſſimis laboribus re-
n Eccleſ. 33. c. niſi cùm pridem, §. verum, de renunciat. pleat. Qua vt tradit D. Hieronymus [m], *otioſitas multam docuit malitiam* [n]. Et

ecce, hæc iniquitas fuit Sodomæ [a], ſuperbia, ſaturitas, panis abundantia, & otium ipſius & filiarum eius. Ex hoc otio, ſeminarium omnium malorum. Prodeunt hinc fures: qui enim ſua cõſumunt, dum deſunt, aliena ſequuntur. Ex otio autem & inertia paupertas & inopia, *Qui ſectatur otium, replebitur egeſtate* [b]: vt is, qui exerceat terram ſuam, ſaturatur panibus [c].

[a] Ezechiel. c. 16.
[b] Proverb. 28.
[c] Proverb. 12.

ἄργος [d] γὰρ ἀνὴρ ἀδὴς, θεὸς, ἔχων ἀνὰ στόμα,
βίου διαίτας ἄφθονον πορίζεται πόνου, id eſt,
Nemo enim ignauus, & ſi Deum in ore habeat,
Victum acquiret ſine labore.

[d] Euripi. in Electra act. 1.

Ea de cauſa admonet fratrem Perſam Heſiodus [e],

ἐργάζευ νήπιε πέρση
ἔργα τὰ τ' ἀνθρώποισι θεοὶ διὰ τεκμήραντο,
μήποτε σὺν παίδεσσι γυναικί τε θυμὸν ἀχέων
ζητέμεν βίοτον κατὰ γείτονας, οἳ δ' ἀμελῶσιν. &c. id.
Labora ſtolide Perſa
Opera, quæ hominibus Deus deſtinauit.
Nequando cum liberis vxoreſq;, animo dolens
Quæſitũ victum per vicinos, quod negligant. ſcilicet dare.

[e] Heſiod. circa principium, & oper. & dier.

Apud Ariſtophanem [f], paupertas optimis argumentis docet, ſe eſſe omnium bonorum cauſam inter homines, nempe quòd eius metu, artes & mercaturam & reliqua, quibus diuitiæ parantur, homines ſectentur, & in his laborent. Secundò, qui otio deſidioſo ſcalent, tempus labi irreuocabile patiuntur, qua iactura damnoſior alia non eſt. In quo tripliciter maximè peccatur, cùm ſcilicet nihil boni agitur, vel quãdo in rebus modicæ vel nullius vtilitatis teritur, vel ſi malè agatur [g]. Tẽpora, inquit Seneca [h], quædã furripiũtur nobis, quædã ſubducũtur, quædã effluunt, vtraq; ſiſtẽda. Turpiſſima iactura quę per negligentiã fit. Magna pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Erit tempus inæſtimabile ei qui intelliget ſe quotidiè mori, & tantum à vita ſubtrahi, quantum dierum adiicitur. Sera nimis vita eſt craſtina, viue hodiè. Quod proſequitur eruditè Marſilius Ficinus ad Laurentium Medicem ſcribens [i]. Refert Aelianus [k], Lacedæmonios temporis parcitatem exiſtimaſſe habendam eſſe, nec permiſiſſe ciuibus in otio, vel in ludicris id conſumere. Cuius teſtimonium illud, quòd cùm nunciatum eſſet Ephoris Lacedæmoniorum, eos qui Diceleiam tenebant, deambulationibus vti pomeridianis, cum mandato miſerunt ad eos qui dicerent, *Ne deambulent, vt gento indulgeatũ potius, quàm vt corpus exerceatu.* Oroſius [l] otio diſcordias nutriri ſcribit. Et vt Catullus ait [m],

Otium reges prius, & beatas perdidit vrbes.

[f] Ariſto. in Plato.
[g] Ciuil. lib. 15. de hon. diſcip. c. 3.
[h] Sene. lib. 1. epiſto. epiſt. 1.
[i] Ficin. lib. 1. Epiſto. epiſt 81.
[k] Aelian. lib. 2. var. hiſtor. c. 5.
[l] Oroſ. lib. 2. c. 16.
[m] Catul. ad Lesbiam.

Lex Ceorum de ſenibus admiranda, quæ ab ipſis ſenibus obſeruabatur, vt coronam cicutam biberent, cùm ſibi ipſis conſci eſſent, ſe ad promouenda patriæ commoda inutiles amplius eſſe, animo iam ob ætatem delirante [n]. Apud Sardos quoque [o], quibus & lex erat, quæ pœnas ignauiæ exigeret & ſocordiæ, & qui otioſè viueret, eum rationem reddere oportebat, & vnde viueret oſtendere. Lege alia cautum erat, vt filij parentes ſenio confectos fuſtibus cæderent & interemptos ſepelirent: abſurdum arbitrantes eſſe, ſi delirus ſenex vlterius in viuis agat. Lex illa nimium ſeuera quidem, & impia in parentes: at quantum apud illos eſſet otioſi & inutilis hominis odium oſtendit, vt neque etiam parentibus ob id parcendum eſſe voluerit. Mira obſeruatio operis inter politica animalia, apes videlicet: ceſſantium inertiam notas, caſtigant mox, & puniunt morte, vt ſcribit Plinius [p]. Quamobrem cum Lerna malorum ſit otioſitas, & ſcelerum viperina origo, ij, quibus demandata eſt reipub. cura & politia, ſummoperè otioſos caſtigare & emendare

[n] Aelia. lib. 3. de var. hiſto c. 36.
[o] idem, lib. 4. c. 1.
[p] Plin. lib. 11. c. 10.

dare conari debent, vt intercipiant eo remedio ad ſcelera proximum gradum. Atque ideo inquirere debent ſedulò quomodo, & vnde quis viuat, quam artem exerceat, & errones, quos vocamus vagabundos, eò quòd vacent & otioſi ſint, vel limitibus ſuis exilio propellere, vel ad operandum cogere, & recuſantes punire: vt olim vidi ſæpè condemnari in Gallia, ad remos tractandos regiarum nauium. Sunt mendicantes validi refugientes laborem, aduerſus quos à iudicibus quibuſcunque, quorum appellatio nullo alio iudice intermedio ad ſenatum deuoluitur, ius notionis conceſſum eſt ſingulari priuilegio, vſque ad ſententiam definitiuam ex conſtitutionibus regis [a]. Statuit curia ſuprema ſenatus Pariſienſis, anno 1532 [b]. vt mendicantes omnes validi, qui artem non noſſent, à magiſtratibus politicis ciuitatum caperentur, & operibus publicis addicerentur, putà ad foſſas purgandas, viarum quiſquilias egerendas, & ſimilia opera. Prohibeáq; ne quis hómines errones hos, otioſos, & mendicantes validos, celet domi: neúe hi turmatim extra vrbes incedant, neque vltra duos aſſociari, aliaquin licere eos prehendere, & proximo tribunali iudici ſiſtere puniendos. Aliúe placitis cautum [c], vt ſi quando mendicantes validi deprehenſi ſint, in eleemoſinis publicis eo prætextu eleemoſinam verè indigenum fraudare, ſi moniti non abſtineant, fuſtigentur. Lex etiam erat antiqua Francorum [d], *Mendici vagari per regiones non permittuntor: ſuos pauperes quælibet ciuitas alito, illis niſi manibus operentur, nullus quicquam dato.* Notat & illa lex mendicantium errantium & peſſimorum conſuetudinem, qui malunt mendicare quàm operari, ſicuti & Eurimachus exprimit apud Homerum [e], affatus Vlyſſem, qui ſe mendicum ſimulabat: ad quem, poſtquam interrogaſſet, num vellet ſeruire, & promiſiſſet ſe eum ſuſcepturum in agri extremitate cũ aliqua mercede, adiecit,

ἀλλ' ἐπεὶ δὴ δή ἔργα κάκ' ἔμμαθες, οὐκ ἐθελήσεις
ἔργῳ ἐποίχεσθαι, ἀλλὰ πτώσσειν κατὰ δῆμον
βούλεαι, ὄφρ' ἄν ἔχῃς βίοτον σῇ γαστέρ' ἀναλτον, id eſt,
Sed quoniam opera mala didiciſti, non voles
Opus adire, ſed trepidare in populo
Vt, vt poſſis paſcere tuum ventrem inſatiabilem.

Dicitur mendicus erro, vagus ab Homero [f], & Græcis, ἀλήτης. Erronem porrò Labeo definiuit puſillum fugitiuum eſſe, & ex diuerſo fugitiuum magnum, erronem eſſe. Quod explicans Vlpianus ait [g], erronem propriè eſſe, qui non quidem fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur: & temporibus in res nugatorias conſumptis, ſerius domum redit. Proinde & erronem eſſe, animi vitium dicitur [h]. Imperator Valens [i] iubet mendicantium robur & integritatem corporum exquiri & explorari, & inertibus validis iubet pœnam imponi, vt ſi ſerui ſint, dominis reddantur: ſi autem liberi ſint, addicantur ſeruitio eius, qui impoſturam & inertiam illorum prodiderit. Et ex nouella conſtitutione ad rectores ciuitatum, hoc munus reiectum, inquirendi de perſonarum mendicantium qualitate, & quos inuenerint ſegnes agriculturæ vel aliis operibus aptos, ad ea remittendi, & in meliorem vitã mutandi [k]. Vtilius, iis eſurientibus panis tollitur, ſi de cibo ſecuri iuſtitiam negligant, quam eſurientibus frangatur [l]: & potius expediret, negatis alimentis hos delinquentes inertia fame perire, quàm in delicto fouere [m]. *Nulla eſt*, inquit Columella [n], *maior vel neq; ſimis hominu cuſtodia, quàm operis exactio, vt iuſta reddantur.* Vale ignauiæ ſectatores, qui ad euitanda ciuilia munera in ſolitudines & monaſteria ſecedebant, retrahi ad labores ſtatuit,

neque

[a] Carol. 7. art. 37. Ludo. 12. in publicat. an. 1499. art. 91. & 92.
[b] in tomo 3. conſtitut. regiar. ex Rebuffi explod. hæc, & omnia decreta in §. Ceterùm vitæ occaſionem, cum ſ. q. de quæſtion. in authent.
[c] in d. 3 par. conſtitut. regiarum.
[d] Beat. Rhenan. lib. 2. rer. Germanicar.
[e] Homer. Odyſſ. 6. ſeu 11. citat. hanc.
[f] Idem, in princ. Odyſſ. 18.
[g] Vlp. in l. quis ſit fugitiuus, l. 17 §. ult. de ſeruis fugitiu. & de ſeruis vendic. lib. 21 Pand.
[h] Vlp. l. ob quæ, l. 4 §. idem Pomponius, eod.
[i] l. 1. de mendican. validis lib. 11. C. tit. 25.
[k] §. Si verò vitæ occaſionem, cum ſ. q. §§ de quæſtion. collat. 6. in authen.
[l] ea. non omnis, 3. q. 5.
[m] l. bonæfides, depoſit.
[n] Colum. lib. 1. de re ruſtic. c. 8.

neque prætextu religionis ignauiam paſſus eſt [a]. Quod & aliis Cæſaribus placuit [b]. Excipiuntur religioſæ perſonæ, quæ mendicitatem religionis cauſa profeſſi ſunt ex voto, alioquin non inertes, ſed vt libertius inſeruiant, rebus ſecularibus expediti, Dei miniſterio: qualium ſunt ſacræ mendicãtium familiæ quatuor, Diuorum Auguſtini, Franciſci, Dominici, & ſodalitium Carmelitarum, quorum inſtituta eò meliora, quò mendicitatem illam voluntariam ſtrictius obſeruant: peiora, quò proprietatibus rerum & bonis ſe ingurgitãt: abominanda, ſi negotiationibus & vſuris intendant [c]. Sunt & cum ijs approbandi eleemoſinarum impendẽdarum in redemptionem captiuorum, vel hoſpitalium victui, quæſtores: dummodo caſtigentur abuſus, iuxta iuris põtificij præſcripta [d]. Excipiuntur quoq; pauperes, qui aliqua accepta fortuita clade, lapſi ſunt facultatibus, & mendicare palam erubeſcunt, ijs namq; ſubueniri æquũ eſt [e]: etenim iſti artes & dolos mendicantium validorum non exercent, neque inertia factoue ſuo in id malum inciderunt. Otium itaque & inertiam hîc poſtiſſimùm plectenda annotamus. Erat quoque apud Lacedæmonios otij iudicium, pœna autem ſecundum Draconem, infamia, ſecũdum Solonem, tertiò otij conuictus mulcta priuationis honorum, vt author Iulius Pollux [f]. Apud Sardoas, & pœnas ignauiæ quoque & ſocordiæ conſtitutas diximus, vt qui otioſè viueret, eum rationem reddere oportebat, & vnde viueret oſtendere, ex Aeliano [g]. Plutarchus autem ſcribit [h] Draconis legem eſſe, τὸν τῆς ἀργίας ἁλόντας ἀποκτέινειν, id. *otij conuictos interfici iuſſit*. Ad infamiam autem Solonem reduxiſſe mortem, per [i] eſt credere. Refert Gellius [k], apud Cenſores deliberatum eſſe, de nota eius, qui ad cenſorem aduocatus in iure ſtans clarè nimis & ſonorè oſcitauit, tanquam illud indicium vagi animi foret, & hallucinantis, fluxæ atque apertæ ſecuritatis. Amaſis apud Aegyptios rex, legem condidit, vt ſingulis eorum annis, Aegyptiis ſcilicet, apud prouinciatũ præſides demonſtrarẽt, vnde viuerent. Et qui aut hoc non faceret, aut non demonſtraret ſe legitimè viuere, is morte afficeretur. Quam legem Solon, vt ait Herodotus qui hãc refert [l], ab Aegyptijs mutuatus, Athenienſibus tulit: quam illi, quòd ſit caſtiſſima, aſſiduè vſurpant. Germani olim ignauos, imbelles, & corpore infames, cæno ac palude, iniecta ſuper crate mergebant, vt author Cornelius Tacitus [l]. Atq; palam eſt, vſucapionum ſeu præſcriptionum cauſam, originem habuiſſe à ſegnitie, & inductas præſcriptiones ad euitandam miſerorum ſegnitiem maximè [m], ne diutius rerum dominia ſub incerto remaneant [n]. Athenis celeberrimum fuit inſtitutum, ſed à Solone vt Herodotus ait, traductum & Aegyptiorum legibus, quo otium & inertia in iudicium vocarentur, ſingulisq; annis omnes ciues adeſſe corã magiſtratu tenerentur, reſponſuri qua arte quibusue opibus ipſi ſuiq; vitam tranſigerent. Fuitque hæc Areopagitarum in primis cura. Ideo vocati in ius Cleantes Nartidemus, & Aſclepiadi noui Philoſophi, vt ſciretur vnde viuerent, qui nullis eſſent facultatibus, vt refert Athenæus, & alij [o].

17 18 19 20 21 22

a l. quidam ignau. ff. de decurio. lib. 10. Carol. 3. 2.

b § qui ſub prætextu, de ſacroſ. eccleſ. C. Ii quis curialis, de epiſco. & cleri.

c cap. vni. §. ſanè, de religio. domi. in Sex.

d c. ſi ex eo, de præſcr. & remiſſ. apud Gregor. Clement. 2. § 1. eod. in Clement.

e Ioan. de Platea, ad l. vlt. de mendic. valid. lib. 11. C.

f Iul. Pollux, libr. 8. Onomaſtic.

g Aelian. lib. 4. de var. hiſt. c. 1.

h Plutar. in Solo.

i Aul. Gell. lib. 4. c. 20.

k Herod. lib. 2.

l Cor. Tac. libr. de morib. Germano.

m c. vigilanti, de præſcrip.

n l. 1. de vſucap. ff.

o Athen. lib. 4. c. 20. & lib. 5. c. 2. Diog. Laert. libr. 7. Val. Max. lib. 2. de inſtit. antiq. c. 2.

De ijs, qui popinas frequentant. Caput 7.

1 *Popinarum frequentatio ex nimio otio, eaq; malorum plurium cauſa.*
2 *Popinarum & gancarum frequentatio inhibita in Gallia vxoratis & ciuibus quare, vt & iure pontificio & canonum clericis, & pœna. num. 4. 5.*
3 *Caupõa aleatorum locus & perditorum.*
6 *Cauponarum ſeu tabernarum inſtituendarum cauſa, & caupones qui, & delicta eorum. Et 9. 10.*

7 *Caupones de quibus, & pro quibus personis tenentur alijs hospitibus. Et 8.*
11 *Popinis interdictum vendi aliud, quàm legumina & olera cocta.*
12 *Sumptuaria leges, quæ victus modum constituebant.*

TRi pernitiosi vitium aliud est, sectari ganeas & popinas, 1
quo inficitur plebis ferè omnis multitudo, quo & facultatibus, dulci quodam veneno infecti & sopiti, spoliantur, & infinitæ lites, & furandi maleúe agendi oriuntur semina. Ideo lege Corinthiorum, vt ait Diphilus in Mercatore, apud Athenæum [a],

a Athen. lib. 6. c. 2.

Si nihil habens prorsus videtur splendidè
Vixisse, carnifici datur per herculem.
Nulli licet vixisse sic furtis sine
Intelligat. Sed est necesse noctibus
Spoliare furariúe, vel cum quopiam
Habere partem, falsa testari, in foro
Falsoúe accusare. Pessimum genus
Purgamus hoc, & rectissimè.

Prohibentur in Gallicis ciuitatibus & oppidis, singulis annis repetitis constitutionibus, vxoratis, & ciuibus & oppidanis, voce præconis ganeæ & diuersoria illa viatorum causa instituta. Sæpè enim nidore earum, helluones naribus attracti & gutture inescati artifices & mechanici, obliuiscuntur domesticam familiam, & vnico symbolo consumunt soli, quod omnibus domesticis fame laborantibus in hebdomadam sufficisset: ibiq; interim helluones terunt tempus, quod ad vitam conquirendam necessarium valdè est. Atque inde ebrij exeuntes audaciores ad scelera prodeunt. Quibus pœna meo iudicio esse aptior non posset, ieiunio abstemio, cum carcere publico: vt per ea quæ quis peccauit, per ea torqueatur. Horatius [b], maximum opprobrium putat popinonem dici, dum ait, 1

b Horat. 2. Serm.

Imbecillus, iners, sim quidquis: adde popino.

Caius quoque Iurisc[c]. iniuriam fieri patri dicit aut domino, si quis filium aut seruum in popinam duxerit, nempe, quòd ibi colluuies hominũ & aleatorũ, & erronum confluat turba. Sic enim cauponam, id est, tabernam vinariam, tradit primùm introduxisse Lydios Herodotus [d]: vt ludos, quorum authores sunt, liberius exercerent. Aelianus [e] arguit Byzantiorum temulentiam, qui rebus suis ædibus & domibus peregrinis eas mercede locabant, vt transmigrarẽt in cauponas, vxores etiam illis relinquentes, tanquã duorũ criminũ reos, temulentiæ, & prostitutionis. In clericis hoc vitiũ magis reprehẽditur & punitur iure canonũ Apostolicorũ [f]. Inter quos hic, ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον ἢ τοῖς σχολάζων καὶ μέθαις, ἢ παύσασθω, ἢ καθαιρείσθω, *Episcopus, presbyter, aut diaconus, qui alea aut ebrietatibus indulget, aut desinito, aut deponitor.* Monet Deus, ne grauẽtur corpora crapula & ebrietate [g]. Et in concilio generali, *Clerici tabernas prorsus euitent* [h], *nisi causa necessitatis in itinere cõstitutos cogat.* In cõcilio Laodicẽũ, omnibus clericis & qui propositũ solũ habẽt cõtinẽtiæ, prohibitũ quoq; popinas, nisi causa necessitatis intrare [i]. In sexta synodo idẽ & statutũ, & multò magis cauponã, tabernã seu ergasteriũ exercere [k]. Idipsum cõcilio Carthaginẽsi [l]. Sed in Laodicensi traditur, non oportere non solùm clericos, sed nec etiam laicos Christianos ex symbolis, quæ vulgus comessatia appellat, conuiuia celebrare [m]. Alio canone apostolico [n], εἰ τις κληρικὸς ἐν πανηγύρει φαυλείᾳ ἐσθίων ἀφῃ 2

c l. si quis seruum meum, l. 24. de iniur. in P.
d Herod. in 1.
e Aelia. libr. 13. cap. 14.
f ca. Apostolo. 41.
g Lucas, 21. & c. à cera pura, de vit. & honest. clerico
h c. clerici, c. 25. co. 21. can. oportet clericos, 44. dist.
i ca. nulli clerico, 4. dist.
k ca. clerici, 4. dist.
l ca. non oportet minist. filios, & ca. omnes vnes, eadist. 44. ca. nullus, de consecrat. dist. 5.
m ca. 53. apostolor.
n

ἐφαλίσθω. πᾶσις τὸ ἐν πανδοχέῳ ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην καταλυσάσθω, id eſt, *Si quis clericus in caupona cibum capere deprehenſus fuerit, à communione excludatur. Excepto tamen eo, qui neceſſario in itinere, in commune diuertit hoſpitium.* Certè cauponum & ganearum inſtitutio, neceſſitatis cauſa fuit, non voluptatis. Sunt enim caupones, qui viatores paſcendi vel quieſcendi cauſa hoſpitio excipiunt, vel habitandi cauſa, vel hoſpitio repentino [a], & caupo mercedem accipit, vt viatores in caupona eſſe patiatur [b]. Hoſpites hi tamen & caupones, ganearumq; æditui, fœdè peccant, & coërcitione egent, tum in ſuſcipiendis quos non decet, tum, dum tyrannice in eos quos ſuſcipere cogũtur, ſe gerũt.

6

7 Nam duo genera ſunt ibi hoſpitum, voluntariorum, qui habitandi cauſa ibi ſunt: & viatorum, quos repellere ex itinere venientes non poſſunt, ſed cogũtur ſuſcipere [c]. Quare illorum factum præſtat quos habitatores deliguntho-rum viatorum non præſtat, ſi quid ab ijs factum ſit, nocturnúe [d]: niſi ſaluam fore rem polliceantur, id eſt, niſi cuſtodiam ipſi ſuſcipiant [e]. Inter voluntarios hoſpites & illi ſunt, qui loci illius incolæ ſunt, quique helluones apud caponem ibi voluptuoſioris gratia conueniunt, quibuſque vina is ſubminiſtrat &

8 luxuriæ fomenta [f]. Vt non immeritò caupona pro proſtibulo habita ſit [g]: ſpeciem namque habent pietatis diuerſoria & cauponæ, ſed re vera, quod ibi exhibetur, non pietatis, ſed lucri ſtudio fit. Sicuti Plato [h], probat quidem cauponariam & tabernariam rationem in ciuitate eorum, qui hoſpitalitate indigentiam ſupplent in diuerſorio, tebúsque æqualitatem adhibere conantur. Cæterum caupones tanquam cupidos turè deteſtatur. *Sic*, inquit, *vbi multæ longæq; viæ ducunt in deſertis locis, cauponandi gratia domos ædificant: & hoſpitio diuerſorio tempeſtate pulſos ſuſcipiunt, & caloribus preſſos recreant. Verùm deinde non tanquam amicos hoſpitalibus muneribus donatos remittunt, ſed vt inimicos atque captiuos ſe redimere crudeliter cogunt, rebúsq; omnibus ſpoliant. Quæ, ceteraq; huiuſmodi in his omnibus turpiter acta faciunt, vt ſtudia hæc, quæ indigentibus opem ferunt, calumniæ*

9 *ſint ſubiecta.* Proinde leges idem Plato [i] ad cauponas & popinas pertinentes ſic tradit.

1. *Nemo optimatum ciuitatis caupo fiat.*

2. *Qui illiberali cauponationi curiam operam dedit, à quolibet poſſit apud optimates accuſari, eiq; cauſam in vinculis dicat: quòd ſi domum indigno ſtudio macelaſſe deprehendatur, vinculis annuis ab hoc opere arceatur. Si iterum lapſus, biennium vinciatur, ac deinceps quoties peccaſſe deprehenditur, duplo tempore ſemper detineatur.*

3. *Peregrini dumtaxat & aduenæ cauponarias artes ſequantur, ijq; ſint optimi, aut quàm minimè mali.*

4. *Impendio & emolumento examinato, quod mediocre cauponi lucrum ſit, videant legum cuſtodes, & tam impendium, quàm emolumentum conferibant. Obſeruentur autem alia ab ædilibus, alia ab agri magiſtratibus, alia à rerum venalium magiſtratibus.*

5. aliam deinceps legem ſtatuit [k]. *Neceſſe eſt*, inquit, *peregrinos omnia à poſſidentibus emere. Nec cauponatio in tritico & hordeo circa farinam ac cætera alimenta vlla fiat.*

6. *Nec ciuibus, nec ſeruis eorum cauponari omnino liceat. In peregrinorum tamen foro liceat opificibus eorumq; ſeruis, vinum cibumq; commutare, ac vendere, carnesq; coctas ſimiliter: quæ res à pluribus cauponatio nuncupatur.* Nam vt verè cauponari generale nomen, & popinam & ganeas exercere ſpecies cauponationis: & ita caupones omnes ij dicebantur [l], qui imbecilles corpore & ad aliud opus inutiles in ciuitate, conſtituti circa forum partim quidem argento commutant cum his, qui aliquid vendituri ſunt, partim res dant pro argento his, qui veniunt empturi: illiq; ignobiles mercatores, qui lucrum ſectantes emunt, vt aliquid ſuperlucrentur, vt innuit illud Ennij dictum Pyrrhi ad Romanos ipſumq; Ciceronem [m],

[a] Vlp. l. licet gratis, l. 6 § in factum, naut. caupo. ſtabul. libr. 4. P. titu. 9.
[b] Cauſa, in l. nauta, l. 5. eod. titul.
[c] l. 1. § caupo autem, furt. adoerſ. naut. lib. 47. P. titu. 5.
[d] d. § caupo.
[e] l. 1 § fin. & l. ſicut, naut. caupo. ſtab. in P.
[f] l. quæ adulterium l. 29 ad leg. Iul. de adulter. lib. 9. C. titul. 9.
[g] l. fin. ſi manceps in vene ne proſtit. lib. 4. C. titul. 55.
[h] Plato, 12. de legib.
[i] Idem eod.
[k] Plato, 8. de legib.
[l] Idem, 2. de Repub. & in Sophiſta.
[m] Cic. 1. Officio.

Non cauponantes bellum, ſed belligerantes.

Vt plerumque tamen caupones dicuntur, qui vinum vendunt minutatim, & eſculenta apparata, vt Martialis [a],

a Martial.epig.24.

Continuò vexata madet vindemia nimbis:
Non potes, vt cupias, vendere caupo vinum.

b Cic.1.de diuinat. & Val.Max.lib.1. c.7.

Cicero quoque [b], dum de duobus Arcadibus amicis hiſtoriam narrat, alterũ declinaſſe in tabernam meritoriam à caupone interfectum, ſcribit. Subminiſtrantur & in cauponis irritamenta gulæ, quibus & pecuniæ condimentis exhauriuntur, & ad libidinem ſternitur via. Cauerunt autem Lacedæmones, ne coqui eſſent alij, quàm carnis dumtaxat: qui verò præter hanc artẽ nouiſſent, eiiciebantur ciuitate, perinde ac ægrotantium purgamenta [c]. Nero Claudius Cæſar [d] interdixit, ne quid in popinis cocti præter legumina aut olera veniret: cùm anteà nullum non obſonij genus proponeretur. Addit Dio [e] tabernas, in quas coëuntes potabant, fuiſſe demolitas, & edixiſſe ne quis carnes elixas, aut aquam calidam venderet: & in quoſdam contra delinquentes animaduerſiſſe. Sed & Lacedæmoniis iuxtà ac Romanis lex erat, ne cui licitum eſſet cœnare, quę & quando ipſi liberet. Nam cùm per alia ciues ad temperantiam reuocare noluerunt, tum non minimè per rationem menſę, vt ſcribit Ælianus [f]. Veſpaſianus in tabernis vel popinis nihil præter legumina vendi paſſus eſt [g]. Huc pertinent antiquæ leges ſumptuariæ, quæ prodigalitatem & luxuriem victus adimebant, & modum præſcribebant: veluti Orchia, Fannia, & ſimiles. De quibus vide Gellium, lib.2.c.28. Crinitum, lib.4.c.16. Macrobiũ, lib.3. Saturnal.c.17. Et in noſtro libro 40. Syntaxeos artis mirabilis c.18. vbi plura. Vide etiam adhuc Gellium, lib.15.c.8. de verbis Phauorini circa cœnarum exprobrationem, dum perſuaſit legem Licinian de ſumptu minuendo. Scribit Iſocrates [h], *In caupona vel bibere vel edere ex antiquis nullus audebat, vel domeſticus familiaris: nam dabant operam vt graues eſſe viderentur, non autem ſcurræ.* Hyperides in libro contra Patroclum, Areopagitas narrat, cùm quidam pranſus eſſet in caupona, prohibuiſſe illum in Areopagum accedere: vt & refert Athenæus [i].

c Aelia.libr.14.var. hiſtor.c.7.
d Sueto. in Nero.c. 16.
e Dio Caſſ.lib.60.hiſtor.
f Aelia.lib.1.var.hiſtor.c.33.
g Xiphil.ex Dio, in Veſpaſ.
h Iſocra.in areopagit.oratio.
i Athenæ.li.13.Dipnoſoph.7.

De ebrietate. Cap. 8.

1 *Ebrietatis notata quæ nationes.*
2 *Ebrietas quando punienda & tollenda.*
3 *Ebriorum pœna. Et eorum delicta quæ pœna vindicanda & quare. num.4.5. 6.& 8.*
7 *Bibendi aſſiduitas maledictionem habet.*

DE ebrietate & legibus ſumptuariis pleraque tractauimus in libro 40. Syntax.art.mirab. & proinde non repetemus: ſed quæ in legibus ſcripta ſuperſunt annotanda, trademus. Ebrietatis actionem apud Athenienſes fuiſſe, de qua cognoſceret prætor ſeu archos teſtatur Iulius Pollux [k]. Quæ certè tanto populo digna fuit, & ſi multis nunc dura videatur, quibus mores placent Tapyrorum, Byzantiorum, Argiuorum, Corinthiorum, Thracum, qui taxati ſunt immodicè vinum bibiſſe, vt notat Aelianus [l].

1

k Iul.Pollux, libr.1. Onomaſt.
l Aelia.lib.3.c.[illegible] 15.

Conque

Conqueritur Iuſtinianus, quòd largitiones, quæ fiebant à conſulibus, eadem die ebrietatibus & potationibus expenderentur, nec domum quicquam reportaretur: ideoque vetat poſthac largitiones fieri eaſdem [a], 1 Reſecandam & coërcendam eſſe ebrietatem; & quæ ad ebrietatem pertinent, ſuadent vel potiſſimùm (vltra id quòd per ſe ebrietas nocet ebrio [b], eumque degenerem à natura hominis reddit) quòd ea ſit fomes omnium vitiorum & nutrix & errorum mater [c]. Luxuriosa res vinum [d], & tumultuoſa ebrietas: quicunque his delectatur, non eſt ſapiens, aufert cor [e], inceſtus fuit origo [f]. Et quod amplius eſt, ebrietas aſſuefacta, mortale eſt peccatum [g]: ſi non aſſidua, veniale. Ideo pro obeuntibus in ebrietate, ſi aſſidua, eccleſia non orat [h], quia ebrij regnum 3 Dei non poſſidebunt [i]: ſi veniale, contra [k]. Cum ebrioſis etiam inter dicitur ſumere, cibum, & conſortium eorum ſeu familiaritas vitanda [l]. Epiſcopus, presbyter deponuntur: inferioris ordinis clerici priuilegio imitationis capilli, ſeu coronæ, laicus communione priuantur [m]. Clericus non quidem quotidianus ebrius, trium dierum ſpatio à communione priuandus, aut corporali ſubdendus ſupplicio [n]. Hodiè clericus, monitus, qui aliquando ebrius fit, ſi non deſiſtat, ab officio & beneficio ſuſpendendus iudicatur [o]. Sicut & armatæ militiæ miles, ob ebrie- 4 tatem iubetur mutare militiam [p]. Delicta ab ebriis commiſſa, fatendum quidem eſt, veluti à furioſis & mente captis facta cenſeri, nec puniendа eſſe, tanquam ab ebrio facta: verùm puniendam culpam eſſe, quòd ab ebrietate non ſe temperarunt: fines enim bibendi tranſiliſſe, culpa eſt [q]. Ideo pro culpa illa & leuius, quàm delicti natura poſtulet, puniendi ſunt, arbitrio iudicis [r]. Explicat autem copioſè Lucas de Penna [s], quando & quomodo puniatur delictum ab ebrio commiſſum, & quomodo dicatur quis ebrius: ideo hic non tranſcribam. Apud Maſcouitas ebrij, & ſi ſacerdotes fuerint, verberantur publicè, vt ſcribit Sigiſmundus Liber Baro [t]. Propriam etiam legem Pittaci Ariſtoteles eſſe ait [v], ebrios ſi quem pulſauerint, maiori pœna damnari, quàm ſi ſobrij feciſſent. Quòd enim plures delinquant ebrij, quàm ſobrij, non ad id reſpexit, quòd magis eſſe debeat ebriis venia, ſed ad vtilitatem. Erant apud Athenienſes magi- 5 ſtratus dicti Oenoptæ, qui obſeruabant in cœnis, an æquè biberent ij qui conuenerant. Eratque frugalis is magiſtratus ijque tres Oenoptæ, qui lychnos funaliáque dabant cœnantibus. Nec deſunt, qui oculos hos dixerint, 6 teſte Athenæo [x]. In comitiis Germanicis [y], habitis Auguſtæ Vindelicorum anno 1548. ſub Carolo 5. Cæſare, inhibitæ ſunt compotationes, iuſſumque magiſtratibus eas abrogare, propter mala, abuſus, & ataxian, quæ inde oriebantur atque blaſphemias & criminationes. Francorum & antiqua lex [z], *Nemo militiæ ſocium, aut quemlibet alium, ad potandum inuitanto: quod ſi quis ebrius* 7 *repertus fuerit, erectus quoad culpam agnoſcat, aquam bibito.* Salomon paucis verbis hanc bibendi aſſiduitatem ſic deteſtatur [a]. *Cui væ, cuius patri, væ, cui rixæ, cui foueæ, cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffoſio oculorum? nonne his, qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?* ἰσέον, inquit Euthachius, ὅτι ἐνέχυτε τῷ οἴνῳ ἐπιλέγεται τὰ μυσήματα, πρὸς αἴνιγμα τὸ δεῖν τὰς πίνοντας ἐπιχειρεῖν τῷ οἴνῳ, καὶ μὴ ἐς πρόπιον ἀχρήμονον κομιζέσθαι. Solon in legibus ſuis ſtatuit [b], principem, ſi ebrius deprehenſus eſſet, morte mulctandum. Et Salomon fugiendam regibus admonet [c].

[a] in §. nullus igitur, de conſulib. in authen. coll. 4.
[b] ipſum enim agitat, Eſaiæ 24. Et ſæpe occidit, Eccleſiaſt. 25.
[c] ca. ante omnia, 35. diſt. ca. ſanè, 35. q. 2. Eſa. 28.
[d] Prouerb. 20. ca. luxuriosa, 35. diſt. ca. venter, eod.
[e] Oſee 4. d. ca. ſanè.
[f] ca. ſexta die, 35. diſt. fin.
[g] ca. vinum, 25. diſt. ca. epiſcopus, 35. diſtin.
[h] cap. 3. de reliq. & ven. ſanctor. ca. pro obeuntibus, 13. q. 2.
[i] 1 Corinth. 6.
[k] ca. animæ de ſuffragiis, 13. q. 2.
[l] ca. ad menſam, 12. q. 2.
[m] ca. epiſcopus, 35. diſtin.
[n] ca. fin. d. diſt.
[o] ca. à crapula, de vita & hon. cler. cap. Gregor.
[p] l. omne delictum, § per vinum, de re milit. in f.
[q] ca. inebriatur, 15. q. 5.
[r] l. reſpiciendum, §. delinquunt, de pœn. in f. l. omne delictum, §. per vinum, de re milit. facit glo. in ca. ſanè, in ver. damnatur, 15. q. 2. Panor. in c. 2. col. 2. de maledic.
[s] Luc. de Pen. & ibi etiam Ioã. de Plat. in l. 2. de exog. mil. anno. lib. 12. C. tit. 27.
[t] Sigiſmund. in comment. rer. Moſcouitic.
[v] Ariſt. 2. Polit. c. 6. & lib. 2. ad Theod. Rhetor. c. pen.
[x] Athenæ. libr. 10. dipno. c. 7.
[y] c. 8. politiæ.
[z] Beat. Rhenan. lib. 2. rer. Germanic.
[a] Prouerb. c. 23. ca. luxuriosa, 35. diſt.
[b] Diog. Laert. in 1. de vit. philoſop. in Solo.
[c] Prouerb. 31.

De interdicta venatione hominum. Caput 9.

1 *Venatio duplex, hominum, & ferarum: & quæ hominum, & quomodo prohibita.*
2 *Adulatorum pernities, & iniquitas. Et 3. 8. 9. 10. 11.*
4 *Adulatio quid, & adulator à placido & amico vt differat, & quibus similis sit. 5. Et 6.*
7 *Adulatione reges & regna subuertuntur facilè quare.*
12 *Captatoriæ voluntates quæ improbatæ.*
13 *Blanditijs donata quæ non repetantur.*
14 *Magistratus per adulationem illicita permittens punitur.*
15 *Laudans impium factum punitur, vt corruptor. Et 16.*

VENATIO hominum, animaliumque est, vt in nostro libro 29. Syntax. art. mirab. cap. 2. ostendimus. Venari homines, nihil aliud est, quàm decipere, & ita capere vel occidere, aut opprimere: & ita Nembroth robustus cæpit esse venator, id est, oppressor coram domino [a]. Et hæc venatio omnibus hominibus prohibita est, & crimen censetur meritò: in principibus tyrannis est, in aliis vel homicidiũ vel iniuriæ, vel dolus, vel fraus, vel circumuentio. *Hæc autem voluntas Dei, nequis supergrediatur, ne quis negotio circumueniat fratrem suum* [b]. Iure ciuili quoque receptum [c]. Talisque venatio fit apertè, & clam, & hostili animo, & prætextu beneuolentiæ: eoque pernitiosior est, quò proditoriè improuisus vel oblinitus nocet Aculeus. Qualis est venatio adulatorum, *qui consuunt pulvillos*, vt ait Ezechiel [d], *sub omni cubito manus, & cervicalia sub capite iacentis ponunt, vt molliter quiescat.* Adulantur, adstipulantur, laudant, probant quæcunque, vt venentur sibi illorum gratiam, & in se liberales & amicos reddant: cùm tamen ipsi magis quæ illorum sunt [e], quã illos diligant, quantumuis aliud simulent. Concilium Charthaginense 4. clericos, qui huiusmodi venationibus, nempe adulationibus & proditionibus, vacare deprehenduntur, exauthorari iubet ab officio [f]. Adulatio, blandus est sermo [g], eius qui lucrum aliquod captat attribuens alicui quod non habet, vel nimium bonum extollendo, vel vitium laudando [h]. Vtrumque autem vitium est, sed illud maius, quod peccata pro virtutibus laudat: in quo non minus infert periculum lingua mentiendo, quàm manibus sanguinem fundendo. Et melius est pro veritate pati supplicium, quàm pro adulatione beneficium [i]. Studiosum habet mendacium adulatio, lucri causa: alioquin enim si placendi tantùm studio quis non probanda probet vel laudet, adulator non est, sed placidus seu iucundus, vt ait Aristoteles [k]. Fictam amicitiam habet adulatio, vnde apud Phocyonem ad Antipatrum adagium, *δύνασαί μοι καὶ φίλῳ χρῆσθαι καὶ κόλακι, non potes me simul amico & adulatore vti.* Et Cicero, nullam in amicitiis pestem esse posse maiorem adulatione, dixit [l]. Plato [m] adulatorem appellat bestiam, humano generi pestilentem: similemque dicit impuro dæmoni, incautos animos, sub noxiæ voluptatis esca, continuè sordibus corporis inquinanti. Horatius distinguit pulcherrima comparatione ab amico adulatorem [n].

a ca.Nu.5 Nu.6, dist. Genes.10.
b 1.ad Thessal.4.
c l.Si maior, in prin. & vers. item si dolo C.com.diuid. & to.tit.de dolo.
d Ezechiel. 13. ca. sunt nonnulli, 46. dist.
e ca multi sunt, in 8.12.q 1.
f ca.clericũ qui, 46. dist.
g ca.vlt. 41. dist l.fi. si quis aliq. cest. prohib in P. & C.
h Iste hæc Plutar. explic.libr de discrim. adulat. & amic.
i ca.nemo peritorũ, 11.q 3.
k Aristo. 2. Ethic. ad Nicom. c.7. & lib.4.c.6.
l Cic in Lælio.
m In Phædro.
n Horat.episto.libr. 1.ad Lollĩ, epist. 18.

Si benè te noui, metues liberrime Lolli
Scurrantis ſpeciem præbere, profeſſus amicum.
Vt matrona meretrici diſpar erit, atque
Diſcolor infido ſcurra diſtabit amico.

6 Plato alibi [a] eundem adulatorem tam publicum quàm priuatum, veneficis & præſtigiatoribus ait eſſe ſimilem, homicida & fure deteriorem, non pecunias ſolùm, non ipſam corporis vitam tantùm auferens, ſed & ſacrilegus rem ſacram, iudicium animi & rationis, boni ſpecie ſubducens ita artificioſiſſimè fallens, vt non in occultis dumtaxat, ſed etiam in manifeſtiſſimis decipiat. Veluti, ſi cui adulator perſuadeat ſe nobiliſſimis parentibus ortum, cùm ipſe cui adulatur ſciat certiſſimè quibus natus ſit obſcuris: ſic de ſimilibus. Amicitia in ſumma hæc infatuat, vt ait Seneca [b], & falſa pro veris credere iubet. Nam vt ait Iuuenal [c].

a Plato, in Menexeno.

b Senec. lib. 3. Epiſtol. epiſt. 60.

c Iuuenal. Saty. 1.

Quid quod adulanti gens prudentiſſima, laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici,
Et longum inualidi collum, ceruicibus æquat
Herculis, Antæum procul à tellure tenentis.
Miratur vocem angustam, qua deterius nec
Ille ſonat, quo mordetur gallina marito.

Clearchus Solenſis [d] in ſumma, in ſcripto Gergythio, *Eorum*, inquit, *quibus adulantur, mentes ita adulatione inflant, vacuasq; faciunt ac ineptas, vt ij ſibi perſuadeant, ſe omnes egregios, qui ſunt apud illos facilè poſſe ſuperare.* Venenum placidum adulatio eſt, & ideo eos, qui ſibi maximè placent, facilè decipit
7 & ineſcat. Perpetuum familiareq; regum malum, qui libenter audiunt quæ volunt, & ita tamen ſe falli permittunt, vt ait Plutarchus [e]: ſic enim vanas ſpes, & opiniones noxias imbuunt, quas non niſi poſt cladem acceptam
8 exuere poſſunt. Maior peſtis ex adulatione, quàm ex vituperatione oriri ſolet: magisq; adulatores auerſari oportet, quàm reprehenſores [f]. *Et præſtaret ad canes potius ire*, vt dicebat Diogenes, *quam ad adulatores, qui etiam ex hominibus viues optimos quoſque deuorant.* Sicque Anaxillas dicebat [g], *nonnullos adulatores, vt timeas, diuitibus adhærere.* Nam ſimplices mores inuadentes, hisq; inſidentes veſcuntur, donec veluti frumentum vacuum reliquerint: quod poſteaquam factum eſt cortex, alterum mordent. Horum enim amicitia talis eſt, qualis parаſitorum amicorum menſarum: vtrique enim fugiunt ficcatis cadis, & vt muſcæ conuiuia, ſic illi bona ſequuntur, & quandiu ζεῖ χύτρα, ζῇ φιλία, *feruet olla, viuet & amicitia*, vt ait Suidas [h]. Nocentiores autem
9 adulationes in publicis, quàm priuatis perſonis & negotiis ſunt: & aſſentari & placita loqui in conſilio reipub. pernitiem maximam illi infert, vt ait Demoſthenes [i]. Apud Lucianum [k] de his ſic ſcriptum,

d Athenæ. lib. 6. Diipnoſ. c. 6.

e Plutar. in vita Amil. cat.

f D. Chryſoſt. Omil. 27. in c. 27. Math.

g Athenæ. lib. 6. c. 4.

h Suidas, in verb. ζεῖ.

i Demoſt. 3. orat. in Philipp.

k Lucia. in antholog. in ἀλαζονα.

ἀδύν ἐν ἀνθρώποισι φύσις χαλεπώτερον οὐρεῖ,
ἀνθρώπου καθαρὸν ψευδομένου φίλον.
ἐκ γὰρ τῶν ἐχθρῶν προφυλασσόμεθα, ἀλλ' ἀγαπῶντες
ὡς φίλον, ἐν τούτῳ πλείονα βλαπτόμεθα. id.
Nihil hominibus natura pernitioſius inuenit,
Homine ſimulante veram amicitiam.
Quia tum non vt inimicum præcauemus, imò diligentes
Vt amicum, in eo amplius lædimur.

10 Multa in adulationem & adulatores refert Seneca [l], quæ ad odium pertinere poſſunt palponum. Mores autem parаſiti, vt quis facilius norit, depingit Terentianus Gnato, & qui adulari ſibi velint, hoc modo.

l Seneca, lib. 4. natural. quæſt. in princ. & lib. 4. Epiſtol. epiſt. 51.

Omnia habeo, neque quicquam habeo, nihil cùm eſt, nil deſit tamen.
Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt,
Nec ſunt: hos conſector, hiſcè ego non parò me vt irrideant,
Sed his vltrò arrideo, & eorum ingenia admiror ſimul.
Quicquid dicunt, laudo id: rurſum ſi negant, laudo id quoque:
Negat quis, nego: ait, aio.
Poſtremò imperaui egomet mihi,
Omnia aſſentari: is quæſtus nunc eſt multò vberrimus.

Statuunt iura, fictis adulationibus extorta, reſtituenda eſſe militibus à focariis [a]. Et propriæ iſtæ ſunt captatoriæ voluntates, quæ aucupantur iudicia & liberalitates hominum, quæ improbantur in iure [b]. Quamuis per blanditias, quæ affectionem quandam veram habent, vel officia quædam amicitiæ per ſe oſtentant, donata, ea ratione non reuocentur [c]. Neque CC. Arcadius & Honorius, immunes à periculo pudoris haberi voluerunt eos magiſtratus, qui aduland⁹ ſtudio tranſgredi quæ ſint introducta permiſerint [d]. Iure quoque, ſi quis cùm ſeruus fuiſſet fugiturus, vel furtum facturus laudator propoſiti eius exiterit, tenetur de ſeruo corrupto: non enim, inquit Vlpianus, oportuit laudando augeri malitiam [e]. Sunt ideo iſti adulatores meritò ſuſpecti cordatis hominibus, neque credunt iſtis collaudatoribus, qui omnes, ex quibus ſe ſementem facere arbitrantur, laudant temerè: & vt rectè Martialis de Calliſtrato dixit [f], ita de illis ſentiunt.

Ne laudet dignos, laudat Calliſtratus omnes,
Cui malus eſt nemo, quis bonus eſſe poteſt.

Et vt apud Euripidem Clytemneſtra ait [g],

ἀινέμενοι γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, πρόπον τινὰ
μισοῦσι τὰς ἀινέσεις, ἰὰν ἐπαίνῳ᾽ ἄγαν, id eſt,
Probi viri cùm laudantur quodammodo ſolent
Odiſſe laudantes, ſi immoderatius laudauerint.

a l. 2. de donat. inter vir. & vxo. lib. 5. C. tit. 16.
b l. captatorias, de hæredib. inſtituen. in P. l. non eſt, de inoff. teſta. in P.
c l. ſi quis aliq. teſt. prohib. lib. 6. C. tit. 44. l. hæc edict. in P. l. ad. Octauia, de donat. in P.
d l. 1. de fid. & imagi. lib. 2. C. tit. 27.
e Vlp. l. 5. ſed verum. de fer. corrup. lib. 11. P. tit. 4.
f Mart. lib. 12. epi. 81.
g Euripi. in Iphigenia, in Aulide, actu 1. verſu 334.

De venatione ferarum interdicta. Caput 10.

1 Venatio animalium triplex, venatio, aucupium, piſcatio.
2 Venatio libera, quieta, & inquieta quæ, & quid in his prohibendis conſiderandum. & 3.
4 Animalia noxia ſatis, & hominibus cum laude capiuntur.
Et de quibuſdam adoratis. nume. 5. 6.
7 Venari licet omnibus beſtias vaſtantes, vt lupos, vrſos, leones.
8 Venatio nobilibus cur permiſſa: plebeiis quæ, & quando permiſſa. 9. & 10.
11 Venari in alieno ne liceat quare.
12 Piſcationes quibus, & in quo loco permiſſæ. & earum leges à rege Francis. præſcriptæ.
13 Venatio omnis improbata à ſanctis patribus.
14 Venatio quibus pœnis clericis interdicta:
15 Venandi modus licitam vel illicitam facit venationem.

Anima

1 ANIMALIVM venatio triplex eſt, quadrupedum, quæ propriè venatio: auium, quæ propriè aucupium: piſcium, quæ propriè piſcatio. Ex quibus animalia in nullius antè dominio conſtituta, quærentium & accipientium fiunt [a], quando per-
2 mittitur venatio. Rurſum, ferarum venatio quædam libera, id eſt ferarum in libertate naturali conſtitutarum: quædam beſtiarum concluſarum, arenaria, quæ intra ſepta arenæ fiebat, quæúe in-
3 famat, niſi virtutis cauſa fiat [b]. Libera venatio, aut quieta, aut clamore peracta ſeu inquieta. Quieta piſcatio eſt, tendiculæ, decipulæ: inquieta, quæ excurſionibus & retibus & canibus fit. In his omnibus permittendis vel prohibendis res ſeu animalia quæ capiuntur, perſonas capientes, & modum ca-
4 piendi conſideramus. Animalia quædam ſunt valdè conſitis, interdum & hominibus noxia & lætalia quæ expedit & neceſſarium eſt venari & capi. Quemadmodum Horus Hioiei filius, propter Heron filiam Oenopionis & nymphæ Helices, inſulâ ſicurem reddidit, quæ feris multis erat referta, nimirum cùm magnam prædam ferarum à ſe captarum pro eius dote obtuliſſet, vt ait Parthenius [c]. Sic laude dignus Theſeus, qui Maratonium taurum
5 necauerit. Et Hercules, quòd cœperit & occiderit Nemeum Leonem. Vt contrà feras venari, quæ aliquomodo vtiles eſſe poſſunt reipublicæ, prohibi-
6 tum erat: vt apud Aegyptios Ibin cœpiſſe vel occidiſſe capitale, eò quòd illud animal ſerpentes noxios Aegyptiis deuoret: ideoque illud inuocent, vt
7 Elei Myiagrum, muſcarum multitudine peſtilentiam adferente [d]. Honorius Cæſar occidendorum leonum cunctis facit poteſtatem [e]. Et quamuis
8 alibi [f] in iure prohibeatur tendere retia, & laqueos ad capiendas venationes: tamen vſorum, aprorum, luporumúe capiendorum cauſa licet. Perſonæ contemplandæ etiam cum iis. Nam non omnibus venatio permiſſa. Licet militibus potiſſimùm permittatur, tum vt ad bellum indurentur, laboribus aſſuefcant, & ad pericula inferenda & vitanda cautiores reddantur [g], tum etiam vtotia vitent, quod maximè familiare hominibus huiuſmodi eſt: nihil enim ferè aliud norunt, quàm arma tractare, & ſæpè ipſa quoque refugiunt, vt neceſſe ſit eorum animum aliquo negotio occupari, alioquin ſolet ex diuitiis & otio partus impiiſſimus generari. Sic enim narrant antiqui [h], venationem ab Heroibus & nobilioribus, ingenuisque hominibus pertractatam, vt ſeminarium malorum declinarent: cogitatio namq; ferarum perſequendarum quandiu occupat & quodammodo replet animum, peregrinas alias peſſimas cogitationes non admittit, non ſecus ac vas, quod plenum eſt,
9 ſupermiecta reſpuit. Permiſerat Carolus 4 [i]. eius nominis Gallorum rex, omnibus etiam plebeis ius venationis, exceptis priuatis cuniculariis, cum canibus, auibus ſiue ea eſſet cuniculorum, ſiue leporum: tendiculas tamen illis noctu vel interdiu fieri prohibuit, vt feris magnis animalibus, niſi ſi qui
10 hoc ius ab eo obtinuiſſent. Vetauit etiam, non tendi retia nec venationes fieri phaſianorum & perdicum ab aliis, quàm nobilibus habentibus merum imperium, vel eorum permiſſu intra ſuam iuriſdictionem. Prohibuit etiam nobilibus, niſi barones eſſent, viuos capere phaſianos, vel alio modo quàm prædatorio aucupio auium. Prohibuit plebeis, ne aues prædatorias venarentur, niſi authoritate regia vel cognitorum regiorum. Franciſcus etiam eius nominis primus [k], artificibus, agricolis, & aliis plebeis non nobilibus, prohibuit omnem venationem animalium, ne ab opere reuocarentur, vagandiq; daretur occaſio, & inculteæ & ſteriles terræ relinquerentur: Cùm potiſſimùm ab earum cultura nec momento abeſſe debeant [l]. Eiuſq; notionem harunculateribus, quos vocant *preuoſtz de mareſchaux*, & eorum vicariis conceſſit edicto alio [m]. Hasque conſtitutiones renouauit filius eius Henricus [n]. Sequuta tamen poſtea prohibitionis interpretatio [o], non prohiberi venationem

[a] Paul. l. 1. & Caius, l. 3. de acqui. ter. domi. § feræ. Inſtit. de beſtiæ, de ter. diuiſ. ap. Inſtitut.

[b] ea infamet, §. nam vt præmiſimus, §. 7. l. 2. §. fi. de ius, qui not. infa. in P. Lad beſtias, de pœn. P. l. 1 §. item ſenatuſconſulto, de poſtul. P.

[c] Parthen. in Erotic.

[d] Plin. lib. 10. c. 29.

[e] l. vni. de venat. ferar. lib. 11. Cod. 44.

[f] § nemo, de pace tenenda & eius violat. lib. 2. feudo. tit. 27.

[g] Xenop. in Repub. Lacon. & in 1. Cyriped. & in lib. de venat. Athen. lib. 1. Diphoſ. c. 20. eos plura, lib. 29 Syntax. art. mirab.

[h] Eurip. & Senec. in Hippol. Ouid. in epiſt. Phædræ Hippol. de Diana. Quæ Faſtor.

[i] *Ordon. du roy Charles 4. ſur la chaſſe.*

[k] in conſtit. Franc. I. *des chaſſeurs*, an. 1515. die 6. aug.

[l] l. 2. de nundin. in P. I. colonos, in 2. de agric. & cenſ. lib. 11. C.

[m] Conſtitut. 1516. die 12. Ianua & an. 1519. 1. Iulij.

[n] an. Domini 1547. 16 Auguſt.

[o] Henr. 2. in conſtit. *declaration de ceux qui ſont prohibez de chaſſer*, an. 1552. 1. Sept.

tionem dominis rerum, ſed eos in ſuis, putà paſcuis, ſyluis, nemoribus, dumetiſq; propriis poſſe venari, exceptis maioribus feris, cuſis. Et certè hoc æquum etiam eſt, ne in alienis potiſſimùm ſine voluntate dominorum venari liceat, iis prohibentibus [a]. Prohibere autem videtur dominus feratum venationem, ſi locum illarum concludat, nempe ſyluam ſepe, vel macerie, vel ædificio iungat, ſi cuniculariorum extruat, vel viuarium, vel columbarium. Sic enim notat Bartholus [b], non licere in cuniculario alterius, vocant garenam, venari, vel in alterius ſaltu, ſine voluntate domini. Et ita ſeruari ex conſuetudine generali Delphinali, tradit Guido Papæus [c]. Iureque prohibitum erit, aucupari iuxta columbaria columbos: nam & illi feram naturam exuiſſe videntur, dum animum redeundi habent, ad locum vbi concluduntur & nutriuntur [d]. Quid autem interſit inter ſaltus, viuaria, garenas, ſeu cuniculoria, habes gloſſam id explicantem, quam lege [e]. Piſcationes autem omnibus permittuntur in mari, nam & ſi prohibeantur, iniuriarum nomine agi poteſt [f]. Flumina, quæ iuris publici ſunt, eius quoque iuris ſunt, vt omnes admittant, niſi alius prior occupauerit ripam & locum [g]. Conſuetudo tamen in his locum obtinet præſcripta, vt ſi quis in alicuius fluminis publici diuerticulo ſolus piſcatus diu fuerit, conſeruetur ei ius, poſſitque alium ne piſcetur prohibere, vt ait Martianus [h]. Poteſt & hoc ius reſcripto concedi regio [i]: quia & inter regalia iura, flumina publica ſunt [k]. Vetat tamen regia gallica conſtitutio Philippi Pulchri [l], ne quis priuatus Siphones, vocat *chantepleures*, vel foſſas habeat, quibus aquam è flumine publico trahat. Statuiturque eadem conſtitutione, quibus temporibus abſtinendum à piſcatione, quibuſq; inſtrumentis ſit vtendum. Sancti patres venationem omnem alienam eſſe à Chriſtianis cenſent & ſcelus eſſe donare venatoribus, nec vllum fuiſſe vnquam ſanctum venatorem, ſcilicet quo tempore ſanctus, contrà inſignes fuiſſe peccatores. Nembroth, & Eſau, venatores [m]. Toleratur tamen venatio victus cauſa non clericis, & ob neceſſitatem [n]. Clericis autem certè interdicta proculdubio inquieta omnis venatio, vel ea de cauſa aues prædatorias, canesue nutrire ex concilio Aurelianenſi [o]. Monachis quoque, niſi victus cauſa, in proprijs ſyluis vel vbi ius venandi habent, forte liceat: per alios tamen, quàm per ſe [p]. Proinde pœna concilio dicto Aurelianenſi 4. impoſita epiſcopis venatoribus, ſi moniti non deſiſtant, ſuſpenſio per tres menſes à communione: ſi presbyter, vt duobus: ſi diaconus, ab omni officio ſuſpendatur [q]. Satis enim graue eſt videre deſtinatum perpetuo Dei ſeruitio vagantem, & clamantem feras perſequi: ſi victus gratia, de ciborum delectu ſolicitum: ſi lucri cauſa, pro loculis relinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis: ſi voluptatis cauſa, crudele nimiùm & horrendum, vt ex facultatibus quæ eccleſiæ ad vſum pauperum conferuntur [r], canes, aues, & nihili homines venatores nutriri! eum quærere delicias ſeculi, cui dictum ſit à Deo, *vade, vende omnia quæ habes, da pauperibus, tolle crucem tuam quotidiè* [s], *& ſequere me*. Gloſſa quædam [t] tamen dixit, venari poſſe clericos non tumultuoſa venatione, veluti piſcatione, quod verum eſt: legimus enim ſanctos piſcatores, vt D. Petrum. Hugo cardinalis cum Angliæ & Scotiæ epiſcopis in Anglia ſynodum peregit, in qua præter cætera ordinatum, vt clerus, qui ceruos aut damas intra ſaltus occidiſſet, à profano iudice mulctaretur [u]. Poſtremò, in venationibus modus conſideratur, nam foueas facere in itineribus frequentatis, & tendiculas ibi ponere, ad capiendas feras non licet, nulla mentione præcedente, alioquin tenetur de damno dato earum occaſione [x]: aliter licet. Nec licet noctu piſcatoribus in litore maris ignem accendere, ne decipiantur nautæ, putantes ad portum ſe appellere [y]. Conſtitutiones regiæ Philippi Pulchri, de quibus ſuprà meminimus, certum piſcatoribus imponunt modum, in inſtrumentis piſcatoriis, in

plagis,

[a] l. 5. de acq. rer. dom. l. ſimus §. 1. ff. de rer. diuiſ. §. 12. inſt. eod. tit. §. parcè, de rer. diuiſ. & qualit.

[b] Bart. in l. venatorem, ne vſuſfr. in ſuis fruct. ius dominus §. ſi in viuaria, de vſufr.

[c] Guid. Pap. q. 513. [d] §. paſcuum, de rer. diuiſ. l. naturam rem, §. pauonum, & §. ceruus, de acq. rer. dom. l. 2. §. item feras, de acq. poſſeſſ. P.

[e] gloſ. in Clem. ne in agro, §. poſtò, de ſtat. monachor. ap. Clem.

[f] l. 2. §. ſi quis in mari, ne quid in loco publ. l. fin. §. iniuriarum, de iniur. in P.

[g] l. fin. de vſucap. P. l. in tantum, de rer. diuiſ. in P. §. flumina, eod. apud Iuſtin.

[h] Mart. l. ſi quidquid, l. 7. de diuerſ. & temp. præſcrip. P.

[i] l. 6. de fund. patrimon. lib. 11. C.

[k] §. 1. quæ ſunt regalia de ibi Alluuionib.

[l] Philipp. Pulch. conſtitutio publica 1291.

[m] D. Auguſt. in pſal. 102. & in pſ. 103. D. Hier. onymus, in pſal. 118. inc. q. 1. venatoribus, in c. 10. Ezech. qui vident, & vt Eſau, ca. an putauerit, 96. diſt. vt de P. Lycaonicum, lib. 1. de nog. cu. tual. c. 4.

[n] gloſ. in d. ca. qui venationibus, 86. diſt.

[o] c. 1. & 2. de cler. venat. lib. 5. Decretal. 21. 22. 23. Aurel. vel mona. ſecul. par. l. 2. Decretal. Gregor. 9. quorundam, 14. de cens. ſecundo, de cenſib. c. 1. de reb. in agro nouiter, & potius, de ſtat. monachor. lib. 3. Concilio Carthag. 4. c. 1. de vit. & hon. clericor. epiſcopum, & ca. omnibus, 24. diſt.

[q] ca. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

[r] Polyd. Vergil. lib. 11. hiſt. Angl.

[s] l. qui fruitus, l. 3. ad leg. Aquil. lib. 9. ff. 11.

[t] l. ne piſcatores, 1. 10. de iniuriis rerum naturalium, lib. 47. ff. tit. 9.

plagis, in tempore piſcandi, in magnitudine piſcium. Et aliæ quoque conſtitutiones de venationibus editæ conſtituunt quibus inſtrumentis liceat, & non liceat venari, quæ ibi obſeruare licebit.

De laruis, & perſonatis. Cap. II.

1 Laruas ferre vitium frequens Gallis, & quare.
2 Perſonæ, ſeu laruæ prohibitæ. 3. 5. 6. 7. 8. & 11.
4 Hiſtrioni vetatur ſumere perſonam & veſtes ſacræ virginis.
9 Perſonæ ſeu laruæ permiſſæ in feſto matris vt dicebant Deûm. & 10.
12 Perſonam alterius agere publicè, iniuriarum habet vindictam.

1 VITIVM hoc & crimen familiare Gallis eſt, vt perſonati irrepant in ædes alienas, nolentes qui ſint detegi, propria conſcientia ſeipſos apertè nihil boni acturos prodentes. Oriuntur{que} ex illis laruis propè innumerabilia ſcelera, quæ magis cognita ſunt, quàm explicari oporteat: qui enim malè agit, odit lucem, & agnoſci non vult, & mentitur ſæpè & faciem & ſexum, vt ſolent fures, luxuriæ dediti,

Qui ſimulant Curios, & Bacchanalia viuunt.

2 Item & ij, qui nocere, iniuriam{que} aliis inferre deſiderant. Prohibuit Franc. 1. eius nominis Galliarum rex, anno 1539. die nona Maij, ne quis armatus, potiſſimùm laruatus, per itinera, ciuitates, oppida incederet: proſcriptione bonorum indicta in eum, qui hoc attentaſſet, parte media ærario regio, altera delatori decreta, & pœna corporali & pecuniaria arbitrio iudicis relicta. Prohibuit & Senatus Pariſienſis 25. Iulij anno 1531. Laruas has vendi, ferriue à quoquam. Idipſum quoque Tholoſæ ſæpè, ſaltem ſingulis ſaturnalibus, quæ Chriſtiani nomine tenus exercent deprauata corruptela, ante ineuntis quadrageſimæ dies: repetitur tamen plerumque fruſtrà, vt non lugendum non ſit, eos qui prohibent, magiſtratus inquam quos aliis prælucere oportet, pernitioſo exemplo viam facere. Videbit autem rex in poſterum, ſi velit rempub ſaluam fore, num iuuenes, qui his paſſionibus animi{que} voluptatibus adhuc detinentur ridiculis & improbis quibus clauum committit, poſſint ſeriò graues reipub. lachrymas abſtergere, & ruentem ſtructuram imperij fulcire & emendare. Verùm ij diuites ſunt & iuuenes: egeremus igitur probis pauperibus & ſenibus, quibus, quæ Deus prohibuit exequenda, cura eſſet.

5 Prohibuit itaque Deus has laruas, *Ne mulier inquam veſtem virilem, vir muliebrem induat, tanquam ſibi abominabile* [c]. Hæc hilaritas effuſa, quæ κῶμος. Græcis, de qua poſteà, viris non conuenit, vt Menedemus conſultanti Antigono, an luxurioſum conuiuiũ κῶμον adiret, hoc ſolùm illi renũciari iuſſit: memento regis te eſſe filium [b]. Et Gregorius Nazianz. ἐὰν ἐπὶ κῶμον κληθῇς, μὴ ταχύνῃς, *Si ad comum* (vnde & nos deducere poſſumus *momon*) *vocatus fueris, ne properes.* Vetatur iure, ne hiſtrio perſonatus in ſcenam veniat cum veſtibus

4 ſacris vel veſtalium [c]. In lege Langobardorum hoc inter iniurias plectitur: ſic enim ſcriptum [d], *Si quis hominis libero inuaſit iniuriam fecerit, id eſt, Gualapur, ſ. o. ſolidos ei componat.* Gualapur dicunt, dum ſibi quis furtiuum veſtimentum induxerit, aut ſibi caput latrocinandi animo, aut faciem transfiguraverit. Vocant Galli noſtri perſonas has, *maſcas & momes*, quæ nomina vſque adeo horrida ſunt & pernitioſa, vt miretur illi, qui ſe inter alios alicuius eſſe pretij, honoris, & dignitatis iactitant & arbitrantur, velint has induere. Maſcas vocant

a Dent. c. 22. ea ſi quæ mulier, in 2. 30. diſt.

b Diog. Laert. lib. 2.

c 1 mimæ, de epiſc. audien. C. 5 fin. de epiſc. & cler. collat. 9.

d Lin. de eo qui in via ante fletit lib. 1. leg. Langob.

cant Langobardi cacodæmones illos nocturnos ephialtes & ſtriges, & lamias, quæ ſe. untur devorare & necare infantes. Sic enim audi legem illorum loquentem à Rhotario rege ſcriptam [a]. *Nullus præſumat Aldiam alienam vel ancillam, quaſi ſtrigam, quæ dicitur maſca, occidere: quia chriſtianis mentibus nullatenus eſt credendum, nec poſſibile eſt, vt mulier hominem vivum poſſit intrinſecus comedere.* Græci autem μῶμον dicunt vituperationem, maculam, reprehenſionem: vnde Lucianus fingit in Hermotimo quendam dictum illi deum Momum, qui reliquos ſuos deos irridet. Proinde iſti irridendi cauſa, ſi ſe ita transforment, viderint, num Chriſtiano digna ſit ſubſannatio: & num ipſi potius ridiculi & contemptibiles & impij reddantur. Lex capitale ſtatuit in Anglia ſeu Britannia, perſonas induere, vt refert Polyd. Vergilius [b]. Videntur noſtri paganos Romanos imitari, quibus feſtus dies erat ſacratus matri vt vocabant Deûm, quo facere, imitari, perſonaſq; induere quaſlibet licebat: cuius oblata commoditate Maternus volebat Cæſarem Commodũ necare, ſed detectus capitis pœnas luit [c]. Scribit & Dio Caſſius [d], Saturnalia à ſeruis fieri ſolita habitu dominorum. Conſtitutiones eccleſiaſticæ larvas has & theatrales ludos, vt turpitudines & ludibria & corruptelam explodunt [e], negantq́ue ſacram communionem hiſtrionibus & ſcenicis hominibus non pœnitentibus, qui hanc larualem exercent imitationem [f]: habitæq; ſunt turpes & infames eorum perſonæ [g], & quæ exhæredari ab honeſtis parentibus poſſint [h]. Miſcentur cum iſtis laruis ludicris interdum iniuriarum & contumeliarum cauſæ, dum alterius quis imitando perſonam in publicum prodit, idq́ue leges quoque puniunt: vt ſi quis veſtem ſordidam rei nomine in publico habuerit, vel capillum ſubmiſerit [i]. Moris enim erat Romanis reis ſubmittere capillos, vt ait Plinius [k].

a l. fin. de homicid. ſeruo. manifeſtat. vel adulterat. lib. 2. leg. Langob.

b Polyd. Verg. lib. 5. de inuentor. rer.

c Herod. lib. 3.

d Dio Caſſ.

e c. cùm decorem, de vita & hon. clericor. ep. Gregor. tit. de ſpectac. in eccleſ. nõ faciend. in pragm. ſanct. ex concilio Baſil. ſenſi.

f ca. pro dilectione, & ea ſcenicis, de conſecrat. diſt. 2.

g l. 2 § ait prætor, de his qui not. infa. ca. 3 4. q. 1. ca. 1. 11. diſt.

h §. cauſas, vt cum de appella. cog. in auth.

i l. veſtem, l. 3 p. de iniur. P.

k Plin. lib. 7 Epiſto. epiſt. Sarx ſuo.

De bonorum decoctoribus. Cap. 12.

1 *Decoctores bonorum catomidiari debent.*
2 *Comus qualis deus habitus, eius feſtum & figura. 3. & 4.*
5 *Comeſſantium & epulonum triſtis quia exitus, & pœna.*
6 *Decoctor bonorum infamis.*

PRODEVNT ex ſuperioribus proximè recenſitis viuendi 1
perditis vitiis bonorum decoctiones, facili & leui via, ex prodigis, luxuriosis & nepotibus perditis, otioſiſq́ue, & popinis gaudentibus: quare & illis crimen hoc impunitum eſſe non debet, qui bona à maioribus multò parta labore, & cum vitę & animę ſæpè diſcrimine conſumunt. Statuit Adrianus Cæſar meritò decoctores bonorum ſuorum, ſi ſuæ authoritatis eſſent, catomidiari in amphiteatro & dimitti, vt author Spartianus [l]. Apud anti- 2
quos idololatras κῶμος habitus Deus, & comeſſationum nocturnarumq́; ſaltationum præſes, in cuius militia auctorabantur iuuenes, qui coronati nocte, cum facibus muſicisq́; inſtrumentis, ad amicarum fores, ſaltandi cantandiq; gratia concurrebant, procacitérque laſciuiebant, adeo vt fores nonnunquam confringerent, atque irrumperent. Indicat id Ariſtopha-

l Spart. in Adria.

nes,

nes [a], dum ait, Γε. ἔοικε δ' ἐπὶ κῶμον βαδίζειν Χρ. φαίνεταί γε τοι καὶ δᾷδ' ἔχων πυρσεῖται. Et Xenophon [b], ἐρχεται δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπὶ κῶμον. Συμπαίσας ἀνθρώπῳ, ἔχοντι ἀναίδειαν ἀγαθὴν καὶ ἐρωτικὰ τῶν τε θαυμαστὰ ποιεῖν πεποιημένον ποιεῖν. Erat & festum ideo κῶμος, quod magna cum hilaritate peragitur, tanquam à comessabundis in festo Bacchi, & ita κῶμον ἑορτὴν κωμασμὸν, interpretatur Eustathius apud Dionysium [c], dum is ait de Bretanidibus insulis loquens, [a] Aristoph. in Pluto. [b] Xenop. in Sympos. [c] Dionys. lib. de situ orbis.

Ἄγχι δὲ νησάδων ἑτερος πόρος ἔνθα γυναῖκες
Ἀνδρῶν ἀντιπέρηθεν ἀγαυῶν ἀμνιάδων,
ὀρνύμεναι τελέθουσι κατὰ νόμον ἱερὰ Βάκχῳ,
στεφάμεναι κισσοῖο μελαφύλλου καρύμβοις.
ἐντύεται, παταγῆς δὲ λιγύτερον ὄρνυται ἠχὼ
ἀχ ὅτω Θρῃκίης ἐπ' ἀκτῖσι ἀψίνθοιο
Βυσσονίδες καλέουσιν ἐρίβρομον εἰραφιώτην,
οὐδ' ὅτω σὺν παισὶ μελανδίνην ἀνὰ γάγγην
Ἰνδοὶ κῶμον ἄγουσιν ἐριβρεμέτῃ διονύσῳ
ὡς κείνῃ κατὰ χῶρον ἀνευάζουσι γυναῖκες, id est,
Iuxta item insularum alius tractus, vbi mulieres
Hominum è regione illustrium Amnitarum,
Concita persoluunt iuxta ritum sacra Baccho,
Coronatæ hedera nigrifoliæ baccis Nocturna,
Saltationis autem dulcicrepus excitatur sonitus,
Non sic Threiciæ iuxta ripas absynthi
Byssonides inclamant multisremum Iraphiotem:
Neque sic cum liberis atriuorticem circa Gangem
Indi comum peragunt strepero Dionysio,
Sicut illo in loco euge congeminant mulieres.

4 Quibus versibus explicatur, insolentem viuendi modum, quo nunc iuuenes vtuntur, ab illis turpissimis Ethnicorum ritibus defluxisse, & morem & nomen translatum mutata litera comi, c, in m, vt momum pro como dicamus. Accedit quod de como scribit Philostratus in Iconibus [d], vbi describit dæmonem comum, & inde mortalibus κωμάζειν iuuenem mollem, præ vino rubicundum, quòd ebrius sit, ad iuuenes accedentem, dextra faculam continentem in tenebris, comitatum lasciuientibus coronatis mollibus cùm facibus, cinctis præter communem morem. Nam inquit comus & mulieri virum agere, & viro stolam induere muliebrem, mubebriterq; incedere permittit: adhicit cymbala & alia. Verùm hoc quoq; notat pro fine istius tragœdiæ, quòd coronæ illis non sint floridæ amplius, vt ab initio, sed ipsarum, quòd capitibus concinnatæ sint, ablata sit hilaritas, cũ per luxuriã ac lasciuiam currant. Exitus etenim istius vitæ pœnitentia est, & sæpè sera, & miseriarũ cumulo oppressa, vt resurgere nequeat. Hæc ab splendida mẽsa, vel mittit ad inferos cum diuite p-ssimo, qui quotidiè epulabatur splendide, vel ad porcos, vt legimus de prodigo, qui substantiam suam perdidit viuendo luxuriosè [f]. Vix est vt conuiuia, potissimùm luxuriosa, sine peccato aliquo transigantur: vt non immeritò ea fuerint suspecta Iobo, qui quotidiè pro filiis sacrificabat, per circuitum mutuò conuiuantibus [g]. Proxima sunt genitalia ventri, & colluuies ex cibis superfluis & delicatis facilè cõcitatur in libidinem, facilius vitũ in cædes & sanguinem: & exhausta erumena in desperatiõẽ vitæ, vel latrocinia impellit. Fitque risus Sardonicus, pereunt familiæ, & nomina obscurantur præstantissimorum parentum per procos coniugũ Penelopis vel veneris turpissimæ. Magistratus his certè prospicere deberent, si [d] Philost. in Iconib. in 3. pictura. [e] D Luc. c. 16. [f] c. 15. [g] Iob 1.

velint ſuam ciuitatem benè regere & componere. Deberent ſaltem recordari legis diuinæ, quæ grauiorem in hos ſtatuit pœnam lapidationis [a]: *Si genuerit,* inquit Deus, *homo filium contumacem & proteruum, qui non audiat patris aut matris imperium, & coërcitus contempſerit obedire, apprehendent illum & ducent ad ſeniores ciuitatis illius & ad portam iudicij, dicentq; ad eos, Filius noſter iſte proterus & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat & luxuria atque conuiuijs: lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auferatur malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſraël audiens contremiſcat.* Et alibi Salomon [b], *Qui comeſſatores paſcit, confundit patrem ſuum.* Extat & lex Solonis, τὴν ἑαυτῆ οὐσίαν διαπανήσαντι, ἄτιμον ἔστω, *qui ſuam ſubſtantiam decoxerit, infamis eſto* [c]. Sunt his plura ſimilia iudicia proborum morum, quæ, vt me à criminibus expediam lubens prætermitto.

a Deut. c. 21.

b Prouerb. 28.

c Diog. Laert. lib. 1. de vita philoſopho.

De termino moto. Cap. 13.

Lib. 43. D. titu. 21.

1 *Terminos antiquos transferre iure diuino prohibitum.*
2 *Limitum cauſa agrorum bella ex leuibus priuatorum contentionibus.*
3 *Litis nomen à limitibus.*
4 *Fines agrorum quare diſtinguendi fuerunt.*
5 *Terminus quid in finibus agrorum. Et 6.*
7 *Termini vſurpati vel tranſlati, multorum pœna. 8. Et 9.*
10 *In termini moti iudicio quæ conſideranda.*
11 *Agrimenſores cur inuenti, & quomodo de falſo modo renunciato tenentur. Et 12.*
13 *Finium regundorum quæſtio, proprietatis eſt, quam ſuſpendit poſſeſſio obiecta, & præſcriptio. Et 14.*
15 *L. Quinque pedum explicatio. Et 16.*
17 *Termini moti accuſatio publica eſt cuilibet, & an crimen quoque ſit publicum. Et 18.*

PROHIBETVR iure diuino [d], ne quis transferat terminos antiquos, & maledictio ſubiicitur transferenti. Monet ruſticum Columella [e], ſemitas nouoſque limites in agros fieri patiatur. Limitum enim contentio priuata primùm, ſæpè in bellum adoleſcit: veluti inter Iapiges & Tarentinos in Italia eò peruenit de finibus controuerſia, vt Iapigæ ad viginti hominum vſque milia collegerint exercitum, & inſtructa acie aduerſus Tarentinos & Rhegios depugnauerint [f]. Sic & inter Corinthios & Megarenſes, priuata de finibus contentio bellum genuit [g]: & inter Egeſteos, & Selinuntios [h]. Magna inter vicinos iurgia & lites ex limitibus & occupatione proximorum agrorum, vnde & litis nomen Virgilio [i],

d Deuter. 19. & c. 27. ea tamen, 86 diſtinct. in legibus, 12. q. 2 Prouerb. c. 22.

e Colum. 1. de re ruſt.

f Dio. Sic. lib. 11.

g Idem, eod.

h Idem lib. 12.

i Virgil. libr. 12 Aeneid. c. forma, de verb. ſig.

Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret arui.

Proinde

4 Proinde fines cõcludendos, certa quadam nota distingui oportuit, & ne quæ alterius essent agri vsurparentur, insignia quædam apponi, quorum memoria posteros etiam doceret, vt ait Iulius Frontinus [a], & pacem amicitiamque vicinorum contineret, vt ait Plutarchus [b]. In finalibus namq; quæstionibus monumenta antiqua sequẽda sunt, modò ne varietate successionum, vel arbitrio possessorũ, fines additis vel detractis agris posteà permutari probentur [c]: pos-
5 sunt enim consensu dominorum mutari [d]. Fines varij esse possunt, vt itinera, sepulchra, viæ, fossæ, riui. Pro terminis autem & stipites, seu lapis humo defossus, qui magna religione colebatur ab antiquis & obseruabatur, vt ait Ouidius [e],

[a] Frontin de iure limitum.
[b] Plutar. proble. 14.
[c] l. in finalibus, fin. regundo. lib. 10. P. ruul. 1. l. successionum varietas, eod.
[d] l. pen. eod. P.
[e] Ouid 2. Fastor.

Nox vbi transierit solito celebretur honore,
Separat indicio qui Deus arua suo.
Termine siue lapis, siue es defossus in agro
Stipes, ab antiquis tu quoque nomen habes. &c.

6 Statuit autẽ Numa Pompilius Romanorum rex, authore Dionys. Halicar. vnumquemque fines suos circumscribere, & finibus apponere lapides, quos sacrauit Ioui Terminali, atque decreuit sacra quotannis super eosdem fieri à contermentibus, & fines ipsos terminos vocauit: quos si quis occuluisset, aut transtulisset, sacrum eum esse Dei lege sanciuit. Ita vt cuicunque volẽti eum occidere liceret, tanquam sacrilegum. Verba legis antiquæ de termino non mouendo refert Crinitus [g],

[f] Dio. Halic. libr. 2.
[g] Crinit. libr. 8. de hon. discip. c. 10.

Qui secus faxit & terminum exarassit,
Ipsus & boues sacri sunto.

7 Romulus ante statuerat, vt qui vicini terminos vsurpasset: is, cui voluisset eripere, totum agrum vsurpantis in mulctæ locum acciperet, & ad eum iuste
8 pertineret [h]. Constantinus Cæsar hanc legem retinuit, in termino moto pendente cõtrouersia finium & ante definitum sententia negotium. *Qui finalem*, inquit [i], *intulerit quæstionem, si priusquam aliquid sententia terminetur, rem sibi alienam vsurpare voluerit, non solùm id quod malè petebat, sed lite superatus, tantum agri modum, quantum diripere tentauit, amittat, vt quisq; contentus suo, non expetat quod iuris est alieni.* Modestinus terminorum auulsorum non pecuniariam mulctã,
9 sed extraordinariam pœnam esse respondit [k]. Callistratus autem [l] ex Adriani lege eum, qui occupandorum finium alterius causa idipsum admisisset, relegatione puniendum: quòd si per ignorantiam, vel furandi animo, verberibus cædendum. Et Caius Cæsar [m], eos, qui extra suos fines dolo malo terminos mouissent, in quinquaginta aureos, si serui, pœna capitali damnandos statuit, ex lege Agraria Neruæ, nisi dominus pœnam exsoluisset. Ponitur quoque pro modo & qualitate personæ, qui finalium quæstionum obseruandarum causa, faciem locorum conuertunt: vt si faciant ex arbore arbustum, ex sylua cædua nouale. At Panormitanus [n] scriptis confirmauit, pecuniarias pœnas in hoc crimine exoleuisse, & corporales pro ratione personarum infligi, si dolosè termini transferantur. Dynus tamen [o]
10 arbitrio relinqui censuit iudicis, quas velit nummarias vel corporales imponere, adhibitis circumstantiis facti & personarum [p]. Quod ego quoque melius opinor, quia in hac quæstione de termino moto, plures possunt accedere peristases, quæ negotij naturam variare possunt: si quidem si consensu contendentium termini moti sint, id impunè fit, & licet [q]. Possunt & euelli furti causa, & tunc ad furti quæstionem peruenitur. Possunt & per vim deiici, & tunc de vi extra ordinem agitur

[h] Plut. proble. 14.
[i] Const. in l. vnic. fin. regund. libr. 2. C. Theod. tit. 26 l. 4. eod. in C. Iustin.
[k] Mod. l. 1. de term. moto in P.
[l] Call. l. 2. eod.
[m] l. 3. cod. tit.
[n] Pan. in c. ex literis, nu. 23. de probat.
[o] Dyn. in d. c. ex literis.
[p] sec. glo. 2. ca. fratres nitatis, 24. quæst.
[q] l. pen. fin. regund. P. l. 2. C. eod.

ex Iulij Pauli ſententia [a]. Poſſunt & turbari fines & confundi multis modis alius, quàm per motionem tranſlatione: veluti aratione, fluminis irruptione, vel alia ſuperueniente confuſione. In quibus ſi dolo malo quis aratione confuderit, & iudicio finium regundorum, & de termino moto, coram eodem iudice interpellari poteſt [b]: in aliis, irruptione fluminis, vel antiquitate ſummotis, agitur finium regundorum iudicio [c]. Finitore agrorum adhibito, ſeu menſura agri facta: ſumma namque totius Geometriæ vtilitas in eo verſatur. Atque Alphoratius [d] ea neceſſitate impellente, ob confuſionem agrorum ex inundatione Nili in Aegypto frequente, dirimendam, menſuras geometricas inuentas fuiſſe. Cicero quoque [e] cautum fuiſſe ait lege Manilia, vt arbitri ſint agrimenſores tres, perinde ac in vendicationibus earum rerum periti, regendis finibus, id eſt, diſcernendis, & ad certam æquabilémque formam dirigendis. Accedit etiam iudex ad locum controuerſum, vt ſuis oculis ipſum ſubijciat [f], vocant hoc ipſum pragmatici *Vne figure*. Fit enim figura & pictura rerum controuerſarum, conſentientibus aut vocatis legitimè quorum intereſt, vt poſteà ex ea, ac ſi ſubiaceret perpetuò oculis res, iudicium fiat. Agrimenſor adhibetur vt medius, qui idcirco in neutram controuertentium partem declinare debet, competitq; in eum, ſi falſum modum dolo malo renunciauit, actio in factum, quàm prætor decepto per dolum vel per malitiam, vel negligentiam, quæ dolo proxima eſt, decernit [g]: non autem ſi per imperitiam ſolùm [h], quòd ſibi imputare debeant, qui talem arbitrum delegerint [i]. Sicuti in aliis machinatis arbitris adhibitis, vocant *expertos*, receptum eſt [k]. Quod ſi menſura explicata à finitore agrorum, commodè fines diuidi iuxta eam non poſſunt, ex arbitrio iudex diuidit, & adiudicatione vtitur, & transfert & conſtituit fines, condemnatione pecuniæ additione compenſata, vt in poſterum certiores ſint termini [l]. Concurrit cum iſtis quæſtionibus alia præiudicialis interdum, quę & ſuſpendit iudicium finiũ regundorum, & de termino moto: veluti, ſi quis obiecerit poſſeſſionem peteti fundi finium regundorum iudicium, ſuſpenditur de finibus quæſtio, quæ proprietatis eſt [m]. Et prius de poſſeſſione, quàm de proprietate agendum [n]. Sic etiam, ſi præſcriptionem quis obiiciat, ceſſat hæc finium regundorum actio, & terminorum controuerſia [o]: quamuis enim nõ tollatur longo tempore viginti annorum, quia mixta & in rem & in perſonam [p], tamen tollitur triginta annorum ſpatio [q]. Iure pandectarum ſi fundus, tamen emptus ſit, & ampliores fines poſſeſſi, totum id longo tempore capitur vſu: quoniam vniuerſitas eius poſſideatur, non ſingulæ partes [r]. Quod tamen emendatum dico in longo tempore, vt longius exigamus [s]. Neque nos à ſententia dimouet L. Quinque pedum. finium regund. C. cuius verba videntur inhibere præſcriptionem omnem. *Quinque pedum*, inquit, *præſcriptione ſubmota, finalis iurgy vel locorum libera peragatur intentio*. Quibus verbis, quidam rati ſunt ibi poſt Accurſium, olim nõ potuiſſe agi pro præſcriptione quinque pedum circa fines agri, hodiè contrà. Explicat illam legem Cuiacius [t], Connanus [v], Agennus Vrbicus [x], refert legẽ Manliam, quinque aut ſex pedum latitudinem conſtituiſſe pro fine agrorum: quòd hæc latitudo reſeruaretur itineri ad culturã, vt ad eam iretur, & ad circũactum aratri, ideo impræſcriptibile eſſe ſpatium. Vuolphangus Lazius [y] aliter explicat, quatuor pedũ interſtitiũ fuiſſe relictũ ad ſepeliẽdos milites, & ſucceſſores dominorũ, ibiq; fuiſſe cippos & tumulos militares probat ex q̃buſdã vetuſtis inſcriptionib⁹ Capuæ inuẽtis. Mortui namq; olim more Græcorũ extra oppidũ ſepeliebãtur: & ſi intrò ferrẽtur, id honori ſummo cõcedebatur, vt notat Cicero [z]. Vnde Polybi⁹ ait [a], illud fuiſſe ſingulare ex oracuło cõtra morẽ cõmunẽ, vt Tarẽtini intra vrbẽ, in parte, quę ſolis ortũ verſus eſſet, mortuos tẽde

rent

[a] Iul. Paul. lib. 1. Recep. ſententiar. 18.
[b] l. 4. § ſi dicatur, finium regund. in P.
[c] l. ſi irruptione, eo.
[d] Stoſeius. libr. de menſuris geometris poſt Aſirola.
[e] Cic. lib. 1. de legib.
[f] d. l. ſi irruptione, § fin. finium. reg.
[g] l. 1. § 1. ſi mẽſ. falſ. mod. dix. P.
[h] l. 2. eod.
[i] arg. § præterea, q. b. mod. re contin. ob. l. 1. § 18 quoque, de actio. & dict. proferre, l. 32. § ſtari, de recep. arbit. fin. 4. Paul. 8
[k] l. per. & ſi finium. fa. ſ. mod. dixe in P.
[l] l. 2. 3. 4. fin. reg. P. § fin. de off. iudic. apud Iuſtin.
[m] l. ſi quis, C. finium regu. ao
[n] l. ordinar. § C. de rei vend. l. nulli, C. de iudic. l. inter. Cde interdic. l. ſi quis, C. ſi reg. l. exitus, de acq. poſſe. P. l. ſi ne vi, ac iudic. in P.
[o] l. in C. finiu. regũd.
[p] § quæda, de actio. l. ſed & ſi locũ, § finium reg. in P.
[q] d. l. fin. finiũ reg. C.
[r] l. 2. § ſed & ſi iundus, pro emp. in P. l. qui fundum, § fi. eod.
[s] per l. fin. finiũ reg. C.
[t] Cuiac. in l. 4. de vſucapio.
[v] Connan. lib. 3. iur. cm. l.
[x] Agennus Vrbicus, in cõmenta ad Iulium Frontin. de cõtrouer. agro.
[y] Vuolphan. Lazius præfat. commentario Reipub. Roma.
[z] Cic. pro Flacco.
[a] Polyb. lib. 6. hiſto.

rent. Cùm Græci contrà obſeruarent, imò & libitinarios, qui eos ſepelirent, vrbe habitare non finerent, quos vocant καταγώγας & νεκροθάπτας [a]. Exiſtimarē autem ego, legem quinque pedum, & ſi præſcriptionem ſubmoueat, tamen antiquatam, vt admittatur præſcriptio, ſi longius tempus adſit, quàm viginti annorum. Nam Theodoſ. Aread. & Valent. lex eſt Quinque pedum, lex autem final eius tituli, fini. regund. C. quæ illam ſequitur & præſcriptionem induxit, Iuſtiniani eſt, qui 57. imperator fuit. illi autem 49. ordine imperarunt.

17 Crimen de termino moto defert accuſationē cuilibet volēti [b], vt publicum videatur, habita ratione eius quod cuilibet de populo conueniat & concedatur [c]. Item quod quinquaginta aureos pro quoquo termino moto ex
18 lege Agraria reus dare iubeatur [d]. Verùm proculdubio publicum erit, ſi agatur de motis terminis publicis, putà iuriſdictionis ſeu territorij: ſic enim cauſa publica contingens delictum non publicum, publicum facit, vt de concuſſione non publica reſponſum eſt, quæ publica ſit ob cauſam quæ legis publici criminis eſt [e]. Iuriſdictionis autem & territorij cauſa publica eſt [f]. Territoriumque & iuriſdictio certis finibus agrorū concluditur [g], quos egredi non licet [h]. Et quibus confuſis, totius politiæ ordo confunditur [i].

a Helychius.

b l. fin. de termi. moto, in P.

c iuxta l. 1. de popul. actio P. § 1. de pub. iudic.

d d. l. fi de term. mo.

e l. 2. de concuſſio. in P.

f l quippe iudicare, de iudic. in P. l. filiusfam. de ijs qui ſunt ſui vel al. iur. P. interp. in l. 1 de iuriſd. om. iudic. P.

g l. pupillus, §. territorium, de verbo. ſig. P.

h l. fin. de iuriſd. om. iudic.

i ea. pertinet, 11. q. 1.

De crimine ſtellionatus. Caput 14.

Lib. 47. P. tit. 20. Lib. 9. C. tit. 34.

1 *Stellionatus iudicium quale, & quod generale vbi ſpeciale deficit: quando detur, & eius pœna. 3. Et 4.*
2 *Stellio, animal quale, & ſtellatura quid.*

1 STELLIONATVS iudicium, famoſum quidem non eſt [k], neque inter priuata vel publica annumeratur: attamē coércitionem extraordinariam habet [l]. Variam namque & aliam à ſuperioribus habet crimen, quo ſtellionatus actione agitur, hypoſtaſiū, vt ea non poſſit aliis regulis, quàm extraordinaria cognitione concludi. Quod in priuatis iudicijs eſt de dolo actio quæ datur quando actio alia non ſuppetit [m]: hoc in criminibus ſtellionatus perſecutio eſt. Vbicunque enim titulus criminis deficit, illic ſtellionatus obijcimus [n]. Optimè autem doli ſimilitudo in criminibus anonymis à iureconſultis & ſtellionatus vſurpata eſt, ac ſi dicerent hoc eſſe factum ſtellionis animalis: quoniā, vt ait Plinius [o], nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt, & inde ſtellionum nomen in maledictum tranſlatum.
2 3 Animal ſtellio eſt, lucentibus quibuſdam maculis diſtinctum, vnde nomen mutuatur: & crimē quoque ſtellionatus, ſtellatura dicitur. Proinde latè patēt iſthus accuſationis exempla, quæ annotabuntur ex vſu quotidiano, obſeruata illa regula: vt ea crimina hoc nomine dicantur, quæ proprio nomine & propria determinatione pœnam non habent, nec in caſtigatione infamiam, niſi cum famoſa actione coniungatur. Poteſt enim cum alia actione dari, vt quis negotij teneatur actione, & vltrà ſtellionatus [p]. Aliqua exempla prodita ſunt iuris, vt ſi quis alteri obligatam rem, eādem ſuppreſſa obligatione oppigno-

k l. 2. de crimi. ſtell. in P.

l l. 2 & 3. eod. P. l. 3. eod. C.

m l. 1. de dol. in P.

n l. 3. de crimi. ſtellio.

o Plin. libr. 30. c. 10.

p vt in l. 2. §. fin. l. tutor. l. 16 §. contrarium, l. ſi quis impignore, l. 36. de pign. actio. l. 13. P. tit. 7. l. fin. C. de crimi. ſtellio. & ibi glo. fin.

rauerit, ſtellionatum enim eum committere placuit Alexandro Cæſari, niſi vtroque creditori ſatis offerat [a]. Item ſi alij eandem per calliditatem diſtraxerit, permutauerit, vel in ſolutum dederit [b]. Si in pignore æs pro auro ſuppoſuerit [c]. Si quis merces ſuppoſuerit, obligatas auerterit, vel corruperit [d]. Si quis impoſturam fecerit, vel colluſionem in necem alterius [e]. Si merces ſuppreſſerit [f]. Si peierauerit, inſtrumento iurans ſua pignora eſſe [g], non tam ratione periurij, quàm fraudis conſultò creditori factę. Item qui non cancellato inſtrumento poſt ſolutionem debiti, iterum propter condemnationem acceperit vt debitum quod ſolutum erat, propter ſuam calliditatem ſtellionatus crimine punietur [h]: & ſi ſolutum ex cauſa iudicati, vt indebitum reperi non poſſit conductione indebiti [i]. De pœna criminis ſtellionatus, certa tradi non poteſt regula, niſi quòd extraordinem imponatur ſeueriſſimè [k]. Fines tamen præſcripti, quos egredi non licet, nempe opus metalli in plebeijs: in honore autem poſitis, relegatio, aut ab ordine motio remittenda ſit [l]. Modeſtinus quoque exilium temporale conſtituit in eum, qui cum fraude obligationis pignoris iam factæ alteri, periurio vallaſſe detegitur [m]. Et certè hîc quoque reminiſci oportet, iudicantem ex rebus in quibus calliditas & fraus committitur, & ex perſonis decipientium & deceptorum, & ex modo & qualitate negotij pœnas eſſe ſtatuendas. Nam & Alexander Cæſar Tribunos militum, qui per ſtellaturas militibus aliquid abſtuliſſent, capitali ſententia affecit, auctore Lamprydio [n].

a l.1.& 2.ſi C. de ſtellio. & l. iuror. 16 § 2. de pignorat. in f.
b l.3. cod. iunct. in f.
c l.1. §. fin. l. ſi quis in pignore, l.3.4 de pignor. act. f. l. 3 §. 3 de crim. ſtellio.
d d.l 3. §. 1 eod.
e d.l.3 §. item.
f d.l.3. § fin.
g l.4 eod.
h V. p. l. ſi fideiuſſor. l.29 § in omnib. mandat. P.
i l.1. C. de condict. indeb. d. l. ſi fideiuſſor, cũ ſimilib.
k l. fin. de cri. ſtellio. P.
l l.3. § pœna. cod.
m l.fin. eod. tit. P.
n Lamprid. in Alexan.

De mendacij crimine. Caput 15.

1 *Mentiendum non eſſe, illudq; ſcelus & vanitas quando dicatur.*
2 *Mendacium dicere, & mentiri quomodo differant.*
3 *Mendacy gradus, deteſtatio, & pœna. Et 4.*
5 *Mendacium publicum grauius priuato.*
6 *Mentientes ſtudioſè grauius puniendi.*
7 *Mendacium Deo, & hominibus diſplicet.*
8 *Dignitatem alterius impetrare, mendacium facto eſt.*
9 *Mendax impetrator reſcripti quis dicendus, & quomodo puniendus. num. 11.*
10 *Fictiones, quæ non ſunt, inter mendacia punibilia annumerandæ.*
12 *Mendacy pœna iure ciuili in negatis verbis.*
13 *Aulicorum vendentium gratiam principum, quam ſe habere mentiuntur, pœna. Et 14. 15.*

o Diog. Laert. in 1. in Solone.
p Plautus, in Mercatore.

SOLON inter leges ſuas, & illam adiecit, *Mentiri noli* [o]. & ait Plautus [p], *Mihi ſcelus quoque, videtur, me petenti proloqui mendacium.*

q Ioſia Ponta lib 2. de ſermo c.2. §.de 22.
r in initium verbis lib.
s Herod in 1.
t ci beatus, 22. q. 2. Accuſius l. de arte. § 2. de interrog. actio.

Id in ſeriis & grauioribus, in aliis vanitas, inconſtantia, ſtultitia [q] dicetur. Iniuriamque paulò antèa diximus irrogari [r], ſi quis dixerit alicui quod mentiatur. Quod indicat mendacium, probrum eſſe & delictũ: ſicuti & Perſæ crimen capitali animaduerſione dignum arbitrabantur, mentiri [s]. Probat idipſum finitio mendacij, nam illud eſt, falſa vocis ſignificatio cum voluntate fallendi [t]. Publius etiam Nigidius firmat, dum ait, *inter mendacium dicere, & mentiri hoc diſſare quod*

quòd qui mentitur, ipſe non fallitur, ſed alterum fallere conatur: qui mendacium dicit, ipſe fallitur. Item qui mentitur, inquit, *fallit quantum in ſe eſt: at qui mendacium, ipſe non fallit quantum in ſe eſt. Vir bonus præſtare debet, ne mentiatur: prudens, ne mendacium dicat.* Patia quoque non eſſe falſum dicere, & mentiri iu-
3 ra probant [a]. Octo gradus ſunt mendacij, pro quorum varietate maius minuſue delictum eſt, prout in iure pontificio diſtinguntur [b]. Qualecunque autem ſit, peccatum eſt: os enim quod mentitur, occidit animam ſuam [c]. Et perdet Deus omnes, qui loquuntur mendacium [d]. Scriptum quippe [e], *non mentiemini, nec decipiet vnuſquiſque proximum ſuum.* Et [f], *non ſuſcipies vocem mendacij, nec inunges manum tuam, vt pro impio dicas falſum teſtimonium.* De huius pœna nos latius in crimine falſi, quod dicto & verbis committitur. Et iterum, *Verbum mendax iuſtum deteſtabitur, impius autem confundit, & confundetur* [g].
4 Et, *abominatio eſt domino labia mendacij* [h]. In noua lege [i], pœna exprimitur omnibus mendacibus, *pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* De mendacio pernitioſo alteri & conſultò fraudem inferente, intelligendum tamen putant omnes interpretes pœnam illam æternam: nam illud peccatum eſſe mortale dicunt, iocoſum autem non graue [k]. Nihilominus autem in hoc conſentiunt, nullo modo perfectis vel conſtantibus viris eſſe mentiendum [l], etiam pro vita alterius ſeruanda [m]. Non enim quis ſeipſum iugulare & perdere debet, vt alium conſeruet [n]: neque malum faciendum, vt inde eueniat bonum [o]. Neque etiam ad ſalutem cum mendacio quemquam eſſe ducendum [p]: non deiiciendi ſui cauſa, id eſt vt vocant, humiliandi cauſa [q]. Vindicatum ſeuerè ſignatur Ananiæ & vxoris eius à D. Petro mendacium venditionis agri, & retentionis pretij [r]: morte enim repentina necati, quòd mentiri vo-
5 luiſſent Spiritui ſancto. Demoſthenes mendacij legem in foro venali etiam poſitam apud Athenienſes teſtatur [s], & graue etiam priuatis, multóque magis reipub. eſſe mentiri, his verbis. ὥσπερ γὰρ ἐκ ἀγχέμου ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καλὸν μὴ τὴν ἀγορὰν ἀψευδῆ γεγράφθαι, ἵν' οἱς δόλῳ ἐστὶ διαμάχη βλαβῇ· οὕτως ψεύσασθαι ἐν τῷ κοινῷ μὴ χρηστῷ τῷ νόμῳ τούτῳ τῷ πόλιν, τῷ ἀνθρώπους ἐπιτάξασαν τοῖς ἰδιώταις, ἀλλὰ τὴς ἀγαθότητι πεποιῆσθαι ἐξαιρέτως, id eſt, *Nam honeſtum eſſe quis putet, Athenienſes, in rerum venalium foro, vbi ſi qua fraus aut impoſtura interceſſerit, reſpublica nihil detrimenti capit, legem de vitando mendacio eſſe latam: publicè autem ciuitatem illam, quæ priuatis ipſa id imperarit eadem lege non vti, ſed benè de ſe meritos circumſcribere?* Et alibi ait [t], ἀνὴρ ψεύσασθαι ποτὲ μὲν ἐπὶ ὀλίγου, & δεινὸς πρὸς ὀλίγους ψεύσασθαι καὶ ταῦτα δυσχερῶς: δεινότερος πρὸς ὅλην δῆμον, καὶ ταῦτα πολλάκις. id eſt, *graue mentiri, & parùm etiam graue mentiri apud paucos eoſdemque calamitoſos: ſed grauius apud totum populum, eumque Athenienſem.* Plutarchus ſcribit, Antigonum monoculum ab Alexandro mendacij conuictum, ab aula eiectum, & præfectura priuatum [v]. Vt & Pomponius Atticus vir equeſtris Romanus, qui quia mendacium non dicebat, ita nec dici pati poterat [x]. Polybius [y], *duo*, inquit, *mendaciorum genera, vnum quod ſit per ignorantiam: alterum, quod ſtudio profertur. Illud, qui ob ignorantiam oberrant à veritate, ignoſcendum eſt: qui ſtudio autem mentiuntur, implacabiliter ſuccenſendum.*
7 Lex apud Platonem [z] eſt, *nemo deis inuocatis mendacium dicat, aut decipiat, aut adulterare quicquam verbo vel re audeat: niſi velit Deo odio eſſe cui quidem primùm odio eſt, qui falsò iurans, deos parùmpendit: deinde qui coram ſe, mendacibus mentitur.* Ad mendacium accedit & pro mendacio accipitur, ſe profiteri alicuius dignitatis vel officij, & contraria profeſſioni agere [a]: eſtq; hæc
9 ſpecies mendacij facto comprobata. In reſcriptorum examinatione, vt his qui impetrat frui poſſit, veritas ad amuſſim inquiritur: & ſi ea non ſunt planè expreſſa, vel ſi expreſſa ſint aliqua falſa, qui impetrauit mendax dicitur, ſiue id ex malitia & fraude, ſiue per ſimplicitatem aut ignorantiam

a ca. is autem, 22 q. 2. ca. beatus Petr⁹, ca. ſi quisquis, 5. Abraam, eod.
b ca. primum, ca. ne quis, 22 q. 2.
c Sapient. 1. ca. nec arbitrio, eod. q.
d Pſal. 5.
e Leuit. 19.
f Exod. 23.
g Prouerb. 13.
h Prouerb. 12.
i Apocal. 21. & 22.
k ca. quod autem, 22. q. 2.
l ca. ne quis, ca. omne, & ca. ſi quis q. 2 vetus, 22 q. 2. ca. cauete, 22 q. 5.
m d. ca. ne quis.
n l. præſes prouinciæ, de ſeruitut. C. glo. in l. qui ſub præſexu, C. de ſacroſ eccleſ. & in c. magna, ne cler. & mona.
o ca. primum, 22. q. 2.
p ca. non ita, eod. q.
q Acon. 5 ca. non ſi conſenſerimus 2. diſt. ca. 1 verſ. in eſdem apoſtolum, 2. q. 2. ca. quod Chriſtus, & ca. ea vtilitas. 5 q. 2.
r Demoſth. περὶ τῆς παραπρεσβ.
s Orat. de falſa legatione.
t Plut. in vita Alexandri.
x Cor. Nepos, in vita Pomp. Attic.
y Polyb. lib. 12 hiſto.
z Plato, lib. 11. de legibus
a ca. cauete, & ca. ſeq. 22 q. 5.

a c. super literis, de rescrip. ap. Grego. fecerit [a]. In aliis autem subtilius distinguimus, cùm de pœna mendacij agimus, potissimùm in foro contentioso: siquidem quæ sunt loco prolata, non seriò, nec alterius decipiendi causa, mendacium propriè non dicitur, nec punitur [b]. Sunt hic fictiones seu simulationes ad vtilitatem aliquam, quæ non nocent, sed prosunt potius, à mendacis separandæ, quibus vti sapientes sunt [c]. Huc pertinent parabolæ, apologiæ, reliquaq; id genus, & technæ seu solertia ad euitanda pericula, seu ad hostes decipiendos: vnde bonus dolus dicitur [d], vel mendacium, sed non improbum. Sic intelligo locutum Diphilum [e] poetam Comicum, dum ait,

b D. Augusti in quæstionum Genes. c. 45. ea quoq; autē, 22. q. 2.

c ca. vtilem simulationem, d. q.

d l. 1. §. non fuit contentus, de dol. in P.

e apud Stobæum in mēdacio.

καιρῷ τιθέμενον ψεῦδος ὡς καρπὸν φέρει.

Et rursum,

ὑπολαμβάνω ψεῦδος ἐπὶ σωτηρίᾳ
λεγόμενον, ἀδὲν περιποιεῖσθ' δυσχερές, id est,

Mendacium positum in tempore, lucrum seu fructum affert. Et ego existimo mendacium salutis causa prolatum, nihil afferre mali. Et Pisander, ὁ νόμος καὶ ψεῦδος ὑπὲρ ψυχῆς ἀγορεύειν, *non est reprehensio, mendacium pro salute sua dicere.* Verùm & illud obseruandum quod ait Eusebius [f], nulli concedendum esse in ciuitate ita mentiri etiam ob aliquam vtilitatem, nisi veritatis studioso, & prudenti viro, qui quo tempore, quoq; modo natura mendacij non soleat obesse, intelligat, & necessariæ commoditatis causa secuturæ mendacium id faciat. Est & alia quædam mendacij facilitas, sine malitia, ex fragili natura facilè irrepens, de qua dictum, omnem hominem mendacem esse [g]. Et multa de mendaci mortalium vita Antonius Codrus. Quibus distinctis, mendacij pœnas distinguemus facilius: primùm in rescriptis, mendacium malitia scriptum vel cum fraude, & vitiat rescriptum: & vltrà, si nimia mentientis inueniretur improbitas, etiam seueritati subiacet iudicantis [h]. Si per ignorantiam autem vel simplicitatem, vt loquitur Innocentius 3. vel veritas suppressa fuerit, vel falsitas suggesta: si talis expressa sit falsitas, vel veritas occultata, quæ si fuisset non expressa vel non occultata, non remorarentur tenore scripti concessionem, valebit. Contrà, si expresso vero, vel non addito falso, aliter fuisset princeps rescripturus [i]. In quæstionibus ciuilibus mendacium pœnam habet varian, pro negotij qualitate: veluti, si quis, cùm ab eo reposceretur res, negauit se possidere, possidere conuictus, priuatur possessione, quæ petenti adiudicatur [k]. Sic pignus possidens inficiatus dominum pignoris, priuatur possessione [l]. Crescit & per inficiationem damni dati æstimatio in lege Aquilia [m]. Mentitus ætatem minorem, eius priuilegio posteà in eo non restituitur [n]. Fideiussor beneficium diuisionis ex epistola Cæsaris concessum, mendacio amittit [o]. Et mentitus super quota hæreditatis, cuius est hæres, in solidum conuenitur. De his qui pernitiosè mentiuntur in accusando, & calumniæ pœna, iam dictum in proprio titulo post accusationem, & qui accusari possunt. Sunt quidam qui splendidis & magnificis pollicitationibus quæ suo tamen carent effectu, officium suum quod nullum est, & simulatam apud principem gratiam pretio vendunt, quos fumi venditores dixerunt, vt Martialis. Huiusmodi erat Vetronius Thurmus quidam, qui cùm simularet se multùm principis amicitia valere apud principem Alexandrum Seuerum, non modica pecunia clientes emungebat: qui in fuco deprehensus iussu Cæsaris, vt crimini responderet supplicium, alligatus palo, viridium lignorum fumo est enectus, pronunciante præcone,

f Apud Stob. de mendacio.

g Paul. ad Rom. 3.

h l. si ciuis legibus, l. 3. si ciuis vel reip. publ. lib. 1. C. ne rei. 25. l. fin. de diuers. rescr. Gel. 5. si nup. rex reser. pet. ea dicens, 25. q. 2. c. super literis, c. 20. de rescrip. apud Grego.

i d. c. super literis,

k l. fin. de re iudicat. P.

l auth. ne poss. fiat, quipetro. in pig. hab. C. § illud, de testam. & simil. in auth.

m l. inde Neratius, § hæc actio, ad leg. Aquil. P. l. contra, C. eod.

n l. 1. 2. si mi. se maio. dix. C.

o l. si dubitet, § ita, de fideiussio.

p l. si ex parte, & l. cum, quod cum eo qui in alie. pot. l. 1. C. ad senatusc. Maced. l. qui cum le, de re iudic. P.

cone, Fumo periit, qui fumos vendidit, vt author Aelius Lamprydius [a]. [a] Lampryd. in vita Alex. Seueri.

14 Meminit Demosthenes cuiusdam legis de hac re Athenienſium, in hæc verba. ἔστιν ὑμῖν νόμος ἀρχαῖος τῶν καλῶς ἀκόντων ἔχειν. ἐάν τις ὑποσχόμενος τῇ τοῦ δήμου ἐξαπατήσαι γνώμην, κἂν ἀλῷ: θανάτῳ ζημιοῦν, id eſt, *Eſt vobis Athenienſes antiqua lex, è probatarum numero: ſi quis aliquid pollicendo verba populo*
15 *dederit, in iudicium duci: conuictum, morte mulctari.* Adrianus libertos ſuos nec ſciri voluit in publico, nec aliquid apud ſe poſſe: dicto ſuo, omnibus ſuperioribus principibus vitia imputans libertorum. Damnatis omnibus libertis ſuis, quicunque ſe de eo iactauerant, teſte Spartiano [b]. [b] Aelius Spartia. in vita Adria.

FINIS LIBRI XXXIX.

DE

DE VSVCAPIONIBVS.

LIBER XL.

Quid ſit vſucapio. Cap. 1.

Lib. 2. Inſtitut. tit 6. Lib. 7. C tit 26. Lib. 41. P. tit. 3.
Lib. 2. Decret. tit 26. Lib. 2. Sex. tit. 13.

1 *Libri 40. ad 39. continuatio.*
Vſucapio acquirendi legitimus modus, & amittendi citius origo. eod. & nu. 23.
4 *Vſucapio, num vſus capio ſcribi debeat diſiunctim.*
5 *Vſucapionis finitio, adiecto dominij in ea quid, & eius diuiſio. nu. 6. & 9.*
7 *Dominium num vſucapione amittatur & quæratur, & num directum. nu. 8.*
9 *Præſcriptio quid.*

DIximvs ſuperioribus libris, quomodo negotia expedirentur per contractus & per delicta, vtq; dominia rerũ per contractus & delicta amitterentur, & in alium tranſirent, aut conſeruarentur. Poſtulat ordo, vt ad vſucapiones, ſeu præſcriptiones tranſeamus: iuris ciuilis namq; præcipuus & firmiſſimus acquirendi dominij modus vſucapio eſt [a], item & alienandi [b], à iure naturali ſeu gentium habens originem & rationes. Meminit Horatius [c], 1

Quædam ſi credis conſultis mancipat vſus.

a l. traditionibus, C de pact.
b l. alienationis, de verb ſig.
c Hora lib 2 Epiſto ad Lucium Ploti.

Cicero vſucapiones vocat, ius authoritatis [d]. Et alibi [e], tradit vſucapionis authoritatẽ à legibus ortã. *Fundus*, inquit, *à patre relinqui poteſt, at vſucapio fundi, hoc eſt, finis ſollicitudinis, ac periculum litium, non à patre relinquitur, ſed à legibus.* Inter Romanos vſucapio refertur ad legem 12. tabul. accepta tamen à Græcis, teſtimonio Platonis [f], & Iſocratis [g]. Iure ciuili alio, eſſe etiam renouatam, & explicatam vſucapionem planum eſt, vt & in pleriſque emendatam [h], & conſequenter probatam. Neque admittenda eſt conſequentia Senecæ [i]. *Negant iuriſconſulti quicquam vſucapi, quod ſit publicum: publicum autem id eſt, quod tenes, & quidem generis humani.* Vnde ſequeretur, nullam poſſe fieri vſucapionem, ſi admitteremus publicum eſſe quodcunq; poſſidemus. Quod nunquam dixerunt iuriſcõſulti, ſed rerum alias publicas, alias vniuerſitatis, alias ſingulorum conſtituerunt [k]. Vſucapionem quidam contendunt ſcribi debere, vſus capionem, interiecta litera s, quemadmodum & pignoris capionem, ſecundum Gellium [l], diſiuncto vocabulo. Quod tamen non placet. Nam hîc non capimus vſum per vſucapionem, ſed vtendo poſ 2 3 4

d Cic de Aruſpi re ſpon. & 7. in Verrem.
e idem pro Cæcina.
f Pla. 12 de leg. b.
g Iſocra. in Archida mo.
h 4. ſin de vſu & habit 4 1 de vſucap l. 2 de vſucapt. trans for
i Sene. lib. 13. Epiſt. epiſt. 11.
k l. 1 & 2. I in tantum de rer. diuiſ. P. 5 2 3. cod. tit. apud Iuſtinia
l Aul. Gell. lib. 7. c. 16.

do poſſeſſione dominium [a], non vſum capere dicimur. Vſus incorporalis eſt, quia ſeruitus: & ideo capi non poteſt, nec tradi, poſſideri, nec vſucapi, vt ait Caius [b]. Proinde argumentari à pignoris capione ad vſucapionem, claudicat in ſubſtantiali differentia, vt à ſeparatis & contrariis, probatio. Pignus quippe cùm à pugno dicatur quo capitur, corporalis res eſt, & quæ tradi & capi poteſt [c]. Et Paulus Iuriſconſultus vtrumque exemplo docet, *Pro emptore poſſidet*, inquit, *qui re vera emit, nec ſufficit tantùm in ea opinione eſſe eum, vt putet ſe pro emptore poſſidere, ſed etiam debet ſubeſſe cauſa emptionis. Si tamen exiſtimans me debere tibi ignoranti tradam, vſucapies. Quare ergo & ſi putas me vendidiſſe, & tradam, non capies vſu.* Videmus ibi dictum, *non capies vſu*: non autem, *non capies vſum*. Sic Papinianus [d], *non minus capietur vſu puer*, dixit: & [e], *cur non capiat vſu*. &c. Definitio vſucapionis traditur à Modeſtino [f], *Vſucapio, eſt acquiſitio vel adiectio dominy, per continuationem poſſeſſionis, temporis lege definiti.* Quibuſdam non placet finitio hæc, tanquam quæ minus videatur continere, quàm definitum [g]. Mihi ſufficiens videtur, vt aliam non requiram. Obſeruandum tamen in aliquibus excuſſis codicibus, expunctam vocem, *arquiſitio*, ſed perperam: eſtq; hæc vocula neceſſaria, vt potè quòd docuerimus vſucapionem eſſe ſpeciem modi acquirendi. Reliqua verò, quæ adiiciuntur à Modeſtino, formam & materiam
6 exprimunt. Adiectio dominij, demonſtrat ius fuiſſe aliquod vſucapienti ante poſſeſſionem continuatam, ſed non perfectè Nam ſi præſcribens ſeu poſſeſſionem continuans, nullum ante continuationem poſſeſſionis habuerit ius, nullumúe titulum, nullo tempore præſcribit [h]. Et ſic finitio tria explicat implicitè, quæ Caſtrenſis ſua finitione voluit ſupplere, titulum, bonam fidem, & poſſeſſionem. Adiectio titulum, tanquam ſubiectum cui fiat adiectio, indicat. Non enim poteſt adiici ei, quod non eſt: nec eſſe poteſt cui adiiciatur, niſi per titulum, ratione cuius quis ſe dicit poſſidere bona fide, vel vera vel præſumpta. Si enim mala adeſſet, titulus non da-
7 ret vim negotio malæfidei, quia nec is conſideraretur, quia nullus [i]. Aliquando tamen olim proprietas non acquirebatur, ſed iuris authoritate, poſſeſſione perfecta, tempore defendebatur: ideo authoritas dicebatur ius defendendi rem per vſucapionem. Ita Cicero [k], *vt vſus authoritas biennium eſt, ſic ergo ædium.* Et alibi [l], *aduerſus hoſtem, æterna authoritas eſto.* Et in lege Attilia ſeu Attinia, *Quod ſubreptum erit, eius rei authoritas eſto.* Id eſt, nunquam niſi poſt æternitatem præſcribatur, vt docet Aulus Gellius [m]. Vel repetendi rem furtiuam, ſit perpetua licentia. Non enim furtiuæ res, lege illa prohibente, præſcribi poterant, priuſquam reuerſæ poſt furtum fuiſſent in domini poteſtatem [n]. Interpretatur & authoritatem, actionem Venuleius [o]. Explicant, Franc. Balduinus [p], Alciatus [q]. Hodiè tamen, non ſecus quàm traditionibus & vſucapionibus, dominia rerum transferuntur [r]. Ex authoritate quippe iuris ciuilis, vel ſecundum eius regulas, dominia mutari poſſunt, & ab vno in alium transferri, & addici [s]: vt ex præſcripto eius, ſeruus cui libertas eſt in teſtamento domini relicta, ſi non adeatur ex eo hæreditas, vt conſeruet ſibi libertatem relictam, petere poteſt ſi-
8 bi hæreditatem adiici [t]. Dominium porrò, quod diximus per vſucapionem quæri, interpretamur, omiſſis interpretum pugnis, de directo: quia Modeſtini finitio [u] meminit ſimpliciter de dominio, quod intelligitur directum [x]. Quod firmat lex [y], quæ tradit vſucapione perfecta, non poſſe antiquum dominium vllo remedio rem repetere. Et ita qui vſucepit præſcriptione, poteſt petentem ſubmouere à litis ingreſſu [z]: cùm non minus videatur alienare qui vſucapi rem ſuam permittit, quàm qui expreſsè diſtrahit [a]. Et proinde rectè dictum eſt, vſucapione nos res noſtras facere [b]. Ita & Iuſtinianus probat, dum loquitur de edicto Adriani tollendo [c], & mittendo inſtituto in poſ

[a] l.1. de vſucap. P
[b] l. ſeruus, 40. §. incorporales, de acquir. rer. dom. P. idem in l. poſſideri, de acq. poſſe. P. l. ſeruitutes, 14. de ſeruitut. tit. gener.
[c] l. ſi rem, §. 2. de pig. actio P. l. ſi plures, § ſi pignus, de ver. ſig.
[d] Papin. in l. iuſto errore, 44. § & ſi poſſeſſionis, de vſu cap. P.
[e] d. l. iuſto, §. filiusfa.
[f] Modeſt. l. 3. de vſucap. in P.
[g] vt exiſtimat Paul. Caſtr. ad d. l. 3. de vſucap.
[h] l. 6 quis emptionis, §. 1. verſ. ſi verò, de præſcr. 30. vel 40. an.
[i] l. quoties, qui ſatisd. cog. P. cum ſimilib. ibi nota. P.
[k] Cic. in Topic.
[l] idem 1. officio.
[m] Gell. lib. 17. c. 7.
[n] Paul. l. 4. § quod autem, de vſucap.
[o] l. fin. de tutelis.
[p] Bald. in explic. 1. 30 & 31 leg. 42. tab.
[q] Alcia. in commentar. de verb. ſig. ad leg. quæſtio eſt, l. 215.
[r] l. traditionibus, C. de pact.
[s] ea quo iure defendis, addict. l. eũ qui ædes, de vſucap. P.
[t] § 1. de eo cui libertas. bon. adiect.
[u] l. 3. de vſucap. P.
[x] l. 1. ſi ager veſtig. vel emphyteo peta. P.
[y] l. ver. de vſucap. transfor. C.
[z] l. ſicut, l. omnes, de præſc. 30. vel 40. an. C.
[a] l. alienationis verbo, de verb. ſig. P.
[b] l. qui fundum, l. 7. § hi pro empto P.
[c] l. fin. de edict. D. Adria. toll. lib. 6. Cod. 33

in poſſeſſionem, non obſtante cuiuſcunque temporis curriculo. *Niſi tantùm tempora*, inquit, *effluxerit, quod poſſit vel poſſeſſori plentiſſimè ſecuritatem ſuper dominio præſtare, vel ipſi qui miſſus eſt omnem intentionem excludere.* Et rurſum alibi [a], *Niſi triennale tempus tranſeat, quo poſſeſſor dominus ſit.* Sunt & alia iuris reſponſa, quæ idem aſſerunt [b]. Et ita quoque notat Boerius deciſio. 344. nume. 3. 5. 6. Et quamuis aliqui putent obligationem naturalem non tolli per exceptionem ſtatutariæ præſcriptionis temporalis, tamen conſentiunt tolli ciuilem: de quibus vide Chaſſaneum, in §. 8 ad verba, *de toutes choſes*, num. 20. vbi citantur plures interpretes, tit. *des foreſts & paſturages, & riuieres*, in cõſuet. Burgundiæ. Vide & de hac quęſtione, nũ dominiũ quæratur ex præſcriptione in rebus immobilibus, ſicut in vſucapione in mobilib⁹, glo. ad §. ex his modis, ad verbũ dominia, de vſucapio. apud Iuſtini. Diuidũt vſucapiones, 9
in eas quæ mobiliũ, & quæ immobilium ſunt rerum: illas, propriè dici vſucapiones, has verò, præſcriptiones contendunt [c]. At ego opinor vtramque appellationem ad res mobiles & immobiles pertinere [d]. Verùm probo Oldradi ſententiam, ſignificatione propria vſucapionis nomen referri ad vſucapionem rerum mobilium & immobilium: præſcriptionem verò pertinere ad ius excipiendi, vt in rubrica de diuerſis & tempo. præſcrip. vt præſcriptio temporalis ſit ſpecies exceptionis [e], qua quis ratione vſucapionis excipit contra petitionem rei ab alio factam, ſiue ea ſit immobilis, ſiue mobilis [f]. Species porrò ſeu diſtinctiones aliæ verius vſucapionis conſtitui poſſunt, ratione diuerſi temporis, vt in tempore, inferius Deo fauente, enumerabimus.

a auth. niſi triennale, de bon. mater. lib. 6 C. tit. 59.

b vt in l. 1. ſi aduer. vſuca. C. l. ſi ſtatu. § ſi de veſtigalibus, de dam. infec. l. eum qui ædes, de vſucap. l. acquiritur, § non ſolùm, de acq. rer. dom. P. cum ſimilib. l. 3. § 1. de annu. except.

c Accurſ. Bart. & alij, in l. 2. C. in quib. cauſſis non obſt. præſcr. § in ſeruitutum, vbi tamen hæc cõfundunt.

d l. quare, l. nunquã, l. ſuntum, de vſucap. P.

e l. pen. de except. lib. 44. P. tit. 1.

f l. 3. de diuerſ. & tempo. præſcr. lib. 44. P. tit. 3.

De rebus, quæ vſucapi poſſunt, vel non poſſunt. Caput 2.

1 Vſucapi quæ res poſſunt. Et quæ non vſucapiantur. nu. 2. 3. 4. &c.
5 Regia iura quæ præſcribi poſſunt, & quæ impræſcriptibilia. & 6.
7 Tributa an præſcribantur contra principem.
8 Diuiſæ res quando cenſentur, & quomodo vſucapiantur.
9 Quæ non præſcribantur, & contrà. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 17. 18. & 20.
14 Præſcriptibilia quædam iure Codicis, quæ impræſcriptibilia iure Pandectarum.
19 Dimiſſoriæ literæ ad ordines à quibus ex priuilegio concedantur.
21 Præſcribendi facultatem quæ clauſulæ in contractu poſitæ impediunt.
22 Vſucapioni pacto an renunciari poſſit.

MNES res in ſumma vſucapibiles ſunt corporales, niſi lege aliqua vel ratione ſpeciali prohibeantur: incorporales autem, per ſe neque traditionem, neque vſucapionem admittunt [g]. Prohibẽtur porrò vſucapi res ſanctę, publicæ, populi Romani, ciuitatũ liberarũ, liberi homines. Explicat gloſſa res impræſcriptibiles, & adfert iura, quæ caſus probant, in c. cùm non liceat, de præſcript. Quos in verſus ſequentes coniecerunt. 1

Hoſtiæ, Schiſma, minor, confinia, res ſacra, dotes,
Eccleſiæ nerus, laicis res ſpiritalis,
Viſito, coniugium, via publica, liber, obedit,

g l ferunt, §. incorporales, de acq. rer. dom. l. ſeruitutes, l. 14. de ſeruit. præd. P.

h l vſucapionem, cũ ſimilibus ibi per glo. nota de vſuca. P. § ſed al quando, cod. tit. ap. Iuſtin. l. 2. § 1. tit. ne rei domin. vel templo. tempo præſc. ſub. mo. lib. 7 C. tit. 38.

Functio res fisci, publicam ius, de repetundis,
Si vacat ecclesia, suspensio, sub patre natus,
Vxor, condictio, si res non possideatur,
Res pupillaris, his atque pecunia magis,
Impedimenta vetant hæc, ne præscribere possis.

2 His adde, nunquam superficiem absque solo vsucapi posse [a]. Neque res furtiuas, nisi ipsæ redierint prius in potestatem domini scientis, propter prohibitionem legis Atiniæ, & legis 12. tabul [b]. Estque regula, rerum vllarum non esse vsucapionem, ex quibus furti nomine agi potest [c]. Lex quoque 12. tab. vestibulum præscribi non permittit, & in eo tuetur ius sepulchrorum [d]. 3 Res viui, pro hærede non vsucapitur [e]. Nec vna res pro alia vendita, tradita [f]. 4 Ex lege Caroli Magni, seruus fugitiuus potest à domino sine annorum præscriptione repeti, inter Alemanos & Francos: reseruatur autem 5 vsus iuris proprij Langobardis, & Romanis [g]. In Gallia, domanij seu dominij regis ius nulla præscriptione potest vsurpari. Ideo si distractum sit, redhibendi ius regi & successoribus perpetuò manet, & si agatur de iure regio supremo, vt liquet ex constitutionibus Francisci 1. an. 1539. regus [h]. In istis quamuis ius ciuile permittat 40. annorum præscriptionem [i]. 6 Præscribi autem posse alia iura, quàm superioris dominij placuit, vt ius restituendi spurios natalibus, tabelliones creandi, & id genus: instituendi vectigalia, sciente & patiente principe [k]. Basilius tamen iunior Porphyrogeneta, imperator orientis, statuit fiscum nullo temporis spatio ex- 7 cludi, sed ab Augusto principe ius suum reuocari, & suas probationes ad id recuperandum adferre posse [l]. Placuit & iure ciuili, vt tributa, quæ in recognitionem superioris dominij & principalis penduntur, non possint præscribi [m]. Non enim licet à capite membra discedere, si velint viuere, & hoc ius præscribere [n]. Omnis potestas potestatibus sublimioribus subdita esse debet [o]. Vtque apes, ita homines vnum reuereri debent ducem [p]. Et qui noluerit superioribus obedire, ex decreto iudicis morte moriatur [q]. Etenim sempiterna lege naturæ receptum est, inferiores obedire debere superioribus [r]. Idcirco autem tributa præstantur, vt eam quam debemus superioribus obedientiam profiteamur [s]. Neque quæ debentur episcopis vel aliis prælatis obedientiæ testandæ causa, vllo tempore præscribuntur [t]. Nerui rerpub. sunt illa tributa, quę si non præstentur, futurum est breui collapsuram rempublicam: cùm ea, vt plerunque in stipendia militum, quibus pacata ab hostibus sit, impendantur. Vnde licitè exiguntur, & iustè vt soluant subdi- 8 ti coguntur [u]. Agitata aliquando fuit controuersia, num socij vel cohæredes, rem indiuisam communem pro diuisa possidentes, possint spatio 10. vel 20. an præscribere, vt eam posteà cum alijs non teneantur diuidere. Et tandē distinctio placuit [x], vt si quando fratres & consortes æquis portionibus bona possederunt pro diuiso, tunc præsumatur inter eos facta diuisio: & ita intelligendam esse glo [y]. l. si maior, C. commu. diuid. Si separatim enim socij agere cœperint, & vnusquisque illorum sibi negotiatur, sine dubio ius societatis soluitur [z]. Verùm vbi nulla est possessio fratrum vel aliorum pro diuiso, non posse induci præscriptionem per 10. vel 20. an. vel alia præscriptione minore triginta [a]. Nam si per minus spatium vnus ex fratribus alijs permittentibus possederit, & administrauerit bona patris defuncti, illi non videntur renuntiasse portioni propriæ: contrà autem excluduntur 30. annis [b]. Quod adhuc tamen quidam intelligunt, verùm tantùm in iure adeundi & petitionis hæreditatis, quæ competit extraneis, vtrum 30. annis præscribatur: non autem si agatur de hæreditate suorum, vbi maius tempus & duplex, pro iure immissionis exigitur [c]. Basilius

a l. 1 nunquam, & l. cū quis, de vsucap. P.
b l. 4 § quod ait, & § Labeo, & seq. §§ l si fur, & l. non solum, de vsucap. §. furtiuæ, & §. adeo, eod tit.
c l. si homo, 33. de vsucap. P. l. an, de solutio. l. qui fundū, §. si tutor, pro emptt.
d Cic. 2. de legib.
e l. 1. pro hærede in P.
f l. 3 §. cùm Sticho, pro empto in P.
g in constitu. Caro. Mag. in capitul. de his quæ addidit Carol. Mag. legib. Longobard. c. 2.
h de l'alienation du domaine du Roy, & de diuerse, cap. cum non licear, de præscript.
i l. comperit, de præscri. 30. vel 40 annor. C.
k c. super quibusdā, § præterea de verb. sig. Panor. cōsi. 18. vol. 2.
l in constitut. iur. orienta. libr. 3. in constitutus 41. tit. *Nisi verus, decet, & Quia*, de præscri. 40 an.
m d. l. comperit, de præscr. 30. l. in his fund. patri. lib 11. C.
n c. cùm non liceat, de p. ac. et nulli, 91 q. 2. de paroch. & alienat. parochiis.
o c. 2. de cōsti. ca. cū magnum, 11. q. 1. ad Rom. 13.
p ca. in agris, 7 q. 1.
q Deuter. c. 17.
r Dio. Halic. in 2. l. politicos gradus, ac effectus prou. C. l. 1 § denique, de aqua plu. arc. P.
s c. 2. de cōsti. ad Rom. 13.
t c. 2. credentes, c. cū ex officij, de præscrip.
u Aug. ustin. cōtra Fau. Manich. c. 74. ca quid culpatur, 23. q. 1. ca. tributū, 23 q. 1.
x Rocc. decis. 52.
y Bar. Bald. Paul. de Cast. Alber. de Ros. & Salic. ad dict. l. si maior tacit. l. si fundus, C. de petit. hæred. l. quæ in alienā, de acq. hæred. P.
z l. itaque, pro soc. P.
a Bar. Bald. Alber. & alij pas. ad dict. per text. in l. seruum communem, C. fam. ercisc. l. 3. in quibus, ca. desiderium, de præscrip. xxx. C. de hæreditatem, C. de petit.
b Sanct. & glo. in l. 1 c. de rei vxor. dicit et glo. in l. quandiu 1. de acq. hæred. P. c Felin. in c. de quarta, vers. & scias quod, de præscr.

imperator orientis iunior Porphyrogeneta, conſtitutionem edidit, vt ſi inopes potentiorum iniurijs oppreſſi fuerint, non repellantur 40. annorum præſcriptione, neque vllas valere præſcriptiones, quæ iniuſtæ & fraudulenter inductæ fuerint [a]. *Neque fructuarium*, vt aiunt Diocletian. & Maxi [b]. *ad obtinendam proprietatem rerum, quarum vſumfructum habet, neque ſucceſſores eius, vlla temporis ex ea cauſa tenentes præſcripto munit.* Item Paulus reſpondit [c], *Eum, qui parricidij pœna teneri poſſunt, ſemper accuſatio permittitur.* Et Marcellus eum, qui per vim ſtuprum mari vel fœminæ intulerit, ſine præfinitione temporis quinquennij accuſari poſſe, dubium non eſſe dixit [d]. Placuit & accuſationem ſuppoſiti partus, nulla temporis præſcriptione depelli: nec intereſſe, deceſſerit nec ne ea, quæ partum ſubdidiſſe contenditur [e]. Notandum tamen obiter, quædam dici iure pandectarum & iure Codicis antiqui impræſcriptibilia, quæ aliis legibus præſcribi dicuntur duplici ratione: prima, quòd quædam minori præſcriptione præſcribi non poſſunt, quæ tamen longiſſima, vel immemoriabili præſcribuntur [f]. Alia, quòd quædam iure nouo Codicis præſcriptio 30. vel 40. anno inducta eſt, quæ incognita fuit antiquis iuriſprudentibus [g], vt dicemus Deo fauente paulò poſt in temporibus vſucapionum. Proprietatis vſucapione non præſcribitur vſusfructus alteri debitus [h]. Nec vſucapio pro emptore, vel pro hærede ſuperueniens, mutat quominus pignoris perſequutio ſalua ſit. *Vt enim vſufructum vſucapi non poteſt, ſic nec perſecutio pignoris, quæ nulla ſocietate dominio coniungitur, ſed ſola conuentione conſtituitur, vſucapione rei non permittur* [i]. Num autem ſeruitutes, & quæ, præſcribi poſſint, dictum iam à nobis eſt alibi [k]: ideo non repetam. Copioſè, & forſan pluribus quàm par ſit, examinauit hanc quæſtionem, & ſimul alteram, num iuriſdictiones præſcribi poſſint, Longoallius in l. imperium, in 4. parte, de iuriſd. omn. iudi. quem conſulito. Rei ſuæ quoque vſucapio non valet [l]. Viſitationis potrò ſeu procurationis præſcriptio num obtineat, concluſum eſt, eam viſitationem vſucapi non poſſe, quæ iuris eſt communis: aliam verò, quæ ex priuilegio eſt, vel ex conſuetudine, poſſe [m]. Competit namque & ex conſuetudine præſcripta, vt prælati inferiores poſſint inter ſibi ſubditos immediatè quædam agere, quæ prælatis ſuperioribus iure communi tantùm conceduntur: veluti, vt concedant clericis ſibi ſubditis literas dimiſſorias ad conſequendos ordinum gradus [n]. Quæ ſunt tamen facultatis, impræſcriptibilia ſunt [o]. Sic Maſuerius quoque, in praxi tit. de præſcrip. §. 19. *Item aduerſus ius facultatis*, inquit, *non currit præſcriptio, aut ſaltem ſi caſus non euenerit.* Quòd per exempla perſequitur, & addit, *niſi præceſſerit contradictio, quæ cum lapſu temporis abſorbet vniuerſale ius domini.* Sicut & ea in quibus dictum, vt non obſtante vlla præſcriptione obtineant. Num autem clauſula illa extendatur ad longiſſimam vſque præſcriptionem, & an locum habeat in ea, vide diſputatum per Bartholom. Chaſſaneum ad §. 18. ad verba, *non obſtant quelque laps de temps*, num. 1. 2. 3. *des droicts appartenans à gens mariez*, in conſuetud. Burgund. Traditur autem, clauſulam appoſitam in contractu, vel in teſtamenti legato, vt toties renouetur actio, quoties præſcriptum fuerit, rem reddere impræſcriptibilem [p]: nam ibi finis vnius temporis, eſt principium alterius iuris. Hinćque ſequitur explicatio clauſulæ, quæ apponitur in libellaribus contractibus, vt detur res in locatione de viginti nouem annis in viginti nouẽ, & ſic in perpetuũ, ex qua fit, res impræſcriptibilis. In iure quoque debitorem non poſſe præſcribere reſponſum eſt obligationi, ſi iurauerit eam obſeruare [q]. Quod tamẽ in Gallia locum non habere explicat Boërius, deciſ. 319. num. 5. Pluribus autẽ idem, deciſ. 182. nu. 5. 6. 7. 8. docet quæ dicuntur per prædictas clauſulas impræſcriptibilia, intellige tantùm de præſcriptione 10. vel 20. anno, non de 30. anno, lapſu, quo præſcribi poſſunt. Quemadmodum & pactum de retrouendẽdo toties

[a] libr. 1. iur. Orient. in conſtitut. 4. Baſil. iunio. titul. περὶ παραφόρων ἐκ ζήτει.

[b] l. neque fructuarium, l. 9. C. de vſu fructu. libr. 3. C. titul. 33.

[c] l. ſin ad leg. Pomp. de patric. d. P.

[d] l. mariti, §. 4. fin. ad leg. Iul. de adult.

[e] Paul. l. qui falſam, 29. ad leg. Cor. de falſ. P.

[f] ita intellig. titul. in quib. caut. ceſſ. longam præſcr. libr. 7. C. titu. 34. & titul. 35 quib. non obſtet long. temp. præſcr. omnes, l. ſicut, C. de præſcr. 30. vel 40. an.

[g] gl. 2. in l. Iulianus, ex quib. cau. maio. Capo. ad tract. de vſuca pro comp. nume 8.

[h] l. locum, § proprietatis, de vſufr. P. l. 2. de vſurp. leg. l. iuſto, § non mutat, de vſucap. P.

[i] eſto errore, 44. § non mutat, eod. l. 2. § cum prædio, de pigno P. l. vſucapio, C. eod.

[k] lib. 4. cap. 21. in 2. par. illius Syntag.

[l] ſi non totum, 11 §. ſi rem tuam, de vſucap. P.

[m] in deciſ. cap. Tholoſ. 352. per doctores in Clem. ex officij, de præſcrip. Cinal. de monte Laud. in clem. 1. de cenſib.

[n] glo. in c. cùm nullus, §. inferiores, ad verſ. indultum, de temp. ordin. in ſex & ibi Archid. & Io. Andr. glo. finalis ca. epiſcopum, 9 q. 2. in deciſ. cap. Tholo. 450.

[o] glo. gen. in c. primi loquia, de priuileg. Felin. in c. cùm ad eccleſiarum, 21 coll. de conſtitutio.

[p] Baldus in l. ipſa rerum, verſ. sed non quid contra, C. vt in poſſeſſ. legat. textus in l. ſi ſeruus in annos, quib. mod. vſufr. amit. Boer. deciſ. 318. num. 5.

[q] Etiam & poſtea, §. ſi res quæ temporali, de interd. P. & ibi Bar. Bal. Alex. Alb. Angel.

11 ties quoties & in perpetuum [a]. Dubium tamen eſt inter interpretes, an vſucapioni pacto renunciari poſſit: Et Bartolus quidem [b], non valere conuentionem ait, qua cauetur vt nullo tempore currat præſcriptio, quia ea bono publico introducta eſt [c], & ius publicum pactis priuatorum lædi non poteſt [d]. 2. In odium negligentium inducta vſucapio [e]: & proinde renunciari ei à cõtrahentibus non poterit [f]. Ferunt & poſtremò eius ſententiæ comprobatores, vſucapionem fortiorem eſſe pactis: nam per eam fiunt, quæ pacta efficere nequeunt: pacto enim effici nequit, ne res communis non diuidatur [g]. Quod tamen vſucapio facere poteſt [h]. Item pacto, fundo communi acquiri ſeruitus non poteſt [i]: & tamen vſucapione poteſt [k]. Ergo inquiunt, pacto vſucapioni non poterit renunciari. Maſuer. in praxi, tit. de præſc. §. 24. exiſtimat illam reſolutionem fortè veram eſſe, cùm agitur de præſcriptione rerum immobilium, ſecus in debiti præſcriptione. Ego autem arbitror, pactum quidem non licere alicui contrahenti præſcribere, vt iam diximus de clauſulis impedientibus vſucapionem, valere & impedire ratione promittentis præſcriptionem: non autem quominus alius præſcribere poſſit. Quia quòd pertinet ad paciſcẽtem, dominium incertum diu non poteſt, cùm is ſciat vel ſcire poſſit, ſemper alteri reſeruari pactos: quod tamen in alios non paciſcentibus ceſſat [l]. Et quamuis leges bono publico latæ ſint [m], nemo tamen ambigit illis renunciari poſſe à nobis, in quantum in noſtrum [n] fauorem facere videntur [o]. Ergo & vſucapionibus, quas implere poſſemus, in quantum noſtra intereſt: non in quantum publicè intereſt. Et ita tollitur prior contrariæ ſententiæ ratio, & 2 quia & ſi in odium negligentium inducta ſit, tamen in fauorem vſucapientium quoque erit, & illi fauori renunciari poterit. Leuius autem eſt poſtremum adminiculum, quàm ſolutionem mereatur: cùm non ſequatur ex eo quòd in quibuſdam habeat locum pactum, in quibuſdam non habeat vſucapio Ideo, in omnibus fortiorem eſſe vſucapionem pacto, vel pacto perfici non poſſe, vt ea non fit: hoc enim, vt in prouerbio eſt, extra chorum.

a Boer. decis. 122. num. 3. vbi citantur alij doctores

b Barth. in l. 1. de vſur. P. Exagitant & hanc quæſtionem Bart. Alex. Alciat. in tub. de præſcrip.

c l. 1. de vſucapio.

d l. ius publicum, de pact. P. l. nemo, de leg. 1. l. quod omnes tangit, de reg. iur. in ſex. 2. contingit interdum, de ſentent. excommun. in Sext.

e l. vigilanti, de præſcrip.

f l. ſimon, & ibi gl. ad Senatuſc. Macedon.

g l. in hoc, § ſi conuentum, com. diuid.

h l. 1. §. adhuc, de annua. excep. C.

i l. 1. eos locus, de ſeruit. vrb. prædi. P.

k l. ſed etſi inter te, eod.

l l. reſcripti, 21. de pact. P.

m ea enim autem ſex. 4. diſt. l. 2. de legib. P.

n l. ſi quis in cõſcribendo, C. de pact.

De perſonis, quæ vſucapere poſſunt. Caput 3.

1 Vſucapere poteſt, qui non prohibetur.

2 Vſucapionem poteſt res precaria alieno nomine poſſeſſa, pignus, proprietas ab vſufructuario, vt deyciens, qui non poteſt ſibi acquirere.

o l. 1. §. item acquirimus, verſ. igitur, de acq. poſſ. ff. l. 1. ſi ſeruo, l. 23. l. iuſto, 44. §. illuſta & l. ſequitur, de vſucap. in P. eam ſimilitudinis notã.

1 QVICVNQVE non prohibetur, vſucapere poteſt, ſi acquirendi domini habeat poteſtatem, paterfamilias, filiusfamilias, infans, pupillus tutore authore poſſidens: & ſi animum habeat poſſidendi, ſine tutore: furioſus, ſi ante furorem cæperit poſſidere, non tamen ſeruus pro hærede [p], qui excipitur. Vt & is qui precario poſſidet, non præſcribit eandem rem [q], neque 2 colonus quæ alterius colit [r], non qui alieno nomine poſſidet, vt & conductor: non vſufructuarius proprietatem [s], non creditor pignus [t]. Qui vi aliũ à poſſeſſione deiecit, eam nõ poteſt vſucapere: quãuis alius qui vim nõ cõmiſerit, poſſit vſucapere [v]. Et in ſumma, qui capax nõ eſt acquiſitionis, vſucapere nõ poteſt. cùm vſucapio ſit ſpecies alienationis [x], & in omni iuſta alienatione pro

p ea quæ agnouimus, 10. q. 2.

q l. ma'e agitur, de præſcr. 30. vel 40. an.

r ca. cleric. 16. q. 1. c. vigilanti, de præſcrip. § Ord bonæfidei, per quas pet. hob. acq.

s §. item fructuarius, eod.

t l. hæc creditores, p. de pigno. act. C. l. pignori, de vſucap. P.

v l. 4. § ſi tu vi, & l. non ſolùm, § ſi dominus, eod.

x l. alienationis, de verb. ſignific.

duobus extremis exigatur capacitas alienantis & acquirentis. Vt neque pro hærede potest vſucapere, qui factionis teſtamenti capax non eſt [a]. Sic laicus, qui incapax eſt poſſeſſionis & acquiſitionis rerum ſpiritualium, putà decimarum, eas nullo tempore vſucapere poteſt [b]. Seruus ſuo nomine, quia ab alio poſſidetur, poſſidere non poteſt [c], nec vſucapere [d]: alieno poteſt alteri & poſſidere [e], & ignoranti in cuius poteſtate eſt vſucapere [f].

a l fin. pro hæred. in P.
b c. cauſam quæ, 7. de præſcr.
c in l. ſic euenit, ad leg. Iul. de adult.
d l. quamſeruitute, 16. de reg. iur. P.
e l qui alieno, de acq. poſſe P.
f l 2 §. Celſus, pro ſuis in P. venia l. quod, ſeruus, de acq poſſe. P.

De poſſeſsione, quæ requiritur in vſucapione. Cap. 4.

g l ſine poſſeſſione, 25. de vſucap P. c. ſine poſſeſſione, de reg. iur in Sex. l. qui in ſeruitute, eod tit P.
h l 1 de acq poſſ. P l. cui hoc iure, de inſtit. & iure, P Flat meno. li 2 Propoſitum nobis. c. Nos in 2 part ſyntag. libr. 3. cap. 13. plura de hoc & de vtraque poſſeſſione, ciuili & naturali.
i l nemo arbitrabitur, de acq poſſe. C
k l 1 in proba, eod l mala fides, de præſcr. 30 an l acquirentium, § fin. de acq rer dom
l l cum hæredes, de acqui poſſeſſ.
m l naturaliter, de vſucap.
n l cum notiſſimi, C de præſcri. 30 vel 40 annor.
o vide gloſſ poſt eas ſum ad c. ſine poſſeſſione, de reg. iu. P.
p vt in c. cauſam, de præſcrip.
q l ſi ſeruus depoſitus, l 22. de noxa. actio lib 9 P. in 4.
r l qui iure ſimilitudinis, 41. de acq poſſ P. l fin quæd ſeruit amittan libe. R P. l 6 l ſi opus, § ſi iuſſero, quod vi aut clam, P l 1. § Ariſto, de aqua quot & æſtiu l 2. §. Celſus, pro empto. l fieri, C. de acq. poſſe.
s in c. cum, 16 q 3. c. ſi diligenti, 17. de præſcrip c cum vellent, de reſt ſpol l. quod meo, de acq poſſ ſi l 2 quæd. ſeruiamm ta. P.
t c cum eccleſia, de cau p ſſe. & propoſe.

1 *Vſucapio exigit poſſeſſionem, titulum, bonam fidem.*
2 *Poſſeſſio baſis vſucapionis, & dominy: hæc ciuilis & naturalis eſſe debet.* 3.
4 *Incorporalia quomodo præſcribantur quaſi poſſeſſione. Et* 7.
5 *Seruitutum quæ cauſa continuata, & diſcontinuatæ; & continua quomodo diſtinguenda. Et num.* 6.

VSVCAPIO, vt actus reliqui à iure introducti habent propriam formam, ſecundum quam fieri debent, vt efficaces ſint ac ſubſiſtant, habet & pro ſubſtantiali formula poſſeſſionem, cum definito tempore continuatam, titulum, & bonam fidem. Baſis & princeps cauſa vſucapionis, eſt poſſeſſio: quia ſine poſſeſſione, non procedit vſucapio [g]. Et dominium primum cœpit à poſſeſſione: cùm enim vacuæ res eſſent, poſſeſſoribus primò occupantibus ceſſerunt [h]. Debet autem eſſe poſſeſſio, & naturalis & ciuilis [i], quæ omnium aduerſariorum ſilentio confirmetur, & nullam habeat interpellationem ſeu interruptionem, nec phyſica ſola ſufficit [k], neque ciuilis tantùm [l]: quia ſi vna interpellatur, altera non ſufficit. Quod vt intelligamus, præponendi ſunt modi amittendæ poſſeſſionis ciuilis vel naturalis: & pone quod quis ſimpliciter de poſſeſſione deiiciatur reipſa ab eo qui ius non habet, interpellatur poſſeſſio naturalis, & interrumpitur vſucapio, & ſi ciuilis non interpelletur [m]. Sic ſi interpellatio fit poſſeſſionis ciuilis per litem & vocationem in ius, quamuis detentio vel poſſeſſio corporalis ſeu naturalis non interpelletur, tamen interruptio fit vſucapionis ſeu poſſeſſionis [n]: quæ tamen ciuilis interruptio prodeſt interrumpenti, non alus vt naturalis [o]. Sed & 2. in hac poſſeſſione exigitur, vt qui poſſidet, capax ſit poſſeſſionis quærendæ: nam vt in præcedenti capite diximus, qui eſt incapax poſſeſſionis, eſt & vſucapionis [p]. Poſſeſſionis etiam capacitas vtriuſque eſſe debet, & ciuilis & naturalis: & ita qui naturaliter tantùm poſſidet, & nomine alterius, non præſcribit ſibi, vt ſi precario, pignoris nomine poſſideat [q]. Concurrit inſuper hîc cum facto corporali animus, vt quis arbitretur ſe ita poſſidere & vti ſuo iure, & vt ſibi acquirat: alioquin enim poſſidens rem vt alienam, nunquam præſcribit [r]. Qui alieno nomine poſſidet, eidem præſcribere poteſt [s]. Quod autē operatur poſſeſſio corporalis in rebus præſcribendis corporalibus, idipſum operatur quaſi poſſeſſio in præſcribendis iuribus & incorporalibus. Sic ius electionis dicitur præſcribi [t], quamuis incorporale.

Incor

Incorporalia namque non poſſidentur verè, & ideo ea ratione impræſcriptibi lia ſunt [a]. At alia ratione, per ea quæ pro traditione habentur, & pro poſſeſ-
5 ſione ſeu quaſi poſſeſſione præſcriptionem accipiunt. Veluti ſeruitutes per patientiam eius, contra quem vſucapitur [b]: eaque patientia, interdum habet quaſi poſſeſſionem continuatam, interdum interpolatam. Continuatam namque habere dicuntur, quas ratione rerum noſtrarum in alieno exiſtentium continuè quærimus: vt in ſeruitutibus, quæ in ſuperficie ſunt, obſeruatur [c]. Interdum & tempus diurnum in aliis, quæ quaſi poſſeſſionem non habent continuatam, cuius initij non extat memoria, vicem tituli &
6 continuationis poſſeſſionis habet [d]. Sunt tamen in difficili poſſeſſionis vel quaſi quæſtione, in ſeruitutibus obſeruandi duo termini poſſeſſionis continuæ & non continuæ, & cauſæ continuæ & non continuæ: nam ſi hæc confundantur, ex diametro ſibi ipſi diſſidet Paulus in l. foramen, 27. de ſeruit. vrbano. prædi. & in l. ſeruitutes, l. 14. de ſeruitutib. P. Siquidem in l. foramen, de ſeruitutib. ſeruitutes prædiorum, quæ tempore quæruntur, perpetuas cauſas habere debere. At in l. ſeruitutes, nullas ſeruitutes continuam poſſeſſionem habere poſſe. Quare continua cauſa erit aliud, quàm continua poſſeſſio. Nam aquam recipere cæleſtem, continuam poſſeſſionem non habet, quia perpetuò non pluit: at aqua pluuialis perpetuam cauſam habet, id eſt, cœlum vnde pluit, quod cauſa eſt pluuialis aquæ,
7 perpetuò eſt [e]. Præſcribuntur & incorporalia non per ſe, ſed cum poſſeſſione rerum, quibus adhærent [f]: quemadmodum & ſuperficies nunquam ſine ſolo, longo tempore vſucapi poteſt [g]. Et quia homo liber poſſideri non poteſt, neque quoque præſcribi [h].

[a] l. ſeruitutes, 5. incorporales, de acq. rer. dom.
[b] l. ſi ego, 5. 1. de publicia. l. 3. in 6. de ſeruit. ruſt. prædi. l. 5. 5 dari, de vſufr. l. ſeruitutes 4. in 14. de ſeruit. vrb. gener.
[c] Paul. in l. ſeruientes quæ in ſuperficie, 19. de ſeruit. vrb. prædi. l. & ſi forte, 5. ſeruendum, ſi ſeruit. vend. P.
[d] l. 1. 5. denique, de aqua pluuiæ.
[e] d. l. foramẽ, de ſeruit. vrba. prædi.
[f] l. ſi aliena res, 10. 5. 1. de vſucapio. P.
[g] Vlp. l. nunquam, l. 26. l. ſi ſolum, 13. & l. eum qui, eod.
[h] l. vſucapionem, l. 9. de vſucapio. P.

De continuatione poſſeſsionis, & temporibus vſucapionum. Cap. 5.

1 *Præſcriptio continuatam poſſeſſionem exigit.*
2 *Temporis curſus qualis in vſucapionibus.*
3 *De præſcriptione momenti, horæ, vnius diei &c. anni item vnius vſque ad 100. Et antiquitatis, vide per totum cap.*
4 *Quæ continuo actu fieri debeant, & beneficium conceſſum à Sum. Pont. & ordinario diuerſis cui debeatur.*
6 *Sententia intra quod tempus admittat correctionem & appellationem.*
7 *Pluralis numerus duobus contentus eſt.*
8 *Error iudicialis intra quot dies eligi debet.*
9 *Animalia paſci non debent regia vltra 7. dies.*
10 *Nouem diebus à funere debitoris non experiuntur creditores.*
11 *Appellandi dies decem ſunt fatales.*
12 *Teſtis vocatus non tenetur expectare examinationem vltra 15. dies.*
13 *Litis conteſtatio intra viginti dies facienda.*
14 *Pecunia non numerata exceptio proponenda intra menſem, quando autem præſcribatur, num. 27.*
15 *Venditio facta ſub conditione, ſi diſplicuerit res ſit inempta, intra quot dies reſcindi poſſit: & alia quædam.*
16 *Inuentarij rerum hæreditariarum confectio quando incipi & perfici debeat.*
17 *Bonorum poſſeſſio intra quod tempus peti debet.*

18 *Præſentandi ius quo tempore excludatur.*
19 *Adulterij accuſatio quomodo ſex menſibus tollatur.*
20 *Deliberandi additionis cauſa quando præſcribitur ius.*
21 *Annales quædam actiones.*
22 *Quæ biennio præſcribantur.*
23 *Præſcriptiones omnes, minores & maiores redacta ad ſpatium 30. anno. Et 31. Et 36.*
24 *Quæ triennio vſucapiantur, & perimantur.*
25 *Et quæ quinquennio.*
26 *Fiſcalia vectigalia, vt & alia, quo tempore præſcripta. Et 27. Et 29.*
27 *Decennio quæ quærantur, & extinguantur.*
28 *Actiones perſonales 30. annis pereunt.*
29 *Hypothecariæ actiones quo tempore præſcribantur ex iure, & in Gallia.*
30 *Iubilei anni redemptio.*
31 *Romanæ ciuitatis & eccleſiæ bona tantùm præſcribuntur 100. annis.*
32 *Annuæ penſionis præſcribendæ agitata controuerſia.*
33 *Præſcriptio longi temporis quæ apud iuriſconſultos, & apud pontifices dicatur.*
34 *Vetuſtas pro lege.*
35 *Temporis diuerſi in vſucapionibus ratio.*
36 *Præſcribi quare nunc poſſint, quæ impræſcriptibilia iure Pandectarum dicuntur, & furtiua res nunc quare præſcribatur. Et 37.*

IN finitione vſucapionis Iuriſconſultus dixit, eam eſſe 1
continuationem poſſeſſionis per tempus à lege definitum [a]. Et Paulus, *in vſucapionibus mobilium*, inquit, *continuum tempus numeratur* [b], Atque Iabolenus, *poſſeſſio teſtatoris ita hæredi procedit, ſi medio tempore à nullo poſſeſſa eſt* [c]. Et Diocl. & Maxim. *Longi temporis præſcriptio ijs, qui bona fide acceptam poſſeſſionem & continuatam nec interruptam inquietudine litis tenuerunt, ſolet patrocinari* [d]. Legitimum porrò tempus, pro diuerſa natura rerum vſu- 2
captarum, & pro diuerſitate vſucapionum, ex circunſtantiis à lege conſtitutis educitur. Percurrit Euſtathius Conſtantinopolitanus anteceſſor, ſingula tempora diuerſarum vſucapionum, in libello περὶ χρόνων καὶ προθεσμιῶν, ἀπὸ ἑξαετίας ἕως ἑ ἐτῶν, id eſt, de temporibus & dilationibus, de momento vſque ad centum annorum ſpatium. Tractauit eadem de re Azo, rubrica numero ſeptima, in libro ſuo, qui Brocardica iuris inſcribitur. Eſtq; alius interpres Dynus de Mugillo, qui præſcriptionum tractatum edidit, quæ ex mutuatus videtur à præcedentibus, in quibus temporum exceptiones potius, quàm vſucapiones tractantur. Quamobrem ego ab illis ſummariè delibabo, quædam addam ordine temporis, quæ ad vſucapiones magis pertinent. Et in primis notandum eſt, tempora in vſucapionibus ob- 3
ſeruari à momento in momentum [e]. Præſcriptionis momenti exempla in ea, quæ teſtamento libera eſſe iuſſa eſt, ſi tres emixa fuiſſet [f]; in eo, qui bonam fidem habuit etiam momento initio poſſeſſionis, vt poſſit poſteà poſſeſſionem continuare. Horæ præſcriptio ſeu exceptio aduerſus eos actus, qui 4
vnico continuato actu fieri debent: vt ſi agamus, num valeat teſtamentum quod continuo actu fieri debet, ſi ſolemne ſit, dicemus interpoſitam horam & conuerſione facta ad extraneos actus, excipi poſſe non valere [h]. Idipſum de ſtipulatione dictum, contra quã præſcribitur, ſi ſtatim, ſaltem poſt momentum, & antequã ad extraneos actus diuertatur, interrogationẽ non ſequatur reſpõſio. Si eodẽ die quoq; beneficiũ vni à ſummo põtificè, & idipſum ab ordinario collatũ erit, is prior in iure erit, cui hora potiore beneficiũ fuerit collatum

a l. 1 de vſucap. P. l. 2 §. cum autem, & l. naturaliter, cod. titul.
b l. nõquam in vſucapionibus, pr. § 1 cod titu.
c l. poſſeſſio, eo. eo.
d l. 2 de præſcr. lõg. tempo C. l. compertis, & l. cùm notiſſimi, de præſcr. 30 vel 40 anno. libr. 7 C. etiam 39
e l. in vſucapionib⁹, de vſurp. P. l. in omnibus, in fi. de actio. P.
f in l. Arrſcula, de ſta hom. P.
g l. ſi alienas res, de vſucap. P. l. ſed & ſi, de publi in rem actio
h l. hæredes paſſi, 21 §. fin. de teſta. in F.
i l. 1 § 3 & l. continuus, l. 137 de verb obl g.

num [a]. Contra maritum, poſtquam deprehenſum in adulterio hominem cum vxore obiici poteſt præſcriptio viginti horarum: quia non poteſt amplius, quàm viginti hor. illum retinere [b]. Vnius diei præſcriptio, in aqua quotidiana ducenda ſufficit [c]. Et iudex eodem die quo tulit ſententiam, poteſt eandem emendare in acceſſoriis, non poſteà [d]: ſicut & facultas appellandi ſine libello & viua voce, præſcribitur eodem tempore [e]. Duorum dierum præſcriptio fit in ornatu equorum venditorum quærendo: nam ſi equus venditus biduò antequam venderetur, vel in ipſa venditione ornatus ſit, ornatus quoque cedit emptori [f]. Item ſi quis iuſſus eſt aliquid facere in diebus, præſcribitur facultati faciendi vel implendi conditionem per duos dies [g]. Pluralis enim numerus dierum, duobus contentus eſt [h]: ſiue de horis vel de annis agamus [i], vel alijs rebus. Trium dierum obiicitur præſcriptio ei, qui intra hoc tempus iudici delegato recuſato, non elegerit arbitros [k]. Item ei qui non correxit errorem propoſitum in iudicio ante ſententiam [l]. Referunt [m], & tutum eſſe præſcriptione hac vulnerantem aliquem, vt de vulnere non læthali poſſit quis ſe defendere, ſi vixerit vulneratus per tres dies. His tamen ego non adſtipulor, cum iam explicauerim vulnus læthale alia ratione eſſe perpendendum. Septem dierum lapſu, præſcribitur contra ducentes animalia à limitibus ad vrbem regiam, ne amplius in ſingulis ciuitatibus, per quas iter fit, paſci poſſint [n]. Nouem dierum verò ſpatium, præſcribit contra creditores, ne poſſint contra hæredes debitoris mortui experiri pro debito intra id tempus lugubre [o]. Decem dies dantur fatales ad appellandum [p]. Accuſatus intra decem dies, non comparente accuſatore, abſoluitur [q]. Quindecim dierum ſpatio, expectantes teſtes vocati ad dicendum teſtimonium, præſcribunt ne amplius detineri poſſint, nec reuocari ad dicendum teſtimonium [r]. Differtur & in quindecim diebus paſchalibus, compulſio annonariæ functionis, & omnium publicorum debitorum exactio [s]. Per viginti dies præſcribitur iure defenſionis: ſi enim aduerſarius à die oblati libelli non fuerit conteſtatus, non auditur, niſi prius refundat expenſas [t]. Recuſandus & iudex, à citatione ſeu vocatione coram eo facta, intra viginti dies: aliter non auditur recuſans poſteà [v]. Poſt viginti dies non datur venia ei, qui ſeruum fugitiuum celauit, nec indicauit [x]. Et niſi per viginti dies programma venditionis faciendæ rerum eccleſiaſticarum publicè proponatur, iure ciuili inutilis venditio [y]. Triginta dierum præſcriptio, in exceptione non numeratæ pecuniæ, contra inſtrumentum, quod meminit ſolutam fuiſſe pecuniam, locum habet [z]: quod iure canonico non obtinet [a]. Præſcribitur & contra publicanum tot diebus vectigal non ſolutum [b]. Contra accuſatores, & reis dantur præſcriptiones poſt triginta dies vtiles, quibus repetere poterant deſertam ab alio, vel intercerptam publica lætitia accuſationem [c]. Vt & accuſatus poſt inſcriptionem celebratam, intra triginta dies exhiberi debet [d]. Fit & præſcriptio contra mulierem, quæ ſe dicit ex aliquo prægnantem, ſi poſt ſolutum matrimonium non denunciauerit ſe eſſe ex marito prægnantem intra triginta dies [e]. Sexaginta dies dantur pro dandis ornamentis iumenti, vendendi cauſa appoſitis, vel pro iumentis ni fiat redhibendis [f]. Item, ſi vendendo ita dictum fuerit, vt ſi res diſplicuerit, non adiecto certo tempore, redhibeatur, dantur vtiles dies tantùm ſexaginta, & ad redhibendum in factum actio, vltrà non [g]. Præſcribitur & ius accuſandi vxorem de adulterio iure mariti, contra maritum per ſexaginta dies [h]. Eximebat hoc ius à ſubſcriptione maritum accuſantem [i], & permittebat ex ſola ſuſpicione marito vxorem accuſare [k]: aliàq; concedebat marito intra illos dies accuſanti [l], quæ aliis de adulterio accuſantibus, & ipſi marito iure extranei accuſanti, negabantur. Quamuis hodiè nouella 117. §. quia verò, iure ma-

[a] c. ſi à ſede, 11. di præſcript. in Sext. iuris glo.
[b] in l. capite quinto, ad leg. Iul. de adul. P.
[c] l. 1 §. quod autem ſcriptum, de aqua quot. & æſtiu. P.
[d] l. acta, de re iudic. P.
[e] l. litigatoribus, de appellat. C.
[f] l. edicto autē, §. 2. §. vendēdi, de ædil. edic. P.
[g] labul. l. inter illum, a 17 §. fi. de verb. obl. P.
[h] l. vbi numerus, de teſtib. P.
[i] l. libertas, §. fin. de manum teſta. P.
[k] l. fi. de iudic lib 3. C. vt c. s.
[l] l. fi. C. de certo. adhoc cat iuncta l. 7. cod.
[m] Ilart. in l. vlt. ad leg. Cor. de ſicar. Angel. & Alex. in l. ſi quis cum alter. de verb. oblig.
[n] l. vnt. de veget. ſeru. lib. 11. C.
[o] auth. ſed neque, de ſuſp. vſu C. §. nec minimus, in nouel. 115.
[p] de appellat. & intra quæ temp. in auth.
[q] nouella, de exhib. reis.
[r] l. ſi quando, C. de teſtib.
[s] l. omnes, §. fin. de iur. C.
[t] auth. offeratur, de lit. conteſt. C.
[v] in auth. conſequēter. C. de ſentē. & interlo. omn. iudi.
[x] l. 6 §. 1. de ſer. fugit. V.
[y] §. hoc verò iubet, nouel. 120 auth. hoc ius porrecti, de ſacroſanct. eccl.
[z] l. in emeraſtibus, §. ſuper rateis, C. de non num. pec. lib. 4. C. tit. 30.
[a] decil. Tholoſ. 41.
[b] l. imperatores, §. fi. de public. & vectig.
[c] in l. 3 §. fin. & l. hi ramē, de accuſat. l. ſi ſententiæ, ad SC. Turpillia. P.
[d] l. nullus, C. de exhib. reis.
[e] l. 1. §. denunciare, de iure patron.
[f] l. ædites ſunt, 32 de ædil. ed. P.
[g] Vlp. l. quod ſi nolit, l. 31. §. ſi quid ita, eod.
[h] l. iure mariti, C. ad leg. Iul. de adult. l. mil. 5, § ſexaginta eod tit. P. l. auxilium, de minor. P.
[i] proxime citatis ll.
[k] del. quamuis proxime citatis ll.
[l]

riti accuſatio ſine inſcriptione, poſtulante muliere, adempta ſit. Compenſario quoque fiſco non poteſt opponi, niſi intra 60. dies mutuum ei factum probetur, quibus elapſis præſcribitur [a]. Poteſt & hoc tempore præſcribi ius prælationis contra dominum, ſi venditione facta ab emphyteota & denunciata, intra hoc tempus non fuerit vſus iure ſuo [b]. Sed & præſcribitur facultas appellandi à nominatione ad munera, ſi poſt nominationem intra duos menſes nominatus non appellet [c]. Trium menſium obicitur præſcriptio hæredi, ne beneficio inuentarij gaudeat, ſi intra menſem hæreditariarum rerum non cæperit inuentarium, & intra tres menſes non perfecerit [d]. Item in opponenda exceptione non numeratæ dotis, poſt mortem vxoris [e]. Et idipſum tempus præſcribitur in noui operis nunciatione [f]. Centum dierum ſpatio, niſi petantur bonorum poſſeſſiones ab agnatis proximis, à tempore quo ſciunt ſibi deferri, proximioribus aliis ſequentibus defferuntur [g]. Bartolus quoque putauit [h], ratum velle videri negotium habere geſtum pro ſe eum, qui per centum dies tacuit: & ita præſcribi per id ſpatium contra eum, vt non poſſit conqueri. Quadrimeſtri tempore, partem ſocij ſocius præſcribit, ſi intra illud tempus ſocius noluerit in rem communem neceſſariò ſumptus factos eum vſuris rependere [i]. Præſcribitur & iure deuoluto per quadrimeſtre tempus ius præſentandi contra laicos: & ſemeſtri contra clericos patronos [k]: ſed & poſt ſex menſes, ius conferendi ad ſuperiorem deuoluitur [l]. Sex menſibus præſcribitur reſtitutionis facultas [m]. Et ſex menſium ſpatio euoluto, poſteaquam res tua alij à peræquatore eſt confirmata, amplius de ea item mouere non potes [n]. Et locorum domini abſentes ſemeſtre ſpatium habent ad reuertendum, & debita diſſoluenda, agrosq; à poſſeſſoribus recuperandos [o]. Alia ſimilis præſcriptio accuſationis adulterij [p]. Sex menſibus quis præſcribit plebem ad fidem per ſe conuerſam, negligente proprio paſtore monito [q]. Nouem menſium lapſu, præcluditur via hæredibus ad deliberandum [r]. Quemadmodum eodem ſpatio, dilatio vltramarinæ probationis excluditur [s]. Vnius anni tempus, abſenti iuſta de cauſa reipub. gratia, dat ſpatium agendi, cum reſtitutione in integrum contra vſucapionem illo præſente cœptam, & eo abſente continuatam, quo elapſo præſcriptio obicitur [t]. Excluditur & actio quanto minoris poſt annum [u]. Item bonorum poſſeſſionis ſuorum petitio [x]: iniuriarum actio [y]: & quadrupli ex edicto quod metus cauſa [z]: & ex rapina [a]. Eſt & præſcriptibilis anno actio de peculio, poſt mortem vel manumiſſionem filiifamil [b]. Item exceptio de non numerata dote [c]. Pœnalis actio in eos, qui iuriſdictionem ius dicentis non obtemperant [d]: & qui vocant in ius, vocari prohibitos non petita venia [e]. Qui vocatos vi eximunt [f]: qui dolo faciunt, ne vocatus ſe iudicio ſiſtat [g]. Et aliæ actiones annales, vt non edendis actionem [h], de iis qui detecerunt vel effuderunt [i], alienantium pendente iudicio litigioſam rem [k]. Sic de ſimilibus pœnalibus [l], quas longum eſſet recenſere. Præſcribitur retractus gentilitij ius, per annum & diem [m]. Et ſi inueſtitura intra annum & menſem non peteretur, præſcriptione illa temporis vaſallus feudo priuabatur [n]. Extat regula cancellariæ Romanæ, de annali poſſeſſore beneficij, quam abundè explicat Gomeſius. Petrus Iacobi, in titulo ſuper petitionem ſeu reditus libelli, in acquirenda aut quaſi poſſeſſione annuæ præſtationis, ſufficere duos annos: & ita quoque refert Guido Pap deciſ. 408. in fine. Biennij ſpatium præſcriptionem generat contra accuſationem & iudicia criminum [o], actionem de dolo [p], non mu-

a l. inferiet, §. qui compenſationem, de iure fiſc.

b l. fi. §. fin autem, de iure emphyteo. C.

c l. vnic. ne tempo. appell. C.

d l. firmus, §. cùm igitur, & §. fin autem dubius, de inoffic. teſtam. C. l. fin. de repud. hæred. C. §. ad hæc ſapientes, vt ſpoſt. larg. præſcript. cent. adi. in auth.

e auth. quod locum, de dote cau. non numer. lib. C. tit. 32. §. generaliter, de repud. non ſoluta pecu. in nouellis

f l. 2. de op. nou. nunc. C. l. de pupillo, §. ſi is cui, vers. P.

g §. 6. de bono poſſeſſ. l. 2. qui animo, ad bono. poſſeſſ. C.

h Bartholus in l. Pomponius, de negot. geſt. P.

i l. ſi vt proponis, C. de ædif. priua. l. fratres, §. idem reſpondit, pro ſoc. P.

k c. 1. de iure patronatus feud. cum ſimilib.

l c. 2. ac conceſſ. præb.

m l. 2. C. de ædil. edict. & l. ſciendum, 19. §. 1. & l. ſex menſes, de adil. ed. P.

n l. fin. de contrah. iud. 22. C.

o l. locorum domini, de omni agro deſert. lib. 11. C.

p l. marcus, §. ſex, ad leg. iul. de adult. P.

q l. placuit 16. q. 3.

r l. ſi §. ſed quidem, C. de iure del. lib. 10.

s l. 1. C. de d. lib. 10.

t l. quod tempore, de reſtit. milit. & eor. qui reipub. abſ. l. 2. C. tit. 51.

u l. ſciendum, §. ſi de ædil. edict. l. 2. C. de ædil. actio.

x l. pen. §. ſi quis ordo in bon. poſſeſſ. l. 1. §. largius, de ſucceſſ. ed. P.

y l. 2. non conuenit. C. de iniur. l. ſi cui exceptione, §. poſt annum, & ibi Accurſ. de eo quod met. cauſ. in P.

z d. l. ſi cui exceptione, §. 1. & §. poſt annum. & §. Labeo, eod. §. 2. autem ad ed. de actio

a l. ſi C. vi bono. rap.

b l. 1. §. ſed & de peculio, & l. ſi ſeruus, de pecul. P. l. nec interdum, §. ſi ſeruus, de pecul. P.

c l. in dubiis, de contr. non numer.

d l. vnic. §. fin. ſi quis ius dic. non obtemp. P.

e l. pen. de in ius voc. P.

f l. ſi per alium. §. fin. nec quisquam qui in ius voc. eſt vi exi-

g l. 3. circa fin. de eo per quem fiet. fac. l. ſi vero, §. hæc autem actio, de eis qui dejec. P.

h l. vel poſt, de exhib. iudic. mut. cau. fac. l. vi mal. 1. §. 1. de vi & vi arm. P. l. 2. C. vnde vi. l. ſi quis teſtamento tib. eſſe iuſſ. fuer. l. prætor ait, vi bon. rap. P. l. 2. C. eod. l. fin. de popul. act. l. item ſi cum, quod vit. vt intra cet. tem. cri. quæſt. term. C.

i l. 2. circa fin. de eo per quem fiet. fac. l. 1. §. 1. de tab. exhib. l. 1. §. 1. de ſepulch. viol. l. 1. §. 1. de ſepulch. viol. l. 1. §. 1. de ſepulch. viol.

k l. vel poſt, de exhib. iudic. mut. cau. fac. l. vi mal. 1. §. 1. de vi & vi arm. P.

l l. 2. C. vnde vi. l. ſi quis teſtamento tib. eſſe iuſſ. fuer. l. prætor ait, vi bon. rap. P. l. 2. C. eod. l. fin. de popul. act. l. item ſi cum, quod met. cauſ. P. cum ſimil.

m c. conſtitutus, de in integ. reſtit. in §. 2. quo temp. nul. innouet. poſſ. deb. non vſuc. ſeu c. 1.

n l. fin. C. de dolo.

meratæ pecuniæ [a], reſtitutionem ex Velleiano [b]. Antiquo iure, qui ex titulo donationis, vel alia quauis iuſta cauſa rem accepiſſet, eam rem ſi mobilis eſſet anno vbique vno, ſi immobilis biennio tantùm in Italico ſolo vſucapiebat [c]. Poſtea tamen placuit Iuſtiniano [d], vt res quidem mobiles per triennium, immobiles verò per longi temporis poſſeſſionem, id eſt, inter
25 præſentes decennio, inter abſentes 20. an. vſucapiantur. In Gallia tamen notat Imbertus in inſtitutionibus forenſibus, in præſcriptionibus mobilium rerum, tanto tempore opus eſſe, quanto in præſcribendis immobilibus, videlicet 30. anno. ſpatio. Quod etiam ex generali conſuetudine eſſe Franciæ tradit Boerius, omniaq; præſcriptibilia, in Gallia 30. annis præſcribi [e]. Et proinde quod Chaſſaneus tradidit de conſuetudine Burgundiæ [f], locum habebit in toto regno, vt omnes præſcriptiones vniformes ſint, &
24 minores redactæ ſint ad præſcriptionem 30. anno. Verùm in finalibus quæſtionibus iure ciuili annorum trium præſcriptio locum habet [g]. Obiicitur & triennale tempus filio ſuo, ſi intra tempus repudiatam non repetat hæreditatem [h]. Et legatum triennio ſolutum in poſterum confirmatur [i]. Lites ciuiles quoque eodem ſpatio præſcribuntur, ſi triennio quieſcant [k]. Triennio quoque epiſcopus contra epiſcopum vſucapit nuper ad fidem conuerſum [l]. Extat & regula 17. Cancellariæ Romanæ de triennali poſſeſſore beneficij non interpellando, quæ anteà in concilio Baſilienſi originem habuit, ſeu in pragmatica ſanctione recepta in concilio Lateranenſi, quo conuentiones Gallicanæ cum ſummo pontifice editæ ſunt. In quam ediderunt commentaria antiquus interpres Gomeſius, & Rebuffus in tractatu de pacificis poſſeſſoribus: incipit autem triennium à tempore, quo quis habuit titulum coloratum [m]. Traditum autem eſt, aduerſus fiſcum non currere vſucapionem [n]: quod intelligendum eſt de triennali, non de alia, quæ locum in eum etiam habet [o], vt per exempla iſtius capitis liquet [p]. Quadriennio, vacantia bona quoquo modo, vel titulo quis poſſederit, præſcri-
25 buntur [q]. Eſt & eadem præſcriptio in denunciatione vacantium [r], in reſtitutione minorum [s], & contra creditores, ſi abſentes non conquerantur de
26 miſſione in poſſeſſionem bonorum debitoris [t]. Quinquennio præſcribitur actioni contra ſtatum defunctorum mouendæ [u]: querelæ inofficioſi teſtamenti poſt annum 25. agenti [x]: vt & reuocationi faciendæ à minore [y]: colluſioni detegendæ [z]: reuocationi cubiculariorum [a]. Præſcribitur & hoc tempore contra adulterij accuſationem, ſi ea mota non ſit contra reum intra quinquennium [b]: item contra fiſcum de vectigalibus interceptis vel ſuppreſſis [c]: contra peculatus crimen [d]. In Gallia quoque præſcriptio quinquennij impedit, ne poſteà peti poſſit emolumentum, quod ratione parui ſigilli Montispeſſuli eſt omiſſum peti, vt ſtatuit Ludouicus 12. in conſtit. edi-
27 ta anno 1499. art. 146. Immobiles res vſucapiuntur inter præſentes decennio, inter abſentes 20. annorum ſpatio [e]. Et exceptio non numeratæ pecuniæ tollitur [f]. Et vſusfructus, non vtendo perit [g]. Et nundinarum ius [h]. Habitatione decennali acquiritur & domicilium [i]. Si fundus cenſualis biennio incultus relinquatur, nec cenſus ſolutus ſit, acquiritur domino per negligentiã directò, iure ciuili [k]: at iure conſuetudinario Burgundiæ exigun-
tur 10. anni [l]. Verùm ſi elapſis 10. annis dominus acceperit penſionem pro vno anno, non poteſt fundum retinere, etſi poſſit debitas penſiones repetere [m]. Statuit & Ludouicus 12. in edicto anni 1512. art. 46. ne reſciſio contractuum, aut aliorum actuum fieret, prætextu fraudis, doli, deceptionis vltra dimidiam iuſti pretij, vel circumuentionis, vis metuſue: ſed præſcriberetur per decem annos à die actus vel contractus computandos. Et ita nunc ſeruatur. Seruus qui bona fide per viginti annos in libertate perman-

[a] l. in contractibus, C. de non numer. pec. & l. 1 de iur. obl.
[b] l. ſi mulier, ad Velleia.
[c] §. 1. de vſuca apud Iuſtin.
[d] §. & ideo, eod. & l. 1. de vſucap. transfur. & l. ſi de præſcr. temp. C.
[e] Boer. in conſuet. Biturig. §. 1. tit. 1. de præſ. & in decis. 382. num. 12.
[f] ad §. 2. ad verba, *Et ſemel labentes de conſuetudine 20.*
[g] l. in Conn. regundo.
[h] l. fin. C. de regund. hæred.
[i] l. 1. C. de fideicom.
[k] l. propetandum, de iudic. C.
[l] c. 1. de præſcr. ap. Gregoria placuit, 2. q. 6 q. 3.
[m] glo. in § 2 ad verb. coloratum, de pacifi poſſe. in pragmat. ſanctio vide Bart. decis. 14.
[n] Modeſtinus l. quãuis, de vſucap. P.
[o] l. 7. C. commun. de vſucap.
[p] & l. in omnibus, de diuers. & tempor. præſcr. P. in 40. annis.
[q] l. 1. de quadr. præſ. C. l. 1 §. fin. de iure fiſc. P.
[r] d. l. 1. de iure fiſc.
[s] l. fin. C. de temp. in integ. reſtit.
[t] l. ſi de bon. autho. iudic. poſſi. C.
[u] l. fin. & toto tit. C. ne de ſta. defuncti vt in P. l. ſi vxor, de manum. teſt.
[x] l. contra maiores, de inoff. teſta. C.
[y] l. fin. ſi maior è ſt. alien. rat. hab. C. l. aut ſi minor, de reſt. in integ. C.
[z] l. 2. de collui. detect. P.
[a] l. pen. de præſcr. fac cuius lib. 12. C.
[b] l. quinquennium, & l. adulterij, ad leg. Iul. de adult. l. adulter, C. eod. tit.
[c] 2. de vect. & com. C.
[d] l. peculatus, ad leg. Iul. peculat. P.
[e] §. 1. de vſucap. ap. Iuſtin. l. fin. de vſucap. transf. C.
[f] nouel. 100.
[g] l. pen. de ſeruit. C.
[h] l. 2. de nundi. in P.
[i] l. 2. de incol. l. 10. C.
[k] l. qui agros, de omni agro def. lib. 11. C.
[l] Chaſſan. ad §. 5. ad ver. *les dix ans paſſez*, tit. *des cenſiues*, in conſuet. Burg.
[m] Speculat. tit. de locat. §. nunc aliqua, verſ. 17 laſon in l. 2. de iure emphyt. coll. 10. vers. ter-

ra aduerſus, Chaſſa. in prox. cit. loco.

ſerit

ſerit libertatem vſucapit [a]: quamuis contra libertatem nulla admittatur præſcriptio [b]. Criminum accuſationes, quæ certam aliam præſcriptionem non habent, 20. annorum lapſu abolentur [c]. Et in aliis quoque, in quibus minora tempora non ſunt appoſita, contra fiſcum 20. annorum præſcriptio obtinet [d]. Triginta annorum præſcriptio extinguit & tollit omnes perſonales temporales actiones, & rei venditæ [e]. Et idcirco facultas redhibendi data per pactum obligationi appoſitum, toties quoties voluerit retrahere venditor, tollitur 30. annis [f]. In Gallia iam anteà in triennali, diximus omnes redactas eſſe præſcriptiones ad 30. an. quod etiam tradit de conſuetudine Arueriæ verum Maſuer. tit. de præſcript. nume. 1. &6. & currere aduerſus omnes, exceptis illis, qui de iure impediuntur agere, vt furioſi ſunt, mente capti, pupilli &c. Eccleſia quoque poſſidens res priuati & contra eundem præſcribit, per lapſum trig nta annorum [g]. Et priuilegia eodem tempore præſcribuntur [h]. Olim quoque eccleſia contra eccleſiam præſcribebat per 30. annos [i]: hodiè tamen non niſi quadraginta annis [k]. Iure etiam Gotthorum, omnes cauſæ ſiue bonæ ſiue malæ hoc ſpatio 30. annorum concludebantur [l]. Actio autem, quæ triginta annis non tollitur, per annos 40. finem capit [m]. Hypothecaria actio, competens contra debitorem poſſidentem rem oppignoratam, quadraginta annorum ſpatio expirat. Si verò poſterior creditor contra priorem creditorem experiatur, quoad creditor viuit, quadraginta annorum præſcriptione vtitur. Si verò eo defuncto nomine proprio experiatur, decem vel 20. annorum præſcriptione excluditur [n]. In Gallia hypothecariæ etiam pro dote 10. annis finiuntur. Latè explicat Boerius, deciſ. 328. Sed & præſcriptiones, quæ ſunt 10. vel 20. annorum, ſi fuerint interpellatæ vel interruptæ litis conteſtatione, ab eo tempore exigunt 40. annos continuos [o]. Præſcribuntur & res contra principem hoc ſpatio, quòd pertinet ad vile dominium, non quòd ad tributa publica [p]: quanquam & canones rerum patrimonialium principis hac exceptione elidantur [q]. Poteſt & fiſcus ob tributa præteriti temporis non ſoluta, prædium iure pignoris diſtrahere [r]. Refert Henrichus Bohic [s], plures in eam iuiſſe ſententiam, vt indiſtinctè dixerint, res fiſci patrimoniales, poſſe etiam præſcribi ſpatio 40. annorum, atque reprehendit glo. §. ſi minus, de non alien. reb. eccleſiaſt. quæ centum annos exigit in illis, & vt falſam reiicit: & ſecundum hanc opinionem iudicatum tradit Guido Papæ [t]. Apud Langebardos [v] Rhotarius rex ſtatuit, in poſſeſſione quam quis habuit de publico, ſufficere quadraginta annorum quietam & pacificam poſſeſſionem: in aliorum autem hominum, 30. Luitbprandus autem rex voluit, vt in rebus regalibus adſint ſexaginta anni, duplicatis triginta priuatorum. Hoc quoque receptum eſſe notat Nicolaus Boerius [x]. Quinquaginta annorum ſpatium in iure noſtro inuenitur ad excludendam actionem repetitionis amiſſorum in ludo vetito: intra enim hoc ſpatium, quæ in ludo vltra vnum aureum amittuntur, peti poſſunt [y]. Apud Viſigothos autem leges hæ duæ [z]. *Sortes Gothica & Romana, quæ intra quinquaginta annos non fuerint reuocatæ, nullo modo repetantur.* Et alia. *Mancipia fugitiua, quæ intra quinquaginta annos inuenta non fuerint, non liceat ad ſeruitium reuocare.* In lege tamen diuina Iubilæus, erat ſpatium 50. annorum, & anno quinquageſimo vnuſquiſque de populo Iſrachitico ad poſſeſſionem ſuam gratis, & ad familiam ſuam priſtinam redibat, ſiue venditione, donatione, vel alio titulo res in alium tranſiſſet [a]. Centum annorum præſcriptio tantùm, etiam ſubmoto ſchiſmatis tempore, locum habet contra eccleſiam Romanam & ciuitatem ipſam [b]. Item vt præſcri-

[a] l. 2. de lon. temp. præſcr. quæ pro libert. C.
[b] l. fin. C. eod.
[c] l. quarela, ad leg. Cor. de falſ. C.
[d] l. in omnibus, 13. de diuer. & temp. præſcrip.
[e] l. heur, homines, l. ſi quis emptionis, C. de præſcrip. 30. vel 40. anno. l. 1. de conſtit. pecu. in l. 2. de rei vend. C. & de actionib. perſon. & mix. in l. hæreditas, de petit. hæred. & diſtabi poſita, ad verbum, cæpellat, per glo.
[f] Anchar. conſi. 322. Iaſon in l. 1. perens, de pact. C. Chaſſa. ad conſ. de reddit. in pecu. conſtitu. in conſuet. Burg.
[g] c. 2. de præſcript. 6. Papienſis, l. 16. q. 3.
[h] ca. 2. 16. q. 3.
[i] ca. 2. 16. q. 3.
[k] l. de quadraginta, C. in. lud. & c. de ſuris, 6. de præſcript. ea placuit, & quæ actiones, 16. q. 3. auth. quas actiones, C. de ſacroſ. eccleſ. nouel. 131.
[l] l. 3. & 4. de quinquage. & tricenar. tempor. tenetur in Cod. leg. Viſigothorum lib. 10. tit. 2.
[m] l. omnes, C. de præſc. 30. vel 40. an. l. fin. C. de fund. patri. lib. 11. C. vi. de Accurſ. in l. inter dominum, ad ver. centum annorum, de iactoſ. eccleſ.
[n] l. cùm notiſſimi, de præſc. 30. vel 40. an. C.
[o] l. in eod. l. 1. § ad hæc, de anna. excep.
[p] l. comperit, C. de præſcr. 30. vel 40. an.
[q] l. fin. de fun. patri.
[r] l. cum poſſeſſor, § ſi de reb. vrſen. l. fin. § ſi quis profeſſus, de publica. P.
[s] Henri. Bohic, ad l. ſi diligenti, de præſcr.
[t] Guido Pap. deciſ. 416.
[v] l. de poſſeſſione, de præſcrip. lib. 2. leg. Langobard.
[x] Boer. ad §. 1. de præſcri. in conſuet. Biturig.
[y] l. fin. C. de reiuig. & iumpti. funer.
[z] l. 1. & 2. de quinquag. & tricenna. tempo. præſcrip. l. 10. C. leg. Viſigoth.
[a] Leuit. 25. Num. 36.
[b] auth. quas actiones, & l. fin. C. de ſacroſ. eccleſ. nouel. vt eccleſ. Rom. 100. an præſcr. gaud. in auth. c. ad audientiam, de præſcrip.

batur

batur vſusfructus debitus ciuitati vel municipio, ęras longiſſima homi-
32 nis, centum videlicet annorum, exigitur [a]. In hac centenaria pręſcriptione dubium maximum olim inter Bulgarum & Martinum [b], de annuæ penſionis præſcriptione contra creditorem: veluti, ſi mihi decem annua debeas, & ſoluiſti per tres annos, & in quarto ceſſaſti ſoluere, num fiat præſcriptio pro futuris faciendis in futurum præſtationibus. Reſoluit autem Guido Pap [c]. quod annuæ pręſtationi non currit præſcriptio indiſtinctè, niſi à principio cuiuſlibet anni: niſi ceſſaretur per centum annos, & ita iudicari pluribus rationibus iuſtè tradit. Hieronymus Gigas, in tractatu de penſionibus, ſingulari diſputatione reſoluit duas concluſiones. Prima [d] in quęſtione, an penſio annua reſeruata ſuper fructibus beneficij, in cuius ſolutione ceſſatum eſt per annos triginta, cenſeatur præſcripta, ita quod viterius peti non poſſit: videlicet, non cenſeri pręſcriptam, niſi pro illa parte, à cuius decurſione effluxerunt anni triginta. Altera concluſio, quòd penſionarius ſi recipiat decem, ſciens ſibi deberi viginti, non excluditur per pręſcriptionem in alios decem: ſecus ſi ignorabat ſibi viginti deberi, & recepit decem, putans ſibi integraliter ſatisfactum. Nam eo caſu ait, contra illum currere præſcriptionem [e]. Affinis illa quæſtio eſt, an quis præſcribat annuum cenſum, ſi ei ſolutum ſit per 40. annos: an verò in ea pręſcriptione tantum tempus exigatur, cuius initij memoria non ſit. Et in ea, poſt multa concluſum eſt ex communi ſententia Canoniſtarum, quadraginta annos requiri [f]: & ita iudicatum fuiſſe tradit Guido Pap. qui hanc quæſtionem diſputat [g]. Hic tamen animaduertendum cenſeo, à quibus perſonis exactus fuerit cenſus: nam pręſumitur, ſi non appareat de cauſa eius, vis domini erga ſubditos [h]. Et cenſus non eſt ignorantiæ, ſed alicuius cauſæ [i]: maximè ſi appareat de antiqua præſtatione alia minori, ad quam reductio facienda eſt cum reſtitutione ſuperexacti [k]. Neque obeſt, quòd aliquando ſit viâ colono ſeu emphyteota ſuperexactum [l]. Si tamen præſcriptum ſit, non apparente contrario titulo, vel contraria antiquiori minori exactione, eius quod ex longo & prolixo tempore vel inueterata & lõginqua redituum ſuſceptione, ſufficiens eſt petenti cautela, nec contradicendi licentia relinquitur, longi temporis præſcriptione, vel reddituum frequentiſſima conſequentia, colonorum impetus excludente, vt hiſdem fere verbis tradit Iuſtinianus [m]. In qua deciſione conſentiunt quidem iuris ciuilis & pontificij interpretes, vt præſcriptione longi temporis firmetur præſtatio cenſuum: ſed in eo diſſentiunt, quòd iuris ciuilis authores,
33 longam præſcriptionem dicant 10. inter præſentes, 20. annorum inter abſentes poſſeſſionem [n]. Vocant & diuturnum fileotium, & diutinam poſſeſſionem [o]. At in iure pontificio, longam quidam ponunt 30. annorum, ſi agatur de rebus præſcribendis priuatorum: ſi autem de alijs, 40 [p]. Quod tamen ſpatium in iure ciuili longiſſimum dicitur [q]. Alij indifferenter dixerunt, 40. annorum eſſe [r]. Obtinuit autem, vt hîc quadraginta annos conſtituamus, vt diximus [s]: dum tamen cauſa aliqua prætexatur, ex qua ſolutio per tot annos annos facta dicatur, etſi ea non probetur. Sufficit eum illam proponere & exprimere, quæ ſi non exprimatur, abſoluitur
34 reus, nonobſtante tempore [t]. Eſt alia præſcriptio, quæ vetuſtate perficitur, quando memoria nulla eſt initij temporis, & proinde ea habetur pro lege, & firmum eſt quod per eam poſſidetur, vel quaſi poſſidetur, perinde ac ſi lege publica ſeu priuata, nempe conuentione vel teſtamento,
35 conſtitutum eſſet [u]. Cæterùm in tanta temporum varietate, ſi quis nimium curioſus inquirat quorſum tam variæ & diuerſæ eorum definitiones. Reſpõdebo, hæc ex eorum eſſe genere, quæ dicuntur arbitraria ſeu iuris poſitiua, quia ita placuit iuris authoribus [x]. Et iſta tempora diſtingui oportuit

[a] an vſusfructus, de vſufr. l. ſi vſusfructus, de vſu & vſufr leg P.
[b] Bulg & Mart. diſputant in l. cùm notiſſimi, §. fin de præſc. 30. vel 40. an.
[c] Guido Pap. deciſ. 406. vide & deciſ. eap Thol. 342.
[d] Gigas, tract. de pẽſio q. 87.
[e] idem, eod. q. 84 per text. in l. si qui vſumfructũ, qu. b. mod. vſusfr amitt. & per alia plura ibi diſputata.
[f] Dominic. de S. Geminia. in c. 2. de præſcr. in ſex.
[g] Guido Pap. deciſ. 405 facit c olim, de cenſib. c. cum ea eſſi Sutrina, de conſtitutio.
[h] c. bona, in 2 de poſtula. prælato. Io. Faber, in §. æque, de actio.
[i] c peruenit, de cenſib.
[k] l. 1. in quib. cau. colo domi accuſ. poſſ. lib 11. C.
[l] l. cura, de muner. & honor P
[m] l. latibus, de agric. & cenſi. lib. 11. C
[n] § & ideo, de vſucap. l. ſuper, 11. l. fin. de præſcr. lon. tempo. 10 vel 20. an. C. & in rub. & ibi Bal glo. in rub. quæ ſit lon. conſuet. C. Felin. in c. cæterùm, de reſcri.
[o] in l. 1. & 2 C. ſi aduer. cred. præſcr. oppo. § diuina, de vſucap. l. ſignori, 22 § ſi mandauero, eod. tit. P.
[p] c. in decretorum, & ibi glo. in ver. ſi ſucceſſ. de præſcri. Panor. in c. de quarta, 4. col. verſ. ſed quærtur, eod. tit.
[q] vt notat glo. ad rub. de præſcr. 30. vel 40 an.
[r] c olim, de cenſib.
[s] ex Guid. Pap. deciſ. 407.
[t] hoc diſputat & probat idem Pap. dec. tot. an dominus cenſualis teneat. oſtendere ſuum titulum, negante eo qui præſtitit cenſum per multos annos Vide Io. Fabrũ ad §. prædiales, 20. col. de actio.
[u] l. 2. § fi. & l. 3. de aquæ plu. arc. lib. 39. P. tit. 3. l. hoc iure, 2. §. ductus aquę, de aqua quot. & æſti. lib. 43. P. tit. 19.
[x] Accurſ in l. 2. § puerum, ad ver. ratus, de poſtul. And. Sicul. ad clem. 1 in ver. reſtringere, de

[m] c Gomes, ad reg. de itin. poſſeſſ. q. 1 in principio.

pro

pto negotiorum qualitate, prout ſufficere viſa ſunt ad admonẽdos dominos, vt rerum ſuarum curam non negligerent [a]. Et proinde alius atque alius ſeculis, diuerſa placuerunt. Neque præſcriptiones 30. vel 40. annorum, 36 quæ longiſſimæ dicuntur, fuerunt iure Pandectarum, vel antiqui Codicis inductæ, ſed nuperrimè [b]: vnde & quædam impræſcriptibilia in antiquis iuribus inuenies, quæ nunc dicuntur præſcriptibilia [c]. Itaque nunc 37 diſtinguendæ ſunt hac ratione in genere tres ſpecies vſucapionum ſeu præſcriptionum. Prior, eſt propriè dicta vſucapio in rebus mobilibus, quæ tantùm procedit cum titulo & bona fide [d]. Secunda eſt, dicta longi temporis 10. an. inter præſentes, & 20. inter abſentes, in rebus immobilibus, cum titulo & bona fide [e]. Tertia eſt 30. vel 40. annorum, quæ ſine titulo & bona fide dicitur iure ciuili procedere, adiecta legibus nouis, de qua non meminerunt iura pandectarum, & priora Codicis Iuſtinianei [f]. Et proinde quæ propter malam fidem antiquis legibus impræſcriptibilia dicebantur, vel defectui tituli, nunc hac præſcriptione 30 vel 40. annis præſcribuntur. Exemplum ſit in re furtiua, quam diximus non poſſe præſcribi vetante lege Attinia [g], quæ tamen 30. annis præſcribetur [h].

a § & cùm hoc placitum, de vſucap. nouella l. ſi quidem, de teſtes.
b glo. in l. Iulianus, 27. ad ver. milit. ex quib. cau. maio. Paglo in §. 1. in ver. antiqua, vt eccleſ. Roma. 100 præſ. gaud. in auth. in ſ. Pomponius, § cùm quis, in ver vitio, de acq poſſe. Paglo magnan § 1. de ſer. & tempo. actio. Cœpola, in tract. de vſucap. prodote numer 8.
c in proxime cit. glo ſſis.
d l. 1. de vſucap. præſ.
e § 1. de vſucap. to tit de præſc. lon temp. 30. vel 20. an.
f l. ſi quis emptionis, de præſc. 30. vel 40. an.
g ſup. c. 2.
h l. 2 §. 1 de annu. excep glo. fin. in f. ſicut, de præſc. 3. vel 40. an C. l. cùm quæreba tur, vnde vi C.

De temporis initio, medio, & fine conſiderando in vſucapione: & de vſurpatione ſeu interceptione vſucapionis. Caput 6.

1 *Præſcriptionis tempus ex initio, medio, & fine perpendendum.*
2 *Temporis vſucapionum vnde ſumendum initium.*
3 *Annua penſio, & cenſus à quo tempore præſcribantur.*
4 *Vſurpatio quid.*
5 *Vſucapionis interruptio vel naturaliter, vel ciuiliter fit: & quomodo vtraque. vide & nu. 6. 7. 8. & 9.*
6 *Præſcriptio ſuſpenditur aliquando, & non interrumpitur. Exempla in nu. 11. 12. 13. & ſeq.*

VIA iam oſtendimus determinatum eſſe tempus vſucapionibus ſeu præſcriptionibus, liquet & obſeruandum eſſe initium, continuationem, & finem temporis. Sic Vlpianus [i], *In vſucapionibus, non à momento in momentum, ſed totum poſtremum diem computamus. Ideoque* [k], *qui hora ſexta diei Calendarum Ianuariarum poſſidere cœperit, hora ſexta noctis pridie Calendarum Ianuar. implet vſucapionem.* Venuleius autem Iuriſc. ſic reſpondit [l], *In vſucapione ita obſeruatur, vt etiam ſi minimo momento nouiſſimi dies poſſeſſa ſint res, nihilominus replicatur vſucapio, nec totus dies exigitur ad explendum conſtitutum tempus.* Quod verum putant [m], in vſucapionibus rerum, quæ fiunt cum titulo & bona fide: at in præſcriptionibus 30. vel 40. annorum, dicunt non exigi. Et ſic tollunt antinomias legum dicentium, in omnibus temporalibus actionibus, niſi nouiſſimus totus dies impleatur, non finiri obligationem

i Vlp. l. in vſucapionibus 6. de vſuc. p.
k idem in l. ideoque 7. eod.
l l. in vſucapione, 25. de diuer. & temp præſc. f.
m glo in d. l. in vſucapion. & in d. l. in vſucapionibus.

2 tionem ,. Nec proficit præſcriptioni dies intercalaris [b]. Cæterùm dicemus tẽpus incipere ſecundum diuerſam negotiorum qualitatem. Nam ſi agamus de actionibus tollendis, à die, qua agi tantùm potuit, incipit tempus, non anteà: vt ſi dos reſtituenda vel alia res ſit ſub conditione, vel certa die, tempore tantùm elapſo incipit præſcriptio & negligentia [c]. Sic contra vocatum ex ſubſtitutione, non incipit præſcriptio rerum reſtituendarũ, niſi à tempore quo ſubſtitutionis locus eſt [d]. Et pignoratitia actio, quæ tollitur 30. anno. lapſu, à tempore eo quo nata eſt, & poſſit moueri, videlicet ab eo tempore, quo ſatisfactum eſt creditori, vel pecunia oblata & conſignata eſt, incipit præſcriptionem [e]. Papinianus in bonis vacantibus, ita ſtatuit [f], deferendis fiſco, vel vſucapiendis quadriennio. *Quadrienny tempus non ex opinione hominum, ſed ex ſubſtantia vacantium bonorum*, dinumerandum. *Quatuor autem*, inquit [g], *anni, poſt vltimum teſtamentum factum, & inteſtati poſſeſſionem ab omnibus repudiatam qui gradatim petere debuerunt, vel poſt temporis finem, quod ſingulis eſt præſtitutum, computabuntur.* In emptis rebus præſcribendis, & initium contractus perfecti [h], & traditionis inſpicimus ratione bonæfidei, quæ tunc in poſſeſſione incipienda exigitur [i]. In alijs, à facultate experiundi, pro reuocatione rerum ſuarum, negligentibus dominis currit præſcriptio [k]. Tradit & Gomes [l] regulam, quod deinde non currit contra aliquem præſcriptio ſuper iure aliqua, quàm prius

3 conſtet illud ius fuiſſe in eſſe productum. Ideo dicunt præſcriptionem annuę penſionis incipere principio cuiuſque anni [m]. Maſuer. porrò tradit [n], quòd emphyteota præſcribit cenſum ſeu annuam præſtationem per 30. annos, non tamen directum dominium, niſi præceſſerit contradictio. Item ſi ſolùm ſoluat

4 partem cenſus per triginta annos præſcribere in reſiduo [o]. Continuatio temporis conſtituti etiam in præſcriptione exigitur [p]. Quare cauendum eſt, ne incidat in eam vſurpatio. Vſurpatio, vt ait Paulus Iurisc [q], eſt vſucapionis interruptio. Oratores autem frequentem vſum vocant. Et ita inſcriptio rubri. De vſucapionibus & vſurpationibus perhibetur eſſe in pandectis Florentinis ab Antonio Auguſtino [r]. Frequens vſus, conſtans & continuatus nõ eſt, ſed à plurib⁹ interceptus, & in vno diſcontinuus. Interruptio vſucapionis, vel naturaliter vel ciuiliter accidit. Naturaliter vel facto naturæ, vel hominis. Naturæ

5 facto, vt ſi res quæ poſſidebatur, vt fundus flumine vel mari fuerit occupatus: deſinit enim tunc poſſeſſio dici naturalis [s]. Facto hominis item, ſi quod poſſidemus ſacrum fiat, ſi mortuum intulerimus eo, ſi in eam poſſeſſionem præter reauthore per alium itum ſit [t]. Si ex ea deiecti ſimus [v]. Si poſſeſſor capiatur ab hoſtibus: ſtatim enim atque intra ſepta & præſidia hoſtium ductus eſt, naturalis vſucapionis interpellatur poſſeſſio: quũm qui poſſidetur ab alio, poſſidere nequeat [x]. Et proinde qui iure poſtliminij redeunt, noua poſſeſſione etiam in rebus ſuis obtinendis egẽt, ſi medio tempore nemo res eorum occupauerit [y]. Cùm enim poſtliminium fictionẽ iuris habeat, & poſſeſſio magis facti, quàm

6 iuris ſit, iuris fictionem ea non recipit, vt continuata videatur [z]. Ciuiliter interrumpitur vſucapio, ſi per actus legitimos & ciuiles controuerſia de poſſeſſione moueatur: veluti primùm, ſi cauſa in iudicium deducta & conteſtata, de iure poſſeſſionis dubium mouetur [a]. Atque litis conteſtatio ſic interrumpit vſucapionem, vt poſſeſſio ſequens non poſſit prodeſſe iuncta priori [b], quinimo interrupta hac conteſtatione vſucapione ſeu præſcriptione, quamuis minoris erit ea tẽporis quę cœpta erat, deſiderantur in redintegranda præſcriptione quadraginta anni ab vltima die litigij computandi [c]: in aliis quãuis interruptionibus quã per litis conteſtationẽ, requirantur tantũ 30. anni reſtituendis [d]. Dũmodo hæc cõteſtatio fiat coã idoneo & ſuo iudice [e]. Obtinuit etiam, vt ſi conteſtatio vel vocatio in ius fieri non poteſt, propter ni-

a vt in l. in omnib⁹ l. 5. de actio. P.l. de inique, & minorẽ, de minor. 25. and. zanicellus, de verſig. 1. & ſi non ſint, & quid ergo, de iure & arg. leg. b l. 2. de diuerſ. & tẽp. præſcrip. c l. 1. § annus, quan. actio de pecu. eſt anual l. cùm notiſſim, § ſi lud, de pecſcri. 30. vel 40. an. l. 2. § ſi ſub conditione, pto empt P. d l. fin. §. fin autem, C. com. de lega. e Hoſtl. in Sum. de præſcrip. §. quæ res præſcribi poſſint, circa finem, per l. ſi tem alienam, §. omnis, de pig. actio. P. f l. intra quatuor, l. 30 § quadrienny, de diuerſ & temp. præſcr. F. g eod. h l. 2. pro empt. l. 3. pro ſoluto. i l. ſi aliena res, l. 30 & l. iuſto §. & ſi poſſeſſionis, de vſucap. in P. k expiſcator in l. 1. & 2. de diuerſ. & tẽp. præſc. P. ca. biduum, 2 q 6 c. ſuper eo, 25. de reſcrip l Gomes, ad reg. Canc de anna. poſſe. q. 65. per Ceum notiſſimi, de præſcr 30 vel 40. an. m Cyn in d l. cùm notiſſimi, §. in hoſ. & in deciſ. cap. Thoſoſ. 342. n Mal in praxi, tit. de præſc. §. 12. per l. competit, & l. ma ie agitur, de præſc. 30. vel 40 anno. o Idem eo. § 15 per Bart in l. ſi primo, de aqua plu arc. P. p l. 2 C. de præſcrip. lon tempo. q l. 2 de vſucap. P. l. naturaliter, 5. eod. r Anto Auguſt. lib. 2 emendat. s l. 3 § Labeo, & l. Põponius, & l. qui vniuerſas, §. item quod à mari, de acq. poſſeſſ. P. l. ſacra loca, §. 2. de rer. diuiſ. t d l. qui vniuerſas, § 2. v d l. naturaliter, de vſucap. x l. ſic euenict, ad leg. fal. de adulter. P. l. homo liber, § quicquid, de acq. rer. dom. P. y l. cum hæredes, § de acq. poſſe. P. l. 1 in qui pro empto re, de vſucap. z l. denique, quib. ex cauſis amittit. & l. hic P. l. 3. & l. poſ

ſe, § qui in alieno, de acquir. poſſeſſ. a l. nemo ambigit, eod C. b l. mora fiet, C. de rei vendica. l. 2. 3. & l. nec bona fide, C. de præſcription tempo. c l. 1 § exceptis, de ann. except. C. l. fin. de præſcript. 30 v. 40. in C. ea. placuit, in 2. § hæc de præſcriptionibus, x 2. in 93. d d. ca. & §. & ibi glo. e l. pen. C. ne de ſta. defuncto.

miam aduerſarij poſſidentis potentiam, abſentiam, infantiam ſine tutore, vel ob penuriam iudicis, ſufficiat oblatio libelli & proteſtatio vice conteſtationis, ſecundum formam traditam in l. 2. C. de anna. excep. & in ca. placuit, 2. §. hæc de præſcriptionibus, in 1. 16. q. 3. Secundò, ſi quis completa præſcriptione cautiones, ex quibus poſſidet, innouet, interpellatur præſcriptio, & poſſeſſio prior interrumpitur, & non prodeſt [a]. Tertiò interrumpitur longi vel longiſſimi temporis præſcriptio, ſi precibus impetratum ſit à principe, & eius rei gratia executor reſcripti datus & miſſus ſit [b]. Executor porrò non expectatur in annalibus præſcriptionibus, quæ ſolum precum & libelli facta principi oblatione interrumpuntur, ſine conteſtatione [c]. In iſtis tamen Guido Pap. diſtinctionem adhibet [d], & ait, præſcriptionem longiſſimi temporis inductam in odium negligentium, interrumpi per ſimplicem citationem: vt in l. omnes, & l. cùm notiſſimi, de præſcr. 30. vel 40. anno. Si citatio inſtruat vocatum de qua re agatur: aliter minimè ſimplicem citationem interrumpere, quia hinc nulla colligi poteſt negligentia [e]. Aliam verò præſcriptionem, quæ in fauorem præſcribentis eſt, in bonis mobilibus cum titulo & bona fide, ait non interrumpi per litis conteſtationem, & multò minus per citationem ſolam, ſed tantùm per ſententiam diffinitiuam, per l. ſi poſt acceptum, de rei vendic. P. l. 2. §. fin. de vſucap. pro empt. Aliam autem mediam præſcriptionem ait, inter odioſam & fauorabilem 10. vel 20. anno. cum titulo & bona fide. Et in hac mediam viam ſequendam, vt interrumpatur per litis conteſtationem, non per ſimplicem citationem: & ita de ea intelligi l. more huis, C. de rei vend. Aliam autem eſſe præſcriptionem, quæ currit ſui natura, non conſiderato odio vel fauore, vt in actione redhibitoria, & quanto minoris: & hanc interrumpi per ſolam conteſtationem vel oblationem precum factam principi, & ita intelligi l. 1. & 2. quan. libel. princ. dat. lit. conteſt. fac. C. Quartò interruptio ciuilis fit, ſi is qui præſcribit ex contractu debitum, 9
vſuras debitas ſoluat: quia currit præſcriptio à die tantùm non ſolutarum
vſurarum [f], & per ſynodalem proclamationem [g]. Sunt alia quæ ad inter- 10
ruptionem referuntur, quæ tamen non omnino eò pertinent. Et proinde
dico, aliquando etiam ciuiliter aut naturaliter, non quidem omnino interrumpi præſcriptionem, ſed ſuſpendi inceptam: vt aliquanto tempore eius continuatio quieſcat medio tempore, quod ſubducitur ab omni lapſu temporis, vt minimè nocuum. Differtq; hæc ſuſpenſio poſſeſſionis ab interruptione præditta, quòd interruptione facta, prior poſſeſſio non prodeſt: ſed
ſi poſteà quis velit præſcribere, de nouo debet incipere poſſeſſionem [h]. At
vbi ſuſpenditur præſcriptio ſubducto quietis tempore, poſterior poſſeſſio
cum priori coniungitur. Quod exemplis palam fiet. Primùm in eccleſia, cu- 11
ius iura ſede vacante præſcribi non poſſunt, nec ſi ante vacationem cœpta
fuerit præſcriptio, hoc tempore continuari nequit: & ſi de paſtore prouiſum
fuerit, continuabitur quidem prior poſſeſſio, ſubducto tamen tempore
vacationis [i]. Aliud eſt in muliere exemplum, aduerſus quam non currit 12
præſcriptio dotalium rerum pendente matrimonio, & niſi à die, quo agere
ipſa potuit, vel poſt matrimonium, vel pendente eo, vergente marito ad inopiam [k]. Quod quidem de cœpta vſucapione dotalium ante conſtitutionem
earum in dotem putant verum eſſe, vt pendente matrimonio non poſſit continuari præſcriptio. Quod tamen negat Tryphonius Iuriſc [l], niſi dicamus reſponſum eius corrigi iure nouiſſimo [m], vel intelligendum quãdo maritus eſt
ſoluendo, & præſcriptio ſua culpa facta eſt, eo quòd cùm poſſet nõ repetierit:
tenetur enim tunc luere: Contrà autem, ſi mulier res ſuas dotales proſequatur. Ego tamen verius puto, cœptam vſucapionem contra mulierem pendente matrimonio perfici, & ſecundum Tryphonij diſtinctionem maritũ aliquando teneri, aliquando minimè. Rationem nobis videntur adſignare duo
inſignes

[a] l. cùm notiſſimi, §. ſed & ſi quis, de præſcr. 30. vel 40. an.
[b] l. 6. cod. tit. vel.
[c] l. 2. quan. libel. princ. obla. facit lit. conteſt l. 2. de anna excep. C.
[d] Guid. Pap. deciſ. 416. nume. 2.
[e] Idẽ cod & deciſ. 418. Maiuer. in pra tit de præſcr. num. 11. per l. ex multis, de anna excep.
[f] l. ſi quis emptionem, §. ſi is qui præſ. 30. vel 40. an.
[g] ea ſanctione, de præſcr. 30.
[h] l. cum hæredes, §. 2 de a. q. poſſe. l. 1 iure bona fide, de præſc. lon. temp. C.
[i] l. 2. in fine §. fin. & l. auditis, & c. de quarta, de præſcr. l. 1 & 2. nec le. de vac. c. quia ſi uerſitatem, de conceſſ. præb.
[k] l. in rebus, §. omnis C. de iur. dot. l. cum notiſſimi, §. illud, de præſc. 30. vel 40. anne. C.
[l] Typho in l. ſi fundum, 16. de iur. dotis. P.
[m] per d. §. omnis.

insignes iurisconsulti, Papinia. & Vlpia. *Alienationes enim*, inquit Papinia [a], *post iudicium acceptum interdicta sunt, duntaxat voluntarias, non quæ vetustiorem causam & originem iuris habent necessariam. Sed si vsucapto fuerit capta*, ait Vlpianus [b], *ab eo qui hæres non erat ante litem contestatam, & postea impleta fuerit, rem de iudicio subducit.* Vt quamuis lex Iulia prohibeat alienationem dotalium [c], tamen non videatur pertinere ad eam legem quæ iam cœperūt ante matrimonium alie-
13 nari. Alienationis enim species est vsucapio [d]. Quamobrem aliud exemplum istius suspensionis præscriptionis &3. proferatur in tempore hostilitatis, quo durante non currit præscriptio [e]: & si cœpta ante hoc tẽpus fuerit præscriptio, non interrumpetur, sed subducto eo tempore hostili, reliquum tempus præte-
14 rito iungitur ad continuationem possessionis [f]. Quartum exemplum in præscriptione, quæ fit contra filium fam. Nam consentiunt omnes quidem aduersus eum, quandiu in potestate patris est, non currere præscriptionem, quia eo tẽpore agere nõ potest pro suis rebus, & tantùm à potestatis liberatione com-
15 putandum tempus [g]. Quintum in minore, in quo præscriptio quidem cæpta contra patrem, in eius persona continuabatur secundum ius antiquum, quãuis daretur pro tempore minoris ætatis restitutio in integrum [h]. Sed hodiè quiescit præscriptio, nec instituitur pendente minori ætate [i]. Et est subducenda à præscriptione contra res eorum ætas impubes [k]. Cùm enim res minorum prohibeantur sine solemnitate alienari [l], prohibentur quoque vsucapi, quia &
16 vsucapio, vt diximus, alienationis species est. Subducitur etiam & ratio temporis, vt non obsit illis qui abfuerint ob ministeriũ principis, publicumúe obsequium, quandiu in ministerio versantur [m]: idque per restitutionem saltem in integrum, vt quando de præscriptione restituenda, instituta pendẽte captiuitate agitur, redeunte captiuo iure postliminij [n]. Tradit etiam Masuer [o], post Bartolum [p], subduci etiam debere à cursu temporis præscriptionis fundi inundati tempus, quo fundus remansit inundatus.

a l. alienationes, 15. famil. ercis. P.

b l. si d si vsucapio, 14. eod tit.

c l. vni § & cùm lex Iulia, C. de rei vxor. act. § 1. qb. alien. lic. vel nõ. cum similib.

d l. alienationis, de ver sig. l. 1. de fun. dota C.

e ea. prima actione, 16 q 3 l. postl. minum, de capt. & postl. reuer. P. ex transfugis, de præscrip.

f Innoc. & Doctor. in d. c. ex transfugis, facit c. solita, de e. a. c. & obduc. caualius, cap. de quarta, de præscr. Baldus lum. pertinaciæ, de pac. const. in extrau. feudor. per dilectum text. Cosmus Gaynet, ad § 2 & ad verbum hostilitatis, de pacif. possessor. in præc. fundi.

g l. 2 § fin. de annu. except

h l. Aemilius Latinius, 59 de minor. 25 an. P. l. 1. C. si aduers. vsucap.

i l. si in quib. cau. in integr. restit. non est nec. ff. C.

k l. cum notissimum, in princ. & l. si ut, vers. nec fallit, de præscr. 30 vel 40 an. l. nõ est incognitum, C. quib. nõ obstat lon. tẽp. præscr.

l in l. lex quæ tutores, de administ. tut. C. ro tit. de prædiis & aliis reb. minor. sine decret. non alien. C. tit. de præd. & al. reb. minor. P.

m l. 2 quib. nõ obst. lon. tẽp. præscr. C. l. 1. & l. inter eos, in fine, ex quib. cau. maio. l. 2. & l. videlicet, eod tit. P. l. absentia, de reg. iur.

n l. ab hostibus, 15 & l. ait prætor, 23. § pen. ex quib. cau. maio. P.

o Mas. in pract. de præscrip. nume. 8.

p Bart. ad l. 3. § Labeo, de acq. poss.

De titulo vsucapionis seu præscriptionis. Caput 7.

1 *Titulus quid generaliter, & in vsucapionibus. 2.*
3 *Titulus in vsucapione qualis esse debet, & insigniores tituli. 4. 5. & seq. 7. 8. 9. 10. 11. 12.*
6 *Præscribi non possunt res inalienabiles, vel lege, vel prohibitione testatorũ, & res minorum.*
10 *Error iustus in præscriptionibus omnibus prodest.*
12 *Præscribens omnis re, quam præscribit, tanquam sua vti debet: alioquin nihil agit.*
13 *Titulus in quibus præscriptionibus non exigitur.*

1 TITVLVS id generaliter dicitur, per quod aliud ab alio distinguitur, ambiguitatem & incertitudinem remouendo, vt in rub. *Vt nemo priuat. tit. reb. suis vel alien. imponat, vel vela reg. susp.* C. Hinc epigraphe titulus est, quia quid tractari debeat, breuiter demonstrat: vt Ouidius,

Legerat huius amor titulum, nomenq; libelli.

Sic titulus pomen accipit rei demõſtratæ, & ſumitur pro actione, iudicio, poſſeſſione, cauſa, modificatione, ſigno [a]: pro beneficio, & aliis officiis & miniſteriis eccleſiaſticis [b]. Ac dicemus titulum in vſucapione, eſſe cauſam, propter quam quis effectus eſt poſſeſſor. Vt pro ſuo poſſidet, qui poſſidet ex cauſa, ex qua nobis dominium acquiritur, vel iure gentium, vel iure ciuili [c]: vt ſi emit pro emptore, id eſt tanquam emptor quilibet poſſidere dicitur. Quamobrem & reſponſum eſt tot eſſe genera poſſeſſionis, quot ſunt cauſæ acquirendi eius quod noſtrum non ſit [d]: vt pro emptore, pro donato, pro dote, pro hærede, pro ſuo &c. Conſtituitur autem regula generalis maximè pro vſucapionibus & longi temporis præſcriptionibus, vt ſine titulo iuſto præcedente non procedat vſucapio [e]. Exigitur autem vt hic titulus verus ſit, hoc eſt, vt cauſa propter quam quis poſſidet rem alienam, verè interuenerit, non ſimulatè [f]: vt ſi quæramus de titulo pro emptore, oportet verè factam fuiſſe emptionem, non ſimulatam [g]. Sic de aliis [h]. Nec diutina poſſeſſio tantùm iure ſucceſſionis ſcilicet erroneæ & falſæ, ſine iuſto titulo, id eſt, niſi verè ſucceſſerit, obtenta prodeſt [i]: niſi error probabilis, facti potiſſimùm alieni, adſit [k]. Tituli veri & iuſti ad vſucapiendum illi ſunt, qui ad rei dominium acquirendum & transferendum per dominum idonei ſunt, qui iuſtam cauſam habent traditionis, quales plures numerantur [l]. Iuſta porrò cauſa hæc traditionis, ſi fiat ab habẽte poteſtatem & à domino, cum poſſeſſione transfert dominium: ſi dominus verò is non ſit, animo tamen transferendi dat poſſeſſionem ex cauſa, quæ apta eſt transferre per ſe, ſequitur inde vſucapiẽdi vel præſcribendi facultas [m]. Quòd ſi cauſa, ex qua datur poſſeſſio, nõ ſoleat transferre dominium facta à domino, nec tunc etiam à non domino facta poterit vſucapiendi dare facultatem: vt ſi quis ex cauſa pignoris, vel precarij poſſideat [n]: ſi vi vel furto quis rem adeptus ſit [o]: ſi nomine locationis [p], depoſiti [q], commodati [r], iuris emphyteoſeos [s], procuratorio [t], pignoris [v], vſufructuarij [x]. Porrò tituli inſigniores vſucapionum ſunt plures, vt primùm, pro ſoluto. *Pro ſoluto*, inquit Hermogenes [y], *vſucapit, qui rem debitæ cauſa recepit: & non tantùm quod debetur, ſed quodlibet pro debito ſolutum, hoc titulo vſucapi poteſt.* Verùm vt ait Paulus Iuriſc [z]. *Si exiſtimans me debere tibi tradam, ita vſucapio ſequitur, ſi & tu putes debitum eſſe.* Omne quod nomine debiti veri vel putatiui datur in ſolutum hoc titulo vſucapitur: ex quacũque cauſa debitum putetur vel ſit, ſiue ex contractu, ſiue ex vltima voluntate. Proinde *ex cauſa tranſactionis habentes iuſtam cauſam poſſeſſionis, vſucapere poſſunt*, vt reſcripſit imperator Philippus [a]. Videlicet ſi res ex cauſa tranſactionis ſoluta vel tradita ſit, aliter, ſi tradita non ſit, ſed retenta ex ea: quia ſi res eſſet actoris, ex ea trãſactione non trãſferretur dominium [b]. Et ita procedit 2. vſucapio, quæ dicitur pro tranſactione 3. eſt titulus pro emptore, *Pro emptore*, ait Paulus [d], *poſſidet, qui re vera emit: nec ſufficit tantùm in ea opinione eſſe eum, vt putet ſe pro emptore poſſidere, ſed etiam debet ſubeſſe cauſa emptionis.* Aut iuſtus error, propter quem quis nomine ſuo ab alio rem ſibi emptam putet [e]. Si quis à non domino emit, vel ſi emptio propter aliquam exceptionem eſt inutilis, emptor eam rem diutina poſſeſſione pro emptore vſucapit: dummodo res ſint vendibiles. Nam ſi res ſacra, religioſa, aut alia ſit, quæ vendi prohibeatur & alienari, non vſucapitur, vt alibi dictum eſt: neque etiam contra prohibitionem alienandi à teſtatore factam [f]. Item dummodo qui vendit, vendere poſſet, ſi res eſſet ſua: non aliter [g]. Et ita non fit vſucapio rei venditæ à pupillo ſine tutoris authoritate [h]. Quod & receptum eſt, ſi tutor per errorẽ, vel aliter quàm oportuit author pupillo vendenti factus eſt [i]. Si tamen quis ratus maiorem eum, à quo emit, à pupillo emerit, vſucapere poterit [k]: non ſecus quàm ſi quis à furioſo emerit,

quem

a gloſſ in l. non eſt ambiguum, C. ſimil. ercifc.
b late gloſſ. in c. dudum, in 2. to ver intitularam, de elect.
c l. 2 pro ſuo, in P.
d l. 3 § fin. de acquir. poſſe. P.
e l. nullo iuſto præcedente, 24 de rei vend. l fin. C. ne de ſta. defuncto. poſ quinq quæmt. c. ſi diligenti, de præſcript.
f vt in l. ſeruum cõmunem, C. ſimil. ercifc.
g l. 2. pro empto. P
h § error falſæ cauſæ, de vſucap l fin. C pro hærede, l. 1. pro dona. P.
i l. diutina, de præſcription xxxpo. C l omnione, & l. ſi. C pro hærede.
k l. pro legato, pro leg P. l. ſi pro ſuo, l. quod vulgo, 11. pro empto.
l in l. 1. § fin. & l. 4. 5. & 7. 8. de publit in rem actio. in P & titulis, de vſucap pro empto. l. 7 C tit 26 & ſeq & lib 4. P. tit pro ſoluto 4. cum ſeq
m § ea res traditur, per quas perſ nob acq l. 8 z In ſtit int ciuil titu 9 l claudius, 74 de contrah. empt. P.
n l. quacũque ſunt, 135 § interdum, de pub in rem act P. l 2. de vſuf 30. vel 40 anno. C.
o § furtiuæ quoque, ne vſu 25
p l. 1. com. de vſucap. lib 7 C tit 30 l. 2 C de præſc. 30 vel 40. an l. 3. in qui cauſ. ceſſ. long. temp. præſc C l. 2. § quod vulgo, pro hærede, in P.
q d § quod vulgo
r d. § quod vulgo.
s l cũm notiſſ. 1. 7. § fin. de præſc 30. vel 40. an. C.
t d § fin.
v l pignoris, 33. de vſucap.
x § fructuarius, per quas perſ nob acquir acquiritur, l. 10 § fin. de acquir. dom P. vbi appoſitæ rationes, l. neque fructuarium, l. 2. de vſufr. C.
y l. 2. pro ſoluto P
z l. 3 eod. idem in l. 2. verſ ſi tamen, pro emp. P.
a l. ex cauſa, 5. eod. C.
b l. ſi pro fundo, & l ſine apud, & l ſi ſuper poſſeſſione, de tranſ. C.
c titu 25 lib 7 C. eũ qui, de autho. præſt pro empt in P.
d l. 2. pro empt. P.
e l. quod vulgo, 11. eod.
f l. 2. de vſucap. pro empt C.
g l. 1 C eod titu.
h l. 6n. C. eod l.
i l. hunquam in vſucapion. bus, 11. de vſucap. P. l. qui à quoñbet, 47 de contrab. empt.
k l. 2. § à pupillo.

quem ſanæ putabat mentis, vtilitatis tamen cauſa [a]. Si ſciuiſſet autem talem eſſe, contrarium ſtatuendum, *Vt ſi ab eo emas*, ait Paulus [b], *quem prætor vetuit alienare, vſucapere non potes.* Et ita Iulianus quoque in alia ſpecie reſpondit [c], *Qui ſciens rem emit ab eo, quem prætor vt ſuſpectum hæredem diminuere vetuit, vſu non capiet.* Hîc enim mala fides ſcientis inhibet vſucapionem, vt & is qui à domino etiam emit luxurioſo, protinus ſcorto daturo pecuniam, non vſucapit [d]. Nec qui ſcienter rem eſſe alienam à non domino comparauit [e]. Singulare etiam eſt, pro emptore eum non vſucapere, cui res vna pro alia vendita traditur, & contra eum præſcribere, cui modus agri maior, quàm venditus dicatur, traditus fuerit [f]. Pro donato is vſucapit, cui res nomine donationis verè data eſt: nec ſufficit opinari, ſed & donatum eſſe oportet [g]. Et hîc quoque præſcriptibilis res eſſe debet, antequam vſucapiatur: aliter nec hoc titulo præſcribitur, vt in re furtiua palam eſt [h]. Perſonæ quoque debent eſſe idoneæ donationis faciendæ & acceptandæ. Quare nec vſucapitur pro donato, donatum coniugi à coniuge, aut à patre filiofam. quia iure iſtæ donationes non ſubſiſtunt purè [i]: niſi rei alienæ faciat donationem vxori maritus, ex qua pauperior non fit factus [k]. Inſpicitur & quod principaliter geritur, vt ſecundum Hermogenianum, *donationis cauſa facta venditione, non pro emptore, ſed pro donato, res tradita vſucapietur* [l]. Titulus etiam vſucapionis, & quidem iuſtiſſimus, qui vocatur pro dote: vt qui in dotem rem accipiat, vſucapere poſſit, ſiue ſingulæ res, ſiue vniuerſæ in dotem dentur ratione matrimonij & eo inito. Nam ſi anteà dentur res, pro ſuo vſucapiuntur: atque ſi non ſit matrimonium, ceſſat hæc vſucapio [m]: quia nulla dos, vbi nullum matrimonium [n]. Hîc pari modo res ſine vitio eſſe debent [o], i. præſcriptibiles, & perſonæ diſpoſitæ, vt in aliis. Alius titulus pro hærede, quando quis putans ſe hæredem, alienam rem poſſidet, exiſtimans hæreditatis eſſe [p]. Hîc quoque par eſt res eſſe ſine vitio, quod præſcriptionem non prohibeat [q], & perſonas idoneas: nam de extraneis hæredibus titulus hîc dicitur, qui teſtamenti factionem paſſiuam habeant [r]. Et incapacibus iuſtus non eſt titulus, neque ſucceſſionis ſolùm ius ſuffi cit [s]: Item qui ſuus hæres eſt ab inteſtato, ſiue ſolus, ſiue cum cohærede extraneo ſuccedat, non dicitur pro hærede vſucapere ea, quæ ſunt hæreditatis paternæ [t]: non enim nouum titulum ſuus hæres poſt mortem patris videtur conſequi, qui pendente eius vita, dominus bonorum patris cenſebatur [u]. Exigimus & hîc, vt antè quàm incipiat pro hærede titulus, vt verè quis hæres inſtitutus ſit, & vt qui inſtituit deceſſerit: nam viui bona, pro hærede poſſideri nequeunt [x]. Titulus pro derelicto eſt, quando ſcimus rem à domino pro derelicto habitam, & eam poſſidemus eo animo, vt nobis acquiramus [y]: etiam ſi ignoremus à quo derelicta ſit [z]. Qui enim pro derelicto habuit, videtur donaſſe ei, qui primò occupauerit [a]: & nullius res facta eiuratione domini, primo occupanti quæritur [b]. Nec intereſt res quæ ſit, mobilis vel immobilis, pars an tota [c], animata vel inanimata [d]. Verè tamen vt habita ſit pro derelicto exigitur, & nemo poteſt vſucapere, qui falsò exiſtimauit rem pro derelicto habitam fuiſſe [e]: niſi iuſtus error interueniat, vt generale eſt omnibus vſucapionibus [f]. Pro legato poſſeſſio & vſucapio nulli alij, quàm ei cui legatum eſt competit [g], ſi res aliena legata ſit: aut teſtatoris quidem ſit, ſed codicillis adempta ignoretur: ſi in nomine ſit dubitatio, vt ſi Titio ſit legatum, cùm duo eſſent eius nominis [h]: ſi non iure legatum relinquatur, vel legatum ademptum eſt [i]. Oportet tamen rem eſſe verè legatam, aliter non procedit hoc titulo vſucapio [k]. Item & perſonam, quæ vſucapit, eſſe capacem accipiendi legati [l]. Cæterùm, quòd pertinet ad titulũ pro ſuo, hîc generalis eſt, & qui ad præcedentes titulos rectè accommodatur, vt qui pro legato, pro emptore &c. poſſidet, poſſit dici poſſidere etiam

a d.l 1.§. ſi à furioſo.
b l. ſi ab eo, l. 1 & 2 de vſucap P.
c l. qui fundum, 7. § qui ſciens, pro empt. P.
d l ſi quis cùm ſciret, 3. cod. P.
e l. ſi partem, l. 3. C. eod.
f l. 2, §. cùm ſtichũ, cod. tit. P.
g l. 2. pro dona libr. 41. P. titu. 7. l. 1. & fin C. eod.
h l. 2. C. eod.
i l. 1. § ſi pater, & §. ſi autem virum, pro dona. P.
k l. 3. eod. P.
l l. fin. eod.
m l. 1 & 2. pro dot. P lib 41. cum ſeq. l. 1 C. eod.
n d. l. 1. & 2. cùm multis, de dona. ant nup. C
o d. l 1 C.
p l 5. pro hærede, lib 41 P. titu 4.
q vt in l. 2 § quod vulgo. eod P. l. 4. C. eod titu.
r l fin. eod titu P.
s l diuitias, de præſcr. on. tempo.
t l. 2. § filium quoque, pro hæred. P. l nihil, 2 C. eod.
u d l 2. § finem, & l. in ſuis, de lib. & poſthu.
x l. 1. pro hære. P. l. 2. C. eod. titu.
y l. 1. 2. 3. 5. pro derelict. lib. 41. P. titu. l. 4 eod. P
z l. ſi id quod, l. 5 §. 1. eod.
a l. ſi id quod, l. 5 §. 1. eod.
b in § hoc amplius, de rer. diuiſ. l. 2. & l. naturalem, §. 1. de acquir. rer. dom.
c l 3 pro derel P.
d l fin eod.
e l. 1. l. nemo poteſt, l 6 eod
f l. Celſus, de vſucapion. P
g l. 1. pro lega libr. 41 P. titu. 9.
h l. pro legato, l. 4 eod
i l fin eod. tit. l ei quidam, § quod ſi ipſe puer, de acq hæred. P.
k l. 2. eod titu.
l l. nemo poteſt, 7 eod.

pro ſuo [a]. Sed & illa quæ aliundè iure poſſidemus, quæ notam partium rem non habent, rectè dicimur poſſidere pro ſuo: vt quæ mari, cœlo, terraue capimus quæ nullius erant, quæ per alluuionem accedunt, partus hæreditariæ aut emptæ ancillæ, fructus rei emptæ aut donatæ [b]. Si tradita mihi res, quam mihi deberi ex ſtipulatione exiſtimabas, & ego quoque [c]; quod poſſeſſum eſt poſt mortem patris ex diuiſione facta per patrem [d]: authore prætore [e], adiudicatione quaſi de communi fundo [f], ceſſione [g], & aliis ſimilibus modis Communeque & veluti ſubſtantiale eſſe videtur omnibus præſcriptionibus ſeu vſucapionibus, vt qui poſſidet, vtatur re tanquam ſua [h], & poſſideat tanquam ſuam: alioquin enim, ſi alio animo, & alia opinione poſſideat, non præſcribit [i]. Hinc fuit neceſſaria vſucapio pro ſuo, non valdè curantibus iuriſconſultis de examinatione dominis titulorum Cùm & inter iuſtas cauſas præſcribendi ſit domini negligentia, & patientia eius ab alio res ſuas poſſideri permittentis [k]: traditionisque inſtar patientia; & voluntas domini in alium rem ſuam tranſferre volentis, quæ rata eſſe debet & pro iuſtiſſimo titulo [l]. Et qui non impedit, videtur pati & conſentire [m]: maximè hodiè, cùm non ſcientiam, ſed negligentiam domini perpendamus in præſcribendis rebus longo tempore 10. vel 20. anno in corporalibus, eodem obſeruando ſi res ſoli non ſint, ſed incorporales quæ in iure conſiſtunt, qualis vſusfructus & cæteræ ſeruitutes, dummodo bono initio poſſeſſio teneatur [n]. Bonum initium præſumitur ex lapſu longi temporis, non ſecus quàm ex alio titulo: quia longi temporis conſuetudo vicem ſeruitutis, hoc eſt, conſtitutionis & tituli, obtinet [o]. Vtrumque explicat Vlpia his verbis, *Si quis diuturno vſu & longa quaſi poſſeſſione, ius aquæ ducendæ nactus ſit, non eſt ei neceſſe docere de iure quo aqua conſtituta eſt, veluti ex legato vel alio modo, ſed vtilem habet actionem, vt oſtendat per annos ferè tot, non vt non clam non precario poſſedisſe* [p]. Atque regula videtur communis vſucapionibus, vt ſi ius commune non inducat præſumptionem contra præſcribentem, non exigatur titulus, vbi eſt conſuetudinis longæ authoritas [q]: præſumitur enim pro poſſeſſore, quandiu non docetur de mala fide eius [r]. *Et res alienas poſſidens*, vt reſcripſerunt Diocl. & Maxim. CC. *licet iuſtam tenendi cauſam non habeat, non niſi ſuam intentionem implenti, reſtituere cogitur* [s]. Proinde ex ſententia Arcadij & Honorij CC. *cogi poſſeſſorem ab eo qui expetit, titulum ſuæ poſſeſſionis dicere, inutile eſt* [t].

[a] l. 1 pro ſuo, lib. 41 ff. tit. 11.
[b] l. 2 eod. tit.
[c] l. 3 eod.
[d] l. 1. § fin eod.
[e] Inutile poſſidere, l. 3 permiſcent, 32 de acq. poſſe. ff. qui authore, l. 120 de reg. iur.
[f] l. 6 ſi per errorem, 17 de vſucap. ff.
[g] l. non ſolùm, 23 § ſi mihi Titius, de vſucap. ff.
[h] glo. in l. 1 § ſufficit, in ver. iure, de aqua quot. ff. rect. in l. 2 § Iulianus reſſeruat, & l. fin. de itin. act. priua. ff. l. 1 § Attico, de aqua quot. d. ff.
[i] l. furtum, 27. de vſucap. ff.
[k] l. 2 C. de acq. poſſe. l. alienationis, de ver. ſig.
[l] l. traditionibus, C. de pact. § per traditionem, de rer. iuſt. cum ſimilib.
[m] l. & ſi forte, § 2. ff. ſi ſeru. vend. ff. l. 2 § voluntate, ſol. matr. ff.
[n] Iaſon in l. fin. de præſcr. lon. temp. C.
[o] l. 2. de ſeruit. C.
[p] l. 6 quis à numine, l. 10. & ſeq. ff.
[q] c. 1 de præſcrip. in 6to.
[r] § commodum, de interd. l. exact. de excuſat. de iure fiſc. ff. l. ſi quidem, C. de exc. ept.
[s] l. fin. C. de ſeruit. vendicat.
[t] l. cogit. 1. de petit. hæred. lib. 4 C. tit. 31 l. negantes, de adio. c. ex literis, de probat. in 6. 2. q. 5.

De bona fide requiſita in vſucapione. Caput 8.

1 *Titulus vſucapionis eſſe debet cum bona fide.*
2 *Bona fides poſſeſſoris, vel mala, à quo probanda.*
3 *In poſſeſſione bona, vel malæ fidei qua perpendenda.*
4 *Mala fides ſuperueniens vſucapioni cœptæ, an interrumpat eam. Et num in omni tempore præſcriptionis bona fides interuenire debeat. Et ſeq.*
5 *Debitor non poteſt præſcribere contra creditorem debitum.*

Iuſtus

1 IVSTVS titulus, qui in vſucapione exigitur, bonam fidem poſtulat: alioquin iniuſtus, & malæfidei poſſeſſor non vſucapit [a]. Bonæfidei exiſtimatur poſſeſſor, qui aut ignorauit rem eſſe alienam, aut qui eum qui vendidit exiſtimabat habere ius vendendi, veluti ratus eum eſſe tutorem vel curatorem, vel procuratorem domini [b]. Qui verò contrarium nouerat, malæfidei iudicandus: imò videtur bonæ vel malæfidei teſtimonium maximè, ex conſcientia propria poſſidentis. Quare qui iure poſſidet, ſi exiſtimet ſe iure non poſſidere, neque ſua procedit vſucapio [c]: quia non poſſidet, 2 qui non habet animum poſſidendi [d]. Præſumitur porrò quilibet bonæfidei poſſeſſor, niſi contrarium doceatur [e]: & præſumitur ignorantia rei alienæ, vbi ſcientia non probatur [f]. Et pro poſſeſſore, vt anteà dictum, facit & authoritas lapſi temporis, vt omnia vt oportet præſumantur tranſacta [g]. Et actore contrarium non probante, reus abſoluetur [h]. In quò lubens diſcedo à ſententia Baldi & aliorum, qui in l. 2. C. de ſeruitutib. exiſtimarunt eum, qui ſe in ſeruitutis poſſeſſione eſſe contendit, probare debere bonam fidem, per l. ſi quis diuturno, ſi ſeruit. vend. P. vbi ſufficit dicere poſſidenti, ſe non vi non clam non precariò poſſediſſe: quùm tamen illa lex oneret poſſeſſorem ad probationem poſſeſſionis, ſed non ad probationem qualitatis. Et ita qui obiicit malam fidem præſcriptioni, probare debet [i]: niſi per ſe manifeſta ſit mala fides, veluti ſi quis detineat ex contractu contra prohibitionem legis inito [k], vel ſi à procuratore colludente ſecum in fraudem domi- 3 ni, vel ab eo quem ſcit pecunias in ſcortationes profuſurum, emerit [l]: Cæterùm, vt quæ de mala & bona fide hîc obſeruãda ſunt facilius innoteſcat, perpendemus res, perſonas, & negotia ſeu titulos, de quibus dictum eſt. In rebus, initium, medium, & complementum temporis vſucapiendi: in perſonis, eas quæ per ſe ſibi acquirunt, & quæ nomine alieno alius. Initium refertur ad tempus tituli & quo contrahitur, quo tempore debet adeſſe bona fides [m]. Et in titulo pro ſoluto, tempus quo ſoluitur [n]. Sic in aliis, in quibus, ſi initium mala fide initum ſit, vitium hoc rem ita afficit, vt poſſeſſorem ſuccedentem in locum malæfidei poſſeſſoris comitetur [o]. Vt nec per hæredis bonam fidem emendari poſſit [p]: niſi ex ſua bona fide, non defuncti continuata, præſcribere velit [q]. Toties & bona fides requiritur, quoties reiteratur adeptio poſſeſſionis, etiam ſine nouo titulo: vt ſi quis vi de poſſeſſione deiectus, rurſum in poſſeſſionem redeat. Nam ſi tunc cognouerit alienam, 4 non vſucapit [r]. Quòd pertinet ad ſuperuenientem tamen medio tempore malam fidem, placuit eam non interrumpere vſucapionem iure ciuili [s], potiſſimùm in præſcriptionibus longiſſimi temporis 30. vel 40. anno. quia nec in illis titulus exigatur [t]. Iure tamen pontificio reſponſum, nec illas poſſe eſſe ſine bona fide [u]. Et putant in hoc corrigi iura ciuilia [x]. Hic certè ambigua controuerſia eſt in longiſſima præſcriptione, nam iure alia, ſuperuenientem etiam ciuili iure malam fidem, vitiare eandem expreſsè reſponſum videtur, & ex poſſeſſore legitimo per eam fieri prædonem [y]. Dubium facit contra præſcriptionem, quòd ſi admittamus malam fidem prodeſſe, dicamur impingere in præceptum iuris, alterum non lædere: & in aliud, ius ſuum cuiq; tribuere [z]. Et contra præceptũ D. Pauli, vt nemo circumueniat in negotio fratrẽ ſuum [a]: quodúe quis ex ſua malitia reportet cõmodum [b]. Alioquin cõtra iuris conſtitutiones lucrũ cõſequetur ex eo, quod reprehenſionẽ & pœnã meretur. Subinde nemo legis authoritate decipi debet [c]. Et iura lapſis nõ decipiẽtibus ſubuenire ſolent [d]. Addere licet, tempus ſolum nõ videri ſufficiens ad inducendã vel tollendã obligationẽ [e],

a e poſſeſſor, de regul. in Sex. c. veniens, c. vigilanti, & c. ſi diligenti, & c. fin de præſc. l. fin. C. pro hære. § 2 de vſucap.
b l. bonæfidei, de verb. ſig. P. l. qui à quolibet, de contra empt. P.
c l. ſi fuit, 32. § 2. de vſucap.
d l. 4. § ſi pupillus, de vſucap. P.
e l. verus, C. de procurat. c. fi. de præſumpt. l. merito, pro ſoc. P.
f l. ſi de re vend. C. l. cogi, de petit. hæred. C.
g l. qui in aliena eſt poteſtate, § ſed & ſi non adierit, de acq. hæred. l. ſciendum, de verb. obli. P.
h l. qui accuſare, C. de evendo.
i l. pen. C. de euict. § non ſolum, l. ei qui agit, de probat. in P. l. actor, C. eo.
k l. qui mandatum, de agent. & cenſ. lib. 11. C.
l l. in l. qui fundum, § qui ſeruos, & l. ſi quis, de vſucap. P.
m l. 2. pro empto.
n l. 5 pro ſoluto P.
o l. vera, C. de acquir. poſſ. ll. § diuinã, de vſucap
p l. ſi com. de vſucap. P. l. 11. § hoc tamen nouiſſimo, de vſucap. tranſato.
q Alexan. conſil 99. vol 4.
r l. qui fundum, § qui bona fide, pro empto P.
s l. vnic. § pen de vſucap. tranſlat.
t l. omnes, & l. ſicut, de præſc. 30. vel 40 an.
u c. ſi diligenti, c. vigilanti, c. fin de præſcr. l. poſſeſſor, de reg. iur. in Sex. glo. Innocen. Imo. Panorm. ad c. fin. de præſcript. Angel. & Imo ad leg. ſequitur, § ſi verum, de vſucap P.
x l. ſed etſi lege, § de eo, de petit. hæred. l. ſi ſame, de iudic. P. l. certum, de rei vend. C. in fine. § illorum, in fine, de oſſic. iudic. l. iuriſgentium, § ſine autem, de pact. P. l. ſi quis cum prædone, 4 de præſc. 30. vel 40. anno.
y l. 1. § iuris præcepta, de iuſtit. & iure. P. § iuris præcepta, cod apud Iuſtin. 2 ad Theſſal. 4.
z l. in fundo, de rei vend. P. l. ſicut, de ſeruit. c. plerique, 24 de reſcript. c. Iuo ex dolo, de dolo P.
a l. 1. de his qui ven. ætat. impet. C.
b l. 2. & 3. ſi minor ſe maiꝰ dix. C.
c l. 2. ad Senatuſc. Syllan. d ſ. obligationum, § placet, ex actio. P. l. ſi certis annis, C. de pact.
e l. fin. de reſtitut. in integr. C.

Quamuis non ignorem Bartolum, cæteroſq; ferè omnes interpretes, exiſti-
a Bart. in l. omnes, num. 3. & alij do-ctо de præſc. 30. vel 40 an. & idem Bart. in l. ſi rem tut. hab.
maſſe illinc excipiendam hanc præſcriptionem 30. vel 40. anno [a]. Contrariam autem ſententiam firmare videtur negligentia creditorum, & poſſeſſorum vtilitas publica, & alia quæ vſucapionum fouent tractatum, de quibus Deo fauente poſteà. Quamobrem exiſtimo veriſſimum eſſe in foro conſcientiæ, ſemper poſſeſſorem, qui nouit aliena ſe poſſidere, ad reſtitutionem teneri: neque dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum [b]. Neb c. cùm in, de vſur. c. peccatum, de reg. iur.
que vſucapio, quæ bono fine inducta eſt, tutum peccandi præſidium impune eſſe debet, & quæ ignorantibus peccato non adſcribuntur, ſcientibus & improbis excuſationi non debent eſſe: neque improbus pro puritate tempus prætendere debet [c]. Et tanto grauiora peccata ſunt, quanto diutius animam tenent irretitam [d]. Ita rectè Barto [e]. exiſtimat, neque ſtatutum municipale, vel legem valere de hoc, quòd inducat ad peccatum. Quòd autem pertinet ad ius fori & controuerſiarum, diſtinctionem admitterem: num mala fides poſſeſſoris ſuperueniens nota ſit & probata, vel probabilis, an verò ignota alij quàm poſſeſſori. Nam in primo caſu, arbitror iudici Chriſtiano ſequendum id eſſe, vt quandocunque nouerit malam fidem, iubeat poſſeſſionem relinqui per iam explicatas rationes. Potiſſimùm ſi agatur de ipſo debitore, qui per ſe contraxit, & qui nunquam factum proprium ignorare impunè poteſt. Et ita nunquam præſcribere poterit actionibus creditoris, iuxta ſententiam quoque Hoſtienſis [f], Ioan. Andreæ [g], & Cardinalis [h]. Quid enim meruit creditor, vt actione priuetur, qui gratiam fecit debiti per patientiam longam debitori? Ingratiſſima enim eſt retributio ei, qui nec vſuras accepit, ſic enim intelligo, & beneficium contulit, ſuo priuari [i]. Quòd ſi quis dicat hæredem debitoris poſſe præſcribere 30. vel 40. annis hoc debitum præmortui, hoc verum quidem dicemus, ſi ignorauerit debitum, nec interpellatus fuerit. Et ita ex ſua perſona, non defuncti præſcribere poterit cum bona fide. Quòd ſi mala fide vel incipiens, vel ſuperueniens ſit tantùm cognita poſſeſſori, aut non fuerit probata, quòd pertinet ad iudicium contentioſum, tutus certè erit poſſeſſor, quia iudex tantùm ſecundum allegata & probata iudicat [k]: quando illa ſcientia eſt ſecreta poſſidenti, & nullus apparet actus extrinſecus [l], de occultis ſolus eſt iudex Deus [m]. At in conſcientia qui nouit rem ſe poſſidere alienam, & ita iniuria & damno alterius, fur eſt & prædo, niſi reſtituat, & reus eſt delicti coram Deo. Hiſdem ferè rationibus controuerti poteſt quæſtio, num ſuperueniens mala fides poſt completam vſucapionem, ſeu præſcriptionem, nullam faciat præſcriptionem: quam variè ſoluit glo. in c. vigilanti, de præſcrip. Ego tamen veriſſimam illam arbitror ſententiam, vt ſi quis rem alienam poſſideat oneroſo titulo, putà emptionis, permutationis, ſolutionis, poſſe rem ſine ſcrupulo retinere, ſi ei damna non reſarciantur [n]: At ſi ex titulo lucratiuo, putà titulo donationis, legati, hæreditatis, &c. non poſſe iuſtè retinere, ex eo quòd ſcit apertè rem eſſe alienam, & iniuſtè per tempus præteritum poſſeſſam [o]. Scio cautelas quaſdam obiici à Thoma Ferratio [p], his æquiſſimis rationibus. Scio & rationes quaſdam adferri poſſe ex conſtitutionibus regus, quibus ſi intra ſex menſes à propolis vendita minutatim non petantur, cautum eſt ne peti poſſint. Suntq; alia id genus, quæ creditorum malitiæ & auaritiæ occurrunt. Sed ea non elidunt conſcientiam debitoris, ſi ſciat ſe debere, nec defendunt à peccato, ſi non ſoluat quod nouit ſe debere. Neque ſunt texendæ excuſationes in peccatis: vt conſultè faciant iudices, qui non obſtantibus iſtis, ſi liquidò apparet de debito, debitores condemnant.

b c. cùm in, de vſur. c. peccatum, de reg. iur.
c §. 2. vt eccleſ. Rom. 100 anno. grad. præſc.
d c. ſi de conſuet. c. cùm haberet, de eo qui dux. in matr. quam prius poll. per adult. c. cùm in eccleſia, de ſimon.
e Bart. in l. omnes populi, de iuſt. & iure? adde l. conuenire, de præſ. do cal. F.
f Hoſtien. in c. per tuas, de donat
g Io. Andr. ad c. 2. de excep.
h Cardin. ad c. vigilanti, de præſcrip.
i vide alias ratio. ap. Guido. Pap. deciſ. 199.
k Lilliciur. §. veritas, de off. præſ. F. cum ſimilib.
l iuxta l. ſi ſcit, de vſuc.
m ca. cognouit, 2. q. 5.
n ca. quod debetur, 14. q. 2.
o l. qui autem, §. ſi quid cum pupillo, quæ in fraud. cred. F.
p Tho. Ferrat. cant. 18.

De

De perſonis pro bona vel mala fide conſiderandis. Cap. 9.

1 *Præſcriptio per nobis ſubditos cuius bonam vel malam fidem deſiderat.*
2 *Procuratoris bona vel mala fides ex perſona mandantis metienda.*
3 *Mala fides prædeceſſoris an noceat ſucceſſori.*

1 VEMADMODVM per nos ipſos & per alias perſonas acquirimus nobis: ita pro nobis quæſitis vſucapione, & noſtram & aliorum exploramus bonam vel malam fidem. Quare in quæſitis nobis per filiosfa. vel per ſeruos ex cauſa peculiari, non noſtram, ſed illorum conſideramus fidem. Et pro-
2 inde ſi illi aliena in ea cauſa mala fide poſſideant, etſi nos ignoremus, impeditur vſucapio [a]. Et contrà, ſi ſeruus meus bona fide emerit peculiari nomine, & ego reſcierim alienam eſſe, procedit iure ciuili vſucapio, quia initium poſſeſſionis ſine vitio fuit [b]. Dummodo dominus vel pater præſentes non fuerint cùm emeretur res, nec ſciuerint eſſe tunc rem alienam: etenim quia tunc ipſi prohibere poterant ne emeretur, non
3 prodeſt ignorantia & bona fides rem peculiarem tractantium [c]. Porrò in procuratoris perſona, vel eius qui mandato noſtro emit, bona aut mala fides ex mandante colligitur [d]: ij enim & ſimiles, qui miniſterium voluntatis alienæ exequuntur, non conſiderantur in propria perſona [e]. At in ſucceſſore teſtamentario & ab inteſtato mala fides prædeceſſoris nocet ei, & ideo vitioſè poſſeſſam rem à præmortuo, vt furtiuam, non vſucapit hæres [f]. Quia vitia poſſeſſionum transferuntur in hæredes [g]. Et hæredis ſuccedentis in vitium poſſeſſionis par fortuna cum defuncto habenda eſt [h]. Vt & bona fides defuncti iure ciuili, ſi ſucceſſor poſteà rem alienam ſciuerit, prodeſt ſucceſſori [i]. Facit 2. quòd hæreditas ipſa hîc conſideratur, & vicem defuncti ſuſtinet [k]. Tertiò, hæres & defunctus pro eadem habentur perſona [l]. Et 4. nemo plus iuris in alium transferre poteſt, quàm ipſe habeat [m]. Et hæreditas ſucceſſio in ius, quod defunctus habuit tempore mortis [n]. Et proinde hæredes tenentur exonerare conſcientiam defuncto rum, quibus ſuccedunt [o], & ad reſtitutionem iniuſtè quæſitorum, maxime ſi res ad illos peruenerint [p]. Contraria ratione, quia per ſingularem ſucceſſionem quis non ſuccedit in vniuerſum ius tradentis, vt per legatum: quæ hîc receptum eſt, cum onere hæredis luendi, rem alienam à teſtatore legari poſſe [q], mala fides donantis, legantis, vel vendentis, vel alio titulo ſingulari concedentis, non obeſt accipienti, qui putat dantem eſſe dominum, & eſt in bona fide [r]. Sed & ſucceſſor vniuerſalis, qui ex perſona defuncti quæ erat in mala fide, continuare non poteſt poſſeſſionem, tamen ex ſua perſona à ſe incipiendo præſcribit [s], cum adminiculo ſui authoris & ſuâ cauſa [t]. Exiſtimarunt autem poſt Salicetum aliqui [u], quia authoris adminiculo particularis ſemper ferè ſucceſſor vtitur, vitium malæfidei ad particularem etiam ſucceſſorem tranſire. Quod & ego probo.

a l. 2 § procurator quoque, verſ. ſi ſeruus tuus, pro empto. P.
b d. l. 2. § ſi ſeruus, l. eum qui à furioſo, § prætor ait, verſ. ſed contra, de publician. actio. P.
c l. in ò, de liber. cau.
d d. in ò, & l. in ſeruo, eod. l. 2 § Pomponius, pro empto. P.
e l. Sulpitius, de donat. int. vir & vxor. l. & ibi gl. de conſt. pecul. P.
f l. 2, §. hæres quoque, de vſucapio. P. l. fin. C. pro hæred. & l. cùm hæres, de diuerſ. & tempor. præſcript.
g l. vitia, C. de acquir. poſſ. ff
h l. 2. § fin. de fruct. & fruct. ex. ff.
i § diuina, de vſucap.
k l. ſi is qui pro empt. §. 2. verſ. Marcellus, eod. P. l. hæreditas, de acquir. dom.
l § 1 de iureiur. in fin. l. cùm hæres, de diuerſ. & tempo præſcript.
m l. traditum, de acquir. dom. l. ſi vinumia, C. de legat.
n l. hæreditas, de reg. iur. l. nihil aliud, de verb. ſignif.
o c. ſi. de ſepult. Guido Fap deciſ 4 6. num. 4.
p l. 1. ex del. def. in quant. hæred. tenr. C. l. 1 vtrobio. ab hær. & con. hæred. incip C.
q § non ſolùm, de legat. l. cùm rē alienam, C. eod
r l. an vitium, de diuerſ & temp. præſcrip.
s l. quod Celſus, §. de authoris, de excep. do P.
t l. Pomponius, §. cùm quis, de acquir. vel amitt. poſſe. P.
u in additamen. ad Bal. de præſcrip. lon. temp.

De

De effectu vſucapionis. Cap. 10.

1 Præſcribens excipit & agit vt dominus contra quoſcunque.
2 Præſcriptionis exceptio impedit litis conteſtationem.
3 Exceptiones peremptorias iudex non poteſt ſupplere, ſi non obiiciantur à litigantibus.

a l.1.& 3.de vſucap. l. traditionibus, de pact. & nos paulo antea, in fin. hoc.

b l. venditioni, l. 4 de vſuca. pro empto. C. l.1. de vſuca. pro dono C.

c l. ſi quis emptionis, l.5. de præſcr. 30. vel 40 anno. C.

d l fin pro ſua, P.

e c.1.de lit conteſt. in Ser. Socin tr. c. cùm olim, num 13. eod. apud Grego. Guid. Pap. deciſ. 416.

f Guido Pap. deciſ. 221. ſtat Chaſſan. ad § 3. ad verba *ſint vniformes*, annot fin. num 4. tit. *des foreſts, paſturages, & riuieres*, in conſuetud. Burg.

g Guid. Pap d. deciſ. 221.

DRÆCIPVVS effectus vſucapionis eſt, firmare dominium poſſeſſoribus [a]: & vt is, qui rem vſucepit, aduerſus vindicantem exceptione tutus ſit [b]. Poſſit & aduerſus eum, qui ſibi fortuitò poſſeſſionem euicerit, actione tanquam dominus repetere [c]. Et quia ad lites finiendas vſucapio authoritatem habet [d]. Ideo & impedit obiectio vel exceptio vſucapionis, litis conteſtationem [e]. Verumtamen obſeruandum eſt, hanc exceptionem vſucapionis ita demùm prodeſſe ei qui vſucepit, ſi obiiciatur ab eo. Nam ſi non obiiciatur, iudex non poteſt hanc ſupplere & admittere [f]. Sicuti in iure patet, idem reſponſum in cæteris exceptionibus, quæ ſi non opponantur, non habita ratione earum, ac ſi non competerent, à iudice pronuntiatur. Quod illuſtrat pluribus probationibus Guido Papæus, quem videto [g].

De rationibus inducendæ & approbandæ vſucapionis. Caput 11.

1 Vſucapio ad conſeruationem rerum pertinet, & ad alia, vt per tot. C.
2 Negligentes legibus puniti.
3 Lites minuere ſcopus Iuriſconſultorum.
4 Vſucapiones num ſint contra naturam diſputatum.

DLVRIBVS poſſem firmare rationibus vtilitatem, & cauſam vſucapionum & præſcriptionum, niſi me ſtilus ad alia magis neceſſaria vocaret: ſed tribus tantùm contentus ero. Quarum prior, ex rebus ipſis firmamentum habet: altera, ex perſonis: poſtrema, ex negotiorum vtilitate. Ad rerum, igitur primò neceſſitatem & conſeruationem pertinet vſucapio. Futurum enim eſt, ſi res à dominis contemnantur, nullo audente illas colere, metu ne eumcantur perpetuò, vt ſordeſcant & priorſus ſteriles reddantur, dumis & ſentibus obſitæ, carie vel rubigine exeſæ [h]. 1

h l. cùm notiſſimi, de præſcrip 30 vel 40 ann. auth. agri cultores, quæ res pignor. obl. poſſ. C. Theophi. in § 1. de vſuca.

Fertilis aſſiduo ſi non renouetur aratro,
Nil niſi cum ſpinis gramen habebit ager [i].

i Ouid. 5. de Triſtib.

Et

Et Horatius [a], tantùm,

Neglectis vrenda filix innascitur agris.

a Horat. Sermo. 1. Satyr. 3.

Vnde inducta dicitur vſucapio bono publico ne dominia rerum ſub incer-
2 to ſint [b]. Secunda ratio perſonas reſpicit, vt metu, ne rebus ſuis priuen-
tur domini negligentes, cogantur rebus ſuis animum intendere, & ex
ſegnitie ad laborem optimo exemplo diligentiorum prouocentur, & ad
propriam naturam reuocentur: cùm hominibus lex conſtitutа, *in ſudore
vultus tui veſceris pane tuo* [c]. Et fertur quidam Epheſinus legiſlator, legem vſu-
capionis tuliſſe ea ſola ratione, *ad cuitandam negligentium ſegnitiem* [d]. Quem-
admodum & Iuſtinianus alia propemodum ſimili firmat, vt ſit differentia
inter deſides, & diligentes [e]. Et Solon etiam, in negligentes & ſegnes mul-
ctam & pœnam conſtituit, authore Plutarcho [f]. Et Gellius refert [g], apud
Romanos quoque cenſoria nota punitos, qui indiligenter agros ſuos co-
luiſſent, & paſſi fuiſſent vineas ſuas ſordeſcere. Fertur tritum illud, dili-
3 gentibus non negligentibus iura ſubuenire [h]. Tertia pertinet ad minuenda
negotia, ad lites & controuerſias ſopiendas, penè immortales, ſi liceret
poſt longum aut longiſſimum tempus res repetere ab aliis bona fide excul-
tas. Ita, & vt ſit litium finis, approbata eſt [i]. Vocat ideo vſucapionem Ci-
cero *finem ſollicitudinis* [k]. Nam lite carere, certè pars beatæ vitæ morta-
lis eſt: ſi credamus Martiali, dum ait [l],

b l. 1. de vſucap. P.

c Genes. 3. c.

d c vigilanti, de præſcrip.

e l. vt perfectius, C. de annal. except.

f Plutar. in Solo.

g Gell. lib. 4. c. 12.

h l. pupillus, quæ in fraud. creed. P.

i l. ſi pro ſuo, in P. l. 2. de aqua pluuiar. arc.

k Cic. pro Cælio.

l Martial. lib. 10. Epig. epig. 47.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundiſſime Martialis, hæc ſunt:
Res non parta labore, ſed relicta:
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta, &c.

Neque vſucapio ſola, ſed alia pleraque minuendarum litium cauſa intro-
ducta ſunt, etiam contra ſtrictam diſputandi rationem, vt tranſactio [m], He-
remodicium [n], & alia plura [o]. Eſt enim principalis cura & finis legiſlatorũ,
4 lites minuere vel extinguere [p]. Quibus ductus non poſſum probare eorum
ſententiam, qui putant contra naturam vſucapiones introductas eſſe: parum
enim mihi videntur officere duæ rationes in eas conjectæ, quarum prima,
Naturalia ſunt immutabilia iure ciuili [q]: at dominia ſunt de iure gentium,
inquiunt [r]. Ergo auferri non poſſunt dominis per vſucapiones, quæ iuris
ciuilis ſunt. Altera ratio eſt, quòd iure naturæ æquum non ſit, cum alterius
damno locupletari [s]. Etenim prior argumentatio ſic tollitur. Et quòd falſum
ſit dominia eſſe iuris naturalis. Nam iure naturæ omnia communia, & iure
ciuili hoc tuum, hoc meum [t]: verumtamen nihilominus iuregentium ex cõ-
ſenſu videlicet gentium diſtributa dominia. Sed eadem ratione, qua iure gẽ-
tium viſa eſt iuſta diſtributio dominiorum, eadem viſa æqu. ſſima eſt conſer-
uatio & tranſlatio ab vno in alium. Alioquin fruſtrà de contractibus tranſla-
tiuis domini diſputaremus, qui & iuriſgentium dicuntur [v]. Adde nihil
tam æquum eſſe natura, quàm voluntatem domini in alium rem ſuam trãſ-
ferre volentis, ratam haberi [x]: qui autem rem ſuam patitur vſucapi, aliena-
teſpontè videtur [y]. Sed non poteſt, inquies, alienatam & vſucaptam re-
petere, verùm nec ideo tamen damnanda vſucapio: cùm non liceat pœni-
tere nec in aliis modis transferendi dominij. Locupletari autem cum alte-
rius iactura vſucapientem, negamus: nam & primùm rem pro derelicto ha-
buiſſe videtur, qui tandiu paſſus eſt rem ſuam ab alio poſſideri, & res re-
diiſſe in priſtinam communitatem videtur, vt poſſit eſſe tãquam nullius prius
occupantis, vt antè diximus [z] in titulo pro derelicto. Et indignus eſt priuile-
gio

m l. fratris, de tranſ. C.

n l. properandum, C. de iud. &c.

o §. item verborum, de iuriſd. omn. iud. l. cum diſperdioſum, de iure d. & fin. regund. l. finem litibus, de dolo & contum.

p l. 2. de rebus Cod. fac. C. § 1. de pœnat. temp. iuris

q § ſed naturalia, de iure natu. l. e-s, de capt. diminut. P. § fi. de legit. agnat. tute. l. 1. § fin. de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſu. P.

r l. 1. de acquir. poſſeſſ. ex hoc iure, de iuſtit. & iure.

s l. nam hoc natura, de condict. indeb. P. l. iure naturæ, de regulis. P. l. locupletari, cod. in Sex.

t ea quo iure, 8 diſt.

v Iuriſgentium, de pact. l. ex hoc iure, de iuſt. & iure.

x § per traditionem, de rer. diuiſ.

y l. alienationis, de verb. ſig.

z Sup. c. 3. de titulo.

gio dominij, qui eo abutitur [a]. Neque quiſquam ſani iudicij reſponderit, pœnam delinquentibus impoſitam, dici debere læſionem: quia ea qui punitur, melior redditur [b], & eius exemplo plures [c]. Docuimus autem alibi, ſegnes, otioſos, & res ſuas contemnentes, pœna dignos [d]. Neque iuſtior poſſet eſſe pœna, quàm vt per rerum ademptionem, in quibus quis peccauit, plectatur [e]: digniq; inſuper improbi, qui & ſuis priuentur, & fame pereant [f]. Eſſent & ſimiles negligentes cani oliторis, qui nec caules comedit, nec ſinit alios comedere: & hi neque colerent res, nec ſinerent, aliorum cum maxima iactura, colere diligentes.

a ca. priuilegium, 17. q. 1. c. iuxta, de priuil.
b l. ſi pœna, l. 20. de pœn. in P. l. 3. C. ad leg. Iul. repet.
c l. capitalium, 28. §. famoſos, de pœn. in P.
d in criminibus ex iuſtord.
e Sapien. 11. l. ſi fugitiui, 5. C. de pœn.
f l. bona fides, depoſ. P.

FINIS LIBRI XL.

DE

DE SVCCESSIONIBVS CONVENTIONALIBVS.

LIBER XLI.

De ſucceſsionibus & hæreditate in vniuerſum. Cap. I.

1 *Libri 41. ad ſuperiores continuatio.*
2 *Voluntatis vltimæ fauor & effectus.*
3 *Teſtamentum impleri debent & principali & pontificali authoritate.*
4 *Teſtamentum iuris publici, lex firmiſsima voluntas.*
5 *Succeſſor & ſucceſsio quid. Item hæres quis dicatur, & vnde.*
6 *Succeſsio quo modo defertur hæredibus.*
7 *Succeſsionum ex voluntate morientium quatuor ſpecies, ex contractu, epiſtola, teſtamẽto, codicillis.*
8 *Inteſtati ſucceſsio ex præſumpta defuncti voluntate defertur.*
9 *Hæredes habere mortuos quare illorum intereſt.*
10 *Hæreditatis diuiſio in teſtamentariam, legitimam, & honorariam.*
11 *Hæreditatis finitio, & num plus ius, quàm res reſpiciat.*
12 *Hæreditas ſucceſsio mortui, non viuentis.*
13 *Hæredis appellatio latiſsima, & bonorum poſſeſſor quando dictus hæres.*

1 DE negotiis, quæ inter ſe gerunt homines viuentes, & quæ pendente illorum vita ſortiuntur effectum & robur, ſuperioribus iſtius tertiæ partis ſyntagmatis libris dictum eſſe abundè videtur. Nunc dicendum eſt de negotiis, quæ poſt mortem ex voluntate mortuorum in iure celebrem & difficilem plerumque habent quæſtionem. Tanta enim eſt immortalis animæ in mortali corpore dignitas, vt poſt corporis interitum proroget imperium, & reliquias cogit ſtationum reſtinquat. *Nihil eſt*, vt ait Conſtantinus Cæſar [a], *quod magis hominibus debeatur, quàm vt ſuprema voluntatis, poſtquam aliud velle non poſſunt, liber ſit ſtilus, & ſtatum quod ſuerunt non recuſabitrium.* Voluntas tamen ex eo tempore pendet, quo anima corpori iuncta eſt, ſed effectus ad tempus, quo ſoluitur illa coniunctio, differtur [b]. Et quia ſaeuus inhumanum eſt viſum, viuos quidem ſuam totam familiam à ſe alienare poſſe, morientibus autem adimere huiuſmodi licentiam: relicta eadem morituris poteſtas, quæ victuris permiſſa [c]. Et lege 12. tabul. cautum [d], *Paterfam. vti ſuper familia pecuniáue ſuæ legaſſit, ita ius eſto.* Alioquin vt dicebat Plato [e], *Horrenda res, ſi mea mihi non licebit cuicunque volo dare, dum morior.* Leges ciuiles quoque voluntates has impleri ſatagunt: vt ipſe Auguſtus de Virgilij voluntate teſtatur,

a l. 1. C. de ſacroſ. eccleſ.

b l. 1. de teſtam. in P.

c § fin. de lege fuſ. Cani toll. apud Iuſtin.

d Cic. 2. de Inuẽtio. l. verbis legis, de ver. ſig. l. 120. ad leg. Falc. l. 55. P. ad l.

e Plato, 10. de legib.

Sed legibus ſeruanda fides, ſuprema voluntas.
Quod mandat fieriq; vult, parere neceſſe eſt [a].

Et meminit Plinius [b]. Et Papinianus [c], *Quamuis*, inquit, *ſtricto iure, nulla tenentur* 3
actione ad monumentum faciendum: tamen principali aut pontificali authoritate compelluntur ad obſequium ſuprema voluntatis. Et hæres, qui iudicium defuncti poſt annũ à iudice monitus non implet, omni lucro hæreditatis exuitur [d]. Et in piis cauſis executio teſtamẽtorum poſt annum ad epiſcopum deuoluitur [e]. In aliis, per ius canonicum, pontifex interdicit hæredi contemnenti implere voluntatem morientis, fructus & alia emolumenta hæreditatis percipere, ex authoritate concilij Maguntini [f]. Eadem enim ratione qua iuſtum viſum eſt morientibus ſuarum rerum diſpoſitionem componere, & viſum eſt iuſtum, vt rata de his haberetur horum voluntas. *Perret enim alioquin*, vt ait Seneca [g], *teſtamentorum authoritas, ſi vim negligerent imperia mortuorum.* Et ita ſublatæ leges, quę voluntates morientiũ, ne ad effectum perducerentur, impediebant [h]. Et iuſtam cauſam manifeſtæ of- 4
fenſæ commiſiſſe reſcriptum eſt eos, qui matri teſtamenti factionem interdixiſſent [i]. Publici iuris teſtamentum dicitur [k], voluntas vltima lex [l]. *In publicis actibus, nihil lege publica grauius*, vt tradit Cicero [m], *in priuatis, nihil firmius teſtamento.* Et publicè intereſſe reſponſum ſuprema hominum iudicia fortuiti effectum [n]. Præcipuum, quod in hac voluntatis vltimæ cauſa agitur, eſt electio vnius vel plurium ex viuentibus, qui in locum deficientis ſubrogentur, & vt ſubrogati quæ placuerint morituris faciant. Et proinde negotia, quæ hîc tractantur, ſingulari nomine 5
ſucceſsionis vniuerſalis dicuntur, & qui locum defuncti tenent, ſucceſſores: & ſignificantius, hæreditaria ſucceſsio, & ſucceſſores hæredes. Hæres ſecundum aliquos, dicitur ab hero, i, domino [o]. Et proculdubio etiam verum eſt, ſucceſſorem hæredem dominum dictum à Pomponio Iuriſc [p]. nam hæredibus inſtitutis, dominium ad illos ſi velint tranſit [q]. Et pro hærede ſe gerere nihil aliud, quàm pro domino ſe habere [r]: veteres enim hæredes pro dominis appellabant [s]. Sic Feſtus Pompeius [t], *hæres apud antiquos pro domino ponebatur.* Aliis placuit hæredem deſtinari ab hærco, quòd rebus defuncti inhæreat, & locum defuncti teneat & hæres, & hæreditas repræſentent defunctum [u]. Alij ab æte, quòd hæreditas ſit pecunia defuncti, quæ ad nos peruenit. Nec alienum à vero erit, inclinate nomen ab αἱρέω, ἥσω, ηκα. quod eſt, occupo, adipiſcor, & capio. Palam enim eſt, hæredẽ non dici verè, niſi poſt aditam vel nactam hæreditatem [α]: quanquam aditione facta, retro trahatur effectus ad tempus mortis teſtatoris [β]. Ego nõ valdè in his moror. Quamuis enim prior & poſterior ſentẽtia repugnẽt ortographiæ hæredis, cùm in priore non ſit diphthongus, in poſtrema deficiat: tamen opinor ad ſubſtantiam hæredis & hæreditatis, omnes accedere: & ita non eſſe diſputandum perperam de nominum declinatione. Succeſſio porrò hæreditaria defertur hęredibus, 6
vel voluntate teſtificata ſeu teſtatione conſtante, & ex expreſſa & probata voluntate defuncti, vel ſine teſtatione ex voluntate præſumpta decedentia. Ex ex- 7
preſſa & teſtata voluntate decedentiũ, pẽdent quatuor ſuccedendi in locũ defuncti formulæ, vel ex contractu, vel ex epiſtola, vel ex teſtamento, vel ex codicillis. Ex præſumpta voluntate, illa quæ ab inteſtato dicitur: cùm lex in ſubſi- 8
dium voluntaris non expreſſæ, mortuorum boni ad eos defert proximos, ordine & gradu, quos magis præſumit à præmortuo dilectos. Et ita eos hæredes in fauorem defunctorum facit. Intereſt enim eorum, hæredes habere [x]: vt 9
ſint cum quibus poſſint congredi creditores eorum, & qui poſſint prohibere ne bona temerè ab illis occupentur [y], & ne iniuria afficiantur. Ad iniuriam enim pertinere viſum fuit, ſine hærede decedere, & bona debiti cauſa publicari [z]. Cùm dubium non ſit iniuriam quoque ad tempus poſt mortem extendi poſſe: & famam lædi poſſe eorum, minui & notari [a]. Et relatum eſt ab Ariſtotele [b], res viuentium & famam ad defunctos peruenire: vt Iuſtinianus ratus eſt, animam defuncti contriſtari ex periurio coniugis [c]. Iniuria porrò exiſtimatur infamis, bona defuncti veluti

vacantia

[a] idem in ea illud, 31. q. 2. ſi hi. 5. fin. de fideicom.
[b] Plin. lib. 7. c. 30.
[c] l. hæreditas. 53. de petitio. hæred.
[d] §. ſi quis verò non implet, de hæred. & falc. in authẽ. auth hoc amplius. c. de fideicom.
[e] c. nos quidem, c. cui nobis, de teſta. § ſi quis ædificatione, de eccleſ. ædi. in auth. conſtat. 9.
[f] c. ſi hæredes, de teſtam.
[g] Sene. 3. Declamat.
[h] l. 1. de his quæ pœnæ nomine, ſi teſt. vel in codic. relinq. lib. 6. c. tit. 42.
[i] l. teſtamenti, l. 23. de inoffic. teſta. c.
[k] l. 3. de teſtam.
[l] §. diſponas, de nupt. in authen.
[m] Cic. 1. Philipp. 2.
[n] l. vel negare, quem teſtam. aper.
[o] Item Mela. & ibi glo. ad leg. Aquil.
[p] l. ubi ad. 44. cod.
[q] l. cùm hæredes, 13. de acqui. poſſe.
[r] ut pro hære.
[s] §. autem extraneus. 5. fin. de hæred. quali. & diffe. l. quædam ſunt, 62. de acq. ter. dom.
[t] Feſt. Pomp. de verſign.
[u] l. hæreditas, de acquir. dom. P.
[α] l. pro hærede, 20. de acq. hæred. l. ſi ex re domini. 28. § fin. de ſtipulatione. P. l. ul. Paul. lib. 4. Recepſent. tit. 8. § 6.
[β] l. hæres quãdoque, 54. de acq. hæred. P. l. omnia ferè mulieris, 154. & l. omnis hæreditas, 181. de reg. iur. P.
[x] l. & quia defunctorum, de interrogat. actio. lib. 11. P. tit. 1.
[y] Vlp. l. 1. de ſucceſſ. edic. lib. 38. Pand. 10.
[z] §. licet autem dominus, cum ſuiverſ. quib. ex cauſ. manumiſſ. non lic. apud Iuſtin.
[a] l. ex inde ceterum, de accuſatio. l. cùm hic ſtatus. § ſi marcus. in 2. de donat. inter vir. & vxo.
[b] Ariſto. 10. Ethicor. ad Nico.
[c] § non igitur videtur, de nupt. collat.

vacantia publicari, vel in ſolutum dari quòd fieri nequeat, quin ea publicè proſcribantur & vendantur. *Cuius*, inquit Cicero [a], *bona ex edicto poſſidentur, huius omnis ſimul & exiſtimatio cum bonis ſimul poſſidetur, de quo libelli in celeberrimis locis conſtituantur, &c.* Vlpianus [b] diuidit in tres ſpecies hæreditatem, & ita ſucceſſionem triplicem facit, teſtamentariam, legitimam, honorariam: quia defertur ſucceſſio, vel ex vi teſtamenti, vel à lege ſola, [c] vel authoritate prætoris, quæ etiam honoraria dicitur. De quibus ordine nobis dicendum poſteà. *Hæreditas* porrò, quæ tractatur in omnibus, *eſt ſucceſſio in vniuerſum ius quod defunctus habuit tempore mortis.* [d] ius maximè in ſucceſſione potius, quàm res ipſæ hæreditariæ conſiderantur. [e] & Pomponius, [f] *Hæreditatis appellatio ſine dubio cõtinet etiam damnoſam hæreditatem: ius enim nomen eſt, ſicuti bonorum poſſeſſio* & Vlpia [g] *Iuris ſucceſſores ſunt hæredes, & ſi plures inſtituantur, diuidi à teſtatore ius inter eos oportet: quod ſi non fiat, omnes æqualiter hæredes ſunt.* In quo & ſucceſſio à contractu differt, quòd contractus facti ſit, & res non tranſeat ſine traditione in contrahentem [h]. Eſtque hæreditatis vniuerſitatis ius, non rerum ſingularum [i]. Proinde quamuis plures hæredes inſtituti ſint, pro parte res tamen, habita ratione hæreditatis, petere non poſſunt, ſed partem pro indiuiſo quanquam poſteà iudicio familiæ erciſcundæ à communione poſſint diſcedere [k]. Moner & non conſiderari tantum corpora hæreditatis, quantum ius, quod, quamuis corpora in ſucceſſione non ſint, tamen hæreditas dicitur [l]. Hinc fit, vt certæ rei hæres inſtitutus, ſi alius hæres ei non cõiungatur, omnium bonorum hæreditatem obtineat [m]. Cæterùm, verba illa finitionis, *quod defunctus habuit tempore mortis*, indicant hæreditatem eſſe ſucceſſionem in locum mortui, nec viuentis vllam dici hæreditatem [n]. Et quamuis aditione hæreditatis confundi videantur bona defuncti, & patrimonium hæredis [o], & tunc ex hæreditate fiat proprium patrimonium ſucceſſoris P. tamen & ratione præteriti temporis, hæreditatem appellamus. Sicuti & inſula dicitur etiam ea, quæ nunc non eſt, ſed fuit aliquando. [p] Semper tamen ſucceſſores eiuſdem iuris ſunt in bonis defuncti, cuius erat defunctus cùm viueret nec plus nec minus quàm ipſe haberet, in hæredem transfunditur [r]. Et hæc pertinent ad quoſcunque gradus ſucceſſorum, & ad omnes ſpecies hæredum: hæredes enim omnes dicuntur, ſiue ab inteſtato ſuccedant [s], ſiue iure ciuili, ſiue iure prætorio, ſiue directè, ſiue per fideicommiſſum [t]. Et bonorum poſſeſſio quoque hæreditas dicitur [u], quamuis à prætore fiat bonorũ poſſeſſor, non hæres, ſed quaſi hæres [x]. Ita hæres nomen eſt acquiſitionis dominij: & pro hærede, pro domino erat ſe gerere [y] poſt mortem videlicet dominorum, qui potius malunt ſibi reſeruare, quàm hæredibus antè diſtribuere. Quod perpulchrè docet Horatius [z], his verſibus.

Pauper Opimius argenti poſiti intus,
Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla, vappamq; profeſtis:
Quondam lethargo grandi eſt oppreſſus, vt hæres
Iam circum loculos & clauem lætus ouanſq;
Curreret hunc medicus multùm celer atque fidelis
Excitat hoc pacto. Menſam ponì iubet, atque
Effundi ſaccos nummorum. accedere plures
Ad numerandum hominem ſic erigit: addit & illud.
Ne tua cuſtodis auidus iam hoc auferet hæres.
Men' vnus? vt vnus igitur vigila, hoc age. Quidquid &c.

a Cic pro P. Quintio
b Vlp in l quæ autem, § 1 quæ in fraud cred l 1 in fine 1 de ſec nupt C.
c in l ſtatuliberi, 20. § 1 de ſta ſcribe. P l. 2 de petit hæred P.
d l hæreditas, 63 de reg iur in P l. nihil aliud, 24 de verbo ſig P.
e l 2 § incorporales, de rer. diuiſ § incorporales, de reb. corpo vel incorp
f l hæreditatis appellatio, 219 de verbo ſig
g l quoties, l 9 § hæredes, de hæred inſtit P l quædam, 3. § nihil, de eden P.
h l conſilium, de cura fur l quoties, 15 C de rei vendic
i l 1 C de euictio
k l non poſſumus, ſi pars hæred pet P.
l l hæreditas, de pet. hæred P.
m Papi l cohæredi, 41 § fina de vulga. P l 1 § ſi ex fundo, l ſi quis 123, 74 de hære inſtit P.
n l 1 pro hære P l. 1. de hæred vel actio. vend l neminem, l qui ſuperſtites, de acq hæred P
o l debitori, C de pact
p l ſed ſi plures, § ſtatio, de vulga P
q l inſula, de acq rer dom
r l hæredem, l qui in ius, & l quod ipſis, l priuilegia, l nemo plus iuris, l nemo plus commodi, de reg iur P
s nam & illi hæredes dicuntur, & hæredi tis illorum ſucceſſio, vt de hæred ab inteſtat & de hæred quæ ab int. defer
t l hæredis appellatione, 170 de verb. ſign l antiquitas, de vſufr 1
v l 2 de bon poſſe. P l hæreditatis appellatione, 138 de verb ſig l 2 & 3 de petit hæred
x § quos autem prætor, de bono poſſe. ap Iuſtin l 1 de poſſeſſo hæred petitio
y § fin de hær. qual. & differ
z Horat Sermon. Satyr. 3.

De hæreditate, quæ ex contractu defertur: primúmque ex donatione cauſa mortis. Caput 2.

lib.2.Inſt.tit.7.lib.39.P.tit.6.lib.8.C.tit.57.

1 *Hæreditas defertur ex donatione cauſa mortis, & ex pacto quomodo.*
2 *Donatio cauſa mortis quomodo fiat, quid, quomodo legato conueniat, reuocatur ante mortem, præmoriente donatario. eod. 4. 5. & 6.*
3 *Mortis cauſa donationis, & mortis cauſa opinionis differentia.*
7 *Legatum in quibus differat à donat. cau. mor.*
8 *Donatio cauſa mortis quomodo differat à donatione inter vtuos, inſinuatione num egeat, & quando æquiparetur vltimæ voluntati. & nu. 9.*

DEFERTVR hæreditas ex cõtractu, vel ex donatione cauſa mortis, vel ex pacto. Donatio hæc, mortis cauſam habet, ſcilicet cogitationem mortis in genere vel in ſpecie propter inſtans & imminens periculum: vel cùm ea lege alicui donatur, vt poſt mortem tantùm valeat donatio [a]. *Mortis cauſa donatio eſt*, vt ait Iuſtinia. [b] *quæ propter mortis ſit ſuſpicionẽ, cùm quis ita donat, vt ſi quid humanitus ei contigiſſet, haberet is, qui acceperit: ſin autem ſuperuixiſſet is, qui donauit acciperet.* Marcellus autem ſic explicat [c], *mortis cauſa donatio eſt, cùm quis habere ſe mauult, quàm cum cui donat: magiſq; eum cui donat, quàm hæredem ſuum.* Mortis conſideratio in iſtis donationibus, donantis eſt: nam ſi mortis alterius cauſa fiat donatio, aut ſi alius moriatur, alius capiat mortis capio dicetur [d], quæ differt à donatione cauſa mortis. Et rurſus donatio facta mortis cauſa differt ab ea, qua moriens donat: nã noſtra reuocabilis, hæc minimè [e]. Vſque adeò vt magis videatur affinis hæc donatio legato, quod vltima voluntate fit [f], quàm alteri contractui. Nam quemadmodum ex legatis, ſic ex hac donatione detrahitur falcidia [g]: & quemadmodum recepta eſt inſtitutio in legatis fideicõmiſſoria, ſic & in his donationibus [h]. Qui poteſt legata capere, poteſt & donationes cauſa mortis accipere [i]. In vtriſque, ſicut in omni vltima voluntate, quinque deſiderantur teſtes [k]. Et qui poteſt teſtari legaréve filiusfa. ex priuilegio militari vel alio, poteſt mortis cauſa donare [l]. Item ſicut legatum reuocari poteſt vſque ad mortem per teſtatorem [m], & à morte teſtatoris cædit dies tantùm legatorum purè vel in diem certam relictorum [n]: ſic donatio hæc nec perficitur, niſi morte donantis [o]. Vt antè traditum ex hac cauſa, repeti & condici poteſt pœnitentia [p]. Quod tamen ita demùm putat Guill. Benedictus [q] locum habere & reuocari, ſi ſub commemoratione mortis donantis donatio fiat. Nam ſi alia perſona, inquit, in illa diſpoſitione adiiciatur, cuius interſit non reuocari, irreuocabilis eſt, & inter viuos facta cenſetur. Baldus [r] ponit exemplum, ſi mulier viro dotem dedit, & actum ſit, quod poſt mortem mulieris in matrimonio prædecedentis relictis liberis dos à marito teneatur pro ipſis liberis, vultq; donationẽ eſſe inter viuos, propter perſonã aduẽtitiã filiorũ. Cui tamẽ ſententiæ aduerſari videtur ex diametro l. 1. de dote præleg. P. & l. Seia, de mort. cau. donatio. vbi huiuſmodi perſonæ adiiciũtur: & nihilominus, ſi nõ perſeuerauerit donãs, reuocare põt. Quod & animaduertit Alexãder [s]. Ego lubẽs cõtra Baldũ ſubſcribo, quia actus agẽtiũ & adiectorũ, intelligẽdi ſunt conſideratio

a l. 2. 4 5. 6. de mort. cau donat. P.
b § mortis cauſa donatio, de donatio. apud Iuſtin.
c Lẽ de mor cau donat. P.
d l. qui pretio, §. 1 ſi mulier, 22. & l. mortis cauſa capimus, 28. de mor cau. donatio P.
e l. Seia, § fin & l. vbi ita donatur, eod.
f §. 2. de donat apud Iuſtin. l. fide donat. cau. mor C. l. illud generaliter, & l. Marcellus, § fin. eod. tit. P.
g l. in donationibus, & l. pen. C. ad leg. Fal. l. vbi ita donatur, in fi. & l. Seia, vet. mulierem, de donat. cau. mort. P.
h l. 9 C. eod. l. ex cauſa, eod P.
i l. omnibus, eod
k l. 2. & fin. de codic. C. l. 6 de dona. cau. mort C.
l in l. Marcellus notat. eod P.
m l. 3 § 6. & l. 4 de admen. lega P.
n l. a Titio, de fur. P. cum ſimilib. ibi notat. & ut quand. dies leg. eod. P.
o l nõ videtur, de donat. cau mor l. mortis causa donatio dum pendet, eod.
p l. qui mortis cauſa, eod §. 1. de donat. non omnis, ſi certet. P. l. Senatus, §. donatio, in fine, ff. cert. pet.
q Guill. Bened. in c. Raymundus, in verbo teſta 4. nu. 3.
r Baldus in l. pro hærede itaque, in fine, de hæredita act.
s Alex. in l. quæ dotis cauſa, matri. P.

consideratione negotii de quo agitur [a]. Agitur autem hîc de donationis causa, quæ sui natura irreuocabilis est. Quare nec eius actus operabitur vltra a-
6 gentium voluntatem [b]. Præterea similis legato donatio hæc, vt quemadmodum legatum mortuo legatario ante testatorem expirat [c]: sic moriente donatario causa mortis, ante donantem, censeatur donatio reuocata [d]: vel si donans ex infirmitate conualuerit, ob cuius metum donauerat [e]: Et si res donata non possit restitui, forsan quòd alienata sit, restituetur pretium & lu-
7 crum [f]: Sunt tamen alia capita, in quibus donatio hæc & legatum distinguntur: vt quod donans in annos singulos, vnam facere videatur donationem [g]: Si fiat tamen legatum in annos singulos, plura dices esse legata [h]: Item quòd donatio hæc à donante percipitur [i], legatum ab hærede [k]. Nec potest Filiusfa. testamentum facere & in eo legare, etiam volente & permittente patre [l]. Potest tamen eodem patre permittente, donare causa mortis [m]. Sunt & aliæ differentiæ, quas notat glo. in §. 1. ad verb. ferè, donat. Nam secundum formulam contractus, nomen induit: effectu, quodammodo cum vltima voluntate
8 consentit. Nec tamen omnino naturam donationis habet inter viuos, neque vltimæ voluntatis: etenim distat ab alijs donationibus, quòd morte donantis confirmetur, [n] nec indigeat insinuatione, secundum necessitatem aliarum donationum. [o] Quamuis hodie in Gallia insinuari debeat ratione constitutionis Melinensis. Sed & in donatione inter viuos, constitutum, scilicet quòd quis dicat se alieno nomine possidere, transfert possessionem in donatarium: [p] in donatione autem causa mortis, diuersum: Quia intentio sit donan-
9 us, vt se malit possidere, quàm eum cui donat. [q] Angelus Aretinus autem in quæstione, num æquiparetur donatio causa mortis vltimæ voluntati, tria esse consideranda monet, [r] ordinationem, confirmationem, & effectum: Nam quod pertinet ad ordinationem, magis ad contractum accedit. [s] Et proinde quæ de donatione inter viuos diximus suo loco, perpendenda sunt quia in donatione, hoc modo considerantur traditio, stipulatio, pactum duorum plurúmve, quæ in legatis cessant. Ratione etiam confirmationis, magis hæc donatio accedit contractui: quia in ea non expectatur aditio hærediratis, quemadmodum in legatis [t]: Quòd autem pertinet ad effectum, magis accedit vltimæ voluntati respectu rei vendicationis, quæ vtrisque successoribus competit, [u] habétque in vtrisque ius accrescendi. [x] Quare & per hanc fidei quodammodo successionem hæreditariam ex voluntate defuncti, si potissimùm sit vniuersorum bonorum, concludendum est. Sed hîc successor propriè non dicetur hæres, sed donatarius causa mortis. Ideo locus hîc non est, vt successionis explicetur tractatus, & sufficit scrupulum hunc leui manu remouisse.

a l. si vno anno, loca. P. c. intelligenda, de verb. signif.
b l. in omnibus, d. de reb. cred.
c l. vnic. §. in primis de cadu. tollen. C.
d Sed. de mortis causa donatio.
e l. si filiofam. eo. d. P. l.
f l. illud, in fine, & fin. cum mortis causa, & in l. de mortis causa donat. P.
g l. senatus, § fin. eo.
h Azo in Sum. de donat. cau. mort.
i l. eod. P.
k § legatum, de legat. l. legatum, de leg. 1. 2. quot legat. P.
l l. qui in potestate, de testa. & l. si tantum. C. qui testa. fac. poss.
m l. tamen, de donatio. cau. mort. P.
n l. vbicunque donatur, eod.
o l. fin. de don. cau. mort.
p l. quisquis, in fine, glo. in ver. credatur C. de donatio.
q l. in de mortis cau. donatio. P.
r Ang. Aret. in § 1. de donatio. apud Iustinianum 6 ratio intellig. glo. in l. 2. de dote præleg.
s glo. in l. post legatum, § penul. de iure codic. vbi ind. P.
t l. si mortis, de mortis cau. donatio.
u l. vni. §. fin. de cad. toll. C. l. si mihi & Titio, de verbo. obl. P.
x l. vni. §. fin. de cad. toll. C. l. si mihi & Titio, de verbo. obl. P.

De successione mortui, quæ pacto defertur. Caput 3.

1 *Hereditas pacto quot modis deferatur.*
2 *Pactum de hæreditate mortui valet.*
3 *Fratrum discordia ob bona.*
4 *Stipulationes ex Senatusc. Pegasiano quæ.*

OMNE ius, quo vtimur, cõsistit vel in ãcquirẽdo, vel in cõseruãdo, vel minuẽdo. Aut enim id agimus, quẽadmodũ quid cuiusq; fiat: aut quẽadmodũ quis rẽ suã, vel ius suũ cõseruet: aut quomodo alienet, vel amittat [y]. Totidẽ modis pacta circa hæreditatẽ futurã variant. Nã ea fũt, aut de succedẽdo, & ita de acquirenda hæreditate: aut de hæreditate conseruan-

y Vlp. l. fin. de legib. P.

da, aut de hæreditate certo modo disponenda, hæcque pertinent ad ius conseruandum aut de non succedendo, & ita de alienatione agitur. In prima specie pacti de succedendo in hæreditate, distinguēdum an de hæreditate defuncti, aut viui agatur. Et secundum hanc distinctionem duo colliguntur verissima axiomata.

Prius, Pactum de succedendo in hæreditate defuncti, valet.

Alterum, Quod pactum de succedendo in hæreditate viuentis, reprobatur.

Vtrumque explicandum ordine quo proposui. In primo igitur concludimus, 2 pactum de futura & obuentitia hæreditate eius, qui mortuus est, approbatū. Satius enim est litem pacto sopire, & quæstionem de hæreditate pacificè transigere, quàm spe restituendæ hæreditatis post mortem possessoris, vitæ eiusdem parare insidias. Ea ratione, inter cohæredes vel substitutos à testatore mortuo, si alter illorum præmoreretur sine liberis, pactio de restituenda vel remittenda hæreditate iam mortui testatoris, valet [a]. Sic enim consulitur concordiæ maximæ fratrum, quæ facilè bonorum ambitione dissoluitur, & impia audent: vt de Etheocle & Polynice fratribus ferunt, quibus pater Oedipus rex Thebarum, regnum reliquit ea lege vt alternis annis regnarent. Verùm cùm Etheocles maior natu, peracto anno fratri cedere noluisset, bellum inter eos ortū est, coactisque vtrinq; copijs mutuis vulneribus se interemerūt [b]. Idipsum accidit filijs Procæ regis Albanorum, qui duos filios Amulium & Numitorem habuit, quibus alternis annis regnum diuisit regendum. Sed prior cùm Amulius regnasset, peracto anno, fratri noluit cedere: quin etiam Lausam filium eius interemit, & Iliam eius sororem inter Vestales inclusit, ne ex ea aliqua proles nasceretur, & solus regnaret [c]. De hoc pacto successionis mortui à viuente præstandæ, existimo loqui l. cùm Artemidoram, vt in poss. lega. C. [d] Quamquam glo. in l. ita tamen, §. à patre, ad Senatusc. Trebell. existimet, ibi agi de hæreditate viuentis, quod non probo. Huc pertinent stipulationes ex senatusconsulto Pegasiano, de hæreditatibus fiduciarijs interrogatos & vocatos, quæ interponebantur quando de parte hæreditatis restituenda quis rogabatur, tanquam inter partiarium, legatarium, & hæredem: vt lucrum & damnum hæreditarium inter hæredem & ipsum legatarium, qui partiarij loco habebatur, essent communia [e]: quando supra dodrantem legatum erat. Nam si infra dodrantem, fiebat ex senatusconsulto Trebelliano restitutio [f]. Deinc & si supra dodrantem rogabatur quispiam de tota hæreditate restituenda, emptæ & venditæ hæreditatis stipulationes interponebantur [g]. Accedat exemplum aliud axiomati, vt non tantùm pactum de spe restituendæ aliquando hæreditatis defuncti valeat, sed etiam pactum de hæreditate adita factum, vt cùm ea venditur, vel alio modo distrahitur [h]: siue agatur de hæreditate acquirenda, siue de transferenda ante aditam vel post [i]: siue de legato sub conditione [k].

[a] Exemplum, in l. cùm proponas. 16. & l. 1. de pact. C. l. de fideicommisso, c. de transact.

[b] Virgil. in Culice.

[c] Ouid. 4 Fastor.

[d] Lib. 6 c. tit. 53.

[e] §. post quod senatusconsultum, de fideicom. hæred.

[f] tit. ad Sen. Trebel.

[g] §. ergo si quidem, & §. sed quia ff. partitiones, de fideicom. hæred.

[h] tit. de hæred. vel actio vendit. & creditor. filij, l. 38 de peculi. lib. 15. P. tit. 1

[i] l. 2 §. 1. de hæred. vel actio vend. P.

[k] l. 1 & hæredibus §. fi. ibi fasa. de pact. l. denique §. si quid minor. de minor. 25. an P.

De pacto de futura successione viuentis improbato. Cap. 4.

1 *Pactum de futura successione viuentis improbatum, nec obligat. Rationes insequ.*
2 *Testandi interpellatio tristis, vt mortis futuræ memoria.*
3 *Testamentum viui referans, qua pœna puniatur.*
4 *Homicidia quædam successionis obtinendæ causa perpetrata.*
5 *Pactum de hæreditate viuentis inducit votum captandæ mortis.*
6 *Beneficium viuentis impetrans quomodo puniatur.*

7 *Hereditatem*

7 *Hæreditatem viuentis venari, contra bonos mores & ius gentium est.*
8 *Hæreditatum aucupatores malè semper audierunt.*
9 *Voluntates vltimæ ambulatoriæ vsque ad mortem, non contractuum.*
10 *Contractus in testamento an fieri possit.*
11 *Testandi forma publici iuris, ideo pactis mutari nequit.*
12 *Voluntas vltima pacto restringi non potest.*
13 *Testari de bonis quomodo iure singulari permissum dicatur.*
14 *Pactum de hæreditate tertii viuentis cur non fiat.*
15 *Pactum de futura successione quare in instrumento dotali non fit. & seq.*
16 *Filius & vxori quare pendente sua vita pater vel maritus nihil debet donare.*
17 *De fratrum concordia fouenda.*

1 RECEPTA est regula generalis, pactum de succedendo in hæreditate viuentis, vel de hærede instituendo improbari, nec habere obligationem [a]: etsi adijciatur pactis matrimonij vel dotis filiæ [b]. Prior huius sententiæ ratio est, quòd res maximè luctuosa domino videatur, ante tempus mortis sibi postremum & quod iterum non redit arbitrium, [c] describere. Luctuosæ vitæ voces Ezechiæ dictæ à propheta, *dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues.* [d] Hæreditas enim non est, nisi post mortem instituentis [e]: & præmatura est solicitudo de hære-
2 ditate viuentis [f]. *Deinde*, vt ait Iustinia. [g] *illud mali ominis videbatur, sano quempiam & valente corpore, testamentū facere.* Et mortis cōsideratio decreta præmaturè ab eo, qui de sua hæreditate paciscitur, desperationem vitæ quodammodo cōtinere videtur, & factum pœna potius quàm approbatione dignum: non secus quàm si quis tædio vitæ affectus sibi manus inferre conatus sit, sine iusta doloris causa [h]. Neq; ideo audietur hic, qui de sua hæreditate depaciscī cōsentit ante tempus, vt perire volens. [i] Dignus & is pœna, qui aucupatur bona viui ea via, quæ mortem tantùm admittit: vt non immeritò C. Lutorius Priscus eques & poeta nobilis, qui ægrotante adhuc Druso Tiberij filio carmina de morte illius scripserat, cùm hoc indignissimum Senatui visum fuisset, à senatu condemnatus vita decesserit [k]. Et quando Plinius detestatur medicinæ artem affectatā, per quam præmaturè vita multis adimitur [l]. *Quid*, inquit, *venenorum fertilius, aut vnde plures testamentorum insidiæ?* Significans vitæ mortis insidias apparari ob testamenta facta prætextu sani medicamenti. Quam-
3 obrem & pœna falsi illis imposita, ob metum inquam harum insidiarum, qui viui testamentum referauisset [m]. Exemplum l. Cicero, de pœnis, metum instruit. Atque rectè posteà calatis comitijs testamenta fieri abijt in desuetudinem [n]. Et licuit imas ceras pupillaris substitutionis claudere testatoribus [o]. Accedit & l. 1. vbi pupil. educ deb c ibi, *Sublata acerbissima spe, &c.* Periculum enim imminet, ne is, qui se hæredem futurum alicuius certò nouit, mortem eius acceleret: & contrà, ne is qui ab institutione pactitia iura resilire non posset, mortem etiam insidianti inferendo, suam conseruare pertentet, vt fe-
4 runt [p] quendam Mœrichum supra modum diuitem, & Aristeam quoque ditem eius consobrinum, ambos testamēta publicasse, in quibus Mœrichus si prior moreretur, Aristeam omnium rerum suarum dominum relinquebat, Mœrichum vicissim Aristeas, si prior ipse à vita decederet. Et hæc cùm essent in tabulis ita scripta, sese inter se captasse, & alterum alterum adulationibus obsequijs superare contēdisse: verùm illud homericum in ore habuisse, *aut me confice tu, aut ego te te.* Satis proni sunt ad mala & homicidia cupidi homines, vt allicī eos certitudine obtinendi virorum patrimonia non oporteat: vt certè
4 inuestati successio hac pernitie improbanda videatur. Sic enim Learchus Archesilaum Cyreneorum regem ægrotantem veneno sustulit [q]. Aridieus Phamphyliæ tyrannus, patrem senio confectum, & fratrem natu maiorem interfecit [r]. Iugurtha Manasthabalis filius nothus, Adherbalem & Hiempsa-

[a] l. stipulatio hoc modo concepta, de verb. ob. P. l. ex eo, de inutil. stipul. l. fin. C. de pact. c. accepimus, vnd. apud Gregor. 1. de consuet. præb.
[b] l. pactū quod dotali, C. de pact. l. pactum dotale, & l. hæreditas. C. de pact. l. 1. c. de Sacrosanct. eccles.
[c] Esa. 38.
[d] c. cum Marthæ. de celebr. miss. l. hæreditas, de reg. iur. l. 1. pro hærede, l. nec nos prætereat, de capt. c.
[e] l. 1. §. interdum, de vulga. l. ita tamen, §. à patre, ad Trebell. l. 1 §. si impubes, de collat. bono.
[f] §. 1. de testamen.
[g] l. si quis aliquid, in a. l. 38. § fin. de pœn. in P. l. fin. § si quis autem, de his qui mor. sibi consc. P. l. cùm autem. § fin. de ædil. edict. l. omnes, §. qui se, de remitt.
[h] l. non tantùm, de appellat.
[i] Dion. Cass. lib. 57. huius.
[k] Plin. lib. 29. c. 1.
[l] Paul. in l. si quis aliquid. in 2. §. qui viui, de pœnd. 2. §. si dubitetur, quē. testa. aper.
[m] §. 1. de testa. ordin. Aul. Gell. lib. 15. c. 27.
[n] §. fin. autem ita formidolosus, de pupill. substit.
[o] Lucian. in dialo. Crate. & Diogen.
[p] Herod. in Melpomene.
[q] Plato, 10. de Repu.

Saluſt. in Iugurth.

lem Micipſæ patrui ſui filios interemit, vt ſolus Numidis imperaret [a]. Pygmalion Tyrii rex, frater Didonis auri cupidiſſimus, Sichæum ſororis ſuæ maritum agri ditiſſimum inter Phœnicas interfecit, vt mortui diuitias arriperet [b]. Notiſſimũ & eſt, quòd Polymeſtor Rex Thraciæ, Polydorum iuuenem Priami & Hecubæ filium necauerit, vt auro ſibi cum puero commiſſo potiretur [c]. Atque malè audiuit Caius Caligula hæredipeta, qui ad conficiendam pecuniam edictum Senatuſconſulto propoſuit, vt qui ante ſibi hæredem Tyberium deſtinaſſent, ſi morte ſua Caio legarent [d]. Proinde iuſtè iura deteſtantur has de hæreditate viuentis pactiones, vt pote inducentes votum captandæ mortis [e]. Et in viuentium locum etiã in beneficijs eccleſiaſticis, collationes [f]. Voluérúntque eum, qui in viuentis beneficium ſe inſtitui procurauerit, vel paſſus fuerit, ab eccleſiæ communione pelli [g], & deponi [h]: vt nec valeat promiſſio de præbenda conferenda antequam vaccet, etiam ex conſenſu eius, qui eam poſſidet: cùm ipſe eam non poſſit concedere [i]. Scribit & Dio Caſſius [k], non licuiſſe Romæ viuo alicui põtificatũ adimere: & ideo Octauiũ Cæſarẽ recuſáſſe ſummũ pontificatũ Lepidi, eo viuente à populo oblatũ. Fuit & obſeruatũ infauſtũ fuiſſe ſemper in magiſtratibus, in locũ viuentis aliũ ſubrogari, & pendẽte tẽpore eius adminiſtrationis, abrogato magiſtratu viuenti. Conſtátque neminem, qui magiſtratum collegæ abſtulerit, annum vixiſſe [l]. Abrogarunt autem iſti. L. Iunius Brutus Collatinus, Tarquinio Collatino.

[a] Virg. 1. Æneid. ibi *Ille Sichæum impius ante aras &c.*
[b] Euripi. in Hecuba, Virg. 3 Æneid ibi. *Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno. &c.*
[c] Dio Caſſ. lib. 59.
[d] l. fin. C. de pact.
[e] l. fin. C. de pact.
[f] c. 1. & 2. de concess. præben. apud Gregor. c. ne captandæ, & c. deteſtandæ, eod. in 6.
[g] d. c. 1. de conceſſ. præben.
[h] ca. in primis, 2. q. 1. ca. non furem, & ea. eum qui, 7. q. 1.
[i] c. quod autem, de iure patro. apud Gregor.
[k] Dio Caſſ. lib. 49
[l] viſe quæ notat Ioan. Cuſpinia. ad conſulares Faſtos Caſſiodori, dum agit de M. Lepido, 2. & Lel. Planco Conſ. pa. 323.

T. Gracchus, M. Octauio Cenimæ.
P. Tarquinius, P. Marullo.
Tullius, Caſſio & Bruto pugnam aduerſus Cæſarem molientibus.

Et Iulius Obſequens, libro de prodigiis, dum recenſet prodigia, quæ acciderunt tempore conſulatus M. Lepidi, & Munacij Plauci, notat prodigij loco, quòd P. Titius prætor, propter diſſentiones, collegæ magiſtratum abrogauit, & ante annum mortuus eſt. Secunda prohibitionis pacti de futura ſucceſſione viuentis ratio eſt, quòd illud ſit contra bonos mores, feſtinare ad viuentis hæreditatem. [m] Quæ autẽ fiunt contra bonos mores, proculdubio reijciuntur. [n] Boni mores ius faciũt. [o] Cõtra bonos mores quæ ſunt, iure impoſſibilia factu exiſtimantur. [p] Et proinde pacta inutilia de ijs: vt ſunt nulla de impoſſibilibus inita [q]. Vt autem, quid boni mores dicantur, doceamus: dico in primis morẽ dici, id quod in vſu eſt, & pro lege & conſuetudine receptum eſt, vt ait Ariſtoteles [r]. Et rurſum [s], *Mos à conſuetudine, vt nomen indicat, incrementum capit: eſtq; vitæ inſtitutum conſuetudine firmatum.* Vt autem probus bonúſque dicatur mos, quatuor requiruntur ſecundum eundem Ariſtotelem [t]. Primùm, vt probitatem præ ſe ferat & honeſtatem: ſic etenim iuſtum dicunt iura, quod bene fit, & quòd bene poſſidetur: & malè poſſidere eum, qui vel ſuis malè vtitur, vel aliena præſumit [u]. In exemplo hæredipetarum id docet etiam Cicero, *Mihi*, inquit, *quidem etiam veræ hæreditates non honeſtæ videntur, ſi ſint malitioſis blanditus officiorum, non veritate, ſed ſimulatione, acquiſitæ.* Secundò mos exigit, vt is ſit conueniens. *Velut*, inquit Ariſtoteles [x], *fortitudo mot eſt: ſed eſſe vel fortem vel prudentem, vtique mulieris perſonæ non conuenit.* Sic dicamus moribus quidem eſſe receptum, vt liceat liberè teſtari cuique de rebus ſuis, & vt velit [y]. Sed non eſſe conueniens, vt pactis illa conſtringatur voluntas. Tertiò, exigunt boni mores, vt ſibi conſtat, id eſt, non fuerint immutati, ſed ſeruati: vti enim corpora, ſic ipſi mores motionibus diſcernuntur [z]. Vnde conſuetudo requiritur inueterata, diuturna, ſecundum quam indicatum ſit, & quæ per annos plures fuerit conſeruata [a]. Quartò, vt mos æquali tenore procedat, i. vt vno modo, non diuerſo fuerit obſeruatus in aliqua ſui parte. Tertia prohibitionis cauſa pacti ſucceſſionis futuræ, eſt, quia natura

[m] l. quidam in iure, 130 §. fin. & l. 3. de donatio. P. l. ſtipulatio hoc modo cõcepta, de verb. obl. P. l. ex eo, 4. de inut. ſtip. C. l. fin. verſ. ſecundum veteres, de pact. C.
[n] l. iuris gentium §. prætor ait, eod. P. l. non dubium, C. de legib. l. ſi quis inquilinos 15 §. fin. de loca. 1.
[o] ea mos eſt. diſt. l. de quibus, de legi. P. l. moribus, de vulg.
[p] l. Filius qui fuit in poteſtate, l. 15. de condi. inſtitut. lib. 28 P. tit 7.
[q] l. non ſolùm. de actio. P. l. homo mortuus, & l. impoſſibilis, de verb. obl. §. item impoſſibilis de inutil. ſtipul. l. impoſſibilium, de reg. iuris
[r] Ariſto. 2. Polit. c. 6.
[s] Idem 2. Ethico. ad Eude.
[t] Idem in Poetica
[u] c. iuſt. dictum eſt, de verb. ſig. ea quid ſit eam, 4. q. 4.
[x] In poetica
[y] § 2 de leg. ſuc. Cane. cull. l. 1 de ſacroſancte. C.
[z] Ariſto. 4. Ethic. ad Nicom. c. 8
[a] l. de quibus, de legib. Pecum ſeq. 31.

pacti pugnat cum natura actus, qui fieri debet, videlicet cũ actu ſucceſſionis; nec verba inſtitutionis pertinent ad contractum, ſed ad teſtamentum, quia inſtitutio eſt caput & potiſſima pars teſtamenti [a]. Et vt ait Vlpianus [b], *verba contraxerunt, geſſerunt, non pertinent ad teſtandi ius.* Natura vltimarum voluntatum & inſtitutionis eſt, vt mutari poſſit ex arbitrio ſtatuentis, vſque ad mortis periodum. Et vt cum noſtris loquamur, ſit ambulatoria voluntas vſque ad vltimum vitæ ſpiritum [c], & morte tantùm conſiſtat [d]: vt nemo hoc modo poſſit legem ſibi eam imponere, à qua non poſſit recedere [e]. Sicque nouiſſima, quia ea tantùm vltima voluntas dicitur, ſeruanda eſt [f]. At contrà in contractibus, ſemel voluntas placita incommutabilem habet effectum [g]. Ac proinde, ſi ſemel facta eſſet hæc donatio ſucceſſionis, retento vſufructu non poſſet alia voluntate reuocari, vt latè diſputat Nicolaus Boerius [h]: quia per illam fuit dominium tranſlatum retinente donante vſumfructum [i]. Cùm dicis ex contractu deberi ſucceſſionem, iam profiteris incommutabilem voluntatem, & commutabilem. Nam contractus incommutabilem facit, inſtitutio cõmutabilem. Et ſequitur nihil agi, quia vna & eadem res non poteſt diuerſo iure cenſeri [k]. Et ita reſcriptum optimè, quòd hæreditas pactis dari non poteſt [l]. Vt teſtamenti factio nullum actum ſibi interſeri patitur, qui non pertineat ad teſtamentum, alioquin ipſum teſtamentum vitiatur [m]. Quamuis gloſſa quædam [n], dicat contractum emotionis fieri poſſe in teſtamento. Quod intellige de contractu emptionis, non hæreditatis teſtatoris, vel legati. Sed alterius rei, quæ nec hæreditas nec legatum ſit [o]. Sic intellige iuris interpretes, qui dicunt [p] in ipſo actu teſtandi, fieri poſſe donationem, quam dicunt irreuocabilem, dummodo præſens fuerit cui donatur & acceptauerit, vel alius pro eo abſente: & forſan etiam dicetur optimè hæc donatio cauſa mortis. 4. Ratio, teſtandi & inſtituendi forma, iuris publici eſt: ideo pacto mutari non poteſt [q]. Quemadmodum ius publicum pactis priuatorum lædi non poteſt [r]. Accedit 5. quòd ſupremum hominis iudicium pacto conſtringi non poteſt [s]. Item 6. captoriæ inſtitutiones prohibitæ ſunt, quæ pendent ex alterius arbitrio: & ſatis conſtanter veteres decreuerunt, teſtamentorum iura ipſa per ſe firma eſſe oportere, non ex alieno pẽdere debere arbitrio [t]. 7. Eius quod nõ eſt in rerũ natura, nulla eſt obligatio [u]: viuentis autẽ nulla eſt hæreditas [x]. Quare pacto de ſuis bonis, contractu, tanquam de hæreditate ſua, non poterit diſponere. Potiſſimùm cùm ſingulari iure permiſſum eſſe videatur viuentibus, vt in illud tempus de bonis ſuis diſpoſitionem transferat, quo deſinunt eſſe domini, nempe poſt mortem [y], quæ cũm omnia ſoluat [z], & dominium quoque adimit. Et ita priuilegium hoc, quod contra iuris alterius communis eſt regulas, non eſt ad facultatem paciſcendi prorogandum [a]. Nulla enim poſt mortem apud nos manent, vt poſſimus de illis diſponere. Sed omnia alijs relinquimus, præter & contra voluntatem etiam. Et,

res nunc ſorte ſuprema
Permutant dominos, & cadunt in altera tura, vt ait Horatius.

Diuites relinquent alienis diuitias ſuas, & domus illorum ſepulchra illorum in æternum [b]. Nos abimus, res ipſæ ſubſiſtunt & permanent: ſicut Lucianus hoc diſticho concludit [c].

Θνητὰ τὰ τῶν θνητῶν, καὶ πάντα παρέρχεται ἡμᾶς.
ἢν δὲ μή, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτὰ παρερχόμεθα. id.
Mortales res hominum mortalium ſunt, Et omnia tranſeunt nobis.
Sin minus, nos ipſas res pertranſimus.

Quod ſi quis velit de tertij hæreditate, & cum alio quàm cum domino paciſci, pernicioſius pactum erit: quòd de aliena re, cum periculo domini & mortus inferendæ ſuſpicione, depaciſcatur. Et ſecta noſtrorum temporum non patiuntur de rebus alienis, inſcijs dominis, contractus fieri [d]. Nec cuiquam ſuũ

[a] §. ante hæredis, de lega. apud Iuſt. l. 2. de hæred. inſtit. l. proximè, de his quæ in teſta. delen. ſim. de codicil. P. l. non codicillum P. l. C. de teſtam.
[b] Vlpia. in leg. verba contraxerunt, l. 20 de verb. ſig.
[c] l. 4 de adimen. lega. ea, vltima voluntas, l. 4 q. 2 cum hic ſtatus, § pœnitentiam, de donatione vir & vxor.
[d] c. cùm Matthæi de celebra. ſpillar Hermog. in l. ſi quis in principio, ff. de leg. 3
[e]
[f] l transfugio legati, l. 6 l. nihil prohibet l. 17 de adimen. leg lib. 34 P. tit. 4. Pomp. in l. ſi mihi & tibi, 22 §. in legatis, de leg. 2.
[g] l ſicut, de actio. C. l. in commodato, §. ſicut, commod. P. l. velles nec ne, de reuoc. donatio.
[h] Boer. conſi. 37. nu. 2. & 6.
[i] l. quiſquis, & l. ſi quis argẽtum, § fin autem, C. de donat.
[k] l cum quædes, de vſucap P.
[l] l hæreditas, de pactis contem. C.
[m] l. cum antiquitas, C. de teſtam l. hæredes palam, § fin. eod. P.
[n] glo. in d. § fin.
[o] vt in l aſſignare, de aſſig. liber. P. l. ex ſententia, de teſtam tutel P.
[p] vt Boer. decif. 351. nu 4. & 5. Franc. Aretin in §. fin d. hæredes palã, Bart. in l. cùm quis decedens § codicillis, de lega. 2. Bald in l. rationes, de probat. & in l creditores, C. de fideicom.
[q] in l. 3 de teſtam. P. l teſtando, C eod
[r] Ius publicum, de pact P. l. quod de bonis § fin ad leg. falc P. l pen c de arbit c ſi diligenti, de foro compe.
[s] l ſi fratres, § idem reſpondit, pro ſoc. P.
[t] Cai in l illa inſtitutio, 32. Pomp in l. ſi quis Sempronium, 68 Papi in l. captatorias, l 70. de hæred inſtit lib. 28 P tit. 5. Modeſt. in l. nonnunquam contingit, l 51 de condit. & demõ. P. § acij, de hæred. quæ ab inteſt. defer.
[u] l. ſi homo mortuus & l inter ſtipulantem, §. ſi eram, de verb oblig
[x] l. in de hæred. vel a-

[y] l. de reſta. P. [z] l. de recept. de rep. an arb. [a] iuxta l. quod verò cum a. ſeq. de legib. P. [b] Pſal. 48. [c] Lucia. in Andoſogia. [d] l. fin. in fine, C. de pact.

ius

a l. 2. de iis qui sunt sui vel alien. l. ne mo exercet. C. de Iudæ. l. in re mandata, c. mandu.

ius detrahi oportet[a]. Sed forsan quis dubitabit, cur saltem in dotali instrumento, iure ciuili etiam non licuit, vt diximus, pacto hæreditatem dare. Itaque sunt priores rationes tanquam communes hîc inuocandæ, & singulares aliæ addendæ. Quarum prior, Quòd maior sit fauor libertatis arbitrij, quàm dotis[o]. Altera, quòd arbitrium disponendi de rebus suis, nisi legibus quibus permissum est regatur, est nobis inutile[c]. *Ego*, inquit Plato[d], *qui leges condo, necvos vestros esse arbitror, nec rem familiarem hanc omnem esse vestrã, sed totius generis præteriti ac futuri: multóque magis vniuersæ ciuitatis & genus omne & diuitias esse. Hæc cùm ita sint, si quis assentatiunculis in senio & morbo vos aggressus præter honestum testamentum condere persuaserit, nunquam id fieri sponte concedam: Sed quod ciuitati vniuersæ generiq; conferens considerans, ita leges conscribam, vt singulorum commoda minoris quàm cunctorum, vt par est, æstimem.* Qua in re nec filiorum maior habetur ratio. Quod vt Ecclesiasticus admonet[e]. *Filio, muliert, fratri, & amico non des potestatem supra te in vita tua: Et ne dederis alii possessionem tuam, ne forte pœniteat te, & deprecetur pro illis. Dum adhuc superes & spiras, non immutabit te omnis vxor. Melius est enim vt filii tui te rogent, quàm te respicere in manus filiorum tuorum.* Et rursum[f]. *Lacta filium tuum, & pauentem te faciet: lude cum eo, & contristabit te. Ne corrideas illi, ne condoleas, & in nouissimo obstupescent dentes tui: non des illi potestatem in iuuentute. &c.* Quò fit, vt neque donationes in filiosfam. valeant[g]. Huic rationi proxima tertia est, quòd oporteat filios meritis magis, quam pactionibus ad obsequia paterna prouocare[h]: ad quæ iure naturæ & gentium tenentur etiam inuiti[i]. Etsi eius faciendi gratia quippiam acciperent, turpiter facerent, quùm facere teneantur sine pretio[k]. Quarta fouet concordiam fratrum, quæ, si liceret aliquem ex liberis pacto in hæreditate præferre, soluteretur, alijs illi, in quem collata est hæreditas, inuidentibus, ipsíque patri. Hincque conflatum mortale odium in Iosephum per fratres, quòd patri magis dilectus esset, & vestem pretiosiorem ab eo is accepisset[l]. Cain inuidit Abeli, & eum necauit, quòd eius munera essent acceptiora Deo[m]. Hoc & docet Iustinianus[n], *Frequenter*, inquit, *quidam plurimorum filiorum constituti patres, deinde putantes mox substantiam diuidere, vt à fraterno certamine illos præseruent, ad maiores adhuc & æniores eos contentiones adducunt. Cùm enim oporteret, si hoc vellent, aut apertè omnia diuidere in testamentis suis. &c.* Iura maximè in hac continenda fratrum concordia laborant[o], & multa eius gratia constituerunt[p]: & maximè ad ius æqualitatis, post mortẽ patris collatiõe bonorũ inducta[q]. Detestatur dominus eum, qui seminat discordias inter fratres[r]. *In tribus*, inquit Ecclesiasticus facet, [s] *beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus, concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier sibi bene consentientes.* Sustinetur & voluntas quæ pertinet ad discordias propinquorum, quæ suboriri possent, sedendas[t]. Et ita oportet concordiam præferre lucro[u]. Addo, quòd sæpè filij, qui prædilectos fratres vident, impiissimè commoti, & vitæ patris insidiantur. Referre exempla vt abominanda super. sedeo, sufficiũt quotidianæ seditiões in maioribus familijs & domibus ob hereditates, nescio quibus moribus pacto delatas primogenitis, quibus iam bonis tumescentes, senectam parentum superba contumelia miserè torquent, & contemptu enecant, & fratres sibi inimicissimos reddunt. Verus amor proximorum, animis non præmijs, continetur: & profusis liberalitatibus interit.

b Bald. & Salic. in l. pactum quod dotali, C. de pact. Sceuo. l. codicillis, 91. §. fin. de leg. 2.

d Plato, 11. de legib.

e Ecclesiast. ci. 33.
f Ecclesiasti. 30.

g l. donationes quas parentes, de donation. int. vir. & vxo.

h l. si quando, l. 35. §. illud de inoffi. testa. lib. 3 C tit. 28.

i l. 2. & l. liberos, de obsequ. liber. & libert. parent. & patron. præst. P.

k l. fin. de condict. ob turp. cau.

l Genes. 37.

m Genes. 4.

n §. & quod sæpè nobis, de rescin. & semissin auth. col. 4.

o l. fratris, C. de transact. ca. ob latrones ca. nec ad Cain, ca. studendum, 90. dist.

p vt in l. cùm oportet 6 in princ. & §. fin. eiusdem, de bon. quæ liber. C.

q to. tit. de collatio.

r Proverb. 6 cap. abiit Iudas, 17 q. 3.

s Ecclesiasti. 25.

t l. cùm pater, 79. §. dulcissimus, de leg. 1.

u l. reprehendẽda, §. de institut. resti. sub eandit fact. C.

x l. 7. de donat. int. vir. & vxo. P.

Dissolutio antinomiarum in pacto de hæreditate viuentis. Cap. 5.

1 *Pacti de hæreditate viuentis antinomiæ, & contrariæ rationes. & inf. seq.*
2 *Quæ hæreditas communicanda in societate.*

3 *Spes actionis*

3 *Spei actionis & ſucceſſionis quomodo veniat in pactum.*
4 *Renuntiare ſuo priuilegio quando, & cui liceat.*
5 *Quæ pacta ſint ſeruanda.*
6 *Hæreditas pupillaris num vendi poſſit, vendita per ſubſtitutum paterna.*
7 *Pactum de hæreditate tertii viuentis quomodo valeat.*
8 *Donatio poteſt accipere conditionem, vt valeat poſt mortem donantis tantùm.*
9 *Donatio omnium bonorum quando valet, & nu. ſeq.*
10 *Venditio omnium bonorum continet præſentia, non futura: ad vtraque tamen hypotheca pertinet.*
11 *Confiſcata & publicata bona emi poſſunt, nomine eius à quo adimuntur.*
12 *Donatis omnibus præſentibus & futuris mobilibus & immobilibus, non cenſentur donata actiones.*
13 *Donatio omnium bonorum mobilium & immobilium cum reſeruatione valet: & num valeat ſi reſeruatus tantùm vſusfructus.*
14 *Num talis donatio bonorum præſentium & futurorum ſine vlla reſeruatione valeat.*
15 *Pactum de ſuccedendo in dimidia parte hæreditatis an valeat.*
16 *Hominibus etiam inuitis beneficium datur.*
17 *Affragramenta quæ dicantur, & quomodo fiant, & num approbata.*
18 *Vxoris & viri affragramenta quomodo facienda, & quatenus probanda.*
19 *Dotis augmentum quare minus habet in lucro, quàm ſit dos Tholoſæ.*
20 *Donatio facta à marito diuite ignobili vxori nobili, vel à ſene iuueni, quare valet.*
21 *Hæreditas ſine bonis corporalibus eſſe poteſt.*
22 *Bonus quandiu quilibet præſumatur.*
23 *Pactum de ſuccedendo inter milites cuius generis ſit.*
24 *Pactum de ſuccedendo iuramento non firmatur.*
25 *Fiſcus quo iure accipiat hæreditatem ex pacto de ſuccedendo.*
26 *Beneficii vacaturi promiſſio quomodo valeat.*
27 *Donatio omnium bonorum eccleſiæ facta quomodo recipiatur.*
28 *Rei alienæ donatio in præiudicium domini non fit.*
29 *Pactum de ſuccedendo, & de non ſuccedendo non ſunt contraria.*

1 ET ſi moris mei non ſit, obices & antinomias in ſingulis leuiter propoſitas referre: tamen quia frequens eſt quæſtio prædictarum pactionum de hæreditate, quaſdam referam rationes, quæ negotium facere videntur improbationi pacti de hæreditate viuentis.

Et primùm obijcitur Vlpianus, in l. ſi quis ſeruum, 24. de actio. emp. lib. 19. P. tit. 1. vbi ſi quis venditum ſeruum cum peculio manumiſerit, tenetur emptori non tantùm nomine peculij, ſed etiam de his, quæ ſeruus acquirit poſteà. Quamobrem venditor manumiſſor cauere debet emptori, quidquid ex hæreditate liberti, id eſt, ſerui manumiſſi, ei peruenerit ſe ei reſtituturum. Vnde videtur hîc probari pactum de futura ſucceſſione liberti viuentis. ſol. Verùm in illo textu non eſt pactum de liberti hæreditate, ſed de iure iam quæſito ad ſuccedendum per ius patronatus manumiſſione, lege ſtatuente & quærente præmium patrono, vt liberto poſſit ſuccedere in aliqua portione ſi ei ſuperuiuat [a]. Et potius eſſet ibi pactum de conſeruando iure per leges quæſito, & ſi quid ex eo perueniat ad manumiſſionem, quàm de ſucceſſione ipſius liberti. Et pactum hoc non eſt contra bonos mores: quia quod fieri poteſt per leges, poteſt fieri per pactum [b]. Et hæc diſſolutio mihi placet, omiſſis quæ traduntur per Bartho. & Accurſ. [c] Eodem modo tollitur l. ſi conſtante, 23. §. ſi vir vxori, ſol. matri. lib. 24. P. tit. 3.

a §. eo enim ipſo, de legit patro tute. l. 1. inſtit. tit. 17 § 1 & 2 de ſucceſſ liberr. lib 3. inſtit tit. 8 l. 3 §. patronus, de bon libert. cum ſimilib.

b Vlp. in l. non impoſſibile, ff. de pact. P.

c ad d. l. ſi quis ſeruum, de actio. emp. P.

2 2. Pugnare dicunt reſponſum Pauli, in l. 3. §. de illo, pro ſoc. in P. lib. 17. tit. 2. vbi valet hoc pactum, *Si qua iuſta hæreditas alterutri ſociorum aduenerit, communis ſit.* Ergo de hæreditate viuentis pactum valet. Cæterùm, ego non video pactum

pactum ibi de ſuccedendo, ſed ſocietatis, de communicando ſi quid aduenerit ex hæreditate. Et nemo dubitat ſocietatē omnium rerum fieri poſſe, præſentium & futurarum [a]. ſed non prius dicetur eſſe in ſocietate res, quàm communicata fuerit [b]: & ita obtingente hæreditate, poſtea fit tantùm communicatio. Tertiò faceſſere videtur, ſpem futuræ actionis poſſe venire in pactum [c]. Ergo ſpem futuræ ſucceſſionis. Sed concluſio non reſpondet axiomati. Nam ſpes quidem certa iuris iam quæſiti, ſed cuius effectus ſuſpenditur in pactum venire poteſt [d]. Vt ſi conditione effectus ſolutionis, quæſitæ obligationis ſuſpendatur: nam & non aduenientе adhuc effectu, verum eſt creditorem & debitorem eſſe contrahentes [e]. At incertæ ſpei, nulla fides, nullāve conuentio rectè accedet, ſed temeraria dicetur, & impia, quando de ſuccedendo alteri fit. Incertū enim eſt, num is de cuius hæreditate quis paciſcitur præmoriatur, an qui pactus: incerta námque dies mortis, etſi moriendum eſſe certiſſimum ſit [f]. Et ita fieri poteſt, vt præmortuus teſtatori nihil quærat ſucceſſionis nomine [g].

4. Non pugnat, quòd vnicuique liceat renunciare iuri in fauorē ſui introducto [h]: & proinde licere debere, vt de ſua hæreditate quis poſſit paciſci, renunciando priuilegio. Nam in prohibitione ne fiat pactum de ſucceſſione viuentis, non tantùm fauor renunciantis, quantùm publicus inſpicietur, & boni mores, odium contrahentium, & dolus futurus, qui remitti nequit pacto [i]. Neque auditur perire volens [k]. Vt neque conuentiones, quæ inducunt ad delinquendum, admittuntur.

5. Argumentum leue eſt, pacta ſeruanda eſſe [l]: & ab initio liberum fuiſſe contrahere, & inito contractu impoſitam eſſe neceſſitatem obſequendi conuentis [m]. Nam hoc quidem obtinet, ſi iuſta pacta ſint, nec legibus vel bonis moribus repugnent [n]: vt illud de quo agitur.

Sed 6. loco magis vrgere videtur l. 2. §. illud, de hæred. vel act. vēd. vbi vendita hæreditate paterna, pupillaris quoque vendi poteſt. At nodus illius §. conſtituitur in verbo, *maximè*, ibi poſito, dum ſcriptum eſt; *Vendita hæreditate patris teſtatoris, non venire impuberis hæreditatem, quia alia hæreditas eſt: licet tamen verum teſtamentum, tamen alia hæreditas eſt. Planè ſi hoc actum ſit, dicendum erit iam impuberis hæreditatem in venditionem venire: maximè, ſi iam delata impuberis hæreditate, hæreditas veniens.* Accurſius ad illum §. exiſtimat, verbum *maximè*, redundare, vt alibi [o], & contextum intelligi non valere venditionem pupillaris hæreditatis non delatæ. Ego ſententiam Accur. probo, ſed *maximè*, non puto abundare, imò exprimere mentem. Et verba, *maximè ſi iam delata ſit impuberis hæreditas*, explicanda pro vtique, ita, ſolùm & tantùm, ſi delata ſit, & non ſi ſit viuentis pupilli. Sic Terentius in Eunucho,

Tu Parmeno huc ſac illi adducantur. P. Maximè.

Monēt & alij interpretes, verbum *maximè*, pro tantùm aliquando accipi, nec ſemper correctiuè poni [p]. Meminit & Arnoldus Ferronus [r], ſic explicatum fuiſſe verbum *maximè*, poſitum in cap. noli, 23. q. 1. in condemnatione Corradini regis, capti per Carolum Siciliæ Neapoliſque regem. Quemadmodum antea Hugolinus. Et hæc mihi videtur germana interpretatio §. illud: vt opus non ſit aliis diuinationibus, quas gloſſa & interpretes commīniſcuntur.

7. Obijciuntur l. fin. in verſ. ſecundū veteres, de pact. in P. dum dicitur pactum de hæreditate tertij viuentis factum, valere, ſi is conſentiat, de cuius hæreditate pactum eſt. Et iniuria vel dolus volenti non infertur [s]. Sed ibi, furępacti non defertur ſucceſſio, nam non poteſſet variare teſtatori: Sed iure voluntatis vltimæ domini, qui ita perſeuerauerint & voluit fieri in vltima voluntate, vt lex ait

8. Argumentum trahitur à l. ſcrupuloſam, 12. de contrah. vel cōmit. ſtipul libro 8. C. titul. 38. §. poſt mortem, de inutil. ſtipulat. l. quodcunque, §. 1 & fin. de

a l. pro ſoc. P.
b l. ſi id quod quis, 59. eod.
c l. 3. C. de donat. l. nec emptio, de cōtra. emp. l. pactum, 47. de pact. P. l. ſi actionē, 13. C. eod.
d vt in l. nomina, & l. malum intereſt, de hæred. vel act. vend. P.
e l. is cui, de actio. P. l. nec emptio, de contr. empt. P. l. 6. procuratoris, mād. P. l. in conuentionalibus, de verb. obli.
f l. 1. de condit. & demon. P.
g l. fin. de hæred. inſtit. P. l. vni. § pro ſecundo, de cad. toll. C.
h l. ſi quis in conſcribendo, C. de epiſco. & cler. & de pact. C. l. ſi iudex, 41. de iudicijs. P. §. ſanctimus igitur, nouel. 136.
i in l. ſi vnus, §. illud in fine, de pact. P. l. & 4. de lib. cauſa.
k l. non tantum, de appell. P. l. 3. § nec ſi de lib. cauſa. l. cum hic, de tranſ. P. vide cauſas in l. pactum, 4. de pact. P. in virtum legat.
l l. conuenire, de pact. dotal. P.
m l. 1. de pact. P. l. 1. de conſtit. pecu. l. ſi pater is, C. de tranſact. cum ſimili.
n l. ſicut, C. de actio. inter. empt. l. illes nec ne, C. de reuocan. dona. l. in commodā obſicut, commod. P. l. quod ſcitis, de legat. 3. cum ſimil.
o l. iuriſconſultum, §. præterea, & l. cum ita iuris ciuilis regulariter, de pact. P. l. pacta quæ contra, C. eod. l. ſi in emptione, §. omnium, de contra emp. P. l. quemadmodum, de agricol. & cenſit. lib. 11. C.
p vt in ſ. fin. de teſtam. manum. lib. 7. C. tit. 4.
q gl. ſi in e. cum olim de teſtib. & in c. per tuas, in de ſimo.
r Arnold. Ferro. in conſuet. Burdegal. ad §. 1. de ſtat. perſ. nat.
s l. cum donationis, C. de tranſact. l. vēditor, 5. de reſcind. vend. l. 1. in fin. de actio. emp. P. l. nemo videtur, de reg. iur.

& fin.de ver.obl. l.1.vt actio. ab hær. & con. hæred. Cæterùm probo quidem donationem ea lege factam, vt poſt mortem donantis donatarius res capiat donatas: Sed ibi non eſt pactum de futura hæreditate, vel de inſtituendo, ſed eſt donatio conditionalis, valida ſtatim, vel ſi mortis cauſa ſit, licet pœnitere ſecundum propriam naturam [a]. Eodem ferè modo tollitur, quod aiunt, donationem omnium bonorum valere in vita [b], quæ inſtar eſt dationis hæreditatis, & pacti de ſuccedendo: hæreditas eſt ſucceſſio in vniuerſum ius [c]. Etenim aliud eſt donare, aliud promittere hæredem inſtituere, vel pacto dare hæreditatem. Sic Odofredus [d], *non poteſt*, inquit, *fieri vt quis habeat bona alicuius per formam teſtamẽti: ſed facere poteſt per ſtipulationem, quòd patruus ſuus promittat poſt mortem ſuam donare ei omnia bona. Valet enim hæc donatio, quia non prohibetur teſtari vel hæres habere: & hæredes eius tenebuntur ei dare & tradere ex ſtipulatione, & hic eſt caſus, quo incipit contra hæredem actio, quia non incipit contra defunctum,* 9 *vt inſtit. de inuti. ſtipulat. § poſt mortem, & l.1. vt actio. ab hæred. & con. hæred.* Neq; etiam abſolutè verum eſt, donationem omnium bonorum valere. Quinimo Bartholus [e] contrarium probat, tueturque donationem omnium bonorum præſentium & futurorum, reſeruato vſufructu ſeu omnibus fructibus, improbam eſſe, veluti adimentem liberam diſponendi facultatem. Idipſum concludit Paulus Caſtrenſis [f], & addit, neque huiuſmodi donationem iuramento firmari: quòd non ſit obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum [g]: Quæ quia quotidiana ſunt, vt intelligamus facilius, diſtinguamus: aut primò donantur ſimpliciter omnia bona, & hoc caſu valet ſiue inter viuos ſiue mortis cauſa ſit, quia non adimitur per eam diſponendi facultas [h], cùm intelligatur facta de omnibus præſentibus, non de futuris: De quibus diſpoſitio relinquitur libera. Vt contigit in venditione omnium bonorum, quæ tantùm continentur præſentia, non futura [i]: notat idipſum glo. prima l. fin. qui potio. in pig. hab. Quæ tamen lex contrarium ſtatuit in hypotheca, in qua obligatio omnium bonorum ad futura quoque porrigitur: diuerſa ratione, quia hypotheca non transfert in quenquam dominium, quod ſemper remanet penes debitorem [k]: & ratio pignoris conſtituendi, quæ habet locum in præſentibus bonis, habet locum & in futuris, nempe vt cautum ſit ipſi creditori conſeruanti ius ſuum ſine præiudicio debitoris. At in donatione omnium bonorum, ad futurum extendi nequeunt propria vi illa verba, *dono tibi omnia* 11 *bona mea*: nam verbum, *mea*, reſpicit præſens tempus, quod eſt tempore actus, non futurum [l]. Atque ſi bona alicuius publicantur ſimpliciter, ea quæ poſteà quæruntur, non veniunt in publicationem, nec ſequuntur fiſcum. Idcirco is, cuius bona publicata ſunt, poteſt mandare alicui, ea ſuo nomine iterum emere [m]. Sed ſi, ſecundo loco, fiat donatio præſentium & futurorum, mobilium & immobilium, nulla mentione facta nominum ſeu debitorum, tunc & donatio valet: quia non cenſentur donari actiones vel iura, quæ in conſtitu- 12 tionibus habent ſeparatam ab aliis naturam & nominationem [n]. Et ita tradit Guido Pap. [o] Quanquam *in inſtitutione & relicto* omnium bonorum, mobilium & immobilium, contineantur & iura & actiones, propter neceſſitatem inſtitutionis [p]. Aut ſi, 3. loco, donatio fiat ſimpliciter omnium bonorum præ- 13 ſentium & futurorum, nulla adiectione mobilium & immobilium, ſi ea habeat aliquam reſeruationem, valebit: quia per eam non adimitur teſtandi facultas. Cæterùm, pugnant interpretes num ea valeat, in qua donans ſibi tantùm reſeruauit vſumfructum: communis tamen opinio eſt valere [q]. At Paulus Caſtren. [r] & Bartholus [s], in contraria ſunt ſententia. Nicolaus Boerius autem [t] ſcribit in donatione omnium bonorum vſufructu retento, videri probam donationem, & donantẽ poſſe diſponere de bonis acquiſitis ſua induſtria, vel ex vſufructu retento: quia tale pactum, inquit, non porrigitur ad illa poſteà quæſita [u]. Ait inſuper Boerius [x], hoc ipſum locũ habere, quando quis ſine vlla retentione vſusfructus donat omnia bona ſua poſt mortem ſuam, quia tunc tacitè videtur facta vſusfructus reſeruatio, vt voluit gloſſ. in titulo de ſublatione clementinæ literis, in verb. quicunque, in pragmat. Sanctio. Quod tamen intel-

a l. vbi ita donatur, de donat. cau. mor. & perfecta. C. de donat quæ ſub modo.
b Paul. in l. mulier bona omnia 73. de iur. dot. l. nulla. C. eod. l. 1. ibi *mancipia &c* de vſucap. pro dote C. l. omnes. § Lucius, de his quæ in fraud. credito.
c l. hæreditas, de reg. iur.
d Odofre. ad l. fin. in fine. C. de pact.
e Bart. conſil. 76.
f Paul. Caſtr. conſil. 81. nu. 6. in 2. vol.
g c. non eſt obligatorium, de reg. iur. in 6.
h Bart. in l. ſtipulatio hoc modo concepta, num. 5. & 6. de verb. obl.
i Guill. Bened. in c. Reynutius, ad verſ. duas habens filias, nu. 205. de teſta.
k l. pignoris, de pignor. act. C. l. reſcripta, de diuerſ. pign. l. quis ſit fugitiuus. § pignoris, de æd. edict. l. generaliter, qui & a quib. manum. lib. non ſ. int.
l l. ſi ita, 18 & ibi Paul. Caſtr. de aur. & arg. leg.
m l. ſi mandauero, l. 22. § is cui bona. mand. l. facil. ſiſ. § qui indiuſa, de lega. 2. l. actione. § ſi poſit. pro ſoc. in P.
n l. momentum, de verb. ſign. l. à diuo Pio. § an venditione, de rei vindic. P. & ibi Bareh. & Al.
o Gul. Pap. q. 341. in fine & 499.
p l. 1. § ſi ex fundo, de hæred. inſt. P.
q pro ea facere videtur ea, fin. quicunque, 17. q. 4.
r Paul. Caſt. conſil. 2. nu. 6. 2. volum.
s Bart. conſi. 76. tomo. 1. & in l. ſi fratres. § idem reſpõdit, nu. 3. pro ſoc. P.
t Boer. deciſ. 204. nu. 16.
u l. ſi ita, de auro & arg. leg. Iaſon in l. ſtipulatio hac modo concepta, de verb. obl. Aegid. Bellamera, cont. 17.
x Boer. prad. 204. dec. nu. 7.

mẽ intelligi debere monet, niſi qui ita dedit, dixit, ſe donare omnia præſentia & futura: quia tunc inquit, non valet ſine retentione, quòd diſponendi præcludatur facultas, nec intelligatur reſeruatus vſusfructus, nec de eo diſponere potuerit, quia morte finitur. [a]. Quòd ſi, quarto loco, donatio facta fuerit præſentiũ omniũ bonorũ, & futurorũ, ſine vlla reſeruatiõe, nulla procul dubio cenſeur [b], vt adimens diſponendi facultatẽ. Baldus tamen mediã quandam viam ſequitur, & ait his verbis. *Pone quod eſt adiectum in donatione de futuris, videtur & donatio valere: quia futurorum non eſt tranſlatum dominium, de quo potero teſtari, licet ſim obligatus, l. apud Iulianum, §. ſi tutus, de lega. 1. vel ſecundum alios, donatio præſentium & futurorum, reſpectu præſentium valebit, non futurorum: vt vtile per inutile non vitietur l. Sancimus. C. de donatio. l. ſi peculium, §. 1. de pecul. l. 1. §. pen. & l. ſi mihi & Titio, de verbo. obligat.* Addit & Baldus [c], vt ſi quis donat dimidiã partem hæreditatis, in ea includantur futura, & donatio valeat, quia ea parte ſubducta, relinquatur teſtandi in reliquo facultas: citat ad hanc rem l. Lucius, de fun. inſtruc. P. & l. item veniunt, §. fructus, de petit. hæred. Diſplicet tamen mihi hæc ſententia, atq; pactum etiam de ſuccedendo in dimidia hæreditatis parte reiicio, quòd pertinet ad iura ciuilia ſcripta: nam de conſuetudine paulò poſt aliter ſeruatum oſtendemus. Expreſſum enim eſt, hæreditatem nec pro parte, nec in totum dari poſſe pactis [d]. Si quis tamen velit dicere valere donationem mediæ partis bonorum omnium præſentium & futurorum, non negabo. Et hæc hactenus de explicatione 9. argumenti.

10. Pugnare videtur, non eſſe reſcindendum pactum de futura ſucceſſione in fauorem donantis, vt poſſit teſtari, aut propter metum mortis illi inferendæ, eò quòd ipſe ſibi metum hunc impoſuit, & ideo metus illius non habetur ratio [e]: nec ſuccurritur ei, qui ſe ſpõtè expoſuit neceſſitati periculi [f]. Sed obuiam huic tationi itur, dum quidem miſerendum non eſſe admittimus eius, qui ſe in periculum coniecit, ſi de iactura patrimonij agitur: at ſi de conſeruanda vita agatur, etiam inuito beneficium & remedium adhibendum eſt [g], propter cognationem hominibus communem [h], propter quam intereſt hominis, vitam hominũ conſeruari, & hominem affici beneficio [i]. Neq; homo tantùm ſibi vel proximis, ſed etiam vſui totius reipub. naſcitur & moritur [k]: & qui curat hominum ſalutem, non tantum ſuam, ſed etiam reipub. curat [l].

11. Obijcitur, valere fraternitates & pacta, quæ dicuntur *affrayramenta*, quibus inter ſe aliqui paciſcantur hactẽ: vel vir & vxor, vt cõmunes ſint in acquiſitionibus tam præſentibus quàm futuris, donando ſuperſtiti omnia bona ſua ſi ſine liberis decedat alter, reſeruatione tantùm alicuius facta pro iure teſtandi. Et ita probari hanc pactionem autumant interpretes [m]. Atque Oldradus receptum eſſe ait [n] pactum, illudq; firmum, quo fratres inter ſe conuenerunt, vt ſi quis decederet ſine liberis vel libero altero ſuperſtite, alter haberet certas res de bonis illius: quia, inquit, quis in morte ſua, bona ſua, aut partem eorum, donare poteſt [o]. Hanc quoque ſententiam ſequuntur Ioan. Andr. P. Albericus de Roſa. Salic. & Iaſon [p], Alexand. [r] & Guill. Bened. [s] qui & alicubi [t], loquitur plenius, de hoc pacto & ſocietate recepta agricolarum, vxoris & mariti. Iſtius nodi diſſolutio eſt, non iure teſtamenti, vel pacti de ſuccedendo, hanc conuentionem eſſe receptam affrayramenti, ſed iure reciprocæ donationis, vel iure donationis poſt mortem effectum ſortiturę: neque enim donatio omnino reſpuit ſubſtitutiones [u]. Et videtur l. licet inter priuatos, C. de pact. admittere reciprocam de ſuccedendo poſt mortem pactionem. Sed neque affrayramenta hæc admittimus iure ſocietatis, cùm ſocietas morte determinatur [x]: affrayramentum autem poſt mortẽ extendatur. Quamquam ſocietas ſit ſpecies fraternitatis [y], pendente vita ſociorum. Sed & defendit Ioan. Berberius [z], affrayramenta non eſſe perpetuò & ſimpliciter recipienda, quãdo inter virũ & vxoreẽ fiunt de dote, quæ maior, & donatione propter nuptias, quã maritus cõtribuit affrayramẽto, ſi ea ſit minor & inæqualis valdè: ne decipiatur mulier amplã dotẽ habẽs, ab inope marito. Nã quãuis iure codicis Iuſtiniani [a] volũtariũ fuiſſet, æqualitatẽ cõſtituere cũ dote & donatiõe

propter

[a] l. vxor patrui, C. de fideiuſſ. §. finitur, de vſufr. l. 2. §. morte, quib. mod. vſus fr. amitt.
[b] glo. ad tit. de ſubſtit. element. interſt, in pragma. ſanctio.
[c] Bald. ad l. fin. C. de pact. verſ. ſed ſi quis donat.
[d] l. hæreditas, de pact. conuen. C. l. quæ de tota, de acq. hæred. l. pactum dotale, C. de pact.
[e] l. ſi mulier, ar. de eo quod met. cauſ. P.
[f] l. 3. §. ſubueniatur, ad Senatuſc. Silania l. ſi fugiuſſet, §. pen. qui ſatisfid. cog. l. 2. §. ſi tamen, quib. ex cauſ. non obt. rem. P.
[g] l. non tantum, de appella. P.
[h] l. veriùm, de inſti. & iure P.
[i] l. ſeruus de lege, de ſeruit. expor. P.
[k] l. poſthumium eſt ius, de capti. & poſtli. reuerſ.
[l] l. 1. §. quamuis, de ventr. inſpic. P.
[m] Boer. deciſ. 345. nu. 3. Signoret. de homod. in conſ. 183. incip. pactum ſic ſe habet. Idem Boer. in §. 1. de conſuet. Matrimo. & docet. in conſult. Biturig.
[n] Oldra. conſil. 13. quod incipit, ad habendam aliquantã notitiam, & conſil. 5. & 139.
[o] l. ſcrupuloſam, de contr. ſtip. C. §. poſt mortem, & §. ſeq. de inut. ſtipul.
[p] Io. Andr. in addit. ad Specul. ad tit. de inſtru. edit. §. por ró. col. fin. verſ. fuit alia quæſtio de facto
[q] Alber. Salic. & Iaſ. in l. fin. C. de pact.
[r] Alex. in l. licet inter priuatos, eod.
[s] Guill. Ben. ad c. Reynuntiat, ad verſ. duas habens filias, nu. 199. & 200
[t] Idem ad vir. & vxorem nomine Adeliſiam, in 5. & vlt. act. vbi agit de diuerſitate agricolarũ
[u] l. quoties, C. de donat. quæ ſub mo.
[x] l. ſi fratres, §. idem reſpondit pro ſoc. P
[y] l. verum, eod.
[z] Berber. in directo. iur. ut de ſocietat. fo. 73. & ſeq.
[a] l. ſi conſtante, C. de dona. in nupt.

propter nuptias,tamen iure nouellarum [a], omnino æqualitatem ſeruandam ſtatuitur:vt pactum de lucranda alterutra, vel dote, donatione propter nuptias,aduenientе alterutrius morte locum habeat. Atque Berberius repræhẽdit gloſſæ ſententiam in auth.æqualitas, de pact.conuent.C. quæ per conſuetudinem diuerſum conſtitui poſſe tradit,tanquam corruptelam: & reducendam inæqualitatem vultrad æqualitatem, ita tamen quod vtile, per inutile, quod plus eſt & ab æqualitate reiicitur, nõ vitietur [b]:læſo tamen ſuccurratur,
19 nec liceat per obliquum per affragramentum,quod de iure prohibetur [c]. Excipio tamen conſuetudines quæ prætendunt aliquam iuſtam rationem. Sicuti Tholoſæ,in dote lucranda ſi præmoriatur vxor, & donatione propter nuptias,quam vocamus adiaucamentum,ſi præmoriatur vir,inæqualitas quidẽ videtur ar thmetica:nam donatio propter nuptias media pars dotis eſt, quã tantùm repetit cum dote vxor vidua. Verùm ſi inſpiciamus onera, quæ ſuſtinet maritus ſolus,qui res curat patrimonij ſolus:nec enim Tholoſæ mulieres publicè negotiantur,vt acquirere poſsint & iuuare in labore maritos,vt Lutetiæ & alibi,vbi affragramenta fiunt:item ſi conſideres digniorem ſexum maſculi [d],intelligemus fieri æqualitatem geometricam, & ſecundum dignitatẽ.
20 Quemadmodum & placuit virum ditiorem ignobilem tamen, ducentem vxorem nobilem pauperem, poſſe donare etiam pendente matrimonio ei vxori:& eſſe non tã donationem ſimplicem, quantum remuneratoriã cõmunicatæ nobilitatis. Idipſũ obtinet, ſi ſenex vir iuuenẽ vxorẽ accipiat,& ei donet [e].
21 22. Impugnatur ratio prohibitionis,quæ volebat pactum de ſuccedendo ideo prohiberi,quia non relinqueretur libertas diſponendi,iam pacto à ſe abdicatis omnibus bonis:ex eo,quòd ſine bonis corporalibus hæreditas cõſiſtere poteſt,& hæres inſtitui [f],& qui nõ habet bona, teſtari poſsit [g]. Sed hoc argumẽtũ fallax eſt in eo,quòd nõ animaduertatur,pactũ de hæreditate cõcludere tranſlationem nõ ſolũ corporũ,ſed etiã iuriũ paciſcẽtis:quia, vt ſæpè monui, hæreditas eſt ſucceſsio in vniuerſũ ius [h],& ſic inde ſi iã omnia & corporalia trãſlata pacto fuerit, nihil eſt reliquũ, de quo paciſcẽtẽ poſſe diſponere dicas.
22 23. Inſtat non eſſe præſumendum ex hoc pacto, mortem captandæ mortis: quia neque caſum, aduerſamque fortunam expectare,naturale, neque ciuile eſt. [i] Et quilibet bonus præſumitur,donec manifeſtum [k] contrarium ſit. Et quanquam l. Cicero, de pœnis, referat inſidias contigiſſe aliquando:tamen vna hirundo non facit ver.nec exemplis,ſed legibus iudicandum [l]:nec iura aptari debent ad ea,quæ rarò accidunt [m]. Neque tollenda bona ſunt, quod aliquando quiſpiam his abutatur:nihil enim tam ſanctum, quin aliquando non violet audacia,& adſunt leges quæ caſtigent improbos. Soluo retorquendo ipſum argumentum,quòd quia nec ciuile nec naturale eſt, expectare caſum aduerſamque fortunam:ergo neque ciuile eſt,pactum hoc admittere de futura ſucceſsione,quia per hoc quis expectat caſum & aduerſam fortunam paciſcentis,nempe eius mortem. Atque præſumptio bonitatis ceſſat, vbi apparẽt malitiæ teſtimonia:quale illud,cogitare de hæreditate viuentis. Neque vnũ ſupereſt exemplum eorum,qui amoliuntur bonorum cauſa mortem poſſeſſoribus. Et. l Cicero, vno relato contentus fuit, vt ſanciret plura omittens: alioquin lex non eſſet,eſt autem:ergo non de rarò contingenti lata per eaſdẽ probationes,quibus leges ſubſiſtunt, de tritis & non de rarò contingentibus. Et proni ſunt ſenſus,& humana cogitatio omnis ab adoleſcentia ad malũ [n]. Procliuis curſus ad voluptatem,nutrix natura vitiorum [o]: vt expediat viam præcidere potius malis,quàm experientiam expectare. Et melius ſit in tempore occurrere,ne malum fiat:quàm poſt acceptum vulnus mederi [p].
23 24. Pugnat l.licet, C. de pact. vbi quamuis pactum non valeat inter priuatos de ſuccedendo,tamen inter milites fratres receptum eſt, ſi mutuò fiat. Sed il la l. inter milites quidem probat pactum non indiſtinctè, ſed quando in procinctu ſit:nec iure quidem pacti,ſed iure vltimæ volũtatis militaris, in qua remittũtur iuris ſolẽnia [q]. Et ita tria ibi cõcurrere nota,quòd in diſcrimine belli fiat negotium,2.quòd reciprocã cõtineat donationẽ,& ita põderat Georgius

[a] §. hæc igitur, de inæqual donatio. in auth. coll 7. auth. æqualitas, de pact. conuen. C.
[b] per l. ſancimus. C. de donat. c. vtile, de reg. iur. in 6. l. ſiue generalis, de iure dot. in P
[c] arg. c. cùm quid, de reg. iur. in b. l. non dubium, c. de leg. l. fin. de reb. alien. non alien. C.
[d] l. 1. de Senato. P.
[e] Bart. in §. 2. de cõſuet. matr. in auſ. Bitur. Bart. & Iaſon, in l. ſi ita ſtipulatus, 93 §. ſi vbi nupſero, de verb. obli. & l. Euporio, ſol. matr. Abbas Panor. in c. de iſſir. de conds appoſ. & in c. gemma col. 3. de ſponſal. Socin. l. 1 col 15 ſol. matr.
[f] l hæreditas, de pecul. hæredit.
[g] l lex cornelia, de vulga.
[h] l. hæreditas, de reg. iur.
[i] l. inter ſtipulantẽ, § fueram, de verb. oblig.
[k] l. rectiſſimè, pro ſoc. P. c. fin. de præſũp.
[l] l. nemo, de ſenat. & inter lo. omn. indi.
[m] l. iura conſtituũ, l. ex his, l. nam ad ea. l. iura non in ſingulas, de legib. P
[n] Geneſ. 8. ca. omnis ætas. 11. q. 3.
[o] c. procliuum, 26. q. 1.
[p] l. fuit inquit cau. in integ. reſtit. non eſt nec l. 1. quæſtiones fiunt in diuiſ. C.
[q] l. milites, de milit. teſta. C. l. miles, de teſta. milit.

a Georg. Nath. in rep. c. quamuis pactum, col. 18. vers. secundò fallit, de pact. in 6. facit l. si pater puellæ, c. de inoff. testam.

b Boer. q. 355. nume. 2. & 3.

Natha [a]. 3. quòd personæ fratrum sunt, qui de conseruanda potius familia integra posteris cogitasse videntur maiorum. Qui casus hodie sufficiens visus est ad conseruandum pactum de futura successione, etiam ab alijs quàm mi- litibus factum, vt ex professo docet Nicolaus Boerinus [b]. Baldus etiam, ind. l. licet, rectè tuetur, ibi agi tantùm de vltima voluntate militari, quæ propter imperitiam militum pactum dicitur, ratione mutuæ institutionis factæ.

Non facessit 15. c. quamuis, de pact. in sex. vbi pactum. de successione cum filia factũ valet, si iuramento firmetur. Ergo inquiunt, & in nostro casu vale- 24
bit quoque, accedente saltem iuramento: quod & voluit Bald. in §. moribus, si de feu. fuer. contr. int. domi. & vassal. in vsib. feudo. Nam diuersa species c. quamuis, quæ de pacto de non succedendo loquitur fauorabili, & ex quo po- tius euitatur inferendæ mortis suspicio: vt conclusio Baldi ad separata, non re cipiatur. Et contra Bald. etiam est glo. in l. fin. §. illud, de inoff. testa. & glo. in l. pactum, C. de collatio. quam etiam ibi sequitur Baldus, in sexta oppositio- ue. Neque esse potest obligatorium contra bonos mores præstitum iuramen

e c. non est obligatorium, de reg. iur. in 6. l. §. quis inquilinos, §. fin. de leg. 3. l. non dubium, C. de legib.

tum [c]. Arq; hîc facilè discedo à sententia & perfugio Immolæ, qui cum Bal- do putat, fictione iuris ciuilis, contra mores censeri pactum de succedendo: & ideo alia præsũptione ciuili, iuramẽto posse tecipi. Siquidẽ falsus is est, cùm nõ iuris ciuilis regulis, sed gentiũ expressè dictũ sit, cõtra bonos mores esse [d].

d l. quidam in iure, de donat. in P.

Monet adhuc dubium 16. loco, quòd fiscus auferat ab illis, qui ex hoc pa- 25
cto nacti sunt hæreditatem [e]. Vnde videtur pactum valuisse, & illos acquisuis- se. Cæterùm, existimauit Baldus [f], ista pacta quidem valere in præiudicium

e l. quidam, § fin. & l. a. & sic de his quib. vt indig. P.

f Bald. ad l. fin. in 4. oppos. C. de pact.

paciscentium & vtilitatem fisci, non vi pacti, sed delicti [g]. Ego tamen non admittam, pactum vllomodo valuisse: Sed dico adimi hæreditatem, de qua pactum est, ab eo ad quem etiam alio iure quàm pacti peruenit, & illud ex- pressè refertur in d. §. fin. l. quidam in iure, de donat. P.

g per l. his tamen, §. 1. famil. erciscc.

Minus 17 facessit, receptum esse à successione hæreditaria ad successionem 26
beneficiorum argumentum [h]; & quòd promissio de conferendo beneficio primo vacaturo valeat [i]: & quòd receptus in canonicum cum literis expecta- tiuis, & promissione primæ vacaturæ præbendæ, rectè petit vacantem etiam præbendam per mortem [k]. Nam illa intelligenda sunt de promissione bene- ficij incertæ personæ, alioquin institutio inuicntis beneficium inutilis, c. 1. de concess. præb. Multis etiam modis potest etiam beneficium vacare, & a- lio modo, quàm per mortem, & ideo votum mortis ex promissione vacaturi beneficij non imminet; hacque ratione defenduntur literæ de prouidendo, & mandata, & reseruationes [l]. Multa etiam licent contenta sub genere, quæ in specie concedi nequeunt [m]. Et non expressa non nocent, quæ expressa no- cere solent [n]. Et Horatius innuit [o].

h c. 1. de cõcess. præb. in 6. c. 2. eod. apud Grego.

i c. accedens, eod. apud Grego.

k c. relatum, de præb.

l c. ad aures, c. cùm ader, de rescrip. c. fin. de præben.

m c. si Sacerdos, de off. ordi. ea quamquam, 25 dist. canon potest 13. q. 4. l. 1 § qui quæstionem, de quæstio.

n l. nõnunquam, ff. de condit. & demõ. P. l. actus, & l. expressa, de reg. iur. l. si quis Sempronium, & l. captatoriam, de hæred. inst.

Sed tacitus pasci si posset coruus, haberet
Plus dapis, & rixæ multominus, inuidiæq;.

o Horat. libr. Epistol. ad Scæuam, 10 epi.

18. Dicunt, omnia bona aliquem donare posse ecclesiæ, auth. ingressi, de 27
sacros. eccles. c. Tuetur & Baldus, valere promissionem de instituenda eccle- sia P. Sed quòd pertinet ad donationem, ea regulanda est per leges donatio- nis omnium bonorum, de quibus anteà dictum. Quod autem Baldus tradit, negatur: quia minus fauetur piæ causæ, quàm filio, dum de hæreditate defe- renda agitur q. Pactum autem hoc in fauorem filiorum non admittitur [r]. Neque igitur in fauorem ecclesiæ.

p Bald. in l. fin. C. de pact.

q ca. quicunque, 17. q. 4. glo. in l. si quis ad declinandam, de epis. & cler. in ver. simili modo.

Leuissimum est 19. quòd pactum de re aliena fieri possit, vt emptio [s]. Nam 28
illud pactũ præiudiciũ non adfert domino. Plura his similia adferri possunt, quę tamẽ facilè habent enodationẽ, & per se palam faciũt nõ pertinere ad pa ctũ de futura successione hæreditaria. Et quòd dicunt argumentũ à contrario sensu valere, & pactũ de non succedẽdo improbari. Ergo & probandum pa- ctũ de succedẽdo. Nã hæc contratia non sunt ad idẽ & similiter, Sed vtrũq; re- probatur, quia vtrumq; extremũ vitiosũ: & nullomodo dari successio vel pro- hiberi pacto iure ciuili potest, sed tantùm testamẽtis & alijs legitimis modis.

r l. pactum quod dotì, de pact. C.

s l. rem alienam, de contra. empt.

Examinantur

Examinantur quædam antinomiæ, de pacto ſuccedendi inter patrem & filium. Cap. 6.

1 *Pactum de ſuccedendo num valeat in fauorem filiorum examinatur, & nu. ſeq.*
3 *Succeſſio pacto & lege diuerſo modo defertur.*
4 *L. & ſuum hæredem, diſſolutio.*
5 *Promogenitus vt ſuccedat, num pacto effici poſſit.*
6 *Tanquam filium aliquem habere promittens, quid promittat.*
7 *Pater donare etſi poſſit filio, tamen non poteſt pacto relinquere hereditatem.*
8 *Diuiſio bonorum facta inter liberos à patre, quomodo rata habetur.*
9 *Filij quomodo pendente vita patris dicantur eſſe domini bonorum patris.*
10 *Hereditas pacto ne potius ſuis, quàm extraneis relinqui poſſit. Et num donatio facta coniunctæ perſonæ ſit irreuocabilis.*

1 IICTVM eſt in axiomate prohibitionis pacti de ſuccedendo, hoc ipſum locum habere in pacto de ſuccedendo cum patre & filio facto. Tamen ambiguum & nimiùm crudele videtur ſtatutum pluribus rationibus, quas explicare operepretium eſt.

Primùm, quòd verendum vel metuendum non ſit filios patri inſidiaturos, vel contrà patrem filiis, ob ſucceſſionis anticipandæ ſpem: tantùm enim eſt inter hoc neceſſitudinis vinculum, vt nexus diuinus à Deo inter hos conſtitutus dicatur [a], & pro perſona eadem ſint [b], & eadem vox [c]. Et quòd ad patrem pertinet, magis retretur in periculo filij, quàm in proprio [d]. Et conſilium ſæpè cupiſſem in atrocitate pro liberis [e]: vtpotè eius affectûs, vt nullus extraneus ei comparari poſſit [f]. Et vt ait Sophocles in Electra.

δεῖ γὰρ τὸ πάντων ἐχθιστὸν κακῶν
πατρὸς πρὸς υἱὸν ἢ τέκνων πρὸς ἐκγόνους, id.
Magna eſt vis procreationis, nam neſſi mala
Patiatur aliquis, prolem à ſe genitam odiſſe poteſt.

a l. cùm in adoptiuis de adopt.
b l. fin. de impub. C.
c §. at verò de mutil. ſtipulat.
d l. iſti quidem. 8. quod met. cau. in P. §. ſed & veteres, § fin. de noxa. actio. apud Iuſtin.
e l. nec in ea lege. 22. § fin. ad leg. Iul. de adult. P. l. diuus Adrianus, 1. ad leg. Pomp. de parri. P. l. conſilio, de cuta. furto. C.

Hoc beneficio affecti filij, & pariter natura redamant parentes, & ſi quãdo contingat filios inſurgere in parentes, perrarò fit: vt Solon quoque conſultò legem ferre de patricidijs, omiſerit hac ratione [g]. Et creditum eſt, iura ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſe [h]. Cæterùm iſtæ præſumptiones, rerum euentu ſæpè eliſæ ſunt: & tantum potui auri ſacra fames, vt leges naturæ perfregerit. Videanturque ſæpè matres propriorum liberorum vitam, ſecundis maritis cum bonis addicere [i]. Et ob nimiam parentum ſæuitiam, ſublata vitæ neciſque in eos poteſtas [k]. Inductæ pœnæ patricidarum, & metu ne filij in patres inſidias mortis amolirentur, prohibitum eſt mutuum dare filijsfamilias [l]. Secundò, difficilis ratio eſt pro filijs. Quod fit per legem, per pactum fieri poteſt [m]. At lege deferuntur ſucceſſiones filijs, ab inteſtato decedentibus parentibus, vt patet eſt [n]. Sed & hæc claudicat, quia non eodem modo defertur ſucceſſio per legem, quo per pactum; lex námque defert, vt ſuppleat defuncti voluntatem: pactum verò illam extinguit, ne locum habere poſſit.

2

g Plut. in Solone.
h l. ius autem agnationis, de pact. in P. l. iura ſanguinis, de reg. iur.
i l. lex quæ tutores, de adminiſt. tuto.
k l. fin. de par. poe. q. l. 1. ad Senatuſc. Macedo.
l l. non impoſſibile, ff. de pact. P.
m § inteſtatorum, de hæred. quæ ab inteſt. defer. apud Iuſtin. §. fin. de hæred. qual. & differ. l. §. pen. & fin. & l. a de fun. & legit. hæred. in P. tit. de hæred. ab int. veni in aude. cum ſimilib.

4 Minus ad rem facit l. & ſuum hæredem, 8. §. id, probat, de pact. in P. Quia ibi pactum pertinet ad futuram ſucceſſionem: Sed illud non eſt de ipſa ſucceſſione futura quærenda, vt liquet ex contextu legis.

5 Quintò, videtur pactum, vt filij ſuccedant parentibus, non eſſe contra bonos mores, quia ſtatutis & cõſuetudine nõ recipitur, quod cõtra rationẽ natu-

turalem & bonos mores est [a]. Recipitur autem consuetudine, vt primogenitus patri succedat, etiam in Gallia [b]: & pacto, & statuto id fieri posse autumat Baldus [c]. Sed negat Georgius Natha, posse admitti consuetudine pactum de futura successione obtinenda, & citata iura per Baldum [d], habere locum ait in pacto de non succedendo. Notatur & in hoc vt contrarius sibi Baldus. Nam is in l. 2. col. 3. quæ sit lon. consue. c. defendit, non posse recipi consuetudinem huius pacti. Ego tutius dicendum arbitror, inspici debere pactorum horum leges. Quia si quis in illis promittat se instituturum primogenitum, vel alium quemuis, arbitror pactum inutile per rationes prohibitionis: si autem pacisscendo donet, & vocet primogenitum in parte bonorum, existimo valere donationem & pactum ex consuetudine. Sed de hoc latius sequenti capite.

a l. 2. quæ sit long. consue. ea consuetudine, ff. dist. c. fin. de consuet.

b Matter. §. item licet institutio testamentaria, de societa. & §. nec & dictum est supernus. de successio. in prærogat.

c Bald. in l. cùm Archemidoram, vt in posse. lega. c. per §. mulier, & §. filij. si de fun. fuer. contrauer. int. dom. & agna.

d d. §. mulier, & filij.

Quintò, l quidam cùm filium, l. 132. de verb. oblig. aliquantum negotiũ, mo- 6
uet, quis promittere cum pœna, inquit, potest, se aliquem tanquam filium habiturum: & pœnam committi, si domo eum pepulerit, nec exhæredauerit, vel non instituerit: vt inde pactum admissum videatur, de instituendo. Solutio tamen eius nodi est facilis, pactum quidem arrogationis vel adoptionis esse, vt tanquam filium quis habeat adoptatum: at institutio vel exhæredatio, non ex vi pacti, Sed ex potestate & natura actus adoptionis sequitur: & quòd succedat adoptatus patri adoptiuo, hoc habet à lege, non à patre [e].

e l. si arrogator, de adoptio.

Sextò additur ratiũcula, cui licet quod plus est, multò magis quod minus est, 7
licere debet [f]. At licet patri totas facultates donare filio [g]. Ergo licebit eum pacto hæredem eligere. Sed minor ita demùm tantùm vera est, si donatio fiat sine impedimento vltimæ voluntatis: quia in ea nemo sibi legem imponere potest, à qua non liceat recedere [h].

f l. cui licet, de reg. iuran. & §. non debet, eod. P.

g l. si totas, C. de inoff. don. l. si vnquam, de reuoc. donat. & auth. vnde si parens, C. de inoff. testa.

h l. si quis in princ. de legat. 3.

7. Obseruandũ est in l. fin. iuncta auth. si modo, C. famil. ercisc. & §. quod 8
sæpè nobis, de trien. & semi. colla. 3. patrem diuidere posse inter liberos dum viuit omnia bona sua vt libuerit, siue cum scriptura, siue sine ea, eiusque voluntatem ratam esse post mortem: dummodo si scriptura interfuerit, ea fuerit subscripta à filijs, vt inde videatur pacto data hæreditas. Quibus accedit similis textus, in l. si cogitatione futuræ mortis, C. eod. famil. erc. l. hac consultissima, §. ex imperfecto, de testam. C. Verumtamen hoc ita demùm procedit, si pater perseuerauerit in ea diuisionis voluntate, vsque ad mortem: & tunc non iure pacti, sed vltimæ voluntatis patris, filij in distributis succedũt partibus. Sic existimo pactum initum vel promissionem factam Bethsabeæ per Dauidem, quòd filius eius Salomon post eum regnaret, traditione & perseuerante voluntate firmatum fuisse [i].

i c. 1. lib. 3. Reg.

Nec ad rẽ facit 8. loco, quòd pactum à filiissa. cum patre de succedendo ini- 9
tum, videatur de hæreditate potius conseruanda, quàm quærenda: quòd ipsi dicantur quodammodo domini rerum paternarum viuente patre, & continuetur tantùm dominium post mortem eius [k]. Et vbi suus est, non dicitur iacens hæreditas [l]. Et quamuis filius regis viuente patre non habeat regni administrationem, tamen rex & Augustus rectè dicitur, propter spem [m]. In quorum symbolum antiqui solebant filis fruendum prædium vita patris pẽdente tradere [n]. Et à Terentio filius bonorum particeps dicitur, [o] ibi,

k l. in suis, de lib. & posth. P. l. in suis, de suis & legit. hæred. P.

l gl. in l. cum hæreditas c. de postul.

m gl. in c. Adrianus, sup. ver. Augustus, 63. dist. in ca. sui. 24. 4.

n ita intelligunt l. filium quem habentem, facem ferat P.

o In Adelphis.

Donec filius redierit bonorum meorum particeps.

Cicero [p], *de filiis, quibus bona nostra partimur, &c.* Et dum filius ad successionẽ vocatur, penè ad propria bona venire dicitur [q]. vtque pars corporis patris [r]. Et si filius, ergo hæres [s]. Sol. Etenim hæc omnia fictionem & spem quandam habent, vt post mortem patris continuatum scilicet à patre in filium censeatur dominium: nõ autem vt domini verè sint, pendente vita patris. Neq; duo in solidum eiusdem rei eodem tempore, eodem modo, domini esse possunt [t]. Et quamuis hæreditas filiis ab intestato iure vtroque diuino & humano deferatur; tamen id verum post mortem patris: nam antè præmatura petitio est legitimæ [u]. Et succedunt tantùm filij, si post mortem bona super sint patri. Et

p Cic. 3. Verrin.

q l. 1. §. largius, de successo. edict. P.

r l. cum scimus, §. fin. de agr. & cens. lib. 11. c.

s ad Gal. 4.

t l. si vt certo, §. si duobus. Commod.

u l. 1. §. si impuberis de collat. bon. P.

ante mor-

ante mortem liberè de ijs patet diſponit, & vtitur ex arbitrio. Quod non fieret, ſi pacto adſtrictus eſſet de hæreditate relinquenda filijs paciſcentibus: bona quippe ſubiecta reſtitutioni, alienari non poſſunt [a], tanquam à non domino in alium tranſlata [b]. Deinde hoc facilius liquet, retorquendo rationem propoſitam: nam ſi filij domini verè ſint rerum paternarum patre viuente, ſequitur neceſſariò, iiſdem de rebus eos paciſci non poſſe, de ſuccedēdo. Quod enim ſemel meum eſt, amplius meum fieri non poteſt [c]: quia dominium tantùm ex vna cauſa acquiri poteſt [d].

[a] authen. res quæ. C. eōmu. de legat.
[b] l. ſi de reb. alie. nō alien. C.
[c] §. ſic itaque diſcernit, de actio.
[d] l. 3 §. ex pluribus cauſis, de acq. poſſeſſ. non vt ex pluribus, de reg. iur.

Poſtremò, l. hæreditas, C. de pact. conuē. videtur pugnare pro filiis, vt eis hæreditas relinqui poſsit pactis, à contrario ſenſu expreſsi concludendo, vbi Maxi. & Dioclet. *Hereditas extraneo teſtamento datur. Cum igitur adfirmes, dotali inſtrumento pactum interpoſitum eſſe vice teſtamenti, vt poſt mortem mulieris, bona eius ad te pertineret, quæ dotis titulo tibi non ſunt obligata: intelligis te nulla actione poſſe conuincere hæredes, ſeu ſucceſſores eius, vt tibi reſtituantur, quæ nullo modo debentur.* Hæc Cæſares. Dicunt autem, ex illis verbis, *hæreditas extraneo teſtamento datur.* Ergo datur pacto ſuis, non extraneis. Et ita valere pactum in fauorem liberorum, vt ratus eſt Guill. Benedictus [e], eſſe veram mentem dictæ l. hæreditas. Cùm non referat quomodocunque relinquatur hæreditas liberis [f]. *Sicuti*, inquit, *videmus donationem factam cauſa mortis, ſui natura reuocari, vbicunque mentio facta eſt mortis: ita tamen tranſire in donationem inter viuos irreuocabilem, ſi tē dator in fauorem coniunctæ perſonæ ſecundum Raphaelem & Ludouicum*, per textum in l. 2. & l. cùm patrem, C. de iure dot. l. cùm maritus, §. fi. de pact. dotal. P. Præſertim vbi aliqua alia cauſa irreuocabilis præceſſerit, vt in pactis matrimonialibus, ſecundum Bartholum, in l. nam etſi cùm moriar, de cōdict. indeb. P. Aufretius [h] ſcribit ſe contra hanc ſententiam conſuluiſſe ſæpè: veruntamen eandem fuiſſe per plura placita ſupremarum curiarum receptam, inter nobiles, ſi pactum iuramento fuerit firmatum. Idipſum & inter ignobiles, ex conſuetudine: cuiuſmodi eſt in lingua Occitana & tota Aquitania, vt ait idem Aufretius [i], & Boerius [k], qui quidem alioquin ſine conſuetudine illud pactum improbandum inter ignobiles tradit. Quæ vt facilius innoteſcant, ex profeſſo tractabimus.

[e] Bened. in c. Reynutius, ad ver. duas habet filias, nu. 100. de teſta.
[f] l. fin. C. famil. erciſc.
[g] l. Seruj §. fin. de donat. cauſa mort.
[h] Aufrer. in additio. vlr. deciſ. capel. tholoſ. 452.
[i] Ibid. q. 452.
[k] Boer. deciſ. 204. nu. 6. & ibi Sim. de conſuet. matrimonij an vſus quis conſuet. Iuxta.

De pacto in contractu matrimonij appoſito, vt primogenitus ſuccedat in aliqua parte bonorum parentum ſecundum ius quo vtimur.

Cap. 7.

1 *Pactum de ſuccedendo in fauorem primogeniti naſcituri valet ex conſuetudine Gallicana.*
2 *Matrimonii contractus facit valere pactum de ſuccedendo in eo appoſitum.*
3 *Filius naſciturus non cenſetur velle inſidiari.*
4 *Matrimonii cauſa fauorem habet publicum.*
5 *Primogenituræ fauor qualis.*
6 *Familiarum conſeruatio ſuaſit etiam conſeruationem pacti de ſuccedendo in primogenito.*
7 *Pecuniæ & opes honoratos & claros faciunt; vt paupertas obeſt ſplendori & ingenio.*

8 *Filiorum maſculorum fauor ſupra primogenitas etiam filias.*
9 *Filius ex voto omnia parant parentes.*
10 *Hæreditates deferuntur ſecundum leges locorum vbi ſunt, & nu.* 11. *vbi de inſinuatione quæ requiritur in ſuprad. pacto.*
12 *Filius vocatus ad partem hæreditatis in pactis matrimonialibus, in ea non poteſt fideicommiſſo grauari à patre poſteà teſtamento. & nu. ſeq.*
13 *Contractus perfectus modum nec conditionem poſtea non admittit.*
14 *Ius quæſitum non poteſt auferri ab eo, qui alteri acquiſiuit.*
15 *Filius ſuccedens ex pacto, eſt tanquam extraneus ſucceſſor.*
16 *Donatio ſine ingratitudine non reuocatur.*
17 *Subſtitutio quæ & quando poteſt fieri hæredi primogenito in pactis matrimonialibus vocato. &* 18.
19 *Additionis hæreditatis effectus.*
20 *Hæres contractualis præmoriens patri, tranſmittit hæreditatem ad ſuos.*
21 *Primogenituræ ius an transferri cadiue poſsit. &* 23.
22 *Filio hæredi contractuali quando pater, & quomodo ſubſtituere poteſt. & ſeq.*
24 *Primogeniti à ſucceſſione vt indigni repulſi.*
25 *Hæres contractualis, vt alii liberi ingrati, propter ingratitudinem hæreditate priuari poteſt à patre.*

a Bened in repet. ca. Raynutius §. 2 ad verb. duas habens filias, num 195 Auffrer ad decis. cap Thol 472.

b Maſuer. in practica tit. de ſecret §. 7.

GVILLELMVS Benedictus [a], enumerat aliquos caſus, 1
in quibus pactum de futura ſucceſsione valet & probatur, & inter illos hunc, vt in pactis matrimonialibus ex conſuetudine caueri poſsit, vt primogenitus vel primogenita ſuccedat coniugibus. Adferã & verba Maſuerij [b]. *Item licet*, inquit, *inſtitutio teſtamentaria de conſuetudine*, ſcilicet Aruerneorum, *non valeat, niſi vſque ad quartam partem: illa tamen quæ eſt incidens & conuentionalis, in duobus caſibus valet in ſolidum, videlicet in cõtractu ſocietatis omnium bonorũ, & etiã matrimonij: ita quod ſi in dicta aſſociatione fuerit cõuentũ, quòd ſuperuiuens, ſuccedat præmoriẽtiue let. Etidẽ in cõtractu matrimonii. Et illa l. licet, C. de pact. loquitur in ſimplici & nuda cõuentione, ſed in caſu noſtro, conuentio adhæret contractui, & dat eſſe conuentioni, vt diſpoſitio de ſe ineffica x tranſeat in naturam adiuncti, & valeat ſecundum naturam actus cui adhæret acceſſorie vel incidenter, iuxta l. ſi tibi rem, de præſcr. verb. l. ſi remunerandi §. apud, mandati & nota in l. 1. C. de pact. & l. vbi ita donatur, de donat. P. Et iterum* [c]. *Item quando in contractu ſocietatis ſit conuentio, quòd ſuperuiuens ſit hæres præmortui, ipſe vt hæres aſſequitur bona illius, & dicitur hæres conuentionalis, vt nota. in l. licet, C. de pact. Aliud ſi dicatur, quòd bona præmortui ſint & pertineant ad ſuperſtitem: quia tunc illud pactum habet vim donationis cauſa mortis, iuxta l. non amplius, §. fin. de lega.* 1. Explicat turſum alibi [d]. *Item vt dictum eſt ſuperius, inſtitutio hæredis conuentionalis facta in contractu matrimonij vel ſocietatis, valet in ſolidum. hoc verum, niſi ſuperſint liberi naturales & legitimi, quia non poſſunt priuari legitima eis iure naturæ debita, nec etiam per donationem vniuerſalem, vt ſi fiat donatio omnium bonorũ inter viuos, & in altero contractuum prædictorum. Et ſi dicatur, quod igitur operatur adhærentia contractus: reſpondeo, quod multùm. Quia valet donatio vel inſtitutio prædicta in cæteris, dempta legitima, quæ alàs non valeret niſi vſque ad quartam partem bonorum. Sicut nec inſtitutio vel diſpoſitio teſtamentaria, obſtante conſuetudine ſuperius ſæpè allegata. Et iterũ ſi dicatur, nõ plus deberet operari donatio facta inter viuos, quàm inſtitutio in contractu matrimonij vel ſocietatis. Reſpondeo, quod præualet in hoc, quod bona præſentia non poſſunt alienari iuxta l. mulier bona, fin. de iure dot. P. & l. non amplius, §. ſi. de leg.* 1. *cum ibi notatis. Et quia cætera bona, futura forte, nõ non ſunt affectata vel obligata pro ſolutione legatorum, iuxta not. in l. fin. C. de pact.*

c Idem ad §. 20.

d Maſuer tit de ſucceſſ. §. 57.

Ratio iſtius conſuetudinis videtur per Maſuerium, ex cauſa cohærentiæ con- 2
tractus matrimonij, pactum hoc recipi: ſiquidem pacta imitantur contractus, quibus apponuntur [e]. cæterùm, contractus matrimonij cui adiicitur indiſſo-

e Lecta, 14. ver circa bam, de teſt. etc.

lubilis

labilis est, quodque Deus coniunxit, homo non separat [a]. Et proinde, cùm matrimonium huius pacti inescatione vel promissione secutum fuerit, vt est matrimonium indissolubile: sic & pactum additum. Alioqui deceptus videretur prætextu liberalitatis maritus, aduersus bonam fidem & leges, quarum interpretatio captiosam liberalitatem fregit [b]. Nec decipi nos, sed iuuari alterius beneficio oportet [c]. Secúda ratio sumitur ex l. hæreditas, de pact. conuen. 3 quam in fine præcedentis capitis explicauimus. Tertiò, quando instituitur in pactis matrimonialibus qui nundum natus est, & nasciturus, videtur interim præcipua ratio prohibitionis pacti cessare, voti captādæ mortis: nō enim captare mortem potest, qui nondum natus est. Ergo cessante ratione, cessabit prohibitio [d]. Sed maximè probandum pactum: Si omnium bonorum non sit, 4 Sed alicuius partis: vt in donatione omnium bonorum dictum est. 4. Fauor matrimonii habet causam publicam [e], nec minori vtitur priuilegio mulier in dote, quā miles in testamento [f]. At donatio seu pactio successionis valet facta à milite, quæ transfertur post mortem [g], fauore militiæ. Valebit igitur ea- 5 dem multò magis fauore matrimonij. 5. Fauorem adiicit huic pacto ius primogenituræ, nam solet fieri hæc largitio in fauorem primonascituri: natura enim patres plus diligunt primogenitos [h], veluti primas sui imagines, & acerbior imò supremus luctus primogeniti, & vnigeniti [i]. Iisque iure singulari reseruabatur apud antiquos benedictio fœlicior paterna [k], & duplicia dabantur [l], & præcipuà, domusque dignitas, & titulus. Exemplo Iosaphat regis Israel, qui filiis suis quinque dedit munera, regnum autem tradidit Ioram, eò quòd esset primogenitus [m]. Vt Cyrus moriturus, extantibus duobus liberis Cambyse, & Tanarzare, dixit visum fuisse consentaneum, regnum Cambysi vt maiori natu relinquere, vt rerum peritiori [n]. Et merentur certè, si simpliciter filios contemplemur, non habita ratione maioris pietatis, vel morum bonitatis, quibus sæpè posteà geniti excellunt, & cæteris paribus, liberalitatem maiorem patris: tum quòd diutius patri inseruierint, priores in officio fuerunt: tum etiam, quòd necessarium sit in familia filiorum aliquem cæteros sapientia antecedentem, beneficiis donari, vt fratribus ipsè posteà instar patris sit, & veluti fiduciariam tutelam & onus post mortem patris suscipiat [o]. Naturâ magis experientia valere putamus, qui diutius vixerunt: & proinde primogenitis hæc cura cùm demandata videatur iure naturæ, vt fratrum suscipiant minorum solicitudinem, inuidendum non est, si potior pars 6 reseruetur eis successionis paternæ. Sexto loco, suasit hoc pactum seruari cōseruatio familiarum: cùm enim vnus ex liberis maiorem partem hæreditatis capit ex pacto, interim alienatio prohibetur, vt pote rerum subiectarum restitutioni [p]. Et receptæ sunt prohibitiones alienationis, vt res remaneant in familia [q]. Quare & apud Locros cautum erat lege: ne quis patrimonium alienare posset, nisi ostenderet euidentem calamitatem superuenisse: præterea vt antiquæ hæreditates conseruarentur. Quod sublatum apud Leucadas, valde popularem eorum ciuitatem effecit. [r] Familiarum splendor sumptibus apparet: sumptus bona plura exigunt. bona verò diu integra non possunt esse, quæ æqualiter pluribus filiis diuiduntur: & minor domus fit, quæ in plures scinditur.

a l. 1. de rit. nupt. P. Math 5. & 9. Mar. 10.

b l. cum Aquiliana, de transf. P.

c l. in commodato, §. sicut, commo. P. c. vnic. de commod.

d c. cùm cessant, de appellat. l. adigere, §. quamuis, de iure patro.

e l. 1. sol. matrim. l. 1. de iure dot P.

f l. dotalem fundum, de milit. testam.

g l. 1. ver. C. de pact.

h 2. Reg. 13.

i Exod. 13. zachar. 12.

k Genesis 27.

l Deut. 21.

m 2. Paralip.

n Xenoph. lib 8. Cyripæd.

o §. 1. de fideicom. tute P.

p auth. res quæ, c. commu de lega.

q l. codicillis, §. institutor, & seq. & l. cum pater, §. 1. heres, de leg. 2. l. vltima C. de fideicom.

r Aristot. 1. politic. c. 5.

7

In pretio pretium est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbique iacet [s].

s Ouid. Fast. 1.

Et, *Nihil habet infœlix paupertas durius in se,*
Quam quòd ridiculos homines facit [t].

t Iuuen. Sat. 3.

Atque Horatius [u], *Contráq; lucrum nil valere*
Pauperis ingenium, quærebor applorans tibi

u Hor. Od. 11. Epod.

Et rursum, *Scilicet vxorem cum dote fidemq; & amicos,*
Et genus & formam regina pecunia donat.

Sic

Sic minus fidei habetur pauperi, quàmdiuiti [a]. Pecuniam multùm in honore eſſe inter res humanas, docet Strabo [b]. & reges & ſplendidos dici ideo δυνάσας, id eſt, potentes. Et Demoſthenes [c], δεῖ δὲ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστιν μετ' ἀξιώσεως τῶν καλῶν, *pecunia omnino opus eſt, & ſine ea nihil agi poteſt.* Et Caſſiodorus, [d] *tantum quis nobilior eſt, quantum & moribus probus & luculenta facultate, reluxerit.* Diuus autem Ambroſius, [e] *hodie*, inquit, *nemo niſi diues honore dignus putatur.* Apud iureconſultos, æquiparantur honor & ampliſſimæ facultates [f], Et Euripides,

ἰσχὺς μέγα κτῆμα, λαβὼν δὲ τοῦτον εὐθὺς ἀνὴρ ἐ,

Ingens vis diuitiarum, quas qui nactus eſt, nobilis ſtatim euadit.

Accedit 7. maſculæ prolis fauor, in cuius gratiam factum ſit. Nam in pactis matrimonialibus primùm vocantur primo geniti, in defectum eorum ordine maſculi: & proinde ſi filia naſcatur primùm, deinceps filius, is præfertur vt diſputant Gui. Papæus [g], & Guill. Bened [h]. Octauò, fouet hoc pactum cõ mune naturæ & parentum omnium votum, quo volunt omnia liberis quæri [i]. *Et filius*, inquit D. Paulus [k], *Ergo hæres.* Nonò, obſeruo ſuccedendi leges eſſe iuris poſitiui, & ideo in ea ſucceſſione eſſe habendam rationem loci, in quo quis teſtatur [l]. Quamobrem cùm conſuetudo hoc pactum permiſerit, vt cæteræ teſtandi & diſponendi formulæ, approbabitur, non habita ratione iuris communis: cùm & ratione donationis inter viuos ſuſtineri poſſit idipſum, quod defertur in tempus mortis [m]. Verumtamen addenda eſt inſinuatio in Gallia, ex conſtitutione regia molinenſium: alioquin inutile & ineffica [n]. Et ita non ſeruatur quod olim obtinuit, temuneratorias donationes non egere inſinuatione [o], neque iuratas [p]: nam vtrumque ſuſtulit cõſtitutio. Probatur & hæc conſuetudo in §. 1. de fil. natis ex matri. ad morb. contr. in vſib. feudo. Ex his notabile primùm ſequitur, quia hoc pactum ſuccedendi firmum & irreuocabile eſt, vt filius vocatus in parte, qua inſtitutus in contractus eſt, non poſſit grauari poſteà fideicommiſſo. Primò, quia ſemel perfecta donatio, & contractus abſolutus, neque diem neque conditionem, vel modum accipit, inuitis illis, qui contractu continentur. Secundò, quia dum quis beneficio alterius ad aliquid petendum admittitur, quemadmodum in quæſitis hîc per pactum, is cui quæſitum eſt, etiam inuito eo, qui prius ei acquiſiuit, petere poteſt [r]. Et 3. cùm ius quæſitum ſit filio naſcituro ex donatione, notario publico pro eo ſtipulante & acceptante [s]. ſine eius facto ei adimi non poteſt [t]. Nec in alienã poteſtate eſſe debet, alterius non delinquentis deteriorem conditionem facere [u]. Sed & 4. conſtat patrem, qui filio promiſit, non poſſe pactionem reuocare, per expreſſam l. aliud, 106. de ſolut. P. Quanquam moriatur, & velit vltima voluntate reuocare: nam id non licet, & ſtipulatio conditionalis impleri poteſt etiam poſt mortem promittentis [x]. Accedit l. cùm à filio tuo emãcipato, C. de donatio. §. Filius qui ex teſtamento non vult patri ſuccedere, ſed ex contractu, eſt veluti extraneus: & ita contractu contentus non poteſt cogi ad collationem à fratribus [y], nec proinde ad onus impoſitum. Et ſi filius, qui ex contractu hæres eſt tantùm alicuius partis, ad onera teneatur, habebitur tantùm ratio temporis donationis factæ, non mortis teſtatoris, vt teneatur ad onera præcedentia donationem, pro rata, ſi in quota fiat alicuius partis bonorum, vt tertiæ, vel quartæ, vel mediæ &c. Non ſi de re ſingulari. Nam tantum in bonis eſſe dicetur, quantũ ſupererit deducto ære alieno [z]. Exẽplo aliarũ donationũ, quæ inter patrẽ & filiũ, & virũ & vxorẽ fiunt, quæve morte confirmantur [a]. Et donationes huiuſmodi, quæ morte cõfirmantur, ſi in teſtamento rurſus apponantur, non intelliguntur nouæ aut tunc factæ, ſed relatio earum habet cõfirmationem factorum, vt ad id tempus, quo factæ ſunt, retrahantur [b]. Sextò, iniuria fieri videretur à patrẽ filio, ſi donationes ei factæ reuocarentur teſtamento, quæ

[a] l. 3. de teſtib. P. §. fauemus aliquam, quod fit in auth. l. 1. de cultu, teut. P. l. ſpadonem, § finale exceſſ. tuto. P. l. ſi creditores, de pignor. cred. P. §. 1. de defen. ciuita. in auth. col. 3
[b] Strabo, lib. 9.
[c] Demoſ. in oratione.
[d] Caſſiod. 3. variarum epiſtol. 17.
[e] D. Ambroſ. lib. 2. officio.
[f] l. ad ſubeunda, de decurio. in P. l. 2. de præd. decurio. l. reſcriptum, de mun. & honorib. P. cum ſimilib.
[g] Guido Pap. q. hos.
[h] Guil. Bened. ad c. Reynutius, ad verſ. in eodem teſtamẽto, nu. 173. de teſtam.
[i] in l. ſcripto, vnd. lib. l. cùm ratio, de bon. damnat. P.
[k] ad Galat. 4.
[l] l. ſi non ſpecialiter, c. de teſtam.
[m] per l. ſcrupuloſam, 12. de contra. & commiſſ. C. § poſt mortem, de inutil. ſtipul.
[n] in conſuet. Molinenſ.
[o] l. ſi pater, § 1. & l. Attilius, de donat. P. § 1. vt ſponſal. largi. in auth. tertiumque adiutr. codicis, l. ſi pater, § ſimiliſque modo, de iure dot. C.
[p] Guido Pap. deciſ. 351. & ſingul. 346. Ioan. Imol. & Paſtor ad c. cùm contingat, de iureiur.
[q] l. perfectã, l. 4. C. de donatio. quæ ſub modo. lib. 8. Cui 55 l. eum qui donationis, 22. de donatio. P. l. quicquid, de verb. obligat.
[r] l. ſi poſt mortem 10. §. fin. de bono. poſſeſſ. contra. P. l. pen. de non nu. pec. C. l. 2. ſi mancipia venene profeſſ. C. expreſſius in l. cùm à Lucero, C. de iure do.
[s] l. ſi quis argentum, § fin autem, de donatio.
[t] l. id quod noſtrum, de reg. iur.
[u] l. 2. quod vi aut clam P.
[x] l. item ſub conditione de actio. P. §. ex conditionali, de verb. obl. apud Iuſtin.
[y] l. à patre, C. de collat.
[z] l. mulier bona ſua, de iure dot. P. l. ſub ſignatum, § bona, de verſig.
l. cùm pater, § pater filiæ, de legat. 2. l. ſi in teſtamento, de don. cau. mor. in P. l. ex verbis, C. de don. int. vir. & vxo.

to, quæ non poſſunt ſua natura reuocari [a]: niſi ex cauſa ingratitudinis [b]. Cæterùm obſeruandum eſt, patrem aliquod honeſtum grauamen, & quod affine eſt voluntati contractuali, imponere filio poſſe, qui ſuccedit vel vi pacti, vel vi conſuetudinis, & iure primogenituræ: vt in ſpecie c. licet, de voto.

17 Atque Boerius tradit [c] patrem filio primogenito hæredi inſtituto poſſe ſubſtituere ſecundò genitum, aut nepotes ex fratre, caſu quo contingeret eum ſine liberis maſculis decedere, etiam ſi in contractu matrimonij dictum non fuiſſet: quia inſtituendo primogenitum firmat pactum, & ſubſtituendo inter nobiles ſequitur natura feudi antiqui, quod debetur natura filijs omnibus, præterquam in regalibus, quæ primogenito tantùm. Idem ſcribit Paul. Caſtrenſis [d], & Maſuerius [e]. Alioquin ſatis durum & alienum eſſet ab omni ratione illius pacti, videre per filias primogeniti ad extraneam familiam hæreditatem peruenire [f]: filiæ enim nubentes in aliam tranſeunt familiam, & carũ liberi ſ. Et prope verò eſt, ſi conſulti fuiſſent, vel cogitaſſent qui pactum fecerunt, primogenitum non fore ſuperuicturum, vel non habiturum maſculos, reſpondiſſe, nolle ſe ad extraneos hæreditatem peruenire [h]: nemo enim præſumitur ſuam ſobolem alienæ poſtpoſuiſſe [i]. Et ſic ſingulari iure annotamus, tunc committi contra leges, primùm in eo quòd extraneis reſcriptum eſt, nõ licere hæreditatem pacto dare [k]: ſecundò, quòd nec filiæ licet pacto hæreditatem dare [l]. Quæ tamen in filio primogenito ceſſant. Et quamuis in donatione cauſa mortis, & in ea quæ inter viuos fit, & habet legem effectûs poſt mortem, ſubſtitutio non valere credatur ab aliquibus [m]: tamen ſecundum Bartholum [n], id intelligendum eſt, de directa non de obliqua ſeu fideicommiſſaria, quæ recipitur [o]. Atque interpretes exiſtimant, pactum hæreditatis accipiendæ poſt mortem donantis in pactis matrimonialibus adiectum, intelligi debere, ſi vſque ad mortem perſeuerauerit donans in voluntate [p]. Sed & videtur donatio primo gignendo facta, non tam, propriè donatio, quàm præordinatio, diſtributio patrimonij, & antic patum teſtamentum [q], & proinde admit-

18 terur ſubſtitutio [r]. Ego tamen non omnino his adſtipulor. Sed exiſtimo inſpiciendum eſſe, num poſt mortem patris filius, qui vocatus eſt ex contractu ad partem hæreditatis, & poſteà inſtitutus cum onere eſt generalis hæres, ſe gerere velit vel geſſerit pro hærede teſtamentario: nam tunc proculdubio tenetur ad omnia onera, agnoſcendo voluntatem defuncti. Aditione enim facta, cogi poteſt ad reſtitutionem impoſitam [s]. Abſurdum quippe eſt, vt pro parte quis acceptet defuncti hæreditatem, & pro parte repudiet [t]: quia individua cenſetur voluntas defuncti [u]. Et quemadmodum legatarius non poteſt pro parte legatum accipere, & pro parte repudiare [x]: multò minus nec hæres vniuerſalis, qui adiit. Cui & ius accreſcendi, diuerſis inſtitutis & cohæredibus repudiantibus, etiam inuito partes deficientium adiicit: ne pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus deceſſiſſe videatur defunctus [y]. Vnde hæres vniuerſalis inſtitutus, quamuis apud ſe, vel reipſa partem tantùm hæreditatis deſtinauerit adire, cenſetur tamen ex aſſe hæreditatem adiiſſe, & hæres omnium [z]. *Qui totam hæreditatem*, inquit Paulus [a], *acquirere poteſt, is pro parte ſcindendo, adire nõ poteſt.* Et Vlpianus [b], *Sed ſi quis ex pluribus partibus in eiuſdem hæreditate inſtitutis ſit,*

19 *non poteſt quaſdam partes recuſare, quaſdam agnoſcere.* Sed neque filius vniuerſalis hæres inſtitutus, abſtinere ſe poteſt hæreditate, retenta legitima, vt ſingulariter notat Paulus Caſtrenſis [c]. Quod & iure expreſſum videtur [d]. Et cõtrà, qui ſe immiſcuit hæreditati, dicendum eſt hunc non poſſe recuſare, quin tota onera hæreditaria ſubeat. *Qui enim*, inquit lex [e], *ſcit, aut ſcire potuit ſe oneribus fore impoſitum ea conditione adire videtur.* Et proinde videtur quaſi contrahere cum defuncto & fidem ei adeundo deciſſe de ſatisfaciendo voluntati [f]: ita tenetur legatarijs ex quaſi contractu [g]. Quare & qui non poteſt ſe obligare, nõ poteſt adire [h]. Et poſtremò, qui debitoris ſui adiit hæreditatem, excluditur à petitione debiti, & confuſæ ſunt actiones [i]. Sed quid ſi adierit hæreditatem cũ beneficio inuentarij, num poſsit detrahere quod ſibi ex donatione debeatur? vide expreſſum tex & inibi glo. in l. ſcimus, §. in cõputatione, de iure delib. C. Secũ

dum

a l. velles nerat. C. de reuo. donat.
b l. fin. eod. c. fin. de donatio.
c Boer. dec. 204. nume. 31.
d Caſtr. conſ. 245. in cap. viſo & examinato, verſ. ſuper quarto & ſexto quæſito, in volu. nouor.
e Maſ. in prud. tit. de ſucceſſio. §. item vt dictum eſt.
f iuxta l. lex quæ tutores, de admi. tuto.
g §. fin. de part. pot. §. 1. de leg. agn. tut.
h iuxta glo. in l. tale pactum, §. fin. C. de pact.
i l. cùm acutiſſimi, C. de fideicom. l. cùm auus, de cond. & demo. P. l. generaliter, §. cùm autẽ, de inſtit. ſub cond. fac C.
k l. hæreditas, C. de pact. conuen.
l. pactum quod dotalis, C. de collat.
m ex glo. l. 1. de don. cau. mor.
n Bart. in l. vt hæredibus, de leg. 2.
o videtur text. expreſſ. in l. cùm pater, §. 1. eod.
p Io. Fab. in l. fin. C. de pact. Bald. in §. item ſciendum, de pace iura. firm. in vſib. feu. in
q vt in l. tale pactũ, §. fin. de pact.
r l. vt hæredibus, de legat. 2.
s l. quia poterat, & l. cogi, ad Senat. Treb.
t l. nã abſurdum, de bon. lib. Sec. P. §. non tantum, de hæred. & fideic. P.
u l. cum quis, §. fin. de his quib. vt indig. P.
x l. legatarius, de legat. 1. l. neminem. de leg. 2.
y l. ius noſtrum, de regul. iur.
z l. ſi ex aſſe, de acqui. hæred. P.
a l. 1. eod.
b l. 2. eod.
c Paul. Caſt. in l. hæres inſtituta, de impub. & aliis ſubſt.
d in l. aliud dubitari poteſt, de acq. hær. P.
e l. ſi duo ſunt hæredes, eod.
f l. 3. §. & l. 4. quib. ex cau. in poſſe. dat. P.
g §. hæres quoque, de obl. quæ ex quaſi cont. naſc.
h l. more noſtræ ciuitatis, l. ſi de quibuſdam hæred.
i in l. debitori, C. de pact. l. hæres à debitore, §. 1. de fideiuſſo. P. l. vt debitum, de hæred. act.

dum notabile quod colligitur ex firmitate pacti matrimonij in fauorem filij naſcituri erit, vt ſi pendente vita patris filius primogenitus mortuus fuerit, tranſmittit hæreditatem ſibi donatam ad ſuos hæredes, vt illi ſuccedant poſt mortem donantis, perinde ac ſi filius ſuperuixiſſet: quia ex conditionali conuentione vel ſtipulatione, ſtipulatum vel donatum transfertur in hæredes creditoris, qui erunt tempore impletæ conditionis [a]. Et præponi nepotem patruo defendit Panormita. & alij [b]. Probant tamen interprætes aliqui [c], ius primogenituræ eſſe perſonale, vt nec cedi, nec auelli poſsit à perſona. Sed opinor illud obſeruandum, quando pactum non eſt appoſitum, vel ſi liberi non extant primogeniti, & quando conſuetudo verbis apertis defert ſucceſsionē primogenito ſuperſtiti: alioquin trāsferri poſſe infra doceo. Remanet adhuc quæſtio in hac materia quotidiana, num pater qui filio donauit naſcituro ea contemplatione, vt domus ſplendor per illum ſubiretur & conſeruaretur, ſi is filius inhabilis reperiatur natus, num poſsit ſubſtituere eidem, vt ſi ſit prodigus, libidinoſus, mentecaptus &c. Si in ſumma filius præſtare non poſsit munus, quod bonis donatis, putà feudo, impoſitum fuit. Inhabilis enim is dicitur, habita ratione certæ rei, qui impar ſit oneri præſtando: vt dicimus ea ſignificatione, naues inhabiles [d]. Græcis ἀνάρμοστος: vt contrà, ἐνάρμοστος, habilis, aptus, accommodus. Et placuit omnem diſpoſitionem de habilibus intelligi debere [e]. Et paria ſunt non eſſe filios, vel eſſe, ſed inutiles [f]. Et probauit Socinus, ius primogenituræ, ſi primogenitus ſit demens, aut rebus ſuis ſupereſſe nō poſsit, tranſire & deuolui ad ſecundum. Et valdè mihi probatur explicatio pacti de ſucceſsione primogeniti vocati, quam adfert Boerius [g]: vt quādo primogenitus ſit, vel eſt inhabilis, putà furioſus, prodigus, vel aliàs inutilis, pater poſſit nō obſtante pacto diſponere. Quia in fauorē nobilitatis & familiarū cōſeruādarū cauſa, permiſſum eſt patri per cōſuetudinē de bonis ſuis pacto in fauorē filij diſponere. Quæ ratio omnino ceſſat, quādo inhabilis inuenitur vocati perſona: ſaltē per ſubſtitutionem exemplarem, exemplo minorum, & ex formula tantùm l. humanitatis intuitu, de impub. C. ſubſtitutio admitteretur. Nā quandiu tales vixerint, certè in Gallia putarem ſeruandum eſſe quod vulgò etiam cuſtoditur in nobilibus primogenitis ſtolidis vel fatuis ſeu dementibus, vt & in fœminis, vt cùm feuda ſint patrimonialia, inhabiles vitio naturæ etiam capaces poſſeſsionis dicantur, & per alias perſonas deſeruiunt oneribus militiæ & aliarum rerum: in maioribus autem dignitatibus & feudis, vt in regni & principatus ſucceſsione, ſi ſine ſeditione fieri poſsit, & cum conſilio vniuerſorum heroū & ſuperioris, & ſi neceſsitas adminiſtrationis vrgeat, alium ſubrogari ſaltem in adminiſtratione probabile videretur exēplis, quæ tamen non habent locum in iure quæſito ex lege maiorū. Ita reprobatus primogenitus Cain [h], prælatus Iacobus Eſau [i]: Ioſeph, fratrib[k] à patre Iacobo [l]: 14 Salomon, Adoniæ natu maiori à Dauide: quòd is vſurpaſſet regnum ſe viuente [l]. Priuatus regno Childericus rex Francorum, vt inutilis, ex procerum regni conſilio & authoritate Zachariæ ſummi Pontifi. Et regnum delatum Pipino patri Caroli Magni [m]. Priuatus & regno, vt inutilis, Sardanapalus Aſyriorum rex, vir mulierē corruptior, & ab Arbacto ad Aſyrios à Medis imperium tranſlatum [n]. Probo etiam, propter ingratitudinem commiſſam in patrem, filium donatis in contractu matrimonij priuari poſſe [o] ab eodē patre. Sicut Iacob priuauit Rubeñ primogenitura, quòd aſcendiſſet patris cubile [p], & tranſtulit in Ioſeph & liberos eius [q]. Et ſacerdotium primogenito debitū [r], tranſlatum in Leui, & regni dignitas illi promiſſa [s], tranſlata in Iudam [t]. Et ita expreſſè conſuluit Oldradus conſi. 93. col. 17. Atque ita iudicatum refert Benedictus [u], anno 1506. Extat & conſtitutio Henrici 2. de matrimoniis clandeſtinis, qua filij & filia, qui quæue ſine conſenſu patris nuptias contrahunt, exhæredes fiunt, & extorres ab omni iure ſucceſsionis, quod ſperabant ex pactis matrimonialibus patris, matriſſue & maiorum. Et conſtat quoque iure cōmuni liberos priuari poſſe donationibus alterius generis & inter viuos factis, ſi illi ingrati reperiantur ex cauſis legibus expreſsis [x]. *Neſi*, inquit Iuſtinianus,

a §. ex conditionali, de verb. obl. l. in eu ſub conditione, de actio. in P.

b Panor. in c. licet, de voto, & cōſ. 136. & conſ. 12. Bald in quæſt. feudi in l. cum antiquoribus, de iure delib. C. Io. Immola, & de mmo. in c. gratei, de ſuppl. negli. prælat. Auſſ. in de. ciſ. cap. Thol. 433 quā vide ſi egeas.

c Bald in l. cum antiquoribus, C. de iure delib. & conſ. 399 to. 2 ſocin. cō. 252. M. Lauden lib. de primoge P. decian. conſil. lib. 3.

d l. 1 § igitur, verſ. quædam, de exercit. act.

e l. vt gradatim, de muner. & honor.

f arg. l. quoties, qui facisd. cog. glo. in l. fin. ad leg. fal. de plagiar. C. Boe. deciſ. 204. nu.

g Geneſ. 4.
h eod. 27.
i eod. 48.
k 3. Reg. 2.

l Bened. in rep. c. Reynutius, in ver. in eodem teſtamēto, ann. 1506. nu. 63

m ca. alius, 15. q. 6.

n Iuſtin. ex Trog. in 1

o Bened. in rep. c. Reynutius, in ver. in eodem teſtamēto, ann. 1506. nu. 63

p Geneſ. 49 & 35.
q eod. 48.
r eod. 27.
s eod. 35.
t 3. Paral. 5.
u Bened. vbi ſup. nu. 108

x l. his ſolis, iuncta autho. quod mater & l. pen. C. de reuoc. donatio.

nus[a], *cuique licentia, alienas res capere, & frugalitatem irridere donatoris; & ipsum iterum donatorem suas q; res perdere, & prædatis malis ab ingrato donationis acceptore assi.* Aliaque ratio ponitur à Philippo Imperatore, in l. 1. C. de reuocan. donatio. dum de reuocatione donationis factæ liberto agit, cui *in obsequiis iungitur* filius patri: vt ille patrono præstandis [b]. Et lex vltrà non tantùm ingratos liberos punit ademptione donatorum, sed etiam illos emancipatos reuocat in potestatem [c]: & permittit parentibus, non tantùm quæ ipsi sponte largiuntur illis adimere, sed eam, quam lex illis defert legitimam, tollere [d]. Et ita lex diuina fieri suadet, vt conseruetur integrum illud sanctissimum præceptum, *honora patrem tuum, & matrem tuam.*

a l. fin. C. eod.

b tit. de obseq. à lib. vel liberis paten. & patro. præst.

c l. vnic. de ingra. libe. C.

d § aliud quoque ea. patrum, vt cum de appellat. cognoss. in dub.

De pacto de conseruanda hæreditate. Caput 8.

1 *Pactum de conseruanda hæreditate quando valet. Et nu. seq. 2. 3. 4.*
2 *Hæreditas non adita, nec delata non transmittitur.*
3 *Ingratitudo filio per patrem pacto remitti potest.*

1 ALIVD pactum est, quod fit de conseruanda hæreditate, quæ si hominis mortui fuit, vel sit quæsita ex certissimo iure viuentis, valet de ea factum. Contrà autem, si fiat de ea hæreditate viui, quam quis sibi speret deferri post mortem eiusd. m. Quia omnes rationes ferè, quæ prohibent pactum de futura successione, habent in hoc locũ. Deinde in viui successione, non potest certa spes ab intestato succedendi formari: quia potest præmori, qui superuicturum se credit. Et ideo nulla est successio præmoriente hærede [e]. Et hæreditas non adita non transmittitur, etsi delata sit à collateralibus [f]: exceptis iis, qui à tempore delationis, intra tempora deliberandi moriuntur [g], vel alia legitima causa impediti non potuerunt adire intra eadem tempora [h], & exceptis liberorum personis, qui delatam transmittunt nõ aditam hæreditatem [i]. Sed neque conseruatio uici potest hæreditatis, quæ non est, veluti viui [k]. Et in filius etiam ipsis præmatura dicitur petitio legitimæ bonorum viuentis patris [l]. Et si de proximis agatur successuris, incertum adhuc viuente proximo est, num illi successuri sint cùm liberè possint, illis prætermissis, eligere extraneum, vt nec conqueri de inofficio possint fratres [m] sed potior sit causa testati, quàm intestati. Dicunt tamen in hac quæstione Bartholus, Angel. de Vualdis, Bal. in l. fin. C. de pact. Aut quis inquiunt, iure succedendi priuatur per ingratitudinem, aut alio iuris rigore. In primo casu, putant valere pactum de conseruanda hæreditate: licet filius sit ingratus, potest ingratitudo pacto remitti, vt in l. fi. C. de reuoc. donat. l. in ipsius, C. fam. ercisc. arg. l. 4. de adim. legat. Sed si quis vellet facere pactum, vt ingratitudo futura non obstaret, non valet pactum, quia induceret ad delinquendum, arg. l. si vnus, §. illud nulla ratione, de pact. P. Quando autem priuatur quis propter aliquem iuris rigorẽ, cui potest obuiari testãdo vel codicillando, sicut filius emãcipatus posset patri prouidere testãdo, licet pater eũ emãcipasset nõ cõtracta fiducia, tũc valet pactum, vt in fi. de legit. agn. succes. Quòd si priuationi nõ possit prospici cõtra illũ rigorẽ testãdo, tũc nõ valet pactum, vt in c. 1. de feudi successio. Secundum Bartholũ;

a l. vni. §. & cum placuit, de cad. toll. C.

b l. quoniam soroꝛẽ, de iure delib. l. emancipata C. qui admit. ad bon. poss. l. vni. §. in nouissimo, de cad. toll.

g l. cum antiquioribus, de iure delib.

h vt in l. vnum ex familia, §. rogo, de legat. 2. & in l. si quis in graue, §. elegantes, & l. qui possiunt ad Silania.

i d. l. vni. §. in nouissimo, de cad. toll. C. l. 1. de his qui ante apertas C.

k l. a pro hærede, in p.

l l. 1. §. si impubes, de collat. bonor. P.

m l. 1. de inoff. testa. P. l. fratres, & l. fratris, C. eod.

e l. antequã, C. com. de successio. l. quidam, & de acquir. hæred. & l. quandiu, de regul. l. 1. si ab intestato. P. §. adiunge, de hæredib. & fal. in authen. cũ simulib.

quod enim non potest fieri per testamentum, non potest fieri per pactum. Obiiciunt l. 1. §. si parens, si à par. quis fuer. manum. Sed nihil ad rem.

De pacto de non succedendo in iure quæsito. Cap. 9.

1 *Pactum de non succedendo, vel de iure quæsito, vel pendente est.*
2 *Primogenituræ iuribus quibus renunciari, & quando potest: & num transferantur in filium, præmorente patre. & nu. 3*

IN pacto de non succedendo distinguimus, an ius cui renunciatur iam quæsitum sit, an adhuc pendeat. Nam pactum de iure quæsito eiurando valet, vt an teà diximus in pacto de hæreditate mortui aliud non valet, nisi cum distinctione, de qua in sequentibus. 1

Aliud exemplum in pacto de non succedendo in iure quæsito est, quando primogenitus renuntiat iura primogenituræ sibi competentia. In quo tamen non modica est controuersia, propter authoritatem eorum [a], qui putarunt hoc ius primogenituræ esse personale: & ideo non posse cedi, & transferri [b]. Quo [a] aliqui putant intelligendum, si velint primogeniti transferre hoc ius in extraneos, vt non possint: possint autem in fratres transferre, & cedere. Quia eadem extraneorum non est ratio, ac fratrum: vt pote qui sublato fratre primogenito de medio, succedunt in locum eius ex mente statutorum & consuetudinum. Et tunc magis à lege, quàm à fratre ius habere videntur [c]. D. cunt & abdicationem fieri posse iuris primogenituræ etiam in extraneum, vt valeat quandiu vixerit primogenitus, si postea ius consequutum renuntiet ei. Quæsitum autem ius hoc videtur natiuitate & diem tunc venisse conditionis, tunc quoque ab eo tempore firmari contracti, & transmitti ius in hæredes [e]. Verumtamen dicunt, præmoriente primogenito ei, cuius habiturus erat ius si superuixisset resolui cessionem & translationem factam in extraneum & resoluto iure dantis, resolui ius accipientis [f]. Adde quòd videtur ita hoc ius cessibile, eò quòd sit transmissibile. 6. Atque transferri in filium hoc ius viuente patre, docet Oldrades [h]. Et quamuis pendeat executio iuris, tamen non pendit ius, quæsitum est vt diximus, & in conditionalibus conuentionibus habet locum [i]. Et vendidit ius primogenituræ Esau fratri suo Iacobo [k]. Facit, quòd filius adeundo hæreditatem patris in qua onerator, se obligat hisdem oneribus & ita tacitè renuntiat iuri primogenituræ, & postquam agnouerit, tenetur voluntati patris satisfacere [l]. Poterit & facti ius expressè hoc ius remittere: vt & probari videtur per c. licet, de vero, ibi, *nec si onus à patre tibi iniunctum, & à te sponte susceptum, &c.* Quid porrò mihi videatur aperio, me admittere quidem primogenitum posse repudiare ius sibi delatum, sed cedere alteri vel alienare, ante quam aduenerit effectus, non posse. Repudiatione porrò facta, ius illud non ad secundò genitum, sed ad omnes fratres pertinebit æqualiter diuidendum. Et ita iudicatum fertur in curia suprema Parisiorum 9. Sept. 1552 [m]. Et est textus pro hac sententia expressus, in l. cùm patronus, l. 28. de leg. 2. 3

[a] Marti. Laudens. in tract. de primogenit. Bald. in l. cui antiquitus, de iure delib. & cons. 3. 9 vol. 2. Soc. cons. 252.
[b] l. quia tale, fol. matri P.
[c] arg. l. si arrogator, de adopt. P.
[d] l. necessario, § fin. de pecu. & cum res vend. l. 4. de don. in P. l. arboribus, l. 13. § vsufructuarius, § de vsufr. & quemad. quis vsufr. P. § 1. de vsu & habit.
[e] is cui, de actio. P. § ex conditionali, de ver. obl. l. quotiens, C. de fideicom.
[f] l. ter vect. gall. & l. § lege 3. de adulter. de pignor. P. l. qui taberna, de cõtrah. empt. P.
[g] l. ex pluribus, de adquir. rer. dom. P.
[h] consil. quod rect. put. Illig. sunt allegatio.
[i] l. is cui, de actio. P. l. quod si. & l. nam si cum mortar. de cõdit. indeb. P.
[k] Genes. 27. ea quàm periculosum, § q. § præterea, quibus. d. feud. amit. in vsi feu.
[l] l. Papinianus, § si conditioni parere, & l. per § fin. & l. fin. de inoff. testa. P. l. parentibus, § 1. C. eod. l. 2. C. de inut. de ib.
[m] Pap. lib. 21. Rapso. arresto. tit. 5. arest.

De pacto de non ſuccedendo facto à filia vel filio, aliquo à patre accepto, quid ſtatuat ius ciuile. Cap. 10.

1 *Filia dote contenta, vel filius aliquo accepto renunciantes futuræ ſucceſſioni pacto, non prohibentur non obſtante pacto iure ciuili ſuccedere patri. & ſeq.*
2 *Filii meritis potius, quàm pactis, ſunt ad obſequia paterna prouocandi.*
3 *Præſentibus paucis renunciatur maioribus futuris facile.*
4 *Gaudium nimium & timor reſtitutioni cauſam dant legitimam.*
5 *Inteſtati ſucceſſio publici iuris.*
6 *Pactum inter patrem & filiumfa. iure ciuili non habet obligationem.*
7 *Repudiatio ſucceſſionis vel legati antequam deferatur vel debeatur, non officit quin acceptari poſſit cum defertur.*
8 *Legitima relinqui poteſt tantùm titulo inſtitutionis, correctis iuribus contrariis.*
9 *Renunciatio ſucceſſionis à filia facta, non firmatur iure ciuili iuramento.*
10 *Legitimari poteſt ſpurius ea lege, ne ſuccedat patri.*

1 CONSTITVEMVS in formula alia pacti de non ſuccedendo, axioma aliud iuris ciuilis, quod poſteà ſequenti capite latius eodem iure & pontificio, Deo fauente, pertractabimus. Pactum in dotis conſtitutione vel traditione factum, ne quid filia aliud ex hæreditate patris ſperaret, non mutat ius ſuccedendi: hoc eſt, non impedit, quominus filia ſuccedere patri poſsit [a]. Quod & in filio aliquid accipiente à patre, ea lege ne poſſet querela inofficioſi experiri verum eſſe putandum eſt [b]. Ratio prior huius ſententiæ, quòd pactũ de hæreditate, ſiue ſit de ſuccedendo, ſiue de non ſuccedendo, contra bonos mores
2 eſt. Hanc rationem non probo, proinde non immorabor. 2 Ratio ex Papiniani reſponſo eſt relata per Imperatorem [c], quòd meritis magis filij ad paterna obſequia prouocandi ſunt, quàm pactionibus adſtringendi. Sic venalis amor prohibetur, & filij in obſequio retinentur naturali, dum putant bona paterna ex liberalitate eorum ad ſe peruentura iuxta votum naturale parentum, qui
3 cuncta liberis ſuis parant [d]. 3. Iſtæ renunciationes futuræ legitimæ ſucceſſioni videntur quodammodo captioſæ, quia modico præſente filius aut filia poſſet temerè pingui ſucceſſioni renunciare. quod lex non probat in alimẽtis etiam debitis remittẽdis, niſi authore prætore, & cauſa cognita fiat remiſsio [e].
4 Et lex ſubuenit nimiæ facilitati, potiſsimum mulierum [f], quæ dum coniugis habendi deſiderio tenentur, etiam nullo accepto, vel dote exigua contentæ, bonis paternis inconſideratè cederent [g]: & furore amoris nihil vehemẽtius [h]. Et qui ob immodicum gaudium renunciat, reſtituendus venit [i]. Quemadmodum & quod calore iracundiæ factũ eſt, à lege reuocatur [k]. Quòd iudicio factum nec quicquam ex his videtur. Vt enim timorem, ſic & lætitiã inter per-
5 turbationes animi poſuerunt Philoſophi [l]. 4. Facultas ſuccedendi ab inteſtato, iuris eſt publici: quia lege proximi ordine ſucceſſuri vocantur, authoritate etiam legis naturæ [m]. Et quæ iuris publici ſunt, pactis priuatorum lædi non poſſunt [n]. Et in l. cùm ratio, de bon. proſcript. P. traditur neque iudicio paren-
6 tum poſſe filios à ſucceſsione eorum parentum ſubmoueri [o]. 5. Reuerit hoc pactum de non ſuccedendo ius ciuile, quia improbat pactum omne inter patrem & filiumfam. vt non naſcatur inter eos ex eo obligatio ciuilis:
7 etſi aliquando naturalis oriatur P. 6. Qui remittit vel repudiat ius

a l fin de ſuis & legit. in P. l pactum dotale 11. C de collat.
b l ſi quando, l 31 § ult Iud. de inoff. teſt. C.
c in d. l ſi quando, §. illud.
d l ſcripto, ff. de lib. l. cum ratio, de bon. damnat P. l. item & ſi parentibus, de inoff. teſtam in P.
e l. cùm lu. de tranſ. P.
f l 2 ad Senat. Velle. P.
g l 2 de indec. vid tol. C. c 1 de frig. & malef.
h § nimirum, quib. mod. natur. effic. ſui in auct. gloſ. in § ſenti, de libert.
i quod calore, de reg. iur. in 6.
k Cic 4. Tuſcula.
l fin quo bono. C l 1. and vir & vxor C l 25 legitima, de ſuis & legit. hæred.
m l ius publicum, da pact P. l quod de bonis, 15 § ad leg. Falc P. expreſſe in hac hypotheſi, in l fin. de ſuis & legit. P.
n idem in l ſemper, §. ſanctimus, & l quamuis, de inoffic. teſt. l 12 C.
o l frater à fratre, §. quæritur, de cond. inſt. P. § item quibus, de inutil. ſtip. P.

hæreditatis non ſum ſibi delatæ, vel legati non delati, poteſt non obſtante illa repudiatione cùm defertur acceptare [a]. Cæterùm filio filiæue legitima ſeu ſucceſsio paterna non debetur, niſi mortuo patre [b]. Ergo non obſtante illa renunciatione, cùm eis deferetur, rectè poterunt ſuccedere. Et poſtremò, ſucceſsio quæ debetur filiis in vita patris, non quolibet titulo hodiè relinqui poteſt, ſed tantùm iure inſtitutionis [c]. In quo correcta etiam eſt auth. nouiſsima, C. de inoff. teſtam. quæ quocunque relinquere permittebat titulo, ne rumperetur teſtamẽtũ ex quærela inofficioſi teſtamẽti, ſi filius filiaue habuiſſent tãtũdem, quantũ eſſet legitima, aliquo titulo à patre, vel donationis vel dotis, iuxta etiam priſca iura Pandectarum & Codicis [d]. Neque hoc ius ciuile conſiderat iuramentum, quod apponi poſſit pacto huic de non ſuccedendo: quia contra leges appoſitum nõ exiſtimat obligatorium [e]. Et cenſetur à patre, qui authoritate multùm in filios valet, metu extortum [f]. Neque ad rem pertinet, quòd receptum eſt pactum cum ſpurio legitimando, vt legitimatus non ſuccedat patri, vt ait Geor. Natha [g]. Nam ſpurius reſpectu patris cenſetur eſſe extraneus, quia pater eſt ei incertus [h]. Et proinde diuerſa ratio, & licet illi excipere hoc ius à filiatione legitimationis: & qui potuit condere legem legitimationis, potuit & ſuum conſenſum ea exceptione firmare [i].

a l. 1. §. quod ait prætor, quo. legat. l. 1. qui hæres, l. 13 l. 15 poteſt, & l. ſi quis extraneus, §. hæc ita, de acq. hæred. P. l. qui poteſt, de reg. iur. l. 1. §. de cretulis, de ſucceſſ. eod P.

b l. 1. §. ſi impuberi, de collat. bono in P.

c §. aliud quoque, vt cum de appel. cog.

d Papin. §. ſi quis mortis, & l. ſi non mortis, de inoff. teſta. l. vlt. §. videamus, de rei vxo. act. C.

e l. ſi quis inquilinos, §. f. de leg. 1. l. non dubium, C. de legib.

f arg. l. fin. de lib. cau.

g Natha, in c. quamuis, de pact. in 6.

h l. vulgo concepti, de ſtatu hom. §. ſi adueſus, de nup. apud Iuſtin.

i arg. l. 1. & ſ. de legib. c. 1. de conſt. vel inuti.

De renunciatione ſucceſsionis, quæ fit à filia dote contenta, ex iure pontificio & vſitato. Cap. II.

1 *Filia dote contenta, quæ renunciauit ſucceſsioni paternæ, quando regreſſum habeat & ſeq.*
2 *Legitima minui pacto & ſtatuto poteſt.*
3 *Filiæ non ſuccedebant patri extantibus maſculis.*
4 *Filia renuncians facit partem, & tamen non admittitur ad partem.*
5 *Filii maſculi conſeruant familias, & earum nomen.*
6 *Filius non poteſt renunciare ſucceſsioni patris.*
7 *Filia ſpuria dotata, ſiue renunciauerit, ſiue non, non habet regreſſum vnquam ad bona paterna.*
8 *Filia impubes non renunciat valide ſucceſsioni dotata, nec cum iuramento, etiam ſi prius ſe eſſe iurauerit puberem. & 9. 10.*
11 *Minor maiorem ſe aſſeuerans quando ſibi præiudicat.*

IXIMVS præcedente capite, iure ciuili improbatas eſſe pactiones filiarum renunciantium, dote vel parte aliqua accepta, futuræ ſucceſsioni paternæ. Quid iure autẽ pontificio placuerit, videndum eſt: & explicãdum c. quãuis, de pact. in Sex. Et proinde hoc axioma pluribus expli candum conſtituemus. 1

[k] Filia [1] pubes [2], dote cõtenta [3], renũcians patri [4], nõ vi nõ metu [5], futuram eius ſucceſsionem cum iuramẽto [6], ſu per omnẽs patri, nõ habet regreſſum ad bona paterna ab inteſtato [8]. Hoc axioma primùm generaliter, demceps per ſingula verba excutiendum. Atque in primis probatur ex d. c. quãuis, & ex §. 1. de fil. nat. ex matri. ad Morgan. cõtra. in l. b. feudo. 2. Quod fieri poteſt per legẽ, fieri poteſt per pactum [l]: vt contrà, quod nõ poteſt per pactum fieri, nec per ſtatutũ poteſt [m], quod eſt lex ciuilis [n]. Statuto porrò poteſt minui legitima [o]. Idipſum igitur pacto effici poterit 3. Filia, quæ etiam ſucceſsionem futuram, cenſetur ius ſuũ remittere in fau tẽ fratrum maſculorum, ſiue fratri fiat ſiue patri renunciatio, propter præ-

k de ſingulari ſtatus autor. ac verbis tractatur ordine ſe quẽdum adiectos numer. vide 2. 3. in hoc c. de jun. ea. de 4. in c. de mor. de 6. in c. 1. & 7. in c. de 7.

l 10. impoſſibile, de pact. in l. in glo. in pub. de de er. 1. nec debuit. C.

m l. 2. quibus, de legibus & l. omnes populi, de iuſt. & iure P. Cyn. in l. ſi cum, C. de ſt. Bart. in Tertio etiam, §. Titio generaliter, de cõd. & dem. Ang. in l. Sapinianus, §. qua ratione, de inoff. teſta. P.

pram

ptam affectionem æqualem, vt ait Dinus [a], quem refert Baldus [b]. Facili ergo negotio pactum firmandum. Quia de facili res ad ſuam naturam redit [c]. Et natura antiqua ſuccedendi erat, vt exiſtentibus maſculis filiæ parentibus nõ ſuccederẽt [d]. Quò fit, vt filia renuncians faciat quidem in bonis defuncti patris partem, ſed ad eam partem nõ admittatur mortuo patre, ſiue is ſine teſtamento, ſiue cum teſtamento mortuus dicatur, & agatur de legitima filiorum aliorum cenſenda. Et ita pars filiæ renunciantis inſtituto hæredi à patre accreſcet, cui pater pacto prouidiſſe videtur [e]. Et ita iudicatum tradit Guido Pap [f]. Niſi ſingulari nomine, in fauorẽ alicuius certi fratris renũciauerit: nã tũc pars renũciantis ad illũ ſolùm pertinet [g]. Et ita portio excluſæ applicatur ei, cuius contẽplatione excluſa eſt [h]. Poſtremo loco leges facilè permittũt filiab. renũciare accepta dote reliquis, vt faueãt maſculis, quorũ erat ab initio ſucceſsio tantùm, vt dixi, remotis filiab: vt cõſeruarentur familiæ in nomine maiorũ [i].

Στυλος γαρ οἰκου παῖδες ἐισιν ἀρρενες. vt ait Medander, i,
Columna domus ſunt filii maſculi.
Et Euripides [k], Καί τοι τόδ' αἰσχρὸν πρεσβατεῖν γε δωμάτων
Γυναῖκα, μὴ τὸν ἄνδρα· παρκείνης ςυγῶ
Τὰς παῖδας, ὅςις τῆ μὲν ἄρσενος πατρὸς
Οὐκ ὠνόμαςαι, τῆς δ' ἐμ πατρὸς ἐν πόλει, i,
Atque illud turpe eſt, præeſſe domui
Mulierem, non virum. Et illos exoſos habeo
Filios, qui maſculi patris nomen
Non gerunt, ſed à matre habent in republica.

Diodorus Siculus [l] laudat prudens Antipatri regis morientis conſilium, qui ſuos admonebat, viderent cauerẽtrue, ne regni gubernacula mulieri cõmitterent. Quod cùm illi contempſiſſent, & Olympiadis Magni Alexandri imperium tollerare ſſent, in grauiſsimas calamitates inciderunt, quas ipſe refert Plato [m], filiæ quæ viro eſt deſponſata nihil vult à patre relinqui. Obſeruamus itaque, vt qui renunciat ſi filia, non filius. Quia ſi filius accepta donati ne à patre, de non ſuccedendo pactum fecerit, non eſt idem ius ſtatuendum, quia ceſſat ratio [n]. Item conſidera ſecundò, hîc agi de filia naturali & legitima [o]: nam de ſpuria ſi agamus, & ea dotata ſit à præſumpto patre, ea nullo modo, etiam ſi exiguam habuerit dotem, & quamuis non renũciauerit, habet regreſſum ad bona paterna, tanquam minus dotata. Quamuis enim olim, dum permiſſus erat concubinatus, naturalis filia certa parte donãda eſſet ex bonis patris naturalis [p] ſpuria tamen nihil poterat petere [q], nec hodiè, excepti alimentis, quæ miſericordia iuris pontificij ei concedit [r]. Nec ideo tamen illis dos immenſa conſtitui debet, ne nimiùm eis defferamus [s]. Et in hac ſpecie ſic reſoluit Arn. Ferronus [t]. Verũtamen ſi ſpuria ſit legitimata per ſubſequens matrimonium, eadem reſpondenda ſunt, quæ in naturalibus & legitimi locum habent [u]. Et hoc eſt igitur primum, quod axioma noſtrum conſideratum pacto valido eiurationis, vt quæ eiurat, ſit filia, id eſt, naturalis & legitima. Secundo exigit, vt ea ſit pubes. Quod Ancharanus obſeruat, ex c. quãuis, de pact. in Sex. quia, inquit, filia quæ paciſcitur in eo capite datur nuptui, & impubes dari non poſsit [x]. Item pactum appoſitum eſt in dotis conſtitutione vel datione, dos autem non eſt nec cenſetur conſtituta, niſi ſequatur matrimonium [y]: & matrimonium contrahi nequit, niſi cum pubere [z]. Pubes fœmina anno 12. maſculus 14. cenſetur [a]. Deinc ſecundò, impuberes non poſſunt contrahere vel obligari [b]. Sed neque minorum res ſine iudiciali authoritate diſtrahi poſſunt [c]. Et proinde in contractu impuberis, neque iuramentum robur addere poteſt: quia nec is iurare in ſui præiu-

a Din. conſ. 6.
b Baldus l. pactum, C. de collatio.
c l ſi vnus, §. pactus ne peteret, de pact. P.
d Lanarium virum de lib. præt. num. 27.
e Per l ſi pactum, de proba. P. cum notatis in l qui repudiãtis, de inoff. teſta. P. & in l. 1. plane, § ſi duobus, de leg. 1. & ita ibi tenetur Bal. Angel Lance. Decius, Guill. de Cuneo, in auth. nouiſſima, C. de inoffic. teſta. Alex. conſ. 149. lib. 7 conſ. Per Iaſon in tit. de conditione ex l. omnimodo ex teſtamento, verſ. ſed quid erit in praxi.
f Guid. Pap q. 599. & 295.
g Bal. in l ſi actione, C. de pact. & in l. ſi defuncto, de ſuis & legit. Paul Caſt. & Aretinus d. §. ſi duobus. Examinat hic Boer q. 104. num. 1. & 9.
h per l 2 § ſi duo fratres, de collat. bon. P. Bart. in l. 6. videndum, ad Trebel. Chaſſ. ad conſuet. Burg. ad tit. *de ſucceſſionib.* §. 12. ver. ſed veritas.
i § item vetuſtas, de hær. quæ ab int. defer. § cæterum, de legat. 3. agn. ſucc. § f. de pa. pot. § arqui per fœminam, de legit. agn. tut.
k Eurip. in Electra, actu 4.
l Diod. Sicul. 19. hiſt.
m Plato, in de legib.
n Iaſon, in ſubſt. de acq. poſſe in fine Chaſſa ad § 12. de ſucceſſion. in verſ. fœminis, in conſuet. Burg.
o Filium eum definimus, de iis qui ſ. ſunt ſui vel al. iur. § ſi verò aduerſus, de nup. l. 11. § ſi quis, de cathon. ed l 1 § Iulianus, de lib. agnoſc. P.
p autà licet, C. de natur. lib.
q auth. ex cõplexu, cõgio per c. cum haberet, de eo qui dot. in matrimo. quam prius polluxit. per adult.
r iuxta l. 1. § ſiue itaque, de natura. lib.
s Arnod. Ferro. ad §. 14. de teſtamen. in cõſuet. Burdeg.
t Bald. in l. eam quõ, col. 8. & in l. cùm accuſatum, & ibi Paul. Caſt. C. de fideicom. chaſſ. in §. 12. de ſucceſſio. ad ver. *erat qu'il y a*

r ne il ge, etiam in conſuet. Burg. x c. 1. de ſponſ. impub. y l. 2 §. 1. de pact. P. iure ſuccurſum, & l ſtipulationem, de iure dot. P. ſi ne vir & vx. z c. puberes, de deſponſ. impub. apud Greg. c. 5 eod. in 6 § 1 de nupt. apud Iuſtinian l. minore, de ritu nupt. P. a § fin. quib. modis tut. fin. quan. tutel. cura. eſſe deſi. b l. pupillus, & l obligari, de actio. P. § 1. de auth. cura. in negotiis, de reg. iur. P. Iulianus § ſi quid a ſolutio emptionem ſimilib. c l. magis puto, § non paſſim, de reb. eor. qui ſub tut. vel cur. ſunt P. to. ut de præd. & alien. reb. minor. C.

dicium poteſt, nec peierare dicitur, quia ſciens fallere non videtur [a]. Nec iuramentum eius iudicio conſtat, quod eſt vnum ex tribus requiſitis in firmo iuramento [b]. Neque impubes erga Deum promiſſo voto obligatur [c]. Sed & cum ætatis fragili conſilio [d], accedit fragile & debile ſexus fœminei conſilium [e] quod ſæpè contra propria capit commoda mulier [f]. Et vt facilis eſt ad promittendum, ita facilior ad iurandum [g]. Remanet tamen ſcrupulus Bartholi, to ſi impubes ſe puberem eſſe iurauerit, antequam contrahat & renunciet, & poſteà pactum iuret, num improbetur impuberis iuratio. Panormitanus ratus eſt valere pactum & irreuocabile [h]. Ego tamen diuerſam ſequor ſententiam, nec hoc iuramentum valere reor, quia pater ex dolo ſuo lucrari non debet [i]. Dolo autem verſatus videtur, qui exegerit iuramentum à filia quòd maior eſſet, cùm tamen illa certos eſſet ætatis rectus teneret [k]. Item quia impulit iurare, cùm aliter illa non eſſet contractura [l]. Nec me dimouent ab hac ſententia leges, quæ puniunt minores qui ſe maiores dixerint, & quæ defendunt per eos acta. [m] Nam illæ locum habent, quando minores decipiendi alterius cauſa ſe maiores dixerint: non autem ſi bona fide tales ſe putarent, vel ſi ipſi decipiantur. Et iuris iura deceptis, non decipientibus ſubueniunt [n]. Et falſæ confeſſione non malitioſè factæ quæ naturalibus non conueniunt, non ſolent obeſſe [o]. Deſque ætate eius, qui ſe maiorem dixit, cauſa cognita probandum eſt [p]. Et in hac cauſa mihi adeſt Paulus iurisconſultus, dum vult, vt ſi curatores ſcientes minorem ſuum ſe infra 25 annum, poſt eius affirmationem quod eſſet maior, paſſi ſint cum pecunias ei debitas accipere & eas conſumpſerit, tenentur & debebunt hoc nomine conueniri. [q] nec dolo caret is, qui ſciens prudéſque falſum iuſſit affirmari: [r] vt hîc pater, qui ætatis filiæ certus erat.

a l. quia ſtatuit, de iureiur. P. e pueri, 22. q. 5. auth. ſacramenta puberum, ſi adnec. vend. C.

b c. eccl. Chriſtus, de iureiur. ea animad uertendum, 22. q. 2. Hieremi 4. auth. quod ea, c. de nupt.

c l. 2. § voto, de pollicitat. c. i. ca. ad noſtram, & c. nullus, de regularis, cap. ſi quis laicus, 16. q. 1. to. to. q. 1.

d in l. 2. de minor. P.

e l. 2. ad Senat. Velleï. C.

f l. 4. C. de ſponſal.

g auth. ſi qua mulier. ad Senat. Velleï. l. doli mali, verſ. diuerſa, de nouatio. P.

h Panor. conſ. incip. in hac cauſa verſ. ſed his nõ obſtantibus, vol.

i l. ne ex dolo, de dol. P.

k arg. l. cùm quis, 6. cod. ſi ab legat. 3. auth. de iureiur. à mor. præſt. facit text. in l. cum pater, § filius matre, de leg. 3. cap. ſuper eo, de reſtitut. at-

l l. ſi quis cum alter, de verb. oblig.

m tur. C. ſi min. ſe maiorem dix.

n l. auxilium, de minor. l. 2. ad Velleï. P. l. 2. C. ſi aduer. del.

o l. confeſſionibus, 14. & l. ſi in ciuitate, § fi. de interro. actio. P. l. 1. c. de confeſſ.

p l. de ætate, de minor. 25 an. cum ſimil. hic nota.

q Paul. in l. minor 25 annis, ſ. 31. cod. P.

r l. ſi quis affirmaſſet, de dolo, in P.

Quando filia renuncians dicatur dote contenta. Cap. 12.

1 *Dote contenta quando dicatur filia renuncians. & ſeq.*

2 *Dos ſemel conſtituta a patre filiæ an minui ab eo poſſit, & num illam conferat fratribus.*

3 *Legitima filiæ dotatæ habentis regreſſum, computatur habita ratione patrimonii patris, quod erat tempore conſtitutionis dotis, ſi excludatur pacto: non autem, ſi ſtatuto.*

4 *Dote contenta num dicatur, cui poſt pactum renunciationis tantùm dos tradita eſt? & ſi tantum promiſſa, aut non: & ſi non ex bonis patris data, aut non ſufficienter. nu. 5. 6. 7. 8. 9.*

TERTIO loco dicimus in axiomate renuntiationis, filiam dote contentam renunciare: quæ verba admonẽt, vt duo perpendamus, videlicet dotem, & quòd filia ea fuerit contenta. Nam præcipuum, quod hîc videtur firmare eiurationem reliquorum bonorum, dos eſt, quam filia accipiens, veluti præcoci ſolutione legitimæ, quæ debetur tãtùm poſt mortem patris, [a] beneficium videtur accipere, & plus quàm non debeatur: plus enim petit, qui ante tempus petit [b]. Citius quoque dotem accipiendo modicam, plus reaccipit quàm debeatur tempore mortis. Poteſt enim pater, qui dotem dedit filiæ poſteà labi facultatibus, & tamen non minuetur dos ei data: præterquam ſi ſumma clade repentina is affectus, reuerſa dote ad illum, alimentorum cauſa aliquantum minuatur. [c] Nec mortuo patre filia diminuto patrimonio patris, poteſt à fratribus cogi conferre dotem, ſi nolit ſuccedere patri [d]. Atque ſtatim dote accepta, & matrimonio collocata filia, incipit marito, non patri laborare & quærere

1 § ſi impubes, de collat. bonor. P.

b § plus autem, de actio. e. de plus petit. ap. Gregor.

c auth. quamuis, c. de rei vxor. act.

d l. fuit quæſtionis, de collat. bonor. P. l. fi. de dotem. c. eod.

quærere [a]. Quamobrem, vt tradit Iacobus Butrigarius, in æſtimanda legitima filiæ, quando datur ei regreſſus aduerſus pactum, non habetur ratio valoris patrimonij patris, quo l eſt tempore mortis eius, ſed quod erat tempore dotis conſtitutæ [b]. Quod & alij ſequuntur [c]. Licet diſſentiat Paulus Caſt. [d] 3 cuius tamen ſententia prævalebit ſi filia dotata excludatur ſtatuto, & non pacto: nam tunc habetur ratio patrimonij exiſtentis tempore mortis patris, non doris conſtitutæ [e]. Proinde cùm conſtituta dote, renunciatione facta per filiam, periculum diminutionis facultatum patris non afficiat dotem: æquum eſt, vt neque incrementum facultatum eam augeat, ſed lucrum cum periculo damni compenſetur [f]. Et ita dubius exitus lucri & damni tollit conuentionis omnem iniquitatem [g]. Ideoque pactum quodcunque in dotis traditione appoſitum, retinebitur [h]. Sed vtilis hic quæſtio, num per illa verba, 4 dote contenta, exigatur ad excludendum regreſſum poſt pactum dotem traditam fuiſſe. Et certè pugnant hic interpretes. Nam Bart. Salic. [i] Pet. Anchara. [k] arbitrantur, ſi tempore pacti dos tradita non ſit, non obligari filiam illa renunciatione. Accedit, quòd dotem non facit cautio, ſed numeratio [l]. In contraria autem ſententia ſunt Immola, & Geminianus [m]. Refert omnium rationes Georgius Natha, & Geminianus, ad c. quamuis, de pact. in ſex. Ego tamen exiſtimauerim diſtinguendum eſſe, num dos aliqua aſſignata ſit filiæ dum nuptui daretur, an nulla fuerit aſſignata. Quòd ſi ea conſtituta ſeu aſſignata tunc fuerit, & illa ea contenta renunciet, valeat renunciatio, quamuis non fuerit tunc tradita. Quia habere videtur rem, qui habet actionem ad 5 eam repetendam [n]. Itaque & ſaniori tuetur opinio in ſtatuto, per quod filia dotata à patre nihil amplius petere poſſit, & niſi quod per patris teſtamentum ei legatur pro dote, excludere filiam, etſi adhuc illa nupta non ſit, & quamuis ſine matrimonio eſſe non poſſit dos [o]: quia ex dotis aſſignatione facta in teſtamento, dotata videtur filia. cùm & pater moriens deſignare eam in vxorem alicui teſtamento poſſit [p]. Et ſtatuti verba, quæ excludunt filiam à patre dotatam à ſucceſſione patris, intelliguntur verificata, quando pater actũ dotandi exercuit [q]: quamuis videatur contrarium reſpondiſſe Bartholus [r]. Et cum illo reſoluunt etiam Ancha. a. conſ. 132. Ludo. Ponta. conſ. 133. Sed priorem ſententiam ſequitur Arnol. Ferro. in §. 13. de teſtam. in conſuet. Burdeg. dummodo inquit, de bonis patris per illum ſit dotata, & illa non ſit poſthuma. Addit & in §. 15. eius tit. ex tex. illius §. quòd ſicut dotata filia excluditur, ita & ea cui nondum dos ſoluta, ſi fuerit fides habita de pretio, cùm eſſet promiſſa à patre, cùm dos promiſſa veræ dotis nomen retinere videatur [s]. Quòd 6 ſi dos non fuerit aſſignata, non poterit dici dote contenta filia, quæ dotem non habet. Et non exiſtentis nullæ dici poſſunt qualitates [t]. Nec renunciatio itaque valebit. Etenim dos ſuccedit in locum legitimæ [u]. Et quemadmodum ea tolli omnino non poteſt, ſic nec renunciari: ſeb protextu quod dote contenta ſit. Et ſi fieret, accideret vt ſi quando maritus eius præmoreretur, illa indotata remaneret, & contra vtilitatem reipub. [x] eſſet innupta. Sed & dos ſuccedit in locum alimentorum præbendorum liberis [y]. Nemo autem futuris alimentis inſulto prætore renonciare poteſt [z], etiam cum iuramẽto [a]. Succurrit, quòd hæc renunciatio nulla dote conſtituta, extorta à filia, arguit patris impietatem & quandam mentis alienationem: vt de patris exhæredatione reſponſum eſt iniuſta [b]. At non eſt conſentiendum parentibus, iniuriã aduerſus liberos ſuos inducentibus, pacto vel teſtamento [c]. Et quemadmodum non licet patri exhæredare iniuſtè filiam, niſi cauſa ſufficiens ſit & probata [d]: ita non debet licere prætextu pacti vel iuramenti, immeritam ab omni parte hæreditatis ſubmouere. Neque mihi placet Immolæ perſtigium [e], dum ait valere iuramentum & renunciationem ſucceſſionis etiam ſi filia nihil acceperit à patre quia in quit, per tale iuramentum de non ſuccedendo, non videtur renunciari iuri petendi dotem [f], nec iuri petendi alimenta. Et prom

a l. ſicut, de oper. libert. P.
b Iacob. Butri. in l. pacti C. de collat.
c Bald. in l. quamuis, C. de fideicom. Cumanus, cõ. 188. Diſpucta Ferro. in §. de teſtam. conſ. Burdegal.
d Paul. caſtr. cons. 73. & 201. lib. 1 cõſ.
e Chaſſa ad §. 32. & ad ver. *ne retractio ponat*, verſ. Sed aduerte, tit. *des ſucceſſions*, in conſuet. Borg.
f l. ſecundum naturã de reg. iur.
g in l. ſi pater puellæ, C. de inoff. teſta. l. de fideicommiſſo, C. de tranſ. l. r. C. de pact. ſucceſſione, l. de iis quæ in fraud. cred. C. l. ſi ea lege C. de vſur.
h l. legem quam dixiſti, C. de pact. in traditionibus, eod. tit. P.
i Bar. & Sal. in l. pater, quod dotali, C. de pact.
k Anch. in c. quamuis eod. in 6.
l l. 2. C. de dot. cauſa non nume.
m Imm. & Geminia. in d. c. quamuis, de pact. in 6. & in l. qui ſuperſtitis, de acquir. & in l. ſtipulatio hoc modo concepta, de verb. obl. P.
n l. qui actionem, 15. de reg. iur. l. ſi quis vi, de acq. poſſe. rẽ in bonis, de acq. rer. dom. l. bonorum, §. in bonis, eod. l. nemo videtur, 5. de reſti. in integ. P.
o Bart. in l. Titio centum, §. Tutio genero de condit. & demõſtrat. Chaſſ. ad §. 12 ad ver. *viuants, ſi pere & mere*, tit. *des ſucceſſions*, in conſue. Borg.
p l. non eſt, de ritu nup. l. qui puppillam, ad leg. Iul. de adult.
q per l. mulier, §. r de condit. inſtit. Alex. Immo conſ. 34. in 6. vol.
r Barth. conſ. 31.
s arg. l. ſi pater, de dot. promiſſ. l. ſi mulier ita dotẽ, de iure dot. P. l. 1. de collat. dor. l. ad exactionẽ, C. de dot. promiſſ.
t l. eius quia in pronuncia. de reb. credit.
u In Andr. in c. extenore, de ſponſ. compet. l. Pompon. Philadelphius, fam. erciſc. P. l. quoniam nouella, de inoff. teſt. C.
x l. 1. de in. dot. P. l. 1. ſol. matri P. l. 2. de ind. vid. toll. C.
y l. quiſquis, §. 1. ad leg. Iul. de adult. C.
z l. ſimili de tranſ. P. de alimẽtis, C. eod.
a e cum quidam, de iureiur.

b l. 2. & l. 5. §. 1. & l. mater decedens 19. de inoff. teſta. P. c l. non eſt enim, l. 4. eod. d §. aliud quoque capitulum, vt cùm de appe cog. e Immo ad d. c. quamuis. f vt in l. fin. de dot. prom.

de cùm pactũ hoc, vt ipſe ait, non impediat petitionẽ doris vel alimentorum, non videtur eſſe cõtra bonos mores. Tum etiã, quòd renunciãdo ſucceſſioni, non cenſetur renunciatũ legitimæ [a]. Et filia excluſa à ſucceſſione nõ cenſetur excluſa à dote: imò & poterit petere ſupplementũ doris exiguæ, ſecundũ Cynum [b]. Siquidẽ iſtæ rationes non firmant opinionẽ. Nã in correctorijs, verba non ſunt mutanda: verba autẽ c. quãuis, de pact. quod corrigit l. fin. de ſuis & legit. P. meminerunt, quòd dota contenta filia iurauerit & renunciauerit hunc in modum, *Quamuis pactum patri factum à filia dum nuptui tradebatur, vt dote contenta nullum ad bona paterna regreſſum haberet, improbet lex ciuilis: ſi tamen iuramento, non vi nec dolo præſtito firmatum fuerit ab eadem, omnino ſeruari debebit. Cùm non vergat in æternæ ſalutis diſpendium, nec redundet in alterius detrimentum.* Quamobrem verba debent aliquid operari [c], vel expungi [d]. Quid enim verbis opus eſt, cùm ex illis nullus ſequatur effectus [e]? Maximè cùm æquitas iuris pontificij in eo videatur pactum approbare, & iuramentum, quod filia per dotem contenta ſit. Neque fulciri poteſt ſententia Immolæ, per l. fin. de dot. promiſſ. vbi officium paternum dicitur dotem conſtituere filiæ, vt & alibi docuerat Iuniſcon [f]. Nam illa lex poteſt in contrariam partem potius retorqueri, ibi enim officium paternum dicitur, de ſuis bonis dotare filiam: & proinde ſequitur, honeſtè patrem & ſine fraude non poſſe hoc omittere, ſed cogendũ volentem omittere [g]. Atque ſi dixerimus poſſe renunciari ſucceſſioni inteſtati patris, & non cenſeri renunciari doti: contrarium hoc eſt naturæ ſucceſſioni ab inteſtato, in qua continetur & legitima & dos, quia hæc omnia veniunt in collationem [h]. Et ſæpius monuimus, ea non deberi niſi poſt mortẽ patris [i]. Minus pro Immola facit l. ſi quando, *illud*, de inoff. teſta. C. Nam equidem pactum ibi de non agendo querela inofficioſi, non prohibet quominus quis agere poſſit ad ſupplementum legitimæ. Sed id accidit, non quòd legitima non contineatur ſub renunciatione, vt ratus eſt Immola, ſed ex eo quòd pactum nullum & inutile eſt. Cæterùm, vt progrediamur ex verbis rurſum, dote contenta, obſeruamus, renunciationem hanc fieri poſſe cùm dos datur, & filia nubit, & nihilominus poſt nuptias cum dote contenta eſt id eſt, quando poſt initas nuptias dos promiſſa ſoluitur, vel de ea fides habetur. his enim modis & dote contenta dicitur [k]. Item dote contenta dicetur, quæ dotem accepit ex bonis patris: nam ſi pater filiam ex bonis propriis filiæ dotauerit, & ea hoc prætextu bonis patris renunciauerit, illa tummoperè læſa & decepta erit, & proinde abſoluetur à iuramento, & reſtituetur in integrum [l]. Nulla enim dos dici poteſt, quæ donatio eſt [m], ſi ea à patre conſtituatur ex bonis filiæ: nemini enim res ſua donari poteſt [n]. Et præterea, iuramentum interpretationem recipit, ne quis ex eo immodicè lædatur [o]. Notat & Phil. Francus, quòd quamuis renunciatio fiat à filia dote contenta, ea ſi incongruè ſit dotata poſſit agere ad ſupplementum: etſi ſtatutum diſponat, quod filia dotata non ſuccedat *P*. Quia nomen doris intelligitur de congrua pro modo facultatum patris, & dignitate natalium viri [q]. Poterit itaque non obſtante renunciationis iuramento petere ſupplemẽtum legitimæ: niſi expreſſè renunciauerit legitimæ & eius ſupplemento [r].

a l. ſi quando, § illud, & §. & generaliter, c. de inoff teſta.
b Cyn. in l. ſi non mortua, C. eod.
c l. ſi quãdo de legat.
d l. quod met. cau. P.
e l. fin. C. de donat.
f in l. qui liberos, de ritu nupt. P.
g d. l. qui liberos.
h auth. ex teſtamento, C. de collatio.
i l. 1. § ſi Imperij, de collat. b no P
k ſic ruetur Io Monachus & de S Germiniano d. c. quãuis de pact
l diſputat Geor Natha, in d. c quãuis, ro. col. 2. Item
m l. cùm mulier, de donat. ante nupt. C.
n l. nemo rem ſuam, in 1. & 2. de verb. obl. & ſic, itaque, de actio.
o l. ſi lib. reus, in 1. § de operis de operis liber P. veniens c. quanto, de iureiur.
p Phi. Franc. in d. c. quamuis, nu. 1 Bal. in l. fin. de dot. promiſ. per text. in l. ſi filiæ, 41. de le. 1
q l. quæro, 61. & l. cum poſſet, 20. § gener. 2 ſocero, de iure dot. P. l. Titio centum, § Titio genero, de condit. inſtit.
r Io Franens, in d. c quamuis, nu. 9 per l. ſi quando, §. illud, & §. & generaliter, c. de inoff. teſtam

De perſonis, quibus fit renunciatio ſucceſſionis per filiam dotatam. Cap. 13.

1 *Filia renuncians ſucceſſioni dote accepta, an certior fieri debeat de effectu renunciationis, & ſeq.*

2 *Iuramentum non extenditur ad incognita, niſi ignorantia ſit iuris.*

3 *Renunciatio bonorum paternorum facta à filia fratribus viuente patre non valet.*
4 *Sed si iisdem fiat mortuo patre, quando valeat, aut non valeat.*

1 QVARTO loco, in axiomate renunciationis validæ successionis paternæ, adiecimus, renunciationem fieri patri: nam inde videbatur consistere tota vis improbationis per legem ciuilem, ex rationibus suo loco paulò ante traditis. Et proinde in hac renunciatione quæri potest: Num necessarium sit ante pactum & renunciationem, pro eius efficacia, filiam certiorem reddi de vi & effectu renunciationis. Et hanc quæstionem mouet Gemmianus, in d.c. quamuis sed non resoluit. At quidam existimarunt, prius certioranda esse filiam. Quia, inquit Hostien.[a] iura quæ dicunt, quamlibet posse renunciare iuri suo, siue his quæ pro se introducta sunt, intelligi debent, quando fuit certioratus de præiudicio suo [b]. Firmari videtur idipsum, quòd nemo remisisse censeatur quod sibi deberi ignorauerit, & de quo non præsumitur cogitasse [c]. Defendunt & Cynus [d], & Ioan. Andreas [e], mulierem esse certificandam, etiam si interueniat iuramentum: quia iuramentum non extenditur ad incognita [f]. Contraria tamen verior est sententia, & valere renunciationem, alioquin legitimè factam, etiam si expressè non fuerit explicata res filiæ: quia verba formulæ renũciationis, *renunciat bonis paternis maternis, præsentibus & futuris*, satis manifestè rem explicant. Et filia præsumitur scire vires patrimonij patris, vt certa certior amplius reddi non debeat [g]: quod si nesciat, debet sibi imputare [h]. facit, quod notabiliter scribit Paulus Castrensis [i], quòd vbi ignorantia consistit in iure, iuramentum ad ea, quæ hoc modo ignorantur, extenditur: quia lex fingit iurantem omnia scire, quæ in iure consistunt. Iuris enim ignorantia neminem excusat [k]. Notat & Guido Pap. [l] quòd ad hoc vt quis sibi præiudicet per iuramentum, sufficit iurari super facto, nec scientia requiritur [m]. Et hanc sententiam nostram defendit expressè Natha, in d.c. quamuis pactum [n]. Et secundum eam iudicatum docet Guido Pap. [o] Sed quæritur nunc, num pactum de non succedendo patri, factũ cum fratribus à filia, vallatum etiam iuramento, habeat validam renunciationem. Qua in quæstione distinguendum arbitror, an pactum hoc factum sit cum fratribus viuente patre, & sine consensu illius: & tunc non valet, neq; est obligatorium quod accessit iuramentum [p]. Tum quia decretalis, quamuis, correctoria est legis ciuilis, & loquitur de pacto facto patri, & ideo non est vltrà proroganda ad fratres [q]. Item pactum habita ratione fratris & patris, esset de futura successione viuentis, quod iam pluribus improbatum fuisse docuimus. 4 Aut fit pactum cum fratre ex consensu patris: & tunc valebit, si perseuerauerit in ea voluntate vsque ad mortis periodum [r]. Aut de hæreditate patris mortui renũciatio fit fratribus, & tunc proculdubio valebit pactum in eius fratris vtilitatem, in cuius fauorem fit. Quia pactum ostendimus validum de renunciatione vel de hæreditate iam quæsita mortui [s]: dũmod quipp am aliud non impediat pactum, veluti dolus metus, minor ætas soror, vel aliud simile. Tunc enim nec iuramentum pactum firmaret, sed daretur restitutio in integrum [t]: putà, si dolo fratrum, dicentium relictum esse in testimento quippiam sorori à patre, cùm tamen nullum factum esset à patre testamentum, illa accepto legato iuraue it se non habitur m. gressum ad bona paterna vel materna [u]. Atque Anchar anus [x] resoluit, minorẽ 25. annis, accepta dote à fratribus, enormiter læsam renunciando hæreditati paternæ, non obstante iuramento restitui, & rescindi contractum propter iniquitatem in eo contentam, cùm iuramentum non sit vinculum iniquitatis. iniquitatem perpendendo ratione iniustitiæ, prout iura expressa hac de re explicant [y]. Circumstantiæ potrò negotij facilè detegent dolum, minor æ

a Host. in sum. de fideiussor. §. & quis, & § mulier.
b arg. 38 dist. §. præterea, cui ve sine prohibit mitt debet & cred. &c. in auth.
c l fin. ad Senatusc. Velleia. l. qui cum tutoribus, § fin. & l. cum Aquiliana, de transact. l. Pl. cres fratres, de pact. in P. facet l. mater decedens de inoffic. test. P.
d Cynus l. 2. de reb. cred. C.
e Io. And. in addit. ad Spec. in §. 2. tit. de oblat. & solut.
f c. veniens, de iureiur. l fin. de non num. pec. C
g l. 1. in fi. de act. emp. P. l. 1. C. ad Velleia. l. 1. § elegantèr. de dot. P. facet l. fin. quã. mul. off. tut. fun. poss. C in auth. ve liceat mat. & aux.
h l. quisque, de rescind. vend. C. facet & c. pen. de empt. & vẽd.
i Paul. Cast. ad auth. sacramenta puberũ si aduer. vend. & cons. 88 incip. ex so puncto.
k l. 1. & 2. de iur. & fac. ignor. P.
l Guido Pap. q. 227. in per l. si duo, § idẽ Iohannes, de iureiur.
m Geor. Natha, in c. quamuis pactum, col. 15. vers. an autẽ ad hoc, cum col. seq.
n Natha, ad d. c. quamuis, col. 15. in resolut. & ibi Pet. de Anchar. Immol. & Gemmia. Bald. & Salic. in l. fin. C. de pact.
o Guid. Pap. d. q. 227.
p c. quæ à fratre, & c. ordinaria, de reg. iur. in 6. l. quæ contra de legib.
q secundum l. fin. C de pact. & l. fin. tit. ad auth. si modus, C. famil. ercis.
r dixim. sup. & fac. l. 1. C de pact. l. qui Romæ, § duo fratres, de vet. obl. l. de fideicõmisso, C. de trãsact. l. illud de acq. hæred. cum sim.
s c. cùm contingat, de iureiur. auth. sacramẽta puberũ. Si aduer. vendit C. Federic. const. 4. Phi. Franc. in c. quamuis, nu. 11. de pact. in 6.
t Feder. d. const. 94. Anch. in c. accessorium, in fine, nu. 5. de reg. iur.
u Ancha. in d. c. accessorium
x ea inter cæteras, q. 4. ea animaduertendũ, ar. q. c. quæsito, de iureiur.
y

tas [a], fragile conſilium ſexus [b], facti qualitas [c], & ſimilia: ex quibus facilis re-
rit veniæ iuramenti impetratio contra contractum dolo initum [d].

a Ia. de minò. 25 an
b l. 2. ad Velleia.
c l. 1. de dot. except.
l. ſi quis cùm alter. de ver. obl. P.
d c. abbas, quod met. cau. c. ſi verò, de iureiur.

De renunciatione ſucceſſionis præſentis & futuræ, & de dolo & metu interuenientibus. Cap. 14.

1 *Renunciatio, & promiſſio de renunciando à filia dotata facta, an æquiparentur.*
2 *Renunciatio ſucceſſionis metu & vi facta à filia non officit.*
3 *Metus iuſtus quis dicatur.*
4 *Patris præſentia num metum filiæ renuncianti inferat, & nu. 7.*
5 *Iuramentum metu extortum an ſit obligatorium, & de reſtitutione contra illud.*
6 *Peccandum non eſt cuiuſcunque rei metus cauſa.*
8 *Reuerentia nimia filij vel liberti in patrem & patronum, metum reſciſorium habet.*

e Areti reſpon. 148.
f Arnol. Ferro in §. 23. tit. de reſtit. in conſuet. Burdeg. per l. ſtipulatio oſtea §. in princ. de verb. obli.
g Bald. in l. pactum 9. de cuſtod.
h Idem Ferro. §. 24.
i l. ſucceſſorum, §. ante omn. de pact. P. it. ea in aliter act. C.
k l. ſi pulſatio iſta, §. alia. & §. ſi ſtipulata. de ver. obl. §. ſi quis alij, de man. ſtipul.
l d. c. quamuis pactũ
m l. ſi mulier, §. ſi mulier, quod met. cau. P.
n l. interpoſitas, C. de tranſ. l. 3. §. 1. de eo quod met. cau. P. l. 4. C. eod. l. metus autem cauſa, ex quib. cau. maio. §. P.
o c. abbas. 2. de iureiur. ex parte oratoris, §. dat. ea. fina. 22 q. 5.
p ſal. l. quod met. cau. P.
q §. 1. in l. 3. §. quæro notandæ, quia rer. act. non dat quæmadmodũ ibi refert, improb. à Bart. in l. 1. inſtitutum, C. q. quod met. cau. P. & in l. inter pactas, C. de tranſ.
r l. tranſactionem, C. de tranſ. l. 2. de his qui per met. vel dol. non app. P.
s l. ſi mulier, quod ſtatim cau. P. ea inter cæteros, §. q. a.
t c. cùm virum, de regula
v c. requiſiſti, c. gemma, c. cum locum. de ſponſa.
x l. pen. & fin. C. eod. c. 2. de deſpon. impub.
y c. ad audientiam, de iureiur. vt in c. metuentes, §. qui in l. ſi mulier, quod met. cau. in P. glo. in c. abbas, eo. ap. Greg. l. 1. in ea. authoritatem, §. q.
z d. authoritatem, & c. 2. & c. ſi verò, de iureiur.
a Panor. in c. 2. nu. 7. pe. illum tex. de iureiur.
b Panor. in d. c. 2. & ſ. nam & p. Host. §. q. minor, de iureiur. P.

QVINTO, regula noſtra pacti filiæ de non ſuccedendo, requirit renunciationem, non [i] non metu factam. Ex quibus notandũ renunciationem fieri debere à filia facto ipſo. Nam ſi illa promittat ſe renunciaturam, nec tamen renunciet, promiſſio non ei nocebit, vt reſpondit Franc. Aretinus. [e] Arnold. tamen Ferronus [f], exiſtimauit poſt promiſſionem ad faciendam renunciationem cogi poſſe, ſecundum Baldum [g]. Cæterùm, idem Ferro. [h] putat, renunciationem factam per maritum nomine vxoris filiæ non valere: cùm non conueniat renunciationem extendi à perſonis ad perſonas [i], in earum præiudicium, cùm nec in commodum fiat abſentis ſtipulatio [k]. Metus porrò & vis, ab hoc acta abeſſe debent [l], quemadmodum ab omnibus actibus legitimis voluntatis, vt ex edicto prætoris. Quod metus cauſa, plenius edocemur. Et quemadmodum dos promiſſa vel data per metum, reuocatur [m]: ſic & per metum eiuratio in ea dote non valet. Metus iuſtus intelligitur, qui periculum vitæ, aut corporis cruciatum contineat [n], facultatum omnium iacturam, ni aliquid faceret, qui & actum reuocat [o]. Metum iuſtum filiæ renuncianti non infert præſentia patris, quia hic metus paternus vim non habet: & ideo non ſubiicitur e lato [p]. Nec ſolus etiam patris iuſſus metum habet [q]. Quinimo proximorum & parentum præſentia, fraudis ſuſpicionem tollit [r]. Quòd ſi filia inde metum ſibi prætexat non habetur ratio eius metus, quem quiſque ſibi cemerè infert [s]. Et quæ habet arbitrium in electione propoſiti, non cogitur ſequi patris voluntatem [t]. Neque ea excuſatio prodeſt filio ſe ſubſcribenti in facto patris & ſuo, quominus obligetur, in ſpecie l. fideiuſſor, §. pater Seij. de fideiuſſor. Probatur & 13 p. num à matrimonio, quod liberam eſſe debet [u]: & nihilominus non ideo minus liberum dicitur, quòd patris iuſſu & imperio factum à filia fuerit [x]. Atque textus c. quamuis, de pact. in ſex. non ideo pactum infirmat, quòd cum patre à filia factum eſt, ſed aliundè vt improbetur, metũ & vim probari debet. Verumtamen ſi pater durus ſit, & verberibus præcedẽtibus vel metu alio extorſiſſe conſenſum à filia probetur, nihil eſt quod præſentiam patris metum inferre prohibeat, & eo magis quò filia benè morata eſt, quæ matrem metuit exaſperare. Et quamuis communi calculo receptum ſit interpretum, iuramentum metu extortum eſſe obligatorum, & quòd metus non excludat conſenſum [y]; poteſt tamen peti abſolutio ſeu gratia iuramenti [z]. Non tamen reſtitutio, quia aduerſus iuramentum per ſe factum non impetratur reſtitutio, Sed abſolutio [a]: et ſi quando pro alio iuratur, reſtitutio detur [b]. Et quamuis iuramentum metu & vi extortũ, iure rectè non

obliget

obligentamen ad maiorem cautelam, quia multis vinclis iuramentum iurantem conſtringit, abſolutio petenda eſt de facto ab epiſcopo [a]. Et iudex laicus poteſt ideo cogere turpiter extorquentem iuramentum, illud relaxare ſeu remittere [b]. Quemadmodum cùm opus eſt, idem cogit & iuramentum ſeruare iurantem [c]. Sic rigore vltimo iuris, perpenſa virtute iuramenti, iuramentum quod poteſt ſeruari ſine interitu ſalutis æternæ, non habita ratione alterius, ſeruandum eſſet, etſi metu fiat [d]: quia etiam metu impellente, peccatū mortale nemo committere vel peierare debet [e]. Expedit enim potius quælibet pati, quàm malo conſentire [f]: & melius pro veritate pati ſuppliciū, quàm pro adulatione conſequi beneficium [g]. Et voluntas coacta, voluntas eſt [h]. Sed ſi aliarum circunſtantiarum iuramenti perpendamus cauſas, vt puta iudiciū & iuſtitiam, quæ interuenire debent [i], & tamen non adſint in hoc pacto iuratō filiæ & patris, rectiſſimè gratiam fieri temerarii iuramenti dicemus. Proinde ſi conſtat ipſo facto, filiam fuiſſe deceptam, tunc vel ſola præſentia patris arguit metum [k], qui dedit cauſam contractui, & nullum conſequenter reddit [l], pariter & acceſſorium iuramentum [m]. Ne quod vno via prohibitū eſt directò per obliquum in fraudem legis probetur [n]. Et ita etiam Federicus [o] reſtringit deciſionem c. quamuis pactum, in filia enormiter, id eſt, præter modum læſa, vt ex eo, quamuis non probentur à patre interuenientes minæ vel verbera, metu præſumatur contractum & iuratum. Quem ſequitur Ancharanus [p]. Reſponſum & in iure eſt, ſolam, & nimiam reuerentiam liberti (qui ſimilis in obſequijs filijs eſt) [q] ſi probetur liquidò, improbare promiſſionem ab eo patrono factam [r].

[a] c. 2 & ibi glo. & c. peruenit, eod.
[b] Federic conſt. 64. Pano in c. 2. num. 3 de vſur.
[c] in c. licèt, de iureiur. in 6. & fin. de fe. comp. in 6.
[d] ca. ſi aliquid, 22, q. 4.
[e] c. pactiones, de pac. c. quæuis, eod. in 6.
[f] ca. ita ne, 32 q. 5.
[g] ca. quiſquis veritatē, & ca. nemo peritorum, 22. q. 1.
[h] ca. merito quæritur, 15 q. 1.
[i] c. & ſi Chriſtus, de iureiur. cum ſimil. lib.
[k] l. etiam virum, de regula. c. cum dilectus, de his quæ vi vel cau. fiunt. & c. ſuſcepta contra fidem.
[l] l. & eleganter, de dol. &.
[m] c. acceſſorium, de reg. iur. in 6.
[n] c. prudentiā, & c. præterea, de offic. deleg. l. oratio, de ſponſa. &.
[o] Federi conſt. 94. incip. quæcunq; in domina margareta
[p] Ancha ad reg. acceſſorium, in 6.
[q] vt conſtat ex tit. de obſeq. ab liber. & l. par & parco præſta
[r] l. 1 § quæ onerandæ, quæ rer. alien. non dar.

De iuramento, quod in renunciatione ſucceſsionis interuenit, & de gratia eiuſdem. Cap. 15.

1 *Iuramentum permiſſorium ſeruandum, quare.*
2 *Iuramenti renunciationis à filia factæ an dari poſſit abſolutio & ſeq.*
3 *Omnino, verbum quid contineat.*
4 *Renunciatio filiæ dote contentæ ex quibus cauſis iuramento non obſtante reſcindatur.*

1 SVMMVS Pontifex in c. quamuis pactum, ſexto loco vim maiorem pacti renunciationis filiæ conſtituit in iuramento. Quod maius habet vinculum obligationis, veluti cum Deo promiſſione facta [s]: & cùm ſcriptum ſit, *non peierabis, reddes Deo iuramenta tua* [t]. Proinde ſeruanda quæ iurata ſeruari poſſunt ſine detrimento ſalutis æternæ [u], etſi damnū temporale immineat: plus eſt enim anima, quàm corpus [x]. Satagit & eccleſia ſacroſancta iuramenta ſeruari [y], item & lex ciuilis [z]. Neque periurijs via aperienda eſt [a]. Et gratia non niſi ex maxima cauſa fieri poteſt: cùm id quod expreſsè Deus per ſe vel per profectas ſanciunt, non poſſit à legiſlatore alio tolli vel mutari [b]. Et quod ſuperior admittit, inferior non poteſt infirmare [c]. Item iuramentum ſpiritualis res eſt: ideo neque per leges ciuiles contrarias, aut per ſtatuta poteſt reſtringi [d]. Poſſunt ad confirmationem iſtius iuramenti alia plura conferri, quæ tractabimus Deo fauente proprio loco de iuramento, in probationibus iudicialibus, quæ non referam. Sed interim explorabimus, num ab hoc iuramento renunciationis

[s] l. 2 de reb. eccl. C. etſi Chriſtus de iureiur.
[t] Exo. 2. Leuit. 19.
[u] c. quamuis, de pac. in 6. c. cum dilectus de his quæ vi metuue.
[x] l. ſanctimus nemini, 17 de ſacroſ. eccleſ. C. D. Mach. c. 6.
[y] c. mulieres, & ea lucem, in 2. de iureiur. c. cum contingat, eod. c. licet, eod. in 6.
[z] authe. ſacramenta puberum, ſi aduerſ. vendi. vt iureiurando, de oper. lib. Pol. qui iuraſſe, de iureiur. in Pr.
[a] c. eum dilectus, de his quæ vi met. ca. ſi iuncta glo. quæ ſimilia erant, in C. de ind. vid. tollē.
[b] ca. ſunt quædā, 25. q. 1 § ſed naturalia de iureiur. nat. gent. & ciu.
[c] § interim, de defenſoribus ciuitat. in authe. cum inferior, de mand. & obed. c. decernimus, de iudic. ea cùm ad veritatem, ad ca. fatis euidenter, 56. diſt.
[d] c. accedentes, de iudic. ea cùm ad veritatem, ad ca. fatis euidenter, 56. diſt.

tionis, filia abſolutionem poſſit petere. Et melior viſa eſt opinio eorum qui negant, quam plurib⁹ rationibus firmat Georgius Natha, in Rep. quãuis, col. 14. 1. Quia textus c. quãuis, tradit omnino iuramentũ eſſe ſeruandũ: verbum autẽ, *omnino*, impedit omnem opẽ & remediũ exceptionis [a]. Et verba generaliter plata, generaliter ſũt intelligẽda [b]: & affirmatiua omnino, omne, totũ includẽs nihil excipit [c]. Quẽ admodũ cõtraria negatiua vox nullomodo, negat generaliter. & ideo placet diſpẽſationẽ [d]. 2. Cũq; verba ſint intelligenda cũ effectu, & vt aliquid operẽt [e], excludẽda eſt diſpẽſatio. Alioquin verba, quæ de iuramento appoſita ſunt in c. quamuis eſſent perperam appoſita, cùm illud diſpenſatione eludatur. 3. Auth. ſacramenta puberum, ſi aduer. vend. c. ait irreuocabiliter ſacramenta puberum & iurata pacta eorum obſeruanda eſſe. Item Innocentius 3. reſcr. pſit, nec iuramentum per ſummum pontificem remitti poſſe in præiudicium alterius, ſine legitima cauſa [f]. Quia inquit Panormit. [g] iuramentum eſt de iure diuino [h]. Cauſam tamen legitimam ad reſcindendam remiſſionem iuratam putant, læſionem filiæ vel minorem ætatem, ex quibus poſſe dari abſolutionem iuramenti arbitrantur [i]. Et ita etiam iudicatur, vt abſolutione iuramẽti petita, læſa enormiter, id eſt, ſupra dimidiam partem legitimæ debitæ, reſtituatur in integrum, iuxta l. fin. iuncta glo. in ver ex magna cau. qui & aduerſ. quos in integ. reſti. non poſſ. lib. 2. C. ut 42. l. ſi ſuperſtite, de dol. C. & l. 2. c. de reſcin. vendit. Et ita Bartholõ. Chaſſaneus [k] quoque probat. Quia immodica læſio concludit dolum præſumptum [l]. Neque hîc adferenda in contrarium præſumptio, per quam non putatur patrem voluiſſe fraudare filiam, propter propenſum ſingularemque animum & amorem in liberos [m]. Nam præſumptio cluditur, vbi veritas contraria apparet [n]. Accedit, quòd is qui ex beneficio legis aut conſuetudinis hæres eſt, vndique ſuum ius imminutũ habere debet [o]. Quinimo qui contentus accepto ſucceſſioni renunciauit, poteſt nihilominus legitimæ petere ſupplementum [p]. Quẽ admodum ſi filia dote contenta excludatur per ſtatutum à ſucceſſione, poteſt petere ſupplementum legitimæ, ſi minus idoneam dotem accepit à patre. Et Socinus conſ. 130. citat quinquaginta doctores, qui pro hac ſententia conſuluerunt: atque ſecundum hanc iudicatum ſæpè refert Chaſſaneus [q]. Quia dos debetur in locum legitimæ [r], & legitimæ ſupplementum proculdubio peti poteſt [s]: quanquam Socinus in prædicto loco referat 20. doctores in contrariam ſententiam declinaſſe.

a glo. in c. fin. de off. & pot. iud. deleg. in 6. in ver. omnino, glo. in clem. 1. in ver. omnino, de vit. & hon. cler.

b l. ſi ſeruitus, de ſeruit. verb. prædd. l. 3. §. penult. de alex. Iuf. & alear.

c l. Iulianus, de leg. 3. l. baliſta, ad Trebell. P.

d glo. in clem. vt lis. in ver. nullo modo, de vit & hon. cler.

e c. relatum, de cler. non reſid. l. 3. §. hæc verb. de nego. geſt. l. ſi quando, de leg. 1.

f Innoc. in c. inter. de renunciat. glo. & doct. in c. quanto, de iureiur. l. 5. in ca. authoritate, 17. q. 5.

g Panor. conſ. 12. l. vol.

h c. etſi Chriſtus, de iureiur.

i Panor. conſ. 12. circa fin. l. volu. Anchar. in c. canonũ ſtatuta, 32. art. prime de conſtitu. laſon. in auth. ſacramenta puberũ, ſi aduer. vend. 9. & 10. col. quamuis Anchar. ſi ſibi cõtrarius in conſ. 43.

k Chaſſ. ad §. 12. verſ. ſed poſito, & ſeq. de teſtam. in conſuet. Burg.

l l. omnes, quæ ex his, creditor §. Lucius, mand. l. 1. qui ſtatutum, d. probat. l. ſi quis cum alium, de vet. oblig.

m l. conſilio, de curat. fur. l. iſti quidem, quod met. ca. l. P.

n l. cum de indebito, de pr. in P.

o a gl. l. ſi pater unum, de bon. libert. P.

p l. ſi quis ſo §. generaliter & ibi laſo, & l. hæres inſtitutus, d. inoff. teſta. C.

q Chaſſa. ad §. 12. de ſucceſſ. ad ver. nec ratione, verſ. in contrarium tamen, in conſuet. Burg.

r l. quonam nouella, de inoff. teſta. C.

s l. omnia do. & l. cum ſcimus, eod.

De ſuperuiuentia filiæ patri poſt pactum. Cap. 16.

1 *Filia renunciante, an nepos ex ea admittatur ad petitionem ſucceſſionis aui.*
2 *Iuramentum quando obliget hæredes iurantis.*
3 *Nepotes non obſtante renunciatione matris ſuccedere poſſunt auo et propria perſona.*
4 *Filia, quæ renunciauit ſucceſſioni dote accepta, non poteſt præterita experiri contra teſtamentum patris, quare.*

SEPTIMO loco, axioma noſtrum renunciationis validæ exigit, vt filia ſuperuiuat patri. Nec planè quæſtio eſt infrugifera, an nepos excluſa filia per renunciationem, ab auo bonis quoque excludatur. Et Bald. Salicet. in l. maximum vitium, de lib. præter, c. excludi putant. Barth. [t] Socin. [u] Cynus [x]. & alij quos recenſet Arnol. Ferronus [y], quam ſententiam Ferronus ſequitur, non adhibita diſtinctione, an patri ſuperuixerit, vel moriatur filia. Quia excluſa filia, cenſeatur excluſa eius liberi, vt bona remaneant in familia & nomine maiorum, & nepos vocatur ex perſona

t Bar. in l. 2 ad Tertullia in l. ſeberianum, de ver. ſig.

u Soc. conſ. 30. col. 2. verſ. terzo probatur.

x Cynus in l. quæ ſit lo. conſ. C.

y Ferro. ad §. 12. de teſt. in conſ. Burdeg.

tur ex perſona patris [a]. Sunt tamen aliqui, qui nepotem admiſerunt, præmortua viuenti auo filia, quos refert Bald.[b] admittit [c], & Peruſinus [d], & Franc. à Ripa [e]. Tractatur hæc quæſtio ab Aretino, Baldo, Decio, Caſtr. in l. pactum, de collatio. C. à Salliceto, in l. pactum, C. de pact. & per alios citatos per Ferronum, ad §. 13. de teſtam. in conſuet. Burdeg. Sed verior eſt ſententia prior: 2 quia iuramentum à matre præſtitum, non debet nocere filijs [f]. Et quamuis iure communi pactum tranſeat ad hæredes in temporalibus [g]: tamen iuramẽtum matris non poteſt filios obligare, vt non poſſint ex ſua perſona ſuccedere [h]. obligat enim iuramentum animam iurantis, & non eius qui conſenſit [i]. Nec poteſt hæres conueniri ex iuramento defuncti [k]. Et ſemper iuramentum ex parte iurantis eſt perſonale, ex parte autem eius cui iuratur, interdum reale, interdum perſonale [l]: quamuis quis iurauerit pro ſe & hæredibus [m]. Cæterùm tutius erit vti diſtinctione Guid. Papæi: aut liberi veniunt ex perſona propria, & tunc poſſunt petere aui legitimam non obſtante renunciatione matris: aut veniunt vt hæredes matris, & tunc non poſſunt petere [n]. Quòd ſi 4 pater præmoriatur filiæ, tam valida eſt renunciatio ſuperioribus circunſtantijs vallata, vt teſtamentum patris, in quo ea eſt præterita quæ renunciauit, non poſſit ratione præteritionis per eam dici nullum [o]. Etenim tali filiæ præteritæ non debetur legitima [p]: quia per renunciationem omnino filia ſe alienam à ſucceſſione fecit [q]. Et videtur ſub renunciatione generali & iuramẽto omnis modus ſuccedẽdi repudiatus. Neq; nepotes viuente matre, ſed ea præmortua, aui teſtamentũ, in quo nihil illis relictũ eſt, poſſunt dicere nullum [r].

a §. neq. illo, detriẽ. & ſeqq. in auth.
b Bald. in l. oratione vtilitũ. C. de lib. præter. Bar. in l. qui ſuperſtites, de acq. hæred & Sylua. conſi. 108.
c Bal. conſi. 2. lib. 1.
d Peruſinus in l. de quibus de legib. P.
e Franc. à Ripa, lib. 2 reſponſo. reſponſo. 6.
f etiam contingat, in fine, iuncta glo. de iureiur.
g in l. veteres, de contra ſtipul. C.
h arg. c. 1. de deſponſib. in 6.
i ca vna. 30. q. 2.
k c. fin. de fo. competen. in 6.
l Panor. in c. veritatis nume. 5. de iureiur.
m Felin. in c. cùm ſit generale, col. 6. de fo comp.
n Guid. Pap. q. 227. nu. 2.
o Barr. in l. Gallus Aquillius, § quid ſi tantum, de lib. & poſthu. Chaſſ. ad § 12. ad ver. *exheretur ne pater*, verſ. & hæc ſit, *de ſucceſſionibus*, in conſ. Burg. Paul. Caſtr. in cõſ. 214. incip. ſi dicta domina, & conſ. 5.
p Bald. in l. maximũ vitium, de lib. præter C.
q Perfaco in tract. de condit. ex l. omnimodo, & Guid. Pap. q. 95. & 198.
r Guido Pap. in d. q. 198. nu. 2. Perfaco de condict. ex leg. omnimodo, ex teſtamento cumulata, verſ. ſed numquid filius, videndus Bald. ad l. fin. C. de pact. Bart. ad l. qui ſuppreſſerit, de acquir. hæred.

Notabiles caſus, in quibus filia dote contenta non obſtante renunciatione ſuccedere poteſt. C. 17.

1 *Filia dotata renuncians paternis, ſuccedit maternis, niſi eis quoque renunciet.*

2 *Filia, quæ renunciauit ſucceſſioni, poteſt ſuccedere patri vel matri conuolanti ad ſecundas nuptias in lucris prioris matrimonij: item ſublatis iis, in quorum fauorem excluſa erat. Item ſi extraneus ſit hæres, vel non extante maſculo in eodem gradu: nec excluditur per legitimatum: ſuccedit item ſi inſtituta à patre, niſi ſtatuto excludatur dotata. Succedit & fraternis, niſi eorum ſucceſſioni quoq; renunciauerit. nume. 3. 4. 5. 6. 7. & 9.*

8 *Donari cauſa mortis à patre poteſt filiæ dotatæ à ſucceſſione per ſtatutum excluſæ.*

10 *Legitimæ ſupplementum petere filia poteſt non obſtante renunciatione, & ſi læſa, & metu renunciauit.*

1 EXPLICITO axiomate renunciationis, quæ reſicit filiam renunciantem à petitione ſucceſſionis; operæpretiũ eſt, vt exceptiones adiciamus, & caſus tradamus, in quibus non obſtante renunciatione ſuccedit. Primùm itaq; filia à patre dotata, à matris ſucceſſione non repellitur: quia cenſetur tantùm dotata ex bonis paternis [s], niſi ab vtroq; ſit dotata, & nominatim renunciauerit paternis 2 & maternis. 2. Filia quæ bonis paternis & maternis renũciauit, ſi poſtea pater vel mater altero parentum eorũ decedente ſuperſtes cõuolauerit ad ſecundas nuptias, & ita locus factus ſit l. fœminæ & l. generaliter, de ſec. nupt. C. poteſt ſuccedere nõ obſtante pacto, in lucris illis, quæ habebat ille vel illa, pater vel mater cõuolans ad ſecundas nuptias ex bonis prioris præmortui coniugis, & quæ tenetur relinquere liberis prioris matrimonij. Quia hoc ius illi quæſitum eſt poſt renunciationem, & proinde ea non extenditur ad illud [u]. Item lucra repetentis ſecundum thorum extantibus ex priore liberis, de-

s Accurſ. Paul. Caſtr. Bald. P. Cornetus in l. 6. de legit. hæred.
t Alex. Immo. conſ. 39. Decius, conſ. 379. Roma conſ. 45. Ferro ad tit. de teſtam. § 16. in conſuet. Burdeg.
v l. 2. de ſta. lib. P. I. Aurelius, 9. teſtamento, de lib. agnoſ. P.

feruntur ad liberos, non vt ad hæredes, ſed tanquam filijs [a]. Et ſic etiam concludunt Oldradus, [b] & Guido Pap. [c] Decius [d] Salicetus [e], & Ferronus [f]. Sed neque filia renunciando de hoc caſu cogitauit: ideo ad eum non extenditur renuntiatio [g], aut iuramentum [h]. Et ita iudicatum notat Guido Pap. 3. [i] Si in fauorem fratrum & agnatorum, filia dotata excludatur ſtatuto à ſucceſſione patris, & mortui fratres vel agnati ſint, neque alij ex illis ſuperſint, poteſt non obſtante renunciatione ſuccedere et hæreditatem petere. Item ſi hæres extraneus ſit inſtitutus, poteſt ſupplementum petere: quia priuilegium excludendi filias agnatis datum, non eſt exteris communicandum. [k]. Quamuis extẽ agnati, ſed inſtitutus ſit extraneus. Quia paria ſunt agnatos non eſſe, vel non ſuccedere. 4 [l]. Statutum quo filia dotata excluditur, intelligitur extante hærede maſculo eiuſdem gradus cuius eſt filia, non de inferiori, vt neque filia excludatur per neptem ex filio feminam, ſecundùm Paulum Caſtrenſem [m]. De quo tamen dubitat Ferronus [n]. Sed firmat Chaſſaneus [o]: quia incluſio maſculi excludit fœminam [p]. nec credendum eſt ſtatutum vel patrem voluiſſe neptem filiæ præponi [q]. Niſi filius qui neptem reliquit, adierit antequam moreretur hæreditatem patris mortui: nam proculdubiò trãsfert ius quæſitum in filiam propriam, vt pròprium patrimonium patris, non vt aui. 5. filia dotata excluſa per ſtatutum, non excluditur per filium legitimatum ſolummodo [r]. filia renũtians pacto patri & fratribus, ea non obſtãte renũciatione poteſt ſuccedere, ſi à patre inſtituatur [s]. Quia pater inſtituẽdo, & iuramentũ & pactũ remittere videtur, quod facere poteſt [t]: alioquin adimeretur diſponẽdi libera facultas [u]. Et hìc fauor præfertur fauori filiorum maſculorum [x]: eiuſque eſt legem tollere, cuius eſt cõdere [y]. Et licèt volentibus contrahentibus à contractu diſcedere [z]. Cæterùm, ſi ſtatuto filia dotata à ſucceſſione patris excludatur, ea ex teſtamento patris, vel nomine hæredis capere non poteſt. Quia iam quæſitum eſt ius fratribus, imò nec ſubſtitui per fideicommiſſum poteſt fratri [a]: quia hæres fideicommiſſarius habere videtur, non ab inſtituto ſed ex teſtamento inſtituentis [b]. Verumtamen placuit, mortis cauſa donatione, ſine titulo hæreditario, etiam in hac ſtatutaria prohibitione, poſſe patrem filiæ donare, & ita pluribus probat Chaſſaneus, & aduerſarias rationes plures diſſoluit. [c] 7. Per renuntiationem hanc dote accepta, filia nõ excluditur à ſucceſſione fratrũ, & ſi bona à patre proceſſerint, niſi & frater ſucceſſioni expreſsè renũciauerit [d]. Quia hæreditas paterna poſtquàm adita eſt à fratribus, non amplius hæreditas, ſed eorũ patrimoniũ eſt [e]. Et, ita conſuluit Ludoui. Roma. [f] Et Franc. Aretinus [g]. Poſtremò filia nõ obſtãte renũciatione ſuccedit patri, ſi de ſupplemẽto agat legitimæ, de dolo, de deceptione: vt ſuperiorib. capitib. iã expoſitũ eſt [h].

a Auth. hæres, de ſecund. C.
b Old. conſ. 194.
c Guid. Pa. deciſ. 228.
d Decius, conſ. 209.
e Sal. ad l. generaliter. § illud, de ſecund.
f Ferro. in d. § 16.
g l. mater, C. de inof. t. & in fin. C. de non num. pen. & l. fin. qui Stich. cog. P.
i Guid. Pa. d. dec. 228. arg. d. hanc conſiliſſ. 4. §. ex imperfecto, de teſtam.
l l. & ſi mulier, § ſi filius, de bon. libe. Paul. Caſtrenſ. cõſ. 248. Ioan. Imola, in l. Gallus Aquil. § & quid ſi tantũ, de lib. & poſth.
m Paul. Caſt. conſilio 49. vol. 1.
n Ferro. ad § 14. de teſt. Chaſſa. ad § 12. & ad vet. *en mais meſme*, verſ. & iſtud dicit, tit. *des ſucceſſions*, in conſ. Burg.
p c. nonne bene dicimus, de præſumpt.
q l. ſi vxor a matre, C. de ſpon. matre.
r Sec. conſ. 24. vol. 2. Bal. & Barba. in l. cum antiquiſſimi, C. de fideicom. multa. Præpoſit. ad c. per venerabilem, qui fil. ſine legit. Ferro. ad § 12.
s Felin. in c. ſi diligenti, col. penult. de fo. compet. Iaſon. in l. fin. col. de pact. C. vbi reſpondet ad rationem, quod ius videretur fratribus quæſitum. Idem Iaſ. in l. ſtipulatio hoc modo cõcepta, de verb. obl. & ibi Bart. Alex. Areti. Ioan. Imola. et ter. in c. 1. de renunciat. in 6.
t c. præterea, de ſpõſ. contra l. ſi fratres, § idem reſpondit, pro hoc P.
x l. rede facto, C. eccleſ. y l. 1. & fin. C. de legi.
z l. ab emptione, de pact. P. l. 3. quam lic. ab empt. diſc. C.
a Chaſſ. ad § 12. *des ſucceſſions*, in verſ. *et remarqué*. Bart. in l. 1. vbi alitur tractatur rhones ſeruitutis.
b cohæredes, § cum filia, de vulgar. ſi is qui, eod. P.
c Chaſſ. ad d. §. & ad verſ. *ni en ce donation*, n. 12. 4. 5. & 7. Bal. & ſeq.
d Idem eod. ad verſ. Et remarqué Iaſon. in l. eius qui, § quod ſi ſtipulatus, in 5. col. ſi certa pecu. P. el ſed ſi plures, § filio, de vulga. P. l. 1. § præterea, de ſeparat. l. Turi teſtamẽto, de iisquib. vt indig. cum ſimilib.
f Lodo. Roma. conſ. 168. in 1 dubio.
g Franc. Areti. conſ. 151. col. 2.
h Sup. c. 14. nu. 3. & ſeq. & c. 15. n. 4. i gl. in l. nõ ambigi, C. de don. k Gui. Pa. deciſ. 22. n. 2. l in l. 6. § 6. de Actio P. rep. l. publicam. § 1. depoſ.

De ſecunda ſpecie acquiſitionis ſucceſſionis per epiſtolam. Cap. 18.

1 *Donatio per epiſtolam & nuncium fieri poteſt.*
2 *LETTRES DE CREANCE fidem faciunt inter mercatores.*
3 *Hæredibus directò alia voluntate quàm teſtamentaria relinqui non poteſt, per fideicommiſſum contrà.*

INTER ſpecies donationis non ambigitur eſſe validam eã, quæ vel per epiſtolam [1], vel per nuncium ſpeciali mandato fit [k]: nã & per epiſtolã quæri obligationẽ reſponſũ eſt [l], habita ratione plenarũ & negotiorũ, & dũmodo cõſtet de ea epiſtola, & qs eã miſerit. Sic enim ſolus cõſenſus exigitur, nec valdè deſideratur, vt dies vel cõſul, vel ſubſcriptio adſit, vt reſpõdit

Scæuola

d Scæuola [a]: est si epistolæ fuerint alicui præsentatæ cui diriguntur & acceptæ, non aliter [b]. Et quãuis in præiudicium alterius, vel veritatis non faciant fidem epistolæ [c]: tamen in præiuditium scribentis, et ad vtilitatem eius cui mittuntur, & fidem faciunt & obligationem [d]. Potissimùm si agatur de con-
2 uentionibus, quæ solent consensu tantùm perfici, & quæ inter absentes fieri possunt [e]: maximè inter negotiatores, inter quos epistolæ, quas vocant *lettres*
3 *de creance*, fidem faciunt [f]. Ita literæ argentariorũ seu bancharioru faciunt plenam fidem, etiam apud omnes [g]. Proinde rectè dubitatur, num voluntatem suam instituendi aliquem hæredem, epistola quis significare possit, vt ex ea petatur hæreditas. Et certè placuit nulla alia voluntate, quàm testamentaria, d. rectè hæreditatem relinqui posse per fideicõmissum, vel per legatum posse [h]. Et idcircò rescripserũt Dioclet. & maximi in hæc verba [i]. *Et in epistola, vel libello, vel sine scriptura, imò etiam nutu, fideicommissum relinqui posse, adhibitis testibus, nulla dubitatio est.* Et donatum in ea epistola, etiam quam qui donauit volunt aperiri post mortem tantùm suam, transit in fideicommissum, & debetur ab hærede [k]. Quod intelligendum est, si quinque testibus præsentibus fuerit perscripta epistola, non aliter: quia omnis vltima voluntas saltem quinque testium testimonio eget, [l]. excepto testamento, quod plures postulat.

a l. cùm tabernam 34. § 1. de pignor.
b Earum d. l. cùm tabernam §. 1. Boer. cons. 25. nu. 18. & 30.
c Item epistolis, cum l. seq. C. de probation. l. epistola, in pr. de past. P.
d Zabarella, cons. 15. ver. item quod dictis.
e l. 1. in fin. P.
f vt in d. l. cùm tabernam, § 1. & d. l. publica, § 1.
g Batr. in l. 2. §. dicus, de iure fis. Boer. dec. 35. nu. 8. adde. l. quædã sũt personæ, l. 9. § fi. & l. argentarius 1. de eden. P.
h l. 2. C. de codicil. in l. non codicillum, C. de test. cum similib. ibi nota.
i l. & in epistola, 22. de fideicom. C.
k l. miles ad fororem l. 77. de lega. 2.
l l. 1. & l. fin. §. fin. de codicil. C.
m l. hac consultissima & l. in testamentis C. de testam.

FINIS LIB. XLI.

DE TESTAMENTARIA SVCCESSIONE.

LIBER XLII.

Cur prius de teſtamentaria, quàm inteſtati Succeſſione dicamus. Cap. I.

1 *Teſtamentariæ ſucceſſionis materia cur præponatur quæſtioni ſucceſſionis ab inteſtato. & ſeq.*
2 *Teſtari facultas quare conceſſa. & 3.*
4 *Inſtitutionis titulus honori tribuitur etiam liberis.*
5 *Teſtandi voluntatem quæ improbare videntur, diſſoluta. & ſeq.*
7 *Hæredes ab inteſtato & ex teſtamento quibus turibus vocentur ad hæreditatem.*
8 *Teſtamentaria ſucceſſio ex lege etiam defertur.*
9 *Iuſta hæreditas quare ab inteſtato dicitur in ſocietate.*
10 *Succeſſio certa quæ dici poſſit.*
11 *Ab inteſtato venientes poſſunt vocari ex teſtamento ſi velint.*
12 *Sobolem ſuam poſtponere alienæ poteſt quis ſi velit, Sed non præſumitur.*
13 *Vulgaris expreſſa non excludit matrem.*
14 *Diſpoſitio legis quomodo fortior diſpoſitione hominis.*
Teſtamentaria ſucceſſio, intelligenda eſt ex teſtamento ſubſiſtente.

QVANQAM antiquior ſuccedendi ab inteſtato cauſa quibuſdam viſa ſit, quàm teſtamentaria: tamen rectius facturum me exiſtimo, ſi de hac quàm de illa prius dixerim. Primùm, quia ſuccedentes ex teſtamento, præferuntur vocatis ab inteſtato [a]. Succeſſio quippe legitima ſeu ab inteſtato, ſubſidiaria eſt, quando mortuus non expreſſit de ſucceſſore voluntatem. Quare proviſio hominis, tollit prouiſionem legis [b]. Ita tutores dativi & legitimi vincuntur per teſtamentarios [c]. Secunda ratio, quia Reipub. intereſt, cuique permitti de rebus ſuis liberam diſpoſitionem, vt poſſimus ſaltem morituri, beneficia illis rependere, à quibus viuendo accepimus. Et ideo reſponſum, hæreditates ob benemerita deferri [d]: quia ad remunerationem naturâ tenemur [e]. Sicque adſtipulatur alia naturalis æquitas, cui conuenit maximè, voluntatem domini rem ſuam in alium transferre volentis, ratam haberi [f]. Vt enim viuentium voluntates admittuntur, ſic & mortuorum [g]. Et Plutarchus de legibus Solonis loquens [h]. *Cum*, inquit *is permiſiſſet, pro voluntate cuiuſque, ni ſupereſſent filii, hæredem conſtitui, ei eſt amicitiam propinquitati, & gratiam neceſſitati præferre*. Tertia, ratio prior

1

debere ſe

a l quàdiu, 1. de acq. hæred. P. quandiu, de reg. iur l. antequam, comm. de ſucceſſ l. de bonor. poſſeſſ. l. ab P.
b l. maritus, de priuil. C. l. fin. C. de paſt. conuen.
c l. ſi tutorem, de teſtam tutor auth. matri & auiæ, C. quam. mat. offic. tut. fungi pot.
d l. nec adierit, pro ſoc. P.
e cl. ſed & ſi lege, §. conſulunt, de petit. hæred.
f §. per traditionem de rer. diuiſ.
g §. fin. de leg. Iul. cau. rolli
h Plut. in Solone.

debẽt eſſe cãuſa teſtamenti, vt per poteſtatem illam bonorũ noſtrorũ diſtribuendorũ nobis cõceſſam, gratos & officioſos in nos reddamus, plures, qui ſpẽ quippiam aliquãdo à nobis accipiendi, nobis promptius operam ſuam & auxilium ſubminiſtrant. Sic explicat Demoſthenes, in oratione aduerſus Leptinem his verbis à Græco conuerſis. *Mihi verò videtur, Athenienſes, (ſed quæſo te ne mihi iraſcaris, nam mali de te nihil dicam) Leptines leges Solonis aut non legiſſe, aut non intellexiſſe. Nam cùm legem Solon tulerit, licere cui legitimi liberi non ſint, quem libitum ſit hæredem inſtituere (non vt genere proximos iure propinquitatis fraudaret: ſed vt vtilitate in medium propoſita efficeret, vt homines inter ſe certarent beneficiis) tu contrà non dubites author eſſe, ne quicquam de ſuis opibus populo liceat aliis impertiri: quomodo quiſquam dixerit te Solonis leges vel legiſſe, vel intellexiſſe? &c.* Et in iure ciuili, inſtitutionis titulus etiam honori tribuitur in perſona liberorum [a]. Et Cicero ad Apuleium ſcribens pro quæſtore. *Hominem*, inquit, *probum exiſtimari, qui parentis aut patroni iudicio, titulo hæredis ornatus eſſet.* Accedit Theodoſius, [b] *Inuitus*, inquit, *nemo taceat aut loquatur, vt id teſtamentũ, quod meram teſtãtis obtinet voluntatem. Natura talis eſt hominum, vt quoſdam diligãt, alios timeant, aliquorum fidem exiſtiment eligendam, aliis nihil credendum.* Et iniquum certè viſum eſt homini ſanæ mentis teſtamenti factionem adimere [c]. Communíque conſenſu ferè omnium gentium, hæc licentia teſtandi relicta dominis eſt. Neque faceſſit, quòd videatur hæc facultas teſtandi improbanda, eò quòd differt effectum voluntatis in tempus quo dominus quis non eſt, poſt mortem videlicet, qua dominium ſoluitur, vt omnia [d], & morte tantùm confirmetur teſtamentum [e]: pariáque ſint aliquid fieri tempore prohibito, & differri in tempus prohibitum [f]. Siquidem teſtamentum non accipit vim poſt mortem, ſed pendet ex libera diſponendi voluntate ante mortem conceſſa: quæ, quia libera eſt vſque ad vltimum vitæ ſpiritum [g], cùm venit vltima periodus, definit eſſe ambulatoria quidẽ, quia aliud velle nõ datur poſteà [h], ſed tũc morte non incipit: ſed quæ anteà erat, effectum ſortitur tunc. Valere debet teſtamentum ante mortem, ſed executio poſt mortem fit ab hærede [i]. Quod & in ſtipulatione, quæ in tempus mortis effectũ reiicit, non eſt reprobatum [k]. Leuiſſimum & illud, quod quidam tuentes cõmunionem rerum, diſpoſitionem liberam adimunt, nam eadem ratione contractus & dominorum poſſeſſiones extrudi deberent. Sed 3. qui putant præferendos venientes ab inteſtato, quòd triplici vocentur iure, nãturæ [l], diuino [m], ciuili [n]. Et funiculus triplex fortior ſit vno [o]. Cum iure ciuili tantùm vocari videãtur ex teſtamento inſtituti nõ animaduertunt, vocari etiam omnibus iuribus ex teſtamento inſtitutos. Nam & in iure diuino teſtamentum fecerunt Abraam [p], & Iacob [q]. Probauit Deus, locutus ad Ezechiam, *diſpone domini tuæ, quia morieris tu* [r]. Ius gentium dominia etiam diſtribuit, & libertatem de illis conceſſit [s]. Ita pari approbatione fulcitur vtraque ſucceſſio, ſed ordine, vt primò admittatur ex teſtamento veniens ſi ſit: deinceps ſecundo loco, deficiente teſtamento, veniẽtes ab inteſtato. Atque voces illæ, inteſtati, & ab inteſtato, ſatis ſuperque indicant deficere teſtamentum: & ideo tũc vocari. Oritur & ex teſtamento actio ciuilis & naturalis, vt notat Bartholus [t]. 4. Obiiciunt, qui vtitur iure communi, præfertur vtenti iure ſpeciali [u]. At qui venit ex teſtamento, vtitur iure ſpeciali [x]: qui verò ab inteſtato, authoritate legis cõmunis, vnde & vocatur legitima ſucceſſio [y]. Cæterum & qui venit ex teſtamento, ex iure communi quoque venit [z]. Et lege quoque hæreditas teſtamentaria obuenire dicitur [a]. Poſſet & negari, venientem iure cõmuni præferri priuilegiato dũ cõcurrunt ius cõmune & ſingulare in diuerſis perſonis. Potius enim eſt in priuilegiato priuilegiũ [b]. 5. Non obeſt, quòd iuſta tantùm dicat hæreditas, quæ ab inteſtato ad nos peruenit [c]. Nam illud intelligendum in ſua hypotheſi communicationis faciendæ in ſocietate: quæ ſub ſpe eius veluti certa imita eſt ſocietas. Et ea iuſta nõ dicetur teſtamẽtaria, quæ non eſt cõmunicanda, vt potè quæ nõ ſpe, ſed ob benemeritũ hæredis plerũq; defertur [d]. 6. Minus obeſt, quòd ſucceſſio ab inteſtato certa ſit, ordo enim præſtitur ei eſt per gradꝰ qui cõ-

a vlpia. in l. filium, §. ſed etſi porro, de leg. præſt. lib 37. P. tit. 5.
b In nouel. Theodoſij tit. de teſtam.
c Paul. in l. ex facto, de vulga.
d §. denique ceps, de nupt in auth. col 4.
e c. cum Marthæ, de celebrat miſſar.
f l. quod ſpõſæ, de donat. ante nupt.
g l. 4 de admen leg. P.
h l. 1. C de ſacroſ eccleſ.
i §. legatum, de leg. apud Iuſtinia. l. legatum eſt, de lega. 2. l. hæres quoque, de acq. hæred. P. l. omnis hæreditas, de reg. iur.
k l. ſcrupoloſam de contrah. & commit. ſtip C.
l l. fin. quor. bonorũ C. l. 1. C. vnde vir. & vx.
m Leuit. 25. nu. 27.
n l. 1 de iuſt. & leg. hæred. P.
o l. re communi, de leg. 3. l. triplici, de verb ſig.
p Geneſ 22. & 25.
q Geneſ. 48 & 49.
r Eſaiæ 38. 4. Reg. c. 20.
s l. ex hoc iure, de inſtit. & iure P.
t Bart. in l. interdũ, nu. 6 de cõd. indeb. P.
u l. centurio, de vulg P. l. cum milites, §. 1. de teſtamen. P.
x glo. in l. alia inſtituti, de hæred. inſtit.
y l. 1. & 3. de bon. poſſeſſ. ff. de ſuis & leg. hær. P. & de legit. hæred. C.
z d. l. centurio, de vulg
a l. lege obuenire, 3. C. de verſig
b l. ſi non ſpeciali C. de teſtam. & de conſtit. in 6.
c in l. ea quæ in nominibus, §. de illo, pro ſoc P.
d l. nec adiegit, eod.

fundi nequeunt [a]. Testamentaria autem varia esse potest, quòd variæ sunt hominum volũtates [b], Ergo minus hæc sequenda. sol. Quia voluntates quidem incertæ sunt, sed illæ certæ per legum regulas redduntur. 7. Non obest l. si quis, in 2. de hæred. instit. vbi agnati excludunt, venientes ab intestato. Nã ibi agnati & vocati erant si vellent esse hæredes, & alij ex testamento tantùm, si agnati nollent adire hæreditatem: vnde volentibus agnatis hæreditatem, deficiente conditione, ex testamento non dicuntur vocari. Et sic frustrà de concursu, qui non fit, disputatur. 8. Non obest, quòd nemo videatur suam sobolem extraneis instituris postposuisse [c]. Hoc enim verum in dubijs: at in claris, non est opus coniecturis [d]. Si enim velit, potest. 9. Pugnare videtur Iustinia. in l. fin. de instit. & substit. sub cond. fact. dum mater præfertur in successione filij intestati impuberis ei qui substitutus est filio, posthumus non nasceretur. Sed ibi substitutus in casu, si posthumus non nasceretur, & ita vulgariter natóque posthumo excludebatur [e]. Et expirante substitutione mater filio ab intestato sine concursu testamentarij alicuius hæredis succedit. Et pupillaris tacita non excludit matrem. 10. Obiiciunt, fortior est dispositio legis, hominis dispositione [f]. Et proinde successio intestati, quæ à lege inducta est, fortior erit dispositione hominis testamentaria. Sed hoc tollitur, vt 3. & 4. argumentum. Postremò non obest, quòd filij præferantur (si iniustè exhæredati sint) instituto [g]. Nam nos loquimur de testamentaria successione ex testamento legitimè condito [h]: contrarium autem, locum habet in testamento non subsistente. Et testamentum propriè dicitur, quod iure perfectum est [i]: aliter testamentum non præstat impedimẽtum, quod de iure non fortitur effectum [k].

a l. iuris consultum, de grad. affinit. tit. de success. edic. cum similib.
b l. quia poterat, ad Trebel. P. c. quia diuersitatẽ, de conses. præb.
c l. cùm auus, de cõdit. & demonstr. l. cùm acutissimi, C. de fide iuss. l. generaliter, cùm §. autem, de instit. & substit. sub cõd. fac. C.
d ca. de manifesta, & ca. manifesta, 2. q. 1.
e l. 1. de vulg. P.
f l. nemo potest, de legi. l. nõ dubium, C. de legi. l. iunigentium, §. prætor ait, de pact. P. l. pacta quæ contra, C. eod. l. si libertus, de iure patro. P.
g auth. ex causa, C. de hæ. præterit.
h l. inter cætera, eod. P. l. 1. de vsella. P.
i l. 1. § 1. quemadmodum testa. aper. P.
k c. non præstat, de reg. iur. in 6. l. quoties, qui satisd. cog. P.

De definitione testamenti. Cap. 2.

1 *Testamenti factio duplex, actiua & passiua, & quæ vtraq;.*
2 *Testamentum quid.*
3 *Testamentum quomodo mentis testatio.*
4 *Captatoriæ vltimæ voluntates reprobatæ.*
5 *Hæres institutus per testatorem metu compulsum non consequitur hæreditatem*
6 *Blanditijs permissum ne sit prouocare voluntatem vltimam.*
7 *Voluntas vltima rata, si modò iusta sit.*
8 *Hæredis institutio princeps causa testamenti validi*
9 *Institutio testamentaria triplex, propria, impropria, impropriſsima. & legitima filiorum quanta sit.*
10 *Testamenti & contractuum differentia.*

TESTAMENTI factio duplex, actiua & passiua. Actiua, est potestas faciendi testamentum: Passiua, est potestas accipiendi ex testamento [a]. Testamentum portò Vlpianus secundùm aliquos in titulis ex corpore iuris exceptis tit. 3. definiuit, vt *Testamentum, mentis nostræ iusta contestatio, in id solemniter factum, vt post mortem nostram valeat.* Sed illa finitio nimiũm angusta videtur, neque est, vt opinor Vlpiani, sed alicuius studiosi viri, qui in quosdam locos sibi quædam excepta ex Vlpiani responsis collegerat. Quemadmodum nec ea puto Pauli, quæ receptarum sentẽtiarum titulo circumferuntur, sed alterius qui ex Pauli legibus

1 a l. filiusfa. de testam. § testamenti autẽ factionem, de hæred. qualit. & diff. apud Iustin.

legibus ſibi locos communes fecerat. Et ad rem propius, conuincitur Vlpiani prædicta finitio falſitatis, ex reſponſo l. 1. de teſtam. in P. vbi Vlpianus ſic loquitur. *Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod quis poſt mortem*
3 *ſuam fieri voluit.* Et hæc eſt vera & ſubſtantialis teſtamenti finitio. Nam quod [a] Iuſtinianus tradit[a], teſtamentum mentis eſſe teſtationem, ad etymologiam nominiſque explicationem, non ad ſubſtantiam referendum eſt, vt etiam monet Theophilus[b]. Nec mihi otium eſt, immorari in refutandis cachinnis eorum, qui inculſam exiſtimant nominis declinationem, & inculcāt de calciamento & aliis ridiculis: ſufficiet enim ſi admoneam, illos non legiſſe quod eſt apud Sextum Pompeium, libris de verbo. ſignific. *Mentum*, inquit, *dicebāt, quod nos commentum.* Vbi & mentum & commentum pro mentis memoriali, excogitatum pro recordatione: quia commentum à verbo commini cor, & illud à verbo antiquo memminiſcor, ex quibus deducitur ſupinum commentū, & mētum. Vt teſtamentum non inculs[c], vt ipſi putant, teſtatio mentis dicatur, vel teſtatio excogitata, vel excogitatum cum teſtimonio vel teſtatione: teſtato enim quod ſit, teſtatio dicitur[c]: & detеſtatio, denunciatio facta cum teſtatione[d]. Qualis autem, & cuius rei hæc teſtatio, in ſubſtantiali finitione explicat Vlpianus, vt ſit teſtatio volūtatis noſtræ[e], iuſtæ, de qua appareat teſtibus qui
4 requiruntur[f]. Verba porrò illa finitionis, *voluntatis noſtræ*, docent voluntates vltimas pendere non debere ex alterius quàm teſtantis voluntate libera, non captata. Itaenim dicimus captatorias voluntates improbari vltimas[g]: quanquam agatur de legatis[h], vel de militari voluntate[i]. Quamuis ex æquitate canonica, qui extremam voluntatem in alterius diſpoſitionem committit, non videatur decedere inteſtatus[k]. Quod plerique expliçant, vt liceat ex ea æquitate conferre inſtitutionem in alterius arbitrium. Quod tamen textus nō ait. Et puto, committere extremam voluntatem in iure illo, eſſe executionem liberam voluntatis teſtatæ alicui relinquere putà, vt omnes probant, ſi ad pias cauſas relinquatur, vel ſi expreſſa voluntas inſtitutionis committatur approbati ni vel reprobationi alicuius. Alioquin non video etiam iure canonico quomodo teſtamentum dici poſsit in quo teſtator non ſcripſit, nec nuncupauit hæredem. Et ita puto teſtamentum non valere, ſi in arbitrium futurū alterius conferantur, non ſi in præteritum[l]. Quò fit, vt ipſe teſtator debeat vel proprio ore nominare, vel propria manu ſcribere in teſtamento hæredē[m]. Poteſt tamen executio voluntatis vltimæ conferri in alterius arbitrium. Et hoc modo poteſt imponi conditio hæredi, vt hæres ſit ſi velit[n]: quæ quamuis non
5 exprimatur, ineſſe videtur[o]. Quia nemo cogitur hæreditatem inuitus accipere[p], exceptis neceſſariis hæredibus. Poteſt etiam & in arbitrium tertij conferri quantitatis legati definitio, vel taxatio: & ita puto intelligendam de quantitate, l. 1 de leg. 2. ne ex diametro pugnet aliter cùm l. nonnunquam, de condit. & demonſt. P. Pendet & ex his verbis, *voluntatis noſtræ, &c.* improbatio inſaturationis, quam teſtator fecit inuitus, vel metu adactus: & ideo qui à coacto teſtatore inſtitutus eſt, ſiue is metum impulerit & coegerit, ſiue alius pro eo
6 inſcio vel conſentiente, hæres non eſt[q]. Blanditus tamen prouocare voluntatem in ſe defuncti non eſt prohibitum, ſed probatur iure ciuili ex his facta inſtitutio[r]: in ſi nouercalibus delinimentis pater in luctus, contra proprium ſanguinem iudicium ſuæ voluntatis dediſſet[s]. Statuit & Solon[t], non valere teſtamentum eius, qui ingraueſcente morbo, aut medicamentorum vi impelente, aut vinculis, aut coactus, aut conuigis ſuaſionibus, aut blanditiis adductus, diſpoſuiſſet. Siquidem in finitione occurrit huic volūtati, quòd exigitur, vt voluntas ſit iuſta ſententia: alioquin omnis voluntas rata non eſt, niſi ea ſit iuſta quoque. Iuſta porrò erit, quæ iuxtà & bene ſit[u], & ſecundùm leges. Neque ſubſiſtit diſpoſitio, quæ aduerſatur rationi vel legibus[x]. Nec propriè teſtamentum dicitur, niſi iure perfectum[y]. Vnde colligimus non magnopere
8 laborandum eſſe, in explicanda quæſtione eorum, qui putant addendum eſſe huic finitioni Vlpiani, verba, *cum hæredis inſtitutione*. Nam leges, cùm de vltima teſtamentaria voluntate agunt, inſtitutionem hæredis exiſtimant eſſe

a inſt. de teſta. ordi.

b §. 1 eod. tit. in inſtit. Theophi.

c l. fin. pro derel. P. l. acceptam, C. de vſur.

d l. denunciatio, de verb. ſig.

e d. l. 1. de teſtam. P.

f l. hac conſultiſſima, & l. in omnibus, C. eod.

g l. illa inſtitutio, l. ſi quis Sempronium, & l. captatorias, de hæred. inſtit. l. nonnunquam, de cond. & demonſtr.

h l. captatoriæ, de legat. 1.

i l. captatorias, de teſtamentis C.

k c. cùm tibi 13 de teſtam. vide ibi Panor. & alios.

l l. illæ autem inſtitutiones, de hæred. inſtit. P.

m in l. hac conſultiſſima, & l. ſubſtitutus, C. de teſtam.

n Hermo in l. verba hæc ita de condit. inſtitut.

o l. Cornelius & Mœuius, 69 de hæred. inſtit. P.

p l. nec emere, C. de iure delib.

q l. 1. ſi quis alt. teſta. prohib. C. facit. l. 1. in princ. & §. 1 eod. tit. in P.

r l. fin. eod. C. & l. ſi eod. tit. P.

s l. de inof. teſta. P.

t Plutar. in vita Solon.

u c. nouit. de cleric. eſt. de verb. ſig. & ide nupt. l. ſi vxor, de adult. P.

x c. fratres. 12. quæſtion. 1. d. l. quidam. P. l. nemo poteſt, & l. ſi quis cum ſuis, & ibi de legit.

y l. 3. & 4. quemadmodum teſtam. aper. P.

principem, ſine qua non ſit teſtamentum efficax [a]. Et inſtitutio directa & exheredatio, facit vt teſtamentum ab alijs vltimis volũtatibus ſeparetur: quia nec in codicillis, nec in alijs hæc fieri poſſunt [b]. Inſtituere hæredẽ nihil aliud eſt, quã intra hæreditatẽ ponere, dare ei hæreditatẽ, ſiue talis ſcriptus ſit, ſiue talis fuerit nominatus [c]. Excepto milite, qui ex priuilegio in codicillis inſtitutionẽ facere poterit [d]: & hæc inſtitutio nõ proprie talis eſt. Facit & Guill. Benedictus [e] teſtamẽtariam inſtitutionem triplicem, propriam, impropriam, impropriſſimam. Propria eſt, cùm in teſtamento quis inſtituitur in tota hæreditate, vel in quota aliqua eius [f]. Impropria eſt, cùm filius inſtituitur in legitima, vel in eo quod in legitimam reducitur: putà, Si in dote, vel in donatione propter nuptias inſtituatur [g]. Legitima namque naturæ eſt quidem, quota bonorum patris pars, deducto ære alieno: non hæreditatis, in qua & debita ſunt [h]. Impropriſſima, quoties inſtituto hærede vniuerſali, alius extraneus inſtituitur in re certa. In quo caſu illa inſtitutio non eſt quota hæreditatis, neq; bonorum, adeunte hærede vniuerſali [i]. Inſtituitur porrò hæres in teſtamento, vt ipſe voluntatẽ defuncti exequatur, ſecundũ poſtrema verba finitionis teſtamẽti, *de eo quod poſt mortẽ ſuã teſtator fieri voluit*, quæ conſtituunt differentiã inter volũtates vltimas teſtamẽtis & volũtates cõtractus. Cũ in teſtamentis variare liceat & mutare placita vſque ad mortẽ, quia eorũ effectus poſt mortem pãtũ eſt [k]: at in cõtractibus, neſcit vox ſemel miſſa reuerti, & effectũ ſine retractatione ſtatim contractus accipit [l]. Et ſtatim fit creditor & debitor contractu inito, etſi ſub conditione in tempus mortis executio differatur [m]: cùm tamen hæres non poſsit in teſtamentis dici, niſi poſt mortem teſtatoris, nec hæreditas [n]: nec qui putat teſtatorem viuere, adire poteſt eius hæreditatem [o].

a l.1. de vulg. in pr. l. quod per annos, l. 20. & l. finde in codic. P. § 1. nec hæreditis inſtitutionem. de legat. 1. in de hæred. inſtit. P. § in primis, de fideicom. hæred.

b l. non codicillum, C. de teſtam. l. illud, 13. § fin. de iure codic.

c l. 5. inſtitutum, de hæred. inſtituen.

d l. miles codicillis, in princ. de milit. teſtam. in P.

e Guil. Benedict. ad c. Raymundus, ad verbũ, adiectens vt Alterocha, num. 16. 17. 18. de teſtam.

f in l. quoties hæredis, de hæred. inſti. P.

g vt in l. quoniam nouella, C. de inoff. teſtam.

h l. cùm à matre, & ibi not. C. de rei vẽd. l. fin. § in computatione, ff. ſoluto defunct. Tenet Bart. in l. ex facto, circa med. de hæred. inſtit. tex. gl. Angel. & Imola, in 2. ſua tamen, § ſi patronus, ad Trebellia.

i l. ex facto, & l. quoties, de hæred. inſtit. Bald. in l. Gallus Aquilius, in fine, de lib. & poſthu. Angelus in § 1. de hæred. inſtit.

k l. 4. de adim. legat. l. cùm hic ſtatus, § ait oratio, de don. inter vir. & vxo. l. poſtremo, ff. ſoluto matr. ibi quod teſtis fit.

l l. in commodato, § ſi cui commod. l. ſicut de actio.

m l. ſi cui ſub conditione, de actio. § ex conditionali, de verb. oblig.

n l. pro hærede P. l. 3. de hæred. vel act. vẽd. P. l. nihil aliud, de verb. ſig. l. hæreditas, de reg. iur. P.

o l. hæres inſtitutus, d. quæ qui hæred. P.

De teſtamentorum diſtinctione ſeu diuiſione.
Cap. 3.

1 *Teſtamentorum priſcorum tria genera, in comitijs, in procinctu, per æs & libram.*
2 *In procinctu teſtamentum quando fiebat.*
3 *Teſtamentum per æs & libram.*
4 *Teſtamenta noſtra non cognoſci ante mortem, quare noſtra intereſt. & 5.*
6 *Teſtamentorum hodie tres ſpecies, ſolemne, nuncupatiuum, & militare.*
7 *Teſtandi vt vellent domini facultas reſtricta.*
8 *Teſtamentum coram principe factum, vel apud acta, non egent ſolemnitate. & 9.*
10 *Teſtamentum amiſſum probari poteſt per inſtrumentum & duobus teſtibus quo modo.*
11 *Teſtamentum imperfectum duplici modo, ſolemnitatis, vel voluntatis ratione.*

ANTIQVORVM teſtandi formulæ fuerunt, quæ partim in deſſuetudinem abierunt, partim immutatæ veſtigia priſca hodie retinent: aliæ omnino ſubſiſtunt. Tria genera teſtamentorum fuerunt priſcis temporibus: vnum, quod fiebat *in pace & otio ſolemne*: aliud, quod *in procinctu*: tertium, quod *per æs & libram* [p]. In otio pacis, Romani calatis comitiis, id eſt, coram populo conuocato per cornicinem fiebat. Iulius Pollux [q], apud Græcos eundem morem ſeruatum innuit, dum ait quatuor ſpecies eſſe concionum, ſed primam & præcipuam qua confirmabantur magiſtratus, & ibi publicas cauſas cuul-

1

p Iuſtin. in 6. 1. & 2. de teſtam. inſtitut. ex uſu Aul. Gell. lib. 15. c. 27.

q Iul. Poll. lib. 8. Onomaſt. δημηγοριῶν γένη τέτταρα, de magiſtratu quo tum.

sas euulgari solitas, hæreditatũque partes, & vt ipse scribit λήξεις τῶν κλήρων.
2 In procinctu fiebant, cùm viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur: quòd ante quam gladij cingerentur pugnaturi, fiebant tribus aut quatuor au-
3 dientibus tantùm, vt scribit Plutarchus etiam[a], cum aliis[b]. Tertium fiebat per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhiberetur: cùm testator è manu sua abdicabat bona sua & quasi vendebat ei quem hæredem faciebat imaginaria venditione, adhibita libra, & ære ab emente dato, & adhibito libripẽde, & quinque testibus puberibus ciuibus Romanis, & eo qui familiæ emptor dicebatur[c]. Ære enim rudi & ponderato in alienationibus prisca antiquitas vtebatur[d] pro pecunia, cuius commercij formula remansit in simulata venditione, quæ alienationem continet per adiunctionem æris & libræ. In titulis Vlpiani[e], istius testamenti solemnitas apponitur in hæc verba. *In testamẽto, quod per æs & libram fit, duæ res aguntur, familiæ emancipatio, & nuncupatio testamenti. Nũcupatur testamentum in hunc modum. Tabulas testamenti tenens testator ita dicit, hæc in his tabulis cerisue scripta vt sunt, ita do, ita lego, ita testor: itaque Quirites vos testimonium prabetote. Quæ nuncupatio & testatio vocatur.* Has formulas aliquando & ius ciuile probauit, idque vt obuiam iretur fraudibus, quibus clam voluntates vltimæ supponi, vel intercipi, vel corrumpi possunt. Sed posteà ius prætorium aliam adinuenit formulam testandi, cùm prædictæ certis rationibus displicuissent[f]. Tum quia tutum visum non est adhiberi vltimis voluntatibus
4 tantam hominum turbam, quanta in comitiis aderat. Eueniebat namque, vt publicata palam voluntate testantium, proximi, quibusque nihil testamento relictum erat, in contemptum testantium prouocarentur: & alij qui se nouerant institutos, necem illorum habendæ hæreditatis gratia accelerarent. Interest quoque nostra, ne secreta rei nostræ familiaris, debita vel onera, secretaue
5 pandantur[g]. Vt eadem ratione voluerint hodiè leges, testamenta viuentiũ nõ resignari, vel si resignentur vel propalentur, pœna imponatur falsi, & alia facientibus[h]. Et quamuis omnino secretum non dicatur, quod fit coram testibus[i]: tamen respectu alio, secretum dicetur, quod vulgo notum non est[k]. Itaque prætorio iure testamenta ita demùm rata erant sine mancipatione, si te-
6 stium septem signacula adhiberentur[l]. Tandem autem iure prætorio cum ciuili coniuncto, & in vnum corpus redacto, testamentorum tres species esse cœperant vsitatæ. Aliud namque testamentum paganicum, aliud militare[m]. Et rursum paganicum, aliud quod scripturam solemnem exigit, vnde solemne dicitur[n] aliud quod sine scriptura fieri potest[o], nuncupatiuum dictum. De qui-
7 bus posteà. Ex his antiquæ omnes disponendi maiorum formulæ, & libertas disponendi vt cuique placuisset legibus 12. tabularum concessa[p], modum & cancellos recepit[q], constituta regula rebus, personis, & formæ. Arguuntur & ratione rerum testamenta eorum, qui non vt viros oportebat, sed nimis molliter & remisse fecerant institutiones de vxoribus, eis vniuersarum rerum suarum vsumfructum relinquentes, filiis autem nudam proprietatem, qui interim fame peribant, néve in posterum id fieret cautum est[r]: néve liceret plus quam dodrantem legatis donare[s]. Personis, quæ disponere non possent, lex quoque posita, quibus relinqui non posset, vt paulò post dicemus Deo fauente. Et placuit quoque, non cuilibet disponendi formam arbitrio concedere. Quemadmodum Scæuola Iurisc[t]. non probat nudam voluntatem testatoris declinantem à lege, qui ita disposuerat de suis bonis. *Lucius Titius hoc meum testamentum scripsi sine vllo iurisperito, rationem animi mei potius secutus, quàm miserã & nimiam diligentiam: & si minus aliquid legitimè minusue peritè fecero, pro iusto & legitimo haberi debet hominis sani voluntas.* Et Plato quoque in ea sententia fuit, ne committeretur modus disponendi singulis ex arbitrio. Sic enim scribit[u], *Multa singuli diuersa, & inter se & legibus, & viuentium moribus, maioribusq; suis cõtraria properè testabuntur, si quis statuet, quodcunque testamentum in fine vitæ conditum fuerit, id omne fore inuiolatum. Stulta enim & abiecta quadam morositate fermè omnes præmuntur, quando morituros se tam arbitrantur*[x]. *Et cùm quisque suorum vesse dominus, morituros homo. Frequentissimè his verbis vtitur. Graue nimium inquit est,*

[a] Plutar. in Coriolan.
[b] Iust. §. 1. de testa. ord. Gellius, 15. ca. 27.
[c] d. §. 1. de testa. ord.
[d] Plin. lib. 33. c. 3.
[e] tit. 20.
[f] §. sed prædicta quidem, de testa. ordin.
[g] l. 1. quam & quib. quar. pars deb. lib. 10. C. l. 2. C. de alimen. pupil. præst.
[h] l. 1. §. si quis tabulas, de pœn. in P. l. si quis testamentum, §. 1. ad leg. Aquil. in P. l. si quis aliquid, §. qui viui, de pœn. in P.
[i] l. coram, de verb. sig.
[k] l. §. simonia cum vsitate, de iis qui dicec. vel effude. li. 9. Pan. 3.
[l] d. §. sed prædicta.
[m] §. 1. de milit. testa. apud Iustinia.
[n] §. sed cum paulatim, de testamen.
[o] §. pen. de hæred. & falc. in auth. §. finde testa.
[p] l. verba, de verb. sig.
[q] l. 1. ad leg. Fal. P. §. 1. cod tit. ap. Iusti.
[r] §. prohibemus autẽ, de trien. & semi. in auth.
[s] d. l. 1. ad leg. Falc.
[t] l. codicillis, 91. §. 6 de legat. 2.
[u] Pla. 11. de legib.
[x] facit §. illud quoque, de trien. & semi. in authen-

quit est,

quit eſt, ô Deus, ſi mea mihi non lucebit cuncunque velim relinquere, & aliis plura, & aliis pauciora, prout erga me mali bonúe liquidò fuerint inuenti tum in morbo, tum in ſenio, tum in aliis infortuntis meis comprobati. Vnde priſci legislatores, ô Clinia, molles fuiſſe mihi videntur, qui legem ſcripſerunt illam, per quam licet cuique vtcunque velit ſimpliciter ſua diſponere: quòd ego qui leges condo aliter ſtatuendũ cenſeo, & leges diſponendi ponam. Ex quibus video rectè abrogatum legem Valentiniani, qui in nouellis ſtatuit [a], licere teſtari cunctis iure ciuili, iure prætorio, per nuncupationem, municipalibus geſtis, per teſtimonium principis, & ſubſcriptione condi toris. Et refert ſe indulſiſſe Leonio, & vxori eius Iucundæ, ius liberorum, id eſt, vt in eadem charta mutuò ſe poſſent in caſu, quo alter alteri ſuperuiueret, hæredes ſcribere. Statuit inſuper [b], valere teſtamẽtum per ſcripturam quam vocat holographem, iure teſtamenti valere, in qua quis propria manu voluntatem ſuam ob defectum teſtium requiſitorum ſolus ſcripſerit, aliquibus adhibitis. Cæterùm coram principe vel iudice factum, receptum teſtamentum, & 8 validum habetur. *Omnium*, inquiunt CC. Honor. & Theodoſ. *teſtamentorum ſolemnitatem ſuperare videtur, quod incertum mera fide precibus inter tot nobiles probatáſq; perſonas, etiam conſcientiam principis tenet. Sicut ergo ſecurus erit qui actis cuiuſcunque iudicis, aut municipum, aut auribus priuatorum mentis ſuæ poſtremum publicauit iudicium ita nec de eius ſucceſſione vnquam tractabitur, qui nobis medius & toto iure (quod in noſtris eſt ſcriniis conſtitutum) teſte ſuccedit &c.* Idipſum in Gallia approbatum fuiſſe videtur ex legibus Caroli Magni [c]. Is enim ſic ſtatuit. *Qui filios non habuerit, & alium quemlibet ſibi hæredem facere voluerit, coram rege vel coram comite & ſcabinis, vel miſſis dominicis, qui tum ad iuſtitias faciendas fuerint ordinati, traditionem faciat.* Et hoc proculdubiò verum remanet, apud acta coram aliquo iudice teſtamentum factum valere, perinde ſi coram principe fieret, & ab quete 9 ſtibus, dum tamen reperiatur ſcriptum in actis curiæ [d]: quia acta in iudicio nõ requirunt teſtes [e]. Verumtamen dubitatum eſt, an omnino nulli teſtes exigãtur, an aliquis numerus, non tamen tantus quantus in teſtamentis alibi factis. Et hîc pugnantes ſunt ſententiæ [f]. Inter quas iudicio meo reſoluendum eſt, requiri teſtes ſaltem duos, qui dicant ita coram iudice teſtamẽtum factum fuiſſe: quia & conſtare de omni facto debet, an factum ſit, antequã de viribus quæratur. Nec acta ipſa iudicialia fidem faciunt, antequam conſtet eſſe acta iudicialia teſtibus, duobus viris fide bona electis [g]. Et probatio omnis plena ſaltem duobus eget teſtib [h]. Facit & quod traditũ eſt, teſtamẽtũ probari poſſe per inſtrumentum [i], probãdo ſcilicet caſum amiſſionis eius ſcripturæ, & eius quod in eo continebatur, ſi teſtamentum factum coram ſeptem teſtibus fuerit deperditum vel ſubſtractum [k]. Et hodiè remiſſa eſt omnis teſtamentorum ſolẽnitas in teſtamentis ad pias cauſas, dum tamen appareat de voluntate perfecta [l]. Nam teſtamentum duplici modo imperfectum dici poteſt, & ratione ſolemnitatis, & ratione voluntatis. Et aliquando vbi conſtat de volũtate, etiam ſi ſolemnitates deficiant, valet teſtamentum [m]. Et proinde quamuis remittatur ſolemnitas, tamen eſt probanda voluntas.

a in nouell. Valent. tit. 4 de teſtam.

b tit. præd. § fin.

c in capitular. conſtitut. Caro Mag. impreſſis ab Alexan. Vuenſchouium cõtinuat. Anſcopachen. pag. 64. habetur lex & rubr. de adoptio. lib. 2 leg. Langobard.

d per l. omnium, & l. ſancimus, vbi vel inter acta manifeſtaueret, C. de teſtam.

e l. in donationibus, C. de donatio. notat glo. in l. fin. C. de teſtibus.

f de quib. vide Guill. Benedictum Rayuti. ad verb. teſtamentum, 1. num. 18. & 19. de teſt.

g c. quoniam contra falſam, de probation.

h l. vbi numerus, de teſtib. ff.

i ita concludit glo. in l. fi. C. de fideicommiſſ. libert. Bart. & plenius in l. hæredes, de teſta. in fi. Guido Pap. ita ſeruari tradit deciſ. 3, 1.

k Bal. ſing. 150. incipiente prudens, Boer. conſ. 48. nu. 11.

l idem, quod, conſ. nu. 4 & 5.

m docet Boer. deciſ. 240. nu. 4.

De teſtamento ſolemni & in ſcriptis facto. Cap. 4.

1 *Teſtamentum in ſcriptis & ſolemne quid.*
2 *Teſtamenti ſubſcribendi formulæ.*
3 *Subſcriptio & ſignatio in teſtamento ſolemni teſtium requiritur.*
4 *Teſtamentum in quacunque materia ſcribi poteſt.*
5 *Teſtes teſtamentarij omnibus actibus teſtamenti adeſſe debent. Et idonei cenſentur*

laicis

habita ratione conditi teſtamenti, & ſi poſtea non ſint.
6 *Signata in teſtamento reſerari non debent vſque ad apertionem.*
7 *Teſtamenti tabulæ quomodo aperiendæ.*

1 TESTAMENTVM in ſcriptis antonomaſticῶς dicitur, quod ſolemnitate maiore perficitur. De qua ſigillatim agitur in l. ad teſtium, de teſtamen. P. & in l. hac conſultiſsima, 21. eod. tit. C. vbi Paulus Caſtren. ponit 13. requiſita ad teſtamentum perficiendum ſolemne. Porrò Ioã. Faber[a], & poſt eum Chaſſanæus[b], quæ hodiè in praxi iſtius teſtamenti perficiendi ſunt, tradunt. Et in ſumma, qui ita teſtari velit, debet ſcribere per ſe teſtamentũ, ſi nolit aliquos ſcire quid in eo ſcriptum ſit[c]: vel per alium, putà ſecretarium ſuum[d]: ſaltem nomen hæredis per ſe vel vnum ex teſtibus[e] 2. Vocare debet teſtes ſeptem eoſque rogare, vt ſint ſibi teſtes, quomodo hoc teſtamentum ſibi condiderit[f], & ſcripſerit, vel ſubſcribi: etſi neſciat literas, octauum adhibere debet teſtem, qui ſubſcribat[g] In quo videtur corrigi l. hac conſultiſsima.
3 3. Quando per ſe teſtator ſubſcribet, debet iubere, vt in continenti ſe omnes teſtes ſubſcribant[h]. Subſcriptiones hanc formam habent, primùm teſtatoris. *Ego talis, volo hanc chartam teſtamentum eſſe meum, & ſicut in ea ſcriptum eſt, teſtatus ſum.* Subſcriptio teſtium. *Ego talis, Petrus putà Gregorius, vocatus & rogatus in teſtem ad teſtamentum talis, quod hac ſchedula continetur, manu propria ſubſcripſi, & tali ſigno ſignaui.* Sic enim Vlpianus tradit[i]: *ſingulos teſtes, qui teſtamento adhibentur, proprio chirographo annotare conuenit, quis & cuius teſtamentum ſignauerit.* Ponũtur ſubſcriptiones in ima parte teſtamenti. 4. In eodem teſtamento apponuntur ſigilla[k] ſingulorum teſtium, qui ſe ſubſcripſerunt: nam vtrumque ſubſcriptio, & ſignatio requiruntur. *Si quis ex teſtibus*, inquit Vlpia[l]. *nomen ſuum non adſcripſerit, veruntamen ſignauerit, pro eo eſt atque ſi adhibitus non eſſet: & ſi, vt multi faciunt, adſcripſerit ſe, non tamen ſignauerit, adhuc idem dicemus.* Signare, idem explicat eſſe: quando annulo vel aliquo inſtrumento habente characterem, ſigni fit impreſsio[m]. Nec intereſt annulo ſeu ſigillo proprio, ſeu teſtatoris vel alterius ſignauerit[n]. Sigilla hinc debent appendi, quo inuoluta vel plicata claudatur charta teſtamentaria: vel linteo, quo includitur teſtamentum. Nam ſignatas tabulas accipi oportet, etſi linteo, quo tabulæ inuolutæ ſunt, ſigna impreſſa, id eſt, additis linis vel cordulis appenſa, vel alia clauſura fuerint[o]. Si linteum non adſit, conſuetudines admittunt ſigna in alia materia: vt ſi teſtamentum filio, vel alia materia claudatur[p]. Quemadmodum & in atteſtationibus ſeu depoſitionibus teſtium ſolet imponi ab amanuenſi vel iudice ſupra linitum,
4 dum, ſigillum. Neque intereſt teſtamentum fuerit ne ſcriptum in tabulis, aut membranis, aut chartis papyraceis, aliáve materia[q]: aut quibus literis, dummodo ne notis ſcribatur, quod prohibitum eſt[r]. Nec quoque refert, quo idiomate fiat, cum omni ſermone & græco & latino & alio idiomate exprimi teſtamentaria voluntas poſsit[s]: nec obeſt, nocte vel die diſpoſui ſe[t]. Requiritur nihi ominus, vt iſtæ ſolemnitates continuo actu adhibeantur, & vno contex
5 tu, nullum alienum actum à teſtamento, immiſcendo[u]. Teſtes adſint, donec ſuprema conteſtatio peragatur[x]. Illíque ſint idonei tempore quo ſignarunt, quanuis mortis tempore non ſint idonei[y]: aut ſaltem exigitur, vt tempore te-
6 ſtamenti pro idoneis habiti vulgò ſint[z]. Sed & exigitur, ſigilla, clauſaúe à teſtatore non referantur: nam ſi quid ex teſtamento mutare placuerit, ex integro omnia facienda ſunt[a]. Et ſi ſignata, turbata ſunt ab ipſo teſtatore, non videtur ſignatum[b]. Et videtur teſtator mutaſſe voluntatem. Si tamen caſu fortuito, vel alio modo inconſulto, inciſa vel turbata fuerint, non obeſt teſtamen-
7 to[c]. Et ita ferè eadem obſeruatione in aperiendis, ac in claudendis tabulis teſtamenti vtuntur. Et, *cùm ab initio aperiendæ ſunt tabulæ*, inquit Vlpianus[d], *prætoris officium eſt, vt cogat ſignatores conuenire, & ſigilla ſua recognoſcere, vel negare*, vt ait Pau-

a Io Faber. ad § poſt. ſunt. de teſtam ap. Iuſtin.
b Chaſſ. in § 4. ad verſ. illa, *per ſim teſtamenti ſolemnitè facit*, nu. 13. *der ſecretoires*, in conſuet Bourg.
c l. hac conſultiſsima. de teſtam.
d auth. & non obſeruato, eo. C. l. ſeruus, 28. eod P.
e § ſed hæc omnibus, de teſtam. l. iubemus, l. 29. & l. noſtram, 30 C. eod tit. § quia verò ante, notell. 119.
f l. hæredes palam, §. in teſtamentis, de teſta.
g l. cùm antiquitas, C. eod.
h d. l. hac conſultiſsima.
i l. ſingulos, l. 30. de teſtam P.
k vide Boer in § 1. in gloſ. mag de teſtam conſuet Bituric.
l Vlp. in l. ad teſtium numerum. 22 § ſi quis ex teſtibus, de teſta. P. lib 29 tit 3.
m d l. ad teſtium, § ſignum autem, § poſt ſunt. de teſta. ordinam. apud Iuſtinia. l. ſignatorum, de verb. ſig.
n d. l. ad teſtium, § ſi ab ipſo. & d. §. poſt ſunt.
o d l. ad teſtium, § ſi.
p Chaſſan & Io. Faber, in proximè citatis locis.
q §. nihil autem, de teſta apud Iuſtin. VI. in l. 3 & 4 de bonor. poſſeſſ. ſec tab lib 37. P. art 11. Conſil. Cæſarin. l. quoniam in deſignum, C. de teſtam lib 6. C tit. 23.
r l. ſed cum patrono, 6 §. fin de bonor. poſſeſſ. P. § 1 de teſtam. imperf. in auth.
s l. quoniam indagandi, & l. hac conſultiſsima, § ſi C. de teſtam. fiend l. 1. § ſi. de verb. obl P.
t d. l. ad teſtium, § poſt ſe, l. non memorem, C. de tranſact.
u l. hæredes palam. ar §. fin. de teſta. P. d l. hac conſultiſsima, § ſi.
x l. qui teſtamento, l. 20 § fin. de teſta. P. d l. ad teſtium, §. 1. l. 3. de teſtib P.
y l. 1. C. de teſta. § ſed cùm aliquis, eod. ap Iuſtin.
z l. hæredes palam, § ſi quid, eod. P.
a d l. ad teſtium, § ſi ſigna.
b l. noſtram, 30. C. de teſtam. l. 3. §. ſi linũ, & § ſi roſæ. de bon poſſeſſ. ſec tab. P.
c l. 4 quæ ad teſta. aperi. lib. 29. P. tit 3.
d

a l. vel negare, 5. eod. P.

ait Paulus [a]. Si modò præsentes sint. Nam si quis ex signatoribus aberit non lõgè in alterius territorio, mitti tabulæ debent testamenti vbi ipse sit, vt agnoscat [b]. Et si maior pars signatorum fuerit inuenta, poterit ipsis interuenientibus resignari testamentum, & recitari [c]. Et si quis se neget sigillum suum agnoscere, non ideo quidem minus aperiuntur tabulæ: sed aliàs suspectæ fiunt [d]. *Quòd si*, inquit Vlpia [e], *sui natura tabulæ patefactæ sunt, apertum videri testamẽtum non dubitatur.* Hodiè testamentorum aperiendorum alia est formula, vt interpellato iudice & eius authoritate, honestis viris conuocatis aperiãtur, & si opus sit postea obsignentur [f]: iuramento prius exacto de calumnia ab eo, qui petit inspiciendi & describendi testamenti potestatem [g].

b Caius, in l. sed si quis ex signatoribus, 7. eod.
c l. sed si maior, 6. eod.
d l. 1. § fin. eod.
e l. si in duobus, 10. §. 1. eod.
f l. 1. & 2. C. eod. tit.
g l. 3. C. eod.

De testamento nuncupatiuo. Cap. 5.

1 *Testamentum solemne difficulter effectum sortitur.*
2 *Nuncupatiuum testamentum quid.*
3 *Imperfectum testamentum sine solemnitatibus.*
4 *Testes 7. iure communi in testamento nuncupatiuo, vt in solemni, adesse debent.*
5 *Testamentorum inter liberos duobus testibus sustineri potest quomodo. & in eo quæ alia obseruanda, nu. 6. 7. 8. & 9.*
10 *Parentes non succedunt filius ex minus solemni voluntate.*
11 *Scriptura reperta in arca patris instituens liberos sine testibus quando faciat testamẽtum validum inter liberos.*
12 *Testamentum inter liberos etiam minus solemne conditum, non reuocatur posteriori, nisi solemni & expresse.*
13 *Testamentum ad pias causas quomodo minus solemne valeat: & in fauorem etiam reuictum lapsus, in eo. nu. 15.*
14 *Legitima non relinquitur necessariò filius titulo institutionis in testamento ad pias causas.*
16 *Ingrediens religionem testamentum minus solemne valet.*
17 *Testamentum coram principe factum non eget solemnitatibus. Idem si apud acta.*
18 *Necessitas dispensat in solemnitatibus testamentorum.*
19 *Testamentum militare solutum legibus communibus.*
20 *Testandum secundum consuetudinem loci, vbi testamentum fit.*
21 *Testes duo iure pontificio, cum præsbytero parochiæ, testamento sufficiunt. Num in Gallia, & alibi, ad pias causas idem.*
22 *Testium adhibendorum testamentis Leonis Cæsaris sanctiones.*
23 *Testes in omni vltima voluntate saltem 5. requiruntur, in testamentis septem.*
24 *Testamentorum nuncupatiuorum solemnitates communes, cum solemnium ritibus.*
25 *Testamenta nuncupatiua quare scribantur.*

DIFFICILIS cùm sit testamenti perfectio, frequentior est vsus nuncupatiui: potissimùm, cùm metuendum sit, ne testamentum factum tanquam solemne, in quo tamen solemnitates requisitæ omissæ sunt, vllo iure valeat: nec tanquam testamentum solemne, quia illud factum non est nec tanquam nuncupatiuum, vel iure codicillorum, quia ita valere non voluit [h]. Nuncupatiuum dicitur testamentum, quod sine necessitate scripturæ fieri potest à testatore, præsentibus septem testibus simul vnóque tempore collectis, corã quibus nominat seu nuncupat hæredem, quem sibi deligit & instituit, & reliqua suæ 1 2

h Fieri l. 1. dig. iure codic. If. in P. hoc expressit. reliquit in hac specie tul. Clarus, lib. 3 sententiarum in § testamentum, q. 4. nu. 2. post Bartli. in l. fin. de iure codicil. P.

voluntatis

voluntatis exponit[a]. Plinius[b], *teſtamenta ſua alij nuncupant*, i. viua voce quid de rebus ſuis fieri velint declarant. Et Vlpianus, *hæredes*, inquit[c], *palam, ita vt exaudiri poſſint, nuncupandi ſunt. Licebit ergo teſtanti hæredes vel nuncupare, vel ſcribere: ſed ſi nuncupat, palam debet nuncupare. Quid eſt palam? non vtique publicum, ſed vt exaudiri poſſit: exaudiri autem, non ab omnibus, ſed à teſtibus. Et ſi plures fuerint adhibiti,* 5 *ſufficit ſolemnem numerum exaudire.* Teſtamentum hoc non ſolẽne, reſpectu ſolemnitatis requiſitæ in teſtamento, quod de eſſentia habet ſcripturam, & alia, de quibus præcedente capite actum eſt: verùm reſpectu formæ ſuæ obſeruandæ, ſolemnitates habet quaſdam, & ſolemne ſecundùm illas, & imperfectum ſi non adhibeantur, dici poteſt. Nam & in hoc teſtator, & qui inſtituitur, de- 4 bent eſſe idonei: item teſtes. Et hi numero 7. ſecundùm generalem regulam, & vt ſint rogati[d], qui factionem habeant teſtamenti[e]: non ſint mulier[f], impubes[g], ſeruus[h], furioſus[i], mutus[k], ſurdus[l], cui bonis interdictum eſt[m], inteſtabilis[n]. Qui teſtamento hæres inſtituitur, in eodem teſtamento teſtis eſſe non poteſt: quamuis diuerſum in legatario, & hærede ſcripto[o]. Nec qui in poteſtate eſt teſtatoris, putà filius fa.[p] Septem teſtes requiſiti, de ſubſtantiali forma eſſe dicuntur[q], iure & ſolemnitate ejuſd. Numerus teſtium iure communi, vt di- 5 xi, ſeptenarius eſt: diſpenſat tamẽ interdum huic numero, vel fauor, vel neceſſitas, vel conſuetudo. Fauor namque interdum liberorum minuit numerum, vt in teſtamento à patre inter filios condito imperfectè ratione iſtius ſolemnitatis, requirantur tantùm duo teſtes[r]: imò fœmina in eo teſtamento eſſe poteſt teſtis[s], nec exigitur teſtes eſſe rogatos aut notarium[t]. Quod intelligendum eſt, quando teſtamentum imperfectum eſt ratione extrinſecæ ſolemnitatis, & alia perſona mixta non eſt voluntati paternæ[u], & ſi ea eſt in fauorem filiorum: alioquin ſi teſtamentum imperfectum ſit ratione voluntatis patris, & ſolemnitatis intrinſecæ, putà, quia planè non conſtet de eius mente, non ſuſtinetur illud teſtamentum[x], vel quia iniuſtè diſpoſuit[y]. Tunc enim verum eſt, teſtatorem magis cæpiſſe, quàm feciſſe teſtamentum[z]. Fauor autem liberorũ facit, vt voluntas quælibet ex arbitrio diſtribuentis bona filiis ſuſtineatur, & à 6 iudice probetur etiam in non diuiſis[a]. Quamobrem ſi pater in ea minus ſolẽni voluntate prætereat filium aliquem, & teſtamentum ex eo corruat, non poteſt defendi ex §. imperfecto l. hac conſultiſſima, C. de teſtam. Teſtamentum enim tunc corruit ratione ſubſtantiæ per prætéritionem, non ratione ſolemnitatis[b]. *Et inter cætera, quæ ad ordinanda teſtamenta neceſſariò deſiderantur*, inquit Caius[c], *principale eſt de liberis hæredibus inſtituendis vel exhæredandis, ne præteritis illis rumpatur teſtamentum.* Et nullum fit[d]. Quamuis, ſi ratione ſolius prætéritionis iure nouiſſimo ſtatuente teſtamentum paternum rumpatur, legitimè & cum 7. teſtibus peractum, non rumpatur, niſi quantùm pertinet ad inſtitutiones: cætera autem firma maneant[e]. Præterea eſſet contra iuris regulas, vt §. ex imperfecto, qui fauore liberorum conſtituit, contra filios[f] retorqueretur. Quinimo concludunt interprætes, vt valeat teſtamentum imperfectum 7 inter liberos, requiri relictum in eo alicui ex filiis, vt relinquatur titulo inſtitutionis: alioquin non admittitur[g]. Sunt & alia, quæ conſiderantur in hoc teſtamẽto minus perfecto valido inter liberos, quæ fuſè explicat Guillel. Benedictus in c. Raynucius, in ver. teſtamentum j. à numero 72. vſque ad numerum 90. de 8 teſta. Nico. Boer. in deciſio. 240. & 241. nu. 5. Quæ omnia intelligenda ſunt de filiis naturalibus & legitimis, ſine diſtinctione ſexus patris & matris. At ſi de naturalibus tãtú agatur, quãtũ ad matrẽ pertinet, filij naturales eodem iure, ac legitimi & naturales vtuntur[h]: niſi mater eſſet illuſtris[i], vel natus is eſſet ex dãnato coitu[k]. Sed ſi inſtituatur à patre, vel linea paterna: rurſũ diſtinguitur,

a l hac conſultiſſima § per nuncupationem, l. in teſtamentis, 25. l. iubemus, l. 29. de teſtam § finend.
b Plin. lib 14. c. 22.
c l hæredes palam, 21. de teſtam P.
d l hæredes palam, §. in teſtamentis.
e § teſtes autem, eod. apud Iuſtinia.
f l qui teſtamento, §. miſtici, de teſta. P. vbi glo. in ver. poterit, admittit in codicillis tantùm.
g d §. teſtes autem, l. § pe & l. mutti, 19. de teſtib. P.
h d l. qui teſtamento, §. ſeruus, l. in omnibus, l. 135 de reg. Iur
i l. furioſi, 41 eod d l. qui teſtamento, §. ne furioſus.
k l. 1. quemad. teſtamenta aper.
l l. 6 § 1 de poſtul. P. l. 1 quemad teſt aper.
m fides eſt abrogata l. 1. eius, 18 de teſtam. d l furioſi, de reg iur l. 1 de curat. furioſ P.
n d l. 21 eius, § fin. & l. cum lege, 26 de teſtã
o l qui teſtamento, eodem P § ſed neque, eod. apud Iuſtin l. diſtantibus, C. eod.
p d l. qui teſtamento, & d. § ſed neque.
q Bart in l. nemo poteſt, l oppoſit. de legab. 1 & ibi Ripa. nume 28.
r glo in auth quod ſine, C de teſtam.
s glo in d auth. Decius, in l. 2. nu 31. de reg iur
t glo. in l fin in ver. excepto teſtimento, C de codicill. Decius, conſ 61. nu. 2. Iaſon, conſ 68. lib 2 conſ.
v l hac conſultiſſima, § ex imperfecto, de teſtam
x ſic intelligit, § ex imperfecto, glo. in l ſi quis cùm teſtamentum, 25. de teſtamentis ſequuntur do ctores Iul Clarus, lib 3 ſententi § teſtamentum, q. 7. & Paul. Caſt ad d § ex imperfecto, num 3.
y vide Boerium, deciſ. 240.
z d l ſi quis, 25. de teſtam
a l inter omnes, C. fa mil. erciſc. l. ſi cogi tatione, & l. quotes, eod. C. l. ſed & ſi, eod P.
b l ſi filius, 7. iuncta glo in verb rumpetur, de lib & poſth.

Guill. Bened. in c. Raynucius, in ver teſtamentum j. nu 76. & 89. de teſtam. c Inter cætera, l 30. de lib & poſthu. d ſimile in l eius apud hoſtes, eod. in l. ſi quis enim, in fide, de vulga. § 1. de exhæred. libero. e auth ex cauſa, de lib præter §. aliud, & § ſeq & § ſiue igitur, § & hæc vt cùm de, appel. cognoſcã authen. f l. quod fauore, C de legib. g Refert plures interp Iul Clarus, lib 3 ſenten quæſt 8 nu 6 Conſentit Guill Bened in repet e Raynucius, in ver teſtamentum j. nu 72. & ſequent. h 5. nouiſſimè, ad orficia. §. ſed ſi ſuſpecti, de inof teſta. i l. ſi qua illuſtris, ad Orficia C. k authen complexum, de inceſt. nupt C.

an relinquatur illi teſtamento ſolemni, aut nũcupatiuo. In primo caſu, debet obſeruari forma ſubſcriptionis, iuxta auth. ſi modo, C. famil. erciſc. & auth. quod ſine, de teſtam. Et tunc valet teſtamentum, licèt teſtamenti ſolemnitas non adiuuetur. Et ita intelligenda authen. de teſtam. §. ex imperfecto. Et ſi ſolemnitas ſubſcriptionis ſcripturæ non adſit, deficiente quoque alia iuris ſolemnitate, corruit teſtamentum. Quòd ſi teſtamentum fuerit nuncupatiuum, nõ ſubſiſtit inter naturales, tantùm minus ſolemne & imperfectum. Et ita reſoluit, & plura adducit Guill. Bened. in c. Raynucius, in ver. teſtamentum 1. nu. 83. 84 Copioſè etiam Boërius, quæſt. 240. nu. 12. 13. 14. 15. Iulius Clarus, lib. 3. ſententia. iuris, §. teſtamentum, q. 12. nu. 1. 2. 3. 4. quos vide ſi egeas. De legitimatis 9
a Chaſſa. in 5. 7. ad verba, *quand le prebstre baſtard*, nu. 27. tenu *dit ſucceſſeurs des baſtards*, in conſuet. Bourg.
porrò, dubium non eſt Chaſſaneo[a], quin inter legitimos teſtamentum minus perfectum valeat, ac inter naturales & legitimos. Et hîc tamen fauor liberorum potius, quàm parentum inſpiciendus. Nam quamuis eadem pietas in ſucceſſione aſcendentium, & deſcendentium videatur[b]: tamen ſicut ex teſtamẽto imperfecto ſuccedunt filij parentibus, non poſſunt ex minus ſolemni voluntate filiorum ſuccedere parentes[c]. Teſtes ergo duo in teſtamento nuncupatiuo ſine ſcriptis facto inter liberos, ſufficient, ex §. ex imperfecto. At ſi de ſcriptura facto quæratur, illud notandum eſt, quod quotidianum vſum habet, inuentam poſt mortem patris in arca eius, vel alibi apud notarium, vel alium, ſchedulam ſeu chartam ſcriptam & ſubſcriptam manu propria eius, qua continetur eius diſpoſitio, diuiſioque bonorum inter filios, etiam ſine teſtibus factam, & ſi ſe ei non ſubſcripſerint, ſequendam eſſe, iuxta auth. quod ſine, de teſtam. C. dummodo appoſita ſit dies[d], & extensè ſine notis pater ſuam deſcripſerit voluntatem. Idem ſi pater non ſcripſerit, ſed ab alio ſcriptam ſubſcripſerit[e]; dummodo ſubſcribendo dicat, eſſe ſuum teſtamentum[f]. Si autẽ nec ſcripta, nec ſubſcripta ſit à patre inuenta ſchedula, nihil efficitur: niſi ea ſubſcripta à liberis ſit, quia tunc valebit iure cõtractus inter illos initi[g]. Latè de hac quæſtione ſchedulæ repertæ in arca teſtatoris, Guillel. Bened. in c. Raynucius, in ver. teſtamentum 1. nume. 87. Tanta autem eſt vis huius teſtamenti inter liberos etiam minus ſolemnis, vt alio ſequenti poſteriore non cenſeatur reuocatum, niſi in poſteriori reuocatorio obſeruentur plenè iuris ſolemnia: & expreſsè reuocari prius teſtamentum, dictum ſit in ſecundo[h]. Rurſum fauor piæ 13
b Paul. Caſt. conſ. 93. lib. 1
c Iul. Clarus, lib. 3. ſententiarum, §. teſtamentum, q. 14. nu. 4.
d Bald. in d. auth. quod ſine, de teſtam. C. nu. 2
e Idem, ibid. nu. 6.
f authen. hoc inter liberos, de teſtam. C.
g c. relatum, de teſtam.
cauſæ ſolemnitates teſtamenti remittere dicitur: quòd eius gratia cum duobus teſtibus admittetur[i]. Pluribus rationibus & doctorum & legum probationibus firmat Guill. Bened. in d. verbo, teſtamentum 1. nume. 57. & ſeq. dum modo imperfectum non ſit ratione voluntatis, vt diſputat Boërius, in deciſ. 93. nu. 10 putà ſi non habeat formã, ex qua fides aliqua poſsit adhiberi, vt diſputat Iulius Clarus, lib. 3. ſententiarum, §. teſtamentum, q. 7. Si tamen habeat aliquam probationem, valebit: quamuis etiam ſolo nutu teſtatoris voluntas eius conſtaret[k]. Et tantus eſt hîc fauor, vt etiam in teſtamento, in quo pia cauſa inſtituitur, nõ requiratur, vt legitima relinquatur filiis titulo inſtitutionis[l]: quia 14
h d. glo. in c. cum tibi, de teſtam. Corn. in l. ſubſcripſi, nu. 23. de teſt. & ibi Alex. nu. 3.
i Bart. in l. 1. nu. 6. de facroſ. eccleſ. C. Alex. in l. inter cæteras, nu. 4. de lib. & poſth. Paul. conſil. 194. col. 6. in 2. vol.
hæc ſolemnitas iuris eſt omnino ciuilis, & in hoc teſtamento iuris ciuilis ſolẽnitates non conſiderantur. Sed & illud ſingulare eſt, vt quando in teſtamento 15
k Sulc. in auth. cauſa nu. 7. de ſacroſ. eccleſ. C. Guill. Bened. in d. ver. teſtamentum 3. nu. 69. vbi refert ſimiles plures docto.
minus ſolemni, quo pia cauſa inſtituitur, extraneo alicui relinquitur, valeat non ſolùm teſtamentum, ſed quod in eo ſcriptum eſt debeatur etiam aliis laicis relictum[m]. Quia ex quo ſuſtinetur principalis inſtitutio, reliqua quæ in teſtamento ſcripta ſunt, ſuſtineri debent: quod tamen negatur in teſtamento inter liberos, d. §. ex imperfecto. Huic ego ſententiæ ſubſcribo, dummodo fraus nulla detegatur, & ne prætextu religionis anſa fuerit data decipiendi ſuccedẽtes ab inteſtato. Sed hæc conſideratio ex perſtaſibus negotij relinquenda eſt iudicio iudicis. Fauore quoque religionis, ſine ſolẽnibus recipitur teſtamẽtũ 16
l §. illud. de monach. in auth. Panor. in c. in preſentia. de probatis per illum text. cum colig. Guill. Bened. in d. ver. teſtamentum 3. nu. 53.
factum ab eo, qui ingreditur religionis ordinẽ ſacrũ[n]. Fauore quoq; & priuilegio principalis authoritatis, iã dixim⁹ remitti ſolẽnitates in teſtamẽtis factis corã principe, & apud acta[o]. Nécesitas porrò ſolẽnitates à iure ciuili præcip- 17
tas ſæpe mutat, vel tollit, potiſsimùm in teſtiũ nu. veluti, ſi agatur de teſtamẽto 18
m l. omnium, C. de teſtam.

ęxci, quod

exci quod 8. exigit[a]. Vbi penuria eſt hominum, vt ruri, quinque in ruſtici te-
ſtamento ſufficiunt[b]. Hocque proregant ad alias perſonas & loca, vbi plu-
res haberi non poſſunt, ex ſimilitudine rationis[c]: putà, ſi teſtator peſte tactus,
ſi belli cauſa quis fugerit[d]. Exiſtimant enim tunc ſufficere quinque teſtes[e].
Quæ vera exiſtimauit cenſura ſenatus, ſi modò ciuitatem populus vel curia
eius dereliquerit, & aer corruptus fuerit, aliter minimè. Fidem faciunt duo,
placita curiæ ſupremæ Pariſien[ſ]is, vnum 3. Februarij, 1530. & aliud 7. Februa-
rij, 1525. vt refert Papus[f]. Teſtamentum autem iure hoc neceſſitatis fa-
ctum, etiam conualeſcente ægroto, & periculum euadente, valebit, ſi in ea vo-
luntate teſtator deceſſerit, vt Boerius ait[g]. Sed Guido Pap. ſi cum duobus te-
ſtibus & curione fecerit peſte ægrotus, nec moriatur intra annum, ſed con-
ualeſcat, irritari tradit[h]. Ad neceſſitatem ſimul & priuilegium, militare
teſtamentũ, quod ſolutum eſt regulis ſuis communis[i], pertinet, de quo po-
ſteà, Deo fauente. Conſuetudo porrò, & lex municipalis, ſeu leges principum,
omnibus præſcriptis ſolemnitatibus præferuntur[k]. Et proinde generaliter ſta-
tuendum eſt, & ſolemnia & teſtes adhibendos eſſe teſtamentis, ſecundùm mo-
rem regionum vbi fiunt[l]. Quia ex his tamen ius alteri quæſitum eſt[m]. Iure pon-
tificio ſufficiunt duo teſtes cum præsbytero paroch.[n]. Atque Ioann. Faber[o],
exiſtimat in Gallia ſufficere ſolemnitatem, C. cùm eſſes, de teſtam. inter li-
beros, vel ad pias cauſas condito teſtamento. & proculdubio in alijs, in terris ec-
cleſiæ. Sed & Guido Papæus[p] refert ſæpè iudicaſſe iudicari, teſtamentum vali-
dum factum à peſte affecto, ſecundùm e. cùm eſſes. Conſentiunt etiam alicu-
bi municipij, leges aliter tamen Tholoſæ, aliter Luretiæ, aliter alibi conſen-
dum eſt. Verùm in Gallia illud obſeruandum, præsbyterum non poſſe officio
tabellionis fungi & proinde non poſſe excipere teſtamentum, vt conſtitutio-
ne regia, & Senatuſconſulto placuit[q]. Leo Imperator diſpenſauit ſua conſtitu-
tione teſtium numero, hoc modo[r], *περὶ τῶν ἐν μὲν πόλεσι διὰ πέντε μαρτύρων κυ-
ρούσθαι τὰς διαθήκας· ἐν δὲ ταῖς ἀγρίαις, ἐν αἷς ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τοὺς διὰ τριῶν κύ-
ρωσιν.* id eſt, *vt in ciuitatibus, quinque. in itineribus verò & agris, tres teſtes, ad teſtamẽ
tum fidem ſufficiant.* Et alibi[s], permittit diſponere ſine ſcriptis, vel cum ſcri-
ptura, captiuis cum quinque vel tribus teſtibus. Item alibi[t], ſubſcriptionem
teſtium non exigit, nec ſignacula, ad validitatem teſtamenti. Hæc omnia ta-
men ius Codicis Iuſtiniani authoritate editum, aliquo modo, vt dictum eſt, re-
formauit; & voluit ſaltem, in omni vltima volũtate quinq, teſtes adeſſe[u], in te-
ſtamẽto ſeptem. Non immorabor in alijs ſolemnitatibus ſeu requiſitis in nun-
cupatiuis teſtamentis, quæ communia ſunt cum ſolemnibus: putà, quod vno
contextu fieri debeant ſeu continuo actu[x], rogatis, præſentibus & audienti-
bus teſtibus[y]. Scribuntur autem iſtæ voluntates nuncupatoriæ, non pro neceſ-
ſaria ſolemnitate, ſed ad probationem & fidem diuturniorem, vt alij actus le-
gitimi[z]. Debentq; e hic teſtes eſſe bonæ fidei, & famæ, & quales in alijs actib.
probationem tantùm facere notatur. Si tamen habeantur tales quo tempo-
re adhibentur, quamuis infames vel incapaces, reipſa ſint, fauore vltimarum
voluntatum probant[a]: & monachi mendicantes[b], & alij: exceptis illis, qui
inſtituuntur in eodem teſtamento vniuerſaliter, & filijs qui in poteſtate teſtã-
tis ſunt: etſi, ſi alius teſtetur, pater & filij adhiberi poſſint[c], niſi mulier ſit, quę
reiicitur[d]. De notario adhibendo, vide Guido. Papæum, Deciſio. 543.

a l. hac conſultiſſi-
ma, C. qui teſt fac.
non poſſ.
b l. ſi C. de teſtam.
c vide Guil. Bened.
ad d. ver. teſtamen-
tum, num. 12. d.
idem Bened. eo
nu. 13. & 14. Bald.
in l. bo C. de teſta-
e diputat. Boer. de-
ciſ. 8. nu. 9. 11.
f Pap. lib. 2. Rhapſo-
areſt. tit. 1. are 1.
g Boer. vbi ſup. nu.
12.
h Guid. Pap. deciſ.
542. num. 3.
i l. 1. de milit. teſta-
mentis. C. eo.
k l. ſi non ſpecialis. C.
de teſta.
l Petr. de Perra in
ſuo libel. quãdo pe-
titur hæred. ab in-
teſt. in gl. vallatiſ
legitur. numero 1.
Guido Pap. latè q.
262. Bald. in l. cun-
ctos populos, 5. co.
& vbi Bart. in col.
de ſumma trinit.
m fuerit l. ſi fundus,
de euictio. l. 1. de ſ-
fur. ex ratione. & ſi
verò præter hæc,
de rebell. in authi.
n c. cùm eſſes, de te-
ſtam.
o Io. Fab. in l. 1. de
ſum. trinita. vide
Boer. q. 53.
p Gui. Pap. dec. 543.
q Boer. q. 212. nu. 4.
r in conſtit. Leonis,
nouel. 41.
ſ in conſtit. Leo. 40.
t eod. 41.

u l. ſi C. de codicill.
x iuxta l. hæredes
palam. § ſi de teſt.
l. 1. cum antiqui-
tas. C. ſend. quid cõ-
tinuus actus, in l.
continuus, de ver.
obl. P.
y d. l. hac conſultiſſi-
ma, § prætereà nun-
cupationem. 9. & d.
l. hæredes palam.
z l. conſtat, de
pign. P.
a l. 2. C. de teſta. glo'
fin. in l. cum lege'
eod. C.
b Geor. Nata in rep.
C. ex imperfecto, num. 18. l. hac
conſultiſſima, C.
de teſta. Iul. clar.
lib. 5. § teſtamentũ,
q. 55. nu. 7.
c l. qui teſtamento,
20. de teſta. P.
d d. l. qui teſtamen-
to, § mulier.

De militari teſtamento. Cap. 6.

lib. 2. Inſtit. tit. 12. lib. 29. P. tit. 1. lib. 6 C. tit 21.

3 *Militare teſtamentum vnde dictum, quid ſit, eius priuilegia, quo priuilegio in caſtris & extra caſtra diſponentes vtantur diuerſo. nu. 2. 3. 4.*

5 *Teſtamentum militare poſt annum à miſſione expeditionis non valet.*

6 *Teſtamentum filiafam. militis de caſtrenſibus non iure militari, ſed communi ex-*

tra expeditionem fieri debet.

7 *De caſtrenſibus tantùm in expeditione damnatus crimine militari miles diſponit.*

8 *Filiusfa. miles de caſtrenſibus diſponit. & 15.*

9 *Miles, etſi priuilegiatus, de alienis non diſponit.*

10 *Teſtamentum militare pro parte valere poteſt, ſine iure accreſcendi, ſupra dodrãtem legatur.*

11 *Miles qualis eſſe debet, qui iure militari teſtamentum condere poſsit.*

12 *Quando & quomodo inutile ante expeditionem factum, in expeditione firmetur.*

13 *Captus ab hoſtibus nec iure militari diſponit.*

14 *Impubes nec iure militari teſtari poteſt.*

16 *Militare teſtamentum nullam formam à iure, ſed ex arbitrio militis habet.*

17 *Militare teſtamentum duo exigit, 1. ut conſtet militem ita voluiſſe in expeditione, 2. vt ita condidiſſe appareat: & ideo duo teſtes neceſſarij ſaltem.*

18 *Militaris teſtamenti alia priuilegia, effectus, & rationes priuilegiorum. numer. 19. & 20.*

TERTIA ſpecies teſtamentorum, eſt militum, à quibus militare appellatur, quod & paganico opponitur [a]. Paganum quamuis à Plinio, id quod ad ruſticos pertinet, dicatur: vt pagana lex [b]. Videtur ſpecies nuncupatiui teſtamenti, ſed quòd priuilegio donetur aliam claſſem ſequitur [c]: & imaginem retinet eius, quod priſcis temporibus fiebat in procinctu. Teſtamentum militare itaque eſt, voluntas vltima, quam declarat miles in expeditione, quoquomodo potuerit, ſecundùm priuilegia iure ſibi conceſſa [d]. Quare tot diuerſitates videntur eſſe teſtamentorum militarium, quot formulæ condendi permiſſæ. Nam & miles pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere poteſt ex priuilegio, quod paganis denegatur [e]: & ad tempus hæredem inſtituere [f], vel perfectè, vel iure communi [g], ſimpliciter per nuncupationem, aut ſcriptura vel in clypeo, vel in vagina, vel gladio, literis ſanguine ſuo rutilantibus, aut in puluere [h]. Diſponunt milites de bonis ſuis caſtrenſibus, & non caſtrenſibus: ſed diſtinctione adhibita. Nam duo priuilegia ſunt militibus conceſſa, in cauſa teſtamẽtaria. vnum patresfam. reſpicit, aliud filiosfam. Item latius priuilegium teſtandi in procinctu, quàm extra expeditionem. In expeditione condenti teſtamentum, diſpenſatio ad neceſſitatem, & temporis angustias, & penuriam expertorum hominum, ſeu iuriſperitorum refertur, vt condant quomodo tunc poſſint [i]. Aliud priuilegium, quod extra expeditionis neceſsitatem conceditur militibus alibi exiſtentibus, putà in hybernis, ad fauorem militiæ refertur maximè. Proinde paterfam. qui poteſtatem habet diſponendi de omnibus bonis ſuis, & iure communi teſtari debet: niſi in expeditione ſit, quamuis in hybernis ſit, non poteſt quoquomodo diſponere [k]. Neq; in expeditione factum teſtamentum, poſt annum quo militia miſſus eſt, teſtamentum militare valet ſi intra illum non fuerit mortuus [l]. Oportétq; adhuc illam miſsionem eſſe honeſtã, non ignominioſam [m]. Atque ita Iuſtinianus priuilegium quod indulgentia principum datum erat militibus vbicunque degẽtibus, præter formulã antiquã corũ, qui tantùm diſponebant in procinctu, reſtrinxit ad eos, qui in expeditione eſſent. Cæteris verò, qui extra expeditionẽ in æſtiuis, vel hybernis, vel apud ſe degerent, reſeruauit quidẽ priuilegiũ teſtãdi de caſtrenſibus bonis, licèt filijfam ſint, ſeu de peculio caſtrenſi: ea tamen lege, vt non iure militari, ſed communi diſponere tenerentur, eadẽ obſeruatione in eorum teſtamentis adhibenda, quam in teſtamentis paganorum adhiberi placuit [n]. Niſi in expeditione dãnati ſint patresfa. crimine militari, nã tunc permittitur illis diſponere tantùm de caſtrenſibus, & inteſtatis ſuccedit in aliis fiſcus iure proprio [o]. Et tunc permiſsione *illi* conceſſa, iure quoque militari in illis diſponit caſtrenſibus, ſi delicto ſacramẽti fidẽ nõ ruperit [p], hoc eſt, ſi nõ obſtante crimine, adhuc tamẽ ſacramẽto militari inuiolato, miles dici poſsit

Ergo mi

a l. ius noſtrum, de tegul. iur.
b Plin. lib. 28. c. 2.
c Caius, l. 1. de milit. teſta. P.
d hæc definitio probatur, ex §. 1. eod. & l. 3. eod. P. & latius ex ſequent. & l. milites, 15. C. eod.
e l. ius noſtrum, 7. de reg. iur. in P. § non autem, & § ſi de hæred. inſtit. l. ſi miles vnum ex fundo, & de milit. teſta. P.
f l. in fraudem, 6 §. miles, & l. miles ita hæredem, 42. de milit. teſta. P. l. certum eſt 8. C. eod.
g l. eius miles, §. miles miſſus, l. idéque exit, §. eod. tit.
h l. militer in expeditione 11. de milit. teſta. C.
i d. l. milites.
k d. §. 1. de milit. teſta.
l § ſed hactenus, eod. l. quod dicitur, & l. quod conſtitutum, eod. P. l. Papinianus, 8. § Papinianus, de inoff. teſta. P.
m l. teſtamenta eorũ, de milit. teſta. P.
n l. pen. C. de teſta. milit. § 1. eod. apud Iuſtin.
o l. & militibus noſtris 1. C. eod.
p l. ex militari, l. de priuil. teſta. P.

8 Ergo miles filiusfamiliâs, ratione iſtius priuilegij, rectè teſtabitur ex formula iuris communis de caſtrenſibus bonis, non de aduentitiis [a]. Et vt ait Iuuenalis [b],

[a] l. pen qui teſta. fac. poſſ. l fin. C de collat. l. pen. de teſtam. in P. §. 1. quib. non eſt permi. fac. teſta.

[b] Iuuenal. Saty. 16.

Solis prætérea teſtandi militibus ius
Viuo patre datur: Nam quæ ſunt parta labore
Militiæ, placuit non eſſe in corpore cenſus,
Omne tenet cuius regimen pater.

9 Diſponit miles, iure militari tantùm, & exemplo paganorũ, de bonis propriis, non alienis, neque alienum ius minuere poteſt [c]. Ideo fundum dotalem perperam legat, prohibente lege Iulia alienationem [d]: nec in fraudem creditorum amplius, quàm vnum ſeruum hæredem neceſſarium facere poterit [e]. Sicuti nec is, qui iure communi teſtatur [f]. Quia priuilegium non debet alicui 10 nocere [g]. De ſuis porrò in parte teſtari, & in aliis inteſtatus, vt dixi, decedere poteſt. Et ideo ſingulari iure militari aliquem inſtituẽdo ex fundo, in reliquo præſumitur voluiſſe inteſtatus decedere [h]. Nec habet locum ius accreſcẽdi [i]. Contrà quàm in paganorum teſtamentum receptum ſit [k]. Quanquam ſi per quotas diuerſis hæreditatem relinquat, intelligatur in illas quotas voluiſſe hæreditatem ſuam diuidere: & ita inteſtatus non ſit pro parte [l]. Poteſt & ſupra dodrantem legare, neque ideo locum habebit falcidia: ſi quid tamen legauerit, vel fideicommiſerit ſupra vires patrimonij, minuitur [m]. Perſona militis, 11 qui diſponit, conſideratur, vt is iam ſit in numeros & ordinem militum allectus, cinctus, vel ſtatim cingendus, extra tyrocinium [n], verè miles armatæ militiæ, non ſcriniarij vel notarij militum [o]. Niſi & quidam caſtra ſequantur neceſſario, & hoſtili terra degentes, eodem mortis periculo, & pugnandi neceſsitate teneantur. Tunc enim & illi, communicato priuilegio eorum, qui rempub. defenſuri ſunt, eodem iure vtuntur: etiam ſi ſacramento militari non 12 fuerint conſtricti [p]. Quando enim quis in militia decedit, videtur quodammodo tunc quæ non militaria ſunt, iure militari firmare, ſi eo tẽpore aliquid addiderit teſtamento prius facto cùm paganus eſſet, vel ſi id legi tunc fecerit vel ſignauerit: nam tunc fit ex paganico, etiam minus ſolemni, militare, perfe 13 ctum & ratum [q]. Qui tamen in hoſtium venit poteſtatem captus, nec iure militari teſtari poteſt [r], nec communi [s]: quia hoſtium ſeruus factus [t], & incapax 14 factionis actiuæ teſtamenti. Requiritur item in eo, qui iure militari vult diſponere vt egreſſus ſit ætatem impuberem: quia indignum viſum eſt tẽporibus, cum, qui non ſum ſtabilem mentem adeptus eſt, propter priuilegia militum, ſapientium hominum iura pertractare. Et in tam tenera ætate, ex tali licẽtia, parentibus fortè ſuis, vel aliis propinquis nocere, propriam ſubſtantiam extraneis relinquendo [u]. Extra hanc ætatem pupillarem, & ſurdus, & mutus, mili 15 tes iure militari teſtari poſſunt, cùm & nutu illis liceat hæreditatem ſuam reliquere [x]. Nam obeſt, vt diximus, poteſtas paterna huic teſtamento militari: 16 eoque ſi miles, qui ſui iuris eſt, & in expeditione teſtamentum condiderit, ſe in arrogationem vel adoptionem dederit, teſtamentum eius irritum non fit, ſed valet: vt eius quoque, qui exiſtens in poteſtate condiderit. & emancipatus poſtea fuerit [y]. Quamuis teſtamentum iure communi factum, capitis minutione tollatur [z]. De formula & modo teſtamẽti militaris, non eſt quod dicamus: cùm dictum ſit, nullam conſtitutam fuiſſe [a]. *Faciant*, inquit Vlpianus [a], *teſtamẽta milites quomodo volent, faciant quomodo poterunt, ſufficiat ſi ad bonorum ſuorum diuiſionem faciendam, nuda voluntas teſtatoris*. Id eſt, voluntas ſine ſolemnitate. Et Papinianus [b], *militis teſtamentũ ſola perficitur voluntate*. Quomodocunque eã expreſſerit, vel literis, vel etiam notis intelligibilibus [c]. Itaque animaduertendũ 17 eſt hîc conſtare debere, non obſtante omni priuilegio: primùm, an volũtas aliqua fuerit militis, quæ dicitur voluntas eius: nam nõ omne quod à milite dictũ eſt, voluntas erit teſtamentaria: vt ſi dicat iocò cõmilitoni, *ego te hæredem facio, tibi omnia*

[c] l. cùm filius f. miles, 29. l. ex militari, §. fi. & l. milites enim, 22 de milit. teſta. l. milites etiam, eod. P.

[d] l dotalem, 17. eod.

[e] l. in fraudem plane, 16. eod P.

[f] l. qui ſolueendo, 60. de hæred. inſtit. P.

[g] l nec autus, de eman cip. liber C. l 2 § ſi quis à principe, ne quid in lo publ P.

[h] l ſimiles vnum, 6. & l ſi duobus, 38 de mil teſtam P.

[i] l. 1 & 2. C de teſt mil l ſi filius qui patri l 41. §. Papinianus, de bo libert P.

[k] l. 1. ſi ex fundo, de hæred inſtit. P. cum ſimil.

[l] l 3 C de teſta mil.

[m] l in teſtamento, 12. C eod

[n] l. ex eo tẽpore, 43. & l filius fa. 44 de milit teſta.

[o] l ſcriniarios, 15. C. eod.

[p] l. fin de mil teſt P. l 1. de bon poſſ ex teſtam. mil. P.

[q] § ſed & ſi quis, de mil. teſta. ap Iuſtin. l idemque, l. 9. l in fraudem, l. 16 § tella mentum, l. tribunus militum, 22. § 1. de milit. teſta P.

[r] l facere, hic eod. P.

[s] l eum qui apud hoſtes, de teſt. eo P.

[t] § 2 de iure perſon. l hoſtes, 24 de capt. & poſtlim reuer. P.

[u] l fin. & l ſi Rufinus, l 4 C de teſt mil. facit l ſi a milite, 10. § 3 de milit teſt P. l. 3 de manum. teſt. P.

[x] § quinimo, de milit. teſta l. 4. eod. in P.

[y] § denique etſi, eod. l. miles filiusfa 23. & l idem eſt, & ſi patrefa. 24 eod. P l. 1. §. ſed ſi filiusfa. de bon. poſſ ſec. tab. P.

[z] § alias, §. non tamen, quib. mod. teſta. infir.

[a] l ſi a fratre ſuo, 14. C de teſta. milit.

[a] Vlp. l. 1 de mil. teſt. l eo ſemdem, 16 § ſi cui, eod. in P. l mili tes, C eod.

[b] l. miles ſi teſtamentum, 36. & l. eius miles. 55 § fin de mil. teſta. P.

[c] Lucius Titius, 41. eod.

tibi omnia mea bona relinquo. Seriò enim hæc niſi dicantur, non faciunt inſtitutionem [a]. 2. Dum conſtat voluntatem ſeu teſtamentum eſſe, inquirendum eſt, an illa voluntas, illúdve teſtamentum fuerit illius militis, de cuius ſucceſſione agitur, an verò ſuppoſitum fuerit [b]. Ideireo duo ſaltem teſtes neceſſarij ſunt, vel qui dicant militem ita diſpoſuiſſe [c]: tunc, ſi de his conſtet & quod factum in expeditione, & ſi intra annum de eo poſtea agatur, iam tatum erit. Nec metuendum eſt à querela inofficioſi, quæ contra illud mota non irritat [d]. Et poteſt filium, ſi ſciat ſe habere, præterire miles [e], & filio emancipato & 18 exhæredato pupillariter ſubſtituere [f], & hæreditatem dare etiam in codicillis directò [g]: quæ omnia iure priuilegij permittuntur. Quãadmodũ quando illis permittitur hæredes inſtituere deportatos, & eos ferè, qui teſtamenti factionem non habent: exceptis ſeruis pœnæ [h], & alijs, quorum inſtitutionem lex eis ſpecialiter prohibuerit [i]. Vt apud Triphonium Iuriſconſ. *Mulier, in quam turpis ſuſpicio cadere poteſt, nec ex teſtamento militis aliquid capere poteſt, vt Hadrianus reſcripſit* [k]. *Nec tutorem et, qui in alienа poteſtate eſt, miles dare poteſt.* [l] Effectus teſtamenti militaris eſt, qualis ex teſtamento alio valido ſequi ſolet, aditione facta, in excipiendis & mouendis actionibus debitorum & creditorum, legatariorum & fideicommiſſariorum [m]. Rationes porrò horum priuilegiorum principaliter ſunt. Prior ſuadet remitti militibus iuris ſolemnia in condendo teſtamento, ob nimiam militum imperitiam, quam vocant aliquãdo leges ſimplicitatem [n]: milites enim magis arma, quàm leges ſcire expedit ciuiles [o]. Secunda, quia quamuis ſciant ſolemnia requiſita milites, tamen locus hoſtilis & neceſſitas vrgens pugnandi, non patitur nec permittit illa illos adhibere: ſæpe enim miles animam efflans, teſtamentum incipit, ſcribit, & non perficit, morte præuentus [p]. Et marius, cùm in ipſa acie donaſſet ciuitate cohortes Camertum ideóque aduerſus leges factum eſſet: verè tamen & egregiè ſe excuſauit, inter armorum ſtrepitum ſe iuris ciuilis leges exaudire non potuiſſe [q]. Poſtrema, fauor eſt militiæ, & reipublicæ. Qui enim ſe pro repub. deuouent, digni ſunt vt cùm iã vltimũ vale pro reip. defenſione dicunt, aliquo priuilegio donẽtur teſtandi [r]. Et qui in vno grauatur, in alio releuari debet [s].

a l. diuus Traianus 2. de milit. teſt. P. §. plane, eod. tit. apud Iuſtin.
b d. l. diuus, & l. Lucius Titius, & d. §. plane.
c glo. in l. 1. in ver. nuda, de milit. teſtam.
d l. fin. C. de inofficioſ. teſtam.
e l. ſicut certa, 9. de teſta. milit. C.
f l. miles ita hæredẽ, §. exhæredato, de milit. teſt. P. Sed de ſubſtitut. militaribus Deo faciente alibi, in ſubſtitutionib.
g l. milites, eod. tit. P.
h l. neque enim, 14 §. deportati, de milit. teſta. P.
i l. ex teſtamento militis, C. de teſtamilit.
k l. miles ita hæredẽ, 42 §. mulier, de milit. teſta. P. l. mulierem, de his quib. vt ind. P. l. 2. de donat. int. vir & vxo. C.
l d. §. mulier, & l. cùm filiusfa. 29 de milit. teſta. P. l. 2 de teſtam. tute. P. l. impuberi, de admini. tuto. P.
m l. ſi certarũm 8 §. Iuſtianus, l. ſi à milite, 30 in princ. & §. edictũ, de milit. teſta P.
n §. 1. eod. l. 3. C. eod. l. 1. eod. P.
o l. fin. C. de iure delib.
p l. milites, C. de teſta milit.
q Val. Max. lib. 5. c. 2.
r l. milites, C. de locat. reg iuris, ſecundũ naturam.

De quibus teſtari poſſumus. Cap. 7.

1 *Teſtari de quibus liceat. & ſeq.*
2 *Eccleſiaſtici fructus beneficiorum cuius ſint, & quibus diſpenſandi.*
3 *Teſtari num poſſint mero iure clerici.*
4 *Beneficia eccleſiaſtica iure ſucceſſionis hæreditariæ non debentur.*
5 *Reſtitutioni ſubiecta non poſſunt in teſtamentum grauati venire.*
6 *Alienare res quomodo relinqui vel legari poſſit.*
7 *Teſtamenti relicta & mandata debent eſſe ſecundùm ius, & bonos mores.*

OMMVNIS in omni ſpecie teſtamentorum eſt quæſtio, de quibus rebus teſtamentum fieri poſſit, quæ iure [1] inſtitutionis relinqui, quæve mandari & ſtatui poſſint. Et ideo paucis hæc quoque, & ſummo digito, indicabimus: de omnibus ſuis rebus mobilibus & immobilibus, & nominibus teſtari quemlibet poſſe, niſi aliquo iure prohibeatur. Duo ſunt in perficiendis actibus neceſſaria, voluntas & poteſtas [t]. Et in vltima efficaci voluntate, oportet teſtatorem & velle, & poſſe quod velit: poſſumus autem, quod natura, facto, i re poſſumus; vt cõtrà, diſpoſitio teſtamentaria non admittitur de eo, quod natura & impoſſibilitas facti, & iuris reſpuit. Hæreditas ſucceſſio eſt de

t l. multùm intereſt, C. ſi quis alt. vel ſibi.

eo, quod defunctus habuit [a]: neque plus iuris transferri poteſt in ſucceſſores, quàm defunctus habuerit [b]. Quare nemo iure teſtari poterit de rebus eccleſiaſticis, vel ex eccleſia, pẽdente ſua adminiſtratione quæſitis [c]: poteſt tamen ſecundùm receptum morem teſtari beneficiarius eccleſiaſticus de fructibus perceptis ex ſuo beneficio, ſecundùm glo. in c. fin. de offi. ordin. in Sex. quam ibi ſequitur Ioan. Andreas, exiſtimans ſacerdotes eſſe beneficiorum poſſeſſorum vſufructuarios. Quod tamen improbat Panormitanus, & tantùm vſuarios ratus, neq; de fructibus diſponere iure poſſe pluribus docet [d]. Cuius ſententiam lubentiſſimè comprobo, tanquam conuenientem diuinis & humanis ſanctionibus. Neque puto in rebus eccleſiaſticis curioni, vel priori vel antiſtiti quippiam aliud ex fructibus beneficij deberi, præter victum & veſtitũ: reliqua eſſe pauperum, miniſterio diuino mancipanda. *Habentes*, inquit D. Paulus, *alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus*. Sunt canones, qui prohibeant expreſſe antiſtibus, res eccleſiæ impropriis vſus conuertere. Et primùm quidem, ex rebus ſuæ eccleſiæ, ſibi & ſuæ eccleſiæ ſeruientibus, eſſe neceſſaria ſubminiſtranda reliqua quæ ſuperſunt, fidelibus miniſtranda [f]. Hæc fuit prima intentio eorum, qui vendiderunt propria bona, & obtulerunt Deo & eccleſiæ apoſtolicæ, vt communicarentur & diuiderentur ſingulis, prout cuique opus erat [g]. Et ideo bona eccleſiæ, bona pauperum dicũtur [h]. Quinimo D. Auguſtinus tradit, clericum præfectum eccleſiæ, ſi patrimonium aliundè habet, nihil ex eccleſia retinere debere ſibi cõmiſſa, tanquã procuratorem [i]. Quod & in canonibus apoſtolorum erat cautum, vt epiſcopus, ita demùm pro neceſſariis, eccleſiæ bonis participaret. Quòd ſi ex aliqua cauſa iuſta, propria retineret, à ſumptibus eccleſiæ abſtineret [k]. Et de fructibus eccleſiaſticis idipſum expreſſum inuenio, in conſilio Antiocheno, cano. 35 [l]. *Epiſcopus eccleſiaſticarum rerum habet poteſtatem ad diſpenſandum erga omnes qui indigent, cum ſumma reuerentia & timore Dei, participet autem & ipſe quibus indiget, ſi tamẽ indiget: tam ſuis, quam in fratrum, qui ab eo recipiuntur neceſſarius vſibus profuturis, ita vt nulla qualibet occaſione fraudetur, iuxta ſanctum apoſtolum ſic dicentem, habentes victum & veſtitum, his contenti ſimus. Quod ſi contentus his minimè fuerit, conuertat autem res eccleſiæ in domeſticos vſus & eius commoda, vel agrorum fructus, non cum præſbyterorum diaconorumq; conſcientia pertractet, ſed horum poteſtatem domeſticis, aut propinquis, aut fratribus filiiſque ſuis committat, vt per huiuſmodi perſonas occultè res ladantur, ſynodo prouinciæ pœnas iſte perſoluat, &c.* Proinde in cõſilio Agathẽſi [m], de iſtis teſtari vel cõtẽplatione eccleſiæ quæſitis eos nõ poſſe, ſic ſtatutũ eſt. *Epiſcopi de rebus propriis vel acquiſitis, vel quicquid de proprio habẽt, hæredibus ſuis, ſi voluerint, derelinquant: quicquid verò de prouiſione ſuæ eccleſiæ fuerit, ſiue de agris, ſiue de fructibus, ſiue de oblationibus, omnia in iure eccleſiæ ſeruari cenſemus.* In cõcilio Carthaginẽſi 4. [n] *Placuit vt Epiſcopi, præsbyteri, diaconi, vel quicunque clerici, qui nihil habentes ordinantur, & tempore epiſcopatus vel clericatus ſui agros & quæcunque prædia nomine ſuo cõparauit, tanquam rerum dominicarum inuaſores, crimine teneantur: niſi admonitus eadẽ eccleſiæ contulerint. Si autem ipſis propriè aliquid liberalitate alicuius, vel ſucceſſione agnationis euenerit, faciant inde quod eorum propoſito congruerit.* Non enim iuſtũ eſt, vt eccleſia, quæ ſuſcepit extraneum, efficiat in alieno diuitẽ, & in ſuo retineat fraudatorem [o]. Poſſem & hîc diſputare, neque nunc aliquomodo teſtari poſſe epiſcopos, vel curiones, vel eccleſiaſticas perſonas, quæ ſe triplici voto Deo abſtrinxerunt, paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ [p], ſi diaconi, ſubdiaconi, præsbyteri fiant maximè paupertatis cuiuſcunque ſint ordinis clericalis, & nominatim proprijs renunciant, ſi tales eſſe velint, quales ſe dici volũt [q]. Nec enim ad excuſationem pertinet, quod dicunt, vota monachorum eſſe: nã monachi, clerici olim non erant [r]. Et clericis tamen, epiſcopis, & aliis, renunciatio propriorum, profeſſio paupertatis impoſita eſt: potiſſimum in eccleſia occidentali ortodoxa. Nam in orientali aliquando propria habere conceſſum eſt, qui ex coniugio ad clericatus & præpoſituras eccleſiaſticas transferebantur, vt filios & vxores, quibus anteà onerati erant, ex propriis retentis alere poſſent [s]. Scio tamen aliam fuiſſe ſententiam gloſſarij ad cap. clericos, 12. q. 1.

[a] l. hæredicas, de regul. l. nihil aliud, de verb. ſig. P.
[b] l. meum plus iuris, & l. nemo plus cõmodi, de reg. iur. l. traditio, de acq. rer. dom. P.
[c] c. 1. de teſtam. ca. i. de pecul. clerico, auth. licentia de epiſc. & cler. C. ea. nulli dubium, ea. nulli ſixum, 12. q. 5.
[d] Panormit. in c. 1. & fi. de pecul. cleri. & in 2c. cùm eſſet, de teſt.
[e] l. ad Cato. C. c.
[f] res eccleſiæ, c. nihil, c. ſi priuatum 12. q. 1. c. 3. de præb.
[g] Actum, 4. ca pontifices, 12. q. 1.
[h] ca. autem, ca. gloria epiſcopi, 12. q. 1.
[i] D. Auguſti. ad Bonifac. cuius ſenẽt. referetur in ca. fin. 12. q. 1.
[k] ca. præcipimus, c. ex his, eod. q. relatum in ca. epiſcopus 12. q. 1.
[l] relatum in ca. epiſcopus 12. q. 1.
[m] In ca. epiſcopi de rebus, 12. q. 2. c. 3. ibi in officijs, ca. aſſhac, de teſtam.
[n] c. placuit, 12. q. 3. c. relatum, in ca. capitula nouo, 9. de teſt.
[o] ca. ſacerdotes, 12. q. 1.
[p] nos de iſtis votis, diximus in perſo. eccleſiaſt.
[q] ca. non dicatis, ca. expedit, c. firmus, ca. nolo, ca. habebat, 12. q. 1.
[r] ca. generaliter, 16. q. 1. glo. in ca. à ſub diacono, 93. diſt.
[s] c. præcipimus, 12. q. 1.

Vbi duplici diffugio quærit excuſationē in peccatis, ſcilicet in eccleſia primitiua olim hoc fuiſſe verum, ac ſi dicat, hodiè nequaquam: & laicos quoque propriis renunciaſſe. Item, inquit, iura, quæ loquuntur vt clericis renuncient propriis, loquuntur de conſilio. Quę omnia mihi non probantur. Nam ſcimus quidem & laicos aliquos, vt ſequerentur perfectionem à Deo prædictam, *Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Spontè ſua vendidiſſe, & ad pedes apoſtolorum retuliſſe, & illis quidem rectè de conſilio dictū eſt, vt ſi vellent, venderent: non autem hoc illis lex faciendi poſita. Quod expreſſum eſt à D. Petro, Actuū 5. *Ananias cur tentauit Sathanas cor tuum, mentiri te Spiritui ſancto & fraudare de pretio agri? nonnè manens tibi manebat, & venundatum erat in tua poteſtate.* At clericis, qui Deo irreprehēſibiliter militare cupiūt, & vitam Apoſtolorum eorumque diſcipulorum imitari propius inſtituunt, maximè vita communis, ſeu in communi ſine proprio neceſſaria, vt ait D. Clemēs, epiſto. 4 [a] & D. Ambroſ. libro de fuga ſeculi [b]. Quod autem hoc ſit præceptum illis clericis, & non conſilium, & quod is, qui proprium habere voluerit, ſit à clero pellendus, vide ex D. Auguſtino, ca. certè ego ſum, 12. q. 1. Sed plura dicere ſuperſedeo, ne moueā bilem aliquorum: viderint alij quid ſentiant. Hoc mihi tamen verius videtur, nulla inuidia cuiuſquam tactus & ſi velint curiones, eccleſiaſticęque perſonæ ſibi permitti de propriis retentis ſeu ex beneficiis ſibi competentibus diſponere, Saltem abſt neant ab eccleſiaſticis, iuxta ea. illi autem, 12. q. 1. Cæterum, quemadmodum de bonis eccleſiæ permiſſum non eſt teſtari, multò magis nec de ipſis beneficiis poſſeſſis, quæ hæreditario iure vel ſucceſſionis non deferuntur [c]. Et ſi qui pontifices fuerint ex voluntate decedentium ſubrogati, illud factum eſt, vel ex authoritate ſuperioris, priuilegio conceſſo [d], vel cōſenſu eorum, qui electionem habent, non ratione electionis, ſed per modum deliberationis & prouiſionis [e]. Et fuit aliquando tempus, quo dominus ex ſucceſſione voluit deferri Sacerdotium [f]: vt quando ſibi delegit tribum vnam Leuitici generis ad ſeruiendum in tabernaculo, & Aaronis filios [g], & Phines & poſteros ad ſacerdotium [h]. Sed poſteà idem dominus, cum impij filij ex bonis patribus generarentur, protulit hanc ſententiam, cōtra heli ſacerdotem [i] *Loquens loquutus ſum, vt domus tua, & domus patris tui, miniſtraret in conſpectu meo vſque in Sempiternum. Nunc autem abſit hoc à me. Sed quicunque honorificauerit me, glorificabo eum. qui autem contēpnunt me, erunt ignobiles, &c.* Tradunt iura etiam [k], adminiſtrationes, quales ſunt beneficiorum ſolicitudines, non tranſire in ſucceſſores, ſed morte extingui, vtpote officia perſonalia, in quibus electa induſtria perſonæ, quæ aliis non communicatur [l]. Ea quoq; quæ lex maiorū vel ſtatutaria defert proximioribus neceſſariò poſt mortem alicuius non poſſunt teſtamento diſtribui, vt ſubiecta reſtitutioni [m]: vt regnū, quod proximiori per genus defertur [n]. Nec poteſt teſtator auferre, quod lex alicui defert [o]. Et ſi teſtamēto deferatur quod quis alicui reddere tenebatur, nihil de ſuo tradidiſſe videtur [p]. Videndus eſt ſ præterea, de prohib. feu. alien. in vſib. feu io. glo. & hoſtien. in c. licet, de voto. Et quomodo in hac regnorū ſucceſſione ſit conſuetudo ſequenda, videnda glo. in ca. moyſes. 8. q. 1. in c. grā di, ib. *iure regni*, de ſuppl. negl. g. prælat. in Sex. Conſuetudo enim cùm pro lege habeatur [q]: non dubium eſt hac, veluti ex lege, modum ſuccedendi adiici poſſe [r] & ſi iam vim legis deferre ſucceſſionem [s]. In ſūma, hæres in rebus alienis in ſuum non poteſt non ſecus quàm de tertij hæreditate pactum fieri nō poteſt [t]. Et ſi admittatur legatum de re aliena, vel hæredis in teſtamento, fieri poſſe id dicemus, non quidem in præiudicium domini [u], ſed vt ematur per hæredem à domino, ſi vendere ſponte velit, vel eo nolente, æſtimatio perſoluatur [x]. Quod tamen idem non eſt, ac hæredem facere de rebus alienis, cùm nemo alteri teſtamentum faciat, neque hæredem: excepto filio pupillo, cui ſingulari iure pater teſtamētum facit [y], vt furioſo exemplo pupilli [z]. Inſuper ea, de quibus voluntatem ſuam teſtator expl. erit, quæve fieri iubet, debent eſſe ſecundùm bonos mores & honeſtatem. *Nam quæ facta ladunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, & vt generaliter dixerim*, inquit Papinianus [a], quæ

[a] c. dilectiſſimus, 21. q. 2.

[b] ea duo ſunt, ſed q. c. 1. de ſucceſſ. præ. ca. epiſcopo, dist. 2. ca. pleriſque, c. moyſes, & ca. apoſtol. 8 q. 1. c. præſentium, c. cōqueſtus, c. ex tranſmiſſa, de fil. preſbyt. c. conſuluit, de iure patro.

[c] Vt conceſſum Maguntinæ epiſcopo, in ca. perueniſſe, 21. q. 1. vt in c. ſi tranſitus 79 dist. & in ca. ſi pretio 8. q. 1.

[d] Numero. c. 1.

[e] Exo. 28. 29. Leuit. 8

[f] Numero. 25.

[g] 1. Reg. 2. c.

[h] auth. ret quæ, c. comm. de legat. c. grandi, de ſuppl. negl. prælato.

[i] arg. ſi arrogator, de adopt. P.

[k] inſt. Vnum ex familia, ſ. de legat. l. 2. de liber & eor. liber.

[l] nam & conſuetudo, l. de quibus, l. diuortna, de legib. ſ. vide eo. in liber. eau. bona addic.

[m] l. de legi agna ſucceſſor. de ſenatuſc. Tertilli.

[n] l. ſin de pact. conuent.

[o] c. filius, de teſtam.

[p] l. cum alienam, C. de lega. ſ non ſolum, eod. tit. ab Inſti.

[q] c. ſ fin. de teſta. in 6. l. 2. de vulga. l. Papinianus, ſ. ſed nec impuberis, de inoff. teſta. inſt. ſ. de pupil.

[r] l. humanitatis, C. de impuber.

[s] l. filius qui fuit in poteſtate, l. 15. de cond. & demonſtr.

[t] l. 1. ſ. 1. de ſeruit. præd. rust.

[u] l. 1. ſ. 1. de ſeruit. præd. rust.

[x] l. 1. ſ. 1. de ſeruit. præd. rust.

[y] l. 1. ſ. 1. de ſeruit. præd. rust.

[z] l. 1. ſ. 1. de ſeruit. præd. rust.

[a] l. 1. ſ. 1. de ſeruit. præd. rust.

quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est. Et modestinus, contumoni non esse parendum ait eius, qui ea conditione heredem instituit, *Si reliquias eius in mare abiciat* [a]. Sic cùm quidam scripsisset in testamento, vt formosissimæ duæ mulieres, quas in dominio habebat, alius item, vt impuberes gladiaturi dimitterentur: populus editis ijs gladiatoribus tantam iniuriã atq; inhumanitatem non æquo animo tulit, quinimo hanc testantium voluntatem irritam esse voluit, iussitque [b].

a *l. quidam in fine, l. 27. cod.*
b *Athenæus lib. 4. c. 17.*

lib. 2. Instit. tit. 12. lib. 28. P. tit. 1. lib. 6. C. tit. 22.

De qualitate personarum, quæ testari possint. Cap. 8.

1 *Testatoris qualitas in primis consideranda in testamentis condendis.*
2 *Testamenti factio duplex.*
3 *Testamentum qui non possint condere, ob nullam, corruptam, vel non liberam voluntatem. & sequentib. 5. 9. 10.*
4 *Filiusfa. de quibus testari possit, & quomodo ad pias causas.*
7 *Obsides an testari nunc possint.*
8 *Monachi an testari possint.*
9 *Ecclesiastica personæ de quibus testari possint.*
11 *Vltimo supplicio damnati, carceribus perpetuis addicti, & excommunicati an testari possint. Num. 12. 13.*
14 *Intestabiles ex consuetudine, & testabiles qui fiant. Et quis infamis non testetur.*
15 *Fœnerarius manifestus, bannitus, & deportatus quando testari possint. & 16. 17.*
18 *Inter habilem esse, & testari non posse, quomodo differant.*
19 *Confiscatio bonorum non porrigitur ad ea, quæ posteà acquirit damnatus.*
20 *Testamentum muti, surdi, cæci quando valeat.*
21 *Cæcus cum duobus testibus disponit inter liberos.*
22 *Testari non impediunt vitia corporis, dummodo mens sana sit.*
23 *Peregrini num testari possint.*
24 *Alienigenæ in Gallia non testantur de quæsitis, nisi affiliati.*
25 *Prouinciæ & ciuitates, quæ habent in Gallia tus regnicolarum.*
26 *Testamentum nec per nuncium, nec per procuratorem, nec per alium fit.*

1 IAM in testamentis res, de quibus testamenta fieri possunt, vel non possunt, explicatæ sunt: nunc de personis ad testandum idoneis agendum, & posteà quæ horum partes & de forma disponendi, vt deinceps qui instituí possint doceamus. *Si quæramus*, inquit Caius [c], *an valeat testamentum, in primis animaduertere debemus, an is qui fecit testamentum, habuerit testamenti factionem: deinde, si habuerit, requiremus an secundum regulas iuris ciuilis testatus sit.* Factio testamenti duplex, actiua, id est, posse testari: & passiua, id est, posse testamento instituí [d]. Hîc de actiua agendum quam habere dicuntur ij quibus expressè prohibita non est. Prohibetur autem ijs, qui nullam habent voluntatẽ, & qui habent, sed habent vel corruptam, vel pendentẽ ex aliena, nec liberam, vel à lege impeditam. Ob nullam voluntatem, seu nullum iudicium, prohibentur testari pupillus, & impubes, ante 14. annum completum in masculis, 12. in fœminis [e]: quia nullum eorum animi dicitur iudicium, vel voluntas rationabilis [f]. Item furiosus non testatur extra dilucida intervalla [g], eadem ratione, quia mente careant. Ob corruptam mentem inhibetur dispositio prodigis, quibus interdicta est bonorum suorum administratio. quod tamen interdictione vetustius habuerint testamentũ, hoc valebit

c *l. si quæramus, 4. de testam. P. & ibi glo. 1. annotat. 15.*
d *quæ iure communi testari prohibentur. 5. testamenti de hæred. quale & diff. l. filiusfa. 16. de testa. P.*
e *l. quia ætate 1. 5. cod. § præterea, quib. non est permis. facere testa.*
f *l. cum prætor, § nõ autem, de iudic. P. l. 1. § impuberes, de fab. mo. C. l. pupillus, de regul. iur. P.*
g *e fin. de testam. l. furiosum, qui testa. fac. non poss. C. § item furiosi. & § furiosi, quib. non est permis. fac. testa. P. l. 1. in aduersa, 17. de testa. P.*

lebit [a]. Abrogata itaque eſt conſtitutio nouella Leonis 39. περὶ τοῦ ἀσώτου τὰ συμφέροντα διατεῖ, in qua permittebatur prodigis neceſſarios, ſeu proximos hæredes inſtituere, aut pauperibus diſtribuere: ſicut & res ſuas probè gerere. Eſtque communis interpretum approbata ſententia, neque pupillum [b], neque prodigum [c], neque furioſum etiam ad pias cauſas [d], teſtari poſſe. Ratione non liberæ voluntatis, qui in alterius poteſtate ſunt, teſtamentum condere non poſſunt. Velle enim non creditur, qui alterius imperio obſequi cogitur [e]: Ita filiafa. teſtari prohibitum, in aduentitijs & proprijs [f]: etiam ſi in illis pater non habeat vſumfructum [g], & quamuis pater ei permittat [h], niſi de caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus, quæ ſibi omnino quæſiuit [i]. Et quamuis æquitate canonica, cum patris aſſenſu filiusfa. de aduentitijs ad pias cauſas iudicare poſſit [k]: tamen hoc non in teſtamenti formula, ſed alia vltima diſpoſitione fieri poſſe traditum eſt [l]: forſan vi donationis cauſa mortis quæ ex conſenſu patris à filiofam. fit [m]. Quò fit illud notabile, vt ſi in vltima voluntate illa ad pias cauſas à filiofa facta, legata fiant alijs perſonis, legata non debeantur & aduciantur perperam, nec tamen accreſcant piæ cauſæ, ſed reſeruentur venientibus ab inteſtato [n]. Seruus item, cùm ſuæ voluntatis & liberæ non ſit, teſtamentum ſibi condere non poteſt [o]. Neque ſeruus hæredem habere poteſt [p]. Quia nec is velle creditur, qui obſequitur imperio domini. Nihilque poſſidet vel ſibi acquirit, de quo diſponere poſſit, nec iuum habere poteſt [q]. Incapax quoque eorum, quæ iuris ciuilis [r] ſunt, quorũ ſunt teſtamenti condendi ſolemnia [s]. Excipit Vlpianus [u] Seruum publicum populi Romani, qui ex ſemiſſe teſtari poterat. Et Leo imperator ſeruis ſuis, & in poſterum ſeruis imperatoris, ex arbitrio teſtari permittit, in conſtitutione nouella 38. περὶ τῶν τῆς βασιλείας οἰκέτας περὶ τῶν οἰκείων ὡς ἂν βέλονται ὁρίζειν ζῶντας ἢ ἐν τῷ βίῳ καταλύοντας. Seruis proximi ſunt, qui de ſtatu ſuo libertatis dubitant, quia nec ij teſtamentum iure faciunt [x]. Neque ſi conditum ſit, hæredes eorum adire hæreditatem poſſunt, quandiu de ſtatu incerti ſunt [y]: exceptis militibus, & veteranis [z]. Eadem prohibitionis lege, teſtamentum facere prohibentur captiui, qui ſeruj hoſtium ſunt [a]. Huius generis & obſides ſunt [b]: quia & iſti inter captiuos annumerantur, & dominium rerum ſuarum amittunt [c]. Cæterum Leo Cæſar, nouella 40. eo quo nunc excuſſæ ſunt volumine, & ſecundùm Conſtantinũ Harmenopulum, 25 [d]. permittit teſtamentum captiuo, iudéque valere apud ſuos contributos ſtatuit: primùm inquit, quòd ita æquius viſum ſit, ne afflicto detur afflictio: Neue à ſuis bonis, tanquã ab alienis appellatur, & à diſpoſitione eorũ quæ labore acquiſiuit, reiiciatur. Item vt proximi, filij, & alij promptius impellantur ad eum liberandum, quem ſciunt in fauorem alterius poſſe diſponere, alioquin negligentes quòd ab inteſtato ad ſe venturam hæreditatem putent. Et 4. ne inimici eius hæredes ei fiant, quem nec aſpicere dignarentur. Ideo conceſſit, vt poſſint teſtari in præſentia quinque vel ſaltem trium teſtium. ſine ſcripto, vel cum ſcriptura: dummodo illi iuramento illius eſſe voluntatem aſſeuerent. Niſi in fauorem hoſtiũ diſponant: quo caſu vult teſtamentum eſſe irritum. Hodiè inter Chriſtianos non fiunt captiui, vel obſides ſeruj hoſtium: ideo ius teſtandi illis ademptum non eſt [e]. Qui latronibus capiuntur, vel à pyratis [f], ſeu ſeditioſis [g], cum quibus ius belli indictum non eſt, ſerui non efficiebantur eorum: & proinde captj poterant teſtari [h]. De monachis porrò, cum diſtinctione reſponſum eſt: ante ingreſſum religionis licere cuique alioquin non impedito: de bonis ſuis liberè diſponere [i], etiam non ſeruata iuris ſolemnitate [k]. Nec rumpitur teſtamentum conditum ingreſſu religionis, ſi teſtator dum illud conderet, cogitauit de ingreſſu, & aliquit inſtitutionis nomine monaſterio, quod ingreſſurus erat, reliquit, ſi capax ſucceſſionis illud erat: quamuis etſi nihil reliquerit, ſuſt neri teſtamentum prius communis ſit opinio [l]. Quòd ſi ante ingreſſum religionis quis teſtatus eſſet, non cogitans de ingreſſu, & poſteà ingredia-

a §. item prodigus quib nõ eſt per. fac. teſta. l. is cui lege. hoñes, C de teſt P.
b Bar in l. 1 nu. 18. C de ſacroſ eccleſ. Panor. in rub de teſtam. nu 9 Guill. Bened in repet. c. Raynutius, ad ver. adiectæ impuberi, nu. 68. vbi adfert rationes, de teſtam.
c Bald. ad l. 1. nu 17. de ſacroſ eccleſ A lex conſil 18a nu 6.
d Bar ad d. l. 1 nu. 16. de ſac eccleſ. C.
e l. velle, de reg iur.
f l. ſeruum, §. fin & l. pen qui teſta fac non poſſ C l. qui in poteſtate, de teſta. P §. 2 quib. non eſt permiſ fac. teſta.
g Angel. Paul. Alex in d. l. pen C qui teſta fa. non poſſ.
h l. eam ita, §. 1. de don cau mor P d. l. qui in poteſtate.
i in l. pen. & fin C. qui teſta. fac. non poſſ.
k c. licet, de teſt in 6.
l glo. in And. ad d. c. licet, in ver. ſtudica re.
m in l. tam ir, §. 1 de don cauſ mor. P.
n Alex Salicet. Bal. in l. ſeruum in fine, C qui teſt. fac. poſſ. Iul Clar. l. 2. ſe. tit. in ver teſtamẽ tũq 5 nu. 8 Bened. in c Raynutius, ad ver teſtamentũ, 1 nu 6 per textũ in l. mulieri & Titio, de cõdit. & demõſtr. P.
o l. ſi filiusfa. 19 de teſt P ad ea illud, ea. vlt vulticas, 13 q 2.
p l. ſeruus, cõmu de ſucceſſ C.
q l. velle, de reg iur. P.
r §. item vobis, per quas perſo. vob ac qui. l. etiã impuberi, de acq. rer. dom.
s l. quòd attinet, de reg iur.
t l. 3 de teſta. P. l. ſi nõ ſpecialis, & l. teſtandi. C. eod tit.
u Vlp in tribuſati 20.
x l. qui teſtamẽto, 13 & l. de ſtatu ſuo, 14 de teſta. P.
y l. hæres inſtitutus, 35 de acq hæred.
z l. ex militari, §. fin de milit teſt l. Ariſto de codicill. P.
a l. eum qui apud hoſtes, de teſta P. §. eius qui apud hoſtes quib nõ eſt permiſſ fac. teſt.
b l. obſides, de teſt P.
c l. 1 dig. de iure Fiſ. P.
d Conſtant. Harmeno in 5. Prompt. iur. c. 1
e Panor. in rub. de teſta
f l. hoſtes ſunt, 24 de cap. & poſtl. reuer. P.
g l. 6 qui ingenuam, 24 §. in ciuilibus, eod. h l. qui à latronibus, de teſta P. i §. illud, de monach in auth. k Bar in auth. ſi qua mulier, nu 7 ver. ex hoc dico, C de ſacroſ eccleſ. Decius, conſil 31 nu 3. l Bare in d. auth. ſi qua mulier, nu. 8. Ripa, in l. ſi vnquam, q 35 nu 34 C. de reuoc. do nat. in fin. d §. illud, de monac. adde diſtincte loquentem.

iur.

tur per ingreſſum rumpitur teſtamentum, ſi monaſterium ſit capax ſucceſſionis, atque monaſterium loco filij eſt; & dummodo ingrediendo, quis ſe & bona ſua dedicauerit expreſſè monaſterio, non aliter [a]. Sed & Iulius Clatus hãc opinionem prædecedere ait, quòd pertinet ad inſtitutionem, cætera autem firma remanere & præſtanda [b]. At ſi poſt ingreſſum & ante profeſſionem tempore nouitiatus, velit quis teſtari, poteſt, quamuis eo decedente ab inteſtato pendente hoc tempore, ei ſuccedat monaſterium, ſi capax ſit, non proximi [c]. Quòd ſi poſt profeſſionem religionis quæratur, num teſtari poſſit, reſpondetur, nihil ſibi reſiduum facere monachum profeſſum paupertatem, ſed ſe & ſua monaſterio conſecrare, ſi vtique capax ſit ſucceſſionis & poſſeſſionis immobilium [d]: & ideo nõ poſſe teſtari, quia nihil habeat [e], imò nec velle nec nolle, quia propriam voluntatem euauit [f]. Leges tamen permittunt ingredienti religionem, & poſt ingreſſum circa filiorum, quos in ſeculo reliquerũt, partes, voluntatem adijcere, iuxta formam authẽ. ſi qua mulier, de Sacroſ. eccleſ. C. vnde colligunt, teſtamentum ante ingreſſum factum, reuocari in illis tantùm caſibus, in quibus licet illis teſtari inter liberos, iuxta prædict. authent. ſi
9 qua mulier. In clericis autem prælatis, & beneficia eccleſiaſtica habentibus, num teſtari poſſint, breuiter diſtingunt: de patrimonialibus poſſe diſponere, ſiue habuerint ante clericatum, ſiue poſt, dummodo contemplatione vel ex fructibus eccleſiæ non obtinuerint [g]. De fructibus beneficij collectis quoque
10 rectè diſponere plaribus placuit [h]. Et ita ſententia hæc obtinuit. Quid autem nos de illa ſentiamus, in præcedenti capite expoſuimus. Quia etiam non ſunt ſuæ poteſtatis deportati, & in metallum damnati, teſtamentum facere nequeunt [i]. Interdixit & Tyberius Cæſar teſtamentum facere ijs, quibus aqua & igne interdictum eſſet [k]. Arnoldus Ferronus, in commentarijs ad § 15. tituli de teſtamentis, in conſuetudi. Burdegalen. lib. 2. tradit etiam damnatos perpetuo ad triremes, ſeu remiges ex regis volũtate tantùm teſtari, arg. l. ſi quando, & inofficioſi. teſta. C. Alioquin non, cum ſint pœnæ ſeruj, l. eius qui de teſta. P.
11 Damnati vltimo ſupplicio & capitali crimine, ſeruæ pœnæ efficiuntur [l], vt ad beſtias, ad ferrum, in metallumque damnati libertatem amittunt eorumque bona publicantur vnde apparet amittere teſtamenti factionem [m]. Et ſi quod antè fecerint, irritum eſſe, vt reſpondit Vlpia. [n] niſi appellatum à condemnatione ſit, & pendente, indeciſáve prouocatione teſtamentum fiat, & moriantur [o]. Quemadmodum ſi quis poſt accuſationem in cuſtodia fuerit defunctus indemnatus, teſtamentum eius valebit [p] niſi poſt mortem, ſententia bona adimantur, vel publicẽtur, vt in criminibus accidit, quorum vim licta poſt mortem pœnam accipit [q]: vel ſi reus mortem conſcientia criminis ſibi conciuerit [r]. Iure tamen Codicis & Nouellarum, libertas damnatis ad mortem non
12 adimitur [s]: neque omnium bona publicantur [t]. Sunt & conſuetudines in Gallia quarundam prouinciarum, ex quibus bona damnatorum non deferuntur fiſco: & proinde in illis criminibus, in quibus bona non publicantur, adempta reis & damnatis ad mortem non videtur poteſtas teſtandi. Vnde pendet deciſio quæſtionis, num damnati ad perpetuos carceres poſſint teſtari, alioquin perdifficilis ſolutionis. Siquidem Panormitanus [u], in laico putat prohiberi teſtamentũ: Iulius Clatus negat [x], quòd hæc pœna non ſit iuris ciuilis, ſed iuris pontificij. Ego tamen dico, crimen, ex quo imponitur pœna carceris, eſſe conſiderandum, num fiat ex eo publicatio bonorum, vt tunc non poſſit teſta-
13 ri: ſi verò non publicentur, poſſit. Idipſum cenſeo dicendum in excommunicatione, vt ſi cauſa eius adimat bona, & publica ſit excommunicatio, prohibeat teſtamentum. Et ita intelligenda glo. in ca. decernimus, in ver. teſtificando. de ſentent. excommunic. quæ adimit teſtamentum: contrà, ſi non publicentur ex eo bona, & excommunicatio ſit occulta. Et ita audio ſententiã co-
14 rũ, qui dicunt teſtamenti factionem excommunicato non negari [y]. Porrò, authoritate legum & conſuetudinum, & qui habent plenam vel liberam voluntatem, & ſui arbitrij ſunt, inteſtabiles aliquando fiunt: veluti, ſi ob carmen famoſum quis damnetur [z]. Et ita infamis ex cauſa, quæ adimit teſtamentum

[a] Barto. add. auth. ſi qua mulier, nu. 7. Imol. in c. 1. nu. 11. de teſta.
[b] Iul. Clar. lib. 3. ſententiarum, in § teſtamentum, q. 28. nu. 3. per auth. ex cauſa, de liber. præt.
[c] Idem Cla. eo. nu. 6.
[d] auth. ingreſſi, de ſacroſ. eccleſ. ca. quis ingredientibus, c. 3. § 3.
[e] c. 2. de teſtam. cap. non dicatur, 20. q. 1.
[f] c. fin. de teſta. in 6.
[g] c. milites, 2. q. 1. ca. d. Syracuſanæ, 8. dist. c. de teſtam. aut. licentiam, & auct. prohibemur, C. de epiſc. & cler.
[h] gl. in ca. præſenti, verſ. porrò, in ver. reſtituere, de offi. ordi.
[i] Iulius qui apud hoſtes, 5. de teſtam. P.
[k] Dion. Caſſ. lib. 57. hiſto. Roma.
[l] l. qui vltimo ſuppl. circa, de pœn. P.
[m] l. eius qui apud hoſtes, & § ſi de teſta.
[n] l. ſi quis filio, 6. § teſtatum, de inoffi. ſupertem. fac. teſt.
[o] l. qui a Sacrandum, 15. § hoc de teſt. P.
[p] l. ſi quis, eod.
[q] in § exactionem de acquiſitio. in ſ.
[r] l. ſi quis ninu exiſtimatio, 9. eius qui de inoffi. ſupertem. fac. teſt.
[s] nouel. conſtit. ad nouel. 6. deportat. vnde ſumpta eſt auth. ſed hodie, de donat. inter vir. & vxo. C.
[t] auth. bona, de bon. damnat.
[u] in Rub. de teſta. nu. 4. Bertrand. conſi. 194. nu. 2. lib. 1. impr.
[x] Iul. Clarus, lib. 3. ſenten. § teſtamentum, q. 25. nu. 5.
[y] vt Abbas, in rub. teſtamentum, nu. 3. Barba. in c. quia ingrediẽtibus, col. 6. teſtam.
[z] l. is cui legat, 8. § de tolla. in P. l. carmen, de reſtitu.

tum

a Bart. ad l. 1. in qui. §. fin. Paul. in rub. de testam. nu. 8.

tum, intestabilis dicetur: non autem ex quacunque infamia [a]. Iure etiam pontificio, vsurarius manifestus non potest testari: nisi prius præstita sit cautio pignoratitia vel fideiussoria de restituendis vsuris, vel ipso facto restituæ sint [b]. Quòd si condiderit iam, non prius sortietur effectum, quàm cauerit eius hæres & cùm illud sine præcautione, nullum sit: tamen conualescere dicunt data cautione [c]. Quod & locum habet etiam, si manifestus vsurarius destitisset fœnerari postea [d]: nam agitur hîc de acceptis restituendis, vt saluti animæ consulatur, & vt iuxta verbum domini, etiam inuiti cogantur intrare beatitudinem, addita restitutione ablati. In eo porrò, quod de Iudæis quidã dicunt, eos hac lege non teneri [e], quia qui extra ecclesiam sunt, nihil ad nos: certè subsisto, etsi videam eam opinionem obseruari. Chrisbanius enim puto, illos in hoc etiam punire: vt ijs, quibus vita inter nos indulgetur, vt resipiscant, testes interim sint nostræ salutis, omni suspicione testes alieni, extranei à fide, non detur ansa consenescendi in delictis, cum pernitioso christianorum, cum quibus conuersantur, exemplo. In bannito verò, num testamentum eius valeat, si is in perpetuum relegetur, & bona eius confiscata sint, rectè dicemus eum disponere non posse: contrà, si confiscata non sunt, vel si confiscatio quidem alicubi fiat, sed bannitus habeat bona in alio loco, qui iurisdictioni eius, qui relegat vel bannit, non subiicitur. Nam de illis disponet iure communi [f]. Extra territorium ius dicendi non obtemperatur [g]. Sed plura hîc de re tractari per interpretes vt per Bartho. in l. eius qui, §. 1. nu. 3. de testamen. per Nellum, in tractatu Bannitorum, in prima parte secundi temporis, nu. 52. per Iulium Clarum, in 3. lib. sentent. § testamentum, quæst. 19. & alios: sed illorum parerga non placent, & breuiter quæ sentio sufficit contulisse. De deportato, qui ciuitatem & libertatem amittebat, proculdubiò responsum est, esse intestabilem [h]. Sed dignum est obseruatione in hac17 potestate condendi testamentum, multùm interesse, aliquem dici intestabilem18 lem lege, aut non posse testari, quòd bona ei adempta sint. Nam qui intestabilis est, etiam si bona habeat, testari non potest: at qui testari non posse dicitur ob defectum bonorum, si alioquin capax sit factionis actiuæ, potest sine bonis testamentum condere. Nam testamentum & hæreditas considerantur etiam in eo, qui nihil in bonis reliquit [i]. Et ita qui potest testari pupillariter, potest substituere filio suo, etiam si nihil ipse habeat in bonis: quod non posset, si non haberet testamenti factionem [k]. Poterit & dare tutorem filijs suis, quod non potest fieri, nisi in testamento, aut in codicillis testamento confirmatis [l]. Item in confiscatione bonorum ex illo crimine, ex quo quis intestabilis non fit, non comprehenduntur bona, quæ post confiscationem acquiruntur, sed ea tantùm, quæ delinquens habuit tempore publicationis [m]: non hereditas delata, & nondum adita [n]. Quod explicat Iulius Clarus [o], vt deportatus vel alius cum publicatione bonorum damnatus, transmittat intra annum à die delatæ hæreditatis eandem ad fiscum, si ius adeundi tale sit, quod transeat in extraneos hæredes: non etiam si non transit ad extraneos hæredes. Et ita quoque concludit Iason [p]. Sunt & alia, quæ non transeunt in fiscum quæ explicat Clarus, lib. 5. §. fin. q. 78. in quibus ius testamenti cõdendi locum habere poterit. Inhibet & lex aliquando surdi & muti testamen20 tum si surdus omnino non audit, non autem si tardè exaudit: aut si mutus eloqui nihil potest, non autem si tardè loquitur [q]. Cæcus autem olim poterat testari exemplo aliorum, qui cæci non sunt [r]. Ex constitutione tamen Iustiniani imperatoris non potest, nisi notarium cum septem testibus adhibeat, vel loco notarij octauum testem [s]. Quam firmauit Iustinianus [t]. Receptum,21 tamen est, cæcos posse etiam cum duobus testibus testamentum condere inter liberos, non obseruatis solemnitatibus, l. hac consultissima, qui testa. fac. poss. C. [u] iuxta §. ex imperfecto, l. hac consultissima, de testam. C. quia in et liberes cessat omnis falsitatis suspicio, sed & fauore liberorum parentibus hoc licuit: quod etiam patre cæco conseruandum est, dummodo pater talis existat, qui alioquin testari possit. Nam vitium hoc corporis cæcitatis, non22

adiuuat

f L. eius qui apud hostes, l. 8. §. 1. de testam. P.

g l. fin. de iurisd. omn. iudic. P.

h d. l. eius qui, §. 1.

i l. hereditas, de pecul. hæred. P.

k l. 2. §. filius, de vulg.

l l. 3. de testa tutel. vide Imolam, in c. quia ingredientibus, nu. 7. de testam. Nellus, tract. de bannitis, 1 par. secundi temporis, nu. 58. Cur. senens. cõs. 49. nu. 3. Iason. in l. si stipulatus fuerim, §. cum stipulamur, nu. 7. de ver. obl.

m Decius, cons. 44.

n Iul. Clar. lib. 5. §. f. q. 78. nu. 2. & nu. 12.

o Iason in l. si quis mihi bona, § seruus municipii, circa fin. de acquir. hered. P.

p § item surdis, quibus est per fas. test. differentes, qui test. facere non poss. C.

q l. 21. Paul. l. 3. recept. sentent. 4.

r l. hac consultissima, qui testa. fac. poss. C.

s § ceteris autem quibus, non est permissum fac. testa. extat nouel. Iustiniani 119. § quia verò, & nouel. Leon. Cæsar. 89.

t Bald. ad d. l. hac cõsultissima, nu. 4. & seq. Socin. cons. 263. et ex prime lib. 1. Iason. in d. hac cõsultissima, nu. 4. & cons. 20. nu. 2. vers. 22. et 3 multã. he & 13. qui 5 citat Iul. Clar. li. 3 sentẽ. §. testamentum, q. 17. nu. 2.

adimit patri iudicium & mentem ſanam,& proinde teſtamento impedimento eſſe non debet:quemadmodũ nec ſenium ætatis,nec ægritudo corporis [a], nec manus amiſsio [b],nec inhabilitas ad generandum Eunuchi [c],vel alia vitia corporis ſimilia,quæ non tranſeunt ad animum. De peregrinorum & aduenarum teſtamentis,num Romæ,vel in ditione romana valuerint aliquando,cautum eſt conſuetudine,ne valerent. Sed tandem placuit horum teſtamenta ſecundùm iuris regulas condita,rata firmaũe eſſe. Et abrogatæ conſuetudines & priuilegia locorum aduerſantia,& pœna ſtatuta in eos, qui prohibuiſſent eos teſtari,vt ipſi inteſtabiles efficerentur,& punirentur in eo,in quo deliquiſſent:reſeruatis etiam,illis decedentibus ab inteſtato,bonis proximis illorũ [d]. Quemadmodum & apud Memphyticos obſeruatum teſtatur Diodorus Siculus [e]. At in Gallia,allophylis ſeu exteris & aduenis inhibita eſt teſtamenti factio,& diſpoſitio eorum bonorum,quæ in Gallia quæſierunt. Et ideo rex illis ſuccedit,tanquam ab inteſtato,& iure bonorum vacantium,vt diximus,dum ageremus de fiſcalibus compendiis ex ſucceſsionibus ad fiſcum delatis: vocaturque hoc ius,*droit d'aubaine*,vel albanagij,id eſt,alibi nati. Simileſque ſunt iſti aduenæ ſeu alibi nati,latina libertate donatis ſeruis, qui quidem pendente vitæ tempore liberi erant,ſed mortis tempore ſerui efficiebantur; & teſtari de ſuis non poterant [f]. Excipiuntur tamẽ à lege ἀτωξενώσεως ſeu ἀλλοφύλων, ſeu abbinatus,illi,quibus rex indulſit ius regnicolatus,quod vocant, *lettres de naturalité*,& Baldus,ius ciuitatis [g]: aut ſingularibus codicillis,aut generalibus, concedendo ius hoc certis extraneis prouinciis,vt illorum incolæ poſsint in Gallia acquirere & teſtari. Ita hoc ius conceſſum Alexiæ Mandubiorum comitatui in ducatu Burgundiæ,14.Kal.Februarij 1497. Allobrogibus Sebuſuinis,vt declaratum ſenatuſconſulto Pariſiano nonis Aprilis,1568. Auenionenſibus,quia Auenio dicitur pars Galliæ ab hiſtoriographis. Biarnenſibus,Britonibus,quia Americæ regno vnitæ anno domini 1532.Flandrienſibus,Henrici 2.lege.Lotarnigis,Germanis,Brabantinis omnibus,quos victoriani municipes in Gallicæ ciuitatis ſocietatem aſciuerunt. Mediolanenſibus,quia & ex Gallica ditione Decius Mediolanum dicit [h]. Neruis ſeu Tornacenſibus,edicto Henrici 2.edito 4.Id.Nouemb.1552.Samorobrinenſibus,lege lata menſe Quintili 1406.& ex conſtitutione menſ.Septem.anni 1482.Extat & priuilegiũ Burdegalæ ciuitati conceſſum menſe Februarij anno 1474.quo incolæ eius alienigenæ fiunt ciues regni [i]. Hoc ipſum priuilegium conceſſum eſt alienigenis Tholoſæ in mea ciuitate habitantibus [k]. Et duplomata eius priuilegij promulgatum in curia Tholoſana 1476.Quod priuilegium firmius eſt ſingularibus codicillis,qui à rege ſolent impetrari, qui ſæpè reuocantur per principes qui conceſſerunt & eorum ſucceſſores. Vt reuocauit omnes literas naturalitatis conceſſas pro beneficiis obtinendis,Ludoui.12.per conſtitutionem lectam & publicatam Lutetiæ 13.Iunij,anno domi.1499.Si non reſiderent ipſo facto. Reuocauit & huiuſmodi literas nondum demandatas executioni rex noſter Henricus 3. hoc anno 1580.Sed & lege promulgata in ſenatu Pariſienſi,id.ib. Iunij 1499.ſtatutum ita demùm priuilegiatos gaudere priuilegio naturalitatis,ſi re vera regnum incolant,non aliter.Gaudent & hoc iure omnes mercatores extranei nundinas frequentantes priuilegiatas,vt Campanas,& Lugdunenſes,& aliorum locorum,ex Caroli 7.edicto 7. Februarij 1443. Prohibet etiam lex alium pro alio teſtari, quia inſtitutiones captatoriæ prohibentur [l], excepto,vt diximus alibi,pro filio pupillo [m], vel furioſo [n]: ideo neque per procuratorem,neque per nuntium quis teſtatur [o].

a l.ſenium,3.C.qui te ſta.fac.poſſ.

b in l.qui manu,ta.de teſtam.P.

c l.eunuchus,5.qui te ſta.fac.poſſ.C.

d authomnes peregrini,commu.de ſucceſſ.§.fin.de ſtatu.& conſuet. in volum.auth.collat.1.

e Diod.Sic.lib.2.

f l.1.de lati.liber toll.

g Bald.conſ.123.vol.3.

h Decius,conſ.192

i Boer.dec.ſ.18.

k Guill.Benedict.in c. Raymcius,ad ver. & vxorem nomine,num.194.de teſtam.

l l.illa inſtitutio. & l. captatoriæ. de hæred.inſtit.P.l captatorias,de teſta.mil. C.

m l.2.de vulg.P.§.1. de pupill.

n l.humanitatis,C.de impub.

o Guill.Bened.in c. Raymcius,in verbũ eundidit,nu.15.

De requisitis in testamento, Cap. 9.

1 *Testamento requisita relatiuè.*
2 *Testari an duo possint simul in eadem charta, & testamento.*
3 *Contractus in testamento num fieri possit.*
4 *Forma testamentorum duplex, substantialis, & probatoria.*
5 *Institutio hæredis, caput testamenti.*
6 *Institutio expressa & tacita quando valeat.*
7 *Institutio certa sit, & quomodo talis erit.*
8 *Institutio vniuersalis, & singularis: directa, & obliqua.*
9 *Institutio quot verbis fieri possit. Non obseruandas in ea verborum formulas.nu.10*
11 *Hæres pure & sub conditione, non ad diem institui potest.*

POST quæstionem, à quo testamentum fieri possit, rectè 1
sequitur alia, secundùm quam formulam est faciendum:
cuius pars aliqua expedita est in explanatione testamenti
solemnis nuncupatiui, & militaris. Proinde dicta non ex-
pedit recantare, testandum esse secundùm solemnia sin-
gulis testamentorum generibus decreta, neque contra le
gum præscripta [a]: testes idoneos vocandos, rogandos, ad-
hibendos, omni actui continuè facto testamenti. Testamentum aliam formã 2
habet, quàm contractus, & verba, contraxerunt gesserunt, non pertinent ad
testandi ius [b]. Vt non visus mihi sim sine ratione dubitare de sentẽtia Iulij Cla-
ri [c], & Belloni [d], dicentium testamentum duarum personarum coniunctim in
eadem charta factum, se inuicem instituentium, & de bonis suis disponentiũ,
valere, & esse communem opinionem: esse tamen quasi duo testamenta sepa-
ratim facta, quamuis rarò contingant. Facebor enim lubens, in eadem charta
duorum testamentum conscriptum valere, vt & diuersis tabulis, & pluriũ pla
res contractus vna mẽbrana conscribi posse: vt & disputat Nicolaus Boer [e].
At ideo vnico testamento plures disponere posse, & se mutuo, vel ex consensu
aliquem in casu, quo alter superstes esset: vel ita hæredem instituere, pollice-
mur quod tu vxor & ego maritus tales instituemus hæredes, nec alios casu,
quo alter alteri nostrum superuixerit, subsisto. Et existimo verius, hanc dispo-
sitionem ad pactum de futura successione improbatum, vel ad captator-as ve
titas pertinere voluntates. Vt non possit quoque hæc formula disponendi pro
bari velamento donationis causa mortis: vt Diocletianus & Maximil. expres-
sè videntur his verbis rescripsisse [f]. *Licèt inter priuatos huiusmodi scriptum, quod
prehenditur, ut is qui superuixerit alterius rebus potiatur, ne donationis causa gesta effi
caciter speciem ostendit tamen cùm voluntas militum &c.* Et q ramuis placuerit in- 3
terprætibus, contractus inter disponendum fieri posse à testatore, si testator
non resiliat valdè ab ipso actu testandi: vt si dicat disponen 'o, vendo tibi decẽ
aureis tale prædium [g]. Tamen contractus, qui absorbet naturam actus testan-
di, sese compati cum testamento nequit. Et ideo pactum de successione dese
renda inter disponendum factum cùm libertatem mutandæ voluntatis ab or
beat, quæ propria est testamentis [h], in hoc reciproco testamento non admitte
tur. Porrò, num in contractu testamentum fieri possit, vide disputatum apud
Bartho. Bald. Castrensem, in l. tale pactum, 41. § fin. de pact. P. Forma in te ta 4
mentis duplex consideratur, vt sæpè monuimus: substantiali, & probatoria.
Inter substantialem præcipuam, est hæredis institutio: inter probatorias, ro-
gatio testium, notarij, publicatio, & id genus alia. Caput & an ma 5

testamenti,

a l. nemo potest, de legat. 1. testandi, C. de testam. l. 3. cod. P.

b l. verba contrahentium, l. 19 de verb. sig.

c Iul. Clarus, lib. 3. sentent. in ver. testamentum, q. 60

d Bello cons. 85

e Boer decis. 253. nu. 5. & 7.

f l. licet, l. 19. de pact. C.

g gl. fin. in l. hæredes palam. 5. fin. de testam. P. Paris. cons. 2. nu. 19. vol. 3. Roma cons. 171. nu. 16 Boer. decis. 357. nu. 4.

h l. 4 de adim. legat. l. si quis in principio, de legat. 3. c. cùm Marchæ, de celebrat. miss.

testamenti, hæredis est institutio, sine qua nullius ei effectus est [a]. Institutus hæres dicitur, & qui scriptus est, scilicet in testamento in scriptis fa-
6 cto: & qui nuncupatus est, quando sine scriptis testamentum fit [b]. Institutio debet esse aperta, vt intelligatur quis instituatur; nam tacita omnino reprobatur. Proinde valet quidem hæc institutio innominata eius, qui certò successurus est, vt apud Scæuolam [c], *Si quis ita hæres instituatur, si legatus hæres nolit vindicare hæreditatem meam, puto deficere conditionem testamenti, illo vindicante.* Ibi enim vocatus censetur tacitè, qui authoritate legis proculdubiò succedturus erat ab intestato: & in defectum eius alius. Notant & interprætes tacitam institutionem sufficere ad validitatem testamenti, si persona inst cui talis sit, quæ de necessitate iuris non debebat institui, vel exhæredari, sed erat extranea, putà collateralis & consanguineus: & tunc sufficit tacita institutio, ad validitatem testamenti, & substitutionis. Contrà, si persona talis sit, quæ expressè debeat institui vel exhæredari, qualis filij est: in qua tacita non sufficit institutio [d], 7 quemadmodum nec tacita exhæredatio [e]. Debet & esse certa hæredis institutio, vel per se, vt quando nominatè tenetur hæredem testator, nuncupatiuè disponens [f], vel scribere, testatus in scriptis [g], vel relatione ad certum facta, in responsione, vt si à tabellione interrogatus, num velit talem esse hæredem, respondeat velle [h]: vel dicat se talem hæredem facere, qui scriptus est in aliqua schedula, de qua tamen constet, nec 8 dubitetur [i]. Institutio aut generalis seu vniuersalis propriè est hæredum, aut particularis rerum singularum, propriè legatorum. Vtraque aut directa, aut obliqua: de quibus posteà. Vniuersalis est illa, quæ vnum vel plures hæredes facit in quota, quæ omnia & singula hæreditatis complectitur iura, res, & actiones. Vsque adeo, vt vno hærede tantùm in fundo instituto, nullo cohærede adito, omnia ei ex natura institutionis quæ testatoris erant accedant [k]: contrà, si habeat cohæredem vniuersalem [l], 9 Vlpianus formulam disponendi tradit [m]. *Qui*, inquit, *neque legaturus est quid, neque quemquam exhæredaturus, quinque verbis potest facere testamentum, vt dicat: Lucius Titius mihi hæres esto.* Vel tribus [n], *Lucius hæres esto.* Item [o], *Lucius hæres.* Item, *Lucius esto.* Et si ita, *Lucius*, solummodo: videlicet, si hæc loquatur, dicens se velle condere testamentum, & eius gratia id a
10 gat & pronunciet. Constantinus Cæsar [p], indignum esse ait, ob inanem obseruationem irritas fieri tabulas & iudicia mortuorum. Ideo statuit non esse obseruantiam verborum in institutione hæredis, vtrum imperatiuis, vel directis verbis fiat, vel inflexis. Et in quolibet verborum genere formatam institutionem valere, si modò per eam liquebit voluntatis
11 intentio. *Hæres*, vt ait Iustinianus [q], *& purè & sub conditione institui potest: Ex certo tempore, vel ad certum tempus non potest: veluti post quinquennium quam moriar, vel ex calendis illis, vel vsque ad calendas illas hæres esto. Denique diem adiectum haberi pro supernacuo placet, & perinde esse ac si purè hæres institutus esset*, id est, sublato vitio temporis subsistere institutionem vt puram, vt ex ea adiri possit hæreditas [r]: excepta dispositione militis, qui cum pro parte testatus, & intestatus decedere possit [s], potest & ad certum disponere tempus, vel temporarium hæredem instituere [t]. In incertum autem diem potest & paganus instituere [u]. Neque hodiè interest, institutio fiat in principio testamenti, vel in medio, vel in fine [x]

a §. ante hæredis, de legat. Vlp. in fr. tit. t. & 24 l. quod per manus, de iure codicil. l. de lezz. Instit. P. Iul. Paul. lib. 3. recep. senten. c. 6.

b Vlp. in fr. § institutum actum, de hæred. instit. P.

c in l. si quis ita, &c.

d Guill. Benedict. in v. Reynuncius, in Verbaduc. vers vt Alter ocha, nu. 6 de testa. Iul. Clarus, libr. 3. sententt. § testamentum q. 35. nu. 2. & 3. facit. Inter extera, 30. de lib. & posth. P.

e l. 1 & 2. eod.

f l. hæredes palam, de testam. P.

g hæc cõsultissima, C. eod.

h gloss. in l. subemus, C. eod. explicat ciarus, lib. 3. § testamentum, q. 35. nu. 2. & sequent.

i Clarus, vbi proxi. q. 36. nu. 2.

k l. 1 §. si ex fundo, de hæred. instit.

l l. quoties, C. eod. l. cohæredi, §. fin. de vulg. P.

m l. 1. § qui neque, de hæred. instit. P.

n § hæc autem, d. l. 1.

o d. l. 1 § si ex fundo.

p Constanti. Cæs. in l. quoniam indignũ, inde de testam. C.

q § hæres & purè, de hær. instit. apud Iustin.

r l. si quis instituatur, 25 l. hæreditas, 54. eod. P.

s l. 1. nostrum, de reg. iur.

t l. in fraudem, d. 16. § rules & ad tempus, & l. rules ita hærede, § 2. & l. quæritur, § fin. de mil. testa. P. l. si tibi, C. eod.

u l. qui filio, & l. in tempus, de hæred. instit. P. l. filius a patre, 2. respon. de lib. & posthu. in P.

x §. ante hæredis, de legat. 1. & de hæred. instit. P.

De ſecundis inſtitutionibus, ſeu ſubſtitutionibus in genere. Cap. 10.

Lib. 28. P. tit. 6.

1 *Teſtamenti inſtrumentum ad omnes pertinet, quibus aliquid relinquitur.*
2 *Subſtitutio quid? & ſubſtitutum, quandiu locus eſt inſtituto, non admuti.*
3 *Subſtitutio quomodo pura & conditionalis dici poteſt.*
4 *Teſtamentum, deficiente primo gradu, à ſecundo vires accipere poteſt.*
5 *Subſtitutiones in Gallia non admittuntur vltra quartum gradum.*

TABVLARVM teſtamenti inſtrumentum non eſt vnius semper hominis, hoc eſt hæredis, ſed vniuerſorum, quibus quid illic adſcriptum eſt: quin potius publicum eſt inſtrumentum [a]. Partes eius, ſecundæ tabulæ, & codicilli [b]. In ſecundis tabulis ſecunda apponitur inſtitutio, quæ ſubſtitutio dicitur. Et ita Modeſtinus reſpõdit [c], *hæredes aut inſtituti dicuntur, aut ſubſtituti. Inſtituti dicuntur, primo gradu: ſubſtituti, ſecundo vel tertio.* Et vt ait Vlpianus [d], *primo autem gradu ſcriptos accipere debemus omnes, qui primo loco ſcripti ſunt.* Definiunt generaliter ſubſtitutionem interprætes, eſſe ſecundam inſtitutionem [e]. Dico tamen, verius definiri, ſecundi hæredis conditionalẽ inſtitutionem, potius quàm ſecundam inſtitutionem. Sic enim leges vocant ſubſtitutum, ſecundum inſtitutum [f]: nec tamen ſecundò inſtitutũ, cùm nemo ſibi ſubſtitui poſsit [g]. Sic enim in vniuerſum ſubſtituere & hîc & in aliis, eſt in locum alterius ſubrogare: vt dum dicimus, ſubſtitui iudicem [h], pecora [i], arbores [k], tutores [l], & ſimilia. Nã & in contractibus, legatis, & aliis quàm vltimis voluntaribus, ſubſtitutio fit [m]. Eſt que ſubordinatio poſt aliud. Quò fit notabile, vt nunquam concurrat ſubſtitutus, quandiu inſtituto hæreditas deferri poteſt [n]. Vterque enim quidem & inſtitutus, & ſubſtitutus ex mente teſtatoris vocatur [o]: ſed ſuo loco, vt primus inſtitutus, ſi velit, vel ſi poſsit, tanquam prædilectus præferatur, alius ordine, ſi ille nolit, vel ſi non poſsit eſſe hæres, poſt illum [p]. Proinde in ima ſeu ſecunda cera ſcribi ſubſtituti dicuntur, id eſt, poſt inſtitutionem, quæ primum obtinet locum. Sicque ſcribit Suetonius de Iulio Cæſare [q], *Nouiſſimo teſtamento tres inſtituit hæredes ſororum nepotes: C. Octauium ex dodrante: Pinarium, & Q. Petum ex quadrante: reliquos in ima cera.* Terminos hos omnes horatius ſequentibus verſibus exprimit [r].

Si cui præterea validus malè ſilius in re
Præclara ſublatus aletur: ne manifeſtum
Cælibis obſequium nudet te, ſenior vt ſpem
Arripe vt officioſus, & vt ſcribare ſecundus
Hæres. & ſi quis cæſus puerum peregerit orco,
In vacuum venias: perraro hæc alea fallit.
Qui teſtamentum tradet tibi cum ſ. legendum,
Obſonere, & tabulas à te remouere memento:
Sic tamen vt limus rapias, quid prima ſecundo
Cera velit verſu. &c.

a l. 1. quemad. teſta. aperiri. lib. 29. P. tit. 3.
b l. 2. §. ad cauſam, & l. ſicut, l. 11. eod. & l. Scæuola, l. quidam referunt, l. ab inteſtato, 10. §. fin. de iure codi. P.
c l. 2. de vulga. P.
d l. 2. §. deterius, de bonis poſſeſſ. ſecun. tab.
e Accurſ. in l. 1. de vulga. P. & in rub. eod. tit. Iuſtin. & Bald. in rub. C. de impub. & in l. 2. C. de edic. d. Adri. toll.
f l. Cicero de pœn. P. l. 1. de ed. d. Adrian. toll. C. l. præterbur. C. de impub.
g l. ſed ſi plures, §. nemo inſtitutus de vulga. P.
h l. pen. iudex ſol. P.
i l. ſi gregem 22. de legat. 1.
k l. in fraudem, 45. § conductor, de in fil. P. l. arbores, de vſufr.
l l. tutores, §. in eum, de admiſt. tuto. P.
m l. quoties, de don. quæ ſub mo. C. l. 1. de don. cau. mort. l. vt hæredibus, & l. cùm patet, 79. § eorum, de legat. 2.
n l. cùm in teſtamento, 37. de hæred. inſtit. P. l. 3. de acq. hæred. P. l. ſi mater, de vulg. P. facit l. poſt aditam, C. de impube.
o l. ſi quis hæredi tarũ, §. ſi quis hæredum, de hæred. inſtit. P.
p l. de vulga. P. §. 2. eod. tit.
q Sueton. in Iul. Cæſa. c. 83.
r horat. lib. 2. Sermo. Saty. 5.

Adiecimus finitioni ſubſtitutionis, nomen hæredis, vt hanc teſtamentariã ab alio-

3 aliorum actuum ſubſtitutionibus diſtingueremus. Conditionalis porrò inſtitutio ad priorem inſtitutionem vt plerumque refertur, ſi ea nō ſubſiſtat [a]. Cōdatio fit per, ſi [b]. Obſeruatione tamen dignum eſt, habita ratione caſuum ſubſtitutionum, vt ſi non ſit hæres, ſi nolit adire, ſi non poſſit &c. omnem ſubſtitutionem eſſe conditionalem. At ratione aliarum conditionum, quàm quæ ſubſtitutionum ſunt, interdum ſubſtitutionem dici fieri purè, id eſt, cùm aliæ conditiones quàm naturales, ſubſtitutioni non miſcentur: interdum dici fieri ſub conditione, cùm aliæ admiſcentur. Ita intelligendus Iulius Paulus, dum ait [c], ſubſtitui & purè & ſub conditione poſſe. Sic & alia pleraque horum capita explicanda [d]. Neque ideo putandum eſt minus ſubſtitutionem inſtitutionem eſſe, quòd ea ſit conditionalis [e]. Quemadmodum non ideo minus

4 emptio dicetur, quòd ea conditionalis ſit [f]. Numerus prioris & ſecundi non mutat ſubſtantiam rerum, ſed facit ordinem. Quare ſi primus gradus vitietur vel de medio tollatur, vt ſi ante aditionem inſtitutus non poſſit eſſe hæres, teſtamentum vires accipit à ſecundo gradu: & tunc ſecundus inſtitutus primus fit [g]. Quod & deficiente 2. de 3. & 4. & ſequentibus gradibus intelligendū. Subſtituere enim nobis poſſumus iure ciuili 2. 3. 4 & vlteriori gradu [h]. Nā & appellatione ſecundi hæredis, vlterius vocati continentur: vt ſecundarum nuptiarum nomē, ad repetitas & 3. & 4 loco nuptias pertinet [i]. Vel quòd ſemper reſpectu deficientis gradus, qui proximè vocatur, ſecundus ſit [k]: vel quia ea, quæ de ſecundo gradu dicuntur, & in ſequentibus ſuo ordine locum habent. Hodiè tamen conſtitutionibus regijs ſubſtitutionis gradus reſtricti ſunt.

5 Atque in conſtitutionibus Aureliacenſibus [l], vt obuiam litibus eatur, iuſſum eſt iudicibus, ne habeant rationem ſubſtitutionum vltra duos gradus poſt primam inſtitutionem numerandos, in quacunque fuerint diſpoſitione facti, ſiue in contractu matrimonij, ſiue in vltima voluntate. Subinde cōſtitutiones Molinenſes cauerunt anno domini 1566. idipſum [m], ſed poteſtatem ſubſtitutionis ad quartum prorogarunt gradum, non vltrà. Atq, placuit ea lege, teneri quoque & ſubiici ſubſtitutiones factas ante conſtitutiones Aureliacenſes: dummodo quæſitum non fuiſſet ius alicui viuenti. His adſtipulari videtur nouellarū conſtitutionum lex quædam [n], quæ tradit prohibitiones alienationis, extendi non debere vltra quatuor generationes vel gradus. Vbi ratio hæc, πολλὴς ἡμῖν ἐνδόξου ἀνάμεσον εἶναι παρεργίας, τέσσαρσιν ὕστερον γενεᾶς τὴν τοιαύτην εἰς μέσον ἀγαγεῖν βλησιν. id. & præter modum ſcrupuloſa diligentia viſum eſt plenum, ſi poſt quatuor generationes huiuſmodi quæ tionem produxerimus in mediū. In qua explicatione monitum lectorem velim, vulgarem authenticorū omittendam eſſe interpretationem, quæ verba illa perperam vertit, titulo de reſtitutione fideicommiſſi. Sic quarta generatio, olim terminum conſtituit apud Deum remunerationis, vel vindictæ terreſtris [o]. Neque affectio, vel proximitas ſanguinis quartum gradum egreditur, vltra quem licitæ nuptiæ [p]. Et proinde cùm ceſſet affectio poſt quartum gradum, nihil intereſſe videtur defuncti, curare vt bona reſtituantur iis, qui de familia ſunt poſt hunc gradum: & ſine cauſa iuſta videbitur interdicere alienationem per onus ſubſtitutionis, quæ videtur nudum tunc præceptum de non alienando [q]. Et nudum præceptum de non alienando teſtatoris, in iure non admittitur, id eſt, quod ſit ſine legitima cauſa [r]. Et quādo nihil intereſt paciſcentis, ne alienatio fiat: idipſum ab eo cauere nequit [s].

a l. 1. de vulga. Theophil. in § 1. eo tit. in inſtitut. ciuil.
b Idem oſtendit. de condit. & demonſtr. P.
c Iul. Paul. lib. 3. ſententiar. 6. § 2. ar.
d l. qui liberos, l. 8. & ibi glo. in verſ. pareſ. cohæredi, § coheres, de vulga. l. in ratione, § quod vulgò, ad l. falc. Boer. q. 38. num. 27.
e l. in ratione, c. § quod vulgò, ad leg. falcid.
f § pen. de empt. io.
g l. 1. § fin. de lib. & poſth. l. ex facto, § Lucius, de vulga. P. l. ſi filius, 75. de hæred. inſtit.
h l. 2. de vulga. P. § ſecund. apud Iuſtinian. l. ſi poſthumus, l. 14. de lib. & poſth. P. glo. in rub. de ſecund. C. per l. ſi quis priorē, § ſamen, c. vt in electione, in c. cum Virtontenſis, 25. de elect.
k l. antiquitus, C. de vſufr.
l in conſtitut. habita in comptis Aurelia. 510. art. 59.
m Conſtit. Molinenſ. art. 57.
n nouel. 159. § pen. in authen. de reſtitut. fideicom.
o Geneſ. 14. Exo. 4.
p c. fin. de conſang. & affinit.
q auth. res quæ, C. com. de lega.
r l. Lucius Titius, l. 92. de lega. 3.
s l. pen. iuncta glo. de pact. P. l. fin. iuncta gl. de pact. int. emp. & vend. C. glo. & rex. in l. ea lege, de condit. ob cauſ. C.

De diuiſione ſubſtitutionum.

Cap. II.

1 § *Subſtitutionum prior diuiſio, in ſimplices & duplices, & quæ ſint: alia in directam,*

& in directam: alia, in ſex ſpecies, in vulgarem, pupillarem, &c.

2 *D. recta ſubſtitutio quæ, quando obliquatur facta in codicillis: & quando in codicillis directa remanet, tres caſus. Directa verba quæ eſſent ciuilia, & non ciuilia. Num. 3. 4. 5.*

6 *In directa verba ſubſtitutionum quæ.*

7 *Communia verba ſubſtitutionum.*

8 *Verba dubia quomodo interpretanda.*

9 *Subſtitutiones num ſint Aquilianæ, Velleianæ, & Iuliani formulæ.*

10 *Vulgaris & pupillaris, duæ veræ & ſimplices ſubſtitutiones, aliæ ex illis.*

a I. de vulga.

PRIOR ſubſtitutionum diuiſio, erit Modeſtini[a]: vt alia ſit ſimplex, alia duplex. Quæ verba, non ad caſus vulgares, ſed ad ſpecies ſubſtitutionum ſunt referenda. Simplex ea erit, quæ vnicam ſubſtitutionis continet ſpeciem: ſi ſolùm vulgaris, ſola pupillaris &c. Duplex, quæ duas vel plures ſub ſe continet[b]: veluti, *Lucius & Titius hæredes ſunto, inuicem ſubſtituo*, & alter pubes, alter impubes ſit[c]. Sic cõpendioſa erit duplex, quæ cùm plura tempora contineat, ſub verborum compendio, varias etiam ſubſtitutiones complecti poteſt. Fit enim ſub conditione quamlibet quæ cunque deceſſerit inſtitutus, vel ſi intra 25. annum, vel intra aud tempus, quo vulgaris, pupillaris, & fideicommiſſaria continentur[d]. Reciproca quoque duplex quæ pluribus diuerſi iuris vel ætatis inſtitutis, fit, & alterum in alterius locum, per mortem vel alium defectum vocat. Et ita in ea poteſt contineri vulgaris, & pupillaris ſi impuberibus fiat, & mater excludetur[e]. Et Bartholus ait, in hac contineri poſſe octo ſubſtitutiones & fideicommiſſariam. Subſtitutionum rurſus, quædam ſunt per ſe ſimplices: & aliæ per ſe duplices. Per ſe ſimplices ſunt vulgaris, pupillaris, & exemplaris: quæ tamen duplices eſſe poſſunt extenſiuè, non natura. Quo modo interdum vulgaris continet pupillarem, & pupillaris vulgarem. Duplices per ſe, compendioſa & reciproca. Secundò, diuido ſubſtitutiones, in directam, & in-2 directam. Directa eſt, in qua locum non habet aliqua quartarum deductio, neque quicquam remanet apud inſtitutum, ſed ex integro ſubſtitutus ad integram, quando ſuccedit, vocatur hæreditatem: accipitque directò, id eſt, nulla perſona interpoſita à teſtatore, hæreditatem, neque ab ipſo, qui pro non adiecto habetur, quando ſubſtitutus admitti poteſt. Ita nuda voluntate ſine alterius miniſterio fit hæres[f]. Indirecta ſeu obliqua ſubſtitutio eſt, in qua ſubſtitutus accipit hæreditatem teſtatoris, per manus hæredis inſtituti, vel ſuccedentis ab inteſtato[g]. Directa tantùm fit in teſtamento, non in codicillis quia in teſtamento ſolùm inſtitutionem receptum eſt fieri[h]. Indirecta, obliqua, quæ & fideicommiſſum dicitur, etiam in codicillis fieri poteſt[i]. Et3 prout ſe ſi directa fiat in codicillis, obliquatur & conuertitur in fideicommiſſariam, retenta ſignificatione verborum prout ſonant: commutatione ſola, vt directa in indirectam conuertatur[k]. Sic reſtè Guill. Benedictus ſcribit[l], intelligi debere l. vnicam, § ſin autem aliquid, de cad. toll. C. dum dicit in quacunque vltima voluntate poſſe fieri ſubſtitutionem, ſcilicet, vt ſi in codicillis fiat, obliquetur, nec plus duret, quàm duraret directa, ſi iure directo valeret. Cape exemplum, vt ſi vulgaris duret vſque ad aditam hæreditatem[m] ſi pupillaris, vſque ad minus tempus adiectum quàm ſit pubertatis, puta ad decennium. Tunc illud tempus quoque obliquata non egredietur[n]. Cæterùm, tunc demùm obliquari dicemus directam, ſi conſtet teſtatorem voluiſſe codicillari. Nam ſi conſtet eum voluiſſe non codicillos, ſed teſtamentum condere, non obliquatur, nec iure codicillorum valet tabulæ[o] quia actus agentium non operantur vltra eorum intẽtionem P. In dubio tamen, ſi propoſita eſt inſtitutio vel exhæredatio, cenſetur teſtator voluiſſe teſtamentum condere[q]: ſi non apponantur, codicillat[r]. Attamẽ excipiuntur ea 4 ſus, in quibus directa ſubſtitutio in codicillis facta, directò quoque valet. Primus,

b facit l. cum quis, pro hoc. & l. cum quidam C. de fideicom. l. 6. ſi quis inſtituerit, & l. ſi quis inſtitutum, in princ. de vulgari & pupil. & vulgari. l. 1. in fi. de vulg. & pupil. præcedibus, de impub. C.

c vt in l. 1. in fi. de vulg. & pupil. præcedibus, de impub. C.

d l. 1. princ. & l. cẽſetur, de vulg. & pupil. D.

e l. Lucius, eod.

f l. eãm hæredes, de acq. poſſe. D. notat glo. in c. pa. loralis, de ſpon. poſſe.

g l. ea quæ, in fi. C. de fideicommiſſ. præcib. imp. in fi. de impub. C.

h l. hæreditatem, C. de codicil. § poſt. in fi. ad Sillan. d. l. eam quæ. l. hæreditas, C. de inſtit. & ſubſtitut. l. 1. in fi. de vulgar. & pupillar. ſubſtitut. l. quæ per manus, de iure codic. l. P.

i prohibẽt ea. ll.

k l. Scæuola, vbi & gl. Barth. & Angel. ad Senatuſ. Trebel. P.

l Guill. Bened. in ca. Raymundus, ad verba licitum vt Alexandria, na. 3. par. Sec.

m l. poſt aditum, C. de impuber.

n l. ſi ita quis ſubſtituerit, de vulgar. P.

o l. 1. de iure codic. P. l. cohæredi, § cum ſi hæred.

p l. nõ omnis, de reb. cred. in P.

q l. non codicillum, C. de teſtam.

r l. illud, § tractari de iure codic. P. Not. hæc glo. & d. Gutier. in d. l. non codicillum. Item Ioſ. de Platea & Angel. in § 1. de vulg. § inſ. verbis ſubſtituo P.

mus, quando ſtatutum ciuitatis, aut patriæ conſuetudo id permitteret [a]. Secundus, quando codicilli à patre inter liberos fiunt, vel inter alios ab inteſtato ſuccedentes, qui ſi ex ſubſtitutione in codicillis facta directò vocentur, directè ſuccedunt, & totum capiunt nulla quarta deducta ſecundùm Bartholum [b]. Quod & aliqui prorogant ad relicta ad pias cauſas, vt quæ habent fauorem liberorum: quod tamen reprobat Baldus [c]. Tertius, in militis codicillis [d]. Directa ſubſtitutio verbis directis fit, quæ autem directa ſunt, copioſè explicat Guill. Bened [e]. Ea porrò, vel ciuilia, vel non ciuilia dici ſolent. Ciuilia directa primùm habentur ea, per quæ adiri poteſt hæreditas, nulla petitione ab alio medio facta, vel iure ciuili vel prætorio [f]: Potiſſimùm in Gallia, vbi *le mort ſaiſit le viſ* [g]. Quæ tamē conſuetudo non habet locum in ſubſtituto, qui non ſuſſitur, ſeu poſſeſſionem non accipit ab hærede mortuo, ſed ab ipſo teſtatore [h]. 2. Verbum, per quod immediatè ſucceditur teſtatori, directum habetur [i]: veluti verbum, moriatur [k]. 3. Verbum, quod alterius excludit miniſterium, directum dicitur [l]: vt, *adiicio, ſi talis moriatur bona mea talis adiicio* [m]. Idem in verbis, *adiudico* [n], *aſſigno* [o], *accreſcat*, ſi teſtator dixerit, *cedo, conſtituo, reſtituo* [p], *do, diſtribuo*: quia ipſe teſtator tunc ſibi arrogat executionem, & donare eſt accipientis facere [q]. Item, *inſtituo*, vt conſtat ex titulis de hæredibus inſtit. *hæres eſto*, [r] dici ciuilia hæc putant Barth quòd à lege 12. tabul. fuerint introducta [s]. Vt alia non ciuilia, quæ alundè habent inuentionem, vt, *dominus eſt*, [t]: & quæ dirigūntur ad ſubſtitutum, vt *ipſe manu ſua capiat, & non ab alio* [u]. Quòd ad me pertinet, nec verba ſuiſſe leges 12. tabul. mihi perſuadeo, neque vtile immorari in his verborum differentijs & auocationibus, de quibus contrauertunt interpretes, num ciuilia vel non ciuilia ſint: cùm & indignum hoc leges nouæ exiſtimauerint [x]. Indirecta verba quæ ſint, re tè ex ſuperioribus colligi poſſunt lege contraria, quando per ea res à teſtatore recta non tranſ unt in aliquem [y]. Dicuntur & precaria & fideicommiſſaria, qualia dicunt, *reſtituat* [z], & alia [a], vt, *detur, diſtribuatur, quando talis deceſſerit, tali* [b] *reddatur* [c], *volo, cupio, mando, fideicommitto* [d]. Quibus addere licet verba communia, quæ & directè & obliquè intelligi poſſunt. quæ talia putant, *remaneat* [e], *reuertatur ſeu redeat* [f], *perueniat* [g], *hæres eſto* [h]. His omnibus addit exempla Guill. Bened. in c. Raynutius, par. 2 ad ver. eidem impuberi, nu. 15. de teſtam. D. verbo, *perueneat*, & Bartho in l. centurio, de vulga. nu. 49. de verb. *habeat*, nu. 50. de ver. *remaneat*, 51. de ver. *ſuccedat*, 52. de verbo, *reuertatur*, 53. *deuoluatur*, 54. & de alijs ſequentib. numeris, quæ ſi lectu pulosius vid. re deſi leras, eum conſulito. Obſeruabis autem in dubijs communibus verb s, inſpici ſubſtitutiones quibus adiiciantur, directæne ſint an obliquæ: vt ſi in pupillari ita dictum, *Si filius meus hæres non erit, hæreditatem meam reſtituat Titio*, directè intelige quia breſt Facti re inutio non iurti [i]. Item in dubia mente teſtatoris, pro directis fit interpretatio [k]: ſi tamen de voluntate conſtet ea vt potior ſequen 'a [l]. Et ſententia verbis præponenda, vt animus corpori [m]. Mutat & proprietatem verborum, non ſolùm mens loquē tis, ſed & vſus loquen 'i [n], qui ex conſuetudine maioris partis incolarum ciuitatis, vel loci perpenditur [o]: niſi ad vſum loquendi teſtantis nos referamus, qui ſolus ſufficit [p]. Subdiuidūtur rurſus ſubſtitutiones directæ [q], in ſex ſpecies, in vulgarem, pupillarem, exemplarem, militarem, compendioſam, & reciprocam. Quibus alias addit tres Marius Salomonius [r], Acquilianam, Velleianam, & ex conſilio Iuliani. De Acquiliana dicit mentionem fieri in principio l. Gallus Acquilius, de liber. & poſth. P. De Velleiana, in §. & quid ſi tātùm, & §. nunc de lege Vellcia. eiuſdem legis. De Iuliana, in §. fin. eiuſd. l Sed inibi animaduerte, caſus illius legis pertinere potius ad conditionalem inſti-

[a] Bald. in l. de quib. 8 col. verſicum quæritur, de legib. P.
[b] Bart. in l. militis codicillis, de milit. teſt. P. Lu. Ioan. Ro conſ. 109 col. 1.
[c] Bald. in l. § ſi dhic quæro an hæreditas, C. de fideicom. eccleſ. Guill. Bened. add. ad ver. adiicions vc Alteruchz, nu. 5. in ver teſtam. nū 3.
[d] l. militis codicillis, de milit teſta. P.
[e] Guill. Bened. in 2. par. repet. c. Raynutius ad ver. eidē ſint cedere, ferè per totum.
[f] l. cùm hæredes, de acq. poſſe P.
[g] Late Chaſſa. in conſu. d. a ſucceſſion. § 1. in conſuet. Burg.
[h] Item Chaſſa. § 4. eiuſd. in ad ver. co ſunt ſaiſi, vſque ad ver. ſed nota prædicta quarta.
[i] eum quam. C. de fideicom.
[k] verius ſi pater, de teſtam. in
[l] l. ſi quis ita, de vſuf. in P.
[m] te de eo. cui ſe caſubo adiicias. Inſtitu. l. 2. de fideicō. Liberet P.
[n] l. ſed ſi res, cum dimid. § fin. de eſtimatio.
[o] § 1. de aſſig liber. c. 2. de offi. ord. in fi
[p] l. qui patet, de acq. hæred. in quam nō per par. C.
[q] Bald. in l. humanitatis, C. de impuber.
[r] § ſic itaque, de adim.
[s] Bart. in l. centurio, nu. 15. de vulga P.
[t] Bar. in d. l. centurio.
[u] l. verbis ciuilibus, de vulga.
[x] d. l. eam quam.
[y] l. quoniam ſi digniſ, l. 15. de teſta. C. in leg. tres. C. de lega. glo. in l. 2. ad ver. o. Iones, C. comm. Ac leg.
[z] l. cohæredi, § cum filius, de vulga.
[a] in l. fundi Trebatiana, de vſufr. lega P.
[b] Bart. in l. centurio n. 20. & 21. de vulg.
[c] l. cum quidā, de lega 2. l. verbi redēdi. de ver. ſig. Bar. in d. l. centurio nu. 45.
[d] §. fin. de ſing. reb. per fideic. rel. l. 2. C. comm. de lega.
[e] l. ſi cum autē, C. de de par ante nupt.
[f] l. de donat. l. 2. de alienat. & eiba. lega P.
[g] Archid. in c. cum quidā de præb. in 6. l. 2. § peruenſſe, de reg. vend. l. hæredes

meum. . . cum ita, ad Senatuſc. Treb. vbi directum eſt, *perueniat* & obliquum, in l. fideicommiſſum, § hæc verba, de leg. 3. l. hæredibus, § fin. & d. l. hæredes meus, § cum ita. h l. fin. C. de hæred inſtit. i l. inter omnes, multa glo. qui ſuiad cog. k glo. in d. § verbis ciuilibus. l. l. cùm virū C. de fi com. l. cum quæſtio, in princ. & ſi C. de lega. l. in conditionibus, & l. Publius, de cond. & demonſt. l. 2. C. comm. de lega. m. ex ſedulo. n. l. Labeo, de ſup. l. lega P. ca quanquam, 2. q. 7. equamus, de ver. ſig. o. Panor. nec ex parte, & ibi glo. in ver. primo caſu, de cenſib. p. l. librorum, § qui dā men Caſſius, de lega. q. glo. in § qua ratione, de pupil. glo. in c. Raynutius, in ver. abſ pre liberis, de teſta.
[r] Mar. Salo. ad l. Gallus, de lib. & poſth.

tutionem, quàm ad ſubſtitutionem, vt docetur ex lege ſi maior, §. j. de vulgar. P. Et quamuis ſubſtitutio ſit conditionalis, ſcilicet ſecundi hæredis inſtitutio: tamen non conuertitur propoſitio, vt omnis conditionalis inſtitutio, ſit ſubſtitutio. Ad ſo duas tantùm mihi principales ſubſtitutiones videri, vulgarem, & pupillarem. Cæteras autem ad has referri, vel ex his compoſitas: vt exemplaris, exemplo pupillaris inducta; Militaris vtraque eſſe poteſt ſpeciali iure: compendioſa & reciproca, vtraſque continere poſſunt. Ideo in Pandectis, titulus ſubſtitutionum, in epigraphe de iſtis duabus meminit, *De vulgari & pupillari ſubſtitutione*. Et in inſtitutionib. iuris ciuilis duo tituli tantùm. *De vulgari*, & *De pupillari*. Quæ quamuis vera ſint, tamen facilioris explicationis gratia, de vtriſque ſex ſpeciebus ſeparatim Deo fauente agemus.

De vulgari ſubſtitutione.
Cap. 12.

1 *Vulgaris ſubſtitutio quare inducta, vnde dicta, quid ſit, diuiſio in expreſſam & tacitam & mixtam, & quæ vtraque, formulæ vtriuſque, & finis. Nume. 2. 3. & 5.*
4 *Subſtitutionis caſus expreſſus an porrigatur ad omiſſum.*
6 *Subſtitutio vulgaris num in gallia locum habeat, & quando. & nu. 7.*

VULGARIS ſubſtitutio, vt paucis dicã, ideo dicta, quòd vulgò à quolibet inter teſtandum fieret, ne metu ex defectu hæredis inſtituti primi inteſtatus fieret, & ex lege Papia adfiſcũ bona deferrẽtur [a]. Facile enim probatur fuiſſe con. hanc teſtatorum prouidentiam. Cùm enim conceſſiſſent, vt vti quiſque legaſſet ſuper familia pecuniáue ſua, ita ius eſſet [b]: neceſſariò permitti oportuit, vt quibus permiſſa inſtitutio hæredis, permitteretur & cautio, ne ſine h vrede decederent deficiente primo, vel ante mortem teſtatoris, vel ante aditam hæreditatem, vel eo repudiante. Atque ſatis conſtanter veteres decreuerunt, teſtamentorum iura ipſa per ſe firma eſſe oportere [c]. Eadem ratione quotidianam quæſtionem, vulgarẽ dici nemo dubitat, de qua & vulgus quærat [d]. Hinc & vulgarem modum loquendi [e]. Vel vulgarem ſubſtitutionem dicemur, quòd ius comm. ne ſequatur [f]. Diffiniemus autem eam, vt ſit ſubſtitutio directa, ſine aliquo ſpeciali, facta in locum & ſubſidium [g] inſtituti. Circumcido hîc, vt opinor, ſuperflua adiecta à Iaſone, Azone, & cæteris: vt, *quæ a quolibet & cuilibet*, &c. Vbi excitantur pugnæ de lana caprina. Noſtra verba, ſine aliquo ſpeciali, vtrumque demonſtrant, & abidoneis tantùm fieri oſtendunt, & idoneis [h]: Separantque à pupillari, exemplari, & militari, vbi ſpecialia inuenies, in prima, pupilli [i] in ſecunda, furioſi [k] in tertia, militis [l]. Diuiditur hæc, vulgaris, in expreſſam, tacitam & mixtam: quarum diſtinctionem ex formulis ſubſtituendi venari oportet. Formulæ vulgariter ſubſtituendi ſunt. *Si nolue rit inſtitutus eſſe hæres, ſi non poſſit eſſe, ſi moriatur ante aditam hæreditatem, ſi non naſcatur.* Et iſtæ formulæ negatiuè conceptæ reſpiciunt inſtitutum. Aliæ verò reſpectu ſubſtituti, efferuntur affirmatiuè: vt, *hæres eſto*, vel *ſubſtituo*. Fit etiam ver bis commentitiis vulgaris, vt in reciproca & militari [m]. In ſumma, ex his duo colligũtur caſus quibus proſpicitur per ſubſtitutionem vulgarem: vnus, quo inſtitutus nolit eſſ. hæres: alter, quo non poſſit [n]. Hinc liquet expreſſam dici vulgarem, quando proprijs verbis ſpecialibus vel generalibus expreſſè ſubſtituitur ita, *ſi non ſit hæres* [o], aut *ſi noluerit eſſe hæres* [p], aut *ſi me viuo naſcatur* [q]. Generalibus & verbis fit expreſſa, per verbum *ſubſtituo*. Quamobrem, in liã hoc iure, & l. Lucius, de vulga. P. In reciproca, quæ verbis generalibus fit, vulgaris ſub-

a l vbi in principio de cad toll.
b l verbis, ff tab. eod. de verb. ſig. P.
c Cuius, in l illa inſtitutio, ff. de hæred inſt. P.
d l vulgaris eſt quæſtio, & l ſi ſeruus nam, de fund. P.
e l ſi quando, de leg. 1. item vulgaris, de dol. præſcript.
f vt in l eſſicto, § extra de iur iſdic. P.
g l poteſt, § de vulg & eod. ad ſuſtin.
h l iuſta, l vt grandæuum, de muner. & hon. P.
i l moribus, de vulga.
k l humanitatis, de impubet. C. in l ex facto, de vulgar. §. qua ratione, de pupill.
l l miſereri etiam, § de mil. teſta. P.
m vt in l. illud hoc tit. l. Lucius, l. cõtrario, de vulg. P.
n l 3 C. ad. hæred inſt.
o l in reſp. de vul
p la & l in propoſuam, C. de hæred inſtit
q l Gallus Aquilius, de liber & poſth. P.

substitutio intelligitur: nam vt voluit Baldus [a], illud dicitur expressum, quod venit ex mente legis, vel ex generalitate verborum. Tacita porrò substitutio vulgaris ex dicitur, quæ non ex verbis testamenti, sed ex legitima mentis interpretatione à lege inducitur, vt quę continentur in expressa pupillari [b]: vt si ita dictum à testatore, *Titium & Seium instituo, vosq; inuicem substituo*. Vbi tacitè est substitutio, si alter esse non potuerit vel noluerit [c]. Credidit enim lex eã voluntatem fuisse testantis, vt in casum omissum succederet substitutus, & eũ 4 obsitum, aut morte præuentum, non expressisse [d]. Mixta vulgaris dicitur, quæ respectu alicuius casus expressa est, ratione autem alterius, tacita. Vt si quis substituerit in alterum casum, si noluerit; vel in casum, si non potuerit hæres esse institutus: in qua, casus expressus ad non expressum porrigitur [e]. Sicuti promissio Galli Aequilij, porrigitur ad quemcunque casum similem [f]: cùm facilè de similibus ad similia fiat transitus [g]. Et verisimiliter testator de vtroque cauisset, si cogitasset [h]. Quinimo præsumitur testator in sua dispositione conformiter legem imitatus, & de eo cogitasse, quod lex cogitauit & disposuit [i]. Legis autem dispositio, vt in vulgari vno casu expresso alter contineatur [k]. Subinde sufficere dicunt iura, aliquid impleri per æquipollens [l]. 5 Finis, propter quem inducta est substitutio vulgaris, ne sine hærede decedat testator [m]. Explicat & Appianus Alexandrinus, dum de publicatione testamenti Iulij Cæsaris post eius necem agit [n]. *Miserandum*, inquit, *vel in primis visum est, cùm Dec. Brutum, ex eius percussoribus, inter secundos hæredes scriptum populus cognouisset. Consuetudo nempe Romanorum in testamentis fuit, primis hæredibus secundos addere: vt si primi hæredes non addissent, nanciscerentur vltimi*. Rationes porrò, quæ permittunt testamenti factionem & institutionem, permittunt & fundent vulgarem substitutionem, in qua nihil aliud agitur, quàm vt hæres 6 institutus inueniatur. Cæterùm quòd pertinet ad ius gallicum, Tiraquellus existimauit [o], in Gallia locum non esse substitutioni vulgari. Quia ideo locus est vulgari, quia hæres ante mortem non adiit hæreditatem: nam si adisset, extat [p]. In Gallia autem, hæres semper adiuisse censetur, propter generalem consuetudinem, quòd mortuus sa sit viuum, habeatque sine aprehensione corporalis possessionem, qui potest hæres esse [q]. Quemadmodum in suis in ciuili receptum etiam [r]. Quibus non adstipulor, cùm alij sint casus, quàm si hæres non adierit, quo institutus locum facere possit substituto. Et quidem vera esse posset in eo sententia illorum, & tolli [s]: sed aliundè, ad hoc vt locũ habeat substitutio vulgaris, oportet quod deficiat spes institutionis, vt institutus non sit hæres nec possit esse hæres per se, vel alium, putà dominum vel patrem [t]; quia repudiauit hæreditatem vel lapsum est tempus adeundi [u]. Et Bartholom. Chassa. expressè defendit, & in Burgundia & alibi substitutiones vulgares, pupillares, & alias non reiici à consuetudinibus [x]. Habent enim locum ibi rationes receptæ substitutionis vulgaris, vt alibi. Nempe, quòd in subsidium institutionis deficientis ea egeamus [y]. Et quòd interfit testatorũ, hæredes relinquere, & habere [z]. Ideo non inutiliter trademus paucis, quan- 7 dova locum habere possit, hoc est quando substitutus vulgariter succedat. In summa itaque dicimus, eam tunc locum habere, quando institutus succedere non potest: quòd pluribus accidere potest modis. 1. Si is institutus est, qui non est in rerum natura, putà, iam mortuus: tunc enim substitutus vocatur [a]. *Vel si natus non est* [b]. Vel 2. si institutus adhuc superstite testatore decessit [c]. Autpendente 3. conditione, sub qua institutus est [d]. 4. Si hæres incapax sit, vt deportatus, qui institui non potuit [e]. 5. Si institutio prima corruat, quòd in ea filius sit præteritus [f]. 6. Si hæres institutus non paruerit cõditioni, sub qua institutus est [g]. 7. Si hæres institutus non adierit hereditatem, vel ante aditionem decessent [h]. 8. Si expressè repudiet hæreditatem

a Bald. in l. præcor, per illum textũ de ope. non. nuncian. P. b Illam hoc iure, de vulga & in l. quãvis, de usuph C. c l. cùm in testamentis, § hęc verba, de hæred. instit. l. iam hoc iure, & l. Lucius, de vulg. & pupill. Titius, in 2. 14 iuncta l. seq. de hæred. instit. d l. hæc cõsultissima, § at cum humana, qui testam. fac. non poss. C. e d. l. cùm proponat & ibi Iaf. de hæred. instit. l. fin. C. de usuph. Guill. Bened. ad c. Raynutius, ad verb. absque liberis, nu. 43. f in l. Gallus, § & quid si tantùm, de lib. & posth. & alibi in l. cum pater, § hę reditatem, de leg. 2. g l. an inutilis, § acceptilatio, & l. si acceptilatum, de acceptil. l. in item, 7. § item quæcunque, de rei vendic. h l. Lucius, § Titius, de lib. & posth. P. Itale pactum, § fin. de pact. i Barth. in l. precibus, C. de usuph. iuncta l. si duo, de acq. hær. facit in argum. l. nemo potest de leg. 3. § dispone, de usuph. in auth. k d. §. & quid si tantum, l. Gallus. l l. si mater, C. de institut. sub con. fac. l. fin. § in tod. P. l. Iuuentius, ad. de cõdic. & demõst. P. l. fideicõmissa, § si cui, de legat. 3. l. Seruio, de cõdit. ad eb eum similib. m d. l. vni. in prine. & §. pro secundo, de cad. tollen. C. n Appia. Alex. lib. 2. Bello ciuil. o Tiraq. in præfatione ad Ie mar. fisci de infirm. 2. Boer. in consil. Bitur. in de testa. Leonard. Ateſinus. Lemouicenſis. in tract. substit. 2. p l. post aditam, C. de impuber. q arg. l. hæres in omnibus, de acq. hæred. P. r l. in suis, de lib. & posth. P. l. in suis, de legit. hæred. l. 3. C. de iure delib. s quoniam sororem, eod. t l. si pater, de hæred. instit. P. l. cùm proponat. c. eod. §. fin. de vulg. apud Iustin. u Guill. Bened. in verba, § absque liberis, 2. nu. 44. x Chass. §. 3. ad verb. *Burgundiæ, in consuetudinibus*, in consil. Burg. Citat. & seq. in constitutionibus parlamenti Burgundiæ, §. *des inuentaires requis*, *cas ſi ſe donnent faire*. y l. 1. de vulg. apud Iust. l. potest, P. z §. 1. quib. ex caus. manum. non lic. l. vni. in princ. de cad. toll. a l. vni. § in primo, de cad. toll. b l. fin. § fin. de inst. sub cond. fac. C. c d. l. vni. §. pro secundo. d d. l. vni. §. sin autem aliquid sub conditione, l. ab omnibus, § 2. de leg. 1. e l. 2. & 2. c. de hæred. instituen. f l. 2. §. fin. de lib. & posth. g l. 2. de 2. de instit. sub cond. fac. g d. l. vni. §. in nouissimo, de cad. tol. l. quoniam sororem, de usufr. lib.

institutus

a l. hęredes, 3. de impub. C.
b vt in l. si curatoris de iure del. lib. C.
c l quandiu, 5. de acq. hæred P.
d l. hęres. C. de impub.
e l. antequã, C. comde succes. l. quandiu, de reg. iur. cũ similĩ.
f fin. C. de pact. cõuen. l. mandato, de procur. C. l. 2. § si duos, de bono. poss. secund. tab. P.

instituatus [a], vel si constitutum sit tempus ei à iudice, intra quod adeat [b], & intra illud non adierit: quia posteà non potest adire [c]. 9. Institutus si nolit esse hæres ex testamento, sed omissa causa testati velit ab intestato testatori succedere, vocatur substitutus vulgaris [d]: & præfertur causa testati, causæ intestati [e]. Et prouisio hominis, tollit prouisionem legis [f].

Quis præferatur in successione testatoris, an transmissarius instituti, an substitutus vulgaris. Cap. 13.

1 *Transmissionis ius quibus, & in quibus competat. & suus hæres quis dicatur. Item hæreditas non adita quibus casibus transmittatur ad hæredes. eod.*
2 *Transmissarii hæredes præferuntur vulgaribus substitutis. & seq.*
3 *Suitatem non tollit substitutio vulgaris.*
4 *Coniunctus num excludat transmissarium.*
5 *Transmissarius venit ex iudicio defuncti.*

ARDVA certè & perdifficilis ex superioribus proximè explicatis proponitur quæstio. Mortuo instituto & transmittente, quis præferatur, an transmissarius, an substitutus: veniunt quippe aliqui ex legis authoritate, & quodam priuilegio ad hæreditatem non aditam. Nam iure communi, hæreditas non adita non transmittitur [g]. Exceptis tribus casibus, primus, in suitate: nam suus hæres transmittit hæreditatem non aditam patris, in ascendentes vel descendentes, & extraneos, ratione suitatis [h]. Suus porrò hæres dicitur, qui & olim necessarius, filius, filia, nepos, neptisúe ex filio, & deinceps cæteri liberi, qui in potestate morientis modò fuerint. Suus quasi *οἰκεῖος*, seu domesticus hæres, nõ aliundè quàm ex propria domo acceptus, qui viuo quoque patre dominus quodammodo existimatur [i]. De quo interrogatus aliquando Angelus politianus, cùm profiteretur se de omni quæstione responsurum, à Socino, obmutuit, vt refert Alciatus [k]. Explicat & rationẽ his verbis Iustinianus [l], *Sin autem hæredes fiunt etiam ignorantes. & licet furiosi sint, hæredes possunt existere. Quia quibus ex causis ignorantibus nobis acquiritur, ex his causis & furiosis acquiri potest. & ita tim à morte parentis quasi continuatur dominium*. Secundus casus, in filijs, filiabus, nepotibus, neptibus, & alijs descendentibus etiam non suis, & in potestate testantium non existentibus: qui instituti à patribus, matribus, auis, proauis, auiabus, siue soli, siue cum extraneis, vel substituris, ante apertas tabulas defuncti, siue, nouerint se scriptos hæredes, siue ignorauerint, in liberos suos cuiuscunque sint gradus vel sexus, derelictam sibi hæreditariam portionem, nulla præscriptione huiusmodi, si tamen non recusant hæreditatem, possunt transmittere [m]. Tertius casus, in spatio anni ad deliberandum instituto dato num velit adire vel repudiare hæreditatem, intra quem si decesserit, transmittit ad successores, siue ex testamento siue ab intestato, ius hæreditatis sit delatæ, non aditæ [n]. Atque de istis institura nunc est quæstio, num qui veniunt iure transmissionis in locum instituti, præferantur substitutis. Mihi placet illa sententia, præferendos esse transmissarios substitutis. Cuius prior ratio videtur, quòd iuta interprætentur verba conditionis, *Si hæres non erit, & si alium hæredem non fecerit* [o]. Alium autem feciſſe hæredem videtur, qui transmittit &

g l. quoniam sororem, de iure del. lib. C. l. vlt. § in nouissimo, ad. Sc. Tert. l. ea quæ, C. de fideicõ.
h l. apud hostes, 8 C. de iure & legit. Inst. lib. 6. tit. 54 C. vtrę præterito, de acq. hæred. & l. 3. de iure del. c. Bart. in l. 1. de his qui ante apert. tab C.
i § sin autem, de hęred qual. & differ. l. in suis, de lib & posth. l. in fine, de iure & legit. P.
k Alciat in tit. lib. 4. de verb. sig.
l § sin autem, de hęred quæ ab int. defer. lib 3. Inst. tit. 1.
m l. vlt. de ijs qui ante apert. tab. hæred transm. lib. 6. C. tit 51. refertur in l. vlt. § in nouissimo, de cad. toll. lib. 6. tit. 50.
n l. cum antiquioribus, C. de iure del. lib.
o l. si paterfam. 40. de hæred. instit. § fin. de vulg.

mittat & tranſmittendo videtur hæres eſſe voluiſſe non repudianda: potiſſimùm in Gallia, vbi conſuetudo quòd mortuus ſaiſit viuum. Vt hæc ratio conuelli non poſſit diffugio, quòd verba, *Si hæres non erit*, continent tantùm conditionem, ſi alium hæredem non fecerit, quãdo aditio præceſſit inſtitutionẽ alterius hæredis. Hęc enim prorſus inuenilia ſunt. Quorſum enim requiris intelligi, vel alium hæredẽ non fecerit, ſi inſtitutus adierit? Aditione enim inſtituti, expirat vulgaris ſubſtitutio [a] .2. Probat Paulus Iuriſc. in l. ſi quis filiũ f. 7. §. 1. de acquir. hæred. P. Vbi ſi filius priuſquã ſciret ſe patri neceſſariũ extitiſſe hæredem, relicto deceſſerit filio neceſſario, is nepos ab aui hæreditate abſtinere, quẽadmodũ & patri permiſſum eſſet: & ita ius patris in filiũ tranſmittitur, nõ adita hæreditate. Neque calumniari oportet verba, ibi ſubſtitutum non datũ patri. Nam neque lex exprimit, vt ſi ſubſtitutus datus eſſet, hoc ius denegetur. 3. Probatur ex l. vni. §. cùm autem, de cad. toll. c. vbi hæreditas non adita defertur ad ſubſtitutum, priuſquam perueniat ad fiſcum: exceptis perſonis, in quibus dictum erat ius tranſmiſſionis locum habere. Et proinde tranſmiſſarij præferuntur ſubſtituto. 4. Q. vni. de his qui ant. aper. tab. c. vult tranſmiſſarios ad hæreditatem non aditam patris peruenire, ſiue is pater fuerit ſolus inſtitutus, ſiue alius fuerit ſubſtitutus: nec obeſſe vllo modo præſcriptionem ſeu oppoſitionem non aditæ hæreditatis. 5. Coniunctus præfertur expreſſ impta volũtate teſtatoris ſubſtituto vulgari [b]: at tranſmiſſarius præfectus cõ iuncto [c] Ergo tranſmiſſarius præfertur ſubſtituto, per regulam, *ſi vinco vincentem te, à fortiori vinco te* [d] .6. Et proculdubiò verum eſt, hæredẽ hæredis eſſe hæredem teſtatoris [e]. Et in hac quæſtionis reſolutione, conſtituo haſim, & fundamentalem cõſiderationẽ, pendẽte beneficio trãſmiſſionis inſtitutum cẽſeri ſupereſſe, & tamen nec velle vel nolle, donec per eius hæredẽ declaretur, vel aditio, vel repudiatio ſeu abſtenſio. Et proinde eodẽ pendente tẽpore ſubſtitutũ excludi, per l. quãdiu. l. 3. de acquir. hæred. vbi Vlpia, *Quandiu prior hæres inſtitutus hæreditatem adire poteſt, ſubſtitutus non poteſt.* Ex quo omnia ferè
§ tela in contrariã ſententiã collecta, elidi poſſunt. Nec verum eſt quod quidã putant, ſubſtitutionẽ vulgarem tollere ſuitatẽ, quę eſt fundamentũ trãſmiſſionis, vt diximus. Nam iam docuimus tres eſſe ſpecies tranſmiſſionis, & vnam tantùm ex ſuitate pendere, & ita falſam in alijs eſſe rationem. Subinde neque leges, quas ad hanc adferunt ſuitatem tollendam, id probant. Citant enim l. Si filius hęres, 16. de lib. & poſt. P. vbi filio ſubſtitutus nepos, præterito poſthumo, ſuccedit patri. Et putant ſuitatem poſthumi ſubſtitutione tolli, quod nunquam ſenſit Africanus: ſed ait poſthumo non nato admittu ſubſtituta. Non enim præſtat impedimentum poſthumus, qui natus non eſt [f]: contrà, ſi ſperaretur naſci, vt Papinianus explicat. Nec ſecundò quod adferunt ex l. hæredes mei, 5. §. cùm ita, ad Trebell. vbi pater non tranſmittit in filium ſpem ſubſtitutionis, huc pertinet. Nam non animaduertunt in noſtra quæſtione, ante mortem patris hæreditatem delatam, & tantùm expectati hæredis voluntatem: cùm tamen in §. cùm ita, ante delatam deceſſiſſet pater relicto filio. Tertiò minus faceſſit ratiuncula, præferendum eum qui venit iure communi, in concurſu venientis iure ſpeciali [h]. Subſtitutum autem venire iure cõmuni [i], & tranſmiſſarium iure ſpeciali [k]. Nam nec hîc concurrunt tranſmiſſarius & ſubſtitutus, ſed expreſſè docuimus, primũ ordinẽ dari trãſmiſſarijs, qualis daretur inſtitutis. Item, nec veniũt iure ſpeciali, ſed iure cõmuni trãſmiſſarij & naturali potiſſimùm poſtquã lex generalis hoc ius illis ſanciũt. 4. Non ob eſt
q. dã ita in teſtamento, 25. ad trebell. P. vbi inquiunt mater ſubſtituta præfertur tranſmiſſarijs hæredibus filij inſtituti. Nam in illa l. filius deceſſerat, antequam hæres inſtitutus, cui ille ſubſtitutus eſſet, adiret hæreditatem: & ita filius deceſſit, antequam ei delata eſſet hæreditas, & dies reſtitutionis ei faciendæ veniſſet vel ceſſiſſet. Et ita nulla eſt quæſtio ibi iuris tranſmiſſionis. §. Perperã citant l. fi. C. de hæred inſtit. verſ. ſin autẽ, ibi, *hærede Plotio prius hærede*
tuo ita ſi ſic adiecerit teſtator, Sempronius Plotij hæres eſto: tũc existimandum
eſt nullius hæres ſibi fuerit, tunc Sempronium in totum, partémve Plotij ex ſub-
ſtitutione

[a] l. poſt aditam, C. de impub.
[b] l. quidam teſtamẽto, 3 de vulg. P.
[c] l. 3 C. de iure delib.
[d] l. de acceſſionibus, de diuerſ. & temporal. præſcrip. P.
[e] l. fin. de hæred. inſtit. C.
[f] regu iuris non præſtat.
[g] l. venter præterito, 8 de acquir. hær. P.
[h] l. eius milites, § militia miſſus, de mil. teſta. P. l. centurio, de vulga.
[i] l. vni. in princip. de cad. toll. C.
[k] d. l. vni, § in nouiſſimo.

ſtitutione vocari. Nam illa verba, *Si non Plotius hæres ſibi fuerit*, continent vt docuimus, vel alium ſibi hæredem delata hæreditate non fecerit, quòd contingit in tranſmiſſario. 6. Non puguat quod dicunt, ſubſtitutus præfertur coniuncto, vt in ſpecie l.2.§.ſi duo, de bon.poſſ. ſec.tab. [a] At, inquiunt, coniunctus vincit tranſmiſſarium, in l.2.c.ad Senatuſcon.Orficia. Alij citant quoq; l.2.§.ita demùm, ad Tertull. in P. Ergo inquiunt, ſubſtitutus vincet coniunctum; per regulam, ſi vinco vincentem te, à fortiori vinco te [b]. Siquidem minor propoſitio non probatur per iura citata, in quibus nullus tranſmiſſarius hæres. Siquidem in l.2.c.ad Senat.Orfic.hæres matris erat, qui hæreditatem non tranſmittit, quia ſuus non eſt, eò quòd mulieres non habent liberos in potestate [c]. In §.verò, ita demum, filius deceſſerat ante delatam hæreditatem, 7. Leue quod adducunt, prouiſio hominis tollit prouiſionem legis [d]; at tranſmiſſarius venit ex prouiſione legis, ſubſtitutus verò ex prouiſione hominis [e]. Ergo ſubſtitutus præferendus. Nam in §.hæc verba, qui liberis, non agitur de tranſmiſſarijs. Et falſum eſt, quod tranſmiſſarius non veniat ex iudicio defuncti, vt docet l.1.de ijs qui ante apert. tab. C.

a idem in §.ſi quis nō implens, verſ. ſi vero, de hæred & falc. in auth. auth. hoc amplius, c. de fideicom. l vni §. in primo, & § pro ſecundo, & cad. toll. C.

b l. de acceſſionibus, de diuerſ. & tempo. præſc. P.

c § fœminæ, de adopt. l. nulla fœmina, de ſuis & legit. hæred P.

d l. fin. de pact. conuen. C. l. mantus, de procurat. C. l. cum ex filio, §. fin. de vulga.

e l. qui liberis, 8. §. hæc verba, eod.

An Fiſcus ſuccedens inſtituto indigno, præferatur ſubſtituto vulgari. Cap. 14.

1 *Indigno ablatum quando applicatur, vel non applicatur fiſco.*
2 *Fiſcus an excludat ſubſtitutum vulgarem ex indignitate inſtituti.*
Hæres non vindicans mortem defuncti priuatur hæreditate. eod.

ERTVM eſt, ablatum ab indigno ex eius culpa, applicari Fiſco [f]: niſi vel indignitatis ex errore prouenîat teſtatoris, quia tunc quod aufertur defertur venientibus ab inteſtato [g]: vel niſi indignitas ipſius priuandi commutatur erga certam perſonam, ad quam potius ablatum pertinet [h]. Ideo quæruntur interpretes, num inſtituto exiſtente indigno, ſubſtitutus vulgaris excludatur à fiſco. Et hoc pleno Marte & veluti ambiguo diſputant, confundentes ſubſtitutiones fideicommiſſarias cum vulgaribus, nec planè inhærentes naturæ noſtræ ſubſtitutionis. Proinde omiſſis ſuperfluis velitationibus, reſpondendum & iudicandum cenſeo, ſubſtitutum vulgarem non excludi à fiſco. Nam ſi ex ſua perſona indignus eſt inſtitutus, & ideo non poſſit ſuccedere, iam intelligimus eum adire non poſſe. Quamobrem eo de medio ſublato, non vt olim hæreditas fiet caduca, ſed ad ſubſtitutum primò peruenit: & poſtremo loco ad ærarium, ſi nullus ab inteſtato ſucceſſor reperiatur [i], Et iniquiſſimum eſſet, ex facto hæredis inſtituti, qui ex ſua perſona incapax ſuccedendi eſt, fieri præiudicium prouiſioni teſtatoris quam ei lex permiſit, & ſubſtituto [k]. Quòd ſi hæreditas fuerit per inſtitutum adita, certè ridicula eſt quæſtio, an ſubſtitutus vulgaris præferatur: quia aditione expirauit ſubſtitutio [l]. Neque ad rem facit Martiani reſponſum, quod contorquent in contrariam partem, cuius verba hæc [m]. *Si ſequens gradus vltus fuerit necem teſtatoris, an prioris hæreditas ad illum transferatur? Et ait Papinianus non eſſe hoc. Nam pœna illius, huius præmium eſſe non debet.* Nam illa verba rectè indicant primum, non agi de ſubſtitutione vulgari, ſed fideicommiſſaria, ſi dicas ſubſtitutum poſt additionem expe-

f l. Papinianus, §. meminiſſe, de inoff. teſta. l. Claudius, in fine, de ijs quib. vt indig. P. cum ſimil. ibi notat. l. C. eod.

g l. pater, C. de hæred inſt.

h l. pen. c. de lega. l. poſt legatum, §. amittere, de ijs quibus vt indig l.2. §. & ibi Bart. de collat. bono. P.

i l vni §. cum autem, & in prime l. C. de cad. toll. auth. hoc amplius, c. de fideicommiſ.

k l. Papinianus, §. meminiſſe, verſ. eo autem ſolo, de inoff. teſta. P. l nō deberi, de reg. iur. l ſi vnus, §. ante omnia, de pact. P.

l l poſt aditam, C de impuber.

m l ſi ſequens, 15. ad Senatuſc. Syllan.

ſtare

ſtare hæreditatem. Et proinde tunc fiſcus pendente vita inſtituti & conditione, rectè percipit fructus hæreditatis reſtituendæ, iuxta ſingularem l. Statius Florus, §. Cornelio, de iure fiſ. P. Vel ſi agi de ſubſtitutione vulgari contendis, rectè excluditur ibi ſubſtitutus, tanquam ſine iure, à fiſco, quòd iam à priore adita fuiſſet hæreditas, & ita in culpa eſſet quòd non vindicaſſet mortẽ defuncti[a]. Quomodo enim priuari poſſet à fiſco hæreditate, ſi nondum eam nactus eſſet? Priuatio enim præſupponit habitum[b]. Quin & ſi dicas ante aditam hæreditatem vindicandam eſſe aliquando mortem defuncti[c] ab hærede, in idẽ recidit ſolutio: nam qui ante aditionem vindicat, vult eſſe hæres, & ita excluditur ſubſtitutus.

a l. 3 §. elegantèr, eod.
b l. decem, de verb. oblig. l. Iulianus, de duor. P.
c quando ante aditionem vel poſſit vindicanda eſſe mora defuncti, vide glo. magnam, ad l. cùm fratrem, 9 ad verſ. non verentur, de ſtatu quib. vt indig. C.

Num repudiante hæreditatem inſtituto filio vel ſeruo, pater vel dominus adeuntes, excludant ſubſtitutum vulgarem. Cap. 15.

1 *Ætas ſecunda filij qua dicatur. Et pater, repudiante hæreditatẽ delatam filio, quãdo adeundo eam ſibi acquirit.*
2 *Hæreditatem repudiare filiusfa. ſine patre, & contrà pater ſine filio an poſſit.*
3 *Repudiatio hæreditatis filijfam. adeunte patre, an excludat ſubſtitutum vulgarem. ſeruus quomodo, & in quibus deteriorem conditionem domini facere poſſit. eo.*

1 QVIA iure codicis Iuſtinianei cautum eſt, vt ſi filiusfa. hæres ab aliquo inſtitutus ſit, & is in ſecunda ætate ſit, id eſt, in ea in qua conſenſus eius requiratur, & noluerit adire, patri detur licentia adeundi, vt ad eum perueniat hæreditas pleno iure, tã per vſumfructum, quàm per dominium, quaſi ipſe pater fuiſſet ab initio hæres inſtitutus[d]. Cùm etiam iure Pandectarum ex ſen-
2 tentia Vlpiani[e], *neque filiusfa. repudiando ſine patre, neque pater ſine filio, alteri neutrique autem poſſunt repudiare.* Propter ius, quod pater habebat plenum quidem in quæſitis per filiumfam. qui omnia patri iure antiquo quærebat[f], hodiè quoad vſumfructum[g]. Et ita deteriorem non liceat patris conditionẽ facere repudiando[h]. Ideo quæritur hic, num hoc ipſum verum ſit, quando filio repudianti datus eſt à teſtatore ſubſtitutus vulgaris: & num pater adeundo,
3 repudiante filio, excludat ſubſtitutum. Et putatûnt interprætes quidam, excluſi ſubſtitutum propter proximè citata. Sed verior eſt meo quidem iudicio contraria ſententia, pro qua mihi videtur textus expreſſus in l. qui liberis, §. de verba, de vulg. P. Vbi ſeruo repudiante, dominus non poteſt ſubſtitutum expellere. Poteſt enim etiam nolente domino, ſeruus nolle adire, & ita locum ſubſtituto facere, vt expreſsè reſcripſit Alexander Cæſar[i]. Quemadmodum adeundo poteſt quærere hæreditatem domino, & ita excludere ſubſtitutũ, aditione alium hæredem faciendo.[k] Neque hîc oportet fucum facere ex vulgati regula, ſeruum non poſſe præiudicium vllum facere domino[l]: quia illud perpetuò intelligendum eſt in iam quæſitis non in quærendis per ſeruum, in quibus nolens quærere præiudicare poteſt[m]. Qui enim non vult acquirere, eadem facere non dicitur: quia is patrimonium non diminuit, vt ait Vlpianus[n].

d l. cùm non ſolùm, l. 8 §. ſin autem in ſecunda ætate, & §. ſimilique modo, de bon. quæ lib. lib. 6. C. tit. 60.
e l. qui in hæres, 13 §. fin de acqui. hæred.
f l. placet, eod.
g l. fin. de bon. quæ li. §. 1. & 2. per quas perſ. vob. acq.
h l. filius, C. de pact. reg. non debet.
i l. cùm proponas, l. 3. de hæred. inſtit. C.
k l. ſi paterfam. 40. eod. P.
l l. ſeruus, de pactis, C. l. ſeruo inuito, ad Treb. P.
m l. fin. C. de acqui. hæred.
n in l. qui autem cùm poſſit, 6. quæ in fraud. credit. in P.

De effectu vulgaris ſubſtitutionis, & eius interitu. Cap. 16.

1 *Subſtitutionis vulgaris effectus. & ſeq. num.*
2 *Teſtamentum deficiente inſtitutionis gradu quando à ſubſtitutione vires capit.*
3 *Subſtitutus vulgaris præfertur vententibus ab inteſtato.*
4 *Subſtitutus vulgaris ſuccedit immediatè teſtatori, non inſtituto. Non tranſmittit præcedens inſtituto. Succedit in id quod ſucceſſurus erat inſtitutus, & iure accreſcendi, expellit coniunctum, quando autem conſequatur pupillarem hæreditatẽ. num. 5. 6. 7. 8. & 9.*
10 *Subſtitutio vulgaris quando contineat tacitam pupillarem.*
11 *Subſtitutio vulgaris quibus modis expirat, & cur tollatur additione facta per inſtitutum. & nu. 12. 13. & 16.*
14 *Copulatiuè tripliciter quomodo pluribus fiat vulgaris ſubſtitutio.*
15 *Diſiunctiuè quando dicatur facta vulgaris ſubſtitutio.*

a ſup. cap. num. 3.
b l. 1, § fin. de ſub. & poſth. l. ex facto, § Eius ſub vulga. P. l. vot. in prin. de vad. toll.
c vt in l. qui in poteſtate, & l. qua arcare, de teſta. P.
d l. ſi ego, de in inſt. inſtit. P.
e l. nam & ſi ſub conditionibus, § compendio, eod.
f l. non putauit, § à primo gradu, de bon. poſſeſſ. cont. tab.
g l. hæres inſtitutus, C. de impube.
h l. quandiu, de reg. iur. l. antequam, C. comm. de ſucceſſ. cum ſimilib.
i § 1. de vulgar. & pu.
k l. ſi ex pluribus, de ſtatu & legit. hær. P. l. tamen, de acq. hær. P. l. qui plures, eo. de vulg. P. l. hæredes meos, § cùm ita, ad Trebell. P.
l l. ſubſtituimus, 40. de acq. rer. dom. P.
m l. nemo plus iuris, de reg. iur. cum ſimil.
n l. ſi Titius cohæredem, eo. de vulg. P.
o l. cùm ex filio, 39. § fin. eod.
p Mare in l. cùm hæres inſtitutus, 52. § fin. de acq. hæred. P. & Pampo in l. ſi te ſolum, eo. de hæred. inſtit.
q l. 2. § ſi duo, de bon. poſſeſſ. ſec. tab. l. vni. §. in primo, & §. fin. aut rem aliquod, & § cùm autem, de cad. toll.
r l. 4. C. de inſtit. ſub cond. fact. l. quidam teſtamento, de vulg. P.
s arg. proximè citat. ll.
t l. ſi hæredes plures, de condit. inſtit.
v l. fin. § pen. de leg. ad Larin. § Gaio, ad Trebel.
x l. quamuis, C. de impub. l. 1. in fin. & l. tam hoc iure, de vulg. P. l. 6. de inſtit. & ſubſtit. ſub cond. fact. P. l. qui ſimdò, § qui ſimò, de vulg. P.

VBI operetur vulgaris ſubſtitutio nunc explicandũ eſt, 1
ne perperam inſtituta de ea videatur tractatio vel cõtro-
uerſia. Dicunt quidam, primùm per eã tolli ſuitatẽ: quod
tamen iam anteà ſuprà, dum de tranſmiſſariis ageremus,
falſum eſſe docuimus [a]. Secundò efficit hæc ſubſtitutio, 2
vt deficiente primo ſeu anteriore gradu, teſtamẽtum ac-
cipiat vires à ſubſtitutionis gradu [b]. Niſi anterior gradus
nullus eſſet propter qualitatem teſtatoris, veluti ſi teſtari
non poſſet [c]: aut ſubſtitutio ipſa eſſet inutilis [d]: aut primus gradus rumperetur
agnatione poſthumi præteriti, quia & tunc ſequentes gradus rumperentur [e]:
aut ſi emancipatus eſſet in primo præteritus, & in ſecundo iniuſtè exhæreda-
tus [f]. Quò fit 3 loco, vt quia firmatur à gradu ſubſtitutionis teſtamentum, ſub 3
ſtitutus præferatur venientibus ab inteſtato ad ſucceſſionẽ teſtatoris [g]: & quã-
diu ſuccedi poteſt ex teſtamento, ceſſat inteſtati ſucceſſio [h]. Et conſequenter 4
4. loco, per vulgarem ſubſtitutionem non deficienti inſtituto, ſed teſtatori im-
mediatè ſuccedit [i]. 5. Ius conſtitutionis vulgaris perſonale videtur, vt non 5
tranſmittatur ad hæredes ſubſtituti, ſi is deceſſerit antequam poſsit eſſe locus
ſubſtitutioni [k]: *quia ſubſtitutio quæ nondum competit, extra bona noſtra eſt*, vt reſpõ-
dit Paulus [l]. Eadem, ad hæredes plus iuris quàm habeat moriens, non tranſ-
fert [m]. 6. Subſtitutus vocatur in omne ius, quod habiturus fuiſſet inſtitutus ex 6
teſtamento teſtatoris, ſi adiiſſet hæreditatem [n]: 7. Quòd ius accreſcendi trãſit 7
ad eum, ad quem tranſit portio iure huius ſubſtitutionis [o]. Impedit & 8. ne iu-
re accreſcendi pars ſub conditione relicta peruentura ad purè ex alia eiam par-
te inſtitutum [p]. Sic ſubſtitutus excludit coniunctum [q], niſi de contraria mente
teſtatoris conſtet [r], vel niſi ſit ſubſtitutio directa copulatiuè pluribus facta [s]:
quia conditio non intelligitur verificata vno eorũ decedẽte [t]. Quod tamẽ di-
uerſum eſt in ſubſtitutione cõiunctim pluribus facta [u]. Verùm in hac quæſtio-
ne conſidera, quãdo coniunctio & ſubſtitutio in eadẽ perſona cõcurrũt, vtm
l. qui patri, 59. de acq. hæred. P. quia tunc ſubſtitutio & cõiunctio ſe iuuant, nõ
autem expellunt, vt in l. teſtamento, C. de impube. l. vni. qua non peten. par. 9
Subſtitutus vulgariter poteſt nancifci hæreditatem pupillarẽ, in caſu l. ex duo-
bus, 34. § filium impub. rem, de vulg. P. Poſtremò, ſubſtitutio vulgaris filio im-
puberi teſtatoris facta, porrigitur ad pupillarem tacitam: niſi de contraria
voluntate teſtatoris appareat [x]. Nam quod contineatur pupillaris tacita
à veriſimili colligitur: veriſimile enim eſt teſtatorem, ſi eum ca-
cogita-

cogitaſſet, ſubſtituiſſe pupillariter. Et proinde idipſum dicendum eſt ac ſi ſubſtituiſſet [a]. Adhæc ſi mens contraria appareat, ceſſat præſumptio [b]: quia in conditionibus princeps eſt voluntas teſtatoris [c]. Simili modo, ſi expreſſa pupillaris, & expreſſa vulgaris fiant à teſtatore, iam conſtat de mente, neque altera ſub altera continebitur [d]: vel ſi ei fiat vulgaris, cui expreſſa pupillaris fieri non poteſt: vel ſi fiat vulgaris ex formula concilij Galli Aquilij. Quia non poteſt huic accommodari pupillaris, quòd in ea præſumatur mortuus inſtitutus ante teſtatorem [e]. Obſeruanda hic itaque pro fundamento extenſionis, mentis præſumptio, quod id voluiſſet teſtator: & ideo expreſſa ad tacitam pupillarem prorogetur. Si de aliis quippe qui in teſtamento apponuntur caſibus agas, qui non pendent ex voluntate præſumpta teſtatoris, ſed vel ex legum ſolemnibus, vel habent diſſimilitudinem caſuum, vt temporis vitæ, & temporis mortis, aut aliorum, caſum omiſſum non contineri expreſſo facilè probabis [f]: potiſſimùm in his, quæ ſtricti iuris dicantur, vt in contractibus [g], à quibus diſtant teſtamenta, quæ latiorem mentis interpretationem admittunt [h]. Neque enim etiam hîc pupillaris ſub vulgari ex verbis ſubſtitutionis continetur: nam pugnantia ſunt, ſuccedere ſi ſit hæres per pupillarem, & ſi non ſit hæres per vulgarem. Vt certè videantur vtraque ex repugnantia & contrarietate reuicienda [i]. Sed ex mente teſtatoris, vt vtroque caſu is præſumatur voluiſſe ſubſtitutum admitti: & ſi pupillus non eſſet hæres, & ſi quidem eſſet, ſed in pupillari ætate decederet. Ita verum eſt, ex contenta voluntate ſub vulgari conditionem impleri in forma ſpecifica, vt fieri par eſt [k]. Si enim moriatur pupillus ante aditam, iam vulgaris impletur in expreſſa: ſi poſt aditam, in
11 ſpecifica tacita. Cæterùm, vt finem vulgaribus ſubſtitutionibus imponamus, hæc quæ enumerauimus obtinent, quando ſubſtitutio vulgaris efficax eſt & viuit: non ſi extinguatur, vel locum non habeat. Ideirco tradunt iuriſconſulti modos, quibus extinguatur. Quorum prior inſignior eſt, ſi adita ſit hæreditas ab inſtituto, cui facta eſt ſubſtitutio [l]. Quia defecit conditio, & conſequenter poteſtas petendi ex conditione [m]. iámque aditione teſtator habet *hæredem* [n], vt poſteà ſubſtitutus hæres eſſe non poſſit: quia vni teſtatori duo inſolidum hæredes eſſe non poſſunt [o]. Quod & in pluribus ſubſtitutionis vulgaris gradibus verum eſt, vt adita hæreditate omnes expirent P. 2. Po quam inſtitutus adita hæreditate factus eſt hæres, non poteſt deſinere eſſe hæres [q]. Et poſtremò, vbi hæreditas adita eſt, deſinit eſſe iacens, fitque patrimonium eius qui adiuit [r]. Subſti-
12 tutus autem non dicitur inſtituto ſuccedere ſed teſtatori [s]. Nec intereſt, num iure ciuili vel iure prætorio adita fuerit hæreditas: nam eum, qui agnoſcit bonorum poſſeſſionem, pro hærede ſe gerere non ambigitur [t]. Hæres quippe, qui agnoſcit hæreditatem de iure prætorio, videtur adire iure ciuili
13 ſecundùm Bartholum: niſi à iure ciuili fuiſſet excluſus. Quin & exiſtentia ſui hæredis, expellit vulgarem ſubſtitutionem, vt aditio hereditatis [u]. Quò fit, vt ſi plures ſint hæredes inſtituti, putà tres vel quatuor, vnius aditione expi-
14 rat ſubſtitutio, etiam quoad alios, ſi copulatiuè fiat ſubſtitutio. Copulatiuè autem fiet tripliciter. Primùm, ſi teſtator ſubſtituat coniunctiuè per copulam negatiuam, *neque*: vt, *Titium, Caium, Sempronium inſtituo, ſi neque Titius, neque Caius, neque Sempronius hæredes ſint, Catonem ſubſtituo*. Ibi enim conditio exigit nullum eorum eſſe hæredem, & ita vno adeunte deficit ſubſtitutio [x]. Secundò, ſi teſtator ſubſtituat ſimpliciter, aliqua copula non adiuncta, neque affirmatiua, neque negatiua: veluti ſi dicat, *Titium & Seium hæredes inſtitui, & ſi prædicti hæredes non ſit, Caium ſubſtituo*. Nam vno horum adeunte, extinguitur ſubſtitutio ita vt cohæres excludat ſubſtitutum in parte repudiantis [y]. Tertiò, quando teſtator adiecit copulatiuam, &, ſubſtitutioni, putà, *Titiũ & Caium hæredes inſtituo, & ſi Titius & Caius hæredes non fuerint, Sempronium ſubſtitu*. Nã & hîc aditione vnius ex cohæredibus extinguitur ſubſtitutio quod pertinet etiã ad aliũ vel alios adiectos, & portio repudiãtis accreſcit cohæredi

[a] l. Titius, §. Lucius, de lib. & poſth. l. talis pactum, §. F. de pact. P. l. cum res de leg. 1.
[b] l. cum de indebito, de probatio. P.
[c] l. in conditionibus, de cond. & demõſt. P. l. cùm quæſtio, C. de lega.
[d] l. cùm ex filio, §. filio, de vulga. P.
[e] in l. Gallus, de lib. & poſth.
[f] l. commodiſſimè, e. P. l. ſi quando, C. de inoff. teſtam. l. ſi ita quis inſtitutus, de hæred. inſtit. P. l. ſi tabularũ, §. Scæuõ, de leg. 1.
[g] l. quicquid adſtringendæ, de verb. obl. P. l. ſi cùm dotem, ſolmat. P. l. ſi extraneus, de cond. cau. dat. cau. non ſeq. l. qui per ſtatutum, de iuriſd. P.
[h] l. in teſtamentis, de reg. iur.
[i] l. vbi repugnantia, de cond. l. ſcripturæ, e. de fide inſtrum.
[k] l. qui hæredi, & l. Mœuius, de condit. & demonſt.
[l] l. poſt aditam, de impub. C. l. ſi legatã, C. de legat. l. ſi quis filium, de ac hæred.
[m] l. a diuo vid. rotul. C. l. ſi pupillus, de condi. inſtit.
[n] l. 3. §. ſi quis ita, de hæred. inſtit. P.
[o] in l. quod contra, §. vni duo, de reg. iur. l. hæreditatem, § paterer, de caſtren. pec. P.
[p] l. ſi mater, §. fin. de vulga. P.
[q] l. & ſi ſine, §. ſed quod Papinianus, de minor. 25. an. Cauſa, l. ei qui ſolueudo, de hæred. inſtit. P. §. reſtituta, de fideicom. hæred. l. ſicut, C. de repud. vel abſt. hæred.
[r] l. ſed ſi plures, § filio impuberi, de vulgar. §. vereres, de acq. poſſe
[s] l. 2. in ſecundo reſponſoribus, tunc Seius mihi hæreteſto, de vulga. § 1. verſic. quo caſu, de pupil.
[t] l. puberem, C. de iure deliber.
[u] l. Lucius, de vulg. P. Bar. in l. 1. eod.
[x] l. quidam teſtamento, de vulga. P. Bar. in l. hæredes mei, §. cùmuta, ad Trebel.
[y] l. hoc articulo, de hæred. inſtit. P.
[z] l. cùm quidam, C. de impuber.

iure accreſcendi[a]. Niſi ſubſtitutio eſſet facta ſeruo communi duorum domi- 15
norum, hæredi inſtituto[b]. Siquidem tunc, ſi ſeruus iuſſu vnius domini partem
adierit, iuſſu autem alterius partem repudiet, ſubſtitutus admittitur ad partē
repudiantis: quia verba inſtitutionis relata ad ſeruum communem, intelliguntur ſeparatim & diſiunctiuè adiecta. Quemadmodum quando teſtator ſubtiliter
tuit diſiunctiuè, dicens, *Titum & Catum hæredes inſtituo: & ſi Titius aut Catus hæres non ſit, vel non ſint, ſubſtituo Sempronium.* Quo caſu, vno hæredum adeunte,
ſubſtitutio, quòd pertinet ad eum, non quò ad alium, expirat: & ita, vtroque
non exiſtente hærede, ad vtriuſque partem ſubſtitutus admittitur, & altero
moriente ante aditionem vel repudiante, ad partem quoque eius[c]. Et ita in-
telliguntur omnia iura, quæ tradunt ſubſtitutionem præferri coniuncto[d]. Et 16
go adita hæreditate, ſubſtitutio vulgaris primùm expirat. 2. Eadem locum nō
habet, ſi ſubſtitutus repudiet hæreditatem[e]. Aut ſi 3. antequam conditio ſubſtitutionis aduenerit, deceſſerit: quia ſubſtitutio, quæ nondum competit, non
tranſmittitur[f]. Aut 4. ſi conditio ipſa appoſita defecerit[g]. Et poſtremò, ſi ſubſtitutus necauerit inſtitutum[h].

De ſubſtitutione pupillari, eiúſque definitione & diuiſione. Cap. 17.

1 *Subſtitutio pupillaris contra ius commune. Et eius ſubſtit. duo ſingularia. nu. 2.*
3 *Pupillus pupus quis dicatur.*
4 *Pupillaris ſubſtitutionis definitio, eiuſq; diuiſio in expreſſam, tacitam, mixtam: in propriè pupillarem, & exemplarem. nu. 5. & 6.*
5 *Pupillaris ſubſtitutio contenta ſub reciproca & compendioſa, pro expreſſa eſt.*

PVPILLARIS ſubſtitutionis faciendæ, ius ſingulare eſt, 1
moribus introductū, præter, imò contra cummunē iuris diſpoſitionem[i]: poſteà tamen legibus receptum[k]. Potuit autem populus hoc ſibi vtendo & moribus ſtatuere, qui poteſt moribus etiam ſcriptis legibus officere, & eas deſuetudine abrogare, in parte vel in toto[l]. Et ita etiam alia pleraque, more Romano ſeu moribus vtentium, recepta, quæ videntur à iure aliena communi[m]. Faciuntque mores & conſuetudo ius proprium[n]. Sed & ius commune cōſuetudines circa vltimas voluntates expreſſè ſeruari iubet[o]. Singularia præcipua duo in hac ſubſtitutione. Primū, quòd 2
pater pro alio, pro filio videlicet, teſtetur, cùm ius commune reſpuat hoc teſtamentum: quia voluntatis noſtræ non eſt ſententia, ſed ſit captatoria reprobata[p]. Nec quis ab alio rogari poteſt, vt ſibi alium hæredem faciat[q]. Secundum, quòd per hanc decedit teſtatus pupillus, qui per ætatem teſtari non poteſt[r]: vt etiam mater per eam priuari legitima poſſit[s]. Pupillaris ab ætate eius, cui fit, dicta eſt ſubſtitutio[t]. Pupilli pueri dicuntur, & propriè qui patre carent, 3
qui deſierunt eſſe in patris poteſtate, vel morte eius, vel emancipatione[u]. Et ſumpto latius vocabulo, etiam omnes qui in impuberi ſunt ætate[x]. Pupillus à pupo declinari videtur, pupum enim & pupam vocarunt tenerum puerū aut teneram puellam, vt apud Martial. 4. Epigr.

Pupam ſe dicit Martia, cùm ſit annus.

Et Catul-

a Bart. in d. l. 1. de vulg. P. Bald. Angel. Salic. in dd. cùm quidā, Paul. Caſtrēſ. l. ſi is qui de ea, & cùm ita, de reb. dub. P.
b l. & proculo, de legat. 2. l. ſi hæredi, §. qui duntaxat, de cond. & demonſt.
c l. pen. de inſtitu. & ſubſtit. l. ex duobus, §. ſi hæres, & l. cùm ex filio, §. fin. & l. coheredi, §. hæres, de vulga.
d vel. vni. §. pro ſecundo, de cad. toll. l. æquiſſimum, §. ſi duo, de bonor. poſſeſſ. tab. l. quę pater, de acq. hæred.
e l. ſi nemo, de reg. iur.
f l. ſubſtituto, de acquirend. dom. l. cum tres, de acq. hæred. l. hæredes mei. §. cùm ita, ad ſenatuſc. Trebell. l. ſi ex pluribus, de fun. & legat. hæred.
g l. ſi plures, de condit. inſtit. P. l. 1. de indicend. reſtit. C.
h l. Cic. de pœn. P. l. ſi ab hoſtibus, §. finſol. matr. P.
i Theop. in §. 1. de pup. ſubſtit. in inſtit. iuncta l. moribus, de vulg.
k d. l. moribus, & l. hāc iure, de vulg. P.
l l. de quib⁹, de lib. P. & l. more noſtræ ciuitatis de acq. hæred. l. more maiorū, de iuriſd. omn. iud. l. more Romano, de feriis.
m ea mos eſt, & ea cō ſuetudo, ut dicit l. omnes populi, de iuſt. & iu. l. cùm ora. or. de iudic. P. l. magiſtratus, ad municip. P.
n in l. ſi non ſpecialis, C. de teſtam.
o l. 1. cod. P. l. captatorias, de teſtam. l. illa inſtitutio, de hæred. inſtit.
p l. ex fuſto, ad Senatuſc. Trebell. l. filius ſa. §. ve quis, de legat. 1.
q l. qua ætate, de teſtam. §. præterea, quib. nō eſt perm. fac. teſtam.
r l. Papinianus, §. ſed nec impuberes, de inoffic. teſtam. contra l. nam & ſi parentibus, eod. tit. P. & §. ſed nos, de Senatuſc. Tertyll. l. 1. C. eod.
s Theophi. lib. 2. Inſtit. iur. ciuil. §. 1. de pupilla.
t l. pupillus, 239. de verb. ſig.
u l. ſi ſeruus, 141. §. pupillus, de verb. obl. P. l. quam Tuberonis, §. pupillus, de pecul. P. l. ſi infanti, §. Eadē iure deſiñe-

Et Catullus[y]; *Deprendi modò pupulum puellæ trusantem.*
Et Persius, Saty. 2.

Dicite pontifices in Sacris quid facit aurum,
Nempe hoc, quod veneri donatæ à virgine pupæ.

Vnde & imaguncula, quæ concipitur in oculi acie, in cornea tunica, dicitur pupilla[a]. Sicut & apud Hebræos à nomine שׁוּר *iscon*, pupillam, quia in ea apparet parua figura hominis, vt ait Rabi Kimhi, in psal. 17. Pupillus porro & pupus, à pubecula, imperfecta videlicet minorum puerorum p be, à qua puberes maiores masculi 14. annorum, fœminæ 12. appellantur[b]. Substitutio pupillaris variis modis, neque sine pugna interpretum definitur. Ego cùm otium non detur, non immorabor in referendis aut refellendis singulis, ne crescentes inflem crebris sermonibus vtres. Sed meam tradam vt opinor suis numeris absolutam, & totam substantiam pupillaris continentem. Ea est, substitutio pupillaris, est substitutio directa; ab eo qui sibi testamẽtum condit, facta liberis impuberibus in sua potestate constitutis, sub ea conditione expressa vel tacita, si in ætate impubere decesserint: per quam & in impuberis & patris bonis succedit substitutus. Pro genere verba, substitutio directa. Nam ea est ex genere directarum, vt docuimus in principio tractatus substitutionum[c]: & datur per hanc directò pupilli hæreditas[d]. Reliqua finitionis, pro differentiis sunt aliarum substitutionũ & huius, quæ latius ex his quæ dicemus apparebunt. Pupillaris substitutio triplex, expressa, tacita, mixta, 1, partim expressa, partim tacita. Expressa est, quando forma substantialis exprimitur in testamento patris: veluti, *si filius meus intra pubertatem decesserit, tunc Caius hæres esto*[e]. Tacita est, quæ non exprimitur in testamento, sed intelligitur: & aliis substitutionibus continetur, vel compẽdiosa vel reciproca, quæ potest fieri impuberibus[f], vel vulgaris[g]. Verùm ea, quæ continetur in compendiosa & reciproca, non est omnino tacita: quæ continetur autem sub vulgari, est omnino tacita[h]. Nam tacita pupillaris contẽta sub reciproca, aut compendiosa, tantam habet vim, ac si expressa esset: at contenta sub vulgari, minimè[i]. Mixta dicitur, quoad extrema: vt, *si filius sit hæres, Caius hæres esto*[k]. Est & pupillaris, quædam propriè, pupillaris, alia quasi pupillaris, quæ exemplaris dicitur[l].

a pl. lib. 11. c. 37. Cels. de natu. deor.

b & puberes, 3. de defens. impub. & ar. de delic. pueto. l. minor 25. annis, 37 de minor. 25. an. l. fin quam. tuto vel curat. esse de fin. & quib. modo. fin.

c & probat l. si testamento iure facto, l. 7. de impub. C. l. Scevola, ad Trebell. P.

d l. præcibus, C. de impuber.

e l. 1. de vulg. §. 1. eod. apud Iustinia.

f l. 1. eo. tit. eod. vt sup. docuimus.

g l. quamuis, C. de impuber.

h l. fin. de instit. sub cond. fact. C.

i § substituitur, de pupill. l. qui liberos, de vulga.

k l. humanitatis in fine, de impub. C.

l l. humanitatis in fine, de impub. C.

De quibus bonis fiat substitutio pupillaris. Cap. 18.

1 *Substitutio pupillaris pertinet & ad propria bona pupilli. & 5.*
2 *Additione hæreditatis patrimonium defuncti & hæredis vnum fit.*
3 *Arrogato quare in bonis proprijs arrogator non substituat pupillariter.*
4 *Pupilli bona, cui substitutum sit, an alienari possint.*

1 SVBSTITVITVR, seu hæres instituitur & fit pupillo, non solùm in bonis quæ à testatore filius percepit, sed etiam in propriis bonis pupilli aliundè quæsitis[m], etiã maternis[n]. Neque interest, an in omnibus bonis pupilli substituerit pater, an tantùm in aliqua re: si quidem particularis illa substitutio, ad reliqua omnia bona trahitur[o]. Vt in aliis institutionibus, vbi cohæres datus non est vniuersalis, receptum est[p]. Quando videlicet pupillaris fit per verba directa & ciuilia, non autem si fiat per obliqua & communia: nam tunc substitutio in re particulari per ea verba facta, non
2 trahitur ad vniuersa, vt annotauit Alexander[q]. Cur autem substitutio pupillaris ad bona pupilli propria referatur, ratio est: quod a lita

m § 1. de pupill. l. sed si plures, & ad substitutus, de vulg. l. si ita scriptum, & qui filio, de bon. poss. sec. tab.

n § 1. vt hæc mat. & ibi Bar. in auth.

o l. cohæredi, § fin. de vulga.

p l. 1. § si ex fundo, de hæred. inst. cum similib.

q Alex. in l. a de vulgar. l. cogi, § genera liter, ad Trebell. Bart. plene in l. eam tutelam, circa finem, quæ sint verba directa & obliqua, & communia tradit.

per filium patris hæreditate, fit vnum patrimonium patris & filij per vnionē. Et ita poſt additionem, non tam in bonis filij, quàm ſuis pater ſubſtituiſſe videtur [a]. Quemadmodum adita hæreditate defuncti per hæredem, vna cenſetur cauſa vtriuſque, bonorum confuſione [b]. Et vnita ſe mutuò conſequuntur, vt in vnitis beneficijs liquet [c]. Alia ratio, quòd hæres ſubſtitutus pupillo, & ex eius voluntate ei ſuccedere videtur: quia teſtamentum patris, teſtamentum filij eſt [d]. Tertia, quia ſi in parte bonorum pupilli tantùm ſuccederetur, is pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere videretur, quod ius non patitur [e]: excepta voluntate militis [f]. Obſerua tamen, ſubſtitutionem pupillarem factam arrogato filio non extendi niſi ad legitimam, quam à patre adoptante habuit, non ad bona, quæ aliundè arrogatus ante arrogationem habebat [g]. Cuius ratio aliundè pendet, videlicet ex pacto & cautione data in arrogatione, qua ſe pater obſtringit de reddendis bonis arrogati proximioribus arrogati, ſi is in pupillari ætate decederet [h]. Porrò, non inutiliter quæritur, adquæ bona pupilli pertineat ſubſtitutio, an ad omnia quæ pupilli fuerunt tempore quo adijt hæreditatem paternam: an ad ea tantùm, quæ tempore mortis pupilli, eſſe eius inueniuntur. Et, num ſi à tempore additionis diſtracta pupilli aliqua ſint bona, reuocari poſſint, vt ſubiecta reſtitutioni. Et iuſtis certè rationibus placuit, bona propria pupilli poſſe ex legitima cauſa, quæ minorum bona diſtrahi permittit, alienari, nec poſt eius mortem reuocari poſſe per ſubſtitutum. Diuerſum autem in bonis patris, quæ fideicommiſſariæ ſubſtitutioni obnoxia ſunt [i]. Ratio prior, quia teſtamentum pupilli cenſetur [k]: teſtatori autem, libera eſt alienandi facultas bona ſua quandiu vixerit [l]. Secunda, quòd ſubſtitutio pupillaris eſt directa, non fideicommiſſaria: & proinde non competit, niſi pro bonis quæ erant tempore mortis, argumento ſumpto à contrario ſenſu, authen. res quæ, C. commu. de lega. Sed & res interdum ſubiectæ reſtitutioni alienari poſſunt, neceſſitate cogente vel debitorum, vel legatariorum [m]. Et tertio loco extat textus qui de ſubſtituto pupillari meminit, ne poſſit reuocare quæ à tutore minoris alienata ſunt, ſi id fecerit, vt alimenta præſtaret matri aut ſoroti, quæ aliter viuere non poſſent [n]. Notandum autem & adhuc eſt, quod ſicut expreſſa pupillaris ſtatuitur ad omnia bona pupilli, ita etiam & tacita ſub vulgari contenta [o].

a l. fœt. ſi plures §. filio impubere, de vulg.
b l. debitori, C. de pœn. l. ſtichum, 95. §. adito, de ſolutio. l. licet, C. ad l. Falc.
c l. quia ſæpe, de probat. in 6. gl. in magna, ad verſ. de iure tenetur, de reſcind. 6. catranſlatio, de conſtitut.
d l. Papinianus, §. ſed nec impuberis, de inoff. teſta. P.
e Ius noſtrum, de regul. iur. cum ſimilib.
f l. ſed ſi plures, §. ad ſubſtitutos, de vulg. l. miles ita hæredē §. ſi miles, de milit. teſta. P.
g l. ſed ſi plures, §. in arrogato, de vulg.
h Imò enim aliter, de adopt. P. §. cum autem, eod.
i Guill. Bened. in ca. Raynutius, ad verſi. abſque liberis, 5. num. 85.
k d. l. Papinianus, §. ſed nec impuberis de inoff. teſtam.
l l. cùm ſeruus legatus, l. 15. & l. rem legatam, 18. de adim. lega. P. e. cùm Martha, de celeb. miſſ.
m ſi quis in principio, de leg. 3. l. cum hic ſtatus, §. ait oratio, de dotis inſtr. & vxo. cum ſimil.
n l. cùm hæreditas, & ſatis tamen, §. actiones, ad Trebell. P. & l. 1. §. ſed nonnulli, de tut. & ratio. diſtr.
o Guillel. Bened. ad d. c. Raynutius, ad verſ. ſi abſque liberis 5. num. 85. in fine, de teſtam.

An ſubſtitutus excludat aſcendentes pupilli, aut matrem in legitima & hæreditate ab inteſtato eis debita.

Cap. 19.

1 *Subſtitutus pupillaris an excludat matrem. & num. ſeq.*
2 *Matrem excludit ſubſtitutus etiam in bonis ex linea materna pupillo aduenientibus. Etiam ſi compendioſa contineatur, non ſi tacita ſub vulgari.*
3 *Mater quare non excludatur à ſucceſſione filij per tacitam pupillarem ſub expreſſa vulgari comprehenſam. & quæ caſus excipiantur, num. 4.*
5 *Pupillaris ſubſtitutio quibus rationibus excludat matrem à ſucceſſione pupilli. Contrarias rationes ſublatas. nu. 9.*
6 *Teſtati cauſa potior inteſtati.*
7 *Lex indefinitè loquens, indefinitè intelligenda.*
8 *Patris magis quàm matris conſilio lex de liberis fidit.*
10 *Pater & mater an pares ſint in cauſa filij.*
11 *Mater exhæredari ſine cauſa à filio non poteſt.*
12 *Legitima num ſit iuris naturalis.*
13 *Pupillaris & exemplaris ſubſtitutio differunt.*

Ex

1 EX ſuperiori proxima reſolutione, qua ſubſtitutus ſuccedit in omnibus bonis proprijs pupilli, oritur dubium quotidianum, Num aſcendentes qui habent legitimã in bonis inteſtati filij, vt mater, auus, auia [a], excludantur per ſubſtitutionem pupillarem. Potiſſimùm in Galliarum quibuſdam prouincijs, vbi mater ſuccedit, ſicut pater filio etiam cum teſtamento decedenti, in bonis mobilibus, ea lege, vt debita perſonalia, & in funus impenſa perſoluãt, ſi filius nullo relicto filio extraneum inſtituat [b]. Alibi, in acquiſitionib s immobilium [c]. Et in hac quæſtione quidam putant abſolutè, matrem & alios expreſſa pupillari excludi [d], quidam arbitrantur iure quidem antiquo id fuiſſe verum, ſed nouo antiquatum. Prior ſententia placuit etiam Baldo, qui cum
2 alijs addit, vt mater etiam excludatur in bonis, quæ obtigerint pupillo ex linea materna [e]. Mihi probatur hæc ſententia, tam ex iure pandectarum in l. Lucius, 2. reſponto, de vulga. P. quàm iure codicis & ex l. præcibus, in 2. reſponſo, de impub. C. & iure pontificio ex c. 1. de teſtam. in 6. vbi etiam compendioſa & breuiloqua ſubſtitutio idem operantur, vt continentes expreſſam in ſe pupillarem, quòd pertinet ad verbum diſpoſitiuum: quamuis quantum ad verbum conditionis diſtinctiuum pertinet, ſit tacita. Quod tamen diuerſum eſt in tacita pupillari, quæ continetur ſub vulgari expreſſa, quæ matrem non excludit [f]. Sed perpendamus cauſas huius varietatis. Dicunt igi-
3 tur, taciram ex vulgari ideo non excludere matrem, quòd ea plurimùm laborauerit circa geſtationem, partus, & lactationem filij [g], & fraudare labores iniquum eſſet [h], nec afflictæ dandam eſſe affl ctionem [i], ſed in ſolatium liberorum amiſſorum, bona & legitimam ei eſſe deferenda [k]. Quæ tamen ratio mihi in hac cauſa non probatur: quia & eadem poſſet habere locum in pupillari tacita compendioſæ, & in expreſſa: cùm tamen diuerſa ſententia verior ſit, Proinde alia ratio quærenda, quæ ſubſtantiæ rei ſit accommodatior: quòd in vulgari expreſſa pater non cogitauerit de exhæredatione matris filij cui ſubſtituit, ſicut in compendioſa, breuiloqua, & expreſſa pupillari facta impuberi. Et exhæredationes, vt odioſæ, ſint reſtringendæ potius, quàm extendendæ [l]. Item, quòd vulgarem ſuccedit or potius patri, quàm filio, cui per pupillarem ſuccedit ur [n]. Demuntur tamen quatuor caſus, in qu bus tacita pupillaris ma-
4 trem excludit: quos notat Guill. Bened ad c. Reynuntius, ad ver. ſi abſque liberis, 2. in tractatu de pupillari nume. 88. 89. 1. Si conſtet ex dictis extra teſtamentum, teſtatorem id voluiſſe [o]: vt ſi, viuens aliquando affirmauerit, nolle ſe, moriente pupillo, aliquid vxorem ſuam ex bonis ſuis capere, vel illi uc cedere [p]. 2. Si teſtator vxori aliquid reliquerit in teſtamento, adiecta hac vel ſimili conditione, ne quid vltra in bonis ſuis petat [q]. 3. Si mater marito facta fuerit inimica [r]. 4. Si ſubſtitutus ſit magis, quàm vxor, dilectus teſtatori: putà, ſi filius [s]. Et hæc poſſunt firmare ſententiam, cur expreſſa pupilla-
5 ris, vel quæ pro expreſſa habetur, excludat matrem. Quæ alias quoque rationes habet. Prima quòd in hac agitur de ſucceſſione, quæ ex teſtamento patris ad ſubſtitutos defertur: quia teſtamentum patris dicitur, per quod hæres inſtitutus eſt pupillo, & teſtamentum filij eſt teſtamentum patris [t]. Et inſtitutio filij, eſt veluti appendix tabularum teſtamenti patris: quandoquidem non prius filio hæredem dat, quàm ſibi ipſe inſtituerit [u]. Cæterùm, mater non poteſt mouere quærelam vllam aduerſùm mariti teſtamentum, quòd illam non inſtituerit, vel quòd præterierit: quia quærela non datur niſi certis perſonis [x], non vxori, cui tantùm ſubueniebatur ab inteſtato, per edictum vnde vir & vxor [y]. Et proinde à ſucceſſione legitimæ filij remouebitur, quia teſtamentum patris eſt [z]. Hinc alia ratio ſequitur, teſtari cautam tollere cau-
6

a auth. preſbyterorũ C de epiſc. & cler. §. preſbyteros, de ſanctiſſ. epiſc. in authen.

b conſuet. Turonij, tit. *de ſucceſſionib.* art. 1 in Aurelia. eod. tit. art 257.

c conſuetud Pariſio. eod. tit. art. 218. Britan eod. tit. art. 565. & alibi.

d Aug. Areti. in §. 1. ibi quæro quis ſit effectus, de pupill. Barcan. Papinius, §. ſed nec impuberis, de inoff. teſta. P. & in l. moribus, nu. 31. de vulga. & ibi Dyn. & Alex. conſ. 450. vol. & conſ. 12. in 3. vol. 10. ab Imola in c. Reynutius, de teſta. & Bened. in d. c. in verſi. ibi que liberis, 2. in tract. pupillaris ſubſtitutio. nu. 86. & Mar. de Aſſict. deciſ. Neapolit. 319. nu. 2. & deciſ. 38. nu. 3. Guido Pap. deciſ. 131.

e Bald. Alex. & Imo. in l. ſed ſi plures, §. ad ſubſtitutos, de vulga.

f gio. & ibi Rip. in l. f. de inſtitut. ſub eõd. fact. C. & l. præcibus. C. de impuber.

g l. fin. §. quis earum, qui potior in pign. hab. C. c. fin. de cumeria. cõiugato. Photiarus panarcæ, epiſt. Græ. 19. Bald. in l. præcibus, C. de impuber. per l. aſſiduis, qui potior in pig. hab. C.

h l. pen. §. illo, de neceſſa. hæred. inſtit.

i l. tam demens, C. de epiſco. aud. l. duos, de off. præſid. Pal. pœna, §. En. ad l. Pomp. de parricid.

k l. iure ſuccurſum, de iure dot. P.

l l. cùm quidam, de leb. & poſthu.

m l. 1. de vulga.

n l. 2. eod. l. Papinius, § ſed nec impuberis

o l. in teſtamento, in fine, de teſt. mil. C. glo. in l. præcibus, in ver. nimat modo, de impub.

p arg. l. quoties, § 3. de hæred. inſtit. l. Titia, § 1. de verb. obl. P.

q arg. l. peto, in princ. de lega. 3. l. fideicõmiſſa, § ſi quis ita, de leg. 3.

r l. 3. in fi. de adim. leg.

s Bart. in l. hæredes mei, § cum ita, ad Trebell. P.

t l. patris & filius, de vulga.

u l. 1. §. fi. & l. 2. § penult. & § quæſtum, de vulga. P. § liberis, de pupill. x l. de inoff. teſt. P. l. fratres, C. eod. y l. 1. vnde vir & vxor, C. z expreſſe in l. Papinianus, §. ſed nec impuberis, de inoff. teſta. P.

sam intestati [z]. Substitutum autem venire ex testamento subsistente patris & filij: matrem autem ab intestato. Et proinde certè expelli. Nec potest petere filij bona separari à paternis, quibus vnita sunt [b]: alioquin pro parte pater & filius testati, pro parte intestati decederent, quod ius in paganis nõ patitur [c]. Tertiò, lex indefinitè loquens, generaliter & indefinitè est intelligenda [d]. Porrò, l. Sed si plures, §. ad substitutos, de vulga. tradit indefinitè, bona quæcũque peruenire ad pupillum, ad substitutum pertinere. Proinde nihil ex his detrahetur, matris causa: cùm de ea lex non meminerit, nec excipiat [e]. Quinimo nec substitutus potest omittere successionem filij retenta paterna [f]. Addi potest, probum consilium patris, de quo lex bene præsumit [g], qui cùm mores vxoris rectissimè perspectos habeat, non creditur absque causa matrem præteriisse: putà, sciens eam malè affectam in filium, vel luxuriosam, iuxta l. lex quæ tutores, de administ. tuto. C. Sed & postremò, matres quæ se excusas per substitutionem pupillarem videbunt, si filius in impubere ætate moriatur, officiosiores erunt & diligentiores in conseruanda vita filiorũ, vt maiores facti aliquid consequi ex eorum sententia possint [h]. Qui sententiam contrariam se quuti sunt, vt Petrus de Bellapertica, Iacobus de Aretinis, & alij, dixerũt ra Codicis & Pandectarum correcta fuisse iure. Nouellarum, quo mater non potest à filio priuari legitima, nisi ex causa ingratitudinis expressa [i]. Egotamen nullam huius substitutionis in vllo iure expressam inueni correctionem. Nam esto, filium non posse absque causa matrem priuare legitima: in hac substitutione nec hoc filius facit, sed pater [k]. Et quòd expressè non corrigitur, cur stare prohibetur [l]? Penissimùm cùm euitanda sit iurium correctio [m]. Nec ad rem secundò pertinet, quòd aiunt, par in parem non habere imperium [n]. Matrem autem putent patri æqualem esse in successione filij hodiè [o]. Quamuis olim mater expelleretur à patre. Et ideo non posse per patrem matrem priuari successione filij. Nam falsum est matrem & patrem esse pares in potestate filij. Nam fœminæ non habent liberos in potestate [p]: & ideo vt patres non possunt pupillariter substituere [q]. Et si pares sunt in successione, hoc verum ab intestato, sed hic pupillus intestatus non dicitur decedere, sed testamentum patris est testamentum filij [r]. Huc pertinet 3. ratio eorum eiusdem finis, quòd ea quæ filius per se facere non potest, non potest ministerio patris [s]: quia qui per aliũ facit per seipsum fecisse videtur [t]. At inquiunt, neque etiam iure pandectarũ filius matrem per se sine causa exhæredare poterat [u], nec hodiè [x]. Non poterit ergo per ministerium patris: ne quod vna via prohibetur, alia permitti videatur [y]. Cùm nemo etiam alterius facto possit exhæredari [z]. Nam & maior & minor propositio, in hac quæstione deficiunt. Siquidem & filius, qui per se ob ætatem non potest disponere, per patrem testatur. Et quamuis iure communi pandectarum legitima ascendentibus in bonis filij debeatur, tamen & eodem iure recepta est exclusio matris per substitutionem pupillarem, per æpe citatam, l. Papinianus, §. sed nec impuberis, de inoff. test. P. Ita aliæ ratio es tolluntur quæ rem non attingant, sed ex regulis communibus deceptæ obiiciuntur: quòd limitata causa substitutionis, vt testari tantùm pro filio liceat [a]. Omittunt alium finem enim, & vt excludatur mater. Item quod aiunt vt priuilegium concessum intelligatur sine alterius iactura [b]: quódque iniuria irrogatur filio, si sine causa beneficiorum immemor exhæredet matrem. Nam hæc omnia falsa sunt: si quidem & concessum est patri disponere vt velit, & priuilegium concessum hoc expressè habet, vt matrem excludat. Item nec iniuria vlla irrogatur filio, quia testamẽtum patris est: & vt audiemus, Deo fauente in rationibus substitutionis huius, potestatis ratione, pater tanquam de bonis propriis videtur potius disponere, quàm de filij, vt nulla, matri iniuria irrogata videatur, si vxorem nolit sibi nec filio succedere. Et quòd adferunt aliud, legitimam esse iuris naturalis [c], nec tolli patrem velle ciuile posse [d]. Eadem solutione eliditur, quòd nulla legitima vxori debeatur in bonis mariti. Quamuis vltrà, lapsos putem eos, qui dicunt legitimam matribus & ascendentibus, imò & descendentibus iure naturæ deberi: cùm

iure

[z] l. antequam, C. eom. de successio. l. quandiu n. 2 de acq. hæ. sed l. quandiu, de reg. iur. l. de bon. posse. sec tab. cum simil.
[b] l. Sed si plures, §. fisco, de vulga. l. 1. §. præterea, de separat. in P.
[c] Iuris nostrum, de regul. P.
[d] l. si pluribus, 45. de legat.
[e] l. cùm verò, §. de viro, fol. matri.
[f] l. quidam elogio, de iure delib. C.
[g] l. consilio, de curat. furio. C. l. ibi quidẽ, quod met. caus. P.
[h] arg. l. fin. vbi pupil. educa. deb. C. lib. 5. tit. 49.
[i] §. fine igitur, versic. sanciuimus, vt cùm de app. cogn. in authen.
[k] d. l. Papinianus, §. sed nec impuberis.
[l] l. sensibus C. de testam.
[m] c. cùm expediat, de elect.
[n] l. non magistratus, de recept. arbit. P. l. ille à quo §. tempestiuum, ad senatusc. Trebellia.
[o] auth. defuncto, ad senatusc. Tertyll. nouiss. C. §. 1. de hæred. ab intest. venien. colla. 1. 2. §. obiicitur ad senatusc. Tertyll. P. l. 2. C. eod.
[p] §. fœminæ, de adoption. & nulla, de iuris & legit. P.
[q] l. 1. de vulga.
[r] d. l. Papinianus, §. sed nec impuberis.
[s] l. neque per se, de hæred. instit. l. qui liberis, de oper. libert. cum ibi nota.
[t] l. scire oportet, §. aliud, de exercitat. to P. l. 1. §. defecisse, de vi & vi armata.
[y] l. nam & si parentibus, de inoffic. testa. P. l. scripto, vtde lib. P.
[x] §. aliud quoque capitulum, vt cùm de appel. cognoscim. authen.
[y] contra c. cùm quid, de regul. iur. in 6.
[z] l. paterfa. testamento, de hæred. instit.
[a] arg. l. in agris, de acquir. rer. dom.
[b] l. 2. §. si quis a principe, ne quid in lo. publ. nec tuis, e. de emancipat. l. quotiens, & l. rescripta, C. de præcip. imper. offer.
[c] §. primùm itaque, de hæred. & falcid. iuris. l. nam & si parentibus, de inoffic. testa. P.
[d] §. seu naturalia, de de cure. natural. eas de cap. deminutio.

iure naturæ nihil ſit priuatum, ſed omnia ſint communia [a]. Atque lex ideo & conſuetudo, rectè minuit tollitque legitimam [b], vt conſtet ex tit. de Senatuſc. Tertyllia. collatione facta iuris antiqui & noui. Quòd porrò poſtremò tradunt, in ſubſtitutione exemplari matrem non poſſe per patrem excludi ſucceſſione, ergo nec in pupillari, quia ad exemplum eius exemplaris permiſſa [c]: conſequentia decipiuntur. Nam exemplaris quidem in certis pupillarem imitatur, ſed non in omnibus, vt ex collatione ambarum apparet, & ex diuerſitate tractationis: neque vllum ſimile in aliquo eſt idem [d].

a ex quo iura fl. diſſ. Cic. 1 officio.
b Ordina. 115 per l. fin. C. de fideicomm.
c l hu iuſmodi, de impub. C.
d l ſi idem, C. de codicil.

Quis poſſit ſubſtituere pupillariter. Cap. 20.

1 *Pupillariter quis poſſit ſubſtituere. & ſeq. & falcidiam vnam ex patris & pupilli teſtamento tantum ſumi.*
2 *Filij inſtitutio vel exhæredatio cauſa præcipua teſtamenti paterni.*
3 *Teſtamentum prius ſibi patrem quam filio facere debere, quomodo intelligatur.*
4 *Emendationes Pandectarum leuiter inculcatæ.*
5 *Ordo ſcripturæ quomodo in teſtamento pupillari ſeruandus, & in alio.*
6 *Exhæredatio filij quo loci teſtamenti fieri debet.*
7 *§. Prius, l. 2. de vulga. explicatio, per totum fere cap.*
8 *Pupillaris ſubſtitutio num poſſit fieri in teſtamento patris imperfecto.*
9 *Bonorum poſſeſſione rupto teſtamento conſeruantur tabulæ pupillares.*

e l. 2. §. quiſquis, & §. prius, de vulga. l. 2. §. quod ſi liberis, de pupill. apud Iuſtin.
f l. patris & filij, de vulga.
g l. pater ſua de prius leg. ex duo.
h ruſtat in fatione, hæc §. quod vulgo ad leg. Falcid. P
i §. igitur de pupill.
k l. ſi te tamen cui, l. 7 C. de impu e
l l. patris & filij l. de inſtit. cup. P.
m l. 3 §. ſed ſi eos, circa prine. de vulga. P vide infra, cap. 30. de hoc latius
n l. inter cæteros, de lib. & poſth. §. . de exhæred. l. o.
o l. 2 §. ad o. & l. ſed ſi plures §. ſi ex aſſe de vulga. P
p l. §. plane, & l. reſiquis omn. cau. teſtam
q l. ſi nemo, de teſtamente P l. filium q. in poteſtate, 2. . 6. ſed cum ex hæ . ſuo, de bon. poſſeſſ. cont. tab. §. de hæred. quæ ab intt. defe.
r l. 2 §. an erdum, de vulg l. am quod, & l. cogi ad Trebel. P.
s §. liberis, de pupill. l. ex pupillari, 4. & l. qui plures, 38. §. fin. de vulga.
t l. quod per manus de i re codicillo.
u l. omnes ita hæredes & l. in fraudem, §. pen. de mili. teſta. P.

I QVI ſubſtituere vult pupillariter, primùm debet eſſe capax factionis actiuæ teſtamenti. Et quiſquis teſtamentum impuberi facit, debet prius ſibi facere, nec ſoli filio poterit [e]: quia patris & filij vnicum eſt teſtamentum [f], vna hæreditas [g], vnaque falcidia in vtro, ue locum habet [h]. Et quamuis ratione effectus videantur quodammodo duo eſſe teſtamenta, alterum patris, alterum filij, tanquam ſi ipſe ſibi hæredem inſtituiſſet: verius tamen eſt, vnum eſſe teſtamentum duarum cauſarum, id eſt, duarum hæreditatum [i]. Teſtamentum hic cùm dicimus, intellege perfectum, quod ſubſiſtat, quod effectum aditione ortiatur, quod iure fiat [k], ſolemnibus iuris ſeruatis [l]. Et proinde in teſtamento muto, vbi filius non eſt iuſtè exhæredatus, aut inſtitutus, ſed præteritur, ſubſtituto pupillaris facta non valuit [m], tanquam omiſſa cauſa præcipua teſtamenti patris, quæ verſatur circa inſtitutionem, vel exhæredatio filij [n]. Quare irrito facto patris teſtamento, irritum fit pupillare & ſubſtitutio; vt ſi ex patris teſtamento non adeatur hæreditas [o], vel falſa pro adita non habeatur [p]. Quia ex teſtamento, ex quo adita hæreditas non eſt, nihil deberur [q]. Ideo ſi pupillus decedat, eius ſubſtitutus cogere poteſt hæredem inſtitutum adire hæreditatem [r]. Proinde nec ſufficit filij teſtamentum eſſe ſolemne, niſi & paternum tale ſit: quia ſequela eſt & pars paterni [s], nec poteſt paternum confirmare [t]. Neque acceſſorium principale confirmare poteſt [u]. Excepto pupillari teſtamento à milite iure militari facto [x]. At controuertitur hic inter Interpretes, an pater prius ſibi hæredem, & poſteà filio faciat: verò inuertere ordinem, vt prius filio, poſteà ſibi facere poſſit: num. de ſubſtantia ſit, non inuertere ordinem ſcripturæ. Dubium natum eſt ex §. prius, l. 2. de vulga. qui contrarius ſibi videtur ex aliquorum ſententia: in principio enim ſic ſcribitur. *Prius autem quis debet ſibi hæredem ſcribere, deinde ſubſtituere, & non conuertere ordinem ſcripturæ. Et hoc Iulianus putat prius ſibi debere, deinde filio hæredem ſcribere. Cæterùm, ſi ante filio, deinde ſibi teſtamentum faciat,*

ciat, non valere. Quæ ſententia Imperatoris noſtri reſcripto ad Iunium Lupum Britanniæ præſidem, comprobata eſt. Porrò in verſiculo, *Sed ſi quis*, immediatè ſequenti dicitur, vt putant, contrarium; & filio prius ſubſtitui poſſe, reſponſum eſt his verbis. *Sed ſi quis ita fuerit teſtatus, ſi filius meus intra quatuordecim annum decesſerit, Seius hæres eſto: & deinde filius hæres eſto, valet ſubſtitutio, licet conuerſa ſcriptura filius teſtamentum fecerit.* Et paulò poſt, *vt non ordo ſcripturæ, ſed ordo ſucceſſionis ſeruetur.* Pro quorum reſponſorum conciliatione, Accurſius tres adfert vagas interpretationes [a]. Prior, vt poſterior §. illius pars priorem corrigat, vt verius ſit ordinem ſcripturæ non eſſe ſpectandum. Quam tamen Bartholus in d. §. prius, nu. 1. improbat: eò quòd, inquit, veriſimile non ſit, iuriſconſultum ſtatim ſe voluiſſe corrigere [b]. Secunda interpretatio, agi in fine §. prius, de æquitate, in principio de rigore iuris; & hanc quoque eodem loco, eadem ratione improbat idem Bartho. Tertia ſententia, vt prior pars §. prius, loquatur, quando ſubſtitutio pupillaris facta eſt filio exhæredato: ſecunda verò, quando fit filio non exhæredato, ſed inſtituto, & hanc glo. Bartho. & Bald. approbant. Quia inquit Bartholus, dum inſtituitur filius ſiue primo ſiue ſecundo loco, non videtur ordo ſcripturæ inuerſus habita ratione ordinis intellectus: contrà, quando eſt exhæredatus. Et proinde aliqui exiſtimarunt, in §. prius, mendum eſſe, & textum omiſſionem pati, quod colligunt ex Vlpiani titulis, tit. 23. vbi verba hæc, *etiam exhæredatus filius ſubſtituere licet.* Et paulò poſt *Non aliter impuberi filio ſubſtituere quis hæredem poteſt, quàm ſi ſibi quis hæredem inſtituerit, vel ipſum filium, vel quemlibet alium.* Ex quo loco videntur conſarcinatores, vt vocant, pandectarum, collegiſſe §. prius, ſed erraſſe in coniungendis duobus locis, quemadmodum & argumenti coſdem inculcatæ ſæpius perperam repetitionis. Cæterùm, mihi iſtæ reprehenſiones collectionis pandectarum nunquam placuerunt; potiſſimùm ex centonibus illis titulorum, qui adſcribuntur Vlpiano, & ſententiarum, quæ adſcribuntur Paulo, collectæ. Nam nunquam arbitratus ſum ea eſſe genuina opera Vlpiani, vel Pauli, ſed cuiuſdam anonymi, ex Vlpiani & Pauli legibus collectanea: Et ſi ſint, illa nihili facio in emendandis legibus in corpore iuris ciuilis poſitis, vtpote cùm Iuſtinianus abrogauerit omnia ſcripta Iuriſconſultorum; illis exceptis, quæ in leges iuſſu Iuſtiniani tranſlata ſunt [c]. Atque expreſsè Iuſtinianus ſanciuit [d] in quo noui emendatores peccant nominatim. *Hoc etiam nihilominus obſeruando, vt ſi aliquid in veteribus legibus vel conſtitutionibus, quas antiqui in ſuis libris poſuerunt, non recte ſcriptum inuenerit, (vos ſcilicet quibus legum conditio & emendatio cõmiſſa eſt) & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis, vt hoc videatur eſſe optimum & quaſi ab initio ſcriptum, quod à vobis electum & ibi poſitum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis, quaſi vitioſam ſcripturam arguere audeat, &c.* Sed & ad rem propius, neque illa explicatio §. prius, de exhæredatione placuit: quia extra textum, & diuinatoria eſt. Nec verbum in §. prius, de exhæredatione: & proinde pro omiſſo conſultò habendum eſt [e]. Imò ratio apposita in textu, cur ordinem ſcripturæ in hac ſubſtitutione inſpici oporteat, nempe, *quod patris & filii vnum ſit teſtamentum*, locum habet & in inſtituto & in exhæredato filio: quia & exhæredato ſubſtituitur filio [f]. Et in ſumma ſic tres interpretationes gloſſæ & interpretum §. prius, ex fine eiuſdem §. reprobantur, in illis verbis, *vt non ordo ſcripturæ, ſed ordo ſucceſſionis ſpectetur.* Igitur alia explicatio & quarta §. prius ſit. Primam partem intelligi, ſi teſtamentum patris & filij fiant ex interuallo, & ſeparatim, quod fieri poteſt [g]: tunc enim expedit primùm ſibi inſtituere hæredem patrem, & poſteà filio: non econtra. Et ita §. prius apertè docet. *Cæterùm, ſi antè filio, deinde ſibi teſtamentum faciat, non valere.* Secunda autem pars intelligitur, quando in continenti & vno cõtextu ſibi & filio pater teſtatur: tunc enim nihil intereſt, quo ordine hæres filio vel patri inſtituatur, dummodo vterque eodem contextu ſcribatur. Hæc enim priſcorum obſeruatio, vt ſuperflua, ſublata eſt in inſtitutione ipſa, quæ caput ſit teſtamenti, quæ fieri debebat ex ſimplicitate antiquorum, initio, donec reſponſum & ſtatutum eſt, nihil intereſſe quo ordine ſcriberetur hæ-

[a] Accurſ. in d. § prius, ad ver. comprobata.

[b] l. non ad ea, de cõd. & demonſtr. P.

[c] l. 1. § iubemus, cum ſeq. §§. de vet. iure enuns. C.

[d] d. l. 1. §. ſed in hoc ſtrdium.

[e] l. ſi verò, §. de viro ſoi matrimo.

[f] § igitur, & § liberis de pupill. P. l. patris & filii, de vulga P.

[g] l. ſi quis enim, 6 §. fin. de vulga. P.

res,an in prima,an media parte teſtamenti:an poſt,an verò ante legata [a]. Et in §.prius,quod de ordinatione dictum erat antè, per diuerſitatem teſtamentorum explicatur poſteà. Alioquin quæ in continenti fiunt, videtur ineſſe rei, etſi ordine turbato ſcribantur:non ſi ex interuallo fiant [b]. Et omnia eodem tẽpore cenſentur facta ſecundùm debitum ordinem intellectus [c], etiam in teſtamentis [d]. Et hoc modo ſcripturæ ordo inſpici non debet in eadem ſcriptura,quæ continet ea,quæ ſua natura mutuò ſupponuntur & ſubordinãtur: nec
6 mutatus ſimpliciter ordo ſcripturæ,mutat cauſam iuris aut voluntatis [e]. Sic exhæredatio filij prior in teſtamento patris ſcribi poteſt,etſi in ordine ſcripturæ nondum ſibi inſtituerit hæredem pater [f]. Et tamen planum eſt, exhæredationem filij ab inſtitutione præcedente hæredis patris pendere [g]. Et puto
7 hanc ſententiam veriorem eſſe. Scio tamen aliam. quinto loco aliquos comminiſci,quòd in §.prius,librarij & excuſſoris mendum eſſe dicatur,in illis verbis, *Quæ ſententia imperatoris noſtri reſcripto ad Iunium Lupum Britanniæ præſidem comprobata eſt.* Et putant calcographum imperitum,literam, ſ inuerſam, hoc modo, ſ, quòd i,& m,ſignificat,pro cõ, excuſſam:& ita pro comprobata affirmatiuè,legunt improbatam negatiuè. Sed iſtæ reſtitutiones mihi valdè diſplicent,& ſuſpectæ ignorantiæ ſunt, quæ immutant mentem in contrariam ſententiam:ſic enim facilè ex arbitrio quilibet poſſet ſcripta corrumpere. Sed
8 hæc omittamus,proſequamur inſtitutionis cauſam,num vbi teſtamentum patris imperfectum eſt,quod tamen validum eſt inter liberos [h], ſubſtitutio pupillaris in eo facta valeat. Cuius reſolutio eſt perdifficilis, propter pugnantes in ea interpretum ſententias. Communis namque dicitur opinio, quam ſequuntur Bartholus [i], Paulus Caſtrenſis [k],& alij,qui diſtingunt, an qui ſubſtitutus eſt in eo imperfecto teſtamento ſit de liberis teſtatoris,an verò extraneus,vt ſi ſit de liberis,ſuſtineantur tabulæ pupillares. Nam quia pater potuit in minus ſolemni teſtamento filios inſtituere, potuit, & ſubſtituere [l]. Contra, ſi extraneus ſubſtitutus ſit. Quia nec in teſtamento imperfecto patris, datio tutoris perſonæ extraneæ conſeruatur [m]. Quanquam poſſit datio idonei alio iure confirmari [n]. Quando igitur retinebitur teſtamentum patris, retinebitur & teſtamentum filij, vt eius appendix & ſequela [o]. At alia Aretini eſt ſententia, qui ſine aliqua diſtinctione, ſubſtitutionem in minus perfecto teſtamento patris ſubſtineri ſcribit, ſiue ſubſtitutus ſit de liberis,ſiue extraneus: quia ſubſtitutio pupillaris in fauorem filiorum introducta ſit [p],ſicut & diſpoſitio §.ex imperfecto. Et proinde eius vtilitas, potius quàm ſubſtituti qualitas inſpicienda ſit [q]: cùm cauſa principalis inſpici debeat [r]. Idemque eſt iudicium eius, qui miniſtrauit, & cui miniſtratum eſt [s]. Quæ tamen ſententia Aretini pugnat expreſſè cum contextu §. ex imperfecto,dum ait, teſtamentum minus perfectum inter liberos corruere, in eo in quo perſona extranea adijcitur. Tertia porrò opinio eſt Saliceti [t],exiſtimantis §. ex imperfecto, & iura ſimilia, loqui tantùm de diuiſione facta bonorum à patre, quam & facere poteſt in teſtamento etiam imperfecto,& alibi, nihil autem tractare de ſubſtitutione pupillari. Et ideo in caſu noſtro correcto, ſequendas eſſe communis iuris regulas: vt pupillaris ſubſtitutio non valeat, niſi in diſpoſitione patris ſolemni. Quod enim mutatum non eſt, cur ſtare prohibetur? [u] Sed & hæc ſententia reiicitur ex verbis d.§.ex imperfecto, qui generaliter loquitur de voluntate paterna in teſtamento inter liberos appoſita: & ideo generaliter ſit intelligendus. Socinus autem cum alia diſtinctione reſolut, vt ſi extraneus pupillis ſubſtituatur, extantibus communibus liberis teſtatoris. Sententia communis Bartholi & aliorũ verior ſit, in imperfecto teſtamento illã ſubſtitutionẽ nõ recipi contrà,ſi non extantibus ſubſtituatur,nã tũc verã Aretini opinionẽ. Cæterũ,ego ſubſcribo cõmuni. Et maxima orta eſt quæſtio,nũ,quia excauſa exhæredationis vel præteritionis rũpitur teſtamẽtũ patris q, pertinet ad inſtitutiones [x],rũpatur quoq;,q pertinet ad ſubſtitutionẽ pupillarẽ. In qua omiſſis aliis interpretationib.breuiter dico,ſubſiſtere ſubſtitutiões pupillares aliis

factas

a l.1.& l.quò loco, 20 de hæred.inſtit. P. §.ante hæredis, de lega apud Iuſtin.
b l iuriſgentium, §. quinimo,de pact P. l. contentus actus de ver oblig l. hæredes palam,de teſtam.P.
c l pen.de inſtit teſtã. ſub cond.fact.C.
d l cùm in teſtamento,92 § hæc verba, de hæred. inſtit. P.
e l.cùm pater, 79.§.fi dei tua,de leg. 2. l. nec ordo, 6.de ſolutio.P.
f l 1 de hæred.inſtit. l.filium, §. ſed cùm exhæredato, de bo no poſſe. cõ tab.P.
g
h l. hæc conſultiſſimus, § ex imperfecto,de teſt. C l fin. C famil erciſcund. parentibus,C.de inoff. teſta.
i Bart. in l. 2. nũ 3 de vulg P.
k Paul Caſt conſ 399.
l l.ſed ſi plures,§ quos poſſum,de vulg P.
m Accur in d.§.ex imperfecto.
n l.pen, vt § mater, de lega 2
o c 1 de t.eſtim in 6.l. ex pupillari, de vul §.P.
p l ſi pupillus, in fi de acquir hæred P.l.ex tribus, cum ibi notã. de inoff teſta C.
q l 2 de lega præſt l. qui,§. Titius, de cond. & demonſtr.
r l qui exceptione, de cond.indeb
s l non aliter,§ 2.de iudic.P.
t Salic in l ſi teſtamẽto,C.de impube.
u l.ſancimus,C.de ſacroſanct.l præcipimus,in fi C.de appellat. l 2.C.de teſtam tute.
x auth. ex cauſa, de ſub.præter.C.

quàm rumpentibus teſtamentum; quia, inquit §. ſiue igitur, verſ. ſi verò contigerit, vt cùm de appella. cognoſc. in auth. vnde ſumpta auth. ex cauſa, *Rupto eo modo teſtamento, conſeruantur tutelarum dationes, fideicommiſſa, libertates, & alia capitula conceſſa legibus.* Et quia tutela conſeruatur teſtamentaria, conſeruabitur & ſubſtitutio: nam vtraque conſpirat ad vtilitatem pupilli. Et eius etiam ſunt ſententiæ Paulus Caſtrenſis [a], Bartholus [b], & alij [c]. Huic affinis eſt reſolutio, qua dicimus, quamuis teſtamentum rumpatur per bonorum poſſeſſionem contra tabulas, nihilominus conſeruentur tabulæ pupillares, & legata relicta ab earum ſubſtituto præſtantur [d]. Quia rupto per bonorum poſſeſſionem contra tabulas teſtamento, conſideramus tantùm authoritatē prætoris, quæ non potuit iuris ciuilis diſpoſitionē omnino imitari, nec poteſt verè hæredem, ſed quaſi hæredem facere [e]. Et ita ex prædictis apparet, ſubſtituere volentem pupillariter eſſe debere idoneum factionis teſtamenti, & re ipſa ſibi & filio teſtari debere. 2. Exigimus, vt pater ſit, & habeat filios, quibus ſubſtituit, in poteſtate, eoſque impuberes [f]. Quæ explicabimus Deo fauente mox proprio capite, quibus ſubſtitui poteſt.

a Paul Caſtr. ad fin. d. auth. ex cauſa
b Bart. in l. 2. de vulg.
c glo. fin. in d. l. 1. & ibi etiam Baldus, Caſtrenſis, Immola, Alexan. Socyn. Iaſon, de vulga.
d l. ex duobus, §. vltimo, & l. ſeq. ff. de poſſe. bono.
e l. 2. de poſſe. bono. pertſ. ſublata §. quos autem prætor, de bono. poſſe.
f l. 2. de vulga.

De forma Subſtitutionis pupillaris. Cap. 21.

1 *Subſtitutionis pupillaris formula tractatur, & de expreſſa, tacita, & mixta. numer 2. 3. 4.*

3 *Pupillaris ſubſtitutio expreſſa quando contineat, vel non, tacitam vulgarem.*

a qui liberis, & l. cohæredis §. f. & l. per de vulg. & pupill.
b ſi ita ſcripſerit, §. qui ſic, de bono. poſſeſſ. ſec. tab. l. cum filio impubere, & l. qui liberis, §. hæc verba, de vulga.
k Guill. Bened. in c. Raynutius, ad verſi. aoſque liberis, in tract. pupill. nu. 4.
l l. ex duobus, de vulga. l. qui duos de reb. dub. ff.
m l. pen. C. de impub. l. quidam impuberes, de vulga.
n verum tamen hoc iure, de vulga. in l. quamuis, C. de impub.
o d. l. iam hoc iure.
p d. l. iam hoc
q l. ſi quis eum quem, §. fin. de vulga.
r Iaſon in d. l. iam hoc iure, col. 3
s l. ita quidam de vulg. & pup.
t l. qui habebat, cod.
u l. 2. & l. quamuis, C. de impub. & d. l. iam hoc iure.
x Bald. in l. præcipuos 6. oppoſitæ de impub. C.
y Bened. in c. Raynutius, in verſi. ſi abſq; liberis, in pupill. ſubſtit. nu. 91.

SVBSTITVTIO pupillaris formam accipit ſecundùm qualitatem adiectam, quæ eſt vel expreſſa, vel tacita, vel mixta ex vtraque, partim tacita partim expreſſa. Expreſſæ formula eſt, quando in euentum acquiſitæ hereditatis, & mortis, aut in euentum mortis duntaxat ve bis expreſſis ſubſtitutio fit. His vel ſimilibus verbis, 2
Si filius hæres erit, vel in pupillare ætate deceſſerit, Seius hæres eſto [g]. Similia verba ſunt, *Si impubes deceſſerit, ſi priuſquam in ſuam venerit tutelam deceſſerit, Seius hæres eſto* [h]. Item, *Quiſquis mihi hæres erit, idem impuberi filio meo hæres eſto* [i]. Quam expreſſam eſſe tenet Guillel. Bened. [k] Atque ſi duo impuberes hæredes filij relinquantur, & ita ſubſtituatur: *Et qui ſupremus aut nouiſſimus morietur, Titius hæres eſto* [l]. Aut hoc modo, *Si vterque impubes deceſſerit, Titius hæres eſto* [m]. Tacita pupillaris habet formulam, ſub vulgari 3
expreſſa qua continetur [n]: ſicut & pupillaris expreſſa continet tacitam vulgarem [o]. Niſi teſtator diuerſum ſenſerit [p], vel niſi pupillaris fuiſſet ſeorſum facta ex interuallo à teſtamento paterno, vt fieri poteſt [q]. Quo caſu pupillaris non continet tacitam vulgarem, vt tractat Iaſon [r]. Item 3. ſi perſona ſubſtituta eſſet tantùm capax ſucceſſionis bonorum pupilli, & non patris [s]. Et 4. ſi exhæredato ſubſtituatur pupillariter [t]. Quia tunc teſtator non cenſetur voluiſſe ſuam hæreditatem ad ſubſtitutum venire pupillarem per mediam perſonam filij, quem exhæredauerit. Item 5. nec pupillaris tacita continetur ſub vulgari expreſſa, quando ſubſtitutio facta eſt impuberi & aliis maioribus cohæredibus [u]. Baldus quatuor modis adhuc dici tacitam pupillarem tradit, quem videre, ſi egeas [x], & Guillelmum Benedictum [y]. Mixtæ 4
pupillaris

pupillaris formula, eſt in reciproca contenta [a]. Contendit tamen idē Bened [b], non inueniri mixtam pupillarem, partim expreſſam partim tacitam quoad caſus, quia tantùm hæc ſubſtitutio in vnum caſum confertur, ſi filius intra ætatē pupillarem deceſſerit. Ideo cùm vnum tantùm caſum habeat, nullum caſum alium comprehendere poteſt. Quamuis diuerſum ſit in vulgari, in qua plures caſus ſunt [c].

a vt in l. centurio 3. d. Iam hoc, l. Lucius, de vulga.
b Bened. prædicto, nu. 72.
c l. de vulga. l. Lucius, de hæred. inſtit. P.

Quibus ſubſtitui poſsit pupillariter. Cap. 22.

1 *Pupillariter quibus ſubſtitui poteſt. & ſeq. nu. 2. 3. 4. 9. &c.*
3 *Arrogatis filius & adoptatis quando ſubſtitui pupill. poſsit. In legitimatis autem, nu. ſeq.*
4 *Hæres capax ſucceſſionis quot temporibus eſſe debet.*
5 *Spuriis & naturalibus tantùm ſubſtitui non poteſt pupillariter.*
6 *Pupillaris ſubſtitutio deſcendentibus nepotibus ſit in poteſtate conſtitutis.*
7 *Pater, cui interdictum bonis ſit, non ſubſtituit pupillariter.*
8 *Pupillaris extraneo facta inutilis tranſit in vulgarem tacitam, non in fideicommiſſariam.*
10 *Pupillaris ſubſtitutio intra minorem ætatem quàm impubertatem ſit, non vltrà: nec puberi facta iure fideicommiſſi valet.*
11 *Directa verba non obliquantur communi iure, & quando obliquantur in teſtamentis.*
12 *Pupillaris continet vulgarem tacitam.*
13 *Pubertate maiori ſpatio quàm iuris prorogata, num impuberi ſubſtitui poſsit pupillariter. & ſeq.*
14 *Pupillaris ſubſtitutio moribus introducta, & moribus emendari poteſt.*
15 *Pubertas quo iure determinata eſt.*
16 *Pupillaris ſubſtitutio non propter defectum generandi inducta ſolùm.*
17 *Pupillaris fieri tantùm poteſt filius in poteſtate conſtitutis.*
18 *Mater filio pupillariter quare non ſubſtituit. Et intra quot tempus pupillaris per matrem facta obliquatur. nu. 19.*
20 *Matres non habent in filios patriam poteſtatem.*
21 *Exemplaris ſubſtitutio cur potius matri, quàm pupillaris permiſſa.*
22 *Sexus maſculini & fœminini in quibus ſublata differentia.*
23 *Pupillaris ſubſtitutio etiam in Gallia à patribus tantùm, non matribus fit.*
24 *Pupillariter non ſubſtituunt hæretici, Iudæi, & ethnici. nu. 25. & 26.*
26 *Pater qui nihil habet ſubſtituere pupillo ſuo poteſt.*
27 *Exheredato bona & mala mente quomodo fiat.*
28 *Legitima filij quando fideicommiſſo onerari nequit.*
29 *Fideicommiſſum quando, & quomodo imponi poteſt hæredi filij à patre.*
3 *Præterito filio cur ſubſtitutus pupillariter nō poſsit. Et num in nepote præterito inſtituto filio emancipato idem ſit, & nū iure nouiſſimo id correctū, diſputatur. & nu. 31.*
31 *Præteritio matris pro exheredatione, differt à præteritione paterna filiorum.*

1 NON quemadmodum in vulgari cuilibet ſubſtitui, ita & in pupillari poteſt. Sed tantummodo liberis, impuberibus, & in poteſtate conſtitutis teſtatoris. Et in primis neceſſarium eſt eos eſſe naturales & legitimos liberos ſeu filios teſtatoris [d]. Nec tamē intereſt cuius
2 ſexus ſint. Extraneis verò nō ſubſtituitur pupillariter [e]. Si
3 tamē legitimi tātū ſunt per arrogationē filij, obſeruatur, nec vltra quā pater arrogator dedit filio arrogato impu-
b . ſubſtituere poſsit [f]: propter cautionē interpoſitā, in arrogatione, de reſti-

d l. de vulga. P §. Illi heres, de pupillar. § extraneo, de pupill.
e l. ſed ſi plures, §. in arrogato, de vulg. l. ſi arrogator, de adoptio.

tuendis bonis impuberis, proximis, si is in ea ætate moreretur [a]. Quamuis in adoptatis paulò aliter distinguendum, vt si adoptatus non adoptetur à communi persona, ei non possit vllo modo substitui, quia is qui in patris naturalis est potestate, datus in adoptionem extraneo, non transit in eius adoptantis potestatem, sicut arrogatus sui iuris existens anteà: contrà, si adoptatus talis sit, vt in eius potestatem adoptatus transeat [b]. In legitimatis autem, num substituto 4
pupillaris admittatur: Alciatus [c] contra Paul. Castren [d], sententiam adiicit, posse quidem legitimato impuberi extra aleam substitui: sed si legitimatio post mortem patris improba iterum approbetur, dixit conualescere substitutionem. Castrensis contrà. Et mea sententia melius, quia post mortem patris nulla habita legitimatio, non potuit patre mortuo reuiuiscere. Neque quod nullum est, confirmari potest [e]. Sed nec voluntates vltimæ suspendi possunt, sicut viuentium [f]: aduenientе namque die, legatum vel dispositum statim valet, vel infirmatur [g]. Et capacitas hæredum tribus temporibus, testamenti, mortis testatoris, & additionis, exigitur in extraneis [h]. In suo saltem tempus mortis inspiciendum testatoris [i]: Quo tempore hîc legitimatio nulla inuenta est. Et ita ab initio hæc necessario capacitate requisita, & non interueniente, quod ab initio non valuit, actu sequente reparari non potuit [k], deficiente persona quæ ratum habere possit, testatoris videlicet. Atque explorati iuris est, naturalibus tàm 5
liberis non posse pupillariter substitui [l]. Multominus spuriis nostri temporis, qui tale priuilegium non habent, quale naturales olim approbati propter receptas concubinas [m]. Quia nec certum patrem habent, in cuius dicantur esse potestate, & matrem sequuntur [n]. Neque filij in potestate patris esse possunt, nisi ex legitimis nepotis procreentur [o]. Cæterùm in hac pupillari substitutione, 6
quæ liberis naturalibus & legitimis fit, intelligimus liberos esse, non tantùm filios primi gradus, sed etiam nepotes, & inferiores, si sublatis filiis sint in aui potestate [p]. Item posthumos, qui, quòd pertinet ad eorum commodum, pro natis habentur [q]. & continentur appellatione filiorum [r]. Singulare tamen v- 7
num & notabile monet Bartholus [s], patrem non posse liberis suis pupillariter substituere, si eius vtilitatis esset, vt ei viuenti administratio bonorum filij & suorum interdicta esset [t]: quia nec is sibi testamentum facere potest [u]. Infertur 8
quoque ex superioribus, extraneis impuberibus non posse substitui pupillariter: verùm si de facto fiat, illa valere poterit iure vulgaris, & casus pupillaris expressus continebit tacitam vulgarem & vitiato expresso non vitiabitur tacitum [x]: vt in aliis quibusdam iuris admittitur articulus [y]. Et quia tunc peccatum est ratione materiæ non perfectè dispositæ, cui adiiciebatur forma, scilicet ratione personæ cui fiebat, forma aliqua, quæ poterit susciпi à materia, superetit: & ita valebit meliori iure, quo valere poterit [z]. Et proinde notabiliter responderunt Bartholus & Baldus [a], expungendam esse glo. §. extraneo, de pupill. quando tradit pupillarem factam extraneo, transire in fideicommissariam, quod falsum est, cùm transeat tantùm in vulgarem. Ergo liberis substituto tantùm pupillaris fit: sed eos rursum oportet esse 9
impuberes [b]. Siquidem per eam introductum est, vt pater pro filio, qui in ea ætate est vtpote testari non possit, pro eo habeat licentiam disponendi [c]: quia causa cessante, & ætate pupillari transeunte, cessat effectus seu potestas substituendi [d]. Et ita vltima die ætatis 14. annorum in masculis 12. in fœminis expirat illa substitutio, non antè ex propria natura [e]: quia non nisi illa die incipit dari potestas testandi per se [f]. Quanquam & minori ætate possit expirare, si pater breuius tempus, quàm impubertas sit, adiecerit [g]. Nam tempus pupillaris substitutionis, in arbitrio est testatoris 10
quòd pertinet ad restrictionem, non autem quòd pertinet ad prorogationem: veluti, vt possit substituere pupillo, si intra septimum, aut 9. aut 13. an mortuus fuerit: non autem, si vltra 14. 15. &c. Adiecto enim tempore minori, e

a l. non enim aliter, & l. hæc autem fideicommissa, de adopt. P. §. cùm autem, eodem apud Iustin.
b l. cùm in adoptiuis, C. de adopt.
c Alc. ad l. 2. num 5. de vulg. vbi etiam eius sententiæ Sanct. Nasarum, & Gamalam, quos ait fuisse iurisconsultos.
d Paul. Castren. d. l. 2.
e c. quia diuersitatem, de consuet. præbend. §. fin. de consuet. vti vel inuti.
f l. fin. §. fin. com. pez deu. P.
g l. cùm filius, 78. §. seruus, de legat. 1. in fi. de don. cauſa mor. §. in extraneis, de
h hæred. instit. apud Iustinia. l. si alienum seruum, 47. §. in extraneis, eod. P.
i §. fin. de hæred. qual. & differ.
k l. quod spoliis, de donat. ante nupt. P. l. quod ab initio, de reg. iur. P.
l l. Iuncus. 45. & ibi glo. in ver. naturalem, de vulga.
m l. 1. de aur. liber. C.
n §. si aduersus, de nupt. apud Iustin. l. vulgò concepti, de stat. hom. P. §. vulgò quæsitos, de succeſſ. ordi.
o §. 1. de pat. pot. l. Paulus, de stat. hom. P.
p l. liberorum, de verb. sig. §. fin. qui testa. tutor. dar. pot.
q l. qui in vtero, de stat. hom.
r §. fin. qui testa. tutor. dar. pot.
s Bart. in hanc rubr. de vulg. et contra quæ plures sentunt interdictione concedat Guill. Bened. in ver. absque liberis impuberibus pupillariter substituere, num. 63. 4.
t probat l. fin. §. quibus. de fest. pati. C. l. si cum dotem, §. eo autem tempore, sol. matr. P.
u l. in cui bonis, de testam.
x ita tuetur Bart. ubi sup. post Guillelmum, inde vulgo P. Balá consil. 214. vol. 5. & cons. 140. vol. 1. licet si fideiussor, de leg. 3. l. fin. de hæred. instit. C.
y l. 1. §. 1. quib. mod. pig. vel hypoth. sol.
z l. si vnus, §. si acceptilatio, de pact. P.
a Bald. & Barthol. in præd. citat. locis.
b l. 2. §. de vulg. §. mas. 11. de pupill. apud Iust.
c l. 2. eod. l. qua ætate, de testa. P.
d arg. l. adigere. e quamuis, de in integr. cùm cessante, de appellat. f l. in pupillaris, & l. 2. de vulga. quæ ætate. g l. si ita quis substituerit, & l. quæstus liberorum. 2. & l. ex facto, §. si impubere, de vulga. P.

finit

finitur; sed si maius adiiciatur ætate pubere finitur [a]. Quin, quod notabile est, si maiori & puberi facta fuerit pupillaris, ea non valebit etiam iure obliquæ substitutionis, id est, non valet iure fideicommissi post ætatem puberem [b]. Nam cùm pubertatem substitutio pupillaris non egrediatur, non potest ab ea incipere [c]. Sunt tamen aliqui, qui distinguant. Num testator, dum substituet pupillariter, sciuerit esse puberem, & illam adiecerit conditionem, si in pupillari ætate decesserit: nam tunc, vt aiunt, conditio impossibilis, quam testator putauerit possibilem, vitiat dispositionem [d]. Si verò ignorauerit, putant tunc pupillarem trahi ad fideicommissum, quòd verba directa obliquentur [e]. Sed hæc distinctio non placet. Nam etsi pater ignorauerit esse filium puberem, tamen adiectio conditionis, si intra pupillarem ætatem decesserit, &c. satis mentem exprimit fuisse testatoris, pupillarem tantùm voluisse facere. Et proinde, qui non potuit quod voluit, & qui noluit quod potuit facere, efficit vt actus alio iure, quo alioquin valere non poterat, non valeat [f]. & expressa nocent, non expressa non nocent [g]. Neque quisquam præsumitur dixisse, quod prius mente non agitauerit [h]. Atque tollerabilius visum
11 est, testamentum irritari, quàm fieri contra voluntatem defuncti [i]. Nec verba merè directa obligantur in testamento communi iure [k]: quanquam in codicillis, propter naturam eorum, quòd directò illis non detur hæreditas [l], a-
12 liquando obliquentur [m]. Admittere tamen extensionem directæ pupillaris expressæ ad vulgarem directam tacitam, tanquam sub ea comprehensam: si-
13 cut in casu substitutionis quo posthumus nasceretur [n]. Cæterum hîc quæri solet si per statutum municipale cautum sit, vt pupillaris ætas duret vsque in 20. annum, vel vt minor non possit testari, nisi in 20. Num huiusmodi substitutio facta pupillo vsque ad 20. annum, vel alium adiectum statuto, prorogetur: possit ne pater vsque ad illud tempus pupillariter substituere. Et certè Bartho. & Alexan. rati sunt, hîc non posse pupillarem recipi. Contrarium autem defendunt Baldus & Cumanus. Referam quæ Bartholum mouere potuerunt sed refellam statim, cùm Baldum sequar. Prior ergo Bartholi senten-
14 tæ ratio dari potest. Quòd pupillaris substitutio speciali iure recepta est: & iura singularia, vt contra iuris præcepta inducta, extendi non debeant [o]. Et olim cum hæc corrigenda erat ad exemplarem, opus erat principis rescripto [p]. Sed hæc ratio ipsa reprobat. Nã moribus inducta est substitutio pupillaris [q]. moribꝰ ergo emẽdari & amitti aliter potest [r]. Atq; quod olim rescripto impetrabatur de exemplari, iure communi receptum est, sine rescripto, ex similitudine rationis [s]. Et quia fauore pupillorum recepta est substitutio, eodem fauore prorogari tempus poterit: vt etiam in iure aliquando eorum fauore æ-
15 tas pupillaris ad 18. annum prorogatur [t]. Alia ergo ratio danda. Secunda ratio, quod statutum municipalis lex est, & mos pro lege habetur [u]. Porro, lex bona debet esse secundùm naturam [x]. Contra naturam autem esse videtur, vt quis sit pubes & impubes, & diuerso iure. vna eadem res censeatur [y]. Cuius rationis reiectio pendere ex eo, quòd pubertas annis mensuram accipit, nõ natura: quia interdum quis citius, interdum tardius pubes verè est, cùm malitia suppleat ætatem [z]: Sed à iure ciuili, & honestatis, quòd sublata nudatione corporum, visum fuerit eam ætatem pubertati constituere, in qua vt plerumque quis pubem & lanuginem, & potestatem generandi habet [a]. Proinde, statutum poterit hanc iuris communis determinationem ex causa prorogare, vel minuere, secundùm naturam hominum in prouincijs natorum, quorum alumni alicubi citius proceres fiunt, quàm alibi, vel tardius mentem habent. Ita ius ciuile, aliud ius ciuile tollere potest [b]. Tertia autẽ ratio erit, vt di-
1 cãt substitutionem pupillarem non tam respectu ætatis, quantũ ratione impotentiæ generãdi liberos in pupillo existẽtis introducta, quia nõ potest in ea ætate habere liberos, qui sibi succesturi sint. Vt ideo patet illi det hæredes, sicut de exemplari responsum est [c]. Quare, inquit, licèt minores 25. an. statuto testari non possint, tamẽ ob eam rationẽ pater nõ poterit substituere pupillariter. Addi potest, q statuta nõ recipiũt interpætationẽ extẽsiuã, sed declaratiuam:

a d. l. in pupillari.
b Bart. in l. verbis ciuilibus, nu. 7. & alij in ibi, de vulg. facit. l. centumo, eod. tit.
c arg. l. vsumfructum cum moriar, de vsufr. lega
d vt inf. l. cum manumissio, 58 de condit. indeb.
e per glo. in d. l. verbis ciuilibus, de vulga
f l. de iure codicil. l. multum interest, C. si quis alteri vel sibi.
g l. nomina rum, de cond & demonst. P.
h l. in ambiguo, de reb dub. P.
i l. quoties, 9. & si duos de hæred instit. l. pen. de minusto rup.
k l. certum, & l. verbis ciuilibus, de vulga P
l l. eam quam, C. de fideicom. l. non codicillum, C. de codicil. cum similib.
m l. ex facto, & l. Seuola, ad Trebel. P.
n vt in l. ab exhæredari substituto, 120. §. f. & ibi Ioan. ab Imo de leg 2 And. Barba. in rep. C. Raynerius, col 81. in mate. substit. vulga Bart. in l. verbis ciuilibus, nu. 7 de vulga. Boer. decis 28. nu. 15.
o l. quod verò, de legib P. l. de cõstit. princ. c. 2. de fil. presbyt.
p l. ex facto, de vulga.
q l. 2 eod.
r l. de quibus, de legib.
s l. bonum natalis, C. de impubes.
t l. mela, at de alim. & cib lega lib. 34 P. tit. 5 minorem, de adoptio.
v d. l. de quibus, l. omnes populi, de iustic. & in l. magistratibus, ad munic. p. 2. ex de constitu. n 6.
x ea erit autem lex, 4. dist.
y l. eum qui ædes, de vsucap P.
z c. puberes, & c. de illis, & c. vlt. de desponsa impub.
a l. fin. quando. vel cur. esse def. §. 1. quib. mod. tut. finit.
b d. c. 1. de consti. in 6. eas, de cap. diminut. cum simil.
c l. ex facto, de vulga.

exemplo eorum, quæ iuris ſtricti ſunt [a], quæ non extenduntur ad caſus non expreſſos vel ſimiles perſonas, vbi verba ceſſant [b]. At & hæc ratio eluditur, quòd ſubſtitutiones propter liberos, qui ſuſcipi poſſunt, introductæ non ſunt, nã & liberi, vt dictum eſt, etiam intra 14. annum ſuſcipi poſſunt: & tamen non ideo impediantur iure intra 14 annum, neque ſuſceptis liberi defectum ſupplentæ ſtatis [c]. Neque etiam prohibitum eſt, ſtatuta à perſonis & rebus ad ſimilia extẽdere, ex ſimilitudine rationis [d] potiſſimùm ſi ſint fauorabilia [e]. Ergo remanet in ſtatuto, quo pupillaris ætas prorogatur vltra 14. an. vſque ad tempus prorogatum, quo quis diſponere poſſit ſubſtitutionem pupillarem, prorogati. Quia præcipua ratio eſt pupillaris ſubſtituti iuris, quòd ſibi propter ætatem pupilli teſtamentum facere non poſſunt [f]. Et tales eſſe præſumit ſtatutum, quod pupillarem prorogat ætatẽ. Sed hæc de impuberitate hactenus. Sequitur nunc, [17]
vt 3. loco doceamus, liberos, impuberes, in poteſtate eſſe patris debere ſubſtituentis pupillariter, & aliter non admitti ſubſtitutionem [g]; in poteſtate inquam patria, non alia, quæ multiplex eſt [h], in qua non admittitur ſubſtitutio. Ideo tutor non poteſt pupillo ſubſtituere, in quem habeat aliam poteſtatem, quàm patriã [i]. Non maritus vxori, quamuis eam habeat in poteſtate [k]. Non pater emancipato. Qua & poſt emancipationem, pater amiſſa vel remiſſa poteſtate, & eius commodis, ſit tantùm filij impuberis legitimus tutor [l]. Item, ſi poſt liberationem à patria poteſtate, quæ pluribus modis contingit [m], pro filio teſtaretur pater, mortua fieret filio, quòd is ſine cauſa priuaret matrẽ, quæ priuatio ex perſona patris & poteſtatis ſuſtinetur: potiſſimùm quòd poſt liberationem à poteſtate, videtur ius quæſitum proximis. Neque faceſſit quod dictum eſt, iure nouiſſimo ſublatam eſſe in ſucceſſionibus differentiam ſtatus ſeu poteſtatis & emancipationis [n]. Nam hoc verum eſt in ſucceſſionibus ab inteſtato delatis, non in aliis [o]. Hinc ſequitur, matrem ſubſtitutionem pupillarem [18]
ſibi non poſſe facere, eò quòd non habeat filios in poteſtate [p]. Et liberi non matris, ſed patris familiam ſequuntur [q]. Neque habere poteſt in poteſtate, quæ ſuæ poteſtatis non eſt [r], vxor videlicet, quæ marito materfamilias facta, in eius videtur eſſe poteſtate, vt ſuo loco docuimus [s]. Neque lex tantùm fidit matribus, tanquam mulieribus, quantum patribus, propter fragilitatem ſexus, & imbecillitatem conſilij [t]. Maximè cùm poteſtas patria in regimine & tutela filiorũ defenſione & cautione conſiſtat. Alienam autem ſubire tutelã & defenſionẽ, munus virile eſt, non fœminarum [u]. Quod ſi in iure offendas aliquando legẽdicentem, matrem feciſſe tabulas pupillares, intelligе, vel tabulas pupillares dici quòd pupillus in his inſtitutus ſit, vel, quòd ſubſtitutionem quidem fecit pupillarem, ſed mutiliter [x]. Quamuis Bart. & Bald. tradunt [y], ſubſtitutionem [19]
pupillarem factam à matre impuberi obliquari & valere in vim fideicommiſſi pendente impuberi ætate, non vltrà. Neque immoror in eo quod quidam arbitrati ſunt, iure pontificio mulierem poſſe ſubſtituere pupillariter. Propterea quòd ex patre, 67. de appellat. dum dicitur matrem deſiiſſe habere filios in poteſtate. Ergo, inquiunt, habebat: cùm priuatio præſupponat habitum [z]. Nã in eo capite non agitur de poteſtate patria, ſed tutoria, cùm matres poſſint eſſe tutrices filiorum [a]. Hoc modo nihil facit ad rem, quòd exemplaris, quæ [21]
ad exemplum pupillaris permittitur, & matri concedatur [b]. Quia diuerſæ ſunt ſubſtitutiones, nec poteſtas patria conſideratur in exemplari, nec excluſio proximorum ab inteſtato nec valet argumentum à ſeparatis [c]. Item [22]
falluntur, qui ideo videntur matrem admittere, qui indiſtinctè efferunt, ſublatam eſſe ſexus differentiam [d]. Nam hoc verum eſt in negotiis, in quibus ſexus potentia & impotentia nihil contribuit, vt in ſucceſſione accipienda: contrà autem, vbi ſexus aliquid agit. Vt, in generatione nemo tam ſtultus erit, qui dicat maſculorum & fœminarum diſtinctionem non eſſe: ſic in regendis actibus, melius virorum,

quàm mu-

a l. quiſquis adstringẽdas de verb. obl. P.
b Bald. in l. illam, C. de collat. C. & in l. ſi de finibus, in pen. col. verſ. & ideo ſi, & in l. fin. eod. 4 prout de iure & legit. C.
c l. de minor 25. an. P.
d Bartho in l. omnes populi, in quæſt. princ. verſ. item quæro, de inſt. & iure.
e late de iſtis Baldus in l. non dubium, C. de legib.
f §. 1. verſ. nam mortuus, de pupill.
g l. 2. §. quod ſic, de vulgar. §. 1. & fin. de pupill. l. teſtamento, C. de impube.
h l. poteſtates, de verb. ſignif.
i l. 2. de tutel. P. §. 1. eod.
k Geneſ. 30. Petrus de Bellapertica in hanc materiam, q. 5.
l §. 1. de fiduciar. tutor. Theophan. §. 1. verſ. in illis tutor. eiuſd. & in §. 1. de legit. agnat. tutel.
m tu tu. quib. modis ſolu. poteſt. de emancip. liber. C.
n §. nullam, & ferè per tot. tit. de hereditatib. ab inteſtato Coll. 9.
o gloſ. in l. ſi emancipatus, in verſ. remanet, C. de collat.
p l. §. fœminæ, de iure. l. in illa, de ſuis & legit. P. §. carteria, de hæred. qual. & differ. Inſtit. & ad teſtamenta, de bon. poſſeſſ. contra tab.
q §. 1. verſ. at qui per, de legit. agnat. tutel. §. fin. de pat. poteſt. apud Inſtitut. l. cum legitimæ, de ſtatu hominũ. l. familiæ, in fin. l. pronunciatio, de verb. ſig.
r l. ſic enim, et ad leg. Iul. de ad. P. l. homo liber, §. 4. §. fin. de acquirendo dom. l. fi. C. de tutell.
s ſupra 2. par. Syntagm. de poteſt. in vxorem tractauimus.
t l. ad Velleia. P. l. lex quæ tutores, de adminiſtrat. tutor. C.
u l. alienam, C. de procurat. l. quamuis, tutor eſt ſui poſſit eſſe noſtro, C. de teſtam. tut. l. nec filius, & aut. ſi pater, eiuſdem tit. nec filius, & aut. ſi pater, eiuſdem tit. apud quẽ fil. ſec. lib. C. tit. 24.
x ſic intelligendi ſimaceras, de vulgar.
y Bart. & Bald. in l. verbis cuiuſdam, eod.
z l. decem, de verb. obl. l. Iulianus, de dotis P.

a l. 2. & ibi Bart. mater, quam, impl. offitut ſun poſſ. C. b l. humanitatis, C. de impube. c l. 3. de minor. P. d ex l. maximum vitium, C. de lib. præter. Et materna conſtitutio, de exhared. lib. in authent. de legit. hæred. C.

quàm mulierum consilium & robur. Et in summa, in multis deterioris condi-
23 tionis sunt mulieres viris [a]. Dubium porrò superest, num in Gallia, matres substituere, vel ipsi etiam patres pupillariter possint. Quia glossa quædam [b] asserit, Francigenas nō habere filios in potestate, quam sequuntur Angelus & Alexan[c]. & Baldus [d], qui & glossam illam extendit ad filios Britonum. Item alij [e], quibus ansam dedit Iustinianus, dum ait, ius patriæ potestatis *in liberos* proprium esse ciuium Romanorum [f]. Et hinc sequeretur, non posse substitutionem pupillarem in Gallia fieri. Sed cùm fundamentum falsum sit, poterit admitti contrarium proculdubiò. Iulius enim Cæsar, lib 6. Commentariorū belli Gallici tradit, ius necis & vitæ, & potestatis inter Gallos in liberos fuisse. Sunt & aliæ singulorum ferè locorum Galliæ consuetudines, quæ passim de emancipatione agant liberorum, vt vel analphabetus statim intelligere possit & esse potestatem à qua emancipatio liberet. Et constat quoque, iura ciuilia Romanorum esse recepta in Gallia, in quantum ratione vtantur [g], non vt leges superiorum: quia Gallia nullum alium, quàm suum regem [h], neque imperatorem superiorem habet, qui ei leges dare possit temporales. Item cùm moribus recepta est substitutio pupillaris apud Romanos, quid prohibet quin apud Gallos moribus non recipiatur? Atque Guill. Bened. tradit, in his, in quibus versatur honor aut fauor liberorum, non censeri filios esse extra patriam
potestatem, sed tantùm, vbi & quando eis expedit [i]. In Gallia igitur emancipatis, vel liberatis à patria potestate, patri non erit permissum substituere, neq;
24 matris cessante & deficiēte fundamēto substitutionis pupillaris. Consequēs etiam est, vt neque hæreticis patribus, quibus filij non succedunt, sicut nec crimine maiestatis humanæ reis [k], permittetur hæc substitutio: quia neque hæretici filios dicuntur habere in potestatem [l], neque sibi testamētum facere possunt
25 [m], ideo nec liberis [n]. Idipsum resoluendum de patribus Iudæis, vel ethnicis, vt filius christianis factis seu baptizatis substituere pupillariter nō possint, quia non habent illos in potestate [o] quanquam filij huiusmodi, parētibus pos-
26 sint succedere [p]. Deinde, & id seruandum in patribus, qui ob aliquod delictū, bonorum suorum dominium etiam antè sententiam amiserunt [q], quia testari non possunt: non secus quàm illi, quibus interdicitur bonorū administratio [r]. Verùm non ideo solùm, quòd amittant bonorum administrationem, à testamento arcentur, sed quia lege fiunt intestabiles, & alieni à testamenti factione. Alioquin & qui bona nō habet, testari potest [s], & pupillo substituere: quia
27 potestas in pupillum non est impedita prohibitione testandi. Quare & ratione potestatis & facultatis testandi, patrem posse quoque substituere pupillariter filio, quem exhæredauit [t], etiam si exhæredatio fiat mala mente, id est, propter causas ingratitudinis [u]: nam & maximo beneficio pater filiū prosequi videtur etiam exhæredatū, quòd ei insigno, de successore prouideat. Neq; odio filij sed propter naturam paternam illi prospicere censetur: qui etsi iuita de causa offendatur, tamen semper consilij capere præsumitur pro liberis [x]. Neque per substitutionem patri ob potestatem permissam, patet filio etiā nō ingrato non dicitur substituere in propriis bonis scilicet testatoris, sed in propriis bonis pupilli etiā aduentitiis, vt non opus sit pro validitate istius substitu-
tionis, patrem filio cui substituit bona sua relinquere [y]. Et hæredem dare nō onus est, sed fauor prouidens impuberi [z]. Multò magis si non mala mente, sed alia de causa quam ingratitudinis [a], pater filium exhæredet, poterit ei substituere pupillariter. Proinde, & in legitima exhæredato substituere hoc modo
28 poterit [b]. At eam fideicommisso, vt neque alia pupilli bona onerare, alio modo non poterit [c]. Quia filius legitimam non à patre, sed à lege habet [d]. Et quem non honoro, grauare non possum [e]. His quę rationibus, nec substitutus pupillariter non nisi cum distinctione à testatore patre grauari
29 telidis, vel restitutione potest. Nam quod receptum est, patrem grauare posse legitimum hæredem, seu substitutum filij impuberis,

a l. in multis. de ſta. homi. P. l. f. C. de arb.
b § glo. in § ius autem potestatis, de pat. pot & ibi. Angelus.
c Alex. in l. placet, de acq. hæred. in ad de ad Bartho & in l. f. C. de inoff. testa.
d Bal. in § 1. de dubb. feuds. de nouo benef. inuesti.
e Lud. Rom. Alex. & Ias. in l. fiq. qui test. fac. poss. Benedict.
f Raynutius, in ver. si absque liberis, nu. in tract. pupil. nu. 38. § ius autem patriæ, de pat. pot. l. patre furiosso, de his qui sunt vel al. sui. P. Item in potestate, & l. nam ciuium, de ſta. hom. P.
g Bald. in l. nemo, de feud. & rem. C. & in c. vlt. de consuet.
h c. per venerabilem, qui fil. sint legit.
i Guill. Bened. in d. ver. si absque liberis, nu. 25. secundum Bart. Item in potestate, de iis qui sunt sui vel alieni iur.
k auth. quæsitos, de hæret. C. l. quisquis, ad leg. Iul. maiest. C. & cùm de eundem legē, de hæret. in §. 1. c. 2. § fi. ead. l. quisquis.
l d. l. quisquis.
m d. l. 2 § quisquis, de vulga.
n glo. in ea. Iudæi, 28 q. 1.
o c. Iudæi, de Iudæis.
p vt in l. quæsitum, qui & a quib. manu. lib. non. ff. P. & quidam, de vsur. in 6. cum simil.
q l. ex eo, de testam. P.
r l. hæreditas, de pecul. hæred. P.
s § non solùm, de pupill. l. 1 § substituere, de vulga. l. cùm quidam, C. de leg. l. in ratione, in § fin. & l. qui fundum, &c. § qui filium, ad l. Falc. P.
t de quibus in § causas, vt cum de appel. cogn. in auth. in § 2. & 3. de lib. & posth. P.
x l. nec in ea, § fin. ad leg. Iul. de adult. P. adde l. ista quidem, de eo quod met. eau P. l. fin. de curatorio C.
y l. sed si plures, in § ad substitutos, de vulg. P.
z l. 6 § 1. de interrogatio. § 1 quib. mānu. non fit.
a vt in l. multa non nocet, de lib. & post. P. l. si patronus, in § si quis non mala mente de bon. libe. l. ex tribus, cum ibi nota. C. de inoff. testa.
b § primum itaque, de hæred. & falc. in auth. l. si arrogator, de adoptio. P.
c l. arrogator, de adoptio. l. quoniam in prioribus, de inoff. test. C. l. cohæredi, §. cum filio, vers. nec fideicommisso, de vulga. de hæred. & falc. in auth. l. si arrogator, de adoptio. P.
d § 1. ab eo, C. de fideicom.
e l. ab eo, C. de fideicom.

a l. fi quis in pen. cum 2 seq. ff. de leg 1.

b l. 2. §. interdum, de vulga. l. ita tamen §. a patre, ad Trebell. l. conficiuntur, de iure codicillo. P.

c d. l. fi Titius, § cū 2. seq. ff.

d l. penult. de legat. 3. l. fi pupillus, resp. de acq. hared. l. cū hared. 3. §. cūm filio, de vulga. P. l. cum seq. de leg. 3. l. ab exhæredato 22. de leg. 1. l. patre, de vulga. l. cūm quidā. C. de legat.

e l. 1. & l. filio præteri to, l. posthumo, de iniust. rup. P. l. inter cætera, de li. & post. P.

f l. 2. §. adeo, & l. ex pupillari, de vulga. P.

g d. l. filio præterito, in fi. facit l. filiæ pupillum, de auctor. tut. & Bartolus Iacobus numero 21. de vulga.

h l. si quis in conscribendo, de pact. C. & de epist. & cler.

i l. nemo videtur, de reg. iur. P. l. venditor. C. de rei vendic. l. cūm donaretur, C. de transl.

k Angel. in l. 2. de vulga. P.

l Bar. & alij post illū, in l. Gallus Aquilius, § & quid si antequam, de liber. & posthum.

m §. 1. § nullam, de hæredib. ab intest. venit.

n l. mercuriales, § ei igitur, de legib. hær.

o authen. ex causa, de libe. præter.

p Alex. Arctin. & alij in l. 2. §. fi. de vulga.

q §. mater, de exhær. libero.

r Sic etiam tuetur Petrus, Bal. Dyn in dict. magna ad l. Gallus Aquilius, de lib & posth. Iac. Butrig. Paul. Castr. ad d. auth. ex causa, de lib. præter. C.

in bonis propriis, etiam in legitima [a]: hoc intelligendum est, si modò hæres habet pupilli hæreditatem ex voluntate expressa vel tacita patris [b], & sub eâ conditione grauatus is substitutus sit, sub qua pater ei filio poterat substituere. Atque etiam tunc substitutio illa fideicommissaria, finitur cum pupillari ætate [c]. Quare si filius exhæredatus sit, cùm nihil ex iudicio defuncti perueneri ad substitutū, nec impubes nec substitutus grauari possunt relictis [d]. Sed quæritur num præterito filio quemadmodum exhæredato, pater substituere pupillariter possit. Et placuit non posse. Quia præteritio filiorum reddit ipso iure testamentum nullum [e]. Quamobrem cùm testamentum paternū corruat, & substitutio pupillaris sit accessorium & sequela paterni testamenti, non poterit ipsa sustineri [f]. Exinde enim nihil sequitur. Quod intelligêdum venit, si de præteritione conqueratur filius: nam si testamentum paternum ipse per se vel cum tutoris authoritate approbauerit, & renunciet iuri agendi & dicêdi testamentum [g]. Potest enim renunciare filius suo priuilegio [h], neque volenti fit iniuria [i]. Et priuilegium agendi non præstat impedimentum, quod non sortitur actionis effectum [k]. Quanquam in contraria sententia sit Angelus [l], quem tamen non sequuntur reliqui interpretes. Sed & traditum [m], vt si auus substituerit nepoti suo impuberi, in potestate patris tunc emancipato filio, eo casu præteritione nepotis, si filius emancipatus fuerit institutus, non vitietur substitutio quòd hodie nullum non ideo dicatur testamentum sublata differentia potestatis & emancipationis, quòd pertinet ad successionem [n], & emancipatus instar suorum succedat [o] emendato titulo, de contingendis cum emancipato liberis. Cæterùm, non modica est difficultas, num hoc tantùm ius verùm sit iure Pandectarum, an verò correctum sit iure nouissimo, quo ex causa præteritionis seu exhæredationis, rumpitur testamentum, tantùm quo pertinet ad institutiones, cæteris firmis manentibus. Nam communis interpretum dicitur esse sententia [p], corrigi per authent. ex causa, de lib. præt. C. l. filio præterito, de iniust. rup. P. Neque hodie præteritione testamentum nullum dici sed iisdem rationibus, quibus sustinetur exhæredatione facta pupillaris, sustineri quoque in præteritione. Contraria tamen verior est sententia: neque auth. ex causa, aut §§. nouellæ, vnde sumpta est, de præteritione paterna loquuntur, ex qua nullum fit testamentum: sed de materna præteritione. Nam §. aliud quoque capitulū, vt cùm de app. cognos. ex quo verba illa auth. ex causa, *præteritionis vel exhæredationis*, sumpta truncatim sunt, meminit primùm de vtroque parente, matre & patre, & statim prohibet, ne illi præteream vel exheredent filios sine causa: ref. rendo præteritionem ad matrē, quæ propriè non dicitur filium exhæredare, & cuius præteritio pro exhæredatione habetur [q]. Sic enim scriptum in illo §. aliud est. *Sancimus igitur, non licere patri vel matri, auo vel auiæ, proauo vel proauiæ suum filium vel filiam, vel eorum liberos præterire, aut exhæredes in suo facere testamento.* Et ita ibi glo. ver. præterire, explicat [r]. Et in §. sine igitur, eiusdem nouellæ, Iustinianus, qui tradit rumpi tantùm testamentum quoad institutiones ex causa exhæredationis tantùm meminit, non de præteritione patris. Nec est alius textus in ea nouella, qui dicat præteritione patris non fieri nullum testamentum, sed tantùm ex causa exhæredationis patris irritum fieri, quòd pertinet ad institutionem, & ex causa quoque præteritionis matris, quæ pro exhæredatione, vt dixi, habetur. Et Raphael existimabat hanc interpretationem esse veriorem authenticæ ex causa, licut inquit, *Existimabat Deum esse in cælis*. vt refert Paulus castr. ad d. auth. Cæterùm, communem opinionem tenendam in foro. Ego autē quicquid fori subsellia reclament, tenendam iam explicatam à me mentem authēticæ & sequendam puto: neque imitandas nobis Palamedis aues, quæ semper sine ratione sequuntur.

Anace-

Anacephaleosis pupillaris substitutionis, effectus, rationes, & modi extinctionis eiusdem. Cap. 23.

1 *Pupillaris substitutionis totius anacephaleosis; quæ in ea requirantur, effectus, rationes. Num.2.3.4.*
2 *Hereditas tribus modis pro adita habetur.*
5 *Patria in filiorum personam & bona, maxima potestas.*
6 *Pupillari substitutioni aduersantes rationes submotæ. & 7.*
8 *Pupillaris substitutio quibus modis expirat.*
9 *Religionis ingressus quando tollat pupillarem substitutionem.*
10 *Professio religionis vetita in Gallia ante 25. & 20. annum: & antè professi disponant in fauorem aliorum, quàm monasterii.*
11 *Pupillaris num expiret mortuo filio ante patrem.*

1 IN gratiam eorum, qui breuioribus delectantur, ex superioribus excusis colligemus paucis: primùm, quæ requirantur in substitutione pupillari: 2. effectus, propter quos inuenta: 3. rationes, quare recepta: 4. vt ea intereat. Igitur substitu-
2 tio pupillaris nouem exigit, 1. Vt qui substituit, factionem habeat testamenti, & sibi condat & filio [a]. Vt testamentum subsistat, & nullum non dicatur præteritione, vt sit institutus vel exhæredatus filius [b]. 3. Adeatur hæreditas ex testamento patris [c], vel pro adita habeatur, id est, adueniat casus qui pro aditione habetur: vt nomen nudum hæredis [d] aut suitas [e], aut edictum si quis omissa causa testamenti [f]. 4. Vt is cui substituitur, sit de liberis. [g]. 5. Fiat in potestate substituentis omittis [h]. 6. Qui post mortem substituentis sui iuris efficiantur, nec fiat recasuri in alterius potestatem [i]. 7. Vt sint liberi impuberes [k]. 8. Nec fiat substitutio vltra ætatem impuberem [l]. 9. Vt substitutus possit & velit pupilli hæreditatē accipere [m]. Effectus pupillaris substitutionis sunt, primus, vt excludat
3 omnes venientes ab intestato & matrē, vt præcedēti capite docuimus [n] 2. Vt pupillus moriatur testatus [o]. 3. Vt in pupillari expressa, cōtineatur vulgaris [p]. 4. Vt quos pater posset sibi hæredes facere necessarios, possit & filio [q]. 5. Vt qui hæreditatē pupillarē adiuit, si pupillus patris hæres sit, cogatur & adire paternā;
4 & cōtrà [r]. Rationes porrò substitutionū pupillariū plures sunt aliquas refero: 1. Quia reipub. interest ne quis re sua malè vtatur [s]. Itaq; ne hoc accidat minoribus, rectè lex permittit patri dispositionē bonorum filiorum impuberum, qui multis captionibus expositi sunt [t]. Et melius est occurrere ante iacturam, quàm postea illis auxilium concedere [u]. Præsumit autem lex, patrem ita prospectyrum filio de hærede vtiliore, qualem ipse filius, si compos mentis esset, sibi eligeret propter affectum naturalem patris in liberos, quo nullus major præsumitur [x]. 2. Filius minor, vel dictante ratione naturali, præsumitur consentire voluntati patris [y], Et vox patris pro voce filij, & contrà, habetur [z]. Ij pro eadem persona [a]. Parisque patris filius, vt ideo acquirat omnia patri, iure potissimùm Pandectarum [c]: & hodie, vsum fructum aduenticiorum [c]. Vt contrà filius fa. etiam viuente patre, quodammodo dominus rerum paternarum censeatur [d]. Rectè igitur ratione tantæ coniunctionis
b aorum & personarum, pater pro filio testabitur impubere. Quando etiam

a l.2.§.prius, de vulga.
b d.l.2.in princ.
c d.l.2.§.pen.versa. deo, l. si nemo, de reg. iur.
d l.ex duobus,§.f. de vul.
e l.paterfamilias, de probat.cred.l.si filius qui patri, de vulga.l. filius qui se paterna, de acquir. hæred,
f d.l.2.§.plane, de vulga.
g d.l.2.§.1 & §. liberis, de pupill.
h d.l.2.l.præcibus, de impub. C. c.si pater, de testa in 6.
i d.l.2.& l.cohæredi, §.cum filio, de vulga.
k d.l.2.de vulg.
l l.in pupillari, eod
m l.præsubiit §.si vero, de impub. C.
n l.si testamento, & d.l.præcibus, eod.
o §.1.de pupill.l.2.in fine,& l.patris,& §.1. de vulga. P.
p l.paterfamilias, & glo.in l.1. eod.& not.superiori. c.
q l.2.§.prius. versconstat, & l. sed si plures, §. quot possum, de vulga. P.
r l.quidam elogio, de iure delib. C.l. sed si plures.§.filio impuberi, de vulga.P.
s l.2. de ijs qui sunt sui vel alie. iur.l.1. de cura.furio.
t l.de minor 25 an.
u l.fin.in quib. caus. rest. in integ. non est necess.
x l.fin. de curat. furio.l.ult. quadem,de eo quod met.caus.
y l.1.§.fin.fol.mat.P.
z §.et vetùs, de inutil.stip.
a l.fin.de impub.
b l.placet,de acq.hæred.
c l. cum oportet, de bon quæ lib C.§.1. per quas perso. nob acqui.
d l.in suis, de lib. & posth.P.l.in suis, de suis & leg. hæred.P.

maximè pupilli interest, habere hæredem [a]. Et qui impugnat substitutionem pupillarem, videtur impugnare vulitatem pupilli [b]. Tertia, cui licet quod plus est, & quod minus est multò magis licere debet [c]. At parentibus potestas maxima in filios & olim concessa & nunc est, vt & necis haberent potestatẽ [d]: hodie autem & in vita, & post mortem personæ filij haberent curam. Nam de ea post mortem quoque disponunt, cùm testamento possint dare pupillis, etiam inuitis, tutores [e]: videlicet, vt præsumit lex amicissimos. Multò magis licebit eis de filiorum bonis testari in fauorem eorundem. Quin & lex permisit patri, filiæ destinare maritum, vt voluntas post eius mortem seruetur [f]. Pluris autem est persona, quàm bona [g]. Ex quibus rationes omnes, quę aduersum pupillarem substitutionem obijci possunt, submouentur. Siquidem quia potestas efficit patria, vt pater & filius pro eadem persona sint, & bona filij censeantur patris, eademque voluntas, pupillare testamentum non tam filij quàm patris censetur: neque pendere dicitur ex alieno arbitrio, non vllum odium sequitur, sed fauor pupillorum inde decedentium cum testamento. Neque etiam verẽdum est, quòd hærede instituto filio, is possit insidiari pupillo: vt in l. Cicero, de pœn. in P. Qua ea ratio & cùm locum habeat in testamẽtis, non potuit testamenta improbare: nec propter abusum, qui aliquando potest ex bonis rebus ab improbis committi, res ipsas bonas improbabis: non ob adulterium, matrimonium: non ob incestum, castitatem vestalium: non ob tyrannidem, regnum, &c. Sed & potest pater testator insidijs occurrere, si metuat de salute pupilli, obsignando tabulas pupillares iubendóque ne reseignentur, nisi aut pupillus intra impubertatem decesserit, vel in suam tutelam venerit [h]. Expirat porrò pupillaris substitutio, modis qui colligi possunt ex tractatis superiore capite. 1. Ex parte instituentis, si testamentum patris non ustinea tur: putà quia ipse intestabilis [i], quia præterit filiũ [k], vel si alio modo corruat. 2. Extinguitur ex parte pupilli, si pupillus desinat esse in potestate testatoris, vel quia viuente patre sit sui iuris [l], vel morietur ante patrẽ, vel pendente vita patris efficitur pubes [m], vel post tempus substitutionis appositum pupillari breuius, quàm pubertatis, moritur [n]. Aut si intra ætatem pubertati designatã, liberos susceperit: nam tunc liberi excludunt substitutum [o], propter rationẽ præsumptionis voluntatis testatoris, quæ non præsumitur voluisse præferre alienam successionem propriæ soboli [p]. Item, quòd filij inueniuntur, præteriti, dum agnascuntur post testamentum patris pupilli. Fieri autem potest, vt & impuberes aliquando generent, vtpote malitia supplente ætatem [q]. Tertio, ex parte substituti extinguitur, si is incapax succedendi sit. vt putà, si deportatus, si præmoriatur pupillo [r], vel si repudiet hæreditatem [s]. Item 4. si conditio adiecta substitutioni non impleatur [t]. 5. Finitur per ingressum & professionẽ religionis impuberis, factam ex dispensatione summi pontificis [u]. Et monasterium est loco filij [x]. Et quod operatur mors naturalis in substitutione pupillari, id operatur mors ciuilis [y], monasterij que ingressus, qui pro mortuo reddit ingredientem [z]: dummodo monasterium capax sit possessionis bonorum in communi. Alioquin enim, si nec in communi, nec in proprio possit possidere, veluti monasteria mendicantium [a], non monasterio, sed substituto quærũtur bona ingresso & professo religionem impubere: perinde ac si in ætate pupillari mortuus esset [b]. Quod si non professus ex dispensatione, sed tantùm oblatus impubes sit monasterio per talem ingressum non finitur substitutio, cùm pœnitere possit vsque ad annos discretionis [c], & intra annum probationis etiam maiot [d]. Et in Gallia etiam lex posita est in comitijs Aurelianensibus [e], ne fiat professio religionis masculorum ante 25. annos: fœminarum ante 20. annum. Et si ante facta fuisset, permittit professis religionem dispenere de bonis, quæ illis obuenerunt antè vel post in fauorem tamen aliorum quàm monasterij. Adiecta est quæstio & decisio in capella Tholosana 390. Si impubes sit hæres institutus in partem, & datus substitutus pupillariter, & impubes sit mortuus viuo patre, an admittatur substitutus in vim vulgaris substitutionis, quam vide cum Aufrerij coniectaneis.

a l. & quia, de inter actio in P.
b l. si pupillus, 42. de acq hæred P.
c l. nõ debet, de reg. iur. & cui licet, cod. in fi. l. si legato. de manumissis
d l. fin. C. de pact. pot. Dio Halic. in 2. & nos alibi in pat. pot.
e l. ad certarum. 13. & l. quia persona, de testa tutel. P. § certæ, §. permittum de tutel.
f l. si pater pactum, C. de sponsal.
g l. Lucanus, 27. de sacrosanct. eccl. C.
h Caius, hb. posset. Iustin. in §. sin autem quis, de pupill. vt in l. lex Cornelia, de sicar. l. lege Cornelia, eod
i l. filio præterito, de inoff. sup. Nos de hoc, e proximo.
k l. cohæredi § cùm filia, 2. resp. de vulg.
l § masculo, de pupill. l. impubillari, de vulg P.
m l. si quis ita, & l. ex facto § quæro, eod
n d. l. impubillari eo.
o l. cùm acutissimi, C. de fideicom. l. cùm auus, de cond & demon. P. l. generaliter, § cùm autem, de inoff. test. l. cõd fid. C.
p vt notat glo. in c. 1. de del. puer. in ea de illis, c. 9. de despons. impub. vide Guill. Bened. in c. Raynutius, ad verb. si absque liberis, a. nu. 114
q l. vlt. § pro fœcundo, de cad. toll. l. fi. ex pluribus, de fals. & legat. hæred l. Lucius, §. Paulus, de vulg. l. cretio, de acquir hæred
r l. præcibus, § pen. de impub. C
s l. qui liberis, de vulg P.
t Guill. Bened. in d. c. & d. loco. nu. 113 & 114.
u communis opinio, in c. in præsentia, de probat. § sed & hoc præsenti, de sanct. episc. in auth
x l. si quis ita, § fin. de legat. 2.
y l. Deo nobis, de epis. & cler. C. § illud, de monach. in authent.
z vt in clem. exiui, de verb. signific.
a Guil. Bened. in præsentia. loco, nu. 113.
b c. cùm sciamus, & c. significantibus, ca. cum virum, de reg.
c c. Ratum mus, 25. & c. ad apostolicam, id. eod. tit.
d in cõcil. Aurelian. art. 19.
e

Adiecta est quæstio & decisio in capella Tholosana 390. Si impubes sit hæres institutus in partem, & datus substitutus pupillariter, & impubes sit mortuus viuo patre, an admittatur substitutus in vim vulgaris substitutionis, quam vide cum Aufrerij coniectaneis.

De exemplari ſubſtitutione. Cap. 24.

1 *Inuentio humanarum rerum alia ex alia cum tempore fit.*
2 *Exemplaris ſubſtitutionis origo, & vt olim permiſſa, eius definitio & diuiſio, quibus bonis fiat, eius forma, & quibus fiat, eiuſq; finis & differ. cum aliis, effectus, & vt intereat. Nu. 3.4.5.10.15.16.17. & ſeq.*
6 *Mater ſubſtituit filio exemplariter. Quando autem & quomodo connolans ad ſecundas nuptias, ſubſtituat. nu. 7.*
8 *Pater repetens nuptias, filius prioris matrimonii ſubſtituere poteſt exemplariter, & eorum bonorum adminiſtrationem habet.*
9 *Spurius non poteſt ſubſtituere exemplariter pater, ſed benè mater.*
11 *Pater prodigus aut vilis perſona an poſſit filio ſubſtituere pupillariter vel exemplariter: & contrà, filius patri prodigo cur non poſſit.*
12 *Correlatiuorum quando dicatur eſſe eadem diſciplina.*
13 *Inofficioſi querela locum non habet, ſi quid relinquatur filio, ſed agitur ad ſupplementum.*
14 *Furioſis quibus exemplariter non poteſt ſubſtitui.*
15 *Filio ſanæ mentis quando exemplariter ſubſtitui poteſt.*
18 *Exemplaris ſubſtitutio excludit matrem.*
19 *Filii naturales, & ſpurii quomodo differant.*

1 NATVRA hominum ſagax, quæ ſimul omnia noſſe non poteſt, vel neceſſitate cogente quædam probat, vel ratiocinatione colligit, ex inuentis alia etiam elicit, & cõiectura facta ſimilium ſequitur inuenta. Quod & iuriſconſulti etiam faciendum monent [a], propter naturales quotidiè naſcentes, anteq; mutus formas: cùm humani iuris conditio ſemper in infinitũ decurrat, & nihil ſit in ea, 2 quod perpetuò ſtare poſſit [b]. Ideo cùm moribus probatum viderent homines, ob ætatis defectum permiſſã patri ſubſtitutionem pupillarem fauore pupillorum: propter ſimilitudinem quandam pietatis, viſum quoque iuſtum eſt, ob defectum quoque mentis, vel ob vitium corporis quod teſtari filio prohiberet, & parentibus permittendum eſſe pro filijs teſtari, vt tandiu teſtamentum valeret huiuſmodi, quandiu cauſa duraret. Et proinde ab initio, quia hac de re nihil ſancitum erat, primùm cœpit princeps conſeſſi, vt ob eam ſimilitudinem fauoris filiorum vitio illo miſerabilium, exemplo fauoris pupillorum qui mente carent, liceret ſubſtituere parentibus [c] d. rectò. Ad principem namque inter iuris & æquitatis rationem interpretatio competit [d]. Poſtea autem, cùm ſæpius ea de re interpellaretur, & ne priuilegio conceſſo ex arbitrio, qui illud impetrarant, abuterentur, Imperator Iuſtinianus legem tulit: per quam poteſtatem quidem hanc omnibus parentibus indulſit, ſed eam certis circunſtantijs vallauit, quæ niſi interuenirent, non ſub 3 ſiſteret [e]. De quibus nunc agendum eſt. Exemplaris ſubſtitutio, eſt ſubſtitutio directa, per quã licet parentibus furioſis, mẽte captis, mutis, prodigis, ſurdis, puberibus liberis hæredẽ ſcribere, ex legis præſcripto, qui, quẽadmodũ ſubſtitutus pupillariter, poſſit etiam bona propria filij ſine controuerſia inofficioſi, ex ea inſtitutione capere [f]. Quæ finitio per ſequentia explicatur. Exemplaris

a l. neque leges, 19. cum tribus ſeq. de legg. P.
b l. 2 § ſed quadiuina quidem res, de de vet. iure enucl. C § vt autem l. 1, de reb. eccleſ. non alienan. in auth
c l. ex facto, 43. de vulga
d l. 1. & ſ. C de legib.
e in l. humanitatem, 9. C. de impub. & al ſubſt.
f hæc finitio colligitur ex ſ. ſi de vulga & ex l. humanitatis, de impub. C. § quia ratione, de pupillis

emplaris triplex dicitur eſſe, expreſſa, tacita, & mixta partim expreſſa partim tacita. Expreſſa eſt, quæ verbis expreſſis fit, vt *Si filius in furore vel ſurditate moriatur, Titius hæres eſto.* Tacita quæ ſit, tradit Guill. Benedictus dubitari, & num ſit [a]. Tandem autem reſoluit, eſſe, quæ contineatur ſub expreſſa vulgari furioſo facta. Si tempore, quo vulgaris facta eſt, furioſus filius eſſet [b]: alter ſi poſteà furioſus factus ſuiſſet, quia aduerſam fortunam hominis cogitare eius ex tacitis non patitur [c]. Item in pupillari expreſſa facta furioſo, vel alij cui poteſt exemplariter ſubſtitui, contineri quoque tacitam exemplarem: ſed nō ſimul, & eodem tempore valere. Nam quandiu filius furioſus impubes erit, & ſi in ea ætate deceſſerit, omnia, quæ naturæ ſunt pupillaris, ſeruantur: at moriente eo poſt pubertatem iure tantùm exemplaris ſubſtitutionis ſuccedetur. Vt etiam exemplaris expreſſa, hac diſtinctione, & vulgarem & pupillarem contineat: & ita quoque reſoluunt anteceſſores noſtri peritiores [d]. Partim expreſſæ partim tacitæ ſubſtitutionis exemplaris tradit formam iſdem Bened. [e] in compendio. a: Si teſtator, inquit, dicat, *Titium & Caium hæredes inſtituo, & eos inuicem ſubſtituo.* Aliud que exemplum apud eundem vide mixtæ quoad caſus ſubſtitutionis. Subſtituitur porrò in exemplari omnibus bonis eius, cui fit ſubſtitutio, & in relictis à parente illi, exemplo pupillaris ſubſtitutionis: præterquam ſi ab vtroque parente matre & patre fuerit ſubſtitutum. Nam tunc ſubſtitutus à patre, habebit bona filij à patre, prouentia & aduentitia: ſubſtitutus verò à matre, bona quæ à matre proceſſerunt. Ita reſoluit Iaſon [f], qui rationes reiecit aduerſarias Imolæ. Subſtitutio autem hęc fieri poteſt à patre & matre, non habita ratione poteſtatis, ſed pietatis [g]. imò & à patre arrogatore ſimul, ſi furioſus arrogatus ſit. Sed à patre naturali, vt proximè dictum, in bonis ab illo procedentibus ſeu profectitijs, alioquin tamen quàm à matre & arrogatore, in quibus mater [h] & arrogator ſubſtituere poſſunt. Sicuti in pupillari, arrogator in iſtis rectè ſubſtituit. Et naturalis quoque, in alijs pupillo [i]. In quo iura communia acceperunt reſtrictionem quæ ſtatuunt neminem poſſe eum duobus decedere teſtamentis [k]. Quòd ſi pater non ſubſtituerit, mater in omnibus, in quibus pater ſubſtituere poterat rectè ſtatuet. Excipienda videtur mater, quæ ad ſecunda vota tranſierit, quæ filio exemplariter non poteſt ſubſtituere [l]: quia fundamentum poteſtatis ſubſtituendi ceſſat, videlicet pietatis. Nam tranſeundo ad ſecunda vota, iam lex iudicat matrem à ſe ablegaſſe filiorum curam & pietatem [m], ſiue antè, ſiue poſt ſecundas nuptias hanc fecerit [n]. Sunt tamen, qui huic exceptioni reclament [o]: maximè, ſi antequam mater ad ſecundas tranſeat nuptias, prouideat de curatore ſeu tutore filio, quia de caſu cura filiorum illi meſſe demonſtratur, nec priuatur eius inteſtati ſucceſſione [p]. Proinde tertia opinio media inter vtramque adfertur ab Angelo Aretino, in §. qua ratione, quam ſequitur Guillel. Bened. [q] inſpiciendam eſſe ipſam ſubſtitutionem matris, de quo ſubſtituto facta ſit: vt ſi ſubſtituti ſint venientes ab inteſtati furioſi ſucceſſione, ſubſtitutio valeat facta etiam à matre bimuba, vtpote apparente ad hoc in ea cauſa humanitatis. Sin autem ſubſtitutus fuerit alia perſona, ex qua appareat malus matris animus, putà amaſius matris, non valeat. Et hoc quoque Nicolaus Boetius ſequi videtur [r]. Et ego hanc ſententiam probo. De patre autem omnes conſentiunt, vt etiam is qui repetit nuptias, liberis primi matrimonij poſſit exemplariter ſubſtituere [s]. Quia quamuis ad ſecundas perueniat nuptias, tamen non priuatur adminiſtratione bonorum filij prioris matrimonij [t]. Remanet tamen quæſtio, an pater vel mater, qui habent naturales tantùm, poſſint illis ſubſtituere exemplariter. Cui quæſtioni fit ſatis ex dictis in ſubſtitutione pupillari, patrem certum non dici in vulgò quæſitis [u]. Et proinde, non comprehendi appellatione parentum [x], quibus tantùm permiſſum eſt ſubſtituere pupillariter, in l. humanitatis intuitu, C. de impub. At in matribus reſponſum eſt, poſſe etiam illas vulgò conceptis ſubſtituere [y], quia mater ſemper certa eſt [z], & ſpurij ſuccedunt etiam ab inteſtato matribus [a]: niſi eſſet mater mulier illuſtris, cui dedecus tales eſſent filij [b]

Vel

a Guill Bened. in c. Raynutius, ad ver. ſi abſq; liberis, num. ſubſtitutione exemplari, nu. 34 & 35.
b arg l. quoniã, & l. ſi prædia, de reb. eor. p.
c l. inter ſtipulãtem, §. ſicram, de verbobl.
d Bart. poſt Oldra. in l. ex facto, & ibi Alex. & alij, de vulg. Bald. in l. humanitatis, verſ. quinto principaliter quæritur, Bened. præd. loco, qui & ait, mẽtionem fieri de tacita exemplari, in l. in teſtamento, de teſtam. milit. C.
e Bened. præd. loco, nu. 37.
f Iaſon, in l. ex facto, de vulg. Bened. vbi ſup. nu. 39
g l. humanitatis intuitu, C. de impub.
h d. l. humanitatis.
i l. ſi arrogator, cum 4. præced. de adoptio. l. ſed ſi plures, §. in arrogato, de vulga.
k l. quæ rebatur, de milit. teſtam. l. & a. de inoff. teſtam.
l Ias. Bart. & alij, in l. ex facto, de vulg. Bened. vbi ſup. nu. 37.
m l. lex quæ tutores, de admin. tut. l. a. C. vbi pupil. educ. debeat.
n Bar. in d. l. ex facto, q. 4. & ibi Ang. Raphael Paul. Caſt. Alex. Areti. in l. humanitatis.
o Imola, in l. ex facto, de vulg. Bald. in d. l. humanitatis.
p l. 2. §. fi. vt, ad Tertull. l. Pl. mater, §. & l. omnem, 6. ad Senatuſc. Tertyll.
q Guill. Bened. vbi ſup. n. 36
r Nicol. Boet. Deciſ. 188. nu. 4.
s Boet. vbi ſup. nu. 5. Doctores, in l. ex facto, Guill. Bened. vbi ſupra nu. 16.
t l. fin. de bon. mat. c. l. generaliter, de ſec. nupt.
u l. vulgò concepti, de ſtatu homi. §. ſi ad ſuperſtes, de nup. apud Iuſtin. l. quia ſemper, de in ius voc. P.
x l. 1. de natu. lib. quibus naturale, mat. ex certa cõcubina, parẽtes habeant naturales, i. parentes, de in ius voc. P. ſed is alij ſunt, quàm vulgo cõcepti d. l. 1. de natu. lib. C.
y Bened. vbi ſup. n. 12.
z d. l. quia ſemper, de in ius voc.
a l. ſi ſuſpecta, §. 1. de inoff. teſta. §. nouiſſimè, ad Orfitia. apud Iuſtin.
b l. ſi quas Iuſtis, ad Orfitia. C.

Vel ipſi eſſent ex damnato inceſtu nephario editi, qui non ſuccedunt, nec alimentis digni ſunt [a], nec inſtitui poſſunt à patre vel matre: & ſi inſtituantur, hæreditas Fiſco defertur [b]. Et hæc quæ dicta ſunt de patribus, de auis, auiabú que, & alijs parentibus intelligendum eſt, vt poſſint ſubſtituere nepotibus, deficientibus videlicet patribus & matribus [c]. Excipiunt aliqui parentes prodigos & viles perſonas, quibus non permittatur ſubſtituere exẽplariter [d]. quòd bonorum filiorum illis adminiſtratio ſit prohibita [e]. Alij autem non excipiunt, & poteſtatem quoque patribus prodigis permittunt [f]: quia contendant pupillarem etiam huiuſmodi permitti fauore pupillorum, & authoritate rigoris patriæ poteſtatis, quæ tamen non conſideratur in exemplari. Diſtinguit autem Guill. Benedictus [g], vt Angelus Aretinus, matribus contulãtibus ad nuptias ſecundas, vt ſi pater vilis & prodigus ita diſcretè ſubſtituat exemplariter filio mente capto, vt bonus paterfa. feciſſet, valeat: ſin minus, corruat ſubſtitutio. Ego portò in perſona vili huic ſententiæ ſubſcribo, at in perſona prodigi ſubſiſto, ſi bonis ei interdictum ſit: nam is inteſtabilis eſt [h]. Conſtat itaque ſubſtituere parentes tantùm liberis poſſe exemplariter, non extraneos, neque fratres fratribus, vel conſanguineos alios: imò neque filios poſſe ſubſtituere patribus furioſis, vel ſimilibus, quibus ſubſtitui poteſt [i]: quia l. humanitatis, de impuber. parentibus in liberos hanc ſolùm conceſſit poteſtatẽ neque extenſio facienda eſt in caſibus, qui recepti ſunt contra iuris communis regulas [k]. Atque perindignum viſum eſt, concedere liberis in parentes poteſtatem [l]. Item 3. per reſolutionem l. humanitatis, ſequeretur filiũ pro patre diſponentem, ſeipſum debere inſtituere, quo i certè nollidum penè eſſet: quia debet eſſe diſtinctio perſonarum inter dantem & accipientem [m]. Sicque diuerſa ratio correlatiuorum patris & filij, impedit, ne quæ liceant patri liceant filio [n]. Quamuis in alijs, vbi eſt ſimilis ratio correlatiuorum, eadem dicatur eſſe diſciplina [o]. Neque ex eo quòd patri furioſo filius dari poteſt curator [p], ideo ſequitur, eum pro patre furioſo teſtari poſſe. Nam aliud ſtatuitur in adminiſtratione bonorũ, quæ cõceditur in vita alicuius; aliud diſpoſitione, quæ poſt mortem defertur [q]. Scio Iaſonem huic ſententiæ aduerſari [r]. ſed ſequor priorẽ, vt meliorẽ meo iudicio. Forma portò & modus in hac componenda ſubſtitutione, ſecundum quam parentes teſtari debeant, eſt, vt primùm ſibi teſtamentum faciant, & in eo legitimam relinquant filijs, quibus ſubſtituere exemplariter propoſuerunt [s]: vel hodie ſaltem aliquid pro legitima [t], cùm hodie non agatur inofficioſo, ſi minus quàm ſit legitima, filijs relinquatur, ſed agitur ad ſupplementum [u]. Hinc efficitur, filio exhæredato fieri non poſſe exemplarem, quia inſtitui debeat in legitima. Quamuis in confeſſo ſit, furioſum poſſe exhæredari ob cauſas ingratitudinis commiſſas ante furorem [x]: quod tamen in hac exemplari, quæ humanitatis cauſa permiſſa eſt, non permittitur. Item de forma eſt, vt conſideremus cui fiat teſtimentũ, vel ſubſtitutio nam non omnibus licet exemplariter ſubſtituere, ſed tantùm primo furioſis, & mente captis, qui perpetuo furore ſine dilucidis interuallis detinentur [y]. Ideo phanaticis, & qui laſciuia aut freneſi morbi tempora lis tenentur, non licebit ſubſtituere exemplariter [z]: quia illi morbi perpetuò non occupant ægrotum [a]. Item ſi furioſi habeant dilucida interualla, hoc modo ſubſtitui nequit, quia pendente illo tempore ipſi per ſe teſtari poſſunt [b]. Et ceſſat ratio imperatoris, qui in l. humanitatis, exigit perpetuum furorem. Eodem modo ſi furioſi antequam furore occuparentur, teſtamenta legitimè cõdidiſſent, ſubſtitutio non poſſit exemplariter: legitimè enim factum, ſuperueniente furoris impedimento, non minus quàm morte non debet intercedere [c]. Mortuo quippe & inſenſibili ſimilis dicitur furioſus [d]. Neque tollit ſempſum, quod impedire poſſet faciendum [e]. Secundò, exemplariter fieri poteſt muto, ſurdo, & prodigo: dum tamen iſti eius morbi ſint, qui teſtari omnino non poſſint [f]. Et ita interpretes concludunt [g]. Sanè portò mentis filio furioſo non poteſt exẽplaris, niſi, vt ait Salicetus [h], ea cõditione fiat in caſum, quo ſi is ſanæ mentis furioſus, vel prodigus, vel ſurdus, vel mutus efficeretur.

Et tunc

[a] auth ex complexu. de inceſt nupt.
[b] Bart in d auth. & l. auferetur, §. 2 de iure fiſc.
[c] l. humanitatis, in princ. de impub.
[d] Bald in d l. humanitatis, Bart in d. l. ex facto.
[e] l. 6. de ſent paſſ C. l. ſi cum dotem 5 §. eo autem tempore, ſol. matri.
[f] Imola & Alex. in d. l. ex facto.
[g] Guill. Bened. vbi. ſup in exemp. ſubſtit. nu. 44 q.
[h] l. is cui, de teſta. P. Bart. ad d. l. ex facto.
[i] l. quod verò 13 de legib P. l. ſi verò, §. de verò, ſol. matre P.
[k] §. ſed quod ſancitur, de nup. in auth. coll 4 c cùm inferatur, & c. mater. & abed.
[l] e ſima de inſtit. edit. herem. de habitat. ad dd. loc. 14 q. 1 l. de ancho cuius P. l. 3 §. fin. quæſtium, ad Trebell. P. l. pretor. de tuto. & cur. dat. abus. C.
[m] arg. l. quotieſcunq, de reuerſ. matri C.
[n] l. fin. de mil. vel. toll. C. l. 6. de cupre. lib. ti. C.
[o] l. 2. de curat furio. P.
[p] arg. l. 6. §. fin. quæſtium, ad Trebell. P.
[q] Iaſon, ad d. l. ex facto
[r] dd. humanitatis
[s] ſic reſolvit Boer. de cauſ. dd. nu. 4. Benedict. in ver. & abſque liberis, in ſubſtit. exemplari nu. 20. Boer & Alex. in d. l. ex facto.
[t] ex l. omnimodo, de inoff. teſta. C.
[u] vt in l. cum de memoratis C. de epiſc. aud. in l. fin. de curat furioſi vbi furioſis datur exheredatus.
[x] d. l. humanitatis
[y] Bald. in d. l. ex facto.
[z] l. 5. apud Iulianũ, de reb. dub.
[a] l. furioſi, qui teſtari poſſ. C.
[b] l. is cui de teſta. P. 5 præterea, cum §§. ſequ. quib. non eſt permiſſa teſtam. Bal. in d. l. humanitatis, l. 5 §. furioſus de acquir. poſſeſſ.
[c] l. in ambiguis, § 1. de regulis iuris, l. furioſi, cod. in 6 l. pareſtuoſo, de iis qui ſunt ſui vel alie. P.
[d] vt in l. diuersis, C. qui teſtari fac. non poſſ.
[e] Bar. Bald. in d. l. ex facto, Bald. Paul. Caſtr. Alex. Iaſon d. l. humanitatis, Guil. Bened. in ver. abſq. liberis 2. in exemp. ſubſtit. nu. 5. & 6
[f] Sal. in d. humanitatis. 7. col.
[g]
[h]
[i]
[k]
[l]
[m]
[n]
[o]
[p]
[q]
[r]
[s]
[t]
[u]
[x]
[y]
[z]
[a]
[b]
[c]
[d]
[e]
[f]
[g]
[h]

Ettune etiam exigitur vt is mortis teſtatoris tempore talis factus fuerit: alter non valet [a]. Neque in hac exigitur, vt filius ſit in poteſtate: nam & emancipatus & à matre ſubſtitutio rectè fit [b]. Attamen obſeruatur, vt is cui fit, poſt mortē ſubſtituētis nō ſit recaſurus in poteſtatē alterius [c]: vel ante furorē factū non fuerit inteſtabilis, quia hæreticus [d], putà quia deportatus [e], &c. Quis autem ſubſtitui poſſit illis, planus eſt textus in l. humanitatis, vt ſi is cui exemplariter ſubſtituitur habeat liberos, vnus vel omnes, tantùm ſubſtitui poſſint: ſi non habeat, vel habeat non ſapientes, ſed fratres tātùm vel ſorores illi ſint, vnus vel omnes ſubſtituantur tantùm. Vltrà autem Iuſtinianus non procedit. Et proinde, ſi neque filij, neque fratres ei ſint, extraneum ei poteſt ſubſtituere. Finis huius ſubſtitutionis, vt is cui ſubſtituitur, qui teſtari per ſe non poterat, cum herede decedat. Item ſecundò, inquit l. humanitatis, vt occaſione huius ſubſtitutionis, ad exemplum pupillaris, quærela nulla contra eorum teſtamentum oriatur. Qui autem voluerit otioſè videre, in quibus cum pupillari ſubſtitutione conueniat hæc exemplaris, & in quibus differat, & quomodo à vulgari, compendioſa, & briuiloqua diſſideat, conſulat Guili. Benedictum, ad v.r. ſi abſque liberis, 2. in exemplari ſubſtit. ferè per totum tractatum. Atque propter ſingulares eius effectus, vtilem eſſe dubium non eſt: nam primùm per exemplarem ab inteſtato venientes, & mater, vt pupillari, excludentur à ſubſtituto ex teſtamento [f]. Eodem modo, ſi extraneus ſubſtitutus ſit deficientibus filijs & fratribus, excludat matrē [g]. 2. Per exemplarem ſucceditur ei, cui ſubſtituitur, in omnibus bonis: vt in pupillari [h]. Quæ omnia intelligenda veniunt, quando exemplaris locum habet: nam ſi ea perimatur, aliter ſtatuendum. Ceſſat autem exemplaris, primùm ceſſante cauſa propter quam licuit ſubſtituere, ſi furioſus ad bonā mentem ſit reuerſus, vel prodigus ad meliorem frugem, vel ſurdus, mutus à morbo conualuerint. [i] 2. Si tales habeant liberos legitimos & naturales [k]. Nam quamuis furioſus non poſſit matrimonium in furore contrahere, tamen contractū ſin furore, in furore durat [l]. Et in hac ſubſtitutione directa neceſſarium eſt, legitimos ſimul & naturales filios agnaſci [m], quamuis in obliqua & fideicommiſſaria aliquando ex voluntate teſtatoris conditio ſine liberis deficeret per naturales tantùm [n], olim permiſſos ex concubinatu: non hodie, vetito concubinatu, & effectis tantùm ſpuriis omnibus ſine matrimonio iuſto natis [o]. Et quando lex deliberat filios [p], intelligit de legitimis & naturalibus ſimul [q]. Tertiò, finitur hæc exemplaris, ſi prodigus, aut ſurdus, mutus, aut furioſus tēpore diluculi interualli delictum admittant, ex quo bona fiſco adiudicentur, vel ſi legitimè ingrediantur monaſterium [r]. Quartò, ſi furioſus in diluculis interuallis ſibi condat teſtamentum, extinguitur exemplaris, quamuis poſteà recidat in furorem: aliquin ſi non condat teſtamentum, tunc, ceſſante morbo ceſſat quidem ſubſtitutio, ſed recrudeſcente morbo, retinetur [s].

a Alex. & d. l. ex facto, col. de vulg. & Guillelmus Benedictus vbi ſup. nu. 8.
b d. l. Humanitatis.
c Benedictus vbi ſup. nu. 19.
d vt in l. Manichęos, C. de hæreticis.
e l. ſi quis filium, §. item ſi de iniuſto rup. P.
f d. l. humanitatis, & l. ex facto. Bened. vbi ſuprà nu. 11.
g Idem ibid. nu. 7. vbi diſputatur, & glo. in § qua ratione de pupill.
h l. ſed ſi plures, § ad ſubſtituros, de vulg.
i d. l. humanitatis, verſ. ita tamen, § qua ratione, de pupill. l. ex facto, de vulga. & c. cum ceſſante, de appell.
k d. l. humanitatis, §. vel ſi filius d. l. ex facto, ratio ex l. cum acceſſiſſet, C. de fideicom. l. generaliter, §. cum autem, de inſtit. ſub cond. fact. C. l. cùm anus, de cond. & demonſt.
l l. ex facto, § ad Trebell. P.
m l. 6. C. de concubin.
n l. generaliter, § penult. de inſtit. reſt. ſub cond. fact. C.
o Guill. Bened. vbi ſup. nu. 11.
p l. ex facto, de vulg. P. quod quomodo ſit intelligendū, explicat d. l. ex facto, vbi ſup. nu. 48 & 49.
q Guill. Bened. vbi ſup. nu. 11.
r l. ex facto, de vulg. P. quod quomodo ſit intelligendū, explicat d. l. ex facto, vbi ſup. nu. 48 & 49.
s l. ex facto, de vulg. P. quod quomodo ſit intelligendū, explicat d. l. ex facto, vbi ſup. nu. 48 & 49.

De militari ſubſtitutione.

Cap. 25.

1 *Militaris ſubſtitutio quid, qualis, vt differat à vulg. Et pupill. diuiſio, de quibus rebus ſit, Et effectus. Nu. 2. 3. 4. & 6.*

3 *Compendioſa ſubſtitutio à milite facta quas alias contineat.*

5 *Militaris ſubſtitutio filio facta comprahendit eius legitimam.*

MILITARE

1 MILITARE teſtamentum extra iuris ciuilis communes regulas pluribus donatum eſt priuilegiis, in totum & in parte [a], vt docuimus proprio capite anteà. Poteſt & ſingulari iure miles igitur ſubſtituere, ideo de ea ſubſtitutione pauca tradenda ſũt. Subſtitutio militaris, eſt ſubſtitutio qua miles etiam poſt aditam hæreditatem, ſecundo gradu directò ſibi hæredem facit. Quæ finitio probatur ex l. centurio, 15. de vulg. P. quæ intelligitur in his tantùm bonis, quæ hæredes, quibus ſubſtituitur, ex teſtamento militari iure facto, ſunt conſecuti, non in aliis [b]. Directò capit ſubſtitutus militaris bona, in quo ſingulare ius habet, non obſtante aditione hæredis inſtituti [c]: ſicuti in pupillari re-
2 ceptum erat. Sed differt à pupillari, quòd ſubſtitutus pupillo, videbatur inſtitutus in teſtamento filij, in primo gradu, quia teſtamentum patris & eſt teſtamen.um filij [d]: at in ea, ſubſtitutus non dicitur ſuccedere patri, ſed pupillo [e]. Differt & à vulgari, quòd vulgaris adita hæreditate expirat [f]: hæc militaris, minimè. Et ita miles hîc, cùm ſubſtitutus illi etiam ſit directus hæres, & inſtitutus adiens, cum duobus hæredibus decedit inſolidum inſtitutis, contra iu-
3 ris communis regulas [g]. Hanc ſubſtitutionem militarem, & expreſſam, & tacitam dicimus. Expreſſa eſt, quando ad certum tempus aliquem hæredem inſtituit, & poſt illud alii [h]. Tacita, quæ continetur ſub compendioſa, & quæ habet ſpeciem fideicommiſſi [i]. Sic Guill. Benedic. tradit [k], reciprocam per militem factam perſonis diſparibus, ex voluntate teſtatoris, non aliter, continere vulgarem pupillarem, exemplarem, & militarem. Cõtinetur & ſub militari pupillaris tacita [l]. De rebus tantum à milite relictis hæredi, non de bonis pupilli fit militaris ſubſtitutio [m]. Miles porrò, qui ſubſtituit, & in expeditione eſſe debet, ſecundumque arbitrium concipere ſubſtitutionem poteſt, dummodo capacem ſucceſſionis ſuſtituat. Finis & rationes ſitus priuilegij, eiuſdem generis ſunt, ac militaris teſtamenti: & ideo ea omnia mutuanda ſunt
5 à ſuperiori capite de militari teſtamẽto. Notandum tamen præter hæc, quod cõcludit Guill. Benedictus [n], quòd in ſubſtitutione à milite verbis directis facta, venit legitima filij, ita quod non poteſt per hæredem remoueri; & vniuerſa bona teſtatoris pertinere debeant ad ſubſtitutum. Et hoc latius examinat propter ſententiam Paul. Caſtrenſis contrariam glo. fin. in l. præcibus, de impub.
6 C. Effectus quoque iſtius ſubſtitutionis coniecit in vnum locum, & differentias cum fideicommiſſaria ſubſtitutione, idem Guill. Bened. in tractatu compendioſæ ſubſtitutionis à nu. 12. per plures ſequentes ad c. Raynutius, & ad ver. ſi abſque liberis. 2. de teſtam. Et ibi abundè videbis de natura eius, vt ſuperfluum ſit ea, quæ ibi ordinatè dicta ſunt, in hanc paginam tranſcribere.

a l. de militet.

b Vlp. in l. milites etiam, 3. eod. P.

c l. miles ita hæredẽ, § exheredato, eod. l. ſi teſtamẽto, eod. C. l. cẽturio, de vulga. explicat Guill. Bened. in ver. abſque liberis. nu. 12.

d l. Papinianus, §. ſed nec impuberis, de inoff. teſta.

e §. 2. de pupilla.

f l. poſt aditam, de impub. C.

g l. quod contra, §. vni duo, de reg. iur.

h l. quærebatur, §. ſi. & l. miles ita hæredem. de milit. teſta. P.

i vt in l. præcibus, in fine, de vulga.

k Guill. Bened. ad ver. ſi abſque liberis, in recipro. nu. 40. & 11.

l in l. in teſtamento, & de milit. teſta. l. centurio, de vulga.

m d. l. milites etiam, p. de milit. teſtam.

n Guill. Bened. in cõp. ſubſtit. in ver. ſi abſque liberis, 4. nu. 20.

De compendioſa ſubſtitutione. Cap. 26.

1 *Compendioſa ſubſtitutio accedit militari, num ſit ſubſtitutio, quid ſit, diuiſio, formulæ eius, & quas alias contineat. Num. 2. 3. 4. 5.*

4 *Verba directa, obliqua, & communia quæ: quando directa vniquentur, & contrà.*

6 *Militaris ſubſtitutio quæ bona contineat. & L. Præcibus, de Impub. explicatio.*

7 *Militaris directa ſubſtitutio in quo ſimilis fideicommiſſariæ.*

8 *Compendioſam quid operetur quando continet fideicommiſſariam.*

9 *Legitima fideicommiſſo grauari quando poteſt.*

1 *Compendioſa ſubſtitutio mixtim quomodo dicatur fieri.*

11 *Compendioſa facta verbis obliquis vel communibus continet fideicommiſſariam: num idem ſi directis.*

12 *Pupillaris, exemplaris, & alia in compendioſa comprahenſa, expreſſa, non tacita cenſentur, & excludunt matrem.*

MILITARI ſubſtitutioni accedit compẽdioſa, ſic enim Barth. 1
ſentire videtur, dum ait [a], *Compendioſa ſubſtitutio quandocunque eſt ſubſtitutionis ſpecies diſtincta ab aliis: vt quando ſit à milite poſt aditam hæreditatem, & valet iure directo, vt L. centurio, de vulga P. Quandoque non eſt ſubſtitutionis ſpecies, ſed eſt quædam adiectio, vt quando fit à pagano: Ita enim nihil valet iure pupillaris directe poſt aditam hereditatem, vel fideicommiſſi, vt infrà videbitis. Vnde tunc non eſt ſubſtitutionis ſpecies per ſe, ſed adiectio quædam.* Hæc ille. Quod Guillelmus Benedictus intelligit quoad effectum, ratione cuius & in vulgarem, pupillarem, exemplarem, aut fideicommiſſariam tranſit: contrà quoad formam, propriam etiam in pagano eſſe ſpeciem [b]. Compendioſa, eſt ſubſtitutio quæ compendio verborum 2
ſeu breuitate ſermonis fit, ſub vna mortis conditione vel alia, plura tempora, quæ ad alias ſubſtitutiones ſimplices referri poſſunt, continens [c]. Hæc du- 3
plex, vt dixi ex Bart. propria in milite, & adiectio aliarum in pagano. Quæ à milite fit, habet tantummodo bona teſtatoris, quæ ad inſtitutum peruenerunt: quæ à pagano, ſecundum ſubſtitutionum quas complectitur naturam, & ex formula ſubſtituendi, metienda eſt. Itaque formulæ ſubſtituendi compẽdio- 4
ſè cognoſcendæ, & verba illarum, quarum alia reſpiciunt eum cui fit ſubſtitutio, alia ſubſtitutum: vel directa, aut obliqua, aut communia de quibus alibi dictum. Directa ſunt, per quæ qui vocatur à teſtatore capit hæreditatem directò & non ab inſtituto, vel ab alio medio vt, *hæredem facio, inſtituo, hæres eſto* [d]. Obliqua, per quæ teſtator vult à medio, ſeu ab inſtituto ſubſtitutum capere, vt patent exempla [e]. Communia, quibus teſtator poteſt & directè & obliquè mentem exponere. & in quibus quid potius ſenſerit quàm dictum fuerit, ſequimur [f]. Hæc itaque verba, in compendioſa obſeruamus: nam directis & communibus illa fieri poteſt [g], non autem obliquis, quia tunc tranſit in propriam obliquam fideicommiſſariam. Et verba quidem directa, quæ iure directo operari non poſſunt, aliquando trahuntur ad fideicommiſſum: [h] ſed vix vnquam obliqua ad directa conuertuntur, aut perrarò, & niſi certis caſibus [i], etſi vulgaris fiat verbis obliquis, quæ propter ſubſtitutionis naturam in directa commutantur [k]. Sed & communia, quæ ſecundum varias acceptiones poſſunt eſſe directa & obliqua, non impediunt, quin compendioſa ſubſtitutio directa ſit: vt ſi teſtator vtatur verbo, *detur*, quod ſui natura dicitur obliquum [l], nihilominus ſubſtitutio erit directa: quia hic non denotat ſubſtantiã ſubſtitutionis, ſed modum eam exequendi [m]. Formula cõmunis, *filium meum* 5
inſtituo, & quandocunque deceſſerit, ſubſtituo ei talem. Videtibi dictionem, *quandocunque*, complecti plura tempora, ex quibus plures ſpecies ſubſtitutionum oriuntur, tempus nempe ante aditionem, vnde vulgaris: tempus ante pubertatem, vnde, pupillaris: & tempus pubertatis. Item, limitatio fit interdum temporis, vt *quandocunque filius meus intra 25. annum deceſſerit, talem ſub ſtituo* [n]. Interdum fit cum alia conditione adiecta indefinito tempori, vt *quandocunq; ſine liberis deceſſerit* [o]. Inſpicitur porrò perſona eius, cui eſt facta ſubſtitutio, vt effectum & finem eius diſtinguamus. Nam eius ratione & temporis plures vel pauciores continebuntur in compendioſa ſubſtitutione. Nam ſi pupillus ſit, cui fiat à pagano hæc ſubſtitutio *quandocunque*, &c. & moriatur ante aditam hæreditatem compendioſa continebit tantùm vulgarem P: ſi in impubertate poſt aditionem, tantùm pupillarem, & aditione expirat vulgaris. Si poſt pubertatem decedat, adhuc diſtingue, an furioſo, prodigo, vel alij cui exemplariter ſubſtitui poteſt, compendioſa facta fuerit, an alteri: ſi furioſo, & is in furore moriatur, continebitur quoque exemplaris, & excludetur mater & alij ab inteſtato venientes, vt in pupillari. Si autem aliis fiat, & moriantur poſt pubertatem, inſpicitur, num fiat

a Bart. in l. præcibus nu. 9. de impub. & in l. centurio, nu. 15. de vulg.

b Guill. Bened. in c. Reynutius, in verſ. abſq; liberis, n. 2. in compendioſa, nu. 4 & 5.

c Hæc ſumit Bar. in l. centurio, nu. 9. de vulg.

d l. verbis ciuilibus de vulg. & ibi Bar. fuſè

e in l. cohæredi, §. cùm filius, de vulg. l. cum quidã, in f. de leg. 2. & in l. fundi, de vſufr. lega P.

f l. nã hoc iure, de vulga

g d. l. cohæredi, §. cùm filius, eod.

h l. ex facto iure, ad Sc. Trebell.

i vt in § ſi. Antonius, de fideicõ. liber. l. neq; enim, §. fin. l. ſeq. eod. P.

k l. ſi Titius, de cõdit. inſtit. l. humanitatis, de impub. ibi, *regnet, & hæredem inſtituat*, C. ſi pater, de teſta. in 6

l l. fundi, Trebatium, de vſufr. lega P.

m vt in l. ſi quis ad declinãdã, C. de epiſc. & cler. vbi eſt quidã inſtitutio directa, ſed modus exequendi obliquus, per executores datos Guil. Bened. in verſ. ſi abſque liberis, in 2. in compẽ. ſubſtit. nu. 57.

n l. centurio, de vulg.

o l. præcibus, C. de impub.

p Bar. in d. l. centurio, & alij, in l. præcibus.

6 num fiat à milite, vel à pagano. Et si facta sit à milite, substitutus ex militari substitutione capiet omnia bona, quæ testator hæredi instituto reliquit, iure hæreditatis, etiam exclusis venientibus ab intestato, & militaris in compendiosa continebitur [a]. Dico ea quæ testator hæredi reliquit, iure institutionis: nam alia quæ hæres institutus propria habuit, aut donationes, aut prælegata etiam à testatore procedentia, non veniunt in militarem substitutionem, quia sua, non testatoris sunt [b]. Sic intelligenda L. præcibus, de impub. C. vt in substitutione militari compendiosa, mater succedat, non obstante substitutione, filio puberi ab intestato: substitutus verò militaris iure directo omnibus bonis patris testatoris. Sieque ibi substitutus militaris in bonis patris succedit directè quidem, sed *velut ex causa*, inquit textus, *fideicommissi*, id est, perinde ac fideicõmissaria substitutione rogatus filius fuisset restituere ei hæreditatẽ pa-
7 ternã: & ita velut ex fideicõmisso de manu matris capit. In hoc enim directa militaris substitutio similis est fideicõmissariæ. Quia sicut per fideicõmissariã non tenetur filius propria bona substituto restituere [c] sic neq; ex militari. Neque hic immorabor in refellendis sententijs Pauli Castrensis & aliorum, qui aliter de explicatione l. præcibus, sentiunt mihi: siquidem cum alijs quibusdã,
8 verior videtur sententia prædicta. At si loquamur de alio quàm milite, cõpendiosam faciente, si is cui substitutũ est hoc modo, post pubertatem adita hæreditate decesserit, continebitur sub hac compendiosa, per verba cõmunia facta, fideicõmissaria quoq; hocque ea operabitur, vt mater quidem & alij venientes ab intestato, succedant filio instituto in bonis proprijs, sed per fideicõmissum teneantur paterna bona restituere substituto compendiosè per verba
9 communia. Nec enim bona propria filij aliunde quàm à patre quæsita, in restitutionem fideicõmissi veniunt, nec donationes, nec prælegata ei facta, quæ vt antè diximus, dicuntur eius propria bona [d]. Quamobrẽ notabile est quod obseruat & concludit Benedictus [e], in tali restitutione fideicommissi hæreditatis patris detrahetur legitima filij, in qua non potuit grauari [f], si intelligatur relictum fideicommissum ab ipso filio, hoc est, si filius ipse censeatur grauatus de restituenda hæreditate quia tunc non potest imponi grauamen filio in legitima. Contrà, si fideicõmissum relictum sit ab eius hærede, quia eius substitutus vel hæres grauari potest [g]. Si igitur compendiosa substitutio à filio nominatim facta sit & fideicommissum ab eo relictum erit; vt, *quandocunque filius meus moretur, eidem talem substituo*, & legitima detrahetur. Si verò relictũ sit nominatim ab hærede, non detrahetur. Ar quando dubium est, an à filio, aut ab hærede relictum sit: tunc variæ interpretum sunt sententiæ [h]. Ego autem probo, censeri relictum à filio [i]: & legitimam ab hærede eius retineri &
10 trebellianicam, iuxta naturam fideicommissi vniuersalis inuncti filio [k]. Fit & mixtim substitutio compendiosa, cum verbis communibus & casu seu conditione aliqua adiecta. Vbi idem ac in superiori obseruandum propemodum aduersum interpretes disputat Guill. Benedictus [l]. vt si dicatur, *quandocunque filius meus decesserit sine liberis, talem ei substituo*. Nam hæc verificari potest in pupillari, & post pupillarem ætatem. Idem si dictum sic absolutè, *si filius meus decesserit sine liberis, substituo talem, vel volo bona mea peruenire ad Titium*. Nam illa compendiosa est, & continet pupillarem vulgarem, exemplarem si furiosus, & fideicommissariam [m]. Resolut & Boerius [n], verba, *si hæres erit*, adiecta compendiosæ, non impedire quin ea sit fideicommissaria, nec esse de essentia aut substantia compendiosæ: vt in illa, *si hæres erit, & decesserit sine liberis masculis ex suo corpore natis, eo casu volo &c.* Et omnes quidem consentiunt continere & fideicommissariam, compendiosam, si ea fiat verbis obliquis aut communibus, vel in codicillis, vbi iure directo non substituitur. Sed num, si directis fiat, vt per verba, *instituo, substituo, &c.* contrauertunt: nam pupillarem & vulgarem contineri, & exemplarem fatentur quidam, sed fideicommissariã negant. Obtinuit tamẽ contraria sententia, & verior habetur, potissimùm cùm clausula apponatur in testamẽtis, *si non valet quod ago vt ago, valeat in codicillorũ*, idq; obliquè. Et hanc quæstionẽ vide disputatã & ita cõclusũ apud

[a] d. l. centurio, de vulga.

[b] Alex in l. Marcellus, § quidam, ad Trebell. P.

[c] l. cohæredi, §. cùm filiæ, de vulga P.

[d] Alex. in l. Marcellus, § quidã, ad Sena. Trebel. Bar. & Ias. in l. cùm virum, C. de fideicom.

[e] in tract. compendio. num. 48.

[f] c. Raynutius, de testa.

[g] l. fundũ per fideicõmissũ, §. f. cum l. seq. de lega.

[h] quas refert & easdẽ probatiunet Guill. Bened. præd. tract. compend. nu. 48.

[i] l. cohæredi, § cum si filiæ, de vulg. l. codicillis, in princ. de vsufr. leg. & ibi Bar. Quo tamen alibi sibi ipsi dissentit, Franc. Aret. latè, in consil. 155. an. 1. & in col. Alex. cõs. 12. in c. 4. ettẽ tus verbis, 3 par. cõs. c. si pater, de testã. in 6.

[k] Guill. Bened. vbi proximè, nu. 49. 50. 51

[l] Idẽ eod. nu. 53. & 56. facit l. recusare, §. Titius, ad Senat Trebell. l. si quis seruo de man. testa. Nic. Boer. dec. 138. n. 20. Aug. Aret. in l. §. qui fideicõmissariã, de hæred. instit.

[m] Boer. dec. 138. n. 19.

Guill.Bened.in c.Raynutius,ad verſi.ſi abſque liberis, in compendioſa, à numero 32. vſque ad nu.37. facit l.Scæuola,ad Trebell.P.dę Ferrariis in practin c.formæ libelli quo agitur ex ſubſtitutione,in ver.compendioſæ;glo.in l.verbis ciuilibus,de vulga.dicens ſemper clauſulam illam,*ſi ſine liberis*, eſſe fideicõmiſſariam.Tanta porrò eſt vis iſtius compendioſæ,vt prædictæ ſubſtitutiones pupillaris,exemplaris, vulgaris, fideicommiſſaria, in ea contentæ cenſeantur, expreſſæ, non tacitæ: & ideo pupillaris & exemplaris, ex ea locum habentes, excludunt matrem [a], vt pupillaris expreſſa [b] & exemplaris [c]. Proinde & rationes generales ſubſtitutionum, & ſingulares cuiuſque ſpeciei, & cauſæ voluntatis ſuſtinendæ defuncti,robur huic ſubſtitutioni compendioſæ dare dubium non eſt.

a idem Bened. in cõpendiosa & in tra. vulgar.nu. 4. prin.

b in l.pręcibus,de test. C.

c l.humanitatis, eod.

De ſubſtitutione breuiloqua,ſeu reciproca. Cap. 27.

1 *Subſtitutionis compendioſæ & reciprocæ præcipua differentia,num ſubſtitutio,quid ſit,quomodo diuidatur,quot & quales ſubſtitutiones & quando contineat.num.* 2.3.4.5.*&* 6.

7 *Fideicommiſſaria ſubſtitutio num contineatur ſub reciproca diſputatur.&* 8.

9 *Reciprocè ſubſtituti quomodo vocentur in partes deficientium, an pro modo inſtitutionis,an in partes viriles.*

10 *Subſtitutos in viriles partes vocare voluiſſe teſtatorem quando appareat.*11.*&* 12.

13 *Breuiloquæ ſubſtitutionis formulæ.*

d in l. cum hoc iure, de vulga

e Curtius in l. Lucius, num 2 eod & alibi.

f l.3.§ cui congruit de pecul

g Bal.l.4.c. ſi pater, de teſta in 6. Bart. ad c.fi. vt lites, in breuiloqua

h in l. Aldeo, §. cum quid,de vulgar. do mi l.inteſtamento, de don.inter virum C.

i glo.in § quæ tamen, de pupill. glo.in rub. de vulg. Bal. in l.pra eſens,verſi. ingrata hoc quæritur,de iure rub C.

k l. hoc iure, § quod ius,de vulga.

l Alex.in l.Lucius eod.

m l.teſtamento, de iure pub C.

n l.cum hoc iure, & l.Lucius, de vulga. l.cum in teſtamento, § hæc verba, de hæred inſtit P.

o Guil.Bened. add. c.Raynutius,adverſi. ſi abſque liberis, in breuiloquio nu.27.

p l.a.§ ſed ſi ego,de vulga P. § non tantum,de pupil.

q vel nouiſſimum, de ſub & paſſis P.

r vel l. quoquidã, de legat.1 ab exhæredato, § de legat.1 Iuriſconſulto, §. fin. ad leg. Falc.

s l.abeo,§ de fideicõ miſſ.l.c hæred.§. cum filius, de vulg. P.

AFFINIS, propemodumque ſimilis ſubſtitutioni cõpendioſæ eſt breuiloqua.Sed in hoc maximè differunt, quòd [1] Breuiloqua fieri non poteſt niſi pluribus inſtitutis,vni nequaquam,nec poteſt fieri quin ſimul plures nõ contineat ſubſtitutiones: cùm tamen compendioſa & vni fieri poſſit,& ad vnam ſolam ſpeciem ſubſtitutionis reſtringi poſſit,prout caſus contingit, aut interpretatio verborum patitur,etſi apta ſit plures ſpecies continere. Vocatur hæc ſubſtitutio quoque reciproca [d]. Et de hac ſimilis eſt controuerſia, quæ explicata eſt de compẽdioſa: [2] num reciproca ſit ſpecies propria ſubſtitutionis.Nam Bartho.& alij [e], negant eſſe,ſed dicunt adiectionem quandam aliarum, ſicuti dictũ eſt de actionibus inſtitoria,tributoria,& de peculio [f]. Item nomen eius eſſe accidentale, non ſubſtantiale [g].Subinde quia hæc reſoluatur in alias ſpecies,vt in vulgarem,pupillarem,vel aliam,non conſtituere propriam ſpeciem [h]. Alij cõtrà, inter ſubſtitutionis ſpecies reciprocam connumerant [i]. Et ſic Modeſtinus quoque eã diſtinguit ab alijs [k].Et verius certè eſt quod Alexãder tradit [l], ratione formæ reciprocã eſſe propriã ſubſtitutionis ſpeciem: quòd pertinet autẽ ad effectũ, minimè proprũ habere.Et docetur idipſum à finitione.Reciproca quippe eſt, [3] ſubſtitutio,quæ plurium perſonarum ſubſtitutiones [m] ad inuicem [n], vno breui ſermone complectitur.Pro diuiſione iſtius reciprocæ,nihil aliud obſeruandũ [4] in præſentia puto,quàm quod ea interdum vnam, interdũ plures ſubſtitutionũ ſpecies habita ratione perſonarum inſtitutarũ & ſubſtitutarum, cõtinet. Nam ſi pater duos filios impuberes exhæredatos,inuicem ſubſtituit, hæc reciproca ſubſt tutio non continet niſi pupillarem reciprocam,ſeu ratione duorũ impuberũ,duas pupillares,vnam in qualibet perſona pupilli: non autem vulgarem,quia filij in ſtituti non ſunt [o]. Et pupillariter quidem exhæredatis pater ſubſtituere poteſt [p], ſiue bona mente [q], ſiue ob ingratitudinẽ exhæredet [r]: at onus imponere non poteſt illis, quos non inſtituit [s]. Sic reciproca facta duobus furioſis puberibus exhæredatis ob cauſam ingratitudinis aliquam cõ

miſſam

missam ante dementiam, continebit tantùm duas exemplares, seu vnam speciem substitutionis exemplaris. Iason tamen existimauit, [a], non posse cõtineri tantùm duas exemplares in reciproca: ratus non posse exemplarem fieri exhæredatis, per l. humanitatis, C. de impub. Sed si non adeatur hæreditas dementium, duas vulgares ait contineri. Quod si substitutio reciproca fiat duobus impuberibus hæredibus institutis à patre vel auo paterno, quatuor contineri possunt. Nam si ante aditionem decedant, continet vulgares duas: si in pupillari post aditionem, duas pupillares [b]. Atque inter omnes cõuenit, pupillares istas contentas in hac reciproca, esse expressas ratione effectus, quamuis sint tacitæ ratione verborum: & ideo quia expressæ, substitutũ excludere ex hac compendiosa matrem [c]. Quod non facit tacita pupillaris [d]. Item quatuor substitutiones continebuntur in reciproca, quando fit puberi bus mente captis, vel alij, cui exemplariter substitui potest à patre vel matre. Nam continet ante aditam hæreditatem duas vulgares, potest à patre vel matre. Nam continet aditam hæreditatem duas vulgares, post aditam duas exemplares, in persona cuius [e]. Et si compendiosa reciprocæ factæ fuerit ei addatur, octo continebuntur, quatuor proximè explicatæ duæ vulgares, duæ exemplares, & vltrà duæ fideicommissariæ, & duæ pupillares: vt si ita dictum sit, *Impuberes duos meos filios mente captos instituo, & si decesserint in pupillari ætate, vel post in dementia, vel post quandocunque, eos inuicem substituo.* Quod si compendiosa addatur reciprocæ in duobus pupillis non mente captis, sed cõtinebuntur duæ pupillares, duæ vulgares, duæ fideicommissariæ: vt si ita dictum, *Instituo duos filios meos impuberes, & si decesserint in pupillari, vel aliàs quandocunque, eos inuicem substituo.* Et hæc proexẽmplis sint, quando duo tantùm instituit & substituti inuicẽ sunt: nam si plures quàm duo sunt instituti & substituti multiplicant interpretes numerum substitutionum: vt si octo impuberibus facta sit, totidem geminatæ reciprocæ. Quæ omnia intelligenda sunt, quando personæ institutæ capaces sunt substitutionum, quas dicimus contineri in reciproca & æqualis, sunt qualitatis, non aliter [e]. Nam si pupillo, pubere, & extraneo institutis, fiat reciproca, siue compendiosa, continetur tantùm vulgaris reciproca, quia illa pariter in omnibus locum habere potest reciprocè non aliæ [f]: si quidem extraneo pupillaris non fit, nec puberi. Et quia pupillus non potest eis pupillariter succedere, non poterunt etiam illi reciprocè pupillo pupillariter in eo casu succedere. Ita disparitas personarum arguit diuersam mentem testatoris si aliter non exprimatur: alter enim suus, alter extraneus. nec ita extraneus dilectus vt suus, vt pares censeatur testator voluisse facere. Nemo enim censetur alienam sobolem propriæ antepositisse, etiam si filium nominatum grauatur de restituenda relicta hæreditate [g]. Ratio quia quando verbum referri potest ad duo vel plura, relatio intelligi debet, si æqualiter ea possit determinare. Nec solùm in hac substitutione [h], sed & in aliis, vt in vulgari [i], pupillari [k], breuiloqua [l], in sententijs [m], legatis [n], & similibus [o]. Ideo vnius etiam ex pluribus disparitas etiam inter multos æquales, facit ne etiam inter æquales admixto inæquali, substitutiones aliæ, quàm vulgares locum habeant [p]. Si tamen de contraria sententia testatoris constet, eã sequimur, & breuiloqua ex eius voluntate expressa, ad impares etiam traducetur. Probatur autem ea voluntas, vel per scripturam testamenti. si in testamento expressa est. vel per testes, duos videlicet, si agatur de militari testamẽto & volũtate: sin autẽ de pagani, per plures [q]. Inæqualitatẽ autẽ seu disparitatẽ personarũ Guill. Bened. distinctiõe triũ tẽporũ obseruãdã putat [r]. Nã aut disparitas psonarũ est ab initio cùm fit, & duratura est sẽper: vt si fiat pupillo, & puberi reciproca, vel viro sanæ mẽtis, & furioso. In primo namq; casu, nõ cõtinebitur pupillaris, nec in 2. exemplaris, sed tantùm in vtroq; vulgaris [s]. Aut fit ab initio personis disparibus, cum quibus postea superueniat paritas: vt si priusquam pater duos filios instituit, suum & emancipatum, & inuicem substituit, pupillaris tunc quidem habere locum non potest, sed vulgaris: cæterùm, si post factum testamentum, emancipatum impuberem

[a] Iaſon l. in teſtamẽto in 2. de teſta mil.

[b] Iam hoc iure, de vulga.

[c] l. Lucius, & ibi. Bart. nu. 7. eod.

[d] Bald. in d. l. Lucius, col. 6. & ibid Imol. & Alexand.

[e] l. 2. de impub. C

[f] d. l. 2. l. in teſtamento. C. de teſta. mil. l. Iam hoc iure, de vulga.

[g] l. generaliter, § cùm autem, de infir. (ſubcond. fact.) l. cum auus, de cond. & demonſtr. l. cum auus ſtant, C. de fideicom.

[h] l. hæreditatẽ, l. quãtum, C. de impub.

[i] d. l. quantum.

[k] l. Iam hoc iure, de vulg. l. in teſtamento. C. de teſta mil. C.

[l] l. Lucius, de vulga. P.

[m] l. ſi de ſent. & interlocut. C

[n] l. ſi legatarius, § ſi cum ita, de legat. 3.

[o] Bartho. & Alex. in d. Lucius, ſaſi cons. Bald. in d. l. ex teſtamento.

[p] Guil. Bene. in ſubſtitutionẽ uulo. ad verſ. ſi abſque liberis, 2. nu. 37

[q] idẽ Bened. vbi ſupra nu. 65.

[r] idem, eod. nu. 32. 33. 50. 51. 52. 53. 54.

[s] d. l. Iam hoc iure, de vulga. & d. l. 2. & ibi quæritur, de impub.

adoptauit, facta eſt æqualitas, ſed non ideo reciproca continebit pupillarem. Quia ab initio inæqualitas & diſpoſitio non poteſt confirmari ex eo quod poſteà fit [a]: quia per adoptionem fictio non fit eorum, quæ antè facta nõ ſunt [b]. Aut 3. ab initio quo fit, interuenit in breuiloqua æqualitas, ſed poſteà inæqualitas ſuperuenit. Et in hoc caſu diſtinguitur, num inæqualitas ſuperueniat ſine facto diſponentis, aut ex facto eius: ſi ſine facto, putà quia pater duos filios impuberes vnum annículum, alium duodennem habens, inſtituit, & inuicem ſubſtituit, quo caſu locum habere poſſet pupillaris; poſteà ſuperuixit, & 12. factus eſt pubes, & ita inæqualitas perſonarum orta, tunc habet locum pupillaris & vulgaris tantùm, ſi pubes ſuperueniat pupillo [c]; ſecus ſi facto teſtatoris inæqualitas fieret, putà quia teſtator emancipaſſet filium voluntariè [d]. Et hæc expeditam ſatis habent deciſionem. Verùm dubitatum eſt, nũ ſub breuiloqua ſeu reciproca contineatur fideicommiſſaria. Et melior viſa fuit ſententia Bartholi [e], in reciproca ſimpliciter facta, *inuicem ſubſtituo*, non contineri fideicommiſſariam, quamuis omnes inſtituti videantur huius capaces [f]. Et hic rectè videtur Alexander [g] reprehendere Baldum, dum is tradidit [h], in formula qua teſtator dixit *filium meum hæredem inſtituo, & Titium ſubſtituo*, contineri vulgarem ſi filius repudiet, & fideicõmiſſariam ſi adeat: quòd verbum *ſubſtituo*, ſit verbum commune fideicommiſſariæ quoque ſubſtitutioni [i]. Nam inquit Alexander hoc falſum eſt, cùm neque in compendioſa contineatur fideicommiſſaria. Atque verbum *ſubſtituo*, ſine commemoratione mortis, refertur ad directas ſubſtitutiones, quæ propriè ſubſtitutiones ſunt, non ad fideicommiſſariam obliquam, quæ impropriè dicitur ſubſtitutio [k]. Et is, cui reſtituitur hæreditas, non dicitur per omnia ſuccedere in locum hæredis, niſi quòd pertinet ad iura vtilia [l]: ſed inſtitutus, qui reſtituit bona, hæres dicitur, nec deſinit poſt reſtitutionem hæres dici [m]. Alij diſtingunt, an ſubſtitutio reciproca fiat in codicillis, & tunc in ea continetur fideicommiſſaria, quòd codicillis, directò non poſſit dari hæreditas [n]: & in illis directa oblique tur, & retineatur quarta [o]. An verò in teſtamento: & tunc ſi à teſtatore dictũ ſit, *eos inuicem ſubſtituo vulgariter & per fideicommiſſum*, Extra dubium eſt, & fideicommiſſariam contineri, ob expreſſam voluntatem teſtatoris. Quòd ſi ſimpliciter breuiloqua fiat, continet in diſparibus vulgarem tantùm, vt dixi. Cæterùm, ſi reciprocè addita eſt compendioſa, cùm verbo d ſtributiuo temporis, ita, *quandocunque alter veſtrum deceſſerit, vos inuicem ſubſtituo*, breuiloqua continet fideicommiſſarias [p]. Sed cum hæc facilè tradiderim operæpretium eſt aliud caput difficilius explicitum ab interpretibus, luce faciliori illuſtrare. Quod vnica hac regula intellecta conſequemur. Ex diſparibus portionibus inſtitutis plurib⁹, illiſque inuicem ſeu reciprocè ſubſtitutis, altero illorum decedente, alij vocantur pro modo inſtitutionis [q]. Quia partes appoſitæ in inſtitutione, cẽſentur repetitæ in ſubſtitutione [r]: ſi aliud non ſit expreſsè cautum à teſtatore. Sic & in legatis, fermo poſtremus refertur ad voluntatẽ primam, ex qua dependent [s]. Item ſecundò, huius reciprocæ ſubſtitutionis natura eſt, hab. re vt docuimus reciprocæ ſucceſſionis æquitatẽ [t]. Proinde ſuperſtes quilibet non poterit in plus ſuccedere defũcto, quàm pro modulo, quo ei præmoriẽti ſucceſſurus fuiſſet defunctus. Accedit 3. quod portiones in teſtamẽto delatæ videtur inſtitutis à teſtatore [u] benemerito cuiuſq; [u]. Proinde in ſubſtitutione ijdẽ gradus affectionis, ſecundũ expreſſã volũtatẽ defũcti, retinẽdi ſũt in ſubſtitutiõe: cùm acceſſoriũ ſequi debeat naturã principalis, à quo pẽdet [x]. Quẽadmodũ ſtatuit lex in diuiſione facienda à iudice bonorũ à patre relictor [y]: vt, ſi bona pater diuiſerit inter filios, & poſteà alia quę ſierit, & ante diuiſionẽ eorũ deceſſerit, iudex ſequatur formulã iã cæpta à patre in reliquis. Cæterùm hæc reſolutio tũperanda eſt circumſtãtijs legitimis. Primùm, vt ita demùm intelligamus cõcluſionẽ vim habere quãdo ſubſtitutio eſt abſolutè breuiloqua, vel fideicõmiſſaria, vel vulgaris, & de mẽte teſtatoris cõtraria nõ appareat. Nã ſi qdã admiscu'a ſint, quib⁹ docen poſſit teſtatorẽ vocaſſe ſubſtitutos ad partẽ deficiẽtis per viriles, illa ſequẽda volũtas eſt, q̃ in omnib⁹ vltimis diſpoſi-

[a] 101. n. 5. ſi filius, de legat. 3. l. ſi ita, de auro & arg. leg. Bart. in l. Lucius. Socin. in d. l. in teſtamẽto.
[b] l. qui iure militari, cum l. ſeq. de teſtam. milit.
[c] Guill. Bened. vbi ſup. nu. 54.
[d] Guill. Bened. eod nu. 54. vbi rationes.
[e] Bart. in l. 2. de impub. & in l. centurio, de vulga.
[f] § rurſus, de pupill.
[g] Alex. in d. l. a. de impub.
[h] Bald. in Ihumanitatis, col. cod.
[i] l. generaliter, § cùm autẽ, in glo. in ver. ſubſtituit, de inſtit. ſub cond. fact.
[k] Paul. Caſtr. & Bal. in tub. de impub. C.
[l] § reſtituta, de fideicom. hæred. l. 1. § 1. ad Trebell. P.
[m] l. teſtiſue dol. ma. § 8. § ſed quod papinianus, de minor. 25. an. P.
[n] l. hæreditatẽ, 2. eũ ſimilib. ibi not. per glo. de codicil. C.
[o] l. Scæuola, ad Trebell. P.
[p] Iaſon in d. l. 2. de impub. Bened. vbi ſup. nu. 36.
[q] l. 1. vbi & hoc tractant interp. & l. 1. de impub. § & ſi ex diſparibus, de vulgar. l. quæſtes, 23. ad Trebell.
[r] l. quilibet, § hæc verba, l. ſed ſi pluresnos de vulga.
[s] l. ſi mihi & tibi, 32. § fin. de legat. 1.
[t] l. tam hoc iure. l. Lucius de vulgar. l. 6. de impub.
[u] l. nec adiecta, pro ſuę P.
[x] c. acceſſorium, de reg. iur. 6.
[y] l. quæ pater, 33. fam. ercis. P.

diſpoſitionibus princeps & regula eſt[a]: maximè in fideicommiſſis[b], & eiuſmodi
10 bus aliis ſimilibus[c]. Colligimus porrò voluntatem fuiſſe teſtatoris: ſubſtitutos voluiſſe ſuccedere in viriles, & non pro rata & modulo portionis relictæ in inſtitutione, ſi teſtator iubeat reſtitui ſubſtitutis ſucceſſionem, ſi modò quilibet certam ſummam dederit. Nam ſi ex diſparibus partibus inſtitutos, parem pecuniam ſingulos dare iuſſerit, propius eſt, vt voluerit eos viriles & pares partes recipere: ſi verò ſumma pecuniæ dandæ congruat portionibus hæreditariis datis, pro portione accipere debent[d]. Voco hic partes viriles, quando ſecundùm numerum perſonarum ſubſtitutarum, diuiditur hæreditas deficientis inſtituti[e]: vocant interdum hanc diuiſionem, in capita. Secundò, cenſentur à teſtatore ex diſparibus inſtituti, in viriles in ſubſtitutione breuiloqua vocati, ſi ſubſtitutio eorum fiat nomine proprio; contrà, ſi appellatiuo[f]. Ratio illius differentiæ eſt, quia perſonalis adiectio numerat partes & habetur tunc potius ratio perſonarum, quàm partium ſeu portionum[g]. Præterea quando ſubſtitutio fit ſub nominibus appellatiuis, fit per vnitatem perſonæ, ſine interpoſitione copulatiuæ: vt, *hæredes meos inuicem ſubſtituo*. At quando fit per nomina propria, neceſſe eſt adici copulam, vel punctum nomine eius. Copulæ autem vis eſt, diſtribuere vim verbi æqualiter inter perſonas nominatas, copulatas ſeu coniunctas[h]. Nominatim inſtitutio fiet & ſubſtitutio, ſi inſtituam ex diuerſis partibus Sempronium, Meuium, & filium impuberem: & poſteà ſubſtituam eidem impuberi Caium, Sempronium, & Meuium. Sic enim oportet exprimere nomina ad effectum diſtinctionum portionum[i]. Quanquam ad effectum certitudinis, interdum nominatim quid exprimi dicatur, non tantùm per proprium nomen, ſed etiam per ea quæ certum faciũt:
11 & quandoque demonſtratio vices nomine agit[k]. Per appellationem verò ſic inſtitutio aut ſubſtitutio fiet[l], *quiſquis mihi hæres erit, eundem ſubſtituo filio meo*[m]: vel, *hæredes inſtitutos ſubſtitutos ſubſtituo*: vel, *filios meos alios ſubſtituo*. In
12 quibus ſucceditur tantùm pro portionibus hæreditatis, non pro viribus[n]. Obſeruatamen, interdum concurrere nominationem cum appellatiuo nomine, quo caſu appellatio viriles faciet partes: & appellationes nominibus additæ, pro certiori demonſtratione habentur[o]. In quæſtione tamen, ſi teſtator dixerit, *Relictũ ab hæredibus quos ſuprà nominaui*: vel, *ſubſtituo hæredes, quos ſuprà nominaui*. Num hæredes iſti grauati vel vocati cenſeãtur pro viribus, aut pro portione hæreditaria. Scinditur Schola Italorum à Gallicana. Aiunt enim Itali, nominatim videri vocatos & grauatos. Quam ſententiam ſequitur Cynus[p]. Nos autem rectius meo iudicio, contrariam veriorem dicimus ſententiam, & nominatos eos appellatiuo nomine non proprio, & ideirco pro portionibus hæreditariis grauatos & vocatos. Quod & defendit Bartho.[q] Et iure expreſſum id reperi[r]. Sed & notandum ex his, ſi quando quidam nominatim ſubſtituti, alij per appellationem inueniantur, illos per viriles partes: iſtos, ſecundũ
13 portiones hæreditarias ſucceſſuros, aduenientе ſubſtitutione[s]. Formulæ ſecundùm quas fit ſubſtitutio breuiloqua ſeu reciproca, ſunt. Prior, quæ propria & frequentior eſt. *Eos inuicem ſubſtituo*[t]. Item, *vter eorum viuet*[u]. Eſt & ſubſtitutionis reciprocæ fideicommiſſariæ formula, *quicunque hæredum meorum deceſſerit ſine liberis, alteri reſtituat hæreditatem*[x]. Si tamen dictum ſit, *quicunque eorum deceſſerit ſine liberis, alter ſit hæres, vel alterum ſubſtituo*, ſit directa reciproca, non fideicommiſſaria[y]. Cui autem poſſit fieri reciproca, iam apparuit ex his quæ notauimus in explicatione quæſtionis, quæ contineantur ſubſtitutiones ſub hac reciproca: & huc etiam transferri oportet, quæ in ſingulis vulgaris, pupillaris, & exemplaris ſubſtitutionis tractatione dicta ſunt, quæve de effectibus earum, & rationibus.

a l. ſi mihi & tibi. 22. §. ſi de legat. 1. item de legat. 3. §. optimum. de fideicommiſſ. infra. lege. P. Iaſon. ad dictionem, de eõd. & de tertio. P.

b in l. fideicommiſſa. 116. item ſi quis certam. le. leg. 3.

c l. cùm quæſtio. §. fi. de legat. 1. C. l. non aliter. de leg. 3

d l. quoties. ad Senat. Trebel. Lex Iuliana repetita a Cajo, in l. veram. l. 6. de teſtam. P.

e l. vni. §. vbi autem legatarij. C. de caduc. toll. & expreſſius in §. ſed vt manifeſtetur. verſ. ſin autem. in eadem. vnde. de caduc. toll. I. viriles. de legat.

f l. turpia. 17. §. fin. de legat. 1. l. nominatim. 24. ad Senat. Trebel. P. quæ ſuo loco ſunt tum. l. quoties. quæ iſtum præcedit. Item in l. Lucius. 73. §. Mœuia filium. vnde tu.

g Bald. in l. de impub. C.

h l. eos. §. cum tribus. de doub. teſtam. l. 1. & 2. ſi plus vna ſint eiuſd. liber. C.

i l. Lucius. §. Mœuia filium. ad Trebell. P. l. 2. de li. & poſth.

k l. nominatim. 24. de condit. & demonſt.

l l. qui liberos. §. hæc verba. de vulgar.

m l. ſi hæredes nominatim. 127. de leg. 2. l. Lucius Titius. 50. §. Lucius Titius. de leg. 3. l. liberorum eſſe iuſſi. 8. §. fin. de ſtat. liber.

n ita deciſum in ſpecie. l. ſi communis ſeruus. 37. de ſtipul. ſeruo.

o Cyn. in l. 2. C. de impub.

p Bart. in l. turpia. nu. 2. de leg. 1. & in l. Lucius. §. Lucius. de leg. 2.

q l. ſi pater filio. 9. de vulgar. P.

r l. qui complures. 32. eod.

s l. ſi plures. & l. iam hoc iure. eod.

t l. Titius & Seius. cũ 1. ſeq. de hæred. inſtit. l. ſi fundum ſub conditione. §. his verbis. de legat. 2.

u l. iubemus. C. ad Trebell. ſecundùm Salicetum. l. teſtamẽto. de teſtam. mil. C.

x Guill. Benedictus. in repetito. nu. 1.

De fideicommiſſaria ſubſtitutione. Cap. 28.

lib. 2. Inſtit. tit. 23.

1 *Fideicommiſſorum origo.*
2 *Fideicommiſſum impropriè quomodo dicatur ſubſtitutio.*
3 *Fideicommiſſum quid dicatur, & de prætore fideicommiſſorum.*
4 *Fideicommiſſaria ſubſtitutio quid, quotuplex, de quibus rebus fiat. nu. 5. 6. & 11.*
7 *Fideicommiſſi grauamen imponi non poteſt vltra relictum.*
8 *Fideicommiſſum vulgare aliud, aliud pupillare, & eorum vires & diſtinctio.*
9 *Pupillare fideicommiſſum quid, & vt expiret.*
10 *Legitima an grauari poſſit fideicommiſſo, à perſona filij vel eius hæredis, diſputatur nouo intellectu.*
12 *Fideicommittere quis poſſit, de forma fideicommittendi, & quando feudum veniat in reſtitutionem fideicommiſſi. nu. 13. & ſeq. 17.*
14 *Fideicōmiſſum & pure, ſub die, & ſub conditione fieri poteſt: & quomodo ceſſet. nu. 18. 19.*
15 *Familiæ reſtitutio facienda, vt regulanda.*
16 *Electio hæredis grauati de reſtituendo vni ex familia quomodo decidenda.*
19 *Conditio quid, & fideicommiſſum conditionale ante aduentum conditionis non tranſferri in ſuos etiam, præmoriente ſubſtituto.*
20 *Fideicommiſſi clauſula, ſi ſine liberis moriatur hæres, expreſſa, & tacita.*
21 *Clauſula, ſi ſine liberis an perpetuò fideicommiſſum inducat.*
22 *Filij, qui impediunt fideicommiſſum per clauſulam, ſi ſine liberis deceſſerit, ſuperſtites grauato eſſe debent. & nu 32.*
23 *Filij tantùm legitimi & naturales excludunt ſubſtitutum fideicōmiſſarium per clauſulam, ſi ſine liberis. & nu. 27.*
24 *Legitimatus per reſcriptum principis non propriè legitimus nec eiuſdem iuris ac legitimus naturalis. Talis tamen quando ſuccedat proximis patri nu. 28.*
25 *Adoptiui & legitimati iuris eiuſdem, & minoris aliquando legitimati.*
26 *Monaſterij ingreſſus non tollit fideicommiſſum, ſi ſine liberis ex ſuo corpore natus moriatur, nec loco filiorum eſt.*
29 *Illi qui ſunt in conditione clauſulæ, ſi ſine liberis, num ſint in diſpoſitione, & vocati ad fideicommiſſum. & ſeq.*
30 *L. generaliter, C. de inſtit. reſtitut. ſub cond. fact. explicatio.*
31 *Filij in clauſula, ſi ſine liberis, quando tacitè cenſentur ex voluntate teſtantis vocati ad fideicommiſſum.*
33 *Fideicommiſſum enunciatum aſcendentibus, vel alijs quàm deſcendentibus, non habet clauſulam ſubintellectam, ſi ſine liberis, vt ſubintelligitur in deſcendentibus.*
34 *Voluntas teſtatoris præfertur in vltimis voluntatibus.*
35 *Filiorum maſculorum adiectio in fideicommiſſo, ſi ſine liberis, an vocet ad fideicommiſſum eos maſculos.*
36 *Fideicommiſſarius pater rogatus de reſtituendo filiis, an vnum eligere poſſit. & ſeq.*
37 *Inſtituti aut ſubſtituti plures quomodo, & in quibus partibus ſuccedant optima diſtinctione copulatiuæ & diſiunctiuæ, & perſonarum, & aliorum & ſeq.*
38 *Diſiunctiua vel alternatiua dictio poſita inter perſonas, quando reſoluatur vel non reconnectiuam.*
39 *Vocatus per fideicommiſſum liberis, an oporteat expectare mortem omnium liberorum: an verò ſi aliquis illorum decedat, admittatur, remiſſiue.*
40 *Inſtituti plures per dictionem cum, quomodo ſuccedant.*
41 *Fideicommiſſum non inducitur per verba conditionalia, vel enunciatiua ſimpliciter, ne*

ioco.

42 *Clauſulæ fideicommiſſariæ faciunt fideicommiſſum tantùm, ſi de mente conſtet, & perſonæ ſint idoneæ. Fideicommiſſum autem in teſtamento nullo quãdo valeat, & nu.43.*

1 SVPEREST nũc, vt de poſtrema ſpecie ſubſtitutionis, ſeu de fideicommiſſo, loquamur. Notum autem eſt vel *i*-
2 phílus tradunt[a]. Ideo id proſequi prætermitto. Itẽ quod notius eſt, fideicommiſſum non propriè, ſed catachriſticos ſeu abuſiuè dici ſubſtitutionem[b]: quia verba potius iure directo explicari debent[c]. Quò fit, vt interpretes dicãt, verba ſtatutorũ, quæ de ſubſtitutione loquuntur, non comprehendere fideicõmiſſum. Quia fideicommiſſarius propriè non dicatur inſtitutus vel hæres[d], nec fideicommiſſum hæreditas[e]: cùm fideicommiſſarius non à teſtatore, ſed per manus fiduciarij hæredis grauati accipiat hæreditatem[f]. Item, quòd hoc fideicommiſſum & ſine præcedente inſtitutione relinquatur aliquando[g]. Latè tamẽ ſumpto vocabulo, appellatione ſubſtitutionis venit fideicommiſſum[h]. Fideicommiſſum dicitur, id omne quod ex fide alicuius pendet, quaſi commiſſum fiduciario: vnde fiduciarius hæres is, cuius fide hæreditas reſtituenda relicta eſt perſonæ à teſtatore expreſſæ[i]. Et ex ſola fide inſtituti olim pendebat hæc reſtitutio, poſteà adhibita eſt coactio, cùm perfidiâ fallerent datam fidem inſtituti[k]. Imo adhibitus prætor, qui de fideicommiſſis exequendis cognoſceret[l]. Fideicommiſſaria ſubſtitutio, eſt ea per quam quis vocatur ex diſpoſitione defuncti obliquè, ſeu mediante perſona alterius, ad hæreditatem, vel rem ſingularem hæreditatis. Vel breuius, eſt ſubſtitutio obliqua, per quam teſtator à perſona honorata, aliquid alteri reſtitui iubet[m]. Et hæc finitio maximè pertinet ad fideicommiſſum quod fit in vltimis voluntatibus. Nam cùm fideicommiſſaria hæc ſubſtitutio fiat in contractibus quoque, diſtinguere oportet eam à noſtra: putà illam, quæ fit in donatione inter viros, quæ admittitur ex l. quoties, de donat. quæ ſub mo. C. & in l. ad donationibus, C. ad leg. Falcid. in qua non habet locũ Trebellianica vel falcidia, iuxta l. ſi vſufructus, §. dos, vbi Bartho. ad l. Falc. P. glo. & interp. ad d. l. in donationibus. Cùm diuerſum videbimus obſeruatũ in ea quam tractamus, de qua ſolùm agimus. Hæc duplex, vel
5 vniuerſalis, vel particularis. Vniuerſalis eſt, quando ex ea reſtituenda eſt hæreditas, vel pars illius in quota[n]. Nam hæreditas, eſt quid vniuerſum[o]. Particularis, quando iubetur reſtitui quid particulare, vt ſeruus, fundus, vinea &c. P.
6 Hinc conſtat de quibus rebus fiat fideicommiſſaria ſubſtitutio, nempe de rebus vniuerſalibus, de hæreditate, & de rebus ſingularibus. Et ſicut quis poteſt grauare hæredem ſuum in teſtamento vel in codicillis, onere fideicommiſſi reſtituendi fideicommiſſario. ſic grauare poteſt illum, cui mortis cauſa donauit bona ſua, vt illa omnia, vel partem illorum, aut rem ſingularem alteri reſtituat[q]. Poteſt & fideicommiſſum imponi ab initio in donatis inter viros, quæ
7 ſtatim firmantur, non autem poſteà[r]. Reſponſum autem eſt, quod nemo inuitus poteſt fideicommiſſo grauari, vltra quam apud eum de bonis grauantis remaneat, deducto onere[s]. Fitque computatio lucri grauati, habita ratione tãtùm corporis legati vel fideicõmiſſi, non imputato ei lucro ſed deducto, quod ex ſua induſtria ex corporibus legatis vel relictis potuit colligere vltra valorem rei relictæ[t]. putà, ſi vſuras lucratus eſt, vel ſi pluris rem vendidit quàm valuit[u]. Habetur tamen ratio prælegatorum factorum eidem hæredi[x], vel ſi plura eidem ex eodem grauante obuentura grauato ſint[y]. De rebus pupillaribus quando poſſit fieri fideicommiſſum traditur[z]. Et ita diſtinguendum alia diuiſione fideicõmiſſum, in vulgare, & pupillare. Vulgare eſt, per quod obliquè ſuccedi-

a Iuſtin. & Theo. in §. 1 de fideicom. hæredit. lib. 2. inſtitut.

b l. tutores, qui §. hæres de adminiſtrato. C. de teſtam. 6. gl. in l. verbis ciuilibus, de vulga.

c l. Lucius, in fine, de leg. 3. l. poſtulante, ad Trebell. P.

d l. ſi Titius, de legat. 3.

e l. eoqui, & l. quæ poterat, ad Trebell. P.

f l. ſi quis cùm teſtamentum, nullum, & l. conſtitutum, & l. quod per manus, de iure codicill. l. quæritur, de minor. reſtit. hæreditatẽ, C. de codicill. §. item ſed tot apud Iuſtin.

g l. Titia, in §. Seia, de legat. 2. l. generaliter, §. vlm autem, de inſtit. ſub conditione C.

h l. ſi poſtulante, &c. §. fin. ad Trebell. l. §. de fideic. hæred.

i l. 2. §. primus de in ius, de orig. iur. P.

k l. colligere, §. filius, ma. relp. de vulgar. de fideicom. hæred. apud Iuſtin.

l §. imperatis, & §. multũ autem intereſt, d. fideicom. libert. apud Iuſtinia.

m l. cum ſtipulatus, de ſtipulat. ſeruor. l. per fideicommiſſum relictum apud Iuſtinia.

n l. cum hi, §. decem, de euict. ſtipulat. P. l. cùm pater, §. cæſi, & melius in l. vt hæreditas, ſe legat. 2. l. §. fin. de ead. tol. C. l. 1. C. de donat. a patre.

o l. quoties, & l. perfecta, de iure quæ ſubrog. C. l. in donationibus, ad leg. Falc.

p l. cum talibus, §. fin. & ibi Bartho. & l. nam amplius, §. 1. de leg. 1. Pamphilo. §. fi de leg. 1. Labeo. C. de fideic.

q l. imperator, §. ſi ita tum, & §. cum quidem, de leg. 2.

r l. 3. ad leg. Falc. P.

s l. Neracius, ad Trebell. l. Labeo. C. de fideic.

t l. Titius Seius, §. Seia liberto, de leg. 2.

u Vacount. l. Vacuntiis. & Nouat. ſe eſt ſatis ſolut. matr. & hic. n. 7.

succeditur testatori, sicuti vulgaris substitutio, est directa successionis delatio[1]. Quo fideicommisso grauatus filius, eius propria bona non continentur[2], nec consequenter legitima, quæ sine vllo grauamine debetur[b]. Sicque ex fideicõmisso filij per hærede eius detrahetur & insuper Trebellianica, quæ à quolibet hærede deducitur in restitutione[c]. Fideicõmissũ pupillare est, per quod obliquè succeditur filio quẽ admodũ directò per pupillarẽ[d]. In quod venit omnia bona filij, cuiuscunq; generis sint restituenda: etiã propria, & aliũdè quàm à patre quæsita, & ipsa legitima[e]. Excepta Trebellianica, quæ à quocũque hærede grauato retineri potest[f]. Et hoc fideicõmissum tãtùm locũ habet in impubere decedẽte in pupillari ætate, nã si pubes factus moriatur, euanescit[g]: sicut & substitutio pupillaris, adueniente pubertate[h]. Quãobrem recte animaduersum est Voconio à Vacuna[i], distinctionẽ, quã facit inter prætes de grauamine in legitima, nũ è filio vel ab hærede eius factũ sit, hac diuisione vulgaris & pupillaris fideicõmissi tẽperandã. Dicunt enim filiũ grauari nõ posse, nisi quatenus relictũ excedit legitimã nunquam autẽ in legitima. Cæterùm, hæredẽ filij fideicõmisso & in legitima grauari posse[k]: si fideicõmissum post mortẽ filij initũ ctã fuit[l]. Quod ita accipiendũ, ita demùm ab hærede grauamẽ in legitima filij imponi posse, si impubes filius vel filia, cui substitutũ est, moriatur: vt tunc fit fideicommissum pupillare quo simul cum aliis filij facultatibus legitima continetur, cùm per illud succedatur pupillo[m]. Contrà si filius filiáue moriantur pubere: quo casu euanescit pupillare fideicõmissum[n]. Cæterùm, si pater expressè hæredi filij prohibeat detractionem legitimæ filij, expedita res est, legitimam ab hærede filij grauato nominatim, non detrahi[o]. Iulius tamen Clarus tradit[p], hoc intelligendum esse quando filius adhuc esset pupillus. Nam inquit, si esset pubes tempore iuncti fideicommissi, vel post ad pubertatem peruenisset, tunc indistinctè, siue fideicommissum sit iunctum expressè ipsi filio, siue eius hæredi, siue simpliciter in dubio à quo relictũ sit, semper detrahitur legitima à fideicommisso. Constat etiam testatorẽ posse non solùm proprias res per fideicommissum relinquere, sed etiam & hæredis, aut legatarij, aut fideicommissarij, aut cuiuslibet alterius[q]: hoc obseruato, ne plus quisquam rogetur alicui restituere, quàm ipse ex testamento acceperit. Nam quod amplius est, mutiliter relinquitur[r]. Potest & relinqui fideicommissum ab heredis heredis heredis[s]. In summa, quæ legari, quæve in testatoris ditione sunt fideicommisso onerari possunt: nisi si quid singulari iure prohibetur, & nisi excedat hæreditatis deducrantem, supra quem grauare non potest testator ha redem iure communi, vt posteà docebimus Deo fauente, minuente fideicommissum quarta ex Senatusconsulto hæredi grauato relicta[t]. Feudum autem num in restitutione fideicommissi veniat, si grauetur filius: respondemus non venire, à Dyno, Barth. Alexan. in l. si patronus, §. ad Trebell. P. Alexand. cons. 91. Excipit tres casus Benedictus[u]. Si fideicommissarius esset de liberis testatoris, & descendentibus, ad quos feudum deuolueretur: vel si sit de personis comprehensis in inuestitura, vel si receptum esset pro se vel hæredibus. In Gallia tamen feuda, exceptis legibus feudo datis, sunt veluti patrimonialia, & possunt liberè transferri, vt in feudorum libro annotauimus. Quis possit fideicommittere, si petas respondebo breuiter, quemlibet qui testari vel codicillari possit. Sed si de formula quæras, secũdum quam fideicommissum fiat, res cùm tractata non sit, longiorem solutionem expostulat. Explanauimus tamen, quæ verba essent directa, quæve precaria siue fideicommissaria: & dixitrus obliqua esse, *Rogo, peto, deprecor, requiro, volo, mando, iubeo, præcipio, fideicommitto hæreditatem restitui*. Sed neque vtilitas in his huius fideicõmissi præcipua versatur, vtiliora nobis indaganda sunt, & altius res repetenda. Sciendum igitur fideicommissum, & purè, aut ex die, aut sub conditione relinqui posse[x]. Et hinc formulæ variæ mutant potestatem restituendi. Purum fideicõmissum fit, si dies vel conditio non apponatur ad faciendam restitutionem, & præsens restitutio à morte testatoris: veluti si ita dictum sit, *Sempronium hæredem in-*

stituo.

1 cohæredi, § cum filiæ, de vulga.
b l quoniam in prioribus, C. de inoff. test. l. cum ratio, de bon. damnato. P. l. fi. C. de cadu. l.
c §. & quæ, de fideic. hæred. cui Raynaldus, de testam.
d l si fundum per fideicommissum, § si cui, de legat.
e d. § ficuta.
f d.c. Raynaldus, de testam. Iuhemus, ad Trebellia. C.
g l quod fideicommissum, de legat.
h l impubes pupillari, de vulg.
i Vacuna, lib. 1 declarationis, ca. 54. nu. 18. Sed ante Vacunam id docuit Ruinosc. cons. 58. post nu. 19. l. 2. Iul. Clarus, lib. 5. Sententiarum in ver. testamentum, q. 72. nu. 9.
k Galli Bened. in ca. Raynutius, ad ver. si absque liberis, a. in compend. substitutionum, & plerè alibi. Quæ per fideicommissum, § fideicommissum, de legat. & cùm parentes, de legat.
l tradunt doctores, ad cohæredi, § cùm autem de vulg. l.
m l si fundum, § si cui, de legat.
n d. quod fideicommissum, de legat.
o l si Titio, si quod & alibi Doctores, & C. & nouiss. qui exemplum sequuntur de testam.
p Clarus, § fideicommissum, quæst. 72. nu. 2. & 6.
q Soto est autem, de iust. & repet. restitut. c. cùm autem, de donat. inter virum & uxorem, & de legat. C. l. si fil. 40. de legat.
r de post autem, & plane, 2. § si filius familias, vt quæ, de legat. 1. l. § si cui, de legat. l. vide § non solum, & § quod autem, de legat. apud Iustin.
s § libertas quoque, de fideicommissaria, lib. & ex eo de fideicommissariis, lib. C.
t § sed quia hæredes, de fideicommissariis tollit. l. 5. nat. Treb.
u Rened. in c. Raynutius, ad ver. si absque liberis, a. in compendiosa, n. 21. & 27.
x Soto ubi sup. de fideicommissariis

ſtuo, rogo ſi eum, vt Caio reſtituat hæreditatem, purum eſt fideicommiſſum. Et ſta
tim mortuo teſtatore cedit tempus & dies reſtituendæ hæreditatis, & ius quæ
ſitum cenſetur Caio: vt etiam ſi moriatur ante reſtitutionem, realem vel ver-
balem, tranſmittat hæreditatem ad ſuos. & quanquam inſtitutus nondum a-
gnouerit vel adierit hæreditatem, vel deceſſerit ante aditionem [a]. Et ita defen
dunt interprætes [b], contra quaſdam gloſſas [c], quæ hoc non admittunt, ſi adi-
15 tio realis facta non eſt. Alia ſimilis formula puri fideicommiſſi, *vni ex familia reſtitui volo*. Alia, *cui voles ex familia*, aut *quibus voles*; Alia, *familiæ reſtitui volo* [d].
16 In quibus perpetuò purum quidem fideicommiſſum eſt, ſed electionis perdifficilis quæſtio. Nam ſi teſtator vtatur formulis, *vni ex familia reſtitui volo*: vel, *cui voles ex familia*, electio eſt hæredis, vt eligat ex familia cui reſtituat: verùm electione facta ſemel, non poterit variare, cùm electo ius quæſitum ſit, & ſta-
tim petere poſsit [e]. Quod ſi moram in eligendo faciat, omnes de familia pete
re poſſunt, quod vni relictum eſt [f]. At ſi dixerit, *cui voles*, vel, *quibus voles*, in ele
ctione hæredis fideicommiſſi erit reſtitutio; & plures poterit etiam eligere ex
familia, etiam vlterioris gradus [g]. Verumtamē ſi ceſſet in eligendo hæres, om-
nes de familia ad petitionem fideicommiſſi admittuntur [h]. Si tamen teſtator
vtatur formula, *familiæ reſtitui volo*, hæredi non relinquitur electio, ſed grada-
tim admittuntur, qui de familia teſtatoris erant proximiores, quo tempore is
deceſsit [i]. Et proinde quando electio hæredis eſt ante electionem, quòd perti-
net ad fideicommiſſum, & ceſsit & venit dies fideicommiſſi & purū ita eſt [k]:
ſed ratione ſubſtituti, quia in incerto is eſt, cùm pendente conditione alius ab
alio poſsit eligi, nec ceſsit nec venit dies petitionis [l], vt transferri fideicōmiſ
ſum poſsit ante reſtitutionis moram. Cùm autem ab omnibus petitur de fami
lia, ceſſare hærede in electione, ceſsit & venit dies, quoad omnes ſimul audien
dos, & admittendos ſi velint, ſecundùm ſententiam Scęuolæ, qui notat ſibi cō
17 trarium Marcellum [m]. Vlpianus meminit aliarum formularum [n]: vt ex Iuliano, *hæres fideiu s committo, vt hæreditatem Titij reſtituas*, cùm eſſet is qui rogatus
eſſet, à Titio inſtitutus. Et *peto vt illi des*, aut *illi fideicommiſſum relinquas*. Alia à
Paulo recepta [o], *Rogo Luci Titi, hæreditatem meam cum Titio partiaris*. Idem enim
18 eſt ac ſi dictum eſſet, *rogo hæreditatem illam reſtituas*, aut, *vt hæredem facias* [p]. Ex
die certo fideicommiſſum inungi poteſt, vt *poſt quinquennium, poſt pubertatem*,
19 *cum in tutelam ſuam peruenerit &c. reſtituas hæreditatem* [q]. Sub conditione, quan-
do conditio ſubſtitutioni adiicitur. Conditio dicitur, quando quid in eum ca-
ſum confertur, qui poteſt eſſe, vel non eſſe [r]. Et hoc fideicommiſſum, ſi ſubſti-
tutus moriatur antè quàm conditio aduenerit non transfertur in hæredes iu-
re tranſmiſſionis [s]: quamuis ſit filij [t]. Licet glo. in l. is cui ſub conditione, §. fin.
de actio. aſſerat contrarium, & glo. in l. ſi in perſonam, C. de fideicom. Quas ta
men reiiciunt meritò interprætes. Et hoc latè examinat Guill. Benedictus in c.
Raynutius, ad verb. ſi abſque liberis, in fideicommiſſaria, numero 71. & 72. di-
cens tamen, gloſſas veras eſſe, in cōtractualibus ſubſtitutionibus, in quibus fit
tranſmiſsio: quia ius quæritur à die contractus [u]. Talem exiſtimant eſſe condi
tionem, *cùm morietur*. nam mortis dies incertus eſt, etſi certum ſit moriendum
eſſe [x]. Fideicommiſſum itaque hoc modo relinquitur, quod & tempus & con
ditionē habet: vt, *reſtituas vni ex familia cùm morietur, cui voles aut quibus voles* [y].
Item & illud, *veto de familia alienari*. In quibus conditionibus vſque ad mortē
hæres grauatus poteſt mutare electionem cùm fideicommiſſi dies non cedat,
niſi poſt mortem hæredis [z]. Quod ſi ante mortem non elegerit, omnes de fa-
milia gradatim ad fideicommiſſi petitionem admittuntur [a], id eſt, eo ordine
20 quo admitterentur ab inteſtato [b]. Miſcentur & conditiones in fideicommiſſo
hoc, veluti, *Si vxta ſine liberis deceſſeret Philinus, Licinio Frontoni hæreditatem reſti-
tuat* [c]. Item, *ſi alter illorum ſine liberis deceſſat, ſuperſtiti reſtituat partem ſuam hæredi
tatis* [d]. Et hanc eandem conditionem referūt verba, *ſi ſine hærede moriatur filius*.
Pius enim Cæſar ſic reſcripſit, *ſi quis ita fideicommiſſum reliquerit, fidei tuæ filii com
mitto, vt ſi ſine hærede moriaris, reſtituas hæreditatem Seio. videri eum de liberis ſenſiſ-
ſe*. Et ideo decedendo ſine liberis, extitiſſe fideicommiſſi conditionem [e]. Quā

tuis reſpon-

a l. ſi in perſonam, C. de fideicom. l. cùm ita, 31. §. quod à legatario, de leg. 2.
b Guill. Ben. vbi ſup. in fideicommiſſ. ſubſtit. nu. 64. & ſeq.
c gl. in l. cum filio, de leg. 2. glo. in l. à teſtatore, de cond. & demonſt. quas ibi docto reprehendūt.
d l. vnum ex familia, §. ſed & ſi fundum, de leg. 2.
e arg. l. huiuſmodi, §. ſtichum, de leg. 1. l. apud Auſidium, de obtio. lega. P.
f l. vnum ex familia, §. rogo, de leg. 2.
g d. l. vnum §. ſi de Balesdra.
h l. cùm quidam, 24. de leg. 2.
i l. cùm ita, §. in fideicommiſſo, cod.
k quid ſit cedere & venire diem, vide l. cedere diem, de verb. ſig. P. & ut quan dies leg. ced. P.
l d. l. vnum ex familia, §. rogo, & §. ſi de falcidia, in fine.
m d. l. cùm quidam, 24. & l. ſi tamen, 25. de lega. 2.
n l. ex facto, 17. ad Trebellia.
o l. vbi pure, 19. §. ter rogo, cod.
p d. l. ex facto, 17.
q §. hæres, de hæred. inſtit.
r extat tit. de cond. & demonſt. P.
s l. vni, §. ſin autem ſub, de cad. toll.
t glo. & Bart. in l. vni. de his qui ante apert. tab. C. glo. in l. hæredes mei, §. cùm ita, ad Trebell. P. tex. in l. ſi in perſonam, C. de fideicō.
u d. l. is cui ſub conditione, de actio. §. ex conditionali, de verb. obl. leg.
x l. 1. de cond. & demonſtr.
y d. l. vnum ex familia. l. hæres meus, de cond. & demon.
z d. l. vnum ex familia.
a l. peto, §. à patre, & l. cùm pater, 25. l. Falcidia filius fa. §. cùm pater, de leg. 2.
b glo. in l. cùm ita, §. in fideicommiſſo, ad ver nominatis, de leg. 2. hoc plarium interp. ſentē. ſimat Iulius Clarus lib. 3 ſententiarum, in verb. teſtamentū, q. 76. nu. 12. Soet. conſ. 40. nu. 8. lib. 3 conſ. & conſ. 86. cod. vol. Carl. Tomer, conſil. 2. nu. 12.
c l. 2. C. de pact.
d l. de fideicommiſſa, 11. de tranſact.
e l. ex facto, 17. §. fin. ad Trebell.

uis reſponſum eſt, hanc conditionem, *ſi ſine liberis*, intelligi etiam non adiectã in impoſito fideicommiſſo filio. Nam ſi ſuſceperit filius grauatus libe-
ros, expi-
rat fideicommiſſum ex præſumpta mente defuncti, ſi de contraria non appa-
reat nec in dubio præſumitur teſtator, prætuliſſe ſuæ ſoboli alienam[a]. Exiſti- 21
marunt porro aliqui hanc conditionem, *ſi ſine liberis*, perpetuò fideicommiſ-
ſum inducere[b]. Repugnant tamen alij, ſi conditio illa additur impuberis in-
ſtitutioni. Nam tunc moriente inſtituto in pupillari ætate, ſubſtitutio erit dire
cto pupillaris: poſteà verò, ſi moriatur maior, fideicommiſſaria[c]. Quod nota
bile eſt, ſi quidem illa verba, *ſi ſine liberis*, habent locum intra pupillarem ætã-
tem, ſi impuberibus fiat, & efficitur directa pupillaris[d]: poſt pubertatem au-
tem, interprætanda ſunt, vt omni tempore valeat ſubſtitutio[e]. Sed adhoc vt 22
deficiat ſubſtitutio fideicommiſſaria per hanc clauſulam, operæpretium eſt,
liberos relinqui ſuperſtites tempore mortis grauati. Aliter dicendum, ſi poſt
ſuſceptos liberos & mortuos, ipſe hæres moriatur ſine liberis ſuperſtitibus:
non enim impeditur fideicommiſſi reſtitutio. Et ita iudicatũ fuit in curia par-
lamenti Burdegal. 4 Auguſti, 1510. in cauſa viduæ domini de Rieux, Suſannæ
de Borbonio[f]. Item ſecundò, vt legitimi & naturales filij ſint, qui excludant, 23
ſubſtitutum: potiſſimùm ſi dictum ſit, *ſi ſine liberis ex ſuo corpore natis decedat.*
Quare neque legitimi tantùm, nec qui pro filiis habẽtur neque legitimati per
reſcriptum principis neque naturales tantum excludent ſubſtitutum fideicõ
miſſarium[g]. Quia verba intelligenda ſunt, ſecundum naturalem & veram
ſignificationem liberorum ſeu filiorum, qui dicuntur nati tantùm ex legiti-
mis nuptiis[h]. Sẽque communis eſt habita explicatio nominis, & ſecundum vſum loquendi communem diſpoſitiones teſtatorum ſunt explicandæ[i], vel in
propria ſignificatione[k]. Et naturales tantùm illa appellatione abſoluta nõ cõ
tinentur, nec ſpurij, hoſtiè maximè Cùm naturales tantùm procul à patris ſuc
ceſſione arceantur, omni illicito coitu reprobato iure diuino. Et naturales e-
tiam à feudo ideo reiiciuntur paterno, etiã ſi fuerint legitimati reſcripto prin
cipis[l]. (Non enim hîc loquor de legitimatis per ſubſequens matrimonium,
qui pares ſunt naturalibus & legitimis, & eadem iura habent[m].) Neque enim
reſcriptum principis facit legitimum, ſed fingit eſſe legitimum, & iura legiti-
mi dat, vt poſſit ſuccedere, & alia gerere, quæ tantùm naturalibus & legiti-
mis conceduntur[n]. Atque legitimatio reſpicit legitimati, non aliorum, com-
modum vel incommodum, ſi non conſentiant legitimationi[o]. Itaque cùm in
excludendo fuit ſtituto, clauſula, *ſi ſine liberis*, non reſpiciat vtilitatem filiorũ,
cùm illi non vocentur nec ſint in diſpoſitione, vt paulò poſt oſtendemus, legi
timatio non poterit commodũ adferre patri, vt legitimationis prætextu frau-
dem patet ſubſtituto: nec ex dolo ſuo lucretur[p]. Neque reſcripta principum
cenſentur conceſſa in fraudem vel iniuriam cuiuſquam[q]. Ergo conditio, *ſi ſi-*
ne liberis, non de legitimatis intelligetur, ſed de legitimis & naturalibus. Facit 24
& arg. de adoptiuis, qui legitimi tantùm ſunt, & ex iuris fictione[r]; qui tamen
appellatione filiorum ſimpliciter non veniunt, ſed naturales & legitimi, ne ve
ritas imagine naturæ obumbretur, vt ait Papinianus[s]. Et reſponſum ab eodẽ
Papiniano eſt expreſsè[t], ſubſtitutionem, *ſi ſine liberis quis diem ſuum obierit*, ado-
ptionis commento non excludi. Quia nec in pleriſque aliis iuris articulis, ado
ptiui non proficiunt patri adoptiuo, vt nec eum releuent ab onere tutelæ[u].
Hoc enim genus filiorum adoptiuorum, non naturalis familiæ eſt, ſed *inſertũ*
natum legati, & tranſitiuum, & commigrationis in alienam familiã, vt ait Gel-
lius[x]. Vnde & θέσιν, i. poſitionem, adoptionem vocant Græci. & qui adopta-
tus ab Aegeo olim, Theſeus ideireo dictus, apud Plutarchum *in vita Theſei*,
vbi & ipſum Aegeum, Pandionis dicit theſeam, i. adoptiuum. Et ab eadẽ tranſ
lationis voce vocatur adoptionem Demoſthenes, ἐκποίησιν, *in oratione* πρὸς Λεωχα-
ρ. Et is verè pater intelligitur is ſolus, quem lex fecit, & natura nõ dereliquit[y].
Proinde, cum iſtis rationibus non impediat ſubſtitutum fideicommiſſariũ vo
catum, ſi ſine liberis decedat hæres, adoptiuus legitimus filius, neque etiam le- 25

gitimus

a] generaliter. § cùm autem, de inſtit. reſtit. ſub cond. facit C. l. cum acutiſſimus, C. de fideicõ. l. cum acutiſſimus, de conſtit. & demonſt.

b] glo. magn. in l. præcibus, ad verbum, fideicommiſſa, de ſtat. pub.

c] Dyn. & Bart. in l. centurio, de vulg. P. Iaſ. & Alexan. in l. præcibus de impube. Bart. conſ. 42. nu. 4.

d] vt nec ſi pater, de teſtam. 6.

e] iuxta l. quoties, de reb. dub. P.

f] refert Papus, h. 20. Rhapſo arreſto. tit. 3. arreſt. 18 facit l. ex facto, § pen. ad Trebell.

g] Io. Calderi. in vol. conſ. tit. qui filij ſint legit. conſ. 1. Bald. ad l. Lucius, 2. de hæred inſtit. & in l. ſi ita quis, § 21. comm. de leg. 2. Sa. hic in l. generaliter 6. cum autem, de inſtit. ſub cond. facit. C. Ioan. Imo. in l. ex facto, 7. col. de vulga.

h] lium, de his qui ſunt ſui vel alieni. § natura ſi qui dem quib. mod nat. effi. ſui, in auth. § ſi duo ſint, de nupt. apud Iuſtinia. i] l. 1. de ſupellegat. P.

k] l. non aliter, de legat. P.

l] § naturale, ſi de fundo dotali. & gloſſa in verbo ſi. C. de iure dotium. l. & l. habemus. & l. cum quidam. & l. ſi quis natus. C. de ſui & legit. hæred. l. ſi legitimus, de legat. P. l. ſi ex facto, de dolo P.

m] l. ſtatuimus. l. & l. habemus. & l. cum quidam. & l. ſi quis natus. C. de ſui & legit. hæred. l. ſi legitimus, de legat. P. l. ſi ex facto, de dolo P.

n] l. 2. § meritò, & § ſi quis a principe, ne quid in loco pub. P. l. fructi. § pen. & fin. C. de rei vend. l. 2. C. de præcib. imp. offer. cum ſimilib.

o] l. ſi arrogator, de adopt. P. § minorem, eod. tit. apud Iuſtin.

p] in l. filio quem pater, 22. de lib. & poſth. P.

q] l. fideicommiſſum 75. de cond. & demon. P. l. ſi ita quis, 135. § fi. de legat. 3. l. ſi adoptetur, de excuſat. tut.

r] l. ſed adoptiuus, l. 2. § ſed tamen, eod. tit. P. l. ſi adoptiuus, ſi de ſeu defer. curatio. int. domi. & cog. def.

s] Gel. lib. 5. c. 19.

t] l. cum in adoptatis, § omnia, de adopt. C.

u] l. 1. § ſi ſimplex, de tutel. & rat. diſtrah. P.

x] Plut. in vita Theſei.

y] l. 1. § ſi ſimplex, de tutel. & rat. diſtrah. P.

gimus per reſcriptum principis factus: quia legitimus & legitimatus eiuſdē iuris & priuilegij dicuntur [a]. Imò minoris in quibuſdam legitimatus, quia legitimatus non proprie legitimus, ſed cum nota improprietatis, quaſi legitimus [b]. Et reſtitutio natalium, quæ fit legitimatione [c] dicitur fieri quaſi natalibus: habet autem dictio *quaſi*, notam improprietatis [d]. Sic aliud eſſe legitimum, & aliud eſſe legitimatum [e]. Hic murus igitur aeneus eſto, neque naturales ſeu ſpurios, qui ex damnato coitu orti ſunt conditionem, *ſi ſine liberis*, non impedire nec detur occaſio delinquendi [f]: & ne damnatus concubitus approbetur. Et qua lex eos non probat [g]. Neque etiam omnino legitimatos per reſcriptum, qui radicem ab hac commixtione habent infectam, & vix aueli à crimine paterno poſſunt. Neque omnis, qui pro filio habetur, æquabis eſt ei, qui natus eſt ex legitimo matrimonio. Quare etiam addemus, conditionem, *ſi ſine liberis ex ſuo corpore natis quis moriatur*, non deficere per ingreſſum monaſterij. Nam quamuis monaſterium loco filij eſſe dicatur [h], tamen monaſterium non habetur tanquam filius ex corpore ingredientis natus: & ita, hic nihil officit ſubſtitutio [i]. Neque hic immorandum cenſeo in refellendis argumentis Alexandri, qui legitimatos & fictitios filios & ſpurios autumat aduerſum ea, quæ diximus, efficere, vt deficiat ſubſtitutio [k]. Lenia enim ſunt fundamenta, quibus conſtruxit opinionem & partim iure Chriſtiano ſubruta, partim falſis ſuffulta. Nam quod præcipuum habet & angulare, ex l. ex facto, §. ſi quis rogatus, de vulga. P. vbi naturales tantùm faciunt, vt deficiat conditio. Subruitur, ex eo quòd ibi apparebat de mente teſtatoris, quæ id voluerat: & quidem, iure Pandectarum id poterat velle: hic verò, dum concubinatus permiſſus permittebat impunè habere liberos naturales [l]. Quod tamen rectè apud nos antiquarum eſt, vetito vt illicito concubinatu præter vxorium [m]. Et iſtæ rides naturalitatis tantùm, inter fœces & quiſquilias ſpuriorum coniectæ ſunt: vt interpretari clauſulam, *ſine liberis*, de ſpuriis, non modò non abſurdum, ſed & impium & turpiſſimum ſit, vt non debeat tam apertè patri contra ius diuinum & humanum, ex iis lucrum accedere, ex quibus pœnam meretur, meliuſque ſit ſilentio hanc progeniem obliterare [n]. Neque tuetur is voluntas teſtatoris, vel magis latum quod aduerſatur bonis moribus, locum ſibi inter Chriſtianos vindicare debet, vt nec gentiles paſſi ſunt [o]. Neque etiam verum eſt, quod in omnibus legitimati pares fiant legitimis & naturalibus in ſucceſſionibus [p]. Nam verum id quidem eſt, ſi de legitimatis per matrimoniam agas [q]. at in aliis, minimè [r]. Niſi quòd pertinet ad ſucceſſionem legitimantis patris & proximorum eius, qui conſenſerint legitimationi, quibus tantùm ſuccedat tabinteſtato legitimatus non autem aliis proximis non conſentientibus, quibus tamen ſuccedunt naturales & legitimi [s]. Quod autē de poteſtate principis negatur Alexander, nihil ad voluntatem præcedentium facit, cui princeps non cenſetur, vt moris eſt iniuriam inferre: ne iniuria occaſio inde naſcatur, vnde iura manere ſolent [t]. Eſſetque hoc reſcriptum contra honeſtatē publicam & aduerſus caſtos mores. Ex clauſula tamen ſuperiori, ſinuoſa & inoluta admodum oritur quæſtio, num liberi qui ſunt in conditione illa ſubſtitutionis *ſi ſine liberis moriatur*, ſint in diſpoſitione: hoc eſt, num liberi ſuſcepti, quippe defectum conditionis ſubſtitutionis faciunt expirare fideicommiſſum, ſint vocati & ſubſtituti patri, qui ea conditione grauatus erat, vt illis liberis neceſſariò ſit reſtituenda hæreditas per patrem: an verò excluſo ſubſtituto ſuſceptione liberorū, pater ſit liber in dominio ipſius hæreditatis, & poſſit de ea ex arbitrio perinde ac ſi nulla eſſet ſubſtitutio vel grauamen, diſponere. In hac quæſtione, ſententiæ interpretum ſunt ex diametro pugnantes. Nam quidam arbitrantur eſſe in diſpoſitione vt in cōditione, & vocari ad hæreditatem, vt Baldus [u], Ludo. Romanus [v], Pet. Anchara [x]. & alij [y]. Quidā tantùm in conditione, & non in diſpoſitione, poſt gl. fi. l. Lucius, in 2. de hæred. inſtit. P. [z]. Ego porrò breuitati ſtudendo & facilitati, concludendum cum diſtinctione arbitror. An conditio, *ſi ſine liberis*, appoſita fuerit purè inſtitutio

a gl. in l. 1. in verb. parentibus, ad municip. P. gl. fin. in l. filios, de municipib. & origin. lib. 10. C.

b gl. in cl. nouitij, in verb. conuicta, de elect.

c l. imperialis, C. de nupt.

d l. poſthumorum, de inoffic. teſt. P. l. ſi cùm dotem, §. fin. ſol. matri. doctores in l. ſi ante nuptias, eod. tit. P.

e gl. in l. cùm legitimas, de ſtatu hominū.

f contra l. commentum, de pact. conuen. P.

g l. legem Anaſtaſij, 7. de natur. lib. C.

h §. ſed hoc præſtantis, de ſanctiſſ. epiſcop. in auth. C. in præſentia, de probatio.

i hoſtien. & Io. Andr. in c. Raynutius, de teſtam. Bald. in authen. niſi rogatus, C. ad Treb. & in l. Deo nobis de epiſc. & cler. C. vt in l. Lucius, in 2. de hæred. inſtit. P.

k Alex. ab Imola, in 4. conſ. conſ. 2. & 8. vbi diſputat has quæſtiones.

l l. 1. 2. 3. de concub. P. l. 1. C. eod.

m c. a nemine, 32. q. 4.

n inquit? ſi quia illiteratus, ſed Orficia. C. §. inde ſenatus in auth. de quib. vid. toll. C.

o §. ſi quis enquirendus, §. fin. de leg. adiut. ſiquis etiam, §. præterea aliud. pat. P. l. filius qui fuit, l. 15. de cond. inſtitut. P.

p per §. & quoniam varie, & relatum, §. illud, §. adoptiuus, §. quæ verò, quib. mod. nat. effi. ſui, in auth. §. ſicut, quib. mod. natur. effi. legi. in auth.

q c. tanta, qui filij ſint legit.

r §. ſi tamen verò, quib. mod. nat. effic. ſui, in auth. hoc amplius, C. de nat. lib.

s l. memineritis, C. vnde vi.

t Bald. in l. 1. de condit. infer. C.

v Lud. Rom. l. ſi cū dotem, ſol. matr.

x Pet. de Anchar. conſ. 77.

y Soc. in l. cùm auus, de cond. & demonſtr. in fine, & conſ. 77. nu. 4. lib. 3. Cur. Senior, conſ. 52. nu. 22. Oldra. conſ. 21. cum ſimilib. quos citat Nicol. Boer. dec. 155. nu. 19. & Iul. Clarus, lib. 4. ſententiarum, in verb. teſtamentū, q. 77.

z erat plus quam decem authores Iul. Clar. p. l. q. 77. & Buc. in d. decaſi.

ni extranei: & tunc verè sunt tantùm in conditione liberi non in dispositione vocati, nec videatur testator voluisse grauare in fauorem de restituendo a filiis hæreditate. Ita differunt clausulæ hæ ex sententia Zenonis Cæsaris in fideicommisso appositæ [a], *si sine liberis decesserit: & vt liberos restituat.* Nequa mentio facta aliquarum personarum in conditione, facit institutionem ar[b]: quando videlicet verba enunciatiua prolata sunt propter aliud, quàm quod ponitur, vt in quæstione proposita. Alioquin enim, si verba enunciatiua ponuntur in conditione non respectu alterius, sed sui ipsius, & præcedentia & sequentia exigunt implementum, faciunt dispositionem cum conditione [c]. Secundo consideremus, an institutus & grauatus cum clausula, *si sine liberis*, sit ex filius testatoris. Et in hoc casu puto subdistinguendum, an nulla alia coniectura mentis testatoris est quàm conditionis, *si sine liberis*, ex qua possimus inferre voluisse testatorem filios vel natos ex filio succedere post patrem & tunc quoque, vbi nulla adest alia mentis coniectura, stamus conclusioni, vt sint tantum in conditione, non in dispositione. Nam prætexere hîc scrupulum, quòd pater videatur præferre sobolem magis dilexisse quàm extraneos [d], nihil ad rem. Siquidem dum patri relinquitur hæreditas, non extranei præponuntur, & præsumitur testatorem potius in dispositione filij sui, quàm nepotum, remanere voluisse hæreditatem. Magis enim dilectus filius, quam nepotes. Quin & relinquendo filio, videtur vnà reliquisse, sed ordine & ex arbitrio filij, nepotibus non per viam substitutionis, ne grauaretur magis dilectus filius, sed per viam successionis, qua filij nepotes ad patris, non aui hæreditatem iure naturæ & ratione vocantur [e]. Et hoc ipsum in specie docere videtur l. generaliter, de instit. vel subst. C. vbi susceptis liberis hæreditas respectu nepotum dicitur paterna, non aui, ibi, *omne fructu paterno &c.* Et in §. fin. eiusdem l. verbum transmissionis, notandum est, ex qua succedunt patri filij in condition posituvnde indicatur successio ab intestato [f], non ex dispositione filij. Ibi, *non concedente ad substitutos eam partem venire, sed ad filios vel filias, nepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes, transmittente &c.* Subinde & id firmatur ex l. 1. C. de pact. l. de fideicommisso, C. de transact. vbi grauatus de restituenda hæreditate, *si sine liberis decederet*, rectè remittit spem fideicommissi, quamuis postea filios cùm moritur reliquerit quæ remissio non probaretur, si filios teneretur restituere hæreditatem. Quia res quæ fideicommissariæ restitutioni obligata est, non potest alienari & alienata reuocatur ab hærede per fideicommissum substituto [g]. Aut aliqua adest coniectura mentis testatoris, qua colligimus voluisse etiam vocare tacitè liberos instituti filij: & tunc dicemus filios esse in dispositione quoque & conditione, & vocatos ad fideicommissum [h]. Veluti primò, si testator filios filij grauasset: nam tunc & honorasse & vocasse censetur [i]. Nam relinqui non potest onerosis ab eo qui non honoratur [k], & ita iudicatur [l]. Exempli gratia demus, ne confundamus hanc clausulam oneris cum alia clausula, quam ad onus falsò plures referunt: nempe, *si filius meus sine liberis, & liberi eius sine liberis.* Vbi nullum cùm sit onus liberorum, ponunt tamen absurdè. Ergo exemplum est oneris in hac clausula, *Instituo filium meum, & si filius meus sine liberis decesserit volo vt restituat hæreditatem meam Titio. Et si filij nati vel nascituri ex ipso filio meo instituto, pariter sine filijs decesserint, volo vt restituant hæreditatem meam eidem Titio.* Vide ibi filios filij grauatos de restituenda hæreditate. Ergo vocatos. Nemo enim restituere potest quod prius non acceperit [m]. Et fideicommissum à legatario ita demùm debetur, si ad eum peruenerit [n]. Nemo enim dat, quod non habet [o]. Cæterùm, de ea clausula *si liberi sine liberis decedant*, num vocati sint liberi, pugnant acerrimè interpretes. Et Bartholus quidem vocatos tradit [p], cum eo Boerius [q], Papæus [r], qui & addit iudicatum sæpè secundum hanc sententiam, & alij [s]. Repugnant plures [t], & dicũt non ideo impositum esse grauamen patri, sed duas conditiones additas, *si sine liberis*, vnam, & *si liberi sine liberis decedant*, etiam. Cæterùm, Iulius Clarus tandem fatetur, quòd si tales filij essent ex descendentibus testatoris,

& vltra

a Iubemus, ad Sena. Trebell. C.

b vt in l. si quis eum, 26 §. fi. de vulga. l. ex facto agitetur, 59. & l. si quis ita hæres institutus, de hæred. instit. P. l. si quis sub conditione dandorum, si quis omi. cau. test.

c P. vt in l. pen. §. de collat. dot. P. l. denique pegasus, l. 8 §. pen. de pec. legat. P. l. proculus, §. fin. de vsufr. & quemad. quis vtat.

d Cyn. l. cùm acutissimè, de fid. icom. l. cùm auus, de cõdit. & demon. in P. l. generaliter, §. cum autem, de instit. vel subst. sub cond. fact. & C.

e l. scripto, vnde lib. l. cum extio, de bonis damnat. P. l. stichum quidem, in fine, quod met. cau. P.

f l. vni de his qui ante apert. tab.

g l. fin. §. fin autem & ad hæc quæ, C. com. de leg.

h vide de hac Iulũ Clar. vbi sup. lib. 3. q. 7. num. 3. & q. 78.

i Bar. ad l. centurio, nu. 37. de vulga.

k l. ab eo, C. de fideicom.

l Guido Pap. dec. 3. Crauetta, cons. 255. nu. 5. Mantua. cons. 1. nu. 30. Ias. in l. 2. cent. de verb. obl. P. Iulianus, de dis. et P.

m l. fideicommissum, de legat. 3. l. 1. §. pen. com. de leg. C. & l. imperator, de l. 2.

n l. vt venias, C. de leg.

o Bar. ad l. centurio, nu. 37.

p Bar. ad l. centurio, nu. 37.

q Boer. dec. 255. nu. 21.

r Guid. Pap. de q. 59. & 60.

s quos refert Clarus lib. 3. testament. in q. 78.

t quos item Clarus eo loc. refert

& vltra grauamen eſſet aliqua coniectura mentis teſtatoris, qua ipſi vocati cenſeantur, veriorem eſſe ſententiam, vt illi grauati cenſeantur, & eſſe in diſpoſitione, non aliter. Quinimo & ait, onus impoſitum liberis inſtituti, non facere vt inſtitutus cenſeatur grauatus de reſtituenda illis hæreditate, ſed onere reiecto inſtitutum eſſe liberum [a]. Ego lubentiſſimè aſſentior huic diſtinctioni: & addo, apponi ſolere hanc clauſulam, *& liberi ſine liberis*, non vt cenſeantur vocati, ſed ad exprimendum id quod ei iure communi ineſt clauſulæ, *ſi ſine liberis moriatur*, in qua continetur, vt liberi antequã faciant deficere fideicõmiſſum, ſuperuiuant inſtituto. Nã ſi præmoriuntur, non impediunt fideicõmiſſum [b]: quia conditio ad tẽpus mortis relata eſt, & illud inſpicimus in ea implenda, vel reiicienda. Qua ratione ſuſcepiſſe liberos nõ ſufficit, niſi perſeuerẽt ad tẽpus requiſitum. Vnde nõ obeſt l. cùm vxori, 4. quan. dies leg. vel fideic. ced. C. vbi legatũ vxori, *cùm liberos habuiſſet*, filio nato fortitur effectum, etſi poſtèà moriatur ante matrẽ: quia filij non erant relati ad tẽpus mortis matris, vt hic, quo caſu aliter reſponſum [c]. Obſeruanda autem deciſio illius legis pro noſtra quæſtione, vt conditio, *ſi liberos habuerit*, vno nato poſſit impleri vel deficere, per rationem l. non eſt ſine liberis, de verbo. ſig. P. Et expreſſe id deciſum in l. iubemus, 6. §. fin autem, ad Trebellia. in P. Verum tamen, ſi filius deceſſerit quidem ſine liberis, reliquerit autem nepotem ex filiis vel filio vel filia, deficit fideicommiſſum. Nec videtur decedere ſine liberis, qui nepotem ex filio relinquit [d] Etenim nepos liberorum appellatione continetur [e], & excludit vt filius ſubſtitutum [f]. Quod & in appellatione filiorum intelligendũ eſt, potiſſimùm in vulgariter loquentibus: in ſermone quorum non inſpicitur differentia propria, quæ à peritis inter filios & liberos conſtituitur [g]. Vt dum à lege priuilegia interdum filiis conceſſa non dantur nepotibus: ſicut in retẽtione quartæ dicitur, in l. iubemus, §. F. ad Trebell. C. Et proinde teſtatores, qui differentiam quandam conſtitui ſciunt inter filios & liberos, addunt, *& liberi ſine liberis*, vt tollant omnem ambiguitatem, vt Vlpianus dixit de verbis geminatis idem ſignificantibus in ædicto edicto, *κατὰ τὸ αὐτό* [h]. Quemadmodum quamuis in fideicommiſſo impoſito filio generali vel particulari inſtituto, vel donatori cauſa mortis, intelligatur clauſula, *ſi ſine liberis*, vt monui [i], idem in impoſito amico [k]: tamen tollendæ quæſtionis cauſa, ſolent exprimere clauſulam teſtatoris, *ſi ſine liberis hæres filius moriatur*. Quia forſan norunt inſtitutis maioribus & aſcendentibus, vel cognatis, vel extraneis, & rogatis ſine clauſula, *ſi ſine liberis*, etiam ſuſceptis liberis teneri ad reſtitutionem, neque æquali priuilegio gaudere, ac deſcendentes [l]. Excipio ſemper voluntatem teſtatoris contrariam, quæ ſequenda eſt etiam contra propriam ſignificationem verborum [m]. Sed dicet aliquis, ſi teſtator dixerit, *ſi filius meus moriatur ſine liberis maſculis*, num maſculi ſint in diſpoſitione, & illis ſit reſtituẽda hæreditas. Et in nodi iſtius ſolutione, longè maior eſt controuerſia. Nam Guido Papæ. dixit, hanc fuiſſe coniecturam mentis, teſtatorem voluiſſe reddi hæreditatem liberis, quòd adiecerit notam maſculorum [n]. Idipſum defendere videtur cum pluribus aliis quos refert Nicolaus Boerius [o], & Barthol. [p] Sed contraria verior habita eſt ſententia, & ſecundum eam iudicatur in curiis ſupremis, vt ipſe Guido Pap. annotauit [q]. Et concluſum, quod verba illa, *ſi ſine liberis maſculis*, potius ad conditionem, quàm ad diſpoſitionem pertinerent: quemadmodum & verba, *ſi ſine liberis*, in quibus continentur tam maſculi quàm fœminæ; vt ea expreſſa, quæ tacitè inſunt, nihil operentur [r]. Subſcripſerunt huic ſententiæ vt ſaniori plures, Ripa [s], Hieronym. Mamphredus [t], Paris [u], Socinus [x], & alij. Probi tamen & acuti iudicis erit, mentem ſcrutari teſtantium, num voluerint illos vocare, vel non, & ſecundum quæ proba vid. buntur iudicare: cùm voluntatis quæſtio in manu & æſtimatione ſit iudicis, ſi de ea dubitetur [y]. Obſeruata regula iuris, quòd teſtator in dubio cenſetur velle minus grauare hæredem, quàm fieri poteſt [z]; vt pro remouendo onere certandũ ſit. Sed ponamus, filios inſtituti vocatos apparere in illa clau-

[a] Idem vbi ſup. in fine.
[b] glo. ſing. in præſentia in ver. ſi abſque liberis, de probat. per c. Raynutius, teſta. l. ex facto. §. pe. ad trebell. P. Ira iudex Senat Burdeg. refert Papon. lib. 2. arreſt. tit. 3. arre. 18.
[c] glo. in d. l. cùm vxo. ſuper. l. ex facto, §. ſi quis autem, ad Trebell.
[d] inſt. de condit. inſtit. §. generaliter, §. ſi de inſtit. teſtib. ſub cond. fact. C.
[e] l. liberorum, de verſign.
[f] l. iubemus, §. fin autem, ad Trebell. C.
[g] l. quod & nepotes, 16 & ibi glo. de teſtam. tute. §. fin. qui de teſta. tuto poſſ. & l. filius, & l. multa, de verſig.
[h] inſt. §. ſi intelligatur, de ædil. ed. P.
[i] ex d. l. generaliter, §. cùm autem, & §. fideinſtit. ſub cõd. fac. ed. cùm acutiſſimis, de fideicom. l. cum auus, de cõd. & dẽ. P. vide Guill. Bened. in c. Raynutius, ad ver. ſi abſque liberis, 4. nume. 2 & 3.
[k] Idem Bened. end. nu. 4. & 5. vbi citat alios authores.
[l] Idem nu. 8.
[m] l. liberorum, §. quod tamen Caſſius, & l. non aliter, de leg. 3. l. in conditionibus, de condit. & demo. Pal. habeo, §. aſſiduè, de fundo inſtr. facit expreſſè l. Cato, §. imperator de alimen. lega. P.
[n] Guid. Pap. dec. 184. & 399. & 600
[o] Boer. deciſ. 155. nume. 16.
[p] Bart. in l. liberorũ, de verb. ſig.
[q] Id. Pap. præd. dec. 184. nu. 4 & q. 600.
[r] l. 2. de legat. 1. cum ſimilib.
[s] Ripa, ad l. centurio, nu. 102. de vulg. & in l. 6. numer. 8. & 9. de pæn.
[t] Mamph. lib. 1. Accẽſitorum, in 6 part. nu. 2.
[u] Par. conſ. 30. nu. 22. & conſ. 44. nu. 2. vol. conſil.
[x] Soc. Iunior. conſi. 118. nu. 15. lib. 2. conſi. & conſ. 177. nu. 10. & ſeq. lib. 1.
[y] l. voluntatis quæſtio. 3. c. de fideicom.
[z] l. vnum ex familia, §. ſi rem, de leg. 2. Socinus Iunior, lib. 2. conſ. 9. nu. 4.

ſula,*ſi ſine liberis*,ex voluntate certa teſtantis,de modo reſtitutionis grauioris ſurgere poteſt quæſtio,pluribus exiſtentibus liberis inſtituti,an inſtitutus grauatus poſsit eligere vnum cui reſtituatur,an verò teneatur omnibus reſtituere. Et reſoluit Guido Papæus,poſſe inſtitutum vnũ eligere, citat l. filiusfamilias, 117.in §.cùm patet de leg.1.vbi ſi pater filium, ex quo tres nepotes habebat, hæredem inſtituit,fideicommiſitúe,ne fundum alienaret,ſed remaneret in familia:filius videtur impleſſe voluntatem patris,ſi vnum ex ſuis filiis inſtituiſſet ex illo fundo,nec alij fideicommiſſum petere poſſunt. Citat & l. fœminæ, C. de ſecun.nupt.vbi mater repetens nuptias, quæ tenebatur relinquere liberis prioris matrimonij lucrum omne,quod ei à patre illorum aduenerat, poterat eligere vnum ex liberis cui reſtitueret: quamuis illa eligendi facultas poſteà ei erepta ſit.Ego,num ſecundùm hanc ſententiam iudicandum ſit,dubito; cũ probatio §.cùm pater,videatur habere diſsimilem ſpeciem. Nam cùm in familia res relinquenda eſt,impleta videtur voluntas vni ex familia relinquendo,non minus quàm ſi grauatus eſſet vnum ex familia eligere[a]. Et l. fœminæ, emendata poſteà eſt, vt docet auth. lucrum hoc,de ſec.nupt.C.vt æqualiter lucrum illud inter liberos,non arbitrio parentis,diſtribuatur.Quare hic diſtinctione opus eſt,vt dicamus pluribus inſtitutis vel ſubſtitutis ſeu vocatis per copulam,inter quos ſolùm cadit cauſa affectionis & non neceſsitatis inſtruendi vel ſubſtituendi,hoc eſt,ſi tales ſint quos teſtator non tenebatur inſtituere, omnes tales perſonæ cenſentur vocatæ ſimul & ſemel,non autem ordine ſucceſsiuo putà ſi dictum,*inſtituo fratrem meum & eius filios*.Et hæc communis approbata per interpretes ſententia[b],quamuis diſſentiat Bartholus[c]. Quod ſi inter inſtitutos per copulam,locum habeat non ſolùm affectio, ſed neceſsitas inſtruendi,ſaltem cauſatiua,eo ordine non cenſentur vocati ſimul & ſemel, ſed ordine ſucceſsiuo:vt ſi inſtituitur filius & nepos ex eo teſtatoris,primùm filius ex eo,deinceps nepos ex eo cenſentur vocati[d]. Verumtamen tunc ſumus extra quæſtionem fideicommiſſi.Nam concluſum eſt, filios & nepotes vocatos ſimul in hac neceſsitate inſtruendi per teſtatorem eſſe, ne teſtamentũ teſtatoris inutile eſſet,ſi pendente eius vita filius deceſſiſſet, & tempore mortis nepos repetiretur præteritus;idque non iure fideicommiſſi,ſed per vulgarem ſubſtitutionem.Et hæc eſt communis opinio[e]. At ſi plures perſonæ,inter quas affectionis ordo cadit,vocantur per alternatiuam:puta.*inſtituo Titium,vel eius filios*,tunc videntur vocati non ſimul vel ſemel,ſed ordine ſucceſsiuo. Primò Titius,deinceps eius filij per fideicommiſſum & in hoc conueniunt omnes interprætes[f].Obſeruate tamen oportet l.pen.C.de verb.ſig.quæ per diſiunctiuam vocatos,æqua lance vocatos ait,& reſolui in cõiunctam:nũ dicas æqua lance ſuccedere,ſcilicet ordine vel ſimul,ſi aliud non prohibeat.Quare ſi quis ſubſtituat filios vel nepotes Titij,diſiuncta non reſoluitur in coniunctam,propter ordinatam affectionem,vnde mens teſtatoris eluitur neque quandiu aliquis ex filiis ſupererit,vllus ex nepotibus admitteretur[g]. Et diſpoſitio facta de perſonis,quæ mutuò ſibi ſuccedere poſſunt ab inteſtato,in dubio intelligitur eo modo & ordine,quo de iure cõmuni vel municipali ad ſucceſsionẽ ab inteſtato vocarẽtur[h]:vt ſi omnes de familia nomine collectiuo vocati ſunt,vt *ſubſtituo omnes de familia mea*,cenſentur vocati gradatim etiã plures,ſed in eodem gradu proximiores[i]. Vnde ſequitur,vt quia omnes,qui in eodẽ gradu ſunt,æqualiter ab inteſtato ſuccedũt, ſiue filij ſint[k], ſiue remotioris gradꝰ[l], & filios quoq; vocatos ad fideicõmiſſũ æqualiter.neq; in electione patris eſſe,alterum ex illis eligere.Quia par affectio præſumitur teſtatoris,niſi cõtrariũ appareat, in omnes,ac ergo vnũ ex filiis omnes enim in eodẽ gradu.Porrò ſi iubeat prouiſoui vltrà,nũ,ſi liberis liberi vel alij ſubſtituti ſint, oporteat expectare iſtos, quos teſtatus ſubſtituti ſunt liberis,mortẽ omnium liberorũ:an verò vno mortẽte,ſubſtitutus vel ſubſtituti per fideicõmiſſum ad illius partẽ admittãtur,vide quæ tractãtur in l.cùm quidã duobus,l.10. & ibi glo.de impub.C.Bart in l.hæredes mei, §.cùm ita,ad Trebellia.Paul penul.de iniuſt.rupt.irri.teſtam.Cæterùm,quando plures perſonæ,inter quas cadit ordo affectionis,vocantur per dictionem,

cum,vt,

a) vnum ex familia, 60.§ ſi de falcidia, de legat.

b Alex conſ.12.nu 7.vol 5.Ias conſ. 69.nu 2.Cepo. conſ.ciuili 1.nu 4.Interp in l.Gallus A quibus,§ quidã refert,de lib & poſth.Et alij quos refert Ias Clarus,qui eſt ſententiæ, & ita diſtinguit ſ. 3 ſenten.iuncta ver.teſtamentum, Ro.nu 2.Guid Pap conſ.122.nu.1.& cõſ.155 & alij.

c Bart.in d.§ quidam rectè.l.Gallus

d interp.in d.§ quidam,potiſſimùm Alexan.ibidem,nume 6.Ias & alij quos refert Clarus, vbi ſup.nu 3.

e Decius,conſ.100.nu 9.& conſ.148. nu 6.Paris,conſ. 82.nu 11.vol 1.Aemil Ferrerius,conſ 20.nu 1.Clar.vbi ſup.nu 4.

f Decius,conſ.95.nume 1

g Paris,conſ.32.nu 11.vol 3.

h Soci conſ.104.nu 26.nu 2.

i l.fin.C.de verb.ſig.glo.in d.cùm ita,§. in fideicommiſſo, in verb.nominati ſunt,de l.2.Soc.conſ.143.nu 4.& cõſ.68.nu 1.lib 3. Cuc.ſuo.de nat.2.nu 12.Paris.conſ.nu 4.vbi & conſ 38.nu 1.lib.1.nu 6.

k 6.1.de hæred.ab intest.

l §.verò neque fratres,ead.

cum, vt, inſtituo Titium cum Mevio eius filio hoc caſu, Titius & Mevius admittuntur ſimul & ſemel, non ordine ſucceſſiuo[a]. Si verò plures vocantur nomine collectiuo cum aliis, ſub dubitationis denominatione puta, *inſtituo Titium & nepotes Mevij*, nepotes plures pro vna perſona habentur, & diuidunt hæreditatem cum Titio in partes æquales; idipſum in ſubſtitutione[b]. Vide tamen latius hãc quæſtionem tractatam, in l. fin. in textu & glo. & ibi idem per interp. C. de impube

41 Sed hæc hactenus de clauſula, *ſi ſine liberis*, dictum ſit, quam miſceri conditionali mortis fideicommiſſo diximus. Pergo dicoque & alias conditiones apponi poſſe[c], ſecundum voluntatem teſtatoris per qualiacunque verba, dummodo ſint de ſpoſitiua[d]. Verba namque conſilij, vel adulatoria non inducunt fideicommiſſum. Quia mens fideicommittendi teſtatoris non apparet[e]. Nec verba ſimpliciter enunciatiua probant mentem[f], niſi quod factũ eſt ab enunciante referant; idque ſine præiudicio alterius, & tantùm vt probent cõtra referentem & confitentem[g]. Neque verba dicentis de inſtituendo aliquẽ hæredem, eum hæredem faciunt[h]. Nec ſi quis ioco dixerit, *ego te hæredem facio*[i]. Vt neque obligatio naſcitur ex his, quæ promittuntur ioco, vel enunciatiuè demonſtrationis cauſa[k]: aut ſi conſilij cauſa alicui mandata ſunt[l]. Excepta ſemper, vt monui, voluntate teſtatoris contraria, qua & perverba enunciatiua inducitur fideicommiſſum, ſi ad grauatum dirigantur: exempla paſſim in iure occurrunt[m]. Atque Vlpianus ſic reſpondit, hoc ſenſu[n], *etiam hoc modo, cupio vt des, opto vt des, credo te daturum, fideicommiſſum eſt.* Addit Neratius[o], *& eo modo relictum, exigo deſidero vt des, fideicommiſſum valet. Sed & ita, volo hereditatem meã*

42 *Titij eſſe, Scio hereditatem meam te reſtituturum Titio.* Porrò fideicommiſſa quocũque ſermone relinqui poſſunt, latino punico, græco, vel alio[p], ab inteſtato, & ex teſtamento, in epiſtola[q], & in teſtamento nullo, puta ex defectu ſolemnitatis dummodo ei appoſita ſit clauſula, *ſi non valet iure teſtamenti, valeat iure codi-*

43 *cillorum*[r]. Formulæ fideicommiſſorum prædictæ, & ſimiles, tũc demùm fideicommiſſum ponunt: ſi de formata ſeu certa voluntate appareat diſponentis, ſiue in teſtamentis, ſiue in codicillis, vel ſine ſcriptura[s], aliter probata & ſi ſingulæ perſonæ ſint ſeu idoneæ, quibus reſtitutio facienda eſt. De illis igitur pauca & de reliquis, quæ ad fideicommiſſa pertinent, dicenda ſunt.

a Taſ. ind Gallus, §. quidam reſpõdit, num. de ſub & poſſth. P.
b Soc. Iunior, conſ. 104 nu. 25 lib. 1 Iul. Clar. in 7. lib. in verbo. teſtamentum, q. 80 nu. 7 facit l. ſi quis Titio, 2 resp. de vſufr. acc. et.
c vt in l. fideicommiſſa, 21 § cùm aſſet, & § fideicommiſſum, § ſi cui, de legat.
d l. 2 C. com. de legat.
e l. generaliter capite 32. de vſu & vſufr. leg. P. l. cùm pater, 79 § mando, de legat. 2. l. pater filium, l. 5 § pen. de leg. 3.
f ſi papa, cap. 6. & ibi late per de præſumpt. in 6.
g l. ex hac ſcriptura, 16 de donatio. in P.
h l. eius hona, 3. de teſtam. P.
i l. Titius Trauſmus. 25 de mſtic. teſta. P. l. ſi C. de teſta.
k l. obligationum ſub ſtatuta, l. 3 de act. & oblig. P.
l l. 1. § ſi quand P.
m vt in l. vnum ex familia, § fin & l. pen. 70. in prin. de legat. 2. l. pater filiũ, § pen. de leg. 3.
n l. etiam hoc modo, 118. de legat. 1.
o l. & eo modo, ex. eod.
p l. fideicommiſſa, 11. de leg. 3.
q l. 1. § hoc autem ſenatuſconſultum, ad Trebell. l. eã quã, l. & in epiſtola, & l. ex teſtamento, C. de fideicom. § præterea, de fideico. hæredit.
r Guil. Bene. in Ver. ſi abſque liberis, in fideicõmiſſariis, nume. 17
s tot. & ſine ſcriptura, 5 ad Senat. Trebell. C.

De iis, quibus fideicommiſſum relinqui poteſt: & de reliquis, quæ ad hanc ſubſtitutionem fideicommiſſariam pertinent. Cap. 29.

1 *Fideicommiſſum olim relinquebatur factionis paſſiuæ teſtamenti incapacibus, & capacibus: quo autem ſucceſſu caperit approbari. nu. 2. & 3.*
4 *Idem pro fideicommiſſo incapaci relinquendo accommodare non eſt licitum.*
5 *Filius ſpurius quomodo non liceat fideicommiſſum relinquere, item & alius.*
6 *Fideicommiſſum indigno relictum quando fiſco applicetur.*
7 *Fideicommiſſariæ ſubſtitutionis finis & effectus aliquot.*
8 *Fideicommiſſum purum, non conditionale tranſmittitur.*
9 *Fiduciarius hæres etiam incapax quando cogitur adire, & quare, & quibus actionib. nu. 10. & 11.*
12 *Fideicommiſſi reſtitutio re & verbis fit, & quomodo.*
13 *Subſtitutionis fideicommiſſariæ tus quando tranſeat in hæredem ſubſtituti, eo ante reſtitutam hæreditatem mortuo.*
14 *Fideicommiſſi reſtitutio quæ ſimul contineat reſtituenda.*
15 *Fiduciarius non cauet reſtituendo fideicommiſſario, ſed contrà fideicommiſſarius*

fiduciario de euictione rerum.

16 *Prælegata quando veniant in reſtitutionem fideicommiſſi.*

17 *Conditionis implendæ fideicommiſſi cauſa quando reſtitui debeat ab inſtituto fideicommiſſario.*

18 *Sepulchri ius remanet penes inſtitutum reſtituentem fideicommiſſum.*

19 *Fructus percepti hæreditatis à grauato quãdo non reſtituũtur cum fideicõmiſſo. & 20.*

21 *Reſtitutio fideicommiſſi quando ante diem fieri vel non fieri poſſit.*

22 *Donatio facta vxori non venit in reſtitutionẽ fideicõmiſſi ei iniuncti à marito.*

23 *Reſtitutioni res ſubiecta quando rectè à fiduciario alienentur, & an reuocari a fideicommiſſario poſſint: & quando ille agere poſſit, & quas actiones habeat. numer. 24. & 25.*

26 *In reſtitutionem fideicommiſſi non veniunt quædam alia remiſſiuè annotata.*

PERSONAE, quibus olim fideicommiſſaria reſtituẽda erat hæreditas vel legatum, factionem non habebant vt[1] plerumque teſtamenti: nam illis cùm non poſſent hæreditatem vel legata apertè relinquere, reſtitui fideicommittebant illorum, qui ex teſtamento capere poterant[2]. Et ita primis temporibus infirma erant fideicommiſſa, quia nemo inuitus tenebatur præſtare, vtpotè quòd fides eiect data aduerſus ea quæ à lege prohibita erant [b]: cùm quid enim d recte prohibitum eſt, non debet per obliquum in fraudem legis permitti [c], ſuppoſitione perſonarum [d]. Quo caſu & plures habebant perfidiæ excuſationem in malè promiſſis fidem reſcindendam [e]. Fuerunt & aliquando poſteà relicta fideicommiſſa capacibus ſub eadem fide accipientium certis de cauſis indirectò, fides tamen accommodata honeſtis & bonis voluntatibus non implebatur vt plerumque ab hæredibus, cùm de modo hoc diſponendi nondum ſtatutum fuiſſet. Ideo clam ita factum & indirectò, videbatur ad quandam leg s tranſgreſſionem pertinere, vt prædicta, quæ relinquebantur incapacibus [f]. Neque ob eam cauſam cogendi erat actio, deficiẽte lege, quæ hanc approbaret voluntatẽ [g]. Quamobrem conſulibus primùm[3] data cura eſt ab Auguſto cognoſcendi de hac fide data, nempe vt viderent ſi contra leges reſtitutio faciẽda iniuncta fuiſſet, vt tunc improbaretur: in cõtrã, impleretur. A conſulibus ad ordinariam iuriſdictionem prætoris [h], & in prouinciis præſidum item, hac de re tranſiit notio. Leges deinde latæ ſunt, quæ omnibus magiſtratibus formam iudicandi de iſtis impoſuerunt: vt etiam nunc implorato officio iudicis extra ordinem interpellare poſſint [k] fideiuſſores, & cogi [l], tanquam creditores [m]. Inſertum tamen eſt legibus, ne ius antiquum & optimè conſtitutum laederetur, ne incapaces factionis teſtamenti,[4] qui & præſentibus legibus tales ſunt, per obliquum inſtitui poſſint, ne illis fideicommiſſũ relinquatur vel vniuerſale, vel ſingulare. Quapropter etiam nunc non licet accõmodare fidem reſtituẽdi perſonis prohibitis [n]. *Niſi forte*, inquit Martianus [o], *quid relinquatur, quod ipſe quidẽ propter corporis ſui vitium, vel propter qualitatem relicti, vel aliam quamcunque probabilem cauſam habere non potuit, alius tamen hoc habere potuit: nam tũc quanti ſolet comparari, tantam æſtimationem accipiet.* Si teſtator ſciuerit qualitatẽ eius cui relinquit, non enim etiam aliter æſtimatio debetur [p]. Non licet autẽ relinquere directò, nec conſequenter per fideicommiſſũ filiis ex dãnato coitu natis, adulterinis, inceſtuoſis, nefariis [q], ſpuriis [r]: exceptis alimẽtis, idque de æquitate canonica & eleemoſinæ cauſa, nõaliter [s]. Idẽ iuris eſt de aliis, quibus iura phibẽt aliquid relinqui, quæ rũ aliquos enumerat glo. in §. legata. de leg. apud Iuſtinia. & glo. 1. in l. 1. de iure fiſ. in P. Et in ſumma, omnibus non expreſſè prohibitis licet relinquere fideicommiſſũ: ſiue ſingulares ſint, ſiue faciant vniuerſitatem, vel collegium, vel eccleſiam, item ciuitati, villæ, caſtro ſub noſtra ditione conſtitutis [t]. Incapaci fideicommiſſum relictum, fiſco defertur. Et qui contra leges, vel in fraudem earum, ta-[6]

citè

a §. 1. de fideicom hæred.

b l. non dubium. C. de legib. l. pacta quæ contra, C. de pact. l. iuriſgentium. §. præterea, eod. ff. l. ſi quis in quibuſdam. §. fin. de legat. 1.

c l. cùm quid, de reg. iur. c. tua. de procura. c. conſtitutus, de conceſſ. præb. l. 4. §. is autem, ad ſenat. ma. ced. P.

d c. vir. de donat. int. vir. & vxo. l. hac ratione. §. non tantùm eod. tit. in P. ca. ſicut non ſint. 46. diſt. f. ca. in malis. ca. vnuſquiſque 22. q. 4. cũ ſimilib.

e arg. l. fi. de rit. nupt. ff. l. non intelleguntur. 3. in princ. & §. 1. de iure fiſ. P.

g §. conſideremus, de triem. & ſagm. l. illã, C. de collat.

h §. 1. de fideicom. hæred. apud Iuſtin. l. 2. §. poſt deinde diutius, de orig. iur. P. hæc quoque dotio in prægeo hab. l. quæſitũ, 17. per legem, de legat. 3. l. ſi cui, de cond. & demonſt. P. l. 4. in ſi quis ad hæc verba poſſ.

i l. cùm etiam. 5. de reb. cred. C.

k l. pecuniæ 27. 8. in fine, de verb. ſig.

l l. cogi, de l. quia poterat ad Senat. Trebel. P.

m l. in fraudem. 17. qui & à quib. manu. lib. non fiant.

n l. de hæred. inſtit. C. l. de his quæ pro non ſcript. hab. l. omnibus. 26. ad Senat. Treb. P.

o l. filiusfamilias. 117. §. ſi quid alicui. de leg. 2. vbi glo. explicat vitium cùm apte non eſt idoneus legato, vel ſi mutilegetur militem. &c. de qualitate rei, in l. legatum. §. vltim. de annuis lega.

p l. fideicommiſſã. 12. §. ſi ferno. de leg. 3.

q §. fin. quib. mod. nat. effi. ſui. in auth. authen. ex complexu. de inceſt. nupt. c. auth. licet patres. de natu. lib. e. per venerabilem. in fi. qui ſint legit.

r l. humanitatis. 8. cũ auth. ſeq. de nat. lib.

s c. cum haberetur. fide eo qui duxit in matr. quam priuſ polluit per adul. & ibi glo.

t l. omnibus. ad trebell. l. 2. c. eod. l. 2. de ſacroſ. eccleſ.

v l. 1. de delator. lib. 10. l. 1. l. cùm tantum. 42. l. ita ſcilicet. 49. de iu. fiſ. in P. l. hæret qui taciturn. 71. de iur. quib. vel ſibi P. l. etiam. 3. c. ad leg. Falc. l. hæreticis. 59. eod. P.

tacitè accommodare quid ſit, explicat & docet Calliſtratus [a]. Si quis autem cùm rogatum ſe indigno reſtituere ſine fraude reſciens ſe detulerit, præmium delatoris retinet, de quo l. edicto, de iure fiſ. P. & in l. vni. de ijs qui ſe defer. lib. 10. c. Vt excuſatur pœna qui palam rogatur [b], vel ſi ſeruus [c], vel filius eſt [d], qui rogatur reſtituere indigno. Cæterùm fideicommiſſariæ ſubſtitutionis approbatæ fines & effectus ſunt plures, ſingulares quoſdam proſequor.
7 1. Vt hæres ſcriptus in teſtamento nullo ex defectu ſolemnitatis, putà quia teſtes non ſunt adhibiti ſecundum leges, vel filius eſt prætenitus, vnde inteſtatus deceſſiſſe videtur teſtator: ſi in eo clauſula appoſita eſt, *ſi non valet iure teſtamenti, valeat iure codicillorum*, hæredes ab inteſtato venientes teneantur reſtituere hæreditatem inſtituto, tanquam ab inteſtato per fideicommiſſum vocato. Quæ deciſio eſt aurea & notabilis Guillelmi Bened. [e] quod & prorogat ad teſtamentum inutile, ſine illa clauſula expreſſa, ſi tamen ſubintelligi poteſt: quam ex quadruplici cauſa ſuppleri tradit, ex æquipollentibus clauſulæ codicillari teſtamento appoſitis, ex iuramento teſtatoris, ex magno amore quo diligebat inſtitutum, ex conſuetudine patriæ. Alioquin ex minus ſolẽ
8 ni voluntate non debentur fideicommiſſa, niſi per hæredem ſint agnita [f]. Alius effectus, vt purum tranſmittatur fideicommiſſum, vt dictum eſt [g], non
9 conditionale. 3. Vt propter vim datam fideicommiſſis hæres cogatur reſtituere inuitus hæreditatem, vel rem fideicommiſſam ſubſtituto [h], ſecundum formulam qualitatis fideicommiſſi, vel puri, vel conditionalis, vel in diem, ne pereat fideicommiſſum: ſiue hæres ſit capax hæreditatis adeundæ, ſiue incapax factus fuerit ex propria culpa, vel delicto, poſt capacitatem tamen in eo exiſtentem tempore mortis: putà, quia in dignus factus fuerit, vel ex aliquo eius facto hæreditas fiſco vendicata fuerit. Nam fiſcus tantùm partem fideicommiſſariæ retinet ex Trebelliano, dodrantem verò reſtituit ſubſtituto [i], eo iure quo grauatus incapax factus retinuiſſet, & tandiu, & vſque ad diem reſtitutionis [k]. Sic enim inſpicimus in hac reſtitutione potius capacitatem ſubſtituti, quàm grauati: niſi grauatus incapax fuiſſet omnino tempore inſtitutionis, vt ea tunc pro non ſcripta habeatur [l]. Quo caſu perit ſubſtitutio, nec venientes ab inteſtato, aut fiſcus tenentur reſtituere fideicõmiſſum [m]. Exceptis tribus caſibus, in quibus fit reſtitutio, 1. ſi incapax ſit propter delictum à grauato circa teſtamentum commiſſum [n] aut ſi 2. hæredis inſtitutio non valeat ob errorem teſtatoris [o]: aut 3. ſi fideicommiſſum eſſet ad pias cau
1 ſas relictum [p]. Cogitur etiam & ſuus ſe immiſcere hæreditari, ſi grauatus ſit: quia per beneficium abſtinendi comparatur extraneo [q]. Extraneus autem cogitur adire, etiam ſi repudiaſſet hæreditatem [r], ne fideicommiſſum pereat
11 volente ſubſtituto, & eius periculo [s], adiri. Coactio reſtitutionis ſit duplici remedio, veluti ex duplici cauſa: nam aut non vult hæres grauatus adire, nec per conſequens reſtituere, & tunc officio iudicis cogitur [t]. Aut adiit ſponte quidem, ſed non vult reſtituere: & tunc actione directa vel vtili ex teſtamento [u]. Quòd ſi hæres iuſſus adire, repudiet, & intra illud tempus, quo iuſſus eſt, decedat ſine aditione, vt fraudaret fideicommiſſarium, ſi habeat ſubſtitutum vulgarem, ille reſtituere cogetur [x]: ſin minus, hæres eius cuiuſcunque
12 generis ſit, ſiue teſtamentarius, ſiue ab inteſtato [y]. Reſtitutio fit, aut re, aut verbis. Re ipſa, ſi paſſus eſt grauatus res hæreditarias, aut totas aut aliquas poſſideri à ſubſtituto, ea mente, vt is velit reſtituere, & ille ſuſcipere. Verbis ſi verbo vel per nuncium, vel per epiſtolam dicat ſe reſtituere, vel iuſſu eius alius reſtituerit, vel ſine iuſſu factam ratam habuerit reſtitutionem [z]: obſeruatis perſonis, quæ ſolæ vel cum tutore, vel authore reſtituere debent [a]. Et hæc accuratè ex iure ſcripto ſeruanda ſunt: quo, ſi hæreditas adita non ſit per hæredem, & is antequam interpellaretur de aditione, & poſt tempus deliberandi mortuus fuerit, extinguitur fideicommiſſum purum [b]. Nec debetur ab eius hærede, niſi poſt mortem eius eſſet locus tranſmiſſionis in hæreres; vt ſi grauatus ſit de ſuis [c], vel intra tempora deliberandi tranſmittat ius adeundi [d], vel adſint caſus alij, in quibus hæreditas non adita tranſmittitur,

[a] Call. in l. 3. in prin. & §. 1. & 2. de iure fiſ. P.
[b] l. 3. de iure fiſ. P.
[c] l. ſi ſeruum, ad leg. Iulc P.
[d] l. in fraudem, § fin. de ijs quib. vt indig. P.
[e] Guill. Bened. in c. Raynutius, ad vers. ſi ubiq; liberis, in fideicommiſſariis, nat. 17 & 18.
[f] l. ſi veritas, C. de fideicom.
[g] ſup. proximo c. nu. 13. 14. 15 & ſeq. vide quo q. de hoc Guill. Bened. in vers. ſi ubiq; liberis, in fideic. ſubſti. nu. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70.
[h] l. eleganter & l. quia poterat, & ſeq. vſq. ad 17. ad Trebel. P. § de fideicõ. hæred.
[i] l. Marcellus 3. § fin. ad Trebell.
[k] l. Statuit Florus, §. Cornel. de iur. fiſ. P. glo. in l. eã quæſtio C. de fideic.
[l] l. ſi in metallis, de ijs quib. vt indig.
[m] l. filius, §. fin. ad l. Cor. de falſ. l. fideiuſſor quæ pro nõ ſcript. hab.
[n] l. eam quã. C. de fideic. facit l. ſ. de hæred. inſtit. P.
[o] l. pater filij, § ſuus nouus, de leg. 3. vtilẽ dus de eius caſibus Guil. Bened. præ. loqua. 75. 76. 77.
[p] l. nam nec cinnamus, de leg. 1.
[q] Bart. ad l. in tantum, § ſi pater, ad Trebel. P.
[r] l. quia poterat, eod.
[s] d. l. quia poterat, eod. § quia autẽ, de fideic. hæred.
[t] glo. in l. 3. & ſine C. reſpon. ad Trebell. C.
[u] l. nõ ſolùm, 3. eod.
[x] l. poſt cõlingi meos, in fi. de fideic. & leg. hæred. C.
[y] l. poſtulante, 44. § in l. facta, l. 63. ad Senat. Trebel. P.
[z] Vlp. in l. reſtituta, 37. & l. mulier, 41. & ſeq. l. poſtulante, 44. § in l. facta, l. 63. ad Senat. Trebel. P.
[a] l. 1. § fuit quæſtium, & d. l. reſtituta, §. fin. eod.
[b] l. ille à quo, §. ſi de teſtamento, ad Trebell.
[c] l. ita tamen § ſi patrem eod. P. d. vnde ſit qui ante apertas. C.
[d] l. ciuis antiquitus, de iure delib. C.

vel grauatus minor 25. annis decederet, quo caſu etiam iſte ad hæredes tranſ-
mitteret ius reſtitutionis non poſtulatæ in fauorem fideicommiſſariorum ſub-
ſtitutorum [a], aut ſi poſt interpellationem adeundi mo tuus eſt, vt dictum eſt,
In Gallia tamen, quia fideicommiſſi reſtitutio potius dicitur ſucceſſio quàm
ſolutio [b]: & cùm ſucceſſiones non exigant illam neceſſariò realem & forma
l. in adtionem ſed mortuo teſtatore vel grauato, ſtatim ex conſuetudine in
poſſeſſione conſeatur hæres propter illam conſuetudinem, qua *le mort ſaiſit le*
vif & prochain heretier, vt de iuris iura reſponderũt [c]. Sic dicimus ob defectũ re 13
ſtitutionis interpellatæ tamẽ vel ex eo quòd hæres ipſæ noluit adire, vel aliter
non adiuit hæreditatem, non ideo expirare ſubſtitutionem, ſi tamen dies ceſ
ſerint & venerit pendente vita grauati & ſubſtituti; ſed perinde eſt ac ſi fuiſſet
reſtitutio facta. Et ita iudicari in curia ſuprema Tholoſana notat Guillel. Be-
ned. ad c. Raynutius, ad ver. ſi abſque l. heris, 2. in fideicommiſſaria ſubſtitu-
tione, nu. 85 [d]. Iéque ſecundum æquitatem canonicam, qua idipſum rece-
ptum eſt, per c. in præſentia, quod adid ponderat Baldus, de probat. apud
Grego. Sicque conſuetudo facere poteſt, vt ſine actu aliquo extrinſeco tranſ
feratur poſſeſſio realis, vt in l. raptores, in fine, in illis verbis, *pleniſſima poſ* 14
ſeſſio, &c. C. de epiſc. & cleri. Et his explicatis & adſtrictis planum fiet facili-
us, quid ven at in reſtitutionem fideicommiſſi. Nam palam eſt ex prædictis,
corpora hæreditaria reſtituẽda, item omnes actiones hæreditarias actiuas, &
paſſiuas transferri in fideicommiſſarium, ſine periculo ipſius grauati, ex pro-
uiſione Trebelliani Senatuſconſulti facti ſub Neronе, Anneo Seneca, & Tre-
bellio Maximo Conſſ. [e] Quo etiam vtraque, & vocato & grauato proſpe-
ctum eſt. Nam & hæredes conuenti à creditoribus exceptione vtuntur: vt
& illi, in gratiam ſubſtitutorum quibus reſtituerunt, ſi agant contra debito-
res hæreditarios, repelluntur exceptione, quod fideicommiſſarijs agendi facul
tas competat [f]. Ideoco nec debet cauere hæres de cunctione prædiorum vel 15
mancipiorum, vel cæterarum rerum, fideicommiſſario, cùm reſtituit hære-
ditatem: quinimo in contrarium cauere hæredi oportet, ſi quid euictum eſſet
eorum quæ ab ipſo hærede venuſſent, ſcilicet iuſtè, vt ait Neratius [g]. Reſtituit 16
& hæres grauatus prælegata, ſi poſt prælegata rogauit defunctus hæredem
portionem ſuam abſolute reſtituere non autem, ſi rogauit tantùm portionẽ
hæreditariam reſtituere [h]: aut ſi poſtquam rogauit de reſtituenda portione,
eidem prælegauit [i]: vel prælegata alienari prohibuit, etiam ſi adiecta ſit clau-
ſula, *vt quicquid ad hæredem hunc pervenerit, reſtituatur* [k]. Quamuis iſta clauſu-
la ſuã natura exigat, niſi de voluntate contraria appareat, reſtitutionem quo
que prælegatorum [l]. Non reſtituitur quoque quod hæredi dandum eſt, vt 17
impleat ipſe conditionem reſtitutionis, nec ei auferendum, ſi coactus reſti-
tuat, ſi accipiat à legatario particulari, [m] contrà, ſi capiat à fideicommiſſario
vniuerſali [n]. Reſtituta quoque hæreditate iura ſepulchrorum apud hæredẽ 18
manent [o], & ius patronatus eccleſiæ [p]. Sed quæritur, num fructus hæreditati 19
à fiduciario hærede reſtituendi ſint ſubſtituto, an verò retineri poſſint. Et
in hac quæſtione deciperetur qui ſequeretur Angelum, qui conſilio 331. po-
nit regulam grauatum non teneri reſtituere fructus, ſeptem exceptis caſibus.
Quare reminiſci oportet diſtinctionis modi fideicommittendi purè, in diem,
& ſub conditione, vt ſuperiori capite enucleauimus. Ex quo reſpondemus
breuiter, quod fructus quidem ante hæreditatem aditam à purè grauato per-
cepti, fideicommiſſario ſeu ſubſtituto reſtituendi ſemper erunt [q], & quod-
cunque hæreditati iacenti acceſſit, vel per vſuras, vel ſerui hæreditarij indu-
ſtria [r]. Contrà, ſi poſt aditã percepti ſint, vel vſuræ aduenerint, vel ſeruus hæ-
reditarius hæreditatẽ aliam quæſierit quæ hæc apud hæredem adeuntẽ tema
nent [s]. Et quæ ante adtionẽ accedunt, hæreditatis reſtituendæ nomine veni
unt. quæ verò poſteà percipiuntur, cùm ad ea hæreditas non amplius ſit hære
ditas ſed hæredis bonis annumeretur, hæredi quæruntur non hæreditati [t].
Et de his reſtituendis non cenſetur grauatus [u]. Niſi teſtator dicat velle
hæreditatem cum fructibus reſtitui, tunc etenim ceſſat præſumptio, & fru-
ctus

a Cantenius, de acq hæred facult reg. 1 cum in plures mei ſemeloca P probat 1 quod ſi minor a 1 ſi minoris 2 ſtum, de adminiſtrat P
b l nũ etiam ſolutio, 38 Senatuſc. Treb
c l in iuris, de lib & poſth l cum miles, in prin ex quibus cauſis fiat Fab in ſtat. de interd ap l ſtima Tiraq in tr le mort ſaiſit le vif
d & adẽ Guil Bened eod in luceſtit cum ped nu 65 & ad verba, mortuo itaque teſtatore, a nu 71 72 & ſeq vbi ex plicat illud axioma *le mort ſaiſit le vif* facit l ſacra, 65 ad Trebellia. P
e l 1 in prin eod. § reſtituta, de fideicom. hæred is conſules fuerunt ſuffecti an 8 Neronis, in locũ P Marii Celſi, & Aſinii Gali mortuorum.
f d l 1 § ſubſtata eſt
g l de cunctione, 89 ad Trebell P.
h l 3 § quidã liberis, l in fideicõmiſſariam, 69 § f eod
i Tiraq, ad leg Fal. P.
k l Lucius Titius, 78 § pluribus, ad ſenat Trebell P.
l in l cum virum, 16 c de fideicom.
m l qui hæredi dare, 44 § cum hæreditas, de condit & demonſt.
n l 1 § qui, de condit inſtit P.
o l quæ perinde, 42 ad Trebel P
p vt ait idẽ Bened ad verb ſi abſque iſſue ris, 2 in cõpendioſa nu. 24.
q l ita tamẽ, § ſi fer uum, ad Trebel P
r l deducta, eod.
s l in fideicõmiſſaria ſubſtitutione, § ſanè § fin. & d § ſi ſeruũ l cui a men, & l ſi 6 § ſi hæres, eod.
t d l in fideicõmiſſariam
u l fi ita, § 1 grex eod.

ſtus quoque reſtituendi ſunt [a]. Fructus voco, quicquid ex hæreditate percipi poteſt, quicquid fert hæreditas: ſic fructus à ferendo dicti videntur [b]. Hic tamen quis mirari poterit, cur hæres qui tenetur purè reſtituere, non teneatur ad fructus poſt aditionem perceptos, cùm videatur ceſſiſſe & veniſſe dies reſtitutionis poſt aditionem: & reſtitutionis nomen omnem cauſam & fructus perceptos contineat, quos habiturus fuiſſet ſubſtitutus, ſi ſtatim facta fuiſſet reſtitutio [c]. Cæterùm, ratio poteſt eſſe ex eo, quòd ſubſtitutus in mora eſt petendi, & quòd hæres non ſit poſſeſſor malefidei. Siquidem, qui donare aliquid tenetur ſine certo die, non efficitur moroſus ſine interpellatione [d]: & ideo à petitionis tempore tantùm debet fructus, & id quod intereſt [e]: & in mora tamen eſt qui non petit, & ideo mora eſt illi nociua: quia mora cuilibet committenti eam, nocere debet [f]. Et cùm in colendis fundis & colligendis fructibus fiduciarius hæres operam conſumpſerit, nõ eſt æquum, vt Marcellus ſcribit [g], eum reddere fructus, & alterius procuratorem conſtitui. Vt contrà liquidò conſtat, ab hærede commiſſa in reſtituendo mora, fructus in reſtitutionem venire [h]. Si autem de fideicommiſſo in diem, vel ſub conditione reſtituendo quæramus, eadem penè vtemur diſtinctione fructuũ, ac in puro. Nam ſi fructus ante aditam hæreditatem percepti, aut tempore incentis hæreditatis, ſunt ipſius hæreditatis: & ideo reſtituendi. Qui verò percepti ſunt medio tempore ante diem reſtitutionis faciendæ, vel ante euentum conditionis, hæredis ſunt & ſucceſſoris eius, non ſubſtituti [i]. Et idem de vſuris eo tempore perceptis, quod de fructibus dicendum eſt [k]; etiã ſi teſtator dixerit, *Quicquid ex hæreditate bonisue meis ad te peruenerit, cùm morieris reſtituas*, nam nec fructus tunc venũt [l]. Sicuti nec in clauſula, *quanta pecunia ex hæreditate ad hæredem peruenisſet* [m], nec in illa, *quicquid ad te ex hæreditate bonisue meis peruenerit, id omne poſt mortem tuam tali reſtituas* [n], nec in illa, *quicquid ex hæreditate ſupererit cùm moreris, reſtituas* [o], hîc tamen excipe contrariam mentem teſtatoris, quæ efficit, vt & fructus reſtitui debeant percepti, ſi de ea mente apertis in volũtate præcedentibus & ſequentibus coniecturis liqueat [p]. Colligitur & mens teſtatoris ex diſtinctione certiſſima pegaſiana: num dies reſtitutionis adiiciatur & eius delatio, in fauorem hæredis: & tunc non teneatur reſtituere fructus medio tempore perceptos. An verò in fauorem legatarij ſeu fideicommiſſarij ſubſtituti, veluti ſi in tempus pubertatis ei qui impubes ſit fideicommiſſum relictum ſit: & tunc etiam fructus antecedentis temporis reſtituuntur [q]. Quo caſu notandum eſt obiter, in fauorem fideicommiſſarij in diem ſuſpenſa reſtitutione, non poſſe reſtitui ei ante diem tutò hæreditatem: alioquin ſi ante diem reſtituerit hæres, nullomodo liberatus eſt. Contrà, ſi in fauorem hæredis dicta dies eſt [r]: quia ſi velit, poteſt ante tempus reſtituere [s]. Non venit in reſtitutionem quoque donatio, quam in vxorem grauatam inter viuos contulit, neque aliud quoduis quod hæres habiturus eſſet, ſi alius fuiſſet hæres, quæ extra bona defuncti computari debent, vt reſpondit Paulus: quamuis nominatim vxoris fidei maritus committere poſſit, vt eam reſtituat [t]. Res autem alienatæ ab hærede reuocantur à ſubſtituto, quia ſubiecta reſtitutioni alienari nequeunt [u], ſi ſine neceſſitate cogente hæreditatis, alienatio fiat ſponte, vel in hæredis, non hæreditatis cauſam. Et mihi placet ſententia Azonis [x], alienationis reuocationem eſſe in arbitrio ſubſtituti, vt ſi velit reuocet, vel permittat imputari alienatum in quartam trebellianicam grauato, iuxta iura antiqua [y]. Ne detur anſa delinquendi hæredibus. Et propterea quòd in alienis bonis nulla debet non dominis concedi diſtrahendi ex arbitrio facultas [z]. Cùm nemo rem ſuam vendere cogatur [a]. Et hoc habita ratione hæredum. Nam ſi hæres ſit de liberis, qui & duas quartas, trebellianicam & legitimam detrahit, & is vendiderit ex corporibus hæreditariis, rectè vſque ad legitimam poterit defendi venditio: quia legitima in ijs corporibus ei præſtanda eſt [b]. Et hæc eſt ratio, cur in auth. res quæ, C. com. de lega. res ſubiectæ reſtitutioni in fauorẽ filiorum, vel pro dote filiarum, vel pro donatione propter nuptias alienari poſſunt; videlicet, quando grauati ſunt filij, non aliter. Facit & l. mulier, 22. §.

a d l. in fideicommiſſariam.
b Varro, 4. de ling. Lat. Item ſi fundi & arbores, de vſufr. P. l. donatus, §. ſi vir ſoli-matri. P. l. in peculium, de vſur. P. § in peculium, de rei. dotal. l. mercedem, de pericul. hared. P. prædiorum, & l. vſuræ, de vſur. l. in fructu, de vſufr. lega. P.
c l. reſtituere autem, 37. & l. reſtituere vetetur, 5. & l. P. de verb. ſig. P. l. præterea, de rei vendic. P. l. cùm fundus, de reb. credi. & ſi certe P. l. Iulianus, §. ſin ad exhib. meliùs in l. in condemnatione, l. 134. § 1. de reg. iur. P.
d l. ex legati cauſa, de verb. obl. P. l. quando, ſi certe peta. d. l. reſtituere, ſi. & l. vnum, ſi certe pet. P. l. mora, de vſur. vide expreſſam l. & ibi glo. in l. 1. & 2. C. de vſu & fruct. lega. ſeu fideicom.
e l. in eõdem ratione, 134. § vtcumque, de reg. iur. l. mora, de verb. obligat. P.
f in l. poſtulanet, § fi. ad Trebell. P.
g d. l. in fideicõmiſſariam. d. l. ita tamen, § 1. l. poſtulanet, § P. & l. deducta ad Trebel. P.
h l. Paulus de vſu. l. ex aſſe, ad Trebell. P.
i d. deducta, §. qui poſt, eod.
k l. quod his verbis, de lega 3.
l ſcribit ad Trebel.
m l. hæredes mei eod.
n d. l. deducta, § quod ex hæreditate.
o Vt in l. Balilla eod. l. 2. § nonnunquam, de vſur. P. l. cum quis, § mulier, de dote prælc.
p l. ſtura, § pegaſus, de lega 2. l. ſacit l. 3. §. cùm Publius, de vſur.
q l. eam qui, & Scæuo. in l. liberto, § filium, de annuis lega P.
r l. poſt mortẽ, C. de fideicom.
s in l. ſequente quæſtio, 20. de lega 2.
t l. 6. §. ſed quia noſtra maieſtas, com de leg. C.
u in d. l. § ſed quia l. 3. §. res quæ, ad Senat. Trebell. P.
x l. nemo externus, de Iudæ. C. et de reb. alien. non alien. l. ſi § fi. C. de pact.
y l. nec emere, de iure delib. C.
z l. ſcimus, §. repletio nẽ, de inof. teſt. C.

cùm proponeretur, ad Senatuſc. Trebell. P. In Trebellianica autem non admitterem idipſum inuito ſubſtituto, ſed puto Pomponio [a], alienata ex hæreditate ſine cauſa lege approbata, reſtituta hæreditate, cum his quæ perierunt dolo vel culpa eius repetenda eſſe [b]. Nec imputari poteſt ſubſtituto, quòd pendente conditione vel die reſtitutionis, alienari paſſus res ſit, & ſiluerit: quia antequam ceſſerit & venerit dies, agere non poterat. Et medio tempore alienatio tenet, quæ reſoluitur aduenente reſtitutionis tempore [c], non anteà quia fieri poteſt, vt antè fideicommiſſum extinguatur, putà morte ſubſtituti præcedente, vel alio modo: & ita confirmetur ex iure continuato, vel ſuperueniente alienatio [d]. Neque, niſi facta fideicommiſſi reſtitutione, res fidei-commiſſi tranſeunt in fideicommiſſarij bona [e]: atque tunc vel aduenientè die vel conditione habet actiones, & in inſtitutum grauatum vel hæredes eius, & in detentores rerum, ex teſtamento, hypothecariam & rei vendicationem [f]. Vide autem Guido. Papæum, in deciſ. 601. tradentem fideicommiſſarium vniuerſalem, pro rebus alienatis poſſe agere rei vendicatione contra tertium poſſeſſorem, etiam non facta ſibi reſtituti one, re & verbo. Vide & Salicet. in 3. oppoſit. in l. fin. §. fin autem, com. de lega. c. & Paul. Caſtren. in eandem legem & §. ſed quia. Quod ego intelligo, ſi modò dies venit & ceſſit reſtitutionis, non anteà. Sicuti rata non eſt alienatio facta à fideicommiſſario ante reſtitutionem, quamuis reſtitutione facta confirmetur [g]. Non tamen dum tamen inficias pro ſoluendis debitis hæreditarijs creditoribus vel legatarijs, ſi non ſint alia ex quibus ſatisfieri poſſit [h], alienationem ab hærede factam valere, ſi ſine fraude fiat, nec reuocandam ex capite reſtitutionis, neq; imputari in quartam [i]: quia bona non dicuntur, niſi deducto ære alieno [k]. Sed & placuit pro redemptione captiuorum alienata, non repeti [l]. Ex quo etiam iudicatum duobus ſenatuſconſultis curiæ ſupremæ Burdegalenſium reſtè puto, poſſe bona reſtitutioni ſi ppoſita alienari per hæredem, pro redemptione ſui facienda à carceribus, in quibus detineretur ob mulctam in ſe dictam ob culpam, non ob delictum [m]. Et in eo caſu quoque alienari bona eccleſiæ poſſunt à prælatis [n]. Et in caſu captiuitatis, dominus poteſt ſubditis collectam ſeu ſubſidia imponere [o]. Putatem tamen imputari in quartam hæredis pretium acceptum, vel iuſtum rei valorem, rata manente venditione ſi vendirio facta ſit ſine cauſa neceſſaria vtilitati hæreditatis [p]. Et hæc hactenus de his quæ veniunt in reſtitutionem fideicommiſſi dicta ſufficiant. De aliis namque omiſſis, leges apud Bartho. ad l. Marcellus §. quidam, ad Trebel P. Et apud Guido. Papæum, in q. 303. vbi reſoluitur non venire in reſtitutionem, ſupplementum legitimæ datum filio grauato: Quid etiam ſtatuendum de bonis damnati, & de bonis per pupillarem ſubſtitutionem aduenientibus grauato.

a in l. 6 hæres, l 70 §. ſi hæres antequam, ad Trebell P.
b l. mulier. 22. §. ſed enim, eod.
c d l. f. §. fin autem ſub conditione, C. comm. de lega.
d l. rem alienam. 4. de pigno. act. P & l vendicante m, de euict. P
e l. facta. 63. ad Trebell. P.
f l. ita tamen, 27. § ſi ex Trebellianо, eod t. v. C. comm. de fideicom. l. 2. de fideic. & hæred. petit P. l. cùm ſponſus, §. c. de publica actio.
g l filium fratribus, 56. ad Trebell.
h iuxta l magis puto § non ſemper, de rebus eor. qui ſub tut. P
i hoc examinatur in l. 14 res quæ, ad Trebell. P in glo. auth. contrà rogatur. in fi C eod. propter rationem l. ſcimus, 22. §. etſi præfatam, verſ. fin verò creditores, C de iure delib. vide l. Titius rogatus, 14. ad Trebel. P.
k l. ſubſignatũ, § bona, de verb. ſig. P facit l. f. § in computatione, de in. delib. C.
l auth. contrà rogatus, C ad Trebel §. nobis ergo, de reſtit. fideic. in auth.
m refert papus, l. 30. areſt. tit. parc. 6.
n ex ſacrorũ, 12. q. 1.
o Alex. in addit. Bar. a 11 placet, de excuſa. muner. lib. 6.
p d. l 35 res quæ, ad Trebel. P & ibi glo.

De extinctione fideicommiſſi. Cap. 30.

1 *Voluntas decedentium & mens præcipua in fideicommiſſis & poſtremis iudicijs*
2 *Fideicommiſſum extinguitur pluribus modis. & ſeq.*
3 *Filij grauati de reſtituenda hæreditate, intelliguntur grauati tantùm ſi decedant ſine liberis.*
4 *Fideicommiſſum non agnitum non tranſmittitur, non debetur quoque deficiente conditione, repudiatum à ſubſtituto vel eius hæredibus, minus ſolemni exiſtente voluntate. eod. & nume. 5. 6. & 9.*
7 *Remiſſio fideicommiſſi quando valeat.*

8 *Mona-*

8 *Monaſterij ingreſſu quando deficiat fideicommiſſum, & monaſterium quando loco liberorum ſit.*

1 RATIO præcipua cur fideicommiſſa ſuſtineantur, eſt voluntas diſponentis, cui fides accommodata eſt, & quam peruerti vel infringi nefas viſum eſt [a]; ad quam optimus judex ſemper, tanquam nauta ad ſtellam polarem, oculos intendit. Itaque animaduertendum eſt, quandiu voluntas ea duret, & num ſecundum voluntatem poſſint relicta ſuſtineri, quibuſque modis ea voluntas & fideicommiſſa deficiant. 2 Deficit autem pluribus modis, & extinguitur; primùm, ſi non adeatur hæreditas, & is qui rogatus eſt reſtituere, ante additionem mortuus eſt [b], quo d ſuprà latius explicabimus locum non habere, vbi eſt locus tranſmiſſioni, vel ſi hæres interpellatus fuiſſet de adeundo, vel ſi de gallica ageremus conſuetudine [c]. 2. Expirat fideicommiſſum impoſitum filio, ſi 15
3 liberos ſuſci piat, etiam ſi non dictum ſit, ſi ſine l beris decedat. idque ex præſumpta me nte teſtatoris, qui non videtur alienam ſucceſſionem ſuæ prætuliſſe [d]. Sed addere potes, hanc concluſionem rei ringi 12. modis, de quibus agit Guil. Bened. ad verba, ſi abſque liberis, 1. à nume 7. vſque ad 23. Atque in ſumm a explicat l. cùm acutiſſimi, C. de fideicom. non habere locum, 1. ſi deſcen dentes g auent aſcendentes, 2 ſi liber. relinquantur naturales tantùm, 3. ſ u ſp ur, 3 ſi legitimi tantùm adoptiui, 4. ſi purè grauentur filij, nec adiecta ſit m ortis con itio, 5. ſi grauati ſint reſtituere in diem certam, 6. ſi filius præter eus ſit, extraneo inſt tuto, 7. ſi filius cum extraneo hæres inſtituatur, 8. ſi gr a uamen eſſet de re particulari, 9. ſi grauato ſupereſſet mortis tempore tantu m ſoboles ſucceſſionis incapax, putà ſi deportatus vel cordiger monachus ſi t us, 10. Vel ſupereſſent filij exhæredati duntaxat, 11. ſi alius quàm filius
5 grauetur, 12. ſi pia cauſa eſſet ſubſtituta filio. Sic etiam monuimus in c. 28. clauſulam, *ſi ſine liberis*, deficere vno vel pluribus ſuſceptis & ſuperſtitibus tem-
4 pore mortis. Quod & probat l. hæredibus, 77 §. fin. ad Trebell. 3. Expirat fideicommiſſum con itionale vel ad diem incertam relictum, ſi ante euentum diei vel conditionis, & ita non agnito fideicommiſſo ſubſtitutus moriatur: putà ante heredem, qui tantùm poſt mortem reſtituere debet [e]. Et ſubſtitutio
5 quæ nondum competit, non tranſmittitur [f] nec in bonis noſtris eſt [g]. 4. Si conditio appoſita deficiat, nec impleatur, non debetur; vt ceſſante cauſa, propter quam relictum eſt fideicommiſſum [h]. 5. Si ſubſtitutus vel hæres eius,
6 hæreditatem recuſet [i]. Nemo enim ad re hæreditatem ſine grauamine relictam, cogendus eſt [k]. Idipſum obtinet, ſi pacto remiſſum ſit [l]. Si remiſſio
7 ve oportet, nec te merè fiat, non aliter; velut ſi fiat aut in iudicio, aut in partis præſentia, aut in ſcriptis coram notario & teſtibus iurata, vel reiterata, quæ ſuſè videbis examinata à Guill. Bened. *in rep.* c. Raynutius, ad verba, ſi abſque liberis, 2. in ſubſtitutione fideicommiſſaria, à numero 105. vſque ad 339. Vbi & de forma & circunſtantijs renunciationis fideicommiſſi, & quo
8 modo viſis & intellectis verbis teſtamenti fieri debeat, & de reliquis ad hanc quæſtionem pertinentibus. Vide & Boerium, q. 147. nume. 7. & 8. Septimò, expirat fideicommiſſum cum conditione, *ſi ſine liberis quis moriatur*, ſi inſtitutus ingrediatur monaſterium: niſi ei aliud monaſterium, vel pia cauſa ſub ſtituatur [m]. Eritque monaſterium loco liberorum, videlicet ſi ipſum ſucceſſionis capax ſit, hoc enim liberorum loco eſt [n]: alia monaſteria, minimè, Por iſſimùm mendicantium, quæ in Gallia incapaces ſunt poſſeſſionis, & hæred ſtatum, vt omnia monaſteria [o]: ſed horum maximè, qui cum baculo & pera ex ſui ordinis poſſeſſione, id indicante mendicantium titulo, viuunt vel
9 ere debent, niſi ſi quid accipiant eleemoſinæ titulo. Et de cordigeris iur e pontificio expreſſe id cautum eſt [p]. Dicunt ergo, monaſterium capax ſu ceſſionis loco filij haberi, & ingreſſu religionis deficere fideicommiſſum.

Idipſum

a §. 1. de fidere, hære. l. 2. C. de fideic.

b l. ille à quo, §. ſi de teſtamento, in illis verb. *ut prius hæres decedat, fideicommiſſarius deceſſit*, ad Trebell. P

c hinc ſuperiorum capite dicta, & per Guil. Bened. explicatum verbum, ſi abſq; liberis, 2. an fideicõ ſubſtit nu 72. 73. 74. 75.

d l. generaliter, §. autem, de inſtit. ſubſtitut. l. cùm acutiſſimi C. de fideicõ l. cùm acutiſſimi de condit. & demonſt. P

e dixim. in c. 28. de cõdicio. & puto fideicõ probati vnà §. fin. autẽ ſub cõdit. time, de caduc. toll. l. hæredes mei, §. cùm ita, ad Trebell. P & iubemus, §. fin. autẽ de fideicõ C. Gut. Pap. deciſ. 132.

f l. totes, de acq. hæred.

g l. ſubſtitutio, de acquir. dom. l. 4. de adim. & tranſlat. legat. P

h l. epiſtola, 71. ad Trebell. P l. legatum, 4. de cõd. in ſer. C. ſi cui ſub conditione, & cùm reſſante, de app. Item §. ſed quia hæred. fideicõ hæredes poſſulante, 44. ad Trebell. l. ſi nemo, de teſta. tut. P

i l. nec emere, de acquire delib. C

k l. 1. C. de pact. l. de fideicõmiſſo, C. de tranſact. l. 1. cetera Tituli, 72. ad Trebell.

l §. ſed & hoc præſente, de ſanctiſſ. epiſcop. in auth. niſi rogati, C. ad ſenat. Trebell. vbi diſputatur de hac quæſtione.

m d. l. §. ſed & hoc præſenti, & cum præſentia, de probatio.

n Latius de his poſtea, Deo fauente, interim vide Guil. Bened. ad verb. & vxorẽ nomine, nu. 230. & ſeq.

o in clem. exiuit, §. dubitatur autem. & §. nos autem, de verb.

p

Idipſum & ſi præſbyteratum quis in aliqua eccleſia adipiſcatur, eccleſia illa locum liberorum facit nempe ſi ita ſe alicui eccleſiæ ſeculari conſecrent, vt perpetuò ibi ſint, & in eccleſiæ illius vtilitatem bona ſua conſecrent, non alter [a]. Et ſic intellige §. ſed hoc præſenti, & §. præſbyteros, de ſanctiſſ. epiſco. in auth. non de quibuslibet clericis, ſed de addictis certæ eccleſiæ in perpetuum, qui ſe & ſua ei eccleſiæ conſecrant: vt monachi monaſterio. Et dummodo monaſterium vel eccleſia, aut qui in illis habitant, fraude, dolo, vel alius artibus ingredientem non pellexerint, vt fieret monachus: nam tunc omni iure ſucceſſionis eius primantur [b], ne dolus & fraus patrocinetur [c]. Admonent tamē rectè Interpretes, ita demùm deficere conditionem fideicommiſſi ingreſſu monaſterij, ſi clauſula ſimpliciter concepta ſit, *ſi ſine liberis*. Secus autē ſtatuendum ſi clauſula habeat, *ſi ſine liberis ex ſe natis*. Quia cui alis filiatio vel fictitia, ad mentem teſtatoris accommodari non poteſt, neque monaſterium naſci dicitur ex eo qui religionem profitetur, neque naturalis conditio cuiuſdam fictione impleri poteſt [d]. Et ita angelus de Vbaldis Perusinus ad §. ſed & hoc præſenti, de ſanctiſſ. epiſco. tradit poſt Ioan. de Bellouiſu, monaſterium loco liberorum non eſſe, ſi teſtator diverit, *ſi filius deceſſerit ſine liberis ex ſuo corpore deſcendentibus*, &c. Item ſi mentio habeatur de alio vocabulo quod importet naturalem quandam ſignificationem, *vt ſi ſine liberis maſculis*, &c. Iam ſi Ettone non expirat ſi fideicommiſſum ingreſſu religionis inſtituto. Huicque ſententiæ ſubſcribunt Baldus [e], Salicetus [f] Hoſtien. & Ioan. Andr. [g] Octauò, ex minus ſolenni voluntate non debetur fideicommiſſum [h], quod in fine ſuperioris cap. 28. explicabimus: niſi ad ita ſit clauſula codicillaris, quæ ab inteſtato faciat fideicommiſſum. Quia tunc ſuſtinetur; vt etiam ex æquitate canonica hæres, in cō ſcientia teneatur voluntatem certam teſtatoris apprehendentem in minus ſolemni voluntate adimplere [i]. Et ita etiam Iuſtinia. in §. fi. de fideicom. hæreditatum, negantem fidei ſuæ reſtitutionem commiſſam, poſteà verò confitentem, ſed a ſubtilitatem iuris recurrentem quod non ſolemni voluntate rogatus eſt, cogi ad reſtitutionem fideicommiſſi.

a auth. ingreſſi. de ſanct. epiſc. eccleſ. & § illud, de monach. auth.

b c conſtitutus, 20 q. 1 Panor. in c. n præſentia, de probat. n. 3 & 46.

c l. 1 & l. ait ex dolo, de dolo.

d l. ſi ita quis teſtamento, 13 § fin. de legat. 3. Papin. l. fideicommiſſum, l. 91. de cō. & demonſt.

e Bald. in l. ſi ita quis, § fin. de legat. 2.

f Sal. in auth. niſi ro-gati, ad Trebell. C.

g Hoſtien. & Io. And. in c. Raynaldus, de teſtam.

h l. ſi veritas, 23. C. de fideicom.

i Panor. ad c. quia plerique, in fine de immunit. eccleſ.

De trebellianica deductione.

Cap. 31.

Lib. 36. Pand. 1. lib. 6. Inſt. tit. 48.

1 *Trebellianæ ſenatuſconſulti cauſa impulſiua.*

2 *Pegaſianæ ſenatuſconſulti cauſa.*

3 *Hæres gratiarius hæres & grauatus ratione ſuæ partis tenetur ad debita defuncti, non hæreditatis ſeu legatorum.*

4 *Trebellianica quarta quid dicatur, & eius partitio, & nu. 5.*

6 *Trebellianica ex quibus non detrahatur, & quando ceſſet. & n. 8. 9. 10. 16. 17. 18. 19.*

7 *Trebellianica & falcidia ex corporibus hæreditarijs detrahuntur: vt & quarta omnes. num. 25.*

11 *Princeps inſtitutus & grauatus quomodo & quando detrahit quartam Trebellianicam.*

12 *Hæres grauatus coactus adire, amittit commodum quartæ, & quæ ex iudicio defuncti percepturus erat.*

13 *Inuentarium non faciens hæres num amittat quartam Trebellianicam, vt Falcidiam.*

14 *Trebellianica prohiberi poteſt, ne detrahatur à teſtatore, vt & Falcidia: & num prohiberi poſſit liberis primogradus grauatis, an verò tacitè, & quomodo prohibeatur. & 15.*

Filij grauati de reſtituenda hæreditate, vt & nepotes, duas quartas detrahunt,

Tre-

Trebellianicam & legitimam.eod.
10 *Trebellianica ſemel detrahitur ex pluribus gradibus ſubſtitutionis.*
11 *Trebellianica ex quibus cauſis minuatur.& ſeq.23.*
12 *Feuda quando imputentur in quartam Trebellianicam:& item matrimonialia lucra.*
14 *Fructus quos & quando imputat in Trebellianicam hæres grauatus.*
16 *Trebellianicæ quartæ finis & ratio.*
17 *Inſtitutionis generalis ad particularem methodus.*

1 DIXIMVS proximo ſuperiori capite, fideicommiſſum expirare, quando non adibatur ab hærede inſtituto hæreditas, quod facilè accidebat, quando ſuſpectam & oneribus implicatam putabat hæreditatem,& nullo vel modico lucro ſperato omnino eandem repudiabat [a]. Cui malo obuiam vt iretur, primùm Senatuſconſulto Trebellianico caueri cæptũ eſt hæredi, vt ſi hæres rogatus fuiſſet infra dodrantem reſtitu re hæreditatem, pro rata parte in vtrumque & fideicommiſſarium & hæredẽ darentur actiones. In hæredem quidem, iure ei uili in eum verò qui recipiebat hæreditatem, ex Senatuſconſulto Trebellia-
2 no. At ſi plus quàm dodrantẽ, vel totam hæreditatem reſtituere grauaretur, ex Senatuſcõſulto Pegaſiano quartam partem retinebat: verùm interpoſitis ſtipulati onibus de oneribus pro rata ſubeundis, vel de hæreditate vendita, ſi ſponte adiiſſet. Si autem coactus, vt omnes actiones & commoda ad fideicom-
3 miſſarium pertinerent [b]. Subinde Iuſtinianus vt hanc nebulam illuſtraret, omnem authoritatem Pegaſiani Senatuſconſulti, abrogatis captioſis illius cautionibus, in Trebellianum Senatuſconſultum tranſtulit, illud ampliando, atque ſtatuit [c], vt ex eo hæreditates fideicõmiſſariæ reſtituantur, ſiue habeat hæres quartam ex voluntate teſtatoris, ſiue plus, ſiue minus quarta bonorum remaneat, liceat ei vel quartam, vel quod deeſt ex authoritate imperatoris retinere, vel repetere ſolutum quaſi ex Senatuſconſulto Trebelliano, pro rata portione actionibus tam in hæredẽ quàm in fideicommiſſariũ competẽtibus, videlicet ſi fiat reſtitutio ſpõte. Ita quarta pars hæreditatis penes fiduciarium cum onere ſuo remanet pro debita Trebellianica quarta parte, non deducto ære alieno ſicuti de appellatione bonorũ dicit [d]. Quare hæreditatis eius quota etiã æs alienũ cõtinebit [e]. Notandũ tamẽ teneri grauatũ ad onera tantùm hæreditatis, non legatorũ, ſcilicet vt creditoribus defuncti ꝓ rata partis ſuæ teneatur, non ad legata: quia ea ſoluit fideicommiſſarius ſolus [f]. At perinde eſt hîc dicere, de bonis deducto ære alieno quartam deberi grauato: & nõ deducto, quartam eidem deberi ex hæreditate. Recidũt enim in diem, quia deducto ære alieno propriè bona dicentur [g]. Eo tantùm diſcrimine obſeruato, quòd grauatus nõ tenet ſubire æs alienũ hæreditatis, legatorum, & fideicommiſſorũ ſpecialũ, quã uis teneatur ꝓ rata ſubire æs alienũ teſtõris. Excipit Iuſtinianus quãdo teſtator voluit vna re certa præcepta ꝓ trebellianica, hæredem reſtituere hæreditatẽ. Nam oẽs actiones tunc in ſolidũ tranſeũt in fideicom-
4 miſſariũ, remanẽte re libera penes grauatũ, tanquã penes legatarium [h]. Hinc colligendũ quid ſit quarta Trebellianica, vt ſit quarta pars hæreditatis defũcti, quæ debetur hæredi inſtituto grauato de reſtituenda tota vel parte hæreditatis, in præmium additionis & reſtitutionis, l. 1. ad Trebell. P. Differt eo nomine à falcidiæ quarta, quòd falcidia non à grauato de reſtituendo hæreditatem detrahatur, ſed ab inſtituto purè ſine grauamine, & tamen ſupra dodrãtem onerato legatis [i], vt dicemus in falcidia Deo fauente. Verùm iuſtinianus ait [k], Senatuſconſultum Pegaſianum, ad ſimilitudinem falcidiæ, quæ ex legatis detrahi permittebat quartam partem, introductum eſſe, vt grauatus ex hæreditate reſtituenda quartam etiam hæreditatis deduceret.
5 Trebellianica diuiſionem non recipit, quia vnius eſt ſpeciei, niſi partiamur in veram, quæ quarta pars eſt bonorum ſubiectorum reſtitutioni:

a §.ſed quia hæredes, de fideicom.hæred. §.1.de lege Falc. apud Iuſtin.l.quia poterat,4.ad Trebell. P.

b § ergo.& d §.ſed quia, de fideicom. hæred.

c §. ſed quia ſtipulationes, de fideic. hæred.

d vt l. ſubſignatum. 30 § bona, de verb. ſig. P.

e l nomen, 264.§.portionis eod.

f l 1.§ pen & fi.& l.cũ hæreditas,& l dedu ctis, §. qui poſt, ad Trebell. P. l 1.& ibi glo. n.& l.fin C eo. tit. gl.in § ſed quia ſtipulationes, de fideicom.hæred.

g l mulier bona,de iure dot P.

h §.ſi quis vna, de fideic.hæred.apud Iuſtin. l. quoties,15.de hæred.inſtit. lib.6. C.tit.24 l creditores, C. de hæred.actionib.1. §.ſi hæres, percepto fundo,&l. ſi legatus ſuſpectus, 30 §.multùm intereſt,ad Trebell P.

i §. 1.de lege falc. & totus tit ad leg. falc.

k §.ſed quia hæredes, de fideicom.hæred.

& in eam, quæ plus vel minus continet propter voluntatem defuncti, qui iuſſit aliquid certum percipere hæredem grauatum pro quarta Trebellianica [a]. Detrahitur autem hæc Trebellianica, quando locus eſt detractioni, ex vniuerſali fideicommiſſo, videlicet quod ſit de hæreditate: non autem ex re ſingulari reſtitutioni ſubiecta [b]. Communis autem opinio eſt interpretum, detrahi quartam Trebellianicam de qualibet re hæreditaria [c]: in quo conuenit cum Falcidia, quæ ex ſingulis deducitur corporibus hæreditarijs legatis [d]. Niſi hæredi res certa pro Trebellianica à defuncto relicta ſit, quam ſolam, ſi ſuſficiat, detrahit, & ab alijs abſtinet corporibus [e]. Aut ſi inter hæredem & ſubſtitutum ita conuentum ſit, vt vna re contentus ſit, ſeruanda eſt lex [f]; Vel ſi iam fructus perceptos imputare teneatur, & illi ſufficiant pro Trebellianica [g]. Vel ſi res alienatæ ab eodem, imputandæ ſint [h]. Addit inſuper Guido Pap. in iure patronatus hæreditatis reſtituendæ, hæredem reſtituentem retinere quartam, & vnà cum ſubſtituto cui reſtituit, eum vel hæredes eius vice eius compatronos eſſe, & pro quarta præſentare debere [i]. 2. Ex reſtitutione facienda pauperibus, non detrahit grauatus quartam [k]. Paulus tamen Caſtrenſis [l] ait detrahi ex fideicommiſſo relicto hoſpitali, ſine authoritate epiſcopi fundato. Num autem de relictis generaliter ad pias cauſas detrahi poſſit, glo. in c. ſi pater, in verbo Trebellianicæ, de teſtam. in Sex. aſſerit detrahi, & ibi Archidia. quo plerique ſequuntur. Alij plures negant detrahi [m]. Pro quorum ſententia in capella Tholoſana concluſum eſt, nec detrahi poſſe [n]. Idipſum in Senatu Delphinali iudicatum tradit Guido Papæ [o]. 3. Non detrahit hæres Trebellianicam ex rebus reſtituendis, quas detraxiſſe conuincitur, ſed portio illa ad fiſcum deuoluitur [p]. 4. Non detrahitur ex re alienari per teſtatorem prohibita [q]: quia & ea prohibitione cenſetur prohibita Trebellianica, quæ ex ſingulis corporibus hæreditarijs deducitur, vt dixi. 5. Si princeps inſtitutus grauatus ſit hæreditate, reſtituere, ſi nihil nomine quartæ relictū ſit, plærumq; non ſolet retinere Trebellianicam: ſin autem quippiam prælegatum fuerit nomine Trebellianicæ, nunquam ſolet ſupplementum poſtulare, ſi minus quarta ei relictum ſit [r]. Sextò, qui coactus adiuit hæreditatem periculo fideicommiſſarij ſubſtituti, non debet quartam Trebellianicam detrahere, amittitq; omne commodum quod habiturus eſſet, ſi ſponte adiiſſet, imo & ſubſtitutionem pupillarem [s]: quamuis pluribus reſtituere grauatus, ab vno tantùm reſtituere compulſus fuerit. Nam totam quartam & tunc amittit, ſi vnus ex pluribus totam hæreditatem reſtituere coëgerit [t]. Et ſi pro parte ſua reſtituenda tantùm compulſus fuerit, pro ea parte, partem amittit Trebellianicæ [u]. Septimò putant aliqui non detrahere Trebellianicam hæredem, qui non fecit inuentarium rerum hæreditarium [x]. Contraria tamen ſententia verior eſt, quam plures ſequuntur [y], & ſecundum quam iudicatum refert Anfretius [z]: qui tamen deciſum fuiſſe notat in capella, poſſe cogi grauatum inuentarium facere per ſubſtitutum, officio iudicis, per Bartholum in l. cum tale, §. 1. de cond. & demonſt. in P. & in l. Marcellus, 1. reſp. 5. col ad Trebell. P. in §. ſi verò non fecerit nu. 4. de hæred. & falc. in auth. &c. Ratio mihi videtur eſſe aperta, quia ſiue ſi deicommiſſum ſit conditionale, vel in diem, fieri poteſt, vt illud deficiat pendente die vel conditione, & ita remaneat grauatus immunis ab onere, & rerū ſuarum deſcriptionem ſponte facere non tenetur: neque videtur malitioſè inuentarium præmittere, qui interim dominus eſt, & poteſt fieri plenius dominus. Et ſi purè grauatus eſt, fruſtrà petitur inuentarium fieri, quum ſtatim reſtitutio fieri debeat. At cogi ad inuentarium officio iudicis poſſe, multa, cauſa cognita, mouere poſſunt iudicem, quæ niſi exponantur, pro bona fide grauati ſemper concludendum erit [a]. In quo ſingulariter differt Trebellianica à Falcidia, quam hæres amittit, ſi non fecerit intra tempora à iure conſtituta inuentarium [b]. Scio tamen Guidonem Papæum hoc amittere in hæredi-

[a] §. ſi quis vna, eod. [b] l. lex Falcidia, 47. §. f. ad l. Falc. in P. tractat Guid. Pap. dec. 468 Pator in ta Ravennius in vlt. col de teſtam. [c] Bart. in l. 10 quartâ, in 4. quæſt. ad leg. Falc. [d] l. linea margaritarum, l. Plautius, ad Falc. P. glo. in l. 2. C. eod. [e] d. §. ſi quis vna, de fideicom hæred. [f] l. 1. §. ſi conuenerit. depoſ P. l. filiū quē habentē, C. famī. erciſ. [g] l. in fideicōmiſſarij, ad Trebel. P. l quod de bonis, §. fructus, ad leg. Falc. P. [h] l. 3 §. res quæ, ad Trebel. [i] Guid. Pap. deciſ. 507. [k] c. ſi pater, de teſta. in 6. [l] Caſtr. in conſ 158. incip præſuppoſita pro vera opinione. [m] Bart. Angel. & alij in l. Marcellus, ad Trebell. Bald. in l. id quod pauperib' 17. q. & ad l. ſi quis ad declinandā. de epiſ. & cler. C. Cyn. & docto. in auth. ſed cum teſtator C. ad leg Falc Iaſon, in d. l Marcell. nu 33. [n] q. 83. Cap. Thol. Bar. in l 1. §. ad municipiū, n. 3. ad leg. Falc. P. [o] Guido Pap. q. 188. [p] l reſcriptum de his quib. vt indig. P l. Paulus reſpōdit, 46. ad Senat. Trebel. P. [q] l ſed in ea re, & ibi Bald. expteſſē, C. ad leg. Falc Bar. & Cyn. in auth. ſed cùm teſtator. ſocie Gui. Pap. deciſ. 51. nu. 2. [r] l ſi legatus, 30. §. fi. ad Trebell. P. [s] l. ita tamē, 17. § qui ſuſpectā, & §. ſi præceptis, l. nā quod. §. qui cōpulſus, l. quia poterat, ad Senat. Trebel. [t] l. cogi, 16. § Meritò ad Trebell. P. [u] Guil Bened in ver. §. abſq. libero, in ſubſt. fideicō n 86. in fi. expreſſ. textus, in d. l. cogi, § idem Mevianus, [x] Math Mateſi ſing. 178 probare nituntur Et pro hac opinione conſulere Caſtr. conſ. 230 & 231. vol. 2 in nouis, glo. in § ſi verò nō fecerit de hæred & falc. in auth. in ver. ſubſtitutus Salic Imola, ad l Marcellus, §. 1 ad Trebell P & alij [y] Vide de Ref on. in d §. f verū, de hæred & falc in auth Bar in d l Marcellus §1. glo in auth ſed cùm teſtator, ad leg. Falc C & ibi Bart. & Angel. Io. Andr. in add ad Specul. de inſtrum edit § f verſ. nunc videmus, & alij plures. [z] Anfret ad deciſ cap Thol. 314 in fi additur. a l meritò, pro ſuo P c. f præſumpt. b §. hunc nobis, & §. ſeq de hæred & falc in auth. auth ſed cùm teſtator, § his ceſſantibus, ad l. Falc. C. l. f §. ſin autem dubius, C. de iure delib.

bus

bus primi gradus filijs, non in extraneis, & vult hos extraneos ob non factum
14 inuentarium priuari Trebellianica decis. 53. Sed ego contrarium sentio. Octa-
uò, non detrahitur quarta hæc, si fuerit expressè prohibita à testatore. Nam
posse prohiberi placuit verius esse [a], quemadmodum & Falcidia. Et in vno
gradu prohibitio facta, censetur repetita in sequentibus, vt docet Guido Pa-
pæ [b]. Verùm dubium maximum, num & prohibitio fieri possit in liberis pri-
mi gradus, qui detrahunt communi iure, si grauentur de restituenda hæredi-
tate, duas quartas, legitimam & Trebellianicam: vnam, tanquam filij aliam
tanquam hæredes extranei [c]. Et legitimam quidem sine vllo onere [d], quia à
lege naturali, non à patre habere videntur [e]: & ideo nec à patre ea rogari
possunt [f]. Idque non adhibita distinctione quando sub conditione grauantur
de restituenda hæreditate: quo casu verum quidem tantùm id putant, non e-
tiam si purè grauentur. Nam tunc aiunt, vnam detrahi tantùm quartam legi-
timæ; quod disputat & improbat Fernandus ad l. in quartam, in 5. præfat. nu.
3. & 6. ad leg. Falc. vbi & nu. 5. quod dicitur detractione quartæ tantùm in filijs gra-
uatis, habere locum in nepotibus grauatis, docet. Et certè communis opinio
dicitur esse à Guido Pap. & secundum eam iudicatum, vt prohiberi illis Tre-
bellianica non possit [g]. Mihi tamen verior videtur contraria sententia [h]. Pri-
mùm, quia relicta legitima filijs, in rei quis bonis pater liber est in disponen-
do, vt scribit Iustinianus in §. si verò vltra, ibi *reliquum, &c.* de trien. & semi in
auth. Facit & rub. cum sua dispositione in nouellis [i], *vt liceat matri & auæ &
aliis parentibus, post legitimam partem liberis relictam, quomodo voluerint residuum
facultatem suam aliis disponere.* 2. Quia filius Trebellianicam capit, vt diximus,
tanquam quilibet extraneus hæres [k]: potest autem, vt conuenit inter omnes
ferè, interdici extraneis Trebellianica. 3. Sic hoc ferendum est, vt familiæ in-
tegræ conseruentur [l], quæ valdè differentur si duas quartas contra prohibi-
tionem testatoris detraheret hæres. Quare post plures sententias relatas inter-
pretum Iulius Clarus [m] distinguit, & putat non prohiberi, si grauetur filius
restituere extraneo: contrà, si grauetur restituere filijs vel familiæ. Ego nõ di-
stinguo, sed posse vtroque casu prohiberi puto iure nouissimo: quia iure anti-
quo nec codicis, nõ poterat prohiberi quarta hæc vel expressè [n], nec tacitè vel
15 per verba, *vt totam hæreditatem grauatus restituat* [o]. Hodiè vtroque modo potest
atque de expressa iam consensum in eo omnium video. De tacita lis adhuc pẽ-
det, & iudicia varia ea de re lata sunt. Plures enim negant, non nisi expressè
prohiberi posse [p]. Saniori tamen contraria visa est sententia. Et Fernandus qui-
dem [q], præceptor alias meus, posse tacitè prohiberi quartam per has clausu-
las tradit, *omnem hæreditatem restituas, tota hæreditas restituatur; bona omnia, uni-
uersum patrimonium totum, & quicquid: omnia & quæcunque &c* [r]. Placito supre-
mæ curiæ Parisiorum etiam inuenio decisum [s], ex his verbis, *volo omnia & sin-
gula bona peruenire ad talem*, continere prohibitionem detractionis Trebellia-
nicæ, & Falcidiæ. Item in illa, *volo pleno iure bona peruenire.* Idipsum iudicatum
testatur Guido Papæ [t]. Num autem idipsum contineat clausula, *sine aliena di-
minutione*, vide Philippum Corneum, consilio 187. incip. Trita & vulgata, l. &
16 2. col. in 1. volu. Nonò non detrahit hæres grauatus Trebellianicam, si insti-
17 tutus sit gratia eius cui debet restituere, vt notat Baldus [u]. Huc pertinet & to,
vt si filius alicuius institutus sit, & pater eius rogatus sit hæreditatem ei filio
restituere, pater non possit detrahere quartam hanc [x]; quamuis reliqua, quæ
18 Trebelliani Senatusconsulti sunt, in eo fideicommisso locum habeant [y]. De-
trahet tamen, si ipse pater rogatus & institutus sit [z]. Vndecimo, gene-
raliter in omnibus testamentis, in quibus cessat Falcidia, cessat Trebellia-

a per alibi. sed cùm testator, ad Trebel. c. & ibi glo. & glo. in §. si verò expressim, de hær. & Fal. Bart. in d. l. Marcel. Iun. Bald. ad l. filiũ quem, C. Famerc. cis.

b Pap. q. 545. nu. 1 & q. 592. nu. 2

c Raynutius, & c. Reginaldus, de test. Guid. Pap. probat. decis. 2 Si cupis videre controuersias Interp. num duas vel plures, vel vnã tantum detrahant filij cõsule Fernãdũ, in præfat. l. in quartã, ad leg. Fal. vbi inuentes arg. in vtrumq. partẽ, & solutiones.

d l. quoniã in prioribus, & l. sumus, C. de inoff. test. l. quãquã de fideicõ. C.

e l. cum ratio, de bon. damnato. l. scripto, vnde lib.

f l. si arrogans, de adoptio. P. l. cohæred. §. cùm filiæ, de vulga. l. ex tribus, C. de inoff. testa.

g Guid. Pap. decis. 51. hanc sequitur & secundũ hanc iudicãdũ post plures relatos Interp. scribit. Iul. Clarus lib. 3. in rer. testamẽtũ q. 63.

h quam sequitur etiã Fernandus in 4 præfa cõmentar. l. in quartã, nu. 10.

i collat. 8.

k d. c. Raynutius, & Reynoldus, de test. nu. 31.

l Iul. Clarus, lib. 3. sententiarũ iur. in verb. testamentum, q. 63.

m § inde Neratius, ad Trebell. l. quod de bonis, ad leg. Falc. P. l. iubemus, C. ad Trebell.

n l. quorum, eod. P.

o Paul. Castr. quæ eius sententiæ alios refert, maiùs sed cum testatore, C. ad leg. Falc. Felin. in c. audatis, de præscrip.

p in 4 præfat. ad l. in quartam, nu. 11. ad leg. Falc.

q per Glos. l. de liberorum, de liberorum. libert. quam Bart. probat in l. Centurio, 27 de vulgo.

r apud Pap. lib. 20. Rhapsod. arrestorum. tit. pareg. 19 per ea quæ expressè notantur in l. §. inde Neratius, & l. Marcell. P. Badem concludit Iulius Clarus, vbi supra q. 62. nu. 4.

s Guido Pap. Decis. 371. vbi contra. refert ratio. & conf. 121. in cip. Ioan. Molarius, nu. 5. t Bald. in l. post mortem, C. de fideicommiss. 4. col. vers. vnum est tenendum, & in l. iubemus, 2. col. vers. quarto quæritur ad Trebell. C. Cyn. in addition. ad l. fideicommisso, §. cum Pofidius, de vsur. in Pan. cum suo, l. 1. de legat. 1. y l. 1. §. si filio, ad Trebell. P. z Bart. in l. cogi, vers. si pater, nu. 1. eod. & in l. 1. nu. 2. eod.

a Idem in l. Marcel. lus, num. 2 cod. & ibidem Iason, nu. 10.

b d. l. cognitis § sed & similes, & ibi Bart.

c l. 2 § inde Neratius, ad Trebell. vide Bald. in l. cùm virum, § end. vers. quæro an substituens, de fideicom. C. Angel. ad § si verò expressim, de hæred. & falc.

d d. l. cognitis ad Trebel.

e d. l. Marcell. § quod quis, ... ibi glo. in d. § inde Neratius

f l. 34. ter quæ, ad trebel. P.

g l. mulier quæ duobus, § fideicom. eod.

h l. patre filiam 14. ad leg. falc. P.

i l. cum § P. eod. l. etiã. § sed & si quis mortis causa, de donat. inter.

k in d. l. cum quo, § 1. & d. l. etiam § sed & si

l l. si debitor 12. ad leg. falc. P.

m l. in quartam, ubi exempla sequentia. cod. l. filium quæ habentem, C. famil. ercisc. l. quod statuit liber, de mor. caus. donatio.

n l. mulier, § si hæres, ad Trebell. P.

o l. filiusfa. ad leg. falc. P. l. in fideicommissariam, ad Trebell. P. l. cùm pater, § Titio, de leg. 2.

p l. iubemus, C. ad Trebell.

q d. l. iubemus, § filius. Bart. in d. l. iubemus.

r d. l. in fideicommissariam.

nica. [a] 12. Ex hæreditate, quam testator, tenebatur alicui reddere, hæres gratuatus de restituendo, non detrahit Trebellianicam [b]. Hinc etiam nota singulare, quòd si gradus fideicommissi facti sunt plures, puta instituitur grauatus est restituere Sempronio, & Sempronius post mortem suam Caio, Caius post mortem Antonio; institutus primus quartam Trebellianicam capiet [c], non sequentes, Sempronius restituendo Caio, nec Caius restituendo Antonio; Ne per Trebellianicarum detractiones hæreditas nulla fiat. Nisi forsan fideicommissarius ex persona instituti retineat, puta, si cùm posset retinere institutus, gratiam quartæ fecit substituto, nec detraxit, sed totum restituit: nam tunc fideicommissarius restituens alij, hoc nomine retinebit [d]. Item si cogit hæredem adire, tunc eius præmium accipit, cùm suo periculo adita sit [e]. His & alijs quibusdam modis igitur, tollit poterit ex integro Trebellianica hæredi, vel pro maiori parte. Sed & extrà minui ex alijs quibusdam causis, si ea detrahatur, receptum est. Minuitur enim interdũ, vel authoritate testatoris, quando, vt diximus, testator voluit esse contentum hæredem certa re pro Trebellianica: vel authoritate legis, quando detractionis tempore minus quàm deberet accipit, dum in eam alia imputantur ab instituto percepta, vel deperdita, vel alienata [f]. Exceptis quæ perierint ex hæreditate sine culpa & dolo instituti, quæ prius deducuntur, quàm incatur ratio Trebellianicæ: quia ea non tenetur in quartam Trebellianicam vel falcidiam hæres imputare [g]. Quemadmodum nec ea, quæ ex contractu inter vivos à testatore quæ sunt [h]. Cessat enim ratio Trebellianicę, quæ est, eam dari vt illiciatur ad adeundum hæres. Quod autem ex contractu possidetur, aliam habet causam: nisi & ea ratione dari in contractu dictum sit, vt in Trebellianicam vel falcidiam imputetur [i]. Itaque iura feudalia, emphyteutica, & quæ ex pactis matrimonialibus maiorum hæredi competunt, non imputabuntur in quartam Trebellianicam, vt aiunt Paul. & Alex. in l. si patroni, ad Senatusc. Trebel. nisi, vt proximè dictum est, tempore acquisitionis id cautum esset, vt imputarentur [k], vel velit tempore institutionis testator expressè ea imputari & compensari? vt & in falcidia receptum est [l]. Qui potuit enim prohibere integram, potuit & legem pro parte dare imputationi. At in summa, ea solummodo, quæ grauatus iure hæreditario percipit, computare debet in ratione Trebellianicę [m], siue legatum siue fideicommissum præcipere, siue deducere, vel retinere iubus est, & pecunia quæ accepta restituere iubetur, & quod implendæ conditionis gratia ei datur. Quando autem partem acceptam à cohærede imputet, vel non, iam tractatum inuenies in glo. l. in quartam, in ver. *à cohærede*, ad leg. Falc. P. Sed de fructibus quæritur, num si hæres ante restitutionem perceperit fructus, qui ad quartam ascendant, num imputantur. Pro cuius solutione hîc repetenda veniunt quæ diximus in quæstione, num fructus percepti ex fideicommissaria hæreditate restituendi sint substituto. Et proinde resoluo, si putè iniunctum sit fideicommissum, & in mora sit petendi substitutus, non imputabuntur in quartam [n] quia ex negligentia fideicommissarij, non iudicio defuncti percepti sunt. Quod si in diem, vel sub conditione fideicommissum relictum sit, fructus medio tempore percepto sibi in quartã & quartæ fructus imputat. eos enim ex iudicio defuncti percepisse videtur [o]. Exceptis liberis grauatis, qui percèptos fructus non imputãt [p], neque nepotes [q], vel pnepotes, nec alij descẽdentes [r]. Verumtamen extraneus non cõputabit fructus perceptos ex quarta sibi retinenda, sed sibi retinet præcipuos [s]. Si quidem forma cõmunis substantialis omniũ quartarũ est, vt detrahantur & in proprietate & vsufructu, non in nuda proprietate, vt videbis tractatũ in § prohibemus, versiculo licebit, ad verbũ, relinquat, de trien. & semis. in auth. Finis Trebellianicæ deductionis est, cũ relatione approbationis fideicommissi similis. Ratio quoque eius, & prohibitionis causa & imputationis, à voluntate pẽdet testatoris, quã sequendã õnibus voluntatibus sæpius monuimus. Posse hic addere pleraque alia subtilia; sed ea potius relinquenda sũt scholis, quàm dignæ sint volumine de rebus vtil bus

vtilibus & grauiſſimis inſtituto. Quare hactenus etiam ſufficienter dictum puto, de inſtitutionum generalium ſeu vniuerſalium formulis, gradibus illarum, quæ per ſubſtitutiones annectuntur. Nunc dicendum nobis erit, de alia inſtitutione particulari, quæ etiã in teſtamentis fieri ſolet, de legatis videlicet.

De legatis. Cap. 352

lib.2.Inſtit.tit.20.lib.30.31 32.P. tit.1.lib.6.C.tit.37.

1 *Legare quid in genere, & in ſpecie: & legatus vnde dictus.*
2 *Prælegatum quid, & quando illud retinet hæres repudiando hæreditatem.*
3 *Legatum quid, diuiſio, & formulæ antiquæ. & 4.*
5 *Legatum per vindicationem, per damnationem, per ſinendi modum, per præceptionem olim quale. & nu.6.7.8.*
9 *Legata ad vnum genus redacta.*
10 *Legari quæ poſſint. & ſeq.*
11 *Inſtrumenta plurium rerum indicata: & penus quid continet.*
12 *Suppellex quid.*
13 *Vſusfructus omnium bonorum legatus vxori quid contineat.*
14 *De legatis 1.2.3. tituli quid contineant in ſumma.*
15 *Legatum fructuum naſcturorum quomodo purum & conditionale eſt, & tranſmiſſibile.*
16 *Legari quæ ſunt in commercio hominum permiſſo, & illa vt intelligantur.*
17 *Alienares legata quando ab hærede dari, vel eius æſtimatio debeat.*
18 *Euictionis nomine pro legata re quando hæres legatarijs teneatur.*
19 *Legatum eius quod teſtator dicit ſe habere & non reperitur, inutile eſt.*
20 *Monumenta legari nequeunt, ſed ius inferendi mortuum.*
21 *Legatum non valet eius quod quis legatario teneebatur reſtituere.*
22 *Sua res quando domino legari vel donari poteſt.*
23 *Legatum ſummæ legatario debitæ quando compenſandi cauſa factum videatur.*
24 *Legatum inutile pluribus modis eſt. Vtile quod.*
25 *In Gymnicum certamen legatum Viennenſibus improbatum.*
26 *Domibus coniuncta legari nequeunt.*
27 *Legare, aut fideicommittere quis poſſit.*
28 *Legatum propria authoritate nec ſibi nec alij nemo vtiliter ſcribit.*
29 *Lycurgi lex de non donando niſi teſtamento, abrogata.*
30 *Legare poteſt qui poteſt teſtamentum condere, etiam ab inteſtato & codicillis.*
31 *Legata debentur & fideicommiſſa ex teſtamento irrito ratione exhæredationis vel præteritionis.*
32 *Feuda an legari poſſint.*
33 *Teſtamenti protinus inualidi legata non debentur.*
34 *Legatum à coacta voluntate teſtatoris factum non debetur.*
35 *Legandi formulæ iuris, remiſſiuæ.*
36 *Legatum purum, & præſens quid.*
37 *Conditio de præſenti, de præterito, & de futuro quid operetur. Et de futuro conditio qualis ſit, de potestatiuæ, caſualis, & mixtæ conditionis natura. Nume. 38. 39. 40.41.42.43.*
44 *Conditiones poſſibiles plures cõiunctim vel diſiũctim impoſitæ, quomodo implẽdæ.*
45 *Conditiones implendæ ius non tranſit ad hæredes.*
Conditiones facti tres, vt detur, fiat, contingat: & contrà, ne detur, ne fiat, ne contingat. cod.
46 *Conditiones quomodo impoſſibiles iure & facto, & num per impoſſibiles vitietur actum. & 47.*
49 *Legatum in diem certum vel incertum relinquitur, & de vtriuſque natura.*

& ſeq. 49.

50 *Dies qui lucis dicitur, & qui artificialis & naturalis.*
51 *modus in vltimis voluntatibus quid, & quomodo à cauſa & conditione differat.*
52 *Cauſa falſa quando vitiet legatū, cū diſtinctione cauſæ impulſiuæ & finalis. & n.* 54.
53 *Conditionis & demonſtrationis differentia.*
55 *Legata fideicommiſſis exæquata eſſe quomodo intelligatur.*
56 *Fideicomiſſum particulare & legatū in quibus differant à fideicommiſſo vniuerſali.*
57 *Falcidiæ, & Trebellianicæ differentia.*
58 *Ordo ſcripturæ in teſtamento, inſtitutionis & legatorum non inſpicitur.*
59 *Legatum pluribus coniunctim & diſiunctim fit.*
60 *Electio vel optio legati ad quem pertineat.*

LEGATI nomen generale eſt, ex ſignificatione vna ad plura relatum: videtur enim legare idem eſſe quod delegare, mandare, decernere [a]. Vnde ait apud Varronem, *Legati, qui lecti publice, quorum opera conſulo vterentur.* Sic lege 12. tab. legatum, voluntatis electio cuiuſcunque generis dicebatur, ſiue inſtitutionis generalis, ſiue ſingularis, teſte Pomponio. *verbis*, inquit [b], 12. *tabul. his, vti quiſque legaſſit, ſuæ rei ita ius eſto, latiſſima poteſtas tributa videtur, & hæredes inſtituendi, & legata & libertates dandi, tutoreſq; conſtituendi: ſed interpretatione coanguſtatum eſt, vel legum authoritate, vel iura conſtituentium.* Lucius [c], Numitori genitis Syluiæ regnum legat. Ita generali appellatione legati venit fideicommiſſum, & donatio cauſa mortis [d]. Hodiè tamen, nomen ad ſingularia relicta vltima voluntate, vt plerunq; pertinet. Neque dicuntur iuris ſimilis vniuerſalis ſucceſſores legatarij vel fideicommiſſarij, ſed rerum particularium [e]. Interdum prælegatum, idem eſt quod legatum, vt notat glo. rubricaria in tit. de dote præleg. P. & alij [f]. Proprié tamen prælegatum id eſt, quod hæredibus vltra & præter portionē hæreditatis legatur, i. quod habent præcipuum, & quod cohæredibus non communicatur, quòd etiam repudiando hæreditatem poſſint retinere, ſi de contraria voluntate teſtatoris non conſtat; vel niſi ea mente prælegauerit teſtator, vt eo prælegato inuitatus inſtituius hæreditatis partem agnoſceret, vt Papinianus vtrunque reſpondit [g]. Et proinde ſingulariture hæres vulgari ſubſtitutione facta, vel fideicommiſſo grauatus reſtituendo fideicommiſſum retinet præcipuum prælegatum, ni ſi nolle rit & illud defunctus reſtitui [h]. Et ſi Falcidiæ locus ſit, prælegata acciperet, antequam legis Falcidiæ ineatur ratio [i]. Legatum definitur, vt ſit delibatio hæreditatis [k]. Sed latius, vt ſit donatio quædam à defuncto relicta, ab hærede præſtanda [l]. Diuiſio legatorum olim fiebat per quatuor legandi genera, per vindicationem, ſinendi modum, per præceptionem [m]. quæ differebant inter ſe materia, forma, & effectu, vt explicant quidem, I. belli, qui nomine inſtitutionum Caij [n], & titulorum Vlpiani [o], atque ſententiarum Iulij Pauli [p], in tribuntur vel honorantur, Sed apertè Theophilus in §. 2. de legat. in ſuis Inſtitutio. Vbi per vindicationem verba legatorum eſſe refert, *do tibi ſolidos centum.* Vlpianus vbi ſuprà, ſi Vlpiani quidem ſint tituli, ad hanc eius generis vindicationis ſimilia verba, *do, lego, capito, ſumito, habeto.* Porrò, inquit Theophilus, vindicatio hæc dominum faciebat legatarij, ſimulque hæres ad iſſet ita vt aduerſus quemuis actione in rem vti poſſet. Vindicare enim eſt, per actionem in rem auferre. Per damnationem fiebat legatum, ait Theophi. *Damnato hæres, tibi dare ſolidos centum.* Addit Vlpianus, *Hæres meus damnas eſto dare, dato, facito: hæredem meum dare iubeo.* Naſcebatur inquit Theophilus hinc actio contra hæredem in perſonam, quæ dicitur ex teſtamento. Sinendi modo relinquebatur legatum, ſic: *Damnato hæres, vt illi permittas illam rem accipere.* Et hinc itidem actio ex teſtamento competebat. Similis formulæ, *hæres meus damnas eſto, ſinere Lucium Titium ſumere illam rem, ſibiq; habere.* Præceptionis

verba

1

2

3

4

5

6

[a] Varro, 4. de Ling. Lat.

[b] l. verbis duodecim tabul. rum, 120. de verb. ſig. & diſponat, de nupt. in fin.

[c] Liu. lib. 1. decad. 1.

[d] l. 1. & §. fideicommiſſū, 8. de leg. 3.

[e] §. ſed legatarij, de teſtam. apud Iuſtinia.

[f] Ioan. And. in cap. de conſtitut. & facit l. vir vxori, de donat. int. vir. & vxo.

[g] l. filio pater, 81. & Marcell. in l. 1. de ſtatuliber. Papinia. in l. quid ergo, 39. de legat. 2.

[h] l. cum reſponſum, l. 3. C. de legat. l. 3. §. quidam liberis fini. & ibi Bart. ad Trebell. P.

[i] l. quod de bonis, §. pen. ad l. Falc. P.

[k] l. legatum eſt, de legat. 1.

[l] §. 1. legatum, de legat. apud Iuſtin. l. legatum, 69. de legat. 2.

[m] §. ſed olim quidem, de legat. apud Iuſtin.

[n] Caius, lib. poſter. inſtitutionum, tit. de legat.

[o] Vlp. in tit. tit. 24.

[p] Iuli. Pauli lib. 3. ſententiar. tit. 8.

8 verba ſunt, *Præcipuam ille ex parte hæres rem illam accipito. Lucius Titius illam rem præcipito.* Exigebatur autem quod per præceptionem relictum erat, iudicio familiæ erciſcundæ. Et hæc quidem olim, ſed poſteà Conſtantinus, Cõſtantius, 9 & Conſtans c c c. Sustulerunt ex legatis verborum formulas [a]. Iuſtinianus deinceps tus id perfecit [b]. Et legatorum genera ad vnam reduxit naturam 10 & ſubſtantiam, quibuſcunque olim perficerentur modis, & verbis [c]. Legantur & prælegantur res ſingulares, individua, corpus, & quid vniuerſum, & per ſe, & cum adiunctis: vt grex, quo nomine & oues adiunctæ poſt teſtamentum debentur [d]. Nam vniuerſitates augentur & minuuntur, vſque dum dies legati cedat, hoc eſt, donec debeantur [e], & transferri poſſint ad hæredes [f]. Exemplúmque explicatur in peculio legato, apud Iuſtinian. in §. ſi peculium de leg. tot. tit. de pecul. legat. P. quod vniuerſitatem facit [g]. Conſideramus & in ancillis legat s partus, qui legato cedunt [h]. Legatur fundus inſtructus, & ſine inſtru 11 mento [i]. Inſtrumentáque ſeparatim alicuius loci, vel certificij, quo legato plura continentur ſecundum leg im tractationem, quæ ea indicãt: vt quæ inſtrumenta tabernæ [k], fundi [l], cauponæ & balneæ [m], villæ & vineæ [n], pictoris [o], lanionis [p]. Legatur & penus, quæ plura continet ad viam neceſſaria, & alimenta, explicata luculenter in l. 3. de penu. lega. P. & à Gellio lib. 4. c. 1. Legantur & a- 12 limenta [q]. Supellectilis nomine, omne domeſticum inſtrumentum patrifamquod nec argento auróve facto, nec veſti annumeratur; res mobiles non animales, & quæ explicantur in l. 1. 2. 3. de ſupell. lega. P. cum legibus aliis eius tituli. Item alia, aurum, argentum, mundus muliebris, veſtis ornamentum, vnguentum, ſtatuæ, quæ plura ſub ſe eiuſdem ſpecici & generis continent: vt docetur to. tit. de auro & argen. lega. & c. P. Debitoribus l. gantur debita, titu. de 13 liber. leg. P. Eſt & legatum vſusfructus omnium bonorum, quod fieri ſoletvxoribus relictis, vel inſtitutis poſt mortem eius filiis: de q o vide Bened. ad ca. Raynutius, ad ver. reliquit, num. 7. 8. 9. de teſtam. vbi quid eo legato continea 14 tur, oſtenditur; & apud Guido Pap. q. 541. num. 4. Totus liber de lega. 1. vt tradit de legat. 2. dé perſon. s de lega. 3 de verborum explicatione, quæ in legatis exigitur. Longiores ſanè, quàm enchiridio contineri poſſint: ideo tantùm ex 15 hus adferemus pauca. Legatum fieri poteſt de rebus, quæ in rerum natura nõ ſunt, ſe l tamen ſperantur futuræ, quales fructus ex fundo naſciturí [r]. Et hoc legatùm quòd pertinet ad tranſmiſſionem, nõ conditionale, ſed purum eſt [s]: ratione verò præſtationis, conditionale, vt ſi nihil natum ſit, nihil debeatur [t]. 16 Legari & poſſunt tam corporalia, quàm incorporalia, dummodo poſſint eſſe in commertio hominum, quod lege non prohibeatur, veluti iura, ſeruitutes, actiones [u]. Quæ extra commertium hominum ſunt, legatis non dantur [x], nec contractibus tranſferuntur [y]. Si tamen rerum hominum commertium recipiatur, quanquam illæ in commertio hæredis non ſint, nihilominus debentur legatæ veluti ſi res aliena legetur, & ita in commertio hæredis non ſit, 17 ſi ea redimi non poſſit, dabitur legatario æſtimatio [z]. Legatur & factum, vt ſi hæres damnetur, vel ei iubeat teſtator vendere cuipiam rem iuſto pretio, vel certo [a]. Res ſuas & hæredis teſtator legare poteſt [b], nec intereſt ſuam vel hæredis putauerit [c]. Quia hæredis eſt teſtatoris videtur vnum eſſe patrimonium [d]. Item, quia hæres adeundo videtur conditionem impoſitam & onus agnoſcere, & cum defuncto quaſi contrahere [e]. Veruntamen, ſi res ſit communis teſtatori cum hærede, non cenſetur in dubio voluiſſe teſtator partem hæredis, ſed ſuam legaſſe [f]: vt ſi rem, in qua vſumfructum habet, leget, ius ſuum tantùm cenſetur legaſſe. Et ideo nihil legaſſe videtur, iure ſuo morte extincto [g]. Poteſt & teſtator rem alienam, & alterius quàm hæredis, legare, & valet legatum, ſed cum diſtinctione: vt ſi ſciens prudénſque teſtator rem alienam legauerit, hæres teneatur eam redimere: vel ſi dominus eam noluerit à ſe abdicare, æſtimationẽ legatario dare. Si verò cùm ſuam putaret, alienã legauerit, non teneatur illam redimere, nec dare æſtimationẽ: niſi coniunctæ perſonę legetur [h], & niſi aliqua eccleſiæ alteri eccleſiæ teſtator legauerit, propter perſonarum legatariorum ſtatum, iuxta c. filius. ca. 5. de teſtament. apud

a l. in legatis, 21. de lega. C. § l. d olim, eod. tit. apud Iuſtin.
b l. 1. & 2. C. comm de lega.
c § noſtrum autem conſtitutio, de leg. l. 1. C. com de legat.
d §. ſi grex, de lega. l. ſi grege, 21. & ſeq. de lega.
e l. denique, 8. § fi. de petit. hæred.
f l. 3 quan dies lega. cod. C.
g glo. in l. quod dicitur, ad ver. ſed dotes, de impenſis in reb. dot. facta. Iaſ. in l. 3. n. 11. de edendo.
h § ſi quis ancillar, de lega
i to. tit. de fundo inſtruct.
k l. tabernam, 7. & l. tabernæ, 13. eod.
l l. inſtrumenta, 8. & ſeq. 4. & l. ſi ita, § li l. pictoris, § inſtrumento, 2. eod.
m l. tabernæ, 13. & 2. ſeq. eod.
n l. villæ, 16 eod.
o l. picturæ, 17. eod.
p l. cum de lanionis, 18 eod.
q §. de alim. & cibar. lega. P.
r §. ea quoque res, de lega.
s Papin. l. cõditiones, 68 de cond. & demonſt.
t l. quod in rerum natura, 4. de lega 1. l. etiam, 17. de lega. 2. l. in fin. de condit. & demonſt. P. l. interdum, 3 de verb. obli. l. emptio, 8. de contrah. empt. P.
u Africa. in l. cæteras, 4. de legat. §. nam aurem, de leg. apud Inſtit. eod. tit. de ſeruit. lega. & de vſu & vſufr. leg. P.
x l. idem Iulianus, 40. § ſi de leg. 1. alias §. legis, apud Iulianũ. § & ſi talis res ſit, de leg. apud Iuſtin.
y l. inter ſtipulantẽ, §. ſacram rem, de verbo obli.
z l. ſi ſi res aliena, §. 41. cum ſimilib. l. non de leg. 1. arg. l. multum intereſt, de verbo obli.
a l. ſi ſi tamen, § fi. & l. eſt æqua pretio, de lega.
b §. nõ ſolum de leg.
c §. ſi quis rẽ ſuã, eo l. vnico, & familia, §. ſi rẽ ſuã, de lega. § poteſt, de ſing. reb. per fideic. relict.
d l. debitori, de pact. C. l. ſed ſi plures, §. filio impubere, de vulg.
e l. apud Iulianum, §. fi. & l. ſeq. ex quibus cauſis poſſe dari P. § hæres quoque, de oblig. quæ ex quaſi contra. naſc.
f l. alimenta, § de alimen. & cibar. leg. 1. § fi. de lega 1. quicũque, § qui fundũ, de leg 3.
g l. vnic. 20. de leg. C.
h §. nõ ſolum, de leg.

a num iure pontificio res aliena legari poſſit, vide Lu ſum. ad l. cùm alienam, nu. 13 C. de leg.

b l. qui concubinam, 29. § ſi hæred. tibi, de leg. 3.

c l. ſi ita legatum ſit, 68 l. ſi quis legauerit, 75 de leg. 1.

d l. ſi domus, 74. eod.

e in l. cùm ita legatur, 33. de leg. 2.

f l. ſi ſic legatum, 38. § 1. de leg. 1.

g l. fideicommiſſa 5. ſi rem, de leg. 3.

h l. ſi ſeruus legatus, 21. § qui quinque, de leg. 1.

i l. hæres teſtatoris, 5. de leg. 3.

k l. monumenta, 54. de leg. C.

l l. ſi vniuerſi, 25. eod.

m l. ſi quando, de leg. 1.

n l. rem legatam, de adimen. lega.

o l. proprias tuas res, C. de leg. 1. § ſed & ſi rem. eod. ap. Init.

p Paul. in ea res, 97. de cond. & demo P. l. nemo, rem ſuã, de verb. obl. P.

q § ſi itaque diſcretis, de actio

r l. 3. § ex pluribus, de acq. poſſe.

s l. ſi creditori meo, 23. de leg. 1.

t l. finis autem, 29. eod. l. Mevius fundum, & l. dominus ex familia, 67. de leg. 2. cum ſimil.

v l. ſi cum dotem, 22. § ſi pater filiæ, ſolutæ in P. vide l. 1. § P. de dot. præleg. P.

x §. ex contrario, de legat.

y l. ſi quis inquilinos, 105. § F. & l. iuſpra. 57. de leg. 1. quidam, de condit. Inſtitut. l. 1. de his quæ ſuener nom. C. l. generaliter, de ver. obl. P.

z Sueto. in Domitic.

a Vlp. in l. ambitioſa, de decret. ab ord. fac. P. vbi ſimiles pulchros citationes text. à glo. vide.

b C. Plin. lib. 4. Epiſtol.

c Africa in l. cæcera, 43. § item quæri, §. ſed & ſi quis, de leg. 1.

d l. prætor ait, 16. § hac inedictum. de noxæ nunciat P.

e l. ſine quid in loco publ. P.

f in l. Liuiafamilias, 67. § ædes, de leg. 2.

g in l. 2. eod. l. 1. de leg. 3. l. ex teſtamento, C. de fideicom. vel l. 2. de leg. 1.

h §. legatum. de leg.

Græco[a]. Qua diſtinctione rectè intelligitur, quando hæres de euictione legati teneatur, ex reſponſo Vlpiani, in l. ſi domus, 74. §. de euictione, de lega. 1. Exiſtimo autem Papiniani reſponſum, in l. cùm pater, 79. §. euictis prædiis, de leg. 2. etiendatum eſſe per poſtremam partem l. cùm rem alienam, C. de leg. dum inibi dicitur, filio relictum prælegatum non euinci, etſi pater rem alienam legauerit vt ſuam. Alioquin extra dubium eſt in genere vel in ſpecie legatũ, veluti ſi ſeruus legatus eſt, & poſteà in diuiduo ſeruum vel aliam rem ſoluat hæres, qui quæque euincantur, de euictione teneri hæredem[b]. Si tamen res legetur, quam dicit teſtator ſe habere, & in hæreditate non inueniatur, inutile eſt legatum[c], & magis deriſorium eſt quàm vtile[d]: ſi dolo malo hæredis factum non ſit, vt illæ non inueniantur[e]. Item, ſi mihi quod Titius debet fuerit legatum, nec Titius debeat, ſciendum eſt nullum eſſe legatum: quia ſi debitor eſſet, actiones aductus eum hæres mihi duntaxat præſtare cogeretur[f]. Quod ſi debitum quippiam fuiſſet tempore teſtamenti, ſed teſtator viuus exegiſſet, extingueretur quoque legatũ[g]. Similiter ſi quis legauit quinque vel alia, quæ in arca habebat, & nihil in arca repertum ſit, ſine culpa hæredis legatum inutile eſt[h]. Vt & Martianus reſpondit in alia ſpecie[i], *hæres teſtatoris legata quæ in profundo eſſe dicuntur, quandocunque apparuerunt, præſtat*, non autem anteà. Monumenta portò legari non poſſe, manifeſtum eſt: eius autem mortuum inferendi legare nemo prohibetur[k]. Neque ea quæ quis non habet, legãtur ab inope[l]. Item, quia legatum dicitur in definitione ſua donatio, liquet non poſſe dici legatum relictum, quod alioquin teſtator tenebatur legatario reſtituere, vel relinquere[m]: nemo enim in neceſſitatibus liberalis exiſtit[n]. Nec propriè res dominis earum relinqui, vel legari dicuntur[o]: niſi cõditio aliqua adiiciatur, quæ ſuſpendat tempus, quo fieri poſſit, vt res domini eſſe deſinat ante eius implementum[p]. Quod enim meum, amplius meum fieri non poteſt[q]. Quia ex pluribus cauſis dominium quæri non poteſt[r]. Si igitur aliqua cauſa ſit, propter quam quod legatur dominis præſtari adhuc non deberet, vel ſi exceptio aliqua eſſet contra petentem, rectè ea ratione ius quod non habet dominus, domino rei legatur[s]; non alter[t]. Adnota tamen diſtinctionem §. ſi res aliena, de lega. Quare notabile illud eſt, quod inſtiturio, ſeu legatum factum ei, cui reſtituere aliquid tenebatur teſtator, cenſetur animo compenſandi factum, ſi tãti legatum ſit quanti eſt debitum[u]: alioquin inutile legatum eſt factum creditori, ſi nihil amplius ſit in legato, quàm in credito[x]. Sunt autem pluribus modis legata inutilia ex parte rerum & perſonarum, & modo legandi, ſi deficiat legatum ex perſona legantis; vt ſi non poſſit teſtari, putà ſi ſeruus. 2. ex parte rerum, ſi res legari non poſſit. 3. Si incapax perſona, cui legatur. &c. quæ perſequi longum & faſtidioſum eſſet: vtilia tamen dices, quæ aliqua lege reprobata non inuenies. Improbantur verò expreſsè, ambitioſa & inhoneſta, contra bonos mores mandata[y]. Neque illud legatum approbatum, quo Ruſcius Cepio teſtamento cauerat, vt certa ſumma ſenatoribus curiam ingredientibus viritim ab hærede daretur: quia ambitioſum nec honeſtum nec tutum, vt vnus lo cuples priuatus, de tanto ordine ciuium benemeriti videatur, vt refert Suetonius[z]. Ita ambitioſa decreta reſcindi debere etiam ordinum, reſpondit Vlpianus[a]. Sustulit legatum factum Viennenſibus in ludum Gymnicum Treboni[b] Rufinus, in ſuo duumuiratu: quod & approbauit imperator Traianus: ne per hunc impudicum & nudum certamen, propter otium & voluptatem Viennẽſium mores inficerentur, vt ait Plinius[b]. Legari & vetat ſenatuſcõſultum res, quæ ſubtractæ ædificiis, deturpant aſpectum ciuitatis[c]. Pertinet enim ad decus vrbis, ædificia non derelinqui[d], cùm deformentur vrbes ruinis[e]. Extat & edictum de ædificiis priuatis hac de re, lib. 8. C. tit. 10. in l. 2. Ita nec legari, nec fideicommitti poſſe ædes deſtruendas, tradit Martianus[f]. Legari vel fideicõmitti tantùm ab eo poteſt, qui teſtamentum condere poteſt[g]. Et ideo in finitione additum eſt, legatum eſſe donationem à defuncto factã[h]. Et repellitur exceptione doli, qui agit vt hæres vel legatarius, ſi non habeat voluntatem teſtatoris

ſtatoris[a]. A defuncto porro dicitur relicta donatio legati, quod non niſi mor
te legata, vt vltimæ voluntates teſtamentariæ, firmentur[b]. Et ante mortem
28 adimi, transferri, augeri, minuive legata & fideicommiſſa poſsit[c]. Quòd ſi a-
lius quàm teſtator & ſine eius voluntate legatum in teſtamento vel ſibi, vel al-
29 teri ſcripſerit, inutile eſt, & perinde ac ſi ſcriptum vel relictum nõ fuiſſet[d], Le-
gatorum relinquendorum formula ex teſtamento ſolo aliquando pendebat,
vt iſti alia voluntate relicta non deberentur: vt quondam ex lege Liourgi in
rep. Spartiatarum, ex teſtamento tantùm bona ſua donare, vel relinquere li-
cuit. Sed poſtea & ſine teſtamento lieuit: quia malè hæc reſtrictio reipub. ceſ-
ſerat, quòd fieret magna inequalitas in ciuitate, alijs nimiùm opulentis, alijs
30 nimium pauperibus[e]. Sic & iure ciuili, & teſtamento licet, & ab inteſtato re-
linquere legata & fideicommiſſa, dummodo is qui relinquit, potuerit ſi vo-
luiſſet teſtamentum condere[f]. Item in codicillis §, quia codicillos is demum
facere poteſt, qui de iure poteſt facere teſtamentum[h]. Et ab iiſdem, & nutu
relinqui legatum & fideicommiſſum poteſt, dummodo ſi voluiſſent, loqui po
31 tuiſſent[i]. Et quamuis corruat teſtamentum patris, ex cauſa exhæredationis,
vel matris ex cauſa præteritionis: tamen conuenit inter doctores, legata par-
ticularia & fideicommiſſa præſtanda, in authen. ex cauſa, De lib. præterit. C.
præſtantur & tunc legata & fideicommiſſa, in codicillis facta[k]. Non enim cor
ruit teſtamentum ex eo quod incapax teſtandi fuerit pater, ſed ex eo quod in
ſtitutio filij in eo omiſſa ſit, vel exhæredatio. Simile exẽplum in l. b. de hæred.
inſt. P. Et in eo qui doloſè omiſſa cauſa teſtamenti, vt fraudet legatarios & fi
deicommiſſarios, ad inteſtati ſucceſsionem recurrit. Nam & huic defuncti te-
32 ſtatoris voluntatem circa legata & fideicommiſſa exequi cogitur[l]. Patet &
inde ex aduerſo, quia vaſſalus iure feudorum non poteſt de feudo, teſtari, vt
non poſsit illud legare pro anima[m]: neque in hoc legato debetur æſtimatio
legatarioⁿ, ſicuti diximus contrarium admitti in re aliena legata. Id tamen
plures habet ratione naturæ feudi diſtinctiones[o], de quibus nos in feudis: &
in Gallia feuda cum ſint patrimonialia, habent aliam regulam, vt ſuo loco
33 monu mus. Obſeruandum autem ex teſtamento protinus inualido, non de-
beri ex eo legata vel fideicommiſſa particularia relicta, nec actiones dari, ve-
luti ſimperfectum ſit[p]. niſi illud ex clauſula codicillar. poſsit, tanquam co-
34 dicillorum iure ſuſtineri[q]. Item ex coacta legatone non poteſt fieri petitio,
ſi teſtamentum & quod in eo diſpoſitum eſt, ex coacta voluntate teſtatoris
35 fiat[r]. Exempla legatorum concipiendorum, & variæ formulæ, ex iure ciuili
depromptæ, collectæ ſunt apud Spiegelem, in ſuo lexico in verbo, *legatum*.
Proinde ad illum recurre, ego non immorabor in iam elaboratis. Et alia me-
thodo dico breuius, ne in indiuiduis teramus tempus, legatum relinqui aut
purè, aut ſub conditione, aut in diem, aut ex die, aut ſub modo, aut cum cau-
ſa, aut per fideicommiſſum, aut vni, aut pluribus, diſiunctim aut coniunctim.
36 Legatum purum, dicitur idem quod præſens, quod conditionali opponitur[s].
Et quoddam tamen & purum & conditionale, diuerſis reſpectibus videtur:
vt legatum annuum, quod in ſingulos annos debetur, hoc eſt, omni anno[t],
plura enim legata continere videtur, & primi anni erit purum, ſequentium
conditionale. Videtur enim hanc ineſſe conditionem, ſi viuat: quia mortuo
37 legatario non tranſit legatum ad hæredes[u]. Conditio vel de præterito, vel de
præterito, vel de præſenti eſt, & illa non ſuſpendit legatum, neque alium a-
ctum cui adiicitur ſecundum modeſtinum[x]: vel de futuro eaque propriè, &
ea vel quandoque impleri poteſt, poſſibilis[y]; vel nunquam, & hæc impoſsibi-
38 lis[z]. Poſsibilis dicitur, quæ impleri poteſt non impediente natura, rerumque
ſucceſſu vel legum prohibitione. Eaque triplex, poteſtatiua, caſualis, mixta[a].
Poteſtatiua, quæ vt exiſtat in hominis poteſtate ſitum eſt[b]. Caſualis dicetur,
quæ extra noſtram operam, & aliunde quàm ex nobis, impleri vel deficere
poteſt: vt conditio, *ſi vicerit*. Victoria enim à Deo, non ab hominibus. Mixta
ex vtraque cõponitur, vt, *ſi captiuum filium à Turcis ſoſpitem reduxerit*. Ibi enim
diligentia & factum eius, in poteſtate eſt hominis, vt fiat vel omittatur: ſed
ſoſpitem

a Vlp. in l. apud C. ſolum, l. 4. de dol. m. excep.
b c. cùm Marthæ, de celeb. miſſa. l. ſi quis in principio de leg. 1. l. 4. de adim. leg. P. l. cùm hic ſtatus, §. orati de donat. inter vir. & vxo. P.
c l. 4. § non ſolum, & l. ſicut actus, 5. & translatio legati f quatuor modis, & adim. lega. P. l. fideicommiſſum, 2. de fideicom. C.
d l. 1. & 6. de his quæ pro non ſcript. hab.
e Arift. 2. Polit. c. 7.
f l. filius familias, 17. de lega. § præterea, de fideicom. hæred.
g l. 4. C. de codicil.
h l. diuus Verus, l. 1. § codicillos, & l. 2. hoſtiarius, §. codic. 1. de iure codicil.
i l. 1. & in epiſtola, C. de fideicom.
k glo. in l. 2. § litera de codicil. quam ſe approbatam tr. dat Curtius Iunio. in d. auth. ex cauſ. nu. 62. de libe. præter. Iul. Clar. lib. ſententiarum, in re teſtamentum q. 5. nu. 5.
l l. 1. § fi. & l. 2. & l. quia autem, 6. de codicillis ſi quis omiſ. cau. teſta. lib. 3. l. tit. 4.
m § donare, qual o ſion feu alien poſ ta vſio feudo.
n Bald. add. §. don. re, nu. 3. Socin. Iunio conſ. 72. nu. 60. & conſ. 74. nu. 20. & ſeq. lib. 1. conſ. Iſ. Cla. lib. 4. & vet feudum, q. 42. nu. 5.
o vide & præd. Cl. ſum in præd. q. n. 6.
p l. ſi quis cũ teſtamentum 25. & ibi Bartho. de teſt. l. hac conſultiſſima §. ex imperfecto, C. eod. l. 1. C. de paſſi. hæred. inſtit.
q doct. per Guill. Ben. ad verb. ſi alioſque liberis, nu. fideicommiſſaria ſubſtitutione, nu. 157. 158. 159. & ſeq.
r idem, ad verb. cõ didit, a. nu. 7.
s l. 1. de cond. & dem. P.
t l. legatum, § vnius annu. lega. P.
u l. 4. eod.
x l. itaque, ſi cer pe P. l. cùm in ſecundo, de inſtit. & inſtr. l. condemnationem, de verb. obl. l. ſi ſi. ſ. ſi. & de con. & dem. P.
y in l. 2. eod.
z in l. 3. eod.
a l. vni. § ſin autem aliquid, de cad. to l. ſi. de neceſſ. hæred. inſtit.
b l. ſimus quoque, § I to, de hæred. inſtit. l

ſoſpitem reducere, aliunde quàm ab homine pendet. Poteſtiuarum condi- 39
tionum rurſus, alia in dando, in faciendo conſiſtit. In faciendo eſt duplex: vna
quæ ex arbitrio alterius vt impleatur pendet cuius naturam ſi ſciuerit teſta-
tor, & cognouerit non niſi arbitrio alterius demandari poſſe executioni, niſi
impleatur, facit deficere diſpoſitum: contrà, ſi non perſpexerit [a]. Alia dicitur
promiſcua, quæ & viuo teſtatore, vel eo mortuo impleri poteſt, in qua nihil
impedit, quominus qui huic conditioni paruerit quocunque tempore, hæte-
dicatem datam vel legatum ſub hac conditione relictum, conſequatur [b]. Qui
poteſtatiua conditione faciendi aliquid capere debet ſi is facere paratus ſit,
ſed per alium impediatur tertium, videtur impleuiſſe conditionem, & hæres
eſt, vel legatum conſequitur [c]: vt contrà, ſi non fiat, non debetur relictum [d].
Quemadmodum quando caſu etiam deſinit eſſe res, vel perſona in qua ali- 40
quid faciendum eſt, ante implementum vel factum [e]. Conditiones quæ in non
faciendo conſiſtunt, affines ſunt, pro quibus implendis, hoc eſt vt conſequa-
mur hæreditatem, legatum, legatum vel fideicommiſſum ſub hac conditio-
ne, *ſi quid non fiat à nobis*, relictum, oportet Murianam cautionem præſtari [f].
Conditiones in dando conſiſtentes, impletæ quoque ſunt in forma ſpecifica 41
ſaltem ex parte eius, qui conſequi vult relictum ea conditione: & ſi incapax ſit
rei datæ is, cui datur [g]. Et quamuis regulariter neceſſe ſit de iure conditionem
impleri [h]: tamen cùm id fieri non poteſt, ſufficit de facto eam impleri [i]. Et
proinde inquit Paulus [k], *ſi ita hæres inſtitutus ſim, ſi decẽ dedero, & accipere nolit cui*
dare iuſſus ſum, pro impleta conditio habetur. Sed & aliquando huius conditionis
in dando conſiſtentis non habetur ratio, quando dare grauatur hæres vel le-
gatarius ſupra quantitatem à lege permiſſam: vt ſi hæres ſupra dodrãtem lega
tis præmatur [l], vel in legitima filius [m]. Caſualis conditio, cuius implemen- 42
tum ex cauſis quæ extra nos ſunt, interdum omnimodo extitura eſt, etiam ſi
ignoretur certum tempus: & tunc ea non ſuſpendit diſpoſitionem voluntatis,
perinde eſt ac ſi purè relictum eſſet [n]. Interdum habet incertitudinem, num
exiſtat vel non, & tunc euentus expectandus eſt: neque dilatio tollitur, niſi
cauſa, in qua ſuſpenſa eſt diſpoſitio, ſublata ſit [o]. In mixta verò conditione, 43
quæ ex facto legatarij & extranei, vel alterius pendet, conditio habetur pro
impleta, ſi is cui iniuncta eſt, paratus ſit implere, & tamen per factum extranei
non impleuerit [p]: contrà, ſi per eum ſteterit [q]. Cæterùm obſeruandum eſt, in 44
implemento poſſibilium conditionum, interdum plures apponi vni relicto,
vel copulatiuè, vel diſiunctiuè. Et ſi copulatiuè apponantur, neceſſe eſt eas om
nes impleri, vt locus ſit petitioni: ſi diſiunctiuè, alteram quam libuerit [r]. Niſi
ſeparatim plures teſtamento diuerſis locis inſertæ ſint conditiones: quia tunc
eas oportet omnes impleri [s]. Quòd ſi pluribus impoſita ſit vna conditio, ſi di-
uidua eſt, poteſt impleri pro portione eius quod quiſque cum aliis præſta-
re debet [t]: ſi indiuidua, non ſufficit ab vno impleri, niſi manifeſta ſit pro
ea ſententia voluntas teſtatoris [u]. Sed & ſi diuidua conditio vni impoſita eſt,
non poterit pro parte impleri [x]. Atque illud ſingulare notandum, ius implen- 45
di conditionem non tranſire ad hæredem illius, qui eam adimplere debebat,
nec in hæredem eius, in cuius perſona impleri oportebat [y]. Vt legatum inter-
cidit, ſi perſona ea deceſſerit cui legatum erat ſub conditione [z]. Quod maximè
in conditionibus conſiſtentibus in facto ſequendum eſt. *Quæ*, vt ait Paulus [a],
varietatem habent, & quaſi tripertitam recipiunt diuiſionem, vt quid detur, vt quid
fiat, vt quid contingat vel retrò, ne detur, ne fiat, ne contingat. Ex his dandi faciendi
que conditiones in perſonas collocantur, aut ipſorum quibus quid relinquitur, aut a-
liorum. Tertia ſpecies in euentu ponitur. Conditiones impoſſibiles iure, vitiant 46
inſtitutionem filii & diſpoſitum, ſi eas ſenatus vel lex improbet, aut ſi contra
bonos mores, ſi deriſoriæ [c]. In aliis autem quàm filiis, habentur, ac ſi ap-
poſitæ non eſſent: hoc eſt, perinde hæreditas vel relictum capietur, ac ſi
conditio hæreditati vel legato appoſita non fuiſſet [d]. Idipſum dicendum in

condi-

[a] l. F. C. de condit. inſert. l. in teſtamẽto, de condit. inſtit. P.
[b] l. 2 de cond. & demo. P. l. ſi cum fa-ctum, § item ſciendum, & l. conditio, eod. l. ſi quis, C. de condit. inſtitut.
[c] l. multa & l. ſi Titius, 54 & l. cum ſtipulatus, § F. de cond & demo P. l. qui poteſt, de reg. iur. l. Labeo, de obtrah empt. P.
[d] l. de cond. inſert. C.
[e] l. legatum 4. eod.
[f] l. Muriana cautionis, l. in cautionibus, 19 l. cùm tale, 71 in princ. & § fin. & l. ratio, 76 § 1. & 2 de rem & demonſt. P. l. 1. § ſi quis ita, de adim leg cum ſimilib.
[g] l. qui hæredi, & l. Mevius, de cond & demonſt. et quotas, 35 de cond. inſtit.
[h] l. pen. quando dies leg ced.
[i] l. mulier. § ſi quis, de condit. inſtitut. P.
[k] l. 3 eod.
[l] l. 1 ad leg Falc. P.
[m] l. quoniam in priorib. de inoff. teſt.
[n] l. ſi pupillus, § ſi ſub deſtione, de nox. P.
[o] l. ſi quis, de acq. vel omitt. hæred. P.
[p] l. ſi quis in teſtamento, 11 de cond. inſt. P.
[q] l. vxorem, § hæres ad lega 3
[r] l. ſi hæres ita plures, 9 de cond. & dem. ſi plures, & § ſi autem diſiunctim, de hæred inſtit. apud Iulian. l. ſi ita quis & l. ſi quis & l. ſi quis ita, de verb. oblig. l. cum pupillus, de cond. & demo.
[s] l. ſub diuerſis, & l. quod traditum, l. nam ad eas, l. per fideicommiſſum, eod. P.
[t] l. ſi plures, C. de condit. inſert. l. cum fundus, 5 de cond. & demonſt.
[u] l. talis eod. l. ſi ita fuerit de manu teſta.
[x] d. l. dum fundus, de cond & demo.
[y] l. à teſtatore, eod. l. vnica. § ſin autem ſub conditione, de cad toll. C.
[z] l. interdum, 58 de cond. & demonſt. P.
[a] in l. in facto, 1 cond
[b] de quarum differentia vid. l. multum intereſt, 21. eod.
[c] l. filius qui in poteſtate, l. 15 de cond. inſtit. P. [d] l. 1 § ſi de us quæ pen mortem, l. ſi conditiones contra, 14 de condit. inſtitut. l. turpis, de
[1] Quinque modis limitat hanc regulam Guid. Pe ned. ad verba reſtquit nu. 16. 17. & vide de impoſſibilitate cum ibi notat. 12 & 14 15.

impossibilibus ipso facto conditionibus [a]. *Item de conditione non faciendi, sea sit contra honestatem vel vtilitatem reipublicæ, quæ etiam remittitur: vt si legetur mulieri, si non nupserit. Ex qua nuptiæ in perpetuum inhibitæ videntur virgini & si vidua, perpetua viduitas imposita: Nam tunc sublata vt reprobata conditione, legatum debetur* [b]. *Quod hodiè correctum est in vidua* [c]. *Et olim quoque licuit liberorum causa, quandiu impuberes essent, legatum matribus ea conditione relinquere, ne nuberent: nec dabatur legatū, si nuberent* [d]. *Probata tamen est contraria conditio, si Titio nubat, vt non nisi nubat, legatum petere possit: quia per hanc conditionem inuitatur ad matri-*
48 *monium* [e]. *In diem relinquitur legatum, vel certum, transmissibile est ad hæredes legatarij, quia certum est deberi, contrà si in diem incertum* [f]. *In diem certum erit legatum, in exemplo, lego vsque ad pubertatem* [g]. *Obserua tamen quæ traduntur & distinguntur per glo. & Interp. in l. obligationum ferè, 43. de actio. P. Exemplum etiam vide in l. ambiguitatem, 12. de vsufr. & habita. C. lib. 3. tit. 33. De vtroque & in diem certum, & incertum facto legato vsus-*
49 *fructus. Ex die relinquitur legatum, vt à paschate lego vsque ad Pentecostem. Ad legatum ad diem referri possunt ea, quæ differunt dationem legati ad certam diem vel incertam: vt, lego decem cùm ad legitimum statum peruenerit. Ibi enim non conditio est, sed dilatio petitionis. Et ideo die legati cedente, mortuo legatario transmittitur legatum ad hæredes* [h]. *Ex die videntur deberi & legata, quæ in annos singulos relinquuntur, quorum petitio singulis annis cedit ab initio, non autem à tempore primi anni* [i]. *Et tamen annus inceptus habebitur pro completo, quòd pertinet ad ius transmissionis legati eius anni, quo legatarius defecit* [k]. *Sicuti Vlpia. tradit duo perpulchra & notabilia, quotidianaque exempla, his verbis* [l]. *In annos singulos hæres damnatus sinere me fundo vti frui si initio anni quo colere deberem, moram fecerit, licèt postea patiatur, quia cultura sum exclusus, tamen totius anni nomine mihi tenebitur. Quemadmodum, si diurnas operas Stichi dare damnatus, non à manè sed à sexta diei hora det, totius diei nomine te-*
50 *nebitur* Quæ verba postrema, de die lucis intelligenda sunt, qui constat 12. horis, vt dominus dixit ad discipulos, *nonne 12. sunt horæ diei* [m]? media pars diei artificialis, qui constat 24. horis, duabus dimidiatis noctibus, & luce media: incipiendo in hoc artificiali die, ab hora prima nocturna [n]. cùm lucis dies inciat naturalis, ab ortu solis apparente, seu ab aurora, quæ in æquinoctio est hora vt plerunque sexta, demptis singularibus regionum distinctionibus ab hoc circulo æquali distantibus. Et proinde in l. 2. § 1. de verb sig. P. Sic Paulus intelligendus, *Cuiusque diei*, inquit, *maior pars est horarum septem primarum diei, non supremarum*, i. maior pars lucis diei est à sexta hora matutina vsque ad primam pomeridianam [o]. & ita *septem horarum*. non computatis supremis, quæ ante horam sextam sunt matutinam: videlicet à computatione faciēda huius diei, omissis horis quæ à 12. noctis progrediuntur ad sextam matutinam, & ita supremæ sunt, i. anteriores. Duodecim autem horis lucis in duas partes diuisis, ponendo sextam matutinam, pro prima, & sextam vespertinam pro duodecima, erit in 7. hora, quæ est prima pomeridiana, maior diei pars lapsa. Sed hæc obiter alibi de tempore latius dictum est à nobis in 8. Syntexeon artis mi-
51 *rabilis* P. Sub modo relinquuntur quoque legata, estque modus instar conditionis, sed non tam adstringit quantum conditio, & effectum sortitur sine implemento modi sæpe legatum, si per grauatum non stet, quominus modum impleat [q]. Exemplum est, si legata Sempronio centum sunt, vt titiæ nubat [r]. &c. Distingues facilè modos à condi ionibus per voculas, *si*, & *cum*, quæ vt plurimum conditionem inducunt [s]: & vocul m, *vt* quæ facit modum. Quemadmodum facit causam dictio, *quia* [t]. Sed maximè exitus & effectus distinguit [u]. Modus in summa est, quando certum quid iam requiritur faciendum ab eo, cui per legatum vel fideicommissum relinquitur. Et ita à conditione distat, quia sub modo legatum statim peti potest data cautione de faciendo
52 *quod postulatur: cùm tamen dies conditionalis non cedat legati, nisi condi-*
tione existente. Causa adiicitur legatis vel fideicommissis interdum vera, ali-

[a] in l. 3 de cond & demonstr. P. & l. Mulier, 1 si quis instituto, de cond. instit. §. impossibilis, de hæred. instit. apud Iustin.

[b] l. Titio centum, 70. §. Titio centum, 1 in fi. l. cùm tale, 71 §. Mœuia, de cond. & demon. l. 2. C. de indic. vid. toll.

[c] auth. eam relictum, eod.

[d] l. sed si hoc, 61. § fi. de cond & demonst.

[e] l. cùm ita legatum, 62. & d. § Titio centum, 1 eod. tit.

[f] hoc tractat. l. 1. § 1. & 2. de cond. & demonst. Nota tamen distinctionem l. ei qui rogatus, 15. de annu. lega. P.

[g] l. Meta, 13. dealimē. lega. P.

[h] l. ex his verbis, 6. & 13. C. quan. dies leg. vel fid. ced. lib. 6. tit. 51. l. si post diem, l. 5. eod. lib. 36 P. tit. 2.

[i] l. cùm in annos, 10. l. nec refert, 11. l. nec semel, 12. quan. dies legat. vel fid. ced. P.

[k] l. 2 vobis, 4. de annu & mensti. lega. lib. 33 Pand.

[l] l. 2. eod.

[m] D. Ioan. Euang. 11. c.

[n] l. more Romano, 8. de ferijs, lib. 2. P. tit. 12.

[o] l. 8 Synt. artis mir. & lib. præiud. opt. Iustic. e. 1. & 2.

[p] l. 1 C. de his quæ sub modo leg. vel fid. relinq. lib. 6. Cons. 45. l. in rem meam, 122 de reg. iur. P. l. si post, 5. si quæ, quan. dies leg. ce. P. l. 2 C. di instit. vel. sub cond. fact.

[q] d. l. de his quæ sub modo, &c. cum similib.

[r] l. quodcunque, § nō solùm, de verb. obl. P. l. qui promisit, de cond. indeb. glos. 2. in d. l. de his quæ sub mo. C. glo. 2 in l. 12. de cond. & demonst. glo. rubrum de fal. cau. adiect. leg. 2. C.

[s] In proximis citatis locis, & l. demonstratio falsa, 17. § fi. de cond. & demōst.

[t] d. l. de his quę sub modo & ibi Interp.

[u] l. liberto, 5. Titius, de annu. leg. l. cùm in testamento, de fideicom. libert. l. Gaius, de leg. 3.

quando falſa. De vera, dubium non eſt, quin ſub ea factum legatum valeat, veluti in remunerationem. Sed de falſa, diſtinguitur: num illa ſit impulſiua, quam Græci vocant προκαταρκτικὴν, vel finalis. Impulſiua, quæ animum teſtatoris commouet ad legandum, non vitiat legatum vel fideicommiſſum, ſiue antecedat, ſiue ſequatur: veluti ſi quis dixerit, *Titio, quia me abſente negotia mea curauit, Stichũ do lego.* vel ita, *Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus ſum, Stichum do lego.* Licet enim neque negotia teſtatoris vnquam geſſerit Titius, neque patrocinio eius liberatus ſit, legatum tamen valet[a]: niſi probari poſſit teſtatorem aliud voluiſſe, vel per errorem id protuliſſe[b]. Et ita æquiparantur falſa cauſa, & falſa demonſtratio, quæ etiam non vitiat legatum vel fideicommiſſum, ſi de corpore conſtet & voluntate defuncti[c]. Sufficit enim habere finem, ad quem verba diriguntur[d]. Et demonſtratio eſt, ſermo deſignans voluntatem loquentis, quam ſi conſequamur, erratum non vitiat diſpoſitum: non minus quàm ſi dum conſtat de corpore, erratum ſit in nomine vel cognomine rei legatæ[e]. Quanquam in errore nominis appellatiui contrarium ſtatuatur[f]. Sic demonſtratio plerumque vicem nominis habet, ſiue demonſtratio fiat vel per officium, vel artificium, vel per neceſſitudinem, vel affinitatem[g]. Vnde inter conditionem & demonſtrationem hoc intereſt, quòd demonſtratio plerumque rem factam oſtendit: conditio futuram[h]. Quare rectè inſpiciẽda in hac quæſtione ſunt verba teſtatoris, & ſtrictè explicanda, ſecundum tipum demonſtratum, ex quo incerti demonſtratio accipit effectum: veluti, ſi teſtator leget *Quodcunque dotis nomine peruenisſet, peruenturúmve eſſet*, qui petit, numeratæ pecuniæ probationem exhibere debet[i]. Et Dioclet. & Maximia. in quotidiano themate reſcripſerunt[k]. *Refert maximè dotem tibi reddi mariti, an quæ inſtrumento dotali conſcripta ſunt, legati, ſeu precarii verbis ſtatuit: quippe cum ſuperiore quidem caſu, datum probanti repeti tantùm, poſteriore verò (nihil nocente falſa demonſtratione) quod ſignificatum eſt inſtrumento poſtulari poſſit.* Cæterùm, cauſa falſa finalis adiecta legato, quæ in modum conditionis inſeritur, vitiat legatum vel fideicommiſſum[l]: veluti hoc modo, *Titio, ſi negotia mea curauerit, fundũ do lego.* Quia niſi conditio hæc impleatur, legatum deficit[m]. Et ceſſante cauſa finali, ceſſat effectus[n]. Inter formulas legandi appoſitum quoque videtur fideicommiſſum particulare, quando teſtator dicebat, *grauo vel rogo heredem meum, vel fidei eius committo dare Titio centum, vel domum, aut fundum*[o]. Quæ formula videtur ſimilis ſpeciei legati, quæ olim fiebat per damnationem, de qua anteà dictum. Proinde cùm omnes ſpecies antiquæ legandi reductæ fuerint ad vnam ſubſtantiam[p], & ſublata ſit verborum ſolemnitas, iſta formula & ſubſtantia eius, quæ fideicommiſſum habebat ab hærede ſingularium rerum relictarum, æquata eſt legatis per omnia à Iuſtiniano[q]. Iuſſa cuius pandectarum volumina compoſita ſunt, cum authoritate addendi, minuendi, & corrigendi iuriſprudentum reſponſa[r]. Quò factum eſt, vt conſarcinatores pandectarum in l. 1. de lega. 1. abſolutè dixerint ex mente Iuſtiniani & conſtitutionum eius, per omnia exequata eſſe legata fideicommiſſis, ſcilicet iſtis particularibus, quæ antiquitus fiebant per damnationem. Ita perinde hodiè eſt dicere, *lego vel fideicommitto.* Et res quæ legari poſſunt, poſſunt ita fideicommitti, & ab iis qui legare poſſunt: & quibus legari, & fideicommiſſum hoc relinqui. Eademque lata interpretatio voluntatis, quæ fit in fideicommiſſis, & facienda eſt in legatis ſine differentia[s]. Et legata quæ olim infirma & inutilia dicebantur, ad ſimilitudinem fideicommiſſorum robur acceperunt[t]. Ita hodie, ſicuti à legatario fideicommitti poterat, legari quoque ab eodẽ, vt ab hærede licet[u]. Cæterùm, cõmunio & exequatio legatorũ & fideicõmiſſorũ, eſt fideicommiſſorum ſingularium, non vniuerſalium, à quibus legata diſcedunt inplenibus. 1, hæres cogi poteſt à fideicommiſſario vniuerſali adire hæreditatẽ & reſtituere[x]: non autem à legatario vel fideicommiſſario particulari[y]. 2. In legato vel fideicommiſſo particulari, dominium recta via à teſtatore in legatarium tranſit[z]: in fideicommiſſo vniuerſali, minimè, quia requiritur aditio & reſtitu-

a § longe magis, de lega l. demõſtratio falſa 37 § 1 & cùm talis, § falſam de cõd & demon l. 2 C. de fal. cau. adi. lega.
b l. 1 eod.
c § huic prima eſt de leg. d l demonſtratio falſa 17 § 1 & l. falſa 33 de cõd & demon.
d c Intelligentia, de verb. ſig. apud Greg l. ſi vno anno, loca P.
e l. ſi fortidianum, 7. C de lega § ſi quis in nomine, eod tit. apud Iuſtin. l. ſi in nomine, C de teſta.
f l. 4. de leg 1.
g l. nominatum, 34 de condit. & demonſt. P.
h d l nominatum.
i l. 3 de fal cau. C.
k l. ſi eod.
l § longe magis, de lega. d. l. cum tale, § falſam cauſam, & d l demõſtratio falſa, § quod autem, de cond & demonſt.
m 2. de lur quæ ſub mo C l qui hæc edi, 4 & § fin. de cond. & demon. P. cum ſimil lib.
n c. cum ceſſante, de appellat l. generaliter, 40 C de epiſc & cle l 2 § h de donat P.
o has for ponit Cuiac. Be ted. ad c Raynutius, ad ver ſi abſque liberis, 2 in fideicom ſubſtit. nouel 23.
p § ſed olim, de leg.
q § ſed non vſque, e. l 1 C eod de lega.
r l. 1. & 2. de vet iure enucle
s d §. ſed non vſque. Sic ſublata differentia, & æquata, l. inſtamentis, de legat. P cum l. nummis, de leg 3 contra Alciat. in P. 1 § ſi quis ita, de verb. oblig.
t § poſt mortem, & §. præterea, de legat.
u § cum ſi cuncta gloſ. de fing reb per fideic rel ſu § f comm de lega C.
x l quia poterat, & l cogi ad Trebell P cum ſimilib.
y allegat ſibi ſi quis omiſſa, ſi eius omiſcau 2 ita facit l. nã quæ d § fin. ad Trebell
z l a Titio, de fideic P. Iunge l 5 C de leg Trebellia l. imperator, de lega 2.

restitutio [a]. 3. Valet fideicommissum vniuersale, licet hæreditas non sit soluēdo [b]: non etiam legatum vel fideicommissum particulare [c]. 4. de fideicommisso vniuersali detrahitur Trebellianica: de particulari vel legato, nisi
57 mè vt paulò antè in Trebellianica docuimus. 5. Quod l. cùm auus, de conditio. & demonst. P. & similes [d], quæ dicunt grauatum de fideicommisso restituendo, non restituere si liberos susceperit, locum tantùm habent in vniuersali non in particulari [e]: nisi substitutio facta fuisset filij in re particulari tantùm, & in ea fuisset grauatus. Quo casu eius soboles excluderet substitutum [f], non aliter [g]. 6. In Trebellianicam fructus non imputantur percepti liberis primi gradus [h] imputantur tamen in falcidiam [i]. Sunt & aliæ differentiæ, à Bartholo, Iac. de Nigris, & alijs interprætibus ad l. 1. de lega. 1 coniectæ; quarum plures tamen vel falsæ sunt, vel omnino ab alijs expugnatæ; aut sub dubio: & idcirco qui eas voluerit videre, illos consulat. Fuit & legandi & fideicommit-
58 tendi olim scrupulosa obseruatio, vt non nisi post institutionem vtiliter legaretur [k]: nempe quòd tunc legata non nisi ex institutione vim acciperent [l], & fundamentum esset testamenti institutio [m]. Sed hoc sublatum posteà, & antè & post fieri posse declaratum est, neque ordinem scribendi institutionem & legata obseruandum vsque adeo, vt inde legata aut fideicommissa periclitarentur [n]: si modò constaret de voluntate testatoris, quam contemni propter verborum inuersum ordinem non expedit, vt ante Iustinianum annotauit
59 Papinianus [o]. Est & formula alia legandi pluribus vnam rem, vel coniunctim, vel diuisim seu disiunctim [p]. In qua quæstione tractatur de coniunctione triplici, re, verbis, & vtroque modo facta [q], & de iure accrescendi, de quo suo loco Deo fauente posteà dicemus. Cùm autem plures res vni cum optione vel electione legantur, & aliæ formulæ obseruandæ, de quibus, & cuius sit electio legatarij an hæredis, vide §. si generaliter, § optionis, de legat. l. Lucio, de leg. 2. l. planè, 34. §. pen. de lega. 1. Et tot. tit. De optio. & elect. lega. lib. 33. P. tit. 5.

a l. restituta, ad Trebell.
b l. si hæres ab eo, ead. P.
c l. si vniuersa, C. de lega l. 1. § fin. qui quadringenta, ad Trebell P.
d l. generaliter, § cùm autem, de instit. sub cond. fac. C. l. cùm acutissimi, C. de fideicom.
e Sola. in d. l. cùm auus, de cond & demon. 17 col.
f d l. generaliter, § fi. Guid. Bened. ad c. Raynutius, ad ver. si absque liberis, 21 Iaso. 5.
g
h l. iubemus, C. ad Trebell.
i l. quod de bonis, §. 2. ad leg. Falc. P.
k Vlp. in reg. tit. 1. & 24. iul. Paul. lib. 3. sent. c. 6
l l. quod per manus, 20. de iure codicil. lo.
m in l. de hær. instit. P.
n §. ante hæredis, de lega 1. antiquitates, 14. C. de testam
o l. cùm pater, 77. §. fideicuræ, de leg. 2.
p §. si eadem res, de lega.
q l. triplici, 142. de verb sig. l. re coniuncta, 69. de leg. 3.

Quibus legari possit, & de effectu, actionibus, & rationibus legatorum. Cap. 33.

1 *Legatarius debet capax esse factionis passiuæ testamenti, tempore mortis testatoris.*
2 *Hæredis capacitas tribus temporibus consideranda.*
3 *Legari quibus omnino non licet, & quibus non nisi ad certam summam. & seq.*
5 *Postumus non licuit testamento relinquere, hodiè contrà.*
6 *Mulier qua, & quando ex legatis capere non potuit.*
7 *Incertæ personæ an legatum fieri possit.*
8 *Legari hæredi non potest, nec legatarius & hæres quis dici simul potest.*
9 *Legatum alicuius rei, num sit metiendum à tempore testamenti, an à tempore mortis testatoris vt adiuncta posteà legata res censeantur legata.*
10 *Legatorum effectus vt peti possint, & quando: & quando transmittuntur, &* 11.
11 *Legata non petuntur regulariter, nisi adita hæreditate.*
13 *Legata ab hærede peti & præstari debent, non propria authoritate capi.*
14 *Legatarius quæ actiones pro petitione legatorum competant. &* 16.
15 *Legatarius quando satisdare teneatur hæres, & quando non.*
17 *Hæres non satisfaciens voluntati testatoris quando priuabatur hæreditate.*
18 *Pœna nomine legatis adiecta.*
19 *Legata pluribus ex causis deficiunt, nec debentur. & seq.*
21 *Translatio legati quot modis fiat.*
22 *Testator quare mutare possit liberè suam dispositionem.*
23 *Voluntas testatoris indaganda, & sequenda.*

24 *Legatum ad vnum vſum, an in alium transferri à repub. etiam poſſit.*
25 *Opera antiqua farciendæ prius, quàm noua incipienda.*
26 *Legatum quando peti nequit ex cauſa perſonæ teſtatoris, ex perſona hæredis, et ex perſona legatarii. & nu. 27. & 28.*
29 *Indigenus quando legato efficiatur legatarius etiam poſt mortem teſtatoris.*
30 *Repudiatio legati antequam debeatur, non officit, quin cùm debebitur peti poſſit.*
31 *Legatorum præſtandorum rationes.*

LLIS ſolis legari poteſt, quibus eſt teſtamẽti factio paſſiua[a], id eſt, qui ſaltem ex teſtamẽto relicta capere poſſint, vel ſibi vel iis quibus ſubiiciuntur, quærendo[b]. Quæ capacitas exigitur in puro legato, tempore mortis teſtatoris: quo tempore ſi legatarius incapax ſit, quamuis poſteà capax fiat, excluditur à legato, per regulam ſeu legem catonianam[c]. In conditionali enim, tempus inſpicimus quo impletur conditio ſi capacitas adſit[d]. Qua in re legatarius vel fideicommiſſarius particularis differunt ab hærede extraneo, in cuius capacitate exigimus, vt capax ſit tribus temporibus, teſtamenti, mortis teſtatoris, & additionis[e]. Quibuſdam omnino legari prohibitum, aliis tantùm ad certam vſque quantitatem permiſſum. Proſcriptis legari non poterat, verante lege Cornelia, quæ proſcriptũ iure prohibet, vt notat Cicero[f]. Martianus tamen tantùm ſeruos pœnæ eximit à iure capiendi, ſi in metallum damnati ſunt[g]; niſi ſi quid alimentorum cauſa legetur[h]. Quemadmodũ reſponſum eſt ex æquitate canonica de adulterinis & inceſtuoſis filiis & ſpuriis, quibus alimentorũ & eleemoſinæ tantùm gratia legari permiſſũ[i]. cùm aliũdè à iure ciuili ab omni facultate percipiendi quicquam à parentibus excludãtur[k]. Non legatur etiã deportatis[l], collegiis illicitis, & niſi probatis[m]. Non eccleſiæ olim, donec Conſtantinus Cæſar permiſit[n] non Manichæis[o], Iudæorũ collegio[p], Iudicatũ & aliquãdo à ſenatu, in cauſa Genurij legatarij qui ſe caſtrauerat, ſe caſtrantẽ indignũ eſſe ex teſtamento aliquid capiẽdi, cõſulẽte Senatũ Æmilio Lepido Conſule[q]. Non licuit teſtõri quoq; antiquitus, poſthumo alieno, qui non erat futurus ſuus, quicquam legare[r], propter turpitudinis ſuſpicionem[s], & quia cum eo non erat teſtamenti factio, quòd nondum erat ciuis, nec homo quidẽ: ideo nec ſemper olim inſtitui poterat[t]. Sed hæc prohibitio abrogata eſt, & inſtitutio & legatũ poſthumi extranei etiam probata[u]. Ceſſãtibus & improbatis rationibus prohibitionis, cùm plures honeſtæ eaſe eſſe poſſint ſine turpitudine, propter quas quis poſſit alienum poſthumo rectè inſtituere, vt amicitia, affinitas, neceſſitudo parentum, & benemerita ob quæ dantur hæreditates[x]. Et quòd (vt alia ratio contraria tollatur) viſum fuerit verius prudentibus antiquis, vt qui in vtero eſt, quantum ad ſuũ commodum pertinet, pro nato habeatur[y]. Prohibitũ & olim lege Voconia, mulieri vltra quadrantẽ bonorũ teſtamento relinquere[z]. Erat & mulier quæ ad ſecundas tranſibat nuptias intra annum luctus, omnium hæreditatũ, legatorum fideicommiſſorũ, ſuprema voluntate relictorũ, expers[a]. Incertæ etiam perſonæ legatum fieri non poteſt, ſi omnino incertitudo non poſſit certa fieri ſi eventu vel demonſtratione ſequente, ſeu euentu, vt, *lego ei qui filiam ſuam filio meo collocauerit*, verificari poſſit, incerta perſona non omnino dicetur[c]. Vtquãdo ſententia incerta refertur ad ea quæ illam certã facere poſſunt, certa eſt[d]. Et ſic valebunt legata facta in ludũ, vel certamen literarum, vt ei præmiũ detur, qui dicendo vel eruditione vicerit: ſic enim victoria perſona certa fit. Vt Tholoſæ in floralibus ludis calendis Maij fieri teſtamento ſtatuit quædam matrona nomine clementia: eam ob rem ditiſſimis legatis relictis ciuitati, vnde præmium ſuppeditarent Capitolini. Legatum & illud incertæ perſonæ receptum, quæ certa fieri poteſt: hac conditione, *ſi quis mihi reſtitutionem impetrauerit*. Et quòd pauperibus generaliter relinquitur. Quia hæc incertitudo electione haberi poteſt, certos eligendo pauperes, ſecundum legum ea dere ſtatuentium certitudinem[f]. Sic Iuſtinianus in alio exemplo[g], *ſub certa, inquit, demonſtratione,*

a §. legari, de lega. Vlp. in reg 24 tit.
b l. filiusfamilias, 16. de teſtam. P. § teſtamenti factio, de hæred qual & differ.
c Paul. in l. 2 de reg. Cato. lib 5 Paul. 7
d Pap. in 3 & Vlp. l. 4 eod.
e l. ſi alienum ſeruũ, 49. § in extraneis, de hæred. qual & differ.
f Cic. 3 in Verrem, & 2 de finib.
g l. quidam ſunt ſeruitutes, 3. de pœn. P. cum ſimilibus à glo. not.
h l. ſi in metallum, de his qui pro non ſcripto, hab. P. l. legatum, de cap. deminut. l. in metallum, de iu. fil.
i c. cùm haberet, de eo qui duxit in matr. quam prius polluit per adult.
k § vlt. quibus mod. natu effic. ſui in Nouell. auth. ex complexu, de inceſtuoſ. C.
l l. 1 de hæred inſtit. C.
m l. collegium, 8 cod. l. 1 quod cuiuſque vniuer. nomi. P. l. cùm ſeruitus, de rebdub. P. cum ſimil. and. l. collegium nota.
n l. 1 C. de ſacroſanct. eccleſ. ea futurum, vt q. t.
o l. Manichæor. 4. §. qui a bono, de hæret. C.
p l. de Iudæ. C.
q Val. max. lib. 6. c. 9.
r § poſthumo, de legat. 1.
s l. ſi quis, 9 de hæred. inſtit. P.
t § 1. de bono. poſſeſſ. ap. tabulas. l. poſſeſſionis, de acquir. poſſeſſ. l. 1 § ſi filius, & l. extraneus, de vent. in poſſeſſ. mitt.
u d. § poſthumo.
x l. nec adiecit, pro ſuo P.
y l. qui in vtero, de ſtatu hom. P.
z Dio. Caſſ. lib. 56. Gell. lib. 16. c. 7. Cic. ad de finib. & 3 in verrẽ. Quarti lib. 9. c. 2 Plin. 1 Barbar. vitæ Lucio.
a l. 1 de ſecund. nupt. C.
b l. Paulus reſpondit, 1 § de reb. dub. l. quæ plures, 3 de vſu & vſuf. leg.
c § in certis, in l. de ſe.
d l. 2 & 3 d. ſunt quæ ſine certa quã. proſc.
e l. quidam relegatus, 6 de pœn. P.
f Iud. quod pauperibus & l. ſi quis ad declinandam de ex. P. & eſer.
g § fin. c. de ſacroſ. eccleſ. l. 1 § hinc ſimpliciter, & l. 6 ſeruis legatum § hinc illud legi l. quidam, de rebus dub.

demonſtratione, v. ex certis perſonis incerta perſonæ rectè legabatur: veluti ex cognatis meis qui nunc ſunt, ſi quis vxorem filiam meam duxerit, ei hæres meus illam rem dato. Sed & locis piis & eccleſiæ, ſine determinatione alicuius, quod relinquitur, valet, vt determinandum arbitrio epiſcopi [a]. Seruo hæredis etiam purè inutiliter legari, ſub conditione autem rectè conſtitutum [b]; quia is domino legatum acquirit [c]. Et domino hæredi legari non potuit, quia nemini à ſeipſo rectè legatur [d]: cùm nemo ſuiipſius debitor dici poſſit [e]. Nec ſimul poteſt quiſpiam eſſe legatarius, & hæres [f]. Vide & deciſionem capellæ Tholoſanæ 190. de legato facto filiolis, quomodo intelligantur tantùm illi, qui tempore teſtamenti erant, non poſteà nati. Idipſum de legato facto rerum, quæ Tholoſæ erant teſtatori. Et de legato facto laboragij, quod habebat in aliquo teſtator: Num poteſt teſtamentum quæſita ibi proxima, & quæ ſunt mortis tempore, contineantur. Effectus legatorum probatorum eſt, vt relicta iure peti poſſint, videlicet eo modo quo dari poſſe legibus placuit, tempore debito, & à quibus oportet. Tempus idoneum præſtationi vel ſolutioni legatorum eſt, cùm dies præſtandi ceſſit & venit. Purè quidem legata & in diem certum, debentur à morte teſtatoris: exceptis quibuſdam caſibus [g]. Conditionalia autem, vel in diem incertum relicta, cedunt exiſtente die vel conditione [h]. Cedere diem dicimus, quando res promiſſa incipit deberi: venire diem, quando dies venit quo pecunia peti poſſit [i]. Tranſmittuntur autem legata per mortem legatarij in eius ſucceſſores, à die qua debentur, quamuis peti non poſſent tunc [k]: exceptis legatis perſonalibus [l], quia perſonalia non mutant perſonas quibus conceduntur [m]. Alia contrà. Quia ſemper legata peti non poſſunt, etſi debeantur: veluti ante aditam hæreditatem. Nam poſt aditam tutè petuntur, tranſitque dominium in legatarios [n]. Quod ſi ante diem, quo debetur, fiat caducum legatum, ad ſubſtitutum, coniunctum, vel hæredem cum ſuo onere peruenit [o]. Regulatur, ſi hæreditas non adeatur, vel niſi pro adita habeatur, peti legata nequeunt [p]. Aditione enim videtur hæres contrahære cum defuncto, & ſe obligare ſolutioni relictorum [q]. Et ita ab hærede peti oportet & præſtari legata: quia legatum, eſt donatio ab hærede præſtanda [r]. Nec propria authoritate capi à legatario poteſt, paucis exceptis [s]. Et ſi de facto acceperit, cogitur captum hæredi reſtituere per interdictum quorum legatorum: niſi ex voluntate hæredis accipiat [t]. Nemo enim [u] ius in cauſa propria ſibi dicere debet [u]. 2. Sicut tem ſuam amittit, qui propria authoritate ab alio poſſidente repetit [x]: ſic vt violentus poſſeſſor, legatum debitum [y]. 3. Non licet accipere propria authoritate legatum, quia aliocumpo ſet valdè præiudicari hæredi, circa detractionem Falcidiæ: minuit enim legata Falcidia [z]. Atque ſcriptũ reliquit Gordianus [a], hæredẽ reſtituentem integrum legatũ ſine detractione Falcidiæ, non poſſe poſteà repetere ad contributionẽ compiendã. Satis ſuperq; etiam legatariis prouiſũ eſt, vt legatũ ſiq; tant, conſequãtur legitimis actionibus, vt opus non ſit eos ad arma pro ſũ re [b]: perſonali ex teſtamento, hypothecaria, rei vẽdicatione [c]. Quod explicat, & quando non cõpetant, abundè Guill. Bened. in ver. ſi abſq; liberis, 2. in fideicommiſſis, nu. 139. 155. 154. Adita namq; hæreditate agit legatarius perſonaliter ex teſtamẽto directa, contra hæredem [d]. Quod ſi nolit adire, & hæreditatis bona à nullo poſſideãtur petere poteſt ſe mitti authoritate iudicis in bonorũ poſſeſſionẽ remedio prætoris [e], aut dari bonis curatorẽ. Et ſi differat adire & interim bona legata ab aliis poſſideãtur, ea petere poteſt à poſſeſſoribus hypothecaria [f]. Et ſi in fraudẽ legatariorũ nolit adire, ſiue id fiat dolo, vt alius, vel vt ipſe ſuccedat ab inteſtato, daſ legatario actio vtilis, vel in factũ ex edicto l. ſancimus, & ibi glo. C. de ſacroſ. eccleſ. Rurſũ, ſi hæres adepta hæreditate vel bonorum poſſeſſione per prætorẽ, recuſat ſoluere legata, eò quòd illa ſint, vel in diẽ, vel ſub cõditione quæ nondũ extiterit: legatarius, & fideicõmiſ-

a AEgid. Magiſter tract. de *amortiſſ. mort.* Card. in cle. quia contingit, de relig. domib. Bart. in l. legatum, de vſufr. leg. P.

b §. an ſeruos, de legat. 1.

c l. non minus, 3. de hæred inſtit.

d l. & quidem, 18 & l. legatum, 116 §. 1. de legat. 1.

e l. quæſitum, 91. eod. l. debitori, 7. C. de pact.

f vide Boer. ad §. 6. 10 col. de teſtam. in conſ. Byoung.

g l. 2. quã dies leg. cedit & l. vnica, §. cum igitur, & §. in nouiſſimo, de cad. toll. l. à Treb. de fure. P.

h l. legatarius, 38. §. ſi legatum, de legat. 2. adde etiam ſuperiorem cap. dictũ, circa de conditione, cauſa, modo ageremus.

i l. cedere diem, 213. de verb. ſig. vbi hæc explicãtur in textu.

k d. l. vnic. §. cùm igitur, & §. in nouiſſimo, de cad. toll. C. l. 3. & ſi C. quan. dies leg. ced. lib. 6. C. tit. 53.

l l. 2. & 3. eod. P. lib. 36. tit. 2.

m l. quia tales, fol. mater.

n l. ſi cui ſic inſtitutus 88 §. ſi tibi ſeruus, de leg. 1. vbi glo. ſingularis, quæ explicat & circũſtantias, quæ dicunt a die mortis tranſire legatorum dominium, cum illis, quæ dicunt a die hæreditas adita tranſire.

o Quando dominium tranſeat recta via in legatarium, & quando non, docebit abunde Guil. Bened. in c. Raynutius, ad ver. ſi abſque liberis, 2. in fidei. & legatorum tractatione, nu. 150 de teſtam.

p d. l. vnic. §. in primo, de cad. toll.

q l. eam quam, C. de fideicom.

q §. hæres quoque, de obl. quæ ex qua cont. naſ. l. 3. §. & 14. ex quib. cau. in poſſ. eat. lib. 42. P. tit. 3.

r §. legatum, de legat. 1. legatum, de leg. 2.

s de quibus vide Bened. ad c. Raynutius, ad ver. ſi abſque liberis, 2. de fideicommiſſo, num. 145. 146.

t l. 2. quor. legat. P.

u l. qui iuriſdictioni, de iuriſd. om. iud. C. nemo quis in ſua prop. cau. Iudex C.

x l. ſtatus, quod metu. P. l. 1. C. de ſuffrag. l. penul. ad l. Iul. de vi priv. l. ſi quis in tantam, C. vnde vi. et eum qui de præb. 20. 6

a C. de legat. 2. l. 1. & 3. & l. an imponenda, ad leg. Falc. C. l. in quantitate, §. ſi. eod. P. b l. error facti, C. eod. c l. acquiſſimum, l. C. com. de legat. §. noſtra autem, de legat. d d. §. noſtra autem. e in l. iuſtus ex caſa in poſſeſſ. f d. l. comm. de legat. C.

farius,& eorum ſucceſſores,de dando legato impleta conditione vel die adue-
niente,dolumque malum ad futurum,petunt ſibi|ſatisfdari ab hærede cuiuſ-
cunque qualitatis ſit,vel quarumcunque facultatum [a]: excepto fiſco [b], qui
ſemper præſumitur fore ſoluendo [c]. Remittitur & ſatisdatio rebus publicis,
accepta tantùm repromiſſione [d]. Item ſi teſtator remiſerit hæredi ſatisdatio-
nē [e], vel hæres ſtatim docere ſe paratū dicat, nihil deberi [f], vel legatum eſſe
inutile aut nullū [g]. In puris quoque legatis ſatisdatione opus non eſt, niſi mo-
ras ſolutioni nectat hæres [h]: nam tunc ſummare & de plano legatario vel fi-
deicommiſſario ſatisdari iudex ſtatuit [i]. Vt contrà, in legato ſub conditione
de non faciendo, legatarius vel fideicommiſſarius hæredi cautionē mutuā
dant [k]. Quod ſi hæres cautionē recuſat legatario vel fideicōmiſſario, poterūt 16
iterum petere à iudice ſe mitti in poſſeſſionem bonorum, cauſa rei ſeruandæ,
tanquā pignoris iudicialis non dominij iure, ad cogendum ea detentione hæ-
redem ad ſatisfaciendum [l]. Olim Pandectarum iure, ob contumaciā ſatisda-
tionis, miſſio fiebat in poſſeſſionē omnium bonorum hæreditariorū [m], cum in
terdicto, *Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt, quominus authoritate prætoris
poſſideret, forma decreta* [n]. Et Alexander Cæſar, in punienda contumacia non
ſatisdantis hæredis, voluit primùm mitti legatarium vel fideicommiſſarium
in poſſeſſionem bonorum hæreditariorum: & ſi adhuc poſt ſex menſes fidei-
commiſſo vel legato ſatisfactum non eſſet, miſſionem fieri ſtatuit in proprias
res hæredis [o]. Quod poſteà Iuſtinianus temperauit, & pro quantitate legati
vel fideicommiſſi in bona hæreditaria fieri tantùm voluit [p]. Sed & alia reddi- 17
dit remedia, vt ſi intra annum monitus ſatisfacere voluntati defuncti hæres
non obtemperaſſet, priuaretur hæreditate [q]. Iure pontificio, ab epiſcopo in-
terdicitur hæreditas cum fructibus [r]. In Gallia, nec poſt annum cadit hære-
ditate, ſed ſententia vel cogitur parere, vel hæreditati cedere [s]: aliiſque ordi-
nariis remediis coërcetur contumacia. Neque egemus illa formula antiqua 18
legandi, qua pœnæ nomine legatis aliquid addebatur, implendæ voluntatis
teſtatoris cauſa. Quia hodie ſine pœnæ adiectione, ſatis roboris habent lega-
ta, & remedia ſunt paratiſſima ad cogendum hæredem vt impleat [t]. Verum-
tamen iure pontificio & nunc receptum eſt, pœnam imponi poſſe hæredibus,
vt ſi contra determinatū legatū venirēt, contenti ſint portionibus ab inteſta-
to eis venientibus [u], niſi legatum & conditio turpia eſſent [x]: Quæ intelligēda
ſunt, ſi modò legata ſint legitima & vtilia, & ex mente teſtatoris relicta, non
reuocata, neque extincta. Nam pluribus modis deficiunt legata facta · pauca 19
indico. 1. Vel quia deſtituūtur fundamento, videlicet non adita hæreditate [y]:
de quo vide Nicol. Boerium, q. 41. nu. 2. 3. & 8. vbi exipiuntur legata pia, quæ
ante aditam hæreditatem ſolui & peti poſſunt [z]. Item 2. deficit legatū, quia
res legata in hæreditate non inuenitur [a], vt diximus. 3. Si res interierit peni-
tus, vel de nouo aliud in locum deſtructi legati ſubrogatum ſit; niſi de contra
ria voluntate teſtatoris appareat [b]. 4. Si teſtator rem ſuam legatam voluntā-
riè alienauit [c]. Hîc tamen & mens teſtatoris excutienda eſt [d], expreſſa vel ta- 20
cita, num voluerit adimere legatum: vt putà, ſi vni totam rem legauerit,
alteri verò poſtea partem eius, pars ex legato priori adempta videtur [e].
Item ſi quæ filiæ legauit pater, viuus in dotem poſteà dedit, non debe-
tur legatum [f]. Vel ſi quod legauerat, alteri ſeparatim leget, ſi appareat
euidentiſſimè ademptionem factam: alioquin in viriles admittuntur ad
eandem partem legatarij [g]. In ademptione expreſſa & declarata per teſtato- 21
rem, dubium non eſt legatū non poſſe peti [h]. Idem in tranſlatione, nam ſic vti
adimi per teſtatorem legatū poteſt, ſic & trāsferri [i]. Transferri autē quatuor
modis legatū Paulus docet [k]: aut enim à perſona legatarij, in perſona aliā trāſ-
fertur, quāuis ſecunda ſit incapax legati [l]: aut ab eo qui dare iuſſus eſt, tranſ

fertur

a l. 1. vt leg. vel fideic. nomine cau. lib. 36. P. tit. 3.
b d. l. 1. §. ſi ad fiſcum.
c l. 2. de fini data. P. l. 3. §. idem ſciendum, ſicut prius quàm per leg. falc. P.
d l. ſi quando, l. 6. §. fi. vt leg. nom. caue. P.
e l. hoc ſtatutum cod. l. 2. & l. pen. C. vt in poſſeſſ. legat.
f l. 3. vt in poſſeſſ. leg. vel fideic. ſer. cauſa &c. lib. 36. P. tit. 4.
g l. hæc ſtipulatio, 24. §. diuus, vt leg. nom. ca.
h l. ſi cui, 15. cod. tit. P.
i l. 1. vt in poſſ. lega. &c. C.
k l. mutuæ cautiones, de condit. & demo. P. cum ſimilib. l. 5. & l. qui legatis, 5. vt in poſſeſſ. lega. C.
l l. 3. & l. 4. eo, §. ſeq. eod. P.
m l. 1. §. ſed ſiue, nō vi fiat ei qui in poſſ. miſſ. eſt, lib. 43. P. tit. 4.
n in l. certa eſt, 6. C. vt in poſſeſſ. legat.
o in nouell. de exhibend.
p authentic. hoc amplius. C. de fideic. & auth. ſed cùm teſtator, ad leg. Falc.
q c. ſi hæres, 6. de teſtam.
r & quæ ſit in hac re praxis, docebit Bened. in rep. c. Raynutius, in verſ. ſilabſque liberis, n. 10. fideicom. tract. n. 194.
s §. ſi de legat. 1. de his quæ pœn. nom. tel.
t inde Raynaldus, & ibi gloſſa verſ. adiecta, de teſtam.
x l. reprehendenda, de inſtit. & inſtit. ſub cond. fac. l. quidam, de condit. inſtitut.
y l. ſi ita homo, §. cùm ſeru. de leg. 1. Lym. C. quor. legat. l. ſi veritas, & l. eam quo. C. de fideicom.
z Inno. in c. cauſam, & c. cùm nobis de teſtā. Panor. in c. iudicante, eod. Decius. cap. 1. Thol. 89.
a l. ſi ita legatum ſit, 67. l. ſi domus, 73. l. ſi quis legauerit, 75. de leg. 1. cum ſimilib.
b l. ſi ita legatum, §. fi. l. tabernam, de fundi inſtr. P. l. qui res, §. arcam, de ſolut. l. ſi ſeruus, §. arcam, de leg. 2.
c §. ſi rem ſuam, & §. ſi quis ancillas, de lega. l. Stichum, 5. de leg. 1. melius in l. rem legatam, 18. de adim. lega. P.
d l. fideicommiſſa, 12. §. ſi rem ſuam, de leg. 3. e l. cùm quæſtum, 23. C. de legat. f l. filia legatorum 21. C. eod. g l. ſi pluribus, 1. de legat. pri. h l. 3. §. ſi Titio fundus purè, & §. cum Titio, & 6. de adim. leg. lib. 34. P. tit. 4. i l. ſicut adimi, l. 5. eod. §. 21. de ademp. le.
k eod. tranſlatio, §. cum 3. ſeq. de adim. leg. P. l. l. & ſi tranſferam, 20. eod. l. plaué, de leg. 1.

fertur, vt alius det: aut cùm res alia pro re data, vt pro fundo decem aurei: aut quod purè datum est, transfertur sub conditione. Quod tamen legatur alij sub conditione, quod alij purè legatum erat, non planè facit translatio-
21 nem à primo, sed ita demùm, si conditio extiterit [a]. Neque quicquam prohiber priorem scripturam à posteriore corrigi, commutari, rescindi [b]: cùm non obligetur testator dispositione legatariis testator, nec cogi possit stare voluntati primæ, data facultate ei mutandi & tollendi quæ sibi placuerint anteà [c]: etiam si ipse sibi legem posuerit, ne reuocetur quod disposuerit [d]. Semper enim mutabilis permanet ex arbitrio domini testamentum & translatio, vs-
23 que ad mortem, qua firmatur ambulatoria voluntas [e]. Et proinde in omnibus legatorum ademptionibus siue expressis siue tacitis, in quibus plures nascuntur quæstiones, semper sequenda est voluntas testatoris, & per aperta, & per coniecturas: vt exempla prostant in l. si fuerit de rebus dub. P. l. Titiæ textores, de legat. 1. l. 3. §. si quis duobus, de adimen. lega. P. Et in dubio, vna adempta vel excepta re incerta ex pluribus, illud sequendum est, quod melius est, vt hæres minimùm grauetur [f]. Et ita in tacita ademptione ad præsumptionem voluntatis, ex eo quod fit à testatore, con-
24 cluditur, in l. legatum, 24 §. fin. & l. seq. de adimi. lega P. Translatio legatorum & fideicommissorum à testatore tantùm fit, non ab hærede, vel aliis. Et proinde vnum pro alio dari non potest legatario inuito, nec alio modo per hæredem, quàm à testatore statutum sit. Neque legatum ad opus Reip. certum, in aliud opus à Reipub. administratoribus transferri vel commutari potest [g]. Et ita iudicatum est, in legato facto in nouum opus Theatri, à quodam, in opus Reip. Trebianorum, quod Trebiani postulabant à Tyberio Cæsare, vt ad viæ munitionem transferatur: quod negauit fieri posse Senatus & Cæsar [h]. Notabis tamen exceptiones istas esse axiomatis: si authoritate principis fiat commutatio: si pecunia relicta ad opus illud non sufficiat: si opus in quo legatum destinatum est, non admittatur à Repub. vt si pecunia relinquatur, vt ex reditu eius spectacula vel venatio fiant. Et tũc in opus aliquod aliud vtile & necessarium, commutatio legati fiet: conseruata semper memoria liberalitatis defuncti, inscriptione operi eius nomine facta [i]. Scæuola tamen admoner [k], vt si Reip. legata prædia sunt, vt de eorum reditu quotannis ludi edantur, cum adiectione. *Quæ legata peto, decuriones, & rogo, ne in alium speciem, aut in alios vsus conuertere velitis*, si ludi sint permissi, vt Tholosæ florales, & cessauerit Respub. in illis edendis, fructus Prædiorum temporis intermissi, ad hæredes pertinere testatoris; nec à Republica in alia conuerti posse opera. Sicque forma pollicitationi ludorum licitorum edendorum constituta, seruanda est [l]. Quæ tamen vera possunt esse, quando prohibita est à testatore translatio alioquin minimè. Cæterùm arbitrarer, & extante prohibitione: has eadem expensas certaminum & ludorũ, vrgente opere publico, quod necessitatẽ habet accelerationis, vt si muri reficiẽdi sint, sine meta restitutionis posse conuerti per aliquot annos in opus illud, quo peracta restituantur certamina. Et hæc dioeletiani Cæsaris sancta, & ita intelli-
25 genda videtur cõstitutio in l. 1. de expensis ludo. lib. 11. C. Idipsũ obseruãdum censeo, in aliis legatis in opus nouum publicum factis, vt prius ex his antiqua vtilia opera publica farciantur, quàm noua incipiãtur [m]: non obstãtibus quibuscunque conditionibus, vel pactis traditioni legati impositis. Quæ ita demùm rata sunt, si vtilitatis publicæ interest, vt si damnosa sint obseruari non debe-
26 ant, vt ait Papirius [n]: cùm vtilitas publica præferenda sit priuatæ [o]. Subinde petit non potest legatum, consideratis personis legantis, hæredis, & legatarij. Legantis, si non potuit testari, si perperam testatus est, & voluntas improbetur, vt ex superioribus colligi potest. Et quidam referunt ad personam testatoris, factum, si aduenit, si transtulit à legatario, si legatum ven-
27 d it, &c. Ex parte hæredis non debentur, si non adit [p]: si is qui præstare
28 debebat, ante testatorem decessit [q]: si tacitam fidem contra leges accommodauerit [r]: & sic de similibus. Ex parte legatarij, non debentur: veluti, si is

a l. quod si, de adim. leg.
b l. nihil, prohibere eod.
c l. cum hic status, §. ait oratius, de don. ant. vir. & vxo. l. 4. de adi lega. P.
d l. dotis §. heres, de iure codic. l. si quis, in princ. 25 de leg. 2.
e cùm Martha, de de celeb. missa.
f l. si res scriptum, & l. apud Iulianum, §. Sicut, de leg. 2.
g l. 1. & l. legatum, 5. de administr. ad leges, per l. 50 Pand. & l. 1. de spectac. lib. 11. C.
h Sueto. in Tyberio c. 31.
i d l. legatum l. legatum ciuitati, 76 de vsu & vsuf. leg P.
k l. quidam reliquit, 72. eod. & l. liberto 13. §. Lucius, de ann. lega.
l l. Septima, 10 de pollicit. P.
m l. si de oper pub.
n l. imperatores, 31. d de pollicit P.
o l. vtilitas, de princip. lib. 12 C. l. adimere §. Labeo penult. P. l. vni. §. si, de cad. toll. C.
p in l. si nemo, de reg. iur. & paulò ante diximus.
q l. Celsus pater, 29. de legat. 1. Titia v. fusf. 97 de cond. & demon P.
r l. hæres qui, 67. de usu q. l. vt indig P.

ante diem vel conditionem legati exiſtentem deceſſerit, quod ſuprà explicauimus: vel ſi viuo teſtatore moriatur [a]: vel non impleuerit mandatum teſtatoris, cum præcepto factum, vt niſi faceret, legatum amitteret [b]: ſi capitales legatario cum teſtatore inimicitiæ interceſſerint, nec reconciliatio ſecura fuerit, ademptum quoque cenſetur legatum, & exceptione petens legatarius reiicitur [c]. Quod in legatis ſingulare, & in fideicommiſſis particularibus: cùm inimicitiæ capitales cum hærede teſtamentum non vitient, ſicut legatū [d]. In ea cauſa eſt qui accuſat teſtatorem de crimine capitali, vt ei videatur capitaliter inimicus & legato priuatus cenſeatur [e]: Sed & ſi palam & apertè teſtatori maledixerit, & infauſtas voces aduerſus eum iactauerit, idem erit dicendū. Si quoque ei controuerſiam ſtatus mouerit, denegatur eius quod teſtamento acceperit perſecutio, ex qua ſpecie ſtatim fiſco defertur, vt reſpondit Vlpianus [f]: vel illicitæ mercis negotiatorem teſtatorē detulerit poſt eius mortē [g]. Ex capite enim indignitatis priuatur beneficio accepto. Sicut & is hæreditate, qui cum vxore defuncti cōcubuit ab eo inſtitutus [h]. Hic locus eſt ab ingratitudine, de qua alibi commodius. Priuatur & legato, qui teſtamentum celauit, poſteà hoc in lucem emerſerit [i]. Item qui principale teſtamentum de falſo accuſauit, nec obtinuit, priuatur ab omni eius commodo [k]. Vt & iudex, qui de falſo malè pronunciauit [l]. Item ſi repudiauit vt oportet legatum [m], videlicet poſtquam cæpit deberi: aliquin repudiatio anteà facta non officit, quin qui præcociter repudiauit, poſſit petere, iuſta l. ſi ita ſcriptum, 46. §. ſi ſub conditione, de leg. 2. Sed & qui ſibi legatum ſcripſit, illud non poteſt, vetante lege Cornelia de falcis, conſequi [n]. Omitto caſus alios his affines, qui ſi non occurrant, aut ſi prædicti non immediant petitionem legati, illud affectū ſortietur, ſecundū mētem decedentium. Et rationes, quæ fauent implemēto voluntatis vltimæ, fauent legatis; quia & legatum dicitur liberalitas ex teſtamēto procedens [o]. Et per legata fit diſtributio & renunciatio beneficiorum, ſecundum gradus vtilis, qui plus de nobis benemeruerunt, plus relinquatur, aliis minus. Et quemadmodum ob benemerita hæreditates extraneis ſolent deferri: ſic & pro modulo affectionis, ſanguinis, & propinquitatis, legata ab iiſdem ſolent relinqui [p]. Iuſtum quoque et eſt, hæredem qui fidem adeundo dedit de implenda voluntate teſtatoris, & ex quaſi contractu cum defuncto aditione inito tenetur [q], ad ſoluendam fidem cogi [r]. Sed hæc ſufficiant de legatis præſtandis integris. Videamus nunc de exceptione, per quam legata tāntùm diminuta præſtantur de lege Falcidia.

[a] l. ſi Auguſtæ, l. 59. de leg. 2. l. vni. §. ea autem, de cad. toll. C. l. 8. §. fin. de his quib. vt indig. P.
[b] l. fi. in fine, C. de fideicom. l. vni. §. fi. de his qui pœ. nom. C.
[c] l. 3. §. fi. & l. 4. de adim. legat. P. l. ſi inimicitiæ, 9. de his quib. vt indig. P.
[d] l. ex parte, 22. de vſu & adimen. legat.
[e] l. pen. §. Scia teſtamento, de adimen. leg. P.
[f] l. ſi inimicitiæ, l. 9. de his quib. vt indig. P.
[g] l. 1. cod.
[h] glo. fin. in d. l. 1. cod. & glo. in l. ſororē, ad verb. indignam, C. cod.
[i] l. ſi legatarius, 25. C. de legat.
[k] l. poſt legatum, 5. ſi pater, & §. qui principale, de his quib. vt ind. P.
[l] d. l. poſt legatum, §. quidam & prædictē.
[m] l. legatum ſeruo, 7. l. legatarius, 38. §. ſi legatum, l. ſeruum filij, 46. §. ſi quis 26. de leg. 1. l. Titia 36. §. Lucius, l. ſi mihi & Titio, l. 57. l. ſi mihi pure, 61. de legat. 2. l. ex repudiatione, 26. C. de fideicom. cum ſimilib.
[n] l. 1. & ſi de his quæ pro non ſcript. hab. P.
[o] l. pen. ſi cui plus quam per leg. Falc. P. §. legatum, de legat.
[p] l. nec adeem, pro fo. P.
[q] l. Titius, 25. vbi Iaſ. nume. 9. de lib. & poſth. & in l. cæteris §. ſi quis, nu. 9. & l. ſi domus, §. ſi fundus, nu. 21. & l. qui filiabus, nu. 26. de legat. 2.
§. l. eres quoque, de obligat. quæ ex quaſi cont. l. apud Iulianum, 5. ſi. & l. ſi q. ex quib. caus. in poſſeſſ. eat.
§. 2. de obligat. & actio. l. obligationis ſubſtantia de actio.
[r] l. 1. §. ſi cōuenior, d. poſt. cum ſimilib.

De lege Falcidia, ſeu de diminutione legatorum. Cap. 34.

Lib. 2. Inſtit. tit. 22. lib. 35. P. tit. 2. lib. 6. C. tit. 49. Nouel. 1.

1 *Hæreditatis in vncias diuiſio.*
2 *Teſtatorum legandi vti vellent lege 12. tab. data poteſtas, reſtricta legibus, voconia, Furia, Falcidia.*
3 *Falcidia lex de minuenda legandi poteſtate; quando, & à quo lata, & quid ſit, ex quibus accipiatur, & contra quos. nu. 4. 7. & 8.*
5 *Legitima aliquando dicta falcidia, & eius cum Falcidia differentia.*
6 *Trebellianicæ & falcidiæ quartæ conuenientia, & differentia.*
9 *Falcidia quando, & ex quibus non detrahitur; & num prohiberi poſſit à teſtatore. numero 10.*
11 *Legitima non minuitur illis legatis, quibus minuitur Falcidia.*
12 *Falcidiam quæ non patiuntur, num ſint oneri hæredi aut legatariis.*
13 *Inuentarium non faciens hæres num amittat Falcidiam.*

Falcidia

14 *Falcidia ab hærede, non per legatarium, detrahitur.*
15 *Falcidia quomodo detrahenda.*
16 *In Falcidiam quando ſibi debitum à teſtatore hæres imputat.*
17 *Fructus impenſæ quæ deducatur in computatione Falcidiæ.*
18 *Æris alieni loco quæ in ratione Falcidiæ habentur.*
19 *In Falcidiam quæ imputat ſibi hæres.*
20 *Falcidia computanda, & inundæ forma & praxis.*
21 *Fructus hæreditatis qui veniant in computationem Falcidiæ.*
22 *Hæredes retentiones imputant in Falcidiam.*
23 *Falcidia quando detrahenda, & ex quibus rebus.*
24 *Æſtimatio eſt facienda ex rei veritate, non conventione partium.*
25 *Æſtimatio annuæ penſionis & alimentorum quomodo fiat à iure.*
26 *Falcidia quando detrahitur ab hærede; eius finis, effectus, & rationes. num. 27. 28. & 29.*

1 HAEREDITAS cuiuſcunque valoris ſit, totum vnum veluti corpus, quod aſſis nomine continetur [a], in duodecim vt plerumque diuiditur partes, quas vncias dicimus. Singulæ autem vnciæ habent propria nomina ab vncia vſque ad aſſem [b]: vncia, minima pars: ſextans, duæ vnciæ, ſeu duæ partes totius: quadrans, tres vnciæ, quæ faciunt quartam partem totius: triens, quatuor vnciæ, quia ter quatuor faciunt duodecim: quincunx, quinque vnciæ: ſemis, id eſt ſemi as, ſex vnciæ: ſeptunx, ſeptem vnciæ: bes, octo vnciæ: dodrans, nouem vnciæ: dextans, decem vnciæ: deunx, vndecim as, 12. Varro, in 4. vnciam ab vno dixit. At Iulius Pollux, li. 8. vocabulum Siculum ἑγκίαν, ὅπερ δωδεκάτην χαλκοῦν ἔνα. Poteſt tamen ex arbitrio totam diuidere hæreditatem in plures vncias ſeu partes teſtator, & ex vno aſſe facere dupondium, id eſt, 24. partes, & plures aut pauciores: & tot vnciæ aſſem facient, quot teſtator voluerit [c]. Has partes olim ex permiſſione legis 12. tab. teſtator ex voluntate legabat, propter verba illius, *vti quiſque legaſſet, ſue rei ita ius eſto.* Et licebat totum patrimonium, vel pene totũ legatis exaurire [d]. Poſteà autem placuit hanc legandi licentiam coarctare. Et lata quidem poſt hæc lex Furia, qua cauebatur, ne cui vltra mille aureos legare liceret: & ſi plus legaretur, quadruplum eius quod plus quis accepiſſet, redderetur [e]. Sed quia hæc non proſpiciebat hæredibus, alia lata eſt Voconia, qua cautum, inquit Theophilus, ne legatarius plus haberet quàm hæres. Erat illius legis hoc caput & aliud, ne qui cenſus, id eſt in cenſum relatus, virginem neue mulierem ſupra quartam bonorum ſuorum hæredem inſtituere: à Q. Voconio Tribunoplebis, anno 583. ab vrbe condita, lata [f]. Huic tamen cùm ei facile fraus fieret, alia addita eſt falcidia, quæ totum defuncti patrimonium in 12. vncias diuiſit, & vetuit, ne cui vltra dodrantem, id eſt, nouem vncias totorum bonorum legare liceret, ſiue ſit vnus hæres inſtitutus, ſiue plures. Vt quadrãs, id, quarta pars bonorum ſeu tres vnciæ, apud hæredem hæredeſue manerent [g]. Scribit Dio Caſſius cautum fuiſſe, vt hæres quartam partem bonorum ſibi relictorum, ſi oneratus ſit legatis, accipiat [h]. Lata hæc lex à P. Falcidio Tribunoplebis tempore Auguſti adhuc Triumuiri [i]. Et hac lege factum eſt, vt tantum ex legato ſolùm debeatur, quantum deducto quadrante ſupereſt vt ait l. quoties, 67. ad leg. Falc. in P. Et ſi nihil ſupereſt, extinguatur, l. Plautius. 49. §. fin. eod. tit. Falcidia eſt quarta pars bonorum defuncti, quæ deducitur & completur ex legatis, quibus onerata eſt ſupra dodrantem hæreditas. Quæ definitio ex his, quæ dicenda ſunt, apparebit. Falcidiæ nomẽ interdum comprehendit legitimam quartam quæ debetur filiis, & ita valde impropriè [k]. Interdum & Trebellianicam [l], quia Falcidia prorogata fuit ad fideicommiſſa, ex quibus quarta exemplo Falcidiæ, longè poſt tempora introductionis eiuſdem Falcidiæ, retineretur [m]. Interdum propriè, pro quarta quæ ex

a l. aſſe toto, 77. de hæred. inſtit. Feſtum, pro Societatem, pro Soc. Varro, 4. de Ling. lat.
b §. hæreditas plerumque de hæred inſtit. apud Iuſtinianũ ſextum meum, 50 § ſi eod P.
c dd. §. hæreditas, l. interdum, ſal Sabinus, 8 eod. P § videamus, eod. apud Iuſtin. L. cottaregdi, 41. de vulga. Paul. lib. 3 Sentent. tit. 4.
d l. verbis 12. tab de verb. ſig §. de lege Fuſia, apud Theoph. & Iuſtinia Theophil. d. § 1. vſq; in fin. & 18.
e
f De hac lege mentionem Dio Caſſ. lib 56. Gell. lib. 15 Attic. 41 Cic. 3. Verrin.
g l. 1. ad leg. Falc. P § 2 eod apud Iuſtin. Dio Caſſius, lib 48. hiſto.
h
i Appia Dio, in Auguſto. ex quadam, 2. diſt.
k vt in auth. vbi ſi parem, C de inoffic. teſta & ibi gloſ.
l vt in ſ. Titia, ad leg. Falc. P § ſi vt alie gas, C eod. tit. cum ſim. lib
m § ſed quia hæredes, de fideicom hæred.

quæ ex legatis deducitur, de qua hîc acturi sumus. Conuenit cum vtriſque ratione alicuius ſimilitudinis, ſed diuerſa prorſus ab ipſis in pluribus: vixque conſentit cum legitima [a] in alio, quàm in quantitate: & in ea quoque interdũ diſſideret, cùm ſecundum numerum liberorũ variet, nec quarta ſit perpetuo [b]. At cum Trebellianica conuenit in pluribus, quòd vtraque ſit quarta bonorũ hæreditatis [c] vtrique finis ſimilis, ne ſine hærede decedat teſtator [d]. Vtraque per hæredem hæredis detrahitur, non detracta ab hærede [e]. Et contra voluntatẽ teſtatoris olim [f], non hodie [g]: vt latius dicemus Deo volente poſteà. Differunt tamen in pluribus. Quia diuerſi ſunt nominis [h]; Falcidia, ex legatis [i]. Trebellianica, ex fideicommiſſis vniuerſalibus capiatur [k]. Et in aliis pluribus, quæ conſtare poſſunt ex collatione vtriuſque, & ex his quæ de vtraque ſeorſum tractantur. Accipitur Falcidia de legatis & fideicommiſſis particularibus tantùm, pro modo ſeu rata eorum [l], ex vſufructu legato [m], ex iuribus & nominibus [n], ex legato vtiliter creditori, & ratione cõmodi [o], ex eo quod emi vendiúe iuſſum eſt [p], ex indiuidui æſtimatione [q], ex prætio ſtatuarum [r], ex linea margaritarum [s], ex relictis ad alimenta [t]: Et vt in ſumma dicam, omnia legata quamuis pro operibus publicis conficiendis, ſtatuiſque ponendis data ſint, ad contributionem dodrantis, pro rata ſuæ cuiuſque quantitatis reuocantur [u]. Et aduerſus omnes datur pro modo legatorum [x], & in legatis principi factis [y]. Ad municipum quoque legata, vel etiam ad ea, quæ Deo olim relinquebantur, lex Falcidia pertinebat [z], & ad prælegata cohæredum [a], ad mortis cauſa donationem [b], & mortis cauſa capionem [c], ad ea quæ morte confirmantur: vt & detrahitur ex donationibus inter virum & vxorem, ſi morte confirmantur [d]: contrà, ſi ſtatim vbi factæ ſunt, valeant [e]. Item & ab iis, quæ ab inteſtato reſtitui debent [f]: ex penſionibus annuis, quando dies ſoluendi legarum venit, non antè [g]. Interim autem viuente penſionario, quantũ æſtimari poterit res onerata penſione, pro iocunda ratione, docebit tel. cum Titio, 55. ad leg. Falc. P. Sunt tamen caſus, in quibus non detrahitur Falcidia: vt iure Codicis ceſſat in teſtamento militis militantis [h], non etiam ſi non ſit militans, putà quia veteranus [i]. Laborant Interpretes in ratione iſtius deciſionis notanda [k]: Se lego inutilem recuſo laborem aliorum recenſere. Deinde non detrahitur Falcidia iure nouiſſimo, ſi prohibuerit teſtator [l]: quamuis fuerit diuerſum iure Pandectarum [m], aut Codi. Iuſtinianei [n]. Item ſi res alienum totam euacuet hæreditatem, quemadmodum ſum legata ceſſant [o], ita & Falcidia [p], & Trebellianica [q]. Neque etiam accipietur de prædiis dotalibus, vel de inſtrumentis ſeu chartis, ſeu inſtrumentis prædiorum dotalium [r]. De prohibitis alienari [s], de legatis ad pias cauſas [t], inter quas annumeratur relictum ad pontem conſtruendum, vel ad eccleſiam ædificandam [u]: quamuis hæ detractiones non minuant quartam iure naturę debitam, id eſt, legitimã [x]. Et notabile hîc eſt, non ideo onerari alia legata, vt patiantur detractionem eius quod detraheretur à legatis, quæ non patiuntur Falcidiam: Sed periculo eſt. hæredis non detractum [y]. Contrarium tamen in aliis eſt, vt ſi teſtator prohibeat in vno legato Falcidiam, legatarij, non hæres onerentur [z]. Hæres quoque qui non fecerit inuentarium rerum hæreditariarum, & adierit, tenetur ad ſoluenda debita, & legata integra, etiam ſupra vires hæreditatis, nec vtitur beneficio legis Falcidiæ [a]. Sunt & alij plures caſus, in quibus ceſſat Falcidia, quos inuenies enumeratos facilè per glo. in l. teſtamento, C. ad leg. Falc. per

1 a Fernãd. ad l. in quartam, in 2. ampl. 1. capitis nu. 4. docet vtrumque ſanctus differre legitimam ab Falcidia quæritis b auth. nouiſſima, de inoff. teſt.

2 c hic ad Trebel. P. §. ſed quia ſtipulationes, de fideicom. hæred. I. 7. §. ſecundo capite, & l. in quartam, ad leg. Falc. P.

3 d d. § ſed quia hæredes, & §. 1. de lege Falc.

4 e l. quamquam, ad leg. Falc. C.

5 f l. Titia, & l. quod bonis, eod. P.

6 g auth. ſed cùm teſtator, eod. C.

7 h l. ſi idem, C. de eo dic.

8 i l. ad leg. Falc. P. vt de Falc. ad tit. ad Senatuſc. Trebel. P. nu. 6. 12.

9 k §. ſed quia ſtipulationes, de fideic. hæred.

10 l §. ſed quia hæredes, eo §. & cum quæſtum, de lege Falc. l. 2. C. ad leg. Falc. l. ſi quis teſtamento, §. de leg. 1.

11 m l. ſi vſusfructus, ab initio, l. 5. de vſufr. l. 1. Part. 1. l. 1. §. non ſolùm, & §. ſi vſusfructus, l. 2. & vſusfructum, §. ad l. Falc.

12 n l. 1. §. non ſolùm, eo. P.

13 o d. l. 1. §. ſi quis teſtatori, l. 1. nemo quæritur, de dote præleg.

14 p l. in ratione, l. 30. §. vendere, ad leg. Falc.

15 q l. lege Falcidia, 7. eod. P. l. in impoſitione, §. 1. eod. C.

16 r l. quam margaritarum, 28. in princ. eod. P.

17 s d. l. neam, §. fin.

18 t l. Deum Verus, & l. Iuris diuinarum, eod. P.

19 u l. in impoſita, 6. §. 1. eod. C.

20 x l. 2. C. eod.

21 y l. & in legatis, C. eo.

22 z l. 6. ad municipũ, eod. P.

23 a l. a cohæredibus, 19. eod. C. l. Nazarius, eod. P.

24 b l. in mortis cauſa, l. 5. eod. C. l. 2. de donat. cauſa mort.

25 c l. per C. ad leg. Falc. l. 2. in fin. §. 1. l. alienus, & l. ſi hæres cui, eod. P. Vide Bart. in l. 6. hoc diſ.

1 d l. in donationibus, 22. C. eod. Lex verbis & l. donationes, 31. de donat. inter vir. & vxo. C. e l. ſi vſusfructus, § ad leg. Falc. P. Quæ autem ſint aliæ donationes quæ ſtatim conungi ſolent vide Bart. ad eod. l. ſi quidem, auct. & gl. de donat. inter vir. & vxo. C. f l. Illuſtrandas, 8. ad leg. Falc. P. c Raynaldus, & c Raynutius, de teſta. g l. ex Falcidia, 22. ad leg. Falcid. P. h l. inteſtamento, 7. C. eod. l. in teſtamento de mulieſta. C. vide Iaſo in l. captatoria, nu. 2. eod. tit. i l. 6. poſt. & ad veteranos, ad leg. Falc. P. § refert Ferand. in 1. præfat. l. in quartam, numero 3. eod. tit. vide Bart. in §. fina. numero 4. de hæred. & falcidia auth. l. d. auth. ſed cùm teſtator, C. ad leg. falc. § hanc nobis, & § ſi verò expreſſum, de hæred. & falc. in auth. l. quod de bonis, § frater, ad l. 3. falc. P. m l. ne C. eo. n l. ſi vniuerſæ, C. de lega. p l. ſucceſſores, 1. C. ad leg. falc. l. in ratione 16. quod vulgò, eod. P. q d. l. ſucceſſores, & l. 1. § fin. ad Trebel. r l. ſi prædiorum, 22. C. ad leg. falc. § ſi quando, vel ſponſalitia. Lege & in auth. ſed & in ea C. ad leg. falc. t § ſi autem hæres, de ecclеſiaſt. in noiel. auth. ſimiliter C. ad leg. falc. l. ſi quis ad deum, in fin. de epiſc. & cler. C. vide glo. & Bart. ad § penales, § ſi facto ad leg. falc. nutritur detrahatur de legatis u gl. in d. auth. inuitus Bar. ad l. ſanctimus, 1. numero 1. de iure of. eccleſ. C. x n. 1. d. auth. ſimiliter, per l. quotiens in § verbis C. de inoff. teſt. y gl. in d. auth. ſimiliter arg. l. ſi ſeruo, l. non eſt dubium, & l. ſeq. ad leg. l. falc. Conſentit Bart. in l. ex aſſe, nu. 1. eo. per l. ſi poſt mulieſta, eod. z. vt ait Bar. ad l. qui quadringentis, per tot. l. gemma, ad leg. Falc. P. a l. 1. § ſin. verò, & § fin. aut. eo. de nu. lib. C. § ſi verò non fecerit, de hæred. & falc. in notis auth. ſed cùm teſtator. § quo non obſtante, ad leg. falc. C. c Raynaldus, § in fide teſtato.

glo.

glo in §. hic nobis, de hered. & Falc. glo. in §. fi. de lege Fal. apud Iustinia. glo. ad c. Raynaldus, ad verba, beneficio, contra voluntatem, de testamentis, & in glo. fin. c. fin. eod tit. Concluduntur casus, istis versibus, à prædictis glossis legibus & iuribus probati, quos memoriæ causa facilioris transcribam.

Falcidiam cessare facit pars debita natis,
Dos, miles, vetitum, libertas, sponte solutum,
Res vetita vendi, pietas, & chartula, crimen,
Ac hæres si non faciat inuentaria subsit.

14 Extra casus ergo vetitos, dicemus, ab hæredibus oneratis legatis, vel per legata vel fideicommissa exhausta hæreditate, capi quartam hanc falcidiam. Nunquam autem à legatario, etsi fideicommisso grauetur [a]. Nisi hæres partem, quam ex legato eius accipere debebat, illi cedat: quam ex persona hæredis, non legatarij iure, capiet [b]. Detrahit ita etiam Falcidiam hæres hæredis, qui decessit ante solutionem legatorum [c]: Et fiscus qui succedit in locum hæ-
15 redis, à quo tanquam ab indigno hæreditatem abstulit [d]. Detractio porrò facienda est, secundum iuris ciuilis præscriptas regulas, computatione & ratione inita. Iustinianus modum deducendæ & retinendæ quartę sic tradit [e]. *Cùm autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum, item funeris impensa, & pretium seruorum manumissorũ, tunc demùm in reliquo ita ratio habetur, vt ex eo quarta pars apud hæredem remaneat: tres verò partes inter legatarios distribuantur, pro rata scilicet portione quod cuique eorum legatum fuerit.* Subiungit posteà exempla. Fit primùm deductio non computandorum, posteà imputatio. dehinc computa-
16 tio. Cum ære alieno deducendo, intelligimus etiam id quod debetur ipsi hæredi à defuncto, mortis tempore [f]: quùm non dicantur eius bona, præterquã deducto ære alieno [g]. Nisi testator statuerit, vt in quartam Falcidiæ hæres sibi debitum imputaret [h]. Quod intelligendum putant iure veteri, quando ex fructibus fideicommissi quartam sibi compensare posset, non aliter. Quare hic considera quæ dicũtur in glo. l. fin. §. in computatione, vers. si verò, ad verbum confundantur, de iure delib. in quæstione, num huic quartæ, quæ debetur iure institutionis, imponi possit onus [i]. Quam non prosequor, cùm monuerim hoc iure, quo vtimur, & in totum & pro parte Falcidiam tolli posse: & hæres possit explorare apud se ante additionem, num sine suo incommodo adire possit, aut velit repudiare hæreditatẽ, & ita iuri suo renunciare, sui gratia partim inducta Falcidia [k]. Et cùm permissa sit prohibitio testatori, quòd
17 in eius fauorem quoque inducta eadem quarta sit, ne sine hærede decedat [l]; & possit suo fauori renunciare [m]. Ergo si prohibitio non sit, antè detrahendũ quod extra bonorum quantitatem est: deinde quod ex bonis apud hæredem
18 remanere oportet [n]. Funeris ea ratione impensa, & necessaria in sepulturam, tanquam æs alienum deducentur, non autem in monumentum construendũ legatum, supra hanc impensam, sed Falcidiã & hoc legatum patietur [o]. Aeris
19 alieni loco etiam habentur & proinde deducuntur ante imputationem Falcidiæ, serui manumissi, & pretia alienorum seruorum, qui iussi sunt manumitti, & statuliberi: quia isti omnes extra familiam & bona defuncti, & hæreditatis esse videntur [p]. Item quicquid explicandarum venditionum causa expenditur [q]. Res etiam legata, quæ perierit ante rationem initam legis Falcidiæ sine dolo vel cura hæredis vel legatarij [r]. Nec veniunt in computationem le-
20 gata inutilia, quæ non valent [s]. Quæ non imputantur hæredi & præcipua apud eum remanent, ea quoque deduci par est [t]. Itaque imputat tantùm quæ hæreditario iure hæres habet à testatore, non quod legatorum nomine fideicommissorúmve, id est, prælegatorum à cohærede acceperit [u]: nisi ideo legatum ei datum est, vt integra legata vel fideicommissa præstet [x]. Non imputat quoque quòd implendæ conditionis causa, vel à cohærede, vel à legatario, vel abstat libero capit: quia mortis causa capit, non hæreditario iure [y]. Quam-
21 uis in quartam iure naturæ debitam, hæc & alia quæ à patre percepta sunt,

a l. in singulis, 76. & l. lex Falcidia, 47. §. nunquam, ad leg. Fal. P.
b l. penult. er, § fi. eod. vide Bart. in §. 1. de hær. & Falcan. auth. nu. 3. & in l. 3. nu. 2. com. de leg. C.
c l. quanquam pater tuus, 1. ex. ad leg. Fal. C.
d in specie l. 3. C. eod. l. 3. §. fi. ad Se Treb.
e § cùm autem, de lege Falc. facit l. 2. §. hæc verba, si cui plus quàm per leg. Falc. &c. P.
f l. in computanda, 16. leg. Falc. l. fin. §. in computatione, vers. si verò, de iure delib. C. l. pater filiis, 54. ad leg. Falc. P.
g l. subsignatum, 9. bonis de verb. sig.
h l. si debitor. ad leg. Falc. P. l. Lucius §. maritus, ad Tertull.
i vide & l. cùm pater, 79. §. Titio, de leg. 2.
k l. potest hæres, 71. leg. Falc. P.
l §. 1. de lege Falc.
m l. si quis, in conferendo, C. de episc. & cler. & C. de pact.
n l. in quantitate, 73. §. fin. ad leg. Falc. P.
o l. 1. & 6. de impensa, & l. 2. eod. Considerandum est: l. milites, §. C. de relig. & sumpt. fun.
p l. sed si non seruis, 36. §. fin. l. cui seruo, 37. l. statu liber. hæres alienus, 33. ad leg. Falc. P.
q in l. quæstitas, patrimonii, 72. eod.
r l. 1. §. fi. & l. 2. & 3. si cui plus quam per leg. Falc. in P. l. 2. ad Sullan. 24. ad leg. Fal. P.
s l. mercatores, 30. §. fi. eod.
t d. l. in quantitate, 73. §. fi. eod.
u l. quod autẽ, 74. l. in quarta, 90. & Nerat. nius. ad leg. Falcid. P. l. deducta, §. numm. 5. ad Trebel. P.
x d. l. quod autem.
y l. 1. quod autem, 75. eod.

vel ab alio qui legitimam debet, imputentur [a]. Imputatur tamen prælegatū respectu eius legatarij qui cohæredi dat, non aliorum [b]. Non autem imputabit etiam hæres in quartam, fructus ex re sibi legata perceptos [c]. Bartholus de imputatione facienda in quadrante Falcidiæ distinguit [d]: Aut hæres capit ex bonis defuncti extra causam testamenti: aut ex ipso testamento. In primo casu rursum, aut propter hoc nominatim datum & expressè, vt sibi imputet in Falcidiam, & imputatur [e]: aut accepit propter aliam causam, & tunc non imputatur [f]. In secundo casu, dum ex testamento capit, distingue: an iure hæreditario capiat, aut iure legati, aut prælegati, aut causa conditionis implēdæ, aut vi modi, aut ex causa prætij ex iussu testatoris. Et in primo casu, imputatur acceptum in Falcidiam [g]. In secundo, aut legatur sibi à legatario, & nihil sibi imputat, quia non habet ratione sui iure hæreditario [h], Sed ratione eius qui dat [i]. Si verò legatur à cohærede, tunc aut quæris quoad ipsum hæredem, & totum imputatur [k]: aut quoad alios, & tunc aut legata fuit pecunia vel corpus non hæreditarium, & nihil eius imputatur, quia nihil iure hæreditario capitur. Aut fuit prælegata pecunia hæreditaria, & tunc aut ipse iussus est sibi retinere vel detrahere, & totum computat [l]: aut cohæres fuit sibi iussus dare pecuniam hæreditariā, & tunc sibi pro hæreditaria parte imputat [m], *Si* vero corpus hæreditarium, tunc aut detrahit Falcidiam ex voluntate defuncti, & imputatur in quartam portionis hæreditariæ: aut contra vel præter voluntatem, & tunc cōputatur tota hæreditaria portio [n]. In tertio casu, quod capitur conditionis implendæ, si legatarius possidet ita quod ab hærede conuenitur, imputatur in quartam, quòd pertinet ad dantem, non quoad alios [o]. Si verò ipse hæres possidet & conuenitur, distingue, an fuit datum ab statuliberо, & tunc dic vt in l. id autem, ad leg. Falc. P. aut ab extraneo, & tunc nullomodo imputatur in Falcidiam, nec quoad dantem, nec quoad alios [p]. In quarto casu, quod capitur in vim modi, imputatur in quartā [q]: vt & id, quod quinto loco capitur loco prætij [r]. Fernandus decem conclusiones ponit, per quas discerni posse docet, quid imputetur, vel non imputetur in quartam Falcidiæ, quas apud illum vide, in 3. capite principali, repetitio l. in quartam, ad leg. Falc. P. in primo articulo. Quæ sufficiat iudicasse, vt procedamus ad formam deducendi, imputandi, & computandi in detrahenda quarta Forma itaque erit, primùm, vt eligitur arbiter, & coram illo legatarij & fideicommissarij, & quorum interest vocentur. Verba Vlpiani [s] hæc sunt. *Cùm dicitur legē Falcidiam locum habere, arbiter dari solet ad ineundam quantitatem bonorum, tametsi vnus aliquod modicum fideicommissum persequatur, quæ computatio præiudicare non debet cæteris, qui ad arbitrium missi non sunt. Solet tamen ab hærede etiam cæteris denuntiari fideicommissarius, vt veniant ad arbitrum, ibique causam suam agant, plerumque etiam creditoribus vt de ære alieno probent.* Ad arbitrum recurritur, quando petunt solidum legatum legatarij vel fideicommissarij, & obiicit hæres esse locum Falcidiæ. nam ad exceptionem illam elidendam, oportet arbitrum eligi. Et si noluerit expectare qui petit eius sententiam, interim pendente iudicio debet satisdare & cauere per stipulationē, se restituturos quātò amplius, quàm per legē licuerit, acceperint: vt rescripsit Antonius Cæsar, [t] & legibus anterioribus responsum erat [u]. Ita vocatis coram iudice seu arbitro iis, quorum interest, omnium instrumentorum & rationum defuncti coram eodem editio fieri debet, vt exploretur ea per quæ probetur, quātum sit in bonis [x]. Subinde hæres contributionem facere debet eorum, quæ imputari possunt, aut connumerari in portionem quartæ, & legatorum comprehensorum testamento patris substituentis filio impuberi, & à filio relictorum, vel aliorum legatorū cum rebus imputandorum [y]. Sic habita tota massa hæreditatis, deducuntur primùm deducenda ex bonis computandis, & quæ remanent apud hæredem, vt dictum est [z]. Posteà videndum, quæ inter bona connumeranda sunt. Habeturque primùm generaliter ratio quātitatis patrimonij, quod fuit tempore mortis testatoris [a] quia ex tempore incipit esse hæreditas [b]; & ad id tempus aditio retrotrahitur [c]. Quare fructus quidem pendentes & accessiones quæ

[a] l. Papinianus, §. fi condition. de inoff. test.
[b] l filio, 93. ad leg. Falc.
[c] l. Paulus respondit, 14. in eod.
[d] Bart. ad l. in quartam, nu. 5. ad leg. Falc.
[e] l. cum quo, eod.
[f] l. pater filium, in princ. eod.
[g] dd l. in quartam, & l. quod autem.
[h] l. si à me, eod.
[i] l. Nezennius, eod.
[k] d. l. Nezennius, & l. si filio, eod.
[l] l. cum pater, in princ. & d. §. nummus, de leg. 2. d. l. id autem, & l. in quartam, ad leg. Falc.
[m] l. Titia, & d. l. Nezennius, eod.
[n] d. l. Nezennius.
[o] d. l. id autem & l. si fundus legatus, eod. l. pen. C. eod.
[p] d. l. id autem & l. si fundus, & l. si dignum, & l. ad veterani, §. 1. eod. P.
[q] l. in ratione, §. 2. ff. eod. P.
[r] l. si fundus, & l. si dignum, & l. ad veterani, §. 1. eod. P.
[s] l. 1. §. cum dicitur, si cui plus quam per leg. Fal. Cic. lib. 35. P. tit. 3.
[t] l. 2. de vsur. & fruct. leg. lib. 7. C. tit. 47.
[u] tuto tit. possit l. 1. si cui plus quam per &c. ff.
[x] l. pen. §. fi ad leg. Fal. P. l. 1. C. de edē. l. 2. quemadmodum. apud l. 1. ff. de bon. auct. iud. possid. P.
[y] l. 1. in princ. si cui plus quam per leg. Fal. P. l. 3. §. interdū. & §. idem dicitur. & l. in ratione, §. quod vulgò, & §. quæsitum, & l. quidam, §. coheres, ad leg. Fal. ex iuri de leg. Falc. quantit. sicod. l. in quotiens versic. 73. & l. in duplicibus, 76. eod. P.
[z] l. 1. credita. 63. de regul. iur. l. hi aliud, & vbi Ig.
[a] l. mos erat omnes. 1. de reg. iur. l. fi. c. hærede, §. fi. de stat. liber.
[b] l. 1. §. 1. de bon. poss. sec. tab. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Prætor. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. diui Hadr. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Marci. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Seuer. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Pii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Antonini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Veri. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Commodi. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Pertinacis. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iuliani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Septimi. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Antonini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Geta. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Macrini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Heliogabali. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Alexandri. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Maximini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Gordiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Philippi. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Decii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Valeriani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Gallieni. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Claudii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Aureliani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Tacitini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Probi. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Caroli. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Numeriani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Diocletiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Maximiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Constantini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Constantii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iuliani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iouiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Valentiniani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Valentis. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Gratiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Theodosii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Arcadii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Honorii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Theodosii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Valentiniani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Marciani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Leonis. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Zenonis. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Anastasii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iustini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iustiniani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Tiberii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Mauricii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Phocae. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Heraclii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Constantini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Constantis. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Constantini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iustiniani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Tiberii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Mauricii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Phocae. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Heraclii.
[c] l. 1. §. 1. de bon. poss. sec. tab. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Prætor. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Hadr. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Marci. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Seuer. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Pii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Antonini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Veri. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Commodi. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Pertinacis. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iuliani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Septimi. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Antonini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Geta. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Macrini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Heliogabali. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Alexandri. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Maximini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Gordiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Philippi. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Decii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Valeriani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Gallieni. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Claudii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Aureliani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Tacitini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Probi. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Caroli. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Numeriani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Diocletiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Maximiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Constantini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Constantii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iuliani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iouiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Valentiniani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Valentis. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Gratiani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Theodosii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Arcadii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Honorii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Theodosii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Valentiniani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Marciani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Leonis. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Zenonis. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Anastasii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iustini. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Iustiniani. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Tiberii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Mauricii. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Phocae. l. 1. §. 1. de bon. poss. ex edict. Diui Heraclii.

fuerunt tempore mortis, computabuntur [a]: Sed posteà nata & percepta, & lucrata ex rebus hæreditariis, etiam ante additionem hæreditatis lucro hæredis solius sunt: nec ideo minus deducet quartam ex legatis, si mortis tempore non habuerit quartam de ductis legatis [b]. Quia in periculo hæredis est diminutio: vt si tempore mortis hæreditas quartæ & legatis sufficeret, & posteà inops fieret, nihilominus solida legata præstare cogatur, etiam si tardè adierit, quod in arbitrio eius est vt maturius adire [c], & quando voluerit rationem Falcidiæ inire [d]. Sed quid de peculij incremento dicendum, explicat Marcellus in l. cum quo de peculio, 56. ad leg. Falc. Excipimus fructus rerum sub conditione vel in diem legatorum, qui medio tempore & pendente conditione percepti, veniunt in contributionem & computationem [e]. Idem de interusurio legatæ sub conditione summæ, vel in diem dicendum est [f]. Insuper retentiones omnis temporis hæredi imputantur & computantur in quartæ rationem ne minuantur aliorum legata: vt si inutilia sint legata propter incapacitatem legatarij, vel si alio modo apud hæredem remaneant [g]. Si autem portio grauati cohæredis superuenerit per ius accrescendi vel aliter portioni cohæredi non grauatæ, & vtendum sit Falcidia, non fiet contributio in ratione meum da portionis non grauatæ, sed separabitur [h], cum distinctione l. 1. §. ad quod ex substitutione, & l. quod si alterutro, 77. & l. qui fundum, 86. §. qui filium suum, ad legem Falcidiam. P. Item cum distinctione, vt si iure possit vis vel dominij, portio non grauata accrescit portioni grauatæ, fiat contributio: secus, si è conuerso [i]. Postquam autem facta erit computatio contributio imputatio, & deductio, detractio facienda est ex rebus ipsis, si diuiduæ sunt: aut si indiuiduæ, ex æstimatione rerum [k]. Omnia tamen legata æstimanda sunt, vt cognoscamus num dodrantem excedant [l] etiam non habita ratione æstimationis factæ per testatorem, iure veteri recepto [m], non iure Nouellarum, quo diximus testatorem posse prohibere Falcidiam [n]. Alioquin vbicunque detractio facienda est, huius æstimatio pretij rerum ex veritate facienda est [o]. Sic refert in hæc verba respondit Vlpianus [p], *corpora si qua sunt in bonis defuncti secundum rei veritatem æstimanda erunt, hoc est, secundum præsens pretium, nec quod ei rei formalis pretio*, id est, à contrahentibus conuento, *æstimandum esse scire ad eum est.* Paulus prosequitur [q], *pretia*, inquit, *rerum non ex affectu, nec vtilitate singulari, sed communiter fungantur.* Idque exemplis illustrat [r]. Pretium iustum, pretium commune est, quo habita consideratione loci, vbi res sunt, & temporis quo æstimari debent res vendi possunt [s]: non habita ratione æstimationis factæ per iuramentum in litem [t]; vel pluris, quod quis ex stultitia vel prodigalitate emptoris vltra dimidiam iustæ rei æstimationem consequi posset [u]. Relatio autem, vt monui, fit ad tempus mortis testatoris. Hicque arbitrium boni viri, & expertum in censura rerum, adhibendum est: præsertim in his quæ à iure non habuerunt æstimationem. Sunt autem quædam à iure æstimata; vt si legatum sit Reipub. in annos singulos, cùm de Falcidia quæritur, Marcellus putat [x] tantum videri legatum, quantum sufficiat fœnori à heredibus vsuras trientes eius summæ quæ legata est, colligendas [y]. Quomodo æstimetur legatum alimentorum ad vitam relictum, inuenies in l. hæreditatum, 68. ad leg. Falc. P. de quibusdam alibi. Cæterùm, cùm dixerimus ab hæredibus detrahi quartam Falcidiæ, obiter monendi sunt lectores, cuiuscunque hæredis hoc non esse beneficium, sed tantum modo hæredis cuius hæreditas est exhausta, vel supra dodrantem onerata legatis, & profusa parte [z], non autem legatariorum [a]. Non enim competit finis, propter quem inuenta est Falcidia, legatariis: nempe vt essent inuitati, saltem lucro additionem hæredes & vt testati decederent, qui eos instituissent [b]. Datque est hæc ideo facultas à lege hæredibus, & iste eius effectus, vt possint quadrantem retinere, & ex singulis legatis corrodere pro portione æstimationis, vt illum suppleant, non autem ex vno tantùm legato [c]. Rationes autem istius quartæ, quantitatis videlicet statutæ, & æquitatis eiusdem plures sunt. Quòd autem ad quantitatem pertinet, cur nec plus nec minus quàm quadrans hæredi deceruatur, sicuti in aliis iuris taxationibus & quartis, nihil amplius possumus

[a] l. in ratione, l. 9. ad leg. Falc. quia pars retinl fructus, de rei vendi P.

[b] l. quod de bonis, ef. § fructus, l. Paulus, 24. l. in ratione, ad leg. Falc. d. § quantitas, eod. l. mulier, § 6. hæres ad Trebe.

[c] d. § quantitas, & l. in ratione, 30. ad leg. fal.

[d] l. regis falcidiæ, 58. eod. P.

[e] l. sed si non seruus, 36. § si & l. in quantitate, 73. § in diem, ad leg. Falc. l. mulier. 2. § fructus, ad Treb. P.

[f] l. vtre legem 66. & l. qui quadringenta, 87. § qui decem, & d. l. in quantitate, §. in diem, ad leg. Falc. P.

[g] l. in ratione l. 11. & l. non est dubium, eod. nec interest, vtrum ex alio, an ex eod.

[h] l. 1. § si cohæredis, & § si cohæredem, eod.

[i] l. si pupillus, 21. § si & l. Neratius, 22. § fere. hæred. inst. tutel. cum pluribus, 5. § si filius, ad l. Falc. l. si maritus, 2. eod. ff.

[k] Bar. ad l. § si vsusfructus, eod.

[l] d. § si vsusfructus, eod.

[m] l. quod de bonis, § fin. ad leg. Falc. l. si fundum, 5. § si liber, 10. de leg. 2.

[n] § si verò expressim, de hæred. & Falc. in Nouel. vide & notat. 8.

[o] l. in Falcidia, 44. ad leg. Falc. P.

[p] Vlp. in l. in lege fal. eod. 26. eod.

[q] l. pretia rerum, 63. eod.

[r] in d. l. pretia.

[s] d. l. oretia, & l. 6. § si de administ. tut. C.

[t] l. cum pater, 60. §. fad leg. falc. P.

[u] l. 3. & l. in leg. falcidia 45. eod.

[x] d. l. in quantitate, & d. l. quantitas, eod. ap. Iustin.

[y] l. 1. § si eod. P.

[z] § 1. & § & cum quæritur, de lege Falc. 3. in singulis, eod. P.

[a] l. lex Falcidia, 47. in fi. eod.

[b] d. § de lege Falc. Vlpian. 14.

[c] l. 2. C. ad leg. Falc. d. l. in quantitate, §. vlt. & l. Plautius, eod. P.

mus adfatre, quàm quòd iuſtam hanc eſſe viſum fuerit prudentibus pro mercede hæredis. Et æſtimatio mercedis communiter confertur in arbitrium boni viri, vt non omnino pro media parte qui in iuſtriam confert negotio, mercedem reportet, ſed quod illi videbitur [a]. At ſi quæramus, cur mercedem ex aditione referre debeat hæres æquum id eſſe ſuadet, primùm vtilitas teſtatorum, quorum intereſt habere hæredem [b], & reipub. ſupremas hominum voluntates ſortiri effectum [c]. Fieri autem illud non poterat, recuſantibus hæredibus, ob nullum vel modicum lucrum, adire defunctorum hæreditates [d]. Cùm nemo cogatur adire vel acceptare hæreditatẽ alterius inuitus, & cũ ſuo incommodo [e]. Secundò iure naturæ æquum eſt, eum ſequi commoda, quem ſequuntur incommodа [f]: & iniquũ, vt vnus lucrum ſentiat, alter damnum patiatur [g]. Onus autem ineſſe hæreditatibus nemo dubitet, etiam ſi lucroſæ vi- 28
deantur: vt rectè cautum ſit, non licere pupillo ſine tutore acceptare hæreditatem, & ſi lucroſa ſit; ne, vt ait Iuſtinianus, ei aliquod damnum adueniat [h]. Lucroſa namque etſi ſit, tamen damnoſa eſt, propter lites quas conuenit excipere vel mouere contra creditores, debitores, & legatarios teſtatoris: cùm tamen alioquin noſtra interſit, litibus non vexari [i]. Nec factum eius improbat Prætor, qui maluit potius re carere, quàm ſæpius pro ea litigare: & verecundia eius, qui lites execratur, non eſt vituperanda [k]. Tertiò, quia hæres a- 29
deundo, ſoluendo legata, & reliqua loco teſtatoris exercendo, videtur rebè negotia eius, & ex mandato gerere [l]: & ideo ſalario aliquo remenerandus eſt, æſtimãdo à lege vel iudice [m]. Et labor non debet eſſe ſine mercede [n]. Quare etiam æquum eſt, & eius portionem primam detrahi, tanquam mercedem eius, qui totius hæreditatis & legatariorum commoda gerit: & ſine cuius aditione, nihil legatarij conſequerentur.

a l. ſi ſocietatem, pro ſocio. P. §. no bonæfi de iudic. actio. eum ſimilib.
b l. & quia, de interrog. actio. P.
c l. vel negare, quem. teſtam. aper. P.
d §. 1 de leg. Falc. § 1. de fideic. hær. l. in quantitate, 74. ad leg. Falc. P.
e l. verba hæc, de cond. inſtit. P. l. ſi quis omiſit, ſi quis omi cau. teſta. P. l. in quantitate, 74. ad leg. Falc. P.
f l. ſecundum naturam, de reg. iur. l. vna. § prò ſecundo, de cad. tollen. C.
g in l. ſi non fuerint, 29. § ſi pro ſoc. P.
h §. neque tamen, de auctor. tut.
i l. minoribus, de minor. 25. an. P.
k l. ne ſi res fuerint, § f. de alie. iudic. mutu. cauſa. l. 4. P. li. 7.
l vt in l. 3. §. hæc verba, de procur. P.
m l. 1. mand. C. l. 3. § in honoratus, de extraord. cognit. P.
n §. ne autem, de iudic. hoc auth.

Cuius perſonæ inſtitutio poſſit in teſtamento fieri. Cap. 35.

Lib. 2. Inſt. tit. 14. Lib. 28. P. tit. 5. Lib. 6. C. tit. 24.

1 *Hæres inſtitui qui non prohibetur, poteſt: etiam reſpub. plures, vnus, ignotus, &c.*
2 *Hæreditates delatas qui principes acceptarunt & quas, & qui voluerunt.*
3 *Hæredes principes cur olim ſcribebant priuati Romani, & lex ea de re lata AElia Pertinacis.*
4 *Pauperes & captiui in genere inſtitui hæredes poſſunt.*
5 *Poſthumi hæredes inſtitui poſſunt ſui & alieni hodiè, non olim, & quare.*
6 *Spurii ſeu baſtardi non poſſunt hæredes inſtitui à patribus directò vel per fidicom. & ſeq.*
7 *Matri cuiuſcunque vitiatis ſit filii ſpurii ſuccedunt, ſed non inceſtuoſi vel adulterini, &c.*
8 *Filii præſbyterorum abominandi, & inſtitui à patribus directò vel per obliquum non poſſunt neque in eccleſia eadem beneficium cum patribus habere.*
9 *Spurius quomodo ab alio, quàm à patre, inſtitui poteſt.*
10 *Naturalis filius ex teſtamento patris capere poteſt. Spurius non vtique.*
11 *Fiſcus quando capit hæreditatem vel legatum, ſpurio ſi à patre relinquantur.*
12 *Spurii nepos naturalis & legitimus an inſtitui ab auo; & quomodo poſſit.*
13 *Legitimatus ſpurius quando ex teſtamento patris inſtitui poteſt.*
14 *Vxori illegitimæ, putà antè adulterio cognitæ, teſtamento hæreditas relinqui non poteſt. Sed fiſcus capit & relictum.*
15 *Collegia licita tantùm hæredes inſtitui poſſunt, vt eccleſiæ: mendicantes autem religioſi vt poſſint.*
16 *Mendicantium vſuræ, & cumulatio pecuniæ deteſtata. Et vſuræ omnibus prohibitæ.*
17 *Fœminæ olim non poterant vniuerſales hæredes inſtitui. Sublata lex Voconia. eod.*

Deperiati

18 *Deportati inſtitui hæredes non poſſunt.*
19 *In metallum damnati non inſtituuntur hæredes.*
20 *Banniti an hæredes inſtitui poſsint.*
21 *Pagani hæretici hæredes etiam conſanguinei ſcribi nequeunt.*
22 *Hæredes inſtitui poſſunt non prohibiti, furioſi, muti. &c.*
23 *Hæredum differentia triplex, vel ſui, vel ſui & neceſſarij, vel extranei, & qui.*
Et num vxores inter ſuos hæredes marito. eod.
24 *Extranei hæredes qui dicantur.*

1 CVM ſuperioribus capitibus, de modo inſtitutionis vniuerſalis & ſingularis dictum ſit: poſtulat ordo, vt perſequamur quæ perſonæ inſtitui hæredes poſſint. Pro cuius reſolutione dicimus, generaliter cuiuſque perſonæ inſtitutionem approbari [a], ſi ſpeciali nota non prohibeatur [b], ſi factionem habeat teſtamenti paſſiuam: ſiue is ſit proximus, ſiue extraneus penitus, & incognitus [c], plutes & vnus [d], ciuitates, vici, municipia [e], qui non ſunt principibus noſtris, hoſtium nomine [f]. Miſitheus doctiſſimus & ditiſſimus, ſocer Gordiani Imperatoris factus, decedens remp. Romanam reliquit hæredem, vt quicquid eius fuerat vectigalibus accederet, vt ait Iulius Capitolinus [g]. Item liberi homines, & ſerui tam alieni quàm proprij, & cum libertate expreſſa, & ſine eius expreſſione [h]. Tam priuatæ, quàm publicæ perſonæ. Vt & poſſit princeps hæres inſtitui, videlicet in teſtamento perfecto, non in imperfecto [i]: quia princeps & Auguſta in cauſa inſtitutionis, priuati, iure communi vtuntur [k]. Noluerunt ſibi relinqui, neque admiſerunt relicta ſibi vel neceſſitudinibus ſuis, codicillis vel epiſtolis, Valentinianus Theodoſius & Archadius Cæſares, ſed ea reddi voluerunt liberis diſponentium vel proximis ſucceſſoribus priuatis, viſum illarum diſpoſitionum ratum relinquentes: admittentes tamen hæreditates, quæ ex teſtamentis ſolemnibus vel nuncupatiuis legitimè illis relinquerentur [l]. Non ita Tyberius, qui omnium hæreditates ſibi delatas iubens adiuit, quia auariſſimus [m]. In quo vitij genere tamen ſuperatus eſt à Caio Caligula, qui dicto ſtatuit, vt qui antè ſibi hæredem deſtinaſſet Tyberium, Caio legaret [n]. At Flauius Domitianus ab ijs, quibus liberi erant, nunquam hæreditates accepit [o]. Adrianus quoque hæreditates ignotorum & eorum, quibus erant filij, vel proximi, repudiauit [p]. Idipſum fecit Antonius Pius, alio nomine dictus Aurelius [q]. Octauius nunquam quicquam ex ignoti teſtamento capere ſuſtinuit [r]. Solebant enim antiquorum quidam hæredem imperatorem inſtituere, vel ad captandam imperatoris auram, iactabant ſe inſtituturos: vel illum ea de re inſtituebant, vt cum quibus litigarent fortiorem aduerſarium pararent, & odioſum hoſtem. Quamobrem melioribus poſteà ſancitum eſt temporibus, ne liceret paſſim imperatorem ſcribere hæredem: eúmque litis cauſa inſtituere nimis inuidioſum viſum, nec calumniæ facultatem ex principali maieſtate capi oportere, vt reſpondit Paulus Iuriſconſultus [s]. Placuit & bona eius, qui ſe imperatorem inſtituturum iactaſſet, à Fiſco occupari non poſſe [t]. Ælius Pertinax legem tulit, vt teſtamenta priora non prius eſſent irrita, quàm alia perfecta eſſent: neúe ob hoc aliquando fiſcus ſuccederet. Ipſóque profeſſus eſt, nullius ſe aditurum hæreditatem, quæ aut adulatione alicuius delata eſſet, aut lite perplexa, vt legitimi hæredes aut neceſſarij priuarentur: Addiditque Senatuſconſulto, *Sanctius eſt P. C. inopem Reſpub. obtinere, quàm ad diuitiarum cumulum, per diſcriminum ac dedecorum veſtigia peruenire* [u]. Inſtitui etiam poſſunt hæredes captiui ac pauperes in genere, quorum hæreditatem adit Epiſcopus loci illius, vbi locũ teſtator habebat, vel œconomus eccleſiæ: qui diſtribuunt in redemptionem captiuorum, vel in vſus pauperum. Neque corruit inſtitutio ex ratione incertarũ harũ perſonarum [x]. Quamuis alioquin iure cõmuni, inſtitutio incertæ perſonæ nõ admittitur. Poſſunt & inſtitui, nati & non nati, id eſt, poſthumi [y]: etſi ſint ſui, vel optandi ex iure nouo [z]. Niſi quando iure pandectarum prohibita eſſet alienorum poſthumorũ inſtitutio, propter ſuſpitionem turpitudinis [a]. Alioquin enim, vt iure antiquiſsimo, non

[a] arg. c. cùm locum de ſponſal. l. qui accuſare, de accuſat. l. 1. de his qui ſint ſui vel alieni. P.
[b] l. filiuſfa. 26. de teſtam. P. l. nequeper ſe 19. de hæred. inſtitu. & in extraneis.
[c] l. extraneũ, 9. & 11. de hæred. inſtit. C. & l. eod. apud Iuſtin. & vnum, eod.
[d] l. hæreditatis, 12. C. eod. l. omnibus, ad Trebellia. l. ſi heres, §. vicis, & l. ſi quis à filio, §. fi. de leg. 1.
[e] d. l. omnibus.
[f] Capitol. in Gordiano iunio.
[g] §. 1. de hæred. inſtit. l. pen. de neceſſa. lib. hæred. inſtit. li. 6. c. tit. 27.
[h] l. 3. de teſtam. l. ſi quis, 6 quæ teſta. facpoſſ. P. l. ex imperfecto, de leg. 3. §. fi. quib. mod teſt. infir.
[i] l. cùm hæredes inſtituuntur, l. 7. C. qui teſta. fac. poſſ. l. ſolumus, 2. de teſta.
[k] l. 2. eod. lib. 4. Cod. Theod. tit. 4.
[l] Dio Caſſ. lib. 58.
[m] Idem, lib. 59.
[n] Sueto. in Domitia. c. 9.
[o] Sparcia. in Adria.
[p] Iul. Capito. in Antonio Pio.
[q] Sueto. in Octauio, c. 66.
[r] in l. imperatorem, 92. de hæred. inſtit. lib. 28. Paul. 5.
[s] l. eius bona, 31. de teſtam. in P.
[t] Iul. Cap. in Pertinace vita.
[u] Nouel. 131. § ſed & ſi quis. l. id quod pauperib', 24. l. nul li, 28. ecti quis ad dechinandã, 37. de epiſc. & cler. C. e ſi pater, de teſtam. in 6.
[x] tub. de poſth hæred inſtit. in P. & C. §. teſtamento, de hær. qual. & differ.
[y] l. filiuſfa. 26 de teſt. P. l. placet, 6. l. ſed eſt quæſitum, cum ſimil. de lib & poſthumo. lib. 28. Paul. 3.
[z] §. 1. de bono. poſſeſſi. §. poſthumo, de legi. apud Iuſtin.
[a] l. ſi quis poſthumos, 9. §. ſed & ſi §. ſed & ſi hæres, de lib & poſt. P.

erat omnis inſtitutio poſthumorum alienorum prohibita iure Pandectarum: Nam & in eo Paulus ex ſententia Galli, admiſit extraneos poſſe inſtitui legitimos hæredes[a], (intelligo autẽ ceſſante ſuſpicione turpis generationis vel ſtupri) & ex ea natos quam teſtator poteſt habere in matrimonio. Tanta enim fuit antiquorum Romanorum morum diſciplina, vt non tantùm à vitio ipſo, ſed etiam à ſuſpitione ipſius vitij ſubditorum actus alienos eſſe vellent: & res ſæpe non alia ratione, quàm quòd mali eſſent exempli, prohibuerint & punierint[b]. Et hodiè hoc etiam inter Chriſtianos obſeruari par eſt, ne ab Ethnicis, qui Dei veri cultum ignorabant, in bonis vincamur. Et proinde rectè ſtatutum video, hæredes non poſſe relinqui nothos & ſpurios, inceſtuoſos, adulterinos, & alios illegitimo coitu progenitos, à parentibus[c], qui tanta turpitudine notati adhuc non verentur publicè proprio ore inſtituendo crimẽ collaudare. Et dictũ in prouerbio olim, *νόθῳ οὐκ εἶναι ἀγχιστέαν*, vt ait Suidas[d], *t*, *nothο non eſſe admittendum hæreditatis*. Et quãuis placuerit in vilibus perſonis matribus, quibus caſtitas & animæ ſalus, ridiculũ eſt filios ſpurios ſuccedere poſſe ex teſtamẽto, & ab inteſtato, cum legitimis liberis, quia mater certa ſit[e], & iam ſatis cognita incõtinens; tamen plures negãt[f], & veriſſimũ puto, id in inceſtuoſis, adulterinis, & nefariis eſſe admittendũ. Satis enim qui ex talibus coniunctionibus orti ſunt, Deo exoſi ſunt, & improbiſſimæ naturæ dicuntur, degeneres, ignobiles, furentes libidine, & à quibus ira Dei prouocatur, vt ſcr pſit regi Anglorũ Bonifacius martyr[g]: peiores euaſuri, ſi cum pernitioſo cæteris exemplo ſuccederẽt genitoribus. Quare etiam Iuſtinianus, in mulier. b[h] illuſtribus, ne poſſent inſtituere ſpurios, his verbis chriſtiana cum ratione ſtatuit[h]. *Sancimus vt neque ex teſtamento, neque ab inteſtato, neque ex liberalitate inter viuos habita, inſtis liberis exiſtentibus, aliquid penitus ab illuſtribus matribus ad ſpurios perueniat. Cum in mulieribus ingenuis & illuſtribus, quibus caſtitatis obſeruatio præcipuum debitum eſt, nominari ſpurios ſatis iniurioſum, ſatiſq; acerbum, & noſtris temporibus indignum eſſe iudicamus.* Quæ ratio ſatis ſuperque poteſt concludere, aduerſus eos quos non pudet, cùm caſtitatẽ vouerint, filios nepharios inſtituere, vel rogare alios inſtitutos, vt eis hæreditatem relinquant: & quod nefandiſſimum eſt & abominabile, in eadem eccleſia ſibi ſucceſſores in beneficiis deligunt, vel beneficiis coëmptis in exedris cum dedecore cleri conſtituũt, contra c. cùm decorẽ, 15. & c. ad abolendã, 16. de fil. preſbyt. apud Grego. Sed omitto quæ non poſſũ ſine horrore effari, & propter quæ ſatis nobis compertũ eſt, ſanctuariũ Dei pollui, & prouocatam iram diuinã vſque adeo, vt noſtris temporibus iudiciũ in domo etiã Dei exerceat. De ſpuriis tantùm admonebo, quod notat Bartho[i]. 9 filium ſpurium ſeu naturalẽ tantùm, quanquam non poſſet inſtitui iure quo cõcubinatus erat permiſſus, niſi in duabus vnciis, extãtibus legitimis liberis[k]: tamen cum à patre potuiſſe ſubſtitui legitimo pupillo, vt ei ſuccedat, non autem patri[l]: In ſpuriis cõtrà, quãquã eius nõ ſit prohibita inſtitutio ab alio quã à patre facta vt poteſt inſtitui à fratre[m], & aliis: Sed & inquit Bartholus[n], poteſt inſtitui ab eo qui inſtitutus eſt à patre, quia ceſſat omnis fraudis ſuſpicio[o]. Sequuntur opinionẽ Bartholi, Bald. & Imola[p], cum diſtinctione, dũmodo pater nõ grauauerit expreſſè inſtitutũ, de reſtituẽda hæreditate ſpurio: vel dũmodo de ea reſtituenda ei tacitè fidem non accommodaſſet inſtitutitis, iuxta ea quæ habẽtur in l. non intelligitur, §. 1. de iure fiſ. [q] & in l. Lucius § in teſtamento, de lega. 1. Quod vel maximè conſtare videtur, ſi inſtitutus paſſus ſit, poſt mortem teſtatoris, ſpurium bona patris poſſidere, vt ait Ioannes Imola, quia fraus inde colligitur[r]. Nam neque etiam per mediam perſonam capere à patre poteſt, quod per ſe non poterat[s]. In ſumma reſoluendum eſt, ſpurium vel adulterinum, vel alio damnato coitu, putà ex ſtupro aut virgine commiſſo natum, nullo modo ſuccedere patri ex teſtamẽto poſſe, neque quicquã capere ex bonis patris, inter viuos vel ex vltima voluntate[t]. Neque hîc habeas rationẽ eorũ, quæ diſputãtur in contrariam partẽ [u] naturalibus liberis[v]: quia hodie nullo modo concubinatus, nec conſequenter naturales liberi approbãtur, vt ſæpe monui. Et ita etiã concludit Iulius Clarus[w], ſpurio vel ex damnato coitu nato

patrem

a l. pen. de leg. 1. Idẽ in l. filius, 28. & § pen. & poſthumum, 27. & l. ſi quis poſthumos, §. pen. & fin. de lib. & poſth.

b l. ſi quis aliquid, 18. §. qui abortionis, de pœn. in P. l. 3. § ſed ex ſenatuſconſulto, & l. ſi mulierem, ad leg. Cor. de ſicar. P. l. obſeruare, de inoff. dot. P. l. exemplo, C. de probat. cum ſimilib.

c auth. ex complexu, de inceſt. nupt. § ſingul. quod nat. effic. ſui, in auth. Coll. 7. l. 1. & 2. C. de nat. lib. l. 5. C. tit. 27.

d Suid. in ver.

e § nouiſſimè, ad Senat. orfic. & § vulgò quæſiti, de ſucce. cognato.

f Bald. in auth. ex complexu, glo. in l. ſi qua illuſtris, ad ver. cùm legitimus, ad Senat. Orficia.

g ex ſi gens. Anglorũ, 32. diſt.

h l. ſi qua illuſtris, l. 1 ad Senat. Orfic. lib. 6. C. tit. 56.

i Bart. in l. filis qui ex bonis, de vulg. & pupill.

k l. 2 de natur. lib. C.

l § ſi quis mod. nat. effic. ſui, ſed vide ibi glo. in verb. partiripium.

m Rebuf. conſ. 5. 1. volum.

n Bar. in d. l. ſi is qui ne-

o per Bal. edition, ſed hæredem, de aliud mur eau. fac.

p ad d. l. ſi is qui.

q l. ſicut, §. ſuperuacuam, quib. mod. pig. vel hyp. ſolu.

r l. de natur. lib. C.

s Gui. Bened. ad c. Raymundus, ad ver. & vxorem nominat in ſucce. ab inteſtato, nu. 122. per d. § fi. quib. mod. nat. effi. ſui, & auth. ex complexu, de inceſt. nupt.

t vt apud eundem Bened. vbi ſup. nu. 114. & ſeq. vſque ad 124.

v Iul. Cla. in § teſtamentũ, quæſt. 1

patrem nihil poſſe teſtamento relinquere [a]: naturali, certa ratione poſſe, vt dictum: niſi fortè occaſione alimentorum. Quòd ſi pater ſpurium in teſtamẽto hæredẽ ſcripſerit, vel reliquerit quippiam in eo, illud ꝓ non ſcripto habetur.

33 Verùm illi relictũ, fiſco non deferetur: ſed ſi de inſtitutione agatur, hæreditas [b] defertur venientibus ab inteſtato: ſi de legato, hæredibus inſtitutis, ſi qui extant [b]: ſi modò palam ei relinquatur. Quòd ſi clam, & in fraudem legum hæres de reſtituendo fidem accommodauerit, fiſcus aufert relictum & bona;

32 tanquam ab indigno [c]. Cæterùm dictum eſt, auum poſſe inſtituere nepotem legitimũ & naturalem filij ſpurij [d]: dũmodo in contẽplationẽ filij non fiat nepotis inſtitutio, vt ipſe vſumfructũ percipiat [e]. Et dũmodo etiã auo legitima non ſit ſoboles [f]. Receptũ tamen filiũ legitimatũ inſtitui poſſe, ſi legitimatus

33 fuerit tempore teſtamenti, vel ante tempus mortis: non autem ſi legitimatus fuerit poſt mortẽ [g]: niſi ſub eõditione, ſi legitimabitur, inſtituatur. [h] Et quia metitò ſceleris parentũ recordatio facit, vt ſpurij inſtitui ab iis non poſſint. Iuſtiori ratione receptum eſt, vt non poſſit inſtituere teſtator eam, quã polluit per adulterium: nec contrà, adultera adulterũ: Sed ab iis vt ab indignis auferatur hæreditas [i]. Et qui duxit vxorẽ, quam ducere prohibebatur lege, nihil ex eius teſtamẽto capere poteſt: quãuis ea, quæ à viro hoc modo decepta eſt, poſſit capere ex eius teſtamẽto [k]. Quintus Metellus prætor vrbanus denegauit bonorũ poſſeſſionẽ ſecundũ tabulas Vetilio cuidã leloni petẽti, hærede inſtituto: nec factũ teſtatoris cõprobandũ eſſe declarauit, nec eas tabulas pro iuſtis haberi cõuenire, quibus veluti in ſtabulum contaminatũ quis fortuna, ſuas proiecerit, effuderit. Intereſſeque reipub. vt honeſtæ perſonæ & honeſtis verbis vocẽtur ad hæreditates. Iuris ciuilis vnam & præcipuam partem eſſe, honeſtè viuere [l].

15 Et non eſſe inſtitutionem faciendam præter honeſtum docet Plato [m]. De collegiis reſponſum eſt, licita poſſe inſtitui, illicita, minimè [n]. Item eccleſias hæredes conſtitui poſſe [o], monaſteria quoque, imò & mendicantium ordinũ religioſos, licet proprietatis bonorum ſint incapaces: non vt bona teneant, ſed vt vendantur per epiſcopum, & pretium in eorum neceſſitates conuertatur [p]: Exemplo inſtitutionis factæ captiuorum & pauperum, iuxta l. ſi quis ad decli-

16 nandam, de epiſc. & cler. C. Audio tamen aliquos mendicantes, qui in paupertate & mendicitate ratione profeſſionis viuunt, vel viuere debent, bona quidẽ immobilia non cumulare, quia non liceat: verùm pecunias corrogatas ex *venditione* rerum immobilium relictorũ ad vſuram dare, vt inde victũ, ſicut dicunt, habeant; id ego fieri non credo ab iis qui religionis dogmata tenent, nec puto curę eis eſſe conſeruare in victum plura quàm quotidianum, eos qui propriis ceſſerãt, vt in paupertate viuerẽt. Verùm ſi fiat, mallẽ cum illis diſpẽſari, vt proprietate potius rerum in communi frũerentur, quàm vt vſuris animã irretirent. Væ enim illis qui prædicãt non furandum, & furãtur [q], ſcandaloque ſunt aliis infirmioris conſcientiæ hominibus: quamuis vtrumque vetitũ ſit mẽdicantibus, & proprietatẽ rerum contra regulã habere, & vſuras ex pecuniis, prætextu religionis, colligere. Nihil enim intereſt quòd ad diuitias pertinet quas eiurarunt, immobilia poſſidere, vel pecunias ingentes, ex quibus vſuras colligunt, in ditione habere: vtrũq; enim mendicitas reſpuit, vt pugnãs & aduerſariũ profeſſioni paupertatis [r]. Leo Cæſar vſuras omnino nouella ꝓhibuit, & ne cuiquã omnino in vllo negotio liceat vſuras accipere: *Vt ne dum*, inquit, *turi ſeruando ſtudioſius addicti ſumus, legem Dei violemus. Sed & ſi quid vel tantillũ exceperit, fortis imputator* [s]. Adfert & ex ſacris canonibus leges Harmenopulus has, ὁτι ἱερωμένος, πόκυς ὅλως ἢ συγχωρεῖται λαμβάνειν. ἀλλ' αχρῆ δὲ εὑρηται, καὶ ὡς χαίρεται γὰρ τῦτο ποιῶν ὡς ὁ ἱ-χανὼν τῆς ἐν Νικαίᾳ ὁικυμενικῆς συνόδυ φησὶ, καὶ ὁι τῆς ἐν τρύλλῳ τῆς καὶ ς' λεγομένης· πῶς γὰρ ὁς ἐδὲ πράγματα ἔχειν συγχωρεῖται, ἢ βιωτικοῖς καὶ ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι ἐνασχολεῖσθαι; id eſt, *In ſacros ordines coopta to nequaquam permittitur vſuras accipere. Quin & alibi reperias, de clero tolli quiſquis hoc fecerit: vt in* 17. *canone Nicenæ ſynodi, quæ & generalis fuit. Et* 10. *Trullanæ, quæ & ſexta dicitur, præceptum eſt. Qui enim hoc ſacris initiato liceat, cui ne facultates*

a Auth. licet, de nat. lib. C. & per venerabilem, qui fil. ſint leg.

b Bart. in l. ſi. num. 8. de his quib. vt indig. & in l. hæreditas, nu. 1. eod. Alex. conſ. 74. nu. 6. vol. 3. & in l. ii is qui, nu. 3. de vulg. Iaſon, in l. hæreditas, numer. 9. de his quib. vt ind. & in l. parer tuus, nu. 11. & 12. eod.

c l. enim qui, de his quib. vt indig. P. Soc. conſ. 84. lib. 4.

d Corneus, conſil. 1. col. 16

e Bart. in l. Gallus, §. quod ſi nas de lib. & poſth. & ibi Iaſ. nu. 21

f Alex. in d. § quod ſi nas, num. 7. Corneus conſ. 15 col. 2. lib. 1. Dec. conſ. 462. vide de hac quæſt. Iul. Clarum, lib. 3 ſent. § 32. nu. 2 & 3.

g Alex. in d. l. Gallus, §. inſtituẽs, de lib. & poſt. Clarus, in lib. 3. q. 20. nu. 6.

h Cagnol. in l. quandiuſum 3. de teſt. Iaſon in d. l. Gallus, § inſtituens, nu. 5. & conſil. 123. lib. 2. col. pen.

i l. Claudius Seleucus, 15. de his quib. vt ind. P.

k l. ſi de lega. 1. l. de his quib. vt ind

l Val. Max. lib. 7. c. 7.

m Plato de legib.

n l. collegium, de hæred. inſtit. Cod. 2. C. de ſuda.

o l. 1. C. de ſacroſ. eccleſ. ca. futuram, 12. q. 1.

p Guill. Bened. in ca. Raynutius, in verb. & vxorem nomine in ſucceſſione ab inteſt. nu. 137. Gui. Pap. lectus deciſio 327. vide & de hac re diſtinctionem Iu. Clari, lib. 3. ſent. iur. q. 39. vide clem. exiui, §. cupientes, de verb. ſig. quæ ꝓhabet cardigeris habere hæreditates.

q ad Roma. c. 2

r hoc probatur ex concil. gener. Lugdunen. in c. 1. § confirmatos, de relig. domib. in 6. quo prohibetur mendicantibus nouum quid acquirere, vel quæſita diſtrahere, & relicta applicantur an vſus terræ ſanctæ redimendæ. Et Cardin. in clem. exiui, §. proinde, de verb. ſig. ex æquitate illis permitti ait, ſed iure non poſſe probari, vt ſuccedere poſſint, & in c. nimis prauus, 7. de excer. prælatorum. Nouiores dicunt Gregorium fratres minores in extrema paupertate

s Conſtant. Harmeno. lib. 3. Promptuarii tit. 7.

quidem poſſidere conceditur, aut temporalibus ſimul & eccleſiaſticis occupari? hæc tamen illis relinquo emendanda, ſi contingant, qui clauum eccleſiaſticæ diſciplinæ,& æquitatis ſummam orcheſtram à Deo conſecuti ſunt. Lex quædam Valentiniam & Theodoſij prohibebat inſtitui clericos vel monachos hæredes,correxit hanc Martianus Cæſar,lib.legum Nouella.tit.5.de teſtamen.clericorum.Mulieres olim inſtitui ex aſſe non poterant, nec ſupra quadrantem lege Voconia prohibente [a]. Hodiè in ſucceſſionibus nulla eſt ſexus differentia [b].De deportatis,conſtat eos inſtitui hæredes non poſſe,& hæred.tatē in ea cauſa eſſe,in qua eſſet,ſi ſcripti hæredes non fuiſſent [c].In metallum quoq; dānati non ſcribuntur hæredes,nec capere poſſunt præter alimenta ex teſtamēto [d].Neque illi qui in rerum natura non ſunt [e], quibus comparantur mortui ciuiliter.Sed de bannitis ſeu exilio ob contumaciam venien.di damnatis, non modica quæſtio eſt,num ſuccedere poſſint,& plures diſtinctiones adferūtur. Sed communē dicit eſſe Bartho [f]. vt ſi bānitus impunè non poſſit occidi vel offēdi,is capax ſucceſſionis ſit:ſi verò impunè poſſit offēdi,non ſit capax ſucceſsionis in hæreditate ſibi delata ex ſtatuto eius ciuitatis à qua bānitus eſt:Aliorū autē bonorū,iure cōmuni ſibi delatorū, capax ſit, &.capere poſsit ex teſtamento.Vide de hoc plura apud Iulium Clarum,lib.3 ſentē.iuris,q.20.&19. Relegati portrò in inſulam,& quibus terra Italia & ſua prouincia interdicitur, teſtamenti faciendi cùm ius retineāt [g],capaces erunt & factionis paſsiuæ. Pagani,hæretici etiā cōſanguinei epiſcopi,ab epiſcopo hæredes inſtitui nequeāt ſine pœna anathematis [h].Quod & ad clericos reliquos,alios quàm epiſcopos, pertinet [i]:quia nihil poſſunt eiuſmodi perſonæ capere ex teſtamēto [k]. Sicuti nec ij qui tenētur crimine læſæ maieſtatis humanæ,in ſum. Pont. Cardinales, vel principes cōmiſſo [l].Et ſi qui ſint alij, quos expreſſè prohibitū ſit hæredes inſtitui.Nam generaliter qui non prohibentur inſtitui poſſūt cuiuſcūq; ſint qualitatis ſiue furioſi,ſiue prodigi [m], muti, ſurdi [n], & alij. Omnes portrò hæredes qui inſtituuntur,ſub triplici differentia colligi poſſunt,aut neceſſarij,aut ſui & neceſſarij,aut extranei [o]:& illa,vel teſtamentarij,vel ab inteſtato ſuccedunt, vel ex cōtractu.Neceſſarius eſt ſeruus hęres inſtitutus,ideo ſic appellatus,quia ſiue velit ſiue nolit,poſt mortē teſtatoris protinus hæres & neceſſarius hæres fit,&c. [p].Sui & neceſſarij dicebantur [q], filij aut nepotes & deinceps cæteri liberi in poteſtate morientis cōſtituti: ſui dicti,quaſi domeſtici hæredes,& viuo quoque patre etiam quodammodo domini exiſtimati [r]. Neceſſarij verò ideo dici quia ſiue vellent, ſiue nollent olim hæredes erant [s], & donec illis per prætorem ſuccurſum eſt, & data abſtinendi ſi vellent facultas [t], pro qua ſufficit ſi ſe non immiſceant [u]. Suidas verbum quidem nouum & inauditum Laurentio Vallæ, ſed & nouum & incognitum erat Politiano viro doctiſſimo nomen ſui hæredis [x]:vt enim priſca nomina exoleuerunt, ita alia cum ætate adinuenta &mutata, vt ait Varrò, 4.de lingua latina.Vſus iuriſconſultorum hoc nomen recepit, & ſecundùm Horatium,in arte poētica,

Multa ferunt anni venientes commoda ſecum
Multa recedentes adimunt.

Et paulò poſt, *Semper in adiunctis æuoque morabimur aptis.*

Nec ego Ciceronem, vel Liuium, vel alium quemuis tanti facio, quanti noſtros Iuriſconſultos, in terminis artis noſtræ: nam peritis in vnaquaq; arte eſt potius credendū.Inter ſuos ſunt ergo,qui in poteſtatis parentis ſūt mortis tēpore & proximores [y]:non enim omnes qui in poteſtate ſūt, ſui hæredes dicūtur,ſed qui primū gradū tenent,& poſthumi [z]. Putant aliqui,vxores lege Romuli matresfamilias, quæ per coemptionē trāſirēt in manū mariti, vt ait Dionyſ.halicar.li.2.inter ſuos hæredes cōnumeratas,quòd vnà ſuccederēt cūliberis, vt ait idē Halicar.Sed hodiè hoc ius abrogatū eſt [a].Mulieres,quia filios nō habēt in poteſtate [b],ſuos habere hęredes nō poſſūt [c].Extranei portrò hæredes omnes

[a] Dio,lib.56.Cic.3. Verri D Aug 3.de ciuit.Dei.
[b] l maximum vitium, L4 de lib prætC l lege duodecim tabularum, de legit. ſæc § noſtra, de ex hæred liber.
[c] l.1 c de hæred inſtit
[d] l.ſi in metallum,3. de his quæ pro non ſcrip hab.
[e] l.pen.eod.tit l vni. §.ea enim, de cad. toll.
[f] Bart. in quæſtio. quæſt 1.in cip. Lucanæ ciuitatis,numer.9.
[g] in l.eius qui,§ 5.in inſulam,de teſtam in P.
[h] 2.ſi quis epiſcopus, c.5.de hæret.
[i] c in eos,6.eod.
[k] cap excommunicamus.in 1.6. credentes eod l.Manichæos,de hæreti C.
[l] c fœlices, c.5. de pœn in 6.
[m] l filiusfa.de teſti. § ſi de hæred. qual. & diff.
[n] l.a.de hær.inſtit P.
[o] §.1 de hær. qual. & differ.ap.Iuſtin.
[p] d §.1. & l.1. de neceſſ.ſer hæred inſtit.C l.1.C. qui mamumiſ.non poſſ.
[q] §.ſin autem, de hæred. qual & diff l. lege Cornelia, 12. de teſtam l qui in aliena,6 § 3. de acq hæred.
[r] l.in ſuis, de lib. & poſth.§.ſin autem, de hæred. quæ ab int defer apud Iuſtin.
[s] § neceſſarii,de hær. qual & differ
[t] l.neceſſarius, 57. de acq hæred P.l.nam nec.89 de leg 1.
[u] l qui ſe,de acq.hær. P.l.1. ſi mun ſe ab hæred abſtin.C.
[x] Alexan 6.lib.4.de ver ſig.
[y] l. ſcripto, 7. ſi tab. teſta.nullæ extā.lib. 38.P.tit.6.
[z] § poſthumi,de hær. quæ ab int defer.
[a] l.1 & auth ſeq. vnde vir & vx C.
[b] §. fœminæ,de adop. l. nulla fœmina,de ſuis & leg hær P.
[c] § ceteri, verſ qua de cauſa, de hæred. qual.& differ.

omnes, dicuntur præter neceſſarios & ſuos, & ſi ſint filij, qui tamen extra poteſtatem patris ſint, proximi, & penitus alieni, ſerui manumiſſi [a]. Notabile tamen eſt quod tradunt iura, appellationem hæredis in conditione adiectam, *ſi ſine herede deceſſerit, reſtituas Seio*, intelligi tantum, ſi ſine liberis vel filiis deceſſit [b]. Tradunt & interprætes appellatione hæredis non venire in fideicommiſſo extraneos, vt Bald. in l. Gallus Aquilius, §. etiam ſi, de lib. & poſt. & in §. 1. de natu. ſucceſſ. feu. Bart. *in* l. pro hærede, §. ſi quid tamen, de acquirend. hær. Neque etiam in feudo, vt ait Paulus Caſtrenſis, conſ. 176. gloſ. in l. ex facto, ad Trebel. Propriè enim ſolus filius hæres videtur eſſe, ex ea nota, quod filius ſit [c].

a d. §. præterea, l. tutelas, 7 de cap. deminu. P.

b l. ex facto, 77. ad Treb. P. & ibi glo. & Bart. & Bald. & Caſtr. in l. antiquitas, de vſufr. legat. vel Bart. in l. 1. de condit. inſer. C. & facit idem in l. 1. ſi liber. impe. Soc lib. 10. C. de lib. & eor. lib.

c ad Galat. 4. d. l. in fine.

De fine, propter quem ea quæ diximus in ſuperioribus de teſtamentis, ſumma cum prouidentia & labore tradita ſunt, & de ratione eorumdem.

Cap. 36.

1 *Teſtamentorum tractationis vniuerſæ finis.*
2 *Voluntates morientium ſortiri effectum reipub. intereſt, tuendæ & ſequendæ. & 3.*
4 *Voluntas defuncti probata, præualet proprietati verborum & ſcripturæ: dubia in arbitrio iudicis eſt. & 5.*
6 *Teſtamentorum exequutio à quibus fit.*
7 *Hæres cogitur exequi voluntatem teſtatoris, ſi non obtemperet intra annum quomodo cogatur, & priuetur ſucceſſione.*
8 *Executores teſtamentorum qui dicantur, qui poſſint eſſe vel non, & quot dentur. & Num. 9. 10. & 11.*
12 *Executores teſtamentarii debent inuentarium conficere, & rationes geſti reddere: quando vendere res hæreditatis poſſint.*
13 *Executor teſtamentarius ſibi non poteſt ſoluere debitum à teſtatore in Gallia.*

IVRISCONSVLTORVM cura & ſolicitudo in teſtamentorum diſquiſitione & tractatione ſummopere laborauit, vt non ſit alia iuris pars quæ prolixius videatur tractata. Vnica cauſa finalis illa; vt voluntas teſtatoris, quæ libera morientibus relicta eſt [d], eſſet manifeſta [e], non dubia [f], vel calumniis aut falſis ſuggeſtionibus impetita, ſecundum leges ritè ordinata, & vt hoc modo compoſita [g] in ſuo ſtatu conſeruaretur authoritate publica. Nam & eius intereſt, ſuprema hominum iudicia ſortiri effectum [h]. In actis publicis, nihil eſt lege grauius: in priuatis, firmiſſimum eſt teſtamentum [i]. Etenim, inquit Arnobius [k], morti vicini maximè valemus ſcientia, ita vt de futuris vaticinemur, vt proditum eſt à Platone in apologia Socratis, dixiſſe Socratem. Cui ſententiæ & acceſſerunt Romani, fidemque eius rei faciunt teſtamenta Patriarcharum in Geneſi mundi, c. 27. 49. & 50. Depreſſo namque corpore, quod aggrauat animam, exitui ſuo proxima anima, veluti incipiens à carcere abſolui, ſpiritualia ſyncerius contemplatur & liberius; potiſſimùm cùm hæc caduca, quæ relictura eſt, incipit deſpicere, & mentem ad futura tranſfert. Ita voluntatem Virgilij Seruandam Auguſtus dicebat,

d l. 1. C. de ſacroſ. eccleſ.

e l. in teſtamentis, 16. & l. hac conſultiſſima, de teſtam. l. fin. C. de codicil.

f l. in ambiguo, de reb. dub. l. prætribus, ff. pub. C.

g §. nemo poteſt, 5. de leg. 1. §. diſponat, de nupt. in auth.

h l. vel negare, quemad. teſta. aper. P. Cic. Philip. 4.

i Arnob. 2. contra gentes.

Iuſſerat hæc rapidis abolere carmina Flammis

Sed, inquit, legibus seruanda fides, suprema voluntas
Quod mandat, fieriq; iubet, parere necesse est.

Et Plinius [a], Diuus Augustus carmina Virgilij cremari contra eius testamenti verecundiam vetuit. Lex erat 12. tabul. *Paterfamil. vti super familia pecuniaue sua legassit, ita ius esto* [b]. Vbique nobis tuenda est voluntas deficientium [c]: quia ea facit, vt quod scriptum est in testamento, valeat, & ita valeat vt sensit testator, quamuis aliter scriptum intelligi possit [d]. Neque vtique in causa testamentorum, vt ait Marcellus, ad definitionem verborum descendendum est, cùm plurimi abusiuè loquantur, nec proprijs vocabulis ac nominibus semper vtantur [e]. Et ita voluntas, si de ea constet, verborum proprietatibus anteponenda [f]. Hac ratione Martianus probat [g], repetitum legatum bis vel amplius, semel deberi. *Quia voluntas*, inquit, *defuncti hæc est, vt semel debeatur.* Et eadem, ab euidente mente testatoris reiicitur conditio, quæ verbis inesse videtur, ab Vlpiano [h]. Vt contrà, quamuis verba enunciatiua non inducant dispositionem, vel fideicommissum, si tamen doceatur talem fuisse voluntatem defuncti, inducunt, vt respondit Modestinus [i]: Imò voluntas testatoris probata prævalet scripturæ, vt minus scriptum quàm dictum iudicemus [k]. Et si alundè ex præsumptione quadam certa peti possit mens testatoris, illa adhuc prævalet scripturæ: veluti, si quis allato falso nuntio de morte filij sui, mutauerit institutum quem fecerat anteà filium, si is redeat filius, succedet [l]. Et ita Centumuiros etiam iudicasse tradunt Cicero [m], & Valerius Maximus [n]. Et Lelius Crassus, in Coponij institutionis quæstione, de controuersia substitutionis Manij Curij dicebat, voluntatem non verba valere oportere. *Nam si*, inquit, *voluntates sententiaq; negligantur, quanta in verbis futura sit captio, cùm in cæteris rebus, tum in testamentis. Ex bono & æquo, non ex callido versutoq; iure res iudicari debere: scriptum sequi, calumniatoris esse. Boni verò iudicis, voluntatem scriptoris authoritatemque defendere* [o]. Cæterùm, si nimium ambigua voluntas sit, iudicis æstimatio erit, quid de ea statuendum sit [p]. Certa voluntate facta, executioni ea demandari debet, vel per hæredes, vel per executores in testamento datos, vel à lege constitutos. Hæredes, vt respondeant negotiis hæreditarijs, & quæ habebat testator facienda explicent operepretium est, cùm succedant in ius vniuersum defuncti [q]: & hoc est, pro hærede se gerere [r]. Et ita omnia legata ab hærede diximus præstari [s], omnes actiones in eum dirigi vt in defunctum, & ab eo omnes actiones defuncti exerceri [t]: atque si contumax sit principali & pontificiali authoritate voluntatem testatoris implere cogetur [u]. Et si intra annum monitus personaliter à iudice ipso, non impleuerit quæ pro impletis haberi sine facto suo non possunt, priuatur iure successionis. Tria enim in hac priuatione requiruntur, 1. vt adimplere sine eo non possit; 2. vt moueatur personaliter à iudice; 3. vt intra annū non impleat. Et tunc hæreditate priuatur & prælegatis, etiam si aliter testator foret ei ea relicturus [x]. Quæ tamen vera non sunt in sex casibus, quos explicat Guil. Bened. [y]. 1. Si iusta de causa citra negligentiam hæres implere non possit [z]. 2. Si implementum non respiciet commodum pecuniarium alterius [a], vel animam testatoris, cuius implementum non debet differre [b]. 3. Si damnosa est hæreditas, & eo priuato alij noluit eam acceptare [c]. 4. Si agatur de regno, comitatu, aut baronia [d]: nisi filius patri implere promisisset, & ageretur de salute publica, vt in c. licet, de voto. 5. Si testator pœnam non implenti hæredi imponat, cessat legalis, cui renunciasse testator videtur [e]. Postremò moro'us hæres non dicetur, nec ea de causa priuatur iure suo, si testator executores testamentarios constituerit speciales [f], quando hæres sine executore non potest exequi; aliàs contrà. Et nisi remoto vel mortuo executore, iudex monuisset hæredem, vt impleret [g].

[a] Plin. lib. 7. c. 30. Cic. 2 de inuentio. l. verbis legu. de verb. sig. l. 1. ad leg. Falc.
[b] § sanctimus, de hær. red & Falc. in auth. l. 3 de lib. præt. lib. 6 C tit 28.
[c] l. ex facto, 35. § rerū autem, qe hær inst. l. si mihi & tibi, 12. § fi de leg 1. l. cùm de Lamonis, 18 § optimum, de fun. inst. inst leg & fi. in conditionibus, 19 & l. pater Seuerinā. de cond. & dem. l. fide commissa, 11. § autem si quis, de leg. 3 l. cum quæstū, 25 § fi C de lega.
[d] Marc. in l. non aliter, § de leg 3.
[e] l. pediculis, § Labro. de ao & arg leg P l. non aliter, 67 de lega 3.
[f] l. seruo alieno, 116. § si quis à primo, de leg 1.
[g] l. si ita legetur, 51. § hoc autem legatum, eod.
[h] l. Titia cum testamento, 35 § Caius Seius, & § Titia. de leg 2.
[i] l. quisquam, 84. de leg 1.
[k] l. fi de hær inst. P. m Cic 1 de orat.
[l] Val. Max lib. 7 c. 7.
[m] Cic. lib. de Inuen. in 1. & 2 de orat. in Bruto In Topicis in Orat. pro Cecin. Facit l. pen. ad exhib. P. c. intelligentia, de verb. sig.
[n] l. voluntatis, C. de fideicom. l. 2. Mutius, 7 § fi. ann. leg. P.
[o] l. hæreditas, de reg. iur. § licet autem, quib. ex caus. manum. non fit.
[p] l. pro hærede. de acq hær.
[q] § legatum, de leg 1
[r] l. vti ve act. ab hær. & con hær C distingue per l. vlt. ex del. def in quan. hæred. tene C.
[s] l. hæreditas etiam, de petit hær P.
[t] auth. hoc amplius, C de fideicom § fi quis autem non impleuerit de hær & Fab. in auth. explicat hoc plurib. Guil. Bened. in c. Rayn. ad vers. si absque liberis, 2. in fidei subsitu. nu. 198 & 199. 200. vsque ad nu. 209.
[u] in pro. rei loco a nu. 209 vsque ad 218.
[x] Pan. cons. 60. Facit Inulti, C de epis. & cle.
[y] l. non oportet, iuncta glo. fi. de his quib. vt indig.
[z] c. licet, de vot. & vot red § si quis autem, cū § præced. de eccle tic. c. Guil. Bened. de rationem in præd. loco nu. 2. & glo. in § si verò non impleuerit, de hær. & Falc. coll. 2. Facit tex. l. siquis solidum, de hæred. institu. glo. in l. ea sola. de reg. iur. P. d. Panor. in c. intelligēdo, de iureiur. Bald. in auth. hoc amplius, C de fideic. c. l. § de pen. leg. l. si fundum sub conditione. § Stichum Sempronio, de leg. 1. & Barr. in d. auth. amplius, per ea in l. multa, de cond. & demon. § si quis autem, de eccles. tit. in fauth. g Vide quæ in probationem adfert d. Bened. in præm. loco, nume. 215.

Potes

Potes hîc addere alia remedia quæ diximus dari contra hæredes legatarij,
8 paulò antè c.33.iure pontificio,ſi ante annum non exequatur hæres voluntatem teſtatoris à die monitionis, in rebus piis executio deuoluitur ad epiſcopum [a]. Et ſi adhuc parere de facto contemnat, ex concilio Magnutiuo, ab epiſcopo loci illius omnis res quæ ei relicta eſt, canonicè interdicitur cum fructibus & reliquis emolumentis [b]: etiam ſi teſtator dixerit,ne ad epiſcopũ cura deuoluereturꝰ [c]. Nam & in negligentiam quoque executoris dari deuolutio fit ad epiſcopum [d]. Extat Emanuelis Comneni imperatoris Orientis conſtitutio nouella græca, lib. 1.iur. Orienta. de executo. teſtamentorum, qua inſtituto Chriſto,vel pauperibus, vel pia cauſa, iubetur, ne his executionis vltra duos menſes prorogetur,& intra quartum diem,ſi fieri poſſit,propter ſalutem animæ defuncti fiat diſtributio: vultque epiſcopum in caſu negligentiæ,& eccleſiæ œconomum, vel ipſum imperatorem fieri executorẽ. Executor datus, vel
9 alius is dicitur,qui ſecundum conſcientiam,id eſt,ſecundum id quod voluiſſe ſcit vel præſumit teſtatorem,facit quod à teſtatore ei iniunctum eſt [e]. Executorem alioquin dicimus, qui ad finem iam decretum ducit [f], habita ratione eius quod exequendum eſt à teſtatore iuſſum, ſecundumque impoſitam formam. Et ita,cùm pro diuerſitate negotiorum, plures ſpecies conſtitui poſſint
10 executorum, hîc agetur tantùm de teſtamentario ſeu vltimæ voluntatis. Ex diſpoſitione iuris cõmunis omnes cuiuſcunque ſexus viri & mulieres poſſunt eſſe executores vltimarum voluntatum. Item minores 25. annis [g]. Et religioſi, petita licentia à ſuperiore [h]. De mulieribus ad ſecundas nuptias tranſeuntibus tamen, Barth. [i] ait, ſi executrices datæ ſint, illis dari coadiutores, vel munus earum ad epiſcopum deuolui. Qui habet perſonatum vel eccleſiaſticam dignitatẽ, non poteſt eſſe executor teſtamentorũ laicorum [k]: quia prohibentur iſtæ perſonæ eſſe adminiſtri & procuratores laicorum [l], miniſtri autem dicuntur executores [m]: niſi ſint executores eorum, quæ diſpoſita ſunt pro anima defuncti, & relictorum ad pias cauſas [n]. Exceptis mendicantibus cordigeris, qui nullomodo dari poſſunt executores: niſi diſtributio ſit facienda
11 inter eiuſdem ordinis monachos & moniales [o]. Poſſunt vnus & plures dari executores, quorum vno mortuo, aut exequi nolente vel abſente, alter exequi
12 poteſt, niſi contrarium teſtator expreſſerit [p]. Forma generalis exequendi, vt ante omnia conficiant inuentarium bonorum, ſi ſint generales executores, nam ſine eo non poſſunt rationem geſti reddere, ad quam tenentur, & ad reliqua præſtanda [q]. Quemadmodum qui nomine tutorio adminiſtrat, antequã aliquid gerat, inuentarium facere debet [r], & rationem reddi tionem ab inuentarij exhibitione incipere, poſteaq; rationalia exhibere [s]: executiendæ namq; ſunt executorũ rationes, vt ſciamus reliqua quæ ab illis ſunt præſtanda [t]. Creditur tamen teſtamentorum executorum iuramento, num accepta expenderint, dummodo illorum non interſit, vt ſint bonæ famæ & vitæ, & ſine ſuſpitione [u]. Cauet & ſtilus pariſienſis, *du petit chaſtelet*, tit. *des executeurs*, c. 10. vt executores teſtamentarij cogantur ſtatim poſt annum à morte teſtatoris reddere rationem executionis. Ita & placuit, vt quod teſtator viuus vni executori dedit expẽdẽdi cauſa in ſepulturã vel in aliam rem, ſi non expẽdatur, quod ſupereſt non expenſũ reſtitui hæredi [x] Nudus quippe miniſter eſt neque quicquam apud eum remanere debet [y]. Poteſtas tamen pendente executione retinendi data penes ſe eſt, videlicet mobilia, non immobilia; neque hæres ante executionem conqueri interdicto poteſtorio aduerſus eum poteſt pro mobilibus, quamuis reſtè audiatur pro immobilibus, vt placuit curiæ Pariſienſi ſupremæ 1. Septem. 1377. [z] Attamen aliquando & immobilia defuncti vendere poteſt pro legatorum ſolutione, ſi mobilia non ſufficiant: vt iudicatum in ea-
13 dem curia, 12. Iunij. 1555. [a] Notabile illud, vt in hac executione non poſſit executor in Gallia ſibi à teſtatore debitum accipere, quãuis iure communi liceat: Sed debet ab hærede petere [b], vt placuit eidem curiæ 5. Maii 1536 [c].

FINIS LIB. 42.

[a] c. nos quidem, 3. de teſtam. §. 6 qui ædificatione, de eccleſ. ædi. vide Panor. in c. iudicante, & c. ſi hæredes, de teſtã.
[b] d. c. ſi hæredes, 6.
[c] c. tua nos, 17. de teſta. §. ſi quis autem pro redemptione, de eccleſ. ædi. in auth. auth. licet, de epiſ. & cler.
[d] l. nulli, 3. eod. tit.
[e] d. l. nulli, § & ſi quidem
[f] l. executorem, de exer. rei iud. P.
[g] l. a filio, 5 de alim. fil. ibi legat. glo. 2. in c. religioſus, 2. de teſtam. 6. de religioſis.
[h] Bar. in d. l. a filio hærede.
[i] ca. ex parte, 30. diſt. e literis, de conceſſ. præb.
[k] c. ſacerdotibus, ne cler. vel mona. ex parte, de poſtu. prælat. c. epiſcopus, 8 diſt.
[l] l. ſi quis à Titio, 10. de legat. 2. d. c. religioſus, de teſta. in 6. ea ſtu. 21. diſt. l. generaliter, de epiſc. & cler.
[m] Item extra, § proinde, & § verum, de verb. ſig.
[n] Bar. in tract. minori. lib. 3. c. 1.
[o] cap. ſi § ſi de teſta. in 6. vide Specul. tit. de inſtrumentis § nunc. vetò aliquâ, in verſ. quæritur an executores præſentes, nu. 49
[p] iuxta l. Lucius, 55. de mãcipat. lib. 40. Pan. 4. l. ſi quis ita, §. ſi duo, de ſtatu. lib. eod. lib. Pan. 17.
[q] l. tutor qui repertorium, de adminiſt. tuto.
[r] l. 2 § de ſeruis, de tutel. & ratio. diſtra.
[s] l. ſi cui libertas, 49. de cond. & demonſt.
[t] Bald. in l. captatoras, de mulie. teſta. Cyn. Bart. in l. pro redemptione, § 2. per illum rex. C. de donatio.
[u] Sed l. Lucius Titius 3. 90 § 2. de leg. 2.
[x] l. ſi quis Titio, eod. vide Turaq. *de more ſuccedendi*, part. 7. Pap. lib. 20. arreſtor. tit. 9 ar. 4. & 5.
[y] Paulus, lib. 20. tit. 6 ar. 9
[z] Specul. tit. de inſtrumentis, edit. § nunc. aliqua, verſ. 39.
[a] Pap. lib. 20. rapſa. 20. tit. 5. ar. 2.
[b] Specul. tit. de inſtrumentis, edit. § nunc. aliqua, verſ. 39.
[c] Pap. lib. 20. rapſa. 20. tit. 5. ar. 2.

DE MEDIIS, QVAE AD CAVSAM TESTATI ET INTESTATI pertinere possunt.

LIBER XLIII.

De Codicillis. Cap. I.

Instit. lib. 2. tit. fi. P. lib. 29. tit. 7. C. lib. 6. tit. 36.

1 *Codicilli pertinent ad causam testati & intestati: item bonorum possessio.*
2 *Codicilli vnde dicti, & codex.*
3 *Codicilli quid, & eorum cum testamento differentia. Et quod hereditas directò codicillis nec dari nec adimi potest.*
4 *Codicillorum species, quomodo differant ab epistolis, de quibus fiant, & à quibus, forma codicillandi, quomodo cum testamẽto & sine testamento fiant. nn. 5. 6. & 7.*
8 *Codicilli ante testamentum facti habent vires à testamento.*
9 *Codicilli post testamentum facti vel approbantur vel improbantur cum ipso testamento.*
10 *Lentulus primus codicillis validis vsus.*
11 *Milites codicilli etiam sine testamento valent.*
12 *Codicillus scripta valent, si modo nihil derogent institutioni: non aliter.*
13 *Codicilli plures fieri possunt valide, non testamenta.*
14 *Codicillaris clausulæ effectus, & forma.*
15 *Iuramentum negotio appositum continet, vt valeat meliori iure, quo valere possit actus.*
16 *Codicillaris clausula quando non firmat testamentum. & 22.*
17 *Codicillorũ finis in testãto, firmare testamentũ & voluntatis vltimæ facilior exitus.*
18 *Substitutio directa in fideicommissariam, quando testamentum iure codicillorum sustinetur, transit: quando non, numero 22.*
19 *Codicillorum pendentium ex testamento, ante & post testamentum factorum, & eorum quæ fiant in testamento ipso notabilis differentia.*
20 *Codicillorũ & testamẽti differẽtia in cõsiderãda capacitate factionis testamẽtariæ.*
21 *Quæ actiones dentur pro relictis in Codicillis.*
23 *Codicillorum admittendorum rationes.*

CODICILLORVM ius aliquando ad testamenti naturam accedit, & aliquando fauet causæ intestati, medium quoddam inter vtramque successionem: vt & bonorum possessio. Quare de illis, antequam aggrediamur reliqua, exequamur pauca oportet. Iulianus ait, Codicillorum ius esse singulare, vt perinde habeantur in his scripta, ac si scripta in testamento essent [a]. Finguntur enim ibi quædam, ac si facta fuissent, & ad venientes ab intestato aliquando referuntur [b]. Codex à caudice, à codice verò codicillus, & codicilli dicuntur, vt ait Varro; 1 2

a l. 1. §. 1. de iure codicill. P.
b l. si quis cum testamentum. eod.

Varro, cùm enim codex dicatur teſtamentum à Iuſtiniano, & à Iuuenale:

Nam codice ſuo
Haredes vetat eſſe ſuos,

Rectè appendices teſtamentorum, vel chartulas, quę pro teſtamentis habentur, codicillos dicimus. Codicilli dicuntur in quæſtione propoſita, voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod quis poſt mortem ſuam ſine hæredis inſtitutione directa fieri voluit. Hanc finitionem à teſtamento [a] mutuati ſumus, additis verbis, *ſine hæredis inſtitutione directa*, quæ ſubſtantialem eius & codicillorum oſtendunt differentiam: quia codicillis non poteſt directò relinqui, vt in teſtamentis, ſed tantùm per obliquum, per fideicommiſſum, hæreditas [b]. Neque in illis exhæredatio, quemadmodum nec inſtitutio fieri poteſt [c], nec adimi data hereditas [d]. Exceptis codicillis militis, in quibus hæc fiunt [e]: quia militis voluntas omnis pro teſtamento legitimo ſeruatur, ſi iure militari fiat [f]. Codicillorum duæ ſpecies, alij namque cum ſcriptura alij per numcupationem ſine ſcriptura fiunt [g]: propriè autem, cum ſcriptura breui, & veluti tabulis & pugillaribus compræhenſa voluntas, codicillorum nomen accipit: per extenſionem verò & abuſiuè, & quæ ſine literis apparet [h]. Diſtincti tamen codicilli ab epiſtolis & literis [i]. Fiunt codicilli de hiſdem bonis, de quibus fit teſtamentum, & per codicillos eadem vel legatis vel fideicommiſſis relinqui poſſunt. Poteſt & is tantùm codicillis diſponere, qui poſſet, ſi daretur otium & tempus, & ſi vellet teſtamentum condere: non autem qui ad teſtamentum faciendum inhabilis eſt [k]. Vt in exemplo furioſi liquet, qui cùm teſtamentum facere non poſſit [l], vt dictum ſuo loco, neque codicillos faciet [m]. Et quemadmodum qui de ſtatu ſuo dubitat teſtari nequit [n]. Sic codicillari [o]. Forma, ſecundum quam codicilli fiant, non habet ſolemnitatem teſtamentorum, ſed exigit tantùm voluntatis probationem per quinque ſaltem teſtes [p]. In quo correcta lex Conſtantini [q], quæ exigebat in illis ſeptem: cùm teſtamentum ſeptem ad minus deſideret iure ciuili [r]. Ex proinde, neque in iſtis requirimus teſtium obſignationem, rogationem, ſuſcriptionem, ſubſignationem [s]. Fiunt codicilli aut ſine teſtamento, aut cum teſtamento [t]: ſine teſtamento, quando qui vult inteſtatus decedere explicat voluntatem ſuam vltimam, ſaltem coram teſtibus quinque [u]. Ideo enim fideicommiſſa dari poſſunt ab inteſtato ſuccedentibus, quoniam creditur paterfamilias ſponte ſua his relinquere legitimam hæreditatem [x]. Et in ſumma iſti codicilli ab inteſtato mortui nihil deſiderant, ſed vicem teſtamenti habent [y]. Formula huius diſpoſitionis eſt à Iuliano poſita; *Quiſquis mihi hæres erit, bonorumúe poſſeſſor, eius fidei committo* [z]. Cum teſtamento codicilli facti rectè definiuntur à Theophilo [a], & Conſtantino harmenopulo [b], κωδικελλός ἐστιν ἐλλιπῶς διαθήκης γνώμης τῶ διαπεφωλῶ ἀναπλήρωσις, id. *Eorum quæ in teſtamento voluntati teſtatoris deſunt, ſupplementum.* Iſtorum trifariam conſtitues differentiam, ratione teſtamenti: Nam aut ante teſtamentum, aut poſt teſtamentum, aut cum ipſo teſtamenti tempore fiunt. Qui fiunt ante teſtamentum ex ſententia Papiniani [c], non aliter vires habent, quam ſi ſpeciali poſtea voluntate confirmentur. Sed CC. Verus & Antoninus reſcripſerunt, ex his codicillis qui teſtamentum præcedunt, poſſe fideicommiſſum peti, ſi appareat eum qui teſtamentum fecit à voluntate, quam in codicillis expreſſerat, non receſſiſſe [d]. Ad teſtamentum enim, quod quoquo tempore fecerit teſtator, pertinent codicilli [e]. Et teſtamento facto, etiam ſi codicilli in eo confirmati non eſſent, vires tamen ex eo capient. Denique, ſi ex teſtamento hæreditas adita non fuiſſet, fideicommiſſum ex huiuſmodi codicillis millius erit momenti [f]. Poſt teſtamentum fiunt codicilli, vt appendices & additiones teſtamenti, extra ſubſtantialia, & habentur codicilli pro parte teſtamenti, obſeruationemque & legem iuris inde traditam obſeruant, & legata in codicillis vel fideicommiſſa poſt teſtamentum dirigũtur ad hæredem, qui ſi tempore codicillorum mortuus eſt, non debentur [g].

Et teſta-

a l. 1. de teſtam. P.
b § codicillis, & §. directo, de codicil. I. 2 § fin. de iure codic. P. l. 2. & l. ſi idem. C. de codicil. l. Scæuola, ad Trebell. P. e ſimilib.
c l. non codicillum. C. de codicil.
d l. 2 C. eod. l. hæreditas, l. 4. de iis quib. vt indig. C.
e Similis codicillis, de milit. teſta. P.
f l. 1. l. milites ſi teſtamentum, eod. cum ſimil.
g l. 1 C. de bon. liber. l. 1 § 1. ſubſ ſine ſcripto. C. de codicil. l. generaliter, de ſacroſ eccleſ.
h Azo. in ſumma, de codicil. C.
i 2 literæ. 17. de iurè codicil. P.
k Sanctum 6. § codicillos de iure codicil. P. l. conficiuntur l. 8. eod.
l l. furioſum, C. qui teſta. fac. non poſſ. § item furioſi, & § furioſi, quib. non eſt per. fac. teſt.
m l. nec codicillos 5 C. de codicil. l. 2 § furioſus, eod. P.
n l. de ſtatu, de teſta. P. l. 1 de leg. 3.
o Ariſto 9 de iu codic.
p l. 1 § 5 de codicil. C. § fin. eod. apud Iuſtin. l. ſi C. de fideicom.
q l. 1 de teſtam. lib. 4. eod. Theod. tit. 4.
r l. hæc conſultiſſima & Lucubemus, C. de teſtam.
s d l. diuus § codicillos & §. licet. de iure codicil. P.
t l. conficiuntur. § de iure codic. § non tantum, de codic. l. non idem 104. eod. C.
u d l. 5 § 5 C. eod. § 5. ſ. eod. apud Iuſtin. facit l. quoniam, de natu. lib. C.
x l. conficiuntur & l. ſiquis 3. de iure codic. P.
y l. ab inteſtato. 16. eod.
z d l. ſi quis 3.
a Theop. § 1. de codic. in inſtit. iur. ciuil.
b Conſt. Harm. lib. 5. tit. 7.
c l. ante tabular. l. 5. de iu. codicill. P.
d § non tantùm verſ. ſed cum autem, de codicil.
e l. ab inteſtato, 20. P.
f l. 3 § fin. eod.
g l. quidam reſcripſerunt, 19. de iure eod. P. l. ſicut, quem ad. teſt. apert. P.

Et teſtamento facto, codicilli ius eius ſequuntur [a]. Videtur hæc ſpecies codicilli prior inuentione eſſe, ex teſtamento Lentuli tempore Auguſti inducta. Hic enim teſtamento facto hæredes filiam ſuam & Auguſtum Cæſarem, & alios quoſdam inſtituerat, ac ſcripſerat in eo teſtamento ita, vt ait Theophilus [b] *ſi quos poſtea codicillos fecero, firmi & vtiles ſunto*, hoc eſt, futuros codicillos confirmauit. Et ita clauſula illa referebatur ad futuros. Similem tamen clauſulam videtur referre Celſus, quam & præteritos ante teſtamentum & futuros confirmare reſpondit: ea eſt, *ſi quid tabulis alioue quo genere ad hoc teſtamentum pertinens, reliquero, ita valere volo* [c]. Excipiuntur militis codicilli, qui per ſe ſtare poſſunt, & ad teſtamentum conditum non referuntur, ſed iure militari valent [d]. Sed valent vtique quæ in codicillis ante vel poſt teſtamentum factis relicta & ſcripta ſunt, ſi inuiolatam relinquant cauſam præcipuam teſtamenti, videlicet inſtitutionem, neque enim permiſſum codicillis eſt, pure inſtitutis liberis inteſtamẽto, conditionem vel ſubſtitutionem directam adijcere [e]. Quia qui conditionem adijcit, effectu adimit hæreditatem in caſu deficientis conditionis [f], & conditio facit inſtitutionem [g]: dari autem nec adimi directò hæreditas codicillis non poteſt, vt dictum eſt, ſed tantùm teſtamento [h]. Codicilli & ante & poſt teſtamentum plures fieri poſſunt [i], diuerſi, & diuerſarum rerum, & omnes ſimul vallent, nec poſteriores ſuperiores reuocant: *niſi* conſtet teſtatorem prioribus derrogare voluiſſe [k]. In quo conſtituitur alia codicillorum in teſtamentis differentia. Quia nemo cum pluribus teſtamentis validis decedere poteſt, ſed poſterius validum rumpit prius [l] exceptis militum diſpoſitionibus [m]. Siquidem in teſtamentis fit inſtitutio hæredis, eaque vniuerſalis omnium bonorum [n]. Et duo in ſolidum eiuſdem rei domini eſſe non poſſunt [o]. In codicillis verò, fit vt plerunque diſpoſitio de certa parte bonorum, vel de vniuerſo fideicommiſſum, cum ordine temporis inſtituti & ſubſtituti qui diuerſo tempore domini rerum fiunt ſucceſſiuè. Poſtremò in ipſo teſtamento ponitur clauſula codicillaris, *ſi non valet quod ago iure teſtamenti valeat iure codicillorum*. Nam hæc clauſula facit, vt vltima voluntas, quæ ex aliquo capite ſolemnitatis non valet iure teſtamenti, recipiatur tanquam codicilli [p]. Non enim quis poteſt agere ſimul tanquam ex teſtamento & tanquam ex codicillis, ex eadem ſcriptura [q]. Prodeſt itaque appoſuiſſe illam clauſulam, vt ſaltem ex codicillis ſuſtineatur voluntas: vt ſi agnatione rumpatur teſtamentum, virtute codicillorum remaneat grauamen in agnato hærede obliquum, ſi teſtator dicat velle diſpoſitionem ſuam valere iure codicillorum [r], vel ſi mortuus agnatus poſtumus ante teſtatorem, iure codicillorum firmentur tabulæ teſtamenti [s], quæ ruptæ erãt per natiuitatem poſtumi [t]. Tuetur & Guill. Bened [u]. Etiam natiuitate poſtumi præteriti ſuperſtitis ruptum teſtamentum, per clauſulam illam iure codicillorum firmari, eamque expreſſam & tacitam, ſuos effectus habere. Taciram vocat, quando per æquipollens adiectum intelligitur: veluti, ſi teſtator dicat in voluntate minus ſolemni [x], *Volo teſtamentum meum valere omni iure meliori quo valere poterit*, vel ſi ſimilib. verbis vratur. 2. Si teſtator iurauerit in teſtamento, nam iuramentum eius eſt virtutis, vt contineat clauſulam, vt actus valeat meliori iure quo valere poteſt [y]: vt ſi iurauit teſtator quod darentur legata, vel adegerit hæredem vt juraret ſe daturum. Ita & habere iuramentum vim clauſulæ codicillaris defendit Bartho [z]. & pluribus firmat Guill. Bened [a]. Quo loci & de viribus iuramenti copioſè & de penurijs diſputat. 3. Suppletur clauſula codicillaris, ex affectione & amore ſingulari, quem gerebat teſtator erga perſonas in minus ſolemni voluntate honoratas [b]. Et hoc idem Benedictus fuſiſſimè per multas digreſſiones de viribus amoris & amicitiæ firmat [c]. Et ibi videbis ex culice factum elephantem. 4. Suppletur ex conſuedine illa clauſula, vel ſtatuto loci [d]. 5 Guido Papæus exiſtimat [e], paria eſſe rogare venientes ab inteſtato, vel dicere ſi non non valeat iure teſtamenti, valeat iure codicillorum. Verùm ſciendum eſt, non cuiuſque teſtamenti eſſe hanc interpretationem. Nam ſi teſta-

tor voluerit

[a] d. l. ab inteſtato.
[b] Theoph. in § 1 de codic. in inſtit. iur. ciuil.
[c] l. Plautiana, 8 de iure codicill.
[d] d. l. conficiuntur, & § milites, de iure codicil.
[e] in l. diuus, 6. & l. quod per mandatum, de iur. codic. §. fi. de codic.
[f] l. pen. de cond. inſtit. P.
[g] l. 6. eod. tit.
[h] l. 2. C. de codicil. § codicillis, eod. cum ſimil.
[i] § ſi eod. l. diuus, § codicillos, inſt. eo. P.
[k] l. 3 C. de codicil.
[l] § poſteriores, quib. mod. teſta. inſir. l. de iniuſto rup. P.
[m] l. quærebatur, de milit. teſta. P.
[n] l. hæredem, de reg. iur. ibi, *in vniuerſum ius, &c.*
[o] l. ſi vt certo, § ſi duobus vehiculis, commod. P.
[p] Plene Bart. in hr. & Bald & Salic. in l. fin. C. de codic. Guill. Bene in ea Raynutius, ad verbum, *teſtamentum*, nu. 17. de teſtam.
[q] l. ſi. C. de codicil.
[r] l. eod.
[s] l. contingunt, § ſi poſt factum, de iure codicil.
[t] l. poſthumus, de iuſto rup. P.
[u] in loco prox. cita.
[x] l. cum patrem, § filius matrem, & l. codicillis, § fin. de legat. 2. l. cum quis decedens, § codicil. 1. 1. de legat. 3.
[y] l. cum pater, § filium matrẽ, de legat. & ibi Bart. & Bald.
[z] Bart. in l. eam quæ, C. de fideicom. & ibi ſi quis in principio, de leg. 3.
[a] Guill. Bened. vbi ſup. nu. 20. 21. 23 vſque ad 26.
[b] glo. & Bald. in l. ſi iure, de teſtam. milit. C.
[c] idẽ Bened. in præd. lo. o nu. 45. vſque ad nu. 53.
[d] Idem, eod. nu. 54.
[e] Guid. Pap. de conſ. 313. per gloſ. in l. ſi non vide teſtam. manumiſſ. C.

tot voluerit teſtamentum tantùm facere, nec voluerit clauſulam apponere, illa non ſubintelligitur, & teſtamentum inualidum; quod alioquim valere
17 poterat iure codicillorum, nullo iure valebit [a]: Finis codicillorum eſt propter quem inuenti ſunt, vt facilius voluntas vltima ſortiretur plenè effectum ſuũ
18 etiam ceſſante ſolemnitate teſtamentaria. Effectus itaque codicillorum, & clauſulæ codicillaris, quæ facit valere teſtamentum iure codicillorum, eſt: 1. vt faciat venientes ab inteſtato, videri grauatos de reſtituenda hæreditate hæredi ſcripto, vtque habeat teſtamentum vim fideicommiſſi [b]. Et ſi ſubſtitutio in eo teſtamento per verba directa facta fuiſſet, trahatur ad fideicommiſſarium [c]. Notabille tamen, quod admonet in hoc Ioan. Petrus Ferrarienſis [d], cùm teſtamentum improbatur & valet tanquam codicilli, hæredes qui ex directis ſunt fideicommiſſarij, non dici hæredes teſtamentarios, nec ita plenè percipere hæreditatem ac ex teſtamento, ſed cum aliqua diminutione: putà retenta quarta Trebellianica à ſuccedentibus ab inteſtato, qui cenſentur per clauſulam rogati de reſtituendo inſtituto. Efficit item hæc clauſula, vt per eam confirmetur ſubſtitutio pupillaris, & ſuccedentes ab inteſtato pupillo,
19 teneantur ſubſtituto hæreditatem pupillarem reſtituere [e]. Sed & affectus alius, vt rupto per præteritionem & agnationem poſtumi teſtamento [f], cui clauſula appoſita eſt, *ſi non valet iure teſtamenti, valeat iure codicillorum*, non tum pantur codicilli, in quos tranſit teſtamentum [g]: quia iſti codicilli non dependent ex teſtamento, ea ratione in teſtamento ſubrogati. Quod notabile eſt. Nam non idem ſtatuendum eſt in alijs codicillis, qui ex teſtamento pendent, qui ante vel poſt teſtamentum fiunt: nam illi cum teſtamento confirmantur tantùm, & teſtamento deficiente abolentur [h]. Et niſi adita ſit ex teſtamento hæreditas, codicilli qui ex eo pendent, deficiunt [i]. Et ita eſt intelligendum de codicillis in teſtamento factis, non de alijs axioma, quod tradit Conſtantinus Harmenopulus [k], *κυοφορεμένῳ ἐπιγινομένῳ αἱ διαθῆκαι ῥήγνυνται, ἀλλὰ οἱ κωδικελλοι*, id eſt, *poſthumo agnaſcente teſtamenta rumpuntur, non etiam co-*
20 *dicilli*. Eſt alius non minus vtilis, quàm ſuperiores codicillorum effectus: vt in cenſenda conditione capacitatis teſtatoris, inſpiciamus an fuerit capax factionis teſtamentariæ tempore mortis: quamuis in teſtamentis, teſtamẽti tempus conſideretur [l]. Idem dicendum de capacitate eius, cui relinquitur codicillis, vt ſufficiat tempore mortis teſtatoris codicillantis capacem [m]: quamuis in teſtamentis hæredis extranei capacitas tribus temporibus exigatur, teſtamenti, mortis teſtatoris, & adictionis [n]. Hinc ſequitur, vt cùm iure fideicommiſſi
21 valeant relicta in teſtamento in ius codicillorum transfuſo, paratas eſſe eaſdem actiones, quas pro fideicommiſſo dari diximus, & pro legatis, & actionem ex teſtamento [o]. Etiam vtilem, cùm ad inſtar teſtamenti codicilli ſint inuenti. P non competit tamen remedium l. fin. de edic. diui Adri. toll. C. vt ibi
22 notat Cynus. Sed obſerua breuiter ex Ioanne P. Ferrarienſi, antequam des actionem clauſulam codicillarem facere, vt teſtamentum valeat iure codicillorum, ſi teſtamentũ corruat ex defectu ſolemnitatis neceſſariæ [q], ſi teſtamẽtum fiat quaſi caducũ, & hæres decedat ante teſtatorem, ſi deficiat ex cauſa præteritionis poſthumi [r], vt dixi; contrà autem in præteritione vel exhæreditione nati, nam non obliquatur inſtitutio, legata tamen manẽt [s]. Nihil tamẽ operatur, ſi teſtamentum ſit imperfectum ratione defectus voluntatis teſtan
23 tis [t]: plures alios caſus vide apud eundem de Ferrariis [u]. Porrò rationes quæ faſuorabiles reddunt codicillos, ex pluribus tres recenſebo. Prior eſt, approbatos eos eſſe, ne facilè quis decederet inteſtatus, non adhibitis ſolemnitatibus teſtamentorum, quas nimiùm curioſè exigebat antiquitas in mutãdo vel corrigendo, minuendo vel augendo eo quod in teſtamento ſcriptum erat [x]. Alia ratio à locis peregrinis, & ab incommodo ad ſeruandas ſolemnitates tempore, in quibus neceſſitas & occaſionem arripere diſponendi breuioribus tabellis, ſolemnitatibuſque compendioſis iubet: & eſt ratio Iuſtiniani, probata Auguſto in Lentuli codicillis [x]. Poſtrema eſt, à ſecuritate diſpoſitionis q̃ improbate teſtamẽto, gratificãdi dat modũ, vt actus valeat p codicillos.

a in l. 1. de iure codicill. illud, § 6. eod. tit. l. fin. § illud, C. de codicill. l. cohæredi, § cùm filius de vulga.

b l. ex ea § 1. in gl. ff. de teſtam. Guido Pap. dec. 513. & 523. l. ex teſtamento, C. de fideicom. Dyn. Cyn. Bart. in auth. ex cauſa, de lib. præter.

c Bald. in l. verbis ciuilibus, in fin. de vulg. Mathes. ſing. 14. anticipere, *nota notabilem doctrinam.*

d Ioã. Petr. de Ferra. in præxim de formulis libelli pro legatario ſing. ad ver. *non valet, de hac palma* per gl. in auth. ex cauſa, de lib. præt. & l. in teſtamento, C. de fideic. l. Scæuola, ad Trebell.

e Ferrar. vbi ſup. ex Bart. arg. l. Scæuola, ad Trebel. l. cum fideicommiſſum, de legat. l. qui duos, in fi. de vulga.

f ij enim præteriti poſſunt nuncupare, l. Gallus, de lib. præter. l. poſthumorũ, § 1. de iniuſto rup. P. l. 2 depoſth. hæred. C.

g l. ab inteſtato, de iure codicillo P.

h vt inſt. C. de codicill. l. ab inteſtato.

i l. ſi quis, § fi. de iure codicillo.

k Harmenop. libr. 5. Prompt. tit. 7. § ſed ſi ſubſtitutus mitas, de legat. 3.

m l. 2. de iure codic. P.

n l. ſi alienum ſeruũ, § in extraneis, de hæred. inſt. P.

o Spec. in titu. de teſtam. § 1. verſ. ex codicillis, glo. & dubio in fi. Raynaldus, in glo. *hic agebatur actione, ex teſtamento*, de teſta. Gutt. Pa. 4. 3. n. 3.

p glo. in § codicillis, in ver. directo, de codicil.

q d. l. f. § ſ. cod. l. codicilli, § ſi de legat. 2.

r l. enim quam C. de fideicom. ſimilib. tractant docto. id l. 1. de iure codicill. & auth. ex cauſa, de lib. præt. C.

s l. fideicommiſſum, § 1. de legat. 3. l. ex ea ſcriptura, de teſtam. per glo. in l. is qui cod. tit.

t in loco ſup. cita.

u l. hæredes palam, § ſiquas poſt factum teſtamentum, de teſtam. P.

x § 1. de codicil

y l. ſi mules qui diſtinguerat, de minis. teſtam. P.

De bonorum poſſeſſionibus. Cap. 2.

Inſtit.lib.3 tit.10.P.lib.37 tit 1.C.lib.6.tit.9.

1 *Bonorum poſſeſſio quid.*
2 *Bonorum poſſeſſio, & poſſeſſio bonorum differunt.*
3 *Bonorum poſſeſſio pluribus ex cauſis defertur, diuiſio ex teſtamento, ab inteſtato, ordinaria extraordinaria, vtilis neceſſaria. &c. & 4.*
5 *Bonorum poſſeſſiones 3. quæ non tribuuntur ius in proprietate quæ.*
6 *Bonorum poſſeſſio edictalis, & decretalis quæ.*
7 *Bonorum poſſeſſio & hæreditas de hi, dem rebus ſunt,*
8 *Hæredes non faciebat prætor, ſed quaſi hæredes, quare.*
9 *Bonorum poſſeſſionem petendi formulæ, quarum vſus, vt actionum, ſublatus in Gallia.*
10 *Tempus ad petendam bonorum poſſeſſionem quantum detur.*
11 *iuris ignorantia non excuſat in bonorum poſſeſſione petenda.*
12 *In tribunali expedire debent quæ cauſæ cognitionem deſiderant.*
13 *Bonorum poſſeſſio quibus detur.*
14 *Bonorum poſſeſſionis finis, conſequi quæ hæres iure ciuili conſequitur.*
15 *Bonorum poſſeſſionis deferendæ rationes.*
16 *Bonorum poſſeſſio in quibus caſibus hodie dicitur neceſſaria.*

§ l.§ bonorum, igitur poſſeſſionem, de bono.poſſe.

MEDIVM aliud inter teſtati & inteſtati cauſam, conſtitit bonorum poſſeſſio, quæ eſt ius perſequendi retinendique patrimonij, quod cuiuſq; cùm is moritur, fuerit [a]. Qui nõ poſſidet, petit q; poſſidet, agit vt retineat. Hæreditatis autem bonorumque poſſeſſio, non vtrum poſſeſſio accipiẽda eſt eſt enim iuris magis, quàm corporis. Et ſi nihil corporale ſit in hæreditate, attamen rectè eius bonorum poſſeſſionem agnitam Labeo ait [b]. Ita bonorum poſſeſſio, & poſſeſſio bonorum differunt ex conſenſu vt opinor legiſlatorum: nam ex proprietate ſermonis, inuerſio verborum parùm mutat ſignificationem, vt poſſeſſio bonorum, ſit detentio naturalis quædam corporalis cum iure aut ſine eo [c]. Bonorum autem poſſeſſio, hæreditas tã prætore delata, vel ex cauſa teſtamentaria, vel ſecundum vel præter tabulas, vel ex cauſa inteſtati contra tabulas, vel contra voluntatem defuncti, vel ſecundum voluntatem: nec non ab inteſtato habentibus ius legitimum, vel non habentibus propter capitis deminutionem [d]. Ex quibus conſtatur diuiſio ſeu diſtinctio bonorum poſſeſſionũ: vt aliæ dicãtur ordinariæ aliæ extraordinariæ. Ordinariæ, ſecũdũ tabulas, & cõtra: extraordinariæ quibus dãtur illæ, quæ ab inteſtato, vnde liberi, vnde legitimi, vnde proximi & cognati, vnde vir & vxor. Teſtamẽtaria bonorum poſſeſſio vtilis eſt, quæ confirmat teſtamentarias & legitimas hæreditates [e]. Alia ab inteſtato neceſſaria, cùm prætor proprio beneficio ſucceſſorem facit, cùm iure aliquo non vocabatur, & tamen æquum videbatur eum ad hæreditatem admitti. Glo fin. in l. fi C. Vnde legit. tradit hodie eſſe ſex ordinarias bonorum poſſeſſiones, & ſeptimam extraordinariam, quæ datur, quoties ex nouis legibus defertur hæreditas ex teſtamento vel ab inteſtato [f]. Prædictarum autem ſex, quatuor eſſe ab inteſtato, duas ex teſtamento. Addit, dicit & glo. præd. alias tres, quæ non tribuuntur ius in proprietate, ſed in poſſeſſione tantùm, nempe Carboniana [g], eam quæ datur ventri [h], & quæ datur gratia ordinandæ l. tis [i]. Quod & notat glo. in l. Papinianus, 8. §. 1. in. ver. *bonorum*, de inoff. teſtam. P. Et iſtæ omnes rursus, vel edictales dici poſſunt, vel decretales [k]. Edictalis bonorum poſſeſſio decernebatur ex edicto prætoris mortuo, ſine ca, qui

a l. 1. §. bonorum.
b d.l. §. hæreditatis.
c & tot tit. de acquir. poſſ. f. potiſſimum in l. 1 & 3 & 5 naturaliter, §. nihil commune. Tex. vt in poſſeſſ. leg. P. ex quib. cau. in poſſeſſ. retum ſit. ibi
d l. ſed cum patronus. 6 §. bonorum poſſeſſionis beneficium de bon. poſſeſſ. P. §. ſicut autem. & §. adhuc autem, eod. apud Iuſtin.
e §. vide de bon. poſſ. apud Iuſtin.
f vide §. decimam, inſt. & §. ſeptimam eod.
g tit. de Carbon. edic.
h de ven. in poſſeſſ. mitt.
i l. Papinianus. 1. de inoffic. teſta. P. l. 2. C. eod.
k l. 1. § decretales, de ſucceſſ. edict. & P. cõ Sanctiſſ. ibi nota.

nec ca, qui

hæ cognatione cauſæ. Decretalis, quæ impetrabatur à prætore viuo, id eſt, quę cauſa cognita dabatur: hanc vulgò dictum extra ordinariam monuit Alciatus, qua à decreto pendeat [a]. Voluerunt tamen iura poſteriora deinde ſuffi-
7 cere edictalem, nec prætoris decreto opus eſſe [b]. Res, perſonæ, & negotia ferè hîc eadem regula, a c in ſucceſſionibus iuris ciuilis, conſiderantur. Bona namque de quibus bonorum datur poſſeſſio, vniuerſitatis habent ſucceſſionem, qua ſuccedit in ius mortui, ſuſcipitur que eius commodũ & incommodũ [c], Id enim continet bonorum appellatio, de cuius danda poſſeſſione hîc agitur. Et eadem ſunt quantum ad effectũ, bona, & hæreditas [d]: ſiue ſit patris fa-
8 filiſam, qui tamen re ſtandi ius habeat [e]. A prætore autem conſtat hæc beneficia bonorum poſſeſſionis fuiſſe introducta [f], qui æquitatis interpres erat, qui que iuris ciuilis adimendi, vel corrigendi, vel ſupplendi gratia, propter vtilitatem publicam, poteſtatẽ ſummam habuit: vnde ius prætoriũ & honorariũ dictũ [g]. Eaque illi, vt opinor, poteſtas permiſſa eſt primùm ex cauſæ cognitione; vt, prout ſuaderet æquitas, diſcuſſis coram illo negotiis, diſpenſandi ſupra ius ex certa propoſita ratione haberet authoritatem. Nulla tamen facta ex illorũ iudicio lege generali, ab initio, quo tempore erant illorum edicta annua tantùm, vt magiſtratus [h]: quamuis facta ſint aliqua poſteà perpetua. Et proinde bonorũ poſſeſſores, quos prætor ſucceſſores faciebat, dicebantur non domini vel hæredes [i], quales dicebãtur qui iure ciuili ſuccedebant, quia ius ciuile erat maioris authoritatis, ratione legis generalis, & ratione authoris, ſeu populus, ſeu princeps is fuiſſet. Imitabatur tamen prætor, in deferendis ſucceſſionibus, ius ciuile; & ideo bonorũ poſſeſſores, quaſi hæredes faciebat [k]. In omnibus e-
9 nim vice hæredum, bonorũ poſſeſſores habentur [l]. Formulæ petendi bonorũ poſſeſſiones erant ſecundũ edicta. & ſecundũ leges & ſenatuſconſulta, propter verba prætoris, *vti me quaque lege, Senatuſconſulto bonorum poſſeſſionem dare oportebit, ita dab.*[m]. Quæ de ſingulis cauſis petendi propoſita, erant obſeruãda. Sed poſteà hoc in deſuetudinem abiit, ſublatis formulis agendi ſuperſtitioſis [n]: potiſſimùm hodiè iure pontificio, quo vtimur. Ex quo ſufficit nudam intentionem agentis exponi iudici, ſine expreſſione nominis actionis [o]. Et proinde, qui vult bonorũ poſſeſſionem petere, omiſſis ambagibus poteſt adire iudicẽ, & illi cauſã exponere petitionis [p]: maximè in Gallia, vbi nulla bonorũ poſſeſ-
10 ſionis mẽtio fit, ſed agitur ad ius ſucceſſionis debitæ, petitione hæreditatis. Cõſeruata tamẽ ſunt per Iuſtinianũ tẽpora poteſtatis experiendi pro hac ſucceſ-
11 ſione in liberis, annus: in aliis autem agnatis & cognatis, centum dierum [q]. Nec obeſt in bonorũ poſſeſſione, quominus dies cedat, iuris ignorãtia: Et ideo hæres inſtitutus etiãm ante apertas tabulas, dies cedit. Satis enim eſt ſcire mortuũ eſſe, ſeque proximũ cognatũ fuiſſe, copiãque eorũ quos cõſulere habuiſſe [r]. Neque mulieres etiam ab hac iuris ignorãtia excuſantur. Quãdiu tamen per facti quæſtionem incertum eſt, ex quo capite poſſeſſio ſit delata, vtrum ſecũdum tabulas, an ab inteſtato, tempus agnoſcendæ bonorum poſſeſſionis præfuturum non poteſt cedere [s]. Ruſticitatem autẽ, abſentiam, vt & ignorantiam
12 facti excuſare placuit [t]. Cæterùm ſi cauſa cognita bonorũ poſſeſsio dat, non
13 alibi quàm pro tribunali dabitur: nec decretũ de plano interponi poterit [u]. Datur hæc bonorum poſſeſsio non inuitis [x], ſed volentibus & idoneis ad petẽdũ; municipibus, ſocietatib [y], curiis, & corporibus [z], vẽtri, furioſo, & priuatis cõtra fiſcum etiam [a], & aliis [b] ſiue maſculi ſint, ſiue fœminæ, liberi vel ſerui, vt notat Vlpianus [c]. Sunt & ſingulares tituli qui id exponãt. vt vnde liberi, cognati, proximi, vir & vxor admittãtur. Et poteſt quis acquirere bonorũ poſſeſſionẽ, vel
14 per ſe metipſũ, vel per alium [d]. Impubes per tutorem [e], qui tamen cùm petere poſſit pupilli nomine, tamẽ repudiare non poteſt [f]. Finis, ob quẽ prætor introduxit bonorum poſſeſſionẽ, eſt, vt adepta ea & admiſſa, cõmoda & incõmoda hæreditaria, & dominũ eorũ quæ in bonis ſunt, tribuãtur bonorũ poſſeſſori [g]; & alia quæ hæredi iure ciuili facto dãtur [h]. Imò vt & ius accreſcẽdi in ea locũ
15 habeat [i], & vtilis actio petitionis hæreditatis [k]. Sunt rationes ab æquitate, neceſſitudine, ſeu iure ſanguinis mutuatæ, quæ ſuaſerunt prætorium edictum,

a Alciat. in l. delata, de verb. ſig.
b l. 2. qui admittãd ad bono poſſe. C. facit gloſſ. in l. 2. §. diuus, quæſtor. in bonor. poſſe. ſeruc.
c l. 3 de bon. poſſ. l. 2. de poſſe hæred. petit. P.
d vt in f. nam quod in ff. & l. C. legatũ, § ſi quis, ad Trebel. P. Item veniunt, § ait Senecus, de petit. hær l. 1. § 1. quor. bono. l. bonorum, 2 de verb. ſig. P.
e d l. 3 § dari autem, de bono poſſe.
f § 1. eod. apud Iuſtin.
g l. unus autem, 7. & l. nam & ipſum, 8. de inſtit. & iu. Theophi in § 2. de bono poſſe.
h § 1. de perpe & tempo actio, apud Iuſt.
i § quus autem de bono poſſe l. quis vſumfructũ, ſi vſufr. petat P. l. ſi de ſing. & leg hæred C. § fin de hær. qual. & differ.
l l. de poſſe. hæred. petit. lib 5. P. in 5 l. prætor, de reg. iur.
l l. 2 de bono poſſe.
m l. unus ex leg Senatuſconſ. bono poſſ. dett. lib. 38 P.
n l. 2 de formo. & tempe frũti C.
o c dilectis de iudic.
p l. fin. qui admit. ad bono. poſſeſſ. poſſ. § fi de bono. poſſe. vide ibi Bo. Fabrũ.
q § cum agitur, de bono. poſſeſſ. l. § fi de ſucce edict. l. 1 & 2 & 4 C. qui admit. ad bono. poſſ. poſſ.
r l. iuris ignorantiã, l. 6. C. eod.
s l. quandiu, 5. eod. l. ſi plures, 9 de bono poſſe. P.
t l. pen. C. qui admitt. ad bono poſſe. poſſ.
u l. 3 § ſi cauſa cognita. de bono. poſſe. l. cùm ipſe, de tranſact.
x l. 3 § inuito de bonor. poſſe P.
y d l. 3 § 8 municip.
z l. non eſt ambigendum, l. 12 eod.
a § ſunt autem, & § ſed eas. de bono poſſe. vt in l. ſed cũ paternos, de bono. poſſe l. 1. & 2 de bono. poſſe. furio. infan. muto & ſr. P.
b l. ſeruus, 17. de bono. poſſeſſ.
c l. 3 § acquirere, 1 pen & l. fi. de bono poſſe.
d d l. ſeruus, § impubes l. infantis, & l. bonorum, 7. C. q. admad bono poſſe. poſſ. adde l. ſi pupillus. in eod.
e l. tutor, 8. de bono. poſſe.
f l. 1. eod.
g l. 2 de poſſe. hæred. petit P.
h l. 3. § ſi cum. 11. ſeq. de bono poſſ. P.
i gl. in l. 2. in ver. ce. eod.

de bonorum poſſeſſionibus, recipi inter leges quas Iuſtinianus in §. 1. & 2. de bono poſſeſſ. proſequitur. Vt nunc ferè illud ius prætorium in ius ciuile tranſierit. Et hæreditatis appellatio contineat bonorum poſſeſſionem [a]. Et in effectu etiam hæredes ſunt bonorum poſſeſſores [b]. Quemadmodum in Gallia nulla mentio in praxi diſtinctionis horum fit, ſed omnes vocantur hæredes. Et proinde pauca de iſtis tradam, tum etiam, quòd permixtim, prout negotium iuris ciuilis occurret, in cauſa ſucceſſionis inteſtati, addemus Deo faueñte, quæ in illis prætor innouarit, vel addiderit, conuenientiori vt arbitror tractatione, cæteris abrogatis. Interim glo. fina. ad leg. fin. vnde legit. C. nos monet, notandos eſſe caſus, in quibus bonorum poſſeſſio eſt hodiè neceſſaria. Nam multùm inquit refert, an de iure ciuili aditi poſſit hæreditas: nam in his licet vſque ad tringenta annos [c]. An verò de iure prætorio, per bonorum poſſeſſionem hoc facere debeat. Quo caſu, qui petit ſi de liberis eſt, intra annũ, ſi alius, intra centum dies tantùm petere debet [d]. Sed hoc ego in Gallia, vbi nũ fit mentio bonorum poſſeſſoris, ſed tantùm hæredis, verum non puto poſſe tenere. Si tamen deſideres videre vnum & viginti caſus, in quibus neceſſaria erat bonorum poſſeſſio, nec poterat aditi hæreditas iure ciuili, conſule Angelum Aretinum, ad §. 1. de exhæred. libero. vbi numerantur & probantur

[1]

a l. hæreditatis, 138. de verb. ſig. l. 1. & l. qui patrem, C. vnde lib.

b l. in conditionibus, §. ſi patrem, de cõd. & demonſt.

c l. licet, cum ibi. nota. de iure delib. C.

d l. 1. §. 1. quis ordo in bono. poſſ. ſecun.

De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. Cap. 3.

Lib. 37. P. tit. 11 Lib. 4. C. tit. 11.

1 *Tabulæ pro teſtamento.*

2 *Bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas quid, quotuplex, ex quibus tabulis detur. Secundum tabulas quomodo dicatur, quibus detur, & quibus non, effectus petitionis, in quibus etiam hodiè hæc bonorum poſſeſſio neceſſaria ſit. Num. 3. 4. 5. 7 & 8.*

6 *Heredis nomine deleto, quando deleantur legata.*

TABVLÆ, dicebantur teſtamenta in quacunque materia inſcripta, ſiue eſſent tabulæ ligneæ, ſiue chartaceæ, vel chorium animalis alicuius, vel alterius materiæ [e]. Ita 2
ſecundum tabulas bonorum poſſeſſio à prætore dari dicitur, ſecundum teſtamentum conditum in ſcriptis tabulis, ſeptem teſtibus ſignatis: nam ſi eundem numerum affuiſſe ſine ſcriptis teſtamento condito doceri poteſt, iure ciuili teſtamentum factum videtur; ac ſecundum nuncupationem bonorum poſſeſſionem deferri explorati iuris eſt [f]. Ita duplicitèr, ſecundum tabu- 3
las vel ſecundum teſtamentum, bonorum poſſeſſio duplex: vna, quæ ex ſcripto: alia, quæ ex nõ ſcripto pẽdet teſtamento [g]. Et primo propriè ſecũdũ tabulas directa; alia, per nuncupationẽ, ſecundum tabulas vtilis, vt notat glo. in l. fin. in ver. *docere*, in fine, de bono. poſſe. ſec. tab. C. de tabulis hoc edictum loquitur teſtamenti ſolemnis. Ergo prima quæſtio, vt extent, vel extiterint. Et 4
ſint ſupremæ tabulæ, id eſt, vltimũ ſit teſtamẽtũ [h], in originali ſeu archetypo, non in exẽplo nam ex exẽplo non petitur bonorũ poſſeſſio [i]. Et rurſũ, tabulæ debẽt eſſe obſignatæ ſigillis & ſignis ſeptem teſtiũ [k]. Et Pomponius ait, vt bonorum poſſeſſio ſecundũ pupillares tabulas admitti poſſit, requiri an teſtamẽtum patris ſit ſignatũ, licet ſecundæ tabulæ reſignatæ pferantur [l]. Secundum 5
tabulas, ſeu ſecundũ teſtamentũ dicitur quis petere bonorũ poſſeſſionẽ; non quòd prætor ſequatur teſtamentum, quinimo contra teſtamentum aliquando decernit: Sed quia extante teſtamento, vel ſolemni, vel nuncupatiuo, hanc

bonorum

e l. 1. & 4. de bono poſſeſſ. ſec. tab. P.

f l. ſin do bono poſſ. con. tab. C. § ſunt autem, de bono. poſſe. apud Iuſtinia.

g l. ſicta ſcriptum, & §. fi. de bono. poſſeſſ. ſec. tab. P.

h l. 1. § non autem, & § ſufficit, & § ſemel. de bono poſſe. ſec. tab. l. vni. § fi. ſi tab. teſta. exta. lib. 37. P. tit. 2.

i l. d. l. 2. §. ſed ſi vnum facit, l. 2. de inſtru. auth. ſi quis in aliquo. C. de ed.

k l. com tabulæ, 7. de bon. poſſe. ſec. tab. P.

l l. vt bonorum, l. 9. eod.

6 bonorum poſſeſſionem decernit[a]. Dabatur ſcripto hæredi hæc petitio bonorum poſſeſſionis ſecundum tabulas, cuius nomen ſcriptum reperitur in teſtamento, vel ſcriptum fuiſſe oſtenditur, quamuis poſt prolatas tabulas deletum ſit. Si enim in teſtamento nomen eius deletum fuerit, vt penitus legi non poſſit, non dabatur hæc bonorum poſſeſſio, nec peti poterat contra aut ſecundū tabulas[b]: quamuis deleto inconſultè etiam viuo teſtatore nomine hæredis, ex tabulis legata peti poſſint per legatarios[c]. Sufficiet tamen, ſi certa demōſtratione hæres ſit in teſtamento demonſtratus, & de certa parte inſtitutus: & ita non aliter ſuccedet[d]. Exceptis his qui dolo impedierunt mutare teſtamentum. Et quod dicitur de inſtituto, dicendum & eſt de ſubſtituto, ſed ordo ſeruandus: defertur namque bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas primo gradu ſcriptis hæredibus: mox illis non petentibus, ſequentes, non ſolùm ſubſtitutos, verum & ſubſtitutis quoque ſubſtitutos admittimus[f], ne hæreditas iaceat[g]. Et quilibet pro ea, qua quiſque parte hæres erit, ſi plures ſunt, bonorū hanc poſſeſſionem petere poteſt[h]. Dabatur & ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionis, etiam illis qui iure ciuili ex his tabulis hæreditatem petere poterant. Dabatur autem, vt remedium paratiſſimum & veluti per interdictum à

7 prætore, propter eius authoritatem[i]. Non poſſunt tamen inſtituti ſub conditione, conditione pendente petere bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, niſi vtiliter ſint inſtituti[k]: & niſi qui teſtatus eſt, habuerit poteſtatem teſtandi tempore teſtamenti & mortis[l]. Et proinde quæ de capacitate inſtitutorum hæredum dicta ſunt, eadem in perſonis, quæ poſſunt bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas petere, repetenda erunt. Effectus quoque ijdem, ac teſtamentorum. Quamobrem quidam exiſtimauerunt, ſuperfluum eſſe be-

8 neficium prætorium bonorum poſſeſſionis ſecundum tabulas, cùm iure ciuilitatis ſuperque hæredibus ſcriptis vel nuncupatis ſubuentum ſit. Maximè hodiè. Quibus tamen ſe obijciunt gloſſarion Bartholus, & alij[m]; dicuntque & hodiè in iure Romanorum, poſſe vti hæredes hoc remedio voluntariè & ſpōte. Imò & iure antiquo & codicis fuiſſe neceſſarium hoc beneficium prætorium ſecundum tabulas contendunt, in certis caſibus, tres adfert gloſſarion, Bartholus cumulat ſex. 1. Si moriatur poſthumus viuo teſtatore, & ita rupe rit teſtamentum[n]. 2. Si capitis diminutione infirmetur eius teſtamentū, qui poſteà tempore mortis ſuæ inuenitur ſui iuris[o]. 3. Si pendente conditione inſtitutionis petatur ab hærede bonorum poſſeſſio[p]. 4. Vt filio præterito confirmante teſtamentum, valeat illud iure prætorio[q]. 5. ſi propter furorem inſtituti non poſſit adiri hæreditas teſtamentaria, dicunt bonorum poſſeſſionem eſſe & fuiſſe vtroque iure neceſſariam[r]. 6. Quando inſtitutio eſt facta ſub conditione impoſſibili, quam reijcit prætor[s]. Et ita æquitatis & neceſſitatis rationes, hoc ius ſuſtinere quoque videntur. Sicuti & in l. vni. de bono. poſſe. ex teſtamento mili. eorum teſtamenta qui in hoſtili loco & expeditione ſunt, & tamen iurati non ſunt milites, vt iure ciuili, militari poteſtate teſtari poſſint: nihilominus tamen iure prætorio hæredes ſuſtinentur, & dabatur ex eius beneficio, ſcriptis hæredibus bonorum poſſeſsio ſecundum tabulas. Mouitque prætorem æquitas, vt quanquam militum conditio diſtet & ab ijs perſonis, quas conſtitutiones principales ſeparant: tamen qui in procinctu verſantur, cùm eadem pericula experiantur, iura quoque eadem ſibi vendicare debeant

a glo. fin. in l. f. vnde legit. C. § ſunt autē de bono poſſe.
b l. 1. ſi tab. teſta. exta in P. l. 2. § ſi conſulto, debono poſſ. ſec. tab.
c l. 2. § ſed & ſi legis de his quæ in teſtamento.
d l. fide bon. poſſ. ſec. tab.
e l. quib. non competit. bono. poſſe. lib. 38. P. tit. 14.
f in l. 2. § defertur, & § ſi duo, de bono.
g l. 2. de bon. poſſe. infan. muto, ſurdo & cæco comp. lib. 37. P. tit. 3.
h d. l. 2. § pro qua quiſque de bono poſſe. ſec. tab.
i l. 2. § defertur, ibi, *nam ſicut ad edendum* &c. l. ſi ita ſcriptum. 8. §. qui filio impubere, l. qui ex liberis, 11. §. teſtamento facto, & l. fi de bono. poſſe. ſec. tab. P.
k l. 3. demum, 6. & l. ſi ſub conditione. 7. and
l l. 2. § exigit prætor, & ſequētib. §§ eo.
m in l. fi. C. vnd legit.
n l. poſthumus, de iniuſto rup. teſta. P.
o §. non tamē, quib. mod. teſtam. infir.
p l. 2. § ſi pendente, & l. ſi ſub conditione, 5. de bono poſſe. ſec. tab.
q l. filio præterito, & l. 2. § idem circa, de iniuſt. rup. P.
r l. cùm hæres, ad Trebell. P.
s l. facta, §. ſi in dando, ad Trebell. P.

De bonorum poſſeſſionibus contra tabulas. Cap. 4.

Lib.37.P.ti.4.Lib.6.C.tit.12.

1 *Bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas potior, quàm contra tabulas.*
2 *Pandectarum ordo confuſus & inuerſus in bonorum poſſeſſionibus.*
3 *Bonorum poſſeſſio contra tabulas quæ dicatur, quotuplex, de quibus ſit, & quibus deferatur, & quo ordine, & nu.4.*
5 *Bonorum poſſeſſio contra tabulas matris non poterat dari, & quare dabatur ſuis. Bonorum poſſeſſores in praxi non nominantur; ſed hæredes dicuntur.*
6 *Bonorum poſſeſſionis petendi formulæ diuerſæ.*
7 *Bonorum poſſeſſio contra tabulas quibus competat.*
8 *Emancipati cum ſuis quomodo ſuccedebant edicto contra tabulas.*
9 *Poſthumis non natis quomodo ſuccurſum.*
10 *Carbonianum edictum quale, & de quo detur. & 11.*
12 *Exhæredatis quando competebat bonorum poſſeſſio contra tabulas.*
13 *Bonorum poſſeſſionis datæ liberis contra tabulas patris, & datæ patronis cõtra tabulas liberti differentiæ: item differ. bonorum poſſe. contra tabulas patroni, & liberorum. num.15.*
14 *Bonorum poſſeſſio contra tabulas filii emancipati, quando non debeatur parentibus.*
16 *Bono. poſſeſſio contra tab. pater petere poterat intra annum: euanuit.*
17 *Bonor. poſſeſſ. contra tabulas effectus.*
18 *Legata & fideicommiſſa qua debeantur rupto teſtamento per bonorum poſſeſſ. contra tabulas.*

VLPIANVS docet conſiderari in bonorum poſſeſſione danda, primùm an tabulæ extent, & ſecundùm eas prius dandam eſſe bonorum poſſeſſionem, ſi fieri poſſit, vel cõtrà: vel ſi non extent, ab inteſtato, Et ita cauſam teſtati eſſe potiorem, deinde de inteſtati cauſa agendum eſſe, iure prætorio, quemadmodum & iure ciuili. *Poſteaquam prætor*, inquit [a], *loquutus eſt de bonorũ poſſeſſione eius qui teſtatus eſt, tranſitum fecit ad inteſtatos, eum ordinem ſecutus, quem & lex duodecim tabularum ſecuta eſt. Fuit enim ordinarium, antè de iudicijs teſtantium; & ſic deinde de ſucceſſione ab inteſtato loqui* [b]. Qua in re video interuerſum ordinem in Pandectis ſæpe, à lib.37. vſque ad 39. Nam prius, *de bonorum poſſeſſionibus*, rectè quidem generaliter actum eſt, ſed poſteà ſæpe mutatur ſtilus: nam in 2. titulo 37. libri agitur, de bonorum poſſeſſione, *ſi tabulæ teſtamenti extent*. Et 4 tit. *de bono. poſſes. contra tabulas*. Poſteà 11. iterum venitur ad bonorum poſſeſſionem *ſecundum tabulas*, ſed ſtatim additur alius 12. tit. de bonorum poſſeſsione contra tabulas, *ſi à parente quis fuerit manumiſſus*. Et 13. iterum, de *ſecundum tabulas* militu. Interſerit deinde parerga qui Pandectas conſarcinauit, vſque ad titu. 6. lib. 38. vbi iterum redit ad bonorum poſſeſsionem contra tabulas. Sunt & alia interpoſita quæ confundant ordinem edicti prætoris, ex quo prius de ſecundum tabulas vel contrà, quàm de inteſtati bonorum poſſeſſione dicendum erat. Quem ordinem ſecutus prætor, inquirit, quo methodo perueniat ad inteſtatorũ ſucceſſiones, num extẽt vel fuerint tabulæ: & ſi fuerint, num ſecũdũ eas deferri poſſit bonorũ poſſeſſio, de quo dictũ; an cõtrà, de quo nũc. Bonorũ poſſeſſio cõtra tabulas ea eſt, quæ datur certis perſonis ſ- pteritis, vel non ritè exhæredatis, cõtra teſtamẽtũ defũctorũ: vt poſteà appa- bit. Duplex hæc, vel cõtra teſtamẽtũ in ſcriptis factũ, vel cõtra nũcupatiuũ [c]

Res de quibus

a Vlp l.1 ſi tab teſta. nullæ extab. lib.38. P.tit.6.

b l quando, de acqu. hæred. l antequã, comm. de ſucceſſ. l. 1 de bon. poſſ. ſec. tab C.

c l. 1 C de bono poſſe. con. tab. liber. &c. lib.6.C.tit.13.

Res de quibus fit hæc bonorũ poſſeſſio, ſunt hæreditatis defuncti, quas cõſecuturus fuiſſet ex voluntate eius legitima, id eſt, ſi ſecundum leges teſtamentũ factum fuiſſet. Et ita prætor eodem omnino iure & ordine vocat bonorum poſſeſſores ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas, quo vocantur iure ciuili ad ſucceſſionem [a]. Vt qui à ſucceſſione repelluntur ciuili iure, repellantur & prætorio [b]. Omneque ius quod per cauſam hæreditariam ſcriptus hæres nanciſcitur, ad eum transferri æquum viſum eſt, quem prætor hæredis loco conſtituit [c]. Conſideratur & hîc pro re, teſtamentum contra quod agitur, vt tabulæ exiterint, ſufficiatque illas extitiſſe mortis teſtatoris tempore, ex quibus vel adiri hæreditas, vel ſecundũ eas bonorũ poſſeſſio peti potuerit, quamuis neutrum eorum poſteà ſequutum ſit, vel ſequi potuerit, vt reſpondit Tryphonius Iuriſconſultus [d]. Deinde conſidera, quis fecerit teſtamentum; nam tantùm datur bonorum poſſeſſio contra teſtamentum patris filijs [e], & parentibus, contra teſtamentum filij [f]; & patrono & liberis eius, contra teſtamentum liberti [g]. At, vt Paulus ait [h], *ad teſtamenta fœminarum, edictum contra tabulas bonorum poſſeſſionis non pertinet, quia ſuos hæredes non habent* [i], id eſt, non habent poteſtatem in liberos [k]. A prætore hæc bonorum poſſeſſio data eſt, quã & Iuſtinianus vocat neceſſariam [l]. & Bart. ait [m], olim illam neceſſariam tantùm filio emancipato; quia filius ſuus. Iure ciuili etiam P P. præteritus poterat dicere nullum teſtamentum & ſuccedebat iure ciuili [n]: Filius verò emancipatus, eo iure poterat impunè præterire [o]. Quare ei prætoris neceſſarium erat beneficium bonorum poſſeſſionis contra tabulas: non etiam ſuis neceſſariò dabatur, ſed vt honeſtius & verecundius contra teſtamentum paternum agerent, ſi vellent. Et hodiè quoque bonorum poſſeſſionem hanc eſſe neceſſariã iure ciuili putant, ſi ponimus, vt inquit Bartholus, exhæredationem ritè factam, id eſt, cum cauſa, ex auth. ex cauſa, de lib. præter. C. Quamuis gallica praxis hæc nomina bonorum poſſeſſionis non nouerit, ſed hæredum tantùm
6 Et ita formula petitionis poſſeſſoriæ bonorum euanuit. Sunt autem iuris prætorij tot formulæ, quot edicta, quibus perſonis diuerſis petendi bonorum poſſeſſionem datur licentia: in quibus debet adiri iudex vel decretum interponi,
7 vel ſaltem in præſentia iudicis admitti [p]. Edictum primum & originale fuit liberorum cauſa, vt ex inſcriptione rubricæ codicis Iuſtinianei patet, *De bonorum poſſeſſ contra tab. quam prætor libe. pollicetur* [q]. Hîc liberos accipere debemus naturales & legitimos, & adoptiuos, ſi neque inſtituti neque exhæredati ſunt item poſthumos [r] & ſui iuris factos ſeu emancipatos [s], & ex his natos [t]. Quę diſtinctionem in filijs adoptiuis capiunt, vide apud Azonem, in ſumma tit. de bono. poſſe. con. tab. vide & l. non putauit, §. in adoptionem, §. vt autem l. ſi in adoptionem, l. ſi poſt mortem, §. 1. de bonorum poſſ. con. tab. P. Conſideratur & in alijs liberis, num poſſint inſtitui: nam præteriti qui inſtitui non poſſunt, non habent hoc beneficium. Qui verò inſtitui poſſunt, ſi inſtituantur, ipſi quoque non habent: quia ſecundum tabulas habere poſſint, niſi alius non inſtitutus incipiat vti edicto illo contra tabulas [u]. At quando adoptatus non poſſit
8 vti, docet l. cùm emancipatus, 13. & l. ſi pater, 17. & l. fin. eod. tit. P. Quando autem olim filius teſtatoris præteritus, & eius filius nepos in poteſtate defuncti retentus, concurrebant, ius ciuile nepotes vocabat, vt ſuos: repudiabat autem emancipatos, vt extraneos. Et proinde prætor, vt concordaret emancipatos præteritos, quibus dabat bonorum poſſeſſionem, cum ſuis, qui iure ciuili vocabantur, aliud edictum fecit, *De coniungendis cum emancipato liberis* quo in portionem dimidiam nepotes cum patribus emancipatis vocabat [x]. Quod hodiè emendatum, & ſublata poteſtatis differentia: primus ordo ſucceſſionis ante nepotes, patri eorum, filio videlicet defuncti teſtatoris datur: & concurſus filij fit cum filijs alterius fratris [y], vt ſuo loco Deo fauente in ſucceſſionib⁹
9 ab inteſtato dicetur. Ratione quoque poſthumorum incertorum præteritorum, aliud edictũ propoſitũ, vt ſi pregnantẽ ſe dicat mulier ex eo qui deceſſit vel ex filio eius & ex eo ferre poſthumũ in vtero, quẽ præterijt teſtãtor, mittatur

a l. 1. de bonã poſſeſſ. con. tab. P.
b l. non eſt, §. de bo. de bono. poſſe P.
c l. cùm emancipatus l. 3. de bono poſſe. con.
d l. Quod vulgò, ff. eod.
e l. 1. in prine. ff. & rubri C de bono. poſſe. con. tab quæ prætor lib poſſe.
f l. 1. ſi à pat quis fuer manum. lib. 47. P. tit. 12.
g l. 1. de bono. poſſe. con tab lib. quæ patro. & eius lib. dat. lib 6. C tit. 7.
h in l. illud notandũ, 4. §. ad teſtamenta, de bono poſſe ſec. tab.
i §. cæterũ, de hæred. qual. & differ.
k l. nulla fœmina, de ſuis & leg. hæred. P.
l §. ſed eas, & §. ſunt autẽ, de bono. poſſ. apud Iuſtinia
m Barth. ad l. fin. vn. legit. nu. 5.
n §. 1. de ex hæred. li. l. filio præterito, 17. §. 1. de iniuſto rup. P. l. inter cætera, de lib. præt. P. cum ſimilib.
o §. emancipatos, de exhær lib. §. emancipati, de hæred. ab int. vent. l. 6. §. 1. de bono poſſe cum ſimilib.
p l. ſi qui admit ad bo non poſſe poſſ. C
q idem in l. non putauit, §. vt autem, de bono poſſ con tab.
r l. 1. eod. l. 1. eod. C.
s d. l. §. & ſui iuris, l. maximum vitium, e. de libe. præter.
t l. notandum, 3. cum diſtinctionẽ, §. 1. 2. 3. eod.
u l. 3. §. ſi quis ex liberis, & l. aliud, §. f. de bono. poſſ. con. tab
x in l. 1. cum ſuis §§. vſque ad §. emancipatus, de coniung. cum emanc. lib P.
y §. conſequens, de hæred. quæ ab inteſt. differ.

a 1. 3. & 10 tit. de ven. in poſſ. mitt. lib. 37. P. tit. 8.

in poſſeſſionem venter, vice contra tabulas bonorum poſſeſſionis [a]. Et illa eſt, vt diximus, bonorum poſſeſſio, quæ non tribuit ius in proprietate; Sed eſt quædam detentio, quæ ſuſpendit alios ſucceſſores. Tandiu namque ſolùm in poſſeſſione venter eſſe debet, quandiu aut pariat, aut abortum faciat, aut certum ſit mulierem non eſſe prægnantē [b]. Et deinceps, ſi eum ediderit qui repulſus

b d. l. 1. §. 6. eod.

c l. 2 eod.

eſt, diſcedere à poſſeſſione debet [c]. Et eſt hæc bonorum poſſeſſio communis ſuccedentibus contra tabulas & ſecundum tabulas, & ab inteſtato [d]. Accedit huic aliud edictum Carbonianum, quando controuerſia mouetur ſucceſſuris liberis contra tabulas, an liberi ſeu filij ſint legitimi, vel extranei, vel ſi fortè ſerui dicantur, vel ex ancilla nati, & tamē illi adhuc impuberes ſint. Nam tūc cauſa cognita, perinde poſſeſſio datur, ac ſi nulla de ea re controuerſia eſſet, & iudicium in tempus pubertatis cauſa cognita differtur [e]; data cautione pro pupillo cui mittitur in poſſeſſionem, ei qui controuerſiam mouet, de bonis reſtituendis, ſi appareat iudicio agitato eum non eſſe filium, vel ingenuum ſeu liberū. Alioquin qui controuerſiam mouet, ſi ſatisfecerit, ipſe mittetur: & ſi vēter ſatisfare velit vel nō poſſit, datur interim curator bonis [f]. Quòd ſi is qui controuerſiam impuberi facit, ex liberis ſit, eueniet, vt ſiue careat is cui ſtatus controuerſia fit, ſiue non careat, ſimul cum eo ſit in poſſeſſione [g]. Extenditur Carbonianum, ad quæſtionem, qua impubes negatur iure adoptatus [h], & ſi dicatur in partu quis ſuppoſitus [i], etiam non obſtante contrario iuramento matris [k], vel ſi obiectum crimen ſit adulterij matri [l]. Porrigitur item hoc edictum ex hiſdem cauſis ad bonorum poſſeſſionē inteſtati [m], & ad ſimilitudinē eius dilatio longa quæſtionis ſtatus, datur in bonis matris [n]. Et hæc intellige de præteritis liberis dicta. In exhæredatis namque reſpon-

d l. extranei, 6. & l. vbicunque, 7. eod. P.

e l. 1. de Carbo. edict. lib. 37. P. tit. 10. l. 1. c eod. lib. 6 tit 17.

f l. ſed & ſi is, 5. §. quotieſcunque, & ſeq §§. & l. 1. §. 1 de Carbo. ed. P d l. 1. C. eod

g d l. ſed & ſi.

h l. ſi impubes, 7. eod

i l. quod Labeo, 9. eod.

k in l. cùm mulier eod.

l l. Titia, 1 & l. 2 §. ſi mater, eod P

m l. Carbonianum, 3 l. de bonis, §. 1. eod.

n d. l. de bonis.

ſum, non dari bonorum poſſeſſio. contra tab. ſi per omnes gradus inſtitutionis, vbi ſubſtitutio, exhæredentur: ſecus ſi in aliquo tantùm fuerunt exhæredati. & in aliis Præteriti [o]. Datur & bonorum poſſeſſio contra tabulas liberti patrono, & eius liberis, ſi libertus maior centenario, ſcilicet maiorem ſummā poſſidens quàm centum aureos in bonis [p], non relictis vel inſtitutis liberis, extraneum inſtituendo patronum præterierit: quo caſu, pro legitima parte quā in huiuſmodi bonis habet ex lege patronus, ſi operas vel munus viuente liberto non receperit in remunerationem libertatis [q], agit vel liberi eius patroni bonorum poſſeſſione contra tabulas [r], & expugnant tantùm pro ea parte tabulas, pro qua ſuccedere debent [s], non omnino nec in omni parte. In quo differt hæc bonorum poſſeſsio contra tabulas quæ datur patrono, ab ea, quæ datur liberis contra tabulas, parentum [t]. Vt & in alia ſpecie l. illud notandum, 4. de bono. poſſe. ſec. tab. Beneficium libertatis à patrono libertis conceſſum, ius ſucceſſionis dat patrono & eius liberis. Et huius bonorum poſſeſſionis exemplo, introducta fuit olim bonorum poſſeſſio, quæ debetur parentibus præteritis in teſtamento emancipatorum. Quod æquiſſimum prætori viſum eſt, quod filius habuerit à parente beneficium quærendorum bonorū [u]. Niſi, vt diximus de patrono, pater iam remunerationem emancipationis habuerit, & acceperit pecuniam vt emanciparet, vel poſteà vinus in eum filius quantum ſatis eſt, contulit, ne iudicia eius inquietaret, vel niſi filius militare cæperit [x]: vel ſi pater coactus fuerit, quòd malè filium contra pietatem afficiebat, eum emancipare [y]. Differentiæ duæ ponuntur inter bonorum poſſeſſionem parentum, & patronorum; vna, in l. 1. §. fin. Si à par. quis fuer. manum. P. Altera, in l. 2. eiuſdem tituli. Petit tamen parens, vt patronus, portionem ſibi debitam hac bonorum poſſeſſione tantùm, ſi turpis perſona à filio non fuerit inſtituta. Si enim turpis, veluti meretrix inſtituatur totorum bonorum, contra tabulas bonorum poſſeſſio parenti datur [z]: habetque ad petitionem exequendam, annum, vt liberi [a]. Hodiè, cùm iure ciuili parentum ſucceſſioni proſpectum ſit, euanuit dicta bonorum poſſeſſio, vt Iuſtinianus dixit de decem perſonis enumeratis à prætore quinto loco edicti [b]. Effectus, propter quos laborarunt prætores, in materia bonorum poſſeſſionis eſt, vt non obſtātib⁹ tabulis teſtamētariis, hæredes vel quaſi hæredes eſſent, quos

o l. non putauit, 8. cū ſuis §§ & l. 1. de bono poſſe. con. tab.

p §. ſed noſtra, de ſucceſſio liber. apud. Iuſtinia.

q l. 2 de bono poſſeſſ. con. tab. libert lib. 6. C tit 13.

r l. 1. eod. tit. C.

s d. l. 1. eod.

t l. cùm emancipatus, l. 13 eod P

u l. 1. ſi à par. quis fuer. manum. lib. 37 P tit 12.

x d. l. 1. §. ſi parens, ſi à par quis fuer manum.

y l. ſi eod tit. P.

z l. Paconius ait, 3. eod.

a l. 2 §. ſi de ſucceſſ. edic P

b in §. ſunt autem, & §. ſed eas, de bono. poſſe.

tales esse ratio æquitatis & naturæ suadebat: & ideo daretur huiusmodi possessoribus admissis, possessoria bonorum petitio [a], etiam cum iure accrescendi [b]. Imo iure Pandectarum, in bonorum possessione contra tabulas parētum, rupto testamento, corruebant omnia legata ex præteritione. Exceptis quibusdam personis, quibus in ea causa legata solui debebant, & fideicommissa: vt liberis, parentibus, vxoribus, nutribusque dotis nomine, & nepotibus relicta [c]. Conseruatis etiam donationibus causa mortis [d]. Hoc obseruato in fideicommissis, vt si ex prædictis personis quidam rogati essēt restituere legatum, extraneis, non deberetur legatum, quia commodum ad extraneos peruenturum erat: contrà, si restitutio facienda esset personis priuilegiatis, dummodo vtiliter data sint [e]. Plura tamen hîc essent consideranda & de virili parte [f], & à quo relicta essent gradu legata [g], & quemadmodum is qui in potestate est, & qui potest alio modo quàm per bonorum possessionem contra tabulas succedere alio iure, non tenetur legata etiam ijs personis præstare [h], & alia similia. Sed ius Nouellarum legem aliam dedit, vt ex causa præteritionis vel exhæredationis, excepta institutione, scripta vel relicta in testamentis firma maneant [i]: ideo illa prætereo. Verumtamen stare adhuc arbitror, vt is qui egerit contra tabulas & non abtinuerit, priuetur relicto sibi in his tabulis iure, putà legato vel fideicommisso [k]. Sicque Constantinus Harmenopulus scribit [l], *ὁ αἰτῶν τὰ κατὰ τῆς διαθήκης ἐναντίωσιν, ἐκπίπτει τῆς λεγατευθέντων αὐτῷ, καὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ δωρεᾶς τινων, εἴτε αὐτὸς ταῦτα κατελείφθη, εἴτε τινὲς τῶν προσηκόντων αὐτῷ.* id. *Qui bonorum possessionem contra tabulas postulat, excidit à legatis, & sibi mortis causa donatis: siue ea ipsi, siue cui eorum qui illi acquirunt, relicta fuerint.* Adde l. cum secundis tabullis, 16. & l. 2. de ijs quib. vt indig. P.

a l. 1 & 2. de possess. hæred petit.
b l. si duobus, 12. de bon. poss. seq. tab.
c l. 1. 2. & 3. de legat. præst. bono. poss. cui tab. petita. l. ibi. per. tot. 5.
d l. sed & si, 3. eod.
e d. l. sed & si, §. item si quis, cum seq. §§. de qua l. Saluus, §. cum duabus legitimis seq. eod.
f de quo in l. seq & si pro dote, cum 3. ll. seq. eod.
g
h l. is qui in potestate, 15. & l. si duo, 16. ead. auth. ex causa, de lib. præter.
i
k l. sub conditione, in fine, de bono. poss. contab. l. 12 qui, de vulga. P. l. 2. & l. 5. §. qui principale, de his quib. vt indig. P.
l Consil. Harmenop. in lib. 5. Promptuar. tit. 6.

De bonorum possessionibus ab intestato delatis. Cap. 5.

1 *Bonorum possessio ab intestato quadruplex.*
2 *Vnde liberi bonorum possessio quibus competebat.*
3 *Vnde legitimi successio quibus delata.*
4 *Vnde vir & vxor edictum quando locum habuit.*
5 *Edicti successorij tempus, & rationes.*

1 QVATVOR feruntur iuris prætorij successiones ab intestato, per bonorum possessiones delatæ secundum ordinem successorij edicti, cum tempore agnoscendi vel repudiandi concesso [m]. Et quando tabulæ testamenti non extabant, ab intestato fecit prætor gradus succedendi, primum liberorum, secūdum legitimorum, 3. cognatorum, 4. viri & vxoris [n]. Et in singulis gradibus, si plures
2 essent, dabatur facultas petendi singulis. Liberi qui vocabantur ab intestato, emancipati erant, non adoptiui [o]: nec sui olim, quia necessarij hæredes erant, donec abstinendi data est facultas [p]. Si emancipati habebant filios in potestate, dimidiam habebant [q]: si extra potestatem, prioribus non petentibus, alij successorio edicto nepotes & pronepotes ordine vocabantur de capite in caput, & de gradu in gradum, expulsis posterioribus à primis [r]. Et ita per bonorum possessionem vnde liberi, agnoscentes, pro rata ab intestato succedunt
3 parte [s]. Non existentibus liberis vel repudiātibus, vocabat prætor legitimos [t], id est, agnatos per virilem sexum descendentes [u]. Legitimi porrò agnati dicti sunt, quia post suos à lege 12. tab. ad successionem defunctorum ab intestato vocabātur [x]. Et proinde cognati, qui in loco agnatorum sunt, vt filij sororis pro legitimis & agnatis habebantur, & vterini [y], & qui ex Orficiano & Ter-

m l. 2. de success. ed. P.
n l. vnic. in princ. vers. *sed successione*, si tab. testa. nullæ ex ta. P. l. 3 vo lib. P l. 1. quis ordo in bono. poss. ser. P.
o l. 1. & 2. vnd. lib. P. P. tit. 7. l. 1 C. eod.
p l. 5. sciendum, de suis & legitim. P. §. fin. de hær. qual. & differ.
q l. si quis, 4 & l. si pater, 5 vide lib.
r l. 1 & 2 C. de success. ord. eod. lib. 6 tit. 16. l. 2. C. vnde ab.
s l. 2. vnde lib. 6. C. tit. 14 l. 2 si pars hær petita. P. l. 2. §. pro qua, de bo. poss. sec. tab.
t l. 2. vnde legi lib. 8 P. tit. 8 l. 2. C. eod §. 2. de leg. agn. succ. l. vlc. §. 1. de grad affi. P.
u §. 2. de legat agnatis succ. l. pen. vn. legi. P.
x §. 2 de legi. agn. suc. l. Iurisconsulturo de grad affi. P.
y in l. pen C. de legi. hæred.

tulliano S.C. admittuntur [a]. Post hos cognati vel adoptiui vel naturales & legitimi [b], vel naturales tantùm certi [c]: dummodò seruilis non sit cognatio [d]. Cognatos porrò hîc, non generali appellatione, qua omnes agnati & cognati continentur [e], intelligi par est, sed tantùm per fœmininam lineam iunctos [f]. Post agnatos & cognatos ad decimum vsque gradum, prætor excluso fisco 4 vocat vxorem defuncti intestati, edicto vnde vir & vxor, si ea tempore mortis ei fuerit iuncta legitimo matrimonio, & non diuerterit [g]. Et hęc quidem de iure prætorio obtinent antiquo, quæ dixisse sufficiet in bonorum possessionum explicatione. Quomodo autem hæc iura in melius iure ciuili fuerint reformata, & quomodò istæ personæ hodie succedant ab intestato, in successione intestati copiosè Deo fauente & ordinatè docebimus. Prætoris tamen interim monebimus edictum successorium, maximè olim habuisse temporis 5 præfinitionem petendi bonorum possessionem, in liberis & patre, annum: in alijs, centum dierum. Ne mota fieret creditoribus hæreditarijs longior, & vt elapso hoc tempore, deuolueretur à proximiore gradu in sequentem, ius petendi bonorum possessionem ab intestato [h]. Quamquam creditores possent alijs remedijs sibi consuleri, & petere dari curatorem bonis [i]. Hîc desideres, & in successionibus quoque ab intestato, cognitionem graduum consanguinitatis & affinitatis. Sed habes lib. 9. Syntagma. hanc iam explanatam, c. 9. &c. 10.

a l. 2. §. f & l. 3. vnd. legit P.
b l. 15. hæc autem, vnde cog P. l. 6 C. eo.
c l. si spurius 4. vn. cognat P.
d d. l. 1. § pertinet autem, eod
e l. inter agnatos, l. vnde leg. P l. 1. vn. cog. l. 4 § ad 2 grad. cog
f § 3. de succe cognat. l. vlt. § 1. de gra. affi.
g l. vni. vn. vir & vxor, libro 3 P. tit. 12.

h l. 1. de succeff. edi. i l. 1. de cura bon. dan. P.

FINIS LIB. 43.

DE PRAELVDIIS AD CAVSAM INTESTATI.

LIBER 44.

Quibus modis cauſa inteſtati ex cauſa teſtamenti oriri poteſt, & de reuocatione valida teſtamenti. Cap. 1.

1 *Teſtamenti cauſa præfertur cauſæ inteſtati.*
2 *Inteſtatus quis dicatur, & inteſtati duæ ſpecies.*
3 *Teſtati cauſa quomodo pereat.*
4 *Teſtamentum quomodo inutile reuiuiſcat.*
5 *Adoptiui filij non ſuccedunt in Gallia, & quomodo olim ſuccedebant.*
6 *Teſtamentum quomodo expreſſe vel tacitè dicitur reuocatum à teſtatore, per lapſum 10 annorum, vel voluntate ſimpliciter, vel poſteriore teſtamento. & 7.*
8 *Cum duobus teſtamentis paganus decedere non poteſt, miles contrà.*
9 *Teſtamentis duobus vel pluribus commorientibus, quod poſterius in dubio præſumatur.*
10 *Teſtamentum inter liberos quomodo poſteriore non reuocetur.*
11 *Clauſula derogatoria teſtamentis appoſita quid operetur, & quomodo eidem derogetur. & nu. 12. & 13.*

1 PRIOTISSIMA cura debet eſſe eorum qui volunt ſuccedere ab inteſtato, diſpicere, num teſtamentum aboleri poſſit defuncti, vt cauſa teſtati pereat. Nam quandiu ea locum habet, non eſt locus, vt monuimus alibi, ſucceſſioni
2 ab inteſtato [a]. Inteſtatus namque is dicitur, qui deceſſit nullo condito teſtamento, vel aliquo quidem condito, ſed quod non ſortiri poſſit effectum. Hoc explicat latius Iuſtinianus [b] ex Vlpiano [c] *Inteſtatus*, inquit, *decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat, ruptum irritumúe factum eſt: aut ſi ex eo nemo heres extiterit.* Duæ tamen ſunt ſpecies inteſtati notandæ: vna, quæ ſpecialis: alia, quæ vniuerſalis. Specialis, quando aliqua de re ſingulari non meminit teſtator in teſtamento, ratione cuius omiſſionis ſi ſuppleri non poſſit, decedere dicitur inteſtatus: veluti, ſi nihil ſtatuat de tutoribus filiorum, in illis erit inteſtatus [d]. Vniuerſalis verò, quando omnino quis non fecit teſtamentum, vel fecit, ſed eius non habetur ratio. Prior cauſa inteſtati non deuoluit ſucceſſionem hærediratis ad venientes ab inteſtato, altera contrà. Subruetur porrò cau
3 ſa teſtati, vel ratione rerum, ex cauſa ipſius teſtamenti: vel ratione perſonarũ, àquibus fiunt teſtamenta: vel ex negotijs ſeu actionibus teſtamenti, non factis ſecundum legum formulam, vel ex perſonis cuius ſit inſtitutio. Eruntque tũc diſpoſita ſine effectu, ceſſante fine & rationibus teſtamentarijs. Ex parte itaque teſtamenti inteſtatus quis dicetur, 1. ſi teſtamenti tabulæ non extent, nec conſtet de nuncupatiuo [e]. Iure tamen pontificio, qui alij commiſit ſuarum rerum diſpo-

[a] l. quandiu, de acq. hær. P. l. 1 vni. ſi tab. teſta. nulla exta. P. l. antequam, com. de ſucce. C. cum ſimilib.
[b] §. 1. de hæred. quæ ab int. defer.
[c] Vlp. in l. 3 de ſuis & legit. hæred. P.
[d] §. quod autem, de legit. agnato. tute.
[e] l. vni. ſi tab. teſta nul. exta. P. d. l. de ſuis & legit. P. §. 1 de hæred quæ ab int. defer.

rum diſpoſitionem, non dicitur inteſtatus: & ſi teſtamentum non relinquat aliud, vt ait glo. in c. cum tibi, §. ordinatio rerum, de teſtamen. 2. Si teſtamentũ ſit deletum, vel interciſum, vel inductum ex voluntate teſtatoris volentis mutare voluntatem [a]; 3. Si ſolemnia deſint teſtamento in ſcriptis facto teſtium & aliorum, quæ ponuntur in l. hac conſultiſſima, de teſtam. l. fin. de fideicom. C. ſi non ſint teſtes rogati [b]; ſi non fuerit teſtamentum abſolutum vnico contextu [c]; ſi non fuerit recitatum non ſolemne teſtamentum [d]; ſi imperfectum ſit: niſi inter liberos fiat, quorum fauore valet quomodocunque factum [e]. Sicuti & alibi ſuo loco demonſtrauimus, ibidemque in teſtamento ad pias cauſas compoſito, & in teſtamento habente clauſulam codicillarem, locum habere. Ex parte teſtatorum, à quibus fiunt teſtamenta, recidit cauſa teſtati in cauſam inteſtati, variis modis: vt ſi teſtamentum ab eo fractum eſt, qui poteſtatem non habebat condendi: quo caſu improprie tamen dicitur quis inteſtatus, vt ſi furioſus, pupillus, & ſimiles tenentur [f]. Item ſi teſtamentum quidem potuit facere teſtator tempore quo condidit, ſed poſtea incapax factus ſit: putà quia capite minutus. Nam teſtamentum rumpitur etiam minima capitis deminutione [g], vt ſi ſe arrogandum dederit [h]. Multò magis, ſi maximam patiatur capitis minutionem: nam per illam etiam teſtamentum ſcinditur [i]. Exæquitate tamen prætoris, ſi teſtator tempore mortis inueniatur in ſtatu legitimo condendi teſtamentum, irritum per capitis deminutionem, teſtamentum conualeſcit, ſi eius voluntatem retineat [k]. Secundum autem facta per teſtatorẽ, teſtamenta ſubuertuntur pluribus modis, vt, ſi quis poſt factum teſtamentum adoptauerit ſibi filium, vel arrogauerit: teſtamentum enim ab eo anteà factum rumpitur, veluti agnatione ſui hæredis [l]. In Gallia tamen metuendum non eſt hanc adoptionem tum pere teſtamentum, quia nec vlla adoptandi conſuetudo recepta eſt: & ſi quidam tanquã filij nutriantur, alumni nomine & priuilegio tantùm digni ſunt, nec ſuccedunt patribus nutritiis, nec eos tenetur inſtituere qui promiſit tanquam filios habere [m]. Et ita etiã Maſſuerius tradit [n], filios adoptiuos in Gallia non ſuccedere, quem ſequuntur Guill. Benedictus [o], Tiraquellus [p], & Rebuffus [q]. Et quamuis in Gallia priſcis temporibus, & in Langobardia legamus adoptionem factã, & ſucceſſores electos adoptiuos à principibus, vt ſuo loco in adoptiuis filiis oſtendimus: attamẽ hoc deſuetudo ſuſtulit, & ſucceſſio illis delata aliquãdo, non iure adoptionis, ſed ex voluntate teſtamẽtaria decedẽtiũ, probabilius eſt dicere. Scribit tamen Tiraquellus, per legitimationẽ filij naturalis, quæ in Gallia vel ſubſequente matrimonio, vel diplomate principis fit, rumpi teſtamentum anteà factum [r]. Facto quoque teſtatoris corruit teſtamẽtum, ſi expreſſè reuocet, vel tacitè [s]. Expreſſè, quia teſtibus præſentibus dixerit annullare ſe & reuocare, & nolle teſtamentum valere quod condidit & poſteà decennium in ea voluntate lapſum ſit, quo ſuperuixerit teſtator [t]. Sic enim admittit communis opinio reuocationem teſtamenti ſimplicem valere, in l. ſancimus, & ibi Alexan. & glo. fin. C. de teſtã. Et alioquin non valere ſimplicem reuocationem teſtamenti ſolemniter facti, niſi aliud teſtamentũ ſolẽne factum ſit, cum inſtitutione hæredis, & alia interuenerint, quæ accedũt teſtantibus [u]. Pugnãt & interpretes in computatione illius decennij. Nam gloſſa [x], Ioan. Faber [y], & Azo [z] ſcribũt, antequã teſtamentũ prius ſolẽne perfectũ reuocetur per reuocationẽ ſimplicẽ dictam, & fiat nullum minus ſolemni voluntate, exigi, vt decem anni lapſi ſint à priori vſque ad reuocationem. Hoſtienſis tamen, in ſumma tit. De teſtã. apud Greg. §. qualiter infirmentur, verſ. item per poſterius, ſcripſit ſufficere teſtatorem vixiſſe per 10. annos poſt primũ teſtamentum: nec intereſſe quotempore medio reuocauerit, atq; ſecundũ hãc ſententiã iudicatũ eſt in Senatu Gratianopolitano 10. Martij 1459 [a]. Et hæc quæſtio ad ſimplicẽ reuocationẽ teſtamẽti verbo tenus factã pertinet, nõ ſi Facto aliquo reuocatũ doceat à teſtõre in ſcriptis factũ: veluti, ſi factũ cãcellet,

incidat

a Papo lib 10. Arreſtat. 1 arc 3.

a §. fi. & 1 proximè, de his quæ inteſta. delib 28 P tit. 4 l. vnic. ſi tab. teſta. exta li. 39. P tit. 2.

b l. hæredes palam, §. penult. de teſtam. P. auth. rogati, de teſtib C.

c l. ſi is qui teſtamentum, & l. hæredes palam, de teſtam. P.

d l. fideicommiſſa, in §. quoties, de legat.

e l. hac conſultiſſima, §. ex imperfecto, de teſta C. cum auth. ibi poſito.

f in l. de fatu & legat. P. qui teſtari non poſſunt, docet tit quib. nũ eſt permiſſ. teſta. & nos in teſtam. docemus.

g §. alio autem modo, quib. mod teſta. infir.

h l. conficiuntur, § ſi qui poſt factum de iure codicil. iunge § minima, de capit. deminut.

i l. ſequitur qui, § 1 de teſt. mil. quæ autem alia lex, in § maxima, de cap. demi. docetur.

k § non tamen per õnia, quib. mod teſt infir. l. qui ex liberis, § teſtamenta, de bon poſſ ſeq. tab. P.

l § 1. quib. mod teſt. inf. l. non ſi & l. ſi & l. certum, de inoffic. teſt & P.

m l. quidam cum filiũ, 23 de verb obl P.

n Maſſ. in § autem ſi de filiaſtro, de probat.

o Bened. in c. Raynutius, in ver. & vxorem nomine, num. 1 de teſtam.

p Tiraq. in tract. de retract. § 1 glo. 8.

q tractat. de ſententia prouiſionali art. 6. glo. 2 nu. 27.

r Tiraq. in l. ſi vnquã ad ver. ſuſceperit liberos, nu. 8 de reuoc. donat C.

s l. § ſi hæres, ſi tab. teſta nullæ exta. P.

t l. ſancimus, 27 de teſta C. arg. l. nihil tam naturale, de regul. l. ſancimus, 27 de teſta C. arg. l. nihil tam naturale, de regul. iur.

u § ex eo, quib. mod. teſt. infir. Bare in l. ſi in c. nu 3. de leg. Alex. conſ. 119 nu. 8 lib 7. Socin. ſenior, conſ. 42 nu. 1 lib 3 vide Guill. Benedict. addit. Raynutium ad ver. teſtamẽto nu. 8. & in d. l. ſancimus, in ver. facit.

x Ioan. Faber, ad d. l. ſancimus

y Azo in Summ. de teſt.

indicat, deleatúe, nam ſtatim tunc annullatum cenſetur, aut alia declaratione, vel ſine ſequente teſtamento [a]. Et ſi agamus de nuncupatiuo, eadem ſolemnitate qua conditum eſt, exiſtimo reuocatum cenſeri [b]. Item ſi teſtator dixerit, & palam teſtatus ſit eos quos teſtamento inſtituerit, de ſe malè meritos: nam & tunc illi nihil ex teſtamento poterunt capere [c]. Quid enim quærimus aliud in fundamento teſtamentorum, quàm voluntatem defuncti, quam ſi apertã habeamus, cur cõtra eam teſtamẽtũ, quod improbatũ eſt, recipiẽdũ putamus? Cæterum iuris exploratiſt, regulariter vltimum teſtamentum valere & tollere prius. Nec intereſt, aliquis exiterit hæres ex eo, vel non: hoc enim ſolum ſpectatur, an aliquo caſu exiſtere potuerit [d]. Et ſi ſecundum perfectum deficiat, nec ex primo, tam rupto poſteriore, nec ex ſecundo hæres erit:
8 & ita inteſtatus paterfami. decedit [f]. Neque cum duobus validis teſtamentis paganus decedere poteſt, vt alibi expoſuimus in codicillis [g], excepto milite, qui vnum in paganicis, aliud in caſtrenſibus relinquere poteſt [h]. Ideo duobus extantibus, ſupremum accipiemus, id eſt, illud poſt quod nullum factũ
9 eſt [i]. Quod ſi non conſtat, quod fuerit poſterius, nullum teſtamentum eorum valebit, vt abunde videbis diſputatum per glo. in l. 1. §. non autem, ad verbum veteres, de bono. poſſe. ſec. tab lib. 37. P. tit. 11. Boer. deciſ. 311 Ex ordine tamen ſcripturæ, vel ex alijs circunſtãtijs, poſſumus interdũ colligere prioritatẽ tẽporis, & ex hora, & alijs quæ diſputat Guill. Bened. in c. Raynutius, ad ver. teſtamentum. 2. nu. 27. 28. 30. 32. Et idem eodem, nu. 31. ſcribit. in concurſu duorum vel plurium teſtamentorum, de quorum prioritate non eſt certitudo, poſterius præſumi, 1. Illud, ex quo nactus eſt illius hæres hæreditatis poſſeſſionem: nam alter qui negat, probare debet eſſe prius, & pro poſſeſſore interim iudicandum [l]. 2. Præſumi teſtamentum poſterius, in quo hæredes eſſent ex illis qui vocantur ab inteſtato, alijs aliorum teſtamentorum exiſtentibus extraneis. 3. Poſterius & validius cenſendum, in quo pia cauſa inſtituta eſt: quia vt in contractibus [l], ita in vltimis voluntatibus fauendum ei eſt [m]. Addit & 4. il-
10 lud poſterius, in quo relinquitur doctori pro ſalario. Cæterùm, poſterius teſtamentum rumpere primum intelligendum eſt, etiam ſi in poſteriori non fiat expreſſa reuocatio præcedentis. Ac excipe primum teſtamentum, prius factũ inter liberos etiam minus ſolomne, quod non reuocatur vel ſolemni poſteriore, ſine expreſſa reuocatione: nempe, ſi in ſecundo ſint inſtituti extranei. Contrarium namque verius eſſet, inſtitutis liberis, & poſterius ſine expreſſa prioris derrogatione valeret [o]. Item intellige non reuocari teſtamentum inter liberos per poſterius, ſi primum fiat in ſcriptis: nam ſi ſit nuncupatiuum coram duobus teſtibus factum, tollitur per poſterius, etiam in eo inſtituto hærede extraneo, coram teſtibus factum [p]. Sed & tradunt reuocari tacitè poſteriore teſtamento, vbi inſtituta eſt pia cauſa, teſtamentum prius factum inter liberos. Item, & ſine derrogatione expreſſa quoque reuocari poſſe codicillos, in quibus æqualiter vocati ſunt filij, per teſtamentum ſubſequens, etiam inſtituto extraneo: quæ probat Guill. Bened. [q] Additque ſingulariter [r], niſi hæc quatuor concurrãt, nõ poſſe dici reuocatũ ſine expreſſa derrogatione teſtamentum factum prius inter liberos, etiam ſi teſtator prius illud cancellauerit [s].
11 Quia in eo teſtamento arbitrantur interpretes contineri clauſulam derrogatoriam ad teſtamenta ſequentia, in quibus ſecundo loco eſt neceſſaria ea in derrogatoria clauſulæ derrogatoriæ: Id eſt, ſi teſtamentum dicat teſtator, *velle eſſe ſum vltimum, nec aliud velle facere, & ſi fecerit, præſenti teſtamento ei derrogare*, hoc eſt nolle ſequens vallere. Illa clauſula facit, vt teſtamentum poſterius tacitè non reuocet prius, nec aliter valeat, quàm ſi in poſteriore ad ita fuerit clauſula, *non obſtante priore teſtamento, & clauſula derrogatoria, quam in quantum neceſſarium eſt reuoco, & ei derrogo*. Ita eſt derrogatoria derrogatoriæ, quæ facit valere poſterius teſtamentum [t]. Si modò per ſingula reuocatio primi fiat. Nõ
12 enim ſufficit generaliter dixiſſe, *non obſtante meo primo teſtamento* [u]. Obſerua hic conuenire inter interpretes iuramentum appoſitum in teſtamento de ſeruanda voluntate, vim habere derrogatoriæ clauſulæ: ideo ſi in primo ponatur

vel in

a l. 1. §. ſi hæres, ſi eab teſtamento ex pa P. Ino ſtrum, C. de teſta Cruceta, conſ. 128 nu. 1. cohæredi, 41 de vulg. P. 1. § pen de bono. poſſe. ſec tab.

b arg. l. nihil tam n turale, de reg. iur.

c l. hæredibus, C. d his quib. vt ind. ibi ſo Baber.

d § poſterior, quib mod. teſta infir. l. de minuſtu rup. P

e d. § poſterior, l. ci te ſecũdo, 16 de in iu rup. P. § cùm a rem, de hære. qua ab int. def.

f lib. ſuper. ca. plur. de hoc Guill. Bene ad c. Raynutius, a ver. teſtamẽtum, n in prin. de teſtam

g l. 1. C. de milit. teſt cũ ſimilibus, l. quæ rebatur, eod. P.

h l. 1. §. non autem, d bono. poſſe. ſec. tab

i l. qui accuſare, d eden. C. l. fi. C. de re vendic.

k arg. l. ſi duobus, § l prius, de bono. poſ ſe contrab. l. h. c. ſi totiſſima, § ſi qu de teſtam. vid. § d C. de teſtam. qui libr. ad ſcrib.

l l. 1. de cure fil. lib. 5 in Luc. Rom. in auth ſimiliter in ea ſpe cie pæ cauſa, ad l Falcid. C. Bald. ad l. 1. de hæred. vel act vend. C. Felin. in. ſin. de edic. diui A de roſt.

m auth. hoc inter cõ ros. C. de teſtamen

n gl. in § 5. de teſtam. imp. & in auth. Ii do. Rom. con ſtit. incip. an poſſint do dotare, ſi col. & cõ 383. incip. in ea gra m ſſa. Guil. Beau ad d. c. Raynutius in ver. teſtamenti 2. nu. 9. & 10.

o Angel. in auth. ſuper inter liberos. C. d teſtam. Alex. conſ 146 quamuis in te ſtura contrarium teneat, ſed auth hoc inter liberos ſe quitur hanc ſent Guil. Bene. vbi ſup (idem Bened. in prox. cit. ver. teſta mentum, a nu. 1 vſq.

p Idem eod. nu. 14.

q Sed ſuſtinent Ange & Alex. in l. no ſtrum, C. de teſtam tradit. hoc non ſi quis in prin. de le ga p. & ibi interp Bart. & alij.

r l. 1. § f. & ibi Bald de Iur. lib. 10. C glo. in cap. cum dam. dict. glo. in c. 1. de conſtit. in fa cit. l. § ita ſcrip tum, de legat. 1. Ia Gallet. Bened. vbi ſup. nu. 15. & 16.

vel in ſecundo ſeu poſteriore, perinde teſtamentum habendum eſt, acſi derrogatoria clauſula appoſita eſſet, & eodem modo ei derrogatur. Quod plurib. proſequitur & probat Iulius Clarus [a], & Guill. Benedictus [b], quæ non recenſebo, ſed ad illum te reijciam, vt videas plura de clauſula derrogatoria teſtamentorum. Nota tamen pro forenſi obſeruatione quod Saliceſus tradit in l. ſancimus, in 6. quæſt. de teſtam. C. vt ſi ex iuſta cauſa poſſit obliuiſci teſtator prioris derrogationis, quod poteſt generaliter reuocare eam in ſecundo teſtamento, per d. l. ſi quis in principio, in ver. *ſciens*, de lega. 3. Aliter verò ſi teſtator eſt doctus, nec occaſionem habeat ex tempore vel ægritudine obliuionis, neceſſariam eſſe derrogationem ſpecialem, per l. diui, §. licet, de iure codicil. P. Et ita iudicatum, arreſto ſenatus Gratianopol. 2. Aug. 1457 [c].

a Iul. Clar in § lib 5. teſtamẽtum, q 94.

b Idem Bened. vbi ſup. nu. 18 19 20. Vide & de clauſu. hac Gmd Pap. q. 227 Paul. Caſtrenſ. 281 in antiq dever. derrogatoria. vide d. Pap. conſ. 64. in ip viſis dubb' pe tamentis, & cõſ. 65 incip. viſo hematis, nu 6 verſate dicta dubia.

c idẽ Pap deciſ. 227. nu 3.

De præteritione filiorum. Cap. 2.

lib. 28 P tit. 2.

1 *Filij inſtituendi, vel exhæredes faciendi, alioquim irritũ teſtamentũ illis præteritis.*
2 *Præteritio quid, & quotuplex. & 3.*
4 *Præteritio filiorum dicitur ſi non inſtituantur, etiam ſi legetur illis.*
5 *Præteritio quæ ſit, quæ rumpat teſtamentum. Exceptiones, nu. 12*
6 *Præteritio de quibus perſonis fieri dicatur.*
7 *Præteritio iure ciuili & prætorio examinanda.*
8 *Legitima liberis an iure inſtitutionis relinquenda, & an alio titulo relinqui poſſit.*
9 *Legitima ſupplementum impedit querelam inofficioſi.*
10 *Inſtitutio filij debet eſſe expreſſa.*
11 *Præteritio num rumpat teſtamentum, non conquerente præterito.*
13 *Codicillaris clauſula facit valere diſpoſitum in teſtamento, vbi filius eſt præteritus. Præteritio filij in matris teſtamento non vitiat eius teſtamentũ cauſa inſerta.*
14 *Præteriti qui conqueri poſſint. & ſeq.*
15 *Poſthumus quis rumpat agnatione teſtamentum.*
16 *Nepotes non ſunt prætereundi, ſed inſtituendi vel exhæredandi.*
17 *Adoptiui filij inſtituendi vel exhæredandi erant.*
18 *Naturales tantum filij de præteritione paterna non poſſunt conqueri.*
19 *Filia dotata renuntians non facit partem, nec admittitur ad partem inteſtati patrij.*
20 *Parentes in teſtamento filij præteriti rũpunt teſtamẽtũ. Et ibi de præterit. Patroni.*
21 *Præteritio filiorum quando nullum teſtamentum reddit.*
22 *Teſtamentum nullum quando intra 30. annos à præterito duci poſſit.*
23 *Præteritione filij quare irritetur teſtamentum rationes.*
24 *Succeſſio aliquibus prouincijs tantùm fuit ab inteſtato, ſi filij eſſent.*
25 *Inſtitutio honoris eſt titulus.*
26 *Inſtitutionis titulo in filijs vtilitas.*

PLATO libro 11. de legibus ſanciuit, vt qui teſtamentum conſcribit, primò hæredem de filijs, quem putauerit dignum, inſtituat. Iure ciuili idipſum comprobatum eſt, & incidit in cauſam inteſtati ex facto teſtatoris teſtamentum, ſi in eo prætereatur filius: *Nullius* quippe *momenti teſtamentum eſt*, vt ait Papinianus [d], cùm *filius, qui fuit in patris poteſtate, præteritus eſt*. Et Caius Iuriſcon [e]. *Inter cæteras, inquit, quæ ad ordinanda teſtamenta neceſſariò deſiderantur, principale ius eſt, de liberis hæredibus inſtituendis vel exhæredandis: ne præteritis illis rumpatur teſtamentum. Namque filio, qui in poteſtate eſt, præterito, inutile eſt teſtamentum*. Iuſtinianus id probat & addit, patrem, ſi filencia in teſtamento filium præterierit, inutiliter teſtati adeo vt ſi viuo patre filius mortuus ſit, nemo hæres ex eo teſtamento exiſtere

1

d l. 1 de iniuſto rupto

e l. inter cæteras, § 10. de lib. præt. vbi ex libr. P.

2 to exiſtere poſſit, quia ſcilicet ab initio non conſtiterit teſtamentum[a]. Ex quibus cõſtat quid ſit præteritio, nempe vt ſit ſilentium nõ expreſsè inſtituti, vel nominatim exhæredati. Nam hæres vel exhæres quis nominatim fieri debet.

3 Triplex præteritionis ſpecies ponitur, vna quæ propriè præteritio, de qua hîc agitur, quæ rumpat teſtamentum. Alia impropria, cuius iterum duæ ſpecies, quæ habent præteritionis propriæ formam, ſed non effectum: vna eſt quæ permittitur mulmitibus, qui præterеũdo filios, cẽſentur eos exhæredare, propter facultatem conceſſam diſponẽdi vt voluerint[b]. Dummodo cauſam præteritionis teſtamẽto adiciant, non aliter[c]. Alia, quæ matris & aliorum per lineã maternam cõiunctorum, vt aui materni & proaui, qui ſi præterеant filios vel

4 nepotes, illorum præteritio pro exhæredatione habetur[d]. Præteritionem dicimus ratione inſtitutionis. Nam qui legatum vel fideicommiſſum filio relinquerit, nec inſtituerit non ideo minus dicitur præteriiſſe[e]. nam & legata vnà

5 cum teſtamento corruebãt, vt nihil prodeſſet reliquiſſe[f]. Sed videamus à quibus dicatur facta in teſtamẽtis præteritio, quæ noceat teſtamento. Et primũ ex præcedentibus liquet, præteritionem à patre factam filiorum, rumpere teſtamentum: non autem factum in teſtamento matris, niſi cum diſtinctione. Nam hodiè mater, aut aſcendentes per lineam maternam tenentur inſtituere vel exhæredare filium, aliter præteritione nullum eſt teſtamentum, ſi præteritio fiat nulla inſerta cauſa: quod ſi in teſtamento inſerta ſit cauſa legitima,

6 eo caſu præteritio habetur pro exhæredatione[g]. Præteritio dicitur etiam fieri à deſcẽdentibus aſcendentium, vt exhæredatio: quia ſuccedũt ſibi inuicem, vt videtur eadẽ ratione, ſed turbato ordine[h]. De fratribus vix admittitur quæſtio præteritionis, niſi turpes perſonæ per mortuos fratres inſtituãtur[i]: de extraneis, nulla. Cæterùm, ſecundũ duo iura erit præteritio examinanda, ſecun-

7 dũ ius prætorium, & ius ciuile. Iure ciuili tantũ inſtituendi erant ſui filij & maſculi, vel exhæredãdi, non fœminę, vel emãcipati. Prætorium autẽ vtriſq; ſubueniebat prętericis per bonorum poſſeſſionẽ contra tabulas[k]. Ius portò pon-

8 tificiũ æquitatẽ habet, vt ſufficiat quocũq; titulo reliquiſſe filiis, adhoc vt teſtamẽtum patris ſuſtineatur[l]. At in formulã relinquẽdi iure ciuili diſtinctio adhibenda, Pãdectarum, Codicis, Nouellarum. Iure antiquo Pandectarũ etſi variæ ſint ſententiæ, aliquibus aſſerentibus legitimã filio relinquì debere iure inſtitutionis, & alioquin prętericũ dici ſi alio modo relinqueretur[m], aliis alia ſentientibus: tamẽ reſoluitur per plura iura antiquo iure potuiſſe relinqui legitimã quocũq; relati titulo[n], dũmodo filio relinqueretur integra legitima.[o] In quo differt à iure Codicis illud ius. Nã conueniunt quidem, vt etiam quoquo relati titulo relinquatur ſufficiat relinquere filio legitimã[p], vt euiteretur præteritionis vitiũ. Sed iure nouo non ideo rumpebatur vt antiquo teſtamẽtum, ſi minus legitima quo relati titulo relinquatur, ſed datur ad ſupplemẽtũ actio ex l. omnimodo, de inoff. teſt. C. facit l. parentibus, eo. tit. Sed expreſsè in §. hęc autẽ diſpoſuimus, vt cùm de appel. cog. In iure Nouellarum variatum & per Iuſtinianum: nam is iure inſtitutionis relinqui primùm voluit l. maximum vitium, C. de lib. præt. deinceps, dictũ ſufficere vt quocunq; relinqueretur titulo[q]. Tandem autem, vt iure inſtitutionis tantum relinqui poſſet[r]. Sufficit nihilominus ſi ex certis rebus filius inſtituatur[s]. Imò verũ eſt quocunq; titulo relinqui poſſe in teſtamento facto inter liberos minus ſolẽniter: cũ tamen in ſolẽni iure inſtitutioni tantũ relinqui debeat[t]. At in praxi & ferè ex conſuetudine generali Galliarũ, iam receptum video ex æquitate, vt ſufficiat filio aliquid relinquere quocunq; relicti titulo, etiãſi iure inſtitutionis nõ relinquatur, ſecundũ gl. in auth. nouiſſima, de inoff. teſt. C. & gl. in §. tum autẽ, in ver. *teſtamento*, eod. apud Iuſtinia. per text. in §. pater, de trien. & ſemiſ. in auth. & ſecundum Azo. in Sũma. Et ita iudicatum in Senatu Burdegalenſi, menſe Aprili. 1537. refert Papius, lib. 20. Rhapſo. areſt. tit. 1. are. 7. Remanet tamen ius Codicis incorrectum, vt non ideo minus valeat teſtamentum, quod filius legitimam

9 integram iure inſtitutionis non acceperit, nam nõ rũpitur ideo, ſed agitur ad ſupplementum, etiam ſi in re aliena inteſtatus inſtitutus ſit, vel in quinque tan-

[a] §. 1. de exhæred. libr. apud Iuſtinia.

[b] 1 mulires, de teſtam. milit. C

[c] §. ſi an ex peditione, de exhæred. lib.

[d] §. mater, eod

[e] l. 114, 27 §. qui rogatus, ad Senat. Trebell. l. ſi filia. 7. de lib. & poſth.

[f] l. filio, 17. §. 1. de inſtito rup. 7. l. Papinianus, §. fi. de inoff. teſtam. P. l. maximum vitium de lib. præt C. §. eadem, de exhæred. lib.

[g] Iul. Clarus, lib. 5. in §. teſtamentum, q. 47. Corneus, con. 318. lib. 2.

[h] l. nam & ſi parentibus, de inoff. teſtã. l. 1 l. fratres, C. eod. l. 1 eod P

[i] §. emancipatos, de exhæred. liber. l. 2 & 4 de bona poſſ. contab P.

[k] Guill. Bened. in c. Raynutius, in ver. in eodem teſtamento relinquens. num. 17. per d. c. de teſtam.

[l] ſi emancipatus, de bon. poſſe con. tab. l. ira tamen, §. qui rogatus, ad Trebell. P. inter cætera, de lib præter P.

[m] l. qui filiũ, vbi pupeduc deb. P. l. eod. §. ſi debita patrono, de bon. lib. l. ex aſſe, ad leg. falc. P. l. pater quoque, & l. cùm pater impuberes, eod tit l. Papinianus, §. ſi quis de inoff. teſt P

[n] l. cum quæreretur, de eod. Guill. Benedict. Sup. num 17.

[o] l. omnimodo, l. ſancimus, §. cùm autem, de inoff. teſt C.

[p] auth. nouiſſima, eo. §. 1. de trien. & ſemiſ. conſtit. Nouell. 18.

[q] §. aliud quoque capitulum, vt cum de app. cog. 215 An hodie relinqui debeat iure inſtitutionis diſputat fuſiſſimè And. Barb. in c. Raynutius, pag. 15. & 125.

[r] §. hæc autem diſpoſuimus, vt cùm de ap. cog. gloſſ. in d. auth. nouiſſima, in ver. *niſi*, & ibi Bar. Bal. Paul. Caſtr. & Iaſon.

[s] glo. in d. auth. nouiſſima & gl. in c. ſi pater, in ver. *inſtituat*, de teſta. in 6.

cùm ſolidis[a]. Inſtitutionem hanc expreſſam dicunt eſſe debere interpretes, vt per verba *inſtituo, relinquo iure inſtitutionis:* vt ſi verba inſtitutionis adiiciantur, illa non cenſeantur iure inſtitutionis dicta, & rumpatur teſtamentum, vt diſputat Guido Papæ. deciſ. 425. debet enim exhæredatio eſſe alioquin in gradu, vbi præteritio[b]: quia per fideicommiſſum non poteſt relinqui legitima[c]. Niſi & ſubſtituendo quis inſtituat, vt dicendo, *inſtituat & ſubſtituat*[d]. Alioquin enim in primo gradu inueniretur præteritus & rumperet teſtamentum[e]: videlicet ſi velit agere. Nam ſi nolit conqueri de præteritione is qui poteſt, ſuo ſilentio inuitis etiam aliis firmatur teſtamentum, vt valeat non obſtãte præteritione, ſiue is ſit de deſcendentibus, ſiue de aſcendentibus, vt diſputat & probat Boerius deciſ. 96. Sunt & 10. caſus excepti à Matheo Matheſilano, ſing. 104. & à Paulo Caſtren. ad l. quoties, de hæred. inſtit. & 27. exceptiones, in quibus valet teſtamentum factum à patre, quo inſtitutus expreſſè non eſt filius, quos fuſiſſimè & prolixè explicat Guil. Bened. ad C. Raynutius, ſup. ver. *in eodem teſtamento relinquens*, à num. 55. ad num. 242. Vbi frequens eſt explicata quæſtio & ſequentibus, vt clauſula codicillaris adiecta in teſtamento, in quo filius præteritus eſt, operetur, ne corruat teſtamentum præteritione[f]: & numero 252. reſoluit matrem nõ teneri nominatim inſtituere filium, vel exhæredem facere, quia non habet etiam in poteſtate: & ideo præteritionem matris non vitiare teſtamentum, ſed præteritionem haberi pro exhæredatione, videlicet quando filius fuit præteritus cauſa præteritionis in teſtamento inſerta, tali, quæ ſi vera eſſet, iuſta haberetur & legitima[g]. Aliter enim ſi præteritio fieret ſine cauſa expreſſa, teſtamẽtum eſſet nullum[h] excepto caſu l. 3. de liber. & poſthum. C. Dicimus autem ex hac præteritione conqueri poſſe & nullum dicere teſtamentum non tantùm maſculos, ſed etiam fœminas[i]: abolita differentia iuris duodecim tabularum[k], & retenta æquitate iuris prætoriani. [l] Item & poſthumos, quia præteritio vitiat teſtamẽtum, non ſi tantùm filiorum natorum, ſed etiam poſthumorum, qui aut hæredes inſtitui debent, aut exhæredari olim[m]. quia per natiuitatem poſthumi rumpitur iure ciuili teſtamentum, & fit qui teſtamentum condidit & cum præterit inteſtatus[n], ſi modò naſcatur mortuo teſtatore viuus, non abortiuus, quamuis excedat ſtatim è vita[o], & modò ad nullum monſtrum natus declinet. [p] At quando viuo teſtatore, poſt teſtamentum vbi præteritus erat, naſcitur poſthumus, & viuo eodem moritur, non officit[q] non minus quàm nati poſt teſtamentum, generaliter inſtitutis, *qui naſcerentur*[r]. Quæ dicũtur de filiis, eadem dicta cẽſentur locũ habere in nepotibus, non prætereũdis de medio ſublatis patribus[s]. Ideoq́; quia ſublatis patribus poſt teſtamẽtũ agnaſcũtur auo primum gradũ tenẽt, [t] ne præteriti rũperent teſtamẽtum, lex Velleia proſpexit de formula illos exhæredandi vel inſtituendi. Ejuſque duo fuerunt præcipua capita, primũ tractat de his, qui poſt factum teſtamentũ ſuperſtiti adhuc patri adnaſcuntur inſtituendis vel exhæredãdis. [u] Alterum de inſtituendis vel exhæredandis illis, qui quidem nati ſunt tempore teſtamenti, ſed nõdum qui ſunt, fieri autem & in locũ prioris ſucceedẽdo, quaſi agnaſcẽdo rumpere teſtamentũ poſſunt[x]. Adoptiui liberi quando ſunt in poteſtate patris adoptiui, etiam codẽ iure vtẽtur, vt vel inſtituendi vel exhæredandi ſint, ne præteriti rumpant teſtamentũ: emancipati, non vtique[y]. Quemadmodũ nec naturales tantũ de præteritione cõqueruntur, quia inſtituere eos patres non cogũtur[z]: contrà, ſi legitimi ſint[a]. De filia dotata & præterita dubitatum eſt, an in ſola dote inſtituta, tãquam præterita rumpat teſtamentum, cùm inſtitutio nullius videatur momẽti, veluti facta de re inſtituræ, exiſtente dote proprium eius patrimonium, nõ patris[b]. Et placuit quibuſdam poſſe in ea inſtitui rectè filiam, & inſtitutam iuſta, non teneri præteritam. Et Guilliel. Bened. hanc ſaniorem ſententiam putat, vt ſufficiat in dote accepta vel danda inſtituiſſe filiam, neque ei vltra neceſſariò relinquendam[d]: quia dos eſt loco legitimæ, & in legitima computatur[e]: nec præterita dicitur, cui relinquitur legitima[f]. Sunt tamen qui

a Guill. Benedic. vbi ſup. num 20 & 21. per glo. & Bart. in l. 5. §. fi vt cum, de minor. D.

b l. 1. C. de lib. præt.

c per d. §. aliud quoque capitulum, l. ex facto, §. Lucius, & l. is qui, de vulg. [illegible] tamen, §. qui rogatus ad Trebell.

d Guido Pap. deciſ. 457. per l. ſemus, § cùm autem, de inoffic. teſta. Vide iſt. s quædam alia apud Guil. Bened. vbi ſup. num 57 & 8.

e § eadem hæred. quæ abſint deferr.

f Ita etiam plures probat Inſt. Clar. l. 3. q. 46. per clauſ. Codicillarem, teſtamentum valere Jure Codicillorum, & confert grauatũ præteritum venientem ab inteſtato, de reſtituenda hæreditate inſtituto in teſtamento, niſi poſthumus eſſet præteritus, de quo non cogitaſſet teſtator, puta, quia nondum natus, qui proculdubio non obſtante clauſula rumpet teſtamentum, vt idem probat ibidem.

g glo. in c. Quintauallis, in fi. literæ

h d. §. aliud quoque, vt cùm de app. cog.

i l. mutum, in verſum, C. de lib. præt. & §. ſed hæc qui dicit, de exhæred. libero.

k de quo in § 1 verſi. *ſed non in de filiabus*, eod.

l §. emancipatos, eod.

m placuit, l. ideoque de lib. & poſth. § poſthumi quoque, de exhæred. lib.

n l. 1. de poſth. inſt.

o l. 2. eod. l. qui mortuus, de verb. ſig. l. quod dicitur, de lib. & poſthu.

p l. quod certum, C. de poſthu. hæred. inſtit.

q l. poſſumus, de iniuſt. rupt. P.

r l. ſi C. d. o. de poſth. inſt.

s § 1. obſeruandum, de exhæred. lib. & l. 2. C. de lib. præt.

t Vide tex.

u l. Gallus, § 9. nunc de lib. & poſth. & l. 6. § nunc de lib. & poſth.

x d. l. Gallus, § nunc vide eodem

y § adoptiui, de exhæred. lib.

z glo. in l. 2. in verſ. *ſine vlla*, de bonor. poſſeſſ. contra tab. Notan. in hac cauſa tenẽtes § ex. operis de nouo 72. de teſtam. Inſt. Clar. lib. 3. q. 40. nu. 4.

a idem eod. q. 40. nu. 5. & vide q. 84. vbi plures citat authores & retro

b l. 9. ed verum, de minori.

c glo. in d. § ſed verum, in ver. *eam minuit*, l. 5. ff. P. Alex. conſil. 111. vide Imolam, ad c. Raynutius, nu. 9. de teſtam. d Guill. Bened. ad d. ead. ver. Alterum. e filiæ vltra dotem, nauiter vide & Gud. Pap. conſ. 340. & conſ. 96. f l. quotiens, nouella, de inoff. teſta. C. eod. § videamus, de fideiuſſo. act. t §. aliud quoque capitulum, vt cum de app. cog. d. cùm quæritur.

contrarium

contrarium verius putent,& in aliquo modico ſupra dotem,& cum dote inſtituendam. Ideo conſulunt[a], vt inſtituatur, vel in decem imperialibus, vel noſtro more & conſuetudine apud nos ſeruata in quinque ſolidis, vt ſecundum omnium ſententiam valeat teſtamentum. Aduerte tamen quod tradit Guido Pap. q. 295. & 598. filiam dote contentam, quæ renunciauit, & filium qui etiam renunciauit bonis paternis cum iuramento, non poſſe conqueri de patris teſtamento, quòd in eo fuerint præteriti, nec inſtituti: quia non computantur in numerum liberorum, & habẽtur pro mortuis, quòd ad ſucceſſionem etiam inteſtati pertinet; nec faciunt partem, nec admittuntur ad partem, ad ſimilitudinem filij exhæredati[b]. Notant inſuper interprætes, filios quoque cùm
20 moriuntur, in teſtamento oportere in aliquo parentes inſtituere vel exhæredare: alioquin præteritos rumpere teſtamentum[c]. Et libertos cẽtenarios ſine liberis decendentes, patronos: ſed has non rumpere, niſi pro parte ſibi debita
21 teſtamentum[d]. Effectus omiſſæ inſtitutionis vel exhæredationis neceſſariæ eſt, vt ipſo iure ſit teſtamentum nullum, potiſſimùm iure Pandectarum & Codicis, ſi filius ſuus præteritus eſſet[e]: Nam ſi emancipatus præteribatur, infirmabatur per bonorum poſſeſſionem contra tabulas[f]. Hodiè iure nouiſſimo, ex cauſa præteritionis quoque paternæ, omnino annullatur, quamuis ex cauſa exhæredationis pro parte tantùm inſtitutionis corruat; vel ratione præteritionis matris, quæ pro exhæredatione habeatur, de qua intelligẽda auth. ex cauſa, de lib. præter. C. non de preteritione ſimplici, vt alibi docuimus. Imò hodiè emancipatus præteritus poteſt dicere teſtamentum nullum ipſo iure,& filia[g]. Scio tamen in contraria ſententia plures eſſe, qui dicant teſtamentum, in quo filius præteritus eſt à patre, rumpi tantùm quòd pertinet ad inſtitutionem, cætera autem firma manere: quia peccauit tantùm in inſtitutione, & in ea puniendus tantùm ſit[h], per dictam auth. ex cauſa. Sed ego docui authenticam illud non probare, ſi conferantur §§. ex quibus ſumpta eſt, ſed tantùm loqui §§. de præteritione matris. Verumtamen opinor ſententiam in praxi poſteriorem ſeruari, non ex iure Nouellarum ſumptam: ſed vel ex æquitate, vel ratione clauſulæ codicillaris, quæ aſſolet poni vel ſubintelligi in teſtamentis, cuius vi teſtamentum, quod ſine ea omnino erat nullum, ſuſtinetur iure codicillorum. Ita concurrentibus duobus fauoribus, nempe ex vna parte eorum, qui inſtitui in aliqua portione debẽt, quòd pro legitima debeatur aliqua pars in bonis decedentium: & ex alia, teſtamentorum fauore quæ multis rationibus conſeruanda ſunt, temperamento quodam vtendum fuit, vt ne præteriti remanerent ſine remedio, neúe teſtantium voluntates omnino ſubuerterentur.
22 Et notant Interprætes[i] contra ſententiam Bartholi[k], filium præteritum per 30. annos habere ius dicendi teſtamentum nullum; & ita iudicando ſeruari ait Guido Pap. q. 426. nu. 2. & 597. Si tamen deceſſerit, antequam dicat teſtamentum nullum, confirmatur illud teſtamentum, vt concludit Ioan. Fetratienſis cum diſtinctione, in forma libelli quo petitur hæreditas ex teſta-
23 mento ſuper verbis, *ac realiter & actualiter introducatur*. Porrò rationes, cur præteritione teſtamentum infirmentur, quod pertinet maximè ad liberos, prima eſt: æquum non eſſe, vt liberi quorum cauſa omnia parantur, extraneis inſtitutis, contemnantur immeritò: quod veneranda obſeruant antiquitas, arctiſſimum procreationis vinculum inter homines rata. Quod nec Iulianus Pompei Magni familiaris, nec Sextilius & Publius Pupilius, hæredes à M. Anco inſtituti, ignorarunt, qui ceſſerunt hæreditatem filio M. Anci Coriolani exhæredato[l]. Lataque eſt à Calphurnio Piſone præfecto vrbis conſtitutio, de liberis ita impiè non exhæredandis: idemque ſancitum Æmilij Lepidi decreto[m]. Videturque oblitus ſuiipſius vel naturæ patẽnæ, qui filiorum mentionem inſtituendo non facit: naturaliter namque filiis parentes prouident, ne vnquam illis ſint bona de futura, vt ait Chryſantas apud Xenophontem[n]. Et ex voto omnia illis parant[o], ratione dictante naturali[p]. Obſeruatumque aliquando antiquitus, ne liceret hæredem ex
24 traneum inſtituere, niſi deficientibus deſcendentibus, vt ſcribit Plutarchus[q]. Et apud Athenienſes ſola ſucceſſio erat legitima, quibus Lycurgus præſcripſit,

a glo. in d. § ſed verũ & ibi Bart. Iul. Clar. lib. 3 q. 44.

b L. 4. § ſi pater, de collat. & bonor. cum collat. lib.

c hoc diſputat Guil. Bene in c. Raynutius, ad verb. in eo teſtamento relinquens. nu. 248. & ſeq. de teſtam.

d §. ſed noſtra, de ſuis liberis.

e Inter cætera, de lib. & poſthu. Pl. Trade iniuſt. rup. P. cum ſimil. lib.

f glo. in § exhæredatos, in ver. vel ſi non habeat filios & dixi. nouiſſ. in bonis, de ſucceſſ. con. tab.

g glo. in §. 1. ad ver. *præmoriuntur*, de inoff. teſt. lect. in § ſed hæc quidem, de exhær. liberis in l. maximũ vitium. C. de lib. præter.

h ita ſentit Guil. Benedict. vbi ſup. nu. 250. & 253. in plures enim ſententias aſſerit referri Iul. Clarus, lib. 3. in § teſtamentum, q. 52. nu. 2. & q. 54. quæ ita ſeruari ait in praxi.

i Bald. & Angel. in l. filio præterito, de inoffic. ſup. P. Ioan. ab Imo. & Raph. Cumanus in l. 6 filius qui in poteſtate, de lib. & poſthu.

k in d. l. filij præteriti.

l Val. max. lib. 7. c. 7.

m Idem eod.

n Xenop. lib. 8 Cyripæd.

o l. pen. de bon. libert. ff.

p l. cùm ratio, de damnato.

q Plutar. in Solo.

patrem filio relinquere ſucceſſionem. Cõtra quam legem cùm Epirades, ſuborta cum filio contentione, rogationem tuliſſet, vt liceret cuique & domum & hæreditatem cui libuiſſet relinquere, cumque ei cæteri cupiditatis gratia idem anciantes obtemperaſſent, experimento didicerunt Epithadis legem labefactatæ reipub cauſam fuiſſe: & ideo abſoleta eſt ab Ægide priore reſtituta [a]. Recaredus Gothorum rex Leuuilgildo patre melior, prius & optimus, in ipſis regni ſui exordijs catholicam fidem adeptus, æra 635. vt ait Procopius [b], & alij [c] anno domini 576. legem hanc de hoc ſtatuit pulcherrimam [d]. *Omnis ingenuus vir atque fœmina, ſive nobilis ſive inferior, qui filios aut nepotes aut pronepotes non reliquerit, faciendi de rebus ſuis quicquid voluerit, indubitanter hereditatem habebit: nec ab alij quibuslibet proximis e ſuperiori vel tranſverſo venientibus poterit ordinatio eius in quocunque cohibeli. Quia recta linea decurrens, non habet originem quæ ſucceſſione naturæ hæreditatem poſſit accipere. Ex inteſtato autem iuxta legum ordinem, recte ſibi hæreditare poterunt ſucceſſionem.* Ergo quia opus eſt filijs relinqui legitimam ſaltem à lege debitam [e], non poteſt facere teſtator vt ſuo ſilentio filius ea priuetur [f]: fieret autem, ſi teſtamentum ſtaret, cùm nemo pro parte teſtatus & pro parte inteſtatus decedere poſſit [g]. Sed 2. cùm tanta ſit conſuetudo & parentum in liberos affectio, vt nulli alterius amori poſtponatur [h], titulo honorabili relinqui debet, qui in inſtitutione eſt [i]. Nulla enim alioquin, vel modica habebitur gratia à filio patri, ſi quolibet alio ſine honore titulo relinquat legitimam, quam eo inuito habere poteſt. Et tunc fit, vt pater naturam filium non teneatur inſtituere, cùm ei in bonis patris non debeatur legitima [k]. Et hac eadem honoris ratione concludunt interprætes [l], inſtituendos à filijs parentes multò magis; quia filij honorare illos tenentur [m]. Facit §. hæc autem diſpoſuimus, vt cùm de appel. cognoſc. in nouel. conſtit. 115. vbi hæc verba ſcripta ſunt notabilia. *Sola eſt noſtræ ſerenitatis intentio, à parentibus & liberis iniuriam præteritionis & exhæredationis auferre. Conſiderare namque debent parentes quia & ipſi filij fuerunt, & eadem à ſuis parentibus ſperauerunt. Et ſimiliter qui nunc filij ſunt, debent ſtudere parentum animos ſanare: quia & ipſi parentes fieri deſiderant, & à ſuis filijs optant honorari.* In quibus verbis nota præteritionem dici iniuriam, & inſtitutionem honorem: vt in l. filium, de legat. præſt. Et apud Valer. Maximum. in princ. c. 7. libri 7. loquens de teſtamentis, *Quæ ad alios, quam qui expectabant honorem hæreditatis tranſtulerunt.* Tertia ratio ab vtilitate ſumitur. Quia dum portionẽ legitimæ capit nomine inſtitutionis, etiam in re aliqua, tanquam hæres, poteſt, ſi inſtitutus coheres vel alius repudient, ius extenuamento colligere iure accreſcendi [n]: quod non fieret, ſi alio titulo acciperet. Quartò, liberi præteriri non poſſunt, quia lege neceſſarij hæredes ſunt [o].

a Idem, in Ægid.

b Procop. lib. 8 hiſtor.

c Franc. Taraphæ, de regib. Hiſpaniæ, in Recaredo. Ioann. Mag. in Gothor. Hiſtoriadio 26 cap.

d lib. 2. Cod. legum Vuiſigoth. tit. 2. l. 12.

e l. Arrogator, de adopt. l. ſi emancipatus, de bon. damnat.

f l. nemo poteſt, de legat 2.

g l. vix noſtrum, de regul. iur.

h l. conſtitutio, de erat. fact. C.

i notatur in l. filiam, de legat. præſt.

k l. vxorem, §. pater, de leg. 3. gloſſa fin. de bon. poſſ. con. tab.

l Guil. Bened. ad c. Raynutius, ad verſ. in eorum meliamento relinquens, nu. 248. 249. 250. 251. in Exp. to S. Mar. 7 l. 2 de iuſt. & iure P.

1 l. 1. §. ex fundo, de hæred. inſtit. P

m §. 2. de hæred. qual. & differ.

De exhæredatione liberorum. Cap. 3.

Lib. 2. Inſtit. tit. 13. Lib. 28. Tit. 2. Lib. 6. C. tit. 28. & 29.

1 *Exhæredatio quid, & exhæres quis.*
2 *Abdicatio quid, & quomodo differat ab exhæredatione.*
3 *Exhæredatio duplex, proprie & improprie ſumpta.*
4 *Exhæredatio proprie ſumpta, iuſta & iniuſta eſt, & quæ utraque.*
5 *Poſthumus exhæredari non poteſt mala mente. & 17.*
6 *Exhæredatio infamiam quomodo contineat exhæredati.*
7 *Ingratitudinis cauſa ad exhæredationẽ legitimam filiorum, parentum & fratrum. & 8.*

9 De-

9 *donatio ex quibus cauſis ingratitudinis reuocari poſſit.*
10 *exhæredatio à quibus fit.*
11 *Exhæredatio quomodo, & qua formula fiat. Et ſequentib.*
12 *Exhæredatio an valeat ſine cauſæ Expreſſione.*
13 *Et talis facta ſine dicta expreſſione inutilis, etiam ſi hæres velit probare ingratum filium.*
14 *Ingrati pœnitentiã agentes & reconſiliati vel religioſi facti, exhæredari nequeunt a patre. Remittitur & pacto efficaciter ingratitudo. eod.*
15 *Prodigo interdictio bonorum facta tollitur tantùm per iudicis contrarium iudicium, vel ſi per triennium poſteà probè adminiſtret ſua prodigus.*
16 *Exhæredatio facienda eſt ab omnibus gradibus inſtitutionis & ſubſtitutionis, & quomodo fiat.*
17 *Exhæredari qui debeant, vel poſſint.*
18 *Exhæredationis finis, effectus, & rationes & nume. 19. & 20.*

1 DIXIMVS ſuperiori capite, inſtituendos vel exhæredandos filios in teſtamento [a], ſi illud velimus conſeruari, præteritionemque teſtamentum ſubruere oſtendimus: nunc, exhæredationem iuſtam ſuſtineri, iniuſtam autem tollere vim teſtamenti, & quomodo tollat, docendum eſt. Exhæredatio, eſt priuatio iuris ſuccedendi in portione debita per legem in bonis teſtantis poſt eius mortem [b]. Quæ filijs maximè competit finitio, & illis poſteà, quibus ius quodammodo ſucceſſionis in viuentium bonis eſt. Exhæres enim, qui extraneus ab hæreditate fit, demonſtrat anteà ius ſibi fuiſſe. Priuatio enim præſupponit habuiſſe [c]. Filij viuentibus parentibus quodammodo condomini bonorum paternorum ſunt [d], & ſui & domeſtici hæredes [e], & dicti participes bonorum apud Terentium [f] à Menedemo.

Nec fas eſt me vlla voluptate frui, niſi vbi ille huc ſaluus venerit
Meus particeps.

a *l.* inter cætera, de lib. & poſthu. P. §. de exhæred. lib.
b colligitur ex *l.* ſi patronus, teſt. manum. § ſi quis non tralatitiarie, & *l.* Paulus. 2. de bon. liber.
c *l.* decem, de verb. oblig. *l.* Iulianus, de de duort. Pand.
d *l.* id ſuis, de liber. & poſthu. *l.* in ſuis, de ſuis & legit. P.
e § ſui autem, de hæ re qual. & diffe.
f Terentius Heautõt.

2 Differt exhæredatio ab abdicatione, quæ Græcis familiaris, & dicta ἀποκήρυξις ἀπὸ τῦ πατρὸς, abdicatio à familia, quia ea fiebat in vita patris: exhæredatio, poſt mortem. De abdicatione legitur apud Plutarchum in Themiſtocle, & de ea pluribus ſæpe verbis rhetores in vmbratilibus declamationibus agunt, & Alciatus [g]. Vſurparunt & aliquando abdicationem Romani in ſumma paupertate, cũ filijs alimenta præſtare nequibant. Scribit namque Dionyſ. Halicar [h]. Romulum neceſſitatem tantùm colonis impoſuiſſe, educandi ex prole quicquid eſſet maſculinum, & è filiabus primogenitas: reliquam verò prolem exponi permiſiſſe, potiſſimùm ſi ad monſtrum accederet, aut mutilum quid haberet, poſt triẽnium habito iudicio quinque vicinorum proximorum, ſi proles exponenda eſſet. Vocant & leges hanc abdicationem etiam, quæ faciebat ἀπάτορας filios, ἀποκήρυξιν, quaſi denegationem paterni nominis, quam improbarunt Diocletianus & Maximianus [i]. Iura enim ſanguinis nullo iure dirimi poſſunt [k]: non ſecus quàm quæ facta ſunt pro infectis haberi nequeunt [l]. Fiebat tamen abdicatio more græco alio modo, dum ex Pytachi, Solonis, Charundæque legibus licebat filium contumacem, non nece, vt Romanis erat permiſſum, afficere, ſed leuius habere, exhæredare, domoſue pellere [m]. Cũtamẽ generaliter abdicare ſit, reijcere aliquid, à ſe dimittere, vt ſe abdicare magiſtratu & officio, pro depoſitione magiſtratus rectè dictũ eſt [n]. Exhæredatio alia eſt impropriè dicta, alia propriè. Impropriè, ſi is qui neceſſario nõ erat inſtituẽdus, exhæres dicatur: veluti, ſi frater, ſi ſpurius, vel ali⁹ cui legitima nõ debetur [o]. Præteritio tũ filij in teſtamẽto matris accipiẽda eſt pro exhæredatione [p]. Propriè exhæredatio ea eſt, quã ante definiuim⁹, et⁹ cui legitimã tenemur relinquere. Et ea duplex iterũ eſt, iniuſta, & iuſta. Iniuſta eſt, q̃ ſine cauſa

g Alciat. lib. 2. diſpũct. c. 28.
h Halic. lib. 2. antiq. Roman.
i *L. abdicatio, l. 6. & l. pen. de pat. pot. C.*
k *Iura ſanguinis, de reg. iur. P. ſos autẽ agnationis, de pat. P.*
l *l. in bello, §. fatæ, de capt. & poſtli. reuerſ. P.*
m Dio. Halic. d. lib. 2.
n *l. 2. §. & cùm placuiſſet, de orig. iur. l. penul. de offi. præſid. P.*
o *vt in l. quidã cùm filium, de verb. obſt. gloſ. in l. 1. de bonor. poſſeſſ. cum tab. P.*
p *§. mat. exhæ. liber.*

legitima aut non legitimè fit: iusta contrà, quæ cum causa. Iniustam inofficiosi testamenti querela emendat, & rumpit testamentum in institutione [a], vt dicemus deo suo. Iusta defendit cõtra filij querelã testamentũ, de qua hic. Causæ & res quæ exhæredationem iustã faciũt, quæ sunt pro materia exhæredationi, in genere sunt, vel sine nota, vel cũ nota exhæredati. Sine nota, quãdo pater propter filij exhæredati vtilitatem, eum exhæredat: velut si impuberem exhæredat, & tamen postea fideicommissariam relinquit eidem hæreditatem [b]. Cum nota est, si quis ab delictum & ingratitudinem exhæres fit [c]. Exhæredationes quæ causam iustam non habent, ob quam priuatio fiat hæreditatis, iniustæ & reprobæ sunt. Et proinde emendatum est ius antiquum quo licebat posthumos exhæredare [d] & alios liberos ex arbitrio: indignum enim visum est, vt qui natus adhuc non est, quive nullomodo malè meritus videri potest, de successione ei beneficio naturæ & legis delata, detrudatur sine causa [e]. Atque præscriptæ sunt præcipuæ causæ, ex quibus rantùm exhæredatio fieri & priuatio legitimæ possit, nouella Iustiniani in §. causas, vt cùm de appellat. cognos. Præsumitur autem semper exhæredatio facta mala mente & non ex causa, si de contrario apertè non liqueat [f], & semper præsumitur malè meritus exhæredatus, & turpiter & flagitiosè viuere [g]. Notam dicitur continere hæc exhæredatio, nempe ob delictum. Et quamuis ea, quæ pater testamento suo filios increpatus scripsit, infames filios iure non faciant: tamen, vt ait Alexander Cæsar, apud bonos & graues, opinionem eius qui patri displicuit onerant [h]. Et verecundiam onerant ea, quæ si per sententiam iudicis cognoscerentur, infamiam iuris adferrent [i]. Causæ exhæredationis iudæi berorum, 14. sunt. 1. si quis parentibus suis manus intulerit, 2. si grauem & inhonestam iniuriam eis inecerit, 3. si eos in criminalibus accusauerit, quæ non sunt aduersus rẽpub. vel principem, 4. si cum maleficis hominibus vt maleficus versatur. Et reliquæ aliæ, quæ enumerãtur in d. §. causas, quas versibus his concludũt.

Bis septem ex causis, exhæres filius esto;
Si patrem feriat, vel maledicat ei:
Carcere detrusum si negligat, ac furiosum:
Criminis accuset, vel paret insidias:
Si dederit damnum graue, nec ab hoste redemit:
Si testari vetet, se societate malis:
Si mimos sequatur; vitietur cubile paternum:
Non orthodoxus, filia si meretrix.

Iustæ porrò exhæredationis parentum causæ, quibus à filijs exhæredantur, septem enumerãtur ab eodem Iustiniano, §. & si quidem. & §. si tali, vt cùm de appell. cog. Tres autem, quibus fratrem exhæredat frater etiam turpi persona instituta, de quibus in §. ingratitudinis, de nupt. in auth. Cæterùm obseruandum est, & alias ob causas, quàm in prædictis iuribus enumeratas, posse personas filiorum, parentum, fratrum exhæredari. Si in illis eadem vel similis sit ratio cum cæteris expressis, vel si maiores vel grauiores sint ingratitudines [k]. Quemadmodum de donatione dictum est, vt licet certæ ingratitudinis eius causæ enumeratæ sint, tamen aliæ similes vel grauiores ansam reuocandi dare possint [l]. Ideoque iusta visa est causa ingratitudinis & exhæredationis liberorum Orientalibus Iurisconsultis apud Constantinum Harmenopulum, lib. 5. Prompt. iuris tit. 10. si ex diurno morbo decumbentibus ipsis parentibus non curentur, ope sua cos dignati noluerunt. Et à Lactantio [m], filius perditus & impius existimatur, qui patrem suum derelinquit, nec illi obsequatur. Ob eamque causam dignus putatur qui sit exhæres, & eius nomen in perpetuum de familia deleatur. Exhæredatio fit ab ijs, quibus ingrati succedere possint, non ab alijs: à parentibus, filiorum: à filijs, parentum: à fratribus, fratrum, vt, proximè diximus. Addit autem aliam, quæ à iudice fit, Guillel Benedict. [n] quando, inquit, iudex post mortem patris interdicit bonis filio prodigo, quem pater

[a] authen. ex cãusa, de lib. præter C. de inoffic. testa.
[b] Vlp. in l. multi non notæ, 18 de hb & posth. P. l. si patronus testamento, §. si quis non matu & l. Paulus, de bon. libert. P. cum similib.
[c] vt in l. vnic. & similib. de his & posth. P.
[d] in l. si qui posthumos, de lib. & posth.
[e] l. si quis in suo, 33 §. si de inoff. testa. C. §. sed fœminas, de exhær. lib. in P. l. fi. §. fin. de lib. præt. C. auth. non licet, eod.
[f] l. testamento centurio, de manum. testa. P. Bald. in l. liberti, C. de oper. lib. Ang. in l. si pro, §. si pactus, de pact. P.
[g] l. si filium, C. de inoff. testam.
[h] l. ea quæ pater, 13. ex quib. cau. infam. irrog. C.
[i] l. verbum præcibus, 17 eod. tit. ex quib. cau. infa. irrog. l. a. de obseq. à lib. vel lib. par. vel patro. præst. P.
[k] §. porrò, quæ sit prior, cau. hered. amitt. & ibi Alcian. Angel. in l. lex Cornelia, ab initio, de iniur. P. Bald. in l. solo de leber cau.
[l] gl. in l. fin. in ver. volunt, de reuoc. donat. C. & ibi Cyn. & Salic.
[m] Lactan. lib. 5. diuina Institutio. cap. 19.
[n] Guillel. Benedict. in ver. in eodem testamento relinquens, n. 145 ad c. Raynutius de testam.

quem pater poterat ob id exhæredare[a]. Efficitur enim tanquã exhæres, quia de bonis nequit disponere vel contrahere[b]. Extat istius exhæredationis exẽplum apud Valerium Max.[c] de Q. Fabij Maximi Allobrogici & imperatoris clarissimi filio, cui Q. Pompeius prætor vrbanus bonis paternis interdixit: neque in tanta ciuitate qui illud decretum reprehenderet, inuentus est. Dolenter eum homines ferebant, pecuniam, quæ Fabiæ gentis splendori seruire debebat, flagitiis dissici. Et quem nimia patris indulgentia hæredem reliquerat, inquit, publica seueritas exhæredauit. Sed opinor hîc non propriè posse accommodari titulum exhæredationis. Quamuis enim non possit prodigus res suas alienare, tamen eas possidere dicitur, & hæreditatis relictæ capax est, & factionem habet passiuam testamenti. Neque conuenit hîc formula, qua exhæredatio filii vel filiæ nunc, primùm in testamento tantùm, non in codicillis[d]. Et nisi 2. nominatim[e], id est, nominando filium, qui exhæredatur, vt possit sine dubitatione cognosci, vel per proprium nomen, vel agnomen, vel cognomen[f]: vel per demonstrationem certam, vt si filius vnicus sit, *filius meus exhæres esto*[g], vel, *non nominandus filius*; vel, *ex Seia natus, exhæres esto*[h]. vel, *cæteri omnes filij filiæq; mei, exhæredes sunto*[i]. Idem idipsum de posthumis olim exhæredandis dictum erat[k]. 2. Purè etiam exhæredatio facienda, non sub cõditione etiam potestativa[l]: nisi, inquiunt interprætes, cùm filius instituitur sub conditione casuali, & in defectum eius exhæredatur[m]. vel agatur de filio nascituro[n]. 3. Requirit exhæredatio valida, vt fiat consultò, non temerè, aut calore iracundiæ: aliter non valet, etiam cum iusta causa[o]. Quemadmodum nec alij actus ira cundia promouente gesti, rati sunt[p]. Et vt ait Paulus, *Quicquid calore iracundiæ fit aut dicitur, non prius ratum est, quàm perseuerantia apparuerit iudicium animi fuisse*[q]. Proinde 4. loco exigit iusta exhæredatio insertionem causæ legitimæ, ob quam exhæredatio fit. Atque ita expressio est de forma substantiali[r]: quæ, num sufficiens causa sit, leges posteà docent. An num ea vera sit, onus est probationis ad hæredem pertinens, qui eam legitimis testibus, & omni exceptione maioribus docere debet: alioquin pro filio præsumitur[s]. Excipit tamen Guill. Bened. casus quosdam, in quibus expressio causæ exhæredationis omissa non vitiat eandem[t]. Primus, si mater cùm videret maritũ suum prodigum, filiũ exhæredare vult, sed rogauit institutum, vt cùm sui iuris filius esset, ei restitueret hæreditatem cum fructibus, veritus ne pater hæreditatem depopularetur, cùm ad eum vsusfructus ex persona filij peruenturus esset[u]. Et hæc exhæredatio est non mala mente, sed fauore filij sine nota facta admittenda[x]. Secundus casus, quando filius consensit in testamento exhæredationi paternæ, & subscripsit: non enim alia exigitur causæ expressio[y]. Et enim volenti iniuria non fit[z]. Sit hoc expressè à præteritionis argumẽto firmatum videtur in l. filio præterito, 18. de iniusto rup. P. Tertius casus est, vt ex prætensione causæ non requiratur in exhæredatione eorum, qui sunt in primo loco seu gradu vt si exhæredatur pater, nepos[a]. Idipsum 4. casu, verum in exhæredatione fratris[b]. 5. Vt pater mox ingressurus religionem, & de ingressu cogitans, possit sine causæ expressione filium exhæredare[c]. Sextus, in patre exhæredante filiam, statuto vel consuetudine à successione exclusam[d]. Idipsum optinebit, si remuneratione pactitia excludatur, propter c. quamuis, de pact. in sex. & si agatur de filio bannito, seu deportato, vel aliter incapaci successionis, cum habeantur pro extraneis, quos etiam exhæredare ridiculum est[e]. Extra hos casus, requiritur causæ expressio in exhæredatione: neque auditur hæres, si vbi non est expressio, voluerit excipere contra filium de ingratitudine, quam probare potest remissam; quamuis contrarium tueatur Angelus[f]. Quia remissa censetur iniuria quæ pro parte à testatore obliuioni data est, & dictus §. caus. vel benè conditum malum mouere, aut obiicere ingratitudinem[g]. Sed neq;

a l. si furiosus, de curat. furio. P.
b l. as cur, de verb. obl. g. P. videndus text. & ibi gl. & Pan. nor. a c. ex parte vestra, de consuetu.
c Val. Max. lib. 3. cap. 5.
d l. nõ codicillum, C. de testam. & codicil. l. is, de codicil. apud Iustin.
e § 1 & § sed non ita, §. de fœminam. § sed prætor, § sed hæc quidẽ de exhared. lib. l. fina. C. de lib. præt.
f l. de lib. & posthu. De agnominib. & cognom. Roma, tract. Tit. Probus in epitom. lib. 10 Valer. Maxim.
g l. a. de lib. & post. P. Idem in posthumo. l. 3. §. nominatim, de iniu. rup. P.
h l. 3 de lib. & posth. P.
i l. Titius testamento, eod.
k in l. de stipu. rup. P.
l l. 3 §. purè, de lib. & post. & ibi interpr. Bar. Paul. Alex. & Ias. l. si quis Semproniam, & l. fam. dubitarit, de hær. instit. sub conditione, de bono. poss. con. tab. P.
m l. si pater, & l. iam dubitatum, de arbitr. sub. sub cond. fact. C. vide Azo in sum. de lib. præt.
n l. 3 § sed & si incertum, de ven. in pos. mitten.
o l. filiam. C. de inoff. test. & ibi Bald. Sal. & Ias.
p l. quicquid calore, de reg. iur. & si quis nascitur, 2. q. 3. gloss. ex literis, de donat.
q l. 3 de iuore lib. 22. P. Tit. 2.
r arg. l. non haret, de liber. præt. C. § adopt. in, de exhæred. lib.
s l. omnimodo, de in ofic. test. C.
t Guill. Bened. in cap. Raynutius, ad verb. in eodem testamento relinquens annuos. & seq.
u l. 3. C. de bon. matern. & pro hac sent. Iust. Bar. Ang. Imol. in ẽ ex filio, in princ. ad Trabel. P. Bald. in authẽ. ex causa de lib. præt.
x l. milites non, de lib. & posth. & l. filium matrem, C. de inof. test.
y l. non potuit. § si quis sua minus, de bon. poss. contra tab.
z l. 3 §. vsque adeo, de iust. P. l. nemo dubitat. reg. iur. l. 3. § qui volẽti, de lib. bon. exhib. cum simil.
a Bald. in l. si pater, & l. iam dubitatum, de iniu. rup. c. Bonon. de iust. & iur. l. 2. n. 24. d Idem, nu. 25. Bald. in l. posthumus, § si exhibit, de inoff. testa. e l. quidam cùm filium, § in eo autem, de verb. obligat. P. f Ang. ingratitudinem, de nupt. in auth. & contra Angelum defendit Bened. vbi sup. nu. 26. g arg. l. fin. C. de reuoc. donat.

causa sola, propter quam filius exhæredari iustè à patre potest, repellit eum à petitione legitimæ [a]. In hanc sententiam duo notabilia adfert Guill. Benedictus [b], de personis ingratis, vt non possint exhæredari si pœnitentiam delicti admiserint, & patri & Deo satisfecerint: pluraque exempla perpulchra de pœnitentiæ effectu refert, quæ non transferam. Accedit quòd per ingressum religionis, ingratitudo purgatur, vt eius exhæredari non possit, in ca. fin. 19. q. 3. Aliud notandum, vt si post testamentum factum, cuius tempore filius erat ingratus, pater remiserit ingratitudinem, pacto, vel reconsiliatione [c], ea non officiat filio; vt textus sacræ paginæ in filio prodigo à patre reconsiliatio, nos docet Luc. 15. Imò si post ingratitudinem filius notabilem gratitudinem exhibuerit patri, tollitur nota ingratitudinis & effectus [d]. Sic contrario & posteriore actu, ipso iure tollitur præcedens. Nam & prodigus ex decreto iudicis iudicatus, cui bonis interdictum est & curator datus, si per triennium subsequens res suas prudenter curet & administret, cessat ipso iure curatela, & interdictio, etiam nulla interueniente iudicis declaratione [e]: quamuis regulariter iudicis declaratio exigatur [f]. Postremò requiritur in formula exhæredationis, vt si plures gradus sint, exhæredetur persona ab omnibus [g] quod potest fieri, vel ante hæredum institutionem, vel inter medias hæredum institutiones, vel inter gradus [h], vel post omnes gradus [i]. Qui porrò sunt qui exhæredari possint vel debeant, satis ex superioribus constat eos esse, quibus tenemur relinquere legitimam, seu quos instituere oporteat necessario, non extraneos [k]. Posthumos olim licuit exhæredare [l], hodiè non licet: nec infantes, qui eius ætatis non sunt vt causam ingratitudinis committere possint, quòd alterius odio opprimi debeant [m]. Finis namque exhæredationis iustæ est, immeritum de aliquo priuari eius beneficio, propter benemerita enim deferuntur successiones [n]. Græci, vt Phurnutus ait, [o] *ἠγεμόνα παρεδίδοσαν αὐτῶν χαρίτων τὸν Ἑρμῆν, ἐμφαίνοντες ὅτι εὐλόγως δεῖ χαρίζεσθαι καὶ μὴ εἰκῇ, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις. ὁ γὰρ ἀχάριστος ὀκνηρότερος γίνεται πρὸς τὸ εὐεργετεῖν*, i. *Tradiderunt Gratiarum ducem esse Mercurium; docentes non citra neglectum & negligentes indignissimè beneficia esse danda. Qui enim ingratitudinẽ expertus est, ad benefaciendũ tardior est.* Et D. Bernardus, [p] perẽptoria res est ingratitudo, hostis gratiæ, inimica salutis, latissimus vagãdi hic de ingratitudine cãp[o], & de eius delicto cõmisso in parẽtes & in patronos, sed locus vulgaris minimũ & frequẽtior apud omnes. Et Lilius Gregorius Gyraldus libros integros edidit eruditos aduersus ingratos: nosque in lib. 39. huius Syntagmatis c. 1. nu. 16. de crimine ingratitudinis aliqua tradidimus. Sed & olim mihi liberè philosophandi nunc deficit, ideo plura non adiiciam: videtamen, si plura cupias, quæ de hac ingratitudine Guill. Bened. cumulauit, ad c. Raynutius, in ver. *in eodem testamento*, 2. nu. 30. & 31. 32. 33. 34. 36. 37. Potrò effectus exhæredationis iustæ sunt, vt omittant exhæredati legitimam, in quam alioquin successuri erant. Sic pro mortuis habentur [q], quòd pertinet ad commodum illorum [r]. Imò ingratitudo, propter quam fit exhæredatio, tantæ est efficaciæ, vt si filius ingratus vellet aliquam rem à patre venditam, iure redhibitionis gentilitiæ seu retractus proximitatis retrahere, offerendo pretium intra annum, iuxta c. constitutus, de in integ. restit. tanquam proximior, repellatur exceptione ingratitudinis [s]. Ratio expulsionis, ab eadem pendet ingratitudinis detestatione; quia digni sunt delinquentes qui etiam fame pereant [t]. Alia, à pœna sontibus & contumelias inferentibus debita, quæ eò maior esse debet, quò personæ, quibus inferuntur, magis sunt honorabiles [u]. Et atrox fiat iniuria, si patrono vel parentibus à liberis vel liberis inferatur [x]. Singulæ etiam causæ ingratitudinis, vniuersas & plures ad eandem exhæredationem contendentes, tibi suggerent rationes.

Dein-

[a] l. in aream, C de inoff. testam.
[b] Guill. Bened. vbi sup. nu. 39. 40. & 41.
[c] § si de iniur. l. non solùm 11 § 1 l. sed si vxorem, 17 § si autem inducem, eod. tit. P.
[d] Bald. in l. si liberis de inoff. testa. C. l. 2 sion, in l. ex hac ratione, C. de iusta & aure
[e] Guido Pap. q. 270.
[f] Bart. in l. si cui, de verb. oblig. ff
[g] l. 1. § filius, cum frequenter, vers. de lib. & posth. P.
[h] l. 3. de iniusto rup. P
[i] l. 1. C de lib. præt.
[k] d. l. quidam cùm filio, § in eo, de verb. oblig.
[l] l. posthumorum, 3. de iniusto rup. P § posthume, de exhær. lib. apud Iustinianum simul.
[m] l. si quis, 33 § legis, C de inoff. testa. l. 6. § si de lib. præt.
[n] l. nec adscripti, pro suo P
[o] Phurnutus, lib. qui inscribitur Περὶ τῶν θεῶν φύσεως cap. 16. περὶ εὐχάριστου.
[p] d. Bernard. in Sermone 2. de septem panibus.
[q] Bal. & alii, in auth. no. illima, C de inoff. testa
[r] l. 1. § si pater, de collat. cum emancip. lib.
[s] Guill. Bened. ad. diversum esse, testamenta, 2. nu. 22. arg. § quæsitum, de capta qui cursum vendi. § insuper, de prohib. feudalem per feudi. et vbi feud.
[t] l. bonæ fidei, depos. P.
[u] § pœna autem, de iniur. apud Iustinianum
[x] § atrox, colli præterea, § atrox, § in actione, § præterea, & § fin. eod. tit. P.

De inofficioſo teſtamento. Cap. 4.

Lib.2.Inſtit.tit.18.Lib.5.P.tit.2.lib.3.C.tit.28.

1 *Exheredatio vel præteritio matris ſine cauſa irritum reddunt teſtamentum, quando non.*
2 *Inofficioſum teſtamentum quomodo dicatur, & inofficioſi querela non datur ſi aliud ſit remedium.*
3 *Querela inofficioſi cur ita dicatur.*
4 *Inofficioſum teſtamentum dicere quid ſit.*
5 *De inofficioſo agens & ſuccumbens priuatur omni relicto ex teſtamento, niſi deſiſtat ante ſententiam, vel alterius nomine agat.*
6 *Inofficioſi querela quadruplex Azoni ex ratione perſonarum quomodo: vna tamē conſtituenda. & nu.7.*
8 *Legitima iure inſtitutionis deſcendentium & aſcendentium inſtitutionis tantùm iure relinquenda.*
9 *Inofficioſi teſtamenti querela contra quæ teſtamenta proponitur, contra quos, & quomodo conuertatur. nu.10.11. & 13.*
12 *Ingratitudinē exheredationis quis probare poſſit, filius exheredatus, an extraneus.*
14 *Ad legitimæ ſupplementum quando agatur.*
15 *Legitimæ repletionem ſibi propria authoritate non facit filius, nec ei pactum de ea cum patre factum nocet.*
16 *Inofficioſi teſtamenti querela quanto tempore cōpetat: & an præſcribatur quinquennio. num.17.*
18 *Inofficioſi teſta. querela vel ſuplementum quando detur nepotibus vel aliis gradibus primis excluſis, & quibus aliis.*
19 *Querela inofficioſi datur contra teſtamentum matris, ſed pater non agit pro inuito filio.*
20 *Querela inoffic. à quibus & in quos præparata vel non, tranſmittatur.*
21 *Alimentorum prouiſio quando agenti inofficioſi querela detur.*
22 *Teſtamentum ex cauſa exheredationis quando in totum, & quando nunc in parte irritum fiat. & 23.*
24 *Rationes querelæ. & legitima quare priuari non poſſunt, quibus debetur.*

1 QVIA plerumque ſine cauſa exheredatio fit, vel ſaltem ex cauſa non legitima, vel ex falſa, vel quia matres liberos prætereunt, quarum præteritio pro exheredatione habetur[a]: placuit irritum eſſe teſtamentum ex cauſa exheredationis[b]. Verùm diſtingue, an ſine cauſa fiat exheredatio, nec inſeratur: nam tunc ex ſentētia omnium docto um ferè, teſtamentum omnino fit ipſo iure nullium, nec opus eſt querela ſeu remedio ad illud reſcindendum[c]. Id ipſum tenendū eſt, ſi cum cauſa fiat exheredatio inſerta teſtamento, quæ ex legitimis cauſis
2 non eſt[d]. At ſi cum cauſa legitima per ſe, inſerta quidem in teſtamento, ſed quæ non probatur commiſſa ab exheredato, exheredatio fiat, teſtamentum tanquam inofficioſum reſcindi tur iuxta auth. ex cauſa de lib. præt. & datur querela inofficioſi teſtamenti[e], & contra præteritionem matris[f]. Aliud eſt enim dicere teſtamentum nullum, aliud dicere inofficioſum. Neque dantur hæc duo remedia ſimul, ſed oportet alterum, eligere[g]: Inofficioſi quippe querela remedium extraordinarium eſt, quod non datur, ſi ordinarium aliud ſit, vel alia actio[h]. exemplo ſubſidiariatum actionum[i]. Quamuis huic actioni adiungi

a § mater, de exhered. libero vide de hoc, & de hac quere Is Val max.lib.7.c.7.
b auth. ex cauſa, de lib prær. §. aliud quoque capitulum, & ſeq & §. & hæc. vt cum de app. cog. in nouell.
c Imola, in l.1.nu.6. & 7.de teſtam & in l. filio præterito, poſt nu.30.de inſtitor.rup P.
d ſimo.in d l.5.nume.6.de teſtam. & d l. filio præterito. nu 3.
e §.1.de inoffi teſta.
f l.ſi inſtituta.27.& fin.eod.tit.P.
g l.Papinianus,8.§ ſi quis irritum, de inoff.teſta.l.nemo,§. quoties,de reg iur. d.l Papinianus,§. ſi quis impubes. Et § tum autem, eod. tit. apud Baſilmad. l § generaliter, de carbo edic.
h l in cauſæ, in 2. et. de num.25.an.P
i

adiungi ſoleat, veluti ad effectum eius, petitio hæreditatis, vt quis reſciſſo teſtamento, petat ſe hæredem declarari, ſibiq́ adiudicari hæreditatem [a]. Vbi tamen nota, petitionem hanc propriè non eſſe hæreditatis, quod pluribus probat argumẽtis Azo, in Sũma tit. de inof. teſta. Hoc remediũ, q̃rela dicitur, vt & querela bonorũ poſſeſſionis cõtra tabulas [b]: eò q; agatur de lite mouẽda inter patrẽ & filium, & de iudicio eorum perpetam prolato [c]: quod ſi impugnaretur apertè, haberet quodammodo famoſam actionem iniuriarum [d]. Nam liberi queruntur ſe eſſe exhæredatos iuſtè, aut iniquè: ſi de matre agatur, præteritos, inofficioſi quæſtionis cõlore, quaſi non ſani mente fuerint parentes cùm teſtamentum ordinarent. Sed hoc dicitur, non quaſi parens verè furioſus ſit, quia rectè quidem fecit teſtamentum, ſed non ex officio pietatis. Nã ſi verè furioſus ſit, nullum eſſet teſtamentum [e]. Vix autem pro iniuria illata, inter patrem & filium accuſatio admittitur: nec libertorum aduerſus patronos [f]. Verumtamen liberi libertiq́ non ſunt prohibendi, ſuarum rerum defendendarum gratia, de facto parentum patronorumq́ queri [g]. Accuſationis inter has perſonas pietas & obſequium reuocat intentionẽ [h]: at ratio naturalis & æquitatis ſuadet audiri has perſonas verecundè de officio patris & patroni conquerentes, & contrà etiam, ſi iſti decidant ab officio: ideo eorum accuſationes querelæ dicuntur [i]. Itaque controuerſia inofficioſi teſtamenti, dicta querela potius & modeſtius, quàm accuſatio: cùm tamen accuſatio ſit [k]. Inofficioſum teſtamentum dicere nihil aliud eſt, quàm allegare quare exhæredari ſeu præteriri à matre quis non debuit, vt ait Marcellus [l], id eſt, docere immerentem: & ideo indignè præteritum, vel etiam exhæredatione ſubmotum [m]. Quò fit, vt is qui agit de inofficioſo, ſi non obtineat, priuari debeat omni emolumento, quod ex teſtamento impugnato conſecuturus erat, & illud deferatur fiſco tanquam ab indigno ablatum [n], ſi vſque ad ſententiam in iudicium lite improba perſeuerauerit: non etiam, ſi ante ſententiam deſtitit [o]. Saluis tamen etiam agenti & non obtinenti aljs, quæ extra teſtamentum à teſtatore habuerat, vel donatione inter viuos, vel dotis conſtitutione, quæ nihilominus à ſuccumbente vindicantur [p]. Sed & is qui nomine alterius, puta tutor pupilli, vel curator minoris, inofficioſi querela nõ priuatur relicto ſibi in teſtamento impugnato, etiam ſi non obtinuerit [q]: officium enim ſuum neceſſarium, nemini gerenti debet eſſe damnoſum [r]. Quadruplicem videtur Azo conſtituere querelam inofficioſi, ex ratione perſonæ quibus datur ſumpta. Nã inquit, inter patrem & filium, dicitur pietas [s]: inter patronum & libertum, obſequium [t]: inter Deum & homines, religio [u]: inter hominem & alium quemlibet, beneficium [x]. Ideo contra hæc diuerſa officia commiſſa, inofficioſa dici poſſent diuerſa. Sed illud non placet, & inofficioſi querelam generaliter vnã eſſe cenſeo, quando peccatum eſt contra officium inſtituendi vel exhæredandi, non, ſi contra alia officia. Nam ſequeretur amicos neceſſariò inſtituendos, quorum geſta ex officio amici geri dicuntur [y]. Contra officium pietatis inofficioſum teſtamentum dicit lex, in reliquo rectè facto teſtamento [z]. Vt intelligamus etiam fraternum teſtamentum ex connexione quodammodo pietatis, & certus de cauſis, hoc nomine contineri [a]. Materia & res, de quibus hic contenditur, hæreditatis nomine cõtinetur. Nã portio hæreditatis eſt ea, de qua q̃rela inſtituitur, nõ autẽ res ſingularis: quia ſuperiori capite diximus, iure inſtitutionis, id eſt, iure hæredis, filijs & alijs perſonis, quibus debetur legitima, hodiè relinqui debere quartam partem ſeu legitimam, abrogatis iuribus contrarijs [b]. Et dicitur quarta bonorum pars, quæ à teſtatore relinquenda eſt [c]. Et hoc modo filia præterita à matre, ad ſucceſſionem eius citra inofficioſi querelam aſpirare non poteſt [d]. nec contrà mater à filio præterita, ſorore inſtituta [e]. Cõtrouertitur in inofficioſi querela, quando contra teſtamentum proponi poſſit, & ſi proponi poſſit, num in illo quis immeritò vel iniquè exhæredatus eſt. Ergo ſciendum eſt agenti prius, quæ tabulæ impugnari poſſint. Nam militis teſtamentum non patitur hanc querelam, ſi militari iure conditum ſit [f]. Aliter enim in veterano, qui deſijt militare, vel poſt annum à tempore militiæ

mortuus

a l. qui de inofficioſ o l. 20. de inoff teſt P.

b l. nam & ſi parentibus, 17 § hæred. & l. eum qui, ar. eod.

c l. pater filium, eod.

d in l. præter edictũ, 7. de iniur. P. l. 1. de his qui not. infa. P.

e §. 1. de inoff teſta. l. 2. & l. nam & his, §. ſi eod tit P.

f l. qui accuſare, 8 de accuſatio P.

g l. hi tamen omnes, 21 § 1. eod l. fin. C. qui accuſa. nõ poſſ.

h l. propter ea, eod. l. 3 de pac. por C. l. 2. de abolitio. C.

i in l. 2 de iis qui ſũt ſui vel al. iur. P. l. 2 § hoc autem. cum 2 verſ. ſeq. de off. præf. verb

k l. poſthumus, 6 § ſi quis inſtituta, de inoff teſtam.

l in l. 3 eod P.

m l. nam & his, §. ſimus, eod.

n l. Papinianus, 8. § memineſſe, eod. P. l. ſi patronus, de bon. libert. P.

o d. § memineſſe. l. ſi de eo quod ver. loc P. & l. ſi cũ, § 1. de eo quod mer. cau. l. hoc edicto. de publicia.

p l. etiam ſi, 11. de inoff teſtam P

q l. aduerſus 20 § de bitor. eod § ſi tutor, eod. apud Iuſtin. l. turorem. 2. de his qui vt ind. l. eum quidam, de adminiſt. tuto. C.

r l. Sed ſi quis ex ſignatoribus, quem. teſt ape. P.

ſ l. pen. de obſeq. à lib. & libert par. & quæ præſt

t l. officio. 2. de negot. geſt.

u l. veluti, de iuſti. & iure. P.

x l. ſeruus ea l. 40. de ſer. expert P.

y l. 1. mandat. P.

z l. 2. de inoff. teſta P

a l. fratris, C. eod

b quale § igitur quarta, cum ſimil. de inoff teſta. apud Iuſtinia

c l. 1. l. cum quæritur 6. C. eod

d l. filiam præteritã. 1 C. eod.

e l. cum filiarum. C. eod.

f l. de inofficioſa. 9. l. teſtamenti 03. ſi.

mortuus ſit, ſancitum eſt [a]. Neque etiam aduerſus teſtamentum fratris, ſororis, patrui vel auunculi, amitæ vel materteræ, proponitur [b]: Niſi ſcripti hæredes infamiæ, vel turpitudinis, vel non leuis notæ macula aſpergantur, vel liberti ſint non bene merentes ex maximis beneficijs. Quibus caſibus tantùm fratres conſanguinei agere poſſunt contra tabulas de inofficioſo, non etiam vterini [c]. Et quamuis ab inteſtato, differentia inter vterinos & conſanguineos ſublata ſit [d]: tamen in hac quæſtione odioſa, non ſunt æquales [e]. Ita aduerſum aliarum perſonarum quàm deſcendentium vel aſcendentium & fratrum conſanguineorum teſtamenta, inofficioſi querela non proponitur [f]. Sed & aduerſus teſtamenta earumdem, oportet videre num ſubſiſtat: quia validum, excepta cauſa inofficioſa, eſſe debet [g]. Et ex eo adita requiritur vt ſit hæredi-
10 tas. Nam ex hæreditatis aditione naſcitur querela [h], quæ proponitur contra ſcriptos hæredes, vel aduerſus fideicommiſſarios vniuerſales, perinde ac ſi pro hærede vel pro poſſeſſore poſſideant [i]. Nec habetur ratio dignitatis hæredis, vel conditionis [k]. Nec intereſt is ſit ex liberis, vel ex extraneis, vel ex municipi-
11 bus [l]. Et tunc inter illos diſputatur, num iuſta ſit exhæredatio, vel iniuſta: & num cauſæ ſint ſufficientes, an verò illegitimæ [m]. Et rurſum, ſi legitimæ ſint, an illas commiſerit exhæredatus [n]: vel ſi commiſerit, an inconſulto calore fecerit exhæredatus [o]; aut ſi cum conſilio, num ob vtilitatem exhæredati ſiat exhæredatio. Nam cùm non notæ cauſa facta ſit teſtamentum ſuſtineatur, nec admittit querelam [p]. Quod enim fauore filiorum indictum eſt, non debet in
12 odium eorum retorqueri [q]. Proponitur porrò ab exhæredato querela, ſed de probatione nũ iuſta cauſa numúe ingratus fuerit filius, vel gratus, dubitatũ eſt à quo fieri debeat: an à filio, vt probet ſe gratũ; an ab hærede, vt probet ingratũ filium. Et lege quidem Conſtãtini, liberi exhæredati præſumebantur ingrati, niſi ſe gratos oſtendiſſent: & contrà exhæredati aſcendentes, grati exiſtimabatur, niſi hæres docuiſſet ingratos [r]. Ex Iuſtiniani tamen conſtitutione contrarium ſtatutum, & oportere argui ingratos, ſi teſtator eos ingratos dixiſſet [s]. Quod certè æquius eſt, cùm quilibet præſumatur bonus & gratus, niſi de contrario doceatur [t]. Item odia reſtringi conuenit [u]. Sicque Paulus reſpõdit aliam eſſe cauſam inſtitutionis, quæ benignè acciperetur: exhæredationes autem non eſſe adiuuandas [x]. Sed & tertiò, accuſatio teſtatoris videtur eſſe exhæredatio, probari autem accuſationes, alioquim reus abſoluitur, & ſibi ipſe nihil præſtat [y]. Qui enim iure naturæ debitã legitimã, vel iure ciuili cõſtitutã petit, habet proſe probationẽ apertã, quia ſuccedere debeat, ſi perſona eius in cõfeſſo ſit putà, quia filius eſt, ergo hæres [z]: vel ſi parẽs ſit [a]. Et ſpinde qui excipit de ingratitudine, & dicit ingratũ eũ oportet probare nõ eũ qui negat [b]. Et in l. ab ea parte, 5. de probat. in P. Paul° reſpõdit, *ab ea parte eq; dicit aduerſarius ſuã, ab ali-*
13 *quo iure prohibitũ eſſe ſpecialiter, lege, vel cõſtitutione, id probari oportere*. Forma, ſecũdum quam experiri hac querella oporteat, ſparſim tractatur in iure, & praxis eam docere facilè poteſt: primum implorato officio iudicis, conqueri oportere iniuſtè & immeritè ſe eſſe exhæredatum, & ita in ius vocandum hæredem qui adijt, vel poſſidet hæreditatem, veluti petitione hæreditatis [c]. Aut alia via ex Vlpiani ſententia, ſi filius poſſideat, per exceptionem proponetur, & per viam contradictionis. Verba Vlpiani hæc [d]. *Si filius exhæredatus in poſſeſſione ſit hæreditatis, ſcriptus quidem hæres petet hæreditatem: filius verò in modum contradictionis querelam inducet, quemadmodum ageret ſi non poſſideret ſed peteret*. Et vtrà, ſi ſuſpecta ſit colluſio legatarijs, inter hæredes ſcriptos, & eum qui de inofficioſo teſtamento agit, adeſſe etiam legatarios & voluntatem defuncti tueri cõſt tutũ eſt reiſdemq; permiſſum eſt etiam appellare, ſi cõtra ſentẽtiã pronuntiũ eſt [e]. Exigitur etiam, vt perpendam [f], ſi nihil relictũ ſit acturo de inofficioſo aut ſi quippiam is cõſequutus ſit à patre. Nam ſi nihil habuerit, vel ſi habuerit, ſed quod relictum eſt exiguum fuerit, aget querela: ſi vero aliquid habeat quod tamen non ſufficiat pro legitima parte, tunc omiſſa querela agetur tan-
15 tùm ad ſuplemẽtum hodiè: quamuis olim agi poſſet de inofficioſo [g]. Fiet porro ſuplementum & repletio ex ipſa ſubſtantia patris [g], pro rata, tam de rebus

a l. Papinianus, § Papinianus, de inoff. teſta. P.
b l. fratris, 21. eod. C.
c l. fratres, 27 eod.
d auth. ceſſante, de legit hæred. C
e glo. in d. l. fratres, ad ver. accedantur
f l. 2. de inoff teſta. P.
g l. 2 eod.
h l. Papinianus, § ſi cõ detinue, eod.
i l. 1. l. ſi hæredem, l. cum duabus, & l. cũ filium, l. ſi mancipium, eod C.
k l. Papinianus, § ſi imperator, eod P
l l. pen. verſ. quamũ, eod P.
m vt indagatur in l. in arenatio, 1. l. cum de precario, & vel ſi filiam nos habuerit, eod C.
n l. 3 & 4 eod P. l. ſi mater, 2. l. liberi, 28 § ſin autem eod.
o l. filiam quamuis, de inoff teſt C & in l. Bald & Iaſon.
p l. filius matrem, 15. & ſeq & l. ſi puer puellæ, 12 C eod. l. inofficioſum nouæ, de iniuſta rup P.
q l. quod fauore, de legib C.
r l. item, 28. de inof. teſta. C.
s l. Lucius, 29 eo. l. merito, prudes P. c. fi de ſuſtitut.
t c. odia, de reg. iur. l. legatis, 1 ff de adim. legat. P.
u l. cum quid im, 19. de lib & poſth P.
x in l. qui accuſare, de edẽn. C l. actor, de probat. c. literæ, de accuſat l. libellorum, eod P.
y ad Gill. & D. Paul l. in ſum, de lib. & poſth P
z l. nam & ſi parentibus, de inoff teſta.
a l. de probat P.
b l. 2 C de inoff teſta. l. qui de inofficioſo, eod P
c l. Papinianus, § ſi filius exhæredatus, eod P
d l. ſi ſuſpecta, 29. eod. P. l. ſi ſuperius, de pigno P. l. a ſententia, § ſi hæres, & § idem reſpondit, de appellat l. Paulus reſpõdit, § rectum, de procur P.
e l. omnimodo, 30 l. ſciendum, 35 l. quotiẽs, 25. C de inoff teſta. d. l. ſciendum, § repletionem.
f
g

quæ remanſerunt apud hæredem, quàm de rebus legatis [a]. Idque authoritate iudicis, petitione in hæredem directa, nõ autẽ propria authoritate res capiet filius pro ſua parte [b]. Dat autem eam repletionem ei iudex, non obſtante pacto & promiſſione facta cum patre de non petendo [c]. Hæc actio inofficioſi 16
mouerí debet intra quinquennium, poſt quod perimitur [d], facta computatione à tempore aditæ hæreditatis [e]. Videtur enim renunciare tacitè querela, per lapſum conſtituti temporis: quod conſtituit in mora, quãdo dies adiicitur à lege, vel ab homine [f]. Et ideo priuatur iure ſuo, & repellitur: vt is etiam, qui expreſſè renunciauit querelæ [g], vel tacitè alio modo voluntatem teſtatoris agnoſcendo [h]. In actione autem ad ſupplementum data, num idem vel maius 17
tempus requiratur; facit quæſtionem, quòd hæc in locum inofficioſi ſubrogata ſit [i]: & ſubrogatum regulariter induceat naturam eius cui ſubrogatur [k]. Vnde Bartholus ratus eſt, eodem quinquennio aboleri condicendi ſupplementi legitimæ quæſtionem [l]. Verumtamen contraria ſententia recepta eſt, vt quẽadmodum datur ius petẽdi hæreditatem à poſſeſſoribus per triginta annos [m]: Sic etiam habeat ius petendi ſupplementum legitimæ, ex l. omnimodo, de inoff. teſta. C. [n]. Quia condictio ex lege perſonalis eſt [o]; perſonales verò præſcribuntur 30. annorum ſpatio. Elapſo tempore querelæ, vel renunciatione e- 18
ius facta, per eum qui agere poterat, fit delatio ad ſequentem gradum, à patre non agente in nepotem volentem agere [p]. Agunt enim & nepotes, ſublato patre de medio de inofficioſo teſtamento aui: ſed primò filius, ſi ſe filium doceat [q]: poſteà, nepos [r]. Sub inde omnibus, tam parentibus contra teſtamentum filiorum [s], quàm liberis contra teſtamentum patris [t], de inofficioſo licet diſputare: ſi ab inteſtato ſint ſucceſſuri, non aliter [u]. Et de inofficioſo teſtamẽto matris etiam ſpurij agere poſſunt [x]: ſi modò mater non ſit illuſtris, per l. ſi qua illuſtris, ad Senatuſc. Orfic. C. Sororibus autem & fratribus non licet contra omnes hæredes fratris agere, ſed tantùm contra turpes perſonas inſtitutas [y]. Vltra fratres & ſorores, cognati nullo modo aut agere poſſunt, aut agẽtes vincere [z]: poſſunt tamen falſum teſtamentum dicere, vt ait Harmenopulus his verbis [a], γονεῖς καὶ παῖδες καὶ ἀδελφοὶ κινῆσι τὴν κατὰ τῆς διαθήκης μέμψιν μὲν ἐμὲ καὶ ὁ λοιπὸ συγγενεῖς· ὡς πλασῶν δὲ καὶ ἕτερ διαβάλλουσιν. &c. id eſt, *parentes, liberi, & fratres, querelam inofficioſi teſtamenti intendunt; non etiam & reliqui cognati* [b]. *Vt falſum tamen ij quoque arguere & criminari poſſunt.* Aduerſus etiam teſtamentum filij in adoptionem dati, pater naturalis agere poteſt [c]. Pater tamẽ non poterit multo filio, cuius ſolius iniuria eſt exhæredatio, eius nomine que- 19
relam mouere contra teſtamentum matris [d]; aduerſum quod querela datur [e]: vt & matri aduerſus teſtamentum filij [f]. Et ita, fit etiam in iſtis perſonis decedentibus antè quàm experiantur, tranſmiſſio querelæ, & poteſtatis agendi in 20
hæredes, vt illi agere poſſint loco defunctorum de inofficioſo, & veluti iure repræſentationis. In liberos quidem ſuccedentes, fit trãſmiſſio querelæ nondum etiam præparatæ vel inſtitutæ à patre præmoriente [g]: vt & ius dicendi teſtamentum nullum tranſmittitur ad ſolos liberos [h]. In quo corrigitur ius antiquum, quod non niſi præparatam ad vllos hæredes tranſmitti patiebantur [i]: quod ſeruabitur in hæredibus extraneis eorum qui querelam habent, in quos non tranſmittuntur niſi præparatam vel motam [k]. Docet autem Paulus quemadmodum litem quis præparaſſe videatur, & poſſit tranſmittere actionem, in l. quemadmodum, l. 7. de inoff. teſt. nempe ſi communatus fuerit accuſationẽ, ſi denunciauerit, vel libellum ea de re obtulerit [l]: niſi poſteà tranſegerit [m], vel litem dereliquerit [n]. Non enim ſufficit litem inſtituere, ſi non in ea perſeueratur, & ſi mutatio fiat voluntatis [o]. Item, ſi hæreditatem ab hæredibus inſtitutis exhæredati emerint; vel res ſingulas, ſcientes eos hæredes eſſe; aut condu-

[a] l. ſi libertus ſub eõ dictione, §. libertus, de bon. libe. P. Bart. in l. in quartam vlt. col. verſ. quero per quos, ad leg. fal. & conſti. 34. mihi ſa ſtum tale eſt, circa haec.
[b] Bart. in l. a quon & quib. quar. para. deb. lib. 10. C.
[c] l. ſi quando, 25. § 1. C. de inoff. teſta.
[d] l. ſi quis filium, 34. l. ſcimus, 6. § 1. eod. C. l. Papinianus, § fi. eod. l. 2. in quib. cau. iman. tolli non poſſ. C.
[e] gloſa in § 1. in verſ. agere, de inoff. teſta. apud Iuſt. Aſſo, in ſumma, de inoff. C. nu. 3. tex. in l. ſcimus, 5. § illud, de inoff. teſta. C.
[f] l. magnam, de contrah. & commit. ſtip. C.
[g] l. qui repudiauerit, 17. & l. nam & ſi, 15. § 1. de inoff. teſta. P. l. ſi proponas, 23. § 1. eod. nihil intereſt, 2. eod.
[h] l. Papinianus, § ſi conditionis, & l. ſi proponas, 23. § penult. eod. P.
[i] l. cunctando, eod. C.
[k] l. ſi cum § ſi minoris, 13. quos cautio P. § 1. eod. de adim.
[l] Bart. ind. l. ſi quis filium, de inoff. teſta. C. & conſi. 14.
[m] l. licentia, C. de in. delibe.
[n] Guill. Bened. in c. Raynutius, ad verſ. mortuo itaque teſta. nu. 64. de teſtam. Bald. Lal. & ibi Ian. d. l. ſi quis filium. Guido Pap. deci. 83.
[o] l. 1. de condict. ex leg. P. §. appellamus, de adop. Ang. in § de inoff. teſt. Alex. conſ. 1. 8. in 3. par. conſ.
[p] l. omnes, & l. ſicuti, de præſcr. 30. vel 40. anno.
[q] l. pater filium, 14. & l. ſi is qui, 31. de inoff. teſt. P.
[r] 3. l. ſi inſtituta, 27. § ex quo ſi filium, eod.
[ſ] l. ſi proponas, 23. eod. P. l. nepotem, 7. C. eod.
[t] l. 1. & l. nam & ſi pa. rentibus, eod. P. § 1. eod. apud Iuſtin.
[v] d. l. de inoff. teſta. P. § 1. eod. ap. Iuſtin. d. l. poſtumus, 6. § ſi quis, eod.
[x] l. ſi ſuſpecta, 29. § de inofficioſo, eod. P.
[y] § 1. verſ. non autem, de inoff. teſta. l. fratris, & l. fratres, C. eod.
[z] in d. § 1. & verſ. a Conſt. Har. lib. 5. tit. 6.
[a] Facit l. 1. de inoff. teſt. P.
[b] l. aduerſus, eod. d. l. Papinianus, eod.
[c] l. nam & hinc, eod. P. l. filium præterita. C. eod.
[d] l. liberi, 8. § ſin autem, eod. C.
[e] l. ſi quis filium, 24. § fin. melius in l. ſcribendum, 36. § fi. eod. C.
[f] l. 1. de inoff. teſt. C. l. ſi cum nota, de teſtam. & l. emancipato, quæ adm. ad bon. poſſ. & in l. ſi infans, C. de iure delib.
[g] col. 1. l. poſtumus, 6. § fin. de inoff. teſta. P.
[h] d. l. poſthumus. i. vide Guid. Pap. dec. 312. in l. cum nota, C. de tranſact.
[i] Papinianus, § ſi quis poſtea, de inoff. teſta. P.
[k] l. nam & ſi parentibus, 5. eod.

rint prædia

xerint prædia, aliudúe quid ſimile fecerint; vel ſoluerint hæredi quòd teſtatori debebant. Nam iudicium teſtatoris agnoſcere videntur, & à querela excludũtur [a]. In alijs perſonis quàm liberorum agentium contra teſtamentum parentum, querela non præparata non tranſmittitur: præparata contrà. Vt ſi agatur de teſtamento fratris per querelam impugnando [b]. Sicuti fratris hæreditas non adita non tranſmittitur [c]. Et proinde quoque, non tranſmittitur contra teſtamentum deſcendentium, in quo aſcendentes fuerunt exhæredati: quia illa querela non tranſmittitur ad ſuos liberos [d]: quãuis Cynus & Salicetus dubitent [e]. Veruntamen in ſuis, in quos diximus tranſmitti querelam non præparatam, Guill. Benedictus temperamentum adfert, nec abſolutè ita reſoluendum docet. Et primùm hoc verum eſſe ait, quando qui deceſſit hæres deſcendens, exhæredatus, non potuerit præparare in vita querelam; quia fortè hæres ſcriptus nondum adierat hæreditatem [f]. Nam ſi hæres ſcriptus adiiſſet hæreditatem, vt ſic filius potuerit præparare querelam contra teſtamentum patris & non fecit, nec velle præparare declarauit, non tranſmittet nunc quemadmodum nec olim. Neque lex, *ſi filium*, C. de inoffic. teſtam. ad alium caſum extra comprehenſum, in quo permittit tranſmiſſionem. Secundò tradit intelligi debere, tranſmiſſionem querelæ fieri non præparatæ in liberos deſcedentes à filio exhæredato, dummodo illi ſint hæredes morientis & tranſmittentis exhæredati: cùm ex eius tantùm perſona venire poſſint [g]. Nam ſi hæredes non ſint, non tranſmittit *in* eos exhæredatus querelam non
21 præparatam [h]. Effectus iſtius querelæ ex iure antiquo erat, vt nullum, reddereturteſtamentum, vbi pro conquerente iudicatum fuiſſet, neque quicquam ex eo teſtamento valeret [i]. Vt nec fideicommiſſa deberentur, etiam ſi teſtator rogauerit venientes ab inteſtato, tanquam à demente condito teſtamento [k]. Et reuiuiſcebant actiones, quæ additione teſtamenti erant vel extinctæ, vel confuſæ [l]. Neque ex eo teſtamento debebãtur libertates relictæ, reuocarentur & legata ſoluta: niſi poſt quinquennium de inofficioſo actum eſſet, quo caſu pro ſingulis libertatibus ſufficiebat dare 20. aureos [m]: vel niſi fideicommiſſariæ eſſent libertates [n]. Ita qui obtinebat in querela, conſequebatur quantum conſequuturus fuiſſet, ſi teſtator deceſſiſſet ſine teſtamento. Et ſi ſolus ſucceſſurus fuiſſet, ſolus & tunc ſuccedebat [o]: ſi cum alijs, in pari gradu & cum illis pro modo inteſtatæ ſucceſſionis [p], non habita ratione relictorum, cum reſtitutione fructuum [q]. Retinebat tamẽ & partem inſtitutus, ſi alioquin ſucceſſurus fuiſſet ab inteſtato in ea [r]. Supplet interdum ius Codicis inſtitutionem in exhæredatione ſeu præteritione poſthumi, per marrem mortuam in puerperio poſt teſtamentum cõditum, vbi erat poſthumus præteritus: vt perinde illi virilem partem conſtituat ex præſumpta mente matris, quæ intercep-
22 ta eſt morte, ac alijs liberis [s]. Quod ſi obtinuerit in querela qui egit coram iudice, & à ſententia prouocatum fuerit, placuit interim pupillo propter inopiam, pro modo facultatum quæ per inofficioſi teſtamenti accuſationem pro parte ei vendicabantur, decerni [t]: ante ſententiam verò, nullo modo decernuntur pendente lite in hac querela alimenta agenti, quamuis in Carboniani
23 edicti quæſtione decernantur [u]. Iure Nouellarum, ex cauſa exhæredationis, vel præteritionis matris, irritum fit teſtamentum quoad inſtitutiones, cæteta verò firma manent, & legata & fideicommiſſa præſtantur [x]: quia pater vel alius qui malè exhæredauit, in inſtitutione ſolùm peccauit, & in ea punitur, & factum emendatur, vt iniquè exhæredato detur ea legitima portio ab inteſtato. In legatis vel fideicommiſſis & alijs in teſtamento nihil peccauit, quia teſtamentum ritè conditum erat, ſed contra officium tantùm pietatis exhæredatio facta [y]. Quare pœna nõ debet egredi delictum [z]. Et dummodo legitima debita detur filijs vel alijs quibus debetur, totum reliquum patrimonium eſt
24 relictum liberè teſtatoris diſpoſitioni [a]. De legitima mox. Rationes autem, quare irritum fit teſtamẽtum in inſtitutione ab exhæredato, plures ſunt; quaſdam accipe. Primò, quia nemo iure ſuo ſine facto ſuo priuari non poteſt [b]. Et legitima pars, quæ debetur filijs & parentibus, à lege naturæ & ciuili præſtãda

a l. ſi proponãs 23. §. ſi hæreditatem eo. b l. ſi pater tuus, 5. eod. C. Cyn. & Bart. ſeruum, § 1. C. eod.
c l. quoniam ſtoræ, C. de iure delib.
d Angel. in l. nam & ſi is, de inoff. teſta. P. Guil. Bened. in c. Raynutius, ad verſ. mortuo itaque teſtatore, 2. num. 147. de teſta.
e Cyn. & Salic. in d. l. ſeruus, § fin. C. de inoff. teſt.
f vt in l. Papinianus, § ſi conditionis, eod. P.
g vt notatur in l. qui ſe patris, C. vn. lib. & l. ſiquis filium, de acq. hæ. P.
h Paul. Caſt. & Iaſõ. in d. l. ſi quis filium, C. de inoff. teſta.
i d. l. Papinianus, § pen. l. cùm mater, 28. l. ſi non mortis, 21. § fin. de inoff. te P.
k l. Titia filiam, 23. de inoff. teſta P.
l l. maritus, 22. C. eod. tit. l. te coniunctum, de inoff. teſtam. P. l. verum, de manu teſtam.
m l. Papinianus, § fin. de inoff. teſta. P.
n l. ſi autem intra, 19. & l. ſi ſub hac conditione, 16. eod. P.
o l. ſeruæ deſcendẽs, 19. eod.
p l. Papinianus, § quamuis, poſtumus, § ſi quis ex his perſonis, & l. quæ ſupplendis, 17. eod. tit. P.
q l. filio, 6. § 1. eod. P.
r d. l. mater, & l. ſi proponãs 23. eod.
s l. 3. C. de inoff. teſta. & ibi glo. & §. materyde. exhæred. lib. l. ſi inſtituta, 22. §. de inofficioſo, de inoff. teſtam. P.
t l. qui de inoffic. 20. eod.
u §. ſine igitur, 5. aliud quoque capitulum, & ſeq. § & hæc vt cum de appel. cognoſcen. ex cauſa, de iud. præt. C. vbi interpr. huc tractant ſufficienter.
x l. 2. de inoff. teſtam. P. § eod. apud Iuſtinia.
y l. ex facto, 6. fin. de vulgar. P. l. reſcriptum de his quib. vt indig. P.
z l. parẽtibus, de inof. teſta. C.
a l. de cleri. ægroto. quæ ſunt, de his quæ filij à matre, patre capiũt.
b

a l. nam & ſponſalibus de inoff. teſtam. l. cum ratio de bon. damnat. l. ſcripturum de lib. & l. ſi arrogator de adopt. &
b l. neque poteſt, de leg. 3. l. ſi quis inquit Iulius, § fin. de leg. 1. l. non dubium, C de leg. h
c c. cum ceſſante, de appellat.
d l. ſi de inoff. teſt. &
e l. nunc § eiam, ad eod.
f l. 2. & l. mater, § præterea, eod. & § 1. eo. apud Iuſtin.
g § item ſtatuti, & § furioſi, quib. non eſt per fac. teſta. l. furioſum, C qui teſtam. fac. non poſſunt
h l. 1. § fin. de iuſt. & iur. § ius naturale, de iure nat. ap. Iuſtin.
i ſi quicunque, 7. q. 1.
k ſi placet, de acq. hær. ſed. § ſi quas per mod. acq.
l ea non eſt patranda, 1. q. 1.
m c. ſi quis reliquerit, 30. diſt.

eſt [a]. Et proinde fieri non poteſt per teſtatorem, vt leges non habeant locum in ſuo teſtamento, ſine iuſta & permiſſa cauſa [b]. Secunda, quia ceſſante cauſa, ceſſat effectus [c]. Ceſſat autem cauſa exhæredationis, quando nec iuſta eſt, vel non probatur: quod plerumque accidit, *Cùm falſo parentes inſtimulati*, vt reſpondit Marcellus [d], *liberos ſuos exhæredant. Neque*, vt ait Caius [e], *conſentiendum eſt parentibus iniuriam aduerſus liberos ſuos inducere, quod plerumque faciunt maligne contra ſanguinem ſuum inferentes iudicium, nonnullis delinimentis inſtigationibuſq; corrupti.* Tertia, quòd teſtamentum in eo, in quo irritum ſit vel euacuatur, cenſetur factum à quaſi demente [f]. Et proinde, cùm à demente factum non valeat: ideo & in eo capite infirmatur [g]. Quis enim putaret conſtare mente eum, qui crudelis in filios, ſui quodammodo obliuiſcitur? Peccat enim contra naturalem omnium rationem, imò contra naturam, qua & feræ ſuos diligunt & nutriunt [h]. Vt non immeritò D. Auguſti. eccleſiæ hæreditatem relictam, exiſtentibus factis filijs, recuſauerit [i]. Sæpe enim imò vt plerumque & filij in quærendis & conſeruandis bonis parentum inſudant, quia *Illis quærunt* [k]. Et crudele nimiùm eſt, labores & obſequia eorum non tantùm ſine remuneratione eſſe, ſed ad alios extraneos peruenire. Quare eccleſia eleemoſinas eorum bonorum, tanquam alienorum reſpuit [l]: & anathematis mucrone damnantur patres concilio Gangrenſi, qui filijs nutrimentum & neceſſaria non exſoluunt [m].

De legitima. Cap. 5.

1 *Legitimæ conſideratio non ſit in ſucceſſione ab inteſtato. Et quanta illa ſit hodie, & fuerit olim.*
2 *Hæreditas legitima, ab inteſtato ſucceſſio cur dicta.*
3 *Legitima pars quid ſit.*
4 *Quibus nominibus appelletur. Et legitima collateralium non eſt aucta hodie, vt aſcend. & deſc.*
5 *Decurionum filiorum legitima dodrans.*
6 *Legitimæ trientis & ſemiſſis quomodo incunda ratio. & 7.*
8 *In legitima computanda qui faciant partem, quamuis non admittantur ad partem.*
9 *Legitimæ quantitas augeri, & minui conſuetudine poteſt: ſed num tolli, diſputatur.*
10 *Legitima iuris naturalis non eſt.*
11 *Naturale aliud, & aliud quod propter cauſam naturalem eſt. Alimentorum & legitimæ differentia.*
12 *Legitima intra quod tempus peti & præſcribi poſſit.*
13 *Legitima filij priuantur confiſcatis bonis patris.*
14 *Legitima donationibus patris immenſis non minuitur.*
15 *Pater vendere poteſt in præiudicium legitimæ filiorum.*
16 *Legitima e quibus rebus capienda ſit. Quando non detur in corporibus hereditariis, & in quibus. Quid ſi in pecunia conſtitutam agnouerit filius? & 17. & 20.*
18 *Regna inter liberos non diuiduntur ratione legitimæ, quare.*
19 *Legitima ex lege domus vel ſtatuto poteſt aſſignari in pecunia.*
21 *Compenſatio non habet locum in petitione legitimæ quomodo.*
22 *Legitima parentum aſcendentium poteſt in pecunia relinqui.*
23 *Legitima minuit donationes primogenito factas.*
24 *Legitima a quo, vel ab hærede ſolo, vel à legatariis petatur.*
25 *Legitimæ petendæ & conſtandæ formula, vel cum de ſupplemento agitur & ſeq.*
26 *Legitimam quando propria authoritate poſſit filius accipere, & quando teneatur ab hærede petere.*
27 *In legitimæ ratione facienda, quæ anteà deducenda ſunt.*
28 *Legitimæ nullum onus vel grauamen vel conditio imponi poteſt. Exceptis 12. caſib. vt infr.*
29 *Alienatio legitimæ quando poſſit prohiberi filio à patre.*
30 *Filius hæres inſtitutus à patre an retenta legitima abſtinere poſſit ab hæreditate pat r*

paterna.

31 *Dos poſt mortem patris à filia quando tantùm cùm nupſerit peti poſſit.*

32 *Filius an teneatur ſoluere rapta à patre ad teſtimonium eius patris.*

33 *Legitima poſt mortem tantùm debentis debetur, & quando ante. & ſeq.*

34 *Legitima cauſa data ſi ſufficiant filio accipienti ante mortem conſumpta, excludit eum à petitione alterius legitimæ.*

35 *Dotare filiam, & uxorem filio quærere cogitur pater.*

36 *Filio cæcutiente anticipare in vita legitimam pater tenetur.*

37 *Iudæi Chriſtiano facto filio legitimum in vita tenentur dare.*

38 *Religionem ingrediens dare legitimam filio tenetur.*

39 *Legitima an debetur habita ratione valoris & rerum hæreditatis quæ fuerunt tempore mortis teſtatoris. Sed quid, ſi poſt datam dotem, vel datum filio cum renunciatione, ante mortem patris ſufficiens tempore quo datur pro legitima, num auctis facultatibus tempore mortis inuentis, habeant ſupplementum. & nu. 40.*

41 *In legitimam quæ imputantur. & ſeq.*

42 *Donationes propter nuptias factæ filii nomine, vt & data in ingreſſu monaſterii, in eius legitimam imputantur.*

43 *Donationes tamen ob benemerita ei factæ, præcipuæ illi ſunt.*

44 *Officium vel honoris habendi cauſa pro filio impenſo quando imputentur in legitimã.*

45 *Licentiaturæ vel doctoratus, militiæ, & ſacerdotii cauſa impenſa pro filio, an ei imputentur.*

46 *Studiorum cauſa impenſa quando imputentur in legitimam. & num libri, item. Peculia caſtr. vel quaſi caſtr. data à patre vel quæſita non imputantur in legitimam filii. eod.*

47 *Beneficii quod pater procurauit dari filio, nec expenſæ pro eo factæ non imputãtur.*

48 *Officia empta pro filio & dignitatum pretia quando imputantur in legitimam filii.*

49 *Donatio ſimplex, quæ morte confirmatur facta filio, an in legitimam imputetur.*

50 *Legitima quibus debeatur perſonis, & quo ordine. & 52.*

51 *Legitimæ quomodo legitimam in bonis patris petere poſſunt.*

53 *Religionem profeſſi iure ciuili poſt mortem patris, exceptis cordigeris, legitimam petere poſſunt. In Gallia nulli religioſi petunt.*

54 *Filia dote contenta renuncians cum iuramento, ſupplementum legitimæ petere non poteſt: & num nepotes eius filii petant.*

55 *Legitima quando debeatur aſcendentibus in bonis deſcendentium. Legitimæ deſcendentium & aſcendentium differentia. eod.*

56 *Fratres quando petant legitimam in bonis fratrum.*

57 *Legitima debetur honorabili titulo, & quomodo. Hæres non ſoluens pro legitima reluctum, in duplum condemnatur iure: quomodo autem in Gallia obſeruetur.*

58 *Legitimam in proprietate & uſufructu conſequi debet filius, etiam ſi hæres vniuerſalis deductio alui, relicto uſufructu inſtitutus ſit.*

59 *Legitimæ præſtandæ rationes.*

1 DIXIMVS proximo capite, inofficioſi querelam illum finem & effectum habere, vt qui ſucceſſuri erant alioquin ab intestato teſtatori, quibuſque teſtator relinquere ex lege certam portionem ſeu legitimam bonorum ſuorum partem tenebatur, illam hoc remedio conſequerentur. De legitima itaque illa parte dicamus, ordo poſtulat. Nam de legitima mentio non fit, quando ab inteſtato ſucceditur omnino defuncto. Quia maior eſt pars ſucceſſionis ab inteſtato, quàm legitimæ, quæ metienda eſt ex triente vel ſemiſſe hodiè [a] olim ex quarta [b], eius partis, quam quis habiturus eſſet ab inteſtato. Et ita qui ſuccedere non poterunt teſtatori ab inteſtato, multò minus petere poterunt legitimã. Latior enim eſt ſuccedendi facultas ab inteſtato, quàm per legitimam, Nam non omnis qui ab inteſtato ſuccedit, poteſt teſtamento facto petere legitimã, vt tranſuerſales, cognati vltra fratres, quibus denegatur querela inofficioſi

a auth. nouiſſima, de inoff. teſtam. §. 1. de trien. & ſemiſ. in auth.

b l parentibus, §. C. de inoff. teſta. l Papinianus, § ſi quis mortis, eod. P. l. pe. de collat. C.

testamenti [z]. Et tamen, quia ij, quibus necessariò debetur legitima, si testamentum fiat, succedunt nullo testamento facto ab intestato; si ipsi excludantur ab intestati successione, excludentur consequenter à legitima, quæ pendet ab ea intestati successione in certis personis. Et ideo nomina sibi quodam modo respondent successionis ab intestato, & legitimæ: sed quota seu quantitas, & pars successionis diuersa tamen. Quia legitima, est pars successionis debitæ ab intestato; legitimaque illa quota & pars nomine totius dicitur. Successio verò ab intestato, legitima hereditas vocatur [b]: & eius successores, legitimi hæredes. vt titulo, *De suis & legitimis heredib.* P. & C. &, *De legitima successione agnato.* apud Iustinia. cum similibus. Prior enim hæc ab intestato successio videtur cognita à lege, vt bona in familia remanerent decedentibus possessoribus. Vnde à lege, prima legitima meruit dici. Et quanquam & aliæ testamentariæ successiones à lege approbatę, dicantur quoque legitimæ [c], vt & legitimæ conuentiones à lege probatæ [d]: tamen secundum excellentiam, legitima hæreditas absolutè, dicitur de intestati successione. Vt dum de iure ciuili loquimur, dicimus appellationem quæ communis esse potest cuiusque ciuitatis legibus, κατ' ἐξοχὴν ad solum Romanorum ius referri: vt absolutam vocem poetę Græci ad Homerum [e]. Ita proprio nomine intestati successio vt legitima à testamentaria secernitur [f], quemadmodum & tutela legitima à testamentaria: quòd immediatè vna à lege descendat, testamentaria autem mediatè à lege per voluntatem & electionem testatoris [g]. Legitimam itaque definiemus, vt sit portio seu quota aliqua pars hæreditatis seu bonorum testatoris, quæ per leges debet præstari à testatoribus necessariò certis quibusdam personis, pro ratione trientis aut semissis partis, quam consecuturi erant ab intestato. Legitimam plura intra portionem hanc appellant [h], alia bonorum subsidium [i], debitam partem [k], debitum iure naturæ, vel naturale debitum [l], portionem minusculam [m], olim etiam dicebatur quarta bonorum [n]. Nunc, si quatuor sunt filij vel pauciores, aucta cùm sit, dicitur triens: cùm plures extant, semis, id est; dimidia pars paternæ substantiæ [o]. Vocatur & Falcidia impropriſſimè [p]. Quia quemadmodum Falcidia erat quarta pars hæreditatis debita hæredi, exhausta vel onerata hæreditate legatis [q]: ita & hæc quartam partem tantùm consequebatur, qui de inofficioso agebat nomine legitimæ eius quod consequuturus erat ab intestato, antequam iure Nouellarum augmentum acceptisset trientis vel semissis in persona liberorum, & ascendentium. Et hodie in persona etiam collateralium, agentium de inofficioso, legitima in quarta remanet: neque incrementum ad trientem, vel semissem accepit [r]. *In filijs autem decurionum, aut filiabus, quæ decurionibus nupserunt;* auctior filijs *legitima* constituta, vsque ad dodrantem seu nouem vncias, triente solo vel quatuor vncijs relictis dispositionis parentum [s]. In legibus Langobardorum, lib. 2. tit. *De eo quod pater filijs vel filiabus habeat necesse relinquere.* in l. 1. Luchprandus rex sic de legitima statuit *Tertiam relinquat filia sua, sicut gloriosissimus Rotharius rex instituit. Quia qui Thinx facit,* 1. donationem, *& postea filia assistat, in tertiam partem ipsum Thinx rumpitur secundum anterius edictum. Et si due fuerint aut amplius, in medietatem. Et ideo dum ipsum edictum loquitur de Thinx, quod est donatio, nobis apparuit quod per nullam donationem, nec per Lantechild,* 1. per donationem, sub specie remunerationis, *possit filiam suam, de ipsa tertia portione substantiæ suæ exhæredem facere. & si duæ aut plures sunt, de medietate.* Ardua tamen & difficilis est quæstio inter interpretes, quomodo triens & semis intelligi debeant. Num triens sit intelligendus & semis de tertia & media parte bonorum patris [t], quæ deinde inter liberos diuidatur, qui legitimam habent: an verò tertia & media pars eius quod quisque est habiturus, ab intestato. [u]. Quam antinomiã resoluit Fernandus [x], duabus conclusionibus. Prima, quãdo nulli succedunt ab intestato, nisi quibus legitima debetur, triẽs & semis recidunt in idem, siue dicas tertiã vel mediã partẽ bonorũ, siue tertiã vel mediã eius quod quis habiturus esset ab intestato. Exemplũ cape, si Titus habet quatuor filios, si dicis legitimam esse trientẽ, id est, tertiã partem bonorum hæredib. diuidendã, quisque vnãvnciam habebit, quia in triente quatuor

vncię

[a] l. 1. de inoffic. testa. P.

[b] l. 1. & 2. de bon. poss. P.

[c] l. 1 lege obuenire, & l. verbis legis, de verb. sig.

[d] l. legitima, de pact. P.

[e] §. omnes populi, & §. sed nos quidem ci. vile, de iure na. ap. Iustin.

[f] l. necessitas, & l. illud, de acq. hæred. P. l. 6. quis ita hæres, de hæred. instit. P.

[g] facit l. 2. de legat. tutor. P. §. 1. de leg. agnat. tut.

[h] aliæ res quæ, cum de legit. auth. si quis mulier, de sacrosanct. eccl. l. si quis in suo, C. de testam. milit.

[i] vt in l. Gracchus, C. de inoff. donat.

[k] l. 8. semis, de inoff. test. C.

[l] authentic. amplius, C. de fil. eccles.

[m] l. quis in suum, ff. de verb. signif. l. 1. de inoff. test.

[n] l. cum quæritur, l. parentibus, C. eod. l. Papinianus, §. quæritur, eod. P.

[o] §. 1. & fre. quarter igitur, auth. de triente & semisse, §. pro ratione parte. C. de ea quæ nuper inter Nouel. auth. nouissima, C. de inoff. test.

[p] auth. vnde si parens.

[q] §. 1. vers. sic ergo. de legat. Falc. §. 1. de inoff. donat. l. 1. ad leg. Falc. P.

[r] Paul. C. de inoff. test. Iason ibi, gl. in §. hoc obtinuit, de inoff. testam. Bal. in §. de inoff. testam. de fem. Bart. in l. 1. de inoff. test. Alex. in l. 1. de inoff. test. Papinianus, §. si quis duos tu. eo. P.

[s] §. 1. scripturæ de trie. & semis in Nouel. constit.

[t] vide etiam in §. si de inoff. nella ap. Iustin. in §. si de nupt. in auth. nella. ap. Iustin. de test. & de fem.

[u] vide Bal. in prin. C. de collatio. Iacob. de Arena ibi, C. de inoff. test. Bal. Papinianus, §. si quis duos tu. eo. P.

[x] Bereng. Fern. in l. 1. in quibus, ampliatione, ff. de bon. poss. contra tab.

vnciæ sunt. Idem erit si dicas, triens est legitima, id est, tertia pars eius quod quisque laturus erat ab intestato. Nam ab intestato succedentes quatuor filij, haberent singuli tres vncias. Et trium vnciarum tertia pars, est vncia vna. In semisse idem constitue. Pone sex esse filios, dicas legitimam esse semissem, id est, medtam partem diuidendam inter eos: sic quisque eorum vnam vnciam est habiturus. Quod si dicas legitimam esse semissem eius quod habituri erant ab intestato singuli, idem reperies: quia si sex sunt liberi, æqualiter succedent in 12. vncijs assis; ergo quilibet habebit duas vncias ab intestato, quarum media pars vncia erit pro legitima, & ita semis duarum vnciarum. Et hæc exẽpla primam explicant regulam. Altera potrò regula, quando sunt aliqui ab intestato successuri, quibus legitima nisi certis de causis non debetur, triens vel semis exponi debent tantùm tertia pars eius quod essent habituri, si contigisset eos succedere ab intestato, & non de tertia parte bonorũ. Sic explicat Fernandus duobus exemplis; vno, quando Titius habuit duos filios naturales & legitimos, & duos legitimos seu adoptiuos, vel duos alios exhæredatos. Nã
7 ratione eorum, quibus legitima non debetur necessariò, qui tamen ab intestato admitterentur minor fit legitima eorum qui instituí debent, non succedentibus & computatis illis qui ab intestato æqualiter succedere possent, secundum Fernãdum [a]: puta, retine exemplum, pater cum tribus fratribus relictus est à filio, qui hæredes instituit extraneos honestos omissis fratribus, relicta legitima patri. Iure ciuili triens est legitima patris, id est, quatuor vnciæ, has quatuor itaque non recipiet integras, quia fratres faciunt partem, quemadmodum facerent ab intestato, nec admittuntur ad partem: quanquam plures repugnent Fernando [b]. Quare notandum est, à successione intestati defuncti excluſos per legem vel statutum, veluti Tholosæ filias dotatas per patrem, & in Gallia liberos ingressos religionem vel alibi filias existentibus masculis, & similes, neque ad partem admitti, neque partem in preiudicium aliorum petentium legitimam facere, & perinde ac si nunquam fuissent [c]: quia nec
8 ab intestato successuri sunt. In exhæredato legitimè, facto testatoris, tamen variatum [d], an faciat partem, quamuis non admittatur ad partem. Et sanior videtur opinio, vt faciat partem [e]. Quia alioquin ab intestato erat successurus, nisi fuisset ingratus, & quia aduersum patrẽ ingratus fuit, & commodũ eius partis hæredis est solius [f]: reliqui autem quilibet tantùm suam consequẽtur partem [g]. Sic si filia renunciauit patri, dote contenta, ea quidem facit partem, sed non admittitur ad partem, & pars eius apud hæredem nomine filiæ remanet [h]: & ita pars illa ab hærede obijcietur petenti legitimam. Sed nota, quòd in hac parte debet cõputari & cumulari dos, quam filia accepit. Quãdo autẽ ob crimen cõmissum, filius redditus est incapax successionis ante mortem patris, putà quia deportatus, vel alia de causa fit incapax: hic non faciet partem nec admittitur ad partem, quia successurus non erat ab intestato, & pro mortuo est [i]. Item quando moritur Titius, relicto patre matre & duobus fratribus, instituto extraneo, relicta parentibus legitima [k]. Quæ omnia de iure cõmuni & scripto Romanorum vera sunt, non etiã ex cõsuetudine locorũ Galliæ aliquorũ; vt Burgundiæ, vbi tertia pars est debita substantiæ vel patrimonij patris, vel alterius prædefuncti [l]: atque alibi maior, alibi minor esse potest, pro diuersa consuetudine. Nã tuentur interprætes communi suffragio, statuto seu consuetudine legitimam augeri, vel minui posse [m]. Sed num omni-
9 no tolli possit, certant interprætes, alijs asserentibus tolli nõ posse omnino [n]: quòd quasi iure naturali debeatur [o]: quia dicunt legitimam esse iuris naturalis, per §. primùm itaque, de hæred. & Falc. in authen. Et non possint ea quæ naturalis iuris sunt, tolli per ciuile ius, quamuis temperari & minui possint §. 2. Quod legitima in locum subrogata sit alimentorum [q], quæ iure naturali præstantur & debentur filijs, parentibus, & proximis [r]. Sunt autem alij qui notent tolli omnino posse statuto aut consuetudine [s]. Panormitanus autem distinguit [t], vt si filius habeat vnde viuere possit, tolli possit

a Fernan in l. in quartam, 8. gloss. 2. num. 16. ad leg. falc.
b Angel. Bal. & Alex. Paul. Castr. ad l. plane, § si duobus de succes. liber. Bart. in l. pater filium, de inoff. testa.
c Paul. Castren. in l. plane, § si duobus de succes. liber. vbi per Imol. & Bart. & per Angelum, in §. prodelle, de succes. liber. apud Iustinian. Alex. & alij in auth. nouissima. C. de inoff. testam.
d vide Alexã. & alios, in d. §. si duobus.
e l. Papinianus, § quo minus, de inoff. testa. P.
f l. si pactum, de probat. in P. & auth. hoc amplius, C. de fideicom.
g Fernan vbi sup. in mero. 16. versic. secundus casus, de verosi. tertius casus.
h Benedict. par. qui de legitima, Paul. Castren. consilio 5. in fi. vide Arnold. Ferro. libro consuet. Burdegal. § 10. de testa.
i l. 5. qui filium, de bono poss. cont. tab. vide doctores, in l. pater filium, de inoff. testam.
k Bartholu. Chassan. ad. § 2. ad verb. *la parsoi des biens*, cit. *des successions*, in consuet. Burg.
l Bartol. in l. fin. de bon. damnat. P. Iul. in l. extraneum, C. de hæred. instit. Soci. consil. 93. 9. col. & consil. 5. decis. cap. Thol. 437.
m Fel. in c. cum ex officio, de præscrip. Socin. consil. 106. & 50. & 5. vol. 1. Boer. decis. 188. Sanct. Chlara. consil. 94. Alberi. plures citat ad l. quamuis in principio, de inoff. testa. Baldus in l. sanctimus, C. de testam.
n l. fin. § sin autem, de curat. furios. C. § a. de hæred. & falc.
o § sed naturalia, de iure natur. l. 21. de cap. deminut. cum simil.
p Bald. in l. 1. § ius naturale, num. 8. de iust. & iure.
q l. si quis à liberis, de lib. agnoscen. P. Iunge l. necare, eod.
r Paul. Cast. in l. quod de bonis, § fi. ad l. falc. P. Bart. in l. Titio centũ, § Titio genero, de condit. &

d Panor. Rayn. Thol. 437. Soc. cons. 88. inst. col. e Panor in c. Raynutius de testam.

omnino: contrà, ſi non habeat. Bartholomeus verò Chaſſan. exiſtimat, legitimã filiorũ quidẽ omnino tolli nõ poſſe, quia debetur, inquit, iure ſanguinis, [a] quod ius tolli non poteſt: legitimam tamen parentum & collateralium, quæ iuris ciuilis eſt, per l. nam & ſi parentibus, de inoff. teſta. P. tolli poſſe [b]. Mihi tamen iſtę rationes non placent; nam & legitima iuris naturalis non eſt, quamuis debeatur propter naturalem cauſam. Quippe quod ſi eſſet iuris naturalis vt torqueam in ſuos authores rationem, filius & ſi impius & ingratus, quæ naturæ eſſent, non poſſet amittere: amittit autem, cum exhæredatur rectè. Quin & mihi pugnantia interpretes dicere videntur, dum dicunt eſſe iura naturalia, quibus adſcribunt legitimam, immutabilia, & fatentur tamen minui & augeri poſſe. Vnde ſequitur mutabilem eſſe legitimam, non immutabilem: adeo neque eſſe iuris naturalis, ſed ciuilis. Deinc conſequenter quia mutari poteſt, ita tolli alio iure ciuili [c]. Eadem ex cauſa eliditur ratio alimentorum, quorum cauſa dicunt deberi legitimam. Nam & ingratus filius alimentis priuari poteſt: non quidem omnibus alimentis, vt aliundè non poſſit viuere, ſed ne poſſit à patre, cui ingratus eſt, petere alimenta [d]. Sic aliud eſt ius petendi alimenta ab aliquo, & aliud ali. illud enim in actione conſiſtit; hoc vt viuamus certè in naturali facto, quo non poteſt priuari ſuperſtite vita filius. Corpus enim naturali refectione decidentis partis eget, vt conſeruetur in eſſentia. Ita aliud erit naturale, aliud quod cauſa rei naturalis ſit. Si diceremus ſubrogatum eſſe legitimam in locum alimentorum, rectè concluderemus ex natura eius cui ſit ſubrogatio [e], non deberi legitimam filiis vel parentibus, quibus ſatis ad alimenta bona ſunt; alimenta illis non debentur coactè. [f] Quod tamen falſum eſt, quia & diuitibus debetur legitima. Item aliũdè, quòd, quamuis filius quandiu vixerit teneatur alimenta præſtare patri, ratione pietatis; tamen hæres eius ad ea non cogitur [g]. Et tamen legitima ab eodem poſt mortem debetur. Ratio porrò, quæ ad iura ſanguinis confugit, & legitimam filiorum tolli non poſſe, parentum autem & fratrum poſſe adſtrui, repugnat diſtinctioni. Nam iura ſanguinis & agnationis in fratribus & parentibus ſunt, d. l. nam & ſi parentibus, vt in vtriſque hoc ius eſſet immutabile. Et ſi tollitur in aſcendentium vel collateralium gradu, ex eadem ratione tolletur in filiis ſtatuto & conſuetudine. Et ego ita etiam ſentio. Neque tamen arbitror vllam eſſe conſuetudinẽ vlq; adeo atrocẽ & barbaram in Britannia ſeu alibi, quæ aliquid non relinquat filius, etiã ſi ſucceſſio integra deferatur primogenitis. Et ſi quã inueneris conſuetudinem hac de re aliter ſtatuentem, cognoſces quandam eſſe ſingularem ea de re rationem. Inſuper nemo dubitat præſcriptionem iuris ciuilis eſſe [h], & tamen nemo inficias ibit, præſcribi poſſe legitimam, & ita tolli, ne filius eam lapſo tempore petere poſſit, videlicet poſt 30. annos [i]. Addunt in liberis alios 30. & ita ſexaginta ſi ex alio capite petant ſucceſſionem. Vt tanquam extranei habeant 30. tanquam filij. per vnde liberi. alios 30 [k]. niſi in eodem gradu alij ſucceſſiſſent, vt explicat Benedictus [l]. Plures etiam concedunt, nec hos 30. nocere traditum eſt, ſi mala fide poſſideatur filiorum hæreditas [m]: vel ſi ex iuſta cauſa ſuſpenſa eſt petitio, in qua reſtitueretur etiam minor, iuxta l. 1 §. fin. ex quib. cau. maio. Dicunt & nõ impediri etiam filium, cui obuicitur præſcriptio, petere ſaltem alimenta: in quo ego ſubſiſto. In legitima porrò aſcendentibus vel collateralibus debita, conueniunt omnes, exemplo aliarum actionum ſimilium, præſcriptione 30. anno. eam tolli [n]. Et ita iudicari in quæſtione petitionis legitimæ à filio tradit Guido Pap. quæſt. 82. Vide de his plura apud Franciſcum Cremenſem, ſingul 50. incipiente, Antiqua eſt quæſtio. Et eundem Papæum, conſ. 170. & 220. In Gallia adhuc receptũ eſt, ex delicto patris priuari filios legitima, vbi bona confiſcantur, niſi ſpecialiter aliqua portio liberis reſeruetur à iudice in condẽnatione, vt plerumque fieri aſſolet [o]. Nam abiit in deſuetudinem auth. bona damnatorum, C. de bon. damnato. quæ inhibet confiſcationem bonorum ob delicta, niſi in certis debitis, & criminæ læſæ maieſtatis [p]. Cùm tamen in Gallia perpetuò, exceptis patriis conſuetudinibus contrariis, confiſcato corpore

confiſcentur

[a] Chaſſ. ad conſ. Burrub. *der ſucceſſioni*, §. 2 ad ver. *la terre par*. *de bourgeoiſie*. 2. & 3 Socc. conſ. 30.

[b] l. iura ſanguinis, de reg. iur.

[c] l. eas, de capit. deminut. cum ſimil.

[d] l. ſi quis à liberis, § idem iudex æſtimare, de lib. agnoſc. P. Gloſs. C. de alend. lib.

[e] in l. eum debere, de ſeruit. verb. prædi.

[f] l. ſi quis à liberis, 5. §. ſed ſi filius, de lib. agnoſc.

[g] d. l. ſi quis, § item reſcriptum eſt.

[h] l. 1 de vſucap. P. c. regulariter, de præſcript.

[i] Bald. in l. licet, de iure delib. C. glo. in l. 3. de acq. hær. P. glo. in l. vnic. quam non per par. C. quã long. Iaſon. in d. l. licet. impræſ. oppoſitum dicat legitimã. Sed alia illius ſon. ſeq.

[k] Bald. in d. l. licet, vide Perezium in quæſtiones, 2 præſtat. in 4. legitimarum art. no 4.

[l] Bened. ad c. Raynutius in ver. mortuo itaque, num. 153 & 155 & 3.

[m] quia non currit hæc præſcriptio, ea poſſeſſione malæ fidei, de reg. iur.

[n] Feroan. vbi ſup.

[o] Guill. Bened. in ca. Raynutius, ad ver. & vxorem nomine Adelaſiam, numer. 285 & 286.

[p] vt l. quiſquis, ad leg. Iul. maieſt. C.

confiſcentur & bona. Idque ſine retentione quartæ vel legitimæ filiorum. In quo etiam deſuetudine abolita eſt in eodem regno l.fin. de bon. damnato. P. Et omnia crimina capitalia æqualia in hoc cum crimine læſæ maieſtatis ſiunt[a]. Extat autẽ textus expreſſus in crimine prodictionis ſeu perduellionis vel maieſtatis, priuari filios legitima ex delicto patris, in l. quiſquis, §. 2. ad leg. Iul. maieſt. C.[b] Et enim, ne exemplo paterno ſimile facinus, audeant perpetrare, ibi Archadius & Honorius eos priuant paterna auita, proximorumque omnium hæreditate ac ſucceſſione, & ne ex teſtamentis extraneorum capere poſſint vt ſint perpetuò egentes & pauperes, comitante eos perpetuò paterna ignominia. Et in § ad filias, eiuſdem legis, falcidiam ſeu legitimam in bonis matris minimè perduellionis, permittunt, quia per infirmitatem ſexus minus auſuræ credebantur. Ius etiam pontificum tradit, nõ tantùm legitima priuari filium ex criminæ perduellionis, ſed etiam & beneficiis, ſi peccatum ſit in principem ſpiritualem[c]; non etiam ſi peccatum ſit in temporalem regẽ[d]. In quibus conſideratur odium patris & filiorum, ex præſumptione quod vindicaturi ſint mortem patris, ſi per facultates liceret. Mali coru enim, malum ouum. In crimine hæreſeos patris idem dictum eſt, vt filij priuentur in
14 eius legitima[e]. At ex facto patris alio, in quo non officit conſideratio prior, rectè placuit, ex voluntaria patris largitione non poſſe minui ſiue tolli legitimam. Et ideo reuocantur inofficioſæ donationes, vt inofficioſa teſtamenta, cùm in fraudem legitimæ debitæ fiunt[f]: quando contemptis ſuperioribus vel inferioribus deſcendentibus, donationes immenſæ fiunt contra officium pietatis, nihil relinquendo aſcendentibus vel deſcendentibus. Et ita datur querela illis inofficioſæ donationis, ſiue donans teſtatus ſiue inteſtatus moratur, contra donatorem[g]. Vt eatenus immoderatè donatum reuocetur & vſque ad legitimam debitam iis qui agunt, cuiuſcunque ſint conditionis illi quibus donatum eſt, ſiue liberi, ſiue extranei[h], ad ſimilitudinem querelæ inofficioſi teſtamenti[i]. Quod & in impugnanda inofficioſa dote obſeruari debere reſcriptum eſt[k]. Si tamen alia actio dari non poteſt[l]. Neque enim in præiudicium filiorum, parentibus licet profundere donatione patrimonium perperam, fraudandæ legitimæ cauſa, quam non à teſtatore, ſed à legis beneficio habent[m]. Neque conſequenter remittendo debitum, qua hæc
15 remiſſio pro donatione habetur[n]. At non reuocatur ea ratione venditum neceſſario ſine fraude, pecunia accepta, propter liberã adminiſtrationem quæ
16 cuiq; in rebus ſuis permittitur[o]. Dicunt tamẽ in ludo prohibito per patrem amiſſa, à filio poſſe reuocari, ſi immobilia ſunt, vſq; ad legitimam illorum[p].
17 Sed perpendamus nunc, de quibus rebus ſumenda eſt legitima: & reſponſum eſt, optionem filiorũ eſſe, in quibus velint ſibi dari, arbitrio tamen boni viri, ſeu iudicis[q]. Nec eam in pecunia numerata muitus, ſed ex ipſa ſubſtantia bonorum corporibuſque hæreditarijs detrahetur[r]: etiam ſi debeatur nepotibus[s], vel aſcendentibus[t]. Non tamen ex re meliori, vel viliori, ſed ex re mediocri[u]. Et ita interponi quoque boni viri ſeu iudicis arbitrium oportet, ne vel minutatim omnia conſcindantur, vel ne eam filius ex ipſa ſubſtantia detrahere omnino prohibeatur[x]. Nec in vſufructu conſtituatur ſolùm[y]. Nec pa-
18 ter poteſt ſtatuere, vt filius pro legitima pecunia ſit contentus[z]. Niſi certè agatur de regno, comitatu, aut ducatu, au marchionatu, aliiſque dignitatibus indiuiſibilibus: in quibus filij, poſt eum, qui iure hæredis accipit regnum, debent contenti eſſe (ſi alia non ſit conſuetudo) pecunia, vel rebus pro legitima aſſignatis[a], vocant in Gallia appanagium vel appannagium. Quia iſtæ dignitates regiæ ſine corruptione vix diuidi poſſunt[b]. Tum propter imperiũ, quod malè patitur duos principes, vt nec ſol duos ſoles: tum etiam, quia & regnum, & ducatus, & comitatus, & marchionatus, & baronia, certis conſtãt determinationibus, & veluti membris, quæ ſi ſeparentur, non amplius talia

a Maſſuer. in praxi, tit. de pœn. § ſi.
b tract. ſint hoc canoniſtæ, in clem paſtoralis, §. cæterùm. de re iudic. & Cardinal. ibi
c c. fœlicis, § quod ſi quis prædictorum, de pœnis 6.
d Phil. Franc. in d. § quod ſi quis.
e auth. Gazaros, de hæret. e vergente, cod in ſex
f l. de inoff. dona. C.
g l. præcibus, 3 de inoff. donat. C.
h l. 2 ad ſi tacuer, l. ſi lequatur, & l. cum do nationibus, 7. C. eod. auth. vnde & ſi parens, de inoff. teſt. C.
i l. ſi ſeruid C de inoff. donatio.
k l. 2. C. de inoff. dotib.
l l. ſi filius tuus, l. 4. C de inoff donatio.
m l. ſi arrogator, de adopto.
n l. ſi mulier, de condi. ſine cau.
o l. nemo cateros, C. de ſudæ l. in remũ data, C. mand.
p Chaſſan. ad §. 2 ad ver. *de receptis*, nu. *des ſucceſſions*, nu 5. in conſuet Burg Ciat. au hores Frenand etus ſententiam n. 2. præfat. ad l. in quærendi, ca. 4. Bald. in l. 1 in fin. ſi quid in fraud. patroni. C. Iaſon. in l. aut prætor, § ſed ſi quis in fraudem, 2. col. de iureiur
q l. non amplius, § vlt. de leg. 1 l. ſeimus, de inoff. teſt C.
r §. 1 de trien & ſemi. Bened. 5. par in q. de legitima nu. 8. & d l. ſeimus, § repletionem, & alii Bald. § & hæc omnia, de trien & ſemi.
s § . eod.
t Guid. Pap. deciſ. 6. 2. Iaſon. in d. l. ſeimus, & in l. filiũ quem, § . col. ſum. ex eiſd.
u Bar. & Fontanella in l. ſuus, de hær. inſtit per l. 2 quam. & qui quæ part. reb. C. Alex. in l. in quæſtionibus ad leg. F. P. Paul. Caſtr. conſ. 314. Phil. Decius, conſ. 8. Et vtrum l. poteſt & ibi ſimo de leg. 1.
x d l. ſeimus.
y Bald. & Do. Soccs. in d. § repetitionẽ, l. ſeimus. contra Salicetum.
z ita diſputat Guido Papæ dec. 475. & 48. & conſ. 13 antiq. circa proceſſũ. Pet. Iacobi, in ſua praxi tit. de ſucceſſ. regni Franc. circa princ. ver ſed quid dum deceſſit ille Carolus. Bourus,
a Bened. in c. Raynutius, in ver. in eodẽ teſtamento 1 num. 145. Panor. in conſ. 3 in ſolut. 2. dubit. vol. Bal. in auth. hoc amplius, 9 verſ. ponno no. C. de fideicom. Paul. Caſt. conſ. 163. pro. Innoc. Io. And. & Hoſtiẽ. in c. licet de voto. b § 4. de Feudo Marchiæ, in lib. feudorum. de h. 1. 6 Symag c. 6. Bal. § præterea ducatus, de probib. feud. alie. in feud. facit gl. in c. ſi hæredes, de reſtitu. cum multis de præbend.

dicuntur, vt docuimus lib.6.huius Syntagmatis iuris,c.7.numer.30. & c.10. nume.2.& 9.Et in hac causa rectè exceptio fit, ne filius in corporibus hæreditariis petere possit legitimam. Quam extende ad familias nobilium, quæ ex lege maiorum indiuisibiles sunt:quam sequi expedit,cùm Reipub.interfit integras eas conseruari [a].Multoque magis id receptum erit,si consuetudine,lege,vel statuto municipali cautum ad ipsum fuerit, vt in pecunia teneatur filius legitimam capere.Iam enim anteà probauimus, statuto posse mutari & tolli legitimam.Sed & si filius relictam legitimam in pecunia per parentes se 20
mel agnouerit, non potest petere in corporibus hæreditariis nec supplementum [b],quod fiet ex arbitrio boni viri [c]: si tamen non agnouerit voluntatem patris,vel si minor aduersus illam agnitionem in integrum restituatur [d],inuitus non cogitur in pecunia,etiam si pater statuerit,legitimam accipere [e].Nec etiam statuere potest pater, vt cum legitima quod sibi filius debet compensetur nisi debitum eius naturæ esset,quod in legitimam esset imputandum:vt, 21
est dos promissa,vel propter nuptias donatio,vt in l. si cùm dotem 5.si pater, de iure dot.vb. & hoc tuetur Alexander.Idem & Baldus post Cynum probat in l.cùm patrem,C.eod.tit.filius quippe in legitima pro creditore habetur [f]. Et aliud pro alio inuito creditore solui non potest [g]. Notabile tamē illud est, 22
vt quamuis parentibus debita portio ex substantia defuncti quoque debeatur [h],filius tamen possit aliquid certum vel pecuniam assignare pro eorum legitima [i].Cùm de legitima filiorum ita pater non possit statuere. Quinimo, & 23
legitima horum cùm detrahatur ex omnibus corporibus hæreditariis, accipitur quoque ex donatione facta primogenito,& de bonis quæ fuerunt defuncti ante donationem primogenito factam [k].Vt & diximus capi ex inofficiosis donationibus,& dotibus.Sed à quo legitima, aut supplementum eius peti de- 24
beant,controuersum apud iuris interprætes est:aliis dicentibus, & à legatariis peti posse iure,& actione hypothecaria,maximè si filius vellet in corporibus hæreditariis sibi solutis:aliis negantibus, & tantummodo ab hærede peti posse asserentibus.Quorum sententias,& authorum nomina,& rationes inuenies apud Nicol.Boerium,quæst.145.& Guido.Papæ,quæst. 82. Resolut tamē Boerius,distinguendum secundum Alexandrum [l]: vt si per legata remaneat ad eum modum diminuta legitima, vt hæredi reliquum nihil sit deducta falcidia,ex quo suppleri ea possit vel confici,tunc posset qui petit experiri contra legatarios conditione ex lege [m]:contrà, si non remaneat ita diminuta legitima.Verùm prius discutiendus in omni casu hæres erit [n],vt cognoscamus num remaneat quippiam apud eum, quod sufficiat [o].Idq; sequitur Bald.ad rubri. de rer.diuis.P.Et ita iudicatum fuisse in curia Senatus Burdegalensis Boerius in citato loco notat.3.Dec.151.hoc etiam probabilius videtur Guidoni Papæ,omissis reuolutionibus eorum,qui distinguunt,num legatarij acceperint legati nomine corpus hæreditarium, vt tunc teneantur contribuere ad supplementum legitimæ:Sed vero sit relictum in quantitate vel aliud in genere, quo casu non agatur contra eos:quia genus non est in substantia bonorum,ex quibus debetur legitima [p].Nam hæc distinctio [q], non pertinet ad quæstionē contra quem experiendum sit,& à quo peti possit:sed ad quæstionem,quis cō tribuere debeat ad conflandam legitimam, & qua forma sit pro legitima habenda, procedendum.Quod etiam vt paucis explicem,dico,legitimam citu- 25
lo institutionis in testamēto relinquendā esse,quibus debetur, vt docuimus in institutione filiorū & exhæredationis:quod si nō sit relicta,sed fuerit facta exhæredatio iniusta,agitur ex causa exhæredationis iniustæ, vt superiori capite docuimus, inofficiosi querela, & si aliqua pars, non integra tamen relinquatur, hodiè ad repletionem agitur faciendam. Pro repletione facienda,& legitima consequenda,adeundus est iudex, vocandus hæres institutus,vt suppleat. Non enim propria authoritate filius capere potest hæreditatis portionem iure communi Romanorum,quando legitima indeterminatè relicta esset [s],id est quādo certa res pro legitima non est relicta:contrà,si in certa re relinquatur [t],quam propria authoritate retinet potius,quam accipiat [u].Et in eare, si

velit,

a l.1.§ penult.de ventr.inspic.
b l. si quando,§ sed hoc,& § à de inoff. test C.
c l.unica mortis,h.t. eadem
d quod potest ratione ætatis,& quòd res maiorum tuentur,l. si in emptionem,de minor.25.ann.
e Bald.& doctores in d.l.fi.tus,§.repleto nem
f l.si patremtus,de donat.P. melius in l. Papinianus,§ item pupillus,de inoff.test
g l.quamuis,de reb.eis.l.2.& ibi per Bal.de hæreticis,post autē hos,C.de pact.
h §.fi.de exhæred.& semis Phil.Franc.de patre,de testam.in v. Franc.Rip.in l.in quartam,n.137.ad leg.Falc.
i Guil.Ben.in § par. sup.v. Raynutius,in 9.q.de legitima,nu. 2.per quæ quā sequ. communiter doctores,in l.1.in 6.q.de inoffic.donat.C
k Alex.in d.l.si quattuor.
m scil.vel l.si ex patrono,& l.si heres,sub hac conditione, § si ex bonis,l.ult.P.
n sic intelligendus § ceterum,vt cum de appell.cog.in autentic.vt. *Hæredibus*. l. ultimo modo,de inoffic.testam.C.l.§ si hæres instituatur,ad S. Treb. notata Mascard.de iure fisci P.
p Ioannes Margaritarius, ad leg. Falc.P.
q d.l.fi.tus,§ repletionem,C.de inoff. test
r quæ vel Paulo Castrensi in quæstionib. ad leg. Falc.P.
s Bald.in d.l. per illa textum, quem & quos, quæ pars debeat.
t sic intellige Bald.in l.fi.quis in fine, de inoff.testa. Secundum Guil.Benedict.in Rapturius, ad ver. si ibique liberis moriens intestatus,n.10.fiscus. solitus nasci
u l.unica,§ de lib. & postum.

velit,loco hæredis eſt [a], niſi & illâres ab hærede poſſideretur, & de contro-
uerſia dubitaretur,quo caſu nolente hærede ſponte tradere, iudex adeundus
eſt [b].Neque enim licet etiam rem ſuam,alio poſſidente de facto, propria au-
thoritate repetere impunè [c]:ne ad arma veniatur, & ex ciuili quæſtione naſ-
cantur rixę criminales,quas poteſt iudex ſua iuriſdictione compeſcere [d].Qui
nimo legitima iurè priuari poſſet ob eam temeritatem,per l. non dubium, C.
de lega.Habet tamen excuſationem aliquam ab illa lege, & à l. ſi quis in tan-
27 tã,vnde vi,C.filius qui capitpro legitima rem aliquam [e],potiſſimùm inGallia,
vbi ex generali conſuetudine mortuus ſatisfit viuum,quòd pertinet ad ius & ci-
uilem poſſeſſionẽ,alio nõ poſſidente: quod latè explicat Guill.Bened.ad ver.
mortuo itaque teſtatore,2.nu.66.& 67.Et cum hac diſtinctione exiſtimo,intelligi
debere quod Bartholom.Chaſſan. tradit [f], filium poſſe propria authoritate
legitimam accipere.Sententia autem vel condemnatione ſecuta, vel ſponte
hærede legitimam offerente,deductio fieri debet coram arbitro prius æris a
lieni,funeris impenſæ,& libertatum datarum [g]. Vt in aliis quartis inneundis
Falcidiæ,& Trebellianicæ monuimus,Quia bona non dicuntur,niſi deducto
ære alieno [h].Ex quibus duo colligo,& legitimam ſine onere deberi & non ni
ſi poſt mortem eius,de cuius hæreditate agitur. Primum docet,quòd nec cõ-
28 ditionem nec grauamen imponi poſſe in eo quod pro legitima relinquitur,
vel datur vel accipitur,ſiue ſit dilatio temporis dandi,ſiue conditionis,quę re
iiciuntur in legitima [i].Et ita emendata eſt l.ſi pater, C.de inoff. teſtam.per l.
quoniam in prioribus,eiuſdem tituli.Neque ſolùm reiicietur à legitima gra-
uamen omne,dum in ea tantùm eſt filius inſtitutus,ſed etiam ſi in aliis inſti-
29 tuatur.Nam pro parte legitimæ reiicietur adhuc,etſi in reſiduo duret [k]:quia
filius eam non habet beneficio patris,ſed legis [l].Guill.Benedictus tamen 12.
caſus adfert & colligit,in repetitione c.Raynutius,ad verb.*reliquit*,à numero
31.vſque in finem,de teſtam.In quibus onus aliquod ſeu conditio imponi po-
teſt à parentibus legitimæ filiorum: quorum aliquos leuiter, vt quotidianos
indico:reliquos enim apud illum videbis.1.Quando conditio legitimæ appo
ſita,eſt in vtilitatem filiorum [m]: vt ſi, dum videt filium prodigum vel infirmæ
ætatis,prohibeat vſque ad certum tempus,relictis interim alimentis,non au-
tem in perpetuum, alienationem legitimæ; potuit prohibere ita ad tem-
pus: quamus alienatio fieri poſſit non obſtante prohibitione, vſque ad le-
gitimam.Et ita iudicatum Senatuſconſulto Burdegalæ, in vigilia natiuitatis
Beati Ioannis Babtiſtæ, anno domini 1499. Idipſum dic de inſtitutione facta
cum conditione,vt filij maneant in communione vſque ad certum tempus.
30 De qua,& quid in ea contineatur,vide Nicolaum Boerium, deciſ.87.2.Reci-
pit onus vel condictionem legitima,ſi repudiante eam filio,peruenial ad ſub-
ſtitutum vel alium:quemadmodum in patroni legitima reſponſum eſt [n].Hic
aurea eſt conſideratio quando filius hæres inſtitutus à patre poſſit retinere &
acceptare legitimam,omiſſa hæreditate,& quando non:quod explicatum ha
bes à prædicto Benedicto,vbi ſup.num. 34. quod nota, quia eſt hæc quotidia-
31 na quæſtio forenſis.3.Conditio ex ſtatuto recipitur, ſi illud ſtatuat, quòd ex-
tantibus maſculis filia dotata non ſuccedit: quia tunc relicta ei legitima ſeu
32 dos non petitur,niſi quando nupſerit [o].4.Singulare eſt,legata relinqui poſſe à
filio per patrem,pro malè ablatis,& in reſtitutionem raptorum.Nam hæc in
foro conſcientiæ à filio reſtituenda ſunt, & minuunt legitimam, vt æs alie-
num.Et veluti pro redemptione animæ defuncti ex laqueo dæmonis,ſoluen-
da ſunt:non enim dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum [p], quia filius
tenetur ex captiuitate patrem redimere,alioquin legitima priuandus eſt, vt
ingratus [q]. In foro tamen contentioſo,putant aliqui probandumeſſe prius ma
33 lè acceptum à teſtatore: nec credi ſimplici eius aſſertioni in diminutionem
legitimæ filij [r]. Quòd diximus autem poſt mortem deberi legitimam tan-
tùm,latis per ſe conſtat:vel ex eo quòd ante mortem debentis præmatura di-
catur eius petitio [s].Exceptis quibuſdam caſibus,in quibus cogitur pater loco
legitimæ quædam dare filio,qui tamen quamuis referantur ad legitimam &
quanquam

[a] Bart in l ex facto in magna,de hęreditat.P.

[b] l.3.de pignor.C.

[c] l. extat, quod met. cau.P.& l.i C.de ſuffrag.C.eum.qui,de præbend ſex, cau.ſimilib.

[d] l. æquiſſimum, de vſufruc.P.

[e] Paulus Picur, in l. in quartam, & ibidem Pornand. in 3. art. repud.leg. numer. 2.ad leg.Falc.

[f] Chaſſ.in §.2.ad ver. *non poſſe exheredar*, nu.7.*de ſucceſſion.*in conſ Burg.

[g] l. Papinianus, §. quarta autem,de inoff.teſta.P.

[h] l' ſubſignatum, §. bona,de verb. ſig.

[i] l.quoniam in prioribus,C. de inoff. teſta.

[k] l.ſcimus,§ eàm ante cod

[l] l ſi arrogator,de adoptio.

[m] glo in l. quoniam in prioribus, per tex in l. filius matrem,de inoff. teſta C.

[n] in l cum patronus, lega. 2 & Paul. Caſtr. in d. l quoniam in prioribus, ita tradit.

[o] Bart in l Titio cẽtum,§ Titio generoſo,de cond. & demo.vlt col.

[p] c peccatum,de regulis in 6.

[q] auth ſi captiui,de epiſc. & cler. C.§. cauſas, vt cum de app. cog. in auth.

[r] Guill Bened vbi ſup.nu.42. arg. eorum quæ notat Bart. in l.ſi forte,de caſtrenſi P.

[s] l.t.§. ſi impubes ri, de collat.bono diſputat hanc quæſt. Gui.Pap deci 486. & Chaſſ. cum ſuis exceptionib. ad §. 2. ad ver *de inofficioſo teſt ucl ſucceſſione*, nu. 1.2.3.4.5.6.in conſ. Burg.

quanquam horum nomine data computentur poſt mortem patris in legitimam; tamen impropriè legitima dicuntur. Quia legitima eſt iure inſtitutionis, vt dixi, debita: inſtitutio autem hæreditatis eſt, quæ tantummodo mortui dicitur [z]. Cùm viuētis non dicatur hæreditas, vt docet finitio eius [b]. Primùm itaque ſi pater velit aliquid pro futura legitima largiri filio, poteſt in vita ſua [c], & ſuo priuilegio renunciare, vt ſolet fieri dum emancipantur liberi, & quædam illis dantur in quibus ſibi negotiari poſſint. Et ita inuenimus factum fuiſſe D. Lucæ euangelio c. 15. in prodigo filio, qui à patre petit, & eō ſequutus eſt ſubſtantiam ſibi debitam poſt mortem. Num autem parentes facere idipſum debeant, exitus vitæ illius prodigi erudire ſatis poteſt. Dicunt autem interprætes [d], diſſipata, hac parte data nomine futuræ legitimæ per filium, non teneri patrem ei aliam legitimam vel portionem relinquere. Secundò etiam ſi inuitus pater cogitur dotare filiā viuens, & filio conditionē quærere [e]. Tertio ſi filius pro debito ſit carcerib[9] deſtētus, vel pro delicto capitali, cogi poſſit patrē ei legitimę portionē tradere, neq; patrē qui pręuenit tēpus ſolutionis, tenere ei iterum teſtamento legitimam relinquere, docet Guill. Benedictus [f]. Quartò, Iudæus filio ad Chriſtianiſmū conuerſo tenetur legitimam dare, vt quibuſdam placuit [g]. Item 5. ſi pater ingrediatur religionem [h], quia tunc habetur pro mortuo ciuiliter. Poſt deductionem eorum, quæ deduci oportet, cuæ docet & l. fin. §. in computatione, de iure delib. C. incunda ratio eſt bonorum, & ea in vnum conferendæ & ſi rectè conferri non poſſunt vel diuidi, æſtimanda imputationibus adiectis. Et habenda primùm ratio valoris hæreditatis vniuerſæ, quæ fuit tempore mortis teſtatoris [i]. Quare filij, qui ante mortem patris moriuntur, non conſiderātur ratione legitimæ, potiſſimùm ſi filios non relinquant, qui tamen ſi ſint, mortuo patre ex propr o capite & in turpes ſuccedunt, vt qui ab inteſtato vocantur [k]: quemadmodum ſuo loco dicetur. Quare, ſi tempore quo legitima anticipata eſt, putà quo dos data eſt [l], facultates parentis fuerunt tenues, & tempore mortis excreuiſſe appareat, creſcit legitima, & petitur ſupplementum etiam ſi filia ſimpliciter bonis paternis renunciauit: quia renunciatio ad præſentia extenditur [m]. Idem, ſi filius aut filia, aliquo accepto pro legitima quod ſufficiebat eo tempore quo debatur, cum iuramento renunciauit quo caſu tenet renunciatio [n]. Et hæc probabilior videtur ſententia aliquibus [o]; quia iuramentum intelligitur appoſitum cum clauſula, *ſi res in eodem ſtatu remaneant*: P. Et ita tenet Fernandus etiam [z], & alij. Quibus tamen plures & meliorib⁹ rationibus obſiſtunt. Et cum illis reſolutum eſt, filiam vel filium accipientes legitimam, vel aliquid loco legitimæ, quod ſufficiens erat pro eadem, habita ratione patrimonij dantis tunc exiſtentis: non poſſe ſupplementum poſt renunciationem petere auctis facultatibus patris tempore mortis. Quemadmodum, nec diminutis facultatibus tempore mortis, non deberet datum illis diminui. Plures iſtius rationes & affectas quæſtionis rectis aduerſariis cōſiderationibus, adfert Nicolaus Boerius per totam 62. deciſio & addit in fine ita iudicatum arreſto curiæ Senatus Burdegalenſis, 1519. Cæterùm, ſi non nulla renunciatio facta eſt, audiaturque [q] inuenianter facultates tempore mortis, vel ſi minus acceptum fuerit in vita teſtatoris & ſupplementum petatur, ad imputationem deſcendendum. Quamobrem imputabit minus accipiendo filia, quæ accepit ipſam dotem, [r] atq; omnia acceſſoria dotis; vt veſtes, annulos, torques, monilia, & alia id genus occaſione matrimonij data [s]: quod tamē negat Fernādas in rebus cōſumptis [t]. Imputatur & legitimæ religioſi vel religioſæ, quod in ingreſſu datū eſt monaſterio [u]. Idipſum dicendū eſt, de donatione filio facta propter nuptias [x]. Et ea quæ pater donat filio ducenti vxorem contemplatione matrimonij, quæ interim valet [y]. Idemque in aliis donationibus ei factis ob cauſam, vt quæ miſeræ cauſa ſunt factæ [z]. Niſi ob benemerita fierent, quia præcipuæ tunc eſſent filio, at & cenſentur eſſe peculij aduentitij, vt ait glo. in auth. vnde ſi parens, de inoff. teſtam. Et aduentitia non communicantur [a]. Quare lucrum prouenens ex induſtria & labore filij operantis nomine ſuo, non patris, etiam in rebus & pecuniis

a L. 1. pro hærede, in fi. opinione, C. eodem. l. 1. de hær. vel act. vend. P.
b L. hæreditas, de reg. iur. lucrat. aliud, de verb. ſig. P.
c L. cum quis, §. ſi ad leg. Falc. P.
d Bar. & Paul. Caſt. in l. ſi cum dotem, §. ſi poſt, ſol. matr. P.
e L. qui liberos, & l. qui confiteretur, de ritu nupt.
f Guill. Bened. in c. Raynutius, ad verſ. in eodem teſtamēto relinquens cumul. 24. & 25.
g Iaſon de Ana in c. Iudæi de Iudæ. licet ibi Felin. repugnet, facit in arg. l. emptionem 7. C. de fide & iure Guill. Bened. vbi ſup.
h C. cum tanus, de reg. & transe. ad relig. arb. ingreſſi. C. de ſacros eccleſ.
i L. cum quæritur, de inoff. teſt. C. l. etiam, §. ſi patronus, & l. ſi patronus, §. ſi de bon. libert. l. ſi quid in fraudatorio 3.
k Vide de his Fernandum, in repet. l. in quotannis, in 2. parte 2. num. 8. & ſeq.
l Vt colligit. l. cum quo, §. fi. l. ſi leg. Falc. P.
m Bald. in l. paſtum dotalis, de collat. C. in l. quamvis, C. de ſidei com. Paul. & Alex. in l. antenatus, ad leg. Falc. P. tenet in l. ſi quando, §. 2. de inoff. teſtam. C.
n C. quamuis pactū de pact. in 6.
o Ioſ. Lim. cum Mar. Petrarubiaſio, rem refert & confirmat & conſi. 69. incipit quidam paſſus, vers. pone.
p C. cum inter, de reſcind. vend. & auctoritate glo. in l. ſi quando, de inoff. teſtam.
q Pro vbi ſupra poſ.
r Ioſ. Lim. cum Mar. Caſt. Bald. & Paul. & alij in l. in quotannis.
s Paul. Caſt. cum Ioſ. Alex. conſ. 2.
t Fernand. ad l. in quotannis, 10. q. cap. tertia, ſic nam §. in ampliatio.
u Bart. in l. §. ſi pater, 3. quæſt. matrim. & in l. fin. C. de ſacroſanct. eccleſ. & demonſt.
x Ol. quamvis noluerit.
y Hemponius Pinſac. de ſponſal. tit. 2. q. 6. Fernand. in l. 1. C. de collatio.
z L. cum quis, §. ſi pater, de inoff. teſtam. Et ſic intelligo l. 1. C. de collatio.

44 cuniis paternis, non imputatur, vt aduentitium ex causa industriæ filij *. Donata quoque filius, quæ transmissibilia non sunt ad hæredes, non imputantur, vt victus, alimenta, vestitus, & alia, quæ officio paterno in filios parentes viuentes expendunt [b] qui eũ pro honore filiis impetrando consumunt [c], nisi animo reperendi fiant, pro filio qui bona propria aliunde quàm à patre habet
45 [d]. Proinde, pecuniæ expensæ in graduando filio, pro bacchalaureatu, licentiatura, doctoratu, & pro militia, sacerdotio non imputãtur [e], si pater tradendo horum gratia pecunias, protestatus non sit se pro legitima tradere: nam tunc imputarentur, si cum hac lege dentur [f]. Sic dicimus donata à patre, quæ efficiuntur peculij castrensis, vel quasi, vel eo nomine aliunde
45 quæsita, non imputari filio in legitimam, vt equi, arma, &c [g]. Et quia libri sunt arma scholasticorum [h], & aduocati & doctores milites videntur [i], & gaudent beneficio quasi castrensis peculij [k]; dubitatum est de libris datis filius, num illis imputentur in legitimam. Et Iason quidem tradit, libros licentiato vel doctori datos, non imputandos, sed donatione quasi castrensis peculij proprios fieri [l]. Idipsum, si dentur clericis etiam filiis in potestate constitutis, simplici tonsura sacra initiatis: dicunt enim & esse tunc eos quasi castrensis peculi [m]. Nisi filij mali fuerint scholastici & reprobatæ vitæ, qui priuilegio scholasticorum in ligm sint [n]: vel nisi tempore donationis, successioni renũciassent [o]: vel nisi in donatione pater protestatus sit, se dare p legitima [p]. Quę si non concurrant impensa studiorum causa in filios facta, nec liberi non possunt computari vel imputari in legitimã, etiam si pater post modũ moriẽs id dixerit [q]: cùm perfecta donatio, neq; modũ, neq; conditionẽ posteà admittat [r]. Pro ò, si pater non quidẽ expressè dederit, sed tradiderit libros filio simpliciter, suo nomine emerit, putandum est præcipuos esse ei [s]. Ideo cùm pater vel mercator vel ruricus est, præsumitur nomine tantùm filij emisse, & ei donasse nisi in calẽdarij sui rationes retulerit, vt imputaret [t]. Si autem eiusdem professionis sit pater, peculij nomine filio videtur libros tradidisse [u], si donatione vsus non sit exceptis libris grammaticalibus. Et ita debet imputatio fieri eorum librorum, æstimatione facta prætij cuius sunt tempore mortis testatoris, non quo empti sunt, & sufficit conferre pretium potestque libros reti
47 nere [x]. Noluerunt imputari quoq; doctores in legitimam, expensas factas à patre in habendo episcopatu, vel beneficio: nec sacerdotium ipsum: quod præcibus aut gratia pater pro filio impetrauit: vt docet Arnold. Ferronus, in com
4 m nt ad consuet. Burdeg lib. 2. §. 10. Imputari voluerunt tamen iura in legitimam ea, quæ pecuniis patris empta sunt nomine filij, officia, militia, feuda, quæ emi vendíue possunt, & quæ transmissibilia sunt ad hæredes filij secundum æstimationem & modum l. omnimodo, 32. §. imputari, de off. testa. C. Ea vero quæ nomine filij empta sunt, quæúe cum persona filij extinguntur, vt indelucrum al quod ad hæredes eius transmittatur, si nulla protestatione imputationis dantur, eidem non imputantur, nec conferuntur [y]. Alioquin quæ cum hac conditione, vt in quartam imputentur, dantur à testatore filio, aut aliis quibus legitima debetur, post mortem eius, siue dentur mortis causa, vel
1 tet vuos, imputantur, & agitur ad supplementum tantùm [z]. Contra, si nihil dum sit de hac imputatione [a]. Quanquam in eo casu imputentur in quartam iure institutionis debitam, seu in Falcidiam [b]. Etenim cùm dixerimus ante computationem legitimæ deducendum esse æs alienum, rectè istæ donationes deducentur, nec imputabuntur: quia tempore mortis patris factæ non
4 fuerunt [c]. Quod Fernandus exemplis illustrat in donationibus factis filiis, quæ valent statim, vt si fiant emancipatis [d], vel filiis in potestate constitutis, de vsufructu aduentitiorum [e], vel aliorum cum iuramento [f]. Si filio suo princeps dederit [g], vel mater filio [h]. Contrarium ergo in donationibus, quæ non valent in vita testatoris dicendum est, vt liberis in potestate constitutis imputantur, & est communis opinio [i]: quamuis plutes reclament. Et dicunt regu-

* Bart. in l. eũ opor-tet, de bon. quæ lib. & in l. si quis pro eo, §. item si filius, de fideicõmiss. P.

a Bart. in l. eũ oportet, de bon. quæ lib. & in l. si quis pro eo, §. item si filius, de fideicõmiss. P.

b l. quæ pater, fam. ercis.

c text. & glo. in l. de minuer. & bono P.

d Alexan. in addit. ad Bart. ad d. l. §. fide m. me. & bono. l. fide pet. hæred.

e Bar. in l. 1. §. nec castrense, de collat. bo. P. de doctoratu, & ald. in l. omnimodo, §. imputari, de inoff. testa.

f l. cum quo, §. fin. ad leg. Falc.

g l. fi & l. si filius, fam. ercisc. C. Bar. in d. l. 1. §. hoc castrense, de collat. bono.

h glo. in l. nepos pro culo, de verb. sig.

i l. aduocati, C. de aduocat. diuers. iudicio.

k l. fori tum culmini, eod. C.

l Iason, in l. filiæ licet, Cod. collat. nu. 8.

m idem ibi.

n Bart. ad d. §. ne castrense.

o Bald. in d. l. pactum dotale.

p l. quæ pater, ad leg. Falc. & ibi glo. l. cum quo, §. si cod.

q l. pater filiam, ad leg. Falc. P.

r l. perfecta donatio, C. de don. quæ sub mo. velles nocere, C. de reuoc. donat. l. sicut ab initio, C. de actio.

s iuxta l. filiæ cuius, C. famu. ercisc.

t Paul. Cast. consil. 84.

u iuxta l. fi. de pecul. lega. P.

x Ias. in d. l. filiæ Lucr. nu. 10. de collato. de æstimatione à mortis tempore faciendo, in illud de collat. l. omnimodo, §. impuberi, de inoff. test.

y l. 1. §. sed an id, de call. bono P.

z l. si quando, 35. § & generaliter, de inoff. testam. C. §. fi. r. apud Iost.

a glo. in d. §. & generaliter, ad ver. cõpurem. Bar. & Paul. Cast. ad d. l. in quartam.

b l. cum quo, §. fi. ad leg. fal. P.

c l. cum quæritur, C. de inoff. testam.

d l. 2. de minuend. donatio.

e l. cum autem, §. cum autẽ, de bo. quæ lib.

f Bald. in l. fin. C. de vsufru. pro don. idẽ & Alexan. in l. si donatione, C. de cuil.

g l. pe. C. de don. int. vir. & vx. Iason, in l. frater à fratre, de cond. indeb. in fin. reperit.

h in l. si constante, & ibi glo. fol. de don. int. vir. & vxo. C.

i Bart. in l. quartã, per l. filiũ quẽ habentẽ, fam. ercis. Cyan. l. si quãdo, §. & generaliter, C. de inoff. test. Ang. Imo. in d. l. in quartã, Ale. ad l. illud de col. C

lam

lam eſſe generalem, vt quicquid filius patris iudicio vltimo conſecutus eſt ex eius ſubſtantia, imputet in legitimam, ſiue iure inſtitutionis, ſiue fideicommiſſi, vel legati percipiat [z]. Exceptis fructibus, quos non imputat in legitimam [b]. Donationes autem ſimplices filiusfamilias factæ ad nutum reuocabiles ſunt, & mortis tempore effectum fortiuntur tantùm [c]. Quæ tamen ratio vera quidem eſt in ſe, cæterùm non videtur ſatis accommoda donationi filiusfa. factæ quæ confirmatur quidem ſilentio mortis tempore, verùntamen retrotrahitur ad tempus quo conſcripta eſt, non habita ratione mortis [d]. Quamobrem exiſtimarem hãc donationem, quæ actis legitimæ inſinuata eſt, quæúe confirmatur morte ſed retrotrahitur, non eſſe imputandam, ſi aliter dictum non ſit in eius traditione: & ita inclinare in hanc ſententiam video Paulum Caſtren. in l. omnimodo, §. & generaliter, de inoffic. teſtam. per l. illud, de collat. C. & l. pen. famil. erciſc. C. Sed de imputatione ſatis. Quibus debeatur legitima videamus breuius. Vt tres ordines ſint ſuccedentiũ ab inteſtato, deſcedentiũ, aſcendentiũ & collateraliũ: ſic & eorũ qui legitimã petere poſſunt in bonis teſtatoris defuncti, liberorum, aſcendentium, & fratrum tãtùm [e] in caſu, in quo querela, inofficioſi teſtamenti illis dari poteſt vel debet [f]. Neque tamen omnibus ſimul debetur, ſed ordine. Nam ſi quis decedat relictis deſcendentibus liberis, aſcendentibus, & collateralibus, non omnes poſſunt petere legitimam: ſed tantùm eo ordine, quo ſucceſſuri eſſent ab inteſtato defuncto teſtatori, vel plures, ſi in eodem gradu, vel ſoli, ſi nullus alius ſit in eo vel cum eo concurrens. Quia ſæpe diximus, legitimam, partem eſſe eius quod quis habiturus eſſet ab inteſtato [g]. Itaque quia prima ſucceſſio eſt inteſtati deſcendentium, qui excludunt aſcendentes & collaterales [h]; dicimus filius exiſtentibus vel nepotibus, qui inſtituti ſunt, vel qui petere poſſunt malè exhæredati legitimam, vel in aliquo inſtituti ſupplementum, patrem teſtatoris excludi & matrem & ſuperiores à legitima & querela inofficioſi [i]. Si autem illi non ſint; vel ſi ſint, & tamen ſuccedere non poſſint, quia repudiarunt, vel abſtinuerunt ſe ab hæreditate, vel rectè exhæredati ſunt omnes, admittuntur aſcendentes ad eius petitionem [k]: quia tunc habentur qui impediebant pro mortuis [l]: pariaque ſunt aliquid non eſſe, vel eſſe inutiliter [m]. Filij legitimam in bonis patris & matris habent [n], ſiue ſint emancipati [o]; ſiue maſculi, ſiue fœminæ: quia ſublata eſt poteſtatis, & ſexus in ſucceſſionibus ab inteſtato, ex quibus hæc legitima pendet, differentia [p]. Siue ſint adoptiui, ſiue naturales & legitimi [q]: non tamen nothi & ſpurij [r], exceptis matribus non illuſtribus [s], & dũmodo inceſtuoſi, adulterini, nepharij filiiúe pĩbyterorũ ne ſint, qui omnino ab omni etiam matris ſucceſſione repelluntur [t]. Legitimati porrò per ſubſequens matrimonium, per omnia legitimis & naturalibus ſimiles ſunt in ſucceſſione [u]. Idipſum ſi legitimentur impetrante patre eoque viuo per reſcriptum principis: habent enim & legitimam in bonis patris, quemadmodũ naturales & legitimi [x]. Non etiam ſi mortuo patre legitimentur [y]. De reliquis legitimatis per oblationem, vel per nominationem in teſtamento non loquor, quod illæ formulæ deſierint eſſe in vſu: hos tamen dicunt habuiſſe legitimam in bonis patris [z]. Poſthumis, ſi abortiui naſcantur, legitima non debetur [a]: natis denegari non poteſt [b]. Iure ſcripto, religionem ingredientib⁹ debetur legitima, quã poſt mortẽ patris petere poſſunt [c]: exceptis his qui neq; in cõmunt, neq; in publico quicquam habere poſſunt: quales cordigeri ſunt [d]. At in Gallia, qui ingrediuntur aliquam religionẽ cuiuſcunq; ſit ordinis, vbi eã profeſſi ſunt, incapaces ſunt ſucceſſionis petendæ à patre [e]. Nõ poteſt & filia dote cõtenta, quæ cũ iuramẽto renunciauit, regreſſum habere & petere legitimã [f]: quando autẽ nepotes ex ea poſſint petere, vel ex perſona matris, vel ex propria, hoc videbis apud Guil. Bene. in 3. par. q. de legitima, n. 6. & 7. Gudo. Pap. deſ. 598. n. 2. Bart. in l. qui ſuperſtitis, de acq. hær. P. Tractatur & optimè à Fernãdo, in 2. præf. l. in quartã, c. 1. nu. 11. & 12. vbi & 13. nu. exhæredatis bona mẽte deberi tradit legitimã, nõ ſi ob ingratitudinẽ exhæredentur. & 14. tradit etiã nepotes & pronepotes poſſe petere in bonis aui & proaui, ſublatis aliis mediis perſonis, & ſuo ordine: prout ab inteſtato vocantur. Quod ſi non ſuperſunt

liberi,

a Bar. Paul. Imo ad d. l. in quartam, per l. omnimodo, §. repletionẽ de inoffic. teſt. C. facit, §. 1. ver. ſed quod contigerit, de trien. & ſemiſ. in auth.
b § prohibemus, eo.
c l. donationes, quas parentes in magnis, de don. int. vir. & vxor. C. l. 2. C. de inoff. don.
d l. donationes quas parentes
e l. 3. de inoffic. teſt. P.
f interp. in l. ſi quis filium, C. eod. Bar. & alij, in l. ex filio, de vulg. P.
g ſup. hoc c.
h §. 1. de hæred. ab inteſt. veniunt auth.
i l. pater filium, de inoff. teſta. P.
k d. l. pater filium
l l. 2. § 1. de bon. poſſeſſ. tab. P.
m l. quoties, qui faſcog. P. l. 6. ad legem Fluſ. de plagia. C.
n § 1. de trien. & ſemiſ. auth.
o gio. in §. eahæredator, de hæred. & fide.
p §. emancipati, de hæred. quæ ab int. defer. l. maximum vitium, de lib. præ. C.
q § tum autẽ, ic inoff. teſt. apud Iuſtin. l. ſi arrogator, de adop. P.
r § 3. de inceſt. nup. l. 1. & ibi glo. de bon. poſſeſſ. con. tab. l. vxorem, § pater naturalis, de leg. 3. per zarotum l. vulgò concepti, de ſtatu hom. § ſi aduerſus, de nupt. ſp. Iuſtinia
s l. ſi quis illuſtrem, ad Orphitia. C.
t auth. ex complexu, de inceſt. nup. C.
u § ſi. eod. in auth. § ſi de hæred. quæ ab int. defer. apud Iuſtinia. c. 1. C. tanta, qui filij ſint legitimi
x §. ſit igitur, quib. mod. nat. effi. leg. coll. 6. in auth
y glo. & interp. in l. Gallus, §. & quid ſi natum, de lib. & poſthu.
z vide Fern. in l. in quartam, 2. præfat. c. 1. nu. 9.
a l. 2. de poſth. hæred. inſtit.
b § poſthumi, de exhær. libr. l. inter cætera, de lib. & poſth.
c auth. ingreſſi, de ſacroſanct. eccleſ. C. 1. §. 3. de epiſc. & cler. C.
d clem. exiui, de verb. ſign.
e Fernan. in d. 2. præfat. c. 1. nu. 9.
f de quarum partium, l. 1. pactum ſic.

liberi, possunt petere ascendentes legitimam in bonis filiorum & nepotum [a]. Et præd. loco Fernand. nu. 15. & 16. colligit in quibus conueniat legitima ascendentium & descendentium: & in nu. 17. differentias, inter quas duæ notabiliores, 3. & 7. illi. vna, quòd filius grauatus de restituenda hæreditate, duas quartas detrahit, Trebellianicam & legitimam iure communi, & nisi si quid aliud prohibeat [b]. At parentes grauati à descendentibus, vnam tantùm detrahunt [c]. Altera, quòd filius grauatus de restituendo, non imputat fructus in
56 quartam Trebellianicam [d]: parens grauatus contrà [e]. In collateralibus, legitima tantùm debetur fratribus, quando turpis persona instituta: non vlterio
57 tis gradus cognatis [f]. Effectus totius istius tractationis, vt ij quibus debetur legitima, eam habeant etiam integram honorabili titulo per institutionem: alioquin per querelam inofficiosi eam consequantur, si nihil eius nomine relictum est. Et si quid relictum est, vt per conditionem, ad supplementum hæredes adigantur, vt diximus. Quòd si hæredes contumaces sint dare quæ testamento relicta filijs sunt, eo nomine iure ciuili tantumdem cum relicto soluere damnandi sunt [h]. Quod in Gallia non seruatur, sed mulctis grauissimis erga
58 liberos solent hæredes contumaces damnari. Consequitur autem filius legitimam in proprietate & vsufructu [i]. Et perinde, si institutus sit filius hæres vniuersalis, & vsufructus relictus sit alteri, consequetur nihilominus, pro portione legitimæ, quoque vsumfructum, rato manente vsufructu relicto in cæteris [k]. Sic improbanda glo. 5. prohibemus, de trien. & semi. Quæ contrarium decidens ex diametro aduersatur legibus. Item & reijcienda cautela, quæ affertur à Cepola, caut. 24. pro priuando filio legitima, quam etiam reprobat Chassaneus [l]. Rationes porrò & reliqua istius legitimæ, consentiunt cum his, quæ diximus in institutione facienda, & in capite, de inofficioso testamento.

[a] §. non autem, de inoff. testa. Ioann. & ff. parentibus, eod. P. §. 1. & §. hoc obseruando, de trien. & semiss. authen.
[b] Raynaldus, de testam.
[c] Balan. I. malitiæ, §. F. & sic in auth. nouissima de inoff. testa. C.
[d] I. iubemus, C. ad Trebell.
[e] I. filiusfamilias, ad leg. Falc.
[f] I. 1 de inoff. test. P. I. fratres, & l. fratris, C. eod.
[h] I. omnimodo, & I. scimus, §. repletionem, de inoff. testa. C.
[i] I. si quis in suo, 32. C. eod.
[k] auth. nouissima, de lib. præt. C.
[l] I. omnimodo, de inoff. testa. C. gl. in d. auth. nouissima, & in l. quoniã in prioribus. eod.
[m] Chass. ad §. 2. ad ver. *sinon pour autres de reuoyer, &c.* nu. 27. tit. *des successions.*

De alijs mediis, quibus testati causa ad causam intestati perueniat.

Cap. 6.

1 *Testamentum coactè factum, nullum: nec qui coëgit, succedit ex eo institutus.*
2 *Testamentum mutari vel fieri prohibens, non succedit.*
3 *Testamentum caduci causam quot modis accipiat.*
4 *Testamentum metu factum, nullum est.*
5 *Incarcere testamentum factum an valeat.*

1 CVM iam liqueat, quomodo ex rebus ipsis, & ratione & facto ipsius testatoris, & omissione solemnitatum, testamentum corruat: supereſt vt dicamus, quomodo ex negotijs, quæ superueniunt causæ testamentariæ per personas alias intestatus quis efficiatur: doceamus Lacunicè. Ergo, si quis aliquem testari coegerit in sui fauorem vel alterius, quæstione criminali hæres submouebitur nec valebit testamentum [m]. Quia ex voluntate alia est testamentum inutile, vt captatorium [n]. Neque obtinet institutio in fauorem eius, qui testamentum fieri ita curauerit, neque etiam in fauorem alterius quàm cogentis [o]. Et hoc abundè disputatur à glo. in l. 2. ad verb. *remouere*, si quis al. q. test. prohib. C.
2 Quemadmodum & is qui impedimento fuisse monstratur, ne testamentum ordinaretur, vel ne ordinatũ mutaretur, vt indigna persona, successionis compendio remouetur [p]. Corruit etiam testamentum, si hæres non adeat hæreditatem, vel si ea repudietur [q]. Hucque pertinet consideratio causæ testamentariæ, quæ in causam caduci incidens, facit testamentum corruere: primùm, si

[m] I. si quis alq. test. prohib. vel coegit. lib. 6. tit. 34. C.
[n] I. illa institutio, & l. captatoriæ, de hær. instit. cum simil. contra I. de testam. P.
[o] I. 2. §. 1. si quis alt. test. prohib. lib. 29. P. tit. 5.
[p] 13. C. eod. l. 2. eo P.
[q] I. si hæres, de testam. ibi I. intestatus, de verb. sig. & eam quã. C. de fideicom. l. 1. de muscip. rop. P. l. vnic. §. cum autem de cad. to. l. C.

tempore teſtamenti conditi mortuus ſit hæres inſtitutus, quem teſtator putabat adhuc viuere [a] .2. Si hæres moriatur ante teſtatorem [b] .3. Si hæres extraneus moriatur ante aditam hæreditatem [c]: niſi deceſſiſſet intra tempora, quæ conceſſa eſſent ad deliberandum [d]. Et exceptis caſibus per glo. & Bart. in l. I. vni. de ijs qui ante aper. tab. C. Item poſtremò, ſi hæres ſit incapax ſucceſſionis; cuiuſmodi plures eſſe diximus, in c. de his qui inſtitui poſſint. Sed & metu alicuius teſtamentum conditum impugnari poteſt ex edicto prætoris, *quod metus cauſa*, ſi metus cadat in conſtantem virum [e]: vel ſi talis ſit, qui induceret reſtitutionem per officium iudicis: vt metus reuerentiæ, vel verecundiæ præſentiæ patris, vel mariti [f], vel ſi teſtes cogantur [g]. Et quamuis teſtamentum in carcere factum à teſtatore detento ob crimen, ante cuius damnationem mortuus ſit, valeat, niſi aliud impediat, etiam ſi in carcere tyranni detineatur [h]; tamen ſi quis carcerem patiatur ea de cauſa, vt obliquè vel directè ad teſtandum cogatur, arbitror inutile eſſe, & cauſam inteſtati potiorem eſſe, per Paulli reſponſum, in l. qui *in carcerem*, 22. de eo quod met. cau. P.

a l. vni. §. in primo, eod.
b d. l. vni. § proſecundo.
c d. l. vni. §. in nouiſſimo.
d l. quoniam, de iure delib.
e l. 1. & l. metum, in magna, de eo quod met. cau.
f hoc explicat Bened. ad c. Raynutius, ad verb. cõdidit 2. nu. 23 & ſeq. facit l. 3 §. quæ oneratidæ, quæ rer. actio non det. Angelus § quadrupli. de actio. Panor. in c. cum inter, de elect. de præcib. primæquis.
g l. qui teſtamento, in fi. de teſtam.
h Guill. Bened. ad d. c. ad ver. mortuo itaque teſtatore 1. nu. 22.
i idem Bened. ad ver. teſtamentum, 1. nu. 13.

FINIS LIB. 44.

DE SVCCESSIONIBVS INTESTATI.

LIBER XLV.

De inteſtati ſucceſſione in genere. Cap. I.

Lib.3.Inſtit.tit.1.Lib.38.Pan.tit.17.Lib.6.C.tit.54.& 57.Nouel.118.

1 *Inteſtati ſucceſſio à iure diuino firmata.*
2 *Teſtamenta præter iuris & naturæ ordinem videntur recepta & permiſſa, & quare.*
3 *Inteſtatus quis mortuus præſumitur, niſi de contrario doceatur.*
4 *Inteſtati ſucceſſio quibus perſonis deferatur: formula & ordo ſuccedendi, finis, & rationes.nu.5.6.& ſeq.*
7 *Lex inteſtati ſucceſſionem deferens imitatur naturam voluntatis humanæ.*
8 *Proximior in ſucceſſione à quo tempore conſideratur.*
9 *Luctus & hæreditas mortui ad eandem perſonam pertinent.*
10 *Tutela filiorum mortui, & hæreditas ad eundem deferuntur.*
11 *Familiæ conſeruatio in ſucceſſione proximorum.& de Iubilei Hæbræorum vtilitate.*

1 TESTAMENTARIA cauſa prior explicata eſt, quæ veluti priuilegiata, voluntati expreſſæ dominorum permiſſa fuit. Vnde præcipua eius pars inſtitutio eſt, quaſi extranei intra ius ſuccedendi facta poſitio. Iure tamen communi propriè dicta eſt legitima quoque ſucceſſio, ea quæ ſine teſtamento certis perſonis defertur, ex iure diuino maximè ſuum robur habens, vt familiæ integræ conſeruarentur, quo mandatum erat vt res tranſmitterentur ad poſteros eiuſdem
2 generis [a]: veluti lege quadam naturæ id ſuadente [b]. Et ſunt plures regiones ſeu prouinciæ, quæ non norunt nec adhuc admittunt aliam, quàm inteſtati ſucceſſionem, nec in omnibus admittunt teſtamenta [c]: quæ pluribus viſa ſunt veluti contra ordinem naturæ inuenta, ex eo quòd quis diſponat de rebus ſuis poſteà quam deſinit eſſe dominus rerum, poſt mortem videlicet, quæ vt omnia [d], ita dominium ſoluit. Etenim teſtamentum tantum poſt mortem valet [e]. Neque firma eſt eius omnino diſpoſitio, antè quàm dicatur quodammodo quoque contraxiſſe hæres cum teſtatore, poſt mortem eius adeundo [f]. Et ita per priuilegium potius, & ex conſenſu gentium ſuſtinentur teſtamenta per fictiones, quùm verè nemo ſibi eligere ſucceſſorem poſſit poſt mortem, quo tempore poteſtate caret: vt de electione ſucceſſoris in epiſcopatu
3 reſponſum eſt [g]. Et proinde, cùm facilè res reuertatur ad ſuam naturam [h], ſi nō apertè doceat de mortui teſtamēto, is præſumit deceſſiſſe inteſtatus. Et qui teſtamentum allegat, probare debet: quia intentio eius, qui ſine teſtamento dicit & ab inteſtato ſe eſſe ſucceſſorē, iure cōmuni defēdit [i]. Et iuſta hære-
4 ditas illa abſolutè, quæ ab inteſtato defert [k]. Inteſtat⁹ quis dicatur, iā ſuperiori

a Leuit.25. Num 27. Deuter. 1. & 4 & Pſal 2. ibi, *dabo tibi gentes hæreditatem tuam.*

b l.fi quor. bonor. C. Glo.in ca.cum natura le.a.dift.§ primò pū itaque, de hær & Fale.in auth. *ſuccedat ab inteſtato de hæred.* tit. *des ſucceſſions*, art. 237. in conſuetud. *Et d'Orléans, tit. des donat. & teſtamens*, art.14 & tit. *des ſucceſſions*, art. 65. *Aux coſtumes de Berry, tit. des teſtamens*, art. 1. & *Bloys, tit. des ſucceſſions*, art.137. *Chartres*, coutume ar.65. *Bourbonnois*, eod. tit. art.314. *Auuergne*, tit. *des teſtamens*, art 53. *Angoumois*, eod. tit. art. 114. &c.

c § denique, de nup. in auth. coll 4 ad Hebræ c 9 e cū Matthæ, de celebr. miſſa

d Iaſon in *Iuſtinianum*, §. fi & l ſeq ex quib. caus in poſſ eat P. § hæres quoque, de obligq. quæ ex quaſi cont. nat.

e capitoſbeā, §. his omnibus a q 1 Facit quod *Iaſon*, de don ant. nupt. C.

f l fi vnus ex argentariis, § patius ne peteret, verſ *quæ & ſi ſpecies*, de pact. D.

libro ſatis explicauimus. Res iſtius ſucceſſionis, quæ hæreditatis ſunt teſtamentariæ. Perſonæ porrò, ſunt deſcendentes, aſcendentes, collaterales maſculi fœminæ, nati & poſthumi; à quibus, & quibus debetur ſucceſſio. Formulæ verò ſuccedendi, ſecundum quam negotia expedienda ſunt iſtius ſucceſſionis, habent ſecundum perſonas ſpecialem ordinem: vt primùm vocentur deſcendentes [a], poſtea aſcendentes [b], hiſque deficientibus collaterales [c], & alij poſt iſis vt poſteà Deo iuuante apparebit. Finis, habere hæreditatem defuncti, & in locum eius venire. Rationes porrò, cur hæc ſucceſſio inteſtatorũ receptа ſit, ex pluribus tres accipe. Prior erit, quòd in ſubſidium voluntatum viuentium morte interceptarum lex ſucceſſionem hãc introduxerit, vt quod fere omnes deſiderant, nempe ſibi coniunctos ſanguine potius ſua bona habere & quò gradu proximiores ſunt, eò magis vt plus dilecti, id ſua prouidentia ſuppleret [d]. Sicque ex arbitrio viuentium, deſideria morientium non ſine ratione colligimus [e]. Sequitur in hoc lex naturæ non corruptæ in homine voluntatem, & vt natura vocat volentes proximos regulariter ſanguine ad ſucceſſionem [f], ſic & lex [g]. Conſiderat verò proximitatem, ſecundum tempus quo ſine teſtamento quis decedit: vel ſi cum teſtamento, quo tempore ad cauſam inteſtati recedit, vel repudiatione facta, vel alio modo [h]. Proximus is eſt, quem nemo capax ſucceſſionis antecedit in gradu [i]; eiuſque numeri erit qui adhuc natus non eſt, verùm conceptus naſci ſperatur; & genitus, & qui geſtatur in vterò [k]. Quia quod pertinet ad ſuum commodum, qui in vtero eſt, pro nato habetur [l]. Hicque proximus ſuperlatiui vim habet, perinde ac ſi dicamus proximiorem [m]. Et in eos itaque, quia proximi & proximiores dicuntur, rectè primùm defertur ſucceſſio & hæreditas; alioquim qui eos præterit & præponit extraneos, videtur iniuriam illis irrogare [n]. Quod Cicero innuit dum de liberalitate tractat [o], dicens. *Ne mator ſit benignitas, quam facultas. Nam qui benigniores eſſe volunt, primò in eo peccant, quòd iniurioſi ſint in proximos.* Cui videtur conſentire Papinianus [p]. Secunda ratio, deferri ſucceſſiones inteſtati ad proximiores, quia ad hos luctus etiam magis pertinet defunctorum, vt ait l. iure ſuccurſum, de iure dot. P. Et 3. Secundum naturam eſt, vt [q] ad quem pertinent incommoda, pertineant & commoda [r]. Proximioribus autem proximorum defertur onus, nempe tutela. Ergo & ſucceſſionem deferri æquum eſt [s]. Sed & poſtremò, familiarum nomen ex eo conſeruatur, dùm ad proximios tantùm deuoluitur ſucceſſio defunctorum: quod maximè curæ fuit Hebræis populo Dei, vſque adeo, vt tempore Iubilei, ſingulis quinquaginta annis, res redirent in familiam priſtinam [t]. Omnes quippe cognati qui de familia ſunt, videntur eſſe vnum quodammodo corpus.

a § inteſtatorum, cum §§ ſeq de hæred. quæ ab int. defer. l. 1 § fi. de ſuis & legit. auth. in ſucceſſione, C. de ſuis & legit. hared. lib. 6. tit. 54 § vt de hæred. ab int. venit. in auth. l. unic. conſultus, de gradib. ath. nou.

b § igitur, de hæred. ab intell. veni. in authen. authen. de ſuccel. Tertull. C.

c § teſtatis, dic de hæred ab int. venien.

d facit l. 1 § ſumit. ff. eod.

e l. 4 de natur. lib. C.

f l. 1 quor. lega C.

g l. 2. § legitimæ, de ſuis & leg. hær. P.

h d. l. 2 § proximum non cum, de ſuis & legit. § proximus, de legit. agnat. ſucceſſ. ex duobus, vnde legit. P.

i l. 2. §. hæreditas, & § legitimæ, de ſuis & leg. hæred. P. l. 1 §. ſi quis præt. mort. vt cogn.

k d. l. 2. de ſuis & legit. §. cum autem, de hær. quæ ab int. defer. apud Iuſtin.

l l. qui id vtero, de ſtatu hom.

m vt in §. hodie ca. de mort. teſt.

n l. 4 de inofficioſa P.

o ſi frater, 5. § de officio

p l. inteſtatiſſima, §. ſed cum in ſecundo, de ſtatu C. l. vni. § pro fœtũ, de cad. tol. l. C.

q l. quo tutela, de reg. iur. § 1 de legi parro. cliæ § ex hoc de hered. ab int. vt. nou. in authen.

r Leuit. Numero. 25. l. cum ſemel, § in omnibus, de agnoſc. & cenſ. lib. 11. C.

De ſucceſſione deſcendentium filiorum & filiarum ex legitimo matrimonio, ſecundum iura ciuilia, & pontificia.

Cap. 2.

1 *Inteſtati ſucceſſionis primus gradus filiorum legitimorum & naturalium.*
2 *Filiorum ab inteſtato antiquorum varia ſucceſſio.*
3 *Matris ſucceſſio filio quando non delata, & quando delata, & quomodo.*
4 *Spurii quomodo ſuccedant matri, & de edicto vnde liberi, eod. & nu. 5.*
6 *Filiorum inteſtati patris in iure nouiſſimo ſucceſſio qualis.*
7 *Monachi ſuccedunt ab inteſtato parentibus iure ſcripto, non iure gallico. & 8. & 9.*
10 *Religionis ingreſſus patris quid relinquat filiis.*
11 *Filii damnatorum capitali crimine, an, & quomodo ſuccedant in Gallia patri.*
12 *Filii in ſucceſſione patris inteſtati cur præferantur parentibus aſcendentibus.*
13 *Filii præ cæteris diliguntur proximis.*
14 *Filii propemodum idem cum patribus & perſona & voce.*

Prio

1 PRIOR ſucceſſionis ratio conſiderat deſcendentes, inter quos filii naturales & legitimi primum gradum tenẽt. Scriptum quippe eſt in lege diuina, *Filius, ergo hæres* [a]. Qui dicantur filij, iam in perſonis docuimus [b]. Res autem, nempe hæreditas quæ defertur, communem habet cum hæreditate notationem. Perſonæ quoque hîc aſcendentium conſiderantur, à quibus ſucceſſio pendet & deſcendentium, quibus defertur: quæ ſeparatim explicatæ ſunt in nuptiarum tractatu, dum de gradibus conſanguinitatis locuti ſumus [c]. Et ideo illa generalia nec hîc, nec in alijs ſequentibus capitibus ſpeciali explicatione prosequemur, ſed tantùm formulam ſuccedendi, finem, & rationes, quibus ſucceſſio diſtinguitur & lumen capit. Igitur vt intelligamus ordine, & veluti hiſtoricè ſucceſſionis filiorum ſeriem, & iuris antiquæ mediæ & nouæ, iuriſprudentiæ variam ſententiam, & emendationem; prius quæ in iure ciuili tradita ſunt Romanorum, deinceps quarundam gentium aliarum leges hac de re ſubijciemus. Iure legum 12. tabul. vocabantur ad ſucceſſionem legitimam parentum ſui tantùm, id eſt, qui erant in poteſtate eorum tempore mortis, excluſis filijs emancipatis. Nam illi ſecundo ordine vocabantur, & exhæredati quoque tanquam proximiores conſanguine. [d]. Sui adeo non egebant, ſed ſtatim eo iure fiebant hæredes, facta continuatione in eis dominij patris [e]. Et vellent aut nollent, fiebant *hæredes* ſtatim neceſſarij [f]. Et hæc in bonis tantùm paternis obtinebant. In maternis verò, quia matres non habent filios ſuos, vel in poteſtate [g], eo iure 12. tabularum filij matribus non

2 ſuccedebant. Nam, vt ait Iuſtinianus [h], *lex 12. tabularum ſtricto iure vtebatur, & proponebat maſculorum progeniem: & eos, qui per fœminini ſexus neceſſitudinem ſibi iunguntur, adeo expellebat, vt nec inter matrem & filium filiámve vltrò citróque hæreditatis capiendæ ius daretur. Quod prætores ex proximitate cognatorum, eas perſonas ad ſucceſſionem bonorum, poſſeſſione vnde cognati accommodata, vocabat:* donec fuit admiſſa ſucceſſio, vt legitima filiorum in bonis matris, ex ſenatuſconſulto Orficiano lato ſub M. Ælio Antonino philoſopho, & filio eius Cõmodo, Cornelio Scipione Orphito, & Velio Ruffo coſſ. anno domini noſtri Ieſu Chriſti 181. Poſt quod ſenatuſconſultum, prætor quando beneficium bonorum poſſeſſionis ijs perſonis dabat, & ex edicto, *vnde legitimi*, ſuccurrebat ex hoc ſenatuſconſulto [i]. Itaque per Orficianum, filius filiáve matris, alijs conſanguineis defunctæ præferuntur [m]; imò & patri vel matri defunctæ, qui nepotibus exiſtentibus filijs non ſuccedunt, ſiue filij emancipati ſint, ſiue in patris ſint poteſtate [n]. Et ita filij, ſi plures ſint tempore mortis, *in* viriles partes ſuccedunt matri. Et ſi, antequam hæreditatem maternam quærerent, ex rebus humanis exempti ſunt, tranſmittunt ad ſuos ius adeundi, ſi non repudiauerint [o]. Neque neceſſarium fuit beneficium prætorium filijs matris, cùm iure ciuili ſucceſſionem petere poſſent ex ſenatuſconſulto illo [p]. Vt veteri non deberent lapſum anni, qui tantùm in ſucceſſionibus prætorijs dabatur liberis [q]. Et proinde factum etiam, vt matribus ſuc-

4 cederent ſpurij filij, id eſt, ſine matrimonio legitimo vulgò ex meretrice concepti [r]. Exceptis matribus illuſtribus, quibus non ſuccedunt ſpurij, legi-

5 timis & naturalibus exiſtentibus, propter generis dedecus [s]. Huius ſenatuſconſulti Orficiani prætor ſequutus naturalem æquitatem, quæ non conſiderabat patriam poteſtatem, & ita filios admittebat ſine ſuitate ad ſucceſſionem matris, detulit quoque emancipatis liberis vnà cum ſuis ſucceſſionem bonorum patris ab inteſtato morientis, per edictum, *vnde liberi* [t]. Atque tandem nouiſſimo iure ciuili, expenſis naturalibus cauſis plenius, factum eſt, vt in gradu hoc primo deſcendentium, ſicuti in cæteris aſcendentium, ſublata ſit omnis ſexus & poteſtatis differentia; & qui eiuſdem gradus ſunt, pari modo admitti ſtatutum eſt [u]. Quódque in ſucceſſione patris inteſtati lex 12. tabul. approbabat, vt nulla diſtinctio eſſet ſexus filiorum &

[a] 1. ad Galat. 4. ex L. Paul. anth. in ſucceſſione, de ſuis & leg. C. §. inteſtatorum de hæred. quæ ab inteſt. def. § præferuntur, de Senat. Tertull. lib. 3 Inſtit. tit. lib. Synag.

[b] lib. 9. Synag. cap. 9 nu. 14.

[c]

[d] 1. 1. §. quæri, cum ſeq. §§ de ſuis & leg. hæred. P. § ſuis, de hæred. qual. & diff.

[e] l. in ſuis, 14. de ſui & leg. hæred. P. l. 11 ſuis, de lib. & poſth. P.

[f] in d. § ſin autem.

[g] l. nulla fœmina, d. ſuis & legit. P. §. fœminæ, de adoptio.

[h] § 1. de ſenat. Tertull.

[i] in § 1. de ſenatuſc. Orficia d. lib. 3. Inſtit. tit. 4. l. 1. C. eod. lib. 6. tit. 56

[k] memineruntde ſuis conſtitib. Euſebius, de temporib. Eutrop. l. b. 8 ca. 6 Lamprid. in Antonino.

[l] 1. 1. §. ſi & l. 3 vn. de legit. P. l. 1 & ſi. vtr. leg. & ſenat. &c. P.

[m] d. l. 1 ad Orfic. C.

[n] l. quatres, 4. C. eod.

[o] l. 2. iuncta gl. C. eo l. 1. de iur. qui ante a aper. tab. C.

[p] l. 3 C. eod.

[q] l. 1. §. largius, de ſucceſſ. edic. P.

[r] §. nouiſſimè, de ſenatuſc. Orfic. l. 1. § ſed & vulgò quæſitum ad Senat. Tertull. P.

[s] l. ſi qua illuſtris, C. ad Orficia

[t] l. 1. C. vn. libe. l. 2. 4 § eod. tit. P. § emancipati, de hæred. quæ ab int. defer.

[u] § 1. de hær. ab inteſt. veni in auth. colla 9 auth. in ſucceſſione, de ſuis & legit. lib. C.

a l. maximum vitium de ſi prætet. C. de legeduodecim tabularum, de legit. hæred. C.

filiarũ*, hoc ipſum ius nouũ in matrẽ extẽdit, vt nulla eſſet differentia patris & matris. Vt ait Phallaris ad Erithriã vxorẽ ſcribẽs [b], κατὰ μὲν γὰρ τὸν ἀπορώτατον λόγον, πατρὸς ἂν εἴη μᾶλλον παῖς ἢ μητρὸς, κατὰ δὲ τὸν εὐγνωμονέστερον ἑκατέρων ἴσος, i. *Secundũm rigidiſſimũ, filius patris nõ matris eſt: ſecundũ vero humanũ, vtriuſq;.* Itaque facta eſt æqualitatis regula huic ſucceſſioni ſine diſtinctione, vt deſcen 7

b Phalla. epiſt. 54.

c d. l. legib. inteſtato, & l. ſi matre, & auth. ſ 1 ex eſt autem, de hæred. quæ ab int. defertur.

dentes aſcendẽtibus præferãtur [c]: nulla quoq; diſtinctione adhibita naturũ & poſthumorũ [d], ſeculariũ aut religioſorum. Nam illi iure ciuili ſuccedunt, vel monaſteria loco eorum [e]: niſi ex iure pontificio, profeſſi ſint regulam S. Franciſci [f]. Tradunt interpretes filiam, que in ingreſſu monaſterij non fuerit dotata, poſſe poſt ingreſſum monaſterij petere dotem, ac ſi nupſiſſet marito. Attamen datum a patre & poſitum ſupra altare, pro legitima cenſeri poſitum, neque quicquam vltrà peti poſſe pro eadem [g]. Excipe legem Burgundiorum, qua ita ſtatuitur [h]. *Si qua puella ſe Deo vouerit, & in caſtitate permanſerit, ſi duos fratres habuerit, tertiam partem hæreditatis accipiat. Hoc eſt de ipſa terra quam pater eius ſortis iure poſſidens mortis tempore reliquerit: ſi plures habuerit fratres, portio ſemper eis debita reſeruetur. Si vnum habuerit tantùm, non medietatem, ſed tertiam partem conſequatur. Ea conditione, vt poſt obitum eius, ſcilicet monialis, quicquid in vſufructuario de paterno rebus acceperit, ad proximos parentes pertineat nihilq; inde alienandi habeat poteſtatem: niſi forte quod ex matris bonis eſt, in ornamentis cæterisq; rebus, aut ſuo labore conquiſita, hoc ijs tantùm cenſuimus eſſe præſtandum.* Quod in fauorem religionis factum eſt. Alioquin extantibus maſculis, filiæ non ſuccedunt ex lege Burgundiorum antiqua [i]. Cæterùm, hîc generalem conſuetudinem regni 8 Galliarum oportet annotare ex qua filij vel filiæ; qui quæúe ingrediuntur religionem, fiunt incapaces ſucceſſionis paternæ, maternæ, & proximorum aliorum: quod pluribus rationibus firmat Guill. Benedictus, ad c. Raynutius, ad verba, *& vxorem nomine Adelaſiam*, à num. 250. ad nu. 264 [k]. Prima, quòd familiarum nomina extinguerentur. 2. Quia manus mortuæ monaſteria: & ideo, oneribus realibus res oneratæ, pernitioſiſſimè transferrent onera ad alios laicos, & ipſi opiparas hæreditates poſſiderent. 3. Quia auariſſimum genus, vt plerumque, contra profeſſionem eſt rationis bonorum temporalium. 4. Quòd iure diuino Deus prohibuerit dari eis ſucceſſionem inter proximos, & ſacrificia, oblationes, primitiæ, decimæ, & reliqua id genus pro portione illis dentur Deutero. 18. c. Quintò, quia pro mortuis & ſepultis habeantur [l]. Facit 6. quod monachorum cognatio eſt in cælis [m]. Solent tamen curiæ ſu 9 premæ, interdum ex æquitate, profeſſis, præſertim monialibus, ſubſidium quoddam, quod vocamus *prouiſionem*, ſuper hæreditate vel bonis paternis quandiu vixerint in alimenta concedere: ſi monaſterio facultates non ſunt pro victu idoneæ. Nunquam tamen bonorum proprietas in totum, vel in partem adiudicatur. Idque exemplo ſeruorum, qui licet ſint bonorum incapaces tamen de alimentis eis prouidetur per iudicem [n]. De virginum Deo dedicatarum ſucceſſione, plura videto apud Antonium Capicium, 10. deciſio. Neapolita. Et de ea quæ vi metuſue cauſa ingreſſa erat religionem, in c. 1. de ijs que vi met. cau. Et ibi Panor. Butrigar. & Calderi. conſ. 1. de ijs quæ vi vel metu, deci. conſil 219. Statuunt & ciuilia iura, ſi pater ingrediatur religionem, 10 liberos tantùm legitimam conſequi, ſi poſt ingreſſum monaſterij moriatur, antequam inter eos diuidat bona ſua, vel antequam teſtatus fuerit [o]. Exceptis ijs qui minorum ingrediuntur religionem, qui relinquunt bona omnia filijs vel alijs proximis, ipſo ingreſſu: niſi antè teſtati ſint aliter [p]. Hinc excipiuntur 11 etiam in Gallia filij damnatorum vltimo ſupplicio, qui niſi ſpeciali nomine ex ſententia iudicis reſeruatam habeant partem ſucceſſionis paternæ, excluduntur à fiſco. Quia, *confiſcato*, vt diximus, *corpore, confiſcantur & bona*. Niſi exceptum ſit, quantum pro filijs vel vxore detrahendum ſit. Et paulò antè in legitima annotauimus idipſum in omnibus criminibus vltimo ſupplicio plectendis ſeruandum eſſe, quod in bonorum proſcriptione ex crimine læſæ vel immunitæ maieſtatis humanæ ſtatutum eſt, in l. quiſquis, ad leg. Iul. mai. c. nec ſeruari auth. bona damnatorum, de bonorum proſcript. cap. ſed potius

contrarium

* l. maximum vitium, de ſi prætet. C. de legeduodecim tabularum, de legit. hæred. C.

b Phalla. epiſt. 54.

c d. l. legib. inteſtato, & l. ſi matre, & auth. ſ 1 ex eſt autem, de hæred. quæ ab int. defertur.

d d. l. inteſtato, & ſ. poſthumi, de hæred. quæ abint. defer. ſancta ecclesia 1 quia in vetero, de Rachom. P.

e l. fi. ſ. ſi verò, C. de epiſc. & cler. auth. nisi rogati ad Trebel. C.

f clem. exiuit, ſ. cum enim ad veritatem de verb. ſig. in cle.

g Guill. Bened. ad c. Raynutius, ad verbum quam ei dedérat, nu. 7. de teſt. Bald. in l. fi. de dot. promiſſ.

h in legib. Burgundio. à Gundabado rege promulgatis, cit. 14. de ſucceſſio. ſ. 45. 6. 7.

i ſ. 1 eiuſd. tit. vbi ſup.

k probant hanc conſuetudinem, quia nõ ſuccedunt monachi & religioſi, decisio de Rotam decisione 1. cit. de conſuet. Pelliparen. c. eccleſiæ Sanctæ Mariæ, 26 col. verſ. ſexto quæro, de conſtitutio. Barc. conſil 35.

l vide D. Hieronym. 3. par. operum, tract. 8. epiſto. 36. interpretantem illa verba, ſi lecti, c. relatum, ſ. licet, de teſtam.

m ſ. 1. de milit. vaſſ. qui arma bel. deponi poſſib. tendo ea nõ de cauſa, 1. q. 3.

n l. ſi quando, de ord. cognatio. C.

o ſ. ſi qua, de ſanctiſſ. epiſc. in auth. col. 1. 9. auth. ſi qua mulier, C. de ſacroſ. eccleſ.

p Bar. ad d. authen. ſi qua, per d. clementinam, de verb. ſig.

contrarium ius, l. de bonis matris, 6. eod. tit. Et si quando ex æquitate & gratia iudices referunt filiis & filiabus portionem quandam, in eo sequimur l. 5. c. eod. & l. cùm ratio, de bon. prosc. P. Imitati Adriani Cæsaris humanitatem qui liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit, vt scribit Aelius Spartianus [a]. Cur autem liberi, potius quàm pater vel mater defuncti admittantur, ratio datur à Pomponio in hæc verba, *Non sic*, inquit [b], *parentibus liberorum, vt liberis parentum debetur hæreditas. Cùm parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittat: liberos verò, simul natura & parentum commune votum.* Miserationis ratio, est pietas reciproca & turbatus ordo. ex quo superiores veniunt in successionē descēdentium [c], & in solatium liberorū amissorum [d]. Ordo naturę est, seniores prius interire, vt prius nati sunt: posteros supersesse, & succedere. Vnde ratio naturalis, liberos prius vocari debere ad paterna bona suadet [e]. Ita enim filiis prouidens parentes communi omnium natura, ne vnquam bona illis sint de futura, vt ait Chrysanthas apud Xenophontem [f]. Et Tryphonius lege consignauit [g], omnia quæ nostra sunt, ex voto liberis nos parare. Et Euripides [h],

δεινὸν τὸ πάσχειν, καὶ φέρει φίλτρον μέγα,
πᾶσίν τε κοινὸν, ὥσθ' ὑπερκάμνειν τέκνων, id est,
Res efficax peperisse, fertq; vim amoris maximam,
Omnibus commune est, vt pro suis maximè laborent liberis.

Et Phallaris [i], *εἰσὶ γάρ τινες ἂν τις ἀναγκαιοτέρας ἔυξαιτο περιποιήσειν, γυναικὸς ἢ παιδὸς ἀλιπμελησείς*, id est, *Quis enim familiarum gratia locupletari cuperet, non vxore vel filij solicitus?* Secunda ratio ducitur à præsumptione legis, quæ est subsidiaria, quæue colligit ex his quæ fieri solent, noluisse defunctum alienam soboleṃ propriæ præponere, atque filios suos magis dilexisse [k]. Cùm nullus esse dus sit qui vincat paternum [l]. Vt neque paterna vel materna iura aboleri possint [m]. Et ita præsumit lex patrum, si dispossuisset, filio hæreditatem non fuisse ablaturum [n]. Tertia ratio, quòd filiis parentes non parentibus filij thesaurizant [o]. Et proinde filij etiam dicuntur viuentibus patribus quasi domini [p], cū quibus, vt ait Cicero [q], viui bona nostra partimur: quia pro eadem persona habentur [r] eademque filij & patris vox [s], vnum corpus, vna caro [t]. Et in filio pater viuit. Etenim, vt ait Callistratus [u], *idcirco filios filiásue concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earumue, diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus.* Filij, inquit Aristoteles [x], à parentibus geniti sunt, veluti alteri inseparati. Fuerunt & aliqui vsque adeo huic sententiæ addicti, vt putarint & mores patris aut maiorum, cum etiam corporea forma infundi in corpus filij [y]. Vt Tertullianus [z], vir grauissimus alioquin, cuius tamen opinio reprobata est, ex anima patris deriuari vt ex omnibus membris semen, & in generandum filium transfundi rati sunt. Notum & illud est Garamantes populum Africæ, in Cyrenaica regione, quibus nulla certa vxor est, ex iis qui tam confuso coitu parentum passim ex incertis nascuntur, quos pro suis colant, formæ similitudine cognoscere [a].

a *Spart. in vita Adriani.*
b *l. scripto, vnde liberi.*
c *in l. nam & si parentibus, de inoff. testa. P.*
d *l. ante successum, de iure dot. P.*
e *l. cum ratio, de bon. damnat. P. & primū itaque, de hæred. & Falc. & §. 1. de trien. & semi. in auth.*
f *Xenop. lib. 8. Cyrip.*
g *l. nihil interest, 50. de don. libert. lib. 38. P. tit. 2.*
h *Eurip. in Iphige. in Aulide. actu 4.*
i *Phalla. epist. 54. ad Erythriam vxorem.*
k *l. cùm acutissimi, C. de fideicom. l. cum auus, de cond. & demonst. l. generaliter, §. cùm autem, de instit. substit. sub con. fac.*
l *l. si §. 1. de cura furio. C. l. sicut quidem quand. met. cau. P.*
m *l. cùm in adoptionibus, §. cùm enim per omnia, de adopt. C.*
n *l. pen. de iu. cod. cit. P.*
o *cap. cùm apostolus, de cens. lib. cap. prædicator, 16. q. 1. ad Galat. 1.*
p *l. in suis, de lib. & posth. & l. in suis, de suis & legit. P. l. licet inter gesta. 58. §. patronos. de verb. sig. P.*
q *Cic. Ver. 3.*
r *l. si. c. de impube.*
s *§. ei verò, de inutil. stip.*
t *ca. contradixímus, §. hac authoritate, 35. q. 1.*
u *l. liberorum appellatione. 220. §. 6. de verb. sig. P.*
x *Arist. 8. Ethico.*
y *D. Thomas, 1. par. q. 118. art. 1.*
z *Tertullia. libr. de anima.*
a *Pomp. Mela, 6. lib. 1. de situ orbis, c. 8.*

De successione intestati filiorum primogenitorum secundum leges & consuetudines regionum. Cap. 3.

1 *Primogenitura ex lege naturæ priuilegia quædam, ex consuetudinibus alia, & personalia in lege scripta diuina. & nu. 2. & 3.*
4 *Regnum successione delatum melius quàm electione datum quare.*
5 *Cyri regis de primogenito sententia.*

6 *Regum Gallorum ſeu Francorum antiquorum catalogus, nomen & ſeries, & in primogenitos per ſucceſſionem regni delatio: eorum leges, & inſignia noua & antiqua. nu.* 7,8,9,10,11, *&* 12.

13 *Regnum Francorum iure generis, non electionis delatum proximioribus.*

14 *Feudi lex vel pactum vt primogenitus ſuccedat, ſeruatur.*

15 *Primogenitus vt ſuccedat in dignitate patris dicatur etiam genitus ante dignitatem adeptam.*

16 *Britannorum primogenitus ſolus ſuccedit excluſis aliis.*

17 *Primogenituræ ius transfertur in ſuos, primoque genitus præfertur patruis.*

a quis dicatur primogenitus, vide c. Inſeph, de verb. ſig. l. ex duobus. de vulg. l. quæ duas, de teſtam.

b Geneſ. 27.

c Geneſ. 49.

VIA filiorum ſucceſſio penè naturalis, vt probatum, omnino eſt, omnes quoque orbis regiones in ea conueniunt: paucis tamen immutatis vel circa ordinem filiorum, vel circa ſexus diſtinctionem. Lege naturæ, populus Dei peculiaris, ante datam Moſi legem, primogeniti [a] cæteris in quibuſdam præponebantur: gerebant enim veſtem quandam ſingularem inter cæteros, qua vt opinor ſacrificabant altiſſimo, & vtebantur diebus ſolemnibus [b]: fratribus imperabant, duplicem portionem capiebant, benedictionem à patre accipiebant præcipuam, priores in donis, maiores in imperio [c]. Et horum imitatione, paſtoricæ eccleſiæ in terris primo, ſummo pontifici, inſignia ſupra omnes pontifices & ſacerdotes Conſtantinus imperatoria conceſſit, quæ enumerantur in ca. Conſtantinus Magnus, 96 diſt. Plura etiam primogenitis principatus Galliarum, ducum, & baronum, in ſucceſſione parentum deberi oſtendit & eorum ratione Ioan. de Terra rubea, in primo tractatu contra rebelles ſuorum regum, art. 2. 1

d ead. fere refert Guill. Bened. ad c. Raymundus, in verb. & eodem teſtamento relinquens, 1. nu. 156, 157.

Idque per decem concluſiones [d]. Licet in Galliæ pleriſque prouinciis, & in 2
pluribus nobilium ſucceſſionibus, eam primogenituræ legem obſeruare, quã vt me expediam, perpendens ſecundum proprias cuiuſque conſuetudines, in quibus ſtatuitur, quid præcipuum debeat habere primogenitus, & vt plerumque vt capiat titularem domus habitationem ſeu caſtrum, vel domum fortiorem, cum clauſura ſuſpecta quatenus volatus caponis extendi poteſt. Et ſi nihil aliud præter hæc ſit, fratres ipſa priuantur conſuetudine illis rebus,

e Pap. libr. 21. Rayſ. areſt. tit. 5. *de droit d'ainneſſe*, arr. 2.

quæ apud primogenitum remanent, vt aliàs iudicatum in curia ſuprema Pariſienſi, 25. Maij, 1555 [e]. Quod tamen ius nota eſſe perſonale: & ideo reputante primogenito, non pertinere ad ſecundogenitum viuo primo, ſed diuidi inter fratres æqualiter; vt alio areſto prædictæ curiæ dictum eſt, 9. Sept. 1552 [f]. In lege diuina poſt legem naturæ à Deo data, literis conſignata per Moſem & eius poſteros, primogenituræ beneficium maximè in deferendis dignitatibus, quæ hæreditario iure tranſmittebantur, conſeruatum eſt, iuxta prophetiam Iacobi patriarchæ, *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe eſt expectatio gentium* [g]. Sic Adonias filius primogenitus Dauidis iure primogenituræ recte regnum patris ſui petebat, niſi Salomonem fratrem eius diuina diſpoſitio vocaſſet [h]. Ocoziæ regi frater eius ſucceſſit in regno, quia Ocozias filium nõ habebat [i]. Sunt & alia regna, quæ non 4
ſucceſſione hæreditaria transferuntur, ſed per ſucceſſionem generis in primogenitos, vel ex præſcripto legis diuinæ, vel ex lege regni, vel ex conſuetudine approbata & conſeruata per manus maiorum, ob pacem & concordiam populi & ſubditorum, & ad legum ſtatutarum robur. Etenim præter tumultus, cædes, & ciuilia bella, quæ in electionibus principum ſolent oriri, vbi ſucceſſio locum non habet, experimento edocti fuerunt, nullam poſſe tranſlationẽ regni à genere in genus fieri ſine mutatione Reipub. & abſque legum priorũ abrogatione [k]. Docuit & euentus quoque, plurium principatu qui vni ſuccederẽt, diuiſionem eſſe ſceptri, & bellorum ſegetem: vt ex Remo & Romulo didicit Roma; ex Caino & Abele, primi parẽtes; & alia regna & Gallia domeſticis exemplis, quæ proſequitur Guill. Bened. in c. Raymundus, ad ver. *in eodem teſtamento relinquens* 1, à num. 158. vſque ad 169. Cyrus moriturus, duobus filiis 5

f Idem, eod. arreſto approbat l. cum patronus, 28. de leg. 2.

g Geneſ. 49.

h 3 Reg. 2.

i 4 Reg. 1.

k c. tranſlato, de conſtitut.

extantibus

extantibus Cambyſe & Tanaõzare, conſentaneum ſibi viſum eſſe dixit, du cẽ eum relinquere, & regnum ei qui prior eſſet natus, Cambyſi ſcilicet, & rerum
6 plurium conſentaneè peritus eſſet [a]. In Galliæ regno ſuccedit primogenitus ſolus, quo deficiente ſine liberis, alij fratres ordine: & aliquando diuiſum fuit regnum, ſed cùm hoc ad internitionem vſque peruenisſet, tandem eo in vnum exaſſe redeunte, ne poſteà idipſum fieret placuit. Quemadmodum & in priſco Francorum regno obſeruatum eſt ex quo Antenor ante natiuitatem Domini, anno 440. cœpit imperare, cùm in Schanzinis inſulis victus & necatus eſt à Gothis, vnde pulſi Sicambri ſub filio eius. Nam huic poſt mortẽ Marcomirus filius natu maior ſucceſſit [b], qui regnauit 28. annos. Et poſteà eius primogenitus ex tribus filis alius Antenor, prælatus Priamo & Nicanori fratribus in regno Sicambrorum: iſſque reliquit filium alium vnicum, Priamum
7 ſucceſſorem. Cui ſucceſſit Helenus filius. Heleno, filius primogenitus Diocles: Diocli, alius Helenus primogenitus, qui depoſitus regno vt inutilis à proceribus, communi decreto, ante natiuitatem Domini anno 284. In cuius locum alius Dioclis filius Bazanus conſtitutus, qui poſtquam regnauit 36. annis, diſparuit rex & ſummus pontifex ante natiuitatem Domini 248. Et huius filius primogenitus Clodomirus regnum accepit, & poſtquam regnauit 18. relictis 3. filis, habuit primogenitum ſucceſſorem Nicanorem: & hic Marcomirum primogenitũ: Marcomirus Clodium primogenitũ & hic alium filium primo-
8 genitum Antenorem. Cui ſucceſſit primogenitus Clodomirus: Clodomiro, primogenitus Merodacus: huic, Caſſander primogenitus: Caſſandro, Anthanius primogenitus: Anthario, Frãchus primogenitus, qui regnauit 28. annis, à quo Sicambri dicti ſunt Franci, vt author Hunibaldus hiſtoriographus antiquus eius gentis, victoria de Gothis habita, ante natiuitatem Domini anno 24. & mortuus ante eandem natiuitatem anno 9. & factus rex filius eius primogenitus Clogio, rex magus & Aſtrologus, qui pugnauit contra Tyberium Cæſarem. Natus eius regni anno, 18. Dominus noſter Ieſus Chriſtus, 18. call. Ianuar. Regnauit autem an. 30. Et ei in regno ſucceſſit Hermericus primogenitus occiſus in bello à Gallis, an. Domini nati 32. Cui, quia non erat filius, ſucceſſit Marcomirus eius frater, cui poſtquã is regnauit 18. annos, Clodomer eius filius primogenitus ſucceſſit: qui mortuus anno 12. regni, habuit in regno
9 ſucceſſorem Antenorem filium, qui 6. annos regnauit, ſubmerſus & interceptus à Gallis anno Domini 68. Et huic Rhaterius primogenitus ſucceſſit. Huic autem, poſt eius regni annum 21. Rhichmerus, qui ann. 24. regni ſui mortuus habuit filium primogenitum Odemarum ſucceſſorem, qui regnauit annos 14. Cuius tempore fuerunt inter Gallos & Francos induciæ, & mortuus poſt leges correctas & nouè ſancitas, anno Domini 127. Et Marcomerus filius eius regnauit 21. annos, cui ſucceſſit Farabertus primogenitus: qui poſtquã regnauit 20. ann' reliquit Sunnonem primogenitum regem. Et huic ſucceſſit filius Hildericus, qui regnauit ann. 40. mortuus anno Domini 253. Quo tempore cũ Franci cœpiſſent bellum gerere in Romanos, cõſilio pontificum & vatum gẽtis ſuæ, inſignia, quæ vocamus *Armoiries*, noua ſumpſerunt, abiectis ranis tribus, quas olim ex Scythia in albo vellere adduxerant, ſcilicet Leonẽ cum anteriore corporis parte *blauij* coloris depinxerunt, pedibus ad capturam ſeu prædam extenſis, ore rugientis more aperto, cuius inferior pars corporis in caudam ſerpentis deſinebat, cum qua collum Aquilæ ſubtus in vellereque aureo expanſiſque alis, depictæ, fortiter alligatum videbatur comprimere & ſuffocare. Et hæc inſignia habuerunt Franci vſque ad Clodouem Chriſtianũ, qui tria lilia habuit pro Icone à cælo demiſſa. Regno tamẽ Ludouici primi per filios in duo regna diuiſo, liliorum inſigne Francis occidentalibus ſiue Gallis remãſit proprium: Leonis verò atque caudę ſerpentis inſignia, regnum Francorum orientale ſeu Germanicum retinuit. Quod quando imperio Romano annexum fuit inſignibus prioribus abolitis, Aquilam retinuit imperij notam. Poſt Hildericum regnauit eius filius Bapterus 18. ann. Deinc Clodius eius primogenitus, 27. Poſt hunc eius filius Vualterus, 8. an. mortuus anno Domini

306. huic

[a] Xenophon, libr. 8. Cyropæd.

[b] vidè de his, & ſequẽtib. 10. lib. Breuiarij hiſtoriæ Francicæ Trithemij.

306.huic ſucceſſit Dagobertus primogenitus, qui regnauit 11. an. Poſt hunc eius filius Clogio, qui regnauit 2. an mortuus in prælio Gallorum an.domini 319.Cui quia non erat filius, ſucceſſit frater Clodomerus,qui regnauit an. 18. Et huius filius primogenitus Richimerus regnauit poſteà 13.mortuus in prælio contra Romanos, anno Domini 350. Cui ſucceſſit Theodomirus, anno 10 10.regni ſui comprehenſus à Romanis Galliam inhabitantibus, vnà cum matre Haſtila capite truncatus,anno Domini 360. Verumtamen in regno ſucceſſit eius filius Cogio,qui regnauit 18.ann. Cui ſucceſſit Marcomirus primogenitus,qui occiſus eſt ab exercitu Romanorum per Valentinianum anno Domini 393.Secutum tunc interregnum 26.annorum, adminiſtrato regno per duos duces,primùm per Dagobertum fratrem Marcomiri, qui regnauit 5. ann.ſub quo Valentiniano denegatum à Francis tributum, deinde per Genebaldum eius filium,an.21.Poſt cuius obitum anno Domini 419. Pharamundus Marcomiri ducis Francorum Orientalium filius,communi voto procerum electus eſt in regem, qui poſtquam regnauit ann. 7. & ſucceſſit in regno Clodius Crinitus eius filius,qui regnauit 20. Et poſteà huius filius primogeni 11
tus Meroueus, 12. qui reliquit regem Hildericum filium, qui regnauit 23. deiectus ab impetio per populum ob luxuriam,an.Domini 499.& in eius locũ Ægidius quidam Romanus ſubſtitutus, reuocatus tandem ann. 463.Et reli- 12
quit regem Clodoueum filium, qui regnauit ann. 30.& Gallias ſubegit factus Chriſtianus primus rex Gallorum, baptiſatus à D.Remigio cum copioſa multitudine,anno Domini 499.Et ita colligere retẽta ſucceſſione filiorum ſi eſſent, & horum deficiente cauſa,proximorum maſculorum fuiſſe regni Gallorum ditionẽ:mutata q; fuiſſe nomina regum & gentis, ſed non ordinẽ ſuccedendi, quãdiu idonei ex genere fuerunt adminiſtrationi. Fuerũt enim cũ ſucceſſione hac regni,primùm Troiani cũ Antenore dicti:cũ Scythis Scythæ,& Sicãbricũ Germanis Germani:cum Franco, Franci. Cum quib⁹ nationibus & mores aliquos & linguã mutarunt.Et poſtremò Gallis potiti,poſt 930.annos,quib⁹ eas impugnarunt Sicambri Galli,nomenq; & mores retinuerunt.Et tamẽ regum creandorum per ſucceſſionem conſuetudinem inuiolatam habuerunt,& primogenitos prætulerunt ſine diuiſione;excepta triplici progenici mutatione, de qua vide Paulũ Æmiliũ, Annonium, Gaguinũ, reliquoſq; Galliæ hiſtorio- 13
graphos,ex quibus non delibabo plura, cùm ſint horum libri fatis trit. Volui autem ſuperiores reges recenſere, vt reipſa conuellerem quorundam ſententiam,qui priſcos Franciæ reges dixerunt electione factos,non ſucceſſione:neſcio an malitioſè,an verò imperitè id confixerint. Cùm certè propria natura regni hu u, ſit,in vnum aut filium aut proximiorem, filio deficiente, peruenire,eumque ſolum nec tam iure volentatis vltimæ præmorientis,quantum iure conſuetudinis receptæ,ex lege tacita regni. Vt in aliis etiam quibuſdam regnis obſeruatur,quæ hoc modo iure generis deuolui in proximum dicuntur.

g ſ.licet, de vo & vo. redempt ap Greg. h e-grandi, de ſupplen.neglig.prælat. 6.

Quale Hungariæ [a], Portugaliæ ſeu Luſitaniæ [b]. Et glo.in cap.Moyſes,8.q.1.reſoluit hanc conſuetudinem eſſe,& reipub.vtiliorem, & ideo præſcriptibilem [c]. Tuentur & interpræres, vt conſuetudine, ſic & pacto & teſtamento caueri 14
poſſe, vt feudum ad primogenitos ſolos perueniat [d]: & proximum ſuccedere primogenitũ primùm, deinde cæteros. Videbis autem fuſiſſimè apud dictũ Ioan.de Terra Rubea,tract.2.contra rebelles, explicatum:nam rege impedito aliquo caſu, poſſit & debeat dari regimẽ imperij interim proximori. Et ſecundo, nũ dandum ſit ei qui ob aliquod crimẽ eo indignus eſt, vel eſt priuatus iure ſucceſſionis ob rebelliones, vel alios exceſſus, 3. Nũ ſi is proximior ita indignus ſe ingerat regimini, dicatur Tyrãnus. Quæ quidẽ Lubentiſſimè proſequutus fuiſſem, me niſi malitia & inuidia iſtius pernitioſi ſeculi, quo nihil non impunitũ eſt remoraretur. Adiiciam tamen primogenitũ hic intelligendã eſſe, 15
habita ratione prioris natiuitatis,nõ tẽporis,quo rex aut princeps,aut nobilis, vel alius,qui huius iuris habiturus eſt ſucceſſionem, adeptus bona eſt in quibus iure primogeniti ſuccedendum eſt, Sicuti in ſucceſſione regni Perſarum Dario mortuo iudicatum eſt, in quo prælatus Artobarzanes primogenitus

c eſt.de conſuet. hoc etiam approbat Ægid Roma lib.3. de reg.princip

d Iaſon l.2.de iure emphyt. collat 54. Felin.in c. prudentiam, § e de off. deleg Paul. Caſtr cõ. 460.

eius,

eius,etſi genitus fuiſſet antequam pater eius regnum fuiſſet adeptus,Xerxi ge-
16nito tempore imperij,vt narrant hiſtoriæ authores[a]. Ita in Britannia, quam Anglia vulgus vocat,maior natu ex liberis totum patrimonium defuncti quã-
docunque quæſitum patris habet,vt ait Ange. Aretinus [b]. *In lege diuina, tanta non erat primogeniti portio,ſed tantùm quanta duplex, quanta eſſet duorum aliorum filiorum*. Sic enim Deus ſtatuit de familiarum ſucceſſione [c]. *Si quis habuit duas vxores,vnam dilectam,aliam odioſam, & fuit filius odioſæ primogenitus, & filius dilectæ ſecundogenitus:nõ poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre alteri,ſed primùm exoſæ qui primogenitus eſt agnoſcet primogenitum, & de bonis quæ habebit, dabit ei cuncta duplicia.Iſte eſt enim principium liberorum eius, &*
17*huic debentur primogenita*. Plures de primogenitura ſunt quæſtiones, vtiles & quotidianæ,vt quod hoc ius tranſmittatur per primogenitum in filios ſuos etiam ſi is moriatur viuo patre; & quòd filij eius ſeu nepotes patruis præferantur,de quibus vide copioſè diſputantem Guillelmum Benedictum, ad verba, *in eodem teſtamento relinquens*.1.numero 186.& ſeq.

a Herod in 7. Plutar in Artaxerxe,ſuſtinus ex Trogo,lib 2. & 16.

b Angel.in §. igitur, num. 28. in prooem. Inſtitut.

c Deutero.21.

De more gentium in ſucceſſione filiarum & filiorum diuerſo. Cap. 4.

1 *Inteſtati ſucceſſionis lex Vuiſigothorum,12.tabularum,Voconia,Langobardorum.*
2 *Filia excluſa à ſucceſſione inteſtati patris vbi, & ſeq.3.4.6.7.*
5 *Burgundiorum de ſucceſſione filiorum lex.*
7 *Salicæ leges à quibus latæ.*
8 *Francorum regnum non tranſit ad fœminas.Aliter in regno Nauarræ ſtatuitur.*
9 *Iſabella regis Edoardi 3.Anglorum vxor excluſa à regno patris Galliarum.*
10 *Angliæ & Franciæ bellorum cauſæ.*
11 *Pax cum Anglis & Francis quando.*
12 *Regna quædam ad fœminas quoque per ſucceſſionem deuoluuntur.Veſtales tamen nec ſunt, nec habent ab inteſtato hæredes.*

1 COMMVNIS gentium mos fuit,vt plurimùm,vt æqualiter filij & filiæ ſuccederent parentibus inteſtatis ſine ſexus diſtinctione.Quod & legibus Vuiſigothorũ, apud quos vocantur primo ordine,vt apud Romanos, primùm filij, poſt hos nepotes,ſubinde pronepotes [d].Et ſi illi non ſint, pater mater, auus auia [e], & deinceps gradu proximi [f]. Nõ diſtinguebat etiam ſexum lex 12.tab.in hac ſucceſſione inteſtati [g]. Lex Voconia autẽ,vt anteà diximus,ad certam partem tantũ admittebat filias & fœminas aliàs. Lex Langobardorum ad tertiam tantùm
2 partem, ex conſtitutione Luithprandi [h].Cæterùm,prouinciæ quædam, quæ nobiliores habitæ ſunt,qui vtrumque ſexus accuratius conſiderauerunt, & naturam cuiuſque,maſculos præpoſuerunt.Et legiſlator omnium ſapientiſſimus Deus,ſic legẽ promulgauit [i]. *Homo cùm mortuus fuerit abſque filio, ad filiam eius tranſeat hæreditas: ſi filiam non habebit, habebit ſucceſſores fratres ſuos:quod &*
3 *ſi fratres non habuerit,dabitis hæreditatem fratribus patris eius:ſin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas iis, qui ei proximi ſunt. Eritque hoc filiis Iſrael ſanctum & perpetua*.Iure Armeniorum antiquo, fœminæ non ſuccedebant parentibus, nec fratribus,donec id emendauit Iuſtinianus,nouella conſtitutione 21.
4 Baioariorum ducatus olim iiſdem ferè legibus ſucceſſionis inteſtati vtebatur. Hunc populum fuiſſe in Europa Pius 2.tradit,& ab aliis dictos Boios, & Noricos, vel Bauaros, vt ab Strabone & Plinio [k]. Sunt & Plinio [l], Boij,

d in C.leg Vuiſigot. lib 4 tit.2.l.1 & 5.
e eod lib & tit l 2.
f l.4 eod.
g l maximum virtum, de lib.præter.C.
h in legib. Langob. tit.45.
i Numero 27.
k Plin. lib. 3.cap. 17
l Idem lib 4 cap.

Lugdunenſis

Lugdunenſis Galliæ populi. Quidam Borbonenſes eſſe putant. In Baioariorum horum legibus itaque inuenies [a], primùm fratres æqualiter diuidere ab inteſtato patris bona etſi ex diuerſis geniti ſint matribus: vnumquemque autem ſuæ matris habiturum ſucceſſionem. Et ſi ſine liberis deceſſit, filias: ſi ſine filiabus, proximos ſuccedere. Alemanorum autē hæc lex [b], *Si duæ ſorores abſque fratre, relictæ poſt mortem fratris fuerint, ad ipſas hæreditas paterna pertinat. &c.* In legibus Anglorum, ſeu Verinorum aut Thuringorum hæc etiam [c], *Hæreditatem defuncti filius non filiæ ſuſcipiat, ſi filium non habuit qui defunctus eſt, ad filiam pecunia & mancipia, terra verò ad proximum paternæ generationis conſanguineum, pertineat.* Et in ſequentibus legibus ibidem ſubiicitur, ita tantùm ſuccedere fœminas proximiores in mancipia & pecuniam defuncti, res autem alias peruenire ad proximos paternæ generationis. Si tamen mater decederet, ſtatutum ita [d]. *Mater moriens, filio terram, mancipia, pecuniam dimittat: filia verò, ſpolia colli, i. murenas, muſcas, monilia inaures, veſtes, armillas, vel quicquid ornamenti proprii videbatur habuiſſe.* Et poſteà [e], *Si nec filium nec filiam habuerit, ſororem verò habuerit, ſoror ſi pecuniam & mancipia: proximo verò paterni generis terram relinquat. Vſque ad quintam generationem paterna generatio ſuccedat. Poſt quintam* [f] *autem filia ex toto, ſive de patris ſive matris parte in hæreditate ſuccedat. Et tunc demùm hæreditas ad fuſum à lancea tranſeat.* Burgundiorum [g] ſimilis lex à Gundebado rege publicata, hæc, *vt ſi quis filium non reliquerit, in loco filii, filia in patris matriſque hæreditate ſuccedat: & ſi forte filium nec filiam reliquerit, ad ſorores vel propinquos hæreditas redeat.* Saxonum porrò breuior & ſimilis lex [h], *Pater aut mater defuncti, filio non filiæ hæreditatem relinquat.* In lege autem Salica, quam Pharamundus rex Francorum, per Sicambros illos prudentiſſimos, Vuiſogaſtem, Bodogaſtem, Salogaſtem, & Vuindogaſtem, iuſſit componi, & vocata pacti nomine. Quòd poſteà emendauerunt & auxerunt Chriſtiani poſt Clodoueum regem primum Chriſtianum, Clodoueus, Childebertus, & Lotharius, tit. 62. de Allode, l. 6. Sic ſcriptum eſt, *De terra Salica, in mulierem nulla portio hæreditatis tranſit, ſed hoc virilis ſexus acquirit, hoc eſt, filii in ipſa hæreditate ſuccedunt. Sed vbi inter nepotes aut pronepotes poſt longum tempus de allode terræ contentio ſuſcitatur, non per ſtirpes ſed per capita diuidantur.* Ratione iſtius legis Salicæ, ſemper in regno Galliarum, quod Francis inſtituerunt, maſculi filij excluſis etiam filiabus ſceptrum tenuerunt [i]. Et hæc lex & conſuetudo in cōtradicto iudicio firmata eſt, & ferro & rationibus approbata. Sic enim iudicatum eſt contra filiam Lugdouici Hutini, vxorem Caroli comitis Ebroicenſis, quæ poſt mortem patris ſola ſuperſtes, eo ſine maſculis mortuo, petebat regnum Galliarum & Nauarræ, cuius etiam erat rex pater: ſtatutumque ſecundum conſuetudinem, eam repellit à ſucceſſione regni Galliarum, quòd illud non niſi maſculis deferretur, & proinde delatum regnum Philippo Longo eius patruo fratri Ludouici Hutini. Datum autem illi filiæ regnum Nauarræ, quod iure ſucceſſionis transferri in hæredes cuiuſque ſexus ſolet. Subinde, cùm Philippus Longus rex, mortuus fuiſſet relicta tantùm filia, quam dederat in matrimonium comiti Atrebatenſi, alius frater eius Philippi, dictus Carolus Pulcher, regno ſucceſſit, excluſa filia. Et ita tres fratres filij Philippi Pulchri, quem D. Ludouicus genuerat, nempe Ludouicus Hutinus, Philippus Longus, & Carolus Pulcher, regnum ordine genituræ, non extantibus fratribus, qui deceſſerant, filiis maſculis, adepti ſunt. Sed & poſteà cùm Carolus Pulcher infanta conceſſiſſet, relicta vxore prægnante, Philippus Valeſius interrex ſeu adminiſtrator regni cōſtitutus eſt; nepos Philippi D. Lugdouici filij, deſcendens ex Carolo Valeſio filio Philippi, excluſo rege Edouardo 3. eius nominis Angliæ rege, ex Iſabella Philippi prædicti D. Ludouici filij, nata, quæ ſuperſtes erat generato: quamuis eſſet propinquior Iſabella. Atque poſtmodum mortuo poſthumo Caroli Pulchri, excluſo Anglo Philippus Valeſius rex coronatus eſt, ex Parium Franciæ iudicio & ſententia, cui ſubſcripſit Edouardus

[a] tit. leg. Baioario. c. 18. §. 3. & 4.
[b] in leg. Alemanor. tit. 58. §. 1.
[c] in leg. Anglo. Verinorum ſeu Thuringor. tit. 7. de allodiis §. 1.
[d] l. 6. eiuſd. tit.
[e] l. 7. eod.
[f] l. 8. eod.
[g] in tit. leg. Burg. tit. 14 de ſucceſſ.
[h] in leg. Saxon. tit. 6. de hæred & viduis §. 1.
[i] vide Ioan. Ferraldum tract. de prærogat. coronæ, & regni Franciæ.

Eduardus: atque is ex conſenſu Anglorum, fidelitatis iuramentum præſtitit
10 pro Aquitaniæ ducatu eidem Valeſio, anno 1329. Sicque non tantùm fœminæ & filiæ à regni ſucceſſione excluduntur Francorum, ſed etiam eorum filij [a], à proximioribus ex genere maſculino: ne tranſeat hoc regnum in alienam familiam per filias [b]: & quia excluſa aliqua perſona, ex ea deſcendentes quoque excluduntur [c]. Et fuerunt certè non ignoro hac de re prælia plura & diutina inter Anglos & Francos: Quòd putarent ex proximitate Iſabellæ, regnum poſt Carolum Pulchrum, ad illam & eius poſteros peruenire iure ordinariæ ſucceſſionis, non conſiderata lege Salica, & principum maiorum præſcripta & inueterata ab omni ævo conſuetudine, quæ haberet etiam ſine lege expreſſa vim inuiolabilem. Neque ad rem facit conuentio inita in matrimonio contracto, inter Catharinam Caroli 6. regis Francogalliæ filiam, & Henrichum 5. Anglorum regem, qua cautum erat, vt ſcribit Gaguinus in Carolo 7. ex præſcriptione pactorum factorum à Philippo Burgundo: vt *ſi ſuperſtite Henrtdio vita decederet Carolus 6. Francia regnum Henrichus adiret. ſi contrà, id. quod Henrichus prædecederet, & ex Henricho virilis proles ſuperſtes eſſet Carolo defuncto Henrici filius Franciæ principatū haberet.* De hoc ſcribit etiam Paulus Æmilius [d], *In Triceſſibus Catharina filia Caroli 6. qui nec ſui nec regni, nec mētis potens foret, nihil detrectante, nubit Henricho his legibus, vt rex gener, ſi ſocero regi ſuperſtes foret, liberue ex Catharina procreati, in regnū Franciæ ſuccederent. Interea rē Francicā adminiſtraret Anglus gener, rectorq; Franciæ diceretur.* Et hæ pactiones factæ ſunt nulla facta mentione Caroli 7. qui filius erat tunc Carolo 6. natus, & rex deſignatus vt Delphinus. Quare & multiplici rōne ipſæ improbatæ ſunt; & quòd à non ſanę mentis factę ſint, & dictante hoſte, & contra regni legem, & quòd ſit id contra naturæ communis & iuris etiam ciuilis regulas, vt filius non ingratus exhæres ſit, quodúe ſine procerum conſilio, & ſine cauſa Delphinus regno priuetur, regnumque in alios quàm legitimos ſucceſſores transferatur.

11 Quamobrem optimè ſibi conſuluerunt Angli, quando poſt multas clades, ancipiteſque victorias, tandem anno Domini 1514. nubente Maria ſorore regis Angliæ, Ludouico 12. Francorum regi, remiſſerunt regi ius quod putabant ſibi in regno Gallorum competere, idque ex conſenſu & conſilio Anglorum.

12 Ex quibus conſtat, *in Gallia non eſſe commiſſa*, ex iure ſuo, mulieribus rerumpub. gubernacula nec ſceptrum. Quamuis in regno Nauarræ, Apuliæ, Amaſonum, & alibi, diuerſum ius ſeruarum ſit, quodque ſeruandum ex more maiorum eſt. Vnuſquiſque enim in ſuo ſenſu abundat. Suntque rationes locis quibuſdam ſingulares, quæ ſeruari ita ſuadent. Quamuis vbique notum ſit quòd dicebat Menander,

> κίονες γὰρ οἴκου παῖδες εἰσ ἄρρενες, ideſt,
> *Columnæ domus ſunt filij maſculi.*

Plato filiæ, quæ virò eſt deſponſata, nihil vult à patre relinqui. Et lege 12. tabularum virgo Veſtalis, neque hæres eſt cuiquam inteſtato, neque huic inteſtatæ quiſquam.

a iuxta §. hoc autem qui feu da. poſſ. ea § ad filios, de grad ſucceſſ. feud. & ſib feudo.

b § 1 de legit agnat. tut. & § ſi de pa pō apud Iuſtinia.

c l. ſi viua. de natal. libe. & l. ſi viua, de bon. matern. C. & vide nominatim hac de re, & de reprobata ſucceſſione Anglia in regno Francorum, glo. anti in præf. Pragm. Sāctio in verſ. conſanguineus Bald. in l. 1. de ſucceſſ. & ad l. 1. verſ. C. & addes, de ſenat. in P. & ibi Corſet. Pelacobi, ad tit. de verbo. ſucceſſion regno Franciæ. In practica Anto. Corſet. in tract. de poteſt. regia, q. 66

d Paul. Æmil. in Car. 6. lib. 10. Hiſtor.

e Plato, lib. 11. de legib.

f Gell. lib. 2. c. 15.

De ſucceſſione liberorum legitimorum tantùm. Cap. 5.

1 *Adoptati & arrogati ſuccedunt patribus adoptiuis & naturalibus etiam ab inteſtato. & 2.*

3 *Spirituales filii quid conſequantur ex ſucceſſione inteſtatorum parentum ſpiritualium, & pater quæ teneatur filio præſtare.*

a l. fi arrogator, de adopt. P.
b § fed et omnia, de hæred. quæ ab intest. defer. apud Iustinian. l. cùm in adoptivis, § fed nec, de adopt. C.
c d l. cùm in adoptivis
d l. fi ſic pareas, § de filius & legitimis C.
e d l. cum in adoptivis, § fed ne avi cuiũ, verſ. fed quidem, & § fin autẽ per emancipationem de adopt. C.
f d § fed ne avi cuiũ, verſ. fed ſi quidem in fine
g Paul. ad l. qui in adoptionem, 2. de adopt. P. § ſunt autẽ agnati, verſ. item ad primum legi agnat. ſucceſſ. apud Iuſtinianum
h d l. cum adoptatus, § fin.
i l. 2. § partus autem refert. de filiis & legit. P. § per alteram, ſupra de legitima ſucceſſ. § rurſum autem impubes, de adopt. apud Iuſtinian.
k l. penult. fin. item de adoptio. C.
l mal. in noſtro gramm. ad § C. Trebel. C.
m l. necare, & l. ſi quis alium, & ſeq. ff. de lib. agnoſc. P. § ult. § ſecundo, verſ. ſed et vino, de ſuis C. l. fi. § ipſum autem ff. Bonor. de bon. quæ lib. C.
n l. cum ratio, de bon. damnat. l. ſi pro eo, vers. de lib. P. l. in re & ratione, de in poſſeſſ.
o l. cum hic, de adopt. P.
p l. fi. ff. § ſucceſſ. 47. diſt.
q l. 1. ff. de ſenat. l. leg. 12. tabul.

IEX vocat adoptatos & arrogatos ad portionẽ & ſucceſſionẽ patris adoptãtis vel arrogatoris [a]. Et ideo adoptati ſuccedũt patri adoptãti ab inteſtato [b]. Neq; tamẽ ideo minus ſuccedũt patribus naturalibus & legitimis, cũ ſemper iura naturalia cõſeruẽt [c]. Atq; ita iure Codicis, adoptatus ſuccedit tantũ vnà cũ liberis naturalibus & legitimis antè vel poſt genitis, patri adoptiuo [d]: dũmodo tẽpore mortis patris adoptãti, in eius manumãtur poteſtate, ſcilicet modò ne ſit emãcipatus: nõ autẽ alius proximior ius [e]. ſuccedit autẽ patri adoptãti ab inteſtato, nõ autẽ alius proximior ius [f]. Adoptio enim nõ ius ſanguinis, ſed ius agnationis adfert [g]: quamuis in arrogato omnia iura patris adoptiui eum imitãtur [h], ſuccedatq; non tantũ patri, ſed etiam eius agnatis, & illi ei ſuccedunt [i]: dummodo non ſit emancipatus tẽpore mortis eius cui ſuccedit [k]. Niſi iure Pandectarum dicamus in eius ſucceſſione inteſtati impuberis officere agnatis & patri arrogatoris cautionem de reſtituẽdis proximis eius bonis iuxta l. non enim aliter, de adoptio. in P. Legitimi filij ſpirituales, quos ſacramẽta anadochis ſeu patribus naturalibus in baptiſmo ex lege coniungũt, nihil petunt tẽporale in ſucceſſione ſpiritualium patrũ [l], ſed ſpirituale. Res enim indiget eo alimẽto & cibo quo generata eſt, nẽpe ſpirituali. Qualis autẽ ſit ille cibus, ex D. Auguſtino relatum eſt, mea vox ante omnia, de conſecrat. diſt. 4. Sunt enim duo, quæ filiis naturalibus & legitimis debẽtur, quia duplici cura patribus vincuntur, corporis, & animi. Vnum alimenta corporis [m], & pro illis ex voto cõmunis parentũ ſucceſſio bonorum [n], quæ plenè corporalia ſunt [o]. Aliud inſtitutio ſeu doctrina vel eruditio [p], quia non alia maximè ratione patribus Deus ſingulari iure commẽdaſſe videtur filios, quam vt probos & bonos reipub. conſeruent, & relinquant: pro illorum ſceleribus ex incuria admonitionis & caſtigationis cõmiſſis, coram Deo reſpondituri [q]. Spirituales porrò filij præcipuè, & veluti in ſuffragium parentum naturalium ratione inſtitutionis & doctrinæ fidei, patribus ſpiritualibus committuntur.

De ſucceſſione filiorum naturalium tantùm, & ſpuriorum. Cap.

1 *Naturales tantùm filii qui, & quomodo ab inteſtato patri ſuccedebant. & quibus hodie illi inter Chriſtianos ſimiles, & quare. nu. 2.*
3 *Spurii non ſuccedunt ab inteſtato patribus.*
4 *Spurii turpes, parentibuſq; dedecori, non ſunt de eorum agnatione, non ferunt imaginem domus. & nu. 5.*
6 *Baculus intertextus inſignibus ſeu armis domus quid ſignificet.*
7 *Nobiles & degeneres vnde facti.*
8 *Nomen bonum, melius diuitiis multis.*
9 *Spurii in Gallia non ſuccedunt patribus eorumq; agnatis, nec ſunt liberorum nomine comprehendendi.*
10 *Nothus ſeu ſpurius in quantum Athenis ſuccedebat inteſtato.*

DERMITTEBATVR olim apud Romanos concubinatus, eius mulieris quam quis poterat nulla lege prohibente ſibi coniungere uxorem, quamq; habebat indubitato affectu ſibi comunctam, vt alibi in perſonis docui [r]. Et ideo filij, qui inde nati erãt ſuccedãt in aliquo, ex teſtamẽto, & ab inteſtato cũ deficiebat patri ſoboles ciuilis ea eſt, cũ nõ ſupererãt filij naturales & legitimi, aut coniunx legitima, in duas paternę ſubſtãtię vncias: vt matri etiã inter eos, ſi ſuperſtes eſſet, virilis portio daretur. Et filij quidem naturales eſſent, paſci tantùm ab alis

r vide l. in Codice mandati. l. fi. ff. de ſenat. & cos. ſuccedere ab. l. ult. C. ad. l.

ab illis illos ſtatutum eſt [a]. Verumtamen ij numquam proximis vel cognatis
patrũ naturalĩum ſuccedebant [b]. Hodiè inter Chriſtianos hæc ſuperflua tra-
datio eſt, cũ omnis cõcubitus præterquam vxoris legitimæ interdictus & dã-
natus ſit, tanquam fornicatio improba [c]. Proinde naturales inter ſpurios ho-
diè numerantur. Et quę dicentur de ſpuriis ſeu baſtardis, eadem cenſentur de
3 naturalibus dicta, ſi Chriſtianè loquamur. Itaque abſolutè dico ſuccedere ab
inteſtato nõ poſſe patribus naturalibus tantũ, ſiue ſolij ſint, ſiue filij naturales
& legitimi ſuperſint [d]: patrem enim certum cui ſuccedant nõ habent, ſeu de-
monſtrare non poſſunt, vel honeſtè non demonſtrant [e]. Ex quibus mihi ve-
rior videtur ſententia, vt nec illi baſtardi, qui dicuntur *aduoués*, quia honeſtè
non ſunt aſſerti filij, nec patres honeſtè demonſtrantur, non poſſe iure ſucce-
dere: etiam ſi ſit conſuetudo contraria, quæ corruptela potius & malè exem-
pli dicenda eſt [f]. Neque me remoratur ab hac ſententia Bartholus, qui con-
trarium ſentit [g]; nec eorum, qui dicunt ita iudicatum [h]. Nam mihi in hac cau
ſa ſuſpectus eſt Bartholus, qui ſe eius generis facetur [i]. Et legibus, non iudica-
tis exemplis diſputanda veritas eſt [k]. Et ſi quando princeps vel ſenatus ſine
4 exemplo cuipiam ſubuenit, id non eſt trahendum in conſequentiam [l]. Sed &
extat contrarium iudicium illudque celebre de Leotychide. Si quidem Agis
frater Ageſilai rex Lacedæmoniorum, filium reliquit Leotychidẽ, quem ille
viuus non agnouerat, ſed moriens eundem ſuum eſſe dixerat: tamen non ob-
ſtante aſſertione, in regno Agidis ab Ephoris prælatus eſt Ageſilaus, vt proxi
mior, Leotychidi vt ſpurio [m]. Quid enim prodeſt aſſertio eius quod peccati
habet veſtigia, niſi in pœnitentiã & pœnã? Et quare proximi legitimi ſucceſſo
res, turpi hac aſſertione priuari bonis poſſint, nõ video: cũ nec eos directò vel
indirectè inſtitui poſſe anteà docuerimus [n]. Quod fieri poſſet, ſi aſſertio illa
probaretur, aut idoneos ſucceſſioni redderet. Et quomodo damnatum à lege
diuina & humana delictum, poterit ab eo, qui ex illo pœnam meretur, appro-
bari & reddi bonum.

οὐ γὰρ ὅτι μὴ καλὸν, ἔστιν ἔστι καλόν.
οὐδ' οἱ τοιῶνδε παῖδες, μητρὶ λώβημα,
μίασμα πατρὸς [o]. id eſt,
Non enim quod non eſt honeſtum, poteſt eſſe honeſtum.
Neque liberi illegitimi, ſcilicet honeſti ſunt, *qui matri turpis partus,*
Et patri probrum & praculum.

Deturpant enim familiam, & peſſimis moribus prædicti vt plerumq; & dege-
neres ſiunt [p]. Ideo non dicuntur de familia vel de agnatione patris, neq; tran-
ſeunt in eos, nec deferunt inſignia ſeu arma domus [q], vt inhabiles ad ea quæ
6 dignitatis ſunt gerenda [r]: quia nec nobilitatẽ ſui generis retinẽt [s]. Scio tamen
moleuiſſe apud quoſdã conſuetudinẽ, vt permittant deferri inſignia & nomẽ
domus ſpuriis, interiecto baculo, quod vocãt barrã, quę incipit a ſiniſtris & de-
ſinit in imũ latus dexterũ ſic ⍁, vel ſic ⍁, vt ſignificent, non ex legitimo &
dextero, ſed ex infœlici & dãnabili cõcubitu natũ ex talis domus, hominibus cu-
ius inſignia intercepta baculo hoc modo diſpoſitio notãtur. Pẽdet autẽ à ſini-
ſtris in dextrę imam partẽ etiam, ad differentiã baculi interiecti in inſignibus
& armis nobilium, per quem pendet à dextro latere in imum ſiniſtri, hoc mo-
do ⍁ ſignificatur hos qui hæc inſignia ferunt, non ex linea recta proceſſiſſe,
ſed extranſuerſalib[9] & collateralibus eſſe [t]. Honeſta certè iſta poſtrema diſtin
ctio, aliam vero nõ poſſunt probare, quòd mihi videatur in contumeliam no-
bilium virorũ inducta, vtpote veſtigiis peccati in perpetuã memoriam ſplen
didis & nobilibus inſignibus interpoſitis, & nota hærẽte cõmaculatis. Cũ ta-
mẽ interſit noſtra partus nõ ſubiici, vt ordinum dignitas familiarumq; ſalua
ſit [u]. Et maximè veræ nobilitati exoſum eſſe debeat, nõ ſolũ non lætari cũ ma
lefecerint, vel malè geſtũ improuidè publicare & iactare; ſed etiam omnino
malè agere, ex quo nota inuri ſibi, generi maiorum, & ſucceſſoribus poſſit. Vt
enim virtus benè geſtum, ex grege hominum communis naturæ, fecit di-
8 gnos honore [x] non viles, vnde nobiles: Sic & vitium ex nobilibus facit viles,

a aliàs licet. C. de natu tu liber. § ſi verò filios, & § ſi quibus mod nat. eſſ ſui.
b § filium vero, eod.
c ad Corinth. 7. vbi tranſmittitur ab fornicationem ęgre-
d ad tuch licet, in fin. de natu lib. C. l. r. C. eod. § naturaquidẽ quib mod nat. effi. ſui, coll. 7. cum inhibitio. § fin. de clãd deſponſ.
e § vulgò quæſitos, de ſucceſſ. cognato. § ſi aduerſus ea, de cupe apud Iuſtinia. l. vulgò conceptus, de ſtatu homi.
f c. cũ haberet, de eo qui duxit in mat. quã prius &c. l. fi. de cõſuec.
g Bartan. l. hæredib. § 4 ad Trebell.
h Pap. lib. 21. Raphod. arrẽtorum parcer.
i Bart. in l. fi quidam cum filium, de verb. oblig.
k boni exemplis, de ſent. & interlo. om. iudic. C.
l l. 1 § fin. de conſtit. princip. in ff.
m Ælian. Probus, in vita Ageſilai. Xenop. lib. 3. rer. Gre. Plutar. in vita Agẽſilai.
n Sup. lib. 4. c. 35. nu. 5. & ſequent.
o Euripid. in Phœniſſis actu 3. verſ. 9
p ἐξίτηλοι Anglorum, ſs. dell.
q Bar. in l. 1. de dignitat. C. & in l. a. de inſtig. ib & arm. Bal. in l. generaliter. § cum autẽ, de inſt. & ſubſt. lib. cond. Exẽ. & in l. cùm legitimæ, de ſta homi. Gl. antiqua, in § ſint verũ, ad ver. pl. de nume & ſta. Cardinal. in prag. ſanctione. vide plura apud Guil. Bened. ad ver. Raynutius de clera, nu. 30. 41. 3. & 34. 50.
r ęper venerabilem, qui fil. ſint legi. Iaſon. de nat. lib. C. l. humilem. C. de incolit. nup.
s Nicol. de Vnaldis, in tract. de ſucceſſionib. parcor. & ab Guil. Bened. in d. verũ Raynutius de clera, nu. 31. ad 6. Raynutius, de teſt. Chaſſa. § 5. *des ſucceſſions de Baſtards*, nu. 22. 23. in conſue. Burgund.
t Bald. in § pen. de ſenatuſcon. in l. 1. ſuper ſtatu de quæſtio. C.
u Sene. lib. 5. epiſtolarum fin. omnium vero 44. Plat. in Charmid. Ariſtot. 3. Polit. cap. 8.
x Lucan. lib. 5. ſpectatos degeneres

de generes, & plebeios. Et miror admodum, cur nobiles faciant nominis & ſplendoris domus baſtardos ſeu ſpurios participes, concedendo inſignia & nomen domus. Et tamen ideo non permittant illos in bonis ſuccedere, quamuis inſignia ferant, ex teſtamento nec ab inteſtato [a]. Admirationis cauſa mihi videtur eſſe iuſta, quia nomen, quod æternas facit familias, patiantur potius cõſpurcari, quàm bona, quæ temporalia ſunt. Et quòd pluris bona, quàm illud faciant. Cùm tamen πολλῶν χρημάτων κρεῖττον ὁ παρὰ τῶν πολλῶν ἔπαινος, vt ait Iſocrates, id eſt, *bene audire apud homines præſtat omnibus diuitiis.* Quod anteà Salomon dixit [b], *melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ, vel quàm vnguenta pretioſa* [c]. Et alibi, *curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam theſauri magni & pretioſi* [d]. Sed retineamus quod agimus, ſpurij ergo non ſuccedẽt etiam in Gallia patribus vel eius agnatis, & ita conueniunt omnes: quia non habent iura ſanguinis [e]. Neque agnati vel cognati dici poſſunt [f], neque liberorum appellatione continentur. Neque conditio, *ſi ſine liberis*, naturalium, multò minus ſpuriorum cauſa verificatur [g]. Neque filiorum vel nepotum nomine compræhenduntur, quando de filiorum priuilegijs vel commodo agitur [h], vel de honoribus, vel dignitatibus: quamuis ſi de incommodo agatur, contineri dicãt [i], in odium eorum, quòd cùm non ſint de genere paterno, tamen impudenter ſe inſerant eidem. Dictumque, *filij adulterorum in conſummationem erunt, & ab iniquo thoro ſemen exterminabitur: & ſi quidem longæ vitæ in nihilum computabuntur, & ſine honore erunt nouiſſima eorum* [k]. Et alibi [l], *eiice ancillã*, ſcilicet concubinam, *& filium eius: non erit filius ancillæ hæres, cum filio libera.* Lex [m] Athenis fuit vt ſi quis nothum haberet filium, legitima filia caperet hæreditatem, notho autem quinque minæ relinquerentur [n].

a vt Guido Pap. ſcribit, de conſ. 180. nu. 2. Chaſſ. ad §. 3. *de ſucceſſionibus de baſtardis*, in conſuet. Burg. vbi ſerat, quia conſuetudo ſpurios cum naturalibus, & parum prohibitiones tantùm pertinere ad adulterinos, inceſtuoſos, &c. Quantus Cepo. plures cautelas meditatus ſit, ad conſtituendos ſpurios caute, & ſedulum bene, viderit ipſe qui legit. Ego reprobo.

b Prouerb. 22.

c Eccleſiaſtes, c. 7.

d Eccleſiaſtici ca. 41. c. nolo, 23. q. 1. clem. exiuit, §. cæterùm, in fi. de verb. ſig. apud Clem.

e Bart. in l. fi. C. eod.

f l. Spurius, vn. cogn. P.

g l. generaliter, § fin. ab. *ſine iuſta parte deceſſerit*, C. de inſtitut. & ſubſt. ſub cõd. facit. C. & ibi Bald. in § ſi cum autem, & Baldus cùm acutiſſimus C. de fideicõ. Guid. Bened. in c. Raynutius, ad ver. ſi abſque liberis, fi. nu. 8. & 9.

h Bart. in l. tutela, de capi. deminut. & in l. pronunciatio, de verb. ſig. & in l. 1. & 2. de appellat. P.

i Ioan. de Platea, in l. 1. de impo. lucrg. deſc. C. hab. ad l. hoc ſeculare, §. omnib. de accuſa.

k Sapien. 4.

l Geneſ. 21. ad Gal. 4.

m Strabo lib. 9. geogr.

n Solon vetuit ſpurios ſuccedere.

De filiorum legitimatorum ſucceſſione inteſtati. Cap. 7.

1 *Homo ſibi ingenium format etiam contra naturæ inclinationem.*
2 *Filij boni ex malis parentibus orti, & contrà mali ex bonis. Quomodo ſimiles & patribus. nu. 3.*
4 *Filij boni vix ab optimis relicti & generati.*
5 *Legitimationis faciendæ ratio.*
6 *Legitimatio per ſubſequens matrimonium quæ requirat.*
7 *Legitimati reſcripto principis quomodo patri ſuccedãt, & cur agnatis eius nõ ſuccedãt.*
8 *Legitimatus ex reſcripto excludit in ſucceſſione patris cognatos.*
Sed an excludatur à legitimis & naturalibus patris liberis. nu. 9.
10 *Legitimato per reſcriptum principis vbi publicari & euulgari debeat, antequam effectum habeat.*
11 *Legitimatio ad ſuccedendum, & ad beneficia à quibus fieri poſſit.*
12 *Poſſeſſionis rerum eccleſiaſticarum cognitio ad curias regis cur pertineat in Gallia.*

TANTA interdum eſt hominum induſtria & ingenium, 1
vt aliquando ſeipſos vincant, & ſibi ingenia aliter, quam natura inclinet, forment. Quemadmodum enim vis conſuetudinis rerum pernitioſarum, & vitiorum amor, illuſtrium virorum filios degeneres reddit: ſic eadem in bona aſſuefactio, & animorum probus cultus viles & natura turpes, & humiles in præſtantiores viros ſubuehit, & promouet; exque plebeijs nobiles facit. Et notã turpitudinis vel omnino oblitterat vel ſaltẽ operit. Ex bonis mali ſæpè orti; & cõtrà, ex malis optimi. Quib' eſt 2
paterna virt' pro exẽplo, quos domeſticæ imagines monẽt quotidiè, quæue in ſplẽdore maiorũ honorãt, verè nobilia portẽta dici poſſũt, teterrimis ignauiæ ac negtiæ ſordib. imbuta, qñ à veſtigijs virtutis degenerãt. Citi' quoq; detegũt

iſti

iſti ſordidi, veluti in ſole, maiorum tenebræ; in candido panno, maculæ. Vt cõtrà, qui à vilibus parẽtibus orti, qui ex impio cõcubitu, ſi in frugem meliorem peruenerint, citò tales deleguntur: vt inter ſordes, mixta honeſtas; inter tenebras, ſtella. Eoque maiore digni huiuſmodi honore, quò ſummo animi nixu perdifficilem viam tentarunt, & veluti prodigioſo impetu è conſueta natura emerſerunt. Facilis, inclinante & iuuante naturæ noſtræ corruptione, ex gradu virtutis & honoris lapſus, facilè enim corpus quod corrumpuntur aggranat animam & deprimit, facilè lapis deorſum tendit: at dignum opus laude, gratia præeunte Dei quæ nunquam non præſto deſiderantibus adeſt, inferiorem partem hominis & corpoream ſuperare, mentem domare, & in carceribus iſtius ergaſtuli animæ, principem eam eſſe, ei dominari cum ratione, &
3 carcerem etiam ſuum regere. Ex impudico quidem & prohibito ſemine, communi quodam naturali ſucceſſu, editur partus ſimilis parentibus: nec mirum, plantæ enim & arbores & animalia ſibi ſimile generant.

a Heſiod. in Ergis.
b Hora. Ode 4. lib 4.

πάντεσσι δὲ γυναῖκες ἐοικότα τέκνα γουνοῦνται[a]. ideſt,
Pariunt mulieres ſimiles filios parentibus.

Et vt ait Horatius[b],

Fortes creantur fortibus & bonis:
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et vt Thẽſeus dicebat apud Senecam[c],

c Seneca, in Tragœdia quæ Hippolytus.

Redit ad authores genus:
Stirpemq; primam degener ſanguis refert.

Sed & frequentius deterior partus ſolet eſſe genitore, quia & ſeneſcit mundus: ſeneſcunt, & minus valida fiunt quæ in eo renaſcuntur, quò magis ad interitum properant.

Ætas parentum peior auis,
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem[d].

d Horat. Ode 6 lib. 3. Carminum.

4 Et proinde meliorem ſe gignere hoc propemodum miraculum, vel ad laudem filij maximè conducit, qui talem ſe eſſe curauit. Telemachus ideo laudatur apud Homerum à Pallade Mentoris ſub perſona.

εἰ δ' ἐκεῖνος γ' ἐσθλὸς καὶ πευθοπείης
ὃς ἔτ' ἐπειτα ἕολπα τελευτήσειν ἀ μῦθοισαῖ.
παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται.
οἱ πλείονες χείρους· παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους[e]. ideſt,

e Homer. Odyſſ.

Si vero non illius, ſcilicet Vlyſſis, eſſes filius & Penelopes
Non ſa ie preterea ſperarem te perfecturum eſſe quæ molitis.
Pauci enim ſimiles patri ſunt,
Plerique peiores: pauci verò parentibus meliores.

Et Ælius Spartianus dicebat[f], neminem propè magnorum virorum optimum & vtilem filium reliquiſſe ſatis clarere: aut ſine liberis interiſſe. Neminẽ reliquit Romulus, Numa, qui vtilis eſſet reipublicæ: non Camillus ſimiles ſui, non Scipio, non Catones, non Demoſthenes, Virgilius, Criſpus, Terentius, Plautus, & cæteri. Non Iulius, non Auguſtus nec adoptiuum. Marcus imperator infœlicem Commodum reliquit: Seuerus Septimius Baſſianum, qui occidit fratrem Getam in ſinu matris. Optimum itaque viſum eſt nomothe-
5 tis, reſtituere natalibus authoritate publica ex cauſa cognita laudabili[g], quæ in principis arbitrio eſſet, vt viros dignos vera ingenuitate, & ex ſpuriis legitimos facere: vt cùm tales facti eſſent, vt digni ea ſententia & approbatu, admitti ad ſucceſſionem parentum poſſent. Conſiderantes potius quod in illis eſt vel eſſe dicitur boni, q̃ quod cõmuniter in reliquis mali eſſe cognoſcitur. Emendat eluitque notam natalem ſubſequens parẽtum matrimonium,
6 ſi pater ex concubina antè habita ſuſceperit ſpurios, quæ nec meretrix publica facta erit, & poſteà eam matrimonio ſibi cõiunxerit. Quo caſu illegitimi antè

f Spartia. in vita Seueri.

g arg. l. 1 de præcip. offer Cubi. *laudabili fidei exemplum.*

geniti habent proculdubio omnia iura naturalium & legitimorum liberorum, & patri succedunt vnà cum aliis naturalibus & legitimis [a]. Angelus Aretin [b]. in hac quæstione scribit, quod ad hoc, vt filij legitimentur per subsequens matrimonium, primùm requiritur, vt filij nati sint ex parentibus inter quos esse potest matrimonium: secundò, quod de hoc matrimonio non tantùm consensus de præsenti maritalis intercedat, sed & fiant instrumenta nuptialia & dos constituatur. Ego tamen arbitror, pro substantia matrimonij dotem & instrumenta non exigi [c], sed benedictiones sacerdotis: vt matrimonium clandestinum, quod non probat Ecclesia tanquam occultum & incertum, appareat & probetur [d]. Nec in dubium etiam reuoco matrimonium cum meretrice contractum [e], neque filios postea natos inde, per l. filium, de sta. homin. Sed num ex meretrice anteà vulgò cõceptos sibi assertee quis possit suos, & num illi succedant obsequens matrimonium, dubito & subsisto, propter l. vulgò concepti, d. tit. de sta. homi. Si tamen â coniuge antè generatos ostendi possint, eos admitterent: non aliter. Legitimatis per rescriptũ principis eadem quoque iura dantur in bonis patris, si soli sunt, & si cum consensu patris legitimati sunt cum testamento aut ab intestato decedente patre [f]. Minores autem consequuntur in bonis proximorum patrum, quàm legitimati per matrimonium: quia rescripto legitimati non succedunt ab intestato agnatis vel cognatis patris, vt alij [g]. Quia præiudicium proximis ex legitimatione fieri nequit, non vocatis, nec consentientibus [h]. Nec princeps rescriptũ in alterius præiudicium censetur indulsisse [i]. Fidem facit arrogatio, quæ per indulgentiam principis ea lege facta censetur, ne inde præiudicium fiat proximis, qui successuri essẽt impuberi arrogato, si intestatus decederet. Quare illis cautio eius rei causa ab arrogatore datur [k]. Atque ita adoptio nõ iure facta, àprincipe confirmatur, cum æstimatione iudicis, adhibitis etiam iis qui contradicerent, id est, qui lederentur confirmatione adoptionis [l]. Dum libertum etiã princeps natalibus restituit, id facere non solet nisi consentiente patrono: sus enim patrom, hoc beneficio impetrato adimitur [m]. Excludit tamen legitimatus ex voluntate patris proximos & cõsanguineos patris ab intestato, in bonis eius patris: etsi proximi legitimationi non consenserint. Quùm pater non teneatur alios quàm liberos, vel ascendentes, eosque tantùm in legitima, si nolit aliter, instituere [n]. Et proinde, illis non vocatis, potuit sibi filium legitimare, etsi ita hæredem ab intestato designare. Quod intelligi par est, secundum Guill. Bened [o]. quando legitimi & naturales liberi non supersunt. Nam si illi sint, tunc debet consensus eorum haberi in legitimatione spurij per rescriptũ principis faciendã: etenim illorum interest, cùm vel portio illarum minor ex ea legitimatione sit futura, crescente numero liberorum. Itaque si legitimatio fiat antequam nascantur ex iusto matrimonio liberi, cessabit natis illis legitimatio in hoc effectu succedẽdi in aliis autẽ honoribus & dignitatibus, iustificationis & legitimationis seruatur intactũ; dum tamẽ honores & dignitates aliis præiudicium non adferant: nam tunc simplex legitimatio tatenus beneficium suum non extendit [p]. Atque in feudis, naturalis tantùm seu spurius legitimatus, neque solus, neque cum aliis fratribus admittitur successor. Idq; ex consuetudinibus feudorum ab Insubricis seu Langobardis editis [q]. Quamuis in Gallia contraria sententia senatusconsulto curiæ supremæ Parisiorum, an. 1456. contra dominum de Ventadour firmata fuerit [r]. Placuit autem eidẽ curiæ 23. Decemb. anni 1545. hanc natalibus restitutionem principibus concedi illis factam euulgari & describi in camera seu curia computorum, & in curia iuridici loci natiuitatis eius qui legitimatur, & in curia senatus eiusdẽ pronunciæ, priusquam ex legitimatione sequi succedendi possit potestas [s]. Sed & vltra requiritur, legitimationem fieri ad hunc effectũ per principem temporalem, seu secularem, cuius iurisdictioni maximè temporalia commissa sunt [t] & successionem leges circa bona: alioquí facta per spiritualem, veluti per summum pontificem, extra loca quę sibi subiiciuntur etiam in temporalibus, quæúe sunt de patrimonio sedis apostolicæ [u], non egreditur beneficiorum & dignitatum

[a] cap. & ca. tanta, qui fil. sint legit. §. fin. de inoffic. nupt. in auth. §. similiq; b. mod. nat. effic. §. quib' cõmemoratis, de hared. quæ ab intest. defer. apud Iustin. cum quæ, & auth. nuper, vide nat. liber.

[b] Aret. ad §. testes testorũ, nu. 7. de hæred. quæ ab intest. defer. facit §. si quis ergo, quib. mod. nat. effic. sui.

[c] Etsi mulier, de donat. inter nupt. C. Innocentius, C. de rer. pud.

[d] c. fin. & 8. 3. de cląd. desponsat.

[e] c. tanta, supra citata. tamen de spons. fal.

[f] §. illud tam, quib. mod. nat. effic. sui.

[g] §. illud tam vero, quib. mod. nat. effic. sui. auth. §.

[h] I. de vnoquoque, de reb. dubi. l. illegitimum, l. ante omnia, de pact. Rub. C. rest. fin. alios adla. &c.

[i] l. 2. §. si quis à principe, de iur. patr. l. nec auus, de emancip. C. l. 2. de præsumpt. C. l. si quis legitimum, de rebus & præsumpt. P.

[k] I. non enim aliter, ff. de adopt. in P.

[l] l. adoptio, 38. & l. nam ita D. Marcus, 39. eod.

[m] l. 2. & fi. de natal. restit. liber. P. in fi.

[n] l. cum quæritur, & l. pater, in fin. C. de inoffic. testam.

[o] Guill. Bened. in c. Raymundus, ad verb. & vxorem nomine Adelaidam, nu. 185. 187. 188.

[p] Innocent. in c. per venerabilem, qui fil. sint legit.

[q] §. naturales, de feud. de feud. cont. mendon. & ego Vassil. lib. 2. feud. tit. 28.

[r] Refert Papon, lib. 21. Rapsuar. 3. arrest. 7.

[s] Pap. vbi sup. arrest.

[t] c. quo iure, de feudis vitiat. & I. differentias, q. 23. vol. de præscript. ad Rod. de tuc. P.

[u]

dignitatum aut rerum ecclesiasticarum terminos [a]. Quemadmodum nec legitimatio imperatorum vnquam porrigitur ad facultatem & potestatem habendi vel possidendi sacerdotia, vel alia, quæ sunt spiritualis causæ & dignitatis [b]. Et si quando inuenias in constitutionibus Gallicis vel Hispanicis dispensatum allophyllis, vt possint per codicillos regios naturalitatis vt dicunt seu iure regnicollæ officia aut beneficia ecclesiastica in regno possidere, non existimes hoc de restitutione natalium intelligi: aliunde enim debent esse legitimi & naturales. Nec tam ratione iuris ecclesiastici principem statuere, quam ratione bonorum ecclesiasticorum, quorum possessio & inuestitura regiæ ditioni subijcitur, potissimùm in Gallia ex rescripto Martini papæ [c]. Et causa possessionis videtur potius quid temporale, quam spirituale [d]. Habent enim & spiritualia corporalia [e]. Et ea ratione sæpè de inuestitura & iuramentum fidelitatis accipit ab episcopis [f], & ab alijs beneficiorum possessoribus pro bonis temporalibus possessis, non autem pro rebus spiritualibus, pro quibus fidem principi laico vel hominium, seu vt loquuntur homagium, facere prohibitum est [g].

a se per venerabilem, qui sit sint legis P. gl. in c. lex imperatorum, 10 dist. glo. in ca. si officia secularia, 50 dist. & glo. fin. in ca. peruenit, 23 dist.

b quod transcripsit Guido Pap. decis. nu. 4.

c Guido Pap. consil. 78. incip. circa prouisum, & consil. 78. Ioannes Andreæ in c. finali de Iudæis, & ibi Archidiac. & Innocent. facit c. cauſam, qui filij sint legit.

d c. si quis obtulerit, 23 q. 5. c. de iure vero, patronatus, de iure pa.

e facit c. lectus, c. cùm lateat, 3 dist.

f c. fin. de reg. iur. apud Greg. c. ex diligenti, de simon

De nepotum succeſſione. Cap. 8.

1 *Nepotis apellatio an ſub filiorum contineatur, & qui nepotes.*
2 *Deſcendentes præferuntur in ſucceſſione aſcendentibus & collateralibus.*
Repræſentationis ius in ſucceſſionibus inteſtati quomodo conſiderandum. eod.
3 *Nepotes cum patruis ſuccedunt in ſtirpes.*
4 *Nepotes ex filia quando cum patruis, & quando neptes admiſſæ ad ſucceſſionem inteſtati auis: & quæ ſucceſſio in ſtirpes & in capita.*
5 *Primogenitti filii nepos an excludat patruos in auito feudo vel regno.*
6 *Regna clientelaria non deferuntur nepotibus deficiente primogenito.*
7 *Primogenituræ ius ceſſibile & tranſmiſſibile. Et quæ à rege alienari non poſſint.*
8 *Feudorum per ſucceſſionem inteſtati poſſidendorum variæ leges.*
9 *Nepotes quare cum patruis ſuccedant tantùm in ſtirpes, non in capita.*
10 *Nepos ex filia quæ renunciauit dote accepta, num ex propria perſona vel matris ſuccedat auo.*
11 *Nepotes ſoli ex diuerſis filiis ſuccedunt auo in ſtirpes, quemadmodum cum patruis.*
12 *Nepotes olim rigore iuris excluſi iure prætorio ſuccedebant.*
13 *Occidens eum cui ſuccedit ab inteſtato, non ei ſuccedit nec eius filius: & cui hæc deferatur ſucceſſio.*

1 NEpos appellatione filiorum aliquando continetur [h], & cõſequenter liberorum nomen, cuius latior appellatio, illos continet, & ex illis deſcendentes [i]. A quo nepotes, hîc non tantùm filiorum filii ſed etiam inferiores deſcendentes intelliguntur poſteri, ἀπόγονοι, vt apud Virgilium [k],

Fortè recenſebat numerum clarósque nepotes.

Latiorque, quàm ſuorum appellatio: Nam & ſuos & emancipatos, & filios filiæ complectitur. Continentur & ſuorum nomine nepotes, ſi in poteſtate auorum ſunt, & qui deinde ſunt qui ſuo ordine ſuccedunt. Sic enim ait Iuſtinianus [l], *Sui hæredes exiſtimantur, vt ſuprà diximus, qui in poteſtate morientis fuerunt, veluti filius filiáve, nepos neptisve ex filio, pronepos proneptisve ex nepote, ex filio nato prognatus prognatave.* Itaque ſucceſſio horum nepotum tanquam filiorum vel ex filijs deſcendentium, erit potior aſcendentium & collateralium. Vt etiam

h l. Lucius, in 2. de hæred inſtit. & l. C. de cond. inſert. glo. in c. in præſentia, de probatio.

i l. liberorum, § 2. de verb. ſig. Pl. t. ſi quo eſt. non exta.

j ſed & ſi hæc lege, § libertos. de in ius voc. eius ſimilib.

k Virg. 6 Æneid.

l §. inteſtatorum, de hæred quæ ab inteſt. defer.

etiam innuit Vlyſſes in oratione, quam habuit de armis Achillis contra Aiacem, apud Ouidium [a].

a Ouid. lib. 13. Metam.

Aiacis meritum non ſit, neque ſanguinis ordo,
Sed virtutis honos ſpoliis quæratur in iſtis.
Aut ſi proximitas, primuſq; requiritur hæres,
Eſt genitor Peleus, eſt Pyrrhus filius illi,
Quis locus Aiaci?

Duplex modus ſuccedendi nepotum in locum patris, vel ex perſona eiuſdem patris iure repræſentationis, vel ex perſona propria. Nec perpetuò nepos, quando ſuccedit in locum filij, venire dicitur ex perſona propria, vt ſentit Bartholus [b], qui etiam in eo ſibi contrarius eſt, vt ſcribit Iaſon [b]. Ioan. Faber, in §. cùm filius, de hæred. quæ ab int. defer. Sed tantùm habet id locum in filijs filiorum & filiarum non in pronepotibus, putà inquit Faber, ſi habeat nepotem & ex alio nepote defuncto pronepotem. Et ita pronepotem videri excludi [d]. Tunc temporis videlicet [e], quando pronepotes veniunt ad ſucceſſionem patruorum cum aſcendentibus: ſecus, quando pronepotes ſuccedentes aſcendentibus ſunt in pari gradu. Ponitur autem quædam regula generalis à Chaſſaneo, quòd repræſentatio in ſucceſſione collateralium habet locum ex diſpoſitione iuris, & non vltrà: ſed conſuetudines diuerſas interdum in linea directa obtinere interdum non [f]. Ita & bona de quibus ſucceſſio fit & à quale ge defertur, & forma conſtitutionum in delatione, & quibus perſonis, conſideranda ſunt: adhibitis ſingulorum finibus & rationibus, quæ ſeparatim vix enucleari poſſunt, ſed ſimul. Filij ergo ſoli ſuccedunt, ſi ſoli ſint: & ſi aliquis illorum mortuus ſit, & filios reliquerit, cum illis nepotes ita & pronepotes in locum patris ſuccedunt ratione paternæ partis, in ſtirpes; ſi concurrant cum filio aliquo mortui vel filia, fratribus patris ſui. Vt ſi mortuus inteſtatus reliquerit filium & nepotes ex altero filio, diuidetur ex æquo in duas partes hereditas: & ita filius mediam partem habebit, nepotes tantundem ſimul ex hæreditate conſequentur, aliam videlicet dimidiam, quam inter ſe diuidant [g]. Quod in nepotibus per filios deſcendentibus antiquæ leges tantùm amplectabantur, extra ea verò nepotes vel neptes excludebant, quandiu ex maſculis erant nepotes vel neptes: donec emendatum hoc ius fuit [h]. Et primùm quidem Valent. Theodo. & Arcad. CCC. admiſerunt etiam nepotes ex filia: verumtamen non æqualiter cum patruis vel auunculis ſeu materteris, ſed cum diminutione tertiæ partis [i]. Conſentiunt autem cum Diocle. Et Maximia. in hac ſucceſſione nepotum ex diuerſis filijs varij numeri auo ſuccedere ab inteſtato [k], non pro viribus portionibus, id eſt, non partitione facta hæreditatis ſecundum numerum perſonarum. & vt dicunt in capita: ſed pro ſtirpibus, id eſt, habita ratione portionis filiorum, ex quibus plures nati ſunt. Vt tantundem vnus vel plures nepotes ex vno filio conſequantur, quantum conſequutus fuiſſet pater ſi viueret. At in nouiſſimo, differentia omnis ſexus & ſuitatis olim obſeruatæ ſublata. Et hæc lex lata, *In ſucceſſione mortui patris familias ſiue filiæ familias liberi eius ſi ſint, omnibus alijs prælati ſuccedunt. Primi quidem gradus æquiter ſuccedunt nepotes & vlteriores, in ſtirpes. Non diſtinguendo ſexum, vel iura poteſtatis, ſed naturalis cauſa inſpecta* [l]. Cæterùm, in feudis nepos ex primogenito filio excludit patruum in ſucceſſione feudi, vbi alia non eſt conſuetudo: [m] quãdo natus vel conceptus eſt tempore mortis aui, de cuius ſucceſſione agitur. Nam ſi poſt mortem aui conceptus eſſet, ſuccumberet partioni, & patruus præferretur [n]. Sic in illa quæſtione plurib. argumentis agitata à Iaſone [o]; num in regno, quod primogenito debetur ex lege, nepos primogeniti mortui excludat patruum, & Alexãder ex Baldo [p] videtur reſoluere [q]; vt ſi nepos primogeniti natus eſt poſt patruum, tunc nepos debeat excludi à ſucceſſione regni, vel aliorum bonorum quæ primogenitis deferuntur: quia non poteſt tunc nepos dici primogenitus neque in eum tranſlatum dicitur ius primogenitu-

b Bart. in l. 2. C. de liber. præt. & ibi Iaſ. §. ſi filius, de conſtitu. cõmẽcip. libe. per extraneã. §. ſi filius, & alib. Bart. de collat. dot.

c Iaſ. in l. Gallus §. quilibus, §. & quod ſi tantùm, de lib. & poſth. num. 4.

d §. per ſtirpes, de hæred. ab int. veni. in auth. Speculator, in tit. de ſucce. ab int. verſ. quid ſi aliquid

e Ioa. Faber, §. debent quæ ab int. defer. Chaſſa. ad §. 12. *de ſucceſſion.*, ad verſi. *& notes ſpecialiter*, nu. 4. in conſ. Burg.

f Chaſſan. vbi proxim. n.

g §. cùm filius, de hæred. quæ ab int. def.

h §. item vetuſtas, col. 1. ſi de filiabus, de ſuis & legit. lib. C.

i §. 1. eod. C.

k auth. in ſucceſſione, de ſuis & legit. lib. §. de hæred. ab int. veni. in auth. d. §. item vetuſtas, de hæred. quæ ab int. defer.

l Bald. in l. cum auus quæritur C. de inoff. dotib. Panor. in cl. fin. de voto, Guill. Benedict. in ca. Raynutius, in verſi. teſtamento reliquens, limitat. 6.

m Bald. ad l. 3. de ſuis & legit. fur. c. Guill. Benedict. ad d. ca. ad ver. Et ſocialet, quæſtio in vtera, nu. 41.

n Iaſ. diſputat hanc quæſtionẽ in vtrinque partem, in l. 1. poſt ſyde æquã. hæred. ann. 1. vbique ad finẽ vbi reſolutio, & quando nepos excludat patruum vide Bocer. in c. noſ. Bruneg. §. 2. de reſt.

o Bald. in d. l. 3. de ſuis & legit.

p Alex. ad l. ſupradict.

q Alex. ad l. ſupradict.

turæ, cùm natus ſit poſt patruum. Et, inquit Iaſon, primogenitus intelligitur natus primus de genere vel de agnatis [a]. Quod ſi natus ſit ante patruum ſubdiſtinguitur: an lex vel ſtatutum, ex quo defertur regnum vel res primogenito, deferat primogenito filio: & tunc ſtrictè verba intelligi debent, & nepos non præfertur patruo: quia appellatione filij propriè non venit nepos [b]. Quod ſi ſtatutum vel conſuetudo dicat ſolummodo, vt primogenitus ſuccedat, nepos hic natus ante patruum præfertur. Sũt viri docti in hac quæſtione, de nepotis primogeniti & patrui prælatione, vtrinque acerrimis probationibus ſua caſtra defendentes. Ego tamen quid ſentiam, cùm liberum ſit cuique ſententiam dicendi in tam copioſa varietate, dico: primùm mores regnorum & familiarum, conſuetudinemque antiquam ſequi oportere, ſi de ea appareat: in conditionibus enim rerum pacta appoſita ſequenda ſunt [c]. Quod ſi variauerit conſuetudo, vel quæſtio de nouo emerſerit, quæ ex maiorum exemplis explicari nequeat, arbitror filij primogenituræ ius ad nepotem quandocunque natum, dummodo conceptus fuerit pendente vita aui, transferri patremortuo ante auum [d]. Nam ſi filius ſuperuixiſſet auo filij ſui, nulla eſt quæſtio, cùm iam ex perſona filij, ius quæſitum ſit ei; & ita ad ſuos rectè transferat [e]. Ratio autem huius ſententiæ illa videtur eſſe, quòd vbi natus eſt filius, ius primogenituræ in illum tranſlatum ſit, & impleta ſit voluntas ſtatuti: ideoque deſignatus quodammodo rex vel ſucceſſor dicatur, non iure hæreditario, ſed ex diſpoſitione legis potiſſimùm in regno libero. Atque ius ita quæſitum natiuitate prima per ſanguinis primitias, trãsfunditur, eadem ratione ſanguinis in nepotem [f]. Quia ſanguinis inſtitutus curſus à natura, interuerti non poteſt §. Contra quam obſeruetur, ſi agatur de regno non libero clientelari deferendo ex pacto primogeniti: Nam in eo, mortuo primogenito, nec nepos ex eo, nec ſecundò genitus filius ſuccedit, ſed redit ad dominum. Vt in regno Siciliæ iudicãtum, quòd in eo caſu ad Summum pontificem redit decedente rege ſine ſuperſtite primogenito [h]. Regnum enim eſt de feudo Eccleſiæ Romanæ, vt Apuliæ, & Neapolitanum inueſtituram accipiens à principe ſacerdotum Romano [i]; Nec ſucceſſionem hîc admittimus hæreditariam. Sed & conſtat, quæ cedi poſſunt, ſi nihil aliud prohibeat expreſſè, tranſmiſſibilia eſſe ad hæredes [k]. Primogenita autem liberè cedi poſſe docet facta pagina, in exemplo Eſau & Iacobi [l]. Tranſmittetur ergo per primogenitum in nepotes patris ſui, videlicet ſecundum intentionem legis, vt qui ex primitijs generationis naſcuntur, perpetuò ad ius de quo agitur, vi legis ſuccedant. Et in hac ſententia probanda iure diuino & naturali, totus incumbit Oldradus, per 18. columnas conſil. 224. incipiente, *iſtæ ſunt allegationes factæ*. Quare nec de his plura addam. Moneo autem, vt ſi de feudi ſucceſſione agamus, legem impoſitam traditionis ſummoperè & præcipuè contemplemur, & naturam feudi: num diuiſibile, indiuiſibile, fœmineum, paternum, antiquumúe ſit, an tranſmiſſibile, vt docuimus in libro feudorum anteà in rebus [m]. Hæc enim euolunt facilè ſucceſſionis cauſam nopotum. Exempli cauſa, Feudum Marchiæ, ducatus, comitatus, vel alterius regalis dignitatis, de quo fit à rege vel Imperatore inueſtitura mortuo inueſtito, reddit ad regem, nec ad filios vel nepotes tranſmittitur: niſi inueſtiantur de nouo [n]. Vt etiam in bonis, quæ diademati regio annectuntur, ſi concedantur à rege alicui, morte eius ius extinguitur, vt vſufructuario decedente vſusfructus, & redit ad regem, non ad filios poſſeſſoris: quia eorum proprietas non poteſt diſiungi à iure diadematis, & quæ coronæ ſunt, inalienabilia ſunt iure communi. In alijs feudis, interdum ſoli nepotes, interdum cum patruis ſuccedunt, prout conſuetudo ſeruata eſt, & vt dictum, ex natura feudi [o]. Siquidem & aliquando patruus nepotes excludit, vt tractat Andreas de Iſarnia, in §. 1. de natu. ſucceſſ. feu. in feud. col. 7. & in §. præterea, de prohib. feu. alienat. per Frederi. Cæterùm in rebus, quæ iure communi recipiunt cenſuram, iure repræſentationis cum patruis in bonis aui inteſtati admittuntur collatione vtrinque facta acceptorum; ita vt non ſuccedant cum patruis per capita, ſed in ſtirpes: quia ratione propriæ perſonæ excluderentur, vt remotiores in

[a] c. Ioſeph. de verb. ſig. l. quod certum. de poſt hæred inſt. C. § 2. de grad ſucceſſ in feud. §. cùm verò Contra ſur. qui feud da poſſ in vſi. feud.

[b] l. filij appellatione, & l. iuxta, de verbo. ſig. l. ſi quis filiabus, & l. quod ſi nepotis, de teſtam. tute.

[c] l. in traditionibus, de pact. P

[d] & ita tradit Ioann. Fab. ad §. enim filius, de hæred. quæ abint defer. Chaſſ. ad §. 10 *des ſucceſſion.* nu. 2.

[e] vt in c. licet, de voc.

[f] Vide in ea quæ periculoſum, gloſſam 7 9.

[g] l. in iudicibus, & l. ſi quis priorem, de ſec. nupt. C.

[h] Iaſ. ad l. ſi poteſt. nu. 45 de acquir. hæred.

[i] c. apoſtolicæ, de re iudic. in 6.

[k] l. ex pluribus, de adminiſtrat. tuto. P. l. quædam, de acq. re. domi.

[l] Geneſ. 25. & 27. ca. fin. § item opponitur, 1. q. 3.

[m] lib. 6 Symag. ca. 2. & 3.

[n] §. 1. de feudo Marchiæ, in vſib. feud.

[o] §. 1. de natu ſucceſſio. feu. §. 2. de ſucceſſ. feu. §. 1 & 3. de feu. Mar. in vſib. feudo.

res in gradu. Nam proximior gradus eſt filiorum, quàm nepotum; quare non
succedunt in tanta portione ac filij, ſed in ea tantùm, quam pater eorum tan-
quam vnus ex filijs, ſi viueret, habiturus eſſet [z]. Et ita ſubrogati habent eam
dem cauſam, quam habituri eſſet ij, in quorum ſunt loco [b]. Scio tamen ali 10
quos dixiſſe, nepotes ſuccedere auo ex perſona propria, & non patris: repræ-
ſentato tantùm in gradu filio, & non in perſona [c]. Sed verior eſt contraria ſen
tentia, quam etiam Barthol. ſequitur ſibi contrarius [d]. Quanquam ſi agatur
de nepote filiæ, quæ renuntiauit dotc aliqua accepta & iurauit, quæ ob iura-
mentum non poteſt ex ſua perſona petere ſupplementum [e], dicere poſſimus
nepotem ex ea, mortua matre antè auum, poſſe petere ſupplementum legiti-
mæ, vel agere querela inofficioſi, ſi in aui teſtamento relictum illi nihil eſt,
quod illi ſufficiat pro legitima, idque ex propria perſona [f]. Is enim non poteſt
excludi iuramento matris, quia iuramentum perſonale eſt, & auus debet le-
gitimam etiam nepoti. Quia nepos, ſublata filia, loco filiæ eſt: & ideo ſuccedit
in locum filiæ. Et ſi plures ſint nepotes ex ea, cum patruis loco vnius filiæ, tan-
tùm partem capiunt. Quinimo & ſi nepotes tantùm ſint ſucceſſuri nullis exi- 11
ſtentibus patruis, ſi ex diuerſis filiis vel filiabus plures ſunt nepotes in pari nu
meri, adhuc remanet forma ſuccedendi per ſtirpes, non per capita. Vt ſi ex v-
no fratre ſint nepotes tres, ex alio duo, ex alio vnus ſolùm, tantùm conſeque-
tur vnus qui ſuam ſtirpem & locum patris tenet, quantum duo, & tãtum duo,
quantum tres: non ſi eos ac ſi cum patruis concurrerent. Et ita iudicatum ſcri-
bit Guido Pap [g]. Quæ communis eſt [h], & ſanior opinio, propter locum quem
tenent. Et ita ſe ſæpe conſuluiſſe ſcribit Guill. Benedictus [i]. At ex rigore iuris 12
ciuilis etiam placuit ne nepotes venire poſſent ad hæreditatem aui, ſed tãtùm
ex iure prætorio [k]. Locum ergo veluti gradus ſempet tenent ex æquitate pa
tris, & ſi ex eius perſona non veniant. Et proinde ſi filius patrem occiderit, & 13
indignus factus fuerit ſucceſſione, nepos quoque ex eo, occiſa auo, ſuccedere
non debet etiam non conſcius vel ſocius ſceleris aut necis illatæ, & ita contra
ſententiam Baldi [l], reſoluitur [m] communi interprætum calculo. Et homici-
da reddito incapaci, bona quæ hac via ſcelerata aſſecutus eſt, ab hæredibus
euincuntur, vt ab indignis [n]. Sic ſi frater fratrem occidat, inteſtato quidem ſi
proximior ſit ſuccedit: ſed ab eo & ab eius filio, ſucceſſio à fiſco vendicatur,
velut ab indignis: niſi ſit alius qui in æquali gradu ſit cum interfectore, ad
quem non ad fiſcum deuoluetur hæreditas, homicida & eius filio excluſis.
Quod & exemplis illuſtrat Boerius, deciſ. 25. in occidente agnatum, vel vxo-
rem, vt eis homicida ſuccedat quidem, ſed tanquam ab indigno, dummodo
alij, gradu non ſint æquales qui poſſint ſuccedere, euincatur hæreditas.

[z] hoc examinat Guil Bened in c Raynutius, ad ver & vxorem nomine, nu 65-66.
[b] Cum quæ-qui an iurarũ, ſi quis cautio?
[c] Bart in l ſi auus de lib. præt & Alex conſ 4 col 4 vol 4 & conſ 10 vol
[d] Bart in l Gallus, § & quid ſi tantùm, col 1 ver al, de lib & poſth
[e] quamuis, de pact in 6
[f] Bald in l fi in 4 col C eod. Guid Pap deciſ 10 ſtatut ad l qui Carthagine, de aeq. hæred. Guill Bened in 3 parte c Raynutius in q de legitim. nu 6
[g] Guid Pap q 13.
[h] Bald in § item fi de natu ſucce Felin vſib feudo Angel in § cùm filius vide hæc quæ ab int def
[i] Guill Bened ad c Raynutius, ad ver & vxorem nomine, nu 65 de teſtam
[k] Iuriſ peritus, C vn de hib. Laſ in l. ſi quis filium, § ſi filius nat de aequ. hæred
[l] Bald in l ſi quis in cella, nu 9 C
[m] Nicol Boer deciſ. 21 nu 8. Item ratio, § ſi de bon Ammian & ibi Bart & Paul Caſtr in l cod ſullis, C ma tre, de legat 1 Lucius Titius, & ibi glo & Bart in 2 no ta de mee fiſc
[n] l. Lucius Titius, & ibi Bart & glaſ Bald in l eam quã, verſ hæc faciunt ad quæſtionem, de fi deicom C.

De ſucceſſione delata aſcendentibus inteſtatorum deſcendentium.

Cap. 9.

1 *Hæredum pronuntiatio num pertineat ad deſcendentes, vel collaterales, vel inſtantes.*
2 *Ordo ſucceſſionis turbatur ſuccedentibus aſcendentibus deſcendentibus.*
3 *Mater iure 12. tab. non ſuccedebat filio, quare, & quomodo iure ciuili ſuccedat. & nu. 4. 5. 6. & 8.*
7 *Ius liberorum quid.*
9 *Aſcendentium quæ ſit hodie in deſcendentium ſucceſſione lex poſita.*
10 *Auus, auia, & ſuperiores quomodo ſuccedant deſcendentibus.*
11 *Aſcendentium ſucceſſio quomodo recipiat diſtinctionem ex bonis paternis, vel maternis.*

12 *Filij fratrum quomodo cum patruus & patre vel matre defuncti inteſtati patrui ſuccedant.*

13 *Fratres fratrumque filij excludant auos auiſque defuncti in ſucceſſione inteſtatis fratris, ſine patre & matre decedentis.*

14 *Spurij inteſtatis decedentibus qui & quando aſcendentes ſuccedant.*

1 DVBITATVM aliquando eſt, num appellatione hæredum legitimorum veniant aſcendentes: & concluſum etiam eſt, in clauſula ſubſtitutionis facta alicui, *ſi ſine hærede legitimo decederet*, non contineri aſcendentes, nec collaterales, ſed tantùm deſcendentes [a]. Licet in cõtractibus, & in legibus vt plerumque, hæredis nomen omnes in vniuerſum directò ſuccedentes contineat [b]. Ordo certè turbatur in ſucceſſione dum prædecedunt filij parentibus [c]. *Non debent enim filius theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis*, inquit D. Paulus [d]. Et ordinæ naturæ filius ſuccedit patri [e]. Atque in lege ſucceſſionis inteſtati in Numero ca. 27. Deus meminit de deſcendentibus, & lateralibus, de aſcendentium ſucceſſione nequaquam. Nec Plato etiam, in hac ſucceſſionis lege memin t [f]. *Si quis omnino ſine liberis maſculis fœminiſque decedat inteſtatus, mas & fœmina qui ex eodẽ genere tanquã cõſortes domũ deſertã ingredi ãtur, quibus ſors proprie cõpetat. Prima ſoror, deinde fratris filia, ſororis filia tertia, quarta paterna ſoror, paterni fratris filia quinta, ſexta paternæ ſororis filia.* In Aruernia & in quibuſdam alijs locis, ex conſuetudine conſeruata nunquam deſcendentibus aſcendentes ſuccedunt, ſed illi ſine liberis fati munus obeuntibus, vocantur ad inteſtati ſucceſſionem ex
3 latere proximiores: iiſque deficientibus, fiſcus [g]. Lege 12. tab. pater, decedente ſine liberis filio vel nepote qui in eius eſſet poteſtate, ei ſuccedebat ſolus, excluſa matre, cui nec ſuus hæres erat [h]. At emancipatis filius, nec pater ſuccedebat, niſi contracta fiducia eos emancipaſſet, & nominatim in emptione & venditione & emancipatione fictitia [i], ſibi ius ſuccedendi reſeruaſſet. Quod emendauit Iuſtinianus, ſublatis emancipationis antiquis & ſolemnibus ritibus ſtatuens, vt quamuis fiducia de ſuccedendo inter emancipandum contracta non eſſet nominatim, tamen pro quaſi contracta habere
4 tur, in hilominus filio emancipato ſuccederet [k]. Matris repulſam à ſucceſſione filiorum iuſtam pluribus rationibus quidam contendunt: quod vel per eam ſucceſſionem, nomen & ſplendor familiarum occidat, tranſlatis bonis in extraneas appellationes, & in alios honoris titulos, quia filij non matris ſed patris familiam ſequantur [l]: vel quia alienum à iuſticia videatur, agnatorum ſpolia in alienum virum tranſferri: quod & d rum pati dicæ Ioan. Faber [m], contraque intentionem defuncti anteà patris, cuius etiam animam poſt mortem triſtari ſcripſit Iuſtinianus quando mulier ſecũdas experitur nuptias [n]: vtpotè quod ſæpè ſecundo viro, & bona & vitam ſui filij addicit, lugubrem facit omnem patrimonij ſtatum, & proximorum mouet Lachrymas, dum maiorum imagines vident reuulſas, aut aliorum titulis bona adſcripta [o]. Quibus alias nectit cauſas Guill. Benedictus in c. Raynutius, ad verba, *& vxorem nomine Adelaſiam*, nu. 20. 30. 31. 32 33. Vnde nõ improba videtur alicubi conſuetudo, vt matres non ſuccedant filijs. Cuius generis & edictum latum fuit à principe noſtro Carolo 9. edicta anno Dom. 1567 mẽſis Maij apud ſanctum Maurum, quo bona quæ filio obtigerunt ex parte vel linea paterna, adimebantur matribus relicta eis pro omni legitima illis debita, media parte horum bonorum in vſufructu tantùm, & vſusfructus nomine quandiu vixiſſet. De alijs tamen non fit mentio bonis aliundè procedentibus, publicatum hoc edictum in curia ſenatus Pariſienſis eodem anno 29 Iulij. Tholoſanus tamen ſenatus publi
5 cationem non eſt paſſus. Iure ciuili, Claudius Cæſar matri ad ſolatium liberorum amiſorum legitimam eorum detulit hæreditatem [p]. Poſteà autem ſenatu conſulto Tertylliano, vt ait Iuſtinianus [q], quod D. Adriani temporibus factum eſt, pleniſſimè de triſti ſucceſſione matri non etiam auæ deferenda, cautum eſt, vt

a lex filio, §. fin. ad Tertull. Paul. 3 de ſuis & legit. hæred. C. vide Guido, Pap. 447.

b l. 6 C. de hæred. inſtit. l. ſub diuerſis, §. 1 de cond. & dem. l. quidam, § is autẽ, de eden. l. na. 6 & ſi parentibus, de inoff. teſta.

c add Cuiac. 11 & 12 cum apoſtillis, 6 §. prohibemus, de cẽſib. ea prædicatur, 6 q. 1.

d l. ſcriptus, § non ſic parentibus, vnd ſupra.

e Plato, 4 de legib.

f Maluer in § idem, de conſuetud. de ſucceſſione, & vſu-fructu.

g § de ſenatuſc. Tertyll. l. ab 31 ſtat. 33 l. 2 C. ad ſenatuſc. Tertyll.

h de fiducia emancipationis, in § præterea, & ibi cita Theophilus, quod, in pat. pot. & § inde legitimi. Caius, ib. 2 Inſtitutit. 6.

i l. fi. C. de emancipat. liberor. § fi. de legit. agnat. ſucceſſ. apud Iuſtinia.

k § ſuncarem, verſ. *ſed*, de legit. agnat. ſucceſſ. § fin. de pat. pot.

l Faber, in rub. de nupt. in fine.

m § quæ verò de nupt. in auth.

n l. lex quæ tutores, de admin. tut. C.

o § 1 de ſenatuſc. Tertyll.

p § 1.

tum eſt, vt mater ingenua ius trium liberorum habens; libertina, quatuor, ad bona filiorum filiatumúe admitterentur inteſtatorum, licet in poteſtate parentis ſit: vt ſcilicet, cùm alienò iuri ſubiecta eſt [a], iuſſu eius adeat hæreditatem, cuius iuri ſubiecta eſt. Huius ſenatuſconſulti Antoninum Pium ab Adriano adoptatum authorem facit Zonaras. *Claudius*, inquit Suetonius [b], *conſtituto pro condition cuiuſque eius vocationem legis Papiæ Poppææ: Latinis ius Quiritium feminis ius quatuor liberorum quæ cónſtituta hodie ſeruantur.* Et Beroaldus ad Suetonium tradit beneficium hoc liberorum ab Adriano libertinis poſteà tributum. Vlpianus in tit. 16, ſiquidem Vlpiani eſt opus, ſic ſcribit de hoc ſenatuſconſulto inteſtati filij [c]. *Hereditas ad matrem ex lege 12. tabul. non pertinet: ſed ius habet liberorum, ingenua, trium; libertina quatuor; legitima heres ſit ex ſenatuſconſulto Tertylliano. Si tamen ei filio, neque ſuus heres ſit, qui ue inter ſuos heredes ad bonorum poſſeſſionem à prætore vocantur: neque pater ad quem lege hæreditas bonorúmve poſſeſſio ulla re pertinet; neque frater conſanguineus. Quod ſi ſoror conſanguinea ſit, ad utraſque pertinere iubetur hæreditas.* Quæ omnia excepta ſunt ex l. 2. cum ſuus 55. & ſequentib. legib. ad ſenatuſc. Tertyllia. in P. Quibúſque apparet matrem ex ſenatuſconſulto non ſuccedere, ſi pater filio defuncto ſuperfuiſſet [d], filioſque defuncti obſtrinxiſſe matri [e]: imò adoptiuos tam filios quàm nepotes, vtpote in familiam translatos [f]. Filiam autem mortui vnà cum inteſtati morte admitti [g] Iuſtinianus explicare videtur quale ſit illud ius liberorum in ſucceſſione matris, his verbis [h]. *Ius liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit: ad neque habet, neque habuit. Habet, eos ſuperſunt; habuit, quæ amiſit: neque habet, ar- que habuit, quæ beneficio principis ius liberorum conſecuta eſt.* Fuit Conſtantini [i] poſteà lex, quæ non habita ratione iuris liberorum, matri deferebat hæreditatem diminutam, ex tertia vel alia parte delata agnatis, qui anteà non excludebantur ab hæreditate [k]. Theodoſius verò & Valentinianus, matrem iure liberorum ſubnixam, patruo capite minuto ſtatuerunt dare tertiam partem: ſi nullo vero huius ſubnixa ſit auxilio, quartã [l]. Iuſtinianus iterum, ſuſtulit omnino ex ſenatuſconſulto neceſſitatem iuris liberorum, & conſtituit legitimam iure, quæ ex ſenatusconſulto præſtaretur, omnimodo matrem habere: licet tres liberos ingenua, vel libertina quatuor minimè pepererit [m]. Verùm illud retentum eſt, vt filij defuncti præferentur matri & additum, vt & filiæ eiuſdem mortui neptes & pronepotes eam excluderent [n]. Abolita liberorum plurium neceſſitas, cùm non videatur peccaſſe mulier nec arguenda, quod non plures ſed pauciores pepererit. Sublata etiam illa diminutio tertiæ vel quartæ partis cum conſtitutione vt ſine vlla diminutione, filiorum ſuorum ſucceſſionem acciperent, excluſis omnibus perſonis legitimis: excepta fratris & ſororis perſona, vt dicemus [o]. Sublata etiam l. in ſucceſſione, l. 9. de legit. hæred. C. Sublatæque pœnæ ſterilitatis & cœlibatus [p]. Veruntamen adhuc iure Iuſtinianeo & Codici, pater potior matre. Et in lucris nuptialibus, & in bonis maternis quæſitis filio, primùm ſuccedebant defuncti liberi ſi eſſent; & ſi non eſſent, fratres excluſo patre. Poſt ques, ſi illi non eſſent, pater admittebatur, etiam ſi defunctus fuiſſet in poteſtate patris; in cuius tamen bonis quamdiu vixiſſet pater haberet vſumfructum [q]. Atque his modis ſæpè variatum in ſucceſſione aſcendentium, matris, patris auorum & auarum, & concurſu illarum, vel in diſtinctione facta rerum, de quarum ſucceſſione agebatur, vel perſonarum, vel poteſtatis, qualitatis, vel temporis, vel ſexus. Sed tandem illa, & vniuerſæ ſuccedendi formulæ antiquæ, prætoriæ, iuris antiqui & antiquioris, in vnam teſtelationem redactæ ſunt [r]. Vt ſi pater ſolus ſuperſit mortuo filio in poteſtate cõſtituto, ſolus ſuccedat: ſi verò vnà cum illo mater ſuperſtes ſit, vterque filio æqua iure ſuccedat in proprietate & vſufructu bonorum caſtrenſium; in bonis verò aduentitijs, in quibus pater quamdiu vixerit habet vſumfructum [s], mater cũ patre in proprietate ſuccedat; vſumfructum pater quandiu vixerit integrum retineat, & eo mortuo mater cum vſufructu partem ſuam poſſideat. Sic emendata eſt lex antiqua quoque, qua pater accipiebat caſtrenſia filij non iure hæ-

reditario.

a Idem Paul. in l. filij, 6. ad ſenatuſc. Tertyll. lib. 38. P. tit. 8.

b Suetan. Claudio, c. 19.

c Vlp. in tit. 16.

d vt in l. 2. C. ad Tertull.

e l. 5. liberi & l. in ſuſpenſo, ff. eod. P. l. quiſquis, 5. eod. P. & d. 5. liberi

f l. 5. ſed ſi quis deceſſerit, ad Tertyll. P.

g Vel Paul. lib. 4. recept. ſent. c. 9. Iur. liberorum pluta habebat priuilegia: horum hoc vnum, quia donata Leuna, Dio Caſſ. lib. 55. de iure liberorum compoſuit librum Marcus Verrantius Maurus.

h in l. de legit. hæred. lib. 6. Cod. Theod. tit. 1.

i l. ſicut in tit. 27. cod. tit. C. Theod. 5. item vetuſta, de hæred. ab. int. deferr. Explicat eam Theophil. in 5. pen. de ſenat. Tertyll.

k l. 2. de iure liber. lib. 8. C. tit. 59.

l 5. præterea mater, de ſenatuſc. Tertyll.

m 4. ſed nos conſtitutione, ſed l. fin. C. ad ſenat. Tertyll.

n l. 1. de grãm. pat. ex lib. 8. cod. tit. lib. 9. C. tit. 51.

o in l. ſi quem de ſucceſſ. lib. 6. C. tit. 59.

p Ita tam ſeq. reſolut. commentatis in Gal. Rebuff. in tract. de hæreditat. ad vet. & extrem. nominee nu. 74. & 75. & ſeq.

q l. cum oportet, de bon. quæ lib. C.

10 reditario ſed iure peculij ſolus [a]. Quod ſi agatur de liberis emancipatis, bona eorum diuiduntur æqualiter inter ſolos parentes primi gradus, inter patrem & matrem ſi ſoli ſint. Sed ſi defuncto non ſint primi gradus aſcendentes, putà pater aut mater, ſed tantùm ſecundi vel tertij gradus, auus auia, vel proauus & proauia paterni vel materni; inter paternos & maternos auos & auias æqualiter etiam bona diuidentur. Vtex bonis defuncti, putà Titij, auus & auia eius ex parte patris, mediam partem conſequuntur: auus & auia ex parte matris, aliam midiam. Et ita auus & auia patris faciunt vnum gradum, & vnam ſtirpem loco filij: auus & auia matris, aliam ſtirpem. Et proinde quia iſti ſuccedunt in ſtirpes, ſi Titius deceſſerit relicto tantùm auo paterno, vel auia paterna ſola, & relictis auo & auia maternis; tantundem conſequetur ſolus auus vel ſola auia patris, quia ſtirpes eſt, quantum auus & auia matris, qui aliam ſtirpem faciunt: & contrà, tantum auus vel auia ſolius matris quantum auus & auia ſuperſtitis patris. Nam deficientis portio, eis qui ſunt de ſtirpe accreſſit, quandiu aliquis ex illa ſuperuixerit, neque ad alterius ſtirpis perſonã defertur [b]. Si tamen auus & auia materni aut paterni concurrerent cum patre vel matre, vel cum his duobus vel cum altero horum, excluderetur auorum & proauorum gradus à proximiore paterno & materno [c]. Exceptionem tamen hîc adferri oportet, ex diſtinctione pretiſſimum bonorum, in qua praxis variat, ſed de iure quod tenendum ſit, explicantur. Nam ſi quæ diximus de æqualitate ſucceſſionis per ſtirpes aſcendentium, intelligenda ſunt, quando bona filiorum, de quorum ſucceſſione agitur, ſunt aduentitia, & abumde quàm ex liberalitate patrum, auorum, matriſue proceſſerunt, putà quia induſtria arte vel officio filij acquiſita ſunt, vel ex donatione aut hæreditate extraneorum à familia, obuenerunt: quia in his vera diuiſio in ſtirpes eſt. At in bonis, quæ ex parte matris vel patris, vel eorum deſcendentium aduenerunt, reſoluitur: vt proximior in gradu eius lineæ à qua proceſſerunt, præferatur alterius lineæ aſcendenti, etiam in æquali gradu exiſtenti. Vt putà, Titios, cui donatum eſt ab auo paterno, deceſſit inteſtatus relicto patre & matre ſuperſtitibus, in ſucceſſione eius pater præferetur matri: item mater patri, ſi ex linea materna bona quæ reliquit Titius habuiſſet [d]; niſi mater excluſa à ſucceſſione eſſet filij propter conſuetudinem municipij. Si tamen qui dederunt ſint in gradu diſpari cum proximioribus ex alia linea, ab illis excludentur: veluti auus paternus dedit Titio nepoti mortuo, mater Titij præferetur auo paterno in his etiam bonis, & in alijs quæſitis ex linea paterna. Et ita etiam pater Titij excluderet auum maternum, in bonis quoque quæſitis ex linea materna [e]. Sic in ſuperioribus alijs, etiam in bonis ab alia linea quæſitis, proximiores ex alia linea defuncto potiores ſunt [f]: quamuis in deſcendentibus paulò diuerſum ſeruetur [g]. Et hæc ita diſputantur, quando aſcendentes ſoli reperiuntur ſuperſtites Titio morienti. Cæterùm, quando Titio fratres ſunt vtrinque coniuncti ex patre eodem & matre, illi ſuperſtites cũ aſcẽdẽtib⁹ gradu proximis ſuccedunt, fratrũue filij: licet pater & mater adſint, diuidẽda videlicet inter inter ipſos hæreditate pro perſonarũ numero, vt aſcẽdẽtiũ arq; fratrũ quiſque pro ſe æqualẽ portionem habeat, ſed & fratrũ filij portionẽ ſui parentis accipiãt. Nullo in hoc caſu vſufructu omnino patre ſibi ex filiorũ filiarũue portione vindicãte: quia pro eo vſufructu ei hæreditatis pars in proprietate tribuit. Nulla differẽtia inter has perſonas ſexus, an per maſculinã vel per fœmininã lineã mortui perſonã cõtingãt, ſuũe iuris vel alienæ poteſtatis ſint, cõſtitutus [h]. Paul. Caſt. etiã ait, auth. defũcto, ad Tertyll. locũ habere & non admitti fratres defũcti cũ patre vel matre, ſi nõ ſint vtrinq; cõiũcti, id eſt, vtroq; parẽte: aliter verò præferri patrẽ aut matrẽ fratri defũcti ex vno latere cõiũcti. Sed tamen inquit, ſi frater ſit cõiũctus ex patris vel matris, qui quæũe ſuccedere vult, admitti ſimul debet. Cui tamen diſtinctioni in eandem auth. defuncto refragatur Baldus. idq; etiam excludi fratrem in hoc caſu iudicatũ eſt, ſecundũ Baldum [i]. Verba porrò illa, *vt fratres fratrumq; filii ſuccedant vnâ cum aſcendentibus proximis*, dubia inter interpretes ſunt, extra patrem & matrem. Nã

a l. 2. & 3. & l. propone bacur, de caſtr. Pecul.

b §. conſequens, & §. reliquum, de hæred. abint. ventẽt. auth. defuncto ad ſenat. Tertul.

c

d l. quod ſcitur, § fi. de bon. quæ lib. & l. i. Bar. & d. auth. defuncto

e auth. defuncto, C. ad Tertyllia. & d. quod ſcitis, de bonquæ lib. C. Guill. Bened. vbi ſup. nu. 24. & 25. Chaſſa. ad § 6. ad verba, *de quibus*, nu. 7. & 8. *infra ſucceſſion.* in cõ ſuer. Burg.

f §. ſo in §. conſequẽs, de hæred. abint. vent. gl. in auth. defuncto, ad Tertyll. de ratione differẽtiæ inter in auth. defuncto, & Alex. in cont. in cap. Antonius de vot. & conſt. 80. 1. vol.

g

h hæc expreſſe in § ſi verò cum aſcendentibus, de hæred. abint. vent. in auth. nouella conſtit. 118. vel de auth. defuncto, ad Senat. Tertyll. C. § vt vel frat. ſuccedant in auth. poſtquã. conſtit. 127. § & quoniam autem, de nupt. in auth. auth. & cum ſolis, C. ad Senat. Tertyll.

i Vide Papinian. Rapid. ad cit. lib. 2. ſect. ar. Comit. cõſilio 40. vol. 2.

omnes quidem probant, fratres fratrumque filios ſuccedere citra controuerſiam cum patre & matre, nec fratres eos excludere. Sed num ſi pater aut mater ſuperſtites non inueniantur, an fratres defuncto vtrinque coniuncti, auum auiam & ſuperiores excludant, dubium eſt. Etenim glo. in auth. defuncto, ad verbum *proximus*, alia glo. in §. ſi verò cum aſcendentibus, ad verbum, *proximis*, de hæred. ab inteſt. venien. tradunt, auos & auias & ſuperiores, proximiorum nomine venire, ſublatis de medio patribus vel auis, & vnà cum fratribus defunctis ſuccedere. Sed verior videtur contraria ſententia, vt frater vel fratres defuncto vtrinque coniuncti decedentes ſine patre & matre, ſoli ſuccedant, excluſis auis & ſuperioribus. Et ita proximi intelliguntur, cum quibus concurrant tantùm pater & mater [a]. Cæterùm, quia dictum eſt fratres ex vtroque parente coniunctos ſuccedere fratri defuncto, patet, emendatam eſſe Codicis Iuſtinianei l. ſi quis vel ſi qua, l. 17. ad Tertull. quæ ex altero tantùm coniunctos cum matre admittebat. Ex quibus colligere potes perſonas quibus ſucceditur, & quæ ſuccedunt, formam ſucceſſionis, & effectum. Addetamen in ſpuriorum filiorum inteſtatorum ſucceſſione, diſtinctionem parentum: vt pater vulgò quæſito nullo modo ſuccedat. Quod & in eo quem genuit ex concubina domo retenta verum puto, quicquid ſentiant interpretes. Nã ſi protinus ablegentur à ſucceſſione patris huiuſmodi ſpurij, qui nihil peccarunt, quantò magis pater à ſucceſſione eorum, quos cum ſcandalo & peccato maximo generaſſe ſe profitetur [b]. Eadem eſt vtriuſque ratio, ſaltem prohibitionis ſucceſſionis aſcendentium & deſcendentium, per l. nam & ſi parentibus, de inoff. teſta. P. At mater, in quibus caſibus, & quatenus, & eo modo quibus ſuccedit ei filius ſpurius, non adulterinus vel inceſtuoſus, hiſdem ſuccedit [c]. Eſt, Heraclidis & Plutarchi teſtimonio [d], lex Solonis, *μηδὲ τοῖς ἐξ ἑτέρας γυναικὸς ἐπάναγκες εἶναι τοὺς πατέρας τρέφειν*, *Spurii patres alere neceſſe ne habeant*. Qui enim inquit, in compreſſione mulieris decorum non ſeruat, non prolis, ſed libidinis gratia eò ſe impelli liquidò docet.

14

a Iac. de Bello-viſu. in d. §. ſi verò, per illum textum, Bald. in auth. defuncto, col. 14. ad Tertyll. C. Alex. conſil. 80. 3. vol. Chaſſa. ad §. 6. ad ver. *Et au regard des meres heritiers*. 2. *des ſucceſſions* in conſi. Burg.

b §. fi. quib. mod. nat. effic. ſui, in authen.

c l. ſi qua illuſtris, C. ad Orphitia. §. fi. de ſenat. Tertyll. §. vulgò, de ſucceſſ. cognat. l. ſi ſpurius, vnd cog. P.

d Plut. in Solone.

De rationibus & exceptionibus ſucceſſionum inteſtati aſcendentium: & de legibus harum ſucceſſionũ extra ius Iuſtinianeum. Cap. 10.

1 *Aſcendentibus inteſtatorum deſcendentium cur deferantur ſucceſſiones. & nu. ſeq.*
2 *Honor parentibus reddendus in quo conſiſtat vere.*
3 *Patris & filii magna perſonæ, vocis, & bonorum coniunctio.*
4 *Mater quare filio inteſtato ſuccedat.*
5 *Mater excludi an ſtatuto à ſucceſſione filii poſſit, & an excluſa petat ſaltem legitimã.*
6 *Aſcendentes an in feudis filiorum deſcendentium inteſtatorum ſuccedant.*
7 *Pater & aſcendentes ex quibus cauſis priuantur ſucceſſione deſcendentium.*
8 *Mater priuatur ſucceſſione filii, ſi tranſeat ad ſecundas nuptias, & ſi ei pupillo non petierit tutorem.*
9 *Pater, qui male habuit filium, indignus eius ſucceſſione.*
10 *Filius non ſuccedit, qui eos necauit, vel mortis cauſam præbuit; ſi furioſorum curam nõ habuerit; ſi expoſuerit. & nu. 11. & 12.*
13 *Patris & matris ſucceſſio inteſtatorum filiorum, ex legibus Allemanorum, Sala, & Ripuariæ.*

QVAMQVAM

1 QVANQVAM ordine turbato, vt diximus, & præter ſpem naturalem, aſcendentes deſcendentes ſuccedant: tamen æquum viſum eſt pluribus rationibus, & Deo ita ſtatuente, vt iuniores ſenioribus præmoriantur, deſcendentium bona ad ſuperioris ordinis gradus, deficientibus deſcendentibus, pertinere. Prior eſt, vt qui morte filiorũ & deſcendentium luctu & mœrore affliguntur, in aliquo releuentur, inque ſolatium liberorum amiſſorum hæreditatem luctuoſam conſequantur [a]. Et vt Cicero pro Quintio, ad quem ſummus mœror ex morte alterius venit ad eundem ſummum ſucceſſionis honorem peruenire oportet. Secunda, quia idem ius debetur ex vinculo ſimili pietatis & naturæ, pa-
2 rentibus & filijs: quod non diſtinguitur alio diſcrimine quàm mueſſione ordinis mortis [b]. Imò ſi vinculum obligationis, quo filij parentibus nectuntur, inſpiciamus, maiori cum ratione deferenda erunt bona filiorum parentibus, quàm parentum filijs. Cum non poſſimus Deo aut parentibus gratiam & beneficia pro dignitate acceptorum & pro meritis rependere [c], honorari iuſſit Deus parentes [d]. Honor porrò ille non conſiſtit in ſola reuerentia, ſed in benefaciendo, & in largitione bonorum [e]. Quod ſi propter benemerita reſponſum eſt deferri ſucceſſiones [f]; quis negare poterit, deberi hæreditatẽ patri & matri, quo de filijs optimè meriti ſunt? Et Phallaris, quãuis Tyrãnus, tamen natura impellẽte ſimile profert teſtimonium, ſcribẽs Paurolæ filio [g]. Μάλιστα μὲν ἀεὶ φιλεῖν χρὴ τοὺς γονέας ὦ παῖ, σέργειν σοι προσήκει, καὶ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, τοῦτο γὰρ καὶ θεοῖς καὶ ἄλλοις εὐσεβὲς, ᾧ ὦ μειρακίσκε τῆς τοῦ γηγενικοῦτον καὶ τοσαῦτα εὐεργετησάντων γάριτος, ἐπείτοι πατρὸς μέλλεσον μᾶλλον ἢ μητρός. ἐπὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ ἴσων καὶ ὁμοίων πατρὸς ἐπὶ τὴν δίκαια πρὸς τεκόντων αὔξησιν, καὶ τὰ μητρὸς, ἀλλὰ ἡ μὲν σιωὶ τῷ κυῆσαι καὶ πόνων ἀλγεσι, μυρίας ἄλλας ἀνέτλησε πόνους, i. *Maximè te vtrũque parentũ amare oportet, ô fili, & plurimi facere; hoc enim filio pium & honeſtum, vt genitorum, & eorum qui tot beneficia in eum contulerunt, recordetur. Quod ſi ab officio deſiſtendum eſt, matris potius quã patris. Non enim tibi ſunt in educatione patris & matris paria officia ſed hæc cùm filios vtero tulerit, pepererit, educauerit, altos innumeros ferat labores.* Prima, inquit Valer. Maximus, naturæ lex eſt, diligere parentes [h]. Eſt locus hîc omnibus familiaris & tritus, etiam initiatis bonarum diſciplinarum literis, quare nec huic diutius immoror: ſufficitque mihi indicaſſe, quæ ad hanc noſtram rationem de ſubuentione paterna & materna dici poſſunt, quæ otium cuiuſque poteſt facile producere.
3 Tertia igitur ratio, quod propter perſonarum filij & patris coniunctionem naturalem, vt pene pro eadem perſona habeantur [i], & eadem voce, ad propria bona reuerti dicitur pater ſuccedendo filio [k]. Nec eſt ferendum, patrum & filiorum, vt neque ſororum & fratrum, vxoris & mariti familiam diuidi [m]. Et cùm vel ex occaſione patris, vel eius generationis cauſa ob quam videntur omnia à patre accepiſſe, filij bona ſibi quæſierint: ea ipſa æquum eſt redire ad eundem patrem & matrem, quaſi ab ijs profecta. Ne liberalitatis ſuperiorum in filios munificentia, formidine inſecta amittendi, reuocetur [n]: vt res de facili redit ad ſuam naturam [o]. Exemplo nobis eſſe poſſunt arbores & plantæ, quæ vbi Æſtate fructus & folia produxerunt, vbi Hiemis aduenientis frigoribus, ramos à ſe productos penitus exui folijs & velut vita ſentiunt, ſtatim ſuccum & alimentum, vimque omnem, quam per truncum in ramos ſparſerant, ad radices vnde proceſſerant reuocant, vt aduenientẽ vere & tempore oportuno regenerationi inſeruiant. Et iure etiam primo ciuili Romanorum, filij ratione vitæ & necis perſonæ, & bonorum omnium, in libera erant paterna diſpoſitione, propter ius patrium à Romulo parentibus conceſſum [p]. Omnia etiam filius iure Pandectarũ patri quærebat, vt nec momẽto dominiũ quæſitorũ apud illũ remaneret [q]. Rationes autem quæ extra poteſtatis patriæ cõſiderationẽ faciũt, fauẽt etiã matri: ſed & illa quòdem iu c Romano, materfa. quæ cõuenerat ritu legitimo in manũ mariti,

a §. & primus quidẽ, de ſenat. Tertyll. apud ruſtan. I. iure ſuccenſum, de iure dot. P. I. §. eumque eom. de ſucce. C.

b Iuam & ſi parentibus, de inoff. teſta. P.

c Ariſto. l. 9. Ethico. c. 10. Patris honor poſt Deum, Ioſeph. l. 2. cõ. Appionem.

d Exodi. 20. Prouerb. 30. Eccleſ. 7.

e Mar. 7. Plato. 5. de Republ. & ad Timoth. 5. cap. 8. qui I. bi parẽtes, ff. de lib.

f I. nec adhuc. pro ſoc. P.

g epiſt. Phallar.

h Val. Max. lib. 5. c. 4

i I. in de impub. & aliis ſubſtit. C. I. cum ſcimus. §. f. de agric. & cenſ. lib. 11. C.

k §. et vero, de inoffic. teſtat.

l I. in §. largitas, de ſucceſſ. edict.

m in l. pen. comm. vtri iudic. leg. Cor. tu.

n I. a. de bon. quæ liber. C. I. dos à patre, ſ. mater. C.

o I. ſi vetus, §. præſtat, de pact. P.

p Dion. Hal. l. 2. & 3. Antiq. Roman. I. ſi de pat. pot. C.

q I. placet, de ac. hæred. P. I. a. de calleg. pecu. P. I. f. C. eod. tit.

similis filio erat in successione mariti,& vnà cum filijs succedebat [a]. Et proin dē mirum non est, si cum filijs mortuo filio succedat. Sunt & labores plures, quos mater pro liberis sustinet, vt docuimus ex Phallaride, & docet ius [b]: vt rectè miserationis ratio, & debiti naturæ ius rectissimè eas admitti suadeant. Et vt malæ famæ est qui dereliquit patrem; ita maledictus à Deo, qui exasperat matrem [c]. Quod contingeret, si priuaretur filij luctuosa successione. Arq; Baldus [d] annotauit, statutū excludens matrem à successione filij esse iniquū, & contra naturalem rationē, nec valere etiam adhibita confirmatione principis quia princeps non censetur statuta confirmare, nisi quatenus iusta sunt, vt ait Cynus [e]. Plura de hoc statuto disputat Nicol. Boerius in §. 3. de testam. in consuet. Bituryg. Consentiunt autem omnes interprætes, quod valet statutum seu consuetudo, qua pater & mater certum quid tantum accipiant de bonis & successione filiorum descendentium [f]: potissimumque tuentur illud illi qui omnino legitimam ascendentium tolli posse defendunt [g]. Imò & excluſam matrem à successione vniuersali filij, excludi à successione legitimæ [h]: quia ea ijs debetur, qui ab intestato succedere possunt [i], vt diximus in ea de legitima, superiori libro. Quare & in feudorum successione maximè, inspiciunt consuetudinem qui obtinuerit in præcedentibus actibus. Verum communi consuetudine feudorum, descendentibus non succedunt in feudis ascendentes [k], per rationes quas quidam astruunt, quod minus idonei bello senes quàm iuuenes: quia per feudi traditionem consulitur hæredibus, id est, filijs, non ascendentibus, & alijs de quibus disputant interp. in §. 1. de natu. success. feu. in vsib. feud. glo. in §. 1. de natur. succe. feu. eod. lib. Bartho. Chass. in §. 6. ad verba, *& les enfans de ses freres*, nu. 5. & 6. & 7. Vbi & idipsum ad emphiteosim extendit ecclesiasticam Guill. Bened. de hac etiam vetita ascendentibus feudi & emphiteoseos ecclesiasticæ successione tractat, in c. Raynutius, ad ver. *Et vxorem nomine Adelasiam*, nu. 92. 93. 94. Quæ tamen de feudo nouo dicta intelligunt. Et ideo successionem in feudo antiquo vel paterno locum habere concludunt, secundum sententiam Petri Iacobi [l]. Deinde probatur & succedere patrem filio, si in manibus domini eiurauit feudum cliens in fauorem filij, vt filium inuestiret, ea lege vt si filius præmoreretur, ad patrem feudum rediret [m]. Item si filius contemplatione patris de feudo fuisset inuestitus propter seruitia patris [n]. In Gallia verò proprij sunt mores etiam in feudo, tamen ex consuetudine generali, in illis successio, quæ locum habet in patrimonialibus [o]. Obseruant nihilominus iura Iustinianea casus, in quibus adimitur successio ascendentibus. 1. Si parentes, qui habebant filios ex primo matrimonio, vel maritus mortua vxore matre eorum, vel mater mortuo marito, nuptias repetāt. Nam tunc coniunx, qui matrimonium repetijt, non potest in proprietate succedere in his bonis, quæ à priore præmortuo coniuge filio mortuo aduenerūt: in alijs tamen succedit, siue auitina sint, siue aliundè quæsita, vnà cum fratribus mortui [p]. hoc disputat & concludit Guill. Bened. in d. verba, *& vxorem nomine Adelasiam*, nu. 83. 84. 85. 86. 87. 88. Chassan. in §. 6. tit. *des successions*, ad verba. *ligne directe*, nu. 7. in 4. limitat. Angel. in §. hinc nobis, per illum textum, de nupt. in auth. Et quamuis infamiæ [q] pœna remissa sit transeuntibus ad secundas nuptias [r], propter dictum Apostoli, *nubat in domino*, quia post mortem soluta est mulier à lege viri: tamen remanent pœnæ legales, & ademptionis bonorum ex hac coniunctione repetita per habentem liberos, siin fauorem liberorum sunt [s]: vt tradit iudicari vbi sup. Bened. nu. 90. Vt etiam l. omnem, C. ad Tertull. locum habeat, nisi testator vel testatrix, à quibus bona processerunt, prohibuerint pœnas has locum habere [t]. Quod autem diximus de lucri priuatione prætextu secundi matrimonij, multò magis etiam habere locum, quando auus vel auia vel superiores succedunt descendentibus, scribit d. Guilel. Benedict. vbi sup. numer. 89. Docent & iura nostra, secundo loco

a Diony Halic. in 2. b c. 2. de conuers. infidel.
c Ecclesiasticus, 3. c.
d Bald. cons. 83. in 3. par. cons.
e Cyn. in l. 1. de ijs qui sunt sui vel alieni
f vt Albert. de Rosat. in 3. par. statu. q. 60. & 2. par. q. 20.
g Ludo. Roma. consi. 31. pen. col. Chassa. ad §. 2. ad ver. *qui ne leur faisse leur legitime*, nu. 4. & ad ver. *la tierce partie des biens*, nu. 4. *ide des successions* in consuet. Bergid.
h Iaso in 3. quando. §. 1. nu. 10. & 11. de inoffic. test. C. Paul. Castrin. 1. Titio centum. §. Titio genero, col. pen. de cond. & demo. & consi. 106. Alex. consi. 63. in 4. vol. vide Panor. cōsi. 91. in 3. vol.
i l. parentibus, C. de inoff. testam.
k in §. 1. de success. feu. in vsib. feudo.
l Per. Iac. in praxi, tit. de libel. ex condic. & morib. penul. col. Chassan. ad §. 6. tit. *des successions*, ad ver. *& les enfans de ses freres*, nu. 12. Iaco. de Ardizo, in tit. de succes. feu.
m de Ardizo, in §. 1. de nat. succe. feu. Chassa. vbi sup. nu. 8. in limita. 10.
n Aluaro & alij inter. ad rem 1. de nat. succe. feu. arg. l. dotem, de collation. l. sed si plures, §. in arrogato, de vulg. P.
o Chassa. vbi sup. nu. 10. & ad §. 1. ad ver. *en bosse, feodale*, tit. de feud. in consuet. Burg. Ioa. Fab. in auth. ingressi, de sacros. eccl. Guill. Bened. in ca. Raynutius, 2. ver. & vxorem nomine Adelasiam, nu. 94.
p §. sin autem intestatus, §. si verò expectet, de nupt. collat. 3. Corrigitur, d. §. sin autem, §. cum igitur aliquis indotatæ, de nō elig. sec. nub. in auth. vt dict. fœminæ, & auth. ex test. amento, & auth. vt succ. ab intest. C. §. Gregoriani, vel *prefatæ*, de non elig. sec. nub. in auth.
q l. 1. C. de sec. nupt.
r et pen. & fi. eo. d.
s Obstra. cons. 33. vbi quidam habetur vxorem vide Roman. cons. 382. & consil. 790. vide Ubald. cons. 130. Interpr. ad cap. 8. de sec. nupt. Bart. in l. liberorum §. 1. de his qui not. inf. P. Felin. plen. in c. ecclesia Sanctæ Mariæ, col. 16. de constitu.
t §. 1. & Paul. Castr. in l. filium quem habentem, C. famil. ercisc.

in matrem

matrem excludi à ſucceſſione filij, ſi eo cõſtituto in minori ætate, in qua mortuus fuerit, non petierit tutorem dari intra annum [a]: vel ſi ventri non petijt curatorem [b]. Putat tamen Chaſſaneus, ex negligentia non petiti tutoris minori, non priuari matrem ſucceſſione. quia iure mater tutrix & legitima adminiſtratrix perſonæ & bonorum filij eſt, ſi velit [c]. Et cenſetur quis ſemper iure ſuo vti, ſi agatur de euitando crimine [d]. Veruntamen ſi ad ſecundas nuptias conuolet, ceſſat hæc præſumptio, ſi non petierit tutorem: & ideo iuſtè illi adimit ſucceſſionem [e]. Hanc tamen pœnam putat ſublatam eſſe per conſuetudinem, idem Chaſſaneus [f]. Tertiò, priuari filij ſucceſſione contra tabulas filij patrem reſponſum eſt, ſi contra pietatem eum malè afficiens, cum manumittere coactus fuerit [g]. Neque qui deliquit, dignus præmio eſt [h]. Sed nec is, qui liberos necauit, eorum habet ſucceſſionem [i]. Idipſum ſi culpa eius mortui ſunt [k]. Si enim indignus eſt ſucceſſione defuncti, qui non vindicauit eius mortem [l]: multò magis qui eam intulit. Subinde quinto loco, parentes, qui liberorum in furore conſtitutorum curam neglexerint priuantur ſucceſſione eorum, vt indigni [m]. Proximum eſt ſexto loco, vt qui quã de filium filiamue exposuerit, vltra pœnas quas meretur criminis, priuetur ſucceſſione [n]. Sic enim expoſitus, videtur incertũ patrẽ & matrẽ vel eũ habere, qui dignus filio non ſit, cum filium dignum ſe non exiſtimauerit. Et ideo vitiate omni ex filio proueniente priuandus [o]. Quamuis certus fierit. Dicunt enim comici & tragici poetæ, aliquiq́ue alij hiſtoriæ authores, mulieres ſeu meretrices quæ ſæuo crimine exponebant liberos, non oblitas penitus ſe eſſe matres, ſed ex ornatu ſuo quædam cum filijs exponere, ex quibus aliquando agnoſcebant liberos [p]. Quod tamen fallax eſt argumentum probationis. Et hæc quidem ita ſe habent in iure ciuili propoſita & emendata. Reliquum eſt vt quid de ſucceſſione aſcendentium alibi & apud aliquas nationes ſtatutum ſit, paucis indicemus: vt ex paucis liceat colligere ſuum cuique morem, & leges patrias confirmatas à ſuperiore, in ſuccedendo ſiue ex teſtamento [q], ſiue ab inteſtato, eſſe ſequẽdas. Tanta enim eſt humanorum ingeniorum diuerſitas, tantæq́ue ac variæ legũ occaſiones, vt non iiſdem regulis eadem apud diuerſos temperari nequeant.

13 Lex Allemanorum in ſucceſſione parentum, hæc [r]: *Si qua mulier, quæ hereditatem paternam habeat, poſt nuptum pregnans peperit puerum & in ipſa hora mortua fuerit, & infans viuus remanſerit aliquanto ſpatio, vel vnius horæ vt poſſit aperire oculos, & videre culmen domus & quatuor parietes, & poſteà defunctus fuerit, hæreditas materna ad patrem eius pertineat: & tamen ſi teſtes habet pater eius qui vidiſſent infantem oculos aperire, vt potuiſſet culmen domus videre & quatuor parietes, tum pater eius habet licentiam cum lege defendere.* Statim autem iure ciuili vbi natus eſt poſthumus ſit hæres patris & matris, ſi viuus perfectè natus eſt: & ſi vocem non emiſerit & licet illico poſtquam in terram cecidit vel in manibus obſtetricis, deceſſit, [s]. Lex autem Salica, ſic habet [t]: *Si quis mortuus fuerit, & filios non dimiſerit, ſi pater aut mater ſuperſtites fuerint, in ipſam hæreditatem ſuccedant.* Et hæc lex cum legibus iuris ciuilis nouis conuenit. Lex quoq́ue Ripuariæ hæc [u], *Si quis abſque liberis defunctus fuerit, ſi pater materq́; ſuperſtites fuerint, in hæreditate ſuccedant.*

a l ſciant, de legit. hæred C § f de ſenat Tertull Bar in l 2. §. quod ſi forte, eod P.
b l 2 § quod ſi prægnans, ad Tertyll. P. Bald. in l. matres, eod C.
c Chaſſ ad d § 6. *des ſucceſſions*, ad vet. *legu dencelle*, nu. 7. iuncta 2.
d l meritò, pro ſoc. in P.
e § ſi autem tutelam de nupt. in auth. l. omnem l. 6. C ad Tertyll l 2. § ſi mater tutelam, eod P. vbi diſtinctio ponitur
f Chaſſa. vbi prox. in 3 limitat.
g l ſi à pat. quas fuerunt P
h l relegatorum, § 6 de interd. & relegat. l. 6 ab hoſtibus, § fin. ſol. matr
i l. de his quib vt ind P.
k l hæredem, eod P. l. 1 C eod cum limit.
l auth Iubet, C de epiſcopis audi. § ſi vnum de prædiis patrimonialibus, vbi cum de appell cognoſc
m c. de infan expoſ. l 2 eod C l 1 § penult de lib agnoſc. P. l. nec filium 3 C. de par pote.
n l 6 prodere l P l. 1. § ſed ſcimus, de lat lib tull C
o Pet. Victor. lib 7. var lectio c 3 Plutar in Theſeo.
p l ſi non ſpecialis, l. 9. C de teſtam
q in legib Allemanor tit 58 § 2.
r l 2 & 3 C de poſth hær inſtit. lib 6. C tit 29.
s in legib Salicis, tit. 62 de allod
t in legib Ripuar, tit. 58. § 1.

De ſucceſſione inteſtati collateralium fratrum filiorúmque.

Cap. II.

1 *Hereditas inteſtati defuncti varia ordine delata ad collaterales.*
2 *Agnati qui, & quãdo ab inteſtato ſuccedebãt: & qui cõſanguinei fratres, & vterini.*
3 *Agnati tantùm proximiores ſuccedunt.*
4 *Fœmina quomodo & quando ex l. 12. tab. & media iuriſprud. & noua vocarentur*

ad ſucceſſionem inteſtati.
5 *Collateralium perſonarum ſuccedendi quis hodiè ordo.*
6 *Fratrum filii & ſororum etiam dotatarum iure repræſentationis quomodo ſuccedãt patruis.*
7 *Frater vterinus tantũ, & conſãguineus tantũ defuncti, quomodo ſuccedãt inteſtato.*
8 *Fratrum inteſtati ſucceſſionis trita ſingularia.*
9 *Fratris indigni hæreditas ab inteſtato ei deuoluta, cui deferenda, fiſco an proximioribus.*
10 *Spurii quibus collateralibus ſuccedant ab inteſtato, quibue eis ſuccedant.*
Sed quid ſi illi inceſtuoſi ſint vel adulterini, vel matres illuſtres. In Gallia non ſuccedunt, nec illis ſucceditur ab inteſtato. Et qui illorum bona habẽt. nu. 11. 12. 13.
14 *Adoptiui quomodo conſanguinitatis iure ſuccedant tranſuerſalibus.*
15 *Adoptiuorum bona vt in familiã rediant adoptantis, à quo proceſſerant, lex Solonis.*

HÆREDITAS inteſtati defuncti, ſi non ſuperſunt deſcendentes vel aſcendentes, defertur ad coniunctos ex latere. Variatus tamen huius ſucceſſionis ordo, ſicut & qui erant deſcendentium & aſcendentium. Nam lege 12. tabul. primùm, vt diximus, deferebatur ſuis; deinde conſanguineis; poſteà agnatis, & per fœminæ ſexum proximioribus [a]. Et ex eadem lege admittebantur pari modo fratres & ſorores ad ſucceſſionem fratris prædefuncti, quamuis non eſſent ex eodem patre vel matre geniti [b]. Alio iure frater & ſoror præmortui, cum filijs ex fratre alio præmortuo quoque ſuperſtitibus, ſicque nepotes cum patruis non concurrebant in hæreditatem patrui [c]. Legis verba 12. tabula. erant [d], *ſi inteſtatus moritur, cui ſuus nec extabit hæres, agnatus proximus familiam habeto.* Agnati ſunt, cognati per virilis ſexus perſonas cognatione coniuncti [f], quaſi à patre cognati: vt ex eodem patre nati fratres vel ſorores, agnati ſibi ſunt, qui & conſanguinei dicuntur etiam [g], ſi ex diuerſis non eadem matre nati ſint: quo caſu eſſent & vterini dicti [h]. Item patruus fratris filio, & inuicem is illi, agnatus eſt. Eodẽ numero ſunt fratres patrueles, id eſt, qui ex duobus fratribus procreati ſunt, qui & conſobrini vocantur [i]: qua ratione etiam ad plures gradus agnationis peruenire potuerimus. Conſanguinei tamen propriè in hac quæſtione ſucceſſionis, fratres & ſorores ſunt ex eodem patre: reliqui ab iis deſcendentes, agnati [k]. Verùm non omnibus ſimul agnatis dat lex hæreditatem, ſed iis qui tunc proximiore gradu ſunt, cùm certum eſſe cæperit aliquem inteſtatum deceſſiſſe [l]. Lex 12. tabularum quidem indiſtinctè, vtrumque ſexum maſculorum & fœminarum ſecundum agnationis gradum vocabat: ſed media iuriſprudentia poſteà ſecuta, quæ ſtatuit, vt iure conſanguinitatis ſeu fraternitatis ſorores quæ eſſent, defuncti hæreditatem caperent: in vlteriori verò gradu exiſtentes, non caperent. Maſculi autem earum hæreditates ab inteſtato, etiam ſi longiſſimo gradu eſſent, admitterentur [m]. Hanc mediam iuriſprudentiam ad legem Voconiam refert Iulius Paulus, libr. 4. ritu. 8 [n]. Idque ſtatutum ita erat, ne fœminæ ditiores factæ, ſe viris æquarent. Videbatúrque ex dignitate familiarum eſſe, vt in familia maſculorum, vt dignorum fœminis omnibus [o], remanerent bona: & ita familiarum ſplendor conſeruaretur [p], quem in liberis, qui in aliam familiam non tranſeunt, conſequimur, & æternitatis nomen per illorum generationem certius paramus [q]. Cæterùm, præter ſubinde temperauit hanc legẽ ex æquitate, cui viſum fuit iniquum, fœminas agnatas tãquam extraneas omnino excludere. Et ideo eas ad bonorum poſſeſsionem admiſit, ex ea parte ædicti, *vnde cognati*, qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur: dũmodo neque agnatus vllus, neque proximior cognatus, interueniat [r] id eſt, ſicut colligitur ex Theophilo [s], vt ita tantũ admitterẽtur, cũ deficerent oẽs cognati & cognati cuiuſcunque

a l. 1 §. fin. & l. 2. de ſuis & legit. hær. P.
b l. 1. C. de legit. hæred.
c l. conſanguinitatis, eod. P.
d Vlpia inſtitu. ti. 26. §. 1. de legit. agnat. ſucce. P.
e id eſt, bona, l. pronũciatio, 195. de verb. ſig. P.
f §. ſi nemo ſuus, de legit. agnat. ſucceſ. P. §. 1. de legit. agnat. ſucceſ. ap. Iuſtin. l. 2. §. agnati, de ſuis & legit. P. Vlpia tamen tit. 26. & 27.
g l. inter agnatos, §. vnd legit. l. 2. de ſuis & legit. l. ſi §. 2. de grad. affin. P. ait lib. 4. recep. ſent. tit. 8.
h l. fratres, 27. C. de inoff. teſta.
i §. quarto gradu, de grad. cognatio. l. ſi §. quarto gradu, de grad. & affin.
k Theophil. ad §. cæterũ, de legit. agnat. ſucceſſ. l. 2. in princ. & l. 3. §. conſanguinei, de ſuis & legit. hæred.
l §. ſunt autem agnati, de legit. agnat. ſucceſ. l. 2. de ſuis & legit. P.
m l. lege 12. tabularũ, de lib. præter. §. cæterum autem maſculos de legit. agnat. ſucceſ.
n ipſum credit Vlpia in tit. 26.
o l. 2. de ſenato. P. l. mulier, de ſta. homi.
p l. pen. §. pen. de vent. inſpic. P.
q l. liberorum, 220. l. pronunciatio, 195. l. familiæ, 195. de verb. ſig. P.
r d. §. cæterum, & l. 4. vnde cogn. §. 1. de ſer. tut. cogn.
s Theophil. ad §. cæterũ de leg. agn. ſucceſſ. in fine teſti.

cunq; quos gradus, & fœminæ iure tantùm tertiæ ſpeciei cognationis admitterentur, vt proximę, ſi nulli eſſent maſculi ex cognatione, & omnibus remotioris gradus maſculis prælatis fœminis. Sanciuit deinceps Iuſtinianus [a], omnes legitimas perſonas, id eſt, per virilem ſexum deſcendentes, ſiue maſculini ſiue fœminini generis eſſent, ſimili modo ad iura ſucceſſionis legitimæ ab inteſtato vocari, ſecundum ſui gradus prærogatiuam: nec idèo excludendas,
5 quia conſanguinitatis iura ſicut germanæ non habent. Atque tandem iuris nouiſſimi ordo inteſtatæ ſucceſſioni delatæ colateralibus, hîc fuit ſtatus & fixus. Vt ſi quis decedat ſine deſcendentibus, vel aſcendentibus, vel cum illis; ſed qui repudiarunt hæreditatem, vel eam conſequi non poſſunt, vel ſi non adita & non tranſmiſſa deceſſerunt, iuxta l. defunctis, C. de legit. hæred. ſi ſunt ei fratres vterini & conſanguinei ſimul, id eſt, ex vtroque nati parente patre & matre, illi ſuccedant [b], & excludant fratres ex altero tantùm latere coniunctos: qui tamẽ, ſi ſoli ſuperſint, ſine fratrib. vtrinq; cõiunctis, mortuo ſiue ex patre tãtùm, ſiue ex matre tãtùm cõiuncto ſuccedũt ſoli, aliis agnatis excluſis [c]. Ita duo vincula cõiunctionis fraternæ vno ſunt fortiora [d]. Et vnũ proximius
e vnius etiam lateris fraternitatis fortius, ratione gradus præſtantiuſq; aliorũ agnatorum. Neque hîc diſtinguendum eſt à quibus, an à patre vel à matre bona defuncto aduenerint: nam ſiue ſint paterna, ſiue materna ſemper vtrinque coniunctus excludit ex altera parte coniunctum. Vt pote ſuccedens in patri-
6 monio boniſq; patris aut matris, ſed fratris [e]. Quod ſi defunctus reliquerit fratres vtrinque coniunctos, & filios præmortui fratris vtrinque coniuncti; filij fratris vtrinq; coniuncti ſuccedunt loco patris in ſtirpes cum patruis vtrinque coniunctis [f]. Et ita hîc locus eſt iuri repræſentationis inter filios fratrum. Quod & in ſororum filiis obtinet [g], etiam ſi ſorores dotatę fuerint à patre communi earum & decedentis: quia hîc non agitur de ſucceſſione patris, ſed fratris; neque conferre quippiam oportet acceptum [h]. Imò ſi defunctus deceſ
f ſerit relictis filiis fratris ſibi vtrinque coniuncti, cum fratre quoque ex altero latere, putà matris aut patris tantùm, cõiuncto; illi filij fratris excludent à ſucceſſione conſanguineum tantùm, vel vterinum tantùm fratrem defuncti, id
g que iure repræſentationis [i]. Succedit portò vtrinque coniunctis defuncto, nõ exiſtentibus proximis, frater ex vno tãtùm latere cõiunctus, excluſis remotio
h ribus agnatis, eò quòd ſublata ſit agnationis & cognationis differentia, quòd
7 pertinet ad hanc inteſtati ſucceſſionem [k]. Sed ſi concurrãt in ſucceſſione defuncti, frater vterinus tantùm defuncti, & frater conſanguineus tantùm eiuſdem defuncti, dicunt in bonis quæſitis mortuo à patre, præferri conſanguineum tantùm: in bonis verò à matre quæſitis, vterinum tantùm: in alis verò
i bonis aliundè quæſitis per defunctum, æqualiter ſuccedere, vel eorum filios loco illorum, ſi ſint [l]. Excludunt etiam ij filij fratrum, vt fratres, patrum & amitam, auunculos & materteras defuncti [m]. Exempli cauſa, Petrus & Paulus fratres fuerunt, Paulus deceſſit relictis duobus liberis fratribus Stycho & Ioanne: deceſſit etiam Ioannes, ſuperſtite Antonio filio relicto: deceſſit nuperrimè & Stychus ſine liberis, ſuperſtite Petro patruo, & Antonio nepote tranſuerſali: nepos excludit patruum, non quidem proprio iure [n], ſed repræſentationis: quia ſi illius perſonam reſpicias, is eſt in tertio gradu collateralium, & pari modo etiam patruus ex alia parte; vnde cùm in æquali gradu ſint concurrere deberent [o]. At ſi reſpicias ad ius repræſentationis, hic patris lo
8 cum tenens, eſt in ſecundo gradu, & ita remotiorem in tertio patruum defunctum excludit. Obſeruandum autem eſt, tria eſſe ſingularia in hoc gradu ſecũdo etiam hodiè fratrum & filiorum fratrum, in ſucceſſione fratrum. Primùm eſt ius repræſentationis [p], quod non habet locum in vlterioribus agnatis, vltra fratres fratrumq; filios [q]. Secundò, vt quod & dictum eſt, vtrinque coniunctum præferri coniuncto ex altero tantùm latere, & filios quoque vtriuſque lateris coniuncti, non habeat locum in vlterioribus tranſuerſalium gradibus, extra fratrum filios [r]. Nam in vlterioribus tantùm proximitatem gradus inſpicimus: ſublata differentia omni maſculorum & fœminarum iure

a § cæterum, de legg. agn ſucceſſ. l pen & §. de legit hæred. C.

b §. reliquum, de hær. ab inteſt. vers. col. & auth itaque, commu. de ſucceſſio. auth ceſſante, auth. poſt fratres, & de legit. hære. C. § ſi igitur defunctus, de hæred ab inteſt. vers.

c auth itaque, commu. de ſucceſſio. auth ceſſante, auth. poſt fratres, & de legit. hære. C. § ſi igitur defunctus, de hæred ab inteſt. vers.

d §. ſed hodiè, de ad. l cum in adoptiuis, C. eod. §. 1. de conſangui. collat. 6.

e Etiam tenet Dyn. in tract. de ſucceſſ. ab inteſt. circa finem, per auth itaque, C. commu. de ſucceſſ. Nicol. de Vbaldis de Perutiis, in tract. de ſucceſſ. ab inteſt. in 3 part princ. Mar. Matteſilla in tract. etiam de ſucceſſ. ab inteſt. in 3 part princ. Math. Matthetilla. in tract. ſuo de ſucceſſ. ab inteſt. in 3 art. princip. & ibi Ludo. Bologninus, in additionibus.

f diuiſa ceſſante, C. de legit. hæred. § ſi igitur defunctus, de hæred ab inteſt. venit in auth.

g l. lege duodecim tabularum, de legit. hæred.

h l. eod. C.

i § defuncto, vers. ſic. vnde conſequens, de hæred ab inteſt. venit in auth.

k d auth poſt fratres, & de legit. hæred. cũ alijs præxtim citatis aurbem.

l glo. ſi & Baldus d. auth itaque, commu. de ſucceſſ. per l. de emancipatis, in fi. de legit. hæred. § 1 inſti. de cõſang. & vterin. in auth. coll. 6 Dyn. in d. tract. ſucceſſ. ab inteſt. & Nicol. de Vbald vbi ſupra.

m Bald. ponit exemplum in auth. poſt fratres.

n auth poſt fratres, ibi, *reparet in gradu patruus admittitur*, de legit. hæred

o § hoc etiam addendum de legit. agnat. ſucceſſ.

p §. ſi verò neque fratres, de hæred. ab inteſt. venit in Nouel. Iuſt. ten. auth. poſt fratres fratrũque filios de legit. hæred. glo. in d. auth poſt fratres ibi, *ex filio non filius*, & Iacob. de Bello-viſu, in d. § ſi verò neque fratres.

a diuisi poſt fratres.

ciuili[a]. Exempli cauſa, ſi quidam Petrus deceſſerit, relictis Ioanne & Martino fratribus patruelibus vel conſobrinis: ſi pater Ioannis coniunctus erat patri Petri defuncti ex vtroque latere: pater verò Martini coniunctus eſſet tantùm ex vno latere patri eiuſdem defuncti Petri: non præferetur Ioannes, qui filius erat patris coniuncti ex vtroque latere patri defuncti; ſed concurrent Ioannes & Martinus æqualiter. 3. Singulare, vt inter fratres defuncti fratrúmque filios, ſucceſſio diuidatur per ſtirpes, non per capita, poſt verò gradus hos, inter vlteriores vocatos, defúcti hæreditas diuidatur in capita[b]. Cæterùm, frater cum ſuis filiis priuatur ſucceſſione, vt indignus, ſi fratrem necauerit: & iure ciuili, ſucceſſio alioquin ei debita, non ad proximiores ſed ad fiſcum pertinet[c]. Hodiè tamen æquius putat Bartholus[d], ſi nondum ad fiſcum delata ſucceſſio eſt, potius adiudicandam proximioribus priuſquam deferatur patricidæ. Et ita etiam ſæpè iudicatum eſt in curiis ſupremis[e]. Sed & hîc operæpretium eſt & in omni collateralium ſucceſſione annotaſſe, quod diximus in aſcendentium & deſcendentium inteſtatorum hæreditate de ſpuriis, vt ſi agamus de patris collateralibus: illi neque ſpuriis, neque ſpurij illis ſuccedãt[f]. Quemadmodum dictum etiam olim de naturalibus[g]. Si verò de maternis collateralibus, rectè dictum eſt, illos inuicem ſibi ſuccedere[h]: quia in iſtis eſt certitudo matris, & naturalis proximitatis effectus[i]. Dubium tamen hîc remanet, quia ſi illuſtris mulier non habet hæredem ſpurium, neque ei hæres illa eſt[k]: neque etiam quælibet mater ſuccedat inceſtuoſo, adulterino, nephando, & ſimilibus[l], neque illi matri; num idem ius ſeruandum ſit in collateralibus matris vt illi non ſuccedant iſtis, neque iſti collateralibus. Reſoluunt autem Ioan. Petrutius[m], & Nicol. de Vbaldis Peruſi.[n] inter ſpurios illuſtris mulieris, & inter natos ex inceſtuoſo, adulterino, infandóque concubitu, & ipſos tranſuerſali lineæ matris proximos, eſſe ius mutuum ſucceſſionis ab inteſtato: & ita fratres legitimos & naturales, & naturales tantùm, & contrà, & alios non excludi, ſucceſſione. Nec obeſt, quòd mater illis non ſuccedat, nec illi patri: quia hoc fit propter matris delictum[o], quod perſonam non egreditur[p]. A criúſque puniendi delinquentes, & qui magis delinquunt, non delinquentibus[q]. Nec negari poteſt inter huiuſmodi perſonas, coniunctionem eſſe ſanguinis & proximitatis[r]. Et proinde regulas iuris generales, quæ vocant proximos, in illis locum habere, maximè cùm non in illis, ſed in matris ſucceſſione inueniantur tantùm correctæ. Quódque non inuenitur emendatum, ſtare non debet prohiberi[s]. Attamen ſi ſtatutum eſſet, vt filij excluderent ſorores: quia verba ſtatuti ſunt ſtrictè intelligenda, ſpurius non excluderet ſororem legitimam in ſucceſſione, etiam ſi is legitimatus eſſet[t]: quia etſi ſit legitimus, tamen non eſt legitimè natus, ex nuptus videlicet iuſtis. Sed & Guillelmus Bened. contra prædicto Petrutium & Nicol. de Vbaldis reſoluit[u], ſpurios ex damnato coitu natos, veluti ex inceſtu, adulterio, nephariove complexu, nullo modo aliis nec inter ſe ſuccedere poſſe: quia neque cognati, neque fratres nominari debeant, nec conſanguinei, nec conſobrini: ſicuti nec quò ad patrem vel matrem, nominãdi ſunt filij[x]. At ſi eſſent ſpurij plures eiuſdem matris illi ſibi inuicem ſuccedunt, ſiue vnus ſit naturalis, ſiue alter ſit naturalis & legitimus[y]. Ego certè iuſtiorem exiſtimo ſententiam conſuetudinis generalis Galliæ, per quã nec ſpurij ſuccedunt collateralibus patris, vel matris[z]. Et ita ſublata eſt l. ſi qua illuſtris, ad Orphic. auth. licet, de natur. libe. C. Quis enim inter chriſtianos eſt, qui non ſciat ex damnato à lege diuina coitu natos ſpurios, ex præcepto, *non mœchaberis*[a]? Et quia conuenit inter interpretes ex damnato coitu natos non eſſe omnino collateralium matris ſucceſſores, id ipſum de iſtis dicendum eſt inter chriſtianos. Quare & in Gallia ſpuriis ſeu baſtardis, quia ipſi incipiunt progeniem ſuam & lineam, licet quidem teſtari, & hæredes quos voluerint[b] ſcribere, & ſi filios habeant, ab inteſtato illos relinquunt hæredes. Attamen ſi inteſtati decedant ſine filiis legitimis & naturalibus, vel ſine nepotibus vel deſcendentibus ex ipſis, non habent collaterales ex parte patris vel matris hæredes, ſed fiſcum regis, vel domini iuridici locorum, vbi fuerint nati &

b §. ſi verò neq. fratres, de hær. ab intest.

c l. cùm ratio, §. ſi de bon. damnat. C.

d Bar. in l. hæreditas, nu. 3. de iis quib. vt indig. C.

e Autor dect. capel. Tholoſan. 13 Gallus q. 15 Pap. lib. 20. Rapin. atteſtant. et c.

f l. hac parte, & l. ſi ſpurius, vide cog. §. filius verò, quemadmod. natu-effic. ſit.

g l. ſi Code natur. lib.

h §. nouiſſimè, ad ſenat. Orfitia §. fin. de nupt.

i d. l. ſi ſpurius, & l. hac parte, vn. cog.

k l. ſi qua illuſtris, ad Orfitia C.

l auth. ex complexu, C. de incest. nupt.

m Ioan. Petrutius, ad l. 2. de iniuſt. qui P.

n Nicol. de Vbald. in tract. de ſucceſſ. ab inte. art. 3.

o §. ſi quis mod. nat. effi. fiunt. auth. & in l. ſi C. de nat. libe.

p l. ſi qua pœna, & l. crimen paternum, de pœn. Paulinus, C. eod.

q e. licet dignum, de homicid.

r d. l. ſi ſpurius, & l. vide cognat.

s l. ſanctimus, C. de teſt. præcipuum, C. de appellat. cum exceptis. eod. tit. Greg.

t Guill. Bened. ad c. Raynutius, ad verſ. dilas habeas filias, nu. 146. 147. de teſt. Ludo. in l. fin. qui pro emptore, de vſucapion.

u id. Ben. ad ver. & vxorem nomine Adelaidam, num. 144.

x §. ſi quis mod. natu-effic. fiu.

y d. §. vulgò, de ſucceſſ. cogn. §. fin. de legit. ſucceſſ. d. l. ſi ſpurius, vn. cogn.

z Guill. Bened. in ver. & vxorem, nu. 148. 149. &c.

a Exod. 20. Matth. 5. ad Epheſ. 5. ca. non mœchaberis. 33. q. 5. c. meretrices, 2. q. 4.

b Boer. in §. ſi de teſtu. ſi conſuet. Byth. in conſuet. Aurelian. circa fin. *de ſucceſſion. liber.*

ti & domicilium habuerũt,& mortui sunt [a]:tanquã si bona essent vacantia.Et ita iudicatum arresto senatus Parisiensis 7. Septemb. 1545 [b]. Norunt hanc honestatem Græci, quorum archos Euclides author citatur à Demosth ene [c],in hæc verba,νόθῳ δὲ μηδὲ νεῖθαι μὴ εἶναι ἀγχιστείαν μήτε ἱερῶν, μηθ' ὁσιῶν. ἀπ' εὐκλείδου ἄρχοντος,id est,*spurio autem neque ius esto propinquitatis,neque item sacro-*
14 *rum,neque publicorum:ab Euclide prætore.* De adoptatis autem quid sentiendum est,& num succedant iure consanguinitatis & proximitatis si quæras,respondeo;ius familiæ & agnationis ciuile esse [d]: ideo per actum ciuilem adoptionis acquiri [e],& tolli [f]. Verùm cõsanguinitatem quia nexus est sanguinis & naturale ius [g],per adoptionem non posse acquiri. At quia lex adoptatis iura consanguinitatis in successione & aliis actibus communicat, non vi significationis consanguinei;sed respectu ciuilis effectus dicuntur [h]. Et qui adoptatur iisdem agnatus est,quibus & pater agnatus: & legitimam eorum hæreditatem consequitur [i]. Sed id cum distinctione intelligendum est,nam qui in adoptionem dati sunt extraneo,& ideo non transierunt in potestate patris adoptantis,succedere non possunt collateralibus patris adoptantis [k]. Qui autem trãsiunt in potestatem adoptantis,quòd personæ coniunctæ dati sunt in adoptionem,succedere possunt ex eo capite quòd sint naturaliter coniuncti [l]: & si ex eo capite gradus naturalis nollent succedere , sed tantùm ex gradu ciuili , scilicet adoptionis , possent inquit Guillelmus Benedictus [m],agnatis patris adoptiui succedere , si adoptio antè soluta non fuerit emanci-
15 pationem:non autem succedere possent cognatis [n]. Disputat autem ex legibus Atheniensium Demosthenes, oratione aduersus Leocharem, pro Aristodemo propinquiore Archiadæ, cuius petebat hæreditatem, ex lege Solonis decedentibus adoptatis sine prole legitima, hæreditatem redire ad proximos eius qui adoptarat,à quo bona processerant.ὁ γὰρ,inquit,τοῦ Σόλωνος νόμος, οὐδ' διατέθεῖ τὸν παῖδα ἐὰν τὰ ἐν τῷ οἴκῳ,ὅταν πεισθῇ εἰκότως ἔλαττον τὸν γὰρ κατὰ νόμον εἰσποιηθέντα ἐπ' ἐτέρου,οὐχ ὅπως ὡς περὶ τῶν ἰδίων κτημάτων βουλεύεσθαι ἔξεστιν. ἀλλὰ τοῖς νόμοις ἀκολούθως περὶ ἑκάστου τῶν γεγραμμένων,ὡσ ὁ νόμος λέγει. ὅσοι ἐπεποίλωτο,φησιν,ὅτι Σόλων εἰσῆκε εἰς τὸν ἀρχὸν,ἐξεῖναι αὐτοῖς διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλωσι. τοῖς δὲ παισθεῖσιν,οὐκ ἔξον διαθέσθαι. ἀλλὰ ζῶντας ἐγκαταλιπόντας ἢ ὀυ γνήσιον ἐπανιέναι, ἢ τελευτήσαντας ἀποδιδόναι τὸν κλῆρον οὗπερ τὸν ποιησαμένου, id est,*Solonis lex nec testamentum facere adoptiuum,nec legare ea quæ sunt in familia dum adoptatur finit iure omnino. Nam authoritate legum adoptato in alienas opes, non sicut de priuatis rebus est statuẽdum sed ex præscripto legum singula vt præscripta sunt facienda.Sicut lex att. Qui non adoptati fuerant,cùm Solon magistratum iniret,eis testamenti faciendi suo arbitratu,ius esto. Adoptatus vero ius ne esto.Sed aut viuentes relicto iusto & naturali filio,in familiam redeunto,vel defuncti hæreditatem primis cognatis adoptatoris restituunto.*

a Gail Ben. vbi sup. nu.151.

b Papon.lib.21. Rapsoaresst.3 arr.5 & 6

c Demosth.aduersus Macharatum,oratione pro τῇ ἀδίᾳ κλήρῳ.de hæreditate Agnatia.

d § sed agnationis,de legit.agnat.tut.

e l.qui in adoptio nẽ 23 de adopt.P.

f § sanctus, de hæred. quæ ab int. defer.

g l.si is qui 44 de adopto.P.l.3 de suis & legit.& l.iura sanguinis,de reg.iur.

h § si nemo suus hæres,verſic. *dubium*, de legit. agn.succ. l.16 ff & l.12 de suis & le.P.l.2 § si filii,& l.si quis,7.ad senat. Terty.P.

i l.2 §.de suis & legit.P.

k l.cùm in adoptatis, §.sed ne articulum, de adoptio C.

l §.nullum verò, de hæ.ante vẽn.

m Gail-Benan.c.Rapparius,ad verſic. & vxorem nomine Adelasiam, decis 56. 191 & 191 de testa.

n l.qui in adoptione, de adopt.

De successione collateralium vlterioris gradus,quàm fratrum.

Cap. 12.

1 *Cognati post agnatos tantùm lege 12.tab.ad successionem intestati vocati.*
2 *Faminæ cognatæ & agnatæ quando, & quomodo ad hæreditatem intestati admissæ.*
3 *Edictum,*vnde legitimi,*&*, vnde agnati,*quid contineat.*
4 *Cognatorum & agnatorum ex latere quomodo regitur hodiè successio intestati.*
5 *Feudorum ab intestato successio vsque ad quem gradum.*
6 *Agnati vel cognati quando non succedant vsque ad decimum gradum.*

tineat

7 Clericorum & eccleſiaſticarum perſonarum ab inteſtato decedentium, ad quem pertineat hæreditas.

a l.1.de ſuis & legit. hæred §.1 & ſeq. de legit. agn ſucc. §. ſi plures ſunt gradus, eadē pronunciatio, l. 1 §. de verb. ſign. Paul lib. 4 recept. ſent. tit. 8. §. poſt ſuos, de ſucceſſ. cognato. l. adoptatus. C. de legit. hæred.

b in §. ſunt autem. de legit. agnat. tut. & §. ſunt autem, de legit. agn ſucc. l. 1. vnde legis lib. 38. Pauli §.

c §. ſunt autem, de legit. tut. l. iuriſconſultus, §. inter agnatos, de grad. affi. P. l. inter agnatos, vnde legit. P.

d §. at qui per fœminini ſexus. de leg. agn. l. iuriſconſultus, §. cognationis, de grad. affin.

e d l. 2. §. interdum, & l. ſeq. de ſuis & legit. hæred. P. §. ſunt autē, agnati, de legit. agn ſucc. l. 1 §. proximus, vnde cog. P.

f §. cæterùm, de legit. agna ſucceſſ. l. legis 12. tabul. C. de legit. hæred.

g l. conſanguinitatis, 2 & l. patruus. 7 & l. in ſucceſſione, 9. C. eod.

h d §. cæterùm, & d l. legis duodecim tabularum 4 vnd cog. P.

i l. 1. eod. §. 1. de ſucc. cogn.

k §. ſi. eod. computationem graduum docet l. 10. & l. iuriſconſultus, de gr. & affi. Vide rationem, cur cognationis gradus non extenderē tur vltra 6. apud Iul. Paulum, libr. 5. ſent. 11.

l in l. generaliter, C. vnd legit. lib. 8. P. tit. 1.

m §. adhuc autem, de bon. poſſ. apud Iuſt.

n l. 1 §. quibus ex cauſis de ſucceſſ. edict.

o §. plenius autem, de legat. agna ſucc.

p §. quæ autem, & l. ſunt autem, de bon. poſſeſſ. vin. & emancipatorum omnes bon. poſſeſſiones ex lege Macrobia, ab intellecto.

q auth. in ſucceſſione. de ſuis & legit. lib. incipit poſt fratres. C. de legit. hæred. & hoc etiam, §. illud. §. ſi verò neq. de hæred. ab inteſt. in authen. hoc ipſum facientem in Cod. leg. Viſigothor. lib. 4. tit. 2. l. 8.

r Ang. & alij in §. fi. de ſucc. cognator.

s Bald. in tit. de feud. Marchiæ, nu. 6. Nat. Guil. Benedict. ad cap. Raynutius, ad verb. & vxorem nominatim, nu. 92. & 93. & alij.

1 POST fratres fratrumque filios, proximiores defuncti admittuntur ad ſucceſſionē inteſtati. Quomodo autem, ius antiquum à nouo diſtinguere oportet. Siquidem legè 12. tabularum, poſt conſanguineos fratres vel ſorores, delata fuit tantùm hæreditas ad proximiorē vel proximiores eiuſdem gradus agnatos, excluſis cognatis, qui poſt agnatos tantùm vocabantur [a]. Qui ſunt autem agnati, docent Iuſtinianus [b], & alij [c], pro viriis ſexus eſſe perſonas communitas cognatione, quales fratres ex eodem patre nati qui & conſanguinei, patruus fratris filio, fratres patrueles ex duobus fratribus geniti, & reliqui eodem modo ex iſtis procreati. Qui autē per fœminini ſexus perſonas iunguntur, cognati tantùm dicūtur [d]: vt amitæ tuæ filius, nō eſt tibi agnatus ſed cognatus, & tū illi: quia qui naſcūtur, patris non matris familiā ſequūtur. Proximior agnatus dicebatur, habita ratione temporis in quo res ad inteſtati cauſam peruenit [e]. Sanciebat etiam lex 12. tab. vt fœminæ iure tantùm conſanguinitatis capiant 2 hæreditatem inteſtati, ſi ſorores ſint, vlterius non capiant: maſculi autem ad earum hæreditates, etiam ſi in longiſſimo gradu ſint, admittantur. Qua de cauſa fratris tui aut patrui tui filiæ vel amitæ tuæ, hæreditas ad te pertinebat, tua verò ad illas non pertinebat [f]. Et iure quoque ſequenti ciuili ſorores ſuccedébant, vt agnatæ filiæ, excludebatur cognatæ [g]. Poſteà tamen alias cognatas prætor, vt anteà diximus, ad hæreditatem vocauit, ea parte editi qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur; ex qua parte tamen ea lege admittebantur, ſi neque agnatus vllus, neque proximior cognatus interueniebat [h]. Sic etenim & cognatos à iure 12. tabul. incognitos, prætoris æquitas admiſit, deficientibus agnatis [i]. Et vt agnati ſuccederent vſque ad decimum gradum, ordine prioritatis: ita & agnati vſque ad ſextum [k]. Addidit & prætor, quùm ob varias de inteſtatorum ſucceſſione leges, iura de hæreditate 3 deferenda difficile comprehenderentur, edictum, *vnde legitimi* & *vnde agnati*, quod iuuat omnes inteſtatorum hæreditates [l]. Fecitque agnatis gradus ad ſuccedendum idoneos, ne quis facilè decederet ſine hærede [m]. Et cùm lex 12. tab. ſtatuiſſet, vt repudiante primo vel proximo agnatorum, eidem amplius non deberetur hæreditas, prætor adhuc viam ſuccedendi eiſdem aperuit per edictum, *vnde legitimi*, &, *vnde proximi* [n]: quæ emendatio imperfecta à Iuſtiniano dicitur [o]. Cum aliis etiam legibus, quæ deferebant hæreditates, ſiue cum ſenatuſconſultis, & beneficium prætor bonorum poſſeſſionis, in l. vni. ti. vt ex legib. ſenatuſcon. bono. poſſeſſ. detur in P. adiecit & bonorum poſſeſſionem, per quam decem perſonas præferebat in ſucceſſione emancipati manumiſſori extraneo, qui filium liberum alterius emerat, iuxta l. 2. de patri. qui fil. diſtrax. C. nēpe patrem, matrē, auum, auiam ex parte patris & matris, filium, filiam, fratrē, ſororēue conſanguineos vel vlterinos [p]. Cæterū iure nouiſſimo, 4 rāta ſylua remediorū, & varietatis Labyrinthi, omneſque differētię iſtę cognationis, & agnationis in ſucceſſionibus inteſtati defuncti antiquātur, nec conſiderantur in iure nunc ciuili Romanorum ſcripto. Sed cognati cum agnatis defuncti, ſi in æquali gradu ſunt, æqualiter ſuccedunt: ſi ſoli, in priore gradu poſteriores gradus excludunt. Sublata etiam ſexus differentia. Et ſi plures ſint, in capita ſuccedunt, non in ſtirpes [q]. Et ita omnes tam agnati, quàm cognati ſuo ordine vſque ad decimum gradum vocabuntur [r]. Singulare autem 5 prohibent in feudorum ſucceſſione, in ducatu, marchionatu, comitatu, & in regno, vt cognati & agnati ſuccedant etiam vſque ad centeſimum & vltra gradum, ſecundum Baldum [s]. Is tamen in §. hoc quoque, de ſucceſſio feu. explicare videtur cū diſtinctione: ne ſuccedatur in feudo inter collaterales, niſi vſque ad ſeptimum gradum; inter aſcendentes verò maſculos, vſque ad infinitum. Quod & firmat in §. hoc quoque, de iis qui feud. dare poſſ. in conſuetud. feudo.

6 feudo. Cæterùm, obſeruandi ſunt caſus, in quibus nec ad decimum vſque cognati aut agnati ſuccedunt. Primus, ſi agatur de ſucceſſione liberti: nam agnati & cognati patroni, non ſuccedunt niſi vſq; ad quintũ gradum [a]. 2. In eo qui deceſſit poſt inceſtas contractas nuptias, vt ei non ſuccedant proximi vltra tertiũ gradũ, ſiue aſcendentes, ſint ſiue deſcẽdẽtes, ſiue collateralles [b]. Idipſum verũ dicunt in dãnato de aliquo crimine publico, in quo confiſcatio locũ habere poſſet [c]: niſi damnatus fuiſſet ex forma ſtatuti, quo caſu ſuccederetur ei vſque ad 10. gradum iure communi [d]. In Gallia tamen confiſcato corpore, confiſcantur & bona, & excluduntur à fiſco agnati, & alij: niſi quid nominatim à iudice reſeruetur illis, dum dicitur ſententia. Quartò, agnati & cognati militum, iuris ciuili non ſuccedebant, niſi ad quintũ vſque gradum, quo deficiente, bona fiſco & principi quærebantur [e]: vt pote ex præſumptione certiſſima, quod ex militari præda, quæ populi ſeu principis eſt, quæſita eſſent: & facilè
7 eò rediret, vnde ſeparata eſſent. De bonis autem militum cœleſtis militiæ, ſacerdotum & aliorum ex clero, quid ſentiendum ſit, reſpondent pontificia iura: bona intuitu eccleſiæ, vel ex eccleſiis quas regunt, vel quæ illis commiſſæ ſunt, acquiſita relinqui eccleſiis debere; aliis verò aliunde quæſitis, ſuccedere proximiores ex genere [f]. In Gallia tamen, neſcio quo genio receptum video, clericos de fructibus beneficiorũ poſſeſſorum, liberè poſſe diſponere. Et proinde in illis etiã, tanquã in bonis propriis inteſtati, poſſe proximos ſuccedere [g]: niſi inteſtati fuiſſent monachi, qui nihil habere cenſentur quod monaſterij non ſit [h]. Notat tamen Hoſtienſis [i], quòd conſtitutio quæ permittit diſponere clericis de fructibus, non excuſaret eos à peccato, qui tempore mortis diuitibus exiſtentibus proximis, prætermiſſis pauperibus, bona relinquunt. Quod & ſcribunt Hugo Cardinalis, & Archidiaconus [k].

a §. ſed noſtra conſtitutio, verſ. mulieb, de ſucc. liber. apud Iuſtinian.
b I. ſi quis inceſti, C. de inceſt nupt.
c auth. bona damnatorum de bon. proſcrip. C.
d Bald. in l. 2 qui teſt. fac poſſ. C.
e l. 2. de vetera mil. ſucceſſ.
f c. 1. de ſucceſſ. inteſt. c. 1. 2. & c. cum in officiis, de teſt. c. 1. & ſi de pecul. cler. caſu. & ſi quis q. ſi. l. ſi quis præſbyter, & auth. hoc nomine, C. de epiſcop. & cleric.
g gl. in c. præſenti, de offi. ordin. in 6. gl. in §. item quod ſi in eccleſia, de annat. in pragma ſanctio. in verſ. acquiſitos, Maſuer. in practica, de ſucceſſio. §. item de conſuetudine regni, Guil. Bened. in Raynutium, ad ver. & vxorem nomine Adelaſiam, 1. decaſ. nu. 164. Exat conſtitutio Caroli 6. data an. dom. 1385. men. Octo.
h auth. ingreſſi, de ſacroſ. eccleſ.
i Hoſtien. c. fi. de pecul. cleric.
k Cardin. & Archid. in ſumma, 1. q. 3.

De legibus ſucceſſionis collateralium alterius iuris quàm Romani. Cap. 13.

1 *Collateralium ſucceſſionis inteſtati mortui leges nationum. & nu. ſeq.*
2 *Vidua defuncti à proximo, ad quem deferebatur inteſtati hæreditas, ducenda erat.*
3 *Orba mulier quæ, & lex orbæ.*
4 *Familiarum ſplendorem conſeruari, ad Reipublicæ pertinet vtilitatem.*
5 *Ad alienigenas bona ne transferantur regni. Reipub. intereſt.*
6 *Fœmina à ſucceſſione inteſtati excluſa, quomodo filius ex ea excludatur.*
7 *Fœminæ quæ excluduntur ab inteſtati ſucceſſione, lege Salica, Ripuariæ, Langobardorum, Conſtantini Porphyrogenetæ. & nu. 8. 12. & 11.*
9 *Imaginaria venditio in quibuſdam iuribus abalienandis.*

1 QVÆ diximus proximè, iuris ciuilis Romanorum ſunt, partim à iure diuino Græcorumque legibus delibata, partim proprio more & conſuetudine conſtituta. Et proinde non arbitror alienum ab eorum explicatione, fontes indicare, & de aliarum nationum ſeu gentium moribus ſucceſſionis obiter quædam referre. In lege Moſis, Deo iubente & authore promulgata, ſic ſcriptum eſt, ad conſultationem de hæreditate patris mortui ſine liberis petita per filias Salphaad [l]. *Iuſtam rem poſtulant filiæ Salphaad; da eis*
l Numer. c. 27.
inter cognatos poſſeſſionẽ patris ſui, & ei in hæreditatem ſuccedant. Ad filios autem Iſrael loqueris hæc. Homo cùm mortuus fuerit abſque filijs, ad filiam eius tranſibit hæreditas

ditas: ſi filiam non habuerit, habeat fratres ſucceſſores ſuos. Quòd ſi & fratres non fuerint, dabis hæreditatem fratribus patris eius: ſin autem nec patruos habuerit, hæreditas dabitur iis qui & proximi ſunt. Eritq; hoc filiis Iſrael ſanctum lege perpetua. Hanc legem explicans Origenes [a]. *Hæc,* inquit, *quid vigoris habeant ſecundum hiſtoriam palam eſt omnibus, qui ſciunt, leges iſtas non ſolùm apud filios Iſrael cuſtoderi, ſed apud omnes homines, qui tamen legibus viuunt.* Et rurſum in eundem locum. *Supponitur lex de ſucceſſione, vt primò, filius: ſecundò, filia ſuccedat: tertiò, frater: quartò, patris frater. Quintus verò gradus certum aliquem non deſignat, ſed quicunque ex omni familia fuerit, ſuccedat.* Prorogauit & legem illam ſucceſſionis agnatorum inteſtati [b] Deus ad filios patrui [b], non tamen voluit vt abſolutè ſuccederēt excluſis omnino filiabus vel proximis mulieribus, ſed ea lege, vt filiæ ducerent filios patrui, & remaneret in familia Ioſeph hæreditas Salphaad: ſicq; filiæ Salphaad nupſerunt filiis patrui ſui, de familia Manaſſes, qui fuit filius Ioſephi. Ita & lex ſucceſſionis videbatur proximorum conſtituta, vt qui volebat ſuccedere iure proximitatis, cogeretur vnà vxorem defuncti ſine ſobole in vxorem ducere, vt ſuſcitaret ex nomine defuncti ſemen. Et ſi proximior reſpuiſſet viduā, ius ad ſequentem gradu deferretur & vxoris & hæreditatis, ſolueretq́ue vidua reiecta reiicienti calceum, & ſpueret coram reiciente in terram in contemptum eius vnde ſin perpetuum opprobrium diceretur apud poſteros eius domus, domus diſcalciati [c]. Sic enim ait lex [d]. ונקראו בישראל בית חלוץ הנעל *venikra ſcemo biſrael. beth chalutz. hanahhad*, id eſt, *Et vocabitur nomen eius in Iſrael, domus accinctos & conſtrictos lumbos habentis, & calcei.* Hinc arbitror Græcos legem ſucceſſionis mutuaſſe, qua proximiores agnati vel maſculi cognati fœminas orbas filias & proximas defunctorū, vel ducere in vxores, vel matrimonio collocare. Legem Demoſthenes ſic refert [e]. ὅστις ἂν διαθέμενος τελευτήσῃ, ἐὰν μὲν παῖδας καταλίπῃ θυλείας, σιωπάτω τοῦτο: ἐὰν δὲ μή, τὰς δὲ κυρίας ἔστω τῶν χρημάτων. ἐὰν δὲ ἀδελφοὶ ὦσιν ὁμοπάτορες, ἢ ἂν παῖδες ἐξ ἀδελφῶν γνήσιοι, τοῦτο τῆς πατρὸς μοίρας λαγχάνειν. ἐὰν δὲ μὴ ἀδελφοὶ ὦσιν, ἢ ἀδελφῶν παῖδες, ἐξ αὐτῆς κατὰ ταυτὰ λαγχάνειν. κρατεῖν δὲ τὰς ἄρρενας καὶ τὰς ἐκ τῶν ἀρρένων, ἐὰν ἐκ τῆς αὐτῆς ὦσι, καὶ ἐὰν ἡλικίᾳ ἀπωτέρω. ἐὰν δὲ μὴ ὦσι πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιάδων, παίδων, τὰς πρὸς μητρὸς τοῦ ἀνδρὸς κατὰ ταυτὰ κυρίας εἶναι. ἐὰν δὲ μηδ' ἑτέρωθεν ὦσιν ἐντὸς τέτταρες, τὸν πρὸς πατρὸς ἐγγυτάτω κύριον εἶναι. id eſt, *Quiſquis inteſtatus moritur, ſi quidem muliebris ſexus liberos reliquerit: filius cum uſce, ſin minus, ui bona poſſideato. Sin fratres fuerint germani, & ſi liberi è fratribus, legitimi patris partem ſortiuntor. Sin fratres non fuerint, aut fratrum liberi ex eis, eadem ratione ſortiuntor. Præferuntur autem & mares, & à maribus propagati, ſi ex iisdem fuerint, etſi genere remotiores. Si verò non fuerint à patre uſque ad ſobrinorum liberos ii qui ſunt à matre uiri, pari ratione poteſtatem habento. Sin ex neutra parte inter hos fuerint, proximus à patre optinento.* Et Pauló poſt, ſubſtituitur de mulieribus proximis lex. τῷ ἐπιλήσαντι ὅσα ἐπικὸν τελῶσι, ἐὰν μὴ βέλτιστα ἔχειν ἡ ἐγγύτατα ἦσι, ἐπὶ δ' ἴδιον ἐπὶ δὲς, ὁ μὲν πεντακοσίμεδιμνος πεντακοσίας δραχμάς, ὁ δ' ἱππεὺς τριακοσίας: ὁ δὲ ζευγίτης ἑκατὸν πεντήκοντα πρὸς τοῖς αὐτῆς. ἐὰν δὲ πλείονες ὦσιν, ἐντὸς αὐτῆς ἡλικίᾳ τῇ ἐπιλήρῳ. πρὸς μέρος ἐπιδόναι ἕκαστον. ἐὰν δ' αἱ γυναῖκες πλείονες ὦσιν, μὴ ἐπάναγκες εἶναι πλέον ἢ μίαν ἐνδεκάτῃ ἡλικίᾳ: ἀλλὰ τὸν ἐγγύτατα δεῖ ἐπιδιδόναι ἢ αὐτὸν ἔχειν. ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ ὁ ἐγγυτάτω ἡλικίᾳ ἢ μὴ ἐθέλῃ, ὁ ἄρχων ἐπαναγκάζῃ ὁ ἄρχων, ὀφειλέτω χιλίας δραχμὰς ἱερὰς τῇ Ἥρᾳ. ἀπογραφέτω δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα ταῦτα ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν ἄρχοντα. id eſt, *Pupillam ſeu fœminarum in hæreditate ſuccedentium, aliquam quæ in proletariorum ordine ſunt ſi noluerit habere proximus, dote data elocato: patritius quingentis drachmis æques, trecentis ſemi eques, centum quinquaginta, præter ea quæ ipſa habet. Si verò plures fuerint in eadem familia, proportione quiſque mulieris hæredis relictæ, conferat. Quòd ſi mulieres plures fuerint, ne neceſſe ſit cognato plus vnā elocare: ſed proximus aut elocato, aut ipſe ducito. Quòd niſi genere proximus eam vel elocauerit vel duxerit, prætor ſeu magiſtratus eum cogat vel elocare, vel ducere. Quòd ni prætor coegerit debeat mille drachmas ſacras Iunoni. Citat autem quisus eum qui detrectarit.* Principium legis docet [3] agi de muliere, ad quam diuerſa hæreditas perueniebat, quæ nullos habebat cohæredes. Id enim eſt ἡ ἐπίληρος dicta, alis, vt Euſtathius tradit, τῇ ἠρχε.

Sic te-

[a] Origen. in Num. 27.

[b] Numeros. 36.

[c] Deutero. 25. & Ruth. 3. & 4. etc.

[d] Deut. 25. Deutero.

[e] Demoſth. orat. contra Macartatum, περὶ τοῦ οἴκου κλήρου.

Sic rectè Budeus [a], ἐπίκληρον, annotat dici virginem vel mulierem quæ vtroque parente orbata sit, cui successio optima, vna vel plures obuenerũt. Quod & firmat Iulius Pollux, in Onomastico. Filia quæ secum vnà ferebat hæreditatem pro dote, dotalis filia hæres. Nam ius erat agnato proximo cognatoúe ἐπίκληρον hanc mulierem vindicandi, tanquam ex lege ciuili sibi donatam. Sicut & Pollux & Harpocration eo nomine dicunt ἐπίδικον dici & ἐπίκληρον. Si proximus nolebat hanc puellam ἐπικληρίσην ducere, cedebat ipso iure hæreditati. Et aliquando si illa esset tenui patrimonio, quo non posset commodè nubere, proximior ex lege iam citata tenebatur vltra ea quæ ipsa habebat, dotẽ ei constituere. Ita & Iulius Pollux lib. 3. c. 3. ait legem Solonis, vt proximus orbam illam epiclitin duceret in vxorem, vel dotaret. Fortunatianus quoque [b], *Lex est, orbanubat proximo: vel si eam nolit in matrimonium ducere, det decem millia.* Hîc orbam vocant cum Demosthene ἐπίκληρον nomine tenus, & tanquam esset hæreditate aliqua donata, sed quæ pauper tamen erat, & ideo dotanda à proximis cognatis: quemadmodum contrà, si illa dives esset, cogeretur illis nubere cum hæreditate. Secundumque naturam successionis intestati visum est æquum, vt ij, ad quos hæreditas perueniret, & onus quoque subire tenerentur [c]. Sic Harpocrat. cùm iam legem citasset præscriptam ex Demosthene. περὶ ἀγχίστων κλήρου. Demosthenem in illis verbis, τῷ ἐπικλήρων ὅταν θητικὸν θυγάτηρ. ab ἐπικλήρων nominasse τὸν πενιχρὰν κόρην, quam θῆσσαν appellãt Attici: id est, fœminam pauperem, quæ mercede conducitur. Additque fuisse teste Possidippo ἐπάναγκες τὰς ἐγγυτάτω γένους τὰς θήσσας, ἢ λαμβάνειν πρὸς γάμον, ἢ πέντε μνᾶς διδόναι. Necessarium esse genere proximos accipere has mulieres in vxores, vel dare quinque minas. Adstipulatur Suidas, θῆττα, inquit est, ἐπίκληρος ἐὰν ἔχουσα φέρνην, πενιχρὰ καταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὑπὸ δὲ τῶν ἀγχιστέων προικιζομένη κατὰ τὸν νόμον τῷ πεντακοσίων δραχμῶν. id est, *Thetta*, inquit, *est epiclitos seu hereditaria mulier seu hæres quæ non habet dotem derelicta inops a patre, à proximioribus autem dotata secundum legem quingentis drachmis.*

De hac lege loqui videtur etiam Terentius [d],

Lex est orbe, qui sunt genere proximi
Eis nubat: & illos ducere eandem hæc lex iubet.

Et in Adelphis,

Hæc virgo orba est patre;
Hic meus amicus illi genere est proximus:
Huic leges cogunt nubere hanc.

Nolebat illa lex, mulieres hæredis, quæ à proximo parente contigerant, maiorum possidere solas nisi & proximi masculi illis iungerentur: nec etiam omnino inopes contemnebat. Et ita nomini & splendori familiarum, & necessitati mulierum subueniebat, dum ab illis hæreditatem transferebat. Putarunt sapientes antiqui, è republica esse conseruare familiarum splendorem posteris, vt bene gestorum maiorum memoria, cum nomine & bonis in perpetuum superstes, ad imitationem virtutis & actionem impelleret. Vt ferunt Themistoclem dixisse, Miltiadis trophea sibi somnum adimere [f]. Quod & considerãt cum saniori hominum sententia in legibus respondendis & cudendis nomothetæ; ideo statuentes consuluere hæreditates ad masculos [g], vt prospe & custodia essent virtuti, quæ magis elucet in viris, quàm fœminis quæ minus audent, quæúe à consortiis hominum arcentur [h]. Fœlicitas namque & nobilitas indigent opibus, nec facilè vt præclaras res, aget is cui deficiunt facultates [i].

Et genus & virtus, nisi cum re vilior Alga est [k].

Bona nãque dicta, quia beant [l]. Et paupertas sordes inferre dicitur [m], & prohibet ne ad dignitates promoueantur inopes [n]. Et metus, & malesuada fames & turpis egestas. Transeunt autem fœminæ, & cognati nati ex illis, in alienas familias: quia sequuntur filij non matrum sed patrum familias [o]. Idcirco statuta pleraque Italiæ, & aliorum locorum leges, fœminas, extra sorores & filias defunctorum, reiiciunt ab intestati successione: ne alieni-

[a] Budæ. in Comm. ling. græc. ſub

[b] Fortunat. l. 1 Rhetor.

[c] §. 1 de leg. agn. l. secundum naturam, de regul.

[d] Terent. in Phorm.

[e] §. 1 denunciare vendit. inſpic. P. l. per ſtatu. C. de ſ. ſtio. l. ab omnib. 2. de leg. 2.

[f] Plutar. in Politic. Valer. Maxi.

[g] §. ceterum. de legitim. tut. l. maximum vitium, C. de inſt. præt. & ibi B. Baſ. & alij.

[h] l. marmus, de pr. C. l. 2. §. 1 de inoffic. venæta inopes C. ſanciamus, de rec. arb.

[i] Arist. Ethicor. 1

[k] Horat. Sermon. 1. 2.

[l] bonorum, §. hu de verb. ſig.

[m] l. quisquis, §. 1 leg. Iul. maie. C. de cuſtod. reor. C. inſt. pietatis, C. ſi ſeruus tutor. C. ſi ſer. §. item teſtur. des. 4. q. 3. c. hæretemago. diſt. 91. c. de malefic. in fi. c. prob.

[n] §. 1 de defenſo. in auth. l. nobiles, C. de commerc.

[o] §. 1 et qui per fœminas ſexus. de agnoſcen. & §. f. per. per. apud. l. cùm legitimæ ſtis hom. ff.

genæ bona eorum poſſideant, neúe maiorum lumen extinguatur. Graue e
a l. lex quæ iuſtoret, de admin.tut.C. tiam & lugubre eſt, maiorum imagines non videre affixas, vel videre reuul-
ſas [a]. Sed & è repub. eſt, non pati, per alienigenas & ſpoliari incolarum opes,
cum mulieribus patrimonia ampla aliò transferri; & pauperes agnatos & vi-
b l. poſtliminium eſt, § 19. § filius, de capt. & poſtli. reuerſ. P.
c §. cogitatio, vt iudi. ſine quo. ſuffr. in auth. § ſed & maior aſpentas. ver. expedit de iis qui ſunt ſui vel alieni. in ſ. 2. c. P. l. ſeruum quoque, § publicè, de procur. P.
ros qui obſequiis reipublicæ commodis naſcũtur, & patriæ moriuntur [b], vide
re inopes. Vtile ei namque habere diuites aut diuitiis abundantes ſubditos
[c]. Quò etiam factum eſt, vt ſtatuta alia quæ prohibẽt ne alienigenis res ve-
neant, neúe quæ ad communem vtilitatem loci pertinent, putà triticum, vi-
num, & ſimilia, aliò transferantur, rata iuſtiſſimaque & fauorabilia dicantur
d Bar. in l. filius familiãs, § dum, nu. 12. & 13. & ibi Ruf. nu. 8. & 10. de leg. 1. Alc. conſ. 41. num. 11. vol. 5.
e 2. vtilitas, de primipelo, libr. 12. C. Iuſtinone, § Labeo, proſoc. P. cum ſimil.
f Tiraq. tract. de iure primogen. q. 22. nu. 12. & 26. vbi plures citat. Alex. conſ. 56. nu. 4. vol. 5.
g l. pronunciatio, & l. ſeq. de ver. ſig.
h Auth. ceſſante, de leg. hæred. Gallus, § nunc videndum, de lib. & poſt. & § cũ filius, de hær. quæ ab int. defer.
i §. hoc autem notandum, de iis qui feud. da. poſſ. in vſib. feud. c. vulnerato, n. 9. l. fi. C. de nat. lib. l. 6. § fi. C. de nup. aut. tit. de fil. præsbyt.
k ex origine formatur cuentur, l. nam origo, quod vt aut clare P. l. ſi filius familias, in fi. ad Macedo. C.
l l. voluntas, & ibi Interp. C. de fideicom. l. lege duodecim tabularum, C. de leg. hæred.
m § 4. de leg. agn. ſucc.
n arg. l. fin. de aſſeſſo. C. auth. at ſi contra ſtur, de fid. inſtr. C. l. ſi is qui ducenta, § vtrum, de reb. dub. P. & ſi plures, de hæred inſtit. apud Iuſtin. l. ſi hæredi plures, de condit. inſtit. l. ſæpè, de verb. ſig.
o lib. leg. Salic. tit. 62.

6 Ita quia non dicitur nepos de agnatione matris, illa enim principium & finis eſt ſuæ familiæ, ſed de genere patris [g], ratione cuius defertur ſucceſſio inteſtati. Et quamuis mu-
tetur ſexus in nepote, & is ratione ſexus idoneus videatur ſucceſſioni: attamẽ
remanet ſubſtantia aliena radicis excluſa & fructus non cenſetur genuinus
eius arboris vnde mater excidit, vt potius de ſubſtantia mariti matris ſit, ve-
luti ex alterius arboris inſitione editus [h], cuius ſubſtantiam & genus refert.
[i]. Ita origo eius huic maſculo ex filia & extraneo ædito officit, & origo hîc
non conuenit, quæ debet concurrere cum ſexu maſculino: vnde effectus nõ
poteſt ſequi ſucceſſionis [k]. Quemamodum, ſi filia ex filio agnato naſcatur, il-
la excluditur hoc iure ſtatutorum [l]: quòd cum origine proba non concurrat
ſexus. Duo enim hæc ſunt neceſſaria ad cõſeruationem agnationis, ſexus ma-
ſculinus, & quod ex maſculinis agnatis quis genitus ſit [m]: quorum altero
deficiente, quia ſubſtantialis cauſa ex his componitur iunctis, deficit ſucce-
dendi poteſtas. [n] Referam quaſdam leges gentium variarum, quæ ipſum 7
ex contextu confirmant. In legibus Salicis [o], ſorores quidem defunctorum,
aut illis non exiſtentibus ſoror matris & patris, vocantur ad ſucceſſionem vt
propinquiores. Sed poſt illas generationes, quicunque proximiores fuerint
præferuntur qui ex patruo genere veniunt. Additurque poſteà hæc lex.
De terra verò Salica in mulierem nulla portio hæreditatis tranſit, ſed hic virilis ſexus acquirit: hoc eſt, filii in ipſa hæreditate ſuccedant. Sed vbi inter nepotes aut pronepotes, poſt longum tempus de allode terræ contentio ſuſcitatur, non per ſtirpes ſed per capita diuidatur. Obſeruabant tamen Salicæ rei ſucceſſores, propinquitatis gradum:
vt potior eſſet qui propinquior: niſi is propinquior ceſſiſſet iuri proximitatis
p eod. lib. tit. 63. & vt lex loquitur, niſi ſe exemiſſet de parentilla publicè & forma præſcripta,
quia tunc nec proximis ſuccedebat, nec proximi illi [p]. In legibus Ripuariæ: 8
tit. 58. de allode eadem propriè diſpoſita. Lc. 2. *Si pater materq; non fuerint, frater & ſoror ſuccedant.*

L. 3. Sin autem nec hos habuerint, tunc ſoror matris patriſq; ſuccedant, & deinceps vſque ad quintum geniculum, qui proximus fuerit in hæreditate ſuccedat.

L. 4. Sed dum virilis ſexus extiterit, fœmina in hæreditatem aui aticam non ſuccedat.

Cæterùm in lege Ripuariæ, ſi quis libertum ſuum ingeminati reſtituiſſet, & ef 9
q in legib. Ripuar. ti. 59 § 4. feciſſet quem vocant Denariatum, ſuccedendi aliam conſtituebant regulã.
Et legem ita habebant [q]. *Si autem homo denariatus, abſq; liberis deceſſerit, nõ alium*

niſi

niſi fiſcum noſtrum hæredem relinquat. Vocat Pipinus, in legibus additis legibus Langobardinis & Francicis, tit. 10. hominem denarialem, quem æqualem facit in iure ſuccedendi, homini chartulario. Denariatũ autem hominem quomodo facerent, patet ex alia lege Ripuariorum, cuius verba [a]. *Si quis libertum ſuum, per manum propriam ſeu per alienam in præſentia regis, ſecundum legem Ripuariã ingenuum dimiſerit per denarium, & eiuſdem chartam acceperit, nullatenus permittimus eum in ſeruitium inclinare, ſed ſicut reliqui ripuarii liber permaneat.* Erat, vt opinor, imaginaria venditio iuris patronatus, qua conſentiebat patronus ingenuitati liberti. Sicuti mos erat olim in emancipationibus liberorum ſeu filiorum partem obſeruare vanas venditiones & figuratas vno, vt ait Accurſius, nummo interueniente, quibus, ſi contracta non eſſet fiducia, ſucceſſionem filij à ſe ablegabat ante Iuſtiniani conſtitutionem [b]. Hoc ius autem ingenuitatis libertus tantùm à principe conſequebatur conſentiente patrono, quia ex ea reſtitutione ius ſucceſſionis patronus amittebat [c]. Atque per mancipationem familiæ, adhibito libripende & teſtibus, fiebat tranſlatio hæreditatis per emptionem imaginariam [d]: æs ſeu nummus vnus, dicis cauſa tantùm adhibitus [e], non veri prætij cauſa. Imaginaria etenim venditio non eſt, quæ fit pretio accedente [f]. Lex Langobardorum, prohibet ne vlla mulier ab inteſtato ſuccedat, præter filiam, ſororem, amitam, non aliam vlteriorꝭ gardus: eſtque ſanctio eius rei Aſtulphi regis [g]. Extat etiam Conſtantini Porphyrogenetæ imperatoris Orientis conſtitutio [h], *περὶ λοιπῶν ἀδιαθέτως τελευτώντων χωρὶς παίδων*, de laicis deſcendentibus ab inteſtato ſine liberis. In qua ſtatutum, *μὴ κληρονομεῖσθαι παρὰ τοῦ ἐκ πλαγίου συγγενοῦς αὐτοῦ: ἀλλὰ τὸ τρίτον τῆς οὐσίας τοῦ ἀστοῦ, τελευτῶντος προχωρεῖν εἰς ψυχικὰς διαδόσεις, σωματοπαθῶν τε τῶν καὶ τοῦ πενήτων τοῦ οἰκείου τοῦ τελευτήσαντος ὡς ἀπαντεῦθεν ἐλευθερωθέντων.* id eſt, *non ſuccedere, huiuſmodi decedentibus ſine liberis ab inteſtato, ex linea tranſuerſali cognatos, ſed tertiam partem bonorum eorum qui ſic moriuntur, ad pias cauſas ſalutareſq; animæ largitiones procedere: cum eo etiam collecto pretio ſeruorum qui mortuus eſt, vtpote iis eo ipſo liberatis.* Alia Athanaſij Cæſaris eſt conſtitutio, in libr. 2. iuris orientalis circa finem, quæ bona in tres ttientes inteſtati filij partitur, vnumque defert pauperibus: alium, patri vel matri: alterum, ſponſæ vel coniugi.

[a] vbi ſup. §. 1.

[b] l. fin. & ibi glo in verb *figuratæ*, de emancip. liberor. § fi. de legit. agnat. ſucceſſ. l. pen. & fin. natural. reſtit. lib. 4. P. tit. 21. § ſed vt nihil anteq. natus, de teſt. Vlp. in tit. 22.

[c] l. cùm in, 25 & l. ſi quis, 8 de contra. empt. l. ſicut, 20. loca. P.

[d] l. imaginariæ, 25. de reg. iur. P.

[e] l. imaginariæ, 25. de reg. iur. P.

[f] l. imaginariæ, 25. de reg. iur. P.

[g] in l. recolimus, de ſucceſſio. lib. 2. leg. Langobar. Memnetius gl. in § hoc autem, in ver. *legibus*, qui feuda dar. poſſ. in vſib. feudo. Albericus de Roſate in dictionꝭ in ver. *ſæmenam* vlt. §.

[h] lib. 1 iur. Orientis, a conſtitut. Porphyrogenetæ Conſtantini.

Quando ſuccedant ſibi ab inteſtato vir & vxor. Cap. 14.

1 *Vxor marito ex lege Romuli quomodo cum liberis & ſine illis marito ſuccedebat. Quomodo iure pontificio vxori viri & iure ciuili, & ex moribus locorum. nume-* 2. 4. 5.

3 *Vxor num excludatur à ſucceſſione mariti inteſtati à ſocio liberalitatis, vel collegio.*

6 *Dotis lucrandæ conſuetudo an inſpicienda ſecundum domicilium mariti, an ſecundum locum, vbi contrahitur matrimonium.*

7 *Dotis & incrementi eius lucrandi conſuetudo in vxore vel viro præmoriente, an locum habeat in ſponſa de præſenti, an ſi ſoluta non ſit. & num. 9. & 10.*

8 *Vxor an cenſeatur ante annos nubiles ducta.*

11 *Dos quomodo reſtituenda, & qua dilatione.*

12 *Dotis & augmenti lucrum quomodo cenſendum, morientibus ſimul vxore & marito.*

13 *Vxor & maritus quomodo ſibi ſuccedant Pariſius in conquæſtibus.*

14 *Vxoribus Galli antiqui in quantum ſuccedebant, & contrà. Lex de eo Francorum Pariſiorum, Saxonum, & aliorum Gallorum. & nu. 15. 16. & 17.*

18 *Affrayramenta vxoris & mariti.*

19 *Vxor marito cum filiis, & sine iis cum propinquis quemadmodum succedat marito lege Boioariorum, Visigothorum, Caroli Magni, Iuris ciuilis Orientalis & occidentalis imperii, & nu.* 20. 21. *&* 22.

22 *Sponsa de præsenti an succedat marito, & contrà maritus ei.*

DE VXORVM successione & maritorum, mores diuersi & leges variæ Iure prisco Romuli, vxor per sacra farris ducta, coniugio nulla re dissolubili iungebatur. Eratque mulier viro obsequens & pudica, & domus domina æquè ac maritus, & in eius defuncti bona succedebat hæres sicut parentis filia. Ex asse quidem, si is liberis carens ac intestatus decederet: quòd si prolem haberet, ex æquo cum liberis [a]. Successu temporis lex illa antiquata Romæ, atque vt maritus à successione vxoris intestatæ, sic vxor à mariti successione repulsa est. Sed prætoris remedio posteà, deficientibus descendentibus, ascendentibus & collateralibus vsque ad gradum decimum, & vltrà in feudis, & post patronos patronasque, septima species bonorum possessionis intestati delata fuit viro & vxori superstibus [b]. Quando videlicet iustum fuisset & legitimum matrimonium, quod vsque ad mortem durauerat. Idque & ius ciuile probauit Imperatorum [c]. Quod & puto considerandum, si matrimonium hodiè non fuerit thori causa separatum ex causa fornicationis seu adulterij [d]; qua causa cùm coniux sua etiam dote vel donatione propter nuptias priuetur in pœnam adulterij, in commodum innocentis coniugis [e], & multò magis priuabitur hæreditate mortui coniugis, à cuius thoro ex suo delicto separatur [f]. Si tamen thorus esset separatus ex consensu, vt propter ingressum religionis [g], non officere puto: dummodo etiam intra annum luctus mariti, ad secundas coniux superstes qui hæreditatem petit, non conuolauerit, iuxta l. 1. §. omniũ, de sec. nupt. C. cuius pœnas ciuiles non putant esse correctas in c. fin. de secun nupt. nisi in quantũ infamis vxor fiebat ex repetitis nuptiis. Excludebãt porrò vxorem proximi [h], ipsa fiscũ [i]. Et putant aliqui excludi & fiscum & vxorẽ à socio liberalitatis, in liberalitate seu donatione facta à principe mortuo & alteri; non in aliis tamen, sed in his tantùm, in quibus vt iure quodã accrescendi potior vxore videtur [k]. De collegio porrò vbi erat maritus, dubitat num præferatur vxori Azo, & iustius illi videtur, non præferri, nisi in bonis quæ occasione collegij defunctus quæsierat [l]. At nos in omnibus præfertur & collegis docemus & socio liberalitatis imperialis c. seq. Iure nouissimo, introducta alia causa successionis, vt si cum liberis decesserit maritus locuples, relicta coniuge superstite quæ non habuerit dotem, illa accipiat ex eius bonis quartam partem, si sint tres vel pauciores filij: si plures, succedat cum eis pro virili in vsufructu, relicta liberis proprietate, imputatoque in talem portionem quod habuit à marito [m]. Notabileque quod tradunt interpretes, in auth. præterea, vnde vir & vxor, cum glo. vt & in prædicta parte succedat coniux deficientibus liberis cum proximis prædefuncti. Extinguitur porrò in ipsa persona vxoris ius successionis intestati. Nam si deficientibus omnibus prædictis ascendentibus descendentibus, & collateralibus, vxor nolit esse hæres, vel non sit superstes, ad fiscum bona hæc quæ deferebantur vxori perueniũt, vt vacantia [n]. Itaque affines & coniuncti seu proximi vxoris, marito eius, ea deficiẽte non succedũt [o]. vxor enĩ affinis nõ est [p], quãuis ex nuptiis eius legitimis affinitas initiũ capiat [q]. Vnde rectè impetrabat sẽtẽtia eorũ, q̃ dicebãt & socero dari vtilẽ bonorũ possessionẽ, vnde vir & vxor [r]. Fuerũt, sũtq; locorũ etiã in hac re propriæ & variæ cõsuetudines, in quibus si cõtingat agi de vxorũ vel cõiugũ successione, mores iusq; propriũ sequemur. Vt Tholosæ, mortua vxore maritus ei succedit in vniuersa dote, nisi quid aliud cautũ sit pacto: & contrà, præmoriente marito in tantund̃ succedit ei vxor, in quãtum media pars dotis est, videlicet in incrementũ seu augmentũ dotis, quod tantùm

a Dionys. Halic. lib. 2. antiq. Romã. Vlpian. tit. 11. & 29.

b §. sicut autem bonorũ possessiones, de bono. poss. apud Iustin. Modestin. l. 1. quis ordo in bono. poss. sect. P.

c l. 1. C. vn. vir. & vxo. l. 1. eod. tit P.

d c. ex hæris, c. significasti, de diuor. l. consensu, de repud. C.

e c. plerumque, de donatio. ant. vir. & vxo. l. vtro atque vxore, sol. matr. P.

f arg. l. f. de iure dẽ lib C.

g vt ex c. ex publico, & c. cum sis. de conuers. coniuga.

h l. 3 C quo bono-

i d. l. 1. C. vn vir. & vxor.

k l. vn. c. si libera. imper. soc. libera. C.

l Azo. in tit. de hæred. decurio. Bal. in l. 1. vn. vir & vxor. Sic. intellig. glo. in d. l. 1.

m auth præterea, C. vn. vir. & vx § quanũ verò, de exhib. reor. in auth § quæ verò, in 2. vt hic. mate. & ang. in auth de successione vxoris latè disputat Benedict. c. Raynutius, ad ver. & vxorem nomine Adelasiam, in succes. ab intest. à nu. 124. vsque 213.

n l. 1 iuncta glo de donat. int. vir & vxor.

o l. 3 & 4 affinitat. cõ. de succe C.

p l. non ideo, C de se fiam

q l. 4 §. affines, & §. sciendum, de gradib affinita

r hos reprobat Guil. Benedict ver & vxoris nomine, in succ. ab intestato n. 129.

tantùm ad mediam datæ dotis partem aſcendit. Et ſimilis aliis in locis conſuetudo, vel ſtatutum lucrandæ dotis, vel donationis propter nuptias: in quorum lucro alter alteri præmortuo coniugi ſuccedit, ſiue is teſtatus ſiue intę-
6 ſtatus deceſſerit. Nec hoc dubium eſt. Sed illud nihilominus diſcutiendum non perperam erit: ſi conſuetudo ſit loci domicilij mariti, vt maritus lucretur dotem præmortua vxore: alia verò vel contraria loci vbi nuptię fiunt, vel vbi contrahitur matrimonium, quomodo regulanda erit hæc ſucceſſio. Quare illud prius annotandum erit, lucra hæc maximè in fauorem perſonarum contrahentium per conſuetudines & leges delata. Et proinde primo loco inſpici oportet, quid placuerit de iſtis inter contrahentes [a], qui poſſunt remittere ius in ſui fauorem introductum [b]. Quamuis enim contra leges generales pacta inita reiiciantur [c], attamen ſi illæ ſint aliquorum gratia, & in commodum illorum latæ, pacti admittentur, ratáque erunt [d]. Neque dotis cauſa ſubſtantiam conſtituit matrimonij, quùm ſine dote matrimonium eſſe poſſit: etſi ſine matrimonio non dicatur eſſe dos [e]. Quòd ſi nihil dictum ſit inter contrahendum de dote lucranda, ſequitur conſuetudinem loci domicilij mariti, vt ſecundum eam lucro cedat [f]: non habita ratione loci, vbi inſtrumẽtum factũ eſt, vel vbi contractum eſt. Quod eſt ſingulari iure in hac quæſtione receptũ [g], vel quia cenſetur contractum in loco vbi deſtinatur ſolutio faciendæ, & repetitio quoque, quæ fit in loco domicilij mariti. Atque deſtinatione ſolutionis faciendæ, eo loco cenſetur contractus factus, & ſecundum mores eius loci [h], in eo caſu quo dos reddenda vel lucranda eſt à marito: Nam ſi dos alij quàm marito reſtituenda ſit, poſt mortem vxoris vel mariti, inſpicimus loci conſuetudinem vbi contractum eſt [i]. Sicque hic tantùm conſideratur mariti domicilium, vt commune ſit vxoris, & ibi vbi mariti eſt, ſit & vxoris, in quo & munera & actiones ſuſcipit & exercet [k]. Alioquin ſi maritus tempore initi matrimonij, domicilium non habeat: vel ſi habeat, in loco vbi fit inſtrumentum dotale, vel vbi nuptiæ celebrantur, contractum eſſe dicendum ſecũdum mores illius loci vbi negotium geritur, niſi aliter præſcriptum placuerit [l]. Iudicandum itaque de lucro & in alis ſecundum loci vbi tractatur negotium laudabilem conſuetudinem [m]. Et Maſonius certè ait ſeruari, vt ſi vterque cõtrahentium in loco reſideat vbi contrahitur, nihilque dictum ſit de conſuetudine, cenſeatur contractum matrimonium ſecundum loci conſuetudinem [n]. Is tamen alibi diſtinguit [o], quòd ſi agatur de dote mulieris præmortuæ in totum vel pro parte lucranda, attenditur conſuetudo loci, quo maritus fouet aut fouebat domicilium tempore contracti matrimonij, & tempore mortis vxoris ſuæ, & non loci contractus vel originis reſpectu bonorum mobilium: in bonis verò immobilibus, ſeruatur conſuetudo loci vbi ſita ſunt, ſecundum Bart. in l. exigere de iudic. P & in l. cunctos populos, de ſum. trinita. C. & in l. 1. quæ ſit longa conſuet. Quod ego intelligerem verum, vt locus rerum immobilium intelligatur dare legem huic contractui, ſi nominatim de datis in dotem in eo loco ſit ſtatutum, vel conſuetudo de illis ſit ſeruata: alioquin æquale ius mobilium & immobilium arbitror. Sic igitur ſibi ſuccedent in dote
7 & incrementis ſuperſtites coniuges defunctis, ex pacto vel conſuetudine. Remanet autem ſcrupulus, an conſuetudo, quæ loquitur de lucranda dote vel incremento, habeat locum in ſponſis de præſenti morientibus ante nuptias contractas publicè. Et placet equidem cunctis, lucrum locum non habere in ſponſis de futuro, quia non cenſetur eſſe ſponſa domicilij mariti ante nuptias vel matrimonium [p]. Sed in ſponſis de præſenti, dubium facit quòd ſponſa, de præſenti verè vxor dicatur [q]. At aliundè concutitur, quòd traductio facta non eſt in domum mariti, & verè non videatur vxor, nec cõſummatum matrimonium [r]. Et Boerius notat [s], in dote quã vocant doheriũ, ſpectari magis verba de præſenti, quã carnalis copulę cõſummationẽ [t]. Tamẽ per conſuetudinẽ approbatã ab interprætib⁹, exigi, vt ea ſpõſa vel vxor traducta ſit in domũ viri, &

a l. pen. C. de pact. l. ſi inſidet, de minor. 25 an. l. ſi. de remiſſ. P.

b l. legem quam diſcuſſi, C. de pact. l. 6 de Pact. con. C. Fel. ad c. 1. numer. 30. de ſponſal.

c I non dubium, C. de legib. l. pacta quæ contra, C. de pact. l. iuriſconſultum, § prætor autem P.

d l. paciſci, de pact. P. l. quæritur, § ſi vẽditor, de act. edic. P.

e l. ſi cum mulier, de donatio. ante nup. l. dotis appellatione, l. 3. de iure dot. P. l. inceſtæ, de ritu nupt. P.

f Panormi. c. 1. nu. 11. de ſponſal. & ibi Felin. nu. 14. ex Bartol. exigere, de iudic. Cluſſi. ad §. ſed verũ. de dolo & Fœſcherum. c. ja. & ſeq.

g l. exigere, de iudic. P.

h l. contraxiſſe, 20. de actio. P. l. 1. § de hoc autem. de poſſeſſ. l. 3. res abſentes, § ſi. de iudic. l. quæſtio, de ſolutio. P. Boer. in conſ. 20. nu. 2. in ſpecie dotis & Bal. conſ. 249. vol. 1.

i Felin. in c. 1. nu. 27. de ſponſ. per Baldum de prouid. ea vera ſed hactenus quæro.

k l. ſi item ſcripſerunt. ad municip. P. l. ſi. de incol. lib. C. & l. mulieres, de cognit. lib. 10. C. l. pen. de iure omn. iud. P. l. vnde mulier. & in quo loc. & ibi to. C.

l l. ſi ſeruus, de euict. P. l. 2. C. quemad. ſeruit. oportet. l. obligationes, de actio. P. l. hæres abſens, § 1. & l. omnem. de iudic. P. et Romana, § contrahentes, de ſo. comp. in fin.

m c. ſi venditor, de eo qui mittit in poſſeſſ. ren. ſuor. l. ſi priuatus, § plenius, de aq. pluuiæ P.

n Maſon. in § 1. in. rem de conſtit. Alueruncus de dot. & mutuo poſt Bart. in l. 1. § 1. priuatus, § 2. C. com.

o vbi ma. in § 23. inſtit. rem eam tenetur, de act. præſcr.

p l. ea quæ in ſponſal. nuptiale P. Et ita Felin. in c. 1. limit. de ſponſal.

q c. peru. & ſi quod. de ſponſ. duor. cum ſimil.

r l. mulierem alibi. de ritu nupt. P. l. quæſtum. 50. de ſponſ. P. l. quod tu inquis, de condi. & demonſt. cap. in. que P.

s Boer. de ritu nupt. per l. cum furiis, & de cond. & demonſt. nuptias, de reg. iur. P. cum ſimil.

vt vir ibi vel alibi eam cognouerit, vel saltem cũ ea concubuerit, licet non cognouerit seu non fuerit copula sequuta [a]. Quia tunc matrimonium censetur iuris numeris absolutum & consumatum; & rectè tunc coniugium vocatur, quùm sibi desponsata & tradita vtitur [b]. Et secundum hanc resolutionem iudicatum in curiis supremis istius regni Galliarum refert Boerius, decis. 22. numer. 33. non lucrari dotem maritum, nisi cum vxore concubuerit: eadem. quę tradit in comment. ad §. 1. de consuet. matrim. & doct. in consuet. Bituric. Non valdè tamẽ laborandum est de traductione in domum mariti. Nam si sine ea & antè fuerit concubitus sequutus, idipsum respondendum est. Et sæpè viri sunt pauperes, alioquin boni & optimi, periti, & negotiis gerendis idonei, qui iunguntur matrimonio diuitibus mulieribus, quæ egent viro non diuitiis. Et ita vir ingreditur potius domicilium vxoris, quùm ea transferatur in domicilium viri, idque licitè [c]: quamuis hoc satis sit lugubre. Ideo, inquit Baldus, quanquam domicilium habeat alibi maritus, si tamen in domo vxoris perpetuum sibi delegat domicilium, metienda erit dos ex consuetudine domicilij illius vxoris [d]. Consideramus itaque concubitum magis, quàm traductionem & copulam. Et proinde non est sequenda iuris ciuilis subtilis illa distinctio, quæ existimat etiam traductam ante annos nubiles, & decedentem intra eosdem, non verè dici vxorem, neque dotem vel fructus à marito retineri sed restitui, ac si per sponsum fuissent percepti [e]. Sed post nuptias initas, siue minor siue maior ea sit, existimo censuram vxoriam esse ferendam postquam vnà concubuerunt: propter dubium num cognita fuerit, quemadmodum dicitur in ca. iuuenis de sponsal. Et sæpè malitia in matrimonio supplet ætatem [f]. Nisi forsan præmaturas nuptias quispiam dolosè aucupatus sit lucri causa. Et ita cum nostra sententia distinguit Iurisconsultus in l. penult. §. fin. quod cum fal. tuto. gest. esse dica. in P. Scio nihilominus quid sentiat aduersarium huic nostræ opinioni Boer. decis. 23. numer. 37. per illum textum: sed ipse satis textus illi aduersatur ob doli distinctionem, vt nolim longus trahere quæstionem. Et mihi id iustius tutiusque quod sentio videtur, aliorum iudicia nihil moror. Addo insuper, sponsum de præsenti succedere in lucro dotis, vxori etiam non cognitæ nec traductæ, si per eam steterit quominus cognosceretur vel transferretur; sine culpa tamen viri [g]. Exemplum & probatio, in l. Deo nobis, de episco. & cler. C. quando post sponsalia de præsenti ante copulam vxor vult ingredi religionem, quod licet [h]. In lucranda tamen dote ex consuetudine vel statuto municipali, obseruatione dignum summoperè iudico: vt si vxor vel eius parentes, in dotis constitutione solutioni faciendæ diem adiecerint; putà, vt singulis annis ex mille libris turonensibus in dotem constitutis, centum soluerentur: & mulier post quatuor annos præmoriatur marito, maritus non lucratur ex vi statuti totas mille libras seu integram dotem, sed quadringentas, quorum dies solutionis venit & cessit, pro exercentis actione denegata [i]. Quamuis quod mirum est, si in prædicto casu quo datur dilatio ad soluendam dotem per partes, vxori præmoriatur maritus ante dilationes solutionis, & intra decem annos: putà, vt proximo exemplo, intra quatuor annos, illa non pro rata solutæ vel soluendæ dotis incrementum habebit, sed totius dotis, proinde ac si soluta fuisset [k]. Et ita antiquata & abrogata dicunt iura per consuetudinem authen. sed quæ nihil, & Læ. qualitas, de pact. conuen. C. vt notant in ibi gloss. Bald. & Salic. & §. illud, de non elig. sec. nub. in authen. Ratio porrò huius articuli est, quia maritus dilationem solutioni dotis indulgendo, videtur fidem habuisse de dote, vt perinde habeatur, ac si ei soluta fuisset [l]. Et potuit quidem sibi præiudicare maritus, at vxori non potuit; in cuius fauorem dilatio apposita [m], non debet in odium retorqueri [n]. Proderunt & dilationes, inquiunt, soluendæ dotis appositæ in conductione dotis, ipsi hæredi, vt pro restituenda dote recepta tot dilationes ei dentur, quot datæ sunt pro soluendo ea quod datum est ex dote: alioquin enim statim dos reddenda esset, non habita ratione dilationis datæ, in l. vnic. §. exactio, de rei vxor. actio. C. Attamen semper integrum augmentum

a Boer vbi sup. Decius, cons. 160 Guil. Benedict. & Rayn. ad ver. & vxorem nomine, num. 23.

b c. si quis desponsata sibi & tradita, & c. instituta eis, 27 q. 2.

c Cæterùm. §. mulier, de vsu & hab. l°.

d Bald. in l. 2. §. modò quærò, si non compar. ad C. Iacobus Cornelius, §. 2. de iniur. P. Felin. in c. 2. nu. 29. de sponsal.

e Quod seruus, l. 8. & l. si donaturus, in fi. de cond. cau. dat. cau. non sec. P. Iacobus quæritur, de sponsal. P. c. de illis, de despons. impub.

f Angel. cons. 158. incip. quod si aliquod matrimonium, fallit d. l. si donaturus, §. si coli. vers. item addit. de quod consulit Angel. de cond. cau. dat. P. Boe. dec. 22. num. 40.

g arg. l. quæro, §. inter locatorem, locat.

h c. committimus, de sponsal. cum simil.

i Angel. cons. 158. incip. quod si aliquod matrimonium, fallit d. l. si donaturus, §. si coli. vers. item addit. de quod consulit Angel. de cond. cau. dat. P. Boe. dec. 22. num. 40.

k Boer. decis. 22. nu. 3. & 4. quod confirmatum refert Rota Senensis Guido Pap. d. c. 410. & dec. 565. Mascard. in prax. tit. de dote, §. 29. incip. item si dotis constitutæ, Decius, consil. 90. cum.

l §. vendita, de rer. diuis. l. quod vendidi, de contra empt. P. Iul. Clarus, §. fin. q. 61. end. §. si de verbo, col. 1. n. 1. qui dicunt, dotem C.

augmentum, à morte mariti debetur. Et ita tractat Maſuerius, in §. item ſi fuerit conuentum, §. 29. de dote & matr. in praxi. Guill. tamen Bened. in verba, *Et vxoris nomine*, in ſucceſſione inteſtati, nu. 221. c. Raymutius, de teſtam. dicit contrarium fuiſſe iudicatum in ſenatu Tholoſano, menſe April. 1505. quo mariti hæres non fuit condemnatus ad augmentum præſtandum, *niſi* quatenus dos erat ſoluta. Et hæc certè iuſtior eſt ſententia, iuxtæque æquitatis & rationis modulum, & ſecundum auth. ſed quæ nihil. & l. æqualitatis, C. de pact. ſi conuen. facit c. fin. de donat. int. vir. & vxo. Cæterùm, ſi contingat vno eodemque periculo, morte extingui vtrumque, maritum & vxorem, quid in lucro dotis & incrementi dicendum ſit, diſtinguit & docet ad proxima citata verba
13 Guill. Bened. nu. 222. & 223. In Franciæ parte quæ Pariſiorum dicitur, & Lutetiæ, alia lex inteſtati viri & vxoris; vt vxor ſuccedat viro, & contrà, in dimidia parte bonorum immobilium, quæſitorum conſtante matrimonio, etiam extantibus liberis [a]; & reſtituta dote, iuxta c. 2. de donat. int. vir. & vxo. Vocant conquæſtus ſeu *acqueſtz*, videlicet ea quæ tantùm accedant mariti vel vxoris bonis ex opera, induſtria, vel ſolertia eorundem [b]. Et proinde conquæſtus appellatione ſeu acquiſitorum, non continebuntur quæ alteri ex coniugibus aduenerunt iure hæreditatis, donationis, legatiue: neque in diuiſionem ſucceſſionis venient. Neque ea quæ ex venditione horum peruenerunt [c]. Quia ea ſiue pecunia ſit, ſiue res quæ ex pecunia inde proueniēte empta ſunt, locum tenenteius rei ex qua conflatæ pecuniæ ſunt [d]. Et ita ſeruati tradit Maſuerius, in tit. de ſocietate, §. item & dicuntur conquæſtus, in praxi. Diſputat & de hac ſocietate & ſucceſſione viri & vxoris, Bened. vbi ſup. nu. 224. 225. vſque ad 231. Vbi & intelligit conſuetudinem locum tantùm habere in bonis, in quorum detentione eſt vir aut mulier habilis, non in alijs: & in bonis poſt contractum matrimonium acquiſitis, non anteà. Niſi ſocietas omnium bonorum inita ſit. Item & ei conſuetudini derrogari pacto poſſe, notat. Quæ apud ipſum copio
14 ſe explicata videto. Refert autem legem antiquam eandem fuiſſe Gallorum ex Iullio Cæſare lib. 6. Comment. de bello ciuili. Cuius hæc ſubijcio verba. *viri quantas pecunias ab vxoribus acceperunt, tantas ex ſuis bonis, eſtimatione facta cum dotibus communicant: huius omnis pecuniæ coniunctum ratio habetur fructuſq; ſeruantur, vter eorum vita ſuperauerit, ad eum pars vtriuſq; cum fructibus ſuperiorum temporum peruenit.* Quæ tamen verba non indicant quod adiecit Benedictus, vt pro parte dimidia in quæſitis ſuccedat ſuperſtes coniunx, quin contra ſignificant, dotis & donationis propter nuptias fructus vtriuſque, ad ſuperſtitem peruenille.
15 Cæterùm, lex erat Francorum antiqua, quæ ad rem melius facit, quàm non vidit Benedictus, quæ in hæc verba ſcripta eſt [e]. *Volumus vt vxores, defunctorum poſt obitum maritorum, tertiam partem collaborationis, quam ſimul in beneficio collaborauerunt, accipiant. Et de his rebus quas is qui illud beneficium habuit alundè, adduxit vel comparauit, vel ei ab amicis ſuis collatum eſt has volumus tam ad orphanos defunctorum, quàm ad vxores eorum peruenire.* Eſt & alia lex illorum, hæc [f]. *Quicunque ex quacunque natione, legitimam vxorem acceperit, ſi eam mori contigerit ſine filis ambo-*
15 *rum, eorum vir vxori ſuæ ſuccedat, & omnia & bona percipiat.* Accedit proximius adhuc Pariſiorum conſuetudini lex Saxonum, cuius hæc verba [g]. *de eo quod vir & mulier ſimul conquiſierint, mulier mediam portionē accipiat. Hoc apud Vueſphalaos.*
15 *Apud Oſphalos & Angrarios, nihil accipiat: ſed contenta ſit dote ſua.* Porrò, conſuetudines in hac parte per Gallias plures ſunt differentes. Nam ex iure Burgundiæ, mulier nupta in ducatu Burgundiæ, ex generali eius ducatus conſuetudine, ſuccedit in mediam partem acquiſitorum à marito pendente matrimonio. Sed num maritus pariter ei ſuccedat in caſu quo ipſa præmoreretur, nihil dicitur [h], ſcilicet inter nobiles: alioquin inter plebeios, non participat niſi in mobilibus & quæſitis. Idemque in comitatu Borbonij receptum eſt, & Niuernenſi. Apud Bituriges verò, vxor & maritus ſunt communes in bonis mobilibus & acquiſitis conſtante matrimonio [i]. Idipſum Aurelianæ [k]. Et alibi obſeruatum ex conſuetudine. Ex qua & mulieres, ſicut viri, interdum etiam cautius & ſubtiliùs negotiantur, & quia quærunt & laborant cum maritis, parti-

a Ioan. Fab. in §. 1. de acquir. per arrogationem, apud Iuſtinian. Oldra. conſil. 247. incip. præſuppoſita conſuetudine.

b l. coitus ſocietatem, & l. quæſtus, cum ſequent. pro hoc. P.

c Ioan. Fab. in præmiſſis ad verſ. *Adiunctus*, in rub. gloſſ. ad verſ. *quæſtus*, de conſuetud. in præg. Item Socin. de his qui ſine adūb C.

d l. ſi ego, § qui ſeruitutem, ff. quibus cautio. l. filiæ, § filiæ, de cond. & demonſt. l. ſi donatæ res, § ſi ſponſus, de donat. vir. & vxo.

e lib. 4. legis Francicæ. 9. ci de vxoribus defunctorū, & quā partem collaborationis poſt obitum maritorum accipere debeant.

f eod. lib. 4. legis Francicæ, c. 5. eiuſdem inſcriptio

g in legib. Saxonum. tit. 8. de acquiſitis §. vno.

h §. 2. *de conſuetudine quæ tenetur à gente maritali* in cur. Burg.

i §. 2. de conſuetud. maximè in conſuet. Bituric. ad quem § plura Boer. cumulat. glo. quæ pertinent ad hanc communionem vxoris & mariti.

k in conſuet. Aurelian. tit. de ſocietate inter vir. & vxo. § 1

cipes quoque esse debere lucri rectum & æquum putarũt, atque etiam succes-
sionis caulam in his, quæ earum ope quæsita sunt. Maximè, quod societatem 18
ex ipso matrimonio coniuges coisse videntur [a]; atque ex ea, iustum sit vt dam-
num, ita & lucrum communicari, ne sit societas leonina [b]: quàm non ad alia
quàm ad ea quæ cognita sunt ex opere non extendatur societas, vt nec alia
societas quælibet [c]. Tractant de hoc affragramento inter coniuges, interpræ-
tes in l. alimenta, §. fin. de alimen. & cib. lega. Quamuis alioquin iure ciuili re-
sponsum sit, mulieres teneri operari in vtilitatem maritorum [d]. Et omnia ac-
quisita per vxorem, censentur acquisita vel ex bonis mariti, vel contempla-
tione eius, euitandæ suspitionis turpis quæstus causa [e]. Et ciuitates etiam &
regiones, quæ optimè consultum voluerunt filiis, nunquã matribus decedenti
te marito, in bonis mariti quæsitis, hoc iure conquæstus ius reseruarunt: satis
præiudi inde filiorum pendere inopiam, matribus cum bonis patris in alte-
ritus mariti ditionem peruenientibus [f]. Et proinde temperamentum, existen- 19
tibus liberis, maius addiderunt. Et in legibus Boioariorum de hac successio-
ne, vna [g]. *Quæ post mortem mariti in voluntate permanet, æqualem inter filios suos, id*
est, qualem vni ex filiis, vsufructuario habeat possessionem: vsque ad tempus vitæ suæ
vsufructuario iure possideat. Alia [h], *De eo qui sine filiis & filiabus mortuus est, mu-*
lier accipiat portionem suam dum viduitatem custodierit, id est, medietatem pecuniæ:
medietas autem altera, ad propinquos mariti pertineat. Si autem mulier mortua fuerit,
aut alium maritum tulit: tunc quod proprium habet & de mariti rebus quæ per legem ei
debentur secundus accipiat, cæteras res propinqui prioris mariti accipiant. Sin autem ma-
ritus qui nec filios nec filias nec nepotes nec pronepotes nec vllum de propinquis habet,
in vxorem aut donatione aut testamento, siue partem siue omnes contulerit facultates, &
hæc deinceps in viduitate persistit, & memoriam mariti cum pudicitia castitatis obser-
uat: omnia quæ à marito ei sunt donata possideat, & ea in quem voluerit pro suo iure
transfundat. In legibus Vuisigothorum, si maritus decesserit relictis filiis, vxor 20
cum liberis æqualem capit portionem, fruendam tantùm quandiu vixerit
[i]. Verum ea quæ maritus sibi acquisiuit in militia, vel ex opetis etiam seruo-
rum vxoris, remanent integra sine diminutione penes liberos, nec vxor quæ
dum seruis suis est sub potestate mariti, vsumfructum in his habet alicuius por-
tionis [k]. Extat lex Caroli Magni, lib. 2. legum Langobardorum, tit. de succes- 21
sio. §. fin. *Quicunque ex quacunque natione legitimam vxorem accepit, acceperitue, si*
eam mori contigerit sine filiis amborum, vir vxori succedat, & omnia bona percipiat.
Constantinus Harmenopulus meminit [l] constitutionis Leonis Cæsaris, qua 22
potio quę iure ciuili nouo, vxori inopi debebatur cũ liberis in vsufructu [m], da-
tur eidem & in proprietate. Addit tamen, non concurrentibus filiis & proxi-
mis fratrib[o]n, τότε μόνον ἀνὴρ ἢ γυνὴ κληρονομοῦσιν ἀλλήλους, ὁ τὸν πᾶσα ἄτοκος ὢν
ἀπορία τῶν γάμων. Δύο μησὶ συνοικήσας τῇ γυναικὶ, κληρονομεῖ αὐτῆς. Tum de-
mum, sibi vir & vxor mutuò succedunt, cùm omnis deficit propinquorum cognatio. Qui
per duos menses cum vxore conuersatus est, ei succedit. Quod postremum etiam Eu
sthatius annotauit, libro præscriptionum & dilationum temporis, in c. de præ
scriptione sexaginta dierum, §. 13. Quamuis in iure nostro ciuili, Romanoq;
que, vxor admittatur in bona defuncti etiam si tempore mortis mariti adhuc
in domum eius traducta non fuerit. Et sufficit tantùm inter eos matrimo-
nium per verba de præsenti fuisse contractum, quando agitur de successio-
ne hac, proximis non extantibus, deferenda [o]. Quamuis diuersum sit reso-
lutum antea, dum agitur de lucranda dote vel incremento, ex vi & dispo-
sitione statuti. Extat constitutio Athanasij imperatoris nouella [p], quæ corri-
git legem antiquam, quæ statuebat viro aut mulieri qui quæue relicto filio
decesserit defuncto postea filio, horum, inquam alterutri qui superstes fuerit,
iure hæreditatis cedere omnia filij bona vel paterna vel materna ex cuius-
cunque origine aduenissent filio, exclusis omnibus aliis proximis: iussit
autẽ, nouella non ita fieri, ἀλλὰ πρεῖττόν ἐστιν ὀφείλειν τὸ τρίτον αὐτῆς τῆς προικὸς εἰς
μόσιωσιν τῆς διαταχθείσης, καὶ τοῖς γονεῦσι τὸ τρίτον, ἢ τῷ ἑτέρῳ
id est, *sed quod seruari debet triens ipsius dotis in defuncti memoriam, alter pa-*
rens

a c. 4. de sponsal. l. 1. ad-
uersum. de eri exp.
hæred C. l. 1. de ritu
nuptia.

b l. si non fuerint, 29.
§. fin pro soc. P.

c l. nec adiecit. cum
crib. seq eod.

d l. libertæ, C. de o-
per. liberto.

e l. Quintus Mutius,
de donat. int. vir &
vxor. P. l. ettam C.
eod. tit.

f Ioan. Fab in rub de
nupt. apud Iustinia-

g lib leg. Boioar. c. 19.
tit. 1.

h eod. lib. c. 19 titu. 4.

i l. 14. tit. de succes. in
Cod leg. Vuisigo.
lib. 4 tit. 2.

k l. 15 eod. tit. in C. Vi-
sigo.

l Harmen. li. 5 Prop
tur. tit. 8. de indota
ta vxore

m §. quoniam verò, de exhib. reis, in
auth. §. quia verò
legem diximus, velle mat-
& auia &c. in auth.
vnde consilia auth.
præterea, vn vir &
vxor

n Constant. eod. lib.
5. tit. 8. & mei vxore
[illegible] de hæ
reditate viri & mu-
lieris.

o per l. nuptias, de re-
bus l. 2. rer. amota.
Et ita resolut. fie-
ned. in c. Raynu-
tius, ad ver. & vxo-
rem nomine Adela
sam. in successione
ab intestato, nu. 232.
de ritu tum

p l. 2. aut Orientalium
Athanasij consti. 1

rentibus triens; at demùm qui ſupereſt triens ſponſo aut ſponſæ. Idipſum iuſſit & conſtitutione β, Athanaſius, περὶ κληρονομίας τῶν ἀτέκνων χρεωσάντων. *de hæreditate eorum qui ſine liberis inviduitate deceſſerunt.* Variat tamen à priore in cognatis. Sic enim ſcribit, τὸ γ' τῆς οὐσίας ἐκείνου τῷ δεσποτείᾳ ὑπολαμβάνειν τὸ γ' εἰς μνημόσυνα τῶν ἀπελθόντος ἀναλίσκεσθαι καὶ τὸ ζῶν μέρος ὑπολαμβάνειν τὸ ἕτερον. εἰ δὲ καὶ τὸ ἐπιζήσαν ἀπέλθοι μέρος, τοὺς τούτῳ προσήκοντας ἀπονομῆ κληρονομεῖν. εἰ δὲ μηδεὶς συγγενὴς προσῇ τῷ ὑποχωρήσαντι, τῷ δημοσίῳ εἶναι τὸ ἥμισυ, τοῖς δὲ ἐκείνου μνημοσύνης τὸ ἥμισυ. Id. *Voluit trientem unum bonorum horum dominationem, ſeu eos qui in ſua parœchia habent, accipere: trientem in memoriam eorum inſumi: reſiduum verò trientem, parti ſuperſtiti inſumi: quæ ſi etiam deceſſerit, eius cognatos qui ex lege vocantur, ei ſuccedere. Si verò nullus cognatus defuncto extiterit, fiſco dimidium, & dimidium illius memoriæ tribui.*

De alijs ſucceſſionibus inteſtatorum, delatis quibuſdam alijs perſonis. Cap. 15.

1 *Hæredes habere defunctorum intereſt; ideo plures vocati ab inteſtato ordine à lege.*
2 *Peregrinantium inteſtatorum bona quibus debentur.*
3 *Socius liberalitatis imperialis præfertur fiſco in ſucceſſione inteſtati ſocii.*
4 *vxor an præferat marito in ſucceſſione iteſtati ſocio liberalitatis iperialis & collegio.*
5 *Magiſtratus quando ſuccedit ſuis officialibus.*
6 *Fiſcus an in Gallia præferatur ſocio imperialis liberalitatis, moriente ab inteſtato ſocio ſine proximo.*
7 *Monaſterium eccleſiaq; quando ſuccedat defuncto clerico.*
8 *Militum hoſpitalis S. Ioannis Hieroſolymitani ſucceſſio ad quem pertinet.*
9 *Liberis ab inteſtato quomodo ſuccedebant patroni ab inteſtato.*
10 *Succeſſio per bonorum venditionem, quæ.*

1 VIA defunctorum intereſt, ne ſine hærede moriantur [a]: ideo lex, quæ fauet defunctis, deficientibus proximis ad aliorum perſonas ex certa cauſa, & quodammodo defuncti præſumpta voluntate, eorum bona defert, excludit etiam aliquas quæ hoc prætextu poſſent in bona irrepere. Vt ſanciuit, ne nutricatio cauſa eſſet ſuccedendi [b]; nec hoſpitij ius, ſed hoſpitum deſcedentium bona vel proximis reſeruarentur, vel illis non comparentibus, pijs locis conſecrarentur [c]. Probat autem ſucceſſionem, deficientibus proximis defuncti, eius qui defuncto in liberalitate à principe conſequenda, ſocius fuit, in ea liberalitate & fiſco præferatur ſuperſtes & coniunctus ſocius [d]. Succedit etiam collegium, curia, collegiato vel curiali mortuo ſine proximis [e]. Quæ tamen vera ſunt, ſi vxor non ſuperſit mortui, quæ maximè in bonis, quę nec à principe, nec à collegio vel curiâ quæſiuit defunctus, ſuccedit [f]. Sed & ego opinor, vxorem & ſocio & collegijs præferri in omnibus: quia maior eſt ſocietas, quæ eſt inter cõiuges, quàm fuerit cum illis. Sunt enim coniuges, ſocij diuinæ & humanæ do nous [g]: cùm in matrimonio fiat diuini, & humani iuris communicatio [h]. Fiunt q́ue duo vnum, & duo in carne vna [i]. Et proinde cùm ſocietas ſit ſpecies fraternitatis [k], & hæc ſocietas duplici vinculo diuino & humano conſtringatur, præferetur ſocia vxor, vel ſocius coniunx, etiam imperialis liberalitatis ſocio, & curiæ, omnibuſq́ue collegijs ſocietate tantùm humana iunctis, in quibuſcunque bonis. Sic duo vincula ſunt vno fortiora [l]. Quinimo, prę fertur etiam in cauſa ſimili, non exiſtentibus proximis, collegijs eccleſiaſticis in bonis mariti clerici facti. Vt notat Bartho. in l. ſi quis prębiter, de epiſco. & cler. per illũ

textum

a l. & quia, §. de inter. actio.
b l. nutritoribus, 1 C. com. de ſucceſſ. l ſi quis cùm filiũ, de verb. oblig.
c auth. omnes peregrini com. de ſucc. C. §. omnes peregrini, de ſtatu & conſuet. in authen. coll. 10.
d l. 1. ſi liberalis. imper. ſoc. lib. 10. C. tit. 14.
e tot. tit. de hæred. decurio. lib. 6 C. tit. 61.
f l. eod.
g l. adueríum, de eri. exp hær. C. c. 2 de ſponſa.
h l. de rit. nup.
i Geneſ. 2 ca. lex diuina, 29 q. 2 D. Matth. 19
k l. verùm, pro ſoc.
l l. re coniuncti, de legat. 3 l. triplici, de ver ſignif. cum l. ſeq.

textum. Et hanc ſententiam illuſtrat probationibus & exemplis Benedictus, in repeti. c. Raynutius, ad ver *Et vxorem nomine Adelaſiam*, in ſucceſſione ab inteſtato num 233. & 234. de teſtam. apud Grego. Itaque deficientibus proximis & vxore, ſuccedit collegium, & ſocius liberalitatis imperialis, in illa liberalitate [a]: exemplo coniunctionis & iuris eius accreſcendi, quæ in hæreditatibus, legatis, & bonorum poſſeſſionibus locum habet, & præfert coniunctum diſiuncto [b], in bonis vbi coniunctio: vt etiam mercatorum collegium fiſco præfertur, in bonis quæ habet in collegio mercator ſine proximis decedens, non in aliis [c]. Et ſuccedit in eodem caſu magiſtratus ſuis officialibus [d]. Dubitat tamen Benedictus [e], num hæc vera ſint in Gallia, vbi princeps iure vacantum bonorum, vt dicemus c. ſequen. ſucceſſiones ſibi vendicat. Et ego certè puto, locum non habere: cùm iure ſocietatis introducta ſint collegia, ratione cuiuſdam finis publicæ negotiationis, politiæ, vel vtilitatis [f]. Et ſocietas poſt mortem non duret, ſed morte ſoluatur [g]: ne pacto prorogari poſſit poſt mortem, vt per ſocietatem impediatur ſucceſſio inteſtati, vel proximorum vel teſtamentaria [h]. Et ideo puto ad fiſcum peruenire, quæ ex collegij vel alia curiali ſocietate, peruentura eſſent ad proximos defuncti ab inteſtato, ſi habuiſſet: ea verò, quæ etiam extantibus ſucceſſionibus proximis, collegio, vel ex ſtatuto, vel lege vel conſuetudine ſolent reſeruari; nullis ex ſtentibus proximis ad collegium quoque, non ad fiſcum pertinere. Proinde eccleſia aut monaſterium, capitulumque ab inteſtato mortuo clerico, prælato, canonico, vel fratre religioſo, ſi ius habet exuuiarum vel ſpoliorum, præfertur & proximis & fiſco ſi non habeat hoc ius, ſed proximi non ſint, defuncto ſuccedit etiam in omnibus; ſi ſint proximi, res ſuas tantùm retinet [i]. Inter fratres ordinis Sancti Ioannis Hieroſolymitani, per obitum priorum, caſtellani, empoſtæ, baiuliuorum, commendatariorum, & aliorum adminiſtratorum bonorum ordinis, commune ærarium percipit iura mortuarij, & fructus vacantis prioratus, commendæ, caſtellaniæ, empoſtæ, baiulatus, vnius anni, computandi à die S. Ioannis Babtiſtæ proximè mortem ſequentis, vſque ad alium diem ſequentē S. Ioan. Babt. vt habetur in ſtatutis eiuſdem ordinis [k]: qui ſoluuntur ab iis, qui in eodem ordine locum demortuorum ſubeunt [l]. Inſuper, omnia bona mobilia & immobilia, quorumcunque fratrum eiuſdem ordinis, pertinent poſt eorum mortem ad ærarium commune ordinis: vocant hæc, *ſpolia*. Demptis fratribus capellanis & ſeruientibus officij vt dicunt, quorum bona ſeu ſpolia perueniunt ad illos, in quorum prioratibus baiulatibus & commendis, reſidētiam habuerint [m]. Excipit ſtatutum & vaſa, & alia obſequio eccleſiæ deputata, quæ eccleſiis relinquntur [n]: quemadmodum vtenſilia, vt ait, & inſtrumenta ruſtica, relinquntur ſucceſſoribus in adminiſtratione; diuiſis tamen pecoribus inter ſucceſſores in beneficio, & ærarium commune [o]. Erat antiquis & in iure ciuili, ſucceſſionis ius patronis in bonis liberti tantùm, ex l. 12. tabul. ſi is decediſſet ſine legitimo hærede [p]. Iure prætorio pars dimidia deinde delata bonorum liberti, patrono [q]. Subinde lege Papia, cum filiis liberti patronus in virilem partem vocatus, ſi ſeſtertium centum eſſet patrimonium [r]. Poſteà & Iuſtinianus, decedentibus ſine liberis ab inteſtato libertis, patronis ex lege 12. tab. delatam ſucceſſionem reſeruauit [s]. Succeditque libærto non tantùm patronus, ſed etiam coniuncti vel proximi patrono vſque ad quintum gradū: vt ſi eiuſdem patroni vel patronæ vel duorum vel duarum pluriumue liberi ſunt, qui proximior eſt ad liberti ſeu libertę vocetur ſucceſſionem, & in capita non in ſtirpes diuidatur ſucceſſio: eodem modo & in iis qui ex tranſuerſo latere veniunt ſeruando [t]. Niſi fortan à patrono alicui ex liberis ſuis, vel alteri aſſignatus fuerit libertus: nam tunc ad eum ſolum peruenit liberti ſucceſſio [u]. Erant & aliquando duæ ſucceſſiones, antiquatæ deinceps per bonorum creditorum venditionem, & ex ſenatuſconſulto Claudiano; quæ quia ſublatæ ſunt, item quia viuorum erant non mortuorum ſucceſſiones, à nobis prætermittuntur. De illis tamen qui deſiderauerit videre quæ tradita & emendata ſunt, cōſulat Iuſtinia. in tit. 12. lib. 3. Inſtitutio. iur. ciuil. *De ſucceſſionib. ſubla. quæ ſicb*

[a] d. l. 7 ſi liber. imper. ſocij. ſine hæred. de ce. lib. 10. C.

[b] l. 1. quam. non pet. par. acreſc. C. l. ſi ex pluribus, de ſuis & legit. P. l. 1. §. his ita, & ſi vbi autem, de caduc. toll. C. l. re cōiuncti, de leg. 3. l. triplici, de ver. ſig.

[c] l. 1. damus Commodus, de iure fiſ. P.

[d] l. f. C. de appart. præf. præto. l. 12. C.

[e] Bened. ad d. Raynutius, & d. ver. & vxorem & c. nu. 251

[f] l. 1. quod cuiuſ. vniuerſum P.

[g] §. ſoluuntur adhuc. de ſocietate apud Iuſtin. l. 1. & l. verum eſt, & §. f. pro ſoc. in P.

[h] l. ſi fratres, 13. §. idē reſpōdit, l. adeo, 60. eod. P.

[i] ca. pen. & fin. 12. q. 5. l. ſi quis præſbiter, de epiſco. & cler. c. de ſucce. ab int.

[k] in ſtatu ordi. miſer. tum S. Ioan. hoſpitat. Hieroſ. tit. 5. de communi ærario, c. 4.

[l] c. 8. ciuſd. tit. vbi ſup.

[m] c. 20 eiuſd. tit.

[n] c. 21. eod.

[o] c. 22 eod.

[p] §. 1. de ſucceſſ. liber. l. 3. de ſuis & legit. hær. P.

[q] §. 2 d. tit. de ſucceſſ. liber.

[r] §. poſtea, eod.

[s] §. ſed noſtra conſtitutio, eod.

[t] d. §. ſed noſtra.

[u] §. de aſſignat. libert. l. eod. P.

[a] exemplo coniunctionis & iuris eius accreſcendi, quæ in hæreditatibus, legatis, & bonorum poſſeſſionibus locum habet, & præfert coniunctum diſiuncto [b], in bonis vbi coniunctio: vt etiam mercatorum collegium fiſco præfertur, in bonis quæ habet in collegio mercator ſine proximis decedens, non in aliis [c]. Et ſuccedit in eodem caſu magiſtratus ſuis officialibus [d]. Dubitat tamen Benedictus [e], num hæc vera ſint in Gallia, vbi princeps iure vacantum bonorum, vt dicemus c. ſequen. ſucceſſiones ſibi vendicat. Et ego certè puto, locum non habere: cùm iure ſocietatis introducta ſint collegia, ratione cuiuſdam finis publicæ negotiationis, politiæ, vel vtilitatis [f]. Et ſocietas poſt mortem non duret, ſed morte ſoluatur [g]: ne pacto prorogari poſſit poſt mortem, vt per ſocietatem impediatur ſucceſſio inteſtati, vel proximorum vel teſtamentaria [h]. Et ideo puto ad fiſcum peruenire, quæ ex collegij vel alia curiali ſocietate, peruentura eſſent ad proximos defuncti ab inteſtato, ſi habuiſſet: ea verò, quæ etiam extantibus ſucceſſionibus proximis, collegio, vel ex ſtatuto, vel lege vel conſuetudine ſolent reſeruari; nullis ex ſtentibus proximis ad collegium quoque, non ad fiſcum pertinere. Proinde eccleſia aut monaſterium, capitulumque ab inteſtato mortuo clerico, prælato, canonico, vel fratre religioſo, ſi ius habet exuuiarum vel ſpoliorum, præfertur & proximis & fiſco ſi non habeat hoc ius, ſed proximi non ſint, defuncto ſuccedit etiam in omnibus; ſi ſint proximi, res ſuas tantùm retinet [i]. Inter fratres ordinis Sancti Ioannis Hieroſolymitani, per obitum priorum, caſtellani, empoſtæ, baiuliuorum, commendatariorum, & aliorum adminiſtratorum bonorum ordinis, commune ærarium percipit iura mortuarij, & fructus vacantis prioratus, commendæ, caſtellaniæ, empoſtæ, baiulatus, vnius anni, computandi à die S. Ioannis Babtiſtæ proximè mortem ſequentis, vſque ad alium diem ſequentē S. Ioan. Babt. vt habetur in ſtatutis eiuſdem ordinis [k]: qui ſoluuntur ab iis, qui in eodem ordine locum demortuorum ſubeunt [l]. Inſuper, omnia bona mobilia & immobilia, quorumcunque fratrum eiuſdem ordinis, pertinent poſt eorum mortem ad ærarium commune ordinis: vocant hæc, *ſpolia*. Demptis fratribus capellanis & ſeruientibus officij vt dicunt, quorum bona ſeu ſpolia perueniunt ad illos, in quorum prioratibus baiulatibus & commendis, reſidētiam habuerint [m]. Excipit ſtatutum & vaſa, & alia obſequio eccleſiæ deputata, quæ eccleſiis relinquntur [n]: quemadmodum vtenſilia, vt ait, & inſtrumenta ruſtica, relinquntur ſucceſſoribus in adminiſtratione; diuiſis tamen pecoribus inter ſucceſſores in beneficio, & ærarium commune [o]. Erat antiquis & in iure ciuili, ſucceſſionis ius patronis in bonis liberti tantùm, ex l. 12. tabul. ſi is decediſſet ſine legitimo hærede [p]. Iure prætorio pars dimidia deinde delata bonorum liberti, patrono [q]. Subinde lege Papia, cum filiis liberti patronus in virilem partem vocatus, ſi ſeſtertium centum eſſet patrimonium [r]. Poſteà & Iuſtinianus, decedentibus ſine liberis ab inteſtato libertis, patronis ex lege 12. tab. delatam ſucceſſionem reſeruauit [s]. Succeditque libærto non tantùm patronus, ſed etiam coniuncti vel proximi patrono vſque ad quintum gradū: vt ſi eiuſdem patroni vel patronæ vel duorum vel duarum pluriumue liberi ſunt, qui proximior eſt ad liberti ſeu libertę vocetur ſucceſſionem, & in capita non in ſtirpes diuidatur ſucceſſio: eodem modo & in iis qui ex tranſuerſo latere veniunt ſeruando [t]. Niſi fortan à patrono alicui ex liberis ſuis, vel alteri aſſignatus fuerit libertus: nam tunc ad eum ſolum peruenit liberti ſucceſſio [u]. Erant & aliquando duæ ſucceſſiones, antiquatæ deinceps per bonorum creditorum venditionem, & ex ſenatuſconſulto Claudiano; quæ quia ſublatæ ſunt, item quia viuorum erant non mortuorum ſucceſſiones, à nobis prætermittuntur. De illis tamen qui deſiderauerit videre quæ tradita & emendata ſunt, cōſulat Iuſtinia. in tit. 12. lib. 3. Inſtitutio. iur. ciuil. *De ſucceſſionib. ſubla. quæ ſicb*

fcb per bono. vendit. &c. & in eum Theophilũ; & l. vni. de ſenatuſc. Claud. tolleñ. lib. 7. C. tit. 24.

De delatione ſucceſſionis inteſtati in fiſcum. Cap. 16.

1 *Fiſcus defunctis inteſtatis quando ſuccedat. & ſeq. nu.*
2 *Denariatus homo quis, & quis ei ſuccedebat.*
3 *Proximitatis gradus contra fiſcum quomodo probatur.*
4 *Fiſcus priuato ſuccedens hæres, tenetur ad onera hæreditaria.*
5 *Feudum redens ad regem non facit hominium ſubdito regis.*
6 *Fiſcus eccleſiæ præfertur fiſco regio in ſucceſſione clerici.*
7 *Allophylus ſuccedit in Gallia princeps.*
8 *Hæredi indigno quomodo ſuccedat fiſcus.*

1 DEFICIENTIBVS perſonis, quæ legitimam ſucceden di habeant authoritatem, vel illis ſuccedere aliqua ex cauſa prohibitis, vel nolentibus hæreditatem defuncti, reſpublicæ & patriæ eiuſque fiſcus ſeu ærariũ commune, quod penes regem & principem eſt, vocatur, tanquam ad bona vacantia [a]. Et vbi princeps fiſcum habet, à bonis vacantibus ciuitates excluduntur [b]. Theodericus rex Gothorũ ſcribit apud Caſſiodorum [c], Epiphanio viro ſpectabili conſulari prouinciæ Dalmatiæ; & iubet, bona cuiuſdam Ioannæ quæ viro ſucceſſerat, ſine teſtamento mortuæ & ſine proximis, vt caduca fiſco adiudicari & aggregari. Idẽque alibi [d] Caſſiodorus docet, in formula comitiuæ priuatarum rerum, deficientibus legitimis hæredibus, poſtremo loco bona inteſtati deferri ad fiſcũ. In lege Boioariorum ſic quoque ſcriptum [e]. *Quòd ſi maritus & mulier ſine hærede mortui fuerint, & nullus vſque ad ſeptimum gradum de propinquis & quibuncunque* 2 *parentibus inuenitur, tunc illas res fiſcus acquirat.* Succedebat ex lege Ripuariæ princeps ſeu eius fiſcus, homini denariato vel denariati, id eſt, liberto per minimum coram principe ingenuitati reſtituto [f]. Notandum autem eſt, in quæſtione qua fiſcus ad bona inteſtati venit, veluti ad vacantia ex defectu cognatorum, ſi aliquis ſe dicat proximum & ex genere defuncti, & conſanguinitatis gradum probare non poſſit, ſufficere probaſſe, quòd ipſe & defunctus, de cuius agitur hæreditate, habebantur pro cognatis vel conſanguineis intermcolas loci vbi degebant, vel vbi defunctus habebat domicilium: vel quòd ſe mutuò appellabant cognatos, vel quod dictum fuerit aliquando à defuncto, ſi contingeret eum decedere inteſtatum & ſine liberis, quòd ille ſuus futurus eſſet hæres, vel quòd defunctus in lecto moriturus faſſus ſit, eum ſibi eſſe proximum: vt ſcribit Maſuerius in praxi, tit. de probat. §. 33. incip. *item ſi fiſcus*. Docet & Cynus, ad l. non epiſtolis, C. de probat. Facit c. per tuas, de probat. Bald. in l. filium, de iis qui ſunt ſui vel al. iur. P. Cæterùm nemo dubitat, vt opinor, hæreditates, quæ ad fiſcum tanquam ad hæredem deuoluuntur, tranſire in eum cum ſuis oneribus, & præſtare fiſcum onera, quæ priuatus ſuccedens eidem præſtaturus fuiſſet, l. ſi ſeruus, §. ſi quis, de lega. 1. l. fiſcus, de iure fiſ. P. Res enim 3 ſequuntur ſua onera [g]. Expungendus tamen error Speculatoris [h], dum ait, quòd ſi rex ſuccedat alicui ſuo feudatario, qui tenebatur facere homagium ſeu hominium ſuo ſubdito & feudatario; quòd rex etiam Franciæ tenetur illi cum ſuo feudatario facere homagium pro illo fundo, in quo ſucceſſit. Videtur enim alibi ſibi contrarius, vbi diſputat, num rex Franciæ qui acquiſierat rege Aragoniæ ciuitatem Montiſpeſſuli, quam ipſe Aragoniæ rex habebat fide & hominio epiſcopi & capituli eiuſdem ciuitatis, teneretur vt ſuccedens in

a l. vacantia, 4. de bon. vac. lib. 10. C. l. fin §. ſin autem, in fine, de curat. furioſ. lib. 5. C. tit. 7. l. vni. §. tum autem in ſuperiore, de cad. toll. C.

b l. de bon. vacant. lib. 10. C.

c Caſſio. lib. 5. varia c. 14.

d Idem, lib. 6. Varia c. 8.

e in legib. Boioario. c. 19. tit. 3.

f in leg. Ripuar. tit. 56. §. 4.

g l. de pend. & aliis reb. nauiculat. lib. 12. C. c recolentes de ſtatu monach. c. cùm non ſit de decim.

h Speculator in ti. de feud. verſic. 4 quæritur. Quòd ma c ſequitur Chaſſan. ad §. 1 ad *verum quando & ſupponamus*, ut dixerunt *de hoſtiariis* in conſuet. Burg.

deus in locum regis Aragoniæ, præſtare fidem & hominium eidem epiſcopo & capitulo. Tandem enim reſoluitur [a] poſt multa, minimè teneri regem hominium præſtare ſuo vaſallo. Tum quòd dominum non recognoſcat in temporalibus [b]; tum etiam, quòd omnia feuda mouentur & pendent à rege. Et quando retrofeuda reuertuntur ad regem, redeunt ad primam naturam: & proinde non ſubiiciuntur fidei vel hominio amplius [c]. Guill. Benedictus fusè explicat, quando fiſcus ſuccedit tanquam ab inteſtato, vel tanquam ex confiſcatione, propter delictum. Et proinde vltrà nihil addam, ſed remittam egentem hac tractatione ad eundem, ad c. Raynutius, ad ver. *Et uxorem nomine Adelaſiam*, in ſucceſſione ab inteſtato, à nu. 270. vſque ad nu. 298. de teſtamen. & de vacantibus, ſequentib. numeris. Nos quoque de hæreditatibus, quæ in fiſcum deferuntur, aliqua annotauimus lib. 3. Syntagmat. c. 12. Extat & deciſio Rotæ 865. in antiquis, incipiens, *mortuo Titio*, tit. de teſtamen. qua bona clerici decedentis ſine legitimis hæredibus, fiſco eccleſiæ adiudicantur, non ſecularis principis. Tritum autem eſt in Gallia, regē vel fiſcum. eius ſuccedere allophylis iure albanagij, id eſt, iure alibi natorum, ſi regnicolis duplomate principis non fuerint inſerti, & vt dicimus, ſi non fuerint afiliati. Cui iuri ſuffragatur ius commune [d]. Ita ſuccedit quoque peregrinis decedentibus in regno, non naturali ſatis; antiquata auth. omnes peregrini, commu. de ſucceſſio. exceptis ſcholaſticis. Tenet & fiſcus locum hæredis, quando bona hæredi tanquam ab indigno adempta, illi deferuntur [e]. Sed hæc & ſimilia, magis ad ius confiſcationis, & ad pœnas delictorum, quàm ad iura ſucceſſionis pertinere videntur. Ideo ſucceſſioni ab inteſtato finem hîc impono.

[a] Egid. Magi. in tract. de feu. & homin. c. 2. citatque arreſtum eius rei, anno 1558. 25 Februarii.

[b] c. per venerabilem, qui filii ſint legit.

[c] facit can. quæritur de conſec. diſt. 4. d. ſi vnus, §. paſſus, verſ. *ſed ſi paſſus*, de paſſ. F.

[d] l. 1. non lic. habita. Merloco lib. 1. C. tit. 55. Notat hoc Guill. Bened. in c. Raynutius, in ver. *& uxorem nomine Adelaſiam* decis. 5 numero 48. & ſeq. de teſtam. Paput, vbi rapſod. agrſto lib. 5. tit. 2.

[e] vt in l. cùm quidā, & in l. Claudius, in fi. de iur. quib. vt indig. & l. 1. & l. hæreditas, vbi & vide Ada glo. C. eod. tit.

FINIS LIB. 45.

DE ACQVIRENDA, VEL AMITTENDA HAEREDITATE.

LIB. 46.

De ratione huius libelli.

Cap. 1.

1 *Continuatio libri 46. ad præcedentes. & num. 5.*
2 *Hæres neceſſarius quis.*
3 *Hæres ſuus, & neceſſarius quis.*
4 *Aditio hæreditatis quibus hæredibus non erat neceſſaria. & præcedent.*
6 *Mortuus ſaiſit viuum ex conſuetudine, quid ſignificet.*
7 *L. cùm hæredes, de acqui. poſſeſſ. an ſublata ſit ex Galliarum vſu.*
8 *Aditio hæreditatis an ſine actu corporali fiat.*

1 POSTQVAM iam ſuperioribus libris explicauimus ea, quæ pertinent ad cauſam teſtamenti, & inteſtati defuncti. ordo videtur poſtulare, vt effectum vtriuſque cauſæ doceamus, & communia pertractemus. Scopus vtriuſq; eſt, habere & conſtituere hæredem, qui talis, niſi habeat vel habuerit vel velit habere hæreditatem, vel ius hæredi-
2 tatis, non poteſt eſſe nec dici. Antiquitus quidem erant hæredes aliqui neceſſarij, qui vellent nollenúe, hæreditatem habebant defuncti. Cuiſmodi ſeruus hæres inſtitutus, qui omnino poſt mortem teſtatoris liber neceſſarius fit hæres [a]; ſi is teſtatoris ſeruus, non ſi alienus [b], & purè inſtitutus ſit, reiecta conditione, *ſi velit*, quæ faceret illum voluntarium [c]: alioquin enim niſi in ſeruo conditio perperam adiecta [d]. Et hic ſeruus non egebat aditione, ſed cogebatur ob præmium acceptæ libertatis hæres eſſe [e], &
3 talis erat à die mortis teſtatoris. Erant & ſunt & neceſſarij hæredes, liberi qui in poteſtate morientis fuerant eius mortis tempore; qui omnino, ſiue vellent ſiue nollent, tam ab inteſtato quàm ex teſtamento hæredes erant [f], & in eos dominium & hæreditas continuabatur ex lege 12. tabul. ſine aditione [g]: donec prætor ipſis permiſit volentibus ſe abſtinere ab hæreditate, vt potius parentum quàm ipſorum bona à creditoribus poſſiderentur [h]. Et hoc beneficium vſque adeo in edicti perpetui tranſiit poteſtatem, vt ea de cauſa non fuerit poſteà neceſſarium adiri prætorem viuentem, vel iudicem, vt abſtinen-
4 di ab hæreditate peteretur licentia [i]. Fuerunt & alij neceſſarij hæredes, in quibus nec cretio, nec aditio hæreditatis erat neceſſaria: id que quo tempore decemuiralibus legibus Romani vtebantur, & quando teſtamentum fiebat per æs & libram, & hæres familiam emebat [k]: tunc enim cùm fiebat familiæ emancipatio, hæres fieri & adire videbatur, in contractu emptionis fidem ſuam accommodando, adhibitis teſtibus; vt vel ex contractu
5 conueniri poſſit emptionis [l]. Verùtamen cùm ſequẽtib⁹ temporib⁹ placuerit,

a §. neceſſarius, de hæred. qual. & differ. l. lege Cornelia, 12. de teſtam. P.
b §. ſeruus de hæred. inſtit. l. ſi alienum, eod. tit. P.
c l. ex parte, de acqui. hæred. P. l. ſi ſub conditione, §. f. de hæred.
d l. Cornelius, de hæred. inſtit. P. l. verba de cond. inſtitu.
e l. de neceſſ. ſer. hæred. inſtit. Colet. qui manu non poſſ.
f §. ſui & neceſſarij, de hæred. qual. & differ. l. qui puras, 15. & l. neceſſarius, 57. de acqui. hæred. lib. 29. P. tuto l. condit. ibus, 5. de cond. & demon. P. l. filio, 17. §. de inofficioſo teſtam. P. d. l. lege Cornelia, 12. de teſtam.
g l. in ſuis, 11. de lib. & poſth. l. non fuit, 14. de ſuis & legit. P.
h d. §. ſui autem, de hæred. qual. & differ. & d. l. neceſſarius, 57. de acq. hæred. l. nam neceſſ. 91. de legat.
i l. ei qui ſe non immiſcuit, 12. & l. ſi quis, 6. ſi ne, §. 1. de acq. hæred. P. l. ſi ma. ſe ab hær. abſtin. l. 2. C. tit. 30.
k §. 1. de teſta. Ceſii. lib. 15. c. 12. Cic. de Orato.
l §. de emptio l. 1. eod. tit.

liberam relinqui hæreditatis agnitionem, viſum eſt æquum neminem cogi de-
bere adire [a]. Et proinde & de iure deliberandi tractandum fuit & ſpatium
ante aditionem cernendi & conſultandi datum, vt videret hæres, vtrum ſibi
expediret hæreditatem agnoſcere. Proinde nos de hoc iure ante acquiſitionẽ
vel repudiationem dicemus; & ſubiiciemus deinceps Deo fauente, quæ ad v-
tramque partem pertinent, quid, & quotuplex, de his quæ petuntur ſeu de pe-
titione hæreditatis, à quibus acquiratur vel per quos fiat aditio, de forma ac-
quiſitionis hæreditatis per collationem, de perſonis quibus non quæritur hæ-
reditas & ibi de ademptione, repudiatione, de iure accreſcendi, & de fine &
rationibus acquiſitionis, vel repudiationis. Et quanquam in iure Gallico, & a- 6
libi de aditione corporali non valdè contendatur, propter conſuetudinẽ ge-
neralem, qua, *mortuus ſaiſit viuum* [b]: tamen propter repudiationem, collationẽ,
& ius deliberandi, vel ob inuentarij neceſſitatem, & alia quædam, quæ ex ſe-
quentibus apparebunt, valdè vtilis & neceſſaria eſt aditionis & repudiationis
ſpeculatio. Neque etiam verum arbitror, quod tradunt ex conſuetudine ſu- 7
blatam eſſe l. cùm hæredes, de acquir. poſſe. P. Nam conceſſo, quòd hæredes
in Gallia ſe dicant ſaiſitos ſeu poſſeſſores hæreditatis, ſine alio corporali mini-
ſterio: nihilominus egemus illorum declaratione, vt ſciamus num velint eſſe
hæredes, vel nolint aut velint repudiare. Si enim cum hæredes inſtituti ſunt,
iura tranſeunt ad illos à morte teſtatoris, egent declaratione repudiationis,
niſi velint ſe implicari oneribus hæreditarijs. Addit Baldus, quòd extante hac
conſuetudine, per quam fiat tranſlatio ſine actu aliquo poſſeſſionis, ideo non
cenſetur ſublatum remedium poſſeſſionis adipiſcendæ executiuum. Etſi enim
poſſeſſio ipſo iure cõtinuetur in hæredem, perinde ac ſi fuiſſet apprehenſa;
tamen quia ipſa poſſeſſio eſt iuris, pro adipiſcenda actuali poſſeſſione, poteſt
intentare quis remedium l. fin. de edic. diui Adria. toll. quod eſt remedium a-
dipiſcendi rem, & interdictũ quorum bonorum. De quibus vide fuſe diſputã-
tem & citantem interpretes Bar. Chaſſaneum, ad §. 1. *des ſucceſſions*, nu. 1. 2. 3.
4. vbi & de conſuetudine, *le mort ſaiſit le vif* &c. In conſuet. Burgund. Vbi & re-
ſtringitur regula illa in quatuor caſibus, inter quos & excipitur cauſa hæredũ
ſuccedentium ex teſtamento. Sed & ſi is qui dicitur ſaiſitus morte alicuius ex
conſuetudine, vendat ius ſuum alteri antequam adipiſcatur realem poſſeſſio-
nem, talis emptor non poterit ſe dicere veſtitum vel ſaiſitum [c].

[a] l. 1. ante emere de iure deliber. C.

[b] de qua conſuet. pro prium opus, *le mort ſaiſit le vif*, edidit Tiraq. hanc conſuet. habere locum Papiæ, Mediolani, tradit & examinat Barbatia conſ. 58. in cip. Sapienter dicit Pſalmeſtas in 14. col. 4. cum 3 ſequent. in 2. volu. Similè ſtatutum dicit Ioan. Imolenſis conſ. 16. in ciuitate Imolenſi, & Franc. Arecin. conſ. 16 in Senenſi ciuitate.

[c] Bald. ad tit. de exc. poſſe. & propr. Chaſſan. ad §. 14. ad ver. *le femme mariée nu. 15. des droits appartenans a gens mariez*, in conſuet. Burg.

De iure deliberandi. Cap. 2.

1 *Deliberandi iuris cauſæ impulſiuæ.*
2 *Hæres qui cæpit adminiſtrare, non habet ius deliberandi.*
3 *Deliberare vnde dicatur.*
4 *Cretio hæreditatis quid, & formæ duplex, vulgaris & continua, & quæ nu. 5.*
6 *Cretio num diſtingueretur ab aditione.*
7 *Ius deliberandi ſubrogatum in locum cretionum, & plenius illis.*
8 *Deliberandi tempus a quo petitum: & nunc à quo dictum. & nu. 9.*
10 *Tranſmiſſio iuris deliberandi quando fieret.*
11 *Deliberandi forma de adeunda hæreditate; & quid pendente tempore fiat.*
12 *Deliberandi ius cui concedatur.*
13 *Adeundi delatam hæreditatem ius quando in hæredes tranſmittatur.*
14 *Tranſmiſſio iuris deliberandi in Gallia quando conſideratur.*
15 *Tranſmiſſionum in iure ſpecies quæ, naturalis & ſanguinis quæ, conuentionalis quæ, & legalis. nu. 16. 17. & 18.*
19 *Suitatis tranſmiſſio quæ.*

Tranſmiſſio

20 *Transmiſſio hæreditatis ratione ſanguinis. Differentia eius cum tranſmiſſione ſuitatis, & conuenientia. & nu.21.*
21 *Tranſmiſſio ex L. cum antiquioribus, De iure d eliber. C.*
23 *Deliberandi extra tempus quando quis poſſit adire.*
24 *Deliberandi ius à iure adeundi differt.*
25 *Succeſſorij edicti tempus, quomodo differat ab additione.*
26 *Hereditas delata quæ dicatur.*
27 *Tempore deliberationis creditores hæreditarij non poſſunt experiri.*
28 *Rationes iuris deliberandi. & ſeq.*
29 *Debita maximè apparent mortuis debitoribus, & quare non antè ſæpè.*
30 *Ditiores quàm ſint ſe arbitrantur homines.*
31 *Dominia rerum in incerto eſſe non debent.*

1 HÆREDITATES quamuis videantur eſſe lucroſæ nihilominus ſæpè damnum habent[a], vel ratione æris alieni latentis quod poſt mortem ſolet detegi: vel ratione legatorũ & fideicommiſſorũ, quæ aliquãdo totam exhauriunt hæreditatẽ: vel ratione litium, quibus non vexari noſtra permaximè intereſt[b]. Interdum hæreditas ex teſtamento defuncti, ex pacto maiorum, vel ab inteſtato defertur, & eligenda eſt cauſa ex qua quis velit dici hæres, propter diuerſos exitus diuerſorum modorum[c]. Ex his dubium, imminenſque periculum, in præcipiti facto reprehenſio; & benè præcipiunt qui vetant quicquam agere, quod dubites noceat an proſit. Et in rebus magnis memoriaque dignis, conſilia primùm, deinde acta, poſteà euentus ſpectantur[d]. Principium namque hoc
2 eſſe debet hæredis prudentis deliberare. Nam ſi prius ſe immiſceat negotiis hæreditatis, & poſteà deliberandi tempus poſtulet, ſero ſapit, nec permittitur, nec habet relinquendæ hæreditatis facultatem[e]: niſi minor ſit 25. annis,
3 qui iuuetur reſtitutione tanquam deceptus[f]. Deliberare, à libella qua quid perpenditur, dictum eſt, vt ait Sextus Pompeius Feſtus, lib. 4. de verb. ſignific. Quemadmodum enim per libellam ſeu libram, res ad iuſtum & certum pondus reducuntur; ſic conſultatione & perquiſitione diligenti, res quæ dubia eſt, ad certitudinem quandam deducitur; num expediat hæredi
4 ſcripto vel ab inteſtato vocato adire hæreditatem, vel repudiare. Deliberatio fiebat olim, & per cretionem, & ſine cretione. Vlpianus, in titulo. fragmento, 22. *Cretio eſt*, inquit, *certorum dierum ſpatium, quod datur inſtituto hæredi ad deliberandum, vtrum expediat ei adire hæreditatem nec ne.* Addit poſteà, quomodo hæc fiebat in teſtamentis cretionis conditio, hoc modo. *Titius hæres eſto, cernitoq; in diebus centum proximis quibus ſcieris poteriſq; : niſi ita creueris, exhæres eſto. Quare*, inquit, *cernere eſt verba cretionis dicere, ad hunc modum, cum me Mevius hæredem inſtituerit, eam hæreditatem adeo, cernoq;.* Ita duplex erat formula inſtituendi, & duplex inde deliberandi & adeundi
5 modus, & effectus. Et cretio aut vulgaris, aut continua: vulgaris, in qua adiiciuntur hæc verba, *quibus ſcieris poteriſq;*. Continua, in qua non adiiciuntur. Sine cretione hæres inſtitutus, ſi conſtituerit nolle ſe hæredem eſſe, ſtatim excluditur ab hæreditate, & amplius eam adire non poteſt. Cum cretione verò hæres inſtituens, ſicut cernendo fit hæres, ita non aliter excluditur, quàm ſi intra diem cretionis non creuerit. Ideoque etiam ſi conſtituerit nolle ſe eſſe hæredem, tamen ſi ſuperſint dies cretionis pœnitentia actus, cernendo hæres fieri poteſt. Et qui vulgarẽ habet cretionem, dies illi dati computantur, quibus ſit ſe hæredem inſtitutũ eſſe, & potuit cernere: ei verò qui continuam habet cretionẽ, etiam illi dies cõputãt, quibus ignorauit ſe hæredẽ inſtitutũ aut ſciuit quidẽ, ſed non potuit cernere,
6 hæc in fragmẽtis Vlpiani. Sextus verò Pompeius lib. 3. de ver. ſig. *Creui*, inquit, *modo ſignificat hæreditatem adij; modo maior ætate vel cenſu ſum; modo iudicaui; modo diuiſi: quæ omnia à duobus verbis, creſco & cerno veniunt: cuius vnius origo ex græco*

a §. neque tamen, de Author. tuto. apud Iuſtin.

b l. minoribus, de minoribus. an. ff.

c vel l. is qui putat, 15. cum deab ſeq. de acq. hæred. ff. cum ſimilib.

d Cic. 2. de Orato.

e §. extraneis autem, de hæred. quæ & diffe. l. ſiius & l. ſicut, C. de repud. hæred. Et ita rudica refert. Papinian. ſetia Patrſ. 7. Mar. 1529. lib. 20. rapſo areſt. lib. 19. are. f. Chaſſ. ad §. tu ad vet. *par hemſico d'inventaire nu. 3. che ſuccinctement* Chaſſ. Burg.

f l. prætor, 6. ſed & ſi hæreditatem, de minor. 25. an. l. C. ſi mi. ſe ab hæred. abſtin.

trahitur, quod illi κρίσιν dicunt perficere. Et ſic conſentit cum Vlpiano Sextus Pompeius, dum ait, *Creui, hæreditatem adij.* Et Vlpianus dixit, *ſicut cernendo fit hæres*, vt cretio eſſet aditio. Quamuis quidam Pompei interpræs dicat non id ſignificari, putans quòd cretionem aditio hæreditatis ſequebatur; quod aliter ſe habet. Docet & prædicta formula cretionis. *Cùm me Mevius hæredem inſtituerit, eam hæreditatem adeo cernoq.* Ibi enim aditio præcedit, *adeo*: cretio ſequitur, *cernoq.* Per cretionem enim apparebat hæres. Varro & iuſſum in teſtamento, cernito, explicat, id eſt, facito vt videant te eſſe hæredem. Verba eius in 5. de lingua latina. *Dictum cerno à creo, id eſt à creando, ab eo quòd cùm quid creatum eſt, tunc denique videtur. Hinc fines capillorum diſcriminet, quòd finis videtur diſcrimen: & quid id in teſtamento, id eſt, facito videant te eſſe hæredem. Itaque in cretione adhibere iubent teſtes.* Et ita Cicero mihi videtur vſurpare cretionem, pro ipſa aditione perfecta, & cernere pro adire, pro eo quod Græci dicunt ἐμβατεύειν εἰς τὴν κληρονομίαν. vel εἰς τὴν ἐσίαν, immiſcere ſe hæreditati! & bonis, vel ingredi & adire bona. In qua ſententia & eſt Budeus, in commentariis linguæ græcæ pagina 98 [a]. Cicero ita pro aditione ponit cretionem, vt ad Hærennium, *vt de eo ſi dicas qui multas hæreditates adierit, proſpice tu, qui plurimum cernis.* Et contra Rullum, *hæreditatem creuimus.* Et alibi [b], *quare adiunges Anſidium, noſtrum hominem, amantem mei, nunc credo eò magis, quòd debet etiam fratris Apii amorem erga me cum reliqua hæreditate creuiſſe.* Item [c], *Galeonis hæreditatem creui.* Dies porrò cretionum, dicebantur tempus in quo debebat ex lege præſcripta, declarare voluntatem acceptationis hæreditatis hæres. Cretionum ius poſteà abolitum fuit [d], neceſſarioque aliud tempus deliberandi oportuit conſtitui; quia cretiones non niſi in hæreditatibus teſtamentarijs, neque etiam in omnibus, ſed tantùm in quibus teſtator cernere hæredem iuſſiſſet, locum habebat, & ideo in ſuſpenſo erant hæreditates teſtamenti ſine cretione, & inteſtati de quibus etiam deliberandum eſt. Petebatur olim tempus deliberandi à prætore, ſecundum negotiorum neceſſitatem, vel longius, vel breuius [e], non minus quàm centum dierum [f]. Et in edicto aiebat prætor, *ſi tempus ad deliberandum petet, dabo* [g]. Cùm dicit autem tempus, nec adiicit diem, ſine dubio, inquit Vlpianus [h], oſtendit eſſe in iuris dicentis poteſtate quem diem præſtituat. Nec non illud ſciendum eſt, nonnunquam ſemel, nõnunquam ſæpius, diem ad deliberandum dandum eſſe; dummodo prætori ſuadeatur, tempus, quod primùm aditus præſtituerat, non ſuffeciſſe [i]. Sed hoc impetrari non debet niſi magna ex cauſa [k]. Ius tamen Codicis ſtatuit, peti poſſe à magiſtratibus, & à principe, & ſæpius: dummodo à magiſtratibus impetrata dilatio, nouem menſes non excedat; ſi à principe, annum [l]. Conſtituit autem Iuſtinianus nec peti tempus, ſed concedi ex lege annum, quo omnis deliberandi facultas concluderetur: data nihilominus poteſtate tranſmittendi ad ſucceſſores hoc ius, ſi intra illud deliberandi tempus deceſſit hæres, qui adire vel repudiare debebat [m]. Nunc in Gallia, hæres à die qua ſciuit ſibi delatam hæreditatẽ, eam agnoſcere debet intra 40. tantùm dies. Vt intra tantundem tempus inuentariũ conficiat & cautionẽ exponat apud magiſtratũ, fore vt ſatisfaciat creditorib° pro modo bonorũ, vt in lege municipali Biturigum continetur. Porrò omnibus hæredibus repudiare hęreditatẽ licet delatã, quod non prius facere tenentur, quàm ad hoc in iudicem euocentur, qui tempus ad deliberãdũ præfinit, etiã non perẽtibus, vt ſcribit Carolus Molinæus [n]. Alioquin enim niſi interpellentur, videntur ignoraſſe delatam ſibi hæreditatem fuiſſe; & antè non videtur præſcribi anno adeundi viuentis hæredis facultas, quæ iuris ciuilis eſt [o], vel alio longiori tempore niſi intra quod adire deberet, conſtitutum eſſet tempus à magiſtratu [p]. Quòd autem ad ius tranſmittendi pertinet hæredis morientis, ſi à tempore ſcientiæ moriatur intra annum, præſcriptio ſibi & hæredibus currit adeundi, ſecundum l. cum antiquioribus, & l. quoniam ſororem, de iure delib. C. Forma deliberandi, vt primùm petatur dilatio; vel ſecundũ iuris, terminũ eam amplectat. Subinde

pendente

7

8

9

10

11

a & Budæ. in annotata prior. ad Pandectas, ad l. 2. de origin. iur.

b Ad Atticum, 6.

c ad Atticum, 11.

d l. 1 cretionum, de iure delib. C.

e l. 1. § pen. & f. eod P.

f l. 2. eod P. l. ſi curatoris, 9. eod C.

g d. l. 1. § ait prætor, eod P.

h d. l. 1. § fi in venditione, §. de tempore de bon. autho. iudic. poſſid P.

i l. 3. de iure delib.

k l. 4. eod tit.

l l. 1. § ſed quia, eo. C.

m l. cum antiquioribus, eod. C.

n Car. Molin. ad §. par. quæſt. 80. Gallis, q. 18. facit l. 1. § fane, de ſucceſſ. edict. P.

o § 1. de perpet. & temporal. actio.

p l. ſi curatoris, 9. de iure delib. C. l. quandiu, de acquir. hæred. P.

pendente tempore deliberãdi, forma ſeruetur, vt interim non tantùm creditoribus, ſed etiã hæredi inſtituto, prætor vel magiſtratus ſubueniat, iiſque copiam faciat inſtrumentorum inſpiciendorum, vnde inſtruere ſe poſſint, expediat necne agnoſcere hæreditatẽ [a]. Sic inſpiciendarũ tabularũ teſtamẽti aperiendarũ, & deſcribẽdarũ dabitur facultas [b], ſine quibus hæres certus de oneribus impoſitis eſſe non poteſt, neque quicquam illis inuiſis & perpenſis reſpondere [c]. Petebantur autem ab hærede aperiri intra tertium aut quintum à morte teſtatoris diem [d]: adeundus ea de re iudex ſeu magiſtratus competẽs [e], vel per libellum, vel pro tribunali, vt pro more loci, adhibitis & conuocatis teſtibus qui ſignarunt, vel aliis honeſtis viris præſentibus, aperiantur, & ab iis rurſum ſi opus eſt, obſignentur [f]. Legum porrò antiquarum in aperiendo ſolemnitates [g], ſi ius codicis [h] ſeruetur, non valde exiguntur. Fit & publicatio teſtamentorum coram iudice, vt deinceps eorum rata & publica ſit fides & authoritas [i], & de his quæ ibi ſcribuntur & diſponuntur, tranſigi agiúe poſſit [k]. Et quamuis tabulæ intercidant, tamen diſpoſita in illis rata & debita ſint [l]. Pendente etiam deliberandi tempore, prætor vel iudex aditus, bonis proſpicit & hæreditati iacenti ex ea parte edicti, qua dicit [m], *ſi iuſta cauſa deliberandi videbitur, bona interea diminui, niſi cauſa cognita bonis viris arbitratu, vetabo*. Sic enim prohibentur alienationes, & exercitium actionum. Et in cauſæ cognitione vertitur, an iuſta cauſa ſit, vt diminuere prætor permittat; qualis funeris cauſa, item eorum quæ ſine periculo non poſſunt omitti; putà, ſi debitum vrget, ædificia ſarcienda, agri colendi &c. [n]. Et petitur à iudice & conceditur interdum hæc diminuendi vel negotia gerendi neceſſaria & vrgentia hæredi deliberanti, qui tamen debet proteſtari ſe id non agere nomine additionis [o]: alioquin enim euacuaretur repudiãdi priuilegium. Datur & interdum curator bonis eius rei gratia, & ad conſeruandã hæreditatẽ [p]. Deliberandi ius datur hæredi inſtituto, dũmodo is ſeruus nõ ſit: nam eo caſu, non ſeruis ſed dominis, cuius ſunt ſerui, datur [q]. Serui enim [p] nullis in iure ciuili habentur [r]. Et ſi plures hæredes ſunt, & ſingulis poteſtas deliberandi datur [s]: ſiue ij ſint ex teſtamento, ſiue ab inteſtato hæredes [t], ſcilicet vniuerſales; quippe quia legatarius ſeu hæredibus particularibus non datur [u]. Petitur & nomine pupillorum vel minorum à tutoribus vel curatoribus deliberandi tẽpus [x]. Competit & ius deliberãdi fiſco, quãdo ſuccedit tanquã hæres; putà ſpurius, vel aliis decedentibus ab inteſtato ſine proximis vel vxore: & ſi is, cuius hæres eſt, habuerit ius tranſmittendi, hoc eodem iure, vt alius hæres quilibet, vtetur fiſcus [y]. Effectus porro & finis deliberationis eſt, vt priuilegium quod olim tantùm ſuis hæredibus concedebatur, vt ante aditam hæreditatem delatam & ante apertas eius tabulas morientes tranſmitterent ius adeundi ad hæredes [z], communicetur etiam hæredibus extraneis; & poſſint, ſi moriantur intra annum à tempore ſcientiæ computandum delatæ hæreditatis, adeundi facultatem etiam ad hæredes tranſmittere. Si verò deceſſerint poſt annum, nihil tranſmittant [a]. Neque ſi moriantur ignorantes ſibi delatam hæreditatem, vt ait Iaſon, in l. cum antiquioribus, num. 14 3. & alij, C. de iure deliber. In Gallia certè proculdubiò vbi agitur de hæreditate proximorum, deſcendentium, aſcendentium, vel collateralium, trãſmiſſionis huius ſubtilitas contemnitur, propter conſuetudinem quòd horum mortuus ſiue ſciens ſiue ignorans delatam ſibi hæreditatem, ſaiſit viuum proximum de genere, ſeu vt verba ſonant, *le mort ſaiſit le vif plus prochain heretier habile à luy ſucceder* [b]. Et ita vi generalis conſuetudinis tranſmittitur & ius deliberandi & adeundi, imò ius hæreditatis, in extraneum hæredem [c]. Cæterùm, ſi hæres ignorantis ex aliis ſit quàm de genere, putà hæres ſit inſtitutus extraneus omnino; dubium remanet, num ius deliberandi ad hæredes tranferat mortuus intra annum. Et tandem placuit cum iure communi, hunc nec vi prædictæ conſuetudinis transfetre ignorantem morientem non aditam hæreditatem, quoad ius adeundi, nec quoàd ius deliberandi, quod non habet locum in ignorãte. Sed tũc regula generalis

a I. Ariſto ſcribit, l. 5. de iure deli. P. Ariſto, 28. de acq hæred P.
b l. 1. & 2. quemad. teſtam. aper P.
c d l. 2. quemad. teſt. l. 20. eod. l. de his contrauerſijs, de tranſact. P.
d Iul Paul lib. 4. Recepſent tit 6.
e l. quemad. teſt ape riend. lib. 6. C. tit. 32.
f l. 2. eod C.
g de quibus in l. cùm ab initio, & l. ſed ſi maior, & l. 5. vlt. eod. tit. P.
h de quo in l. 2. & 3. eod C
i l. publicari, C. de rei vxor. ſtamen
k l. 2. quem. teſt. aperiend. l. publicari, & l. vnic. li. trab. teſta. extra. n P.
l l. ſi pater prætor, 7 de iure deliber P.
m de quibus vide d. l. aut prætor, & l. filius, 9 l. Ariſto, l. 5. & l. igitur, C. eod P.
n d l. Ariſto § ſi maior ſit hæreditas.
o l. 2. de curat. bon. dand. lib. 42 P. tit 8.
p l. 1. de inſtitu. deli. P.
q d. l. 7. de his qui ſui vel alieni iuris, & l. ſeruus, de reg. iur. l. qui teſtamento, 5 ſeruus, de teſtam. P. cum ſimil
r l. ſi plures gradus, 1. de iure delib.
s Azo in Sum. tit. de iu delib C.
t glo. in l. ad ver. pecu. eod P. per l. ſi hæreditatem, mandati P.
u d l. a pretor. de iure delib P.
x Cyn. in addition. ad l. ſi quis nulli bona, § ſi quis plane de acq hær & ibi Bal. Cha. 1 § ad ver. *deceſſiſſent de Bataudis*, in conſuet. Burg.
y l. 1. de his qui ante apertas tab C.
z l. cum antiquioribus, & l. quoniam furorem, de iure delib.
a § ad ſucceſſionem, in conſuet. Burg. & ibi Chaſſ. nu 1 2 3 4.
b Guill. Bened ad cap. Raymundus, ad ver. mortuo itaque teſtatore, vbi tranſmiſſionem tractat materiam, nu 188 & 72 &c.
c

erit obſeruanda, vt hæreditas non adita ad extraneos & teſtamentarios hæredes, non tranſmittatur [a]. Et ita conſuetudinem hanc, *le mort ſaiſit le viſ*, non habere locum in teſtamentariis extraneis à proximitate hæredibus defendit Chaſſaneus [b], & notat Guillelmus Bened [c]. Quod vt intelligamus facilius, nos oportet tranſmiſſionum ſpecies diſtinguere in genere & in ſpecie, ex quibus appareat, quæ ad ſucceſſores tranſmittantur, cum voluntate vel ſine ea, decedentium. Alia namque naturalis, alia conuentionalis, alia legalis; quas tres tranſmiſſiones explicat præd. Bened. ad ver. *mortuo itaque* &c. [d] Naturalis dicitur ea, quæ transfert quæ naturæ ſanguini adhærent & generi, vt ſi transferat nobilitatem: ſic dicimus natalibus nobiles [e]. 2. Conuentionalis, quæ ex virtute pacti quæſitum, natura conuentionis transfert ius in ſucceſſores quærētis [f]. 3. Legalis ſeu legitima dicitur [g], quando ratione legis, quod nobis quærendum eſt, poteſt quæri à noſtris hæredibus noſtro nomine, & perinde ac ſi viueremus. Et hanc triplicem lex introduxit in hæreditate nobis competente non adita, transferenda in noſtros hæredes ex triplici cauſa [h]. Prima, ratione & beneficio ſuitatis: ratione cuius, ſi filius vel nepos in poteſtate morientis patris vel aui conſtitutus, moriantur antequam adierit patris vel aui hæreditatem, ſiue ſciat ſibi delatam, ſiue ignoret, ſemper tranſmittit eandem ad hæredes ſibi ſuccedentes, ſiue ij ſint extranei, ſiue ſui, ſiue ex teſtamento vel ab inteſtato ei ſuccedant [i]. Etenim iam viuo patre quodammodo erat filius dominus, & mortuo eo continuatur in eum dominium; ſiue is ſit ignorans, ſiue ſciat delàtam hæreditatem; quod pertinet ad plenum ius, & ad naturale dominium [k]. Secunda ſpecies tranſmiſſionis legalis, quæ non ratione patriæ poteſtatis ſeu ſuitatis, ſed ratione ſanguinis lineæ deſcendentis vel aſcendentis. Nam ſi moriatur aliquis ex deſcendentibus, hæres aſcendentis cuius non adierit hæreditatem, ſiue in poteſtate eius fuerit, ſiue non, hæreditatem non aditam tranſmittit ad liberos deſcendentes ſuccedentes ſibi beneficio l. vnì. de iis qui an. apert. tab. C. Differt autem à prima ſuitatis tranſmiſſione; quòd hæc tranſmiſſio fiat in liberos deſcendentes ex ſe ſolùm, non autem in hæredes extraneos ſibi ſuccedentes, vt ea quæ ſuitatis eſt. Vtraque tamen in hoc conueniunt, vt ſi deſcendentis hæreditas delata ſit aſcendenti, vel collateralis collaterali, & is aſcendens vel collateralis ante aditam hæreditatem deceſſerit, non poſſit tranſmittere ad ſucceſſores ſuos [l]: excepto caſu l. ſi infanti, de iure delib. C. Iure ſanguinis & naturali, deſcendentibus ſucceſſio aſcendentium debita dicitur, in l. ſcripto, vn. libe. P. & l. cùm ratio, de bon. damnato. P. Et proinde tranſmiſſio hæreditatis, in 1. & 2. ſpecie tranſmiſſionis, fieri dicitur. Qua ratione videtur mihi in conſuetudinibus, filiorum & deſcendentium tranſmittendi poteſtas prorogata vſque ad conſanguineos ſeu ſanguine proximos ſuccedentes. Vt quemadmodum in deſcendentibus hæreditas tranſeat & continuata videtur ſine miniſterio externo, ſic & in collateralibus mortuus quoque dicatur inueſtire viuentem, ſeu ſaiſire, & hæredem eodem iure facere [m]: quia ius ſanguinis dicitur eſſe inter cognatos, & nullo iure ciuili iura ſanguinis dirimi poſſint [n]. Tertia tranſmiſſionis legalis ſpecies, quæ fit ex beneficio l. cum antiquioribus, de iure delib. C. quando quis ſciens ſibi delatam hæreditatem, *infra* annum ſibi à iure ad deliberandum datum *an* adire velit *vel non*, moritur: & ſic pendente adhuc tempore deliberandi, non adita nec repudiata hæreditate, tranſmittit non quidem hæreditatem, vt in duobus primis membris, ſed illud ius deliberandi, & poteſtatem adeundi [o], in quantum ſupereſt de anno. Si autem ignorans delatam moriatur, non tranſmittit ius deliberandi quia non dicitur cæpiſſe deliberare in eo quod ignorabat. Sed & ſi hæres tranſmittentis & qui cæperat deliberare, intra annum non adeat, non admittetur poſteà. Niſi hæres ex cauſa legitima diſtuliſſet adire, nempe vt prius vindicaret mortem defuncti: vel ratione ventris [p], de quo num admitteretur

[a] l. quoniam ſoror. C. de iure del. C. l. vnic. §. in nouiſſimo, de cad. toll. C. Ratione l. nemo plus iuris, de reg. iur. Et ad l. cum antiquiorib.

[b] Chaſſa. ad §. 1. *de ſucceſſion.* nu. 5. in 3. limitat. in conſ. Burg. & 10 §. 14. *deciſum apparuit à gen. mortuo*, ad ver. *ſaiſine mortuo*, n. 12.

[c] Guill. Bened in d. §. Raynutius, ad ver. mortuo itaque teſtatore.

[d] Interpretes eu loc. & in ſeq. perſequitur.

[e] l. nobiliores, de cõmer & merca C.

[f] vt in l. iuriſgentium, §. pactorum de pact. P. l. ſi pactum, de probat. P. l. is cui ſub conditione, de actio. P. §. ex conditionali, de verb. obl. apud Iuſtin.

[g] l. legitima, de pact. P. l. de cond ex lege P.

[h] Bate hæc explicat in l. ventre præterito, de acq hæred. Bened. ad d. c. & ver. mortuo itaque, & præſtat de prima ſpecie à nu. 105. vſque ad nu. 151. tract. Bar. & de trib. membris Bald. in d. l. cum antiquioribus, q. 8. & in l. 3. de hæred. inſtit. C.

[i] in l. apud hoſtes, C. de iure & leg. hæred. l. de iis. de iur. delib. C.

[k] l. in ſuis, de lib. & poſtum. P. l. in ſuis, de iure & legit. P. Guill. Bened vbi ſup. nu. 152. per totum in primo. Et in 2. delib. Bar. in d. l. vnic. de iis qui an. aper. tab. vbi improbat gloſſam quæ ſentit contrarium. Bald. in l. a C. ad Orphi. & in l. cum antiquioribus de iure delib.

[l] l. non facile, 4 §. cognati, l. iuriſcon. ſuitus, §. 1. de grad. affi. & l. 1 vn. cog. P. l. ſi. de iuſt. & iu. P.

[m] l. 1 iura ſanguinis de reg. iur.

[n] l. cum antiquioribus, de iu. delib. C. & Bar. ibi, & in d. l. ventre præterito, vbi col. vers. ſeptimus caſus.

[o] vt in l. ſi quis in gratu, §. elegantiſſ. ad ſenat. Syllan. P.

teretur prius dubium erat: vel si fuerit impeditus mota falsi controuersia con-
24tra testamentum; vel alia de causa legitima *. Notandum autem est, hoc ius deliberandi dici, non autem adeundi: nam si quis viuat, si non coactus fuerit à iudice certo appositio termino deliberare, & si nō repudiauerit, potest adire quandiu vixerit [b]. Et in suis id expressius, nulla longi temporis præscriptione summoueri posse, quin possint se immiscere [c]. Longissima verò tolli posse hāc facultatem, putà 30. annis receptum est, exemplo aliarum actionum [d]. Addit etiam Bartho [e], quod contra filiam institutam solam à matre, ad eam submouendam ab aditione, sexaginta anni requiruntur: triginta quidem, vt contra non adeuntem ex testamento: triginta verò, vt contra venientem ab intestato: quam decisionem dicit mirabilem Paulus Castren [f]. hāćque probat Iason,
25& Baldus [g]. Et hæc iure ciuili introducta dilatio adeundi, quia aditio iuris ciuilis est: cùm tamen ex iure prætorio, remedium deliberandi non ita prorogaretur in edicto successorio, quod petendi bonorum possessionem tempus præscribebat: suis quidem, filiis, & parentibus, anni: proximioribus autē aliis, centum dierum tantum spatium [h]. Illudque dabatur quando filius per bonorum possessionem vnde liberi non venisset intra tempus, si nemo in eo primo gradu erat cui accreuisset eius portio per omissam aditionem [i]. Verùm salua erat etiam moræ anni restitutio filio, vt exclusus per, *vnde liberi*, posset posteà petere bonorum possessionem ex tempore alterius edicti, *vnde legitimi* [k]. Ita i proximitatis nomine dabantur dies computandi ab elapso termino vnde liberi si illa successionis species adesset: alioquin tempus vtrūque computabatur *vtile*, primum à die scientiæ delatæ *hæreditatis* [l]. Subducebatur enim tē-
26pus ignorantiæ, sicut & iusti impedimenti, ab vtili tempore [m]. Delata porrò
27dicitur hæreditas, quam quis posset adeūdo consequi [n]. Alius effectus iuris deliberandi est, vt creditor hæreditarius, pendente tempore deliberandi non possit pignora capere vel executione vti [o], sed debet expectare inuentarij confectionem, si velit eius beneficio vti hæres, vt sciatur num bona sufficiant ære alieno liberando. Et ita iudicatum in senatu Parisiensi 24. Martij 1527 P.
28Rationes, cur ius deliberandi fuerit hæredibus indultum, ex pluribus quasdam refero. Prima, Quòd cùm pluribus legibus consultum fuisset morientibus, & vt successiones eorum conseruarentur, & vt hæredes haberētiæquum visum est, & prospici hæredibus, & dandum esse tempus, quo possent sibi antè cauere, quàm repentinis aliorum negotiis inuoluerentur in sui pernitiem [p]. Deliberatio omnibus rebus necessaria, quæ hominum indiscussos calores possit refrenare [q]. Temporeque indigemus, vt aliquid maturius agamus. Neque sunt præcipitanda opera nostra aut consilia, nec ordo corrumpendus [r]. Cautela & illa laudabilis, in qua totum ratio agit, & furor nihil sibi vendicat: agendumúe nihil prius quàm concitata mens ad tranquilitatem redeat [s]. Et
Martialis dicebat [t].

Non ignorat onus quod sit succedere Macro;
Qui sua metitur pondera, ferre potest.

29 2. Est, vt dixi, latens æs alienum in hæreditatibus, potissimùm in maioribus: vbi enim sunt diuitiæ multæ, ibi sunt plures qui eas comedūt [x]. Et plures sunt creditores, qui pendente vita debitorum, vel metu dignitatis eorum, vel amicitia, vel spe beneficij consequendi non repetunt debita: postquam autem cecidit vitæ & arboris superbiæ truncus, accurrūt ad sua repetēda. Et qui stantis arboris fructū nō poterant attingere, collapso trunco à ramis facilè repetūt, & successoribus non parcunt. Sæpè plures viuunt alienis ornati plumis, qui destituti fauore & vento secundo, exuuntur. Et ita sibi hæredes deliberare par est.

Ne si forte suas repetitum venerit olim
Grex auium plumas, moueat cornicula risum.

Quis credidisset vnquam Epaminundam inopem omnino fuisse, nisi vidisset

a Bald. in l. cum antiquioribus, in fi. de iu. delib.
b l. si curatoris, l. 9. C. eod. l. quandiu hæres, de acq. hæred. c l. licet, C. de iu. deliber.
d d. l. licet. & l. sicut, l. & omnes, de præscr. 30. vel 40. an. C. Bar. ad d. l. licet.
e
f Castr. in d. l. quandiu, in fi. de acq. hæred.
g Iason d. l. licet, nu. 5. & ibi Bald.
h l. 1. & §. largius, de successo edi. P. l. 4. qui admit. ad bon. poss. poss. C.
i nota † si pluribus, de iur. & leg. hæt. P.
k d. l. § sed videndū de successo edic. l. 2. qui admit ad bo. poss. poss. C.
l quandiu, C. l. annus, vbi tu. C. de calumniat P. lib. 3 tit. 6.
m l. de Iaratæ fi. de ver. sig. P.
n gl. in l. si cùm dotē, ad §. eranigrediatur, fol. mater.
o
p Pap. refert l. h. ar. rapso arest. titu ro. are 7.
q l. Aristo, 7. de iure delib. l. Aristo, 28. de acq. hæred P.
r ca. antecessorum, a. q. 6.
s cap. ōder et, 50. dist. cuilla præpositorum solicitudo, 11. q. 3.
t Martia. lib. 11. Epig. epig. 99.

29 x § neque tamen, vēgl. fi. de authen. iur.

eum ob inopiam publico funere à Thebanis ſepultum; & poſtquam repertorium bonorum eius feciſſet, ferreum veru tantùm in eius domo inueniſſet? Hæc enim tantùm inuenta eius feruntur bona [a]. Lyſandri paupertas poſt eius mortem tantùm detecta eſt [b]. Sunt & plures, qui dunt volunt videri diuites, legatis pluribus infarciunt teſtamenta, quæ vix poſſent exſolui à duplici hæreditate relicta: & ferè omnes amplius de ſuis facultatibus ſperant homines, quàm in his ſit [c]. Idcirco hæredibus indultum eſt ſui gratia tempus deliberandi. Tertio loco, etiam creditorum cauſa tempus conſtitutum deliberandi, ne diffugij & ſubtractionis vel expilandæ hæreditatis anſa daretur nimiùm moroſis hæredibus, ſed ſcirent cum quibus experiri citius deberent [d]. Item poſtremò, ne dominia rerum diutus ſub incerto eſſent [e]: quod ne fiat, intereſt maximè Reipublicæ [f].

a Plut. in vita Fabij Maximi.
b Idem in eius vita.
c §. in fraudem. qui ex cauſ. manu. non lic.
d in l. a. de iure edic. l. ſi plures, 10. de iure delib. l.
e dd. de iure. edic.
f l. a. de vſucap. l.

De confectione & iure inuentarij hæreditarij. Cap. 3.

1 *Inuentarii conficiendi beneficium à Iuſtiniano introductum, & quorſum. Inuentarium quid, quotuplex, & à quibus fieri debet. & num. 2. 3. & 5.*
4 *Annotatio bonorum per inuentarium.*
6 *Inuentarium hæreditatis quid, & quid contineat, quidue deſcribi in eo debeat.*
7 *Inuentarii tutoris & hæredis differentia: & inſtrumenta quomodo eo comprehendenda.*
8 *Inuentarium hæreditatis coram quo fieri debet.*
9 *Inuentarii hæreditarii conficiendi forma: & fieri poſſe poſt aditam hæreditatem intra tempus conceſſum, quæ res autem deſcribantur in eo. & nu. 10.*
11 *Inuentarii hæreditatis neceſſitas quem reſpiciat.*
12 *Inuentarium quis hæres cogi poteſt facere.*
13 *Fiſcus delata hæreditatis non conficiens inuentarium, non tenetur ſupra vires.*
14 *Inuentarii conficiendi tempus quomodo contra minores, & eccleſiam, & hoſpitale hæredes præſcribitur.*
15 *Inuentarii confectio an & quando remitti hæredi per teſtatorem poſſit.*
16 *Tutori filiorum an teſtator poſſit remittere confectionem inuentarii.*
17 *Inuentarii hæreditatis vtilitates, & effectus.*
18 *Inuentarium non conficiens hæreditatis non tenetur in conſcientia ſupra vires hæreditarias excepti caſus, num. 21.*
22 *Inuentarii de hæreditate conficiendi rationes. & ſeq. 24.*
23 *Inuentarium certitudini rerum conducit; fit expenſis hæreditatis.*
25 *Inuentarii faciendi in patria conſuetudinaria poteſtas à cancellaria literis impetratur, cum duabus cautionibus.*

SVCCEDIT iuri deliberandi remedium inuentarij, ex beneficio Iuſtiniani introductum [g]. *Si hæres*, inquit, *dubius eſt vtrum admittenda ſit necne defuncti hæreditas, non putet ſibi eſſe neceſſariam deliberationem, ſed adeat hæreditatem, vel ſe immiſceat, omni tamen modo ab ipſo inuentarium conficiatur. &c.* Inuentarium eſt, ἀπογραφὴ, ἀπόφασις, repertorium [h] & deſcriptio inuentorum. *Tutor*, inquit lex [h], *qui repertorium non fecit, quod vulgò inuentarium dicitur, dolo feciſſe videtur.* Eſt hoc nomen ex genere eorum quæ πρός τι, ad aliquid, referuntur: ſecundum enim ea quæ deſcribenda ſunt, inuentarium fieri dicitur, eſt enim τὸ ζητούμενον ἐξεῦρεν ἀπόφασις ἢ ἀπογραφὴ, id eſt, *eſt aſſertio vel deſcriptio eorum inquiſitorum, quod potuit inueniri.* Inuentarium itaque erit, aut ſolemne & cum publica authoritate factum, vel ſimplex à priuato. Et vtrumque plenam aut

g in l. fi. C. de iure de lib.
h l. tutor qui repertorium. de admin. tut. l.

rion plenum dici poteſt [a]. Publicum dicitur inuentarium, quod perſona interueniente publica fit, veluti magiſtratu [b], notario ſeu tabellione, qui & ſeruus publicus dicitur [c], & fidem habet publicam. Solemne verò dicitur, quando requiſita per iuris diſpoſitionem in confectione ſeruantur, de quibus poſteà Deo fauente. Priuati inuentarij facit cauſam deſcriptio, & veluti index rerum memoriæ cauſa: quemadmodum quando in teſtatum ſeu ſcripturam reducunt hæres & legatarius vſusfructus, res fruendas & ſtatutum earum; vt appareat facilius, an deteriores factæ ſint [d]. Fiebat & inuentarium à publica
4 perſona, & de bonis in publicum redigendis, cum deſcriptione & indagatione plena rerum & qualitatis earum, eius qui proſcriptione damnatus fuiſſet [e], vel cuius bona annotantur [f], vel dum bona vacantia fiſco incorporantur [g]. Plenum inuentarium eſt, vbi omnia quæ deſcribenda ſunt enumerantur cum ſuis qualitatibus & numeris & cum certitudine. Non plenum autem, quod ſummariè & de plano, & veluti capitatim raptimque fit, vel in quo omittitur
5 deſcriptio plena deſcribendorum. Palam autem eſt, vſum repertorij in pluribus eſſe neceſſarium ad certitudinem memoriamque rerum, acceptarum vel relictarum, de quibus fiunt libelli & tabulæ publicæ vel priuatæ, ſi reſtituendæ ſint. Exempla plura ſunt in iam dictis annotandis bonis reorum, vel in fiſcum deferendis vacantibus: ſi accipiantur ab adminiſtratoribus ſecularium vel ſpiritualium rerum aut perſonarum: ſi per curatorem datum ventri [h], bonis [i], vel à tutore dato pupillo [k]: ab epiſcopo, qui accipit bona diſtribuenda pauperibus [l]: à creditoribus, ſi capiantur bona debitorum, vt veneant [m]: quando epiſcopus vel moritur, vel crimine damnatur, ab œconomis eccleſiæ [n]. Fit
6 & hæreditatis inuentarium per hæredem [o], de quo loquuturi ſumus. Et hoc inuentarium, eſt deſcriptio omnium bonorum defuncti, facta authoritate iudicis aut coram iudice ciuitatis & loci, & præſentibus illis quorum intereſt, ſolemnitatibus à lege vel conſuetudine ſtatutis, adhibitis. Si modica tamen ſit hæreditas, vt ſumptus qui in inuentario requiruntur, exhaurire poſſint aliquam partem vel maiorem hæreditatis, inuentarij ſolemnis confectio remittitur [p]. Quando autem fit, omnia & ſingula quæ hæreditatis ſunt in individuo enumeranda & deſcribenda ſunt, omnia quæ defunctus habuit penes ſe tempore mortis [q]: alioquin enim datur licentia creditoribus, legatariis, ſi maiorem putauerint ſubſtantiam à defuncto derelictam, quàm hæres in inuentario annotauerit, quibus voluerint legitimis modis, quod ſuperfluum eſt approbare, & per tormenta ſeruorum hæreditariorum, vel ſacramenta illius, ſi probationes defecerint: vt ſi aliquid hæredes ſurripuerint, celauerint vel amouendum curauerint, poſtquam fuerint conuicti, in duplum hoc reſtituere, vel hæreditatis quantitati computare compellantur [r]. Iam enim ex quo quis nõ omnes res ponit in inuẽtario, doloſè facere videtur, & ſuſpectus efficitur;
7 & ſi ſit tutor, vt ſuſpectus remouetur [s]. Debet igitur & inſtrumẽta rerum cum rebus aliis inſerere, & quæ debentur teſtatori [t]. Tenor tamen inſtrumentorum non tranſcribitur: quamuis in inuentario tutoris contrarium ſeruet
8 tur [u]. Inuentarium debere fieri coram iudice ſeu à iudice loci [x], dictum eſt in finitione: verumtamen ſufficiet ex conſuetudine, vt fiat coram amanuenſe, quem vocant grapharium [y]. Hodiè in amplis hæreditatibus iudex, vel ſi ei cõſiliarij ſint, vnus ex illius ſede, conficiunt. Si tamen agatur de bonis præſbyteri defuncti, dubitari potuit coram quo iudice fieri debeat: & an per eccleſiaſticum iudicem, an verò per temporalem vel coram amanuenſes. Sed reſoluit Guido Papæus [z], vt ſi inſtitutus ab eo fuerit laicus, vel ſi is alio modo ei ſuccedat, quod per curiam ſecularem fieri debet: quia bona, quæ erant affecta clericali priuilegio, deſierunt eſſe eccleſiaſtica, & ſequuntur hæredum conditionem [a]. Et ita iudicatum tradit. Ante aditionem enim hæreditas repræſentat defunctum, ſed adita hæredem [b]. Vt contrà, ſi laici hæreditas deuoluatur in eccleſiam, vel perſonam eccleſiaſticam, aut ad pias cauſas, inuentarium ad epiſcopum pertinet [c]. Et bona ſucceſſionis laici peruenientia ad præſbyterum, incipiunt vti priuilegio bonorum præſbyteri [d], ſecundum c. clericis, de immu-

nit. eccle

a de omnibus iſtis mẽbris, ſtis l. fi. ar. but. tute C.
b magiſtratus publi. perſona l. 2. de iuſt. & iure.
c l. 2. rem pup. ſal. fore. P.
d l. 1. vſusf. quem cauſe. P. l. ſi ego, 10. §. planè ſi rerum li. bellius, de re. delib. P.
e in l. ſi quis intra prouinciã, de bon. præſcr. C.
f l. 1. & fi. de requir. reis. P.
g l. fin. de bon. vacan. lib. 10. C.
h l. 1. § pen. de curat. bon. dan. P. l. 3. de ventr. in poſſ. mitt. P.
i d. l. 1. § pen. d. tit. de cur. bo. dan. P. l. 1. C. eod.
k l. tutor qui reperio. rium, de adm. tu. P. l. tutores, C. eod.
l l. nullus 23. de epiſ. & cler. C.
m l. fin. de bo. auth. iudi poſſid.
n c. charitatem 12. q. 2. cap. ſicuti, 12. q. 2. cap. in l. ſi C. de ſa. eccl.
o Pyrrus, in ca. 18. de ſucceſſion. in conſue. Aurel. Bar. in l. imediterraneæ, de anno & trib. C. Chaſſ. in §. 11. *des ſucceſſions*, ad verſi. *par benefice d'inventaire*, num. 1. & 2.
p de ſicuti, & c. charitatem, 12. q. 2. cap. *fabricare ſerbantur*, & l. fin. §. ius autem de iure delib. C.
q d. l. ſi ibi *interrea da dat*, ab omnibus, de leg. 1. l. in bonæ fidei, C. de iure delib.
r Bart. in d. l. tutores de admi. tuto. P. Pano. conſ. 72.
s vide Chaſſ. 40. §. 6. ad ver. *par inventaire*, nũa 8. & 9. *des enfans de pupilarité*, in conſuet. Burg.
t bebytographis, de admi. tuto. inſtitaglio.
u Bart. in l. tut. qui repertorium, nu. 2. col. de admin. tuto.
x Bart. in l. tut. qui repertorium, nu. 2. col. de admin. tuto.
y Io. Faber, & Sabic. in l. tutores, C. de adminiſt. tuto.
z Guido Pap. d. c. 2. a Guido Papæus, de iuriſd. P. l. 3. C. de epiſ. & cler. l. Paulus reſpondit per procuratores 39. § 1. de acqui. hæred. P.
a l. 1. § Scæuola, ſi quis te Ro. liber hic l. hæreditas in multis, de acq. rer. dom. P.
b l. nullus, 18. de epiſc. & cler. C.
c l. nullus, 18. de epiſc. & cler. C.
d authen. item nulla communitas, eod. Guid. Pap. expreſſe dicit ibi.

nit.eccleſiar.Quod tamen dicitur reuocatum in clemen.1. & ibi Card.tit.Sic de epiſcopi bonis fit inuentarium per clericos, œconómoſque eccleſiæ[a]. Forma conficiendi inuentarij,traditur à Panormi.in conſil.73. *incipiente*, *Ieſu Chriſti eiuſq; pulſimæ matris*,4.col.ver. *cauſa ergo brevitatis*,in 2.volum. vt ante omnia ſignum fiat venerabilis crucis ab hæredis manu [b]:citentur legatarij & creditores, vt adſint certa die & certo loco ad confectionem faciendam [c]. Citatio,ſi certi ſint,nominatim fiat:ſi incerti, fiat publicè per præconem proclamatio [d].Et loco creditorum vel legatariorum abſentium,vltra teſtes *in* inuentario deſcriptos, alij tres locupletes viri,fidei & opinionis bonæ,& probi adhibendi,in quorum præſentia fiat inuentarium [e]. Debet *incipere* inuentarium hæres intra 30.dies à tempore quo ſcit ſibi hæreditatem delatam, & intra ſexaginta ſequentes perficere, omniaque in hæreditate inuenta perſcribere [f].Iaſon,ad l.fin.de iure delib.C.num. 3. 4. addit cum his ſolemnitatibus alias,& explicat non dici inuentarium inchoatum intra triginta dies, ex eo ſolo quòd hæres vocaſſet notarium & teſtes,& in principio chartæ poſuiſſet ſignum crucis,dieſque ſexaginta eſſe continuos, id eſt,continere triginta,intra quos incipi debet, & 30.intra quos compleatur. Verùm obtinuit etiam non cœptum intra 30 ſi compleatur intra 60. valere [g].Sed ſi res ſunt alibi,quàm vbi cœptum eſt inuentarium,datur annus ad inuentarium perficiendum à morte teſtatoris computandus [h].Poſſe & intra illud tempus fieri, etiam poſta 10
tam hæreditatẽ,tradit Paul.Caſtren.ad d.l.fin.num.3. [i] Et ita tempus inuentarij faciendi incipit currere à die delatæ *hæreditatis*, & ante additionem: & poſt,continuatur.Addunt, vt res mobiles & immobiles deſcribantur,vt quæ ſunt teſtatoris,& quæ non ſunt, quæ tamen in hæreditate reperiuntur, vt depoſitæ [k], mutuò acceptæ,vel præcariè, quia & *hæc* petitione hæreditatis veniunt [l].Conſulere autem ſibi hæredem, ſi proteſtetur ea quæ poſteà inuenerit ſe ſcripturum & additurum inuentario. Deinde & notarij publici ſcriptura,& ſubſcriptio inuentarij per hæredem exigitur,vel ſubſcriptio eius procuratoris:quia per procuratorem fieri poteſt inuentarium [m].Et hæc latius explicantur apud prædictos Iaſonem,Bartholum,Paulum Caſtrenſem, *in* prælud.l. fin.& quædam per Guill.Benedictum,ad c. Raynutius, ad verſic. *mortuo itaq; teſtatore*. 1.num.398.& ſequentibus de teſtam.Neceſſitas in *hæreditatis* quæ tempore confectionis conficiendi inuentarij, hæredis eſt, qui ſi vel non conficiat, omittendo dolosè quæ inuenta ſunt in hæreditate,priuatur beneficio inuentarij [n]. Cogitari tamen non poteſt facere,ſi nolit;niſi ſit hæres grauatus de reſtituenda hæreditate *poſt* aliquod tempus.Nam *is* adigitur inuentarium facere ope iudicis, vt *diſputatur in* deciſione Capellæ Tholoſ.314.& ad illam per Aufrerium.Num autem currat & tempus & neceſſitas conficiendi inuentarij *in* eo cui reſtituatur ex fideicommiſſo hæreditas,& num is iuuetur inuentario hæredis grauati, rẽmiſſiuè tractat Guido Pap.deciſ.571.num.6.Bartho.in l. in ratione, §. quod vulgò,ad leg.Falcid. P.& in l.1.§. de iu. delib. P.qui reſpondit teneri iterum eum cui reſtituitur,de nouo facere,vt fruatur beneficio,ne teneatur ſupra vires. Idipſum & probat Paulus Caſtren.num.3.ad §.& ſi præfatum,& ibi Bald. l.fin.de iure delib.C. In fiſco verò non conficiente inuentarium,reſponsum nõ ideo ſubiici pœnis l.ſcimus,de iure delib.C. quia is non tenetur vltra vires hæreditatis [o].Et ita iudicari tradit Guido Papæus [p], licet videatur contrarius §. pen.de hæred.& falc. Attamen contra minores currit hoc tempus, ſed reſtituuntur prabata læſione [q]. Idipſum dicitur *in* eccleſia,& hoſpitali,hæredibus inſtitutis [r]:verumtamen vt in minore,eſt locus reſtitutioni [s].Remitti autem an poſſit hæc neceſſitas inuentarij à teſtatore hæredi, poſt varias ſententias diſtinguit Iulius Clarus [t],vt non poſſit remittere *in* præiudicium creditorum: alioquin ſi remiſerit, & ipſe non fecerit, *in* ſolidum conuenitur ab illis. At in præiudicium legatariorum,aut fideicommiſſorum, quibus ſi noluiſſet nihil quoque relinquere cogebatur, poſſe. Sicuti & poteſt tutori remittere confectionem inuentarij,non quidem ſimpliciter,ſed tãtùm ſi prohibeat [u]. Si tamẽ iudex videat minori expedire confectionem inuentarij, non obſtante prohibitione

a d charitatem,12.q. 2.
b omiſſum autem ſignum non vitiare inuentarium,ſcribit Iaſon,ad l.fin.num.4. de iure delib. Tamen Chriſtianum eſt,apponi.
c vt d.l.fi.eo.C.auth. ſed cùm teſtator,ad leg.Falc.
d Bart.in d.l.fi.
e §. ſanctimus, verſi. *ſi abſint*, de hæred. & Falc.
f d.l.fi.de iure delib. C.& d.§. ſanctimus.
g Gui.Pap.deci.571. num.2.
h d.l.fin.§. ſui autem alicui.
i gl.in ver *delatam*,d. l.fi.facit l.3.§.ſiquis hæres, de ſta.liber.
k Paul. Caſtr.in d.l. fi num.5
l l.non tantùm,de pet.hæred.P.
m Paul.Caſtr.num.8 Iaſ.Bar.Bald.& alij,ad d.l.fi.
n Maſuer.in tit. de ſucceſſio. §. item ſi hæres dolore,§.49. in praxi vide Paul. Caſt.ad d.l.fi.num. 4.& ibi Bald. & Iaſ. de iure delibes C.
o l.1.§. in bona, & l. non poſſunt, de iure fiſ.P.
p Guid.Pap.deciſ.571. num.3.& deciſ.333.
q pupillus, de hæred. & falcid.in auth.qui in.l. auxilium, §. 1. de minor.25.an.Guid. Pap. deciſ.141.142.
r §. fi de hær.& falc. & ibi Iac.de Bello-viſu,in auch.
s quia contingit,§. illi etiam,de relig. domib.in clemen. Guid Pap.dec.571. num.4
t Iul.Clar.lib.4 ſenten.§. teſtamentum,q.63.num.2.
u l.fi.arb.tute C.Bar. in l.nemo poteſt, num.12 de legat.1.

bitione illum facere tutorem coget [a]. Debetque fieri deſcriptio bonorum, non obſtante prohibitione teſtatoris [b]. Vide de remiſſione inuentarij, Guid. Papæ.deciſ.352.& conſi.63.Iaſon.in l.cum neceſſitatem, C.de fideicom. An-17gel.conſ.144. circa finem. Effectus huius inuentarij legitimè peracti, propter quos tot ſolemnitates ei affixę ſunt, vtilitates plures habent, quas ponit textus in l.fin.§.& ſi præfatam,& ſeq.de iure delib.Et ibi Iaſon,Paul.Caſtrenſis,Bartholus,& alij explicant.Et primò, non tenetur hæres conficiens inuẽtarium, vltra vires hæreditatis creditoribus hæreditariis. Quamobrẽ inuentarium beneficium dicitur,& contrariũ iuris antiquis regulis [c].2.Hoc hæres cõſeruat ſibi beneficium Falcidiæ,quod amitteret ſine inuentario: cùm ſine illo adiens, teneatur legatariis vltra vires hæreditatis [d]. 3. Ex hoc poteſt integra legata & debita ſoluere aliquibus,non accepta cautione de reſtituendo vt pro rata a liis contribuerent:niſi ſciret alios eſſe legatarios & debitores, & ita malitioſè alios aliis ex integro prætulerit, vt olim [e].4.Propter factum inuentarium hæres,ſi pecuniæ non ſunt in hæreditate, quibus ſatisfieri poſſit creditoribus, non cogitur ipſe res vendere hæreditatis, vt pecunias conflet, & ita vitet obligationem de euictione:ſed dat in ſolutum res ipſas [f]. Et ita aliud pro alio, etiam inuito creditore,contraque iuris communis regulas ſoluitur[g].5.Confecto inuentario,ſi hæreditas deſinit eſſe ſoluendo propter interitum ſuperuenientem rerum ſine ſua culpa,damnum eſt creditorum vel legatariorum, nõ ſuum [h].6.loco,Conficiens inuentarium,prohibet per illud,vt ſi quid per teſtatorem ei debeatur per additionem,& poſſit illud repetere l.fin. §. in computatione,de iure delib.C[i]. quod alioquin iure communi non fit.Nam adita hæreditate ſine beneficio inuentarij,confunduntur actiones inter debitorem teſtatorem & hæredem creditorem,l.debitori,7.de pact.C.l.pen.de hæred.actio. 18l.licet,C.ad leg.Falc.l.ſtichum,5.ſolutio, de ſolutio. P. cum ſimilib. Imminet autem præcipuum damnum hæredi,vt ſi non confecerit inuentarium,teneatur ſupra vires hęreditatis creditoribus & legatariis[k],propter ſuſpitionẽ expilationis ſui,non autem in conſcientia [l]. Cui tamen regulæ ſex adfert, exceptiones Iaſon,in d.§. & ſi præfatam.num.2.quas ibi videto probatas. Indico autem tantùm,1.Si creditores & legatarij fateantur nihil amplius fuiſſe in hæreditate.2.Si mortuus,de cuius hæreditate ágitur,dum viueret,ceſſiſſet bonis.3.Si hæres ſit cui libertatis cauſa bona addicantur.4.Si defunctus reliquiſſet quippiam alicui,taxandum officio iudicis,vt alimenta. 5. In executoribus toteſtamentariis.6.In fiſco hærede. Addendus eſt alius effectus nõ contẽnendus iſtius beneficij inuentarij,quòd pendente tempore confectionis faciendæ,hæres pro debitis hæreditariis conueniri non poſſit perſonali vel hypothecaria actione,nullo tamen ex hoc interuallo creditoribus hæreditariis circa tem-21poralem pręſcriptionem præiudicio generando [m]. Verum tamen ſi conueniatur hæres,non vt hæres,ſed tanquam ſimplex poſſeſſor reali iudicio, quia illud competit contra quemcunque poſſeſſorem [n], pendente etiam dilatione faciendi inuentarij interpellatio rectè fit.Item, ſi pro legatis ad pias cauſas, putà pro ſoluendis legatis pauperibus, qui fame præmuntur: vel pro ſumptibus in funere faciendis, qui ante etiam confectionem inuentarij detrahi ab hæreditate debent[o], interpelletur.Et ita docent Cynus, Bald.& alij interprætes,ad l.fin.§.donec,de iure delib.C.& Angel.in tractatu ſuo, inuentarij. Addunt & conueniri hoc tempore,pro malè ablatis à teſtatore repetendis, pro depoſito recuperando,vel commodato [p].Si is hæres alios debitores hæreditatis neceſſitatem conueniat, vt & tunc ipſe conueniri poſſit [q]. Guido Papæ. tamen [r], abſolutè probat,hæredem licet per alios non poſſit conueniri, pendente tempore inuentarij,poſſe tamen hæreditarios debitores conuenire:excipiendo enim conuentus impedit litis ingreſſum [s]. Si tamen exceptio hæc inuentarij conficiendi omiſſa ſit in initio,non ideo minus valet quod in lite geſtum eſt:nec ideo proceſſus nullus eſt ipſo iure [t]. Ab initio verò obiicitur. Et ita rectè ea exceptione,executiones virtute inſtrumentorum debiti defuncti non ſiunt intra tempus conficiendi inuentarium [u]:quod ſeruari in praxi mo-

net

[a] Bart.vbi ſup.l.vtilitatem,& l.in confirmãdo, de confirmat Bald.ad l.fi.arb. tute C.

[b] Boer.ad §.7.in gl. hæc cõſuetudo videtur probari,de conſuet. & ſta. perſo.in conſuet.Byturis.

[c] l.ſi te bonis,& l.quæ dotis, fol.matr P.

[d] d.l.& §. ſi quis autẽ temerario, de iure delib. C.auth ſed cùm teſtator, ad Trebel.

[e] facit l. ſi cui plus quam per leg. Falc. Paul Caſt. ad d.§.& ſi præfatam,l.fin.de iure delib.

[f] Paul. Caſtr vbi ſup.

[g] l.fi.§.1.ſi cer per.P. vide de hoc auth. ſi debitor, C.de fideiuſſo.in auth 'De eiſ.Cap.Thelo 08.

[h] Barth.in l.in ratione,§.diligenter, ad leg.Falc P.

[i] l.in imponenda, ad leg Falc C.

[k] d.l.fi §. ceſſ præfatam, & §.ſi verò poſtquam. & § ſi verò non fecerit, de hær & Falc.in auth.

[l] Bald ad l fin de iure delib Bart ad rubr de acq hæred Mart Lauden trac. pœnit. Guido Pap. q.527.nu 9.

[m] l.ſi § dare tamen. de iure delib C.

[n] l.Neſennius,§ fundum.de rei.vid P.

[o] d l fi §. in computatione, de iu. de iu. delib C.

[p] Paul.Caſtr.& Ang in l 1 § hæc ſtipulatio,col 12.ſi cui plus quam per leg Falc P Bald in d §. donec.

[q] Chaſſ ad §.13. ad ver ſi autem ſe vendent,ex hoc ſecus,pone.13.verſi qui verò limita, in conſuet. Burg. Vide Bald & Iaſ. in d. debitori, de pact.

[r] Guido Pap. deciſ. 571 nu 8

[s] Iaſon in l.fi §.hoc etiã. de iure delibet C. Guido Pap d deciſ. 571 nu 7.

[t] decii. Cap. Tho. 257

[u] Bald.in d l fi §.& ſi præfatam,Iaſ in ea. l § licentia, Vitalis de Campania intra. claufal. clau. nihil nouari inuentario confectore pendente.

net Bartho Chaſſa [a]. Rationes porrò iſtius inuentarij & effectus, poſſunt col- 24
ligi ex pluribus. Quarum prima, quia inuentarium facere tenentur, qui de ac
ceptis reddere debent rationem [b]. Inuentarium namque dicitur caput &
principium omnium rationum, quod & ſimplices adminiſtratores facere te-
nentur [c]. Rationes verò acceptorum & inuentorum in hæreditate reddere
tenentur hæredes creditoribus, dum volunt ſe ab omni periculo eximere. Se- 25
cunda, ab honeſtate pendet, conuenire homini probo non ſolùm malum non
eſſe, ſed & eſſe alienum ab omni mali ſuſpitione [d]. Is autem qui non vult in-
uentarium facere, præſumitur eſſe doloſus, & dolo non facere. Et proinde
tanquam ex maleficio, contra illum de exiſtentibus iuratur in litem [e]. Tertia, 26
quia quamuis negotium non pendeat ex vi inuentarij, tamen ad certitudinis
probationem conducit ſcriptura [f], cùm ad liberationem hæredis, ne vltrà
teneatur: tum etiam ad eluendam furtiuarum rerum ſuſpicionem. Neque
quicquam intereſt hæredis, fieri inuentarium, cùm & ſumptibus hæredita-
riis fiat non ſuis [g]. Et ſic repellitur eius malitia, per exceptionem receptam
[h] tua non intereſt. Sed nec iure naturæ æquum eſt, vt is velit locupletari cum
alterius, nempe creditorum, iactura [i]. Eius autem voluntatis eſſe præſumitur,
qui non petitur dominos & creditores, rebus ſuis proſpicere [k]. Proinde in
Gallia, in locis quæ conſuetudine reguntur, beneficium inuentarij concedi- 27
tur per principem, codicilis ea de re impetratis ab officinis æquitatis, ſeu à
cancellariis [l]; quibus id permittitur: dummodo cautiones interponãtur. Cau
tiones porrò, quæ præſtantur ab huiuſmodi hæredibus literas impetranti-
bus, ſunt duæ; vna, iuratoria, de fructibus & mobilibus in hæreditate in-
uentis, non etiam de immobilibus: altera fideiuſſoria, de faciendis ſumptibus
funeris, & ſoluendis debitis, vſque ad valorem prædictorum mobilium, & ita
iudicatum [m]. Cæterùm, quæ ſint rationes temporis conceſſi inuentario facien
do, poſſunt accipi à rationibus iuris deliberandi.

[a] Chaſſa. ad §. 11. & ad verſ. *ſi autem ſi pendent, vt de ſucceſſion.* num. 11. verſi. & ideo.
[b] l. Orphanotrophos, & ibi Bald. de epiſc. & cler. C.
[c] l. nuibi, C. eo tit. de iur. & ratio diſtrahi.
[d] Pſal. 31. cum ſimil. Inter quos reperta rum, de adminiſt. iuris.
[e] l. non figura, de actio. P. l. contrahitur, de pignor. & c. 2. de probatio. l. non ſolum, & ſed vt probari, de oper. no nunciat. P. l. chirographi, de admin. tuto. P.
[f] l. fi. §. in computatione, de iure delib.
[g] l. veniens, in s. de teſtibus. Sex l. poſtquam. Iuſt. C. de pa. cum ſimilib.
[h] l. nam hoc natura, de condit. indeb. P. l. iure naturæ, de reg. iur. P.
[i] iuxta c. adferte mihi gladium, de præſumpt.
[k] Papus, lib. 21. Rapſo. areſto cent. 20. ar. 2
[l] Idem, vbi proximè.

De adeunda hæreditate. Cap. 4.

Lib. 29. P. tit. 2. Lib. 6. C. tit. 30.

1 *Adire hæreditatem quid eſt.*
2 *Aditio & repudiatio, extraneorum; immiſtio & abſtentio, ſuorum.*
3 *Aditio, vel immiſtio duplex, expreſſa & tacita.*
4 *Aditio de qua re fieri dicatur, nempe de hæreditate.*
5 *Aditio hæreditatis pro parte fieri non poteſt, nec pro parte repudiatio.*
6 *Adire hæreditatem qui poſſint. & 7.*
8 *Seruus non poteſt niſi iuſſu domini adire hæreditatem.*
9 *Per procuratorem an quæratur ſucceſſio.*
10 *Mutus, & ſurdus pro hærede ſe gerere poſſunt.*
11 *Cui interdictum bonis, quando, & quomodo adit hæreditatem.*
12 *Aditio nomine infantis & collegii hæredum per quas fiat.*
13 *Monacho delata hæreditas per quem aditur.*
14 *Aditio hæreditatis verbo, & nutu quomodo fiat.*
15 *Adire hæreditatem grauatus, de reſtituenda cogitur.*
16 *Aditio & ſine & coram iudice fieri poteſt.*
17 *Adeundi hæreditatem plurium ſuccedentium ordo. & 18.*
19 *Adeundi facultas quanto tempore præſcribatur.*
20 *Adire volens, cuius ſtatus eſſe debet.*

IN ADITIONE, prima cauſa eſt conſideranda, an adeida ſit hæreditas, & hoc tractauimus iam *in* 1. 2. & 3. cc. ſuperiorib. Videamus igitur quid ſit aditio, & de reliquis. Adit hæreditatem, inquit Aro [a], nihil aliud eſt, quàm velle eam habere, animo ſcilicet & facto, ire ad hæreditatem, ſuſcipere, agnocereúe tanquam ſuam. Aditio, quia diuerſum quid conſtituit aditum ab eunte ad illud, propriè extraneorum eſſe dicitur, qui apiſcendo hæreditatem (ſic enim apiſci pro adipiſci dictum refert antiquis Sextus Pompeius Feſtus) venit *in* bona quæ nullomodo poſſidebat anteà: quemadmocum cùm nõ acceptat delatam, repudiare dicitur. Qui autem ſui ſunt, non adire, ſed ſe immiſcere hæreditati; vel pro repudiatione, abſtinere ſe ab eadem dicuntur [b]: quia viuente patre qui erant *in* eius poteſtate filij quaſi domini erant. [c] Duplex aditio vel immixtio, expreſſa & tacita [d]. Expreſſa eſt, quæ verbis apertè declaratur, cum facto; dicente hærede, ſe adire vel adiuiſſe hæreditatem: veluti, quando grauatus de reſtituenda hæreditate cogitur eam adire à fideicommiſſario ſubſtituto [e]: idem ſi ſponte adiuit [f]. Tacita aditio, quando hæres ea gerit, quæ non ſolent geri niſi ab hæredibus, nulla proteſtatione contraria præeunte: ſic enim dicitur, ſe gerere pro hærede reipſa [g], tacita voluntate, cuius teſtimonium *in* contrarium nullum fuit editum. Maximè hoc *in* ſuis hæredibus verum erat, qui iure ciuili hæredes fiebant, qui ingerendo ſe, ipſo iure immiſcere ſeſe videbantur, niſi mente diuerſum proteſtarentur *manifeſto*. *In* extraneis non vtique obſeruatum olim. Nam filij emancipati, bonorum poſſeſſionem petere debebant; & ſi gerebant aliqua hæreditatis, antequam decretalem bonorum poſſeſſionem à prætore accepiſſent, non dicebãtur pro hærede gerere [h], nec iure Codicis, antequam à iudice loco prætoris [i] impetraſſent. *In* Gallia tamẽ æquale ius omnibus hæredibus cõſtituitur, vt ingerendo ſe, videantur ſe pro hærede gerere: quia mortuo teſtatore vt ſui, domini etiam extranei fiũt ſi velint, & mortuus ſaiſit viuum. Vnde geſtio pro immiſtione habetur. Pro hærede quippe dicitur gerere, qui tãquã dominus hereditatis facit: antiqui enim hæredes dominos dicebãt [k]. Reẽtius tamẽ, vt opinor, diſtingui ea quæ gerũtur, an gerãtur alio animo quã hæreditatis agnoſcẽdæ; quod cõſtabit declaratione [l], & proteſtatione. Aut ſi declaratio nulla fiat antèa, colligendũ eſt ex geſtis: an geſta ſint ei⁹ naturæ, quæ fieri poſſint ab alio q̃ ab hærede an verò nõ ſoleãt nec poſſint fieri ab alio, quã ab hærede [m]: an ab vtroſq; fieri poſſint. Nã quæ ab aliis quã iure hæredis fieri poſſũt omnino, certè illa nõ habẽt ĩmixtionẽ: veluti, ſi q̃s nõ quaſi hęres, ſed quaſi fili⁹ patroni, egẽs à liberto patris velit ali, proculdubiò hoc extra cauſã eſt ſe immiſcẽdi bonis [n]. Iteẽ ſi rẽ hæreditariã, vt rẽ alienã penes ſe habeat, neſciẽs hæreditariã [o]. Si furti puitrẽ hæreditariã [p]. Si tãquã inquilin⁹ vel vt cuſtos, vel alia de cauſa quã vt hęres, ĩ domo habitauerit paterna [q]. Si poſſideat rẽ vt emptor ab hæredib. patris [r], ſi tanquã ſoci⁹ viuẽtis patris [s]. Si q̃s verò gerat ea quæ nõ fiũt niſi ab hærede, pro hærede ſe geſſiſſe videtur: vt ſi inſtitut⁹ cũ filio, iuſſerit filiũ adire [t]. Si hęres, te etiã nõ hæreditaria quaſi hæreditaria vſus ſit [u]: quia animꝰ ibi inſpicitur, vt voluerit eſſe hæres [x]. Si aliquid accipiat ex volũtate defũcti hæredi debitũ, vt pecuniã quã dare iubebãt itatuliberi [y]. Si ſeruos hęreditarios manumiſit [z], ſic de ſimilib. Quòd ſi gerat negotiũ hæres, quod ab hęrede, & ab alio ad cõſeruationẽ hæreditatis, vel ob pietatẽ geri poſſũt, ſi hæres gerat ſine ꝓteſtatione, ꝓ hærede geſſiſſe videtur: ſi ꝓteſtetur, nõ vtiq; [a]: vt putà, ſi filꝰ patrẽ ſepeliuit, ſi iuſta ei fecit, ſi ſeruos hæreditarios pauit, aut iumẽta hæreditaria, ſi ea diſtraxit, ſi fũdos aut ædes locauit, vel fulſit, vel q̃d aliud fecit, vt ſaluæ res eſſẽt. Aditio fieri dicitur de hæreditate, ideo eius quiviuit bona, hoc nomine adiri vel repudiari nequeũt: q̃a viuẽtis hæreditas nõ eſt, ſed mortui [b]: & q̃ hæreditatẽ adiit viuẽtis, nihil egit [c]. Quin ſi putet teſtatorẽ, vel eũ de cui⁹ hæreditate agitur adeũda, viuere, nõ põt adire [d]. Rurſũ, poſtquã hæreditas delata eſt, ei⁹ pars adiri nõ põt, & altera omitti. ſed aditio de tota faciẽda eſt [e]. Atq; filꝰ, hæres inſtitutus, hæreditatẽ nõ põt repudiare retẽta legitima [f]: quia legitima filij cũ eſt vnita cũ reliquo patrimonio patris, nõ cõſideratur ſeparatĩ & diuiſim à reliqs

b §. extraneor. de hær. qual. & diff. nota in rub. de acq. hę. P.
c Iun. ſuus, de liber. & poſt.
d §. in extran. de hær. qual. & diff.
e l. nam quod, 14. §. qui compulſus, & l. cogi, 16 §. generaliter, ad ſenatuſc. Trebel. P. in l. quæritur 68 de acq. hær P.
f vt l. cum quidã §. fineod.
g l. pro hærede, 20. & l. gerit, eod.
h l. vl. puberem, 1. ſi ſ. de hæredem, C. de iure deliber.
i l. ſi. & pen. C. qui admitt. ad bonor. poſſeſſ.
k §. pen. de hær. qual. & diff. d l. pro hærede, 20. & l. g. rit, 87. de acq. hæred. P.
l l. Antiſtius Labeo, 62. eod. P.
m d l. pro hærede
n Paul. in l. ſi quis nõ, 79 de acq hær. P.
o l. cum bonis, 86. eo.
p l. ſi quis extraneus, eod.
q l. de repud. hær. C.
r l. eod.
s l. ſi pupillus, 42. §. ſi in ſocietate, de acq. hær. P.
t l. ſi ego, l. ſi ſeruus, l. ſi ex ſua, eod.
u l. ſi quis extraneus, 21. §. 1 gerit, l. cum bonis, eod
x l. ſi auus, 6. C. de iur. delib.
y d l. pro hærede, 20. §. Papinianus ſcrib. de acq. hær. P.
z l. ſi pupillus, 42. §. fin. l. Patronus, 45. §. final. eod. l. 1. C. de iure delib.
a d l. pro hærede, l. a. C. de iure delib.
b l. a. de hære. vel adv. eod. l. 1. pro hær P. l. opinione, C. eodẽ, l. hæredem, de reg. iur. l. nihil aliud, de ver. ſig. P.
c l. qui ſuperſtitis, 33. de acq. hær P.
d l. ſi quis hæres, 19. & ſi quis, l. hæres inſtit. 31. eod. l. ſi quidem, C. ſoluto matrim. l. nec ne, C. de captiu.
e l. 1. & 2. l. ſi poſtea, & l. duo ſint hæredes, 38. de acq. hær.
f Paul. C. ſi. in l. hæres inſtitutus, C. de inoffic. l. cum hæreditate, 55. de acq. hæ-

bonis. Ita filius abſtinendo ſe bonis patris, immiſcere ſe non poteſt legitimæ, aut petere eam: vt etiam notat Cynus, in l. hæres inſtitutâ, C. de impub'. Nec abſtinendo poteſt legitimam ſeparare, vt notant interpretes poſt Bartho. in l. quia poterat ad Trebell. P. Ne vna & eadem res diuerſo iure cenſeatur, cõtra l. eum qui ædes, de vſucapion. Bart. Chaſſaneus, ad §. 12. ad ver. *ne retourne point*, verſ. *ſecundo reſpondeo*, in conſuet. Burg. Ita ius additionis indiuiſibile: & qui inſtitutus eſt ex aſſe, qui ſe gerit in aliqua parte pro hærede, totam agnoſcere videtur [z]. A quibus porrò aditi debeat hæreditas, planũ eſt, ab illis poſſe qui hæredes inſtitui poſſunt, vel capaces ſunt ſucceſſionis, vel per ſe vel per aliũ quærendæ. Atque regula generalis eſt, vt qui poſſit in alijs dici idoneus vt ſe obliget, poſſit per ſe adire: qui vero non poſſit, & ei inhibeatur aditio per ſe. Idcircoque nec pupillus, nec reliqui à contractibus reiecti, adire poſſunt [b]. Fuit tamen olim ius ciuium Romanorum, vt ſoli teſtamento ciuis Romani hæreditatem capere poſſent. Nec vllus peregrinus huius hæreditatem adire poterat. Quod Cicero docet, oratione pro Archia poeta, dum probat Archiam ſe pro ciue geſſiſſe quòd ſæpè adiiſſet hæreditates ciuium Romanorũ. Et pro Cecinna, Eburius Cecinnæ aduerſarius dicitur negare hæredem poſſe eſſe Ceſennię Cecinnam, quòd ciuitas adempta eſſet Volaterranis à L. Sylla: & ideo ciuis non eſſet. In Topicis quoque, inter iura ciuitatis, ponit nexa & hæreditates. Homo liber per ſe iure ciuili, non ſeruus, niſi domini ſolius non fructuarij iuſſu, adire hæreditatem poteſt [c]. Domino iuſſus eius tamen quærit hoc modo, vt bonorum poſſeſſione etiam intelligimus [d]: quam per nos ipſos & per alios nobis ſubditos, iuſſu noſtro acquirere poſſumus [e]. Per procuratorem autem, ſicut in bonorum poſſeſſione, non poſſumus adire: & in hoc differt hæreditas à bonorum poſſeſſione, quod tractatur in l. per procuratorem, 89. & ibi gloſſ. 1. & l. Pomponius, 85. de acqui. hęred in P. Ita Vlpianus [f], *ſi quis mihi bona fide ſeruat, ſeruus alienus, iuſſu meo adeundo nihil promouebit, nec acquiret mihi, nec poteſt.* Mutus, ſurdus, gerendo ſe pro hærede, obligantur [g]. Poteſt & eorum nomine & à furioſi curatore aditi, vt cautum in l. fin. de bono. poſſeſſ. inf. furio. Item is cui lege bonis interdictum eſt, poſſe adire hæreditatem conſtat [h], videlicet eo modo quo ſe obligare poteſt, nempe cum authoritate curatoris [i]: dummodo ei is ob prodigalitatem bonis ſit interdictum, non etiam ſi ob crimen [k]. Pupillus quoque cum authoritate tutoris, ſolus non poteſt [l]. Adit & nomine infantis hæredis, pater hæreditatem [m], vel alius [n]. Sed & ſyndicus ſeu actor municipum, curiarum, collegiorum, corporumque eorum nomine adire hæreditatem po. eſt [o]. Monacho vero inſtituto, vel vocato ad hæreditatem, hæreditas immediatè defertur monaſterio, abſque miniſterio aut facto monachi hæredis inſtituti, & ſine eius ad. tione, vt aiunt Innocent. Panor. Io. Andreas [p]. Et iure ipſo cenſetur ei acquiri, cuius monaſterij eſt monachus [q]: & abbas, vel monaſterium per ſyndicum ſeu œconomum, huius hæreditatem pertractant [r]. Videtur enim monachus propriam volũtatem eiuraſſe, & in monaſterium [s] eam & ſe, & ſua tranſtuliſſe [t]. Diſputat autẽ copioſè Guill. Bened. ad c. Raynutius, ad ver. *ſi abſque liberis*, 2. in vulgari ſubſtitutione, nu. 80. & ſeq. An inſtituto hærede monacho, & ſubſtituto alio vulgariter, nolẽte adire monacho, præferatur monaſterium: in aditione & iure, ſubſtituto; vti apud eum videre licet. Aditio ex animi parte declaratur & cognoſcitur, & ita fieri dicitur, ſi quis ſine actu vel reali prehenſione, dicat ſe velle eſſe hæredem [u], de præſenti, purè & ſine conditione, & ſpontè & ſine clauſula actus ſuſpenſiua: veluti ſi dicat *adeo, agnoſco, volo hæres eſſe*: non etiam ſi dicat, *volo adire, hæres ero* [x]. Quia inter actus legitimos, qui non recipiunt diem aut conditionem, annumeratur aditio à Papiniano [y]. Sic verba enunciatiua, relatiua ad actum, aditionem indicant animo factam: vt ſi dicat, *do tibi centum aureos, quia hæres ſum Titii* [z]. Si etiã ſcripto hoc declarauerit, dicẽs, *Titii hæres, tibi ſcribo*, vel ſi ſubſcribat tanquã hæres [a]. Scriptura enim probat volũtatẽ, & eſt imago mẽtis, ſi cõſenſus ei accedat. Vnde mut⁹ ſcriptura ſe gerere põt p hærede, ſi literas norit: vt etiã

nunc

[z] l. ſi ex aſſe, to. l. & ſolus, 79 l. ex ſemiſſe, 73 eod. facit l. 4. de om. agro deſ. lib 11. C. l. teſtamento, C. de impub l. quidam elogio 29. de iure delib C.

[b] l. more noſtræ ciuitatis, de acq. vel amit. hæred P.

[c] l. ſi quis bona, 25. §. iuſſum, & l. aditio, 45. eod. §. 1 per quas per. nob. acqu. §. 2. item, de hæred. inſtit. apud Iuſtin.

[d] l. ſeruus, 7 de bonor. poſſe. P. l. ſeruo ad Trebell. P.

[e] l. §. acquirere, de bono. poſſe. P. l. placet, 78 de ac hæ. P.

[f] l. ſi quis, 25 & l. qui potest, 77 §. qui bonitatis, de acq hær.

[g] l. mutum, 5. eod. §. fi. de hær qual & diff. l. 1 §. mutus, de hæred inſtit. P.

[h] l. mutum, 5 fi.

[i] l. eam quidẽ, de adminiſt. tuto. C. l. 16 cui, de verb obli.

[k] vt in l. manichæos, de hæret. C. l. pen. ad leg Iul. maieſt.

[l] l. potuit, 5. C. de iure delibet. l. tutores l. 8 & l. pupillus, 9. l. pupillum etiam, 49 l. ſi per epiſtolam. C. de acqui. hær. P. l. bonorũ, 7. qui adm. ad bon. poſſ poſſ C.

[m] l. infantis, de iure delib C.

[n] l. furiosus, 33 qui adm. ad bon poſſ. poſſ lib 6. C. et 9.

[o] l. 3. §. municipibus, de bon poſſ. P. l. 1. §. quibus, l. nullis & l. ecclesiarum, quod cuiuſcunque nomi P. facit l. omnibus, C. de hæred. decurio. l. vni de libert municip P.

[p] Innocen. Panorm. Ioan Andreas in præſentia, de probatio

[q] l. 6 C. de ſacr eccl.

[r] c. vno de ſyndic apud Gregu.

[s] c. non dicatis, 27 qu. 1. ſi religioſi, de elect in 6

[t] auth ingreſſi, de ſacroſ eccleſ C.

[u] l. cum hæredes, de acqui poſſeſſ P. l. ſi ſororis, C. de in. delib. l. apud Auſidium, de optio leg P. l. iam dubitatur, de hæred. inſtit.

[x] l. ſerui electione, 56 de leg. 1.

[y] l. actus legitimi, 77. de reg iur. P.

[z] l. tempor, in fin. de rei vendic. P. l. 1. de cella.

[a] l. gerere, 1 pro hærede, qui §. ol Panormus. l. ſi quis extraneum, 6 de acquir. hær. d.

nutu scripturam comprobate potest [a]. Et si literas nesciat, etiam nutu solo potest adire, præsentibus & explicantibus signa muti, proximis, vel familiaribus, qui norunt signorum muti consuetudinem [b]. Sed & si quis dixerit, *si sol-*
15 *vendo est hæreditas, adeo hæreditatem, nulla aditio est* [c]. Porrò qui metu coâctus adiit hæreditatem, siue liber sit, hæres non fit; siue seruus sit, hæredem dominũ non facit [d]. Et si metu compulsus adiit, potest contra aditionem petere restitutionem, & abstinendi facultatem [e]: excepto hærede grauato de restituenda hæreditate, qui velit nolit, & adire sine periculo tamen suo, & restituere co
16 gitur à iudice [f]. Quemadmodũ & seruus necessarius hæres institutus [g]. Aditio potest fieri & sine iudice, & coram eo pro tribunali, quamuis bonorum possessio quæ datur causa cognita, non nisi pro tribunali detur [h]; vel hodiè coram quocunq; iudice [i]. Fit tamen aditio solùm post delatam hæreditatem, non
17 antè [k]. Delata porrò hæreditas dicitur, quã quis possit adeundo consequi [l]: vt si is solus vocetur, vel post alios, prioribus vel repudiãtibus, vel aliter suum ius amittentibus [m]. Quandiu autem ex testamento adiri potest hæreditas, tandiu ab intestato non defertur [n]. Quare pẽdẽte causa falsi testamenti, ab intestato non aditur, si dubitatur de testamẽto [o]; aliter cõtrà [p]: nisi falsum commissum ab alio, quàm hærede dicatur [q]. Idipsũ statuendum de controuersia, quæ circa validitatem testamẽti agitur, vel ex capite rerum, vel testatoris, vel hæredum vt quandiu rumpi testamentum, & contra tabulas bonorum possessio peti po-
18 test, non adeatur ex testamento hæreditas [r]. Ex testamento etiam, aditionis seruantur ordines: vt cohæredi nõ deferatur portio cohæredis adeunda, prius quam ipse repudiauerit cohæres [s]. Primoque defertur institutis hæreditas; & illis non adeuntibus, substitutis [t], coniunctis, & alijs suo ordine [u]. Ab intestato quoque, proximioribus adeundi vt succedẽdi datur licentia: primò suis, hisque vel repudiantibus vel non existẽtibus, legitimis [x]: iuxta ordinem edicti liberorum, legitimorum, cognatorum, viri & vxoris [y]; & secundum ea, quæ in
19 successione ab intestato docuimus antèa. Potest aditio fieri quocũque tempore, feriato & non feriato: quia fori contẽtiosi non est, sed voluntatis, & sine ullo imperio iudicij fit à viuẽte & sub finem vitæ. Quia & disponendo seu testando de hæreditate sibi delata, eam agnouisse videtur [z]: dummodo præscriptum non fuerit contra eum ius adeundi 30. annorum spatio, vel alio modo, vt suprà docuimus hoc libro c. 2. & docet Azo, in titulo summa, de iure deliber. C. Guid. Pap. decis. 332. l. licet, & ibi interpræ. potissimùm Baldus, vers. *Tertiò quæro*, de iure delib. C. glo. in l. cum antiquioribus, in ver. *Beneficio*, eod. tit. Melius glo. in l. 3. & l. quandiu, in 3. de acquir. hæred. l. fin. in fi. & ibi glo. ad ver. *Ex vna parte*, de ed. Diui Adriani toll. Cærerùm eius est aditio, qui certus est de suo statu & conditione, & suo nomine non alieno adeat. At in eo qui dubitat, an filiusfami. an paterfam. sit, dum adit & errat [a], in seruo qui dubitabat relictam sibi libertatem [b], & in eo qui se falsò pupillum existimauit [c], iura distinguunt. Item certus esse debet & se hæredem esse, nec alio præuenirí, & pro qua parte sit aditurus, & num sit necessarius vel extraneus, vt ex natura cuiusque successionis ritè adire possit, & subsistat aditio [d].

a facit l. nutu, de legat. 3
b erant l. institutus gradus, 9. cum glo. vnic. C. de iur. delib. C. de in int. restit. minor. vide Bart. in l. mutum, de acquir. hæred. P.
c l. eum qui, duobus, 51. & fi eod.
d l. qui an aliena, 6. §. fi eo.
e l. si metus causa, 20. l. fin. a leg. C. l. nec emere, de iure, deliber. C. l. 3. § minor. de bono poss. P. l. si mulier, § fi metu, 12 quod met. caus. tit. P.
f l. cùm aliquis 21. C. de iure deliber. l. quia poterat, & l. nã quod, § qui compell. fus, l. vlt. a quos, temp. restitut. & l. cogi, ad Trebel. P.
g §. 2. de hær. qual. & diff. l. si plures, § filiæ de vulg. l. fi de necess. hær. instit. C.
h l. 3. § si causa, de bon. poss. P.
i l. si qui adm. ad bon. poss. poss. C.
k l. quandiu institutus 68. de acquir. hær. l. puberem, 22. de iurisdict. lib. C.
l l. delata, 151. de ver. sig. P.
m § cùm igitur, de bon. poss. apud Iust. l. si duo, 38. & l. si quis hæres, 72. de acquir. hær. l. 1. & 2. C. de iur. delib.
n l. quandiu, de regular. P. l. quandiu posses. 59. l. in plurimum, 69. de acquir. hær. l. 3. si tab. testam. extat. P. l. antequam, eod. de iur. C. cum simil.
o l. nec is qui non vult iure, 17. de acquir. hær.
p l. cum quidam, 30. eod.
q l. cum fallitur, 26. eo l. 2. de bon. poss. sec. tab. lib. 6. C. cum simil.
r l. 2. eod. p. l. venere peregrino, 43. de acquir. hæred. P.
s l. cum hæreditate, 55. de hæred. instit. P.
t l. 2. § deferetur, de bon. poss. sec. tab. P. l. 3. de hæred. instit. P. l. quãdiu institutus, eod. l. 2. de ed. diui Adria. toll. C.
u l. veni. § cùm autem, C. de cad. toll. authoc amplius, C. eo. & de eorum
x l. 2. vnde leg. P.
y l. 2. si tabularij, negotiæ exc. P. l. si auia, de iure deliber. C.
a l. qui in aliena, 6. §. si is qui de acquir. hæred. P.
b l. quæsitum habuit, § qui bona, & § fi eod.
c l. qui se pupillum, 2. § si his ad quem, & l. eum, qui duobus eod. P.
d l. in quæstionibus, & l. sequenti eod.

De effectibus & rationibus aditionis. Cap. 5.

1 *Aditionis finis. Et cur hæreditatis aditione testamentum confirmari dicatur.*
2 *Actiones quare ab hæredibus, & contra hæredes dentur. Nisi sint pœnales.*
3 *Hæreditatis vicesima quando pro aditione ab Adriano postulata, & obita, & n. 7.*
4 *Octauii Cæsaris vectigal de vicesima.*
5 *Descriptio orbis sub Octauio quæ, & quando.*
6 *IESVS CHRISTVS quando natus.*

8 *Aditio obligat hæredem legatarius & creditoribus ex quaſi contractu.*
9 *Aditio confundit actiones inter debitorem & creditores ſibi ſuccedentes. Excipe 2. caſus. num. 10.*
11 *Carcerationis obligatio debitoris num mandari executioni poſſit contra hæredē eius.*
12 *Carcerum obligatio pro debito ciuili odioſa.*
13 *Iuramentū quando, & quatenus tranſeat in hæredē iurātis & recipiētis iuramentū.*
14 *Aditionis introductæ rationes.*

EFFECTVS & fines, propter quos aditio faciēda eſt, vtiles ſunt. Vnus generalis, vt aditio videatur cōfirmare teſtamentū alioquin nullū futurū [a]. Sic aditione deſinit eſſe hæreditas, & bona defuncti dicūtur patrimonium hæredis [b]: niſi ob æs alienum hæredis, creditores hæreditarij petāt ſeparationē bonorū, vt aiunt Iuriſconſulti, in tit. De ſeparatio. lib. 42. P. ti. 7. Hæres in omne ius mortui, nec tantū in ſingularum rerum ſucceditur: eū & ea quæ in nominibus ſunt, ad hæredes tranſeant, vt ait Pōponius, in l. hæres, 37. de acq. hær. P. Facit & finitio hæreditatis, in l. nihil, de verb. ſig. P. l. hęreditas, de reg. iur. Atq; cùm poſt aditionem hæres & hæreditas repræſentent defunctū, eiuſque ius & perſonā [c]; ſequitur vt hæres tedeatur omnium creditorū actiones excipere ciuiles, ex perſona defuncti, & pariter ipſe ex eadem perſona actiones quæ cōperebant defuncto, poteſt mouere & ſequi, ſublato iure antiquo [d]. In criminalibus verò, ſi his cœpta non ſit pœnales actiones non dantur contra hæredes, niſi in quantū in illos ex delicto peruenerint: ne alieno ſcelere ditentur [e]. Quod ſi lis conteſtata fuerit, in ſolidum etiam tenentur hæredes [f], Idq; poſt agnitam hæreditatem, corā iudice ſimpliciter exhibito teſtamēto [g], ſine vlla diminutione hęreditatis. In quo antiquatū fuit edictū Adriani, de quo meminit l. 3. cū tit. de edi. diu. Adr. toll. lib. 6. C. tit. 33. Olim enim ex eo edicto hæres ſibi adire licere poſtulabat, eiuſq; nomine fiſco viceſimam hæreditatis pendebat, vt notat Iuſtinianus [h]. Refert tamen Dio Caſſius, Octauium, qui præceſſit imperio & ætate Adrianū, viceſimā hæreditatis & legatorū, exceptis quę proximè genere iūctis, ac pauperibus morte aliorū relinquebātur, ſtatuiſſe inferri in ærariū militare Cæſaris, quod ipſe fecerat pro nutriendis militibus, quo tempore fames magna ſuborta eſt [i]. Atq; leges de viceſima parte hæreditatis addidiſſe M. Antonium Philoſophū ſcribit Iulius Capitolinus, in eius vita. Verūtamen idem Dio notat [k], hanc viceſimam ſublatā ab ipſo Octauio, cū eam ægrè populus pateretur: cūq; idem populus cū ſenatu dixiſſet, ſe quāuis aliam exactionē ſubiturū potius quā illam, miſiſſe Cæſarē per vniuerſum orbē, vt is deſcriberetur anno vrbis conditæ 766. imperij autē ſui 10. Non alia de cauſa, quā, vt cùm ſinguli maiorē iacturam vererentur, dum deſcriptio agrorū, & oppidorū, & vrbium fieret, mallet viſeſimam. Hæc ille Dio quidē, ſed meo iudicio mēdax eſt anno rū vrbis & imperij ſupputatione: nā vt notat Cuſpinianus ad Caſſiodorū, in Lx. Scribonio, & L. Aratino Conſul. qui fuerunt an. 10. Auguſti imperij, is annus fuit ab vrbe condita 719. annus verò 766. incidit in annū 57. imperij Auguſti, G. Pompeio, & Sex. Apulcio Conſul. quorū conſulatu obiit Auguſtus, vt ait Valerius Paterculus, imperij an. 56. & ſem. Notatq; Oroſius [l], & Eutropius [m], anno ab vrbe cōdita 767. Claudium Tyberium poſt mortem Auguſti Cæſaris imperium adeptum. Proinde ſuſpicor deſcriptionē, de qua meminit Dio, fuiſſe eā de qua ſcribit D. Lucas [n], qui proximior erat Auguſto, & primā eſſe ait, his verbis, ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου, id eſt, *factū eſt autē in diebus illis: exiit edictū à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ Cyremo.* Conſentit Ioſephus, dū ait [o], Cyrenium virum per omnium magiſtratuum & principatuū officia celebratum, conſulem, & aliis dignitatibus elatum, cenſorem gentis Iudæorū à Cæſare Auguſto deſtinatū, vt apprecaret vniuerſorū ſubſtātias. Et inde Iudam Gaulonitē & Saddochum Phariſæū, ſeditionis & rebellionis cœ-

a l. ſi nemo, 142. de reg. iur. l. ſi alienū, § in extraneis, de acqui hæred.
b l. 1. § veteres, de acq. poſſeſſ.
c in l. hæreditas, de acq. rer. dom. P.
d l. vnic. vt actio ab hæred & con hær inc. lib. 4. C. tit. 11. Iuueris de contra. & cōmit. lib. C.
e l. videamus, quod met cāu P. I. in hæredē, de calumniat. P. l. pen. de in ius voc. P. l. ſi verò plures, § qui autem, de his qui deiec. P. l. vnic. ex del. def. in quan. hær. cens. lib. 4. C. tit. 17.
f d. l. vnic. § pœnales, de perpet. & temp. actio l. omnes, de reg. iur. P.
g l. ſi de edi. di. Adrian. l.
h d. l. fin.
i Dio Caſſ. libr. 55. init. Roma.
k Idem, lib. 56.
l Oroſ. lib. 7. cap. 3.
m Eutrop. lib. 7.
n D. Luc. cap. 2.
o Ioſeph. lib. 18 antiq. Iudaica c. 1.

6 nus cœpisse occasionem, & armatos collegisse homines prætextu libertatis, quam onerari seruitute illa descriptionis & pensitationis prætendebant. Meminit de hoc ipso Iuda, qui fuit tempore descriptionis, D. Lucas, in actis Apostolorum [a], & post omnes etiam Eusebius Cæsariensis in ecclesiastica historia [b]. Anno autem, quo fiebat hæc descriptio, natus est dominus noster IESVS CHRISTVS. Anno autem imperij Augusti 42. natus certò tenetur, quanquam Cassiodorus & Tertullianus putent, natum anno 41. Erat autem ille annus ab vrbe condita, 751. Nullam autem priorem descriptionem vniuersi
7 orbis inuenio: neque etiam ante octauum Cæsarem pacatum orbem plena pace inuenies [c], vt ditioni Romanæ obtemperans hanc descriptionem admitte repossit. Sed è diuerticulo ad viam. Ergo illa descriptione voluit persuadere Octauius subditis, vt paterentur vicesimam hæreditatum. Et forsam sublatã suscitauit Adrianus, vel in adeundo, ne fraus ei fieret edicto prospexit. Quod
8 postea sustulit Iustinianus, possessionem sine vicesimæ solutione, per aditionẽ coram iudice testatam, concedens rerum ab alio non possessarum; pro quibus contendendi iure, aditione etiam facta, vt domino hæredi viam fecit. Hæres quoque legatorum nomine, quasi ex contractu legatarius obligatur dicitur ex aditione [d], per quam contrahere videtur cum defuncto, & fidem suam voluntati testatoris accommodare [e] nec aditione facta, vel agnita hæreditate, licet illi pœnitere [f]. Et ita tenetur satisfacere oneribus hæreditariis, omnibus inquam defuncti creditoribus insolidum, si nõ refugerit ad beneficium mutã-
9 tarij, vt anteà diximus: item legatariis, sed non vltra vires hæreditatis, sed in tantum in quantum est in hæreditate, cùm ij certent de lucro [g] priuato cum hærede, etiam in Falcidia, si inuentarij remedio sibi non prospexerit [h]. Sed & si creditor adeat hæreditatem debitoris, vel contrà debitor creditoris, illico [i] confusæ sunt actiones inter debitorem & creditorem anteà natæ [i]. Neque vna & eadem, tanquam creditor & tanquam debitor cẽseri potest eiusdem rei, & eodem tempore. Nec sui ipsius quispiam debitor esse, vel creditor, nec sibi
10 odare potest: cùm constituenda sit differentia inter dantem, & accipientem [k], præterquam in duobus casibus non confunduntur actiones. 1. si coactus sit adire, vt restituat [l]. 2. Si inuentario confecto, adeat [m]. Sed & notat Baldus, aditione facta etiam sine inuentario, non confundi actionem realem, quæ hæredi contra defunctum pro dominio alicuius rei competebat [n]. Quemad
11 modum nec confunditur hypothecaria, si hęredi contra defunctum dabatur [o]. Cæterùm, cùm dictum sit, obligationes & actiones actiuas & passiuas in hæredes transire, dubium maximum occurrit, num obligatio carceris, qua nexus erat debitor defunctus, transeat in hæredem, vt is possit incarcerari pro ea obligatione, perinde ac defunctus: quia expeditum & sine dubio est, & debitores hæreditarios qui obligati sunt cum nexu carceris, posse ab hæredibus ex vi obligationis defuncti conici in carcerem. In qua quæstione Chassaneus, ad §. 6. ad verſic. *Contre le principal obligé ou ſes hoirs*, tit. *des cenſes*, num. 1. & 2. in consuet. Burg. respondit, si statutum dicat, quod debitor possit pro debito incarcerari; quod in eo casu, potest in carcerem conici eius hæres: eiusque sententiæ citat authorẽ Bartholũ [p]. Mihi tamẽ verius & iustius videtur, ex instrumenti obligatione carceris cũ defuncto contractæ, non posse cõici hæredẽ in carcerẽ, sed alia via in eum esse procedendũ. Sitamẽ ex propria posteà culpa vel sua mora vitiosa, vel alia causa propter ipsum debitum carcerandus iudici videatur [q], nihil est contrariũ sententiæ meæ. quia tũc, nõ ratione instrumenti prædecessoris seu sigilli obligatorij incarceratio fit, sed facto. Quẽadmodũ in statuto, & in Bartholi opinione locũ habet: qa hæres de eo in carcerẽ nõ detruditur tanquã hæres, sed tanquã post aditionẽ hæreditatis debitoris, debitor factus; & verba statuti seu legis ei cõueniũt, vt debitor pro debito incarcerari possit. Cũ tamẽ, si quis velit hæredẽ pro sigillo habẽte carceris obligationẽ, carceri dare, verba habeat pugnantia. Etenim in illo sigillo personale merã est pactũ de carcere, *oblige ſa perſonne & biens*. Et quę purè personalia sunt, nõ trãseunt in hęredes, [r] potissimũ si odiosa, q restringẽda potius sunt

[a] Actorum 5.
[b] Euſeb. Cæſar. lib. 1. Eccleſ. hiſtor. c. 3.
[c] Sex. Pompe. Rufo, conſulatus, in hiſto. Vide Strabo, in vlt. lib. Geograp.
[d] § hæres quoque, de obliga quæ ex quaſi cõtr.
[e] l. apud Iulianum, § ſi & l. ſeq. quib. ex cau. in poſſe. eat.
[f] l. ficut, de repud. hæred. C.
[g] l. fin. de codic. C.
[h] l. 5. C. de iur. deliber. auth. ſed cum teſtator, ad l. Falc. C.
[i] l. 1. & l. 6. aduerſa, C. de hæred. actio. l. ſi vxor, de bon. auctor. iudic. poſſid. C. de pact.
[k] l. ſi de inſtrum. & inſtrum. de habend.
[l] l. debitor, ad Senat. Trebell. P.
[m] l. ſi §. & ſi præfatã, C. de iure delib.
[n] Bald. in d. l. ſi vxor. de bon. auth. iud. poſſ. §. 1.
[o] d. l. debitor, ad Trebell. & l. cum quis, § fi. de ſolut.
[p] Bart. in l. poſſidente, ad Trebell. P.
[q] vt in l. 1. qui bono ced. poſſ. C.
[r] l. quis rale, ſof. matrem P.

quàm amplianda [a]. Odiosa autem hæc carceratio ob debitum ciuile, & ob ex debitum, personam vexari, quæ omnibus rebus præstat [b], & cuius gratia res omnes creatæ sunt à Deo [c]. Nec iura etiam ciuilia vel pontificia permittunt, imò puniunt, oppignorationem liberi hominis pro debito [d]. Quod abundè nos alibi docuimus, dum de mutui repetitione egimus [e]. Perpendenda est & consuetudo Galliæ generalis, vt nunquam etiam pro suo debito ciuili quis incarceretur, nisi ad carceres expressè se obligauerit eius causa: vt ait Ioan. Faber, in §. item quæritur, de actio. Et Stepha. Aufrer. in addit. ad decis. Capp. Tholos. 61. hæres itaque carcere non tenetur, quia se ipsum ad illum expressè non obligauit. Accedit alià propè similis quæstio, num iuramentum transeat in hæredes: in qua responsum est, iuramentum personale [f] ex parte eius qui iurat, & reale ex parte eius cui iuratur [g]: & proinde transire in hæredem recipientis non in hæredem iurantis [h]: neque compelli posse vel vocari ob illud coram iudice ecclesiastico [i]: & Guido Papæ. ait [k], quantum ad spiritualem, iuramentum non transire ad hæredes iurantis: quòd pertinet verò ad robur contractus in quo iuratum est, transire: quia cùm contractus robur capiat à tempore quo contrahitur, mutatione personæ hæredis, quod stabile factum est, non mutatur. Et ita etiam quòd pertinet ad probationem iuratam, transire ad hæredes iurantis [k]. Sicque iudicari notat. Quare Henrichus de Bouëco [l], tradit ex contractu iurato oriri actionem, nō tantùm contra iurantem, sed etiam contra hæredem eius [m]. & firmum esse contractum iuratum etiam iure canonico [n]. Verùm hæredem contra contractum agere posse, in quibus defunctus egisset si non iurasset, ex causa tamen, neque teneri periurij pœna, nec dispensatione iuramenti ei opus esse [o]. Atque ex his pendent rationes, cur 14
adito necessaria sit, quibus & addenda quæ in cap. 1. istius libri dicta sunt, & quæ ad hæredum necessitatem pertinent 1. putà ne irritum sit testamentum, nullo adeunte [p]: vtque, vt adita hęreditate, peti possint in testamento relicta [q]. Vtque habeant, aditione facta, creditores cum quibus pro debitis experiantur: & ne vacua dominia, seu bona diutius sine domino sint [r].

[a] c. odia, de reg. iur. in 6. l. cùm quidam, de lib. & posth. P.
[b] l. iustissimæ, de adil. edict. P.
[c] l. in pecudum, de vsur. P. & in pecudum, de rer. diuis.
[d] c. 2. de pignor. l. ob æs alienum, de act. C. l. qui filios, C. quæ res pignor. obl. poss. l. si eod. P.
[e] supra, lib. 2. c. 6.
[f] l. generaliter, C. de iureiur.
[g] § 2. de iureiurand. & mort. præstit. in auth.
[h] Innocen. in c. veritatis, de iureiur. Io. And. & Ancha. in c. cum C. clericus, de foro compet. in sex.
[i] c. fin. eod. Innocen. in d. c. veritatis, Guido Pap. dec. 414.
[k] auth. quod obtinet, C. de probat.
[l] Henr. de Bouenco, in repet. auth. facta mentio pubertum, si aduers. vendit. C.
[m] arg. l. nam posteà, § fin. & l. ait prætor, § si cum l. seq. de iureiur. P.
[n] c. cum contingat, eod. apud Greg. c. licet, Bulgarorum, eod. in sex. ea quæ nostris, de pact. eo.
[o] Guid. Pap. dec. 146. vbi distinguit, & dec. 214. vbi tradit dispensari posse.
[p] Et hinc debitores, adi vlt. col. vers. 7. & vlt. de iure iur. Guid. Pap. dec. 140. nu. 5. & 414. Anchar. in d. c. cùm C. clericus.
[q] l. si quis, de testam. l. si filium, § sed cum hæredario, de bon. poss. cont. tab. P. l. si nemo, de reg. iur.
[r] l. de successoribus, P.

De repudianda hæreditate. Cap. 6.

Lib. 29. P. tit. 2. Lib. 6 C. tit. 31. & 19.

1 *Repudiare hæreditatem quid.*
2 *Repudiatio hæreditatis duplex, repudiatio, & abstensio.*
3 *Repudiationis materia, hæreditas.*
4 *Pactum de futura successione quare reiicitur. Et qui repudiare possint, eodem & sequent.*
5 *Tutor solus quare pupillo delatam hæreditatem repudiare non potest.*
6 *Fideicommissarius de restituenda hæreditate, cogitur adire.*
7 *Filius institutus pro parte non potest repudiare. Nec legitimam retinere repudiata reliqua hæreditate. Retinet tamen ex contractu matrimonii debitam partem repudiata hæreditate. & num. 8. & 9.*
10 *Repudiatio hæreditatis dupliciter fit, & quomodo re & verbis.*
11 *Repudiatione vnius alteri succedendi via aperitur. Nisi duplici iure qui repudiat, possit adire.*
12 *Actiones non confunduntur inter hæredem & debitorem, si repudietur hæreditas.*
13 *Repudiatio facta semel, ratò reuocatur: & quando reuocetur.*
14 *L. Fin. de repud. hæred. C. in 9. casibus non habet locum.*
15 *Repudiatione facta, gesta per illum quæ teneant.*

16 *Repudiatione*

16 *Repudiationis permiſſæ rationes.*
17 *Beneficium ſine damno alicuius conferri debet, nec inuito.* & 18.
19 *Contractus ab inito liberi ſunt.*

1 OMMVNIA pleraque eorum, quæ diximus requiri in aditione facienda, & repudiationi eſſe [a], iura iam enucleata docent, quæ coniunctim de vtraque loquuntur: Vt opus tantùm ſit pauca, quæ ſingularia repudiationi videntur, referre. Et in primis, vtrum repudiatio fieri poſſit conſiderandum erit, ex parte rerum, perſonarum, & modo repudiandi. Repudiare hæreditatem, eſt nolle eam adire in extraneis. in ſuis autem, vt dixi, eſt abſtinere. Sic nomine tenus repudiatio eſt duplex, repudiatio & abſtenſio. Quod tamen de repudiatione dicitur, idipſum dictum cenſendum in abſtentione [b]: nam vtroque caſu hæreditas amittitur [c]. Et vtrumque nomen dicitur de omittenda hæreditate, quæ eſt res adeunda, vel repudianda. Si enim non ſit hæreditas, repudiatio quæ ſit ineficax eſt in hac tractatione, ad quam repudiationis nomen reſtringitur. Sic enim oportet verborum generalium intellectum referri ad tractata [d], neque enim hîc de repudio vel libello diuortij agitur: cùm non tractemus de nuptijs vel ſponſalibus, quæ hæc conſiderant [e]. Hæreditas hîc eſt materia, circa quam verſatur repudiatio, & quę reijcitur. Itaque ea cõſiderãda, nũ ſit, id eſt, num teſtator vel dominus bonorum, de quorum repudiatione agitur, mortuus ſit; etenim niſi qui certus eſt de morte eius, repudiare non poteſt [f]. Hæreditas nulla quippe viuentis eſt [g]. Quare qui ſuperſtitis repudiauit bona, poſt mortem eius adire 4 hæreditatem, & bonorum poſſeſſionem petere, non prohibetur [h]. Quò fit, vt pactum de futura ſucceſſione non admittatur, nec prohibeat, quin is qui renauit hoc pacto, poſſit ſuccedere [i]. Is potrò dicitur poſſe repudiare, cui delata eſt hæreditas. Non enim poteſt amittere, qui non habet, & priuatio præſupponit habitum [k]. Et is poteſt repudiare, qui poteſt adeundo, ſi velit, conſequi & acquirere [l]; per ſe quidem, dummodo ſit compos mentis, paterfamilias, 5 liber, maior 25. annis [m], & in ſumma ſit ſuæ poteſtatis. Quare furioſus, qui nullus eſt voluntatis, nec per ſe, nec per ſeruum ſuum iuſſu ſuo adire vel repudiare hæreditatem poteſt: cùm id non niſi voluntate domini fiat [n]. Neque filius-fa. repudiando ſine patre, neque pater ſine filio, alteri nocet, vtrique autem poſſunt repudiare, teſte Vlpiano [o]. Idemque eſt, ſi legitima hæreditas filiis ſuperuenerit [p], impuberum abſtinentia vel aditio non obligat eos hæreditati, vel non impediuntur, quominus reuocare abſtenſionem ſine tutore vel curatore factam poſſint [q]. Quamuis nec tutor, ſine pupilli conſenſu poſſit repudiare hæreditatem [r]. cum eius tamen conſenſu, poſſit [s]; vel adhibitis etiam amicis & proximis pupilli, & iudice in conſilium repudiationis [t]. Ne in poteſtate tutorum ſit, commentitijs oneribus repudiando hæreditatem, pupillum bonisſpoliare, Ceſſat enim tunc tutoris nomen, vbi is prædonis ſibi vſurpat 6 officium [u]. Repudiare non poteſt hæres grauatus de reſtituenda hæreditate, ſi ſubſtitutus eam adiri ſuo periculo poſtulet [x]. Aliter enim nemo cogi adire, ſed liberè repudiare poteſt [y]. Per ſeruum dominus bonorum poſſeſſionem repudiat [z]. Procurator ſine voluntate domini non poteſt [a]. Nec is qui ſe geſſit aliquomodo pro hærede, poſteà repudiandi facultatem habet, niſi tanquam 7 minor reſtitutionem impetret [b]. Is quoque, qui ex aliqua parte adijt, alterius repudiationem facere non poteſt [c]. Pluribus diſputatur à Guill. Benedicto, ad c. Raynutius, ad ver. *ſi abſque liberis moreretur*, 2. à nu. 48. vſque ad 56. de teſtament. quòd filius etiam hæres inſtitutus, non poteſt repudiare hæreditatem retenta legitima, nec capere legitimã iure inſtitutionis, & reliquũ relinquere ſubſtituto. Neque ſuccedentem ab inteſtato, legitimam retinere poſſe repudiatis alijs bonis: propterius ſuccedendi indiuiduum. Quod & Panormit. circa finem d. c. Raynutius teſtatur. Paul. conſ. 254. col. 2. Bald. in l. 3. C. de impub. Bart. in l excuſatus, ſi quis omiſ. cau. teſta. P. Angel. Areti. in §. fin. de hær. qua-

a l. f. & l. ſicut, de repud & abſt. hære. C. Bart. & alij tract. gent. de acq hære. P. Ioan. nec, qui, de legat.
b l. ſi quis hæres, 13. de acquir. hæred.
c intelligenda, de ver. ſig. apud Greg.
d inter diuortium, §. ſecod. P. l. 2. & ca. tuſ. de diuor. & repud. P. & tit. de repud. C.
e d. l. ſi quis hæres, §. ſi quis dubitet.
f l. 10. pro hære P. l. 1. de hær. vel act. vẽd. C.
g l. qui ſuperſtitis, eo. de acq hæred. Ioan. nos, de capti. C.
h l. f. de ſuis & legit. C. ſi quando, C. de tabul. teſta. l. f. & l. pactum, C. de pact. cum ſimilib.
i l. ſi vniuerſa, C. de legat. l. de ſua, de verb. obligat. l. ſtipulatio, 4. & l. ſi poſtulatis, 18. de act. & ſi eſt locus eſſe poſſit ſequitur.
k gloſ. in d. l. is poteſt. l. ſi quis rogatus, §. 1. 47. de acq hæred. Iaſon. de reg. iur. P.
l l. is qui hæres, 3. §. f. l. placet, de acq. hæred. P. l. filius, C. de pact. l. curatores, 11. C. de iur. delib. l. 2. de reb. bon. poſſ. C.
m l. denique 14. eod.
n l. impuberibus, 8. & l. neceſſarius, 17. de acq. hæred.
o l. 2. circa autem, l. 8. de bonor. poſſ. P. l. 1. §. iuris, de ſucceſſ. edict. P.
p l. pater, C. de iure delib. l. ſi ad pupillum, de auct. præſt. P.
q gloſ. Azo in d. l. tutor autem, l. 8 de bono poſſ.
r l. quæſtionem, §. ſi tutor præcepto P. iunctis §. 1. de tut. ap. Iuſtin.
s l. quia poteſtas, ad ſenat. Trebell. P. l. ſed & ſi §. placet, & l. cog. eod. P. l. 4. C. eod.
t l. nec emere, de iure delib. C. l. 2. §. 1. cogitari, ſolu. matr.
u l. 1. §. 8. rurſus, de hæc edict. P.
x d. l. 2. §. ſed quia poſſeſſio, & l. 3. §. ſed pupillus. C. ſi P.
y §. curatores de hær. qual. & diff. l. ſicut & l. fin. C. de repud. hæred.
z l. 2. & l. ſi ſolus, de acq. hæred. Paris de ſucceſſ. edict. quidam ex Ioſephio, ac C. de iure deliber.

CCCccc 4 lit. Probat

lit. Probat tamen idem Bened. nu. 50. ſententiam Baldi, ad l. 3. de impube. repudiare filium poſſe hæreditatem, ſi habeat vulgarem ſubſtitutũ, & nimiùm ſupra legitimam oneretur legatis. Pro qua facit l. ſi libertus patrono, de oper. liber. P. Tuetur & nu. 53. tertia limitatione, ab inteſtato poſſe legitima retenta reliqua bona repudiare. Panor. tamen in fi. d. c. Raynutius reiicit hanc ſententiam & bene, propter ius ſuccedendi indiuiduum. Veriſſimum tamen erit, vt ſi filio res particularis relicta ſit iure inſtitutionis pro legitima, & illa onerata ſit legatis, poſſe vt legatarium retinere legitimam ſine onere, & reiicere reliquum & repudiare, vt ait Franc. Areti. conſ. 160. 16. col. in fine. Item, ſi filius ex contractu certam patris bonorum partem habeat ex pacto inter vuos, à patre inſtitutus poſteà, retentis bonis & parte ratione contractus, poteſt repudiare reliqua bona, auth. vnde ſi parens. & ibi Iaſon, in 2. par. de inoff. teſta. C. Bened. vbi ſup. num. 54. & 55 Facit l. quidam elogio, de iu. delibe. C. Repudiatio ſit cum effectu, ab eo qui certus eſt, vel eſſe debet de iure ſuo [a]: nam ſi ignorans ſibi delatam repudiat, nihil agit [b]. Recuſari porrò hæreditas non tãtùm verbis, ſed etiam re poteſt, & alio quouis iudicio voluntatis, vt reſpondit Paulus [c]. Verbis mẽs exprimitur, vt ſi dicat, ſe repudiare, nolle adire amplius hæreditatem, vel aliis ſimilibus declaret mentem. Re ipſa vero, ſi paſſus eſt hęres occupari ab alio tanquam ab hærede res hæreditarias, hac mente, vt ille vellet tanquam hæres poſſidere: hic verò permitteret: vt Vlpianus explicat in l. reſtituta, 38. ad Senatuſc. Trebell. Item ſi poſt cognitam delationem factam hæreditatis, intra annum deliberandi non repudiauerit, nec adierit, & moriatur poſt annum, videtur repudiaſſe facto tacitè, nec ad eius hæredes ius transmittit [d]. Si tamen vixerit, licet ſe hæreditati non immiſcuerit, tamen non ex eo cenſetur repudiaſſe, quòd intra annum non adierit, nec alia longi temporis præſcriptione ab aditione ſubmouebitur [e]: præterquam ſi in ius vocatus vt adeat vel repudiet, certum tempus deliberandi à iudice illi definitum ſit, intra quod ſi non adierit, videtur repudiaſſe [f]. Quemadmodum in edicto ſucceſſorio bonorum poſſeſſionis delatę per prætorem, lapſus temporis conſtituti & conceſſi ad petendam bonorum poſſeſſionem, repudiationem tacitam arguebat: quia poſteà excludebantur à petitione & aditione moroſi, & ſequentibus gradibus & ordinibus ſucceſſorum, ius veluti repudiatũ, deferebatur [g]. Qua ratione ſucceſſio adempta vni, alteri ius fit adeuntis. Et hic etiam effectus repudiationis eſt præcipuus, vt repudiatione expreſſa vel tacita ſecuta, alius vocetur ad bona defuncti: iſti idem ipſe qui repudiauit, ex alio capite ad aditionẽ admittatur. Vt ſi inteſtati patris ſucceſſionem filij repudiauerint, ex edicto *vnde liberi* delata: poſſunt iterum eandem adire per edictum *vnde legitimi*, & tanquam proximiores agnati remotiores expellere [h]. Et quoties duplici iure alicui defertur ſucceſſio, repudiato nouo iure quod antè defertur, ſuperetit vetus [i]. Nec prius excluditur, quàm vtroque modo delatam repudiet hæreditatem [k]. Si filius quoque qui adiuit hæreditatem ex teſtamento, videtur repudiaſſe tanquam ſucceſſor ab inteſtato: verùm ſi teſtamentum defecit, non prohibetur adire ab inteſtato, vt legitimus hæres [l]. Cum diſtinctione l. nec is qui non valere, 17. §. hæres inſtitutus, de acquir. hæred. P. & l. illud 76 eiuſdem tit. Et cùm res etiam ſeu bona ex diuerſis ſucceſſionibus ad nos pertinere poſſint, repudiata vna non cenſetur repudiata altera [m]. Alius effectus repudiationis, vt per eam repudians liberetur ab omnibus creditoribus hæreditarijs [n]: niſi is qui bonis paternis ſe abſtinuit, per ſuppoſitam perſonam emptoris, & ita doloſè, bona patris mercatus probetur [o]. Proinde ſi quæ actiones erant repudianti contra defunctum, reiecta aditione, qua confuſæ fiunt, ſuperſunt integræ & renouiſcunt [p]. Rarò autem aditio admiſſa reuocatur, vt poſteà liceat repudiare: vt contrà, repudiatio facta vix aditionem in eadem perſona & ex eadem cauſa admittit. Quòd pertinet enim ad effectum, repudians & mortuus æquiparantur, in hæreditate delata [q]. Ex gratia tamen ſuis iunioribus 25. annis datur reſtitutio aduerſus aditionem & repudiationem [r]. Tempus teſtitutionis poſtulatur in l. fin. C. de repud. hæred. Forma verò reſtitutionis, in auth. ſi omnes cre-

[a] l. in repudiando, 23. de acq. hæred. P
[b] l. is qui hæres, cum ſeq. vſque ad l. qui hæreditatem, eod. l. mater decedens, 6. de inoff. teſta. P
[c] l. nec ignorans, de dolo. C.
[d] l. recuſari 194. de acquir. hæred.
[e] l. cum antiquioribus, 29. & ſi quoniam ſororem, de iure de lib. C.
[f] l. licet, 8 eod. C.
[g] l. ſi curatoris, 9. C. eod. tit.
[h] l. 1. & 2. C. de ſucceſſ. edic. lib. 6. C. tit. 10. l. eodem
[i] l. vt legem Pal. f. C. de repud. hæred. l. 6. quibus ex edicto, verſ. *ſed videndum*, de ſucceſſo. P
[j] l. quoties duplici, 22. de acq. hæred.
[k] l. in pupillis, 69. de acquir. hæred.
[l] l. quæſtum, 38. & poſſeſſionem legatam, 46. de pecul. lega. P
[m] l. hæreditas mixtæ, 5. de pecul. leg. C. l. ſi filius ſe ab hæred. abſtin. lib. 2. C. tit. 30.
[n] l. ſi pupillus, 42. & l. ſi pupillus ſe ab inteſtato, 58. de pecul. & ſi de acq. hæred. P. l. 1. de repud. hæred. C.
[o] l. ſi quis bonis, 90. de acquir. hæred.
[p] l. cum bona, 6. de pecul. eod.
[q] l. quamuis pater. par. C. l. 5. ſi confungat, ad ſenatuſc. Tertyll. P. § pen. de bon. poſſeſſ. apud Inſt. l. 2. de bon. poſſeſſ. teſtam. P. Angel. in § ſi plures, de legit. agnat. ſucceſſ.
[r] l. 3. cum, ab hæred. ſcribi. C. l. 1. & 2. C. ſi vni ex mil. h. red. vel bono. poſſ. vel v. qui ſui vel acquir. lib. 2. C. tit. 42.

nes cre-

nes creditores, C. si min. ab hæred. se abst. in §. ad hæc quóque, vt sponsal. largi. in Nouell. Quomodo verò & sine restitutione filius suus possit iure communi reuocare abstensionem in vita, si non moriatur ante reuocationẽ & duo. concurrẽtibus, si intra triennium reuocet, & si res sit integra, id est, ab alio agnita nõ sit hæreditas & alteri acquisita v. l bona alienata[g], docet Guill. Bened. pluribus, ad c. Raynutius, ad ver. *mortuo itaque testatore*, 2. de testa. nu. 127. & se-
14 quentib. vsque ad 134. Vbi incipit notare nouem exceptiones, vsque ad 144. in quibus est derogatum l. fi. de repud. hæred. C. Primùm, si agatur de hæreditate matris, vel lineæ maternæ, cuius tantùm repudiatio reuocatur intra annum[b]. 2. Si de filio emancipato quæstio, quia differentia potestatis tantùm sublata in successionibus ab intestato[c]. 3. Vt non possit pater vel ascendens repudiationem successionis sui filij vel nepotis reuocare, vt filij sui ascendentiũ: quia cessat ratio suitatis[d]. Et ita non triennium, sed annum illis daretur[e]. 4. Nec filio suo datur reuocandi abstensionem facultas, si renuntiasset suæ legitimæ ex testamento vel ab intestato competenti, vel querelæ inofficiosi[f]: quia non est hæres vniuersalis, qualem requirit repudiantem, l. fi. de repud. hæred. C. sed particularis, similis legatario, qui legatum repudiatum petere non potest, nec reuocare repudiationem[g]. 5. Non reuocatur repudiatio, quæ inducitur ex lapsu temporis & præscriptione[h]. 6. Non reuocatur, si suo fuerit additus
f vulgaris substitutus[i]. 7. Si pater filium suum instituerit sub conditione, *si voluerit*, post abstensionem expressam, reuocare illam non potest: quia per illam conditionem suspenditur suitatis necessitas[k]. Octauo etiam loco, intelligenda est l. fin. de repud. hæred. C. triennium tantùm dari reuocationi repudiationis quando repudiatio esset perfecta. Nam si illa ex alio capite non subsistat, vt putà quia erronea, & antequam delata hæreditas facta est, vel alio modo ineffícax est, poterit perpetuò reuocari[l]. Et postremò, triennium reuocationis datur filio tantùm suo, si post abstensionem superuiuat, non etiam si moriatur intra hoc tempus: quia non transmittit post repudiationem ius reuocandi ad hæredes[m]. Quamuis videatur officere l. si quis filium, §. 1. de acquir. hæred.
15 Cæterùm quæ gesta sunt ab eo qui bona fide gessit, vel per eius tutores, qui postea licitè abstinuit, rata habenda erunt[n]. non etiam, si mala fide[o]. Porrò,
16 rationes, cur permittitur repudiatio, colligi ex dictis in aditione possunt, & ex effectibus repudiationis. Vt illa, ne quis ad onera teneatur hæreditatis, quæ euitat repudiando. Nam, vt ait Vlpianus[p], *opinio, vel metus, vel color eius qui noluit adire hæreditatem inspicitur, non substantia hæreditatis. Non enim præscribi instituto hæredi debet, cur metuat hæreditatem adire, vel cur nolit: cùm variæ sint hominum voluntates; quorundam negotia timentium, quorundam vexationem, quorundam æris alieni cumulum, tametsi locuples videatur hæreditas: quorundam offensas vel inuidiã, quorundam gratificari volentium eis, quibus relicta est hæreditas, sine onere tamen suo.* Et si cui videatur hæreditas litibus inuoluta & negotiis, laudanda est illius voluntas, qui maluit rebus carere, quàm sæpius pro illis litigare. Et verecunda
17 eius cogitatio, qui lites execratur, vituperanda non est[q]. Altera ratio, quòd hæredis institutio, est veluti rogatio vt hæreditatem adeat, si velit hæres institutus, vel is ad quem defertur à lege[r]. Et ita si velit beneficium impartiat defuncto, cuius beneficium & vtilitas aditio dicitur[s]. Beneficia verò conferre, ab initio voluntatis magis est officij, quàm necessitatis[t]. Et proinde debet hęredi esse liberum adire vel repudiare. Quòd si tu existimes, contra beneficium esse deferre alicui hæreditatem; adhuc se offert ratio, quòd nos iuuari non decipi beneficio oporteat[u]. Quare cùm hæres præuideat vel arbitretur sibi fore damnosam aditionem eius beneficij, rectè antequam subiiciatur oneribus, pedem inferre in bona se continere poterit. Prætereà 3. Inuito beneficiũ non
18 datur[x]. Et inuito nemini bonorum possessio acquiritur[y]. Licetumque cuique est, renunciare priuilegio & beneficio in sui solius vtilitatem & commodum
19 introducto[z]. Sunt & postremò contractus ab initio liberi, vt contractu facto sunt necessarij[a]. Contra here verò cum defuncto videtur hæres, si adeat hæreditatem: & ita obstringetur creditoribus & legatariis hæreditariis[b]. Itaque liberum

a iuxta l. §. C. de repud. hæred.

b per l. filej mater, ad senat. Tertyll. P. Cõfer tamen cum l. 2. de iur. & fac ignor. C. Bart. & alij, in d. l. fi. C. de repud. hæred. improbatis glossis Ange. in §. emancipatis, de hæred. quæ ab intest. defer.

c glo. & Bald. in Inoen tiam, C. ad Trebel.

d iuxta d. l. filij mater, ad Tertyll. Bald. ad l. de iure & fac ignor. vt in l. si quis filio, C. de inoff. testa. Et ita tenet Bald. Alex. Iaf. in d. l. fi. de repud. hæred.

e l. prouide, ficut per P.

f Bart. & Iaf. in l. 2. de iur. & fac ignor. Gregor. Bald. Alex. Iaf. in d. l. fi. de repud. hæred. C.

g l. Cornelius, §. 7. & 8 iam dubitari, & ibi omnes Imola, de hæred. instit. P.

h l. si qui putat, cum l. seq. de acq. hæred. P.

i Angel. Ioan. Imola, in l. veniunt, eod.

k l. quoties pupillus, l. 44. de acq. hæred.

l l. pupillus, quæ an fraus credat. P. l. non est nouum, & l. tutores, de cond. indeb.

m Vlp. in l. quia potest, §. ad senat. Treb. P.

n l. 4. §. fin. de alien. iudic. mutu. caus. fact. l. Iulius, §. qui tamen, de pecul. P.

o l. Cornelius, & l. iam dubitari, de hæred. instit. P. l. verba, de cond. instit. P.

p l. & quia defunctorum, de interr. actio.

q l. in commodato 18. §. ficut, commod. P. d. l. in commodato, §. ficut, & vers. de cõmodato ap. Greg.

r l. inuito, 69. de regul. iur. P. l. hæc iure, §. non pũt, de don. int. vir. & ux.

s l. Seruitio, de iniust. rupto irrit. lib. 17. P. tit. C.

t l. si quis in conferendo, C. de pact. & de epist. & cler. eas. gesta, 14. dist.

u l. ficut, de actio. C. d. l. in commodato, §. ficut.

x l. hæres quoque, de obseq. quæ ex quib. caus.

liberum erit hæredi repudiare,& non obligari.

De petitione hæreditatis. Cap. 7.

Lib.5.P.tit.3.Lib.3.C.tit.31.

1 *Continuatio tit. De petitione hæreditatis,& quando illa detur.*
2 *Petitio hæreditatis,actio quæ ſit.& 3.*
4 *Petitionis hæreditatis finitio,diuiſio,& alia,nu.7.*
5 *Poſſeſſoria bonorum petitio quæ,& quibus detur.*
6 *Fideicommiſſaria hæreditatis petitio quæ ſit,& cui detur.*
8 *Petitione hæreditatis quid intendit recipere actor, contra quos experiatur.& nu. mero 9.11.12.*
10 *Pro hærede quis dicatur poſſidere.*
13 *Hæreditas & res hæreditariæ coram quo iudice peti debeant, & formula petendi & interrogandi in iure,& nu.14.*
15 *Inofficioſi teſtamenti querela contra hæredes, eſt petitio hæreditatis.*
16 *Petitione hæreditatis pendente, quomodo quieſcunt iudicia legatorum vel debitorum particularia.*
17 *Libellus petitionis hæreditatis quid debeat continere.*
18 *Petitio totius hæreditatis in quo differat à petitione partis.*
19 *Petitio hæreditatis quibus detur,quo tempore præſcribatur, & effectus,nu.20.& 21.*
21 *Fructus qui veniunt in petitione hæreditatis,reſtituendi.& 22.*
23 *Petitione hæreditatis quæ veniunt reſtituenda,& eius effectus.& nu.24.& 25.*
26 *Hæreditatis reſtitutio habet priorem rationem geſtorum.*
27 *Hæreditatis petitionis conceſſæ rationes.*

POSTQVAM conſtare poteſt de iure ſuccedendi, vel ex teſtamento vel ab inteſtato [2], per ea quæ iam explicauimus ſupereſt,vt hoc ius, vel res quæ iuris huius hæreditatis ſunt, & ab alio detinentur, legitimis modis conſequamur,vel adita verbo vel facto hæreditate.Idcirco perueniendum eſt ad actiones, quia actio eſt ius perſequendi in iudicio quod nobis debetur [b]:& interdicunt leges, ne vel noſtra ab alio detenta propria authoritate repetamus, ni velimus incidere in pœnas de vi priuata,& iure noſtro priuari [c]. Conſultatione itaque præcedente,qua cognitum eſt nobis, hæreditatem ad nos pertinere, adeundus eſt iudex,& eius ductu & auſpiciis petenda hæreditas. Eaque ratione, veluti per anacephaleoſim,qui Pandectarum libros ex iuriſconſultis collegerunt, in tit. De petione hæreditatis, in l.1.2 3. priuſquam tractent de petitione hæreditatis,recenſent quibus modis hæreditas ad nos pertinere dicitur. Hanc actionem,dicimus petitionem. In rem enim actiones, petitionis verbo ſignificari videntur [d].Et quamuis actiones verbum ſit generale, pertinens ad omnes actiones in perſonam,petitiones in rem,& perſecutiones [e]: tamen vt plerumque & ſtrictè,actio in perſonam infertur, petitio in rem, perſecutio in rem & in perſonam rei perſequendæ gratia [f].Dicitur & actio in rem, vendicatio:& quæ in perſonam,condictio. Actio in rem eſt per quam rem noſtram quæ ab alio poſſidetur,petimus,& ſemper aduerſus eum eſt, qui rem poſſidet. In perſonam eſt,qua cum eo agimus qui obligatus eſt nobis, ad faciendum aliquid vel dandum;& ſemper aduerſus eundem locum habet [g]. Ex quibus compo nitur aliud genus actionis mixtæ, quæ & in rem & in perſonam eſt [h]. Et petitio hæreditatis,etſi in rem ſit, habet tamen quaſdam actiones perſonales; vt putà eorum,quæ à debitoribus ſunt exacta,item pretiorum,vt ait Vlpianus [i].

1

1

Inter a-

a Authent. de legitima hæred. l. 2. de petit. hæred. P.

b l. nihil aliud, ſi de obligat. P. § 1. de actionib. apud vtilit.

c l. extat, de eo quod metus cauſa. P. l. pen. & fin. ad leg. Iul. de vi priu. P. l. vlt. de ſuſſra. C. eiusmodi ſimil.

d l. pecuniæ verbum, 178 § actionis verbum de verb. ſig.

e d. § actionis verbo, 36 de obligat. P.

f l. actio in perſonam, 27 de actionib. P.

g l. actionum genera, 24 de actio. § omnium autem actionum.& § appellamus, de actionib.

h § quædam actiones, inſtitut.

i Vlpianus in fin. & ſi l. 40. 28 § petitio hæreditatis, d. petit. hæred. P.

Inter actiones, quæ de vniuerſitate propoſitæ ſunt, & petitio hæreditatis connumeratur [a]. Petitur enim vniuerſitas quædam bonorum, hæreditatis nomine: quia & ea eſt ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit [b]. Eſt & bonæfidei [c]. Petitio hæreditatis itaque, eſt actio in rem vniuerſalis & bonæfidei, pro repetenda hæreditate rebuſque eius, ſucceſſori competens. Et quia hæc actio hæreditatis delatæ naturam ſequitur, non ſecus quàm aliæ actiones obligationem à qua profluunt, quia ſúe hæreditas, vel à iure ciuili, vel à prætore, vel à lege quadam ſpeciali & Senatuſconſultis defertur [d]: ſic petitio hæreditatis aliquas diſtinctiones habet, diuerſaque nomina accipit, vt alia dicatur hæredum directè ſuccedentium, alia eorum qui per obliquum. Duæ ſunt primi generis, vna, quæ & propriè petitio hæreditatis dicitur, quando iure ciuili competit ius agendi pro hæreditate delata ab inteſtato, vel ex teſtamento [e]. Alia autem, eſt ſucceſſionis petitio prætoria, quæ authoritate magiſtratus datur. Bonorum poſſeſſionis nomine, poſſeſſoria bonorum petitio dicta, dum facit prætor quaſi hæredes per bonorum poſſeſſionem [f], & imitatus ius ciuile, iuuatque eos qui remedio ciuili in petitione ſucceſſionis deſtituti erant, quos tamen ſuccedere æquum viſum eſt. Et proinde, tantumdem iſti bonorum poſſeſſores per magiſtratum conſequuntur, quantum per actionem ciuilem qui ſuccedebant ex aliqua lege, ſenatuſconſulto, vel conſtitutione principum, iure ciuili directo [g]. Quocirca actiones quas mouet bonorum poſſeſſor pro hæreditate conſequenda, non prætoriæ quidem ideo ſunt, ſed ciuiles: vt ex empto, & ſimiles. Etenim prętor, non actiones dat, ſed dando facultatem ſuccedendi, actiones quæ petitioni hæreditati competunt, communicat, & veluti ad eos quos facit quaſi hæredes, prorogat [h]. Per obliquum petitio hæreditatis, fit ab hærede ſubſtituto per fideicommiſſum. Et eſt actio quæ proponitur iis quibus reſtituta eſt hæreditas ex ſenatuſconſulto Trebelliano. Nam quiſquis ſit is qui ſuſceperit reſtitutam hæreditatem ex ſenatuſc. Trebel. ex quo actiones transeunt, fideicommiſſaria hæreditatis petitione vti poterit [i], quæ actio eadem recipit, quæ hæreditatis petitio ciuilis [k]. Poteſt & diuidi commodius ex his petitio hæreditatis, vt alia ſit directa, alia vtilis. Directa eſt, quæ datur ex verbis & mente legis ſuccedenti directo, per legem aut ſenatuſconſultũ proprio vel alieno nomine, ex teſtamento vel ab inteſtato [l]. Vtilis eſt illa, quæ ex mente legis datur, & non ex expreſſis verbis, qualis [m] poſſeſſoria, & fideicommiſſaria. Alio modo etiam, quæ ex iure ciuili eſt, dici poteſt directa & vtilis: vt directa ſit, quæ datur contra eum qui pro poſſeſſore poſſidet. Alia vtilis, quæ datur contra eum qui à poſſeſſore rem habet [n]. Per hanc actionem, hæres petit ſibi reſtitui vel dari hæreditatem tanquam ad ſe pertinentem, & conſequẽter omnia & ſingula quæ hæreditatis ſunt, iura, corpora, & ſingulares res [o]. Sic enim Vlpianus, & Caius his verbis explicant [p]. *Regulariter definiendum eſt, tum teneri petitione hæreditatis, qui vel ius pro hærede, vel pro poſſeſſore poſſidet: vel rem hæreditariam, licet minimam. Itaque qui vel ex aſſe vel ex parte hæres eſt, intendat quidem hæreditatem ſuam eſſe totam, vel pro parte: ſed hoc ſolùm officio iudicis reſtituitur, quod aduerſarius poſſidet, aut totũ, ſi ex aſſe ſit hæres, aut pro parte ex qua hæres eſt.* Addit Vlpia [q]. *Et placuit vniuerſas res hæreditarias in hoc iudicium venire, ſiue iura, ſiue corpora ſint.* Subiicit Paulus [r], *& non tantùm hæreditaria corpora, ſed etiam quæ non ſunt hæreditaria, quorum tamen periculum ad hæredem pertinet: vt res pignori datæ defuncto, vel commodatæ, depoſitæue. Et quidem rei pignori datæ ſpecialis petitio eſt.* Item res, pro quibus actio competebat defuncto, & quodcunque reſtitui poteſt [s]. Et ideo non veniunt ſeruitutes [t]. Veniunt & empta neceſſariò nomine hæreditatis, non ſi empta ſint non neceſſariò [u]. Item pretium venditorum neceſſariò [x]. Et augmenta hæreditatis quæ à tempore mortis acceſſerunt, fructus, partus ancillarum, & alia [y]. Item, quia hoc eſt iudicium vniuerſale, veniunt in illud & ea quæ poſt litem conteſtatam cœpit reus ex hæreditate poſſidere [z]. Pro iſtis verò hæreditariis repetendis, datur actio contra quemcunque detinentem [a], nomine ſeu titulo vero, vel falſo hæredis, ſiue totam hæreditatem, ſiue partem poſſideat [b], ſiue minimam eius rem, qua tamẽ præſtita ab-

[a] l. Item videndum, §. fin. & l. ſeq. de petit. hæred. l. 1. iuncta gl. de rei vend. P.
[b] l. hæreditas, de reg. iur. P. & nihil aliud, de ver. ſig. P.
[c] in l. cum hæreditatis l. 22. §. 6. C. de petit. hæred.
[d] l. 1. 2. 3. eod. P.
[e] & tot. tit. de petit. hæred. P. & C.
[f] l. 1. de poſſeſſ. bonor. petit. lib. 3. Paul. §. quod autem, de bon. poſſeſſ. apud Iuſtinian. l. prætor, de reg. iur.
[g] l. 2. de poſſeſſ. bonor. petit. P. l. 2. de bon. poſſeſſ. P.
[h] glo. ſua l. 2. de poſſeſſ. bonor. petit. P.
[i] l. 1. de fideicom. hæred. petit. lib. 5. P. tit. 6.
[k] l. 2. eodem.
[l] l. 1. 2. 3. de petit. hæred. P. Azo, in ſumma tit. de petit. hæred. C.
[m] glo. tam l. 2. de poſſeſſ. bon. petit. P.
[n] l. etiam ſi putauit. l. 17. §. quia ſiquis, §. ſi quis ſciens, & §. nẽ ſi quis 2. & §. apud Marcellum de petit. hæred. P.
[o] l. hæres in omne ius 37. de acq. hæred. P. & l. pecuniæ 178. §. hæreditas, de verb. ſig. l. hæreditas, 50. & l. item videndum 28. §. fi. de petit. hær. P.
[p] Vlpianus, in l. regulariter, 9. & Caius in l. licet, 10. eod.
[q] l. item videndum, 8. §. fi. eod.
[r] l. & non tantum, 19. eod.
[s] d. l. & non tantum, §. veniunt.
[t] d. l. & non tantum, §. ſeruitutes.
[u] l. item veniunt, eod.
[x] l. item veniunt, §. ſimili modo, eod.
[y] d. l. item veniunt, §. item nõ ſolum, & §. fructus, §. & ſi rem, eo. & §. & ſi hæreditas, de off. iudic. apud Iuſtin. lib. 4. tit. 1.
[z] l. 1. de petit. hær. P. & l. ſi ſcripto, 9. eod. C.
[a] l. 2. C. eod.
[b] l. 2. C. eod.

ſtita ab hac petitione liberabitur [a]: niſi aliàs poſſidere cœperit [b]. Datur & aduerſus non poſſidentem, qui tamen deſierit dolo poſſidere [c], & quando poſſeſſor litis æſtimationem non præſtat [d]. Et ita conuenitur qui poſſidet petitũ, vel pro hærede, vel pro poſſeſſore [e]. Pro hærede poſſidet, qui putat ſe hærẽdẽ, & eſt [f]. Et huic tantùm eſt decreta actio hæreditatis petitio. Item is pro hærede poſſidet, qui nomine hæredis, aut ei non ſibi poſſidet, qualis eſt procurator hæredis [g]. Et tertio loco, pro hærede dicitur poſſidere is, qui ſe putat hæredem eſſe, & tamen non eſt, ſed eo titulo ficto vſurpat poſſeſſionẽ, vt in eum verus hæres poſſit experiri [h]. Pro poſſeſſore verò poſſidet prædo, qui ſine titulo rem detinet hæreditatis vel alienam [i]. Qui enim interrogatus cur poſſideat, reſponſurus ſit, quia poſſideo; nec contendit ſe hæredem vel per mendacium, nec vllam aliam cauſam poſſeſſionis poſſit dicere. Et ideo fur & raptor, petitione hæreditatis tenentur [k]. Et in ſumma, *ſi* titulus quo quis poſſidet, pro nõ titulo habetur; is qui ita poſſidet, pro poſſeſſore poſſidere dicitur [l]. Sed & Vlpianus refert, Neratium libro 6. membranarum ſcripſiſſe, ab hærede peti poſſe hæreditatem, etiam ſi ignorat pro hærede vel pro poſſeſſore defunctum poſſediſſe; etiam ſi putauit hæres eas res ex hæreditate eſſe, quæ ſibi delata eſt [m]. At quando titulo raro quis poſſidet, putà emptionis, donationis, rei vendicatione quidem, niſi obſtet præſcriptio, conueniri ab hærede poterit, ſed non petitione hæreditatis, quæ longo tempore non præſcribitur [n]. Contra mentem bona fide, vel à fiſco, vel ab alio, datur vtilis petitio, & aduerſus alios titulo vero poſſidentes [o]. Sed & is qui non poſſidet, tanquam poſſeſſor *liti* ſe obtulit, cùm actor eum poſſidere putaret, hoc iudicio petitionis hæreditatis eſt condemnandus, veluti ex clauſula doli [p]. Si ſeruus vel filius familias res hæreditarias teneat, à patre dominoue hæreditatis peti poteſt, ſi facultatem reſtituendarum rerum habet, & ſi dominus pretium rerum hæreditariarũ venditarum in peculio habet [q]. Competit & ciuili vel honorario iure factis hæredibus, contra ſcriptos & alios hæredes qui repudianerint hæreditatem [r]. Fideicommiſſaria tamen hæreditatis petitio non datur aduerſus reſtituentẽ hæreditatem [s]. Qui alterius etiam hæreditatem adminiſtrat procuratorio nomine, petitione hæreditatis non tenetur, niſi hæres eius, cuius poſſeſſionem adminiſtrauit, extiterit: vt colligitur ex Pauli reſponſo, in l. cùm multi hæredes, 9 ſi pars hæred. peta. P. Verumtamen procurator poſſidentis conueniri poterit, negotiorum geſtorum nomine, vt ait Papinia. in l. cùm hæredis, 10. cod. tit. Forma experiundi, vt primùm in ius vocetur poſſeſſor rerum hæreditariarum: olim porrò vocabatur ad centumuirale iudicium, vt in l. F. C. de petit. hæred. hodiè tamen, cùm ex vſu centumuiri abierint, vocatur coram iudice ordinario rei competente, penes quem iuriſdictio eſt. Sequimur & l. vni vbi de hæred. agi oport. lib 3. C. tit. 20. l. ſi ſcriptum, 11. C. de probatio. Subinde qui in ius vocat detinentem, petit in iure interrogari, quomodo poſſideat, an pro hærede, an pro poſſeſſore: cogitur enim vocatus ad id reſpondere [t]. Si reſpondeat ſe poſſidere pro hærede, contendendum eſt quis ſit hæres quòd ſi dicat ſe non poſſidere pro hærede, dicere debet quomodo ergo poſſideat. Si nolit dicere titulum, iam intelligis pro poſſeſſore eum poſſidere: ſi dicat titulum, vt ex emptione, donatione, &c. & probet, de valore tituli actione conuenitur. Si non doceat, petitione hæreditatis res agitatur, tanquam ſi pro poſſeſſore reſpondiſſet ſe poſſidere. Et ita docet glo. in l. qui interrogatus, 12. de petit. hæred. in P. hîcque agitatur exceptio ab eo qui poſſidet & interpellatur, num perens ſit hæres quo non probante, etiam ſi poſſidens de ſuo iure non doceat, obtinet & excludit petitorem. Atque res alienas poſſidens, licet iuſtam tenendi cauſam non habeat, non niſi ſuam intentionem implenti reſtituere cogitur [u]. Hucque coniicitur quæſtio inofficioſi teſtamenti, quæ ab additione hæreditatis pendet [x], cuius controuerſia intra quinquennium à tempore additionis mouenda neceſſariò eſt [y]: & perinde contra hæredes mouetur ac ſi pro hærede aut pro poſſeſſore poſſideret [z]. Sed de inofficioſi querela, ſuo loco alibi à nobis dictum eſt. Agitatur & in hac contentione petitione hæreditatis,

quæſtio

[a] in l. regulariter, 3. & l. licet, 10. cod. P.
[b] l. 4. cod. tit. P.
[c] in l. nec vllam, 13. §. 11. autem, l. etiam ſi, 20. §. item ſi quis, & l. ſed. & ſi leges §. perinde, eod.
[d] Sichã aut Pamphilum, l. 65. §. dolo. ff. eodẽ, de ſolut. P.
[e] d. l. regulariter, & l. hæreditatis, de petit. hæred. C.
[f] vt in l. 1. & toto tit. pro hære P. & C. l. pro hærede, de acq. hæred P.
[g] Leriam, 25. § ſi quis abſentis, de petit. hær. P.
[h] l. pro hærede, 11. eod.
[i] d. l. pro hærede, §. ſi. [k] l. qui interrogatus, 12. & l. nec vllam 13. eod.
[l] exempla in d. l. nec vllam, §. omnibus, & ſequent. & l. etiã, 13 § ſi quis abſentis nomine, §. ſi quis ſciens, §. apud Marcellum § hæredem, § non ſolum, eod. P.
[m] l. prædones, eod.
[n] Vlp. in l. Neratius, 14. & l. etiã, 15. eod.
[o] l. hæreditatem quidem, 4. in qui cau. poſſ. lon. cum præſcr. lib. 7. C. iun. 24. l. hæreditatis, 7. C. de petit. hæred
[p] d. l. etiam, § ſi quis ſciens, & ſeq.
[q] d. l. etiam, § non ſolùm, & l. qui ſe hiis, 48 de petit. hæred. P. l. pen. de dol. P. l. 31 qui ſe, 26. de rei vend. P.
[r] l. 61 familiæ, 37. § ſi. & l. idem ſabinus 18 l. ſi a domino, de petit. hæred. P. Facit l. locum. §. ſi penes, de cab. exhib. P. l. quemadmodum, §. 11. eod.
[s] l. ſi ſcripti hæredes 9 C. de petit hær.
[t] l. de fideicom hæred petit. P.
[u] l. cogi poſſeſſorem 21 C. de petit. hæred. ante litem conteſtatam. l. qui interrogatur, de interrogat. actio. P.
[x] l. 6. C. de rei vend. l. qui accuſare C. de eden. §. commodum de interd. l. exeat de exterior, de iure fiſc. P. l. 6. quidem, C. de excepti. l. 2. C. de probat. l. negantes de actio. P. l. cogi, 5. de nou. hær. eum ſimilib.
[y] Papinianus, § ſi conditioni parere, de inoffic. teſt. P.
[z] l. illud, § ſciendum de inoffic. teſt. C.
[a] l. 11 C. eod.

quæſtio validi vel inualidi teſtamenti, vel tituli quo quis ſuccedere, vel ſucceſſiſſe ſe dicit, qua tamen pendente controuerſia, iudicia particularia, per quæ fieret præiudicium petitioni hæreditatis, quieſcunt [a]: & ſi agatur de falſo teſtamento, petitio legatorũ ſuſpenditur [b]. Et generaliter, dum de petitione hæreditatis contẽditur, legatarij non poſſunt petere legata ab ſcripto hærede, niſi præſtita illi cautione: quãuis creditores hæreditarij, ab hærede vel à poſſeſſore
17 ſine cautione petere & capere poſſint [c]. Partes libelli iſtius petitionis ſunt, vt actor dicat ſe hæredem eſſe, vel inſtitutũ, vel ab inteſtato, talis, & eius ſe hæreditatem agnouiſſe, vel animo adiiſſe. Et quamuis ratione eius ſucceſſionis adita, verus dominus rerum & bonorũ defuncti ſit, nihilominus aduerſarius tales res poſſidet indebitè & præter ius. Et proinde petit, ſententia iudicis ſe declarari verum hæredem prædicti defuncti, & hæreditatẽ eius ad ſe pertinere, & aduerſarius cogatur res indebitè detentas [d] & occupatas hæreditatis reſti-
18 tuere, cum fructibus, acceſſionib⁹, & expẽſis [d]. Quod obſeruatur & in petitione totius hęreditatis, & in petitione partis [e], differentia in aliquibus cõſtituta, potiſſimùm in quæſtione quãdo & aduerſus quos agere debẽt hæredes qui petũt. Nam ſi petũt plures hæredes, & plures ſint poſſeſſores; cohæredes, non à ſingulis, ſed omnes ab omnib⁹ petere debẽt [f]. Et ſi petatur pars tanquã ab hærede, non hac actione, ſed familiæ erciſcũdæ iudicio petendũ eſt [g]. Et ſi cũ cohærede poſſideat extraneus tantùm conueniẽdus eſt petitione hæreditatis [h]. Atque in hac partis petitione, ratio habetur eorũ qui ſperãtur admitti ad partẽ [i]. Et poteſt etiã conuentus poſſeſſor, partẽ poſſeſſarum rerũ liberè cedere,
19 pro altera autẽ poteſt litigare [k]. Datur porrò hæc petitio hæreditatis eis, qui intendunt ſe eſſe hæredes [l], ſeruato ordine ſuccedendi: vt primùm ſcriptis & teſtamentariis; & iis locũ non habẽtibus, legitimis ab inteſtato [m]. Nec vtetur petitione hæreditatis qui ſe hæredẽ non contendat [n]. Aget is itaque petitione vtili, vt & qui emit hæreditatẽ à fiſco, & is cui ex ſenatuſcõſulto Trebelliano reſtituta eſt hæreditas [o]. Et in ſumma, qui totã vel partẽ hæreditatis petit, ius non ex eo metitur, quòd poſſeſſor occupauit, ſed ex ſuo iure [p]. Quare petitio hæreditatis cõpetit maximè ex iure actoris, quia ſucceſſor ab inteſtato, vel ex teſtamẽto: quãuis & ex facto rei conuẽti, conſideretur quoq;, vt quia rẽ hære-
20 ditariã poſſidet, vel quia dolo deſiit poſſidere; vt diximus. Sed videndũ an requã detur, num præſcriptionis exceptione ab agẽdo ſubmoueat [q]. Non enim viuit agẽdi facultas petitionis hæreditatis, vltra 30. annos: minori enim ſpatio non excluditur: quia partim perſonalis, partim realis eſt [r]. Si agatur tamen de ſuis, & ſexaginta annos requiri in peremptione petitionis, diximus in c. de adeunda & repudiãda hæreditate, & de iure deliberãdi. Effectus itaq; petitionis ſũt, declaratio facta per iudicẽ, hęredẽ eſſe vincentẽ, vel non eſſe. Et ſi ſit, res hęreditarias ad illum pertinere, reſtituiq; ab alijs poſſeſſas debere, cum fructib⁹ & acceſſionibus. In fructib⁹ tamen & acceſſionibus diſtinguitur, inter bonæfidei & malæfidei poſſeſſorẽ condemnatos. Et gloſſa quidem ſingularis eſt in l. Itẽ veniunt, 22. §. fructus, ad verbum, *omnes*, de petitio. hęred. quæ aſſerit falſã eſſe ſententiam eorum, qui dicunt bonæfidei poſſeſſorẽ victũ poſſeſſionis hæreditatis non facere fructus ſuos: putat enim ſuos facere. Sed quamuis faciat ſuos, nihilominus reſtituendos per hanc actionem. Et peti iure actionis per rei vindicationem, vt in redhibitoria reſponſum [s]. Ego certè non immorabor in
21 iſtis inutilibus quæſtionibus, ſed dicam cum iuriſconſulto, augmenta hæreditatis venire in hæreditatis petitionem, ſi quidem ex ipſa hæreditate accedunt, non quæ extrinſecus quia ea perſonæ poſſeſſoris accedunt. Et fructus augere hæreditatem, ſiue antè, ſiue poſt aditam hæreditatem acceſſerint: videlicet ſi eos poſſideat, & locupletior ex illis ita factus ſit [t]. Conſumptos autem
22 nec extantes, non reſtituit [u]. At malæfidei poſſeſſor, qui ſine titulo poſſedit, vel qui poſt litem conteſtatam ſuum titulum ſufficientem non potuit oſtendere, à tempore malæfidei, & litis conteſtatæ, de perceptis & conſumptis, & de percipiendis, id eſt, qui per alium percipi potuiſſent, tenetur [u]. Poſt petitã hæreditatem, quilibet poſſeſſor cõteſtatus litem, incipit eſſe malæfidei,

[a] l. ſi quis libertatem, 7. de petit. hæred. P.
[b] l. ſi teſtamentum, §. eod. iuxta tamen l. ſi is à quo, vt in poſſe legat P.
[c] in l. fin. C. de petit. hæred.
[d] vide praxes Ferrarienſis, & Petri Iacobi quæ de tota, 76 de rei vendicat P. & ſi pars hæred. petat. lib. 5. P. tit. 4.
[e] l. quæ de tota, 76 de rei vendicat P. & ſi pars hæred. petat. lib. 5. P. tit. 4.
[f] d. l. 1. §. quamuis, eos d. l. §. proinde, & l. non poſſumus, eod.
[g] d. l. 1. §. ſi ego, & §. item ſi equi.
[h] d. l. 1. §. ſi & l. 2. & l. 4. eod.
[i] l. 1. per contrarium, & ibi Paulus, de rei vendicat & ſi certa pars P.
[k] l. 1. legitimam, 8. eod. P. l. ſcripti, 9. C. eod.
[l] l. ſi d. bitor, 45. de pecun. hæred. P.
[m] in l. 1. qui partes, 37. eod. l. ſcripti, C. de hær. vel act. vẽdit. de fideico. hęreditat. petit.
[n] l. 2. §. is qui totam, ſi pars hæred. petat. P.
[o] l. hæreditatis, 19. de petit. hæred. & hæred. in quib. cauſ. ceſſ. lõ. temp. præſ. C. licet C. de iure delib.
[p] l. 1. §. 1. ſi quis totam, ſi pars hæred. petat. P.
[q] l. cum autem, §. fin. & l. ſeq. de ædil. edi.
[r] l. 1. §. is qui totam, ſi pars hæred. petat. P. l. hæreditatis, 19. de petit. hæred. & hæred. in quib. cauſ. ceſſ. lõ. temp. præſ. C. licet C. de iure delib.
[s] l. cum autem, §. fin. & l. ſeq. de ædil. edi.
[t] d. l. item veniunt, §. item non ſolum, & §. fructus, & l. cum hæred. 30. l. ſed & ſi lege, 20. §. ſi quod ſi oues, 29. & l. ancillarum, 13. de petit. hæred. P.
[u] l. 1. C. eod. tit. §. & ſi hæredi. de offic. iudi. Iuſtod. 43. de petit. hær. P. l. 1. §. ſi & l. 2. C. eod. l. fructus, 34. & l. cæterum, 31. de rei vendi. l. certum eſt, 22. C. eod.

vel ex quo ſcire potuit & denunciatum ei fuit [a]. Cæterùm, vt plenius intelligas quæ reſtituenda ſint per iudicium huius actionis, lege integrum ſenatuſconſultum, ſub Adriano factum, & eius explicationem, in l. item veniunt, 22. §. præter hæc, cum §§. ſeq. & legib. vſque ad l. Si à domino, quæ eſt 39. de petit. hæred. P. hoc autem ſenatuſconſultum primùm fauore factum erat, ſed imperator Ælius Antoninus, ad priuatos hæreditatis petitores traduci præcepit, in l. 1. de petit. hæred. C. Vide & de his poſſeſſoris bonæ & malefidei præſtationibus Alexandrum, in l. ſi marito, ſol. matri. P. Et vt autem inſtituta & propoſita actio petitionis hæreditatis, ne poſſeſſor hæreditatis, de qua controuerſia erat, antequam lis inchoaretur ex ea poſſet diſtrahere, niſi maluerit pro omni quantitate hæreditatis, vel pro æſtimatione rerum eius ſatisdare, aut niſi prætor cauſa cognita permittat diminutionem: veluti funeris, vſurarum, vel pignorum liberandorum cauſa [b]. Sed & per hanc non tantùm proſpicitur petitori obtinenti, ſed etiam poſſeſſori ſuccumbenti in debitis ſolutis creditoribus, iuxta l. ſi quid poſſeſſor, 34. cum ſuis §§. de petit. hæred. [c] habetur & ratio impenſarum vtiliter, vel neceſſariò factarum [d]: ſiue agatur de bonæfidei poſſeſſore, ſiue de prædone [e]. Ne petitor aliena cum iactura locupletetur [f]. Vtiles quæ ſint & neceſſariæ in petitione hæreditatis conſiderandæ, docet Cajus, in l. vtiles, 42. de peti. hæredit. P. quæ ſit in rei vendicatione, l. in fundo, de rei vendic. P. quæ in alus, l. 3. §. nos generaliter, de impen. in reb. data. fact. P. l. impenſæ, 79. de verb. ſig. P. Verumtamen hoc intereſt inter bonæfidei poſſeſſorem & prædonem, in cauſa impenſarum. Quòd bonæfidei quidem poſſeſſor omnino impenſas deducat, licet res non extent in quas fecit ſicut tutor & curator conſequitur. Prædo verò non aliter, quàm ſi res melior ſit [g]. Nam prædoni probè dicitur, non debuiſſe in alienam rem ſuperuacuas impenſas facere: vt tamen poteſtas ei fiat tollendorum, quæ ſine detrimento ipſius rei tolli poſſunt [h]. Habetur & ratio ſumptuum factorum à poſſeſſore in mortui infirmitatẽ, & funus ex ſuo proprio patrimonio, fitque compenſatio [i]. Et in ſumma, damnatus reſtituere poſſeſſam hęreditatem, eam reſtituere non compellitur, niſi pro omnibus quæ ritè ab eo geſta ſunt, petitor ei ſatisfaciat, rationibus inter petitorem & poſſeſſorem prius contractis [k]. Et ideo, ſi poſtquam legatum petitor à poſſeſſore accepit, vicerit hac actione, legatum tenetur ei reſtituere [l]: & ſi legata vel alia ſoluit rectè, tanquam hæres, habet ius retenſionis, donec pro illis à victore ſatisfiat [m]. Et quemadmodum poſſeſſor euicta hæreditate tenetur reſtituere, & actiones ſi quas nactus fuerit: ita etiam illi petitor cauere debet de eo quod abeſt; vt ſi poſſeſſor cauerit damni infecti [n]. Rationes introductæ actionis petitionis hæreditatis, poſſunt eſſe illæ generales, quæ pro omnibus actionibus adferuntur, nempe, vt iure & per iudicem quiſque ſua repetat, non propria authoritate [o]: neúe iudex permittat ad arma venire, quos poteſt ſua iuriſdictione compeſcere P. Et ne poſſeſſores rerum alienarum locupletentur cum alterius iniuria [q]. Adeſt & fauor inſtitutionis, quia ita ſuprema hominum iudicia ſortiuntur effectum. Quod etiam fieri publicè intereſt [r]. Item cauetur iudicio petitionis hæreditatis ne hæreditas ad alios quàm ad legitimos perueniat ſucceſſores: ne ad alienas familias bona vſurpata peruentant. Et ita ne maiorum ſplendor vel extinguatur vel conſpurcetur.

a l. item veniunt, 22. §. præterea, eod. P. l. 2. C de his quibus vt indig.

b l. diuus pius, 5. de petit hæred. 4.

c l. de hæreditate, l. 5. C eod

d l. hæres furioſi, 54. eod P.

e l. plane, 41. l. ſi à domino, 39. §. fructus, eod

f l. nil hoc natura, de condict. indeb. P. l. iure naturæ, de reg. iur. P.

g d l. plane.

h d l. vtiler, de petit. hæred. P.

i l. in reſtituenda, 4. C. eod.

k l. fin. §. fin autem ex contractib. C eod.

l l. poſtquam legatum 46. & l. cum 19. 47. eod P.

m l. quod ſi poſſeſſor 15. de petit. hæred. P.

n l. illud quoque, 43. §. actiones, eod.

o ex l. extat, quod metus l. pen. & fin. ad leg. Iul. de vi priua. P. l. 2. C de ſuffrag.

p l. æquiſſimum, de iuriſdict. l. nullus, C. de iudæ.

q l. locupletari, de reg. iur. in §. l. natu. hoc natura, de condict. indeb. P. l. iure naturæ de reg. iur. P.

r l. vel negare, quæ admodum reſt. per P.

De collatione

De collatione bonorum.
Cap. 8.

Lib.37.P.tit.6.Lib.6.C.tit.20.

1 *Collationis bonorum æquitas.*
2 *Conferre quid.*
3 *Collatio in ſucceſſionibus quid: & eius diuiſio, nu.4.*
5 *Quæ conferantur: & nu.ſeq. & emancipatus quæ conferat hodiè.*
6 *Peculium caſtrenſe vel quaſi non confertur.*
7 *In filium impenſa, tam ſtudiorum cauſa, quàm dignitatis & librorum, num conferantur: & rationes, nu.8. & 9.*
10 *Conferuntur, quæ in legitimam imputantur.*
11 *Profectitia bona, quòd pertinet ad collationem, quæ dicantur.*
12 *Collatio profectitiorum in quibus rebus ceſſet.*
13 *Remuneratoria donationes quare non conferãtur, & quales eſſe debeant eam ob rẽ.*
14 *Quæ donationes in filiosfa. per patrem factæ conferantur.*
15 *Illud, C. De collatio. explicatio.*
16 *Donatio cauſa mortis cur non conferatur.*
17 *Fructus percepti ex donationibus, quæ morte patris confirmantur, conferuntur.*
18 *Officii empti per patrem filio fructus, non conferri debeant.*
19 *Lucrum ex pecunia paterna acquiſitum per filium, num conferri debeat.*
20 *Vſuræ an conferendæ ſint, prouenientes ex pecuniis patris.*
21 *Dos quæſita per filiumfa. vel donatio propter nuptias per filiam, non conferuntur.*
22 *In collationem non veniunt, quæ filius quæruntur poſt mortem patris.*
23 *Conferre quantum debebat olim emancipatus.*
24 *Conferre qui teneantur ſucceſſuri.*
25 *Emancipati quando & quomodo conferant ſuis, & contra quomodo emãcipatis ſui.*
26 *Conferendi poteſtas tranſit in hæredes.*
27 *Conferendi forma, re ſen facto, & cautione.*
28 *Collatio in qua ſucceſſione locum habeat.*
29 *Filia, quæ poſt renunciationẽ dote accepta bonorũ vult ſuccedere patri, debet cõferre.*
30 *Collationis finis, eſt æqualitas.*
31 *Collationis inducendæ rationes.*

1 EX VARIIS ſuccedendi formulis, concurrentibus hæredibus, dum in petitione hæreditatis obtinuerunt, pro diſtinguẽda cuique parte, ꝑque ea ſuſcipiẽda ſine iniuria alterutrius, ad collationem bonorum peruenientum: potiſſimùm olim, vbi filius qui in poteſtate eſt aliquo incom-
2 modo affectus eſt, interuẽtu emãcipati [a]. Conferre generali ſua ſignificatione, vnde & collatio, nihil aliud eſt, quàm in vnum locum ex diuerſis ferre, congerere: vnde prodierunt appellationes munificentiæ, collatio beneficiorum in iure pontificio; & alia, conferre ſigna, manus, & ſimilia. Conferreque dicimus gallicè, *mettre en vng.* vt conuenire dicuntur, qui ex diuerſis locis aut motibus animi, in vnum veniunt locũ, & in vnam concordant ſententiam [b]. Quare hoc genus debet ſecundum res quę conferuntur, vel ſecundum negotia, ob quæ res conueniunt vel con-
3 feruntur, reſtringi [c]. Collatio itaque, quando agimus de ſucceſſionibus, deſinetur, vt ſit bonorum propriorum cuiuſdã generis, cum hæreditariis facta inter ſuccedentes pro portionib⁹ diſtinguẽdis vna conſideratio [d]. Dico conſiderationẽ tanquã vnius corporis eſſe collationẽ, ex bonis ꝑpriis & hæreditariis: non enim dico cõmunicationẽ, quia aliquãdo in collatione bona propria, quæ quis habet aliundè quàm ex hæreditate, non cõmunicãtur, ſed per retentionẽ remanẽt penes poſſidẽtẽ; qui tamẽ ea cõfert, ſed minus accipiẽdo ea retinet [e].

a 1 7 §. totics, de collat. bono. P.

b 1 1. §. conuentionis, de pact. P.

c intelligẽtia, de verb. ſig.

d colligitur ex l. 2. de collat. bono P. ex l. filiæ, de collat. C.

e l. dotis, C. eod.

Et interdū ſine cōmunicatione, liberando, vel cauendo partē conficit, & contribuit collationi [a]. Quæ adfert ſucceſſurus, ea dicūtur conferri illæ autē quæ hæreditaria ſunt, non cōferri, ſed diuidi dicuntur [b]. Collationis olim vna erat ſpecies, quia tantùm olim emācipati cōferebāt ſuis cū quibus ſuccedere volebāt, & non ſui emācipatis. Hodiè vtrinque fit, & ita alia eſt, quùm conferunt ſui emancipatis alia quæ ſuorum emancipatorum poſſet dici. Facienda collatio de propriis eius qui ſuccedere vult, cum bonis hæreditariis. Nam aliena non conferūtur, quāuis ſint penes conferentē, ſed ꝓpria [c]. Et ideo fit deductio æris alieni à bonis conferentiū [d]. Cùm bona etiā tantùm dicātur, deducto ære alieno [e]. Antiquitus iure Pandectarū, omnia bona ꝓpria tam aduētitia quàm ꝓfectitia niſi aliqua ſpeciali lege exciperentur, emancipatus cōferebat ſuō, cū quo in bonis paternis ſuccedere deſiderabat [f]. Hodiè tamē confert tantùm ꝓfectitia [g]. Ratioque diuerſitatis vtriuſque iuris; quia antiquo iure nihil ſibi quęrebat filius familias, ſed omnia patri [h]. Emācipatus verò acquirebat ſibi. Quare cùm & ſua opera augeret bona patris filius in poteſtate cōſtitutus, æquū viſū fuit, vt qui pendēte tempore ſibi quæſiuiſſet emācipatus, ſi vellet bonorū paternorum fieri particeps, filio ſuo ſua conferret. Ne incommodo aliquo afficeretur qui erat in poteſtate, interuentu emancipati [i]. Hodiè autem nec filius ſi quæritex integro patri aduentitia, niſi quoad vſumfructū. Et cùm emancipati & ſui differentia in acquiſitione, ſit tātùm in profectitiis quæ patri ſuus quærit [k], non autem emancipatus: ideo hæc profectitia emancipatus tantùm in quibus poteſt eſſe inequalitas, quòd pertinet ad bona paterna, cōfert. Non cōferuntur autem vtroque iure, quæ præcipua remanent etiam in poteſtatē patri exiſtenti, quamuis ea perueniant ad emancipatum [l]: quale eſt peculium caſtrenſe vel quaſi caſtrenſe [m], & alia quæ ſtudiorum cauſa ſine reputatione à patre in emancipatū elargita erant, ſi non animo reputandi concedantur [n]. Scio tamen diſputatum, num libri, & ſimilia quæ ſtudiorum cauſa filioſa, vel emancipato data caſtrēſis ſunt, cōferātur [o]; & num peculij caſtrenſis vel quaſi cenſeantur. Et quidem, quando *libri imputentur in legitimam alibi* dictum eſt. De collatione tamē ſupereſt quæſtio. Pro qua, dico breuiter, expenſa in filium ſtudiorum cauſa per patrem ſine proteſtatione repetendi, & quæ conſūpta ſunt bona fide ſtudendo, & in ea cauſa per filiū, non venire in collationē, ſed propria eſſe filiorum [p]. Quòd ſi meretricibus, vel ludo, quę ſtudiorum cauſa data erant, filius conſumpſerit, ceſſante cauſa ſtudij, priuilegium illi denegatur [q]; & imputare ſibi & conferre tenetur, tanquam qui perdidit culpa ſua & dolo [r]. Et quòd non impendit pecunias in rem ob quam datę erant, & cauſa non ſequuta [s]. Studiorum cauſa hic ceſſat, quæ priuilegia multa habet, & quę faciat liberos data à patre ſibi non imputare nec conferre. Facit enim in primis, quòd officij paterni munus præcipuum ſit, inſtruere liberos & nutrire, animaque potior eſt corpore [t]. Et quemadmodum iure naturali tenetur qui generauit nutrire alimentis corporalibus generatos [u]: & cōſeruare: ita & animū eorundē debet bonis præceptis imbuere: & ſi ipſe non poſſit vel neſciat, ęquum eſt vt ſuis expenſis ab aliis fieri procuret. Deinde laborioſū certè opus eſt ſtudium literarum, prudentiæ atque virtutis diſciplina, & ob ea multa pericula ſubeunda in peruagandis prouinciis, multiſque iniuriis expoſita dilectiū, vt ſuos aliquando docere poſſint, peregrinatio: vt miſeratione ſaltē, ſi non remuneratione, ſtudiorū labor dignus ſit [x]. Et ideo collatio eius gratia impēſi nō exigit. Quēadmodū nec eius quod in dignitate filij impenſū eſt, quæ onus habet [y], quæúe nihil commodi ad ſucceſſores mortuo filio trāſmittit [z]. Fiunt impenſæ virtutis cauſa, vnde commodū ineſtimabile oritur, cùm in libros impēdantur [a]. Et in hanc cauſā ſtudiorū, pecuniæ mutuò datæ filiofamilias, repeti poſſunt per creditores à patre, tanquam in rem patris verſæ [b]. Sed & peculium quaſi caſtrēſe dicitur, quod aduocatis lucro cedit [c]: vt pote qui in caſtris fori & tribunalis iudicialis, glorioſæ vocis munimine, ſe ſuorumque vitam & clientum bona defendendo, militare vidēt [d]. Libri quoque, ſcholaſticorū arma dicuntur [e]: vt pote tyronū. Quocirca cùm res, quæ caſtrēſis ſūt peculij, nō

conferantur

a l.1.§.ſi emancipati, C.eod.
b l.filiæ licet, 12.eo.C.
c l.1.&l.2.§.illud, & l.3.§.emancipati, de collat. bonor P.
d §.illud, & l.ea demū C.de collat.
e l.ſubſignatum, 56.bona, de verb ſig P.
f in d.l.1.& 2.ubi bona ſiue omnia. de collat. bon P.
g l.fi.C.de colla.
h l.placet de acq.her. P.
i l.1.in princ. & §.tories, & l.ſi filius, 10 de coll. bono P.
k l.cum non ſolum, de bon. quæ lib.C.
l l.1.ſi frater, 13.§ idē Papinian. pro ſoc. P.
m l.1.§ nec caſtrenſe, de collat. bono P. l. fi.C.eod.
n l.quæ pater, famil. erciſc P.
o Bart. in l.1.§. nec caſtrenſe, de collat. bono P. idē & Cyn. in l.filiæ, C. de collat. Nicol. de Matera. in l.ſi donatione, C. eod.
p per l.quæ pater, 51. fam. erciſc. P. l. Nezennius, de negot. l. ſi de pet. hæred. auth. ex teſtamento, de collat. C. Bar. in l.1. nec caſtrenſe, de collat. bono.
q Bart. in auth. quod locum, C. de collat. Petr. de Bella pertica, in l. pactum quod, C. eod.
r arg. l.1.§. conferent, & l.2.§. de illis, de collat. bono.
s l.pen. §. ſi de donat. C. & 10 tit. de cond. ob cau. C. & tit. de cōdic. cau. data cau. non ſequu. P.
t l. Cicinnius, de facra. eccleſ. C.
u l.1.§. ſi de inſti. & iu. P. §. 1. de iure natur.
x auth. habita, C. ne fil. pro pat.
y l.1.§. ſed in id quod, de collat. l. fi. de pet. hæred. & l. ſi vni ex hæredibus, 6 idē ſcribit, fam. hæreſc.
z l. omnimodo, 8. imputari, de inoff. teſt. C.
a l. pen. ad exhib. P.
b l. Macedonianus, ad ſenatuſc. Macedo. C.
c l. fortaſſe culmen, 4 de aduo. 4. diuerſ. iud. C.
d l. aduocati, 14 cod.
e gloſſa in Nepos Proculo, de verb. ſignu.

conferantur fratribus ſed præcipua ſint, non poſſumus, vt opinor, rectè in expenſis & libris ſtudiorum cauſa datis, collationem ſtatuere, præter legis & patris voluntatẽ. Dubitandũ tamen non eſt, alios libros qui non dati ſũt filiis, quæ eius nomine cõparati non fuerint, ſed qui fuerint patris defũcti, in mediũ & diuiſionẽ eſſe producendos. niſi improbatæ lectionis ſint, quia tunc non dirouidi, ſed corrũpi debẽt [a]. De aliis rebus in collatione generalis regula ponitur, ea conferenda eſſe, quæ imputantur in legitimam, in l. illud, C. de collatio. Cæ
11terùm ſed horum pauca proſequamur quæ profectitia ſunt. Conſtituũt enim reſolutionem Interpretes, Profectitia bona cenſeri quę veniant in collationẽ, quando proceſſerunt ab illis, de quorum hæreditate agitur diuidente [b]. Sicque dos, donatioque propter nuptias, computantur in legitimam quando profecta ſunt ex eius ſubſtãtia, de cuius hæreditate agitur [c]. Cæterùm caſus quidã ſunt, in quibus nec ea profectitia conferũtur: vt ſi pater expreſſim velit non conferri [d]. 12. Dicunt & donationes ſimplices non conferri, factas in filiũfam [e], quia morte tantùm confirmantur. Neque etiam iſtæ in legitimam computãtur, niſi expreſſè ſit dictum in donatione, l. ſi quando, §. & generaliter, de inoff. teſtam. C [f]. Et ſic videtur eſſe acquiſitum ex illis poſt mortem patris quæ autẽ filii quærunt poſt mortem, non conferunt [g]. In quibuſcunque autem caſibus donatio facta filiofam. vel emancipato, ſtatim valet, in illis habet locum collatio, ſcilicet vt ea poſt mortem patris conferantur [h]. Inuenies porrò qui
13ſint illi caſus, quibus valeat ſtatim donatio facta filioſa. apud Iaſonem, ad l. frater à fratre, de cond. in teſt. P. Quocirca donationes quæ factæ emancipatis ſtatim valent, & donationes quæ in pactis matrimonij filiiſa. à patre ſunt valitæ [i], conferentur. Tamen remuneratoriæ filiiſa. factæ, quamuis ſtatim valeant [k], non conferuntur: quia cenſentur ex peculio aduentitio filio ũm, & eorum induſtria quæſitæ [l]. Sicuti nec aduentitia conferuntur [m]. Si modò de meritis appareat verè, nec ex relatione ſeu aſſertione ſola patris colligantur [n] &, ſi merita eius generis ſint, ex quibus tanetur extraneis conſequi à patre mererentur, quantum filius obtinuit [o]. Nam quod
14excedit meritum, donatum, non dicitur aduentitium: quam ius quidam repugnent & aliter explicent [p]. Sed & merita ea debent eſſe ad hũc effectũ, ad quæ ratione obſequij filius non teneatur: quia obſequialia merita, remunerationẽ non exigunt [q]. Et turpiter videtur accipere, qui accipit vt faciat ea, quæ facere debet alioquin, & tenetur ad reſtitutionem [r]. Adferuntur autem à glo. auth. ex teſtamento, C. de collatio. 3. caſus, in quibus donatio quæ fit liberis, quæue tempore mortis confirmatur, conferenda eſt. Primus, ſi pater vni filio donauerit inter vitos, alteri ob cauſam: ne altero conferente, alter inequalitatem conſtituat [s]. 2. Si pater iuſſit conferri [t]. 3. Si ita dedit, vt dat im eſſet in peculio profectitio [u]. Nam tunc non eſt propriè donatio, quia peculij dominium ad patrem pertinet [x]. Addit Iaſon [y] alios caſus, 4. Si is
15cui ſimplex donatio fit, emancipetur quòd tunc ea donatio e ſe incipit ex numero earum quæ ſtatim valent [z], & conferuntur. 5. Eadem ratione, quia donatio facta ab imperatore filiis ſtatim valet, & à rege qui ſuperiorem non habet [a], eadem poſt eius mortem venit in collationem, ſecundũ aliquos, qui bus tamen meritò repugnat Iaſon, per l. cùm multa, C. de bon quæ libe Et donationem hanc habere peculij aduentitij naturã, tradit; quod non conferatur.
16 Reſolutũ ad hæc eſt, donationes quæ ante emãcipationẽ vel poſt, filijs ſũt à patre, vel ab eo cui ſuccedére deſiderant, conferendas eſſe [c]. Quia ſtatim vbi factæ ſunt valẽt [d] nec peculij iure teneri poſſũt [e]. Et quãus aliqui interpretes in cõtraria ſint ſẽtẽtia, tamẽ Iaſõ pro hac pugnat [f]. Neque faceſſere dicit, l. illud, C. de collatio. vbi filius donationẽ habẽs à matre cõferre non tenetur, niſi propter æqualitatẽ, quãdo is habet donationẽ ſimplicẽ, frater verò nullã habuit: vel niſi cõferri iuſſerit pater donãdo, filius autẽ intuitu matris, eius eſt naturæ & qualitatis, cuius emãcipatus reſpectu patris: quia fœminæ nõ habẽt filios in poteſtate [g]. Nam reſpõdet cũ Bart. & Baldo, filios matris intuitu, diuerſũ genus cõſtituere in ſucceſſione matris, à filiis emancipatis volẽtibus ſuccedere patri:

a Vlp. in l. ſeptem, §. 4. fam. erciſc. P.
b l. ve liberis, C. de collat
c l. quoniam nouella, C. de inoff. teſt.
d §. item quoque, d. titen. & ſemiſſim authentic. vt de ſuppeta. auth. ex teſta. C. de collat.
e l. pen. C. eod. glo. in d. auth. ex teſtam. ad verb. datorum.
f Iaſon d. auth. num. 10. l. ſi cum moreret, de inoff. teſt. l. etiam, §. ſi debeta, de bon. liber P.
g l. ea demum 6. C. de collat
h Iaſ. & Alexan. in d. auth. ex teſtam
i Gaſp. Rup. dec. 145. ve anim. interpr. in auth. vnde & ſi parens, de inoff. dot.
k Soc. conſ. 23. anticipiſti, vers. 1. conſi. ult. glo. in l. ſi donatio ne, & ibi Iaſ. de collato
l l. 1. C. eod
m l. cum pater in d. l. ſi donationes, ad Sc. conſ. vell. num. 3. & 4. col.
n relatum, ibi, nec ex ſola teſtatoris mentione, de teſtim
o Cuiac. lib. 5. obſerua. cap. vltim. de quib. loquitur lex 49. in fine de legatis diſpon.
p Imol. C. de patr. bon. qui filios exheredat, col. 1. exerc.
q l. fin. de condit. ob turpem cauſ. P
r l. pen. C. de collat.
s l. ſi quando, §. ſi. de inoff. teſt. C. l. non mortis, eod. P.
t l. ſi donatum, C. de collat
u Iaſ. in d. auth. ex teſtamento, num. 4.
x Id. ibi ſup. num. 9.
y in l. ſiue emancipatis, C. de donat. inter virum & vxo. C. l. pater, eod. P. l. ſi, C. de emancip. libe.
z §. item ſacramenta. de patr. poteſtat. firm. collat. in auth. Lud. Rom. conſ. 446. incip. principes præpoſitæ conſuetudinis auriculis, facit l. donationes quas præter. de donat. inter vir. & vxo. C. l. omnib. C. de teſtam
a l. ſi C. de poſtlim.
b l. ve liberis, C. eod
c l. a Cod. de inoff. donat. cum ſimil.
d l. ſi C. de inoff. teſta.
e Iaſ. in d. auth. ex teſtamento, num. 5. ibi, certius arrec. ius
f §. fœminæ, de adopt. l. nulla, de ſuis & legit.

quòd emancipati iure 12.tab. & iure antiquo ciuili non succederent & ideò pro iniuria qua afficere suos videbantur, quando cum illis succedere volebãt, decretũ erat vt illi conferrent; in iure verò successionis, matris intuitu, æquale ius filiorũ nullam habebat iniuriam, nec distinctio erat liberorũ, neque olim ab illis collatio desiderabatur. Minus quoque ad rem facit, quòd filij sui succedentes possunt agere contra emancipatos, vt restituant quod est immensum in illorum donatione [a]. Si quidem hoc non pertinet ad collationem succedendi causa: alij enim non dicũtur succedere, quibus inofficiosa donatio, in quãtũ excedit, minuitur. Cæterùm inficiandũ non est, donationẽ causa mortis, facta à patre emancipato vel suo, propria fieri, nec conferendam: quia ea non valet pendẽte vita patris, nec simplex est, sed morte confirmatur [b]. Verumtamen, & si donationes simplices profectitiæ quæ tantùm firmantur morte patris non conferantur, tamen fructus ex his percepti in vita eiusdem patris, conferri debebunt: quia donationes quæ firmantur morte, retrahũtur ad fructus perceptos in vita patris, hisque, si filius nolit cum aliis succedere, filij sunt, nec restituuntur [c]. Quemadmodum de fructibus aduentitiorum filiifa. dicitur, qui quærũtur patri [d]; & si donati sunt filio, conferri debent percepti pendente eius vita: illi enim profectitij sunt [e]. Quos tamen si voluntate patris filius, cuius proprietas erat, percepit, censentur donati, eosque, si successione patris abstinet, restituere non tenetur [f]. Sic quando filius tenetur conferre æstimationem militiæ, vel officij, quod vendi & ad hæredes transmitti possit, quicquid filius lucratus est ex illa militia vel officio, deducta per filium æstimatione oneris personæ suæ, ex sententia Bartholi [g] confertur. Ego tamen dubito in hac conclusione: quia expressum non est legibus quippiam de fructibus militiæ, quam imputari voluit [h]. Et quidem in collationum quæstione, nihil imputandum est vel conferendum, nisi legibus expressũ sit, etiam in profectitijs [i]. Maius porrò dubium est in quæstione quotidiana, num si pater quandam pecuniam tradidit filio, ex qua filius alias lucratus est negotiando, lucrum illud ex pecunia conferendum sit. & glo. iuncto textu in l. cùm oportet, de bon. quæ libe. C. per illum textum, illud tanquam ex substantia patris quæsitum & profectitium existimat, vt & ea quæ contemplatione patris filio aduenerunt. Atque idipsũ in vsuris quæsitis ex pecuniis patris obtinere, quas censet ex re patris venire [k]. Et eius sententiæ est Bartho. in d.l cùm oportet, & in l. 1. §. nec castrense, de collat. bono. P. Sed & cum illis idem Bartho. [l]. perpendit morem regionis: vt si filius negotiatus fuerit in pecunia patris, & lucrum inde factum sit industria sua; is partẽ accipiat, quam acceptarus fuisset ex more regionis institor, tanquam aduentitiam, perpensa industria filij. num ea sit digna tanto lucro. Et hanc certè proximam æquitati mentem opinor, si agamus de emancipato accipiente pecuniam profectitiam. In suo vero, qui tenetur operari patri, [m] hæsito, nec arbitror sine magna causa veram, adstipularerque lubẽs Baldo [m], qui reprehendit in prædicta opinione Bartholum. Quod si non cõstat pecunias, in quibus filius fa. negotiatus est & lucrum fecit, fuisse paternas vel profectias, sequenda est glo. ad d.l. cùm oportet, ad ver. *ex eius substantia*, in fine. Sed vtcrius dico, fœnebrem pecuniã quæsitam contra prohibitionem vsuratum per filium nomine suo, qua turpe est illius lucrum, non venire in collationem, etiã si tunc fuerit in sacris patris [n]. Si tamen vsuras nomine patris exercuerit, acquiret patri, non tanquam filius, sed tanquam negotiorum gestor [o]. Possunt tamen ab vtrisque cuinci, & ab illo & à cohæredibus, tanquam illicitè quæsitæ, & quæ secundum iura pontificia restituendæ veniunt [p]. Eaque respondere ratione possemus, has, vt turpia lucra, conferendas non esse, nec diuidendas [q]. Quemadmodum quæ pernitiosè alea vertit, vel alio modo turpi filius quæsiuit, conferri non debent, potius à fisco vendicanda [r]: potissimùm si non liqueat, cui facienda sit restitutio. Non confertur etiam fratribus, dos à filiafam. lucrata ex morte vxoris per statutum, putà Tholosæ: quia tale lucrum est aduentitiũ [s]. Et aduentitia non conferuntur [t]. Et proinde filiafam. quæ post mortem patris vult vnà cum fratribus succedere, non tenebitur conferre monilia, vestes,

a l. 2. C. de inoff. dona.
b l. pen. de col. bon. P.
c l. donation. quæ pa. C. de donatt. vsum & vxo.
d l. 1. debon mater. C. l. 1. cum oportet, de bon. quæ lib.
e l. 1. princ. ad authẽ. ex test. contra Ang.
f d. l. cum oportet, §. fin autem.
g in l. 1. §. nec castr. col. 4. de coll. bon. P.
h l. illud, C. de col. in omnibus, §. simp. de inoff. testa.
i l. illam C. de collat.
k l. 1. §. 2. per quas pers. nob. acq. l. Balista, ad Trebel. l. 1. in fideicommissis, §. nonnunquam, de vsufr. l. ex re, de vsufr. P.
l Bar. in tract. de duob. fratr. & in consuet. cõtra alios, & in l. illud, C. de collat. vt de Iaso. & Alex. in l. 3. ad l. Fal. P.
m Bald. in authen. ex testamen. C. de collat. tenet. l. quod scripsit de acquir. rerum dom. P. l. cum duobus, §. id. Pupillanus, pro socio P.
n l. qui proprio, §. at quæritur de pro. P.
o l. 1. de vsur. & tot. tit. in antiq.
p per l. cæteras, famil. erciscund.
q in l. videamus, quod met. caus. l. 1. in hæred. de calumniat. P. l. vnica, C. de delib. def. in quam. hæred. tenet. P. l. Lucius Titius, §. de adrogatis P.
r Bart. in l. 1. de bonis quæ in Bal. in auth. ex testam. C. de collat. l. 2. §. emancipati, de collat. bon. P.
s l. 6. C. de collat.

nilia, veſtes, & alia incrementa, quæ lucrata eſt ex morte ſponſi vel mariti [a]; Tenetur tamẽ conferre dotẽ profectitiã [b], imputãdo & minus ex hæreditate accipiẽdo [c]. Dos enim in periculo eſt mulieris, etiã ſi maritus eius cui data eſt, ſit ſoluendo: cùm ei imputari poſſit, marito vergente ad inopiam, quod non repetierit dotem, ſi modò ſui iuris fuerit, & legitimæ ætatis, non aliter [d]. Et hæc proculdubiò vera, quando filia ab inteſtato vult cum alijs ſuccedere, vel contra tabulas. Tamen iure Codicis, filia quæ ſuccedebat cohæres ex teſtamento, non cõferebat, præterquã ſi pater dixiſſet [e]. Hodiè cõtrà, & ab inteſtato, & ex teſtamẽto ordinata collatione [f]. Sicq; Archadius & Honorius dotẽ profectitiam, à patre vel eius occaſione acceptum, voluerunt filiam cum fratribus ſuccedere volentem, miſcere, & in medium proferre iuſſerunt [g]: quando videlicet dote non contenta, vel legato, vult ſuccedere: alioquin enim, ſi ijs, vel altero illorum contenta, abſtineat ſe à ſucceſſione paterna, non cogitur conferre [h]. Placuit autem ſenatui Pariſienſi, 21. Auguſti 1556 dotis fructus, ſeu penſiones ſolutas, pendente dilatione ſolutionis dotis, non conferri fratribus, etſi dos conferatur. Hæc enim pro onerib. matrimonij iuſtè recepta ſunt [i]. Itẽ generaliter nõ cõferuntur ea, quæ filiofa. ſolui debẽt poſt mortẽ patris, quæve poſt mortẽ illi quęrũtur: ſicuti nec olim emãcipati illa cõferebãt [k]. Paulus quoq; reſpõdit, de illis quæ ſine culpa vel dolo cõferre debentis perierunt, ea non re uocanda in collationem [l]. Implicata & erat olim quæſtio, quantum emancipatus qui omnia ſua conferebat, conferre debebat, quam explicat l. 1. §. nunc videamus, de coniungen. cum emanc. liber. lib. 37. P. titul. 9. Sed hodiè facilis eſt quæſtionis ſolutio, cùm non conferantur aduentitia, ſed tãtùm profectitia [m]. A quibus verò poſtuletur collatio, ſeu qui ſint qui conferre teneantur, leges expeditè docent, cum diſtinctione iuris antiqui, noui, & nouiſſimi. In primis autem illud ſanciẽdum eſt, inter extraneos alicui ſuccedentes, non eſſe locum collationi [n]. 2. Neque locum habere, cùm aſcendentes ſuccedunt deſcendentibus [o]. Nec 3. quando collaterales ſuccedunt collateralibus [p]. Vel 4. ſi filij ſuccedant cum extraneis [q]. Locum igitur habebit tantùm collatio, quãdo aſcendentibus ſuccedunt deſcendentes, tribus adhuc concurrentibus & non aliter vt notat Iaſon [r]. 1. Vt iſti ſucceſſores deſcendentes vocentur ex primo capite, *vnde liberi*: nam ſi poſtquam ex eo capite excluſi ſunt, per caput, *vnde agnati*, vel ex tertio, *vnde cognati*, ſuccederent [s], non habebit locum collatio; quemadmodum non habet locũ inter agnatos & cognatos [t]. Secũdò exigitur, ante quam conferant, vt iſti ſucceſſores deſcendentes ſint in primo gradu, aut ſuccedant in locum primi, nulluſq; eos antecedat: alioquin interueniente alia diſparitate gradus, inter eos, nũ eſt locus collationi [u]. Proinde inquiunt Bald. & Iaſon [x], ſi pater habet filium in poteſtate, & ex eodem ipſo filio nepotes, ſi inſtituit filium in vna vncia, & nepotes in vndecim, non erit inter eos facienda collatio. Quia poſtquam filius primum gradum tenet, nepotes poterant præteriti ab auo, qui non tenebatur illam legitimam illis relinquere [y]. Et ita inſtituti videntur, tanquam extranei. Et inter extraneos ceſſat collatio, id eſt, extranei non tenentur conferre filiis teſtatoris [z]. Sequitur & inde, quòd ex tanc ſtatuto, vt filiis exiſtentibus filiæ non ſuccedant ab inteſtato, ſi pater inſtitueret filium & filiam hęredes, non eſſet locus collationi [a]: quia pater huic filio non tenebatur relinquere legitimam [b]. Vide tamen diſtinctionem hac de re pleniorem apud eundem Iaſonem [c]. Tertiò adhuc exigitur, vt collatio locum habeat etiam inter ſucceſſores deſcendentes, quòd tales ſuccedant pari titulo vniuerſali. Nam ſi ſuccedant titulo particulari, putà quia legatum vel fideicommiſſum eis relictum acceptarent, & contenti nollent eſſe hæredes vniuerſales patris, tales ſingulares ſucceſſores non tenerentur conferre [d]. Itaque tria requiruntur in capacitate eorum qui conferre debeant, vt ſint deſcendentes, iiſque primum locum teneant, vel loco primi gradus ſint; & vt hęredes ſint vniuerſales, id eſt, vt ſuccedãt in quota, veluti in vnciis certis; vel per capita generaliter, & in partes, non autem in ſingularibus rebus. Iſti autem vel ſunt ſui omnes, vel emancipati omnes, vel ſui cum emancipatis ſucce

a Bald in l. cùm in te, C de donation. ante nup.
b l filiam cum fratribus, C. de collat. l. pater, ad l Falc. P. l. 1. de collat. dot. P. l. vt libe. de coll. C.
c l. dotis quidem petitio, C. eod.
d auth. quod locum, C. de Collat.
e l. filiam, in fine eod.
f auth. ex teſtamento, eod.
g l. vni vnd. libe. lib. 9. C. Theod tit. 2.
h l. ſi pater pro filia, 4. de collat. dot. P. l. à patre, & l. filiam, de collat. C. l. vni §. videamus, de rei vxo. ad C.
i l. pro oneribus, de iu. dota. C. l. dotis fructus, eod. P. & ſa iubetur, de vſur.
k l. pen. de collat. bon. P. l. ea demum, 6 & l. nec emancipati, 25 de collato. C.
l l. 1. §. deillis, & l. 2. §. conferiur, de collat. bono. P.
m l. 1. de collat. C.
n l. 1. C. com. vtri. iud.
o Bald. in l. quoniam nouella, 22. col. per illam legem. C. de inoff. teſta. probat l. vt liberos C. de collat. Cyn. Alex. Iaſon l. ſi emancipati, C. eod. vbi innumeri autores.
p Paul. Caſt. Bald. & alij, ad d. l. ſi emancipati, vbi vide glo. Vides in hac materia & reſt. lutorias quæſtiunculas, glo. 1. in l. 1. C. de legit. hæred.
q d. l. 1. C. com. vtri iudi. Iaſ. in d. l. ſi emancipatum 25
r Idem, eod. nu. 30 & 32.
s Vt in l. §. ſed videndum, de ſucceſſ. ab. P. glo. in l. quia ad ius ad bono. poſſe poſſ. P.
t & ita tenent Bald. in d. l. ſi emancipati, col. 3.
u idem, eod. col. 4.
x Bald. in d. col. 4. & Iaſon, d. nu. 33.
y l. ſi quis filio exhæredato, & l. poſthumum, de inoff. teſt. P.
z d. l. 1. C. com. vtri iud.
a Iaſon d. l. ſi emancipati nu. 33.
b Bald. in l. maximum virtutis, vlt. col. C. de libe. præter
c Iaſon, vbi ſup. nu. 34
d l. à patre, & l. filiam cum fratribus, C. d. collat. l. f. de collat. dot.

25 ſ

dentes. Emancipati ſuccedentes, ſuis tantùm conferebant, ſed ſi ſuccedebant ſoli patri antiquo iure, non ſibi conferebant vtriſque enim erant incogniti lege 12. tab & iure aliquo Cæſarum, nec alter alteri irrogabat iniuriam [a]: ſicut quando emancipatus cum ſuo ſuccedebat [b], vel cum filius ſuus, id eſt, cum nepotibus [c], qui locum patris in poteſtate mortui exiſtentis repetebant [d]. Verumtamen hodiè emancipati quoque inter ſe conferunt profectitia ab eius ſucceſſione de qua agitur [e], propter æqualitatem in ſucceſſionem commẽdatam. Conferunt & emancipati cum ſuis ſuccedentes hodie ſola profectitia [f], cùm olim omnia ſua bona conferre ſucceſſuri cum illis tenerentur, videlicet etiam aduentitia [g]. Ita & ſuus cum emancipato ſuccedens, cùm ſibi hodiè reſeruet aduẽtitia propria tenetur emancipato vicißim conferre profectitia [h]. Similiter cùm ſui ſolùm ſuccedũt, cõferunt etiam ſibi profectitia, & dotes, & donationes propter nuptias [i]. Tranſit & collationis ius quæſitũ in hæredes [k]. Erit tamẽ regula generalis: neminẽ teneri aliis cõferre, niſi expreſsè per legẽ dicatur [l], vt diximus. Forma conferendi, vel re, vel cautione cõficitur. re, ipſo facto inita collationis ratione. Cautione, datis fideiuſſorib. aut pignoribus, de cõferendo [m], quæ cautio committitur, quando poſt interpellationem de conferendo factam, tantum tempus lapſum eſt, in quo conferre potuiſſet, ſi voluiſſet, continetúque condemnationem quanti ea res ſit quæ non confertur [n]. Quòd ſi quis neque conferre, neque cauere velit, denegantur ei petitio hæreditatis, & quæ inde ſequuntur actiones hæreditariæ, quouſque conferat vel caueat; vel ſi poſſidens contemnat, cõferre iudicis officio adigitur [o]. Si tamen inter partes conuenit quid conferendum ſit, non eſt opus cautione: ſed quando inter ſuccedentes, inter quos collationi locus eſt, controuertitur num aliquid ſit conferendum; tunc enim ſuſpenditur collatio eius data cautione de conferendo ſi neceſſe ſit [p]. Fit inſuper collatio, non tam adferendo, quàm minus accipiendo, videlicet computando in partem, acceptum iam [q], vel delegatione facta vel cautione [r]. Porrò hîc obſeruandum eſt primo loco, nonnullum cuiuſque ſucceſſionis olim fuiſſe collationem. Nam ex teſtamento ſuccedentibus non erat opus collatione [s]. Hodie tamen, ex teſtamento & ab inteſtato, niſi prohibeat expreſſè defunctus, locum habet [t]. Secundò neceſſarium erat, vt ſucceſſio, quæ requirit collationem, ſit iuris vniuerſi, non rerum ſingularũ [u]. Tertiò notandum collationem fieri, quando ſucceſſio eodem iure ad ſucceſſores deuoluitur; putà, ſi cohæredes ſint omnes ab inteſtato, vel omnes per bonorum poſſeſſionem contra tabulas vel ſecundum, vel omnes ex teſtamento. Neque inter ſucceſſores diuerſo iure locus erat collationi [x]. Vna enim & eadem res, diuerſi iuris non poteſt conferri [y]: niſi qui diuerſo iure ſucceſſerunt, potuerint eodem iure ſuccedere, quod ex æquitate Scęuolæ manare dicitur [z]. Hodiè tamen, collatio locum habet & inter ſuccedentes diuerſo iure, ex ſententia Bartholi in l. pater, de collat. dot. & vide Alexan. & Areti. in l. ſi emancipati, C. de collat. Et proinde hodiè, ſi filia renunciauit bonis paternis cum iuramento, ob quod non habet regreſſum ad bona paterna, per c. quamuis, de pact. in ſex. Velit, gratia iuramenti obtenta ſuccedere patri in quibus caſibus admittitur iure particulari, in legitima cenſenda debet conferre quod accepit nomine dotis, & ſi quid accepit aliud. Item ſi velit ab inteſtato ſuccedere cum fratribus, vt tollatur inæqualitas [a]. Finis propter quem collatio petitur & fit, eſt æqualitas, & vt communicata vel contributa æqualiter diuidantur [b]. Æqualitas autem hæc non eſt arithmetica, ſed geometrica, vt collatis omnibus quæ conferenda ſunt, vnuſquiſque accipiat portionem ſecundum diſpoſitionem teſtatoris, vel legis delatam. Sic enim referenda eſt æqualitas ad relictum. Veluti, ſi vnus ex cohæredibus inſtitutus ſit in duabus vncijs, alter cohæredum in decem: Reportatis omnibus conferendis in aceruum hæreditatis quæ ita creſcit, vnus duas vncias totius, alius decem accipiet. Et ſi æqualiter inſtituti ſunt, æqualiter diuident: quamuis vnus plus alio conferat, quia plus à defuncto acceperat. Et ita proportio eſt in diuerſis partibus geometrica, quemadmodum & in ſpecie l. 1. de impub. & aliis ſubſtit. C. Rationẽ habebat

a l. 7 § quoties, & § emancipati, & l. 1 § ſi & l. 2 §. ſi tres, de collat. bono. P. ſi emancipati, de collat. C. filium quẽ, §. videamus de bon. poſſ. con. tab P.
b l. 1 in princ. de collat. bona bono P. d l. ſi emancipatus, facit & filiæ dotem, C. de collat.
c l. 1 § ſi ſit filius, de contin. cum eman. lib. P. l. 1 § ſi ex donatore, & l. 7 §. fi. de collat bono P.
d § cùm filius, de hæred. quæ abint. defer. l. ſi plures, de collat. bona. P.
e l. vt liberi, de collat C.
f l. f C eod. iunge rationem l. ſi fratres, § idem Papinianus, pro ſoc P.
g l. 2. § ſi tres, de coll. bon. P.
h l. vt liberis, & l. filiæ dotem, C. de collat. facit l. 1. in princ. de collat dot P.
i l. dotis, § l. filiæ dotẽ 4. & l. filiæ ſuæ, 11. l. vt liberis, 17. C de collatio.
k l. ſi in tertio, 14 eod. l. 1 § biduum, de collat. bon P.
l l. etiam de collat. C. & ibi Baſilicorum t.
m l. 1 §. quamuis, & §. ſubeat, de collat. bon. P.
n l. ſi quis, 1. §. fin eod.
o l. 1 § ſi frater, & §. ſed ſi, l. nõ nunquam, 8 eod.
p l. 1 de collat dot P. l. ſi ſoror 8. de collat. C. doctores in l. cũ emancipati, eod. rectus in l. poſthumo præterito, 1. in C. eo.
q l. dotis, 5. C eod. l. 1. § ſed ſi tantùm de collat bono P.
r l. 2. C de collatio
s l. 1 & l. filiæ dotem C eod. l. ſi, filia, de collat dot. P
t §. illud de trien. & ſemiſ in auth. ex teſtamento, C de collat. & ibi interpretes.
v l. à patre, C eod. l. §. quoties, & § ſi ipſos de collat. bono.
x l. pater filium, cum l. ſeq. de collat dot l. 1 § de collat bon P. l. filium, § videamus, de bono poſſeſſ. con. tab P.
y l. eum qui ades, de vſur.
z l. ſi filius, de collat bono.
a l. prin. & l. vt liber. s. C. de collatio. l. f C. com. vtri. iudi
b l. vt liberis, bonorum dam. l. illud, 10 vbi Bart. l. illud, de trien. & ſemiſ. nouell.

habebat collatio,quæ fiebat olim omnium bonorum ab emancipato ſuo,quo tempore omnia quærebat ſuus patri etiam in proprietate [a], emancipatus autem ſibi æquum eſſe,vt ſua bona in medium conferrent,qui appeterent paterna [b]. Item vt iniuria, qua videbantur affici ab emancipatis ſui in ſucceſſione expetita,compenſaretur collatione [c]. Hodiè quoque ratio æqualitatis remanet,vt quia aduentitia non quærit ſuus patri niſi quoad vſum fructum,ſed propria habet [d] ita nec emancipatus ei conferat aduentitia, ſed vterque tantùm profectitia [e]: & ſi plus vnus altero profectitiorum acceperit, vel vnus quippiam,alius nihil, communicando ad æqualitatem reducuntur iuſtam. Vt qui filij fuerunt eiuſdem patris, vel matris, vel aui nepotes quibus ſuccedunt, & æqualis gradus pro modulo proportionis geometricæ æqualia referant. Sic iuſtum exiſtimarunt nomothetæ tantùm ante nuptialem donationem vxorẽ fuerati,ſi marito lucrandam dotem dediſſet,propter æqualitatem conſeruandam,non aliter;cùm æqualitatis & iuſtitiæ ſint iuriſconſulti amatores [f]. Neque ſunt ferendi in iudicijs, qui per prærogatiuas prætendunt aliquid plus ab aduerſarijs petere, quàm ipſi ab alijs pulſati fieri patiantur [g]. Et vix eſt inter duos vel plures negotium componendum, in quo non exigatur quædam æqualitatis proportio; vt in emptionibus [h], in inſtitutionibus hæredum [i], in ſubſtitutionibus [k],legatis [l],& alijs.

[a] per l. placet, de ac. qui.hæred.P.
[b] l.r.de collat.bon.P
[c] l.ſi filius,in.de collat bon. cum ſimilib ſup.citatis
[d] l. cùm oportet. de bon quæ lib.C.
[e] l.f.de coll.C.
[f] §.f.de non elig.fec nub. in auth. auth æqualitas, & auth. ſed quæ nihil l. de pact. conuen. tam ſupidor.&c C.
[g] l. f. C. de fruct. & lit.exp.
[h] l.a. de contr. empt P.
[i] l.quotiés,§ hæredes de hæred.inſt P.
[k] l. iam hoc iure, de vulgar.l.quamuis,C. de impub.
[l] l. legata inutiliter,§.f de legat.1.

De modis,quibus alicui adimitur hæreditas, vel pars eius obiter. Cap. 9.

1 *Iuris acreſcendi præludia,& continuatio huius ca.cum præcedente.*
2 *Hæreditate,vel parte eius quis pluribus de cauſis priuatur.*
3 *Defunctum accuſans de negotiatione illicita,priuatur eius ſucceſſione:vel alia iniuria afficiens,non ſuccedit ei.nu.7.*
4 *Captiuum non redimens,an ei poſſit ſuccedere.*
5 *vxorem defuncti pollicens non poteſt defuncto ſuccedere.*
6 *Partum ſuppoſitum dicens pupillæ defuncto,nec obtinuit,nõ poteſt defuncto ſuccedere.*
8 *vxor contra prohibitionem legis nubens,non poteſt inſtituere maritum.*
9 *Voluntatem defuncti non implens, quando priuetur hæreditate: numq; hoc verum ſit in Gallia.*
10 *Hæreditates vacantes,vel partes earum deficientium inſtitutorũ, quibus deferãtur.*

1 SVPERIORIBVS explicationibus ſatis,vt opinor, apparuit,qua ratione hæres ſecundum expreſſam aut tacitã voluntatem defuncti, portionem bonorũ eius ſibi relicta conſequatur. Supereſt nunc vt doceamus, qua via & ratione, hæres,legatarius,vel fideicommiſſarius,portionem alterius perſonæ deficientis volens aut inuitus cogatur agnoſcere,vel quando poſſit ratione ſuæ partis vel perſonæ,alterius partem conſequi. Sanè perdifficilis eſt quæſtio,& in qua Mæandri flexus & receſſus plures ſunt, tum ob cauſam propter quam portio remanet non agnati,tum propter coniunctionis & diſiunctionis diſtinctiones:tum maximè propter iuris acreſcendi quęſtiones,quæ non poſſunt niſi priuationibus partium & coniunctionibus præeuntibus illucere. Quare poſtrema erit iuris
2 acreſcendi indagatio. Caulæ porrò plures ſunt, ex quibus qui vocabatur ad hæreditatem, vel hęreditatis partem, excluditur à ſucceſſione: vel quia non vult,& repudiat:vel quia nõ poteſt adipiſci, vt incapax aut indignus [m]. De repudianda libertate plana eſt via [n], ſecundũ explanationem noſtræ ſuperioris

[m] vt inſ. cum quidã 12. de ijs quibus vt indig P.cum ſimil.
[n] Lucem emere, de iure delib.

tractationis [a]. Diximus & insuper, quibus modis causa testati perueniebat in causam intestati [b], & quomodo liberum erat vocatis ab intestato reijcere successionem, pro parte sibi delata, vnde alijs succedendi facultas acquireretur. Quæ non repetam, sed vltra monebo obiter, cùm pluribus de causis quis possit hæreditatem, vel eius partem, aut rem nanciscí, & totidem posse vt indignũ priuari: veluti, si post mortem defuncti eundem illicitæ mercis accusator detulerit quamuis ex ea causa, non instituius seruus libertatem meruerit [c]. Item, si per eius negligentiam & culpam is qui eum instituit mortuus fuerit [d]: putà, si furiosum non curauerit; si medicum non adhibuerit, vel adhibuerit quidem, sed malum [e]; si alimenta negauerit eidem [f]. Quia omnes hæredes officiosè se erga defunctos gerere debent [g]. Atque si hæres, qui non vindicauit necem illatam per alium defuncto, segniter se gerendo & cum culpa sua ab alio præuentus, indignus est hæreditate [h]: multò magis, si ipse ei necem vel causam mortis intulerit [i]. Quare meritò lucrum illi adimitur, ne ex scelere diteretur [k]: quodque non debeat lucrum consequi ex eo, ex quo pœnam meretur [l]. Excusatur tamen non vindicans mortem ab alio illatam, si hæres pupillus sit [m], si ignorentur authores homicidij [n], aut si alius sine negligentia hæredis, accusationem instituat prius præueniendo [o]. Et iure ciuili, qui non redimit ab hostibus captum, ei non potest succedere [p]. Potest tamẽ iusta esse excusationis causa, ob quam non imputetur hæredi omissio redemptionis, si minor sit, si inops, si tempora non patiantur, si ab alio præuentus redimatur. Sed & voluntas ipsius capti excusat, qui noluit se tanti redimi quanti inscriptus erat: ei enim magis imputandum quàm hæredi, quòd maluit parcere suis facultatibus, quàm cùm earum aliqua iactura redimi. Neque ex parte hęredis tunc oritur ingratitudo vel indignitas, ob quam hæredes expunguntur à successione. Extat & ademptionis hæreditariæ causæ decretum iuris, si iniuriam mortuo intulerit eius vxorem violando vel polluẽdo [q]. Vel si dicat pupillum eius relictum, suppositum, accusando partus subiecti matrem & vxorem defuncti, nec obtinuit [r]. Si viui, cui successurus est, hæreditatem vel partem donauerit [s], qui testamentum de falso accusauerit, nec obtinuit [t]. Si tutor datus cum legato à tutela se excusauerit [u]. Si inimicitiæ capitales non reconsiliatæ interuenerint inter legatarium & testatorem, & verisimile sit testatorem noluisse ei legatum vel fideicommissum præstari [x]. Aut si palam & apertè testatori maledixerit, & infaustas voces aduersus eum iactauerit. Si status ei controuersiam mouerit [y]. Aliquando & adimitur hæreditas, si ab vxore quam contra iuris prohibitionem accepit, instituatur [z]: vel ab vxore, quam prius polluerat per adulterium [a]: vel si meretrix instituatur à milite [b]: vel si hæres tacitam fidem accommodauerit de restituendo fideicommissso ei personæ, cui relinqui prohibitum est [c]. Sed & quando hæres non implet voluntatem defuncti monitus intra annũ, hæreditas ei aufertur iure ciuili [d]: quamuis iure Gallico remedia alia prodita sint, vt cogatur officio iudicis, vel implere, vel cedere hæreditati. Et ex his omnibus modis, interdum ad fiscum, cum suo onere defertur hęreditas [e]: interdum ad substitutos, interdum ad coniunctos per ius accrescendi. Quando autẽm ad fiscum hæreditates deferantur, alibi latius dictum est in prima parte Syntagmatis, dum tractauimus de ijs quę in fiscum deferuntur [f]. Et paulò antè in hac tertia parte, in successionibus ab intestato [g]. Quomodo verò per ius coniunctionis & accrescendi deferantur hæreditatis vel legati partes, dicendum nunc est. Et primùm quidem de coniunctione, deinde de iure accrescendi, quibus istæ partes repudiatæ vel ademptæ alijs accedunt, maximè in Gallia, cuius moribus nullo ferè casu, quòd aufertur ab indignis, fisco defertur.

a sup. c. 6.
b lib. 44. c. 1. & l. 1. de ijs quib. vt indig. leg. auser. lib. 34. P. tit. 9.
c l. 3. eod.
d auth. liberi, C. de epis. audi. l. quod si nolet, §. manceptum, de edil. ed. P.
e l. necare, de lib. agnos. P.
f l. portionem, §. 1. de ijs quib. vt indig. P.
g l. creditores, §. 1. ad Senat. Syllanian. P. l. 1. de in ius C. P. l. hæredem, 17. l. 1. et quod ait de ijs quib. &c. P. l. 3. C. eod. lib. 6. tit. 35.
h l. si ab hostibus, §. si filius matris P.
i l. 1. ex del. def. in quan. hæred. tenet. C. l. in hæredem, §. de calumnia P.
k l. 1. sicut, et quib. cau. maio. P. l. 1. §. si quis aliquem pro his. P. l. sive hæreditaria, de neg. gest.
m d. l. 3. & l. minorib. & l. 6. C. de ijs quib. vt indig.
n l. si ideo, 7. & l. cum fratrem, 9. eod.
o l. sororem, 10. eo. C.
p l. si captum, C. de epis. & cleri.
q secundum gl. in l. sororem, in fin. C. de ijs quib. vt indig. & glo. fin. in l. 1. eo. P.
r l. cùm in secundis tabu. 13. & eod. P.
s l. 2. §. si eud. l. quidã §. fi. & l. seq. de donat. P. l. fi. C. de pact.
t l. post legatum, §. in prine. & §. si pater, & §. qui principales de ijs quib. vt ind. P.
u d. l. post legatum, §. amittere.
x l. si inimicitiæ, 9. de ijs quib. vt ind. P. l. 3. & l. ex parte de adim. legat. P. l. fideicommissum, C. de fideicom.
y d. l. si inimicitiæ.
z l. 1. de ijs quib. vt ind. P. l. fin. de leg. 1.
a l. Claudius Seleucꝰ, 13. eod. tit.
b l. multeremur, 14. ea. l. milites ita hæredem, §. pen. de milit. test. P.
c l. cũ qui, 18. in prin. & §. pro parte, de ijs quib. vt ind. P. l. in fidei, de jure fis. P.
d auth. hoc amplius, C. de fi. fideicom.
e vel l. 3. §. fi. ad Senat. Trebell. P. l. Statius Florus, §. Cornelio de vulg. P. l. 1. & l. Claudiꝰ, de ijs quib. cum fiunt lib.
f l. 1. c. 11.
g Sup. lib. 45. c. 16.

DE CONIVN

De coniunctione & diſiunctione, quibus vtimur in iure accreſcendi perpendendo in ſucceſſionibus, alijſqúe iuris negotijs.

Cap. 10.

1 *Coniunctio quid. Qui item diſiuncti & coniunctionis diuiſio. nu. 2.*
3 *Verborum coniunctio quod modus ſiat.*
4 *Coniunctio legalis alia, alia hominis quæ.*
5 *Coniunctio hominis quæ, ea duplex, conuentionalis, teſtamentaria.*
6 *Coniunctio fit re, verbis, aut vtroque modo. Et re coniuncti qui.*
7 *Generi quando per ſpeciem derrogetur, & quando non.*
8 *Verbis coniuncti, & re diſiuncti, qui dicantur.*
9 *Coniuncti re, & verbis qui.*
10 *Coniunctionum copulatiuarum exempla, & coniungendi formulæ.*
11 *Coniunctio ius accreſcendi in quibus inducat. Et coniunctionis effectus, & rationes. & nu. 12. & 13.*

1 VT INTELLIGAMVS vtrum coniuncti vel diſiuncti aliqui dicantur, & qui ad partem vacantem properant, & quando ius illis accreſcit, inquirendum eſt de ipſa coniunctione, quæ explicat oppoſitam diſiunctionem. Coniunctio eſt, vt norunt omnes, copulatio, & duorum vel plurium ad vnum proximitas maxima: inde dicuntur coniuncti. Vt diſiuncti ſunt, qui & ſeparati dicuntur, *in l. re coniuncti, in ver. Separatim*, de lega. 3. l. ſi pluribus, de leg. 1. l. ſi ſeparatim, de condit. & demonſt. in l. 1. §. Idem ait, & §. interdum, & l pen. de vſufr. accreſc.

2 P. Coniunctio diuiditur in realem, verbalem, & mixtam [a]. Coniunctio quæ re fit, ſecundum diuerſa negotia in multiplici eſt differentia. Nam dicimus matrimonium, viri & fœminæ coniunctionem [b], eamque realem: vt animorum ex conſenſu per verba de præſenti, verbalem [c]. Et conſummatam, ex vtroque mixtam, Item coniunctas perſonas, ſanguine, vel affinitate, vel amicitia iun-

3 ctas [d]. Coniunctas tabernas [e], & ſic de ſimilibus. Verbis multa coniungimus, vel vnica tractatione, vel dictionibus coniunctiuis, vel alio modo quo poſſit aliquid alicui applicari ita. Eſt & coniunctio dictionum, orationum, locutionum. Cæterum in hac ſucceſſionis & contractuum tractatione, non tam latè vſurpatur coniunctio, quantum patere nominis generalis intelligentia poteſt.

4 Sed ratione originis duplex coniunctio & diſiunctio, vt ait glo. in l. quidam, de pecul. lega. Explicat Iaſon, *in l. re coniuncti*, de leg. 3. nu. 41. dicitur: vel legis, vel hominis. Legalis ea, quę per legis diſpoſitionem inducitur, veluti dum vult lex, diſiunctiuam, *aut, vel,* inter perſonas poſitam, reduci ad copulatiuam & coniunctionem, *&* [f]. Item & legis verbalis & realis coniunctio, vt in exemplo l. ſeruus communis, 66. de acquir. hæred. P. Domini plures vnius ſerui communis hæredis inſtituti, lege coniuncti dicuntur: & ideo vno iubente ſeruo hæreditatem adire, pro ſua parte quidem fit dominus hæreditatis, & cæteris non iubentibus dominis, totius, tacitoque iure omnes aliorum partes ei accreſcũt. Cùm etiam pluribus liberis, ceſſante legitima ſucceſſione, bonorum poſſeſſio

5 deferatur, beneficium edicti perpetui quibuſdam omittentibus, ijs ſolis, qui bonorum poſſeſſionem agnouerunt, portionem non petentium accreſcere, authoritate legis in dubium non venit [g]. Coniunctim enim per legem vocantur, qui ſunt

[a] l. triplex, de verb. ſig. l. re coniuncti, de leg. 3.
[b] l. 1. de ritu nupt. § 1. de pact. pact. l. § pen. de iuſtit. & iu. P. cum ſimil. lib.
[c] § pen. & f. de ſponſ. l. nuptias, de reg. iur.
[d] de quib. in l. ſed & hæ perſonæ, de procurat. P. per interp.
[e] l. 1. de ſeruit. leg. a.
[f] l. f. C. de ver. ſig. ea. in calice, de conſecrat. diſt. 2. explicat Iaſon tacitus, in l. re coniuncti, nu. 41. 42. 43. de leg. 3.
[g] l. vni quam non petentium accr. lib. 6. C. ut ex 1. 1. § ſi nemo, ad ſcna. Tertyl.

qui ſunt eiuſdem gradus, vt diximus in ſucceſſionibus ab inteſtato. Coniunctio ab homine fit, quando is per ſuam diſpoſitionem complectitur copulatiuè duo vel plura, vel in vltima voluntate, vel in conuentione ſeu contractu. 1
Vnde quædam hominis cõuentionalis, quædam teſtamentaria dicitur coniunctio. Conuentionalis in contractu conſideratur [a], quæ poterit intelligi ex iis quæ dicemus de coniunctione teſtamentaria, quæ inuenitur vel circa inſtitutionem, vel ſubſtitutionem [b], vel legata, aut fideicommiſſa [c]. Coniunctionis materia ex qua cõſtat, & vnde cõtraria diſiũctio cõſiſtit, vel ex re, vel ex verbis 6
vel ex re & verbis [d]. Paulus, in l. re coniuncti, 87. de lega. 3. explicat his verbis. *Re coniuncti videntur, non etiam verbis, cùm duobus ſeparatim eadem res legatur, tum verbis, non etiam re: Titio & Sero fundum æquis partibus do lego.* Et coniuncti re qui concurſu partes faciunt [e]. Poſſuntque eſſe coniuncti re, qui & verbis diſiuncti 7
dicuntur [f]. Re coniuncti tamen non dicunt, quibus eadem quantitas legata eſt, ſi verbis ſeparentur, ſed potius multiplicata ſumma videtur: niſi de contraria voluntate appareat [g]. Vbi autem verba coniungunt, & rei coniunctio eſt, quantitas vno ſola debetur [h]. Quòd autem quidam putant, *in ſtipulationibus, mihi decem, & Titio decem promittis* [i], eſſe quãtitatis coniunctionem, falluntur, quùm tantum decem cenſeantur in promiſſione: non ea ratione, quia coniunctim promiſſum ſit, ſed quia quòd pertinet ad tertium, ſtipulatio alteri facta, ſi noſtra non intereſt, inutilis ſit [k]. Neque etiam re coniuncti dicentur illi, quorum vni genus, alteri ſpecies relicta eſt: quia ſpecies ſubducta de genere, in genere non continetur, & per ſpeciem generi derrogatur [l]. Attamen rectè dicuntur re coniuncti, quorum vni totum integrale, quod non niſi cum ſuis partibus tale dici poteſt, vt domus: alteri verò pars legata eſt [m]. Si tamen totum, partium diſſectione facta nomen retineat, non erunt re coniuncti [n]: præterquam, ſi poſt partes legatas, totum alicui poſteà legetur, iuxta l. Meuio, 42. de lega. 2. Contrà quam accidat, quando alicui primùm hoc totum, & poſteà alij pars legatur [o]. Eò quòd per ſpeciem, vt dictum eſt, generi derrogetur [p].
Verbis coniuncti dicuntur, quos verborum à teſtatore prolatorum complexus, portionibus pro indiuiſo factis, ad eãdem rem coniunctim vocat [q]. Portionum appoſitio facit diſiunctos re, & ita re non ſunt tunc, ſed verbis coniuncti [r]. Exigimus tamen propter ius accreſcendi, ita fieri. Nam ſi partes diſcretæ ſint, ceſſat ius illud [s]. Re & verbis coniunctos ex iſtis intellige, ſi vtroque modo coniuncti inueniantur. Idque planum magis fiet, ſi formulas coniunctionis, vel à lege vel ab homine prolatas, excutias. In verbis, vel ſcriptis vel prolatis. Etenim & re & verbis coniunctio fit dictionibus vel prolatis, vel ſcriptis. Coniunctiones copulatiuas vel norunt grammatici eſſe, *&, q, cum, &c.* quæ & 10
vim ſuam apud Iuriſconſultos retinent in eadem oratione [t], nõ ſi inter duas vel plures: quo caſu vim ſuã amittit copula quòd pertinet ad vim iuris accreſcendi [u]. Coniunctio quippe verbalis inducitur ex vnitate ſermonis [x], ex collectionis & pluralibus dictionibus [y]. Exemplum coniunctionis realis, *fundum Sempronianum Titio lego, Eundem fundum Caio lego* [z]. Verbalis & nõ realis exemplum, *Titio & Sero fundum æquis partibus do lego* [a]. Vel, *Titius & Meuius ex parte dimidia hæredes ſunto* [b]. Vel, *Titius cum Meuio ex parte dimidia hæredes ſunto.* Poſſũt &, inquit Paulus, detrahi articuli & copulæ. *&, que, cum,* & ſimiles [c]: veluti, *Lucius Titius, Publius Meuius, hæredes ſunto.* Sed ratio eſt, quia coma ſeu inciſum, poſitum in oratione poſt *Lucius Titius*, habet vim coniunctionis. Vt quando etiam in oratione plura coniungenda ſunt, coma habet vim coniunctionis, & vt ſi dicamus, domini, ſerui, liberi, parentes interfuerunt, idem eſt ac ſi diceremus, domini & ſerui, & liberi & parentes interfuerunt. Alia exempla eorum, qui re tantùm coniuncti dicantur, verbis autem diſiuncti, vt ſi Titio primùm lego Stichum, deinde eundem lego Meuio. Nam Titius & Meuius verbis dicantur diſiuncti & ſeparati, re autem coniuncti [d], cùm non videatur fuiſſe teſtatori animus adimendi primo [e]. Verbis autem tantùm coniuncti dicentur, & diſiuncti re, ſi dictum. *Titio & Meuio pro æquis portionibus, lego* [f]. Porrò, vt coniuncti re dicantur, neceſſarium eſt vnam eandemque rem, vel vnam eandemq,

[a] de contentionali tractat Iaſon, ad l. re coniuncti, nu. 44. & interp. & Bar. in l. ſimbi & Titio, de verbor. oblig. P.
[b] l. vni §. Iuſtianus teſtis, de ead. tollend. C.
[c] d. l. vni §. vbi autem, l. 2. & notat. de vſufr. accreſc. P.
[d] l. triplici, 141. de verb. ſig.
[e] d. l. vni §. vbi autem, verſ. *ſic verò non omnimodo*, ſi hortadianum, C. de lega. §. ſi eadem res eodem apud Iuſtin. l. coniunctim, de leg. 3. l. 1. §. ſacerdotes, & l. 2. de vſuf. accreſc. P.
[f] l. ſicut §. 1. quib. mod. vſuf. amitt. l. ſi pluribus, de leg. 1.
[g] vt in l. ſi pluribus, 45. de lega. 1. quingentis, 12. de probat. P.
[h] l. ſi quis teſtamento, 82. de lega. 1.
[i] l. ſtipulatio iſta, 38. §. alteri, verſ. *cum quidem*, l. cum qui ita ſtipulatur, & l. ſimbi & Titio, de verbor. obl. P.
[k] d. l. ſtipulatio iſta, §. alteri, de verb. obl. l. quotieſcunq. §. ſi de re, de act. P. l. vt inter C. de iur. fiſc. l. ſi quis ſtipul. §. alteri, ead. apud Iuſtinia.
[l] l. verum, §. fulcitiſſimo, & l. ſeruus vt bonis, §. fin. de leg. 3.
[m] l. ſi alij, de vſuf. leg. P. l. idem Neratius, §. fin. cum duabus, ſeq. de vſufr. accreſc. P.
[n] l. quod in rerum, §. penult. de leg. 3.
[o] l. cum quidam, C. de lega.
[p] d. l. verum, §. fulcitiſſimo & d. l. ſeruus verbatim, §. fin. de reg. iur. 6.
[q] l. triplici, de verb. ſig. l. hominibus, §. quibus de lega. 1.
[r] l. vni §. vbi autem, verſ. *ſin autem omnes*, de ead. tollend.
[s] l. recte dicimus, de verb. ſig. P.
[t] d. l. triplici, vide l. ſi eum, §. 1. quib. mod. vſuf. amittat. §. ſi eadem res, de lega. 2. l. ſi quis Titio, de vſufr. accreſc.
[u] l. de his qui ante apertas P.
[x] d. l. triplici.
[y] l. ſi pro filio, de vulga.
[z] vide Iaſon. in l. re coniuncti, nu. 17. de lega. 3.
[a] d. l. re coniuncti.
[b] d. l. triplici.
[c] d. l. triplici.
[d] §. ſi eadem res, de lega. apud Iuſtin. l. eadem eſt, & §. fin. de vſuf. accreſc. P.
[e] l. ſi pluribus, de lega. 1.
[f] l. ſi ita quis, de hared. inſtit.

eandemque rei portionē, legatam vel relictam esse duobus vel pluribus [a]. Nam si quis ita dixerit, *fundi dimidiam portionem lego Titio: alteram Mevio*, illi nec re, nec verbis coniuncti erunt [b]; sed omnino & re & verbis disiuncti seu separati. Re & verbis ita potest etiam dici coniūctio, *Titio & Mevio Stichum lego* quia vtrique sic in solidum eadem oratione verborumque conceptione legatum videtur, & concursu faciunt partes [c]. Cæterùm istæ coniunctiones non omnium negotiorum faciunt eandem resolutionem, sed eorum quæ idonea sunt ad suscipiendum coniunctum. Et proinde in vltimis maximè voluntatibus, in quibus pluribus quis legare vel relinquere potest, locum habet. At in stipulationibus, non ita: nam in illis natura contractus repugnat, quia alteri nemo stipulari potest: ideo nec cōcursus, nec ius accrescendi semper locum habet in illis [d]. Fines & effectus coniunctionis adferūtur 3. à Barth. in l. re coniuncti, de leg. 3. nu. 19. quem aliqui in aliquibus improbant. Dico tamen ex coniunctione inductum, vt ad vnam rem duo vel plures vocati videantur, ex concursu æqualiter diuidendam [e]: quia pro eadem persona coniuncti habentur, propter sermonis vnitatem [f]. Alius effectus, in substitutionibus familiaris, vt substituti inuicem in reciproca substitutione, secundum ordinem coniunctionis factæ in institutione, censeantur vocati ad deficientis partem [g]. Postremus & præcipuus vt ex coniunctione fiat ius accrescendi, & non decrescendi [h], de quibus mox dicendū est. Rationes autem quæ in iuris accrescendi tractatione adferentur, huic coniunctioni adiungere licebit. Æquum etiam & iustum visum est, vt quos voluntas testatoris sermonibus coniunxit, ex eius voluntate coniunctos existimemus. Nemo enim dixisse existimandus est, quod mente prius non agitauerit: nec aliud, quàm quod vox significat [i].

a vt in l. Mevio, de legat. 2.
b l. & proculo, eod.
c l. coniunctim, de legat. 1. d. 9. si eadem res, l. quidam relegatus, 5. fi. iuncta l. verum, de reb. dub. l. si mihi & Titio, de legat.
d l. si mihi & tibi, & l. stipulatio ista, 9. alteri, de verb. oblig.
e l. si quis Titio, 8. de vsufr. accresc. l. interdum de hæred. instit. in fi. plane, in fi. de legat. 1.
f l. vnica, 9. huius, de cad. toll. C.
g l. cohæres 5. diffentias de vulga.
h l. triplici, de ver. sig. l. re coniuncti, de legat. 3
i Labeo, de supell. legat. P.

De iure accrescendi & non decrescendi. Cap. II.

1 *Ius accrescendi & decrescendi ex prouisione legis nascitur.*
2 *Accrescendi ius quid, & diuisio, in non decrescendi & accrescendi.*
3 *Ius non decrescendi quid, & eius cum iure accrescendi differentiæ. & nu. 4.*
5 *Accrescendi iuris res, ex contractu, iudicio, & hereditariæ.*
6 *Iurisdictiones vtuntur iure accrescendi.*
7 *Ius accrescendi quale inter coniūctum vocatos ad successionem cōiunctione legali.*
8 *Ius accrescendi inter coniunctos voluntate hominis, quomodo locū habeat. & seq.*
9 *In iure accrescendi quando portio portioni vel personæ accrescat.*
10 *Verbis coniuncti vtuntur iure accrescendi.*
11 *Re & verbis simul coniūncti, quomodo iure accrescendi vtantur.*
12 *Disiuncti num vtantur iure accrescendi.*
13 *Ius accrescendi in quibus casibus locum non habeat. & seq.*
14 *Fideicommissaria restitutio non habet ius accrescendi, contra directa: & quare.*
15 *Ius accrescendi prohiberi potest à testatore expresse vel tacitè. Nec habet locum inter succedentes diuerso iure: vel si contra voluntatem testatoris succedant. nume. 16. & 18.*
17 *Alimentorum causa relicta quare non admittant ius accrescendi.*
19 *Ius accrescendi non habet locum post aditam hæreditatem, quomodo intelligatur & exceptiones.*
20 *Ius accrescendi an inductum iure 12. tabul.*
21 *Ius accrescendi & non decrescēdi quādo inuitis & cū aut sine onere iungat partē.*
22 *Ius accrescendi an pro virili, an alio modo pro portionibus accrescat.*
23 *Coniunctorum qui præferantur, an re tantùm, an verbis tantùm, an vtrinque coniuncti: & num coniunctus præferatur substituto vulgari. Num. 24. 25. & 26.*
27 *Coniuncti post substitutum vocantur, si deficiat.*

28 *Iuris accreſcendi finis, effectus, & rationes. nu. 29.*

DVO SVNT quæpendent ex coniunctione hominis 1
vel legis, ius accreſcendi videlicet & decreſcendi, quæ ex prouiſione legis oriuntur [a], ex qua coniunctus ad portionem vacantem coniuncti, veluti ex ſubſtitutione teſtatoris, vocatur [b]. Eadem ferè ratione, qua leges ſubſtitutiones vulgares admiſerunt aliquando, ne voluntates defunctorum irritæ fierent & caducæ [c]. Vocat & Iaſon ius accreſcendi, tacitam ſubſtitutionem [d]. Et iure quidem Pandectarum, ius non decreſcendi à iure accreſcendi diſtinctum nomen non habebat, ſed accreſcere dicebatur & quod non decreſceret [e]. Iure tamen codicis, diſtinctum nomen decreſcendi habuit [f]. Ius accreſcendi, eſt ius quo portio non agnita vel defecta iuſta agnitione, portioni agnitæ, vel perſonæ habenti portionem accedit, vel communicatur [g]. Ius accreſcendi, generali nomine, in ius accreſcendi, & ius non decreſcendi diuiditur. Ius accreſcendi iam definitum eſt, in quo portioni portio accedit non agnita vel defecta domino, ſeu repudiata [h], vel quæ pro non ſcripta habeantur [i]; vel verè caduca fit [k]. Et ita portio portioni, regulariter dicitur accreſcere [l]. Et vt dictum, aliquando perſonæ: vt in vſufructu coniunctim pluribus legato, cuius pars repudiante vel deficiente vno, defertur vſufructuario coniuncto, non domino proprietatis [m]. Ius non decreſcendi eſt, ius quo portio non acceptata à coniuncto per concurſum, remanet apud coniunctum aliam portionem habentem [n]. Differunt autem, vt venientibus iure accreſcendi, inuitis non accreſcat portio delata deficientis [o]: contrà, ſi veniant per ius non decreſcendi [p]: quia is cui totum ab initio delatum eſt, partem acceptare, partem verò repudiare non poteſt [q]. Quod tamen intellige de legatis, vt portiones non accreſcant niſi volentibus. Si enim quæſtio ſit de hæreditate, & inuitis tunc adeuntibus, deficientis portio accreſcit, d. l. vni. §. vbi autem, de cad. toll. Quia nemo pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus in paganis decedere poteſt, l. ius noſtrum, de reg. iur. Et ita explicat Iaſon, *in l. re coniuncti*, nu. 5. de lega. 3. Item 4
2. qui veniunt per ius accreſcendi, tenentur ſubire onus delatæ portionis [r]: non etiam qui iure decreſcendi eam nanciſcuntur [s]. Sed & *in eo* 3. diſtant, quòd ius accreſcendi habet locum inter re coniunctos [t]: ius verò non decreſcendi, inter verbis vel mixtim coniunctos [u]. Et vt Paul. Caſtr. ait, in l. vni. §. his ita, de cad. toll. ij, inter quos ius accreſcendi locum habet, dicuntur diſiuncti, vt quando legatur eadem res in diuerſas portionibus. Res de quibus quæritur, an habeat in illis locum ius accreſ- 5
cendi, ſunt vel contractuales, vel iudiciales, vel hæreditariæ. Sic in contractibus, quibus natura conuentionis non repugnat, locum habet ius accreſcendi aliquo modo [x]. Notat enim Iaſon [y], ius quidem accreſcendi, quod inducitur ex coniunctione verbali inter coniunctos verbis tantùm, non habere locum in contractibus [z]: verumtamen ius non decreſcendi, quod cauſatur ex coniunctione reali, habere [a]. Et hanc quæſtionem Iaſon per diſtinctiones diſtinctam vide apud Barthol. ad d. l. re coniuncti, num. 65. Et ad eandem Iaſon. nu. 195. Sic inuenies inter liberalitatis imperialis ſocios, in certo caſu eſſe locum iuri accreſcendi, ratione partis [b]. Et *in* ſtipulationibus, ſi interſit eius, qui ſibi & alij ſtipulatur, alij acquiri [c], & in emptione [d], in aſſignatione libertorum [e]. Item coniunctione legali & hominis iunctis, in ſtipulatione: vt ſi ſeruus qui plurium eſt, Titio & Seio dominis ſtipuletur, vno nolente, alteri volenti accreſcit repudiantis pars [f]. In donationibus quoque cauſa mortis [g]: quamuis *in* mortis cauſa capione locum non habeat [h], in quo reprehenduntur Bartho. & Paul. Caſtren. aſſerentes contrarium, per Imolam, Raphaelem,

[a] l. ſi in teſtamento, an ſi de vulg. P.
[b] l. 6 Titio & Mœuio, §. 1. de legat.
[c] l. vnica, in prin. de cad. toſſen.
[d] Iaſ. in l. re coniuncti nu. 134. de lega. 3.
[e] l. hæc ſcriptura, §. ſi de cond. & demonſt. P.
[f] l. vni. §. vbi autem verſi *ſin vero non ſomer*, de cad. toll. C.
[g] probant finitionem l. 2. & 4. de vſufr. accreſc. l. ſi ſeruus cõmunis, §. ſi de acquir. hæred. l. ſi ex pluribus, de legat. hæred.
[h] vt in quæſtione l. ſi minor 25. annis, &c. de acquir. hæred. P.
[i] vt in l. vnic. § pro ſecundo, de cad. toll. C.
[k] in d. l. vni. §. in nouiſſimo.
[l] l. ſi totam, de acquir. hæred. P.
[m] in l. ſi Titio, in fi. & l. interdum accreſcendo, de vſufr. P. l. & an eadem, in fine princ. de re iudic. P.
[n] d. l. vni. §. vbi autem verſ. *ſin verò*
[o] d. l. vni. §. vbi autẽ l. ſi manot 25. an. de acquir. hæred. P.
[p] l. nemnem, de lega. 2.
[q] d. l. nemnem, & l. cui fundus, de condit. & demonſt.
[r] d. l. vni. §. pro ſecundo.
[s] d. l. vni. §. vbi autẽ verſ. fina.
[t] d. l. & eod. §. verſ. *ſin vero pure.*
[u] d. §. vbi autem.
[x] l. fundus, de contr. empt.
[y] l. ſi ad l. re comunitatem 129. de leg. 3.
[z] per l. ſi mihi & Titio, de verb. oblig. P.
[a] l. proximum, communi diuid. P. Et hæc eſt communis opinio. Bart. in d. l. ſi mihi & Titio.
[b] l. ſi liber imperialis, de collat. lib. C.
[c] d. l. mihi, & Titio, & ibi Bart.
[d] l. fundus ille, de cõtrah. empt. P.
[e] l. vtrum, de aſſign. liberto P.
[f] l. item ſi communis ſeruus, de ſtipul. ſerv. P.
[g] d. l. vni. §. hæc omnia
[h] pen. in princ. de donat. & l. 110. P.

phaelem, Alex. & Aretinum, in d. l. ſi mihi & Titio, de verb. oblig. P. Et num in emphiteoſi ius accreſcendi locum habeat, videbis fuſè tractatum per Bartho. & Dyn. in d. l. ſi mihi & Titio, & per Cynum,
6 in l. 1. quan. non peten. par. C. Iudiciales res quæ admittunt ius accreſcendi, in ipſa iuriſdictione conſiſtunt. Nam inter collegas in iuriſdictione ordi-
7 naria, habet locũ ius accreſcẽdi [a]. In cauſis ſucceſſionis quoq; ius accreſcẽdi maximè locũ habet vel inter cõiunctos cõiunctione legali tantũ, & inter coniunctos voluntate hominis. Lex vel ſtatutum vocat ſucceſſores ab inteſtato, & facit locum iuri accreſcendi in coniunctione exiſtentibus, & in eodem gradu [b]. Sic in aliis, in quibus conuenit finitio coniunctionis legalis, quę eſt quando plures coniunctim ad acquiſitionem alicuius rei à lege vocantur [c]: vt ſi teſtator legat ſeruo plurium dominorum, illi plures domini vocantur ad acquiſitionem legati facti ſeruo [d], pro parte. Cæterùm in hac coniunctione, ſi legati facti de proprietate rei ſeruo, alter dominum nolit partem, alter non accreſcet [e]: quamuis in legato ſeruo facto vſufructus contrarium reſponſum ſit [f]: niſi cum coniunctione legali, eſſet & coniunctio hominis [g]. Alia legalis coniunctio, in qua habet locum ius non decreſcendi, in l. hacedictali. §. his illud, de ſecun. nupt. C. & ibi per Bald. Alia in hæredibus pluribus vnius legatarij morientis, in qua reſpondet Pomponius, *Legatarius pro parte acquirere, pro parte repudiare non poteſt: hæredes autem eius poſ-*
8 *ſunt, vt alter eorum partem ſuam acquirat, alter repudiet* [h]. Inter coniunctos ex voluntate hominis, coniunctiones & diſiunctiones diſtinguunt ius accreſcendi. Inter coniunctos re tantùm, coniuncto deficiente, locus eſt vt dixi, iuri non decreſcendi, non iuri accreſcendi [i]. Quia cùm ſolidum ſingulis ab initio relictum ſit, altero non concurrente ex
9 coniunctis, nihil verè dicitur accreſcere, ſed potius nõ decreſcere [k]. Excipiuntur tamen re tantùm coniuncti in vſufructu, qui ſi poſt agnitionem alterius ab altero deficiat, accreſcit coniuncto [l]. Quia cùm concurſu ſemel diuiſus ſit vſufructus, & ita ab altero decreuerit, quando iterum acquiritur accreſcere intelligitur [m]. Vnde prior differentia inter vſumfructum & proprietatem coniunctim legatis, colligitur: vt ille iure accreſcendi quæratur; hæc, non niſi iure non decreſcendi. Cui aliæ annectuntur. 2. Namque differunt, vt ius accreſcendi quando in proprietate recipitur, tranſeat in hęredes [n]: at in vſufructu, non transferatur [o]. Nempe quòd vſusfructus ſit perſonalis, & cum perſona extinguatur [p]. Tertia quòd in proprietate portio vacans accreſcit portioni [q]. in vſufructu verò, accreſcit perſonæ [r]. Quarta, quia in proprietate ceſſat ius accreſcendi poſt agnitionem portionis [s]: in vſufructu verò, etiam poſt agnitionem ius accreſcendi locum habet [t]. Et
10 hæc ad re tantùm coniunctos pertinent. De verbis autem tantùm coniunctis proculdubiò receptum eſt, eſſe locum inter eos iuri accreſcendi [u]. Cùm enim ſolidum verbis coniunctis tantùm, relictum non ſit, omne quodcunque portioni accedet, eidẽ accreſcere intelligitur: niſi forſã partes omnino diſcretæ & ſeparatæ ſint, inter coniunctos [x]. Quia tunc quælibet pars facit
11 ſuũ proprũ totũ [y]. Porrò inter re & verbis ſimul cõiũctos, ſi vnus ex cõiũctis nõ cõcurrat, erit locus iuri nõ decreſcẽdi [z]. Quia cũ cõcurſu partes fiãt inter re & verbis coniũctos, ſolidũ ſingulis ab initio relictũ intelligit [a]. Et hæc de
12 coniũctis. De diſiũctis nũc dicẽdũ, nũ habeat locũ inter illos ius accreſcẽdi. Qua in re diſtinguẽdũ inter legata, & hæreditatẽ. Nã iter diſiũctos õnino, q ſũt ſeparati verbis & re ſeu portionib[b], in legatis nõ eſt locus iuri accreſcẽdi [c]. At iter hẽdes ẽt oĩo diſiũctos, erit locus [d]; ne vnus & idẽ decedat ꝑ parte teſtatus, & ꝑ parte inteſtat[e] [d]. Excepta militis, q ita pro parte inteſtatus eſſe ſit, hæreditate [e]. Itẽ abſurdũ eſt, vnũ partẽ hæreditatis eiuſdẽ agnoſcere, &

a l. 1. & ibi Bald. de off. conſulum, P. l. imperatores, & l. ſi magiſtratus, & ibi Angel. & Imola, de appellat. Bald. in d. l. vnica vlt. queſt. quando non pet. par. C. Iaſo in l. re coniuncta, nu. 137. de leg. 3.

b l. 1. §. ſi nemo, ad ſenatusconſ. Tertyll. P. l. ſi ex plurib. de ſuis & leg. hæred. P. l. 3. §. f. cum ſeq. ff. de bon. poſſ. P. l. vni. quan. non peten. & ibi inter p. Iaſon. d. l. re coniuncta, nu. 43. Plura de hac coniunctione legali apud Bart. ibi nu. 59. 60. 61.

c in l. 2. §. idem aut, de vſufr. accreſc. P. l. ſi ſeruus communis, de acq. hæred. P. l. verum, §. ſi duo, pro ſoc. P.

d l. & Proculo, 19. de leg. 2. & hæc eſt ſententia glo. in d. l. & Procul. & Iaſon in l. re coniuncta, nu. 43. de leg. 3.

e l. 1. §. idem aut, de vſufr. accreſc.

f l. item ſi communis ſeruus, de ſtip. ſeruo P. Bar. ad d. l. re coniuncta, nu. 68

g l. legatarius, 38 de legat. 2.

h l. vni. §. vbi autem, verſ. *ſin vero*, de cad. toll. ſic.

i d. §. vbi autem, verſ. ſic.

k l. 1. §. interdum, de vſufr. accreſc. ſicut, §. quib. mod. vſuff. amitt. P.

l inde Neratius, de vſufr. accreſc. P.

m d. l. vni. §. his ita, l. ſi ex pluribus, de ſuis & leg. hæred. l. hæc ſententia, §. de cõd. & demon. P.

n d. l. vni. §. liberatis-bus.

o §. ſimitur, de vſufr. d. ſicut. §. ſimitur, quib. mod. vſuff. amitt. P. l. in omnibus, de reg. iur. P.

p §. ſimitur, de vſufr. d. ſicut. §. ſimitur, quib. mod. vſuff. amitt. P. l. in omnibus, de reg. iur. P.

q l. ſi. coram, de acq. hæred P. l. ſi Titio, de vſufr. P.

r d. l. ſi Titio, in ſi & l. interdum, de vſufr. l. accreſc. P.

s l. §. interdum, eod. l. ſimilior 25 annis, de acq. hæred P.

t l. inde Neratius, §. f. & l. §. interdum, de vſufr. accreſc. l. ſi Titio, de vſufr.

u d. l. vni. §. vbi autem in princ. l. Mevio, de legat. 2. l. ſi ita quis hæredes de acq. hæred P. Iaſ. ad d. l. re coniuncta, nu. 88

x l. 2. ſecundum vnum intellectum quibus mod. vſusfruct. P. huiuſmodi, §. quib. de leg.

y l. rectè dicemus, §. inde de verb. ſig. l. ſi eadem, de oĩ aſſeſ-

b P. 2. Iaſ. in d. l. re coniuncta, nu. 90. a l. ſi mihi & tibi, & l. ſi duob. §. fi de leg. 2. l. coniunctim, de legat. 3. b l. 1. verſ. de vſufru accreſc. P. l. & Pe culo, de legat. 2. c l. vni. §. his ita, de cad. toll. C. l. hæredes ſive partibus, de liber. inſtit. P. d. l. ius noſtrum, de reſtit. P. §. non autem de hæred. inſtit. e in l. ſi duob. de mil. teſtam. P. l. 2. C. eod.

partem reſpuere [a]: cùm ſucceſſio ius ſit [b], & ius indiuiſibile [c]. Et proinde pro parte adiri, & pro parte repudiari non poſſit [d]. Subinde, cùm hæres repræſentet perſonam defuncti, & pro eadem perſona habeantur [e]: fieri nequit, vt pro parte hæres repræſentet, & pro parte non repræſentet defunctum partem adeundo. Quod tamen accideret, ſi iure accreſcendi pars vacans non deferretur hæredi [f]. Sequeretur & aliud iure abſurdum [g], vt vna eademque res diuerſi iuris cenſeretur [h]. Refe- 13
runt interprætes, potiſſimùm Barth. & Iaſon, in d. l. re coniuncti, caſus quoſdam, in quibus ius accreſcendi locum non habet: quorum aliquos recẽſebo. Primus erit, in diſpoſitionibus limitatis: limitata enim cauſa limitatũ producit effectum [i]. Nec ad rem facit quod agitant interprætes, quòd filia quæ dote contenta eſſe iubetur, vel cui relictum aliquid, filio fratre generaliter hærede inſtituto & repudiante hæreditatem, non obſtante illa renuntiatione, vel excluſiua voce ſeu limitatiua, quod tantùm dotem vel relictum accipiat, ſuccedat ſi velit in bona vniuerſa repudiata: illud namque, vt opinor, non iure accreſcendi, ſed ratione ſucceſſionis ab inteſtato repudiante hærede, fit. Proximior namque filia eſt, ſublata teſtamenti cauſa; & cauſa inteſtati oritur, repudiante hærede ſine ſubſtituto hæreditatem [k]. 2. Quando portio redditur vacans, non ipſo iure, ſed ope exceptionis [l]: quamuis Iaſon in contraria ſit ſententia, in d. l. re coniuncti, num. 266. & 267. per textum in l. hac conſultiſſima, §. ex imperfecto, in ver. *Sed liberis accreſcere*, de teſtam. c. Quem tamen puto textum, ipſo iure vacantem portionẽ habere, non per exceptionẽ. Tertius, in fideicommiſſaria ſubſtitu- 14
tione; in qua, ſi vnus ex fideicommiſſarijs repudiaret partem ſuam, non fieret locus iuri accreſcendi alijs [m], contra quam accidat in ſubſtitutionibus directis. Nam in directa ſubſtitutione, ideo eſt locus iuri accreſcendi [n]; ne pro parte teſtator decedat teſtatus & pro parte inteſtatus: quæ ratio in fideicommiſſaria ceſſat, nam hęres inſtitutus partem repudiatam conſequitur: ita cùm in ea parte teſtator habeat hęredem [o], alteri non accreſcet [p]. Et huic ſententiæ adſtipulor, quamuis in contraria videatur ſententia Iaſon, vbi ſup. nume. 169 per l. filiusfamilias, 117. §. diui Verus, de lega. 1. quæ tamen contraria eſt ex diametro ſuæ ſententiæ, in illis verbis, *Cùm poſſit die fideicommiſſi cedente ſui iuris conſtitutis, ipſis reſtitui: vel ſi aliquis ex his deceſſerit, non omnibus*. Minuſq; ad rem facit, quod citat 2. loco ex l. vni. §. pen. de cadu. toll. dum inibi ſcribitur, dicta in conſtitutione antèà de iure accreſcendi, habere locum in omni vltima voluntate, & in omni relicto, etiam in codicillis, in quibus relinquitur, vt Iaſon ait, fideicommiſſum. Etenim ille §. pen. loquitur de idoneis ad recipiendum ius accreſcendi [q], & in quibus non repugnant iura, quorum correctio non eſt temerè facienda [r]. Quartò non habet 15
locum ius accreſcendi, ſi teſtator expreſſè vel tacitè prohibuerit. De voluntate expreſſa, potiſſimùm in legatis [s], dubium non eſt, ſi alius quàm conuentos capere poſſit quod vacat, & teſtamentum ſubſiſtere poſſit; alioquin nequaquam. Nam vt monui, vel in totum corruit diſpoſitum, vel ad inteſtati cauſam recidit; ne quis pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedat. Tacitè porrò videtur prohibere teſtator, ſi teſtando det ſubſtitutum vulgarem [t]. Hæcque notant interprætes, per illa verba, *inſtituo talem in ſua legitima, & quod aliud petere non poſſit*, teſtatorem videri prohibuiſſe ius accreſcẽdi [u], etiam ſi reduceretur res ad cauſam inteſtati. Quod poſtremum tamen non facilè probauerim, quùm recidente re in cauſam inteſtati, non quæramus de iure accreſcendi ex cauſa teſtati. Quia quinto loco inter ſuccedentes diuerſi iuris 16
non habet locum ius accreſcendi [x]: ne vna & eadem res diuerſo iure cenſeatur [y]. Quemadmodum neque in diuerſis hęreditatibus obtinet [z]; aut ſi à diuerſis hæredibus, diuerſis legatarijs relinquitur [a]. Sextò, ceſſat ius accreſ- 17
cendi, quando pluribus eſt relictum in cauſam alimentorum [b]: quia cauſa alimentorum non eſt iterabilis [c]. Septimò, in eo qui habet legatum contra voluntatem teſtantis [d]. Reliquos caſus vide apud prædictos interprætes Bar- 18
thol.

[a] d. l. vni. §. hisita.
[b] l. hæreditas, de reg iur. & l. hæreditas appellatio, 119. de verb ſig.
[c] l. 1. de reg. iur. P.
[d] l. 1. & 2. de acq hær. P. l. nemini, de leg. 2.
[e] §. 2. de iureiur. à mor præſti in auth. glo in l. cùm a matre, C. de rei vendi.
[f] glo in l. 2. de præto. ſt. pol P.
[g] l. eum quæ des, de vſur ap. P. & quia ea, de priuileg.
[h] Bald. in l. 1. in vlt. col. de fec. nupt. C. per l. Lucius, §. quæ habebat, ad Treb. P.
[i] l. in agris, de acquir. dom P. l. age cũ germano, C. de tranſ. §.
[k] l. ſi nemo, de reg iu. P. de hac quæſt. Iaſon, in d. l. re coniũct. nume. 163.
[l] l. ſi duo patroni, & ibi glo. in verb. *neceſſe eſt*, de inoffic. teſt. P. & ibi Bald. Albert. & alij facit l. vnum ex familia. §. ſed ſi vno verſ. *verum*, de leg. 1.
[m] Ioan Petr. de Ferr. in prac. de for. lib. quo agitur ex fideicommiſſione, in gloſſis ſuper l. 1. §. ſed & quæres, & l. cogn. §. ſi quis hæres, & §. Metianus, & §. idẽ Metianus, ad Treb. P. Iaſ. in d. l. re coniunct. nume. 168. & ibi Bart.
[n] d. l. vni. §. ius ita.
[o] l. 1. §. fin. ad Treb. P. l. fin. C. eod.
[p] auth. ut gradatim de monet. & honor.
[q] l. 1. C. de inoff. dot.
[r] l. dominus, §. 1. & ibi glo. ſ. de vſufr. P.
[s] l. 2. §. ſi duo, de bon. poſſeſſ. ſec. tab. P.
[t] Bart. in l. poſt filii de inoff. teſt. & in l. quoniam, §. ſi duo, de hæred. inſtit. & adi. ſi quis proponat, per illum text. ad Treb. P. in l. ſi diſputetur, §. ex aſſe, cum ſeq. concordantijs, de vulg. Paulus ſententię repugnat Alex. in d. l. ius primitus, ſe vſu col. & in l. quoties, de hæred. inſtit.
[u] l. ſed cum patrono, in princ. de bonor. poſſeſſ. Salicet. in vni. quam non petent. par. C.
[x] contra l. eum quæ des, de vſur ap. P. l. ſi de calumnia
[y] l. ſi ſub conditione, in ſi quibus modus ſuſ. annexa
[z] l. pen. in fin. glo. de vſuf. acc. ele
[a] l. dominus, & ibi glo de vſufr.
[b] l. alimenta, §. hæc lex, de alt. & ſub. leg. P.
[c] l. mulieri & Titio, in fine, iuncta glo. de cond & demonſt. P.
[d] l. 1. §. 1. de rei. dicit P.

tho.& Iaſo.in d.l.re coniuncti,vbi & addunt;quod portio iam adita,ſi vacet,non facit locum iuri accreſcendi [a], quodque minus locum habet ex acquiſitorum reſolutione,ſecundum Azonem in Summa tit. de aſſigna. liber. Bald.n.auth.ſi quas ruinas,C.de ſacroſ. eccleſ. aut poſt emolumentum alteri quæſitum [b]. Vt nec poſt aditam hæreditatem [c]. Quia ius accreſcendi euaneſſit adita hæreditate [d]. Quam tamen regulam limitant Bartol. & Iaſ. numer. 176. & ſequent. ſex modis, de quibus eum videto. Diſputant aliqui poſt Accurſium, in l. Celſus, 29. in §. fin. & gloſſ. final. de legat. 1. num ius accreſcendi à iure 12. tabula.vel græcorum
21 manauerit. Ego hoc lubens [1], grauioribus preſſus, prætermitto. Monebo tamen, in iure accreſcendi quædam pro forma obſeruari, quæ tradit Bartho. in d. l. re coniuncti, numero 50. 51. & ſequentib. ſcilicet, quod in iure non decreſcendi,inuitis portio adueniat;(quia legatum ſcindi nequeat [e].)Eaque ſit ex coniunctione reali, ſine onere [f]: ex coniunctione verò re & verbis ſimul, cum onere [g]. In iure autem accreſcendi, inter legatarios accreſcit volentibus tantùm pars [h]; & ſi portio ſit pro non ſcripta alio modo tamen quàm ex delicto deficientis,accreſcit ſine onere [i]: nam ſi pro non ſcripta ſit delicto eius qui capere non poteſt, accreſcit cum onere [k]. At in iure accreſcendi hæreditatis, ſi quis adiuit ſuam portionem, poſtquam portio cohæredis vel repudiatione, vel alio modo cœpit vacare, ſponte videtur ſe hæreditati toti obligaſſe, & portio vacans illa accreſcit inuito [l]. Sed ſi antequam vacaret portio, quis adiuit portionem ſuam:ſi quidem portio in caſu quo vacaret eſſet ei deſtinata per teſtatorem, putà per ſubſtitutionem, tunc accreſcet inuito [m]. Quòd ſi non fuerit deſtinata expreſſè:tunc, aut vacat per reſtitutionem in integrum, & accreſcit volenti tantùm [n]: aut alio modo: & tunc habet locum l. cum hæreditate, de acquir. hæred. P. Sicque putat Bartho. intelligendam l. vni. in §. his ita, de cadu. toll. dum videtur reſcriptum, portionem accreſcere hæredibus inuitis. Accreſcit autem pars in hæreditate cum onere parti, ſi onus appoſitum ſit ſimpliciter [o], aut ſi nominatim omnibus coniunctis fuerit impoſitum [p]: contrà, ſi ab vno nominatim onus ſit impoſitum [q]. Quid autem differant nominatim & ſimpliciter onus relinquere, docet l. 1. §. in ſubſtitutione, ad leg. Falcid. P. Item quando portio vt caduca vel quaſi caduca accreſcit hæredi, accreſcit cum onere [r]: cum diſtinctione tamen l. vni. §. ſed vt manifeſtemus, cum
22 ſeq. §§. de cadu. toll. C. Cæterùm portio, quæ defertur aliis adeuntibus, defertur non pro virili, ſed pro portionibus hæreditatis vel legati [s]. Et proinde quæ accreſcit, eadem actione petitur, qua portio petita vel petenda eſſet quam habet is cui accreſcit [t], quia acceſſorium ſequitur naturam ſui principalis [u]. Huic autem reſolutioni neceſſarium eſt annectamus, cuius ſit hæc petitio; & cõcurrẽtibus re tantùm cõiunctis, & verbis tãtùm coniunctis, & verbis & re ſimul cõiunctis, quis præferatur in cõſequendo hoc iure accreſcẽdi. Planũ enim ex ſuperioribus iã videtur, quod ius accreſcendi non habet locum niſi inter coniunctos, excepta cauſa hæreditatis, & coniunctione legali. Ita remanet ſcrupulus eximendus, quis præferatur in horum concurſu. In quo variatum eſt ab anteſignanis interprætibus. At nos, vt ordine procedamus, diſtinguemus, num concurrant coniuncti eadem tantùm ſpecie coniunctionis cum diſiunctis: vel coniuncti cũ coniunctis diuerſa ſpecie coniunctionis. Quando itaque eadem coniunctione vocati ſunt coniuncti, præferri diſiunctis proculdubiò eſt [x]: & omnes ſimul admitti, vt dictum eſt, pro modo portionem, neque inter eos prælationis quæſtio agitanda [y]. Vbi enim eſt eadem ratio, ibi idem ius conſtituitur [z]. Quamuis quandam diſtinctionem ex Bartholo moneat Iaſon inter verbis coniunctos, ſi vnus minus alio ſit coniunctus, quod vide
24 apud eundem Iaſo. in d. l. re coniuncti, nume. 121. & 122. & 123. In concurſu verò diuerſo modo coniũctorum, ſic ſtatuitur, vt re & verbis coniũctus,

[a] per l. quidam, § fi. quẽ ferunt. famil. ercis. l. 1. §. interdum, de vſuf. accreſc. P.
[b] Bart. in l. ſi mihi & Titio, de verb. obligat. gloſ. in l. mater decedens in ver. ſimiliter, de acquir. hæred. P.
[c] gloſ. in l. ex contractu. de regulis P.
[d] gloſ. in l. ſi duo, de acq. hæred. P.
[e] l. 2. & l. ſeq. de leg. 2.
[f] l. vni. §. ſin autem, de cad. toll. l. ſeparatim, de cond. & dem.
[g] gloſ. in d. §. ſin autẽ ad.
[h] d. l. vni. §. vbi autẽ, d. l. vni. §. in primo.
[i] l. fi. de his qui pro non ſcript. habẽt P.
[k] l. ſi duo, de acq. hæred. P.
[l] l. ſi quis hæres, & l. ſi ex parte, eo. t. P.
[m] l. ſi minor, ſed.
[n] d. l. vni. §. his ita, de cad. toll.
[o] l. qui condẽtus, 2. reſpon. de cond. & demo. P. l. teſtatribus, § Lucio, de legat. 3.
[p] l. Celſus, § fi. & l. fi. de leg. 2.
[q] d. l. vni. § in nomẽ ſimo, & § proinde.
[r] l. libet homo, § cum quis, de hæred. inſtit. P. l. Mœuius, de leg. 2.
[s] l. ſi Titio, § 1. de vſufr. P. l. interdum, de vſufr. accreſc. P. l. & an eadẽ, § cum ſi partem, de re iudic. P.
[t] c. acceſſorium, de regulis in 6.
[u] d. l. vni. §. his autẽ, l. hæredes ſiue partious, & l. ſi liber homo, §. cum quis, de hær. inſtit.
[x] d. l. vni. §. his autẽ, de cad. toll. l. Mœuius, de leg. 2.
[y] l. vni. §. vbi autem, de cad. toll. l. Mœuius, de leg. 2.
[z] l. fi. de conſtit. pecu. P. l. illud, ad l. leg. Aquil. P.

præferatur re tantùm, aut verbis tantùm coniuncto [a], duo enim vincula
sunt vno fortiora [b]. Sic in quæstione institutionis, *Titius & fratris mei filii*
hæredes sunto, portio vnius ex filiis deficientis, accrescit fratribus priusquã
accrescat Titio [c]. At maius dubium est inter interprætes, quando de- 25
functus moritur, relicto ex vna parte coniuncto re tantùm, & ex altera ver
bis tantùm, quis præferatur in iure accrescendi, an verò vtrique æqualiter admittantur: vt ecce, sic scriptum est in testamento, *Titio lego fundum*
Sempronianũ, Caio & Seio lego eundem fundum Sempronianum æquis portionibus.
Caius repudiat vel moritur ante aditam portionẽ, vel ante delatam, quæ
ro cui accrescet eius portio? an Titio re coniuncto, an Seio verbis coniuncto. Trifariam in solutione contenditur. Mihi autem otium non datur refellendi singula, verùm adstipulor sententiæ, vt verbis tantùm coniunctus
præferatur re tantùm coniuncto, propter rationes quas videto cum ad- 26
uersariis rationibus in l. re coniuncti, apud Iasonem, à num. 125. vsque ad
nu. 133. & videtur id probare d. l. re coniuncti. Affinis in dubio erit & quæ
stio, num substitutus vulgaris præferatur coniuncto, vel contrà coniunctus substituto. In qua resoluendum, substitutum præferri cuilibet coniuncto, in deficientis parte [e]. Quod & in legatis receptum est [f]. Quia
cùm substitutio veniat ex prouisione & voluntate expressa & permissa
hominis [g], ius verò accrescendi ex prouisione legis [h], rectè cedet ei ius accrescẽdi quia prouisio hominis tollit subsidiariã prouisionẽ legis [h]. Itẽ secũdum
ius accrescẽdi est veluti tacita substitutio in defecta domino portione [i]. Et
proinde facta expressa substitutione, expressum iubet silere tacitum [k],
quùm etiam accrescendi ius, verè non sit substitutio, nec expressa nec tacita, sed quasi substitutio: id est, accedens quodammodo ad vim substitutionis, vnde etiam tacita substitutio, præfertur iuri accrescendi [l]. Idem
censendum est de coniunctis legali coniunctione, vt per substitutum excludantur [m]. Excipitur tamen vt monui aliàs, si de contraria voluntate
testatoris constet expressa vel præsumpta: nam ex ea tunc præfertur coniunctus [n]. Tenet enim clauum successionis voluntas testatoris, vt quocunque voluerit eam inclinet [o]. Huc referri potest resolutio, cur in substitutione directa copulatiuè, vel pluribus collectiuè facta, nempe per verba,
si neque, vel *si vterque*, substitutus excludatur à coniuncto P. Quia voluntas
non fuit testatoris vocandi substitutum, nisi in eo casu & conditione, si vterque decessisset vel repudiasset [q], quamuis in fideicommissaria substitutione aliter responsum sit [r]. Accedit, quòd quando idem est substitutus
qui & coniunctus est, is vt coniunctus præferri potest [s]. Erit igitur voluntas causa expulsionis coniuncti, appositio substituto, non secus quàm cessare diximus ius accrescendi ex prohibitione expressa vel tacita testatoris [t]. At si substitutus non possit succedere, vel si noluerit, tunc vocantur 27
coniuncti iure accrescendi [u]. Sublato enim impedimento, quod obstabat
iuri accrescendi, remanet quod impediebatur integrum [x]. Imò & testatoris voluntas fuisse videtur coniungendo, vt si substitutio quam priorem
fecit, non obtineret, ius accrescendi locum haberet [y]. Effectus & finis iu- 28
ris accrescendi est vt portio vacans, non dicatur vacans aut in controuersia, sed certis personis deferatur eodem iure quo portio cui accrescit, vel
eidem personæ cuius est portio cui accrescit: lucrumque & damnum, volentes & inuitos secundum distinctiones præcedentes, vel cum onere vel
sine eo sequatur, postquam partem suam agnouerint. Is enim qui partem
suam sponte agnouit, videtur ab initio voluisse aliam partem, si vacaret.
Qui enim scit, aut scire potuit, socio abstinente, fore se oneribus implicandum, ea conditione adire videtur [z]. Nemo enim ab initio cogitur adire
vel repudiare hæreditatem vel legatum [a], & qui videt iam à socio, repudiatam partem, potest liberè cum sua & aliam repudiare: & si ipse ante aditam vel repudiatam à socio, suam adierit, potest repudiante socio & ipse suam & illius reiicere [b]. Alioquin si velit suam portionem re tinere, in-

uitus

a l. ea coniuncti, de legat. 3.
b l. cùm in adoptiuum, ver. *si pater*, de adopt. P. & in auth. itaque, comm. de succes. C.
c Iaſ. post Bartho. in d. l. re coniuncti, nu. 124.
d §. si quis verò non implens, de hæred. & falcid. in auth. hoc amplius, C. ad Trebel. & colligitur ex ordine literæ, dum primo vocatur substitutus, postea coniunctus. Idem in auth. hoc amplius, C. de fideicom. probatur, & l. 1. § si duo, de bon. possess. contab P.
e d. §. in primo, & pro secundo, l. vni. de cad. toll.
f d. l. vni. in primo.
g l. si in testamento, de vulgar. P.
h l. fi. de pact. conuent. C. l. mari, de procurat. C. gloss. fin. in l. qui patri, de acq. hæred.
i l. si Titio, §. Iulianus, de legat. 2.
k l. cùm ex filio, § filio de vulgar. P.
l l. fi. § ius verò *partium*, de hæred. instit. C.
m l. fi. C. de necessar. hæred. instit.
n vt in l. quidam testamento, §. 30. de vulg. P.
o l. non aliter, de legat. 3. l. fi. de instit. resist. sub cond. fact. C. § disponat, de nupt. in authen.
p vt in l. pen. C. de impuber.
q arg. l. si hæredi plures, de condit. instit. lib. P.
r l. si § Iulianus, de leg. 2. l. Lucius, §. Caio ad Trebel. P.
s l. qui potest, de acq. hæred. l. testamento, C. de impube.
t l. dominus, §. fi. de vsufr. P. l. cùm vitio, C. de fideicom.
u auth. hoc amplius, C. ad l. 2. § si duo, de bon. poss. secund. tab. P. l. si quis hæres, & l. nec is, § 1. de acq. hæred.
x l. pignori, qui & à quibus manumissio non stat. à Titio, de testam. P.
y l. 1. in fine, de legat. 2.
z l. si Iulius hæres, & Vlp. in l. si duo 38. & l. pẽ. de acq. hæred.
a Liber temere, C. de iur. delib.
b Marcel. l. cùm hæreditas, § 1. l. si minor 25 annis, de acquir. hæred. P. l. 1. § si quis adita, & l. 2. § si bonorum, ad Sctum Tertyll. P.

nitus & deficientis partem accreſcere pati cogitur, vel non decreſcere [a]. Tranſitque hoc ius accreſcendi ad hæredem hæredis [b]; veluti appendix 29 præcedentis inſtitutionis [c]. Et ita qui vult antecedẽs, vult & conſequẽs [d]. Et inde etiam vna colligitur ratio iuris accreſcendi à conſequentia inſtitutionis, & à præcedente partis acceptatione. Cui addi poteſt alia, ex cauſa ſucceſſionis teſtati: ne pro parte quis teſtatus, & pro parte ab initio iuris ſucceſſionis inteſtatus decedat, quos ius noſtrum non patitur [e]: quamuis ex poſt facto aliquo modo poſſit [f]. Item 3. quia abſurdum videatur partem hæreditatis ab aliquo acceptari, partem reſpui, & improbare iudicium defuncti [g]. Idipſum & de legatis dicendum, quæ coniunctim facta ſunt [h]. Indiuidua aditio relicti [i], vt & indiuidua debet eſſe voluntas defuncti [k] cum qua debent concordare, qui eius vtilitatem aſſequi deſiderant [l]. Adde 4. accreſcendi prouiſionem inductam, ne pars defecta poſſeſſore, incidat in cauſam caduci vel quaſi, & ad impediendam legis Papiæ diſpoſitionẽ, & ad fiſcum repellendum, exemplo ſubſtitutionis [m]. Et hæc hactenus de teſtati & inteſtati tractationis quæſtionibus & negotiis, dicta ſufficiant: reliquum eſt, vt ſingularem iudicialium negotiorum perquiſitionem aggrediamur.

a l. qui exdubius, 55. § ſi de acquir. hær. P.
b Neratius in l. qui patri hæres extitit, 59. eod. l. hæc ſcripturæ, 6. fi. de cond. & demo P.
c l. ſi quis hæres iur. de acq hær. P.
d l. idem, eod. l. 2. de turiſd. omn. iud. P.
e l. ius noſtrum, de reg. iur. l. ſi duobus, de milit. teſtam.
f l. pater filium, de collat. dot. P. l. cum quidam, & pnam. & ſi parentibus, 5. de inoffic. teſta. P l. cum duobus, C. eod.
g l. vna, 5. his ita, de cad. toll. l. nam abſurdum, de hon. lib. P. 5. non tantùm, de hæred. & falc. in nouell.
h l. legatarius, 38. de legat. 1.
i l. 1. & 2. de acq. hæred P.
k l. eum qui, 5 fi. de iis quib. vt ind P.
l l. ſi duob', 26 de leg. 1.
m l. vul. in prin. & 5. fi. de cad. toll. & l. fi. de his quæ pro nõ ſcript. hab. l. 1. d. vſufru. accreſc P.

FINIS LIB. 46.

DE IVDICIIS ET IVDICIBVS, ET EORVM IVRISDICTIONE, ET ADMINISTRIS LIBER XLVII.

De iudiciorum comprobatione. Cap. 1.

1 *Fines duo rerum omnium, proprius & communis.*
2 *Iudicio suum quisque consequitur.*
3 *Iudiciorum ab aliquibus confictæ reprobationes, & solutiones quæstionum, & num. sequen.*
5 *Iudicio certare Christianis, quando & quomodo liceat.*
6 *Litigare quomodo permittatur perfectis Christianis.*
7 *Litigiosus, non ordinandus non litigiosus, laudandus,*
8 *Iudicia reddentes an dicantur contemptibiles.*
9 *Magistratus, dy, honorandiq; principes ciuitatis. &c.*
10 *Lites in quibus execrabiles, & fugiendæ. & nu. 11. & 12.*
13 *Litigantes perpetuò tristes.*
14 *Iudicia medentur litium controuersiis.*
15 *Iudicia inducta ad emendandam vitam hominum.*
16 *Iudicium iustitiæ praxis.*
17 *Iudicia æqualitas non potuit distribui melius, quàm per iudicia.*
18 *Iudex medius siue arbiter inter contendentes litigantes.*
1 *Legum sancta quare à iudice possint expendi, & ad quæ.*
2 *Iudicis officium quiescit, dum de lite conueniunt controuertentes.*
21 *Iudicy & arbitry differentia.*

RERVM omnium vt plerunque duo fines, vnus proprius: vt medicinæ, sanitas. alius communis, ad quem diriguntur propri fines[a]: vt, societatis humanæ conseruatio & vtilitas. Iustitiæ vltimus finis, est idoneos vitæ æternæ reddere populos, & Deus vltimus scopus, cuius regni ministri dicuntur principes[b]. At finis proximus, legibus hominũ conclusus, qui dirigat ad postremum, est voluntas ius suum cuique tribuendi[c]. Postremum quoque quod cætera complectatur præceptum iuris, suum quetribuere[d], seu conseruare, in quo & potissima est diuinarum & humanarum legum ratio, sine qua parùm aut nihil prodesset acquirere, & nulla daret authoritas in alium transferendi, castigandi, nec distinctio vlla benè t male viuendi. In quibus ius quoque versatur, & iudicium fit[e]. Nam & iu-

[a] Aristot. 1. Ethic. ad Nicomac
[b] Sapient 6
[c] §. 1 de iust. & iu. apud Iustin. L. iustitia, eod. in P.
[d] §. iuris præcepta eod. & d. I. iustitia §. 2.
[e] l. fin. de legibus ff.

 dicium,

dicium, dicitur reddere quod ſuum eſt cuique, & tertia ſummáque pars in
a Ariſtot.4. Politic. c.14. eo conſiſtit adminiſtrationis reipub.[a] Nemo enim ſine iure, in iudicio pro-
b l.ii procuratorem, §. mãdati,ſumpto à contrario ſenſu, mãda.P. nocat,nec ſine iudicio ſuum conſequitur ab inuitis[b]. De iudicijs igitur aga-
mus, quæ & cataſtrophem & finem huic etiam vniuerſo ſeculo impoſitura
ſunt. Cæterùm, exemplo bonorum agricolarum,antequam diſputationem 3
de illis inſtituamus, peſſima quorundam ſemina auerruncabimus, vt fertili-
or tractationis ſit ager. Et principio opinionem, vel melius errorem eorũ,
qui plus iuſtò ſapere voluerunt,ſubmouebimus, eo permitioſiorem, quo ſa-
cris literis abutens, perſuadere quæ vult nititur: adſtruens ab homine Chri-
ſtiano,& iudicia & magiſtratuum proinde poteſtatem,ablegari debere. At-
que ſingulis rationibus ſeu probationibus propoſitis germanam & veram
mentem ſubiicietmus. Primùm itaque, omnia forenſia & iudicia impugnari
& ſubrui videntur, ex Dei optimi maximiq; Domini noſtri IESV CHRISTI
c Matthæi,c.5. præcepto[c]. *Audiſtis quia dictum eſt,oculum pro oculo,dentem pro dente: Ego autem di-
co vobis non reſiſtere malo. Sed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe
ei & ſiniſtram. Et qui tecum vult iudicio contendere & tunicam tuam tollere, dimitte ei
& pallium. &c.* Quibus verbis conſtare videtur, potius iniuriam patiendam
eſſe,quàm vindicandam in iudicio:& ſatius eſſe amittere propria, quàm pro
illis litigare. Cæterùm,hæc ſententia nunquam prolata eſt à Deo ea mente, 4
d arg.l ſi quando, ſi-bi, *neque enim credendum eſt*. & C. de inoffi.teſtam. in quam transfertur[d]: alioquin enim abolendæ eſſent legitimæ ex Dei au-
thoritate poteſtates, vt infrà docebimus,conſtitutæ. Et ideo referenda ſunt
verba ad axioma, *Audiſtis quod dictum ſit, oculum pro oculo, &c.* quòd permitioſe
Iudæi mandatum peruerterant,iudicium talionis ad vindictam ſingularum
perſonarum traducentes,vim vi repellere propria authoritate,hinc permiſ-
ſum eſſe malè colligentes. Quem ſenſum reuocat bonus legiſlator, & perfe-
ctionem vitæ chriſtianæ docendo, conſulit,non autem iubet, potius ſe diſ-
ponere ad maiores iniurias perpetiendas,quàm iam acceptas propria autho
ritate vindicare. Sic enim cõformis fit chriſtianus ſuæ orationi quam a Deo
e D.Math.c.5.D.Luc. c.11. didicit[e], & petit ſibi dimitti peccata à Deo, ſicut ipſe ſuis debitoribus remit
tit. Illud ipſum pertinet ad pallii dimiſſionem & togæ,ſi is qui petit,inde ti-
bi contentionem grauem moliatur:vt videlicet moneat,ſatius eſſe bona ex-
terna amittere,quàm rapinæ cauſa proximum odiſſe,& ita rem repetendo,
crabrones irritare, aut pacem ſoluere charitatis fraternæ. At illis remotis
circunſtantiis,quin quilibet poſſit ius ſuum repetere, non prohibetur.vt ta-
f l. nullus, C. de iudeis. men hoc munus iudicis ſit,& publicæ authoritatis,non priuati[f]. Explicat D.
g D. Paul.ad Roma. c.12. Paulus, *Nolite*, inquit[g], *eſſe prudentes apud voſmetipſos, nulli malum pro malo reddẽ-
tes, prouidentes bona,non tantùm coram Deo, ſed coram hominibus omnibus, ſi fieri po-
teſt quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes,non voſmetipſos defen-
dentes chariſſimi: Scriptum enim,mihi vindictam & ego retribuam,dixit Dominus. Sed
& ſi eſurierit inimicus tuus,ciba illum,ſi ſitit,potum da illi: Hoc enim faciens carbones ig-
nis congeres ſuper caput eius. Noli vinci à malo,ſed vince in bono malum.* Hæc D.Pau-
lus. Et alibi idem,delictum conſtituit in contentione forenſi, non ea ratio- 5
ne quidem, quòd iuſto iudicio quis repetat per iudicem quæ ſua ſunt, ſed
quòd in repetendo non legitima mente,ſed appetitu auaritiæ, vel odio fra-
tris id fiat, quódve à chriſtiana perfectione declinetur, & quòd contenden-
tes pati à proximo nolint modicam iniuriam. Sic enim verba eius hæc do-
h D. Paul. 1. ad Corint.6. Relatum in ca. 1. 23 q.5 & cap. ſeq. differentiæ,eo. & c.1.24 q.2. cent[h]. *Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quòd iudicia habetis inter vos. Quare 6
non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?* Declarat D. Au-
guſtinus illa verba,vt perfectis liceat ſua repetere ſimpliciter,ſine cauſa,ſine
lite,ſine iudicio. Sed non conuenit eis iure mouere cauſam coram iudice.
Siquidem,qui perfecti ſunt,nihil habere dicuntur, aliúdve nihil poſſidere,
i DD Math 19 Marco Lucæ,18. Actuũ, 2.& 4. ſaltem vt his inſeruiant,quàm Deum.vt conſtat ex præcepto diuino[i]. *Si vis
perfectus eſſe,vende omnia quæ habes,& da pauperibus,& ſequere me. Item, Dominus
pars hereditatis clericorum.* vnde clerici dicti[k]? Nec antiquis ſacerdotibus Leui-
k c.clericos,21.diſt.

tici

tici generis, pars data bonorum temporalium inter tribus alias Iſraelis[a]. Quare qui perfectionis gradum ſubeunt, nec poſſint, nec dicuntur verè ſua repetere, quia propria non habent[b]. Et ſi petant, profeſſio & deſiderium eorũ repugnant[c]. Si tamen eccleſiaſtica poſſideant, vt præfecti, & adminiſtri, œconomi, tutores aut curatores eorum[d], rectè repetunt, defendunt, & iure vt eas conſeruent ad iudicium prouocant, vt in concilio Carthaginenſi decidit[e]. Proinde & verba illa, *Si quis abſtulerit tibi tunicam, da et & pallium*, cenſentur exhortantis ad perfectionem, non præcipientis, vel prohibentis repetere iniuſtè rapta, aut concedentis impunè aliena rapere, vel iniurias inferre[f]. Et prohibetur quidem in iudicio ſtare, captando lucrum: ſed non euitando damnum. Sed & omnibus etiam interdictum eſt illis præceptis, ne temerè moueant lites, vt plerique ex animo faciunt, aduerſarii potius diuexandi cauſa, vel aliena inuadendi, quàm iuris ſui perſequendi. Et ſunt multi, potiſſimum qui ſuperbia tument, qui neque ad horam ſine contentione viuere queant. Sicque *peruerſi ſuſcitant lites*[g]. Cùm tamen non oporteat chriſtianum hoc modo eſſe litigioſum[h]. Sed abſtinere à lite, & ita minuere peccata[k] huc pertinet quod D. Iacobus admonet[l], *vnde*, inquit, *bella & lites in vobis, niſi ex concupiſcentijs veſtris quæ militant in membris veſtris?* Et proinde non tam iudicij, quam impia cauſa litigandi, & pronus ad iurgia & contentiones animus, reprobatur. Ideirco meritò à D. Paulo, ne huiuſmodi litigioſus ordinetur inter eccleſiaſticos, inhibetur[m]. Et contra verecundia illius laudanda potius quam vituperanda, qui malunt re carere, quàm ſæpius pro ea litigare[n]. Vt & refert Vlpianus[o], prætorem exiſtimaſſe ineſſe æquitatem in ceſſione domini de peculio ſerui, à quo merces accipiendo obligatur, ne contribueret diſ-
8 quiſitione facta: vt ſe à moleſtia litis liberaret. Secundo loco, quidam magiſtratuum & forenſium hominum vilem rati ſunt conditionem, quod D. Paulus tuſſerit, ad id munus exequendum deligi contemptibiles[p]. Cuius tamen verba alium ſenſum habent, quando rectè perpenduntur, quàm vulgo expheenturs. Illa autem ſic ſcripta in archetippo ſunt. τολμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι; καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων; οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν μητιγε βιωτικά βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τούτους καθίζε-

id eſt, *audet aliquis veſtrum habens negotium aduerſus alterum iudicari apud iniuſtos*, id eſt, ethnicos, *& non apud Sanctos*, id eſt, apud Chriſtianos, *An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt? Et ſi in vobis vel per vos iudicabitur mundus, cedo, indigni neſtis qui de minimis rebus iudicetis? Neſcitis quoniam angelos iudicabimus. Quanto magis quæ huius vitæ ſunt. Secularia igitur negotia ſi habueritis, contemptibiles hos conſtituitis* (ſic explico verbum, καθίζετε, per ſecundam perſonam pluralem indicatiui non per imperatiuum) *ad iudicandum?* Quibus verbis, tantum abeſt vt D. Paulus renciat curam iudicandi ad contemptibiles, quin contra perſuadeat cauſas chriſtianorum à chriſtianis, non à gentilibus terminandas eſſe: iisque melioribus, qui de præſtantioribus, nempe de mundo & angelis iudicare poſſint, & multò magis de iſtis ſecularibus. Arguit enim Corinthios, quòd contentioſi ſint, & quòd litigarent apud infideles, quaſi indigni eſſent chriſtiani, & ita contemptibiles redderentur ad iudicandum: vel quòd ethnicos, qui contemptibiles dicuntur, pro iudicibus eli-
9 gerent. Neque vnquam legi, magiſtratus contemptibiles dici poſſe, qui authoritate Dei in hoc munere defungantur, & quibus obedire D. Paulus etiam ethnicis chriſtianos iuſſit[r]. Vt & alibi ſacræ literæ poteſtatem illorum Dei eſſe docent[s]. Et quomodo D. Paulus etiam viles iudices auſus fuiſſet nominare, quos a tanto munere Deos ſcimus nominatos[t]? Et de quibus dictũ, quod iudicium Dei non hominum exerceant[u]. Dictus & magiſtratus, princeps ciuitatis[x]. & magiſtratus, honor & in legibus & apud bonos authores dicitur. Sic videmus Iulianũ Cæſaris impietatem in chriſtianos refelli manifeſtè,

a Deutero. 12 Ioſue, 14.

b priuatio præſupponit habitum, l. decẽ, de verb obl. P. l Iulianus, de dinort P

c l. profeſſio, de muneribus patrimo. lib. 10. C. l. ſeddatur, de profeſ. & medi. d. hic 10. c. 21. q. 4.

d c. 1 aureum. 12. q. 2.

e c. 1 epiſcopus, 14. q. 1.

f d. 11 epiſcopus, §. hi-

g d. c. epiſcopus, §. 2. & ibi vide Archid

h Prouerb. c. 16.

i c. olim, de accuſa

k eccleſiaſti. 28. c.

l D Iacob. c. 4.

m tota 66, & 90. diſtinct.

n l. 4. §. fin. de alt. iudic minut cauſa. P.

o Idiud, §. quod tamen de tribu. act. P.

p Paul. 1 ad Corin. 6.

q vide Cõtadum Ferrariẽſem 1 part. Methodi in præfat.

r ad Roma c. 13.

ſ Sapien. 6. nume. 21 ca. magiſtros, & ca. qui ſcuſſit, 11. q. 1. & ca prodeſt. 23. q. 5. ca. monet, 22. q. 1. ca. qui culpatur, 23 q. 1. pſal 81.

t Deutero. c. 1. a Para li. c. 19.

u 1 ſpadonum, § ſi ergo, de excuſat. P.

x 1 ciuitatis, de excuſat. P.

feſtè, dum duobus edictis quæ extant in eius epiſtolis, & apud Amianum Marcellinum [a], ſcholis, & bonis & fortunis interdixit, cauillatus improbiſſimè, ſe id agere, ἵνα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εὐκοπώτερον παρέλθῃ, vt facilius in regnum cælorum veniant. Quin etiam militiæ muneribus & magiſtratu gerendo interdixit, dicens, Euangelium eis ius gladii adimere, vt tradidit Socrates, in eccleſiaſtica hiſtoria. Et de iniurijs conquerentes reuerebat, dicés, ὑμέτερον τὸ κακοπαθεῖν, 1, veſtrum eſt iniurias perferre. Tertio loco abhorrent 1.
plures à iudiciorum etiam nomine, quod lites maximè & meritò plurimis de cauſis execrentur. Primùm, quòd illæ ſint veluti ſeminarium doli, inimicitiarum, & ſæpe delictorum [b]. vt etiam Dio Pruſiens dicat [c], lites eſſe bellum ſempiternum inter homines, quod gerunt inter ſe perpetuò omnes, neque indictum, neque vllis conditionibus aut fœderibus dirimendum. Indéque 11
2. conſtat, per lites interpellari quietem & fœlicitatem ſeu pacem animi, vt Heſiodus cecinit [d].

ἐκ τοι τοιγε μιῆνον ἐὼν ἐρίδ' ὤνεος, ἀλλ' ἔστι γαῖαν
εἰσὶ δ' ὑμῖν δυοῖν μὲν κ' ἐπαινήσειε νοήσας·
ἡ δ' ἐπιμωμητὴ, διὰ δ' ἄνδιχα θῦμον ἔχουσιν.
ἡ μὲν γὰρ πολέμου τε κακὸν καὶ δῆριν ὀφέλλει,
χαλεπὴ, οὔτις τήν γε φιλεῖ βροτός, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης
ἀθανάτων βουλῇσιν, ἐρίζειν ἡμαῶτα βαρεῖαν. id eſt,

Non vtique eſt vnum contentionum genus, ſed in terra
Sunt duo. Alterum certè laudauerit prudens.
Altera verò culpanda eſt, per diuerſa enim animum trahit.
Nam hæc quidem bellumq́, malum, & litem auget,
Perniciosa. Nullus hanc amat meritò, ſed neceſſitate
Fatali quadam contentionem colunt quamuis grauem.

Suidas quoque in verbo κραῖλη. ait, prouerbium vſurpatum, κρατὴρ δικῶν, id eſt, *Crater forenſium rerum*, pro receptaculo malorũ. Martialis item, [e] inter ea quæ vitam faciunt beatiorem, connumerat, vt nulla ſit his vnquam. Et rurſum [f],

Si tecum mihi, chare Martialis,
Securum liceat frui diebus,
Si diſponere tempus otioſum,
Et veræ pariter vacare vitæ:
Nec nos atria, nec domos potentum
Nec lites tetricas, forúmque triſte
Noſcemus, nec imagines ſuperbas.

Cicero vſucapionem, vt finem litium, finem ſolicitudinum dixit. [g] Et Iuſtinianus [h], turbulentam obſeruationem prætorij, quæ immineat litigantibus. Quare Plinius [i], apud Seras in Taprobanæ inſula, Antichthonum Indiæ gentem fœlicissimam, neque lites vllas, nec forum eſſe ait. Accedit miſerarum 12
litium cumulo, ſumptuum in eas neceſſitas, quibus ſplendida patrimonia citò deuorantur, reuocatis à lucro exercendo litigantibus, rámque quæſitis ſubtili ingenio extortis, aut euaneſcentibus in mercedes & ſalaria ſeu honoraria pragmaticorum, procuratorum, patronorum, & in ſportulas iudicũ. Qua ratione Heſiodus in Ergis, iudices ſæpe vocat, δωροφάγους *donivoros*. Et Martialis ſuadet Sexto potius ſoluere, quàm litigare [k]

Et petit, inquit, iudex, petit & patronus,
Soluas cenſeo, Sexte, creditori.

Eſt hæc prima, media & vltima cautio iudiciorum, de expenſis ſoluendis & inſumendis. [l] Vt verè certè dictum videatur, ſatis lucrari eum qui à lite diceſſerit [m]. Et proinde tranſactionem, per quam lis finitur, remedio L. 2. de reſcind. vend. C. non tollit: quòd ſatis lucri conſequi contrahentes videantur, vel ex eo ſolo, quòd lis ſopita fuerit. neque datur repetitio eius quod eo nomine ſolutum ſit [n]: etiam prætextu inſtrumentorum nuperrimè repertorum

a Marcell. lib. 22.

b cle. dudum, de ſepult. prospexandũ, de cadav. C.

c Dio Pruſ. lib. περὶ ἀνανεύας.

d Heſiod. in princ. Ergon.

e Mart. lib. 12. epiſt. 47.

f Idem lib. 5. epig. 21.

g Cic. pro Cecin. in Iudicium, de epiſt. & cler. C.

i Plin. lib. 6. cap. 22.

k Martia. lib. 12. ad Sextum.

l auth. obſeruator de litigantib. C. § ſin. cumus, de exhibend. in auth. coll. 9 § ne autem de iudicijs coll. 6. tit. 4. de ſport. & ſumpt. in diuer. iudic. lib. 3 C. tit. 2. de ſent. lib. 4 C. tit. 3. in Pandect. tit. 6. Quemadmod. lib. de iureiur.

m Lex ſumma de cõd. indeb. P. L. 2. C. de tranſact.

rum[a]. Sed & litibus adhuc addit crucem, quòd qui litigant perpetua animi anxietate conficiantur, quandiu certant de victoria: quia dubius eſt litis euentus[b]. Cæterùm, hæc omnia & ſimilia his, iudiciorum minimè tollunt neceſſitatem: quinimo quò magis lites deteſtabimur, eò magis recta iudicia probanda nobis erunt, magiſque neceſſaria cognoſcemus, vt litium capita & pernitiem hanc portentoſam, quæ graſſatur inter homines, ſi non poſſimus omnino extrudere, ſaltem quantum fieri poterit emendemus. Quantò magis enim morbi graſſantur, tantò diligentioribus & melioribus egemus medicis & pharmacis. Iudicium quippe finè litibus imponit, per legitimos tramites & iuſto ordine incedens adhibita condemnatione, vel abſolutione[c]. Et hinc finis iudiciorum eſt circumcidere lites[d], quod & fieri maximè intereſt reipublicæ[e]. Ideo rogat D. Paulus[f], obſecrationes fieri pro regibus, & pro iis qui in ſublimitate ſunt conſtituti, vt vitam quietam & tranquillam agamus. Cura quippe potiſſimùm[g] principi quietis reipub. commiſſa eſt, & eius magiſtratibus[h], qui ſua iuriſdictione arma quieſcere iubent[i]. Scopus etiam nomothetis in legibus ſanciendis & hic fuit, finem imponere litibus[k]. Studéntque generaliter & iudices litigantium vel contendentium concordiæ ſequuti legum normam & mandata[m]. Atque hæc eſt prior ratio cur iudicia recepta ſunt, tanquam neceſſaria: ad ſopiendas hominum penè immortales lites. Altera quòd fragilis ſit, & ad delinquendum hominis natura prona, & neceſſarium fuit remedia quædam conquiri, quibus ignorantia errantium doceretur, & malitia publica authoritate emendaretur[n]. Promittunt iurati magiſtratus, *rempublicam ſaluam fore*[o]. Et præſtant iudicando. Ita & laborem iudicandi ea continuere reſpondit Moſes Ietro[p]. *Venit ad me*, inquit, *populus quæreas ſententiam Dei: eámque acciderit eis aliqua diſceptatio veniunt ad me vt iudicem inter eos, & oſtendam præcepta Dei & legis eius.* Plato[q], ciuitatem re vera ciuitatem eſſe dixit, ſi iudicia recto ordine fuerint conſtituta. Tertia ratio, à iuſtitiæ pendet cõſideratione, cuius praxis eſt iudicium. *Siverè enim*, inquit Dauid[r], *iuſtitiam loquimini recte iudicate filij hominum.* Iuſtitia portò proprium opus eſt humanæ rationalis conditionis, qua actus omnes quilibet ſuos & aliorum regat & emendet.

ἐμὶν δ' ἄνθρωπος ἐπιτάκιος ἠδὲ θεοῖσι
τοῖσιν δ' ἐν μάλιστα νόμον διὰ ἔθηκε Κρονίων
ἰχθύσι μὲν καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
ἔδμεν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐν αὐτοῖς.
Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην ὃς πολλὸν ἀρίστη

Heſiod. in Ἔργοις

Et iuſtitiæ quidem animum aduce, violentiæ autem obliuiſcere
Prorſus. Námque legem hanc diſpoſuit hominibus Saturnius
Piſcibus quidem ac feris, auibus volucribus.
Vt ſe inuicem deuorent, quando quidem iuſtitia non eſt in ipſis.
Hominibus autem dedit iuſtitiam, quæ multò optima eſt.

Iuſtitia itaque homines arcet à mutuis iniuriis, quas ſibi inferunt bruta quæ ea priuantur: vt rectè ab Hebræorum ſapientibus dictum ſit[t], מרבה צדקה מרבה *marbe Zedaca, marbe ſcalom*, id eſt, *qui multiplicat iuſtitiam, multiplicat pacem.* Hanc proponit lex, & ſecũdum eius mandata deinceps magiſtratus exequuntur. Lex[u], æmula diuinitatis, antiſtes religionis, fons diſciplinarum, artifex iuris, bonos mores inueniens atque componens, gubernaculum ciuitati, iuſtitiæ nuntia, magiſtra vitæ, anima totius corporis popularis. Magiſtratus autem adminiſtri legis ſunt, & ad effectum perducunt legem[x]. & iura cuique reddunt. Et aduerſus iniuſtitiam, petulantiam, timiditatem, vt ait Plato, ex omni genere artium maximè conueniens animaduerſio, caſtigatio, iudicialis cenſura[y]. Proſpicit magiſtratus & prohibet, ne tenuis vitæ homines a potentioribus opprimantur[z], hos tuetur, neque illis illatas iniurias impunitas abire ſinit[a], conſilium indigentibus, auxilium afflictis præbet: vt potè

a l. ſub prætextu, eod. l. Lucius, §. fi. ad Senatuſc. in P. doctor. in §. pen. de empt.
b l. quod debetur, de pecul. P.
c l. 1. de re iudic. P.
d l. properandum, C. de iudic.
e §. 1. de pœn. temer. lit.
f priore ad Timoth. 2.
g l. 3. de off. præf. vrbi.
h l. 1. §. quibus de off. præf. vrb.
i l. æquiſſimum, de vſufr. P.
k l. 1. de no. cod. fac. C. l. magnã, de cõſt. & cõm. ſtip. C. de finem litibus, de dol. & cõt. l. 1. de iureiur. P. l. fin. pro ſuo P.
l §. fi. de tranſact. caſtudédum, 90. diſt. ſi primates, 1. q. 2. ea ſi quis membro ſum 23. q. vlt.
m l. nemo, de ſent. & interlo. om. iudi. C.
n l. 1. de iuſtit. & iu. P. l. 2. de legib. P. l. 1. eod.
o l. 1. de magiſt. conſul. 2. P. tit. 8.
p Exodi, c. 18.
q Plato, 6. de legib.
r Pſal. 57.
s in pirke aboc, ſeu in capitul. patrum, c. 1.
t l. 1. & 2. de legib. lib. 1. C. leg. Viſigoth. tit. 2.
u l. 1. §. poſt originẽ de origi. iur. in P.
x Plato, dialog. 10. in Sophiſta ſeu de ente.
y l. illiteratas, §. nec potentiores, de offic. præſi. P.
z l. 2. de Iuſt. aduoc. lib. 12. C.

pro patre & tutore ſubditis præpoſitus[z]. Et vt patres cõſilium capiunt pro liberis[b], & in pietate potius quàm in atrocitate poteſtas eorum conſiſtit[c]: ſic & magiſtratus & iudicis munus illud proſpicere negotiis ſubditorum, & cũ temperamento caſtigare eorum delicta[d]. Vſurpantes aliena & contumaces ad reſtitutionem cogere[e]: pœnas peſſimis, præmia bonis reddere[f]. Quocirca D. Paulus, *Obedite*, inquit, *præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim pernigilant, tanquam rationem reddituri pro animabus veſtris*[g]. Et Vlpianus ad vtilitatem pronunciæ pertinere tradit, eſſe aliquem per quem negotia ſua prouinciales explicent: & ideo perconſulem debere officium ſuum perſequi tandiu in prouincia, quouſque ſucceſſor ei aduenerit[h]. Quarta ratio iudiciorum, ab æquitate iuſtitiæ eſt, quæ non potuit alio modo conſtitui quàm iudicis & magiſtratibus, qui neutram contendentium partem niſi ſecundum æquum & bonum fouerent. Qui enim contendunt, plerunque & ferè ſemper, propriis affectibus mouentur, & impetu quodam obnubilata mente petunt vel denegant, vel ſentiunt citius quæ ſibi commoda videntur, quàm rationem excutiant: diuerſitas corporum diuerſitatem nobis indicat animorum, nec vnum velle omnibus[i]: vt plures in vnam ſententiam ægrè conueniunt[k], nec voto vno conſentiunt[l], vt ad diſſentiendum naturalis facilitas[m]. Et proinde, medius quidam in componendis ſine affectu lucibus neceſſariò eſſe debet, qui iuſtitiam exequatur in ciuitate & regat, vt anima pathemata in corpore[n]. Iudex enim ad æqualitatem & medium deducit, vt nec plus nec minus quàm oporteat ſingulis concedat[o]. adepta ſingulis iudicandi facultate in re ſua, ſi alterius intereſſit[p]. quia ſibi nemo rectè imperare dicitur[q]. Et rectè iudicaturi ab omni ſuſpicione abeſſe debent[r]. Quinta ratio ex legum executione facilior pendet, quia leges longiſſimi & futuri temporis conſiderata cauſa, cáque vt omnibus conueniente ſtatuunt: & proinde iudicis authoritas ſunt neceſſaria, quæ præſentibus negotiis, & ſingularibus perſonis, earum iuſſa & ſancita accommodet[s]. Neque leges aut ſenatuſcõſulta ita ſcribi poſſunt, vt omnes caſus qui quandoque inciderint, comprehendant[t]. Quamobrem, cùm in aliquo articulo ſententia manifeſta eſt, is qui iuriſdictioni præeſt, ad ſimilia procedere, atque ita ius dicere debet[u], vel certa iuriſdictione ſuppleree[x]. cognoſcendo enim diſcutit negotia, & cauſarum merita partium aſſertione panduntur[y]: adhibita diſquiſitione, per quam iudici mandatur diligenter cauſas rimari[z]. Neque quis arbitretur ſuperflua publicarum perſonarum iudicia, quòd ſine iis poſſint aliquando ex conuentione lites tranſigi & ſopiri vt tranſactione[a], iuramento[b], vel compromiſſo[c], liceréque foro renunciare[d]. & dum partes conuenerint, vana ſit de iudice quæſtio[e]. Si quidem non improbamus, imò laudamus, quòd iurgia & controuerſiæ amicè componantur. Non enim iudicis poteſtas exigenda tunc eſt, quæ tantum ad pacem cogit mutos, & qui ſponte quæ iuſta ſunt non faciunt. nec tunc etiam lis eſt verè, vbi conteſtatio coram iudice facta non eſt[f]: quamuis catechriſticos pro omni controuerſia etiam non forenſi, vſurpetur appellatio interdum[g]. Et aliud quoque eſt arbitrium, aliud iudicium: iudicium eſt peruniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totã litem obtineamus, aut amittamus. Ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum, quantum poſtulauimus, aſſequamur? vt ſcribit Cicero, aliáque plura addit[h]. Neque etiam iudicia ſolùm pertinent ad controuerſias parandas, quas poſſunt inter ſe controuertentes tollere ſed & in his verſantur, in quibus nihil authoritas priuatorum poteſt. *Iudicia*, inquit idem Cicero [i], *aut diſtrahendarum controuerſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſa reperta ſunt: quorum alterum leuius eſt, propterea quòd minùs ledit, & ſæpe domeſtico diſceptatore diiudicatur: alterum eſt vehementiſſimũ, quod & ad grauiores res pertinet, & non honorariam operam amici, ſed ſeueritatem iudicis ac vim requirit.* Igitur vt finem huic controuerſiæ imponam, iis qui iudicia improbabant, dico, quod Demoſthenes

a §. illud videlicet, verſ. ex diuerſo, vt inſt. ſine quoque ſolen. in authen. col. 10. cit. 1. §. quòd ſi de iniquitate, de mandatis principum in authen.
b l. nec iuris 2. §. ti ad leg. Iul. de adult. P.
c l. diuus, ad leg. Pomp. de parricid. P.
d l. reſpiciendum, de pœn. P. l. interpretationem, eod.
e l. quidam exiſtimant, ſi certi pecu. P.
f l. 1. de iuſti & iur. P.
g ad Hebr. 13. obedite præpoſitis veſtris, cum ſimilibus locis. de offic. ordin. apud Gregor.
h l. meminiſſe, de offic. proconſ. P.
i l. quia poterat, ad Sen. Trebell. P. §. quia diuerſitatẽ, de conſtit. prin.
k l. 2. §. deinde quia difficile. de regul. iur. P.
l l. 2. de liber. vniuerſ. P.
m Latens ſi vnus §. fi. de excep. arbit. P.
n Ariſt. 4. Polit. c. 4. odem lib. 4. Ethic. c. 4. & ſæpe alibi. & Ivvenal. ad leg. Corn. de falſ. lib. 9. Cod. tit. 22. §. æquus. cui ſalutium. quod præſt. ab his qui ad iuriſdict. ſolet.
p l. ne quis in ſua cauſa. P. l. qui iuriſdictioni, de iuriſd. omn. iud. l. iulianus, de iudic. P. l. inuitus, C. de iudicis.
q l. per diuerſas. P.
r l. aperte ſtatuit, C. de iudic. cũ ſimilib.
s Ariſtot. 1. Rhet. ad Alexan.
t l. neque leges 9. cũ ſeq. de legib. P.
u l. non poſſunt, in eod.
x l. nam vt ait, in eo.
y l. 6. C. ſi per vim vel alio modo. c. ex literis, de iniquo reſtit.
z c. ſuadente, de q. q. l. iudices, C. de iudic.
a l. non minorem, C. de tranſact. & to. tit.
b §. §. 1. de fide contr. C. l. 1. de rerum perm. cum ſimil.
c l. 1. & tit. tit. de recept. arbit. & de arb. P. & C.
d l. ſi quis in conſcribendo, C. de pact. l. ſi quis in conſcribendo, C. de epiſc. & cler.
e l. 1. §. inde quæritur, de no. oper. nunc. P.
f l. 2. C. de lit. conteſt. c. 1. vo. apud Greg.
g l. litis nomen, de verb. ſig. P. c. locatus eod. apud Greg.
h Cic. pro Q. Roſcio. l. idem, pro Cecinn. poſt prin.

mosthenes ait Athenienſibus[a], ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὑμῖν δεῖ τὴν σωτηρίαν καὶ δεῖ τῇ ψήφῳ ταύτην τὴν χάριν ὑμᾶς ἀποδόσθαι. &c. *In iudiciis vobis Salus ſita eſt, & ſuffragio rempub. conſeruare oportet. Ego verò noui iſta iudicia priuatis inter vos diiudicandis & dirimendis eſſe comparata, vt ex æquo ſeruirent omnibus: hoſtes verò armis ſuperandi ſunt, in his cõſiſtit ſalus reipublicæ.* Vt maximum meritò beneficium ſe largiri ratus ſit Ludouicus 12. Gallorum rex, ſubditis ſi lites circunciderent[b].

[a] Demoſth. in oratio. ſuaſo. ſenatui vt mature, de ordine feliciter cap.

[b] In conſtit. Ludou. 12 publ. an. 1512.

De nominis iudicii acceptione. Cap. 2.

1 *Iudicare quid eſt.*
2 *Faſti & nefaſti dies.*
3 *Iudicij acceptiones.*
4 *Iudicium, actio & accuſationes cur dicuntur,*
5 *Iudicia & dicuntur, quæ ad ordinationem ſententiæ pertinent, quare.*
6 *Iudicium, ſententia dicitur.*

1 IVDICARE, idem eſt quod ius dicere, vel dare[c]. & ius dicentis ita officium latiſſimum eſt[d]. Varro iudicis nomen declinat, a verbo δικάζω. Et hinc iudicare, quòd tum ius dicatur hinc & iudicem qui iudicat accepta poteſtate. i. qui quibuſdam verbis dicendo finit: & à dicando iudicium, & dicare & dicere. Sic & ædes ſacras à magiſtratibus præeunte pontifice, dicendo dedicari. Iuriſconſulti quoque ſæpè pro iudicare, ſententiam dicere vſurpant[f]. Siquidem & munus iudicum tribus verbis compendioſè conſtare dicebatur. *do, dico, addico*, vel aliis *abdico*. quæ fari aut proloqui certis non licebat diebus, quibus iuſtitium erat, vel feriæ. Vnde & nefaſti dies, vt iudiciales faſti, teſte Ouidio[g],

Ille nefaſtus erit, per quem tua verba ſilentur:
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

2 Proinde nomen hoc iuris dicendi, ex generali tranſlatione, iudicii latiorem in aliis locis & cauſis quàm forenſibus fecit ſignificationem. De iure namque dicere & ratiocinari, extra diſceptationem forenſem poſſumus. Atque ita ad plura porrigitur iudicii acceptio, quæ referũt Accurſius[h], Io. Andreas[i], Godofredus, Hoſtienſis[k], Panormita[l], Paul. Caſtrenſis[m]. & alii[n]. In quibus diſtinguendis, facilis erit ratio ex dicendi cauſis, iuxta vulgarem iuris in ſimilibus regulam[o], conſideratis rebus & perſonis quibus iudicii nomen accommodatur: vt ſi dictum ſit, furioſos aut minores iudicio non vti aut carere[p], de mente & diſcretione agi nemo dubitabit, non de ſententia forenſi, cùm
4 nec de lite mentio fiat. Sed & in tractatione controuerſiarum forenſium, ex quibus iudicium dicitur, vnum & idem cum aliqua differentia appellatur iudicii nomine, & pars pro toto. Proinde, quia iudicium incipit ab ea parte edicti, quæ de in ius vocando eſt[q], actiones, quarum cauſa in ius quis vocatur, quandoque dicuntur iudicia[r]: & in criminibus publica iudicia, accuſationes[s]. Et Theophilus refert[t], quas Athenienſes *δίκας* dicebant, eas a Romanis actiones vocari, ab eo quòd improbos & perfidos ad iudicia agamus. Et vt Budæus notat[v], per *δίκαιον* generali nomine, dicebant item actionem, pœnam, multam, & iudicium. Subinde quia & actionum & cauſarum
5 fit diuiſio, litis conteſtatio, & alia media quibus peruenitur ad ſententiam, iudicialis dicuntur poteſtatis[x]. Quod voluit Iſidorus, dum ait[y], *Iudicium eſſe, dum cauſa diſcutitur.* Eius mentis & ſunt quę de ordine iudiciorum traduntur,

[c] Paulin l. 2. & Vlpi. in l. 3. quod quiſque iur. P.

[d] Vlp. in l. 1. de iuriſd. omn. iudi. P.

[e] Varro, 5. de ling. Lat.

[f] Vlpi. l. iudex poſtea quam, de re iudic. lib. 42. P. ſic 2. Iulia inſt. qualem autem, l. 22. & 5 decernat, de excep. arbit. in P. lib. 44. tit. 8.

[g] Ouid. 1. Faſtor.

[h] glo. in § præterea, quib. non eſt permiſſum, teſta.

[i] In Authen. ſub, de iudic. in fin. & ad regulam iudicem, de reg. iur. in Mercurial. lib.

[k] Godofr. & Hoſtien. in ſumma, rub. de iudic.

[l] Panor. ad can. rub. apud Gregor.

[m] Paul. Caſt. ad eãdem, C.

[n] Io. Mona. ad eãd. in fin. Lud. de Pen. ad l. 1. de pec. bon. ſub. Iul. in C.

[o] intelligentia, de ver. ſig. l. ſi vinum, Iulia. P.

[p] l. cum prætor, de iudic. P. ex parte, de corpo. vitiat. ap. Gregor. ea infamans § item, 3 q. 7.

[q] § fin. de pœn. temerit.

[r] vt in l. in bonæfidei, l. 13. de vſur. l. 4. c. tit. 32. l. mutã, § in bonæfidei, eodem in P. item in tit. famil. erciſc. com. dividend. fini. reg. in P. & l. in omnibus, de iudic. P.

[s] vt tit. de publ. iud.

[t] Theoph. in §. 2. de actio

[v] Bud. in commentar. Græc.

[x] I properandum. c. de iudic.

[y] Iſidor. in c. fortaſſe, de ver. ſig. ita intelligendus, ſicut ſine actu q. ſi

& tituli inſcriptio, *De iudicijs*. huc pertinent illæ phraſes iuris, *In iudicio compa-*
a c.2.de iudic in Sex. *rere*[a], *in aliqua iudiciorum parte aliquid opponere*[b], & ſimiles. In hac quoque ſigni-
b c.1. de except. in Sex. l.1.C. de iudic. ficatione intelligenda gloſſa quæ notat[c], iudicium nõ dici niſi lis fuerit con-
c glo. in l. iudicium ſolutur, in vers. iudicium, de iudic. P. teſtata: & regula, *vbi cœptum eſt iudicium, ibi finem accipere debere*[d]. Item ſecũdum
d Mare in l. vbi cœptum, l.30. de iudic. P. hanc mentem, res in iudicium non videtur deducta per ſolam citationem,
e l.2 de lit. conteſt. lib. 3. C. cit. 9. authentic. quod autem ſ. ſancimus, de exhib. reis, in auth. coll 5. tit. 6. ex Cæſarum placitis[e]. Sic intelligendus & Paulus Iuriſc. dum reſtitutionem
f l. reſtituere autem, l.35. de verb. ſig. P. à iudicii accepti tempore reſpõdit[f], hoc eſt, à lite conteſtata. Quãdo autem
g Luc. de pen. in l. hac lege deſinimus, de proxi ſacro ſcrinio. lib. 12. C. à vocatione in ius iudicium incipiat, & quando à litis conteſtatione videbis
h vt in l. de qua re, l. 74. §. fi. de iudic. P. l. inter ſtipulantem, 84. §. 1. de verb. obl. vberrimè tractatum à Luca de Penna[g]. Poſtremò, & iudicium dicitur res 6
i in c. forus, de verb. ſign. iudicata, ſeu ſententia prolata per iudicem, qui forenſi præeſt cognitioni[h]. Iſidorus iudicium hoc aut ſententiam, vocat iuſtitiam[i]. Hic vltimus actus Theatri forẽſis eſt, & verè perfectum iudicium, quod ſuis partibus conſtat, principio medio & fine, de quo nobis futura tractatio.

De definitione iudicii. Cap. 3.

1 *Index finitio traditur.*
2 *Leges ſequendæ in iudiciis, non hominum voluntates.*
3 *Iudicium quomodo actus legitimus.*
4 *Iudex ſine iuriſdictione non eſt legitimus.*
5 *Iudicis munus vim habet cogentem, & authoritatem publicam*

VID ſit iudicium, variè apud diuerſos diſputatur in- 1
terpretes, & maximè à Venuſino in 2. part. Speculi, qui improbatis aliorum finitionibus, definit, iudiciũ eſt iuſtitiæ adminiſtrationẽ, quæ fit à iudice in cauſa propoſita corã eo. Rainaldus Corſius illa reiecit, & ait[k], eſſe alieni iuris obſcuri per legitimos tramites explicationem. Aliã Vocomius à Vacuna adfert definitionẽ[l], vt ſit iuſti & iniuſti diiudicatio. Omitto harum fi-
k Rainal. Corſ. lib. 3. indagatio. aut. ciuil. c. 2.
l Voco. à Vac. lib. 1. moua. declarat. iur. ciuil. c. 9. num. 4. & lib. 3. c. 67.
nitionum cenſurã. norunt enim qui ſciunt finitiones legitimæ partes, & qui iudiciorum nouerint ſubſtantiam, genus & differentias deſiderari, néue la-
in l. 1. §. dolum. de dolo. P. tius vel anguſtius concipiantur definitiones definito[m]. Noſtra hæc erit: Iudicium, eſt actus legitimus, coram eo, vel per eum qui iuriſdictionem ha-
bet factus, vel ad eius iuriſdictionis ordinem pertinens, vt eius officio con- 3
troueriſia finem accipiat. Actus legitimus generis loco eſt. Si quidem actus
n l legitimus, de pact. P. l. 1. de condict. ex lege. P. legitimus eſt, qui à lege aliqua probatur, & ſecundum leges fit[n]. Et pro-
o l. nemo. de ſent. & interloc. omn. iudic. l. de ſent. ex breui recit. C. cum ſimil. de plura, quàm iudicium continet. Hic tamen inter legitimos actus eſt, qua non poteſt dici iudicium, niſi ſecundum leges fiat[o]. Et magiſtratus tunc re-
ctè adminiſtrant rempub. ſi leges ſequantur. Qui enim vult legem domina-
ri, vult præeſſe Deum & leges: qui autem ex hominis arbitrio vult regi ciuitatẽ, fœuiſſimam belluam addit, vt ſcribit Ariſtoteles. Quanquam ſciam ab
p Ariſtot. 3. Politic. eo quæſitum diligentiſſimè[p], vtilius ne ſit virum optimum, quàm legem o-
ptimam imperare. Verius & puto, leges potius optimis conſultationibus ſta
bilitas, ſequendas: vt inflexibiles, quàm mutabiles hominum voluntates. Vt
Plato quoque rectè putat, interitum Reipub. imminere, cùm non leges ma-
giſtratibus, ſed magiſtratus legibus imperant. Actus iudicii ſecundum le- 5
q I. Iulianus, in 2. & Inter litigantes de iudic. in P. l. 1. ne quis in ſua cauſa iudic. C. ges erit, ſi perſonæ ſaltem tres adſint actoris, iudicis, rei, quas leges deſide-
rant[q]: vel aliæ, quæ iſtis vt appendices accedunt, vt procuratores, aduocati,
teſtes, amanuenſes, & ſimiles. Item ſi reliqua, quæ leges mandãt, iudices ex-

4 equantur, quæ ex ſequentibus quæ ſint cognoſcentur. Subinde finitio meminit de iuriſdictione eius, coram quo fit iudicium[a]. Nam qui neque iuriſdictioni præeſt, neque eſt à principe aliqua præditus poteſtate, neque ab eo qui ius dandorum iudicium habet datus eſt, nec ex compromiſſo ſumptus, vel ſi ex aliqua lege non eſt confirmatus, iudex eſſe non poteſt[a]: poteſtas
5 quippe publica exigitur vt ars, quæ per officium ſeu magiſtratum, vt per inſtrumentum operatur. quippe iudicare munus publicum eſt[b], & vim habet[b] cogentem[c]. vt lege duodecim tabul. quoque docetur, *Magiſtratus non obedientem & nocuum cuem, multa, vinclis, verberibus, coërcento, ni par maiórve poteſtas prohibeſſit*[d]. Vt ea interſit reipub. ſententias iudicum mandari executioni, propter authoritatem rerum iudicatarum, ne illuſoria ſint earũ edicta[e]. Sic cum inter Aricinos & Ardeates, populus Romanus iudicaſſet de agro ambiguo, a-
c pud Senatum quærentibus Ardeatibus de iudicii iniquitate, is cẽſuit, quod temere a populo Romano ſeitum iudicatúmve fuiſſet, ſalua eius maieſtate, reſcindi non poſſe[f]. Et Plato authore Cicerone[g], è genere Titanum eos exiſtimat, qui, vt illi cœleſtibus, aduerſantur magiſtratibus. Sed hactenus de finitione iudicii, in qua continetur iudex, vt cauſa efficiens iudicii: iuriſdictio tanquam ars per quam efficit: officium, veluti poteſtatis conceſſæ inſtrumẽtum: finis, litis deciſio. De diuiſione autem pauca ſubiiciamus.

a l. qui neque, §. de iudic. in P. l. 1. C. qui pro ſua iuriſd. iudic. dare dative poſſ.

b l. quippe iudicare, de iudic. P. l. Illuſtra. de iis qui ſunt ſui vel alieni iur. P. l. 1. §. huius ſtudij, de iuſti & iure. §. huius ſtudij. eod. apud Iuſt. l. poteſtatis, de verb. ſig.

c l. æquiſſimũ, de vſuri. P. l. qui reſtituere, de rei vendic. P. l. huiuſmodi, §. ſi. de leg. 1.

d Cic. 3 de legib.

e l. ſeruo iniuriã, §. cũm prætor ad Trebell. P. l. ſi. nequid ſi. in pub. l. ſi prætor, §. de iudic. P. Quintilian. 5. Inſtitu. c. 1. Cic. pro Cluen.

f Liuius, libr. 3. & 4. Decad. 1.

g Cic. 3. de legib.

De diuiſione iudicii. Cap. 4.

Iudiciorum ſpecies ſunt plures. vt diuinum & humanum.

2 *Iudicia Dei vera, de occultis, & alia quàm humana. eáque publica & priuata. numero 3.*

4 *Purgatio vulgaris, an inter iudicia diuina annumeranda.*

5 *Sortium iudicium an permiſſum.*

6 *Iudicium humanum quomodo diuinum quoque dici poſſit.*

7 *Iudicij humani diuiſio, in publicum & priuatum. & quid vtrumque vno, & alio modo ſit.* 8, & 10.

9 *Arbitros eligere vel accipere, qui in Gallia cogantur.*

11 *Iudiciorum 3. diuiſio, in eccleſiaſtica, & ſecularia: & quæ illa.*

12 *Iudices ordinary de rebus ſui fori eccleſiaſtici, ſunt epiſcopi, & aly ex priuilegio, quorum iuriſdictionem clericus non poteſt eturare.*

13 *Sacerdotes iudicaſſe, & habuiſſe iuriſdictionem etiam inter gentes probatur.*

14 *Cauſa quædam in vtroque foro ſpirituali & temporali tractari poſſunt.*

IVLI ſeu inſcriptiones de iudiciis plurali conceptæ numero, nos admonent formas ſeu ſpecies iudiciorum plures eſſe. Proinde eas recenſebo qua potero breuitate, vt facilior ſit inſtituta tractatio. Prior & ſumma iudiciorum diuiſio, in diuina & humana eſt iudicia[h]. *Si omnia*, inquit Anacletus, *in hoc ſeculo vindicata eſſent, diuina iudicia locum non haberent.* Diuinum iudicium proprie eſt, quod Deus ſine miniſterio hominis conſtituit, in hoc vel in futuro poſt obitum ſeculo. Hæc iudicia vera, vt potè iudicis, quem nihil quod non ſciat effugere poteſt, iuſtificata per ſemetipſa, & de ſecretis quæ hominibus non appareant. [k] quæ ideo ad ſolum tribunal eius referentur, & temerè ab hominibus vſurpantur: vt non poſſit ex ſuſpitione humano condemnari examine, quem dominus ſuo reſeruauit iudicio[l]. Et, ipſe idipſum

h de vtroque infra nu. 11 § ſi nihil tuſtinianum, de pact. cum. & eius vſus. in vſib. feudo. 1 cauſ. omnia, 6. q. 1.

k c. 2. de claud. deſp. cap. ſi quandoque à iure. 35. 15. q. 6 ca. nomiñ præſbiterii. 2. q. 1.

a D.Math.c.7. ipſe idipſum ſancit, *nolite iudicare*, videlicet de occultis. *& non iudicabimini*a. Explicat D. Paulus b, Nolite ante tempus iudicare, quoſque veniat Dominus qui illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit occulta cordiũ. Ita

b 1.ad Corinth.4.

c ad Roma.c 11. imperſcrutabilia eius iudicia c, & longè diuerſa ſæpè ab hominum opinionibus. quia non iuxta intuitum hominum is iudicat d. Et ſæpè Deo probantur, quæ nobis improba videntur & contrà e. Vt neque Dominus damnat, quem iudicant homines improbi f. Decipiuntur & traducuntur hominum iudicia, odio, amore, cupiditate, pretio s. Dei autẽ, incorrupta & inflexibilia. Iudiciũ 3 Dei & publicum, & priuatum eſt. nam & eius vindicta ſeu ſententia, interdũ palam omnibus apparet, & in plures: interdum priuatim & ſecretò punit. Publicum exercuit in punitione Dathani, Chore, & Abironis h: in ſuperbia Nabalis i, Oſiæ regis Iudæ k, Heliodori l, Herodis m, & contra ſacerdotes Baal n, & in alios. Exercuit & generale iudicium, in diluuio tempore Noachi o: & tale. & manus erit poſtremum in cõſummatione ſeculi p. Priuati meminit D. Paulus, *Si nos ipſos iudicaremus, non vtique iudicaremur: dum iudicamur autem, corripimur à Domino* q. Sunt & iudicia cuiuſque diuina, dum ab hoc corpore ſeparantur animæ, vt explicat Dionyſius Carthuſianus, lib. de quatuor nouiſſimis. An- 4 numerant inter iudicia diuina leges quarumdam nationum r, purgationem vulgarem, quæ fiebat per aquam bullientem, & frigidam, per ferrum candens, per duellum, & ſimilia, quæ improbata nunc ſunt s. De quibus in ordine iudiciorum Deo fauente, in probationibus dicemus. Optimè enim perpẽſis purgationis huius periſtaſibus, viſa eſt ex dæmonis ſuggeſtione potius, quàm ex Dei voluntate, vſurpata t. Referunt & ſortium iudicium aliqui ad 5 iudicia diuina, ſed fortunæ apud Chriſtianos nomen Dei impiè adſcribitur. Neque ſacræ paginæ loci, qui de ſortiũ iudicio meminerunt u, in exemplum trahenda, adueniente perfectione Legis Euangelicæ x. Quomodo autem ſortium iudicia in iure ciuili permittantur in cõcurſu repugnantium & habentium certum factum & par ius, quiſve in eo prior erit ne ſe concurſu impediant y, diximus in criminibus, quando de magis & magicis egimus, lib. 34. c. 5. Iudicium quoque humanum ratione poteſtatis diuinum dici poteſt, cùm 6 quòd non ſit poteſtas niſi à Deo z, tum etiá quòd reges & magiſtratus miniſtri ſint regni Dei a, & iudicium, hoc eſt, authoritatem Dei non hominũ exerceant b. Cæterùm ratione miniſterii conceſſi hominibus c, dicimus iudicium quod per homines exercetur, eſſe humanum. Hoc rurſum dicitur publicũ & priuatum. Publicũ porrò & priuatum bifariã accipitur. Primò publicum di- 7 citur, quod proficiſcitur ab eo qui cũ iuriſdictione ſeu poteſtate publica ius dicit: munus quippe iudicandi, publicum eſt d, & omnibus qui iuriſdictioni ſubiiciuntur ſua natura commune, & alius quàm ſuæ iuriſdictionis per extenſionem ſeu prorogationem ex conſenſu litigãtium, dum cõſentiunt in non ſuum iudicem, qui tamen iudicandi habet poteſtatem e. Aliquin enim, priuatorum conſenſus eum, qui nullam habet iuriſdictionem ſeu poteſtatem publicam, iudicem non facit f: niſi delectus ab vniuerſitate vel collegio iudex, confirmetur à principe g, penes quem magiſtratus creandi poteſtas tranſlata eſt h. Quo caſu & tenentur eius collegii, vel artificii, vel vniuerſitatis deligentis homines, iudiciũ delecti iudicis ſubire: ſine præiudicio tamen 8 maioris magiſtratus i. Priuatum contra dicetur iudicium, quod ab eo qui nullam habet iuriſdictionem fertur, cuius generis eſt arbitrium: quòd compromiſſa non dicantur iudicia, ſed ad exemplum iudiciorum introducta k. Eſtq; arbitriũ, res libera extra neceſſitatem iuriſdictionis poſita, vt nec iure ciuili quiſpiam cogatur cõpromittere l. Quanquã in Gallia, in controuerſis 9 proximorũ, ad ſopiendas ab ipſo limine lites, & ad neceſſitudines fouendas, edicto regio placuerit, proximos conuenire debere de arbitris, altero cõtendentium poſcente: & nolentes, poſſe iudicis officio adigi, vel dari, ſi eligere eos noluerint, infra electioni faciendæ per iudicẽ conſtitutũ tẽpus. Secũdo, 10

publicum

c ad Roma.c 13.
d l. quippe, de iudic. P.
e l.2.C.de iuriſd.om. iudi l 2.& 3. de iudic.in P.
f l.priuatorũ, de iuriſd. om.iudi l qui neque,de iudic. in P.
g §.1.de defenſor. ciuit. in authen.
h l. 1. ad leg. Iul. de ambit.in P.
i l.5.C.de iuriſd. om. iudi.
k l.1.de recep.arb. P.
l l.3.§.1.eod.

publicum iudiciũ dicetur ratione actionis populicę,quæ cuilibet ex populo interdum datur[a]. inde iudicia publica criminum,quorum accusatio cuique permissa est[b]. Contrà,priuatum iudicium dicetur,quando delictum priuatũ est,id est,cuius accusatio non cuilibet,sed tantùm damnum passo,permittitur[c]. Publicum est aliquando iudicium dictum,quod fiebat à populo de quæstione ad illum dilata,aut de facinore aliquo certo commisso: vt si ageretur de lege Cornelia testamentaria,de numaria,& de similibus,vt scribit Cicero in prætura vrbana. Quæ iudicia,potestate populi,ad senatum primùm delata[d],subinde in principem translata[e],desierunt esse in vsu. In summa igitur colligo ex superioribus duas diuisiones iudiciorum[f] prior in diuina & humana:secunda,in publica & priuata. Tertia autem fit in ecclesiastica,& secularia. Ecclesiastica dico,quæ à personis ecclesiasticis,de rebus & personis suę iurisdictionis feruntur. Secularia,quæ à iudicibus laicis,de rebus quoque & personis sibi subditis feruntur[g]. Duo sunt genera Christianorum, clericorũ videlicet & laicorum[h]. Duo gladii,duæ potestates[i]. Duo quibus regitur mũdus,authoritas sacra pontificum, & potestas regum[k]: hæc duo in vna & eadem ecclesia,sub vnius Dei imperio exercẽtur[l]. Et proinde se mutuò iuuãt & fouent, inconfusè tamen,nec imperator iura pontificatus arripere debet: nec pontifex iura imperatoris vsurpare. Cùm idem mediator Dei & hominum,homo Dominus noster IESVS CHRISTVS, actibus propriis & dignitatibus distinctis, officia potestatis vtriusque decreuerit: vt christiani imperatores pro æterna vita pontificibus indigerent:pontifices pro cursu temporalium tantummodo,legibus imperialibus vterentur[m]. Sic quando incorrigibilem suæ iurisdictionis hominem ecclesia emendare suo iudicio non potest, brachio & gladio temporali committit vel relinquit castigandum, vel tollendum[n],ex authoratione seu degradatione facta[o]. Et canones non erubescunt in temporalibus leges ciuiles sequi[p]:nec contrà,leges ciuiles canones in spiritalibus[q]. Imò ciuiles cedunt canonibus & iudiciis ecclesiasticis,quando illæ aduersantur iuri diuino,quod tuentur iura pontificia[r]. Quæ diuina sunt,imperatoriæ potestati subiecta non sunt[s]. Sed contrà, in his quæ ad animorum salutem pertinent, ipsi imperatores & principes pontificibus subiiciuntur,& iudicari debent ab illis,non autem illos iudicare possunt: vt ingenuè fassus est Constantinus Magnus,in Synodo Nicena[t], & Valentinianus[u] CC. Et maior pontificalis imperiali potestate, quãtò maioris est dignitatis anima, cui illa præest: corpore, cui princeps imperat[v]. Hinc sequitur, quia eorum habent prælati ecclesiastici & iurisdictionem, esse eos quoque iudices ordinarios rerum & personarum suæ iurisdictionis[x], vel aliorum ex gratia pontificali[y]: neque iudicem laicum de his posse cognoscere[z], etiam consentiente clerico,qui secus quàm iure Codicis Iustinianei statutum est[a], non potest iure pontificio huic foro renunciare[b]. Et si iudex laicus velit impedire iudicia ecclesiasticà,excommunicari potest[c]. Docuimus alibi[d],iudicandi potestatem ab omni tempore & apud omnes gentes fuisse quoque apud sacerdotes,& eos qui curam sacrorum gerebant. Sic iudicasse Ægyptiorum sacerdotes constat[e]:Druidas apud Gallos[f]: apud Romanos, pontifices, non solum de rebus sacris, sed etiam & de rebus ad rempub.pertinentibus[g]. Iudicarunt & apud Hebræos in populo Dei sacerdotes[h]. Et in Nouo Testamento haberi dignos qui iudicent de secularibus,cùm de Angelis etiam & de mundo iudicaturi sint,ex D.Pauli Epistola, priore ad Corinth.c.6.liquet. Nec repugnant Cæsares,qui sacerdotale iudicium tuentur & defendunt, & priuilegia eius legibus stabiliunt[i]: neque vsurpari à iudicibus seu magistratibus qui loco eorum præsunt,potestatem ecclesiasticam sinunt. Sunt tamẽ negotia

a l.1.§ cõsequens, de suspect. tutor. P. l. 1. de popul.actio.
b §.de publ.iudi. tit. de pub.iudr.in P.
c to.tit.de priuat.def. portili. l.fin.P.l. fi. de fund.P.
d l.1. §. deinde cùm difficile de orig. iurisin P.
e l.1 ad leg.Iul.de ambitu, §. sed quod principi, de iure natur.apud Iustinian l. 1.de const.princ P. l.1.de off.præf.præto.P.
f de verũque in c.nõ ab homine, c. at si clerici, de iudic.
g ca.duo sunt.23.q.5. qui dicuntur clerici.ca.clericos,ca. dist.
h Luc.22, c.11.
i cap. duo sunt, 96. dist.
k c.vnã sanctam de maio.& obed.in extrau.commun.
l ca. cùm ad verum 96 dist.ca. quoniã idem mediator, & ca. imperium vestrum, 10. dist. c. per venerabilem, qui filii sint legitim. e at si clerici, & c. cùm non ab homine,de iudic.
n c.nouimus,de verb. sig apud Grego.c.2. de pœn.in Sex.
o c.1.de ord.ab.non.fac. c.1.in adiutorium, 10.dist.
p §.si verò, vt cler. apud prop epis. in auth.c.ut clerici, de iudic.
q ca. euphemium, 2. q.3.cota 10.dist.
r ca.comperimus,23.q.8.
s Rufinus lib.10.hist.Eccles.ca.1.
t ca. Valentinianus, 63.dist.Theodosius lib.4 iusto.ca.7.
v c.solitæ, de maio. & obed.ca.suscipimus,10.dist.ca.præcipimus,11. q.1.decernimus,de sacr. eccl. C.
x l.c.de iudic.C.
y cum ab ecclesiarũ, de off. & pot. iud. ord.
z ca. & 2. c.si clericus laicum, de for. compet. e quinto, e at si clerici, e cũ nõ ab homine, de iudic. cum similibus.
a l.si quis in consulendo. C. de epis. & cle & C.de pact. c.si diligenti,de for compet.
b c.2 de iudic. & ca.de for compet.
c dixi.lib. de Attinentiis,c.8 nu 4. & 5.
d Æ.Stan.lib.24 c.34.
e Iul.Cæs.lib.6 commenta belli Gallici. Halicar.lib 2. Cic. pro domo sua, & de Aruspic.resp.d.2.

5 an ex his legibus de origine tur P.
H 1 Reg 2.Samuel.2.Reg.7 & alibi.2.Paralip 19 Ezechiel.44.cum simil.
1 imo amplius, Iohannes,I. priuilegia,de fact.o.eccle.C §.de eccles.tit.in auth.

negotia & cauſæ,quæ in vtroque foro agitari & iudicari poſſunt:vt ſi de vſuris agatur[a],de raptoribus, ſeu ſpoliatoribus eccleſiarum[b], & de ſimilibus. In his tamen dubitatum ſcio,num qui in vtroque foro poſſunt diiudicari, ſi in vtroque pœna diuerſa damnentur, vtraque pœna plecti poſſint:an per concurſum ſe impediant,& altera præiudicium faciat alteri. Et certè non ſe mutuò impedire in aliquibus delictis,ſed vtramque pœnam exequendam placuit: vt in hypotheſi c. Statuimus,de maledic.apud Grego. Quod & in alus locum habere dixerunt plerique. Sed Panormitana.tutius[c] diſtinguendum ſuadet,cum notatis ad c.fœlicis,de pœnis,in Sex.

a c.cùm tu, de vſur.
b c. cùm ſit generale,de foro compet.
c Panor.in c. ſtatuimus,de maledic.

De diuiſione iudiciorum, ratione cauſarum quæ deducuntur in iudicium. Cap. 5.

1 *Iudiciorum quarta diuiſio ex cauſis,quæ in iudicium deducuntur.*
2 *Iudicia diſtincta per tribunalia apud Athenienſes.*
3 *Iudicij 4 diuiſio,in ciuile & criminale. Et quid vtrumque.*
4 *Accuſatio ciuiliter criminis fieri poteſt.*
5 *Iudiciorum 5.diuiſio,in iudicia vniuerſalia,generalia, & ſingularia: & quæ ſint illa. & ſeq.num.6.& 7.*

QVARTA iudiciorum diuiſio, ex natura generali negotiorum quæ in iudicium deferuntur,colligitur. Qua ratione 8. ſpecies iudiciorum facit Ariſtoteles[d]. Vnam, quæ rationem repoſcit: alteram, de iniuriis: 3. politiæ, quæ ad ſtatum ciuitatis pertineat: 4. eſt quæ magiſtratibus & priuatis hominibus conſtituebatur, quæ verſatur circa crimina & pœnas:5. de priuatis cõtractibus,habentibus magnitudinem: 6. & 7.de homicidiis ſpontè & fortuitò factis: 8. de iudicijs peregrinorum. Demoſthenes autem, iudicia & cauſas per tribunalium nomina certis negotijs deſignata, diſtribuit[e]. Itaque dicit iudicium Areopagiticum, Areopagi videlicet,vbi de capitalibus ageretur. 2. Iudicium ad Palladium,vbi de cædibus fortuitis. 3.Iudicium ad Delphicum, vbi ageretur de nece, quam quis dicebat ſe lege permittente perpetraſſe. 4.ad Prytanneum,quo ſi lapis, vel lignum, vel ferrum, vel quippiam lapſum damnum dediſſet, de eo iudicium fiebat. 5. Ad Phræatteum,vbi iudicabatur qui ad necem fortuitam ab exilio rediens,nõdum compoſito negotio cum cognatis cæſi, accuſabatur de cæde.Omitto propemodum infinitas ſimiles,quæ à negotijs & cauſis,& locis iudiciorum traduntur,& confingi poſſunt diuiſiones. vna tantùm generali, quæ hæc omnia complectatur, contentus ero:vt dicam horum ratione, Iudicia vel ciuilia,vel criminalia dici. Ciuile iudicium dicitur,vbi non agitur de criminibus,ſed de negotijs pecuniarijs,& de controuerſijs quæ de rebus ſunt:Sic in rubri. *Quando ciuil.actio crimin.præiudi.C.* opponitur criminalis ciuili. Item ciuile iudicium in criminibus priuatis dicitur, ſi de illis quis experiatur ciuiliter, i, ſi pro illis æſtimationem tantùm damni dati reddi petat, neque ad vindictam reum depoſcat publicam. Vt contrà criminale dicitur,ſi pro vindicta publica criminis publici vel priuati, inſtituatur accuſatio[f]. Proinde, ſi pro crimine priuato vel alio agatur:vt pœna,ſeu multa adiudicetur alicui ex litigantibus, erit iudicium ciuile: Si autem vt adiudicetur fiſco, criminale[g], ſiue agatur ciuiliter de crimine, ſiue criminaliter. In quo reprehendunt interpretes gloſſarium l.ſi qua per calumniam, in verbo,*auri*,de epiſco.& cler.

1
d Ariſtot.4. Politic.
2
e Demoſth.orat.cõ. Ariſtocratem.
3
f l.ſ. de prima del. P. l.ſi de fund.Pal ſan. C.de iniur.& rtur,& ibi gl. de procurat.
g gl.in l.3 ad vet. tem *aurorum*, de ſepul viol. P. & ibi Bar Iohan de Plat in l.a.in vlt verſic. de iis qui ex publ ſatio.ciuilluio. C.

quod

quòd ſentit pœnam fiſco applicatam ita demùm criminalem eſſe, ſi actum ſit criminaliter, non ſi actum ciuiliter: quod tamẽ aliter ſe habet[a]. Cæterùm, qui petit reiici teſtem vel accuſatorem per exceptionem criminis oppoſiti, ciuiliter & non criminaliter videtur iudicium exequi: quia ideo teſtes non puniuntur, ſed reiiciuntur[b]. Quod & in accuſatoribus recipiendum[c]. Inter criminalia iudicia & ciuilia, differentiæ plures conſtituuntur, de quibus nos alibi tractauimus[d]. Et ideò eas conſultò prætermittimus, ne repetitione mẽbranas occupemus. Quinta iudiciorum diuiſio quoque à natura petitionis inſtitutæ ſit, in iudicia vniuerſalia, generalia, & ſingularia. Ad petitiones namque, iudiciorum ſubſtantia, & eorum ſententia referri debet, vt iudicium ſit conforme libello[e]. Vniuerſale itaque iudicium erit, quando vnius iuris petitione plures res peti cenſentur ſimul, etſi nominatim ſingulæ non exprimãtur. Vocat Vlpianus actiones de vniuerſitate[f]. huiuſmodi eſt, petitio hæreditatis, quæ in iure conſiſtit[g]: & proinde plures res vnica petitione, quæ hæreditatis ſunt, vel ad hæreditatem ſeu hæredem pertinent, veniunt[h]. Eius quoque generis poſſeſſoria hæreditatis petitio, quia per eam tantùm bonorum poſſeſſor conſequitur, quantùm ſuperiori actione hæres conſequi poteſt[i]. Idipſum obtinet in fideicommiſſaria hæreditatis petitione, quæ ei competit, qui ſuſcepit ex Senatuſc. Trebell. reſtitutam hæreditatem[l]. Generale iudicium eſt, de petitione generis, quod eſt aliquorum quodammodo ſe habentium ad vnum aliquid, & ad ſe inuicem, collectio[m]. Huiuſmodi eſt iudicium, negotiorum geſtorum, tutelæ, pro ſocio[n], & ſimilia. Sententia tamen lata ſuper petitione generali, reſtringitur ope replicationis ad proſequuta tantum, vt non obſit ei qui ex ea tantùm petit ſingulare, quominus quod non petit, quódve ea continetur actione, petere poſſit: vt rectè explicant in iudicio tutelæ Seuerus & Antoni. CC[o]. Singulare iudicium, de re ſingulari vel ex ſingulari contractu petita, fit: veluti in exemplo mandati, cõmodati, depoſiti apparet, & in actione in rem[q].

[a] Bald. & Iaſ. in rubr. de iudic. C. vide Iuli. Cla. lib. 5. ſententia. int. q. 1.
[b] c. 2. §. fide ord. cog. apud Greg. c. ſuperbis, & c qualiter & quando, de accuſatio. c. licet heli, de ſimon.
[c] proxi cita. iurib.
[d] ſup. lib. 32. c. 14. 15. 26.
[e] l. vt fundus, com. diuid. P.
[f] Vlp. in l. 1. de rei vẽdic P.
[g] Item videndum, §. fin. & l. ſeq de petit hæred. P.
[h] l. 2. §. incorporales, de rer. diuiſ. in P. §. incorporales, de reb. corp. & incor.
[i] l. ſi hæreditatem petam, l. 4. & l. ſi quo tempore, 44. de petit. hæred. P.
[k] Cæſ. l. 2. de poſſeſſ. hæred petit. P.
[l] l. 3 de fideicom. hæred. petit.
[m] Porph. li. de quinque voeab.
[n] l. pro ſoeio, pro ſoc. in P. cum ſimil.
[o] l. licet, l. 2. de iudic C.
[p] d l. pro ſocio.
[q] l. 2. de rei vend. P.

De diſtinctione alia iudicii ordinarii, & extraordinarii. Cap. 6.

1 *Iudiciorum 6. diuiſio, in ordinarium & extraordinarium.*
2 *Iuriſdictio ordinaria, & delegata quæ.*
3 *Extraordinary & ordinary Romæ magiſtratus, & qui nulli num. 4.*
4 *Iudicia ordinaria & extraordinaria alio modo ſecundum rationem agendi nominata, quæ, & qualia.*
6 *Ciuilia iudicia, & ordinaria & extraordinaria cur dici poſſint.*
7 *Ordo iudiciorum in ſumma, quomodo conſiderandus.*
8 *Ordo in quibus accuratè non ſeruetur.*
9 *Criminalia iudicia, quæ ordinaria, quæue extraordinaria dicantur: & quare.*

1 EXTA diuiſio iudiciorum, in ordinaria & extraordinaria eſt. Verumtamen hîc obſeruandum, variè ordinaria vel extraordinaria dici. Nam ſi habeamus rationem poteſtatis iudicãtis, ordinarium iudicium eſt, quod a iudice ordinario fit: Extraordinarium, quod à delegato[r]. Ordinarius iudex dicitur, vel eccleſiaſticus qui à ſummo pontifice, vel à principe ſi ſit ſecularis, legitimam poteſtatem accipit, vt traditur in concilio

[r] c. quoniam contra. & ibi gl. de probat.

a ea à iudicibus, a q. 6 facinora it de cri. iudic. ordina. & de offi. & pot. iud. de leg.

b Vlp. in l. more maiorũ, de iurisd. om. iud. l.

c l. Paulus, l. quia, eo.

Milenitano[a]. Vlpianus[b] ordinarium inuit esse, qui suo iure, non alieno beneficio habet iurisdictionem. Et Paulus[c], qui principaliter, id est, non ratione alterius, à lege vel principe habet. Iurisdictio ita ordinaria & iudicia, quæ 2
fiunt à iudice ordinato per principem, vt in suo territorio subditis sibi commissis ius dicat. Delegata contrà, quæ & mandata iurisdictio, quando non à principaliter iurisdictioni commisso, sed ex eius mandato ab alio, nõ proprio nomine sed mandantis exercetur, & in certa parte negotii, vel negotiorum totius iurisdictionis. Quia si in locum iudicis aliquis subrogetur qui vices iudicandi habeat absolutè, & sine mandato iudicis speciali, certè hic

d l. 1. de eo qui vicaliter gerit. C.

vicarius, & ordinarius dici meretur iudex, & non delegatus[d], si concedatur a lege vel à principe huiusmodi vicarios habere. Nam passim iudicibus iure ciuili non est concessum, imò prohibitum: nisi principi videatur adiutorio

e toto tit. vt nulli in dub. loco hab. loci ten. nisi certis ex cau. diuina. concesse. iussio, in auth. quæ est constitutio vel. 134.

officium egere[e]. Quo casu & princeps consulendus. Vt quando in Gallia Senarchiis videmus locum tenentes iudicum, particularium causarum, & generaliter ad causas à principe suffici. Alioquin certè æquum non est, vbi ordinatæ sunt iurisdictiones, & in quibus iudicum persona & industria electa est, quemque ex arbitrio sibi vicarium eligere. Quia inter artifices longa est

f l. inter artifices, de solutio. P.

differentia ingenii & eruditionis[f]. Delegatio tamen certarum causarum, nõ ideo improbatur: si modò eius generis iudex sit, qui possit delegare, & res

g l. 1. & l. plaret, de præda. iudic. C. l. 2. si à non comp. iud. C. l. 1. qui pro iurisdict. iudicia dare vel pot. C.

quoque ex illis quæ delegari non prohibẽtur, non aliter[g]. Sed aliud est delegare, aliud vicarium seu locum tenentem constituere. Possent quoque dici 3
iudicia ordinaria, quæ à magistratibus ordinariis, i. cõsuetis: & extraordinaria, quæ ab extraordinariis, i. præter consuetum ordinem constitutis, fiebãt. Nã & extraordinarios magistratus vrbanos, & prouinciales: vrbanos, quibus etiam in vrbe imperium esset, multos ac diuersi generis fuisse inuenimus,

h meminit de vtrisque l. si in aliquâ, l. 7 §. 6. de off. pro cons. P.

prout negotia occurrebant. quæ extraordinariam curationem exigerẽt[h]. In hoc genere erant Præfecti annonæ, Tribuni præter ordinẽ à plebe, non centuriatis aliquando creati comitiis: qualem legimus L. Minutium, apud Li-

i Liu. lib. 4 dec. 1.

uium[i]: Et Pompeium, quo anno Cicero ab exilio reuocatus est[k]. Erant & extraordinarii magistratus, designati ad ædes sacras dedicandas[l], locandas[m], triumuiri ad reficiendas, quinqueuiri ad muros reficiendos, pro sacris conquirendis[n]. Duumuiri classis ornandæ reficiendæ ve causa, nauales dicti[o]. Prouinciales extraordinarii plures fuêre magistratus, in prouincias necessitate vrgente missi, vel occupatis bellis, vel alus reipubl. negotiis ordinariis prouincialibus vel non creatis, vt continuari oporteret ex necessitate finita imperia, tempore administrationis elapso. Hinc fuerũt proconsules, proprætores, & deducẽdarum colonarum causa creati triumuiri, quinqueuiri, decemuiri, vigintiuiri aut plures, aliique plures id genus magistratus, qui & creari poterant à Consulibus, Prætoribus, & Tribunis plebis tantùm habitis comitiis: sine comitiis autem, à solis interregibus & dictatoribus. Quibus cognitis apparet reliquos ordinarios magistratus dici, qui singulis annis ad suum munus obeundum in vrbe eligebantur: inter quos Ædiles curules, Tribunipleb. Ædiles plebis, Triumuiri capitales, Triumuiri nocturni, Triumuiri auro, ære, argento flando, fœriundo, Præfecti: Quæstores, Tribuni militum. Videtur antiquus quoque interpres Nouellæ Iustiniani 69. voluisse in epigraphe ordinarias præfecturas esse, quæ administrationem cum dignitate habent, non eas quæ honoris causa codicillis principis sine administratione conceduntur. Sic enim concipit rubrica illius constitutionis, *Vt ordinariæ præfecturæ vrbanæ & prætorianæ duæ, & præfecturæ quæ in cingulo & in actu sunt solæ, non etiam honorariæ, liberent à curiali fortuna.* De quo tamen nec verbum quidem ordinarii in Græca epigraphe eius Nouellæ, quæ sic se habet. περὶ βουλευτῶν, ὥστε αὐτοῦ τότε τιμῆς ἐμπράκτου ὑπαλλάττεσθαι μόνους τοὺς ἐν τῇ βουλῇ, ὅτε ἐμπράκτων τυγχάνειν ἀξιοῦνται. id est, *De Decurionibus, vt accepta dignitate præfectoria, tum demùm curia liberentur, cùm in actu possunt accepere.*

i Liu. lib. 4 dec. 1.
k Cic. pro domo sua.
l Idem, quod Liu. lib. 3 dec. 3.
m Liu. 1 dec. 2 & 3.
n Idem, lib. 9. dec. 1.
o Idem, lib. 10. dec. 1.

5 *mut.* Alio modo & ratione diuersa, dicuntur ex formula agendi vel iudicandi, iudicia ordinaria & extraordinaria. In quo capite distinctio ex relatione fit vel ciuilium ad criminalia, vel ciuilium inter se, inter causas diuersæ speciei constituta diuersa temporum variorum separatione, & distincta natura negotiorum. Quod & in criminalibus obseruabimus. Primùm itaque, quia ciuilium negotiorum longior est discutio, plures dilationes, & formula quædam certa, & alia plura in illis sunt præscripta, quám in criminalibus, ideò dicimus iudicia ciuilia, ordinaria: criminalia autem extraordinaria. & si de crimine agatur, extra ordinem procedi [a]. Sic ad ordinarium ius remitti quæstionem, dixit Vlpianus, pro iudicio ciuilium causarum [b], in quo actor non teneatur se subscribere: quemadmodum si extra ordinem agatur. Et hoc modo ordo exercendorum iudiciorum,
6 qui antiquitus seruabatur, in vsu esse hodiè desit [c]. In ciuilibus rursum negotiis, quædam ordinaria & extraordinaria simul dici possunt, sed habita ratione diuersorum temporum. Olim quippe erant formulæ agendi præscriptæ & ordinatæ, à quibus discedi non licebat [d], & qui à syllaba conceptionis aberrabat, cadebat à causa [e]. At iure alio quo vtimur, sublatæ sunt omnes illæ verborum aucupationes & agendi priscæ formulæ [f]. Et proinde sic omnia nunc iudicia, extraordinaria, id est, præter illum antiquum ordinem s. Non autem extraordinaria habita ratione alterius præstituti ordinis circa alia quàm præter modum agendi veterem: nam huius ratione, ciuilia iudicia ordinaria sunt quædam, quæ exigunt aliquem consuetum & præscriptum ordinem, vel à lege, vel à consuetudine cuiusque curiæ, quem vocant stylum: vt sententia prolata contra solitum iuris ordinem, nullam authoritatem rei iudicatæ habeat [h]. Ordo
7 iure præscriptus quis sit, suo loco docebimus, Deo fauente. Sed illum interim considera, vel ratione qua procedendum sit: veluti offeratur libellus, lis contestetur, iuretur de calumnia, &c [i]. vel ratione distinctionis concurrentium causarum, vt prius de vna, posterius de alia cognoscatur vel agatur. quò pertinet titul. de ordine iudicior. C. [k] & titul. de ordin. cognition. [l] dum prius de possessione, quàm de proprietate agi iubetur [m]:
8 prius de vi, quam de possessione [n], &c. Contrà, extraordinaria iudicia erunt, quando hic ordo seu modus agendi non consideratur, propter negotiorum, de quibus tractatur, facilem vel exiguam cognitionem [o]. Quemadmodum proditum est in postulationibus, electionibus, prouisionibus beneficiorum, & decimarum petitionibus, & aliis quibusdam iudiciarum ordinem non exigi, sed summariè & de plano sine strepitu iudicii de illis cognoscendum [p]. Videlicet vt non exigatur litis contestatio, fe-narum introductarum ob necessitatem hominum, obseruatio, dilationum termini, aduocatorum iurgia, exceptionum admissio: hoc enim est de plano cognoscere [q]. Sunt & negotia sua natura, si nemo contradicat, quæ expediri possunt summariè & de plano: & tamen si quis obsistat, exigunt ordinarium iudicium: veluti si de missione in possessionem agatur [r]. Manifesta quoque, iudiciaria subtili inquisitione non indigent, & ordine indagandæ veritatis causa instituto [s]. Et hæc eadem quæ diximus in ciuilibus negotiis, de iudicijs criminalibus dicta censebuntur: vt relatione inter se facta quædam ordinaria sint, videlicet quæ exigunt ordinem Libellorum, de accusation. in P. Quæ vel habent pœnam certam à iure impositam. Quædam extraordinaria, quæ citra solennitatem l. libellorum, expediuntur summariè & de plano: vt si agatur de crimine læsæ maiestatis, in quo, seruato tamen ordine qui ad veritatis criminis cognitionem pertinet, de reliquo summariè & de plano & celeri calculo tractatur, ne pœna eludatur [t]. Vt docuit Agesilaus insigni exemplo, in deprehen-

[a] l. locato, §. quod si heredè, de public. & vectig. l. 1. C. de fund. rei P.

[b] l. f. de prætu. del. P. vbi glo. ad ver. *ordinarium*, tanquam à vero aberrans, est repudianda.

[c] l. ordo, l. 8. de pub. iudic. P.

[d] l. 2. §. deinde ex his legibus, de orig. iur.

[e] Quintil. 3. & 7. lib. Institut. orat. & Cic. de Orato. & orat. pro Murena.

[f] l. 1. & 2. de formul. & impet. subl. C. c. dilecti, de iudic. apud Grego.

[g] §. f. de interd. §. 1. de fucc. sublat. quæ fieb. per bonor. vēd. apud Iust. nia.

[h] l. prolatā de sent. & interlo. om. iud. C. c. cùm dilecta, de rescrip.

[i] auth. offeratur, de lit. contest. C.

[k] lib. 3. tit. 8.

[l] lib. 7. C. tit. 19 & l. 2. decernere to.

[m] l. ordinarij. l. 13. de rei vendicat. C. l. si quis, fin. rega. C. c. cum dilectus, de eau poss. l. exitus, de acquir poss. P.

[n] l. si de vi, de iud. P.

[o] auth. item si breuiores, de sent. ex bren. recit. C.

[p] clem. dilpendiosam, de iud. in Clem. hinc quinquam, §. de plano, de offic. procons.

[q] clem. sæpè, de ver. sig. apud Clem. glo. Bartholi. in §. ad ver. *summariè & de plano*, i.e. quoms. in eis læs. maie. proceditur, in authentic. eorum extrauag. ex ie l. nules, to. 3. sexaginta, ad leg. Iul. de adulr. P.

[r] Baldus in l. f. de edic. D. Adria toll. c. q. c. ad nostram, in §. de iureiur. ap. Greg.

[s] §. 1. quoms. in crimin. læs. maie. proced. sit in extrauag. authent.

sis in coniuratione Lacedæmoniorum[a]. Omittitur in pleriſque inſcriptio[b], accuſatoris neceſſitas, ſi per viam inquiſitionis vel denunciationis iudex cognoſcat[c]. Neque manifeſta egent tanto iudiciorum ambitu[d]. Crimina quoque, quæ definitam in iure non habent naturam, aut quæ ex locorum vel temporum peruitaſibus recipiunt pœnam grauiorem vel leuiorem, extraordinarium iudicium recipere dicuntur[e]. Item leuia crimina & domeſtica, ſummariè & de plano decidunturᶠ.

a Val. Max. lib. 7. c. 2.
b l. 1. C. de abigeis.
c c. inquiſitionis. c. ſuperius, æqualiter & quando, c. olim, de accuſatio.
d c. manifeſta, & c. de manifeſtis, a q. 3. cadi omnia, 6. q. 1. l. 3. § fi. de actio. empt. P.
e l. 1. & cor. tit. de extraord. crim. in P. l. aut tacta, § pen. & fin. de pœn. in P. l. 1. de abigeis in P. l. 1. de ex. expil. hæred. in P. l. 2. de crimin. ſtellio. P. eam ſumm. lib.
f l. leuia, de accuſat. P. l. nec quicquam, § de plano, de offic. procons. P.

De rebus quæ deducuntur in iudicium, & de præcautione circa conſultationem. Cap. 7.

1 *Iudiciorum materia, cauſæ ſeu negotia.*
2 *Lis à cauſa quomodo differat.*
3 *Cauſidici quare dicti aduocati.*
4 *Cauſarum iudicialium ſpecies.*
5 *Litigaturi quomodo ſibi proſpicere debeant.*
6 *Conſultatio bona in quibus conſiſtit.*
7 *Litigio male cœpto plura damna imminent.*
8 *Conſultor quando tenetur de conſilio dato. Et num.* 12.
9 *Conſultationes litigantium iudex non tenetur ſequi iudicando.*
10 *Iuriſprudentibus reſpondendi quando abrogata authoritas.*
11 *Doctorum exiſtente varia in lectura & conſilijs ſententia, quid potius ſequendum.*
13 *Conſultores qui conſulendi.*
14 *Litis ceſſio in potentiorem prohibita.*
15 *Patrocinia & clientelæ magnatum prohibita.*
16 *Clientelæ antiquorum ius, & quale. Et* 17.
18 *Clientela & hominium in feudis quid.*
19 *Actor antequam litiget, debet conuenire & monere reum.*

IVDICIORVM materia, circa quam verſantur, negotia & controuerſiæ ſunt, dicimus cauſas. Nomen porrò cauſæ hic non pertinet ad adiuuantem, efficientem, aut efficiendi ſociam cauſam, de quibus Cicero in partitionibus oratoris: ſed ad definitum genus quæſtionis quod vocant Græci στάσιν, differentem, à genere infinito, quod illi vocant θέσιν. Dicunt & noſtri cauſam, facti ſpeciem. Et cauſam à caſu, quòd ita de ea contingat tractari[g]. Acceditque propius diuiſio cauſarum Rhetorum, in genus demonſtratiuum, deliberatiuum, & iudiciale. Quorum poſtremum ad noſtram tractationem pertinet: quódque habet in ſe petitionem & defenſionem[h]. Quare omnis res poſita in diſceptatione & controuerſia, cauſa eſt[i], re generali retenta appellatione[k]. Nomen ita cauſæ in iure ſæpius vſurpamus[l], vt planum faciunt tituli, *Si in commun. ead. cauſa in integ. reſtit. fuer. poſtul. C°. In quibus cau. milit. fori præſcript. vti non poſſ. C°. Vbi cau. fiſcal. vel diui. domus, hom. eius agan°. Vbi cau. & ſta. agi debeat. C.* &c. Sunt quidam qui ſubtili indagatione putant litem à cauſa abire, quòd exiſtiment litem de ciuilibus negotis

1

2

g c. ſolus, de verb. ſign.
h Cic. de inuent. & Rhetor. Ariſtot. in Rhetor. ad Alexan.
i Cic. de Orat.
k iuxta l. 1. c. appellationes de verbo. P.
l cæteri in cauſis, de procurat. in lib. 2. C. tit. 26. in lib. 3. C. tit. 25. & eod. lib. tit. 26. & eod. lib. tit. 32.

gotiis ſeu iudiciis dici, cauſam verò tantùm de criminalibus: quòd aliquando iuriſconſulti his adiectionibus vſi ſint [a]. Vt & cauſam dicere in criminum reis tradunt [b]. Alii putant litis nomen pro genere eſſe, cauſam verò ſpeciem litis [c]. Ego tamen, ſi diſtinctione opus eſſet, arbitrarer potius genus eſſe cauſam, & litem cauſæ ſpeciem: quia cauſa omnis quæ in iudicium deducitur, litem non habet, quæ conſiſtit in petitione & conteſtatione [d]. Et ita rectè criminalis quæſtio, cauſa diceretur: conteſtatio ciuilium quæſtionum, cauſa conteſtata & lis. Et litis nomen extenderetur ad actionem ſiue in rem ſiue in perſonam ſit [e]: non autem ad accuſationem. Sed venus eſt confundi ſæpius hæc, & cauſas dici quæſtiones ciuiles & criminales [f]. Inde & cauſidici, à cauſis, quia in foro lites agitant, aduocati [g]. Et Martial. Sic vocat [h],

Carpere cauſidicus fertur mea carmina, quis ſit
Neſcio ſi ſciero, væ tibi cauſidice.

Et rurſum [i],

Pauper cauſidicus nullos referentia nummos
Carmina cùm ſcribas, accipe cor quod habes.

4 Ex quibus efficitur tot cauſarum ſpecies eſſe, quot ſunt rerum in iudicium deductarum: vt publicæ fiſcales, priuatæ [k]. bonæ, malæ [l]: criminales, ciui-
5 les, mera mixti imperii, iuriſdictionis, &c. [m] In omnibus autem, partes ſunt litigantium, proſpicere num rectè proponantur, agantur, vel defendantur. *In omnibus quippe*, vt ait Cicero [n], *negotijs, priuſquam aggrediare, adhibenda eſt præparatio diligens: & ad eligenda ea quæ dubitationem adferunt, adhibere homines doctos debemus, vel etiam vſu peritos: & quid ijs de vnoquoque officij genere placeat, exquirere.* Et Ariſtoteles rerum humanarum omnium auguſtiſſimum dicit, conſultatione vti [o]. Vt etiam Cæſares noluerint, edictum à ſe editum promulgari, quin prius peritorum Senatorum calculis probaretur [p]. Proinde conſultanda erit cauſa antè quàm deferatur in iudicium cum peritis in iure, num ius agendi vel defendendi ſit: tum maximè quò magis dubia erit reſolutio, & litigator imperitior [q]. Et planè, inquit Caius, qui agit certus eſſe debet, quum ſit in poteſtate eius quando velit experiri: & antè debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere. Neque iuſtam prætendere poſſunt ignorantiam, etiam ſi in ius alterius ſuccedant [r]. Et Labeo, iuris ignorantiam non prodeſſe ita intelligendum putat, ſi ignorans iuriſconſulti copiam haberet, vel ſua prudentia inſtructus ſit [s]. *Velox iniquitas ad nocendum occaſiones ſuggerit: lenta autem virtus antè iudicat quàm incipiat, quid honeſtum quid decorum ſit* [t]. Dantur & inducix poſt vocationem in ius, vocato, vt conſulat peritos & amicos, num contendere debeat, & vt componat reſponſiones [u]. Neque mora reprehenditur eius, qui diſtulit, vt adhiberet amicos negotio [x].

Iſtuc eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt
Videre, ſed etiam illa quæ futura ſunt,
Proſpicere [y].

6 Εὐβουλία, id eſt, bona conſultatio, eſt in conſilijs prudentia. Conſilium quomodo in præſentibus rebus non rectè habeamus [z], & de futuris quoque deliberatio, vt tradunt Demoſthenes [a], & Polybius [b], nempe de his quæ in noſtra ſunt poteſtate ita ne vel aliter faciamus. Nemo enim conſuevit deliberare de neceſſariò vel forſitò, & alundè contingentibus [c].

Quæ res in ſe neque conſilium neque modum
Habet vllum, conſilio regere non potes [d].

7 In poteſtate litigantium eſt, litem quidem exordiri vel ſuſcipere, vel nolle litigare [e]. At inquit Iuſtinianus [f], *Qui ſemel actionem propoſuit, ſiue conuentione iudiciaria, ſiue precibus principi oblatis iudicique inſinuatis, & per eum aduer-*

[a] vt in l. 1. §. adhiberi de teſtib. P. l. cauſas vel lites de tráſact. C.
[b] in l. 1. C. de calumniato. l. 2. de cuſtod. reor.
[c] glo. & Albert. in d. l. cauſas vel lites, de tranſact. C.
[d] tit. de lit. conteſt. C.
[e] l. litis nomen, de verbo. ſignif.
[f] l. quoniam liberi, C. de teſtib. & tit. de procurator. cum ſimilib. paulò antè citatis
[g] l. quiſquis, C. de poſtulan.
[h] Martial. lib. 5. Epig. 84.
[i] Idem, lib. 14. epig. 219.
[k] tit. vbi cauſæ fiſcal. C.
[l] l. pretor, de liberal. cauſ. lib. 54. & tit. 3.
[m] Bartholom. in l. 2. de offi. eius cui mand. eſt iuriſd. in P. & in l. imperium, de iurisdict. in P.
[n] Cic. 1. officio.
[o] Ariſt. in prin. Rhetor. ad Alex.
[p] l. humanum, C. de legib.
[q] l. ſi quis, C. de ingen. manum. lib. 7. tit. 4. l. Lectius, quib. ad lib. 51. claſſ. non licet ex ponderibus, &c. diſt.
[r] l. qui in alterius, l. 43. §. fin. de reg. iur.
[s] l. iuris, §. ſed facti, de iur. & fac. ignor. P.
[t] canter hæc hæcum, in 1. de pœnit. diſt. 3.
[u] c. de iudic. 3. q. 3. l. 1. de eden. P.
[x] l. ſciendum. 22. de vſur. P.
[y] Terent. in Adelph. act. 3. Sce. 3.
[z] Clem. Alexan. lib. 1. Stroma.
[a] Demoſth. in exordio proœmio.
[b] Polyb. lib. 1.
[c] Ariſtot. 3. Ethico. c. 3. & 5. Et Rhetor. ad Alexan.
[d] Terent. in Eunuch. actu 1. Sce. 1.
[e] l. vnic. vt nemo inuit. age. vel accuſare cogat. lib. 3. C. tit. 3. l. fi. de vſur. pupill. C.
[f] authen. qui ſemel, quo. & quā iud. ſenten. profer. deb. C. §. ſomnem, de litig. in authen.

ſarto cognitis, neceſſe habet vſque ad finem litem exercere: vel ſi deſiſtat, non impunè fert in ciuilibus. Et multò magis in criminalibus in quibus qui deſiſtit, regulariter vel tanquam colludens aduerſario[a], vel vt præuaricator[b], plectitur: aut ſi vſque ad finem litem iniquam foueat, vt temerarius litigator ſumptuum rationem aduerſario reſarſit, & ſæpe cum mulcta victus, inconſultæ actionis & perperam initiatæ litis, & ſui facti pœnitet[c]. Quibus obuiatur à prudentibus, conſultatione maturè habita. Satiusq; eſt in tempore occurrere, quàm poſt vulneratam cauſam remedium quærere[d]. Cæterum proinde diligendi ſunt conſultores, qui periti ſint in ea re de qua deliberabatur[e]. Quia conſilium in caput tantùm conſulentis, non eius qui conſilium dat, vertitur. Et conſilii non fraudulenti, nulla eſt obligatio[f]. Quia conſilii non imponit neceſſitatem[g]: & quilibet explorare debet, an conſilium ſibi expediat[h]. Qui conſilium dat, quod melius ſibi videtur dicat, ſi mala fide nó conſulat: ideo non tenetur ob bonam fidem. Si autem ea abſit, tenetur: vt pote, ſi quid quod prauum ſit agere conſilio ſuo perſuadeat, vt furari, ſcortari, ludere, & alia id genus. ſolus enim tunc eſt criminis, vt opem conſilio dans[i]. Quò fit etiam, vt quando neceſſarium eſt aliquem ſequi conſilium alterius, conſilium obliget dantem: vt cùm aſſeſſor iudici conſilium dat, illud erit nocuum ipſi conſulenti[k]. quia is tenetur ſequi conſilium aſſeſſoris[l]. Cũ tamen iudex non teneatur hodie ſequi ſententiam patronorum, qui conſultoribus reſpondent: ſi iniqua ſibi videatur[m]. Sunt enim ſententiæ & opiniones doctorum probabiles, non neceſſariæ[n]. In qua re, longè diſſident noſtro rum doctorum, qui tamen ſe iuriſconſultos profitentur, ſententiæ ab antiqua iuriſconſultorum authoritate, à quorum reſponſis non licebat iudicibus diſcedere[o]. Quo tempore *Itabatur*, vt ait Cicero[p], *ad iuriſconſultos, vt non ſolum de iure ciuili, verùm etiam de omni officio & negotio referretur: & in conſcribendis teſtamẽtis, & contractibus adhiberentur, & eorum ſententias iudices ſequerẽtur*. Atque oratores, vt idem alibi tradit[q], ſenectute graues, depoſito cauſarum forẽſium onere, domi, quò ſuam dignitatem etiam tuerentur tum, ius reſpondere ſolebãt addit, & in ſolio ſedentes eos reſpondiſſe[r]. Vnde & auditorium habere dicũtur[s]. Et poſt mortem quoque illorum reſponſa vt iuris decreta habita. Do nec primi Theo. & Valenti. CC. ſanxerunt[t], Papinianũ, Pauli, Cai, Modeſtini, omnia ſcripta firma tantùm, & ratam eorum eſſe ſententiam: eorum quoque qui horum ſententias operibus ſuis miſcuerunt, vt Scæuolæ, Sabini, Iuliani, Marcelli, omniúmque quos illi celebrarunt. In contrariis ſententiam Papiniani tenent. Infirmant autem aliorũ ſcripta, & notas in Papinianũ, Pauli, Vlpiani corpus factas, vt antea quoque dudum factum fuiſſe referunt. Subinde Iuſtinianus iuſſit omnibus iuriſconſultorum libris adiici lineam, & melioreꝫ reſponſorum delectum haberi: Cæteris quæ non fuiſſent in corpus Pandectarum tranſcripta abrogatis[u]. Potuit autẽ hoc Iuſtinianus facere, qui legẽ cõdendi & antiquãdi ius vt imperator ſolus tũc habebat[x]. Remãſit noſtris iuris profeſſoribus interpretãdi iura authoritas ſola, quę ſi ęqua videatur, ſequenda non aliter. Et certè in dubiis doctorum peritorum rata vt plurimque eſt ſententia, & quò magis deliberata. vnde ſi diuerſum ſentiant doctores idem in eodem facto, in conſiliis ſeu reſponſis ab ea ſententia quam tradiderunt in lecturis ſeu prælectionibus, putant plerique *y*, magis inhærendum conſiliis, quàm lecturis, vt pote maturius reſponſis prolatis. A quibus tamen lubens diſſentio, quòd ſæpe expertus fuerim, conſilia potius ad gratiã aliquorum, vel ad quæſtum dari, & conſulentes magis ad communem ſententiam, quàm ad veritatem conuertere oracula. Lecturas autem ſciam nitidè à doctoribus & incorruptè, ſine affectibus ex conſcientia fieri. Exiſtimo nihilominus aduocatos, & qui conſilium petentibus dant, debere conſilia maturius quàm ſoleant perpendere, ſi Deum habeant præ oculis, cùm oporteat eos recordari ante tribunal diuini iudicis ſe non impunè laturos, ſi perperam vel

a c.1. & 2. de colluſ. detect.

b l.1. & 3. de præuaric. in P. Lachletas, §. præuaricator, de iniqui not. inſa. P. Ea ad Sen. Turpill. P. ſi præuaricatores de verb. ſig. P.

c l. properandum, §. ſin autem, de iudic. C. Ineum quẽ remeterè, eod. P. l. vnic. de petit. & deſiſtent. libr. 10. C. Theodoſ.

d l. ult. in quib. cauſ. in ſtit. reſtit. nõ eſt neceſſe.

e Plato, in Lache vel de fortitudine.

f l. conſilij, de regul. iur. c. nullus ex conſilio, eod. in 6.

g ea quod præcipitur, 4. q. 2. c. cùm olim de arbitr. vide tit. ff. & C. de iur. cor. rup. P.

h l. 1. § fi. mand. P.

i l. in furta, §. recte, de furt. in P. l. 1. de ſer. corrup. P.

k l. 2. quod quiſque, P. iuncta l. 1. & l. conſiliarius, l. non minus, de off. aſſeſſ. C.

l § 2. vt nul. lic. hab. locat. ſera in auth.

m Ludo. Rom. conſ. 228.

n glo. ad rub. C. de legib.

o § fi. de iure natur. l. 2 § poſt originẽ, vel *Lex ciuilis ſeu* ſtum. de orig. iur.

p Cic. § de orato.

q idem, de orato.

r idem, 2. de legib. & Ælius Lapidius, in Alexan.

s Lucta, ſi certum pe tu P.

t in l. 1. de reſp. prudẽt. l. C. Theodoſ.

u l. 2. de vet. iure enu cl. C.

x l. 1. & 6. C. de legib.

y Alex. 2. vol. conſ. con. 85. Bner. dec. 155. nu. 24.

peram vel per ignorantiam ſuo peſſimo conſilio, in diſcrimen vitæ vel fortunarum conſultorem comecerint. Et hoc modo in foro conſcientiæ, ſi ad conſilium eorum ſententia damnoſa in clientem data eſt, teneri damna reſcire, rectè mihi reſpondiſſe videtur Abbas[a]. Non enim culpa caret impetus, qui officium vſurpauit, in quo ſciebat vel ſcire debebat, ſuam operam vel imperitiam alteri damno futuram[b]. Et condonatur interdum clientibus quod ſecuti ſint conſilium aduocati, ſi ille datus à iudice pro conſilio eis ſit, vt puta, ſi eius conſilio furtim è carceribus elabantur. & ita iudicatur[c]. Quãdo itaque litigaturi bene ſibi conſultũ iri deſiderabunt, deligant patronos potentes: quibus tutò ſua & ſe committere poſſint, ne ducis cæci ignorantia labus & impenſis ſe inuoluant, & iacturam rei controuerſæ ſubeant. Vetatur autem, ne quiſquam ſuo diffidens iuri, in potentiorem cauſam vel litem transferat: quod ſi fecerit, iactura cauſæ multatur[d]. Et ex conſtitutione regia Ludouici 12. ceſſiones debiti in potentiores factæ ratæ non ſunt, ſed improbatæ: vt antea quoque ſanxerat Carolus 5[f]. Apertè namque videtur eſſe vocare ad actionum ſuarum redimunt exactores[g]. & potentioribus pares eſſe non poſſumus[h], nec inferiores cogere poſſunt ſuperiores. Et contrà, qui maiores ſunt ratione poteſtatis, poſſunt metum inferioribus incutere[k]. In potentiorem autem prohibitam eſſe ceſſionem ſecundum Odofredum, quem ſequitur Speculator, intellige, reſpectu cedentis, non reſpectu eius contra quem ceditur: videlicet vt is cui ceſſio fit, non ſit potentior cedente, etſi æqualis ſit potentiæ cum aduerſario cedentis. Quãquam contrariam tueantur ſententiam cum Alexandro alij[m]. Simili ferè ratione ſublata ſunt patrocinia uicorum, ruſticorum, & ciuitatum, quæ ſe in tutelam magnatum & patronorum conferebant, vt clientelam illorum tuti, aduerſus ſe audacius opponerent: néve alius princeps, quàm imperator cõtitueretur cautum, ex ſanctione Arcadii & Honorii Cæſarum[n], & Leonis[o]. A tuquatis moribus priſcorum, quibus ex lege & permiſſione Romuli, ius hemelæ ditioribus & probis frequens & conceſſum erat[p]. Tantáque erat inter patronos & clientes fides, vt patronus contra cognatos proprios etiã clientum defenſionem ſubire teneretur[q]: nec contra clientem furantem, experiri poſſet pro re ſua patronus[r]. *Clariſſimi*, inquit Cicero[s], *viri noſtræ ciuitatis temporibus optimis, hoc ſibi amplißimum pulcherrimúmque ducebant, ab hoſpitibus lienibuſque ſuis & exteris nationibus qui in amicitia populi Romani ditionéq; eſſent, iniurias propulſare, fortunas illorũ defendere.* Tractat de hac lege clientelari Plutar. in ita Romuli, vbi eos πελάτας clientes dictos autumat, à verbo πελάω, vel πελάζω, aut πελάζομαι appropinquo, accedo alicui voluntariè, quia in fidem alterius venientes eum in patronum adoptabant. Significat id Cicero, *vexauit*, inquit, *Puteolanos, & Caium Caſſium, quòd Brutos ſibi adoptaſſent.* Erat antiquis hæc clientela, & publica & priuata, oppidũm, ciuitatum, & ſingulorum, Iulius Cæſar factiones videtur vocaſſe[t], has clientelas quæ in Gallia ſuo tempore erant: patronos, principes factionum, non tantùm in ciuitatibus & oppidis, ſed etiam in priuatis domibus, ad quorum arbitrium ſumma omnium rerum rediret eorum, quorum tutela committetur. Ambaſtos autem clientes. In re autem militari, πρατείας, ſeu feudorum exiſtimant aliqui πελατείαν ſeu clientelam eſſe in vaſſallis hominum, ſeu gallis *droict d'homaige*, & clientes eſſe vaſſallos: patrones verò, quibus fidelitas ſeu fides iurata promittitur. Qua in illo iure & vaſſalli dicuntur fideles & clientes[u]. Sed nec de his, nec de alijs, quos dici clientes aliquibus placuit cenſuales, hìc proſequor ſermonem: ſufficiat nos monuiſſe pauca de clientibus & patronis forenſibus, quæ in eas præparatione exiguntur. Addere etiam libet ad ciuilitatem, & ad Chriſtianam maximè dilectionem pertinere, litigaturum optimè de ſuo ius inſtructum, aduerſarium conuenire extra iudicium debere prius & interpellare, num ſine lite velit negotium tranſigere[x]: potiſſimùm ſi de crimi-

[a] Abbas. in c. rationis, de homic. in princ.

[b] L. item iuris, § fin. ad leg. Aquil. in fin. § ſi minoris, cod. apud Iulian.

[c] Boer. q. 213. Papus, Rapho. aceſſ. lib. 2. ref. 2. 10. § de hoc de priuileg.

[d] L. ne liceat potent. in alien. litig. partem. præſtat. vel actionem ſe trãſ. C. l. vlt. eod. tit. prohib. C. l. 1. 2. 3. 4. ne filius vel reſpubl. procuratio lis cedi. in lite præſtet. C. conſtit. Ludouici 12. art. 159.

[f] Caroli 5. conſtit. art. 4.

[g] L. fin. de ex. ne licet potentio. C.

[h] L. de alien. iudic. mutuo. Iaſon.

[i] L. nam magiſtratus, de receptatib. P. l. de quo, § tempeſtiuũ, ad ſen. Treb. P.

[k] L. ſi per impreſſionẽ, quod intel. eam in fi. C. ſi quæcũq. priuil. &c. Col. 1. § ſi rector pro ſuo crim. vel ad eum pertinente, ff. Speculat. in 1. part. ſpec. tit. de ceſſione actionis.

[m] Alex. in. & alij, in tit. ne hic potentio.

[n] tit. 3. 4. 5. de patrocin. vicor. lib. 11. C. Theod. tit. 24.

[o] L. ne quis ad ſtudia pacis ſe ſolet tuitio. artis vic. emr. hos. in C. laſſitudo.

[p] Dion. Halic. lib. 2. Antiq.

[q] Gell. lib. 20. c. 1.

[r] L. ſi inuitus, de fur. P.

[s] Cic. in Ver. nario

[t] Iul. Cæſ. lib. 6. comm. de bello Gallico.

[u] § inde contendit. inſtit. & feud. lib. 2. tit. 10. § 1. de alien. feud. cod. auct. tit. 13.

[x] L. debitores, 10. de pignor. lib. 8. C. tit. 14. Quadamtenus, de ſcient. verb. apud P. ea. ſi quis, 5. q. 7. et. omnes de cimaxis. q. 6.

a D. Math c.17.ca.si præcauerit, 2 13.1 c. nouit.de iudic.exp. 2.c.super his,c.quæritur,de accusatio. b Plato,dial.12. de legibus.

nibus experiendum sit,de iniurijs,aut similibus[a]. Ita Plato hunc ordinem iudiciorum rectum fecit. *Primùm igitur*, inquit[b], *arbitri iudices quos ipsi elegerint locum habeant si commodius consiliatores quàm iudices appellari possint. Deinde vicini & tribules secundum partem duodecimam distributi apud quos, si reconsiliati a primis non fuerint, maiori cum damno litigent.* Sed his expeditis de personis iudiciorũ agamus,à quibus expediantur causæ seu negotia iure.

6

De personis quæ iudicia exigunt,& de ordine dicendorum sequentibus libris. Cap. 8.

1 *Iudicia habent personas principales & accessorias.*
2 *Personæ accessoriæ iudiciorum.*
3 *Ordo librorum* 47.48.49.*&* 50.*istius Syntagmatis.*

c c fotus,§.in omni, de verb. sig.inter litigantes, & l. Iulianus, de iudic.P.
d c.2.4.q.4.

IVDICIIS personæ interesse debẽt quędam necessario vt principales: quædã, vt accessoriæ. Principales, iudex, actor,reus[c]. Adiicit Fabianus S. Pont.testes idoneos[d]: Venus tamen inter accessorias personas,quæ vel actoris,vel rei, vel iudicis intentionem firment, annumerauus. Accessoriæ itaque testes,vt & amanuẽses,apparitores,assessores,& alii cohortales iudicibus accedunt: & aduocati, procuratores,solicitatores seu pragmatici litigantibus[e]. In his personis,vt in reliquis negotijs obeundis[f],considerabimus num idoneæ sunt,& quæ à iudiciis arceantur. Initium autem à iudicibus faciemus,qui clauum tenẽt in moderandis controuersijs, & potestatem accipiunt cum inquisitione habita de natalibus,moribus,facultatibus: & nũ sufficere iniuncto muneri possint coniuncta legis cõsideratione secũdùm quam munere fungi quemque debere placuit[g]. Præponimus autem iudicum & personarum quæ illis accedũt tractationem,vt vnà cum illis intelligamus eorum potestatem & iurisdictionem, quam singulis hoc libro distribuemus Deo fauente. Explicatum in 48. ordinem,secundùm quẽ huiusmodi iudicia debeant perfici, & ea quæ ordinis sunt. Vt in 49,exhibeamus inquisitionem personarum litigãtium, & eorum qui illis inseruiunt, quæ sibi possint & causæ controuersiæ conuenientes tribunal delegere. Donec perueniatur ad 50.vbi de fine iudiciorum,sententijs,& effectibus,appellationibus,executione & authoritate eorum agetur. Coniuncta exagesi de iuramento, quod ferè omnibus partibus iudiciorum & negotiorum humanorum fidem,robur,& decisionem addit. Et ita quatuor libris integra tractatio habebitur iudiciorum: nam in hoc 47.explicuimus,vtrum iudicia admittenda,quid sit iudicium,& diuisiones eius,de quibus fiat:& nunc proponimus disputare, à quibus iudicium fiat cum magistratibus potestatem cuique propriam coniungendo.

e c quoniam contra de probatio.
f l. vt gradatim, de munet.& honor.P.
g l. si quæramus, de testam.P.
g l. bonæ municipales,§ 1.de munet. & honor.P.

De iudicum consideratione ex eorum persona.Et primùm de prohibitione iudicandi per naturam Cap. 9.

1 *Iudex idoneus,vel non idoneus ex quotuplici capite censetur.*
2 *Iudicare prohibentur,natura,lege moribus.& qui natura,in nu.seq.*

3 *Surdus*

3 *Surdus quando ad tempus,& quando in perpetuum iudicare prohibetur.*
4 *De ſurditate ſuperueniente & naturali,curabili & incurabili.*
5 *Auditus læſi variæ ſpecies.*
6 *Surdi natura quare & muti ſimul ſint. Et ij non iudicant,nec teſtantur: retinent tamen dignitatem,morbo ſuperueniente. Et num.7.10.& 11.*
8 *Famulis ægrotis,perinde ac ſeruientibus,merces debetur.*
9 *Officia iudicum adimi ſine delicto nequeunt iudici.*
12 *Furioſus iudicare non poteſt,& quare. Alia autem negotia num gerere poſſit. eod. & num.13.& 15.*
14 *Magiſtratus periculoſi in repub.qui vel furore vel iniquitate ducuntur.*
16 *Impuberes iudicare vel arbitrari,aut munera reipub.obire nequeunt.*
17 *Reipubl ſubuerſiones ex adminiſtratione iuuenum & inexpertium virorum.*
18 *Senum conſilium præſtantius,quàm iuuenum.*
19 *ÆEtas magiſtratibus quando lege definita. Et de ætate iudicum,num.20.& 21.*
22 *Conſilium capiendum à ſenibus. Et nu.23.*
24 *Senatum filij cum patribus aliquando cur ingreſſi.*
25 *Minoribus quare permittatur interdum rerum ſuarum, & reipublicæ adminiſtratio.*
26 *Iuriſdictio tranſit in Gallia in heredes.*

1 VDICES ad munus iudicandi idonei cenſentur, vel incapaces muneris, aut ex propria perſona, ſeu ſtatu proprio: vel ratione aſſumptæ vel tractandæ dignitatis,officij,& iuriſdictionis: vel habita ratione litigantium. de quibus ordine dicendum. Et in ſumma ex propria perſona idoneus cenſebitur omnis,qui expreſſè non prohibetur[a]: Exemplo aliorum edictorum,quæ cùm prohibeant aliquibus, aliis permittere videntur[b]. Vt quod non mutetur, ſtare minimè prohibeatur[c]. Prohibẽtur autem iu-
2 dicare ex propria conditione quidam natura, quidam lege, quidam mori-
3 bus[d]. Naturà primùm ſurdus iudicare non poteſt[e], ſaltem quandiu eo morbo laborat: & in perpetuum,ſi ſurditas perpetua ſit. Debet quippe iudex auditu,voce contendentium vel patronorum inſtrui, & litis conteſtationem iudicem partem ordinare,quod fieri non poſſet ſine auditu: vnde & audientia cauſæ dicitur[f]. & ſæpè litigantes expedit interrogare[g]. *Plurimum ẽ*, vt ait Archadius Iuriſc[h]. *in exercienda veritate, etiam vox ipſa, & cognitionis ſubtili diligentia adſert. Nam & ex ſermone, & ex eo quæ quis conſtantia,qua trepidatione quid dicerit,vel cuius æſtimationis quiſque in ſua cauſa eſt, quædam ad illuminandam veritatem in lucem emergunt.* Et rei à magiſtratibus, de criminibus quibus accuſantur, audiendi ſunt[i]. Sunt plura quæ ſummariè & de plano & extemporario iudicio,iudex ſedendo pro tribunali expedit,vt breuiores lites[k], & modici ponderis, quas ſedendo continuè, pedarii iudices in regia baſilica vel do-
4 munculis iudicant, matutino tempore, meridie, & veſpere[l], Surdus in hac cauſa dicetur,qui nihil protinus,vel valdè difficulter exaudit, ex morbo vel naturâ[m]. Surditas namque vel ſuperueniens,vel naturalis eſt. Superueniens interdum temporalis imperfecta & curabilis, interdum & perpetua & perfecta. Surdaſter is,qui non clarè audit,ſed tardè[n]. Et ſecundum Galenum[o], ſurditas ex habitu difficulter ſoluitur: ſed ea quæ fit repentè in febribus, vel alias accidit ex recurrente ad cerebrum biſe, aut ex cholera cùm meatus auditorios occupauerit, ſoluitur, cùm hanc ipſam bilem natura expellente ad excretionem peruenerit. Atque idem alibi[p] tradit,aluum turbatam, & fluentem ex naribus ſanguinem, morbum hunc ſurditatis ſoluere, quando in febribus aures obſurduerunt,& quando bilioſa excremenra retinerentur & ad caput recurrerent,ſine tamen propria atque præcipua inſtrumenti auditus

a l.cùm prætor,de iudic.P.
b l.minus,de procurat.l.3.de colleg. illic.P. c.conſtitutus, 2 q 4 c. cùm apud, de ſponſal.
c l.ſanctimus,C.de eccleſtamen.
d l.cùm prætor,3.de legib.P.
e d.l.cùm prætor.
f l.nulli,10.C. de iudic.
g l.iudices,eod.ea.iudicatem,30.q.5.tit. de interro actio.
h l.de minore,10.§. extremena,de quæſtio P.
i l.diuus Adrianus,l.6.de cuſto.& exhibit reor.P.
k auth. hiſi breuiores,de ſent.ex breuic.recitan.
l §.ſed.hoitt,& §.audient,de iudicibus auth.
m l.3.§ ſurdus, ad Senat Syllan.
n §.item ſurdos,quibus non eſt per.fac.teſt. ap.Iuſt.
o Galen. lib. 4. in aphoriſ.Hippocr. apho.28.
p Galen lib.4 in apho.apho.60.

ditus paſſione. Et mederi poſſe deperdito auditui, docet Quintus Serenus in medicina, dum agit de vitijs aurium ſuccurrendis, his verbis,

Si verò abſtruſa ſenſus morietur in aure:
Lumbricos terræ ſaumq́ ex anſere rauco
Excoque, ſi veterem poteris expellere morbum.

Et Aurelius Cornelius Celſus[a], ad compreſſa auriũ per ſaniem ſeu per ſordes (quas dicit Almanſor ceram) foramina, ad tinnitum, & ad grauedinem remedia adfert: & Almanſor[b] eiúſque interpretes. Atque ex diſtinctione cauſarum impedientium aliquantulum auditum, ſine omnimoda auditus amiſſione & qui minus exaudiunt non ſurdos, neque etiam morbum eorum ſurditatem dicunt[c]: Sed vel grauedinem, aut defectum, vel Tharſem, vel gnarem grauedinem putant diminutionem, quæ vel ex generatione cõtrahitur, vel ex tempore. Defectum dicunt habere abolitionem auditus & ſurditatem defectu foraminis auditus, ſiue ſit à natura ſoliditas foraminis, ſiue ex tempore contigerit. In Tharſe, eſt diminutio auditus, conſentiens cum grauedine. In gnare verò, diminutio ſit ex defectu nerui auditiui. Contingit & debilitas audiendi, ex ieiunio & vigilijs, quam curari tradũt medici ampliori cibo, & balneis[d]. Natura ſurdi, arte humana curari vix aut nunquam poſſunt. & minus idonei iudicandi muneri ſunt. Nam tales ferè ſimul & muti, & vocem quidem emittere poſſunt, locutionem autem nullam, vt admonent Ariſtoteles[e], Plinius[f], & Iuſtinianus[g]. Quare ſurdi magna ex parte manibus loqui conſueuerunt, & reſonant inſtar tintinabuli, ob clauſtri inferioris angustiam: quia pulmo eorum vitiatus eſt[h]. Conſentiunt & omnes, curi ſurditatis non eſſe, quæ prouenit ex priuatione, ſeu, (vt loquuntur,) carentia foramnis, vel ex carentia nerui auditiui, aut dum ipſe neruus creatus fuit ſolidus: quia ex defectu virtutis informatur[i]. Proinde rectè concludunt noſtri Iuriſconſulti, mutum & ſurdum perpetua infirmitate detentum, aut ſurdũ incurabilem, non poſſe iudicis officio publicè defungi[k], neque teſtari[l]. Verumtamen ſi poſt adeptam iudicandi dignitatem, ſurditas ſuperuenerit, donec de medela ſperatur muito poſſeſſore dignitas vel officium ad alium nõ transfertur, ſed retinebit qui caſu talis ſurdus factus eſt: ſubrogato interim alio, qui eius loco iudicialia ſui tribunalis negotia exerceat, iuxta ea quæ de cæco notat glo. in l. cæcus, de iudic. P. vtq; de clericis in ægritudinem incidentibus, reſpõſum eſt, to. tit. de clerico ægrot. Quocirca, & interim dignitatis ſtipendia, & prouentus, ſi qui ſint, accipiet: non ſecus, quàm ægrotis famulis, non ſeruientibus, mercedes debentur[m]. Quùm & ægroti in ſeruitio facti, ſeruire nobis intelligantur[n]. Neque debet vel poteſt quiſpiam mutus compelli ad ceſſionem officij, vel beneficij, ex capite vel prætextu ægritudinis etiam perpetuæ ſuperuenientis[o]. Et maximè ſi regium ſit officium, honor enim delatus à principe, nunquam finem habet[p]. quod ad alia officia dominorum iuriſdictionalium, quæ non ſunt in Gallia ſine delicto vel morte amobibilia .Et hæc de ſurdo. Secundò, natura iudicare prohibetur mutus[q], vel arbiter eſſe[r]. Expedit enim in iudicijs, vt diximus, ſæpè interrogationes fieri[s], pluráque ſunt quæ ſummariè & de plano in ſede oporteat definire, & interloqui[t]: vnde ſententiæ interlocutoriæ, & interloquutiones[u]. Debent & iudices propria voce ſententias quaſdam proferre[x]. vt & iuriſdictionis nomen, à dictione iuris[y], non mutum ſed loquentem, ſatis requirere videatur. Mutum tamen non dicemus eum, qui ἀσαφῶς ſeu obſcurè loquitur: ſed eum qui ἀσημάντως, i. ſine ſignificatione[z], & ſine articulatione[a]. Tertio, perpetuò furioſus naturâ prohibetur iudex eſſe, nec arbiter: quò mente & iudicio in iudicibus requiſito, careat[b]. Et furioſus commotionis tempore, iuſtũ eſſe putat quodcunque fecerit[c]. Cicero tradit[d], furorem eſſe, mentis ad omnia cæcitatem: & ita differre, ab inſania quæ eſt non ſanitas mentis, inconſtantia ſanitate vacans: ita tamen vt officium tueri poſſit, & communem vi-

5 6 7 8 9 10 11 12

tæ cul-

a Cels. lib. 6. medic.
b Almanſ. lib. 9.
c Arculanus, in 9. li. Almanſo. c. 39.
d Io. Matheus de gradib. in 1. parte Almanſo. c. 34. Almã. ipſe li. 9. c. 39.
e Ariſt. lib. 4. de hiſt animal. c. 9.
f Plin. lib. 10. c. 69.
g l. diuersitas, qui teſtar. poſſ.
h Ariſt. lib. Proble. ſect. 10. 33. q. 14. & ſect. 11. q. 2.
i Arculan. in d. li. 9. Alm. c. 39.
k d. l. cùm prætor, de iudic. l. 1. § propter eam, de poſtul. P. vbi Cuiac.
l l. qui in poteſtate, §. fi. de teſtam. P. l. ſi mutus, eod.
m l. ſed addes, 12. §. ſi. & l. qui operas, 41. loca. P.
n l. 4. §. Stichus, de ſtip. lib. P. l. in rebus commodatis, §. poſt. Iunr. comm. dot.
o c. ſi de cler. ægrot. ca. ſcripſit qualiter, & ca. quamuis retro, 7. q. 1.
p l. tutelæ tutor, de excuſat. tutor.
q d. l. cùm prætor.
r l. ſed & ſi in ſeruũ, l. 9. de recep. arb. P.
s l. iudices. C. de iud. tit. de interrog. actio. P.
t §. 2. de iudic. in authen.
u tit. de ſent. & interlo. omn. iudic.
x in l. 2. & ſi. de iuriſd. omn. iudic.
y l. 1. de iuriſd. omn. iud.
z l. mutum. 9. de reb. dub. ed. P. §. nam & mutus, quib. non eſt per. fac. teſta. apud Iuſtinia.
a l. Labeo, de ſupell. lego. P.
b l. cùm prætor, de iudic. l. ſed & ſi in ſeruum, l. 9. de recep. arb. P.
c ca. illa, 32. q. 3.
d Cic. 3. Tuſcula.

tæ cultum. Sic furioſus nullum negotiũ legitimè gerere poteſt[a]. Similemq; eum iuriſconſulti faciunt ignoranti[b], dormienti[c], & vitioſo[d]. Furioſum autẽ dicunt, qui in continua mentis alienatione eſt, & intellectu caret[e]: vnde fatuus & morio, differunt à furioſo. Illi enim ſine motu mentis ferè ſunt, & lumine mentis carere videntur, vnde amentes: furioſus verò concitatos habet
13 impetus[f]. Plura nos alibi[g], in curatore furioſi, de furioſis, déque ſpeciebus dementiæ & furoris loquuti ſumus: ideo in his nunc non immorabor. Sed dicam tãtùm, furioſum qui habet dilucida interualla, actus, qui intellectu perficiuntur & ab hominibus ſanæ mentis, poſſe in illis interuallis facere, & ita
14 iudicare[h]. Tutum tamen non eſſe cenſeo, huiuſmodi hominibus, qui furere aliquando ſolent, committere magiſtratus: etſi habeant dilucida interualla. Solent enim interdum negotia, quæ offeruntur iudicanda, plurimum præter expectationem mouere bilem, & concitare quieſcentem phreneſim & furorem: cùm & ira, quæ facilè in ſanis excandeſcit, furor breuis ſit. Periculoſum certè vtrumque in repub. habere malos & improbos, & inſanos magiſtratus. πονηρὰ φύσις inquit Æſchines, μεγάλης ἐξουσίας λαμβανούσης, μεγάλας ἀπεργάζεται πονηρίας. *mala natura magnam poteſtatem adepta, magnas inuehit calamitates.* Et rurſum Iamblichus, ἰμαίας ἐπιστάλλειν μαινομένῳ δ' οὐδεὶς μάχαιραν, καὶ μεθύοντι δ' ἀμάμονι· id eſt, *perinde periculoſum eſt, inſanienti gladium, ac improbo viro magiſtratum committere.*

15 Cæterùm, ſi magiſtratum vel dignitatem habenti ſuperueniat furor, æquum eſt illum retinere, vt alia ſua[i]. Poſtremò, naturâ prohiberi videntur impube-
16 res à iudicandi munere[k], vel ab arbitrio dicendo[l]. Et lege Iulia cautum, ne minor viginti annis dicere ſententiam cogatur[m]. Nec impuberes, id eſt, minores quatuordecim an. munera publica ſubire poſſunt, quamuis penuriâ ſit hominum[n]. Legitima & perfecta naturaliter tantùm ætas intelligitur viginti quinque annorum[o]: quam ſtatuerunt ſaltem adeſſe debere adminiſtrare volentibus rempubl. leges[p]. Et certè rerumpubl. inde præcipites vidimus
17 & legimus ſubuerſiones: quod in pupillari ætate conſtituti, imberbes iuuenes cuſtode vix remoto, clauum iudiciorum, officiorum, ſacerdotiorum, & conſiliorum publicorum habuerunt, quicquid videbant ignorantes. Non enim eorum ætas potuit exuere naturam, nomine dignitatis. Impuberes natura inſon[q], leues, proni ad animi affectus, incõſiderati, inexperti rerum. Vnde & iudiciorum, regnorum ſacerdotiorum irrepſit, quamuis malè, cõtemptus. Sic enim naturâ comparatum eſt, vt cùm fundamenta ruant, collabantur ædificia. Exemplóque pernitioſum videatur; vt qui ſeipſos regere nequeunt, alios imperent: cùm adhuc regi deberent[r]. Tempus iuuentutis ſua ſponte infirmum alterum libidine infeſtum eſt[s]. Cõſilia iuuenũ perdiderũt Roboam[t]. *Effunde Domine* inquit Hieremias[u], *ſuper parunulum furorem, & ſuper con-*
18 *ſilium iuuenum ſimul.* Et Plato[x], Verum enimuerò, inquit, non iuuenem ſed ſenem, eſſe oportet bonum iudicem, qui ſerò quale quid iniuſtitia ſit, didicerit, tanquam qui non proprio eam in animo ſuo ſenſerit, ſed alienam in alienis animis longo tempore nouerit, atque idcirco cuiuſmodi ſit malum diſcernat, ſcientia potius quàm propria experientia iudicans. Adfert & boni medici ſimilitudinem, vt is melior dicatur, qui diutius inter ægrotos cõuerſatus fuerit, vel qui ipſe diutius æger fuerit. *Non te prætereat*, vt monet Eccleſiaſticus[y], *narratio ſenteorum, ipſi enim didicerunt à patribus ſuis, quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dabis reſponſum. In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore eſt prudentia:* Non erubeſcit Iuriſconſultus, citare ruſticorum, ſed antiquorum, prouerbium[z]. iubétque antiquioribus munera reipubl. & honores deferri[a]. neque cum damno reipubl. vult iuuenibus committi[b], aut
19 impuberibus dari vocem in capitulo[c]. Atque ne cura reipub. temerè iuuenibus committeretur, Q. Fulnio Flacco, & L. Manio Alcidino Coſſul. rogatio primum lata eſt à L. Iunio Tribunopleb. quot annos nati quemq; magiſtratũ peterent caperẽntque[d]. Suadebat Mecœnas Octauiano[e], ne ad equeſtrem

dignitatem

a L. in negotiis, de reiur. §. furioſis. de inoff. teſtam.
b L. Iulianus, de diuor. P.
c L. 1. § ſed ſi furioſus de acq. poſſ.
d L. 2. § interdum, & L. 4. de ædil. edict. P.
e L. diuus, de of. præſid P. l. pen. de curatur C.
f L. 1. § fi. & l. 2. de poſtul P.
g lib. 13. c. 5.
h L. cùm furioſus, ff. de iudic. P. l. patre furioſo, de iis qui ſunt ſui vel alienijur. P. cap. qui 32. q. 7. l. furioſus, C. qui teſtam. fac poſſ.
i L. qui furere, de ſtatu homi. P. l. patre furioſo, de iis qui ſui vel alienijur. P. l. 2. § quamuis, de poſtul. P. §. item furioſus, inſtit. non eſt perm. fac teſt.
k L. 1. cùm prætor, de iudic.
l L. ſed & ſi in ſeruum, § 9. de arbit. P.
m L. cum lege, 46. de recep. arbit. P.
n L. 2. § fi. de tute immunit. P. L. Lucius. § fi. ad municip. P.
o L. 1. C. de iis qui ætat. impet.
p L. non tantùm, § 2. de decurio. P. L. ad reipubl. habeam, de muner. & hon. P.
q L. 1. § impuberes, de fal. monet. C. l. 2. rem pup. fal. fo. l. in eo quod plus. § pupillus, de re iur. l. cùm prætor, § f. de iudic. ex parte, de corp. vitiat.
r Cinnecorum, de ætat. & qual. § fin. de Attil. tato. ap. Iuſtinian.
s Cic. pro M. Cœlio.
t 3 Reg. 12. & 2. Paral. c. 10.
u Hieremiæ, c. 6.
x Plato, 3. dial. de republ.
y Eccleſ. c. 8.
z L. ſi chorus, § 1. de leg. 3.
a L. vt gradatim, de muner. & honor. P. l. ſemper, de tute non munit. P. l. 1. de albo ſcrib. P.
b L. ad rem publ. de muner. & honor.
c L. cùm ex eo, de electionum Sex.
d L. in lib. 10. decis. 4.
e Dio Caſſ. lib. 52.

dignitatem minores octodecim annorum deligeret: quòd diceret hac ætate corporum firmam affectionem, & ingenium cõspici. In Senatorum ordinem non nisi 25. annorum allegeret: cùm enim inquiebat, huiusmodi administratio suorum bonorum non concedatur, concedetur reipublicæ? Item non fieri Prætorem ante annum 30. qui quæsturam & tribunatum gessisset. Hæc quidem probè. sed sapientiùs sibi prospexit Romulus, qui curiam suá 1
primam & consilium delegit & composuit ex senioribus: vnde Senatus nomen accepit à senibus & patribus, qui & senatores dicti[a]. Et curia à Plutarcho in Romulo, γερουσία. Nouerat enim optima iudicia esse & fieri cum ratione, experientia, & prudentia[b], quæ longè absunt à iuuenibus. Sic Lycurgus 2
apud Spartiatas primùm constituit iudices, & statuit in demortui locum assumi eum, qui virtute cæteris præstare iudicatus esset, ex illis scilicet, qui annum sexagesimum transegissent[c]. Et Philo Iudæus ait, moris fuisse, seniores ad magistratus legitimos gerendos vocari[d]. Indicat & Q. Curtius, dum loquens de exercitu Alexandri, ita scribit[e]. *Ordines quoque nemo nisi sexagenarius ducit, vt si principia castrorum cerneres, Senatum te alicuius reipub. valere diceres.* Lex quoque erat Chalcidensium, ne quis natus infra annos quinquaginta, vel magistratum ageret, vel legationem obiret[f]. Et Ouidius epistola 5. 11

Quid grauis Antennor, Priamus quid suadeat ipse
Consule, queis ætas longa magistra fuit.

Euripides in principio Tragediæ Iphigeniæ in Aulide, inducit Agamemnonem regem cum sene noctu consultantem, de ducenda Iphigenia: docẽs senes in primis adhibendos in consilium. Et apud Homerum Nestor grandæuus in consiliis præcipuus est. Sicq; Odyssea 3. Thelemachus ait.

νῦν δ' ἐθέλω ἔπος ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἐρέσθαι
Νέστορ, ἐπεὶ περίοιδε δίκας ἠδ' ἐφρόνησεν ἄλλων
τεῖος γὰρ δήμων τῶν ἀνάξασθαι γένε' ἀνδρῶν. id est,
Nunc volo aliud dictum inquirere, & interrogare
Nestorem quoniam supra modum nouit iura & ingenia aliorum.
Ter enim ipsum dicunt imperasse seculis virorum.

g Homer. Ilia. 4. Et idem Homerus, ipsum refert dicentem Agamemnoni.

ἀλλὰ καὶ ὧς, ἵππευσι μετέσσομαι ἠδ' ἐκέλευτο
βωλῇ καὶ μύθοισι. τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γερόντων. id est,
Verumtamen, & sic equitibus interero & adhortabor
Consilio & verbis. Hoc enim decus est senum.

Atque, vt alii dixerunt, γνῶμαι δ' ἀμείνους εἰσὶ τῶν γεραιτέρων. id est,
Sententiæ meliores sunt seniorum.

Et νέῳ δ' ἐστὶ σιγᾶν ἢ λαλεῖν ὀφείλει, νέος ὤν, ἀκούειν τῶν γεραιτέρων θέλε. id est,
Iuuenem tacere magis quàm loqui decet: iuuenis cùm sis, audire seniores velis.

Apud Euripidem in supplicibus actu 1. sic etiam Chorus ait,

---ἀπώλεσας πόλιν
νέους ἀνδροκτασίᾳ. id est, *vrbem perdedisti inductu iuuenum.*

Præclara & illa verba Iocastæ Thebarum reginæ, ad Etheoclem filium apud eundem Euripidem in Phœniss.

ὦ τέκνον, οὐχ ἅπαντα τἀν τῷ γήρᾳ κακὰ
Ἐτεόκλες ἀφόρητα, ἀλλ' ἡ ἐμπειρία
ἔχει τι δεῖξαι τῶν νέων σοφωτέρα. id est,

O fili, non omnia mala senectuti adsunt, Eteocles: sed experientia plus demonstrare potest sapientiæ, quàm iuuenes. Omittam pleráque alia hac de re sæpe repetita similia apud Euripidem & alios, sufficiet indicasse fontem digito apud Plutarchum in libello, εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον. *Si seni sit regenda respublica*: vbi resolutio, 13
καὶ μάλιστα σώζεται πόλις εἴθα βουλαὶ γερόντων, καὶ νέων ἀνδρῶν αἱ ἐξέυσαι μαχαί. Et maxime seruatur ciuitas in qua sunt cõsilia senum, & iuuenum hominum sunt optimæ pugnæ

a Dion. Halicar. lib. 2.
b Plato 5. de Repub.
c Plutar. in Lycur.
d Philo Iudæus lib. de agricultura tomo 1. operum.
e Curt. libro 5. de gestis Alexan.
f Heraclides, in Politis, & in rep. Chalcidensium.

mæ pugnæ. Peruſe, ſeu explicatio in illam ſententiam hebræam Ben Syræ סבא בבית סימא סבא בבית *ſaba bebetha, ſimana taba bebetha ſenex in domo, ſignũ bonum eſt in domo.* Et addit quicunque honorat ſenes, perinde eſt ac ſi honoret Deũ ſanctum benedictum: niſi enim ſenes eſſent, mundus non conſiſteret. Vnde ſi dixerint tibi ſenes, deſtrue domum tuam & fac ex ea ſtercoratiũ, deſtrue conſilio ſenum. Si verò iuuenes tibi dixerint, fac vt loco ſtercorarii iſtius, domus extruatur: contemne eos nec acquieſce conſilio eorũ. Deſtructio enim ſenum eſt ædificatio: & ædificatio iuuenum, eſt deſtructio. Addit, mundum durare propter ſenes, & omnem prouinciam in qua non eſt ſenex, dignam eſſe quæ deuaſtetur. Et vbi videmus in ciuitate ſenes perire & interire, ſignũ eſſe & præſagium malum euenturum in ciuitate: quia propter malitiam tollitur iuſtus. [a] Adfert exemplum Loth & Sodomæ, quæ quandiu Loth ibi fuit ſtetit: vbi autem receſſit conſumpta eſt [b]. Item ſuſpenſam eſſe vindictam totius orbis in diluuio, donec abiiſſet Mathuſalem [c]. Et in ſumma omnem acquieſcentem cõſilio ſenis, liberari ab omni tribulatione. Ita & Reſpublicas, tribunalia, domus, rectiſſimè regi prudentia & experientia ſenum: & contrà,

24 iuuenum gubernaculis intercidere. Fieri enim non poteſt, vt iuuenes præcaueant quæ nunquam viderunt contigere. Bene conſultum aliquando Romanis, filios Senatorum vnà cum patribus in curiam admitti, vt negotiis aſſueſcerent exemplo parentum terminandis. Sed tamen iuuenilis ætas, non potuit etiam parentum imitationi aſſueſcere, vt neceſſarium fuerit, excepto vno Papyrio, aditum in poſterum eis denegare [d], aliiſque magiſtris eruditionem illorum committere, vt in vmbratili exercitatione prius præludia ſenatoris diſcerent, quàm cum periculo Reipub. vel Senatum frequentarent. Quemadmodum apud Perſas erant magiſtri, qui filios regum iudicandi arte

25 & more priuatim docerent, antequã negotia ſeriò pertractarẽt [e]. Nõ ambigimus tamen, quibuſdam rectè ob anticipatam ætatis prudentiam ſtudio, labore, & induſtria, veniam ætatis cõcedi, & gratiam fieri, vt ex more maiorum res ſuas pertractare ante tempus poſſint [f], & pariter Reipub. ex principis voluntate, qui pro nutu poteſtatem iudicandi concedit. & magiſtratus [g]. Id autem ex cauſa, putà, quia penuria aliorum eſt, & quia idonei viri ſunt: adultitamen non minores 14. annorum [h]. Poteſt enim prudentia ſupplere ętatẽ [i], vt malitia [k]. Sic euenire poſſe Vlpianus ait [l], vt conſul minor 20. annis ſit. In

26 hac tamen cauſa quæ rarò accidunt legem conſtituere non debent. Nec Salomonis prudentia à Deo ſine exemplo præcociter infuſa, trahi debet in cõſequentiam. Admonebo tamen aliquando iuriſdictionem ad aliquem impuberem, & pupillum pertinere, & tamen ipſum iudicare non poſſe. Vt planum eſt in Gallia, vbi iuriſdictio patrimonialis eſt dominis locorum, & tranſit in hæredes eorum, remanente iure prouocandi litigantibus fori illorum, ad regium & maius tribunal. Et proinde hæredum minorum nomine, vt etiam dominorum maiorum ætate iudices iudicant, & domini locorum iudices pro ſua iuriſdictione dare dicuntur [n]. Et ſi ipſi minores ſunt, vel furioſi, eorum tutores aut curatores dabunt & proſpicient huic negotio, ad ſimilitudinem rerum aliarum patrimonialium [o].

[a] Eſaiæ 57.
[b] Geneſ. 19.
[c] Geneſ. 7.
[d] Gell. lib. 11. c. 23. & Macrob. in 2. Saturnal. c. 6.
[e] Xenoph. lib. 1. Cyrped.
[f] tit. de iis qui venæ ire impet. C.
[g] vt in l. quidam cõſulebant, de re iud. P. c. cùm viceſimũ annũ, de offic. & poteſtad. deleg.
[h] Call. in Anton. tantùm. verũtamen enim, ſocietis iurib. per gratiam. in verba, ex cauſa de decurrio. lib. 50 P. tit. 2. c. fi. de diſponſ. impub.
[i] c. de illis, in 2. eod. c. pueros, del. pue. l. 3. ff. in maior. dec. §. in ſumma, de obbg. quæ ex del. naſc. l. ſed & ſi, §. fin. de acuſa P.
[k] l. 1. de offic. conſ. P.
[l] Pet. Jacobi, in practica & in libello, ſuper iuriſdictione.
[n] vt tit. qui pro ſua iuriſd. iudi. da. poſſ. C.
[o] arg. l. conſilio, de curat. furio. C. Bar. in l. quidam conſulebant. nu. 13. de re iudi. Oldra. conſ. 52.

De iis qui lege prohibentur iudicare. Cap. 10.

1 *Senatu motus iudicare prohibetur.*
2 *Turpitudo iudicis, in quibus verſatur.*
3 *Magiſtratus ſine turpitudine & infamia vitæ eſſe debet.*
4 *Mercatores à iudicandi munere & adminiſtratione Reipub. reiiciendi.*

5 *Mercatores neceſſarij in republica.*
6 *Mercatura honeſta & prohibita, vtraque tamen animæ periculum minatur.*
7 *Mercaturam aliqui philoſophi cur exercuerint.*
8 *Mercatores mercantur officia, vt inde lucrentur.*
9 *Legum imperiti iudicare non debent.*
10 *Iudicari non debent cauſæ delegatæ à ſummo pontifice, niſi in vrbibus vbi peritorum copia.*
11 *Iudices imperiti literarum, de quibus iudicare poſſunt.*
12 *Aſſeſſores quare municipalibus dantur, magiſtratibus.*
13 *Officia publica prohibitum erat gerere in loco originis. Quandò in Gallia etiam locum habuit, & quare.*
14 *Magiſtratus quare locupletibus potius, quàm pauperibus, dandi. & nu.*15.
16 *Iudices ex cenſu electi.*
17 *Pauperes boni, digni magiſtratu.*
18 *Magiſtratus petere vel gerere ſeculares: cur non liceret ſacerdotibus: an autem ſpirituales.*
19 *Cæcus an iudicare poſſit.*
20 *Viſu plura in iudicio expediuntur, nec aliter.*
21 *Magiſtratus duos gerere ſimul non licet.*

AVLVS Iuriſconſultus, lege iudicare prohiberi refert, Senatu motum[a], eóque exemplo cõtentus fuit: videlicet ſi propter turpitudinem Senatu moueatur, ex lege Iulia repetundarum, vt notat Marcellus[b]: niſi reſtitutus ſit vel tempus cõdemnationis elapſum ſit[c]. Idem Marcellus, & cum eo Venulcius explicare videntur, illam turpitudinem verſati, in pecunia accepta ob dicendum teſtimonium, vel ad denunciandum, vel ob iudicandum, vel non iudicandum, ne aliquem vinciat, vel vt quendam in publica vincula conniciat[d]. Extat lex apud Ciceronem[e], *hominibus turpi iudicio damnatis in perpetuum, neque vllum ad honorem, neque in curiam aditus eſto.* Et lex alia ſtatuit infamibus, vel eis quos ſcelus vel vitæ turpitudo inquinat, portæ dignitatis ne pateant[f]. Et inſuper, eos ad prouincias regendas accedere tantùm, qui ad honoris inſignia, non ambitione non pretio, ſed qui probatæ vitæ habeant teſtimonium[g]. Quare nec reus criminis poſtulatus, niſi ſe purgauerit, nouos honores adipiſci poteſt[h], intra annum accuſationis: poſt quem poſſunt[i]. Retinet tamen qui poſtulatus eſt & intra annum, quos habet honores[k], ne veluti inauditus damnetur inuſtè. Adiecimus autem, motos eſſe Senatu cum ignominia debere, qui iudicare poſteà prohibentur: eò quòd & Senatu moueri poſſent interdum ſine ignominia. Vt ſi quando numerus minuendus eſſet Senatorum, qui exercuiſſet nimia indulgentia præcedentium Principum: vt factum fuiſſe tempore Octauiani refert Suetonius Tranquillus[l]. Addo & alios qui iudicare legibus aliis prohibentur, & ſecundo loco, mercatores. Prohibet enim lex viles negotiatores, artiúmque viliſſimarum miniſterijs vacantes ad vllam dignitatem conſcendere[m]. Apud Thebanos lex eſt, vt nemo habilis eſſet ad honores reipub. ſuſcipiendos, niſi per decem annos à mercatura deſtitiſſet[n]. Et non ſine cauſa admiratur fortunam Tarquinii Priſci Valerius Maximus, & faſtidiendum dixit quòd mercator fuiſſet, & quòd etiam Demaratho conſule natus[o]. Ariſtoteles[p], *Manifeſtum eſt*, inquit, *quod in ciuitate quæ optimè gubernetur, & quæ iuſtos habeat ciues, ſimpliciter & non ad ſuppoſitum neque artifices neque mercatores eſſe oportere. Vilis eſt enim huiuſmodi vita, & virtuti aduerſa.* Reddit autem rationem alibi[q], quòd mercator eò melior eſt, quò ſibi plus acquirit. Non ideo tamen improbamus mercaturam, ſed negatiatores, regendæ rei-

1
2
3
4

a l. cum prætor 13. §. penult. de iudic. P.
b l. 2. de ſenato. P.
c l. 3. §. imperator. de decurion. lib. 50. P. tit. & l. 1. & 2. de his qui in exil. dati vel ab ord. mo. lib. 10. C. tit. 59. obſerua tamen Lordine, l. 5. ad municipa. P.
d Venule. in l. eadẽ lege. 6. & Marc. in l. lex Iulia. 7. ad leg. Iul. repet. P.
e Cic. pro Cluentio.
f l. 2. de dignit. li. 12. C. d. tit. de infam. lib. 10. C. tit. 57. d. milit. l. de re militi. lib. 12. C.
g Theod. & Valent. in l. ſancimus, l. 6. ad leg. Iul. repet. li. 9. C. tit. 27.
h l. 1. de eis poſtul. lib. 10. C. tit. 58.
i l. reus, de muner. P.
k l. libertus, 9. in q. ad municip. P.
l Sueto Tranq. in Octa. c. 35.
m l. 3. de commer. & mercato. C. l. multes, C. de loca. Line quis ex vltimis negotiatoribus, l. 6. de dignitat. lib. 12. C. tit. 1. & 2. neg. ne milit. lib. 12. C. l. h cohortalis, l. 12. §. fin. de cohorta. & princ. cornicular. eod. lib. C. tit. 58.
n Ariſtot. lib. 3. Polit. c. 3.
o Val. Max. lib. 5. c. 4.
p Ariſt. lib. 7. Polit. c. 9.
q Idem, Probl. ſect. 10. 18. q. 4.

5 de reipublicæ dicimus non idoneos. Nouimus autem, quòd Plato voluit[a], necessarios esse & vtiles in republ. mercatores, qui necessaria aliundè importent, & commutent cum his quæ nobis superfluunt. & si meliores propolis qui quia per fora vagantur, ementes vt charius vendant, fiunt viles. Mercatura enim si tenuis est, vt ait Cicero, sordida est putanda: si magna & copiosa, multa vndique apportans, multisque sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda: atque etiam, si satiata quæstu, vel contenta potius, vt sæpè ex alto in portum: ex ipso portu se in agros possessionesque contulerit, videtur iure optimo posse laudari, vt sordidos haberi dicit eos, qui mercantur à mercatoribus, vt statim vendant: nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. Et ita mercatura est turpis & honesta

6 esse potest[b]. difficilis tamen actione, quia vix sine peccato exercetur[c]. Exercuerunt quidam mercaturam, non lucri studio, sed vel iuuandi suos animo,

7 vel vt inde honestè sibi lucrum compararent, quòd nullo modo iniuria proximum afficerent: ideò non sunt vituperandi. Et Plutarchus meminit[d], Solonem admodum iuuenem ad mercaturam se contulisse, periclitandi atque vidēdi magis, quàm lucri cupiditate impulsum, vt sapientiæ studiosum. Et ita quoque Thaletem & Mathematicum Hippocratem negotiatos. Et Platonem etiam, olei in Ægyptum exportationem, viaticum peregrinationis suppeditasse. Sed hodiè hæc exempla nostri temporis mercatoribus parùm

8 conueniunt: cùm finis eorum sit longè alius. Et valdè lugendum est, eos qui pecunias vsuris, fallacis, circumuentionibúsque congregauerint, reumpubl. & dignitatum mercari officia, ex quibus iterum, lucro assueti, misera cum subditorum iactura negotientur. Quod si prisci Romani admisissent, non mirarentur tantoperè, quòd Varro ex macellaria patris taberna ad consulatum conscenderit, & largitione sordidissima duodecim fasces & dictaturam consequutus fuerit[e]. Quod Titius Aufidius, partis exiguæ Asiæ antèa publicanus, postèa proconsularem cum imperio dignitatem Asiæ obtinuisset[f]: & Pub. Rutilius, qui antèa publicanis operam dederat in Sicilia: Siculis vniuersis leges dederit consul effectus[g]. Tertia lex à iudicandi munere arcet legum imperitos, quíve experientia rerum carent[h]. Extat regia constitutio Gallica, per quam non nisi aliquo gradu iuris insignitus licet iudicandi officiū vsurpare, iuxta l. nemini, 11. de aduoca. diuerso.iudicio. C. Debet enim iudex per se, non per vicarium iudicare[i]: & secundū leges & iura, nō suo sensu[k]. Colluthus Thebæus Lycopolita, in principio Ἁρπαγῆς, i. *de raptu Helenæ*, scribit versu 10. iudicium pastoris, nempe Paridis, turbasse mare & terram, videlicet iudicium ignari hominis,

—ἠνυτέτην τίς ἔπλετο νείκεος ἀρχή,
ἠὲ καὶ ἀθανάτοισι θεμις εἴσω νεμέσσης id est,
Inexpectatum quodnam fuit contentionis initium,
Vt etiam immortalibus ius diceret pastores?

Prohibet ius pontificium, ne alibi quàm in vrbibus, in quibus copia peritorum haberi possit, causæ à summo Pontifice delegatæ tractentur[l]. Et vt indignus prælatura ab ea deiciatur, cui scientia sufficiens non est[m]. Ignarus literarum facilè negat ea quæ pro veritate statuta sunt, & super eo inconuincibilis est[n]. Et ita ignorantia iudicis, plerumque est calamitas innocentis[o]. Et proinde intollerabilis ignotantia in iis qui præsunt[p], vtpote mater errorū[q], & iniustitiæ. Quia, vt ait Terentius[r],

Homine imperito, nunquam quicquam iniustius,
Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

Cautius igitur agetur, si iudicium literarum imperitis non permittatur, nisi saltem causarum sibi commissarum peritiam habuerint[s]. Sic enim permissum est militibus, de re militari iudicare[t]: Artificibus quoque, de rebus sui artificii[u]. Docétque exemplis Valer. Maximus[x], suæ artis vnumquemque,

a Plato, lib. 11. de Rep
b c. quæsitas, de pœnit. dist. 5.
c d. c. quæsitas, & ca. emptores, & cap. seq. 88 dist.
d Plut. in vita Solo.
e Val. Max. lib. 3. c. 4.
f Idem, lib. 6. c. 10.
g Idem, eod.
h § 1 de iudic. in Nouell. constit. ca. in principio 20 dist. ca. statuimus, 61. dist. § nos autem sanctimus. cunct. Nouell. 161.
i cuba. ne lice iudicibus loci seruato. in authen.
k Iuramento, de sent. & interlo. omnium. C. § quia verò. versi. omnia inde, de iudic. in auth. § iussa. eadem de diffensoribus, in auth. § 1. de offic. iudic. ap Iustin. c. 1. & c. ne innitamur, de cōsuet. cum sueto. 3 q. 7. c. de libellis, 19. dist.
l c. statutum, de rescript in 6.
m c. 1 de ætat. & qualit. c. nisi, §. pro defectu, de renunciat.
n §. nos autem, in auth. de tabellio.
o D. Augelt lib. 19. de ciuit Dei, c. 6.
p cap. si in fatuis, 38. dist.
q ca. 38. dist.
r Terent. in Adelph. act. 4. Scen. 1.
s c. cæterū, de rudic.
t l. magistratus, 6. de iurisd. omn. iud. C. l. pen. C. de rudic. l. de re militari. eo. C.
u l. 6 C. de iurisd. omn. iud.
x Val. Max. lib. 8. c. 12.

& authorem & diſputatorem optimum eſſe. Ex Q. Scæuola, qui quotieſcunque de iure prætorio conſulebatur, ad Furium & Caſellium, qui huic ſcientiæ dediti erant, conſultores remittebat. Et ex Platone philoſopho, qui conductores ſacræ aræ, modum & formam eius ſecum ſermone conferre conatos, ad Euclidem geometram ire iuſſit, ſcientiæ eius & profeſſioni cedens. Quare adminiſtratores ciuitatum, qui curæ negotiorum vulgarium 12
præponuntur vt adminiſtrationis capaces, ſibi aſſeſſores tamen coniungunt,
a d.§.1. de iudicib. in authen. dirimendi iuris gratia[a]. Quartò prohibebat lex iuris ciuilis Romanorum, 13
ne quis officia quædam aut magiſtratus geretet in ea prouincia ex qua oriundus eſſet, vel larem antèà elegiſſet. quemadmodum de apparitoribus & officiis palatinis ſtatuit Conſtantinus Cæſar[b], & alii Cæſares in alus adminiſtrationibus publicis, niſi gratia fieret[c]. Illúdque & aliquando in Gallia obtinuit,
b l. 3. de diuerſ. offi. & appar. lib. 12. Cod. 60.
c l. 6. de crim. ſacril. C. l. 6. de offic. rect. prouinc.
ex conſtitutione Philippi Pulchri regis, & Caroli 5[d]. Et in regno Caſtellæ in Hiſpania, hodiè ſeruatur & in quibuſdam Italiæ populis, qui alienigenas ſuis
d Sagun. lib. 9. ciuibus præficiunt magiſtratus. Ne ſi ciues ciuibus præſint, vel nimia indulgentia illis parcant, aut odio veterc præter modum in illos ſæuiant[e]. Nunc
e Comes, in regn. cancellar. de idiomate, quæſt. 1. tamen in Gallia non habetur ratio originis, & originarii etiam præficiuntur magiſtratibus, antiquatis priorum Regum cõſtitutionibus[f]: quæ locum
f Bened. in repet. c. Raynutius, ad verbum habens filios, nu. 47 & ad vet. & vxorem nostrum circa finem, vbi agit de furcell. interſtit. nu. 488. cum ſequent. Quo loco refert conſtitutiones regum. tum vel maximè habuerunt, cùm magiſtratus in Gallia eſſent temporales. quales fuerunt ante Ludouicum XI. qui perpetua fecit officia, vt conſtat ex eius conſtitutione, & ex Gaguino in Ludou. XI. hiſtoria, lib. 12. Verùm antèà & Carolus 7. admiſit originarios in parlamentum Tholoſanum, dum illud inſtitueret anno Domini 1444. Quintò, lege prohibentur à muneri- 14
bus publicis, & à iudicandi munere, pauperes, qui vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint[g],

g Vlpian. l. reſcripto, l. 6. de mun. & honor. P.

Magnum paupertas opprobrium, iubet
Quiduis & facere & pati,
Virtutis & viam deſerit arduæ[h].

h Horat. lib. 3. Carm.

Et Diogen. Laertius, in Thalete refert, celebratum apud Spartiatas fuiſſe prouerbium, neminem pauperem bonum eſſe. Verentur hîc leges, ne inopes iudices prædandi occaſionem ex officio accipiant: à qua nec diuites ſemper abſtinent, & malè audiunt, vt dorophagi. Ex quo aliquando factum fuit, ne apud Romanos vllus ex plebe magiſtratus crearetur, nec antè quàm populus ſeceſſit in montem ſacrum, & Tribuni, plebei magiſtratus,
i l. 2. §. iiſdem temporibus, de orig. iur. Dionyſ. halic. in 9. & pleb. ſcitum, de iure patr. apud Feſtum. & ædiles creati ſunt ex plebe[i]: quamuis vniuerſo populo ius eſſet confirmandi & eligendi per ſuffragia magiſtratus: niſque decernendi de maioribus cauſis, legéſque ſanciendi[k]. Nam & Romulus plebi tria commiſit, magiſtratus creare, leges ſancire, de bello referente rege decernere: ita tamen,
k Dio halic. lib. 4.
l Idem, lib. 2. Liuius in 1. Varro, 4. de ling. Lat. vt Senatus in his quoque accederet authoritas[l]. vt non licuerit etiam creatis conſulibus; iniuſſu populi de capite ciuis cognoſcere[m]. Illud autem permiſſum, quòd plurium ſuffragus factum, palam bonam fidem habebat
m d. l. 2. §. exactis, de orig. iur. àt magiſtratus ſingulis ex plebe, non niſi ſumma cum pugna permiſſum. qui enim ex fece populi ſunt, vel inopes, aut malæ fidei vt plerunque ſunt. 15
Quare Solon, cùm locupletibus magiſtratus relinquere cogitaret, reliquam rempub. temperare ita cœpit, ad quam plebs non accederet, ciues deſcripſit ex cenſu, & ex iis qui tam in aruis quàm in conſitis agris iugera quingenta poſſidere, primam claſſem deſcripſit, vocauitque quingentomedimnos. Secundam ex iis qui equum alere poſſent, vel trecentum iugerum cenſum haberent, eóſque equites vocauit. Tertiæ claſſis autem ζευγίται id eſt, coniunctos, nominauit & ſocios, quibus duobus cenſus erat trecentum iugerum. Reliquos verò, quibus nullum ius eſſet adipiſcendi magiſtratus, mercenarios dixit[n]. Idipſum & apud Romanos obſeruatum fuiſſe refert Gellius. Et ex ratione etiam cenſus quondam eligebantur iudices
n Plutar. in Solo. Ariſtot. 2. Politico.
o Gell. lib. 16. c. 10. ex equeſtri ordine, cuius cenſus erant quadringenta ſeſtertia, ex Senatuſcõ-

fulto

fulto lato anno ab vrbe condita 785. C. Asinio Pollione, & C. Antistio Vetere Coss[a]. Sestertium aut nũmus, valebat 10. denarios turonenses nostræ monetæ. Illud & innuit Martialis[b],

Calliodorus habet censum quis nescit equestrem,
Sexte, sed & fratrem Calliodorus habet,
Quadringenta secat qui dicit τέτταρα μύρια,
Vno credis equo posse sedere duos?

Census Senatorius duplex quàm equestris erat, & sub Augusto etiam triplex, vt ait Tranquillus in Octauio. Et ita censu delecti erant magistratus, vt obiter de eo etiam conqueritur Ouidius[c],

Inpretio pretium nunc est, dat census honores.
Census amicitias, pauper vbique iacet.

17 Laudo quidem eam ætatem, quæ sordidos ex plebe ab imperio & magistratu prætextu paupertatis deturbaret. Vt Romani maximè Proletarios, qui non plus quàm mille quingentum æris in census referebant: & capite censos, quorum extremus census fuit æris trecentum septuaginta quinque, *quoniam res pecuniáque familiaris*, vt ait Gellius[d], *obsidis vice pignorisque esse apud rempub. videbatur, amorisque in patriam fides in ea, firmamentúmque erat.* Verumtamen probos viros qui alioquin digni sunt, non ideo depellendos à reipublicæ administratione arbitror, si probatæ alioquin, & spectatæ sint eruditionis & fidei. Laudabiliores enim sunt, qui cum possint ditari communibus artibus, exiguo & sufficienti patrimonio & victu contenti sunt: quia oderint auaritiam, neque cupiditate habendi ducentur. Qualis fuit apud Romanos L. Valerius Publicola, qui in consulatu defunctus, collatione nummorum publica, sua non inuenta pecunia, sepultus est[e]. Vt apud Thebanos, Epaminundas[f]. Omitto paupertatem aliorum clarissimorum virorum de republ. benè meritorum, vt Aristidis[g], Lysandri[h], Lemmachi[i], & similium, quibus si respub. commissa non fuisset in summas incidisset calamitates & clades. Et certè qui propter censum præferuntur, sæpè nundinationibus sordidis ad dignitates prouehuntur, pernitiem conseruati status optimi secum adferentes. Vt non immeritò Plinius, in principio sui libri 14. conqueratur, quòd census faciat magistratus, & equites. Sanctius enim & vtilius inquirere, non quale habeat patrimonium magistratus, sed cuius existimationis sit, quomodóve ante actam vitam transegerit[k]. Nam malè agitur, dum id quod virtute effici debet, pecunia tentatur. Sextò, lége 18 Sacerdotibus, nec magistratum capere, nec petere permittebatur, cùm tamen vterentur sella curruli, & lictore, honoris causa, & ne ægrè ferrent quod a magistratibus arcerentur: tum etiam quòd apud Græcos nonnullos, sacerdotii dignitas par esset regiæ maiestati, nec vulgaris vel ignobilis ad illud negotium eligeretur. Dehinc secundò, quòd stata sint sacrificia Deo, & sæpè contingeret, vt pariter occurrentibus illis & necessariò determinandis negotiis reipublicæ, non posse vtrisque interesse. Item tertiò, quòd nefas esse putauerunt, Deo rem diuinam facere & primitias, & interim cruciatus quotidiè versari. quæ omnia latius tradit in problemat. Plutarch[l]. Huc pertinet quod ait Paulus Iurisconsl. Sacerdotio aduenienti, non cogi arbitrum sententiam dicere: quòd non tantùm honori personarum, sed maiestati Dei indulgetur: nisi post sacerdotium quis arbitrium suscepisset[m]. Prætor quoque pollicetur se excusaturum eos, qui operam ad iudicandum dare non possunt: vt si qui sacerdotium nacti sunt, vt discedere ab eo sine religione non possint, & hos in perpetuum excusari[n]. Quæ intelligenda maximè sunt de iudiciis rerum temporalium, quibus rarò aut nunquam se immiscere debent Dei sacerdotes: multò magis Christiani, qui vero Deo inseruire debent iugiter. Et nemo Deo militans implicat se negotiis secularibus[o]. Et, *Absurdum est*, vt ait Iustinus Cæsar[p], *si promiscuis*

[a] Plin. lib. 33. c. 2.
[b] Mart. lib. 5. epig. 39.
[c] Ouid. 1. Fastor.
[d] lib. 16. c. 10.
[e] D. August. lib. 5. de ciuit. Dei, & B. Ammianus Marcell. lib. 14. Euseb. de temp.
[f] Plutar. in vita Fabij.
[g] de quo Æmil. Pro. in eius vita.
[h] idem, in Lysandro.
[i] idem Probus, in vita Niciæ.
[k] vt in l. nõ omnes, de re milita. P. c. significasti, in ver. *si ita & c.* de homicid. l. nemini licere, l. 21. de aduocat. diuers. iudicio C.
[l] Plutar. Proble. 108.
[m] l. non distinguemus, 37. §. sacerdotio. de recept. arb. P.
[n] l. prætor, 13. de vacat. mune. P. idque omnes, C. de epis. & cler.
[o] 2. ad Timoth. 2. c. & to. 11. ne clerici vel mon. negotiis seculi se immisc. lib. 1. decret. Greg. tit. 50. cum similib. ibi not.
[p] Iustin. in l. consulta de alia, 13. de testa. C.

actibus rerum turbentur officia; & aly creditum, alius subtrahat, & præcipuè clericis, quibus opprobrium est, si peritos se velint disceptationum forensium ostendere. Quod autem pertinet ad causas ecclesiasticas & officia iurisdictionis earum, sine dubio paulò antè docuimus[a], eos habere iurisdictionem, qui ecclesiis & populo in diuinis præsunt[b]. Septimò mouetur dubium, num cæco lege 19
finitus iudicandi prohibeatur. Et quidem absolutè videtur respondisse Vlpianus eum posse iudicare[c], dum ait, *Cæcus iudicandi officio fungitur.* Et id Appii Claudii Centemani exemplum firmaret, qui sententiam in Senatu de non reddendis captiuis Pyrrho dixit, qua pacem Pyrrhi diremit[d]. Sed & Timoleon Corinthius, cùm ætate prouectus esset, & sine vllo morbo lumina oculorum amisisset, calamitatem ita moderatè tulit, vt neque eum quærentem quisquam audierit, neque eo minus, priuatis publicisque rebus interfuerit[e]. Cæterùm, quemadmodum id sit intelligendum, explicat idem Vlpianus[f], vt possit quidem cæcus antiquam dignitatem, superueniente cæcitate, retinere: adipisci autem nouam non possit. Ego tamen in ea sum 20
sententia, etsi aduersentur interpretes, nunquam cæcum iudicem per se iudicare posse actu, eò quòd multa sint quæ oculis iudicum subiici debeant antequam iudicentur: vt si agatur de finibus regundis[g], de tormentis seu de quæstione rei habenda[h], de collatione scripturarum[i], déque alijs, quæ non nisi visu percipiuntur. Et,

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus[k].

Octauò prohibebat lex, ne qui haberet magistratum, alium peteret: de qua 21
disputatum fuit in Cai Decimi Prætoris mortem[l]. Et Aristoteles tradit, non nisi vnum magistratum à singulis gerendum, & singulas curas singulis concessas melius expediri[m]. Difficile cùm sit, vnum hominem duorum virorum sustinere[n]. Sed hæc hactenus de prohibitione iudicandi ex lege. quibus facile addi poterunt, quæ ex alijs iuris capitibus occurrent. Sequitur dispiciamus de prohibitis ne iudicent moribus.

a sup. hoc lib. c. & lib de arte sur.
b quemadmodũ pro Bar. Cic pro domo sua, & lib. de Arusp. respon. Liu. in. l. ossa, 8 de relig & sumpt. fun. Fauor. P. l. hæreditas, 53 de petit hæred. P. l. nullis § quod si in vino, & auth licet, C. de epis & cler.
c l. cæcus, 6. de iudic. P.
d Cic lib. 1. offic & pro Cellio. l. 2. § quamuis, de postul. P. Val. Max. lib. 8. c. 13.
e Æmil. Probus, in Timoleonte.
f Vlp in d. l. 1. § quãquam de postul.
g l. si vruptione, fin. regundo. P.
h l. de mance, § 1. cor mentaria de quæst. P.
i l. vbi falsi, 11. ad leg. Cor. de fal. c.
k glo. in § 1. de grad. affinit. iuncto text.
l Liu. lib. 9. dec. 3.
m Arist. 4. Politic. c. 15. Licet etiam singulis de præben. in 6. c. quia in cæteris & c. de multa, eod. apud Greg. can. 89. dist. 3. de excepto. lib. 11. C. Iustinian. 23. de assessor. C.
n l. si plures, 10. de pact. P.

Qui moribus iudicare prohibeantur. Cap. II.

1 *Mulieribus prohibitum iudicare vel arbitrium suscipere Romanis moribus, & quare*
2 *Mulieres vbi dominantur & imperant. & nu. 3. 4. 8.*
5 *Senaculum mulierum Romanarum inductum, & postea sublatum.*
6 *Mulieres quæ dicuntur ex consuetudine posse iudicare.*
7 *Mulieres quædam eruditæ.*
9 *Viduæ imperium, signum iudicij vltimi seculi.*
10 *Sibyllinorum oraculorum fides, & quæ fuit illa quæ ea edidit.*
11 *Mulierum dominatio, rebus & reipublicæ quare pernitiosa.*
12 *Magistratuum & iudicum publicum munus.*
13 *Mulieres consortes hominum sine læsione pudicitiæ esse nequeunt.*
14 *Iudices esse debent oculatissimi & constantes, non auari, nu. 16.*
15 *Mulieres facilè decipiuntur, & consilio infirmæ. & eas sexus à publicis negotijs excusat nu. 17.*
18 *Serui moribus iudicare vel arbitrium dicere prohibentur, quare.*
19 *Artifices viles, tanquam serui, à iudicando remouentur.*
20 *L. Barbarius Philippus, de offi. prætor. P. sententia.*

1 MORIBVS Romanis prohibitum erat, primùm mulieribus iudicare[a]; vel arbitrium ſuſcipere[b], quia compromiſſum ad ſimilitudinem iudiciorum redactum eſt[c]. Erat Romanis, mulierum conſortium in publicis negotiis infauſtum. vt iuſſum ſit etiam legibus ruſticis apud Varronem[d], *Mulier cum pro bubus votum ſit, ad eam rẽ diuinam ne adſit, néue videat quomodo fiat.* Et mulieres in multis deterioris conditionis habentur[e], quàm viri. Et
1 maſculinum genus dignius fœminino[f]. Diſſentiunt cum Romanis, aliarum quarundam gentium mores & leges. Vt apud Spartiatas, mulieres priuatim in domibus dominabantur, & in publicis ſententiam dicebant de maximis rebus, & authoritatem habebãt etiã tempore Plutarchi[g]. Germani, conſilia mulierum & iudicia non aſpernabantur aut negligebant[h]. Iuſtinianus Cæſar conſilium capiebat à Theodora vxore, vt ipſe profitetur[i], neſcio an honeſtè: nam ex eo malè audiuit & Theodora vt ſuperba & amara, & Iuſtinianus vt ſtollidus & mulieroſus, flexus à mulieris arbitrio in quam voluit partem. vt ſæpe Flauius Blõdus notat, & Io. Magnus Gothus[k]. Apud Ægyptios
3 mulieres munera obibant virilia[l]. Iudicauit Debora populum Iſraeliticũ[m], Et Plato in ea fuit ſentẽtia, mulieres inſtitui & doceri eadem quæ bene inſtituti viri ſciunt, poſſe: & ideircò negotia in repub. curare poſſe, atque omnia cum priuata, tum publica pacis & belli ſtudia communicat mulieribus cũ viris, ne mancum inquit ſit genus humanum: eo tamen pacto, vt in ſingulis graviora viris leuiora mulieribus committantur[n]. Quæ tamen refellit meri-
4 to Lactantius[o]. Iuſtinus ex Trogo etiam recenſet[p], Semiramidem Nini maioris vxorem, & Nini alterius matrem, poſt mortem mariti primum ſexũ mentitam magnas res geſſiſſe: quarum magnitudine, vbi inuidiam ſuperatam credidit, quæ eſſet faſtam fuiſſe, quémve ſimulaſſet: nec hoc illi dignitatẽ ademiſſe regni, ſed admirationem auxiſſe. Quod & verum eſt, ſed temeritatis
5 perpende eius exitum, & infamiam legum. Quemadmodum & licet exemplum proponere ſenaculi mulierum Romanarũ, quod ab Heliogabalo imperatore permiſſum matronis habere in colle Quirinali, vbi cùm ſenatuſcõſulta facta fuiſſent digna mulieribus, ridicula dico, de legibus matronalibus. qua veſte, modo, ornatúve deberent incedere, meritò ſublatum fuit[q]. Cautumque poſt occiſum Heliogabalum cum matre, ne vnquam mulier Senatũ
6 ingrederetur: vtque inferis eius caput dicaretur, deuoueretúrque, per quem id eſſet factum[r]. Ferunt & contrariis moribus fieri poſſe, vt mulieres hodie iudicent[s]: quia conſuetudo dat iuriſdictionem[t]: ſeruandámque loci conſuetudinem. Vt in Gallia quædam mulieres dicuntur habere iuriſdictionem ordinariam, vt Reginæ[u], & alibi Comitiſſa Matildæ & Campaniæ[x]. Quod quidẽ ſatius eſt attribuere iuriſdictioni, vt illarum iuriſdictio ſit, exercitium autem illarum nomine per viros fiat. quemadmodum quando feudi nomine iuriſdictio competit pueris & minoribus, quorum nomine conſtituũtur iudices. Scio tamen & dictum fuiſſe ab aliquibus, & hanc dignitatem iudicãdi poſſe perſonæ mulierum concedi ex priuilegio principis[h], qui & certis delegare poteſt ſcienter[i]. Permittitur & abbatiſſæ iudicare inter ſuas virgines, de his quæ ad regulam pertinent, & inter eos qui ſuæ ſunt iuriſdictionis[k]. Sicuti & Virgilius refert[b], reginam Didonem munere regis fun-
ctam, quæ.

Tum foribus diuæ media teſtudine templi,
Septa armis ſolióque altè ſubnixa, reſedit
Iura dabat legéſque viris, operúmque laborem
Partibus æquabat iuſtis, aut ſorte trahebat.

7 Non deeſt pluribus mulieribus ingenium, cognitióque bonarum artiũ fuit Theano Metapontina vel Thuria Pythagorea philoſophi Theophronis ſi-

[a] l. cùm prætor, de re iud. l. a de reg. iur. ea mulierem, §. 3. [b] l. fin. C. de arbitr. [c] l. decreto arb. ff. l. Pelgen §. fin. eod.
[d] Varro, lib. de re ruſtica 2.
[e] l. in multis, de ſtatu hom. l.
[f] l. a de ſenator. l. Ariſtot. lib. 1. Politic.
[g] Plutar. in Cõparat. numæ & Lycurgi.
[h] Cor. Tacit. de moribus Germa.
[i] § hæc autem omnia vt inde. hinc quoq. Iuſtin. & alibi.
[k] Io. Magnus Gothus, lib. 3. hiſt. Gothor. c. 25.
[l] Polyd. Virgil. lib. 8. de inuentoribus rer. & Iudi. 4. Iol. Ph. lib. 3 antiquit. c. 6.
[m]
[n] Plato, dialog. de rep.
[o] Lactan. lib. 3. de falſ. ſapient. 22.
[p] Iuſtin. ex Trog. lib. 1.
[q] Lampry. in Helior. Elaut. Vopiſcus in Aureliano. Meminit & Plutarch. in cõp. Numæ & Lycurg.
[r] idem Lampryd. in Heliogab.
[s] per legem de quibus, de leg. b.
[t] l. a Cod. de mandat. lib. 12.
[u] C. dilecti, de arbitr.
[x] Accurſius, Iſi. de arbit. C. Paul. Caſtrã. in Lectum practor. §. penultimo ff. de iudic. gio in l. impp. in fin. & fratres, d. l. dignitatem, de imp. C. gio in l. a de decurion. lib. & in quo Io. C. vt ea Memmiar. 3. q. 5. & ea cum deo iuſtitiam, tit. 3.
[a] e dilecta, de mato. & obed.
[b] Virgil. lib. 1. Æneid.

a Suidas in Theano-

lia,& ipſa philoſopha:alia Theano Locrenſis, quæ Lyrica ſcripſit[a]. Alia Corinna Thebaria aut Theagæna,diſcipula Myrtidis cognomento Muſa Lyrica,quæ quinquies fertur viciſſe carmine Pindarum,quæ quinque libros ſcripſit Epigrammatum,& leges Lyricas[b]. Fuerunt & aliæ peritæ in aliis rebus, quas prætermitto:quæ poſſent certè quàmplurimos noſtri temporis,potiſſimùm iuuenes iudices ſuperare doctrina. Et ego etiá nec hoc fieri poſſe nego,qui ſciam mulieres quaſdam inuenire plus æquò curioſas, & iudicandi auidas. Sed probabilius iuſtiuſq; mihi viſum eſt, quod moribus prudentium Romanorum receptum & ſanctum quódque habitú eſt, quódque non tantùm reipub. ſed ipſis etiam mulieribus vtile ſit,& honeſtú. Quòd enim Debora iudicauerit populum,ſingulare & diuinum exemplum, & Prophetiſſę opus eſt & myſterium. Et vna hirundo non facit ver. Vt & maximum ſpectaculum fuiſſe Dio ait[c], quód Agrippina vxor ſecunda Claudi Cæſaris, Claudio publicè quoque de reſpub. reſpondenti, aut legatos audienti, adfuerit. Notat & Sibylla ruinæ poſtremæ ſeculi, & Antichriſti proximè ventum ſignum, vnius viduæ imperium & dominationem: dum ait ferè in principio 3. lib. Oracul. dum dixit ex Sebaſta, id eſt, ex Samaria (Samariam námque Herodes nominauit Sebaſtam) in Iudæa venturum Antichriſtum[d].

b Idem, in Corinna.

c Dio. Caſſ. lib. 60. in fin.

8

9

d Strabo, lib. 16. Plin. lib. 5. c. 13.

καὶ τότε δ' ἡ κόσμος ὑπὸ ταῖς παλλάμῃσι γυναικὸς
ἔσεται ἀρχάμενος, καὶ πειθόμενος πᾶσι παντὸς,
ἦν δ' ὁπόταν κόσμῳ παντὶ χήρη βασιλεύσει,
καὶ βίλη χρύσιον καὶ ἄργυρον εἰς ἅλα δῖαν,
καὶ χάλκον τε σίδηρον ἐπημερίων τ' ἀνθρώπων
εἰς πόντον βίλῃσι, τότε δ' ἤδη στοιχεῖα ἅπαντα
χηρεύσει κόσμῳ. id eſt,

Et tunc certè mundus ſub manibus mulieris
Erit gubernatus, & creditus omnino:
Quando videlicet vidua toti mundo dominabitur.
Et proiecerit aurum & argentum diuinum in mare,
Et æs & ferrum vnius diei hominum
In pontum proiicet. Tunc elementa omnia
Viduabuntur mundo.

e ipſa id ait, lib. 1. Sibyllin. oraculo in excuſis cum verſione Caſtalionis, & regione, pag. 61. & lib. 3. in fi. pag. 1. ſic dicit autem Noachi.

f Flauius Vopiſc. in Aureliano.

Hæc Sibylla cecinit quæ Erythręa vocata, & quæ ſe dicit in ſuis oraculis ſæpe 10
ſam à Deo oracula edere & vxorẽ vnius ex filiis Noę, & ſe vnà cum illis iactatam vndis in archa diluuii tempore[e]. Qui voluerit illi deferet, non enim Chriſtianum ducebát omninò antiqui Chriſtiani, fidem adhibere illius reſponſis omiſſo veri Dei numine. Cùm tamen Romani & alii gentiles ſummam ei & indubitatam authoritatem deferrent. Et vtrũque videtur indicaſſe Aurelianus, dum ſcribit ad Senatum, cùm eſſet controuerſia de inſpiciendis libris Sibyllinis, dicens[f]. *Miror vos patres ſancti, tandu de aperiendis Sibyllinis dubitaſſe libris, proinde quaſi in Chriſtianorum eccleſia, non in templo Deorum omnium tractaretis.* Quod tamen intelligendum eſt, ne Chriſtiani vterentur illius oraculis ſorte conſultis, vt faciebant gentiles, vt notát Theologi ex actis ſuis veribus, vbi & nomen Domini noſtri IESV CHRISTI, & paſſio iudicique vltimi tempus, etiam multis antè ſeculis prædicuntur, aliáque quàmplura quæ ſacri patres gentilibus incredulis obiiciunt. Sed id quod ibi dicitur, mulieris dominationem mundi permitiem proximam indicare, qui experietur forſan ſerò credet, vel melius cognoſcet: non enim hoc valde difficile eſt ſcitu. Cùm communis ſit omnium ſententia, malè ſe habere res cum 11
à natura degenerant. Eſt ordo autem naturalis, mulieres viris ſubici, & non dominari[h]: quia præſtantioris naturę eſt, regere: inferioris, regi. Scribit Lucas de Penna[i], prouerbium antiquorum. *Quum regna regunt vulua, gens tota proclamat ſicut veh deſtructio Regina muliere regi.* Et idem refert ſe audiuiſſe à ſenioribus, vocari dominam quæ ſuccedit in regno, nõ reginam ſui populi, ſed ru-

g acroſtici verſus ponũtur lib. 8. oraculi Sibyl. pag. 138. quorum capitales literæ reddunt Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτὴρ Σταυρός *Ieſus Chriſtus Dei filius ſaluator crucifixus* admiſcet & explicant, Euſeb. ἐκ τῶν λογίων θεοσεβῶν D. Auguſt. lib. 18. de ciuit. Dei c. 23. meretur & de acroſticis ſibyllinis & verſus eius generis & Sibyllæ non fierentis ſunt ſed ut tenti animi fuiſſe. Cic. lib. 2. de diuinatio.

h Geneſis 3. ex. cùm caput, ea, hæc ipſa ego, ea mulierem, & cap. Adam. 23. q. 5. ad Corinth. 11. c. 1. ſi ueut, de oper. lib. eũ ſimul, lib.

i Luc. de Pen. in l. ſi quis, de profeſſo. & med. lib. 10. C. Anchoran. Bonand. de ſanctorum, ad articul. 1. primi tractatus Ioannis de turre cubea, contra rebelles, in 9. cõclaũ.

nam.

nam. Nos in Gallia, nunquam experti id ſumus, in qua non fœminæ, ſed Reges imperant. Ariſtoteles etiam, lib. 2. Politico. malè à mulieribus ciuitatem regi docet, & improbandam rempub. Lacedæmoniorum, quòd magna ex parte imperio muliebri gereretur. Nec referre, mulieres ne magiſtratum gerant, an magiſtratibus gerentibus imperent: vtrúmque enim par eſt & vterque ſtatus eſt γυναικοκρατία, improbúmque vtrúmque, quippe quòd, genus mulierum imperioſum eſt, & quòd hominum mores ſibi ſubiici valdè deſiderat: vnde & infœlix & ſine diſcretione gubernatio ciuium, imò & domûs. Quid enim inquit D. Auguſtinus[a], miſerius domo, vbi fœmina habet imperium in virum? Quod & Iuuenalis[b] graphicè depingit, dum ſtatum turbulentum illius impetu exhibet.

Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas,
Et clames licet, & mare cœlo confundas, homo ſum, &
Nihil vnquam do tibi contuge, vendes.
Hæc obſtante nihil, nihil hæc ſi volet emetur.
Hæc dabit affectus, ille excludetur amicus
Iam ſenior, &c.

a D. Auguſt. ſuper 1 epiſtol. D. Ioan. Sermo 2.
b Iuuen. ſatyr. 6.

12 Sed propius ad rem, nemo ignorat iudicandi munus eſſe publicum[c], & magiſtratuum publicas eſſe perſonas[d], iudicémque publicam perſonam dicere; qua & palam publicéque copiam ſui, egentibus, à mane vſque ad veſperam in tribunali facere debet[e]. Vt olim & in portis ciuitatum iura reddebantur[f]. Et Senatores aliquando ſub dio publicè apud Romanos, & apud Athenienſes, quibus ideò dicti iudices Heliaſtæ ἀπὸ τοῦ ἡλίου, à ſole, quòd ſoli expoſiti iu-
13 dicarent[g]. Cæterùm, contra mulierum pudicitiam viſum eſt viris optimus, eas intereſſe conſortis hominum[h]. Melius ideircò fiet, ſi à iudicando abſti-
14 neant. Secundò, iudicem oportet eſſe oculatiſſimum, in negotiis expertiſſimum, & in officio conſtantiſſimum & inflexibilem[k]: Scriptum enim eſt[l], *Noli quærere eſſe iudex, niſi virtute valeas diruмpere iniquitates, & extimeſcas faciem*
15 *potentis, & pereas ſimul in cognitione tua.* Mulieres verò, facilè deceptioni expoſitæ ſunt, propter ſexus & conſilii infirmitatem[m]; nimiúmque miſericordes[n], & credulæ.

Vt corpus teneris, ſic mens infirma puellis:
Fortius ingenium ſuſpicor eſſe viris[o].

Debilia & minus valida in omnibus rebus, & à perfectione ſpeciei decidua, dicuntur fœminea. Dixit & Euripides in Antiope,

ἡδονὴ δ' ἔστι γυναιξὶ μοῦνον
ἡσυχίᾳ ἀλλήλαις λαλεῖν. id eſt,

Voluptas quædam eſt mulieribus, nihil ſani inuicem loqui. Omitto quòd Iuriſconſulti dicant, eas eſſe proclives ad auaritiam[q], quam vt peſtem iudiciorum & 1- reipublicæ à iudice abeſſe procul debere reſponſum eſt[r]. Et ne plura adiiciam, concludo, non quidem mulieres à iudicio dicendo deturbari, quòd mente careant, vt ait Paulus[s], ſed quia moribus ita cõſtitutum ſit. Et vt cum Arnobio lõquar[t], eſt in mulieribus ſexus fragilitas, quæ eas à muneribus excepit. Vnde & rectè in fragmentis Menandri dictum eſt,

Μήποτε λάβῃς γυναῖκα εἰς συμβούλιον.

Nunquam in conſilium mulierem admiſeris.

18 Moribus etiam in iure ciuili prohiberi dicuntur iudicare, vèl arbitrari ſerui[v]. Moribus quippe & lege ſerui fiunt, & natura: moribus, vt captiuitate, venditione, &c[w]. Natura, vitio[x]. Et quòd attinet ad ius ciuile, ſerui pro nullis[y], habentur, & tanquam mortui[z]. Quin & lege Athenienſium cauebatur, ne de libero homine ex ſolo iudicio ſerui, & niſi euidentiſſimis probationibus
19 iudicium ſumeretur[a]. Ad ſeruos pertinent artifices viles, qui determinatam quandam habent ſeruitutem, vt ait Ariſtoteles[b], & ideò gubernacula reipub. ex probis moribus illis non deferuntur. Verùm tamen I. Barbarius Philippus,

c l. quippe iudicare, de iudic. P.
d l. 2. § hinc de iuſtit. & iure P.
e § pen. de actiſ tut.
f § 1 ſed deburit, de iudic. in authent. Exact. c. 17.
g D. Auct. 16. Amos, 5.
h Demoſt. contra Timocratem.
i Mantuas, C. de procur. l. 2. de his qui venire iuſſ. Cic. definitus, 18 qu. 1. omnibus, de iudic. in fin. Æmil. Probi. in princ. hiſtor.
k l. obſeruandum, 19. de offic. præſid. P. l. reſpiciendum, de pœn. P. Deut. 16. & 1. Eccleſiaſt. c. 7.
l Eccleſiaſt. c. 7.
m l. 2. § pen. ad Senat. Velei. P. l. ſi mulier, C. reuoc. & ex parte, de privileg. § quæſitum, de æquand. dot. in auth.
n Ariſtot. 9. de Animal.
o Ouid. in epiſt. ad Leand.
p l. fid. ſi rego, 4. ad Senat. Velei. P.
q Exo. 18 Eccleſiaſt. 20. l. ſolet, & l. plebiſcito, de offic. præſid. P.
r Paul. I. cum Prætor, de iudic. P.
s Arnob. lib. 7. contra gent.
t d. l. cum prætor, l. non diſtinguemus, § Seruus, de receptis. P.
v l. ex hoc iure, de iuſtit. & iu. P. cum ſimil. Ariſtot. Polit. c. 4.
w idem, d. c. 4. Cic. in Parado.
x l. quod attinet, de reg. iur.
y l. interciditur, de cõdit. & demonſt. P.
z 1 Iuliani 1, Arnt. Probus in Themiſtoc. & Paulania.
a Ariſt. lib. 1. Polit. c. 5.
b

lippus,de offic.præto.P.monet, vt ſi ſeruus in magiſtratum irrepſerit pro libero habitus, & poſtquam delectus fuerit, rata eſſe quæ in magiſtratu qui datus à populo vel ab imperatore,qui poteſtatem habent dandi libertatem, geſta fuerint. Sicq; communis opinio, quòd liber fuerit, tanquam à libero geſtum,firmat facta per eum[a].

a l.1.C.de teſtam.l.3. in fi.de ſuppel.lega.

De iudicum & magiſtratuum diſtinctione, propter diuerſam dignitatem & poteſtatem. Cap. 12.

1. *Corporis partes aliæ alys nobiliores,idipſum in reipub.partibus & curatoribus.*
2. *Iudicum diuiſio,in priuatos & publicos: & horum in eos qui ſine, & qui cum magiſtratu ſunt.*
3. *Publica & priuata iudicia quæ.*
4. *Iudices priuatarum rerum qui olim.*
5. *Arbitri accepti & dati à iudice,qui & à quibus dabantur arbitri ſeu iudices.*
6. *Magiſtratus maiores & minores qui: & medij,minimi,& pares.Et nu.7.8.& 9.*
10. *Pares iudices qui,& quomodo concurſum faciant.*
11. *Tituli dignitatum magiſtratuum & iudicum.& nu.ſeq.*12.13.14.15.16.17.& 18.

DIVERSA membra in vno corpore humano ſunt, & alia aliis nobiliora.Sic in corpore Reipublicę,alię partes aliis inferiores ſunt,aliæ aliis nobiliores: & ita quibus cura partium corporis eius demandatur, alii aliis præſtãt,& diuerſi gradus dignitates & poteſtates nanciſcuntur.Iudicũ itaque alii priuati,alii publici: & horum publicorũ alii ſine magiſtratu ſunt, alii cũ magiſtratu[b]. Magiſtratus autẽ in primis illi appellandi ſunt, ſecundùm Ariſtotelẽ,quibus de quibuſdã rebus dicendæ ſententiæ, & iudicandi & imperãdi permiſſa eſt poteſtas[c]. Et vt ait Cic.[d]*Videtis magiſtratus eum eſſe,vt præſit, præſcribátque & vtilia & coniuncta cum legibus*. Magiſtratum dixit Paulus Iuriſconſultus,eum qui maiorem curam & ſolicitudinem reipub.cui præeſt,impendit[e]. Vnde & Feneſtella, dictum putat Magiſtrum populi Dictatorem[f].Sed propriè apud Romanos is magiſtratus dicebatur,qui à populo poteſtatem ſeu imperium accepiſſet. Et ita non omnes Quæſtores, vel Proquæſtores erant magiſtratus, qui ad prouincias regendas mittebantur, ſed tantùm qui eligebantur à Senatu vel magiſtratibus pro ornandis conſulum prouinciis,quo magiſtratuum delectu comites dabãtur vt pecuniam attributam acciperent: & niſi Quæſtores à populo creati, prouincias deinceps obtinuiſſent[g]. Vt alii præter eos qui Rempub. gerebant authoritate populi olim,& nunc authoritate Regis qui populi poteſtatem habet,magiſtratus dici videantur. Et in duplici modo publicæ perſonæ, ex parte videlicet officii,& ex parte eius qui officium conceſſit. Sic ſacra pagina vocat Iudices Iſraelis magiſtros,*Conſtitues Iudices & magiſtros in omnibus portis tuis,quas Dominus daturus eſt tibi,vt iudicent populum iuſto iudicio*[h]. Ita priuati,exercent perſonæ tunc publicæ nomen,& exuto magiſtratu priuati iterum dicuntur[i]. Generaliter apud Feſtum,de verb. ſignificat. magiſtrari,eſt moderari, temperare: vt inde,non tantùm magiſtri doctores artium,ſed etiam pagorum, ſocietatum,viarum,collegiorum,equitum,dicuntur: quia omnes ii, magis cæteris poſſunt. Vnde & magiſtratus qui ex imperio potentiores ſunt,quàm priuati. Qui

b §.fi qui verò, cõſt. Nouell.43.l. properandum.C. de iud. Iquidam, conſulebant, de re iudic.P.

c Ariſtot.4.Polit. d Cic.3.de legib.

e l.quibus,57.de verſig.P.

f Feneſtel. lib.de magiſtratib.c.4.

g Carol.Sigon.lib.2. de comit. Roman. c.2.

h Deuter.16.c.

i Vlp in l.eum qui iudicare, 13. de tutil.cum iudi.P.

ti. Quæ vox, inquit duabus ſignificationibus notatur. Nam aut perſonam ipſam demonſtrat, vt cùm dicimus, Magiſtratus iuſſit: aut honorem, vt cùm
3 dicimus, Titio magiſtratus datus eſt. Omnes quidem iudices, qui de priuatorum negotiis vel reipublicæ cognoſcũt cum publica authoritate, reipubl. operam dant[a]: nam & omnes promittunt reimpub. ſaluam fore[b]. Et cunctis dictum, *Salus populi ſuprema lex eſto*[c]. Cæterùm harum perſonarum, publicarũ rerum alia poteſtas, alia circa priuatorum cauſas: vnde priuata iudicia à ſubiecto, vel à re controuerſa dicuntur, in quibus iniuria priuatis illata vindicabatur. Et alia publica, in quibus quæ reipub. illata terminatur, eúmque plurium intereſt vt vniuerſorum. Scribit Dionyſ. Halicarnaſſ.[d] Tullium regem Romanorum, de regia poteſtate detraxiſſe dimidium, & quòd cùm omnes reges priores ad ſe reuocarent iudicia omnium litium, & cognitionem criminum, tam ad priuatas iniurias, quàm ad reimpub. pertinentium, ipſe ſeparauit hæc, læſæ reipub. ſe faciens iudicem, priuatarum perſonarum quærelas ad alios relegando iudices, quibus leges & regulas præſcripſit, quas ſequerentur in iudiciis. Et fuerunt priuatarum rerum iudices, nec ii tamẽ priuati, arbitri, centumuiri, decemuiri, litibus iudicandis præpoſiti & recuperatores Publicarum verò, duumviri perduellionis, populus, decuriæ iudicũ, ſicredamus Carolo Sigonio[e]. In actione priuata, ſi de iure controuerſia erat, dabantur vel arbitri, vel centumviri, vel decemviri: ſi de facto, recuperatores: ſi de neutro eorum, edictum interponebatur. Arbitri poterant eſſe & priuati, accepti & dati à poteſtatem habentibus. Priuati ſunt, qui ſine vlla publica iuriſdictione ſententiam ferunt inter volentes, & in conuenientes, vtto. tit. de recept. arbit. in P. & C. de quibus Deo fauente poſt perſonas iudicum & adminiſtrorum eorum, agetur, non prius: eò quòd arbitria ad ſimilitudinem iudiciorum redacta ſunt[f]. & ita neceſſarium ſit iudices qui formam dant, præſcire. Dati arbitri & alii delegati, à iudicibus anthoritatem & iuriſdictionem habentibus, conſtituebantur iudicio. Nam ius dicentis officium, latiſſimum eſt, quia & poteſt bonorum poſſeſſionem dare, in poſſeſſionem mittere, pupillis non habentibus tutorem conſtituere, iudices litigantibus dare in cauſis delegabilibus[g]. Et ita iuriſdictio quoque, eſt iudicis dandi licentia[h]. Et qui iudicare iubet, magiſtratum eſſe oportet, non priuatum: nemo enim dat quod non habet[k]. Et priuatorum conſenſus, qui arbitrum conſtituere poteſt, iudicem non facit eum qui nulli præeſt iudicio, nec quod is ſtatuit rei iudicatæ obtinet authoritatem[l]: iudicis quamuis poſſint prorogare iuriſdictionem conſentientes[m]. Nec ipſe procurator Cæſaris, dare iudices poteſt[n]: & ſi dederit, ſententia ab huiuſmodi arbitris prolata, nullo iure ſubſiſtit[o]. Magiſtratus itaque dat iudices in negotiis ſuæ iuriſdictionis[p], quando per occupationes publicas, vel per negotiorum multitudinem, non poteſt de omnibus cognoſcere, paucis exceptis[q]. Magiſtratum alii maiores, alii minores, iique vel medii, vel minimi[r], & pares. quemadmodum legimus dici maiorem & minorem adminiſtrationem magiſtratuũ[s]. & Aulus Gellius[t]. ex libr. M. Meſſalæ de auſpiciis patritiorum, auſpicia in duas poteſtates diuiſa fuiſſe dicit, & inde maiores & minores magiſtratus. Maiores & maximos dixit, Conſules, Prætores, Cenſores: & minoribus magiſtratibus, tributis comitiis dari magiſtratus, ſed iuſtius curiata lege: maiores verò, centuriatis comitiis. Maiores etiam dicere poſſumus magiſtratus, qui pleniſſimam habent iuriſdictionem: qualis ineſt Proconſuli, ad quem omnium partes qui Romæ vel quaſi magiſtratus, vel extra ordinem ius dicũt, pertinent. Et ideo maius imperium habet omnibus magiſtratibus in ea prouincia quæ ſibi aſſignata eſt[u]. Item & maiores comparatione facta aliorum, quorum non eſt tam anguſta plenáue poteſtas: qui aliis imperant, nec aliis ſuperioribus cedunt[x]. Vocantur & maiores iudices & magiſtratus, à Bartholo, qui de maioribus rebus & arduis iudicant[y]. & qui maiores infligere poſſint

4

5

6

a l. vt magiſtratus, 6. iuncta l. 5 præced. ex quib. cau. maio. P.
b l. 1. de magiſt. conuc. P.
c Cic. de legib.
d Halic. lib 4. antiq. Roman.
e Caro. Sigo. lib. 1. de iure antiquo Romano. c. 18.
f l. 1. de recep. arb. P.
g l. 1. de iuriſd. om. iudi. P.
h l. 1. §. fi. cod. tit.
i l. eum qui cod.
k l. ſi vniuerſæ, C. de lega.
l l. priuatorum, l. 3. C. de iuriſdict. omn. iud.
m l. 1. C. eod. l. 2. de iudic. in P.
n l. 1. C. de pedane. iudic.
o l. 2. ſi à non comp. iudi. C.
p l. placet, de ped. iudic. C.
q l. 2. qui pro ſua iuriſd. iudi. dare dative poſſ. C.
r §. 1. illud etiam, & §. illo videlicet, de appellat. & intra quod temp. app. fit in auth. §. pen. de non alien. reb. eccl. in auth.
s l. properandum, de iudic. C.
t Aul. Gel. lib. 13. c. 14.
u Vlp. in l. ſi aliqui, l. 7. §. f. & l. & ideo, & l. ſeque. de offic. proconſ. P.
x vt apud Vlp. in l. 3. §. fin. & Paul. l. 4. de recep. arb. P. & in l. ille à quo §. in tempeſtiuum, ad ſenatuſc. Trebel. P.
y Bart. in l. 1. de offi. eius cui mand. eſt iuriſd. P. & in l. imperium, de iur. om. iudic. P.

a idem Bart. in l. ſi quâ pœna. num. 4. de pœn.

b c. vt debitus honor, de appella. l. poſtoribus, de offi. recto. prouin. C.

c §. ſi igitur, tit. vt omnes obe. iudi. prouin. in auth.

d l. 2. §. ſi quis in appellatione, de appell. P. §. illo videlicet, eod. in auth.

e §. nos autem, de defenſo. ciuita. in auth. col. 3.

f in l. 1. eod. C.

g §. & iudicare, eod. in authen.

h §. ſi ubi, de manda. princ. in auth. & auth. niſi breuiores de ſenten. ex breuiar. recit. C.

i l. 1. C. de pedane. iudicib.

k in conſtit. Nouell. 82. in princ.

l Gell. lib. 3. c. 18.

m d. l. ille à quo, §. tempeſtiuum, ad Sena. Trebell. l. nam magiſtratus, de recep. arb. P.

n l. ſi pluribus, cum ibi notatis per doct. de leg. 1. C. de offi. lega. notat. Bald. l. nullum, ad fi. C. de teſtib. Specul. tit. de reſcrip. §. 9. verſ. item quod iubetur, Boer. in §. 3. de iuriſd. om. iud. in conſu. Burgund.

o Specu. in 1. par. lib. 2. Partic. 1. tit. de iuriſd. om. iudi. §. iudicium igitur.

p Cyn. in l. 3. vbi Senato. vel ciat. C.

q per l. 1. de offi. præf. vrb. P. per l. obſeruare, & l. ſeq. de of. proconſ. l. magiſtratus, ad municip. P. l. magiſtratibus, de iuriſd. omn. iudi. P.

r §. nos igitur, & §. audiens. de defenſo. ciuita. in authen.

poſſint pœnas[a]. Dici & poſſe maiores iudices arbitror eos, qui aliorum & in minorum reſcindere ſententias vel confirmare poſſunt: ad quos prouocatio eſt[b]. Ita ſecundùm relationis ſpeciem, & aliqui maiores & minores eſſe poſſunt alius, & ſecundùm quid vt dicunt philoſophi. Vt iudices præſidiales in 7
iis in quibus non prouocatur ab illis ad curiam ſupremam, maiores eius cauſa ſunt: ratione verò criminalium cauſarum, niſi cum latrunculatore cognoſcant, & in aliis in quibus appellatur, minores. Sed & comparatione facta cauſarum criminalium, & ciuilium: iudices criminalũ maiores erunt, quàm qui de ciuilibus cognoſcunt: quia criminales maiores ſunt ciuilibus[c]. Et maiores quoque ad quos prouocatur, reſpectu eorum à quibus appellatur: quia ſemper ad maius tribunal dirigitur prouocatio[d]. Et in ſumma iudex qui præeſt melioribus & honoratioribus, eò honoratior habetur[e]. Minores itaque 8
intelligemus iudices eſſe, qui cauſas minores dirimunt, id eſt, ciuiles, vſque ad quinquaginta ſolidos, ſecundùm ius antiquum[f], iure Nouellarum vſque ad trecentos ſolidos[g]: quorum cauſas Iuſtinianus vocat breues, & vilium perſonarum[h]. Minimi porrò iudices erunt, qui humiliora & viliora iudicant, 9
paruíque momenti & qualitatis, quales pedarii, qui in iure appellantur pedanei iudices[i], qui à Græcis dicuntur habere cognitionem, κρίσιν μικρὰν, propè vel ferè paruam[k]. Pedarii dicti per metaphorà à pedibus, quòd quemadmodum pedes inferiores ſint corporis partes: ita iſti inter iudices minimi, & vltimi. Exiſtimat autem Gellius[l], pedaneum iudicem dici barbarè pro pedario. Et pedarios Senatores olim dictos, nondum maioribus honoribus functos: qui nondum Magiſtratum ciuilem geſſerant, quia & ii pedibus itarent in curiam. Pares verò magiſtratus & iudices dicuntur, qui eiuſdem or- 10
dinis ſunt, vel eiuſdem poteſtatis: de quibus axioma, Par in parem non habere imperium[m]. Nam faciunt concurſum in iuriſdictione, niſi alter illorum potior ſit tempore[n]. Et ita pares maiores inter ſe, & minores, & minimi. Di- 11
ſtincti ſunt rurſus iſti ordines iudicum, ſecundùm diuerſos titulos quibus honorabantur à Cæſaribus vel à populo. Variatum tamen in illis, & diuerſa eſt ſententia: vereor autem ne ignorantia hiſtoriæ noſtros vulgares interpretes fefellerit, vel certè temporum confuſio. Referam tamen eorum ſententiam, & quòd in probationibus monumentis melius explicatum puto. Gloſſa itaque in §. 1. titulo, vt ab illuſtrib. & qui ſuper eam dignita. ſunt, &c. in auth. ad verba, *poſt magnificentiſſimos*, facit 6. gradus vel titulos dignitatis, Superilluſtres, magnificentiſſimos, illuſtres, ſpectabiles, clariſſimos, minimos. Speculator porrò[o], cenſet iudices alios eſſe maximos, eóſque dicit ſu- 12
perilluſtres, ſpirituales & temporales: vt Summum Pontific. Imperatorem, Patriarchas, quòd ſuper omnes ſint. Quod tamẽ Cyno diſplicet[p], quod ii ſupra gradum, non in gradu ſint. Alios deinde magnos & illuſtres conſtituit, 13
& ſuperſpectabiles: quales dicit præfectos Prætorio, Orientis & Illyrici, Africæ, Vrbis, & Quæſtores: & in ſpiritualibus, Primates, & Metropolitanos. Alios medios ſeu ſpectabiles, vt Magiſtrum militum, Proconſulem, Præfectum vigilum, Præfectum Auguſtalem, Præfectum Ægypti, Vicarium, Ducem, Comitẽ rerum priuatarum, Comitem Orientis, Epiſcopum. Alios au- 14
tem conſtituit minimos, & hoc clariſſimos: vt Præſides: & in ſpiritualibus, Archidiaconum, & Archipreſbyterum. Alios infimos, quales defenſores ci- 15
uitatum, & locorum, magiſtratus municipales, & pedarios: & in ſpiritualibus, rectores ſeu curiones Eccleſiarum. Additque, omnes iſtos gradus habere merum aut mixtum imperium: exceptis magiſtratibus municipalibus, & qui eos ſequuntur[q], quòd ii leuia tractent[r]. Cæterùm, l. 2. vt dignita. ordo ſeruet. lib. 12. C. Illuſtres facit primos in honore qui actu præceſſerint, id eſt, qui & adminiſtrauerint illuſtrem dignitatem: Secundos, qui vacant: tertios, eos 17
quibus inſignia & tituli adminiſtrationis mittuntur. & præfert præfectum prætorio, nõ quæſtorium, præfectorio. Iuſtinianus autem in §. 1. Nouellæ 71.

μεγαλοπρεπεστάτους illustres, magnificos illustres dixit, cum epitheto magnifici, nominans illustres: quod glossæ dedit occasionem erroris, putás aliquos dici magnificentissimos, alios illustres: nominat & ibi clarissimos λαμπροτάτους, de alijs non meminit. Sicut de illustri & clarissimatus tantùm dignitate mentio habetur in l. 1. vbi sena. vel cla. C. Verùm, in libro qui inscribitur notitia vtriusque imperij, tituli magistratibus alio modo tribuuntur. Nam triplicitèr magistratus diuidũt, in illustres, spectabiles, & clarissimos. Illustres dicũtur in imperio Orientis, præfecti prætorio Orientis, & præfecti prætorio Illyrici, magistri militum, præsentiales officiorum, Comes largitionum rerum priuatarum. In imperio verò Occidentis, præfectus vrbis, præfectus prętorio Italiæ, præfectus prętorio Galliarum, Quæstor, & Iulio Materno, Cõsul. Spectabiles vicarij vrbis Romæ, & alij vicarij, vt Hispaniæ, Britannicarum, septẽ prouinciarum, quibus suberant correctores, & præsides: tales & comites Limitanei, Comes Africæ, Duces prouinciarum. Clarissimi præsides prouinciarum & tractus & correctores qui iurisdictionem habent, vt in Apulia, Calabria, omnésque prouincias consulares regentes. Iulius tamen Maternus in principio sui operis, vocat patritios ac Senatores superillustres. Existimo tamen hos titulos ex arbitrio Cæsarum mutatos, & officia concessa ex eorum nutu cùm dabantur titulis exornata: obseruata titulorum dignitate, secundum merita ante gestos honores. Ahosq; subinde additos vt perfectissimi titulũ qui loco clarissimi erat, vt author Ammianus Marcelli. sic scribens de Constantino principe[a]. *Nec sub eo dux quisquam cum clarissimatu prouectus est, qui alàs perfectissimi dicebãtur.* Illa autem perfectissimatus dignitas quibus daretur à principe, docetur in l. vni. de perfectissima. dignita. lib. 12. C. tit. 33. Cassiodorus, lib. 6. Variar. explicat formulam illustratus: lib. 7. formulam clarissimatus.

[a] Marcel. lib. 21.

De imperio Magistratuum in genere. Cap. 13.

1 *Imperium an omnes magistratus habere dicantur.*
2 *Impery acceptiones. Et quare imperium merum, potestas num. 3.*
4 *Impery diuisio in merum, mixtum, & iurisdictionem.*
5 *Glady potestas absolutè dicitur potestas, quare.*
6 *Merum & mixtum imperium quomodo distinguantur.*
7 *Imperium merum & summum, aliud esse à mero & participe meri.*

1 PECVLATOR arbitratur, vt proximo capite dictũ est, omnes Magistratus imperiũ habere: exceptis municipalibus qui merum non habent inquit: & illis qui inferiores eis sunt. Si tamen potestas explicatur imperium[b], omnes Magistratus qui habent aliquam potestatem, habebũt aliquod imperium, sine quo explicari iurisdictio concessa nequit[c]. Vt ideò necessarium 2 sit admonere, diuerso modo vsurpari imperium. Nam generaliter imperium accipitur pro potestate, iubendíque authoritate. Vnde imperium habet in domesticos sibi subditos, paterfamilias: maritus, in vxorem: pater, in filiũ: & quilibet iudex, in homines suæ iurisdictionis: Tribunus, in milites: dúxque & qui præest exercitui. Aliquando imperium à potestate 3 separatur, vt apud Ciceron[d]. *Imperia, potestates, legationes cùm Senatus creuerit p̃ quæque tulerit, ex vrbe exeunto.* Vt & potestas à Magistratu, in edicto Prætoris,

[b] l. potestatis, de verb. signific. P.
[c] l. fi. de off. eius cui mand. est iurisd. l. 2. de iurisd. omn. iud. P.
[d] Cic. de legib.

a in l. 1. quod quisque iur. P.

ris[a]. Aliquando imperium pro omni magiſtratu, vt in lege Cicero[b] *iuſta imperia ſunto*. Et apud Liuium[c] *eo animo duo imperia dari cœpta per populũ*. Et quod citatur ex Meſſala apud Gellium[d] *maius imperium à minore rogari non eſt ius*. Dicetur & imperium in quo regnatur, regnũ ipſum, monarchia, dominatio. Quæ cùm tam varia ſint, poteſtatis authoritate diuerſa, & conueniente nomine, nos quatenus ad iudicandi munus pertinet, ſequuti noſtros Iuriſconſultos diuidemus, in ſummum ſeu merum, mixtum, & iuriſdictionem: videlicet eã in qua & aliquomodo imperium ſeu iuſſus quidam ſit: vt duo conſideremus inſtrumenta iudiciorum, imperium & iuriſdictionẽ. Sic in finitione imperii, latius erit poteſtatis nomen & generalius, quàm imperii quod eſt ſpecies poteſtatis. Ita in l. imperium, 3. de iuriſd. omn. iudic. P. definitur per illud poteſtatis genus, imperium. *Imperium merum eſt, habere gladij poteſtatem, ad animaduertendum in facinoroſos homines*. Ecce ibi definitum imperium in poteſtate gladii, eámque poteſtatem reſtrictam, vt gladium exerceatur cõtra facinoroſos: vt videas indè excludi poteſtatẽ etiam gladu in alios quàm facinoroſos *quod etiam*, inquit Vlpianus[e], *poteſtas* appellatur, videlicet κατ' ἐξοχήν. quia enim maior poteſtas eſt animaduertere in corpus, quàm de fortunis ſeu bonis cognoſcere, ideò iſta poteſtas animaduertendi, & imperium in corpus, per excellentiam dicatur poteſtas: non quòd omnis poteſtas in eo conſiſtat, ſed quia hæc præcipua & maxima ſit in iudicijs. vt cùm ius ciuile dicimus abſolutè, intelligimus Romanorum: cùm poetã, apud Græcos Homerum: apud Latinos, Vergilium. non quòd vnum jus ciuile tantùm Romanum ſit: quęlibet enim ciuitas ſuum habet, ſed quia illud præſtantius: vt plures quidem poetæ ſunt. Sed illi præcipui[f]. Vocantur & hodiè ciuitates liberæ nomine poteſtatis abſolutè, vt dicunt, *la poteſtat de Veniſe, Genes, &c.* Laborant, & vix conueniunt interpretes in mero & mixto imperio declarando, cùm tamen verba Vlpiani, in d. l. imperium, clara ſint: vt imperium merum ſit in ſola animaduerſione: mixtum autem, ex ea & iuriſdictione componatur, quando ſeruata dictione iuris, ſeu ex legum tenore & ordine iudiciorũ fit animaduerſio. vt iuriſdictio quoque prorogetur ad dicendum ius de criminibus, nempe quia poteſtas iudicantis & id poſſit cõtinere, & de illis quæ animaduerſionem habent poſſit cognoſcere. Vt de alijs quoque quæ ciuilia ſunt: quia & ius dicentis latè patet, & alia cõtinet quàm criminalium decretas[g]. Cùm enim magiſtratus legum & iuris executor ſit: leges autẽ, & de cauſis ciuilibus & criminalibus ſtatuant, neceſſe eſt iuris ſeu legum dictionem commiſſam magiſtratibus, vtrorúmque rationem habere, in quantum diſtributum eſt magiſtratibus, hoc eſt, in quantum poteſtas illis conceſſa. Bartholus dicit merum imperium dici, quòd cõſiſtit in his quæ reſpiciũt publicam vtilitatem principaliter: & mixtum in his quæ reſpiciunt priuatã[i]. Vel merum, quod conſiſtit in mero & libero officio iudicis. Alij dicunt merum verſari circà negotia quæ reſpiciunt perſonas: mixtum, circà alia. quorum & melior videtur ſententia. ſiue de condemnando, ſiue de abſoluendo agatur[k]. Videtur itaque rectè dictum, iubere, cauere prætoria ſtipulatione, & in poſſeſſionem mittere, magis eſſe imperii quàm iuriſdictionis, id eſt, magis animaduerſionem in perſonam habere, quia perſona magis cõſideratur. Omitto quæ diſputat de his Alciatus, lib. 2. Parado. c. 8. Et contrà eum Angelus à Sancto Ioanne. Arbitror autem, merum imperium quod eſt habere gladii poteſtatem, à mixto differre vel maximè, quia ſine iuriſdictione poſſit merum darnat mixtum non ſit niſi cum ea. Et quòd non competat merũ imperium, niſi ex ſpeciali conceſſione à lege vel principe facta, nec iure magiſtratus[l]. Et ita mandata iuriſdictione, imperium quod eſt merum, non videtur mandari: contrà quod non eſt merum, cum ſine modica coercitione pro tutanda iuriſdictione cognitio eſſe non debeat[m]. Iuriſdictio neceſſariò cum poteſtate dicendi ius accipit, & eſt poteſtas de publico, cum neceſſitate. vt ſuo

b idem Cic. de legg.

c Liuius, in 9.

d Gell. lib. 13. c. 14.

e Vlp. in d. l. imperiũ l. 3. de iur. om. iu. P.

f §. ſed ius quidem ciuile. de iure natur. apud Iuſtin.

g l. 1 & l. imperiũ, in fi. de iur. om. iud. P.

h in l. 2. poſt originẽ, ibi, *per eas quæ iure dicendo præſtant, effectus res acceptur, &c.* de orig. iur. P.

i Bart. in d. l. imperium.

k l. ſolet, de offi. proconſul.

l l. iubere, cauere de iuriſd. om. iud. P. in l. 2. §. fi. de officio eui mand. eſt iuriſ. P. d. l. ſolet, de offi. Proconſ.

m

te.vt ſuo loco dicemus paulò poſt. At imperium merum iuris ordinem non ſemper ſequitur,quando potiſſimùm exercetur ab iis qui nulli ſubiiciuntur, qui habent merum & ſummum imperium:contrà,ſi exerceatur ab illis quibus à ſummis & principibus conceditur,qui non niſi ex præſcripto, & ſecúdum legem conceſſionis vtuntur gladio. cùm tamen qui concedunt, liberè vtantur. Vnde velim annotari aliud eſſe habere imperiũ merũ & ſummum per ſe,aliud conſequi merum imperium, id eſt, conſequi ea quæ à mero imperio & abſoluto proceduntinam Magiſtratus non habent abſolutum liberum & merum imperium, ſed quatenus illis conceſſum eſt. & illis merum, pars meri dicetur,pars pro toto. Qui autem principes ſunt ſine ſuperiore, illi habent liberum & abſolutum cum omni poteſtate.Et hoc indicat gladius,de quo pauca monebo:& poſteà de iis qui liberum habebant,vel aliquatenus liberum.

De gladii iure. Cap. 14.

1 *Glady nomen ſummam poteſtatem indicat.Gladius ſpiritualis,& temporalis.*
2 *Occidendi ius à principe pendet.*
3 *Glady poteſtas proprie in bello,& gladius à clade.*
4 *Cingulum,quid eſt in poteſtatis ſignificatione?*
5 *Glady honor vel ius,poteſtas animaduertendi.*
6 *Gladius,inſigne & ſimbolum maioris poteſtatis.*
7 *Gladius nudatus aliquibus principibus,alys tectus,cur præfertur.*
8 *Manus regia quid,& quare regis poteſtas eo nomine appellata.*
9 *Regibus poteſtas non eſt omnibus abſoluta & libera.*
10 *Regnandi ſpecies.& ſeq nu.*
11 *Tyrannus,regia poteſtas electiua,*
12 *Regum ciuitatis,tanquam patris fam. inter domeſticos.*
13 *Regnum Barbaricum quod dixit Ariſtoteles.*
14 *Bœotarchia quid.*
15 *Regum poteſtas à Deo.*
16 *Romanorum principes in poteſtate regia,varij.*

1

Gladii nomen ſummam poteſtatem vitæ & necis cõtinet,ſupra quam humana alia maior non ſit. Quod apud D.Lucam[a], Deus Dominus noſter IESVS CHRISTVS docuit,dum duorum gladiorum ſignificatione, ſufficere dixit duas poteſtates ſummas in terra, vnam ſpiritualem,aliam ſecularem[b]. Gladius ſpiritualis ſeparat animam à Deo,& à corpore Eccleſię:temporalis,animam à corpore[c]. Vltor iniquitatum gladius[d],& mortem vltimum omnium remedium habet in ſubditos. Quare & omnes aliæ pœnæ appellatione gladii venire poſſunt, cùm ei cui quod plus eſt, concedatur,& multò magis quod minus eſt,licere debeat[e]. Nihil enim habẽt homines quod pro pœna imponere poſſint vltra mortem[f]. D.Paulus explicat, quid gladius,& cuius poteſtati concedatur[g]. *Omnis anima*, inquit, *poteſtatibus ſubl moribus ſubdita ſit:non eſt enim poteſtas niſi à Deo. Quæ autem ſunt à Deo, ordinata ſunt. Itaque, qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt,ipſi ſibi damnationem acquirunt. Nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali.Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac & habebis laudem ex illa. Dei enim eſt tibi miniſter in bonum:ſi autem malum feceris, time. Non enim ſine cauſa gladium*

a D.Luc,c.12.
b c. dilecto filio, de ſent. excom.in ſex. quintam,to diſt. ca.1.23 q 8.
c Reg 15.
d Ioh.19.c.
e c.cui licet, de reg iur.in ſex. Math.10
f ad Roma.c.13. ca.1 23.q 8
g

portat: Dei enim minister est & vindex in iram ei qui male agit. &c. Quæ verba referuntur solùm ad principes & reges qui exercent pœnas in non optempe-

a ea. sunt quædã, 23. q. 5. c. postulasti, 12. de homicid. c. lator, de maio. & obed.

rantes & rebelles[a]. Et à quibus solis, vel ab illorum tantùm authoritate, ius necandi legitimè hominem, procedit. Et si quis sine illorum iussu gladiũ arripuerit, & occiderit, ipse necandus est[b]: vt contrà, eius iussu occidens miles, reus non est criminis homicidii. vt habetur in consilio Braccharien si. Iubebant & reges legitimi, sine causæ notione cuilibet quos morte dignos putarẽt, occidere: vt constat exemplis libri 1. Reg. c. 19. & 22. & lib. 2. Reg. c. 1. & 3. Reg. c. 2. Meminit & Q. Curtius, Alexandrum Magnum mandasse, Eudemum Atheniensem vera monentem, iugulari: & cùm id statim factum esset, subiisse pœnitentiã regem facti, & iussisse sepeliri[d]. Iussitq; Moses princeps populi, occidi idololatras subitò ab vnoquoque proximorũ[e]. Et propriè gladii potestas dicitur esse in prælio cõmittendo. & gladius mutata litera c. in g. à clade formari videtur, & ab hominum strage quæ per instrumentum gladii fit, secundùm Varronem[f]. Neque anteà milites gladium cingebant, quàm essent exituri in bellum & pugnaturi: quo tempore instante periculo mortis, priuilegiatum testamentum militare fieri dicebatur in procinctu[g]. Idemq; dictũ est in procinctu versari, & inter pericula esse[h]. Et cingulũ proprie dicitur id quod cingit, & cingulum militare dicitur id quo gladius cingitur. Et cingulum militare dicitur id quo gladius cingitur. Et cingulum militare dicitur id quo gladius cingitur. Et

egerant. At Duces Venetorum vagina videlicet aurea tectum ponè gerunt: vt nec ferocitatem ad vlciſcenda facinora præmaturam ſignificent, nec ſui arbitrij penitus eſſe totam Reipubl. ſed ſubſequentis Senatorij ordinis ſummam eſſe poteſtatem. quod etiam Conſulum Romanorum præligati faſces denotabant. Sed & lictores qui gladio & ſecuri occiderent, ipſos Reges præcedebant, qui hanc illis ineſſe poteſtatem ſignificarent. Sic enim Romulus duodecim accepit lictores ſeu carnifices, qui illum præcederent more Ethruſcorum, apud quos, quia ex duodecim populis Rex crearetur, ſinguli ſingulos lictores dabant Regi, vt pote poteſtatem ſuam gladii in eum conferentes liberam, tanquam inſignia regia[a]. Memorabile eſt quod narrat Q. Curtius, augurium certiſſimum mutationis futuræ regni Perſarum, ex gladio prænunciatum. *Recenſebant*, inquit[b], *Darium in principio imperij vaginam acinacis Perſicam iuſſiſſe mutari in eam formam qua Graeci vterentur, protinúſque Chaldæos interpretatos, imperium Perſarum ad eos tranſiturum, quorum arma eſſet imitatus.* Dicta fuit & hæc Regum poteſtas, & imperium merum & ſummum, aliquando manus regia à Pomponio[c]. Manúſque pro poteſtate plena accipitur. vt in manu Domini dicebatur eſſe ſeruus[d]. Et inter præſagia & ſigna impetu aduenturi Veſpaſiano, rlludadicitur: quòd illo prandente quondam, canis extraneus triclinio manum humanam intulit[e]. Sicque dictum ab Ouidio, in Epiſtolis,

An neſcis longas Regibus eſſe manus.

Hinc que factum aliquando, vt ſolis regibus extra manicas manus proferre liceret, alis nequaquam ante regem conſiſtentibus. Quod planum eſt ex Xenophonte, dum ſcribit[f] Cyrum occidiſſe Antobiſacem & Mitreum filios Dariæ ſororis Xerxis, patris Darii, hanc ob cauſam, quòd ſibi occurrentes manus intra manicam non contraxerant. quod regi ſolo fieri ſoleret. Eſt enim manica quàm manus longior, & cùm quis manum intra eam cõtinet, facere omnino nihil poteſt. Sic & vſurpauit manum pro poteſtate Seneca poeta[g],

Qui vult regnare, languida regnet manu.

9 Sciendum tamen eſt, non omnibus regibus liberas fuiſſe manus, nec poteſtatem ex eorum arbitrio ſolo pendere: ſed & gladium quoſdam cum aliorum auxilio mouere & exercere: quemadmodum nec vnus, neque abſolutus fuit modus reges conſtituendi. Nam quidam cum poteſtate limitata imperia & regna à populo accipiebant: quidam abſolutè, vt obſeruatum videbimus apud Ariſtotelem[h]. Vt in Lacedæmoniorum Repub. Rex videbatur conſtitutus ſecũdùm leges: nec enim habebat omnium poteſtatem, ſed cùm egrediebatur extra regionem, imperium eorum quæ ad bellum pertinebãt. Et hæc inquit Ariſtoteles, tamẽ regia poteſtas abſoluta, quaſi authoritatem belli perpetuam habebat: vitæ autem necíſque alicuius non habebat poteſtatem, niſi dum bellum gerebat. Vt etiam apud antiquos obtinuiſſe oſtendit Homerus. Nam Agamemnon in conciombus maledictis & iurgus vexabatur: ſed cùm à concione in prælium redierat, occidendi habebat poteſta-
10 tem. Et hanc conſtituit primam ſpeciem regni. Alteram dixit ſimilem illi, quę erat tempore heroum: volentium ſcilicet ſubditorum, & in determinatis rebus. Dux enim belli & iudex cõtrouerſiarum, erat Rex, & dominus ce-
11 remoniarum erga Deum. Erãt & tres ſpecies Regiæ poteſtatis, quæ dicebatur apud Græcos, apud quos erat frequens Aſymneteia, electiua Tyrannis, poteſtas regia data ad tempus, quæ vel ad vitã eius cui dabatur, aut alio tempore præfinito, vel rebus geſtis finiebatur. In quam fertur electus à Mytile-
11 neis Pittachus aduerſus exules. Quarta, vnius qui dominatur in ciuitate, ad inſtar gubernatoris domus, quæ omnes ſuperiores continet, excepta po-
13 ſtrema[i]. Vocat autem idem Ariſtoteles aliam quintam poteſtatem regiam, barbaricam, eam videlicet penes quam eſt authoritas regni in omnibus per-

[a] Liu. in 1. ab vrb. Dio. Halicarn 3.

[b] Curt. lib. 3. de geſt. Alex.

[c] in l. 2. in princ. & §. quòd ad magiſtratus pertinet, de orig. iur. P.

[d] l. 4. de iuſt. & iu. P. l. 1. de iu. qui ſunt ſu. vel al. iur. P. cum ſimilib.

[e] Sueton. in Veſpaſ. c. 5.

[f] Xenoph. lib. 1. rer. Græcar.

[g] Seneca, in Thyeſte.

[h] Ariſtot. lib. 3. Poli. c. 10. & 11.

[i] Dio. Halic. in 5.

petua,quæ vel ex genere,vel ex electione ad regẽ accedit. Vnde αὐθέντας & arbitrii proprii regnum,& plenum imperium[a]. Cuius generis non erant reges Spartiatarum, qui non erant ſui arbitrii vt quicquid vellent facerent: ſed Senatus erat poteſtas in negotiis ad rempub.pertinentibus[b].Imò licebat cuiuis magiſtratũ ex Ephoris, legibus regem in vincula cõicere,vt in Pauſania factum,[c] Æmil. Probus narrat[c], & Thucidid[d]. Sicque Plato ſcribit[e], Ephororum poteſtatem,tanquam frenum iniectum fuiſſe imperio. Et Cicero[f],*Non ſine cauſa,* inquit, *Ephori Lacedæmonij obiecti ſunt regibus,nec non apud nos Conſulibus Tribuni.* Carthagine,quotannis reges bini creabãtur[g]. Apud Thebas, præfinitum tempus imperii lege, quæ & capite multabat eum,qui diutius imperium retinuiſſet[h],vocabãt Bœotarchiam. In noſtra Gallia Rex noſter αὐτοκράτωρ eſt, & monarcha abſolutè plenè & ſui arbitrii[i]: quod teſtatur titulus quo ſe exornat, *Dei gratia Francorum Rex*, à nemine alio quàm à Deo poteſtatem ſe accipere oſtendens. Quia vera poteſtas etiam regum à Deo eſt[k]. Quod & Homerus oſtendit[l],

14

15

μήτε σὺ πηλείδη᾽ ἀθελ᾽ ἐξερίζεμεναι βασιλῆϊ
Ἀντιβίην· ἐπεὶ οὔποθ᾽ ὁμοίης ἔμμορε τιμῆς
σκηπτοῦχος βασιλεὺς ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ὀπάσσῃ. id eſt,
Neque tu cum Pelide rege velis contendere,
Quia nunquam ſimilem ſortitus eſt honorem
Sceptrifer Rex,cuique Iupiter honorem dedit.

m Idem,Iliad.2.

Et rurſum idem Homerus[m],

Θυμὸς ἔχει μέγας ἔμμεν ἀρηϊφίλου βασιλῆος
Τιμὴ δ᾽ ἐκ Διός ἐστι φιλεῖ δέ ἑ μητιόεσσα Ζεύς. id eſt,
Ira magna eſt à Ioue nutriti regis.
Honor autem ex Ioue eſt: diligit enim ſapiens Iupiter

Et paulò pòſt,

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω·
εἷς βασιλεύς ᾧ ἔδωκε κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
σκηπτρόν τε θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ. id eſt,
Non bonum eſt,multorum principatus:vnus ſit princeps,
Vnus Rex,cui dederit filius Saturni obliqua conſilia habenti,
Sceptrúmque & iura,vt ipſis dominetur.

a Num autem optimum ſit vni concedere omnem dominationem, diſputat Ariſtot præd.lib.3. Polit.cap. & 12.
b Dio. Halic. lib. 2. antiquitat.
c Æmil. Probus, in Pauſan.vita.
d Thucidi.in 1.
e Plato,3.de legib.
f Cic.3.de legib. plura de Ephororum poteſtate Arid.lib. 2.Polit.c 7.
g Æmil.Prob.in vita Hannibal.
h idem. in Epamin. Plutar. in Proble regum. in Poſt. & in vita Pelopi. Ælia.lib.13 de var.hiſt.
i ꝙper veteres ſibi fil. ſint legit.
k ad Roma.c 13.
l Homer.Ilia.1.

m Idem,Ilia.2.

Cæterùm in Republ. Romanorum, in poteſtate principali variatum eſt,& aliquando maior, aliquando minor fuit, ſeipſa mutata ſæpius forma reipubl. Nam ab initio,vrbe condita,Romulus,vt ſcribit Dionyſ. Halicarnaſſ[n]. cùm leges, iura & officia Regis, & Senatus, populíque conſcriberet. Regi adſcripſit munera,vt ſacra curaret,& ſacrificia & quæ ad placandum Deum per eum gererentur: vt legum & morum patriorum haberet cuſtodiam, de iniuriis grauiſſimas cauſas decerneret, Senatum cogeret, populum in concionem prouocaret,primus ſententiam diceret, quod pluribus placuiſſet ratum haberet:& præterea,ſummum in bello imperium, quod ſignificat imperium illud merum gladii liberi, quod iuriſdictionem non conſiderat. Si quidem iam de dicendo iure,de iniuriis, & de aliis locutus erat Halicarnaſſeus, cùm de hoc iure imperii ſubiicit. Aliud tamen in imperio Conſulum,Cenſorum,Dictatorum,& Cæſarum poſteà decretum. De quibus pauca dicamus. De principibus & eorum imperio legitimo & illegitimo, iam etiam dictum eſt,lib.18.Syntagm.c.1.& 2.

16

n Dio.Halic.in 2.

De imperio

De imperio & poteſtate Conſulum Romanorum. Cap. 15.

Lib.1 P.tit.10.Lib.12.C.tit.3.Nouell.Conſt.105.

1 *Cõſules in locum exacti regis Romanorum creati. & in quo diminuta in illis regis poteſtas. Quare conſules & Hippati dicti.num.2.*
3 *Conſules in quotuplici differentia.*
4 *Conſules inſtitia in iure qui.*
5 *Conſulis maius quàm Prætoris imperium. Et qui conſulares iudices.*
6 *Exconſules,& exconſularis dignitas.*
7 *Conſules, aut ordinati, aut ſuffecti deſignati.& num.11.& 12.*
8 *Conſules ex patribus primùm, deinde ex plebeys creati.*
9 *Conſules à populo in comitys creati.*
10 *Conſulatum nec petere nec gerere licebat, priuſquam quis certos alios magiſtratus geſſiſſet,& eſſet ciuis.*
13 *Deſignatorum Conſulum authoritas & poteſtas.& 14.*
15 *Manumiſſiones cur Conſules initio Conſulatus expedirent.& nu.20.*
16 *Miſſilia Conſulibus prohibita largiri.*
17 *Conſulatum petebant tantùm præſentes, non abſentes.*
18 *Conſulum tituli,poteſtas, & officia.*
19 *Conſulum duorum quis honoratior eſſet.*
21 *Conſularis poteſtas quando paulatim lapſa eſt à gradu.*
22 *Rerumpub.ætates, morbi, & interitus, & reuolutio.*
23 *Romanorum reſpub.quoties,& quomodo variauerit.*
24 *Imperium ſeu gubernatio vnius melior-ne, quàm plurium.*
25 *Principatum vnius quæ videntur deycere,& ſolutiones.*
26 *Decurionum ciuitatum quorundam faſtus & inſolentia.*
27 *Rex malus vnus melior,quàm plures magiſtratus,imperantes per vices populo.*

1 REGVM imperium graue viſum eſt, & vnius dominatio diſplicuit populo Romano,vt ait Liuius[a]. Quare exactis regibus & monarchica dominatione loco Regis Conſules creati ſunt[b]. Quibus tamẽ Regia poteſtas non eſt conceſſa omnino. Nam illud imperium ius & annuum factum eſt,& diminutum, faſcéſque cum ſecuribus alligati illis prælati: quia non plenæ poteſtatis, nec poterant in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi, data tantùm poteſtate in illos coercendi,& in carcerem mittendi[c]. Et extra vrbem ſecuri alios percutiendi. Adempta Conſulibus ex regio Faſtu,toga picta, purpurea, & corona aurea tantùm[d]. 1 πυμφύλους hos magiſtratus ſiue φρεάλους dixit populus ſeu Conſules,qui & poſteà dicti à Græcis,quia præcellerent & eſſent ſummi magiſtratus ὕπατοι.quos oporteret ex Senatus conſilio,quemadmodum mos erat Regibus,decernere,Senatus placita referre ad populum[e]. Erátque in conſilio à Senatu capiendo & in ſtatuendo nomen eorum accommodatum. Nam, vt ait Sextus Pompeius Feſtus[f], *Conſulas, antiqui ponebant non tantùm, pro conſilium petas,& perconiteris ſed etiam pro iudices,& ſtatuas.* Et maximè poteſtas ſtatuendi in illis quæ foris gerebantur, quia in vrbe reipubl. curam gerebat Senatus,qui tamen in rebus difficillimis iubebat ipſos Coſſ. videre,ne quid detrimenti reſpub.caperet.Hoc & attigit Quintilianus[g]. Loquimur porrò hic,de Conſulibus in locum Regum ſubrogatis Romæ primùm, non de aliis qui

a Liu.in 2.
b Idem,eod. Nos de Cõſulib.lib.18.Syntagm.c.3.
c 1.2.§.ex actis deinde regibus,de orig. iur.ff.
d Dio.Halic.in 3.
e Idem,lib.4 Liu.in 2.
f Feſt. in libris de verb.ſig.
g Quintil.lib.1. Feſtꝰ aut Oracu.

quadam ſimilitudine idipſum nomen habuerunt: quos ne confundamus, cauendum eſt. Idq; ne fiat, qui ſint alii indicabo leuiter, & diſtinguam Conſules, in veros, de quibus hic præcipuè, & in alios qui ſimilitudine quadam Conſules dicuntur. Item in alios qui conſulares, non Conſules appellantur. Similitudo Conſulum hodiè nomine tenus Romæ vix apparet. Referunt tamen quidam Lucium 3. Sum. Pont. 177. aliquando anno ſui pontificatus 4. menſe 2. die 18. ab vrbe deiectum, eò quòd Conſulum nomen abolere admittebatur. Imperatorum & declinantis etiam imperii tempore, vltra Conſules annuos, erant Conſules codicillares nomine tantùm, ſed cum dignitate qua donabantur ab imperatoribus. Vt legimus Clodoueum regem Francorum, victo rege Gotthorum Alarico, ab Anaſtaſio imperatore accepiſſe Conſularis dignitatis codicillos, & Turoni in baſilica Beati Martini Blathea vel trabea indutum & clamide, impoſitúmque diadema eius vertici, vt ab ea die facta largitione Conſul & Auguſtus ſit nominatus[a]. Solebant enim Cæſares, etiam cùm libuiſſet Conſulatum gerere[b], vt auram popularem ſeu ſpecie Magiſtratus Democratici captarent, cùm tamen imperium ex arbitrio regerent non obſtantibus collegis: nihil enim collegæ aut parua gerebant ſine Cæſaris arbitrio: vt annotatum eſt in Iulii Cæſaris cum M. Bibulo Conſulatu. Cùm enim omnia voluntate ſua gereret Cæſar, quidam periochum dicebant, non Cæſare & Bibulo Coſſ. ſed Iulio, & Cæſare Coſſ. factum, bis eum ſcribentes nomine & cognomine, pro duobus. Prodieruntque de hoc verſiculi vulgò.

Non Bibulo quicquam nuper, ſed Cæſare factum eſt:
Nam Bibulo fieri Conſule, nil meminit[c].

Nominantur alicubi in iure Pontificio, Conſules iuſtitiæ, aliqui annui adminiſtratores oppidorum ſeu municipiorum, curatores[d]. quales etiam dicuntur Cadurci, qui ciuitati ſingulis annis in principio menſis Mart præficiuntur: Pariſiis dicti, Eſcheuini: Tholoſæ, Capitolini: Burdegalæ, Iurati. & alibi alijs nominibus. Quibus imperium vel poteſtas permittitur, iuxta leges municipales à principe comprobatas[e]. Conſulares iudices erant alii, quàm Conſules. Nunquam enim Conſules iudices, ſed Prætores olim dicti ſunt, vt ait Liuius[f]: quanquam poſt Prætores introductos, maius fuerit Conſulis, quàm Prætoris imperium[g]. Conſulares itaque iudices erunt, qui aliquando Conſules fuerant, vel qui cum Conſulari poteſtate mitterentur. Sic ſcribit Spartianus[h], Adrianum Conſulares iudices quatuor per omnem Italiam conſtituiſſe. Et ita etiam Conſulares, à Conſulibus, qui in dignitate, ſeu qui Conſulatum gerunt actu, diſtinxit Vlpianus[i]. Miſſos & ſæpè in prouincias adminiſtrandas Conſulares viros legimus, alios tamen quàm Conſules, quibus imperii Romani ſumma olim primùm delata poteſtas. Erant & Exconſules, qui Conſularem quidem dignitatem habebant, ſed adminiſtratione carerent & commodis. Vnde erat & dignitas Exconſularis moderatoris prouinciæ, conceſſa Fiſci aduocato poſt biennium, in l. petitioni, C. de aduoc. diuerſ. iudicio. Erat & formula Exconſularitatis, de qua Caſſiodo,[k] Erant & Exconſules, qui deſierant eſſe Conſules, vt Expræfecti, Exquæſtores dicti: Conſulares & viri, qui prouincias Conſulares regerent. Verorum autem Conſulum, quidam ordinati, & quidam ſuffecti in locum deficientium dicebãtur: alii deſignati, ſcilicet in futurum annum. Creabantur porrò vel ordinabantur Cõſules primùm ex patribus & patritus ſolùm, non ex plebe: quò factum eſt, vt creati fuerint Tribuni militum, partim ex plebe, partim ex Patribus cum Conſulari poteſtate, quo tempore plebs contendit cum patribus, & voluit quoque ex ſuo corpore Conſules creare, & patres recuſarent[l]. Vt etiam poſt multas contentiones neceſſarium fuit, Tribunũ plebis conſtituere qui à plebe eligeretur, qui obſiſteret imperio Conſulum. Et ob id hæ adinuicem dignitates, Conſularis, & Tribunatus, maiore

inter

a Greg. Turonen. lib. 2. hiſtor. Franco. c. 38.

b §. fi. de eo Conſul. in authen.

c Suet. Tranq. in Iulio Cæſ. c. 20.

d Alicet ex ſuſcepto c. 10. de fo. compet.

e vt in l. magiſtratus, ad municipa. & l. magiſtratibus de iurid. omn. iud.

f Liu. lib. 3. dec. 1.

g Gel. li. 13. c. 14. & 15.

h Ælius Spartia. in Adriano.

i Vlp. in l. f. de receptis arbit. P.

k Caſſi. in 6. Variar.

l 2. §. deinde cùm poſt aliquot, de orig. iur. P. Liu. in 4. 5. 6. de eor. tribunic. num. & creat.

inter ſe contentione ac furore ſubrogari cœptę à Senatu populóque Romano,vt ſcribit Appianus Alexandrinus[a]. Deinde lege Licinii Stolonis,ex plebe etiam creari cœpti ſunt [b]. Creabantur Conſules à populi ſuffragiis in comitiis centuriatis auſpicijs maioribus. Et primùm quidem exactis regibus, Iunius Brutus qui curam habebat ſacrorum,& ius comitia agendi, congregauit populum,rogauítque,iuberétne exulare Tarquinũ cum vxore eius & liberis:quæ vbi approbata fuit ſuffragijs ciuium rogatio,Interregem creauit qui deſignaret Magiſtratus populi,qui nominauit Magiſtratus deſignandos in locum regium cum comitijs & ſuffragijs populi,vt recenſet Dion.Halicar.[c]Centuriatis quoque comitijs Conſules vt maiores Magiſtratus rogari, tradit Gellius[d]. Léxque dicta,& multis temporibus ſeruata, niſi per gradus magiſtratuum geſtorum,conſulatum peti poſſe,alioquin à Tribuno plebis à peritione reficiebantur,vt ex Liuio cõſtat[e]. Nam poſt Quæſturam ſequebatur.Ædilitas,deinde Prætura,poſteà Conſulatus: ſed ita vt inter omnes iſtos Magiſtratus biennium intereſſet. Non potuit & eſſe Conſul qui ciuis non eſſet,etiam ſi in Latio natus:donec poſtea & exteri tales facti ſunt,à tempo-
11 re Balbi Cornelij maioris[f]. Et ex his forma eligendi pẽdere videtur, nam tales eſſe debebant qui petebant Cõſulatum ſecũdùm commune ius, vt gradus Magiſtratuum percurriſſent. Et ita in comitijs centuriatis in cãpo Martio habitis,& interdum altero Conſulum comitia habente,petebãt. Conſules verò de futuris deſignandis comitia rogabant. Quòd ſi vnus pendẽte anno moriebatur,vel vitio creatus diceretur collega ſuperſtes, de collega ſufficiendo rogabat. Vtroque mortuo per Interregem nouorum Conſulum creandorum cauſa,comitia habebantur. Vbi verò Conſules propter bellum adeſſe non poterant, Dictatores dicebant qui comitia conſularia haberet[g]. Duo tãtùm eligebantur nõ plures ab initio[h],nec pauciores. Et vno demortuo alius in locum eius ſubrogabatur. Et exegit aliquãdo Auguſtus Cæſar, quoties ſibi Cõſulatus daretur,vt binos pro ſingulis collegas haberet, quod non obtinuit reclamantibus cunctis, ſatis maieſtatem eius imminui quòd eum honorem,non ſolus ſed cum altero gereret[i]. Erant Conſules duo annui,& ſi loco mortis vel alio modo amouebantur,qui in locum ſufficiebantur,eius anni quoque Conſules dicebantur.Erant & deſignati, qui creabantur in ſequentem annum,vt ait Flauius Vopiſcus, illíque duo ex priſco more qui iam ex deſignatione veluti inter Conſules cenſebantur,cædebant tamen adminiſtrantibus. at cum aliqua res relata eſſet ad Senatum Conſules qui præſidebant primùm deſignatos Conſules ſuper ea re ſententiam rogabant,ac deinceps cæteros Senatores.Deſignatos,calendis Martij, & vt plerumque Ianuarij calendis iniſſe conſulatum tradunt hiſtoriographi, & noſtri iunſconſulti conſentiunt[k]: quamuis perpetuò id ſeruatum non fuerit. Nam vt ſcribit Dionyſ.Halicar[l].Spurium Seruilium,& A.Virginium,Sextili menſe conſulatum iniſſe:& Poſthumium Comminium, & Spur. Caſſiũ calendis Septembribus[m],alii inierunt 5.Decembris,alii idibus Mart.Fuit autem introductum,vt calendis Ianuarij iniretur conſulatus circà ſexcenteſimum annum ab vrbe condita[n].Fiebat verò antè perpetuò deſignatio,vt ſciretur qui futuri eſſent Conſules. Sicque indicat Cicero[o]*Cùm*, inquit, *bellum iam gerente Catilina,omnes me authore duos Cõſules calen. Ianuarij ſcirent eſſe oporte-*
t.Porrò varietas temporis ineundi Conſulatum, refertur ad ſeditiones, a-
ſaſque cauſas quibus comitia impediebantur.Et vrgente quoque neceſſita-
14 t & die quo creabantur,iniebant[p]. Tempore etiam imperij prævalentis dominationi populi,deſignabantur Conſules in varios menſes & pro libidine Cæſarum plures.Sic apud Cor. Tacitum[q],*Otho Conſul cum Titiano fratre, in calen. Martias deſignatus:ipſe proximos menſes Verginio deſtinat vt aliquod exercitui ornamento delinimentum:iungitur Verginio Pompeius Vopiſcus,prætextu veteris amitiæ &c*.Et tradit Lamprydius ſub Commodo,35. Conſules deſignatos.Ita in

anno

[a] App Alex.lib.1.bel lo ciuil.

[b] Vide Liſium in Feneſt.libr. de magiſtrat.c 7. de Stolonis lege hac, Gell. lib 17 c.21 lib.13 §. deinde cum placuiſſet,de orig. iur. P.

[c] Dio Halicar.lib.4 Antiq Roma.

[d] Aul.Gell. lib. 13. c. 15 & 14 Liu. lib. 8. Decad 4.

[e] Liu.lib 1.Dec. 4 libr.*Tribuni plebis,T. Quinctium Flaminium Conſulem &c.*

[f] Plin lib. 7. hiſtor. nat.c.44.

[g] meminit de his Liuius,in 9 ubi,*Dictatorem eidem senatus habuit P. Cornelium Scipionem,&c.*

[h] Liu ex Dion Halic in 4.

[i] Suet Tranq in Auguſt.c 37.

[k] Item veniunt, ex § præter hæc,& vide ibi glo.Item vero Conſules, de petit hæred P L. Publius Mucius,de cond.& demonſt. P. § hæc omnia,de Conſul in authen.

[l] Dio Hal.in 9.

[m] idem,lib.6.

[n] vt comiter poteſt, ex lib.3 Liuij,Dec. 4 ex Dione,& ex epiſt Ciceronis ad Att. ſed vide Plutarc. in Proble. dum de Ianuarij menſe nar.

[o] Cic pro Flacco

[p] Liuius,in 9.

[q] Cor Tacit.lib 1.

anno ſequẽti tot Conſules exercebant, quot deſignatinam deſignati veri Conſules erant,& ius habebant,quamuis nõ adhuc illud exercerent. Sicuti de iudicibus, aliiſque electis dicitur,eos iuriſdictionem habere, quamuis non habeant adhuc exercitium[a]. Cæterùm,duo viri conſtituti Conſules, exemplo Lacedæmonum,quòd minùs iniurioſi & moleſti putarentur diuſa poteſtate bifariam,ambobus eandem vim obtinentibus, vtq; alter alterum reuereretur & reuocaretur à licentia:& quia æmulatio ad virtutis opinionẽ ex æquata poteſtate maximè naſcatur. Non dabantur illis coronæ, ſceptra, nec toga regia auro & purpura intexta,niſi in feſtis & pompis Triumphalibus aſſumerentur,vt ait Dion.Halicarn[b].honoris Dei cauſa. Dabatur at ſella eburnea in qua ius dicerent, prætexta candida, duodecim ſecutes, cum duodecim lictoribus,qui eas per vias præferrent. Addit Caſſiodorus[c],palmatam veſtem,calceos aureos,ſellam curulem.Refert Flauius Vopiſcus præter palmatam veſtem,datam fuiſſe faſcem & baculum Conſulibus, & alia quædam,de quibus vide apud eum,in Aureliano:& latè de omnibus Vuolphangum Lagum,lib,9.commenta.Reipub.Roma.c.4.Auſonium, in gratiarum actione pro conſulatu ad Gratianum:Sidonium Apoll.lib.8.epiſtola.epi.ad Siagrium 3.& 8.Ouidium,Faſtor.1.161.

Iamq; noui præeunt faſces,noua purpura fulget.&c.

Fuit & mos in initio conſulatus,ſeruos manumittendi. Quia Iunius Brutus primus libertatis aſſertor,ob detectam proditionem per Vindicem ſeruum Vitelliorum, eundem manumiſit [d]. Hanc manumittendi initio magiſtratus conſuetudinem, tradit Caſſiodorus in formula conſulatus[e]. Atque Ammia.Marcelli.eas manumiſſiones factas calendis Ianuarii[f].Facit l.pri die calendis,de feriis in P.Et carmine Claudianus ſic explicatã.

Aſpice mox latum ſoluit clamore tribunal,
Te feſtos ineunte quatuor ſolemnia,ludit
Omnia libertas:deductum vindice morem
Lex celebrat,famulusq; iugo laxatus herili
Ducitur,& grato remeat ſecurior vltu
Triſtis conditio pulſata fronte recedit,
In ciuem rubuere genæ tergoq; remouit
Verbera,promiſſi fœlix iniuria voti.&c.

15

Fiebant largitiones in initio huius Magiſtratus, per Conſules, & quidem prodigæ Miſſilium nomine.Sed poſtea miſſilia illa prohibita fuerunt[h]. Non dabatur hæc dignitas niſi præſentibus & petentibus per ſeipſos. non enim licebat abſenti per amicos petere,ex lege,vt ait Appian.Alexand[i]. Alia lege non niſi ciuis creabatur,quæ vt dixi antè,abrogata fuit, vt & antiqua quam recitari iuſſit Q.Fabius recuſans conſulatum, qua intra decem annos, eundem Conſulem reſici non liceret[k].Nam ea non fuit perpetuò ſeruata ob penuriam hominum,vel quòd hominibus illis qui repererentur, tum maximè Reſpub.egeret.Conſularis ætas erat olim annus 43[l]. Vlpianus autem & poſſe accidere ait,vt minor ſit viginti annis[m]. Antiquus Cõſul hac formula nouum denunciabat. *Quod bonum fauſtum fœlix fortunatúmque mihi Magiſtratuique meo[n], populo plebique Romanæ. L. Licinium Conſulem denuncio*[n]. Iurabant noui Conſules imprecatione & conceptis verbis, quibus caput ſuum domúmque ſuam,ſi ſcienter fefelliſſent,idolorum, quæ putabant Deos, iræ conſecrarent. Cuius iuramenti forma integra extat apud Polybium, in 3.& Plutarchum in Sylla.Cuius eſſent poteſtatis,& fines eius Magiſtratus, notũ eſt, ex eo quod monui,Conſules in locum Regiæ authoritatis, quibuſdam tantùm ademptis,ſuffectos: vt meritò dicantur tutores annui Reipub. publici conſilii principes,ampliſſima poteſtas Conſulatus[o], & vt Cic. dicit. *honorum populi finis eſt Conſulatus*[p]. Polybius notat Conſules habuiſſe propè poteſtatem regiam,non autem tantam abſolutè. Illud enim, ne imperium eſſet

16 17 18

a l.fi.quib.ex cauſ.maior.in integrũ. C. glo.in l. priuilegiorum, C. de iurisd. omn.iudic.

b Halicar.in 4.

c Caſſiod.in 6.Varia. c.1.vide l.1. de Conſulibus.in C.ſi.fi.eo. in authen.

d Liui.in 2.Plutar.in Problem.Pomp. in l.1.§. iuuatum. ſuccellionis,de cri.iud. P.

e Caſſio.lib.6.Varia. in form. cõſula. & c.1.

f Ammia.Marcellin. lib.22.

g Claudia.in 4 Honorij conſulatu.

h toto tit.de Conſul. & non ſperg. pecu. lib 12.Cod.de Conſulibus.in auth.

i Appia.Alex. lib. 1. bello,ciuil.

k Liui.lib.1.Iuſt.in libris 50 & 56.Epito.

l Cic.1.Orat con.Antonium.

m Vlp.in l.vni. § fi. de offi.Conſul. lib. 1.Digeſto.

n Cic.pro Mure.

o Cic. contra Rullũ.

p idem pro Planco.

merum & ſummum prohibebat, quòd populus ſibi poteſtatem retinuerat: & cuius Magiſtratus, ſiquidem Tribunus pleb. erat Magiſtratus[a], iubere poterat duci Conſulem in carcerem. Sicut quidam colligunt ex verbis Ciceronis, in Oratione Agraria contra Rullum. *Ego is Conſul, qui concionem metuam? qui Tribunum pleb perhorreſcam? qui ſæpè & ſine cauſa tumultuer? qui timeam ne mihi incurrere in habitandum, ſi Tribun. plebis duci iuſſiſſet?* &c. Liuius, iura omnia regiæ poteſtatis & inſignia primos Conſules tenuiſſe ait[b], idque tantummodo cautum, ne ſi faſces habuiſſent duplicatos, duplicatus terror videretur. Fas erat illis, quotieſcunque viſum eſſet, Senatum habere: ſed exercitũ ſcribere, legiones ſupplere, naues reficere, earúmque numerum augere, loca publica ædificare, inſtaurare, atque alia huiuſmodi iniuſſu Senatus facere, eis interdictum erat. De his & Polybius ita ſcribit[c], *Conſules Romæ præſentes, antequam exercitus educantur, omnium publicarum actionum poteſtate funguntur, his reliqui principes cuncti ſubyciuntur & obediunt, præter Tribunos plebis: illi in Senatum legationes dicunt, & vrgentia negotia proferunt, & totum negotium ipſi exequuntur: illorum eſt conuocare concionem, proferre edicta, ea quæ à pluribus decreta ſunt, diſpenſare. Denique & bellicus apparatus ad eos pertinet, atque vniuerſa quæ ſub cælo eſt œconomiæ prope imperatoriam ac regiam habet poteſtatem*, &c. Per ambobus Conſulibus quidem poteſtas, tamen prior ille inter illos honore, qui prior allectus erat, etſi ſecundo loco allectus alias Conſul fuiſſet ſecundùm legem Iuſtinianam[d]. Et conſtitutum, vt non vtrique duodecim lictores cum duodecim faſcibus & ſecuribus præcederent: ſed per ſingulos menſes alteri adeſſent duodecim ſecures, alteri duodecim lictores. & ita viciſſim poſt méſem ſecures ſibi traderent. Quare ſi in caſtris eſſent ambo, non ſimul imperabant, ſed alternis diebus[e]. In rogandis ſententiis in Senatu, vt in principio Calendis Ianuarii fuerat inſtitutum, ſic toto anno ſeruabatur, vt colligitur ex Suetonio in Iulio Cæſare, c. 21. Fuit vtriuſque & officium, vt Cenſorum, examinare manumiſſiones faciendas ſeruorum qui ſint, qua de cauſa, & quomodo libertatem aſſequuti ſint[f]. Hoc eſt quod Vlpian. videtur dicere, reſeruatum eſſe Conſulibus ſuo tempore illud, manumittere & conſilium manumittere volentibus præbere[g]. Virgis vtebantur Romæ, extrà & ſecuri iure priſco: ſed poſtea ſucceſſu temporum, potiſſimùm ſub imperio Auguſtorum, imminuta eſt paulatim authoritas, & tandem abolita omnino Democratia. Nam conſentiente populo in Octauii Auguſti imperium, authoritas declinauit plurimùm, quæ ſub dictatoribus fuerat penè extincta, quanquam Cæſares huic magiſtratui quendam honorem haberent in aliquibus, vt ineſcaretur interim incautus populus, & veluti quibuſdam præludiis aſſueſceret ſe monarchiæ. Sic enim fert volubilitas humanæ naturæ, vt quæ nunquam in eodem ſtatu ſubſiſtat: quæ've ex aliis ſeneſcentibus, quæ diſplicere incipiunt, alia noua regenerent: vt quod fuit, atque aliquando diſplicuerit, placere incipiat, & contrà. Reſpublicæ in ſuo ſtatu, & puerilem & iuuentutem, ſenectutem, & interitum patiuntur. Reges interdum ſibi cauſam ſubuerſionis regni præparant, vel exceſſu vel defectu, vel tyrannide, vel nimia indulgentia lata & in aliis rebus publicis, quarum ſex ſpecies habent ferè ortus & interitus ex ſeſe cauſas & ſucceſſiones, quas explicat his verbis Polybius[i]. *Sex ſunt*, inquit, *politiarum genera. Monarchia, quæ natura conſtat: neque tamen quælibet monarchia ſtatim regnum dici debet, ſed ea duntaxat quæ ſubditorum conſenſu conceditur, & magis pro animi ſententia regitur ac gubernatur, quàm timore & violentia. Ex monarchia Regnum naſcitur: vbi verò regnum in mala cognata, tyrannidem ſcilicet, mutatur, rurſus ex horum deſtructione Ariſtocratia, id eſt, optimatum gubernatio, prouenit, quæ tamen natura quadam in Oligarchiam mutatur. Cùm verò multitudo iniuſtitiam eorum qui præſunt ira percita vlciſcitur, naſcitur Democratia, id eſt, populi dominatio. Rerum cogente plebis contumelia & iniquitate, temporis ſucceſſu Ochlocratia inſurgit, ſeditioque popularis, vt neceſſe ſit redire ad Monarchiam.* Et poſtea, *quemadmodum ferro rubigo,*

[a] vt vocat & Iuſtin. in §. plebiſcitum. de iure natur. dubitat Plutar. in Problem.

[b] Liuius in 2.

[c] Polyb. lib. 6.

[d] Iuſtinian. l. 1. de Conſul. lib. 12. C.

[e] Dio. Halic. in 5.

[f] Polyb. lib. 3. huius vide Plutar. in Fabio Maxi.

[g] Dio. Halic. in 5.

[h] Vlp. l. 2. de Conſulib. l. 1.

[i] Polyb. in 6.

rubigo, ligno vermiculi ac teredines aduerſantes, pernitiem adferunt: vt etiam ſi externa omnia nocumenta effugiant, ab iſtis tamen quæ cognata habent, abſumantur: Eo pacto Reipub. cuilibet pro natura ipſius quædam adgnaſcuntur & adhæret peculiaris malitia. vt pote regno, Monarchia: Ariſtocratiæ, Oligarchia: Democratiæ, beſtialis Chorocratia, ſeu ſeditio plebis. Vt fieri nequeat quominus cuncta prædicta, dicto iam decurſu temporum, dictóque iam modo, non mutentur. Exemplum cape ex eo, quod nunc in manibus 23
eſt, vide Romanum regnum ſuperbia vnius in manus cadere Conſulum, à Conſulibus in plebis contentionem, in Decemuiros, & in Tribunos: à Tribunis & Conſulibus, in Dictatorem: à Dictatore, in Triumuiratum: ab eo, in ſeditiones: ab his, in populum: à populo, in Auguſtũ & Monarchã. Vt certè 24
vix electio liqueat, quæ ſit melior an vnius an plurium gubernatio. Cæterũ tamen paribus, ſemper Monarchia præſtantior & ſecurior habita eſt apud
a Diſputat hãc quæſtio. Ariſtot. lib. 3. Polit. c. 11 & 12.
benè ſentientes[a], & qui experti fuerunt furores & varias populi mentes. Hęc
b Liu. lib. 4 dec. 3.
enim natura multitudinis eſt, vt ait Liuius[b], vt aut ſeruiat humiliter, aut ſuperbè dominetur. Vulgus, facta fortunatorum non conatur imitari: ſed lu-
c Suidas, in verbo, Διατρίβω.
xum ſequendo, ſuam incontinentiam publicè traducit[c]. Dominus noſter IESVS CHRISTVS, qui totius poteſtatis fons, vnus Deus & homo, hominibus ſuo loco reliquit in hoc ſeculo vnitatem poteſtatis in animam, vnitatem poteſtatis in corpore & bona. Homini vna tantùm regens anima: in mundo hoc viſibili, vnum ſidus regium in alia habens, Sol. Omnia animantium corpora, vnum caput tantùm habent: Apibus & Gruibus, vnus Dux. Non benè reſonant fides vel voces, niſi ſit vnus conſenſus. Perfectum dicitur, quod vnitatem accipit: & quod ab vnitate ſuæ compoſitionis deficit, interitui proximum eſt, ſiue res naturales, ſiue artificiales contempleris. Potentius fortiúſque, quod vnius tantùm mouetur imperio: nam vbi plures imperant, factiones fiunt, vt variæ ſunt hominum ſententiæ, & eſt ad diſſentiendum facilis humana fragilitas, cáque ſine diſcretione vel inquiſitione eius quod fit, ſed affectionis eius qui iubet. Cùm plurium voluntates vni coniunguntur, ceſſat omnis diſſidendi occaſio. Et virtus vnita melior & efficacior ſeipſa diſperſa. Sunt alia quàmplura, quæ veram poſſunt probare hanc ſententiam, melius eſſe vnum imperium quàm plurium in Repub. quę facilè colligi poſſunt ex oppoſitione, collatione, contrarietate ſpecierum Rerumpublicarum: conſideratis cauſis & rationibus primi imperii hominis, in creata: patris familias, in familiam, in liberos: & ex ſucceſſu, & fine omnũ Rerumpub. Item ſi adicias, maiorem eſſe ſemper debere qui iubeat, minorem qui obtemperet: æquales verò non poſſe rectè ſibi imperare. Animaduertere quoque licebit in Democratia, multo etiam ſed neceſſitate cogente populo, imperaſſe vel geſſiſſe Rempub. perpetuò quoſdam ſelectos, ex quibus ſi plures authoritatẽ accepiſſent, natę fuiſsẽt atroces ſeditiones. Etenim imperfecta eſt omnis ſemper res, & proinde gubernatio, quæ ad ſuam vnitatem non peruenerit. Sed hæc proſequi & probare latius otium mihi nõ eſt, & potius ad Rhetorum declamationes, quàm ad properantem ad iudiciorum exitum, pertinent. Scio nihilominus his plura obnici poſſe, præcipuè 25
principum Tyrannidem, exactiones intollerabiles Monarchæ, crudelitatem, negligentiam & incuriam defenſionis populi, & his ſimilia. Sed vnica ſolutione reſpondebo, quod ſcriptum à Mario Maximo, & dictum Traiano ab homunculo, Rempub. propè meliorem & tutiorem eſſe, in qua princeps malus eſt: ea, in qua ſunt amici principis mali, & vbi principes plures mali. Siquidem vnus malus, poteſt à pluribus bonis corrigi: multi autem mali,
d Lamprid. in Alex. Seuero.
non poſſunt ab vno, quamuis bono, vlla ratione ſuperari[d]. Et vt ait Dio Caſ-
e Dio. Caſſ. lib. 44 hiſtor.
ſius[e], populi ſeu Democratiæ principatus, in Repub. ſpecioſum nomen habet: videtúrque ex legum æqualitate, non plus vni quàm alteri tribuere. Verùm reipſa comprobatur, nihil ei cum ſua appellatione conuenire. Contra Monarchæ nomen, auditu difficile: penes vnum tamen ſummam eſſe Rer-

pub.

pub. conducibile omnium maximè eſt. Facilius enim quiſpiam vir bonus vnus,quàm plures,reperitur:vt ſi illum quis inuenire difficile putet, neceſſe eſt fateatur,& plures inuenire difficilius eſſe. Non eſt certè putandum, viros aliquos damnaſſe Monarchiam, quòd vellent probos ſemper præfici: ſed quia ipſi ambitioſi nimiùm, & magis ſibi quàm aliis deferri deſiderarent. Puto hoc experiri quotidiè illos qui ſub Reipub. nomine degunt. Vident enim multa viris indigna ab ambientibus Magiſtratus committi, vt popularem auram aucupentur,vt probos actu vel vi à gubernaculis deturbent,vtq;
26 ipſi imperent populi prætextu. Vidi alicubi homunciones,ciuitatum Magiſtratus municipales ambientes,& venales voces eligentium mercari, vt vel ſederent in populari adminiſtratione cæteris optimis ciuibus infeſti, vel vt prædam ex populo compilarent: vidi & eo decurionatu ita reddi tumidos & inflatos, vt vix ſeipſos qui eſſent agnoſcerent: quamuis ſcirent poſt annum abeundum eſſe Magiſtratu. Quid, bone Deus, iſti futuri eſſent,ſi perpetuam illis Deus donaret Democratiam! Certè Tyrannis eſſent quibuſcúque,& lupis peiores. Ex fece enim plebis cùm quis repentè in honores erigitur, inſuportabilis & omnino odioſus efficitur, vt pote qui ſubita mutatione,velut ebrius honore cuius indignus erat,quomodo in honore ſe temperare debeat, neſcit. Vt facilè inebriatur qui ſitim paſſus merum abundè bibit,quum ſciat ſe iterum cariturum eodem. Cùm tamen Princeps & Monarcha perpetuus,omnibus numeris dignitate plenus,rationem conſideret, & dignitate ſatiatus & aſſuetus eius honoribus, nihil habeat antiquius in animo,ſi vel mica ei ſit ſalis,quàm fungi dignitate, certus quando & quæ vo-
27 luerit ſubditis imperare ſe poſſe. Sed & demus vnius principis graues eſſe canones,tributa, indictiones, ſuperindictiones: nónne tollerabilius eſt populo,vnius ingluuiem pati,quàm plurium auiditatem? Vnus iam locupletatus,amplius non officit: at ſi vno locupletato & depulſo, vt in Democratia fit, alium & alium aduoces & ſufficias, regni ciuitatiſque pecuniam breui tempore conſument funditus. Recordemur hic quæſo, & ita finem facio, apologi lepidiſſimi Æſopi[a] in cauſa Demagori Hermæei, qui voluit vulpi μυιόδυιε eſſe. Cùm enim vulpes in foueam decidiſſet, fluuium tranſeundo, eique longo tempore cùm exire non poſſet, afflictæ muſcæ multæ caninæ inſediſſent, eam tranſiens aſpexit Hermæeus, miſertúſque eius rogauit, ſi vellet vt ab ea caninas muſcas depelleret:cúmque ipſa negaſſet,cauſam miratus quærebat. Tum illa,iam inquit,hæ ſaturæ parùm iam ſanguinis trahũt: quod ſi has tu excutias,fameſcentes venient aliæ,quæ quod mihi ſanguinis reſtat,totum ebibent. Quod etiam in praxi norunt, qui variorum rectorum experiuntur mutationes.

[a] de quo ſcribit Ariſtot lib. 2 Rhet. ad Alex. c. 20

De Patritiatus,& Cenſoris poteſtate. Cap. 16.

Lib 50.Tit.15.Lib.12.Cod.tit.3.De cenſib.& cenſitorib.lib.11.C.tit.57.

1 *Conſularis dignitas prima poſt imperatoriam aliquando.*
2 *Patritiatus dignitas ſecunda poſt imperatoriam, & ſumma. Quæ.nu.3.*
4 *Patrity tempore Romuli,& poſtea qui.*
5 *Cenſores Romanis quando additi,qui primi creati,& ad quid.ex quo appellati.& numero 6.*
7 *Cenſuræ partitio.*
8 *Cenſorum de quibus erat iuriſdictio ſeu cognitio.& ſeq.*
9 *Senatores Cenſores legebant.*

10 *Morum emendatio, Cenſorum erat.*
11 *Iudicium de moribus coniugum, quale, & quando ſublatum.*
12 *Cœlibes cenſoria nota damnati.*
13 *Sponſam temerè repudiaſſe, cenſorio iudicio caſtigatum.*
14 *Vitæ cenſura priuatorum, cur ad cenſores pertinebat.*
15 *Conuiuiorum ſumptuaria lex abrogata.*
16 *Inſinuationes inſtrumentorum coram Cenſore. Et quæ alia ad eum relata.*
17 *Familiaritas inopis vetita.*
18 *Cenſorum apud Platonem iuriſdictio.*
19 *Sacrificiorum pretia à Cenſoribus curabantur.*
20 *Luſtratio quando fiebat à Cenſoribus.*
21 *Cenſorum creandorum formula, & cenſuræ duratio.*
22 *Cenſorum collega mortuo, alter quare ſe abdicaret magiſtratu.*
23 *Vngebantur Magiſtratus, Cenſores, & eius ſcribæ, dum auſpicabantur Magiſtratum.*
24 *Cenſura à poteſtate Tribuni plebis liberata.*
25 *Cenſuræ magiſtratus finis, & rationes cenſoriæ pœnæ nu. 26.*
27 *Morum emendatio nunc fit à magiſtratibus ordinariis.*
28 *Cenſores rerum cenſualium huius temporis.*
29 *Cenſu grauatus conqueri poteſt.*
30 *Cenſiti coloni, & adſcripti qui.*

IVIT ante Imperatoriam poteſtatem, Conſulares, exactis regibus, prima potiórque in regenda Republ. quanquam cõſilii inſtar Cõſulibus eſſent Senatus & populus, ad quos negotia decernenda, quæ ipſi exequerentur, deferrentur. Sub imperatoribus primùm illa imminuta & poſteà ſublata, cœpit ex prima ſecunda dici dignitas poſt imperatoriam, vt Iuſtinianus etiam verbis aliquando eam declarauit, dum adularetur populo[a]. Verùm & ille alibi Patritiatus dignitatem præpoſuit, ſecundámque poſt Imperatoriam fecit[b]. Sicut & tempore Græcorum imperatorum, illa ſumma poſt Imperatoriam fuit. Et hæc non ex ſucceſſione, ſed à principe concedebatur. Sic Carolus Magnus Patritius factus eſt, antequam fieret Imperator Romanorum ab Adriano ſummo Pontifice[c]. Patritiique tunc temporis Reipublicæ, vt patres filiis proſpiciebant. Oſtendit autem Caſſiodorus, qui & ipſe fuit hac dignitate decoratus, formulam Patritiatus, & qualis ea fuerit dignitas, & quomodo à principe Patritii honorabantur[d]. Honorabantur enim à principe loco patris, quare ea adepta dignitate ſoluebantur patrii à patria poteſtate[e]. Πατρίκιος, inquit Suidas, πατὴρ τῆ κοινῆ, Patritius pater communis ſeu Reipubl. Quócirca hæc dignitas, maximè conuenit cum Conſulatu. Sed & longè alia eſt à Patritiatu priſcorum Romanorum, quem confundit Accurſius & eius aſſeclæ cum illa dignitate. Nam teſte Liuio[f], Patritii dicebantur Senatorii ordinis viri, quíque eſſent ab iis progeniti. Et alibi[g], Patritios dictos dicit, qui patrem ciere auúmque poſſent, id eſt, ingenuos. Aliter & Patritii nobiliores & illuſtres vocati, ex inſtituto Romuli, qui cùm ordinaret ſuam Rempublicam, illuſtres genere & virtute celebres, opibúſque vt tunc ferebant tempora abundantes, quibus eſſent liberi, ſecreuit ab obſcuris, egenis, & humilibus, & hos vocauit patres: alios plebeios, exemplo ab Athenienſium Repub. ſumpto. in qua bifariam erat diſtributa Reipub. multitudo, in patritios ex illuſtribus familiis, pollentes opibus, penes quos fuit ciuitatis regimen: & in cæteros ciues ruſticos, quibus nullum erat in Repub. ſuffragium, licet tandem ii quoque ad Magiſtratus gerendos admiſſi ſint. Et hoc ipſum penè iſdem verbis explanat Dionyſ. Halicarn[h]. Additi etiam ſunt Conſulibus Cenſores, veluti ſubadiuuæ, primùm quidem ad cenſum exigendum, cùm Conſules bellis occupati non ſufficerent,

1
2
3
4
5
6

a § pen. de Conſul. in auth. Nouel. conſtit. 105.
b l. nemo, de Conſtit. lib. 12. C. vbi gradus magiſtratuum ad hanc dignitatem.
c c. Adrianus, 63 diſt.
d Caſſiod. li. 6. Variar.
e l. ſancimus, de Conſuli. lib. 12. C. & §. filius tam. quibus modus pa. per. dol. §. generaliter, ff. condict. quæ de dignitate, ff. authent.
f Liuius 1.
g Idem, lib. 10.
h Halicarn. lib. 1.

fufficerent,& populus Romanus auctus eſſet[a] ab exactis regibus anno 68. ab vrbe vero condita 312. M. Geganio Macerino iterum,& T. Quintio Capitolino quintùm Coſſ. Primíque creati Cenſores, L. Papirius Mugillanus, & L. Sempronius Atratinus. Poſteà verò illorum poteſtas ad mores porrecta eſt. Sed audiamus Liuium hæc ſuis verbis referentem[b], *Idem hic annus cenſu rerum fuit, res à parua origine orta, quæ poſteà tanto incremento aucta eſt, vt morum diſciplinæ, Romanæ penes eam regimen, Senatus, equitúmque centuriæ, decoris dedecoriſque diſcrimen ſub ditione eius magiſtratus, publicorum ius priuatorúmque locorum, vectigalia populi Romani, ſub nutu atque arbitrio eſſent.* Factum & hoc docet, quo tempore prædicti Conſules docerent ob continuas Conſulum militias, aliáſque res cenſum legitimum annis decem & ſeptem intermiſſum eſſet; plurimúſque ob id fieri ſupremam iniuriam. Et iterum quando ad mores cenſendos animum adhibuerint, docet: *Cenſores*, inquit, *vacui ab operum locandorum cura, propter inopiam ærarij, ad mores hominum regendos animum aduerterunt, caſtigandique vitia, quæ veluti diuinos morbos corpora ægra ex ſeſe gignunt, nata bello erant.* Cenſores à re appellati ſunt. *Cenſio*, inquit Sext. Pompeius, libris de verborum ſignificatione, *æſtimatio vnde Cenſores. Cenſores dicti, quòd rem ſuam quiſque tanti æſtimare ſolitus ſit, quantum. illi cenſuerint. Et cenſui cenſendo agri propriè appellantur, qui & emi & vectari iure ciuili poſſint.* Prædia videlicet, quæ eſſent mancupi, de quibus fieri poterat profeſſio apud ærarium & Cenſorem, vt ait Cicero in oratio. pro Cecinna: *Nam agri qui non hoc iure, ſed vſu tantùm tenebantur, cenſui cenſendo non dicebantur, neque in cenſum deferebantur à poſſeſſore.* Et Varrò[c], *Cenſor ad cuius cenſionem, id eſt, arbitrium cenſebatur populus.* Conſtat ex his duplicem fuiſſe cenſuram, rerum ſeu facultatum, & perſonarum: & binos fuiſſe Cenſores creatos, æqualis tamen & eiuſdem poteſtatis. De quibus autem cenſura fieret, lex duodecim Tabul. apud Ciceron. poſita ſic indicat. *Cenſores, populi æuitates*, id eſt, ætates, *ſoboles familias pecuniáſque cenſento vrbs templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuento.* Aitque Plutarchus[d], Cenſura maximè omnium magiſtratuum reuerentiæ, plurimæ poteſtatis, tum in aliis rebus, tum maximè ad morum emendationem. Nam Senatores è Senatu remouere poteſt, equitibus equos adimere, ex plebeis ærarios facere, notare infamia, cenſum agere, luſtrum condere. Cenſus itaque fiebat de numero perſonarum & bonorum, & à tempore quo primùm nati erant. Et ita cenſum habuit perſonarum quoque primùm Ser. Tullius Rex[e], & poſt eum Conſules[f], & Cenſores[g]. Et Dionyſ. Halicarnaſſ. in fine 11. lib. *Cenſum neceſſarium aut legitimum, ex quo numerus militaris ætate hominum cognoſcebatur, diuitiarúmque magnitudo, pro modo quarum oportebat vnumquenque ad bellum tributa pendere, nullo vltra decem & ſeptem cenſu condito, à Luc. Cornely & Q. Faby conſulatu, ita vt boni quidem viri & vtiles, in cenſibus militiíque eſſent: Flagitioſiſſimi verò & prauiſſimi, ſine cenſu relinquerentur, locúmque alium perciperent in quo liceret eis vt vellent viuere.* Cenſebant & notabant in tabulis nomina omnium, ætates, vxores, liberos, locum vbi habitarent, vel in vrbe, vel in agro. Sicuti minutatim rerum numerus, locus, domus, vicini deſcribebantur[h]. Ita enim Seruius Tullius[i], à quo populus Romanus primùm relatus eſt in cenſum, digeſſit in claſſes, & in curias collegiáque diſtribuit, atque eius ſolertia ſic ordinata eſt Reſpub. Vt omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorúmque diſcrimina in tabulis referrentur: acti maxima ciuitas minimæ domus diligentia contineretur, vt iiſdem verbis ſcribit L. Florus, & alii[k]. Sextus etiam Pompeius ſcribit, ad officium pertinuiſſe Cenſorum ex Tribunitia poteſtate, vt ex omni ordine optimum quemque curiatim in Senatu legerent: quo factum eſt, vt qui præteriti eſſent, & loco moti haberentur, eſſent ignominioſi. De moribus quoque perſonarum cognouiſſe, & cenſuram habuiſſe conſtat. & ita puniebant inertes, qui incuriosè agrum vineámque tractauiſſent, pœna qua ærarios facerent: & Romanum equitem, qui equum gra-

[a] l. 2. §. poſt deinde cum ceteris, de orig. iur. P.

[b] Liu. in 4.

[c] Varro, 4. de ling. Lat. l. cenſere eſt, iit de verb. lig. P.

[d] Plut. in vita Paull. Æmil.

[e] Dio. Halic. lib. 5

[f] idem, in 9.

[g] Liu. in 4. & ferè alibi in aliis libris, & in epito. eius apud Flauium, lib. 13. 14. 16. 18. 19. 20. 40. 42. 46. 47. 48. 54. 56. 59. 60. 63. 98. &c.

[h] l. de ætate, 3. & l. forma cenſuali, de cenſibus, P.

[i] Dio. Halicarn. 5.

[k] Flor. lib. 1. Epitom. 6. Liu. in 1. Eutrop. lib. 1. & 9.

a Aul.Gell.lib. 4. c. 12 Veneſt.de magiſt. c 17. Plin.lib.18.c 3. & 6.

cilentum aut parùm nitidum habuiſſet[a]. Referebant in æratios, hoc eſt, inter eos qui ærario pendere debebant, pœnæ nomine, eum qui intempeſtiuè laſciuiſſet, qui oſcitanter eis reſpondiſſet, vel irreuerenter loquutus fuiſſet[b]. Equiti, qui nimiùm pinguis & obeſus eſſet, equum adimebant[c]. Cognoſcebant & de moribus coniugum, & accuſatione eorum, de ſponſalitiis quoque quæſtionibus, iudicio cenſorio vel prætorio certabatur[d]. Exigebántque Cenſores ſolenne iuramentum de vxoribus, his conceptis verbis, *Et tu ex animi tui ſententia vxorem habes?* Facit relatum à Cicerone[f] *quod ridiculè reſpondit Catoni Cenſori L. Portius Naſica, cùm ille, ex animi tui ſententia tu vxorem habes? non hercule inquit, ex animi tui ſententia.* Si verò in ſolenni iuramento reſpondiſſet maritus, ſe non habere ex animi ſui ſententia vxorem, vel ob pratios mores iuſſiſſet vxorem res ſuas ſibi habere, cognoſcebat Cenſor ſi ſibi videretur, de moribus, & coercebat. Huc pertinet lex quæ ſtatuit, conuenire non poſſe pacto inter coniuges, ne de moribus agatur[g]. Concurrebat & accuſatio morum, interdum viri & vxoris quo caſu neuter audiebatur[h]: niſi alter coniugum moribus illis argueretur eſſe, qui ſoluere poterant matrimonium[i]. Sed opinor poſterioribus temporibus, in coniugio iudicium de moribus Cenſorum ſublatum: remanente tamen legum publicarum de illis in manu ordinariorum iudicum executione, vt admonet rubric. *C. de repudys, & iudicio de moribus ſublato.* Fuit & Cenſorum notio in tranſigentes vitam in cœlibatu. Et ita Camillus & Poſthumius, Cenſores, æra pœnæ nomine, eos qui ad ſenectutem cœlibes peruenerant, in ærarium deferre iuſſerunt, iterum puniri dignos dicentes, ſi quodammodo detam digna conſtitutione queri fuiſſent auſi[k]. Subinde cùm Q. Pompeius & Q. Metellus Cenſores primùm plebei facti fuerunt, Appio ſeu C. Claudio, & M. Perpenna ſeu Perperna Coſſ. Metellus cenſuit, vt vxores omnino omnes liberorum creandorum cauſa dicere cogerentur, cuius oratio in Auguſti tempora perduranit. Nam eam Auguſtus Cæſar cùm de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore ſcriptam, in Senatu recitauit[l]. Cognoſcebant & non ſolùm de matrimonio ſpreto, ſed etiam & de malè tractato. Et ita M. Valerius Maximus, & C. Iunius Brutus Cenſores, L. Antonium Senatu mouerunt, quòd quam virginem in matrimonium duxerat, repudiaſſet, nullo amicorum in conſilium adhibito[m]. In ſumma, vt cum Dione Caſſio[n] dicam, Cenſoris poteſtas erat, quæ priuatim quoque in vnuſcuiuſque vitam ius habebat. Et vt rurſùm ait, ex cenſoria appellatione, in vitam & mores inquirendi, cenſus agendi, in equeſtrem ac Senatorium ordinem adſcribendi, alióſque ex his remouendi pro ſuo arbitrio licentiam conſequebantur[o]. Vt ferunt[p] C. Fabritium Licinium, & Q. Æmilium Papum Cenſores Romæ, P. Cornelium Rufinum, qui bis Conſul & Dictator fuerat, Senatu mouiſſe, cauſámque iſti notæ ſubſcripſiſſe, quòd eum comperiſſent argenti facti cœnæ gratia, decempondo habere. M. Antonius, & L. Flaccus Cenſores, Duronium Senatu mouerunt, quòd legem de coercendis ſumptibus conuiuiorum latam, Tribunus plebis abrogauerat. Datum & aliquando negotium Cenſoribus, ne in fœnore modus excederetur[r]. Et penes eos fierent teſtamentorum & inſtrumentorum publicorum inſinuationes[s]. Legimus & Cenſores M. Atilium Regulum, & L. Furium Philippum, iuſſiſſe poſt Cannenſem infœlicem pugnam, L. Cæcilium Metellum, Quæſtorem, cæteróſque eiuſdem noxæ reos cauſam dicere, qui cum eo iuraſſent ſe Italia abituros: pronũciaſſéque, eos verba, orationémque aduerſus Rempubl. habuiſſe. & ademiſſe habentibus, equum, tribúque mouiſſe, & æratios feciſſe[t]. Erant ſimiles iſtis Cenſoribus apud Carthaginenſes, qui dicebantur Præfecti morum. quod innuit in Hamilcare Æmilius Probus, dum ſcribit Præfectum morum vetuiſſe, ne poſthac Haſdrubal cum Hamilcan eſſet, eò quòd cum turpius dihgere ab Hannibale ſeruo ſpargeretur. Pla-

b Gell lib.4.c.20.
c Idem, lib.7.ca. 22.
d Varro, 5. de ling. Lat. dum agit de ſponſio.
e Gell. lib.4.c 20.
f Cicer. de Orato. vide de hoc itidem de moribus Aſcon. Pedian. in orat. Cicer. in Piſonem.
g l. conuentione, ſ. de pact. dotal. ff.
h l. vlto & vxore, fol. matrim. ff.
i l. ſi quis. C. de repud.
k Val.Max.lib.2.c.9.
l Abbreuiator Liuij lib.59.
m Val.Max.li.2.c.9.
n Dio. Caſſ. lib. 40. Inſtor.
o Idem, lib.53.
p Gell.lib. 17. c. fin. Val.Max.lib.2. c. 9
q Idem ibidem.
r Veneſt lib. de Magiſtratu.c.17.
s l. conuicta diualia, lib. 5. de teſtam. C. l. repetita, C. de epiſc. & cler.
t Liu.lib. 4. decad 3. Val.Max.d.l. 2.c.9.

to, Cen-

18 to[a],Cenſores ſuos conſtituit Magiſtratus,eorúmq; iuriſdictionẽ præſcribit, fori venalis ordinem legibus ſtatutum conſeruare:fontium quoque & templorum quæ in eo loco ſunt, curam habere. néve quis iniurioſi quicquam agat ibi,& ſi fecerit, ſeruus quidem & peregrinus verberibus & vinclis pœnas luat: ciuis autem, à Cenſoribus drachmis centum iure cenſorio condemnetur. In maiorem autem multam ad huius duplum, ne condemnarent,niſi Ædiles quoque adeſſent. Plutarchus aliud officium & munus adfert Cenſorum[b],Sacrificiorũ pretia curare,& deſcriptionibus præeſſe & of-
20 ficia diſtinguere. Poſtremum verò,quod putabant Cenſores agere debere, erat luſtratio ciuitatis, quam vocabant *Luſtrum conditum*, facto Sacrificio ſue,ouc,tauriſque tribus:quemadmodum Seruius Tullius fecerat, vt meminit Liuius[c]. In hoſtiis variat, in cæteris conſentit & formam adfert Dionyſ.Halicarnaſſæus, dum ita ſcribit[d], *perfecto cenſu,omnes ciues tuſti ſunt arma-*
ti adeſſe in Campo Martio, ibi inſtructos in ſua quemque centuria, equites, pedites, ve-
lites,cum ſolitauritibus hoſtiæ, taurus, aries, & hircus, ter circumductæ circum exercitum,Marti mactatæ ſunt. Hoc modo etiam noſtra ætate poſt cenſum Romani luſtrantur à Magiſtratu ſanctiſſimo, quod luſtrum ſua voce nominant. Perpulchra de luſtratione exercitus ſeu ciuitatis, vel agrorum, & de Solitaurilibus,vide copioſè apud Lilium Gregor. Gyraldum, Syntagm.17.hiſtor. de deor. gentium. Cenſores, vt ait Varro[e], inter ſe ſortiebantur vter luſtrum faceret, ídque initio Magiſtratus, & aliquando luſtrum condebat ſolus Patritius, deinde & id plebeio datum eſt à tempore C. Domitii, qui primus ex plebe luſtrum condidit[f]. Qui primus tamen Cenſor fuiſſet, princeps Sena-
21 tus eligi ſolebat[g]. Cenſorum creandorum formula erat, vt qui peterent antiquitus cenſuram, eſſent patritii. Tamen poſteà & plebeiis ea data[h]. Creabantur verò, indictis cenſoribus comitiis[i], maioribus auſpicis & centuriatis, vt Conſules & Prætores[k]. ídque quinto quoque anno prius. Nam tantum temporis durabat cenſoria poteſtas, poſtquam luſtrum fiebat, donec lege Æmilia, à dictatore Mamerco Æmilio lata, ſuffragiis populi cautum eſt, ne quis vltra decem & octo menſes eum Magiſtratum prorogaret[l]. Sícque factum eſt, vt intra annum cum dimidio, ſuo fungerentur officio Cenſores, & poſteà abirent Magiſtratu, vt reliquum tempus quinquennii ſeu luſtri, vacaret à Magiſtratu: niſi ſi qua neceſſitate vrgente, Cenſores creandi eſſent. Et ita quinquennio lapſo, alii Cenſores creabantur in menſes totidem decem & octo. Quare remanſit luſtri ſemper appellatio, quamuis nec ſemper quinto anno fieret, abeuntibus ex neceſſitate Cenſoribus, aut cùm aliquando prorogabatur in aliud tempus, habita ſolùm ratione eius quod fieri deſtinatum erat in luſtri faciendi definitione ex lege.Ideircò inuenies in iure noſtro, luſtrum locationis, pro quinquennio[m]: quia ſoliti eſſent veteres locare prædia ruſtica & vrbana in quinquennium[n]. Nec me latet tamen controuerſia eorum, qui dicunt Olympiada & luſtrum idem eſſe, & illis eſſe quatuor annos,vt quintus ſemper ſit nutium futuri luſtri[o]:alis,& melius meo iudicio, ſentientibus, luſtri quintum annum,vltimum eſſe luſtri. Quod & Martialis liquidò probat,

[a] Plato 6.de legib.
[b] Plut. in vita Cato. Cẽſor. vide eund.in Problem.62.
[c] Liu.in fi.
[d] Dio Halic.in 4.
[e] Varr.lib.5.de ling. Lat.
[f] Horus.
[g] Liu.lib.7.decad.3.
[h] Feneſt.lib.de Magiſtr.c.17.
[i] Liu.lib.9.
[k] Aul.Gell.lib.13.c.12.
[l] Liu.lib.4.& 9.decad.4.
[m] L.4.§ res pignoris, de reb.cred.D.
[n] L.ſi an lege locatio nis,§.ſi domus vel fundus,& §.ſeq. locat.D.
[o] Alc.lib.2.Diſput.c.2.

Vt qui prima nouo, ſignat quinquennia luſtro,
Impleat innumeras Burrus Olympiadas.

Vide ibi prima quinquennia excipi luſtro nouo. Aſſerũt & hiſtoriographi, qui ſuprà de Cenſoribus creati ſunt, quinquennalẽ fuiſſe hunc primum ma-
22 giſtratum.Et in fine cenſus fieri luſtrationem,id eſt,quinto anno. Intra tempus gerendi Magiſtratum,ſi collega moriebatur,vel vitio electus erat,debebat alter ex collegis ſe abdicare magiſtratu, neque licebat alium in locum

eius sufficere: ex eo tempore, quo cùm C. Iulius Censor decessisset, & in eius
a Liu. lib. 9. Dec. 1. Plutar. in Problem. locum M. Cornelius suffectus fuisset[a]. Censores magistratum ineúntes prius- 23
quàm agerent, sacrorum Anserum alimenta locabant & imaginis splendo-
rem curabant: cuius rationem perquirit Plutar. in Problem. 92. Varro autem
b Var. lib. 5. de ling. Lat. de initiatione huius Magistratus sic scribit[b]. *Nunc primùm ponam de censoriis tabulis. Vbi noctu in templum censura auspicatur, atque de cœlo nuntium erit: præconi sic imperato, vt viros vocet. Quod bonam, fortunatum, fœlicé, salutaréque sit populo Romano Quirit. Reiq; publicæ Quirituum, mihique, collegæq; meo, fidei, magistratuique nostro. Omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque curatores omnium Tribuum, si quis pro se próue altero dari curationem volet, voca in lucum hunc ad me. Præco in templo primum vocat, posteà de more item vocat. Vbi lucet, Censor, Scribæ, Magistratus, muria vngunt. isque vnguntur.* Hæc Censoris dignitas, aliquàdo Tribunis aliquomodo sub- 24
c Liu. in fi. lib. 9. Dec. 3. dita, donec posteà fuit inde liberata, vt ex verbis Liuii constat[c]. *In inuidiam cùm essent*, inquit, *Censores, crescendi ex his ratus occasionem Cn. Bebius Tribunus pleb. diem ad populum, vtrique scilicet Censori, dixit. Ea res consensu patrũ discussa est, & ne posteà obnoxia populari aure censura esset.* Cẽsurę dignitatis finis & rationes sunt, 25
vt & res ordinatæ & mores optimi in Repub. introducerentur, & introducti
d vt sup. dictum est. conseruarentur[d]. Et illis commissa, disciplina legitima regerentur, solicitu-
dine proprii Magistratus. Néve cẽsu vel exactionibus populus supra id quod
e l. 1. & 4. & per. de cen sib. & censitor. lib. 11. C. æquum est[e], opprimeretur[f]. Et qui facultatibus abundarent, immunes cum
f l. 4. §. 1. de censib. pauperum detrimento non essent[g]. Atque vt intelligeretur quæ prouinciæ
g Icùm pulchrè loi. §. eod. non essent cẽsuales, ratione rerum, ratione personarum, vel ex vtráque cau-
h de quib. in l. 2. §. pen. & fi. eod. tit. sa[h]. Vt autem effectum sortirentur eorum iudicia censuræ & notæ, pœnarú 26
i Asco. Pedia. in ora. in Pisonem, & autor. Rhetor. ad Heren. constituendarum datum erat arbitrium, amouendi à Senatu, adimendi e-
quum equitibus, & transferendi in ceritum tabulas plebeios[i], submouendi
a curia transferendi in aliam curiam, cerarios faciendi seu multandi, infa-
k vt aut Gell. lib. 7. c. 18. mádi: nam nota censoria inter bonos & graues infamiam habebat[k]. Remit-
tebant tamen posteà ipsi, vel eorum successores, pœnas & notas: pluréque
l Val. Max. l. 2. c. 4. in fin. fuerunt qui censoria nota ad virtutem excitati, & ipsi Censores posteà fue-
runt, vt Geta, & M. Valerius Messala[l], & alii. Hodiè iure ciuili Romanorum 27
scripto, & in Gallia, censura circa mores proprium non ostendit Censorem,
sed habet iudices ordinarios, & Magistratus plures, quibus morum data est
castigatio. Mansit & in censendis seu æstimandis rebus, aliquod tantùm ve-
stigium in Censitoribus qui cognoscunt de cẽsu debito, & de exactione, iu- 28
xta l. 3. & 4. de censib. in P. qui in tabulis scribunt agros qui in censum refe-
runtur cum adiectione nominis fundi, & in qua ciuitate, & in quo pago sit,
quos duos vicinos habeat, item & aruum. quod intra decem annos proxi-
mos satum erit, quot iugerum esse videatur: vinea, quot vites habeat: oliue-
tum, quot iugerum sit, quot arbores habeat: pratum, quot iugerum, &c. Quę
m in l. forma cẽsuali. de censib. P. qui defert, æstimat: non Cẽsor[m]. Si seruos quis deferat in censum, debet scri-
n d. l. in forma, §. in seruis deferendis bere & profiteri nationes eorum, ætates, res, officia, & artificia specialiter[n].
Possessio ad exemplum horum fiebat per possessores, in tabulis censualibus
o d. l. forma, cum sim. §§. proximarum vrbium tributariarum, syluarum, lacuum, salinarum[o]. Cẽsus au-
tem modum, is qui dicebatur Perquator seu Censitor, aliquo tempore im-
p l. 2. & 3. de censib. & censito. lib. 11. C. ponebat, secũdùm quantitatem & qualitatem rerum professam[p]. Isq; quon-
dam mittebatur in prouincias ad inspiciendas res censendas, vt referret quę
malè essent censa, quæ grauarentur in censu prouinciæ: quæ facta sterilia,
quę ve fertilia essent, & in quibus fertilia cum infertilibus essent tributo cõ-
q Nomine territorii. eod. l. qui vetitis, cũ ll. seq. de omni agro deser. lib. 11. C. pensatione facta æquanda[q]. Quę tamẽ inspectio & æstimatio fuit in aliqui-
r l. fi. de anno. & cen sibus lib. 10. C. tit. 16. quibus prouinciis sublata, inducta loco eius tributi, quod ita percipiebatur,
oblationes[r]: exceptis desertis agris seu vacantibus, qui æstimatione facta lo-
cantur possessoribus. In quibus, vt & de peræquationibus olim, licitum est 29
t l. qui grauatus, & l. fin. de censib. lib. 11. C. tit. 57. conqueri contra peræquatorum & censitorum iniuriam, de iniusto onere
infra annum[t]. Vt si per gratiam vel inuidiam, vel negligentiam, culpam in-

curriſſent

cumſſent peræquatores,& qui diſcutiebant æſtimationem rerum, cum bonorum iactura in quadruplum multam ſubirent[a]. Quemadmodum & contra,qui mendacii in profeſſione conuicti eſſent,condigna pœna afficiebantur[b], & res fiſco deferebãtur iure commiſſi[c]. Fiebat & profeſſio aliquorum inquilinorum & colonorum,quórum nomine cenſus præſtabatur Reipub.à dominis qui cogebantur profiteri[d],& finitiones præſtare pro cenſitis, hoc eſt,in cenſum relatis,ſeu pro colonis originariis,in locis vbi cenſiti erant. Et hoc munus ſeu tributum ſequebatur dominos prædiorum quibus adſcripti & cum quibus cenſiti erant[e]. Sequebantur enim prædia[f], & prædia illorum diſtractionem[g], cenſiti adſcriptiue.

a l. peræquatores, eo. tit. eod
b l. 3 de veſtit. & commiſſ. C. l. commiſſa, de public. & vnde P.
d d.l. forma cẽſuali, § ſi quis inquilinũ de cenſib. P.
e in l. 15 penes quos, de agricol. & cenſit. lib. 11 C. tit. 47.
f l. ſi quis prædium, eod.
g l. quiſquis, eod. tit.

De Dictatoris poteſtate & imperio. Cap. 17.

1 *Dictaturæ initium.*
2 *Dictator Monarcha dictus. Quare Dictator,& quis ſit.& nu. ſeq.*
3 *Dictator à collega vel principe,non à populo creabatur.*
4 *Dictator vnus tantù ſi fiebat,& quando duo.*
5 *Regis dignitas annua.*
6 *Francorum legiſlatores qui,& num Dictatoris nomine dicti.*
7 *Magiſtri domus regiæ ſiue Meieri Franciæ,num Dictatores dicti.*
8 *Magiſtratus omnes in poteſtate Dictatoris,excepta Tribunitia poteſtate.*
9 *Equo vti, quare non licebat Dictatori.*
10 *Dictator à quo diceretur,qua forma,ex quibus,quando crearetur & quarum rerum cauſa,& quandiu Dictaturæ tempus duraret.& nu.* 11.12.13.14.& 15.
16 *Annales,& anni clauis fixis numerati.*

1 MAGNA vis neceſſitatis vrgẽtis,quæ etiam ſuperbiſſimos cogat ſtultitiam ſuam fateri, & aliquando reſipiſcere. Putabant Romani in tuto eſſe, excuſſo vnius Monarchæ regno, & ſine eo rectè à pluribus gubernari Rempublicam poſſe:ſed ecce vix nouem anni elapſi fuerũt à depulſione regum,cùm cœperint trepidare vbi audierunt Manlium Octauum Tuſculanum Tarquinii Superbi generum,qui & penes illum exulabat,cum quadraginta populis in ſe cõuraſſe,Latino, Sabinóque bello impendente:atque ideò ad vnius imperium recidere, quem Dictatorem dixerint[h], & Monarchas. Sicut his verbis ex græco conuerſis Plutarchus ait[i], *Ante pugnam ineundam Deos cõſulere mos fuerat,* ſcilicet Romanis, *& in maioribus periculis ſæpe Monarchas,quos Dictatores appellabant, eligere conſueuerant: non ignorantes quantùm in ſe vtilitatis periculoſa tempora haberent,ſi vnus in principatu vna ſententia & libera & imperii Magiſtratu fungeretur, & in manibus ad res pulchre ordinandas iudicia retineret.* Vocatúrque ab iis qui græcè res Romanas narrant, Δικτατωρία, ἀνυπεύθυνος δυναστεία,[k] abſoluta poteſtas,& liberum imperium. Quis ſit, & quare appelletur Dictator,Plutarchus docet[l]. *Non enim,* inquit, *Dictator à populo aut à Senatu deligi poteſt,verùm alter Conſulum,aut Imperator,progreſſus ad populum,quem cenſeat Dictatorem dicit. Vnde quia dictus ſit, Dictatorem appellat. Nonnulli Dictatorem ab eo nuncupatum appellant, quòd non populi ſuffragio aut aſſenſu, verum quòd is cenſeat, imperétque. Si quidem iuſſa Magiſtratuum, quæ Græcis* Διαγράμματα, *Romani vocant edicta.* Eadem ferè ſcripſit Varro, *Dictator,* inquit[m], *quod à Conſule dicebatur:cui dicto omnes audientes eſſent.* Et alibi[n], cùm de verbo *dico,* tra-

h Liuius, in 1. Dion. Halic. in 5. Feneſt. de Magiſtr. c. 8 Eutrop. lib. de tempor. & Eutrop.
i Plut. in vita Camil.
k idem in Fab. Max.
l idem in Marcell.
m Varro, libr. 4. de ling. Lat.
n idem lib. 5. de ling. lat.

ctat, & quòd à δικάζω, indico, manauerit, *Hinc Dictator magiſter populi, quòd à Conſule debet dici, hinc antiqua illa: dicis immò, & dicis cauſſa, & addictus*, &c. Dionyſ.
a Dio. Halic. in fin. 5. Halicarnaſſeus[a], dum de T. Largio agit, primo Dictatore. *Huic primo omnium Romæ ſumma & libera belli ac pacis, omniúmque aliorum negotiorum poteſtas eſt creditа, cum dictatoris nomine ſiue à poteſtate edicendi & imperandi quidlibet, tum alys præſcribendi iuſta & æqua ſuo arbitrio, quæ edicta Romani vocant: ſiue, vt quidam malunt, quòd à collega dictus, hoc eſt nominatus ſit. Non enim à populo magiſtratum accepit more*
b Cic. 3. de fin. in fine & Varro, 5. de Ling. Lat. Feneſt. de magiſtra c 8. *patrio, ſed ab vno viro deſignatus*, &c. Vocabatur & is magiſter populi[b]. Dictator vnus tantùm dicebatur & fiebat, non plures. Quod Polybius[c] explicat, 4
c Polyb. lib. 3. Hiſtor. & refert Populum M. Minutio Rufo Magiſtro equitum dato Fabio Maximo Dictatori, cùm frumentantes milites Annibalis, circa Geryonem viciſſet, Dictatoris etiam imperium vnà conceſſiſſe. Et iam duos Dictatores vno tempore in vnóque exercitu fuiſſe: rem ante eum diem mauditam, eóſque legiones, ſicut mos erat Conſulibus, diuiſiſſe inter ſe, contra Annibalem. Verumtamen poſtèà debellato propemodum Minutio, reparata victoria pugnante Fabio Maximo, imperii dictatoriæ ſumma ad Fabium redit. Fuit Dictator vnus itaque Romanis, quamuis exemplar cui ſimilis fuit hæc poteſtas, duos haberet aut plures. Nam Theſſali habuerunt ſuos Archos: Lacedæmonii, Harmoſtas: Albani poſt Amulii Numitoríſque obitum, deficiente ſtirpe regia, Magiſtratus annuos cum regia poteſtate, quos dicebant etiam Dictatores, vt ex Licino ſcribit Dionyſ. Halicarnaſſeus[d]. Apud 5
d Dio. Halic. lib. 5. Heduos, vocant Galli, *Autun en Bourgongne*, propemodùm fuit ſimilis Magiſtratus, ſed annuus, qui regiam dignitatem annuam gerebat[e]. Io. Papus in 6
e Iul. Cæſ. lib. 7. de bello Gallico. principio procemii Raiſ. Areſto. exiſtimat apud Francos olim fuiſſe dictaturam, & Dictatores tempore Pharamundi, cóſque legum conſtituẽdarum cauſa conſtitutos. Ego nunquam memini me legiſſe idipſum alicubi. Inuenio tamen anno Dominicæ natiuitatis 419. Pharamundum Marcomiri Ducis Francorum Orientalium filium, electum in regem communi voto procerum, poſt interregnum 26. annorum, in quorum decurſu poſt mortẽ Marcomiri primogeniti Clogionis Francorum Regis, Dagobertus & Genebaldus, tanquam Duces regnum rexerant. Eundémque lego Pharamundum tertio anno ſui regni, vt reſtitueret leges bello ſopitas & alias conſtitueret, ex conſilio heroum, quatuor conuocaſſe viros prudentiſſimos, Salagaſt, Vuefogaſt, Vindegaſt, Baſogaſt, qui leges ordinarunt, Salicas dictas, vel Saligas, vt Tritemius ſcribit in Breuiario hiſtoriæ Francorum, à nomine prioris nomothetæ, qui erat Iouis pontifex. Quibus poſtea Clodoueus, intelligentiæ capitula adiecit. Verùm iſti legiſlatores quatuor non poſſunt dici Dictatores, quia non erant abſolutæ & regiæ poteſtatis, nempe quòd imperabat tunc Pharamundus: quemadmodum neque quiſquam rectè Dictatores diceret eos quibus demandauit Iuſtinianus compoſitionem Pandectarum[f], Codicis[g], & Inſtitutionum iuris ciuilis[h]. Neque ideò Raymundus Capellanus Gregorii 9. Summ. Pont. Barchinonenſis, cui Gregorius mandauit munus leges pontificias congregandi[i], Dictator vel Summus Pontifex fuit. Nec Anſegiſus Abbas Lobienſis, qui tempore imperatorum Caroli Magni, & filii eius Ludouici, & nepotis Lotharii, eorúmque iuſſu leges collegit Francicas, quæ etiam nunc excuſſæ extant. Lapſi quoque mihi videntur, qui putant[k] in Francia olim magiſtros domus regiæ, dici poſſe Dictatores, cùm integram haberent adminiſtrationem regni. Nam maiores domus regiæ, ſeu comites palatii, nunquam fuerunt ſuæ poteſtatis, niſi cùm regnum voluerunt, vſurparunt[l]: ſed ſupra illos erat rex. Vt tempore Clotarii filii Chilperici, erat maior domus Garnerius, & poſt eum Anſegiſus: & cùm Pipinus erat maior domus, erat Clodoueus Rex: poſt Pipinum Grunualdus filius ſub eodem Rege. Sub Clotario alio Ebruinus, quem corruptè hiſtoriographi quidam vocãt Ebroinum. Dictator Romanus, ſui arbitrii erat, neque populi 8

f l. 1. §. 1. & l. 2. §. ſed cùm omnia, de vet. iur. enucl. §. igitur, in prooe. Inſtitut.
g l. 2. §. ideoque, C. de no. Cod. fac. l. 1. de emend. Cod. Inſtitut. C.
h §. cùmq. hoc Deo propitio, in prooe. Inſtitutio.
i §. penul. & fin. in priorem. decretal.
k vt Io. Dureus, in lib. *De Ebormente & conſeruatore des Magiſtrats Romains & Magiſtrats François*, libro ſol. 40. in excuſ. Lugduni.
l Tritemius lib. 1. Hiſtor. Franco. Gagu. lib. 3.

neque

neque principis alterius, neque Senatus imperium agnoſcebat, pendente ſuo Magiſtratu vel Magiſterio populi. Et ita de omnibus quæ libuiſſet ſtatuendi & animaduertendi habebat, & in omnes poteſtatem, tanquam Rex, ſine prouocatione [a], & ad tempus illi de omnibus ſumma concredita erat poteſtas [b], eúſque edictum erat pro numine obſeruatum, vt ait Liuius [c], & diſſoluebat omnes Magiſtratus, præter Tribunitiam poteſtatem [d]. De hoc & Polybius [e] ſic ſcribit: *Dictator differt à Conſule, quòd Conſules duodecim ſecures præferunt: Dictatorem, quatuor & viginti. Præterea, neceſſe eſt eos multa ad Senatum referre: at huius ſummum eſt & liberum imperium, ſub quo mox cæteri Magiſtratus ceſſant, exceptis Tribunis.* Addit inſuper gradus dignitatis hos diſciplinæ rei militaris. vt milites pareant Centurioni: Centurio, Tribuno: Tribunus, Legato:
9 Legatus, Conſuli: Conſulem, Magiſtro equitum: Equitem, Dictatori. Ab hac dignitate regia detrahi viſum eſt, antiqua lege, quòd non liceret Dictatori equo vti, niſi cùm in bellum proficiſceretur. Cùm, quòd ex eo popularem quodammodo videretur referre poteſtatem: tum etiam, quòd eum in phalange pedeſtri, quam præcipuam rati ſunt, perpetuó adeſſe debere exiſtimarent. Donec Fabius Maximus ſibi vti equo à Senatu impetrauit, vt ſcribit
13 Plutarchus [f]. Dicebatur Dictator à Conſule vno, interdum ab vtroque, vt paſſim inuenies apud Liuium: Nunquam à populo. Et ſi quando à populo diceretur in rebus anceps, vt dictus Q. Fabius, is tanquam illegitimè
11 creatus, non Dictator, ſed Prodictator appellabatur [g]. Forma dicendi erat, ſine comitis, ex more in noctis ſilentio: ſic enim his verbis indicat Liuius, de Fabio Conſule loquens [h]: *Nocte deinde ſilentio, vt moris eſt, Lucium Papyrium Dictatorem dixit.* Cùm diceretur Dictator, dabatur ei dignitas tantùm ad tempus ſemeſtre, neque enim vltrà retinere fas erat [i]: & Tyranni habiti ſunt, qui hanc vltrà retinuerunt. Narrat Appianus [k], verbo non voluntate dictaturam
12 in perpetuum Syllæ datam, ſed eum liberè eam depoſuiſſe. Plutarchus etiam ſcribit [l], Syllam ſe Dictatorem dixiſſe ad annos vſque centum ac viginti, eíque deuicto Mario, factorum omnium attributam licentiam per Senatuſconſultum. In poſterùm quoque datam poteſtatem necis, confiſcationis, ſortitionum, poſſeſſionis, populationis auferendi & cõferendi regnum cuicunque libuiſſet. Dixit autem ſe ab annis 120. eſſe Dictatorem, eò quòd per totidem annos intermiſſa fuerat huius honoris vſurpatio, vſque ad ſuá Dictaturam [m]. Depoſuit tamen, tandem & priuatus mortuus eſt. Vnde Iulius Cæſar dicebat, Syllam neſciſſe literas, qui Dictaturam depoſuerit, & debere homines conſideratus loqui ſecum, ac ſe pro legibus habere [n]. Ideóque ille vſurpauit ſibi delatam Dictaturam. Nam populus & Senatus poſt deuictum Pompeium, in omnem vitam eum Dictatorem elegit, & cùm Dictatura tradidit perpetuum Conſulatum, Præfecturam morum, prænomen Imperato-
15 ris, cognomen patris patriæ [o]. Cæterùm quia hoc prætextu ipſe ſibi Monarchiam vſurpauerat, Dictaturæ honos in perpetuum ſublatus eſt [p]. Laudat in hoc Cicero M. Antonium, dum ait [q]: *Multa prætereo eáque præclara: ad ſingulare enim M. Antony factum feſtinat oratio. Dictaturam, quæ vim tam regiæ maieſtatis obſederat, funditus ex Republ. ſuſtulit, de quo nec ſententias diximus. Senatuſconſultum quod fieri vellet, attulit quo recitato, authoritatem eius ſummo ſtudio ſequuti ſumus, eíque ampliſſimis verbis per Senatuſconſultum gratias egimus.* Recuſauit & poſteà Octa-
14 uius Cæſar eandem, quam pertinaciter offerebat populus [r]. Poterant creari vel dici Dictatores, plebeii quoque, vt Patritii: vti ex plebe C. Martius Rutilus, dictus, qui & C. Plancium ex plebe Magiſtrum ſibi equitum dixit. Creatu eſt porro, quando opus erat vnius tantùm imperio, potiſſimùm dum bella imminebant gerenda. Et tunc erat poteſtas Semeſtris. Propter alias etiam cauſas creatus, quibus peractis finem accipiebat Dictatura. Sic legimus [s] Dictatorem creatum fuiſſe, claui figendi cauſa: quia ſicut memoria maiorum proditum erat, clauo à Dictatore fixo, peſtis ſedata fuerat. Quare & morborum ingruentem ſæuitiam, eadem claui à Dictatore facta fixione, compri-

mi poſſe

[a] Pompon. in l. 2. §. populo deinde auctor. de orig. iur. & l. 1. ff. de iuriſd. omn. iud.
[b] Liu. lib. 2. Aurelius Iuriſc. in l. 1. ff. de offic. eius qui vic.
[c] Liu. lib. 8. decad. 1.
[d] Plutar. in Antonio vita.
[e] Polyb. in 4.
[f] Plutar. in Fabio.
[g] Liu. lib. 2. Deca. 3.
[h] Idē lib. 9. Decad. 1.
[i] l. 2. §. populo deinde auctor. de orig. iur. Pomponius lib. de Magiſtrat. c. 8. Liu. 3 & 9.
[k] App. Alex. lib. 1. Bellor. ciuil.
[l] Plut. in vita Syllæ.
[m] Vell. Pater. in poſter. vol. huius.
[n] Sueton. in Iulio Cæſare c. 77.
[o] App. Alexan. lib. 2. bell. ciuil. Sueton. in Iul. Cæſ. c. 76.
[p] Lut. Florus lib. 116 Epitom.
[q] Cic. 2. Philipp. in M. Antonium.
[r] Vell. Pater. pred. volum. poſter.
[s] Liu. in 7.

mi poſſe putabant. Cuius & rei cauſa creatus L. Manlius Dictator, clauum fixit dextro lateri ædis Iunonis. In quo licet mirari vel impoſturam dæmonum, vel ſuperſtitionem ſeu ſtultitiam populi Romani: vt aliquándo eiuſdem rude ingenium. Nam, vt ait Liuius [a], annales antea in clauis fuerunt, & per numerum clauorum fixorum fuerunt anni numerati, quòd rara literæ eo tempore fuiſſent: ideircóque clauum ex lege vetuſta figebat Prætor maximus. Dehinc à Conſulibus ad Dictatorem, quia maius ei imperium erat, claui figendi ſolenne tranſlatum eſt. Et intermiſſo deinde more, res etiam per ſe digna viſa eſt, propter quam Dictator crearetur. Meminit & idé author [b], Feriarum conſtituendarum cauſa, aliquando Dictatorem dictum P. Valerium Publicolam, poſteà Lælium Furium. Fuit & alius de cauſis dictus, veluti legẽdi Senatus, ferendæ vel abrogandæ legis, Reipub. conſtituendæ, ſeditionis ſedandæ, quæſtionis exercendæ, ſigni dandi mittendarum quadrigarum [c].

a Liu. eod.

b Idem eod.

c vide Bartholom. Marlia. in annalib. Conſul. in an. 253. ab vrbe.

De Magiſtro equitum, & eius imperio. Cap. 18.

1 *Magiſter equitum quis eſſet Romæ.*
2 *Præfecti prætorio principis authoritas Ius gladij, num. 4.*
3 *Magiſtri militum magiſtratus & poteſtas.*
5 *Cancellarius, Conestabulus, Meier vel maior domus, Conſiliarius magnus in Gallia qui.*
6 *Magiſteria dignitas diuſa.*

IOVI Cenſores Conſulibus auxiliares dati ſunt, ita Magiſter equitum datus Dictatori [d], Magiſter equitum ſecundum Polybium [e], eſt Magiſtratus qui erat officio Dictatoris ſubiectus, tenebátque in exercitu eius locum, ſi quando illum abeſſe neceſſitas Reipub. cogeret. quemadmodum coniungebantur Regibus Romanis prioribus, Tribuni celerum: & Imperatoribus, Præfectus prætorio eorum [f]. Succeſſit namque in locum Magiſtri militum officium Præfectorum prætorio ſub Imperatoribus, qui aſſociati principali curæ militiæ gratia ſecundam poſt principes gerebant poteſtatem, etiam data eis plenior licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem [g]. Vnus erat Magiſter militum, iſque creatus ſeu dictus a Dictatore: vnus Præfectus prætorio, creatus à Principe: poteſtas vtriuſque maxima. Fuerunt tamen alii Præfecti prætoriorum aliarum prouinciarum, quorum non fuit tanta dignitas, de quibus ſuo loco paulò inferius Deo fauente, & de Prætoribus. Magiſtratum habebat legitimum Magiſter militum [h], & ius ſummum in omnes milites & ad cenſos [i]. Et Varro, *Magiſter equitum*, inquit, *quòd ſumma poteſtas huius in equites & ad cenſos: vt eſt ſumma populi Dictator, à quo is quoque Magiſter populi appellatus*. Sic Præfecto prætorio qui ei ſucceſſit, vt Magiſtro equitum ius gladii dabatur: retento tamen in eum maiori imperio per Principem. Quod admonet Dio in Traiano, dum ait Traianũ Præfectum prætorii cingulo donaſſe eius dignitatis inſigni, eique dixiſſe, *accipe hunc enſem: & ſi quidem recte atque è Repub. imperauero, pro me ſin ſecus, in me vtere*. Cuius facti meminit Plinius, in Panegirico Traiani, referens eius verba. *Ego quidem in me, ſi omnium vtilitas ita poposcerit, Præfecti manum armaui*. Exiſtimant aliqui Cancellarium Galliæ olim habuiſſe eandem poteſtatem

d Iuuen. in 8. Plutarch. Fabio Emilio. & Dio Hadr. in 3.

e Polyb. lib. 3.

f l. 1. §. populo deinde aucto de orig. iur. l. 1. de off. Præf. Prætor. P.

g in d. l. 1. de off. Præf. Feneſt. de Magiſtr. c. 9.

h d. l. 1. §. populo deinde aucto.

i Liuius, Feneſt. d. c. 9.

poteſtatem in Francia,quam haberet Magiſter militum,& præfectus prętono[a].Ego tamen arbitror, nunquam ſimiles fuiſſe poteſtates:quia & quo tẽpore habuit Francia Cancellarios iuſtitiæ præfectos, habuit & alios qui armorum curam ſubirent, Et puto potius Magiſtro militum, & Præfecto prætorio,ſimilem fuiſſe quem dicimus Coneſtabulum,vel Comitem ſtabuli,qui priſcis Francis fuit comes palatii,Meierve ſeu Maior domus dictus.vt alibi docuimus,in prima parte Syntag.quo loci,& declinante imperio, magiſteriam militum dignitatem,ab Imperatoribus diuiſam,in equitum peditumve præfecturas ſeu magiſtros præſentiales oſtendimus,ex libro notitiæ Imperii Romani.Sic refert Tritemius,lib.1.Breuiarii hiſtoriæ Franciæ, tempore Clotarii primi eius nominis regis,Cancellarium eius fuiſſe Bauduinũ, & qui non adhuc Cancellarius,ſed Conſiliarius magnus diceretur: & Momaldum Alte-ſolium, tempore Merouei & Childerici filii. Tamen tempore Clotarii erat equorum regalium præfectus Lanchie ſecundùm Aymonium.

[a] vt Budæus in l. 1. de offic. præf. prętorio.

[b] dixi lib.6. Syntag. c.8.

De Decemuiris,& Triumuiris ſummi Imperii. Cap. 14.

1 *Decemvirorum Romanorum introductio.& nu.6.*
2 *Decemviratus regius poſt mortem Romuli quis.*
3 *Decemviri agro diuidundo.*
4 *Decemvirorum differentia.*
5 *Decemviri à Lyſandro conſtituti.*
7 *Decemviri legum cauſa quomodo electi,& eorum nomina: Eorum ſuperbia,& expulſio.num.8.*
9 *Triumviratus primus, Pompey,Sillæ,& Marij:alius Octauij,Antonij, & Lepidi, numer.*10.
11 *Triumviri Senatus legendi cauſa,& aliorum negotiorum vt Reſpub.conſtituendæ monetæ,& aliarum rerum.*

1 DIPLICVIT populo iterum Dictaturæ & Conſulatus adminiſtratio,& recidit Reſpub.in Ariſtocratiam. Et cùm omnes Magiſtratus ſe abdicaſſent magiſtratu,Imperii & legum ſanciendarum ſumma poteſtas in Decemuiros tranſlata eſt,qui quandiu opus eſſet & donec opus commiſſum explerent, prorogare ſibi poſſent imperium, anno 301. vel ſecundum alios 302.poſt vrbem conditam[c]. Ita Decemuiratus ille,erat decem virorum abſolutum & plenum imperium, ſed ad tempus. Fuerunt autem & alii Magiſtratus Decemuirales, ſed non eiuſdem poteſtatis, cuius illi erant qui per triennium imperarũt. Et cùm occupare perpetuò regnũ voluiſſent,factóve Appii Claudii adueniente indigno, erga L. Virginii virginem & filiam,magiſtratu pulſi ſunt[d]. Fuit alius Decemuiratus antiquior, cum regio imperio creatus poſt mortem Romuli, & paulò poſt extinctus. Mortuo enim Romulo ducenti patres conſcripti,ex quibus Romulus Senatum conſtituerat,diſtributi fuêre in decurias, ex quibus Decemuiris ſorte committebant vrbis imperium: qui non ſimul, ſed vnus poſt alium quinis dies ſibi lictores habebant,cæteraq; inſignia regia, quæ ceu per manus tradebantur a primo deinceps vſque ad vltimum:& tum quinqueduanus ille magiſtratus

[c] Liu.in 3.Dionyſius 2.& 10.l.2.§ exactis & 3. & cum placuiſſet leges quoque de orig.iur.Feneſt hiſtoriam,nominaſque Decemuiro. narrat in 14. de Magiſtr.rurop. lu.1.c.11. Euſeb.2ch. de tempor Solutæ 2.

[d] Liuius vbi ſupr. & Dio.Haloan.in 11 Valer Max.lib 5 c.1.

giſtratus migrabat ad ſequentem decuriam,& inde rurſum ad aliam. Quod tamen Decemuirale breui imperium durauit & abrogatum eſt à populo offenſo crebris mutationibus poteſtatum: quòd & diſpar ingenium, nec vo-
a idem Halicar.in 2. luntas eſſet eadem in omnibus, vt ſcribit Dion. Halicarnaſſ[a]. Fuerunt & aliquando alii Decemuiri creati à M. Iulio prætore vrbis, pro metuendo dun-
b Liu.lib.3.dec.4. dendóque agro Apulo Samnitino: quòd is publicus Romani eſſet[b]. Sed neque iſti, neque Decemuiri quoque ſacrorum cauſa, Duumuirorũ loco, quin-
c de quib.apud Liu. lib.6.dec.1. & lib. 2.dec.3. & ſæpe alibi. que ex patribus, quinque ex plebe creati[c], ad euitandam populi ſuſpicionẽ, habuerunt imperium merum ſummum aut liberum, quale habuerunt Decemuiri legum ſanciendarum ratione facti. Ad quos tamen magis accedebant Decemuiri, quos Lyſander elegerat in ſingulis ciuitatibus Spartiatarũ, qui tamen ſi eſſent amicitia vel obſequio, vel hoſpitio coniunctiſſimi, vel qui quod ſibi placuiſſet ſe facturos ſpopõdiſſent, vt omnia pro nutu ſuo re-
d Æmil.Prob.in Lyſan. Diod Sicu. lib. 14.in prin. Xenophon 3.Rer.Græca. geret, & crudeliter gereret[d]. Poteſtas abſoluta Decemuiralis quæ propè per triennium durauit, originem habuit à legibus ſanciẽdis. Cùm enim placuiſſet leges extraneas acciri, quæ ſine inuidia plebis & patritiorum latæ eſſent, miſſi legati Athenas, vt ait Liuius & Feneſtella, Sp. Poſthumius albus, A. Manlius, & P. Sulpitius Camerinus, qui retulerunt Romam tertio poſt lega-
e l.1.§.exactis, & §.& cùm placuiſſet, de orig.iur.§.& non inelegantes, de iuſt. nat.gen.& ciu.cap. Moyſes, 7.d ſt. tionem anno tranſcriptas ex Græcorum conſtitutionibus leges[e]. quas decem principes lecti iubente populo conſcripſerunt[h], cõſulari poteſtate creati, qui ſuo arbitrio leges corrigerent & promulgarent, interprete Hermodoro Epheſio, cui ideò ſtatua in comitio publicè dicata eſt[f]. Porrò, ſecundum
f Iul.Flor.lib.1. Epitom.ca.24. morem priſcum ferendarum legum, Decemuiri pro cenſendis legibus, de-
g Plin.lib 34.c 5. cem comitiis centuriatis à populo cum plena poteſtate, & ſublata prouocatione & interceſſione, electi ſunt[g]. Appius Claudius, T. Genutius, P. Sextius, L. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp.
h Feneſt.vbi ſup. Poſthumius[h]. Decimo die ius ſinguli populo reddebant. eo die penes præfectum iuris duodecim faſces erant, collegis nouem ſinguli accẽſi apparebãt. Ii legem decem tabulis publicarunt: & cùm adhuc duæ deeſſe tabulæ viderentur, cum Appio Claudio alii decem viri creati ſunt, Appius Claudius, M. Cornelius Maluginẽſis, M. Sergius, L. Minutius, Q. Fabius Vibulanus, Q. Petilius, T. Antonius Merenda, Cæſo Duillius, Sp. Oppius Cornicem, M. Rabuleius, Qui præter morem priorem tyrannicè cœperunt regere & apparere ſingulis cum duodenis faſcibus, & ita 120. lictores forum implebãt, vt eſſet
i idem, c. 14. de Magiſtra ex Liuio, in 3. ſpecies decem regum[i], qui omnia pro nutu gerebant. Quamobrem ſeditione orta, cùm neque ſequente anno vellent ſe abdicare magiſtratu, ſeſſione facta, tandem abolita eſt iſta poteſtas: & redit ad Conſules. Subinde fluctuante Republica ortum eſt imperium Triumuirorum, Cn. Pompeio, Magni Pompeii patre, Cornelio Sylla, & Caio Mario imperantibus, & ſibi ſummum ius, & merum imperium, gladiique poteſtatem vſurpãtibus, oppreſſo
k Liuius, in 3. dec. 1. populo cæteriſque eius magiſtratibus[k]. Hinc bellum ciuile, quod proceſſit
l de hoc Triumuiratu, vide Vell. Patet. in prin. hiſtor. lib. Plutarchum in Mar. & Sylla Florum, lib. 77. abbreuia. Liuii, D. Auguſti lib. 3. de ciui. c. 17. 18 Suetonii lib. 1 Oroſ. lib. 5. C. 19. Plin lib. de viris illuſtrib. c. 67. 68. 69. 75. & Solin. c. 40. Lucan in 1. ab ambitione & honorum nimia cupiditate Marii[l]. Fuit & paulò pòſt alius Triumuiratus ſummus, & in quo non minori iactura & calamitate ciuium certatum eſt, quàm in primo. Poſt mortem namq; Iulii Cæſaris partiti ſunt imperium Antonius, Lepidus, & Octauius. quo facto poſteà Octauius dignitate Lepidum ſpoliauit, deinde Antonium circa Actiũ bello vicit[m]. Triumuiratum Reipub. conſtituendæ per decem annos adminiſtraſſe Auguſtum Suetonius ſcribit, & totidem annis Triumuiratum duraſſe[m]. Alius tamen hic
1 Appian.lib.1.bellorum ciuil Plutar in M. Anton, Cicer. & & Bruto. abbreuiat. Liuij lib.14.& 120. Cor. Tacit.lib.3. Triumuiratus, qui ſummi imperii, à triumuiratu ab ipſo eodem Auguſto tribus viris dato, Reipublicæ conſtituẽdæ etiam cauſa, videlicet, vt Senatores legerent ex animi ſententia, quos idoneos arbitrarentur: cui & aliũ Triumuiratum adiecit eorum, qui turmas equeſtres recognoſcerent & recenſerẽt.
m Suetо. in Auguſt. c.17. quale erat olim officium Cenſorum[n]. Meminit & Gellius de Tribunis alius Reipublicæ conſtituendæ, quos dixit habuiſſe ius conſulendi Senatum[o], ve-

rùm.

rum,quod habuerint ſummum imperiũ nõ memmit. Et in ſumma monẽdi ſumus,nõ omnes Triumuiros eſſe ſummi imperii,ſed habere iuriſdictionẽ pro modo negotii illis cõmiſſi. Triumuiri quippe dicebãtur & dici poſſunt, tres viri vni negotio prępoſiti ſimul,vti Triumuiri colonarum inſpiciendarum,& deducendarum[a],nocturni ob incendia,[b]capitales conquirendæ pecuniæ cauſa,monetales,qui & treuiri dicti. quorum munus erat, numiſmata probi auri,æris,& argenti,& iuſti ponderis examinare, vt iuſtè militibus diſtribuerentur. Item Triumuiri pecuniæ cudendæ,A.A.A.F.F. id eſt,auro, argento,ære flando,feriundo.

[a] de quibus & al. v. Vuolphium Sturtium 9. comment. de rep. Rom. & [b] Ll. de off. præf. vrbi

---

De Monarchiæ imperio,& poteſtate eius,inter Romanos. Cap. 20.

1 *Dictatura vſurpata, initium,imperij fuit.*
2 *Imperatorum nomen in caſtris, ducum erat cum necis poteſtate.*
3 *Imperatoris nomen in regia dignitate prius vſurpauit Iulius Cæſar.*
4 *Imperium in decennium collatum Octauio, & ſucceſſorum ea de re mos.*
5 *Imperatori ampla data omnium Magiſtratuum Romanorum poteſtas.*
6 *Magiſtratuum poteſtas à ſolo principe pendet.*
7 *Officiary Magiſtratus Galliæ, mortuo rege firmari à ſucceſſore debent.*
8 *Legum poteſtas penes principem.*
9 *Regia lex de Imperio. Hetruſci regni, Medorum regis, Iudæorum. Nu.* 10. 11. 12.
13 *Artes Imperatoriæ & regiæ duæ, militaris, & legalis.*
14 *Iudicia bona, firmamentum regnorum.* & 15.
16 *Regiæ dignitatis finis,* & *rationes,* & 17.
18 *Regis ſeu principis propria & ſolii competentia.*

1 OSTQVAM Imperium reipub. Romanæ per plura Magiſtratuum diſcrimina,nunc apud duos, nunc apud vnum, poſteà apud plures tractatum fuit, tandem aliquãdo ad vnitatem regiam recidit, mutato nomine regni tantùm in imperium. Quod initiatum eſt per vim perpetua Dictatura,primùm vſurpata à Iulio Cæſare,& cõuerſa in imperium ſummum, merúmque & liberum.
2 Imperatores,cum Romana Reſpub. partim Democratia,partim Ariſtocratia gubernaretur, Senatus, Conſulum, & Tribunorum iuſſu,dicebantur ratione fortitudinis & nauatæ ſtrenuè contra hoſtes operæ,vt docuimus lib. 16, Syntagm. c. 2. num. 7. & ſeq. ideo non repeto. Duces tunc & imperatores dicti, qui & haberent in exercitum ſibi commiſſum vitæ necisque poteſtatem,& in hoſtes. Qualem & fuiſſe Germanorum Ducibus ſic ſcribit Cæſar[c], *Cùm bellum ciuitas aut illatum defendit,aut infert, Magiſtratus*
3 *qui ei bello præſunt,vt vitæ necisque habeant poteſtatem deliguntur.* Quare Iulius Cæſar, cum Dictaturam obtinuiſſet perpetuam, nihilominus nomen Imperatoris retinuit,quo fuerat anteà & donatus & ſalutatus a militibus[d]. Quamuis antea hoc nomen eſſet inferius dignitati regiæ. Quamobrem eius ſummæ poteſtatis ſucceſſores,imitati Iulium Cæſarem, Imperatoris nomen pro titulo retinuerunt. Quòd etiam ille titulus antea, non niſi inſigniter ſtrenuis, decerneretur a Senatu[e]. Et ita Dio Caſſius obſeruat, populum Iulium Cæſarem Imperatorem appellaſſe, tanquam illi ſummum ius conceſſum eſſet[f].
4 Mortuo porro Iulio Cæſare,abolita fuit perpetua Dictatura, cuíſque principatus, vt docuimus in Dictatoris exagerii. Quare populus Octauio Cæſari

[c] Iul. Cæſ. I. lib. Bell. Gall.
[d] Plut. in eius vita
[e] Cic. Philipp. 14.
[f] Dio Caſſius lib. 60.

Auguſto in tempus decennii cõtulit imperiũ, eoq; exacto per continuatam decennalẽ renouationẽ, idipſum permiſit quandiu vixit: eoq; mortuo eius ſucceſſores illud ſequuti ſunt, vt quamuis perpetui eſſent, tamẽ ſingulis annis feſtum veluti renouati imperii agerent [a]. Refert & Suetonius [b], Auguſto tribunitiam quoque poteſtatem perpetuam datam fuiſſe, in qua ſemel atque iterum ſibi collegam cooptauit. item recepiſſe morum ac legum regimen æquè perpetuum. Zonaras etiam omnem poteſtatem, quæ Conſulum, Tribunorum plebis, Cenſorum, cæterorúmque Magiſtratuum denique qui olim fuerat, in Imperatorem trãſlatam [c] : datúmque inſuper, vt legibus & à legum nexu ſolutus eſſet. Tribunitia poteſtas, maxima pars Imperii putabatur, vt ait Flaui. Vopiſ. [d] Quapropter obſeruatum fuit, Imperatorum ſalutationes & inaugurationes his titulis ornari. Sic legimus apud Iulium Capitolinum [e], quòd Macrino & Proconſulare Imperium, & Tribunitiam poteſtatem detulerant. Et rurſum in Balbini & Maximi vita: *Decretis*, inquit, *omnibus Imperatorys honoribus, & inſignibus omnibus, percepta Tribunitia poteſtate, iure Proconſulari, Pontificatu maximo, patris etiam patriæ nomine, meruerunt Imperium.* Idem etiam author, eadem fuiſſe delata Antonino Pio, ſcribit in eius vita. Vnus ergo princeps, omnium Magiſtratuum poteſtate donatus, cœpit eſſe, cuius poteſtas libera eſt. & ita de omnibus, quibus omnes Magiſtratus & Reges olim, & populus ſtatuebant, ipſe ſtatuere & cognoſcere poteſt. Et proinde Magiſtratus creatio in manu eſt Principis [f], vt erat in manu populi anteà [g]. Sic candidati, qui circuibant populum ſuffragiorum cauſa [h], deſierũt eſſe. Omnium Iudicum & officiorum iuriſdictio, omne imperium ex voluntate & fonte principis procedit [i], & mortuo officiario ad principem reuertitur. Et ſucceſſor in regno perindè liber ac qui præceſſit, nec ſi nolit, tenetur leges prædeceſſoris ſequi, & quibus vult officia & Magiſtratus adimat, & confert [k]. Quod & in monarchia Gallicana rectè ſeruatur: vt neceſſariũ ſit, mortuo Rege, omnes Magiſtratus à ſucceſſore Rege confirmari & authorari proprijs codicillis. quamuis interim quòd è Republica & populo eſt, iuſtitiam non faciant [l]. Solutus eſt legibus, ſupra, contra, & præter leges ſtatuit princeps [m], ſolus legem abrogat & condit [n], ſolus interpretatur [o], ſolus ab aliis latas confirmat aut authoritate donat: quia olim & hoc ipſum populus poterat [p]. Vnde dicebat Phallaris [q], ὅτε μὰ δι' ἃ δὲν ἄλλο ἔχθος ἔχω ἀπὸ ἐκεῖνες ἢ ὅτι νόμοις ἐπάθεσα μὴ πείθομαι· ἐγὼ γὰρ εἰμὶ τοῖς νόμοις ὑπήκοος. id eſt, *Nec alia de cauſa eſt nomen meum graue, quàm quòd non obtempero Legibus. Lex enim ego ſum ſubditis.* Sicque, vt dixit Demoſthenes [r], Rex & Tyrannis omnis, eſt libertatis inimicus & legibus princeps lex animata in terris [s], ſupplet ſua præſentia omnia ſolennia iuris [t]. Salutem Reipub. tueri, huic magis quàm alii conuenit [u], & pro ea vigilare [v] ordinatione diuina dicitur, electúſque ad regẽdum populum [x], ad omnes iuuandos [y], præter leges reliqua multò magis facere potens, quæ faciebat populus [z]. Regia lex de imperio lata eſt, per quam poteſtas à populo in principem tranſlata eſſe, cuius rogationem quidam tribuunt Hortenſio, alii Horatio. Quamuis & Hortenſio Dictatori quidam tribuant legem illam ſolùm, qua cautum, vt plebiſcita pari modo, patritios quo plebem & omnes quirites tenerent [a]. Puto ego tamen tum latam hanc regiam eſſe, cùm Auguſto populus poteſtatem omnem conceſſit, vt ſcribit Zonaras. Plena enim illa fuit lex & ſine aliqua reſeruatione. Diſtans à regia illa, quæ ab Hetruſcis Tarquinium Priſcum in Regem poſcentibus, tranſacta eſt. Nam tunc conditionibus adiectis tranſtulerunt imperium, quòd is neminem Hetruſcorum occiſurus eſſet, exilio pecuniáve multaturus, ciuitates ipſas ſine præſidijs relinqueret, ſine exactionibus, cáſque ſuis legibus viuere permitteret, in nullo mutato ſtatu Reipublicæ [b]. Quemadmodum & Medi Deiocem Regem ſibi elegerunt & Regibus ſe ſubiecerunt, vt ditio eorum bonis legibus adminiſtraretur, & ad ſua quiſque opera diuertens, nunquam ab aliquo impunitate ſcelerum

a Zonar. tomo 2. in Octauij vita. Dio. Caſſ. lib. 52.
b Sueton. in Auguſto. c. 27.
c vide quæ dixim. de his, lib. de arte iuris c. 9. nu. 17.
d Flau. Vopiſ. in Tacito.
e Iul. Capitoli. in Macrino.
f l. 1. ad leg. Iul. de ambit. P. §. 1. quæ ſunt regal. in vſib. feudo.
g Dionys. Halic. in 2. Gell. lib. 14. c. 24. & lib. 15. c. 27. & paſſim apud Liu. & Cicero in Plancio.
h vide Liuium 4 Flauium Blond. lib. 3. Tricphan. Romæ, Plut. in vita Cotol. & Problem. 48.
i vt numero 10. Exod. 18.
k Bald. conſil. 161. incip. proponitur 9. per commune. 3. vol.
l Ita placuit ſenatui, vide Iohan. Lucũ, lib. 4. Placito. tit. 6. plac. 15.
m l. 5. C. de teſtam. l. princeps de legib.
n l. ſi C. de legi.
o l. 1. C. eod.
p l. 2. de offi. præt. orien. & Illyr. C.
q Dio. Halic. lib. 2. Cicer. de legib. & Philipp. 5. §. lex eſt de iure nat. ap. Iuſtin. l. de quibus de legib.
r Phallar. epiſt. 61.
s Demoſt. 2. orat. cõ. Philippum.
t §. 1. de conſul. in autã.
u l. omnium, C. de teſtam. l. 3. cõ. de donat. inter vir. & vxo. C. l. ſacrimus, iuncta auth. ſeq. C. de donatio.
x l. 5. de offi. præf. vigil. P.
y §. 1. vt dion. iuſſio. ſuſcepti. inane. gloriol. quæſt. in auth.
z ca. ſi ergo, 8 diſt.
a ca. clemens, 8. q. 1.
b l. Barbarius Philippus, de offi. præf. P.
c l. 1. de of. præfect. l. 1. de conſti. princ. P. l. 2 §. nouiſſimè, de orig. iur. P. & ſed & quod principi placuit de iure nat. apud Iuſtinia. Iaſ. Theophi. in §. cui es diximus, col. in fin. tit. inſtit.
d Gell. lib. 15. c. 27. Liuius lib. 1. §. cum de cum eſſet, de orig. iur. P.
e Dio. Halic. in 3.

12 lerum violaretur[a]. Plenior autem lex eſt imperii in 1. Reg. lib. c. 8, conſtituta, ſeu declarata à Deo, à quo verè omnis poteſtas[b], & per quem Reges regnãt,
13 & Principes dominantur[c]. Formulam autem exercendi hanc poteſtatem nomen indicat Regis, quod à bene imperando & regendo dicitur[d]. Et Horatius,

— At pueri ludentes. Rex eris aiunt
Si recte facies.

Et Auſonius:

Qui facit rectè, non qui dominatur, erit Rex.

Si ſecundum leges optimas, vel à ſe vel ab aliis rectè ſancitas, viuat & imperet. Eſt enim digna vox in maieſtate regnantis, ſubditum ſe bonis legibus profiteri: quamuis ex poteſtate, illis non teneatur[e]. Duæ ſunt artes benè imperandi, legum peritia, & ars militaris: legibus in pace, armis belli tempore vtitur: & in rebelles, impios, & contumaces, gladio, vtq; leges defendat[h], & obtemperare cogat[i], puniat[k], ídque propter Reipubl. vrgentem neceſſitatem. Legibus, iudicijs, & iuriſdictione conceſſa viris ſelectis, vel per ſe ipſum non patitur ad arma ſubditos proſilire, ſi poſſit aliter controuerſias eorum dirimere[l]. Armáque priuatis prohibet, & eorum ſibi poteſtatem retinet, & cui vult concedit quando expedire videtur[m]. Ita cum diſcretione & iure æquóque & bono, gladio vtitur. Atque vt rectè vti poſſit omnium legum notitiam habere, & omnia iura in ſcrinio pectoris continere præſumitur. dicitúrque & plenus philoſophia[n] pater & anima legum[o]. Et verum officium regum eſt & præcipuum, populum ſuum rectè & iuſtè iudicare, & gubernare cum intellectu & prudentia. Quare cùm à Deo lex futuro regi præſcriberetur, inter cætera adiectum eſt[q]. *Habebit ſecum volumen legis Dei, accipiens exemplar à Sacerdotibus leuiticæ tribus, legétque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & ceremonias eius, quæ in Lege præcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in dexteram partem vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe, & filij eius ſuper Iſrael.*

14 Et ab hac præcipua parte regni, qui optimè imperabant populo Iſraelitico, dicti ſunt Iudices, vt conſtat ex libro Iudicum. Iuſtitiæ ſceptrum, fundamentum etiam eſt poteſtatis: quo diruto vel effoſſo, cadit regnum, & incidit in tyrannidem, & aufertur meritò à poſſeſſoribus. Scriptum enim eſt[r], *propter iniuſtitias, iniurias, & diuerſos dolos, regna transferuntur de gente in gentem*. Item[ſ], *Auſer impietatem de vultu Regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius*. Et iterum[t], *Si delectamini ſedibus & ſceptris, ô Reges populi diligite ſapientiam, vt in perpetuum regnetis, Diligite lumen ſapientiæ omnes qui præeſtis populis*. M. Tull. Cicero his ſubſcribit. *Mihi quidem*, inquit, *non apud Medos ſolùm, vt ait Herodotus[x], ſed apud maiores noſtros, iuſtitiæ fruendæ cauſa videntur olim benè morati Reges conſtituti. Deinceps poſteris per manus à patribus regna tradita ſunt*.

15 Iudicare debet Imperator & Rex in propria perſona, potiſſimùm de miſerabilibus perſonis, & ab impijs & potentioribus oppreſſis[y]. Iudicauit ipſe Mydas Rex Phrygiæ Gordij filius, qui & ſellam regiã in qua ius ſolitus dicere in templo Delphico ſacrauit[z]. Dicebat Rex Perſarum ius in throno aureo, purpura pro tapetibus extenſa, adſtantibus qui in haſtis mala aurea deferrent[a]: quemadmodum & hodiè iudicibus adſtant cum haſtis vel baculis, hoſtiarij. Alexander quoque Magnus, iura dibat cum proceribus ſedens in throno aureo[b]. Iudicabat & ipſe Geron Siracuſarum Rex[c], & Iulius Cæſar[d]. Et apud Moſſyneos perpetuò Rex iura poſcenti cuicunque reddebat, ſed maiori cum ſeueritate: quòd & ipſe pœnas lueret ſi malè iudicaſſet, quod ex verbis Apollonij Rhodij collige, is enim ſic ſcribit[e]:

αὐτὰρ ἐγὼ ὑψίσω βασιλεὺς μέσσῃσι θοάων
ἵδρις πολέσσι δίκας λαοῖσι δικάζω
χέρνιβι, δῶ δ' ἔτι θεμιστεύων ἀλίτηται

[a] Herodia. in 3.
[b] ad Roman. 13.
[c] Prouerb. 8. l. inter claras, C. de ſanctiſſim. & fi. eccleſ.
[d] Cancleros. vetuſti poetæ apud Diſt.
[e] l. digna vox, C. de legib.
[f] l. ex imperfecto, 13. de legat. 3.
[g] §. 2. in proœm. Inſtit. iur. ciuil.
[h] l. 2 de Iuſtit. Cod. conf. C.
[i] l. qui reſtituere, de rei vend. P.
[k] l. etiam poſt, ad leg. Iul. de adult. C.
[l] l. æquiſſimum, de vſufr. l. nullus, C. de Iudæ. l. 1 C. vnde vi, l. 1. quam. liceat ſine iud. ſe vind. C.
[m] §. 2. de armis, in auth. 1 ad leg. Iul. de vi publ.
[n] l. omnium. C. de teſtam.
[o] l. pen. C. de his quib. vt ind.
[p] §. dubitatum, de inceſt. nup. in auth.
[q] Deuteron. 17.
[r] Eccleſiaſt. c. 10
[ſ] Prouerb. 25.
[t] Sapien. c. 6.
[x] Cic. 2 officio.
[y] Herod. in 1.
[z] l. 1. quam. imp. int. pupil. & vid. C.
[a] Hetudo. in 1.
[b] Athenæ. libro. c. 3. Dipnoſophiſton.
[c] idem d. lib. c. 18.
[d] idem, eod. c. 15.
[e] Appia. Alexand. lib. 1. Bello. ciuil.
Apollo. Rhodi. lib. 2. Argonaut. verſu. 518.

Αἰμᾷ μὲν κεῖν' ἦμαρ ὁσιωλέσαντες ἔχουσιν. id eſt,
Porrò in altiſſima Rex domo ſedens,
Aequa multis iura populis dictitat:
Miſer. Si enim alicui iura reddendo errauerit.
Fame ipſum ea die includentes, afficiunt.

Sícque conſtat, cuius cauſa, & propter quem finem, & quibus rationibus 16
Imperatoria vel Monarchica dignitas gladium, ſummum merúmque imperium, & ſceptrum habet. Non enim ſui tantùm cauſa, aut vt ſuis fruatur voluptatibus, ſed vt ſeruiat ſubditorum & Reipu. commodis, & tranquillitati. Nihil enim aliud eſt regnum, ſecundùm Antigoni ſententiam, quàm nobi-
a Ælian. lib. 1. de var. hiſto. c. 20. lis ſeruitus[a]. Improbum reddunt principem & à fine probi regni auertunt nimia licentia, rerum copia, amici improbi & auariſſimi, Satellites deteſtandi, aulici ſtulti vel deteſtabiles, iudices per illum quos fieri non oportet, facti, rerum publicarum ignorantia, & inſcitia eius quod probandum eſt, amotio eorum quos retinere oportuit, contra ius regni imperare, vera non
b notat haec Flauius Vopiſcus Aurelius. inquirere, proprios ſequi affectus[b]. Diſpenſare princeps debet quæ poteſtatis ſummæ ſunt, cum ratione ex æquo & iuſto. Quocirca ei quædam tanquam ſuperiori, relicta ſunt, quæ aliis omnino interdicuntur. Iura item illius propria ſunt, vt quæ regalia dicuntur[c], dare veniam ætatis[d], legitimatio per reſcriptum[e]: in Gallia gratiæ, indulgentiæ criminum, abolitiones, reſtitutiones in integrum, & alia quæ vel à magna Cancellaria regis, vel ab aliis officinis æquitatis, impetrari debent nomine regio. 17 18

c §. 2. quæ ſint regal. in auth.
d l. 2. de his qui ven. ætat. impet C.
e §. illud. & §. pen. quib. mod. natur. effic. ſui. e per venerabilē. qui fil. ſint legiti.

De diſtinctione iudicum, ratione Imperii & Iuriſdictionis. Cap. 21.

1 *Imperium merum & liberum non tractatur à Iuriſconſultis.*
2 *Imperium Iudices merum non dicuntur habere.*
3 *Merum Imperium quid, & quæ ad illud pertineant. nu. 4. 5. 6. & 7.*
8 *Iuriſdictionis finitio: diuiſio in pleniſſimam, plenam, & ſemiplenam: alia diuiſio in imperium, & iuriſdictionem: alia in altam, mediam, & baſſam. nu. 9. 10. & 12.*
11 *Libelli ſubſcriptio à iudice, inaudito aduerſario, in quibus fiat.*
13 *Imperio mixto quæ tribuantur.*
14 *Confiſcationis ius, cuius iuriſdictionis ſit.*
15 *Proclamationes ſub pœna confiſcationis perſonæ & bonorum, à quibus fieri poſſint.*
16 *Iuriſdictionis baſſæ ſeu inferioris, quæ dicantur.*
17 *Conductores ſeu redemptores fructuum iuriſdictionis, quas emendas & confiſcationes petunt.*
18 *Furti cognitio ad quos iudices pertineat.*
19 *Iuriſdictionis altæ, mediæ, & inferioris quæ ſint, certatur, & reſolutio.*
20 *Iuriſdictio competit conſuetudine, lege, priuilegio, pacto, præſcriptione, & ſeq.*
21 *Præſidialium iudicum iuriſdictio.*
22 *Præſcriptio iuriſdictionis quæ requirat, & qualis ſit. & ſeq.*
23 *Cauſæ regiæ ſolius notionis.*
24 *Superioris domini ius & iuriſdictio, præſcribi nullo tempore poteſt.*
25 *Iuriſdictio Eccleſiaſtica à laicis vſurpari vel præſcribi non poteſt.*
26 *Eccleſiaſticæ perſonæ, pro quibus criminibus à foro laico iudicantur.*
27 *Iuriſdictio non præſcribitur à priuato.*
28 *Iuriſdictioni præſcribendæ quod temporis ſpatium exigitur. & nu. 30.*
29 *Iuriſdictionis contentio in poſſeſſorio, quomodo interim terminanda.*
31 *Iuriſdictionis metienda poteſtas etiam ex qualitate determinata, & quantitate ſum-*

marum

marum attributa.

32 *Territorium iurisdictionis est inspiciendum.*

33 *Territorio iurisdictiones quædam non adhærent.*

1 HACTENVS dictum sit de Magistratibus summis & maioris authoritatis apud quos summum, merum, & liberum videatur esse imperium. De aliis dicẽdum nunc est, qui Imperii meri quandam habent causam, aliíque aliis maiorem, sed non Imperium regium: Nam certè vix illud Iurisconsultorum subiicitur tractationibus, nisi quatenus iura regia cõ-

2 seruare satagunt, quæ regalia dicuntur[a]. Ideò l. imperium, sub titulo de iurisd. omn. iudicum, ponitur nõ sub aliquo titulo, de iurisdictione regis. Et proinde de mero, absoluto, libero, & summo, pauca vel ferè nihil, aggreditur explicare: de mixto verò & iurisdictione abũdè in ea lege, & in toto titulo tractatur. Ita iudices qui creantur à principe, non dicũtur absolutè habere merum imperium summum, sed aliqua iuris lege determinatum, uel ex limitatione principis distinctum, vt ita ius animaduertendi gladio habeant, cum limitata potestate ex iure vel constitutionibus regis, vel codicillis eiusdem. Quemadmodum & obseruare licet in illis Magistratibus, qui olim vel a populo mittebantur, vel nunc à principe mittuntur in prouincias cum Imperio: Illi enim quia principem aut populum referunt, ius gladii & de imperio mero potestatem habent, & ita in illis merum imperiũ, sed nõ absolutè merum, vel liberum aut summum, illúdque quod habent non est rerum omnium: vnde nec alios liberè mandare possunt[b]. Quare & cum prouincia illi etiam iurisdictionem accipere dicebantur[c] quam in prouincia tantùm designata exerceant: neque adhuc in ea primas partes, sed post principem gerunt[d]. Proinde ius quod dicuntur habere gladii ad animaduertẽdum in facinorosos, intelligendum est, quando legitimè cognitio, rectéque præcedit, non aliter[e]. vnde est ibi iurisdictio, & mixtum imperium cum iurisdictione, & non merum absolutè, sed secundùm quid, Cui accedit, quod & præsides prouinciarum, præfecti, vicarii, & id genus alii, quibus committebatur gla-

4 dius à populo vel principe, tenebantur, imò cogebantur reddere rationẽ gestorum num secundùm leges vel contrà administrassent[f]. Illud autem nõ conuenit habenti liberum summum, & merum absolutè imperium. Iurisdicendo etiam Magistratus præesse, de omnibus loquens Magistratibus Pomponius respondit[g]. Quocirca si verum fateri velimus, dicemus ea quæ nostri interpretes referunt ad merum imperium, esse mixti imperii, quãdo de Magistratibus agimus in quibus non potest inueniri merum imperium, id est, sui iuris absolutum & liberum. Neque aliud imperium in illis quam quod exerceri debeat cum legum & principis temperamento. Etsi, vt monui, non negẽ ea quæ à solo principe exerceri possunt, posse cõmitti Magistratibus, & quę meri sunt imperii. Ratione cuius, si velis dicere Magistratus habere merum imperium, pro eo quòd tractent cum cognitione causę & ordine iuris, ea quæ potest princeps sine eo ordine & sine alterius licentia, consensio, imperiũ merũ, secũdùm quid tamẽ, posse nos dicere Magistratus quosdã habere alios nõ habere. Idq; lubẽtius admitto, ne declarata proprietate, nimiũ ei inhęrẽdo peruertã id in quo laborarunt maiores, qui iuris lucernã nobis prętulerunt, & definierunt quæ meri imperii dicerentur: quæ ita cùm contigerint vnico verbo nobiscum conuenient vt meri imperii dicantur, id est, quæ

h de mero imperio participant, & ad ius gladii liberum pertinent cum exercentur a principe. Ita meri imperii dicitur, potestas imponẽdi vltimum supplicium, vel capitales pœnas, ius animaduertendi in facinorosos homines[h]. Vltimum supplicium mortem interpretantur[i]. Colligit autem Chassaneus casus pro quibus pœnæ vltimi supplicii imponantur in iure[k], extra quos in

[a] §. 1. quæ sint regalia, in auth.

[b] l. illicitæ. 6. §. qui vniuers. de off. pręf. l. nemo potest, 7. de reg. iur. l. iudex. de offic. proconsul.

[c] l. obseruare, 4. §. potit hæc, de offic. proconsul. l.

[d] l. 2. & 3. & ideò, 8. eod.

[e] l. et Iacobus in praxi, c. de libello super iurisd. §. item executio sententiæ. l. obstat. & ex l. 4. §. concernitur, d. ex iudic. P. d. pen. & auth. eorum, vel epist. vicarii ad rei Iud. Calib. 7. in 57.

[f] Leui vt omnis dilatã cunctatio, quam ciuil. post depositam administrationem, & alibi Cæt. 50

[g] l. 2. §. post originẽ, de orig. iur.

[i] l. vltimum supplicium supplicii de pœn. in P.

[k] Chassan. in rubric. *des iusticiers et droits d'icelles*, ad illa verb. *droits d'icelles*, in consuet. Burg.

a l. reſpiciendum, ff. & l. hodie, ff. de pœnis P.

b Felin. explicat. in c. ex literis, colum. verſic. tertia declaratio, de conſtitut. & in cap. quiſitionis, col. pen. de accuſa. Alex. conſ. 5. circa finem, & conſil. col. 3. primo volu. Boer. in § 3. de intruſ. om. ited in conſtitutione

c Iubere cauere, de iurisd. om. iudi. P.

d in l. 1. de offi. eius cui mand. eſt iurisd.

e Bartholus d. imperium. nu. 5.

f Cuiacius d. iubere magiſtratus, & d. verba veteris, quæ ſunt de mixto imperio

g Terentius Eunucho.

h Sex. Pomp. Feſtus, de verb. ſignif.

i l. 2. §. & quid de orig. iur.

k l. poteſtatis verbo. de verb. ſig. P.

l l. 2. § huius ſtudii de iuſti. & iure P. §. iuuat ſtudium, de iure nat. gentium & l. filiusfamilias, de ritu quæ iunt fac. vel aut. P. l. quæ poteſtatem, de iudi. P.

m §. ſed. hanc, de iudiciis in authen. l. magiſtratum § iudicandi quoque neceſſitas, de mune. & honor. l. 2. de offic. eiuſd. iudic. Exod. 18.

n l. nemo, de feri. & interloc. om. iudi. C. quid committatur in dictione meri, ciocer. l. de iuriſd. om. iud. P. l. principaliter, qui & à quibus etiam iuuati ſunt.

o l. placuit, de iud. C.

p in d. l. 2. de iuriſd. omn. iudi. P.

q l. poteſtatis verbo, de verb. ſig. P.

r à. f. de offi. eius cui mand. eſt iurisd. P. l. 2. & l. magiſtratibus municipalibus de iuriſd. om. iud. P.

ſ gl. in l. ſi in aliquā. §. f. de off. procõ. P.

t d. l. ſi in aliquem, § fin.

u l. 4. & l. omnia, & ſeq. de off. præf. P.

x gl. in §. iuriſdictionali, in ver. *qui imperium habent*, ubi dicitur, *imperium* eſſe merum, & mixtum. in auth. Cod. de iudic. in fin. *de iuriſdict.* omn. iud. col. 4. contra Baldum.

y l. de acceptum P.

z Bart. in l. imperii, nu. 6. ff. de iuriſd. om. iud.

a l. ſed & quid. §. 1. quod met. cau. in P.

b l. 2. §. nunc de eo quod certo loco P.

crimmibus extraordinariis leges relinquunt arbitrio iudicis pœnas imponendas, perpenſis negotiorum circunſtantiis,[a] in quibus iudex conſilio adhibito vltimum etiam ſupplicium, ſi ita rectum videatur, poteſt imponere[b] dummodo non committat in legem expreſsè. Dicunt & iubere cauere prætoria ſtipulatione & in poſſeſſionem mittere, eſſe imperii meri magis quam iuriſdictionis[c]. Et ea quæ ſpecialiter conceduntur à Principe Magiſtratibus, quæ non competunt iure magiſtratus[d], & quæ maiori poteſtate quàm Magiſtratus exercentur[e]. Illud etiam quod ad iuſſionem efficacem Magiſtratus pertinet, dicunt ad merum imperium pertinere: vt compellere aliquem captis pignoribus, multa, carcere, coercitione criminali, quæ cogent in vnum Chaſſaneus[f]. Iubere ponitur interdum pro dicere[g], quòd interdum deus eſt ac decernere ἐπιτάσσειν, mandare, imperare, vt neceſſitatem obtemperandi inferre videatur. vt & ille verſiculus indicat: 6

Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

Et Terentius[h],

Iubéſne. CH. *iubeo, cogo atque impero.*

Sed & illud huius imperii dicunt eſſe, quod expediri poteſt officio vt dicunt nobili iudicis, quod, quale ſit, mox aperiam Deo iuuante. Nos pleniſſimam quod dicunt merum imperium, iuriſdictionem dici poſſe arbitramur, qua datur plenior poteſtas, & de capite hominis iuris dicendi poteſtas[i]. Etenim ſub nomine iuriſdictionis in genere ſumptæ, imperium omne quod Magiſtratus exercent, contineri arbitramur: & vltrà, iuriſdictionem in ſpecie, ſine mero aut mixto, vt dicunt, eſſe poſſe. Quod vt facilius appareat, dico, Iuriſdictionem in genere definiri, vt ſit poteſtas[k] de publico introducta[l], cum neceſſitate[m] iuris dicendi[n], aut æquitatis ſtatuendæ[o]. Sic enim conuenit inter interpretes definiri[p]. Hæc itaque iuriſdictio latè patet, & continet in omnibus ſuis partibus & Magiſtratibus imperium aliquod[q] pro gradu poteſtatis vel maius vel minus, & modicam coercitionem quæ & inferiori meſt iuriſdictioni, & imperii cuiuſdam habet ſpeciem, ſine quo iuriſdictio aliqua eſſe non poteſt[r]. Quare commodè diuidetur iuriſdictio in pleniſſimam, plenam, & ſemiplenam[ſ]. Pleniſſimam referunt, qui maiorem poſt principem in aliqua prouincia habent authoritatem: qualem habebat Proconſul[t], & Præſes prouinciæ[u]. Plenam habent illi, quibus noſtri interpretes tribuunt ea quæ dicunt eſſe mixti imperii. Semiplenam illi, qui habent modicam coercitionem. Iuriſdictio ſic maior, vſurpatur pro mero & mixto imperio[x], hoc eſt, quando cognoſcitur de his quæ meri aut mixti imperii dicuntur eſſe. Alio tamen modo quidam diuidunt iuriſdictionem, in imperium, & iuriſdictionem: vt & ſpecies ſit & genus. Vt adoptio diuiditur in adoptionem, & arrogationem[y]. Ita enim accipiunt iuriſdictionem in ſpecie, prout differt ab imperio mixto. Bartholus anteſignanus huius ſententiæ, imperii ſcilicet mixti ea arbitrantur[z], quæ expenduntur officio iudicis nobili, aut per actionem ſeu accuſationem publicam vtilitatem principaliter reſpicientem. Iuriſdictionem autem in ſpecie, quando controuertitur de vtilitate publica, & de eo quod expeditur officio iudicis mercenario. Vocat officium nobile, quod actioni non ſeruit: mercenarium quod ſeruit. Quæ certè nomina potius obſcurant quàm explicent iuriſconſultorum reſponſa. Non enim video, quomodo rectè nobilis & mercenarius iudex in hac quæſtione dici poſſit. Verumtamé, quia patres vſi ſunt his nominibus, explanabo potius ſententiam & mentem, quàm verba. Puto enim metaphora tracta à famulis, qui addicti ſunt præcepto eorum quibus inſeruiunt, dixiſſe mercenarium officium iudicis, quod legum formulis & actionibus inſeruit, id eſt, quod nihil aliud poteſt, quàm legibus præſcribatur ſtatuendum in actione propoſita, cuius propriam naturam ſequi tenetur iudex qui habere dicitur ſolam iuriſdictionem[a]. Et ideò non dimittitur eius arbitrio[b]. Et in illa iuriſdictione

modica

modica quidem coercitio eſt[a], videlicet vt iuri quis ſatisfacere cogatur, & ſic præponderat iuriſdictio imperio illi modico quod propter tutandam iuriſdictionem, adhibitum eſt pro conſeruanda authoritate iudicandi de publico conceſſa. Quod cùm accedat iuriſdictioni, ſuum ei non dat nomen: quia acceſſorium eſt. & acceſſorium naturam eius cui accedit, accipit[b]. Dicetur hoc officium mercenarium melius, ordinarium. Vt contrà, quando imperium magis præualet in iuriſdictione, iuriſdictio imperiũ dicitur: quòd magis ea accedat ad imperium[c]. Vnde officiũ forſan nobile interpretes anteceſſores nominarunt illud, quod ad imperium magis accedit, quòd nobile ſit munus imperare, & poſſe extra formulas actionum, id eſt, extraordinario iudicio, vel ſine actione à iure propoſita, quando æquum videbitur, propter poteſtatem maiorem conceſſam ſtatuere extra ordinem. vt patent exempla in iure[d]. Eſt hoc officium iudicis extraordinarium, quod abſolutè dicitur officium iudicis[e]. Quia iudices qui habent maiorem poteſtatem, & publicarum rerum conceſſam curam Rẽpub. potius quàm ſingulorum ſaluam fore promiſerunt[f]. Et quamuis iura noua ſtatuere, nec cõſtituta immutare poſſint (nam ea ſunt principis[g]) tamen data facultas iis qui huic maiori iuriſdictioni præſunt, procedẽdi ad ea quæ his quæ ſtatuta ſunt ſimilia ſunt, vt & poſſint certa iuriſdictione ſupplere[h]. Ad officiũ itaque pertinebit propone, quoquomodo lites delatas dirimere[i]: Maximè hodiè, cum præſcriptiones formularum actionum, non conſiderentur ex priſca neceſſitate[k]. Quare & quod ſine conteſtatione precedente iudex poteſt, id rectè officium dicetur. Et ita Vlpianus reſpondit[l], *Ius dicentis officium latiſſimum eſt, Nam & poteſt bonorum poſſeſſionem dare* (ſcilicet eam quæ non tribuit ius, non autem eam quæ cognitionem deſiderat: Nam ea eſt iudicis, non officii[m]) *pupillis non habentibus tutores, conſtituere Iudices litigantibus dare.* Dicimus & ex officio iudicis fieri, quæ præter actionis vel obligationis cauſam decernuntur[n]: & quando ex cauſa actio admittitur eius, cui iure non permittitur, & ita ei ſubuenitur ex officio, vt in l. ſi longus, §. 1. de iudic. P. l. cùm filiusfamilias, de reb. cred. in P. l. cum debitoris, l. 7. C. de iudic. cum ſimilib. Dicitur quoque eſſe huius officii, & ex cauſis mixti imperii, ſine conteſtatione decernere per ſubſcriptionem petitionis libelli, parte non audita[o], quod ſit tantùm in his quæ cognitionem cauſæ non deſiderant[p]. Neque enim ſubſcriptio vel reſponſio, mutat cauſæ ſtatum vel poſſeſſionis, etia ſi fiat à principe. Quare nec poteſt hæc poteſtas ſubſcribendi mandari[q]. His adiungere operæpretium cenſeo, quæ pragmatici ſeu practici de iſtis iuriſdictionibus & imperio tradant, & eorum ſectionem qua curiæ & vulgus vtitur. Dicunt itaque iuriſdictionem diuidi in altam ſeu ſupremam, & inferiorem, quam vocant baſſam: alii addũt & mediam. Petrus Iacobi[r], qui altam & baſſam tantùm cõſtituit, altam dicit habere meri imperii cauſas: mediam, mixti. Et meri tradit imperii eſſe, impoſitionem pœnæ mortis naturalis, amiſſionem libertatis: vt damnationem in metallum amiſſionem ciuitatis, deportationem in inſulam[s], mutilationem membri, atrocem verberationem, relegationem, bannitionẽ quam comparat deportationi, crimen falſi. Angelus[u], ad altam iuriſdictionem & merum imperium vult pertinere quoque ſtatuti noui cõdendi facultatem. Ideo, inquit, ſi quis eſt in feudatus de caſtro vel de ciuitate cum iuriſdictione, ſi in feudum ei datum ſit caſtrum vel ciuitas, non poteſt condere ſtatuta: quia appellatione ſimplici iuriſdictionis, non veniunt quæ meri vel mixti imperii ſunt: ſed tantùm quæ ſimplicis iuriſdictionis ſunt. Niſi ei conceſſa ſit pleniſſima iuriſdictio. Nam tunc generalis iuriſdictionis appellatio, & quæ imperii ſunt meri & mixti, cõtinet[x]. Sicuti & verba, omnimoda iuriſdictio[y]. } *auec toute iuriſdiction.* Mixti imperii idem P. Iacobi dicit eſſe, quæſtiones ingenuitatis, ea quæ magis iudicis officio, quam iure actionis expediuntur: compellere aliquem captis pignoribus, ius bannizãdi in nemoribus & hor-

a in l. fin. de off. eius cui mand. eſt iuriſd. P. l. 2. de iuriſd. omn. iudi. P.
b acceſſorũ, de reg. iur.
c l. ſubere, de iuriſd. omn. iudi.
d in l. quod ſi minor §. fin. de minor. 25. an. P. l. quæ bona, §. quidam, de dam. P. l. 2. & tot. tit. de var. & extraord. cog. P.
e Vlp. l. officium alterius, 9. de re. iud. P. Carolus de Grass. l. officio iudicis, 27. num. 1. circa fin. P.
f l. 2. de magiſtrat. conuenien.
g l. neque leges, 9. & ſeq. de legib.
h l. non poſſunt. dar. & l. nam vt ait Pindarus de legib. in P.
i l. quidã existimant. 22. de reb. cred. P.
k l. 2. de form. & impetra. libel. C. de lite. tit. de iudic. d. l. 2. de iuriſd. omn. iudi. P. l. 1. de iuriſd. omn. iud. P.
l l. 2. § in bonorum poſſeſſione, quis ordo. in bono. poſſeſſor. P.
m vt in l. quæro an filiusfam. §. locat. P. l. quæ pro collusione, 51. §. fin. de actio. emp. P.
n glo. in l. 2. de aſſeſſor. C.
o l. nec quicquam, §. vlti. de cert. de off. proc. l. omnia quæcunque de reg. iur. P.
p in l. C. ſi per vim vel alio modo abſens poſſe tuet. it. decet P.
q l. 2. C. de aſſeſſor.
r Petr. Iac. de lib. ſuper ſtatu. d. in ſua iuriſdictione ſua prælu.
s glo. in l. 2. in verſ. pœnæ, vt inſ. priuatio pecuniæ vel alia. &c. C. per libellũ. §. qui vi. verſ. de off. præt. P.
u Angel. ad l. imperium, de iuriſd. omn. iudic. col.
x Bald. in l. ſi aliquã §. cum pleniſſimã, de off. proconſ. P.
y glo. in clem. 2. §. omnimoda, de foro compet.

tis paſcuis,& alis locis.quod & Chaſſaneus probat[a]:Ius pedagii exigendi via publica,ius ponderandi,menſurandi,& frangendi falſas méſuras. omnes cauſas ciuiles ſupra trecentos ſolidos[b]. Addit Chaſſaneus[c] eſſe mixti imperii,cognoſcere per viam ſupplicationis de cauſa de qua alàs non fuit ſupplicatum,idque iuxta ſententiam Bartholi & Iaſo.[d] Item mittere in poſſeſſionem ex ſecundo decreto, expellere reipſa de poſſeſſione, dare bonorum poſſeſſionem quæ tribuit ius, interponere authoritatem alienationibus & tranſactionibus alimentorum, emancipationes, manumiſſiones, cauſa nullitatis, ponere rem in manu curiæ, ne litigantes veniant ad arma, iuxta l. æquiſſimum, de vſufr. At diſſidet Chaſſan. à P. Iacobo in bannitione, quam dicit non eſſe meri imperii, & eos poſſe bannire qui non habent altam iuriſdictionem,vt etiam Iohan. Faber notat[e]. Confiſcationis porrò poteſtas,ex lege diſpoſitione veniens,cuilibet iudici cui res committitur vnde confiſcatio oritur,competit:ſi habeat de iis quę meri imperii ſunt,notionem[f]:vel ſi ex conſequentia pœnæ veniat confiſcatio, vt in deportatione[g]: aliter enim,nemo confiſcat in caſibus à iure non expreſſis, ſine Principis authoritate[h]. Summis verò Magiſtratibus,qui arbitrium & pœnam mortis habẽt,conſiſcare licet[i]. Chaſſaneus[k] in hac confiſcatione,ait Capitaneum Mediolani, qui habet liberum arbitrium in criminibus ordinariis & extraordinariis,facere indiſtinctè confiſcationem omnium bonorum, & facere banna,id eſt, prohibitiones, ſub pœna confiſcationis bonorum & perſonæ, quæ banna non poſſunt fieri niſi ab habentibus pleniſſimam poteſtatem[l]. Et ita etiam fieri à Bailiuis ſeu Seneſcarchis banna. Verùm illud addit,bannum ſiue proclamationem,*à la peine de la hart* id eſt, vt ipſe opinatur, ſub pœna quod quis punietur tanquam reus criminis maieſtatis, quo præcepto inquit & banno, vtuntur tantùm Principes,aut eius vicarii:quos vocat gubernatores prouinciarum,locúmque Regis tenentes,generales, duces in bello, & quandoque Senatus.Ego certè noui,*le art*,aut *la art*,eſſe vinculum faſciculorum Lutetiæ, & inde pœnam hanc,*de l'art*,aut *le hart*,eſſe ſuſpẽſionis, quæ exercetur etiam ab alis quàm principibus,vicariis,præfectis,& Senatu. Melius tamen,eorum dixiſſet propriam comminationem,*à peine de rebellion*, aut *d'eſtre puny comme rebelles*:nam omnes iudices de proditione vel maieſtatis crimine nõ cognoſcunt,quamuis de alis delictis notionem & iudicium habeant.Baſſæ ſeu inferioris iuriſdictionis, Petrus Iacobus[m] notat dici, cauſas quæ ſuperiorum non ſunt,tam ciuiles quàm criminales, quæ competunt quibuſdam Magiſtratibus iure Magiſtratus quem gerunt,& quæ ponuntur in §. nulla, & §. et iudicare,& §. audient,de defenſor. ciuit. in authen. Addit Chaſſaneus[n],torturam pro eruenda veritate teſtium in ciuilibus negotiis, eſſe huius iuriſdictionis:item ſimplicem cognitionem de leuioribus criminibus, incarcerationem cuſtodiæ cauſa,non in pœnam[o],quia tunc carcer is meri imperii eſt, niſi daretur ob modicam coercitionem[p]. Itaque, qui inferiorẽ hanc ſeu baſſam iuriſdictionem habet, reos maiorum criminum carceribus concludere poterit, vt ad ſuos maioréſque iudices reiciat. Refert Iacobus quoque ad iuriſdictionem hanc,poteſtatem excubiarũ,quã dicunt *faire le guet de nuict*.Et ius arma tunc temporis ferendi, eius iuriſdictionis putat, Præfectum vigilum[q],qui hæc agit, qui cùm meri imperii ius non habeat[r],tamen comprehenſos reos noctu remittit ad proprios iudices,alios fuſtibus cædit[s]. Ad inferiorem ſeu baſſam etiam iuriſdictionem pertinet multa, quam dicunt emendam,vſque ad ſeptem, vel ad ſexaginta ſolidos turonenſes, ſoluendos ſecundùm diuerſas locorum conſuetudines pro contumacia, aut rebellione vt dicunt iuſtitiæ,aut pro crimine[t]. Et multæ iſtæ ſeu emendæ, dicuntur eſſe inter emolumenta & fructus iuriſdictionis[u]. Multarum enim ſeuera cõpendia,ærario principis eſſe quærenda reſcriptum eſt,niſi iudex nominatim ea vel curſui publico,vel operibus Reipub. aliiſque neceſſariis cauſis deſtinauerit.

a Chaſſa. ad rubri. *des ſuſtices*, nu. 28. in conſuet Burg.
b vt in §. & iudicare,de defenſo. ciuit. in authen.
c Chaſſ. vbi ſup. verſ. quæ ſunt.
d Bart.& Iaſon d. l. imperium.
e Jo.Faber,in §. cùm autem, quib. mod. ius pat. pot. ſolui.
f l. illicitas,§. qui vniuerſas. de off. pro conſ. P. §. 1. de inceſt. nupt. in auth. I qui contra.C. eo.
g l. deportatorum, C. de pœn. l. 2. §. 1. quibus de legg.
h l. vnic.ne ſine iuſſu prin. licet iudic. confiſ. C. Bald in l. fin. de off. præf.
i Bal. Odofic. Cyn. Azo,in d. l. vnic. ne ſine iuſſu prin. &c
k Chaſſa.ad §. 1. nu. 1. & 2. *des confiſcations* in conſu. Burgund.
l Aug & Bald in d. vnic. ne ſine iuſſu prin.& vide de off. cap. Tholoſ. 75. & l. 2. vt ne prin. ut.& c. C.
m Iacob. vbi ſup. de for. libel. pro iuriſ.
n Chaſſ. in d. rub. *des iuſtic. & droits d'icelles*, verſ. quæ autem ſunt de baſſa.
o qualis carcer, c. quamuis, de pœn. in 6.
p citat Chaſſ. l. 1. C. de ſpectac. quæ tamen parùm ad rem facit.
q de quo in l. 3. §. ſed dum,& l. 4. de off. præf. Vigil.
r l. vnic. C. eod. l. 1. in fin. conf. P.
s Chaſſa in §. 6. & 7. *des iuſtices & droits d'icelles* in conſuet. Burg.
t idem in d. §. 7. nu. 2. ex Bald in l. fin. matrem. & in l. de fruct. & lit. expen.
u Chaſſa. in §. 6. & 7. *des iuſtices & droits d'icelles* in conſuet. Burg.

nauerit[a]. Multam ſecundùm iuriſdictionum gradus, Iudices vel maiorem vel minorem imponunt[b]. Hinc ſunt redemptores multarum, *arrantiers des emmandes*, ad quos multæ impoſitæ tempore conductionis ſuæ, pertinent: ſi ex natura delictorum commiſſorum debeatur multa, ſtatim vbi committũtur. Vocant apud nos alicubi, *le ſang du ſeigneur & l'eſmande*. Quamuis poſt tẽpus lapſum conductionis, qui deliquit multetur, & multatio in tempus conductionis alterius inciderit. Si tamen multa imponatur, quia arbitraria, non ex natura delicti, non habebitur ratio temporis commiſſi delicti, ſed eius in quo condemnatio fit. Et ideò redemptor ſeu conductor emẽdarum qui eſt tempore condemnationis, multam accipiet, non is qui fuit redemptor quo tempore crimen commiſſum eſt[c]. Licet videatur contrarius Guido Papæ[d].

18 Et hæc eadem poſſunt reſolui in redemptoribus cõfiſcationum bonorum. Sed & de furti pœna reſoluunt, vt ſi furtum ſit pro quo pœna mutilationis membrorum vel mortis pœna imponatur ex conſuetudine vel ſtatuto, ea ſit meri imperii: ſi autem caſtigatione ſolùm animaduertatur, inferioris poſſit eſſe iuriſdictionis: quòd meri imperii cauſæ, maximè ex pœna imponẽda cognoſcantur[e]. Sunt ideò pro inſignibus iuriſdictionis quæ cauſas imperii habent meri, furcæ ſuſpenſionis, quia in illis maiorum criminum ſoluuntur pœnæ[f]. Sicuti palus, numellæ, vbi minora càſtigantur, inferioris ſunt ſigna, niſi hæc concurrant contrariæ probationes. Et hæc quidam ita reſoluunt

19 præcipui interpretes. Quibus tamen alii quidam repugnant, & vix conſentiunt in definitione eorum quæ meri, mixti imperii, & iuriſdictionis ſunt: quidve in alta ſeu ſuprema, media, vel inferiori annumerandum ſit iuriſdictione. Mediam quippe iuriſdictionem Longoualluſ[g] dixit, quando iudex, de realibus, perſonalibus, mixtiſque actionibus cognoſcit. Ioann. Gillotus[h], quæ mixti imperii ſunt, ad mediam pertinere iuriſdictionem contendit, & de cauſis mediocribus cognoſcere. Ioannes Brechæus[i], exiſtimat mediam de quibuſcunque criminibus ciuilibúſque negotiis cognoſcere. Maſſuerius autem[k], aliter ſtatuit. Et ita ii, plurélque alii non ſatis conueniunt. Et proinde vt ſubmoueantur omnes ſcrupuli, ſatius erit inſpici cõſuetudines ſingulares locorum antea obſeruatas, quomodo hactenus diſtinxerint, altam, mediam, & quam dicunt baſſam iuriſdictionem, quídue ſingulis permiſerint.

20 Nam conſuetudo dat iuriſdictionem[l], etiam ſi agatur de cauſis meri imperii[m]. Conſuetudo enim obſeruata, legis inſtar eſt[n], lex autem dat & diſtribuit iuriſdictionem[o]. Conſiderabis quoque priuilegium, quod auget etiam iuriſdictionis poteſtatem[p], & minuit[q]. Item & pactum traditionis iuriſdictionis, vel conceſſionis poteſtatis[r]. Sic enim pacta in traditionibus rerum apposita, generaliter ſeruari reſponſum eſt[s]: maximè in regno Galliæ, vbi iuriſdictiones ſunt dominis patrimoniales. Quamobrem Carolus eius nominis rex 5. in ſuis conſtitutionibus, articulo 5. ſtatuit, Baronibus, Comitibus, Epiſcopis, & alijs ordinarijs, iuriſdictiones relinqui intactas, nec auocandos ab eorum foro clientes: præterquam, vt ipſe ait, in caſu reſorti ſeu appellatio-

21 nis, & in iuribus ſuperioritatis, vel ſupremi dominii. Franciſcus quoque primus eius nominis Rex, in edicto declaratorio iuriſdictionis Præſidialium iudicum, eoſdem ordinarios exemit ſeu eorum clientes à ſubſellijs & ditione præſidialis fori, paucis exceptis caſibus, qui enumerantur in conſtitutione prima eius, *Des iuges præſidiaux*, art. 11.12.13. 21.24.30. Veluti dum vult præſidiales cognoſcere ſolùm de cauſis nobilium ciuilibus & criminalibus, de feudis vaſſallorum regiorum, de militaribus bannis & heribannis, de beneficiarijs ſeu feudalibus negotijs, hominis ſeu homagijs, indulgentijs, moratorijs dilationibus, quæ dãtur debitoribus non ſoluendo per anni vel quinquennij ſpatium, & de alijs quæ prioribus conſtitutionibus Senar-

22 chis conceſſa ſolis erant. Adhæc, ſi quid vſucaptum ſeu præſcriptum ſit in iuriſdictione, ſequendum eſt[t]. Vt autem rectè ea quæ pluribus inuoluuntur, facilius

[a] in l. multarum de modo multa. C.
[b] l. fin. C. eod
[c] ita decidit Chaſſan. ad §. 7. in ver. *l'emande*, n. 7. verſ. iuxta tit. *des iuſtices & droits d'icelles*, in contract. Burg. ex Bal. in l. 6. de iuriſd. omn. iudic. de Ananad. in cit. ne prę ja vicinas. Bald. in l. ſi de fruct. & lit. expen. Alexandr. l. diuortio, § ſi vxo. col. pen. & ibi fol. matri P.
[d] Guido Pap. dec. & 185.
[e] l. quod ad ſtatum damnatorum, de pœn. in P.
[f] Baſan. § 2. in 5 col. ne. quid ſit inuerſtir. in vill. Sand Flores in ſubortibus, § de illo, de vſufr.
[g] Longoual. in l. in pecunia, 5. par. de iuriſd. omn. iudic.
[h] Ioan Gillotus, lib. 2. de iurid & impe. Ioan. Brechæus, in commenta *au grãd couſtumier de France*, & in tit. *des deuoirs & moyenne iuſtice*.
[i] Matthæ. tit. de iudicib & cot. iuriſdictione, in tua pra xi
[k] l. 2. de emancip. liber. C. l. vtros ſpectabiles, l. 8. de diuerſ. offic. & apparitor. iudi. lib. 12. C. tit. 60. l. Magiſtratus, ad municipal. P. l. magiſtratus, de iuriſd. omn. iudi. C. Lectamenta omnia, C. de teſtamen. l. 2. de fundi. limitrop. lib. 11. C. l. cum prætor § 1. de iudic. P. l. 3. in fi. de teſtam. § non valent de defenſo. emanc.
[l] ea quæ quæſtus. 9 q. 3. eum cõtingat, de fo. compet. c. deo, de offi. ordina. c. fin de offi. ordi. eccleſi.
[m] §. ex non ſcripto, de iure natur. l. de quibus de legib. P.
[n] l. more, de iuriſd. omn. iudi. P.
[o] vt c. dilecti filij, de fo. compet.
[p] ca de priuile. in 6.
[q] examinat Boer. de cil 217. nu. 4. Bald. in conſ. 419. inſeparagnificus dominus & marchio. volu 5.
[r] l. in traditionibus, de pact. P.
[s] Pet. Iaco. in prax. tit. de conſeſſ. in rem actio. § quæſtio quia, de præſcrip

facilius paucis euoluamus, circa hanc præſcriptionem legitimam, annotabimus res præſcriptas, perſonas præſcribentes, & contra quas præſcribatur, & negotium ſeu id quod faciendum eſt circa hanc præſcriptionẽ. Primum, in rebus contemplari oportet, an ille qui præſcribere vult iuriſdictionem alterius, habeat ſimilem iuriſdictionem. Nam cùm ſint tres ſpecies iuriſdictionis, alta, media, & inferior, quarũ vna altera nõ eſt, præſcriptio vnius non

a Paul. Caſtr. ad l. imperium, num. 3. & ibi Iaſ. Cyn. in l. 1. de emancip. lib. C. Ludo. Roma. conſ. 368.

inducit præſcriptionem alterius[a], quia præſcriptio eſt ſtricti iuris. Sunt regię 23
notionis caſus, qui pertinent tantùm ad Magiſtratus regios, quos præſcribere non poſſunt iuridici domini locorum vllo tempore, de quibus neque etiam reguli, niſi ſpeciali priuilegio notio illis detur iudicare poſſunt. Quorum capita quædam cape, 1. perduellionis crimen, & legis Iul. maieſtatis articul. Secundò, in contemptores regiarum conſtitutionum animaduerſio. 3. Violatum fidei regiæ præſidium, ſeu vt dicunt, *Enfraincte de ſauuegarde.* 4. Notio de nominibus ſeu debitis regis. 5. Vis armata, ſeu commiſſum coactis hominibus, crimen legis Iuliæ de vi publica. 6. Crimen falſificationis vel adulterationis codicillorum regiorum, vel ſigilli regis. 7. Regii Magiſtratus, & apparitorum eorum crimina & violationes dum mandata regia exequuntur. 8. Publicatio facienda commeatus, vel remeatus dati extorn. 9. Tutela Eccleſiarum cathedralium, vel aliarũ quæ fundationis regiæ ſunt. 10. Interdictum vti poſſidetis in Sacerdotiis, aut in profanis per occupationem, vocant *Complainte & maintenue.* 11. Contractus, per quos paciſcentes ſe ſubiecerint regiæ cognitioni. 12. Ius regii morticini, dicunt *Miamorte.* 13. Notio de cæde vel vulnere illato in fraudem iudicii in regijs tribunalibus cœpti. 14. Diſcuſſio regii priuilegii. 15. Crimen raptus, incendii, perturbationis diuini cultus. Vt conſtat de omnibus per conſtitutiones regias Ludouici, & Caroli 5. Vna 8. Idus Maias lata, anno 1372. altera eiuſdem, tit. de regis caſibus. Ius ſuperioritatis iuriſdictionis regis, non poteſt ab inferiori- 24
bus dominis habentibus iuriſdictionem contra Principem præſcribi: quia

b c. cùm non ſecus, & c. cùm ex officij, de priuil. l. comperit, de præſcr. 30. vel 40 an C.

quæ ſunt in ſignum ſubiectionis data, impræſcriptibilia ſunt[b]. Poſſet enim ſi hoc fieret, paulatim collabi imperium, & redderentur ſubditi acephali. Et cùm omnes iuriſdictiones habeant vim à regia permiſſione, tanquam radij à Sole, fieri non poteſt vt remanente iuriſdictione, non agnoſcatur Sol vnde dependet. Quomodo etiam poterit quis dicere, prævalere iuriſ-

c Baldus in auth. quas actiones, C. de ſacroſ. eccleſ. & in proœm. feudo. facit ea. nulla ratione, 96. diſt.

dictiones conceſſas à principe contra authoritatem principis, quum ille quando libuerit poſſit ſupprimere, & ad ſe reuocare, & alias ſinguiares ſtabilire, augere, & minuere pro arbitrio? Et hæc poteſtas annexa regio diademati eſt, & innata ei videtur. Res etiam quæ ſunt iuriſdictionis eccleſiaſti- 25
cæ, omnino, non poſſunt præſcribi quocunque tempore à laicis iudicibus:

d c. cauſam quæ de præſcrip. ap. Greg. c. quamuis ſit graue, de decim.

nec contrà[d]: ad laicum enim ius ſpirituale & eccleſiaſticum non pertinet. Neque prohibere is poteſt iudices eccleſiaſticos in his, quæ iuriſdictionis eorum ſunt, iudicare[e], & de quibus nullo modo cognoſcere laici poſſunt. Et ſicuti, quando in Gallia iudices regii cognoſcunt de criminibus, & cauſis quibuſdam perſonarum eccleſiaſticarum, id non fit ratione præſcriptionis, ſed vel ratione priuilegii, vel ratione criminum, quæ principibus, quibus Deus iuſſit pacem Reipubl. temporalem & armatam, caſtiganda committuntur. Sic & de cauſa poſſeſſionis beneficiorum quæ temporis maximè eſt, & ne ad arma perueniatur, vtq; vim arceat, Tribunal regium cognoſcit. quod & priuilegio Martini Papæ, regibus noſtris conceſſum, nominatim eſt[h]. Conſiderantíque mihi magis res, quàm perſonæ, quemadmodum in 26
criminibus exeutiendis coram iudicibus regis, perſonarum eccleſiaſticarum dicitur, ſi rei delationis armorum, imminutæ humanæ maieſtatis infractionis ſaluægardiæ, Sodomiæ, adulterationis ſigilli regij, fornilegij, & aliorum, quæ indicat Chaſſan. ad rub. *Des iuſtices & droits d'icelles*, in Conſuet. Burg. Non præſcribet etiam iuriſdictionem, qui ex ſua perſona incapax eſt 27

e c. Maſſana, & c. ſacroſancta. de electio ca. benè quidẽ, 96. diſt.

f ca. de fo. compe. c. a. de iudic

g c. contingit, de attribut. c. eccleſia, de cõſtitut. ea. benè quidem, 96. diſt. c. cùm laicis, de reb. eccleſ. non alien.

h Guido Pap. deciſ. 1.

in aliis quàm cauſis iam explicatis ſpiritalibus vel temporalibus: veluti priuatus, qui nullam habet iuriſdictionem, aduerſus habentem non præſcribet. quia ex ſua perſona incapax eſt, vt notat Lucas de Penna [a]. Et ex tali præſcriptione neruus publicæ diſciplinæ rumperetur [b], ideò non admittitur [c]. At qui habet aliquam iuriſdictionem ſeu imperium, poterit aduerſus
28 alium habentem præſcribere [d]. Cum perſonis, iungendus eſt modus præſcribendi, & formula. Nam Petrus Iacobi [e] abſolutè dicit, non poſſe præſcribi iuriſdictionis cauſas, per decem annos: quia dicat iuriſdictionem, non haberet cauſam perpetuam, & ideò non videatur præſcribi longo tempore, vel longiſſimo, nec alio modo quàm vſu cuius initii non extet memoria, exemplo ſeruitutum diſcontinuam cauſam habentium [f]. Et quod dicitur, conſuetudinem dare iuriſdictionem [g]: contendit intelligendum eſſe, de vetuſta conſuetudine ſeu de vetuſtate. Et longum tempus, pro legitimo exponendum [h]. Sic etiam ſentit Paulus Caſtrenſis [i], ea quæ ſunt imperii meri non poſſe præſcribi, niſi tempore cuius non extet initii memoria: puta cognitionem cauſarum criminalium, & non criminalium, ſi multa earum in fiſcum deferatur [k]. Nam per hoc tempus poſſunt non alio præſcribi contra principem, ea quæ ei in ſignum ſpecialis priuilegii relicta ſunt [l]: & contra principem vtrumque, Summum pontificem & Principem, centum annorum ſpatium ſufficit [m], exceptis vt dixi iuribus ſuperioris dominij, & prælationis [n]. Probabiliter tamen reſponderi poſſe ait P. Iacobus, cùm de iuriſdictionis acquiſitione quæritur: ſi homines, vel incolæ alicuius ciuitatis, vniuerſitatis, vel municipij, vel maior eorum pars, adierint litigandi cauſa iudicem alicuius Baronis vel Comitis, in territorio iuriſdictionem exercẽtem, non per errorem. ſed ſcientes nullam eum in illos habere iuriſdictionem, & ita fecerint per decem annos ſine interruptione, vt conſuetudine ea videatur iuriſdictio quæſita. Videntur enim ex conſenſu, ſcientes prorogaſſe iuriſdictionẽ [o]. Contra ſi qui litigauerint corá alieno iudice, qui non habuerint vniuerſitatem: quales ſunt pagi, quibus non ſunt Decuriones ſeu Conſules. Quia illi non poſſunt dare iuriſdictionem, quú neque ſtatutum poſſint
1 condere, aut legem non ſcriptam [p]. Cæterum, ſi duo Barones vel alii qui iuriſdictionem habent, litigent de iuriſdictione poſſeſſorio interdicto retinendæ, ſecundum eum iudicandum eſt pro vindicijs, qui tempore litis conteſtatæ poſſidet, vel quaſi poſſidet, non vi, non clam, non precario [q]. Si autem de proprietate quæratur, pro eo iudicandum qui ab immemorabili temporis initio, ſe poſſediſſe oſtendit. quia iuriſdictio habet interpolatam poſſeſ-
32 ſionem. Quid autem ego in tam difficili quæſtione ſentiam, explico: iuriſdictionem ſicuti ſeruitutes, cum titulo & bona fide poſſe præſcribi, inter præſentes per decem annos: inter abſentes, viginti. Et mihi videtur iure Codicis textus expreſſus, in l. fi. de præſcrip. lon. tempo. [r] per quem vniuerſæ iuris antiqui & PP. controuerſiæ ſopitæ videntur. Si ſine titulo vero, aut ſine eo quod tituli habet vim, quis velit vſurpare ſibi iuriſdictionem, ad immemorabile tempus recurrendum eſt, quod vice tituli eſt [s]. Bona fides eſt fundamentum omnium præſcriptionum [t], vt non vi, non clam, non precario poſſideat [u]. ita enim poſſidere, eſt mala fide poſſidere [x]. Interpretantur autem maximè bonam fidem requiri Doctores, quando de decennii vel viceniii præſcriptione agitur. Non enim deſiderari probationem bonæ fidei putant, eo quod præſumatur, in præſcriptione triginta annorum. vt reſcriptum eſt in dominio ſoli & rerum corporalium vſucapiendo [y]. Qui plura voluerint hac de re expendere, videat Longoualium, in l. imperium, de iuriſd. omn. iudic. in 3. par. Et ſi diſcedere velit cauſam continuam habere contra Pet. Iacob. iuriſdictionem, conſulat Barth. in l. iuſto titulo, §. non mutat, de
ſu ap. Ioan. Fabrum, ad §. retinendæ, de interdic. Albericum, in l. foramen,
33 de ſeruitut. P. Superioribus adnectenda eſt conſideratio qualitatis iuriſdictionis,

a Luc. de pen. in l. viros ſpectabiles, de dinet. t. offi. lib. 12. C.
b ea peruenit, 10. q. 3. c. cum inter, de conſuetud.
c Regulariter olim, c. auditis, de præſcript. P. Iaco. in ſubſ. de confeſſ. in rem act. §. quæritur quæ de præſcrip.
d Hoc iure, § ductus aqua, de aqua quot. & æſt. vel fontium, de ſeruitut.
e d. l. de cimaria. Iuberio, C. cum ſimil. per. l. 2. de dinet. offi. lib. 12. C. in tela nemo. 6. anota, C. de tela.
f Paul. Caſtren. l. imperium nu. 4. de iuriſd. omn. iud.
g vt in fi. apparet. §. ſi quis ſeruitutem, de ſeruit. adquæ per. Paul. vbi aquæ, & l. diligenter, de aquæ quotidiana, C.
h ſemper quærendum, de verbo.
i l. fin. de annis quas actiones, C. de Iacon. ſeccleſ. § quod autem, in vi eccleſ. Rumpitur 10. ſup. præſc. quod in authen. ad audientiam, C. cum nobis, C. ſi diligenter in fine, de præſcr. 40. ann. nemo, 16. q. 3.
k ea quæ cathedram, 35. dict. ea quæ ex fide, et rogamus 1. & cauſſidicus 24. quæ
l 1. & 2. de iudic. P. l. 1. per errorem, de arbitr. om. iudi. P.
m P. Iaco. vbi ſup. & Ioannes in 4. cum ſe exiſtimet, de conſtitut. o Luc. de pen. in l. viros ſpectabiles, de dinerſ. offic. lib. 12. C.
n a. g. § inde ide, de interdict.
x lib. 7. C. tot. 35.
r d. l. hoc iure. §. ductus aquæ, de aqua quot. l.
s cui deſigneris, & c. vſucapio, de præſcrip.
t l. 6. qui diu tempore ſeruitus veniat l.
u gl. in l. clam vſu poſſidere, de acqui. poſſeſſ. Bar. in l. 1. § plane, de aqua quot. & æſtiv. vel ſufficere, in vet. vers.
y Paul. Caſtr. in l. ſeruitutes, in 3. de ſeruitut. P. post Cyn. in l. 2. de ſeruitut. C.
x in l. ſicut, & l. omnes, de præſcrip. 30 vel 40 anno

ctionis, quatenus limitata eſt à principe[a]. Quantitas inſpicienda quoque, de qua iudicare permiſſum eſt, vt in præſidialium iuriſdictione. Et tunc obſeruandum etiam, ſeparatim cenſendas eſſe actionum formas, ne cumulatione augeatur, vel minuatur iuriſdictio[b], habendáque ratio eius quantitatis quæ petitur, non eius quæ debetur[c]. Subinde, & territorium cuíque iudici conceſſum, ſpectandum[d] eſt in æſtimanda iuriſdictione[e], quæ ſuum territorium non excedit inter mutuos[e]. Nec ſecundùm iura ciuilia in alieno territorio ſine iudicis proprii conſenſu, iudex exequi poteſt ſuam ſententiam[f]. Et olim in Gallia eius rei gratia literæ ſeu codicilli à Cancellaria impetrabantur, vt exequi liceret ſententiam in alterius territorio, vocabant literas *pareatis*: idque donec conſtitutione regia permiſſa eſt iudicibus regnis, ſine permiſſione & literis illis, *pareatis*, executio ſententiarum. Sunt enim in Gallia omnes regni iudices, omnéſque illorum curiæ eiuſdem domini & regis. Sunt tamen quædam iuriſdictionis ſpecies, quæ non tam adhærent territorio, quantum perſonis certis in quas exercent poteſtatem[g]. Sicque Epiſcopus, quamuis non habeat territorium temporale, tamen in ſua Diœceſi habet iuriſdictionem[h], vt & Archidiaconus[i]. Quare & habet Epiſcopus in perſonas ſibi ſubditas iuriſdictionem etiam extra ſuam diœceſim[k]. Idipſum dicendum de latrunculatoribus, qui poteſtatem habent à præpoſitis Mareſchalcorum, in latrones, & viarum obſides, & alios ſuæ iuriſdictionis, quæ potius adminiſtrationi quàm territorio adhæret.

a per rationem. l. in agris, de acq. rer. dom. P.

b l. ſi idem eras eodem, l. iudex iurisd. omn. iudi.

c l. cùm quædam puella, 19 § fi. eod.

d l. pupillus §. territoriorum, de ver. ſig. l. fin. de iurisd. omn. iudi P.

e cl. fi. de iurisd. l. fi. de off. præf. vrb. l. 1. & 4. de off. pro conſ. & fin. de conſtitution. 6. l. fin. vlt. & apud quem cogni. in integ. reſtitut. lit. C.

f l. properandum. §. fin autem, de iudic. C. l. à diuo Pio, §. fi. de re iudic.

g l. more, de iuriſd. om. iudi. eodem eo congat. de fo. compet. l. fi. C. vbi & apud quem in integ. reſtit &c.

h c. cùm Epiſcopus, de offic. ordinar. in 6.

i c. adhæc, & ibi Innocen. cum noſtris, de offic. archid.

k clem. vni. de foro compet.

De Iudicibus delegatis in genere. Cap. 22.

Lib 1. P. tit. 21. Lib 3. C tit 4 Lib. 1. Decretal, tit. 29. Lib. 1. Sext. tit. 14. Lib. 1. Clem. tit. 8.

1 *Iudices ordinary, & delegati qui.*
2 *Recuperatores iudices qui dicti, & quare.*
3 *Διαιτηται. item κληρωτοι iudices.*
4 *Delegati iudices à quibus dantur.*
5 *Pudicitiæ proſtratæ proximi ſanguine iudices conſtituti.*
6 *Arbitri ex edicto litigantibus dati.*
7 *Senatus iudices dat.*
8 *Delegari quæ cauſæ poſſint.*
9 *Delegatio omnium cauſarum iure pontificio an fiat.*
10 *Delegare quis poſſit.*
11 *Delegatus quando poſſit ſubdelegare.*
12 *Delegandi formulæ.*
13 *Delegatio cui fieri poſſit.*
14 *Iudex petitus ab vno ex litigantibus an dari debeat.*
15 *Delegationis fines ſeruandi. effectus, & poteſtas.*
16 *Delegatus non exequitur ſententiam manu militari, ſed innocato auxilio ordinarij.*
17 *Commiſſary abuſum quis corrigit.*
18 *Delegati poteſtas vnde metienda eſt, & quibus modis finitur. nu. 19. & ſeq.*
20 *Iuriſdictio quando & quomodo prorogari poſſit à litigantibus.*
21 *Delegationis poteſtas extinguitur morte delegati vel delegantis, quomodo.*
22 *Delegandæ iuriſdictionis cauſæ, & rationes.*
23 *Conſeruatores iudices qui dicantur, eorum poteſtas & qualitates, ſpecies conſeruatorum, pro quibus dentur, poteſtas, à quibus dentur, qui dari poſſunt, fines, & rationes: quando extinguatur poteſtas. & num. 24. 25. 26. 27. 28. 29. & 30.*

RATIONE

1 RATIONE iurisdictionis, rursum iudices dicũtur, vel ordinarii vel delegati. Ordinarii illi dicti, qui consuetá & assidua exercẽt iurisdictionẽ, ab alio iudicis vel magistratus imperio non pendentẽ: qui habent potestatẽ iudicãdi, vel à lege, vel à principe, aut ecclesiastico, vt à summo Pontifice vel temporali, vt rege vel imperatore[a], suo beneficio, nõ alieno[b]. vt delegatus, qui alterius iudicis vices agit, neque quicquam proprii in iurisdictione habet[c]. Expedio primùm delegatos, vt liberiùs illis obiter explicatis, quæ iuris ordinarii sunt persequar.

2 Delegati dici possunt commissarii & recuperatores, quibus negotium aliquod iurisdictionis vel cognoscendũ, vel exequendum cõmittitur. Principio tamen & propriè recuperatores dicti sunt, quibus Prætor mandabat cognitionem interdicti recuperandæ possessionis: a recuperatione faciẽda vel statuenda, recuperatores dicti, per quos res recuperaretur. Hinc & iudicium Prętoris recuperatorium apud Ciceronem in frumentaria. *Venant Syracusas, & te Prætore videlicet æquo iure, Apronii delitias tuas ac vitam tuam iudicio recuperatorio persequantur.* Et rursum alibi[d], hoc iudicium ad possessionis causam retulit. *Non est n*, inquit, *oportet in recuperatorio iudicio eius maleficij de quo inter recuperatores quæritur fieri præiudicium.* Et Plautus[e],

Postquam quidem Prætor recuperatores dedit.

Aditus namq; Prætor iudicem formulam constituebat, additis semper dictionibus, *si, ne, vti, vt.* Vt constat ex titulis interdictorum & iudices dabat. quod quia optimè explicat Budæus ad l. imperium, §. iudicandi quoque necessitas de muneribus & hon. in annotat. posteriorib. in P. non prosequor. Meminit de recuperatorio iudicio & Sueton. his verbis[f]. *Inter hæc, Flauiam Domitillã duci uxorem, Statilij Capellæ equitis Romani Sabraucensis ex Africa delegatam olim, luniæq; conditionis, sed mox ingenuam & ciuem Romanam recuperatorio iudicio pronuntiatam patre asserente, &c.* Dabantur isti iudices post quæstionem propositã prætori, statim & sine dilatione, pro possessione cõtrouersa, vt ex verbis Plinij colligitur, dũ ait. *Nã vt in recuperatoriis iudiciis, sic nos in his comitijs quasi repẽte apprehẽsi syncera iudicia sumus.* Successu tamẽ temporum factum est, vt delegati ab aliis quam a Prætore, & alias ob causas quàm pro interdicto, recuperatores dicerentur. Sicut legitur apud Liuium[h], cùm esset quæstio de præmio coronæ muralis inter Q. Trebellium centurionem quartæ legionis, & Sextam Digitum socium nauale, dictum est, Scipionem dedisse recuperatores, qui cognita causa, testibus auditis iudicarẽt, vter prior oppidũ tráseendisset. Recuperatores quoq, dicti, qui de petitionibus cognoscerent, quibus, quis sibi res postularet[i]. Similes recuperatoribus Athenis fuerũt qui διαιτηταὶ vocabantur, & qui πλειρωταὶ[k]. Dati etiam iudices, delegati interdum dicũtur[l]. Iudices ergo delegati, recuperatores, vel dati: vel dantur à principe, vel ab aliis. Delegantur enim cognitionibus certis negotiorum à principe, vel aliarũ causarum iudices, qui tamẽ ex sua iurisdictione notionem delegati negotij non habent: vel alij qui Magistratum non habent. Sic scribit Iulius Capitolinus[m]. M. Cæsarem in Senatus honorificentiam, multis & Prætorijs, & Cõsularibus, & priuatis decidenda negotia delegasse, quò magis in exercitio iuris eorum crescceret authoritas. Frequẽs delegatorũ à principe in iure fit mẽtio[n]. Fuerũt ex edicto Tyberij iudices dati mulierũ sanguine proximi, pro pudicitia vindicãda prostrata per matronas, quibus nõ esset accusatio publica[o], vt illi de maiorũ more eas coercerẽt[p]: id enim permiserat anteà Romulus[q]. Quod & Gallis lex olim permittebat. Sic enim scribit Iulius Cæsar[r], *viri in uxores, sicut in liberos, vitæ necisq; potestatem habent: & cùm pater familias illustriore loco natus decessit, eius propinqui conueniunt, & de morte si res in suspitionem venit, de uxoribus in seruilem modum quæstionem habent, & si compertum est, ignibus atque omnibus tormentis excruciatam interficiunt.* Authoritate quoque reicripti

[a] c. 3 iudicibus, 3. q. 6. l. & quia, de iurisd. omn. iudi.
[b] l. mote eod. l. 7. §. qui mandatarii. de offic. eius cui mand. est iurisd. l. 2. §. qui mandatã eod.
[c] l. 2. §. qui mandatã eod.
[d] Cic. 2 Rhetor.
[e] Plaut. in Bacchidib.
[f] Sueton. in Vespasia. c. 3.
[g] Plin. iunior. libr. 8 epistol. epist. Maximo suo.
[h] Liu. l. 6 dec. 3
[i] Philip. Beroald. in Suet. de Domitia. c. 8.
[k] Budæ. in Annotatt. ad l. iudicandi, de muner. & honor. P. in l. placet. 2. de pedan. iudicib.
[l] Iul. Capitol. in M. Gall.
[m] l. fin. vbi & apud quem in iure respon. & C. l. 2. C. de secretariis, & de off. & pot. eius qui delegat. sunt in Tyber. in Dio. Hist. in 3
[n] Liu. Cæsar, alibi cõmentar.
[o]
[p]
[q]
[r]

principis, dantur arbitri seu iudices contendentibus, ab aliis Magistratibus, ad quos reſcriptum dirigitur[a]. Vt hodie in Gallia proximis vnà litigantibus, & de controuerſiis negotiatorum ex edicto regio dantur arbitri, qui sanguine proximi sunt, vel alii. Quando autem quis cogatur in arbitros compromittere, tractatum inuenies apud Bartho. in 2. quæſtione, quæſtionum per illum diſputatarum. Dantur & alii arbitri seu iudices, ex officio à Magiſtratibus, qui & ab illis delegati dicuntur[b]. hodie etiam inquit Budæus[c], à collegio eorum qui cancellarius regis interſunt, iudicum fiunt conſtitutiones, & principalibus reſcriptis fiunt. niſi Cancellarius adſit, ad quem tunc ſumma earum rerum defertur cognitio. Vocamus in praxi, *lettres de committimus*. Apud Athenienſes archon, dabat iudices de contractibus[d]. Petebantur & olim apud Romanos à Senatu iudices, maximè ex Domitiani inſtituto[e]. Vidi ego & ſæpe in ſuprema curia Tholoſana, litigantes & contendentes de ſuſpectis iudicibus ordinariis reiici ad forum extraneum, ſine præiudicio tamè ordinariæ iuriſdictionis in aliis: committendo extraneo foro eius rei notiam. Notum eſt etiam præſidiahum conſiliariorum cauſas, ex delegatione conſtitutionis regiæ, in proximam præſidialium ſedem reiici. Extat tit. *de officio eius cui mand. eſt iuriſd. P.* Delegatio materiam habet idoneam de qua fiat & ideò requiritur vt cauſa quæ delegatur, ſit iuriſdictionis eius qui delegat, aliter nihil agitur[f]. Item vt cauſa ſit delegabilis: nam quæ ita adhærent magiſtratui vt propter ea videatur creatus, delegari non poſſunt per eum qui illud habet Magiſtratum[g]: quia ipſe ea per ſeipſum, veluti quòd officii commiſſi ſibi ſint gerere debet: Ad minus ſi media committat, permittente lege, cognitionem audire & ſententiam ferre debet[h]. Electa quippe videtur induſtria & perſona, vt non poſſit alii delegari munus illi conceſſum[i]. Et proinde, quæ dicuntur meri aut mixti imperii, delegari non poſſunt[k]. Et in maioribus negotiis, puta in criminalibus, neque teſtes per delegatum, ſed per ipſum iudicem examinari debent iure ciuili: quamuis in ciuilibus, per delegatos examinentur[l]. Receptum ſingulari iure tamen eſt fauore cauſæ, cauſas quaſdam delegari poſſe maiores, vt in fauorem pupillorum, & in aliis lege expreſſis[m]. Etſi enim tutoris datio, neque imperii neque iuriſdictionis propriè dicatur attamen non alii competit, quàm cui princeps, lex, aut Senatuſconſultum conceſſit nominatim & regulariter mandari non poteſt[n]. Ex cauſa itaque poteſt, vt maiores aliæ quoq; cauſæ, ſi ex neceſſitate Magiſtratû abeſſe expediat: vel ſi alia graui vel maiori cauſa ſit impeditus[p]. Notât at interpretes[q], iure pontificio, cauſas quæ meri imperii dicuntur, poſſe delegari, quas iure ciuili licèt iudicibus valdè occupatis & abſentibus neceſſariò, delegare. Et ita iudex quilibet, poteſt etiam in cauſa capitali eius vnû capitulum, vel totam cauſam delegare, contra auth. apud eloquentiſſimum, de fide inſtrument. C. Et ſequimur ius Pontificium, quod omnia delegare permittat, ſecundùm Ioan. Fabrum, in auth. ad hęc, de iudicib. & Guido Papæ. deciſ. 614. Delegatio fit ab eo qui poteſtatem hanc habet, vt à principe & ab aliis idoneis Magiſtratibus. Qui enim delegare non poteſt, nihil per delegationem concedit[r], iſq; debet eſſe Magiſtratus[s]. Nam delegatus à iudice delegare nó poteſt[t]: quòd nihil proprium habeat[u]. Exceptis quibuſdam, & primùm ſi delegatus ſit ad vniuerſitatem cauſarum, nam is in quibuſdã ſubdelegat[x]: quia & Prætor omnem iuriſdictionem demandare poteſt[y], & ita quoque iudicis dandi conſequenter licentiam[z]. 2. Subdelegat delegatus à Proconſule[a]. Sed & hodiè 3. Senator à Senatu commiſſarius vel delegatus, ſubdelegat executionis realis alibi faciendæ cauſam: dummodo & accedant literæ regiæ ſeu cancellariæ, quibus ſubdelegatus à principe authoritate donatur[b]. 4. Et delegati à Principe ſubdelegare poſſunt[c]. Formulę delegationis vel commiſſionis, notæ ſunt apud pragmaticos ex qualitate mandantium & rerum mandatarium præſcriptæ. Fiebat & apud recuperatores ſponſio in interdicto vndevi, vt

a vel in §. 1. §. ſi quis in appellationes, vel denique de appellat.
b l. 1. C. de pedan. iudicib. à ſanctiſſ. &c. de aliquo diuerſ. iudicio. l. 2 & 3. §. fi. de iurisd. omn. iudic.
c Budæus in d. l. mune rum, §. iudicandi, de muner. & honor. P.
d Iul. Pollux. lib. 8 in magiſtratibus Athenienſium.
e Sueto. in Tranquil. in Domit. c. 8
f l. 1. qui potius in iuriſdictione iudic. dare, poſſ. lib. 3. C. tit. 4.
g l. 1. de pedan. iud. C.
h auth. ad hæc de iudic. C. §. illud, vt def. vel ſinera illo, nó interc. in auth.
i l. inter arbitros, de ſoluto c. fi. § fin. de off. & po teſt. iudic. le
k l. 1. de off. eius cui mand. eſt iurisd. Alexa & Paul. Caſtr. in l. ut peritiam, de iuriſd. omn. iud.
l auth. apud eloquentiſſimum, C. de fide inſtrument. de minute, & plenum, de quæſtio. P.
m l. 2. §. fi. & l. 1. & l. cognitio, ff. pupil. & §. de iurisd. om. iudic. P.
n l. iuſto, § § tutoris datio, de tute. P.
o l. ne mandare, de tutor. & cura. dat. ab ius &c. P.
p l. 1. §. huius rei, de off. eius cui mand. eſt iurisd. P.
q c. ſi pro debilitate, de offi. deleg.
r gloſſa c. quod ſedē apoſtolicā, in verb. committere, & ibi Panor. de offi. ord.
s l. 2 & l. placet, in f. de pedan. iudic. C.
t l. cū qui iudicare, ff. de iuriſdict. iudic.
u ſi de off. eius cui mand. eſt iurisd. P. l. à iudice, de iudic. C. l. more maiorum, de iuriſd. om. iudic. P. c. ſuper quæſtione. fi. § fi. verò. de offi. deleg.
x l. 2 § fi. & l. fi. prætor. de iuriſd. om. iud. P.
y l. 2 in vet. ab eo C. com. & à quo appell.
z Fulget. de iuriſdict. iudic.
a l. 2 & l. imperium, §. fi. eod. P.
b l. legatus, & l. legati, de offi. proconſ. l. cùm prætor. de iudic. P.
c iuxta l. à iudice, in fine, C. de iudic. ſuper quæſtionem, &c. ex literis, de reſcri. & pet. iud. deleg. c. eod. tit. in clem. d. l. à iudice.

de vi, vt ait Cicero pro Cecinna. Cui autem possit delegari, resoluitur: iudicem datum vel delegatum, subditum esse debere iurisdictioni eius qui delegat[a]. Debet enim is esse, cui imperari possit: Et ius dicenti extra territoriũ impunè non paretur[b]. Si tamen exequendum sit iudicium in aliena iurisdictione, iudices requirunt per literas iurisdictionis loci, hoc eatvt in suo territorio exequi, iuxta l. a Diuo Pio, §. 1. de re iudica. Debet & esse is cui delegatur vel datur vt iudex alioquin idoneus[c], & sine suspicione. Et ideò Callistratus iubet obseruari, ne detur is iudex, quẽ alter litigantiũ nominatim dari petit: id enim esse iniqui exẽpli Adrianus rescripsit, nisi hoc, à principe respiciente ad verecundiã petentis iudicis, permittatur. [d] Multò magis nec dari debet is delegatus vel commissarius, qui procurauit sibi delegationem fieri. Qui se enim ingerit suspectus est[e]. Potest tamen absente aduersario iudicem delegatum sibi generaliter petere litigans, sed absens adiungi ei collegam postulare potest, vel datũ ex iusta causa rencere, vt aliũ iudex subsortiatur[f]. Sed & ex pluribus iudicibus oblatis, si alterius maximè nõ interfit, & si suspecti nõ fiant, sibi vnum vel plures quilibet poterit deligere. Commissio tamen citationis faciendæ expeditur ad petitionem actoris, & ad requisitionem partis dari debet, vt ait Aretinus in c. 1. de iudic[h]. Sunt tamen casus, in quibus etiam citatio valet, etiam non petente parte, de quibus vide Chassa. ad §. 6. *des iusticiers*, num. 65. in constit. Burg. Adde & legitimæ ætatis, saltem 20. annorum, esse debere qui delegatur: nisi à Principe minor delegetur, iuxta c. cùm vigesimum, de offi. deleg. Et in summa quæ in persona idonei iudicis requiri dictum est, in delegato requiruntur ferè. Tractat & hæc fusè Hostiensis in Sum. ad tit. de offic. delega. §. cui possit delegare: vbi & in reliquis, plura de hac materia videto. Effectus & finis istius delegationis sunt, idem ac iudicis: vt & ordo quoque & reliqua iudicij seruentur, de quibus in ordine iudiciorum, & possit delegatus condemnare vel exequi eo modo præscripto suę delegationi & mandato, cuius fines diligenter seruare debet[i]. Ideóque necessarium est, vt mandati habeat literas, sine quibus illi nõ creditur[k]. Et ideò fides etiam post sententiam delegati debet fieri de commissione seu de delegatione, vel ea debet inseri ante sententiam, vt probet iuxta l. publicati, C. de testamen. Potest & delegatus iudex eum tueri in possessione, cui virtute suę commissionis adiudicauit possessionem[l]: secùs si cõmissarius sit simplex, non iudex[m]. Potest & iudex delegatus qui condemnauit soluere, condemnato dilationem solutionis causa dare etiam post sententiam. In executione rei iudicatæ per delegatum à Principe, si opus sit manu militari, debet executionem suæ sententiæ committere ordinario iudici, quia non potest manu armata eam exequi[n]: & ea sola executio fit per ordinarium habentem notionem causarum meri imperij[o]. Potest tamen delegatus à Principe, præcipere & cogere ordinarium iudicem, vt auxilium opémque ferat in executione sententiæ, si egeat: vt notat Bartho. in l. à Diuo Pio in prin. de re iudic. facit c. pastoralis, & c. significasti, de offic. ordina. l. fin. C. de iudic. Cæterum si apparitor regius, qui vocatur cõmissarius, vel alius delegatus à Rege vel a Curia abutantur potestate, vel excedãt fines mandati: correctio pertinet ad Regem vel iudicem, ad quem dirigitur causæ cognitio, vel ad curiã delegantem: atti abusus transeat in crimen aut delictũ, ordinarius iudex loci posset eos punire[q]. Iudex nihilominus à summo Pontifice vel à Principe delegatus, maior in ea prouincia illis est, quorum causam susceperit terminandam: quod dignitatem gerat Principis. Ideò & Episcopos, ahásque personas contumaces punire potest, temperatè tamen & secũdùm negotii qualitatem[r]. Officium & potestas in vniuersum delegati, ex clausulis sui mandati colligitur: & si plures delegati sunt, illas clausulas in decernendo obseruare debent: an duobus negotium cõmittitur simul & simpliciter, vnúsve sine alio cognoscere aut iudicare possit: an vero tribus vel pluribus causa com-

[a] l. vn. C. qui pro iurisd. iudi. dare. *Post. glos.* in c. pastoralis, de offi. ordin. glo. in fi. eius qui iudicare, an ver. magistratũ. de iurisd. om. iudi. [b] l. fin. de iurisd. C.

[c] Barbosa § 12. n. 11. de rescrip. Rebuffus ad const. 4. de iudic. C.

[d] l. 2. vers. § 1. ad leg. Corn. de fals. quæ omnia, de procur. C. l. si quem quam, C. de epis. & cler. audi. cler. statut. de lit. cont. C.

[e] can. d. 2. q. 8. si facere. Post, de accusatio. ad peremptorium, de iudic. C. l. si furtiua, §. fulcianus, & ibi Bart. de dam. inf.

[f] l. diligentes, in fi. de iud. C. §. is qui, eod. tit. apud Italos. c. cum dilecta, & ibi inter. de rescrip. Iason in tractatione pl. certum de transact. C. c. cum in tua petitio, de offi. deleg. & ibi glos. & inter. p. Bald. in l. vn. nec licuit vita tud. cauter. appella. c. cum à nobis, de rest. lib. 4. § hi autem, C. de aduoc. l. vn. de mãd. princ. C.

[g] glo. pra. in c. ex parte, de rest. lib.

[h] Mastuer. in praxi, tit. de pœnis, § 30. in capit. item si citatus. Cyn. in authen. qua in prouincia, C. vbi de cri. ag. oportet. facit l. quod principaliter, de offi. præf. v. b. & ibi Bab.

[i] c. fin. de, in c. præterea, c. de causis, 4. § illis, &c. si quando, 8. de offi. ord. de leg. ca. 2. eod. tit. in Sex.

[k] c. cum in nostra, de offi. deleg. Iulius ex tribus, de re iudic. P. Hip. de adult. hic C. l. si filius, de rei vic. fil. ob delictum, 63. dist. cum simul.

mittatur,cum hac clauſula, *quòd ſi omnes intereſſe nequiuerint, duo rem nihilominus exequantur.* De qua clauſula & effectu,vide c.prudentiam, 21.cum ſuis §§. & c.cùm cauſa,22.c.licet,30.c.vno,42.de offic.deleg. Et Hoſtien.in ſumma eius tit.§.quod ſi eius officium,verſ. Spectat ergo ad officium, cum ſequentibus. Adiicitur & interdum clauſula, *appellatione remota*, qua non obſtante tamen,ex iuſta cauſa appellatur[a]. Et ſic per appellationem interpoſitam, delegati poteſtas quieſcit & finem accipit. Vel ſi ſententia exequutioni demandata non ſit,per illam appellationem ſuſpenditur[b], & redit iuriſdictio vel ad delegantem, vel ſubdelegantem, ſi is totam cauſam ſubdelegauerit: quia à commiſſario ad committentem fit appellatio[c]. Si ſubdelegans, idoneus ſit aliter,ad delegantem primum[d]. Quemadmodum cùm Epiſcopi delegatus recuſatur, coram Epiſcopo recuſationis cauſa eſt probanda: quamuis ſi agatur de aliis à Summo pontifice delegatis, vno vel pluribus recuſandis, inſpicienda ſit clauſula mandati, iuxta c.ſi contra vnum,4.de offic.deleg.in Sex.Nam & interdum additur,vt omnes,vel duo,vel vnus,cognoſcere & exequi mandatum Apoſtolicum poſſint, vel aliud quippiam ſimile, quod ſequendum eſt[e]. Item ſi mandatum executionem acceperit, finitur poteſtas[f]: non ſecus quàm, quum certum tempus mandato præfixum eſt cauſæ decidendæ,eo tranſacto,niſi præfixus dies de partium voluntate prorogabitur,mandatum expirat[g]. Sic enim receptum eſt, ſolennitates iuriſdictionis fauorem litigantium inductas,ab eiſdem poſſe remitti ex conſenſu[h]. quare prorogare poſſunt tempus iuriſdictionis, niſi princeps vel qui delegat hoc excipiat[i]. Regulariter enim delegationes & reſcripta, cùm ſint ſtrictæ iuris, non extenduntur,nec à perſona ad perſonam, nec ad alias res quàm quæ reſcripto continentur[k]. Quanquam in ordinaria iuriſdictione, plerunque & maximè ex conſenſu partium, ad iſta fiant iuriſdictionis prorogationes expreſſè vel tacitè, vt videbis tractatum apud Hoſtienſem, in ſumm. titul.de offic. & pot. iudic. deleg. §. quibus modis eius iuriſdictio prorogetur. Et proinde cùm delegatio ſit ſtrictæ iuris, & vix prorogationem perſonarum admittat,extinguitur morte delegati[l],& delegantis[m],re integra, & lite non conteſtata, non aliter[n]. Item ſi delegatus ſemel à ſe iuriſdictionem abdicauerit,nec ex partium conſenſu eam reſumere poterit[o]: minus etiam, ſis qui mandauit reuocet mandatum[p]. Rationes delegatorum præcipuè colligi poſſunt ex neceſſitate iudiciorum:vt citius & facilius lites per plures expediantur,impeditis ordinariis,vt diximus, in aliarum cauſarum expeditionem[q]. Et à natura cauſarum quoque fauor celeritatis deciſionis apparet, vt cùm de poſſeſſione controuerſia eſt, ſopienda prius per recuperatores: ne ad arma perueniatur[r]. & ſciamus quis partes actoris, quis rei ſuſtinere debeat[s]. Ea de cauſa præter ordinem magiſtratuum, dicuntur delegati, qui conſeruatores appellantur à Summo pontifice delegati, vt à manifeſtis iniurijs & offenſis defendere poſſint ſibi commiſſos[t]. Quibus & datur iuriſdictio ad hunc effectum, cum poteſtate caſtigationis faciendæ in contumaces, obſeruata tamen modeſtia & temperamento[u]. Iſtius conſeruatoris poteſtas & qualitates, ponuntur in c.fin. de offic.delegat.in Sex. vbi gloſſæ notant differentias & conuenientias delegatorum aliorum & conſeruatorum. Duplices conſtitui poſſunt eius ſpecies,vna eſt conſeruatorum electorum nominatim & perſonaliter: vt ſi Petrus Abbas Sancti Victoris, conſeruator detur pro conſeruandis priuilegijs Titi, vel pro conſeruando Titio. Altera ſpecies eorum, qui electi nomine dignitatis dicuntur: vt cùm datus eſt Abbas S.Saturnini cõſeruator priuilegiorũ ſcholaſticorum in Academia Tholoſana ſtudẽtium:& Abbates Maſſiliaci & Moiſſaci, cõſeruatores priuilegiorum ſcholaſticorũ ſtudentiũ in vniuerſitate Cadurcenſi. Dantur conſeruatores diuerſorùm negotiorum & perſonarum, & nomen indicat, tantùm conſeruandæ alicuius rei cauſa datos: vt dicimus defenſores locorum & ciuitatum, fermè eadem cum poteſtate dari à principe[x]. Sunt enim a

principe

a c.edoceri, de reſcrip. c.vt debitus honor. de appellatio.
b ca paſtoralis, 28.§. præterea, de offi. deleg.d. c. vt debitus honor, de appellat.
c c. ſuper quæſtionibus, 27.§. porrò, de offic. deleg. c. ſi duo ex tribus, c. ſecundum in ſex.
d c.ſi is cui cauſa, 3. de off.deleg. in ſex.
e c.cùm plures,eod.
f c. in literis, eod. apud Gregor. Iudex poſtea quàm, de iudic P.
g c. paſtoralis, & c. de cauſis, 4. de offic deleg. dicim proferre,de excep arbit.
h c. hæc, de reſtit. ſpolia. l. c. de fer. P. c. ſuis,eod. tit. apud Greg.
i l.2.§.ſed & ſi iudex de iudic.P.
k c.ſignificante.c.ſignificauit. c. Rodulphus. de reſcri. c.cùm olim.& c. P. & G.de offi delcl de qua re, de iudic. P.
l l. inter cauſas,mandati.l. c. vno delegato totum,cui iunge c. quamuis alibi, de offi.deleg.
m c.grauem.eod.
n §.ſumme.& §.ſi verò cauſam,de litigio.in auth. c. reſtaurari,13. de off.deleg.
o c. ſignificantibus, 38.eod.
p l. iudicium ſoluitur, de iudic.P.
q l.1.§. f. de off. eius cui mand. eſt iuriſ. in P.c. ſi prio debitum.de offi.deleg
r l. æquiſſimum, de vſufruct P.
s §. commodum, de interd. cum ſimil.
t c.1.de offi deleg. in ſex.
u c.2.eod.
x toto tit. de defenſo. ciuitat. in C. tit 56. & in auth.

principe introducti conseruatores & defensores singulari iure, vt & iniurias repellant, parentis vicem sibi commissis exhibeant, descriptionibus non patiantur affligi, officialium insolentiæ & iudicum procacitati, salua reuerentia pudoris, occurrant[a]. De defensoribus iam tractationem executi sumus, lib. 18. Syntagm. huius, c. 18. vt opus non sit hic crambem recoquere. De con-
16 seruatore tantùm ago. Limitat autem Summus pontifex, vt plerúmque per rescriptum, potestatem conseruatorum: & generaliter tamen statuit, vt non nisi de manifestis iniurijs & violentus scienter se intromittant[b]. Recipiet tamen super notoria iniuria probationes, si contestatio sit: ne negatione reorum, eludatur eius iurisdictio[c]. Quamuis enim manifesta & notoria non indigeant probatione[d], tamen non omnia omnibus eodem modo manifesta sunt, & ideò egent cognitione[e], potissimùm si negetur: quia negatione res
17 videtur fieri dubia[f]. Ab eo autem solo conseruator datur, qui potestatem habet iurisdictionem constituendi: idcirco conseruator non subdelegat[g], nec alium conseruatorem creat. quanquam alius delegatus à principe, subdelegare possit in totum, & pro parte delegatũ[h]. Quare & plures interdum dantur conseruatores vnius negotij, vel personarum, vt altero deficiente ad alterum veniatur. Citationes nihilominus iure ipso & denunciationes sententiarum, committere possunt: non alia, nisi ex beneficio literarum mandati liceat[i]. Forma enim rescripti, vt dixi in delegatis alius, & in istis est sequenda, quam si excedat, suspensus est ab officio ipso iure[k]: & litigator qui potestate eum excedere procurauerit, ipso iure excommunicatus est, &
18 tenetur satisfacere expensas aduersario hoc modo perperam fatigato[l]. Illi verò idonei dicuntur ad conseruatorum munus tantùm, qui aliqua dignitate fulgent, vt Episcopi, & superiores, Abbates, quíve dignitates aut personatus in cathedralibus vel collegiatis Ecclesijs obtinẽt[m], quamuis alij delegati possint esse & canonici simplices[n]. Nec potest tamen subditus cuiuscunque sit dignitatis, cõseruator deputari superioris[o]: quamuis in alijs causis iudex ei delegatus dari possit. Item nec conseruator conseruatoris esse potest: veluti si datus sit Abbas S. Saturnini conseruator Abbatiæ Moyssacensis: Abbas Moyssacensis, non potest dari conseruator abbatiæ Sancti Satur-
19 nini. etsi in alijs causis delegatis, mutuò delegari iudices possint. Fines & rationes huius conseruationis, nihilominus iudicum aliorum delegatorum propemodum generaliter similes sunt, & conseruatores eodem ordine, iisdémque administris, exequi sententias possunt, & eadem statuere circa munera, expensas, assessores, notarios, testes[q]. Possúntque in auxilium si egeant aduocare manum armatam, & brachium seu potestatẽ iudicis secularis[r]. Verum illud obseruandum est conseruatorum delegationũ extingui cum potestate, per obitum concedentis[s]. Quod intelligo, quando personæ certæ & non dignitati conseruatoris ius datum est. Nam si priuilegium sit personarum vniuersalium, vt scholasticorum, qui quádiu vniuersitas, & studia scholæ permanent, superesse creduntur. Item si Abbati talis vel talis abbatiæ conferatur munus, hoc munus conseruatoris tandiu perpetuum erit, quamdiu extrema dignitatis & subiectorum existent. cùm beneficium principis perpetuum ex concessione cẽseatur, & perseueret etiam post mortem eius[t]: nisi a successore reuocetur, vel alio modo qui habent priuilegiũ illud amittant. Ita delegatio facta, transit ad successorem in dignitate[u].

[a] l. 4 de defensor. ciuit. C.
[b] c. j. & c fin. §. vt autem de offic. deleg. in sex.
[c] c bonæ de electio. arg. l. si quis ex milena, de iudicis. c. fin. c. literis de testib. d c ex parte, & c. cum olim de verb. sig. c fin de cohabit. cler. & mulier. e manifesta 2. q. 1. ca de manifestis. 24. q. 3. ca dilectum. f l. 3. quia ad lib. prud. non licet. C. c fin § vices. de offic. deleg. in 6.
[g] c fin. & c pastoralis, eod. apud Gregor.
[h] d. c. fin. §. vices quoque.
[i] d. c fin. §. vt autem conseruatores. eo. in 6.
[k] d. c. fin. §. pars verò.
[l] d. c. fin. vbi excipiuntur reges & regnum, & c. per hæc aliqui, de priuileg. in sex. hinc c. accedens, 2. vt lite non cont.
[m] d. c fin de princip. [n] c. statutum de rescript.
[o] d. c fin. de offic. deleg. in sex.
[p] d. c fin. de offic. deleg. in sex.
[q] d. c fin §. officium autem, & c. statutum, de rescript. [r] c. 2. & c quoniam, de offi. ordina.
[s] d. c. fin §. officium, & c cùm plures. & c. si lapet gratia, de offic. deleg. in sex.
[t] ca 1. 2. 3. 4. q. 2. c. decet & c priuilegiatus, de reg. iur. in sex.
[u] c. quoniam abbas, 14 de offic. del. g. apud Greg. l. 1. tit. vltimo iudice, de iudic. §. & hoc autem, vt nullus iudex. habe. lo. contra. in auth.

De Iudicibus qui ex numero Equitum Romæ eligebantur. Cap. 23.

1 *Iudicium decuriæ.*

2 *Equites iudices, & eorum decuriæ. & nu.* 3.
4 *Album iudicum quid.*
5 *Iudices ex equitibus per vices decuriarum iudicabant.*
6 *Sortitio iudicum, & per quem fiebat, & quomodo. nu.* 7.

ANTE Auguſtum erant decuriæ iudicum, habentes 1
inſignia in ferreo annulo, iique non equites ſed iudices vocabantur. Equitum enim nomen ſubſiſtebat in 2
turmis pulicorum equorum. Sed poſteà iudices dicti equites & equites iudicũ ſeminariũ. Equitũ non niſi quatuor primùm decuriæ fuêre, illæq; poſteà diſtributæ Tribunorum æris, ſelectorum & iudicum: fuerunt & nongenti ſelecti ad cuſtodienda comitiorum ſcita in comitiis, vt omnia recenſet Plinius[a]. Dio Caſſius, idipſum propemodum refert[b], addítque anteà in iure dicendo plebeios quoque affuiſſe. priſcis námque temporibus, ex lege Romuli populus tantùm diuiſus fuit in Senatores & plebem: poſteà verò, diuiſi patritii & equites à plebe[d]. Denceps & Iulius Cęſar, iudicia ad duo genera iudicum redegit, equeſtris ordinis, & Senatorii. Tribunos verò ærarios, quorũ erat tertium genus, ſuſtulit[e]. Auguſtus 3
primas tres tantùm horum iudicum decurias, vnã auxit ex inferiore cenſu, quam ducennariorum dixit à cenſu quæ iudicaret de leuioribus ſummis[f]. Si quidem à virtute primùm, poſteà ex cenſu petiti ſunt. Fuit & aliquando tempus quo Sylla ab equitibus iudicia tranſtulit. Vt & quando C. Grachus frater Tyberii Grachi Tribunis plebis, à Senatu trãſtulit in equites. M. tamen Liuius Druſus Tribunus plebis, etiam eam poteſtatem, quam naſti equites erant Gracchanis legibus, reſtituere Senatui voluit. Tandem autem & Cotta, inter vtrúmque ordinem, iudicandi munus partitus eſt. Scribit & Aurelius Caſſiodorus in chronico, & Iulius obſequens, à Seruilio Cepione Conſule, anno ab vrbe condita 647. iudicia equitibus & Senatoribus communicata. Omnium porrò iſtorum iudicum nomina, per decurias ſcripta- 4
rant in loco qui album ducebatur, Græcis λεύκωμα, noſtris matricula. Erat enim λελευκωμένον γραμματεῖον. id eſt, tabula dealbata. Lampridius in Alexãdro, vocat pictatium, illam tabellam dealbatam, vbi iudicum nomina ſcribebãtur. Et Suidas quoque tradit fuiſſe parietẽ dealbatã, vbi edicta publica deſcribẽ tur, verba cuius ſunt, λεύκωμα τοῖχός ἐστιν ἀλειπτρισθεὶς γύψῳ πρὸς γραφὴν πολιτικῶν πραγμάτων ἁρμόττων ἐπιτήδειος, id eſt, *Album, eſt paries gypſo illitus ad negotiorum politicorum deſcriptionem aptus.* Suidæ ſe opponit Alciatus, 1. prætermiſſorum, de pariete negans album dici. Cum Suida autẽ, id aſſerit Turnebus in præfatione ad Plinium. Ego & de pariete & de tabella album dictũ arbitror, ſicuti & de charta. Quod & indicat Vlpianus[h], *Si quis*, inquit, *id quod iuriſdictionis perpetuæ cauſſa, non quidem prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit, datur in eum quingentorum aureorum iudicium.* Meminerunt & iura de albo iudicum, vtq; qui ordine prior in eo ſcribitur, prior dicat ſententiam[i]. Ex hoc albo equitum iudices capiebantur, Prætoriſque imperio tenebantur iudicare illi qui de decuria, quæ iudicandi vices habebat, erant: Nam non omnes decuriæ continuò in officio iudicandi erant, ſed vacationem iudicandi in orbem habebant, Auguſti inſtituto[k]. Neque etiã in ea decuria 6
cuius vices iudicandi erant, omnes iudicio vocabãt, ſed ex ea certus numerus aſſumebatur ſortibus ex vrna ductis, cùm res aliqua nata iudicii poſcebat. Sortiendíque iudices poteſtas erat, qui ob id dictus iudex quæſtionis in criminalibus. Prætor vrbanus præerat iudicijs capitalibus; quemadmodum & in Galliarum parlamentis vnus ex præſidibus præeſt Tholo capitali, vocat *la Tournelle*, non tamen is qui ſortiebatur iuriſdictionem, vt colligere poſſumus ex oratione Ciceronis pro Murena. Vocabatur & hic Prætor etiã Quæſitor,

a Plin. lib. 33. c. 1.
b Dio. Caſſ. lib. 43. hiſtor.
c l. plebs, de verborũ ſig.
d § plebiſcitum, de iure natu.
e Suet. in Iulio, c. 41.
f idẽ in Auguſto, c. 32.
g Vell. Paterc. l. lib. poſter. hiſtor. Roma. meminit, & Cic. 2. in Verrem.
h l. ſi quis id quod, l. 7. de iurisd. omn. iud. P. firmat id gl. in § pœnales, de actio. gl. in ele. dudum, de iudic.
i l. 1. de albo ſcribend. lib. 50. Pand.
k Sueton. in Auguſto, c. 32.

ſitor,à quæſtione,id eſt,cauſa & publico iudicio,in quo inquirendum & iudicandum de crimine.Hic vrnam mouebat,Iudices dabat, & iudicio præerat.Vt ſub perſona Minois explicat Virgilius[a],

Nec verò hæ ſine ſorte datæ,ſine iudice ſedes.
Quæſitor Minos vrnam mouet ille ſilentum
Conſiliúmque vocat,vitas q́; & crimina diſcit. &c.

Vocatur & Iudex quæſtionis in iure[b].Et apud Ciceronem[c],*Iudex ſedebat,Prætor quærebat.* Et Iuuenalis[d],

—improba quamuis,
Gratia fallacis Prætoris vicerit vrnam.

Et ab ea antiqua ſortiendi Iudices conſuetudine, iuriſdictioni adhæſit nomen reſorti: & reſortum dictum, territorium quod curiæ alicuius notioni
7 attribuitur.Porrò ex illo ſeminario Iudicum, vel decuria equitum, ad iudicium publicum eligebantur 75.per tabellas in vrnam coniectas, quibus ſingulis ſingula iudicum omnium nomina continebantur,75.autem ſorte prius exeuntes retinebantur[e]. Quòd ſi ex illis 75. quidam eſſent reiecti, vel vt ſuſpecti recuſati ab accuſatore vel reo:tunc iterum pilæ ſeu tabellæ, in quibus aliorum iudicum nomina ſcripta erant, in vrnam coniiciebantur. Et fiebat alia ſubſortitio in locum reiectorum[f]. Et hoc fiebat, cùm decuriæ Iudicum ordinatæ fuerunt: nam anteà alia methodus iudicandi de criminibus. Et Duumviri etiam aliquando perduellionis à Tullio Rege facti, in cauſa Horatii,a quibus & ad populum fuit prouocatio[g]. Creati & poſtmodum Conſulatu Ciceronis,à Prætore non à populo, vt is qui Saturninum Tribunum pleb.ſua manu occiderat,damnaretur[h].

a Virg 6. Æneid.
b In l.1. ad leg. Cor. de ſicar.
c Cic.pro Rabirio.
d Iuuenal.
e Cic.Orat.in Piſon
f Aſcon. Pedia in Diuinat.Cicero.
g Liu in 1.
h Cic.pro Rabirio.

De Centumuiris Iudicibus. Cap. 24.

1 *Centumuiri Iudices vnde dicti,& ex quibus ſumpti.Et num.2.*
3 *Centumuiri,de quibus iudicarent.Eorum quatuor Claſſes.num.4.*
5 *Centumuiri quis in iudicium cogeret.*
6 *Centumuiri talis iudicij imago in Germania.*
7 *Ad haſtam cur Iudices Centumuiri cogerentur.Haſtæ ſymbolum.num.8.*
9 *Subhaſtationes quare dictæ venditiones publicæ.*
10 *Baculus in iudicio,quod habet ſymbolum.*
11 *Equitum ordo,ſeminarium Senatus.*

1 EX equitum etiam ordine eligebantur Centumuiri Iudices, qui in proprium transferebantur album. Primùm quia centum delecti erant,Centumuiri dicti: ſed poſteà ſederunt cẽtum & octoginta Iudices, qui diuiſi in quatuor partes & claſſes. Sic monet Plinius Iunior[i]: *Accia*, inquit, *Variola, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebant Iudices centum & octoginta, tot enim conſilijs quatuor conſcribuntur: ingens vtrinque aduocatorum & numeroſa ſubſellia,præſtantium corona.*&c. Antequam tamen equites in ordinem certum fuiſſent redacti,Centumuiri erant,& aliundè deligebantur. Nam vt ait Feſtus, ex 35. Tribubus vel Curiis Romæ exiſtentibus,terni ex ſingulis electi ſunt ad iudicandum, & centum & quinque viri conſtituti, qui facilioni appellatione dicti
2 Centumuiri. Lapſus in hac ſignificatione Accurſius, dum ratus eſt[k], Centumuiros Senatores eſſe: & centumuirale iudicium, dici placitum Senatus.

i Plin Iunior, lib. 6. Epiſtol. epi. penul.
k Accur in l.fide ge-tit hæred.C.

cò quòd Senatus ad conſultationem Conſulum circa petitionem hęredita-
a Item veniant,21 § præter hæc, & 3. aſt Senatus,eod.ff. tis[a], de qua Centumuirale iudicium cognoſcebat, Nam aliud eſt legem dare petitioni hæreditatis, aliud ſecundùm legem cognoſcere. Senatus quippe & nunc princeps leges imponunt inferioribus iudicibus de cauſis quas ipſi non iudicant, ſed iudicandas inferioribus relinquunt. Neque Senatus inter pellabatur pro iudicijs, quæ ad Cẽtumuiros deferebantur. Iudicabant quip-
d Sin. Valerij Max extant exempla, lib. 7 c.7 & apud Plin. Iun libr.6.epi. pan. epiſt.1.cetra Hiſpan. & l. qui repudiantes,47.de mollit.reſt. ff. pe de hæreditate, & de teſtamẽtorum quæſtionibus[b], de cauſis vſucapionũ, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, nexorum, mãcipiorum, parietum, fluminum, ſtillicidiorum, vt ait Cicero, 1. de Oratore. Ex quibus centumuirale iudicium fieri dicebatur. Conuenichant verò iſti Centumuri, 4
ri in quandam baſilicam dictam Iuliã, vbi diuidebantur in quatuor Tholos ſeu quatuor tribunalia ſeu claſſes, quas vocant curiæ Gallicę, *chambres*. Quod
c Quintil.lib.12.inſt. orat.c.5. liquet ex Quintiliano, dum loquitur de Trachalo oratore his verbis[c]. *Cene cùm is in baſilica Iulia diceret primo tribunali, quatuor autem iudicia vt moris eſt agerẽtur, atque omnia clamoribus fremerent, & auditum eum & intellectum, & quod agentibus cæteris contumelioſum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus meminì.* Me-
d Plin.Iunior,lib. 1. epiſt.Maximo ſcribens. minit & de baſilica quoque qualitate cauſarum centumuiralium, & de adnocatis earum. Plinius Iunior[d], etiam ſic ait. *Diſtinguor*, inquit, *cẽtumuralibus cauſis, quæ me exercent magis quàm delectant, ſunt enim plerasq; parũ & exiles: raro inciditur vel qualitate perſonarum, vel negoty magnitudine inſignis. Ad hoc perpauci, cum quibus ſuuat dicere cæteri audaces, atque etiam magna ex parte adoleſcentuli obſcuri ad declamandum huc expreſſe tranſeunt, tam irreuerenter & temerè, vt mihi Attilius noſter rectè dixiſſe videatur, ſic in foro pueros à centũuiralibus cauſis auſpicari, vt ab Homero in ſcholis.* Centũuiri iure haſtę pręerãt, vt legit apud Põponium Budęus, in L.1.ad 5
§. deinde cũ eſſet neceſſarius, de orig.iur. in P. Vbi tamẽ Zazius legit, pro Cẽtumuiris Decemuiros. Et Budęus etiam putat, Decemuiros illos ex Cẽtemuiris fuiſſe, quiue cùm opus eſſet Centumuiros cogerent ad haſtam, id eſt,
e Suet.in Aug.c.36. cogerent in locum vbi haſta fixa conuenire ſolerẽt. Suffragatur Suetonius, dum ait authorem fuiſſe Auguſtum, vt centumuiralem haſtam, quam quæ-
f Quintil lib 5. c. 2. Iuſtin.Oratio. ſtura funẽti conſueuerant cogere, Decemuiri cogerent. Et Quintilianus, 6
dum agit de præiudicijs[f], monet centumuirales partes in duas haſtas diuiſas fuiſſe. Vuolphangus Lazius lib. 3. Reip. Romanorum, c. 10. refert, huius centumuiralis iudicij imaginem in Germania remanſiſſe, vbi iudicia celebrata ex multis colonibus complentur, quibus Soultetus, veluti apud Romanos vir quæſtorius cum haſtula præſidet: quæ & in Auſtriacis regionibus conſuetudò perſeuerat, vbi ruſtici paſſim aliquo numero à iudice pronunciali quem vocant *Pannichter*, congregantur, cùm de aliquo iudicium eſt ha-
g in conſtit. Carol.5. de cauſis capitalib. & publico iudicio.an.82. bendum. Extat Caroli 5. imperatoris[g], ex germanico ſermone tranſlata, qua mores adhuc exſtare hos conſtat. *Die dicta adueniente pulſata campana, iudicium publicum ex more aperiatur, ſęque iudices ad locum iudicij ſolitum & conſuetum conferant. Index quoque ſeu Prætor, ſcabinos ac reliquos iudices conſedere iubeat ipſeque conſedeat, accepto in manibus ſuis bacillo, ſeu nudo ſeu educto vel euaginato gladio iuxta regionis cuiuſlibet vſum & conſuetudinem, eáque decenter conſeſſione ſic vſque ad finem cauſæ perſeueret atque commoretur.* Et rurſùm eadem conſtitutione ſtatutum[h]. h art.96.
Quando reus per diffinitiuam pœnæ addicitur, declaratúrque: Index loco ſolito bacillum ſuum frangat, reúmque lictori commendet, mandétque medio ſuo iuramento ſententiam latam fideliter exequi, atque tunc ex iudicio ſurgat iudex, &c. Cæterùm remanet in- 7
quirendum, cur ad haſtam iudices cogerentur, vel ad bacillum. quod nemo hactenus quod ſciam, docuit: cúrve haſta figeretur. Exiſtimo autem, haſtam ſymbolum eſſe memoriæ & præſentię Dei, & regiæ poteſtatis. Siquidem, vt
i Iuſtin.ex Trogo, lib. 43. ait Iuſtinus ex Trogo[i], per ea tempora quibus Romulus exorſus eſt imperiũ, reges haſtas pro diademate habebant. quas Græci σκῆπτρα dixerũt: nãm & ab origine rerum, pro dijs immortalibus priſci haſtas coluerunt. Ob cuius religionis memoriam, haſtæ ſimulachris addebantur. Accedit, quòd Romani,

Quiri-

Quirites dicti ſunt,à Quirino Romulo,qui ita dictus erat ab haſta quam Reges ferebant, potiſſimùm Sabini, Curetes ab haſta dicti, quæ illis curis dicitur,vt ait Feſtus & Ouidius[a]. a Ouid.Fasto.2.

Siue quod haſta Quiris priſcis eſt dicta Sabinis.
Bellicus à telo venit in aſtra Deus.
Siue ſuo regi nomen poſuere Quirites.
Seu quia Romanis imperat ille cures.

Erant in ſacrario, in regia,ſacræ haſtæ, quas per ſe motas,malum omen Romanis portendere exiſtimatum eſt: & ideò placãdi numinis cauſa hitatum[b]. putabant enim per haſtas, Romanos indicari. Sicq; Romulum primum dictum, & ab eo Romanos Quirites, teſtantur Liuius[c], Florus[d],& alii. Quare & iudicium ſub haſta, veluti populare Romanorum & vulgi dicebatur: & ordinarium,propriumq; & municipale Romanorum erat tribunal. Et inſignia haſtæ,populum,iudicii rerum quotidianarum, & cauſarum vulgarium, admonebant. Hinc quoque factum eſt, vt cùm publica venditio, ad quam qui uoluiſſet ex populo admitti poſſet, exercenda auctionibus & licitationibus eſſet,ſub haſta fieret.vt apparet ex tit. *De fide inſtrum. & iure haſtæ fiſcalis*.Inde haſtæ,& ſubhaſtationes,pro licitationibus & proclamationibus ſeu proſcriptionibus rerum venalium. Et ſolennis venditio fieri dicitur,habitis haſtis[f].Dicimus & ſolennitates haſtarum, *Les inquants ſolennels*[g]. Sic Sueto- nius ſcribit[h]:*Bello ciuili*,inquit,*ſuper alias donationes* (quas ſcilicet Iulius Cæſar fecerat Seruiliæ matri M.Bruti, qua abutebatur) *ampliſſima prædia ex auctionibus haſtæ minimo addixit*. Si bacillum verò ab haſta diſtinguas, forſan non incongruum erit ad caduceum Mercurii referre, qui pacis habebat ſymbolũ, vt haſta belli[i].Et tempora pacis,legibus:& belli,armis regenda ſint[k].Sed hactenus de equitibus.tranſeamus ad Senatum,tanquam ex ſeminario ad ſata Nam gradus ad Senatorium ordinem erat equeſtris ordo.Et ita Perſeus Rex Macedonię apud Liuium[l],appellat ſeminarium Senatus,& principes iuuentutis equites.

b Gell.lib.4.c.6. Liu lib.40.
c Liuius in 1.
d Flor. in Epito. lib. 1 c.1.
e lib.11.C.tit.3.
f l.1 & 4 de fid.inſtr. lib.10.C.
g l.ſi aduer.fiſc lib. 2.C.tit 37.
h Suetonius in Iulio Cæſa.c.50.
i vt notat Gell.lib. 10.c.27.
k 4 inſt. proœm. Inſtit.tit.ciuil.
l Liuius,lib.42.

De Senatoribus Romanorum, & Senatu. Cap. 25.

1 *Senatores vnde appellati.Senatus à quo introductus,auctus num.*2.
5 *Senatuſconſulta quo numero Senatorum rata fierent.*
4 *Senatores qui dicti.*
5 *Senatus vnus Romæ tantùm.*
6 *Senatum qui cogerent.*
7 *Queſtor candidatus principis.*
8 *Senatores à quibus lecti. ex quibus,& ætas eorum.num.*9.& 12.
10 *Cenſus ſenatorius quantus,& Senatores ex cenſu electi.num.*11.
11 *Senatores lecti ex alys Magiſtratibus.*
13 *Senatoribus tria iuſſa.*
14 *Senatores abire Italia non poterant.*
15 *Senatus quoties, & quando haberetur.& in quo loco.nu.*16.
17 *Togam Senatores deferre ſemper & iudices iuſſit Adrianus,*
18 *Præfecti prætorio dignitate Senatoria donati.*
19 *Senatus tria fuerunt Senatuſconſulta decreta iudicia.*
20 *Senatus primi,antiqua quæ poteſtas,& quòd de iudicijs non cognoſcebat.*
21 *Senatus Romani priſci,tituli honoris.poteſtas eximia.num.*22.& *ſeq.*
23 *Religionis contentiones à Senatu pacata.*

24 *Senatuſ-*

24 *Senatusconsulta quomodo fierent. Duo vno die non fiebant.*
25 *Senatus referentibus Consulibus tantùm statuebat.*
26 *Senatus non erat adstrictus legibus. & nu.* 31.
27 *Senatusconsulta per discessionem, & per sententias fiebant.*
28 *Senatusconsultum tantùm quomodo fieret.*
29 *Senatusconsulta facta euulganda deferebantur ad ædiles, vbi, & per quos.*
30 *Senatus authoritas quando iudicijs decernendis priuatorum applicata. Ad eum appellatio. eod.*
32 *Senatus quomodo ius, non legem facere posse dicitur.*
33 *Senatus Principis ex Senatu magno.*
34 *Senator vrbis Romæ quis hodiè, & eius iurisdictio.*

ENATORES & Senatus, à senectute dici, nemo est qui 1
ignoret. Romulus quippe Rex primus Romanorum, suffragijs curiarum & tribuum ex iisdem centum delegit ab ætate dictos senes & patres: ex quibus nati Patritij dicti, vt docent historiæ Romanæ enarratores[a]. Solétque & dici Senes, qui consilio, ratione & sententia pollent. Vnde & apud Lacedæmones hac appellatione, constituta γερουσία, Senum consilium[b]. Addidit Tarquinius Priscus huic collegio alios centum, & ideò priores patres, 2
isti conscripti dicti fuerunt[c]. Vt & ii qui postèa Censorum vel Cõsulum decreto allecti fuerunt, vt ait Festus, & Feneſtella, c. 1. de Magistrat. Creuit enim istius ordinis Senatorũ numerus. Fuitque tempore Machabęorum, trecentorum[d]. Refert & Appian. Alexand. e tempore Triumuiratus Lepidi & Cæsaris fuisse proscriptos Senatorũ ordinis trecẽtos: Equestris verò, ad duo millia. Excreuit & mirum in modum dehinc numerus, vt vulgus eos vocaret abortiuos Senatores: donec Octauius iussit per binas lectiones restitui Senatum suo pristino splendori, & numerum circunciditf. Constat & antèa 3
supra modum auctum numerum, ex eo, quòd vt Senatusconsulta rata essent, ea oportuisset fieri 400. Senatoribus præsentibus: donec etiam cùm postèa Octauianus videret non tot frequentes conuenire, minori numero rata fieri voluerit[g]. Et aliquando non prohibita fieri, si saltem centum adessent[h]. Ex 4
quibus monemur, non omnes qui sententiam dicere possent in Senatu, dici Senatores, nisi lecti & in illum essent ordinem cooptati. Si quidem & qui honoribus functi erant & Magistratibus, in Senatum venire poterant, & dicebant quidem sententiam, sed non erant Senatores. Innuit id Liuius, dum ait[i], *Consules ediderunt quoties Senatum vocassent, vti Senatores, quibúsque in Senatu dicere sententiam liceret, ad portam Carpenam conuenirent.* Et iterum[k], *P. Cornelius Consul edixit, qui Senatores essent, quibúsque in Senatu sententiam dicere liceret, ne quis eorum ab vrbe abiret.* In quo lapsus videtur Paulus Iurisconsultus dicens[l]: *Senatores autem accipiendum est eos esse, qui à Patritijs & Consularibus vsque ad omnes illustres viros descendunt: quia & ij soli sententiam dicere possunt.* Nisi intelligamus Paulum latius Senatorum nomen accepisse, pro iis qui sententiam dicunt, & ita Senatores extraordinarij sunt: aliter verò aberrat toto cœlo Paulus: maximè cùm eius temporibus iam inualuisset mos, vt nec ex Patritijs Senator legeretur, sed potius ex censu, vt & eques[m]. Ait & Cicero[n], Pontifices, Augures, & alios quouis Sacerdotio præditos ciues, nisi qui habuissent Magistratum, aut à Censoribus lecti essent, non venisse in Senatum. Vnus fuit 5
Senatus Romæ tãtùm, nisi velimus inter Senatus numerari Senaculum mulierum matronarum, quod permisit Heliogabalus in colle Quirinali à mulieribus haberi, vbi statuebant mulieres conuentu solenni: quæ, quo vestitu insederent, quæ cui cederent, quæ pilento, quæ equo sagmario, quæ asino, veherentur, quæ carpento mulari, quæ boum, quæ sella, eáque vel pellicea vel ossea,

a Liu. in 1. Dionys. Halic. in 2. Plutarc. in Romu. Sallust. in Coniurat. Catilin.
b Plut. in vit. Lycurg.
c Idem. in Romulo & problem. 59.
d 2. Machab. 8.
e Appian. lib. 4. Bellocinil.
f Sueto Transq. in Octauio c. 35.
g Dio Cass. lib. 54. histo.
h Liu. lib. 9. de bello Macedonico, dum de Bachanal. agit.
i Liuius, lib 33.
k Liu. lib 56.
l Paul. l. fin. de Senator.
m Plin. lib 33. c. 1. Sueto. in Augusto.
n Cic. 6. ad Atticum.

vel oſſea, vel argentea, & quæ aurum & gemmas in calciamentis haberent, & alia de ſimilibus rebus ridicula faciebant Senatuſconſulta. & proinde Se-
6 naculum illud ſublatum eſt[a], nec dignum eſt vt de eo plura dicamus. Sena- a Lamprid. in Helio gabal.
tus habebatur & cogebatur, vt ex Varrone notat Gellius[b], apud maiores Ro b Gell. lib. 14. c. 7.
manos, per Dictatorem, Conſules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum vrbi, neque aliis præter illis quibus conceſſum ius fuit faciendi Senatuſconſulta. Alii tamen in faciendis Senatuſconſultis vt dixi, ſententiam dicebant, vel ſaltem intererant. Nec omnes qui intererant ſententiam dicebant. Nam & ex more antiquo, liberis Senatorum curiam ingredi, & latum clauum ferre permiſſum fuit, vt celerius Reipub. adminiſtrandæ aſſuefcerent, ſed non vt ſententiam dicerent. Et hodiè in Gallia Epiſcopi in orcheſtra intereſſe poſſunt inter Senatores Parlamentorum, ſed non omnes ſententiam dicunt, niſi qui Patritu regni ſeu pares Franciæ ſunt, aut ſi dignitatem hanc conſequuti ſunt à principe. Qualem Pariſius habet Antiſtes ſeu Epiſcopus Lutetiæ, Hetæriarchus S. Dionyſii[c]. Et Tholoſæ alii Epiſcopi, c Ioan. Luci. lib. 4. Placentin 7 plac. 1
quos vocant conſiliarios natos, nempè quòd ratione dignitatis Epiſcopalis
7 adeptæ, ſimul ius ſedendi in orcheſtra Senatus habeant. Vt & olim Romæ Quæſtores, principis candidati, qui in Senatu orationes Cæſarum recitabãt, habebant ius gerendorum primorum honorum, & dicendæ in Senatu ſententiæ[d]. Refert & Lamprydius e Alexandrum Cæſarem dediſſe Senatoriam d Aurel. in l. 1 § fin. de offic. quæſto. ff.
8 dignitatem Præfectis prætorio. Senatores lecti aliquando à rege Romulo, & e Lamprydius Alex.
ab aliis poſtea Regibus, & à Conſulibus & Cenſoribus pro arbitrio, vt ait Feſtus: donec lata fuit lex Ouinia Tribunitia, qua ſancitum, vt Cenſores cu-
9 riatim in Senatum legerent[f]. Electio de idoneis fiebat, inſpecto genere, or- f Sigon. lib. 2. de antiquo iure Romæ c. 2.
dine, cenſu, ætate, magiſtratu. Genus fuit ſecundùm Zonaram, primum plebeium à Romulo delectum, ſecundum alios, Patritiorum[g]. Succeſſit tamen g Plutar. proble. 59
& plebeiorum genus. Aliquando ex equeſtri ordine ſuppletum à Bruto, vt ait Liuius[h]: & eſt ea de re lex apud Appianum. Cenſus poſteà fecit diſtin- h Liu. in 1
10 ctionem Plebeii, equeſtris, & Senatorii ordinis[i]. Cenſus Senatorius etiam i Senec. 2 declama Arnob. lib. 6. contra gentes. Plin. lib. 33 c. 2.
amplatus qui prius erat centum millium drachmarum, ſcilicet 26. millium aureorum, ad ducenta quinquaginta millia drachmarum productum[k]. Fuit k Sueton. in Auguſto cap. 21. Dio. Caſſ. lib. 54.
tamen ſeculum quo Equeſtris & Senatorius cenſus idem videbatur, quando Equites & Tribuni ærarii ſimul iudicarent ex lege quam tulit Aurelius Cotta, de quo videndus Aſconius Pedianus in orationes Ciceronis in Piſonem, pro Milone, & in Diuinatione: Budæus quoque in annotationibus poſterioribus in P. ad l. munerum, §. iudicandi quoque neceſſitas, de muneribus & ho-
11 noribus. Melioribus interdum ſeculis etiam, non tam cenſus Senatorii quàm probitatis eſt habita ratio. Et Tyberius Cęſar, Senatores ad paupertatẽ redactos, ideò eo ordine cedere volentes, & multos locupletauit, non tamen niſi adhibito examine. quod & Octauius fecerat: multis Senatu propter luxuriam & paupertatem, cuius rationem reddere non poſſent, motis, vt ait Dio Caſſius[l]. Sicut & Adrianus Cęſar, Senatoribus qui non vitio decoxerant, pa- l Dio Caſſ. lib. 57.
trimonium pro liberorum modo, Senatoriæ profeſſionis expleuit, teſte Ælio Spartiano in eius vita. Solebant & poſteriores dona largiri Senatoribus, quorum partem quandam Nicephorus Phoca Imperator Orientis retinuit in fiſco, cauſatus ſibi ad bella gerenda deeſſe pecuniam, vt legimus in
12 primo libro iuris Orientalis eius conſtitutionem ea de re ordine 4. Nec dubium etiam eſt, ætatem ſanè certam & grauem huic Magiſtratui deſideratam fuiſſe, & eorum qui iam aliis antèà perfuncti eſſent minoribus Magiſtratibus. Et legebantur olim in Senatores quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia validum erat, vt ait Saluſtius & alii[m]. Sicque refert Ci- m Saluſt. in Catil. cõiurat. Cic. in Cato. Quintil. lib. 1 inſtitutat. cap. 6. Plut. in libel. num ſcias vt regenda reſp.
cero in lege duodecim tabul. ſcriptum. *omnes Magiſtratus iudicium auſpiciumque habento, exq́; ijs Senatus eſto, eius decreta rata ſunto.* Sine etiam lectione Cenſorum fuerũt facti Senatores, qui Tribuni plebis eſſent, poſt Attinium plebiſcitum,

ante

Gell. lib.14 c.8.

ante quod Senatores non erant, quamuis eis ius habendi Senatus esset. Se- 3
natoribus tria iussa esse Cicero ait, in legibus: primùm, vt adsint: nam grauitatem res habet, cùm frequens ordo est. 2. vt loco dicant. id est, rogati. 3. vt modo, id est, ne sint in dicendo infiniti. Lex 12. tabularum erat. *Senatori qui nō aderit, aut causa, aut culpa esto.* Et olim Senatores captis pignoribus in curia venire cogebantur. Atque Octauius Augustus, ac Caius Caligula, tarde venientibus absque verissimili causa, maiorem quàm ante multam proposuerunt. Et sub Traiano, cùm quidam Senator cessasset in Senatum venire. Prator Licinius Nepos, ei multam indixit: quę tamen innumeris posteà deprecatio-

a Dio. Cass. lib. 54. & 60. & Plin. Nepos, lib 4. epistol.

nibus à Prætore remissa est[a]. Idem etiam Octauius edixit, vt facilius adesse 4
posset muneri nequis Senator Romanus imminuto suo permissuq; extra Italiā

b Dio. Cass. lib. 52. historiar.

abiret. quod suo tempore Dio Cassius testatur seruatum. *Cùm nulli*, inquit, *Senatori aliquò, quàm in Siciliā, Galliámque Narbonensem liceat proficisci peregre: eo autem propter propinquitatem, ac quia pacatæ sunt regiones armisque vacant, etiam sine venia impetrata, licet Senatoribus quoties velint proficisci, iis qui aliquam habent locorum possessionem.* Scribit tamen Seneca, quod Senator post sexagesimum quintū annum in curiam venire non cogeretur, nec vetaretur[d]. Cogebatur autem 15

d Sen. in declam.

Senatus non quotidiè, nec absentibus Consulibus olim, nisi necessitate vr-

e Cic. lib 11. epist. fam. epist. omnium, 267.

gente, vt indicat Cicero his verbis Cornificio scribens[e]. *Senatus septus pro dignitate tua appellaretur, si absentibus Consulibus, vnquam, nisi ad diem nonam ageretur.* Locus vbi cogeretur Senatus, maximè triplex erat, sic enim scribit Festus. 16
Senaculum locus Senatorum. Et anteà. *Senacula tria fuisse Romæ in quibus Senatus haberi solitus sit, memoriæ prodidit Nicostratus in libro qui inscribitur de Senatu habendo vnum vbi nunc est ædis concordiæ inter Capitolium & forum in quo solebant Magistratus D.T. cum Senatoribus deliberare. Alterum ad portam Capenam. Tertium citra ædem Bellonæ, in quo exterarum nationum legatu, quos in vrbem admittere nolebant Senatus dabatur.* Primum Senaculum, vt colligere est, magis frequens & cuius dice

f Var. 4. de ling. lat. vide Antium, in commentar. ad Fabium Pictorem de aureo seculo. Dionys. Halic. in 2.

batur & opima basilica, apud Græcos στοὰ, authore Varrone[f]. Et si alibi co-

g Gell. lib 14 c. 7.

geretur, oportebat esse inauguratum locum & consecratum: nam in templo tantùm non alibi haberi poterat, vt ait Varro & Gellius[g]. Ideò Vestalium ædes vel templum, sine consecratione erat, ne apud eas Senatus haberetur[h]. Formam his omnibus firmiorem videtur dedisse Augustus, vt narrat Sueto-

h Seruius, in lib. 8. Æneid. Virgil. in illos versi. *Est in secessu longæ locus, &c.* Idem ibidem. *Insulæ prope strato ammem, Religione patrum latè sic cer.*

i Suet. in Augusto. c. 35.

nius[i]. *Qui autem*, inquit, *lecti, in Senatores scilicet, probati ne religiosius & minore molestia Senatoria dignitate fungerentur, sancxit, vt priusquam considerent quisquam, thure ac mero supplicaret apud aram eius Dei*, vt ait, *in cuius templo coiretur. vt ne plus quam bis in mense legitimus Senatus* (id est, ordinarius: indictus enim alius, qui pro occurrente necessitate cogebatur quolibet tempore) *haberetur, Calēdis scilicet & Idibus. Néve Septembri Octobrive mense, vllos adesse alios, necesse esset quàm sorte ductos per quorum numerum decreta confici possent.* Adrianus imperator, semper Se 17
natores & equites Romanos togatos in publico esse iussit, nisi à cœna reuerterentur[k]. Toga tamen Senatorum non erat insigne, sed calceus limatus &

k Spart. in Adria.

latus clauus, vnde & illi Laticlauii dicti. Latus clauus, erat vestimentum succinctorium, quòd clauis, vocant Galli *agraphes ou crochets*, iungebantur in pectore quale vestimentum quod apud Hungaros hodiè circa pectus & longitudinem brachiorum clauos aureos vel coccineos habet, supra quod vesti-

l Vuolphang. Lazius libr 1 commentar. de Repu. Rom. c. 3.

mentum toga poterat induci, vt scribit Vuolphangus Lazius[l]. Omitto plura quæ de palmata veste hac dicuntur à Lazaro Bayfio, quæ apud ipsum videre poteris libello de re vestiaria. vbi tamen fatetur ingenuè non satis illi liquere post multa prolata, quæ vestis dicereturlatus clauus. Nam florente quidē imperio, vt ait Lampridius, tantùm laticlauio vsi sunt Senatores, & Præfecti prætorio, quibus Senatoriam dignitatem concessit Alexander Cęsar[m]. Si cuti & Claudius princeps, Heduis: quia fœderati antiquo iure cum Romanis, & Galli fratres dicti[n]. Tria ex potestate Senatorum & eorum imperio produisse accepimus, nempe Senatusconsulta, decreta, & iudicia. *Senatus de*

m Lampryd. in Alexan.

n Cor. Tacit lib 11.

cretum

creũ,vt ſcribit Sex.Póp.Feſt.*à Conſulto Aelius Gallus ſic diſtinguit, vt id dicat particulã quandã eſſe Senatuſconſulti:vt cùm prouincia alicui decernitur,quod tamẽ ipſum Senatuſconſulti eſt.* De iudicijs, Senatus priſcus nunquã antèà,& niſi quando prẽualuit imperiũ & declinauit eius authoritas,cognouit:vt ſeries eius poteſtatis explicabit.Principio náq; Romulus qui regnũ fundauit,de poteſtate Senatus auguſta quædã & magnifica cõſtituit,de quibus Dionyſ. Halic.ſic ſcribit[a]. *Senatu Romulus hãc dignitatẽ & poteſtatẽ addidit,vt is de quibus à Rege ad ipſum referatur,de his decernat & ferat calculũ,ita vt ſemper obtineat plurium ſententia: & id quoque à Laconica Repub.deſumptum eſt. Lacedæmoniorum enim Reges non erant ſui arbitrij,vt quicquid vellent facerent,ſed Senatus erat poteſtas in negotijs ad Rempub. pertinentibus.Plebi autem commiſit tria hæc,magiſtratus creare,leges ſancire, de bello referẽte Rege decernere. Ita tamen vt Senatus quoque in his accedat authoritas.* Idem & poſtea author alibi ſcribit[b], aliam Senatus fuiſſe poteſtatem eligendi interregem,mortuo Rege,donec alius crearetur: & ſubinde cum interrege eius facultatem eligendi Regem. quare poſt mortem Tulli Hoſtilii elegit Ancum Martiũ,eóque mortuo accepit poteſtatem regendi Remp.quapropter interregem elegit, & poſteà Regem Tarquinium Priſcum. Dixerunt ideo quidam,Senatum Romanum conſtare regibus[c]. Cicero, Senatum orbis conſilium dixit[d]. Et alibi[e], *Maiores cùm regiam poteſtatem non tuliſſent, ita Magiſtratus annuos crearunt. vt conſilium Senatus reipublicæ præponerent ſempiternum: deligerentur autem in id conſilium ab vniuerſo populo additúſque in illum ſummum ordinem, niſi qui omnium ciuium induſtria ac virtute pateret. Senatum Reipub. cuſtodem, præſidem, propugnatorem collocauerunt.* Theodericus rex Gotthorum, conuentum Senatorum ait,dignitatem eſſe imperantium[f]. De Senatus poteſtate Polybius ſic ſcribit[g]. *Primùm poteſtatem ærary habet,etenim in ipſius arbitrio ſunt reditus & ſumptus.Neque enim Quæſtoribus ne ad particulares quidem vſus integrum eſt aliquid expendere ſine illorum decreto,niſi in Conſules tantùm: per hunc namque & ſumptus fiunt, & eſt quod tradidtum eſt Cenſoribus.Conſimiliter & quæcũque flagitia per Italiam commiſſa publicam animaduerſionem requirunt:vt pote proditionis,coniurationis, veneficij, cædis dolo perpetratæ,horum puniendorum cura Senatum concernit. Præterea,ſi quis priuatus vel ciuitas quæpiam ex Italicis,vel conſiliatione aliqua, vel æſtimatione, vel auxilio, aut cuſtodia opus habet,horum omnium procurationem habet Senatus. Denique ſi legatos quoſdam aliquò mittenda ſit extra Italiam, qui vel conſiliet quoſdam, vel adhortetur,ſiue omnino imperet aliquid vel accipere,vel bellum denunciare, de his prouidet Senatus. Similiter cùm Romam legati veniunt, quomodo tractandi ſint quilibet, quídque reſpondendum,cuncta hæc perficiuntur per Senatum.* Poteſtatem quoque exercuiſſe Senatum in Tribunos plebis, docet quod recitatur à Dione[h]. Senatum Q. Pompeium Rufum Tribunumpleb. etſi ſacroſanctum magiſtratum, tamen quia ſeditionem agere videbatur, impediendo ne comitia Conſulum fierent,in carcerem conijci feciſſe. Senatus idem de pacandis nouis de religione ortis ſeditionibus cognouit, ſub Tyberio[i]. Conceſſiſſe & ius nundinarum innuit Plinius Secundus[k], *Aurr Prætorius Soleis,à Senatu petyt,vt ſibi inſtituere in agris ſuis nundinas permitteretur: Contradixerunt Vicentinorum legati, adfuit Tuſcilius Nominatus, dilata cauſa eſt alio Senatu.* Quod ius ad ſolos principes poſtea tranſlatum eſt[l]. Credo & de ſacerdotijs Senatum aliquando ſtatuiſſe. Siquidem ſcribit Dio,eum in honorem Iulij Cæſaris conſtituiſſe, vt ſi ei filius naſceretur Summus pontifex eſſet[m]. Senatuſconſulta erant, ſtatuta per Senatum ad rogationem ſeu conſultationem eorum qui ius agendi & habendi Senatum haberent, ſolenni more facta, ſole exorto & ante ſolis occaſum.Siquidem cautum illud lege erat, ante ſolis ortum aut poſt occaſum, facta rata non haberi, & Cenſoribus notis expoſita eſſe[n]. Hæc non fiebant rebus quæ alicuius momenti eſſent minori numero quàm centum conuenientes[o]: interdum & plures adeſſe debebant pro varietate temporum, vt & paulo antèà monuimus.Atque quandiu maieſtas in Senatu fuit conſerua-

a Dion. Halic. lib. 2. Rom.antiquit.

b Idem ibi.

c Liu. lib.9.decad. 1.

d Cic.circa finẽ Philipp.4.

e Pro Sex.Roſcio

f in epiſto.4. Senatui vrbis Romæ, apud Caſſiod.lib.1.varia.

g Polyb.

h Dio.Caſſ.lib.40.

i Cor Tacit. ſub Tyberio.

k Plin.2.lib.5.epiſt. epi. 4. Valetiano ſcripta.

l La.C. de nundinis.

m Dio.Caſſ.lib. 44.

n Gell.lib 15.c.7.

o Liu.in 9 de bello Macedo. dum agit de Bacchanal.

a Iul. Capitol. in Maximiano.

ta, duo Senatusconsulta eodem die fieri non poterant[a]: propter authoritatem quæ erat in Senatu, vt potestas in populo[b]. Ille namque censebat, hic iubebat. Ita Liuius[c], *Senatus eam pacem seruandam censuit, populus iussit.* Et ita Senatus vix quippiam aut nihil, nisi referentibus Consulibus, aut alijs quibus ius

b Cic. 3 de legib.

c Liuius, lib. 7. de bello Maced.

d quos enumerat Gel. lib. 13. c. 7. & 8.

cogendi erat Senatum[d], decernere poterat. Ea ratione conqueritur Cicero, in orat. de reditu suo, quòd de eo noluissent Consules referre ad Senatum, qui tamen cum equitibus maximè eius exitium lugebant: sed non referentibus Consulibus quippiam statuere non possent. Et sæpè Senatus prouincialium querelas delatas ad Consules renunciebat, & expositas sibi, Consules vel ad populum, vel ad Patres referebant. Senatus censebat & statuebat ex arbitrio, non addictus legum formulis aut laqueis[e]. Senatusconsulta olim fiebant in consilio, vt ait M. Varro, aut per discessionem Senatorum, si consentiretur: aut si res dubia videretur, per disquisitionem sententiarum singulorum. Singuli autem consulebantur gradatim, incipiebatur verò à Consulari gradu, ex quo gradu super quidem antea rogari solitus fuit qui Princeps in Senatu lectus fuisset. Fuit & modus postea consulendi mutatus, vt is primus rogaretur, quem rogare vellet qui haberet Senatum[f]. Fuit & genus Senatusconsulti quod tacitum dicebatur[g], eò quòd illa Senatusconsulta, quæ huiusmodi erant, non essent omnibus publicanda. Fiebat autem huiusmodi tacitum, vt non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent, sed Senatores exciperent, & Senatores officia scribarum explerent, ne quid fortè proderetur. Vt etiam Fabius Maximus perhibeatur punitus, quòd belli Punici sententiam fortè fortuna per imprudentiam P. Cerusso narrauerit[h]. Et sic probè respondit Papyrius matri interroganti quid in Senatu ageretur, tacendum esse, neque id dici licere[i]. Cuius moris exemplo & Paulus respondit, consiliorum Principis renunciatores, vel vnus vri, vel furca suspendi[k]. Instituit & Augustus, ne acta Senatus publicarentur[l]. Euulgabantur autem ea, quæ ipsi voluissent. Nam & deferebantur Senatusconsulta olim quæ vno quoque tempore fiebant per Consules ad Ædiles in ædes Cereris, nec vltrà in potestate Senatus erant, neque Consulum: cùm tamen ante arbitrio eorum Consulum supprimerentur vel enunciarentur[m]. Postea & Senatusconsulta ad ærarium deferri institutum, vbi & leges in ære incisæ erant[n]. Dio Cassius scribit[o], Senatusconsulta seruanda data Quæstoribus tempore Octauiani ab vrbe verò condita 744, cùm Tribuni plebis, & Ædiles, quibus illud negotium traditum erat antea, per apparitores suos hoc egissent, & inde error & confusio incidisset. Retinuit aliquando sibi populus iudicium de capite ciuis, neque Senatus de eo poterat statuere iniussu populi[p]. Neque certè Senatus eò suam demittebat authoritatem, vt iudicia priuata exerceret quandiu in sua integra maiestate fuit, sed ex quo institutus fuit, & ante monarchiam, maiorem receperat potestatem: vt etiam, cùm populus legis sanciendæ causa difficile in vnum conueniret, legis sanciendæ potestatem in eum transtulerit[q]. At postea, adueniente principatu, oppressa Repub. à Iulio Cæsare & Octauio, cœpit corruere eius splendor. Nec postea Senatus amplius exercitus mandauit, nec prouincias decreuit, nec insignia regni gessit: quia tunc ad vnius arbitrium translata sunt. Et tunc de reis Senatus cœpit iudicare, & eorum causas audire, cùm antea non fuisset visitatum, nec esset Senatorium[r]. Cœperunt & peti sub Domitiano Iudices ab eo[s]. Et à datis, si quid à legis præscripto excessissent, ad eum appellatum: vt à datis per Consules, ad eosdem Consules prouocatio erat[t]. Instituit & Nero, vt omnes appellationes à iudicibus ad Senatum fierent[u]. Remansit illi authoritas, vt ex formulis legum non teneretur iudicare[x]: ne liceat ab illo appellare[y], aut rescripta contra eius sententiam impetrare à principe[z]. Et ita forsan, tunc temporis ius facere potuisse Senatum non ambigitur[a]. Sicque Quintilian. loquitur[b]. *Aduersus consulta autem Senatus & decreta prin-*

e Quintil. 3. lib. loquens de contraus. simplic. & comunibus, & lo. 7. de quæstion. loquens.

f Gell. vbi sup. lib. 15. c. 7. memini me de discessione illa Suetonium Tyberio, c. 31.

g de hoc Iul. Capitol. in Gordianis. & Phil. Beroal. ad Suetonium Domit.

h Val. Max. lib. 4. c. 1

i Gel. lib. 1. c. 23.

k l. si quis aliquid. 38 de pœn. in f.

l Sueto. in Augusto. c. 36.

m Liuius. in 3.

n memorat Cic. Philippi 5

o Dio Cass. lib. 54.

p Liu. lib. 6 belli Punici secundi.

q § Senatusconsultâ. de iure natura l. 1. § deinde quia diuisio, de orig. iur. ff.

r Cic. ad Q. fr. vlt. in Verrem.

s Sueton. Domit. c. 3.

t l. 5. § 1. de appel. ff.

u Sueto. in Nero.

x Quintil. in 3.

y l. à quib. appell. non licet ff.

z l. 1. C. de Senatusc. rescripta, de precib. imp. offer. C.

a l. no ambigitur, de legib. ff.

b Quintil. lib. 3. Instit. Orat. c. 1. vbi de præiudicijs agit.

ciam,

pra, & Magiſtratuum remedium nullum eſt: niſi aut inuenta quantulacunque cauſarum differentia, aut aliqua, vel eiuſdem poteſtatis hominum ſit conſtitutio, quæ ſit priori contraria. Sicque quod dicitur, ius facere poſſe Senatum, de iudicio intelligendum eſt, non de lege generali, cuius authoritatem ſibi ſoli retinuit Princeps Romanus[a]. Et ideò Iuſtinianus, cùm leges ordinari iuſſit, pleráque Senatuſconſulta priſca abrogauit, & pauca pro legibus inſeri iuſſit, quę facta fuiſſent tempore Imperatorum, vel relatione Conſulum, vel oratione habita à principe ad Senatum: qualia Velleianum, Syllanianum, Macedonianú, & ſimilia in corpore iuris Iuſtinianei contenta. Voluerũt tamen Theodoſius & Valẽtinianus, quodq; huic collegio ex priſtina maieſtate reſeruatũ eſt, vt in legibus figẽdis ſuffragia Senatus & publicatio accederent: eo tamẽ cauto, vt authoritate principis firmentur[b]. Ademit & expreſsè Leo Cæſar, Senatoribus Romanis poteſtatem Senatuſconſulta faciendi, quæ vim legis haberent, conſtitut. 78. Nouel. tit. *Ὡς τὰ ἀνατεθέντα τῶν εἰσαγουσῶν νόμων πρὸς νομοθεσίαν τοῦ κράτους*, id eſt, *ne amplius Senatuſconſulta fiant.* Adrianus etiam, vt plurimùm cœpit diuidere Senatus authoritatem, quum aliquos ex Senatoribus in aulam ſuam tranſtulit. Nam receptis optimatibus in amicorum cohortem, quæ ſuperiorum imperatorum tempore promiſcuè conſtare ſolebat ex Equeſtri ordine & Senatorio, domeſticum quendam Senatum circa ſe habuitque, quoniam is continuatis penè delectaretur peregrinationibus, comitatus Cæſaris dici cœptus eſt, & ipſius amici comites: quorum conſiliis atque opera in bello ac pace vſus eſt. Crebris deinde Cæſarum voluntatibus, & bellis, paulatim abrogata Senatui Romano fuit authoritas, datum & Summo pontifici Imperium, qui Cardinalium habet Senatum[c], quique Summum Pontificem eligunt[d]. Remanſitque Romanæ antiquitatis tantum leue veſtigium, in eo qui nunc Prætor vrbanus dicitur, & vocatur Senator, a Summ. Pontif. conſtitutus: qui in cluo Capitolino reſidet, & ordinaria poteſtate ciuibus ius dicit, tréſque habet vicarios: quorum duo priuatis iudicijs præſunt, qui dicti Collaterales: tertius eſt latrunculator[e].

a l. 1. & fin. C. de legib.

b l. humanum. l. 8. eod. C.

c ea. Eccleſia. 16 q. 2. vide de hoc conſilio Matth. Lauden. in ſuo tractat. 2. de Cardinal. quæſt. 12. Barba. conſil. 6. col. 1. Innocent. Sicul. Felin. ad c. cùm ſit, de rescript.

d ca. in nomine Domini, 23. diſt.

e Oſtonius Veſtr. li. 1. introduct. in acto. Romæ aulæ, c. 15.

De Senatu aliarum gentium quàm Romanorum. Cap. 26.

1 *Senatus Dei, & de Senatu Moyſi dato à Deo. nu. 2.*
3 *Sanedrim conſilium 70. ſenum Iſraelis, quale.*
4 *Senatus Athenienſium gemmeus, perpetuus, & annuus.*
5 *Heliæum prætorum Athenienſium, & eius iudices.*
6 *Amphyctyonum Senatus Græciæ totius, vbi, & quando haberetur.*
7 *Lacedæmoniorum Senatus 32. Seniorum.*
8 *Heduorum Senatus.*
9 *Conſilium magnum militum ordinis hoſpitalis S. Ioan. Hieroſolymitani, quale.*

2 SED quia in Senatus Romani narrationem incidimus, non erit alienum ab inſtituto, aliarum gentium Senatus ſummæ poteſtatis referre, conſilii Reipub. cauſa collectos. Præſtantiſſimus erit ille, quem refert D. Ioánes in Apocalypſi, Non conſilii, ſed obſequii cauſa, aſſtare agno immortali 24. Seniorum[f]. Meminit & ſacra ſcriptura Senatus Moſayci à Deo inſtituti, dum dixit ad Moyſem[g]: *Congrega mihi ſeptuaginta viros de Senioribus Iſrael, quos tu noſti qui Senes populi ſint ac Magiſtri, & duces eos ad hoſtium ta-*

f Apocal. c. 4.

g Numer. c. 11.

bernaculi fœderis, faciéſque ibi ſtare tecum, vt veniam & deſcendam & loquar tibi, & auferam de ſpiritu tuo tradámque eis, vt ſuſtentent tecum onus populi, & non tu ſolus grauêris. Frequens & mentio apud Thalmudiſtas conſilii & Senatus Iſraelis, Zanedrim, quod dicunt inſtitutum à Deo in deſerto, penes quod erat publica poteſtas: & totius regni gubernatio erat penes ſeptuaginta Senores. Zanedrim à Thalmudiſtis vocatur collegium ſceptri & publicæ poteſtatis totius regni, cui præetat vnus Rex. Et apud Hebræos vetuſtiſſimos, dicebatur Senatorium conſilium magiſtrale: apud Romanos, Senatorium dictionale: apud Etruſcos, Lucumonum: apud Græcos γερουσία & palæologum. Zanedrim eſt vox mutuata per interpretes ſeu Thalmudiſtas à Græco nomine συνεδρίον. vocant enim ita curiam & Collegium Græci. Apud Athenienſes fuerunt duæ βουλαὶ, ſeu duo Senatus: vnus perpetuus, qui iudicaret in Areopago de cædibus voluntariis, & aliis ſimilibus rebus. Alter, qui Rempub. adminiſtraret, quíve ſingulis annis mutabatur, conſtans ex quingentis viris, qui eſſent ætate Senatoria, vt ait Libanius[a]. Suidas porrò, Areopagitas & Sicatios iudicare, & grauiſſimè Rempub. gubernare ſolitos tradit. Iulius Pollux ait[b], illorum fuiſſe notionem cædis voluntariæ, incendii, veneficii duntaxat exitiabilis. De iis plura D. Auguſtinus[c], & Lucianus[d]. Iulius Pollux[e], dum tractat ὁ βασιλεὺς πολέμ, tradit etiam Regem in Areopagum actiones inducere, & cum cæteris depoſita corona iudicare. Addit idem, tribus tantùm diebus hunc Senatum ſingulis menſibus habitum, tertio, & quarto, & pridie Calendarum. Suidas item ait in verbo ἡλιαία, maximum fuiſſe prætorium Athenis Heliæum, ita appellatum, quòd ſub dio eſſet, & ſolis radiis ferieretur: vbi mille, vel mille quingenti viri, ex binis vel ternis coacti prętorus Heliaſtæ dicti, publica negotia diſceptabant, & poſt iuriſdictionem triobolum accipiebant. Publicum Græciæ totius ferè conſilium, Senatus Amphictyonum erat[f], ad Thermopylas conuenire ſolitus, apud quem communes cauſæ agitarentur, vt ait Suidas. Strabo tamen[g], non totius Græciæ, ſed tantùm ſeptem ciuitatum commune dicit conſilium. Et alicubi ſcribit[h], in Oncheſto habitum fuiſſe. *Oncheſtus*, inquit, *ibi eſt*, (id eſt, circa Thebas) *vbi conſilium Amphictyonum in Halartia ora, in vnum cogebatur ad lacum Copaidem, ſolúmque Tenericum.* Et paulò pòſt, circa Delphos habitum ſcriptum reliquit, quòd eſſet ibi veluti vmbilicus terræ, & medium vniuerſæ terræ. Conueniebat in eum locum bis tantùm in anno ille Senatus, Vere ſcilicet, & Autumno: & ibi cognoſcebat de mutua ciuitatum Græciæ concordia, de ſimultationibus, & bello contra Barbaros agendo[i]. Lacedæmoniorum Senatus conſtat 32. ſenioribus, cum quibus Ephori & Rex iudicabant[k]. Erat apud Heduos, quos dicunt nunc *Autun en Bourgongne*. Senatus maximæ authoritatis, Iulii Cæſaris tempore[l]. In ſtatutis Militum ordinis hoſpitalis ſancti Ioannis Hieroſolymitani, de magno conſilio ſeu eorum Senatu, ſic cautum inuenitur tit. 10. c. 1. Quòd maiores conſilium & Senatum introduxerunt, & viros graues titulis dignitatum inſignitos ſcripſerunt. Et conſiliarii nuncupati ſunt, Magnus Commẽdatarius, Mareſchallus, Hoſpitalarius, Admirallus, Draperius, Turcopolerius: qui baiuli conuentuales dicuntur, quia ſuarum linguarum Præſules exiſtunt. Dicitur porrò ibi Mareſcallus, qui præeſt terreſtri exercitui: Admirallus, qui naualibus explicatur in cap. ſequentib. eius tituli 10. & tit. 19. c. 37. Draperium porrò vocant eum qui in contractibus pannorum emendorum interuenit, & qui ſpolia ſeu exuuias mortuorum perſcribit, & annotat repertorio: Non enim milites iſtius ordinis ſuo arbitrio veſtes comparare poſſunt, vt in eorum ſtatutis habetur, tit. 12. cap. 23. & 24. quamuis tit. 19. de verborum ſignific. c. 27. ſcriptum ſit, Draperium nunc, eſſe magnum conſeruatorem, qui & baiulus conuentualis eſt linguæ Aragoniæ, Cataloniæ & Nauarræ. Vt Turcopolerius dicitur Anglicæ Linguæ, præſidens Turcopolis, id eſt, leuis armaturæ equitibus, eod. titul. 19. cap. 7. Baiuli autem lingua

Gallica

a Liban. in arg. oratio. Demoſth. con. Androtionem.
b Iul. Poll. lib. 8. Onomaſti.
c D. Auguſt. lib. 18. de Ciuita. Dei c. 10.
d Lucia. de Gymnaſ.
e Iul. Poll. lib. 1.
f Cicer. 1. de Inuent. Plin. lib. 35. c. 9.
g Strabo, lib. 9.
h Idem eod.
i Dio. Hal. in 4.
k Paus. lib. 3. in Laconic. Plut. in Lycurgo.
l Iul. Cæſ. lib. 7. comment. belli Gallici.

Gallica *Baillifs*, domorum vel aliorum prædiorum Præfecti & adminiſtratores. Vnde & ibi notatur, eod. titul. 19. cap. 5. Commendas à maioribus eius ordinis Baillas dictas.

De Senatu Gallicano. Cap. 27.

1 *Galliarum rex diſtribuit ex arbitrio iuriſdictiones.*
2 *Senatus Francicus primùm fuit apud regem.*
3 *Conuentus Gallici mobiles, & ſummæ iuriſdictionis. & nu.* 4.
5 *Curia Franciæ dicebatur parlamentum Pariſiorum.*
6 *Scabinorum quid, & quando Rothomagenſe conceſſum.*
7 *Parlamentum, cur curia ſuprema dicta.*
8 *Iuſtitium quando rumpatur & indicatur in Senatu.*
9 *Parlamenti Tholoſani introductio, & antiquitas Pariſienſi.*
10 *Iure ſcripto iudicari debent homines linguæ Occitanæ.*
11 *Parlamentum Burdegalenſe quando creatum, quando Delphinale, Aquenſe, Rothomagenſe, Diuionenſe. nu.* 12. 13. 14. & 15.
16 *Parlamentorum poteſtas.*
17 *Magiſtratus dari debent probatis, non probandis.*
18 *Parlamentorum cauſæ, & iuriſdictio. num.* 19, & 20.
21 *Parlamentum an legem facere poſſit.*
22 Curia ordinat: *formula placitorum parlamentorum eſt, non inferiorum iudicum ſententiarum.*
23 *Parlamentorum claſſes, & tribunalia.*
24 Chambre criminelle, & du temps de vacations, *de quibus iudicent.*
25 *Requeſtarum iudices, recuperatores, & notio eorum.*

1 PRINCEPS noſter Monarcha ſolus, nullius addictus Principis vel legum imperio, iura ſubditis & Magiſtratus ipſos præſcribit, iuriſdictioniſque cuiuſque modum ex ſententia diſtribuit, cùm regni maioribus diſtrictus & occupatus negotiis, tot populorum non poſſit audire vel dirimere controuerſias. Atque vt id ſyncerius & iuſtius faceret, gradus iudicum minorum & maiorum conſtituit: vt quod à minoribus iudicatum ſuiſſet, a maioribus, ad quos prouocatio eſſet, diligẽtiùs & rurſùm diſcuteretur, & ſi opus eſſet emendaretur. Attamen ne in infinitum litigantium malitia aut contumacia per varios iudices excurreret, metam impoſuit, quatenus prodire fas eſſet, ſummóſque quoſdam adiecit Magiſtratus cum maiori po-
1 teſtate, in quibus lis finem acciperet. Hos ſummos ſecum principiò eſſe voluit Rex Galliarum & Francorum, vt illis maieſtatem vltimæ dictionis adferret. Neque priùs huius cõſilii ſtatus, vel certus locus, vel ſtata priùs curia, vel tempus definitum fuit conſidendi, ſed indicebatur conuentus eo loci quo Regi, vt Senatus ille videretur ambulatorius, ibi conſiſtens vbi Regi, & quandiu placuiſſet: & ad hunc confluebant ex quacunque regni parte, vt ſine ſpe prouocationis contendentes negotiorum finem in iure caperent,
3 quemadmodum ſcribit Gaguinus in Pipino[a]. Cuius conſilii veſtigium re-
[a] Gagum lib. 5.
manſit in conuentibus, qui poſtea dicti ſunt, *grands iours*[b], quando videlicet
[b] *Des grands iours*, in conſtitut. Guidonis 72.
pars Curiæ parlamenti, certis potiſſimùm diebus, quibus iuſtitium in ſede præcipua eſt, in aliquam prouinciam ad tempus ſe transfert, vt ſua præſentia

faciliùs crimina expediat prouincialiũ,aliaſq; maiores controuerſias.Ignorat Gaguinus, vnde hic conuentus habẽdi mos profluxerit.Ego tamen arbitror,a 4
Britannia ex inſtituto Druidum in Gallias peruenisſe.Sic enim docet Iulius
a Iul.Cæſ.lib.6.Commentar. Cæſar, de Druidum Senatu agens.[a] *Is certo anni tempore in finibus Carnutorum, quæ regio totius Galliæ medio habetur, conſidunt in loco conſecrato. Huc omnes vndique qui controuerſias habent conueniunt,eorúmque decretis iudicijſque parent. Diſciplina in Britannia inuenta,atque inde in Galliam eſſe tranſlatam exiſtimatur.* Meminit & idem Iul.Cæſar,de his conuentibus Gallicis,lib.5. *Cæſar conuentibus Galliæ peractis in Illyricum proficiſcitur.* Et in Italia fuiſſe hos conuentus in 7. *Quieta Gallia, Cæſar vt inſtituerat,ad conuentus peragendos proficiſcitur.* Fuerunt & in Bæthica,iuridici conuentus quatuor Gaditanus,Cordubenſis, Aſtygitanus, Hiſpalenſis,vt ait Plinius lib.3.dũ de Bæthica agit c.1.Ita & tempore Regum Franco-
b Paul. Æmil. lib. 8. in Philip. Pulchro. rum,longo interdum annorum interuallo,vt ſcribit Paulus Æmilius[b],in paucos admodùm dies indictum conſilium aliàs alibi agebatur raris initio cõtrouerſiis:quòd ciuitates ſuæ quæque præfecturæ iudicijs domeſticis contentæ, turpe ducebant longinquum ſummúmque auxilium appellatione implorare.Sed paulatim gliſcente calumnia, multitudinéque cauſarum increſcẽte,primùm quotannis ſemel,idque in paucos dies:poſtea & ſemel & iterum, ſed alio quàm proximè ſemper loco, iuriſdictio exercebatur. Tan- 5
dem à Philippo Pulchro Baſilica Lutetiæ Pariſiorum in regia vrbis inſula ædificata,vbi iudicia ſine prouocatione fierent,ac velut à fonte Regis ius petereretur.Gaguinus refert Ludouico Hutino Philippi Pulchri Regis filio.Sed id ad patrem melius primùm inſtitutum relatum ab Æmilio,vt quæ vaga fuerat anteà iuriſdictio in regia vrbe certis ſedibus conſiſteret:ne litigatores peregrè ſemper & incerti vexarẽtur in poſterũ. Id factũ circa annũ Domini
c Ioannes Montaigne de authoritate Curiæ conſilii. 1294.autumant ſub Philippo Pulchro[c]. & ideò parlamentum Pariſiéſe,prius
d Ioan.Fab. Lc. C. de ſumma trinit. dicebatur Franciæ curia[d]. Extat conſtitutio edita à Philippo illo Pulchro.anno 1302.ne Cõſiliarii parlamenti ab vrbe abnoctarent, quominus omnibus conceſſibus curiæ intereſſent.Tunc temporis & Normani dominia petere 6
velle perſeuerabant:Rhotomagi, quòd ea ſit vrbs regionis princeps, quot annis vere meunte ac autumno ſexies ſeptenis in ſingula ea anni tempora diebus forum agebatur, ſi per bella aliáſue occupationes liceret, quæ ſæpenumero vel verè accidebant,vel fando prætexebantur: eum conuentum iu-
e Paul.Æmil in Philip Pulchro,lib.8. ridicum Scacharium, pro ſtatario vocitabant[e]. Sic enim Scacharium interpretatur Paulus Æmilius. Alii tamen Scacharium, dicunt conuentum iuridicũ,qui per prouincias fiebat, cum ſumma poteſtate dicendi ius de omnibus,non ſecus quàm Parlamentis eſſet à Germanica voce *Schicken*,id eſt,mittere.Quia in conſtitutionibus Regis & Imperatoris Caroli Magni,dicebantur miſſi dominici,qui illos conuentus iuridicos per prouincias Principis peragebant.Parlamentum,Curia illa regia ſtataria Pariſienſis dicta, à cauſa- 7
rum auditione & deciſione:eſt enim nomen vulgare gallicum *parler* loqui, vnde parlamentum compoſitum à verbo græco λαλεῖν. & illam appellationem curiis maioribus antiquorum attributam,oſtendit Annius Viterbien-
f Annius Viterbienſis, in commentar. ad 5. horum Berosi ex Philonis. ſis[f],in quibus explicatæ & peroratæ cauſæ decidebantur, ita docet Senatores,qui πάλαιοι & γέροντες dicebantur etiam verbiſtas dictos, id eſt, magiſtros, quorum verbo parcatur.Hinc que Dictatores,vt Varro etiam & Feſtus affirmant, quòd eorum dictis obtemperaretur, & quòd diceretur is quoque a Conſule: & Senatum Romanum publicæ poteſtatis, Senatorum,conſiliũ dictionalia hoc vnicũ parlamentũ,poſtea dũmodo diuiſum eſt per Philip-
g Budæus ad l.fi. de Scriptor. in anatom. prior ad p. pum Longum fratrem Ludouici Hutini, anno Domini 1306. vt notat Budæus[g].Sed legendum puto apud Budæum,anno Domini 1316.quo anno tantùm regnũ obtinuit:anno quippe 1306. fuit Rex frater Hutinus.Is Philippus Longus trifariam diuiſit Parlamentum,quod ex centumuiris conflatum eſt: nempe vt in eo eſſent duodecim Pares Franciæ, ſeu Duodecemuiri curan-

dæ Re-

dæ Reipu. cauſa octo Magiſtri ſupplicationũ vel requeſtarũ domus regiæ: & octoginta alii, quorum quadraginta eſſent clerici, alii laici[a]. Ioannes Lucius[b], totam originem paucis explicat, vt Philippus Pulcher anno Domini 1302. certum locum curiæ Reipubl. aſſignauerit, Lutetiam regiam vrbem. Poſteà perennis à Ludouico Hutino conſtituta ſit anno Domini 1315. Quo tempore vel non multò pòſt cœpit ampliſſimus ordo quotannis poſtridiè Martinalium iuriſdictionem auſpicari, & perſequi vſque ad 5. Idus Septembris, reliquo anni tempore iuſtitio optima ratione contributo. Cœperunt & actionum curialium tunc formulæ, ſiue ſtilus parlamenti. Quo tempore curia Pariſienſis introducta & ſtata fuit, eodem & Tholoſanum parlamentum conſtitutum inuenio, anno 1302. in conſtitutione Philippi Pulchri, art. 47. ea lege ſi id Tholoſanis è re ſua videretur. Sic enim ſe habent conſtitutionis verba. *Propterea, propter ſubiectorum noſtrorum commodum & cauſarum expeditionem, proponimus ordinare, quòd duo parlamenta Pariſys: & duo Scacharia Rothomagi, diéſque Trecenſes, his tenebuntur in anno. Et quòd parlamentum apud Tholoſam tenebitur, ſicut teneri ſolebat temporibus retroactis, ſi gentes terræ conſentiant quòd à preſidentibus in parlamento predicto non appellabunt.* Ex quibus etiam poſtremis verbis, *Sicut ante à teneri ſolebat, temporibus retroactis,* Colligo etiam parlamentum fuiſſe antiquius apud Tholoſanos, quàm Pariſienſes: ſed intermiſſum fuiſſe, propter bellorum tempora. Veriſſimile enim non eſt, tantam ciuitatem quæ regia ferè ſemper fuit, & ſuis Regibus & Comitibus liberis tantùm ſeruiebat eóſque habebat, cæteriſque vicinis imperauit, Senatu vel conſilio ſæmmo caruiſſe. Fuit & Viſigothorum regia, tempore Clodouei primi regis Francorum, quæ Alaricum regem tum habebat, cùm eo necato in impenam venit Clodouci. Sicuti & Burdigala, Veſates, Cadurci, Rutheni, Aruernu, totáque Aquitania, vſque ad Pyrenæos montes[c]. Et Aribertus cùm Aquitaniam fouendam accepiſſet à Dagoberto rege Francorum & fratre, Tholoſam regni ſedem erexit[d]. Poſteà autem & ad reges Francorum redit, obſeſſa ſæpè & bellis agitata: vt nõ mirum, ſi eius Senatus alio aliquando tranſlatus eſt, & iterum in ſuam priſtinam ſedem reſtitutus. Quare & apparet ex conſtitutione Caroli 7. anno Domini 1444. ſtabilitum iterum Tholoſæ parlamentum pro lingua Occitana, & pro Aquitania, ad quod Senarchorum & aliorum Iudicum qui intra fines earum regionum iudicarent, prouocationes decidendæ peruenirent vltimo iudicio. Conuentũ tamen tunc, inter Regem & actores ſeu Syndicos prouinciæ linguæ Occitaniæ, quorum incolæ a Iuſtino Tectoſages ſunt nominati, quòd ſcripto iure & cõmuni regeretur. Ex quo nec pro iniqua prouocatione, multa ſeu emenda non deberetur. Ferunt ſubinde parlamentum tranſlatum Montepeſſulum, & poſteà reuocatum Tholoſam, à Ludouic. XI. anno Domini 1461[e]. Et poſteà Burdegalenſem in Aquitania à Ludouico XII. erectum, de quo vide conſtitutionem eius articul. 75. anni Domini 1499. Delphinale quoque, quod primùm fuit conſilium creatum per Humbertum Viennẽſem Delphinum, die 1. Auguſti, anno Domini 1040. à conſilii nomine mutatum in parlamenti authoritatem, per Ludouicum XI. anno Domini 1453[g]. Parlamentum verò prouinciæ Aquenſe, primò erectum in Senatum per Ludouicum illius nominis II. Comitem prouinciæ, patrem Rhenati vltimi Comitis, anno Domini 1415. Deinde mutatum nomen in conſilium, quod & rurſum redit in Parlamentum, anno Domini 1501. Rothomagi quoque Scacharium tranſiit in Parlamentum anno 1489. Et Diuioni aliud conſtitutum. Vt inde colligamus, illam primùm curiam vnicam Franciæ Lutetianam diuiſam fuiſſe in ſeptem ſedes, quarum illa primam & digniorem, propter regiam ciuitatem habeat: ſecundam: Tholoſanum parlamentum: 3. Burdegalenſe: 4. Gratianopolitanum: 5. Diuionenſe[h]: 6. Aquenſe: 7. Rothomageuſe[i]. Quare opinor omnes Senatores, omnéſque curias Parlamentorum, cùm ſint eiuſdem

9 10 11 12 13 14 15

[a] gloſſ. antiqua ad §. quocirca in ver. *parlamenta*, tit. de conſtitutio. Eccleſiæ Gallica in pragmat. ſanction. Guil. Bened. in repet. c. Raynutius, in ver. & vxorem nomine, decim. 2. nu. 187. 188. 189.

[b] Io. Lucius, lib. 3. de iuſtic. curiæ, cap. 3. plac. 4

[c] Iacob. Meyerus, libr. Annalium, Flandr. Annoni lib. 2. ca. 22.

[d] idem Annoni. lib. 4. hiſtor. Franc. c. 17

[e] Guill. Bened. ad c. Raynutius ad ver. & vxorem nomine, decim. 2. nu. 191. de teſtam.

[f] Imm. Monegnetracta de authoritate conſilij.

[g] Guido Pap. q. 442. & q. 414.

[h] De Diuionẽſi parlamento, vide Barthelo. Chaſſa. in prooe. conſuet. Burgun. ad ver. *de mag Parlement*

[i] Io. Montagne, vbi ſup.

propemodum priuilegii & authoritatis, & ab eodem ferè fonte, dici collegas & vnum veluti tempus cõſtituere, non ſecùs quàm omnes Cancellarios in regno Francorum. Sicque alterius Curiæ ſeu Parlamenti Senatoribus, in altera Curia rectè aditum patere debere, & ius dicendi ſententiam, habita ratione temporis quo in album tranſcripti ſunt eius ordinis[a]. De authoritate & poteſtate Parlamentorum, multa adfert Boerius in commentariis tractatus ſacri Conſilii: ideò pauca de iis monebimus. Magna quippe & quotidiana eius Senatus eſt authoritas & poteſtas, & quæ exigat vnos non trium vel quatuor horarum examine in ſermone & ingenii perſpicacitate probatos, ſed multis annis graues, certæ experientiæ & bonæ vitæ, ſine examinatione diſputationis, ſine diſputatione & longa temporis ſerie perſpectos, quorum virtus, conſcientia & ingenii dexteritas & probitas, à multis annis cœperit, & perſeuerauerit. Memini enim aliquando me legiſſe in conſtitutione Ludouici 12. anni 1512. etiam prohibitũ in ſede Seneſchalchi Tholoſani, ne in conſilium aſſumerẽtur iudiciorum, niſi praxim aliarum ſedium exercuiſſent, & poſtulationis munus vltra tres annos. Experientia cum doctrina in iudicibus neceſſaria eſt, maximè vbi alterius iudicis ſuperioris calculus emendatorius non expectatur, vt in Senatu: in quo non tantùm dicere eloquenter & acutè, quantùm ſyncerè maturè & bene deſiderandum eſt. Reſpublica ægra, Senatui curanda victima ſententia committitur: huius morbi, non loquendo ſubtiliter, ſed probè conſulendo curantur. Defleo quòd in multis Galliarum ſupremis aliiſque Curiis, collegæ admittantur imberbes, & rudes, & nouo omninò, ſub ſpe diſcendi. Dolendum quòd ſufficientiæ eorum Cenſores, imperfectè iudicium & calculum proferunt, prælata inquiſitione, Deus bone, tam perfunctoriè de vita & moribus, & breuiſſimo examine doctrinæ, ſi modò auribus per tres horas placuerint. Cùm tamen nummulariꝰ & argentarii noua numiſmata ſuſpecta habentes, non tinnitu tantùm, ſed & lapide Lydio bonitatem probent. Turpius eiicitur, quàm non admittitur hoſpes. Diſcunt quidem noui & iuuenes Senatores, idque non diffiteor, ſed dum diſcunt, Reſpublica detrimentum immedicabile capit: diſcentis vox trutinam in peiorem partem rapit, & vè regno cui hæc ſunt, vbi numerantur non ponderantur voces. Diſcendi illic non eſt tempus & locus: ſed iudicandi, idque vltimo iudicio. Nam à Senatu ſeu Parlamentis, vt de Senatu Romano dictũ eſt anteà, prouocari non poteſt: liceat quamuis ſupplicare contra Senatus iudicium, non quidem vt olim intra 30. annos, ſed intra biennium tantùm, exemplo ſupplicationis præfecti Prætorio[c]. Ægrè ferendum eſt, quòd hodiè priùs Magiſtratus dentur vel vendantur, quàm perſonæ probentur. Melius olim, & Reſpublica etiam hilarior, quando exiam probatis meliores ad hoc munus eligebantur, dum ex peritiſſimis Iuriſconſultis, aduocati: ex optimis aduocatis, Senatores & iudices: ex optimis iudicibus & Senatoribus, Præſides & Cancellarii. Et certè mihi videtur non valdè auguſtum, audire codicillis donatos officiorum & Senatorum ſub meudem reuocari ſtudiorum: idque turpius cum codicillis & munere regio, repulſam meritò pati ob ignorantiam: hoc enim mihi videtur eſſe crimen ſacrilegii, reprobare quem Princeps codicillis approbauerit. Sed tamen in hoc curiæ ſupremæ eſt pro ſalute Reipub. reliqua cautio, contra ambitionem petentium Magiſtratus. Cauſas, quæ ſint cognitionis Curiarum ſupremarum tradidit conſtitutio Caroli 7. art. 5. 6. 7, 8. & quæ notio earũdem circa iuriſdictionem rerum iuris diadematis, vel domanii, conſtitutio Franciſci 1. eius tit. anni 1543. extat & conſtitutio latina, de foro competenti. Cognoſcũt & de beneficiis vacantibus in regalia in prima actione[d], de cauſis Parium Franciæ, ſi modò illorum intereſt directè, non ſi per obliquum, vt explicat Carol. 7. art. 20. Cognoſcunt in cauſa prouocationis, niſi expreſſe prohibeantur à conſtitutionibus, etiam de iudicatis à Præſidialibus & iudicibus

[a] Et ita etiam Ioan. Lucius ſcribit iudicatum & ſeruari, lib. 4. placeto. cuius tit. 7. plac. 1.

[b] in conſtit. Ludouici 12. anni Dom. 1479.

[c] l. 2. de offic. præfect. prætor. C.

[d] vide de iſto caſu Egidium Magiſtr. de regali cur.

dicibus regis,delegatiſve à Rege,& à conſeruatoribus vniuerſitatum, conſeruatoribus apoſtolicis, & aliis iudicibus Eccleſiaſticis per viam abuſus, executoribus areſtorum, conſiliarius libellorum ſupplicum palatii, Magiſtris ſupplicum domus regiæ & theſaurarii.vide Rebuff.in conſtitution.regias
13 tit.de appellationibus ab abuſu,glo.3.art.1.Sed etſi nomophylax ſeu cancellarius interdum prouocationis codicillos negauerit, ad curiam prouocantibus,per oraculum parlamenti impetrantur:& proinde ac ſi obtenti eſſent, eius authoritate pronuntiatur[a]. A præfectis etiam rationum regiarum cuiam appellari poſſe,pronunciatum eſt 4.Non.Septemb.1383[b]. Committuntur & pleráque à principe ſupremis curiis,præter ordinem diſcutienda, quæ ibi tantùm explicari poſſunt: vt cauſæ capitulares, Prælatorum, Comitum, Baronum,ciuitatum,quibus id iure ſingulari datum eſt ex Caroli 7. conſtit. art.5.Proculpubiò etiam apud Senatum,tractanda omnis acceſſoria areſtorum curiæ eiuſdem, à qua proceſſerunt: executiones, interpretationes,reformationes areſtorum, ſiue per viam ſupplicationis ciuilis, ſiue per propo-
20 ſitionem erroris impugnentur.Interdum cognouerunt de duello,& monomachia priuatorum. Decernendæ item in exteros pignerationis ſeu clarigationis,quam nunc *repreſſalias* appellant, ius & poteſtatem olim curiæ ſupremæ fuiſſe probare poteſt Senatus curiæ Pariſienſis ſupremæ placitum:
21 quæ tamen nunc penes ſolum principem eſſe videmus[c]. Sicuti & leges quidem ratione iuriſdictionis in ſuo territorio Parlamentum facere poteſt, & de quibus conſtitutiò regia aduerſum non inhibetur:at ſine conſenſu principis leges ſtatuere,non poteſt[d]. Sicque intelligo quæ de ſumma eius poteſtate traduntur: multa quamuis publicanda mittat Senatui Princeps, hæc ita demum conſtitutionis vim in territorio Senatus habent,cùm publicata ſeu approbata fuerunt, iuxta l.humanum, C.de legibus. Conſilii enim cauſa, non tanquam Rex,id facit.Melius tamen non diffiteor Rempub. ſe habituram, ſi Rex noſter Chriſtianiſſimus ex Senatuum tantùm ſuorum conſilio, leges ferret plurium iudicio expenſas,& maturè conſultas.plus enim plures probi & boni,quàm pauci, ingenio & conſilio pollent. Et Magiſtratus optimi,regi addictiſſimi,ea etiam conſcientia eſſe debent,vt malint ſe abdicare magiſtratu,quàm in Deum & principem conſenſu adulatorio peccare.Ob-
32 ſeruarunt interpretes curiam ſupremam non vti inſcriptione regia, ſed curiæ.Dum enim ſtatuit,hac formula vtitur,*La court ordonne*,non autem *Le Roy ordonne*,aut *Le Roy vous dict*:quia formula illa,*Rex ſtatuit*, eſt propria conſilii in quo Cancellarius,magnus Regis Conſiliarius,eo modo edicta pronunciat. Neque etiam illa verba, *curia ſtatuit, curia præcipit*, alijs iudicibus quàm Parla-
35 mento permittuntur[f]. Curia Parlamentorum in claſſes diuiſa eſt, primúmque tribunal,Parlamenti nomen retinet,vocant *l'audiance*,vbi peroratæ cauſæ deciduntur. Reliquæ claſſes propria nomina habent, vt primæ ſecundæ aut tertiæ claſſis inqueſtarum,in quibus ſunt proprii Ductores ſeu Præſides. Alia claſſis ſi adeſt,dicitur Requeſtarum ſeu libellorum. Tribunal primum, & claſſes Inqueſtarum, ſupremo iudicio ſine prouocatione decidunt lites. Primùm vt plerunque, ex tempore explicata, terminat: vel ſi quid conſilio dignum ſit,non ſiquere tunc,ſed amplius deliberandum cenſet. In claſſibus verò Inqueſtarum, negotia quæ ex ſcripturis & probationibus perpendendis & percurrendis conſtant,diiudicantur. Statuit Ludouicus XII.anno Domini 1499.artic. 74. Senatores ſeu Conſiliarios prius quam in orcheſtrum maioris tribunalis ſeu audientiæ,dicunt *cameram magnam*, conſcendant, verſari debere & veluti præludere in claſſibus inquiſitorum,ſeu inqueſtarum. Eſt
44 & Tholus criminalium cauſarum, vbi & cauſæ perorantur criminales ſummo iudicio,vocant *Chambre de la tornelle*,pro quarum deciſione ex curia certi deliguntur quotannis,eáque claſſis nunquam iuſtitium facit,& exigit aſſiduos ſuos Senatores,ex conſtitutione Caroli 8.art.90. Et tèporè iuſtitii,reſidet in

a Io. Lucius, lib. 4. Placito curiæ,plac. 2.& 4.

b idem,eod.plac.3.6. & 7.

c idem Luc. vbi ſup. plac.1.

d Io Faber,in I.fi C. de legib. Aufic.in addicio. ad quæſt. Tholoſ. 405. Io. Fab.& Angel Arct. in § ſeu & quod principi placuit,de iure natur.

e Iaco Bonaudus de Santfero,ad Ioan. de tetra rotea, in proœ contra rebelles ſedit. Montcarguei,in tracta. de authorit. magni conſ. Bonaud. de Santfer. vbi ſup.

f

det in curia quoque claſſis iudicum delectorum ex omnibus ante finem Parlamenti, vocant *Chambre ſeant au temps des vacations*, aut *Chambre recenue*. Cui certæ ſummæ tantùm notio, videlicet reditus centum librarum, vel rerum valoris centum librarum, datur: & beneficiorum valoris annui ducentorum aureorum, ex conſtit. Franciſ. 1. *des abreuiations de proces*, anni 1519. art. 123. At requeſtarum iudices, ſunt ex parlamenti corpore, veluti recuperatores & delegati à Principe in cauſis ciuilibus priuilegiatarum perſonarum: vnde vocantur Commiſſarii requeſtarum, & priuilegia quæ illis diriguntur, vocantur *Committimus*: quòd per diplomata Cancellariæ, illis notio committatur cauſarum poſſeſſionis & perſonarum[a]. Quæ perſonæ habeant cauſas commiſſas huic curiæ, tradunt conſtitutiones propriæ. Ab iſtis ad curiam ſupremã eſt prouocatio, vt à iudicibus regis aliis. Nõ cognoſcũt de criminalibus principaliter, vbi regii procuratores inſtant: niſi illæ criminales quæſtiones incidant poſt motam cauſam in quæſtionem. Non item cognoſcunt de hypothecariis[b], nec generaliter de in rem actionibus aliis, neque niſi inter perſonas priuilegiatas: quales ſunt præcipui officiarii diadematis, ſeu *de la couronne*, Senatores priuati conſilii, Magiſtri libellorum ordinarii domus regiæ, notarii & ſecretarii, domeſtici & officiarii ſalario donati, eius, vel auguſtæ, fratrum, ſororum, auunculorum, materterarum, filiorum Franciæ, niſi negotiatores ſint. Item officiarii curiarum ſupremarum, duodecim aduocati Senatus Pariſienſis, famæ hilarioris: ſex aliorum Senatuum, totidem & procuratores, capitula, communitates, eccleſiæ pro rebus eccleſiaſticis tantùm.

a Conſtitutio Ludouici 12. art. 42. & 43. Caroli 8. art. 76.

b Molinæus in 7. part. ſtyli parlamenti. arreſto. 55.

De conſilio Principis, ſeu de conſilio Prætoriano vel aulico. Cap. 28.

1 *Senatus olim, conſilium proximum Principis.*
2 *Octauius ſibi conſilium ſemeſtre elegit.*
3 *Conſilium magnum & priuatum Principis. quis ei præſideat, & ex quibus Senatores eius delecti. Et num. 4. & 5.*
6 *Conſilium magnum, olim conſilium priuatum Regis ſine iuriſdictione contentioſa. Nec tanta authoritatis, ac Parlamentum: à quo eliguntur eius Senatores: eius iuriſdictio & ſedendi modus, fines, & priuilegia. nu. 7. 8. 9. 10. & 11.*

QVANDIV Senatus Franciæ ſequebatur principem, nec certum locum receperat, tandiu is erat & factum illius conſilium. Sed vbi legem conſedendi perpetuò in aliquo loco accepit, opus fuit delectu virorum, qui ſequerentur conſilii cauſa principem. Quemadmodum & apud Romanos Ælius Adrianus quodammodo Senatum Romanum in aulam ſuam tranſtulit. Nam receptis Senatorum optimatibus in amicorum cohortem, quæ ſuperiorum Imperatorum temporibus promiſcuè conſtare ſolebat ex Equeſtri ordine ac Senatorio, domeſticum quendam Senatum ex ea ſe habuit. Qui, quoniam is continuatis penè delectaretur peregrinationibus, comitatus Cæſaris dici cœptus eſt: & ipſius amici, Comites, quorum conſilio & opera, in bello & pace vſus eſt[c]. Octauius Cæſar etiam ſibi inſtituit ſortiri ſemeſtria conſilia ex Senatuine inuidia contemnere aliquos videretur, cum quibus de negotiis ad Senatum frequentem referendis antè tractaret[d]. Legimus ferè omnes reges & monarchas aliquod conſilium penes ſe habuiſſe, cùm grauia pertractarent. Vt de Aſſuero legitur Heſter c. 1. de Alexandro Magno,

1

c Ælius Spartia. in Adriano.

d Sueton. in Auguſto. c. 35.

Magno,& alijs. Conſilium magnum eſt veluti conſilii priuati & ſacri Regis appendix, in quod tantum proximi ſanguine heroes, & ſelecti admodum pauci admittuntur[a]. Cancellario magno,& Magiſtris libellorum domus regiæ aſſident Senatores huius ordinis,ſemeſtri partito labore[b]:præſidet namque ſi ibi adſit Cancellarius,& eo abſente præſes ſi ſic. Sin minus olim in tribunali iuridico controuerſiarum,antiquior ex conſiliarijs laicis: in ſeſſionibus conſilij,antiquior ex clericis. Conſilij iſtius cauſa, olim aduocabantur ex curijs ſupremis Senatores principio: ſubinde tamen, cùm illi in propriis ſedibus deſiderarentur neceſſarij: ſatius viſum eſt ei ordini alios allegere, qui ſequerentur ſine prouincialium incommodo Principem, & cum Cancellario negotia ad principem relata,eius authoritate diiudicarent. Quemadmodum Præfectus prætorio,& Quæſtor ſacri palatij, tempore Theodoſij & Valentiniani,Iudicijs ſacris præſidebant, & diſceptationibus ad Imperatores relatis,illis in negotijs orbis occupatis[c]. Scribit Caſſiodorus curiales dictos fuiſſe olim appellatione minoris Senatus, quos poterat verberare Præfectus Prætorio[d]. Carolus Molinæus ad quæſtio.192. in deciſis per areſta apud Ioann. Gallum,per illam quæſtionem tradit, magnum conſilium olim vbi erat Cancellarius, nihil aliud fuiſſe quàm priuatum Regis conſilium: hodie tamen fieri iuriſdictionem contentioſam & ordinariam. Notat & in quæſtione 109. conſilium fuiſſe regium,quod magnum conſilium dicimus, nec tantæ eſſe authoritatis,ac eſt curia parlamenti. Sicque in omnibus diplomatibus,vt ſcribit Ioannes Lucius[e], in quibus ordinis ampliſſimi,id eſt Senatus,& Prætoriani conſilij,id eſt, magni conſilij mentionem haberi contingit,ipſe ſemper ampliſſimus ordo præponendus eſt. Quod & Carolus VIII. reſcripſit,& in acta publica regeſtum eſt Idib. Iunij 1499. Profert idem placita, quibus dictum à curia ad prætorianum conſilium auocationem non fieri[f]: & contrà à prætoriano conſilio prouocanti ad curiam ſupremam, exercendæ prouocationis poteſtatem fieri, cámque in rem curiales codicillos dari[g]. Deliguntur iſtius conſilij Senatores à Principe, nec enim ab alio Principi dantur, vt dabantur Lacedæmoniorum regibus. Neque tenetur Princeps ſi nolit, ſententias eorum ſequi: quia neque qui tenetur aliquos in conſilium adhibere, tenetur eorum ſententiam ſequi[h]. Facit dictum & ratio Xerxis, qui Græciæ bellum indicturus, adhibitis Aſiæ principibus: *Ne videar*, inquit, *meo tantummodo vſus conſilio, vos contraxi. Verumtamen mementote, parendum magis vobis, quàm ſuadendum*[i]. Huic conſilio quæ iuriſdictionis contentioſæ & ordinariæ, præſcripta ſunt conſtitutionibus regijs, quæ pragmaticis vel cognitæ ſunt. Cognoſcebant & de controuerſijs ex cauſa epiſcopatuum, abbatiarum, archiepiſcopatuum, & aliorum beneficiorum ad nominationem regiam pertinentium: exceptis regalibus. Item de leproſarijs, hoſpitalibus, pedagijs petitis à dominis contra mercatores, qui terra vel aqua negotiantur: niſi alius curus priuilegio committantur. Item de contrarietate & nullitate areſtorum[k], niſi areſta data eſſent in priuato Regis conſilio, vt areſto dictum eſt magni conſilij 4. Ianuarij 1553. Cognoſcunt de controuerſijs finium ſeu territorij curiarum ſupremarum, de prouocationibus à præpoſito domus regiæ, in cauſis tantùm ciuilibus. Alia Franciſcus Rex eius nominis primus, quædam illis conceſſit, anno Domini 1531. Maij 10. Quæ poſtea demit & aſſignauit iuriſdictioni Parlamentorum, Balliuorum, Senarchorum, & iudicum regalium, vt te docebit conſtitutio eiuſdem menſis Martij, anni 1545. Cæterùm, conſtitutio Comitiorum Aureliæ habitorum, art. 57. inhibuit conſilio prætoriano, iuriſdictionem aliarum cauſarum quàm ſuæ creationis prioris: néve ſe immiſcerent de contrarietate aut nullitate areſtorum curiarum ſupremarum. Remanet autem illius poteſtas in ſua iuriſdictione ſuprema, ſine prouocatione: & cauſarum de quibus ritè cognouit iudicia, in quacunque regni parte exequi poteſt[l]. Formulas ſedendi, iuriſdi-

[a] vide Budæum ad l. fi. de Senator. vbi priuatum illectum & interitus aulicum fuiſſe dictum ait.

[b] Ludouicus an conſtit. *de l'augmentation du grand conſeil.*

[c] l. præcipimus, de appellatio. lib. 7. C. tit. 62.

[d] Caſſiod. lib. 6. variar. ep. 3. in formula. præfecti prætor.

[e] Io. Lucius lib. 4. Placentinar. plac. 10.

[f] idem Luc. d. lib. 4. auct. plac. 8.

[g] idem. eod. plac. 9.

[h] Cicim olim. de arbitr.

[i] Val. Max. lib. 3. c. 1.

[k] Rebuff. in conſtit. reg. tit. *du grand cõſeil*, art. 24. vide plenam horum & aliorum iuriſdictionis illis cancellarij edicto Henrici 2. an. 1557. 2. Septemb.

[l] ex conſtit. Ludouic. 12. publicat. anno Domini 1498

iurisdicendi,& conueniendi, poteris facilè discere ex stylo magni consilii. Fines & rationes institutionis huius ordinis sunt, iuuare consilio Principem,
a l.iuris peritos, de excusatio. tutor. P. vel eius magnum Consiliarium Cancellarium[b]: litésque circuncidere. Senatores huius Curiæ illustrat lateris Principis comitatus, immunitatibus plu-
b Lyni. de præpos. labo. lib. 11. C. ribus & priuilegiis idcircò donatis. Inter domesticos principis transcripti, literis seu codicillis publicè ea de re datis, 10. Martii 1547. publicatis & actis inscriptis, regesto consilii magni, 23, April. 1548. Indultum & personis Ecclesiasticis eius ordinis, ne ad contributionem decimarum quas à beneficiis percipit Rex teneantur pro beneficiis per illos possessis: exceptis abbatis & Episcopatibus, vt codicillis regiis declaratum, publicatis in dicto consilio 26. Aprilis, anno Domini 1548. Omitto cætera priuilegia, quæ satis nota sunt.

De Cancellario seu Nomophylace, vel iuris præfecto Galliæ. Cap. 29.

1 *Cancellarij, scribæ dicti.*
2 *Cancellarius Franciæ cur ita dictus, à quibus & ex quibus electus, potestas, & officia eius. nu.* 6. 7. 8. *&* 9.
3 *Rex Galliæ per interpretem respondet.*
4 *Reges Assyriorum non omnibus visi.*
5 *Persarum Regem nemo videt, nisi edoctus à Chiliarcho de adoratione eius.*
10 *Cancellariorum in Gallia varia nomina. Et Cancellariatus officium quis feratur instituisse: eius insignia, similis Quæstori Cancellario. numero* 11. 12. 13. *& sequent.*
14 *Cancellary fuerunt Imperatoribus: Regibus Anglicis, & à quo tempore. numero* 15.
16 *Cancellary officium: & munera: adiuuæ. nu.* 17.
18 *Libellorum Magistri qui, quot per successionem temporum in Gallia: ordinary, & extraordinary: eorum notio. nu.* 19. 20. *&* 21.
22 *Officiorum controuersia coram quo iudice tractentur in Gallia.*
23 *Cancellariæ cur singulis parlamentis coniunctæ.*
24 *Sigillorum regiorum in Cancellaria Senatores custodes.*
25 Audiancier *quid & eius munus.*
26 *Cancellaria quos codicillos veniales concedere potest.*
27 *Cancellarius magnus quæ rescripta per se subscribat.*

EMINIMVS superiori capite, de Cancellario consilii Prætoriani præfide, seu principe: ideò pauca de eo seorsum dicenda. Cancellarii nomen in constitutionibus Caroli Magni, & Lotharii, pro notario & scriba quolibet ponitur. Sic enim legitur in Capitularibus Caroli Magni[d], *Vt nullus Cancellarius pro vllo iudicato, aut scripto, aliquid amplius accipere valeat, quàm dimidiam libram argenti, de maioribus scriptis, &c.* Est & in legibus Longobardorum[e], titulus de Scabinis & Cancellariis. Vuolphangus Lazius, Cancellarios scribas dictos, quòd intra Cancellos scriberent, & ita in lege Salica vsupari[f]. Consentit Philippus Beroaldus, in Poesi, & in Hendecasyllabis de officio scribæ. 1

d in capitul. Caroli Mag. commentario illustrato per Ametzbachium, ca. 11. ex. hæc sunt capitula, quæ pro lege obseruanda.
e lib. 2. leg Lango.
f Lazius, lib. 2. commentar. de repub. c. 4.

Cancella-

Cancellarius, inquit, *vt recentiori*
Scribas nomine nuncupem, vetustos
Dici qui cupit. &c.

Sic & in iure Iudices dicuntur habere Cancellarios[a]. Sed hæc est appellatio nominis generalis, quæ in Magistratu hoc summo restringitur, κατ' ἐξοχὴν, ad vnum Cancellarium, dictum magnum Consiliarium olim Regis. Et alii quidem putant, Cancellarium hunc dici, à cancellis aulæ Principis, intra quos Princeps residebat supplicantibus aut consulentibus responsurus: is autem Cancellarius ei assidebat, & eius nomine per Cancellos respondebat. Non enim per se Principes nostri perpetuò respondent, sed per alium sæpe vt per interpretem. Cuius munus Cancellarius exequitur nunc. Et maximè tunc cum nostri Reges non nisi calendis Mai videri poterant, quibus tantùm prodibant in publicum & salutabantur, reliquo anni tempore per Maiorem domus & alios negotia expedientes regni[b]. Sicuti apud Assyrios à tempore Nini, qui Zames Nineas dictus, vsque ad Sardanapalum, cui regnum ab Arbacto ademptum, & in Medos translatum, Reges per internuncios responsa tantùm dabant, raro à viris visi[c]. Narrat & Æmilius Probus, quòd nemo ad Regem Persarũ accedebat, quin prius more patrio ad Chiliarchũ eius veniret, qui doceret & moneret eum qui in conspectu Regis venturus erat, Regem venerari[d]. Tradunt & Hannibalem post Cannensem victoriam elatum, non nisi per interpretem loqui solitum. Alii Cancellarium à cancellando, id est, à lacerando & inducendo: illud enim cancellare significat[e], quòd potestatis eius sit Cancellarius, vt possit, si præter æquitatem & ius videat libellos vel codicillos oblatos subscribendos, vel sigillo regio authorandos, inducere, cancellare, & reiicere. Quemadmodum & libellorum alii Magistri, æquitatis & iustitiæ tantùm libellos admittere & suscipere, malè autem & iniustè conceptos reiicere debent. Vnus hic Cancellarius præcipuus idcò absolutè dicitur Cancellarius, vel magnus Cancellarius, vel Cancellarius Franciæ: alii námque eius sunt subadiuuæ, vt Magistri libellorum, & Cancellariatum officia. Eligebatur hic Cancellarius olim ex Curia Parisiensi suprema, per Senatores & Præsides eiusdem, summa cum diligentia, qui magis esset idoneus tanto muneri. Sed postea Rex sibi hanc electionem reseruauit, & non tantùm ex vno Senatu, sed ex reliquis eum qui sibi videtur huic muneri commodior, Cancellarium constituit, qui post electionem iurat in manibus Regis, se probè & incorruptè officio suo functurum, quòd mándatis eius obtẽperabit, q̃ cõsulet quòd è re eius & vtilitate Reipu. sibi iustũ æquumq; videbitur, nihil odio fauore aut gratia cuiuspiam facturi: eiúrátque sacramentum fidelitatis, si quod aliud alicui fecerit. vide formam optimam & verè dignam Rege, & iuramenti verba concepta, apud Io. Lucium, lib. 3. Placito. tit. 7. plac. 1. Est huius maxima potestas & dignitas Principis os, quod mentem Regis explicat, & leges eius nomine figit & refigit, præfectus iuris & æquitatatis custos, & dispensator supra iuris rigidas leges. De potestate & dignitate Cáncellarii Luc. de Pen. in rubr. de Præf. præt. lib. 12. C. Bud. in tit. de offi. Præf. præto. in P. & ibi Purpuratus in l. 1. col. 11. Chassa. in Catal. glor. mundi, 7. par. consid. 7. Guillelm. Benedict. in cap. Raynutius, in verba, & vxorem nomine, numero 205. de testament.

Hic est qui leges regni cancellat iniquas.
Et mandata pij Principis æqua facit.
Si quid obest populo, aut legibus est inimicum:
Quicquid obest per eum desinit esse nocens.

Paulus Æmilius Cancellarium nostrum posse dici præfectum iuris, voce etiam à Liuio vsurpata, ait lib. 3. in Philippo primo. Refértque lib. 8. in Ludouico Hutino, tantam potestatem sibi arrogasse Engerranum Cancellarium eius, vt vnus omnia posse & solus dominari videretur, & nullus regis literis

[a] in rubr. & l. 3. de assessor. & domesticis & Cancellariorum. C. lib. 12. tit 52.

[b] Turchem. lib. 1 de maiest. diction. Franc.

[c] Iustinus ex Trogo lib. 1.

[d] Æmil. Probus in Gelone.

[e] Val. Max. lib 9. c. 7 l. cancellauerat, de his quæ in test. delen. inducta. eâ glo. C. de iudicio.

glo. in l. 1 in ver. libellis, de offi. assess. ex. & glo. facere, dominibus, ar q. l. Lucius de priga. C.

[h] Luc. de Pen. ad l. nemine. de decurio. lib. 11. C.

obediret, niſi coniuncta ab Engerrano epiſtola quæ dicto audientes eſſe iuberet: nec coactores regiæ pecuniæ, menſarii, cùm quippiam numerare iuſſi erant, à rege, ne aſſem quidem deprompſiſſe, niſi Engerrano. Magna autho- 10
ritas huius Cancellarii ſemper in Gallia, ſed nomen aliud, nam Momaldus Alle-folius, quatenus per hiſtorias memoriam huius Magiſtratus altius repetere licuit ex Trithemii breuiario & aliis hiſtoriæ authoribus, Magnus conſiliarius dictus eſt Franciæ, ſub Meroueo, & Childerico eius filio. Annonius vocat hunc Vnmomadum[a], cuius conſilio Childericus omnia ageret, dum regni potiretur ſceptro, anno Domini 461. huic in regimine ſucceſſit in poteſtate ſub Clotharío & Chilperico, vt ait Vincentius Beannæſius, Paruſus: poſteà Iniurioſus, cui ſucceſſit Bauduinus Epiſcopus Tullenſis in Lotharingia, & eũ dictũ referẽdarium tunc teſtatur Iſidorus Hiſpalenſis in Chronico ab initio mundi vſque ad Heraclium Imperatorem. Alii ſucceſſerunt, qui nec his nominibus dicti, ſed feruli annulorum regiorum, quales dici poſſunt, *garde des aneaux ou ſeaux du Roy*. quales fuerunt paulò antè Poncherus Senonenſis Archiepiſcopus, Montelonus, Chemantus, Bertrandus, Moruleus, qui tamen Cancellarii tunc non erant ſed pro Cancellario, cuſtodes ſigillorum. Cancellarii dignitatem in officium etiam tranſiſſe quidam putant, quo tempore Childebertus eius nominis Rex primus, inſtituit illud officium regium, ſicuti & Conneſtabulum, Admiraldum, Magiſtrum Baliſtariorum, Camerarium & cubicularium, Præfectúmque equorum regiorum, quem vocarunt poſteà *Grand eſcuyer*. Sic enim refert antiquus Chronicorum Galliæ author. Dicuntur & Archigrammatei Cancellarii, Archicancellarii, qui regium diadema pro inſigni ferant, vocant *Mortier*, inſignitum vnionibus & auro, & paludamentum, & focale, & ſigilla regia, ſeu annulum ſignatorium olim. Ferunt enim diadematis ſpeciem ii & præſides Senatuũ, qui expreſſius referunt Maieſtatis regiæ munus. Sic tradit Plato in Minoe, 12
Rhadamantum curam regiam pro Minoe ſubiiſſe, & inſtructum in parte regia ea, vt ius probè omnibus diceret. Nec fuerunt vnquam vix Principes aut Monarchæ, qui ſecum aliquem non haberent, qui præcipuam conſilii ſui & annuli ſeu ſigilli habuerint curam, & cum ea ferè regiam poſt principem authoritatem, quamuis nominibus alijs appellarentur. Talis præfectus an- 13
nuli & ſigilli regii, legitur fuiſſe Aman Aſſueri Imperatoris Medorum & Perſarum[b], qui nomine Regis reſcripta & mandata ſignabat: cui ſuſpenſo ob calũnias & annuli abuſum ſucceſſit Mardocheus, cui etiam traditus annulus Regis, & factus eſt princeps palatii, & ſuper ſcribas & librarios Regis fuit præpoſitus[c]. Balthaſar etiam talem conſtituit Danielem, poſtquam explicauit diuina myſteria[d]. Talis in domo Pharaonis regis Ægypti Ioſeph, ad quem Rex dixit, *quia oſtendit tibi Deus omnia quæ loquutus eſt: nunquid ſapientiorem & tibi ſimilem inuenire potero? Tu eris ſuper domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet. Vno tantùm regni ſolio te præcedam*. Rurſúmque ad eum, *Ecce conſtitui te ſuper vniuerſam terram Ægypti: tulitque annulum de manu ſua, & dedit eum in manu eius, veſtiuitque eum ſtola Byſſina & collo torquem aureum circumpoſuit, fecitque aſcendere ſuper currum ſuum ſecundum, clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent, & ſcirent præpoſitum vniuerſæ terræ Ægypti*, &c. Hánc- 14
que huius dignitatem Caſſiodorus[f] dixit eſſe Cancellarii munus. Luius quoque indicat, Regis ſcribam fuiſſe ſecundæ poſt regem dignitatis, dum de Gn. Minutio, in 2. ſic ſcribit. *Cùm militibus ſtipendium fortè daretur, & ſcriba cum Rege ſedens pariſerè ornatu multa ageret*, &c. Et poſteà ſcribam pro Rege, obtruncatum ait. Scribit Plutarchus in Alexandro, Eumenem fuiſſe Archigrammatea, id eſt, Principẽ Cancellariorũ Alexandri magni. Atque hoc munus fuiſſe inter Imperatores, ſub Caio ſaltem Cæſare, non obſcurè indicat Iuſtinus ex Trogo, dum referẽte Iuſtino[g], Trogus ſcripſit, patrem ſuum Trogum Pompeium ſub Caio Cæſare militaſſe epiſtolarúmque & legationum

ſimul

[a] Annonius, ſeu vt alij Aymoni. lib. 1. hiſto. Franc. c. 7.

[b] Heſter. c. 3. & 8.

[c] Ibid. c. 8. & 9.

[d] Daniel. 5. & 6.

[e] Geneſ. 41.

[f] Caſſiod. lib. 6. variar. c. 3. in formula Præfecturæ.

[g] Iuſtin. ex Trog. lib. 43.

simul & annuli curam habuisse. Quòd habuerint autem & alii Cæsares Cancellarii nominis viros eximios, probabit Abbas Vspergensis, qui in Chronico anni millesimi centesimi vndecimi, tradit Henricum 4. eius nominis Imperatorem habuisse Cancellarium Episcopum Maguntiæ, & eius consilio omnia ferè gessisse. Et rursum dum agit de Federicho 1. Ænobarbo, seu *Barberousse*, dicit ei fuisse Cancellarium nomine Raynaldum. Polydorus Vergil. narrat Guillelmum Conquestorem dictum regem Angliæ anno Dom. 1070. cùm & conuentus iuridicos statuisset, vt in Gallia anteà ex eius voluntate indictos statariam etiam sine prouocatione curiam apud Vuestmonasterium, fiscum, & procuratores ærarii, instituisse etiam collegiũ scribarum, qui diplomata scriberent, & eius collegii magistrum vocasse cancellarium, qui paulatim supremus effectus est Magistratus, qualis hodiè habetur. Dicit alibi[b], magnum regni Cancellarium, & munus eius esse consultante de Republ. in Comitus generalibus per procuratores populo coram Rege, rogandi sententias etiam Regis[c]. Est apud Mascouitas supremus Consiliarius qui apud principem versatur, dictus Ocolnik[d]. Cãcellarius autẽ dictat rescripta, vel dictata legit, & subscribit à principe impetrata. Sicuti olim faciebat apud Imperatores Quæstor, vt constat ex §. 1. Nouel. Vt diuinæ iussio. hab. subscripto. gloriosiss. Quæstoris. Similem enim faciunt Cancellarium quidam huic Quæstori Principis: vel hunc dicunt habere eius potestatem[e]. Quamobrem vt ille Quæstor, & hic cauet, ne contra id quod oportet rescripta dictentur, vel dictantur[f]: néve ea subscribantur[g]. Vtrũq; Quæstor olim, minoris latercului seu thesauri & officiorum eius habebat curam[h]: Sic & hic: curãdo thesauro, quod vocãt Financias, officiũ exhibet. Fungitur & officio Quæstoris palatii, cognoscentis de appellationibus, & alijs quæstionibus quæ ad Imperatorẽ deferebantur: is enim occupatus circa negotia imperii, remittebat eas ad illustrem Præfectum prætorio, & illustrem Quæstorem sui palatii[i]. Per hunc Rex legationes ad se missas audit, & respondet eisdem. Hic sigilla regia conseruat, hisque subnotat: assidet Regi in sacro interiori consilio: præsidet autẽ in magno. In curijs supremis cùm adfuerit, primum locum post regiũ occupat. Huic aliquando curia suprema Parisiorum imperauit codicillos aliquos subscribere. Verum Cancellarius à Prato, impetrauit à principe Francisco eius nominis primo, pro se & successoribus in officio, ne posthac curię supremæ obtemperare tenerentur. Et quia sub dispositione viri illustris Quæstoris, erant leges dictandæ, & preces: Sic & illi habebant subadiuuantes, & adiutores memoriales de scrinijs diuersis, qui tantam leuarent curam[k]. Magister scriniorum erat qui habebat & sub se magistros scriniorum memoriæ, epistolarum, libellorum. Magister memoriæ, annotationes omnes dictabat, emittebat, & precibus respondebat. Magister epistolarum, legationes ciuitatum, consultationes, & præces tractabat. Magister libellorum, cognitiones & preces tractabat: officium autem nemo ipsorum habebat, sed adiutores electos de scrinijs, vt scribitur in notitia vtraque imperii. Adiutores magistri officiorum, duodecim: magistri epistolarum seu libellorum sacrorum, septem[l]. Erant & Referendarii sacri palatii, qui libellorum oblatorũ referebant petita ipsi principi, quæ ve subditi ab eo postularent[m]. Pari modo Cancellarii Franciæ habent sub se adiuuas, qui eum releuent ab onere subscribẽdi, nempe quos vocant Secretarios. habent & in libellis excipiendis vel perpendẽdis, magistros libellorum: & illis minores in Cancellarijs subadiuuas, referendarios dictos, qui referunt in consilio, coram Cancellarię præside vel magistro libellorum, sigillorúmve custode, petita per libellos. Et horum omnium in dispositione legum Romanorũ Imperatorũ quodammodo adumbrata officia in titulo, de proximis sacrorum scriniorum, lib. 12. C. tit. 19. & in tit. 20. de agentib. in reb. & 21. tit. de præpositis agentium in reb. eod. lib. 12. C. Primùm in Gallia, magistri libellorũ tantum duo, vnus laicus, alius ecclesiasticus

a Polyd. Vergil. Lib. 9 histo. Anglic.

b Abbas in henric. 4.

c Idem, lib. 21. in hen. 1. t.

d Sigism. lib. Baro, in rer. Mascouiticis.

e Guill. Benedict. ad c. Raynutius, ad verba duabus habentis filias, n. decimo nono, tom. 8 fol.

f § quia verò verisimile. de non alien. reb. eccles. in auth. g J. de dotis collat. lib. 10. C.

h J. de offic. quæstor. lib. 1. C. tit. 53.

i L. præcipimus, pr. l. 11 quando, 30. C. de appellat.

k In lib. manuscripto, notitia vtraque, cum Orientis, tum Occidentis, &c.

l L. compertum, de proxis sacris scriniis lib. 12. C. l. quando, C. de appellatio. m Constit. Nouell. 17. ea tit. de referend. sacri palat. & § non enim aliter tit. quomodo oportet epis. in antiq. de libellis agente Papiniano in l. rescriptum, de distract. pign. P. vide de libellis, scriniis, & eorum præpositis Rud. in Lnec quicquam, de offi. proconsul. P.

ſiaſticus,qui in comitatu Principis oblatas eis preces ſuſciperẽt.Subinde anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto,paulò ante tempora Philippi Pulchri,conſtitutum,vt duo literati viri Cancellario aſſiſterẽt, tres autem iura redderent ad veſtibulum regiæ:anno 1342. numerus auctus, & ſex facti, quo tempore Magiſtri libellorum in cœperunt dici.Rex Ioánes inde quatuor conſtitutione ea lege creauit, vt bini in comitatu Regio alternis menſibus eſſent.Dehinc anno 1407.octo creati,plures poſteà[a]. Fuerunt & magiſtri libellorum in duplici differentia,alii ordinarii, qui ſtipendijs regijs gaudent: alii extraordinarii ſine ſtipẽdijs, & codicillares vtrique à rege creati.Verùm poſteà Aureliæ in comitijs, conſtitutione artic.33. expuncti extraordinarii, omnibúſque aliis quàm ordinarijs interdictũ munus. Iſtorum iuriſdictioni relinquebatur notio,de officiorum controuerſia & eorum litium diſceptatione,quæ ins intẽderetur qui in comitatu Principis officio aliquo fungerentur:Et de perſonalibus actionibus,& poſſeſſione inter eaſdem perſonas controuerſa[b].Quæ poſteà iuriſdictio,tranſlata eſt in recuperatores libellares ad baſilicam,quos vocant *Commiſſaires des requeſtes du palais*,reſeruatis quibuſdã capitulis. Nam magiſtri libellorum regni hoſpitii in propria curia quæ ſedet Pariſiis,ſicut & curia requeſtarum,cognoſcunt in prima actione ſeu inſtãtia, de cauſis magiſtrorum libellorum palatij,vel filiorum illorum,promouẽt in purè perſonalibus actionibus,& poſſeſſorijs,ex cõſtitutione Ludouici XII. edita 1499.art.45.& 49.& olim cognoſcebant de cõtrouerſijs actuariorum, inſinuationum pro finibus,limitibus,& locis excipiendarum inſinuationũ, ex conſtitutione Henrici 2.anni 1553. Hodiè tamen cõtrouerſiarum illarum fomes ſublatus,ſuppreſſis inſinuationum actuarijs, & delata inſinuationum authoritate ordinarijs locorum iudicibus,per conſtitutionem editam in comitijs Aureliæ habitis, art.83. Retinent & hodie notionem de cauſa poſſeſſionis & perſonalũ actionũ inter aulicos officiarios qui in comitatu ordinario ſunt, quos vocãt, *de la ſuitte*,idq; tantùm defendendo:& concurrunt cum præpoſito hoſpitij,quem & vocant *Preuoſt de l'hoſtel*,in iuriſdictione illorũ:vt vt liquet ex conſtitutione regis Ioannis,anni 1355.art.1.conſtitutione Philippi Pulchri,art.6.Franc.1.anni 1539.Iudicant & de omni controuerſia,officiorum regiorum, ſiue illa ſint antiquæ vel nouæ creationis, quomodocunque & per quemcunque modũ vacationis fuerint impetratæ:ſi inter impetrantes quæſtio de titulo ſit,vtroque dicente ſe habere iuſtum quo defendatur titulum.Si tamen quæſtio in officio moueatur contra impetrantem officiũ, per illos qui intercedunt,& obiiciunt vel per ſubreptionem impetratum, vel in damnum Reipublicæ creatum, notio tunc ad Senatum, cui dirigitur publicatio vel receptio officiarij, pertinet: perinde ac ſi quæſtio ſolùm eſſet de executione vel exercitio officij,vt notat Rebuffus lib.1.ordinatio.Regia. tit. 5.Horum quoque magiſtrorum libellorũ munus eſt, dum in comitatu ſunt, referre & exponere Principi recuſationes propoſitas libello contra curias ſupremas Parlamentorũ,eáſque iudicare in priuato vel ſanctioni Regis conſilio, vt habetur in conſtitutionibus Aurelianenſibus, art. 38. Atque in aula principis modus edulis ex eorum conſilio imponitur. Iuuãt etiam Cancellarium magnum, illi qui Cancellarius ſeu officinis æquitatis iuxta ſingulas ſupremas curias, præpoſiti ſunt. Voluit enim Princeps ita diſtribui officinas, vt ſumptibus litigantium parceretur:& ne prouinciarũ negotia turbarentur. Et idcircò quia vnaquæque curia ſuprema habet propriã codicillorum officinam,à qua ſeu à Nomophylacia, & velut à Rege impetrãtur remedia appellationum,& aliarum rerum,quæ ibi expediri ſolent, rectè curia Pariſiẽſis vetitum voluit:ne quis de rebus intra ſuæ ditionis fines agendis alibi ſupplicaret quàm in Cancellaria ſui Parlamenti:niſi quis impetrauerit ab ipſo Rege,regij oraculi antiſtitium, cuius diplomata effigie regia obſignata, per omnia tribunalia, infima ſumma, obnoxia liberáque, ſuo iure ſibi vindicant

imperium

[a] vide Rebuffum in ordinatio. princip. lib.1.tit.5.

[b] Conſtit.Phil. Pulchri in 3. par. ſtilo parla.tit.2.§.10.

24 imperium[a]. Sunt ex Senatoribus curiarum ſupremarum quidam cuſtodes ſigillorum, quibus earũ Cancellariæ vtuntur. Sicuti & in quibuſdã Præſidialiũ iudicũ ſedibus, alii ſunt, qui ex Regio ſalario munus cõſequuntur expediẽdi & ſigillandi literas, quas vocant ſupplicationes ciuiles, propoſitionis erroris, reſtitutionis in integrũ, appellationis, deſertionis, anticipationis, conſenſus ſeu vt dicunt acqueſtarum, & ſimiles in negotiis, quę coram ſede illa Præſidiali, vbi ſtatuitur cuſtos ſigillorum, tractanda ſunt. Iſq; cuſtos ſigilli, conſilarii etiam eius ſedis officium & priuilegia exercet[b]. Omitto alios alterius negotii ſigillorum regiorum cuſtodes, qui in cõtractibus obligationẽ ſigillo ſuppoſitam firmiorem reddũt, & eorum executionẽ faciliorem. Defert ad-

a Io. Lud. lib. 3. Pl. to. curiæ tit. 7. pla

b in conſtit. Henr. 2. anni dom. 1557

25 iuua cuſtodis ſigilli Præſidialis, ei ſit, quẽ vocãt, *Le clerç des gardes ſeaux aux Preſidiaux*, prouentus & reditus ſigilli quotannis ad ſuæ Cãcellariæ præconẽ iudiciarium, quẽ etiã vocant, *audiancier*: Fuerũt namque ab Henrico 11. an. 1551. menſ. Ianuar. per edictũ creati ſex præcones iudiciarii, & totidẽ antigraphi vel eorũ obſeruatores, quos vocant *contreroolleurs*, vt ſex Cãcellariis Parlamẽtorum Galliæ intereſſent: ſingulis videlicet, vnus præco iudiciarius & antigraphus vnus, cum ſtipendiis ex ſigilli prouẽtibus, quorum cura & receptio ad illos pertinet, vt reddant rationem magno primæ Cãcellariæ audientiario & Cancellario. Et ideò nõ debent huiuſmodi præcones audientiarii à loco ſuæ Cancellariæ abeſſe, ſine vrgente neceſſitate: qua adueniente poſſunt munus ſuũ delegare interim cuipiam ex ſecretariis aut notariis ſeu referendariis ſuæ Cancellarię. Munus etiam horum præconum, æſtimationem iuſtè faire eorum quæ pro codicillis præſtanda ſunt. Fuerunt ns alii poſteà additi, vt neque vix inuenias alterius officii genus in noſtra Francogallia, quod non habuerit incrementum in numero: pluráque alia in aliis ſunt & de iure Cã-

26 cellariæ nuper inuecta, plura antiqua inducta & expuncta. Renouatũ autem illud intactúmque manſit, quòd ſtatutum ne adita cancellariæ ingrediantur, eoque accedãt loco quo ſigilla cuſtodiuntur, famuli, litigantes, pragmatici, aut alii quàm magiſtri Requeſtarum, curiæ ſupremæ Senatores, ſecretarii, & qui pro miniſterio exiguntur neceſſarii[c]. Interdictum ne cõcedantur codicilli gratiæ, delicti vindicandi pœna corporali: niſi in caſibus iuſtitiæ[d], id eſt, qui ſunt iure ciuili excuſabiles. Inuenies in cõſtitutione Caroli 8. anni 1489. tit. *de la iuſtice du pays de Languedoc*, ab art. 64. duos Senatores curiæ ſupremæ à Cancellario committendos Tholoſæ, vt ſigillum cancellariæ teneret: quod tamẽ immutatum eſt, & vnus ſigilli cuſtos factus. itẽ art. 65. vetatur, ne ſecretarii referant vel conſultent codicillos, ſed ſubſcribant: prius tamen conſultatos, ab vno ex referendariis, qui in cauda illorum ſcribat nomen ſuum. In 66. ne codicillos appellationum Cãcellariæ concedant, omiſſo medio. &c. Subinde autem in art. 72. & ſeq. vſque ad 96. traduntur quæ de cuſtode ſigillorum Montiſpeſſulani ſeruanda ſunt, & circa vicarios eius in ciuitatibus conſtituendis certis, numeratis art. 78. circáque rigoris expeditionem, & executionem, quæ ibi videto. Sufficit mihi fontes indicaſſe, & in ſumma admoniſſe, Cãcellariæ magnæ & ſigillorum, quæ in poteſtate cancellarii magni ſunt, iſta omnia proximè relata officia & operas, eſſe appendices, & veluti au-

27 xilia magni officii & vnici Cancellarii. Neque enim neceſſarium eſt, ipſummet Cãcellarium omnibus reſcriptis regiæ authoritatis ſe ſubſcribere: hoc enim & nimium laborioſum eſſet, & impoſſibile: cùm quotidie ex diuerſis Cancellariis plura prodeant. Itaque per regios ſecretarios hoc munus impletur, etiam in magna Cancellaria: in qua tamen ipſe ſe ſubſcribit, in remiſſionibus ſeu abolitionibus criminum, gratiis, legitimationibus, literis naturalitatis, vt ait Boerius[e]. Sic & in priuilegiis per Regem codicillis conceſſis, codicilli ſubſcribi & ſignari debent per vnum ex ſecretariis regis, & teſtificari per ipſum Cancellarium; qui hoc verbum adiicit, *viſa*, & ſubſcribit[f].

c conſtit. Ludou. 1499. art. 156

d in conſtitu. Fran. anni 1539. art. 11. & de cinib. vid. Conſtantium, Cumanæt. & in. tit. 64.

e Boer in addito tract. de auctho. mag. Conſilij. n. ad ver. quia late

f in conſtitut. re Franciſ. 1. *de la declaration d'aucthorité*

De Prætoribus, & de Præfectis prætoriis diuerſis. Cap. 30.

Lib.1.Part.14.Lib.1.C.tit.29. 30.& 43.& lib 11.C.tit.2.

1 *Continuatio Prætorum ad Cancellarios.*
2 *Prætor quis dictus, prætorium quid, & prætorianæ cohortes.*
3 *Prætor vrbanus loco Conſulis ordinatus.*
4 *Prætores qui in prouincias mittebantur.*
5 *Prætorum differentiæ, & ſpecies. & ſeq.*
6 *Prætores Romæ vnus primùm, poſteà duo, poſteà plures, & nu.7.*
8 *Prætores vrbani, & prouinciales. & nu.9.*
10 *Prætores de quibuſdam negotijs Romæ plures creati: & illi de quibus viris electi, & à quibus.*
11 *Prætorum ornamenta, & inſignia.*
12 *Præfecti prætorio qui, & ſpecies.*
13 *Præfecti prætorio Orientis diœceſes & prouinciæ Italiæ, Galliarum, & Africæ. nu.14. 15.16. & 17.*
18 *Prætorum in iure conſtituendo & interpretando authoritas.*
19 *Edicta Prætorum annalia, & perpetua: quando, & quomodo in albo ſcripta, & cur difficilia intellectu. nu.20.*
21 *Edictis potius, quàm per epiſtolam vel alio modo, cur Prætor ius conſtitueret.*
22 *Prætorum vrbanorum quædam cauſæ, & iuriſdictio eorum.*
23 *Prætorum prouincialium poteſtas in iure dicundo & alia.*
24 *Magiſteria dignitas, qualis, & quanta. & nu.25.*
26 *Magiſter officiorum quis olim, & eius cura.*
27 *Magiſteria dignitas militum præſidialium, alia à dignitate magiſteria.*

QVIA pleríque iſtius ſeculi viri illuſtres, doctrina & eruditione Cancellarii noſtri, authoritatem Præfectorum Prætorio poteſtati æquant, dicendum ordine cenſeo proximè poſt Cancellarii munus & iuriſdictionem, de Prætoribus, eorum diſtinctione, & poteſtate. 1

Prætor dictus, qui præiret iure & exercitu, vt notat M. Terentius Varro[a], & alii[b]. Exactis Regibus diſti Conſules Romani Prætores. Sicque Feſtus vel Paulus apud eum ait. *Prætoria portain caſtris appellatur, qua exercitus in prælium educitur. Quia initio Prætores erant qui nunc Conſules, & y bella adminiſtrabant, quorum tabernaculum quoque dicebatur Prætorium* Docent id ipſum verba legis de clauo figendo, apud Liuium[c]. *Lex veteſta*, inquit, *eſt, priſcis literis verbiſque ſcripta: vt qui Prætor maximus ſit, is Idibus Septembribus clauum pangat.* Et paulò poſt, quis fuerit ille Prætor indicat, *à Conſulibus poſteà ad Dictatores, quia maius imperium erat, ſolenne claui figendi tranſlatum eſt* Et alibi[d], Prætores & Conſules hiſdem auſpicijs creatos fuiſſe tradit: & Conſules non Iudices, ſed Prætores dictos. Prætorium adiectiuè, id quod ad Prætores pertinebat dictum eſt: vt de porta Prætoriam dictum ex Feſto. & domus vbi Prætor habitabat, ſeu vbi ius dicebat[e]. Dicerent nunc palatium: quamuis, & aliquãdo inter palatium & Prætorium diſtinctio appoſita[f]. Sic conſilium Principis qui eſt Prætor, & præit omnibus, & Imperatoris, vel Conſulis, quando præerat cæteris, Prætorianũ dictũ, & cohortes circa aulam horũ Prætorũ, ſiue in caſtris, ſiue in vrbe Prætorianæ dictæ. Et per quandam tranſlationem ædificia magnifica, quæ digna ſint Princi- 2

a Varr.4.de lingu lat.
b Cic.3.de legib Iuſtinian. § 1. Nouel. 24 de præſide Pyſi. Themiſt. 4. quatuor diximus, de iure Rom. gent. & ciu
c Liuius.lib 7. dec.1.
d idem.lib.3.dec.1.
e § 1 conſtit 24.Nouell. de Prætorio Pyſidæ.
f Iulius indicium, de offic. rect. prouinc. lib.1.C.tit.44.

Principibus & Prætoribus, Prætoria dicta aliquando, vt apud Suetonium, in
3 Caligula c. 37. Et præfectus Prætorio dictus tempore Cæſarum qui manum & poteſtatem militarem in palatio ſeu Prætorio Principis habebat: vt tempore Regum Tribunus Celerum qui eandem poteſtatem habebat[a]. Et præfecti etiam Prætorio Orientis Illyrici, &c. qui in illis locis vicariam Imperatoris, vt præeuntes cæteris, gerebant adminiſtrationem. Prætores ab initio ſoli Romæ Conſules annui, qui & bellica & ciuilia negotia regerent: donec oportuit Conſulibus neceſſariò bellis adeſſe, & vrbem relinquere: vel ſuo loco alios delegare. Et tunc loco illorum alii creati in partem oneris, & Prętores dicti. Si quidem vrbe abeuntes, vnum iurisdicendi cauſa in vrbe reliquerunt, qui Prætor dictus eſt Vrbanus[b]: quia in vrbe ius diceret, maximúſque reſpectu Prætorum poſteà additorum. Et hic abſentibus Conſulibus conſulare munus obibat, vt ait Cicero ad Plancium[c]. Et alibi[d], *Placuit nobis, vt ſtatim ad Cornutum Prætorem vrbis, litera deferrentur, qui, quòd Conſules aberant conſulare munus ſuſtinebat.* Minor autem poteſtas Prætoris vrbani ipſa Conſulari, quia in ſuffragium illius erat inducta, & minus imperium habebat, Ideò ſex tantùm σπαθηφόρους, qui præibãt Prætoribus ſiue iure ſiue exercitu, dati ſunt faſces, & totidem lictores: Conſulibus verò duodecim, vt ait Appianus Alexandrinus[e], niſi ſi quando cum dignitate conſulari miſſi eſſent in prouin-
4 cias: nã tunc addebantur Prætoribus ſex alii faſces & lictores. Quos enim mittebant Conſules ſui loco in prouincias quibus nec ipſi adeſſe poſſent, & illi Prætores dicti ſunt: quamuis non eſſent omnes inſignibus conſularibus exornati, & Propręt ores etiam dicerentur. Sicque ait Sextus Pompeius Feſtus in libris de verb. ſignif. *Prætor ad portam nunc ſalutatur, is qui in prouinciam pro Prætore aut Proconſule exit. Cuius rei morem ait fuiſſe Cincius lib. de Conſulum poteſtate talem. Albanos rerum potitos vſque ad Tullum Regem. Alba deinceps diruta, vſque ad Publium Decium Murem Conſulẽ, populos Latinos ad caput Oetinæ, quòd eſt ſub monte Albano, conſulere ſolitos, & imperium communi conſilio adminiſtrare. Itaque quo anno Romanos Imperatores ad exercitum mittere oporteret iuſſu nominis Latini, complures noſtros in Capitolio à Sole oriente auſpicatos operam dare ſolitos: vbi aues addixiſſent, militem illum qui à comitante Latio miſſus eſſet, illum quẽ aues addixerãt, Prætorem ſalutari ſolitum, qui eam prouinciam obtineret, Prætoris nomine.* Ita differentię plures cœperunt eſſe Prætorum, poſtquam alterius poteſtatis ac curæ plures additi ſunt. Fuitque Prætor vrbanus, peregrinus: alii minores iuridici. Prætores prouinciales, Prętecti prętorio Principis, in aula Principis: & Prętecti Prętorio Principis[f], extra aulam eiuſdem. De quibus ordine dicendum, & de eorum poteſtate. Prætor itaque vrbanus vnus fuit pro abſentibus Conſuli-
6 bus creatus, vt munus illorum obiret. Poſteà verò creſcente multitudine populi, cũ is non ſufficeret oneri, alius additus eſt, qui de peregrinus qui in vrbem confluebant, eorúmque de cauſis iudicaret: dictus ideò Prętor peregrinus[h]. Lucius Florus conſulatu Poſthumii duos Prętores primùm creatos fuiſſe tradit[i]. Liuius in fine. 6. primę decadis refert, ſeditionem fuiſſe ortam inter plebem & Senatum, cùm rogationibus Tribunitiis Dictator victus, & primus de plebe factus eſt Conſul L. Sextius, eámque ſedatam à Dictatore his conditionibus, vt conceſſum à nobilitate eſſet plebi de Cõſule plebeio: a plebe nobilitati. De Prętore vno qui ius in vrbe diceret ex patribus creãdo. Et poſteà lib. 7. in principio tradit, annum illum fuiſſe inſignem duobus Magiſtratibus, Prętura & curruli ędilitate, quos ſibi Patritii quęſierant honores, pro conceſſo altero Plebi conſulatu: & Conſulatum L. Sextio à Plebe datum: & Prętũram Sp. Furio: Ædilitatem M. Filio Camillo patres dediſſe: collegam autem L. Sextio, L. Æmilium Mamercum Prętoré. Dicit & Collegam Conſulum prętorem, iiſdémque auſpiciis iura cum iis reddentem & creatum. Rurſum lib. 8. notat anno ab vrbe 114. C. Sulpitio Longo, & P. Ælio Petr. Coſſ. Q. Pub. Philonem Prætorem primum de plebe aduerſante Sul-

[a] l. 1. de off. præf. prætor. P.
[b] l. 2. § cùmque Conſules, de origin. I. Theoph. in d. §. quia tator in primis, de iure natur.
[c] Cic. lib. 12. Epiſt. fa.
[d] Idem lib. 10.
[e] Gel. libr. 5. c. 14. Val. Max. lib. 2. c. 3. dum agit de controuerſia inter triumphũ Luctatij Conſul. & Q. Valerij Prætorii.
[f] App. Alexandr. in Syriaco.
[g] Plutarch. in Paulo Æmilio.
[h] l. 2. §. poſt de inde aliquot annos, de origine P.
[i] Luc. Florus, lib. 19 Epito.

pitio Conſule,factum. Quo tempore Illyrici, quibus bellum indictum ob legatum occiſum, ſubacti fuerunt, & in deditionem venerunt, ampliatus Prætorum numerus,& quatuor fuerunt[a]. Et ipſe Liuius ſæpe meminit, totidem creatos[b], tranſiuitque nomen Prætoris,quòd ſummam quandam principio referebat Conſularem dignitatem,in Magiſtratum: & Prætores dicti à præeundo cæteris Magiſtratibus in iure ſibi commiſſo dicendo.Et an. ab vrbe condita 180. Cn. Cornelio & Q. Minutio Coſſ. primùm ſex Prætores creari cœperunt,creſcentibus latè prouincis,& ſeſe diffundente imperio. Verùm noto, non omnes hos vrbicos fuiſſe, ſed ex illis ſex, duos tantùm 8
ſortitos vrbanam & peregrinam Præturam, reliquos ſortitos prouincias. Nam tunc vrbana,M.Sergio:peregrina iuriſdictio M.Minutio Ruffo contigit.Sardiniam prouinciam verò,L. Attilius:Siciliam,L.Manlius Volſo: Hiſpaniam citeriorem,T. Sempronius Longus:vlteriorem,Męlius eſt conſecutus, vt ait Liuius[c]. Illúdque apud ipſum obſeruaui alibi[d], dum ait, Appium Claudium Pulchrum Magiſtrum equitum dictum, cui Sicilia in prouincia fuerat. Et paulò poſt creatos quatuor Prætores, eóſque Prętores prouincias ſortitos. & P. Cornelium Sullam,vrbanam & peregrinam habuiſſe, quæ antea duorum ſors erat: Cn. Fuluium Flaccum, Appuliam: Claudium Neronem,Sueſſulam:M.Iunio Syllano inter Conſules relicto quibus bellum cum Annibale & binæ legiones decretæ. Sic ergo conſtat Præturam in iure dicendo ſorte datam inter Prætores Romæ[e]. Hinc intelligimus quod dictum eſt per Pomponium Iuriſconſultum, capta deinde Sardinia, Sicilia, Hiſpania,& Narbonnenſi prouincia,tot Prętores fuiſſe creatos[f]. Sicque diſtinctio notanda Prætorum iuridicum maiorum,duorum videlicet vrbani & peregrini,ab iis qui ſortiti erant prouincias adminiſtrandas. Nam & creatis qui 9
authoritatẽ Prætoris gereręt,ſorticbãtur Conſules cũ illis prętorias prouincias, & ſecundùm ſortitionẽ ſine mutidia in earũ adminiſtrationẽ mittebantur cũ Imperio Prætorio:neq; enim mittebãtur cũ hoc Imperio ad omnes alias adminiſtrationes Prętecti. Et iſti ſoli hoc nomine mittebãtur ornati,quo cæteris omnibus præirẽt & prętonetẽtur:permiſſa eis tã Reipub.quàm legũ preſcriptione. Vnde & ea loca in quibus publicè ii Magiſtratus vel ius reddere vel habitare ſolebant,Prætoria appellarunt,atque vt pleræq; in Rẽp.leges, ex vna Prætorum voce inferrentur Romani conſtituerunt. Et multi Prætores partim Siciliam partim Sardiniam inſulam, partim Hiſpaniam, partim terra mariſque alii aliud vel imperio adiecerunt, vel rexerunt,vt ſcribit Iuſtinianus §. 1. Nouel. 24. de Præſi. Pyſidiæ. annotátque olim Romanos maioribus Magiſtratibus in prouincias miſſis, plus dignitatis ſibi cumpariaſſe,& Prætores vocaſſe,& eis legum & armorum poteſtatem dediſſe. Pro neceſſitate quoque negotiorum in ciuitate Romana accidentium,additi Prætores ciuiles,vt pro neceſſitate prouinciarum alii, cum poteſtate certarum rerum. Sic creati aliquando, à ſuffragiis & comitus populi interdum à Dictatoribus,interdum à Senatu,interdum ab Imperatoribus, prout Reipub. adminiſtratio & ſumma in hanc varietatem incidit. Tempore Syllæ & Marii,fuerunt Romæ etiam ſenes Prætores[g]. Sylla cauit,ne Prætor fieret priùs, quàm fuiſſet Quæſtor:& ne eſſet Conſul,niſi decennium poſt Præturam excurriſſet[h]. Iſq; publicas cùm conſtitui eſſet quæſtiones de parricidiis de falſo, de ſicariis,quatuor adiecit Prætores[i]. Addidit duos Iulius Cæſar. Auxit & numerum Octauius[k]. Inuenti ſunt & cum illis ab aliis inſtituti ſeptemdecim[l]. Subinde tandem ad numerum ternarium reducti,cautúmque à Martiano & Valentiniano[m], ne vltrà tres in vrbe crearentur per ſingulos annos 10
úique iudicio Senatus ordinarentur, ex iis qui proprium larem in vrbe haberent,non ex prouincis. Cic.in legibus,*Prætor eſto: quotcúmque Senator creauerit,populúſque tulerit,tot eſto.* Addit ibi lex comitus populi, authoritatem Senatus:vt à populo & Prætura petita ſit[n]. Verumtamen Leo Imperator,

poſtea

a Florus,lib.2.o. Epitom. Liuij.
b Liuius,libr. 3. 4. & 5 decad 3. & ſeq. & lib.9.decad.4.
c Idem,lib 2.decad. 4.
d Idem,lib.5.dec.3.
e Cic meminit Orat. pro Murena. ibid *Sors ea fuit, ſi ſi ſicis Prætu æ, quam omnes tus neceſſary optauimus sors ; dicendi*, ec orat. 7. in Verrem. *cùm tibi ſors euenerat, vt ius diceres &c.*
f Pompo in l.2.§. capta deinde Sardinia,de orig iur. ff.
g Velle. Patercul.lib. primo hiſtoriæ Roman.
h Appian.lib.1. de bellis ciuil.lib.
i l.2. §. deinde Cornelius Sylla, de orig iur ff.
k Sueton. in Octauio c.37.
l d l 2 § diuus Claudius.
m l 6 Cod. de offi. prætor.dabet Cattl 45.
n conſtat ex l Balbatius Philippus de offi. præto lib.1. ff. ex.14.

poſtea Nouella conſtitutione, inter excuſſas 47. ademit poteſtatem Senatui
præficiendi tres illos Prætores in vrbe, & ad poteſtatem Imperatoriam trã-
tulit, titulo ἀφ' ἧς ἐνβολῆς τὸ δίδυμος νόμος τοῖς βουλευταῖς στρατηγῶν καὶ ἄλλων τινῶν ἀρχῶν
ἀφῄρηται. De abrogatione legis, quę Senatui Prætores: decurionibus verò, Prę-
11 fectos ſtatuere permittebat. Cuius autem referrent authoritatem Prætores,
iam ex his quæ diximus liquere arbitror, conſularem & propemodum regiã
per illos ſuſtineri, idque & eorum etiam inſignia probabant: cùm Prætoria
ornamenta eſſent Sella curulis, latus clauus, paludamentum, toga prætexta
dimidiatus faſcium conſularium numerus[a]. Et Traianus Cæſar Conſul, ad
Prætores multa remittebat, atque vt collegas vocabat: non quòd ita popu-
lare gratúmque audiẽtibus, ſed quia ita ſentiebat, vt ſcribit Plinius in Pane-
gyrico Traiani. Et vix fuerunt Prætores miſſi in alias prouincias, quàm in eas
quibus olim antequam ditioni Romanæ iunctæ fuiſſent, imperauerat Rex,
vel alia poteſtas quæ ſummo & libero iure vixiſſet. Vt viderentur per Præto
rum regiam quodammodo dignitatem, Romani illas regere. Et ſi perpen-
das Prætorias prouincias in Nouellis Iuſtinianeis relatas, ſic plerunque ob-
ſeruatum inuenies in Prætoribus Piſidiæ[b], Lycaoniæ, vbi regnum olim Ar-
chadiæ[c], Phrygiæ[d], Thraciæ[e], Paphlagoniæ[f], Siciliæ[g], &c. Quæ tamen fuerunt
factæ prouinciæ conſulares, vel prætidiales, aut ducales, ſecundùm alia Im-
peratorum tempora, vt inuenies in notitia vtriuſque Imperii. In locis verò
vbi erant Imperia olim, Romani quoque in memoriam, quòd ſibi imperia
quæſiuiſſent maiores Prætores conſtituerunt annuos: & Prætorium Princi-
pis ſub Imperatoribus dici voluerunt Cæſares, ſedem illius gubernationis
12 & eos qui eò mittebantur, Præfectos prætorio nominarunt. Ita & rectè qui-
dem à dignitate, & quòd præirent cęteris in prouinciis ſibi commiſſis, Prę-
tores quoque dicti[h]. Si conſideres verò principem, Imperatorem, cuius ibi
vices gerebant, non Prętores rectè vocabis, quia Prętor erat ipſe Imperator,
qui omnibus pręerat iure & poteſtate, ſed Præfectos prætorio principis, id
eſt, qui adminiſtrarent Prætorianam & primam principis curam: vt in aula
ipſa Principis non rectè dices Præfectum prætorio, appellari Prætorem, quia
ibi is non præeſt ſolus, ſed Princeps aut Imperator: At non falleris, dicendo
13 eum eſſe Prætorem, reſpectu ſibi ſubditorum quibus præeſt[i]. Fuerunt autem
illuſtres Prętecti prętoriorum Principis quinque. Primus Prętectus prętorio
vbi erat Princeps, de quo in Cancellario ſumus loquuti. Duo in Africa, O-
rientis & Illyrici: duo in Occidente, Italiæ & Galliarum. Et vt ſcribitur in
notitia vtriuſq; Imperii ſub diſpoſitione virorũ Illuſtriũ Prętectorũ prętorio
per Orientem, vltra tẽpora Arcadii & Honorii CC. quinque diœceſes e-
rant, Oriens, Ægyptus, Aſiana, Pontica, Thracia. Prouinciæ Orientis quinde-
cim, Paleſtina Phœnice, Syria, Cilicia, Cyprus, Arabia, Dux & Comes rei mi-
litaris, Iſauria, Paleſtina Salutaris, Paleſtina ſecunda, Phœnice Libani, Eufra-
tenſis, Syria ſalutaris, Oſrhœna, Meſopotamia, Cilicia ſecunda. Ægypti ſex
prouinciæ. Lybia ſuperior, & inferior Thebais, Ægyptus, Archadia, Augu-
ſtanica. Aſianę prouincię decem, Pomphilia, Helleſpontus, Lydia, Piſidia,
Lycaonia, Phrygia pacatiana, Phrygia ſalutaris, Lycia, Caria, Inſulę. Pon-
ticę prouincię decem, Galatia, Bithinia, Honorias, Cappadocia prima & ſe-
cunda, Pontus Polemoniacus, Hellenopõtus, Armenia prima & ſecũda, Ga-
latia ſalutaris. Diœceſeos Thracię prouincię ſex, Europa, Thracia Hœmi-
14 montis, Rhodope, Mœſia ſecunda, Scythia. Sub diſpoſitione verò virorum
illuſtrium Prętectorum prętorio per Illyricum, duę erant Diœceſes vltra
tempora Archadii & Honorii CC. Macedonia, & Dacia. Macedoniæ pro-
uincię ſex, Achaia, Macedonia, Creta, Theſſalia, Epirus vetus, Epirus noua,
& pars Macedoniæ ſalutaris. Dacię prouinciæ, Dacia mediterranea, Dacia
ripenſis, Mœſia prima, Dardania, Præualitana, & pars Macedoniæ ſalutaris,
15 Sub diſpoſitione viri illuſtris Prętecti prętorio Italiæ, tres Diœceſes, Italia,
Illyricum,

a Vuolph. Lazius lib. 9. commenta. reipu. Roma c. 6.

b Nouell. conſtit. Iuſtiniani 24.
c Conſtit. Nouel. 25. & 145.
d d. Nouel. 145.
e Nouel. 26.
f Nouel. 29.
g conſtit. Nou. 30.

h l. 1. §. Deo itaque nobis, de offi. præf. Afri. lib. 1. C. tit. 30. & tit. de offi. præf. prætor. Orien. & Illyrici.

i Lyne. de offi. præf. prætor. libri. Pan. tit.

Illyricum, Africa, prouinciæ Italiæ decem & ſeptem, Venetiæ, Æmiliæ, Liguriæ, Flammæ, & Piceni Annonarii, Tuſciæ, & Vmbriæ. Piceni Suburbicarii, Campaniæ, Siciliæ, Appuliæ, Calabriæ, Lucaniæ & Brutiorum, Alpium Cottiarum, Rhetiæ primæ, Rhetiæ ſecundæ, Samnii, Valeriæ, Sardiniæ, Corſicæ. Illyrici prouinciæ ſex, Pannoniæ ſecundæ, Saniæ, Dalmatiarum, Pannoniæ primæ, Norici mediterranei, Norici ripenſis. Africæ prouinciæ 7. Byzantium, Numidia, Mauritania Sitifenſis, Mauritania Cæſariẽſis, Tripolis, Præfectus annonæ Africæ, Præfectus fundorum patrimonialium. Sub diſpoſitione 16
Præfecti prætorio Galliarum, Diœceſes Hiſpaniæ, Galliarum, Britanniæ. Hiſpaniæ prouinciæ ſeptem. Bæthica, Luſitania, Callecia, Tarraconenſis, Carthaginenſis, Tingitania, Baleares. Prouinciæ Galliarum decem & ſeptem, Viennenſis prima, Germania prima, Germania ſecunda, Belgica prima, Belgica ſecunda, Alpes maritimæ, Alpes Penninæ & Graiæ, Maxima Sequanorum, Aquitania prima, Aquitania ſecunda, Nouem populi, Narbonẽſis prima, Narbonenſis ſecunda, Lugdunenſis ſecunda, Lugdunenſis tertia, Lugdunenſis Senonia. Britanniarum quinque prouinciæ, Maxima Cæſarienſis, Valentia, Britannia prima, Britannia ſecunda, Flauia Cæſarienſis. Ignorandum autem 17
non eſt, mutatam fuiſſe hanc Imperii diſpoſitionem. Et ideò tempore Iuſtiniani, tres Præfecti prætorio fuerunt in Oriente. Cùm enim fuiſſet antea Africa erepta, & poſteà recuperata, is fecit maximã eius Africæ præfecturam. Ita fuerunt Præfecti prætorio tres, Orientis, Illyrici, & Africæ[a]. Sub fratribus namque Cæſaribus Arcadio in Oriente, Honorio in Occidente regnantibus, iam Imperium in varias partes ſciſſum eſt, ob Præfectorum perfidiam[b]. Iuſtinianus autem per Ducem Baliſarium, Coſroem regem Parthorum vnà cum Parthis reduxit, & Tyrannos Vandalorum in Africa ſuperauit[c]. Lapſa eſt deinde paulatim imperii ditio, & partem ſibi Franci, partẽ Germani, partem Turcæ vendicarunt, deſieruntque iſtæ Prætorianæ etiam poteſtates: vt hodiè illis non ſit locus. Verumtamen neceſſarium eſt eas in ſuo ſtatu prout fuerunt conſtitutæ conſiderari, ad iura ciuilia Romano. intelligenda, quę de Prætoribus Romanis & prouincialium frequentem inculcãt tractationem, vt quæ fuerit illorum poteſtas prima, & incrementum eiuſdem, ſine maximis erroribus ignorari non poſſit. Prætorum Romæ authoritas in negotiis, 18
& in prouinciis ſibi commiſſis magna fuit, in iure conſtituto conſeruando, interpretando, & ſtatuendo cum æquitate. Et ſic ferè omnia Prætoris edicta, quæ præter ius ciuile aliquid ſtatuunt, ſemper rationes ad æquitatis anchoram referunt[d]. Videtur tamẽ Varro[e], iudicia primùm Prætoris ad legem conformia, & Cenſorum ad æquum reducta ſignificare, dum ait. *In Comœdijs vides dici, ſponden tuam gnatam filio vxorem meo? Quòd tum & prætorium ius ad legem, & Cenſorium iudicium ad æquum æſtimabatur.* Et ab initio quidem limes huius poteſtatis videbatur eſſe ſola iuris interpretatio. Vnde neque extra caſus iuris Prætores heredes facere dicebãtur, ſed quaſi heredes ſimulati in hoc ius ciuile[f]. Et ſi qua iuris condendi poteſtas inter ſtatuendum concedebatur, temporalis illa erat, vt Magiſtratus annua authoritas. Et vt aiebat Cicero[g]: *Qui plurimum authoritati Prætoris tribuebant, legem annuam eius eſſe dicunt.* At tandem tanta in iure conſtituendo conceſſa Prætoribus in iudicijs poteſtas, vt priora abrogare, & noua inducere poſſent: maximúſque tum illis honos habitus, & ius prætorum honorarium dictum eſt per excellentiam[h]. Et de Prætorum munere, honos[i]: quamuis alioquin cæteris Magiſtratibus honorem eſſe dicamus[k], cùm honor ſit omnis adminiſtratio Reipublicæ[l]. Ita fa- 19
ctum & deinceps, vt & edicta eorum, quę annalia antea conſtituebant Prætores, efficerentur perpetua, & tantę authoritatis ac ius ciuile[m]. Quinimo & aliquando proprium ius illis variare licuit, & ex voluntatis arbitrio diuerſo modo iudicare. donec modus eis lege impoſitus, ne pendente Magiſtratu in iure variare liceret: & quo iure eſſent vſuri proponerent. Locus Dionis

ad ma-

a L. 1. de offi. præf. præto. Afri.

b Sueca. lib. 6 hiſtor. Eccleſiaſt. & Blondi

c Euagoras, lib. 4. ca. 16. Procop. lib. 1. c. 14.

d Vrſin. de part. P. in l. 1. quod quiſ iur. P. & ſimil.

e Varr. 5. de ling. Lat.

f L. 1. & 2. de poſtul. hæred. petit. lib. 25 Dig. l. 5. § quos prætor, de bono. poſſeſſ. l. prætor. 18. de reg. iur. P.

g Cic. 3 Verrina.

h § Prætorum quoque edicta, de iure nat. gen. & ciu. l. ius autem ciuile, § 1. de iuſt. & iure P.

i Blond. lib. 2 triumphan. Rom. 1 eneſt. de Magiſtr. c. 19.

k L. 1. de alb. ſcrib. P. tit. de muner. & honor. P. & licet de probatio

l L. honos eſt. de munerib. & hon. P.

m § ſed cùm paulatim, de teſtam.

id mihi manifestè docere videtur,quem è Græco sic conuersum habes[a]:*Prætores solebant iura ea secundùm quæ essent iudicaturi,scripto edere: neque enim Prætores id ius quod ad contractus dirigendos positum erat, obseruabant, neque id vnquam fecerant,neque iuri scripto steterant, sed sæpenumerò ea variauerant, crebróque per gratiam & odium certorum hominum,veluti fieri assolet,multa gerebantur. Donec C. Cornelius Tribunus plebis rogationem tulit,vt statim ab initio ante fores prædicerent, quo iure essent vsuri,& deinde ab eo nequaquam destecterent.* Ex quibus verbis, qui iura tractant discere facilè possunt,quorsum album Prætoris dicatur, & quid in eo proscriptum esset. Nam proscriptio illa fiebat edictorum in albo Prætoris, iurisdictionis perpetuò sequendæ causa[b]:non enim interdicta,quæ erant decisiones singulatim negotiorum, sed edicta secundùm quæ interdicta iudicabantur & alia, describebantur. Exemplàque edicti in genere concepta semper inuenies,vt in l.iuris gentium,7.§.prætor ait,de pact.P.in l.1.§.ait prætor,de postulan.l.1.§.ait prætor,quod met.cau.cum similib.Docuimus anteà lib.21,cap.19. edicti & interdicti differentiam, vt opus non sit repetitione. Fuerunt annotationes & commentaria plura in edicta Prætorum, antiquorum iurisconsultorum,eò quòd illa verbis Laconicis, vt paucis scribi possent, concipiebantur difficili ita contextu:breuitas enim sermonis hoc habet naturale vitium, obscuritatem. *Dum breuis esse laboro,* inquit Horat. *obscurus fio.* Quare illis subtilior fuit adhibenda tractatio. Sicque & Iustinianus[c], *Sed &,* inquit,*subtiliore tractatu habito,necessarium duximus,& si quid ex Prætoria iurisdictione frugi inuentum est,& hoc cum perfectissima dispositione dispositta per nostras leges ampliari.* Et Q. Scæuola clarissimus legum vates, & certissimus, quotiescunque de iure prætorio consuleretur, ad Furium & Casellium, quia huic scientiæ dediti erant,consultores reiiciebat[d]. Dignum autem est obseruatione quod annotauit Theophilus[e], quòd Prætor constituebat ius non per epistolam, aut per decretum,sed per edicta tantùm:cùm tamen Princeps vtrumque faceret. Quia inquit,Magistratus multis est obnoxius suspitionibus amicitiæ, corruptionis per dona & odium,quæ in principem non cadunt:neque enim is auro inescatur, qui fortunarum & personarum nostrarum est dominus: nec gratia ducitur,quoniam ei quem diligit aliter prodesse potest: nec odit, quia aliter necare & vindicare potest.Porrò ideò tantùm per edicta iura constituere Magistratibus permissum est,quòd edicta res ipsas præcedant,id est, antequam negotia & causæ existant,proponi soleant:ita omnis deterior suspicio cessat.Liuius scribit cognouisse Prætores de Legatis[f]:ab illis,& à Tribun.pleb.peti solitos tutores[g]:seipsos tamen dare non poterant[h].Factus deinde & Prætor tutelaris, cùm antè tutor à Consulibus daretur, & liberatus est Prætor vrbanus magnus ea molestia,sub Marco Imperatore,vt scribit Iulius Capitolinus[i]. Habuerunt & Prætores curam ærarii cum Quæstoribus[k]: iudices dabant & recuperatores pro interdictis, vt iam diximus cùm de delegatis & equitibus paulò antè loquuti sumus:Et,vt ait Cicero[l], *Iustissimus Prætor iuris disceptator, qui priuata iudicet iudicariue iubeat.* Et alibi[m],*Prætor qui dies totos aut vim fieri vetat, aut restitui factum iubet: qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum itinerúmque controuersijs interdicit.* In §. deinde Cornelius Sylla, l. 2. de orig.iur.P. Alias aliorum Prætorum notiones refert Pomponius Iurisconsult. cum plures constituti sunt singulis peculiares,de falso, de parricidiis, de sicariis:de frumento,de fideicommissis,qui inter fiscum & priuatos ius dicerent. Vlpianus[n] Prætori concedit, vt pater eius apud illum manumittere possit:& Paulus[o],seipsum apud se emancipare vel in adoptionem dare: quâ-usque ipse nec se tutorem,nec specialem iudicem dare possit. Constantinus notionem illis statuit[q],de libertatis statu,de restitutione in integrum,de tutoris datione,vel ordinatione curatorum,de emancipatione liberorum. Iustinianus penè collapsam Prætoris dignitatem iterum sublenauit, Nouel.13. Περὶ Πρετόρων τῶν δήμου, *de Prætoribus plebeijs*. Statuítque ita nominandos eos qui tuendæ

[a] Dio.Cassius lib 36

[b] l. si quis id quod, de aur.&com.leg. P.

[c] l. memini§.ult. ff. de legat. haered. C. lib 6.tit.57.

[d] Val.Max.lib.8.c.13.

[e] Theophil.in §. quamuis diximus,de iure natur.gent.&ciuil.

[f] Liuius,lib.6. dec 5 idem,lib 9 dec 4

[g] [h] l.ii de off.pract.*

[i] Iul Capito. in vita Marci.

[k] Cornel-Tac.li.13.

[l] Cic pro Flacco.

[m] Idē pro Cecinna.

[n] l.1.de offi.præt. P.

[o] l.1.eod.

[p] l.5 eod.

[q] Constant in l.1. de offi præto.

tuendæ quieti & diſciplinæ publicæ præſint. Refert & ibi eorum antiquam dignitatem, quomodo ea non abſit longè à Conſulatu, & quòd ſecundum leges locum obtineat. Et quemadmodum olim Conſules in amphiſſimo ordine principatum tenebant, Tribuni plebis autem plebem moderabantur: ita & ſe velle, vt ex Senatorus viris Prætores omnia prædicta munera obirent, ex authoritate & codicillis imperatoris, dátque notionem de perpetratis cædibus, de adulteris, de aggreſſionibus, de rapinis, & id genus aliis: de motu populari. Dat illis aſſeſſorẽ, viginti milites, triginta matriculatos, qui illorum iuſſionibus ſeruirent, flagitiosè viuentes continerent, vniuerſum ſtatum ciuitatis ad formam competentem redigerent. Prætores pro- 23
uinciales, poteſtatem maximam & ferè regiam quoque habere dicebantur, habebántque iuriſdictionem & authoritatem legum, & contra eos qui non obtemperaſſent, poteſtatẽ armorum[a]. Maiorem qui Præfecti prętorio principali erant, quos ad ſimilitudinem Tribunorum Celerum, & Magiſtrorum militum Imperatores ſibi adlegerunt, data eis plenioris licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem, ſine ſpe prouocationis ab his quæ illi decernerent, vel reſtitutionis per alios quàm per illos contra ſententiam eorum faciendæ[b]. Caſſiodorus in formula Præfecti prętorio, eius latius deſcribit poteſtatem[c]. *Huic*, inquit, *dignitate cum Principe iura communia ſunt: exhibet enim ſine præſcriptione longinquos, magna quantitate multat errantes, fiſcum pro ſua deliberatione diſtribuit, euectiones ſimili poteſtate largitur: vacantia bona præſcribit, delicta prouincialium Iudicum punit, verbo ſententiam dicit: Quid eſt quod non habeat commiſſum, cuius vel ipſe ſermo, Iudicum penè eſt, vt non poſſit leges condere, cùm ſine appellatione poſſit iudicare? Poteſtate igitur dignitas nulla eſt æqualis, vice ſacra vbique iudicat, nullus miles de foro ei præſcribit, excepto officiali Magiſtri militum: credo vt vel illis aliquid antiquitus cederet, qui videbantur pro Repub. bella tractare. Hic Præfectus, militia perfunctis Tribunorum & notariorum honorem tribuit*, &c. Excipit ibi Caſſiodorus officium 24
Magiſtri militum, ne illi imperet Præfectus prętorio. Erat enim illo tempore quo ipſe loquitur, magiſteria dignitas inter Prætorias cohortes & vrbanę prętecturę milites, primatum habens, & à quibus vt idem Caſſiodorus notat, ei humile præbebatur obſequium[d]. Huius etiam magni Magiſtri iuriſdictionem fuiſſe ait & officium, circa palatii diſciplinam, & inſolentium ſcholarum procelloſos mores, Senatores & alios venientes ad principem trepidos admonere, loquentes componere, & verba ſua etiam interponere, vt Princeps decenter audiret. Erat ille donator aulici conſiſtorii, promiſſor diei: per eum Legatorum quamuis feſtinantium denunciabatur aduentus. nemo per prouincias Iudicum olim faſces aſſumebat, niſi & hoc ipſe fieri decreuiſſet. æquatores quoque victualium rerum in vrbe regia propria authoritate conſtituebat. Quidam hunc magiſtratum in Gallia putant dici, 25
Grand Maiſtre, qui olim cognoſcebat de controuerſiis aulicorum & eorum qui curiam petebant, de criminibus & furtis in domo Regis ſeu palatio commiſſis, qui olim quoque concedebant officia regia, & eo abſente loco eius cognoſcebant de grauioribus negotiis: ſub cuius cura erat etiam magiſter ordinarius domus Regis. Sed qui contulerit poteſtatem vtriuſque, rectè cognoſcet aliam vtriuſque fuiſſe authoritatem. Magiſteria namque Romanorum dignitas, maximè belli curam habebat. Et ſuper omni limite ſub ſua iuriſdictione conſtituto, inquirebat quemadmodum ſe militum numerus haberet, dabátque operam circa caſtrorum curam, & ſingulis annis omnia Principi referebat[e]. Nominabat Principi milites & duces, qui idonei cuns & honoribus militaribus eſſent[f]. Rerum maiorum militarium & Senatoriarum perſonarum exauthorandarum ſolus habebat poteſtatem[g]. Erant illis commiſſæ caſtrorum poſitiones, & valli, foſſæ, tentoria, tabernacula, tormenta bellica, & ſimilia. Et Magiſteriæ etiam poteſtati inter milites meſſe iuriſdictionem imperatores Honorius & Theodoſius reſcripſerunt[h]. Fuit

ante

a §. ac ſi is magiſtratus, conſtit. 24. Nouel. iuſtiniani.

b l. 1. de off. præf. prætorio. lib. 1. Cod. tit.

c Caſſiod. lib. 6. Variar. ep. 3.

d Idem in formul. Magiſtrorũ militum. lib. 6. Variar. ep. 6.

e l. 1. de off. magiſt. officiorum. lib. 1. Cod. tit. 54

f l. 2. C. eod.

g l. 3. eod.

h l. magiſteriæ. 6. de iuriſd. omn. iudi. C.

16 ante Archadium & Honorium tempus, in quo erat adhuc Magiſter officiorum alius a Magiſtro militum. Nam Anaſtaſius, Magiſteriam dignitatem magnificam per Orientem conſtituit, cui & duces & milites præſentales obedirent[a]. Fuerunt autem per Orientem ante tempora Archadii & Honorii Magiſtri officiorum per Orientem, & Illyricum, vnus: & per Occidétem alter, vt ſcribitur in notitia vtriuſque Imperii. Sub Orientalis diſpoſitione erant ſcholæ Scutariorum prima, & ſecunda, gentilium, ſagittariorum, clibanariorum, armaturarum iuniorum, agentium in rebus, menſores, lampadarii, ſcrinia memoriæ, memoriæ, epiſtolarum, libellorum, diſpoſitionum, officium admiſſionum: fabricæ Orientis, 5. Ponticæ, tres: Aſiana vna: Thraciarum, duæ: Illyrici, 4. Erántque illi Magiſtro officiorum de ſchola agẽtium in rebus, adiutor, ſubadiuuę, adiutores duo, Fabricarum tres, Barbariorum tres, Orientis vnus, Aſianæ vnus, Ponticæ vnus, Thraciarum & Illyrici vnus. Cuioſus curſus publici præſentalis: vnus curioſi per omnes prouincias, interpretes diuerſarum gentium. Rerum earundem ſcholæ & ſcrinia, & fabricæ in Illyrico, Italia, & Gallis fuerunt, eadémque munera fuerunt Magiſtro officiorum per Occidentem. Deferunt leges iſtis notiones militarium cauſarum quarundam[b], quas l. fin. de re milit. lib. 12. C. Magiſtris militum & peditum, & Ducibus, concedit: illi namque & Magiſteriam dignitatem habere

17 dicuntur militarem, vt docuimus anteà libro 19. cap. 17. Verumtamen ex iſtis colligitur, Magiſteriam dignitatem magiſtrorum equitum & peditum præſentialium, minorem Magiſteria dignitate, de qua tractat Caſſiodorus, quam etiam dicit non ceſſiſſe Prætorianæ ſeu Præfecti prætorio Principis, cuius maximam fuiſſe documus poteſtatem, & ferè à rege ſecundam. Ad

18 cuius etiam imaginem tres Præfecti prætorio in Oriente, & duo Præfecti in Occidente, dignitatem & poteſtatem magnam ſubierunt: vt legem quoque condere poſſent, modò legibus iam conſtitutis non aduerſarentur[c]. Iudices ſuarum adminiſtrationum deponebant ex cauſa delictorum, & alios ſubrogabant[d]: Reſcripta Principis ad eos ſolos referebantur[e]. Et in ſumma, in ſua Præfectura habebant diſpoſitionem iuris & armorum, excepto quòd libellus illis oblatus, non conſtituebat litis conteſtationem[f]: ſicuti in libello Principi oblato receptum aliquando eſt[g]. Et leges generales conſtituere non poterant, niſi Principis eſſent iudicio approbatæ[h]. Aderant ſingulis præfectis maiorum Prætoriorum, Princeps, cornicularius, adiutor, commentenſis, ab actis, numerarii quatuor, in his auri vnus, operum alter, ſubadiuua, cura epiſtolarum, regerendarius, exceptores, adiutores, ſingulani: vt ſcribitur libro notitiæ vtriuſque Imperii. de quibuſdam etiam meminerunt ll. 1, 2, 3. de apparitoribus Præfecto. prætorio & priuileg. eor. lib. 12. C.

a l. 6 de re milit. lib. 12. C.

b d. l. 1. 3 4. de offi. magi. officio. C.

c l. 2. de off. præf. præto. Orien. lib. 1. C. tit. 29.

d l. 3 & 4. eod.

e l. 6 C. eod.

f l. 1. eod.

g l. 1 & 2. quan libel. princ. obla. ſit cõt. fac. C.

h d. l. 1. de offi. præf. præto. Afri. l. 1. & fin. C. de legib.

De Ædilibus.

Cap. 31.

1 *AEdiles vnde dicti, & qui.*

2 *AEdilitas ne ante Tribunatum plebis antiquior.*

3 *AEdilium duo ordines, AEdiliúmque Curulium origo, conatus, & poteſtatis incrementum. num. 5.*

4 *AEdiles à quibus crearentur, munera & officia eorum, inſigniáque. numer. 6. 7. 8. & 9.*

10 *Annonaria rei cura, penes quos. num. 11. 12. & 13.*

VIA Ædilium edictum, iuris honorarij & Prætorij pars dicitur, & cohæret iure Prætorum vrbani & peregrini[a], dicendum post Prætores de Ædilibus. Theophilus Ædiles dictos esse ait[b], vel à cura ædium sacrarum quam habebant, ne quis ante quadragesimum fortè annum ad sacerdotium admitteretur: item Ædiles quasi adiles ab adeundo, nam inquit, quo tempore plebs recessit à Senatu, quemadmodum Consul inter patres ius reddebat, ita & in plebe creatus est quidam quem illi adirent, qui ope aliqua egerent. vel ita dicti, quod magis est, placet q̃ forũ ũ curarent, à Græcis ἀγορανόμοις. Sextus Pompeius Festus, *Aedilis*, inquit, *tantus dictus Magistratus, qui ædium non tantùm sacrarum, sed etiam priuatarum curam gerebat. postea hoc nomen & ad Magistratus translatum est. Dictus est autem Aedilis, quòd facilis ad eum plebi aditus esset. Sed & Aedilatus ducebatur eadẽ dignitas: sicut Pontificatus, aut Magistratus.* Et Varro[c], *Aedilis, qui aedes sacras & priuatas procuraret. Item*, inquit Pomponius[d], *vt essent qui ædibus præessent, in qua omnia scita sua plebs referebat duos ex plebe constituit, qui etiam Aediles appellati sunt.* Dubitat Festus, vtrum Ædiles ante Tribunum pleb. creari cœperint: & Ædilitatem plebeiam pro vetustissimo Magistratu habet[e]. atque suæ sententiæ coniecturã adfert, quod exactis Regibus ad secessionem plebis in sacrum montem factam, maxima pars populi tanto tempore absque aliquo in Republica Magistratu qui eum tueretur extiterit. Et quòd apud Liuium non multò post Tribunos pleb. creatos legat quodam tempore, cùm alter Consul obnisset, & alter ægram animam traheret. Oppugnant hanc sententiam plures & verùs. Plutarchus[f] duos constituit Ædilium ordines, vnum in quo ipsi Ædiles in iure dicendo, sellis curuis pedes habentibus, vterentur, qui nomẽ Magistratus retinebat. Secundùm autem Ædilem popularem[g] Magistratum appellatum. De plebeiis viris tantùm Ædiles eligebantur ab initio, postea verò anno ab vrbe 390. creari alij cœperunt ex patritijs; in tertia secessione plebis à patribus, quando concordia facta, ludos fieri maximos cẽ fuisset Senatus, & vt dies vnus triduò adiceretur, ædilibus plebis id recusantibus, conclamantibus autem iuuenibus Patritijs, se id immortalium causa lubenter facturos, si Ædiles fierent. Vnde factum, vt Dictator qui comitia habebat, duos Ædiles ex populo rogauerit. Et ita Cn. Quintius Capitolinus, & P. Cornelius Scipio, ex Patritijs primi Ædiles additi sunt duo[h]. Quos, vt Prætorem curuli sella & prætexta instrui placuit[i]. Cicero, Ædilis curulis Magistratum, multis annis post Decemuiros, institutum ait[k]. Cumcunque tamen conditionis fuissent, prius à suffragijs populi creabantur, vt iidem Magistratus. ad quod alludit quod scribitur à Plauto, in Stycho.

Sine populi suffragio, tamen Aedilitatem hic quidem gerit.

Notans temeritatem Parasiti, qui in domo aliena sine potestate imperabat. Aliquando & postea, Cæsares Ædiles crearunt. Et refert Pomponius Iurisconsultus[l], Iulium Cæsarem, duos Prætores, & duos Ædiles qui frumento præessent, à Cerere, Cereales dictos constituisse. Deinceps Ædiles Senatusconsulto creatos fuisse, & sex in vrbe aliquando ius dixisse. Magistratus principio Ædilis fuit populi: subinde, vt de Prætoribus dictum est, adeo creuit eius authoritas, vt ad eos summa rerum & maiestas consularis Imperij aliquando venerit[k]. Dio. Halicarnasseus, de illorum ortu, causa, & potestate, & formula creandi sic scribit[l]. *Petierunt à Senatu, permitti sibi vt quotannis duos è plebe crearent subministraturos Tribunis pleb. quicquid opus sit, & lites nonnullas eorum permissu diiudicaturos, ædium que sacrarum, locorum publicorum, atque annonæ curam habituros. Hoc quoque per Senatum concesso, creauerunt, quos tunc magistros & socios Tribunorum ac Iudices appellabant. nunc verò ab officiorum vno Aediles vocant, potestatem habentes alterius ministram vt anteà. Curant autem multas magnas re-*

que

a l. 1. §. prætoria, de verbor. obliga. l. §. prætoria, de distinct. stipul. §. Prætorum quoque edicta vers. proponebant, de iure natur. apud Iustin. & ibi Theophi.

b §. porrò Ædiles, eod.

c Varro, 4. de ling. lat.

d l. 2. §. isdem temporibus, de orig. iur. P.

e Festus, de Magistr. c. 13.

f Plutar. in Mario.

g Hæc & plura Liuius, lib. 7. Decad. 1. Festus, l. 2. §. deinde cùm placuisset creari, de orig. iur. Festus, c. 13. de Magistrat.

h Cic. lib. 6. Epistol. ad Atticũ, eras lib. omnium autẽ eod.

i l. 2. §. deinde Cornelius Sylla, de orig. iur.

k Pompon. Liuius, de de Magistratib. Ædilib.

l Dionys. Halic. ex 6. extra finem.

6 *ſuntque maxima ex parte Græcorum agoranomis ſimiles.* Exemplo Reipubl. Romanorum, fuerunt coloniæ quædam gubernatæ, & ciuitates & oppida formam Magiſtratuum popularium mutuati ſunt. Ideò & in municipiis quibuſdam Ædiles fuerunt, qui Ædilium munera Romanorum, ſaltem aliqua cum eo nomine obibant[a]. Et Spartianus quoque per latina oppida Dictatores & Ædiles fuiſſe, vt Vlubris Areti Nonarię oppido ſcribit[b]. Meminit & Iuuenalis[c], ſed hunc plebeium, & veluti minimum facit Magiſtratum.

Et de menſura vis ducere, vaſa minora
Frangere, pannoſus vacuus Aedilis Vlubris.

Et Perſeus[d],

Fregerit heminas Areti Aedilis iniquas.

a vt in l. qui inſula, § ſi loca Ff. l. proxima. ibi de qui in aedilitate ob exactionem.
b Spartian. in Adrian.
c Iuuenal. Sat. 3.
d Perſ. Sat. 5.

7 Ex quibus etiá colligimus, vnum Ædilium munus, circa menſuras, vt curarẽt iuſtæ & probæ eſſent: talia eſſent & pondera: quæ ſi talia non reperiſſent, liceret frangere[e]. Præcipua námque circa forum venale cura eorum, & circa venalia: & ideirco de his edicta proponebant quæ vendebantur, vt res ſine vitio morbóque venderentur: & ſi cum illis venderentur, palam facerent[f]. Et ita tradit Aulus Gellius, in edicto Ædilium Curulium qua parte de mancipus vendundis cautum eſt, ſcriptum ſic fuiſſe. *Titulus ſeruorum ſingulorum, vt ſcriptus ſit curato, ita vt intelligi recte poſſit, quid morbi vitiique cuique ſit: Quos fugitiuos erroue ſit, noxiue ſolutus non ſit.* Deceptis etiá ſuccurrebat emptoribus vel actione redhibitoria, vel quanto minoris, vel in factum[h], vt oſtendimus alibi copioſè[i]. ἀγορανόμους ſimiles dixit poteſtatis aliqua parte Dionyſ. Halicarnaſſeus[k], quòd venalium curam haberẽt, vt ait Budæus in commentar. ling. Græcæ, & de macello ius dicerent, quòd hodie politici decuriones, vel capitolini noſtri curant. Suidas ἀγορανόμους, Ædiles Magiſtratus fori dicit[l], & rerum venalium curatores, & ſorte quinos deligi ſolitos in Pyræum, totidem in ipſam vrbem Athenis. Idem alibi[m], hos Ædiles ſeu fori curatores, quantùm cuique meretrici dandum eſſet, decreuiſſe tradit: item in claſſibus, belli temporibus in conferendo tributo, quantùm cuique pro facultatibus cõferendum eſſet, ſtatuiſſe. inde ἀπογραφεῖς, id eſt, deſcriptores dictos. Et alibi[n], citat Theophraſtum lib. de legibus, qui ſcribat Ædiles & agoranomos, duas res curare debere: tum vt in foro modeſtia ſeruetur: tum vt mendacijs abſtineant non vendentes modo, ſed ementes etiam. Cura etiam eorum, ne vetita venderentur, emerentúrve, & poteſtas in eos qui hæc facerent flagellandi, vt ex verbis Suetonij arguitur, dum de ſtultitia & iracundia Claudij Cæſaris loquitur[o]. *Idem ſcribam Quæſtorium, itémque Prætura functum virum Senatorium, inauditos & innoxios relegaſſe: quòd ille ſe aduerſus priuatum intemperantius habuiſſet, hic in Aedilitate inquilinos prædiorum ſuorum, contra vetita coacta vendentes, multaſſet, villicúmque intervenientem flagellaſſet.* Ariſtoteles[p], curam Ædilitatis duas partes habere præcipuas notat: quorum prior rerum neceſſariarum, vt in foro adſint vendantúrque, ſuper qua cura conſtituendum cenſet Ma-

e Item quæritur, § ſi quis menſuras, ff. eo. l. 1.
f § proponebant, de arte natur. gent. & comm. l. 6. de ædil. edict. l. 1.
g Gell. lib. 4. cap. 2.
h Ll. 3. & 4. & l. ſeruendum, ff. redhibere. item cum autem, ff. de ædil. edict. l. 1. cum ſimilib.
i dixi, libro 5 Syntag. c. 21.
k Dion. Halic. lib. 6.
l Suidas in verſicul. ἀγορανόμους.
m idem in verſicul. ἀπογραφεῖς.
n in verſ.
o Sueton. in Claud. Cæſ. c. 38.
p Ariſtot. lib. 6 Polit. c. 5.

8 giſtratum, cuius officium ſit circa contractus, & circa honeſtatem. Alteram autem curam huic muneri connunctam ac propinquam, circa vrbem de publicis priuatiſque rebus, de ædificatione decenti, de viarum conſeruatione, ac directione de finibus regundis, vt ſine querela ſint, & ſic de ſimilibus. Partes eius muneris eſſe, Præfectos de muris reficiendis, fontium curatores, portuum cõſeruatores. Varro, Feſtus, Pomponius Iuriſ. Dionyſius, & Theophilus, vt paulò antè diximus, circa ædificia publica & priuata curam Ædilium fuiſſe, in notatione nominis docent. Plato[q] etiam id munus proprium Ædilis putat: fori verò curam alterius agoranomi. ad viarum inquit, ædificationúmque exordinandarum curam præpoſiti, ne aut homines iniurientur, vel ipſæ feræ noceant, & vt tam in ipſo vrbis ambitu quàm in ſuburbijs conſentanea quæq; gerantur, Ædiles ſint: qui verò fori vẽditoniſque rerum curam habebunt, rerum ſint venalium curatores ἀγορανόμοι. Papinianus ad Æ-

q Plato, libr. 6 de legib.

a l. pen. de via publ. lib. 43. Digest.

diles pertinere aitª, curare adæquare vias quę ſunt ſecundùm vel iuxta ciuitates, ne effluxione noceant domibus, pontem faciant vbicúmque oportet, ſtudeant ne parietes domorum quæ ad vias publicas ducunt, labi poſſint: ne quis effodiat vias, ne ſubruat vel conſtruat in his aliquid, ne permittat proiici ſtercora in vias, non rixari in eis. Cicero de hac Ædilitate altiora & præ- 9
ſtantiora recenſet munera, vocátque Ædilitium maximum munus, & ipſam Ædilitatem magnificentiſſimam lib. 2. officiorum. Et cùm ipſe eam adeptus

b Cicer. Orat. 7. in Verrem.

eſſet, his verbis eius curam ſic exprimitᵇ. *Nunc ſum deſignatus Aedilis, habeo rationem quid à populo acceperim: mihi ludos ſanctiſſimos maxima cum ceremonia Cereri, Libero Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo plebique Romanæ, ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt nominati, maxima cum dignitate & religione, eſſe faciundos: mihi ſacrarum ædium procurationem: mihi totam vrbem tuendam eſſe commiſſam. Ob earum rerum ſolicitudinem, fructus illos datos, antiquiorem in Senatu ſententiæ dicendæ locum, togam prætextam, ſellam curulem, ius, imagines, ad memoriam poſteritatémque prodendam.* Proſpicie-

c l. vlt. de offi. præf. vigil.

bant & Ædiles, ne incendia ædium fierentᶜ: Erant & frumento præpoſiti illi,

d l. 2. §. deinde. Cornelius Sylla, de orig. iur.

qui dicti Ædiles Cereales[d], Loco quorum, vel in eorum auxilium, creati 10
fuerunt & Præfecti annonæ, qui præeſſent pani & aliis rebus venalibus ad vſum quotidianum pertinentibus. Præfectura prætoriana triticeas copias

e l. numerum, §. 11. narchæ, verſ. item Epiſcopi, & §. qui annonam, de muner. & honor.

procurabat: Præfectus verò annonæ, propius curam exequebatur & efficiebat, vt panis per vrbem exuberaret, per officinas piſtorum, ciborúmque penſum & mundiciam panis exigendo. Cuius etiam dignitas par cum Præfecto vrbi, & eius carpentum mixta glorificatione conſcendebat, vt refert Caſſiodorus in formula Præfecti annonæ[f]. Munus & hoc Lutetiæ, cauendi ne annona vexetur vel fraudetur, Præfecti eius vrbis etiam eſt, vt notat Ioannes

f Caſſiod. libr. 6. Variar. c. 18.

g Io. Lucius, libr. 6. Placito. ciuitat. cap. 5. placi. 3.

Lucius[g]. Romæ etiam aliquando, anno ab vrbe condita 759. cùm fames 11
vſque adeò magna aborta fuiſſet, vt gladiatores, mancipiáque venalia vltra octoginta millia paſſus fuerint ab vrbe Romana reiecta, multóſque ex ſuis miniſtris tum Cęſar tum alii ablegauerint, Iuſtitium indictum, & Senatoribus vt quò vellent proficiſcerentur permiſſum fuerit, viri Conſulares frumento & pani prępfecti[h]. Res ardua certè & ſolicitudinis neceſſariæ quæ annonam reſpicit, & vitam omnium qui in Repub. ſunt, & ad cuius procurationem viri ſapientes & experientia inſignes præfici debeant, ſimiles Ioſepho, cui hoc munus Pharao vt ſapientiori delegauit[i]. Sicque Carolus Bo- 12
nus Comes Flandriæ, ipſemet manum admouit huic negotio: & cùm anno domini 1126. Sterilitas in Gallia & Flandria graſſaretur, iuſſit in tota Flandria

h Dio. Caſſ. lib. 55. hiſto.

i Geneſ. 41.

k Meyerus lib. 4. hiſtor. Fland.

canes occidi, ne exiguum annonæ conſumerent[k]. Erant & Romæ Epiſcopi 13
dicti, qui curam panis & annonæ, & pretii haberent[l]. Et tanta dehinc fuit habita hæc ſolicitudo, vt etiam ad ſacros eccleſiæ Epiſcopos delata ſit[m]. Et in Gallia & alibi diligenter prouiſum fuerit circa annonam: vt explicauimus in lege Iulia de annona[n], vbi plura. His addendum, curam quoque adhibendam, ne ſatellites qui apparitores ſunt curatorum annonæ, piſtores clandeſtina fraude concutiant, & ſi faciant ordine moueantur[o]. caueréque debere Magiſtratus ſuperiores, ne decuriones ipſi prætextu dignitatis monopoliorum ſint factores aut authores, vt propriam expleant auaritiam[p].

l l. fin. §. epiſcopi, de muner. & hono. ff.

m l. 1. de Epiſcopis. C.

n l. 6. 36. Syntag. huius. c. 30.

o l. fin. de apparitor. præfect. vrb. libr. 12. C.

p contra l. 1. de monopoliis. C.

De Prouincialibus Magiſtratibus aliis quàm Prætoribus. Cap. 32.

1 *Inconſtantia rerum mutat omnia.*

2 *Prouinciarum Romanarum varia diuiſio. Et qui Proconſules in prouincijs dicti: qua illis ſubdita*

illis ſubditis: vbi poteſtas eorum & quòd minores Conſulibus: qualis eorum poteſtas: iuriſdictio, & cura. Num. 4. 5. 6. 7. & 8.

3 *Rectoris prouinciæ nomen, commune omnibus regentibus prouincias.*
9 *Præſidis prouinciæ imperium & poteſtas. Iuriſdictio & officia. nu. 14.*
10 *Proconſules quæ habebant ſub ſua diſpoſitione & officia.*
11 *Vicary Proconſulum quæ habebant ſub ſua diſpoſitione: & eorum poteſtas. Num. 18.*
12 *Conſularis prouinciæ rector quid habebat ſub ſe.*
13 *Correctoris iuriſdictio, & officia.*
15 *Curatoris Cæſaris munus in prouincijs.*
16 *Quæſtorum erariorum munus & officium.*
17 *Receptores generales financiarum in Gallia.*
19 *Legati Proconſulis quam iuriſdictionem haberent, & qui dicantur.*
20 *Legatus Cæſaris, Præſes & Corrector.*
21 *Legati Summi Pontificis nati, miſſi à latere.*
22 *Legati Principis à legatis Proconſulis differentes.*
23 *Præfectus Auguſtalis quis, & iuriſdictio.*
24 *Inſinuatio inſtrumentorum coram iuridico Alexandriæ.*
25 *Prouinciarum rectores militares.*
26 *Limenarchæ duces.*
27 *Rector prouinciæ generaliter quis, & forma conſtituendi eundem, & inſignia.*

1 INCONSTANTIA rerum humanarum effecit, ne perpetuo tenore, prouinciæ, eorúmque rectores aut leges perſeuerare potuerint[a]. Et proinde cogimur mutationi naturali, vel ex præſcripto Imperatorum aut populi, ſtilum dicẽdi variare, & varias Magiſtratuum ordinationes proferre, vitandæ in iure confuſionis cauſa. Prouinciæ ante
2 Imperatorum monarchiam, in Conſulares & Prætorias diſtinctæ erant, vt ait Cicer. Philipp. 1. Octauius Cæſar, poſtquam ſolus Imperator fuit declaratus, prouincias ditioni Romanæ ſubditas, inter ſe & populum diuiſit: militia & cuſtodia egentes ſibi reſeruauit, pacatas populo tribuit. Quos in ſuarum prouinciarum gubernationem mittebat, Præfectos vocabat: veluti illius locum tenentes, & Proprætores. Eos verò qui eas quæ eſſent populi, regerent, Proconſules: tanquã propinquiores pacis omnes etiã & Præſides dicebãtur, vt author Dio Caſſius[b]. A Dione tamen in appellatione miſſorum ad gubernacula prouinciarũ, diſſidet Strabo, in reliquis cõſentiens: Vt inde mirum non debeat videri, ſi parum in his nominibus immoremur. Atque ſecundùm generalem appellationem, omnes Præſides prouinciarum in ſuo quemque gradu, dici poſſe non diſſident iura. Sic enim Martianus: *Nomen Præſidis*, inquit[d], *generale eſt. eò quòd & Proconſules & legati Cæ-*
3 *ſaris, & omnes prouincias regentes, licet Senatores ſint, Præſides appellantur.* Communis & appellatio rectoris prouinciæ, quæ omnes Iudices & moderatores
4 prouinciarum complectitur[e]. Proconſules erant vicarii Conſulum in prouincijs illorum adminiſtrationi commiſſis: imperium enim reſidebat penes Conſules, ſed adminiſtratio & executio committebatur Proconſulibus. Ante tempora Archadii & Honorii, in Oriente erant Romanorum prouinciæ Conſulares quindecim: Præſides prouinciarum, 40. Proconſules duo, Aſiæ & Achaiæ. Comes Orientis, & Præfectus Auguſtalis. Vicarii 4. Aſianæ Diœceſeos, Ponticæ, Thraciarũ, & Macedoniæ. Comites rei militaris duo: Ægypti, & Iſiantiæ. Duces per Ægyptũ, duo: Libyæ, & Thebaidos. Per Oriẽtem, 6. per Ponticam vnus: per Thracias, duo: per Illyricum, duo. In Occidente erat Proconſul Africæ cuius vicarii ſex: vrbis Romæ, Italiæ, Africæ, Hiſpaniarum, ſeptem prouinciarum, & Britanniarũ. Comites rei militaris, ex: duces, 12. Conſulares prouincias regentes, 22. Correctores, tres, præſides

[a] 5. vt autem lex. de non alie. reb. eccleſ in auth.
[b] Dio Caſſ. lib 53. vide & Succo. in Augu. c. 47.
[c] Strabo. lib. 17.
[d] 1. 1. de offi. Præſid. lib. 1. Inſt. 28.
[e] 1. 1 & 2. & to. tit. de offic. proxim. C.

31. vt videbis in notitia vtriuſque imperii, vbi obſeruabis diſtinctionem poteſtatum ſecundùm nomenclaturam, accipiendo propriè nomina ſecundùm illius temporis diſpoſitionem. Nam Proconſules maioris poteſtatis inuenies, quàm comites: & hos, maiores quàm duces: & conſulares prouincias miniſtrantes, minores us. Proconſul vtramque poteſtatem & armorum & iuriſdictionis habebat, ſed non tantam, quantam Conſules vbique. In ciuitate namque Romana, poteſtate ſua Proconſules non fungebantur[a], & portam Romę ingreſſi deponebant imperium[b]: quia illic Conſulum locus erat, quorum erant illi alibi vicarii. Neque etiam pleniſſima poteſtate & iuriſdictione contentioſa vtebantur, donec peruenirent in eas prouincias quę eis decretę erant[c]. Neque mandare iuriſdictionem poterant, priuſquam eo peruenirent: niſi mora maxima terenda eſſet in itinere neceſſario[d]. In ea porro prouincia quę ſibi commiſſa erat, Proconſul maius Imperium habebat omnibus poſt principem[e]. Neque quicquam in prouincia erat, quod per ipſum non expediretur, excepta fiſcali pecunia, quæ ad procuratorem Principis reſpicit[f]. Explicat Iuſtinian. Nouellis 30. Proconſulem datum eſſe prouincijs magni nominis & imperij antiqui: & ideò, talem dari Cappadociæ edicit, vt non ſolùm præſideret legibus & cohorti ciuili, ſed etiam militibus prouinciarum Pontici tractus & Tamiacis. Sicque Nouel. 103. de adminiſtratore Paleſtinæ ſtatuit, quem in Proconſulem erigit, tum quia olim erat ſolita illa prouincia per Proconſulem Regi: tum etiam quòd in ea Dominus noſter IESVS CHRISTVS natus fuerit. Data ei Proconſulis poteſtate non tantùm in iuriſdictionis cauſas, ſed etiam in milites: ita tamen, ne ſpectabilis locorum Dux confunderetur cum Proconſulari poteſtate. Eundem Magiſtratum cum toga purpurea & ſummo Imperio[g], Proconſulis adſignando cum ſuis militibus: Magiſtro verò militum eorúmque Ducibus, præſidia & omnia quæ armatæ militiæ ſunt. Ita exceptis illis, Proconſul habebat pleniſſimam iuriſdictionem, & omnium partes, qui Romæ vel quaſi Magiſtratus, vel extra ordinem ius dicunt[h]: iure tamen Magiſtratus. Ideò, quia tanquam Magiſtratus iudicabat, ſtatutum, ne quod decretum pro negotij deciſione deſiderabat, per libellum expediret[i]: vtq; eos ſolos aduocatos patiatur poſtulare, quibus per edictum permittitur[k]: dętque non habentibus[l]. Deplano tamen cognoſceret de cauſis obſequij filiorum & libertorum, erga parentes & patronos[m]: ædes ſacras & opera publica ſarta tecta cuſtodiret, cœpta perfici procuraret, prout vires eius Reipub. permittunt: curatores operum diligentes præficeret ſolenniter: miniſteria quoque militaria, ſi opus eſſet, ad curatores adiuuandos daret[n]: & omnia negotia prouinciæ curaret, vſque ad aduentum ſucceſſoris[o]. At modeſtia, abſtinentia à malis qua vti debent prouincias ſibi deſignatas ingreſſuri, & formula, deſcribitur ab Vlpiano in l. obſeruare 4. & in l. ſi in aliquam, 7. & in l. ſolet, 6. §. non verò, de offi. proconſ. Et in ſumma, vt quæ Præſidum communia ſunt, ab illis obſeruentur[p]: eadem namque quæ de Proconſulibus relata ſunt, de Præſidibus quoque tradita ſunt: & ſi quos potentiorum habent contumaces, vel ad Prætorianam præfecturam, vel ad principem referre poſſunt[q]. Reſtricta tamen vel dilata poteſtas fuit ex arbitrio Imperatorum, vt in Nouel. Iuſtinia. 31. inuenies in quadruplici diſtinctione Armeniæ; primæ partis Proconſulem ciuilem conſtitui: tertiæ autem, dici Præſidem comitem Iuſtinianeum, cum poteſtate in milites, ciuilem & militarem Magiſtratum: duarum autem aliarum partium Armeniæ præpoſitos, eſſe ordinarios. Rurſum autē in Nouel. 28. ex duobus Præſidibus Ponti vnum nouum conſtituit præfectum, quem vult vocari, moderatorem Iuſtinianeum Helenoponti: adſignans ei cognitionem cauſarum ciuilium & criminalium in vrbibus ſuæ Diœceſeos, ea tamen lege, vt vicarios non habeat in illis, ſed ipſe oberrando vrbes luſtraret[r]. Vlpianus etiam, in l. 1. de tutor. & curat. dat. ab iis, &c. lib. 26. P. tit. 5. moderatorem

a l. 1. de off. proconſ. & lega. lib. 1. P. tit. 16.
b l. fin. eod. tit.
c l. 1. 2. 3. & l. 4. §. poſtea, eod.
d d. §. poſtea & l. aliquando, 5. eod.
e l. & ideò, 8 eod.
f l. nec quicquam, 9. eod.
g inſigne hoc ſtola ei dicitur in Nouel. 31. §. 2.
h in l. ſi in aliquam, 7. § 1. de offi. proconſ. P.
i d l. nec quicquam, 9 §. 1.
k d l. nec quicquam. §. 2.
l d l. nec quicquam. §. obſeruare.
m d l. nec quicquam, §. de plano.
n d l. ſi in aliquam, eo. tit. P.
o l. meminiſſe 10. eod. l. 1. de off. præf. Auguſtalis lib. 1. tit. 17.
p d l. nec quicquam. §. fi. eod.
q l. 4. de offic. ſecto. pretorij Conſtan. lib. 1. tit. 44.
r §. inſuper, Nouel. 28.

torem prouinciæ ad tempus dictum conſtituit, qui defuncto Proconſule vel Præſide, temporis cauſa moderamen prouinciæ habet, cúmque vices
9 Proconſulis & Præſidis agere reſpondit. Præſes prouinciæ, in ſuæ prouinciæ homines tantùm imperium habet, & hoc dum in prouincia eſt: & in ea quoque, interdum in extraneos, ſi quid in ea deliquerint[a]. Maiúſque imperium habet in ea prouincia omnibus hominibus poſt principem[b], & de omnibus cauſis, de quibus vel Præfectus vrbis, vel Præfectus prętorio, vel Conſules, vel Prętores, cæteríque cognoſcunt: Correctorum & Præſidum, inquit Hermogenes, eſt notio[c]. Qui vniuerſas prouincias regunt, ius gladii habent, in metallum dare poſſunt[d], latrones, ſacrilegos, plagiarios, fures conquirunt & puniunt[e], & alios maleficos[f]. Illicitas exactiones cohibent, reſarciunt, vindicant: humiles à potentioribus ne opprimantur cauent, concutiones militares prohibent, & coercent[h], adoptant apud ſe & emancipant[i], iudicem dant[k]. Et quemadmodum Proconſul deformitati ædificiorum conſulit, hi & reſici ædes iubent[l], furioſis & eorum cuſtodiæ proſpiciunt, & crimina eorum cenſent num animaduerſione ſint digna[m]. Et in hoc officio eſſe iubentur perpetuò, propter vtilitatem prouincialium: Vt nec liceat eis quàdiu adminiſtrant, prouinciæ ſuę fines excedere, niſi voti ſoluendi cauſa, dum tamen non abnoctent[n]. Preſcripſit & Calliſtratus modeſtiam & grauitatem iſtius Magiſtratus, in l. obſeruandum 19. de offic. preſi. P. Modeſtinus verò, à muneribus prętерquam ab eſculentis & poculentis, abſtinentiam exhibiſſe[o]: Martianus, quomodo etiam à propriis iniuriis & ſuorum vindicandis abſtinere debeant, pendente adminiſtratione[p]. Et Celſus, quomodo in
10 officio perſeuerare debeat, donec ſucceſſorem acceperit[q]. In notitia vtriuſque imperii Proconſul dicitur habere ſub ſua diſpoſitione vicarios, prouinciáſque Conſulares, legatos duos: & pro officio principem agentum in rebus Ducenarium, Cornicularium, numerarios duos, primiſcrinium, commentarienſem, adiutorem, ab adctis, ſubadiuuas, exceptores, ſingulares, &
11 reliquum officium. Vicarios verò Proconſulum, habere ſub ſua diſpoſitione Conſulares regentes prouincias, correctores interdum, & Præſides. In officio autem[r], vicariatus vicarium habere, principem de ſchola agentum in rebus ducenarium, Cornicularium, numerarios duos, commentarienſem, adiutorem, abactis, curam epiſtolarum, ſubadiuuas, exceptores, ſingulares, &
12 reliquos officiales. Conſularis habebat ſub ſua diſpoſitione prouinciam, & in officio principem de officio Præfecti prætorio, Cornicularium, Tabularios duos pro numerario, adiutorem, commentarienſem, ab actis, ſubadiuuam: exceptores, & reliquos cohortalinos, quibus nō licebat ad aliam tranſire militiam ſine annutatione clementiæ principalis. Sub iuriſdictione verò viri clariſſimi correctoris, erat prouincia ei deputata, & habebat principem ex eodem officio, Cornicularium, Tabularios duos, Commentarienſem, adiutorem, ab actis, ſubadiuuam: exceptores, & cæteros cohortalinos, quibus quoque non licebat ad aliam tranſire militiam ſine annutatione clementiæ
14 principalis. At ſub iuriſdictione viri perfectiſſimi Præſidis, erat prouincia illi deputata: habebat principem ex eodem officio, Cornicularium, Tabularios duos, Commentarienſem, adiutorem, ab actis, ſubadiuuam: exceptores & reliquos cohortalinos, quibus etiam non licebat ad aliam tranſire militiá ſine annutatione diuinæ clementiæ. Mittebat autē Cæſar, ad ſuas prouincias curatores, id eſt, eos qui publicos reditus colligerent, & qui impenſas in Cæſaris Præſides, & negotia, & Magiſtratuum ſtipendia facerent, vt ſcribit
1 Dio Caſſius[s]. Erant & Quæſtores ærarii in vrbe, & qui comitarentur Præſides & Prætores[t] in prouincias, qui gererent pecuniæ publicæ curam: quorum officium, in pecunia conquirenda, conſeruanda, & legitimè erogandá[u]. & illi inſignibus quidem vtebantur dignitatibus, ſed neque lictore, neque viatorem habebant, vt ait Gellius[u]: & ideò neque vocationem, neque

a l. 3 de offi præſi. P.
b l. 4. eod.
c l. ex omnibus, ro. eod. Matt. in l. omnia 21. & Pratcal. l. ſed licet, 11. eod.
d l. illicitas, 6. §. qui vniuerſas. eod.
e l. congruit. 23. eod.
f l. 1. eod. P.
g d. l. illicitas.
h d. l. illicitas, §. ne potentiores, & ſeq. l. 2. eod. P.
i l. 3. & l. generaliter. 9. eod. tit.
k l. prætor prouincię, l. 7. eod.
l l. congruit, §. f. & l. diuus, eod. P.
m l. illud obſeruandum, 19. de off. præſid. P.
n
o l. plebiſcito, 18. eo.
p in l. ſenatuſconſulto, 16. eod.
q l. ſi forte, 17. eod.
r officium hic, & in ſimilibus accipitur pro officialibus. vt in l. illicitas, §. ne tenuis vitæ, de offi. præſid.
s Dio. Caſſ. lib. 53.
t l. 2. §. deinde cùm ærarium populi, de origin. P. l. 2. & 3. de offi quæſto. C.
u Gell. lib. 13. cap.

prehenſionem. Alii erant ita iſti Queſtores & alterius dignitatis, quàm eſſet 17
Quæſtor candidatus principis. De quo in Cancellario diximus antea, & de quo videndus Caſſiodorus lib. 6. Varia. c. 5. In Gallia ſunt tribuni ærarii, quos vocant Financiarum receptores generales, numero 4. inſtituti conſtitut. à Carolo 6. edita, art. 17. Et ab Henricho 2. Quibus præponuntur Ærarii præfecti, ſeu generales Financiarum, quorum munus olim obibant Prætores prætoriique viri aliquando & Magiſtri officiorum, vt l. 2. de offi. Quæſto. C. Aliquando Quæſtor ſacri palatii, l. 1. C. eod. Subſunt iis particulares ſuſceptores [illegible]. Additi & Præfecti fiſci, & dicti Franciæ theſaurarii, ad quorũ fiſcalẽ arcã, regii canones & reditus à ſingularibus Quæſtoribus antea ferebãtur. Hodiè & conſtituti, qui ſoluant Magiſtratibus ſalaria, dicti *Paieurs de gages*. Sed illi nullam habent iuriſdictionem: habent autem generales Financiarum, qui vnà cum Magiſtris rationum, vacant expungendis rationibus Quæſtorum regionalium, & ex conſtitut. Caroli 7. & 8. patrimonio regio authoritatem accommodabant. Súntque horum munera conſtitutionibus regiis propriis abũdè præſcripta. Vt de iuriſdictione curiæ oblationalis ſeu vectigalium, vocãt *Des aydes*, extat conſtitutio Henrici 2. menſis Martii 1551. Ex qua œconomia iuris ciuilis Romani plura capita facilora reduntur, nam dicitur Proconſulem habere vicarios, id eſt, qui proconſularem etiam referunt poteſtatem & principis authoritatem, qui in ciuilibus cauſis comitibus militum præferebantur: vt & in militaribus, comites vicarius, cenſetúrque dignitatis præfecturę, cuius vicarius eſt, pars [a]. Et ideò princeps etiam honorificè illorum relationes audit [b]. Intelligimus deinceps, legatos 19
Proconſuli duos fuiſſe, qui tantum iudicent quantum illis mandet Proconſul [c]. Mandat autem iuriſdictionem illis, quando prouinciam ingreſſus eſt deſignatam, non antèa [d]. Dio Caſſius legatos dictos fuiſſe ait, qui cum Proconſulibus mittebantur, quibus iuriſdictionem ſuam Conſules mandarent, 20
quíque mittebantur cum Præſidibus à Cæſare [e]. At Papinianus Cæſaris Legatos putat eſſe, qui Præſides & Correctores dicuntur: ſic enim reſpondit [f]. *Legatus Cæſaris, id eſt, præſes & corrector prouinciæ abdicando ſe, non amittit imperiũ.* Similes quoque facit in poteſtate Hermogenes Correctores & Præſides, dũ ait [g]. *Ex omnibus cauſis, de quibus vel Præfectis vrbis, vel Præfectus prætorio, itémque Conſules & Prætores, cæterique Romæ cognoſcunt, Correctorum & Præſidum prouinciarum eſt notio.* In iure quoque pontificio inueniuntur legati Summi Pontificis, 21
in triplici differentia, vt alii nati, alii miſſi, alii à latere dicantur: de quibus diximus, lib. 15. c. 4. num. 17. iſtius Syntagma. quibus Summus Pontifex ſuo nomine prouincias committit regendas, & ibi veluti vicarios conſtituit cum maiori poteſtate & imperio, quàm habeat ordinarius. De quibus & extant tituli, de offi. lega. apud Greg. lib. 1. tit. 30. & lib. Sexti. 1. tit. 15. Verùm iſti legati Principis Correctores & Præſides, longè diſtant à legatis Proconſulis, 22
qui delegata proconſulari non imperiali vtebantur poteſtate. Et ita Legati Proconſulis nihil proprium habebant, niſi à Proconſule eis mandata fuiſſet iuriſdictio [h]: neque etiam mandata iuriſdictione, animaduertendi, vel coercendi, vel atrociter verberandi ius illis erat: ſed ſi quid erat quod maiorem animaduerſionem exigeret, remittebant ad Proconſulem [i]. Tutores tamen, poſtquam Proconſul ingreſſus eſt prouinciam, dabant [k]: & tunc etiam de ſuſpectis tutoribus cognoſcebant [l]. Neque ante ingreſſum manumittebant, quia apud eos legis actio non eſt, nec talem habent iuriſdictionem [m]: poſt ingreſſam verò prouinciam, contrà [n]. Legati quoque Proconſulum, non prin- 25
cipem, ſed ſuum Proconſulem conſulere debent [o]. Inter Proconſules & Præſides annumerandus eſt præfectus Auguſtalis, præſes videlicet ab Auguſto in prouinciam Ægypti miſſus, cum poteſtate & imperio proconſulari [p], qui & exemplo Proconſulum, tantùm accepto ſucceſſore prouincia decedebat [q], totam diœceſim Ægyptiacam diſponebat & iudicabat [r], iudicum ordinariorum

a l. 1. de offi. vica. lib. 1. C. tit. 42.
b l. 2. C. eod.
c l. legati. 13. de offi. Proconſ. P. l. pen. de of. eius cui mand. eſt iuriſ. P. l. 2. quis à quo appelle. P.
d l. obſeruare 4. de offi. Proconſ. P.
e Dio Caſſ. lib. 53.
f l. legatos Cæſaris, 20 de offi. præſi. P.
g l. ex omnibus. 10. eod.
h d. l. legati Proconſulis, 13. de offic. Proconſ. P.
i l. ſi quid erat, & l. ſolet. eod. P. l. 2. C. eod. l. 5. f. de offi. eius mand. eſt iuriſd. P.
k l. pen. de off. Proconſ. l. de teſto. & cur. dat. ab is, & c. P.
l in l. cognitio. 2. de off. eius cui mand. eſt vicaſ. P. l. 1. §. de ſuſp. tuto. P.
m l. 2. §. f. & l. de off. Procon. P.
n l. apud Proconſulem. 17. de manumiſſ. P. l. 2. de officio eius qui vic. alic. iudi. vel præcubet. lib. 2. C. tit. 51.
o ſolet. §. legatum. de off. Proconſ.
p vide Tacit. lib. 12. l. 1. de off. Præf. Auguſta P.
q d. l. 1. eod.
r l. 1. C. eod.

riorum eiuſdem curam habebat: & quamuis amouere eos ob crimina loco non poſſet vel punire, tamen principi eorum delicta referebat[a]. Manumiſſiones expediebat[b]. Iudex dictus iuridicus Alexandriæ, in eius præfectura creatus: verumtamen, nec à præfecto Auguſtali, nec a Præſide quoquam vel eius legatis dabatur, ſed à ſolo principe, cũ ſummo imperio. Eo Magiſtratu fuerunt contenti Alexandrini, cùm Decurionibus ſeu conſiliariis qui illi adiuncti ſunt à Seuero[c] apud hunc iuridicum, inſtrumẽtorum & donationum inſinuationes fiebant, perinde valide ac ſi coram moderatore prouinciæ, vel alus magiſtratibus, aut defenſore plebis fierent[d]. Data & huic legis actio, vt & apud ipſum adoptare liceret: item tutoris dandi poteſtas[e]. Fuerunt & alii in prouincias regendas miſſi vel ad partes, vel loca quædam prouinciarum cum exercitu, & cum Magiſtratu ciuili & militari, vel altero illorum: potiſſimum autem militares rectores, in prouincias limitaneas & proximas hoſtibus, quæ ve armata manu egerent ad continendam pacem, & exercendas leges. Hinc inuenies Irenarchas[g], duces miſſos, vt in formula ducatus docebit Caſſiodorus lib. 7. Varia. c. 4. Inuenies & Comites rectores armatos, & iuridicos, de quibus quædam iam diximus lib. 6. iſtius Syntag. c. 9. Habes de horum aliqua poteſtate, tit. de offic. Comit. Orient. lib. 1. C. tit. 49. De comite Iſaur. Nouella 27. Iuſtiniani, vbi & de Comitibus Galatiæ, Partianæ, Phrygiæ, & eorum dignitate. quibus & datur à Magiſtratibus appellationum cauſarum, quingentorum aureorum cognitio, curáque rei militaris & iuriſdictionis, qualem habebant olim in illis locis vicarii principis. Comites viri ſpectabiles dicti, in notitia vtriuſque imperii, habebant principem ex officio Magiſtri militum præſentialium à parte peditum vel equitum, ſecundùm comitatuæ dignitatem, Cornicularium, Adiutorem, Commentarienſem ex officio Magiſtri militum præſentialium alternis annis. Numerarios duos, ex vtriſque officiis Magiſtri militum preſentialium, ſingulos Subadiuuam, regendarium, exceptores, ſingulares, & reliquos officiales. Viri verò Spectabiles Duces habebant Principem ex officiis magiſtrorum militum præſentialium alternis annis, Numerarios vtroſque, Commentarienſem, Cornicularium, Adiutorem, Subadiuuam, regendarium, exceptores, ſingulares, & reliquos officiales. Nihil prohibet quin iis adſcribamus Limenarchas qui portibus preficiebantur, quos Ariſtoteles 6. Polytic. vocat λιμενοφύλακας. de quibus Budæus in l. Limenarchæ, de ſeruis fugit. In ſumma, prædicti, & omnes alii, quibus quocunque titulo regenda prouincia vna conceſſa eſt generaliter, vel plures, rectores generali nomine dici poſſunt, vt etiam habeant ſub ſe Præfectos ſpeciales, atque Iudices. Formulam conſtituendi Rectorem prouinciæ refert ſui temporis Caſſiodorus, lib. 6. Variar. cap. 21. quam videto. Inter cætera autem ait, pro inſigni fuiſſe Clamydem clauatam: & Iuſtinianus alicubi datam ſtolam purpuream tradit[h]. Sed de inſignibus non valdè laborandum, cùm illa variarint pro ſententia populi & Cæſarum. Aliquando, qui cum Proconſulari poteſtate mittebantur, ſex lictores habebant[i]: Si verò mitterentur cum poteſtate Conſulari, & Conſulares integri faſces dabantur cum aliis inſignibus Conſularibus, penula, & carpento, vt ſcribit in formula Conſulariatus Caſſiodorus[k]. Sicque Iuſtinianus Prætoribus ſuis Piſidiæ & Lycaoniæ dedit inſignia, curules, ſellas aureas, ſecutem conſularem, & faſces[l]. Latius Cicero dicet, quibus exornari ſolebant Prætores prouinciæ: *Deinde*, inquit[m], *ornatur apparitoribus, ſcribis, librarijs, præconibus, Architectis, præterea mulis, tabernaculis, tentorijs ſupellectili. Sumptum haurit ex erarijs, ſuppeditat e ſocijs fiſcitores, ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos ſtipatores corpori conſtituit.* Et Iulius Capitolinus ſcribit[n], Alexandrum Imperatorem ex more veterum inſtruxiſſe Magiſtratus quos in prouincias mittebat: ita vt Præſides acciperent, argenti põdo vicena, phialas ſenas, mulos binos, equos binos, veſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, balneares ſingulas, aureos centenos,

a l. 2. C. eod.

b apud præfectum. 12. de manum. vindic lib. 40 Pand.

c Spartian. Seuero.

d l. vel de offic. mil. Alexand. C.

e l. eod. ff.

f l. eod. ff.

g l. vn. de Irenarch. lib. C. l. pen. & f. & to tit. de offic. iudic. lib. 1. Cod. 4.

h Nouel. 151.

i l. Proconſules. 14. de offi. Proconſ. ff.

k Caſſ. lib. 6. Variar. 20

l Nouella 24.

m Cic. in Rullum.

n Iul. Capitol. in Alexandro

centenos, cocos singulos: & si vxores non haberent, concubinas singulas, quod sine iis esse non possent. redditum depositâ administratione, mulas mulos, equos, mulliones, & cocos: cætera sibi habituri, si benè egissent in quadruplum reddituri, si malè. Illud tamen quod de vxoribus & concubinis tra- 29
ditum est, non fuit aliquando sine controuersia. Siquidem, vt author est
a Tacit. lib. 3. Annal. Cornelius Tacitus[a], Seuerus Cecinna censuit, ne quem Magistratum cui prouincia obtigisset, vxor comitaretur: inesse quippe mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen in similitudinem infestus barbarici cõuerteret. Non imbecillem tantum, & imparem laboribus sexum: sed si licentia adsit, sæuum, ambitiosum, potestatis auidum. Neque oportere eas contra leges Oppias, domos, fora, & exercitus regere. Contrà tamen censuit Valerius Messallinus, neque inde pacis impedimentum, socias priuatas: reuertẽtibus à labore maritis nullum honestius, quàm vxorum leuamẽtum: obnoxias quasdam auaritiæ, vt etiam quosdam Magistratus, & libidinibus. Et placuisse quondam Oppias leges, remissum aliquid postea, sic Reipub. temporibus postulantibus. Non æquum sexum natura inualidum relinqui, exponi suo luxu & libidinibus alienis: vix manere illæsa præsenti custodia matrimonia, quid fore si per plures annos in modum diuidui obliterentur? Et Liuia Augustum in Orientem & Occidentem
b Val. Max. lib. comitata. Hipsycrates Mythridatem[b], etiam tempore belli, vt & Cleopatra
c Plutarch. in Pomp. Pompeium[c]. Quocirca & vicit tandem sententia Messalini, isque suasit Senatusconsulto cauendum licere quidem ducere vxorem, sed vt quanquam insontes essent Magistratus & culpæ alienæ nescii, prouincialibus vxorum
d Cor. Tacit. in 4. criminibus perinde quàm suis plecterentur[d]. Meminit de hoc Senatusconsulto Vlpian. his verbis[e], *Proficisci autem Proconsulem melius est sine vxore, sed & cum vxore potest, dummodo sciat Senatum Messala & Cotta Coss. censuisse futurum, vt si quid vxores eorum qui ad officia proficiscuntur, deliquerunt, ab ipsis ratio & vindicta exigatur.* Sic enim in culpa videtur esse maritus, qui permittosam prouincialibus secum duxit vxorem, vt pro ea culpa teneatur: non secus, quam caupo,
e Vlp. in l. obseruare, 4 § proficisci, de offi. proconf. P. nauta, stabularius qui vtitur opera malorum hominũ pro illis tenetur[f], nempe pro pœna pecuniaria. Si quidem & vxor pro suo delicto etiam plectitur[g]. Porrò Octauius Cæsar, vt refert Dio[h], leges quasdam omnibus rectoribus 30
f §. penul. de oblig. quæ ex qua del. l. 3. & ii §. hac autem actione, nau caupo. stab. & c. lib. 4. P. tit. 9.
g l. fin. C. de iniur.
h Dio Cass. lib. 53. prouinciarum ferè communes, statuit: 1. Ne quem delectum militum agerent: 2. Ne pecuniam præter eam quæ constituta erat, exigerent, Senatoris Imperatorisve iussu: 3. Cui successor missus esset, is statim ex prouincia abiret: ac ne redeundo domum tempus tereret, sed intra tertium mensem Romam reuerteretur. Adde alias, & 4. Ne ante successoris aduentum pro-
i l. memmisse, 10. de offi. Proconf. P. l. 1 de off. præt. Augusta. P. l. 1 §. admoniti. C. vt omnes iudi. & c. uincias relinquant, etsi tempus lapsum sit administrationis[i]: neque Romam
k Laudat. prouinciæ moderator, 9. C. de offi. recto prouinc. C. redirent, priusquam iuberet Imperator[k]. Statuit & Zeno Cæsar, vt omnes
l l. vt omnes iudic. tã ciuil. quàm milit. &c C § necessitatis, vt iudi. sine quo sit fra. & c in auth. Iudices, Præsides prouinciarum, Rectores aut Correctores, Proconsules, Præfectus Augustalis, Comes Orientalis, Duces & alii prouinciarum Rectores, post administrationem depositam, quinquaginta dies in ciuitatibus vel certis locis remanerent, vt omnibus conquerendi de illis si quid admi-
m l. potiores 5 de offi. recto prou. C. fissent, vel furati fuissent, daretur libera facultas[l]. 5. Commune est, vt potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur: & contrà, maior minores officio suo benè fungentes, iniurius impunè ne afficiat[m].
n l. moderatores, et eod. l. officiis, 6. in prima & § ne patrocinia, de offi. Præf. 6. Moderatores prouinciarum curam gerant, ne quid potentum procuratores perperam, iniustéque committant[n], pacatam prouinciam & quietam a prauis hominibus, & à criminibus conseruent[o]. 7. Nulli patriæ suæ administratio sine speciali permissu principis permittatur[p]. 8. Factum est Senatusconsultum, Caluino & Messala Cossulibus, ne quisquam ex iis qui Consulatum
o l. 5. & l. congruit. 15. eod. P. vel Præturam gessissent, exteriorem aliquam prouinciâ ante elapsum quintum annum acciperent. Sperantes hac ratione certamina de occupandis Magistratibus tolli posse, si pateret eum qui obtinuisset, non statim cum po-
p l. 1. C. de offi. recto prouinc. tentia

tentia aliqua futurum[a]9. Maiorani Imperatoris lex, Rectori prouinciæ totius anni tempore, non plus quàm triduo vna ciuitas ſubminiſtret: aut ſi diutius voluerit commorari, de proprio ſibi ſciat eſſe viuendum[b]. 10. Ne in fœnus dent in prouincia negotientúrve, quandiu prouinciam adminiſtrant[c]; non contrahant, emendo, vendendo &c[d]. vxorem ducendo[e].

a Dio. Caſſ. lib. 40.
b Maiorianus Imper. lib. legum Nouell. tit. 1. de curialib.
c l. principalibus, 34. de reb. cred. in P. l. eos, & l. quiſquis, C. eod.
d Lnon licet, & l. qui officij, de cõt. emp. P. l. 1. C. de contract. iudic. l. ſeruanios, de numera & actua. lib. 12. C.
e l. ſi quis officium, 38. & l. præfectus cohortis, 63. de rit. nupt. P. l. 3. §. videamus, de donat. int. vir. & vxo. P. l. 1. ſi rect. prouinc. vel ad eum pertin. C.

De Rectoribus prouinciarum in Gallia. Cap. 33.

1 *Gallici Magiſtratus quare differant à Romanis.*
2 *Gubernator prouinciæ in Gallia, quis, & eius poteſtas.*
3 *Senecharchi, legitimi, locorum toparchæ. Intereſſe cur debeant in parlamento tempore cauſarum ſuæ Seneſchal.*
4 *Seneſchallus & Seneſchia vnde nomen habuerunt.*
5 Baylli *vnde dicitur & bailliuia.*
6 *Præſidiales iuridici, num Præſides dici poſſint.*
7 *Reſidentia iniuncta omnibus Iudicibus in ſuis Præfecturis.*
8 Seneſchaucées, & leurs Lieutenans.
9 *Iudicius ne quis eſſet loco ſuæ natiuitatis ſtatutus.*
10 *Officia Magiſtratuum ne ſint venalia.*
11 *Seneſchallus de quibus negotiis inducet.*
12 *Seneſchallus recipitur iuratus in curia ſuprema ſui parlamenti.*
13 *Officia Magiſtratuum in Gallia, temporalia aliquando.*
14 *Iuridici conuentus in Gallia olim non ſtatuti, vt nunc.*
15 *Senarchia de appellationibus quibuſdam cognoſcit. Iuriſdictionis eius augmentum, num. 17. & 18.*
16 *Vigerius quis, & quid ſignificet, & iuriſdictio eius.*

1 IN Gallia, quia diuerſum ſermonis idioma eſt, & diuerſus regẽdę Reipu. modus, Rectoribus prouinciarũ exemplo Romanorum omnino non vtimur, ex parte quamuis cum Romanis conſentiamus. In ea iuriſdictiones & poteſtates ex nutu & Principis voluntate diſtinguuntur.
2 Sunt tempore belli maximè Rectores prouinciarum, quos dicimus, *Gouuerneurs du païs*; qualis Gubernator noſter Tectoſagum, alius Aquitaniæ, Picardiæ, & ſimiles, qui pro Proconſulibus exiſtũt. Quidá & legati cũ poteſtate regia, vicarii Regis, quos vocãt etiá *Viroys* quorum poteſtas Præfectis prætorianis comparari poteſt. Etſi non diffitear Rectores vel Gubernatores, etiam vices Regis agere in militaribus cauſis, & in prouinciis ſibi cõmiſſis. Magna horũ erat olim authoritas: concedebant enim veniam & abolitionem criminũ, nundinas, mercatus, nobilitabant, legitimabant ſeu reſtituebant natalibus, auocabant à iudicibus ordinariis cauſas ad ſe. Quæ tamen omnia poſteà adempta, & reſtituta regiæ ſoli poteſtati, edicto Ludouici 12. Hodiè Rector Delphinatus, omnia officia concedit, pluráque poteſt: exceptis Curię ſupremæ Parlamenti officiis & indulgentiis ſeu venis criminum. Fálluntur qui putant Vicarium generalem Regis, quem vocamus, *Lieutenant general pour ſa Maieſté*, Proconſulibus ſimilem dici. Nam melius hic qui vices agit in vniuerſis prouinciis Galliarum, diceretur Magiſter militum, qualis ſub Dictatore: vel Præfectus prætorio, ſub Imperatoribus: vel tempore priſcorum Regum Francorum, Meier vel Magiſter domus: ex cuius authoritate tota militaris opera regeretur, qui ſecundus

cundus poſt Regem in ea poteſtate, maior Proconſulibus & Gubernatoribus, Præſidibúſve prouinciarum. Et certè hoc etiam munus vix conceditur, nec concedi debet alii quàm principis fratri, vel filio, vel ei qui deſignatus eſt ſucceſſor imperii. Periculum enim eſt, ne qui hac inueſtitur dignitate, allectus dominandi dulcedine, & qui iam omni manu militari armatum ſe videt, inuadat principatum eius cuius vicariatum gerit: ſaltem ita olim contigit, quando Meieri & domus Franciæ maiores, vſurparunt imperium. Eſt itaque iſte vicarius Regis generalis, maior, qui etiã habet ſub ſe alios Galliæ Polemarchos, quos vocãt *Mareſchaux*, ſyllabis prioribus Polemarchi deciſis. Subduntur & illi gubernatores prouinciarum, qui & habent alios ſub ſe, veluti Toparchas, id eſt, certorum locorum gubernatores: qui interdum præter morem antiquum Senarchis & Bailliuis additi ſunt, & interdum cum Seneſchallis & gubernatores in Seneſchallia adduntur & regunt ſecundum Principis voluntatem. Verùm Senarchi ſunt legitimi Toparchæ & antiquiores iſtis ſingularibus gubernatoribus addititus. Sunt enim Senarchi veluti proprii & naturales locorum gubernatores, non tantùm paludatis, ſed etiam togatis gubernatoribus adſcribendi. Vt etiam Philippus 6. cognomento Valeſius, eos nominauerit in conſtitutione anni 1344. rectores prouinciarum: dum ait, tempore appellationum agitandarum in diebus ordinariis ſuæ Seneſchalliæ eos in parlamento intereſſe debere, *Vt*, inquit, *apparere poſſit de ipſorum geſtu, vita, & moribus, & quomodo per ipſos dignè regantur prouincia eis traditæ, ſub eorum regimine*, &c. Militari namque opera & iuriſdictione, ſibi commiſſos regunt: duces nobilium tempore belli ſuæ Toparchiæ ſunt, & bannum & heribannum ſub illis ſolis pugnat ducibus. Et ex conſtitutione Henrici 2. diei 9. Febru. 1547. articulo 3. Si modò ipſi Toparchæ militiæ regendæ & ducatui idonei ſint. Nam illis nõ idoneis, ex nobilibus Toparchię eligitur vnus, ex rectoris prouinciæ decreto, ſi rector ſit: ſin minus, per delegatum ea de cauſa per principem in locum Seneſchalli, qui ordines tempore militiæ Toparchiæ ducat. Eáque de cauſa vidi aliquando cõqueri Caduci certè ſtrenuum Toparcham ſeu Seneſcharchum, quòd fuiſſet Præfectus ſingularis à Principe in ſua Toparchia gubernator, tanquam putans ſibi id dedecori eſſe. Cuius controuerſiæ cauſa etiam in varias ſcidit eius ſententias & ſimultates, vt verear, ne quid inde grauius poſteà ortum fuerit. Senarchia vel Seneſarchia, quam vulgari nomine Seneſchalchiam & Bailliuam dicimus. Inde *& Seneſchal & Bailly*, pro Toparcha & præfecto declinationem nominis habent ab vna ſignificatione. Siquidem Senarchia dicta videtur, ex compoſitione nominis Latini & Græci, ſenum ἀρχία, Senum principatus: & Senarchus ſiue Seneſarchus, qui huic conſilio ſenum Præfectus eſt. Vel ſi malimus integram compoſitionem dictionibus Græcis conſtare, Cœnarchiam dicemus, & Græco κοινὸν & ἀρχία, id eſt, communis principatus, vt Perionius obſeruauit. Et Cœnarchus, princeps eius adminiſtrationis dicetur. Poteſt dici ã Germanico idiomate, Seneſcalcia, à verbo *Seken* & *Scalk*, quaſi indagatio & perquiſitio, ceu ſenſura hominis peſſimi & veteratoris, quòd in ea ſede de iudicijs agatur maximè virorum iniquorum. Quidam etiam dicunt vetus verbum, *Sen*, iuſtitiam ſignificare, & ſcalcum præfectum: atque dicunt inde ſeneſcalcos, iuſtitiæ præfectos, ſed diuinare id dicit Lupanus. Dicitur & Bailiua, quaſi βουλὴ, id eſt, conciliũm. Noluit enim princeps omninò ciuitates præclaras, ſolis Toparchis committere ſine cõſilio prudentum virorum, qui eis aſſiderent. Sicuti & iuridico Alexãdriæ, Seuerus, teſte Spartiano in eius vita, adiecit ordinem decurionũ. Præſides certè prouinciæ iuridici iſti dici non poſſunt, quia nec vni prouinciæ præficiuntur, & plures in eadem prouincia ſunt Seneſchalli: vt in Aquitania, plures, apud Tectoſages, plures, & alibi ſimiliter. Sicuti nec poteſtas præſidis illis conuenit: nam ab iis prouocatur, à præſidibus nequaquam. Extat & conſtitutio Caroli. 6. cognomẽ

gnomine Pii, anni Domini 1138. qua prohibentur alia nomina quàm vulgata, & præpoſiti. Sic enim ſtatuit, *Nullus Seneſchallię, Bailiuię, aut alterius iudicaturæ regimen volumus gubernari, vel alio nomine præterquam Seneſchalli, Bailiui, vel Præpoſiti ſicut antiquitus fuerit conceſſum.* Itaque prouinciæ diuiſæ ſunt in Gallia,
7 in has præfecturas etiam locorum, vt facilius res tum ciuiles tum militares regerentur: quemadmodum & Plinius lib. 5. c. 9. refert Thebaidem in Aſia diuidi in præfecturas oppidorum, quas nomos dixerunt. Eidem facit, quòd Senarchorum inſtitutio primaria exigebat, vt per ſe ipſos ſuum munus exequerentur, neque vicariis vterentur, aut Subpræfectis, niſi ob grauem & neceſſariam abſentiam, ex conſtitutione Caroli 7. art. 86. In conſtitut. Philip. Pulchri 1302. Atque iubetur conſtitutione Caroli 6. anni 1388. & aliis pluribus conſtitutionibus, vt ipſi ſint aſſidui, ſeu vt dicunt, reſidentes in præfectura: quemadmodum aliis ſtatis curiis principalibus & inferioribus neceſſitas aſſiduitatis & reſidentiæ impoſita eſt à Principe pendentibus diebus iuridicis, Senatoribus etiam & præſidibus Senatus. Extátque conſtitutio Franciſci primi, *Sur la reſidence des officiers, Conſeillers, Preſidens, Baillifs, &c.* Et conſtitut. anni 1539, art. 129. Et conſtitut. Caroli 8, artic. 3. & 77. Caroli 7. articu. 2. Ludouic. 12. art. 23. & 25. Quinimò nec ex principis conſilio poſſunt eſſe, vt abſint pendente præfectura, ex conſtit. Caroli 6. anni 1388. Sunt Senarchiæ Iudices maiores & minores ſeu Subpræfecti aliquando, ſi tractus iuriſdictionis paulo latior ſit, & ſi populoſus locus ſit, vocant *Lieutenans & ſieges de Seneſchaux.*
8 Sed Subpræfecti à principe non à Seneſarcho inſtituuntur & præficiuntur, nec delegati ſed ordinarii iudices fiunt: ſub ditione tamen & poteſtate eiuſdem Seneſarchi. Et ideò iudicia eorum nomine Seneſarchi proferuntur, & negotia eodem nomine expediuntur: quamuis ipſe per ſe ipſum non iudicet. Nam iudices illi additi, in hac parte operam præſtant, ipſe autem nomine & poteſtate regia iudicia authorat & tuetur, & executioni mandari iu-
9 bet. Et ideò placuit Ludouico 12. art. 48. ſuę conſtitutionis, ne alii præfecturæ vel ſubpræfecturæ regendæ iudiciorum Senarchiæ præficiantur, quàm qui gradum prolytatus ſeu licentiaturæ, vel doctoratus, in aliqua famoſa vniuerſitate adepti fuerint. Prohibitum & aliquando, ne iuridicus quis patriæ ſuæ fieret a Philippo Pulchro, & à Carolo 5. vt olim in l. fi. de offi. recto. prouin. Capud Romanos. Sunt & conſtitutiones Regum, quæ ſtatuunt de qualitate præficiendorum & de examine illorum, & aliorum officialium, vt cõ-
10 ſtitutio Henrici 2. anni 1547. & 1548. Omitto etiam, forſan quia abiit in diſuetudinem, conſtitutionem vetantem mercari vel emere officia, cuiuſcunque curiæ maioris vel minoris, regis Caroli 8. art. 68. quæ publicata ann. 1463.
11 curialia conſentit Ludouici 12. art. 40. De quibus notio ſit Senarchis & curiis illorum, ſatis liquere arbitror ex Regum vulgaribus conſtitutionibus, eam eſſe rerum domanii Regis, litium nobilium, dationis tutorum, vel curatorum, de cenſeruatione vel cura ædium ſacratum, vt ſartæ tectæ've ſint. vtq; priuilegiatorum criminum illorum examinatio, ſi agatur de læſa aut imminuta maieſtate, de fide publica violata, de vi armata, de feudorum adnouatione tradenda per vaſſallos Regi, de executionibus obligationum factis virtute cuiuſque ſigilli ſecundum conſuetudinem. Et proclamationes armorum faciunt: niſi in terris Baronum & aliorum habentium hanc iuriſdictionem. De pontium, itinerum, murorum refectionibus ſtatuunt, ſi proprii Magiſtratus ſint negligentes: de ſacerdotiorum querimonia, domanii res quæ olim prima actione ſeu in prima inſtantia in parlamentis tractabantur, vt ait Imbertus lib. 1. Inſtit. Foren. §. porrò, nunc etiam pertractant. Cognoſcunt & de aliis, quorum iuriſdictio illis conceſſa eſt, de quibus ſtilus & conſtitutiones ſatis admonent prædictorum Regum, & Franciſci 1. 16.
12 April. 1537. art. 3. 4. 5. 6. 7. &c. Seneſarchi antequam poſſeſſionem nanciſcantur Præfecturæ, coguntur iurare in verba concepta ſacramenti hac de admi-

niſtratione conſtituti, in curia ſuprema Parlamenti, ad quam ex eorum iudicibus prouocatio eſt, ſe ius Regis conſeruaturos & domanii, ſuum cuique ſine diſcrimine perſonarum reddituros, dona numerátve nec xenia, imo nec edulia à ſibi commiſſis accepturos, neque vxores, famulóſve, aut comites accipere paſſuros. non ſubditos oneraturos, idipſum ſuos iudices efficere curaturos. Et proinde dum ſtatis diebus anni cauſæ prouocationis ordinarie cuiuſque Senarchiæ agitantur in Parlamento ad quod ab illis prouocatio eſt, ſinguli Toparchiæ in cauſis ſuis Baillniæ intereſſe auditorio debent, redditurí geſtorum ſi opus ſit rationem: & vt inibi trium muros regios moneant & inſtruant de iuribus regiis & domanii ſuæ Senarchiæ, & de abuſibus officiariorum regiorum, vtq; curent negotiorum geſtorum & quæ appellatione agitantur ex ſua Toparchia acta perferri, aliaq; ſimilia gerant, quæ præſcripſit Carolus 6. anno 1388. & Carolus 7. 1453. Senarchiæ aliquando non 13
habuerunt officium perpetuum ſeu adminiſtrationem perpetuam, non iuridici illorum ſemper perpetui, vt neque alii officiarii in Gallia: & ideò pendente adminiſtratione vel officio non licebat eis, vt liquet ex conſtitutionibus prædictorum proximè regum & aliorum, emere, contrahere, vel vxorem ducere, vel beneficium eccleſiaſticum aſſequi, ſine licentia principis, pro ſe vel ſuis habere vel impetrare, exemplo adminiſtrantium prouincias Romanorum vel officia prouincialia, non mutuò accipere ſupra viginti libras[a]. Erantq; conuentus illorum iuridici non ſtati, vt nunc, ſed per Toparchiam in locis præſtantioribus indicti, vocabant *Aſſiſes*, id eſt, Seſſiones: vnde *Sieges*. Quare & exemplo Romanorum Magiſtratuum ex conſtitutione Caroli 6. poſt depoſitam adminiſtrationem Senarchiæ & iudicaturæ, per quinquaginta dies in Senarchia tenebãtur reſidere, vt iuri ſtarent, & reſponderent coram ſucceſſoribus, libellis, petitionibus, conqueſtionibus aduerſus illos propoſitis, ſummariè & de plano iudicãdis. Cæterùm, quemadmodum cognitiones Senarchorum, curiæ ſupremæ examini appellationis cauſa ſubiiciuntur: ſic & Iudices quidam ordinarii ſunt, à quibus prouocatio ad Senarchiam defertur. Et nouit quælibet Senarchia ſuos ſibi hac de cauſa fines. Sũt & cum his in quibuſdam ciuitatibus vicarii, quos Viguerios Tholoſæ & alibi dicimus, quorum iuriſdictio aliquando ſuppreſſa reuixit. Viguerius in quibuſdam cum Decurionibus & Seneſchallo concurrit, iudex tamen ordinarius eſt, minimarúmque cauſarum & minorum criminum. Vt ridiculè lapſi ſint, qui putant Viguerios dici, quaſi Vergobretos. Erat enim Vergobretus maior & regiæ propemodum authoritatis apud Heduos, authore Iulio Cæſare, à quo maximè diſtat Viguerius. Arbitror autem, quantũuis dilatent phylacterias Viguerii, Viguerios dictos eſſe, vel à nomine compoſito Vices gerentis, vt dicimus idiomate communi, *Vichancelier, Vtroy, Vigerand*, pro Vice cancellario, pro Vicario regis, & pro Vices gerente alicuius. & Viguerium pro vicario accipiendum Seneſchalli, ſic me monet conſtitutio Philippi 4. dicti Pulchri, anni 1302. dum ait: *Volumus inſuper & ordinamus, quòd nullus Seneſchallus, Baillinus, aut Iudex quicunque, habeat præpoſitum, Viguerium, ſeu Iudicem, qui eidem conſanguinitatis affinitatis vel naturæ vinculo teneatur, ne perſonæ prædictæ in cauſis, quæ ad ipſos per appellationes pertinere debeant, minus fideliter iudicent.* Alicubi iſti Viguerii ſe dicunt exornatos cuſtodia arcium, vnde arcium loci dicuntur cuſtodes, Caſtellani, & ſigilli interdum, & Præpoſiti *Preuoſtz*. Et ideireò iuriſdictio illorum ſecundùm definitam à Regibus vel Seneſchallis naturam diſtinguẽda eſt. Cognoſcunt vt plerumq; de tutelis non nobilium, de ſuſpectis tutoribus & curatoribus, de annonæ profligatione, de abuſibus cauponum, hoſpitum, piſtorum, lanionum, pharmacopolarum, propolarum, & negotiatorum intra vibem ſeu ſuam iuriſdictionem, de pactionibus & obligationibus ſub ſigilli certi rigore tranſactis, de aliis quoque criminibus iniuriarum, inuaſionum, niſi vel contraria prohibeat iuriſdictio

vel con-

[a] vide ſup. c. 12. in fine leges ſimiles Rectorum prouinciarum Romanorum. 14

vel conſuetudo, quæ in poteſtate forenſi conſideranda aliàs monui, ne tranſ grediantur terminos quos patres & maiores eorũ poſuerunt & obſeruarũt. Sunt & nouiſſimis temporibus Senarchis additi ſubpræfecti paludati, quos vocant *Lieutenant de Seneſchaux, de robe courte* alicubi, & qui latronum graſſantium prehenſiones & iudicia exequerentur: quales præpoſiti Mareſchalchorum vel ſubpræfecti fuerunt, ſed dicti nomine Viceſeneſcalchorum
17 *Viſeneſchaulx*, propriè Latrunculatores. Sic enim variatio temporum mutauit nomina rerum, auxit & minuit iuriſdictiones Præfectorum ex nutu & arbitrio Regis pro neceſſitate prouincialium. Et ita etiam Præfecti prouinciarum locis facti perpetui Senarchi, & iudices quoque illorum togati auctí, & perpetuæ βουλαὶ ſeu conſilia, eáque ſtata: & iudicum officia cum titulo a principe conceſſa iis qui pro Senarchis ipſis iudicarent ſportuláſque reciperent, manu armata Senarchis conceſſa. Additæ etiam prærogatiuæ iſtis conſiliis, iuriſdictiones rerum omnium ciuilium, exceptis dominialibus principis de aquis & nemoribus eiuſdem ſtatuendi diffinitiuè, ſine prouocatione 250. librarum turonenſium: & quingentarum, quarum executionem non obſtante prouocatione, ſine præiudicio tamen illius, poſſent proſequi, vt habetur in conſtitutione Henrici 2. menſis Martii 1551. vbi de
18 origine illorum. Fuit aliquando & ſumma iuriſdictionis ampliata, cùm primum nouus Magiſtratus creatus eſt, dictus Præſes præſidialis: nempe Magiſtratus in eo conſilio Toparchico primus, qui præſideret præſidiis ſine iudicibus introductis: non quidem prouinciæ, hoc enim falſiſſimum eſt, & temerè præſidis prouinciæ nomen & purpuram quidam ſibi arrogant hoc falſo prætextu. Neque Rex eos nominat Præſides prouincię, ſed Preſides preſidiales: iam enim preſidiales ſcilicet iudices & conſiliarii dicuntur, & dicebantur olim qui preſidebant ceteris Seneſchallię ſedibus. Nam ferè ſingulę Seneſchallię habent duas vel plures eiuſdem Senarchi in diuerſis locis claſſes, ſed vna fuit electa pre & ante alias ſedes quę alijs preſit, appellationes aliarum terminando: vnde qui in illa ſede quę preципua inter alias eſt, conſtituuntur, iudices preſidiales dicti ſunt, & in quantũ de appellationibus iudicant ſedium inferiorum. Et idem quoque dicti ordinarii, in quantum de ſibi ſubditis & ſuę iuriſdictioni, in prima actione extra cauſam edicti quo prouocatio interdicitur, iudicant. Quare idem iudices, & ordinarii in cauſis extra edictum, & preſidiales & ſuperiores dicuntur in cauſis edicto permiſſis huic iuriſdictioni. Et proinde preſes preſidialis ſtatuitur imbi, non vt prouincię preſideat, nam nec preſidiales ipſi iudices, neque Seneſchalli ipſi, prouinciam habent, ſed partem prouincię ſeu diœceſem: at potius vt preſidialibus preſit, & abſente Seneſchallo proſpiciat in curia ſibi commiſſa, vt probè & ex iure omnia à iudicibus gerantur. Præcedit hunc honore, veluti ſuum vicarium, ipſe Senarchus: præſes vero prouinciæ Romanorum nullum ſuperiorem habebat in ſua prouincia, & primus erat poſt principem. Præſidere autem & iudici maiori hunc oportere, ſatis nomen & officium indicat, quamuis viderim hac de re controuerſias. Sed hæc iuſtior ſine affectu eſt ſententia. Neque etiam æquum eſt, vt qui caput conſtituitur conſilii, membrum quod ſubiicitur ſequatur: quamuis repugnet miſera Magiſtratuum quorundam iſtius ſeculi ambitio. Itaque aucta curia nouo Magiſtratu, & quodammodo Senarcho togato, iuriſdictio præſidialis creuit, in his quæ refert Rebuffus in primo Tomo conſtitutionum regiarum tit. 12. art. 11. Verumtamen poſteà, quia imminuta maximè videbatur Senatuum inde authoritas, ad ſuam redit originem, ex edicto Caroli 9. Molinenſibus habito, 1566. art. 15. & Pariſiis menſe Martii 1568. Et fuerunt qui exiſtimarunt hoc munus, hancque nimiam iuriſdictionem ſuperfluam, vbi parlamentorum tot, nempe ſeptem adſunt ſupremæ curiæ: cùm Magiſtratuum multiplicatio, videatur litigandi occaſio, vt aiunt. Vix enim

poſſunt aſſueſcere grauitati Senatoriæ qui in ordinarijs & primis actionibus coguntur pragmaticis & vilioribus negotijs conſeneſcere. Ego tamen in his non immorabor, audiunt namque in comitijs Aurelianenſibus & Bleſenſibus, & alibi ſubditorum hac de re libellos princeps: ſtatuet, vt opinor quæ è Republ. & ad ſalutem populi ſibi à Deo commiſſi videbitur, parcétque ærario quod tot ſalarijs geminatorum officiorum pene exhauritur. Scit enim melius paucis bonis Rempub. regi, quàm pluribus malis, quorum forſan maior pars potius proprio lucro quàm Reipubl. ſaluti ſtudet. Intelligit namque forum ita ſanctè vt iuſtitiæ & Dei ſedem tractari oportere: vt non præda petenda ſit inde, vnde prædatores & latrones ſupplicium debitum maleficijs acceptum ſunt. Sed hæc hactenus de Magiſtratibus prouincialibus Gallicis dicta ſint. Omitto plura de Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Caſtellanis & alijs iuridicis dominis locorum: quòd iam de illis diximus in feudis, lib. 6. Syntagm. huius cc. 7. 8. 9. 10. 11. Redeamus ad Romanos Magiſtratus ordinarios vrbicos.

De Tribunis plebis. Cap. 34.

1 *Tribunus, & tributum, & tribus vnde dicta: Tribunorúmque variæ ſpecies.*
2 *Tribuni plebis qui, officium, & origo. Item & poteſtas. nu. 6. & 7.*
3 *Tribuni plebis primùm creati qui, & quot. à quo, & qui crearentur. nu. 4.*
5 *De Tribunorum poteſtate, & vt eſſent inuiolabiles, lex.*
8 *Populi Romani varia & mutabilis, inconſtánsque mens in regimine Reipub.*
9 *Prohibitio vnius ex Tribunis aliorum voluntates retinebat.*
10 *Tribunitia poteſtas tranſlata in principem.*

INTER eos qui maxima vtebantur in populo poteſtate, Tribuni plebis fuerunt. Tribuni à tribubus dicti ſunt, primùm enim Romulus cùm populum ordinaret, eum in tres partes diuiſit, quas tribus dixit: qui verò his præfecti ſunt, tribunos[a]. Pecuniam quoque à tribubus exactam, tributum inde dixerunt: pecuniam videlicet à populo imperatam, & quæ tributim à ſingulis pro portione exigebatur vti aſſignata erat. eáque & ad tributum dictum. Ab eo quoque quibus attributa erat pecunia vt militi redderent, Tribuni ærarij[b]. Fuerunt & à tribuendo plures dicti Tribuni, qui alterius conſiderationis ſunt, quàm Tribuni plebis. Sunt Tribuni Celerum, Tribuni militum. Et omnes qui iura dicebant inclinante Imperio, Tribuni per abuſum dicebantur: vt & Prætoriani milites Romæ, ſuum Tribunum habuerunt. Fuerunt Tribuni decurionum in municipijs Romanis: armaturarum, cubiculi Auguſtalis, ſtabuli, apud Sparrianum, Herodianum, Capitolinum, Lampridium. Quorum tamé ſtante imperio in ſtatu priſco non meminerunt Liuius, Appianus, Tacitus, Cæſar, Paterculus, vt docet Volphangus Lazius, lib. 2. Commentar. de Republ. c. 10. Neque de Tribuno voluptatum, qui moderaretur ſpectacula, de quo ſcribit Caſſiodorus lib. 7. Variar. Et hæc poſſent parùm in hiſtoria verſato offundere tenebras: quas vt vno verbo diſcutiá, dico nos loqui de Tribuno plebis, non populi, nec de alijs qui habent aliam notæ particularem diſtinctionem. Plebis autem Tribuni erant illi, quibus plebs commiſſa nominatim erat, cuíſque defenſio, contra Patrum, Conſulum, Patritiorum, & aliorum Magiſtratuũ, iniurias & oppreſſiones. Initium Tribunorum fuit ex eadem

1

2

[a] Dio. Halicar. in 2. Plutar. in Romulo.

[b] Varro, 4. de ling. Lati.

eadem cauſa. Cùm enim tranſactum fuiſſet bellum Volſcorum, Æquorum, & Sabinorum, & Plebs à Patribus peteret remiſſionem debitorum, & nexuum contractorum, vt ſæpe polliciti erant Patres, neque obtinuiſſet, puta-rúſque ſe illudi, ſeceſſionem fecit in montem ſacrum, vrbem ſolùm relinquens, anno decimo ſeptimo poſt fugam Tarquiniorum, neque priùs cum Patribus compoſitum eſt negotium, quàm illi permiſſa eſt electio poteſta-
3 tus & Magiſtratus plebeii. Et proinde tunc Tribunos Plebs comitiis curiatis creauit, L. Iunium Brutũ, & C. Sicinũ Bellutum, quos anteà duces habuerat: & cum iis C. & P. Licinios, & Sp. Icilium Rugam, hos quinque primùm creatos numerat Diodorus Siculus[a]. Scio tamen hic & Ciceronem in Bruto, Liuiũ, & alios controuertere de cauſa ſeceſſionis, & de numero Tribunorum plebis primò creatorum. Scio & Feneſtellam tandem dixiſſe, decem Tribunis in Plebem fuiſſe iuriſdictionem. Sed pugnas conniueo quæ parum ad iuris ciuilis interpretationem conducunt. Cæterùm quia Plebeius
4 iſte Magiſtratus erat[b], qui magis ſibi fauere videbatur à Plebe comitiis curiatis creabatur, ſecundùm formulam comitiorum conſuetam, qua primi creati poteſtatem Tribunitiam acceperant, ad quartum idus Decembrium: ſic enim poſteà formula illa eodem tempore mouendi Magiſtratum
5 illum, ſeruata, vt ait Dionyſ. Halicar[c]. Lóxque tum primùm de poteſtate ſacroſancta lata eſt, cuius verba idem refert hæc fuiſſe. *Tribunum inuitum nemo vetunquè vulgo, quicquam facere cogito: nec verberato, nec alium verberare iubeto. Si quis contrà fecerit, ſacer eſto. & bona eius Cereri dicata ſunto: & qui eum occiderit, parricida eſto.* Qua lege omnes ciues adacti fuerunt iurare per ſacra omnia, ſe vſuros in ſempiternum, & ipſos & poſteros, additáque imprecatione ita vt eius confirmatores ſuperos ac inferos haberent propitios: tranſgreſſores verò, i-
6 ratos vtróſque, vt obligati grauiſſimo ſcelere. Huius authoritatis Tribuni tur dati ſunt adiuuæ iudicandi cauſa, Ædiles, vt idem ait. Ipſi Tribuni pleb. non iudicabant, neque in ius vocabant, ſed interceſſionem & prehenſionem habebant, & propria authoritate in vincula duci iubebant. *Sed quærentibus nobis*, inquit Aulus Gellius[d], *quam ob cauſam Tribuni, qui haberent ſummã coercendi poteſtatem, ius vocandi non habuerint: illud occurrit. Quòd Tribuni pleb. antiquitus creati videntur, non iuridicundo, nec cauſis querelíſque de abſentibus noſcendis, ſed interceſſionibus faciendis quibus præſentes fuiſſent, vt iniuria quæ coram fieret arceretur. Ideo propterea ius ad ſe vocandi ademptũ, quoniam vi vim fieri vetarent, aſſiduitate eorum, & præſentia oculis opus erat.* Liuius ſcribit[e] Camillum ſceleris Plebem arguiſſe, quæ iam in ſuos verſa, non intelligeret ſe prauo iudicio de Tribunis interceſſionem ſubſtuliſſe: quòd interceſſione ſublata, tribunitiam poteſtatem euertiſſent. Et alibi[f]. Tribunitium auxilium, & prouocationem, duas arces libertatis tuendæ vocat. Appellabantur enim Tribuni contra vim Ma-
7 giſtratuum. Eſtq; poteſtas adiecta Conſulatui, frenis inſtar, quòd à libera voluntate nocendi plebi eos reuocaret. Sicque lex 12. tabul. de illis cauet[g]. *Plebes quos contra ſe auxily ergo decem creaſſit, Tribuni eius ſunto. Quódque ij prohibeſſint, quódque plebem rogaſſint, ratum eſto.* Rogabat verò plebem tanquam propius Magiſtratus, Tribunus pleb. pro plebiſcito ſanciendo: quod quidem prius tantùm inter Plebeios legis vim habebat, donec & centuriatis comitiis ſancitum, vt & alios ex populo Patritios quoque teneret. Q. autem Hortenſius eam legem tulit[h]. Creuit ea ad ſummam vſque dignitatem poteſtas, vt quamuis curiam Senatus Tribunus pleb. ingredi non liceret, tamen ante valuas eius poſitis ſubſellis decreta Patrum attentiſſima cura examinabant, vt ſi qua ex his improbaſſent, rata eſſe non ſinerent. Et ideò veteribus Senatuſconſultis T. litera ſubſcribi ſolebat, qua ſignificaretur, Tribunos quoque cenſuiſſe[i]. Et in hoc immutata eſt & Senatus & legis Romuleæ authoritas, qua olim quicquid viſum fuiſſet curiis plutibus & comitiis de legibus decernendis, id ad Senatum referebatur. Qui mos mutatus poſteà, vt ait Dion.

[a] Diod. Sic. in 6. de horum origine & poteſtate etiam in l. 2. § hiſdem temporibus, de origin. iur. Feneſtel. libr. de de Magiſtr. cap. 10. Liu. in 2. D. Auguſt. lib. 2. de ciuit. c. 18.

[b] § hiſdem temporibus, de origin. § plebiſcitum, de iniuſt & in. apud Iuſtinia.

[c] Dio. Halicarn. &

[d] Gell. lib. 13. c. 12.

[e] Liu. 6.

[f] idem, 3. 5.

[g] Cicer. de legib.

[h] l. 2. § deinde Cancellier de origin. § plebiſcitum de iurisdict. gen. & cap. Liuius, lib. 3. Gellii lib. 10. c. 20.

[i] Val. Max. l. 2. c. 2.

a Halicar.in 2. Halicar[a]. Non enim Senatus Plebiſcita,ſed Plebs Senatuſconſulta ſuo aſſenſu cõprobabat. Mira inconſtantia populi,cui ferè omnibus momentis quæ 8
placuerunt diſplicent,& contrà. Voluit Reges,Romanus:poſt hos, Conſules:ſubinde, Decemuiros: inde Conſules, poſt Tribunos militum, deinde Tribunos plebis, eóſque annuos,modo Dictatores ſemeſtres, modo Imperatores decennales,poſteà perpetuos. Et poteſtatem hanc Tribunitiam e- 9
b Plutar.in vita Graccho. tiam ſibi grauem aliquoties ſentit,vel maximè ex eo,quòd vno ex pluribus Tribunis prohibente,nihil alii etiam ſi complures eſſent, efficere poſſent[b]. Quinimo nec huic ſellam curulem ad ius dicendum, neque lictores habere permiſit non purpuram ferre,ſicut cæteris Magiſtratibus,Siquidem & finis & rationes,propter quas poteſtas Tribunis data eſt,repugnabant. Nam Tribunatus potius Magiſtratui & Imperio oppoſitus fuit,quàm vt eſſet ipſe Imperium vel Magiſtratus, & vt popularem gerens ſtatum, non eſſet aſpectu grauis,non aditu difficilis,ſed facilis multitudini commodus ac tractabilis. vnde,vt ait Plutarch.in Problemat.nec domus Tribunitiæ ianuam claudi mos erat,ſed noctu & interdiu patere ſemper, tanquam portus quidam ac profugium quibus opitulandum eſſet,vſus Tribuni communis, ſicut ara, honore ſacroſanctus. Neque quia quotidianum Tribunitium erat auxilium
c Gell.lib.4.c.1. licebat Tribunopleb. vllum diem integrum Romæ abeſſe[c]. Tribunorum 10
poteſtas tranſlata tandem in Principes, qui & ſuſceperunt curam defen-
d Cor.Tacit.lib.1.de Auguſto Cæſa. loquens. dẽdæ plebis[d], vt docuimus ſuprà, de Imperatorum agentes poteſtate. Succeſſerunt & in locum Tribunorum, qui Plebem ab iniurijs Prouincialium
e l.1.§.4 §.6.7.de defenſo.ciuitat.C. Magiſtratuum defenderent in ciuitatibus,defenſores ciuitatis[e] quinquennalis poteſtatis. de quibus & alibi dictum eſt.

De Præfecto vrbi.
Cap. 35.

Lib.1.P.tit.12. Lib.1 C. tit.28.

1 *Præfectus vrbi quis,& quando perpetuus,& de quo iudicaret. Et num.*2.
3 *Præfectus vrbi Romæ quæ habebat ſub ſua diſpoſitione & iuriſdictione.*
4 *Gubernator vrbis Romæ quis.*
5 *Inſtitiarius magnus.*
6 Preuoſt de Paris,*& eius iuriſdictio.*
7 *Politici Magiſtratus quam habent iuriſdictionem.*
8 *Vicarius vrbis quando,& cuius poteſtatis olim. Vicarius vrbis Romæ quis nunc. nu.*9.
10 *Nocturni Magiſtratus.& nu.*11.*&* 12.

MAGISTRATVS vrbicus,Præfectus vrbi dicebatur. Sed 1
f vide Gellium, libr. 14.c.7. hic ab initio fuit extraordinarius, poſteà verò Imperatorum arbitrio cœpit fieri perpetuus. Præfectus vrbi erat primùm is,qui ius Romæ dicebat cum omni imperio Latinarum Feriarum tempore[f]. Erant enim ſoliti proficiſci ex vrbe omnes vrbani Magiſtratus in Albanum montem quot annis ad ſacra Ioui per triduũ vel quatriduum facienda pro Latino populo, quibus inducarum,olim inter Romanum Latinúmque populum factarum memoria renouabatur. Et his conceptuis Romanarum Latinarúmque feriarum
g Varro, 5. de Ling. Lat.idem Pompon. lib. 2. §. deinde Cornelius Sylla, de origine.P. diebus, ex Albano monte Latinus populus carnem petere ex ſacris ius cum Romano fuit,vt ait Varr. 6. Adeò autem Magiſtratus tũc ex vrbe proficiſcebantur, vt nec Tribunus quidem plebis, cui alioquin nullum diem Roma abeſſe

abeſſe licebat[a], Romæ maneret. Quamobrem ne rum vrbs ſine aliquo Magiſtratu eſſet, vt petentibus ius dici poſſet, Præfectus vrbis tunc introductus eſt. Non ſecùs quàm Prætor Vrbanus creatus primùm fuit Conſulibus vrbe abeuntibus[b]. Antè quàm tamen Latinarum feriarum cauſa Præfectus vrbis creatus fuiſſet, inuenio apud Romanos, regum tempore creatum fuiſſe vrbanum hunc præfectum, & primùm à Romulo, dehinc, vt arbitror, ab aliis. Verba autẽ Dio. Halicar. illud indicant, & de quibus creatus fuerit[c]. *Cæterùm Romulus poſtquam hæc diſpoſuit, confeſtim decreuit Senatum legere, vt eſſent quibus cũ adminiſtraret Rempub. centúmque viros ſecreuit ex ordine patritio, ratione hac. Ex omnibus vnum præcipuum ipſe declarauit, cui rerum vrbanarum regimen committeret, quoties ipſe foras duceret exercitum.* In quo videtur lapſus Feneſtella, vel ipſe Dio. Halicarnaſſeus, cui contraria obiecit his verbis Feneſtella[d]. *De præfecto vrbis, niſquam antèà quicquam reperitur, quàm de Sp. Lucretij patris Lucretiæ præfectura: nõ tamen alios reges præter Tarquinium Superbum præfectos vrbi creare potuiſſe negauerim. Quo res ſeſe vertat, cùm Regibus proficiſci opus foret, penes præfectum vrbis ſumma rerum relinquebatur.* Vt colligamus ex illis tamen verbis, & Dionyſii Halicarnaſſei, certiſſimè præfectos vrbis fuiſſe aliquando vicarios Principis & Regis cum poteſtate regia, abſente Rege. Quare exactis Regibus, poteſtate Principis tranſlata in Conſules, eius Præfecti loco, abſentibus Conſulibus conſtitutum arbitror Prætorem vrbanum maximum, vt vicarium, qui in vrbe ius pro Conſulibus diceret. Et cùm feriarum Latinarum tempore hũc quoque Prætorem & alios Magiſtratus abire conueniret, Præfectum vrbi temporalem reuixiſſe, & tandiu iuris dicundi cauſa, imò imperandi in vrbe relictum, vt etiam exemplo Conſulum & Prætorum, illo tempore, ſi opus fuiſſet, poſſet Senatum habere[e]. Tranſlata verò poteſtate Magiſtratuum creandorum in Principem, Præfectura vrbis cum Prætura quoque introducta eſt, eáque annua, vt reliqui erant Magiſtratus. Sueton. Tranquillus autem de Octauio Auguſto ait, eum Præfecturæ Magiſtratũ etiam extra neceſſitatẽ feriarũ induxiſſe, & præſentibus aliis Magiſtratibus in vrbe[f]. Duo etiá illuſtres Præfecti vrbis in notitia vtráque Imperii ponuntur. Vnus Præfectus vrbis Conſtantinopolitanæ: alius Præfectus vrbis Romæ, ſub cuius diſpoſitione erant adminiſtrationes & officia: Præfectus videlicet annonæ, & Præfectus vigilum, Comes formarum, Comes riparum & aluei Tiberis, & cloacarum, Comes portus, Magiſter cenſus, Rationalis vinorum, Tribunus fori ſuarii, Cõſularis aquarũ, Curator operũ maximorũ, Curator operũ publicorũ, Curator ſtatuarũ, Curator horreorũ, Galbanorũ, Centenarius portus, Tribunus rerũ nitentiũ. Officiũ verò, Princeps, Cornicularius, adiutor, Cõmẽtarienſis, abactis, primiſcrinius, ſeu numerarius, ſubadiuuæ, cura epiſtolarũ, regerendarius, exceptores, adiutores, cenſuales, nomenclatores, ſingulari. Vlpianus[g], & Feneſtella[h], referunt Seueri Imperatoris ad Fabium Cylionem epiſtolam, qua narratur vrbem fidei Præfecti commiſſam, & iuriſdictionem eius limitatam, vt quicquid intra vrbem admitteretur, eſſet notionis Præfecti: & ſi quid extra, intra centeſimum lapidem non vltrà commiſſum fuiſſet. Et in ſumma, intra eam iuriſdictionem poſſet de adulterio ſerui cognoſcere: de interdictis quod vi aut clam, vnde vi: de animaduerſione tutorum & curatorũ qui malè verſati fuiſſent, de querela ſeruorum aduerſus dominos patronorum contra libertos. Ad curam etiam Præfecturæ huius dictum eſt pertinere curam carnis, vt iuſto pretio vendatur, forum ſuarium, & cæterorum pecorum & armentorum, quietem popularium, diſciplinam ſpectaculorum[i]. Valentinia. & Valens, curam annonæ præfecto vrbi conceſſerunt[k]. Et Valentinianus, Theodoſius & Archadius eiuſdem præfecti Conſtantinopolitanæ vrbis moderamini corporatorum omnia genera, vniuerſos ciues & populares[l]. Valentinia. Valens & Gratia. præfecturam hanc omnibus præterm dignitatibus, & poteſtatibus voluerunt, ſine detrimento tamen &

a Ge II lib.
b Feneſt lib. de Magiſtr. c. 19.
c Dio Halic. lib. 2.
d Feneſt. de Magiſt. c. 19.
e Gellius lib. 14 c. 8.
f Sueto Tranq. in Octauio c. 37.
g Vlp. l. 1. de offic. præf. vrb. l.
h Feneſt. d. c. 19.
i d. l. 1. § cura carnis, & § quies quoque, de offic. præf. vrb. l.
k 1. 2. cod. C.
l 1. 4. C. de offic. præf. vrb.

a l.4.C.eod.

b l.2.eod.t.

c d.l.2. §. hoc quoq; officium,eod. t.

d l.fi eod.t.

e Caſſiod. lib.1. Varia.epiſt.31.ad Romanum populum.

f idem epiſt.32. Agapeto Præfecto vrb. lib.6. Varia.

g apud Caſſiod. lib. 1.epiſt.43.

h idem l.b.6.Varia. c.4.

i lib. 1.iuris Orient. conſtit. Emanuel. Comnen. t. περὶ διατασσόντων τῶν ἀνδρῶν τὰς διαθήκας τῶν ἀποθνησκόντων. de executorib. teſtamentorum.

k Bolognet.in rub. de off præf. vrbi. nu. 17.

l Purpuratus in l. 1. nu.96.de of. præf. vrb.

iniuria alieni honoris[a]. Paulus de argentariis notionem quoque habere tradit[b], cùm & epiſtola Seueri eorum officium curare debere dicat[c], vt nummularii probè ſe geant circa negotium ſuum, & temperent ab iis quæ ſunt prohibita. Sed & extra centeſimum vrbis lapidem iudices eos dare poſſe, reſpondit Vlpianus[d]. Theodericus Præfecto vrbi poteſtatem dedit cognoſcendi de iniuriis factis Senatoribus[e], oporteréque eum dixit eſſe pacis cuſtodem: & in hac matre dignitatum, preconium Præfectum vrbis eſſe, populum quietum[f]. Ita hoc munus continendi & puniendi ſeditioſos, quod pertinebat ad Prætorem vrbanum, communicauit Præfecto vrbi[g]. Tempore etiam huius Theoderici, Præfecturæ vrbicę fuiſſe honorem perpetuum conſtat ex eius epiſtola apud Caſſiodo. lib. 1 varia. epiſt. 42. Artemidoro ſcripta. Et idem Caſſiodorus in formula Præfecturæ vrbanæ tradit eius eſſe muneris & honoris de Senatoribus iudicare, conſidere ſupra Conſulares viros: iudicare quoque non tantùm intra vrbem, ſed etiam vt dictum eſt intra centeſimum lapidem, & ex deſignatis ex lege prouinciis per appellationem cognoſcere. Emanuel Comnenus Imperator Orientis addit, vt ſi executores teſtamentis dati, quibus pauperes inſtituti hæredes ſunt, negligentes ſint, detur alius procurator ab Imperatore Conſtantino: quòd ſi is abſens fuerit à Præfecto vrbis, vnà cum ſanctiſſimo eccleſiæ œconomo ea procuraretur diſpenſatio[i]. Hodiè Romæ eſt Mareſchallus vrbis, curia, ſabellorum ſeu gubernator vrbis, cui camera apoſtolica delegauit alterum Eccleſiæ gladium, ſcilicet temporalem. Et hic habet territorium duntaxat vrbem, & infra quadrageſimum ab vrbe lapidem. Attributæ & ei notiones perſonarum certarum, quas Sum. Pontifex ſibi reſeruauerat, nempe familiarium Cardinalium ſuorum, exemptorum: Romanam Curiam ſequentium, nempe oratorum Principum & ciuitatum, officialium Romanæ Curiæ, inſignium mercatorum, & reliquarum perſonarum Romæ Curiam ſequentium. Ferit gladio ſi opus ſit, iudicat de cauſis contumeliarum, induciarum, ſecuritatum ſeu fidei publicæ ruptæ, pacéque violata, de controuerſiis patronorum & clientum ſeu vaſſallorum, & Baronum: de mercede petita ſummariè & de plano, præſidet paci manum armatam cæteris officialibus communicat, vt habetur in bulla Sixti 4. & Iulii 2. ea de re. Et apud Octauianum Veſtrium, lib. 2. Introductionis in Romanæ aulæ actionem c. 5. vbi & huic Gubernatori tradit eſſe duos vicarios, vnum in publicis, alium in priuatis negotiis expediendis. Bolognetus, vbi de Magiſtratibus Neapolitanis loquitur, magnum Iuſtitiarium Præfecto vrbi æquiparat[k]. Purpuratus verò, negat, ſ vel extare eius officii ſimilitudinem[l], cui conſentio. Neque enim Decuriones vel alii Magiſtratus municipales, de quibus alibi diximus, hanc habent poteſtatem, qualem diximus habuiſſe antè, Præfectos vrbis. Nec etiam vicarii Principis, legati in prouincias vel ciuitates, eius generis gerunt Magiſtratum, non Viguerii, non ipſe qui præpoſitus Pariſiorum dicitur, ſeu *Preuoſt de Paris*. Nam illius authoritas proximior eſt Seneſchallorum poteſtati 6 & cognoſcit de cauſis quidem ciuilibus & criminalibus, vnde ei duo vicarii ſunt ciuilium & criminalium notionum, habétque delegatos, quos vocant auditores caſtelleti, *auditeurs du chaſtelet*, qui de minutis & leuioribus cauſis iudicant: vt de mercedibus famulorum & mercenariorum, & agricolarum vſque ad 40. ſolidos ſummariè & de plano, & de aliis perſonalibus actionibus, quæ non excedunt pro ſorte & expenſis viginti libras pariſienſes: non autem de realibus, & hæreditariis petitionibus. Extant de his conſtitutiones. Non eundum tamen inficias, Tholoſæ Capitolinos, & alibi Decuriones ſeu Eſcheuinos, vel præpoſitos ciuitatum, politicóſque Magiſtratus, & Caſtellanos, ſeu vicarios, habere aliquam partem notionis Præfectorum vrbis: tamen non ſimilem, & alicubi multò inferiorem ſecundùm quod ve

Principi

8 Principi placuit, vel consuetum est. Sic & à Præfecto vrbis, iam tempore Theoderici, vicarii vrbis alia potestas esse cœperat cum prædictis habens aliquam communem portionem, propriam tamen iurisdictionem datam à principe, in qua litigantes apud illum, sub prætoriana aduocatione consligebant, isque vice sacra sententiam dicebat, vita ei committebatur hominum: eumque voluerunt Principes sine chlamide non salutari, scilicet vt sub veste militari semper visus, nunquam crederetur esse priuatus. Hicque ad similitudinem summorum Magistratuum carpento vtebatur, intra quadragesimum vrbis lapidem iura custodiebat, Prænestæ ludos edebat, dignitatem senatoriam habebat, vt omnia perscribit Cassiodorus in formula vicariatus vrbis Romæ, lib. 6. cap. 15. Sed neque dicere possumus in vrbe Roma, vel vbi S. Romanus Pontifex existit, vicarium vrbis esse præfectum vrbi. Nam tunc vicarius vrbis accipitur pro iudice ecclesiasticarum personarum seu clericorum, tam in vrbe, quàm in diœcesi sua ordinaria existentium. Quare & is ex lege Diœcesana Synodum conuocat, monasteria regularia præter exempta, visitat, cognoscit & de laycis ratione initæ confraternitatis, vel seruitii vel hospitii hospitalium, monasteriorum, vel aliorum piorum locorum. ius dicit inter Iudæos vrbis, pupillos, viduas, & alias miserabiles personas, velut ordinarius ecclesiasticus vrbis Iudex. Et plura alia determinat, de quibus te admonebit Octouianus Vuestrius, libro 2. Introduc-
10 tionis in Romanæ aulæ actiones. Sed & inter vrbanos Præfectos, vel inter Præfecto vrbi subditos, legimus fuisse Magistratus vespertinos, quinquecuros eis & vltra Tiberim constituros, qui possent nocturno tempore, quo apparere Magistratus inconueniens iudicabatur, vices Magistratuum obire[a]. Quorum postea muneri Ædiles successerunt[b]. Fuerunt & rursum in vrbe Triumuiri incendiorum nocturni, qui excubias agerent noctu, ne incendia fierent[c]. Et cum præfecto annonæ, & præfectus Vigilum in vrbe constitutus, non quidem vt Magistratum gererent, sed vt vtilitati vrbicæ consulerent[d]. Præfectus Vigilum à Cæsare constitutus, notionem habebat, de nocturnis furibus, effractoribus, incendiariis, de fraudatoribus, in capsarios qui suscipiebant in balneis custodienda vestimenta. ii noctu excubias facientes & vrbem pererrantes ferebant hamos & dolabras[e]. Similes illis dicere possumus, quos vocamus in ciuitatibus, *Capitaines du guet tant à pied, qu'à cheual*. Cassiodorus in forma Præfecti Vigilum vrbis Romæ[f], sic dicit Præfecto ait, *Circa fures solicitus esto: Quos si tibi leges minimè punire præcipiunt, tamen eos indagandi licentiam non tulerunt. Credo vt quamuis essent raptores detestabiles, tamen quia dicebantur Romani, maiori eos subderent dignitati. Horror tibi pœnarum ademptus est, non potestas: actus tuus, nocturna venatio est.* Et rursum in forma præfecti Vigilum vrbis Rauennatis, libro septimo Variar. *Tibi*, inquit, *fortunarum securitas commissa est, ciuitatis ornatus, vtilitas omnium, scilicet vt circa grassatores domesticos bellum pacatum gereres, si quem ciuium ludendum esse sentires: custodis fortunas omnium: securus somnus te vigilante carpitur: in pace positus sumis de nocturno fure victoriam, aut futura furta prohibes, aut*
1 *c mmissa concludis*. Nocturnis etiam operis inseruire dicitur apud eundem Cassiodorum[g], Comes Romanus: dum enim de comitiuæ Romanæ formula agit, tradit, comitem eum & eius comitiuæ milites inuigilare debere nocte, ne statuæ dimouerentur locis suis, vel sepulchrorum monumenta furto auferrentur, & debere insidiantes priuatorum fortunis & mœnibus punire, rei veritate discussa.

a l. 2. §. eodem tempore, vers. *& quia Magistratus*, de orig. iur.

b d. l. 2. §. deinde Cornelius, vers. *Nam præfectus*.

c l. 1. de off. præf. vigil. lib. 1. tit. 15.

d l. 2. §. deinde Cornelius vers. *Præfectus annonæ*.

e Paul. l. 1. de off. præf. Vigil. ff.

f Cassiod. lib. 7. Variar. c. 7.

g Cassi. lib. 7. c. 14.

De aliis

De aliis Magiſtratibus quibuſdam per Satyram. Cap. 36.

1 *Fœcialium collegia,& poteſtas.*
2 Preuoſts de Mareſchaux,*qui,& munus.nu.*3.
4 Lieutenants criminels, *& eorum notio.*
5 *Quæſtores ſeu inquiſitores curiarum.*
6 *Inquiſitores criminum à quibus & qua puritate fieri debeant,& nu.*7.
8 *Duumuiri, & Triumuiri capitales.*
9 *Magiſtratus circa curam & ornatum mulierum.*
10 *Magiſtratus Galliæ qui eſſent antiquitus.*
11 *Iudices aulici.*
12 *Comes rerum priuatarum,& eius iuriſdictio.*
13 Preuoſt de l'hoſtel *quis in aula principis.*
14 *Confeſſoris regij poteſtas.*
15 *Eccleſiaſticæ iuriſdictionis gradus & ſpecies, remiſſiuè.*
16 *Archi Magiſtratus Græcorum,qui,& eorum poteſtas.*
17 *Collegiorum & corporum,vt & artificum propry iudices.*
18 *Conſeruatores ſcholaſticorum priuilegiorum.*

LONGVM admodum eſſet, ſi ſpecies omnium Magiſtratuum Romanorum,& aliarum gentium vellem ad amuſſim perſequi,& ferè etiam ſuperfluum: quando, vt toties dixi, Magiſtratuum & Iudicum definitio, iuriſdictio & numerus ex arbitrio principum pendeant. Per Satyram & veluti indicando adhuc præter ſuperiores quoſdam proferam. Romæ itaque erant collegium Fœcialium, quos Græci dicerent εἰρηνοδίκας, ſi ſelecti erant ex præſtantiſſimis familiis,fungebantúrque per omnem vitam eo ſacerdotio, ſacrum Magiſtratum hos gerere dixerunt: cuius fertur author Numa. Cùm enim videret imminere bellum cum Fidenatibus, niſi res ex agris Romanorum raptas mallent ſine bello reddere,Fœcialium hæc officia induxit, quæ darent operam ne Romani vlli fœderatæ ciuitati iniuſtum bellum inferrent. Quòd ſi qua prior propter fœderis conditiones aliquid commiſiſſet, legatos agerent,& verbis primò ſuum ius repeterent: Quòd ſi dedignarentur facere poſtulata, tum verò bellum indicerent. Itidem,ſi qui illatam contra fœdus conquererentur iniuriam, cauſam eorum cognoſcerent,& comperto crimine fontes comprehenſos laſis darẽt. Iudicarent item de legatorum iniuriis,& darent operam, vt ſeruarentur conditiones fœderum, pacem conficerent: ſi quid Imperatores contra iuramentũ peccauiſſent,cognoſcerent, atque expiarent,& alia exequerentur,quæ præſcribit Dio. Halic.li 2. Erat inquit,latrunculator, qui de latronibus vias obſidentibus potiſſimùm cognoſcebat,& de aliis criminibus,non de cuiuſlibet cauſis[a]. Romæ nunc vnus ex vicariis Senatoris iudicis Capitolini, latruculator eſt[b]. Sunt in Gallia Iudices criminales & Subpræfecti paludati & togati, qui criminibus expungendis,inquirendis,& puniendis vacãt,& paludati dicuntur *Preuoſts de Mareſchaux*, de quibus diximus alibi[c],à quibus præfecti ſunt alij prouinciis dicti, olim *Preuoſts prouinciaux*: nũc mutato tantùm nomine *Viſeneſchaux, Vibaillifs, Preuoſts prouinciaux*. Qui certè vices Senarchorum in ſuo munere agunt, & ideò rectè Subpræfecti etiam Senarchorum dicuntur. Et meretur hoc officium nobilium hominum miniſterium,

1

2

a l ſolemus, 6u §. f. de iudic. P.
b Octauia. Vueſtr in 1. Introd in aulæ Rom.actio.c.5.
c lib 1 huius Syntagm. c dum de Magiſtr. ria dignitate loquti ſumus.

nullenum,qui neque odio,nec amicitia, nec auaritia ducuntur, quíve probos ſibi eligat comites: accidere enim poteſt, & vtinam non fiat, ipſoſmet præpoſitos perſequendis & expellendis prædonibus & latronibus conſtitutos,in prædones & latrones conuerti,& vias obſidere,ídque eò facilùs quò necandi & ſuſpendendi poteſtatem habent. Vnde conſtitutione regia ſanctiſſimè huic malo proſpectum eſt, ne quem prius morte afficiant comprehenſum,quàm conſilio proximioris ſedis Iudicis togati criminalis & reum,

3 & crimen communicauerint[a]. Loco horum fuerunt aliquando Subpræfecti Senarchi paludati dicti, *Lieutenantz du Seneſchal de robe courte*, qui intererãt iudiciis quæſtionum criminalium, in ſedibus ſeu curiis Senarchiarum[b]. Horum præpoſitorum Mareſchallorum munus eſt, vias & prouincias perambulare & luſtrare, curare vt itinera tuta ſint à latronibus & erronibus, inquirere in eos,compertos prehendere,& num ſint ſuæ iuriſdictionis executere. Longum eſſet omnia iſtius muneris recenſere, & fruſtrà fieret, cùm extent de horum iuriſdictione & formula iudicand ,conſtitutiones regiæ Franc.1. anni 1536.Henrici 2.anni 1549.& 8.Nouemb.1554. Carol. 9[c]. Molinéſium an.

4 1566.art.41.42.43.Aurelianenſ.art.71. & conſtit.1561. Togatis verò ſubpræfectis latrunculatoribus,iuriſdictionem eſſe norunt vel pragmatici, de crimi-

5 nibus omnibus cum conſilio ſuæ ſedis cognoſcere.Erant cum his olim,& alicubi nunc Quæſtores criminales,item & ciuiles,qui inquiſitiones facerẽt, ſed hoc munus & oneroſum populo & ſuperfluum viſum eſt, cùm & proprium ſit iudicis ipſius criminum,inquirere[d],poſteà cognoſcere & iudicare. Extat creatio Subpræfectorum criminum in ſedibus Senarchiarum & præ-

6 ſidialium curiarum,Henrici 2.menſis Maii,ann.1552. Cæterùm & adhuc remanet aliud officium iudicandi in piis locis,de his qui à fide aberrant, cuius Iudices non alio nomine, quàm Inquiſitoris hæreticæ prauitatis, dicuntur.

7 & ipſa notio,inquiſitio[e]. Quamuis non diffitear, aliquando generales inquiſitiones committi alijs quam iudicibus poſſe,vt inquirant & referant crimina iudicibus,tum in foro ſpirituali[f], tum temporali, in quo aliquando erant curioſi,delatores,& officia eius rei cauſa, vt abundè docuimus lib.32. cap.4. iſtius Syntagm. Tutius tamen arbitror, propter concuſſiones & temeratias inquiſitiones, delationes, & impoſturas delegatorum & delatorum, vt Iudices criminibus præpoſiti,munus hoc per ſe obeant vel non temerè omnibus committant: multa enim requiruntur in quæſtione vel inquiſitione habenda criminum, de quibus nos copioſè alibi[g], quæ non poſſunt exequi omnes,vel neſciunt,niſi diu exercuerint munus. Adde quæſo maximum & damnoſum abuſum iudicum, qui committunt & delegant actuarijs & vilibus pragmaticis,quibus manus venales & pennæ, indagationem criminum: quorum corruptione plura crimina latent, vel in pernitiem & caput innocentium,teſtium dicta aliter quàm prolata ſint & alia mente præſcribuntur, & interim innocens decreto ſubſcripto dictis teſtium carceribus concluditur,vinclis detinetur,& antequam de innocentia docuerit,carceris ſæpè pę-

8 dore & horrore conficitur & interit.Fuerunt aliquando Romæ Duumuiri[h], & poſtea Triumuiri capitales, qui carcerum cuſtodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret,interuentu eorum fieret[i]. Verùm non ſola cuſtodia commiſſa, ſed reorum etiam & cognitio & damnatio,vt conſtat ex Liuio, dum agit de cauſa Horatij ſororiſcidæ,damnati à Duumuiris. Et de cauſa C. Manlij Capitolini.Eorum etiam opera in conuiuratores cum Catilina animaduerſum refert Saluſtius, & Feneſtella lib.de Magiſtr.c.5. Iudicium & quæſtionis peccati ſententiam & pœnæ impoſitionem, ſi vxor aliquid peccaſſet,arbitrio mariti commiſit Romulus lege[k]. Eadem lege ſeu more Gallorum,poteſtas data,in vxores maritis[l]. Quæ tamen certè melius dicetur conceſſa iubendi & caſtigandi poteſtas, quàm animaduertendi iudicio publico.Vt honeſtius viſum eſt, familiares quæſtiones intra priuatos parietes,

quàm

a conſtit. Henr. 2. menſ. Nouemb. an. 1554 artic. & 11.

b vide conſtit. Henrici 2. menſis Martij, *de la creation du Lieutenant de robe courte* anni 1554. & in conſtit. an 1554. Nouemb omnis illorum poteſtas quæ potatur.

c in conſtit. Molinenſ an 1566. art. 40.& 42. & conſtit. Caroli 9 anni 1565. *de l'eſtabliſſement des Preſidens.*

d c.inquiſitionis. de accuſat.& congreſſ. de offi.præſid.P.

e cùm fides fauorem ſ.c ſpectatum,& ciui officium, id c. inquiſitores, 16.c. vt inquiſitio 2.28. de hæreti in 6.cum ſimilib.

f c qualiter & quãdo in 2 17.de accuſatio.

g lib.31.c.1 & 6

h Liuius in 1.

i l.2. §. eodem tempore de origine.

k Dio Halicarn. 2.

l Iul Cæſ lib. 6. de bello Gall

a l. reſpiciendum, § turpa domeſticas, de pœn. P.

quàm in oculis omnium componi[a]: grauéque aliquando viſum eſt, hac de re adire Cenſorum ſupercilium[b], vel aliud iudicium, de mulierum tempe-

b rub. de reguul. & iudi. de mor. fabula C.

tantia, reique familiaris diligentia: quale fieri alicubi teſtatur Theophraſtus,

c Athenæus, lib. 13. c. 2.

vt refert Athenæus[c]. Neque enim defuerunt qui Magiſtratus conſtituerunt,

d Dio. Halicarn. 1.

penes quos cura eſſet honeſtatis mulierum[d]. Sicuti & erant apud Athenienſes γυναικονόμοι ἄρχαὶ, Magiſtratus ornatui mulierum, muliebríque mundo præfecti, qui mulieres inornatas multabant, earúmque multas ſcribentes apud Platanum, quæ in Ceramico eſt, exponebant. Viginti hos primum elegebant, poſteà triginta Reipub. & legum curatores, vt author Iulius Pollux.

e Iul. Pollux. lib. 8. Onomaſt. de agit. πρὶ γυναικονόμων ἀρχῶν.

Certè quantum conncere poſſum ex vſu quotidiano, hic Magiſtratus valde erat controuerſus vexatus, hiſque futilibus & nullius ponderis: in vaniſſimis enim & ridiculis, inutilis, ſed magnus pro componendis inquietis querulis & ambitioſis mulieribus labor, qui non niſi ſimilibus, nempe mulieribus in Senaculo Romano, fuit olim commiſſus, vt dictum alibi eſt. Iulius vero Cæſar, lib. 6. de bello Gallico, qui fuerint in Gallia Magiſtratus iuridici, ſic explicat: *Quum bellum ciuitas aut illatum defendit, aut infert, Magiſtratus qui ei bello præſint, vt vitæ necisque habeant poteſtatem, deliguntur. In pace nullus communis eſt Magiſtratus, ſed Principes regionum atque pagorum inter ſuos ius dicunt, controuerſiaſque minuunt.* Et nunc etiam in Gallia videmus tot iuridicos dominos, qui inter ſibi ſubditos ius dicunt. Vt erant apud Francos comites ciuitatibus: centenarii, pagis, qui ſub ſe vicarios & ſcabinos habebant, qui iura reddebant[f]. Erant ſub imperatoribus quibuſdam, iudices creati rerum certarum, tum in aula, tum extra, qui nomen mutarunt, vel amiſerunt, vt vir ſpectabilis Caſtrenſis, ſub cuius pædagogia dicuntur fuiſſe in notitia vtraque impern, miniſteriales dominici, curę palatinorum, & ad officium eius, tabularium dominicum, tabularium dominarum Auguſtarum: Forſan huic ſimilem dixeris officium eius, qui in Gallia & in aula Principis dicitur *Grand panetier*. Erat tempore Caſſiodori Comitis rerum priuatarum iuriſdictio, quæ olim rationalium curam Principis habebat: poſteà, & ne quis ſe probroſa commixtione poſſueret, dum vicino ſanguini reuerentiam non haberet: deinde, ne quis defunctorum ſepulchra marmoribus, vel columnis nudaret, aut cineres defunctorum detegeret, ſceleratá bonorum perſcrutatione: habebat & per prouincias non modicam tributorum quantitatem, canonarios dirigebat, cum aliis iudicibus bona non ſinebat eſſe vacantia: bona defunctorum inteſtatorum ſine legitimo hærede proximo poſtremò ad fiſcum deferebat: depoſitas pecunias quæ dominum ignorabant quoque fiſci applicabat. Fiſcalis pecuniæ receptio eis committebatur[h]. In Gallia, audiri norunt fuiſſe octo domas regiæ Magiſtros, ſub cubiculi ſacri Magiſtro, qui olim aliqua in habebant iuriſdictionem, quæ hodiè tranſlata in præpoſitum hoſpitii, quem dicunt *Preuoſt de l'hoſtel*. Ex conſtitutione etiam Philippi Longi, anni 1316. Confeſſor, ſeu qui audit exomologeſes pœnitentiæ cauſa regis, poterat iubere ſigillari literas ſeu codicillos vel reſcripta ad beneficia conſequenda, & archelemoſinarius eas literas quæ pertinerent ad eleemoſinas, leproſaria, hoſpitalia, ex quibus lites variæ conſurgunt, tum ratione iuriſdictionis, tum ratione viſitationis, reformationis, & adminiſtrationis. Sunt Romæ Summo Pontifici gradus iuriſdictionis eccleſiaſticæ quoque, apud alios de quibus iam locuti ſumus, lib. 15. Syntagma. huius de conſiſtorio Summi Pontificis cap. 4. De Patriarcharum Senatu, cap. 9. De iuriſdictione Archiepiſcopi, cap. 11. Epiſcopi, 12. Abbatum, 13. Archidiacoui, 14. Archipræsbyteri, 15. De officialibus Romanæ curiæ & Epiſcoporũ, 41. 42. Et alibi de aliis, vt eos repetere pigeat. Cùm percurrerimus etiam ſuperioribus capitibus maiores & minores Magiſtratus Romanorum, aliarum quoque gentium ſimilis authoritatis Magiſtratus adiecimus, vt Græcorum & Hebræorum, aliorúmque populorum, vt non opus ſit repetitione. Addere tantùm oportet ſpeciem Magiſtratuum,

f Beat. Rhenan. lib. 2. rerum Germanica.

g Caſſiod. lib. 6. Variar. c. 8.

h l. 1. de offi. comit. rer priuata. C.

i Boeri in commento ad tract. de author. mag. comit. n. 114.

ſtratuum, qui Græcis dicti Archi, quorum iuriſdictionem recenſet Iulius Pollux, lib. 8. dum refert ἐνίοτε δὲ ἀρχόντων ἀδικήματα. καὶ τάδε, inquit, ἀρχαῖς ἐπικληροῦσι τὰ δικαστήρια, καὶ τὰ ἰδία καὶ τὰ δημόσια· καὶ τὰ συμβόλαια πρὸς τὰς πόλεις κυροῦσι καὶ τὰς δίκας τὰς συμβολικὰς εἰσάγουσι, καὶ τὰς τῶν ψευδομαρτυριῶν ἐξ ἀρείου πάγου, &c. id eſt, Inſuper & archondes iudicia ſortiuntur & priuata, & publica: verbium commercia rata faciunt, contractuum iudices inducunt, & falſi teſtimonii ex areopago. Et paulò poſt ſubiicit, ἄρχων orgia diſponit, & Thargelia cum ſuis procuratoribus, actiones verò apud illum ſortiuntur, iniuriarum, ebrietatis in arbitrorum delictum, orphanorum tutelæ, hæredum & hæreditariæ altercationes, curatores quoque mulierum quæ ab illis vltimo impregnatæ videntur, orphanos elocat. Vlpianus in oratio. Demoſthenis contra Timocratem, ſic Archondum munus explicat: ἄρχοντες δὲ ἐνέα ἐλέγοντο. οἱ ἓξ, θεσμοθέται, οἱ τινες εἰσῆγον τὰς παρανόμων γραφάς. εἶτα εἷς βασιλεύς, ὃς τὰ ἔργων ἐν τῷ κατὰ ἀνδροτίωνος λόγῳ, τίνων ἦν ἔργον. εἶτα ὁ πολέμαρχος, ὃς τοὺς ἐπιμελεῖτο τοῦ τε ἐπιφανῶς ἐν τοῦ δημοσίου τοὺς παῖδας τῶν ἀποθανόντων ἐκθρεψαίης ἐν τῷ πολέμῳ εἶτα ὁ ἄρχων ὁ εὐπάτριδος, ὃς τοὺς ἐπιμελεῖται τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ ἄλλων τινῶν. id eſt, Nouem principes vel archondes vocabantur, ſex theſmothetæ, qui violatarum legum actiones dabant: deinde vnus rex, de quo in Androtionana diſſeruimus oratione, quodnam eius munus fuerit. Deinde belli Dux, cui curæ erat, vt è publico alerentur liberi eorum qui fortiter in acie occubuiſſent. Deinde archon annuus, qui viduas & pupillos, & alia quædam curabat. Meminit Paulus ex Adriani epiſtolis, de his Magiſtratus[a]. Artifices ferè vbique gentium ſuos habent primarios propriorum negotiorum cognitores, & veluti iuridicos: item collegia & vniuerſitates, qui eatenus permittuntur, quatenus à ſuperioribus Principibus vel Magiſtratibus confirmantur, & ſine præiudicio ordinariæ vel ſuperioris iuriſdictionis[b]. Et Romæ etiam nunc in Capitolio, vbi Senator vel Iudex Capitolinus iudicat, ſunt certæ ſedes, vbi ſingula artificum ſodalitia, quæ deſcripta ſunt in tabula parieti in porticu affixa, deligunt ſuos conſules artifices, qui ſodalibus ſuæ artis de plano ius dicunt, à quorúmque ſententiis grauari, conſeruatores vrbis ibidem reſidentes appellant[c]. In Gallia quoque, vt & alibi, conſeruatores ſunt Iudices, de quibus diximus ſupra in delegatis iudicibus[d], maximè Scholaſticorum, qui per ſex menſes in aliqua academia & aliqua artium ſtuduerint, & dum ibi ſtudent, & intra tempora ſtudiis aſſignata. Sunt autem conſeruatores priuilegiorum ſcholaſticorum, & apoſtolici & Regii. Vide de conſtitutionibus eorum per reges Gallorum Sanctis, Rebuffum lib. 4. ordinat. Regia. titul. 51. Ab his iudicibus olim prouocatio erat ad Senatum: ex conſtitutione verò Henrici 2. menſe Iulii 1552. in cauſis edictalibus præſidialium, eorundem præſidialium eſt. Extat porrò Philippi Pulchri conſtitutio, publicata anno Domini 1345. qua ſcholaſtici Pariſius ſtudentes, habent cauſas commiſſas & delegatas curiæ Præfecti Pariſienſi, vocant *Preuoſt*. quem Princeps dedit conſeruatorem illis quandiu percurrunt tempus diſcendi, vt gradum conſequantur. Conceſſum autem eius rei gratia artium ſcholaſticis tempus quatuor annorum: Decretorum & Legum, ſeptem: Medicinæ, octo: Theologiæ, quatuordecim, Regentibus verò vel Profeſſoribus publicis quandiu profitentur. Item Ludouicus 12. conſtitutione de priuilegiis vniuerſitatum, articul. 6. & 8. eadem priuilegia conſeruari & dari vult, ſed vere & ſine fraude ſcholaſticis, non aliis, & qui ſaltem iam per ſex menſes ſtuduerint: eáque de re teſtimoniales codicillos à rectore eius academiæ ſubſcriptos & ſigillatos obtinuerit, neque per ſex menſes à loco ſtudii abfuerint.

17 [a] l. pars litterarum 4. & de iudic. in fi.

[b] l. priuatorum. & ibi gl. & l. f. C. de iuriſdict. iudi.

18 [c] Ottoman. Vueſt. lib. 2. tract. de iuriſdict. in aula Roma. cap. 6.

[d] ſup. hoc. lib. c. f. de delegat. 6.

De Iudicibus mercatorum. Cap. 37.

1 *Mercatorum curia ferè vbique gentium propria.*
2 *Comites ſacrarum largitionum habent curam mercatorum & negotiationum.*
3 *Mercatorum lites iudicabat Athenis Senatus.*
4 *Negotiatorum iudices negotiatores etiam in Gallia.*
5 *Baillius palatij Lutetiæ iuriſdictio in mercatores.*
6 *Conſeruatores nundinarum Lugduni.*
7 *Aquarum iuriſdictio.& nu.*8.
9 *Camera Apoſtolica de mercatoribus Romæ quomodo cognoſcat.*
10 *Aquarum Magiſtri & ſuprafecti eius iuriſdictio.*
11 *Nemorum regiorum Magiſtri iuriſdictio.*
12 *Inqueſtarum domany Regis camera Lutetiæ de quibus cognoſcit.*
13 *Arbitri mercatorum.*

IVDICVM diuerſorum ratio & Magiſtratuum multiplex numerus, eò dirigitur, vt lites faciliùs expediantur, & ne immortales ſint ſub iudicibus mole negotiorum occupatis. Et proinde cùm commercia hominum maximæ vtilitatis ſint, & facilis debeat eſſe expeditio, placuit negotiatoribus præponi proprios Iudices, & ferè apud omnes gentes, cùm & iuris gentium commercia ſint[a], & bonæ fidei, in quorum compoſitione Curia mercatorum debet ſummariè & de plano & ex æquitate cognoſcere, & iudicare, non inſpectis apicibus iuris[a]. Comitibus ſacrarum largitionum tributam horum curã indicat Caſſiodorus in formula comitiæ ſacrarum largitionum[b]. Sicque ait hos comites quibus primiceriatus adiungebatur, committere curas littorum aduentina prouiſione lucri. Negotiatores, quos humanæ vitæ conſtat eſſe neceſſarios, hinc fuiſſe ſubiectos. *Nam*, inquit, *quicquid in ære, argento, gemmis, veſtibus, ambitio humana poteſt habere pretioſum, huius ordinationi obſecundabat, & ad iudicium eius confluebat de extremis partibus aduenientia.* Salis quoque commercium. Iulius Pollux lib. 8. in nominibus iudicialibus, ait, & Senatum cognouiſſe de illis, & ideò eſſe Senatus decreta & iudicia emporalia & metallica. Demoſthenes etiam recenſet legẽ Athenienſium τοῖς μὲν ἐμπόροις ὧν ἂν δικάζωσι, καὶ τοῖς ναυκλήροις κελεύει ὁ νόμος εἶναι τὰς δίκας πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, ἐάν τι ἀδικῶνται ἐν τῷ ἐμπορείῳ ἢ ὁδοῦ, πεζοὶ δ' ἐξῇ ἑκατέρῳ εἶναι δ' εὖρε. καὶ τοῖς ἀδικοῦσι δ' ἴσμεν ἐξ ἐξ τὸ τιμῶν, ἕως ἂν ἐκτίσωσιν ὅτι ἐξ αὐτῶν κατεγνώσθη. ἵνα μηδ' οἱ ἀδικῶν μηδ' ἵνα τῶν ἐμπόρων εἰσῇ. id eſt; *Mercatoribus, ſi quos Athenienſes, & manticularijs, iubet lex eſſe actiones apud nomothetas ſeu ſex viros, ſi qua iniuria in mercatu afficiantur, ſiue hinc, id. Athenis, alio nauigantes, ſiue aliundehuc, id. Athenas. Et ſontibus vincula, multam ſtatuit tantiſper dum iudicatum ſoluatur, ne quis temerè vllum mercatorem circumueniat.* Vlpianus in Commentarijs ad orationem Demoſthenis contra Midiam, ad verba illa, ἢ Θεσμοθέτας, ait ἔξεστι δὲ τοῖς ξένοις ἐμπόροις ὅτου ἐβούλοντο πολεῖσθαι δίκας. id eſt, *licuiſſe mercatoribus peregrinis iudicio experiri vbi vellent.* Et quamuis iure ſcripto communi[d], mercatores, negotiatores, trapezitæ, ab omni munere dignitatis officii prouincialis vel honore arceantur, tanquam pro contagione officiorum habiti, vt opinor, propter ſordes lucri cui intenti iugiter omnibus ſunt artibus: tamen in Gallia iudices negotiatorum proprij ſunt, negotiatores ipſi. Permiſit enim Rex negotiatoribus, deligere ex ſe ipſis vnum, quem dicunt iudicem, alicubi, vt Tholoſæ vocant priorem,

a l. ex hoc iure, de iuſti. & iur. l. nos de mercatorio. & nundinis dicimus. lib. 14. Syntag. c. 2. & 5.

b Guill. Bened. in c. Raynutius, ad verſi abſque liberis, n. in tractu. fideicommiſſariæ ſubſtitut. nu. 51. Bar. in l. ſi fideiuſſor, § quædã, & in l. Quintus Mutius, mandat. P. Bald in l. ſi pro eo. C. eod

c Caſſiod. lib. 6. Var. 7.

d Demoſthen. in παραγραφῇ ὑπὲρ ἐπιτροπῆς, in exceptione contra Apparitorem in principio.

e l. ſi cohortalis, de cohortali. lib. 11. C.

priorem,& alios conſilii cauſa, quos vocant Conſules:addunt & aſſeſſorem togatum, vt de litibus & controuerſiis motis inter negotiatores, viduas eorum,inſtitores,& exercitores,cognoſcant ſine prouocatione,vſque ad certã pecuniæ ſummam quingentarumalicubi librarum, cum facultate exequendi iudicia huiuſmodi,non obſtante appellatione & ſine eius præiudicio. Poſſunt & ſequeſtros, vſque ad programmata ſubhaſtationum pignorum in cauſam iudicati ſeu rerum immobilium in pignus captarum, conſtituere: verumtamen ſubhaſtationes & additio domini, quam vocant *Interpoſition de decret*,illis non permittũtur,ſed hoc iudici ordinario relinquitur[a]. Eſt etiã Lutetiæ quidam alius mercatorum Iudex,dictus Baillius palatii, *Bailly du palais*,qui de propolis ſeu mercatoribus minutarum rerum, & aliarum venditarum & emptarum intra fines palatii tantùm, cognoſcit. Lugduni verò, præter mercatorum Curiam, adhuc conſeruatores nundinarum Lugdunẽſium & priuilegiorum earum, inſtituti ſunt à Ludoui. 12. Baillius Matiſconenſis,& Senarchus Lugdunenſis, qui ſummariè & de plano inter mercatores, de rebus negotiationis cognoſcerent[b]. Subinde tamen conceſſum eſt Scabinis & Conſiliariis eorum Lugdunenſibus, vt eius rei cauſa poſſent eligere & delegare idoneum his negotiis, qui curaret ne aliquis officiarius, nundinarum tempore tantùm,mercatores diuexet,controuerſias inter eos ſubortas ex negotiis nundinarum, vel amicè componat: & ſi ſponte nollent conuenire, arbitros duos ex mercatorum corpore, deligere in arbitros eoſdem cogeret,vel iuſtis non ſuſpectos daret,quorum arbitrio ſi non acquieſcerẽt,reuocaret poſtremò eoſdem iuris conſtituendi cauſa ad ius ordinarium,eiuſque Magiſtratus.Sunt & in aliorum locorum nundinis conſeruatores quoque, & iudices proprii eorundem. Extra quas tamen nundinas non adeuntur hoc iure à mercatoribus, ſed alii qui quandam priuilegiatam iuriſdictionem habent,nempe Iudex & Conſules mercatorum, vel ordinarii iudices eius generis.Et eſt ſpecies Curiæ,quę Marſupii nomine ſeu *la bourſe des marchants*,dicitur.Permiſit enim Ludoui.12.conſtitut.anni 1499.art.41. negotiantibus per fluuios nauigabiles,habere burſam ſeu crumenam aut arcam communem, videlicet habere corpus & ærarium[c] & ſyndicum, cum poteſtate imponẽdi aliquas moderatas ex mercibus collectas, pro tuitione & defenſione ipſarũ mercium,& reparatione locorum nauigabiliũ. Eaq; de cauſa a Principe habent delegatos iudices, qui de huiuſmodi negotiis cognoſcant, & coram quo ſyndicario nomine agant, ſi quis ripas fluminum ſubruat vel ædificet,vel in fluminibus alueiſve illotum quid agat, quo nauigatio libera tutáve impediatur: ſi domini locorum & portuum vectigalia noua aut inſueta imponant,exigántve,ſi vim impedimentúmve nauigantibus & mercibus faciant: ſi quorum opera, culpa, & facto naues ſubmergantur,& de ſimilibus, in quibus poſſunt vel ripenſes vel Prædones abuti aquis, de quibus diximus lib.1.Syntag.c.4.Fuit & iuriſdictio in mari vicinique locis conſtituta,cùm ad ſecuritatem negotiatorum,& ad pyratarum præhenſionem,tum etiam ad commerciorum vſum commodiorem. Et iam etiam prædicto,lib.1.Syntag.c.3.de legibus aquarum,& iuriſdictione quæ in mari exercetur, & Almyrarcho dictum eſt. Iuriſdictio eius copioſè explicata à conſtitutione Fraciſ. 1. *Sur le faict de la marine*, & à Rebuffo, tit. *de L'admiral.* Imperat enim is in omni parte maris nomine regio,vt ideò ripuarienſes domini illi obſiſtere nequeant vel repugnare.Quare is ſibi vendicat decimam, eius muneris cauſa,omnium ſpoliorum aut manubiarum ex hoſtibus, pendente nauali expeditione. Cognoſcit de omnibus controuerſiis, quæ ratione nauium & nauigationis maritimæ naſcuntur,vel ex delictis tempore belli commiſſis vel alio tempore,vel ex contractibus,aut ex aliis cauſis vel cõmercens & piſcationibus.Ipſe ſedem habet principalem Lutetiæ in palatio, in menſa marmorea.Conſtituit autem Iudices & vicarios ſeu locum tenentes,ad-

[a] conſtit. Carol. 9. 1563.

[b] Conſtit. Ludouic. 12. ann. 1499. vide conſtit.Francoſ.1.16. Iunij 1536. Henrici 2. 1554.

[c] iuxta l.2 §. quibus, quod cuiuſ.vniuer. nom.P.

tes,aduocatos,procuratores in maritimis oppidis & vrbibus, qui de negotiis ſuæ iuriſdictionis cognoſcant,& iudicent:& ſi quid grauius dignúmque maiori iudicio accidat, ad illum reuciant. Sic Romæ in camera apoſtolica, cura ſuſcipitur mercium & negotiorum mercatorum mare & Tiberim nauigantium, vocant ripales cauſas, inter mercatores, vel inter eos & nautas, vel inter alterum ipſorum & alterius generis homines priuatos. Pro quarum faciliori expeditione duo ſubſtituuntur vicarii,qui in ripa fluminis ſedentes ius de his dicant.quorum vnus dictus Camerarius,de maritimis & inferioris ripæ mercibus cognoſcit:alter verò,de montanis & ſuperioribus ripæ,quem Ripetam dicunt,mercibus.Et ſi maius quodpiam ſit negotium,vel ſi prouocatio adiiciatur, camera appellatur apoſtolica, quæ hac de cauſa vnum ex Cardinalibus ſeu decanum, præſidem eius cauſæ terminandæ conſtituit, vt refert Octauianus Vueſtrius,lib.2. Introduct.in aulæ Rom.actionem cap.12. Accedit aliquantum ſuperioribus iuriſdictio Magiſtri magni aquarum, & ſubpræfectorum eius ſeu foreſtarum, quibus cura & cuſtodia iniungitur aquarum ſeu fluminum publicorum,& nemorum regiorum: vt & prouentus & fructus piſcationis,& venationis, regio ærario ſine fraude concedantur. Delicta in his commiſſa per illos coerceantur. Cognoſcunt & curant de fluminibus,torrentibus,paludibus,vnariis, piſtrinis, aquatilibus, alluuionibus, ripis,& piſcationibus:& de piſcationis retibus & naſſis, & aliis inſtrumentis piſcatoriis,ne ſint contra modulos conſtitutionibus regiis præſcriptos, docet conſtitutio Henrici 2. menſis Februar,1554. art.16. & 33. conſtitut. Caroli anni 1402.Franciſ.1.anni 1516. Magiſtri pariter nemorum, eorúmque vicarii curant, vt conſeruentur nemora regia, ne fraus fiat in vſu quibuſdam conceſſo,aut in venditione decreta, ne delictum in illis committatur, ne ſigna furto ſubtrahantur, & ſimilia procurent, quæ bonus paterfamil. in propriis ſyluis eſſet facturus. Olim Magnus magiſter aquarum & nemorum vnus erat tantùm in Gallia:poſtea magiſtri plures minores in prouinciis conſtituti,ſubinde & alii ſubpræfecti, & locis particularibus deſignati cum iudicibus,vicarius, ſeu locum tenentibus, aduocato & procuratore, & conſiliarius regis.addita turba aliorum officialium præfectorum nemorum, cuſtodum, theſaurariorum,ſatellitum, & ſimilium,de quibus omnibus eorúmque iuriſdictione & munere tractat conſtitutio prædicta Henrici 2. menſis Febr. 1554. Franciſ.1. *Des eaues & foreſts*, annorum 1516. & 1518. Vbi & ſtatuitur horum officia non ab alio,quàm à Rege creari vel concedi poſſe, & antiquata conſtitutio Philippi 6.anni 1348. qua vicarii non concedebantur magiſtris aquarum & nemorum, neceſſitate illis impoſita per ſeipſos viſitandi & decidendi certis ſeſſionibus, hiſque certis locis indictis, quibus vocarentur de negotiis ſuæ iuriſdictionis contendentes. Remanſit tamen illud caput, vel ſaltem in Magiſtros alios particulares tranſlatum eſt, vt ſingulis annis bis viſitent & luſtrent ſibi nemora ſubdita, præſentibus cuſtodibus & ſatellitibus cuiuſque nemoris:vtq; facti diarium,de luſtratione,& de ſtatu ſcripta conficiant,quæ vocant *Proces verbaux*,quæ procuratori regio actis interuenientibus tranſmittant,vt ſi quid delictum admiſſum inueniatur, ipſe regius procurator accuratè & ſuo alioquin periculo proſequatur iuridicè. Vicarius Magiſtri magni aquarum & nemorum poteſt ſi velit, prouincias vniuerſi regni perluſtrare, & curias in diuerſis locis eius generis cogere, illiſque præſidere:verùm ſine quapiam lucri exactione,vt cauetur art.2. conſtitutio. Henrici 2.anni 1554.Inhibetur ex cõſtitutio. Ioannis regis art.3. ne ſe immiſceant cognitioni aquarum vel ſyluarum, dominorum, Baronum, & Prælatorum Galliæ,niſi in caſu negligentiæ, quo caſu etiam per præuentionem Henrichus 2. vbi ſup.art.30,permittit eos cognoſcere de abuſu & delictis commiſſis in ſyluis nobilium Baronum & Prælatorum. Appellationes verò Subpræfectorum,vt viridariorum,& gruyariorum,ad Magiſtrum eius prouinciæ de-

12 uoluuntur. Eſt theſauri etiam ſeu domanii camera, in palatio Lutetiæ creata, inqueſtarum, quæ ſupremo iudicio omnes lites quæ per prouocationem ab omnibus iudicibus quibuſcunque regni confluunt, determinat & decidit: ſi de domanio ſint aquarum, vel ſyluarum, iuxta tenorem conſtitutio. Franc. 1. anni 1543. Si quæſtio ſit de reditu 25. librarum, aut de cenſu quinque librarum, vel de vſu & proprietate aduerſus Senatus placita aquarum vel nemorum. Sunt & theſauri alicubi etiam ſedes & iuridici, à quorum ſententiis prouocatio eſt ad claſſem illam inqueſtarum domanii, & ita ad Senatum. De cura nemorum quæ erat inter Romanos & alios diximus iam lib. 3.

13 iſtius Syntagm. cap. 16. Alia ſpecies iudicum mercatorum, eſt arbitrorum: ſtatuit namque Franciſcus 2. menſe Auguſti 1560. in fauorem mercatorum & commerciorum, ne negotiatores litibus retinerentur penè immortalibus néve à negotiationibus diſtraherentur, vt pro negotiis negotiationem reſpicientibus, non cogerentur mercatores inter ſe contendentes coram ordinariis litigare, ſed compellerentur arbitros eligere tres, vel plures impari numero mercatores, vel alterius generis ſi res exigeret: quorum ſententia eius eſſet efficaciæ & effectus, cuius ſunt tranſactiones aut ſuprema curiarum iudicia, nulla relicta ſpe intercedendi, ſeu vt dicunt opponendi, vel prouocandi. Et vt hanc iudices regni tenerentur quandocunque fuiſſent requiſiti, executioni demandare ſummariè & de plano ſine ſtrepitu iudicii, perinde ac ſi per eos lata eſſet: Et ſi quando controuertentes non poſſent, vel nollent conuenire de arbitris, eo caſu poſſet iudex competens præfigere dilationem nominationi vel electioni per litigantes faciendæ, qua elapſa ipſe poſſet nominare & eligere, nulla ea de re admiſſa prouocatione.

De Iudicibus ſummis & inferioribus ærarii Gallici. Cap. 38.

1 *Ærarij Gallici tres ſummæ curiæ.*
2 *Oblationum curia,* Generaux des aides, *& eius notio.*
3 Eſleuz, *officiarij curiæ oblationalis: eorúmque iuriſdictio & cura. & nu. 4.*
5 *Salinariorum & antigraphorum cura & iuriſdictio in Gallia. & nu. 6. & 7.*
8 *Magiſtri portuum, viarum, & limitum, iuriſdictio.*
9 *Irenarcharum munus.*
10 *Rationalium curia, & eius iuriſdictio.*
11 *Monetalis curia,* Chambre de monnoyes, *& eius notio, & ſubpræfecti.*

1

REs ſummas curias in Gallia inuenio de ærario principis iudicantes, curiam oblationum, rationalium, & monetalem. De ſingulis pauca admonebimus, & de

2 aliis curiis quæ ad has ratione ærarii regni accedere videntur. Curia oblationum[a] dicitur *Cour des aides ou Generaux des aides.* Iſtius curiæ antiquior quàm à tempore Henrici 2. fuit inſtitutio. Cæterùm, is menſe Martii 1551. & Maii 1552. officia in ea conſtituit, iuriſdictionemq; fixit, vt cognoſceret de indictionibus & ſuperindictionibus, quas vocant *Tailles & creues*, de gabellis, ſeu ſalinarum vectigalibus, oblationibus vectigalibus aliis ſoluendis in egreſſu vel ingreſſu regni, vocant *Traites foraines*, tranſactionibus mercium, æquipollentiarum, ſeu tranſmutatis tributis mutui regni, quod vocant *Emprunt.* de ſalario quinquaginta millia militum peditũ, de tranſuectionibus per Ligerim, de facultate tranſuectionis mercium, de

a de oblationib. ærarii. à nobis inuentis, lib. 3. Syntag. c. 6.

conceſſionibus ſeu largitionibus regis, de munitionibus & præſidis, de contractibus factis inter publicanos ratione ſubſidiorum, de fori vinarii vectigalibus: tum in primis actionibus, tum etiá in vltima conſectatione & vltimo iudicio[a]. Antea non ita fuit ampla iuriſdictio ex conſtitutione Ludouici 11. anni 1500. & Ludou. 12. *Touchant la iuſtice des aides*. Huius curiæ veluti officiarii appendices ſunt, qui electi dicuntur, *Eſleuz*, quibus commiſſa eſt quodammodo luſtratio prouinciarum & peræquatio, & inquiſitio, qui ſunt qui indictionibus obnoxii eſſe poſſunt, quíve immunes ſunt, & feuda habent quæ omnia deſcribunt & deſcriptiones mittunt ad Senarchum proximum, & ad rationalem curiam. Sícque deſpiciunt ſeparatim, nũ ſuprà quàm oporteat indictio fiat prouincialibus quibuſdam, num peræquatio collectarum iniuſta ſit, quas fraudes commiſerint exactores, num ſupra quàm indictum ſit, exactum fuerit. Iudicant iſti ſummariè & ſine prouocationis ſpe, adhibitis ſecum aduocatis & gradu inſignitis numero quinque de ſuperindictis, vſque ad ſummam decem ſolidorum, & de expenſis, vſque ad 40. Extat de his & aliis capitulis eius muneris, conſtitutio Henrici 2. menſis Aprilis anni 1557. hoc enim munere putarunt diſtributionem ſummarum indictarum populo per regem iuſtius fieri poſſe, referentibus electis qui adſunt diſtributioni quos vocát Alimpos, quæ in quaque prouincia cognouerint[b]. Iniuncta etiam eis cura viarũ & pontium, datáque poteſtas, vt ſi reparatione aliqua indigere videantur, poſſint cogere ad refectionem & collationem ſumptuum dominos qui res poſſident, vel iuxta ſunt. Sed & ipſos dominos locorum, qui portoria & vectigalia capiunt loci, vſque ad ſummam 20. librarum annuatim impendendarum, pro refectione, ſumptibúſque eius coactionis moderatis, vſque ad 25. aut 30. ſolidos, prouocatione iuridicis prælidialibus reſeruata[c]. Inter oblationalia ſalis vectigal annumeratur. Quamobrem Salinarii ſeu præfecti horreorum ſalis regii & eorum antigraphi, vocati *Grenetiers & contrerolleurs*, creati ſunt officiarii regis perpetui, qui cognoſcerent & iudicarent de ſalis propolis, qui emunt vt iterum vendant ſalem, de fraudibus eorum, de falſis ſalinatis, ſociíſque & receptatoribus eorum, quos & inquirere, iubere comprehendi, & damnare ſecundùm amiſſi qualitatem poſſunt. iſti & ius perquirendi habent per priuatorum domos, & inquirendi quantum ſalis quiſque poſſideat, ne præter vſum neceſſarium comparauerit. Si quid in emptione quoque ſalis peccatum ſit, ſi breuia non ſint veritati venditionis conuenientia, & plus quàm ſcripto venditorum contineatur detulerint, animaduertunt, etiam coercitione corporali, iuriſdictionéque ordinaria. Item & de aliis negotiis iudicant, quæ vel de menſuris, contumacia, vel fraudibus ſimilibus circa ſalis negotiationem ſuborti poſſunt, exceptis perſonis vicariorum ſeu locumtenentium & cuſtodum reformatoris gabellarum, quæ pro criminibus iiſdem reiiciuntur ad cognitionem reformatoris[d]. Præſcribit conſtitutio Ludouici 12. art. 50. & 52. quomodo iſti granetarii ſeu præfecti horreorum regiorum ſalis, debent aſſidui eſſe in loco horreorum, & adeſſe venditioni & traductioni ſalis, retenta modiorum diſtractorum præſcriptione, cuius exemplar tranſmittant ad curiam oblationalem. Vetatúrque illis ne munus ſuum ſoli ſine antigraphis obeant, ne negotientur, nec quippiam oneris propria authoritate ſali imponant, quę ſanciunt Franc. 1. conſtitut. *Sur le faict des aides & gabelles*, artic. 36. 39. 40. 52. Si quid autem iſti peccauerint, ſtatuit notionem eſſe curiæ oblationalis, non alterius. Expuncta ſunt horum præfectorum horreorum ſalis officia, apud Petragoricenſes, Pictones, Xantonenſes, Rupellanos, Angoliſmenſes, Lemouicos, ex contractu & pactione inita certis legibus cum Principe, vt liquet ex conſtitutione Henrici 2. menſis Octobris 12. die anni 1549. item alia extraordinaria temporalia edicto eiuſdem menſis Septembris 1555. Iſtis præfectis ſunt ſimiles officiarii, alibi dicti conſeruatores paludum, ex quibus

1 2 3 4 5 6 7

[a] vide Rebuff. lib. 1. Ordinat. reg. tit. 10.

[b] conſtit. Ludoui. 12. *Touchant la iuſtice des aides*, art. 36. Franc. 1. conſtit. *ſur les aides, tailles, & gabelles*, art. 4. & 7.

[c] dicta conſtit. Henr. 2. an. 1557. art. 6.

[d] de his eſt conſtit. Franc. 1. *ſur le droit de gabelle du ſel.*

ſal cõficitur: qui iuriſdictionem ſimilem exercens in proprietarios, negotiatoreſq; ſalis paludalis, & eorum operarios, & mercatores: de omnibuſq; delictis & controuerſiis ea de re inter illos ortis cognoſcunt, & de cauſis appellationum deuolutarum à ſingularibus ſeu particularibus ſuſceptoribus, antigraphis, aliiſque particularibus officiariis paludum, quas decidunt vltimo iudicio, vocatis in conſilium viris idoneis, vt docet conſtitutio Fran-
§. ciſci 1. anni 1545. Ad oblationum cauſam quodammodo pertinere videntur, quæ colliguntur ex vectigalibus mercium exportatarũ regno, & importatarum in illud: quas vocãt conſtitutiones *Droict de traitte & impoſition foraine*, & aliquibus dicitur *Receuë*, alias *droict de receuë*, *droict de hault paſſaige*. Cui iuri ne fraus fieret, néve prohibita exportarentur in regna aliena, néve extranea in præiudicium regni importarentur, Iudices & adminiſtri in limitibus regni appoſiti ſunt, illique dicti Magiſtri portuum, põtium, & viarum, ſeu limitum. Habent ii munus & curam limitum traiecti. Limenarchis ſimiles & Irenarchis: ſed qui limitatam habeant poteſtatem eámque ciuilem, non militarem, nec qualem habuerunt Duces limitanei[a]. Singulis Magiſtris portuum, pontium, & traiectionum datur Princeps muneris, ſeu locum eius tenens & vicarius generalis, ſuſceptor, vel exactor, aut quæſtor vectigalis impoſiti per Principem ſingulis mercibus, curioſus ſeu viſitator generalis, procurator Cæſarianus ſeu fiſcalis, actuarius ſeu exceptor, ponderator, menſurator, calculator, ſigillator, commentarienſis, quem vocant *geolier*, in domo vbi eius Curiæ ſedes ſeu auditorium cõſtituitur, item ſex vel plures obſeruatores ſeu cuſtodes locorum quà tranſuectio fit. Iudicat hæc Curia in prima actione de cauſis illis domanii foranei, de traductionibus & tranſuectionibus mercium, auri argenti facti vel infecti, armorum: rerum ad bellum pertinentium, pratioſiorum equorum vel mulorum, ſi contra legem à Principibus impoſitam quid inducatur vel educatur, vel fraus in vectigali fiat. Ius quoque illis eſt, exploratores regni, errones, tabellarios extraneos præhendendi, & ducendi ad Ducem limitaneum, vel ad Rectorem illius prouinciæ, vel ad eius vicarium vel Supræfectum cum literarum faſciculis penes illos compertis. Prohibetur illis nominatim, ne inter iudicandum interlocutorie vindicias, quas vocant *main leuée*, dent mercium præhenſarum ſub cautione vel fideiuſſione, ſed diffinitiuè iudicent, num in commiſſum inciderint merces, vel malè fuerint captæ & retentæ. ídque propter dolos etiam horum iudicum, qui, ſi liceret interim vindicias dare, compoſitione pecuniaria commiſſi ius eluderent. Relicta tamen prouocandi libertas à iudicijs iſtorum ad Senatum immediatè. Extat de his omnibus Henrici 2. conſtit. 14. Nouemb. anni 1551. Atque de rebus quæ obnoxiæ ſunt vectigali huiuſmodi, & de forma antiqua alia exigendi, extant conſtitutiones Franciſ. 1. anno. 1541. 1542. 1543. Henrici 2. menſis Septem. 1549. Verùm latiùs proſpectum eſt per dictam conſtitutionem 1551. Et præmia etiam conceſſa officiarijs, vt vigilarent diligentius circa traiecta. Data námque tertia pars commiſſorum & multarum inter officiarios diuidenda: videlicet inter ſuſceptorem, viſitatorem, procuratorem generalem, actuarium, ponderatorem, menſuratorem, calculatorem, ſigillatorem, commentarienſem & cuſtodes. Et certè merentur quidem, ſi officio probè fungantur: ſed vereor ne plures eius muneris adminiſtri, malint totum quàm tertiam partem, & diteſcant ex compoſito, & aliquo dato vel retento iniuſſu principis plura egredi vel ingredi permittant, quàm deſcribant. Eget admodum viris bonis & diuitibus hæc cura, maxime ob ſecuritatem negotiatorum & viatorum. Audiui enim aliquando, in regnis quibuſdam Limenarchos, quibus redditur ratio pecuniæ tranſlatæ vel mercium exportatarum & importatarum, vel per ſe prædam earundem agere, vel iubere agi. Quod in contumeliam regum conuertitur. Et niſi proſpiciant, vt latronum authores & participes in ſuſpitionem alia-

[a] de quibus nos alibi.

rum gentium veniunt. Circa latrones Irenarchæ maiorem habebant autho- 9
ritatem. Verùm ad munus Irenarcharum cura horum Præfectorum trahedi-
bus accedit aliquantum. Nam Irenarchæ ad prouinciarum tutelam quietis
a l.1.de Irenarc. libr. 10 C.l.6.§.Irenarchæ. de muner. & hon.P. ac pacis, per ſingula territoria faciebant ſtare concordiam[a]. Stabant in limi-
tibus Imperii, habebántque ſtationarios, vt apud nos Magiſtri portuum cu-
ſtodes vel ſpeculatores limitum, quibus mandatum erat ſub pœna capitis,
ne ſuperexactionem facerent, néve apud ſe carcerem, vel perſonam in cu-
b l.1.de Cohortalib. lib.12.C. ſtodia haberẽt[b]. Extat & in edicto Imperatoris Pii, vt Irenarchæ cùm appre-
henderint latrones interrogent eos de ſocijs & receptatoribus, & interro-
gationes literis incluſas atque obſignatas ad cognitionem Magiſtratuum
mittant. Apud quos nihilominus & qui cum elogio mittuntur, audiendi i-
terum ſunt: & ſi quid Irenarcha malignè interrogauerit, vel dicta non retu-
lerit, ipſum Irenarcham puniendum in exemplum, ne quid tale poſtèa face-
c l.D.Adrianus, l.6. §.ſed & apud. & §. ſi. de cenſo. leo. lib. 48. P. cit. 3. re molatur[c]. Rationalium Magiſtratuum curia, *Cour de comptes*, eſt veluti to- 10
tius ærarii & domanij Principis memoriale, inuentarium, & calculus[d]: nã o-
mnia quæ rationes ærarij reſpiciunt, eò deferri debent, & omnes qui pecu-
niam ærarij quam vocant *finances*, pertractant, obnoxij huic Curiæ ſunt, a qua
d in conſtit. regia. *des admortiſſemens* e conſtit. Henric. 2. 1553. per eius Præſides & Auditores expungantur aut probẽtur rationes eorum[e].
Conceſſit & Princeps, vt ſi quando in euoluendis Quæſtorum rationibus
aliquid fraudis annotaſſent, aut peculatum, vel aliud quippiam officio indi-
gnum multarent ſine prouocatione: & ſi grauiori pœna animaduertendum
in eos eſſet, regius Procurator rationalis cum Procuratore regio Senatus
collatis vocibus vnà in reos exercerent concluſiones: & tandem iudicium
eorum conuenientibus aliquo Præſide & Auditoribus Curiæ rationalis
Carol. 9. ordinat. menſis Maij 1567. cum alio Præſide & Senatoribus Senatus, perageretur[f]. In ea Curia ſolent
deſcribi immunitates à talis, iura morticinij quę vocãt *affranchiſſemẽts & ad-*
g conſtit. *des admortiſſements.* *mortiſſemẽts*[g], feudorum regiorum detentores, hominia & nomenclaturæ,
cum onere & immunitate, & nomine rerum eo nomine poſſeſſarum: largi-
tiones ſeu dona Principis, antequam Quæſtores imperata concedant. Solét
enim ibi examinari reſcripta Principis, num per fraudem vel ſubreptionem
vel obreptionem, liberalitatem extorſerint, núnvè è re regni Regiſve ſit, an
dominialia alienabilia petãtur, & quomodo. Ibi quoq; literæ ſeu codicil-
li reſtitutionis natalium, ſeu legitimationis, & priuilegia regnicolatus ſeu
codicilli naturalizationis diſcutiuntur & deſcribuntur, antequam quiſpiam
beneficijs codicillorum vti poſſit. Et ratio horum & ſimilium eſt, quia hæc
minuunt quæſtorum & reditus ærarij regij prouentum, cuius initur ratio
ab exactoribus, quæſtoribus, ſuſceptoribus, & theſaurarijs ſingulis annis
in hac curia computorum ſeu rationum: proinde neceſſarium eſt, ea omnia
veluti ex promptuario parato auditoribus ad manus eſſe, ne prætextu mu-
nificentiæ regiæ & quæſtoribus ab iis qui res poſſident, vel ab ipſis quæſto-
ribus Regi imponatur. Sicque res ordinatè trahitur, vt Quæſtores immu-
nitatis prætextu non admittant niſi ſignata & per rationes promulgata &
admiſſa priuilegia: ipſi autem fidem de iis facientes, à non receptis, alioquin
recipiendis, liberentur. & ita pro receptis habeantur. Monetalis curia, quæ 11
Pariſijs ſupremo & ordinario iudicio donata reſidet, & à Principibus recen-
tioribus maiorem & firmiorem poteſtatem, & conſilij & antiſtitum maio-
rem numerum habuit, donec Aurelijæ in comitijs imminutum ius eius eſt.
Curiæ eius notio itaque prior hæc fuit, expendere num numi publicè per-
cuſſi, legem mixtionis vel puritatis habeant, ſecundùm decreta ſtatura de il-
lorum percuſſione: & idcircò Magiſtri monetales diuerſarum prouincia-
rum, ſingulis annis deferunt in pixidibus fruſtrum exiguum materiæ vel
metalli ex quo fabricarunt monetam, ſub præpoſitorum monetalium, & a-
ctuarij teſtimonio, vt probatio fiat, num in legem commiſerint. vt cõſtat ex
conſtitut. Francij 1. *Sur le faict des monnoyes.* art. 22. & 73. Magiſtri etiam mo-

netales & præpoſiti, item generales monetæ iudices Pariſiis perquirunt diligenter & emendãt, ſi quid aurifices, tractores auri, numulariu argẽtarii ſeu menſariu collybiſtæ, quos vocant *changeurs*, vel alii qui metalla tractãt, quippiam in fraudem legis monetæ præſcriptæ admittant: ſi radant, aut minuãt e põdere, prouocatione à Magiſtris ad ſolos curiæ monetalis iudices permiſſa, vt conſtat ex conſtitutionib. Henrici 2. menſis Nouemb. 1548. & Auguſti 1555. Iudicabant generales monetæ, vel ſaltem vocabantur, vt intereſſent iudicio in litibus monetarum, ex prædicta conſtit. Franciſ. 1. *ſur le faict des monoyes* art. 74. Quare & iudicabant de omnibus monetis regalibus, abuſu, delictis commiſſis à Magiſtris, cuſtodibus, prępoſitis, probatoribus, inciſoribus anticuſtodibus, operariis ſeu percuſſoribus monetæ, de collybiſtis, purgãtibus, ſeparatoribus, tractatoribus auri argentive, minerariis, collectoribus arenarum auri, aurificibus, celatoribus, ſtaterum factoribus, & aliis negotiantibus circa monetam, de litibus & controuerſiis eorum: & iure concurſus, & per præuentionem Senarchorum & baillitorum, de falſa quoque moneta. Eadem iuriſdictionis prærogatiua gaudebant Magiſtri & præpoſiti monetariorum, in locis ſibi commiſſis, reſeruata tantùm prouocatione ad curiã ſummam generalium monetalium. Verùm conſtitutione comitiorum habitorum Aureliæ art. 41. circunciſa eſt hæc poteſtas, & tantùm reſeruata cognitio & iudicium pixidum monetalium huic curiæ, directióque & ordinatio monetarum. At delictorum & abuſuum circa monetam diſcuſſio, deciſio ſiue per ipſos monetarios, ſiue per adulterantes monetam, delata eſt Senarchis vel eorum vicariis ſeu ſubpræfectis. Qui voluerit de monetarum legibus ſingularia cognoſcere, videat quæ diximus lib. 36. Syntagm. c. 2. de falſa moneta.

De Arbitris & Compromiſſariis. Cap. 39.

Lib. 4. Tit. 8. Lib. 2. C. tit. 55. Lib. 1. Decret. tit. 43. Lib. 1. Sex. tit. 22.

1 *Arbitria ad ſimilitudinem iudiciorum.*
2 *Arbiter quis.*
3 *Arbitrorum diſtinctio, & ſpecies.*
4 *Arbitrium quid. & diuiſio arbitriorum. num. 6.*
5 *Arbitry & iudicij differentia. & nu. 15.*
7 *Amicabilis compoſitor vt differat ab arbitro.*
8 *Compromiſſum quid apud Græcos.*
9 *Compromittere de quibus liceat: & quibus. nu. 10. 11. 12. & 13.*
14 *Arbitry compromittendi formula. & ſeq.*
15 *In compromiſſum quæ veniant.*
16 *Arbitrandi dies an proferri ab arbitro poſſit.*
17 *Arbiter duo vel plures quando alium vel tertium eligant.*
18 *Compromiſſo faciendo quæ clauſulæ apponi debeant.*
19 *Arbitry dies labitur à tempore acceptati per arbitrum compromiſſi.*
20 *Arbitrium nemo cogitur ſuſcipere, ſuſceptum tamen cogitur & quando exequi.*
21 *Arbitri ſententia qualis eſſe debeat, & an poſſit retractari.*
22 *Citatio coram arbitris, perinde ac coram iudicibus.*
23 *Arbitri qui eſſe poſſunt.*
24 *Arbitrorum finis, & ratio, & ſupra iudices fauor.*
25 *Arbitrium an valeat ex compromiſſo ſine pœna.*
26 *Pœna arbitraria, & compromiſſi quando committitur.*

27 *Arbi-*

27 *Arbitrorum ſententia quando impunè reducitur ad arbitrium boni viri. Et ſeq.*
28 *Dolus conſilio officit arbitrorum ſententiæ. Et num idem in dolo reipſa commiſſo. Numer. 29.*
30 *Arbitrorum ſententia à quo iudice ſit executioni demandanda.*
31 *Præſcriptio interrumpitur per conteſtationem coram arbitris.*
32 *Arbitria quomodo in Gallia obſeruentur.*
33 *Arbitrorum ſeruandorum rationes. Et nu. 34.*
35 *Arbitri apud Athenienſes, Iudices & compromiſſarij diuerſa poteſtate.*

VIA lites arbitrorum & compromiſſorum ſententia dirimit, & ad exemplum iudiciorum compromiſſa reguntur[a], de arbitris pauca admonere oportet. Arbiter generali ſignificatione is dicitur, qui libera ſententia quod ſibi videtur aliqua de re explicat: & inde arbitrari, libera voluntate aliquid declarare[b]. *Arbiter*, inquit Feſtus, *dicitur iudex quòd totius rei habeat arbitrium & facultatẽ. arbitrarium, cùm adhuc res apud arbitrum geritur. arbitrium dicitur ſententia, quæ ab arbitro ſtatuitur.* Iudicis autem nomen à iudicio mentis, vt arbiter priuatus & publicus eſſe poteſt. Sic enim dicimus furioſum pupillũ carere animi iudicio[c]. Ita & ſententia, quod arbitratum eſt, dicitur[d]. Inter nies inter interpraetes, ſynonima pro arbitrio, laudum, arbitramentum. quæ quamuis non ſint verba polita, tamen tibi aperient ſententiam eorum quæ in iure tractantur. Verùm non omnis arbiter in iure, eſt ad lites alienas more iudiciali componendas electus à priuatis. Et proinde differentia arbitrũ, & arbitriorum adhibenda eſt. Alii namque dicuntur iudices dati à Magiſtratibus ſeu delegati, arbitri quoque[e]. Item arbiter dicitur, qui moderator & diſpenſator liber rei ſuæ conſtituitur[f]. Dicitur & arbitrium generaliter boni viri, iudicis æqua ſententia: hoc eſt, id quod bonus & probus ſeu iuſtus vir ſtatuere debet, non cuiuſlibet prava ſententias. ſed incorruptum animi iudicium, quod pendet ex religione iudicantis[g]. Quare & arbitrium tutelæ, dicitur iudicium quod pendet ex arbitrio iuſto iudicis, ſecundùm ea quæ proponentur[h]. Et arbitrariæ actiones, quæ liberam habent, ſed ex eo quod legitimum eſt, electionem, quæ & refertur ad arbitrium iudicis[i]. Quomodo autem in tribus verſetur arbitrium iudicis circa arbitrarias actiones, docet Iaſon ad l. in actionibus num. 8. de in lit. juran. P. Aliud genus arbitrorum, in electis verſatur per contendentes, litis decidendæ cauſa. Et ita arbitrium, eſt facultas ſententiæ dicendæ de aliqua re, à priuatis priuato conceſſa[l]. Dico à priuatis priuato conceſſam: vt diſtinguam arbitrium quod datur iudici dicendæ ſententiæ authoritate publica in priuatos. Item vt excludam authoritatem iudicandi prorogatam interdum à priuatis, dum conſentiunt in eũ qui iuriſdictionem quidem habet, ſed non in conſentientes[m], qui tamen ſe iuriſdictioni eius ſubiiciunt ſciẽnter, ratione cuius conſenſus Iudex efficitur proprius, non arbiter. Poſſunt tamen conſentire in alienum Iudicem, tanquam in arbitrum: ſed alia eſt cauſa eius, quàm quando conſentiunt in non ſuum Iudicem, & tanquam in ordinarium[n]. Priuatorum quippe conſenſus non tribuit iuriſdictionem ei qui non habet, vt is cum authoritate publica iudicare poſſit, aut cum pari efficacia[o]. Et intereſt ita inter arbitrium, quod Iudicis poteſtatem à publico & dictionem iuris habet, & arbitrium eius qui habet à priuatis, illúdque liberum. Nam Iudex arbitrium ſuſcepit publicum à quo non poteſt vllo modo diſcedere, & ſecundùm iuris decreta, quorum executor eſt[p], iudicare tenetur[q]. Et arbiter, prout ei bonum videbitur, iudicat[r]. Quod tradit his verbis Cicero[s], *Aliud eſt iudicium, aliud arbitrium: iudicium eſt, pecuniæ certæ: arbitrium, incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem obtineamus, aut amittamus. At arbitrium hoc modo adimus, vt neque nihil, neque tantum*

quam ita

a l. 1. & l. quamuis 37. de recep. arbit. P. vide Iaſon. in l. ex hoc iure, nu. 46. de iuſt. & iu. & ad l. nec quicquam, nu. 5. de offi. proconſ. C. & in l. debitoribus, n. 4. de re iudic. P.

b l. ſi quis arbitratu, de verb. oblig. P.

c l. cùm prætor, de iudic. P. cum ſimil.

d l. inter Caſſeianũ, l. 49. de recep. arbit. P. cum ſimil.

e l. arbitro, l. 9 & ſeq. ſi quis eorum l. 1. C. de pedane. iudic.

f l. in re mandata C. mandat. cum ſimilib.

g l. hæc venditio, de contrah. empt. P. l. in propoſita. pro ſocio in P.

h l. quæſitum, de teſtib. P.

i tit. Arbit. tute. C. lib. 5. tit. 51.

k l. 2. & 3. §. fin. l. 1. de eò, 4. de eo quod certo loco P.

l facit ea à iudicibus 2. q. 6.

m l. 1. & 2. de iud. P.

n l. ſi quis ex conſenſu, de epiſco. aud. C. l. ait prætor, de re iudic.

o l. priuatorum, de iurisd. omn. iudi. C.

p l. 1. §. poſt originẽ, de orig. iur. P.

q l. omnes, de ſenten. & interlocut. omn. iud. C.

r in l. quidam autem ſententiam, 12. & l. ſi vinis. 19. §. Pomponius. de recep. arbit. P. Cicero pro Cornel.

s Cicero pro Cornel.

6 *quantum poſtulauimus conſequamur.* Diſputat & Iaſon, num arbitri habeant aliquam iuriſdictionem vel notionem[a]. De Iudicum arbitrio hîc nõ fiet mentio, ſed de aliis, quorum in ſumma, *duo ſunt genera[b], vnum eiuſmodi vt ſiue æquum ſit, ſiue iniquum parere debeamus[c]. quod obſeruatur,* inquit Proculus, *cùm ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt. Alterum eiuſmodi, vt ad boni viri arbitratum rediqi debeat, etſi nominatim perſona ſit comprehenſa, cuius arbitratu fiat.* Breuius, arbitrorum horum alius dicitur ex compromiſſo: alius ſine compromiſſo. Compromiſſio habet ſecundùm nominis notationem vtrinque & vnâ factam promiſſionem vel ſponſionem, de ſequenda ſententia arbitri in quem conuentum eſt, pro determinatione negotii commiſſi. Sicuti conuentionem dicimus, in vnam ſententiam conſenſum[d]. Is autem dicitur propriè arbiter, qui recepit arbitrium (ſiquidem arbitrium pro commiſſo, & tota negotii cognitione & ſententia vſurpatur promiſcuè[e]) & qui iudicis partes ſuſcepit, finemq; 7 ſuæ ſententiæ controuerſiis ſe impoſiturum pollicetur[f]. Differt ita ab eo quem dicunt amicabilem compoſitorem, in quem non compromittitur, & qui iudicium non ſuſcepit dicendum, ſed qui experitur, num ſponte poſſit ad pacem contendentes reducere. *Quod ſi,* inquit Vlpianus, expedio[ne], *hactenus interuenit, vt experiretur an conſilio ſuo vel authoritate diſcuſſa litem paterentur* (ſcilicet contendentes) *non videtur arbitrium receptiſſe.* Et hanc ſpeciem arbitrii amicabilium compoſitorum, vocat gloſſa arbitratum[h]. vocat Iaſon eos quaſi partium proxenetas, in l. ſi conuenerint, 14. de re iudic. P. quæ ſpecies cum non habeat iudicii formam, hîc etiam omittetur. Verùm eam diſtingui à compromiſſario arbitro monet authen. Si verò contigerit[i], de Iudic. lib. 3. C. tit, in illis verbis, *Iubemus ſanctiſſimum Epiſcopum vel Archiepiſcopum locorum, audire cauſam vnà cum clariſſimo Iudice. vt ambo, aut per amicabilem compoſitionem diſſoluant quæ dubia ſunt, aut per annotationẽ in ſcriptis factam, aut cognitionaliter iudicent* 8 *inter litigantes.* Compromiſſum vocant Græci ὁμολογίαν. nam ὁμολογεῖν eſt, compromiſſum paciſci, vſúmque compromiſſorum, & διαιτητῶν, ſeu arbitrorum frequentem fuiſſe apud Græcos docet Demoſthenes, & Iulius Pollux. Sed duas ſpecies apud illos arbitrorum præcipuè inuenies, aliquos videlicet ἀρτὶ δικαστὰς electos Iudices, καὶ ὁμολογίαν τῆς δίκης, à quorum arbitrio abire tantum licebat re integra. Alterum genus arbitrorum, quos τοὺς κοινῇ κλήρῳ διαιτητὰς dicebant, id eſt, qui non delecti à litigantibus, ſed delecti publicè Athenis erant, & ſorte ad iudicandum vocari: vt ex Equitibus Romæ ſortiti iudicatum Iudices. Et erant Athenis per ſingulas tribus annuatim electi quadraginta quatuor. Et ita ab illo ſorte dato arbitro, appellabatur ad iudices ordinarios, vt conſtat ex fine orationis Demoſthenis, κατ' ἀφόβου. Ait & Vlpianus Sophiſta, in Commentar. orat. Demoſthen. contra Midiam, quod *οἱ διαιτηταὶ νόμιμοί τινες ἦσαν δικασταί,* quòd arbitri erant legitimi quidam iudices. Plenum compromiſſum dicitur tripliciter, 1. quia validum[k]. 2. quia habet doli clauſulã, 3. & quia eſt de omnibus controuerſiis[m]: De omnibus enim & de quibuſdam tantùm controuerſiis compromitti poteſt in arbitrum[n], niſi nominatim lege prohibeatur. Vt ex Sententia Iuliani Iuriſconſ[o]. de famoſo delicto ad arbitrum iri non poteſt, vel de ea re, de qua publicum iudicium conſtitutum eſt: veluti de adulteriis, ſicariis & ſimilibus, de quibus vetare debet prætor, ſi compromiſſum eſt ſententiam dicere, nec concedit dictæ ſententiæ executionem. Vindicta enim publica eſt, & iudicium publicum, cui priuatorum pactis offici non poteſt[p]. Nec ſingulis eſt committendum, quod per Magiſtratus expediri poteſt[q]. Neque gladii poteſtatem priuati habent, ſed quibus imperium ex publico datur[r]. Vnde nec priuati iudicare de his poſſunt quæ vtilitatem reſpiciunt publicam, qualis eſt vindicta maleficiorum[s]. Interéſtque Reipubl. delicta nocentium palam fieri, & detegi[t]. Sed neque arbitri ex compromiſſo ſententia infamiam facit, quia non per omnia ſententia eſt arbitrium[u]. Idcircò etiam de liberali cauſa, ſeu de quæſtione libertatis,

[a] Iaſon l. arbitrio, nu. 9. qui ſatisd. cog. P.
[b] Proculus. in l. ſocietatem mecum, l. 77. §. arbitrorum, pro ſoc. P.
[c] facit l. decem, 32. §. ſtatu, de recep. arb. P. dummodo abſit dolus, l. arbitrorũ. C. eod.
[d] l. 1. §. cõuentiones, de pact. P.
[e] l. Pomponius ait. & l. qualem, de recep. arbit. P.
[f] l. idẽ Pomponius, l. 14. §. recepiſſe, eod. P.
[g] d. §. recepiſſe.
[h] glos. d. §. recepiſſe
[i] ſumpta ex § ſi verò contigerit. tit. vt deſſer. iudic. audiant. interpellan. allegat. in authen.
[k] l. idem Põponius 14 § ſi verò de rec. arb. P.
[l] l. ita demum, 36 § fi. eod.
[m] l. ſi cum dies. 16 §. plenum. eod. P.
[n] d. § plenum. & l. de rebus, 48. eod. P. le pen. & fi. eod. C.
[o] l. non diſtinguemus, 77. § Iulianus indiſtincte. de rec. arbit.
[p] ius publicum, de pact. P.
[q] l. non eſt ſingulis, de reg. iur.
[r] l. imperatum, de iuriſdict. omn. iud. P.
[s] l. ita vulneratus, ad leg. Aquil. P.
[t] l. eum qui nocentem, de iniur. P.
[u] l. quid ergo. in § ex cõpromiſſo, de his qui not. infa. P.

libertatis, non compromittitur: vt de ingenuitate, de libertinitate, de fidei commissaria libertate. quia fauor libertatis est, vt maiores iudices habere debeat[a]. Accursius etiam tradit[b], non posse compromitti de adscriptitia causa, propter l. ne diutius, de agricol. & censi. lib. 11. C. de causa quoque matrimonii, vt expressè decisum in c. pen. de in integ. restit. apud Gregor. propter periculum quod imminet, ne quis quod Deus coniunxit, velit separare, compromitti non potest, quia nec pacisci potest de ea vel transigi[c]. Nec de populari actione[d]. nec de causis aliis meri vel mixti Imperij[e]. Non de rebus, quibus incapax est qui compromittit: vt si laicus de decimis compromittat[f]. Permittitur autem de controuersia beneficiorum amicabilis compositio, & de electione: sed non arbitrium[g]. Iudicatur & per arbitrum de rebus & controuersijs quæ tempore compromissi fuerunt, non de illis quæ postea superuenerunt, etiam generali compromisso de controuersijs omnibus facto[h]. Causa quoque restitutionis in integrum per ordinarios, non per arbitros finitur, nisi coram illis mota fuerit incidenter[i]. Non compromittitur etiam de causa criminali criminaliter intentata[k]. Si tamen agatur de eo quod interest ciuiliter, potest compromissum fieri pro eo, vt notat Masuer. tit. de arbitr. ç. 10. Item non valet compromissum. Sed & de re sua nemo arbiter esse potest in forma iudicij. quia & se facere iubere, vel prohibere non dicitur l. si de re sua, 56. de recept. arbit. P. neque quisquam sibi ius dicere in foro contentioso potest[l]. Compromitti porrò potest ab ijs generaliter, qui agere & conueniri possunt: & contrà non compromittunt, qui in iudicio esse non possunt, vel eo nomine quo non tenentur. Veluti mulier alieno nomine compromittens, non tenetur pro pœna propter intercessionem[m], pro qua non obligatur[n]. Idipsum in seruo, qui, quia ciuiliter non obligatur, nec conuenitur nec agit[o], neque etiam compromittit efficaciter: neque etiam, si alius liber homo cum eo compromiserit, aduersus eum executio fiet[p], ne claudicet ex vna parte arbitrium[q]. Si pupillus verò sine tutoris authoritate compromiserit, non est arbiter cogendus sententiam dicere: quia si contra eum pronuntietur, pœna non tenetur, præterquam si fideiussorem dederit, à quo pœna peti possit, vt Caius & Iulianus responderunt[r]. Item Præfectus ecclesiæ non potest de causa libertatis eius seu exemptionis, in præiudicium ecclesiæ compromittere[s]. Procurator quoque litis, sine speciali mandato compromittere non potest in præiudicium domini[t]: nisi vel dominus ratum habuerit[u], vel esset procurator cum libera, l. transactione, C. de transactionib. vel procurator in rem suam, Ioann. Andre. in cap. qui ad agendum, in vltim. gloss. de procuratorib. Nicol. Boer. Decision. 233. numero decimo sexto, & numero decimoseptimo. In arbitrio constituendo pœnæ adiectio requiritur, vt cogatur arbiter sententiam dicere[x]. Sicque Prætor in priore parte edicti de arbitris ait, *Qui arbitrum pecunia compromissa receperit*[y]. Sed non sufficit pœnæ adiectio, nisi quoque accedat compromissum[z]. Et tamen pœna non venit in arbitrium electi, sed est fulcimentum arbitrij, vt etiam arbiter non possit sententia statuere, ne pœna petatur[a]. Dehinc quod actum tantùm est, in compromissum venire sciendum est[b]. Nam vt ait Paulus[c], *de officio arbitri tractantibus, sciendum est, omnem tractatum ex ipso compromisso sumendum esse. Neque enim aliud illi licebit, quàm quod ibi vt efficere possit, cautum est. Non ergo quodlibet statuere arbiter poterit, nec in re qualibet, nisi de qua compromissum est.* Neque arbiter fines compromissi excedere potest. Stricti iuris enim arbitria sunt, & singulari quodam iure inducta. Ita in multis differunt arbitria à iudicijs, & arbitri à iudicibus, quorum pluta notat glossa final. C. cùm dilectus, 6. de arbit. apud Gregor. quæ huc non transferam. Adiicitur formæ, vt arbiter diem præstitutum iudicio præferre possit:

tunc

a d. l. non distinguemus, §. de liberali causa, l. a de pedan. iudicib. C. c. pen. de in integ. restit.

b Accurs. in d. l. non distinguemus, §. de liberali, ad ver. *idem dicendum.*

c c. fin. de transact.

d d. §. de liberali ver. *idem dicendum.*

e Bart. & Accurs. ad d. §. Iulianus in distinctione. l. non distinguemus.

f in c. 3. de arbi. apud Gregor.

g c. ex parte, & c. cùm inter canonicos de electio. c. nisi essent, de præben. cum ecclesia, de arbit.

h l. de his rebus, 5. de recep. arb. P. l. si ita, de aut. & ar. leg. P.

i c. pen. de in integ. restitut. ibi dicetur. tit. 41. vide Iaso. in l. cùm procurator. num. 6. de oper. no. nunciat. P.

k d. c. pen.

l l. qui iurisdictioni, præfect. de iudiciis iudi. P. l. Iulianus, de iudic. P. l. 1. ne quis in sua caus. iudic. C.

m d. l. non distinguemus, § si mulier. n. to. tit. ad Velleian. in P. & C.

n l. fem. ex delictis, 19. & l. Seruus effectus 29. de actio. P. l. quod attinet, de reg. iur. P. quia fem. l. Seruus, 6. C. de iudic.

o d. l. non distinguemus, §. si seruus. & l. liber prætor. 3. §. si seruus, de pecul. P.

p l. si enim dies, § pe. de recep. arbi. P. facit l. Iulianus, §. offerri de actio. emp. P.

q in l. si pupillus, 40. de recep. arb

r c. cum tempore, 5. de arb. apud Greg.

s c. per tuas, 9. de arbit.

t c. contingit, de cler. ægrot. l. mandato, de procur. P. l. certò, § si procurator meus de pœnis. P.

u d. l. non distinguemus, § 1. de recep. arbit.

x l. 3. §. ait prætor. eod. P.

y l. litigatores, 11. cùm suis §§. & l. 17. & 25. eod. P.

z l. quid tamen, 13. §. item si arbiter. de recep. arbi. P.

a l. si cum dies, 26. §. placuit. eod.

b d. l. non distinguemus. § de officio. & §. item si subarator, de rec. arb. P. c. cùm dilectus. 6. de arb. vide Iason. in l. Aquiliana nu. 6. 7. 8. 9. de transact. P. & in l. curatores, nu. 10. de off. procu. Cæsa. P.

tunc enim proferre poteſt vbi formulæ, conſentientibus litigatoribus[a].
16 Quid autem veniat in prolatione diei, & quomodo præferenda ſit, docent
I. Labeo, l. 30. in princ. & §. 1. l. ne in poteſtate, 31. l. diem præferre, 32. l. non diſtinguemus, 37. §. dies compromiſſi, de recep. arbit. in P. Non valet formula
17 compromiſſi, *vt quod Titio diſceptatori placuerit, id Seius pronunciet*, quia libera facultas arbitri ſententiæ nõ eſt futura. Ita tamẽ valebit, *arbitratu Titij aut Seij fieri*[b]. Solet etiam electio arbitrorum fieri, & in compromiſſo clauſula adiici duorũ, *vt ſi duo diſſentirent, tertium aſſumant Sempronium*[c]. Poteſt & compromitti in duos abſolutè, & ſi nõ conueniãt, poteſt illos Prætor cogere ac tertiam certam perſonam eligere: tutiùs tamen in imparis numeri arbitros conuenitur[d]. quia vix conuenitur poſt ſententias diuiſas in tertium: & duo electi ſimpliciter arbitri, ſine clauſula, vt tertium certum, putà Sempronium eligant, nec ſi non conueniant, poſſunt per ſe tertium eligere. Quia diuiſis ſententiis, quilibet vellet ſuæ ſententiæ ſuffragatorem eligere[e]. Ideo inquit Ioan. Andreas, ſatius fiet, ſi cogantur à iudice de tertio conuenire[f]. Poſſunt tamen & volentibus contendẽtibus arbitris tertium deligere, qui tamen amicabilis compoſitoris habebit nomen ſeu mediatoris, non arbitris. Quòd ſi tres fuerit compromiſſum, ſufficit duorum conſenſus, ſi modò tertius
8 præſens fuerit, non aliter[g]. Et plurium ſententia obtinebit[h]. Singulareque eſt, quod refert Vlpianus ex Iuliano, in l. diem proferre, 32. §. ſi plures, vbi & glo. notanda ad verbum, *conſenſerunt*, de recep. arb. P. Quòd ſi ex tribus arbitris vnus in quindecim, alius in decem, tertius in quinque conueniret, quinque
8 debere præſtari: quia in hanc ſummam omnes conſenſerunt. Et quia multæ ac perdifficiles quæſtiones naſcuntur de poteſtate conceſſa arbitris, num ſecundùm ius tantùm, vel ex arbitrio iudicare, & quandiu poſſint, idcò in concipiendo compromiſſo proſpiciendum eſt, vt clauſulæ omnes neceſſariæ adiiciantur. Primùm, vt litigantes compromittant pro ſe & ſuis hæredibus. 2. Conſentiant in arbitros nominatos, tanquam in arbitros & amicabiles arbitratores, volentes & arbitrium recipientes. 3. Dẽt poteſtatem examinandi negotium, interloquendi, & definiendi iuris ordine ſeruato, vel prætermiſſo, extraordinariè, prout illis melius videbitur, omni die feriato, vel non, omni hora, in omni loco, ſine ſcriptis, in ſcriptis, præſentibus litigantibus, vel abſentibus, vel altero illorum. Item cum poteſtate citandi partes, ad locum, locáque quæ voluerint, contumaciam puniendi, ſententiam interpretandi, corrigendi, & mutandi. 4. Quòd promittant ſe obtemperaturos eorum arbitrio & dicto, nec in contrarium dicto vel facto acturos, per ſe vel interpoſitam perſonam, renunciando priuilegiis, legibus, reſcriptis quibus cõtrarium permitteretur, & daretur auxilium contra arbitrium pro ſe & ſuis hęredibus: idque ſub pœna ſtipulata certę ſummę, interdum pro parte regi, & pro parte litiganti ſoluendę, ab eo qui non optemperauerit, vel appellauerit. Et quòd liceat non obſtante illa prouocatione ingredi poſſeſſionem, vel rem habere adiudicatam ab arbitris, propria authoritate. Iuramentum quoque adhibetur, conſeruandi bona fide quę placita erunt.
19 Subinde requiritur pro neceſſitate arbitri, vt arbitri ſuſceperint arbitrium, & ſciant ſe arbitros: aliter verò non coguntur ſententiam dicere[k]. Et ſic tantum tempus arbitrandi compromiſſo adiectum, incipit currere à tempore quo præſentibus & acceptantibus arbitris compromiſſum fit, vt notant Petrus de Ferrar. in tit. de libello quo agitur ad pœnam ex compromiſſo, ad ver. intra duos mẽſes, & plures eius ſententię Doctores citatos inuenies apud Nicol. Boerium, deciſ. 233. num. 1. & 2. Nemo porrò cogitur arbitrium
23 ſeu compromiſſum recipere. Cęterùm, qui ſemel receperit, ſi nolit negotium finire, cogitur per iudicem ſententiam dicere: non enim æquum viſum eſt, eum qui vel iam negotia tractauit, & intima nudauit, & ſecreta aperuit eludere arbitrium, vel ob gratiam, vel ob ſordes, vel aliomodo cor-

SSS iij ruptum,

a l. arbiter ita ſcripſit 38. de recep. arbit. P. vide Boer. deciſ. 233. num. 19. & ſeq. vbi tractat materiam pro cognitionis dieta arbitris.

b l. item ſi vnus, 19. §. item Pomponius de recept. arb. P.

c d. l. item ſi vnus, §. ſin duos.

d d. l. item ſi vnus, § principaliter, & c. vi. ſpectata de appell. & de arbit.

e cannotuit, & ibi And. & Panor. co. Panor. in conſil. 64. Angel. conſ. 84.

f Io. And. in d. c. innotuit, & adfert rationes.

g cum à nobis, inclyta glo. ad ver. mediatorum de arbit.

h l. ſi in tres, 20. & l. ſicut tribus, ff. de recept. arb. l. de arbitr. C. & 2. eod. tit. in Sext.

i l. diem proferre, 32. § & ſi plures, & harum ſi, §. fin. & l. ſeq. de rec. arb. P. in gu. l. quod ſymactor parat ad inuicem.

k l. 4. § tametſi, & ibi Bald. de recept. arb.

ruptum[a]. Cogit autem ſuperior iudex inferiores ſe, arbitros, non qui ſunt in pari aut maiori dignitate[b]. Et in Gallia, contra moroſos arbitros impetrantur mandata ſeu reſcripta ad libellos ea de cauſa porrectos, à Curia Senarchi, in forma communi: qua mandatur arbitrio vel arbitris, vt in cauſa procedant: alioquin is, cuius intereſt acceleran iudicium, curabit eius authoritate vocari in ius & arbitros & litigantes ſeu compromittentes, vt videant & audiant declarari nullum compromiſſum, & item veniant defenſum coram Senarcho, in eo ſtatu quo eſt vel erat die vocationis ſeu adiornamenti, vt ait Maſſuetus, tit. de arbitris, §. 13. incipiente, Item ſi arbitru. Non cogetur tamen dicere ſententiam, ſi ſordes aut turpitudo arbitri manifeſta ſit: ſi eum infamauerint litigatores, ſi ſpreta eius authoritate ad iudicium vel ad alium arbitrium ierint, mox ad eum redierint. Vlpia. in l. ſed & ſi in ſtrum, 9. §. fi. & l. litigatores, 11. Paul. in l. vel ad alium, 10. de recep. arbi. P. Repetit Vlpianus in l. licet autem, l. 16. eod. tit. cauſam, ſi infamatus ſit à litigatoribus: addit inſuper, aut ſi inimicitiæ capitales inter eum & litigatores ortæ ſint: ſi ætas aut valetudo poſteà contingens eum id munus remittat aut occupatio negotiorum propriorum, aut profectio vrgens, aut munus aliquod Reip. cauſa. Addit & Paul. & l. & ſi qua poſteà, l. 17. Nec ſi qua incommoditas poſteà poſt ſuſceptum arbitrium ei incidat. Sed & ſi plures ſint, qui arbitrium receperint, non vnus cogendus erit ſententiam dicere, ſed aut omnes aut nullus[c]. Nec omnes quidem ſi vnus ex litigatoribus bonis ceſſerit[d]: ſi ſacerdotium obuenerit arbitro, & poſt arbitrium non ſuſceperit: ſi de negotio tranſactum eſt, vel res de qua compromiſſum eſt interierit, niſi aliquid litigantium in hoc caſu interſit: vel ſi dies ſint feriati, in quibus non cogeretur ipſe iudex ſententiam dicere, præterquam ſi dies extrua ſit. Item ſi finitum ſit compromiſſum, ipſo die, morte, tempore, acceptilatione, iudicio, pacto[e]. Sententia verò quam cogitur dicere, libera quidem eſt[f], ſed talis 21
eſſe debet, per quam lis finiatur, de quo videnda l. non diſtinguemus, §. quæſitum eſt. de rec. arbit. Et ita dicere ſententiam exiſtimamus eum, qui ea mente quid pronunciat, vt ſecundùm id, eos à tota controuerſia diſcedere velit[g]: ſiq; de omnibus compromiſſo contentis iudicauit[h]: quę pronuntiata definitiua arbiter eſſe deſinit, nec eam mutare aut corrigere poſteà poteſt[i], ante diffinitiuam autem, poteſt: & circa acceſſoria poſteà etiam cognoſcere, vt examinat gloſſ. in l. quia arbiter, 24. de recep. arbit. P. Quærunt autem 22
plures, num vocatio debeat fieri litigantium coram arbitris qui receperunt arbitrium, & cognoſcere volunt de negotio compromiſſo. Et placuit arbitros poſſe citare ſeu vocare abſentes[k], vel ad comparandum, vel ad edendas defenſiones, vel alia iudicialia facienda, quòd ad iudiciorum formulam compromiſſa ſint. Et ita coram arbitro conteſtatio fit, teſtium productio, examinatio, & alia ſimilia iudicialia valida efficacia, & probantia: dummodo is ſententiam dixerit in cuius perſonam compromiſſum eſt: non aliter, vt ait Vlpia. in l. compromiſſis, 50. de recep. arbit. P. Et dummodo arbitro- 23
rum perſonæ tales ſint, in quas compromitti poſſit, quales ſunt omnes qui ſpeciali annotatione leguin non prohibentur. Sic Pædius & Pomponius, referente Vlpiano, reſponderunt, parui referre ingenuus quis, an libertus: integræ famæ quis ſit, an infamioſus: tales enim eligi poſſunt, ſicut filiusfamilias[m] etiam in re patris[n]. Eſt enim hæc iuriſdictio vel poteſtas conceſſa iudicandi, ex conſenſu vtriuſque partis. Veruntamen prohibetur iure, eſſe iudex, vel arbiter ſeruus[o]. Neque in pupillum furioſum, ſurdum, mutúmve comprómittitur[p]: neque minor arbiter ſit 20. annis ex lege Iulia[q], ſaltem ex aliis legibus omnino minor 18. annorum[r], non mulier[s], niſi ſit conſuetudo contraria probata[t]: nec dominus rei, de qua compromittitur[u]. Item qui iudex ſit, arbitrũ recipere eiuſdem rei de qua iudex eſt, in fœ compromitti iubere, prohibetur lege Iulia: & ſi ſententiam dixerit, non eſt danda pœ-

nx per-

a d l. 3. §. tamen fi, de recep. arbitr. P.
b d l. 3. §. fin & l. 4. & 5 eod.
c l. item ſi vnus, 59. §. 1. de recep. arbi. P.
d d l. Pædius, 6. §. in ſeruum, & d. l. item ſi vnus, vbi Bato.
e l. non diſtinguemus, 37. §. facit dicto, eod. l. omnes, C. de epiſco. & cler. §. 1. vt clerici apud prop epiſc. conuen. auth.
f l. adeò Pomponius, 24. §. fi. & l. ſi feriatis 41. de recep. arb. P. iunge l. omnes, C. de fer. l. 2. eod. P.
g l. non diſtinguemus, §. ſumma rei, de arbitr. P.
h l. qualem, 21. eod.
i d. l. dicere ſententiam 25 eod.
k l. qui tamen, 25. eod.
l d. l. dicere §. fi & l. quia arbiter, 24. eod. l. quod iuſſit, & l. iudex poſteaquam, de re iudic. P.
m Bald. & Alber. in l. ſed interpellatur, §. 2. per illum text. de recep. arbitr. in l. ſanctum, C. eod. Dec. dec. 283. nu. 38. 39. cop. o. d.
n l. Pædius, l. 7. de recep. arbit.
o l. ſed & filiusfamilias 5 eod.
p l. quæritur, 6. eod. l. in pupillo, de iudic. P.
q l. cùm Prætor, eod. l. Pædius, §. in textu de recep. arbit. P.
r l. ſed & ſi ita ſeruũ, 9 de recep. arbi. P.
s l. cùm lege Iulia, 46. eod.
t l. cùm Prætor, §. fin de iudic. l. quærendum, de requir. P. l. cùm vocati, de offic. de leg.
u d. l. fin. vbi tamen, C. de arbitr. l. cùm Prætor, de iudic. P. diximus gaudũ antea, quare & quando ſuſpendi dicatur perſona.
x c. diuerſa de arbitr.
y l. per. de rec. arb. P.

næ perſecutio[a]. Nihil tamen prohibet, quin ipſe iudex ordinarius tanquam arbitrator ſeu amicabilis compoſitor, poſſit arbitrari etiam in cauſis ſuæ ſedis, ſed non tanquam arbiter compromiſſarius[b]. Et ita etiam de conſuetu-
14 dine ſeruari notauit Accurſius[c]. Finis & rationes arbitrorum ſunt eius generis, ac iudicum: & præcipua litium determinatio, vnde effectus propè pares. Sed magis videntur leges detuliſſe arbitris quàm iudicibus, ex eo, quòd per arbitros, ordo iuris, qui maximè ſolet litigatores enecare, & pecunias ex marſupio exhaurire, circunciditur, & breuiores fiunt deciſiones. Neque immunem à pœna compromiſſo adiecta reſpondit Paulus, qui poſtquam compromiſit, relicto arbitro in iudicium coram ordinario Iudice aduerſarium vocauerit[d], quinimò etiam hodiè, ſi conſtet de compromiſſo per literas ipſius arbitri, & aduerſarius vocatus excipiat de compromiſſo coram ordinario, Iudex debet remittere ad arbitrum electum litigantes. Et hoc iure vtimur, ſi arbitrium factum fuerit in forma pœnæ & iuramenti: non autem,
15 ſi ad arbitros, vt ad amicabiles compoſitores tantùm, itum eſt[e]. Tuetur enim Iudex ordinarius, arbitrorum compromiſſa & arbitria, ſi ea legitima ſint. Iure tamen ciuili antiquo, nulla vis erat arbitrii, ſi compromiſſum non eſſet pœnali ſtipulatione ſuffultum, neque etiam tunc ex compromiſſo exceptio naſcebatur rei iudicatæ, ſed pœnæ petitio[f]. quamuis ſi ſtipulatio ſtarii ſententiæ adiecta fuiſſet ſimpliciter, incerti actione quanti interfuiſſet ageretur[g]. Iure tamen Codicis, exceptio rei iudicatæ datur, in tribus caſibus: ſi poſt ſententiam arbitralem litigantes tacuerint per decem dies ſine controuerſia: aut ſi ſe ſententiæ ſubſcripſerint, vel expreſſè aut tacitè probauerint eandem: aut ſi de ſeruando compromiſſo iurauerint[h]. quod tamen iuramentum prohibitum fuit adhiberi compromiſſis iure Nouellarum, ſtatutúmque nullum ſic fieri poſſe arbitrum, vt cum ſacramenti religione iudicet, ſed pœnam ſtatui poſſe, qua præſtita liceat à iudicatis recedere[i]. Recipit tamen ius Pontificium hoc iuramentum, & firmat per ſe promiſſa ſine
26 pœna numaria[k]. Itaque iure antiquo & Codicis, nulla erat prouocatio à ſententia arbitrorum, & ex compromiſſo iure facto, propter metum pœnæ[l], quia ea ſoluta recedi poterat à ſententia[m]. Et ideò tantùm dabatur actio, vt nunc etiam contra contumacem, pro pœna conſequenda, etſi dolo malo non obtemperaſſet[n]: nulla data exceptione, ſiue benè ſiue malè iudicatum fuiſſet, & ſine ſpe reducendi ſententiam ad arbitrium boni viri[o]. Qua ſibi imputare debet qui compromiſit, & ita minus probabilem ſententiam æquo animo ferre debet[p]. Committitur & pœna compromiſſo inſerta & debetur per eum, per quem factum erit quominus arbiter arbitretur, & quando, niſi in præſentia litigatorum ſententia ferri poteſt: ſi enim dictum eſt, vt etiam in abſentia eorum pronuntiari poſſit, per eum qui abeſt ſtetiſſe tamen non videtur[q]. Sed adhibenda diſtinctio huic contumaciæ, Iuliani & Pegaſi, quam refert & explicat Papinianus, in l. ſi cùm dies compromiſſi, l. 26. §. ſi arbiter iuſſit, & Pomponii in l. arbiter calendis, 45. & l. arbiter ex compromiſſo, 55. de recept. arbitr. P. Item pœnam debet qui ſoluendi præcepto arbitri moram fecit, cum diſtinctione l. ſi cùm dies, 26. §. fina. l. vtique, 27. & l. Celſus, 28. cum ſuis §§. & l. ſequen. & l. fina. de recept. arbitr. P. Et qui omiſſo arbitro ad iudicem ordinarium redit: pœnam de-
27 bet[r]. Ex cauſis tamen quibuſdam, contra ſententiam arbitrorum exceptionem dari præter regulam generalem & alia ratione placuit, & ad arbitrium boni viri ſententiam eſſe reducendam. vt ſi arbiter ex certis cauſis inimicus factus, manifeſtè ante ſententiam apparuit, & teſtationibus etiam conuentus fuerit ne ſententiam diceret[s]. Item ſi ſordes, vel euidens gratia eorum qui arbitrati ſunt interuenerit, doli exceptio datur, potiſſimùm quando doli abfuturi clauſula compromiſſo appónitur, quæ facit arbi-

a l. ſed & ſi in ſententiam, §. ſi quis iudex, eod. ca. Inſtitutes, §. ſi quis, §. 9. 7.

b c. cauſam, de elect. c. cum tempore, de arbit. apud Gregor.

c Accurſ. ad d. §. ſi quis iudex, l. ſed & ſi in ſententiam, de recep. arbit. P.

d l. 6 quis rem, eod.

e Maſſuer. tit. de arbit. §. 2 in praxi.

f in l. 2. de recep arbit.

g l. diem proferre, 32. §. fin. eod. P.

h l. ne in arbitris, & l. pen. C. eod.

i § quia verò multæ. de iudiciis in auth. auth. decernit, de arbit. C.

k c. 2. & c per tuas de arbit. ea quod licet, 22. q. 2. Et hoc ius ſeruandum tradit Panormitan. c. 2. de arbit. Bald. in d. auth. decernit.

l l. 1. C. de arbit. in d. auth. decernit.

m l. ita demùm, de recep. arbit. P.

n Panor. in c. Quintauallis, num. 33. de iureiur. Bart. in l. ſi ſocietatem, § arbitrorum, pro ſoc. P.

o d. l. diem proferre, §. ſtatu. l. cum mandato de minor. P. d. ſed & ſi quis de iuſtitio actio

p d. l. diem proferre, § ſi quis litigatorū, & ſeq. l. 2. C. de arbi.

q l. ſi quis rem 45 de recep. arbi. P.

r l. non diſtinguemus, § cùm quidā arbiter, eod. facit l. aperiſſimi, C. de iudic.

trium plenum [a]. Et ſi enormis læſio interueniret in ea ſententia, contra eam agere licere ſine metu pœnæ reſponſum eſt, & ita retractandam ſententiam per viam exceptionis doli aduerſus pœnæ petitionem, quamuis appellatio denegetur [b]. Inſuper adhuc concluſum eſt, vt non obſtante renunciatione iurata, quod non habebitur contra ſententiam arbitri, regreſſus ad arbitrium boni viri, & non obſtante iuramento poſſit ad dictum arbitrium recurri, & ita per Iudicem reparandum dolum qui interuenerit conſilio [c]. Nullo enim pacto fieri poteſt, vt dolus futurus remittatur [d]: quia pactum illud eſſet contra bonos mores, & induceret ad delinquendum [e], neque ideò obligat eius iuramentum [f]. Et in hoc dolo conſilio admiſſo, conſentiunt interpretes ſine controuerſia. Verùm, num prætextu doli reipſa commiſſi, poſſit recurri ad arbitrium viri boni & Iudicis contra arbitrium habens læſionem in re, controuertitur. Placet autem mihi Panormitani ſententia [g], per quam ſi renunciatum eſt regreſſui ad arbitrium boni viri, non poteſt quis conqueri ob magnam etiam læſionem. Verba enim renunciationis debent aliquid operari [h]. At ſi maxima & enormis læſio ſit, quia illa videtur in dubio excepta [i], potent peti reductio ad arbitrium boni viri, vel per appellationem arbitrium emendari: quæ quia ſufficere poſſunt, ſi legantur apud authorem, non tranſcribam. Iuſtinianus autem docet, cuius Iudicis authoritate, ſententia arbitri executioni mandari debeat, in l. cùm anteà, l. 5. de arbitr. nempe per iudicem ordinarium, rei fugientis qui obtemperare contemnit. coram quo, quæ geſta probatáve ſunt coram arbitris, vim habent, ac ſi coram ipſo geſta & probata fuiſſent. Et proinde fit etiam præſcriptionis interruptio, per conteſtationem factam coram arbitris, perinde ac ſi in ordinario iudicio lis fuiſſet conteſtata [k]. Quid autem in iure Gallico receptum ſit, facilè cognoſcetur, ſi id in quo abrogatum ius ciuile, vel in quo interpretum ſententiæ non ſeruantur, indicauero. Ludouicus 12. in conſtitution. anni 1512. articul. 34. ſtatuit aliquando, vt qui cum pœna compromiſſiſſent in arbitros, poſſent prouocare ad iudicem ordinarium, à prolata ſententia: & iterum liceret ab illo ad maiorem iudicem appellare, ſed ea lege, ne prius prouocare liceret quàm pœnam compromiſſo contentam appellans ſoluiſſet: cum cautione tamen eam repetendi, ſi poſteà arbitrorum ſententia improbaretur. At Franciſcus eius nominis 2. Rex, menſe Auguſti 1560. edixit, vt iudicia lata per arbitros firma ratáve eſſent, etiam ſi pœna compromiſſo non fuiſſet addita, neque prius permitteretur appellatio, quàm ea fuiſſet mandata executioni in ſolidum pro principali negotio, impenſis, & pœna ſi qua adiecta fuiſſet: ſublata ſpe pœnæ ſolutæ vnquam repetendæ, etiam ſi ſententia arbitrorum, pro parte, vel in totum infirmata fuiſſet. Voluit & ab arbitris appellari Senatum eius diœceſeos, non ordinarium Iudicem, niſi de ea ſumma in ſententia quæſtio eſſet, quæ intra fines Præſidialis iuriſdictionis eſſet: quo caſu prouocatio ad iuridicos præſidiales defertur. Cauerat quoque idem Rex Franciſc. 2. menſe Auguſti 1560. vt ſententiæ arbitrorum mercatorum, à iudicibus ordinariis regiis ſummariè & de plano demandarentur executioni, ſine ſtrepitu iudicii, non obſtante interceſſione ſeu oppoſitione, nec admiſſa appellatione, perinde ac ſi tranſactum eſſet, vel ſupremo iudicio res deciſa fuiſſet. Subinde vult, vt ſi conuenire nolint mercatores de arbitris, cogantur à iudicibus cauſarum illorum: & ſi intra dilationem ipſi non nominarint, vel non elegerint, iudex poſſit ex officio nominare & eligere, ſine prouocatione aliqua. Idipſum ſancitum in negotiis & controuerſiis proximorum pro bono pacis, vt in communi diuidundo, familiæ erciſcundæ iudiciis, in litibus bonorum patris, matris, auorum, auiarum, filiorum

[a] l. 5. C. de arbitr. l. ita demum. 36. de re iud. exp. vbi ratio.

[b] d. l. non diſtinguemus. § cum quidam Patron. in c. 2. & c. per tuas. de arbit.

[c] Cyn. in l. cùm antea. C. de arbit. decif. capel. Tholoſ. 267.

[d] l. iuriſgentium. 7. §. & generaliter. l. ſi vnus. 28. §. illud nulla pactione. de pact. P.

[e] l. alia lege. §. elegantes. Iol. matth. P. l. conuenire. de pact. dotal. P.

[f] reg. non eſt obligatorium. in Sex. d. § & generaliter. l. iuriſgentium. inter cæteta. 22. q. 4. c. quanto. de reſtitut. c. 2. de conſuet. in Sex.

[g] Panor. in c. Quintauallis. de iureiur. col. 10. vide Bart. in l. ſi ſocietatem. §. arbitrotú. pro ſoc. P.

[h] c. ſi papa. de priuileg. in Sex. c. in his. eod. l. ſi quidò. de lega. c.

[i] l. omnes. §. Lucius. quæ in fraud. cred. P.

[k] d. l. cùm antea 5. §. pen. & fin. de arbit. C.

rum, nepotum, fratrum, sororum, in casu restitutionis dotis inter sanguine coniunctos : tamen maiores, vt teneantur nominare & eligere idoneos aliquos probósque tres viros ex proximis, vel amicis, vel vicinis: ex quorum sententia fiat diuisio, tutelæ redditio, dotis restitutio, aut constitutio. Addit & horum iudicium, eius vis & efficaciæ fore, vt possit mandari executioni per iudices ordinarios locorum, non obstantibus oppositionibus seu appellationibus quibuscunque, & sine illarum præiudicio: Statuens nihilominus, appellationem non prius admitti, quàm si re ipsa & in solidum arbitrium fuerit mandatum executioni, nec alibi quàm ad curiam supremam eius diœceseos esse appellandum: & si prædicti nolint spontè de arbitris conuenire, cogi posse à iudicibus secundùm ea quæ dicta sunt paulo antè de mercatoribus. Hoc ipsum Carolus 9. anno 1566. mense Februario in constitutionibus apud Molinenses editis, articul. 83. confirmauit, & denuò mandauit arbitrorum prædictam constitutionem seruari, in diuisionibus & aliis controuersiis proximorum, seu sanguine coniunctorum, sine quoquam impedimento. Sic palam est maximam vim leges
33 gallicas tribuisse sententiis arbitrorum, & parem illis dedisse authoritatem quæ est transactionibus, & summis iudiciis. quod certè accepit vim maiorem à iuramento, quodque seruari potest & debet sine detrimento salutis æternæ [a]. Et variatio improba visa est eius hominis, quem semel in fide vnius negotii approbaueris [b]. Neque etiam incogitum est, omnimodo custodiri debere iusiurandum, aduersus eum qui contentus eo fuit cùm deferret [c]. Adde pactionem litigatorum, quæ æquè determinat lites, ac iudicis sententia [d], propter datam fidem obligationis, eius qui potuit se non obligare, nec se committere arbitrio ab initio alicuius. & quæ habet postea necessitatem promissionis exequendæ [e]. Et si malè contra se quis puta arbitrium prolatum, debet sibi imputare qui talem arbitrum & iudi-
34 cem sibi delegerit [f]. Demosthenes etiam in oratione secunda, aduersus Bœotum, ratione ducta à sententia arbitri, tutum & sine controuersia negotium probat, cùm maximè præsente parte & non prouocante probata fuit. Vbi & sæpè alibi & apud Græcos διαιτητὴς vocatur arbiter, & διαῖτα arbitrium: eo quòd à conciliatoribus istis & arbitris, seu mediatoribus, certæ leges constituuntur dissentientibus, quas si seruare voluerint, putant vitæ concordiam salutarem inducturos. Sic enim διαῖτα, victus ratio & modus à medicis dicitur. Vnde forsan & conuentus solennes, qui habentur in Gallia & Germania, dici creduntur *Dietes*, nisi malimus sessiones illas
35 dici, quasi diales, à die stata qua fiunt, quod verò proximius est. A iudicibus arbitris Athenensium, non à compromissariis, fiebat etiem ex causa absentiæ prouocatio, quod Vlpian. in oratione Demosthen. contra Midiam sic ait, ad verba illa, πρὸ μὲν διαίτων ἀντιλαχὼν οὐχ ὡμόσατο. ἔθος ἦν τοῖς καταδικασθεῖσι τὰς ἡμίας, εἰ νομίζοιεν ἀδικεῖσθαι, ἀντιλάχειν πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ δοῦναι τίμημα κελεύσαντος καὶ ἀναγκάσαντος τοῦ κελεύσαντος καὶ ἀναγκάσαντος αὖθις θέλειν κρίνεσθαι. Cùm arbiri sententiam rescidissent. Moris erat, vt condemnati absentes, si iniuriam sibi putarent factam, resortirentur apud Nouemuiros, quod est, culparent iudicium, & dicerent, se de integro velle experiri. Plato lib. 11. de legibus, dum de diuortio componendo agit, hos mediatores iudices esse tradit, qui ex legum custodibus deligantur, qui medii, sint cum mulieribus curatricibus connubiorum: quorum sententia, si non possit consiliare malè consentientes coniuges, vt perpetuam adhibita opera, permittatur diuortium facere, & aliam viam, quam arbitri dicti statuant, eligere.

[a] c. quamuis, de pact. in sex. l. 2. de iuicium. P.
[b] l. Pomponius, de nego gest. P.
[c] l. qui iurauit, ff. de iurei. P.
[d] l. eod.
[e] l. sicut, de actio. C. l. in commodato, §. sicut commod. P.
[f] l. diem proferre, §. 1. ff. de recep. arbitri.

De adminiſtris Iudiciorum, & Iudicum. Cap. 40.

1 *Apparitores iudicum varij nominis, vnde.*
2 *Executores vnde.*
3 *Cohors quid.*
4 Sergens *vnde dicti. & quot ſpecies.*
5 *Satellitum varia nomina. & nu.6.*
7 *Viator quis. & quibus eſſet Magiſtratibus.*
8 *Tribuni plebis non habebant vocationem, ſed interceſſionem.*
9 *Lictores qui erant. & nu.10.*
11 *Regij cuſtodes & ſtipatores. & nu.12.*
13 *Reges alloqui libere non licuit, niſi per admiſtionalem.*
14 *Apparitores qui dicantur, de quibus crearentur: & à quibus. nu.16. & 17.*
15 *Accenſorum, & lictorum differentia.*
18 *Mandata generalia nec dari à iudice, exequendáve non ſunt ab apparitoribus, & quando poſſint ab illis exequi: qui quidem exequuntur per ſe, non per ſubſtitutos: teſtibus adhibitis: intra fines ſuos: ſine exceſſu: eorum multatio & punitio: eorumque authoritas, vt ſint inuiolabiles, & iuuandi. nu.19.20.21.22.23.24. & 27.*
25 *Hoſtiary magni conſilij vbique in Gallia Prætoriana decreta.*
26 *Executio non fit in aliena iuriſdictione ſine licentia iudicis proprij.*
28 *Satellitibus in carcerem ducentibus eximentes reum, qua pœna puniendi.*
29 *Literas de manu apparitoris eximens vel confringens, qua pœna puniatur.*
30 *Apparitori dicenti ſe fuiſſe verberatum, vel ſibi adempta mandata, quomodo credatur, & in quantum.*

EGENT qui munus publicum gerunt, pluribus adminiſtris, vt congruè & expeditè mandata exequantur, & occurrentibus negotiis ſubſeruiant. Apparitores dicti generaliter illi, quorum opera vtuntur rectores prouinciarum, Magiſtratus, & Iudices. Variæ tamen & diuerſæ appellationis, vel ratione muneris iniuncti, vel ratione nominis, quo placuit Principi eos inſignire, vel ex alijs cauſis, quæ vix epitome comprehendi poſſunt. Cæterùm, ea quæ quotidiano vſui expeditam faciant lectionem, breuiter tantùm commemorabo. Inueniesitaque eos adminiſtros[a] vocatos, executores[b], ab exequendo, Cæſarianos & Catholicanos[c], quod illi eſſent in cauſa Cæſaris, præfecto Orientis per totum Orientem adminiſtri: id enim catholicum, vniuerſale & generale ſignificat. Itē cohortales[d], qui cohorti vel numero certo adſcripti ſunt. Eſt enim cohors, militum certus numerus, quæ aut miliaria, peditum 1050. equitum verò 132. vel quingentaria, quæ conſtabat 550. peditibus, & equitibus 66. vel propriè militum peditum ducatus, vt equitum turma. Ex quorum tamen ſimilitudine, omnis congregatio plurium, dicitur cohors: & ita Magiſtratuum etiam comitatus & ſatellitium, cohors dicetur, & eius adminiſtri cohortales, & cohortalini. Sed propriè etiam defenſores, & alij iudices, habebant ex ſtatis prouinciarum cohortalibus adminiſtros, qui ſuſſa eorum exequerentur[f], dicti & adminiſtri, quòd cauſas præparēt[g]. Sunt Lutetiæ & alibi in Gallia, ſatellites ſeu viatores, aut prehenſores, qui dicuntur *Sergens* ab vno eorum officio, quòd incarcerent homines: id enim ſignificat nomen compoſitum *de ſerrer les gens*. Quamuis alia ſint horum officia, nempe vo-

1
2
3
4

a vt liquet ex lib. 12. Cod. tit. 53. 54. 55. 56. 57. & 59. & 60.
b l. aut prætor, §. ſi executor. de negotijs Paſtorum. l. ſi pignora de exactionib. §. ſi plures. de adilic.
c l. pen. § 1. de bon. proſcript. C.
d tit. de cohortalibus. Cod. & de offic. præfect. vigil. § deinde, de defenſ. ciuit.
e Alex. lib. 1. Genial. dier. c. 6.
f §. ex prouincialium autem de defenſ. ciuit. in auth. collat. 25.
g §. vt qui tardius præparant, de iud. c. in auth. collat. 8.

pe vocandi in ius & exequendi iudicia, vigilias & excubias agendi. In duplici genere, ná vel ſunt viatores peregrini, ſeu equites, vel pedites, quos vocát *Sergens à cheual, & ſergens à verge.* Tholoſæ plura genera ſunt horum ſatellitum, nam quidam regii, vt alibi, qui in poteſtate regia officium exequendi habent: quidam ciuici, qui vocantur capitolini, & excubiarum, *Sergens des capitole, & du guet.* Cohortales cùm familiam habeant propriam & ſint ſub cohorte præfecti vigilum, qué vocant *Capitaine du guet*, & illius cohortales, *Forrons*, à nomine vulgarii *Forrer*, id eſt, ſine ratione & conſideratione qualitatis cuiuſquam negotium exequi. Quod nomen maximè odioſum ſcholaſticis, cum quibus illi bellum gerunt, nullis conditionibus componendum,
5 vnde illos furones, quaſi furioſos vel fures, dicunt. Quia etiam apparitores iudicum præcepta nũtiant, nũtii quoque dicti[a], hos vocát & maſſarios & báiulos, vt notat glo. & Bald. ad §. ius qui cauſas, de iudicib. in authen. Exceptores, officiales, vt in §. deinde eos, de defenſ. ciuitat. in authen. Apud Maſcouitas ſeu Ruthenos, Nedelſnik, eſt commune quoddam officium eorum qui homines in ius uocant, malefactores capiunt, carceribúſque coercent: qui & nobilium numero continentur, vt ſcribit Sigiſmundus Liber Baro in commenta. rerum Maſcouitarum, dum agit de ordinationib. Ioan. Baſilii
7 magni Ducis. Viator etiá dicebatur antiquitus, Senatus miniſter, per quem ex agris vel oppidis vocabantur in curiam, vel iudicium: ſiquidem proceres vt plerumque, extra vrbem Romam, in agris morabantur, & cùm in conſilium publicum deſiderabantur, à villis auocabantur in Senatum, ex quo qui munus illud obibant, viatores à via dicti ſunt[b]. Sic Cicero[c], *A villa*, inquit, *arceſſebatur Curius & cæteri ſenes: ex quo qui eos arceſſebant, viatores nominati ſunt.* *Viatores*, ait Feſtus, *qui Magiſtratibus apparent: eò quia initio tribuum omnium, cùm ager in propinquo erant vrbis, atque aſſiduè homines ruſticabantur, crebrior eorum opera erat in via quàm in vrbe. quòd ex agris plerumque vocabantur homines à Magiſtratibus, & frequens eorum erat ab agris ad vrbem via.* Nemo enim eſt qui ignoret, &
8 viatorem dici eum, qui frequens eſt, & verſatur quotidiè in itineribus[d]. Viatorum nomen deinceps ad Tribunorum plebis miniſtros tranſlatum eſt, qui illorum iuſſu quem iuſſiſſent apprehendebant: non enim habebant vocationem, ſed tantum prehenſionem Tribun. pleb. quamuis aliquãdo vſurparint[e]. Cicero pro M. Fonteio, *Cùm L. Piſonem C. Gracchus in concionem vocari iuberet, & viator quæreret quem Piſonem? quòd erant plures: cogis inquit, me dicere inimicum meum frugi.* Et in Vatinium, *Miſeris ne viatorem, qui M. Bibulum, 5. conſulem in carcerem traheret.* Habebant & alii Magiſtratus ſuos viatores[f], Reges, Conſules & Prætores interreges & Magiſtratus quibus erat imperium, lictores. Liuius in 2. *Ardens itaque ira Tribunus viatorem mittit ad Conſulem. Conſul lictorem*
9 *ad Tribunum.* Lictores erant, qui dignitatis inſignia præferrent Regibus, & maioribus Magiſtratibus: ſed & illi viatores erant, vt liquet ex Valgii Ruſi ſcriptis, quæ probat Aulus Gell.[g] Hi enim lictorem dicunt à ligando appellatum eſſe, quòd cùm Magiſtratus populi Romani, virgis quempiam verberari iuſſiſſet, crura eius & manus ligari, vnicuique à viatore ſolita ſint: cúmque qui ex collegio viatorum officium ligandi haberet, lictorem fuiſſe appellatum. Quod fit matur ex oratione Ciceronis pro C. Rabirio: *I lictor, colliga manus.* Erant illa verba iudicis condemnantis, vt apud Liuium[h], vnus ex Duumuiris in cauſa P. Horatii poſt condemnationem. *P. Horati, tibi perduellionem iudico*, inquit, *I lictor, colliga manus. Acceſſerat lictor, iniecto atque laqueum.* Erat & lictoris munus etiam ad mortem exequi damnationem. Idq; paulò poſt apud Liuium oratio patris Horatii indicat, dum prouocatione delata ad populum ait: *Hũccine quem modò decoratum ouantémque victoria incedentem vidiſtis Quirites, eum ſub furca vinctum inter verbera & cruciatus videre poteſtis? quod vix Albanorum oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent? I lictor, colliga manus, quæ paulo ante armata imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris huius*

a 1. §. nunciatio. de oper. no. nũci c. cùm parati, de appell.

b Colum. 1. de re ruſtica.

c Cic. de Senect.

d Liberes abſens, 19. § proinde de iudic. l. licet, §. in factum, nau. caup. ſtab. & c. P.

e Gell. lib. 13. c. 12.

f in l. f. de iudic. l. magis puto, §. illud quæri pót. de reb. eor. qui ſub tutel. &c. P.

g Gell. lib. 11. c. 3.

h Liu. 1.

vrbis: arbori infœlici ſuſpende, verbera vel intra pomœrium, &c. Solebant & lictores, qui præcedebant Conſules, fores ædium percutere, quas intrati erant Conſules. Sic Plinius[a], *Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello, intraturus Poſſidonij ſapientiæ profeſſione clari domum, fores percuti de more à lictore vetuit. Et faſces lictoris ianuæ ſubmiſit is, cui ſe Oriens Occidénſque ſubmiſerat.* Ita & lictores ſolebant in omnibus in ſumma ius quibus ſubiiciebantur, obtemperare, turbam ſubmouere, ante Magiſtratus verberare, ſecuri ferire, adſtare parati ad omnia, vt etiam Magiſtratus vix aut rarò expedirent negotia ſui imperij vel iuriſdictionis, niſi præſentibus lictoribus, vt iudicijs maieſtatem & authoritatem adderent[b]. Hoſtiarij ſeu admiſſionales curiæ, qui vocantur *Huiſſiers*, cum lictoribus participant: quia deferunt virgas, & præcedũt incedentes Magiſtratus, & adſtant iudicantibus, in carcerem ducunt iuſſi, quamuis munus ſolùm carnificis ab illis ſeparatum ſit. Et ita etiam lictores ῥαβδοῦχοι dicti ſeu ῥαβδοφόροι. Plutarchus ſcribit in Romulo, τὸ γὰρ ἅπτειν Λατῖνοι πάλαι μὲν λιγάρι, νῦν δ' ἄλλιγάρι καλοῦσιν. ὅθεν εἴτε ῥαβδοῦχοι λικτῶρες, εἴτε ῥαβδοφόροι φάσκουλα καλοῦνται, δηλοῖ τὸ χρῆσθαι βακτηρίαις. Id eſt, *Vincire Latini antiqui vocabant ligare, nunc alligare vnde qui ferebant virgas, lictores, & virgæ bacula dicuntur, propter eundem vſum baculorum.* Tradit & quando illis Rhabduchus vteretur Romulus, dum ait, *Purpura ornatus incedebat, & in ſede conſpicuus ſedens dabat populo iura, iudiciáque exercebat. Habuit autem lectos iuuenes ad cuſtodiam ſui corporis: iíque quòd regi quotidiè præſto forent, à celeritate miniſterij celeres nuncupati, præcedebant alij baculis ſubmonẽtes vulgum. loris etiam accincti, vt quos iuberet Rex continuò comprehenſos vincirent*, &c. Rurſum in Problemat. *Cur lictores dicti ſint, an quod petulantes colligabant? Hi enim lora in ſinu geſtantes Romulum ſequebantur. Συμβῆναι autem alligare plerique Latinorum dicunt, qui verò purè loquuntur, ligare. An C. interpoſitum eſt, cùm antè ſine C. litores ducerentur, quaſi publici quidam miniſtri. Nam λῶτον noſtris etiam temporibus, publicum eſt, multis Græcorum & legibus ſcriptum eſſe, neminem vt ita dicam latere puto.* Tiro tamen Ciceronis libertus, lictores vel à lino, vel à licio dictos ſcripſit: licio enim tranſuerſo qui Magiſtratibus, inquit, præminiſtrabant, cincti erant. vt notat Philippus Beroaldus, in commentarijs ad lib. 9. Apulei Aſini aurei. Sic etiam pro miniſtris eorum qui habent imperium & præhenſionem, ῥαβδοῦχοι ponuntur in actibus Apoſtolorum, dum ſcribitur, ἀμίσας ὁ ῥαβδοῦχος ἀπέστειλαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς ῥαβδούχους, &c. *Die facta, miſerunt duces virgiferos ſcilicet viatores, lictores, apparitores.* Admiſſionales hoſtiarij propriè dicuntur, qui aditum dant ad Magiſtratus, qui arcent à ſubſellijs litigantes importunos, vel turbam in ſubſellia irruentem, pacémque indicunt auditorio, dicti maloferi alicubi. Vt aderat Athenis, Theſmotetis forum implentibus, & foro funibus circundato in ambitũ quinquaginta pedum iuſſu Regis, miniſtri publici, ne quis iudicio non indigens accederet[d]. Habebant Reges ſtipatores & protectores qui ſibi adſtarent, & parati ad mandata eſſent milites præſentiales equites & pedites. Dion. Halicarnaſſ. in 2. & Plutarch. in Romulo ſatis explicant, Romulum videntem iuuenũ manu ſibi opus eſſe ad tutelam corporis, & quorum in rebus vrgentibus vteretur miniſterijs, trecentos robuſtiſſimos ex nobiliſſimis familijs delegiſſe, commendatos curiarum ſuffragijs, denos per ſingulas curias, vel à celeritate miniſterij celeres dictos, vel à duce primo illorum cui nomen id fuerit, cui tres ſuberant centuriones, & illis rurſum alij minores præfecturas obtinentes, qui per vrbem haſtati ipſum aſſectabantur & iuſſi exequebãtur miniſteria: in militia verò anteſignani erant & protectores, egregiáque eorum opera exiſtebat in prælijs, quòd primi inirent pugnam, & poſtremi ſe reciperent. Equites quidem, vbi campus eſſet ad equeſtre certamen accomodus: pedites verò in aſpero ſolo & inuio. Quem morem Romulum accepiſſe à Lacedæmonijs ait Dionyſius, apud quos generoſiſſimi quiq; iuuenum erãt in regia cuſtodia, quibus Reges vtebãtur, protectoribus equeſtri atq; pedeſtri pugnæ idoneis. Sic Virg. lib. 1. Æn. Didonem ſtipatam iura reddentem ſtatuit.

[a] Plin. lib. 7. c. 30.

[b] l. ego. l. 8. de manumiſ. vindic. P.

[c] Actum Apoſtol. c. 16.

[d] Iul. Pollux. lib. 8. c. 4. partic. 34.

Tum

Tum foribus diuæ media teſtudine templi.
Septa armis, ſolióque altè ſubnixa reſedit.

Tempore Cæſarum erant Præfecti prætorio, loco Tribunorum Celerum, dehinc Magiſtri militum præſentialium peditum & equitum, & protectores vtriuſque ſcholæ, maximæ authoritatis, cum Conſulari & clariſſimatus dignitate[b]. Sunt & Principi noſtro Gallico, ſtipatores & celeres, tum alienigenæ haſtati pedites, tum etiã nobiles ducenti, olim tantùm centeni δορυφόροι qui Regem comitantur. Vtriſque dux illorum Magiſter cuſtodiæ, dictus, horum Princeps vel dux nobilium, Centurio Prætorianus. Aditus Principis non facilis eſt, nec eſſe debet. qui enim ſanctè & iuſtè imperat, multorum inuidiã in ſe concitat: ſic proditores & temerarii, impiíque & importuni plures, arceri à conſpectu Principis debẽt. Et proinde facti ſunt admiſſionales, tanuę Prę fecti, hoſtiariíve Principis: quorũ officiũ erat admittere intra cubiculum volentes ſalutare & alloqui Principem. Tamen Lampry. in Alexandro eum laudat, quòd ſalutaretur patẽte velo admiſſionalibus ſubmotis. Ammianus Marcellinus vocat Magiſtrum admiſſionum, eum qui præerat huic officio. Xenophon quoque 1. Cyripediæ meminit apud Aſtyagem Regem eius fuiſſe officii quendam Sacam, qui quos oporteret ad Aſtyagem deduceret, intempeſtiuos arceret. Refert & Herodotus in 1. Deiocem Regẽ primum Medorum, regia conſtructa cauiſſe principio, ne quis ad Regem ingredi permitteretur, ſed per nuncios cuncta tranſigerentur: adeò vt nec conſpici Regem à quoquam fas eſſet. Quod apud Reges obtinuit, ad Magiſtratus tranſlatum eſt, & eorum admiſſionales conſtituti ſunt à Rege. Sũntque iidem & apparitores & adminiſtri. Apparitores quippe quamuis dicantur omnes qui Magiſtratuum imperio præſto erant[c], vt lictores rapientes in carcerem[d], præcones, interpretes, accenſi, carnifex, & ſimiles plures, quos enumerat Sigonius lib. 2. de antiq. iure Rom. c. 15. tamen qui perpetuò in iure dicundo apparent, ipſis Magiſtratibus apparitores dicuntur ſignificantiùs, quos vocamus *Huiſſiers à verge*. Val. Max. id ſubindicat[e]. *Eſt & illa quaſi priuata cenſura, maieſtas clarorum virorum ſine tribunalium faſtigio, ſine apparitorum miniſterio, potius in amplitudine ſua obtinenda.* Accenſos quoque miniſtratores Cato eſſe ſcribit[f]. Var. officiũ accenſi & nomẽ his verbis demõſtrat. *In cõmentariis conſularibus ſcriptum ſic inueni, Qui exercitum imperaturus erit, accenſo dicit hoc: Calpurni voca in locum omnes Quirites huc ad me. Accenſus dicit ſic, omnes Quirites in locum viſite huc ad iudices, C. Calpurnius dicit, voca ad cõuentionem omnes Quirites hùc ad me: Accenſus dicit ſic, omnes Quirites ite ad conuentionem, huc ad iudices. Deinde Conſul loquitur ad exercitum, impero quæ conuenit ad comitia centuriata. Quare hic accenſo, illic prætoni dicit, hæc eſt cauſa. In aliquot rebus idem vt Præco accenſus accitebat: à quo accenſus quoque dictus. Accenſum quoque ſolitum ciere Bæotia oſtendit, quam comœdiam aly eſſe dicunt: hoc verſu: vbi primùm Accenſus clamarit meridiem. Hoc idem Coſconius in actionibus ſcribit, Prætorem accenſum ſolitum tũ eſſe iubere, vbi ei videbatur horam eſſe tertiam, inclamare horam eſſe tertiam: itémque meridiem & horam nonam &c.* Variè ſentiũt de Accẽſi declinatione latinitatis diſputatores[g]. Putat enim Varro, in 6. de lingua latina, à Cenſeo, quòd ſint à cenſura & poteſtate pendentes eius cuius miniſtri ſint: vnde & dicti Cenſores. *Adcenſi*, autem Feſto, *dicebantur, qui in locum militum ſubrogabantur: dicti ita, quia ad cenſum adiciebantur.* Sed Varrõnis hic magis quadrat ſententia: vel à ciendo dictos, quod cierent vel vocarent quos iuberet Conſul, & horam iudicii & comitiorum nunciarunt. Vt videamus quoque nunc etiam in curiis ſupremis, tempore audientiæ aperiendæ, per hoſtiarium percuſſione virgæ, vel alio modo ex procuratorum aula, ipſos aduocatos, procuratores & clientes in auditorium mox referandum vocari: ſubinde verò diſſoluendo conſilio horã decima, vel quinta pomeridiana audita: ſignum ab iiſdem percuſſo pluteo vel ſcamno eãdem virga abeundi dari. Et virga illa noſtri hoſtiarii, Accenſos.

[a] Li de off. præfpiæto. D.

[b] l. 1. de domeſt. & protector. lib. 12. C.

[c] l. apparitores, de exact. tribut. C. l. 1. C. de ſporul. cum clericis, de epiſ & cler. C.

[d] vt 1. Reg c. 19.

[e] Valer. Max. lib. 2. c. 8. in princ.

[f] Varr. lib. 5. de ling. lat.

[g] Idem & lib. 6.

censos Consulum videntur referre, cùm accensi à lictoribus differre videantur: quòd accensi non ferrent fasces, vt lictores. Idq; indicat Suetonius Tranquillus, de Iulio Cæsare loquens[a], *antiquum etiam retulit cùm esset Consul morem, vt quo mense fasces non haberet, accensus ante illum iret, lictores pene sequerentur.* Accipiebantur isti apparitores ex cohortibus interdum militum prouincialium, interdum de aliis personis huic muneri idoneis. Et viles ferè erant horum personæ, & ex seruorum genere. quod colligi potest ex Strabone[b], & Gellio, qui scribunt Romanos, abeunte Annibale, Brutios ignominiæ causa à Romanis prælijs quibusdam anteà superati, non milites scribi statuisse, nec pro socijs haberi, sed Magistratibus in prouincias abeuntibus parere, & administrare seruorum vice. Idem & aduersus Picentos & Lucanos obseruatum, qui viatorum & tabellariorum loco habiti sunt. Et munus certè lictorum propemodum infame est, ligandi & prehendendi, vinque inferendi necessitatem habens. Omitto plura quæ ipsi inter exequendum coguntur audire & pati, præter animi ingenui mentem. Statutum etiam in Gallia, ne satelles seu nuncius esse possit clericus, sed laicus tantùm, aut clericus coniugatus: eique lex impositа, vt vestem variam vel virgatam deferat vt agnosci possit, fideiussoréve det idoneos, qui soluere possint, si quid peram malitiosè, aut cum culpa sua damni dederit[d]. Ipséque non nisi idoneus admitteretur[e]. In Curia tamen spirituali, solent clerici & personæ ecclesiasticæ, decreta superioris episcopi significare personis ecclesiasticis, puta citationes, monitiones, excommunicationes, executione armata relicta brachio seculari implorata. Quia verò longissimè Bartholom. Chassaneus prosequitur qualitates quæ prohibent, ne quis fungi possit officio apparitoris seu nuncij, in §. 6. ad ver. *des messagers & sergeans*, à nu. 9. vsque ad num. 59. tit. *des iustices & drouts d'icelles*, in consuet. Burg. plura non adferam hac de re, sed ad eum te relegabo. Nuncij isti & apparitores vel creabantur à Magistratibus pro sua iurisdictione, aut dabantur ab eo qui Magistratum & iurisdictionem concendebat. Iure communi, quilibet Iudex, siue ordinarius, siue delegatus creat & eligit discretione præuia sibi apparitores qui sua mandata exequi possint[f]: Sed & arbitri, per nuncium sua mandata exequi possunt[g]. Poterant antiquitus Senarchi & alij Iudices in Gallia, apparitores seu viatores creare, donec constitutione regia prohibitum fuit, & cautum, vt qui à Senarchis vel eorum iuridicis creati essent, si vellent viatoris fide & potestate vti impetrarent codicillos eius officij à Rege. Id ipsum de alijs à reliquis regijs iudicibus creatis, statutum[h], iisque ad certum numerum pro necessitate arbitrata redacti, singulisque adscripti locis & curijs, vt & apud Romanos factum legimus, l. 2. & 3. de apparito. Proconf. & lega. lib. 12. C. l. 1 de apparito. comitor. lib. 12. C. l. per Illyricum, de cohortal. d. libr. 12. Quare & Francis. 1. prohibuit[i], ne huiusmodi apparitores darentur posthac à Magistro seu Præfectis aquarum, vel nemorum. Permissum tamen est dominis territoriorum iuridicis, & qui iurisdictionem altam, (vt vocant,) habent, habere pro exercitio & executione rerum suæ iurisdictionis viatorem seu apparitorem, quem vocant Baiulum, si consuetudo talis obseruata sit: nam in creatione horum officialium, seruandus est mos antiquus, alias perperà fit[k]. Officium hoc secundùm formulas præscriptas legibus, constitutionibus regijs, & mandata iudicum illis commissa exerceri debet. Nam sine mandato Iudicis nemo vocari, exhiberi, vel affligi debet[l], quin & illa mandata esse debent nominatim de certis, & pro certis concepta. Neque ex mandato generali vocare aut exequi potest apparitor: neque mandatum etiam a iudicibus generale concedi debet[m]. Et proinde rectè constitutum edicto regio Ludouici 12. c. 60. anni 1513. mense Iulij, ne darentur posthac à Iudicibus mandata generalia *de debitis*, quæ erant generalia ad omnia debita: néve darentur guardiæ generales. Sic Iason etiam resoluit[n] post Angelum, non esse

à iudicibus

[a] Suet. in Iul. Cæs. c. 20.

[b] Strabo. in 5.

[c] Gel. lib. 10. c. 3.

[d] in stilo castelleti tit. *des sergeans*. last. 14. conflit. Francis. 3. *sur les cours & seruices*. art. 15.

[e] conflit. Caro. 5. anno 6. l. per Thraciam. de cohortali. lib. 12. C.

[f] c. pastoralis. 17 §. nec cum istorum negotia, de off. deleg. & ibi Bald. idem & Salic. in l. 2. de sportu. C. §. necessarias, de iudic. in authen.

[g] l. sed & interpellatus, §. 1 & l. diem proferre, §. 1 de recep. arbi. P.

[h] Iquemque charras, & seq. de cohortal. lib. 12 C. l. in his officijs, de iurisdict. omn. iud. lib. 12.

[i] Francis. ordin. *des eaues & forests*, art. 51.

[k] l. non tantum, de decurion. C. Bartol. in l. actuarios, de numera. & actuar. lib. 12 C. Chassa. ad §. 6. *des iustices & droicts d'icelles* ad *messagers & sergeans*, nu. 7.

[l] l. nemine. C. de exhib. reis. & de iudic. Ioa. Faber, in §. 1. de pœn. eccle. Hug. l. cū clericus, de epis. & cle. C. Gui. Pap. de 62. nu. 3.

[m] Angel. in d. l. nemine.

[n] Iaf. in l. fi. 2. col. de de edic. d. Adrian. toll. vide Chassa. vbi sup. nu. 8.

a iudicibus dandam generalem licentiam capiendi quoſcunque debitores: in quo ſi peccetur, & apparitor exequatur, nullum multæq; obnoxium eſt
19 quod geſtum erit. Sed & quod alioquin rectè gerere poteſt & exequi apparitor, exigit mandatum in ſcriptis præcedens, iure communi, quo poſſit cõſtare de poteſtate, vt non credatur regularitèr iudici aſſerenti ita illud commiſſe, potiſſimùm ſi de vocatione agatur, vel alio actu controuerſo[a]. Quanquam ſoli nuntio aliquando credi relatum ſit, etiam in magnis negotiis[b]. Obtinuit autem communi vſu idipſum, ſi de leuioribus ageretur cauſis, vel illius obſeruatus & conſuetus ſcripta non requireret, vel ſi de prehenſione
20 comperti in flagitio ageretur[c]. Fertur tamen Senatuſconſultis inhibitum, ne iubeant Epiſcopi viua voce citationem[d]. Probantur verò mandata ſeu commiſſiones vocandi, exequendi, vel aliud agendi: per literas, per Iudicẽ, vel eius actuarium ſubſcriptas, vel ſigillo iuriſdictionis, vel Iudicis, vel Regis
21 ſigillatas, ex more cuiuſque fori. Adhæc iubet Ludouicus 12. conſtit. anni Domini 1499. artic. 15. vt ipſi apparitores per ſeipſos mandata iudicum exequantur, nõ per ſubſtitutos, vel vicarios, indicta ſecus facientibus pœna nullitatis eorũ quæ geſſerint & multæ. Idq; etiã conſtituit Philip. Pulcher. art.
22 23. Placuit etiam deinde, vt teſtato quæ geſſerint in breuiculum conſcribãt, referántque iudici & ſuo chirographo ſubſcribant. Vt enim fraudibus illorum obuiam iretur, néve litigantibus, in quos mandata exequuntur, calumniandi daretur locus, rectè ſancitum eſt, vt, ni velint pro nullo geſtum haberi, duobus teſtibus præſentibus, illorúmque nominibus cum loco originis ſcriptura comprehenſis, & relatione factum confirment, & ſubſcribant, redato apographo eis contra quos exequuntur, quod vocant *Coppie ou double*[e]. Et ſi illi non aderint, antigraphum affigant foribus, vt redeuntes denunciationis certi fiant, vel ex geſtis, vel inquiſitione adhibita, cum teſtibus quos
23 denunciationi adfuiſſe refert ſcriptura[f]. Obſeruandum autem eſt, iure ſcripto Romanorum non licuiſſe apparitoribus deſignatis certis Iudicibus vel Magiſtratibus, ad alterius prouinciam vel curam, vel officium, tranſire: ſed oportere ſuo miniſterio eſſe intentos[g]. Sic etiam in hoc regno, apparitores ibi habent ex officio poteſtatem, vbi ordinantur & præficiuntur. Siquidem non vbique officio apparitoris fungi poſſunt, nec in omnibus: ſed tantùm in præſcriptis locis, & limitatis, curiiſque aſſignatis. Alii enim ſunt Senatchius adſcripti, alii curiis ſupremis, & eorum mandatis, hoſtiarii videlicet curiæ ſupremæ: alii recuperatorum libellorum ad baſilicam: alii aquarum: alii trajectorum: alii nemorum cauſis: alii foro præfecturarum: alii vicariorum ſeu Vigueriorum: alii Caſtellanorum: alii ſalinorum, officialium & aliorum vo-
24 cis. In quibus Princeps illis fines poteſtatis, & veluti territorium attribuit, quos non licet illis tranſgredi[h]: vel ſi tranſgrediantur, perperam & nihil agunt, poſſúntque comprehendi & caſtigari à Iudicibus loci in quorum excedunt territorio, & extra poteſtatem quippiam temerè amoliuntur vel exequuntur[i]. Eo adhibito temperamento, vt viatores ſeu apparitores Regii non poſſint ab aliis, quàm Iudicibus Regis caſtigari, ob ſpretam veniæ petitionẽ exequẽdi, quod vocant pragmatici, *pour n'auoir demandé licence d'executer, ou pareatis*. Verumtamen licebit cuilibet Iudici apparitorẽ retinere, & iubere coram ſe ſiſtere, vt de mandatis ſeu commiſſione doceat, ratione cuius exequutionem parat[k]. At iure communi, quod in Gallia ſeruari etiam Faber tradit[l], priuilegium apparitorum eſt: vt coram alio conuenire non poſſint, quam coram eo cuius miniſterio addicti ſunt: & ita etiam Ioannes de Platea etiam annotat[m], nec à miniſterio, cui deputati ſunt, auellantur[n]. Sed hoc malus crimnibus, quàm in officiando apud alios Iudices, & in præiudicium iuriſdictionis illorum commiſſis, cùm vnicuique iudici liceat etiam pœnali iudicio iuriſdictionem tueri[o], & cognoſcere etiam contra alienigenas in ſua iuriſdictione delinquentes[p]. Cognoſcet & proprius iudex de delictis miniſtri &

a Quondam contra, & ibi Io. Andr. de probatio.

b § 1. ibi, *per nuncium*, & ibi Bartho quæmo in maieſt crim. præceden. ſit, in auth. in extran. c. prudentiam, de offi. delega.

c Bart. in l. neminẽ, de exhibitoris C. Panor in c. cum noua ab homine, de iudi.

d Boer. ad § 15 de iuriſd. omn. iudic. in comment. Bytur.

e conſtit. Franciſcan. 1539 art. 22.

f Iaſon l. 4 § præter. aut de dam. inf. P. l. aut qui alter, quod vi, aut clam, in P. vide Guido Pap. q. 436.

g l. ſi cohortalis, & l. nullos & l. fin. de cohort. li. lib. 12 C. l. 6. de apparitor. præfectianno. cod. lib. l. de iuriſd. offic. eod. l. quicunque præſides, de excuſat. lib. 2. de excuſat. & l. ita pronuntiis, de nuncup. d. lib. vbi ratio, & in l. conſulem diualis C. de teſtam.

h vid. Bart. in l. 2 de offi. conſul. & in l. 5 § penultimo de requir. reis. P. Guido. Pap. q. 436.

i Ioan. Fab. in l. 2 C. de off. præf. vrb. Guid. Pap. q. 58.

k Imber lib. 1 inſtitut. ſuccinct. prin. c. 8.

l Ja. Fab. in d. l. 2 C. de off. præf. vrb.

m Io. de Pla. ad rub. de apparitor. præf. vrb. lib. 12 C. tit. 53. & probat. l. 2. de offi. magiſt. milit. lib. 12. C. tit. 31. l. offi. cium de remiſſa. in fi.

n l. 1. de decan. lib. 12 C. tit. 27. l. pen. de fidentia lib. 12 C. tit. 16.

o l. ſi de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. P. l. ſi quis ex aliena, de iudic. P. l. 2 de iuriſd. omn. iudi. P. l. 4 de offi. præf. in P. 1 & ſuribus qui in prouincia C. vbi de crimin. agi. oportet l. 1. vbi Senat. vel clariſſ. C.

ſtri & officialis ſui igitur,in reliquis,& de his quoque, ſi is remittatur ei a iudice in cuius territorio abutebatur munere,vt ſolet fieri.Ita enim ſtatutũ generaliter eſt in omnibus officialibus & accẽſis,ſeu adminiſtris,vt ſub eo Magiſtratu & præſide cõueniãtur,ad cuius prouidentiã & illorũ officia & miniſteria noſcuntur pertinere. Sit exemplum in fabricẽſibus,qui conuenuntur coram Magiſtro officiorum,ad cuius curam armorum fabrica & miniſteriales fabricenſes pertinent[a]: dummodo iudex, ſub quo apparitor reus vertatur, ſufficientem habeat iuriſdictionem cognoſcendi de controuerſo crimine vel negotio de quo apparitor interpellatur,non aliter[b]. Receptum tamen eſt in hoſtiariis ſeu apparitoribus Prætoriani ſeu Magni conſilii, vt mandata conſilii eius exequi poſſint vbique in Gallia, ſine alia venæ petitione exequendi.Quia certum non eſt territorium conſilii Prætoriani,& de cauſis ſibi attributis totius Galliæ notionem habet, & proinde exequi illi liberè licet quæ ſtatuta ſunt. Cùm & vbiuis locorum in Gallia iudicare hoc conſilium poſſit,vt pote quòd curia ſtata non ſit. Alioquin enim iure communi receptum eſt,iudicem non poſſe mandata ſua exequi in aliena iuriſdictione per alium,quàm per nuncium illius prouinciæ vbi eſt iudex[c]. Et proinde venia ſeu licentia exequendi in aliena prouincia impetrari debet, vel à cancellaria regia, vel à iudice ſeu domino loci, vel per eius apparitorem executio fieri debet. Extat tamen conſtitutio regis Franciſci eius nominis 2.anni 1560. menſis Augu.qua cautum eſt, quia regni omnes iudices nomine & authoritate eiuſdem principis & monarchæ iudicant, vt omnia placita ſupremarum curiarum, & iudicia præſidialium, Senarchorum, & iudicum regalium:item decreta,commiſſiones,ſeu mandata eorum, & codicilli cancellariarum in cauſis ciuilibus vel criminalibus impetrati,exequutioni mandari poſſint in quacunque parte regni, ſine neceſſitate poſtulandi veniam vel licentiã,& vt conſtitutio loquitur, *ſans que les parties ſoient tenues de demãder aucune permiſſion,placet, viſa,ne pareatis*, à curia qualibet parlamenti, Senarchi,præpoſiti,aut aliorum Iudicum vel eorum vicariorum:& ſi quis prætextu eius, quòd non fuerit impetrata venia vel licentia exequendi, impedierit exequutionem mandatorum, ſtatuitur, vt is obnoxius ſit omni damno & expenſis remoratæ executionis.& inſuper, vt ſi appellatio ob id, vel alia de cauſa interponatur,à prædicta executione,ne ea alibi quàm coram eo à quo mandata proceſſerint,tractetur & agitetur: inhibita eius rei notione omnibus iudicibus aliis quàm mandantibus,qua intercedio ſeu oppoſitio, vel appellatio obiiciatur exequentibus, prohibita omni cognitione & poteſtate iudicis eius loci, in quo exequutio fit. Quædam curiæ contemnunt hanc conſtitutionem, ſed certè cùm ea ſanctiſſima ſit, videbunt qui clauum tenent,abuſum hunc caſtigationem mereri. Verumtamen vbi qui interceſſit ad eum qui tulit edictum accerſitus eſt,item ad ſuum forum reuocare,nihil eum ſi debeat prohibet. Apparitorum poteſtas,ex perſona principis qui eos hac facultate donat exequendi, perpendenda eſt, non ex propria perſona, non ſecus quàm Legatorum: vt etiam ſacroſancti & inuiolabiles videantur, & omnes ciuitates,pagi,hominéſve,cuiuſcunque ſint generis,interpellati ab illis opem ferre, non poſſunt impunè negare auxilium, alioquin tanquam regiam authoritatem contemnentes,arbitraria pœna plecti à iudicibus poſſunt,vt cautum conſtitut.Molinenſium Carol.9.articul.33.cautum etiam eadem conſtitut. eſt, articul.31. vt qui ab apparitoribus virga ſeu caduceo per illos deferendo tanguntur & iubentur eos ſequi ex mandato Iudicum, ſtatim veniant: & ni venerint, habeantur pro reis conuictis eius criminis quo arceſſuntur.Verùm in articul.32.ne aduerſarii interſint exequutionibus huiuſmodi ne rixarum occaſio oriatur,prohibetur: néve comitentur alii apparitores,quàm teſtes ei negotio neceſſarii.Quòd ſi quis eos iniuria,dum officium exequuntur,affecerit, capitis pœnæ obnoxius eſt, & manus eiampu-

tarur

a l.pen. & fin.de Fabricenſ.lib.11.C.tit. 9.

b l.fin. de re milit. lib.12.C.l.Magiſtrianæ, de iuriſd. omn.iudi.C.

c Bart. in comment. ad extrauag. ad reprimendum,ad verb. *per nuncium*,quæſtio 1. mate.proced. ſecun.auth. facta. §. deinde, de defen. cauſa in auth. l.à Diuo Pio, de re iudicã P.

tatur in Gallia: excepta patria Delphinali, vbi pecuniaria pœna ex corporali debitor conflatur, vt disputat & probat Guido Papæ Decis. 557. Tractat & Bartholus, in l. si quis, §. si quos, de pœn. P. in l. si non comitii, C. de iniur. Porro, si quis eximat à manu satellitum in carcerem ducendum, punitur secundum l. addictos, C. de episcop. audient. Et tanquam reus maiestatis [a]. Sed & qui exemit debitorem confessum aut conuictum, tenetur non aliter quàm si pro eo fideiussisset [b]: alioquin punitur pœna legis Iuliæ de vi priuata [c]. Et Vlpi. ad edictum, *Ne quis eum qui in ius vocatus est vi eximat*, ait, in eum qui vi exemerit, in factum iudicium dari, in quo non contenetur quod in veritate est, sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est: si modò cum effectu exemerit. nam si non obstante conatu eximendi quis adductus sit, cessat edictum [d]. Veluti locum illud non habet, secundum Offilium & Paulum iurisconsultos, si persona quæ in ius vocari non potuit, exempta est: quia sanè, si deliquit qui vocat, non deliquit qui exemit [e]. Et fortius dicendum est, non videri vi eximi eum, cui sit ius ibi non conuenire [f]. Quæ tamen mihi vera videntur ratione actoris, ad cuius instantiam Iudex mandauit apparitori comprehendi, vel duci, vel vocari exemptum, vt non possit is tunc agere iure contra eximentem, sed mutua compensatione delicta actoris & eximentis tollantur [g]. Cæterùm ratione exequentis & mandantis, delictum non potest excusari: quia eius erat cognoscere, num vocatus esset suæ iurisdictionis: vocati autè partes, non contemnere debent authoritatem vocantis: Legati enim cæteriique, qui reuocadi domum ius habent, in ea sunt causa, vt in ius vocati veniant priuilegia allegaturi [h]. Neque peccat apparitor, si ex forma mandati exequatur [i]: quia nudum ministerium cum authoritate principali exercet. Et proinde violentia & temeritas delinquentis vel eximentis, compensari nòa potest cum facto iudicis vel apparitoris, quia in eo non est delictum: & compensatio non fit, nisi cum eo qui delictum commisit [k]. Sed neque delicta publica compensari possunt, quia vnusquisque ex delicto ad pœnam soluendam Reipubl. obligatur: Respubl. autem non dicitur delinquere, quia vindictam reposcit malefactorum [l]. Atque maximè interest Reipub. mandata iudicum & Magistratuum executioni demandari: & ne eluforia fiant edicta, siue benè siue malè pronunciata sint, propter authoritatem publicam [m]. Quum liceat coram iudice, eodem, aut superiore, si quid per errorem aut suggestionem falsam aduersarii vel iniustè aliter statutum sit, ita per Magistratum & non per priuati temeritatem emendare [n]. Neque est singulis concedendum, quod per Magistratum expediri potest & debet [o]. Si quis etiam reum dignum morte exemerit, rectè reseriptum est capitali pœna puniendum, quia supplicio publico eum eripuerit [p]. Et Paulus, legis Iuliæ de vi priuata, crimen ait committi, cùm certum aliquis & concursum fecisse dicitur, quominus quis in iudicio produceretur [q]. Martianus vltra, lege Iulia de vi publica caueri respondit, ne quis reum vindicat, impediatve, quominus Romæ intra certum tempus adsit [r]. Vlpianus quoque eum hac lege de vi publica teneri vult, qui dolo malo fecerit, quominus iudicia tuto exerceantur [s]. Itaque qui obstiterit executioni, qui eam impedierit, vt rebellis iustitiæ & principi, punitur atrocioribus pœnis in Gallia maximè.

13 Sed & qui literas curiæ Parlamenti vel Cancellariæ vel alterius iudicis, quibus mandata exequendi continentur ademerit, vel extorserit de manibus apparitoris, falsi pœnis subiicitur [t]: Multò magis si fregerit, quia corrupti albi Prætoris pœna tenetur [u], vel alia arbitraria [x], habita ratione facti, & quo animo factum est: non secus ac si sequeretur, de eo qui statuas principis deiecerit vel confregerit [y]. Etenim imaginis principis impressione solent sigillatæ literæ authoritatem recipere. Et Ioan. Gallus in Decisionibus arrestorum quæst. 12. refert quendam famulum Magistri Guidonis Beaulargue, fuisse multa honoraria & pecuniaria damnatum, ob iniectionem manuum

[a] l. eiusque, §. fin. ad legem Iuliam de P. vide de hac pœna Guid. Pap. dec. 579.
[b] l. 5. de exactoribus tut. lib. 10. C.
[c] §. contingat. & ita Bartol. vt omnin. obed. iudic. prouin. in authen.
[d] l. si per vim, l. 5. §. 2. & §. fi. ne quis eum qui in ius vocatus est vi, eximat. l. 1. P. tit. 7.
[e] l. 1. § offilius, eod.
[f] l. 2. eod.
[g] l. vlto. & vtrum, fol. matr. P. l. fin. §. f. de eo per quem factum est P.
[h] l. si quis ex aliena l. 5. de iudic. in P. Bald. in c. nouit, de appellat. Ioan. And. in c. 1. de restitut. spoliat. c. venerabilis de offic. deleg.
[i] iuxta arg. l. 2. de cond. ex lege P. & l. 5. eod. C.
[k] l. per vim. ff. ad leg. Aquil. P.
[l] l. præter, 75. de iudic. P. l. ne quid in loc. pub. l. 1. de bon. qui ex lib. C.
[m] l. nemo, C. de iudic.
[n] l. non est singulis, de reg. iur. P.
[o] l. 5. de malefic. & mathem. P.
[p] l. 1. de Iulia, ad leg. Iul. de vi publ. P.
[q] Mart. in l. lege Iulia, 6 eod.
[r] l. qui dolo malo, 10. eod.
[s] Guid. Pap. dec. 579. nu. 5. Bald. ad l. si quis ad quod, de iudic. P.
[t] d. l. si quis ad quod, & ibi Bald. Iason. Paul. Chardin. ad leg. Cincl. de fal. P.
[u] Ioan. Fab. in § pœnales, de actio.
[x] vide distinctiones in l. 4. §. fin. & l. nu. consulat, 5. l. qui statuas, 6. & l. Labeo, 9. ad leg. Iul. maiest. P. l. 2. si quis imp. malef. C. l. pen. & l. fin. C. de statu. & imagi.

in apparitorem, quem vocant ſeruientem. Cæterùm, quamuis olim crede- 32
retur relationi geſtorum ipſius apparitoris: tamen quando ſe dicebat vel iniuria affectũ, vel verberatum, vel literas ſibi ſeu mãdata fuiſſe erepta non illi credebatur omnino, ſed illius relatio pro denunciatione habebatur, vt poſſet de eo delato inquiri, non autem ex delatione, vel relatione illius poſſet quis damnari, quod iure ſtatutum videtur in l. ea quidem, C. de accuſation. Hodiè quoque idipſum verum erit, quũ non ſimplici relationi executoris credatur, niſi duorum ad minus teſtium præſentia ea roboretur: Idque iuſtiſſimis de cauſis, ne cui fraudi via aperiatur. Multò minus fides ei habebitur, ſi dicat ſibi iniuriam factam fuiſſe: nam tunc & in cauſa propria ſuſpectum eſt teſtimonium: neque admittitur, niſi in quantum, propter eam relationem iubere debet Iudex de relatis inquiri, data licentia reo etiam contrarium probandi[a]. Et ita reſoluit Guido Pap. Deciſion. 557. Sunt enim apparitores eatenus priuilegiati, quatenus ſecundùm mandata munus obeunt: at ſi abutantur, vel inſolentius ſe gerant, vt eſt huiuſmodi hominum genus vt plerumque inſolens ſit & temerariũ, caſtigandi diligenter ſunt & acriter, ne inde oriatur iniuriarum occaſio, vnde iura naſci debent[b], & grauiorem pœnam meretur, qui priuilegio fulcitus, eo in pernitiem alterius vtitur[c]. Et priuilegium meretur amittere, qui conceſſa ſibi abutitur poteſtate[d]. Executores mandatorum Magiſtratuum, ſeu apparitores, nudi & ſimplices ſunt adminiſtri, nec debent vel latum vnguem excedere mandata, nullam enim habent cognitionem[e]: adeóque multò minus excedere poſſunt[f].

a iuxta l. optimam, §. fin. de contra. & commiſſ. lib. C.

b l. meminerint, C. vnde vi.

c auth. præſbyteri, de epiſc. & cler. C.

d in l. Iudæos. & ibi glo. de Iudæ. C. l. qui ſine, de negeſt. P. ca. priuilegium. 7. q. 3.

e l. executorem, C. de execu. rei iudic. l. ab executore, 4 & ibi glo. de appell. & relat. P.

f l. diligenter, mandata. N. cùm dilecta de refeript.

De Scribis & Amanuenſibus. Cap. 41.

1 *Scribæ iudicum qui, & notary. Synonima & ſpecies, quales eligendi. nu.* 2 3. 4. & 5
6 *Senatus amanuenſes & ſcribæ. & nu.* 7.
8 *Amanuenſes Iudicy à quibus creentur: & eorum leges. nu.* 9.
10 *Scribarum officia & munera per conſtitutiones indicata. Qualia Athenis. nu.* 11.
12 *Scripturæ & ſcribarum finis & cauſa.*

INTER adminiſtros neceſſarios Magiſtratibus & iudi- 1
ciis, ſcribæ, exceptores, ſeu amanuenſes, vel ab actis, & magiſtri ſcriniorum annumerantur: ii autem ſunt, qui dicta actáve excipiunt, & inquiſita omniaq; iudicialia bona fide deſcribunt[g]. Erant notarii, qui per notas quæ 2
in iudicia dicerentur citius excipiebant, exceptores. Vnde & notarii nomen habent ταχυγράφοι. Et, vt eſt apud Martialem[h],

Currant verbà licet, manus eſt velocior illis,
Nondum lingua ſuum, dextra peregit opus.

Sed de notariis & notis poſtea agetur. Dicitur & plerumque qui inſeruit iu- 3
diciis, γραμματεὺς, ſcriba, ὑποβαμματεὺς, actuarius, graphiarius vulgò à verbo γράφω, ſcribo: tabularius. tótque ſunt ferè ſpecies horum, quot Magiſtratus quibus inſeruiunt, & ratione horum maiores vel minores: ratione etiam negotiorum quæ deſcribunt diuerſæ nomenclaturæ, libellares, epiſtolares, memoriales, criminales, ciuiles, præſentationum, audientiales, &c. Quocirca pro 4
magnitudine & pondere ſeu dignitate negotii, perſonarum ad hoc munus habetur delectus, quorum explorata ſit diligentia fides vel capacitas pro negotio expediendo. Hoc officium vile fuit apud Græcos aliquando: vnde per con-

g c. quoniam contra de probat. 6. his qui lites 2. de iudic. in auth.

h Mart. lib. 14. Epig. 208.

per contumeliam Æſchines vocatur à Demoſthene[a], ὁ λεγόμενος γραμματεὺς, peſtifer ſcriba. Vide & hoc munus tabulis publicis excipiendis deſtinatum. & ideo ferè de ſeruis, publicis iſtis miniſteriis præficiebátur vt plerúque[b]: donec Archad. & Honor. id emendarunt, & inhibuerunt, ne ſerui hoc munus obirent[c]. Summa quippe fides requiritur in perſonis quorum ſcripta habitura ſunt formam publicam & authoritatem, vt non immeritò de perſonis magis probatis huic officio prouidendum fuerit. Quare paulatim re melius conſiderata, cœpit ſcribarum ordo honeſtus haberi, vt ex Cicero. orat. 5. in Verrem liquet. Et Iuſtinianus, ex probatis tam viris, habere defenſores ciuitatum voluit amanuenſes, conſtitutione 15. Nouellarum, περὶ τοῦ ἐκδίκου, *de defenſoribus* ἐκ δὲ τῆς ἀπὸ τοιχείου τάξεως ἔχειν καὶ τὸν ὑγκάφον αὐτῶν ὑπηρετοῦντα καὶ δύο λαξεύτας. ἵνα τὸν παρ αὐτοῦ ψηφιζόμενα πληρώσωσι. id. *Et habeant*, ſcilicet defenſores ciuitatis. *ex cohorte illi prouinciæ deſtinata exceptorem futurum illis in miniſterio, & duos cohortales qui ab ipſis iudicata exequantur.* Et rurſum, Nouellar. 82. περὶ τοῦ δικαστοῦ, &c. *de iudicib.* ὅτι τοῖς εἰς πρωτεύουσαν ἴτας ἀνδράσιν ὡς ἐν τῷ τῆς στρατείας σχήματι μένειν καὶ δεῖν δηλῶσαι· ἑκάστῳ μὲν δικαστῇ δυσὶ μὲν τοῖς ὑποχειρίοις χρῆσθαι, δυσὶ δὲ τοῖς τὰς δίκας παρασκευάζουσι τε καὶ ἀγουσι, id. *iis qui lites præparant eadem forma exiſtentibus, vt hactenus definitum eſt: vno quoque iudice duobus vtente amanuenſibus, & duobus qui lites præparent & introducant.*

5 Erat apud Cæſares Primicerius notariorum, ſub cuius cura erat notitia omnium dignitatum & adminiſtrationum tam ciuilium quàm militarium. Erant & notarii Principis, qui decreta eius antequam publicarentur, & perfecta eſſent, conſcribebant & celabant aliis quàm viris grauiſſimis, vt conſtat ex formula notariorum apud Caſſiodorum, lib. 6. variarum c. 16. Et tandem tranſiuit in officium certum munus ſcribæ, quod ante mercenarium erat, vt ait Æmilius Probus. Et Adrianus, teſte Spartiano in eo, ab epiſtolis & a libellis equites Romanos habuit. vnde & hoc munus poſtea honorabile magis, legimúſque eos qui tempore Imperatorum eorum reſcripta, placita, edicta, mandata, & pragmaticas ſanctiones ſcribebant ſacro encauſto, dictos eo nomine, & ſcripſiſſe dictata à Quæſtore ſacri palatii: inſidémque fuiſſe ſubadiuuas & adiutores libellenſes, epiſtolares, ſcrinii memoriales adiutores primicerios. Notarii Imperiales dici poſſunt Secretarii Regis, quorum erat priuilegium, vt vbique inſtrumenta authentica conficere poſſent, vt notat Barths. Fuerunt aliquando in Senatu Romano ex Senatoribus delecti ſcribæ, qui ſingulari fide pollerent. *Itaque*, inquit Cic[h]. *introductis in Senatum iudicibus, conſtitui Senatores qui omnia iudicii dicta, interrogata, & reſponſa præſcriberent. At quos viros? non ſolùm ſumma virtute ac fide, cuius generis facultas in Senatu maxima, ſed etiam quos ſcribam memoria, ſcientia, conſuetudine, & celeritate ſcribendi facillimè quæ dicerentur perſequi poſſe: C. Coſconium, qui tunc erat Prætor: M. Meſſalam, qui tunc Prætura petebat: Pu. Nigidium: Appium Claudium: credo eſſe neminem, qui ſe omnibus aut verè referendis, aut etiam ſcribendis putet ingenium defuiſſe.* Adhibebantur autem tum maximè ſcribæ iſti authentici & temporanei ex Senatoribus, quando Senatuſconſultum tacitum faciendum erat. nam eiectis curia ſcribis communibus, eo tempore vnus ex Senatoribus officium ſcribæ explebat, ne quid fortè proderetur, vt ait Iulius Capitoli. in Gordiano. Et alium etiam fuiſſe in Senatu Romano amanuenſem, dictum Rectorem decumanarum, non erit difficile colligere ex epiſtolis per Theodericum Regem Gotthorum ſcriptis, vnà Capuano, 21. altera Senatu, 22. apud Caſſiodor. lib. 5. Variar. Nam in 21. concedit recturam, vt vocati decumanarum, Capuano viro illuſtri: & in 22. explicat, quid ei conceſſerit: *Capuanum*, inquit, *ſpectabilem virum æſtimatio noſtra reſpexit, qui curiæ veſtræ ſententiam maiorum natu facundus ediceret, & ſenatus ſcrinia conſcientiæ puritate ſeruaret vt actus illius mundo celeberrimos ſua reddat integritate laudandos.* In ſuprema Pariſienſi & Tholoſana Curia, ſunt notarii & ſecretarii curiæ, qui ex conſtitutione etiam antiqua Carol. 7. art. 104. aſſiduitatem habebant in Curia inuictam, vtq; gna-

[a] Demoſth. orat. de Corona.

[b] l. 2. rem pupil. Gl. ſcire P.

[c] l. generali, de tabul. lib. 10. C.

[d] §. ex prouinciali, de defenſor. ciuit. in authen.

[e] §. ex qui lites præparant, de iudicib. in authen.

[f] vide de his omnibus Rust. præcipuus, & in his, & § noſtro vero de appella. C. Iſide diuers. refer. C. l. hac parte, de prætor. edict. C. heus, de excuſ. artif. C. l. 2. & 3. de priuil. eor. qui in ſacr. pala. mil. C. l. facer. & hoc autem, de diuers. referip. C.

[g] Barth. in l. 1. de offic. Proconſ. P.

[h] Cic. pro Sylla.

uiter & diligenter incumberent expeditioni delegationum ſeu commiſſionum & mandatorum Curiæ. Fuit amanuenſis ſeu ſecretarius conſilij magni ſeu Prętoriani, vnà cum collegio Senatorum inſtitutus, vt conſtat ex conſtitutione Ludouici 12. ann. 1498. Actuarij ſeu amanuenſes præficiuntur interdum à Iudicibus, qui notarios vel viros idoneos fideíque probatæ ſibi eligunt, pro actis excipiendis[a]. Interdum Principes vel domini iuriſdictionales, eligunt & officia conferũt, eademq; per loca iuriſdictionũ, quę ab eorũ dictione pendent, diſtribuunt. At Honorius & Arcadius CC[b]. prohibent iudicibus qui ſtatam habent iuriſdictionem, ne ſibi eligant cancellarios, *Periculo enim*, inquiunt, *primatum officij, cancellarios ſub fide geſtorum ex eodem officio electos, iudicibus applicari iubemus*. Sed nec in Gallia ordinario iure licet curiæ, ſed tantummodo actuarius qui ſingulis tribunalibus præficiuntur actis deſcribendis, neque illis niſi vni amanuenſi acta deſcribenda delegare, ex conſtitutione Ludouici 12. articulo 30. Quę tamen leges ſint præſcriptæ actuarijs & amanuenſibus, vſus facilè docere poterit. Illæ tamen maximè reducuntur ad duo præcipua capita, vt fide primùm & cum diligentia acta conſcribant, & expediant. Iuſtinianus in §. quæ verò aguntur ab eis. de defenſorib. ciuita. in authen. conquerentur de iudicibus, quod non curarent hoc munus ſcribarum in iſtis perſeuerare. & ita conqueritur. primum, vt quę ab ipſis agerentur, inſtar actorum non eſſent nec confici iuberent acta monumentorum, ſi quid eis iuberent ſuperiores iudices, per omnia eis inſeruientes & eorum nutibus. Item, quòd ſi quod monumentum aliquando conficerent, illud venundarent: & poſtremò, quòd nullum haberent archiuum, in quo geſta apud ſe reponerent, & ita deperiret quod apud illos fieret. quæ ne fierent poſteà, cauet & emendat. In Gallia actuarij munus (quod licitatione redemptoribus conceditur, vt prouentus domanij regis in ærarium eius inferatur) non niſi idoneis conceditur. Et ſi is qui licitatione vicerit, talis non reperiatur, temerariam reſarcit licitationem, ex conſtit. Ludou. 12. an. 1499. art. 60. Cauet ideò, & Franciſcus 1. ne actuaria, ſeu vt dicunt *les greffes* vnà vni generali redemptori locarẽtur, ne ipſe pluribus ſubinde negotiationis cauſa ſublocaret[c]. Leges præſcriptæ illis, ne actuarij ad libellos referendos, niſi ex curiæ decreto[d] regeſta actuum iudicialium conficiant, veluti ephemerides[e]. dum curia ſedebit, adſint, nec tunc temporis expeditionis decretorũ vacent[f]. edicta curiæ nõ euulgẽt, antequã penes ſe litis acta habeant: nec ſubſignẽt edicta ſententiarũ alibi, quàm in vno proprioq; regeſto cõſcripta. Et ſi abeſſe eos contigerit, eorum nomine qui ſubſcribat eligant vnum, eúmque ſolùm[g]. Non dent acta, quę vocãt *proces*, cuipiam Senatori vel Conſiliario iudicij habendi vel referendi cauſa, quam prius per diſtributionem curiæ & iuſſu Præſidis ſtatutum ſit: ídque propter fraudes[h]. Recipiant acta iudicialia & edicta ſeu iudiciata: ad illorum enim onus & curam pertinet ratio omnium actuum, ſiue producantur ſeu edantur à litigantibus, ſiue repetantur, vt neque apud acta iam concluſa & inſtructa edictorum teneantur copiam facere litigantibus vel alijs ex conſilio, iniuſſu curiæ, ſineq; ſubſcriptione recipientis[i]. Et hinc eſt, quòd cauſę apud actuarium non edantur inſtrumenta, niſi cum repertorio vel inuentario[k], vt ſciatur quid edatur, quidue in iudicium venerit. Exigunt inſuper conſtitutiones, vt aſſidui ſint actuarij[l], cancellarios habeant & ſcribas ab auaritia immunes, pro illis alioquin reſponſuri, vtq; nihil pro opera ſua accipiant. De actuario criminali, vide conſtitutio. Caroli 8. & Henrici 2. publicatam 4. Auguſt. 1550. articul. 1. *Sur le reglement de la iuſtice criminelle*. De actuario præſentationum, ſtilum parlamenti, *des Greffiers*, art. 3. 4. 5. De actuarijs cameræ ſeu curiæ Rationalium vel computorum & eorum munere, conſtitut. Henrici 2. *Sur les finances*, editam 22. Decembr. 1557. De actuarijs ordinarijs ſedis Præſidialis, Henrici 2 conſtit. *Sur l'ampliation de l'edict de creation des Conſeillers Magiſtrats & Iuges Preſidiaux*,

a vt in Iquoniam cõtra falſam de prob.

b Inullus iudicum, 3. 8. de aſſeſſ. domeſt. & Cancellarij C.

c conſtit. Franciſci *ſur la reformation de la iuſtice de Normandie* art. 34.

d cõſt. Caroli 8. art. 109.

e conſt. Ludo. 12. art. 19. an. 1499.

f cõſt Caro. 7. an. 76.

g conſt Ludo. 12. an. 1499. art. 99. 101 113.

h Caroli 7. ordinat. art. 105.

i Franciſcus 1. ordin. *ſur la iuſtice de Normandie* an. 26. & 27.

k conſt. Ludouici 12. *ſur le fait des greffes*, artic. 32. Franciſci 1. *ſur l'adreſſe a toutes parties*, articul. 11.

l conſt Caro 8. art. 8. Caro 9. in comitijs Aurelianen. artic. 77.

fidaire.6.April.1551.De actuariis appellationum,Curiæ Præſidiàlis, & eorum munere,conſti.Henrici 2.menſe Iulii 1552.publica.Pariſiis an.1552.menſ. Auguſt.art.6. De actuariis electorum,quos vocant *les Eſleuz*, vide cõſt.Ludoui. 12.*Sur le fait des aides*,art.12.24.33.34. De actuariis inſinuationum,in ſedibus iudicum regiorum conſtitutis, eorúmque munere & poteſtate, abundè in conſtitutio.Henrici 2.*Sur les inſinuations*,menſe Maii 1553.& menſe Martii, eiuſdem an.De actuariis & tabularis impoſitionis foraneæ tractationis,conſtit.Franc.1.*Sur l'impoſition foraine*.De actuariis ſalinorum,conſtit.Franc.1.*Sur le fait de la gabelle*, art.4. Stilus inſuper parlamenti de munere & officio ciuilium & criminalium actuariorum, docet & ſtilus cuiuſque iudicialis fori,atque melius quàm referri poſſit, quid amanuenſibus & exceptoribus, aliſque ſcribis obſeruandum ſit, planum facit. Siquidem omnibus iuriſdictionibus & negotiis publicis ferè adhibentur ſcribæ, & vt diuerſa ſunt negotia,ſic cuiuſque actuarii diuerſa erunt officia,& diuerſi fines. Iulius Pollux lib.8.περὶ γραμματέων, tradit, ſcribam vnum Athenis delectum ad tabulas ſeruandas & decreta: alium ſecundum,ad ſeruandas leges: item antigraphum, quem dicimus *Controrolleur*,primùm delectum, ſed poſteà ſorte creatum,qui omnia tranſcriberet, & apud Senatum deponeret.Erat & Græcis γραμματεὺς vel ὑπογραμματεὺς, ſeu ſcriba publicus, vel cancellarius, cuius officium erat δικαι γράφειν, id eſt, iudicia in acta referre, eáſque ſi poſcerentur lectitare vt Ariſtophanes innuit in Nebulis,

ὁπότε γράψειτο τὴν δίκην ὁ γραμματεύς: id eſt,
Nunquam ſcripſerit hoc iudicium amanuenſis.

11 Omnium amanuenſium & ſcripturarum principalis finis & ratio eſt,memoria geſtorum, ne ea interpolari vel mutari poſſint, & vt conſtet quid actum ſit. Et ita curare maximè debet iudex,vt ſit ſalua rerum probatio[b]. Inito honore conſulatus cum M. Bibulo, Iulius Cæſar primus omnium inſtituit, vt tam Senatus quàm populi diurna acta conficerentur & publicarentur[c], hoc eſt, vt ait M. Sabellicus[d] curauit,vt quæcunque cum populo aut in curia agerentur, eodem die quo mota eſſent, ad exitum perducerentur, perductáque in publicum referrentur. Quo ſanè inſtituto,omnem longioris conſultationis adimebat facultatem. Et Vopiſcus, ex actis populi & Senatus, ſe hiſtoriá ſumpſiſſe ſcribit. Sic Plinius, *Tabina*,inquit[e],id eſt γραμματοφυλάκια,vel χαρτοφυλάκια, *codicibus implebantur et monumentis rerum geſtarum*. Scriptura memoriam longiorem geſtorum excipit: fides publica & publicatio, immutationem, veritatis præſcriptæ prohibet[f], ne clandeſtinis & domeſticis fraudibus quæ actis publicis inſcripta vel inſinuata ſunt, adulterari poſſint[g]. Et quod anteà malitus hominum poterat corrumpi vel negari, publicatione facta fidem indubitatam accipit in poſterum veritatis[h], ſi modò coram competenti iudice fiat publicatio & inſinuatio[i]. Et hinc inſinuationum formulæ originem habuerunt. Et olim iure Romano adibatur Iudex, aperiendi teſtamenti, vel alterius vltimæ voluntatis cauſa, actis publicis apertione conſignata, ſecundùm morem locorum[k]. Quod & in donationibus[l], aliſque receptum eſt[m]. Ita & authoritate Iudicis per publicam perſonam tranſcripta tantamhabent vim,quantam antographa,ex quibus tranſcripta fuêre[n].

a l. contractus, de fid. inſtrum. C. l. contrahitur, de progniabil. non figurata,de actio.
b l.ſi cum,de teſtib. in P.
c Sueton.in Iul.Cæſa. c.20.
d Sabell.ad d. c.20. Suetonij.
e Plin.lib.33.c.2.
f l.quotiens cartæ. de probat.
g l.data tam priùs dem, C. de donatio.
h l.ſi dumtaxat inſius, C. eod.l.2. C. de eadem. l.2. & l.teſtamenta omnia, C. d teſtam.
i l.conſulti diualis C. eod.l.repertis & l.placet, de epiſc. & cler.
k l.2.& ſequentes teſta.apert. C.
l in l. donationes quas parentes,C. de don.int.vir & vxo. l.in hac lege ſecundum. C.de donatio.
m vide quæ inſinuari debeant hodiè apud actuarium inſinuationum, cuiuſſit Henrici 2 méſ. Mar. an. 1553. & in conſtit. Molinæi Cato.g.art 58.
n c.2. & ſ.de fi inſtrumen. l. ſancimus,de diuers.reſcr. C. l. ſi quis in alieno.C.de eden.

De aliis notariis, ſeu tabulariis publicis. Cap. 42.

1 *Scriba alys perſonis,quàm Magiſtratibus neceſſary,& ſeq.*
2 *Legiſte, Tabulary,& tabellones qui, & tabellionum munus, nu.3.& 10.*

4 *Notarij Gallici, varij, regij & apoſtolici, Academiarum, capitulorum. vile munus, quòd poſſit eſſe notarius, & à quo creetur. nu.* 13. 14. *&* 16.
5 *Notæ notariorum, & num probent. num.* 6. *&* 7.
8 *Notariorum minutæ.*
9 *Inſtrumenti ingroſſatio & in mundum reductio. quid.*
11 *Tabellionum & notariorum in Gallia alteratio.*
12 *Inſinuationum actuarij qui ſublati.*
15 *Notarij apoſtolici à quo examinentur, & cui iurent.*
17 *Notarij officium ſibi uſurpans, quæ pœna puniendus. Leges notarijs in præſcribendis actibus datæ. De quibus vetatur illis contractus perſcribere: & quæ contractibus inſerenda, ex conſtitutionibus regijs, & iure. nu.* 18. *&* 19.
20 *Notarius quibus tenetur edere & oſtendere protocolla.*
21 *Inſtrumenta quando dicuntur eſſe in forma authentica, iure ciuili & gallico.*
22 *Notarij certis locis deſignati & adſcripti.*
23 *Notariorum inducendorum cauſæ, & finis.*
24 *Notarius num emendare poſſit quæ ſcripſit, & quomodo, & in quibus poſſit.*
25 *Raſura ſcripturæ quando falſi ſuſpitionem habeat.*
26 *Inſtrumentorũ per notarios conficiendorum leges gallicæ quædam nouæ, & teſtibus dicentibus, minus vel plus dictum quàm ſcriptum, quomodo credatur:*
27 *Protocolla Notariorum quando faciant fidem in iudicio.*
28 *Notarij mortui protocolla quomodo in mundum rediguntur.*

QVM dixerimus monumenta & probationes rerum geſtarum conſeruari ſcriptis, ſcribas quoque aliis perſonis quàm Magiſtratibus neceſſarios per ſe conſtat. Habebat ita & Quæſtor Scribas, vnde & Scribæ Quæſtorii[a]. Erant Logiſtæ, qui rationes conficiebant, ac data & accepta in tabulas referebant: vnde & Tabularij, Logographi[b], Boethi illorum ſubadiuuæ: & illorum conſilium, Medogrammateis: & rationum diſtinctores, Diaſtolæ dicti[c]. Tabelliones etiam & Tabularij à tabulis, quibus olim ſcriptitatum fuit[d]: vnde Tabellionatus officium. Fuerunt & fide publica donatæ quædam perſonæ, quæ conuenta, & priuatis literis inter priuatos præſcripta, publicæ fidei dedicabant. Tabelliones quoque à Iuſtiniano dicti[e], qui vulgò in Gallia dicũtur Notarij, à notis quibus ſolent voluntates priuatorum excipere, vt poſtea latius & ad formam authenticam perducant. Ita enim Notarius Græcis σημειογράφος, qui per ſigna nota ſibi ferè tantùm, & vt dicunt per abbreuiaturam ſcribit. Vti de notis Iulij Cæſaris, quibus interdũ ſcribebat, quibus celaret omnibus mandata, refert Suetonius Tranquillus[g]. *Extant*, inquit, *& ad Ciceronem & ad familiares domeſticis de rebus Epiſtolæ, in quibus ſi quæ occultius perferenda, erant per notas ſcripta, id eſt, ſic ſtructo literarum ordine, vt nullum verbum effici poſſet: quæ ſi quis inueſtigare vellet, aut perſequi quartam elementorum literam, id eſt, d, pro a, & proinde reliquas commutet.* Eſt quædam ars notariatus, ſcribendi ſcilicet per notas, & celeriter excipiendi, vt exceptorum, qui in auditorio Iudicum, Aduocatorum partium & Iudicum ſermones & ſententias perſcribunt, qui notis maximè vtuntur, ſibique cognitas confingunt. Solet inde vulgus vocare Tabellionum primas exceptiones & præſcriptiones informes, notas[h], factas præſentibus conuenientibus, aut in præſenti negotio, quas demceps tranſcribunt in proprio codice notarum. Dicunt & hanc notationem vel notam, Schedam originalem, à Græco nomine σχίδαξ, quæ ſunt aſſulæ & fragmenta, quæ fabri materiarij à lignis quæ dolant decidunt. à verbo σχίζω, findo, ſcindo, ſeco: vnde σχίδαξ & σχιδάκιον, & per diminutionem σχίδιον. Solent interdum Notarij id dicere *Le brouillard*. Itali vocant hanc tabellionum primam notam, *Baſtardellum*. Cuius ſcripturã ſe non probare, ait Baldus[i], quod explicat Lanfrancus[k], quãdo notæ non

a apud Sueton. in Claud. Cæſ. c. 28.
b l. 2. & to. tit. de tabula ſcrin. & logographis. C.
c de quib. omnib. in l. 1. eod. tit. C.
d Felyn. in c. fraternitatis de hæreticis. Iaſon. in l. prætorio. C. de eden. P.
e c. ſicut. 8. ne cleric. vel monachi ſæcul. negoc. ſe immiſc.
f l. cõtractus, de fid. inſtrumen. C. Nouel. de tabellion. authen.
g Sueton. in Iulio Cæſare, c. 56.
h vt in c. cum P. Tabellio. de fid. inſtrumen.
i Bald. in rubric. de fid. inſtrum.
k Lanfran. ad c. quoniam cõtra ad vet. inſtrumentorum pro dudum. nu. 1. de probat.

re non ſunt cognitæ alii, quàm notario, quæ fit in hunc modum breuioribus adiectis notis. *Talis Petrus, talis loci, vendidit, etc. talẽ rẽ, etc. Martino, etc. præſentibus talibus, etc. Renunciauit, etc.* Iniquũ enim eſſet illis fidẽ adhibere, quæ propemodum nihil ſignificant, vel quæ in diuerſas clauſulas trahi poſſunt, Vnde abiit in prouerbium pro re periculoſa, *Et cetera notariorum*. quod facetè exprimit quidam Italus in facetis vulgari idiomate ſcriptis, dictus *Pionano Arleto*. Interrogatus enim, quam orationem ſingulis diebus Deo dicere oportet, reſpondit, cùm lecto ſurgeret poſt pater & aue, dicendum: *Segnor mio Ieſu Chriſto guardate me da furia de villani, de guazzanbaglio di medici, da cetere de notai, &c.* Albericus autem ait, ad l. contractus, de fide inſtrum. C. Si in dicto baſtardello ſit appoſita indictio, vel annus Domini, & ſignum notarii, fidem plenam fieri ex eo [a]. Quia cenſetur notarius ſimpliciter rogatus, & appoſuiſſe clauſulas cõſuetas [b]. Quare & faciet plenam fidem quod in libro notarii extenditur, quodq; vocãt *imbreuiaturam* [c]. Quid porrò continere hæc imbreuiatura debeat, docet Alexan. 2. vol. Conſilio. conſil. 51. Vocant & iſtas primas completas deſcriptiones, exceptis vulgatibus clauſulis quæ omnibus contractibus ſimilibus apponi ſolent, Protocola, πρωτόκολλα, id eſt, prima membra, vel primas membranas: quæ poſteà latius extendi debeãt, & facilè ſine damno conuenientium à ſolo notario ſuppleri poſſint. vel dicemus cum duplici ll. & ὁ πρωτόκολλα. protocolla, à glutine: quòd iſtæ primę annotationes, fruſtro membranæ exceptæ, poſteà conglutinentur & iungantur in vnum volumen per exceptorem. Dicitur enim glutem κόλλον. Solent etiam Notarii plures, hæc præſcripta prima minutis literis excipere: vnde & vocant illa excepta, *les minutes*, in quibus, ſi quid inter contrahendum vel explicent vel corrigant vel addant qui conueniunt, vel alii qui interuentu notarii vtuntur, inducitur, corrigitur, & additur. Quare poſteà, habita relatione ad minutatim prius ſcripta, quod in forma probante exſcribitur, inſtrumentum dicitur ingroſſari vulgò: & habita ratione antographi, primus lituris & correctionibus quodammodo maculati, illa tranſcriptione ſcriptura dicitur in mundum redigi [d]. Cuius tamen veritatis probatio ad primam ſcripturam extenſam & minutam refertur, ſi de fide ingroſſati dubitetur. Et proinde Franciſc. 1. eius nominis Rex, optimè cauit, integra conſeruanda nec confringenda protocolla, vt ad illa recurri poſſit, ſi de fide completi inſtrumenti dubitetur [e]. Si enim protocolla & inſtrumenta ingroſſata producantur eiuſdem negotii, ſibi mutuam fidem abrogantia, potius protocollo credendum eſt [f]. Itẽ ſi arguatur de falſo inſtrumentum, debet protocollum exhiberi [g]. Perſonarum quæ conuentiones priuatorum perſcriberent aut fide publica donarent, non vnum ſolùm eſt proditum genus: nam aliquando Magiſtratus municipales perſcripſere inſtrumenta pactorum [h], in quorum locum ſuffecti Notarii, velut exceptores conuentorum: quibus additi tabelliones, veluti eorum officii exactores, qui perſcripta prima & excepta, authoritate donarent, vt in tit. de tabellion. in auth. Nouel. Iuſtinianeis. Ita aliquando in Gallia Caro. 7. lege publicũ munus notarius ademit, & tabelliones inſtituit, qui tamẽ poſſent pro pactorum præſcriptione & exceptione ſufficere, vel delegare notarios, qui ſingulis trimeſtribus contractuum inſtrumenta tabellioni deferre tenerentur, in publicas authenticas tabulas redigenda, & vt haberent publicum authoramentum. Idq; ſtatuit menſe Quintili, an. 1433. Sed & hic abrogauit poſtea tabellionũ munera: & remanſit notariorum authoritas, cum poteſtate excipiendi obligationes. & alios actus, & in mundum reducendi. Verùm Ludoui. 12. ann. Domi. 1512. art. 62. numerum notariorum eſſe definiuit ex inquiſitione Senarchorum & bailliuorum, & arbitrio officiariorum Regis. Franciſcus iterum eius nominis primus, reſtituit tabelliones per edictum, *Des notaires & tabellions*, eoſque diſtribuit per Caſtellanias, Senarchias, & iuriſdictiones, cum ſigillis ordinatis, ad ſigillandas obligationes & ſententias:

[a] adipſum & tradit Maſuer. in praxi, tit. de literis notis & notatis §. item ſi in notula, §. 32.

[b] Alex. conſil. 17. incip. in cauſa & lite, & conſ. 18. & ibi. plures. ſcuet de domine, 2. vel Chaſſ. ad §. 15. ad verb. *& quis n'aura point passé*, num 3 cit. *gles diuerſis appartenant a gens mariez* in conſuet. Burgund.

[c] Bald. ad d. tub. de fi. inſtrum. Albert. ad d. l. contractus, cod. C. Felin. in c. cum P. tabellio, de fide inſtrumen.

[d] d. l. contractus, de fi. inſtrum. C.

[e] conſtit. Franc. 1. an. 1539. art. 173. & 174.

[f] Scriptoribus, 158. de lega 2. Bartholus. in l. fin. de fun. arb. P. & in l. vlt. C. de falſ. cuncto, §. illud, de tabellio. in auth. vlt. & glo.

[g] l. ſi quis decurio, C. de pact. l. 1. & 2. de tabul. lib. 10. C.

cum iis quoque reſtituit officia ſigillatorum, & cuſtodum ſigillorum, voluitque Notarios illorum eſſe adminiſtros & veluti ſubſtitutos, né vetabelliones alios quàm Notarios regios excipiendis actibus ſubrogare poſſent, contra quam aliquando ex arbitrio ſubrogabant. Præfixit & ſingulis quantùm mercedis pro præſcriptione & authoramento capere poſſent, & quantùm in ærarium Principis pro ſigillo tranſmittendum. Inhibens omnibus notariis, ne inſtrumenta pactionum vel obligationum in mundum reducerent, ſed id munus tabellionibus relinquerent: exceptis Notariis ciuitatis Pariſiorum, quos eo priuilegio donauit, vt & emolumento, vt loquitur, præſcriptionis & ingroſſationis ſeu inſtrumenti authentici conficiendi, potirentur, nullo tabellione inibi creato. Sed diſplicuit poſteà hoc tabellionum munus, veluti populo oneroſum, & notariis reſtituta integra poteſtas plenè, acta, obligationes, & alia excipiendi, & ingroſſandi. Atque recente conſtitut. comitiorum Aureliæ habitorum, art. 85. abrogata tabellionum officia per Franciſ. 1. & poſt per Henricum 2. introducta. Et art. 86. inſinuationum quoque actuarii tranſlata authoritas inſinuandi in iudices ordinarios, exceptis actuariis inſinuationum rerum & perſonarum eccleſiaſticarum. 2

Notarii dicuntur regii, qui hac authoritate donantur publica præſcribendarum conuentionum, obligationum, & excipiendorum teſtamentorum, & actuum fide publica inſigniendorum, qui tantùm de rebus temporalibus actus præſcribunt. Pro ſpiritualibus nàmque quibuſdam excipiendis, alii ſunt notarii qui dicuntur apoſtolici, qui procurationes ad renunciandum, & de aliis in curia Romana faciendis acta conficiunt, & fidem adhibent actus eius muneris circa ſpiritualia. Sùt & Notarii capitulorum & academiarum qui ſecretarii dicuntur, in inſtitutione eius officii fidei faciendæ authoritate donati. Notarii perſona, quamuis de idoneis huic muneri deligenda 13
14
ſit, tamen vilis habetur, vt pote omnium ſeruitio & obſequio neceſſario expoſita[a]. Et vile ius officium dicitur[b], vt etiam Notarii munus ſuſcipiens perdat priuilegium officii. Nec Notarii poſſunt eſſe Decuriones[c]. Prohibitum & Eccleſiaſticis ne tabellionatus laici munus exerceant[d]. Interdictũ & Procuratoribus curiarum ſupremarum, ne munus hoc exerceant. Num autem ſpurius poſſit eſſe tabellio vel Notarius, tractat Ioan. Lupus, in c. per veſtras, de donat. inter vir. & vxor. C. Conſtitutio porrò Caroli 9. Aureliæ decreta, art. 82. ſtatuit Notariatus officium dandum maioribus 25. ann. tantùm, cum atteſtatione ea de re facta Cancellario magno, & de probis moribus, & rerum experientia eorundem. Apoſtolici quoque notarii tales eſſe debent, 15
qui ab Epiſcopis aut Archiepiſcopis vel officialibus ſeu vicariis eorundem examinati ſi ſufficientes per ſe huic muneri & idonei inueniantur, iuramentum fidei in manibus eorum præbent. Eáque de re codicillos teſtimoniales recipiant, quos deſcribi curant regeſtis Epiſcoporum, Archiepiſcoporum, & Senatchorum, ſecundùm conſtitutionem Henrici 2. anni 1550. *touchant les impetrations des benefices Eccleſiaſtiques.* Creantur Notarii publici & 16
authentici, tantùm in Gallia à Rege, ſublata poteſtate concedendi officia notariatus Senarchis, aliiſve Magiſtratibus, ex conſtitutione Philippi Pulchri, art. 20. Ludouic. 12. an 1512. art. 42. Franc. 1. *Des Notaires & tabellions.* Apoſtolici creantur à Summo tantum Pontifice. Sic exoleuit etiam poteſtas cõceſſa iure communi Magiſtratibus creandi ſibi Notarios[f]: habent tamen Magiſtratus per ſe, & in ſua iuriſdictione authoritatem publicam, vt actus coram illis facti, & præſcripti publicam habeant fidem[g]. Sed hoc ratione poteſtatis publicæ & iuriſdictionis contentioſę & maioris dignitatis, quam Notariorum: neque etiam ipſi qui hoc habent à Principe, alis committere poſſunt. & ita nequeunt Notarios publicos creare: nec ab alio, quam a Principe poteſt hoc munus impetrari. Ius enim publicum in ſolum Principem tranſlatum eſt, & eius miniſterium, is autem ex arbitrio, proútque bonum ſibi videtu,

a l. utẽ pup. ſol. fun. Pl. non enim, de adopt. P.

b gloſ. in l. vniuerſos, de decurion. lib. 10. C. vide Barbat. in l. poſſ. ceſſionem, n. 4 de probatio & in rubric. de fi. inſtru. Bald. in c. Mediolana, de election. Guido Pap. ſingul. 34. 138. 180. & 214

c l. 2. de tabular. lib. 10 C.

d l. vniuerſos, de decurio. lib. 10 C.

e c. ſicut, ne cler. vel monach. ſecula negotia. ſe immiſc. officiũ, de haret. in Sex. Specul. in tit. de teſtamento. Nachio.

f vt in §. ex prouinciali., de defenſo ecclia. in aut. Paner. & Tele. in c. cùm P. Tabellio, de fi. inſtrum. Oldra. cons. 85. incip. quis poſſit, quoniam contra, de probatio.

g l. fin C. de magiſtr. municipal. l. de officio eius. Alex. C.

17 ſibi videtur, diſtribuit ſingulis. Et proinde qui inſtrumentum tanquam notarius fecerit, cum tamen non ſit, reus mortis eſt[a]. Quod intelligendum explicat Hippol. de Marſiliis, ſingul. 35. ſi is qui nunquam fuit tabellio creatus, conficit inſtrumentum tanquam tabellio: contrà in eo qui aliquando creatus, ſed poſteà eo munere priuatus fuit, qui tanquam tabellio faciens inſtrumentum, non punitur pœna mortis[b]: quia hic iuuatur primordio veritatis[c], ſed alia pœna tamen dignus eſt. Notarius leges, ſecundùm quas præſcribere acta debeant & munere fungi, plures appoſitę ſunt. In breui namque ſeu imbreuiatura, vel notis primis, vnde reductio fiat in mundum, eos obſeruare par eſt: vt nomina & cognomina contrahentium ſcribant, quibus agnoſci poſſint qui contrahunt[d]. Sed & iubetur ne contractus conſcribant vel excipiant, niſi cognouerint contrahentes, vel niſi ſufficienter edocti fuerint tales eſſe quales dicẽtur qui cõtrahunt, vel negotium gerunt. Idq; ſanctiſſimè conſtituit Ludouic. 12. an. Dom. 1499. art. 66. Fierent enim aliter facilè perſonarum ſuppoſitiones & impoſturæ, potiſſimùm in teſtamentis conficiendis. 2. Debent eorum qui gerunt negotium qualitates ſeu dignitates, vel officia exponere; num aduocati, mercatores, Magiſtratus, &c. nam ex iſtis contractuum validorum aut inutilium oriuntur periſtaſes: Et ſi controuerſia de geſtis agitetur, mouent in diuerſas ſententias Iudices[e]. Item locum domicilii contrahentium apponere debent ex conſtitut. Franc. 1. ann. 1539. art. 67. 3. Scriptura debet eſſe ita plena, vt quid actum fuerit ſine dubio intelligatur, iuxta tit. De tabellionib. in authent. 4. Per eam exprimi debet, quid, quale, quantum, quis, & cui promittatur[f]: quantitas pecuniæ, & ſpecies eiuſdem, aureæ argenteæ, vel alterius generis, vt cauit Franciſ. 1. ann. 1539. art. 179. Iubet inſuper art. 179. Iubet inſuper art. 180. vt in contractibus venditionum, donationum, permutationum, & ſimilium rerum immobilium, adiciant, num res nobiles ſint, vel chentelares, & ſub cuius dominii cenſu ſit, & quantum cenſus nomine præſtet. Prohibet etiam Notarius Ludou. 12. in conſtit. ann. 1512, art. 65. ne contractus vſurarios recipiant, indicta pœna ſi fecerint multæ arbitrariæ & priuationis officii. Item de rebus, quæ prohibentur venire in contractum, contra prohibitionem legum conficere actus non debent. immunet enim ſi fecerint & damnum & pœna corporalis, vt in l. iubemus nulli, 14. §. ijs tabellionibus, de ſacroſanct. eccleſ. C. l. 2. de Eunuch. lib. 4. C. tit. 42. l. 1. vt nemo ad ſuum patron. fuſc. ruſti. lib. 11. C. §. 1. de prohib. feu. alien. per Lothar. & §. illo. & §. callidis, de prohib. feu. alien. per Federi. in vſib. feudo. Et 5. cauſa conuentionis, ſine qua contractus non eſt efficax[g]. 6. Si agatur de mutuo, dies ſolutionis faciendæ, & locus adiici debet. 7. Annus, menſis, & dies, quo actus fit, perſcribi debet[h]. Et ex recenter hoc anno 1580. publicata Bleſenſi conſtitutione debet adiici hora ante vel poſt meridiem, & locus vbi fit actus. 8. Iubetur, vt ſubſcribant illam notam teſtes, duo ſaltem qui adfuerint: & ſi non norint literas, ſubnotent aliquo ſigno, cum inſertione à notario in actu facta, quòd non nouerint literas, ſubnotent aliquo ſigno, cum inſertione à notario in actu facta, quòd non nouerint literas, vel

18 ſe ſubſcribere, & quòd ideò ſubnotarint tantùm[i]. Ita & 9. Notarii debent per ſe ſcribere, complere, & ſubſignare[k]. 10. Statuit Franciſ. 1. conſtit. ann. 1539. artic. 173. & 174. vt Notarii conficiant libros regeſtorum & protocollorum, in quibus ordine deſcribant & inſerant ſummaria illa ſeu minuta actuum receptorum in extenſo cum ſigno vel ſubſcriptione notarii[l]. Vetatur autem inibi art. 177. ne Notarii ſeu tabelliones, illa regeſta ſeu protocolla propalent, vel oſtendant in illis ſcripta aliis quàm contrahentibus, vel hæredibus eorum, vel iis quorum intereſt niſi à iudice mandatum ſit. Quando autem alicuius intereſſe dicatur diſpicere rationes vel inſtrumenta aliorum, docebit Vlpian. in l. ſi quis, §. pertinere, de eden. P. Sed & cod. art. 178. ſtatuit ne, Notarii plures quàm ſemel inſtrumenti copiam edant, niſi à iudice cauſa

[a] l. eos ad leg. Corn. de falſ. P. Bald. in l. data opera, an verſ. dubitatur de eo, C. qui accuſ. non poſ.

[b] Bald. in l. ſi quis de aliquod ſubnot. C. arg. §. quia vero, de iram. abſ. reb. Eccleſia.

[c] l. ad recognoſcendos, de ingenu. C. l. de minor. annor. C.

[d] l. 2. de re iudic. P. Imolens. de vit. & honeſt. cleric. P.

[e] d. l. 2. de re iudic. l. Paulus, de iudic. & manſi. l. vbi ſi certi non appareat de verb. oblig. P.

[f] l. 1. de ſacroſanct. eccleſ. C. l. 2. de Eunuch. lib. 4. C. tit. 42. l. 1. vt nemo ad ſuum patron. fuſc. ruſti. lib. 11. C. §. 1. de prohib. feu. alien. per Lothar. & §. illo. & §. callidis, de prohib. feu. alien. per Federi. in vſib. feudo. Et 5. cauſa conuentionis, ſine qua contractus non eſt efficax[g]. 6. Si agatur de mutuo, dies ſolutionis faciendæ, & locus adiici debet. 7. Annus, menſis, & dies, quo actus fit, perſcribi debet[h]. Et ex recenter hoc anno 1580. publicata Bleſenſi conſtitutione debet adiici hora ante vel poſt meridiem, & locus vbi fit actus. 8. Iubetur, vt ſubſcribant illam notam teſtes, duo ſaltem qui adfuerint: & ſi non norint literas, ſubnotent aliquo ſigno, cum inſertione à notario in actu facta, quòd non nouerint literas, ſubnotent aliquo ſigno, cum inſertione à notario in actu facta, quòd non nouerint literas, vel ſe ſubſcribere, & quòd ideò ſubnotarint tantùm[i]. Ita & 9. Notarii debent per ſe ſcribere, complere, & ſubſignare[k]. 10. Statuit Franciſ. 1. conſtit. ann. 1539. artic. 173. & 174. vt Notarii conficiant libros regeſtorum & protocollorum, in quibus ordine deſcribant & inſerant ſummaria illa ſeu minuta actuum receptorum in extenſo cum ſigno vel ſubſcriptione notarii[l]. Vetatur autem inibi art. 177. ne Notarii ſeu tabelliones, illa regeſta ſeu protocolla propalent, vel oſtendant in illis ſcripta aliis quàm contrahentibus, vel hæredibus eorum, vel iis quorum intereſt niſi à iudice mandatum ſit. Quando autem alicuius intereſſe dicatur diſpicere rationes vel inſtrumenta aliorum, docebit Vlpian. in l. ſi quis, §. pertinere, de eden. P. Sed & cod. art. 178. ſtatuit ne, Notarii plures quàm ſemel inſtrumenti copiam edant, niſi à iudice cauſa

[g] l. ſatisgentium, §. ſed cum nulla, de pact. l. 2. §. circa, de do except. P.

[h] §. ſi de tabellio. in auth.

[i] in conſt. matrim. art. 84.

[k] §. 1. de tabellio. in auth. hæc conſtitutiſſima, de teſtam. l. contractus, de fi. inſtru. C.

[l] idem in §. 1. de tabellio.

causa cognita & parte vocata dictum fuerit[a]. quod & ius scriptum decreuerat[b]. Nullo tamen modo tenentur instrumentum edere quod fuerit cancellatum, tanquam inutile & nullum[c]. Subinde pro forma authentica, inter cautum est, non prius authenticum dici instrumentum, quàm in mundum reductum sit, & perfectè extensum, iuxta l. contractus, de fide instrumen. Nec habere iure poterat executionem paratam, nisi in instrumentum publicum reducatur, & sigillo muniatur regio, vel alio authentico[d]. Quæ autem in instrumenti forma publica requirantur, seu vt loquuntur, in ingrossatione, tradit glo. in l. generali, ad ver. *seruatuti*, de tabular. lib. 10. C. Panor. in c. 1. de fide instrumen. Constitutum tamen inueniο in comitiis Aurelię habitis, art 84[e]. Notarios cogi edere contractus contrahentibus & alijs quibus ius est petendi, sub breui scriptura, & nõ in forma verè authentica instrumẽti, subscripta tamen & signata per ipsos: eáque breuia tantæ esse authoritatis & fidei ac instrumenta authentica antiqua: idque vt parcatur sumptibus superfluis. Sed & hic debent distingui loca cuius fuerint Notarii, siquidem fuerunt tantùm certis prouinciis & locis & municipijs adscripti & designati, qui suo intra illos fines tantùm munere fungerentur, non possent alibi conscribere authenticas pactiones, tanquam extra territorium, vt notat Paulus Castrensis[g]. & ita ex tempore iudicatum in Senatu Tholosano 6. Maii 1566. dum ageretur de causa notariorum loci de Conchis, quibus quia conscripti erant suo loco, & reducti ad certum numerum, curia iniunxit vt abstinerent à vicinis locis & intra suos limites se continerent. Cæterùm, vt ait Imbertus[h] licet instrumentum extra tabellionum iurisdictionis territorium sit confectum, mandari tamen potest executioni intra illius territorij metas. Nam & in consuetudinem venisse refert Felinus[i], vt instrumentum extra territorium Notarii possint conficere, ac id nusquam non gentium vires habeat, cùm id spontaneæ sit iurisdictionis, vt etiam tradit Idem Castrensis[k]. Et hoc etiam Pictonum statuto municipali cautum est. Ita proculdubio, qui generaliter Notarius nulli adscriptus loco creatus est à Rege, Principe, Imperatore, seu summo Pontifice, vbiq; in ditione & Imperio creantis poterit instrumenta conficere, vt ait Ægidius Bellemere, consil. 42. Sicut & qui adscripti sunt collegio Notariorum Parisiorum, Montispessuli, & Aurelię[l]. Fines & rationes harum personarum publicarum notariorum, accedunt ad rationes Amanuensium & scribarum publicorum, de quibus superiori capite actum est. Nam & hi Notarij genus non mutant scribarum, sed speciem eius constituunt. Et præcipuus finis erit probatio certa, quæ fidem sine dubio gestorum faciat. Et magis statur fidei Notarij, quàm apparitoris contrarium referentis[m]. Vt non immeritò dubitatum fuerit, num Notarius possit emendare in quo dicit se errasse. Et certè, si de incongrua latinitate agatur, licet neque ideò scriptura in veritate vitiatur[n] quamuis responsum sit, falsam latinitatem vitiare rescripta summi Pontificis[o]. Et actorum verba emendare, tenore sententiæ perseuerante, non est prohibitum[p]. Licet & addere in extenso clausulas communes, quæ sunt de natura contractus vel actus: aliæ autem additiones vel diminutiones non permittuntur, nisi vocatis partibus quorum interest. Eáque de causa iubetur Notarius, vt mentem prius intelligant eorum qui actum gerunt, deinde perscribant, & scripta præsentibus gerentibus & testibus legant, & recensеant, & interrogent vtrúmne ita contraxerint, an addere vel subtrahere quippiam ex recensitis velint[q]. Quia cõcluso negotio neque Notarius ipse, neque alter ex contrahentibus altero inuito vel inscio, quippiam alterare, minuere, vel addere potest[r]. Quinmo si rasuræ sint appositę in loco suspecto, illę etiam in ingrossato fidem vacillare faciunt[s]. Cæterùm si latiùs videre desideres quæ reddunt rasuram non suspectam, & de materia rasuræ, Consule Panormit. in c. ex literis, de fi. instrument. cui accedit l. fi. de edic. diui Adr. toll. C. Et quãdo rasura dicatur

instru-

a vide quid tradat hic de re Mastricht. de lite. notis & notariis, § item aduertendum, §. 17. in praxi.

b l. si quis ex argentariis, §. prætor ait, & §. de eden. & ibi Barth. Matthæus in rub. de liter. notandis §. item postquã nat. 4. Speculat. in tit. de instru. edit. §. postquã, vers. quid si solum.

c Iacob. Rebuff. in l. Labeo. in 1. lectura fide pact. P.

d Rebuff. in 3. part. prax. benefic. in tit. de breui apostolico nu. 14. vide Doctores in cap. de fi. instrumen. gloss. in l. generali, de tabular. lib. 10 C.

e vide & Specul. in tit. de instrumen. edit. Bart. in l. si quis, § si initium, de eden. vbi tãdẽ & cõcludit inspiciendã esse locũ, in eo cons. vide & glo. in c. vt circa in ver. publico, cum glo. seq. de ele. in 6

f & hoc iam cõsuetum notat Mascard. in pract. tit. de liter. notis & nota §. ité dicta est fides. §. 19. & 20.

g Paul. Castr. in cõs. 216. 2. vol. arguit in agris, de acquir. rer. dom. 2.

h Imbert. lib. 1. Institut. Forens.

i Fel. ad c. cum P. Tabellio, de fi. instru.

k Paul. Castr. in l. fi. de temper. in tate. restit. C.

l §. 158 in const. Aurelianen.

m Cyn. in l. si quis de aut. C. de fal. Bart. ibi. Rol. de Ju. notis & notariis §. si

n To. Fab. in l. si in nomine, C. de rest. vide c. ex parte, de fi. instr. Felin. & Imol. quæstionat. cod. C

o c. ad audientiam, de rescrip.

p Herming. in l. actorum, 46 de re iu. P.

q *à Peitiõe du chastelet de Paris*, c. de iuramentis, art. 7. & 8.

r l. iuxta 3. Iulian. C. de actio. l. in commodato § fin. cõmod. P. reg. iur. mutare conuenit non

s Imbertus, C. de probat § 1. de instrum. ff. & caut. in auth. Cyn. in l. fi. de edict. diui Adr. toll.

esse in loco suspecto,idem Panor.docet in c.inter dilectos,de fide instrum. Et an certificatio Notarii tollat suspicionem,docet in c.cùm venerabilis,de religio. domib. Et an rasura in loco suspecto præsumatur facta ab officiali,
36 vel a parte seu aduersario,idem in c.fi.de crim.falsi.Constitutio Caroli 9.in comitiis Aureliæ edita, pluribus dubiis obuiam iuit, quæ ex Notariorum præscriptionibus oriri possent,dum art.84.statuit[a],vt Notarii curent instrumenta seu notas & protocolla sua signari à contrahentibus,& testibus:alioquin nullo actu declarato. Quò fit, vt dubium tollatur de testibus, quibus creditur minùs scriptum fuisse quàm dictum asserentibus, etiam si vnus sit qui id dicat, qui tamen referatur in instrumento præsens fuisse[b]. Nam si extra testes qui scripti fuerint in instrumento,is qui hoc asserit,fuerit, non facit vacillare fidem instrumenti,vel si scriptus is quidem sit,sed dicat se non recordari[c]. Quę omnia non obtinere mihi videntur, quando subscripti testes sunt:nisi & illi forsan causam dicerent, cur inter contrahentes placuerit ne quod conuentum est, perscriberetur omnino. Nam tunc, si conuentiones sint testimonia, tanquam de rebus extra actum in scripturam redactum
37 si aliunde non reprobentur,admitti ad probationem possent. Subinde quia contrahentes se subscribunt vel subsignant,videtur indubitatæ fidei protocollum,dum accedit illi Notarii subscriptio. Et si dubitetur de ingrossatione vel exemplatio authêtico,ad protocollum perueniẽdum est,vnde sumptũ fuit instrumentũ[d]. Veruntamen si ante expeditionem instrumenti subscripti à Notario, moriatur Notarius, abbreuiatura ipsius non facit fidem in iudicio,vt ex ea sequatur effectus,propter clausulas quæ extendi debent
38 aperto Notario. Et ideò debent prius in mundum redigi per alium Notarium ex mandato Iudicis,iuxta c.cùm P. Tabellio,de fide instrum. vbi Felinus tractat hanc materiam per 15,quæstio. Obseruatur autem in illa transcriptione per alium Notarium faciendã,1.vt postulet pars, vel aliquis à Iudice fieri illam descriptionem, vel instrumenti editionem cuipiam committi.2. vt statuat id Iudex.3.vt Notarius ad id delegatus exequatur.idque 4. fideliter.& 5.vt in formam publicam reducat[e].6. Vocẽtur in descriptione vel exhibitione protocollorum,quorum interest[f]:aliter enim ingrossata non faciunt fidem, vt ait Guido Papæus[g],qui tamen addit semper postremum requisitum non exigi:vt si curia vel Iudex alicui Notario, vt nunc fit ex constitutione,ingrossanda vel expedienda generaliter protocolla mortui, etsi non agatur de instrumento debiti. Nisi in hoc casu quæstio sit de instrumento alias ingrossato,quod etiam Notarius si viueret, non posset rursum edere parte non vocata:vt idipsum quoque in eo,cui commissa est ingrossatio, seruandum sit. Remanebit nihilominus in omnibus potestas & facultas aduersario,contra quem editur instrumentum,arguendi ipsum de falso,vel de alia omissione,vel alijs exceptionibus vtendi[h]. Interim tamen per se fidem faciet liber protocollorum[i],vt ait Innocent. in c.1.de procurator. Et disputat Guido Pap.cons.84.incip.circa definitionem: si modò imbreuiatura sit, extensa,& sit talis qualem requirit constitutio regia[k], vt editio tantùm requiratur.Quæ tamen post mortem Notarii,ex stilo curiarum, nõ potest fieri,nisi præcepto Iudicis etiam per hæredem Notarii, quanquam de iure communi hæredi permittatur,vt ait Panorm.in dicto cap. cùm P. Tabellio.

a hoc etiam fuerat statutum in consil. Ludouici.2. art. 65. in primo publicatis.& in l.si quis exgenerarius, §. 2. de eden. P. § sed & si instrumenta publica, de instit. & inst. in authent.

b l.in ti quemad. testa.aperi.C.

c l.iuri iurando,C.de testib.c. cùm inuentes hetrusca, eod. tit.vide Io Faciam, in l. exercendis, C. de fi instrumen.

d auth.si quis in aliquo,C. de eden

e d.c.cum P.Tabellio de fi instrum.

f ex charta,§. q. 3. c. cum dilecta,de cõsti vtr vel inuent.

g Guid.Pap.dec. 4.

h Paul.Castr. consil 195 incip visis, vers. sed in illa,in 1 part. consi.

i oportet, de instr. fi. & caut. in authẽ. i fin. circa medium de assess Bart. in l. contractus,de fi. instrum C.

k Guido Pap. qu. 19 Bald.in prin.rub de fide instr C.

FINIS LIBRI XLVII

DE ORDINE IVDICIORVM.

LIBER XLVIII.

De ordinatione Iudiciorum in genere. Cap. 1.

1 *Libri 48. ad ſuperiores continuatio.*
2 *Ordo iudiciorum quid, eius diuiſio, & qualis in Gallia ſeruetur. num. 3.*
4 *Ordo quis ſeruandus ſecundùm authoritatem præſcribentis.*
5 *Ordinis iudiciorum tria præcipua capita. Et nu. 6. et 7.*
8 *Ordinis iudiciorum conſtituendi rationes.*

POSTQVAM ſuperiori libro, de rebus iudiciorum & de perſonis iudicum abundè, vt opinor, dictum eſt: exigit methodus, vt ad ordinem perueniamus, & veluti in praxim Iudiciorum contemplationem adducamus. Siquidem, vt ait Sextus Pompeius Feſtus, *Ordiri eſt, rei principium facere: vnde & togæ vocantur exordiæ.* Sed & ordinare principio partes conuenientes & conſequentes addere. Ordo quippe eſt iudiciorum, rerum, & negotiorum loco certo tempore & modo in lite gerendorum apta ſeries & diſpoſitio, cum contextu continuo. Cicero[a] definit ordinem eſſe *compoſitionem rerum aptis et accommodatis locis.* Et poſtea, in qua intelligitur ordinis conſeruatio. Iudiciorum ordo duplex, ſubſtantialis, & non ſubſtantialis. Subſtantialis ille, qui omiſſus vitiat iudicium[b]: quia ſubſtantia, per quam res tantùm eſſe & ſubſiſtere poteſt, non adeſt. Et ita prolata ſententia contra hunc ordinem iudiciorum non ſubſiſtit[c]. Quemadmodum in alus, omiſſio ordinis neceſſarii vitiat actum[d], vel ipſo iure, vel facto iudicis[e]. Hic ſolennitates maiores, & formulæ ſeu ſtilus curiarum, ſeruantur, quodéq; prius, quódve conſequenter, & vltimo loco mãdatum eſt fieri. Non autẽ ſubſtantialis dicitur ordo ille, quo prætermiſſo ſuſtineri poteſt geſtũ, & ſine quo iudicium legitimè procedit: ad quem pertinẽt illæ præſcriptiones ſtili cuiuſque curiæ, & quædam leues obſeruationes, & quæ ex cauſarum neceſſitate omitti impunè poſſunt[f]: quia veritate rei ſimpliciter inſpecta & probata, repudiamus iuris apices[g], iuriſque ſubtilitates[h]. Et Philippus Pulcher Rex Galliarum edixit, propter ineptitudinem libelli, vel ob iuris omiſſam ſolennitatem, dummodo ex probatis de negotio conſtet, non eſſe prætermittendam vel differendam ſententiæ prolationem. Diximus de his autea d. 11

1

2

3

a Cicer. officio.

b Anchara conſ. 66. circa fin. Felyn. in c. 1. de lit. cont. col. 4.

c l. proferam, de ſenten. & interlo. omn. iudi. C.

d l. 6. prius de vulga. l. vt decretum, de haere. actio.

e l. 1. cum ibi notat. C. de appellatio.

f l. 2. de fun. impenſis. C. vbi debeat de iudic.

g l. ii fideicom. §. quædam, mand. P.

h l. ita vulnerates, ad leg. Aquil. P. l. ſunt perſonæ. 45 de verbo. & ſimpt fun. P.

teà,dum egimus de iudicio ordinario vel extraordinario[a]. Neque in Gallia Iudices Iurisconsultorum ordinem per omnia seruant,sed rei veritate inspecta ad examina causæ perueniunt[b]. Sic & accidentalis & voluntarius ordo, non substantialis dici poterit,quòd adsit & absit sine actus corruptione[c]: qui interdum requiritur,& interdum non requiritur[d]. Vt ecce, in his quæ certam habent voluntatem, in instrumentis vel scripturis, non valdè ordinem positionis exquirimus :contrà in incertis, ad euitandam confusionē[e]. Atque in aliis,in quibus positio vel aliud innoluit negotium, ordinem sequimur & perpendimus,& desideramus[f]. Et ita substantialis ordo ad confusionem vi-
4 tandam actuum,seruari debet necessario[g]. Habebitur autem ratio à quo fuerit præscriptus obseruandus ordo,an à lege generali,vel ab stilo,vel à Iudice qui de causa cognoscit,& per sententiam præscribit. Nam seruandæ leges vt generales regni[i], magis stilus receptus, & proba consuetudo localis[k]. Sed fortius mandatum iudicis[l], cui consilio adhibito sic ordinem seruari quem proposuit expedire visum est. Eáque quæ mandantur secundùm, præscri-
5 ptum tenorem executioni demandanda sunt[m]. Omnis ordo porrò iudicialis in tria capita deducitur in vniuersum, quorum primum docet principia & veluti præludia litis, & præparat viam contestationi legitimæ negotii principalis: & hoc caput in contestatione causæ, vbi status causæ exponitur, finem accipit:antè enim fiunt velitationes leues,& libelli exhibiti iudici præcedunt aliquando, vel inquisitiones, & querimoniæ, ex quibus decernitur vocatio in ius, vt sæpè in criminalibus accedit citatio, agitúrque in primis congressibus de ipsa vocatione,& num coram iudice competenti fiat, num competat exceptio vel præscriptio fori, vel ratione iurisdictionis non idonei iudicis,ex causa rerum controuersarum, priuilegii personarum, vel domicilii earum,recusationis iustæ Iudicis: & de aliis exceptionibus moratoris ingressum iudicii. Expenditur & contumacia,iuramentū calumniæ,& satisdatio:posteà petitio fit rei principalis in iudicio in auditorio,seu per oblationem libelli, ex quibus sequitur contestatio. Hæc facta caput secundum ordinis dirigitur ad principale negotium, & statu causæ constituto, eóque dubio, examinantur exceptiones etiam, si quæ dilatoriæ vel peremptoriæ, interrogationes fiunt & responsiones,confessiones,negationes,hísque contrarius decernuntur probationes vtrinque, dantur ea de causa dilationes. Subinde eduntur ex præcepto iudicis factæ probationes, & acta quæ negotio inseruiunt,concluditur totum negotium,& quiescunt litigantes,iurant se nihil velle amplius dicere vel edere, & causam omnem iudicis sententiæ vt instructam & paratam relinquunt. Et hactenus explicabitur Deo volente
7 hoc lib.48. Túnc que caput secundum finitur, & incipiunt partes iudicis circa prolationem sententiæ, isque accuratè omnia considerat: & primùm ex causa agentium, defendentium, & personarum quæ negotia tractarunt, & eorum qui pro his litibus se immiscuerunt.itē fori & causæ exceptiones. Et postremo loco, quod etiam si Deus voluerit absoluemus lib. 50. consultat, interdum refert ad principem ipse,interdum & litigantes supplicant principi,interdum pro sententia dicenda declarat sibi non liquere, aut interlocutoriam vel diffinitiuam sententiam conficit & profert, absolut, vel condemnat. His aliquando acquiescunt contendentes,sæpius autem prouocant ad maius tribunal,in quo si appellatio alia nō liceat,res fit iudicata, sequitur
8 executio,litis & iudiciorū finis. Ita suo marte & legitimo tramite hæc miserta ciuilis belli œconomia,suis gradibus disposita & absoluta remanet. Sic enim teterrimæ necessitatis leges compulerunt,etiā in inordinata hominum contentione ordinē quærere,ne ex vna contentione infinitæ orirētur. Neq; enim,vt ait Caro.7. rex Gallorū art.1. suarū constitutionū, regnū posset perseuerare vel stabiliri sine iustitię probo ordine. Nihil enim inordinatum fien debet,vt ait Iustinianus[n],siue de ciuilibus,siue de criminalibus agatmus[o].

a sup.lib.47.c.6.

b Guid. Pap. q. 58. Boet.ad §. 2. glo. 1. de iurisd. om iudi. in constitut. Byturi. Bened in c Raynutius, ad ver. si absque liberis, in substitut. fideicommiss fama.

c vt in l. ambiguitatem, & l. præterea, C. de testam.

d vt in l. vt gradatim,de manum. & honor. l. honoris, in princ. de decurio. P. §. ordinatione, de monac. in autu. l. nec enim, 6. de solutio. P.l. cum pater, 79. §. fideitur, de legat. 2. l. quidā, de probat. leg. P.

e l. generaliter 24 §. si quis,de fideic. libert. P. l. quoties, 41 in princ. de vsufr. & quemad. quis vtat. P.

f l. 2. §. prius, de vulgar. P. l. cum vnus, de bon. author. iudic. possid. P. l. finita. 9. si plures, de dam. infec. P.

g § si quis autem nō implens, de haered. & falcid. authen. c, ad petitionem Galteria. 22. de accusation.

h l. leges vt generales,& l. leges iactatissimæ, C. de legib. l. cum ij. de transact. P. l. à Diuo Pio. 6 in venditione, de re iudic.

i c. 1. de consuet. in Sex.

k l. si prætor, de iudic. l. 1. si de quid in lo. pub. P. in l. d. ligatur, mandati P.

l. 1. d. ligatur, mandati P.

m § si quis autem non implens, vers. mordinatum, de hæred. & Falc. in authen. quomodo & quando. § pen. & fin. de accessor.

n c. qualiter & quando. § pen & fin. de accessor.

De Citatione, ſeu Vocatione in ius. Cap. 2.

1 *Citatio, primus actus iudicialis.*
2 *In ius vocatio quid eſt.*
3 Adiournement, *quid ſit diſputatur. & nu.* 4.
5 *Citatio quot modis fiat. & num.* 6. 7. 8. *&* 10.
9 *Citatio quæ dicatur reipſa fieri.*
11 *Sententia non valet contra non vocatum, pro eo valet.*
12 *Prehenſio perſonæ non datur pro ciuili cauſa.*
13 *Vocatio in ius fit vel per apparitores, vel per iudicem. & nu.* 14
15 *Citatio, qua forma fieri debet. & nu.* 16. *&* 17.
18 *Domicilium citationis faciendæ cauſa quale legitimum dicatur.*
19 *Præco quomodo vocet in ius, & vbi.*
20 *Adiornamentum debet eſſe libellatum, excepto vadimonio.*
21 *Citatio die feriata an fieri, & ad diem feriatam, poſſit. & nu.* 23.
22 *Citatio ad diem, & locum certum fieri debet.*
24 *Conditio in ius quomodo olim fieret.*
25 *Vocationis in ius fines, & rationes. & nu.* 26.
27 *Iudicio nemo ſiſti debet, niſi iuſſu Iudicis.*
28 *Inauditus damnandus non eſt, quantumuis malus.*

PRIMVS qui fit in iudicio actus à vocatione incipit[a], etiá 1
ſi agatur de quæſtionibus ſeu cõtrouerſiis ſummarie & de plano decidẽdis[b]. Quia libellus qui offertur interdũ Iudici, aut inquiſitio criminũ, ex cuius inſpectione prehenſio vel vadimoniũ, vel citatio decernũtur à Iudice, nõ dicuntur eſſe actus iudiciorũ, vel ex proceſſu, vt loquuntur[c]. Vt non mirum, ſi per libellũ adiri feriatis diebus poſſit Iudex[d] inſtitio exiſtẽte, & quo tẽpore lis agitari, vel iudiciũ, vel vocatio nõ poteſt[e]. In ius vocare, eſt citare, iuris experiũ- 2
di cauſa ad Iudicẽ vocare[f]. Putat Goueanus[g], in ius vocare non eſſe, id quod nos dicimus *adiourner*, ſed in ius ad Magiſtratũ manu ducere: primùm ex Terẽtio, dũ ait, *in ius ambula*: ex Plauto, *in ius rapiam te*. 2. Ex l. 2. de in ius voc. P. vbi Pontifex dum ſacra facit, iſq; qui propter religionẽ loci inde ſe mouere non poſſit, qui in cauſa publica eo tranſuehitur, qui vxorem ducit, vel familiare funus, & ſimiles, vocari in ius non poſſunt: quia ire non poſſunt. Tertiò probat, ex eo quòd Prætor propoſuerit titul. *Ne quis eum qui in ius voca. eſt, vi eximat.* Et tit. *In ius vocati eant.* Qui eximere, eſt vi de manu auferre. Et 4. quod recenſeat Val. Maximus, lib. 2. de inſtitutis antiquis, mulieris in ius vocatæ corpus tangere licitum non fuiſſe. Hæc Goueanus. Cui tamen non adſtipulor, cùm inter manuductionem ſeu prehenſionem & vocationem, valdè intereſſe doceat Gellius[h]. *Labeo, inquit, Antiſtius à Tribunopleb. per viatorem vocatus vt veniret, & mulieri cuidam reſpondere iuſſit eum qui miſſus erat redire, & Tribunus dicere, ius eos non habere ſe neque quemquam alium vocandi: cùm moribus maiorum, Tribuniplebis prehenſionem haberent, vocationem non haberent. Poſſe igitur eos ſe prehendi & venire iubere, ſed vocandi abſentem ius non habere.* Addit & Gell. eos qui vocationem habent, & imperium & prehenſionem habere: ſed non contrà. Vnde conſtat vocationem quidem latius patere, quam conſtituat Goueanus, quia verba illa, *iuris experiundi cauſa vocare*, pertinent & ad comprehenſum, & ad ſimpliciter vocatum. Vnde & in praxi *adiourner*, eſt etiam vocare, vel prehendere, vel vadimonium ſtatuere, vt die certa iudicio quis ſe ſi-

a §. omnium, de pœn. temer. litig. apud Inſtit. l. 2. de execut. rei iudic. C.
b clem. ſæpè, & citationem, de verb. ſign. c quoniam cõtra, vbi *statuunt*, &c. de probat.
c l. liberti aduerſus, in 2. de in ius voc. P.
d l. miles, it § ſexaginta de adult. P.
e glo. & interp. in c. fin. de iudic. & in l. 1. de fer. in P.
f l. a de in ius voc. P. § 1. de pœn. temer. litig. l. 1. § eum quoque, de edend. P.
g Goueanus lib. 2. lectionum variarum cap. 15. n. 48.
h Gell. lib. 13. c. 12.

ſe ſiſtat,vel per ſe vel per procuratorem, ſecundùm negotii qualitatem. Et ita quod ait Goueanus, in ius vocare, eſſe interdum in ius rapere, fatendum eſt:ſed non omnem vocationem, inde ſequitur eſſe manuductionem: quia vocatio genus eſt,prehenſio ſpecies, quamuis impropriè. Nam aliud eſt propriè vocare,aliud ducere. Iudicium quoque accipere nõ tantùm quis per ſe,ſed etiam per procuratorem poſſe,explorati iuris eſt[a]. Atque reſpon- 3
ſum eſt,vocatum omnem in ius,nõ ſtatim venire debere:quod fieret tamen, ſi duceretur & raperetur in ius: ſed datur dilatio vocato quædam ad componendos penates, antequam liti incumbat: & vt conſultet, num velit defendere,vel liti cedere.Eaq; de cauſa vocationis libellus vocato editur, quo & cauſa & dies,qua defendere debet,cõtinetur[b]:quod in praxi dicitur *bailler exploict de l'adiournement, & bailler aſſignation à iour competant*. Et proinde propter hanc vocationem ad diem certam, mouetur quæſtio de contumacia, quod quis vocatus die ſtata non venerit[c]: dantur quoque excuſationes, cur ſtato tempore ventum non ſit[d]. Rectè ergo adiornamenta dicuntur vocationes in ius ad certam & ſtatam diem. Diem enim Galli vocant *iour*, nos Tholoſani *Iom*,quemadmodum & Hebræi יום,*iom*. vocant & iura Pontificia 4
citationes. Citare etiam apud bonos autores,eſt vocare:vt apud Ciceron. 1. e Verrina,*Citat reum,non reſpondet:citat accuſatorem*,&c. Et iterum pro Cluentio, *Cognoſcite nunc ita reum citatum eſſe illum, vt re ſemel atque iterum præiudicata, condemnatus in iudicium venerit*.Et alibi paſſim. Neque admiſerim, citationem ad vocem præconis tantùm referri, niſi & vocem illam intelligamus, quando apparitor vocat,& diem dicit vocato priuatim ſiſtẽdi vel defendendi. Itaq; vocatio ſeu citatio,genus erit,habens ſpecies ex modo vocandi diſcretas. 5
Nam quidam vocantur viua voce, quidam per edictum ſeu literas aut codicillos,per nuncium,ita vel per epiſtolam, vt ait l.ſed & interpellatur, 54. §.1. de recep.arbit.P. quidam reipſa. Viua voce vocatio fit, vel priuatim, vel publicè:priuatim, quando apparitor deprehenſo ſeu inuento vocando, vel in propria domo,vel alibi,diem dicit,& vocat in ius[f]: interdum ſola viua voce, ſi ſtilus & conſuetudo ſit,vt ſine literis mandato Iudicis apparitores poſſint vocare. Item ſi præſentes inueniantur in iudicio qui neceſſarii ſunt controuerſiæ decidendæ,non aliter vocantur quàm viua voce Iudicis, qui iubet vt reſpondeant,vel adſint certa die iudicio reſponſuri,vel defenſuris. data dilatione perentibus ad inſtruendam reſpontionem vel litem,adquam vocantur[h].Neque enim alia vocatione eget qui præſens inuenitur, cùm finis citationis ſit comparere.Et ideò cum præſente etiam non vocato aliter,qui defendit,valet iudicium:& perinde habetur, ac ſi vocatus fuiſſet. Publicè per vocem præconis fit ſolẽnis vocatio,[i]per edictum peremptorium[k],quod vocamus in praxi *adiournement à trois briefs iours*. Peremptorium edictũ dicitur, ad quod peruenitur ordine:vt initio quis petat poſt abſentiam aduerſarii, edictum primum:mox,alterum per interuallum non minus decem dierum; & tertium:quibus propoſitis,peremptorium impetret. Quod inde hoc nomen ſumpſit,quòd perimeret diſceptationem[l]. In peremptorio communatur abſenti is qui edictum edit,etiam abſente vocata parte cogniturum ſe & pronunciaturum[m]. Ita & poſt edictum peremptorium impetratum, cùm dies eius ſuperuenerit, & abſens citari debet, & ſiue reſponderit, ſiue non reſponderit,agetur cauſa,& pronunciabitur: non vtique ſecundùm præſentem,ſed interdum vel abſens, ſi bonam cauſam habuerit,vincet. Quod ſi is qui edictum peremptorium impetrauit,abſit die cognitionis:is verò aduerſus quem impetratum ſit,adſit,tunc circumducendum erit edictum peremptorium, cæteráque deinceps exequenda, quæ tradit Vlpian.in l.& poſt edictum,73.de iudic.in P. Admonet tamen idem,in l.nonnunquam, 72. eod. quando dentur, & num tria edicta præcedere ſemper debeant peremptoriam. *Nonnunquam autem*, inquit, *hoc edictum*,ſcilicet peremptorium,*poſt tot*,

[a] l. rectè defendit, 63. de iudi.P. facit l.4.& l.poſt litem, 17. de procur.in P. cum ſi multib.

[b] l.1. de edem.P.

[c] in l. ſi quis ex alienatis de iudic.P.

[d] l. 1. 2. 3 & ſeq. ſi quis citat. iudic. ſiſtem. eius fact. non obtemp.

[e] quoniam contra, de probat.cõ ſimil

[f] l.4 §. Prætor ait,de dam.infect.P

[g] auth. ſi omnes, & ſimiliter ab hæred. ſe abſtin.

[h] Anto.Butrio.in.auth. ſi chirographum de iudic. Bar. Bal. & Aug. ad l.1. de in ius voc. P.

[i] dixit ſi omnes.

[k] auth. qui iterum, & Latres,C. quom. & quand iud. & dicunt de in integr. reſt. P l.4.C. de feriis.

[l] l. ad peremptorii. 3.& 6.et ibi dicit. ſeq. de iudic P.

[m] l. in peremptorio, 1.71. eod.tit.

videlicet tria, *numero edicta. ſiue præceſſerint, datur: nonnunquam poſt vnum vel alterum, nonnunquam ſtatim, quod appellatur vnum pro omnibus. Hoc autem æſtimare oportet eum qui ius dicit, pro conditione cauſæ, vel perſonæ, vel temporis, & ita ordinem editorum vel compendium moderari.* Ex conſtitutione Nouella Iuſtiniani, hodiè adiicitur non tantùm decem dierum interuallum, vt olim, ſed & triginta[a]. Secundò citatio ſeu vocatio per edictum fit, quando edicta vocationis ſcripto comprehenſa pro roſtris figuntur, ſeu vt cum vulgo loquar, in loco publico, vel domo ex qua quis euocandus eſt, literæ, citationiſque expleta affiguntur[b], vel exempla porriguntur alicui ex domeſticis eius qui vocatur, vel vicino proximo[c]. Sic enim traditum eſt, denunciationem ad domum fieri debere, ſi in perſona quis non poſſit comprehendi[d]: ſaltémque primam citationem cuiuſque negotii ad domum fieri oportere[e], & vt frequentius, cum mandatis ſeu literis iudicis, ſine quibus nullus vocari debet[f]. Ideò apparitor, qui non inuenit in domicilio vocandum, debet & mandati & vocationis executæ exemplar domeſticis relinquere, vel domus vocati valuis affigere, adiectis teſtibus qui adfuerint, cum quibus mandata ſe expleuiſſe refert. Creditur autem relationi apparitoris, vt aſſertioni iudicis[g]. Sed hodiè in Gallia minimè creditur, niſi teſtes adhibiti ſint, cùm explere non poſſit vel exequi mandata apparitor ſine teſtibus, qui recordentur, ſi opus erit, ſe interfuiſſe relatis[h]. Quod & in tit. 1. legis Salicæ cautum eſt, §. 3. dum dicitur *manuitionem*, vt vocat vocationem, *in ius per manutentes fieri debere ad domum manuitt, cum teſtibus: & eum manuire debere, aut vxorem eius, aut aliquem de familia qui et poſſit notũ facere, dempto eo qui in ambaſciata, ſeu legatione principis eſt, qui manuiri non poteſt.* Nec ſufficit in relatione expletorum dixiſſe apparitorem, ſe executum fuiſſe, vel vocaſſe quempiam, præſentibus vicinis, niſi & in ipſo duiduo nomina & cognomina adiiciantur, ſaltem duorum præſentium, vt dictũ fuit placito curiæ ſupremæ Pariſiorũ 6. Martii 1542[i]. Tertiò, citatio ſeu vocatio, quamuis impropriè, dicitur reipſa fieri, per captionem ſeu prehenſionem[k], cuius ſpecies eſt vadimonium, vel manuductio, vocant *adiournement perſonel, main miſe*. Addi poteſt alia vocationis ſpecies, quæ per tubam, vel ſonitum campanæ fit: quando vocanda eſt vniuerſitas in locum conſilii[l], vel capitulum conuocandum[m]. Et hoc eſt munus vnum ſonitus campanæ. de aliis videbis Ioan. Andre. & Panorm. in c. 1. de offic. cuſto. Vocatio in ius habet cauſam materialem, litesnaris enim experiendi cauſa fit. Nam de omnibus cauſis, in quibus proceditur etiam ſine ſtrepitu & figura iudicii, ſine citatione ſententia lata valet pro abſente non citato[n]: in aliis non valet, ſed vocandi ſunt quorum intereſt[o], & qui, ſi præſentes eſſent, contradicere poſſent, & actum iudicialem impedire, non aliter[p]. Pro pecuniaria cauſa & ciuili, non facilè datur præhenſionis decretum, vel vadimonium[q]: ſed pro criminali cauſa[r]. Et regulariter, nemo de domo ſua inuitus extrahi debet, vt in ius veniat[s]: neque agere quiſquam, vel defendere cogitur, vt habetur in tit. & rubr. *Vt nemo age. vel accuſa. coga.* lib. 3. C. tit. 7. Si tamen incidat in crimen capitalem ciuilis, præhenſio decernitur, vt pro contumacia[t]: ſi nolit condemnationem ſoluere[u], ordine executionis ſeruato: ſi debitor fugiat[v]. Iubetur vocatio à Iudice, fit autem vt plerumque per apparitores, vel nuncios[x], cum mandatis Iudicis vt dixi. Et de apparitoribus legitimis, videbis quæ dixi lib. 47. cap. 40. Ipſe & interdum Iudex ſtatuit diem litigandi præſenti, vt adſit. Alius priuatus, niſi habeat apparitoris officium, hodiè non citat: Explicat tamen vocato, iudicis iuſſum actuarius cauſæ. In appellationibus factis a Parisiis Franciæ, Rex conſueuit adiornare per literas ſuas, quæ mandantur eis præſentari per Baillium Regium vel ſeruientem ab eo commiſſum. Similiter ſcripto iure, viri clariſſimi vocantur de mandato Imperatoris, & non aliter, per l. quoties, C. de dignitatib. lib. 12. Maſſuer. in praxi, tit. de adiornamentis, §. 27. item in appellationibus, &c. Forma obſeruata in communi citatione

a § omnem verò eam dierum ſinem, verſ. *ſi verò cauſam perſequi diſtulerat*, ſic litigio in auth. Excepte hac de re conſtitutione Emanuel Commenus, Cedu. 15. tit. *ἐκδικ. παραλείπομ. τῶν ἀπόδων*, de vocatio. abſentium, lib. 1. nouis ornatum.

b l. 1. § præſides, de requir. reis. P.

c l. 1. de lib. agnoſc. P.

d d. l. 1. §. permittit. eod.

e §. ſi verò, de exhib. reis, in authentic.

f l. f. C. eod.

g l. dies cautionis, § prætor ait, de cautionib. P.

h ex conſtit. Aurelianen. 56.

i Pap. lib. 1. Raſſod. queſtion. tit. 4. arr. 7.

k Accurſ. in l. conſentaneum, C. quomo. & quan. iud.

l glo. & Bart. in l. 2. de decurio. lib. 10. C.

m glo. in c. ſi capitulo, de conſuet. gloſſ. in Sex. ad vet. *facit*. gloſſ. & clem. 2. de cenſ. excommun. eſt textus & ibi Panor. in c. in cauſis, de cenſib. in Sex.

n Alex. in l. furioſo, col. 1. de re iudic. Bart. ad extrauag. quomodo proceditur in cauſis lata. Marſil. in ver. *figura*. poſt lib. feudor.

o in l. de vnoquoque, de re iudic. P. Franciſcus de adopt. l. ſi quando, & ibi Bald. de teſtib. C.

p Alex. in conſultat. in prim. ad Trebel. l. 4. §. 1. de fideicom. libert. Paul. Caſtr. conſ. 54. vol. 2.

q l. nemo, de ædilit. edict.

r c. 1. de iudic. in Sex.

s l. nemo, de reg. iur. P. l. plerique, 18. de in ius voc. P. ratio in l. ſiquis putat, 19. eod. tit.

t l. conſentaneum, C. quom. & quand. iud. § ſi verò cui, de exhib. reis, in auth.

v l. 1. C. qui bon. ced. poſſ.

x l. 2. duo Pro. §. ut venditionis, de re iudic. P. melius cum eo, ad leg. Iul. peculat. P.

y l. ait prætor, §. ſi debitorem, quæ in fraud. cred. P.

z l. 1. §. ſed & interpellatur, §. 1. de receptatrib. P.

tatione, vt l. mandata intercedant iudicis [a]: vel ſpeciale de certis vocandis, quale nunc requiritur: vel generale, vt in locis iuriſdictionis dominorum inferiorum, vbi agantur cauſæ leuioris ponderis, quæ ſummariè & de plano, & ſine ſumptibus ſubditorum expediri debent, in quibus Baiulus domini, ſeu *le Bailli*, videtur habere mandatum generale de vocandis litigantibus ad iudicem loci, ſi quando Iudex etiam ſine ſcriptis iubeat, vt notat Maſſuer. tit. de adiornament. §. 2 [b]. Prohibet Caroli 8. conſtitutio. art. 101. vadimonium non dari, & vt dicunt, non decerni adiornamentum perſonale, ex requiſitione aduocatorum vel procuratorum fiſci, ſine præcedente decreto Iudicis: & ne ipſum decretum Iudicis ea de re fiat ſine præcedentibus eiſque perſpectis iudici inquiſitionibus, multò magis idipſum de prænenſione ſtatuendum erit. Cùm conſtiterit de mandato igitur [c], non antè, vocare debet apparitor, & ſecundùm eius formam & iuſſa [d], & debet conuenire ipſum vocandum, ſi poſſit in perſona inuenire: ſi verò non inuenerit, ſi diligenter perquiſierit, poterit in loco domicilii vocare, & referre in expletis ſe non inuenire, & ideò eum citaſſe in domicilio: & ſic obſeruari tradit Maſſuer [e]. Diligentia porrò perſonam indagandi ſit tantùm in initio inſtitutionis cauſæ, cum primùm vocatur quis in iudicium: poſtquam enim cœpit intentari lis, ſufficiet facta in domicilio citatio ſimpliciter [f]. Nam qui citatus poſteà litem non proſequitur, cenſetur eſſe in dolo & mala fide [g]. Si plura aduocando ſint domicilia, ſufficit in præcipuo fieri vocationem, aut in eo in quo dū vocatur habitat, vel in alterutro æquè principali. Imò ſufficit in eo loco fieri, in quo reſidere tenetur vocandus, etſi ibi non reſideat: vt in loco beneficii ſeu eccleſia [h]. Si agatur de iuribus dominicis, in loco caſtri vel domo deſtinata dominis eius caſtri, vt habetur in ſtilo Parlamenti tit. de adiornamentis. Si domus non ſit, in palo vbi ſolent proclamationes affigi, cum iniunctione facta procuratori domini loci, vt vocationem ei ſignificet. Vocatur vxor in domicilio mariti [i]. Erro verò ſeu vagabūdus, in loco conſuetæ anteà habitationis, vel per publicam proclamationē, vel edicto [k]. Et ſi pro re immobili vocetur, vocatio fit igitur in re ipſa immobili. Vocatur collegium ſeu monaſterū vnà cum prælato, in monaſterio vel collegio, in perſona prioris exiſtat, ſin minus in perſona eius qui eſt de collegio, vel de confortio, vel ſit in capitulo cum ſonitu campanæ [l]. De vtroque Maſſuer. in d. tit. de adiornent. §. 8. Si mandétur vocari habitantes alicuius pagi, ſufficit vocare Conſules [m]: niſi forſan mandentur vocari Conſules & habitantes, nam tunc Conſules & maior ſaltem pars habitantium debent vocari [n]. Per præconem & tubam fit citationis proclamatio in eo loco, vnde veriſimiliter poſſit vocatus reſcire vocationem [o]. Fit & in locis celeberrimis edicti vocationiſque affixio, teſtibus in expletis nominatis qui interfuerunt. At quando agitur, inquit Maſſuerius, criminaliter, ad bannum & confiſcationem bonorum, abſens adiornandus eſt in domicilio, necnon in iudicio, & in loco publico, ad ſonum tubæ, iuxta ea quæ habentur in clemen. 1. de iudic. Et tum publicè edictum legitur, & eius exemplar: poſteà affigitur, vt ibi per aliquot dies perlegi poſſit [p]. Quomodo autem, & quando deſcribantur & annotentur bona defuncti, vide Iul. Clarum, lib. 5. Sentent. iuris. §. final. quæſt. 44. Citationis codicilli, ſeu mandatum debet continere cauſam ob quam quis vocandus eſt, vt ſciat quam ob cauſam in ius vocetur [q]. Dicunt conſtitutiones regiæ & praxis, *faut que les lettres d'adiournement ſoyent libellees*, vt breui intentione cauſam contineant, vt ait Franciſc. 1. conſt. an. 1539. art. 167. Quod & Carol. 9. ſtatuit, menſ. Ian. 1563. Edicto *du reglement de la iuſtice*, art. 1. adiecta pœna nullitatis aſſignationis & regreſſu pro damnis inde paſſis, contra apparitorem vocantem, cùm etiam olim non expreſſa cauſa remorari poſſet vocatus iudicium: vel ſi aliud exponeretur in iudicio quàm libello vocatorio comprehenſum eſſet, dicendo ſe ad id non

[a] l. neminem. C. de exhib. reis. §. ſi quis verò plures. de fer. & falcidia auctem.

[b] facit l. fin. in fin. gloſſ. de iudic. P auth. niſi breues. de ſent. ex breu. recit. C.

[c] c. cùm in iure petitus. de offi. delegati.

[d] docet Maſſuer. in præcit. de adiornam. §. 7. incip. Item & ſuper forma. l. 9. ſi quis in ius. de verb. oblig. & ibi Bart. & in l. ſi quis pro eo. de fideiuſſo. P l. diligenter. in fin. §.

[e] Maſſuer. vbi ſup. §. 9. item ſciendum eſt, facit C. 1. qui matrim. accuſ. poſſ. c. cauſam quæ. de dol. & contum. decret. in l. 4. §. tortes. & §. quod ait prætor. de dam. inf. in l. 1. §. 1. de lib. agnoſc. l. ſcire oportet. de excuſatore. P.

[f] Maſſuer. vbi ſup. §. 9. & 12.

[g] auth. qui ſemel. quom. & quand. cod. C. facit c. cauſam. de elect. apud Clem.

[h] c. ſi duobus. de appellat. c. ex tuæ. de elect. non reſidentibus in c. hac die. de conſuetud. & conſuetud. gl. in c. quoniam contrà. §. porrò. de probation. notat in l. hæres ſtatuens. in prin. de iudic.

[i] Innoc. in c. fide eo qui mittit. in poſſ. cau. rem.

[k] Bald. in l. ſi quando. in quæſt. de reſtit. C. Soci. conſ. 563. vol.

[l] vide ſi capitulo. de conſtit. ocab. in Sex. & ibi gloſſ.

[m] l. 1. & ibi Bart. de iure reip. lib. 11. C.

[n] de ſcripto. gloſ. & Bart. in l. non poteſt. de reg. iur. l. in honorariis. §. f. de actio. P l. cultiores. de re milit. c. fi. de maio. & obed.

[o] clem. cauſam. de elect.

[p] Mattius in ſua repertorium ver. *citare quando committitur* Rota dec. 223. Tusc. in tract. de vtroque iure tract. 9. in 2 glo. nu. 8 & ſeq.

[q] c. placeret. de dilation. §. ad excludendas. de litigio. in authen. l. aut qui alieni. quod vt aut clam. C. eleuat. & vt ſit non conteſt. mata l. 2. de offeu p.

fuiſſe vocatum,vel inducias ſibi dari poſtulando vt deliberaret,& vt aduerſarius ſcripto intentionem ſuam compræhenderet[a]. Exigit & conſtit.Franciſ. 1.*ſur l'abreuiation des procez*,art.22,vt apparitores & executores mandatorum iudicis,teneantur relinquere apographum ſeu exemplar mandatorum & expletorum vocato, vel ei contra quem exequuntur, ſumptibus actoris ſeu inſtantis aduerſarii,quamuis non petatur. Similis gloſſ. in c. cauſam,in verb.*porrò*,de election.in clem.quamuis,in ver.*oblatos*, de appell. clem. ſæpe, & ibi.Io.Andre.de verb.ſignific.facit auth,offeratur,de libel.oblat.quia offerre,eſt etiam non petenti dare;l.Iulianus,§.offerri,de actio.emp.P.Notandum tamen,quòd ſi vocatus ex mandatis non libellatis comparuerit, tenere citationem:item notandum,non inſeri cauſam vocationis in decretis vadimonii ſeu adiornamentis perſonalibus,ne detur occaſio fugiendi reo vocato,ſed ſufficiet mandari vt veniat reſponſurus inquiſitioni contra illum confectæ. Nam poſtquam venerit, tunc Iudex explicat crimen propter quod vocatus fuit, l. 1. C. de exhib.reis,& ibi Salicet. & in l.abſentem, de pœn.Bart.in extra.ad reprimendum,ad verb.*per edictum*,quom. in crim.læſ. maieſt.proc.ſit poſt feuda.Debet & executio mandati die non feriata fieri, 11
in qua ſilent tribunalia: niſi compræhenſum ſit propter certam rationem, adiornamentum fieri diebus feriatis & non feriatis,in loco ſacro vel nõ ſacro:ſed cauſa debet eſſe legitima, vt putà, ſi in alijs diebus, nec alibi liqueat non poſſe inueniri vocandum, qua latitet, & ita expediat: Cùm etiam domicilium ibi, vbi conueniri poteſt, non habeat. Alioquin communis omnium reſolutio & ſtilus habet, fieri non poſſe validè vocationem,niſi die iuridico[b]: etiam ſi quis ita vocetur, vt ſe ſiſtat iudicio, die non feriata[c]. In e- 12
xecutione etiam vocationis obſeruare debet apparitor, vt dum vocat, certam diem locúmque certum dicat,quibus teneatur per ſe vel procuratorem iudicio comparere vocatus.Improbant quippe & inhibent conſtitutiones regiæ vagas & generales vocationes,quibus apparitor iubeat venire in quocunque loco fuerit Iudex,aut poſt feſtum Paſchæ, vel poſt alterum diem feſtum mobilem & variantem[d]. Aliquando tamen locus non admittitur, vel hora iudicij,cùm certitudinem per ſe habent ea, & intelligitur ad horam competentem,locúmque conſuetum vocatio facta[e].Debet etiam conſtitui 13
dies ſiſtendi iuridicus,alioquin ſi dies aſſignatus comparitioni non ſit iuridicus,ſed incidat in feriatum,ſecundùm iuris diſpoſitionem non valet[f], niſi pro actibus fiat vocatio,qui etiam diebus feriatis expediri poſſint[g]. Hodiè tamen ex conſuetudine omnium curiarum Galliæ receptа, adiornamentũ factum die feriato & ad diem feriatum valet, ſed dies aſſignatus, ipſo iure prorogatur ad diem ſequentem non feriatum, & hoc niſi in Cancellario. Sicque iſdem ferè verbis tradit Maſſuer.in prax.tit.de adior.§. 6. incipient. *Item adiournamentum factum*[h]. Dummodo legitimus terminus comparendi compræhendatur aſſignatione diei.Nam dari debet idonea dilatio & præfigi in expleto cõparendi: putà vt intrà 2.3.quindecim dies,aut menſem,&c. Iſq; terminus ex more regionum & curiarum definitur, vti viſus fuit ſufficiens & idoneus ad veniendum,& componendos penates, poſt quem debeant ſe ſiſtere,vel procuratorem exhibere,ni velint contumaces, & vt dicunt,deficientes *defaillans*, dici. Id te vulgaris docebit praxis. Et Iudex etiã vir bonus poterit dilationem moderari ex diſtantia locorum: quemadmodum & iura docent,vicena millia paſſuum ad ſingulos dies itineris dari,ſubducta etiam neceſſitate legitima impedimentorum[i]. Et hoc iure in Gallia, & alibi iure ſcripto,vtuntur,abrogatis formulis antiquorum,vocandi in ius vel partim in alium modum eorũ nomina deformatis. Nam & teſtes adhibebantur olim in vocatione,quæ fiebant non ab apparitore ſemper, ſed & ab ipſo qui contendere volebat iudicio cum vocato.Idcò qui in ius aduerſarium trahere volebat, prius aliquem de præſentibus anteſtabatur, id eſt,

teſtabatur

a c. Auſtr. in l. edicta actio.C de eden l non poteſt,de iudic.l' glo.& interp. in c ſignificantibus de libel oblat in fi lo. patla tit. de adiocam fi.

b l.ex quacunque ſi quis in ius voca non ven.l.f.C.de fer.as.

c nota per Interp. & Panorm.in c. conqueſtus,de fer. Paul. Caſtr. in conſ. 270. vol.

d in conſtit.Franc. I. *ſur les cauſes & reſtes*. art.24.

e l.ſi locus, de iudic. c cùm à nobis, de elect.

f Doctor. in d.l. ex quacunque, & Panor.in d.c. conqueſtus,fer.

g cuiales numerant in l.2 & 3 de fer.in P.ita explicat glo. & in d.l ex quacũque.

h vide de his quę no tant l.2 § iudicatus, & l. 2. de oper. no. nunc Pogl in I dicas, & ibi Iaſon. Fabr.in C de fer.Robert.de rauchan,ſic intd. in dicto in cit.6. part.n.24.25.

i l. 2.ſi quis caut. in die ſiſt cau fac. nõ oportemp.

teſtabatur, vel dicebat coram illo, ſe eum in ius vocare. Priuſquam autem illum de teſtimonio ferendo rogaret, eius auriculam attingens imam dicebat, *licet ne anteſtari*, hoc eſt, vis ne mihi teſtimonium prębere: illo autem reſpondente, *licere*, tunc iniiciebat in aduerſarium manum, & in iudicium rapiebat. Rationem, quare teſtis adhibendi tangeretur auricula, ſic adfert Plinius[a], *eſt*, inquit, *in aure ima, memoriæ locus, quam tangentes anteſtamur.* Adde etiã ex l. vulgaris eſt, 21. de fur. P, vt qui autem alicuius tangit, totum hominem tangere videtur ex Trebatii ſententia. Fidem iſtius moris antiqui facit Horatius[b],

a Plinius d. c. 45

b Horat. 2. Serm. Satyr. 5.

— Quo tu turpiſſime? magna
Exclamat voce, & licet anteſtari? ego verò
Oppono auriculam: rapit in ius.

Inteſtes autem ita tantùm liberi homines accipiebantur, vt innuit Plautus[c],

c Plaut. in Perſa.

Age, inquit Satyrion, *ambula in ius leno.* DOR. *Quid me in ius vocas.*
SATY. *illic dicam apud Prætorem, Sed ego in ius*
Voco. DOR. *Nonne anteſtaris?* SATY. *Tua nego cauſa carnifex, cuiquam*
Mortali libero aures attigam?

14 Sed & Theophilus explicans Iuſtiniani locum de condictione, alium morem refert vocandi: vt qui cum aliquo litem haberet, denunciaret hoc aut illo die ad iudicium accipiendum, aut ad litem proſequendam adeſſet. Vnde quia condicere, priſca lingua denunciare ſignificat, omnes etiam perſonales actiones, quibus à perſona peteretur, condictiones dicebantur: vt omnes actiones in rem, vendicationes. Hodiè verò καταζρησικὰς, condictio dicitur, actio, quam actor intentans dicit, ſi apparet hunc dare oportere. Nulla enim hoc tempore aduerſario fit denunciatio, quoniam non denunciat ei petitor, vt hoc aut illo die ad iudicium, vel ad litigandum veniat[d]. Expectares hîc nos acturos de iis quoque, qui in iudicium vocari poſſint, ſed de illis dicemus commodiori loco, Deo fauente, in libr. 49. cap. 1. & 2. Interim habes epitomen perſonarum, quæ iure ciuili vocari non poſ-
15 ſunt in ius, in l. 2. & ſeq. vſque ad 12. de in ius vocand. P. Finis, propter quem vocatio fit in ius, eſt, vt iudicio interſit, ſi velit, vel ſi oporteat, & vt in
16 crimnibus adeſſe cogatur vocatus. Rationes vocationis plures ſunt, quarum aliquas refero. Primùm vocari debere contendentes: quòd congruentius ſit & ex dignitate authoritatis publicæ, venire eos ad Iudicem,
17 quam Iudicem ire ad litigantes[e]. Item 2. nemo in iudicio eſſe debet, niſi
18 prius à Iudice iuſſum fuerit[f], paucis exceptis[g]. Nec eſt ſingulis permittendum, quod per Magiſtratus fieri debet[h]. Tertiò, nemo inauditus, & niſi
19 vocatus, iudicandus eſt[i]. Cùm, præſentibus iis quorum intereſt, negotia tractanda ſint[k]: aliter ſententia corruit[l], veluti ex vna parte ſubſiſtens, deficiente forma iudicii, quòd duorum litigantium ad minus, & Iudicis perſona conſtituitur[m]. Iudex vnam autem actori, aliam autem reo conſeruare debet. Neque contra ius naturale & diuinum priuare debet defenſione, quæ naturalis eſt[n], reum: quod accideret ſi eum non vocaret, vt defenderet. Nos & monet 4. id faciendum Deus, qui antequam iudicaret Adamum, eum in ius vocauit, *Adam vbi es*, Geneſ. 3. Et turſum ad Cain, *vbi eſt Abel frater tuus*, Geneſ. 4. Et quamuis diabolus in iudicio eſſet, tamen auditi deberet, vt ait Deciſio Rotæ 364. incip. *Cùm iura*, & 201. incipien. *licet in rem*, in nouis. Vt neque princeps ſupplere poſſit omiſſam citationem[o].

d ita in §. appellamus. & ad illum Theophilus, de actio. apud Iuſtin.

e l. habemus adſcriptum 24 § ſi de epiſcop. & cler. C.

f l. nemorem, de exhib. reis C.

g veluti in ſpecie l. capite quinto, de adult. P. l. ſi in ſententiæ de fart. P. l. aut Prætor § ſi debitorem, quæ in fraud. cred. P. l. fin. C. de Mathemat. & ſimilibus.

h l. non eſt ſingulis, de reg. iur. P. l. abſentem, de pœn. P. l. abſentem de accuſat. C.

i l. de vnoquoque, de re iudic. P. item, eod. tit. C. Deus omnipotens, 2. q. 1. item ſcpe, de verb. ſig.

k l. a quæ ſent. ſine. vlla appella. reſcind. P.

l l. inter litigatores & l. Iulianus de iudic. P.

m l. vt nem. de inſtit. & iure P.

n Felyn in c. ex parte 2. de offi. deleg. & in c. quæ in Eccleſiarum, n. 16 & ibi etiã, Decius, nu. 23 de conſtit. Boer. deciſ. 147. nu. 7. Soc. cons. 110. vol. 3. Decoman. 63. incip. viſo punctо.

De Contumacia. Cap. 3.

Lib.2.decretal.tit.14.Lib.2.Sex.tit.6.Lib.2.Clemen.tit.4.

1 *Citatus venire debet ad Iudicem vocantem, aliter contumax. & ſeq.*
2 *Eremi actio quid apud Demoſthenem, ἐρημία item, & eremoditum quid.numero 3. & 4.*
5 *Contumacia in quos dicatur fieri. duplex actoris & rei: vtráque vera & ficta. & quis contumax. nu.6.7. & 10.*
8 *Domicilium eligere debent vocati in curia, vbi vocantur.*
9 *Citationes duæ contumaciam faciunt contra garandum.*
11 *Citatio vna quando peremptoria eſt, & in quibus conſtituat contumaciam. & nu.25.*
12 *Teſtium receptioni datur vna citatio aduerſario tantùm, vt compareat ſi velit.*
13 *Exequendi ſententiam contra contumacem formula.*
14 *Citatio vnica in negotiis, quæ celeritatem deſiderant, peremptoria: & quæ illa negotia.*
15 *Contumaciæ purgationes vel excuſationes, & quando per nuntium mitti debeantur. Nu.16. & 17.*
18 *Contumacia actoris & rei, diuerſæ cenſuræ.*
19 *Contumacia rurſum quædam peremptoria, quædam dilatoria. & eius iudicandæ praxis.*
20 *Contumax condemnandus ſemper ad expenſas reſtituendas.*
21 *Citatio* à trois briefs iours, *annotatio bonorum, & miſsio in poſſeſsionem bonorum contumacium, quando & quomodo fiat.*
22 *Contumaces & abſentes rei criminum, quomodo in Gallia damnentur.*
23 *Contumace reo comparente, deficiente accuſatore, quid ſtatuendum.*
24 *Contumacis iudicium in cauſis ciuilibus, ex conſtitutione Franciſ.1.*
26 *Contumaciæ effectus.*
27 *Dilatio peremptoria alicui ex litigantibus data.*
28 *Contumaciæ reſtitutio, & prorogatio.*
29 *Vſucapio ſeu præſcriptio interrumpitur citatione libellata, & contumacia.*
30 *Contumacia mutis quomodo puniatur iure pontificio.*
31 *Contumax delictum committit in Iudicem, & litigantem: & ita vtrique pœnam debet & quam.*
32 *Citatus quando non teneatur comparere coram Iudice citante.*
33 *Beneficiaria in cauſa, contumacia non adimit ſuperiori nouam inquiſitionem.*

a l. 1. ff. quis cautio. l. ſi quis ex falſiena, de iudic. l. non videtur eod
b d. l. non videtur.
c d. l. ſi quis exhiberi. l. neque §. quid ergo de ſi. de c. huius. l. eum quem temerè de iud. l. cum ſimil.

IVBE à non ſuo iudice quis ſit vocatus, aut citetur per- 1
peram, nihilominus tamen tenetur ad Iudicem qui vocat venire[a]: quia ſine præiudicio iuris fit citatio. Neque ex eo quòd vocatus venit, ideò in Iudicem conſenſiſſe videtur[b]. Poteſtque exceptiones vel fori, vel actionis, vel priuilegii allegare coram eodem iudice tuto[c]: habiturus etiam temerariæ vocationis ſumptus contra aduerſarium[d]. Quod ſi non venerit, neque qui defenderet miſerit, nulla legitima excuſatione iuuatus, contumax fit, & pœna contumaciæ afficitur. Vlpianus in enarratione orationis Demoſthenis contra Midiam, ad verba illa, ἔλον ἐρήμην, ἐρήμην, inquit, ὅρομα δίκης· ὁ γὰρ ἀπόντα, ἀκόντα καὶ τὴν μὴ ἐθελόντων ὑπακούει, ἀλλὰ φυγαδικόντων λέγεται· ἐκέλευε γὰρ ὁ νόμος τὰς ἡμερήσιους δίκας ἔχειν τοὺς ἐπ

τας ἢ τὰ μὴ ἀπαντῶντας εἰς τὴν εὐθείαν ἡμέραν ἀλίσκεσθαι. ἐν δὲ ἐξ τῷ ἕβδομον ἐκ τῶν νόμων ἐκπεσόντα πάντα χρήματα ἔπραττον. id, *Damnari absentem. Eremi, iudicij nomen est. neque enim se sistebat. In eos igitur hoc dicitur, qui parere nolunt, sed iudicium detrectant. Iubebat enim lex, eos quibus iudicij dicta erat dies, si ad statum diem præsto non essent, indicta causa damnari. In eos autem legibus mille dragmarum pœna statuta erat.* hæc Vlpianus. vbi εὐθεῖα, quemadmodum alibi sæpè Demosthenes pro stata die in vocatione posuit, vt dicere licet ἀπαντᾶν πρὸς τὴν εὐθείαν, & ἀπαντᾶν πρὸς τὴν δίκην, dicimus adesse iudicio die vadimonii. ita εὐθεῖα ἡμέρα est rata & fixa dies. Et erat εὐγοδισὸν καὶ ἀλλότριον τὴν δίκην, deserere vadimonium, cùm non occurrebatur ad diem vadimonii. Cuius pœna etiam ignominia erat, vt docet Demosth. eadem oratione, κατὰ Μειδίου. Et solebant Iudices διδόναι τὴν ἔρημον dare, desertionem vocabant, in praxi defectum, seu *defaut*, hoc est de absente secundùm præsentem pronunciabunt. Eremodicium potest vno verbo dici, Latinis desertio instantiæ. ἐρημοδίκιον etiam dixit Iustinianus[a]. In superiores quis dicitur contumax: in inferiores vel pares, fastidiosus[b]. Contumax à superbia, ob quam quis tumidus & inflatus est, dicitur, qui alii cedere vel obedire contemnit. Ideo contumax definietur is, qui cùm obtemperare iudici posset, obedire contemnit[c]. Non enim omnis qui non obedit, contumax est: tamen omnis contumax, inobediens est. Etenim qui non obedit, quia non potest, contumax non est: veluti si impossibilitate facti, vel iuris obtemperare non possit præcepto[d]. Contumacia duplex est, actoris, & ea quæ rei[e]. Rursum vtraque potest esse, aut vera, aut ficta. quod idem est ac si dicamus, veram esse benè probatam: & fictam, præsumptam. Vera est illa, quæ nascitur ex vocatione vel insinuatione facta personæ contumacis, quando ad faciem denunciatum est[f]. Sed & verus contumax dicetur, qui tribus edictis vel vno edicto peremptorio pro omnibus, vocatus & interpellatus non facit sui copiam[g]. Contumax præsumptus dicitur, quando citatio facta est ad domum, & non ad faciem. Nam propter dubium, num ad eius notitiam citatio peruenit, statim non dicitur verus contumax, sed talis præsumitur[h]. Et proinde in praxi, ad veram contumaciam constituendam, distinctio adhibetur eius de quo componitur contumacia, considerata re & formùla citationis, & qualitate personarum quarum dicitur contumacia, antequam perueniatur ad finem & effectus contumaciæ, & rationes pœnarum locum habeat. Quare contumacia consideratur, non tantùm ratione vocationis & contemptus veniendi sed etiam, si quis dũ venerit non obediat mandatis Iudicis: vel qui sine mandato, cum iudicio abire non debet, inuissus abiuit[i]. Et qui non restituit quod iubetur, nisi manu armata cogatur, contumax est[k]. Qui respondere vel defendere non vult. Statuit constitutio Franc. 1. art. 23. omnes vocatos in eius debere se sistere iudicio personaliter, vel per procuratorem, die dicta per vocationem, & inibi eligere domicilium in prima assignatione seu vocatione alioquin reiici ab omnibus petitionibus vel exceptionibus[l]. Statuitur & art. 21. quòd post duos defectus, seu vocationes geminatas auctoris vocati ad euictionem luendam, vocant garandum, si legitimè factæ fuerint, & postquam liquebit de illis, sententiam contra auctorem illum ferri posse. quod & in stilo Parlamenti responsum est, in §. item si garandus, de dilationib. quę dantur pro garando. Facta tamen prius probatione per petentem suæ intentionis & iuris[m]. Dignus est enim qui, quia non defendit potius propter contumaciam & absentiam, quàm propter malam causam, condemnetur[n]. Item art. 24. statuit, in omnibus causis ciuilibus vel criminalibus[o], in quibus contentum olim erat vti quatuor defectibus seu edictis, sufficere duos defectus emissos, legitimo modo obtentos per vocationem factam in faciem aut domum: dempto quòd Iudicibus permittitur tertiam vocationem deinere ex officio, si vocationes seu adiornamenta non fuerint facta in persona seu in faciem, & si negotium id exigere videatur. Cæterùm antequam ad dam-

a in l. oper. sed. in fi. & cum autem eremodicium, eod C.

b Rhetor ad Herenn. lib.

c ex l. contumacia. § pœnam de re iud. P. certum est, in q. 3. l. 6. si q. in principio, & §. si quis in iudicio, si quis caut.

d vt in specie c. Odon. dus. de iudic. c. olim vbi gl. de test. spolia. c. cum in, de vsur. l. h. accusatoribus. de accusatio C.

e l. & post edictum, 73. de iudic. de vtraque in l. properandum C. eod tit. de istis Rutg. in l. fi. de minor. cessit P. Alexan. in d. l. properandum, § sin autem reus.

f in l. contumacia, de re iudic. in d. l. licet. 24. q. 3. c. quod in mor. § porro vt jurisconsult. ad proc. ad cast. examinat.

g Bart. ad l. fin. cod. post dominum pr. Rhet. Cardinal. in clem. 1. q. 1. de dol. & contum. exactum n. 3.

h Bart. ad l. qui restituere de rei vend. l.

i hoc sumptum ex Innocen. in c. audit. & c. constitutus, de procurat. Ioan. ab Imola ad l. qui ante calendas. de ver. obl. P. Bart. ad d. extraua. ad reprimendum

k l. qui restituere de rei vend. l.

l

m l. hæc autem, § quib. ex causis pot. de cas. P.

n c. f. de empt. & vend. & alleg. of in ver. *contumaciter* de empt. & vend. l. si idem. de euictio P.

o arg. l. absentem, de pœn. P. l. a. §. fi. de vsufruct. P.

ad damnationem deficientis Iudex procedat, conſtare ſibi debet de contumacia, nempe de vocatione, & lapſu diei quo ſiſti reum oportuerat: item de lapſu termini qui vltra diem ſtatam in citatione, ſolet indulgeri ex gratia a iudicibus, ſecundùm ſtilum cuiuſque curiæ, quem vocãt *Surſeance*, & ita declaratoria ſententia contumaciæ exigitur[a]. Et ſuper contumacia iudicanda, iterum vocatur abſens. Tamen ſi in prima vocatione, vocatus dixerit ſe non compariturum, & relatione apparitoris teſtificata appareat, non iterum vocari, ſed contumacia iudicari debet[b]. Neque diffugium quærẽdum eſt, quod vel ira percitus, vel temerè reſponderit ſe non pariturum. Siquidem neque iocandum, neque iraſcendum eſt, cùm agitur de publica authoritate conſeruanda[c]. Neque quiſquam dixiſſe exiſtimandus eſt, quod prius mente non agitauerit[d]. Verùm hîc etiam tutius aget Iudex, ſi extra iudicium vocatione facta, in qua dies ſiſtendi dicta eſt, expectet diem, num comparcat vocatus, & pœnitentia doceat calore iracundiæ id dixiſſe. Ea autem præterita, nec comparente, tanquam rata exiſtente voluntate[e], poterit condemnare ſine alia vocatione vt contumacem[f]. Quòd ſi quis in iudicio dixerit ſe non compariturum, poteſt ſtatim condemnari vt contumax[g]. Idipſum ſtatuendum contra latitantem malitioſè & doloſè, vnáque citatio peremptoria ſufficiet. Item ſi is qui vocatus comparuit, & iuſſus in iudicio nolit reſpondere, tanquam contumax ſine alia vocatione damnari poteſt[h], ſtatuto defectu. Sunt & plures caſus, in quibus ſola vnicáque vocatio ſufficit: & ſi quis in tempore eius vocationis non compareat, vel deficiat, habetur pro contumace, & ſtatuitur legitimè in negotio, perinde ac ſi vocatus adeſſet. Quorum aliquos videbis apud Felinum, in c. ex literis, de conſtitut. veluti in cauſis per ſe manifeſtis, probandis & protritis[i]: aut ſi agatur de verificatione ſeu agnitione idiochiri ſeu chirographi, quá dicunt *Verification de cedule*. Si vocatus & citatus in perſona non cõpareat, ſtatuitur defectus vel contumacia, & in defectum eius idiocluron pro aduerato habetur: vt ex eo tempore habeat obligationem hypothecariam bonorum deficientis, ex conſtit. Franc. 1. an. 1539. art. 91. & 92. Si quidem exceptio omnis fori, & incompetentiæ iudicis, vocato agnoſcendi chirographi cauſa denegatur, propter neceſſitatem: quòd res ſit tempore peritura[k]. Et ita per hanc conſtitutionem abrogatur l. hæres abſens, in §. proinde, de iudic. P. Neque tamen quòd coram non ſuo Iudice fiet, habet vim condemnationis: ſed tantùm probationis, & non executionis. Quare recepta praxis eſt, vt dum agnitum vel denegatum fuerit chirographum coram Iudice delegato vel commiſſario dato hac de re, reiciatur conteſtatio vel definitio ſolutionis ſi petatur, ad iudicium, condemnationis obtinendæ cauſa. Sufficit etiam vnica vocatio, eáque exiſtimatur peremptoria, in actibus qui exigunt vocationem poſt inſtitutam litem: vt pro recipiendis teſtibus[l], vt liquet ex conſtitutione Caroli, *Sur l'eſtille du Parlement*, art. 32. Pro excluſione eorum quæ fieri mandantur præcepto præcedente vel ſtili præſcripto, dictum *Intimation de forcluſion*, pro alimentis decernendis, & alus, de quibus legito Imbertum, lib. 1. Inſtitut. Forenſ. Datur & edictum ſeu vocatio ſæpè in quibuſdam caſibus cum comminatione, vt quamuis vocatus non adſit, nihilominus etiam eo abſente procedetur: veluti in executione ſententiæ. Ne moratoriæ dilationes eludant iudicatum. Et proinde executor qui vocant aduerſarium, vt adeſſet certis loco, die, & hora, facta ſummaria inquiſitione cum quibuſdam teſtibus, de die, hora, & loco in quo exequitur, & vbi adeſſe iuſſit, iubétque accíri per apparitorem coram ſe vocatum, qui ſi non appareat vel procurator eius nomine, ſtatuit defectum ſeu declarat contumacem & exequitur: niſi velit edictum circunducere, vel horam vel diẽ diffindere. ita ſtatuens, *Defaut, ſauf s'il compart dans telle heure ou iour.* Sic primæ citationi peremptorium edictum adiungitur, in his quæ celeritatem deſiderant, ſi de collatione vel verificatione inſtrumentorum agatur, de præ-

a l. cuius qui delatorem, & ibi Bart. de iure fiſc. P. c. cum ſecundum, & ibi glo. de iurer. in Sex plene Bald. in l. iubemus, § ecce nouimus, de ſacroſanct. eccleſ.

b Cui Pap. ſing. 947. ſocia l. ceſſante, C. quom. & quando iud. vel debitus honor de appellat.

c l. 1. de diuort. P.

d l. heres, § idem, de ſupell. lega.

e Panor. in c. cum ſit rat. de appellat.

f idem, in d. c. cum ſit rat.

g

h Butatur in l. ceſſante, quom. & quando C.

i c. cùm ſit, de teſtib.

k Alex. & alij in l. de tutoribus fact. tert. in l. de eo quod certo loco l. vna C. ibi comment. qui certo loco dare prom.

l Panor. in c. in nomine domini, de teſt.

de præbendis medicamentis, vel alimentis vulnerato. Si quis intercedat bonorum captioni per inſtrumentum & obligationem authenticam factæ, & ratione eius intercessionis seu oppositionis, reiectus ad iudicem non venerit. Si de inuentario ab hærede conficiendo, per præconem admoniti publicè, qui ſua intereſſe putant non aduenerint. Item ſi addito peremptorio quis conuenitur, vt rationem reddat eorum quæ in cauſam iudicati publicè receperit, vel ſub manu regia: vel vt in fidem publicam aduerſarium recipi videat, & ſecuritatem ei iuret, dicunt *pour eſtre mis en ſa ſauuegarde, & aſſeurance formelle, de Roy, & de Iuſtice.* id eſt, vt iuret ei, neque per ſe neque per alium illam ei offenſionē in perſona boniſque illatum iri: vel vt adiit rebus ſuis captis ob iudicatum vendendis & diſtrahendis per licitatorem, vt dicunt *pour voir faire les inquants.* Idem in interdicto vtrobi, quod vocant Galli *aduen*[a]. Vide hac de re exceptionem, ſi agatur de controuerſa quæſtione proprietatis, apud Imbertum: & ibi etiam de aliis actionibus, quæ duobus tantùm edictis reum contumacem peragi deſiderant. Sed & de his ſtilus & conſuetudo curiarum, re facilius admonebit. Contumacia propriè vt diximus, ab eo committitur, qui contemnit cùm poſſet obedire. Et ideò, qui pro contumace habitus eſt, poteſt purgare vel excuſare cōtumaciæ præſumptionem. Exempli cauſa, *Si quis*, inquit Vlpianus[b], *municipalis muneris cauſa, ſine dolo malo ſuo impeditus, in iudicio ſecundùm promiſſionem ſuam non ſtetit, æquiſſimum eſt ei tribui exceptionem. Simili modo, & ſi ad teſtimonium deſideratus, ad iudicium occurrere non potuerit, ei ſubueniendum eſt.* Item ſi valetudine, ſi tempeſtate, víque fluminis prohibitus: & ita dies erit diffuſus, niſi ipſe ſe in impedimentum & neceſſitatem conieſſerit[c]. Item ſi à Magiſtratu detentus fuerit, ſe non affectante[d]: non autem ſi priuatus eum detinuerit, quia ipſe condemnatus habet actionem in eum qui detinuit in id quod eius intereſt[e]. Excuſatur etiam à contumacia coram tribunali inferioris iudicis, ſi ad maius fuerit vocatus[f]. Si Reipub. cauſa abſit: ſi Principi adhæreat: ſed ea ratione illuſtres tantùm perſonæ, & quæ codicillos regios oſtendunt officii excuſantur, quos vocant *Lettres d'eſtat.* De quibus fidem iudici per nuncium facere debent. Alia ſunt impedimenta, in l. 2. de in ius voc. P. alia in l. vim facit, quod vi aut clam P. alia in l. ſi per alium, ne quis eum qui in ius voc. eſt vi exi. & in c. ex parte, de appellat. Si locus inquam, aditu tutus non ſit, vt ideò appellare permittatur. Hic obſeruandum tamen eſt, caſus quoſdam eſſe fortuitos, de quibus ſuperuenientibus in impedimento poteſt impeditus iudicem certiorare per nuncium: alios de quibus non poteſt. Quare in prioribus contumax eſt, niſi nuncium mittat qui eum excuſet, cur non venerit: potiſſimùm, ſi ad vadimonium teneatur, vocant tunc nuncium *Exoimne*, qui præſtito iureiurando coram iudice referat teſtificationem, ſcripto in loco impedimenti comprehenſam, de impedimento. veluti, quòd in ægritudinem, quæ neque vectionem neque pedeſtre iter patitur, inciderit, vt medicorum teſtimonio liquere debeat: quòd captus ab alio magiſtratu ſit, quòd mulier ſit prægnans, & obſtetricum teſtimonio, itinere tutò non poſſit ſe committere, &c. Nam ſi nuncius vel procurator ita inſtructus non mittatur excuſandi gratia, non vitat vocatus contumaciam[h]. Vbi autem impedimentum ſubitò accident, de quo iudex ſtatim moneri non potuit, excuſatio quàm citius fieri poterit propoſita, releuauit, vel contumaciam ſtatutam reſcindet. Porrò in nunciis, ſus habet & ſtilus, nuncios illos conſtitui in cauſis vadimonii, dum perſonaliter comparere debet vocatus: alioquin non admittetur in ciuilibus negotiis, in quibus procurator ſufficere poteſt. Nulla enim excuſatio vel rara eius qui potuit nuncium mittere, & non miſerit mandatum alicui procuratori qui ſuo nomine liti intereſſet: Sed & in cauſis vadimonii, ex ſtilo Prætoriani conſilii, art. 20. qui & ſeruatur in aliis curiis, cognitores ſeu procuratores litigantium, qui debent perſonaliter adeſſe iudicio, non admittuntur

proponen-

[a] vide Imbertum. P.

[b] l. 2. § ſi quis municipalis, & § ſeq. ff. quis cautio. P. & l. contumacia, & l. quæſtium. de re iudicat. P.

[c] d. l. 2. § ſi quis tamen, l. ſi fideiuſſor, § 1. qui facid. cog. Pacium ſimilib.

[d] d. l. 2. § ſimili modo, & l. 4. in princ. & § 1 ſi quis cautio.

[e] d. l. 2. § fi. & l. ſecund.

[f] l. contra pupillū. § ſi de re iudic.

[g] l. 1. l. item ij q. 1 mittes, 7. cum ſo legib. ſeq. ex quib. cau. maio. iuſtus erſtit P.

[h] ſed & ſi, 26. § 1. ex quib. cau. maio P.

proponentes excuſationes abſentiæ,vt dicunt,*allegans Exoimne*, niſi nuncius certus adiit cum ſpeciali mandato de excuſatione: & nihilominus dabitur eremodicium ſeu defectus, ſine præiudicio excuſationis probandæ, vt dicunt,*defaut ſauf l'Exoimne*.Et in hac probanda,ſicuti in iuſtis cenſendis excuſationibus,arbitrium erit iudicum, qui perpenſis maturè peritalibus de illis ſtatuere liberè poſſunt,boni viri iudicio.Perpendent tamen & cuius ſit con- 18
tumacia,actoris, vel rei:nam maior putatur actoris,quàm rei. Actor quippe potuit omnia negotia ex conſilio componere,antequam reum vocaret:reus verò,quadam neceſſitate comparendi ſibi impoſita, ita facilè ſæpè non poteſt ſibi conſulere,vt pro voluntate quę vult exequatur. *Cùm actor*,vt ait Paulus [a], *quidem in ſua poteſtate habeat, quando vtatur ſuo iure: is autem cum quo agitur,non habeat poteſtatem quando conueniatur.* Vocant contumaciam ſeu eremodicium ex parte actoris pragmatici,*Congé*: Et contumaciam ex parte rei, *defaut*,in curiis ſupremis. In aliis omnes contumacias vocant,*defauts*. Sed & in curiis ſupremis tertium genus adnicitur,vocatum *Congé defaut*,ſimul,vt in appellationibus vtrinque deuolutis & deſertis: putà,ſi ego appellaui curiam a ſententia Iudicis,& te vocaui die dicta ad menſem ſiſtendi.Si ego non comparuero per me vel per procuratorem,tu qui ad diem dictam te ſiſtis, impetras in Parlamento contra me contumaciam & congedium, id eſt, licentiam abeundi,& eremodicium litis:ſi verò ego adfuerim iudicio, tu deficias die ſtata,contumaciam tuam dices defectum. Quòd ſi tu anticipatione appellationis,breuiori termino me appellantem ad curiam ſupremam præuenias & voces,quia tunc ex noua vocatione vterque noſtrum ratione appellationis & anticipationis eſt actor & reus vocatus & vocás, ſi alter noſtrum in neutro termino adfuerit, impetratur eremodicium cum titulo defectus & congedii. Et in omnibus rurſum conſideranda formula ſtili cuiuſque cu- 19
riæ,num contumacia ſit peremptoria,an dilatoria, dicunt *aſſauoir s'il importe quant de cauſe,ou non*. Nam quæ peremptoria eſt, edictum aliud non exigit ſeu vocationem, niſi contumax pro accipiendo iudicio contumaciæ vocetur: cùm in aliis alia edicta citatoria ſtatuuntur, antequam contumacia iudicetur. Vbi autem contumacia declarata eſt,ſic ſtatuit Iudex, *defaut & ſur l'vnité d'icelluy, la partie baillera ſa demande dans tel temps*, &c. Si quidem contumacia declarata ſit, iudicium agitur & negotium diſcutitur, perinde ac ſi præſens eſſet contumax[b].Non enim eo ipſo quòd contumax eſt, pro iudicato habetur uel pro conuicto,niſi declaratio hæc præcedat. Vt de hoc diſputat Ioan. Conſtantinus, in commentar. ad conſtitutio. regias, de litibus breui decidendis,Franciſ.1.anni 1539. in artic.24. In quo derrogatum eſt antiquo ſtilo curiæ,de quo loquitur,§.item aduerte,tit.de defectu ſuperactione perſonali.Quamuis in tota ferè Italia contrarium receptum ſit conſuetudine, quæ vult contumacem haberi pro conuicto & confeſſo. Quæ adhuc intelligenda eſſet,vt diſcuſſio cauſæ etiam eo abſente fiat, & ex officio Iudicis ſi innocens reperiatur,abſoluatur [c], in ſumptus tamen contumaciæ condemnatus & damno litis[d]. Siquidem & iure, contumax qui comparuerit poſteà, non 20
debet audiri, quin prius expenſas ob contumaciam factas aduerſario reſtituat.Et eſt conſtitutio Caroli 9.ann.1572.menſe Ianuario, *Sur le fait de la Iuſtice & punition des rebellions faictes contre les officiers d'icelle*,art.10. Vt omnes cõtumaces,tales declarati Senatuſconſulto, vel ſententia Iudicis Senatus placito firmata, non admittantur ad purgandam contumaciam. Et ſi in carcerem redierint, par eſt in ſtatu legitimo eos eſſe ſi edicta reſcindi poſtulent, non inde ſoluantur,quin prius multam adiudicatam aduerſario vel litiganti ciuiliter, conſignauerint: & niſi vltrà, ſummam ſufficientem & ex arbitrio Iudicis æſtimandam, pro iudicio in poſterum peragendo, depoſuerint penes actuarium[e]. Alia formula Franciſ.1. *De l'abbreuiation des proces*, art.25. vt in 21
cauſa criminali, in qua vadimonium ſtatutum eſt, ſeu adiornamentum perſonale,

a Paul.in l. putè mihi decem,5.§.fin.de do. mr. & inter. except. P. ſimile reſpond. Caius in l. qui in alcer ius. 43. §.fi.de reg iur. P. Idem in l.ſi quando & auth. quod fieri, C.de dilato. l. 1. §. fin.de anna. except.

b l. & tertium,l 70. de iudic. P. l. contumacia, de re iudic.P.l.2.§ f.vbi in rem actio.C.

c d.l. & poſt ed.ciũ, 73.

d l. contumacia, de re iudic.P l. prope finem,§ cum autem. & §. vel coercetur.de iudic.C.

e fuit text.in l ſanctimus.& ibi Bald.C. de iudic. auth. et qui iurat de bon. autho.iudi.poſſ.C.

ſonale, ſi non compareat reus, ſtatuatur defectus & præhenſio: quòd ſi iterum non compareat, hoc ſecundo edicto ſtatuatur, vt quia præhendi vel inueniri non poteſt reus contumax, citabitur voce præconis ad tres breues dies, cum annotatione bonorum, & iniectione manus Regiæ in ea, donec paruerit vocationiui ta annotatio bonorum fit, vbi reus non poteſt damnari, quia de cauſa adhuc non conſtitit: & crimen non admittit adhuc condemnationẽ. Et poſt annotationem[a], id eſt, deſcriptionẽ bonorũ, vocatur tripli- a de his omn. b. l. 1 & 2. & ibi Fab. & de exhib. reis C. l. & 2. eod. P. de re uentario etiam eo nomine ſequtum ſu l. ſi quis de bon. proſcrip. C. vide de his omnibus, & de forma peremptorij & reſtitutione contumacis in cauſa criminali. Imbertum, lib. 3. Inſt. tutor. & Guid. Pap. deciſ. 328.

ci edicto quod dicit conſtitutio, *ad tres breues dies,* qui quomodo in citatione obſeruentur, docetur à Guid. Pap. deciſ. 429. Et in iſtis annotationibus, contumaciæ reorum ciuilium & criminalium, ſimiles videntur. Nam ſicut in ciuilibus vt contumax compareat, aduerſarius qui vocauit vel qui litem proſequitur, impetrat miſſionem in poſſeſſionem bonorum vel quaſi, contumacis, vt tædio affectus contumax, ſaltem vt ſua bona redimat, compareat & deſinat latitare[b]: Et ſi poſt annum non compareat, dominium etiam habeat[c]. Quòd ſi bona non habeat, vel de alia controuerſia quæſtio ſit, quam de rei petitione, ſententia excommunicationis fertur in foro ſpirituali in contumacem[d]. Ita in criminalibus, bona rei annotantur, vt eodem tædio affectus compareat, intra annum veniens bona annotata repeturus, non poſt: & numerato anno à die, quo nota fuit ei annotatio, vel eſſe potuit, & ex quo poſſeſſa bona fuerunt à fiſco[e]. Non tamen loquor de Italiæ moribus, qui diuerſi ſunt in Marchia Tuſcia, Inſubria ſeu Lombardia: nam quælibet

1 prouincia ſuum ius habet, quod ſequi debent qui in ea iudicant. In Gallia

c c. quoniam frequenter, § fin. vt lit. non conſt.

d c. cum ſit fraternitatis, & c. quoniam frequenter, § fin.

e l. ſi de requir. reis P.

mos alius, vbi abſentes rei criminum maximè qui nunquam auditi vel conuicti fuerunt, non damnantur vltimo ſupplicio, ſed tantùm relegatione vel eius loco bannitione & bonorum confiſcatione, iuxta l. abſentem, de pœn. P. Et l. abſentẽ, de accuſ. C. & l. 2. de requir. reis. P. Et iure Pontificio damnari

2 poſſunt depoſitione, in c. veritatis, 8. de dol. & contum. Accidit aliquàndo

f l. anni ſpatium, cu. l. hodie. de dolo & tempor. præſc. P.

etiam, quòd is qui edictum peremptorũ impetrauit, abſit die cognitionis: is verò, aduerſus quem impetratũ eſt, adſit. Et tunc circũducendum eſt edictũ peremptorium, neque de cauſa cognoſcetur, neque ſecundùm præſentem pronunciabitur: & inſtantia tantùm edicti perit, ex integro tamen litigari

3 poterit[g]. Dat etiam legem & vtilitatem, ſeu effectum contumaciæ in cauſis

g l. & poſt edict. 1. vide ſupr.

ciuilibus, Franciſc. 1. conſtitution. præd. ann. 1539. articul. 26. His verbis: *Entoutes actions ciuiles où y aura deux defauts, ſera par vertu du ſecond, le defaillant débouté des deffenſes, & par meſme moyen permis au demandeur de verifier ſa demande. Et apres l'enqueſte faicte, ſera la partie adiournée pour voir produire lettres & titres, & bailler contredits ſi bon luy ſemble, & prendre appointement en droict: ſans ce qu'il ſoit neceſſaire que le defaillant ſoit adiourné pour bailler vn ny.* Et articul. 27. addit, quòd non debeat ſententia dari contra reos cauſæ ciuilis contumaces, niſi probauerint intentionem ſuam actores. Quare poſt edictum & contumaciam declaratam in ciuilibus, citatur iterum contumax ad ſententiam audiendam, & ad impugnandas productiones, ſingulari diuerſáque ratione quàm in criminalibus obſeruetur, vbi peremptorie vocato reo, proceditur ad ſententiam contumaciæ ſine noua citatione. Quia in ciuilibus effectus contumaciæ eſt, vt litis damno coerceatur declaratus contumax, vt dicunt in praxi, *que le defaut importe gain de cauſe,* & non auditur in poſterum in ſuis exceptionibus, vel defenſionibus[h]. Et

h l. omnia acta de re iudic. P.

4 abſentia rei, præſentia Dei ſuppletur[i]. Verùm vocatio vnica in ciuilibus

i in l. properandum, § cum autem, C. de iudic.

omnibus negotiis vt dixi, non eſt peremptoria, exceptis paucis: veluti ad ſententiam diffinitiuam audiendam[k], ad mittendum actorem in poſſeſſionem ex primo decreto[l], ſi non probet termino conſtituto, iuxta cap. fi. de probationibus, de dol. & contum. & vt reus poſſit abſolui ab inſtantia ſeu obſeruatione iudicij, & in quibuſdam aliis paulò anteà recenſitis, & in his quæ media cauſæ reſpiciunt lite inſtituta, vel productiones teſtium[m], & ſi-

k c. 4. de dol. & contu. c. quoniam §. vt lit. non cont. eſt &c.

l l. conſentaneum, C. quom. & quando iud. l. properandi, § ſi quid, de iudic. C. l. cum proponas, cincta auth. ſeq. de bon. auct. iud. poſſ.

m l. ſi quando, C. de teſtib. §. pen. eod. in authen. 3 eod. apud Greg.

milibus. At in cauſis criminalibus edictum peremptorium proponitur cum commination e, vt niſi ſe ſiſtat iudicio reus ſtata die, in abſentem ſententiam pronunciandam iri. Et hic eſt vnus ex effectibus contumaciæ. Alius 2. effectus quoque ex ſuperioribus colligitur, vt propter contumaciam ſiſtendi ad diem vadimonii, præhenſio poſſit decerni, & in carcerem duci contumax [a]. 3. Ne poſſit contumax verus appellare ex prædict. conſtitutione Franciſ. 1. articul. 28. & 29 [b]. Saltem niſi refuſis impenſis contumaciæ, & multa 40. ſolido. Vt idem ſtatuit conſtitut. ann. 1528. articul. 6. Et denegetur etiam ei audientia, priuſquam contumaciam purgauerit [c]. 4. Contumax in non reſpondendo [d], vel in recuſatione iuramenti [e]. 5. Vt poſſit excommunicari [f], vt diximus, præcedente tamen citatione [g]. 6. Habeatur pro præſente in ſui præiudicium [h]. 7. Si comparuerit reus vocatus, actor autem contumax eſt, euaneſcit vocatio: & abſoluitur reus, & actor condemnatur pro ſumptibus [i], quos teneatur refundere antequam iterum agat. Atque proceditur contra actorem contumacem, ex forma l. qui ſemel, C. quomod. & quand. iud. Verùm ſi reſtituatur contra contumaciam actor, & vicerit, ſoluet tantùm expenſas contumaciæ, vel illas compenſabit pro quantitate expenſarum litis, in quas reus damnatur. vt plenè vide in Deciſion. capell. Tholoſ. 408. Addit cap. 1. de dol. & contumac. in Sext. vt actor qui ad terminum non venit ad quem vocauit aduerſarium, condemnetur reo pro expenſis: nec iterum poſſit vocare, priuſquam cauerit de ſiſtendo. Octauò, generalis etiam hîc conſtituitur regula, vt omnis terminus à Iudice alteri ex litigantibus conſtitutus ad aliquid agendum, peremptorius eſt [k]: & contumax dicitur *Forclos*, id eſt, cui forum agendi cauſa in eo clauditur. De reſtitutione contumacis, & qualiter intra annum ſe poſſit purgare, vide Boerium deciſion. 63. & 64. & 326. numer. 3. Nonò, quemadmodum citatio libellata, quæ continet cauſam vocationis certæ, prodeſt ad interrumpendam præſcriptionem [l]: ſic etiam & contumacia in non reſpondendo vocationi, quia facit vocationem ratam, & vocatum omnibus exceptionibus excluſum. 10. Iure Pontificio etiam [m], ſi cauſa propter dilationem & contumaciam non periclitatur, patienter contumax admittitur etiam poſt moram anni, data cautione qua ſe adſtringere debet ſtandi iudicio, omiſſo rigore multæ, & in locum miſſionis in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa contra contumacem, fit rei contentioſæ ſequeſtratio: idque interdum mitius agendo, condemnato pro contumacia fugiente in expenſis [n], à tempore citationis admiſſæ [o]. Nam & contra contumacem etiam iure Pontificio fit miſſio ex primo decreto rei contentioſæ ſeruandæ cauſa, & ſi non comparuerit intra annum, nullo defendente, fit miſſio in plenam poſſeſſionem ex iuris rigore [p]. Addendum inſuper, hos effectus & alios plures ex contumacia ortos, veluti ex delicto contumacis. Videtur enim offendere Iudicem & Reſpub. qui Iudicis dicto non paret, aut parere contemnit, vt multa dignus ſit [q]. Et vltra pœnam qua quanti aduerſarii litigantis intereſt, cum ſumptibus caſtigatur [r]. Et intereſt Reipubl. ne eluſoria ſint edicta vel iuſſa Iudicum [s]. Quare & omnibus Magiſtratibus ſecundùm ius poteſtatis ſuæ, conceſſum eſt iuriſdictionem ſuam defendere pœnali iudicio [t]. Videbis tamen diſtinctionem glo. in l. 2. Si quis in ius voca. non ier. P. in ver. *Scatur*, quando vocatus non teneatur ire in ius: ſi apertè & manifeſtè non ſit ex vocantis iuriſdictione [u]; contrà, ſi ſit dubium [x]. Singulare tamen, quòd in cauſa beneficiaria, ſententia contra contumacem lata, quòd pertinet ad ſuperiorem, non tranſit in rem iudicatam, quominùs is de iuribus partium poſſit inquirere [y], vt in aliis quibuſdam. Sed de his videbis in lib. 50. infernis, cap. 1.

De Sa-

25 26 27 28 29 30 31 32 33

a probat & d. l. conſentaneum, & ibi glo. & Bart. § ſi verò etiam quidà. de exhib. reis in auth.

b l. & poſt edictum, § fin. de iudic. l. ex conſenſu. § 1 & ibi glo. & Bart. de appellat. l. 1. C. quor. appell. non recip. l. propetandũ § fin autem reus C. de iudic. vide Boer. dec. 206. in 9.

c l. ſed & ſi per prætorem, § ſed & ſi dum minus, glo. ex quibuſdam. mod. ita caueg teſtit P.

d c. ſi Poſt præſtitũ, de confeſſ. in Sext. l. de actur. § qui tamen, de interrog. in iure. P.

e l. manifeſtè, & aut interp. de iuram. f c. cum ſit neceſſarium, & c. quoniam frequenter, § 1. vt lit. non contẽnõ proc. & glo. ibi. in c. 1. de dol. & contu. in 6 glo. in c. conſtitutus. de ſent excom.

g c. cùm contumacia, de hæreticis Sext.

h auth. qua in prouincia, in fi. C. vbi de crim. agi oport.

i l. & poſt edictum, § 1. de iudic. P.

k Ioſ. Andr. in addit. ad Specul. in de teſtib. § nunc videndum. Bely in ſuam quæſtionem, 5. de reſcrip. facit l. 2. C. quom. & quand. iud.

l Hicur. de præſc. 30. vel 40. an. & ibi Barbo.

m c. 1. de dol. & contu. apud Grego.

n c. 1. de dol. & contu. c. cùm dilecti. eod.

p c. contingit. de cauſam. quæ. eod. & c. 2. 3. & 4. de eo qui mittit in poſſe. cautela.

q l. vlt. § ſi quis ius dic. non obtemp. l. 2. ſi quis in ius voc. non ierit P.

r l. Iuſtinianus, C. de iudic.

s l. ſeruo iniuſto, & § cùm præter, ad Senat. Treb. l. fin. ſi quis in ius voc. nõ ier. P.

t d. l. vlt. ſi quis eum tio. l. qui teſtaueretur, de rei vend.

v c. 1. de ſtatu. cum. iud. P.

x ex l. ſi quis ex illena 22. § ſed & ſi duobus, de iudic. P.

y c. cùm olim, 7. de dol. & contum.

De Satisdatione iudiciali. Cap. 4.

Lib.4.Institut.11.Lib.2.P.tit.8.Lib.2.C.tit.57.

1 *Satisdationes iudiciales, quæ & quot exigantur. & seq. nu.2,*
3 *Sponsio ante litem certæ pecuniæ inter litigantes quare.*
4 *Diamartyria in iudicio quid.*
5 *Consignationes litis causa quales fiebant.*
6 *Procurator actoris quando caueat de rato, & quando audiatur sine procuratione.*
7 *Cautiones quales præstantur à reo in iudicio.*
8 *Iudicio sisti cautio quæ, formulæ, quando committatur, in quantum perire condemnato in ciuilibus, & criminalibus, & quomodo in Gallia seruetur. & numero* 10. 11 12. 13. *& 15.*
9 *Fideiussor locuples quis dicatur in causa iudicij.*
14 *Iudicatum solui cautio, quid contineat, & quando committitur, & in quantum.*
16 *Salua gardia personæ quando detur, & quomodo in ea caueatur.*

1 POSTQVAM in iudicium venerint, vel adducti fuerint actores, & rei antequam aliam iudicii rei principalis subeant, prospici oportet & litigantibus & iudici, ne illusoria sit opera. Et proinde cautiones exiguntur & satisdationes. Satisdatio, est cautio seu promissio accedétibus pignoribus vel fideiussoribus[a]. Bifariam considerandæ, vel ex parte rei, vel ex parte actoris: & vtraque habet membra quædam, quæ simul expediuntur, cum quæstione de quo, & a quo dentur, & cum propria formula. Sic omnia complectitur finitione Caius. *Satisdare*, inquit[b], *dicimur aduersario nostro, cui pro eo quod à nobis petit ita cauemus, vt eum hoc nomine securum faciamus aut ipsi fideiussoribus.* Ex parte actoris satisdatur de lite persequenda[c], de lite intra duos menses contestanda[d], de sumptibus & omni dãno litis restituendis, si iniustè litem mouisse appareat[e]. Item accedebat spõsio de certa pecunia danda, si non obtinuisset[f]. Similis erat obseruatio apud Athenienses, sponsionis, vnde & postea sponsionis actio, qua qui experiri vellet pecuniam deponebat, intercedente stipulatione pecuniæ, quam perdebat qui sponsione vinceretur. Atque coram Iudice aut recuperatoribus disceptabatur. Deponebant autem litigantes apud acta decimam partem æstimationis litis, in causis priuatis in publicis verò, quintã & inde genus actionis παραγραφὴ dictum. Meminit Suidas, in verbo διαμαρτυρία. Diamartyrian modum fuisse quendam præscriptionis, & priùs quam res in iudicium deferretur, licitum fuisse cuique testificari dari oportere actionem, aut non dari: differréque à præscriptione: Quòd hæc testificatio non modo à reis, sed etiam ab accusatoribus fiat. Ac principio producebat aliquem actor, qui testaretur dandam esse actionem, Sicque de hoc primum iudicium fiebat contra ipsum testem, non aduersus eum cuius intererat. Quòd si actor testem nõ produxerat, reo producere licebat qui testaretur actionem non esse dandam: atque rursum, cum teste res erat, ac falsi testimonii actio aduersus διαμαρτυρόμενον. Secundũ Budæum in forensibus, diamartyria est contestatio, quæ fit circa litis ingressum ne contestetur. Statuit aliquando C. Caligula, vt pro litibus ac iudiciis vbicunque conceptis, quadragesima summæ de qua litigabatur, daretur: nec sine pœna erat, si quis cõposuisse vel donasse negotium cõuinceretur[h].

2 Sic omnia complectitur finitione Caius. *Satisdare*, inquit[b], *dicimur aduersario nostro, cui pro eo quod à nobis petit ita cauemus, vt eum hoc nomine securum faciamus aut ipsi fideiussoribus.*

3 Item accedebat spõsio de certa pecunia danda, si non obtinuisset[f].

4 Meminit Suidas, in verbo διαμαρτυρία. Diamartyrian modum fuisse quendam præscriptionis, & priùs quam res in iudicium deferretur, licitum fuisse cuique testificari dari oportere actionem, aut non dari: differréque à præscriptione: Quòd hæc testificatio non modo à reis, sed etiam ab accusatoribus fiat.

a l. sancimus, C. de ver. sig. l. qui satisdare P. l. si mandato 2. tit. §. si mand. P. l. ergo. § adhuc, de fidecom. liber. P. c. f. depign. & ibi gloss. pignoris, & §. fi. de const pec.

b l. 1 qui satisd. cog. P.

c § quia vero cõpertum in Nouel. cõst. 53. & §. cæterum eiusdem const. 115.

d §. 1. & seq. Nouel. const. 96. auth. libellum, de libel. oblat. §. ne igitur, Nouel. 96. & d. §. cæterum Nouell. 53. de auth. libellum, & auth. generaliter, C. de epis. & cler. §. inceptio, de exhibendis, in auth. Nouel. 53.

e §. ne igitur, Nouel. 96. & d. §. cæterum Nouell. 53. de auth. libellum, & auth. generaliter, C. de epis. & cler. §. inceptio, de exhibendis, in auth. Nouel. 53.

f §. quia vero cumpertum, and Nouell. 53 ex Iulio Poll. Bud. in comment. ad ling. græc.

Et aliquando in Gallia, ſimile, inuentum vexauit ſubditos conſignationum litium, atque antequam litem conteſtari poſſent apud Quæſtores regios cõſignationum, deponi certam ſummam oportuerat per actorem, qui ſi viciſſet à reo repetebat depoſitum: Regis autem erat periculo victi depoſitum, quod tamen ius meritò ſublatum eſt. Cauet etiam procurator actoris de rato, ſi apud acta præſente aduerſario factus non ſit: nam ſi eo præſente
a §. fin autẽ per procurator. de fatid. apud Iuſt. l. 2. C. eo. fiat non cauet, aut ſi dubium non ſit de mandato[a]. Cauet tamen de defendendo, & iudicatum ſolui. 6
Vſus forenſis hodiè in Gallia apud inferiora regiáque tribunalia, inualuit: vt quamuis nemo cognitorum ſeu aduocatorum pro alio poſſit ſine mandato agere, tamen tanquam procurator quis admittatur ſine mandato, ea lege, vt iubeatur mandatum aut ratihabitionem domini oſtendere ſuo periculo. idque receptum ad vitandas abſentium contumacias, nam alioquin ex eo die quo procurator ille comparuit, edictum in dominum ſeu abſentem decerneretur. Reus porrò ſatisdat iure, iudicio
b §. ſed hodiè, eod. apud Iuſt. C. de dol. & contu. ap. Gregor. ſiſti vſque ad terminum litis[b]: etſi procuratorem dederit, quod veniet tempore recitandæ ſententiæ[c], & iudicatum ſolui[d]: procurator verò cauet de rato[e], & iudicatum ſolui[f]. Iudicio ſiſti cautio prima ordine iudiciorum eſſe videtur. vbi enim quis vocatus eſt, vel venire debet ſi vadimonio ſit vocatus, 8
c §. ſi verò aliquis, de fatid.
d l. hæc ita etiam, & §. ſed hodiè, & §. ſi verò aliquis, eod.
e §. 1. & §. fin autem, per procurat. eod.
f hæc ita etiam. & §. ſi verò reus, eod.
& ſi venerit, & velit abeſſe, debet ſiſtendi cùm opus fuerit iudicio ſatisdare & fideiuſſores dare: vel iurare & ſuperplius cautionibus promittere, ſeu per iuratoriam cautionem ſe venturum & repræſentaturum polliceri. Idémque ſi præhenſus velit carceribus mitti. Extat & rub. *In ius vocati vt eant, aut ſatis vel cautum dent, lib. 2. P. tit.* 6. Iniuria enim fieret ei qui negotiis quibuſdam occupatus neceſſariis, offert fideiuſſorem de ſiſtendo locupletem, & idoneum
g l. 1. & 3. de cuſt. reo. l. 1. cum clericis, §. 1. de epiſc. & cler. C. & approbatum, ſi non accipiatur[h]. Fideiuſſor locuples dicitur in iudicio ſiſtendi cauſa, non tantùm facultatibus, ſed etiam conueniendi facilitate[i]: talis autem dicetur qui ex arbitrio litigãtium & iudicis approbatus erit[k], con- 9
h l. fi verò, §. 1. qui fatid. cog. P.
i l. 2. in princ. & §. 1. l. de fideiuſſor. §. eod. P.
k l. arbitro, 9. & l. ii ab arbitro, 10. eod.
l d. l. ſi ab arbitro.
ſideratis perſonarum agentium & defendentium qualitate & negotii, de quibus agitur. Nam & qui ſua voluntate accepit fideiuſſores, contentus eſſe debet: niſi eis magna aut inſignis calamitas poſt fideiuſſionem accidiſſet, quia tunc ex integro cauſa cognita ſatisdandum eſſet[l]. Ratione proximitatis agentium, minus locupletes facultatibus exigebantur fideiuſſores etiã[m]. Habebatur & ratio rerum petitarum[n], & facultatum interpellatorum[o]. For- 10
m l. 2. §. Prætor ait, qui fatis. cog. P. l. 1. 2. & in ius voc. vt eat P.
n l. inter omnes, eo. qui fatid. cog. P.
o l. ſecundum eſt. 15. eod.
p l. de die ponẽda, & qui fat. cog. P.
mulæ conſtitutæ de ſiſtendo, quæ ex conuentione interdum litigantium conſtituebantur vel ab ſtipulatore, adhibito moderamine iudicis[p]. Sed & interdum iurabant quidam ſine fideiuſſoribus, ſe ſtaturos, vel ob dignitatem quam gerebant[q], vel ob neceſſitatem quia fideiuſſores inuenire non poterant[r]. Sed neque is qui paratus eſt ſtatim docere de re qua agitur, onerandus eſt ſatisdationis onere: qui dicat hodiè cõſtat, hodiè agamus[s]. Commit- 11
q l. de die ponẽda, §. iubetur. & l. 1. de conſtit. reo. P.
r l. eum pro quo, 17. de in ius voc. P.
s l. ſi cum iudicio ſiſtendi, 10. & l. ſi quis quicquam, 11. ſi quis cautio. P. l. 2. 5. & 6. ſi quis ex noxali cauſa. l. 2. P. tit. 9.
titur hæc ſtipulatio & cautio, ſi in iudicio non ſiſtatur, vel res vel perſona, pro qua fideiuſſio eſt interpoſita: ceſſantibus excuſationibus iuſti impedimenti, de quibus dictum eſt in citatione & contumacia, ſecundùm ea quæ tractantur in tit. *ſi quis cautio. indic. ſiſt. cauſ. facẽ. non obtemp. lib. 2. P. tit.* 11. Et non ſolùm committitur, ſi non ſiſtatur vel exibeatur is, qui ſiſti promiſſus eſt[t]: ſed etiam ſi ſiſtatur quidem, ſed non in eadem cauſa in qua fuit antè[u]: vel ſi plures ſiſtere quis promiſerit, & tamen omnes non ſiſtat[x]. Tenetur autem ad 12
t l. ſi eum iudicio ſiſti, 10. & l. ſi quis quicquam, 11. ſi quis cautio. P. l. 2. 5. & 6. ſi quis ex noxali cauſa. l. 2. P. tit. 9.
u l. fin. in ius voc. vt eant P.
x l. 3. ſi quis in ius voc. non ſiſt. P. l. 1. §. ſi qui fat. cog. P. l. dicam profecturus, in fi. de rec. arb. l. quintus cauſarum, 20. princ. de verbor. P.
pœnam, ſi qua adiecta eſt ſtipulationi fideiuſſionis: ſin minus, quanti intereſt actione incerti[y], æſtimatione relata ad tempus illud quo ſiſti debuit[z], nili euaneſcat cautio vel fideiuſſio: vt ſi quis eum qui ſiſti debeat, defendat: vel ſi tranſactum de lite ſit[a]: vel pro eo fideiuſſum, qui in iudicio eſſe non poteſt, vt quia ſeruus[b]: vel pro eo, qui deſiit poſſe conueniri[c]. At in quantum teneatur fideiuſſor, qui in criminalibus reum ſe ſiſtere promiſit, tractamus alibi, 13
y l. qui autem. §. ille tractandum, 11. ſi quis cautio. P.
z l. neque ſtipulatores 22. de in ius voc. P. l. 2. ſi quis cautio. P.
a l. ſi ſeruus, 10. in iudicio. 9. eod.
b l. hin. eod.
lib. 24. Syntagm. c. 4. num. 13. & c. 3. num. 16. Quòd ad cautionem iudicatum ſolui pertinet, nemo ambigit, tres clauſulas ſub illa ſtipulatione cõtineri: de 14

re iu-

re iudicata ſoluenda, de re defendenda: & de dolo malo[a], quando alieno nomine quis agit vel defendit[b], non ſi proprio nomine[c]. Et huius ſtipulationis tantùm dies quidem cedit poſt rem iudicatam, ex clauſula iudicatum ſoluiſed exactio eius quod peti poteſt, in tempus reo principali ad ſoluendum indultum, differtur[d], contra fideiuſſores[e]. Ex aliis tamen clauſulis antè committitur, vt ſi non defendatur reus boni viri arbitratu, vel ſi malè lis agatur[f]: ſi ex aliqua cauſa legitima defendenda lis non ſit, non debeat, vel non poſſit, vel iudicium pereat[g]. Et ex clauſula doli mali, ſi non ſit defenſa in ſolidum[h], vel ſi quid dolo malo commiſſum ſit[i]. Habet autem iudicatum ſolui ſtipulatio, expeditam quantitatem: in tantum enim committitur, in quan-
15 tum Iudex pronunciauerit[k]. Hodiè porrò in Gallia, iudicatum ſolui, aut iudicium peragi, non ſatisdatur[l]. Attamen, inquit Imbertus lib. 1. Inſtitut. Forenſ. Si actor ſit peregrinus & procul à regni finibus larem foueat, vel aduena: reus poſtulabit, vt procuratorem, qui forum in quo agitur frequentet, ad cœptam litem dare compellatur, ac in eiuſdem fori territorio domicilium conſtituat, in quo requiratur quoties opus erit. Extat & arreſtum Parlamenti Tholoſani, in 6. par. ſtili Parlamenti arreſto 16. propter contumaciam & ſuſpectos de fuga ita latum. Communi iure autem non egemus iis cautionibus in hoc regno, cùm procuratores conſtituantur cum omnibus clauſulis de rato habendo, & de indemni reddendo procuratore, qua obligatione mandati edita penes actuarium, ſatis dominus dicitur fideiubere pro procuratore, ſeu cognitore, quem ſibi deligit litis inſtitorem & adminiſtrum[m]. Quò fit etiam, vt non concipiatur ſententia vel condemnatio in perſona procuratoris apud nos, ſed domini ſeu clientis[n]. Iuſtis tamen de cauſis, in ad-
uenis aut dum agitur de beneficiorum eccleſiaſticorum lite, Henrichus 2. ſanciuit, litigantes deuolutarios, debere ſibi domicilium conſtituere in ea prouincia, in qua ſacerdotia ſita ſunt, & quorum lis incidit: Teneri item eos cauere de iudicato ſoluendo, ſecundum formam iuris communis: aut aliter
16 manere eſſe illorum actionem. Cautiones & ſatisdationes initio litis agitantur, & petuntur ante conteſtationem rei principalis. Aliæ autem & iudiciales ſunt, quæ in quacunque litis parte peti poſſunt. Qualis eſt quam dicunt *ſiſtergardie* cautionem, per quam dat fideiuſſores aduerſario petenti coram Iudice & authoritate iudicis, de non offendendo ipſum, nec in perſona, nec in rebus, per ſe, vel interpoſitam perſonam: quæ ſtatuitur, quando conſtat iudici de minis, & quòd is qui minatus eſt, eius generis eſt, qui minas ſolitus ſit facilè exequi: vt hæc & alia tractata inuenies apud Barthol. in l. illicitas, §. ne potentiores, de offic. præſid. & apud Felinũ, in rubr. de treuga & pace. Item alia quæ in moratoria dilatione ſoluendi cõceſſa à Principe, præſtari debet aduerſario, de ſoluendo, ab eo qui impetrauit[p]. pro hac interdum datur in iure Pontificio iuratoria cautio, de ſoluendo[q].

[a] in l. iudicatum ſol ut, 6. iudica. ſol P. ſtipulatio, §. habet. de ope. no. nunciat.
[b] § 2. de ſatisdat. P. l. qui proprio, §. qui proprium. de procur. P. l. exigendi, C. eo.
[c] §. ſed hodiè, de ſatisd.
[d] l. 2. iudic. ſol P.
[e] l. f. § f de vſuris iudic C.
[f] l. ſi reus. 12. iudic. ſol. P.
[g] l. hæc ſtipulatio, 15. & l. iudicatum ſolui. 16. & l. vir bonus. 18. iudica. ſol. P.
[h] l. 2. l. ſi ſeruus, 11. & l. cùm apud 20. eo.
[i] l. ex clauſula, 17. eo
[k] l. nouiſſima clauſula, 19. eod.
[l] l. iudicatum ſolui, eod.
[m] Io. Fab. ad §. 1. de ſatisdat. Io. Gallus. in quæſtio. deciſ per arreſta, q 48.
[n] Bart. in rubr. iudicat. ſolui P.
[o] Io. Gallus in 5 par ſtili parlam. quæſt. 44. & 49.
[p] l. valuerſa, de prec imper. offer.
[q] vt in c. Odoardus de ſolutio.

De libelli oblatione. Cap. 5.

Lib. 2. Decret. tit. 3.

1 *Iudex idoneus vel non idoneus pluribus modis dici poteſt, idq. editio libelli docet.*
2 *Petitioni iudiciali conformis debet eſſe ſententia: petitio iudicialis quid. duplex, ſine ſcriptura, & cum libello. Item conuentionalis, & accuſationis. Et nu. 3. & 5.*
4 *Petitio iudicialis quando in ſcriptis redigi debet.*
6 *Aduocatus qua methodo debeat petere in iudicio, an voce, vel libello. Et nu. 7.*
8 *De libelli clauſulis. Et num libellum petitionis poſſit poſt editionem mutari. Et nu. 9.*

10 *Libelli iudicialis ſeu petitionis ſcriptæ finis.*
11 *Plus petens quàm debeatur, quomodo plectatur.*
12 *Libellorum petitionis rationes.*

QVANDO ad iudicium per actores & reos ventum eſt, de foro competenti diſputandum videtur. Sed quia Iudex competens vel incompetens & non idoneus, dici poteſt ex pluribus capitibus, tam ex parte rei controuerſiæ & eius actionis, quàm ex parte ipſius perſonæ litigantium, & negotii. ideò petitio edenda prius erit ab actore, vel libellus intentionis porrigendus: de quo nunc agendum eſt, remiſſis exceptionibus & præſcriptionibus fori in librum ſequentem. Intentionem ſuam & actionem actor in iudicio tanquam ſpeciem & imaginem litis futuræ [a] explicat per petitionem, cui conformis debet eſſe ſententia [b]: nam ſecundùm eam, vel in fauorem petentis, vel contra actorem lis agitur [c]. Petitio itaque erit, actionis & iuris competentis iudici & aduerſario, in iudicio facta declaratio. Et ex modo edendi hanc petitionem, duplex erit eius ſpecies: vna, quæ ſine ſcriptis, voce actoris vel eius aduocati explicatur: alia, quæ ſcripto fit, id eſt, libello. Non egemus ſcriptura in leuioribus negotiis, & quæ ſummariè debent explicari [d], ſed actuarius ſeu amanuenſis Iudicis, coram quo actor petitionem exponit, excipit intentionem, & rei defenſionẽ. quo caſu omiſſio editionis libelli, nõ eſt neceſſaria ordinis iudicialis, & omitti poteſt: Quia perinde valet petitio illa iudicialiter facta & conteſtata, ac libellus editus. Quare aduocatus qui in iudicio exponit, dempta ſcriptura, eadem debet voce complecti, quæ literis edendo libellum perſcriberet, & eodem ferè ordine cauſam perorare ac deſcribere. Et ſuplet mentem iuris deſcriptio petitionis quæ excipitur ab amanuenſe, nam de actione & petitione per eam ſcripturam cui fides adhibetur, conſtat [e]. Si tamen reus poſtulet ſibi edi ſcripto actoris petitionem, & mereatur negotium, rectè fit, & ſolet ita fieri, ſi ſtatuatur editio, et fiat. Sũntque interdum ſubſcriptiones & formulæ neceſſariæ in petitione: & tunc, cùm ne varietur, tum etiam vt formulæ neceſſariæ obſeruentur, edi debet & offerri libellus. quem vocant in ciuilibus, *la demande par eſcript.* Et ſine ea editione, non valet proceſſus iudicialis [f]. Idipſum ſeruatur in accuſatione inſtituenda, in qua libellus accuſationis ſcriptus & ſubſcriptus edi primùm debet, iuxta l. libellorum, de accuſation. P. cap. legum eccleſiaſticarum, 2. quæſt. 1. Ita ex duplici materia ciuili & criminali, conſtituitur & duplex libelli ſpecies, conuentionalis, & accuſationis [g]. Conuentionalis continet libellum ſeu ſupplicationem, quæ aliquando porrigitur Iudici antequam citatio vel vocatio decernatur [h]. Sunt enim cauſæ, in quibus non niſi venia petita vocatio fieri poterat, & libellus ideò porrigebatur [i]. Continetur & hac appellatione citationis mandatum, quo narratur compendioſè ſcriptis intentio ſeu cauſa ob quam quis vocetur [k]. Eſt & libellus qui datur in cauſis appellationis, qui dicitur libellus dimiſſorius vel apoſtoli nomine, de quo in titul. De libell. dimiſſor. in P. lib. 49. tit. 6. Et nos de hoc, refutatorius, & aliis libellis appellationum, agemus Deo fauente, libro 50. huius Syntagmat. cap. 2. Poſtremò libellus conuentionalis, dicitur petitio iudicialis ſcripto latius quàm citatione comprehenſa, ob quam conuentio & vocatio in iudicium facta fuit, quæ porrigitur ab actore ſeu petente: Formula ſeruata tantùm ea, qua poſſit liquidò & ſine dubio conſtare iudici & parti, de eo quod in petitionem & iudicium deducitur. Et vt ita probè componatur, quatuor partibus principalibus conſtare debet. Prima, quæ eſt epigraphe & inſcriptio, continebit nomẽ petentis, & in quo cauſæ genere petat, & à quo, & coràm quo Iudice [l]. In ſecunda

1 ea ſi quis cum clerico, n. 9 not. glo. in c. 1. de lib. oblat. ſupẽ. & ibi glo. de ver. ſig. vide de cis Capol. 187. & Speculat. in tit. de lib. concep. §. 10. vel 5. & 12. & ibi Ioan. Andr. vbi colliges caſus, in quibus nõ requiritur libellus.

2 c. quoniam contra de probatio.

3 auth. offeratur. de lit. conteſt. C. ca. fi. § offeratur 3. 9. 5 c. & ibi Panor. & alii, de lib oblat. l. de eden. P.

4 glo. in c. de libel. oblat.

5 Felin. in d. c.

6 l. liberatus aduerſus patronum, 15 de in ius voc. P. l. 1 & 2. quam. princ. obl. & c. C. unica l. 4 pe in ius voc. P. cum ſimilib.

7 vt in l. 1. de eden. P. & in citatione antea dictorum.

8 l. 1. de for. & inſpect. ſubla.

parte

parte debet apertè & ſine inuolutione exponere negotium de quo agitur, & hypotheſin nitidam ſuæ petitionis[a], omiſſis antiquorum ſcrupuloſis formulis. Sufficit enim omiſſo etiam proprio actionis nomine, dummodo cõſtet quid petatur[b], & petitio certa ſit[c] nomine, quantitate, qualitate, vel demonſtratione[d]. Si res immobilis petatur, adiici debent nomen, fines, vicini, proximique limites, menſura, iugera, & aliæ qualitates neceſſariæ ad rei mobilis vel immobilis certitudinem, iuxta l. ſi in rem, 6. in prima, de rei vend. P. l. forma cenſuali, de cenſib. P. c. cùm olim, de verb. ſignif.[e]. In alijs oportet eſſe relationem factam ad certum, vt ad teſtamentum certæ perſonæ, aut ad inſtrumentum certi anni & diei & perſonarum[f]. Tertiò debet petitor addere cauſas ſuæ petitionis: difficile enim eſt Iudicem & aduerſarium aurem accommodare petitioni, quæ cauſam petendi non habet ex qua obligatio oriatur[g], neque tenetur reſpondere aduerſarius[h]. Poſtrema & præcipua libelli pars eſt, concluſio in qua Iudex maximè iudicium adhibet, & per quam finis propoſitæ actionis ediſſeritur, & quod petitur fieri, explicatur: vt parùm aut nihil ſolicitus ſit Iudex de ſuperfluis vel parergis narratis in libello, ſi illi de concluſione conſtet, ad quam verba dubia præcedentia, vt ad lapidem Lydium probari debent & reduci. Neque vitium ſcripturæ inſpiciendum, ſi de mente conſtet[i]. Hic dubium viſum eſt, num alternatiuè quis poſſit concludere: ſed tamen placet in his quæ in electione ſunt ſolius actoris, ſtatam, non dubiam aut alternatiuam eſſe debere concluſionem: contrà, ſi in arbitrio ſit aduerſarij interdum: niſi & electio quæ eſt actoris, in alternatiuæ cõceptione, ſit in fauorem conuenti & defendentis. Subiiciuntur & concluſioni cõmuniter hę clauſulæ, *autrement cõclud pertinemment, & proteſte des deſpẽs*. Prior clauſula, *omni meliori iuri concludo, & pertinenter*, efficit, vt in caſu dubio, libellus debeat aut poſſit interpretari in fauorem ipſius. atque habeatur pro concepto, quò aptius concipi poſſit[l]. Altera verò clauſula, *proteſtor de expẽſis*, interpellat iudicem, vt expenſas adiudicet, ni velit litem ſuam facere ſecundum Bartholũ[m]. Poſt formã autẽ petitionis libello compręhenſam, datur defendendi reo licentia. Sed tunc, nũ cognito libello & edita poſſit immutari libellus quæritur. Et breuiter diſtinguendum eſt, in non ſubſtantialibus mutari & emendari poſſe, veluti in congruitate ſermonis[n]: in ſubſtãtialibus vero minimè poſt litem conteſtatam, neque eius ſcripta, ex quibus vel confeſſio prodeſt aduerſario, vel ius ei quæſitum eſt: antè quamuis liceat[o]. Latè de hoc gloſſ. in ver. *Emendari*, & ibi interp. in l. edita actio, C. de eden. Poteſt tamen declarari poſt conteſtationem[p]: quia qui declarat, nihil de nouo adnexit[q]. neque prodeſt quicquam clauſula quæ apponi ſolet à quibuſdam, *ſaluo iure addendi vel mutandi &c. aut emendandi*. quia per illam clauſulam, non licet etiam poſt conteſtationem addere vel mutare[r]. Et proinde in curijs non auditur quiſpiam allegans noua, in cauſa appellationis: nec admittitur ad libellum vel articulationem factorum nouorum iure communi. Et proinde neceſſarium eſt impetrari à Cancellaria regiáque benignitate codicillos, quibus permittatur & admittatur impetrans, ad facta noua proponenda & capitanda, ſeu vt loquuntur, articulanda: imminente tamen pœna multę cõtra impetrantes & proponentes noua, quæ ad litem non pertinent, ſecundum conſtitut. Francif. anni 1539. de litibus ex breuiculo decidẽdis, art. 112. Quocirca, quia libellus continet ſtatũ & cardinẽ cauſę, circa quem lis conteſtatur & agitatur, ſecundũ eũ debet fieri probatio intentionis pręſcriptę & ille eſt finis pręcipuus libelli: nẽve variare liceat, vtũ de lite veluti obſignatis tabulis cõtendatur. Et qui in libello vnũ deducit, & aliud probat, nõ obtinet in lite[s]. Quamobrẽ in l. 1. C. de plus peti. permiſsũ eſt, errorẽ emẽdare & petitionem maioris ſummę ante litem inchoatã, & actionem reſtringere: ſed poſtea, minimè. Imò & nunc, non pœnis quidem priuationis debiti, ſed dãno ſumptuũ plectitur, & quanti intereſt conuenti[t], ſi velit mutare actionem

a c. 1. de lib. oblat.
b c. dilecti, de iud.
c l. Donatius, de reſt. P. l. præcipua, C. de impub.
d l. certũ, de reb. cred. P. l. vbi autem non apparet, de ver. oblig. P.
e vide gloſſ. in c. cum ver. ſignificatum, de libel. obla
f l. aut Prætor, l. 5. §. 1. de reiud. P.
g l. miſsi gentium, §. ſed cum nulla de pact. in P.
h c. fi. de lib. obla.
i Zazius cõſ. 14. & in conſil. Lauria Philippi 4. reg. Gallia.
k c. ex literis, de pign. & ibi Panor. late de alternatiuo libello. Io. Andr. ad c. cum ſibi cum. de in int. l. fi. & admittendo eos per illum ex & per c. cum dilecti, de emp. vide & glo. fi. in c. cùm dilectus, 8. de relig. domib.
l Alex. conſ. 121. col. pen. vol. 1. & in §. omnium, col. 10. & 11. de actio. dec. cap. 1. Tholo. 31. & 132.
m Bart. in l. properandum, § ſin autem alterutra, C. de iudic.
n Io. Faber, in § ſi minus, de actio.
o d. § ſi minus, Baldus & Cyn. in l. edita, C. de eden.
p Ian. de Ayis, §. ſi de teſt. de nou. act. P.
q Ioannes Paulus, §. fi. de teſt. P.
r interp. in d. l. edita, glo. in c. inter d. lectos, de fide inſtru
s l. habebat, de inſtit. act. Bartolus l. 1. cod. Bonif. conſil. 25. num. 12. & 22. in additione. Auſitetus ad quæſt. in capel. Tholo.
t c. 1. de plus petitio. lib. 2 decretal.

nem:quod permittitur ſumptibus reſtitutis, temperata lege antiqua cauſa, qua plus petens quàm deberetur re,loco, tempore, aut cauſa, priuabatur actione & debito[a]. Quod & antè quodammodo emendare viſus eſt Claudius Cæſar,de quo ſic ſcribit Suetonius[b], *Nec ſemper præſcriptam legum ſecutus duritiam lenitatémque multarum,ex bono & æquo perinde vt afficerentur moderatus eſt.Nam & ys qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidiſſent, reſtituit actiones*. Rationes eſſe libellorum ex ſuperioribus colligi poſſunt, vt certæ ſint 12
petitiones, & poſteà ſententia certa ſit[c]. Item: ne liceat variare in præiudicium rei,& in iudiciorum contemptum, poſt agitatam cum multis contentionibus cauſam. Sed & tertiò, vt cognito libello poſſit apud ſe deliberare reus,num vel ſatisfacere petitis,vel litigare velit[d]. Item 4. vt arguatur rei fugientis contumacia & mens, qui malurit litigare,quàm ſoluere[e], de qua per conteſtationem litis appareat. Nam forſan & aliquando, ante actionis editionem habet iuſtam cauſam ignorandi[f]. Et ideò ante iudicium conteſtatum,quando non eſt citatio libellata, nec edita actio libello, expenſæ ſunt faciendæ ab ipſo actore: imò etiam expenſis eiuſdem apographum libelli ſeu petitionis dari debet[g]. quia ſine interpellatione non poteſt dici in mora reus[h].

a §. ſi quis agens, de actio. d. l. i. de plus petit C.

b Sueto. Tranq. in Claudio, c. 14.

c d.l.vt fundus fam. erciſc. cum ſimilib. §. citare, de actio.

d l. 1. de eden. P.

e l. nemo rem ſuam, in 1. §. 1. de verb. obligg.

f tractatur per glo. & tex. in l. vltima, de reiu. cred. P.

g gloſ. in clem. 2. in verb. *oblatos*, de appellat.

h l. cùm filiusfamilias §. fi & l. ii ex legato, de verb. oblig. l. mora de vſur. P. l. illud, de perc. & quom. rei vend. P.

De litis conteſtatione. Cap. 6.

Lib. 3. C. tit. 9. Lib. 2. Decret. tit. 5. Lib. 2. Sext. tit. 3.

1 *Conteſtatio libelli quomodo fiat, & eius finitio. num. 2.*
3 *Conteſtatio litis duplex, expreſſa, & tacita.*
4 *Litis conteſtatio per quæ fiat, & à quibus. nu. 6.*
5 *Exceptiones quæ ante litis conteſtationem tantùm admittantur.*
7 *Conteſtationem ſequuntur articulationes, poſitiones, probationes, & dilationes.*
8 *Poſitionibus litigantium quomodo litigantes reſpondeant.*
9 *Reconuentiones quando tantùm fiant, & mutuæ petitiones.*
10 *Conteſtationis finis, rationes, & effectus.*

i colligitur ex l. 1. C. de lit. conteſt. c. 1. eod. apud Greg. l. & quia. de iurisd. omn. iud. P.

k Imber. lib. 3. Inſtit. For. c. 9 hoc etiam vide æquum eſſe apud Ludou. Roma. & alios obſeruare. conſil. 64. Cardi. in clem. conſtitutionem. §. hac in l. de elect. Bar. & Bald. in l. nulla, & l. ni. Inſt. C. de procurat. Panor. in c. in ſummâ. de offi. delega. Felinum c. olim, de accuſation.

l l. 1. quam libel. plan. obſcura. &c. C.

m l. 1. de offi. præf. prætorio. Digeſt. C.

n l. 1. de iuris. cal. C. l. temporis æquitas, §. patronis, de iud. C. l. elegantes, §. ſi quis poſt, de condict. indeb. P.

o arg. l. non vtique. de exhibitis. l. §. ſancimus. eod. in authen.

I BELLO porrecto aduerſario, coram iudice conteſtatio libelli vel litis facienda eſt. Et ex hac parte propriè iudicium, quod ex contentione partium naſcitur, vt ait Cicero pro Murena, vt per hanc formam, *Ager qui Sabinus, meus eſt, imò meus: tunc iudicium. Conteſtari eſt*, inquit Sext. Pomp. Feſtus, *cùm vterque reus dicit teſtes eſtote. Conteſtari dicuntur litem duo vel plures aduerſarij, quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere ſolet, teſtes eſtote*. Et inde à teſtibus, qui ad dictorum probationem adhibendi ſunt, conteſtationem dictam apparet. Vel quòd actor ſic ſibi ius eſſe teſtetur, reus verò diffiteatur. Litis itaque conteſtatio, eſt aſſertio vel petitio proponentis, cum reſponſione rei coram iudice voce, vel in iudicio ſcripto facta[l]. In Gallia lis conteſtata dicitur, non tantùm ſi petitio & reſponſio facta fuerit coram Iudice, ſed etiam ſi quippiam de illa interlocutus eſt Iudex, & ſi quando aliquid ſtatuit vt edant ſeu producant, aut ſi dicatur litem haberi pro conteſtatâ, dicunt *tenu pour conteſté*[k]: vel ſi libellus offertus principi[l], non alii[m]. Conteſtatio litis duplex, vna quæ fit expreſſè, per verbum nego, vel ſimile[n]: alia, quæ tacitò, vel per inuolutionem alterius facti fit: vt per exceptionem paſſi[o], vel quando Iudex haberi pro conteſtato ſtatuit. Fit autem vtraque, vel 4

de iis

vel de iis quæ ingreſſum iudicii impediunt, vel de lite principali. Siquidem controuerſia quæ ſit circa exceptiones peremptorias, conteſtatio quidem eſt. Sed non conteſtatio litis principalis, cuius iudicium à conteſtatione rei principalis incipit. nec ea cenſetur facta per exceptionem peremptoriam à reo oppoſitam [a]: ſicuti nec per ſolas poſitiones & reſponſiones non ſit iure conteſtatio litis [b]. Accedit, quòd vna & eadem res, duos diuerſos effectus non producit [c]. Conteſtatio autem litis principalis iudicium conſtituit: exceptio verò peremptoria prohibet. Et proinde, cõteſtatio exceptionis prior erit & præiudicialis, & alia à litis præcipua cõteſtatione. Proponuntur exceptiones tamen & conteſtationes à reo, vt & replicationes ab actore [d]. Ante
5 litem, exceptiones fori declinatoriæ, ſeu fori præſcriptiones obiiciuntur: cum, conteſtatione in lite principali facta, non admittantur [e]. Idipſum de dilatorius reſcriptum [f]. Nec poſt litem conteſtatam recuſare licet iudicem, ne-
6 que petere alium addi [g]. Conteſtationes fiunt ab actoribus ipſis & reis, & a perſonis procuratorum vel aduocatorum eorundem, ſecundum formulam aſſertionis, negationis, exceptionis, replicationis, poſitionis & reſponſionis. Et ſi quis neget vel dicat ſibi dubium videri, vel, non niſi cum aliqua conditione ſe debere [h]. Poſt hanc conteſtationem, ad capitulandam ſeu articulandam petitionem & defenſionem, dantur à Iudice dilationes, habita ratione negotiorum, & conſuetudinis ſeu ſtili cuiuſque curiæ. Non enim ſeruantur illæ dilationes decem vel viginti dierum, & ſimiles quæ legibus ciuilis iuris
8 Romani præſcribuntur [i]. Poſtulat & ius Pontificium, fieri poſitiones, hoc eſt, aſſertiones in articulis vtriuſque petitionis & defenſionis, de quibus antè probationem ſummariè & de plano iurabat aduerſarius, ſe credere vel non credere verum eſſe quod ibi poſuiſſet: vt in confeſſis releuaretur à moleſtia probandi qui propoſuit per aduerſarii confeſſionem [k]. Ita ad illas poſitiones, tenetur aduerſarius reſpondere per verbum credo, vel non credo, aliter teneretur iterum reſpõdere [l]. Sed tunc demùm tenetur hoc modo iuratus aduerſarius de aduerſarii poſitionibus reſpondere, quando ipſe actor prius iureturádo ſuas poſitiones veras eſſe adfirmauerit [m]. Et hæc formula Romæ [n], & alibi ſeruatur. Verùm in Gallia, cõſtitutione regia ex vſu abiit, & articuli ſine
9 illa aſſertione edũtur, & de illis ſine aſſertione vt fiat probatio ſtatuitur. Fiũt & in hac conteſtatione mutuæ petitiones [o]. Neque enim actor reconuentus a reo coram eodẽ iudice, rencere contra ſe poteſt iquem contra eundẽ reum delegit & probauit [p]. Quare & à Iudice qui non admittit reconuentionẽ, appellari poteſt [q]. Quod intelligi par eſt, ſi reconuentio fiat ante litis conteſtationem: nõ, ſi poſt [r]. Item ſi coram Iudice ordinario, non etiã coram arbitro,
1 qui limitatam ſibi conceſſam poteſtatem non poteſt egredi [s]. Cõteſtationis fines & rationes ſunt, inuenire ſtatum cauſæ, de quo ſine errore poſſit lis iudicari, & vt ſciatur quid probatione dignum ſit, quidve reiiciendum: quod aliter fieri non poteſt, quàm illis interrogationibus & reſpõſionibus præcedentibus litigantium. Quia cauſarum merita, partium aſſertione pandũtur [t]. Neque 2. debent maudiri condemnari [u]. Item 3. prò confeſſo litigadum non eſt, ſed pro dubio [x]. Et de dubiis non poteſt iudicium fieri ſine probatione, illa verò non fit niſi lite conteſtata [y], paucis exceptis. [z]. Sed & poſtremò, plura ſunt quæ ex litis cõteſtatione ſequuntur, quæ, ſi his omittatur, non fiunt. Nam viam præcludit poſteà, vt dixi, dilatorius exceptionibus non propoſitis [a], interrumpit vſucapionẽ [b], quia conſtituit aduerſarium in mala fide, quòd pertinet etiam ad fructus reſtituendos [c]: conſtituit & in mora, maximè in his quæ debentur officio iudicis [d]. Sed & perpetuat actionem [e]. Et alia plura efficit, quæ te docebit Speculator, tit. de litis conteſtat. §. penult. & fin.

De iu-

a c. 1. & 2. de lit. conteſt. in Sex.
b c. vlt. eod. apud Greg. c. dudum. in 2 eod.
c c. maiorem, de bapt. ca. deinde, 26. diſt. l. eum qui ædes, de vſucapio. l. qui hominem, de ſolutio. P.
d l. 1. & 2. de excep. P. §. rede replicat. apud Iuſtinia.
e l. fin. de excep. C.
f l. ſi quis aduocatus, 22. C eod.
g §. ited & illud, cõſt. Nouel. 53. auth offeratur, de libel. oblà C. & §. 1 93 Nouel de executor.
h l. ſiquidem, C. de exceptio. l. exceptionem, de probatio C.
i in d §. ſed & illud, & auth. offeratur, & auth libellum, C. de lit. conteſt.
k ſtatuimus de cõfeſſ in Sex. l. cum qui, de iureiur. c. 2. de probatio. apud Greg.
l Baldum l 6. num 9. de edi. diui Adria. toll. Panor. & alij in c. 1. de probat.
m c præterea, de teſtib. in Sex.
n vide de hac poſitionis formula plene Oẽzium. Vueſtrium, lib. 5. tit. 10. deductio in aula Romana ſtio c. 14.
o k neque ſeruata, C. de compenſ.
p l. cum Primianus & auth. & conſequenter. de ſent. & interlo. cõmunde C. c. 1 de mutu. petitio. §. f. de executo.
q l. 1. §. f quæ ſent. ſi ne appel. reſc.
r d auth. & conſequenter, & gl. in c. 1. de mutuis petit.
s l. de his, de recep arbit. P.
t l. f. ſi per vim vel alio modo C.
u l. de vnoquoque, de re iudic P.
x l. quidam exiſtimauerunt 22. de teſt. cred P. l. C. de conf.
y c. 2. & 10. tit. vel 1 non cogitur ad teſt. exa. inter. lib. 2. Decretal. tit. 6. c. 1. de c. ii. propoſ. c. cum dilectis, de purg. cano.
z l. f. §. illud de rempo appellat. c. quoniam frequenter, §. ſane & alij. vt lite non contestatum limi lib.
a l Pomponius, §. rati de procurat.
b l. more, C. de re vend l. licet, & ibi Bal. l. de præſcr. 30 vel 40. an. nota plene, in l naturaliter, de vſucapio P.
c d l. more, & l cer-

nem de ſeruend C. Bart. in l. litigator. de fund. & lit. exp.
Alex. in conſ. 43 col. 4. vol. 1. cum poſtulaſſem, de dam. inf. P. l. vltimum, de reb. cred.
c ord. mata, §. in principio, de libel. cau. Alex. & interpretan. l. ſi eum, §. qui iniuriarum, ſi quis cautio P.

De Iuramento calumniæ. Cap. 7.

Lib.2.C.tit.58.Lib.2.Decret.tit.7.Lib.2.Sex.tit.4.

1 *Iuramentum de calumnia quid: duplex actoris, rei: pro quibus præſtetur, à quibus: formula iurandi: omitti & remitti an poſſit, & quando exigatur finis, & rationes. nu.* 2.3.4.8.10.11.& 12.
5 *Interrogationes in lite quando, & à quo fiant: & fieri expenſis interrogare volenti. num.*6.
7 *Confeſſiones quales in iudicio, & quomodo probent.*
9 *Aduocati in Gallia quando iurant de calumnia.*
12 *Calumnia accuſatio etiam competit finito iudicio.*

CONTESTATIONE facta & ſtatu cauſæ compoſito procedendum eſt ad probationes, & ad indagandam ex vtráque parte veritatem[a]. præcedit iuramentum de calúnia, quod dicitur & præſtatur à litigantibus, de omnibus bona fide agendis in lite, omni malitia & falſo rẽcẽtis. Calumnia, pro omni petitione iniuſta, aut pro accuſatione falſa, & pro omni malitia hîc accipitur[b]. Sicque apud Iuſtinianum generaliter ſcriptum[c], *vt per legitimos tramites calũniantium iniquitates expellat.* Dicitur ideò & iuramentum malitiæ[d], duplex accuſatoris in criminalibus, & in ciuilibus quod & iuramentum veritatis[e]. Præſtatur námque de cauſis criminalibus & ciuilibus. Olim tamen non iurabatur de calumnia in cauſis ſpiritualibus, & decimis eccleſiaſticis[f]: cùm tamen nouo iure Pontificio iuretur & de omnibus[g], in quibus probatio exigitur[h]. Iuratur verò ab actore, reo[i], & ab aduocatis vtriuſque partis, pro ſe, quòd iniuſtam cauſam non fouebũt &c. & nominatim in cauſa qualibet de calumnia[k], iurát & procuratores[l]. Sed perſonalis hæc calumnia cùm ſit, ſacramentum quoque perſonale eſt: ideò iuſſit Carolus 9. conſtitutione edita Aureliæ in comitis, art. 58. in omnibus perſonalibus actionibus, debere litigantes ſeipſos iudicio ſiſtere in principio cauſæ, iuramenti eius cauſa. Sed vereor, & ita video in vſu, ne hoc ſeruetur. Omnis ſexus[m] de calumnia iurare tenetur, cuiuſcunque ſit dignitatis[n]: imò & clericus, in caſu contra laicum[o], quamuis olim non iuraret[p]. Item vniuerſitas vel eius œconomus, vel ſyndicus: ſatẽ & tutores[q]. Si noluerit actor iurare, cadit à iure & actione: ſi reus nolit, pro confeſſo habetur[r]. Remittitur tamen patrono, & parẽtibus[s]. Suidas in ver. ἀντωμοσία, refert, antomaſiam fuiſſe actionem contra aliquem iureiurando firmatam, de iniuriis quas ſibi factas diceret ſcriptam. dum inquit, deferebant ad Magiſtratus tã actores quàm rei de cõtrouerſia ex æquo vtriq; iurátes: alteri, ſe vere accuſatores alteri ſe verè reſpõſuros eſſe. In cõſt. Franc. 1. an. 1539. art. 38. idé ſtatutũ ferè. Sit. enim ſtatuitur. *Et ſeront tenues let parties affermer par ſermẽt des faits contenus en leurs eſcriptures & additions: & par icelles enſemble par les reſponſes aux dits interrogatoires confeſſer ceux qui ſeront de leur ſcience & cognoiſſance, ſans les pouuoir deſnier ou paſſer par non ſçauance.* Interrogationes in iudicio etiam fieri nemo ambigit, per ea quæ traduntur in tit. De interrog. actio[t]. & per art. 37. cuiuſd. conſtit. Franc. 1. Fiunt autem vel quando Iudici videbitur, & in quacunque parte litis, in his quæ expreſſa ſunt à litigatoribus apud Iudicem, vt in hæreditatibus, vel in aliis rebus, quæ in cauſis vertuntur, & in illis quorum difficilis eſt probatio[u]. vt interrogatus cõfitendo vel mentiendo, ſeſe oneret reſponſione.

a L.2.in princip. & § ſed prædictum, de iuriur. propt. calum. C. l. item non nouam, § partium, de iudic. C.
b gio. in cle. 1. de ſent. & re iudic. in nou cab.
c § 1 in princ. tit.
d c.2. § fi. de iura. calu. in Sex.
e c.2. § ſi de iura. calu. in Sex.
f c.2. ex cod apud Greg.
g c.2. § fi eod. in Sex
h l. 2. C. de iureiur. propt. calum. dan. § quia verò, & ſeq. Nouell. Iuſtin. 90.
i § nam & actor, & § ecce enim, de pœnis lit. & litig. in princ. & § huic enim huius, de iure propt. calum. dan. C. § 1. Nouell. conſt.
k cl. 2. item non nouas, 9. tit. C. de iudic. §. vt neſquis actum, de poſtul. ſubſtitut.
l auth. principales, C. de iureiur. propt. calum. c. 2. §. procuratores, eod. in Sex.
m d auth. principales.
n l. 1. § ſin autem, C. de iure propt. calum dan
o c. ex cõmiſſi, § de iureiur. cal.
p c. ex cod.
q c. 4. & fin. eod.
r d l. 2. § quod ſi non ſoluerit, C. de iureiur. cal.
s l. ſi non fecerit, de iureiur. l. 1. de hac conditione. C. eo. c. fi de iura. cal. l. 2. §. quod ſi actor. C. eo.
t l. inſtitutiones quod ad petitionem, § qui iuſtitiandum, de iureiur. l. 1. de deponenda, § iubetur. qui ſtatud. ſeq. l.
u l. vbicunque, ff. de interrog. actio. l. 1. 2. 3. eod.

ſponſione[a]. Ideò fiunt poſitiones, quæ dicuntur *faicts*, de quibus interdum ſtatuit Iudex aduerſarium reſponſurum, dicunt in praxi, *qu'il ſe fera outr cathegoriquement*. In quo & Iudici & aduerſario conſiderandę ſunt naturę poſitionum, quibus quis tenetur, vel non tenetur reſpondere, 1. ne cogatur reſpondere poſitioni incertæ & confuſę: quia reſpoſtio nihil releuat Iudicem, cùm non faciat probationem[b]. 2. Si non faciat ad cauſam, vocatúrque in praxi, *fait impertinent*. 3. Si iam fundauerit ſuam intentionem reus, & poſitiones cõtrarias actor ponat: quia dubia cauſa amplius non eſt[c]. 4. Si poſitio ſuperflua eſt, vt ſi aliàs idem reſponderit, vel in principio litis, vel alibi[d]. 5. Si fiat de facto alieno & alterius quàm interrogati[e]. 6. Si poſitio negatiua, quæ probari non poteſt[f]. 7. Si captioſa. 8. Si contraria aliæ propoſitæ poſitioni: quia allegans contraria non eſt audiendus[g]. 9. Si poſitio ſit rei quæ iuris communis diſpoſitionis eſt: eius enim certum eſt[h], nec eget probatione: contrà, ſi ſtatuti
7 ciuitatis vel municipalis eſſet. Ex interrogationibus & reſponſionibus ſequuntur confeſſiones vel negationes. Confeſſiones ſub Iudice factæ, vim probationis habent contra confitentem[k]: ſi ius, vel natura non repugnet[l]: & error non interuenerit[m]: & ſi alia omnia interuenerint, quæ probat gloſſ. ad l. 1. C. de confeſſ. & in fauorem tantùm eius, cuius cauſa interrogatus fuit, nõ aliorum[n]. Nam & illius etiam expenſis interrogatio fieri debet, non interrogati[o], nec alterius: & ad eum ſolum, commodum pertinet probationis vel mendacij, ſi interrogatus mentiatur reſpondendo[p]. Quòd ſi neget interrogatus, fit conteſtatio, & ad iuramentum calumniæ prius, poſtea ad alias probationes peruemendum eſt. Formula porrò iuramenti de calumnia[q], ſecun-
8 dum negotium in quo iuratur exigitur. Actor iurat, non calumniádi animo litem ſe mouiſſe, ſed exiſtimando ſe bonam cauſam habere. Reus, quòd putans ſe bona inſtantia vti, ad reluctandum peruenerit[r]. Addit Iuſtinia. iurare debere etiam, nullam in tota lite ſe exacturos probationem, niſi quam pro veritate putarint eſſe neceſſariam[s]. Quod nihil penitus cauſa patrocinii iudicibus vel alij cuicunque perſonæ pro hac cauſa dederint, vel promiſerint, vel poſtea dabunt per ſe vel per interpoſitam perſonam: exceptis quæ leges dare permittunt[t]. In aliis, in quibus cauſę natura alia eſt, quod quiſque credit & exiſtimat iurandum eſt[v], Iurandi alia aduocati formula etiam, in l. rem nõ
9 nouam §. patroni, C. de iudic. Alia iudicis, in l. 1. C. de iureur. prop. cal. Procurator porrò iurat in animam conſtituentis, & ſolùm cum ſpeciali mandato, Bart. in l. 2, §. fi. eod. tit. In Gallia aduocati non præſtant iuramentum hoc calumniæ non inferendæ in ſingulis cauſis, ſed vel ſemel dum admittuntur ad ſubſellia generaliter eo ipſo iuramento ſe obſtringunt pro omnibus: vel in curia ſupremis, ſemel in anno ſingulis Martinalibus inauguratiõnibus. Caterum, non quilibet poteſt petere hoc ſacramentum ab ipſis litigantibus iure, ſed tantùm is qui poſitiones conſtituit, cuius ſolius intereſt: ideo ſi petatur, omiſſio eius non vitiat geſtum in iudicio. Et ſi non petatur, remiſſum eſſe cenſetur[u]. Iudex tamen illud exigere poteſt in quacunque parte litis, ſecundùm Baldum, etiam poſt concluſionem[x]. In eo tamen quod per concluſionem exigatur, gloſſ. in c. ex literis, de iureur. diſſentit, & illam cõmuniter doctores ſequuntur. Alioquin iuramentum hoc, ſemper rectè petitur. Finis námque propter quem iuramentum inuentum eſt, iam aduenit, & poſtea ſerò ſapiunt Iudices: is enim eſt, litium facilior & promptior terminatio. Nam ſacramenti timore, contentioſa litigantium inſtantia compeſcitur. Inſtantia autem iam peracta eſt aduenientę concluſione negotij: & ita tacitè remiſſum iuramentum de calumnia, perinde acſi non neceſſarium vi ſum fuerit. & ita non vitiat omiſſio actum. quanquam expreſsè remitti à litigantibus non poſſit, videlicet vbi opus eſt eo[y]. Sic enim non expreſſa non nocent, quæ expreſſa nocent[z]. quia & dolus futurus remitti non poteſt[a] quamuis commiſſus remittatur[b]. Nec valent pacta quæ inducunt ad delinquendum[c]

[a] L. volo ſi prætor, ff. de
[b] l. ad probationem. C. de probat. c. preſentia eod. arg. l. 17. §. ſi quis argentum, depoſ. P.
[c] Bald. ad l. 2. de probat. Iaſ. in l. ad non ſtandum, nu. 8. ff. de re. iud. poſſet. lect. de reb. cre.
[d] Bald. in l. amplius rem, §. in refutatorijs, de rem. appel. & in l. in contractibus, §. illud, C. de mun. numer. pec.
[e] l. qui interrogatur, cum gloſſ. de interr. actio. P.
[f] c. quàm contra, de probat. & de cõfeſſ. in Sex. glo. in l. 1. C. eod.
[g] per rationem l. in fundo, de rei vend.
[h] l. 4. C. de fund. limit. & l. contra ma. jores, C. de inoff. teſta. l. per in integrum, de iudic. P.
[i] l. ſortis mentionem, de au. & arg. leg. l. 12. de re. & f. c. gno. P.
[k] l. non aliter, & l. de ætate 22. § quæ autem in fine, de cõfeſſ. C.
[l] l. ſi diuinus. 4. de interrog. actio.
[m] l. de ætate, §. ex eius, & l. qui nullo ætate, eodẽ.
[n] l. fi. eod. P.
[o] argum. generaliter, §. his de reb. cre. gl. & Bart. in l. 2. § defendi. ex quib. cau. in p. fil. tut. P. l. ſed & l. § nec exhib. P.
[p] in l. non alienum, & l. de ætate. § ſi cui eſſ. 28. l. 4. de in. rest. & eo. P.
[q] l. 2. & 3. de iureiur. prop. cal. §. 2. de pœnis. ing.
[r] auth. ſin. vero de iureiur. prop. cal. § fi. de iis qui ingr. ad ord. ſcil. in auth. principales de iureiur. prop. cal. § ſi vero ingreſſus ad iud. l. 2. § quod obſeruari de iure. prop. cal. C.
[s] ad decim. cal. in Sex. Hoſtien. in Sum. vel. ſi aut. eo. iur. & l. 1. hoc examinem. in C. de iureiur. prop. cal.
[t] Bald. in l. 1. § ſed ut quid, de iureiur. prop. cal. C.
[u] l. eod. §. de pœ. temere. in g.
[x] l. 2. § ſed quia veremur, de iureiurand. prop. cal. C.
[y] l. ſi quis ſempronium de hæred. inſt. P. l. a nobis, quidam, de cond. & demon. P.
[z] l. 1. vbi vides, 20. §. illud nulla paſtione, de pact. P.
[a] l. 2. in donationes, C. de tranſact.
[b] l. 2. in donationes, C. de tranſact.

quendum.[a] Satius tamen, si requiratur, visum est ante litem adhiberi, vt ter-
a l. comminte, de pact. dotal. P. l. alia lege, §. elegan-
ter, fol. matr. P.
cuncidantur lites[b]. Item ad euitandam vexationem litigantium[c], dicunt &
b c. finem litibus, de dol. & contu. l. pro
peroandum, de iudi. C. l. fratris, C. de
transf.
fauorabile esse iuramentum calumniæ iuranti, vt si calumniosè præsumatur
quippiam, & perperam dictum sit per eum, excusetur propter iuramentum:
non tamen immunitatem habeat ab expressa calumnia[d]. Etenim receptum
c l. de die ponenda, 8. §. iubetur, qui sa-
tisd. cog. P. c. l. de ac-
cusat.
est, etiam finita causa ciuili, posse de calumnia accusari reum[e].

d Bart. in l. si quis, §. Hellionatus, ad Tur-
pillia. Bald. in l. si
tibi, de lib. caus. C.
e gl. in l. & in primis, ad Senat. Turp. P.

De dilationibus. Cap. 8.

Lib. 2. Prat. 12. Lib. 3 C. tit. 11. Lib. 2. Decret. tit. 8.

1 *Dilatio quid.*
2 *Tempore res fiunt & pereunt.*
3 *Dilationes iudiciales, extraiudiciales, & conuentionales quæ, & quotuplices. dantur secundum res de quibus agitur, & quæ considerandæ in illis præfigendis. nu.* 4. *&* 5.
6 *Deliberatoriæ inducias quando in iudicio dandæ sint, & vbi.*
7 *Dilationes plures in iudicio quando dentur.*
8 *Appellationes duæ præparatoriæ, dilatoriæ quæ.*
9 *Probandi causa dilatio, cuius temporis, & quando datur & pro quibus, & quot. nu.* 10.
11 *Dilatio prorogata & noua quomodo differant, & quid sit prorogatio.*
12 *Dilatio data à iudice litigantibus quando possit per illum reuocari.*
13 *Dilationum spatia continua, nec interpollata ferys.*
14 *Dilationes extraiudiciales à quibus dantur. & à quibus iudiciales. nu.* 15.
16 *Dilatio ciuilis, & necessaria.*
17 *Dilationes qua forma dandæ.*
18 *Dilatio ad cuius vtilitatem pertineat. Finis dilationum, & rationes. nn.* 19. *&* 20.

IN omnibus ferè iudicij partibus, incidit mentio de dila- 1
tione, & maximè vbi de consultando & probando quæ-
stio vertitur. Proinde de dilationibus antequam ad pro-
bationes perueniamus, quædam compendiosè admone-
bo. Dilatio est, spatij temporis ad aliquid agendum vel di
cendum constitutio, vel extensio, per consensum quorũ
interest, vel per legem, vel per Iudicem facta. 2

f Lucre. l. de rer. nat.

Tempus item, inquit Lucretius[f], *per se non est, sed rebus ab ipsis.*
Consequitur sensus: Transactum quid sit in æuo
Tum quæ res instet, quid porrò deinde sequatur,
Nec per se quemquam tempus sentire fatendum est.

g Eccles. 3.

Omnia tempus proprium habent, quo fiant: & suis spatijs transeunt vniuer-
sa sub cœlo[g]. Et quædam certo tempore fieri debent, in quo si non fiant, fa-

h vsum l. 3. C. de fer. l. de cond. ex lege, l. vlt. adhuc. C. de iu-
re dot.
cultas agendi perit[h]. Et nos plura de temporum obseruatione diximus, lib.
4. Præludior. optimi Iurisc. per 14. capita, vbi de horis egimus[i]. Pereunt au-
i vt in his omnibus, de actio. P.
tem res temporariæ in nouissimo momento temporis decreti[k], & cum ali-
k l. tritum, 41. de fol. P.
quo intellectus temperamento[l]. Dilationum aliæ cum mora, quæ culpam ha- 3
l. quod dicimus, eod.
bent: quales sunt illæ quæ reprehenduntur, & morosæ actiones, iuxta l. mo-
ra, de vsur. P. l. quod te, de reb. cred. P. l. si ex legati causa, de verb. oblig cum
simil. Aliæ sine culpa indultæ, & legitimæ. Dilationum dantur species 38. ab
Specul. §. 1. de dilatio. quas longum nimis & tædiosum esset recensere. Qua-
re sufficiet præscire, dilationum alias esse peremptorias, quæ perimunt fa-
cultatem agendi: alias dilatorias, quæ differunt tantùm, non autem peri-
m l. ad peremptorium. C. & cum seq. de iud. P.
munt[m]. Rursum alias iudiciales, ex quibus quædam nocere solent, aliæ non

nocent,

nocent: alias extraiudiciales: quæ vel conuentionales, vel ſine conuentione: & de rebus quæ non pertinent ad iudicium, & de rebus quæ pertinent. Iudiciales quoque dicentur, & quæ dantur a iudice. Et hæ diuerſę, ſecundùm actus quibus aduciuntur: vt citatoriæ, deliberatoriæ, probatoriæ, productoriæ, &c. Extraiudicialium ergo nomine continebuntur conuentionales, non conuentionales & legales. Conuentionales ſunt, quæ ex conuentione partium ſeu litigantium, ratione præſtationis vel alterius actus faciendi dantur[4]. Sic legales, quæ à lege generali, vel ſtatuto ſeu ſtilo dantur. Habemus in

4

[a] l. de die ponenda 8. quæ ſunt cog. P. & paſſim. l. 27. §. fin. de offi. delega.

his concedendis rationem de rebus de quibus agitur in genere, & in ſpecie. Nam in contractibus quibuſdam dilationes moram cum culpa conſtituunt, in aliis non conſtituunt: ſed hæ ad moram quæ ex perſona ſolet oriri referenda ſunt[b], de quibus ſuo loco in contractibus dictum eſt[c]. Leges, certis negotiis definita quædam ſubſtantialia adiecerunt tempora, quæ vix prorogari vel minui poſſunt. Vt cremocidio ciuilium quæſtionum à tempore litis conteſtatæ, triennium: criminalium verò, biennium[d]. In præſcriptionibus alia tempora 10. 20. 30. vel 40. annorum, & in aliis: quæ ſi pertineant ad iudicia,

[b] l. more, de vſur.

[c] lib. 2. tit. 20. Syntag. c. 14.

5

vix breuiari poſſunt, & niſi magna ex cauſa[e], ex qua diſcedatur à diſpoſitione legis: vel niſi à lege libertas breuiandi, vel prorogandi detur facultas. Quare Iudex, dum minuit legalem dilationem, debet cauſam exprimere, vt cognoſcatur num grauamen aliquódve iniuſtum ex ſententia inductum ſit[f]. Sic alioquin dicunt omnem dilationem eſſe peremptoriam, quæ datur à lege, vel à ſtatuto, nec requirere miniſterium Iudicis[g]. Conſiderat & lex & Iudex in iudicialibus dilationibus dandis, negotia & cauſas, ante conteſtationem, poſt citationem, poſt conteſtationem: & num citatoriæ, deliberatoriæ, & probatoriæ ſint. Citatoriæ veniendi cauſa dantur, conſiderata diſtantia locorum, qualitate perſonarum & negotiorum. Item deliberatoriæ & aliæ ex gratia ad expectandum vocatum[h]. Idem in deliberatoriis dicendum, num quis velit litigare, vel cedere[i]. Alioquin ſi tempus, conſideratis iſtis & ſtilo, non ſit ſufficiens, iuſta eſt prouocandi à peremptoria dilatione cauſa[k]. Continet autem interdum & plerumque citatio; quæ plena & ſufficiens eſt: tempus veniendi & deliberandi, nempe cauſam litis inſtituendæ, & editionem cauſæ: vt deliberare poſſit vocatus de lite perſequenda, vel omittenda[l]. Interdum, propter locorum diſtantiam, vna vocatio ſufficit pro pluribus[m]. Quamobrem longior dilatio concedenda eſt, & vtrique negotio ſufficiens: quia explicita in edicto vocationis cauſa, aliæ induciæ non dantur ad deliberandum[n]. Ex proinde conſtitution. Franciſc. 1. ann. 1539. artic.

[d] l. properandum. C. de iudic. l. f. vt inc. cert. temp. etiamq; ſit rerum

[e] Alex. & alij, in l. 2. de re iudic. P. Patauin. in c. cùm ſit, de appell.

[f] l. quis ſententiam, & ibi glo. & Bartol. de excuſ. tutor. P. Ang. & Imo. in l. qui Romæ §. duo fratres, de ver. oblig. Angel. in tract. malefic. in ver. Iudex communiter, verſ. & eſt notandum.

[g] Angel. in l. f. de fer. P. Vr. in l. manumiſſorum, de obtem. Jaſ. P. l. peremptorias, C. ſi ad certum dieb. poſſ. l. Auctoritatis, de pact. dotal. P.

[h] ex præſentis decreto, §. q. 2. l. properandum, §. & ſi quidem, de iudic. C.

[i] l. de edem. P.

[k] c. 1. de dilatio.

[l] c. fin. de hib. obla. c. fin. §. q. 2.

[m] c. cum ex literis in fin. de in integ. reſtit.

[n] Gyraccera, 2. de dilatio.

18. cautum eſt, ne ante litis conteſtationem dentur dilationes deliberatoriæ, quas vocat *d'adais*, vel abſentiæ, nec aliæ quàm vocandi cauſa auctoré, quas etiam vocat *garand*. Quod & cauerat conſtit. Caroli 7. articul. 65. Sanctum enim eſt, vt antea monui, omnes vocationes ſeu citationes eſſe debere libellatas, id eſt, continentes cauſam vocationis, ex qua reus deliberare antequam veniat, poſſit. Aliter namque dare dilationem expedit deliberandi cauſa[o]. Quemadmodum & ex noua libelli peractorem interpretatione, aliæ[p], & præparatoriæ ad probandum[q]. In vocatione porrò ſimplici ad procedendum in cauſa interminſſa, vel per viam anticipationis, vel ad proſequendam cauſam appellationis, ſufficit dari dilationem intra quam poſſit tantum vocatus componere ſarcinulas ad veniendum[r]. Dan-

[o] auth. offeratur, de incolis ea inducia accuſatus, §. offeratur. q. 5.

[p] c. 3. & 7. de dilatio.

[q] c. 1. 2. 3. 4. & 5. 10. 3. qu. 5.

[r] l. ab hoſtibus, §. fi. ex quib. cau. maio. P.

7

dæ interdum plures dilationes ad conuincendam malitiam fugientis, & ad inſtruendam contumaciam[s]. Deliberatoriæ inducię reo, non actori qui inſtructus venire debet, dantur[t]. Poſt vocationem aliquando ex noua cauſa etiam alia dilatio conuento & vocato reo datur: veluti, ſi vocatus vt agnoſcat chirographum, eo agnito opponat ſolutionem: nam earum gratia vt liqueat, conceditur illi dilatio, datis tamen interim pignoribus, & manu vt dicunt Regis & Iuſtitiæ munita[u]. In cauſa appellationis, per prouo-

[s] in auth. iubemus, C. de iudic. §. ſed hoc, vt cum de appell. cog. in auth. l. 2. C. de dilatio. l. qui in alterius, de r. g. iur. P. l. petendæ, 6. de tempo. in interdict. C.

[t] Molinæ. in praxi forenſi, tit. de contumacia §. 20. incipit. item ſi quis facit adiornatus, & tit. de dilatio. §. item cùm quis adiornatur vide & conſuetudinem regium Franc. 1539. art. 91.

cationem ad curiam deuoluta, dilationes præparatoriæ duæ dantur ferendorum actorum gratia, quas vocant *pour porter le proces qu'eſt par eſcript*. Si quidem practici conſtituunt differentiam, inter *proces par eſcript, & cauſe d'appel.* quòd proceſſus in ſcriptis, ex iisdem actis quæ deferri debent, iudicetur in decurus inqueſtarum: cauſa verò appelli; in auditorio præcipuo, perorato negotio. Elapſis portò duabus dilationibus conceſſis ad ferendum proceſſum, decernitur à curia cremodicium, ſeu congedium, contra prouocantem qui acta iudicialia non detulit, cum exceptione tamen alicuius breuioris dilationis, quam dicunt *Sauffi dans le terme*, ſeu *ſurceance*. Et ita præſcribit conſtitutio Ludouici 12. anni 1512. articul. 19. Probatoriæ dilationes ſunt, quę probationis faciendæ cauſa conceduntur, conſiderata primùm locorum intercapedine, vbi faciendæ ſunt[a]. 2. Vt probatio releuet probantem[b]. 3. Vt non petatur per calumniam[c]. In ciuilibus negotiis regulariter ſemel tantùm datur dilatio eiuſdem cauſæ: In criminalibus duæ accuſatori, tres reo[d]: niſi in ciuilibus ad conuincendam contumaciam plures decernantur[e]. Vetat etiam Carolus 7. in conſtitution. publicata anno Domini 1446. articul. 28. ſine cauſę cognitione dilationem ſecundam dari. Cauſa namque cognita, interdum apparet æquum & iuſtum eſſe, aliam dandam vel datam prorogandam: vt ſi aliquod inopinatum impedimentum emerſerit, quo non potuit antè res perfici[f]: aùt ſi res extra communes conſiderationes ſita ſit[g]: vel ſi quis abſens ſit ob morbum ſonticum ſeu nocentem. Sicuti iudicatum eſt in accuſatione P. Scipionis Africani, à Tribunis plebis, cùm duo QQ. Petilii, illi diem dixerunt, & pecuniæ captę à rege Antiocho, reum accuſarunt, vti conditionibus gratioſis & mollibus pax cum eo populi Romani nomine fieret: vt authot Liuius, libro 8. deca. 4. & Appianus, in Syriaco. Facilius verò prorogatur data dilatio, quàm noua detur[h]. Protogatio, dicitur extenſio dilationis datę à termino dato & nondum elapſo, in longius tempus[i]. Noua verò eſt dilatio, cum finito termino prioris, alia datur: quod non debet fieri, niſi ex cauſa: veluti, ſi aduerſarius impedimentum obiciat negotio, & facto ipſius is cui dilatio data eſt, non poſſit exequi. Sed & cauſa eſt iuſta, ſi addat ſuo libello quippiam aduerſarius[k], vel ſi nouam cumularet actionem[l]. Nam in his danda noua dilatio. Facit cognitio cauſæ requiſita in noua dilatione, vt quæ ſine cognitione conceſſa eſt, poſſit facilè à Iudice reuocari[m] ex interuallo, vel in continenti, etſi partium non interſit[n], aut niſi conſenſu vtriuſque partis indulta ſit, & alteri ex litigantibus cui indulta eſt ita noceat reuocatio. Nam ea iudici tunc non eſt permittenda, cùm eo tempore ceſſet eius officium[o]. Dilationum ſpatia, continua nihilominus computabis in omnibus[p]. Et ita continebuntur feriati dies cum non feriatis, item ſolennes, & ſtati, quorum qui dilationem poſtulauit, potuit habere cognitionem, & quos potuit præuidere, & proſpicere ne in illos incideret: contrà, ſi feriæ ſuperuenirent repentinæ, quibus ſubductis alii dies in locum earum totidem ſubrogandi ſunt, & diffindenda dilatio[q], idque reſtitutionis beneficio. Nam iure communi, & dies feriatum repentinarum annumerantur in continuatione temporis præſtituti dilationi: vt & feriæ ſolennes[r]. Sed erga repentinas, reſtitutio dierum: erga ſtatas & ſolennes, nequaquam. Dantur extraiudiciales & iudiciales dilationes à lege etiam litigantibus[s], conſuetudine, ſeu ſtilo cuiuſque curiæ[t]. Solent conſuetudinarias dilationes & ex ſtilo datas practici vocare, *delais ordinaires*, quas ordinarias dilationes, procuratores aut aduocati ſine ſtrepitu iudicii conſueuerunt accipere coram amanuenſi vel actuario Iudicis, coram quo debitè citatur, vt in acta reducant, & ſcripto cõſtet de illis, iuxta conſtit. Caroli 8. art. 41. 57. & 60. Cuiuſmodi cenſentur dilationes, ad appellationis & cauſæ acta in curiam deferenda, ad producenda, &c. nam ſtatæ & certæ ſunt ex cuiuſque curiæ ſtilo,

9

10

11

12

13

14

a c.1. de dilatio.
b l. ad probationē. 17. de probatio. C.
c l. 2. de tempor. appellat.
d l. f. de feriis ff.
e auth. iubemus, C. de iudic. § quod ve rò. & ibi gl. vt cum de appell. cog. in Auth. authen. qui ſemel. C. quo. & quan iud.
f l. orationē. de feriis. ff.
g l. 1. C. de dilatio. & indutiis, 3. q. 5.
h gl. in l. f. de feriis ff.
i l. ſed & ſi manente. 15. de præſcript. 30. 40. ſed ſi iudex, de iudic. ff.
k Angel. in l. 3. §. ſi quis ſtipulatus. de verbobli. ff.
l glo. & Bart. in l. edita, C. de edēn gl. in c. litera. de dilatio.
m Innoc. in c. querelam, de electio Bart. in l. quòd ait ſit, de re iudic.
n Butrigā in c. ſignificante, de appell. Angel. de Vbald. in l. ſiue pars, C. de dilatio.
o vt aiunt proximè citati Doctores, in l. ſiue pars, & c. ſignificantibus citatis.
p glo. in l. 2. de diuer. & tempo. præſ. ff.
q l. ſed & ſi per prætorem. 6. de feriis. ex quib. cauſ. maio. ff.
r d. l. ſiue pars § fin. & l. 1. C. de feriis.
s l. 2. & l. debitoribus de re iudic. ff. l. 2. § 1. de vſuris authe. C. l. de calumniat. ff.
t c. conſtitutus, de in integ. reſt. Bart. in l. ſi arrogator, de adopt. ff. Tuae etiam de feriis. gentil. § 1. glo. 10.

rix ſtilo, ad ea & ſimilia facienda dilationes: extra quas ſi longius poſtuletur tempus, in iudicio contendendum eſt renuente altera parte, & cauſa cognoſcenda, aut ex conſenſu aduerſarij, dilatio indulgebitur extraordinaria. Sic enim ab iis quorum intereſt non dari, diſpenſatur ſi velint: vt & in extraiudicialibus, ab homine conceduntur conuentione. A Iudice autem frequentius dilationum moderatio & definitio pendet, qui veluti clauum in conſertatione tenens, ſecundùm locorum diſtantiam, perſonarum qualitatem, negotij exigentiam, conformes iuri, vel arctiores, vel longiores decernit[a]. Hæc enim vt pleraque commiſſa ſunt arbitrio Iudicis, vt generaliter à lege ſtatuta, poſſit ſua iuriſdictione in indiuiduis ſecundùm quod magis conuenire videbitur, temperare, & ſua iuriſdictione explicare, prorogare, & ſupplere[b]. Hic tamen in rebus & negotiis, conſiderabit contractus, & quo tempore in illis placuit inter paciſcentes præſtari, medio tempore relicto libero debitori[c]. Interpellat dies adiectus debitorem, & dilationem finit legitimã, 16 & illegitimę, nempe moræ, initiũ dat[d]. Et reipſa negotium habet dilationem interdum ciuilem, interdum neceſſariam. Ciuilem videlicet, vt non ſtatim vbi dies aduenit ſolutionis quis teneatur ſatisfacere, ſed modicũ tempus aliud expectandum ſit[e]. Neque hic momenta, quemadmodum in quibuſdam aliis, obſeruanda ſunt[f]. Naturalis cauſæ dilatio neceſſaria eſt, veluti ſi res præſtationem habeat difficilem, vt tempus ei accommodum expectandum ſit[g]. 17 Forma dandarum & accipiendarum dilationum, ex ſtilo & cõſuetudine, vt dixi, cuiuſque curiæ ſumenda eſt. Nam quædã ſunt, in quibus dandis nõ vocatur aduerſarius, nec eſt cauſæ cognitio neceſſaria: Quædam, quæ non niſi vtroque modo dantur[h]. Accedit autẽ neceſſariò adiectio finis propter quem dẽtur, & certus terminus. Num autem ex arbitrio poſſit dilationes breuiare vel augere Iudex, reſoluitur poſſe: niſi lex prohibeat[i], ex cauſa videlicet[k]. 18 Conſtat autem eius eſſe dilationem, qui impetrauit. Interdũ conceſſa, communis non eſt litigantibus: vt ſi de deliberatoria agitur, quæ reo non actori datur[l]. Aliquando autem communis vtrique litigantium, vt quæ probandi[m] & producendi gratia indulgetur, & ſimiles quæ praxis facilè docet. Si tamen non communis reo detur, actor eius termino & dilatione vti poterit[n]. Quòd ſis cui data eſt dilatio re integra renunciauerit eidem, neque aduerſarius il- 19 lius termino vti poterit[o]. Fines dilationum ſine dubio multi ſunt, & aperti, vt deliberatio, probatio, exhibitio, inſtructio, auditio, productio, concluſio; 20 & ſimilia. At rationes, cur dilationes dari ita conſideratè expediat, plures ſunt: quarum prior, ne nimia licentia litigantes lites protrahant, & aduerſarios iuſtè ſuum proſequentes eludãt: quod ne fiat, breuibus ſed idoneis temporum ſpatijs facienda circunſcribuntur, vt lites breuiores reddantur, quod & Reipubl. expedit[p]. Sed & 2. fugientibus pleniores indulgentur dilationes: ne illis vlla tergiuerſandi detur occaſio, &, vt loquar cum lege, ad conuincendam eorum malitiam[q]. Tertiò dentur, ne præcipiti calumniantium celeritate, iuſtæ defenſiones reis præcipiantur[r], maturè cum tempore res perpendantur, & conſilia non præcipitentur, néve ordo gerendorum corrumpatur[ſ], aut damnum ex temeraria reſponſione ſequatur[t]. Item 4. in fauorem Iudicis & ſententię hę dantur, quia oportet Iudicem cũcta rimari, & ordinem rerum plena diſquiſitione diſcutere, interrogandi, reſpondendi, obiiciendique ab eo prębita patientia, vt ibi actio illuminata ſit plenè ambarum partium[u]: nec in dubijs certa fieri poteſt ſententia[x]. Sed & poſtremò, qui habet dilationem legitimam, habet excuſationem ne in moram vitioſam incidat: néve quippiam ea pendente innouetur[y]. Vtq; etiam elapſo termino, aduerſarius illi præſcribere poſſit peremptoriè, veluti per ſententiam interlocutoriam[z].

a c. cùm ſit Romana de appellat. cùm lorgeſ. dist. ea. vbi quique, 35 q. 2. l. qui nunc fide. 13 §. f. & l. le p. & l. ſi minita. § tenuo, de dif. infect. l. nonnunquã, de iudic. P. l. 2. de re iud. P. l. contentus, 157. §. cum ita ſtipulatus, de verb. obli.

b in Lneque leges, & l. non poſſunt omnes aptenti, & l. nam vt ait Pædius, de legib. P.

c l. quod in diem, de ſolutio. l. cùm tempus. de reg. iur.

d l. magnam, de contrah. ſtipul. C.

e l. quòd dicimus, 105. de ſolutio. P.

f vt in fideiuſoque, de vſucap. P. l. 1. de minumiſſ. P. l. 3. §. minorem. de minor. 15. an.

g l. cùm res, de leg. 1. l. contentus, §. cum ita. de verbiſig. cum ſimilib.

h l. à præcedente, C. de dilatio.

i gl. in c. cùm ſit Romana de appellat.

k c. quod ad conſultationem, 15 de ſent. & re iudic. c. ex ratione, & c. oblatæ de appell. l. 2. de re iudic. P.

l l. 2. C. de dilatio.

m l. perendie. C. de tempor. inter reſtit. petent.

n d. l. perendie, & l. per hanc, de temp. appell. C. l. fin. de appella.

o l. ſi inter circumſtantes. de minor. P.

p l. properandum, de iudic. C. l. 2. C. de temp. appell. clem. diſpendioſam, de iudic. c. 1. de ſent. & re iudic. venerabilis, de conſt. & conſuma.

q authabemus, C. de iudic.

r c. audiuimus 23. q. 3. ca. tranſmarinos. 98. dist.

ſ ca. pondere, 50. dist. l. & quia defunctorum, de interro. 26. P.

t l. qui interrogatur. 9 eod

u ca. iudicantem, 30. q. 5. c. in primis, 2. q. 1. l. iudices, & auth. iubemus, de iudi. C. ca. occidit Phinees, 23. q. 8. l. 2. C. de erdeu.

x d. iudicantem.

y ca. & c. præterea, de dilato. l. 3. C. eo.

z l. qualem. 27. de recep. arbit. P.

De probationibus in genere. Cap. 9.

Lib.22.P.tit.3.Lib.4.C.tit.19.Lib.2.Decret.tit.19

1 *Probatio quid. Eius ſpecies, plena & ſemiplena. nu.2. & 3.*
4 *Probatio artificialis & inartificialis quæ.*
5 *Probationes inartificiales regulares & irregulares quæ.*
9 *Probatio de quibus fiat.*
7 *Iudex non ſupplet probationem facti, ſed iuris.*
8 *Probationes quis permittat, & in quibus & quæ requirantur in illis. numero 9. & 10.*
11 *Probationis onus ad quem pertinet.*
12 *Probationis finis & rationes. nu. 13. & ſeq.*
14 *Probationibus ab vtráque litigatorum parte ex æquo concurrentibus & contrariis, quid Iudici ſtatuendum in ciuilibus & criminalibus.*
15 *Probatio dubia contra quem eſt explicanda.*
16 *Probatio de iure naturali eſt.*
17 *Probatio plena & leuis in quibus fiat.*

a Gloſſa, de ver. ſig.
b Rebuff. in §. fin. in vel ſperat probationi, de regia ad præſlat. nominatio. in concor.
c Bart. in l admonendi, 3. col. verſ. quando dicatur, de iureiur. P. l. 3 § 1. de teſt. Iam ea cauſa, de probat.
d l. vbi numerus, de teſtib. P cap. 4. eod Ioſhua, 8. Deuteron. D Marth 19.
e l fin. C. de codicil.
f l fin C de don. caus. mor. Iubemus, & l hac conſultiſſima. C. de teſtament. l. hac conſultiſſima, qui teſta fac poſſ. C. l hæredes palam, § in teſtamento, de teſtam. D. l. ſi de his quem in Eccleſia nuncup. C. p. teſtum, de teſtib.
g ca. quæſt, & ea nul lam damnationem, 2 q 5.
h c decet, de teſtib.
i l. in exercendis, 15 de ſtatuſ. C. e ea tenentes, eod apud Gregor.
k Bart. in l admonendi, nu 47 de iureiur. P. probat id. plum c. fi de ſucceſſ. ab inteſt
l Bart. ad d. l. admonendi, num 21 facit l in bonæ fidei, C de iureiur. c. in teſtaglo eod. & in l legimus, ff de legation.
m Bart in d l admonendi, num 48 c. 1. de appell. Nota in l 3 §. eiuſdem verò, de teſtib. P.
n dd l 3 §. eiuſdé quoque ex teſti P. Bart in d l admonendi, nu 48 & 49.
o Bart ad l penult. de quæſtio. P.

AVSA inquit Iſidorus[a], aut argumentis, aut probatione cõſtat. Argumẽtum inueſtigatione ſola, ſine teſtibus aut tabulis inuenit veritatem. Probatio, vtrumque habet. Cùm igitur negatio fidem litis faciat dubiam, probationes faciendæ ſunt. Probatio, eſt rei dubiæ aut non apertæ, per media in iudicio facta legitima manifeſtatio. Rebuffus[b], viginti ſpecies adfert probationis. Nos à tanta mole exonerabimus lectorem, in paucã diuiſionem coniiciendo: vt probationum alia ſit plena, alia ſemiplena. Plena ea, per quam fides tanta fit Iudici, vt plenè inſtructus ſibi videatur[c]: qualis probatio per duos vel tres teſtes ad minus[d]. Nam quamuis quædam negotia ad plenam fidem quinque[e], vel ſeptem[f], vel plures[g] exigant: tamen plena probatio dici non poteſt per vnũ teſtem[h]. Dicitur & plena probatio inſtrumentum publicorum, quæ eandem vim in Iudicijs quàm teſtes habent[i]. Dicunt & plenam probationem interpretes, quæ conſtat ex ſemiplenis duabus, vel pluribus, putà vno teſte, & confeſſione partis abſente facta[k]. Accedit & iuramentum cum ſemiplena, in defectum plenæ probationis plenam faciens[l]. Item & ex vno teſte & fama, poteſt plena probatio fieri[m]: Et quamuis regula videatur conſtitui, duo imperfecta non efficere vnum perfectum, vt in l. 2. §. fin. & l. ſpadonem, §. qui de excuſat. tuto. & l. 1. qui nume. liber. ſe excuſ. cum ſimilib. Illa tamen eſt intelligenda, quando duo imperfecta tendunt ad diuerſa: vt quando duo diuerſa tendebant ad diuerſas ſpecies excuſationis. Contrarium verò intelligendum eſt, dum imperfectorum vnus & idem finis eſt. Vt hîc dum de fide facienda in iudicio agitur, quam Iudex non ex vno genere probationum, ſed ex pluribus colligere debet[n]. Et ſic ſingula quæ per ſe non proſunt, cumulata iuuant vel officiunt. Semiplena probatio eſt, quæ plenam fidem non facit: cuiuſmodi dicuntur iudicia[o], vnus teſtis, opinio, fama, ſcripturæ priuatæ, rationes, confeſſio extraiudicialis, modica præſumptio, & alia quæ docent interpretes ad l. admonendi, de iureiur. P. & in c. fin. eod. apud Gregor. gloſſam l. in bonæ fidei, ad verb. *decidi*, C. de iureiur. Cæterùm, plenarum & ſemiplenarum probationum rurſus partitio fit in probationes artificiales, quas Gre-

ri dicunt ἐντέχνους; & in inartificiales, quas dicunt ἀτέχνους[a]. Artificiales, ex cauſa trahuntur, & quodammodo ratione gignuntur, & proferuntur circa ius cauſæ, ex legibus & rationibus hinc inde deductis, ab exemplis, à iudicatis, ab authoritate Senatuſconſultorum. Inartificiales probationes ſunt, quæ arte dicendi carent, & quas extra dicendi rationem vſurpat orator. Cicero, 2. de Orato. inter inartificiales probationes, ponit non excogitata ab Oratore, ſed quæ in re propoſita tractantur, tabulas, teſtimonia, pacta, conuenta, quæſtiones, leges, Senatuſconſulta, res iudicatas, decreta, reſponſa, & reliqua non excogitata ab Oratore. Has inartificiales rurſum diuidemus, in ordinarias ſeu regulares: & in extraordinarias ſeu irregulares. Regulares & quæ frequentiori vſu habentur, ſunt, aſpectus, monumenta, notoria, confeſſio, iuramentum, præſumptio, & ibi fama, tortura, teſtes, inſtrumentorum productiones. Irregulares ſunt, iudicia, reuelationes quæ ferunt torturæ, purgationes vulgares & canonicæ, de quibus Deo fauente ſingulari notatione agemus poſtea. Fiunt autē probationes de dubiis, nō de claris & manifeſtis[b]. Manifeſta tamen & nota ſolùm iudici, vel ſoli aduerſario, pro manifeſtis ad iudicium conſtituendum non habentur: ſed oportet ea quoque aliter fieri manifeſta, & probari alias. Neque quæ nouit Iudex vt priuatus, pro iudicio ſufficiunt: niſi & ea cognouerit tanquam Iudex[c], id eſt, niſi & probata ſint & manifeſta publicè. Gerit enim perſonam publicam, dum iudicat[d]. Neque ſecundùm conſcientiam ſeu ſcientiam propriam ſtatuit[e], ſed ſecundùm allegata & probata, & vt leges iubent[f]. Sic dicitur probatio fieri non aduerſario, ſed Iudici[g]. Docuit exemplo ſuo nos Deus, qui quamuis omnia nouiſſet, & nouerit antequam fiant, tamen voluit formula iudiciali negotia diſcutere quæ puniret, *Deſcendam*, inquit, *& videbo*, &c. Geneſii. & 18. Vide ca. Deus omnipotens, 2. q. 1. Quòd ſi Iudex videat probationem fieri aduerſus ea quæ ipſe certò nouit, putà quia interfuit, & conſcientiæ puritate tactus, nolit iudicium exequi pro ea falſa probatione, benè quidem faciet ſi ſe à iudicando abſtineat, ſi poſſit: at ſi non poſſit, vt quia ſolus Iudex, debet commonere reos: ſi nihil proficiat, debet ex actis iudicare[h]. Sed & litigator cautus & ſibi proſpiciens, ne tunc probatio perire ſibi poſſit antequam iudicem adeat, curare debet vt alium iudicem habeat, ne illius ſcientis teſtimonium ſibi pereat[i]: cùm Iudex non poſſit eſſe teſtis, vel partis officium cum munere iudicandi obire[k]. Et quamuis receptum ſit Iudices ſecundùm quod eis æquum & bonum videbitur, iudicare debere, potiſſimùm ſi maioris & ſummi tribunalis ſint[l]: illud tamen, quod æquum & bonum videbitur, non ad motum animi cuiuſque Iudicis referendum eſt, ſed ad æquum & bonum, iure vel conſtitutionibus regni & conſuetudinibus probatum, ſcriptum, vel ſeruatum[m]. Et ita iuramentum Iudicum ſe refert ad cuſtodiam & obſeruationem legum[n], quarum ſunt veluti anima & executores[o], non arbitri. Cùm ad ſolùm principem pertineat iura noua condere, vel æquitatem non ſcriptam ſupplere[p], non ad Magiſtratus qui legem quamuis duram, prout ſcripta eſt ſequi tenentur[q]: quamuis poſſint certa iuriſdictione ſupplere ea quæ legibus non expreſſè, ſed per extenſionem continentur[r], potiſſimùm in his quorum arbitrium lex eis commiſit: vt circa æſtimationem iniuriæ atrocis[s], de finibus regundis[t], de ætate aſpectu cenſenda[u], & de ſimilibus. Poſſunt & ſupplere allegationem iuris omiſſam à litigantibus, vel ab aduocatis eorum: at factum vel eius probationem, nō poſſunt[x], vt neceſſarium ſit illud eis apparere probatione aliundè petita. Et in ſumma, de omnibus quæ certa eſſe debent Iudici, ad certam ſententiam proferendam, certa debet eſſe probatio, vel certò liquere. Statuitur itaque probatio tantùm à Iudice, & quid probandum ſit ipſe decernet: & ea quæ probata non releuant, non admittet, ſed quæ neceſſaria erunt ad litem termi-

[a] de quib. vide Ariſtot. 1. Rhetor. ad Theodec. Quintil. & Cicer. 2. de Orat.

[b] ca. manifeſta, & ca. de manifeſta, 2. q. 1. cde manifeſta, eſi ſicerdos, de offic. ordina.

[c] l. 6. ius publicum, de iuſti. & iure.

[d] Lalicetas, § veritas, 9. q. 2. adde 2. q. 7. ca. Canonum. 21. q. 3. Item non notati, C. de iudic. Lucium, de fene & interlocu. omn. iudic. C. 1. 2. de offi. ordinar. de cō ſtit.

[e] ſequuntur, 22. de probatio. l. 1. C. de condict. ob turp. cau. l. procuratori, C. de eden. l. doce ancillam, C. de rei vend. cum ſimilib.

[f] glo. in d. § puberem autem, in verba, *ex habitu*, ipſius tamen finit text. in d. ſi ſacerdos, de offi. ordin. ca. ſi veritatem, & ca. placuit 6 q. 1.

[g] iuxta ca. ſi delecto, 40 de reſcrib.

[h] d. c. de manifeſta, & l. inter litigantes, & l. Iulianus, de iudic. P.

[i] § penultimo quod præſtari ab his qui admiſit accep. in Authen. authi. hodie C. de iudic.

[l] l. penult. de iudic. d. §. item ibi, *ſecundum legem, &c.* tit. inſtit. quod præſt. &c. §. iubemus, vt iudex non exiſtat iuſtitiam in auth. §. iuſtitiandum, de defenſo. ciuit. in autēt.

[m] l. item nō notata de iudic. C. eam ſimil. lib. 1. nemo C. de ſent. & Imol. ibi. com. iud. ſi ad leg. Iul. repet. C.

[n] l. 2. §. magiſtratus, de orig. iur.

[o] l. 1. & 1. C. de legib.

[p] l. proſpexit, que & à quib. mal. lib. non tenet. P.

[q] l. non poſſunt. de legib. P.

[r] l. 2. de fer. in P.

[s] l. ſi in iniuriam, §. ſi ſtatua. fegund. P.

[t] § puberem autem, quib. modo tut. finit apud Iuſtinia. l. minor, de minor. 25. an.

[u] l. vlt. vt quæ deſint ad hæ. ſuc. pat. ſuppl.

nandam[a]. Decernitur verò iuxta articulos ſeu capita libelli oblati[b], vel iuxta dicta vel poſita in actione vel exceptione per litigantes: cùm, vt dixi, Iudex ſupplere non poſſit factum litigantium. Vocari debent in facienda probatione quorum intereſt, vt interſint ſi velint in cauſis ciuilibus[c]: aliud namque, quando ex officio Iudex vel inquirit, vel teſtes examinat. Fieri & debet poſt litem conteſtatam, nempe poſtquam propoſita aſſerta & negata ſunt, idq; iure communi, & ſine contumacia rei, & exceptis cauſis quas te docebit titul. *Vt lite non conteſt. non proced. ad teſt. examinat. vel recept.* Nam plura ſunt quæ ſine conteſtatione admittuntur, nec egent ſuperflua probatione: & plura mutilia liti ſæpè proponuntur & excipiuntur, quæ iubet omitti Iudex, ne ſuperfluis ſumptibus oneret litigantes[d], aut ne nimium horũ prętextu iudicium differatur. Forma tamen alia, quando ſine lite conteſtatione negotium cognoſcitur, vt ſi ſummarium & poſſeſſorium ſit iudicium, ſine conteſtatione & libello probationes fiunt & eduntur, & ſæpe ſine iudicis authoritate, & ex conuentione partium[e]. Et aduerſarius ſæpe non vocatur in probatione ad futuram rei memoriam, quæ & fit ſine conteſtatione præcedente[f]: vt neque vocatur aduerſarius, quando fit probatio ad inſtruẽdum Iudicem ſolùm, putà ſi inquiſitio ex officio fiat in dubia partium probatione, vt notat Bald. in l. certum, in 2. col. verſ. item oppono quod imò differant, vnde legit Idem Bald. in l. ſi qua per calumniam, verſ. ſed poteſt, de epiſc. & cler. C. Addit auth. at qui ſemel, de probatio. C. formam, vt non fiat probatio poſt publicationem teſtium in iiſdem articulis[g], nec regulariter poſt concluſionem in cauſa, vt tractat Iaſon in l. admonendi, num. 50. & ſeq. pluribus, de iureiur. P. gloſſ. in clem. ſæpe in verb. concluſionem, de verbor. ſignification. Specul. in titu. de renunciatio. & concluſio. in cauſa. Probandi onus ad eum pertinet qui aſſerit, vel allegat: ſiue actor ſit, ſiue reus[h]: non ad eum qui negat, quia negantis nulla dilecta per rerum naturam probatio[i]. Indirecta quanquam aliqua eſſe poſſit[k]. & negotiationis etiam iuris[l]. Actor in aſſertione exceptionum cenſetur, quòd pertinet ad onus probandi, reus[m]. Si tamen quis aſſerit ſe dominum alicuius rei eſſe quam poſſidet, poſſeſſio ſufficit pro intentionis ſuæ probatione, vt aliam tituli probationem non teneatur edere, & transfert onus probandi in aduerſarium dicentem eum non eſſe dominum[n]: niſi forſan violenta ſit poſſeſſio[o]. Finis probationis eſt præcipuus, veritatis & eius quod dictum eſt facere fidem & certitudinem. Et proinde illa debet eſſe, quæ directò concludat ea de quibus fiat: aliter verò non recipietur[p]. Et actore non probante reus abſoluetur[q]. Neque regulariter onus probandi per penuriam probationis eius transfunditur in reum: niſi in paucis, de quibus monebit te gloſſ. & interpre. in l. actor, 23. C. de probatio. Rationem vna neceſſitatis probationum, à veritate indaganda per Iudicem deſumitur: quia non niſi probata ſequi debeat, & non niſi de quibus appareat, iudicare poſſit[r], maximè in crimmibus in quibus probationes debent eſſe luce meridiana clariores[s]. Quare ſi probant æquè reus & actor, & teſtes, & aliæ probationes ſint æquipollentes, in dubium redit res, & in primum ſtatum, vnde reus abſoluitur: niſi fauorabiliorem cauſam actor foueat[t]. Pro rebus enim fauorabilibus, in dubio iudicandum eſt[u]: vt pro libertate[x], in cauſa moſticioſi teſtamenti[y], pro matrimonio[z], pro dote[a]. In cauſis tamen criminalibus, rarò concurſus probationum accidit, in quibus reus ad probandum negatiuam non admittitur, quandiu poteſt actor ſeu accuſator probare[b]. Nõ enim contra probationes inducitur purgatio canonica. Obſeruatur tamen, vt ſi dum auditur reus in crimine, aliqua vt dicunt facta vel caſus attenuantes vel reſtringentes delicti qualitatem, allegauerit, fiat de iis ſeorſum extra-

9 10 11 12 13 14

inquiſitio

a l. ad probationem, 22. C. de probat. o. c. cùm contingat, de offi. deleg. c. diligenti, de excep. cum ſimil. l. pen. § fin. ne eius eum qui in ius voc. eſt vt exa. l. inter eos 27. C. eod. tit.

b c. ſignificauerunt, de reſtitu. l. argentarius, §. cùm autem, vbi glo. de eden. P.

c auth. ſed & quis, C. de reſtitu. Hoſtien. in Sum. de probat. nu. 7. l. de vno quoque, de re iudic.

d l. nõ hoc, 9. C. vnd. cog. l. neque, l. eo C. de probat. eam præſentia eo. apud Gregor.

e vide Bald. in l. ſi famam, de ingen. manu.

f c. quoniam, 5 §. ſunt & alii, vt lite non conteſt &c.

g c. fraternitatis, & c. inuitamur, 18. & c. cauſam quæ 19. de reſtitu. ap. Greg. c. in litteris, de probat. c. literas, de fide inſtru.

h l. 2. ſi ab ea parte, 5. l. quidam, 15. l. veteres, 23. l. eum qui 22. de probat. P.

i l. actor, 23. C. de probat. c. quoniam contra, 32. de probat.

k c. ex tenore, de reſtitu. vide de his quæ notat per gloſſ. c. eo tit. de elect.

l l. ab ea parte, 5. de probatio. P.

m l. 1. C. de probat. ſi pactum, 9. l. quingenta, 12. l. quoties, 18 § 1. l. de exceptionibus, 19. l. etiam de tudelio 25 eod. P.

n l. ea cum, 14. & l. quidam, 15. eod. P. l. 2. & l. actor, C. eo. l. ſi C. de rei vend. l. cogi. C. de pet. hæred.

o l. vis eius, 25. C. de probat.

p l. mutuum tuum, & l. ad probationem, 22. & ad probationẽ ſecuritatis, 22. C. eo. l. interrogaſſe, de lib. eius C. 2. C. de legat. maxim.

q l. quis arceſſatur, C. de eden. l. actor, C. de probat. cum ſimil.

r l. literas, § veritas, de offi. pref. P. l. qui dicit, de reb. cred. §. 2. C. de eden. l. 2. C. de in litem teſt. cogendi. cantelam 30 q. 5. cap. ocreas. Pinatel. 25. q. 8.

s l. ſi C. de probat.

t c. 3. de probat. per totum. l. Arrianus, de actio. P. & l. fauorabiliores, de reg. iur. c. inter. de reſtitu. l. reſpiciendum, de pœn.

u c. ſi de re iudic.

x d. c. 3. de probat. l. antep. de manumiſſio. P. l. inter partes de re iud. P. l. liberas, de regul. iur.

y l. ſi pars iudicantium, de inoff. teſta. P.

z cauſi quis accepto, 33 q. 2.

a l. 1. ſi ſol. matri. P.

b c. ad noſtram 21. & ibi inter. de probat.

15 inquisitio noua: vt de veritate habeatur certa notio. Hoc obseruato, vt semper interpretatio fiat in dubio contra producentem[a]: quamuis Decius, consil. 189. colum. 7. in fin. videatur voluisse excipere confessionem dubiam, quę
16 explicanda sit in fauorem confitentis, non contrà. Sed & alia ratione, dicimus Iudicem non posse omittere necessarias probationes, vel eas prohibere: quòd sint de iure naturali, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum[b]. Et quemadmodum actiones & exceptiones iudex tenetur admittere, vt ius cuique tribuat: sic defendentibus vel asserentibus temerè non debet assentiri, antequam constet an debeatur, vel an sit ita vt asseritur vel negatur; quod non potest in dubio aliter apparere quàm per probationes. Alioquin crederetur vnicuique in causa propria in præiudicium alterius: quod
17 ne fiat vetant iura, & ne quis in propria causa testetur[c], vel ius dicat[d]. Addùt interpretes, & in rebus pleni præiudicii, plenas exigi probationes, in aliis, leues[e].

a c. in præsentia, de probat. iuxta tenorem l. veteribus. de pact. P. & l. quæcunque, de verb. oblig. P.

b D. Marc. 18. c. nouit de iudic.

c l. omnibus, 9. C. de testib.

d l. 1. ne quis in causa propria. C. d. qui iurisdictionem præest, de iurisdict. iud. P.

e Bar. in l. 1. § 1. de præscript. fori. Idem & Alex. & Ialas in l. iudices, C. de iudic.

De probationibus quibusdam in specie. Cap. 10.

1 *Aspectu quomodo fiat probatio.*
2 *Monumentorum veterum scripturæ vel sculpturæ an probent.*
3 *AEre leges & alia inscripta ad perpetuam memoriam.*
4 *Monumentum quid.*
5 *Scripturæ ex ruderibus priuatis erutæ non probant.*
6 *Notoria probant, & quotuplicia illa.*
7 *Notorium iuris quid.*
8 *Notorium præsumptum quid.*
9 *Notoria quando, & vbi probanda.*
10 *Confessio quando probet spontanea.*
11 *Confessus in quo pro iudicato habeatur.*

1

EXPLICATIS in genere probationum substantialibus, superest vt modos quibus probatio elicitur indicemus breuiter. Fit itaque in iure probandi receptus modus per aspectum, quando videlicet res subiicitur oculis: vt si quando de pubertate, maximè in quæstione matrimonii controuertatur, persona inspectione corporis probatur[f]. Item si cognitam vel incognitam à viro se dicat mulier, obstetricum oculis & probationi subiicitur[g]: additis etiam matribusfamilias probis mulieribus[h]. Si quæratur etiam, num mulier sit prægnans. Nam & istæ obstetrices probatissimæ artis & fidei, cum aliis mulieribus, inspiciendi ventris causa adhibentur[i]. Fiunt & locorum inspectiones per ipsum Iudicem, qui res controuersas suis subiicit oculis[k], & secundùm ea quæ vidit, iubet depingi ichnographiam vel topographiam, quam praxis vocare solet, *veuë figure, ou monstrée*. Sunt & in aliis quæstionibus de visu probationes receptæ, vt in c. præterea,
2 17. de testib. c. literis, 12. & c. tertio, 13. de præsumpt. Alia species probationis, per monumentorum antiquorum inscriptiones, vel sculpturas, si publico iudicio vel authoritate factæ sint: veluti si στῆλαι Græcis, vel cippi Latinis, publico decreto consecrentur, vel pilæ cum inscriptione ad perpetuam rei memoriam. His enim nomina proscriptorum insculpebantur, vt omnibus facilius aut diutius innotescerent: item & fœdera, vt colligitur ex Panegyri-

f c. puberes, de despons. impub. l. C. qui testam. vel curatelæ dari. C.

g c. præposuerit, de consanguin. & affinit. vbi quid probat. cum aliis quæ q.

h c. fraternitatis, de frigi. & maleficiis.

i l. 1. de vent. inspic. lib. 25. ff. nov.

k l. 5. interruptione, fin. regund. P.

l Plin. memorabil. lib. 6. c. 29.

co Isocratis,& sæpè de his meminit Demosthenes. Nec est qui nesciat,antiquitus leges Solonis axibus ligneis inscriptas, & Romanorum in æreis tabulis.vt Machabæorum lib.1.c.8.Romani rescripserunt Iudæis,in tabulis æreis,quas ad illos miserunt, vt essent memoriale pacis & societatis. Fuerunt & alia monumenta ita publicè dicata,& constituta,quibus fides non est abroganda.Monumentum dico, quodcunque memoriæ retinendæ causa factum est[a]. Reliquæ tamen sculpturæ & inscriptiones ex ruderibus vel aliis priuatorum monumentis erutæ, vel transcriptæ, authoritatem probationis non habebunt[b]:non secus,quàm scripturæ priuatæ. Et miror quosdam istius seculi & anteriorum,habitos doctos, quòd nobis pleraque stultissima pro authenticis inculcent, quòd ita in quibusdam monumentis & sepulchris, vel tabellis, exaratum inuenerint: cùm oportuisset illos prius nobis fidem facere, quòd illi qui scripserint, fuerint viri docti, vel publicè probati, quod ita omnes eius temporis crederent, aut facerent: & quòd iam antiquo illo tempore monumenta fuissent posita,fide publica. Idipsum licet conqueri, de quibusdam manuscriptis prototypis vt aiunt, quæ à tineis conseruata & vindicata se nuper inuenisse autumant. Ex quorum vt aiunt fide nihil non audent iam receptum corrumpere,& vt dicunt,emendare:imò impudenter authoris nomen immutare. Quasi verò non liceat cuique hoc modo in necem authorum, nouè se inuenisse scripta antiqua confingere pro arbitrio,si ea rementas, audacia, & superbia admittatur. Et perinde ac si fieri non potuerit aliquem priuatum in suo scripto libro ex nutu,aliud nomen quàm authoris scripsisse, aut corruptè pleráque descripsisse, áddidisse, vel minuisse. Sed missos faciamus istos restauratores nouos, effossores ruderum somniorum suorum enarratores, progrediamur ad certiores probationes. Per notoria etiam tertio loco fit probatio. Alia autem illa erunt, quæ nulla ratione celari possunt aut dissimulari[c]. Notorium triplex est,facti,iuris, & præsumptionis. Notorium facti est, quod se offert oculis omnium, & quod non potest negari propter sui euidentiam. Verùm hîc distingo,factum aliquod esse, quod tale permaneat: aliud, quod aliquando tale, aliquando non tale & interpolatum ex vno statu in alium trãsiens. Notorium facti permanentis est illud,quod non eget probatione alia,quàm sui ipsius: quia non potest legitimè negari[d]. Neque in eo iudicando est opus ordine iudiciario excepta sententiæ causa, pro qua ordo sequendus iuris, etiam in notoriis[e]. Triplicique modo hoc notorium manifestúmve iterum dicitur, nempe aut per sententiam,aut per cõfessionem in iure factam, aut per rei euidentiam[f]. Quòd si agamus de facto interpellato notorio, ei adhibenda est semiplena probatio:vt in manifesto vsurario. Quem si præter famam publicam constiterit per alia argumenta esse vsurarium, in eum iudex sine accusatore potest pœnam per consilium Lateranense indictam statuere[h]. Porrò facta notoria quæ statim transeunt & mutant statum, egebunt probatione, quia negari possunt quæ fuerunt & non sunt[i]. Notorium iuris est, de quo quis est confessus & condemnatus. Quia res iudicata pro veritate habetur[k]: nisi dicamus & contra negantem ita iudicatum, requiri probationem, saltem sententiæ,vel aliorum ad eum tantùm finem,quòd ita confessus sit, vel iudicatum fuit[l]. Notorium præsumptum erit, quando constanter ita quidpiam tale esse præsumitur,quale dicitur,quòd quis habetur pro filio alicuius, quia eum vocabat patrem, vel quia natus ex concubina apud illum domi retenta[m]: Quia filiationis causa,difficilis est probationis[n].& ita semper pro matrimonio præsumitur,vt eius sit filius qui maritus est[o]. Neque etiam mari contrarium iuranti in morte credatur[q]. Admittatur tamé interdum aliqua contraria probatio, vt liqueat ex Carboniano edicto. Sed & notandum, interdum notoria non egere probatione, erga eum cui notoria & vbi notoria sunt. Sed tamen,in alis locis,vbi notoria non sunt, de notorio alibi existente debet

a l.4.§. prætor,de re leg. & iurisp. fund. p.

b l. monumentorũ, eod.C.

c c. cùm olim,de verb. sig. vide glo. in ca. manifestã.2.q.1.

d c. tua nos,de cohabitat.cleric.& mulier. l.3.§ idem dicunt.de testib.D. c. quando est facta. de fil. præsbyter.

e d. c. quando est,& c. cùm sit Romana, de appellat.c. de manifesta, & ca. quæ Lotharius,2.q.1. c. ad nostram,ibi iure licitur.l. ea quidem.C. de accusatio.

f c.3.& ibi glo.de diuort.

g c.fi de cohabit.cleric. & mulier. glo.in c. quæsitum, per illã rextum de tempo. ordina.

h c. cùm in diœcesi de vsur.

i glo. in d.ca. de manifestat.c.q.1.

k l.ingenuum,de statu homin.l.res iudicata de reg.iur.

l c. fœmi. de sent. & re iudic.

m c. quoniam, & c. Michael,c.per tuas. de probat.

n l. Lucius, de condit & demo.D.

o l.filium,de his qui sunt sui, vel alieni iur.D.

p in l.pen.de probatio.D.

10 re deber adferri probatio iudici[a]. Confeſſio quoque probat, in poſitionibus potiſſimùm negatiuis, quæ vix aliundè poſſint probari, quàm per aduerſarii confeſſionem[b]. Quare interrogatus, ſi contumaciter non reſpondet, habetur pro confeſſo[c], cum diſtinctione l. de ætate, in §. nihil, & §. 1. & l. non alienum, de interrog. actio. P. Et dummodo circumſtantiæ adſint, quas explicat glo. & interp. in l. 1. C. de confeſſ. lib. 7. tit. 50. videlicet, vt facta ſit à maiore 25. ann[d]. mentis compote[e], ſponte[f], ſcienter ſine errore[g], & à domino non à procuratore[h], aduerſario præſente[i], contra ſe & non in alium[k], de re litigioſa[l], & coram ſuo Iudice[m], cui non repugnet lex[n], vel natura[o], vel fauor negotii[p]. Poſt quam confeſſionem, ceſſant partes Iudicis, præterquam in cõdemnando[q]. Et confeſſus eo modo pro iudicato habetur, in eo quo confitetur[r]. Cæterùm, hæc de confeſſione ſpontanea intelligenda ſunt: de coacta & tortura paulò pòſt Deo fauente, poſt præſumptiones agetur. Et de iuramenti probatione in poſtremo huius Syntagma. libro.

a glo. in c. ad nuſtra 21. ad ver *affirmandi*, de iureiur.
b c. 1. de confeſſ. in ſex.
c d. c. 1. de ætate §. qui tacuit, de interrog. actio.
d l. certum, §. f. de confeſſ. lib. 42. P. tit 2.
e l. ſi non conuitii, de iniu. l. quicquid calore, de reg. iur.
f l. 6. §. ſi quis vitrò, & l. diuus, de quæſtio. P.
g c. fi. de confeſſis, l. error, de iur. & fac. ignor. l. iuuen fatetur l. de ætate, §. fin. de inter actio. P.
h d. c. f. de confeſſis.
i l. certum, § ſi quis abſente, eod. P. l. f. de interr. actio. P.
k l. exemplo, C. de probat. l. de ætate, §. 1. de interr. actio, P. niſi aliter probetur pro ſe. in c. 1. de confeſſis, l. ſi quis in gratã §. 1 ad Sylla. P. c. veniens, de teſtib. filia, C. de accuſat. c. negauda, q. 3.
l l. confeſſionibus, de interrog act. P.
m l. volunt §. quod ait præcor, eod. c. at ſi clerico, de iudic.
n vt ſi conſtituatur mulier, contra §. fœminæ, de adoptio. in fraudem creditorum, l. 2. quæ in frau. cred. P. l. ſi is cuius, in fi. de interrog actio. P.
o l. confeſſionibus, & l. ſi is cuius eod.
p vt contra hoſtem, l. interrogatus, l. liberos, in 1. & 2. de his qui.
q l. proinde. ad leg. Aquil. c. peruenit, in 2. de tranſac.
r l. 1. C. de confeſſ. 1. 2. 3. 4. eod. tit. P.

1 LIQVANDO in iure ſuſpicio & præſumptio alicuius facti, æquiparantur cum apparentia eiuſdem, vt in ca. dixit dominus, 32. q. 1. Verùm reipſa minus eſt ſuſpicari, quàm ſcire, vt ex Cicer. ad Atticũ conſtat: *Non modò ſi quid ſcies, audieris, ſed etiam quid ſuſpicabere*. Et alibi, *Suſpicabar, vel potius intelligebam nihil eſſe*. Suſpicio inquit
2 Baldus[f], eſt paſſio animi, non elicientis firmiter aliquam concluſionem. Præſumptio προλῆψις, ſententia præſumpta, præueniens veram cognitionem, antequam de ea liquidò conſtet. Præſumptio ſeu ſuſpicio triplex erit, leuis & temeraria vna, alia probabilis, alia violenta[t]. Temeraria & leuis illa, quæ ſine cauſa vel ratione aliqua
3 legitima, concipitur, opinio irrationabilis[u], qualis ea quæ ſibi vindicat quæ ſua non ſunt[x], quando ſe alterius qualitatis & conditionis arbitratur, quam ſit[y]. Hæc autem ſuſpicio ſeu præſumptio nullam facit pro præſumente probationem, aut in eius vtilitatem, ſaltem cui adhærendum ſit. vt nec ſemiplenam faciat[z], nec ex tali ſuſpicione quiſpiam damnandus eſt[a]. neque offerenti vel alleganti talem præſumptionem datur à Iudice iuramentum in ſupplemẽtum probationis[b]. Vani enim hominis metus, vel præſumptio non conſideratur[c]. Suſpicioſi lenibus de cauſis & falſo, valdè pauperes, & plura confingentes: item meticuloſi, vecordes, ſenes, & iuuenes. Et

f Bald. in rub. de probatio. & ad l. ea quidem, C. de accuſa. glo. fin. in c. dixit dominus, 32. q. 1.
t de qua & Bart. in l. aduertendum, de iureiur. P.
u vt in c. nullus alterius, 9. q. 2. ca. de vito, 22. q. 2.
x c. præſumunt, 2. q. 7. 12. inter cætera, 10. q. 3. Eccleſiaſtic. 18.
y 13. §. ſi quis de minor. 25. ann. & ibi gl. in verbo, plenior.
z l. abſente, de pœn. P. l. ſi chirographũ, de probatio. P.
a d l. 3. §. ſi quis, de minor. l. non eſt, de eo quod met cauſa. Metum autem ca. 21. 6. & l. 1. eq. de eo quod met cauſa l.

De præſumptionibus & ſuſpicionibus. Cap. II.

1 *Præſumptio accedit notorio, & in quo differat.*
2 *Præſumptio quid. Eius diuiſio, in leuem, probabilem, & violẽtam. Temerariæ & leuis vis, & quæ probatio. Et nu. 3.*
4 *Præſumptio probabilis quæ. Item violenta. Nu. 5.*
6 *Præſumptionum alia diuiſio, in affirmatiuas, negatiuas, de vero, aut veriſimili.*
7 *Præſumptionum probantium vel non probantium cauſæ vnde ſumantur.*
8 *Præſumptio à fama orta, cuius probationis.*
9 *Præſumptio à iure, iuris, & de iure, quæ, & cuius effectus.*
10 *Præſumptio tracta per Iudicem.*
11 *Præſumptio ex quibus colligatur ad probationem.*
12 *Præſumere, cuius ſit.*
13 *Præſumptionis finis, & rationes.*

Omnes quibus res ſunt minus ſecundæ, magis ſunt neſcio quomodo
Suſpitioſi ad contumeliam omnia accipiunt magis[1].

Item malè agentes, qui conſcientia ſcelerum torquentur. Sicque Cicero[b], *Et te conſcientia tumidum, ſuſpitioſumque faciebat.* Et pro Milone, de ea falſa ſuſpitione, *Ciues de Repub. optimè meriti, in quibus homines res præclariſſimas obliuiſcãtur, ſed etiã nefarias ſuſpicantur.* καὶ ὁ καιρὸς ὁ τῆς νυκτὸς ἔσοψίαν ἐργάζεται[c]. i. & tempus nocturnum ſuſpicionem mouet. Inuidi & peſſimi quoque de bonis plura mala ſuſpicantur, & horum etiam ſuſpitiones reiici iubet, cau. fina. 3. q. 1. & alia tura[d]. Probabilis præſumptio eſt, quæ approbari facilè poteſt aliqua legitima 4
ratione, ſed non plenè aperta & concludente: & proinde hæc cum alia ſemiplena probatione iuncta probat[e]. Per hanc præſumptionem & ſuſpitionem reiiciuntur Iudices ſuſpecti[f]. Idem enim eſt facere ſuſpectum Iudicem, ac lupum cuſtodem[g]. Aperta & violenta præſumptio eſt, quæ videtur habe- 5
re cauſas neceſſarias præcedentes: vt ſi quis inueniat vxorem prægnantem cum qua non concubuit, præſumptio eſt violenta eſſe adulteram: vel ſi anniculum cùm redierit ex peregrinatione decennali in domo inuenerit[h]. Si mulier contra mariti prohibitionem inueniatur alloqui cum prohibito, in locis ſuſpectis[i]. Suſpicio quoque violenta fornicationis, ſi videantur nudi ſimul, ſoliſque in ſecretis locis, horis electis[k]. Quò fit etiam, vt maritus ex ſola ſuſpicione, adulterii accuſare poſſit vxorem: eò quòd rei difficilis ſit probatio[l]. Omnes rurſum ſuſpitiones, vel ſunt affirmatiuæ, vel negatiuæ. Et rur- 6
ſum omnis præſumptio, quæ fidem aliquam faciat, vel debet eſſe de vero, vel de veriſimili. Atque plenè illa probabit, quæ eſt de his quę conformia ſunt veritati[m]. Earum verò quæ nullam habent veriſimilitudinem, nulla habebitur ratio[n]. Procedunt autem cauſæ præſumptionis, vel ſuſpicionis, à 7
natura rerum, perſonarum, negotiorum, à fama, à facto. In naturali cauſa præſumptiones magis vrgent, quòd immutabilem cauſam habere videantur[o]. Hinc certa viſa eſt præſumptio maternæ probationis, in iudicio Salomonis, in puero intra duas matres diuidendo[p]. Et præſumptio eſt certa pro affectione parentum in liberos, vt nihil ſceleris contra illos moliri velle præſumatur[q]. Admittit tamen in contrarium probationem, & ideò non probatio ſed præſumptio dicitur, quæ probatione falſa demonſtrari poſſit ex rei veritate. Sicuti, vt retineamus exemplum proximum, & degeneres inueniri poſſunt parentes, qui liberos occidunt[r], qui eis inſidiantur, qui eos non diligunt[s], ſic de ſimilibus. Verùm illud habent præcipui iſtę præſumptiones, vt tandiu illis credatur, quandiu de contrario fides vel probatio non erit facta[t]. Sed & 8
præſumptio vna per contrariam præſumptionem elidi poteſt[u]. A fama, cauſa ſuſpitionis, vel bona vel mala oritur. In qua Iudex non conſtituit iudicium, ſed inquirit de ea[x]: quod latius docuimus lib. 32. Syntagm. c. 1. & 6. Nec fama per ſe ſufficit ad faciendam probationem[y]. Cum aliis tamen adminiculis, aut alia ſemiplena probatione, vt vno teſte, in cauſis ciuilibus non in criminalibus, probare poteſt[z]: & niſi cum aliis adminiculis legitimis[a]. Probatur au- 9
tem ipſa fama, per duos teſtes[b]. A Iure verò ſeu à lege ſuſpitiones oriuntur, quarum aliæ iuris tantùm: aliæ iuris & de iure, dicuntur: de quibus, ſed paulo quàm oporteret confuſius, meminit glo. in l. non eſt veriſimile, l. 23. de eo quod met. cau. P. in ver. *Præſumptione.* Præſumptionem iuris dicemus, quę æquitatem quandam habet. Ius enim eſt, ars æqui & boni[c]. Iuris verò & de iure, quę æquitatem etiam habet, ſed vltrà in corpore iuris ſcripti continetur. Et faciunt ambę fidem[d]. Felinus tradit præſumptionem iuris & de iure eſſe, quando ius in aliquo facto certum aliquid præſumit, & vltra præſumptionem illud firmat, & de eo ſtatuit[e]. Vbi autem ius aliquid præſumit, ſed pro præſumptione non firmat, aut non ſtatuit pro ea, eſt præſumptio iuris tantùm[f]. Lucas de Penna, ad l. quicunque, de apochis publi. lib. 10. C. tradit. 180. præſumptiones, in quibus lex aliquid præſumit. Notant inſuper interpretes,

regu-

a Terentia Adelph.
b Cic. 7. in Verrem,
c Vlp. Sophiſta, in narrat. orationis Demoſthe. de falſa legatione.
d ca. omnes 6. q. 1. ea. in canctis, 32. q. 5.
e vt in l. ſi quod inter. com. P. c. illud, & c. adferte mihi gladium, de præſump.
f l. apertiſſimi, C. de iudic.
g ca. fin. 4. q. 4.
h l. filium eum defi. nimus, de his qui ſunt ſui, vel alie. P.
i §. ſi vt hoc ma. & auct. in Auth.
k c. literis, 11. & c. tertio loco, 13. de præſumpt. c. cùm cauſam, de probat.
l l. quamuis, in 2. l. 30. ad leg. Iul. de adult. C. d. ca. dixit dominus 32. q. 2.
m Bart. in l. 2. de excuſ. tutor. n.
n Bald. in l. 1. col. de hæreditti. C. & in l. generaliter, 7. quæſt. de non num. pec. C. & ad rei. de prob. apud Greg. Felin. c. quanto, num. 2. de præſumpt. ex. in c. quia veriſimile non eſt, de præſumpt.
o §. ſed naturalia, de iure natur. l. eas de exp. damnor.
p c. adferte mihi gladium, de præſumpt.
q l. conſilio, de curat. fur. in. l. nec in ea lege, ad leg. Iul. de adult. P. c. à nobis. de cohab. cleri. ea interdixit, 31. diſt. ea omnibus. 81. diſt. l. eum qui, de epiſc. & cleri. C.
r tit. de his qui parent. vel lib. occid. C. tit. ad leg. Pomp. de parric. l. 3. & 4. de inoff. teſt. P.
s l. ſex quæ tutores, de admi. tuto. C.
t l. non omnes, 5. à barbaris, de re iud. l. 2. P. l. meminit, pro ſoc. P. c. 5. de præſumpt.
u l. cùm de indebito, 25. de probat. c. cum in iuuentute, de præſumpt.
x c. cùm non licent, de accuſat.
y ea ſi teſtes omnes §. ſæpè etiam 4. q. 2.
z Clarus d. §. ſæpè. & Panor. in c. veniés, in 1. de teſta. ca. ſi mala fama, 2. q. 5.
a vt in c. illud, & ibi glo. ad ver. *ſi fama ſuaſ.* de præſumpt. c. cùm cauſam, de probatio. c. 1. de appell. l. 3. §. cæſidium, de teſtib.
b in c. cum literis de probatio.
c l. 1. de iuſt. & iu. P.
d Bal. ad rub. de probat. apud Greg.
e Felyn. in c. quanto, nu. 3. de præſumpt. & ibi Panor.
f vt in c. 15 qui fidē. de ſponſal.

regulariter non admitti probationem contra præſumptionem iuris & de iure[a]. Felinus autem id explicat,& reſtringit ſex modis[b]. Ego tamen vnicam adiicio exceptionem,ſi veritas contrà præſumptionem appareat. Nam puto contra omnes præſumptiones,& in quacunque parte litis, obiici poſſe
1 rei veritatem, & illam manere præcipuam. Procedit aliquando & præſumptio ex ſententia & mente iudicis, extra iuris præſcripta, ſecundùm ea quæ
11 ei proponuntur[c]: Et ſic ex diuerſis animi motibus iudicat[d]. Cæterùm præſumptio probabilis, ſecundùm media quædam, quibus veriſimiliter ducimur,ad veritatem vt plerumque formari debet: vti, ex verbis dicemus animum elici & præſumi:vt non aliud quis dixiſſe cenſeatur, quàm prius mente agitauerit[e].Ex preteritis cognoscimus & preſumimus futura[f]. Ex conſuetudine,voluntatem[g].Ex præſentibus,alia non preſentia[h].Et ſic de ſimilibus, de
12 quibus vide Hoſtienſ.in ſumma,in tit.de præſcript.in 3.diuiſione. Præſumere propriè dicitur eſſe,legis vel Iudicis:vt perſuadere,aduocati:teſtari vel deponere,teſtis,ſecundùm Baldum,in l.ſiue,ad finem,de probatio.Præſumunt quoque & priuati,ſed illa preſumptio efficax non eſt in ptæiudicium vel vtilitatem alterius: quemadmodum legis vel Iudicis. Nam & finis præſumptionis probantis,eſt releuare onus probandi[k].Oportuit autem preſumptiones,ſicut & alia iudicia, admitti ad euincendam aliquam probationem eorum quę occultè & ſemotis arbitris & teſtibus fiunt. Et vt leuius ſit onus probandi[l].Ne veritas quę exquiri omnimodo debet,pereat[m]. Inſtrui autem iudicis religio poteſt,ex pluribus iudicijs quę ſuſpitionem inducunt[n].

a vt in d.c.is qui fidem & l.fama. ff. de iure tutelæ.
b Felinus d.c. quanto,
c l.in rebus,& ibi gl. ſingularis, C. de reb. cred ea, ſi rũ de certa,50.diſt. c ſtatuturum,de fi gi. & maleficiis,eum delecta, de reſcript. cũm Bertholdus, de re iudic.
d l.de cunctis,6. cognoſcenta,de quæſtio. l.3.§ 1. verſ.in magiſ ſcire debet, de teſtib.P.
e Bart. in l. Neratius,per illum text. de verb.oblig.
f l. Labeo, de ſupell leg.
g mandata,6. §. fi. & c ſcribam eis, de præſumpt.
h l. libro 8.§. quod tamen Caſſius, de legat 2.
i ex ſtudijs de præſumptis.
k Bald in l. cum de indebito.& l. ei incumbit, de probat.
l l. non omnes § 1 barbarius, de re mil. l. conſenſu § ſuper placuit,de reb.cred C. c præterea de teſtib.
m l.f. C de probat.
n l.iudicia, de re iudic C

De tortura ſeu quæſtione. Cap. 12.

Lib.48.P.tit 18. Lib.9.C.tit.41.

1 *Queſtio generaliter quid,& quotuplex. Et num.2.*
3 *Queſtionis varia tormenta. Et illa pro quibus inferantur. Et à quibus ſtatuantur. nume.4.& 5.*
6 *Indicia præcedere quare debeant torturam. Et quæ ſufficiunt ad torturam. Nu.7.& 8.*
9 *Diuinorum iudicia & accuſationes non probant,ſed puniuntur.*
10 *Indicia plena. Et nu.11.& ſeq.*
12 *Homicidæ miraculoſè detecti. Et nu.13.14.15.16.17.18.19.& 20.*
21 *Indicia ſuper quibus quis eſt torquendus,an communicanda reo.*
22 *Torturæ dandæ qui intereſſe debeant. Et modus habendæ quæſtionis. Nu.24.*
23 *Ieiunus torquendus eſt.*
25 *Tortura forma,qualitas,quantitas,modus,& interrogationes quo pacto fiant. Repetitio quando,& quoties facienda. Num.26.& 27.*
28 *Torqueri quæ perſonæ non poſſint iure ſcripto:& iure Gallico item.nu.29.*
30 *Torturæ exhibendæ fines.*
31 *Tortura num ſufficientibus probationibus detur.*
32 *Tortura an detur pro detegendis ſocijs criminis.*
33 *Torturæ rationes.*

1 DE quęſtionem ſeu torturam aut tormenta, fit etiam occultorũ & ſine teſtibus geſtorũ probatio, ex preſumptionibus quibuſdã, vt tortura videatur eſſe effectus preſumptionis[o]. Queſtio generaliter dicitur, inquiſitio rei dubię: & non tantùm tormenta cõtinet,ſed omnem inquiſitionem & defenſionem mortis[p]. Gallicè vocamus vulgò queſtionem *la gehenne*: hęcq; manauit appellatio, à verbo Hebręorum

o l.f. de quæſt.P.
p Li.§. quæſtionem autem, ad Senatuſ Syllania

rum גיא הנם *gehinnon*, id eſt, vallis hinnon. Is erat, locus iuxta Hieruſalem, vbi immunditiæ proiiciebantur & cadauera comburebantur. Dicunt & גהנם gehennam, infernum locum mortuis deputatum. Erat hinnon locus ab eius domino ita dictus, vbi erat Idolum Moloch, cauum æreum, quo concludebantur pueri mactandi, & igne circumiecto necabantur: timpanis circa interim percuſſis, ne miſeri cruciati eiulatus audirentur, vt conuicies ex c. 32. Hieremiæ, & 4. Reg. 23. Inde noſtris *Schenne*, cruciatus morituorum & ad mortem damnandorum. Quæſtio duplex eſt, ciuilis & criminalis, hoc eſt, de ciuilibus negotiis, vel de criminibus. Quod facilè erit diſtinguere ex his quæ in diſputationem incidunt[a]. Secundùm verò communem tractationem, quæſtio de criminibus intelligitur: & Iudex quæſtionis, is qui cognoſcit de crimine publico[b]: & Quæſitor qui præeſt iudicio capitali: & tormentis, cogitque fateri reatus vt apud Vergilium[c],

Hæc Rhadamantus habet duriſſima regna,
Caſtigat auditque dolos, ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.

Et proinde quæſtio, in criminalibus dicitur, interrogatio & reſpõſio per tormenta facta. Et ita per quæſtionem intelligere debemus, tormenta ipſa, & corporis dolorem ad eruendam veritatem, & malam manſionem[d]. Sunt enim tormentorum ad eam rem variæ ſpecies, quas norunt quilibet Iudices, & pragmatici: vt mala manſio, numellæ, raxilli, mantile, pondera, & ſimilia, quæ torquendo corpus & dolorem incutiendo, & tædio cogunt verum occultum tortos fateri. Quare & denegatio victus, inter tormenta eſt[e]: ſeruilæ iuuenibus adhibitæ, ad reuelandam veritatem[f]. De criminibus quæſtio habetur, & pro his ſeruandis[g]. Id tamẽ nõ ſemper, neque in omni cauſa, nec in omni perſona. Sed cùm capitalia & atrociora maleficia aliter explorari & inueſtigari non poſſunt[h]. Si de crimine maieſtatis agatur, vel fraudati cenſus[i], pro veneficio[k], pro ſuppoſito partu[l], pro falſitate teſtamenti[m], pro rebus ab hereditate ſubtractis[n], ſi teſtes vacillent, tã in cauſa ciuili quàm criminali, propter ſuſpicionẽ falſi[o]. Regula autẽ poni poteſt pro criminibus in quibus pœna capitalis imponitur, torturam ſtatui poſſe. Sed & propter mendacium quis torqueri poterit[p]: & pro furto[q]. Quæſtiones ſtatuuntur non à priuatis, ſed à Iudice idoneo qui habeat notionem cauſarum quæ meri imperii dicuntur: nam tortura ad pœnam eius eſt generis[r], vt per pedaneos Iudices imponi non poſſit[s]. Neque temerè ad eam perueniendum eſt, ſed ordine conſtituto vt non niſi prius certum ſit, maleficium fuiſſe commiſſum, ad torturam peruenatur[t]. Quia delictum eſt, veluti præparatio pœnæ[u]. Deinde aliqua iudicia ſint, eáque vrgentia, quòd qui torquendus eſt illud commiſerit[v]: neque tortus aut confeſſus in quæſtione exhibita ſine iudicijs præcedentibus, ſibi præiudicat: etſi in confeſſione perſeuerauerit. Quia à quæſtionibus iudicia criminalia non incipiunt[x], paucis exceptis in quibus ſuſpitio & præſumptio vehemens eſt pro iudicijs: vt quando torquentur ſerui pro criminibus adulterij dominarum[y], aut ſi maritus dicatur vxorem occidiſſe[z], ſi agatur de occiſo domino, vt liquet ex tit. Ad Senatuſcon. Syllania. Si certus ſit percuſſor[a]: & in ſimilibus. Alioquin enim per ſe fallax iſta torturæ probatio. Quod ex verbis conſtat Ciceronis pro P. Sylla. *Quæſtiones* inquit, *nobis ſeruorum ac tormenta minitatur, in quibus quanquam nihil periculi ſuſpicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiuſque tum animi tum corporis, regit quæſtor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus, vt in tot rebus & anguſtijs, nihil veritati loci relinquatur*, &c. Et ideò omnino ei non eſt fidendũ. Nam pleríque tanta patientia ſunt in tormentis, vt ea contemnant, neque per ea extorqueri ab his veritas poſſit. Seruantes apprimè quę in aliis mandat Horatius[b].

Arcanum neque tu ſcrutaberis vllius vnquam.

Comm of

[a] c. intelligentia, de verb. ſig.
[b] l. 1. ad leg. Corn. de ſicar.
[c] Virgil. 6. Æneid.
[d] Item apud Labeonem, ff. §. quæſtionem, & §. quæſtionis, de inſtit. & iur. lib. l. qui, §. q. §.
[e] d. l. & apud §. quæſtionem, de inſtit. l. 2. §. ſi quis autem, de vi & vi armata, nemo cæteros, de exact. tribut. lib. 10. C.
[f] l. f. & ibi glo. in verſ. ſeruos, & ibi Bar. in 1. oppoſ. & Bald. de his qui vt indig. vide l. de omnes, de quæſt. P.
[g] l. 3. eod.
[h] Paul. in l. ſi ſtatum D. Auguſt. l. 8 ea. ti. [i] capitalium. ea. qua. [k] l. 3. de quæſtio. C. [l] l. ſuper ſtatu, 9. eod. C.
[m] l. cùm teſtamentũ, eod.
[n] l. fi. eod. C. l. 6. §. licentia, C. de iure de liber. l. de ſaeuitate prop. cal. dan. C.
[o] §. ſi verò ignoratde teſtib. in Auct. l. ex libello, 15 & l. venus. 18. §. teſtes, de quæſt. P. ſi literas, de præſumpt.
[p] Rom. cõſ. 8. Bar. in l. 6. de quæſt. vide dec. Boer. q. 163. n. 11.
[q] Bar. in l. 1. de quæſt. P.
[r] Bald. in l. ſi ea, de his qui vt indig. C. per l. defenſores, de defenſor. ciuita. C.
[s] Bart. in l. 3 de iuriſ. omn. iud. P.
[t] l. §. item illud, ad Senat. Syllan. P. glo. in ca. dilecti, de fo. compet. l. ſi quis §. extremum, ad leg. Corn. de fal. l. 1. §. hæc verba, ne vis mar. P.
[u] Iaſon eſt ſimilis, de verb. ſig.
[x] l. 1. & ff. & l. venus. §. in eadẽ quæſtio. P. & l. milites, eod. C. conſtit. Carol. 5. Imper. de cauſ. capital. art. 19.
[y] l. 2. diuus, 9 Imperator 10. & l. pen. de quæſtio. P. l. milites, 8. C. eod. l. 2. 3 ſi ex falſis inſtr. &c. C.
[z] c. quæſtionem, 11. q. 4.
[a] l. vlt. ad leg. Cor. de ſicar. C.
[b] l. pen. ad Sylla.
[c] Horat. Epiſt. epi. 8. ad Lollium.

Commiſſumque teges, & vino tortus & ira.

Nota Calani Indi in ſubeũdo igne conſtãtia, ſeu ſtulta immobilitas. Omitto taciturnitatẽ in tormẽtis Harmodii & Ariſtonis, & alterius Theodori apud Liuiũ torti à Tyranno. Alii autẽ tanta ſunt impatientia, vt malint in quouis mentiri, quàm tormenta pati. Habes exemplum apud Valer. Maxim[a]. de M. Agrii argentarii ſeruo. Quò fit, vt neque pertinaces. nec timidi, vnquam vel vix verum fateantur. Et vt quidam, non tantùm ſe, ſed etiam alios falsò crimineturb. Addenda itaque ſunt indicia ante torturam, quæ cum ipſius confeſſione probabunt ſimul, non autem ſeparatim tortura: aut indicia etiam ſola per ſe, quia ex præſumptionibus ſolis nemo damnandus eſt capitaliterc, etſi ex indiciis indubitabilibus plerunque ad multam pecuniariam fiat damnatiod. Et ita puto intelligendum Bartholum[e] cum Saliceto[f], qui dicunt ex indubitatis indiciis, aliquẽ capitali pœna damnari poſſe nõ ex dubiis[g]. Si quidem arbitror neminem capite damnandum, niſi ex lucidis & indubis probationibus[h], coniuncto vel confeſſo prius cum illis reo[i]. Sed & illud receptum, ex indiciis ſi quædam pro reo, alia contra eundem facere poſſunt, neminem ſubiici torturæ, ſed potiùs abſoluendum[k]. Quia in obſcuris, & in pœnis, benignior ſententia ſequenda eſt[l]: & vna præſumptio aliam tollit[m]. Vt bona fama elidit indicium contrarium[n]. Sed & Felinus addit, extortam patris confeſſionem metu ne torqueretur filius, non ei nocere, in ca. adferte, de præſumpt. per rationem §. fin. de noxal. action. & l. iſti quidem, quod met. cau. P. Indicia porrò quę ſint ſufficientia ad torturam, non licet omnino deſcribere, quia plerique arbitrio Iudicis examinantur. Nam, vt ait Ciceroo, *Eſt boni Iudicis parua ex rebus coniecturam facere vnius cuiuſque, & cupiditatis & continentiæ præſumptionis, ſceleris patrati.* Indicia ab indicando dicta ſunt, demonſtratiua ſigna veritatis latentis, vt in l. inſtrumenta, & l. fin. C. de probatio. Signa certiſſima ſceleris Cicero quædam oſtendit[p]. *At mihi quidem*, inquit, *cum illa certiſſima viſa ſunt argumenta, atque indicia ſceleris, tabellæ ſigna, manus, denique vnius cuiuſque confeſſio: tum multò certiora illa, color, oculi, vultus, taciturnitas: ſic enim conſtupuerant, ſic enim terram intuebantur, ſic furtim inter ſe nonnunquam conſpiciebant, vt non ab aliis indicari, ſed ipſi à ſe viderentur.* Indicia maioris certitudinis ſunt, quàm præſumptiones ſimplices, vt ait gloſſ. in l. cùm probatio, de probatio. Et quędam ad inquirendum contra ſuſpectum inducere poſſunt Iudicem, quæ tamen nõ ſunt idonea ad torquendum ſuſpectum. Carolus 5. Imperator, in conſtitutione de capitalibus cauſis, art. 21. recẽtè prohibuit, ne quis indicis maleficiorum ſeu mathematicorum, id eſt, corũ qui maleficis artibus prohibitis vtuntur, ac præſagiunt & diuinare præſumunt, vinciatur torqueatúrve, ſed potius huiuſmodi mathematici & accuſatores puniantur, quod cum iure ciuili conuenit[q]. Indicia autem alia plena videntur quibuſdam. 1. Fama, quæ circunfertur aliquem crimen commiſiſſe: Sed hæc non plenè probat, vt dictum eſt, per ſe, ſed cum aliis: quia plerunque ſpargitur temerè, vel ab inimicis falsò euulgatur[r]. 2. Quod crimen ſimile aliud antè quis commiſerit[s], vel viſa fuerit illa perſona conuerſari cum ſuſpectis eiuſdem ſceleris. 3. Si illa perſona in locis ſuſpectis & periculoſis viſa ſit. 4. Si præceſſerint homicidium iniuriæ verbales, minæ verborum prolatę à ſuſpecto: vel his alia inter lęſum & ſuſpectum, quia ſæpe ex ciuilibus ſolent naſci criminales controuerſiæ[u]. 5. Onerat ſuſpectum accuſatio conſtans & iurata lęti, quanquam non probet[x]. 6. Inducit ſuſpicionem & indicium, fuga ſuſpecti poſt crimen admiſſum, & facit ſemiplenam probationem[y]. Iúſque Saxonicum ait, habeti fugientem pro confeſſo[z]. Et dicunt, fugam ſignum maleficij cõmiſſi eſſe, & indicium ſufficiens ad torturam[a]. Fuga tamen cum animo fugientis comparanda erit[b]. Plura de hac ſuſpitione fugæ vide apud apud Iulium Clarum, lib. 5. §. fin. quęſt. 21. practi. criminal. Septimò, ſi quis viſus fuerit fugere cum gladio educto ſeu euaginato, ex loco vbi mortuus inuen-

a Valer lib 8. c 4.
b l. 1. §. ſi quis vltrò & 9 quæſtioni & l. edictum, de iniuſt. & §. tormenta de quæſt. P.
c Sabinum, de pœn. P.
d Alex. conſ. 15. vol. 6. Ioſ. 156. vol 3. Paul. Caſtr. conſ. 197. incip. vita inquietudine.
e Bart. in l. licet Imperator, de leg. 1.
f Salicet. in l. ex quidẽ, C. de accuſ. & in l. ſi quis, per totum ex de adulter. in l. 3. ad leg. Iul. maieſt. P.
g l. ſi famoſe de C.
h l. ſi C. de probat. l. abſentem, de pœn. P. vbi Ratio.
i l. qui ſententiã, 16. C. de pœn.
k Hippol. in ſua practica verũ diligenter nu. 190. vide Boer. quæſt. 161. nu. 10. vbi ita iudicatum ait.
l l. ſemper in obſcuris de reg. iur. P. in pœnis, eod. in Sex.
m Iaſon de indebito dẽ probat. l. 1. diuus, de iureiur. teſt.
n l. de minore, § plurium, de quæſt. P.
o Cic. 6. Verr.
p Iacobus in Catilin. ad l. de minore 5. tormẽta, de quæſt.
q Latius apud Laberium 25. §. ſi quis Aſtrologus, de iudic. l. nemo, de maleficis C. & de ſortilegis.
r vide Alex. lib. 2. Practicor. 6. Quintil. lib. 5. c. 3. & decim. 18. Lucid. de crimin.
s l. capitaliũm, §. ſolent de pœn.
t vide Boer. quæſt. 163. & quæſt. 256.
u l. proponendum, de teſtibus C.
x l. qui ſententiam, C. de pœn. l. ſi quis grauius, § 1. ad Senat. Syllan.
y gloſſ. & Bald. in l. admonendi, de iureiur. P.
z lib. 1. iuris Saxonici art. 33. probat §. ſuper hoc, de collatio. Auth. l. 5. C. vt nemines iudic. tam ciuil quàm crim. &c.
a §. ſi verò etiam quidam, de exhib. reis. in Auth. l. conſiliarios, de aſſeſſor. C.
b l. quis ſit fugitiuus §. idem, de ædil. edict. P.

tus eſt:nam & hoc indicium ſufficit ad torturam[a]. 8. Si aliqua res ſuſpecti inueniatur in loco maleficii,putà vagina,gladius, calceus, vel aliud quippiam eius[b]. 9. Conſcientia ſceleris cum quibuſdam indicijs ſuadet de occultis contra aliquem inquiri & exponi eundem quæſtioni. Sic Beſſus cùm occidiſſet patrem,& nemo præter ipſum ſciret,cùm iret cœnatum, pergulam accepit vt nidum hirundinum deturbaret:quod cùm faceret, cur id faceret interrogatus,reſpondit,eò quòd numiùm diutius mentitæ eſſent, exprobrántes quòd patrem occidiſſet:quo indicio tortus,tandem faſſus eſt crimen, vt ait Plutarchus[c].Conſcientia propria illi fuit criminis Iudex: cùm conſcientia cogat plura etiam de ſe ſuſpicari,& plura dici de ſe putare vel detegi,quę aliter ſe habent:veluti Sorex ſuo indicio perit. Sic narrat Procopius in hiſtoria Gothorum,Theodericum cùm occidiſſet Boetium & Symmachum ſocrum eius immeritò,cùm in menſa oblatum ei fuiſſet caput piſcis, ſibi perſuaſiſſe,ſe videre caput Symmachi,atque eius horrore in phreneſim:incidiſſe vnde paulò poſt obiit.Caput etiam ſacerdotis Iouis Hopploſini in Caria loquutum eſt,& detexit homicidam Cercida,qui anteà ignorabatur[d]. Detexerunt & indicarunt præter ordinem rerum Grues, Ibyci Rhegini ex Italia poetæ Lytici interfectores.Is enim cùm occideretur in ſolitudine aliqua à latronibus,& ſuperuolarent caſu Grues,illis dixit,illæ meæ vltrices erunt.At poſteà ignoto crimine per multum tempus cùm latrones latuiſſent, accidit vt vnâ in Theatro ſedentes latrones cùm præteruolantes Grues vidiſſent,dixiſſe,*ἰδοὺ αἱ Ἴβυκος ἔνδικαι*.id. *en Ibyci vltrices*. quæ verba cùm quidam ex adſtantibus audiuiſſet,Magiſtratui indicauit, à quo capti tortique crimen confeſſi ſunt,& damnati[e].Et ita,vt ſcripſit Auſonius[f],

Ibycus vt perijt,vindex fuit altiuolans Grus.

Et Archilochi poetę interfectores arguit,& indicauit ipſe Apollo Delphis. Per ſomnũ etiã caupo homicida ſocii,ſocio in ſummo detectus:Scribit enim Valer.Maximus[h],ex duobus ſociis Archadibus,vnum nocte quadam ad caponam declinaſſe,& à caupone trucidatum ſocio in ſomnis apparuiſſe, opem imploraſſe,& tandemq; obſecraſſe,vt qui vitæ ſuæ auxilũ ferre neglexiſſet,necis ſaltem vltionem non denegaret.Corpus enim ſuum à caupone trucidatum,tum maximè ferri ad portam ſtercore coopertum:eum autem tam conſtantibus familiaris ſui præcibus compulſum, protinus ad portam cucurriſſe,& plauſtrum quod in quiete demonſtratum erat,comprehendiſſe, cauponemq; ad capitale ſupplicio adduxiſſe. Pro indicio certiſſimo etiã habitũ eſt,reſeratio & emiſſio ſanguinis occiſi & vulnerati,præſente homicida,vt alibi docuimus abundè,lib.36.iſtius Syntag.c.20.num.9.Et docet Valer.Marcius Marnieſis,lib.de doctrina promiſcua c.21.per indicium ſortium iactarũ deprehenſos eſſe in delicto occulto Ionatã[i],& Achan[k],& Ionã[l].Refert Plutarchus[m],tria maleficia per anomala indicia detecta & punita.Primũ homicidii,quod detexit canis,qui cadauer domini interfecti ſeruabat, Pyrrho,cui cùm adeſſet quietus,in aduenientes homicidas ſummo impetu inſurrexit,vnde comprehenſi,torti,ſcelus confeſſi ſunt & damnati. Addit & Heſiodi interfectores,à cane ipſius proditos,pœnas dediſſe.Et tertiò,ſua memoria accidiſſe ait,vt canis dictus Capparus,templi Æſculapii cuſtos, cùm vidiſſet neminem ædituorum ſua voce commoueri, ſacrilegum ſequutus eſt quocunque profugeret,cibum eius recuſans,donec agnitus canis illum ſacrilegum detexit:qui comprehenſus,tortus,faſſus,pœnas luit.Refert de alio homicida à cane detecto in Epiro Plinius[n], Sunt & alia indicia apud interpretes declarata,quæ prętermitto: ne longior ſim quàm res poſtulet.Poſt indicia verò perpenſa an legitima ſint & idonea ad torturam ſtatuendam, dubitatum eſt,num edere teneatur Iudex ſuſpecto capita indiciorum,vt reſpondeat.Et plures ſunt in hac parte ſententiæ,quas refert Iul.Clarus,lib. 5 ſenten.iuris,§.fin.in pract.criminal.quæſt.64.nu.28. Et reſolut opinionem communem

a Iacob.de Belvi ſu in tracta. criminalib,tit. de quæſt. Bar. in l. Sat eſt manifeſtus, per illum tex. de furt. P. Balain Lueque notales, de probat. C. Paul. in l. f. §. ſatem quæro quę dicantur indicia in dubitata,eod.tit. C.

b Cuiacius,§. de homicid. Alberic. in l. indicia certa, C. de rei vend. Boer. dec. 166.nu.4.

c Plutarch. lib.de ſera numinum vind.

d Ariſt.lib.3 de part. animal.c.10.

e Plutar. in libello, de fluuij loquaci in epigram græco,tit. Antiphata, ibi, ἴβυκος κρίσις.&c.

f Auſon.in monoſyl labis.

g Plut.lib.7.c.23.

h Val.Max.lib.1.c.7.

i Reg.14.

k Ioſue 7. Prouer.16.

l Ionæ,c.1.

m Plut.de comparat. terreſtr. animal. & marino.

n Plin.lib.8.c.40.

communem eſſe,ſi petatur ei deberi:ſin minus,poſſe ſine editione Iudicem ad torturam peruenire. Sed vt video, in Gallia antequam ad ſententiam condemnationis torturæ perueniatur,melius fit,cùm reus examinatur à Iudice,vt reſpondeat liberè quæ voluerit, viſiſque reſponſionibus ex ſcripto ſtatuatur,num exceptiones aliquæ per illum opponantur, quæ præſumptiones & indicia contra illum facientia elidant, ſi probentur: & tunc ad probandum releuantia ante torturæ mentionem admittatur. At ſi nihil quod releuet deducatur,vel ſi nihil probetur, remanentibus vrgentibus indiciis, ad ſententiam & executionem torturæ perueniendum eſt: niſi prouocatio fiat quæ executionem differt[a],cùm eius executio non ſit reparabilis: vt meritò vetitum ſit ipſis Iudicibus inferioribus, poſt appellationem etiam præſentare ſeu exhibere reis torturam[b]. Si tamen appellatum non fuerit, antequam torquendus alligetur, ſed tunc tantùm: non obſtante prouocatione ad torturam proceditur,vt placuit curiæ ſupremæ Pariſienſi[c]. Sed & in Iudicibus criminalibus,in quibus non admittitur appellatio, vt ſi coram latruncu-
22 latore fiat diſcuſſio erronis, vel alterius criminis cui non eſt remedium appellationis conceſſum, non obſtante eaad torturam peruenitur. Et tunc reus præſente regio procuratore,regióque patrono, nec non Iudice ciúſque actuario, duobus etiam cauſidicis, apparitoribúſque vocatis torquebitur[d]. Iure ciuili interdum admittebantur accuſatores, & ſocii criminum[e]: aliquando aduocati & procuratores reorum[f]. Sed abiit vtrumque meritò in deſuetudinem, propter fraudes quas aduocati & procuratores præſentes poſſent committere[g]. Et certè quidam videtur eſſe abuſus; vt procuratores & aduocati Regis, qui vices agunt aduerſarii & accuſatoris in criminibus,
23 interſint tormentis. Ieiunus ad torturam ducendus eſt; qui ſaltem non co-
24 mederit,per decem præcedentes horas[h]. Modus per Iudicem definitus & gradus torturæ ſequendus,qui ſtatuit pro modo indiciorum. Nam pro indiciis non ſufficientibus,vel imperfectis,vt putà pro vno teſte de viſu non maiore omni exceptione, vel pro duobus loquentibus ſingulariter de diuerſis ſeparatim indiciis,nòn ſtatuet plenam torturam,vel eculeum:ſed leuem,vel metum torturæ,vel exhibitionem.Putant enim eſſe gradus torturæ 5. 1.Minas detorquendo. 2. Conductionem ad locum tormentorum. 3. Spoliationem & ligaturam, nam hæc metum incutiunt, & habentur pro ſpecie torturæ:quamuis certè non verè in his ſit tortura, & eo metu confeſſio voluntatè non metu facta dicatur. 4. Eleuatio in eculeo. 5. Succuſſio per funem & lapſum[k]. In ligatura adhibent quidam taxillos, & hoc dicitur moderatio torturæ,quæ non permittitur omnibus Iudicibus. Eueſtigio autem ſententiæ torturæ dicta quæſtionis inſtrumenta explicabuntur, iſque reus excruciabitur[l], antequam ad alios actus Iudex & conſilium diuertant: niſi forte nox, aut iuſta quæpiam cauſa in poſterum diem cogat negotium reſtiendum. Interim tamen ſummo ſilentio ſententia premenda, ne detur reo
25 appellandi vel reſponſiones falſo texẽdi occaſio. Torturæ autem qualitas & quantitas ſtatuetur ſecundùm morem regionum, nullis adhibitis nouis tormenti generibus,quæ magis ad carnifices immanes,ad Phallarydem vel Perillum quendam, quàm ad Chriſtianos Iudices pertinent[m]. Quare meritò reiſunt delicti & necis, ſi modum excedant conſuetum. Ita enim quæſtionem haberi oportet,vt tortus ſaluus ſit,vel innocentiæ vel ſupplicio[n]. Subinde actuarius, Iudice verbis præeunte, notis mandabit tormenti genus, quantúſque illius fuerit impetus, quotiéſque inflictus, qua fronte, conſtantia,duritiáve illum ſuſtinuerit:quæ ante cruciatum,in ipſo cruciatu,& poſtèa ſtatim reſponderit[o]. Tortura namque peracta, reſponſa ad iudicium reducuntur,num vel ex confeſſione firmentur indicia, & ſufficiant ad condemnationem:an verò negatione purgata cenſeantur, & ſufficiant ad abſolutio-
26 nem,vel totalem,vel à pœna corporali. Quando quis confeſſus eſt in tortu-

a l. 1. de appellat. recipi. & ibi interp. Guido Pap. dec. 74.

b Bald. ad d. l. 2. & ad l. generaliter, § ſed iuramento, 2. col. verſ. ſed quid ſi eſt talis.

c refert Papus, li. 14. tapto. arreſto. tit. 9. arreſt.

d Imbert l. 3. Inſtitut Forenſ.

e l. 2. §. 2. de cuſtod. reor. lib. 9. C.

f l. ſi poſtulauerit, §. quæſtiones, ad leg. Iul. de adult. P.

g Alberic. in rub. de quæſtio. in fi. Ang. ad l. cuſtodias, de publ. iudi. P.

h Iul. Clarus, prad. quæſt. 69 § 5 num. 39 vbi citat authores.

i Bald. in l. liberti pbſitas, de teſtam. C.

k modus vſitatus adhibitis ponderibus interdum pedum &c. videtur de ea loqui l. nullus ad l. Iul. maieſt. C.

l vide conſil. r. Iud. 22 artem. & 113.

m varias ſpecies tormentorum enumerat Marſ. in l. 2. nu. 27. de quæſtio.

n l. quæſtionis, 7. de quæſtio. vide quando iudex accuſetur, vel ex culpa, vel excuſa torturæ. Bur. in illa lege. Bel lon. conſ. 84. num. 12. Iul. Clarus, vbi ſup. nu. 37.

o l. de minore, 5. tormenta, de quæſtio. P.

ra, non ſtatim illa confeſſio probationem facit, niſi reus ratificet eandem a tortura remotus in iuris auditorio: idque expreſſè apud acta extra carceres & tormenta. Atque illa ratificatio non ſtatim poſt torturam fieri debet, aut exquiri, ſed poſt lapſum ſaltem vnius diei: ne metus tormentorum adhuc recens, qui mentem interdum turbat, perſeueret. Et in hoc arguendi ſunt præcipites Iudices, qui nimia acceleratione cogunt quodammodo quæ vera non ſunt ſæpè fateri[b]. Quòd ſi in auditorio iuris neget, & reuocet quæ falſus eſt in quæſtione, repeti debent tormenta[c], tanquam ex indicio confeſſionis nouo: ſicuti ex nouis indiciis repeti poteſt tortura[d]. Sed ſi poſt repetitionem perſeueret coram Iudice negatiua extra tormenta, ſine nouis indiciis denuò quæſtio repeti nequibit poſt tertiam torturam, ne in infinitum procedatur ad tormenta: ſed erit abſoluendus, ſi conuictus alioquin non ſit. Quòd ſi in tormentis conſtanter neget reus, videtur purgaſſe indicia[e]: & eſt ſub fideiuſſore ſaltem relaxandus[f]. Et hæc eſt communis praxis, quamuis Gomes c.13.delict.num.19. dicat diffinitiuè abſoluendum. Quòd Gallia non ſeruat, ſed ibi ſtatuunt ex conſuetudine Iudices, non liquere, *Qu'il ſera plus amplement enquis. Cependant eſſargt, à la charge de ſe repreſenter ſi beſoin eſt.* Alioquando etiam ſi indicia plenè purgata non ſint, ſtatuuntur pro modo delicti & indiciorum, leuiores pœnæ quàm pro crimine probato debeantur, vel ad remos, vel ad pœnam pecuniariam. Repetitio ſit torturæ, ſi videatur eſſe opus Iudici ex cauſa, vel qua leuiter tortus primùm fuit, vt iterum ſufficienter torqueatur: dummodo in prima tortura ſit proteſtatus Iudex, quòd cum iubeat à tortura deponi, vt iterum torqueatur: & ita dicat cùm deponitur, Iudex, ſe iubere animo repetendi. Si tamen ſufficienter ſemel tortus fuerit, & nihil confeſſus fuerit, non poteſt ſine nouis indiciis repeti, vt tractant Dyn. & alii in l. repetendi, de quæſtio. Alberi. in rubr. C. de quæſtionib. Alexan. conſil. 5. num. 4. volum. 1. Bartholus tamen in l. vnius, §. reus, nu. 2. teſtatur conſuetudinem in praxi ſeruari, vt etiam repeti poſſit hîc tortura. Sed ego deſiderarem iudicium hîc maturum Iudicis & arbitrium, expenſis circunſtantiis & indiciis vrgentibus criminum, ne temerè fiat repetitio. Et melius fieret, ſi leui tortura primùm tentarent, num poſſent extorquere verum à reis: poſt quam, ſi contemptu tormentorum videant pertinaciam aut magis indicia colorari, non alienum erit à iuſtitia durius illos torquere iterum, iuxta præcedentia indicia ſi vrgeant valdè. Multùm autem iuuabit Iudicem in hac tormentorum quęſtione abſoluenda, quomodo reus anteà vixerit, & in qua opinione habitus fuerit, conſiderare[g]. De die verò torturæ inferendæ, in grauioribus ſceleribus quæ notionis acceleratione deſiderant, non dubitatur quin feſtiuo quoque fieri poſſit tum alias, minimè[h]. Quomodo autem interrogatio generalis eſſe debeat, non in individuo, docet l. 1. §. qui quęſtionem habiturus, de quæſtion. P. Et quòd incipiatur à timidiore, l. 18. cod. Et hæc intelligi par eſt, de perſonis quæ torqueri poſſunt. Porrò iure omnes torqueri poſſunt in caſibus, vbi tormenta rectè cum ſufficientibus indiciis ſtatuuntur, & liberi & ſerui, viri & mulieres[i]. Excipiuntur autem iure ſcripto, in dignitate aliqua poſiti, illuſtres, & eorum progenies, nepotes, & pronepotes[k], decuriones: niſi in crimine maieſtatis[l], innocentes[m], milites[n], Doctores[o]: Clerici, niſi infames[p]: ſenex decrepitæ ætatis[q]. Verendum enim ne in tortura deficiat, & ſubtrahatur ita iudicio: ſeruus aduerſus dominum, paucis exceptis, de quibus in l. 1. 6. & 7. C. de quæſtion. l. 3. & 50. eod titul. P. nec aduerſus tutores vel matres domini ſui, l. 2. C. eod. non liberi famuli aduerſus dominos, l. 1. §. ſi ſeruus, eod. P. Nobiles[r], minores quatuordecim annorum, excepto crimine læſæ maieſtatis[s], in quo torquentur: in aliis verò, loris, vel ferula, vel virgis poſſunt terreri: item mulier prægnans[t], ſed & de lactantibus, placuit Senatui Mediolanenſi, 11. Maii 1557. quandam feliciter, teſtem quæ puerum lactabat non eſſe torquendam, vt refert Iulius

Clarus

a Boer. deciſ. 163. nu. 18. Panor. in c. cùm in contemplatione 13. de reg. iur. & ibi Io. Andr.

b vide Arg. in l. 2. de cuſto. reo. C. Bart. in l. 1. §. diuus Seuerus, de quæſtio. P. nu. 3.

c Bart. in l. vnius. §. reus eod. Bulus. de tortura nu. 34. qui ait in praxi ſeruari ita, & Simancas, de hæreti. c. 63. nu. 41.

d l. repeti, 26. & l. vnius, 18. §. 1. de quæſtio. P. l. & ſi certus ad ſyllania. P.

e Alberi. in rub. de quæſtio. C. nu. 9. & ad l. 2. nu. 2. eod. F. Boer. deciſ. 163. nu. 12.

f Maſſ. in l. repeti de quæſtio. P. num. 24.

g d. l. de minore, §. tormenta, & Iaſon omnes. §. à barbaris, de re milit. P. l. tutor quoque, §. quæritur, de fæp. tutor. c. cùm in inuentute, de præſumpt.

h l. 3. C. de quæſtio.

i l. nemo, C. de epiſco audi.

k l. dico Marco, 11. C. de quæſtio.

l l. decuriones. 16 & ſeq. eod. l. omnes iudices, de decurio lib. 10 C.

m l. penult. C. in l. milites, eod.

n Cyn. ad l. milites. C. de quæſtio & in l. 4. ad leg. Iul. maieſt. C. ita ſenatus conſulto Mediolanenſi refert Clarus, lib. 5. §. fin. q. 6. num. 36.

o Panorm. c. cùm in contemplatione de reg. iur.

p Tiraq. tract. de pœn. temperan. cauſa 18. l. 3. § ignoſcetur, ad Sylla. P.

q l. nullus. C. ad leg. Iul. maieſt.

r l. de minore, in fine libero, 15. §. 1. de quæſtio. P.

s l. prægnantis. de pœn. P.

t l. prægnantis. de pœn. P.

Clarus[a]. Item excipitur & qui de ſe confeſſus eſt, ne in caput alium torque-
19 retur[b]. Sunt & aliæ perſonæ iure à tormentorum examine exemptæ. At in Gallia promiſcuè omnes cuiuſcunque dignitatis & nobilitatis ſint, cum luculentioribus delicti indicijs torquentur: ſi indicia duorum idoneorum teſtium fide conſtent, vt ait Imbertus lib. 3. Inſtit. Forenſ. & alii[c]. Cenſeo tamen, & mulieres prægnantes, aut nimiùm iuuenes, & decrepitos, excipiendos. Verùm aliquando ſi maximum ſit ſcelus, num terreri vel exhibitione
30 tormentorum debeant, & ſi indicia concludant, Iudex vir bonus ipſe diſpiciet. Fines torturæ ſunt, pœna, indagatióque veritatis. Interdum enim tormenta ſtatuuntur ad pœnam criminis, cùm in vinculis vel numellis quis continetur, vel in hypogeis, quę vocant *Infernet*, concluditur. Item dum ſuccuſſioni addicitur, quam vocat *L'eſtrapade*. vel ſi in mala manſione extenditur ob maleficia, aut ſi ligatur[d]. Poſſemus & ad pœnam referre tormenta fuſtigationis, verberum, & ſimilia, de quibus in pœnis criminum dictum: & de hac tortura hîc non agitur, ſed de ea quæ irrogatur ad veritatem eruendam
31 in defectum probationum. Nam Iudex qui plenas probationes habet eius quod interrogat reus torquendum, peccat mortaliter, ſi eum ſubiiciat torturæ. Sed & is qui inſtat, dictus *partie ciuile*, temerè accuſans, ex cuius accuſatione ſubiicitur quæſtioni reus, ſi nihil reus in tortura confeſſus fuerit, actionibus de calumnia conueniri & accuſari poteſt, per abſolutum reum, ex conſtitution. Franciſ. 1. ann. 1539. art. 84. Solent tamen conuictum de crimine negantem Iudices communi practica ſubiicere quæſtioni, ad pleniſſimam probationem, vt ipſe ſuo ore confiteatur, etiam eo colore adhibito, vt de ſocijs velint eum interrogare. Et ita ſeruari in Gallia video. In Italia quoque, quod pluribus doctorum ſententijs probat Iulius Clarus, §. f. lib. 5. in practica crimin. quæſt. 64. nu. 7. Papus & ita iudicari ait, lib. 24. Rapſod. arreſto. titul. 9. areſt. 1. Et quamuis iure communi quis non debeat interrogari
32 de ſocijs delicti, nec pro illis detegendis torqueri[e]: tamen aliud ſeruatur in praxi communi[f]. Quare & qui mandato alterius occidit, poteſt torqueri ſuper eo qui mandauit, & fur pro ſocijs furti[g]. Ratio autem potior torturæ inferendæ, quia intereſt Reipubl. delicta manifeſta eſſe & detegi, vt puniantur[h]. Atque ita more maiorum inductum eſt, vt delicta quæ clam committuntur ſemotis teſtibus per tormenta appareant[i]. Inuenta namque tortura in defectum probationum[k]. Sed & tortura purgationis inſtar accuſato, vt ſuprà diximus.

[a] Iul. Clar. §. q. 64. nu. 25.

[b] l. repeti. 5. §. de quæſtio. P. l. 4. C. eod.

[c] teſtatur Guil. Bened. ad verb. morituo itaque teſtatore, n. 222. Tiraq. de nobilit. c. 10. num. 134. Anſel. in ſtilo parlam. c. 19.

[d] vt in l. ſi homine, 7. depoſi. l. idem apud Labeonem, §. quæſtionis, verbo de iniur. P.

[e] l. repeti, de quæſt. P. l. C. de accuſa.

[f] idque gl. in l. nõ ideo minus, & ibi Bal. de accuſat. C.

[g] Bart. in d. l. repeti, de quæſtio. Franc. Areti. conſ. 61. incip. in cauſa illorũ, de Manlio.

[h] l. eum qui nocentem, de iniur. P. l. ſi ta vulneratus, ad leg. Aquil. P.

[i] Cic. in Part. oratio. Iul. Paul. lib. 5. receſſent lib. 14. & 16.

[k] Andre. de Iſernia, ad c. 2. §. inſuper, col. 1. de contenti. domi. & fidel. lu vſib. feudo

De Teſtibus.
Cap. 13.

Lib. 22. P. tit. 5. Lib. 4. C. tit. 20. Lib. 2. Decret. tit. 20. & 21. Lib. 2. Sex. tit. 10. Lib. 2. Clem. tit. 8.

1 *Teſtes qui dicantur, & vnde, & quid teſtimonium.*
2 *Teſtium alij idonei, alij non, eorum ſpecies.*
3 *Teſtimonium de quibus feratur.*
4 *Teſtes quando dicuntur idonei, & primùm vocandi à Iudice.*
5 *Teſtimonium ferre poſſunt qui non prohibentur nominatim, & qui prohibentur. & ſeq.*
6 *Teſtis vnus in quibus probet. In criminalibus nec ſemiplenè. nu. 7.*
8 *Fama quando faciat plenam probationem.*
9 *Probatio plena duobus ad minus teſtibus conſtat.*
10 *Teſtes plures quàm duos quæ neceſſariò requirant.*
11 *Teſtes domeſtici non probant pro domeſticis, nec contra. nu. 12.*

13 *Teſtes mutuò qui ex Iudæorum præſcripto eſſe ſibi nequeant.*
14 *Vxor an ſubdita viro. & quando cogatur contra maritum teſtari.nu.*15.
16 *Sponſa an poſſit pro ſponſo vel contra teſtari.*
17 *Domeſticus teſtis quando probat cum alio omni exceptione maiore. & num.* 19.
18 *Teſtes domeſtici in inſtrumentis adhiberi poſſunt.*
20 *Teſtes affidati quando probent contra obiicientem.*
21 *Teſtes plures de vna domo in alieno negotio eſſe poſſunt. & pater in filij teſtamento, & contrà, quare.*
22 *Domeſtica domeſticis teſtibus probari poſſunt, & nu.*23.
24 *Teſtes pretio redempti non probant & reiiciuntur. Item pauperes. nu.*25.
26 *Teſtimonium potẽtiorum contra tenues ſuſpectum, eiúsque qui habet ſimilem cauſam. num.*27.
28 *Mulieres an teſtes idoneæ.*
29 *Laicus contra laicum quando teſtimonium dicat.*
30 *Teſtes reiiciuntur per exceptionem & obiectionem criminum, quomodo.*
31 *Teſtis pro vtraque parte dicere non poteſt teſtimonium.*
32 *Teſtis in ſua cauſa nemo. An in cauſis communibus & vniuerſitatis. nu.*33.
34 *Inimicus non eſt idoneus teſtis, & quales debeant eſſe inimicitiæ.*
35 *Teſtimonium qui in ſumma dicere non poſſunt.*
36 *Teſtium producendorum & examinandorum forma.*
37 *Teſtes in iudicialibus negotiis citandi, & ſi non veniant, cogantur venire: qui autem non cogantur. num.*38.
39 *Teſtes in iudicium vocari debent teſtimonij cauſa, & quando non citandi.*
40 *Examen de futuro, & ad futuram rei memoriam, quando, & quomodo fieri debeat. num.*41.
42 *Teſtes non examinantur, niſi iurati.*
43 *Teſtium examinationi vel iurationi faciendæ vo[illegible] : quid & quomodo proteſtari debeat.*
44 *Teſtes plus quàm decem pro vno probando articulo non ſunt admittendi.*
45 *Teſtibus relegi neceſſariò debent depoſita.*
46 *Teſtium examinatio cuius ſumptibus fiat, & quando poſt concluſionem.*
47 *Teſtibus vtrinque à litigantibus pro ſe productis & probationibus, quid Iudici ſtatuendum ſit.*
48 *Teſtis dubiè deponens iterum examinandus. & an examinatus ab vno Iudice, coram alio examinari debeat. nu. ſeq.*
49 *Teſtium finis probatio. Rationes, nu.*50.
51 *Probatio teſtium num præſtet probationi inſtrumentorum.*
52 *Falſitas inſtrumenti per teſtes ſuos eluitur.*
53 *Teſtes falſi quomodo puniendi.*

INTER probationes legitimas, vtilitas teſtium annumeranda eſt: dummodo illi adhibeantur negotiis ſecundùm naturam illorum, idonei, & iuxta legum requiſita ſolennia. Teſtes dicuntur quaſi ſuperſtites, vel antiſtites[a], qui ſtant dictis vel factis. Et ita teſtari, eſt fidem facere per teſtes, qui adfuerunt aliquo ſenſu: putà viſu, auditu, præſentia, vel alio modo legitimo. Frequens nomen apud omnes, teſtari, pro teſtimonium dicere, vel mentem ſuam exponere, vel aſſeuerare quæ quis ſentit. Iulius Pollux lib. 8. Onomaſt. *Teſtimonium*, inquit, *dicitur, cùm quis oculatus teſtis teſtatur. conteſtatio, cùm quis à vidente ſe audiſſe dicit. contra falſos teſtes iudicium extat. Eum qui teſtamentum negabat obteſtabantur, teſtamenti neceſſitatem proponentes. Cogebantur autem vel teſtari, vel ſe non vidiſſe iurare, aut non interfuiſſe, aut mille drachmas perſoluere. Obteſtari autem eſt in teſtimonium vocare, ſed* ἐκλαπτόμενον *eſt, rem ſieri de mille drachmarum perſolutione.* In his protritis non immoror.

a Iſocrat. de vet. fig. Alcid. lib. 2. Patric. cit.

moror. Teſtes,vel ſunt legitimi ſeu idonei,alii non idonei, vtraque ſpecies, plures circunſtantias admittit, vnde teſtes recipiunt quaſdam proprias appellationes, quas cognoſces in progreſſu explicationis. Nam ex idoneis, quidam dicuntur aſſidui in l.12.tabularum,id eſt,locupletes[a]:alii claſſici, qui teſtamentis adhibentur[b]: alii omni exceptione maiores,&c. & inter non idoneos,tot ſunt appellationes, quot ſunt ferè cauſæ ex quibus reuciuntur, vt domeſtici, familiares,viles,redempti,ſeu conducti, &c. De omnibus teſtimonia ferri poſſunt & exigi,tam ciuilibus quàm criminalibus negotiis, iudicialibus,& quæ extra iudicium fiunt & priuatim,& publicè. Et hæc notiora ſunt quàm egeant demonſtratione. Vis autem iſtius probationis conſiſtit in reliquis,vt ſciamus à quibus teſtimonium legitimũ, & illegitimum, feratur:& quemadmodum teſtari debeãt, effectus & cauſas teſtimonii. Teſtes idonei dicentur probationis gratia, qui teſtimonium ferre poſſunt, & & qui teſtantur quemadmodum oportet. Vocari namque in primis debent ab eo qui teſtibus examinandis præpoſitus eſt, nempe à Iudice vel ab eius delegato, cui collega iungitur vt plerunque, quem vocãt *adioint*,ex conſenſu litigantium electus, vel in contumaciam aduerſarii vocati eam ob cauſam,ex officio eſt datus nec recuſatus.quod te docebit fuſè Imbertus lib.1. Inſtit.Forenſ.& conſtitutio Philippi Pulchri. item &§. & quoniam ſancimus,de teſtib.in Authent.Felin.in c.cùm cauſam, 1.eod.tit. Paul.Caſtr.ad l. Iudices,de fid. inſtrumentor. C. Collega autem Iudicis vel delegati ſine ſuſpicione eſſe debet, neque proximus Iudicis, vel delegati,ne vnà colludere poſſint:debétque cùm aſſumitur, ſacramento ſe obſtringere, non releuaturum teſtificatarit em erit vir diſcretus, c.ſi qui teſtium, 8.de teſtib. In quibus negotiis Iudex teſtium examinationem committere poſſit,& cui, vide l.iudices, & authen. apud eloquentiſſimum, de fid.inſtrum. §.hæc omnia,& §. quoniam,de teſtib. in Auth. Ferre verò poſſunt teſtimonium, qui non prohibentur nominatim. quare opus eſt noſſe qui prohibeantur à dictione teſtimonii[d]. Nos quoſdam indicabimus, & eorum qualitates ex quibus reiciantur. Primùm ergo non faciunt fides ſingulares teſtes, qui de diuerſis cõfeſſionibus factis, aut temporibus ſeparatim deponunt, & teſtantur[e]. Quia nunquam vnus teſtis cuiuſcunque ſit dignitatis aut fidei, probat: ſed in ore duorum ſaltem vel trium,ſtabit omne verbum[f]. Ita Q. Scæuola excellentiſſimus vir, teſtis in reum productus,cùm id teſpondiſſet quod ſalutem periclitantis maximè læſurum videbatur, diſcedens adiecit, ita ſibi credi oportere, ſi & alii idem aſſeueraſſent:quoniam vnius teſtimonio credere,peſſimi eſſet exempli[g]. Vt neque princeps poſſit ſtatuere generaliter, vt vnius teſtimonio ſtetur: quòd ex diametro pugnaret hoc præceptum cum iure diuino[h], cui prævalere nequit[i]: Si contra multum vnus producatur, nam pro volente, cui non fit iniuria,& vnus fidem faciet[k].Sed & receptum eſt in cauſis ciuilibus,teſtem vnum, non quidem plenam probationem facere,ſed ſemiplenam:ſi is ſit fide dignus,& omni exceptione maior.i.aduerſus quem nihil proponi poteſt, cur reiici debeat[l]. quem dicunt practici *ſans reproche*. Sic enim notant interpretes[m], hanc ſemiplenam probationem ſufficere ad deferendum iuramentum, quòd ad ſemiplenam probationem probandam adhibetur. Quod firmat Hippolitus de Marſil. qui ſingulariter addit[n],vt & arbiter qui ſententiam protulit, & qui non eſt teſtis idoneus in ſua cauſa, poſſit vt Iudex iurare in ſupplementum probationis actorum coram ſe geſtorum,& faciat plenam probationem. Hoc etiam ſcripſit Cardinal. conſil. 40.col.5.Quod intelligi par eſt,ſi is teſtis cauſam reddat teſtimonii, non aliter[o]. Nam & modica quælibet præſumptio, elidit ſemiplenam probationem vnius teſtis, nec ex eo locus erit ſupplemento iuramenti[p]. Nunquam autem in crimínibus,vnius teſtis fides faciet nec contra reum probationem etiam ſemiplenam,vt aiunt Cyn.& Angel.in l.quiſquis,C.ad leg.Iul.Maieſt.

[a] Aul.Gel.lib.16.Noct.Attic.c.10.
[b] Sex Pompe.Feſtus lib. de verb. ſignif. in verb. *adſiduus*.
[c] l.1.de teſtib.
[d] enumerat alias rationes aliquas, ea teſtes,4.9.1.
[e] collect.cauſa 11, de probat.c.olim dilectus, de accuſat.
[f] Deuteron.19.c.cùm à nobis, de prænc & c.licet in 1. de teſtib. cuſpen.& ſi 6. q.1. l.interſiurandum. C. de teſtib. l. martius.de quæſtio. P. Val.Mant.lib.4 cit. Deuteron 19.
[g] glo in l.ſ. de conſt. princ. & in l. ſi conſtitutus. vel vtil. pub. C. ea. ſunt qui dem,ad qu.
[h] vt in ea quæcunque, ca. q.1.Ludou. Roma.ſing 358.
[i] glo. in §. item verborum, de mutil ſtipul.
[k] Interp in l. admonendi, de iureiur. P. & in l. in bonæ fidei, C. de rebus cred. in c. fin. de interpretat. prout aiunt ex c. ex ſtimationes de procurat. Hippoli. de Marſil. ſing 197.
[l] idé Hippol. d ſing loco.
[m] Bald in § non autẽ, ſi de inueſt. feud. fuerit contr. in vſib. feudo. Ludo. Roman. in repet. ſub de arbitri col 8. Anto. de Corſet. in ſingularibus. de teſtib. in interp. dicet vnus teſtes facit ſ. ſolz, de teſtib. P. c. ſolato, 4.q.1.
[n] Ludo Rom. conſ. 91 pen col Bald in §. 1. de iuramento calumniæ. recit ſecundum Hippol de Marſil. d ſing 197

vbi improbant gloſſam quæ contrarium tuetur. Sicuti & Lanfrancus de Oriano, in c. quoniam contra ad ver. *teſtium depoſitiones*, num. 132. de probation. Excuſabit tamen vnus teſtis dictum accuſatorem à pœna talionis, & per conſequens à calumnia, vt notat Bald[d]. & Hippo. de Marſil[e]. Colligat etiam 8
Speculator, in §. reſtat de numero, verſ. hoc tamen fallit, tit. de teſtib. 40. caſus, in quibus ait teſtimonium vnius teſtis admitti, quem videre poteris interim dignum cognitu eſt, teſtimonium vnius teſtis ex quo alteri præiudicium non infertur, ſufficere[f]. Atque in ſummariis & leuioribus cauſis, vnus teſtis faciet plenam fidem, vt neceſſarium non ſit etiam ad iuramẽtum probationis peruenire: vt & in his, fama videatur habere etiam vim plenæ probationis[g]. Et ita reſolvit Mathæus Matheſilla. ſingul. 1. ex mente Bartholi, in l. de minore, §. tormenta, de quæſtion. P. Et Antonius Butrigarius, in cap. veniens, in 1. de teſtib. & in c. 1. de appella. Sed & idem Matheſil. ſingul. 2. ait in cauſis poſſeſſorijs agi de leui præiudicio, & ideò per famam vel vnum teſtem, fieri plenam probationem, ex Bartholo in l. 2. §. fin. vbi in rem actio. C. Neque ibi exigi iuramentum. Quanquam in diuerſa ſit ſententia Bartho. in l. admonendi, in vlt. col. de iureiur. P. & in extrau. ad reprimendum, in verſ. ſummariè, quom. in cri. læſæ maieſt. proced. ſit in feudis. Duo itaque ad min- 9
nus requiruntur teſtes in plena probatione, qui quidem omni exceptione maiores ſunt: vel ſaltem, quorum alter ſit eximiæ fidei & omni exceptione maior, alter verò ſine perfidia, quamuis alioquin minus ſit idoneus. Facit enim teſtimonij communio, vt vnius habilitas nutantem habilitatem alterius affirmet[h], Et ita explicat Nicol. Boerius, ad conſuet. Biturig. §. 9. annota. 3. de iuriſdict. omn. iudi. Sunt tamen negotia, quæ plures exigunt teſtes 10
quàm duos ad plenam probationem, & in quibus minor numerus quàm decernatur, non ſufficit. Nam quamuis Tholoſæ ſufficiant duo teſtes cum Notario, & iure pontificio duo cum Præsbitero parocho[i]: tamen iure ciuili ſeptem requiruntur[k]: interdum & 8. vt in teſtamẽto cæci[l]: in codicillis, quinque[m]: in teſtamento ruſtici quinque[n]; in chirographaria ſubſcriptione, interdum tres, interdum quinque, pro modo quantitatis debiti[o]. In comparatione literarum, tres[p]: in confeſſione mulieris quę elidat Senatuſc. Velleianum, tres etiã[q], vt & in legitimatione naturalis filij ex nominatione legitimi[r]. Sũt & alia quæ maiorem aut minorem exigunt numerum, de quibus docet Archidiaco. in Summa, 2. quæſt. 5. Secundò non ſunt idonei teſtes, quos quis de 11
familia ſua produxit: qui & dicuntur domeſtici[s]. Et Cicero pro Roſcio, teſtem mutum dicit, qui de accuſatoris domo producitur. Domeſtici dicuntur, qui cum aliquo degunt, vt liberti patrono, ſerui domino, mercenarijs apud quos degunt &c. & qui ex familia alicuius ſunt[t] Inter domeſticos proculdubiò annumerantur filij, fratres, pater, & illi qui ſunt in poteſtate[u], itemq; familiares[v]. Et gloſſa. 2. quædã l. eos, C. de teſtib. annumerat vicinos antiquos, inter familiares. Vicini porrò dicuntur, qui ſe inuicem clamantes audire poſſunt, vt notat Bartho[x]. Proximi ſeu ſanguine coniuncti ſunt etiam de familia[y]. Neque de vxore dubitatur, quin ſit de mariti domo & familia[z]: quia ſocij ſunt coniuges diuinæ & humanæ domus[a]. Et diximus in nuptijs, vxores matresfa. tranſire in manum & poteſtatem mariti. Et alibi, cum de poteſtate mariti in vxorem egimus, docuimus ei maritum imperare poſſe. Proinde dicimus & has perſonas, quibus imperari poteſt, idoneas non eſſe pro teſtimonio ferendo, in eius fauorem qui poteſt imperare[b]. Et ſicuti domeſticæ ſcripturæ fidem non faciunt[c], ſic nec teſtes domeſtici[d]. Exiſtimant autem quod eſt ſingulare, Felinus, dominum domus poſſe eſſe teſtem pro ſubdito: niſi ſubditus ſit potens, dominus autem vilis, in quem timeatur impetum[e]. Ergo vix cum admiſerim in domeſticis, cùm & ex amicitia ſuorũ domeſticorum

a Bal in pral. ad Spec. & ad tit. de accuſator.
b Hippol ſing. 47.
c vt in l. Theopompus, de do. priuileg. Plea, parunlos, c. cũ ſimque de conſecr. diſt. 4.
d l. vbi, de iniu. dot.
e Bart. in l. ſi quis ex argentarijs, § 1. verſ. quid enim per illũ rex de eden P. & ibi Iaſ. & Alex. & idem Alex. & Bart. in l. Gallus Aequilius, § fina. de lib. & poſth. facit pro hac communione l. ſi communem, quem ſerua. amitt. l. ſi is qui duos, & ibi Bar. de hinc. lega Panor. ad c. ad audientiam, de præſcr.
f c. cum eſſes, de teſt.
g Hac conſultiſſima, C. de teſta.
h Hinc conſultiſſima qui teſt. fac. poſſ. C.
i l. ſi. C. de epiſcopal.
k l. ſi. C. de teſta.
l l. fin. cum auth. ſeq. C. ſi cert. petat
m l. comparationes, C. de fi. inſtrum.
n l. antiquæ, C. ad Velleia.
o § ad hoc autem, vt licenter. & auth. in Authen.
p l. 2. C. de teſtib. & in literis, eod. ca. ſi teſtes, §. teſtes quos accuſator, 4. q. 3. ca. cõſanguineos, 3. q. 5. ca. 14. q. 2. ad. pen. de teſtib. P. l. 3. § ad quæſtionem, de quæſt. P. I. prudem placuit. C. eod.
q l. reſpiciendum, § de pœ. P. l. 1. ſi famſur. fec. dicit. l. 1. §. familiæ nomen, de publicis & vectig. l. 1. § familiæ autem appellatio, de verb. ſign. P. l. de teſtato, § famul. de verb ſig. l. fin. C. eod. I. edites etiam. 25 § familiã de edil. edic. l. 1. § ſi militia, de vi & vi ar. P.
r l. ſeria octava, in 2. de excuſ. tuto. P.
ſ in l. ſi. § ſ. de his qui ad eccleſ. confug. l. pen. de teſt.
t in l. ſi certus, col. 1. de aq. plu. arc. in gu. l. 6. § eoſdem autem lecto, ad Syllan. P. Panor. in c. quoniã, de præſcrip. npt.
u l. pronũciatio, 195. de verb ſig. l. vnum ex familia, de leg. 2.
x l. 1. § ſi vir aut vxor C. ad Sctm Syllan. l. quicunque, de re iudic. lib. 12. C.
y l. adulterijs, de cri. expil. hæred. C. l. 1. rer. amoto. P. c. 2. de ſponſ. cæterùm, de vſu & habitat. l. ſi. § non referipſerunt, in 2. ad municip. P. l. 1. de ritu nupt. P. l. exigere de iudic. P. l. mul. eres, de incol. lib. 10. C.
z l. idoneſ, de teſtib. P. l. ſeruus pro domino, C. eod.
a l. inſtrumenta domeſtica, & l. exemplo, C. de probat. b l. in exercendis, de fi. inſtr. C. c Fel. in c. in literis, num. 11. de teſt.

domeſticorum colligi poſſit præſumptio,quòd eos velit defendere. Et ex alio capite,hic teſtis reiici poterit,ſi lucri cauſa,amicitia, vel inimicitia obiiciatur: hæc enim ſolent teſtibus abrogare fidem[a]. Notabile etiam eſt, vt non tantùm leges ſubmoueant domeſticos teſtes in fauorem dominorum a teſtimonio,ſed etiam,vt ne contra eos audiri poſſint,caueant[b]. Quamobrem nec pro,nec contra maritum, rectè dicemus ni fallor, vxorem produci poſſe in teſtem regulariter, vt faciat probationem. Quia eſt domeſtica,amicitię cauſa coniuncta,& familiaris,& in eius poteſtate[c],communes fortunas & infortunia cum eo habens[d]. Et ita etiam reiici reſoluit Alber. in tracta. de teſtib. Io. de Platea, in l. quæcunque, de re milit. lib. 12. C. Iaſon in l. ſed & ſi quis,ſi quis cautio. P. Felin. in c. in literis,nu. 7. de teſtib. glo. in l. 1. §. ſi vir, ad Syllan. P. glo. in ca. in ſumma,3. q. 5. glo. in l. 2. C. de teſtib. glo. in l. præſenti, §. ſanè,in ver. *domeſtica*. de iis qui ad eccleſ. confug. C. Sed & Cyn. de Pyſto. ad d. l. 2. C. de teſtib. exiſtimat maritum eadem domeſticitatis ratione à teſtimonio vxoris repelli: quanquam, inquit, & alia ratione id fiat, quia & ſunt mariti qui magis vxores timent quàm dominos. Vinum enim & mulieres corrumpunt interdum viros prudentiores, vt conſtat ex Salomone, ex Rachele & Iacobo, Geneſ. 39. Sanſone & Dalida, Iudic. 4. Cõſtat & l. 4. de inof. teſtam. P. cum ſimilib. Et Rabi Moſce, qui ſancti nomen habuit, pariter & Paulus Iſraelita, in commentariis ad præceptum Iudæorum negatiuum 214. filios nepotes, neptes, & vxores eorum, & maritos, in mutuo teſtimonio: item affines & cognatos, ſurdos, cæcos, impudentes, dementes, & præſumptuoſos, arceri, & dictis teſtimoniis mutuis per legẽ ſubmoueri tradũt. Nec tamen me latet, in diuerſa ſententia fuiſſe Speculator. in tit. de teſte, §. 1. verſ. ſed nunquid de vxore, vbi notat indefinitè, vxorem pro marito admitti. Quam opinionem Stephan. Anfrerius[e], exiſtimat procedere in vxore, quæ virum non timet, & eſt bonæ famæ: ſubſcribens Cyno, in l. 2. de teſtib. Panorm. in c. in literis. num. 7. eod. tit. & conſil. 52. volum. 1. verſ. nec obſtat, vbi tamẽ fatetur minus eius teſtimonium probare. Quorum ratio eſt, quòd non per omnia cenſeatur vxor in poteſtate mariti, nec ei omnino ſubdita. ex l. ſi vxorem, de condition. inſert. C. niſi quòd pertinet ad quædam obſequia, vt notat etiam idẽ Panor. ad c. literas, de reſtit. ſpoliator. Felin. in d. c. in literis, num. 7. de teſtib. Poſſet & adferri æqualitas quædam inter has perſonas, ex ca. ſi ducturi, 32. q. 6. Verumtamen iſtæ rationes non concludunt, ideò admittendum eſſe teſtimonium vxoris pro marito, vel contrà. Nam vt monui, ex alio capite quàm ſubiectionis, repelluntur: putà, quia domeſticæ, & communia cum maritis habeant omnia familiares amicæq;, quę omnia reiiciunt teſtes. Quò fit, vt multò magis non poſſit cogi teſtari contra maritum. quod & probat Cynus, ad l. 2. C. de teſtib. & Panorm. ad d. c. in literis, in fine: qui tamen excipit, ſi defectus ſit teſtium, quo caſu ait ceſſare priuilegium: idipſumque aſſerit, in cap. ſi quo, de teſtib. & in cap. 1. de teſtib. cogend. Et hæc omnia ad ſponſam porrigunt[f], quia & affinitas ſeu principium affinitatis inter ſponſos eſt[g], ſicuti inter coniuges[h]. Sed & Baldus eadem ſtatuit in concubina, quòd ea non diſtet in affectu animi ab vxore, ſed tantùm in honore[i]. In focarus & meretricibus affectio quædam eſt[k]. Et ſæpè, quod proponit in Hercule furente Seneca, cauſa bellandi eſt amor, & fictæ ſunt & doloſæ adulationes in focarus, quibus & ſpoliant facultatibus ſæpè ſcortantes[l]. Sed num iſtarum teſtimonia & ſcortantium cum illis, pro illis teſtimonia admitti debeant Iudex arbitrabitur ex affectionis æſtimatione. Viles enim ſunt perſonæ[m], & reiiciendæ, maximè ſi domi habeantur. Clandeſtinis namque ac domeſticis fraudibus, facilè quiduis pro negotii oportunitate confingi poteſt, & id quod verum eſt aboleri[n]. Omittendum tamen non eſt, quod interpretes arbitrantur, domeſticum teſtem productum, probare cum alio teſte omni exceptione maiore, ſi cũ eius dicto cõcordet[o].

Quia

a c. ſi teſtes. §. teſtiũ, fides, 11. q. 3. l. ob carmen, 22. §. fin. l. quæſitum, 13. de teſtib. P. l. eos teſtes, § f eod. C.

b l. pen & l. iniquũ, de iis qui accuſ. nõ poſſ. C.

c ca. hæc imago, & c. mulier, ea. mulierem, 33 q. 5. ad Corinthios.

d l. ſi cum dotem, §. ſi maritus, ſol. matri. P.

e Anfr. tracta de teſtib.

f glo. & Bald. in l. 2. C. de teſtib.

g l. quod Seruius, de cond. cauſa. P.

h l. non ideò. C. de hæred. inſtit.

i l. item lege 10, 47. §. parui enim refert. de leg. 3 l. pelliceam, alias incipit. Malluerius, 244. de verb. ſig. P. adde l. affectiones, de donat. P. l. pen. de cõcubi. P.

k l. affectionis, de donation. P.

l l. 2. de donat. inter vir. & vxor. C.

m l. 1. C. de nat. lib.

n l. data, C. de donat.

o Hippol. in l. de minore §. tormenta. de quæſtio. P. Bald. & Angel. in l. ſi quis ex argentariis, §. 1. de edẽ. vide Iaſo. in l. dictatribus, de teſta. C.

Quia domeſticus teſtis, etſi plenè non probet, tamen probat ſemiplenè[a]: & lex non reſiſtit examinationi teſtis, licet non aſſiſtat, vt aiunt. Verùm non probo illam ſententiam, & exiſtimo neque ſemiplenè generaliter probare domeſticum teſtem contra aduerſarium domeſtici, ſi obiciatur de domeſticitate, vel familiaritate: nam reiiciendus eſt, nec facit indicium[b]. Si tamen non obiciat aduerſarius, ſed conſentiat, veram priorem ſententiam puto. Quocirca in inſtrumentis adhibitos teſtes familiares & domeſticos, facere fidem communi calculo reſpondent interprætes[c], in quo adeſt cum illis notarius ſeu perſona publica plenæ fidei. Volentibus enim & præſentibus, neque reclamantibus quorum intereſt, adhibentur: & probant magis leges tranſactiones & ſolutiones obligationum, quę fiunt adhibitis amicis & proximis[d], quod & expreſſè firmare videtur ea, ſuper prudentia, in fin. 14. q. 2. Sic ſi aduerſarius ſit præſens, dum producitur teſtis domeſticus, & taceat, quia videtur approbaſſe tacendo productionem, non poteſt excipere contra illum ex hoc capite, ſi tunc ſciuerit eum domeſticum: quia reprobatio teſtium in gratiam eius inducta videtur, & proinde non contradicendo, conſenſiſſe, & ſuo priuilegio renunciaſſe videtur. Et ſic reſoluunt interprætes[e]. Quemadmodum contrà non examinabitur, ſi de eo ante examinationem opponatur[f]. Quare ſi quis etiam teſtibus quibuſdam vſus fuerit, contra me in vna lite, & ego eoſdem producam in alia lite pro me, non poteſt aduerſarius de perſonis eorum excipere: quia iam probati ſunt[g], quos vocant in praxi *teſtes aſſidatos:* niſi poſtea quàm teſtimonium pro aduerſario dixerunt, doceantur factos fuiſſe eius inimicos, vel à me pretio corruptos. Si tamen qui examinatus fuit pro aduerſario, à me in eadem lite producatur contra eundem, poteſt obici illi quod ſit redemptus, & corruptus pretio[h]. Sequitur etiam ex prædictis, quòd ex vna domo plures teſtes alieno negotio adhiberi & acciri à volentibus poſſunt[i]: tum quia non ſunt cuiuſquam, cuius intereſt, domeſticitum etiam quòd inter volentes approbantur. Et ita pater in teſtamento volentis filii, & contra filius in teſtamento patris eſſe teſtis poteſt[k]. Pari modo probant domeſticum teſtimonium iura, in rebus domeſticis probandis quæ aliundè probari non poſſunt, quæ inter priuatos parietes fiunt, & in eo idonei ſunt. Et ſi de controuerſiis domeſticorum agatur, videtur par affectio domeſticorum teſtium in domeſticos[l]: ſiue agatur de criminibus[m], ſiue de alijs nota tantùm domeſticis[n], aut de vita domeſticorum. Atque probari innocentiam alicuius poſſe per ſuos domeſticos, docent interprætes[o], videlicet ſi ex alio capite non reiiciantur: eò quòd adhuc præſumptio ſit communis pro innocentia cuiuſque, niſi de contrario appareat[p]. Et ita recipio, non autem generaliter, ſententiam ferè omnium interprætum, famulum qui ſine mercede ſeruit, pro domino admitti in teſtem[q]. Sed & monendi ſumus, iiſdem ferè cauſis domeſticum in domeſticum ferre teſtimonium poſſe, ſi tantùm habeatur quæſtio de exceptione domeſticitatis[r]: alioquin ſi ſit reuerentia perſonæ addita, teſtimonium non valet[s]. Cæterùm, in cautela, quam omnes interprætes admittere videtur[t], vt qui vti vult famuli vel domeſtici teſtimonio, eũ abiiciat à ſe, poſteà verò eum examinare faciat: diſtinguendũ eſſe arbitror, an verè vel fictè, eiuſque rei gratia prius à ſe quis famulum dimiſerit: Nam ſi per ſimulationem & ad tempus reiiciatur, intentione ea, vt poſt dictum teſtimonium repetatur & reſtituatur obſequio, eius teſtimonium tanquam domeſtici rectè reiicietur. Neque enim eſt malitus hominum indulgendum[x], neque ex fraude ſua lucrum conſequi

[a] Bald. in ſua margarita ver. teſtes familiares. Hippol. in l. 2. §. ad quæſtionem, de quæſtio. P. Bart. in l. 2. de excuſat. Felyn. in c. cum dilecti. Bald. ac cuſat.

[b] vt etiam idem Felin. docet, ibi contrarium in d. c. cum dilecti, nu. 5. 10. 11. & 12.

[c] Hippol. de Marſ. in d. l. §. ad quæſtionem, de quæſtio. P. Barthach. in tracta. de epiſcopo, par. 5. lib. 4. nu. 61. in 11. limitatio. Crepola, caute. 117.

[d] l. tranſactionem, 35. C. de tranſact. l. ſciendum. de vſurp.

[e] Bald. in l. ſi quis teſtibus, col. fin. verſ. habitatus, de teſtib. C. Alber. tract. de teſtib. teſt. 3 col. 3 inter tractat. partium volu. tractatũ.

[f] Felin. & Panor. in d. c. in literis, de teſtib. Barthachinus tract. de epiſco. lib. 4 par. 5.

[g] l. ſi quis teſtibus, C. de teſtib.

[h] l. producti, eod.

[i] l. pater & filius. 17. eod. ff.

[k] l. qui teſtamento, in 2. §. 2. de teſtam. ff.

[l] arg. l. quoniam, de hæred. C. l. non ſolùm 67. §. de vxore rei nupt. P.

[m] l. conſenſu, §. fin. autem. de repud. C. Hippolit. in l. de minore, §. tormenta. de quæſtio. gl. Bart. Bald. in l. 2. C. de teſtib. facit l. in adulterum, & l. 5. C. de adulter. l. 5. §. licentia. de iure delib. C. l. 1. C. de quæſtion.

[n] c. in literis, & ibi Felin. 3 fallen. de teſtib. Lanfran. de Oriano. in c. quoniã contra, in ver. teſtibus, de probatio.

[o] ea in decima actione, q. 8. q. 2.

[p] Hippo. de Marſ. ſing. 15. & 72. Bald. in l. cũcta. C. de eden. & in l. parentes, de teſtib. C. Iaſon. in l. ſed & ſi quis 1 col. ſi quis cautio. P. Florian. in l. teſtis idoneus, de teſtib. Barthachin. in tracta. de epiſcopo, lib. 4 par. 5. nu. 61 & 62. ibi amat S.

[q] c. 1. de præſumpt. Marſil. pro ſe. P.

[r] Specul. in tit. de teſte. §. 1. verſ. de quo merentur. Ludo. Roma conſ. 202. Hipp. de Marſ. ſing. 5. & in l. 1 eidem Numio, de quæſtio. P.

[s] Iac. de Arena. & Cyn. de Piſtor. in l. 2. C. de teſtib.

[t] l. libertorum. C. de teſtib. l. pridem. C. de quæſtio. & l. ſeruos, C. eod. l. ſeruos, C. de teſtib.

[v] tradunt Odofr. Bald. & Cyn. in l. 2. C. de teſtib. Specul. tit. de teſte, verſ. quid ſi olim Hippol. in d. §. eidem Numio, de quæſtio. Bart. in l. 5. §. ſi ſeruus, per illum textum, de quæſtio. Felyn. in c. in literis, nu. 8. & ibi Panor. in. 6 de teſti. & Aegid. tract. teſtiũ cauſ. num. 101. 102. 103.

[x] Ian. fundo de rei vendic. ff.

conſequi dominus debet[a]. Et affectata abſentia non ſolet conſiderari, vt
profit[b]. Facilè autem detegi poteſt illa fraus, ſi teſtimonio dicto redeat ad
dominum[c]. Contrà, ſi mora longa interpoſita, & poſtquam cum alio fuerit
famulus, ad priſtinum dominum redierit[d]: Si modo Iudici liquere poſſit ex
illa mora interpollata, memoriam prioris domini fuiſſe penè obliteratam.
Alioquin ſunt textus expreſſi[e], qui ſtatuunt ob memoriam prioris ſeruitii
tranſacti, teſtimonia reiici. Sicuti & qui deſiit eſſe Decurio, ob memoriam
prioris dignitatis non torquetur[f]. Subſiſtat igitur prior reiectionis teſti-
monii cauſa legitima, in domeſticis & familiaribus, quibus & continentur
14 parẽtes, filii, nepotes, neptes, vxor, maritus, famuli & familiares. 2. Porrò cau-
25 ſa erit, ſi teſtes corrupti ſint pretio, vel redemptis[g]. 3. Si pauperes nimiùm, in
quibus timeatur redemptio & corruptio. Si non habeant quinquaginta au-
reos in bonis[h]. Iuuenalis, Satyr. 3.

Quantum quiſque ſua numorum ſeruat in arca,
Tantum habet fidei, iures licet & Samothracum,
Et noſtrorum aram contemnere fulmina pauper
Creditur atque deos.

Et paulò poſt.

Nihil habet infœlix paupertas durius in ſe.
Quàm quòd ridiculos homines facit.

Apud Moſcouitas vnius nobilis perſonæ teſtimonium magis probat quàm
plurium vilis conditionis, vt ſcribit Sigiſm. Liber Baro, in commentar. rerum
Moſcouita. Et eſt hic locus protritus & vulgariſſimus, à miſeria pauperum &
neceſſitate, quæ cogit ad turpia, dicere quidlibet, facere, aut etiã pati. Quare
& viles & humiles perſonæ, parũ & nihil fidei habere videntur, in §. corro-
borantes, 90. Nouel. Iuſtinia. humiles & abiectæ perſonæ numerantur in l. 1
humilem, 7. de inceſt. & inutil. nupt. C. l. 1. C. de natur. liber. Vt proculdubiò k
fides mendicantium & pauperum vacillare videatur: niſi aliundè ſint explo-
16 ratæ fidei, vt dicit Iuſtinianus in §. fin. de ſuſp. tutor. 4. Eſt & potentis aduer-
27 ſus tenuiores ſuſpectum teſtimonium, Harmenopulo[i]. 5. Reiicitur qui habet
ſimilem cauſam ei pro qua deponit[k]: quia eius intereſt, & in propria cauſa
dicendi teſtimonii facultas admittur[l]. Eodem modo reiicitur ſocius crimi-
nis[m], ſeruus pro domino[n], filius pro patre[o]: poteſt tamẽ frater contra fratrem q
dicere teſtimonium[p], quia non continetur edicto prohibitorio de teſtibus[q].
De affine te docebit ca. abſens, 3. q. 9. l. lex Cornelia, de iniur. P. vix autem re-
icitur conſanguineus ex cauſa ſanguinis, niſi magna proximitas ſit, quę ami-
citiam & pro conſanguineo teſtatum arguat. Non autem cogi poſſunt con-
tra proximos & affines qui proximi ſunt teſtari[r]. Lucas Patriarcha Conſtan-
tinopolitanus excommunicauit præfectum monaſterii Gerotrophii, quod
28 teſtimonium tuliſſet contra ſuum filium ſpiritualem[s]. Sextò, mulier iure ci-
uili, in criminalibus & in ciuilibus admittitur vt plerumque in teſtimo-
nium[t]. Iure canonico, excluduntur in criminalibus[u]: niſi per viam inquiſitio-
nis teſtentur[x]. Iure Gallico, in vtriſque cauſis admitti debent[y]. Et hodiè etiã
in foro eccleſiaſtico, admitti mulieres pro criminalibus, notauit Alexan-
der[z]. Excipiendę tamen meo iudicio, meretrices, quæ viles ſunt, & parùm
fidei habent: niſi forſan tam graue & occultum fuerit crimen, vt per alias
perſonas detegi non poſſet: vt ſi de ſimonia[a], vel coniuratione in Rempub[b].
9 vel de aliis grauioribus agatur[c]. Septimò, non teſtatur laicus contra clericũ,
exceptis quibuſdam criminibus vt c. 3. de teſtib. c. tanta, de Simo. iuxta c. de
cætero, 13. de teſtib. cum ſimilib. Puto tamen non ſeruari hanc prohibitio-
nem, ſi quid aliud non impediat. 8. Reiiciuntur & per viam exceptionis ob
35 crimen teſtes[d]: optimus nánque quiſque ex pago vel ciuitate aſſumi debet d
in teſtimonium, & cui is contra quem teſtari debet, nullum crimen poſſit
obiicere, vt iuſſit Carolus Magnus[e]. Ita is qui ſemel peieraut alibi, rectè re-
iicietur

a l. ne ex dolo, de dolo P.
b in l. & qui data opera, ex quib. cau. maio P.
c l. ſed Iulianus, §. minoribus ad Senat. Macedonia.
d l. ſi ventre, § fin. de priuil. credit P.
e l. ſeruus, C. de quæſtion. l. vnius, §. ſeruus, & l. etiam, eod. tit P.
f l. ſi. de decurio. P l. l. nihil libi, 17. de quæſt. C.
g c. licet de prob. ca. & c. ſicut, 9 de teſtib. cum ſimil. ca. 6 14 q. 2.
h l. 4. de teſtib. P non nulli, de accuſation. P.

i Conſtit. Harmenopulo, tit. 6.
k c perſonas, de teſt.
l l. omnibus, C eod. in 2 veniens, eo.
m l. ſeruus reipolo, eo P.
n l. teſtis nluntus, & l ſeq eod P. l. omnibus C eod.
o c. literas, de præſumpt.
p l. cod. teſtib P. glo. in c. inſtituente, de of. deleg. glo. in c. cùm Ra canonicus, in verſicum ſint, de offi delega.
q ca. fin. § ſegue tulia 4 q 3 cui ſtringe c. 2. § 9 f.
r Hoſtien. Ioan. Andr. in tantillo Lucæ.
s l. 20. l. de teſtib. P l. quidam teſtamento, § mulier, de teſtam P.
u c furiis, de ver. ſig. c. quoniam, & c. ex literis, de c ſide ex eu, 25 q 3
x Ia Gallas, in quæſt. per arreſta decil. 2. 326. in 5 part. ſtatu paul. diſpoſitu per Molinæum.
y Alex. cõſ 34. 2. vol.
z tanta eſt labes, & tbi glo. de ſimo. per l. 3 de teſtib.
a l. ne ſacrilegiis, 8 ad l. 3. fal ma Salluſt in Catil. cõiur
b l. mulieres, 13. de accuſ. P. l. ne ad leg. Iul. de annon.
c l. 2 de excep
d Caro Mag in ca. de his quæ pertinent ad leges clericorum occiſorum ca. 8.

a l. qui accuſare, de accuſat. P. & in leg. Longobard. l. qui ſemel, & l. falſa, perſona.

b c. 2. §. fin. de ord. cognit. c. cùm tu, de teſtib.

c l. produci, eod. ea. ſtatutum, 2. q. 7.

d Io. Gallus, in quæſt. deciſ. per arr. q. 98. facit. c. Romana, de teſtib. in Sext. l. manda, 5. §. fin. eod. P.

incietur[a], & ſic de aliis. Verùm notandum eſt, ex probatione criminis obiecti per exceptionem, non eſſe puniendos à Iudice teſtes, neque eos infames fieri[b]. 9. Qui contra aliquem teſtatus eſt, pro eodem teſtis eſſe non poteſt: & contrà[c]. Sed & placuit Senatui Pariſienſi, aduocatum & procuratorem cauſæ & litis vnius clientis, non poſſe produci ab aduerſario teſtimonij cauſa[d]. Attamen notabile eſt, quod refert Ægidius Magiſter, tracta. appellationum c. 9. & 10. arreſto placuiſſe Senatui Pariſienſi. 15. Maii 1538. monitiones ad finem reuelationis, impetrari poſſe ab Epiſcopo, nullo excepto pro rebus temporalibus & realibus, contra coheredes, etiam ſi lis mota eſſet. Et abrogatam fuiſſe antiquam clauſulam monitionum, *dempta parte & conſilio*, per quam litigans non cogebatur ſeipſum prodere, nec poterant exquiri probationes ab officina & domo aduerſarii. Et proinde ratione monitionis & excommunicationis, hodiè moniti ipſe aduerſarius eiúſque conſilium, ſi illa clauſula in monitione non fuerit appoſita, coguntur deponere pro aduerſario ſi quid nouerint, & ipſi quoque teſtes qui pro aduerſario depoſuerint. Veritas enim ſola eſt, quæ potior debeat omnibus rebus eſſe[e]. 10. In cauſa propria nemo teſtimonium ferre poteſt, vel in ea ex qua vtilitas ad ſe peruenit[f]. Si vtilitas verò publica ſit, admittetur, vt in c. in omni negotio, de teſtib. vt ita in vtilitate priuata tantùm excludatur, & ſi modò propriè res ſua & ſingulariter dici poſſit. Alioquin in cauſis communibus quæ vniuerſitatis ſunt, & commodum in vniuerſum omniũ reſpicitur, nec ſemper improbatum eſt teſtimonium, pro rebus vniuerſitatis[g]. Sic clericus, pro ſua Eccleſia teſtimonium dicere poteſt[h]: quia quæ vniuerſitatis ſunt, nullius dici propriè poſſunt, ſed ſingulorũ[i]. Ita quilibet de collegio, & pro collegio, & contrà, teſtis eſſe poteſt[k]. Verumtamen ſi quod commodum particulare ex cauſa vniuerſitatis vel communi, ad teſtem de vniuerſitate peruenire poſſit, non erit idoneus teſtis in eo vt ſi agatur de piſcinis communibus, aut de ſyluis ſeu paſcuis, ex quibus qui de vniuerſitate ſunt, vel piſces vel ligna vel fœnũ, vel aliud percipiant[l]. Nec audiũtur ideò ſocii criminis, exceptis grauioribus criminibus: vt in ſimonia, cap. veniens, 10. cap. perſonàs, de teſtib. 11. Reicitur teſtis inimicus cauſa expreſſa[m]. Ideò Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis teſtibus, in Q. Pompeium nouum hominem, Iudices ſapientiſſimi non crediderunt. Nam eorum virtuti, generi, rebus geſtis, fidem & authoritatem in teſtimonio, cupiditatis atque inimicitiarum ſuſpicio derrogaunt, vt ait Cicer. pro M. Fonteio. Et M. Æmilii Scauri, cuius iniurati nutu propè terrarum orbis regebatur, teſtimonio, nec in C. Fimbriã, nec in C. Memmium, neque in C. Flauium, neque in C. Norbanum, creditum eſt, propter inimicitias, vt narrat Valer. Maximus[n]. 12. In ſumma, lege Iulia de vi cauetur, nec hac lege teſtimonium dicere liceat, ei qui ſe ab eo parentéve eius liberauerit, quíve impubes erit, quíve publico iudicio damnatus erit, quíve eorum in integrum reſtitutus non erit, quíve in vinculis cuſtodiáve publica erit, quíve cum beſtiis vt depugnaret ſe locauerit, quíve palam quæſtum facit fecerítve: quive ob teſtimonium dicendum vel non dicendum, pecuniam accepiſſe iudicatus vel conuictus erit, vt ſcribit Calliſtr. in l. 3. §. lege Iulia, de teſtib. in P. qui addit iterum eodem, epitomem reiectionum. *Nam*, inquit, *quidam, propter reuerentiam perſonarum: quidam propter lubricum conſilij ſui: alij verò propter notam & infamiam vitæ ſuæ admittendi non ſunt ad teſtimonij fidem.* Quæ non proſequar fuſius, cùm gloſſæ in dictum §. lege Iulia & interpretes ſufficere poſſint. Reicitur & minor viginti annis[o], ob carmen famoſum damnatus[p], cuius vita aliqua ex cauſa culpabilis[q], repetundarum damnatus[r], vel de adulterio[s], qua infamis[t]. Hermaphroditus verò, an ad teſtamentum adhiberi poſſit, qualitas ſexus incaleſcentis oſtendit[u]. Sed quia teſtes etiam reici poſſunt, ſi in his admittendis vel examinandis non fuerit legitima forma ſeruata: videamus pauca de illa. Cõſiderabo itaque res, perſonas & negotia, quibus adhibentur,

e Eſdræ, 4. Tobiæ, 4. Eccleſiaſtic. 4. D. Ioan. 14. Euang.

f l. omnibus, C. de reſtib. l. nullus eod. P. l. 2. §. biduum, quam appell. fit.

g Accurſ. & alij, in l. in tantùm, §. vniuerſitatis, de teſtib. P. l. 6 municipes. quod cuiuſque vniuerſi. l. ſed ſi hæc §. patronorum, de actionib. voc. P. ea quæ communiter, 12. q. 2.

h c. cùm nimis, 12. & c. ſuſpecti, 6. de teſtib. ca. ſi per prudentiam, 24. q. 2.

i l. §. ex autem reo, & l. in tantùm, §. 2. de rer. diuiſ. P. §. vniuerſitatis, eod. apud Iuſtinian. §. cognitudum, de monach. in Authen.

k Accurſ. ad d. l. in tantùm, §. 2.

l l. parentes, C. de teſtib. Bart. & alij in l. ſed ſi hæc, §. patronum, de in ius voc. P. Cæpo. lib. 2. de ſeruit. vrb. prædior. §. minùs, 55. 12. in auth. ſi teſtis dicatur, §. ſi adhoſtis, C. de teſtib. c. quoties aliqui, 5. de teſtib. ca. quatuor, 11. q. 3.

m Val. Max. lib. 8. c. 5.

n l. ia teſtimonium, 20. de teſtib.

o l. ob carmen, 2. eod.

p §. tantùmodo, de teſtib. in Authen.

q l. repetundarum, 13. eod. P.

r l. ſcio quidem, 14. §. ex eo, eod. P.

s l. infamem, de præſudic.

t d. l. repetundarum, §. f. & l. quæritur, de ſtatuliber.

u

nam

num agatur de voluntariis negotiis & extraiudicialibus: an de iudicialibus. In extraiudicialibus, interdum non rogati & fortuiti fidem & teſtimonium dant: Interdum negotia ſunt, quæ rogatos tantùm admittant, niſi priuilegium perſonæ teſtis repugnet. quemadmodum ſi ſacerdotes ſint, qui nec rogari nec adhiberi teſtimonio debent: tamen ſi interfuerint negotio, caſu, poſſunt examinari, ne veritas pereat[a]. Et eodem modo qui per inquiſitionem de factis teſtantur, rogati non dicentur: qui illi negotiis geſtis caſu potius, quàm rogati interfuerunt[b]. Sunt autem voluntarii actus, quibus ad probationem futuram rogari & vocari teſtes debent, vt interſint & recordentur eorum quæ geruntur, ſi in poſterum illos interrogari de geſto contingat & neceſſarium ſit. Rogati teſtes in negotiis quibuſdam à iure deſiderantur, vt in teſtamentis[c], in codicillis[d], in diuortio[e], in ſolutione facienda[f]. Ratio ponitur in §. & ſi quidem, de teſtib. in Authen. Ex quo ſumpta eſt auth. rogati, C. eod. tit. Et maximè rogari debent eſſe in iis, in quibus determinatus numerus eſt teſtium: non in aliis, in quibus & qui caſu adſunt, teſtari poſſunt[g]. In iudicialibus negotiis vocandi ſunt ſeu citádi teſtes, quos examinare neceſſarium ſit: ſi enim ſe ingererent & offerrent vltrò, ſuſpecti eſſent[h]. Vocantur autem, & ſi nolint venire, cogi poſſunt, ne veritas occultetur, & probatio eius pereat[i]. Sic Plato 12. de legib. Si quis ſponte teſtimonium ferre noluerit, citetur ab indigente, citatúſque tempore idoneo adſit, & teſtimonium prout ſciuerit adferat: ſi neſcire ſe dicat, iureiurando tribus inuocatis, Apolline, Ioue, Themide nominatis, neſcire ſe affirmet, ac liberetur. Primùm tamen monendi ſunt teſtes, vt dicant teſtimonium, non cogendi: ſi tamen ſe ſubtrahant, cogẽdi[k]. Apud Athenienſes, quí ad teſtimonium vocati præſto non erant in iudicio, mille drachmis mulctabantur, vt ait Suidas in verbo, κλητῆρες, Sicuti & in eos, qui teſtes mendacii conuictos ſubornaſſent, dabant actionem κακοτεχνίου. Quod intelligendum eſt de illis qui teſtimonium ferre coguntur. Nam ſunt aliquæ perſonæ, quæ cùm non tenentur teſtari contra certas perſonas, contra illas etiam teſtimonium non coguntur ferre: veluti inuiti teſtimonium non dicunt, Publicani, qui non detrectandi teſtimonii cauſa aberit, qui aliquid prębendum exercitui præbuerit, pupillus[l], qui publico iudicio reus erit, aut minor viginti annis[m]. Lege Iulia Papia iudiciorum publicorum prohibetur quoque, ne inuito alicui denuncietur vt teſtimonium dicat aduerſus ſocerum, generum, vitricum, priuignum, ſobrinum ſobrinam, ſobrino ſobrináve natum, eóſve qui propiore gradu ſunt, libertum, liberóſque eius, patronum, vxorémve & liberos eius[n]. Mediator quoque ſeu proxeneta, non cogitur dicere teſtimonium pro altera parte eorum inter quos mediator fuit, altero repugnante: vtroque verò conſentiente cogitur[o]. Item qui vexandi cauſa potius vocatur quàm teſtimonii, non cogitur venire[p]. Vocatio itaque iure communi teſtium examinandorum neceſſariò pro forma ſubſtantiali probationis, facienda erit: niſi agatur de caſibus quibuſdam, in quibus dicunt non requiri citationem, maximè ſi reperiatur in iudicio examinandus[q]. Sed & cùm teſtis citatione, citari vel vocari debet aduerſarius, vt adſit productioni & receptioni teſtium, & iuramẽto ab illis præſtando: nam niſi aduerſario pręſente, vel vocato & contumace, non poſſunt hæc fieri[r]. Sunt tamen caſus, in quibus non vocatur in examinatione teſtium aduerſarius, quorum aliquos colligit Ludouicus Romanus, ſing. 366. 1. Si examinanda vel audienda eſt mulier, iuramentum eſt præſtandum in domo eius vbi examinatur, non vocato aduerſario[s], qui tamen ſi velit intereſſe eius iuramento, debet ad eius domum venire: quia & is qui teſtimonii recipit, non ad eam venire non dedignatur[t]. 2. In inquiſitione criminum, examinantur teſtes ſine vocatione aduerſarii[u]. 3. Non vocatur in examinatione teſtium ad futuram rei memoriam contra eum, cuius timetur Tyrannis vel potentia[x]. 4. Si fiat examinatio teſtium de idoneitate

[a] ea. fin. 12. q 2.
[b] l. 2. de teſtib. P.
[c] l. 1 hæredes, §. 2. de teſtam.
[d] l. fi C. de codic.
[e] l. nullum, de di uort. P.
[f] l. teſtium, & auth. rogati, C. de teſtib, in l. ad ſid. eod. P.
[g] l. quæ omnia, de procurato Aſcan. conſ. 72. vol. 1 Bar. in l. poſt ſe, arum, §. hæ vero, de his quib. vt indig. ex il. l. 1. q 1.
[h] ar & ro. tit. de teſtib cogen. ſi quando, C. de teſtib.
[i] e. 3. de teſt
[k] l. Iuniores teſtimonii, 119. de teſtib. P.
[l] l. in teſtimonii, 20. eod.
[m] l. lege Iulia, 4. eod. P.
[n] §. quoniam verò, de teſtib in Auth.
[o] l. ſed ſi quis ea ſignatoribus, quemad. teſtam. aper. P.
[p] Iaſ. in l. nec quicquam, §. vbi decretum, n. 127. de offic. proconſ.
[q] l. ſi quando, § ſed cùm ſimile, de teſtib C. l. iudices, C. de ſi aduersus c. in nomine Domini & e. 2. de teſtib. § & hæc verò, eod. in Authen.
[r] Bart. in l. ad egregios. de iniur
[s] iuxta l. 2. §. ſin autem degeras, de in rem prop. cal. dan C. l. a C. de offic. iudic.
[t] Hotho & Io. And. in c. quoniam frequenter, vt li. non conſtit. non proc. ad teſt. recep. ſuth ſed ſi quis, de teſtib C.
[u] l. Hoſt. & Io. And. in c. quoniam frequenter, vt li. non conſtit. non proc. ad teſt. recep. ſuth ſed ſi quis, de teſtib C.
[x] ea. fin. 12. q 2.

neritate & ſufficientia alicuius[a]. 5. Si teſtis ſit examinandus contra dominum hæreticum[b]. 6. Si Iudex ex officio teſtimonia recipiat de notorio, aut de famâ publicâ[c]. 7. Si teſtes extra diem adſignatum aduerſario recipiantur[d]. 8. Quando caſus fortuitus ſuperuenit alicui in aliquo loco, cuius teſtatio ad releuandam eius culpam exigitur: teſtes ibi exâminantur de caſu vbi accidit, ſine vocatione eius contra quem fit arteſtatio, quorum nihilominus teſtimonium admittitur[e]: Et probatio caſus ex naturali iuſtitia probationem admittit iure gentium, non attenta ſolennitate iuris ciuilis[f]. 9. Quando teſtis producitur parte præſente, non eſt opus alia citatione[g]. 10. Examinatio neceſſaria teſtium extra prouinciam, poteſt ſine aduerſario fieri[h]. 11. Quando ante litis conteſtationem teſtes audiuntur, ſine abſentium tamen præiudicio non citatur aduerſarius[i]. Videbis alium caſum apud Alexandrum, in l. aut prætor, §. ſi debitorem, de his quæ in fraud. cred. P. & plures alios apud Bartachinum tomo 3. in ver. teſte parte citata. Adfert & Maranta in praxi, in 6. par. in primo membro, verſic. citatio, vnum & triginta caſus, in quibus aduerſarius ad receptionem & iuramenta teſtium non citatur. Vocantur & recipiuntur teſtes tantùm ordinario iure poſt litis conteſtationem, non antea[k] niſi vel timor mortis immineat: vel ratione partis quæ vocanda eſſet, quæ poſſet illam mortem inferre: vel ratione teſtiũ, qui dum litis expectatur conteſtatio, poſſent mori, vel quia ipſi longius abitum ſunt: ex quibus cauſis, ante conteſtationem mortis examinantur, ne probationis facultas pereat[l]. Verùm antequam iſti audiantur, ſummariè & de plano doceri debent coram Iudice, de cauſa, cur ante litem examinari poſtulentur, quod de morte dubium ſit, quòd non niſi poſt multum tempus ſint reditura, quòd ſint peregrinaturi, teſtes[m]. Tria itaque iuramenta teſtis hic, in futuram cauſam præſtat: Primùm, de futura abſentia[n]. 2. De veritate dicenda[o]. 3. Quod teſtimonium ante publicationem non patefaciet[p]. Et ſic de his cauſis examinari poſſunt teſtes, antequã egeamus teſtimonijs. vt etiã ex c. ſignificauit, 41. de teſtib. liquet. Hinc colligimus vocatos teſtes & venientes, iurare debere de dicenda veritate: alioquin enim examinati non præcunte iuramento, non probant[q]: modo tamen iurandi ſeruato ſecundùm qualitatem perſonarum iurantium. Nam quidam eleuata & extenta manu[r], vel admota ad pectus iurant, vt ſacerdotes: alii, propoſitis ſacroſanctis Euangelijs[s], alii propoſitis & tactis[t]. Omnes tamen cuiuſcunque ſint qualitatis & conditionis, hodiè iurare coguntur, etiam ſi eſſent Cardinales[u]. Et ita iuramentum eſt de forma & ſubſtantia teſtimonij, vt diſputat Iaſon, ad l. admonendi, num. 191. & 192. & ib. quoque Riparius 194. Verumtamen proditum eſt, iuramentum remitti poſſe teſtibus à litigantibus vtríſque[x]. Officium vero erit aduerſarij vocati, in teſtium receptione & iuratione proteſtari, ſe nullo modo receptioni eorum conſentire, & exceptiones ſe propoſiturum eſſe: neque enim eſt opus, ſi quas in promptu non habet, extemplò allegare, ne interim remoretur litis acceleratorem[y]. Verùm proteſtatio debet eſſe conditionata, vt proteſtens teſtimonia illorum te impugnaturum, in quantum contra te facient. Nam interdum ſi iuuari poſſes illorum depoſitione, & ſine proteſtatione hac excepiſſes contra fidem teſtis, vix eſt vt pro te, dicta eius acceptare permittatur. Et ita cautius quidam faciunt, qui nolunt vocati intereſſe receptioni. Officium porrò iudicis eſt, vel eius cui delegatur examinatio, proſpicere ne multitudo ſuperflua pro vno articulo probando examinetur vel producatur[z]. Statuit conſtitutio Ludouici 12. anno Domini 1499. articul. 13. in negotijs exiguis, vbi vnum aut duo probanda veniunt, ne plures quàm decem teſtes examinentur, & ſupra hunc numerum reiciantur[a]. Et art. 11. vt ſeorſum examinentur & ſeparatim, non ſimul

a Innoc. in c. 6. in fi. de iurisdict. cognit. & ibi Dec. duplic. de præſumpt. & c. bonæ, de poſtul. prælator.
b c. 1. de hæret. in 6.
c Innoc. in c. bonæ, de electio. & in c. cum in eius de ſponſal.
d l. ſi quando, C. de teſtib.
e in l. ſi quis, de naufrag. lib. 11. C. & ibi Barthol. Antonius Corſet. in ſingular. in ver. teſtis, ſingular. 1. incipiente, in ſecundo quis partiet.
f l. ſcire oportet. §. ſufficit. de excuſ. tutor. P.
g Bald. in l. alia. in vlt. col. de iis quæ vt ind. g C.
h l. generaliter. 4. his de præſumptionibus, C. de reb. cred.
i l. laudabilis. nunc gloſ. fi. C. de aduocan. aduerſa. adiectum.
k c. 11. & tu non vt lite non conteſt. nè proced. ad teſt. recep.
l Felin. & alij, in c. quoniam frequenter. eod. Æg. di conſulatio. 6. 20. incipiente, iam teſtes, de teſtib. vide c. cùm oportuit 34. de teſtib.
m Bal. in l. in legẽ Agrar. 21. §. ſi deſcendum, ad leg. Acquil. P. Panor. Felin. & alij, in d. c. quoniã frequenter, vt iſtum non cont. &c. & in c. Albericus, de teſtib.
n Felin. in d. c. quoniam frequenter, 4. col. iuſta. decim. 29. in antiq.
o Octauian. Veſtrius in introductione in aulã Romanã, ſecundo libro. 21.
p l. iuriurando, C. de teſtib. & c. cum quæſtionibus, & c. de teſtibus, cùm. ibi canoniſtæ. quæſtiones hic tamen. 3. q. 9.
q vide l. quidam, de probat. P.
r Ioan. ſed Iudex de epiſc. & cler. C. & l. de iuram. calumn. cle. 1. de homicid. cle. 4. §. porrò, de hæreti.
s vt l. cum non in unum, C. de iudic. & ſimul C. de iuram. calumn.
t c. nuper, & c. licet venerabilis, de teſtib. & l. 1. inſtitutionum.
u interpret. & Felyn. in c. cum quæſtionibus, de teſtib. & ibi Barthol. in l. nemo poteſt. n. 126. de legat. 1. & in l. admonendi. nu. 195. de Arnoldis, de teſtib. in fin.
x Bald. in l. ſi quis teſtibus, C. de teſtib. vide Io. Gallum, in quæſtio. decim. per tot. quæſtio. 225. in antiq.
y l. 1. §. f. de teſtib. P. l. quã cauſam, eod.
z Facit c. venerabilis. 31. eod. c. inquiſitionis, de acuſat. Idem obſeruauit Daniel Damelius 15.

ſimul: & artic. 15. vt in examine reddant rationem & cauſam ſui teſtimonii[a]. Nõ admittẽdi dicere teſtimonium, ex honeſtate tamen non neceſſitate, iure Pontificio niſi ternum[b]. quod & lege Langobardo. ſtatutum[c]. Extat & in capitularib. Caroli Magni lex, in capitul. de diuerſis admonendis, cap. 15. vt nullus ebrius in mallo, id eſt, iudicio, poſſit ſuam cauſam requirere, nec teſtimonium dicere. Et ne comes placitum, id eſt, iudicium habeat, niſi ternus. Et rurſus capitul. de pace cap. 11. *Omnino nullus niſi ternus ad iuramentum, vel ad teſtimonium admittatur. Si refutatur dicat qui eum refutat & probet, quare illius teſtimonium recipere noluerit. Et de ipſo pago, non de altero teſtes eligantur, niſi forte extra comitatum longius ſit cauſa inquirenda. Et ſi quis fuerit periurus, perdat manum aut redimat.* Iudex vel delegatus examinationem teſtium ſubin-
45 de, poteſt & per ſe, & per delegatum vel collegam peragere. Verum ſiue a ſe, ſiue ab ſcriba iurato, vel alio audiantur, debet poſt depoſitionem vel teſtimonium quod teſtati ſunt, illis iubere relegi, vt inquiratur num illud mutauerint, & num velint addere vel diminuere. Vocant pragmatici, *Reveller les teſmoins*. Et ita dictum eſt arreſto, teſtes recolendos eſſe, & aliter fidem non haberi teſtimonijs, vt refert Ioann. Gallus in quæſtion. 126. in deciſis per arreſta parlamenti. pro quo facit cap. cùm clamor, de teſtib.
46 Fiunt examinationes ſumptibus producentis[d]. Non examinantur autem, poſt publicationem in cauſa, & renunciationem in eodem articulo, quamuis pro alijs valeat eorum productio[e]. Sicuti neque poſt publicationem, exceptiones contra teſtes poſſunt offerri aut probari, niſi ad notitiam cauſæ exceptionis nuper peruenerit excipientis, vel ante publicationem fuerit proteſtatus ſe velle obiicere exceptiones[f]. Quando autem poſt publicationem probationis aduerſarij, aduerſarius admittatur ad contrariam probationem, docebit te, c. ex tenore, de teſtibus. quando productio quarta teſtium ſit indulgenda, c. ſignificauerunt, 36. eod. tit. quando aliter ſit ſtatuendum, videbis in c. per tuas, 45. & c. conſtiturus, 46. eod. tit. & ad cuius inſtan-
47 tiam ſint dicta teſtium publicanda, in eod. c. conſtitutus, de teſtib. Quibus omnibus peractis ſuo ordine, exceptionibus & replicationibus & teſtimonijs collatis, & perpenſis, Iudicis erunt partes diſpicere, num probent teſtes, & qui præponderent, actoris an rei, ſi ambo probationibus æquis certare videantur. Non enim contrarias iſtę probationes teſtium abrogant ſibi fidem, ſed præualent digniores & veriſimiliora dicentes. Et ſi ex vtroque latere paritas ſit dignitatis, & fidei, maior numerus vincet[g]. Si verò æqualis per omnia probatio, abſoluendus eſt reus[h], quia res recidit in primum ſtatum, ac ſi probatum non eſſet, & actore non probante reus abſoluendus[i]. Et promptiores ſumus ad liberandum, quàm ad condemnandum[k]. Exceptis cauſis quæ per ſe fauorem merentur, & pro quibus in dubijs ſemper iudicandum. quas notat c. fin. de re iudic. & glo. ad c. 3. in verbum, *vt liberali*, de probatio. Item ſi probatum eſt reum deliquiſſe, contraria directò quòd non deliquerit proba-
48 tio non erit admittenda: contrà, ſi indirectè[m]. Annotabit Iudex non admitti teſtimonium de auditu dici ſolo[n], quanquam & id conſideretur, eò quòd & diligenter ſunt teſtes examinandi, & de ſingulis circunſtatijs prudenter inquirendi, de cauſis videlicet loco, tempore, ſcientia, credulitate, fama, viſu, auditu, certitudine iuxta c. cauſa quæ 37. de teſtib. Et ſi dubiè & obſcurè de-
4 poſuit teſtis, iterum examinãdus eſt[o]. Finis teſtium admittendorũ, eſt fidem facere & probare. Ideò & acta & teſtium dicta coram vno Iudice, faciunt fidem inter eaſdem perſonas coram alio: vt in c. cauſam quę, 11. de teſtib. c. fin. de probat. Si tamen coram arbitro fiant in iudicio, liberum erit de nouo teſtes audire, ſi viuant: ſi mortui nam ęq; teſtimonia fidem facient[p]. Verùm illud obſeruabit Iudex, vt probationes quidem reprobationis teſtium aduerſarij admittat, & permittat teſtes produci probatorios & reprobatorios probatorum, ſed non reprobatorios reprobatoriorum[q]: ne in infinitũ extendatur

[a] ſine illa enim nihil probant. c. cùm cauſa, 47. de teſtib. c. fin. §. ſolam. 4. q. 3. ca. ſi habes, 14. q. 3. §. & licet dudum, de teſtib. in Authen. Si tamen teſtes dixerint ſimpliciter ſe ſcire, vacat, niſi bilinguis teſtimonium, nam interrogari de cauſa, c. ſicut, de re iudic. l. de pupillo, §. qui nauigant, de aqua no. dicentes.

[b] c. 1. de teſtib.

[c] l. 6. eod. lib. 2. legũ Langobard.

[d] l. quoniam. 10. C. de teſtib. Ferrar. in form. tract. teſtium. in vet. tract. nu. 1. Spec. tit. de teſte, §. qualiter, nu. 12. vide decis. pap. Thuſcol. 274. Burat. dec. 203.

[e] c. per tuas, 45. c. cum venſſent, 15. de teſtib. c. tanta ſit, de probat.

[f] c. ſi criminum, 18. & c. tanta quæ & c. ex tenore, 35. c. cum cauſam. 44. c. conſtitutus. 47. eod.

[g] c. cum noſtra præſentia, de teſtib.

[h] c. 3. de probation.

[i] l. qui accuſare, C. de edict.

[k] l. Arrianus. de actio l. fauorabiliores, de reg. iuris. tenet dilectos. de hæreſtruct. l. reſpiciendum. de pœn.

[l] c. ad noſtram, 12. de probat.

[m] c. ſcitote, & c. ex tenore, & c. cum dilecto. 33. de teſtib.

[n] c. quoties, 5. & ibi gl. in ver. *credere*. de c. licet eod.

[o] c. cum clamor. 51. eod.

[p] c. præſentata, 50 eod.

[q] in c. licet dilectus, 49. de teſtib.

lites. Ex quibus omnibus, vt tandem pedem à teſtium calculo ſubducá, planum eſt, quæ iſtius probationis inducēdæ rationes ſint & cauſæ. Atque ſumma hæc videtur vtilitas, vt faciant ne quid lateat facilè actorum, & ne calliditate plurium hominum adueniente, ordo cauſæ perichretur[a]. Iuuat ſuffragium ſacræ paginæ, *In ore duorum vel trium ſtabit omne verbum*[b]: etiam ſi ageretur contra ſummum Pontificem, vt ait glo. in ca. præſul, 2. q. 5. quam ſequitur Panor. in c. at ſi clerici, de iudic. & in c. cùm eſſes, col. 5. de teſtam. & in c. per tuas. in fi. de maiōr. & obed. Decius in c. ex literis, col. 8. de probat. dummodo teſtes ſint omni exceptione maiores, id eſt, non ſint ſuſpecti, & reprobari non poſſint: non aliter[c]. Vocarunt antiqui hos teſtes, aſſiduos, ab aſſibus & diuitiis, quas putarunt fidei in Rempubl. præcipuum vinculum[d]. Et quanquam grauius onus ſit probare per teſtes, quàm per inſtrumenta[e]: tamen cōmuniter hæc firmior eſt[f], & frequentior. Exceptis 29. caſibus, in quibus ſcriptura præualet teſtibus, quos notat Speculat. in tit. de inſtr. edit. §. quos illic potes videre. Sed & pleraque negotia ſunt, quæ ſine inſtrumentis & ſcriptura geruntur. Et fuerunt tantummodo probationes per teſtes, antequam ſcripturæ inuenta eſſet formula. Et ideircò ad hanc ſpeciem probandi teſtium, vt ad antiquiorem, firmiorem, & neceſſariam confugimus. quinimo nec ſcripturæ probant, niſi teſtium authoritate fuerint inſignitæ. Neque publica documenta aliud ſunt, quàm teſtes publica authoritate donati. Ideò ad illorum vt omni exceptione maiorum teſtimonia confugimus, & publica teſtimonia priuatis præferimus[g]. Et ſi falſitas inſtrumentis obiiciatur, ſtatim ad teſtes redeundum eſt & refugiendum[h]. Quòd ſi æquilibrio & ad aginam cōtrarii ſtent teſtes inſtrumentarii, & inſtrumētum, quid agere debeas & quid ſequaris, docebit gl. vlt. c. tertio loco, de proba. Quomodo verò puniātur falſi teſtes, iam vt opinor ſatis dictum eſt alibi[i]. Interim nota Charundá, vt tradunt, primùm multam illis indixiſſe[k]. At Franciſ. I. Rex noſter, iuſſit an. 1532. puniri falſos teſtes & notarios morte, cuius ſpeciem reliquit arbitrio Iudicum. Apud Romanos verò, olim Tarpeio monte deiiciebantur[l]. Apud Indos, extremis digitis decurtabantur[m]. Lege verò diuina, à Moſe lata, falſus teſtis caſdē pœnas patiebatur, quas is quem eſſet calumniatus, erat paſſurus, ſi verum fuiſſet teſtimonium[n]. In legibus Langobardicis, lib. 2. tit. de teſtib. l. ſi duo teſtimonia, lex eſt: *Si duo teſtimonia de qualibet re teſtimoniauerint, & inter ſe diſcordauerint, tunc comes eligat vnum ex vna parte, & alium ex altera, & illi duos teſtes diſcernant cum ſcutis & fuſtibus, vt ipſi qui de ipſa falſitate conuictus fuerit, dextra manus amputetur.*

51

52

53

a §. 1. de teſt. in Authen.

b Deuter. 19. 2. ad Corinth. 13. l. vbi tot merus. de teſtib. P. c. in omni negotio, & ca. literæ, eod. c. plurālis locutio de reg. iur. in 6.

c glo. in c. 1. de conſang. & affi. c. 2. de teſtib.

d Gell. lib. 16. c. 10.

e Speculat. tit. de probato. §. 2.

f §. ſi verò, de fi. inſtrum. in Auth. c. cùm Ioannes. eod. tit. apud Greg. c. tertio loco, de probatio.

g In donationibus quæ adhis, C. de donat. l. cenſus, & l. cùm de indebitos, C. de probat. l. ſi alteruter, C. ſi minor ſe maiorē dixerit.

h c. ex tenore, de teſtib. l. optimam. de contrah ſtipul.

i in cremonin. lib. 36. Syntag. c. 5.

k Ariſtot. lib. 2. Ethic. c. 10

l Gell. lib. 20. c. 1.

m Strab. lib. 15.

n Ioſephus, lib. 4. Antiquit. Iudai. c. 6.

De Probatione, & Productione Inſtrumentorum. Cap. 4.

1 *Inſtrumentorum nomen generale quid contineat.*
2 *Inſtrumentum ſcriptura quid. & diuiſio, num. 3.*
4 *Authenticum, & authentica ſcriptura quid.*
5 *Sigillum quam authoritatem habeat.*
6 *Scriptura priuata, & effectus eius.*
7 *Scripturarum vnde diuerſa nomina.*
8 *Inſtrumenta & ſcripturæ de quibus fiant.*
9 *Scripturæ publicæ à quibus fiant.*
10 *Inſtrumentorum publicorum conficiendorum forma.*
11 *Inſtrumentorum edendorum finis.*
12 *Verba diſpoſitiua, enunciatiua, ſeu relatiua inſtrumenti, quid & in quibus probent.*

13 *Exemplum*

13 *Exemplum inſtrumenti quando fidem facit.*
14 *Inſtrumenta quando non faciant fidem publicam. & ſeq.*
15 *Falſi crimine tenetur qui falſo inſtrumento vtitur.*
16 *Teſtes inſtrumentis adhibiti an poſſint probare contra tenorem inſtrumenti.*
17 *Inſtrumenta contra alias, quàm contrahentium perſonas & hæredes earum, non probant.*
18 *Scripturæ contrariæ fidem ſibi abrogant.*
19 *Inſtrumenta cancellata in quantum probant.*
20 *Scripturæ priuatæ fidem quam faciant.*
21 *Scripturæ cur probet, rationes adferuntur.*

1 INTER probationes legitimas ea eſt, quæ fit per ſcripturam, vocant per inſtrumenta. Cæterùm inſtrumentorum nomen continet omne quod inſtruit cauſam, & ipſos teſtes[a]. Inſtruere verò, eſt apparare: & inſtrumenta ea omnia per quæ aliquid perficimus, vel quæ ad commodè vtendum aliqua re, neceſſariò parantur, cõſiderata vnaquaque re, ratione cuius inſtrumenta dicuntur. Sic inſtrumentum culturæ reperies[b], & inſtrumenta domus[c], inſtrumenta fundi[d], lauationis[e], pi-ſcatoris[f]. Quæ inſtruunt memoriam geſtorum etiam inſtrumenta dicuntur, & quia maximè id fit per ſcripturas quibus fides adhibetur, inſtrumenta vt plerunque dicuntur ſcripturæ authenticæ & probatæ: vt in tit. de fide inſtrum. Et ſic etiam communi vſu loquendi, inſtrumenta diſtinguuntur à teſtibus[g]. 2 Apud Græcos teſte Harmenopulo, lib. 1. Prompena. c. 8. Inſtrumentum συμβόλαιον dicitur, commentarium quoddam & deſcriptio cõuentorum, quia communicatio conuentúſque perſonarum, συμβολὴ dicitur.

3 De inſtrumenta itaque quod ſcriptura conſtat, hic agendum eſt. Scriptura potrò alia publica, alia priuata: vnde aliud publicum aliud dicitur priuatum inſtrumentum. Publica ſcriptura eſt, quæ fidem ſeu probationem facit publicam coram Iudice, ſine alio adminiculo[h]. Authentica verò ſcriptura quæ per manum publicam, vel per Iudicem cùm trium teſtium vel ſaltem duorum ſubſcriptione vel teſtimonio, facta eſt: vel cum alio teſtium à legibus requiſito numero, ſecundùm negotiorum definitam naturam[k]. Et vt Bald. ſcribit[l], inſtrumentum, eſt veritas apparens, probatio probata & non probãda. Publica manus ſeu ſcriptio, id. ſcriptura notarii, vel priuata manus cum 4 ſigillo publico, faciunt publicam ſcripturam[m]. Authenticum αὐθεντικὸν, dicitur quod cum authoritate eſt, ſeu cum poteſtate & efficacia. αὐθεντία poteſtas, authoritas. Et αὐθέντης eſt αὐθεξούσιος, author propriè poteſtatis. quanquam nõ ignorem Gazam, libello θεμώνων, referre, antiquis hoc nomen tantùm ſignificaſſe, ὁ τὸν τοκέα, ſcilicet carnificem, cædis authorem & percuſſorem: vt & apud Apollon. Rhodiũ, αὐθέντας ἀμύκλας, interfectores Amyci. Verũ poſteà, & ante mille annos ſignificare cœpiſſe idem quod apud Latinos eſt author.

5 Sigillum tantam præbet authoritatem literis, quantam vult is qui authoritatem concedere poteſt: Et proinde ſi perſona ſit publica, publica erit eius ſigilli conſignatio, vt quando mandata ſua Iudices iubent ſigillari[n]. Iudicandi 6 nempe munus, publicum eſt[o]. Priuata ſcriptura contrà dicetur, quæ iſtis circunſtantiis caret, & à priuatis ſit, quæ & domeſtica dicetur, quæ iſtis circunſtantiis caret, & à priuatis ſit, quæ & domeſtica dicitur: & ideò alios quàm 7 ſcribentibus non ſolet obeſſe, nec contra alios probare[p]. Habent ſcripturæ publicæ & priuatæ diuerſa nomina, ratione eorum quibus accedunt, & quæ geruntur. Nam publicæ dicuntur, inſtrumenta, cõtractus, obligationes, poſtquam in mundum per tabellionem redactæ ſunt[q], inſtrumenta pignoris[r]: in vltima voluntate, teſtamentum[s], vel codicilli[t]. Scriptura quam creditor debitori facit ſoluenti, in teſtimonium ſolutionis eſt acceptilatio, vulgò qui-

a L. de fi inſtru. P. l. nutionẽ 99. §. c. de ver ſig. et P.
b l. quæſitum, de fundo inſtr. l.
c d. l. quæſitum eſt, §. ſi domus inſtrumentum, eod.
d l. 8. eod.
e l. cùm de lauationis, eod.
f l. item piſtoris, eo.
g c. quoniam contra de teſti.
h Inno ru c. 1. de fi. inſtr. l. inſtrumenta, & l. rationes, 6 C. de probatio. l. fin. C. de re iud.
i glo. in d. c. 1. de fid. inſtrument. §. ſed inſtrumenta, de inſtru fid & caut c. quoniam cartâ, de probatio.
k vt in l. fi. de codicil. C. l. fi. C. de don. cauſ mor. l. hoc conſultiſſimo, C. de re ſtat. cum imm.
l Bald. in l. imperator, quæſt. de ſta ho mi. & in l. 1. quam fiſc. vel primat &c. C. & in l. quoties, C. de iudic.
m c. 2. de fide inſtrum.
n c. poſt ceſſionem, c. 7 de probatio. facit l. nec arbitris, C. de recept. arbit.
o l. quippe de iudic.
p l. inſtrumenta, 5. l. rationes, 6 l. exemplo, 7 C. de probat. l. fi. de coaden. fide hiro. lib. 10. C. tit. 2.
q l. contractus, de fide inſtrum. C.
r l. contrahitur, de pignor.
s hæredes paſſim, de teſt. P.
t l. fi C. de codicil. cũ ſimil.

tantia, Græcis ἀποχὴ. quamuis & acceptilatio verbis fieri possit, sine reali solu-
tione, in quo & acceptilatio quæ omnino liberat, differt ab apocha, quæ nõ
liberat sine solutione[a]. Est & ἀντιγραφὴ, de debito cautio facta creditori a de-
bitore in præstationibus annuis, iuxta l. plures, de fid. instrumentor. Inuenies
de apocha plures tex. in iure[b]. & alibi dictam securitatem[c]. Et si pro rebus,
quæ in publicum censum deferuntur, fiat, & apocha publica nuncupatur.
Dicuntur & scripturæ publicè fidei faciendę causa euulgatę & exaratę mo-
numenta[d]. Instrumenta priuata & publica fiunt generali & communi regu- 8
gula, de omnibus rebus: nisi si nominatim prohibeatur: veluti cautum est, ne
publica instrumenta fiant de alienatione rerum Ecclesiasticarum sine solẽ-
nitate statuta[e]: nec de alienatione feudi, sine consensu domini[f], & ne testa-
menta aliter fiant quàm permissum[g]: ne de contractibus illicitis aliis & vsu-
rariis conficiantur retineantúrve à notariis vel priuatis. Fiunt porrò scri- 9
pturæ publicæ, à publicis personis, à tabellionibus, notarius, non ab aliis[h].
Fiebant & olim instrumenta, publica fide, ab argentariis[i]. Et si quis obiicit
instrumentum factum non fuisse à tabellione, is qui asserit, debet docere
fuisse tabellionem eum qui fecit[k]. Expediuntur & scripta actáve ab amanu-
ensibus seu actuariis Iudicum fide publica[l]. quæ intelligenda sunt, si mo-
dò aliud non officiat instrumentis, vel personis tabellionum, vel amanuen-
sium: vt quod prohibitum sit, ne instrumenta conscribant: si essent publicè,
non si secretò, excommunicati. nam tunc probatio illis abrogatur[m]. Forma 10
conficiendi instrumenta in forma probante, ponitur in l. contractus, de
fid. instrumentor. C. & in Nouell. Iustin. 44. 73. 176. §. insuper, vt roge-
tur tabellio à partibus qui hac probante scriptura egent, vt fiat & retinea-
tur instrumentum: & vt hoc instrumento factum fuisse contineatur[n]. Ro-
gatio sit primò ab iis quorum interest fieri, & retineri instrumentum. Et si
de contractu agatur, ab vtroque contrahentium: si autem de alus quæ
pendent ab vnius voluntate, ab eo rogari debet: vt in protestatione, te
stamento, & similibus[o]. 2. Notarius debet planè intelligere antequam
perscribat, quid geratur, vel dicatur[p]. 3. Debet fieri instrumentum de re
licita, vt dixi. 4. Adhibendi sunt duo vel tres testes, aut plures, secun-
dùm exigentiam negotii quo de agitur: vt si de testamento, septem: de co-
dicillis, quinque: & sic de similibus. Porrò subscriptio testium adhibito-
rum faciendа est, pro modo & necessitate constitutione regia imposita, vel
ab statuto[q]: alioquin sufficit iure secundùm Salicetum[r], subscriptio nota-
rii, vel personæ publicæ. Sed neque in actis publicis authorandis sæpè exi-
guntur testes[s], & tandem in mundum reducitur & fit ingrossatio secun-
dùm l. contractus, de fid. instrumentor. Quanquam in Gallia non eadem
requirantur per omnia, & sit forma probans editionis instrumenti, etiam
in charta papiracea à notario, si modò per eum subscribatur, vt alibi in ta-
bellionibus & notariis docuimus. Finis, propter quem *instrumentorum* 11
formulæ editæ sunt, & tot solennitatibus, testibúsque vallatæ, est pro-
batio veritatis rei gestæ, vel factæ, vel sermonis prolati[t]: ita probatio rei
factà dicitur, quando extat eius instrumentum[u]. Et tum maximè in- 12
strumentum publicum facit fidem certam & manifestam, quando nihil
contra illud opponitur[x], & verba actus eius temporis quo quid factum
fuerit, sunt dispositiua: aut enunciatiua actus qui potuit in instrumen-
ti conuentione fieri: contrà, si is alterius sit temporis. Vt si in instru-
mento venditionis rerum fiscalium, dicatur, visis subhastationibus vel
hastis & licitationibus: nam ea relatione non probantur subhastationes, quæ
sunt alterius temporis[y]. Similiter, si in instrumento dictum sit, vendidit
filius Sempronii talem rem: rei quidem venditio probatur, sed non filiatio
Sempronii. Idipsum dicendum est de relatione solennitatum quæ dicuntur
interuenisse: nam illas relatio, vel instrumentum non probat: sed aliunde

oportet

a l. 1 §. fi. de acceptil.
b l. nra. §. Titius, de cond. indeb. l. quæ tabulas, 17. §. apocha, de testa. quo tut. de apoch. publ. lib. 10. C.
c l. 1. 4. eod.
d l. de iis qui ad Eccles. confug. Ecclesiæ diuitia, C. de testam. l. in donationibus, 31. C. de donat. l. sine apud acta, C. de transact.
e l. iubemus, 14. §. 12. tabellionibus, de sacros. Eccles. C.
f §. illudis, de prohib. feud. alien. per Fred.
g l. iubemus, 29. §. fi. C. de testam.
h c. pen. & fi. de fide instrum.
i l. si quis, 6. argentarius, 10. §. 1 & 2 de eden. P. Bald. ad rubr. C. eod. num. 31.
k decis. capel. Tholos. 330. Paul. Cast. in l. si tabularius, de testam. num. 18. C. Guill. Papdec. 96. & cons. 136.
l vt in l. 1. de apoch. libr. etc. C. l. consulta diualia, C. de testam. l. 6. de iis qui in Eccles. manu. C. cum simil.
m glo. in c. decernimus, de sent. excom. in Sext. Iacet cod. Felin. in c. ad probandum, 2. col. vers. cæterùm, de re iudic. vide Chassa. in §. 6 des *instrucs & droits d'icelles*. ad ver. *mes fagets & seigneu.* tit. 7. in consil. Burgund.
n §. nos autem, de tabellio. in Author. glo. in auth. si quis in aliquo, de eden. C. & ibi Bart. num. 8 & 9.
o c. 1. de fi. instrum. vide Alexan. ob. si mo cons. 109. in 2. vol. consil.
p d. §. nos autem de tabellio. in Auth. l. 1 in fide author. cuius P.
q §. oportet, de instr. fide & caus. in Auth. §. ve ergo, de tabellio. in Auth.
r Salic. in l. contractus alu. 13. & 101. alij, inter ep. de fide instrum. C.
s l. in donationibus, C. de donatio. l. omnium. C. de testa. l. scripturæ C. qui pot. in pig. hab.
t l. constabunt, de probat. P. Iason ibi gutta, de actio. P.
u c. cum dilecti, de donat. c. cùm olim, & ibi Panor. de cens. fib. c. sicut cautam de probatio.
x l. fin. ver. *manifestum*, de reli. cred. C. glo. & Bald. in l. generali, de sacros. eccles. C.
y probant in l. fi. ne cen. & reliq. fund. compa. non posse. C.

oportet probationes petere[a]. Eadem dicuntur de ſcriptura publica iudiciali, in qua iudex dicat, vt in ſententia, viſis litis conteſtatione, inſtrumentis & depoſitionibus teſtium &c. nam per illam relationem, illi actus non probantur, ſed oportet aliundè fidem de illis facere[b]. Et qui in aliquo inſtrumento, alterius mentionem fecerit, illud oportet quoque exhibere[c]. Notant tamen Bar. & Bald.[d] relatum fidem facere, ſi id quod refert & ipſum relatū, fuerint geſta & tranſacta inter eaſdem partes. Exempli cauſa ſi agatur de ſolatione pretii venditionis factæ, dicatúrque in inſtrumento, *Soluit integram ſummam prety debiti ex venditione eidem ſoluenti facta per accipientem, vt apparet per*
13 *inſtrumentum talis diei, per me, vel per talem retentum*[e]. Diuerſum, ſi prius inſtrumentum, vel ſcriptura relata, fuerit facta inter alias perſonas. Et ita apographa ſeu deſcripta vel exempla ex publico inſtrumento non probant, niſi exhibeatur prototypus inſtrumenti ſeu antographum: aut niſi apographum fuerit tranſcriptum & collatum optimè cum ſuo originali, iuſſu & authoritate Iudicis, per aliam perſonam publicam, & legitimè vocato aduerſario cuius intereſt[f]. Idipſum dicendum eſt, de verbis relatiuis per Notarium in in-
14 ſtrumento, *prout conſtat ex inſtrumento manu talis ſcripto à me viſo*[g]. Obſeruandi cum illis, caſus, in quibus neque ipſa inſtrumenta in ſuo diſpoſito fidem faciunt nec probant. 1. Si errauerit tabellio ſeu notarius, in ſubſtantialibus inſtrumenti: vt neque is poſſit emendare errorē, niſi parte vocata & Iudice ſtatuente, ſi coram Iudice agitetur quæſtio erroris[h]. Quòd ſi extra ſubſtantialia errauerit, veluti in indictione, vel in nominibus teſtium, aut in alijs quæ ſui officij ſunt, ea poteſt corrigere etiam non vocata parte[i]: niſi dicatur inſtrumentum falſum. Nam tunc, nullo modo poteſt illud corrigere. Aliud enim eſt errare, aliud falſum committere. Et emendari non poteſt quod factum, tabellioni infert officij priuationem[k]. Liquet etiam, inſtrumentum falſum non probare, neque ſuſpectum de falſo committendo fidem facere: putà, quia alias condemnatus de falſo is fuerit[l]: vel quia raſura ſit in loco ſubſtantiali, aut circa annum aut diem, aut ſimilia, ex quibus tantùm redditur falſum inſtrumentum[m]: maximè dum agitur de negotijs quæ pro ſolemnitate re-
15 quirunt ſcripturam, vt ſcribit Guid. Pap. deciſ. 582. Atque cauere ſibi debet qui huiuſmodi inſtrumentum de falſo ſuſpectum producit: nam qui falſo vtitur inſtrumento, etiam ſi non commiſerit falſum, eadem pœna qua tenetur qui fecit, plectitur[n]. Effugiet tamē pœnam falſi, ſi dum interpellatur, num velit inſtrumento eo vti, inficietur ſe velle vti[o]. Verumtamen notandum eſt pendente quæſtione de falſo, ſtari inſtumento, & interim debitorem qui excipit de falſo, ſecundùm illud cōſignare debitū debere[p]. Mouet hîc quęſtionem Papæus, num is qui aliquando pro ſe produxit inſtrumentum, vel qui ſubſcripſit, poſſit illud arguere falſi, quando contra ſe producitur: eum
16 vide cum diſtinctione deciſ. 503. Secundo fides abrogatur inſtrumento per teſtes ei contrarios. Diſtinctio tamen adhibetur: nam ſi teſtis contrarius, ſit vnus ex teſtibus adhibitus inſtrumento ſuper numerum requiſitum, qui cōtra quàm ſcriptum eſt aſſeueret, cæteris comprobrantibus ſcripta non officiunt: quòd ſi ſit de numerarijs teſtibus requiſitis qui reſiſtat deſcriptis, reddit ſuſpectum, vt fides ei non adhibeatur[q]. Multo magis ſi ſint duo vel plures teſtes adhibiti, qui inficientur ea dicta fuiſſe quæ ſcripto compræhenſa ſunt[r]. Supernumerarij verò aut extra teſtimonij rogationem adhibiti, etſi diffiteantur, non obſunt[s]. Sed remanebit nihilominus controuerſia erroris, ſi teſtes vnum ſuppoſitum inſtrumentum pro alio ſubſcripſerint, cùm teſtes inſtrumentum ſubſcripſiſſe dicuntur, vt in l. fin. C. plus val. quod agi. Quid autem ſtatuendum ſit, ſi debitor vel alius dicat, de ſcripto non fuiſſe rogatum notarium, ſed de alio, conſule l. optimam, C. de contrah. ſtipul. Quòd ſi dicat rogatum quidem fuiſſe notarium, ſed aliud fuiſſe geſtum: pùtà dicat ſimulatum negotium, id probari non poteſt per teſtes, ſed per aliud inſtrumētum[t].

[a] l. optimam, C. de contrah. comp.
[b] Lanfranc. de Ora. ad c. quoniam contra, ad verſ. *inſtrumentorum productiones* n. 38. & 39. de probat. decr. capel. Thol. 318
[c] auth. ſi quis in aliquo, C. de eden.
[d] Bar. & Bald. in d. l. ſi quis in aliquo.
[e] l. 9. oratores, C. de eden. l. in quæ, & l. Pomponius, ff. famil. ercis. Pal. 2. de fide inſtrumen.
[f] Bart. & alii interp. in dicta auth. ſi quis in aliquo, de eden. ex cap. ſuper. & ff. de h. inſtitu. §. illud quoque, vt fratr. hic in Auth. l. chirographa, de aucthor. iur. Bar. Soc. cons. 265. incip. in cauſa, verſ. primum dicendum, & in cōſ. 232. incip. cum in præſenti, 2. par. cons. Alexan. 6 conſil. 4. vol. Lanfr. in prædicta, loco n. 40.
[g] Bald. ad rubr. de fi. inſtr. Bart. in l. ff. li. brariæ, & ibi etiā de reg. in Guid. Pap. dec. 503. & dec. 581. ſcit Lan. de error. ad uo.
[h] Lanfran. ad d. c. quoniam contra, ad verſ. inſtrumentorū producti. n. 36. Felc. & Panorm. in 3. col. ex locis, de fid. inſtrum.
[i] Bald. ad d. rubr. de fi. inſtrum. fac. l. ſi qui ex argentariis §. cognitus, de exc. Pr.
[k] l. 3. de fide inſtru. C.
[l] Bal. ibi & Sal. in l. ff. ex falſis, C. de teſtib. Felin. in c. fin. terrarius, de hæreti. & in c. ex literis, de fid. inſtr. Bald. in l. h. C. de ord. iud. Adr. tol.
[m] l. 3. in fin. C. de probat. l. 3. de fi. inſtru.
[n] d. l. 3. eod. C.
[o] Ianus apertum, ad leg. Cor. de falſ. C
[p] in l. §. fi. quem, ex ſta. apeto.
[q] l. cum Ioannes Hercuiter, & ibi Felid. de fid. inſt
[r] Bartholo. Soc. cōſ. 94. illery præſtantiſſimi, 1. partis.
[s] l. generaliter, & ibi Bartho. & Bal. C. de non num. pecu.
[t]

At ſi neget adfuiſſe ſolennitatem quam interueniſſe refert inſtrumentum, probare poterit per teſtes. Et plus valet quod agitur, quàm quod ſimulate fit[a]. Veluti quando quod turpiſſimum eſt, vel doloſum: ſi vxoris nomine marítus contrahat. nam certè non vxori, ſed marito acquiritur[b]: videlicet quando inſtrumentum ſimulatum docetur. Alioquin enim ſtatur verbis inſtrumenti, nec vlla interpretatio aliena admittitur[c]. 3. Inſtrumenta fidem 17
amittunt contra alias perſonas, quàm quæ in illis conuenerint[d]: niſi hæredes, vel ſucceſſores ſint vniuerſales conuentionum, in quos tranſeunt eadem iura & actiones actiuè & paſſiuè[e]. 4. Si diuerſæ aut contrariæ ſcripturæ pro- 18
ducantur, mutuò ſibi fidem abrogant[f]. Idipſum & quando eadem ſcriptura ſibi repugnantia continet[g]: aut ambigua omnino[h]. Si calumnioſa & menda-
cia ſint[i]. Quintò, inſtrumenta cancellata non faciũt probationem aut fidem 19
debiti[k], niſi in quantum per illa cõſtet debitum fuiſſe. nam priuatio præſup-
ponit habitum[l]. Quò ſit, vt neque inſtrumenta cancellata poſſint deſcribi vel ingroſſari, aut in mundum vocari, niſi parte vocata cuius intereſt, eáque conſentiente: vt diſputat & probat deciſio capellæ Tholoſ. 417. Fieret enim interdum, vt bis per inſtrumẽtum debitum peteretur, quod bona fides non patitur[m]. Sextò, ſcripturæ priuatæ, chirographa, rationes, annotationes, in- 20
uentaria particularia, non faciunt fidem, nec probationem pro eo qui ſcripſit ſibi, aut in præiudiciũ alterius, idque per ſe[n]: cum aliis autẽ adminiculis, de quibus Guid. Papæ. deciſ. 441. probare poſſunt[o]. Contra ſcribentem verò probabunt, ſi conſtet, vel confiteatur ſe ſcripſiſſe, vel ſubſcripſiſſe[p]: vel infi-
ciatus conuincatur, aut teſtibus, aut comparatione literarum[q]. In ſumma au-
tem, in quibus cauſis ſcriptura priuata facit pro ſcribente[r], in hæredem fa-
cit contra ſcribentem[s]. Et ſi epiſtola memorans debitum ſcripta ſit per de-
bitorem, vel ab alio per ipſum ſuſcripta, contra debitorem probabit[t]. Cæ- 21
terùm, rationes cur probatio fiat per ſcripturam, veritatis indagandæ & con-
ſeruandæ neceſſitas docet. Ne liceat ipſis teſtibus variare: & vt memoria
retineatur geſtorum firmior & certior[u]. Sed & plura ſunt quæ ſine ſcri-
ptura perfici vel geri legitimè non poſſunt, quæ enumerat Guid. Papæ. deciſ.
582. Sunt & poſtremò obligationes efficaciores ex quibuſdam ſcripturis, vt
tradunt de inſtrumentis dictis *garentigiatis*, quæ habent paratam executio-
nem[x]. de quibus vide fuſè Bartholom. Chaſſan. ad §. 6. ad ver. *contre les princi-
pals obligez*. tit. *Des cenſes*. in conſuet. Burgund.

a rub. plus vale. & l. 12 § 4. lib. 4. C. tit. 22. Lil cùm pater ve ſſet, l. 17. ad Senatuſ. Velleian C.

b l. ſi cùm pater, idem in l. cùm ea quæ, 17. de tranſac. C. cum ſimul, plu not.

c l. ad probationem, 12. de probation. C & ibi Bald. & in l ſecta, 46. in 2. oppo. ſi certum petat. P. ad firmare videtur ex preſſè l. cùm præcibus. 18. de probatio.

d Soci. conſ. 59. incipit, vtilis, vol. 1. per illud, de præſumpt. per reg. ea nat. alios acta, &c. l. ſurgentium, § ante omnia, de paſt. P. rub., Res inter alios acta C.

e l. veteres. C. de contra. & commun. ſtip. l. vni. vt actio ab hæred. &c. C. l. ſi neceſſarius, § de vendendo, de pignor. actio. P. Iaſon in l. 2. § item ſi in facto, in 1. notabili de verb. oblig. P.

f l. ſcripturæ. 4. C. de fi. inſtrum. c. impetrati. eo. apud Greg.

g l. vbi repugnantia, 149. de reg. iur. in 6. Titius, de cond. inſtitut. l. f. §. 1. de vulgr. P.

h l. ſi fuerit, de reb. dub. P. l. viæ, de ſeruitut. l. per ſeruũ, § denique, de vſu & habitat. P.

i l. 2. & ſi. de fi. inſtr. P. ea. ſi ad ſcripturas. 9. diſtinct.

k l. ſi chirographum de probat. P. §. 1. quib. mod. tollit. obligg.

l l. Iulianus. de dotor. P. l. decem, de verb. oblig. P.

m l. bona fides, de reg. iur. P. n l. inſtrumenta. 5. l. rationes, 6. l. exemplo. 7. de fide, inſtrum. C. l f. de decurion. fiſ. debito. lib. 10. C. o Iaſon l. non nudis, & l. non epiſtolis, C. de probat. p l. plures, de fi. inſtrum. C. q l. comparationes, & l. & ſi contractus, C. eod. cum ſeq. quæ ibi ſequitur, § 1 & § ſi verò, de inſtru. fid & inſtr. Authen. ſi quis, qui pot. in pig. hab. C. r vt in l. Nerennius, de nego geſt. P. ſ Angel. an l. quidem, §. nummulatios, de edend. P. gl. & Alexan. in l. publica, depoſ. l. ſi quidem, de exceptio. P. t l. ſi contra per calumniam. de Eccle. & cler. C. l. ſi filius, ad Macedon. P. u l. conſtabitur, de pignor. P. l. an ex, de fi. inſtrum. x vide interp. in l. ſi quis pecunias, C. depoſ. Bald. in l. 2. C. de execut. rei iudicat.

De purgatione vtraque, vulgari, & canonica. Cap. 15.

Lib. 5. Decreta. tit. 44. & 45.

1 *Purgatio quid. Diuiſio in vulgarem, & canonicam. nu.* 2. *& ſeq.*
3 *Purgatio vtraque pro quo indicatur.*
4 *Purgationis vulgaris formæ & ſpecies. & ſeq.* 5. 6. 7. 8. 9. *&* 10.
11 *Purgationes vulgares ſublatæ.*
12 *Dæmonum quædam præſtigiæ.*
13 *Purgationes Idololatrorum, ſedo, ouo, & ſulphure.*
14 *Purgatio iuratoria quomodo fiat: & vbi, nu.* 16.

15 *Compur-*

15 *Compurgatores iuratoriæ purgationis quorſum adhibiti, & quales eſſe debeant.*
17 *Compurgatorum numerus quantus eſſe debeat.*
18 *Iuramentum purgatorium in quibus exonerat iurantem.*
19 *Purgatio canonica à quo indicitur, & quando releuat. Eius effectus, abſolutio, vel cõdemnatio. nu.20.*
21 *Sententia criminis & erronea num tranſeat in rem iudicatam.*
22 *Iuramenti purgatorij neceſſitas, & rationes. Iure diuino receptum. nu.23.*

1 INTER ſpecies probationis vel iuſtificationis vt dicunt, ponitur purgatio, quæ eſt præſumptionum, indiciorum, vel accuſationum non probatarum, perfecta eliſio. Vel purgare, eſt ſe excuſare, & innocentiam ſuam oſtendere: vt in l. is qui reus, de publi. iudic. P. l. fin. de acq. rer. dom. P. cum ſimilib. Sicuti & per torturam diximus elidi indicia, ſi nihil faſſus fuerit qui tormenta paſſus eſt. Et videtur
2 eſſe tortura ſpecies purgationis canonicæ. Dicimus autem purgationem eſſe, vel vulgarem, vel canonicam. Vulgaris erat, quæ à vulgo erat inuenta vel ſeruata: canonica, quæ viſa eſt iuri idonea, & recepta fuit à ſacris canonibus.
3 Fit purgatio vtraque, pro crimine illato præſumpto veriſimiliter, ſed non plenè probato [a]: quando infamatio graue generat ſcandalum, quo caſu etiam innito tunc purgatio canonica imponitur [b]. Si tamen notorium crimen eſſet, non eſſet inducenda purgatio, ſed punitio [c]. Latè patent crimina quibus quis infamari poteſt, & de illis quoque purgationis tractatio diffuſa eſt. Sed & de ſurreptione reſcripti fieri poterit [d], & de ciuilibus interdum non plenè probatis [e]. Fieri debet purgatio ab eo, qui oneratur aliquo crimine, vel præſumptione, vel diffamatione: ſi modò non fuerit alias deprehenſus in furto, periurio, aut falſo teſtimonio [f]. Adduntur & compurgatores.
4 Forma & modus purgationis vulgaris erat multiplex ſecundùm diuerſos mores corruptos vulgi, & ideò prohibita. Cuiuſmodi quæ fiebat per aquam frigidam, per conſecratam & benedictam, bibitam [g]. Forſan volebant imitari aquam Zeli, quam Deus ſtatuerat in lege antiqua, Numeror. 5. pro detegenda ſuſpecta de adulterio [k]. Fuit & ſublatum examen aquæ frigidæ, in Capitularib. Caroli Magni, capitul. fin. c. 26. Et in legib. Langobard [l]. Sic ſtatuiſſe Lotharium refertur, *Examen aquæ frigidæ, quod hactenus faciebant à miſſi, omnibus modis interdicatur, vt non vlteriùs fiat.* Fiebat etiam per aquam ferrentem, quæ etiam reprobata eſt [m]. de qua purgatione vide l. ſi quis ex leui, de homicid. lib. homi. & lib. 1. leg. Langob. Itẽ & alia quæ fiebat per ferrum candens, quando ex tactu non ſequebatur aduſtio [n]. Refert Iacob. Meierus, lib. 5. annalium Flandriæ, Philippum comitem Neoportuenſem, anno Domini 1164. edidiſſe leges nouas, inter quas hæc, *Si quis vulnus in nocte acceptum alteri imputauerit, ſi ſcabinis dignum videbitur, ferro candenti, ſe excuſabit accuſatus: ſi aufugerit, manum perdit.* Item, *Si fur vocatus accuſatus fuerit, ferro candenti ſe excuſabit: ſi culpabilis permanſerit, ſuſpendetur: & ſi accuſans in ante iuramento defecerit, accuſatus liberetur.* In Capitularib. Caroli Magni, facta dicitur hæc probatio, ad decem
7 vomeres ignitos [o]. *De eo qui occidit,* inquit lex, *proximum ſuum metuens ne in ſeruitium, ſeu in ſeruitutem per eum traheretur, ſi negauerit ſe illum occidiſſe, ad nouem vomeres ignitos iudicio domini examinandus accedat.* Erat & vulgare examen crucis,
8 quod prohibetur lege Langobardica hac [p]: *Sancitum eſt, vt nullus deinceps vmquam libet examinationem crucis facere præſumat, ne Chriſti paſſio quæ glorificata eſt, cuilibet temeritatis contemptui habeatur.* Vt meritò caſtigandi & ſunt aniles mores vt ſortilegia, dum furtum indagant, vel per Aſtrolabii inſpectionem, c. 1. de ſortileg. vel per immiſſionem breuium in aquam frigidam vel benedictam: vel per cribrum & forfices, innocatis perperam diuis, in quibus vulgus maxime abutitur. Refert Gregor. Turonenſis [q], ſpeciem aliam purgationis vulgaris,

a c. 2. 3. & c. quoniam, 5. c. cum in inuentute, 11. de purga. can.
b c. inter ſolicitudines. 10. eod. c. qualiter, 6 1. de accuſat.
c c. 4. & c. pen. c. cum dilectus, de purga. can.
d c. ex parte, de offic. ordina.
e vt c. quòd ad conſultationẽ, de ſent. & re iudic.
f c. 1. de purga. can.
g d. c. 2. & fi. eod.
h c. ex tuorum, eod.
i c. ſententiam. ne cler. vel mona.
k ca. in libro tamque, 2 q 6.
l l. vt examen, tit. quali. quis ſe defend. deb. lib. 2. leg. Langob.
m d. c. ſententiam, ne cler. vel mona. omnibus 5 ca. conſiliatis. ca. Mediam, 2 q 5.
n proximè cita. iure.
o in Capitul. Caro. Mag. & capit. legum quæ dari ſunt pro occiſio. clerico c. 1.
p l. ſancimus, tit. qual. quiſq; defend. deb. lib. 2. leg. Langob.
q Gregor. Turonenſ. lib. 2 hiſtor. Franc. c. 1

vulgaris,

vulgaris, dum ſcribit Beatum Britium Epiſcopum Turonenſem, calumnia impetitum à populo, mulierem impregnaſſe, ad quam cubicularius eius veſtimenta deferre ſolitus erat abluenda, cúmque innocentem: tamen vt ſatis faceret populo, prunas ardentes pileo impoſuiſſe, eáſque ad ſe proximus amotas ad ſepulchrum Sancti Martini vnà cum populo comitante, illeſis veſtibus acceſſiſſe & detuliſſe, dicentem ſe ita impollutum eſſe à muliere. Huicque purgationi potius credidiſſe populum quàm præcedenti miraculo, quod certè diuinius. Nam vt idem ſcribit, cùm Britius negaret ſe ſeelus commiſiſſe, iuſſit ad ſe infantem ex ea muliere editum adferri[a], qui cùm oblatus fuiſſet, triginta tantùm dierum exiſtens, adiuratus per IESVM CHRISTVM locutus eſt, non fuiſſe ex eo genitum. Meminit de alia ſpecie purgationis Dionyſ. Halicarna. qua Tuſcia Veſtalis ſuſpecta violatæ pudicitiæ ſe expurgauit. Ea enim falſis teſtibus accuſata, iuſſa pro ſe dicere, petit Tyberim, Sacerdotum permiſſu, & proſequente populo hauſſit aquam cribro vacuo, eámque vſque in forum perlatam effudit ad pedes Pontificum, & liberata eſt, accuſatore nec viuo poſteà nec mortuo comparente. Fiebat & per duellum purgatio, de quo poſteà, quæ etiam ſublata eſt[b], vt cæteræ omnes purgationes vulgares, in quibus potiùs Deus tentaretur & ad iracundiam prouocaretur, quàm verum haberetur Innocentiæ teſtimonium[c]. Et ſubrogata vel recepta tantùm purgatio iuratoria, quæ canonica dicta eſt. Sicuti enim nec omnia Deus punit in hoc ſeculo delicta, ſed ſuo iudicio quædam reſeruat: ſic & non omnia vult ad punitionem vel ad temerariam accuſationem reuelare[d]. Et occulta non ſunt fori iſtius ſeculi, ſed Dei ſolius[e]. Sæpe etiam per fallax hoc iudicium vulgare tentato Deo, ex præſumptionibus innocens damnabatur impiè[f]: & dæmones miracula imitabantur & perſtringebant oculos vt vel innocenti illuderent, vel impiũ liberarent meritis pœnis. Sic enim etiam D. Auguſtinus, libr. 12. cap. 16. Ciuitatis Dei. Dæmonum præſtigijs concedit factum Tuciæ: nam etiam, vt diximus, poſteà nec viuus nec mortuus comparuit accuſator. Et quod ſcribunt Liuius. libr. 2. de bello Punico, & Ouid. in Faſtis, Valer. Maxi. & alii de Q. Claudia Veſtali, quæ cum aduerſo pudicitiæ rumore laboraret, quòd cultus eſſet ſtudioſior, cùm nauis qua mater vt dicebant Idolatræ Deũm, vehebatur ex Peſſimunte Phrygiæ Romam, hæſiſſet in Tyberi, nec vi virũm boúmque moueri poſſet, diſcincta zona & nauí illigata, precata eſt illam Deam falſam, vt ſi caſtam ſe noſſet illam ſequeretur, nauémque duxit. Item quod ſcribunt de Actio Nauio Augure, qui cotem diſſecuit nouacula. Improbant iſta & ſimilia omnia paganica & præſtigia Chriſtiani, & expiationes per illa facta: vt expiationes ſeu purgationes eiuſdem idololatriæ quę fiebãt tribus modis. teda, ouo, ſulphure[h], neque probamus eos qui

——cuperent luſtrari, ſi qua darentur.
Sulphura cum tedis? quamuis
Et veniat quæ luſtret anus lectúmque locúmque,
Referat & tremula ſulphur & ora manu[k].

Hæc itaque reiecta cùm ſint, & Τὸ ἐκ τῆς παροιμίας ὦσαι, id eſt, *onus purgationum*, vt ait Lucianus[l], iuramẽti ſola purgatio remanet.[m] Eius forma eſt, vt qui infamatus eſt de aliquo crimine veriſimilibus ſuſpicionibus, iuret ſuper ſancta Euãgelia Romæ aliquando ad beati Petri corpus[n], ſe immunem eſſe ab eo delicto, neque illud commiſiſſe per ſe, aut per interpoſitam perſonam ſi id crimen exigat[o]. Accedunt & compurgatores, id eſt, viri alii qui pariter iurant ſe credere, quod qui iurauit verè iurauit: & quòd ſecundùm ſuam conſcientiam, ille ſit immunis ab illato crimine[p]. Compurgatores porrò, debent eſſe honeſtæ perſonæ & vicinæ, quæ nouerint viuendi ritum ipſius qui ſe purgat[q]: honeſtate in illis conſiderata vt ſint bonæ famæ nec ſint pro aliquo crimine con-

a Halic. lib. 2. hiſtor. Roma. Liuius, Valer. Max. lib. 8. c. 1.

b c. 1. & 2. de vulgar. ta. monomachia, 2. q. 5.

c c. fide dig. can. c. quæ iuri, 23. q. 2. ca. ſi nulla, 33. q. fin.

d c. ſi omnia. 6 q. 1.

e c. compeſcant, 32. diſtinct.

f c. ſignificantibus, de purgat. vulg. P.

g Cic. de diuin. lib. 2. Liuius 2.

h vide Apuleium, de Aſino aureo lib. 11.

i Satyrographus, de ſulphuris expiatione. Plin. lib. 35.

k Ouid. de arte amãdi.

l Luci. in dial. cum tyrannide & παρασίτῳ.

m c. ſi quis, 4. de purgation.

n vt habetur, & cap. Mennas 15. q. 3.

o c. quoties, 9. de purgat. can. & ibi dem, & fin. de frigid. & malefic.

p d. ea. quoties, &c. conſtitutus, 9. & c. de teſtibus, 23. de purg. can.

q de conſtitutus, & c. cùm diſſectus, 11. & ſic cum P. Monacheſia, c. quamuis, & c. quoddam de præſumpt.

16 ne condemnati[a]. Locus purgationis faciendæ dicitur is idoneus, vbi infamatio apparet: vt si à populo infametur, coram populo fiat iuramenti purgatio & compurgatio[b]. Si inter clericos tantùm, coram illis[c]. Vt ibi moriatur & pereat seu aboleatur fama, vbi pessimè orta dicitur, & tollatur de loco
17 scandalum[d]. Compurgatorum numerus non est certus, & idem omnibus personis definitus iure. Nam interdum, cum septima manu se purgare iubentur in causa matrimonii soluendi, quæ se à coniugali congressu intactas dicunt[e]. Mandat Lucius 3. S. Ponti. fieri purgationem septima aut quinta manu sicut expedire iudici videbitur[f]. In legibus Ripuariis tit. 19. de ictu seruorum sex sufficiunt. Innocentius 3. iubet decanum purgare se ab infamia & crimnibus illatis non probatis plenè, cùm quatuordecimâ manu id est, cum quatuordecim compurgatoribus sui ordinis[g]. Consilium Triburiense, nobili addit compurgatores 12[h]. Alibi & plures, vel pauciores inueniuntur necessarij: vt rectè in hac quæstione definiamus, ex Iudicis arbitrio compurgatorum numerum adhibendum esse. Is autem cum determinabit, pro modo infamiæ, & pro grauitate criminis, & habita ratione personarum, & scandali suborti ex diffamatione[i]: vt & duorum compurgatorum numerus interdum
18 sufficiat[k]. Sed & solius se purgantis iuramentum purgatorium sufficit interdum, in quibus confessio eius vel negatio exigitur, vt in iuramento calumniæ explicauimus. illúdque docetur in exemplis l. fin. §. licentia, de iur. delib. C. l. eos qui, 26. §. fin. de vsur. C. l. præsenti, §. sicubi de iis qui ad eccles. cõfug. l. fin. de fide instrument. C. l. fin. §. fin. de bon. autho. iud. possid. C. l. fin. §. fin autem dubitatur, de iure domi. impet. C. l. 4. §. sed si inscio, de eden. P. l. properandum, §. 2. de iudic. C. l. si quis decurio, ad leg. Corne. de falsi. C. l. si de meis, §. fin. de arbi. P. l. 1. §. si quis argentum, depos. l. actione, §. 1. de furt. l. Marcellus, 1er. annota. P. auth. nouo iure, de pœ. iudi. qui malè iudic. C. Sed & in consilio Germaniensi, singularis purgatio seruata, docetur pro deprehendendo furto in monasterio facto, exhibita communione, cum his verbis, *corpus domini sit tibi hodiè ad probationem*[l]. Quæ tamen formula sublata fertur, eo quòd suspectis non est danda eucharistia[m]. Sed non cuiúsque Iudicis est, purgationem infamato statuere, sed tãtùm eius qui de negotio cognoscit, vel cognoscere debet de quo infamatur: alioquin si ab alio statuatur ea
19 purgatio, non releuat infamatum[n]. Quia non prius peruenitur ad purgationem, quàm cognitum sit ab eo qui de crimnibus cognoscere potest, an infamatio vel accusatio sufficiat ad condemnationem: nam tunc si sufficiat condemnat, nec opus est alia probatione seu purgatione, vt in notariis[o]. an vero probata non sit, sed sit verisimilis aut non verisimilis: vt si verisimilis statuat purgationem[p]: si non sit verisimilis, non statuat[q]. Sed & priùs quàm quis cogatur purgationem illam solennem facere, vocari debet & examinari de fama, ne inauditus condemnetur aut absens, contra iuris diuini & humani regulas[r]. Sententia quoq; ea de re ferẽda[s]. Quę omnia non possunt fieri nisi ab idoneo Iudice & competente. Alioquin si fiant à non suo, nullus sequetur effectus[t]: nam potest cogi in diffamatione & scandalo vt se purget infamatus[u], nisi ad superiorem iudicem appellauerit[x]. Præfigit ordinem iudicialem antequam fiat purgatio, glos. ad ca. 2, ad ver. *suspendatur*, & glos. ad cap. inter solicitudines, ad ver. *constitutio*, de purga. cano. Sequitur autem ex bene statuta purgatione per Iudicem, vt si nolit se purgarẽ, vel si in purgatione defecerit qui iussus est se purgare habeatur pro condemnato & cõuicto: quemadmodum is qui de calumnia iurare recusat[y]. Et nolle se sacramento hoc obstringere purgationis, reatus indicium vsum est Victorino. I. cum cum Germaniæ præesset, conatus est domi semotis arbitris, legato suo persuadere, ne se pecunia corrompi sineret: cúmque illud non impetraret ad tribunal venit, iurauit se nunquam vlla munera accepisse, neque quod
20 muneret accepturum. Mox idem præcipit legato, vt simili sacramento se obstringeret

[a] d. c. constituimus.
[b] arg. c. inde pœn. & c. ex cur. de simonia.
[c] c. cum ti. de purgat. cano ea. qualiter, in 2. § fin. de accus.
[d] c. Mennam, 2. q. 5. c. illud, 33. dist. cap. de crimine, 11. q. 3. cap. postquam de elect. & si peccauerit, 23. q. 1. debitæ sollicitudinis, & attentibus, de purg. cano auth. qua in prouincia, vbi de crimi. agi oport.
[e] c. laudabilem, de frig. & maleficiis.
[f] c. ex tuarum, 8. de purga. canon. c. ii. legitimam, c. quoties, 2. q. 5.
[g] c. inter solicitudines, eo de purga. cano.
[h] c. quod c. nobilissima. q. 5.
[i] c. ex tuarum, ibi. *sicut in pedire agbonensi* glos. in c. 5. in ver. *duodecim*, glos. ca. inter solicitudines, ii. vers. *quatuordecim manu*, de purg. canó in ca. columbis, ca. præsbiter li. 2. q. 5.
[k] c. cum in iuuentute, 12. de purga. cano.
[l] c. sæpe contingit, 2. q. 5.
[m] c. dilecti, de purg. cano ea. tenoris, de consti. dili. 2.
[n] c. cum dilectus, ibi. si de purg. canó. ad audientiam de constit. c. licet, de offi. lega. cum simil.
[o] d. c. cum dilecti, & g. si quis, de gradu. de purg. cano c. ex denũciatione, de accusa. & denũciat. manifesta q. 1.
[p] d. c. si quis de gradu.
[q] c. cùm in iuuentute, 12. de purg. canó.
[r] c. Deus omnipotens, 2. q. 1. ca. de alliata, 24. q. 3. inauditum ad leg. Cor. de fals. l. absentẽ, de pœn. cum simil.
[s] d. c. cùm dilectus, ca. ca fiatem, & c. cum sit Romana, de appel.
[t] c. nouit, de iud.
[u] c. 4. c. 5. & ca. & c. nos inter, 6. de purgat. canó. cap. li. mala, 11. q. 1.
[x] d. c. nus iuret, & c. licet, & c. in fragabilitatem de offi. ordi.
[y] d. c. inter solicitudines, § quod si tertiam. & c. 2. de purg. cano.
[z] c. si § 1. de iure cal. aut principales, § si quis autem, de iureiu. prup cal. dam.

obſtringeret,is conditionem recuſauit,quare cum abdicari officio iuſſit,vt ſcribit Xiphilinus in Commodo.Iurare etiam cogebantur olim lictores oliuarum,neque oleum,neque oleam ſuiſſe,neque alium quemquam ſuo dolo malo.Aliter enim neque argentum & mercedem,neque oleum oleaſve habebant.vt ait Cato,lib.de re ruſti.c.144.& 145.Quòd ſi purgatione negauerit ſe commiſiſſe de quo infamabatur, & innocentiam oſtenderit per compurgatores,abſoluitur & dimittitur in pace[a]. Explicat autem gloſſ. fin. in c.ex tuarum,8.de purgat.canonj. cum qui legitimo modo & coram ſuo Iudice ſe purgauit,maximè præſente accuſatore, non poſſe iterum accuſari de eodem crimine:ſed perinde haberi ac ſi ſententia abſolutus fuiſſet. cum iuſiurandum hoc videatur eſſe deciſorium, & maioris authoritatis,quam tranſactio aut res iudicata[b]. Et ſaltem idem conſequimur per iuramentum, quod per ſententiam conſequeremur[c]. Item quòd popularis actio extinguatur iureiurãdo citra colluſionem præſtito[d]. Nec de eodem crimine bis quærendum eſt: niſi noua infamia ſuperuenerit, quæ firmet & probare videatur priorem abolitam iuramento purgatorio.Nam ex ea cauſa abſolutus,iterum accuſari poteſt[f],& eidem iudici noua purgatio:quemadmodum diximus ex nouis indicijs,repeti poſſe torturam ſeu quæſtionem[h].Et notantur etiam caſus repetitionis accuſationis,in l.3.de præuarication.P. in l.ſi cui, §. hiſdem criminibus,de accuſat. P. capit.multi,2. quæſt.1. Vnde & cautius in Gallia,reus delatus cùm per ſententiam accuſatione liberatur,nunquam abſoluitur abſolutè,ſed dicitur amplius eſſe inquirendum:interim autem relaxari.Semper enim veritati locus eſſe debet: & errore detecto, & probationibus factis,purgatio quæ habet probationem tantùm præſumptam rei veritate elidetur.Et multò magis,ſi purgatio ſit vulgaris, per quam quis abſolutus ſit vel damnatus:nam ea abſolutio non tranſit in rem iudicatam.Inſpicienda námque cauſa fundamentalis ſententiæ,nempe dubium num res eſſet vel non eſſet,num crimen vel non.Et proinde ſublata cauſa,& dubio certo facto,ceſſabit ſententia & corruet[k].Neque hic verum eſt,quòd ſententia per eſſorem lata,tranſeat in rem iudicatam, ſi nulla appellatione ſuſpendatur.quod examinat glo.ad c.2.de purga.vulga.& in ſumma eius tit.Hoſtiẽſ. quos videto.Rationum porrò purgationis inductæ vna,vt ſaltem aliqua via delatum crimen & non probatum plenè,poſſit aliqua certa ſententia definiri:quia ſententia vel abſolutionem, vel condemnationem habere debet. Item 2.vt ſcandalum quod ex infamia naſcitur criminis impoſiti, aboleatur inter bonos & graues ſaltem[m].3.Quòd non ſufficit bonum eſſe, ſed etiam exigatur,potiſſimùm in perſonis dignioribus,vita quæ alijs ſcandalo eſſe nó poſſit,& ſit ſine ſuſpicione etiam mali[n]. Propter nos conſcientia noſtra nobis neceſſaria eſt,& hic murus aheneus eſto,nihil conſcire ſibi,& nulla paleſcere culpa.Propter alios tamen & neceſſaria bona fama[o].Quare & neceſſarium purgatorium iuramentum, receptum eſt lege diuinna, vt Deuter. 21.*Si inueniatur in terra cadauer hominis occiſi,& ignoretur reus,ſeniores & maiores ciuitatis egredientur,& iurabunt dicentes,manus noſtræ nõ effuderunt ſanguinem hunc.* Extat & alia lex Exod.22.*Si quis amico commendauerit pecuniam,aut vas in cuſtodiam, & ab eo qui ſuſceperit,furto ablata fuerint,ſi inuenitur fur duplicare debet:ſi latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos,& iurabit quod non extẽderit manus ad res proximi ſui ad perpetrandam fraudem.* &c.Sed & quando de conſcientia alicuius & periculo animæ quæſtio eſt,iuramento eius creditur: quando in contrarium ſunt probationes[p].

a ca.ex tuarũ,in fi. & c.finn.f.de pur.can.
b l.2.& 3 §.1.de iureiu. ff.
c l.ſed & ſi,§. ſi eũm de iureiurãdo, de iureiur.ff.
d l.eum qui,§.in popularibus,eod.
e l. licet, ſanctæ cauſa.Hab.P.ea de his, de accuſ.c.ſi illic,23. q.5.
f veniens, de accuſ.
g admonere,3.q.1. c.cæterùm, de iud. c.eũm in iudicio,de pur.can. c.cæterùm,de teſt.cogen.c.paſtoralis, de except.d.c.Mentã, 2.q.5.
h hoc lib C. de tort.
i c.ſignificantibus, 2. de purga.vulg.
k ca.cum ceſſante,de appella.ladiger.ex.§. quãdo,de iur. patr.
c cùm Paules,1 q.1.
l l.1.de re iudi.
m c.pen.de pur.can. c.eccc,24.q.3.ea. o-mnia.vers.2.q.5.
n c.2.de pur.can.c. nolo,11.q.1.& c.nõ ſunt,22.q.2. ad Rom.12.1 Corinth.& c.ſi mala fama,1 q. 5.
o d.ca.nolo.
p l.ſi §.ſi. de iure delib.C.

De duello & monomachia, ſeu ſingulari certamine. Cap. 15.

1 *Duellum prohibitum.*
2 *Duellum, & duellatores quid olim, & nunc.*
3 *Monomachiæ & duelli ſpecies.*
4 *Certamina ſingularia militaria. Et nu.* 5.
6 *Monomachiæ olim quædam ob neceſſitatem quandam permiſſæ & factæ.*
7 *Duellum vbi permiſſum fuit. Pro quibus criminibus permiſſum. Quis permittere poſſit. Quæ forma duelli indicendi & pugnandi. Pignus certaminis vt mittatur. quomodo à iudice ſtatuatur. Certaminis Iudex quis eſſe debeat. Catadromus duelli quanæ amplitudinis. Modus & forma vincendi ad duellum & pugnandi. Proteſtationes pugnaturorum, & iuramentum. De pugna. Poſt certamen quid ſtatuendum. Effectus. Et per quos duellum fiat. Nume.* 8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19. 20.21.& 22.
23 *Duelli permiſſi finis, probatio occultorum. Et ibi rationes eius.*
24 *Torneamentorum permiſſiones, & derrogationes.*
25 *Haſtiludia an prohibita.*

1 INTER ſpecies purgationis vulgaris, duellum ſeu ſingulare certamen, aut monomachia ponitur, in c. 2. de purgat. vulg. quæ etiam ibi prohibita eſt, & in ca. monomachiã, 2. q. 5. Duellum tamen antiqui idem quod bellum dixerunt. Vnde & perduelles hoſtes, & Bellona duellona dicta, vt author in 6. de Ling. Latin. Varro, Plautus[a], *Belli domique duellatores optimi*, pro bellatores. Cicero[b], *Nam ea at-* 2 *que ferum duelli inſtrumenta*. Liuius[c], *Quòd populus Romanus eo tempore duellum* 3 *ſuſtinuiſſet cum rege Antiocho*. Caius, perduelles etiam hoſtes dictos antiquitus fuiſſe cum Cicer. tradit[d]. Quo nomine nunc patriæ hoſtes dicuntur proditores, legis maieſtatis rei. *Duellum*, inquit Sex. Pomp. Feſtus, *bellum videlicet, quod duabus partibus de victoria contendentibus dimicatur: inde & perduellis qui pertinaciter retinet bellum.* Singulare certamẽ duorum hominum dicitur duellum, & ſolus cum ſolo pugna: Græcis μονομαχία. Duellum in purgatione vulgari, aut certamen duorum, ad purgationem illati criminis initum, quo victor purgatus, victus pro conuicto habebatur. Duplex illa pugna erat, equeſtris & pedeſtris, talisque formæ & modi, quo conuentum erat inter pugnaturos, ſed ab illis qui monomachiæ præerant. Erat tamen monomachiæ ſpecies alia quæ non purgationis cauſa, ſed vel virium probandarum & periclitandarum ſponte inter aliquos fiebat, vel vt ſpectaculum præberent populo, ex quibus qui virtutis cauſa id facerent, non erant infames: vt pugiles in ſacris certaminibus, & alii ſimiles. Qui autem vel operas elocabant, vt cum beſtiis ſingulari certamine congrederentur, vel gladiatorio munere publicum ſpectaculum ſanguine proprio ederent, infames fiebant[e]. Vt & tandem gladiatorum cruenta ſpectacula ſublata fuerunt, tanquam in domeſtica quiete 4 & in otio ciuili horrenda[f]. Fuerunt & aliæ monomachiæ ad oſtentationem virium & audaciæ introductæ, quibus congredi ſoliti erant depugnantes, vulgò torneamenta dicta, quorum torneamentorum deteſtabiles nundinas, ad quas milites ex condicto ſoliti erant conuenire, improbat & prohibet 5 Pontificum, vnde mortes hominum, & pericula animarum ſæpè prouenerunt[g]. Cùm tamen haſta decertare, leges Romanorum concederent[h]. Atque

[a] Plaut. in Capti.
[b] Cic. 2. de legib.
[c] Liu. lib. 6. belli Macedonic.
[d] l. quos nos hoſtes, de ver. ſig. P. Cic. in orti.
[e] l. 6. §. item Senatusconſulto, cum duob. §§. ſeq. de poſtul. P. J. ariſtocrat. 4. de his qui not. in fin. l. ſ. eod. tit. in fin. 7. §. & quia in eod. ſubſcriptione, vel leg. Aquil.
[f] Extat de gladiat. lib. tit. & vide quæ dixi de hoc lib. 49. Syntag. c. 5. nu. 25. et de eorum ſæc. hac 5. apud Gr. eg.
[g] Iolanet. 4. Semtus, de aleæ ludu & alearum. P.

a c.1.de torneam. que morientibus in torneamentis denegatur eccleſiaſtica ſepultura[a]. Solitæ 5
fieri maximè illæ exercitationes pugnarum, ab otioſis militibus in acie, vel
in honorem heroûm defunctorum. Quemadmodum colligere licet ex Di-
ctis Cretenſis lib. 3. de bello Troiano, apud quem refertur in certaminibus
propoſitis ab Achille propter victum & occiſum Hectorem, viciſſe quadri-
iugis equis Eumelum: bigis, Diomedem & Menelaum: in ſagittando, Me-
rionem & Vlyſſem: curſu longo, Aiacem Oilei & Polipoetem: duplici cam-
po, Machaonem: ſingulari, Eurypilum: ſaltu, Tlepomenum: diſco, Antilo-
chum: cæſtibus, Aiacem Telamonium: curſu in armis, Diomedem. Proponit
& diuerſa certamina Phœacum, Homerus, quæ edi iuſſit Alcinous in ad-
uentum Vlyſſis peregrini, publicè, præeunte præcone. Fuerunt & monoma- 6
chiæ veluti ex quadam neceſſitate antiquorum, ad ſopiendas bellorum cla-
des imminentes, & ad controuerſias ſopiendas. Sic ſingulari certamine Cu-
riatiorum & Horatiorum, direptum bellum inter Romanos & Albanos, vi-
ctis Curiatis, qui nomine Albanorum cauſam defendebant, ab Horatio qui
pro Romanis vicit. Lege prius poſita, vt victis iſtis aut vincentibus com
b Liuius, in 1. Valer. Max. lib. 6, c. 3. militonibus, victores vel victi haberentur illi, quorum cauſam defenderét[b].
Duello quoque Golię & Dauidis, illo pro Philiſtæis, hoc pro Iudęis decer-
tãte, bellũ maximum ſolutũ eſt victo Goliа per Dauidẽ, in ſingulari cum ſuis
c 1. Reg. c. 17. ca. mo nomachiã, 2. q. 1. conditionibus pacto certamine[c]. Quando etiam Vandali ex patriis regionibus
egreſſi, cum rege Gundarico Gallis vaſtatis poſtea ad Hiſpanias tranſiſſent, & pariter Sueui, id eſt, Alemani Gallicam apprehendiſſent, & fuiſſet
inter hos populos orta quæſtio, & collegiſſent vires belli vtrinque: ne multi-
tudo clade interiret, conuenerunt, vt diſcrimen duobus pueris bellantibus
committeretur. Et ita puero vtrinque in duellum emiſſo, pars Vandalorum
victa ſuccubuit, interfectóque illorum puero, Traſimundus ſucceſſor regni
d Gregor. Turon. lib. 2. hiſtor. Franc. ex. in locum Gundarici, ceſſit Hiſpania cum ſuis[d]. Videtur tamen hæc mono- 7
machia pertinere ad purgationem vulgarem, per quam iuris vel iniuriæ iu
dicium euentui committitur. Quare & duellum huiuſmodi improbarunt
quoque iura. Et clericum qui ſponte duellum obtulerit, vel oblatum ſuſce-
e c. 2. de cler. pugn. in Duello. perit, deponi iubent: ſiue victor ſit, ſiue victus fuerit: & irregularis ſit, ac homi-
cida: ſi per ſe ſiue per campionem, vt dicunt, ſeu pugilem, pro ſe datum,
f c. 2. eod. occiderit contendentem & monomachum[f]. Maximè habitus reprehenſi-
g ca. monomachiam, & ca. Mennam, 2. q. 5. ca. ſi nulla viget neceſſitas, 33 q. 8. & ca. quæritur, 22. q. 2. bilis, quòd vel Deûm remedus non humanis tentare voluerit[g]. Sed & per-
mittit Deus plerúmque in iſtis duellis, innocentes ab eo quo accuſantur
crimine, ſuccumbere & necari, propter alia eorũ peccata, vt ait c. 2. de purg.
vulga. & ita Rhotarius rex, *Quia incerti ſumus*, inquit, *de iudicio Dei, & nullos audiuimus per pugnam ſine iuſta cauſa ſuam cauſam perdere: ſed propter conſuetudinem gentis noſtræ Langobardorum, legem impiam vetare non poſſumus. lib. 1. leg. Longob. tit. de monomachiis.* Quibus rationibus etiam mores gentium plures inter Chri- 8
ſtianos caſtigantur. Præualuit tamen malitia hominum, vt neceſſarium ali-
quando fuerit permittere, legibus Germanorum, Hiſpanorum, Langobar-
dorum, Gallorum, vt videbis in lib. Beliſſarii Neritinorum ducis, de ſingula-
ri certamine. Et in legibus proximè nominatarum nationum, in cõſtitutio-
ne Philippi regis Gallorum, anni 1306. quam explicat Guido Pap. deciſ. 617.
618. 619. 620. & ſeq. vſque ad 624. Et in tractatu Ioann. de Liguano, de duel-
lo. Quamobrem cùm improbi mores vix omnino extrudi potuerint, neceſ-
ſarium leges illis aliquas, ne laberentur in penas, pro freno adhibere. Primúm-
h lib. 1. leg. Langob. tit. de malefic. l. f. que definita ſunt negotia, pro quibus ad certamen ſingulare prouocare li-
i l. f. de conſ. mort. lib. 2. leg. Longob. vide gl. ad § ſi quis in vet. *duellum*, de pace tenen. in feud. ceret tantùm. Atque ex conſuetudine Langobardorum, de crimibus ob-
iectis licebit ſe purgare per pugilem, quem campionem dicũt[h]. Sic mulier
accuſatæ de occiſo marito per venenum, licebat ſe purgare vel per iuramen-
k l. 1. de conſuetud. lib. 2. leg. Long. tum, vel per pugnam ſeu eũdem campionẽ[i]. qui argam. i. cuculum vocaſſet,
l lib. ſi quis dixerit, tit. quando quiſ. ſe defend. deb. eod. de eo accuſatus poterat vel componere, vel per duellum cogebatur proba-
re[k]. Si quis dixiſſet per vim venditionem prædii facere coactum[l]. Beſſi ſa

nus ait in Summa, ex legibus Langobardorum permiſſum eſſe bellum ex iuſta cauſa, ſi rei eius quæ in dubium venit veritas alio modo probari nequit, ſi inſimulatus criminis læſæ maieſtatis quis fuerit, & alio modo probare non poſſit accuſator armis cum accuſato decernendum eſt an verum ſit crimen: ſi obiciatur, quòd patrem quis interemit, vel alium durantibus induciis: ſi alienam vxorem in viri mortem criminatus ſit, vel adulteram dixerit, vel adulterum alicui obiciatur vel crimen furti, vel malè poſſediſſe per triginta annos vel incendium, vel ſi quis neget pecuniam depoſitam, vel ſoluto debito nihil debere. In legibus Allemanorum, & cum his duellum committitur & pro controuerſia terræ, tit. 85. & pro dote, adlata reperenda, tit. 77. In Gallia Philippus rex, in prouincijs in quibus conſuetudo eſſet duelli permittendi, noluit permitti, niſi quatuor concurrentibus[a]. 1. Si liqueat crimen eſſe commiſſum[b], à quo tamen cómiſſum ſit, non liqueret. 2. Vt maleficium quod obiicitur duelli cauſa, ex eorum genere ſit, quod mortis pœnam habeat[c], ideò excipitur furtum, etiam ſi pro eo pœna mortis inferatur. 3. Quòd crimen illud proditorie & clam commiſſum fuerit, & alio modo ſufficienter probari non poſſit quàm per duellum[d]. 4. Quod is qui duello prouocatur, & de ipſo delicto accuſatur, per indicia & veriſimiles præſumptiones habeatur ſuſpectus, vt in tortura & in purgationibus paulò antè diximus: alioquin enim ſi manifeſtum ſit crimen, vt puta quòd quis aliquem voluntariè & ſponte non neceſſariò occiderit, tunc nec per duellum, nec alio modo excuſabitur, quin capitalem ſubeat pœnam, §. ſi quis hominem intra pacem, de pace tenen. in vſib. feudo. Ex quibus conſtat, duellum non temerè pro omnibus, nec contra omnes ſine cauſæ cognitione, nec ab omnibus conceſſum fuiſſe. Duellum ideò, non niſi ab eo qui habet vitæ necisque poteſtatem, permitti poteſt: neque priuati, qui ſibi indicunt propria authoritate, immunes ſunt à crimine læſæ maieſtatis, & homicidij pœna ſi illud commiſerint in monomachia propria authoritate delata & ſuſcepta. Princeps ſolus permittit hodiè in Gallia. Olim permittebat, cauſa cognita, Senatus Pariſienſis[e]: curia gubernatoris cum ipſo rectore Delphinatus in Delphinatu: Magiſter militum Galliæ ſeu Conſtabulus[f]. Et Philippus rex, inhibuit anno 1307. Senarcho Tholoſano ne de duello aliquam litem ſuſciperet, & vt loquitur conſtitutio, *ne aliquem proceſſum faceret*. Belliſſarius lib. de ſingul. certamine cap. 5. pugnandi facultatem duello dare tantùm ait, principē liberum nemini ſubditum, nec ſine eius permiſſu poſſe fieri. Refert duo exempla, quare Quinctius Criſpinus miles, cùm eum Badius Campanus inuita lacesſeret, vt ſi vir eſſet congrederetur, tandiu cunctatus, donec Imperatorem conſuleret. Et Titus Manlius, cùm à Gallo prouocaretur, Dictatorem ita eſt alloquutus, inuſſu tuo Imperator, extra ordinem non pugnaturum, non ſi certam victoriam agnouerim: ſi tu permittis, ero prouocatus. *Qui ſine publica aliqua adminiſtratione maleficum furem, ſacrilegum, & periurum, vel quemlibet criminoſum interfecerint aut trucidauerit, aut membro debilitauerit, velut homicida iudicabitur tanto acrius, quanto non ſibi à Deo conceſſam poteſtatem abuſiuè vſurpare non timuit*[g]. Vt neque vltio permiſſa ſit de eo qui nos inuadit & occidere nititur vindicta: niſi acceſſiſſet conſenſus principis, qui permittit cum ea conditione, ſi euadere aliter non poſſumus mortis periculum[h]. Et ideireò iudiciorum vigor, iuriſque publici tutela in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi permittere valeat vltionem, etiam ſi alioquin ſit aliquis ſceleribus impiacitus[i]. Prohibitum etiam generaliter, ne quis ſibi ius dicat[k], ne ſibi debitum armata manu repetat[l]: Nec virat homicidij pœnam, qui etiam ſalutis communis inimicum & hoſtem, ſceleribus inquinatum, necauerit. Cùm quod ſeueritati legum eum ſubtraxerit, tum quòd proprium fortaſſis inimicum ſub huiuſmodi vindictæ nomine, conſilio atrociore confecerit[m]. Bellum iuſtum tantùm eſt ſolum, quod indicitur & permittitur à principe, qui

a conſtat. in 306.

b l. 2. §. illud. ad Senat. Syllania glo. in c. 1. in princ. de pace tenen. in vſib. feud.

c quod ex facto pro poſito conſtabit.

d quia in notoriis & probatis nō admittitur purgatio. ſed fit condemnatio c. 2. c. cum dilectus, de purgat. canō.

e Maſſuer. in ſuis practicantis, tit. de adiornam. § item fiant vti aliquis alliquem, &c.

f Guido Pap. q. 622.

g Idē ea quicunque, 23. q. 8. c. 2. & c. ſignificatibus, de homic.

h l. 2. ibi *vtrum regiæ permittimus vltionem*, quam. &c. vnde ſine iuſſu ſe vindicare C. l. ſciendum, § pen. & ſi itaque, ad leg. Aquil. l. 1. 2. C. ad leg. Cor. de ſicar. l. vt vim, de iuſt. & iure.

i l. nullius, 13 C. de iudæ.

k l. 2 ne quis in ſua cauſa iudic. C. l. 1. quo loge. Paul. pen. qui in ſuo cred. P. cum ſimil. l. qui iuriſdictionem de iuriſd. omn. iud.

l in Integantes, de actionib. C.

m l. ſi C. de malef. & mathem.

habet gladij poteſtatem[a]. Et armorum vſus, ſine Principe capitalis eſt[b]. Neque ius eſt rectoribus prouinciarum, vel ducibus exercituum, concedere inter ſuos milites duellum: quamuis enim gladij ius acceperint à principe, tamen illud limitatum fuit, vt in hoſtes hoc iure vterentur. Sicuti & miles, ius necandi ſed hoſtem, non regnicolam habet. Et ideò ſi tanta temeritate & ſuperbia duces vel exercitibus præfecti impellantur, vt monomachiam permiſerint, rei fiunt maieſtatis: quia cùm in hac cauſa priuati ſint inuſſu principis bellum gerere dicuntur, & delectum militum habere, & pro poteſtate quam non habent principes agunt. quæ capita ad legem Iuliam maieſtat. pertinent[c]. Forma quæ præſcripta eſt duello habito legitimo, hæc, vt primùm pignus detur, certaminis ineundi ſymbolum, mittitur interdum per fœcialem paludatum, qui Heraldus dicitur, interdũ & ad prouocatum literæ inducentes monomachiam, quas vocant *lettres de deffits ou combat*. Interdum pro pignore chirotheca ſanguinolenta ſæpè vt ait Beliſſarius lib. præd. c. 2. Et citatur in ius coram principe, vel coram eo qui poteſtatem habet permittendi duellum, ad duello determinandam diem, horam, & locum. Eſtq; ea vocatio vadimonium, cuius die dicta ſiſtere ſe debet vocatus reus & actor. Et cogitur vocatus velit nolit, reſpondere: data tamen dilatione prætextu abſentiæ amicorum, vt Aufrerius ſcripſit ſe vidiſſe iudicari per Senatum Pariſienſem[d]. Hic tamen ſciendum eſt, dictum fuiſſe per curiam ſupremam Pariſiorum, anno 1386. pignora, quæ in placito vocantur vadia, plura prouocari non poſſe, nec ab alio quàm ab eo qui prouocat ad duellum: alioquin ſi id fieret impunè poſſe aliquem detrectare duellum[e]. Alióque placito cautum, ne liceret à curia, pendente controuerſia duelli, abire, ſine permiſſione eiuſdem curiæ[f]. In curia agitatur, num iuſta ſit pugnæ cauſa, num dubia vel certa, num debeat permitti, num accipere pignus prouocatus rectè recuſauerit, num crimen illatum alio modo probari poſſit, quàm duello. Nam hæc eſt cauſa finalis duelli probatio. Sicque coram rege vel curia olim dicebant monomachiam, indicentes talem reum commiſiſſe tale crimen, in tali loco, tali hora, proditoriè vel clam: & tamen ſe illud probare plenè non poſſe nec aliter quàm proprio corpore pugnando: vel per ſe vel per pugilem, quem vocabant aduocatum, vel camptonem. Sed & diſcutitur in hoc iudicio, num iniuria quam ſibi irrogatam dicit prouocans, verbalis ſit, an facti: nam pro verbali verbis repulſa, non fit pugna, vt ſi pro verbis, tu es fur, alius dicat, tu mentiris[h]. Si vocatus ad cauſam hanc diſcutiendam non aderit die illi dicta, tanquam in contumacem & confeſſum de crimine quo interpellatur, fertur ſententia. Et ſecundùm Beliſſar. cap. 2. potent prouocans imaginem renuentis & detrectantis, per loca publica ad eius ignominiam conſtituere, vt venire cogatur: etſi adhuc contempſerit, infamiæ nota dignus ſit. Apud Maſcouitas ſeu Ruthenos, purgatio criminum poſt accuſationem delatam ex conſuetudine, duellum etiam eſt, ſi velit accuſatus poſtquam in ius vocatus eſt per *Nedelniſe*, id eſt, per apparitorem, & cauſa fuerit audita, teſtèſque producti contra eum[i]. Poſtquam autem reus prouocatus venerit, poteſt in iudicio cõram Principe vel curia, vel alio idoneo, de ſua innocentia verba facere, & modeſtè ſaluo honore Iudicis, negare, & aſſerere faliò ſe fuiſſe ab aduerſario inſimulatum, & eum mentitum eſſe: & tunc poteſt vel recuſare pignus iuſtis rationibus, vel docere quòd rectè non ſit proiectum, vel quod plures malè proiecerint, vel quòd crimen duello non ſubiaciatur, vel nulla ſunt indicia aduerſus eum, vel non conſtet delictum commiſſum. vel ſimilia quædam. Aut ſi velit pignus accipere, dicet ſaluo honore curiæ mentitum aduerſarium, idque ſe probaturum, cum auxilio Beatæ virginis Mariæ, & Beati Georgij militis, certamine ſingulari, vel proprio corpore, vel pugile quem exhibet ſuo periculo & ſumptibus obligatione

proprij

a ca. quid culpatur. 23. q. 1. ca. iubemus. 1. q. 2. ca. agitur, ca. omnis. & ca. Reg. 23. q. 8.

b l. 2. vt armor. vſus & c. lib. 12. C. tit. de armis in Auth. l. 2. ad leg. Iul. de vi pub. ff.

c l. 3. ad leg. Iul. maieſt. ff.

d Aufrer. in ſt. 1. part. 1. tit. de adiornamen. in cau. appell. § item fallit vbi aliquis, aliquem inuocatum Pariſius.

e ſcribit Io. Gallus, in quæſtio. decisa per arreſta parlamẽti. q. 72.

f Io. Gallus, præd. loco q. 172.

g Beliſſar. lib. de ſingul. certam. c. 12.

h idem. d. loc. c. 14.

i Sigiſ. Liber Baro, in commentar. rer. Moſcouit.

propri corporis: & ita se pignus capere, cum reseruatione consilii, & cum arbitrorum electione. Et tunc vtrinque auditis contendentibus per se, vel per aduocatos, iudex statuit se adhibito iudicio & consilio iudicaturũ, num quæstio pugna decidenda sit, iubétque ea de causa venire certa die litigantes. Subinde die stata: fertur sententia, ex qua si pugna indicitur, constituitur locus, dies, & hora, quibus interesse pugnaturi debent. Delegatur à principe iudex qui certaminis præsit, qui refelli non possit à prouocante, iuris militaris peritissimus: & si agatur de crimine læsæ maiestatis eligendus qui præsit prouinciæ, & de criminibus cognoscere possit: si militibus singulis certamine sit decertandum, dux exercitus cui dominii iure non sit subditus prouocatus[a]. Prouocatus iudicem, dummodo non suspectum aduersario, locum & arma solet eligere, solum cõmune, & tempus vtrique. Locus, seu arena, aut catadromus, concluditur palis & limitibus, & vt vocant *barrieres, ou lisses*. Monomachiæ locus habere debet, vt ait Claudius La Sale[b], in lõgitudinem centum viginti passus: in latitudinem, octoginta, in catadromo fiunt duo tentoria. Tentorium, quod à dextris principis vel certaminis præsidentis est, deputatur prouocanti: quod à sinistris, prouocato. Et in quolibet tentorio, habet pugnaturus suum mantile, panem & œnophorũ, quæ egressuris ad pugnam offeruntur: potest & quilibet secum edulia deferre, quæ vnius diei victui sufficiant. Die & hora aduenientes pugnæ statæ debent ad catadromum venire armati illis armis quibus pugnare conuentum est: à domo olim non licebat etiam per alium arma quam per se deferre, dispensauit tamen Philippus rex, vt alio præcunte possent per illum deferre. Iussit tamen optimus & Christianissimus rex, vt egredientes domo armati, & singulis fere passibus, se salutifero signo crucis præmunirent, & vexilla deferrent, vel præferri iuberent, quibus diuorum, aut crucifixi essent appictæ imagines: nõ alia de causa, vt opinor, quam vt Christianos se esse cogitarẽt; & ad mortem se pergere: vtq; se appararent eidem si opus ẽsset. In catadromo, die certaminis, præco paludatus seu fœcialis, armorum heraldus prodit in catadromũ, & silentio impetrato per triplicem vocem Gallis consuetã, *or oyes, or oyes, or oyes*, refert nomine Regis alta voce, diem illam esse statam certamini, tali ad probandum corpore & pugna intentionem suam. posteà recta via in catadromi duas portas veniens, & prouocantẽ & reũ vocat iussus à Principe, vel à præfecto iudice. Dehinc vocati ingrediuntur catadromum, & se Principi sistũt & offerũt. Adest præfectus catadromi, quẽ vocãt *Mareschal du camp*. & præco interim nomine Regis alta voce leges dicit adstantibus qui certamen visuri aduenerunt, præfato silentio prædicto more, *or oyez*, ne quis nobiliũ vel aliorũ arma ferat, non enses, nõ pugiones, exceptis custodibus catadromi. 2. Ne quis intrò equum habeat: alioquin si nobilis sit, equo priuetur: si seruilis, aut vilis conditionis, aure truncetur. 3. Ne quis ingrediatur intra duos fines catadromi, quos vocant *les deux lisses*, exceptis iis qui intrò ordinantur: imminente & indicta id attentantibus pœna mortis. 4. Iubet omnes in terra cõsedere, non in scamno, sub pœna abscissionis manus vel pedis, vt facilius pugnantes videantur ab omnibus. 5. Iubet ne quis eorum qui adsit, tussiat, loquatur, signum faciat, spuat, indicta pœna confiscationis corporis & bonorũ. Dum citat præco ad ianuã vtrumque monomachum, num adsit talis: respondet citatus, vel eius aduocatus, adest vocatus & sistit se coram Rege suo, vel superiore principe, vel coram superiore vel Iudice competente, armatus vt nobilis, paratus ingredi catadromum & pugnam contra talem vocatum, pro hoc vel illo negotio, tanquam aduersus proditorem & infidum, vel talis criminis reum, cuius rei gratia inuocat testem Dominũ nostrũ IESVM CHRISTVM, & beatã virginem eius genitricem Mariam, Diuum Georgiũ militẽ, & alios sanctos. Quibus dictis præfectus catadromi, vel magister cãpi ad Regem vel Iudicem it, relaturus quæ dixit ingressurus catadromum. Iubet autem

[a] Balthasar. Ayala lib. 1. c. 4. & 5.

[b] La Sale, in lib. de Duello.

tem rex aut Iudex, eum armatum vti eſt, vel equitem vel peditem admittit: is verò ingreſſus cum ſuo conſilio Regi ſiſtitur, & vel per ſeipſum, vel per aduocatum eadem Regi dicit quæ præfecto catadromi, cauſámque ſui aduentus. Proteſtatur autem qui admiſſus eſt ita, & prouocauit ad certamen, 1. Vt 17
poſſit pugnare eques aut pedes, prout ſatius ei videbitur: cum armis quæ defert, aut ſine his, inuadendo aut defendendo. 2. Quod pugnaturus ſit cum armis permiſſis & non veritis in regno, quibus ſi vtatur aduerſarius illi adimantur, & nulla alia in eorum locum dentur. 3. Proteſtatur, vt ſi aduerſarius arma ferret vetitis artibus, aut per maleficium fabricata, aut breuia, aut incantationes dæmonum, quæ poſteà manifeſta fierent, non ideò lædatur, vel minuatur eius bonum nomen, bonáve fama, aut ius, ſed aduerſarius ob ea plectatur. 4. Vt ſi contigerit Sole occidente nondum vulneratum vel victum eſſe aduerſarium, detur ei ex ſequenti die tantundem quantum lapſum ex præſenti eſſet, ad conficiendum integrum diem ſecundùm mores, conſuetudinem & conſtitutiones. 5. Vt ſi contingat ſtata hora aduerſarium non comparere, ne poſthac audiatur. Earúmque proteſtationum & petitionum petere poteſt ius ſibi dici. Eadem petit & proteſtatur, eadémque forma admiſſus aduerſarius, ſeu interpellatus qui pignus duelli ſuſcepit. Poſteà autem recipiunt ſe in ſua tentoria monomachi. Et rurſus præco ſe- 18
cundò vocat in ſingulas portas catadromi quæ duę ſunt, conuerſus, primum prouocantem, qui admiſſus, pedes armatus quibus vti vult armis, reiecta lorica, comitatus ſuis conſiliarius & catadromi cuſtodibus, ſe genibus flexis coram Principe vel Iudice ſiſtit, quem vnus ex latere Principis alloquitur & adiurat, propoſita imagine Domini noſtri IESV CHRISTI crucifixi, ne immemor ſuæ ſit ſalutis, recordetúrque imminere æternam damnationem, ſi calumnietur: Deum illum vt adiuuet præcatur, ſi iure ſit pugnaturus: & ſtatim præhenſis ambabus pugilis manibus, ſubmotis chirothecis, eas ei admouet ad imaginem, verbáque concepta iuramenti quæ ipſe ſequitur, prænit. *Ego talis, iuro ſuper memoriam paſſionis domini noſtri* IESV CHRISTI, *& in fide veri Chriſtiani & ſancti baptiſmatis quæ à Deo conſecutus ſum, me habere vtique verè arbitror, bonam, ſanctam, iuſtámque querelam & me, in pignoris datione factum, pro tali quæſtione & crimine, contra talem qui falſam & impiam vult defendere cauſam, prout hodiè fidem & probationem corporis mei obiectione, factâ, cum Dei auxilio & beatæ virginis Mariæ, & beati Georgij militis.* Hocq; præſtito iuraméto, repetet tentorium cum illis qui eum adduxerant. Eoque reducto cuſtodes catadromi in aliud defenſoris pergunt tentorium, & eodem modo, forma, & iuramento de iuſta defenſione deunctum ducunt ad Principem, & reducunt in tentorium. Subinde ambo pugiles à cuſtodibus diuiſis, vnâ ducuntur coram imagine crucifixi & Principe vel Iudice, cuius conſiliarius vnus, vel Præfectus catadromi, ſeu magiſter arenæ, pugilibus geniculatis apprehendit manus, & in vtrumque latus crucifixi admouet, & poſteà iubet iiſdem ſibi mutuò dexteras dare & iungere, eóſque ita verbis affatur. Tu talis, qui prouocaſti ad certamen, & tu talis qui ſuſcepiſti: videte perpendite & contemplamini ſacratiſſimæ paſſionis Dominicæ memoriam, ex qua periculum animæ corporis imminet ei qui iuramento præſtito & præſtando peierauerit, conſiderate ſententiã irámque Dei in eũ qui iniuſtè contendit, & quòd Deus opitulatur iuſtam cauſam fouentibus, obſiſtit autem impiam defendentibus: ſcitote melius ſatiúſque eſſe incidere in manus hominum, quàm in manus Dei: adhuc ſupereſt pœnitentiæ locus, reſipiſcite antequam contendatis iniuſtè. Vis ne tu talis qui iuraſti antea te iuſtam cauſam fouere ſacramento idipſum confirmare: tu ne qui pignus ſuſcepiſti, vis ne iterum idipſum iurare? Hiſque dictis, ſi nolint iurare, & dicti factíque pœniteat, relinquũtur arbitrio & miſericordiæ Iudicis vel Principis ante pugnam, & reducuntur in tentatoria propria. Quòd ſi velint iura-

re, iura-

re,iurabunt præeunte cõſiliario Principis,vel Magiſtro ſeu Mareſcalco campum hæc verba. *Ego talis prouocans,iuro ſupra veram imaginem Domini noſtri* IESV CHRISTI, *in fide baptiſmi quod cõſequutus ſum à Deo,in ſpe gaudiorum Paradiſi, quibus abrenuncio & pœnas damnationis æternæ deligo in animam,vitam, & honorem meum,ſi ſciens fallo,& ni arbitrer me iuſtam cauſam fouere expugnandi talem impium proditorem,aduerſarium,quem in conſpectu habeo,video,& manu teneo.Huiuſce rei gratia,innoco in verum Iudicem, Deum, beatam virginem Mariam, beatúmque Georgium ſanctum militem. Quæ vt fideliùs exequi poſſim,per iuramenta præſtita iuro, me non deferre nec decreuiſſe ferre mecum, aut ſupra equum,verba,lapides,herbas , incantamenta, inuocationes Dæmonum quæ me poſſint iuuare,aut et nocere: neque quicquam aliud præter ius meum,equum meum,armáque mea,& cum hoc oſculor hanc veram crucem, & taceo.*Eadem iurat & eodem modo,qui defendere decreuit.Subinde ſe in pedes erigunt, iubétque conſiliarius vel Magiſter campi, eos ſibi iterum mutuo dextras dare,& prouocantem prouocato dicere. *Prouoco te talis quem ego dextera teneo per ſacramẽta quæ præſtiti,cauſa,ob quã ad ſingulare certamẽ te prouocaui, vera eſt & ideò iuſtè te prouocaui,& hodierna die te expugnabo:tu contrà,iniuſtam foues cauſam,inuſtéque eam tueri & defendere vis:teſtéſque ea de re appello, Deum,beatam virginem Mariam,& beatum Georgium bonum equitem ſeu militem.* Prouocato autem iubet dicere,ſe præeunte. *Et ego talis,quem dextera teneo , per ſacramenta tum præſtita dico cauſam ob quam me prouocaſti falſam eſſe & iniquam , & proinde me me iuſtam ac rationabilem habere defendendi,téque expugnandi & repellendi hodiè aduerſum iniuſtam & falſam obtectionem & criminationem ob quam me interpellaſti,cùm bene ipſe noueris te peſſimè & impiè mentiri vt in teſtes, Deũ,beatã virginem Mariam, & diuum Georgium bonum equitem inuoco.* Hiſque dictis genua iterum flectunt, & deoſculata imagine crucifixi,in tentatoria redeunt. Has formulas vir in aulicis negotiis expertiſſimus Claudius de la Sale præſcripſit.Beliſſarius c.6. aliud iuramentum per Iudicem vel Principem à pugnaturis exigendum docet. *Se non ob aliam cauſam pugnaturos , quàm vt veritas illuceſcat , nec odio , nec alia quam ſui honoris tuendi cauſa,& in defectum probationum.* His peractis in medium
19 catadromi venit præco,& iterum nomine regio quémque aſſtantium iubet ſuo loco conſedere, quietè,ſéve temperare à ſignis,ne tuſciat,ne excreet,ne ſe moueat. Adſunt pugiles ad pugnam parati,quibus omnibus in ſuis ſedibus ſe continentibus,iubet iterum præco,vt certamen ineant, verbis ter repetitis , *faictes vos deuoirs, faictes vos deuoirs, faictes vos deuoirs* quibus dictis ipſe ſe ſubducit iuxta catadromi palos. Explicatur iuxta cuiuſque pugnaturi tentorium interim mantile,cœnoforus & panis. Prodit in medium præpoſitus campi ſeu Mareſcallus,& interrogat pugiles,num parati ſint ad certamẽ, illíſque ſe paratos reſpondentibus,ille progreſſus in medium arenæ deferẽs pignus certaminis,ſeu chirotheeam,alta voce clamat ter, *ſinite hos abire*, prouocatque pignus in medium certaminis.concurrunt tunc pugiles vel equites vel pedites. Exeunt autem eorum conſiliarii vallum ſeu palos catadromi, finem & exitum pugnæ expectantes:niſi Iudex certaminis aut Princeps permittat vnum aut duos vtrinque adeſſe catadromo,vt melius certamẽ obſer-
20 uent,diſpiciant,audiant & poſtulent pro iure ſuæ partis. Certamine inito, quæritur quis pignus lucretur,quòd vocãt *oultrer le gage*,aut liberare à pugna. Et dicunt in duobus caſibus id accidere:primus,ſi alter pugnantium fateatur culpam,& ſe dedidit. Secundus,ſi alter eorum pellatur extra catadromi vallum,vel palos vitus aut mortuus. Nam in hac pugna edicitur, vt ait Beliſſarius,c.10.ne extra vallum vel ſeptum pugnetur: & extrà pugnans pro victo habetur,niſi caſu vel ſine culpa ſua,ſepta tranſileret, puta ſi forſan equus fetox ſe ſubtrahat freno non obtemperans,quo caſu iudicio omnium habito & ſuffragiis,ſine culpa pugilis factum,in pugnam reducitur. Cauſa interim pugnandi mutanda non eſt,nec ſemel victus iterum prouocare poteſt. Victo vel proſtrato,vel adhuc viuẽte vel mortuo aduerſario,eius corpus relin-

[a] Beliſſar. præd. lib. de lingul certam. c. 11.

quitur,præfecto catadromi ſeu mareſcalcho campi, vt Iudex vel Princeps de ſupplicio eiùs ſtatuat,vel ejus miſereatur. Victor Principi vel Iudici geniculatus ſe ſiſtit,quærens num debito functus ſit officio:quo caſu Princeps à certamine eũ abſoluit,& ille in propria tẽtoria cũ ſuis & amicis redit. At ſi victus adhuc viuit,vel mortuus eſt,proſtratus à præconibus paludatis,ſeu heraldis erigitur,exarmatur,ligulis armaturæ ruptis, arma per catadromũ ſpargũtur,& rurſus in terram proſternitur, donec Iudex vel Princeps quid de eo factum velit,ſtatuerit. Obſidibus eius victori datis & retentis,donec ſatis fecerint eidem aduerſario, & bona victi, fiſco addita fuerint Principis, & ſi reus vicerit,tutus impoſterum ab illato crimine erit, tranſitq; negotium in rem iudicatam,vt neque de eo inquiri poſteà poſſit, nec iam inquiſita noceant. Si concurrentibus duellantibus cum equis vtérque proſternatur eodem mutuóque impetu iudicatur pro defenſore:quia actor non probauit[a]. Ex ſententia Belliſſani[b],videtur poteſtati victoris abſolutæ conceſſus victus: & ideò ait victorem victo debere imperare honeſta, non turpia,obſequendúmque victori, ſed non vt nobilis iubeatur ægrum colere, fodere, pecora cuſtodire,ſeruile opus agere,nec oportere in eum crudeliter ſæuire. Et hæc hactenus de forma duelli dicta ſunt,nunc admoneo pugnas has fieri debere à perſonis idoneis tantùm,neque duellum permiſſum,niſi inter perſonas æqualis ferè dignitatis. Et ideò inferior à ſuperiori cui ſubiicitur,cogi nó poteſt ad pugnam[c]. & ferè omnes qui nõ admittuntur in iudicio,reiciuntur à pugna, turpitudine vitæ notati, infames, deſertores exercitus, quæſtuariæ mulieri inſeruientes,emanſores,cauponam exercentes, qui dimicanti in prælio dominum deſeruerunt,colonus, vilicus,crimine capitali damnatus, deportatus,hæreticus[d]. Et quia pares debent eſſe commilitones, ſi ignobilior ad certamen ſuperiorem prouocet,poteſt nobilior parem loco ſui ſubrogare:non contrà,ſi nobilior ignobiliorem prouocet. Nam tunc ignobilior vel nobilior,alium non ſubrogat. Subrogat prouocatus, ſi minor ſit 25.an. vel maior ſexaginta,mulier quæ adulterii poſtulatur, ſi ſeruus abſens furti accuſatur,& ſi teſtes ſint vari[e]. Victo tamẽ ſubrogato,victus cenſetur ſubrogans[f]. Meminit Belliſſa.s cuiuſdam legis Friderici 2. Imperatoris, per quam ſi prouocatus aliquo corporis membro ad pugnam deſtitutus mancúſque ſit, eodem & procurator carere debeat,nec vllo modo eo in ipſa pugna vti. Nec ſi eques ſit prouocator,prouocatus verò pedes.vt reo potiùs quam actori iura fauent[h]. Finis duelli,eſt probatio occultorum,& purgatio indiciorum. Inde rationes quoque petuntur,admiſſam ex cauſis & præſumptionibus vrgentibus monomachiam, ne maleficia clam commiſſa haberent diffugium,& delinquendi tolleretur ſecuritas & occaſio. Sed & nobiles tantùm tribuerũt honeſtati, gloriæ,& bonæ famæ, vt potiùs eorum quàm vitæ rationem habendam putent:& præſtare honeſtè mori,quàm turpiter cum ignominia viuere. Alii etiam facilè credũt,Deum veritatem manifeſtaturum in hoc certmine. Sed certè,vt litis & iudiciorum dicimus exitus eſſe incertos & dubios eò magis certaminis huius trucem & immanem congreſſum, aleaq; dubitati ſunt Chriſtiani,per rationes in vulgari reprobanda purgatione adductas ſuprà c.15. Sed cò maximè,quòd quis tentare Deum videatur, & nimium de ſua iuſtificatione confiſus,in mortem ſpontaneam perueniat, inſcius an amore vel odio Dei dignus ſit,& num pro aliis peccatis quibus omnes abundè ſcatemus & conſtringimur,dignus quoque ſit in certamine à Deo relinqui,& eius deſtitui ope. Rectè D. Auguſti. lib. 1. de Ciuit. Dei, c.22. & 23. docet,non eſſe magnanimi animi, neque Chriſtiani, mortem ſibi accelerare, Et vtinam nobiles,quid eſſet mors. & quid poſt mortem expectare oporteat animo conciperent & reuoluerẽt cuius ſint diſcipuli,& cuius nomine Chriſtiani appellantur:certè,vt arbitror,iſtas deponerent vanas & tumidas iactationes, & ſeſquipedalia ſuperba & paganica bella, & Dei iudicium potius

exper-

a idem Belliſſar. vbi ſup. c. 19.
b c.15.
c Belliſſa.eo.lib. c.7.
d idem,c.8.
e de his Belliſſar.eo. c.9.extat & lex fi.ti. qualiter quiſque ſe defen.debeat,lib.2. leg.Langobar.
f idem Belliſſ d.c.9.
g §.3.
h Iaſtuarius, de act. P.I. fuo tabliores, de leg iur.p.

expectarent,& vindictam ab eodem hoſtium & malefactorum, vt ipſe Dominus noſter IESVS CHRISTVS, viuendo & moriendo exemplo ſuo nos
24 docuit. Et ſi milites efferati aut potius feræ, his non acquieſcant, Iudices & Reges,quorum munus eſt ſalutem Reipub.curare,has monomachias & gladiatoria ferina ſpectacula non patientur. Quemadmodum etiam Tridentina Synodus, in ſeſſio.9. in decretis reformationis generalis,rectè ſtatuit, vt quicunque duellum conceſſerit,excommunicetur. Ex quo concilio reuocata extraua.Ioan.22.tit.de torneam.incipiens, *Quia in futurorum euentibus*, in Extrau.Ioan. 22. per quam tollebatur ſancta conſtitutio Clemen.5. qui prohibuerat torneamenta ſeu decurſoria,quæ vocantur *Iouſtes*,quæ habent monomachiæ periculum. Et melius certè etiam eſt redire ad hanc conſtitutionem. Quod & Henrici 2. Regis noſtri caſus & infœliciſſimus euentus docuit. De haſtiludus tamen ſeu exercitus, quibus nobiles ad haſtam vibrandam inſtruuntur,& de brauio,curſu,& recta directione certant,vel ad annulum miſſionem, vocant *la bague*, vel ad ficti hominis & vimbratilis pugnam, quem vocant *Quintaine*,nihil reprehendo: ibi enim exercitium ſine propoſito necandi diſcrimine,& concurſus iuſtam habet cauſam.

De concluſione litis. Cap. 17.

1 *Concluſio in cauſa quid,num de ſubſtantia iudicy. Num.2.*
3 Forcluſion de produire.
4 *Poſt concluſionem in cauſa, nihil fieri debet à litigantibus in lite: paucis exceptis. Numer.5.*

1 VBi litigantes ſatis ſupérque exiſtimant probatam eſſe ſuam intentionem, nihil ſe Iudicem morari quominus ſententiam dicat, profitentur, & fit concluſió in cauſa. Concluſum autem dicitur in cauſa, quando litigãtes renunciarunt omnibus allegationibus & exceptionibus facti & iuris[a]. Illud enim ſignificat verbum *Concludere*, vi-
a Innoc in c.paſtoralis.& ibi gl. in ver. *concluſum*. de cauſ. poſſe & propriè gl. in § quia verò,&c. de reſtib. in Authen. ad vet. *concluſerunt*, glo. in c. cùm dilectus,de fide inſtru.

delicet claudere vtrinque aleam concertationis,ne vlterius progrediatur. Et ideò vnica eſt,ſed ab vtraque parte litigantium facta ſimul. Hæc de omni negotio controuerſo fieri debet, ante ſententiam Iudicis,vel pro facta haberi: vt inter moroſos litigantes & fugientes ſæpè Iudex ſtatuit,haberi pro renunciato & concluſo in cauſa, niſi fiat certo præſcripto termino editio,productio,& concluſio. Non enim eſt de ſubſtantia, vt concludatur ſemper,ſed quandocunque vbi negotium inſtructũ videbitur eſſe Iudici,ſententiam feret[b]. Et ita non eſt de ſubſtantia Iudicij concluſio partium in ſummariis,beneficialibus, & aliis quibuſdam:contrà, in profanis ordinariis[c] niſi in cauſa denunciationis,vel accuſationis,vbi non requiritur renunciatio,& concluſio,vt notat Bald.in l.libellorum, de accuſat.P. Vide de hoc Guid.Papæ.deciſ.72. Quare vtrinque litigantes, probationes edunt penes actuarium, cum repertorio omnium inſtrumentorum quibus in cauſa vtuntur,eiuſántque productioni aliæ, concludunt & inter acta producunt
3 concluſiones, quas vocant *leur dire par eſcript*. Interdum Iudex definit tempus,intra quod teneantur litigantes edere quæcunque voluerint, cum comminatione,poſt tempus non eſſe admittendos. Interdum vno ſolo ex litigantibus edente,is libellum Iudici offert, vt reſcripto ſeu appunctamento, iubeatur aduerſario edere intra certum tempus,quod vocant *apoinctement de requeſte*

b cle.ſæpè §. & quia & ibi Cardin. to. quæſt. de verb ſig. to. And.in additio. ad Specul.tit.de teſtamentat & concluſ. Felin. ad c. cùm to. & Aud.de teſtibus.

c glo. in clem. ſæpe in ver. *concluſione* de verb ſig. Felyn. in c cùm illicetti, 6. colu. verſ. quarto ſcias,de fide inſtru.

requeſte de forclſion. de quo reſponſo eiúſque ſignificatione, vel intimatione aduerſario facta, ſi lequeat Iudici, nihil moratur ſententiam eius, quod aduerſarius interpellatus nihil produxerit vel ediderit. Interdum coram actuario vel ex conſenſu, litigantes conueniunt de tempore peremptorio, intra quod & repertorium faciunt & edant, & dicant quæ velint, extra quod non admittuntur ad nouas productiones[a]: niſi forſan ex gratia admittantur per reſcriptum ad libellum, ea de re Iudici porrectum. Neque poſt concluſionem 4
dátur dilationes vlterius[b], quia finis & effectus eius eſt, vt negotium in cauſæ proſequutione finitum eſſe videatur, & propterea non admittatur mutatio modi agendi[c]: quia per eam vlteriori productioni renunciatur[d]. Exceptis caſibus, quos explicat Rob. Maranta. parte 6. ſui ſpeculi cap. de concluſione: videlicet quod poſſit allegari poſt concluſionem, ius: reſtitutio in 5
integrum per minores & eccleſias impetrari: iuramẽtum in ſupplementum probationum defferri, dummodo ſit petitum ante concluſionem: probatio exhuberi, quæ poſteà nata eſt ex confeſſione aduerſarii: poſſit & probatio per rei euidentiam proponi & per loci aſpectum: omniſque probatio alia pro defenſione rei in criminalibus allegari. Poſſint quoque interrogationes aduerſarii fieri poſt concluſionem, etiam ad inſtantiam partis[e]. Guido Papæ. generaliter praxim docet, deciſ. 201. quòd renunciatione vel concluſione facta in cauſa, intellige tamen ante ſententiam, poteſt altera pars litigantium admitti ad producendum literas vel inſtrumenta, ſi aliqua ratio euidés moneat iudicem[f]: maximè ſi inſtrumenta ſint de nouo reperta, quod probatur per iuramentum producentis[g]. Sed & receptum ait, quòd teſtis ſemel examinatus & publicatus, renunciatione & concluſione facta in cauſa, poteſt iterum in cauſa ex officio Iudicis examinari[h]. Poteſt & admittere Iudex, ſi qua iuſta cauſa ei videbitur, & iuramento à producente recepto quòd malitioſè non procedat, ſuper eodem articulo poſt concluſionem, etiam teſtes examinare[i]. Sed illud vix fit, niſi neceſſarium videatur Iudici. Neque enim tenetur deferri productioni, vel eam admittere: potiſſimùm ſi producens clam & inſcio aduerſario velit edere inſtrumenta, vt eum ſupplantet & nuget Iudici imponat, vel vt litem differat. Quòd ſi admittat, non abſolutè admittet inſtructo negotio, ſed cum clauſula libello addita, *pour y auoir tel eſgard que de raiſon*, & ſine dilatione iudicii. Alioquin enim lites eſſent immortales, nec finis vllus eſſet eis, contra quam diligenter & accuratè iura ſtatuunt[k].

a glo. in c. quoniam contra. in ver. *forclſiones*, de probat.

b l. cùm à nobis, C. de dilatio.

c c. paſtoralis, de cau. poſſeſſ. elem. vt lit. pend.

d c. quidam, de procur. c. cùm dilectus, de fi. inſtru. ea. de reſtit. in integ. in 6. l. cle. ſæpè, de verb. ſig.

e vide de his etiam, vltra Matthæum, Aufrerium in decis. capel. Thol. 274. congerit fere omnia & ſimul Nicolaus Antonius Gratius, in additio. ad Vuefembecium introductiu. ad aur. Rom. ar. chitectum, lib. 4. c. 4. num. 21.

f adde Cardin. in cle. 1. q. 14. de cau. poſſe. Specul. in tit. de contestat. & cõclu.

g Bart. in l. adimonẽ de de aureis.

h Bart. & glo. in l. repera, de quæſtio. Bar. & Bald. in auth. qui ſemel, de proba. C. Fanor. in c. cùm clamor, de teſtib.

i §. quia vetũ multi, de exhibẽ. in Auth.

k l. properandum, de iudic. C. finem litibus, de dolo & cõtumacem ſimul.

FINIS LIB. XLVIII.

De re-

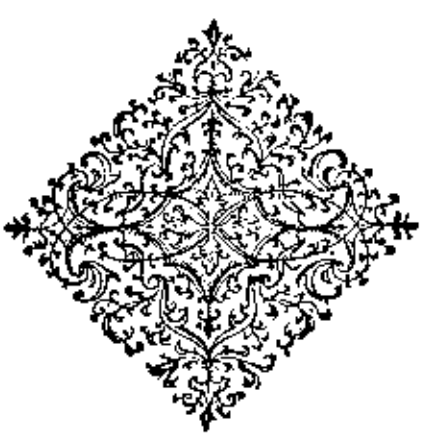

DE LEGITIMIS PERSONIS INTER QVAS IVDICIA FERVNTVR.

LIBER XLIX.

De foro legitimo conſtituendo ratione actorum reorum, & negotiorum. Cap. I.

1 *Continuatio lib. 49. ad 48.*
2 *Iudex in actoris & rei perſona quid conſiderabit.*
3 *Actor in iudicio quis dicatur. Et reus item. Num. 4.*
5 *Forum quis ſortitur ratione domicily, rei, contractus, & loci ſolutionis faciendæ:*
6 *Arbitraria actio.*
7 *Sigillorum regiorum ſubmiſſio, & iuriſdictio.*
8 *Incarceratio decreta non ſuſpenditur appellatione.*
9 *Delicti forum quod ſit legitimum.*
10 *Iuriſdictionis ſuæ terminos Iudex excedere non poteſt.*
11 *Iudices eccleſiaſtici & temporales ſeparatas habent iuriſdictiones ratione rerum, & perſonarum.*
12 *Clerici de quibus rebus conueniri poſſunt coram Iudice ſeculari.*
13 *Pœnæ ſanguinis non infligunter ab eccleſia.*
14 *Milites hoſpitalary ſancti Ioannis Hieroſolymitani, non infligunt pœnas in ſuis iuriſdictionibus.*
15 *Laicus coram Iudice eccleſiaſtico, nec contrà clericus coram laico conueniendus eſt: niſi reconuentione quis vtatur.*

1 EXPLICATO ordine iudiciorum, ſecundùm quem controuerſiæ proponendæ ſunt, & executiendæ: agendum eſt de perſonis, quarum poſſit eſſe iudicium. Et quæ legitimam agendi vel defendendi perſonam habere dicantur, vt poſteà ad ſententiam poſtremo libro, Deo fauente, & ad eius executionem perueniamus. Etenim ex perſo-
2 na eorum inter quos controuerſia fuerit, & ex genere cauſæ, iudicium conſtituendum eſt[a]. Secundúmque modum, vitam perſonarum[b], & dignitatem, lites ordinari & ſopiri debent. Quare perſonæ actoris & rei, principales[c] iudicii partes, & præcipua membra[d], conſiderari par eſt: eorúmque negotia[d] quæ agitant, & coram quo egerint. Quare in ſumma, ſed ordine dicendum quis

a Vlp. in l. 3. §. Iulianus, de lib. eccles. b l. de minore. § ceterum, de quæſtio. l. non omnes. §. a barbaris, de re mil.
c l. Pædius. de incen. ruin. & naufr. P.
d l. inter litigantes, & l. Iulianus. de iudic. P.

quis actor reúſque dicatur, quotuplex, de quo quæſtio ſit, quis agere vel defendere poſſit. Et num ſecundùm ius coram legitimo Iudice contendarur. an is Iudex ſuſpectus ſit: ob quam cauſam, aliæ pro illis perſonæ admittantur nempe aduocati procuratores, & ſimiles aliæ. Rationéſque eorum omnium erunt ſingulis attributæ & annexæ. Actor in iudiciorum tractatu, is eſt, qui ad iudicium prouocat, id eſt, qui aſſerit iudicio aliquid dari, fieri aut ſolui debere, qui impellit qui compellat alium primum ad Iudicem[o]. Et in præiudicialibus actionibus, is actoris partes ſuſtinet, qui proponit intentionem, ſecundùm id quod intendit[b]. Agere etiam is videtur, qui exceptione vtitur. Nam reus in exceptione, actor eſt[c]: quia probare tenetur quod intendit excipiendo[d] niſi negatiua ſit pura, cuius non eſt per rerum naturam probatio[e]. Alioquin actionis verbo nõ venit exceptio, quia actioni opponitur dum cõcurrit, & eſt actionis excluſio[f]. Reus relatiuum eſt ad actorem: & eſt, qui rei incumbit, qui rem defendit in iudicio[g]. *Reos autem*, inquit Cicero de Oratore, *appello, non eos modò qui arguuntur, ſed omnes quorum de re diſceptatur.* Et rurſum *Reos appello, quorum res eſt.* Defenſor quoque idem eſt, qui vices eaſdem gerit[h]. Quare duplici modo actores & rei dicentur, in ciuilibus & criminalibus negotiis. actor in ciuilibus dicitur vt plerunque: ſed & in criminalibus accuſatores qui arceſſunt crimnis reos[i]: Et rei qui defenduntur, & accuſantur[k]. Rei perſona in cauſa deducenda in iudicium conſideratur præcipuè: quia actor debet ſequi forum rei[l]. Forum autem communi iure quis ſortitur & conuenitur in perſonalibus actionibus, vbi domicilium habet, & vbi maiorem partem habet bonorum[m]. Et ſi de rei vendicatione agatur, ibi conueniẽdus eſt, vbi res ſita eſt[n]. Verùm notat ſingulariter Hoſtienſis[o] poſt Azonem, quòd ſi agatur actione reali, & quis conueniatur in loco domicilii, ibi cogatur reſpondere reus. Quòd ſi agatur in loco vbi res eſt ita extra domicilium, non cogatur ſi nolit ibi reſpondere, poſſit tamen ſi velit: & pro eo caſu ponderat integram rubricam, *vbi in rem actio exhiberi debeat vel eſſe queat.* Alibi itaque vocatus quàm in loco domicilii, habet ius reuocandi domum[p]. Sed & ratione contractus, eo loci conueniri poteſt, vbi factus eſt. Contraxiſſe autem vel quaſi contraxiſſe videtur, qui aliquid fecit alicubi, ex quo aliqua obligatio oriatur: vt ſicubi tutelam vel curam vel negotium alicuius tractauerit[q]. Si tamen conuenit in contractu de loco vbi fides exſoluẽda ſit: primùm ibi reus vbi ſolutio facienda eſt, conueniri debet: deinde ſi ibi non inueniatur, vbicunque reperietur arbitraria actione[r]. Poteſt & eligi iuriſdictio ab actore alia quàm domicilii, & Iudex alius, qui ſit tamen negotio idoneus, ſi reus in contractu obligationis ſe ſubmiſerit omnibus curiis, & ſigillis, vt ait conſtitutio Franciſci primi[s]. Receptum enim eſt, licere cuique ſe ſubiicere aut ſubmittere iuriſdictioni non ſuæ, & Iudicis inferioris vel æqualis, & renunciare proprio foro[t]: ſi inde præiudicium non fiat generale alicui ordini vel dignitati[v]. In Gallia frequens vſus eſt harum ſubmiſſionum in contractibus, pro quorum executione paciſcuntur, vt liceat vti ſigillis regus, quę vel Montiſpeſſuli, vel aliorum locorum dicuntur, quibus paratior & promptior ſit executio per literas eorum, quas vocant *lettres de rigueur*, quæ conceduntur à præfectis vel ſubprefectis ſigilli, quos ideò dicere poſſumus Iudices chartularios, quibus per inſtrumenta & chartas eorum ſe volũtariè ſubiiciunt iuriſdictioni[x]: vt ita eorum ſit volũtaria iuriſdictio[y]. Chartularii, quod charta conſcribatur: vt & chartularii ſunt, qui chartas perſcribunt[z]. Sunt autem tantæ efficaciæ literæ & mandata parui ſigilli, vt vbique ſine codicillis cancellariæ, qui dicuntur *pareatis*, executioni demandari poſſint[a]. Poteſt & debitor extra domicilium, per manus iniectionem immunente fuga, authoritate non ſui Iudicis contineri, neque hac de cauſa interceſſio admittitur. Sic interpræs Alexander ad l. cui iuriſdictio, de offic. eius cui mand. eſt iuriſ. P. *tene* inquit, *corde authoritates Doctorum, quia volunt quod nunquam iudex incom-*

petentia

a l. 1. § fi. eam diuid. P. in l. tribus, de iurisdict. l. 1. acroc. C. de probat.
b l. generaliter in præ. iudicis, Cra. de act. P.
c l. 1. de excep. in P.
d l. in exceptionibus, 19. de probat.
e l. 2. cod. P. quoniã contra. eo. apud Gregu.
f l. verbũ oportebit, §. actionis, de verbſig. l. 1. de exep. P. §. 1. eod. apud Fulbec. de forus, de verſig.
g l. minor, de præſcr. P.
h l. fi. de accuſat. C.
i tot. tit. de cuſt. reo. & paſſim in iure.
k l. iuris ordinem, & l. in criminali, de iuriſd. omn. iud. ſtatures abſens in gen. & §. fi. de iud. authen. habita, de fil. pro pat. C. ſi clericus, & ſi. clericus fit. de fo compet. experiẽtur, per tot.
l l. ſtatures abſens, de iud. P. l. 1. vbi Sena. vel clari C. de loc. 2. de fo. compet.
m ſi ſimè, de fur. compet. ibi in rem actio &c C. eo. vbi de hæred. agi oport. C. eo. vbi de poſſeſſ. ag. opor. C. de ædificiis. C. & l. ſtatuimus C. de epiſ. & cler.
n Hoſtien. in Sum. de fo. compe. verſ. vnũ tamen notabile.
o l. ſi quis ex aliena, de rei vind. in fi. l. 1. §. legatus in eo, de iud.
p l. vbi in l. ſtatures abſens l. 19. §. 1. & §. proinde, Calliſt. in ſtatutendum, §. 9. & l. omnem obligationem, de iudic. P.
q l. & tot. tit. de eo quod certo. l. 1. C. vbi cõuen. qui certo loco, &c. proinſt.
r conſt. Franciſci de iis qui per priuil. aut. art. 14. & 19.
s l. 1. & l. 2. & l. receptum 14. de iudi. l. ille à quo, & l. rempeſtatum, ad Trebell. P.
t l. ſi quis in conſcribendo, de pact. & de epiſc. & cle.
u c. ſi diligenti, de fo. comp.
v de his conſtitu. Ludouici 12. promulgata an. dom. 1499. ſcire. 1512. Iedes præfectorum & ſubprefectorũ ſigilli ſunt, ponitur in art. 247. eius conſti.
x Bart. in l. 1. de iudi. P. tradit Iudices Chartularios, volũtariam habere iuriſdictionem.
y § hunc igitur, de actu. in Authent.
z in d. conſt. Ludou. art. 247.
a l. 1. de iudi. P. tradit Iudices Chartularios, volũtariam habere iuriſdictionem.
b in d. conſt. Ludou. art. 247.

pœnitis poſſit opponi, contra capturam factam ratione ſuſpitionis fugæ. Ratio erit, quia alioquin incompetens Iudex ratione temporis feriarum, eo tempore & ea ratione, poteſt eum capere, vt ſatisfaciat ſiſti iudicio[a]. Item creditor in eo caſu, priuatus quantuis, prehendere fugientem cum re, proprium debitorem poteſt[b]. Quod tamen idem Alexander explicat, eam ob rem capi quidem à iudice non ſuo ſuſpectum de fuga poſſe, at non retineri, ſed remittendum ad Iudicem ſuum, iudicii cauſa. Satius enim fuit & melius, Iudicis authoritate prehenſionem fieri, quàm propria creditoris. Cùm & regiæ conſtitutiones prohibeant prehenſiones quæ fiebant hoc modo, & vt dicunt, *de ſe rendre priſonnier corps pour corps*, idque iuxta l. fin. de exhib. reis. C. Et hæc tutior & firmior eſt via, mandato Iudicis prehenſiones fieri, quòd non moratur prouocatio ſeu appellatio. Nam ſine præiudicio eius (maximè ſi mandatum ſeu decretum incarcerandi præcunte inquiſitione eáque Iudici cognita, emanauerit) executionem legitimam habet, & manus iniici ab apparitoribus poſſunt, ex conſti. Caro. 7. art. 17. cui conſentit Henrici 2. conſtitutio[c], qua 4. Auguſt. 1550. art. 10. cauetur, vt ſi quis à Iudicibus edictali vadimonio euocetur, quod dicunt adiornetur perſonaliter, dum intra fines territorii illorum eſt, vel qui in eo admiſit delictum, non audiatur prouocans, nempe vt à præparatoris iudicii: ſed reiciatur ad eoſdem iudices, dicturus coram, vel in vinclis cauſam tranſlationis incompetentis fori, vel reiectionis Iudicis. idq; ſecundùm l. ſi quis ex aliena, de iuriſd. omn. iudic. P. Et quia in delictis obligatio ex re fit, & ex facto naſcitur, vt ex furto, rapina, cæde[d]: ibi quoque vocari poteſt in ius reus, & pœna exigitur, vbi maleficium admiſſum eſt[e]. Vel ſi errones ſint, quocunque loco reperiuntur[f]: facti iuriſdictionis latrunculatoriæ, aut præpoſiti mareſcallorum. Et hæc omnia intelligi par eſt, ſi modò res de quibus contenditur, vel perſonæ qualitas, eius ſunt fori coram quo iudicium poſtulatur. Nam alioquin nemo Iudex eſſe poteſt vltra iuriſdictionem ſibi conceſſam[h], aut vltra limitatam rem[i], vel præſtitutum tempus[k], nec alibi quàm vbi locus iuridicundo dictus eſt[l]. Sic etenim cuique conceſſa iuriſdictio eſt conſeruanda, modo quo data eſt: ne ordo politiæ turbetur, confuſis actionibus humanis[m]. Aliter à non ſuo Iudice ſententia lata, vim non habebit[n]. Pro rebus eccleſiaſticis adiri debet ſolus iudex eccleſiaſticus, non ſecularis: pro temporalibus, ſecularis[o]. Et ſi quædam res ſint, quæ tanquam ſpirituales & tanquam temporales cõſiderari poſſint, iudicis ſpiritualis vel temporalis electio erit[p]. Sunt & quædam priuilegiata, ob quæ poſſunt rapi in ius eccleſiaſticæ perſonæ ad tribunal iudicis laici, quæ enumerat Chaſſaneus ad rub. *des iuſtices*. in conſuet. Burg. vt ſi non vtantur officio clericali, iuxta clem. vn. de vita & hon. cleric. vt & areſto dictum refert Papus, lib. 1. Rhapſo. areſto. tit. 6. are. 1. Et ſi committant delictum Chirgicam artem exercentes, ibi are. 2. Si inueniantur in habitu laicali & vulgari, varii coloris. eod. are. 3. Si cum ſtipendio militiæ inſeruiant, eod. are. 6. Nam eo ipſo fiunt irregulares, niſi reſtituantur, vel vt dicunt iura, niſi rehabilitentur per ſummum Pontificem[q]. Plerumque reis ob maleficia imponendæ pœnę ſunt, quæ non ſunt poteſtatis proprii iudicis, & ideò ad alium Iudicem reiiciendi ſunt. Veluti ſi agatur de pœna ſanguinis imponenda, vel mortis temporalis: pro qua, eccleſia quæ non iudicat de hoc gladio temporali[r], remittit reos ad Iudices temporales, prius exauthoratos ſeu de gradu clericali deiectos & depoſitos[s]. Qua ratione Priores ſeu Commendatarii ordinis militum hoſpitalis S. Ioan. Hieroſolymitani, qui ex religioſorum ſtatu ratione votorum participant, nullo modo, nec eorum iudices intra fines iuriſdictionum ſuarum, ſi de pœnis capitalibus vel ſanguinis ſtatuendis agatur, etiam inter ſibi ſubditos cognoſcunt: ſed vel reos dimittunt, vel ad ſeculares curias remittunt puniendos. vt ſcriptum eſt, ſtatutis eorum militum, tit. 18. c. 5. & 6. Iure communi autem, in alis cautum, ne clericus à laico Iudice, vel laicus ab eccleſiaſtico iu-

[a] glo. in l. ſi in verb. hôme aſſioms. de feriis. C.

[b] l. aut prætor, §. ſi debitorem, de his quæ in fraud. cred. P. Ludou. Roma conſ. 192.

[c] Henrich. 2. conſtit. 1550. *du reglement de la iuſtice.*

[d] §. 1. de oblig quæ ex del. naſc.

[e] in li. vbi Seuer. vel claris. C. l. 1. & auth. quæ in prouincia. C. vbi de crimin. agi oport. ea. ſi quis epiſcopus damnatus, 1. q. 3. ca. placuit, & q. 3.

[f] l. 1. vbi de crimin. agi oport. C.

[g] de quo in l. ſulcemas, § f. de iudic.

[h] l. hæc de iuriſd. omn. iud. P. l. 5. qui pro ſua iuriſd. iud. dat poſſ. C. l. 1. ſi à non comp. iud. C.

[i] d. l. 1. eod.

[k] l. 2. 1. 5. ſi iudex. de iudic.

[l] l. ſi vt proponis, in 2. l. 7. quem & quã. iud. C.

[m] ea præcepta, 23. q. 5. in 1. & l. C. li à non comp. iud. c. at ſi clerici, de iudic. c. ad audientiam, de conſuetud. cap. primus 2. q. 1.

[n] c. ex tranſmiſſa. de for. compet.

[o] c. etiam in generale, c. 8. & ibi glo. aliis caſus numerat, de foro comp. c. cùm tu, de vſur. c. tuæ 5. de procur.

[p] c. ſi de cler. coniug. c. pertendimus, de ſenten. excomm. c. cleſiaticis, 5. & c. ſententiam ſanguinis. nec cler. vel mon. ſeculi. neg. ſe immiſc. c. ex literis, de exceſſi. prælat. c. in archiepiſcopatu, de caprior.

[q] c. at ſi clerici, de iudic. c. non mus. de verbi ſig. c. i. excommunicamus de hæret. cum ſimi.

[r] c. ſi clerici, de iudic. c. non mus. de verbi ſig. c. i. excommunicamus de hæret. cum ſimi.

dicetur[a]: niſi forſan reconueniendo quis velit actorem reum facere. Nam tunc reconuentione, Iudex alias incompetens, fit competens[b]. Exceptis criminalibus quæſtionibus, in quibus non admittitur reconuentio, nec compenſatio, ſi criminaliter intententur: cùm non relatione criminum, ſed innocentia reus purgare ſe debeat[c].

a c. 1. & atſi clerici, 4 de iud. auth. clericis quoque. & conſt. Federica ſtatuimus, & auth. nullus, C. de epiſ. & cleric. ſed neq. pro quolibet, de ſanct. epiſc. in Auth §. 1. vt cler. apud pro-epiſcop. in Authen.

b in c. 1. & 2. de mutuo petito. ca 1. §. cuius in agendo, 3. q. 8. Paul. qui non rogatur, 22. de iudic. P. I. cùm Papinianus, & auth. & conſeq. de ſent. & interloc. C.

c l. 11 qui, de publ. iudic. P. ca. negandi, 3. q. 11. l. negandi, de his qui accu. non poſſ. C.

A quibus agatur, & qui conueniri poſſunt. Cap. 2.

1 *Agere qui poſſint aut prohibeantur.*
2 *Excommunicati à quacunque litis parte repelli poſſunt. & cuiuſmodi debeat eſſe excommunicatio.*
3 *Seruus ſuo nomine, vel alieno quando eſſe in iudicio poteſt.*
4 *Magiſtratus maiores non poterant eſſe in iudicio.*
5 *Lis eiuſdem rei diutiũ non debet coram diuerſis Iudicibus.*
6 *Accuſare vel accuſari qui poſſint in criminibus.*
7 *Filyfam. quomodo, & pro quibus in iudicio eſſe poſſint.*
8 *Vxor pro quibus, quando, & quomodo in iudicio eſſe poſſit.*
9 *Lis quomodo inter patrem & filium eſſe non poſſit.*
10 *Feriarum tempore an lites, & quæ quieſcant.*
11 *Minores quando in iudicio ſine curatoribus eſſe poſſint, vel non.*
12 *Monachus quomodo in iudicio eſſe poſſit,*
13 *Capitulum quando poteſt, vel non poteſt eſſe in iudicio, ſine conſenſu ſui Prælati.*

AGERE & conueniri poſſunt omnes, qui non ſunt nominatim prohibiti in iure. Ideò obiter qui prohibeantur admonendi ſumus, cum diſtinctione: vt quidam in omnibus, & omni tempore, prohibentur: alii non in omnibus, ſed in certis: alii, non niſi tempore quodam: alii, non niſi de certis & certo modo. De ſingulis quædam exempla proferam. Inter illos qui omni tẽpore, & in omnibus non poſſunt eſſe in iudicio, ſunt excõmunicati, & quandiu tales remanent: Quia in quacunque parte litis illis obſtet poteſt illa exceptio, & reiiciuntur à iudicio[d]. Ne quiſquam cum ſuæ animæ periculo, & cum illis communicare contra interdictum Eccleſiæ cogatur[e]. Verùm qui obiicit excommunicationem, eam probare debet, ſi non appareat excommunicati confeſſione, vel alio modo. Eiuſque probationis cauſa datur à Iudice dilatio, in qua ſi non probetur, litem proſequitur: ſi verò appareat ex cauſa ſibi commiſſa oriri excommunicationem, eam ſoluet: aut ſi aliundè oriatur, remittet excommunicatum priùs abſoluendum, ad competentem Iudicem[f]. Interim autem quandiu non probabitur excommunicatio non rencietur actor nouo iure, ſi poſt exceptionẽ intra octo dies dilationis non probetur[g]. Accedit text. tit. de excommunica. non vitand. in pragmatica ſanctione, & in Concordatis, quo non vitantur excommunicati in ſacramentorum adminiſtratione & communione: niſi excommunicetur certa perſona, vel certus interdicatur locus, vel eccleſia, &c. & niſi notonè excommunicatus notetur. Quod adhuc de maiori non de minori excommunicatione intelligendum eſt. Si quidem maior nó minor repellitur à communione & ab agendo[h]. 2. Seruus nullo modo ex ſua perſona in iudicio agere vel conueniri poteſt, ciuili modo[i]: quamuis dominus acquirant actionem & ſuo facto alius agendi vel defendendi cauſam[k]. id námque faciunt nomine

d c. cùm inter. c. à nobis, c. exceptionem, de excep.

e ca. de finibus, 4. q. 3 c. nullus, de ſent. excommunic. in ca. 11. & 9 Apoſtol.

f in c. prudentiam, de off. delega.

g c. pia conſideratione, de excepti. in Sex.

h c. pen. de ſent. excommunic. ca. Engelbertus. 3. q. 4.

i l. ſeruus. l. cùm debitoris. C. de iudic. l. vix eſt, eod. P. l. non ſecundum, C. de rei vendic.

k l. qui à ſeruo. ſtipulatio, de actio. P. l. & Lucius. in fi. de ſtipul. ſeruo. P.

nomine alieno, non proprio. Quare ſi qua iniuria affectus eſt, non ille, ſed dominus eius, etiam eo inuito experitur[a]. quanquam ipſe ex delictis puniri poſſit, quia naturalis iuris particeps ex eo obligatur, & obligationem, id eſt, 4 pœnam, ſoluere cogitur[b]. Tertiò, qui erant in maiori magiſtratu, eóque temporali, pendente adminiſtratione neque agere vel defendere poterant[c]. 5 4. Qui de cauſa per ſe alibi introducta, coram alio iudice vult agere, & qui diuidere negotium ſatagit, non auditur[d]. Vt ſi coram vno Iudice de cauſa poſſeſſionis, coram alio verò de eadem cauſa eiuſdémque rei, & contra eandem perſonam agere velit[e]. Et vbi cœptum eſt iudicium, ibi finem accipere debet[f]. Quò fit, vt ſi plures ſint qui de vna re contendant, ad eundem iudi- 6 cem remittantur: veluti ſi agatur iudicio communi diuidundo[g]. Quintò, ſunt perſonæ quæ omnino in crimínibus accuſare aut accuſari non poſſunt, de quibus abúdè à nobis dictú eſt ſuprà lib. 32. iſtius Syntag. à c. 12. vſque ad c. 20. Qui verò in certis quibuſdam negotiis tantùm agere vel conueniri poſſint, ex pluribus exemplis referam pauca. Primùm in filiusfamil. qui ſine authoritate patris regulariter agere non poſſunt, & ideò pater in quibus in iudicio eſſe debent, authoritatem eis præbere cogitur[h]. Verùm in certis quibuſdam caſibus, poteſt eſſe[i]: quod explicauimus etiam lib. 11. iſtius Syntagmatis c. 8. num. 24. & 25. Atque Barthol. in l. fin. §. 1. de verb. obligat. P. addit, filiumfam. minorem 25. an. litigantem pro re quæ patrem non tangat, nó poſſe adeſſe in iudicio ſine curatore, quanquàm à patre fuerit authoratus. Sufficere tamen, in quantum intereſt patris, authoritatem eius. Hodiè autem in Gallia ex communi praxi, ſi maior ſit filiusfam. non deſideratur authoritas patris, & ſine eo in iudicio eſſe is poteſt. Quòd ſi minor eſt, in quibus non intereſt patris, cum curatore dato litigatur. Si verò interſit patris, & pater deneget præſtare authoritatem, cogitur officio Iudicis. Et ſic Senatuſconſultis 8 deciſum refert Papus lib. 7. Rhapſod. areſto. tit. 7. are. 1. Secundò, vxor in iudicio eſſe non poteſt regulariter per ſe, ſine authoritate mariti, niſi publicanegotiatrix ſit, vel niſi de crimine agatur[k]. Nos etiam de hoc plura tractauimus in prædicto lib. 11. Syntag c. 4. num. 21. & ſequent. Docet & latè Chaſſineus, quando vxor contrahere & eſſe in iudicio poſſit, ad §. 5. *des droicts appartenans à gens marie* 2. Notat & Maſſuerius[l], vxorem in controuerſia rerum dotalium vocari debere in iudicium cum authoritate mariti, quòd in hoc cenſeatur eſſe ſub poteſtate ipſius: vt & in filiofa. ſeruandum, ſi de rebus quę patri quæruntur agatur. Quòd ſi inquit, pater vel maritus fuerint adiornati, pro authoriſandis filio aut vxore, & ad diem adſignatam non comparuerint vitute defectus, curia debet filium aut vxorem ſi compareant, & hoc ſi petatur, authorizare. Notat & Io. Faber, in §. fuerat. col. 1. de actionib. Quòd ex conſuetudine regni Franciæ, vir & vxor ſimul pro re dotali immobili agunt: ſed omnes actiones competentes vxoribus, competere & viris, de conſuetudine, pro quibus & viri ſoli experiuntur. pro quo facit l. 1. §. fi. cum l. ſeq. de minor. P. Boerius ad §. 4. de conſuetud. de iure perſonarum, ad ver. *En cas Lettres*, in conſuet. Byturig. Et iure ciuili, non poteſt vxor agere pro dote coram vllo iudice, ſed vir contra patrem vel alium promittentem[m] conſtante matrimonio, & niſi eo ſoluto[n], vel marito vergente ad inopiá[o], vel ſi dos illi fuerit legata agere poterit[p]. Cùm tamẽ hodiè ex cõſuetudine, pro dote ſiue legata ſiue cõſtituta, ambo cõiuges agant. Vide & de his Boer. q. 328. & Maſſuerium, in tit. de dote, §. item maritus & non vxor, in praxi. Item 3. genera- 9 liter his nulla eſſe poteſt, inter patrem & filium in poteſtate conſtitutum[q]: neque emancipato quoque in pátrem, vel liberto in patronum dabitur adio: niſi impetrata venia à prætore, ſeu iudice[r]. Certiſque in cauſis tantùm, ex quibus agendi datur à iure facultas: veluti ſi quæſtio ſit de peculio caſtrenſi, vel quaſi[s], de petitione alimentorum[t], aut de alus quæ adfert glo. in l. 1 lis nulla, de iudic. P. Ratione etiam temporis, actor vel reus in iudicio con-

a § ſeruus autem. de iniur. apud Iuſtin.
b l. ſeruus ex delictis. de actio. P. cum ſimil.
c l. pars literatum, 48. de iudic. P. l. 2. de in ius voc. C.
d in l. nulli, C. de iudic.
e c. 1 de cau. poſſe & propter c. 2. de loqueſt. poſſeſſ. C. fin. de iudiciis.
f l. vbi cœptum, de iudic P
g Pompo in l. 1. & Papinia. 2. de quib. reb. ad eund. iud. eit. P. l. 2. de conſort. eiuſd. iudic. C.
h l. fin. § neceſſitate. de bon. quæ lib.
i l. filiusfamilias, de actio P. cf. de iudi. in Ser
k Boer. in §. 4. de conſuet. ſtatus & iuris perſonarum, an conſuet Bitur.
l vide Maſſuer. tit. de contumacia, § tertia & idem eſt in vxore, & §. ſeq.
m l. ſi pater, & ibi Saine. & alii, ſoluto matr. P
n l. in rebus. de iure dot. C.
o l. vlt. adhuc, de iure dot. C. l. ſi conſtante, ſol matr. P.
p l. locum legati, 72. §. ſi teſtator, de legat.
q l. f. C. de in ius voc. l. generaliter, eod P. l. is nulla, de iudic. P. l. actiones, ad exſas patrem, de actio P.
r l. pen. & f. de in ius voc P. §. f. de prætore leg. apud Iuſtin.
s d. l. lis nulla, de iudic. l. ſi quis vxorem, l. 51 § 2. & 3 & l. ſi dubitem, 22. § f. de fideiuſſ.
t l. ſi quis à liberis. de ille agnoſc.

tentioſo non admittuntur, vt ſi feriæ ſacræ & ſolennes ſint, quibus iura edi-
a) omnes iudices. & ſ. omnes dies. 7. l. quadraginta. ſ. 6. & 7. C. de feriis.
xerunt ſilere lites[a], & ob tempus etiam aliud feriarum ſolennium vel repen-
b) l. 2. C. de feriis, l. 1. eod. & cui. eod. apud Greg.
tinarum, ſecundum ea quæ à iure in illis nominatim prohibita ſunt[b]. Exce-
c) l. 2. & l. actus. 8. C. eod. l. ſolet eod. &
ptis etiam quæ voluntariæ iuriſdictionis ſunt[c], vel ob neceſſitatem permit-
d) vt l. prouincia-rum. 2. C. eod. l. 9. l. 2. eod.
runtur[d]. nos plura de feriis ſuo loco tradidimus[e]. Imperator Otho, in legibus
e) Sup. lib. 2. tit. 1. Syntag. c. 16.
Langobardicis[f], prohibuit quæſtiones litium agitari in natiuitate Domini,
f) Otto. tit. de fer. lib. 2. leg. Langob.
in Epiphania, in ſtatis reiuniorũ diebus, in quadrageſimalibus, in paſchate, in
g) lib. 1. tit. oſtenta. in conſti. Comneni Emanuelis.
Aſcẽtione Domini, in Pẽtecoſte, feſtis præcipuis & Dominicis. Et Emanuel
Comnenus, conſt. 2. καὶ ἀπαρτον ἡμερῶν [illegible], de feriis, tradit dies quoſdã eſſe nefa-
ſtos omnino & nefaſtos quodãmodo, vt Apoſtolorũ, & ſanctiſſimæ virginis
Mariæ, & alios, quos enumerat, in quibus iudicia exercere non licet. Alios
partim feriatos & partim faſtos, vt ſanctorum quorundam quos ibi enume-
rat, in quibus quidem manè donec miſteria ſacra & diuina facta fuerint, nõ
licet iudicia exercere, poſteà autem, licet, dummodo actis iudiciorum no-
minatim inſeratur, quo tempore facta fuerint. Vocabant hos dies, vt docui-
mus in feriis, interciſos. Item alios eſſe omnino faſtos, in quibus liceret æ-
què omnia negotia expedire. Qui verò pro certis & certo modo rẽbus ha- 11
bent legitimam perſonam ſiſtẽdi in iudicio, ſicut in primis pupilli & mino-
res, contra quos non rectè iudicatur, niſi interuenientibus tutoribus vel cu-
h) in l. 1. & 2. qui legi. perſo. deau. in iudi. hab. C. l. etiam de authо. præſt. C.
ratoribus, qui pro eis agant vel defendant[h]. Exceptis quibuſdam caſibus, vt ſi
minor agat de thoro ſuo violato, ſeu de adulterio, C. ex parte, de reſtitut.
ſpoliato. vbi & glo. alios notat caſus. Monachus iniuria affectus, non agit per 12
ſe: Sed Syndicus monaſterii pro illo, vt non tam ipſe iniuria, quàm eccleſia
lædi videatur, nec ipſe remittere iniuriam poſſit, & condemnatio fiat tan-
i) e part. orbianos. de ſent. excõmunicat. & ibi gl.
quam pro læſa eccleſia[i]. Neque capitulum vel monaſterium agunt ſine con- 13
ſenſu ſui prælati, quando capitulum & monaſterium habent negotia cum
k) c. cauſam quæ. in 9. de iudic. & nouit de his quæ fiunt à prælatis ſine conſ. capi. ea. ſine excep. tione. 12. q. 1.
prælato coniuncta[k]. Nam quibus alienatio rerum interdicitur, iisdem & a-
ctiones exercere veritum[l]. Alioquin verò, ſi ſeparata ſunt bona collegii &
l) ſunt prætut. de iure delio. l.
prælati, alterum ſine altero conuenire & agere poteſt[m]. Sed nec in alis mona-
m) c. ſi dominus, de re-ſcripto. vbi glo. hanc quæſtionem exami-nat, & glo. ita c. de priuilegiis.
chus ſine licentia abbatis agere vel conuenire, vel eſſe in iudicio poteſt, ſine
licentia abbatis[n]: cum licentia aliquãdo permittitur[o]. Sunt & aliæ qualitates
n) ea monachi à mo-naſterio. 16. q. 1.
& conditiones perſonarum, quæ prohibent eſſe in iudicio, quas non proſe-
o) c. de præſentium, eod. 16. q. 1.
quor, ne mittam manum in falcem alienam contra morem meum. Sed vi-
dere illas poteris, in libello ſatis trito Nepotis de monte Albano, qui dicitur
Liber fugitiuus, tit. de exceptio. contra reum.

De Iudicum reiectione & ſubſortitione.
Cap. 3.

1 *Suſpicio in iudicijs & litigantium & iudicum cauenda.*
2 *Recuſare iudicem quid eſt.*
3 *Suſpectus nobis quis dicatur. Suſpicionis cauſæ iudicis quæ legitimæ. Nu. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 15. 16. & 17.*
14 *Iudex eſſe non poteſt qui aduocatus aduerſarij fuit, quando contrà.*
18 *Præſidialis curia ex vnius lite reijci poteſt.*
19 *Recuſatio ab ijs quorum intereſt, tantùm proponitur. Quando verò proponatur & forma proponendi. Num. 20. & 21.*
22 *Iudices omnes ex cauſa recuſari poſſunt.*
23 *Scholaſticus in Cancellaria poteſt recuſare doctorem ſibi ſuſpectum.*
24 *Recuſari an poſſit tota curia, & conſiſtorium principis.*
25 *Concilium generale recuſari non poteſt.*
26 *Curia parlamenti tota quando, & quomodo recuſari poſſit.*

27 *Recuſatio fauorabilior appellatione.*
28 *Recuſatio principis à principe impediri non poteſt.*
29 *Recuſationis finis, & rationes. Num.* 30.

1 DICTVM eſt coram Iudice idoneo conuento reo, ità demùm actoris legitimam eſſe perſonam. Illud porrò explicandum nunc ſupereſt, idoneum maximè eum eſſe, qui ſuſpectus neutri litigantium ſit: nam ex ea ſola cauſa quia ſuſpectus[a], reuici debet. Maxima vis eſt ſuſpicionis in iudicijs, ſiue de litigantibus, ſiue de Iudice oriatur: ſicut de Sylla dixit Plinius[b], conſtare eum ab Antonio fuiſſe proſcriptum ſecundò, nulla alia de
2 cauſa, quàm quòd anteà fuiſſet proſcriptus. Recuſare Iudicem ſuſpectum, nihil aliud eſt, quàm cauſas legitimas legitimè adferre, propter quas quis dicat Iudicem cognoſcere vel iudicare de contentione ſeu lite non debere[c]. Re-
3 cuſare, idem eſt ac declinare, reuocare, aut nolle[d]. Suſpectus porrò is nobis dicitur, cui non adhibemus fidem, cui nos omnino committere nolumus, nec committi tutò putamus, arbitramurque eum potius partes aduerſarij
4 iniuſtè, quàm noſtras iuſtè ſequuturum. Suſpiciones porrò quibus reiiciuntur Iudices, non tantùm ſunt illæ quæ arguunt ſuſpectum tutorem, vel debitorem: ſed & vltrà aliæ, ex odio, & amicitia collectæ & indicatæ. Tutores ſuſpecti reddũtur vel maximè ex fide, atque adminiſtratione callida & fraudulenta: Debitores, ex facultatibus[f]. Quatuor autem cauſæ Iudicum perſpectum & ſuſpectum arguunt[g]. Cauſæ ex quibus oriuntur ſuſpiciones, de quibus conqueri quis iuſtè poſſit, illæ in genere eſſe poſſunt, quæ reiiciunt à teſtimoniorum fide teſtes, paucis exceptis, de quibus glo. in c. cùm R. Canonicus, de offic. delega. & in c. accedens, in ver. *ſubeſſe*, vt lite non conteſt. non proc. ad teſt. examinatio. vbi & leuiores cauſæ ſuſpicionis, facilùs reiiciunt Iudices quàm teſtes: quia plures Iudices facilius habentur, quàm teſtes. Cauſæ quoque ſuſpicionis referuntur variæ in ſpecie in proximè citatis locis, & a glo. in c. cauſam quæ, de offic. & pot. iudi. deleg. à Iaſone, in l. apertiſſimi, C. de iudic. à Lanfranco de Oriano, in ſua praxi. & repetitio. c. quoniam contra, de probatio. ad verb. *recuſationes*. ab Hoſtienſe in ſumma, poſt finem tit. de offic. deleg. Robertus Marant. parte 6. de ordine iudiciorum, à num. 24. vſque 74. adfert 40. Quaſdam magis quotidianas referam, cæteras
5 videndas apud prædictos interprætes, prætermittam. Ergo primam dicimus cauſam ſuſpicionis Iudicis eſſe, ſi ſit conſanguineus alterius aduerſarij[h], vſque ad ſeptimum gradum[i]: quia ad illum porrigitur ſuccedendi linea[k], quamuis vltrà quartum non extendatur prohibitio nuptiarum[l]. Sic & procurator qui affinitate aduerſario iungitur, poteſt a domino litis tanquam ſuſpectus, amoueri[m]. Hic tamen arbitror mores regionum ſequẽdos, vt diſcernamus in quotum gradum affinitatis vel proximitatis producatur affectio. Secundò, domeſticus aut familiaris, ſi fuerit aduerſarius Iudicis: vel contrà, ſi Iudex domeſticus vel aduerſarius fuerit aduerſarij, rectè recuſabitur[n]. Omnis domeſticus familiaris dici poteſt[o]. Familiaris a familia dictus, non is qui nobiſcum aliquando conueſcitur, ſed qui conſuetudine penè continua nobiſcum degit, & commenſalis Iudex aduerſarij reiicitur ira[p]. Familia namq; a famulis primùm dicta: Famul autẽ primùm dictus Oſcis ſeruus, dehinc appellatio prorogata ad filios & ad amicos quotidianóſque commenſales, & eos qui in ſeruitio noſtro ſunt, etiam liberos homines[q]. ita qui iuriſdictione præſt, nec ſibi, liberis, vxori, libertis, & quos ſecum habet ius dicere poteſt[r]. Eſt & familiaritas, amicitia: vt quando datur licentia ingrediendi iure familiaritatis fundum alienum[s]. Et quando Calliſtratus vlteriorem familiaritatẽ, explicat conuerſationem æqualem, vnde cõtemptus oritur dignitatis[t]. quia

a eiuſdem ab apoſtolica de offic. deleg. in 6.
b Plin. lib. 7. c. 44. facit ea accuſatoribus 3 q. 7.
c colligitur ex c. ſuſpicionis de offic. deleg. & c. cum ſpecialis de appellat. ea quæ ſuſpecta, 3. q. 5. & de iudic. C.
d l. recolant, 93 de acquirend. rer. dom. l. ſed Lucius 6. ad Trebell. P.
e l. ſi creditores, l. 15. quæ in fraud. cred. P. l. in poſtulandis, de ſuſpectis tutor. C. l. ſuſpectum, eod. P. & Iaſo. apud Iuſtin.
f dd. ſi creditores, ea. quamuis. & ea. ſeq. 11. q. 3.
g c. accedens, vt lit. non conteſt. &c. iuxta glo. l. poſt tempus, de appellat.
h ea. ad ſedem. 35. q. 5. cum ſimili.
i c. non debet, de cõſang. & affi.
m Vlpian. l. aut affinis 1. de procurat. l. ea affinis, 3. q. 5.
n c. conſuluisti. & ea. cauſam quæ de offic. deleg. P.
o ea. § finis, qualiter ſuccedat deb. domin. vaſſal. Feudo. lib. 2. feudo. tit. 5.
p c. accedens, in 2. vt ſi non conſt. &c. apud Gregor.
q l. prouocatio, 195. § famulæ, & l. de teſtamen. 46. § familiæ, de verb. ſig. l. ædiles etiam 25. § familiæ de ædil. edict. l. quicunque, 10 de re milit. lib. 12. C. l. 5. C. de verb. ſig.
r l. qui iuriſdictioni præeſt. l. 10. de iuriſd. om. iud. P. l. lex Cornelia, 5 de iniur. P.
s in l. qui iure familiaritatis, 41. de acquir. poſſeſſ. P.
t l. obtemperandum, de offic. præſ. P.

amicitia vel æquales facit, vel æquales recipit. Et familiaritatis consuetudo & affectio, veritatem solet impedire[a]: & eò magis firmior amicitia, quo honestionibus familiaritatis quæsita fuit rationibus[b]. Hic ergo affectio inæqualis in alterum ex litigantibus, sanum iudicium non præsumit. Quare si æqualiter & gradu proximitatis, vel affinitatis, vel familiaritatis, Iudici communtur omnes litigantes, suspicio cessat[c]. Sic amore inæquali peruerti iudicium intelligi par est, dum amico & propinquo auxilium ferre contendimus[d]. Si tamen aduocatus vel procurator actoris, vel rei, Iudicis commensalis fuerit, vel familiaris, non ideò iudex vt suspectus reiicitur[e]. Nam & socius mei, socius meus non est[f]. Subinde neque suspectum dices Iudicem, eo ipso quòd in gradu vel affectionis, vel proximitatis, vel affinitatis sit aduersarii, sed tantùm si vt suspecti recusetur eius iudicium. Sine recusatione quippe, & in priuatis negotiis, pater filium, & filius patrem Iudicem habere potest: quippe iudicare munus publicum est, & quod omnibus patet[h]. Et volenti non fit iniuria[i]. Sed ex superioribus quoque constat, & recusari posse iudicem, si aduersarii dominus sit[k]. Et si regulæ quidem antiquæ fœderis clientis & patroni, quo summa deuinciebantur coniunctione, vt alter alterum nisi iuuaret in omnes, esset sacer & deuouendus, vt ait Dio. Halicarn. in 2[l]. Proculdubio patronus in causa vassalli & clientis, à nõ clientе recusari iustè poterit. Verùm cum iurisdictionem domini territoriorũ exerceant in subditos, beneficio & permissione Regis, nõ ideò suspectum iudicium quòd subditus litiget coram suo iudice & domino, qui clientelæ ius antiquum non habet: nisi contendamus vassallum sub patrono domino, dici veluti domesticum eius: & ita si cum eo non vassallus agat, declinare eum domini aduersarii iurisdictionem posse. Notat enim Auitus Amerpachius, in constitutionibus Caroli Magni capitularibus, in capitulari Lotharii quod incipit, *Capitula quæ aliqui ex missis nostris ad nostram notitiam detulerunt*, cap. 22. vassum à verbo Germanico declinari *à vasse* vel *vasse*, id est, cognato, & significare domesticum, & admissum in interiorem familiaritatem. A quo tamen dissentire videtur cap. 1. qualiter fidelitatem iurare debeat vassallus, vbi distinguitur inter vassallum simpliciter, & vassallum qui est domino familiaris, diuersaq; vtriusque constituitur fidelitatis forma. Ex vtraque tamen remanet suspectum Iudicum fore: cùm iurent sibi mutuò fidelitatẽ, auxilium, & consilium mutuò præbituros: in personis & rebus incolume, tutũ, honestũ, facile, possibile, contra omnẽ hominem Imperatore & Rege exceptis[m]. Sunt & 3. Iudices socii aduersarii vt suspecti recusabiles litiganti, nõ socio: vt si Iudex & aduersarius sint concanonici, vel eiusdẽ collegii[n]. 4. Si Iudex sit oriundus ex eadem patria, cuius est aduersarius, secundùm c. accedẽs in 2. vt lite nõ cont. apud Greg. vt Dauid ea de causa visus est Satrapis suspectus in pugna instruenda contra Israelẽ, rogarunt; Agidem regem vt ei cõ meatum daret & abiret[o]. Et Cic. dicebat, non posse vllam propriorẽ esse cognationẽ quàm patriæ[p]. Plura hîc de patriæ amore dici possunt, quæ ex locis communibus haurire facilè est, sed parùm appositè fortasse: cùm mihi nõ probetur hæc recusationis causa, vt nimium lõginqua: Ni cum patria & familiaritas communicata sit. Placet autẽ 5. loco ea suspitionis occasio, quæ causam habet si Iudex sit suffraganeus aduersarii[q]: quia ei imperari potest. Vel 6. Si Iudex simílem causam ei quàm aduersarius mouet, habeat[r]. verẽdum enim, ne cum detrimento alterius, suæ causæ præiudicium velit constituere[s]. quẽadmodum & probè testes reiiciuntur, si participes sint negotii, & simílem causam habeant[t]. Et Iudex nemo esse potest in causa propria[u]. *Neque si sua causa ageretur*, vt ait Cic[x]. *testimonium diceret, & si diceret, non crederetur.* Item 7. qui pro aduersario fuit aduocatus, in ea causa Iudex esse non potest sine suspicione[y]. vel si consultor eiusdem fuerit[z], aut solicitator[a]. 8. Et suspectus est, si curauerit Iudex sibi causam committi[b]: qui se ingerit enim, suspectus est[c]. Maxime

si pars

[a] ca. accusatus. 3 q. 5.

[b] Paul. l. fatr culpe, 22. de verb. sig.

[c] Tiraqu. in l. unic. si solum, §. de vxo. de iure marit.

[d] ca. quatuor, & ca. seq. 31 q. 1.

[e] c. 1. de offic. iudic. ordinar. c. ex infamatione, & ibi glo. in verb. *aduocatus*. de appellat.

[f] l. nam sorijs pro soc. l. si comitib. § fi. de reg. iur. P. Modestinus, de verb. sig. Paulus legitimo dixit.

[g] Ian. priuatis, 77. de iudic.

[h] l. quippe iudicare, 78. eod.

[i] l. nemo videtur. de reg. iur. l. venditor. de rescis. vendit. C. l. cùm donationis, C. de collat. cum fratr.

[k] c. causam quæ, de offic. deleg. l. fi. quæ cum grauepor. C.

[l] vide & Gell. de gradu officiorum, & quomodo citentur proponantur proxenis, lib. 5. cap.

[m] c. 1. de for. fidelit. & ca. de nostris. fidelit. in vsib. feudo. c. de forma. 22. q. 5. vide glo. in c. accedens, in 2. vt lite non contẽ. apud Greg. *fidelissi*, vt lite non contẽ. & apud Greg. & cum R. canonicus de offic. deleg. ca. causam, 5. q. 3.

[n] l. 1. eod. tit.

[o] Liu. lib. 29.

[p] Cic. de Orato.

[q] c. accedens, in 2. vt lite non cont. &c.

[r] c. causam quæ in 2. de offic. deleg. eod.

[s] l. 2. quod quisque iuris. D.

[t] c. personas. de testib. ca. si testes. § habetis. 4. q. 3. c. cum ecclesiasticus. de except.

[u] l. nemo in sua causa. C. l. quæ sunt iudicum. C. de iudic. omnium iudic. de appellat. l. prætor. de iurisdict. omn. iud.

[x] Cic. pro Sex. Rosc.

[y] l. fi. de tutel. l. quisquis. C. de postul. gloss. l. cuiusdam. de cadu. tollen. c. postremo. de appellat. l. prætor. de iurisdict. omn. iud.

[z] Io. Andr. in sua. & cõtra vnum de offic. deleg. in 6. d. l. prætor.

[a] Rota decis. 164.

[b] glo. in c. si contra vniuersa. in addit. de offic. deleg. in sex. in vers. *causa legitima*. Specul. de recusationibus. versic. item ipse Auitus tamen recusatio

[c] l. nam ad ea. de procurat.

ſi pars aduerſaria eum nominatim dari Iudicem petierit, quod & mali excẽpti,& ad verecundiam Iudicis pertinere reſponſum eſt à Calliſtrato[a]. Similiter 9. Si Iudex in ea cauſa pro aduerſario fuerit fideiuſſor, vt & tanquam in cauſa propria Iudex meritò reiciatur[b]: Exceptiones enim quæ dantur reo ex parte rei, dantur fideiuſſoribus[c]. 10. Planè ſi inimicitiæ præceſſerint cum Iudice, rectè recuſatur ab eo cui inimicus fuit: ne iratus nocere cupiat, vel leſus ſe vlciſci deſideret[d]. Et vt ait Plautus in milite glorioſo.

Cum inimico nemo cito in gratiam redit.
Opus eſt nunc tuto loco.

[a] Calliſt in l obſeruandũ, 47 de iudic. P.
[b] Ita in l ſi cui legetur, de leg 1.
[c] l defenſiones, 13 C. de excep. l omnes, eod tit P. l quod dictum, de pact P. cũ ſimil.
[d] de eũ Raymondus canonicus, & c. cùm ſuper eo, de offi deleg ca. peculiaribus, 5 q. 1.

18 Ex conſtitutione etiam edita Aureliæ in comitiis, art. 52. ſi quis litiget cum vno ex conſiliariis fori Senarchi, vel præſidialium, recuſari poteſt omnis cuna, & cauſa reiicitur ad proximam aliam ſedem Preſidialem. Recuſatio proponitur tantùm à litigantibus, & ab eo cuius intereſt iudicium fieri vel non fieri: non ab aliis, & eſt voluntaria etiam iſtis hæc facultas, vt omitti poſſit.

[e] c venerũs, de reſti. ca. cùm ſuper, de re iudic Panor. in ca. cùm ſuper, de offic. delega.

1 Ideo pro formula proponendi recuſationem, obſeruatum eſt, vt proponatur ab initio litis, vix enim poſt conteſtatam litem exceptio hæc admittitur: niſi poſt conteſtationem nupertimè cauſæ ſuſpicionis ſuborianiur, vel ad notitiam de nouo peruenerint[f]. Regula quippe generalis conſtituitur, exceptiones dilatorias transferentes iuriſdictionem ſeu declinatorias, initio litis proponi debere: alioquin conteſtatione facta omiſſas, repeti non poſſe, nec litigantes pedem referre iudicio poſſe, cùm iam in Iudicem conteſtatione conſenſum videatur[g]: dempto caſu, quo poſt conteſtationem cognita recuſationis cauſa fuerit[h]. Quare conſtitutio Caro. 7. ſtatuit, vt qui voluerit proponere tunc cauſas has recuſationis, iuret nuper ſubortas, vel ſibi nunc tantum cognitas[i]. Extat & conſtitutio Franciſci 1. edita de iudiciorum norma & formulis, qua cautum art. 113. recuperatores ſiue commiſſarios & delegatos per curiam, peregrè executioni ſententias vel areſta demandaturos, poſſe quidem recuſari & reiici, antequam proficiſcantur in locum vbi exequi debent. Et ideircò in commiſſione præſentanda vocantur quorum intereſt antequam abeant, dicturi ſi quam iuſtam recuſationis cauſam habeant. quã ſi tunc non propoſuerint, non poſſunt, cùm in locum executionis peruenerint, recuſare: forſan vel ex eo quòd nudus executor non habet iuriſdictionem contentioſam. quare ſi cauſæ recuſationis contra eos proponantur, de earum veritate vel legitima ratione, pronunciare non poſſunt, vt notat Ægidius Bordinus in paraph. ad conſtitution. regias anni 1539. art. 10[k]. Debent inſuper iſtæ cauſæ recuſationis edi in ſcriptis, & libello compræhendi[l], vt cogitate non temerè proponantur imminente pœna temerè proponenti ex conſt. etiã regis, pro ſingulis cauſis temerariis, in curiis inferioribus 10. libra. turon. in ſupremis 20. libra. Et ita cogunt vel pœnam luere, vel probare cauſas propoſitas. ideò debent decidendarum recuſationum cauſã, Iudices ſeu arbitros deligere litigantes, intra certum preſcriptum à Iudice recuſato terminum: vel ſi non conueniant de illis, Iudex ex officio dat, coram quibus probatio fiat cauſarum, ſi illæ manifeſtæ & omnino notoriæ non ſint, & Iudex neget[m]. Nam nullum Iudicem ſortiri vel ſubſortiri velle, in reo ſummæ eſt difidentiæ: in accuſatore calumniæ argumentum. Omnino certè graue eſt, Iudicem recuſare temerè. Et id multis ad damnationem plurimùm adiumento fuit, quòd Catonem, eum qui poſteà dictus eſt Vticenſis, Iudicem in cauſa ſua reiecciſſent: etenim illi innocentes videri non potuerunt, imò ſatis de ſe confeſſi, qui adeò recti, religioſi Iudicis, vtríque optimi ac integerrimi iudicium recuſaſſent[n]. Neque hodiè recepta eſt Bartoli, gloſſ. nec aliorum ſententia, ad l. apertiſſimi, C. de iudic. qua ſtatuunt iure ciuili ſine cauſa ſuſpectum dictum Iudicẽ, recuſari poſſe[o]: ſed ſequimur ius Pontificium, vt non prius Iudex eſſe deſinat, quàm cauſę fuerint ſuſpicionis probatę[p]. Recuſari poſſunt omnes cuiuſcunque ſint generis Iudices, ſiue ordinarii, ſiue de-

[f] l. apertiſſimi, C. de nũ iudi. contra monaſterium, de tenten & re iudi. c. ſapientis de excep l. quidam cunctabitur de re iud P.
[g] Iacmo C de iurisd. om iud l. C. de excep l ſed & ſi iuſte petat, de iud P. interlocutionem, de ſent & re iudi. c. iudicia 3 q. 4. q. 1.
[h] l nũ dubitatur, 5. cum quidam de arbitr. l. ſalutaris, de iud.
[i] conſtit. Caro. 7. art. 64.
[k] facit l. ab executore de appel P.
[l] l. apertiſſimi, C. de iudic. ea requiris, de appell. ea quoniam cuncta, de prob.
[m] d l. apertiſſimi, C. de iudic. e cum ſpecialis, iuncta glo. de appellatio. vide eae gemma, eo. tit. Sex. & c ſi cõtra vnum. de offi de legat Sex.
[n] Plut. in Catone.
[o] arg l. quia poterat, l 4. ad Trebell. P.
[p] ea. requiris, 41 5. fi. de appellat.

legati,siue arbitri delecti,si postea suspicio oriatur:quia omnibus conueniũt rationes,propter quas recusatio indulgetur litigantibus. Imo & contra eum quem sibi quis delegit,si suspectus postea reddatur,non aliter:nam cum quẽ quis impetrauit Iudicem,non potest recusare[a]. Abiit in dissuetudinem itaque Authen.si verò contigerit,de iudic.C. quæ statuebat iudicem ordinarium recusari non posse,sed ei suspecto adiungendum episcopum, & seruatur ius Pontificium,quo delegatus & ordinarius recusari possunt[b]. Et ita 23
etiã putat Antonius Corsetus in singularib.in ver. suspicio, post Panormit. in c.causam,quæ in 2.de iudic.vt in examinatione etiam facienda à collegio & academia vnius scholaris,doctor qui suspectus dicitur scholastico reiicia-
tur.Quinimo & totum cõsistorium & regia ciuitas Principis recusari potest, 24
si caput illius Princeps sit suspectus ratione odii vel aliter[c]. Item & tota synodus recusari[d],collegium,& vniuersitas tota possunt[e], si negotium sit cum eo qui eis possit imperare[f],aut ille suspectus sit,aut si omnes de collegio, de vniuersitate sint suspecti,non aliter. Nam si vnus suspectus sit quamuis primus,qui imperare tamen non potest omnibus aliis qui possint ei contradicere,is solus reiicitur tantùm,non cæteri.Et ita intelligenda est gl. in ca.1.ad ver.interrogatus,secundùm Felinum ibi,de iudic.apud Gregor. Et ita Synodus Dioecesana vel prouincialis quidem si omnes non sunt suspecti, & si remotis suspectis remaneat numerus iudicio idoneus,recusari non potest.De 25
concilio verò generali responsum est in c.de iudic.per interpretes, illud in quo præest summus Pontifex,recusari non posse:quia nec ab eo concilio appellari potest,si legitimè congregatum sit & definitum. Fieri enim non potest,vt cum ex diuersis mundi partibus plures in nomine Domini,& sine affectu cõueniant,vt suspecti possint censeri omnes:nec ab eo, quemadmodũ
à Synodo appellatur.g.Sic curia Parlamenti non potest omnino recusari, si 26
numerus relinquatur Senatorum legimus,remotis suspectis,qui cognoscere de causa possint controuersa[h]. Reiiciuntur tamen qui causas suspicionis contra totum parlamentum proponunt cum libellis recusationum, ad Magistros libellorum regios,qui referant Principi,isque statuat in priuato consilio,de his, num legitimæ sint iuxta art.38.constitut. Aurelianens. Quamuis placuerit in isdem comitiis,vt ante dixi,art.52.singulari iure, vt si lis sit contra vnum consiliarium ex Præsidialibus,& si videatur ita aduersario, possit is reuocare inde litem,& experiri coram proximiore curia præsidiali alia iurisdica.In summa à quibus post eorum sententiam licet prouocare,eosdem li- 27
cet recusatione reiicere[i]:Quinimo & fauorabilior recusatio,vt ea etiam admittatur,vbi appellatio denegatur[k].Duo sunt hæc præcipua litigantibus cõtra iudicum improbitatem remedia,appellatio post Iudicium,recusatio antè,quæ præcipua est:cùm melius sit ab initio ne vulnus infligatur prospicere, quàm post inuolutam & læsam causam remedium impetrare[l]. Vt neque 28
Princeps tollere iure possit recusationis facultatem[m]. cùm defensio naturali permittatur iure[n],quod non est in potestate Principis[o],qui sincerè & sanctè suum cuique distribuere debet per seipsum,vel curare vt distribuatur.Finis 29
autem præcipuus recusationũ & reiectionũ Iudicũ, vt lites sine suspicione procedant,& dirimantur sine vlla captione.Et quia periculosum sit coram Iudice suspecto litigare. Satis námque superq; alea iudicii per se dura & incerta est,vt opus non sit aliud addi periculum,se discrimini suspecti iudicis rem committere.Quod coegit Themistoclem dicere,si quis mihi duas vias monstraret,alteram ad tribunal ducentem,alteram ad inferos,multò libentiùs eam ingrederer,quæ duceret rectà ad infernum[p].Ex quibus duæ subsi- 30
stunt rationes recusationis admittendæ:prior,quòd ea defensionis sit,& defensio naturalis sit,& cuique permissa.Secũda,quia lites sine suspicione procedere debent.Cui adde,quòd omnia iudicia aliena esse etiam à suspicione debent odii,fauoris,timoris,& expectationis præmii[q],quæ solent corrum-

pere

a glo.& ibi Abbas in fine ad c.intimuastis,de offic delegat. Paul Castren.cons. 241.col.pen.vol.

b c.cum speciali &c. secundo requiritur §. hinc de appell.

c clem.pastoralis, de re iudic.

d vt in c.quod suspectis,9.q.3.

e Panor.in c.licet ex suscepto,num.4.de fo.compet.

f l.si rector prouin. vel ad eum pertinet C.

g Calder. cons.6.tit. de appellat.ca.multis,17 d.it.

h Bero.dec.269.n.4.

i ca. super eo,de appellat.

k glos.in cum singulis,ad ver. *appellatione*,de ſi.mona-chio.

l l.finis quib.cau.in integr.rest.hum.est necess.C.

m glo.& Panor.in c. ad hoc,de reiect. vide Luc.de Pen.in l. curialibus,65.de dec. lib.10.C.

n l.vt vim,de iust. & iure,l.1.§ cùm arietes,si quard. pœn. fec. esse dic.D.l.ferendum, § qui cùm alieno,ad leg.Aquil.P. Cic. in Orat.ibi *Principia semper generis nostri artium esse*,

o cle pastoralis,§ cæterùm,de sent. & re iud. apud eum.

p Lapertissime, C. de iud.ca.quod suspectis,3.q.5.c.suspicionis,de off.deleg.

q Ælia.lib.9.var.hist.

r c.1.de sent.& re iud. in 6.

pere iudicium[a], & violare dictionem veritatis[b]. Accedit 3. quòd Iudex ſuſpectus induit quodammodo perſonam litigantis & aduerſarii, & eo ipſo quia ſuccedit in locum litigantis, deſinit eſſe Iudex, nec iudicium ſubſiſtit: quum perſona iudicis abſit, & ſic duarum perſonarum vicem non poſſit agere[c].

a ca. quatuor, 11. q. 3.
b c. licet ex quadam de reſtitu.
c l. inter litigantes, & l. Iulianus. 2. de iudic. P.

De Procuratoribus ad lites. Cap. 4.

Lib. 3. P. tit. 3. Lib. 2. C. tit. 13. Lib. 1. Decret. tit. 38. Lib. 1. Sex. tit. 19. Lib. 1. Clem. tit. 10.

1 *Procurator quis ſit, & vt differat à negotiorum geſtore. Nu. 2.*
3 *Procurator ad lites de quibus rebus conſtituatur, & pro quibus non detur. Nu. 4.*
5 *Procuratoris munus, num vile.*
6 *Procurator an alium procuratorem dare poſſit.*
7 *Procuratoris ad lites conſtituendi formula.*
8 *Mandatum ſeu procuratio in initio litis fieri debet.*
9 *Contra procuratores, exceptiones quæ.*
10 *Procuratoris varia conſideratio ex conſtitutione & reuocatione.*
11 *Procuratores ad lites qui dari poſſint, vel non.*
12 *Procurationum conſtitutiones vel editiones coram quibus actuarijs Iudici edantur*
13 *Procuratorum conſtituendorum finis, & rationes.*
14 *Procuratores plures ad litem vnam, an conſtitui poſſint.*
15 *Procurator quando non poſſit cogi agere vel defendere. Mutari à cliente: item quãdo officium eius quale, & quomodo detur vel debeatur ſalarium. Numero* 16. 17. 19. *&* 20.
18 *Noui procuratoris conſtitutio quando reuocet præcedentem.*
21 *Procuratoris negligentia quando nocet clienti, emendatur impenſis procuratoris.*

1 PRo actoribus & defenſoribus, accuſatoribus & reis, in quibuſdam interueniunt procuratores & aduocati, & aliæ perſonæ, de quibus nunc agendum. Procurator is eſt, qui aliena negotia mandato domini adminiſtrat[d], vel ad negotia, vel ad lites, vel ad vtramque horum cauſam[e]. In hoc capite tamen non agetur niſi de eo procuratore, qui ad lites proſequẽdas inſtituitur: de alio namque, in tit. mandati præcipuè agitur. Si tamen procurator generaliter detur ad negotia, ad agendum datus & defendendum cenſe-
2 bitur[f]. Differt porrò à negotiorum geſtore, quòd procurator non niſi cum mandato: negotiorum verò geſtor, ſine mandato adminiſtrat & gerit abſentis negotia[g]. Sed & hoc inter procuratorem ad lites, & cognitorem intereſt: quòd cognitor dicatur is, cui ſine mandato cauſam ſuam agendam præſente iudice, præſens præſenti committit[h]. Extat apud Iulium Paulum lib. 1. Selectarum Sentent. tit. 2. de cognitoribus, ſeorſum à tit. 3. de procurator. & à titul. 4. mandati. Ioannes tamen Lucius[i] exiſtimat cognitores eſſe, quos dicimus curiæ procuratores. Sicque inter triumuiros Regię procurationis, cõſtituit[k] duos cauſidicos ſeu aduocatos, & vnum cognitorem, ſeu procuratorem re-
3 gium, & ſubcognitorem[l], *Subſtitut des gens du Roy*. Datur pro lis rebus procurator, de quibus ne detur prohibitum non eſt: de omnibus ciuilibus negotiis agendis & defendendis quibus intereſſe non poſſumus vel nolumus[m]. Prohibetur autem ne detur procurator, in actionibus quæ non poſſunt expedin, niſi præſens fuerit qui agit. Panormit. in c. expoſuit, de dilation. Item prohibetur in actionibus popularibus, niſi quis priuatim pro damno ſibi illato agat,

d l. 1. de procur. P.
e d. l. 1. de procur. P. Iul. Paul. lib. 1 ſentent. tit. 3. de procur. & l.
f ca. qui generaliter, de procur. in Sex. c. 2. eod. in Clem.
g l. 6 & tertia mand. P. l. ex maleficio, §. ſi quis abſenteis, de actio. P. § 2. de oblig. quæ ex qua contr.
h l. gen. & ff. de procur. & cognito. lib. 2. C. eod. tit. 12.
i Ioan. Luc. lib. 4. Plurit. curiæ tit. 2. plac. 4.
k idem Luc. eod. lib. tit. 9. plac. 2.
l Idem. eod. plac. 6.
m l. in omnibus, C. de procurat. & quia in cauſis, 7. eod. apud Greg.

agat,ſine populari actione: vt ſi de via publica agat pro ſuo damno priuato. Et ſic quoque ad promouendam actionem ſepulchri violati, is ad quem res pertinet,dabit procuratorem[a]. Atque qui de publico agunt vt priuatum cõmodum defendant,cauſa cognita poſſunt procuratorem dare[b].quamuis qui populari actione conuenitur,procuratorem dare poſſit: etſi qui agit,nõ poſſit[c].Popularis actio,quæ ius populi tuetur,datur cuique de populo[d]. Ad crimen publicum etiam perſequendum,fruſtrà procurator interuenit[e]. Si crimen criminaliter intentetur:contrà, ſi ciuiliter & pro eo quod intereſt ciuiliter[f]. Admittuntur tamen pro reis procuratores, in aliis quæ crimen ipſum non reſpiciunt principaliter. Sic nuncius,qui & procurator eſt[g], poteſt pro illis cauſas legitimas abſentiæ, ob quas vadimonio ſe ſiſtere non poſſunt, ad Iudicem perferre,& excuſare abſentes[h], dicimus in praxi *Exoimner*, à verbo ἐξοιμοσθαι, id eſt,iureiurando excuſare. Et Franc. Curtius, admitti in criminali cauſa procuratorem ait,pro allegatione iniuſtitiæ, nullitatiſque banni, quæ ſeorſum agitantur à delicto principali[i]. Illuſtres perſonæ per ſe quidem in criminibus,in quibus inſcriptio exigitur,agere vel defendere debent: ſed in aliis,& in iniuriarum cauſa,poſſunt procuratorem dare[k]. Venia ætatis non impetratur etiam per procuratorem[l]. In Gallia tamen cum impetrante curiæ procurator & aduocatus adeſſe debent. Cæterùm nos latius,in quibus & quãdo pro crimine procurator admittatur,diximus in c.24.lib.32. huius Syntag. vnde poteris alia haurire. Dãtur autẽ procuratores ab illis qui agere vel defendere poſſunt,qui nomine ſuo habent actionem,& eo modo quo agere poſſunt[m]:niſi prohibeantur[n]. Metimur enim vt plerumque facultatem agendi in procuratore,ex poteſtate conſtituentis. Nam & laicus in rebus ſpiritualibus interdum dari poteſt procurator[o]: quamuis is ſuo nomine ſpiritualibus non poſſit ſe immiſcere[p]. Iure ciuili nemo conſtituere cognitorem vel procuratorem in curia vbi litigabat, cogebatur[q]: at vſus & praxis contrarium ſtatuit,& recepit, vt nemo audiatur in iudicio quin prius procuratorem ſeu cognitorem elegerit,& actis de eo fidem inſeruerit, per quem agere vel defendere velit, dicimus *fonder procureur & eſtire domicile*. Mutus & ſurdus,per eum modum quo agere poſſunt,procuratorem dant[r]. Seruus, in quo habet actionem de peculio,non aliter[s].Et filiusfamilias,quando eſt ei actio[t],& qui de ſtatu ſuo litigat[u]. Pupillus verò vel pupilla,adultus adultáve, tutore vel curatore interueniente, curatorem dare poſſunt: tutor vel curator pro lite pupillorum vel adultorum, non dant ſine illis, ſed tantùm actorem conſtituere dicuntur[x],Attamen minor in quo ipſe poteſt ſine curatore agere,poteſt & procuratorem dare:vt in cauſa matrimonii[y], & in cauſa ſpirituali[z],& ſimilibus. Cæterùm & ſi in alis dederit,& ſententia cum ſuo procuratore in eius fauorem ſit pronunciata, non ideò quòd dari non potuit procurator qui non eſt reiectus,inualida erit[a]. Quia minoribus,ætas non ſolet in damno eſſe,ſed ratione eius habet auxilium[b]. Neque etiam infamia damnis,vel dati,prohibet procuratorem eſſe[c]. Exiſtimarunt namque antiqui, procuratoris munus eſſe vile,potiſſimùm negotiorum,vt neque decurionatus iungi poſſe reſcriptum ſit,in l.ſi quis procurationem,34.de decurion.lib. 10.C.tit.31.tanquã infamiſſima vilitas. Verùm hoc locum habere non poteſt in curialibus procuratoribus,ſeu cognitoribus noſtris,in quibus & ſumma fides & probitas exigitur, rerum officiique peritia. vt etiam ſtatutũ fuerit,non prius promouendos ad hoc munus,quin per decennium frequentes in curia & aſſidui cum procuratoribus ſubadiuuæ munus procuratorium exercuiſſent, & per triennium fidelem operam procuratoribus in regeſto præcipuo adhibuiſſent,vt liquet ex conſtitut. Caroli 7.art.47. & conſtit.anni 1537.curiæ ſupremæ Pariſ.art.3. & 4.Subinde, procurator datus in lite, alium in eadem dare non poteſt, ante litis conteſtationem[d]: ſicuti nec actor ciuitatis,per procuratorem publicum negotium agere poteſt[e]. Poſt conteſtationem

a l. in popularibus, 42 eod P.
b l.nõ agendum, 45. §.qui ſtatu,eod P.
c l. qui populari actione, l. 5 de popul.actio.P.lib. 47. tit.23.
d l.1.eod. l.2.§. hoc interdictũ, ne quid in loco pub. §. l. ſi quis id quod, de ſtatu hom. iudi.
e c. veniens, de accuſat accuſatore defuncto,13. § ad crimen, de publis iudic. extrauag. de procur.
f de eod, l. de hiis, ad leg. Cor. de falſ. C. iuncta l.2.& 3.de accuſa.P.
g l. de procur.P.
h l.ſeruum,§. publicè, eod.pen.§.f de pub.iud. P. l. reos, C. de accuſatio. l. tuæ comment. 15. eod C.
i Franc Curtius concluſio.19. de teſtib.
k l. f. C. de iniur.§. ſancimus, in auth. vt ab Iudæis. &c. de hoc Bal. in tract. vel praxi iudicia.c. vt adnotatur procuratore,in mate criminali Bal. in l pro curatore cui libera, de procura P.Dynin regul. poteſt. quis per alium.
l l. de his qui veniã ætat impetr C.
m l. ſed ſi vnus,§. idem Iulianus,de iniur P.
n l.mutus.41 §. cùm quæritur, de procur P. & l eod in Sex.
o c. 1. de procur. in Sex
p c.2 de iudic.
q glo.in § 1 vt ab Iuſtinian. &c. in Authen.
r Paul in l. mutus & ſurdus 43, de procur.P.
s l. ſeruum quoque, 5, eod.
t l. filiusfamilias. 8 eod.
u d.l. ſeruũ quoque. §.tum verò.
x l. neque tutores, 11. de procura.C.
y c. ex parte, de reſtit ſpolia.
z c.fi. de iudi. in Sex
a l. non eo minus, 14.de procur C.
b l.2.qui legitimo, poſſeſſion.in vſu. hab C. l. acta. 46 § fin. ff de re iudi.P. l. quod fauore.de legi C.
c § f de exceptio. apud Iuſtin.

d l. quod quis ſibi. 8 C de procur.
e l. nec ciuitatis actor,l 74.eod.P.

ſtationem verò litis,licet:vt & tutoribus,poſt litem conteſtatam[a]. Quia poſt litem conteſtatam fiunt litis domini,non anteà[b]. In quo & differt procurator ad lites,à dato ad negotia, qui poteſt quandocunque alium dare procuratorem[c]. Si tamen datur procurator ad lites cum poteſtate ſubſtituendi,recte alium pro ſe procuratorem dare poterit[d]: excepta cauſa matrimonii, in qua,quia arduum eſt negotium, non poteſt ſine ſpeciali mandato ſubſtituere[e]. Conſtitutione Franc. 1. ann. 1539. *Sur l'abbreuiation des proces*, cautum eſt,article 13 licere quidem,ſed ſuo periculo, procuratoribus curiæ alios ſubſtituerem caſu abſentiæ vel ægritudinis, qui tamen ſubſtituti aſſidui in curia ſint,
7 cum quibus geſta rata perinde habeantur,ac cum ſubſtituentibus facta. Forma dandi procuratorem à Modeſtino præſcribitur, vt in mandato ſeu procuratione ad lites, nomen conſtituentis procuratorem & conſtituti deſcribatur. 2. Exprimatur cauſa commiſſa in genere vel in ſpecie. 3. Quòd mãdans ſeu conſtituens, polliceatur ſe ratum & gratum habiturum, quod per procuratorem factum fuerit, cóque nomine obligationem obeat[f]. Neque intereſt ſit ne abſens vel præſens,cui mandatum fit ſeu procuratio: dummodo ipſe poſteà ratum habeat[g]. Mandatum à procuratore in principio litis requiritur: & antequam pro litigante audiatur, fidem de eo mandato facere debet[h]. Fitque fides vel productio eius ſagogica coram actuario curiæ:& in parlamento coram actuario præſentationum. idque maximè vt conſter de eius poteſtate, num generalis vel limitata, vel ad tempus, vel ex die vel ad diem,vel ſub conditione[i]. Atque ſi quis agat ſine mandato vel procuratione,recuſatur:exceptis quibuſdam perſonis, quæ ſine mandato agere vel defendere poſſunt pro aliis:vt liberi,parentes,affines,fratres,liberti: qui etiam, ſi ſine mandato egerint,pro iis quibus egerint in reconuentione defendere coguntur.cùm ex mandato non habeant limitatam poteſtatem[k]. Et maritus pro rebus vxoris in iudicio proſequendis omnibus, cenſetur iure procurator:niſi mandatum ab vxore in vna tantùm acceperit lite, vel re, per cuius expreſſionem in aliis adempta procuratio videtur[l]. Coniunctæ perſonæ pro
8 coniunctis etiam perſonis, ſine mandato procuratores iure admittuntur[m]; niſi agatur de his quæ exigunt expreſſum mandatum[n], vel contra coniunctam in pari gradu perſonam, vel contra voluntatem eius cuius ſe faciunt
9 procuratores[o]. Exceptio alioquin,in caſibus non priuilegiatis, duplex in genere eſt: quarum prior illa, quia procurator non eſt qui non docet de mandato[p], aut qui non cauet de rato,ſeu rem ratam dominum habiturum[q]. In qua tamen diſtinguunt,an de mandato appareat legitimo, quia tunc non tenetur cauere:aut de eo dubitatur,& tunc cauet[r]. Quòd ſi conſtat euidenter non habere mandatum,non admittitur etiam cum cautione[s]: niſi is ex numero perſonarum ſit,quæ agere poſſunt ſine mandato. quæ de procuratore actoris dici putantur. In procuratore namque rei reſponſum eſt,non admittendum,etiam cum mandato ſine ſatisdatione de iudicato ſoluendo[t]. In praxi tamen hodiè,iſtæ cautiones non petuntur à procuratoribus, ſed ſufficit fidem facere de mandato ſeu procuratione: contra quam excipitur, vel quia facta rectè non eſt, vel quia ab eo qui poteſtatem non habuit mandandi, vel quia tempus in ea comprehenſum lapſum eſt, vel quia procurator reuocatus eſt, vel quòd negotium expreſſo & nouo eget mandato
10 vel procuratione. Exempli cauſa, generalis procurator non cædit ſpeciali, niſi expreſſè reuocatio fiat generalis, vt notat Panormit. ad cap. final. de conſuetud. nec procurator generalis ſine ſpeciali mandato tranſigere poteſt[x]. nec qui totorum bonorum eſt, vendit ſine expreſſa procuratione[y]. Nec generaliter ad lites præſentes & futuras, vel ad litem certam procurator ſine ſpeciali mãdato poteſt obicere crimen. vt dicunt *qu'il ne ſoit admis*, aut ipſe proprio periculo de calumnia tenetur[z]. Sunt alia plura quæ
vigunt ſpeciale mandatum, etiam poſt generale ad litem inſtituendam: vt
lis ſu-

[a] l. neque tutores, 15. §. f. C. eod. Vlp. in l. in cauſa. 17. §. cæterùm. eod. P. c. 1. §. 1. eod. in Sex.
[b] l. nulla dubitatio 23. & l. procuratoribus, 24. de procur. C. l. 1. de procu. & cognit. lib. 2. C. Theod. tit. 12.
[c] c. 1. §. f. de procu. in Sex.
[d] c. 1. §. 1. & ca. 3. eod.
[e] c. fin. eod.
[f] l. ſi procuratorem 65 de procur. P.
[g] l. 1. § f cum 6. ll. ſeq. eod.
[h] et eod.
[i] vt fieri poſſe aiunt, l. 1. §. & 4. de proc. P.
[k] l. ſed & hæ perſonæ, l. 35. l. lectum, §. f. eod.
[l] l. maritus, C. de procur.
[m] d. l. ſed & hæ, quæ dicantur coniunctæ perſonæ, et c. tumultuli de reſtitu. glo. in l. exigendi. de procur. C.
[n] l. Pomponius. 40. §. in his & ibi gl. de procur.
[o] l. ſi fideiuſſorum, 29. § quæſitum, mand. P.
[p] l. non ſolùm, 49 §. qui alienum, de procur. vide ibi gloſ.
[q] l. ſi procurator, de procur. P. l. 1. 2. C. de iudic. l. ſi is à quo, § ſi procurator, vt in poſt. leg. P.
[r] d. §. qui alienum, l. non ſolum. & l. t. C. de procur.
[s] l. ſi pupilli § fin. de negot. geſt. P.
[t] §. pen. de ſatiſd. apud Balth. vide gl. in d. §. qui alienum, l. non ſolum. ad ver. non debet.
[x] l. tranſactionis. C. de tranſact. l. mandato, de procur. P.
[y] l. procurator totorum bonorum. eo.
[z] Rota dec. 154.

pecti adminiſtratoris[a], cauſa de exhibendis liberis, de deferendo vel accep-
tando iuramento[b]: de cõpromittendo[c], propoſitio exceptionis famoſæ, de
prorogãda iuriſdictione, vt ait Gui. Pap. fin. 270. & 962. de liberan. debit.[d], de
iuramento vel accuſatione falſæ ſcripturæ ab aduerſario productæ, vt habe-
tur in ſtilo magni conſilii, ar. 19. pro conſenſu præſtando pro retentione cau-
ſæ euocatæ, in eodem ſtilo. Non poteſt etiam ſolutionem debiti accipere,
niſi & ei illa ſpecialiter committatur: vel niſi ſit ei bonorum adminiſtratio
generalis mandata[f]. Eget etiam ſpeciali mandato, ſi de eunctione ſuſcipien-
da interpelletur[g], quã vocãt practici *Garãdie*: & quoq; de reſpõdendo poſitio-
nibus ſeu propoſitionibus aduerſarii agatur, quæ factum clientis reſpiciant,
ſi poſt ſententiam appellandum ſit[h]. Quia ſi appellans ſuccumbat, punitus po-
teſt ab executore, vel ab eo qui de prouocatione cognoſcit[i]. Et ita in hoc
caſu, & generaliter in omnibus in præiudiciũ domini procuratoris ſine man-
dato ſpeciali, ea nõ poteſt agere, per quę pœnam dominus incurrere poteſt[k].
Et proinde aduerſarius in his exceptionem hanc, procuratori volenti agere
ſine ſpeciali mandato, obuicere poteſt, quòd ſufficientem non habeat pro-
curationem. Et Procurator quoque ſi velit à defenſione ſe eximere, contra
vrgentem aduerſarium poteſt effugere aleam iudicii, quòd de eo nõ habeat
mandatum, & ſi velit cõueniat dominum. Verùm à defenſione ſe iuſtè pro-
curator non ſurripit cùm mandatum habet, dicendo ſe nihil habere quod
dicat. Nam & veritum eſt, edere mandata penes actuarium, vel ſe inſcribere
nomine Procuratoris pro aliquo, prius quàm à domino cum mandato quo-
que memoriale ad inſtructionem cauſæ receperit, idque conſtitutione Ca-
roli 7. art. 43. Alia exceptio contra procuratores eſt, vt quamuis dati ſint, ta- II
men ipſi dari non poſſint, id eſt, fungi hoc munere non poſſint[l]. quæ etiam
omiſſa ſi competebat in initio litis, non poteſt reperi vel proponi poſtea. Si-
cuti nec præcedens, quòd non ſit datus procurator[m]. Poſſunt autem omnes
procuratores eſſe ad lites iure ſcripto, qui ſpeciali nomine nõ vetantur, quia
edictum de procuratoribus prohibitorium eſt[n]. Prohibentur itaque poten-
tiores patrocinium litigãtibus præſtare in necem vel oppreſſionem aduer-
ſarii[o]: quia potentioribus pares eſſe non poſſumus[p]. Et ita fiſco & reipub. pro-
hibitum eſt, patrocinium in lite priuato præſtare[q]. Mandatur & Iudicibus in-
legib. Viſigothor. vt ſi viderint potentiorem alteri ex litigantibus patro-
cinium præbere, qui poſſit potentia aduerſarium opprimere: vel cogant eum
iudicio exire, vel nolentem, damnatum in duas libras eiciant. Repelluntur
& à procuratoris officio, abſens, qui ratum mandatum non habuit, aut qui
habere nõ poteſt[r]: itẽ mutus, ſurdus: decurio[s]: miles ſi contra illum excipia-
tur[t]: contrà, ſi omittatur initio litis exceptio[u]: reus criminis[x]: ſeruus, niſi de ſta-
tu ſuo agatur[y]: religioni alicui dicatus, niſi pro religioſo ſit vel alterius mo-
naſterii, aut conſortio litis, idque cum ſuperioris ſui licẽtia permittatur[z]: fœ-
minæ, quia virile officium[a], niſi vel in rem ſuam procuratrices ſint[b], aut pro
parentibus quibuſdam & proximis intercedãt, iuxta permiſſionem legum[c]:
minor quoque 25. ann. ad lites procurator eſſe non poteſt[d], vt nec minor 17.
ad negotia[e], etſi pro patre interdum cum mandato audiatur[f]: filiusfamilias
tamen non prohibetur eſſe procurator: & ideò dari poteſt[g], etiam ſine patris
conſenſu[h]. Poſſunt & infames conſtitui Procuratores[i], ſed non cognitores[k].
Generalis inſuper poteſt ſtatui reſolutio, vt quicunque non habet legitimã
perſonam ſtandi in iudicio, non poſſit conſtitui procurator ad lites. Cæte-
rùm in Gallia, neque ii omnes qui legitimam perſonam ſtãdi in iudicio ha-
bent, neque ii qui iure ſcripto poſſunt conſtitui, procuratores ſunt in curiis
ad lites, ſed tantùm illi qui delecti erant à curiis ſupremis olim, & in aliis a
Iudicibus: hodiè verò a rege alicubi ad hoc munus obeũdum. In curiis por-
rò inferioribus, vbi procuratores non ſunt à rege definiti, nec ſeparati ab
aduocatis, aduocati ipſi, vtroque & procuratoris & aduocati funguntur of-

ficio, &

a l. non ſolùm, §. f. de procur.
b Iuſiurandum, de iureiur.
c Guid. Pap conſ. 18. ſuper cuius, de arbitr.
d l. f. de except. P.
e l. verò procurator de ſolution.
f d l. verò procurato ri, & l. hoc iure, & l. qui hominem, §. ſi Titium, eod. & gl. d. procurator cui licẽtia, & l. mandato, de procurator.
g Auſrer. in ſti. par. la §. item ſi gaiandus, 115. de diuiſ.
h dec. capell. Thol. 476. dec. Guid. Pap. 416. præpoſitus, 117. notat. de appellat.
i u. quot. appell. non recip.
k l. 1. §. ſi procur. & ibi Bart. ff. quemadmodũ obtesta. P. gl. in l. 4. §. ſi procura. quod quis. iur. P.
l l. in exceptionibus, 19. §. ſed & ſi, de probat. P.
m l. qui procuratorẽ dat. 57. §. ſi quis omniũ, de procur. P. l. 3. de cognit. & procur. lib. 1. C. Theodoſ.
n 6. t. de procu. in Sex. l. minus, 43. §. cùm quæritur, eo. P.
o l. ut. ne hic potẽ. lib. 2. C. tit. 14.
p l. 3. de alien. iud. mutand. cauſa fac. P.
q l. 1. & tot. tit. ne fiſc. vel reſp. procur. alie. &c. C.
r l. quicunque. 8. tit. 2. lib. 3. leg. Viſigoth.
ſ 22. de procur. P.
t l. mutus & ſurdus, 43. eod
u l. ſi quis procur. de decu. lib. 10. C.
x l. militem, & l. qui ſtipẽdia, C. de proc. l. neque ſemina, 8. eo. P. l. famoſi. ad leg. Iul. de adul. P.
y gl. in d. l. militem, & l. ſtatu dem. C. de procu. Rituarium. d. §. veterani, eod. P.
z l. reum criminũ, de procur. C. l. 1. de iuris poſtul. lib. 10. C. l. 18. qui de publicand. P.
a l. ſeruũ quoq; §. ex contrar. de procu. P.
b c. 3. eod. apud Cle.
c l. alienã. & C. eod. l. neq; ſemina, 8. eo. P. & Innocẽt. in c. 1. q. 7. l. ſi quis. de regul. iur.
d l. 4. C. de procu. vbi glo. aliàs calus enumerat.
e l. Formius, 42. de procu. P.
f l. minor, 51. eo.
g 6. qui generaliter, 5. eod. in Sex.
h l. exigẽdi à filio, 52. eo C.
i l. filiusfamilias, 8. §. ipſe quoque, eod. & l. quæſitum, de iniuſt. vocat. qui generaliter, §. ne diuus. de procurat. in Sex.
k d. c. qui generaliter, §. 2.
l §. fi. de exceptionem. Iul. Paul. lib. 1. Recepte. de cog. tit. 6. lib.

ficio,& ii soli qui in eo foro iurati postulationem exercẽt, vel possunt si velint exercere ex maioribus tribunalibus euocati, pro negotii qualitate & grauitate[a]. In omnibus tamen cognitoribus seu procuratoribus ad lites, illud commune, vt postquam mandata seu procurationem receperint à litigantibus, illa edant apud actuarium causæ idoneum illius curiæ vbi constituuntur. Sunt enim singulis tribunalibus certi actuarii constituti, qui editiones seu præsentationes procurationum recipiant & præscribant in regestis ex constitutio. Ludouic. 12. art. 134. Secundùm causę naturam & iurisdictionis potestatem. Nam procuratio vel præsentatio in causis criminalibus, coram actuario criminali fieri debet in ciuilibus, & coràm ciuili in causis domanii seu dominii regii, coràm eo qui eius diarii vel ephimerides curat: Et sic de similibus. Officium huiusmodi procuratoris ab illa insinuatione mandatorum actis facta incipere videtur, & mandatum simul procurator acceptare videtur, dum fidem facit de potestate data. Finis procuratorum est, & ratio præcipua, vt absentes in litibus defendi possint: vel quòd ipsi litigantes non possunt interesse: vel quia si intersint, litibus mouendis & excipiendis parum accommodi sint. Sunt & aliæ rationes, quæ procuratoribus sunt cõmunes cum aduocatis, de quibus in aduocatis Deo fauente agetur. Plures constitui in vno negotio procuratores olim poterãt[b], hodiè iure gallico receptum est, vt ex pluribus vnus tantùm curet iudiciales actus, vnus procurationem edat, vt dicũt *qu'vn seul occupe*, idque iuri consentaneũ est[c]. Quòd si is decedat, expirat mandatum, & opus est vocari iterum clientem, vt veniat ad prosequendam litem, vel vt nouum constituat procuratorem: nam quiescit instructio causæ mortuo procuratore. Id ipsum etiã fit, si legitimè recuset executionem procurationis procurator vnus cõstitutus, & nolit munus hoc cum causa præstare, putà quòd dicat reuocatum esse mãdatum, nec posse defendere vel agere, idque doceat: nam priùs quàm doceat, debet cogi à iudice pro quo consentiente dominus iudicatum solui exposuit, iudicium accipere[d]. Causæ autem ex quibus recusare legitimè possit procurationem prius susceptam quę in cognitionem tamen veniunt, ponũtur in l. filiusfamilias, 8. §. fin. & 6 legib. seq. de procur. P. Causæ porrò quæ dant iustam occasionem mutandi procuratorem domino seu clienti, etiam post litem contestatam (nam ante liberè licet) referuntur in l. ante litem 16. cum 11. legib. sequent. vsque ad 27. eodem titul. P. In vsu hodiè est, in quacunque litis parte posse liberè & ex quacunque causa eáque non expressa dominum reuocare procuratorem, sine tamen præiudicio aduersarii, in his quæ gesta sunt. Et is qui reuocatus est se ingerat negotio eo ipso suspectus est, tanquam contra domini voluntatem gerens[e]. Cæterùm, si post contestationem vel cõdemnationem litigator seu clies reuocauerit procuratorem, ne in aduersarii permitiem facere possit cautum est: & ideò iubetur ordinatione curiæ supremæ Parisio. edita *Sur les congez & defaux*, 1534. art. 25. vt dum reuocatio fit prioris, statim alius eligatur & eodem die, procuratorique aduersarii insinuetur: alioquin si actum id non fuerit, cum procuratore reuocato permittetur cuna & taxationem impensarum fieri, eúmque statuit compellendum, vt cæteris quę de causis, eius negotiis compareat & munus suum obeat. Censetur porro reuocatus primus procurator eo ipso quòd alius in eius locum subrogatus est[f], quanquam secundus non acceptauerit mandatum: nisi secunda constitutio procuratoris sit generalis, quia per illam non reuocatur antea factum in specie mandatum[g]. Munus hoc procuratorium ad lites, est regulis comprehensum in curiæ supremæ constitutione, *des aduocats & procureurs*. Habent & singula tribunalia stilum proprium, cui mordicus adhærent, vt difficile sit omnia hic comprehendere, imò valdè onerosum recensere, quod vel pragmatici tyrones norunt. In summa tamen dicam, officium in eo consistere, vt procurator omnia ex fide & diligentia in lite sibi

[a] Etat restriction aux procureurs des procureurs en cour suprême Parisien. edit. 1344 & cour à Rouen, ann. 1537. art. 2.

[b] l. 11. §. vnus, de procur. P.

[c] l. quod si nolit, §. si plures, de rebus edic. l. si familiæ, eodem tit.

[d] l. filiusfamilias §. procuratorem & l. si de filiusfam. de procur. P. l. licet. de aduoc. P.

[e] l. quę omnia, 21. §. 2. de procur.

[f] l. si quis cum procuratorio, §. 2. de procur. P.

[g] Bell. dec. 330. dic Rota, 258.

commiſſa agat, quæ ipſemet cliens, ſi præſens eſſet, & per ſe litem exerceret, acturus eſſet, & tanquam amicus ei ſubueniat & negotium gerat, ſaltem ex mandato & eius voluntate quam agnouit. Nihil enim amplius debet quam bonam fidem, & diligentiam in exequendo mandato[a]. Nec inuitus procurationem ſuſcipere, vel ſuſceptam vltrà mandata exequi, ſed fidem tantum implere cogitur[b]: ſicuti etiam ſolummodò & poteſt & debet, quod emiſſa procuratio præſcripſerit[c], nomine domini in eo condemnandus. Neque dubium conditio fieri poteſt procuratoris benè exequentis, quàm domini, præterquam in ſatisdatione[d]. Omnia ad dominum pertinent, pœna & ſumptus, lucrum & damnum, de quibus tantùm reddere rationem procurator debet ſine commodo ſuo vel damno[e]. Gratuitum etiã & hoc munus eſt, quia gratuitum officium amici eſt[f]: alioquin enim interueniente mercedis pollicitatione, locatio eſſet operarum[g]. Quanquam & procuratoribus renunciationis nomine, ſalarium præbeatur rectè & meritò[h]. Verùm procuratori nõ eſt permiſſum paciſci cum cliente de quota parte rei in litem deductæ, putà, vt non quidem expenſa cum vſuris legitimis (ſi quidem legitimæ repetuntur iure) reſtituantur: ſed pars rei aliqua, putà dimidia eius rei quæ in iudicium deducta eſt, & ex ea lite data erit[i]. Sumptus autem proculdubiò in litem factos repetit, mandati actione[k]: etſi hs talem non habuerit, qualem dominus deſiderat exitum[l]. Statuit tamen in hac quæſtione Carol. 7. conſtitutione, art. 17. vt procuratores actis ſuis præſcribant, quæ à litigantibus acceperint: neque admittendus niſi ex magna cauſa ad petitionem vacationum ſeu ſalarii, vel operarum expoſitarum ante annum vnum, vel duos. Et in art. 44. ius illis non eſſe ſub prætextu ſalarii, retinere inſtrumenta vel acta litigãtium. Quemadmodum autem ſolent curiæ proſpicere de ſalario procuratoribus: ſic etiam & proſpiciunt, ne ex dolo & nimia negligentia procuratorum, litigantium iura vel minuantur vel lædantur. Quamuis enim procuratoris factum domino ſeu clienti noceat[m], & contumacia procuratoris, putà, quod debito tempore ſe non præſentauerit, quod nocet clienti, retractabilis eſt ex cauſa negligentiæ procuratoris, rependendo tamen aduerſario ſumptus in eam cauſam factos[n]. Emendatur quoque negligentia procuratoris, vel libello oblato iudici qui de cauſa cognouit, vel codicillis à regia cancellaria ea de re impetratis. Subuenitur & clienti contra dolum procuratoris ſui, vel contra eius præuaricationem[o]. Et ſæpè curiæ quæ ob tergiuerſationes & fugas procuratorum caſtigant litigantes multis, ob moroſas dilationes, retorquent multas aduerſus ipſos procuratores, ſi clientes damnati doceant non ſuo ſed procuratorum facto culpam ineſſe. Vt ſtatuit fieri debere curia, in ordinat. de abreuiandis litibus, art. 7. Et Bartho. etiam notat[p], procuratorem teneri ad expenſas, quæ contigerint propter eius contumaciam. Et procurator, cuius dolo vel culpa aduerſarius obtinuit condemnationem expenſarum, tenetur dominum conſeruare indemnem, & expenſas de ſuo ſoluere[q].

a l. idémque & in fundo, l. 10. mand. P.

b l. inuitus, 17. de procurat. C. l. filiusfamilias, §. inuitus, eod. P.

c l. inuitus, 20. eod. C. l. diligẽter, mãd. P.

d l. ſed & hæc perſonæ, 35. §. defendere autem, de procur. P. l. t. C. eod.

e l. qui proprio nomine, 46. §. procurator, l. quacunque ratione, de procur. P.

f in l. 2. mand. P. l. litem, C. de procura. §. 1 mand. apud Iuſtin.

g l. qui operas, loca. P.

h l. ſi remittere, 22. mãdi, & l. ſalarium. mãd. P.

i l. ſumptus, 54. de pact. P. l. ſalarium, mand. P. l. litem redemiſſe, 15. de procura. C.

k l. qui mutuam pecuniam, 56. §. ſi. mãd. P.

l Bart. in d. §. fi. l. qui mutuam.

m c. 1. vt lite non cont. &c. & ibi glo. & Panor.

n Panor. poſt Innoc. & Bart. in d. c. 1. nu. 21. & 22. vt lit. non cont.

o l. 1. de aduoca. diuerſi iudicio.

p Bar. in l. ſi ſe non obtulit, de re iudic. P.

q l. vni. §. ſi procurator, ſi quis ius dic. non obtemp. P.

De quibuſdam aliis ſpeciebus procuratorum ad lites, vt de Syndico, Actore. Cap. 5.

Lib. 1. Decretal. tit. 39.

1 *Syndicus, & Actor vniuerſitatis qui dicantur: V triuſque munus, & differentia. Num.* 2. *&* 3.

4 *Apocriſarii in iure qui dicantur.*

5 *Depoſiti*

5 *Deputati ſeu delegati ad comitia Syndici ſunt.*
6 *Syndici patriæ officium & munus.*
7 *Syndici locorum prorum.*
8 *Inquilinorum author & defenſor.*
9 *Authoritas quid. Et in acceptionibus & emptionibus authorẽ nominare quid item. Num.*10.
10 *Sollicitatores & inſtitores litium: harpyæ, & mala eorum. Num.*12.

1 INTER ſpecies procuratorum ad lites, ſunt Syndici dicti, vel defenſores. Græci Syndicos appellant[a]; qui laborem perſonalis muneris aggrediuntur, & qui ad agendum vel defendendum eliguntur: & propriè illi, qui lites alicuius vniuerſitatis vel collegii curant, vt innuit l.1.§.quibus permiſſum eſt, Quod cuiuſ.vniuer.nom.&c.P.vbi gl.hoc intereſſe inter Syndicũ & Actorem vniuerſitatis ait, q̃ vniuerſitatis ſit defenſor vniuerſalis in certo genere cauſarũ[b]: Syndicus, in vniuerſis. Quæ tamẽ diſtinctio plerúque cõfunditur, ſicuti liquet ex tit.de Syndico, apud Gregor.lib 1.Decretal.tit.39. vbi vſurpatur & pro eo, qui cauſam conuentus & ſodalitii eccleſiaſtici agit, vel dicit[c]. A municipibus vel ab aliqua vniuerſitate datus procurator, dicitur Actor vniuerſitatis, non ſingulorum: quia publico negotio, non ſingulorum interuenit[d]. Actor porro & Syndicus differunt ab adminiſtratore Reipubl. vt hic, in adminiſtratione: alii, in litibus interueniant. Quare & ex cautione actoris datur actio adminiſtratori Reipublꝰ. Accedunt & adminiſtratoribus curatores ciuitatum, de quibus in l.fin.de adminiſtr.rer.ad ciuitat.pertin.lib.50.P.tit.8. De munere Syndici meminit Demoſthenes, dum ait, pro Cteſiphonte, Ariſtidem fuiſſe creatũ Syndicum ab Athenienſibus, vt communi cauſæ Græciæ patrocinaretur, Athenienſium nomine. Et oratione πρὸς λεπτίνην, lege fuiſſe Athenis ſancitum tradit, ne quis iterum Syndicum fieri liceret creariue à populoidque, ne ſyndicia, hoc eſt Syndici munera, ad publicam vtilitatem inuenta, verterentur in quæſtum compendiúmque priuatum. Rurſum & pro corona, de Ariſtide ab Athenienſibus Syndico ſeu patrono creato, vt pro Delio ſacro diceret apud Amphyctionas, ait χειροτονήσαντες αὐτὸν ὑμῶν σύνδικον ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἐν Δήλῳ. Secundum Speculato. Syndicus vocatur in iure Hypocriſarius, vt in §. non autem aliter: quomo. oport. epiſc. in Auth. vbi tantùm Apocriſarii non Hypocriſarii mentio fit. *Nemo*, inquit, *audeat ex epiſcopis vel clericis, ad aulam principis pro ſuis perſe ve ntre, quàm per medium metropolitani, vel patriarchæ, vel per Apocriſarios Eccleſiæ cuius ſint qui proficiſcuntur*. Meminit de Apocriſariis ca. conuenientibus, 1.q.7.c.ſignificaſti, de electio. vbi Apocriſarios ſedis apoſtolicæ dici puto eos, qui nomine Summi põtificis intereſſent & agerẽt; quiq; dici poſſent legati Summi pontificis. Scio quid dicat gl. de hoc nomine, ſed in erroribus non immoror. Exiſtimo autem dicta à verbo ἀποκρίνομαι, quod in neutra ſignificatione ſignificat reſpondeo. Vnde ἀπόκρισις reſponſio, & Apocriſarius interpres, qui nomine alicuius vel reſponſum dat, vel accipit. Et ὁ ἐφεστὼς τοῖς ἀποκρίμασιν, i. qui fuit à reſponſis, & vt ait Suidas, in nomine διονύσιος, i. qui reſpondebat. Sicuti & dicimus à conſiliis eum, qui conſilio intereſt, & à ſecretis, &c. Sic & inter Syndicos annumerant plerique delegatos, quos dicunt deputatos, vel cum ſyndicatu miſſos ad comitia, aut ad Principẽ, alicuius rei nomine, Reipublicæ vel patriæ vel ciuitatis explicandæ cauſa. Poſſet & dici Syndicus defenſor vel curator Reipub. ſumpta in genere nominis appellationes. Fit & mentio de defenſore prouinciæ per Imperat. Grat. Valentin. & Theod. in l.4.de defenſ.ciu.lib.1.C.tit.56.quẽ dicere poſſumus *Syndic du pays*, ius ibi leges & officium perſcribuntur cum poteſtate. quarũ 1. Vt plebi patentis vice ſit, 2. Non patiatur ruſticos vrbanóſque deſcriptionibus affligi.

[a] Lf §. defenſores, de muner. & honor

[b] in l.f quod cuiuſ vniuerſ. nom. l. nec eorum, & §. ſed ſi ita, eod.

[c] vt & in c.1. de procurat.

[d] l.a. quod cuiuſque. vniuer. nom. P

[e] 4.l.f.eod.

[f] Specul in 1.par. Speculi. 1. parte libri 1. de iis qui alieno nomine in iudi. intẽtie.

[g] de cuius creatione & qualitate tradit Paullus, de decurio. C.

3. Officialium inſolentiæ & Iudicum procacitati, ſalua reuerentia pudoris occurrat. 4. Ingrediẽdi cùm volet ad Iudicem liberam habeat facultatem, & reliqua quæ ſequuntur, exequatur. Syndicarium quoddam munus etiam 7
Orphanotrophiorum, Hoſpitalium, & Xenodochiorum curatores, de quibus diximus in perſonis eccleſiaſticis[a], quorum & procurator & litium inſtitor, dicitur Syndicus. Erat & procuratorii muneris ſpecies, quædam formula patrocinii quæ pro inquilinis adhibebatur. Vetabatur enim Athenis & in aliis nonnullis oppidis Græciæ, inquilinum in iudicio verſari ac cauſam orare, niſi authorem vindicémque adhibuiſſet, quem vocabant προστάτην, vt ait Heſychius in verbo προστάτης. vbi & docet iudicii quoque ſpeciem dictam ἀπροστάσιον, aduerſus inquilinos qui aliquid Athenis ſine authore hoc adminiſtraſſent. Illud quoque Harpocration teſtatur, eoſque coactos ſibi aliquem apud Athenienſes aſſignare præſidem & authorem. His accedit ex iure Ro- 9
mano & Gallico, authoritas quam diximus[b] exigi tutoris vel curatoris in iudicio pupillorum & minorum: patríſque in cauſis filiorum familias: mariti, in cauſa vxoris. Authoritas eſt Græcis αὐθεντία. videlicet, cuius gratia dictis factíſque cuiuſpiam plurimùm deferimus: idéq; quod quiſpiam approbat. Explicat Paulus[c], *Etiam ſi*, inquit, *non interrogatus tutor author fiat, valet authoritas eius, cùm ſe probare dicit id quod agitur, id eſt, ſe authorem fieri.* Et ita differt authoritas quæ probat, ab approbato. Neque quiſquam ſibi author eſſe poteſt di- 10
rectò, & niſi per conſequentiam negotiorum[d]. Sic intelliges in venditionibus, nihil aliud eſſe authorem nominare, quàm allegare & vocare venditorem, qui vim emptioni & approbationem adferat[e]: inde & authoritas in legib. 12. tabul. & lege Attinia, pro poteſtate & approbatione poſſeſſionis. *Quod ſubreptum erit, eius rei æterna auctoritas eſto*[f]. hoc eſt, poteſtas præſcribendi furto ſubſtracta non ſit, niſi æterna ſeu temporis cuius initii memoria non ſit. Et apud Cicero. pro Cecinna, *biennij authoritas*, præſcriptio quæ per biennium approbabat pacificam poſſeſſionem. Accedunt quodammodo etiam 11
procuratoribus ad lites, inſtitores litium, qui vulgò pragmatici & ſolicitatores dicuntur: eò quòd promoueant & accelerent lites, & operam aduocatorum & cognitorum ſeu procuratorum: quorum eſt magna copia in curiis, tum in Gallia, tum Romæ, vbi inuenies quoſdam ſolicitatores aulæ Romanæ expeditionũ, qui ſuppliebus in eorum impetrationibus & diplomatum expeditioni operam præſtant, qui vulgò vocantur ſolicitatores literarũ apoſtolicarum, vel *Ianizeri*[g]. Sunt & alii cauſarum ſolicitatores ſeu inſtitores, harpyæ quædam, qui & ſæpè vorant ſalaria procuratorum & aduocatorum, & quæ muneris illorum ſunt, vel attentant vel eludunt, vt ſibi lucrum reſeruent, ſuppoſitis procuratorum vel aduocatorum nominibus, quod ne facerent poſthac illis multa dicta & pœna, prohibitum fuit edicto Henrici 2. die 29. Iunii 1549. Iuſſit quoq; eos abire curia & aula ſub mortis pœna, Franc. 1. cũ- 12
ſtit. *Sur la police des gens ſuiuans la court*, huiuſmodi inſtitores: qui certè merę ſunt ludicum corruptelæ, authores inuertendarum litium, cautelarũ & fraudum impii architecti, concinnatores & redemptores litium[h]. Sed & in regia promptiſſimi regni exploratores, & cõſiliorum perquiſitores & detectores. Vt mirum hodiè non ſit, ſi conſilia regni non ſortiantur ſuum optimum & decretum finem. Sunt enim iuxta regem, tot muſcæ, ſolicitatores dico & nihili aulici homines, hirudines litigantium, qui intellecta renũciant & referunt, vt antè exitum ab impiis hominibus præueniantur. Quod prudentiſſimus ille rex Frãciſ. 1. nouit, coercuit, & prohibuit fraudũ maximè illorum cauſa, ne literę cuipiam mitterentur ab illis, vel characteribus incognitis, vel numeris ſeu ſiphris præſcriptæ, aut niſi communi idiomate & literis vulgaribus, deq; negotiis aliis quàm regni.

[a] ſup. lib. 15. Syntag. c. 28.

[b] Sup. hoc lib. c. 2.

[c] l. 3 de authorit. tut. P.

[d] in l. 1. l. pupillus, 5. & l. quod dicimus, 7. eod. §. fin. eod. apud Iuſtin.

[e] l. Herennius Modeſtinus. de euict. P. & ibi latè explicat Sudæ ex Gellio & Macrobio.

[f] Gell. lib. 16.

[g] Oſtouia. Vueſt. lib. 2. anecdotarũ in aulę Roma. actionem, c. 20.

[h] Vlp. in l. nec quicquam, §. circa aduocatos, de offi. Proconſ. P.

De Aduocatis. Cap. 6.

De poſtul lib.3.P.tit.1.Lib.2.Cap.6.7.8.Lib.1.Decret.

1 *Aduocati,os & mens procuratorum.*
2 *Aduocati,& eius officij ſynonima,eiuſque finitio. Et nu 5.*
3 *Patronus litium quis. Rhetor & orator item qui. Num.4.*
6 *Procuratores quomodo differant ab aduocatis.*
7 *Aduocatorum diſtinctiones,priuatarum & publicarum cauſarum.*
8 *Aduocatorum ex curys diuerſa nomina: Et diuerſa dignitas ex illis diuerſis numeris. num.9.*
10 *Aduocati conſiſtoriales Romæ qui,& eorum priuilegia.*
11 *Aduocati pauperum Romæ.*
12 *Aduocati quas cauſas hic debent,& eorum iuramentum.*
13 *Aduocatus an poſſit poſtulare contra ſuum dominum directum. Et num item in eadem cauſa pro duobus aduerſarys. Num.14.*
15 *Aduocatorum album ex quibus replcatur, vel qui poſſint eſſe aduocati: & in illis aſſumendis quæ præcedat probatio: Mores & geſtus eorum quales eſſe debeant.num. 18.19.& 20*
16 *Aduocati neceſſarij, & dantur à iudice non habentibus. & nu.17.*
21 *Poſtulare qui prohibeantur. & nu.ſeq.22.23.24.25. 26.27. & 28.*
29 *Poſtulare ſententia qui & quandiu & quomodo prohibeantur,*
3 *Aduocatorum futilium & verboſorum pernities in Repub. & nu.32.*
31 *Loquendi facultatem cur ferè aduocati amittant præmaturè.*
33 *Aduocatus paciſcens de quota litis quomodo puniatur.*
34 *Aduocatorum officium & diligentia quæ: Eius officij conſtituendi rationes.nu.35.& ſeq.*
36 *Aduocatus nemo bonus in cauſa propria.*
37 *Aduocati cogi poſſunt cauſas agere pro opem implorantibus.*

1 MENS, conſilium, atque os cognitorum ſunt aduocati, ad quos etiam apparatas cauſas vel apparandas deferunt procuratores, vt ad primos iudices; conſulendi cauſâ, num tutò ſe diſcrimini iudicij poſſint committere: vbi enim procuratores acceperint à clientibus mandata ſeu procurationem cum iſagogica cauſæ narratione, vel vt dicunt, cum inſtructionibus & memorialibus cauſæ, debent conſulere ſuper his aduocatum, qui animaduertat num ius ſit litigandi, vel num à lite abſtinendum ſit, vt ſtatutum eſt ordinatione curiæ ſupremæ Pariſienſis, *des aduocats & procu-*
2 *reurs.* Aduocatus, cauſæ patronus, orator, rhetor, cauſidicus: & dum exeandeſcit præter modum, à rabie rabula dicitur. qui deſiderium ſuum vel amici, agendo vel defendendo exponit ei, qui iuriſdictioni præeſt, vel alterius deſiderio contradicit[a]. Omittam hic magis ſubtiles, quàm neceſſarias, & alterius tractationis liberioris explicationes, ſynonimorum aduocatorum.
3 Quid enim immorarer in eo quod Valla ait, aduocati nomen latius patere quam patroni cauſarum, quòd patronus à patre, qui reum defendit, & imbecilliorem, verbo aut facto[b]. nam & is qui aduerſarium defendit, dicetur &
4 patronus cauſæ. Rhetores etiam ſcimus ab aliquibus dici & eos, qui extra iudicium vmbratiles defendunt vel accuſant cauſas, & propriè declamatores

[a] l.1.§. poſtulare, de poſtul. P. ea. inſtitutes, § eſt autem poſtulare, § 9.7.

[b] Valla. lib. 4 Elegant. c. 12.

dictos. Sed & patet Rhetores Græcis dictos, vt Demoſthenem & alios, oratores, qui verè in concionibus populi & iudicum conſenſu cauſas agerent vel defenderent. Et Orator dicitur apud Cicero. vir bonus dicendi peritus, qui in cauſis publicis & priuatis plena atque perfecta vtitur eloquentia. Cauſidicus item dicetur, qui cauſam ſeu litem exponit. Omnes, dum ad tribunal dicunt & qui vocantur, aduocati dicuntur: vt & vocationem teſtium dicendi teſtimonii cauſa, aduocationem dicemus[a]. Et proinde omiſſis iſtis omnibus, annotabimus in ſumma, aduocatos nos omnes accipere debere omnino, qui cauſis agendis quoquo ſtudio operantur, & in omni tractu negotii adfuturi ſunt[b]. Videntur & contineri hac generali appellatione, etiam procuratores[c]: contrà, procuratorum nomine aduocati, quia vtrique pro tractu cauſæ in iudicium aduocantur, vtrique curant & procurationem gerunt clientis, & quædam ſunt etiam vtriſque communia[d] atque vt monui, in tribunalibus iudicum inferiorum, cauſarum patroni adhuc vtrumque munus obeunt. Et vidi etiam, nam & recens eſt memoria, in ſubſellis Senarchorum & Præſidialium, indiſtinctum horum officium, donec cœperunt ex ſolicitatoribus & inſtitoribus creari procuratores. Sunt & procuratores Romanæ curiæ, graues viri, & doctores, quorum munus non verè procuratorum, ſed oratorũ aut patronorũ eſt[e]. Verùm nobilitate officii diſtant patroni cauſarum ſeu cauſidici, à procuratoribus: nam procuratores ſeu cognitores, ſunt veluti adminiſtri & apparatores ſeu executores aduocationis: & procurator vicem perſonæ & domicilii tantùm abſente cliente ſuſtinet. Patronus ſua authoritate, conſilio & opera, litigantem in iudicio adiuuat & repræſentat. Sed & procurator cum aduerſario colludens, tenetur actione mandati[f]: aduocatus autem, de præuaricatione[g]. Aduocatorum ſeu patronorum, alii dicuntur priuatorum cauſis & negotiis addicti, alii publicis: vnde illi ſimpliciter aduocati curiarum earum quarum albo deſcripti ſunt[h]: iſti aduocati regis, vel fiſci[i], vel generales ſeu publici dicuntur. De priuatarum cauſarum aduocatione, munere, & legibus prius dicendum, ſubinde Deo fauente, de aduocatis & cognitoribus Regis & fiſci. Priuatorum itaque aduocati dicebantur nominibus ſuarum curiarum vel iudiciorum, vnde tres tituli poſiti ſunt, de poſtulando, de Aduocatis diuerſorum iudiciorum, & diuerſorum Iudicum. Titulus de poſtulando, generaliter de munere poſtulationis tractat. In tit. de aduoca. diuerſorum iudiciorum, de perſonis aduocatorum cuiuſque cauſæ priuatæ vel fiſcalis. In tit. de aduoca. diuerſor. Iudicum, de priuilegiis aduocatorum diuerſorum Iudicum pro fori dignitate cui erant conſcripti, quibus vtebantur aut tempore geſtionis officii, aut poſt depoſitum officium aduocationis. Non enim antiquitus omnes paſſim ad tribunalia maiora admittebãtur cauſas acturi aut defenſuri pro aliis, ſed tantùm aliqui, cum delectu & certo numero albo conſcribebantur, in quo qui non eſſent inſcripti, in eius prætorio non poterant patrocinari, etſi in aliis poſſent: vt fuerunt interdum quinquaginta tempore Leonis & Anthemii Cæſarum, in prætorio Alexandrino[k]. fuerunt interdum 150[l]: in Præfectura prætoriana Romana, ſexaginta quatuor[m]: inter quos adhuc erant delecti quindecim potioris gradus poſt fiſci aduocatos, quorum priuilegiis donabantur[n], & ex quorum etiam ordine, ſeniores in albo per annum vel biennium aduocati fiſci eligebantur, & ſubrogabantur in locum & honorem demortui anterioris[o]. Romæ nunc in ſacro ſenatu Summi pontificis, qui conſiſtorium appellatur, Decemuiri conſcripti ſunt, qui interceſſiones ſeu oppoſitiones electionum eccleſiarum à ſede vel conſiſtorio cognoſcendas exponerent, dicti Conſiſtoriales aduocati, quibus multa priuilegia indulta ſunt: veluti laurea doctorea in vtroque iure Cæſareo & Pontificio doctos inuenes ornandi: item & locum parentis ipſius ordinis, in filios & nepotes idoneos, alioquin iuriſperitos, tranſmittendi[p]. Sunt alii aduocati in aliis cauſis

& tri-

a l. falſi, 20. ad leg. Cor. de falſ. P.

b l. 1 §. aduocatos, de var. & extraord. cogn. P.

c ea. infames. iunctis §. 10 § 9. 7.

d d. l. 1. §. aduocatos, de var. & extraord. cognit.

e Octauia. Vueſt. lib. 2. introduct. in actiones Romanæ aulæ c. 19. & ibi Nicol. Andre. Grauat.

f l. 6 procuratore. mandati. P. l. ſi procurator. C. de procura.

g l. 1 de aduo. diuer. iudicio. C.

h tit. de aduo. diuer. iudicio. lib. 2. C. tit. 7. & de aduoca. diuer. iudicum. eo tit. &

i tit. de aduoc. fiſc. lib. 2. C. tit. 9.

k l. petitionem vicorum, l. 13 de aduoc. diuer. iudicio C.

l vt in l. cùm aduocato. 8 l. nemini. 2. C. eod.

m l. ad ſimilitud. §. 16. & l. poſt duos. eo. eod.

n d. l. ad ſimilitudinem.

o d. l. petitionem, 13. §. quando autẽ, eo.

p vide de iſtis, & aliis aliorum priuil. Octauia. Vueſtrũ, lib. 2. introduct. in aulæ Roma. actiones.

11 & tribunalibus Romæ,non tamen eius priuilegii. Sunt & aduocati ſalario de publico donati, dicti aduocati pauperum, in camera apoſtolica Romæ, qui pauperum cauſas fouent & defendunt, vel defendere debent gratis[a], præſidium contra potentium iniurias:cùm alioquin

Curia pauperibus clauſa eſt,dat cenſus honores[b].

Et vt ait etiam alibi Ouidius[c]

In pretio nunc pretium eſt,dat cenſus honores.
Cenſus amicitias,pauper vbique iacet.

Et hodiè in Gallia ſolent vel debent exhibere pauperibus officium gratuitum triumuiri regii,ſeu aduocati fiſci. Aduocati patrocinium de omnibus rebus eſt,de quibus iuſtè moueri vel defendi poteſt lis:de aliis nequaquam. Et ita iurant diligenter & ex fide officium ſuum præbituros: quòd cognita ſibi cauſa improba,vel penitus deſperata,ſcientes prudentéſque mala conſcientia liti non patrocinabuntur. Sed & ſi certamine procedẽte,aliquid tale ſibi cognitum fuerit,à cauſa recedent[d]. Dubitatum aliquando, num vaſſallus contra dominum poſtulare poſſet propter formam fidelitatis,quæ habet fidem pollicitam conſilii,& defenſionis rerum & perſonarum,aduerſus quam committens priuatur feudo[e]:niſi inquit Speculator, pro ſibi coniuncta perſona poſtularet vaſſallus[f]. Cæterùm Aufrerius refert[g], anno domini 1384.deciſum areſto curiæ ſupremæ quòd aduocati poſſent placitare contra illos quorum ſunt vaſſalli,dummodo non ſit quæſtio feudi, quod tenetur à dictis dominis,nec de cauſa contingente honorem perſonæ domini. Addit Aufrerius,& niſi cauſa eſſet notoriè iniuſta,quia illo caſu poſſet contra dominum patrocinari, vt notat Bald. in ſimili in c.1.col. 2. verſ.nota ergo cùm quæritur,in tit.hic finitur lex Contra.& in §.1.col.2.tit.quib. mod. feu. amit. in vſib.feudo.Refert etiam Io.Gallus in quæſtionib.deciſis per areſta,q. 24. idipſum fuiſſe deciſum in parlamento Pariſiorum contra Archiepiſcopum Remenſem,eod.anno 1384.& ante anno 1374.At prohibetur,ne clerici contra propriam eccleſiam poſtulent[h].Non poteſt etiam qui vnus clientuli prius cauſam cognouit,eiúſque aduocatus fuit, in ea cauſa relicto clientulo primo, aduerſario patrocinari. Fieret enim colluſio proditio cauſæ,& præuaricatio prohibita[i].Neque admitto ſententiam Speculatoris,qui ait in tit. de aduocato,vnum aduocatum pro vtraque parte poſtulare poſſe.quem ſequitur Angelus Clauaſ.in ſumma,in ver.aduocatus,numer. 17. ſi cauſa inquit, ſit dubia:ſemper enim bonæ fidei aduocationis obſtat præuaricatio, & ſunt contrarii litigantes,nec duobus dominis contrariis quis fideliter poteſt inſeruire.Interdictum etiam eſt pro grauiſſimis delictis aduocationem vel patrocinium ſuſcipere[k]. Eliguntur aduocati in curiis primùm generaliter ex peritis per ipſos Iudices & in album deſcribi iubent aduocatorum.Subinde ex illis litigantes ſibi aduocant, vel per illorum procuratores cauſæ præficiuntur.Idq; communi ſtilo receptum eſt, omnium ferè iudiciorum comprobatione. Ignorandum tamen non eſt, Claudium Cæſarem cùm eſſet Cenſor,quempiam niſi ſua voce vtcunque quis poſſet,ac ſine patrono, vitæ ſuæ rationem paſſum non fuiſſe reddere.Sed illud forſam, dum de cognoſcendis moribus ageretur,qui facilius,quia perſonales,ex ipſa perſona quàm ex relatione patronorum vel procuratorum eliciuntur: in aliis non ita faciendum,in quibus & aduocatus & procurator neceſſariò vſque adeò deſiderantur,vt Prætor dixerit edicto,*Si non habebunt aduocatum ego dabo*[m]. Et Iudex aduocatos quoque petentibus debebit indulgere, plerumque fœminis vel pupillis,vel aliàs debilibus,vel iis qui ſanæ mentis non ſunt,ſi quis ei petat:vel ſi nemo ſit qui petat,vltrò eis dare debebit[n]. Ideò & Valentinian. in Nouellis conſtitutionibus,proſpexit edicto,ne oppida ab aduocatis deſererentur,& ibi eos reſidere conſtituit:vt iure cauſæ agerentur & defenderentur,& non temerè.Sic enim ſcribit.*Notum*,inquit,*eſt poſſe fatalem hoſtium rutnã*,

[a] idem,lib.1.c.7.
[b] Ouid.de arte.
[c] idem,1.Faſt.
[d] Item non nouam, l.12.§ patroni autem,de iud. C.
[e] §.1.de for.fidelit.& §.1.de no for. fidel. in vſib.feudo.
[f] Specul.1.par. Spec. lib 1 partic.4 de aduocato,§. ité quod poſtulat contra eũ, arg.c.in § clericus, de poſtul.
[g] Auf.er. in collect. areſto.are.3.
[h] c.fi.de poſtul.
[i] l.1.§ præuaricator, ad Senat.Turpil. P. l.1.de præuaric.P.l. Athletas § præuaricatur,de iis qui no infa.P.
[k] l per omnes,de offic eiuſdem C.Bald. in authen.habita,6. col.vertic.& quæro quicquid,de iniuria ne fi. pro pat C.
[l] Suet.in Claud.c.16.
[m] l.1.§.ait prætor. de poſtul,P.l.prouidẽdum,C.eod.
[n] l.nec quicquã,9.§ obſeruare, de offic. Proconſ.P.

qua Italia laborauit, in quibuſdam regionibus & cauſidicos & iudices defuiſſe, hodieque gnaros iuris & legum aut rarò aut minimè reperiri. Nam hæc neceſſitas fecit perpetuam dari prouincialibus aduocatis, &c. Clades illa erat quæ ab ingreſſu Alarici cõtigerat. Poſteáque idem conſtituit ibidem, ne curiæ omnino deſererentur ab his viris, quæ ad prætorianas aduocationes properarent, néve deſtituerentur ciuitates: & ſi ad togam properarent propter priuilegia ſuffectum curiæ præſtarent, cuius ſtudio perficerent vniuerſa, quæ per ſeipſos fuerant procuranda. prouidendum quippe eſſe, ne prouinciales tenues homines, defenſionis inopia ad requirenda ſumptuoſa auditoria venire cogantur. Non nego tamen apud Polonos, procuratores rariſſimè vel aduocatos admitti, ſed quemlibet cauſam ſuam exponere[b]: Verùm ſuus cuique prouinciæ ſeruandus mos. Admittunt porrò in officium hoc aduocati, Iudices, tantùm idoneos muneri, bonis moribus & conuenienti doctrina præditos[c], eáque de cauſa vt ſciant, num huiuſmodi qualitatis cuius eſſe debent, ſtatuntur inquiſitio in parlamento Tholoſano ex officio, priuſquam ad iuramentum & deſcriptionem admittantur, & antequam cooptentur in hunc ordinem. Ita Carolus Magnus, in capitulari de pace, c. 12. *praui aduocati tollantur, & vicedomini, & vicarij, & centenarij: & tales eligantur qui ſciant & velint iuſtè cauſas diſcernere & terminare.* Boni mores eorum & in internis & exterioribus actibus perpenduntur. quare Aufrerius deſiderat[d], in aduocati perſona, geſtum maturum, vultum ſætum, moderatam humanitatem, curialem formam, ætatis temperamentum. Quæ vberius & ornatius explicat Cicero de Oratore, Quintil. lib. 2. Inſtitut. orator. c. 10. & alibi. Eruditio autem & doctrina eorum eſſe debet quæ ſuperet diſcipuli gradum. Nam vbi allecti ſunt in eum ordinem & album, deſinunt eſſe ſcholaſtici. Quò factum eſt, vt die 9. Martij 1586. Regis literæ fuerint propoſitæ & promulgatæ in curia ſuprema Pariſienſi, quibus iubebat Rex omnibus Iudicibus, ne ſinerent aduocatos vel procuratores in ſuis tribunalibus praxim exercere, vel cauſas agere, qui ſe vellent eximere à canonis ſolutione, ſeu à talus prætextu ſcholaritatis, vt refert Ioan. Gallus[e]. Prohibet Anaſtaſius Cæſar quempiam conſortio aduocatorum aſſociari, antequam per ſtatuta tempora legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe[f]. Legum autem diſcendarum tempus iure præſcriptum, eſt quinquennium, poſt quod gradus aliquis magiſterij peti poteſt, non antè. Sicuti & in concilio Baſilienſi prohibetur, ne ante ſtudium legum impenſum per quinquennium in aliqua nominata academia, quiſpiam bacchalaureus legum vel iuris Cæſarei fiat vel pontificij, vel nominationes obtineat: exceptis filijs natis ex vtroque parente nobili, quibus ſufficit triennium[h]. Quod & conſtitutione regia Ludou. 12. cautum eſt, anno 1512. artic. 8. tanto enim quinquennij tempore Pythagorici ſilendo diſcebant[i]. Teſtimonium eruditionis petendum eſt à iuris profeſſoribus, ſub quibus legum & iurium ſtudio operam dederint. ideò & gradus dantur, & veluti teſtimoniales academiæ probationis codicilli[k], quos cognitori & aduocatis regis curiæ vbi albo aduocatorum ſcribi volunt, edere debent, & vnà cũ literis exhibere: illi verò referunt Iudici ſe vidiſſe literas gradus, & inquiſitionem quoque de moribus, & proinde conſentiunt eorum iuramento receptioni, & deſcriptioni. Plinius lib. 2. epiſtol. Maximo ſcribens, conquæritur de aduocatis parùm ad dicendum aptis, & adoleſcentibus audacibus, qui irreuerenter & leuiter ad declamandum in centumuiralem curiam tranſirent, refractis pudoris & reuerentiæ clauſtris, cùm ante memoriam ſuam, maiores natu ita ſolerent dicere, vt aliquo conſulari producente. Et certè non meretur in magiſtrum eligi, qui nunquam bonus fuit diſcipulus[l]: nec cauſas in iudicio explicare, qui quomodo explicari deberent, non didicit. Poſtulare omnes poſſunt qui ſingulari nota non prohibentur[m]. Prohibentur verò edicto, lege, ſententia Iudicis: aliqui in totum, pro omnibus, & vbique: alij pro certis: alij alicubi tantùm: & ad tempus:

alij in

a In l. vltima, Nouell. Valentiniani tit. 10. de conſtituendis his quæ ab aduocatis, &c. alienduntur.

b Sigiſt. Lib. Baro, lib. de reb. Moſcouit. vis. Sambatondo. Baſilio.

c Vide l. nemini licere 12. de aduocat. diuerſ. iudicio.

d Aufr. c. in ſtilo parlam. 1. part. c. 1.

e Io. Gallus, part. 1. obſerv. parlam. de quæſtio. dicti per arr. parlam. c. 91. ſecundùm digeſtum ordinē à Carolo Molinæo.

f In l. ſubemus, § 3. § pro ſportulis, verſ. nec de cætero, & l. pensiones, § 3. pro ſportulis, de aduocat. diuers. Iudicum.

g § ſed extra eſt ſolitum, in princ. I. c. ſi. de magiſtr. lib. 12. licet, de præbend. de exterr., de cleric. non reſid.

h § videlicet, de collegio. in pragmatica.

i Suidas in Pythag. Lucian. in Gallo Athenæus, lib. 4. Diipnoſophiæ 19.

k I. nemini licere, c. de aduoc. diuerſ. iudicio.

l c. cùm in magiſtrum, de electio. ea ordinatos, 19. diſt. ea non ſecundum, 61. diſt.

m l. mutus, 45. de procurat.

aliùin perpetuum[a]. Initium fecit Prætor ab iis qui in totum prohibentur postulare, in quo edicto, aut pueritiam, aut casum excusauit: pueritiâ, dũ minorem 17. prohibet: propter casum veluti surdum[b]. Indecorum enim est, vt qui curatore adhuc egent, & proximi sunt tutelæ, quive se regere non possunt, alios regere[c]. Neque ad rem facit, quòd Cæsar prohibeatur pro rostris auiam laudasse 12. tantùm annos natus. Hoc enim & similia rarò contingunt, & sæpe si contingant aliorum opera tantùm verba in pulpitis velut à Pſytacis efferuntur: cùm tamẽ in subsellijs non memoriæ mandata sufficiat dicere, sed & pro occurrentibus negotijs, & instare, & noua & extemplo inuenire, & aciem aduersarij secundùm proposita retundere oporteat. Videbis tamen
11 Quintil. de legitima ætate prodeundi & agendi causas, lib. 12. c. 6. Ob sexum
1. mulier arcetur à tribunalium subsellijs, propter pudicitiam sexus quę quodammodo notatur concessu hominum[d]. Et quòd alienam subire defensionem munus virile sit[e]. Sed & dedit edicto prohibitionis aliquando ansam, C. Aphrania quam corruptè legunt aliqui Codices Calphurniam[f], quæ assiduis latratibus impleuerat tribunalia, facta muliebris calumniæ notissimum
13 exemplum: ita vt illius crimine obiiciatur improbis mulieribus Aphraniæ
nemen, vt ait Valerius Maximus[g]. Et fertur aliquando in foro propriam
14 causam dixisse, & Senatum misisse Deum consultum, quidnam res illa ciuitati portenderet, vt scribit Plutarchus in comparatione Numæ & Licurgi.
15 Lege prohibentur postulare clerici, nisi pro se suáque ecclesia, aut pro quibusdá miserabilibus personis sibi natura coniunctis[h]: potissimùm in causa criminali, & hoc coram Iudice seculari[i]. Ratio adfertur in l. cõsulta diualia, C. de testam. & l. repetita, C. de episcop. & cler. & nisi misericordia ad illis permittat extra ordinem, vt in ca. nouimus, de verborum signific. cap. si res, 14. q. 6. cap. vnico, 15, q. 2. Extat Ioan. Xiphylini patriarchæ Constantinopolitani cõstitutio, qua cauetur vt nemo deinceps monachus, aut ecclesiastica persona, alienas causas suscipiens in iudicio defendat, præterquam si fortè sit causa ecclesiastica, & ab ipso patriarcha iuberetur alterutrius subire defensionem[k]. quamuis olim aliter fuerit obseruatum, fuerintque aliquando aduocati qui in ciuilibus iudicijs stationes habebant, & imperiales frumentarias tesseras accipiebant, & sub primicerijs erant, & à mundanis magistratibus confirmabantur: quod & odiosum visum fuit, & punitione dignum[l]. 4.
15 Prohibetur lege postulare Iudæus contra Christianum: item is qui sacro ba-
16 ptismate lotus non fuerit, & veram fidem non habet[m]. 5. Qui in ea causa est
17 Iudex[n]. 6. item & tabellio, quia officiũ eius vile censetur[o]. 7. Seruus etiã: liberti
18 autẽ minimè, si literis eruditi sint[p]. 8. Itẽ prohibentur imperiti literarũ[q], quia
19 illi comparantur cæcis[r], & corpore vitiatis[s]. 9. Sententiâ certis de causis prohibetur aliquibus, vel ad tempus vel in perpetuum patrocinium exercere: atque ideò quandiu interdictum durat, tandiu arcentur à subsellijs. Interdum cùm nota infamiæ, vt ob crimen: interdum sine nota, vt quando studiosis & clericis forum interdicitur[t]. Alphonsus Hispaniarum rex, cùm accepisset Gallum medicum acutissimi ingenij sophistam, ad causas agendas se contulisse, forumq; omne sophismatibus inuoluere, forum illi prohibuit, decreto edicto, vt omnis his, quam Gallus patronus fuisse i perer, ipso iure haberetur iniqua & iniusta[v]. Et rectè Vtopienses insulani, omnes aduocatos qui tractant causas callidè, ac leges vafrè disputant, prorsus excludunt. Censent enim ex vsu esse, vt suam quisque causam agat, eadémque referat Iudici quæ narraturus patrono fuerat[x]. Mos erat quoque teste Luciano[y]. Areopago in audiendis aduocatis, litigantes & oratores eorum, quandiu ea quę ad rem attinent dixissent, perferri à Senatu auscultante cum silentio. Cæterùm, si quis meditato proœmio orationem exorsus fuisset, vt Iudicum animos aliqua beneuolentia propensiores faceret, aut miserationem aut præcipuam vim atque potentiam adduceret, progresso actu, tũ præco illi indiceret silẽtium.

Neque

a L. 1. §. 1. & l. quos prohibet, de postul. P.
b d. l. 1. §. initium.
c c. inde decreti. de elect.
d l. 1. §. secundo loco, & §. sexũ de postul. P. l. fœminæ, de reg. iur. P.
e Balsamõ C. de proc.
f d. l. 1. §. ergo, de postul.
g Val. Max. lib. 8. c. 3.
h c. 1. 3. de post. apud Greg. I placet iuncta autẽ. interdicimus, de epis. & cler. & facerdotibus ne cleri. vel monac. secular. negotia immisc.
i c. aliquãdo, 51. dist. c. 1. 23. q. 8.
k Lib. 2. tit. Orientalium const. 3. 10. Xiphilin.
l vide d. l. 1. 2. in cõsil. Lucæ Patroni Cõsil. 1. 1. de aduocatis, l. & postremũ cit. 1. lib. 3. Basilicon, & quę in præfecti iuris digesta iuris studium & aduocatorum collegium elle, atque à quibuscunque temporis præfecto constituti
m l. nemo, de postul. C. l. nemo iud. l. 13. C. de epis. audient. ea infamia, 5. q. 7. excommunicamus, de hæret. in 6.
n l. quisquis de post. C. 1. 2. C. de assessor.
o l. 1. & 2. de tab. lib. 10. C.
p l. nouus, 5 nouum quæst. de pœn. P. l. valentes, C. de decurion.
q l. nec cæterorum, C. de postul.
r d. l. nec cæterorum
s c. post translationẽ 5 si quis, de renun. c. 1. 36. dist.
t vt in l. 2. & d. C. de postul. l. quos prohibet, eo. P. l. interd. 9 de pœn. P.
x Anto. Panor. lib. 4. de dict. & fact. Alphonsi c. 36.
y Thomas Morus, lib. 2 Vtopiæ
z Luc. in Icaro. & Gutierrez.

Neque permiſſa erat rhetori ad Senatum nugandi libertas, ac verbis cauſæ inuoluendæ poteſtas, quominus Areopagitæ ea quæ facta eſſent nude poſſent perſpicere. Et certè dolendum eſt, & dignum caſtigatione, quod forum tot mutilis rabularum verba occupent & impleant, tòt parerga efferantur, & in rebus nihili ab ouo vt dicitur res repetatur, vel ex Culice Elephas fiat, tempúſque quod miſeris litigantibus pro negotiorum expeditionibus apprimè neceſſarium eſt, diffugiis controuerſiis mutilibus præoccupetur & pereat. Lex erat apud Athenienſes, vt narrat Æſchines contra Timarchum, ſi quis orator orationem habeat ad Senatũ vel ad populum, de re propoſita ne procul aberret: néve de quaque re dicat, nec bis idem, nec quemquam maledictis vexet, aut ſub Solem quempiã traducat, obloquatúrve, aut cum quid ad Senatum refert, de eo repugnanter ne dicat, quæve ad Senatum non pertinent præſidémve ne vrgeat, ne extrahat concionem, &c. Morem

a Vlp. in l. nec quicquam, §. 1. de offic. proconſ. P.

Vlpianus[a] iudicem, vt concinnatores vel redemptores cauſarum obſeruet, reprehendat, & non patiatur. Vocantur concinnatores ibi cauſarum δικῶν συνκολλητὰς ἐργολάβους, cauſas perpolientes. Sicut apud Plinium[b], poſt Varronem & apud iuriſconſultos concinnatoria in eadem ſignificatione dicuntur inſtrumenta[c]. Valentinia. & Valens, idipſum quoque quod ſtatuerat lex Athenienſium, iuſſerunt[d], ne vltrà quàm litium poſcat vtilitas, in hoc etiam conuitiandi, & maledicendi temeritatem aduocati prorumpant: vtq; ſi quis adeò procax ſit, qui non ratione, ſed opprobriis putet eſſe certandum, opinionis ſuæ imminutionem patiatur: neque conuitiandi licentiam commodandam, vt quiſquam negotio derelicto, in aduocati ſui contumeliam, aut palàm pergat aut ſubdolè. Eadem iubentur aduocatis à Franc. I. in conſtit. & ſtilo prætorian. conſilii & conſtit. *Sur l'abbreuiation des proces.* artic. 10. & Caro. 7. artic. 54. Quid enim in iudicio faciundum aliud quàm rem ipſam iudici verè & ſine ambagibus referre, circunſtantias & peculiares negotii ſincerè & dilucide exprimere, omiſſis parergis? Quare & rectè cautum eſt, vt antequam aduocati in iudicium veniant, conueniant de negotio exponendo iudici, & concordent in facto[e]. Quàm damnoſi ſunt cauſarum patroni ſibi, iudici clienti-

c conſtit. Ludo. anno 1510. art. 24. & Franc. I. *ſur l'abreuiateur des procès du grand conſeil.* & anno 1535. prætoriani edicti, anno 1546. Admittu.

bus ſuis, & aliis, qui inuoluunt, fucant, concinnant lites, & inſolẽti eloquentia, & conuitiis tutari ſatagunt: vt exitus, res ipſa, temeritas, & legum præſcripta docent. Sunt enim ipſi in primis fidei & iuramenti dati tranſgreſſores, qui iurarint nihil niſi quod iuſtum & defendendum videbitur, pro clientibus acturos, dicturóſque, nec deſperatas impiáſque cauſas ſe defenſuros[f]. Eſt hoc præceptũ Iſocratis[g], nullæ prauæ rei nec aſſiſte, nec patrocinare: videberis enim & ipſe committere talia, qualia ii quibus fauebitis, perpetrarunt. Sic eo modo ſibi nocent, dum in opinionem incidunt iniqui hominis. Et certè vix eſt, vt qui improbas lites fouet, improbus non ſit. Non enim cogitat Dei iudicium, cui rationem dictorum factorúmve reddendus eſt. Impiiſſimus qui ſæpè conſultò & ſcienter, veritatis lumen verbis & lingua obſcurare & fucum iudici facere ſatagit, quo nihil damnabilius eſt, quodve per bonos iudices à tribunalibus tanquam peſtis explodendum. Et idipſum ſæpius vindicat Deus in morte aduocatorum, & ſubitò loquendi facultatem ſub mortem adimit[h]: vt per eam torqueantur linguam, qua peccarunt[i]. & ita præcepto ſermone nec animæ, nec bonis nec liberis conſulere poſſunt. Nec quicquam impudentius vſquam videris, nihil ſtolidius & ſuperbius, rabula in Cicadæ modum obſtrepente, qui ſibi diſertus non videtur, niſi tumultu & vociferatione omnia concuſſerit, vt aut Cic. I. Oratore. Qui alibi hunc ex albo Oratorum expungit[k]. *Non enim*, inquit, *eum iudicem neſcio quem, neque proclamatorem aut rabulam, hoc ſermone noſtro comprehendimus.* Talem fuiſſe Nepotulum ſcribit Martialis[l].

f l. rem non noui. §. patronus. C. de iudic.

g Iſoc. in Paraen. ſeu exhort.

h glo. in § item ſurdus, quib. non eſt permiſ. hoc teſtam. Aug. in l. ſi quis ad vocatus. C. de excuſatio.

i matth. Iheron. de tempo. ordina. c. paſtoralis de ſent. patron. c. fidelium immo eccleſ.

k Cic. I. de Orato.

l Martial. lib. 1. Epig. 61.

Dum clamant omnes, loqueris tu, Nepole, ſemper,
Et te patronum cauſidicúmque putas.

Hac ratione poteſt, nemo non eſſe diſertus:
Ecce tacent omnes, Neuole, dic aliquid.

Iudici porrò officiunt iſtæ cicadæ, quæ nihil præter verba habent: quòd illis ueritatem obſcurent, & tempus iudicandis litibus decretum, batalogia præripiunt, falſa pro veris inculcant, decipiúntque: etſi ab aduerſario deteganturiam in vaniſſimis narrationibus contritum & deperditum non reuocant. Quos autem litigantes pari modo conficiunt, & protrahunt fucis iudicium & inanibus verbis, quòd vetat lex[a], quæ magis accelerare iubet exitũ[b], ſimpráſque circuncidere. Multitudo etiam cauſarum & litium, ex vnius temeritate & vana eloquentia, dilationem noxiam accipit concupiti & neceſſarii exitus. Decimo loco, meritò arcentur à munere poſtulandi, qui ſordibus & auaritia impia, prætextu honorarii ſeu ſalarii, in ipſis negotiis quæ tuenda ſuſceperint, emolumenta ſibi certæ partis, cum graui damno litigatorum & deprædatione poſcentes fuerint inuenti: & vt interpretes loquũtur, fecerint pactum de quota litis[c]. Quintilianus[d], ad defendendos reos, præmio adduci, proximum eſſe latrocinio ait, & paciſcendi morem eſſe pyraticum, Et Senatuſconſulto Voluſiano declaratum eſt, cum qui improbè coemit alienam litem, pacto vt quicquid ex condemnatione in rem ipſius redactum fuerit, inter eos communicetur, lege Iulia de vi priuata teneri[e]. Ita prohibeteraduocatis, ne quadruplatores ſint, néve interceptores alienarum litium, cum non liceat etiam in euentum litium, maioris pecuniæ præmio procuratorem redimere[f], neque vllum cõtractum pactionémve cũ litigatore quem in ſuam fidem receperit aduocato inire[g]: imò redemptores litium aduocati puniuntur[h]. pactum enim illud ad inſtruendam aduocationem fieri videtur, & ideò in pœnam legis Corneliæ de falſis quoque qui facit, incidit[i]. Officium aduocatorum habet bonam fidem & diligentiam, vt commoda litigantium perinde ac ſua curent, adſint tribunalibus hora conſueta, & præſcripta, lites non differant vel extendant, vt in ordinatione curiæ ſupremæ habetur, & conſtitutione Caroli 5. Imperatoris edita Auguſtæ Vindelicorum, anno 1548. artic. 32. l. rem non nouam. §. patroni, & l. properandum, C. de iudic. Breues ſint in dicendo, ſcribendo, & conſultando. Dabantur quidem olim ex lege accuſatori ſex horæ ad agendum: reo octo ad defendendum, ſecundùm Plinium[k]. Sed id melius arbitrio Iudicum hodiè committitur, pro ratione cauſæ. Non ſint auari, non cupidi ſeu tenaces: videant diligenter & accuratè litis inſtrumenta, & acta: præuideant quæ aduerſarius pro ſe adducere poteſt, quid contrà proponere, & paratas adferat ſolutiones. Semper in ſumma aduocatus Deum præ oculis ponat, quódve iuſtum eſt tueatur, iniuſta repudiet: idque ita fieri Iudex curet. Nihil enim peſtilentius eſt in Republica, malis & prauis oratoribus, vt ait ſæpè Demoſthenes, potiſſimùm in Olynthiacis, & de Corona. Finis etiam & rationes interuertuntur aduocatorum admittendorum, vt tunc ſatius eſſet non eſſe quàm admitti tales. Permittuntur enim, tanquam neceſſarii ad præſidium cauſarum, & ad ſalutem Reipubl. Sicque Leo & Antemius Cæſares[l], *Aduocati qui dirimunt ambigua fa-*
cultatum ſuarũ, defenſionis viribus, ſæpè publicis in rebus ac priuatis lapſa erigunt, fa-
tigata reparant, non minus prouident humano generi, quàm ſi pralys atque vulneribus
patriam parentéſque ſaluarent. Neque enim ſolos, noſtro Imperio militare credimus, qui
clypeis & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatos. Militant namque cauſarum
arcum, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, laborantium ſpem, vitam, & poſteros defen-
dunt. Quare eis tanquam militibus, permiſſum eſt etiã exiſtentibus in patria poteſtate, ſibi quærere exemplo caſtrenſis peculii[m]. Vtile officium hoc & neceſſarium eſt viſum, vt conſilium præberent legitimum clientibus, & innocentiam defenderent, cauſas diſcuterent coram Iudice, ſe vel potentiæ vel malitiæ vel iniquitati aduerſariorum prudenter obicerent[n]. In hac toga, vt ait Valer. Maxim.[o] militia. Bonæ quippe ſemper non eſt fidendũ cauſę, vt ait

a L. fin. §. in reformatorio, C. de appellat.
b L. properandum, in fine. & § illo procedubiũ, C. de iudic.
c L. ſi qui aduocatorum. h. t. de poſtul. C. et infines, verſ. *arceatur*, 2 q. 7. l. de poſt. libr. C. Theo.
d Quintil. lib. 12. Orator. inſtit. c. 7.
e Modeſt. in Lex Senatuſconſulto, l. 6. ad leg. Iul. de vi priuata. P.
f Papin. in l. ſalarii, l. 7. tutela. P.
g Iulianus, § præterea. de poſtul. C.
h Nec quicquam, §. aduocatos, de offic. proconſul.
i L. 2. §. 1. ad leg. Corn. de falſ. P. conuenge, l. lege Cornelia, § 1. & l. falſi pœna. 10. eod. P.
k Plin. Nepos, lib. 4. Epiſt. Vito ſcripta 9.
l L. aduocati. 24 de aduoc. diuerſ. iudic. C. 10. C.
m P. ſoni tui culmine, 4. eod.
n Laudabile. l. 4. de off. diuerſo iudic.
o Vale. Max. lib. 7. c. 7. in 2. exemp.

vt ait Iſocrates in paragraphica oratione contra Callimachum, quod plera que vſu veniant, vel præter ſententiam in iudiciis, & quòd fortuna potiu quàm iure quæ ad iudices perlata ſunt, iudicentur. Sic Demoſthenes cont a Midiam ſcribit. Euæonem cùm cauſam diceret ſua culpa non fuiſſe abſolu tum, quòd nihil eorum gerere in animum induxerit, quæ ſæpe erpiunt e maximis periculis reos. Cicero etiam 4. de orato. & alibi ſæpè, de damnatione P. Rutilii Rufi conqueritur, cuius optimi atque innocentiſſimi: eo qu d ſine rhetorum miniſteriis iudicium illius tractatum ſit, *quia*, inquit, *nemo ingemuit, nemo inclamauit patrenorum, nihil cuiquam doluit, nemo conqueſtus eſt, nem rempublicam implorauit &c.* Eſt & alia cauſa, cur expediat, imò vero neceſſariũ 36
ſit, per alium non per ſeipſum iudici rem & negotium exponere. Quia facilè non eſt, hominem pluribus patemátibus & affectibus obnoxium, in dicẽ do cauſam, vel aduerſam poteſtate, vel iam concepto terrore non conſterna, & voce non deficere & mente vel ob iniuriam quam ſibi credat infer à maledictis & verbis contumelioſis ſe temperare, & ira concitum tranſuer ſum à iuſtis rationibus in alia inutilia non agi. Atque Cicero, cùm Philiſcus cum exulem in Macedonia in luctu exiſtentem, tãquam mulieroſum obiur garet, quódque doctus alius conſuleret. Reſpondit, *Atque longè aliud eſt, ô Phi liſce, pro alijs verba facere, quàm pro ſe conſulere: Nam quæ pro alijs dicimus, ea cum a recta & integra ratione proficiſcantur, vtique vim ſuam obtinent. Verùm animus, vbi quis morbus eum occupauerit, obtunditur, caligo q; offunditur, ita vt nihil idoneum excogitare poſſit. Itaque illud dictum vetus, rectè dictum eſt: facilius eſſe alios adhortari, quam ſeipſum contra aduerſas res obfirmare.* vt refert Dio Caſſius[a]. Et in praxi etiam ob
a Dio. Caſſ. lib. 71. ſeruatum eſt, ne quis orare cauſam propriam in iudicio poſſit, ſaltem periodũ apponere concluſionis. Et proinde ſi permittatur dicere in cauſa propria, patronus alius cauſæ additus & orationi adſtans, admonet dictis concluſionẽ Itẽ alia de cauſa, prætor, vt reſpondit Vlpianus, titulum propoſuit de poſtu- 37
lando, & de aduocatis, habendæ rationis, ſuæque dignitatis tuendæ & de-
b l. 1. de poſtul. P. l. obſeruandum. de poſt. præt. P. coris ſui cauſa: ne ſine delectu apud ſe poſtuletur[b]. Et ideò & praxis habet, ne quis cauſas oret vel agat, aut defendat, in eo auditorio in cuius albo aduocatorum ſcriptus non eſt, qui non ſit ex collegio aduocatorum, iuxta l. petitionem virorum, 13. de aduocat. diuerſor. iudiciorum. C. Poſtquam autem huic collegio ſcriptus fuerit, poteſt, imò debet & cogitur o-
c l. prouidendum. 7. de poſtul. C. l. 1. §. aut prætor. cod. P. l. ne quisquam, 9 §. obſeruare, de offic. Proconſ. pem eius poſtulantibus præbere: aliter ſi cuicunque parti patrocinium de-
d Bart. in l. ſancimus, in 1. de aduo. diuerſ. iudicio glo. in l. 1. in ver. conſtmſi, de proxi. facto. ſcripto lib. 12. & ibi Bart. negauerit, foro carere iubetur[c]. Et Barthol. notat[d], quod doctor poteſt cogi, aduocare vel poſtulare in ea ciuitate in qua id munus incœpit. Quia omnis qui inſignia alicuius artis vel officij habet, tenetur operam ſuam in
e l. 1. & ibi Bart. fun. aduer. nam. & c. P. & Bal. in l. filiusfamilias §. inutus, de procurato. co præbere poſtulantibus etiam inuitus[e], Niſi forſan iuſta ratione excuſe tur aduocatus: putà, quia ſua intereſt litigantem non ſuſcipere, quòd defendendo illius cauſam ſibi præiudicare poſſit. Nam ſicuti quæ dicuntur ab electo aduocato, cenſentur dicta per clientem eius[f]: ita & dicta pro cliente, retorquentur vt plerumque in aduocatum[g].
f l. 1. de erro. aduocat. C.
g vt in l. ii. de inoffic. teſtam. P.

De Ad-

De Aduocatis & cognitoribus ſeu procuratoribus Regis vel fiſci. Cap. 7.

Lib.1.P.tit.19.Lib.2.C.tit.9.

1 *Aduocatus fiſci quis dicatur.*
2 *Procurator Cæſaris ſeu curator quis.*
3 *Procurator fiſci nihil tractat ſine aduocato.*
4 *Procurator fiſcalis dominorum iuriſdictionalium eſt & aduocatus.*
5 *Aduocati fiſci qui & quot eſſent, & vnde ſtipendia, & quæ haberent apud Romanos & de gallicis.nu.6.*
7 *Aduocati & procuratoris fiſci conſtituendi finis, & rationes.*
8 *Rationalium officium & munus.*
9 *Procuratores & aduocati fiſci de quibus iudicent & cognoſcant. Quibus etiam pœnis abuteates officio: & pro quibus ſoleant interuenire perſonis & cauſis.nu.* 10.11.12.& 13.
14 *Aduocatis regiis alia mandata.*
15 *Subcognitoribus regiis quæ mandata, & quod eorum munus.*

QVAMVIS ex ſuperioribus colligere poſſimus, quæ muneris ſunt aduocatorum fiſci & rationalium ſeu cognitorum: tamen quædam alia admonenda ſunt, quæ ſingulari nomine locum habent in iſtis. Aduocatus fiſci is dicitur, qui cauſas agit publicas & Principis, & ea ex quibus etiam compendia in fiſcum deferuntur: qui accuſat & defendit in quantum Reipub. intereſt, ſine periculo calumniæ. Erat & curator & procurator etiã Cæſaris qui mittebatur à Cæſare in ſuas prouincias, & populi, qui publicos reditus colligeret, & qui impenſas in Cæſaris præſidiis, negotiis, & in Magiſtratuum ſtipendia faceret[b]. Aduocato fiſci procurator fiſci iunctus eſt, qui & rationalis à rationibus Principis curandis & procurandis dicitur: vtrumque illi, ne niſi aduocato fiſci præſente, negotia, rationes, vel ærarii ſacri cauſas tractare vel examinare poſſet[c]. Dicuntur & iſti Cæſariani aduocati[d]. Procurator fiſci rectè aduocatus etiam appellari poteſt[e], potiſſimùm quia lites etiamnunc & negotia Principis commitantur. Nam forſan aliquando rationalis & curatoris Cæſaris diſtincta fuerunt officia, à procuratore ſeu cognitore fiſci, vt illi viderentur procuratores ad negotia, ſed hic ad lites: quo tempore & dicebantur iſti procuratores ad lites, aduocati fiſci, vel procuratoris fiſci illi, procuratores Cæſaris[f]. At aliquando poſt, & lites inter ſe & rationes procuratores & aduocati communicare iuſſi ſunt: vnde & rationalis procurator fiſci dictus, quod liquet ex Iulio capitolino[g] in Maximino. *Erat*, inquit, *fiſci procurator in Lybia, qui omnes Maximini ſtudio ſpoliauerat: hic per ruſticanam plebem interemptus eſt ſed cùm per eos, qui rationalem in honorẽ Maximini defradebant viderem authores cædis.* &c. In Pandectis hæc duo etiam, vnica inſcriptione comprehenduntur, *De officio procurat. Cæſar. & rational.* lib.1.P.tit.16. In cuius tamen legibus, non fit mentio nominis rationalis. vtrumque etiá nomen eadem de re effari docet Alexander Imperator. *Procuratores meos vel rationales*, inquit, [h]*multa inducendæ tuis non habere, ſæpè reſcriptum eſt.* Gordianus autem explicat, rationales, qui dicuntur Græcis logiſtæ, etiam dici curatores,

a l.fiſci aduocatus, 3. ff. de aduocatis C.

b Dio Caſſius lib.73.

c l.ſi de aduocatis C. d l.ſi fiſci C. de pact. e glo. in l. ſi non interſigetur. §. ſed in vet. reſtituuntur, de iure fiſc.

f vide l.ad ſilium, & l. ſeq. C. vbi cauſæ fiſc. Paul. de differentia in l. 1. §. ſi aduerſus fiſcum.

g vide & Lampridium in Alexandro.

h l. 2. de modo muſciat C. l. 3. cod.

Reipubl. *Curator*, inquit, *Reipublicæ, qui græco vocabulo logista nuncupatur, multandi ius non habet.* Vocatur & ab vno officii actu, dispensator, in l. 1. si aduers. fi c. lib. 2. C. tit. 37. Exemplo Principis, episcopi & domini territoriorum, quib 4
iurisdictio est, habent in suis tribunalibus procuratores fiscales, vel domini eos, qui quæ pertinent ad compendia eorum, vel ex multis vel criminũ prescriptionibus dari dominis iurisdictionalibus procurant & petunt, & vindictæ publicorum criminum, instant. Et apud illos vnus & idem officio procuratoris & aduocati fiscalis, fungitur munere. Ferunt primùm Adrianum instituisse officium aduocati fisci. Fuit munus huius aliquando temporale, vt reliquorum Magistratuum Romanorum & prouincialium, annuum videlicet: postea ex Leonis Cæsaris constitutione per biennium cõcessum[a]. idque vni in singulis prætoris commissum, donec bini ex decreto Valentiniani & Martiani facti sunt[b], illique delecti ex collegio aduocatorum prætoriorum, secundùm ordinem & seriem albi seu matriculæ[c]: qui ex publico, quandiu officium gererent accipiebant stipendiorum nomine 60. auri libras, vt aut Iustinianus[d], alibi sexcentos aureos[e], vt non immeritò deprædationes, si quæ fierent per illos in prouinciales, seuerè puniri iuberentur[f]. In Gallia Princeps noster suos habet regios aduocatos per singula sua tribunalia, vel binos, vel vnum & cognitorem seu procuratorem: quibus etiam constituitur salarium de publico, eáque lege, ne quippiam aliud à clientibus capiant, non munus, non stipendia, non salariane fauore aut pretio possint à seueritate & rectitudine officii dimoueri. Quare pro inspectione testamentorum seu elogiorum rerum, & pro formulis intentionis concludendis vel subscribendis dicunt *pour bailler leurs concluſions*, capere illis aliquid permissum[g]. Idipsum probibetur illorum suffectis seu subcognitoribus[h], quos vocant *Substituts des gens du Roy*: nisi aliquod illis honorarium permittatur, authoritate curiæ designatum[i]. Atque 9. Cal. Martii, 1421. Statuit curia suprema Parisiorum, regiæ aduocationis in curia Triumuiros priuatis consultoribus operam dare, & ab alio stipendia, authoramenta, congiariáque auferre non licere[k]. Addit & cõstitutio Caroli 9. Aureliæ edita, artic. 44. ut neque liceat capere beneficia ab episcopis, & aliis litigantibus, qui eius fori sunt cui præficiuntur. Permittamen Princeps in curiis præsidialibus subcognitores seu regio huic muneri additos, officio consiliari fungi. quod tamen intelligitur, quando expressè vtrumque officium coniunctim datum est, & in aliis causis quàm regius, vbi pátrocinium vel procurationem exercuerunt. Sunt aduocatis fisci & pro- 7
curatoribus, leges præscriptæ, tum notionis: tum etiam officii, vtera communes quæ de aduocatis dictæ iam sunt, quæ etiam in illis locum habent. Curáque illis commissa, & cuius causa creati sunt, satis illos admonet de fine & rationibus suæ dignitatis & officii. Putat Feneſtella[l], procuratorem Cæsari eum esse qui inter Cæsarem & Romanum populum constitutus est iudex cùm inter priuatum & Rempub. iudicium constituendum esset, ipséque Princeps quamuis posset, tamen nollet sibi ius dicere. Et ideò cum Magistratum creari placuisse, cui inter se priuatásque personas competens esset iurisdictio: quique appellatus sit Procurator Cæsaris. Atque huic Magistratui, totius principalis rei licentiam commissam, ita vt quicquid ab eo negotiorum imperialium gestum esset, perinde ratũ haberetur, ac si ab ipso Cæsare fuisset pertractatum[m]. Transferebat bona Cæsaris eius nomine & eius consensu, non aliter: nec enim alienare res Cęsaris poterat: iubere tamen seruo Cæsaris poterat adire hæreditatem, & ipse quoque delatam, oppiparam tamen & oppulentam delatam Cæsari se immiscendo acquirit Cæsari[n]. Si tamen hæreditas quibus institutus est Cæsar soluendo non sit, consulitur Imperatori[o]. Licet & illi interdicere alicui, ne veniat in prædia Cæsaris, tanquã tumultuoso, vel iniurioso aduersus colonos Cæsaris: at deportandi, vel deportatos reuocandi ius non habet. Rationales quoque priuatę rei causis, vel 8
sacris

a l. sancimus, 11. & l. petitionem, 13. §. 1. de aduoc. diuers. iudicio. C.
b in l. binos, l. 10. & l. post duos, 13. eod.
c d. l. petitionem, 13. §. quando autem.
d in l. restituenda eo.
e l. per hanc, § sexcentos, eod.
f l. 1. & 2. de luer. aduoc. lib. 12. C. tit. 61.
g in const. Henric. 2. *sur la supplication des procureurs des maistres, publiée en Febr.* 1554. art. 25. 26. 27 Const. Carol. 7. art. 82 const. Aurelian. art. 43.
h in constitut. Aurelian. art. 79.
i const. Carol. 8. art. 8.
k sic Tacitus, lib. 4 placito. Curiæ, tit. 5. plac. 8.
l Fenest. lib. de Magistrat. c. 16.
m l. 7. de offic. procur. Cæsar.
n d. l. 1. §. 1. & l. si quis bona, § si certus fisci, de acq. hær. P.
o Paul. 2. de offi. procur. Cæs. P.
p l. 1. eod. P.

ſaeris ærarij proſidebant, ſed non niſi præſente fiſci aduocato examen ſuſcipere poterant[a]. Res priuata Principis intelligitur patrimonialis, cuius ratio & fiſci priuilegio vtitur[b]: non tamen de contractibus priuatorũ cognoſcebant[c], neque de ipſa re Principis eo inconſulto tranſigebãt[d]. In duo capita omne officium procuratoris & aduocati fiſci in ſumma cogi poteſt, in cauſam cognoſcendi ſeu iudicandi circa ærarium, aut res Principis: vel in patrocinium cauſarum fiſcalium, quæ vel ærarij ſunt, vel habent vindictę vel cauſæ publicæ qualitatem. Et circa primum, Antonius Cæſar ait[e], procuratorem ſuum habere quidem iudicandi poteſtatem inter certas perſonas, ſed non eſſe competentem iudicem in lite priuatorum, niſi ratione conſenſus eius ſententiæ ſe ſubiecerint. Sic reſcriptum etiam eſt[f], procuratorem Imperatoris vnà cum Præſide, præſente fiſci patrono, cauſam petentis reſtitutionem aduerſus fiſcum examinare & decidere. Et generaliter Conſtantinus, *ad fiſcum pertinentes cauſas rationalis decidat omnibus concuſſionibus prohibẽdis*: veluti, ſi agatur de bonis quæ leges vel ſententiæ Iudicum iuſſerunt fiſco deferri[g], de colonis domorum Principis, de inquilinis vel ſeruis eius[h], de cauſis caudibus officialium ſuorum qui exactioni vel chartis inſeruiunt[k]. Quatuor autem caſus excipiuntur, in quibus non poteſt cauſarum fiſcalium cognitio pertinere ad procuratores Cęſaris, quos refert glo. in l. 1. ad verb. *perſonas*, C. de iuriſd. omn. iudic. Reliqua quę ad patrocinium curámque Trium uirorũ regionúmve patronorum & procuratorum pertinent, omnia ſunt in quibus Regis vel Principis vtilitas, vel damnum, vel ſolicitudo ſeu officium verſatur: vnde rectè noſſe debent huiuſmodi perſonę, criminum pœnas, & naturam, quorum vindictam perſequimur, & tit. *Quæ ſint regalia*, in vſib. feudo. & quę ad Regis curam & dominium ſeu domanium ordinarium vel extraordinarium pertinent. Perquirunt quę ſint bona vacantia, & à iudicibus petũt fiſco adiici, & incorporari[l], relicta licentia priuatis ſe defendẽdi[m]. Vult enim Princeps, non niſi legitimas eáſque ſuo tempore, à fiſco inferri actiones & lites[n]. Statuerúntque Valenti. & Val. vt ſi quis vexatus fuiſſet ab actore rerum priuatarum Principis, vel eius procuratore, poſſet deferre querelam Rectori prouinciæ, vel iudici ſuper eorum contumeliis vel deprędationibus, eóſque convictos, publicè dãnatos vinos cõcremari[o]. Sicque Conſtantinus, *fiſci aduocatum pœnas metuens, caueat ne fiſcalia cõmoda occultet, néue vllo negotio exiſtente, fiſci a mine priuatis audeat calumnias commouere*[p]. Idque eò magis cauendum eſt, quòd ampliora priuilegia, & accuſandi publicam facultatem ſine periculo delatoris iura Romana & gentium illis conceſſerunt[q]. imò, neque permiſerunt cuiquam ſine fiſci aduocato denunciare impunè[r]. Quod & in Gallia ſeruatur. Neque quiſquam priuatus de crimine publico accuſare poteſt ſine procuratore regio, cui tamẽ ſi denunciat, & petat cum ſibi in cauſa iungi, ſe ſubſcribit denunciationi: vt ſi non apparuerint probationes, vel calumniosè denunciauerit, qui iudicio impetitus eſt, ſeueritatem iudicis contra denunciatores imploret, iuxta l. omnes, de delator. lib. 10. c. Quinimò, ſi conſtet calũniosè & malitiosè prætextu poteſtatis, regium cognitorem ſeu procuratorem reum quendam & innocentem proſequi, & diu exare, ipſe ſuo nomine condemnandus reſarcire damna, & quanti intereſt vexati: interdum & pœna capitali, ſi crimen calumniæ eo prætextu illatum ea dignum ſit[s]. Sed & conſtitutum eſt[u], ne prius iungantur regii cognitores litibus priuatorum, quam conſultatio inter ſe & cum aduocatis fiſci fuerit habita, & ita expedire, & intereſſe Regis, liqueat. Si tamen de cauſis pauperum, ſocietatum, mendicantium, hoſpitalium & miſerabilium perſonarum agatur, pium opus facient, & Principis munus partéſque exæquentur, ſi pro illis lites agitent, & eorum cauſas tueantur legitimas. Quia nec ipſe Princeps earum miſerabilium perſonarum patrocinium aſpernari debet. *Si pupilli*, inquit, Conſtantinus, *vel viduæ, aliúque fortunæ inuidia miſerabiles, iudicium noſtræ ſerenitatis exora-*

[a] l. fiſcus, 7. de adnot. fiſc. C. l. fiſcus, 7. de iur. fiſc. lib. 10. C. l. fiſcus, 17. de iur. fiſc. lib. 11. C. l. fiſcus, 6. de iur. fiſc. P.

[b] l. fiſcus, 6. de iur. fiſc. P.

[c] l. pen. ſi quare. 11. de fideicom. lib. 4. C. l. 5. C. de iurid. omn. iud.

[d] l. nulli procuratorum, 15. de tranſact. P.

[e] l. 1. C. de iurid. omn. iud. l. cum vendente, l. 4. C. vbi cau. fiſc.

[f] l. 1. & 3. ſi adu. fiſc. reſti. poſſu. C.

[g] l. ad fiſcum, 1. 5. vbi cau. fiscal. vel. dilud. & c. fiſc. 3. C. lib. 10.

[h] vt in l. 1. & 2. C. eo. l. hac lege. in fine.

[k] l. 1. C. eo. vbi cauſ. fiſc. l. 2. de iur. fiſc. lib. 10.

[l] l. 3. & fi. de bon. vacan. lib. 10. C.

[m] l. penultimum. & l. defenſionis. facultas, de iur. fiſc. lib. 10. C.

[n] l. cuſtas, etiam, eod.

[o] l. vnuerſi, 9. vbi cauſe hic C.

[p] l. fiſci, 1. de adnoca. fiſc. C.

[q] l. ex vacis, & l. monemus, de delat. lib. 10. C.

[r] l. omnes iudices, 5. eod.

[s] Gui Pap. ſing. 811.

[t] l. vniuerſi, C. vbi cauſ. fiſc.

[u] Conſt. Caroli 8. art. 87. Ludo. 12. art. 82.

[x] l. 2. quan. imper. In res pupilli & viduas, lib. 3. C. ſit ra-

nerint, præſertim cùm alicuius potentiam perhorreſcunt, cogantur eorum aduerſary exa-
minis noſtro (etiam omiſſis proprijs iudicibus) ſui copiam facere. Iubetur item procu- 14
a Conſt.Henr.2.cō-tra Lutheria. 1558. art. 46. Franciſ.1. an.1539 art. 122. ratoribus regis,vt ſollicitè curent regum conſtitutiones conſeruari[a], ordi-
b Conſti.Caro.7.art. 22. nem iudiciorum in volumine audientiarum præſcriptum, ſequi[b]: & ſi quid in curia per Magiſtratus delinquatur, obſeruent, & mercurialibus perſcri-
bant, quas ſuo loco & tempore, & ſecundùm datum illis ordinem, referre poſſint Principi:vtq; in acta cauſas ciuiles,regias,& criminales,quibus patro-
c in conſtit. Franc. 1. *Sur la reformatiõ de la iuſtice de Normandie.art.6.* cinantur,ſeparatim deſcribant,ſuoque loco proſequantur: & diligenter[c] in-
quiſitiones criminum perpendant,illiſque quid ſibi videatur de decreto in-
d in conſtit.Franciſ.1. anni 1539.art.110. terponẽdo, ſubſcribant,nullo quidẽ ſalario poſtulato eius rei cauſa[d]. Ad cu- 5
ram etiam eorum reiicitur cārcerum ſollicitudo, carceratorum nomencla-
e vide conſtit. Caro. 8.artic.80.85.& 86. tura & expeditio,vt quàm citius carcerati ſoluantur vel damnentur[e]. Subco-
ghitores, qui ſunt huic muneri præfecti in Senarchijs, & in alijs iuriſdictio-
nibus Regis,ſunt veluti ſubſtituti procuratorum generalium & aduocato-
rum curiæ parlamenti,ad quod fori ſui appellationes deuoluuntur. Et pro-
inde ſtatis diebus iuridicis ſuæ Senarchiæ, quibus appellationes fori ſui
ventilantur, adeſſe debent, atque procuratori generali rationem geſtorum
quæ ad munus ſuum pertinent, reddere tenentur, ex conſtitut. Ludouic.
12. anni 1512.artic.27.

De ſalario Aduocatorum. Cap. 8.

1 *Aduocati ſalarium quo iure, & quomodo accipiant. Quid ſalarium,quale,& quan-*
tum petatur.Num.4.& 5.
2 *Honorarium quid:Et ſuffragium Aduocatorum quid item.Nu.3.*
6 *Aduocatus cur dari debeat ſalarium. Et num dandum eſſet, legibus legibus certis an olim.Num.7.*
8 *Salarium Aduocati quale,& quomodo à clientibus petant.*
9 *Salarium conſequitur Aduocatus, etiam ſi non poſtulauerit, & per illum tamen non ſteterit.Cur autem debeatur.Num.12.13.& 14.*
10 *Pactum de quota litis cum aduocato vel procuratore reprobatum.*
11 *Aduocati auari & rapaces quibus ſimiles.*

f l.1. manda.P.

EADEM ratio non eſt Aduocatorum & fiſci, in percipiendo ſalario. Nam fiſci curatores ſeu patroni,ex pu- 3
blico ſolùm, vt dictum eſt, quia publicis negotijs inſeruiunt, accipiunt: iſti verò, quia priuatorum inſer uiunt commodis, ab hiſdem meſſem colligunt: non nomine quidem mercedis, quia non dicuntur locare operas,ſed ſub amici ſpecie præſtare officium & mandatum ſuſcipere,quod gratuitum dicitur[f], quanquam
g l. ſi remunerandi, l.6. eod. remunerandi gratia honor interueniat poſteà[g]. Nam inſpicimus quod prius interuenit, & negotij potius naturam, quàm quod poſtea præmij nomine
h l. 1. ſi menſ. falſ. mod.dix.P. accedit:vt in menſore relatum eſt[h]. Et proinde quod datur ipſi Aduocato 4
vel procuratori, potius honorarium quàm merces dicitur: quia honorandi magis cauſa datur:nec merces dici poteſt,cùm ſcientia legalis, quæ hic exi-
i l.6. proinde de var. & extraor.cogn.P. gitur,pretio numario non poſſit æſtimari[i]. Dicitur & ſuffragium, ab auxi- 5
k vt tit. de ſuffrag. C. lio præbito ab Aduocatis voce, vel ſcripto[k]. Sic enim ſuffragia dicuntur, vel vocalia, vel tabellaria, vt explicat Budæus, in l.moris,§.illud,de pœn.P. Vtuntur & iura nomine ſuffragiorum, pro ſententia quæ in alicuius vtilita-

tem

tem vel cauſam fertur[a]. Et hinc ſuffragari, pro auxilio eſſe dicimus[b]: & ſuffraganeos epiſcopos, qui adiuuant archiepiſcopum in prouincia adminiſtrandâ. Et ſuffragium metonymicè, pro præmio, ſuffragii cauſa dato: vt in Nouel. Iuſtin. Vt iudic. ſine quoq. ſuffrag. mittan. id eſt, ſine vlla pecuniæ datione. Dicitur & ſalarium hæc remuneratio[d]. Salarium autem in genere dicitur, annua erogatio, quæ in aliquem tuendi eius vel exhibendi cauſa fit, ſtipendiũ, ſeu annua merces[e]. Scribit Plinius[g], vitam humaniorem, ſine ſale non poſſe degere, adeóque eſſe vitæ neceſſarium elementum, vt tranſierit intellectus ad voluptates animi quoque: nam ita ſales appellãtur. Omníſque vitæ lepos, & ſumma hilaritas, laborúmque requies, non alio magis vocabulo conſtat: honoribus etiam militiæ interponitur, ſalarius inde dictis magna apud antiquos authoritate. Salarium autem Aduocati & procuratoris, ratione laboris: vel eſt conuentum, vel ex officio Iudicis petendum. Et conuentum, vel certum vel incertum: vel promiſſum ſtipulatione, vel nudo pacto[h]. Res de qua fit promiſſio honorarii vel ſolutio, non eſt ipſa de qua litigatur, & cuius patrocinium ſuſcepit ipſe patronus vel procurator, nec pars eius, quia eſſet pactum de quota litis, quod in aduocatorum diſcuſſione paulò antè docuimus vetitum: ſed de alia re vel mobili, vel immobili, cuius petitio intentatur ſecundum legum præſcriptam methodum. Scio tamen olim dubitatum & variè deciſum, num aduocati ſeu cauſarum patroni, poſſent quippiam & quantum pro opera in poſtulando clientibus accommodata, accipere, & à quo. Et lex quidem Titia antiquitus prohibebat, ne quis ob cauſam orandam pecuniam donúmve acciperet. quam ſuſtulit Claudius Cæſar, pecuniæq; modum poſuit vſque ad dena ſeſtertia, ſeu centum aureos: quam ſummam egreſſi, repetundarum tenerentur, vt narrat Cornel. Tacitus. Hac taxatione partim ſubmota fuit permitioſa aduocatorum eius temporis conſuetudo, quo nec quicquam publicæ mercis tam venale fuit quàm aduocatorum perfidia: adeò vt Samius inſignis eques Romanus, quadringentis numorum millibus Suillio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. partim etiam taxatione adhibita, officio huic mediocriter præter Titiæ legis præſcripta ſubuentum eſt vſui & rebus, inde vt ſubſidium pararetur: ne quis inopia aduocatorum, potentioribus obnoxius ſit. Neque enim gratuitò contingit, omitti curas familiares, vt quis alienis negotiis intendat. Qua de cauſa & ſubueniẽdum de mercede fuit alioquin. Sublatis etiam, vt inquit Tacitus, ſtudiorum pretiis, ſunt & ſtudia peritura, vt minus decora. Obtinuit & quondam nihilominus mos, & agitatum de reuocandis veteribus Senatuſconſultis, quibus venire aduocationes prohibebatur, ſancitúmque eſſet, omnes quicquid negotii haberent, iurare priuſquam agerent, nihil ſe ob aduocationem cuiquam dediſſe, cauiſſe, promiſiſſe. ſed peractis demùm negotiis permittebatur pecuniam duntaxat decem millium dare. Verùm & hoc ad Principes reiici placuit, quia in communi malo vtueretur[k]. Iuſſit Octauia. Cæſar anno ab vrbe 737. Oratores cauſas nullo accepto præmio agere, qui ſecus feciſſet, eum quadruplicem acceptæ mercedis reddere[l]. Cum tempore poſteà mutati mores, & quando collegia aduocatorum & procuratorum facta ſunt officia neceſſaria, túc ad illa non nulli certi ſunt admiſſi, illíque huic muneri intendere curã iuſſi ſunt: & neceſſum fuit, vel illis teſſeras & ſalaria, vt magiſtratibus & aſſeſſoribus dari, vel abillis qui eorum vterentur opera, lege tamen circa quantitatem accipiendam adiecta: animò potius pretio illiciendi fuerunt, quàm ab officio pro denegatione ſalarii retrahendi. Corrumpuntur enim ſæpè aduocati pretio ne loquantur, & illis pecunia ſilentium, in damnum reorum quos defendere deerent, imponit, vt fertur de facto legatorum Mileſiorum. Cùm enim Demoſthenes audacter reſpondiſſet, Mileſios neque auxilio dignos quod petebant, neque ex re populi Athenienſis id eſſe: prolata re in poſterũ diem,

a Illud notandum, quod eorum variè ſumi. P. ſ. de quibus de legib. P.

b c. 1 de ſent. excom. & quemadmodum, de munich. in Authen

c c. 1 & 2. de ſoto comput. in Sex.

d l. Salarium mand. P.

e l. ſ. de in rem ver. P.

f in l. alimenta. 16 §. liberis, de alim. leg. P. l. 4. de decret. ab ord. fac. P.

g Plin. lib. 31 c. 7.

h viden. glo. in l. ſalarium mandat. P. in fin. C. de ſuffrag.

i Cor. Tacit. lib. 11 annal.

k Plin. iunior. Epiſt. lib. 5 epiſt. 14. Valeriano ſcripta, dum de comitiis nomina Tullii nominati eſſet

l Dio. Caſſ. lib. 54.

ferunt legatos ad eum veniſſe,& pecunia donaſſe ne ageret, ſed vt taceret pro populo:atque poſtridiè Demoſthenem lana multa collum cerucéque circumuolutum ad populum prodiiſſe,dixiſſéque ſe non poſſe agere, quod συνάγχλω, hoc eſt, anginam pateretur. Cui tamen aliquis de populo reſpondit,non συνάγχλω,ſed ἀργυράγχλω,id eſt,argentiáginam pati. Quod ad Demoſthenem Critolaus,Gracchus verò ad Demadem rhetorem refert[a]. Addit que in oratione C.Gracchus,*Vos Quirites,ſi velitis ſapientia atque virtute viri, & ſi quaeritis, neminem noſtrum inuenietis ſine pretio huc prodire.omnes nos qui verba facimus,aliquid petimus*. Itaque petunt ſalarium Aduocati, illud quod cliente ſponderunt,condictione certi,ſi certum promiſſum eſt ex ſtipulatione:ſi incertum,actione ex ſtipulatu §.1.de verb.oblig.Si ſine ſtipulatione,tantum pacto nudo promiſſum, condictione l.1. de ſuffrag. C.Si nec conuentum nec promiſſum,officio iudicis pro modo litis,próque aduocati facundia, & fori conſuetudine,iudiciíque in quo erat acturus æſtimatione adhibita,quæ hic tam honorarii quantitatem non egrediatur, quæ eſt ſumma centum aureorum,extra quam nulla etiam in pactitio ſalario conſtituitur[b]. Minor tamen ſumma permittitur,conſtitutione curiæ & Franciſci 1.aduocatis:quæ tamen etſi ſingulis martinalibus inaugurationibus in Parlamentis publicetur & proponatur,vix ſeruatur.Stephanus Aufrerii in prima parte ſtili Parlamenti in principio,dum formar Aduocatos, admonet eos, *Ne lubenter videant armamenta, niſi ſint ſecuri de ſalario ſuo: Exceptis cauſis pauperum, quas gratis exercere debent:& benè ſoluentes male ſoluentibus præponant.* Prohibitum itaque non erit Aduocato de ſalario conuenire cum cliente, aut nomine palmarii ſeu victoriæ aliquid promittere:quod conſequi poteritque potent, etſi promittés pro parte tantum vicerit, vel tranſegerit[d]. Neque reſtituet aduocationis cauſa datum Aduocatus,ſi non poſtulauerit, per illum tamen non ſteterit quominus ſuſceptam fidem impleuerit,ſed forſan per caſum,vel per clientem:contrà,ſi per illũ ſteterit[e]. Pro ſalario mobilia data ſtatim tráſeunt in dominium Aduocati,vel Procuratoris:ſi immobilis verò promittatur,inſtrumenti prius requiritur ſcriptura,& adeptio poſteà poſſeſſionis,volente promittente non etiam inuito,vel Iudice authore facta:alioquin imminet debiti amiſſio[f].Notat Rebuffus tamen in ordinatis conſtitutionibus per titulos, tit. de Aduocatis, art.1. inhibitum fuiſſe Aduocatis & Procuratoribus, ne cautionem, idiochira,vel obligationem acciperent ſalarii, à clientibus vel ſollicitatoribus: fuiſſeq; idiochiron ſex aureorum eam ob cauſam factum,improbatum, argumento vetitæ obligationis factæ ab ægris medicos.Et quòd prohibitum ſit aduocatis & procuratori, contractus inire de parte litis cum clientulo multò magis cum ſollicitatore ſeu inſtitore litis, vt refert fuiſſe à curia parlamenti, Pariſ.pronunciatum,7. Iulii 1514.pro Baltazare de Carlat,petente reſciſionem contractus contra Ægidium Coneton, de tertia parte debiti, qui declaratus eſt nullus, vt ait Rebuff. in proximè cita. tit. art.26. Compeſcendi enim ſunt motus iſti vulturum. Sic enim verè.

Turpe reos empta miſeros defendere lingua.
Quod faciat magnas turpe tribunal opes[i].

Indigni certè oratoris tit.quidam ſunt,qui ære patrocinium turpiter vendũt & quibus lites pendere diu, vindemia quædam eſt, Lupis qui ſyluas habitat voraciores, docti legúmque tyranni: crudeliores coruis, qui cum non niſi funus extincti lacerent,iſti viuis ſcalpunt,& ſugunt animam,nec miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo:quique vt poſſint melius fallere,togam ſumũt. Attamen,non quia iſti excedunt in capiendo,boni aduocati & probi defraudandi ſunt mercede, vt habeant vnde viuant,& vnde ſibi ſubſidia vitæ comparent[k].Inanis eſt labor, quem præmia nulla ſequuntur. Nec magnum eſt, ſi pro beneficio & defenſione clienti exhibita: is naturali ratione ſuadente, & impellente, ad remunerationem teneatur[l]. Et ita vendere licet aduocato iuſtum

[a] Gel.libr.1.c.9.& 10.
[b] l.1.§.in honorariis. & §. ſeq. de var. & extraord.cognit.P.
[c] l.1 vnic.C. de ſuffrag.l.1.§ & ſi nomine, de var. & extraord.cognit.P.
[d] l.f.mand.C.
[e] l.f & pen. de condict.ob. cauſ C. l. 1. §. ditius. & §. pende var & extraord. cognitio l properandum § honorarius C de iudic l quoperas,loca.P.
[f] d.l.1.C.de ſuffra.
[g] in l. medicus. de var. & extraord. cognit.
[h] l quiſquis.§. praeterea,de poſtul.
[i] Ouid.1.Elegia.
[k] l. ſi quis de rogatis de aduoc.diuers.iudic.C.
[l] l. ſed & ſi lege, 28. § conſulun. de peculatu.ff. P. l. Attilius Regulus.de donatio.

iustum patrocinium, & iurisconsulto iustum consilium[a]. id est, pro labore impenso, & opera præstita in consultando & postulando, licet quippiam licitum accipere: & potest operas suas locare. Cùm nemo teneatur, maximè cum suo detrimento, alteri beneficium conferre[b]. Dicit tamen glo. in ca. non licet, 11. q. 3. hoc potissimùm verum esse, si non nisi cum labore & librorum euolutione, Aduocati vel Consilii munus obeat, non aliter: quia gratis, si extemplo respondere possit, impartire debet hanc opem. Probatur tamen, si aliquid illi eo nomine porrigatur, & illud posse veluti ex liberalitate accipi: & multa certè honestè accipiuntur, quæ honestè non petuntur[c]. *Et nemo*, inquit, *lex, ex ys quos licebit accipere, vel decebit, aspernanter habeat quod sibi semel offerry gratia libero arbitrio obtulerit litigator*[d]. Adfertur alia ratio, quia operarius omnis dignus est mercede suae. Sed & postremò, officium suum nemini debet esse damnosum[e]. Esset autem, si hodiè cùm quis in collegio procuratorum vel aduocatorum esse cogatur, & ibi delatas causas suscipere, gratis teneretur officio fungi. Sic enim breui fame periret, vel sua consumeret. Imò post multos in iure perdiscendo exhaustos labores, postq; sumptus in literis diutinos, quibus quis sæpè suum & parentum patrimonium exinaniuit, turpiter cogeretur mendicare, contra quàm dictum sit, leges in paupertate neminẽ sinere viuere[f]. Et frustrà essent leges iuri insertæ, quæ permittunt filisfam. aduocatis habere quasi castrense peculium, & quod inde procedit sibi non patri acquirere[g].

a ca. non licet, 11. q. 3. §. sed nõ simoniacè, q. 3.

b ca. præcantur 86 q. 1. in contrar. lacob. §. licet, commend. P.

c l. 1. §. proinde in f. P. de extraord. cognitio.

d h. quisquis. 6. § ne imo de postul. C. eaquecunque, 11. q. 1. cum secundum apostolũ, de præb. 1. Corinth. 19.

e l. fedli quis, ta prem. de testam. P.

f §. fi de hæred. & falc. in Auth.

g l. fori cui culminis de aduoca. diuersi iudicio. C

FINIS LIB. XLIX.

DE SENTENTIA ET IVREIVRANDO.

LIBER L.

De ſententia formanda in genere. Cap. 1.

1 *Continuatio libri 50. ad 49. proximum.*
2 *Sententia iudicialis quid. eius diuiſio, in interlocutoriam, & definitiuam. Quid interlocutoria, & in quibus reuocari nequeat. num. 4. & 6.*
3 *Iudicatum quid dicatur.*
5 *Deffinitiua ſententia quid.*
7 *Sententia de quo, & à quo feratur.*
8 *Prothagoræ & Euathli iuuenis controuerſia, difficilis iudicatu.*
6 *Veneficy vlti difficilis controuerſia.*
10 *Bonus vir num quis ſit, difficile habet iudicium.*
11 *Iudicandi tres antiquæ formulæ, & tabellarum notæ.*
12 *Iudicis officium, & partes in iudicando. & nu. 13.*
14 *Iudex ſecundum leges iudicare debet.*
15 *Conſultatio quando fiat iudicy, & principis: & quomodo. nu. 16. & 18.*
17 *Iudex vtrumque litigantium pari benignitate audire debet, & quare.*
19 *Sententiam dandi in iudicio ferendo plures antiquorum formulæ.*
20 *Tabellaria lex iudicorum apud Mileſios à quo lata.*
21 *Relatio ad principem ſuſpendit officium Iudicis referentis.*
22 *Sententia quomodo ſtatui & pronunciari debeat.*
23 *Sententia à perſonis & rebus de quibus actum eſt, ad alias non extenditur.*
24 *Sumptuum condemnatio quare nominatim debet contineri ſententia.*
25 *Sententiæ iudicum propter quæ impugnentur & reprobentur.*
26 *Sententiæ, quæ tranſit in rem iudicatam, effectus: & in quibus non tranſeat.*
27 *Res iudicata non retractatur, vel prætextu nouorum inſtrumentorum, vel alio modo. Eius actio, & executio quomodo fiat. num. 28. & 35.*
29 *Iudicatis quomodo quis ſatisfacere cogitur, & quomodo interſit reipub. ſortiri effectum. Tranſactionis habere vires. num. 30. & 32.*
31 *Exequutor vt modeſtè ſe gerere debeat.*
33 *Mortis ſupplicium quàm citius fieri poteſt, exequendum.*
34 *Rei iudicatæ exceptio.*
36 *Rei iudicatæ retractandæ remedia, ſupplicatio, reſtitutio in integrum, querela falſi*
37 *Supplicatio aduerſus ſententias ſeu rem iudicatam, quando admittatur.*
38 *Reſtitutio in integrum contra ſententias quando detur, à quibus, & intra quod tempus concedatur. & nu. 39.*
40 *Erroris cauſa interuentibus in iudicio ſupplicatio vt fiat in Gallia: & à quo, & quomodo*

modo arreſti parlamenti retractatio impetretur.

45 *Sententia præſidialis retractatio quomodo impetretur, & vbi.*

42 *Supplicare contra ſententiam quando non liceat.*

1 ARTES Iudicis præcipuè in iudicando conſiſtũt: Ideóque poſtquam materia diſpoſita eſt, & inſtructum plenè eſt iudicium, & ſuam eſſe iuriſdictionem conſtat, & de litigantium conditione, editióque plena omnium facta, vel per litigantes, aut vbi per eorum procuratores, ſyndicos, vel aduocatos negotium ex integro explanatum fuit, non debet morari Iudex ſententiam ſuam. Sententia iudicialis eſt, idem quod iudicium, nempe pronunciatio eius quod bonum & æquum in propoſita controuerſia Iudici videtur[a], abſoluendo, vel condemnando[b], vel iudicium poſtremum ſuſpendendo. *Sententiam*, inquit Iulianus, *dicere æſtimatur is, qui ea mente id pronũciat, vt ſecũdùm hoc diſcedere eos qui litigant à tota cõtrouerſia velit*[c]. Iudicatum, eſt id de quo ſententia lata eſt, aut decretum eſt interpoſitum, vt dicitur lib. 2. ad Herennium. Et rurſus Cicero clariùs[e], *Iudicatum, eſt res aſſenſione aut authoritate, aut iudicio alicuius, aut aliquorum comprobata. Id tribus generibus ſpectatur, religioſo, cõmuni, & approbato. Religioſum eſt, quod iurati legibus approbarunt. Commune eſt, quòd vulgò omnes approbarunt, & ſecuti ſunt. Huiuſmodi, vt maioribus natu aſſurgamus, vt ſupplicium miſereatur. Approbatum eſt, quod homines cùm dubium eſſet quale habere oporteret, ſua conſtituerunt authoritate.* Sententia duplex, interlocutoria aut definitiua. Interlocutoria eſt quæ non decidit principale, vel in totum non finit negotium, ſed quæ ad principalis inſtructionem pertinet: & impropriè ſententia dicitur. Et proinde in titulo, *de ſententiis & interlocutionibus omnium Iudicum C.* diſtinguitur à ſententia interlocutio. Ad hanc interlocutionem pertinent commminationes, epiſtolę, ſubſcriptiones Iudicum[f]: *Quod enim magno conflictu ſententia decerni ſolet*, vt ait Conſtantinus Cæſar[g], *id paucis literis temerè deſcriptis, definiri fas non eſt.* Idipſum intelliges, ſi Iudex ſuadeat litigantibus, vt concordent: non enim tollit ideò illis actionem[h]. Et ſic in ſimilibus tot enim ſunt interlocutoriæ ſententiæ formulæ, quot ſunt occaſiones interloquendi[i]. Definitiua ſententia contrà eſt, quæ totum negotium terminat & facit, abſoluendo vel condemnando[k]. Et proinde poſt definitiuam ſententiam, Iudex qui pronunciauit, Iudex eſſe deſinit eius negotii, ex quo nullum dubium ſupereſſe perfectæ definitionis debet[l]: neque eam emendare poteſt[m]. Cùm tamen diuerſum ſtatuatur in interlocutoria[n], paucis exceptis, in quibus Iudex non poteſt etiam interlocutoriam reuocare, vt notat Lanfrancus ad c. quoniam contrà ad verbum, *interlocutiones*, nu. 46. & ſeq. de probat. Vt ecce, 1. Si Iudex per interlocutionem deſinat eſſe Iudex, veluti ſi declaret ſe incompetentem Iudicem, 2. Si Iudex ferat ſententiam abſolutoriam ab obſeruatione iudicij[p]. Quando executio ſequuta eſt interlocutionem, ex qua ius quæſitum eſt alicui[q]. Sed & quãdo retractatio interlocutorię permittitur, bis tantùm licèt[r]. Et ſi cauſæ ſint grauiores & alicuius ponderis, neque ſemel niſi cauſa cognita[s]. Feruntur iſtæ ſententiæ de contentionibus in iudicium deductis[t], & à Iudice, cui impoſita eſt iudicandi neceſſitas, [u]. & decidendi aliqua ſententia ltes. In dubio enim ſi quidem agatur de facti quæſtione, poteſt abſoluere, nulla aut aliqua, ſed non ſufficiente propoſita probatione[v]. At in facto de quo conſtet, de iure hodiè non licet dubitare Iudici, ſed bene aut malè, modum debet diſſoluere aut rumpere[w]: alioquin ſi moras nectat Iudex, appellatur ab eo ob denegationem, vt dicunt, iuris vel iuſtitiæ, iuxta §. ſi verò, vt diſer. iud. in Authen. & §. non permittere, de manda. princi. cod. Neque hodiè admittere-

a l. ſicuti, § ſed ſi quæ ratur, ſi ſerui. vend. P. facit l. 1. vbi fiunt. quemad. caue. P. l. in propoſita autem. pro ſuc. P. l. hęc verba, de contrah. empt. P.

b l. 1. de re iud. P.

c quod fit per interlocutoriam ſeuerentiam.

d Iulian. l. dicere, 23. de recept. arb. P.

e Cic. de inuentio.

f l. 2. 4. 5. 6. Comm. vel epiſt. &c. rei iudic. perhib. nõ hab. lib. 7. Cauſ. 57.

g l. fi. eod. & l. fi. C. ſi per vim vel alio mod.

h l. ex ſtipulatu, C. de ſent. & interlo. omn. iudi.

i Felin. in rubr. de re iudic. & Bart. in l. quod iuſſit, de in. P.

k l. 2. de ar. iud. P. l. 4. de ſent. & interl. omn. iudi. C. l. 1. & ſeqq. ff. Senatuſcon. nõ poſſe C. cella de accuſ. in l. Paulus reſpondit, 42. & Iudex poſſit quãdo, de re iud. P. l. ſi operis, 41. & l. penult. 7. C. de pœn.

l l. de ſent. ex recit.

m l. quod iuſſit, de re iud. P.

n l. dicere autem, 23. de recept. arbit. P. ſignificatibus, de off. deleg.

o Angel. in l. 1. C. ſent. rele non poſſe.

p Bart. in ſpoſt ſent. C. de ſent. & interl. omn. iud.

q l. venundata ſub pœna in vita & cad. reuerſer. proua. &c. C.

r l. à procedente, C. de diuerſ.

s l. ve fundus, com. de uſuf. P. l. iuſticias, §. veritas, de offi. præſi. P. l. licet Heli, de Symon.

t l. hin. §. iudicandi quoque neceſſitas, de munic. & hono. P.

u l. qui accuſare, C. de eden.

v l. cũ reis, ff. de pœn. C.

diè admitteretur illa formula iudicandi, *non liquere*, qua vſi ſunt antiqui, quãdo litigantium contentiones paribus conſtabant calculis, vtrinque adductis paribus rationibus, vt Iudex cogeretur pronunciare non liquere: vt ſi creditor aſſerens mutuum debitum cum debitore æqualis probitatis dicente ſoluiſſe concurreret[a]. Vt fuit etiam in iudicio & ſcholis, ſæpè agitata controuerſia, & adhuc lis eius ſub Iudice, num is qui iactum rhetis emit, poſſit petere ſi quid pretioſius ipſis piſcibus, veluti aurum captum ſit. quæ orta fuit olim inter Ionicos iuuenes qui iactum emerant, & Mileſios piſcatores qui poſt venditionem tripodem menſãmque auream mari extraxerunt, quæve ex Senatu Mileſiorum ad Apollinis iudicium reiecta[b]. Implexa & inuoluta 8
fuit etiam ea controuerſia, inter Prothagoram & Euathlum adoleſcentem, eloquentiæ diſcendæ, cauſarúmque orandi cupidum, qui ſe dederat in diſciplinam Protagoræ pacta mercede, cuius Prothagoras petebat mediam partem iam dimidia numerata, & alia promiſſa eo die quo primùm Euathlus cauſam apud Iudices oraſſet, & vicifſet: non enim cauſas volebat ſuſcipere agendas Euathlus, alioquin agendi peritiſſimus, ne pecuniam ſoluere cogeretur. Ideò à Prothagora in iudicium vocatus. Qua in re impediti Iudices diſtulere iudicium, adductis vtrinque à contendentibus rationibus, de quibus meminit Aulus Gellius lib. 5. c. 10. Diog. Laertius, in Prothagora. Attribuit hoc ipſum Plus lib. poſteriore annotationum c. 73. Coraco præceptori, & Tiſiæ diſcipulo. Inuenies & aliud exemplum apud eundem Gellium, lib. 9
12. c. 7. veneficæ, quæ veneno maritum necauerat vnà cũ filio eius qui ſuum filium occiderat, quæ ſcelus confeſſa relegata eſt à Dolabella ad iudicium Athienſe Areopagi: Areopagitæ verò ſtatuerunt, vt poſt centum annos iudicio ſe ſiſteret cum accuſatore: ibidem cauſas inuenies. Cicerò etiam ad officium Iudicis pertinere ait[c], quædam iudicare nolle. Sicuti Licinius Fim- 10
bria vir conſularis, noluit iudicare de ſponſione facta à Marco Luctatio equite Romano, ſanè honeſto, num vir bonus eſſet. Sapienter enim Iudex pronunciauit ſe nunquam illã rem iudicaturum: ne aut ſpoliaret fama probatum hominem, ſi contra iudicaſſet: aut ſtatuiſſe videretur virum bonum aliquem eſſe, cùm ea res innumerabilibus officiis & laudibus contineretur. Sicque plerunque Iudices coguntur iudicium differre, quod certa ſententia non poſſunt ratione aliqua plenè componere: quare lites quædam remanẽt diutius ſub Iudice, vocant practici *mettre le procez au croc*. Et tempus aliquando quædam poſtea admonet, quæ ſuſpenſas lites facilius poſſunt ſoluere. Proinde in more Romanis poſitũ erat iudicaturis per tabellas, tres tabellas 11
dari diuerſis notis ſculptas, quarum quam vellent mitterent in vrnam iudicii. Vna habebat notam literæ A. quæ erat nota abſolutionis: altera literam, C. quæ erat condemnationis: & alicubi D. quæ mortem ſignificabat, quibus Auguſtus tertiam notam addidit N. L. id eſt, non liquere[d], quæ erat tabula ſuſpenſionis iudicii, vel ampliationis, ex qua rei quoque ampliati dicuntur apud Iureconſultos. [e] Studere porrò debet, vt quantum induſtria & ingenio 12
conſequi poterit, id in euoluenda difficultate impendat, allegata & probata primùm conſideret. [f] cùm non poſſit facti probationes ex officio ſupplere, quanuis in iure, quæ deſunt aduocatis & clientibus eorum ſuppleat. Conſibit litis capita & quæſtiones, conferet rationes & reſponſiones litigantium, diuidet ſeparata. Et ſi plures quæſtiones concurrant terminandæ, maiorem 13
præferet minori. Et prius de maiori & de criminali, quàm de ciuili: ſi vtraque vna ſententia poſſit decidi, putà quòd una in alteram inciderit[h]. Prælaturæ aliis priores ſunt: veluti, proximitatis cauſa ante petitionem hæreditatis inteſtati iudicandæ[i]: prius de hæreditate, quàm de actoris credito hæreditario[k]: prius de conuentione, quàm reconuentione[l]: prius de vi & poſſeſſione, quàm de proprietate[m]. Et ſic de ſimilibus, quæ ſeruato ordine debent

a Gellius lib. 4. c. 1.

b meminit de hac quæſt. & ſimil. Val. Max lib. 4. c. 1. Suet. lib. de illuſtr. rethor. Diog. Laert. in 1.

c Cic. 3 off. & Valer. Max. lib. 7. c. 2.

d Cic. de hac formula, pro Client. Gellius lib. 14. c. 2. Paulus Pomponius, de re iud. P.

e l. 5. de iniu. P. iuncta l. de cognit. 4. C. ex quib. cauſ. maior. P.

f d. l. differtas. § veritas. de offi. præſi. ea iudicet. 3 q. 7.

g l. 1. vt quæ def. aduocat. part. ſuppl. l. eum quẽ tenet. 6. de iud. P.

h l. penult. & fi. C. de ordin. cognitio l. 4. C. de his qui ace. non poſſ.

i l. 2. C. de ætd. cognit.

k l. vt debitum, C. de hæredit. actio.

l l. 1. de his qui accuſ. non poſſ. C.

m l. fi. de vi, de iudic. l. 1. l. qui cum. §. 1. ad leg. Iul. de vi publ. P.

debent prius vel poſterius præcedere. Nunquam aberrabit Iudex, ſi ſecundùm leges iudicet: nam & ſecundùm leges vt iudicet, habet in mandatis[a]. Et Æſchines contra Cteſiphontem, ſcribit Iudices iurare, iuxta leges ſe iudicaturos. In Gallia iurant, ſe ſeruaturos conſtitutiones regias. Et nunc in impeno ſecundùm conſtitutiones Imperii, ſe iudicaturos[b]. Et Demoſthenes, *Quibus iudicant, conſeruare leges, & earum robur defendere debent, quarum ope aduti, boni in ciuitate incolumes ſunt: ſin autem ſinetis eas exoleſcere, diſſoluetur ſtatus Reipubl. & vt quiſque eſt improbiſſimus, ita plurimum poterit.* Cicero pro Cluentio, & hoc ipſum & partes alias iudicis his verbis concludit. *Eſt ſapientis iudicis meminiſſe ſe hominem, cogitare ſibi tantum eſſe permiſſum quantum commiſſum ſit & creditum. Et non ſolùm ſibi ſoli poteſtatem datam, verum etiam fidem habitam eſſe, meminiſſe: poſſe quem oderit, abſoluere: quem non oderit, condemnare: & ſemper non quæ velit ipſe, ſed quid lex & religio cogat, cogitare. Animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res in quæſtione verſetur, Cùm hæc ſunt videnda, tum illud eſt hominis magni, iudicis, atque ſapientis, habere in conſilio legem, fidem, religionem, æquitatem: libidinem autem, inuidiam, metum, & cupiditates omnes amouere: maximi æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam à Deo immortali accepimus, quæ à nobis diuelli non poteſt.* Quod poſtremũ idẽ repetit 3. Officio. Cauere & debere ab odio, amore, cupiditate, inuidia, errore, ſpe, idem tradit 2. de Orato. Pro Plancio. Et abduci Iudices ab inſtitutis ſuis, magnitudine pecuniæ, in 6. actio. in Verrem. Extat & his corrumpi Iudicium, teſtimonium, in ca. quatuor modis, 11. q. 3. In ſumma, Iudex omni ex parte incorruptus, ex iuſtitia, quæ virgo incorrupta eſt, cenſere & perpendere debet iudicanda, nec debet eſſe lege clementior in his quæ lex diſponit[d]: legem dico, ciuilem, pontificiam, & regiam, prout materia decidenda patitur. Iudiciorum enim & in eo differentias conſtituimus, vt alia regantur canonibus, alia legibus, alia vtriſque, legibus & canonibus[e]. Iudex quippe qui conſtitutiones principum neglexerit, lege Cornel. de falſis punitur[f]. *Nec mihi*, inquit Socrates in apologia apud Plat. lib. 17. *Athenienſes iuſtum videtur Iudicem precari, neque precãdo abſolui, ſed docere atque iudere. Non enim ad hoc Iudex ſedet, vt per gratiam concedat, ſed vt Iudicet ſecundùm leges: atque id iureiurãdo promiſit, non per gratiã cuicũque libuerit condonare, ſed iudicare ſecundùm leges.* Et rurſus[g]. *Prætoris munus eſt, vt iuſtè ſingula iudicet, vt circa contractus omnigenos quid iuſtum, quid non, conſideret: & ad normam legum quam Rex ipſe condidit reſpiciens, de ſingulis iudicet propria virtute ſemper adhibita, per quam neque muneribus, neque minis, neque miſericordia, neque odio, nec amore legibus tranſgreſſi, accuſationes diſſoluat.* Quòd ſi de iure dubitat Iudex, debet maiores Iudices conſulere[h], interdum etiam Principem: putà, ſi leges ſint contrariæ, ſi reſcripta à principe emanauerint in cauſa, contraria: nam horum interpretatio, ad ſolum Principem à quo proceſſerunt, pertinent[i]. Neque interim poteſt litigator qui reſcriptum impetrauit, à ſententia qua interloquitur principem conſulendum, prouocare: cùm poſſit poſt reſcriptum remiſſum à Principe, ſi velit, prouocare[k]. Laborant aliquando Iudices propter defectum iuriſdictionis, qua de cauſa minores, maiores Iudices: & maiores, Principem conſulunt[l]. Interdum negotium aliquod inauditum, & inuſitatum contingit, cùm natura nouas deproperet edere formas[m]: & tunc opus etiam eſt conſilio Principis[n], & noua lege, quæ tantùm à Principe poteſt conſtitui[o]. Extra quos caſus, & alios ſimiles illis, non eſt permiſſum Iudici, referre ſibi propoſitum negotium ad Principem, quòd poſſit ex legum præſcripto ſine dilatione ius dicere[p]. Quocirca relationem debet præcedere legitima negotii inſtructio diligens atque accurata conſultatio, quæſtione plenè à litigantibus deſcripta, vt poſſit cauſa relationis iuſta concipi[q]. Conſultatio fit per auditionem eorum quæ à litigatoribus dicuntur & præſcribuntur, & per conſiliorum ſententias & ſuffragia. Admonet Suidas conſultationem eſſe Iudicis circa attentam dictorum à litigantibus conſiderationem, dum refert iudices

a l. nemo, de ſenten. & interloc. omn. iudic. C. c. 1. & c. ne innitatis de conſtitut. ca plura 3. q. 9. §. quia verò de iudic. in Auth. § iuſtus dum, de defenſor. ciuit. eod. cum ſimilib.

b in conſtit. capitul. editis per Caroli 5. imperato. art. 3. & 4.

c Demoſth. in 2. Olynth. con Ariſtogiton. & rurſum. eadem reperit 2. aduerſus eumdem.

d §. oportet, de iudic. in Authen.

e Conſt. Harmenopuli lib. 1. Prompta iuriſpr.

f l. 2. ad leg. Cor. de falſis.

g Plat. lib. de regno.

h l. cum quem tepiſtè de iudic.

i c. 1. § 11. & ibi etiam glo. in c. 2. de conſtit. vel inuti. ca. ſi quidem 2. q. 7. l. 1. C. de legib.

k l. 1. §. hinc conſequenter, de appell. ff.

l l. ſi quid, & l. ſolent, § legatos. iuncta gloſſ. de off. pro conſ. & lega. idem in cauſis capitalib. ſtatuit Caro. 6. art. 7.

m l. 2. de veriſimil. emancip. C. l. 2. de præſcr. ver. ff.

n §. fi. de iudic. in Authen. exemplo. Moſis & iudicum. Exo. 18.

o l. fi. C. de legib.

p § 1. vt iudi. non exp. facr. iuſſio. in Auth. collat. 9. & § tum medio. Iuſtinianus facras formas. in Authen.

q l. 1. 2. 3. de relatio C. l. f. quam. appell. ſit. P.

dices olim fabas in ore ſolitos tenere audiendo lites, ne obdormiſcerent vt milites allium in bello ferebant, indéque prouerbium. *Ἐπὶ μὴ σκόροδα ἐσθίειν, μηδὲ κύαμους*, neque allia, neque fabas edat. id eſt, nec militet, nec iudicet. Ita Solon & Draco, iureiurando Senatum Athenienſem obſtrinxerunt, vt pari benignitate actorem & reum audirent, donec honeſtiorem & meliorem alterius cauſam intelligerent. Crudele iudicium eſt, ſi quid ſtatuatur antequam cum accuſatione comparata ſit defenſio. Et Poeta,

Non niſi librato dirimat ſententia litem
Parte quod ex vtraque conueniat examine cauſam.

Vbi vates ſignificat, neque grauiorem, neque audaciorem iniuriam, quam indicta cauſa quemquã mortalũ iudicare, quod calũniator mollitur[a]. Et vt ait Max. Tyrius[b], *vbi conſtituto iudicio reus agitur, nimis oneroſus vtique erit is Iudex qui minimè vtrique dicendi per ſe locum aſſignet, in hoc potiùs Tyrannum quàm ſe Iudicem præbens.* Conſultandi modum tradit etiam Iudicibus Plato[c], *vt audito negotio à cõiudicibus, ſenior ex illis quæ dicta ſunt omni adhibita diligẽtia examinet, poſt eũ cæteri omnes conſiderent: qui autem nihil ſua diſcuſſione dignum cenſet, alteri examinandam ipſam relinquat.* Rogantur & ſententiæ plurium in iudicijs definendis voce nunc vt plurimùm, adhibito numero aſſidentium vel conſiliariorum, qui pro interlocutoris vel definitiuis cõſtitutionibus exigitur. Neque vtimur hodiè in Gallia formula ſuffragia ferendi per ſortes ſeu diuinationem[d], aut per tabellas, aut per pedariam cõſenſionem[e], nec per κατακεφαλαίωσιν, quæ fiebat iudicio populi. Si quidem ſi credamus Suidæ, in eo verbo, præco dicebat in iudicio populi, exempli cauſa, cui Midas videtur inuſtè feciſſe, manum tollat: deinde manum qui volebant extendebant, vnde erat κατακεφαλαίωσις populi per manuum eleuationem condemnatio: vt ἀποχειροτονία, abſolutio. Mileſii lege tabellaria tamen, vt Romani vſi ſunt, quam Hyppodamus Mileſius Euriphontis filius de iudiciis tulit, & meminit de ea Ariſtoteles lib. 2. de Pol. cap. 12. Iudicia inquit, in foro ſanciuit Hippodamus, non voce aut ſuffragi i, ſed vnumquenque Iudicem tabellam deferre, in qua ſcriberet, ſi planè condemnaret: ſi planè abſolueret, eam inanem relinqueret: ſin partim condemnaret, partim abſolueret, id diſtingueret. Relatione pendente non poteſt Iudex definire, vel cognoſcere, donec reſponderit vel reſcripſerit princeps[f]: poſtquam autem reſponſum acceperit, in relatis & reſcriptis, & pariter in alijs, maturè iudicium ferat ad normam libelli, ſine præcipitatione, & cum deliberatione conſilij: niſi tam breues & leues ſint cauſæ, quæ nec conſultationem, nec ſcripturam requirant[g]. In omnibus tamen Deum præ oculis conſtituet, cum iuſtis legibus legibus, & extra leges per æquitatem[h]: certam ſtatuet ſententiam, vel per ſe vel per relationem ad certum[i]. Dehinc proferet litigatoribus ex ſcripto per ſe[k]. Hodiè tamen in Gallia, pronunciatur ſententia cognitoribus ſeu procuratoribus litigantium per actuarium ſeu amanuenſem cauſæ, quemadmodum & videtur permittere §. ſancimus, tit. ſeu nouel. conſtit. Vt illuſtres per procurator. cauſam agant. Ea tamen quæ ſummariè & de plano, extempore in auditorio peroratis cauſis decidũtur, non egent ſcripto vel alia pronũciatione[l]: quamuis poſteà quod placuerit ex iudicatis, tranſcriptum edatur litigantibus. Fit autem in ſcriptis pronunciatio, diebus faſtis non nefaſtis, vel feſtis, niſi conſentientibus litigantibus[m], qui & vocandi ſunt ad audiendam prolationem ſententiæ[n]: vt præſentes ſint quorum intereſt[o], vel vocati contumaces, pro præſentibus habeantur[p]: vel niſi præſente aduocato vel procuratore eorum promulgentur[q], in loco maiorum, vel vbi ſolent ſententiæ proferri non ſecretò, quia tunc nulla eſſet[r], cum cautione, ne ad alias perſonas quàm cõtendentes prorogetur[s]. Cùm enim in iudicio quaſi contrahatur[t]: quemadmodum in contractibus[u], ſententia inter alios acta, & de certis rebus, ad alias perſonas vel res non extenditur[x]. Et proinde quoque ſententia debet nominatim de

a vt ait Lucia. in orat. de calum.
b Max. Tyr. Ser. Philoſoph 6.
c Plato, lib. 5. de legib.
d de quibus, in l. ſed ſi ambo, de iudic. P. Aul. Gell. lib. 12. c. 7. Nos abũde ſup. lib. 3. c. 5.
e de qua Budæ. in annota. primus ad pand. ad tit. de Senatur.
f l. 1. de rebus C. l. iubemus. C. de appellat.
g l. 2. & 3. & auth. niſi breues. de ſent. ex breuic. deſid. lib. 7. C. tit. 44. l. 1. de exhib. reis. C.
h c. 1. de tranſl. quod ſi Epheſi, de eo quod cert. lo. P. Barth. in l. 2. C. de legib.
i §. curare, de actio. l. 2. 4. de ſent. quæ ſine certa quant. C. l. ait prætor, 5. §. 1. & l. in ſumma, 59. in princ. & §. 1. de re iudica P.
k l. 1. de ſent. ex breuic. recitan. C. l. nõ diſtinguemus, 9. quæſtionatus, de receptis l. 2. c. ad nouellam, de conſuet.
l auth. generaliter. de epiſc. & cler. C.
m l. ſi fœtus, de fœt. P. l. ſi vt proponis. C. quomo. & quando iud. l. omnes, C. de fer. & fin. cod. aut.
n cõm olim, de teſtib.
o l. de vnoquoque, & l. quæſitum eſt. de re iudic. P.
p l. ſi pro latore iudicio. §. f. de appellat. P. l. 2. C. quom. & quando iud.
q l. ſi filius absens, de iure fiſc. P.
r l. cùm ſententiam, de ſenten. & interlo. om. iud. C. quæ fronte, de appellat.
s l. 2. C. de ſent. & interlo. omn. iud.
t l. 3. §. idem reſpondit. de pecul. P.
v l. intelligentium, §. ante omnia. de pact. P.
x tit. ſtes inter alios acta. &c. C. l. ſæpè conſtitutum. §. 3. de re iudic. P. l. 1. de fideic. libert. lib. 7. C. tit. 4. l. 2. & 3. ſi à non comp. iudi. d. lib. 7. C. tit. 48. l. 2. 3. 4. quib. res iudic. non nocet. d. lib. 7. tit. 56. l. ſæpè de re iudic. P. l. de ex ceptione iudic. P.

condemnatione ſumptuum litis mentionem facere, ad quos temerè litigans condemnandus eſt[a]. Nam ſi non adiudicentur ſententia ſumptus, non poſſunt peti finita lite[b], nec taxari ſeu definiri: taxantur namque quando in ſententia dicitur, *condemnamus in expenſis, taxa ſeu definitione eorum penes nos reſeruata*: vel ſi dicatur, *quas moderamur ad ſummam talem*. Et antiquitus quidem, expenſæ taxari debebant in iudicio[c]. hodiè tamen ex præſcripta conſuetudine Galliæ, taxatio fit in domo etiam ipſius Iudicis, vel alibi per Iudicem, vocatis & auditis quorum intereſt, vel procuratoribus eorum qui impugnat taxationem, ſi eam quod iuſtum eſt, excedere doceant: vel prouocant à delegato ad taxationem faciendam, vt docet Imbertus, lib. 1. Inſtitur. Forenſ. cap. 31. & id tritiſſimum in praxi eſt. Plura ſunt quæ exigunt ſententiæ legitimæ, & quæ obiiciuntur in prouocatione vel retractatione earum, ex quibus nullæ vel inefficaces arguuntur, de quibus nō loquar, quòd videam teri vulgaribus etiam manibus, libellum Nepotis Albani, qui dicitur Liber fugitiuus, ſeu exceptionum: vbi inuenies duò capita exceptionum contra ſententias interlocutorias, & definitiuas. Multa & Rober. Maranta, in Speculo parte 6. in ſententia. Sed neque loquar, cuius ſit ſententiam ferre: nam tractauimus idipſum paulò antè, lib. 47. c. 9. 10. Et lib. 49. cap. 3. qui iudicare poſſent, & quibus prohibitum eſſet. Sententia enim & res iudicata non niſi à Iudice competente, publicáve perſona, fieri poteſt, l. 1. & 3. C. de iuriſd. omn. iudi. C. l. fin. eod. tit. P. Tranſeo ad vim ſententiarum legitimarum, quæ tranſeunt in rem iudicatam, nempe à quibus prouocari non poteſt, vel prouocatum non eſt intra decem dies[d], vel appellatio fuit deſerta[e]: & ideò pro veritate habētur. Robertus Maranta colligit plures caſus, prædicta parte 6. Speculi, in c. de ſententia, à num. 129. vſque ad 154. in quibus ſententia non tranſit in rem iudicatam, nec tanta eſt veritatis præſumptio, vt non poſſit infirmari. Indico tantum, & probationes apud illum require. Si ſententia lata eſt iudicio peritorum, mercatorum, ex teſtibus deponentibus de credulitate, de matrimoniali cauſa, ſuper ætate ex aſpectu, de excuſſione debitoris, ſi debitor eam nunquam fatetur, ſi ex probationibus reprobatis, quando quis condemnatur ad publicationem bonorum ex caſu prohibito, ſi ſententia in ſui tenore iniquitatem contineat, ſi ex teſtimoniis vicinorum & conſanguineorum lata, vel prætextu iuramenti neceſſarii falſi, vel ex falſis inſtrumentis, ſi agatur de periculo animæ, ſi cauſa eius redit ad non cauſam, ſi à corrupto per pecuniā Iudice lata ſit, ſi de cauſa beneficii eccleſiaſtici & in præiudicium ſuperioris, ſi contra minorē ex falſis allegationibus, & ſi in ea ſit nullitas. Poſt rem iudicatam nihil tamen amplius quæritur[g], niſi ſi præcedentes caſus interueniant, extra quos nec poteſt per inſtrumēta, de nouo reperta fieri retractatio[h]. & præſumitur ſemper pro re iudicata[i], niſi ex aliis quibuſdam argumentis quæ appareant, Iudex animum ad iuſtitiæ ſentētiam informauerit[k]. Naſcitur actio ex iudicato[l], vt ſatisfiat ſententiæ[m]: executio verò, finis eſt & effectus rei iudicatæ[n]. Et ideò ſi res ſtatim reſtitui poteſt, ſtatim petitur officio Iudicis[o]. At ſi agatur de perſonalibus actionibus iudicato compræhenſis, dātur dilationes iure antiquo, duorum menſium[p]: iure 21. tabularum, 30. dierūm: ex Iuſtinianeo, 4. menſium[q]. Stilus etiam cuiuſque curiæ hic obſeruādus eſt, & Iudicis voluntas[r]. Vide caſus & diſtinctiones, intra quod tempus ſententia executioni ſit demandanda, in glo. ea. cùm apud, 11, q. 3. in c. querenti, de offic. ordinar. Facienda autem executio ſecundùm id quod ſententia compræhenſum eſt, à qua non licet exequenti recedere: alioquin iuſtè proceditur[s]. Poſt rem iudicatā enim, non antè, executio fit[t]. Cogitur autē condemnatus ſatisfacere, captis pignoribus, diſtractis, & addictis[u]. Ponitur ordo capiendorum pignorū. in l. à diuo Pio. §. in véditione, de re iudic. qui tamen in Gallia non ſeruatur, vt notat Gui. Pap. deciſ. 288. & praxis quotidiana docet. Et licitum eſt executionem debiti & ſententiæ ab immobilibus incipere, ex

a in l. omnes. §. ſitc autem alterutra. de iudic. C. l. omnes qui §. f. de epiſc. & cler. l. cum quem temerè. de iudic. P. §. hæc autē omnia, de pig. præt. hypoc. l. ſi ſententiā, & ibi glo. an vel *expēſis*. de du. & contu. l. terminato, de fundis, & lit. expenſ. C.

b c. fin. quod met. cauſa. l. 1. §. dies autē quo appell. fit.

c quod ad conſuetudinem. de re iudic. auth. hodie ſe appell. C.

d qui autem ex appellat. de tempo. appell. C.

e Linguinum. de ſtatu homi. P. l. res iudicata. de reg. iur. P. vide pluta. apud Panor. ad tit. de re iudica.

f poſt rem iudicatam 56. de re iudic. P.

g l. ſub ſpecie. 4. C. eod. l. ſi patronus, ca. de bon. liber. P.

h c. ſicut, in fi. de re iudi. c.

i c. cum ad ſedem. 13. de teſtib. ſpolia.

k c. de iur. cons. in. Sext. 1. de exec. rei iudic. P.

l l. poſtea. 64. ff. de re iudic. P. l. actori. 8. de reb. cred. C.

m in l. 1. c. ſi quis iudice non obtem. P. l. executorem. C. de exec. rei iudi. c. quærenti, de offi. & poc. iudi. deleg. c. cùm aliquas, de ſent. & re iudic.

n §. 1. de offi. iudic.

o l. debitor ille, 31. de re iudic. P. & l. 1. de vſur. rei iudicatæ C. Theod.

p Gel. lib. 20. c. 1.

q l. 1. de vſur. rei iud. C.

r l. 1. & l. tempus quod datur. 29. de re iudic. P.

s l. ab executione. 1. C. quor. app. non recip. l. 6. vt propoſitis. 6. de exec. rei iud. C.

t l. 1. eod. C.

u l. 2. & 3. eod. l. à diuo Pio. 13. per totā legem. l. debitoribus. 31. l. commodis. 40. de re iudic. P.

re, ex conſtitut. Franc.1. public. ann.1539. artic.74. præterquam ſi agatur de prædijs minorum diſtrahendis,vt dictũ Senatuſconſulto Pariſienſis Senatus ſcribit Ioannes Lucius[a]. Accedunt & vſuræ poſt quadrimeſtre tempus in cauſa iudicati[b],coactio manus armatæ & militaris[c],carcerum municipatio[d]. Sunt & paratæ pœnæ contumaciæ aduerſus eos,qui obſequi negant[e]. Et ita etiam intereſt Reipub.mandari ſententias Iudicum executioni,etiam ſi per errorem quippiam malè iubeatur:propter authoritatem rerum iudicatarũ[f], in qua verſatur populi frenũ & dignitas,cuius poteſtas in Principẽ,& a Principe in Iudices diſtributa permeauit. Sicquè Senatus, cùm populus Romanus inter Ardeates & Aricinos iudicaſſet de ambiguo,Ardeatibus conquerentibus de iudicij iniquitate,cenſuit quod ſemel à populo Romano ſcitũ iudicatúmque eſſet,eius ſalua maieſtate reſcindi non poſſe[g].Plato teſte Cicerone[h],eos ex genere dixit eſſe Titanum,qui vt illi Cœleſtibus, ita iſti aduerſantur magiſtratibus.Et Crito apud Platonem[i],Socrati ait, ſtandum eſſe iudicijs, quæ ciuitas tulerit. Refert legem Athenienſium Demoſthenes[k], εἴ τινα τῶν ἀφειλόντων τοῦ δημοσίου προσετίμησεν καὶ νόμου, καὶ κρῖμα ἔστησε δεσμῶ, ἢ θλαττὸν ὀφειλήσειν αὐτῷ ἄλλῳ ὑπὲρ ἐκείνου ἐγγυητὰς καταστῆσαι.id eſt,*Si quis erarius vel legibus,vel ſenatuſconſulto damnatus eſt vinculis,aut in poſterum damnabitur ei pro ſe aut alteri pro eo ſponſores conſtituere liceat.* Cùm autem Timocrates legem tuliſſet, quæ immunes faceret etiam æris iudicatos contra hanc legem, ſubijcit argumentum improbitatis legis à iudicatarum rerum authoritate etiam lege non retractanda, quæ futuris tamen negotijs imponere conditionem poſſit. ὧνπερ δ' ἂν δικαστήριον ἔγνωκε, καὶ τέλος ἔχῃ, πῶς ἂν ἔτι τοῖς νόμοις ἐφέροιτο, ἵν' ἃ τοῦτο λύσειεν;id eſt,*de quibus rebus iudicium ſtatuit ac controuerſiam definiuit,an non importuniſſimè agit,qui legem promulget qua leges illæ reſcindantur?* Neque etiam negabit quiſpiam rem iudicatam & tranſactionem pari firmitate donari[l]. Et ſanè ideo res iudicatas eſſe debere inuiolabiles,quia tranſactiones tales ſunt[m], vt quoque idem Demoſthenes alibi ait[n],legem fuiſſe inter cætera diſponentem Athenis,ἃ δ' ἂν τις αὑτῷ καὶ ἀπαλλαξάμενος δικάζῃ,id eſt,*de quibus rebus miſſum feceris & tranſegeris,ne liceat litigare.* Vlpianus eius enarrator, in orationem contra Midiam ſic latiùs rem explicat.ἐξώλης ἔστω ὁ δίκης καὶ ἀρῶν μὴ ὑπεξάντων ὀφειλέτην δὲ δικάζοντες, ὁ δ' ἐνὸς τούτου ἐάν τις ἐν ταυτηνὶ τὴν ἡμέραν τίνῃ, λαμβάνει τὸν ἥττω δίκην ὑποτιμᾶν, εἶτα ἂν μὴ ἔῃ τοῦτο ἀφαιρεῖσθαι ἐκτὸς ἢ ἂν τεθῇ ἐκ δικαστηρίου, ἀλλὰ γένηται ὑπερήμερος, ἔξεστι χρῆσθαι, καὶ ἐπιβαίνειν αὐτοῦ τῷ χρήματος ἕως ἂν πληρώσῃ τὸ ὀφειλόμενον. εἰσὶ δὲ καλοῦσι τὸν ἀποβάλλοντα καὶ ἀπολωλεκότα αὐτὸν καὶ τὴν ἐξώλειαν. καὶ ἡ ἀγορὰ μὲν τὰ ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια τὰ φερόμενα ἐπὶ πολίτας ἐστὶν δίκας καὶ ἐπὶ ξένους.id eſt,ἐξώλης *ſeu vndeni,iudicij nomen eſt,in eos qui decretis Iudicum non parent,ſenſus autem eſt huiuſmodi: ſi quis priuatum iudicium vicerit,eum qui victus eſt obnoxium habet,deinde niſi intra diſtrictam diem iudicatum ſolutum fuerit ſed dilatum, licet accuſare,& inuadere in bona eius donec compleuerit id quod ſtatutum eſt.Sin prohibuerit eum qui inuadit,& repulerit poſtulatur damnatus actione inde vi:& præterquam quod priuatum eſt,fit etiam publicum negotium,cà quòd non parerit iudicibus & legibus.* In Gallia extat publicata Caroli 9. Regis conſtitutio menſis Ianuarij,1572,*de la iuſtice & rebelles aux officiers & miniſtres d'icelle.* In cuius articulo ſeu capite 1.cauetur,vt ſi qui ſint qui executoribus iudiciorum potiſſimùm ſupremorum,ianuas occluſerint,vel non aperuerint iuſſi,vel reſtiterint exequentibus,vel intra domos ſe cum militibus vel cuſtodia contra obſtirmauerint, domorũ vel caſtrorum cõfiſcatione multentur in vtilitatem Regis vel Principis,aut alterius cuius intereſt,damnóque litis, & cadat ab omnibus exceptionibus,defenſionibus,& iuribus quæ aduerſum iudicia ſuprema alioquin potuiſſent obijcere iure,cum ſumptuum & quanti intererit aduerſarij condemnatione:taxatione ſingulari eius quod interest ex iuramento eiuſdem in litem cum temperamento Iudicis facienda. Data[p] poteſtas Iudicibus inquirendi,caſtigandi ſeu puniendi rebelles, pœnis corporalibus &pecuniarijs,prout illis iuſtum videbitur.Et art.2. ſtatutum, vt ſi in ſen-

[a] Io. Luci.lib.7. Placit.tit.2.plac.3.
[b] Ibi 3.de vſuris in dict.C.
[c] l. qui reſtituere, de reiuend.P.
[d] l.1.C.quibon. ced. poſſ.cum en.10.ad leg.Iul.pec.P.l. nemo, de exact.tub. lib.10.C.
[e] l.1. ſi quis ius dic. non obtemp.l. contumaciam, ff. de re iudic.P.
[f] l. ſecundo inuito, § cùm Prætor,ad Senat.Trebellia. in P. Quintil.lib.5 Inſtit. Orator.c.1. & Cicero Cluen.
[g] Liuius,lib.3.& 4.dec.ad.c.
[h] Cic.3.de legib.
[i] Plato in Critone, dial.2.
[k] Demoſt. aduerſus Timocratem.
[l] l.non minorem. C. de tranſact.
[m] l.tranſactis,eod.
[n] Demoſth.in paragraphe ſeu exceptione contra Nauſimachum & Xenophilem,circa prin.

in ſententiis prouiſionalibus,quæ non obſtante prouocatione ex conſtitutionibus regijs mandari executioni poſſunt,quiſpiam vel damnatus reſtiterit,vel exęqui impediat: poſſit cogi pati vel reipſa obtemperare per prǽhenſionem perſonę & carceres,& per denegationem audientiæ in prouocatione:donec perfectè ſe ſatisfeciſſe ſententiæ docuerit. Et inſuper ſi exęquente aduerſario impediat executionem,ipſe proprijs ſumptibus executionem interceptam & impeditam perficere damnatur.quos nec repetit,etiam ſi in lite poſteà vicerit.& art.3.additum de rebellione ipſa credi relationi apparitoris ſeu hoſtiarii aut ſatellitis teſtificatę tamen teſtibus, vt Iudex poſſit ea viſa vadimonium,ſeu *adiournement perſonnel*,interim contra rebellem decernere,& poſteà inquirere de rei veritate,vt prǽhenſionem ſi opus ſit ſtatuat.

y Attic.tamen 6.leges exęquendi dantur apparitoribus & adminiſtris Iudicũ in ciuilibus cauſis,vt modeſtè ſe gerant,eis,ſi ſecùs fecerint,indicta pœna honoraria ſeu honoris, quam vocant *eſmande honorable*:iubetúrque ne ſecum ducãt alias perſonas quàm teſtes:ne ferant arma alia prǽter enſem,niſi Iudicis mandato permittatur:Inſuper,vt inſignia apparitorum deferantur, putà anceſe breue viſibile,liliatum,aut virgam ſeu ferulã vt vocant *l'eſcuſſon à trois fleurs de lis viſible,la baguette ou verge*.Et hæc in executione ciuilium negotiorum dicta ſunt. Nam quod ad criminalium ſententiarum pertinet executionem,authoritas publica manus ſubſidium adfert & firmius: atque prohibet,

z maioribuſque pœnis ne ea impediatur,vel vi,vel temeritate cuiuſque permiſſa tantùm appellatione[a]. Neque oportet vlla ex parte lictorem remorarĩ,qui quidem,vt alibi diximus,iuxta mandata Iudicis exęqui debet, & in-

a l.addictos, 7.de excuſat.aud. C.l. addictos,de appell. C

aa tra tempus à iure vel melius à Iudice definitum Non enim ſeuatur l.ſi vindicati 20.C.de pœn.quæ tantùm locum habere poteſt,quando Princeps ira cõmotus,vel vt lex loquitur prǽter conſuetudinem, pœnam iubet infligi a-

b in conſtit.Caro 5. imperato Germ de crimin capital.c 79. Ieũ teſtis,de pœn. C.

c Ieutunc enim expectãdi ſunt 30. dies. Non autẽ, quando iudiciario ordine damnatus quis eſt.Nam ſupplicio quàm citius fieri potent & pœnæ eſt addicendus,ne euadendi vel ſupplicandi detur occaſio[c],vel ne carceribus pœnaque exilio lui debet compenſetur[d]:niſi prouocatio ſuſpendat iudicatum,

d Iomnes,13 C.eod. e l. addictos, & l. temporalium, de appellat.

e intra tempora à iure conceſſa interpoſita[e]. Adiici tamen debet aliqua mora per Iudicem, in qua poſſit capitali vltimóve ſupplicio damnatus, interim reconſiliari Deo,recordari peccatorum & exomologeſim ſuorum delictorum chriſtianè & piè facere,& à delictis abſoluĩ. Prorogatio vitæ poſt mortis cognitum iudicium,crudeliorem facit pœnam: cùm mortis metus pendente dilatione,mentem excarnificet:vt & Sidonius Apollinaris,libro 1. Epiſtol.7.de Arualdo loquens,læſæ maieſtatis damnato, eum ſeuerius punitum dixit,cùm ex veteri Senatuſconſulto Tiberiano, poſt damnationem

f vide conſtit. Caroli 5. de cauſis capitalibus Germaniæ,art. 79. 90 & 105.C.quando liceat,de ſent. ex om. iud. & de iure expen. 13. q. 1. in glo. 30 c. 26. q. 6.

g l. 2. §. nam cui damus,de ſuperficieb. P.

h l.ſi actor. de reb. cred. Iul. Paul. lib. 1. Recept. ſent. tit. 19. & lib. 5. tit. 5.

i l. 64. l. cùm quæreretur,12. cum duabus,ſeq. de excuſ. tut. ff.

j horas turbulenti carnificis exhorreſcens. Et quia datur ex iudicato alicui actio,multò magis dabitur exceptio eidem,ſi de eo quo agere poteſt conuenatur:& id fuſè tractatur lib.44.P.titul.2.de exceptionib.rei iudica. Impeditque hęc exceptio,ne agatur ex eo quod actum & iudicatum eſt, & litis ingreſſum[h]:quoties videlicet,eadem res ſeu quæſtio,inter eaſdem perſonas[i] & ex eodem modo agendi in iudicium reuocatur poſt rem iudicatã[k]. Quod

k Iul.Paul.lib. 1. recept. ſent. tit. 2. § 1. extat & tit. C. ve actis ob hæc & con hæc & ſeqq. ex def. dot. in ſent. hæc. tract. C.

l ſub ſpecie.de re iudic. C. l. ſub prætextu,3. de transl. C.

jj & locum habet in hæredibus eorum,inter quos iudicatum eſt[k]. Et vix nulla contra rem iudicatam ſuperſunt remedia, neque etiam prætextu inſtrumentorum de nouo repertorum[l]:niſi forſan agatur de cauſa publica, aut ex

m Imperatores, 35. de re iudic. Pl. vult de ſent. adduct. fiſc. tract. lib. 10. C.

n Cic. pro L. Flacco, & eidem pro Auio Cluentio.

o alia iuſtiſſima cauſa id permittatur[m]. vel vt antè dixi,ſi ſententia non tranſierit in rem iudicatam.Et Cicero refert olim Præſides de rebus iudicatis denegaſſe actiones[n].& extremæ impudentiæ eſſe,iudicata labefactare conari[o]. rerúmque iudicatarum infirmationes ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremos exitiorum ſolere eſſe exitus[p]. Excipiunt tamen iura remedia

p Cic pro lege Agraria.

q contra has ſententias, ſupplicationem[q],reſtitutionem in integrum[r], quere-

r l. ſi quis adueſtus,& auth. quæ ſuppli catio,C.de præſcript. anno. & l. 1. C. de ſent. præfect. prætor.

s l. & tot. tit. ſi aduerſ. rem iud. C.

lam falsi.ſi circonuentam religionem fuiſſe iudicantis ex falſis inſtrumentis
a Idem,33.de reiud. Paul.quæreſam.C.de falſ.l.2.1.4.& ex falſ.inſtrū. vel teſtim.iud.ſit,lib.7.C.tit. 58.
vel teſtimoniis doceatur[a]. Supplicatione cum authoritate Principis, nō al- 5
terius authoritate repetitur iudicij, idque ex cauſa vel per defectū pr ba
b Idem ſtatues,15. de pœn.Paul.l.ſi quis,& antiq quæ ſequi cario,de præc.iuſp. offic.
tionū, vel inſtrumentorū nō productorū, vel per erroꝛē re iudicata[b]. Huic ta
men non pertinet exceptio doli mali, quòd Iudex factus fuerit poſtquam
c Paul.l. non diſtinguemus,37. §. cùm quidā,de reſt arb.l.
datus eſt inimicus: quia per ſpeciem appellationis liceat retractare ſententiam.
Magiſtratus porrò qui habent merum & mixtum imperium, & à quibus n´
poteſt prouocari reſtituunt in integrū, tam contra alios actus poſtulantium
d Iun cauſa,in 2. §. 6. cum duabus ſeq. de minor.25.ann.Paul.
quàm contra propriam ſententiam, ex cauſa legitima[d], quæ generaliter du
plex eſt: aut error proprius iudicis vel partis, vel circonuētio aduerſarij. Re
ſtitutio in integrum contra ſententias minorum Magiſtratuum, poterat fie
e Iprafecti etiā prætorio ſā.eod.ſi mentitus,conſtit.ad ta.an 1495 artic.80. & 89.
ri per præſidem prouinciæ[e]. Putarunt & contra ſententiam Principis reſtitu
tionem in integrum poſtulari poſſe, ob omiſſas allegationes, aut ob præua-
ricationem aduocati. Verùm Princeps ſolus reſtituit, cùm nec minor Magi
f Iprafes prouincię,dict. de minor. 25. ann.
ſtratus poſſit reſtituere aduerſus ſuperioris ſententiam[f]. Iure ciuili quadrie- 3
g I.minor,59.C. eo. tit de minoribus 25. an.
nium dabatur ad proponendam reſtitutionem in integrum contra ſenten-
h I.ſi C.de tempor.in integ.reſtit.
tiam[g]. Moribus gallicis & conſtitutione regia, decem anni, reputatione fa
cta à 25. annor. conceduntur, non amplius: etiā ſi agatur de alia reſtitutione
quàm aduerſus ſententiam, & contra contractum etiam nullum. In quo ta
men caſu, iura ciuilia & Pontificia 30. annos reſtitutioni poſtulandæ indul
gent[h]. Quod & pariſienſi curiæ ſupremæ aliquando placuit, vt ex eius placi-
glollia l. ſicut, de præſcrip.30.vel 40. ann.
to conſtat 19. Martij 1534. In Gallia, olim non proponebatur prætextu erro 4
k conſtitution ſur la propoſition d'erreur.
ris ſupplicatio, niſi per literas proprio motu Regis conceſſas[k]. Hodiè tamen
ſupplicatur & obtinentur codicilli retractationis arreſti ex cancellarijs eius
curiæ, dummodo arreſtum ſit definitiuum: nam contra interlocutorium
non proponitur error, cùm in definitiuo iudicio poſſit emendari. vocant
practici hanc ſupplicationem, *Requeſte ciuile en propoſition d'erreur.* quam a can-
cellaria decerni & ſtatui operæ pretium eſt, pro reſcindendis vel retractan-
dis curiæ ſupremæ placitis. Si verò agatur de ſententijs vel iudicijs in curia 4
præſidiali iudicatis, retractandis, non eſt cancellaria conſulenda, ſed ſuppli
catione curiæ eidem præſidiali ea de re porrecta conqueri licet contra iu
dicia, vt retractentur ſi fieri debeat ex conſtitutione Henrici 2. *ſur l'amplation de l'edit de creation des Magiſtrats preſidiaux.* 6. April. 1551. Is tamen qui cum poſ 42
ſet appellare, non prouocauit à ſententia, non poteſt contra eum ſupplicare
Principi, ſed ſilere perpetuò cogitur, aut conqueſtus ignominię pœna nota
l l.3. vt lit. pend vel poſt prouoc. nulli &c.C.
tur[l]. Tranſit enim ſententia in rem iudicatam[m]. Sed nec ante ſententiam,
nec pendente lite vel appellatione, ſupplicare licere, paucis exceptis, inue
m c. quod ad conſultationem, de ſentē. & re iud.
nies in l.1. & 2. C. vt lite pendente aut poſt prouocat. aut definit. ſenten. null
licear impera. ſupplic. lib. 1. C. tit. 24.

De Appellationibus.
Cap. 2.

Lib. 49 Pand. tit. 1. cum ſequent. Lib. 7. C. tit. 62. cum ſeq. In nouell Iuſtin. conſt. 23. 93. & 113. Lib. 2. decretor. tit. 2 Lib. 2 Sex. titul. 15. Lib. 2. Clementin. tit. 12. 2. q. 6. apud Gratianum. De pluribus appellationum caſibus vide Gudon. Pap. q. 436.

1 *Sententia ante deciſionem appellationis, vel eius deſertionem, non tranſit in rem iudicatam.*
2 *Appellandi vſus neceſſarius.*
3 *Appellatio quid. Eius diuiſio in extraiudicialem & iudicialem. nu. 5.*
4 *Appellationis, prouocationis, & intercеſſionis ſecundùm aliquos differentia.*

8 *Appellatio extraiudicialis quid: de quibus fiat, & vt in oppoſitionem conuertatur, quando, & quomodo.nu.7. & 8.*
9 *Appellatur quando ab executore,*
10 *Appellatio iudicialis quid,& quotuplex: A quibus appellari non poſſit iure ciuili, canonico,& gallico,num.*11.12.13.& 14.
15 *Appellatio ab interlocutoria, iure ciuili, & gallico quando ſuſpendit iudicatum.*
16 *Appellatur in Gallia à denegatione iuris & iuſtitiæ, & quomodo: A detentione longa carcerum, & quid in ea ſtatuendum.nu.*17.
18 *Appellationi non deferens iudex quomodo puniendus.*
19 *Appellatione remota clauſula reſcripti, an tollat facultatem appellandi.*
20 *Appellatio manifeſtè iniuſta an debeat admitti.*
21 *Appellari à ſententia criminum, in iure ciuili quando, & in iure gallico,liceat.*
22 *Appellatio non admittitur à præſidialibus,aut à contumacia,& alijs quibuſdam.*
23 *Sententiæ quæ ſine appellatione reſcindantur iure.*
24 *Appellari à quibus Iudicibus non poſſit.*
25 *Appellandi duplex formula,voce & ſcripto.*
26 *Appellatio cur ab actuario Iudicis à quo,ſcribi debeat.*
27 *Appellare intra quod tempus oporteat.*
28 *Apoſtoli appellationum quid,& quando peti debent. Eorum quinque ſpecies. Et in Gallia qualis eorum obſeruatio. Num.*29.& 30.
31 *Appellationis proſequendæ tempus: & eius item intendæ. nu.*32.
33 *Appellandum ad proximum ſuperiorem, non omiſſo medio.*
34 *Appellationes criminalium ſententiarum,quando omiſſo medio fiant ad curiam parlamenti.*
35 *Appellationum iudices quomodo pro varietate negotiorum in Gallia,& alibi conſtituti fuerint.*
36 *Appellatio ab abuſu eccleſiaſticorum iudicum quid,& quando, & ad quem fiat.*
37 *Appellationis cauſa ab interlocutoria ex iiſdem actis iudicatur:contrà,ſi à definitiua.*
38 *Appellandum modeſtè à Iudice,& per Iudicem ſine contumacia reſpondendum.*
39 *Appellare quis poſſit, & quis pro alio. nu.* 41.
40 *Appellante vno ex pluribus,quando alijs proficiat vel noceat appellatio.*
42 *Appellans intra quot dies impunè renunciare poteſt appellationi.*
43 *Appellationis finalis cauſa.*
44 *Sententia interlocutoria quando non obſtante appellatione mandari poteſt executioni, & nu.*47.
45 *Attentata contra appellationem, quando reuocentur. Idq; duplici via. nu,*46.
48 *Inhibitiones quid in cauſa appellationis.*
49 *Iudicis male iudicantis pœna.*
50 *Officio iudicandi non priuatur quis: niſi in tribus caſibus in Gallia.*
51 *Appellantium temerè multa & pœna.*
52 *Appellationis admittendæ rationes.*

1

X ſuperiori capite colligi poteſt,ſententiam non tranſire in rem iudicatã,ſi appellatum fuerit, & antè quàm iudicata ſit appellatio, aut deſerta fuerit, & quieuerit officium Iudicis. Quocirca de appellatione dicẽdum erit neceſſariò. Sic admonet etiam lex antiqua, de qua meminit Cicero[a]. *Magiſtratus, nec obedientem & noxium cuiquam,multa,vinculis,verberibúſve coercento: ni par maiórve poteſtas populúſve prohibeſſit,ad quos prouocatio eſto.* Appellandi autem vſus quàm ſit frequens,quámque neceſſarius, nemo eſt qui neſcat, quippe cùm iniquitatem iudicantium, vel imperitiam corrigat: licet nonnunquã benè latas ſentẽtias in peius reformet. neque enim vtique ſemper melius pronũciat,qui nouiſſimus ſententiam laturus eſt,vt ait Vlpianus[b].

a Cic. de Leg. 3.

b In l. 1. de appell. §. 1. Paul.

Appellationis finitiones à ſingulis authoribus ferè confinguntur. Dico eg , appellationem eſſe, inuocationem auxilij ſuperioris iudicis, ad emendanda facta per inferiorem. Nam dicere cum Hoſtienſe, ſuſpenſionem iudicati per inferiorem, non placet: eò quod non ſemper appellatio ſuſpendat iudicatū, vt doceri poteſt ex ſequentibus. Dicere quoque eſſe prouocationem ad maiorem Iudicem ratione grauaminis illati vel inferendi, minus probatur: quia & temerè appellationes. & ſine grauamine interpoſitæ, appellationes dicuntur, quamuis inuſtæ ſunt. vt in titulo, *Quorum appellatio non recipitur.* C. Omitto & alias finitiones propè ſimiles aliorum. Nec immorabor in ſignificatione generali nominis appellationis, & prouocationis, ne extra chorum, vt dicitur. Sed in iudiciali pedem figemus, vel quæ ad iudicialem cauſam pertinet. Glareanus in annotationibus ad 3. lib. Liui, decad. 1. inter prouocationem, appellationem, & interceſſionem intereſſe putat: vt quidam appellationem inter æquales eſſe exiſtiment, vt à Decemuiro ad Decemuirum: a Conſule ad Conſulem. Prouocationem, à minore ad maiorem: vt à Conſule aut quouis alio Magiſtratu, ad populum. Interceſſionem verò inter vtroſque: vt Tribuni, contra Tribunum: Tribunorum, contra Conſulem aut Senatum. Quæ tamen in noſtro iure non ita obſeruantur, vbi & appellatio & prouocatio confunduntur. Diuiditur autem appellatio, in extraiudicialem & iudicialem: manibus & illa membra videntur contineri, quæ quatuor conſtituuntur. Dum alij dicunt, anteiudicialem, quæ ante litis conteſtationem fiat[b]: intra iudicialem verò, quæ poſt litem conteſtatā ante iudicium fit[c]: iudicialē, à ſententia definitiua[d]: & poſt iudicialem, quæ adhibetur executioni. Appellatio extraiudicialis eſt, quæ cauſa adhuc non cœpta interponitur: veluti ab ſpoliatione, aut electione, quæ pertinet potius ad cauſam inchoandam[f]: cùm tamen ipſa nō inchoet, nec per eius interpoſitionem fiat litis pendentia[g]. Habétque vim citationis in cauſa beneficialium: nam ita appellatus, tenetur abſque alia noua citatione comparere coram Iudice ad quem appellatur: & ſi non compareat, in eum quemadmodum in contumacem ſtatui poteſt[h]. In aliis tamen cauſis quàm beneficiorum eccleſiaſticorum, citatio exigitur in hac[i]. Fit autem prouocatio hæc, non tantùm ab iis quæ geruntur per Iudicem exequendo vel ſtatuendo extra iudicium, & contra alias partes quàm litigantes: ſed etiam ab iis, quæ aliquis alius contra nos ſine iudicio agit[k]. Sunt verò plura in hac appellatione actuum extraiudicialium, quæ differentiam conſtituunt cum iudiciali, quæ videto apud Decium, in c. bonæ, de appellation. Panorm. in c. cùm ſit Romana, & d. c. bonæ, cod. c. dilecto, de exceptio. c. cum L, & A. de re iudica. Philippus Francus, & interpretes, in d. c. bonæ memoriæ, de appellation. Solent interdum curiæ ad quas prouocatio fit, mutare appellationem in interceſſionem, quod dicunt *conuertir l'appel en oppoſition*, vt appellans iure exceptionis vel oppoſitionis audiatur. Verumtamen Carolus 7. in hac quæſtione ſtatuit, ſua conſtitut. art. 22. ne hoc ſine cauſa fieret, & ſi cum cauſa factum fuerit, ne, niſi cum ratione & delectu, curiæ retineant litem illam in oppoſitionem conuerſam, ſed remittant ad proprios iudices. Num autem extraiudicialis appellatio ſuſpendat actum, & de eius effectu. vide Bartho. in l. ſi res, de appella. recipi. P. in l. 1. §. ſolent, quando appel. ſit. Notat autem Imbert. lib. 2. Inſtitut. Foren. appellationis formam principis reſcripto, in formam interceſſionis ſæpè commutari, neque ideò vlla ex parte appellantis cauſam fieri deteriorem, niſi quod iuſtis ſumptibus in eam rem aduerſario factis damnatur. Nam quod per appellationem conſecuturus erat appellans, id ei præſtat interceſſio. Et iudici, apud quem appellatio tractanda eſt, princeps mandat per literas cancellariç vt nullam appellationis rationem ducens, cauſas audiat interceſſionis, de hiſque ius reddat. Quin vbi à iudice cui ſententiæ executionem ſuprema curia delegauit appellatum eſt, ibi etiam licet appellationem in interceſſionem

a quam finitionem adfert Bartolus l. 1. de appellat. P. Ranot. in tub. de appellatio.

b vt in c. ſignificantibus, 54. & c. Reinaldus, 55. de reſcript.

c vt c. de dilatio. d 10 tit. de appellatio.

e l. ab executore. eo. Pol. ab executore, quo appel. non recip. C. e quo ab executore, de re iudic. cum ſimil.

f vide Paul. Franc. in c. bonæ, de appell. & in c. cùm ſit eod.

g Rota decis. 763. incip. ſecundum eſt de appellat. in antiq.

h Paul. Franc. in d. c. bonæ. Mutin. in Spec. de appellatione nu. 268 text. & glo. in cle. 1. de elect. in 6. Panor. ad c. cùm ſit Romana col. pen. de appellat.

i glo. in l. quæſtionem, de reſt. vend. Paul. Franc. in tub. de appellat.

nem conuertere,aut eam, quod frequentius eſt,in irritam deuocare: ſcilicet ſi a leuioris præiudicii interlocutione oriatur appellatio. Verùm curiæ ſuprem æ in eam rem conceſſum reſcriptum à cancellaria deſtinari debet, non illi
9 iudici à quo prouocatum eſt. Obſeruandum enim eſt regulariter, ab executore ſimplici & mero appellari non poſſe[a]. quare ſi quid is perperam vel malè exæqui videatur,obiicienda illi intercеſſio ſeu oppoſitio[b].Quòd ſi contẽ pta interceſſione,non ſupерſedeat ab executione,rectiſſimè ab eo prouocatur. atque huiuſmodi appellationes ſuapte natura in interceſſionem commutantur, vt ita pronunciatum in iuridicis conuentibus, Pictauienſibus; 3. Octob.1531.refert Imbertus.Satius enim viſum eſt, permittere appellationẽ, quàm cum iure ciuili permittere conceſſam iniuſtè grauato contra apparitorem defenſionem,per quàm eum impunè permittebat[c]. Ad arma enim permittendum nõ eſt per Iudicem eos peruenire,quos iuriſdictione poteſt
11 componere[d].Iudicialis appellatio dicitur illa, quæ de rebus in iudicium iam deductis in quacunque iudicij parte fit.Hanc triplicem videtur conſtituere Maſſuerus,tit.de appellation.num.32. §. item animaduertendum quod triplex &c. Scilicet eam quæ fit à falſo iudicato,quæ à grauamine, & quæ à iuris denegatione.Sed iſta diuiſio potiùs ad materiam & cauſas de quibus poteſt appellari,quàm ad aliam ſubſtantialem diſtinctionem pertinet. Appellari porrò generaliter tam in maioribus quàm in minoribus negotiis, poteſt:
13 niſi ſpecialiter prohibitum ſit:Sicuti iure ciuili non poteſt à ſententia interlocutoria[f], neque ante litem coteſtatam[g]. Diſputat hoc Lanfrancius, ad c. quoniá contra,ad verbum *appellationes*, n.114. de probat.Exceptis tribus caſibus:primus,ſi grauamen quod infertur interlocutoria,non poſſit reparari definitiua[h].2.Si interlocutoria vim habet definitiuę[i].3.Si ſperetur ſequi alia definitua[k].iure canonico,ab omni grauamine & ab omni ſententia, appellare
15 licet[l]:à grauamine videlicet præſenti,non à futuro: niſi pro eminenti periculo,& maximè in actu momentaneo[m], vel pro comminato[n]. In Gallia tamen prouocationes à præhenſionibus vel vadimonijs, vt dicunt *d'adiourner perſonnel,ou priſe de corps*, non admittuntur: ſed non obſtante appellatione, demandãtur executioni authoritate Iudicis, qui in ſuæ iuriſdictionis homines decreuit, vt cautum conſtit.Carol.7.art.14.Caroli 8.art.91. Frãciſt. *Sur la reformation de la Iuſtice de Normandie*, art.4. Ordinatione curiæ ſupremæ Pariſiorum,*Sur les congez & defaux*,art.5. Et hoc iuri conforme docet Guid.Papæus deciſ.235.per l.eos,§.ſuper his,de appellat. C. Neque enim recipitur prouocatio à ſimplicibus iudicij præparatorijs: quamuis ſecundùm ius pontificium,liceat etiam appellare à citatione[o], cui etiam ius ciuile obſtat:cùm vocatus non debeat contemnere iuriſdictionem vocantis[p]. Et ita non licere prouocare ab adiornamento,placuiſſe Senatui Pariſienſi in cauſa cuiuſdam *Bouton*,tradit Ioann. Gallus,in quæ.137.Si tamen quis ſit incarceratus in odium appellationis, rectè per delegatum ſeu commiſſarium debet liberari,ſi malè ſit incarceratus:vel ſi iuſtè incarceratus fuerit, debet adduci ad Iudicem ad quem prouocatum eſt, vt notat Maſuer. d.tit.de appellat.§.
14 item ſi ille qui eſt incarceratus. Sequimur autem in Gallia in alijs iuris pontificium,vt à quacunque ſententia liceat appellare:imò & à nulla opus ſit appellare,vt ſi non appelletur,firma ſit.in quo ius ciuile abrogatur,quo ſententia nulla ipſo iure ſine appellatione reſcindebatur[q]. Et ita Iudex appellationis cognoſcet de nullitate ſententiæ oppoſita, ſicuti tradit Guid. Papæus,
16 deciſ. 436. num. 54. Idem autem Guido Pap. deciſ. 75. ſcribit Ludouicum Delphinum Viennenſem ſtatuiſſe, anno 1449. ne liceret ab interlocutorijs appellare ciuilibus negotijs:niſi in caſibus à iure ciuili permiſſis, quæ in definitiua reparari non poſſunt.& ideò iura canonica non ſeruari in appellationibus interlocutoriarum. Caſus autem eſſe, in quibus ab interlocutoria appellatur,ſi quæſtionem vel torturam de aliquo ſtatuat Iudex[r]: ſi fideiuſſores

a l. ab executore, de appellat. D.
b l. à Diuo Pio. §. ſi ſuper rebus, de re iudic. D.
c l. prohibitum. & l. defenſionis. de iure fiſc. lib. 10. C.
d l. æquiſſimum, de iudic. D.
e l. ante ſententiæ tẽpus, quod appell. non recip. C. l. per iſſimb. C. de iudic. lib. 10. & de epiſc. aud. C.
f l. & in maioribus. C. de appellat. l. 3. C. de pœn. iud. qui ſua iudic.
g l. 1. de feriis. & interloc. omn. iud. C.
h l. 2. de appell. recip. i l. iuſtus vide, ſi minoribus. D.
k Fac. practor. eod. C. vt definitus, huius. c. ex parte. C. cum ſit Romana. de appellat. recu. c. 2. q. 6.
l Maſuer. tit. de appellat. §. 11. incip. ne à appellis. iuſt. Bartolus. qui de appel. recip. facit cle. appellantes & ibi an recip. de appellat. d cle. appellantes.
m
n
o c. præterea. de dilat. Baldus. l. 2. de epiſc. aud. C.
p l. ſi quis ex aliena, de iudic. D. l. ex quacunque, ſi quis in ius voca. non ter. p. ea. venerius. de ædic. edict.
q l. 1. C. quan prouoc. nõ eſt nec l. ea quæ C. quando. & quãd. iud.
r l. a quor appell. recip. C.

dicat idoneos,& nõ ſint[a]: ſi copia actorum negetur[b]: ſi legitimam excuſationem tutoris non admittit[c]: ſi iubet ſolui minori pecuniam ſine tutore[d], &c vt apud Papæum videbis. Ex conſtitut. Franciſ.1. *Sur l'abbreuiation des proce*, art.4. Et conſtit. *Sur la reformation de la iuſtice de Normandie*, artic.3. appellatio ab interlocutoria ſententia quæ reparari poteſt in definitiua, non prohibet quominus Iudex à quo prouocatum eſt, poſſit in principali negotio procedere: nec eam notionem ſuſpendit, quanquam inhibitio ei fiat per literas cancellariæ,aut per codicillos ne lite pendente,excepta cauſa ſententiæ quę lata eſt cõtra allegatam incompetentiam Iudicis, vel ſi prouocatũ ſit a recuſatione non admiſſa:nam prouocatio ea ſuſpendit officium Iudicis, ex conſtit.Ludouic.12. 1499. art.82. Et Franc.1. *Sur la reformation de la iuſtice de Normandie*, art.4. Nihil tamen prohibet, quin reiectis recuſationibus contra Iudicem, de lite in eadem ſede iudici cognoſci poſſit non obſtante appellatione,per alium quàm iudicem recuſatum, per conſtitut. Franc.1. anni 1539 art.11.Rebuffus, in 163. priuilegio Scholaſticorum, ſingulari iure Scholaſticum poſſe appellare à qualibet interlocutoria tradit. Legitur tamen in ſtil parlamenti, tit. *Quorum appellationes non recipiuntur*, quæ diximus de non admittenda appellatione, in Gallia locum habere,in locis,quæ iure ſcripto vtuntur:ſed non in patria conſuetudinaria, in qua ab omni grauamine cuiuſcunque ſententiæ licet appellare:& ſeruatur ius canonicum, c. ſuper eo, 2. & c.vt debitus,de appellat[e]. Seruari tamen video quod ſcribit Guido Pap[f]. vt ſi appelletur in ciuilibus ab interlocutoria, Iudex à quo prouocatum eſt, poſſit procedere in cauſa, donec fuerit ei inhibitum ne procedat, per Iudicem ad quem appellatum eſt,aut per literas cancellariæ, quamuis in definitiua appellatione interiecta,quieſcat officium Iudicis. Appellatur & in Gallia à denegatione iuris, ſi interpellatus Iudex ſententiam dicere differat. 16
idque ex generali Galliæ conſuetudine receptum tradit ſtilus parlamenti[g], vbi denegatio illa dicitur defectus iuris. Eáque negatio colligitur dupliciter, vel per expreſſam Iudicis declarationẽ,ſi dicat ſe nolle ius dicere:& ſi Iudex taceat,nec tamen ius reddat, quo caſu trina interpellatione debet Iudex de negligentia argui,in vnaquaque petendo vt ius dicat[h]. Et ita poteſt à negligentia Iudicis appellari,quæ illis interpellationibus conuincitur[i]. Poſſet & 17
appellare quis à longiori detentione carcerum[k]. Verùm Iudex ad quẽ prouocatur, non continuò ſoluit eum à carcere, ſed veſtigia primi Iudicis ſequendo,acta eius inquiret,quia in eius locum ſuccedit, vt ſuppleat negligẽtiam[l].In ſumma,de omnibus rebus,& grauaminibus,& ſententiis poteſt fieri prouocatio. Neque eo ſuperbiæ debet peruenire Iudex à quo prouocatur, 18
vt poſtquam appellatum eſt legitimè in ſententia definitiua,vel in alius inhibitus eſt à ſuperiori, cognoſcere vel in negotio quippiam tentare & amolliri audeat, alioquin iure ciuili puniendus pœna triginta librarum auri[m]: iure verò pontificio,& Gallico,arbitrio ſuperioris punitur[n]. Expertus & olim eſt apud Romanos Capito, quantum deferendum ſit appellationibus: is namque, cùm reus ab eo ius dicente ad Cæſarem prouocaſſet,ſtatim in ſellam altiorem conſcendit, atque ita edixerat, age nunc cauſam apud Cæſarem, cúmque cauſa rurſus cognita damnauerat: ſed eius ſuperbiæ & inſolentiæ pœnas apud Galbam Imperatorem luit[o]. Facit c.vt debitus honor, de appellat.l.potioris,de offic.diuerſ.iudic. C. Et contra huiuſmodi Iudices adhuc poteſt Princeps,vt ait Conſtantii.Harmeno[p]. In omnibus itaque & ab omnibus,facultas appellandi permiſſa cenſetur, niſi ſpecialiter inueniatur prohibita[q]. Legéque Iulia de vi publica, qui afficit iniuria appellantes: bonis cum infamia fiſco delatis afficitur[r]. Speculator autem ponit 37.caſus,in quibus cenſetur prohibita appellatio[ſ].Eſt & in reſcripto interdum clauſula, qua da- 9
tur iudicandi poteſtas, appellatione remota: quæ appellationem remouet, ſed tamen non omnem, ſed friuolãm tantùm, quæ non eſt in iure fer-

pta

a Lubbertin. qui ſtatim cogat P.
b l.2.vt lite pend. C.
c l.1. fin. & l. ii quis tutor. quam.appell. fit.P.
d l. ita præter. §. per tutrice.de minor. P.
e vide glo. in c.ſunt quorum,2.q 6.glo. & textus in c. cùm ad ſedem, de reſtitut.ſpoliator.
f Guido Pap dec.74.
g in 1 par Hiſt patria. quorum appellationes non recipiuntur.
h Spec. in tit. de appella. §. qualiter. verſ.item quod ſcitat.glo. in cle.fin. de appellat. in verſ. *repulſione*.Imola.in c. dilecti.eod. Panor in c.1. de ſupplen.negli. prælat. in c. cùm in veteri, de electio. vide in addition. in c. ex tenore. de fo.compet. ea. administratores,41.q 1. & in illis notata.
i Io. And. & Panor. in c. dilecto.de appel Hoſt. in c.ſi aret poſita eod. glo. in cle. quamuis. eod. Nicol.Mil in §. appellatio. verſ. appellare poteſt à iudice reſidente
k Guid. Pap dec 216.
l l.per iudic. fil. P. Guid Pap.dec 257.
m l. quoniam iudices, & l. iudicibus. l. immunitas. de appel.Cod *ἀντιγραφ'ῳ* eod tit P.
n c.de priore. de appellat
o Xiphil. ex Dio. in Galba
p Harmenop.lib tertio.
q glo in l. qui reſtituere, in verſ. *reſtituatur*, de rei vend. P. l. in maioribus, & ibi Bartho.C. de appella. Speculat. de appella. in §. in quibus
r l. lege Iulia. ad leg. Iul.de vi pub. P
ſ Spec.in d.§.in quibus.tit. de appellat.

pta[a]. Sic etiam quoque reſcriptum eſt, vt dum à Principe notio negotii alicui mandatur, omni exceptione remota, intelligatur loquutus tantùm Princeps de friuola & apertè perperam obiecta, non de aliis[b]. Et manifeſtè iniqua appellatio non debet admitti[c]. Cùm appellatio ſit remedium & præſidium innocentiæ, non fomentum malitiæ & fugæ litigantium[d]. Niſi forſan inotorius, adhuc quoddam dubium ſit, quod probari per appellationem in ſui fauorem & contra ſententiam poſſit, illáque cauſa appellationi inſeruiat: nam tunc appellatio admittenda in qua poſſit non probatum probare, & non deductum in ſententia & ante Iudicem à quo appellat, deducere coram eo ad quem prouocat[e]. Vt ecce ſi cõfeſſus crimen damnatus reuocet ſuam confeſſionẽ, auditur appellans[f]. Non admittũtur iure ciuili in grauioribus criminibus appellationes reorũ, veluti raptus[g], & falſæ monetæ[h], & ſimiliũ[i]. etiam ſi in aliis vltimo ſupplicio dignis admittatur appellatio & reorum, & aliorum prouocantium pro illis[k]. quod in Gallia receptum in omnibus quoque grauioribus: exceptis quibuſdam quæ pertinent ad notionem eorum, à quibus omnis ſubmota eſt via prouocationis, vt ſi à latrunculatore ſecundùm legitimæ ſuæ iuriſdictionis calculum, erro, latro, viarum obſeſſor, populator agrorum, militiæ deſertor, & ſimiles damnati ſunt. Sic enim placuit Principi. Vt quoque in ciuilibus negotiis præciſa eſt via appellationis à Præſidialibus, ſi intra fines pecuniæ poſtrema iuriſdictione comprehenſæ iudicatum ſit: vt ex edicto creationis eius iuriſdictionis, & quotidiana praxi certiſſimum eſt. Non auditur contumax damnatus appellans, ſi legitimè vocatus, & eo abſente & contumace, negotium eius fuerit ſummatim diſcuſſum ſententia Iudicis[l]. Item deneganda eſt appellatio dum exigitur ratio functionis publici aut priuati calculi[m], quod vocant *reddition de comptes*. Si ſtatuatur apertio teſtamenti[n]. Si velit quis tertiò appellare, cùm anteà bis appellauerit[o]. Si pacti fuerint litigantes, ne liceret à ſententia prouocare[p]. vel ſi quis appellare vult, cùm profeſſus antè ſit, ſe non appellaturum[q]. Non ab arbitris, vt diximus in arbitris ſuperiore libro. Item ſi res dilationẽ non recipiat, non permittitur etiam appellatio: veluti vt dictum, ſi agatur de apertione teſtamenti, vel de diſtribuendo frumento, de hærede in poſſeſſionem inducendo, ſi de decernendo aliquid ex edicto perpetuo, ſi de vendendo pignore, vt ſcribit Paulus, in l. fin. de appellat. recip. P. cum ſimilibus ibi per gloſſ. nota. Item non appellatur, ſi Iudex interloquutus ſit ſe conſulturum Principem[r]. Sunt & caſus in iure ciuili, in quibus appellatio non eſt neceſſaria, & ea reuocatur: verumtamen ſententia non officit & nulla eſt, vel reſcinditur ſine appellatione. putà, quia ſententia fiat de iam ab eodem iudicato. Si calculi in ea error interuenerit[s]. Si contra ſacras conſtitutiones iudicatum[t]. Si contra abſentem non contumacem[u]. Si damnetur is qui ſentẽtiæ tempore in rebus humanis non eſt[v]. Si impoſſibile præcipiatur in ſententia[w]. Si pluribus Iudicibus datis vel delegatis, vnus tantùm, non omnes pronunciẽt[x]. vel ſi Iudex delegatus extra diem ſibi conſtitutæ poteſtatis iudicet[y]. Si per ſordes venalis lata ſit ſententia[z]. Si ſtatuatur contra minorem, vt decurionatum accipiat patre non conſentiente[a]. Si contra immunitatem veteranus vocatur ad munera[b]. Et ſic de ſimilibus, in quibus tamen in Gallia opus eſt appellatione, vt monuimus. Præterea, appellatio reuocetur facta ab his Iudicibus à quibus prouocari non poteſt, quare non auditur appellans à Principe, vel à Senatu[c], à præfecto prætorio[d], quanquam à delegato Princi-

P15

[a] c. paſtoralis. cum ibi nota. de appell. glo. in c. vt delicta huius. eod. tit. & ca paſtoralis, de offi. deleg. vide gl. in l. 1. §. fi quib. appellari non lic. P.

[b] c. ex parte. in 2. cũ ibi nota. de offi. delegati. Bar. in l. quod vi aut clam. P.

[c] c. ex literis de ipõſal. c. cum ſpecialis, §. porrò, de appell. c. cum ſit Romana. §. fi. eod tit.

[d] d. cum ſpecialis, § porrò, & l. fi. de appellat. P.

[e] c. ex crãſmiſſa, qui fili. legi. l. obiectum, quo appel nõ recip. C. vide hanc de re Phil. Franc. in d. c. cum ſpecialis. § porrò, & in §. conſulturi, de appell. Ludo Rom. conſ. 324.

[f] c. Romana. § ſi autem de appellation. Sex. & ibi Io. Andreas glo. l. 6. § teſtes, de appell. P. Bart. & alii, in l. 2. C. quo appell non recip. hanc diſputat & cõcludit decaſ. appel. Tholoſ. 176. & ibi Sec. Autem fuſiſſime.

[g] l. de raptu. vlg. C. de epiſcopis.

[h] l. 2. C. de falſa monet.

[i] l. 2. quos. appellare non recip. C.

[k] l. addictos. de epiſcopis. aud. C. l. addictos. de appel. C. l. non tantum. eod. P.

[l] l. ex conſenſu 23. §. fi. de appella. P. l. 4. de appell recip. P. l. 1. quo appel non rec. C. l. properandum. §. cum creatio dicium. de iudic. C. l. 4. quo appell. non recip. C.

[m] l. pen. C. eod.

[n] tit. ne liceat in vna eadẽ cauſa ter prouocare. C. §. præbeatur. conſtit. 82. de iudiciis. &. §. de prætereo. Nouel. 115. ca. fin. autem. § poſt ſententiam. & ca. ſi quan. 2. 6. e. ſua no ſtra. & c. directè. de appellat.

[p] l. 4. § fin. de tempo. & reparat. appel. C.

[q] l. 2. §. ſi quis ante ſententiam, à quib. appellare poſſit. P.

[r] l. 2. §. hanc conſequenter de appel. P.

[s] l. quæ ſent. ſine appellat. P. l. 2. quamuis non eſt neceſſ. C. l. poſt ſententiã. de ſent. & interlo. P. l. 6. cauſa cognita. C. de tranſact.

[t] quæ ſententiæ non appellat. l. 2. C. de iure fiſc. l. 2. C. de re iud. [u] d. l. 2. quæ ſent. & cõ. ſi expreſſim. de appel. P. l. 2. & l. certa. 5. quam. prout non eſt neceſſ. C. [x] d. l. 2. § item cùm ex edicto, quæ ſent. & c. [y] l. 2. quæ ſent. ſine appellat. l. in ſumma. § fi. de re iud. P. l. de qua re. § cum abſente. de iudic. P. [z] l. fi. quæ ſent. & cõ. ſi cùm dies, § antep. & pen. de arbit. P. l. duo. de re iudic. P. [a] l. cùm magiſtratus, 4. quam. prout non eſt neceſſ. C. [b] in l. item non eo die, qua prouo. non eſt neceſſ. C. l. ſi vt proponis 1. quomo. & quan. iud. C. [c] l. venales 7. C. quam. prout non eſt neceſſ. l. ſi blaſtamus. de iudic. P. [d] l. ſi pater tuus 8. C. quam prout non eſt neceſſ. [e] l. veteranus 9. eod. [f] l. 2. à quib. appel. non eſt neceſſ. P. l. nec cauſas. 13. de appellat. [g] l. 4. de ſent. præfect. prætorio. C. l. à Proconſulibus. C. de appellat. cum ſimil. l. 2. de offi. quæſt. prætor. P.

pis ad Principem[a].& à Proconſulibus & prætoribus[b],ad præfectum appelletur:& à legato Proconſulis,& delegatis alijs[c]. Lex erat apud Ciceronem[d], militiæ,*ab eo qui imperabit,prouocatione eſto.quódque is qui bellũ gerit,imperáſſit, ratũmque eſto*. Erant & apud Athenienſes,Iudices dicti ἡλιαστὰι octoginta capitalium cauſarum, quinquagenarius maiores, ſingulari opinione probitatis, dicti Ephetæ,quòd ab illis non eſſet prouocationis dicentes vel in Pallad.o, vel in Prytamneo,vel Delphinio,vel in Phreate[e]. A Iudice ex conſenſu litigantium ſine compromiſſo,appellari poteſt[f]: at à compromiſſario, vt diximus in arbitris,non licet[g]. In Gallia quoque, vt docemus ex conſtitutionibus Regis, ab arbitro prouocari aliquando poſſe, ſed prouocationem non audiri,niſi perfectè anteà executioni demandata fuerit ſententia eius,& pœna ſoluta adiecta compromiſſo ſine ſpe repetendi. Non prouocatur etiam a condemnatione perſonarum,quas puniri ſtatim Reipub.intereſt, vt ſunt inſignes latrones,ſeditionum concitatores,duces factionum[h]. Et in Gallia id ſeruatur ne à latrunculatore appellatio permittatur. Robertus Maranta docebit reliquos caſus,in quibus non appellatur,qui in Speculo ſuo parte 6.tit. de appellatio. à nume. 267. vſque ad 357. colligit quadragintaſex caſus per limitationes. Forma appellandi duplex eſt, eius quæ voce fit, & quæ in ſcriptis.In ea quæ voce fit, ſatis eſt ſi dicat quis ſimpliciter, appello, & apudacta appellauerit[i]. Hoc dicunt appellare illico, Iudice ſedente, & pronunciatione facta. Nam ſequente die oportet in ſcriptis appellare. Eius autem appellationis, quæ ſcripto fit, forma eſt, vt libellus habeat ſcriptum,a quo datus ſit qui appellat, aduerſus quem, & à qua ſententia[k]. Debet tamen ab actuario Iudicis deſcribi vtraque appellatio[l], ne appellanti variare liceat[m]:& ſciatur, num intra terminum à iure vel à Iudice conceſſum, prouocatio interpoſita fuerit: aut num eandem ſit proſequutus appellans tempore ſuo.Nam ſi hæc ſuo tempore non fiant,ſententia firmatur[n]. Appellatio olim neceſſarium erat intra biduum,in propria cauſam aliena verò,intra triduum,computandum à tempore ſententiæ latæ[o], ſi in præſentem pronunciatum:nam ſi in abſentem, computabitur à tempore ſcientiæ[p]. Proprium rem dicimus, ex qua commodum aut incommodum ad nos pertinet: alienam,quando ad alium[q]. Ita procurator,niſi in rem ſuam datus ſit,alienam litem fouet[r].Hodiè verò ex iure Nouellarum, cuilibet tribuitur ſpatium appellandi decem dierum, à ſententiæ prolatione & ſcientia numerandum[s]. Ex generali tamen conſuetudine Galliarum,poſt ſententiam aut interlocutionem prolatam, ſtatim appellandum eſt: alioquin numquam admittitur appellatio poſteà, ex conſtit. Caro.7.art.18. Quare princeps in ſua cancellaria,adiri debet, & gratiam & reſtitutionem nominatim ea de re facere, per clauſulam quam vocant,*de relief de n'auoir appellé illicò*. Ex his etiam alia prouocationis obſeruantur tempora petendorum apoſtolorum,inchoádæ proſecutionis appellationis, vel exæquendæ inchoatam. Apoſtoli dicuntur belli dimiſſorij,id enim verbo ἀποστέλλω, vnde & ἀπόστολος, ſignificatur. Per eos enim teſtatur Iudex à quo prouocatum eſt, talem à ſua ſententia tali appellaſſe[t]. Debet autem hos, quos apud Iudicem ad quem prouocat edere debet,petere appellans, ſæpè & ſæpius ab eo Iudice à quo prouocat, & ſi non accipiat,idipſum conteſtari[u]. Sufficit autem quod vnico actu ſæpius petatur in vno & eodem libello[x], idque intra triginta dies, intra quos Iudex teneatur illi dare:& ſtatim prolata ſententia:omiſſa cautione quæ olim percebatur ab appellantibus, de proſequenda appellatione[y]. Et niſi in hoc tempore petantur,videtur renunciatum appellationi[z].Quod autem pertinet ad tempus, nihil intereſt inter apoſtolorum diuerſitatem,qui ex cauſa & parte Iudicis concedentis,quatuor accipiunt appellationes, & vnam ex conuentione litigantium[a]. Ita apoſtoli quando admittit appellationem Iudex, dicuntur dimiſſorij[b]:ſi ob reuerentiam ſuperioris maximè fiant reuerentiales[c],qui

aliquando

[a] l. eos etiam, 16. C. de appellat. & conſultat.
[b] l. ſi apud vtrosque, 17. & l. à Proconſulibus, 19. C. eod.
[c] vt in à quo & ſinquis & à quo appeſ. C.
[d] Cic. 3. de legib.
[e] Suidas in verb. ἐφέται.
[f] l. ex conſenſu, 24. de appellat. P. l. fin. C. de iudic.
[g] & docet. l. 1. C. de arbit. l. arbiter, qui facil. cog. C.
[h] l. conſtitutiones 26. de appellat. P. l. 2. C. eod.
[i] l. 2. l. à ſententia 5. § 1. de appella. P. l. Iurgaronibus, 14. C. eod. tit. & ibi gl.
[k] l. 2. § 1. de appell. P. explican. l. 3. eod. P. & cordaeod.
[l] in c. quoniam contra. de probation.
[m] arg. cap. ſaluberrimum. de iudic. 3. 17.
[n] c. perlectis, 4. de appellatio.
[o] l. 1. § biduum, & § in re propria. quando appell. lic. P. l. eos qui, § fin autem, de appell. C. Nouella conſtit. Iuſtin. 23. § & ſancimus omnes, l. qui ſuſpectam, 20. de appellat. P.
[p] l. 1. & 2. quæ. appell. fit.
[q] l. 1. § in propria, & l. 2. quando appell. ſit. P.
[r] l. 1. § in propria, & l. 2. & l. qui ſuſpectum, 6. § de appellat.
[s] aute nodè, eod C. § 1. ſiné de appel in Auth. conſtit. Nouel 23.
[t] l. dimiſſoriæ, 106. de verb. ſig. l. de libel. dimiſſo. P. c. vt ſuper. 4. de appel. in Sex.
[u] l. vlt. de libel. dimiſſo.
[x] clem quamuis. de appel. C. c. vt ſuper & c. ab eo, ea. apud Gregn.
[y] l. eos 6. § apoſtolos, & l. iudicibus, 24. de appell. C. Innocent. in c. 1. eod.
[z] clem. quamuis, de appellat. & c. ab eo. eod.
[a] de ſpecioſis ſuper dolorum, vt ex appellato § ſequitur vers. *appellat.* Alex. in c. vt debitus. de appellat.
[b] l. vlt. de libell. dimiſſo. P. & l. dimiſſorij, 106. de verb ſig.
[c] l. eos, 6. ſuper hoc de appel. C.

aliquando dantur in forma de qua Rotæ deciſione 644. in antiq. dic. quòd de appellationibus & apoſtolis. Caſſad. deciſ.7. nume.5. Quòd ſi Iudex friuolam arbitretur appellationem,nec deferendum ei putet, dicuntur refutatoriæquia nec Iudex debet ei appellationi deferre,quam reiicit lex[a]. Si quándo verò Iudice abſente, coram notario vel alia egregia perſona appelletur, literæ illius appellationis,teſtimoniales apoſtoli dicuntur[b]. Interdum etiam aduerſarius ſeu appellatus conſentit appellationi, & ex ſuo conſenſu appellatio defertur ad ſuperiorem,conſentiente vel reiiciente Iudice, nihil enim refert:Et tunc conuentionales apoſtoli dicuntur, per quos non tam per appellationem, quàm ius deuolutum negotium tractatur apud ſuperiorem[c]. In Gallia videntur eſſe iſtæ apoſtolorum petitiones inutiles,cùm deuoluantur verbo appellatione facta, ſtatim ad ſuperiorem appellationes, ſi fiant intra triginta dies[d]. Et tantùm ſemel coram Iudice à quo, comparere debere appellantem, deciſum habes apud Guido.Papæum, q.25. Statuit Henricus 2. appellationem in caſu edicti præſidialium releuari debere intra ſex hebdomadas à tempore interpoſitæ appellationis: interponi verò intra 8. dies, poſt ſignificationem legitimam ſententiæ, quod tempus fatale conſtituitur appellandi, ſtatuendo releuationem appellationis fieri debere apud actuarium appellationum curiæ præſidialis: & anticipationes quoque appellatorum. Alibi releuatio appellationis debet fieri intra tres menſes, poſt quos appellatio deſerta dicitur, & Iudici licitum eſt mandare ſententiam executioni,ex conſtitut. Caroli 8.art.59.Quòd ſi poſt trimeſtre tempus, quis iuſtam cauſam impedimenti prætendat, propter quam non potuit literas ſeu codicillos appellationis intra illud tempus, poſt interiectam appellationem, obtinere vel leuare, recurret ad officinam æquitatis ſeu cancellariam, per cuius codicillos ſeu literas appellationis, reſtituetur in integrum[f]: nihilominus tamen remanente ſententiæ executione, ex conſtitutione eiuſdem Caroli 8.art.60. Voluit & Franciſc. 1.in conſtitution.anni 1539.artic.117. non teneri appellantes petere apoſtolos, etiam in patria iuris ſcripti. Poteſt & proponi vis pro iuſto impedimento,quod prohibuit appellare. Et quamuis prorogatio interdum termini à Iudice fieri poſſit, tamen deſerta ſemel & perempta appellatione,ſolius principis eſt ſpiritum vitæ ei reddere. Paris de Puteo, in tracta. de Syndica. in ver.*ſententia*. §.reſtat vnum aliud,Boerius deciſ.248.& ad §.23.tit.*des couſtumes*.in conſuet.Biturig. Guido Papæ.conſil. 38. Poſt interpoſitam & releuatam, vt dicunt, appellationem, ea eſt proſequenda intra tempus etiam conſtitutum à lege vel Iudice:alioquin fit deſerta appellatio[h]. A lege,in quibuſdam negotiis dantur duo menſes, vt ſi à nominatione ad munera appelletur:In quibuſdam plures, habita ratione Iudicum[k],vel locorum[l]:In alijs datur annus,& ex cauſa biennium, nõ amplius[m]. Quæ tempora ſunt fatalia, id eſt, fatum ſeu interitum inferunt appellationibus,vt negotium ſit in eo ſtatu in quo eſſet, ſi nulla prouocatio interueniſſet. Niſi forſan ſteterit per Iudicem, ad quem prouocatum eſt, quominus decidatur: quia tunc non labuntur tempora fatalia[n]: vel ſi aliud legitimum impediat[o]. vt ſi de cauſa appellationis compromiſſum ſit[p], (ſi tamen in amicabiles compoſitores ſine compromiſſo relatio facta erit, current tempora[q]) vel ſi appellans ſit infirmus, aliúdve impedimentum contigerit, de quo per teſtes fides fiat: vel ſi teſtes non habeat, iuramento præſtito[r]. Permittit & lex Iudici præfigere diem fatalem appellanti,intra quam proſequatur tantùm,non autem vt finat apud ſuperiorem,appellationem[s]. Et ita ſeruatur in curia Romana tradit Rota[t],& Caſſado[u]. Veruntamẽ hoc explicat Odomanus Vueſtrius, obtinere ita demùm, ſi Iudex deferat appellationi, & eodem contextu terminum præfigat, & ſi tempus ſufficiens & idoneum præfixum ſit:quod ex deciſionibus Rotæ firmat,lib.7.introduct,in aulæ Romanactio.c.fin. Tractantur hæc in c. cùm ſit Romana, & c.ſæpè,& ibi per interp.

[a] c.cùm appellationibus, de appell. 12 Sex. vide Rotã dec. 723 in antiq.de refutatoriis,in 14.quoniam nonnulli, 28 C de appellat.

[b] Caſſad dec. 8.n 7

[c] ea de ſo compet in Sex Rota, dec 539. incip à grauamine, de appellat. in anti.

[d] vide Guido.Papæ. deciſ.30.

[e] conſtit. Henric. 2. publicat. an 1551. Paris 6 Aprilis.*Sur l'arrest de verification de l'edict de la creation, & de ſes fi get preſidiaux.*

[f] iuncta l. præſes prouinciæ 5.C de appellat.

[g] l. 2 de in qua per mut. tut. non appell. lib 7. C. tit 67

[h] l negot.gerendi 2.4. § 1 de appell. D.

[i] vt in l 1. C. de temp. appellat.

[k] l 2 C eod.

[l] c cum antiquorum 5 eod.

[m] l 2.& auth. et qui appell. C de temp. appell. c. cùm ſit Romana de appell. auth ii appellatione recepta C. eod §. hoc ipſo, vt ſpoli. largi in Authen.

[n] c ex tenore, 8. de appellat.

[o] auth ii timens. de temp. appell C §. 1 de appel in Authen. ii coheredi. inter. de inoff. teſt C.

[p] Alcha cum 28.4. Maſſias in repert. in verb appellatio. & ver. terminus proſequendi.

[q] Rota tit. de appell. decis 15. alias 13. cap ii certus terminus. in fi. vltimæ additionis.

[r] c ex inſinuatione. & c. edite in 4 de appellat.&c cum cauſa de re iudicata ibi notat.

[s] Rota decis 483 in noua. tit. papa. de appellat Vueſtrius, lib 7 introd in aulæ Rom. actio c. 6.

[t] Caſſad decis 4.c.1. de appellat

terp. de appellat. & in l. præſes, §. 1. & ibi glo. & Barthol. C. de appellat. vbi tamen Bart. communi reluctatur ſententiæ. vide eundem in l. 1. de libel. dimiſſo. P. Butrigarium, in c. ex inſinuatione, de apppellat. Panor. & Præpoſit. in c. perſonas, eod. tit. Intelligunt autem, Bald. ad d. l. præſes, & Butrigar. in d. c. ex inſinuatione, deſertam eſſe appellationem poſt diem conſtitutam a iudice à quo, ſi ei fides non fiat quòd ſe appellans præſentauerit pro proſequẽda appellatione apud iudicem ſuperiorem, quod pertinet ad effectum faciendæ executionis ſententiæ: non tamen, vt ideò de ipſa appellatione cognoſci non poſſit, Neutra tamen de cauſa, tempora à lege fatalia præſcripta ad proſequendam appellationem, poterunt per factum & conſenſum litigantium ad longiora tempora prorogari[a]: licet poſſint per eorum pactum expreſſum, vel compromiſſum ſuſpendi[b]. Et ita tria tempora iam probauimus, fatalia, appellandi, introducendi appellationem, & proſequendi, quæ alio tempori iunguntur finiendæ appellationis. Nam ſi introducta & cœpta appellationis proſequutione, abſit prouocans, vel diffugiat, iudicium pronunciatur contra eum, iuxta l. fin. §. illud, de tempor. appellat. & l. properandum, de iudic. C. & contumacia probata iudicatur. Et ſi prouocatione cœpta moriatur prouocans, in cauſis quæ non extinguntur morte rei, hæres eius tenetur vel proſequi, vel ſtare ſententiæ[c]. Conceſſo tamen ei longiore tempore, iuxta l. fin. ſi pend. appell. mors interue. C. Accedit & formæ ſubſtantiali, vt appellatio fiat ad ſuperiorem iudicem eúmque proximum, non ad maiorem, vel omiſſo medio ad inferiorem, vel ad parem, alioquin non valet appellatio, & fit remiſſio cum damno expenſarum temerè appellantis, ad proximum ſuperiorem[d]. Verùm hic obſeruatum velim, proximum ſuperiorem dici, interdum maiorem omiſſo medio alio iudice, quando vel ratione negotii, vel priuilegii perſonæ, prouocandum eſt ad maiorem omiſſo medio. Hicque arbitror leges conſiderandas cuiuſque regni, & conſuetudines probatas, & gradus iuriſdictionis. Sicque conſtitutionibus regni Galliæ cautum eſt[e], appellationes criminalium negotiorum, ad curias ſupremas faciendas immediatè à iudicibus inferioribus, & eorum ſententiis, in quibus iudicatum ſit, de quæſtione ſeu tortura, de afflictione corporis ſeu pœna corporali, fuſtigatione, mutilatione membrorum, morte ciuili, relegatione perpetua ſeu bannitione, addictione ad opera publica, multa ſeu emenda honoraria erga iuſtitiam, & à denegatione iuris: in aliis, non conceſſa venia omittendi medium Iudicem. Sed & placuit diſtingui iuriſdictiones ex natura negotiorum, vt ſi agatur de prouocatione à licitationibus vel ſubhaſtationibus æratorum fiſco, ea fiat ad curiam oblationalem Lutetianã, quam vocant *Cour des aides*[f]. Ad quam etiam deuolui voluit Princeps appellationes ex cauſa Salis, vel ad curiam Parlamentoaum Burdegalæ, Delphinatus, Prouinciæ, Conſilii Britãniæ[g]. Litium quoque de leproſariis prouocatio, immediate ad parlamentum fit[h]. Prouocatio ſatellitis nemorum, quẽ vocant, *Sergent verdier*, fit ad magiſtros proprios aquarum aut nemorum[i]. Et ſi prouocetur à magiſtris aquarum aut nemorum, ad menſam marmoream Lutetianam defertur, vt vltimo iudicio inibi decidatur[k]. Qui prouocant à conſeruatoribus priuilegiorum Regiorum, à Præfectis Caſtellanis, & ab aliis areſtorum executoribus, appellant ad curiam eius Parlamenti[l]. Sic monetales Iudices inferiores, ad ſuperiores generales monetales, ex conſtitutione Franciſci 1. *Sur le fait des monnoyes*, anni 1540. Sunt & alii caſus, in quibus omiſſo medio appellatio fit ad maiorem: de quibus vide Hoſtienſem in ſumma tit. de appellatio §. à quo gloſſ. Felinum, & alios, in c. ſuper quæſtionum, §. porrò, de offic. de leg. Philippum Francum, in c. Romana, §. ab archidiaconis, eod. tit. in Sex. Iaſonem, in l. qui Romæ, §. Seia. de verb. oblig. Socin. in tractat. Fallentiarum, reg. 23. Rebuffum ad conſtitutiones regias, tit. *Des ſentences executoires*. Et poterat olim omiſſo medio ad Summum Põtificem appellari[m]. Et hodiè etiam permiſſum

a glo. in l. properandum, circa princ. de iudic. C. Bart. in authen. ſi tamen, C. de tempo. appellatio.

b Philip. Franc in c. ex ratione, col. 14. & 15. de appellat.

c l. 1. ſi pend. appel. mors interuen. lib. 7. C. tit. 66. l. vn. eod. tit. P.

d l. 1. §. f. & l. præcipimus & l. imperatores. de appel. P. l. addictos, C. eod. ex. metropolitanum 2. q. 6. §. f. de appellat in Auth. in Gallia conſtit. regius. §. 1. de ſtruct. appella. in cõ corda.

e l. in conſt Franc. 1. *Sur la declaration de l'ordonnance de l'an 1539 Et alia, des Iuges preſidiaux.* 1557. art. 22. vide de aliis iudicibus, qui immediatè ad curiam ſupremam reſortiũtur latiùs, conſt. Ca 20. 7. art. 15.

f in conſti. Henr. 2. *ſur les finances*, anni 1547. 22. menſ. Decem. art. 15.

g ordinat. franc. 1. *ſur le fait de la gabelle.* art. 32. 36.

h in conſt. Franc. 2. an. 1543.

i Franc. 1. conſtit. *ſur les eaues & forests* art. 86.

k d conſtitutur. Franc. 1. anni 1555.

l conſti. Franc. 1. *des iuges preſidiaux, & autres.* art. 20.

m c. ad Romanam. ex. quæſtion. 1. q. 5. c. ſi duobus. de appellat. glo. & interp. in c. ſi duobus. eod. tit. in Sex.

1 2 3 4 5

permiſſum eſt Scholaſticis verè ſtudentibus, omiſſo medio prouocare, vel ad Regem, ſeu Imperatorem; ſeu ad curias eorum ſupremas[a]. Simules plures caſus ſunt, qui tamen priuilegiati & præter communem iuris regulam, qua prouocatio vt exequatur diligentiùs ad examen Iudicum proximorum, & poſtea maiorum reiicitur. Fit tamen à delegato ad delegantem, vel eius ſucceſſorem, ordinario iure appellatio[b]. Cùm appellatio interpoſita erat per Bythuniam, Paphlagoniam, Lydiam, Helleſpontum, Inſulas etiam, ac Phrygiam ſalutarem, Europam, ac Rhodopen, & Hemum montem, ad præfectum vrbis Conſtantinopolitanæ pertinebat iudicium[c]: vt & appellatio à Prætoribus[d]. Quo tempore ſub Domitiano dari cœperunt Iudices à Senatu, ab eis ſi quid peccaſſent, ad eum prouocatio erat[e]: vt à datis à Conſulibus, ad Conſules[f]: & à Magiſtratibus, in cauſis ciuium Romanorum, ad populum[g]: ab Epiſcopo vel eius officiali, ad Archiepiſcopum: non ab officiali ad Epiſcopum, quia vnum eorum eſt conſiſtorium[h]. Non appellatur regulariter à Iudice laico, ad eccleſiaſticum: nec contrà, ab eccleſiaſtico ad laicum, vt notat & pluribus probat Maſuerius, tit. de appellation. Ioann. Gallus, in arreſt. curiæ parlam. are. 175. Receptum tamen eſt in Gallia, ab Eccleſiaſticis poſſe prouocari ad curias ſupremas Parlamentorum, tanquam ab abuſu: quando derogant conſtitutionibus regiis, Concordatis, & Pragmaticæ ſanctioni, aut decretis Sanctorum Patrum, aut aduerſus laicorum priuilegia quippiam ſtatuunt. Et hoc iure vtimur. In Gallia etiam & iure, pro forma appellationum datum, vt in codicillis appellationis exprimatur grauamen, vel grauamina, ob quæ appellatur à ſententia interlocutoria: extra quæ non audiatur coram Iudice, ad quem appellat. Quò fit etiam, vt in cauſa appellationis huius, iudicetur, an bene vel malè appellatum ſit ex eiſdem actis, coram Iudice à quo, factis, nec admittantur nouæ allegationes vel productiones[k]. In appellatione autem definitiua, ſufficit dicere appello à definitiua, nullo expreſſo grauamine. ideò in cauſa hac appellationis, nouæ allegationes & probationes adferri poſſunt[l]. Subinde appellatio debet fieri modeſtè, neque appellans debet Iudici qui iudicauit conuiciari: alioquin poteſt ab eo plecti[m], neque etiam conuiciari debet iudex appellanti[n]. Adiiciunt & in codicillis appellationum, quis appellet, vt ſciatur quis iuſtè appellauerit. Siquidem non omnes poſſunt prouocare, ſed tantum illi quorum intereſt[o]. Neque etiam à ſententia inter alios dicta, niſi ex magna cauſa, appellare licet, videlicet ſi ſua interſit[p]. Appellat quilibet pro reo morte damnato, etiam eo inuito[q]. Si plures ſeparatim cum fuerint condemnati, quamuis ex eadem cauſa, eis pluribus appellationibus opus eſt. Neque vnius appellatio, vel ex appellatione ſententia, alius proficit non appellantibus, niſi per omnia eadem cauſa ſit, & eadem, communiſque ſit defenſio, vt diſputat Vlpian. in l. ſi qui ſeparatim, l. 10. cum ſuis §§. de appellationib. P. Et Alexand. Imperat. in l. 1. & 2. Si vnus ex plurib. appella. lib. 7. C. titul. 68[r]. maximè ſi cauſa ſit indiuidua, vt profit: ſi diuidua, minimè[s]. Prouocat dominus, pro ſeruo[t]: pro domino, negotiorum geſtor[u]: ſeruus non pro ſe[x], ſed pro domino[y]. Admittitur & appellatio fatua ab vno ex vniuerſitate pro ſe & ſuis adhærentibus, vel adhærere volentibus, quos tamen oportet: vt quidam ſentiunt, adhæſiſſe in adiornamento ſeu vocatione ad cauſam appellationis, & per appantorem nominati[z]: communior tamen eſt ſententia, vt ſufficiat adhærere coram Iudice ad quem prouocatum eſt, vt adheſio habeat vim ratihabitionis[a]. Appellat filius pro patre, dominus pro homine ſuo etiam ſine mãdato: vt & Epiſcopus ſine mandato ſpeciali pro ciuitate ſua, & pro ſubditis, vt docet Guido Pap. de. [c] 103. cap. dilecto. de appellationib. Receptum hic eſt, appellanti à Senatho vel aliis curiis paris gradus Regiæ authoritatis licere renunciare ap-

[a] Bald. Bart. Salic. ad auth. habita. ne fil. pro pat. deciſ. capel. Tholoſ. 169. Boet. ad §. 1. de iuriſd. omn. iudi. in conſuet. Byturis. Felin. in c. ſuper quæſtionum, §. porrò, de offi. dele.

[b] L. 1. & 3. quis & à quo appel. P. l. præcipimus, §. hoc ſa. & l. f. de appell. §. illo, in fi. de iudic. in Authen. de imperatoris. de appella. P.

[c] l. cùm appellatio. 13 de appellat. C.

[d] l. ſi apud vtrumque 17. C. eod.

[e] Sueton. in Domitia.

[f] l. 1. §. 1. de appellat. trium, in fi. dũ de Horatio agit.

[g] c. legitimũ de appellatio.

[h] Maſuer. in tit. de appella. §. 11. item, appellatio. in praxi. Bart. in l. eius qui. de appel. recip. Ian. & Lupus, in c. Romana. §. ſin autem, de appell. gl. & Ia. franc. in c. quoniã. contra. ad vet. *ſtatum*. in rũ. de proba. ſacit text. cle. appellanti de appe.

[i] d. cle. appellanti.

[k] in l. per hunc, de tẽpo. appellat.

[l] l. illud ſtandum eſt. 8. de appel. P. l. & in ſtationibus, C. eod.

[m] iuxta l. iudici, de iniur. P.

[n] l. ab executore, 4. §. alio condemnato. de appellat. P.

[o] l. 2. §. 6. item, de appel recip. vel nõ P. l. ſi ſententia. 14. de appellat. P.

[p] l. non tantùm, 6. eod. l. addictos. C. de epiſc. audi. l. addictos C. de appel.

[q] licet & l. 11. de decurion. reſcrip. C. l. 2. C. ũ in com. eadem.

[r] d. l. 1. ſi vnus ex plur. appell. l. ſi communem, quemadmodum, aimon. l. qui alienam, de negot. geſt. P.

[s] l. ſeruũ 15. & 3. Lucius Titius. 18. de appel. P.

[t] l. negotiorum geſtor. 24. eod. P.

[u] d. l. ſeruũ.

[x] l. fin. eod.

[y] Maſuer. §. item & admittitur appellatio. 6 10. de appel. vt de Bart. in l. ſcio quæſitum. §. ſed & adhuc. de appel. P.

[z] gio. in c. vt circa. de elect. in Sex. ad vet. *adhærentes*, eod. tit. c. concertationem, de appel. gl. in cle. conſtitutionem. § pen. in verbo *appellationem*, de elect. plenè Bartho. in l. non ſolet, de appellat. recipi.

[a] Bald. Bart. Salic. ad auth. habita. ne fil. pro pat. deciſ. capel. Tholoſ. 169. Boet. ad §. 1. de iuriſd. omn. iudi. in conſuet. Byturis. Felin. in c. ſuper quæſtionum, §. porrò, de offi. dele.

pellationi intra octo dies, ſoluendo quinque ſolidos pro regiſtro. In abs au tem iuriſdictionalium dominorum curiis, emenda ſeu multa debetur a re nunciante, niſi interiecta appellatione illicò, aut ſedente pro tribunali ad huc Iudice, reuocauerit appellationem, vt de his eſt teſtis Maſuerius cap. de appellationibus §. 44. item quod ille, &c. Et in §. ſeq. ait, intimatum ſeu appellatũ, dum appellatio ei ſignificatur, poſſe renunciare liti & cauſæ appel lationis ſine expenſis, ſi dixerit coram apparitore qui ei ſignificat appella tionem, quod non vult defendere, vt ipſe loquitur, ſententiam, vel id de quo appellatũ, quod apparitor tenetur perſcribere. Appellationis finalis cau 43
ſa eſt, iniquitatem vel ignorantiam iudicantium corrigere[a]. Proinde donec cognitum de eo fuerit, regulariter ſuſpenditur iudicatum[b], maxime ſi exe cutio non poſſit reparari per appellationis Iudicem, & factum ſit irrenoca bile. Nihilque innouandum eſt appellatione pendente, in præiudicium ap pellationis: nec à litigantibus, neque à Iudice à quo appellatur: ſiue ea rece pta ſit, ſiue non recepta[c]. Statim enim vbi interpoſita eſt appellatio, Iudicis inferioris ceſſat poteſtas, & manus vt dicunt ligantur eius, ne in eo negotio quicquam agere poſſit[d]. Et quieſcit officium Iudicis, vt in l. ſiue per ſe, de di lation. C. propter debitum honorem ſuperioribus & maioribus Iudicibus Atque Iudex, ad quem prouocatum eſt, lædi inde videretur, c. r. de appella tionib. iu Sex. Et quia Iudex poſteaquam ſententiam dixit, Iudex eſſe deſi nit, in definitiua[f]: exceptis his quæ innouant cauſam ſineque præiudicio ap pellationis fiunt, in quibus non ſuſpenditur iuriſdictio Iudicis à quos. V elu ti, ſi pendente appellatione, nec nondum conteſtata, debitor præhendatur qui appellauit ſuſpectus de fuga. Si marito interdicatur, qui in quaſi poſſeſſio ne vxoris erat, ne pẽdente appellatione, vxori ſe immiſceat[h]. Si pẽdente ea, prouideatur ne poſſeſſor in ſua poſſeſſione turbetur, nam ex eo nihil inno uatur conſeruando poſſeſſionem, vt ait Staphilæus, tractat. de gratis expe ctatiuis, §. citatio perſonalis, num. 15. & 16. Socin. conſil. 45. col. 3. in fine lib. 1 Item ſi terminum appellanti ad proſequendam appellationem ſtatuat, vel ſi dum timetur de dilapidatione bonorum, interim ſequeſtrum conſtituat: vt ait Speculat. in tit. de appel. §. nouiſſimè. Sunt & caſus in quibus non obſtan te appellatione ſententia Iudicis à quo appellatur demandari poteſt exe 44
cutioni, ſine præiudicio tamen appellationis, id eſt, vt ideò præiudicium nõ fiat appellationi, quin executio poſſit retractari, ſi ita dictum ſit, & quando executio reparabilis eſt: non aliter. Vt ecce in momentaneæ poſſeſſionis ſen tentia, vindiciis datis fit executio[k]. Item in ſententia arbitri tam ex con ſtitut. regiis quàm iure ciuili[l]. Item in ſententia excommunicationis iam la tæ[m], ſecus ſi à futura cenſura appelletur[n]. Cogitur & hodiè tamen per com miſſarium deputatum à curia ſuprema, coram qua pender appellatio, aduer ſarius conſentire abſolutioni ad cautelam: iniungitúrque Epiſcopo vel eu officiali, vt excommunicatum abſoluat. Rurſum in ſumma dicunt, in omni bus caſibus in quibus ius friuolam dicit appellationem, non obſtãte ea poſ ſe Iudicem exequi & procedere[o]: vel ſi à iure prohibita ſit appellatio Sed hæc vera abſolutè eſſe poſſunt antequam per Iudicem ſuperiorem, vel 4
per literas cancellariæ, inhibitiones factæ ſint Iudici & parti: nam poſtea cer tè, omnino quieſcendum eſt Iudici & parti. Et facta poſt inhibitiones non aliter, reuocantur per viam attentanti coràm Iudice ad quem appellatum eſt. vt aiunt Butrigar. atque Imola, & Philipp. Francus, in c. fin. de appellat vi de tamen limitationes Philippi Franci, in c. bonæ, in 9. concluſio. colum 3. eod tit. Addit plura, & quod cùm multa reuocentur attentata Rota, in pri ma deciſion. Duplici autem via reuocari vel reparari attentata, per officu 46
Iudicis implorationem: & acceſſoriè appellationem proſequendo. Docet Cardinalis in c. dilecti, 3. de appellationib. De afflictis, deciſ. 351. Quando au

tem

a l. 1. de appell. P.
b l. Furti, 6. de iis qui not. infa. P. l. 1. §. fin ad Sen. Turpi. P. l. 1 fin. de pœn. P.
c l. vni, nihil nouam, appell. inter lib 49. Ff. tit. 7. cõ ſolũm, de appellan Sex. to tit. vt lit. pend. nihil innouet Sex. & apud Greg. l. 4. & l. ſi quis prouocatione, de appell. C.
d c. veniens, de iniu rand. l. vni. C. de ſent. interd. reſtit. poſtul.
e c. vt debitus honor. de appell.
f l. iudex poſteaquã, de iud. P.
g c. cùm tenearnur, & ibi Panorm. Philipp. Francus. & Decius. de appella c. ex lite ras. & ibi Panor. nu. 4. de matr. conſtat. cõtr. interd. eccleſ. & in c. cùm teneamur, in 1. nocab. de appella. Felin. conſ. 15. nu. 4.
h c. laudabilem, vt lit. pẽd. Rom. ſing. 421.
i c. cùm ſit Romana, & ibi perſonas, de appellat.
k in l. 1. ſi de nouen poſſeſſ. lib. 7. C. tit. 69. l. quæſtus. C. quo appell. nõ rec.
l in l. 1. Cale. 2. lut.
m c. paſtoralis, § verũ, & ibi Panor. & Phil. Franc. de appe.
n Fel. in c. cùm non ab homine, de iud.
o c. cum appellatio. de appell. tit. 6. Sext. cont. 76. nu. 6. cum.
p Iunge in c. paſtora lis, de offi. ord. leg. gl. in cunctis ſolum, in vet. editione, de appellat. Sex.

tem petimus attentata reuocari principaliter per officium Iudicis ſuſpenditur cognitio principalis negotii, donec reuocentur[a]. etiam ſi cœptum ſit in cauſa principali appellationis iudicium, quod non prohibet ad hoc officiũ redire, vt ait Rota decis. 185. in not. ſi pars mea, de appellationib. Vide latè Octauian. Vveſtrium, lib. 8. introd. in aulę Romanę actionem, c. 4. num. 14. 15. & 16. Vide quando attentata non poſſunt officio Iudicis reuocari, niſi cùm ſen-
47 tentia principalis negotii. In Gallia plura executioni demandantur, quamuis appelletur ab illis, vt vadimonia, citationes, præhenſiones decretæ[b]. Item non obſtante prouocatione à ſententia interlocutoria quæ reparari poteſt in definitiua, non impeditur Iudex à quo prouocatur, quominus in principali cognoſcat, neque ſuum debet officium & notionem ſuſpendere propter inhibitiones in vim literarum cancellariæ factas, aut per literas ne lite pendente: niſi litigantibus auditis, Iudex ad quem, ita ſtatuerit[c]. Sic etiam prouocatio à taxatione ſportularum ſeu relationis iudicialis, quod vocant *les eſpices du raport du procèz*, non impedit quominus taxatio exigatur, data tamen licentia repetendi appellanti ſi ita pronunciatum fuerit, quod præter rationem taxatum eſſe dicetur[d]. Prouocatio tamẽ à taxatione exceſſiua expenſarum, inhibet petitionem in omnibus articulis à quibus prouocatum: pro his tamen, à quorum taxatione prouocatum non eſt, fit executio[e]. Sic dices de ſimilibus, quæ vſus docebit: ad quæ inhibitiones factæ Iudici à quo
48 prouocatur, non trahuntur. Inhibitiones vocant, quando regia authoritate per codicillos cancellarię, vel per literas compulſorias Iudicis ad quem prouocatum eſt, mandatur Iudici à quo appellatum eſt, ſignificante apparitore, vracta ad Iudicem ad quem tranſmittat, & prohibetur ne in eadem cauſa poſthac quippiam amoliatur[f]. Si quid autem maximè poſt interlocutoriam appellationem attentatum ſit, reparatur in ſententia appellationis & reſcin-
49 ditur. Quemadmodum etiam per ſententiam appellationis & Iudex qui malè iudicauit, aut qui temerè appellarit, plecti & multari ſolent: primùm, quòd pertinet ad Iudicem, ſi dicatur benè appellatum ab interlocutoria notione cauſæ Iudex à quo appellatur, priuatur, & remanet cauſa apud Iudicem appellationis[h], vel ad aliud tribunal reiicitur. Tenetur & Iudex, eius apparitores & adminiſtri, de attentatis[i]. Quid autem ſi attentauerit in facto irreuocabili, faciendum ſit, vltra multam quæ ei indicitur, docet Maſuerius, tit. de appella. §. fin. l. quoniam, de appella. C. l. fin. ad leg. Iul. de vi. publ. cap. nouita, ca. anteriorum, 2. q. 6. Puniuntur & pro modo admiſſi malè iudicantes Iudices, ex arbitrio ſuperioris Iudicis, vel ex legum determinatione: vanis enim modis peccare poteſt Iudex, vel grauiùs vel leuiùs[k]. Quomodo verò puniatur, qui pecunia & per ſordes malè iudicat, diximus in crimine leſæ Iuliæ repetundarum. Corrupti quoque Iudicis pœnas exemplares poteris videre apud Herodotum in libr. 5. Valer. Maximum, lib. 6. ca. 3. Amian. Marcellinum, lib. 23. vbi Cãbyſes Rex, Siſamis iniqui & corrupti Iudicis pelſem detractam iuſſit ſellæ iudiciariæ intendi, & ibi Otauem eius filium conſidere: atroci ac noua pœna, ne quis corrumpi Iudex poſſet, prouidens. Diſtinctiones pœnarum Iudicis malè iudicantis, per dolum, per imperitiam, per ſordes, vide in authen. Hodiè, & tot. tit. de pœn. iudi. qui malè iudic. & l. filiusfamilias, de iudic. P. & vltrà has pœnas, Leo & Alexander Imperatores Orientis, in diotaxi τῆς διαταξεως, lib. 1. Iuris Orientalis, imprecantur diras execrationes Iudicibus qui contra leges iudicarint, alias, vt inueniunt Deũ ac cœleſtes omnes, atque incorporeas poteſtates ſibi nunquam non aduerſantes, immaturè ex hac vita excidant potiùs quàm excedant: incommodis afficiantur perpetuis, ædium ipſorum fundamenta ignis tandem deuoret: & poſtentas eo redigatur inopię, vt panem oſtiatim quæriter, quòd leges quas libertimas oportet eſſe, ſeruas quodammodo ac captiuas effecerint. Execra-

a c. non ſolùm, & l. bi interp. de appella. in Sex.

b iu conſt. Henric. ſur la inſtruct. criminelle. art. 10. publiè. 4. Aug. 1550.

c conſt. Franc. 1. ſur l'abbreviatiõ des procez. art. 4. & alia conſtit. ſur la reformatiõ de la iuſtice de Normandie art. 1.

d in conſt. Ludo. 12. an. 1512. art. 44.

e conſt. Caro 8. anni. 65.

f l. 2. nihil noua. appel. pend. l. 1. 2. de iud. C. l. 5. C. de erroc. calc.

g ca. ſignificantibus, 49. de appell. d. c. nõ ſolùm, eo. in Ber.

h c. vt debitus hõnor. & c. ex inſinuatione, de appellat. l. eius qui cita fin. & eod. P.

i l. quoniam iudices de appell. C.

k c. quatuor modis, 11. q. 3.

bile enim eſt, eos quibus gladius à Principe committitur, & poteſtas in bo-
na & corpora ſubditorum, pro libidine in perniciem Reipubic. abuti. Quo 19
fit, vt etiam ſanctiſſimè à Principibus noſtris Gallicis cautum ſit, vt ipſi Ma-
giſtratus, puta Senatores, à quibus nulla prouocatio eſt, cenſura notentur, de
curiis Senatus in vnum coactis: Pariſiis quidem, per ſingulos quindecim dies,
in aliis parlamentis per ſingulos menſes ſemel, eáſque cẽſuras mitti ad Prin-
cipem qui eorum delicta caſtiget, quas vocant *Mercuriales*, quòd in die Mer
curii iubeantur fieri[a]. Factum autem illud eſt, poſtquam cœperunt eſſe Ma-
giſtratus perpetui. Nam antea temporales erant, vt in Italia, & cogebantur
poſt depoſitam adminiſtrationem remanere quinquaginta dies in loco vbi
geſſerant Magiſtratum, & reddere rationem malè iudicatorum iis qui con-
quererentur coram ſucceſſore[b]. Et hodiè quoque tenentur reddere ratio-
nem, ſi quis de illis conqueratur in Gallia, ſed non expectatur depoſitio ma
giſtratus: quia eo veluti perpetuò non priuatur quis[c], niſi morte, aut renun
ciatione, aut condemnatione ob crimen[d]. quod & in aliis Iudicibus ſeu
officialibus alterius domini quàm Regis, locum habet: vt non poſſit illis à
dominis, niſi in illis tribus caſibus, Iudicis munus aut officiu adimi, vt arreſto
Burdegalenſi pronunciatum refert Nicol. Boerius, in quæſt. 119. in 1. parte.
Quamobrem & Senatus multis ſæpè inferiorum Iudicum ſententias refor-
mando, & iudicando, illos caſtigat & emendat. Sed & non patitur temerè 5
& perperam, aut malitioſe appellantium impunitas eſſe moras, & diffu-
gia: idque ex conſtitutionibus Regis, quæ iubent temerè vel friuolè ap-
pellantes, vel intercedentes ſeu opponentes, multis plecti, *de l'eſmende or-
dinaire & fol appel*[e], ſexaginta librarum Pariſienſium[f]. vel ex arbitrio extraor
dinariè iudicantiũ, pro modulo cauſæ, qualitatis perſonarũ, & circumſtan
tiis negotiorum cum expenſis & damno litis[g]. Iure põtificio qui friuolè ap
pellat ab actu, poteſt per iudicem à quo appellat, excõmunicari vt cõtumax,
& multari[h]. Iure ciuili punitur temerè appellans, ordinaria pœna quinqua
ginta librarum argenti[i]: vel extraordinaria, officio Iudicis[k]: interdum a
miſſione cauſæ, & nota infamiæ[l]. Sed hæc cùm arbitraria ſint, non proſe
quor: plecti tamen ſine cauſa & temerè litigantes, vel modicè vel ſeuerè
expedit: vt præſcindantur litium tempora, & obuietur malitiis hominum.
Cùm & inde iniuria videatur irrogari Iudici, à quo temerè appellatur: vt &
is ideò poſſit agere iudicio iniuriarum[m]. Curare etiam debent Magiſtratus 5
ſuperiores, ne beneficio à lege conceſſo appellationis, abutantur impro
bi: ne inde iniuriarum occaſio naſcatur, vnde iura naſci debent[n]. Appella-
tionis quippe remedium, non eſt ad defenſionem iniquitatis, ſed ad præſi
dium innocentiæ inſtitutum[o]. Quæ ratio etiam eſt receptæ appellationis,
contra ſententias Iudicum iure ſpeciali: cùm alioquin pro ſententis præſu-
matur, quòd æquæ & iuſtæ ſunt, ex quo de actis conſtat: quamuis non præ-
ſumatur pro proceſſu, ſi de eo dubitetur, & niſi de eo fides fiat[p]. Altera ra-
tio autem, delatum eſſe appellationibus, ne via præcluderetur defenſioni
bus, quæ iuris naturalis eſſe videntur[q]. Et poſtremò, vt ſolidius & dilgen-
tius negotiorum merita in diuerſis tribunalibus excuterẽtur[r]. Fallitur quip-
pe aliquãdo Iudicium hominum, & ſæpè: in quo differt à diuino: quia Deus
non fallit, nec fallitur, ſed veritati ſemper inniti tur[s].

a ita ſtatuit Franc. 1. an. 1539. art. 40. vide in eum Ioan. Conſtantinum. Ludouici conſtitutiones, 1. 99. art. 15. Hueriet. 3. ed. edicto, *touchant les Enheritiers*, 27 Iulii an. 1551. art. 25.

q Nouel. conſtit. Iuſtin. 95. tit. de omnib. dic. poſt depoſ. admin. &c. C. Iacó Paris de Puteo, in ſuo tracta. de Syndic.

c ex conſtit. Ludouici 11. per rationem Iuriſperitos, de excuſatio. P. vide de his, Gagui. lib. 1. c. 2.

d Gaill. Bened. in c. Raynutius, in verbis habens filias. nu. 18. de teſtam.

e in conſtit. Franc. 1. an. 1539. art. 96. & 116.

f Maſſuer. tit. de appellat. §. 4. item appellans.

g conſtat. Franc. 1. *ſur l'obſeruation des grans iours de Grenoble*, art. 31. 35. & 36. 42. & 40.

h Panorm. in c. ſolicitudinem, in 1. not. ab de appellatio. vide gl. eam, qua ſequuntur interpretes in l. 1. §. Eã quib. appell. non lic. P. Paulo in ea de appellat.

i l. ab executione. C. quor. appell. nó recip.

k in l. eos. §. ne temerè, C. de appel.

l l. à Proconſulibus. eod.

m glo. fin. in l. ſ. C. quan. prouo. non eſt nec Gemin. in c. cùm appellationibus, de appel. glo. 2. in ca. ſi quis præpoſteta. 50. diſt.

n l. meminerint. C. vnde vi.

o c. cùm ſpecialis, &c. § porrò, de appell.

p notat. glo. in d. § porrò in verb. *defenſ.*

q l. vt vim de iuſt. & in. l. 11. C. vn. vt. cl. paſtoralis, de re iudic. l. ſententiam, §. qui cùm aliter, ad leg. Aquil.

r l. addictus de euict. addictos, C. de appellat. l. 1. eod. P.

ſ c. à nobis, in 2. de ſent. excom. Deus quando, 2. q. 5. ca. penult. de conſecr. diſt. 2. ca. Spiritus ſanctus. 1. q. 1.

De iuramento in genere & iurandi neceſſitate. Cap. 3.

Lib.12.P.tit.2.Lib 4.C.tit.1.Conſtit.9.& 48.Lib.2.Decret.tit.24.
Lib.2.Sext.tit.11.Lib.2.Clem.tit.9.

1 *Iuramenti in omnibus rebus neceſſitas.*
2 *Iurandum non eſt ſponte, ſed neceſſariò.*
3 *Clinias Pythagoricus noluit iurare.*
4 *Vltima voluntas iurata, quare mutari poterit ſine periurio.*
5 *Ad periurium lubrica via.*
6 *Iurare aliquando expedit, & neceſſarium.*
7 *Iuramenti tres comites.*

1 NOn immorabor in reddenda ratione, quare ſeorſum poſt abſolutam totius penè iuris & eius Syntagmatis tractationem, de iuramẽto dicẽdum arbitrer: Eò quòd nulla propemodum negotia ſint, in quibus de iuramento quæri non poſſit & periurio: vt oporteat ita ſeparatim de eo potius ſemel agere, quàm tædioſa repetitione ſingulis negotiis eadem ſæpius inculcare. Inter ea enim quæ inuexit humanæ miſeriæ neceſſitas, eſt iuramentum. Tanta perfidia ex malitia hominum ſuborta eſt, vt nihil propemodum firmum aut certum eſſe videretur, nulla hominum veríque reuerentia, vt oportuerit Dei teſtimonio omnia neceſſariò & facta & dicta, obſignari. Et ideò Dominus noſter IESVS CHRISTVS id omne quod accederet affirmationi vel negationi ſimplici in ſermonibus hominum, à malo eſſe dixit[a]. Et proinde ſponte, nec ex voluntate debemus iurare: ſed ad iuramentum neceſſitas nos debet trahere. Nam vt ait D. Baſilius[b], *αἰσχρὸν παντελῶς καὶ ἀνόσιον, ἑαυτὸν κατηγορεῖν ὡς ἀνάξιον πίστεως, καὶ τοῦ ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλείας ὑπερέχειν.* Id eſt, *Turpe ſanè omnino & ſtultum, ſeipſum accuſare vt indignum fide, & firmitatem ex iuramentis adferre.* Sic Philo Iudæus[c], *Iam*, inquit, *qui iurat, ſuſpectus eſt de perfidia: ſit igitur cunctator & procraſtinando ſi forte differendo poſſit euitare ne iuret.* Neque à 2 malo iurantis iurare, ſed increduli à quo iurare cogitur[d]. Pythagoricus Clinias, cùm per iuramentum multam trium talentorum illi vitare liceret, iniuriam maluit pati, quàm iurare: idque quamuis non eſſet falſò iuraturus[e]. Iubet & ſapiens Epictetus[f], *Iusiurandum refuge, ſi potes: ſin minus, cùm licet.* Reſpondit Vlpianus[g]. quæ ſub conditione iuriſiurandi relinquuntur, à prætore improbari, & relicta capi, perinde ac ſi nulla impoſita fuiſſet conditio. 3 *Etenim*, inquit, *aly faciles ſunt ad iurandum, contemptu religionis: aly per quàm timidi, metu diuini numinis, vſque ad ſuperſtitionem. Et ne illi conſequantur, iſti perdant, Prætor conſultiſſimè interuenit.* Quare neque Prætor iuramentum eius tuetur, qui nemine deferente iurat: ſibi enim ipſi iurat[h]. Vnde illa difficilis inter Interpretes quæſtio relata in gloſſ. finali, conſtitution. Sacramenta puberum, Si aduerſ. vendit. C. terminatur. Vt teſtator, qui in rebus ſuis iurauit, nemine deferente, non ſe mutaturum voluntatem teſtamenti, poſſit ſine metu periurii liberè mutare. Vt etiam placuit, neminem ſponte iurare teneri, ſed poſſe referre delatum iuramentum[i]. Et ſi quando quis iurare alio poſtulante cogatur, is qui poſtulat, teneatur purgare ſe prius iuramento de calumnia, & quòd malitioſè illud non poſtulet[k]. Sed & ab iis quorum fuit ſanctitatis & fidei probata opinio, iuramentum non fuit poſtulatum, vt dicemus Deo fauente in cap. Deus qui iurare debeant vel

a D. Matth.c 5 & D. Iacob.c. 5. Quod explirat c. & ſi Chriſtus, de Iudæis. contra 22 q 1.
b D. Baſil. Mag. in Pſal.14.
c Philo Iudæ. lib. de Decalo.
d ca. non eſt contra præceptum, 22. q. 1.
e D. Baſ. Mag homilia de legend. lib. gentilium.
f Arrian. in enchiridio Epictet. c. 40.
g l. quæ ſub conditione iuriſiurandi, de condit. inſtit. P.
h l. de iureiur. P.
i l. manifeſtæ turpitudinis 48. de iureiur. l. delata conditione, 9. & l. generaliter 22. § ſed iuramento, de reb. cred. & iureiur. C.
k l. iuſiurandum & ad pecunias, l. 34. §. qui iuſiurandum. de iureiur. P.

cogantur. Ratò etiam iurandum esse nos admonet, lubrica ad periuria via, vt melius sit non cogere iurare, quàm periuriis dare causam[a]. Ita etiam Plato propter facilitatem ad periuria, non passim esse permittendum iuramentum tradit[b]. Et metu periurii timebant iurare Heroes, cum Iasone profecti, vt author Orpheus[c],

5

a in l. 1. de iudic. vid. toll. C.

b Plato, 12. de legib. idem in ca. ita ergo. 22. q. 1.

c Orpheus Argona.

Ὅρκια δ' εἰσάμενοι, ἐπὶ σημήλοισι θέσαν. id est,
Iuramenta timentes, signarunt hoc manibus.

Iurandum tamen aliquando, & expedit, & iuramentum malum non est, etiã à malo & perfidia procedat: sed non passim iurandum, non temerè, non pro omni re. Sicut enim Hieremias ait, *Iurabunt in veritate, iudicio, & iustitia*[d]. Sunt enim istæ tres circumstantiæ quæ permittunt & probum faciunt iuramentum. Veritatis causa prima est, ob quam rectè iuratur, & pro eo quod verum creditur[e]. Iudicium discretionem habet animi[f], vt sine ea non valeat, vel præstitum sine ea damnabile sit, & contra prohibitionem Dei, *Non accipies nomen Domini Dei tui in vanum*[g]. Consuetudo quippe iurandi pro quibuscunque rebus & sine necessitate reprehenditur. Et ita monet Ecclesiasticus[h], *Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum ne admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis.* Et paulò pòst, *Vir multùm iurans implebitur iniquitate.* Et iterum[i], *Loquela multùm iurans horripilationem capiti statuet, & irreverentia ipsius obturbabit aurum.* Iustitia postrema iuramenti basis est, vt pro iusto iuretur tantùm, non pro re turpi & iniqua, pro qua præstitum iuramentum temerarium & impium est, & non seruandum[k], quia iuramentum non est vinculum iniquitatis[l].

6

7

d Hiere. 4. c. & si Christus, & Iacobus, de iureiur. ea. animaduertendum. 22. q. 1.

e ea humana, 22. q. 1. ea hac. 22. q. 5.

f vt in ea paruli, 22. q. 5.

g Exod. 20.

h Ecclesiastici, c. 23.

i Idem c. 27.

k c. ita nos. de iureiur. c. eam quidã. 22. q. 5. Quinquaginta. 23. de iureiur. ca. fin. 17. q. 2. c. li quis. 15. q. 2. Imperialis. iuncta auth. quod est. de nupt. C.

l tota. 22. q. 4. & ea. sit tot extra. 22. q. 2. quemadmodũ. 25. de iureiur. c. nõ est obligatorium, de regularib. sex.

De iuramẽti finitione, diuisione, deque iuramento temerario & promissorio. Cap. 4.

1 *Iuramentum quid. Diuisio. Temerarium quid, & prohibitum. Num. 2. & 3.*
4 *Iurameatum promissorium, & eius vis: vtq; ab assertorio distinguatur. Num. 5.*
6 *Iuramenti assertory exempla.*
7 *Iuramentum promissorium habet obligationem.*
8 *In iuramento censetur excepta superioris authoritas.*
9 *Iuramento promissorio contrarius actus factus an valeat.*

IVRAMENTVM, est affirmatio vel negatio, sacræ relatæ testatione firmata[m]. Aristoteli verò, est dictio cum diuina veneratione, probationis expers[n]. In verbis consistit iurandum[n], & ita in affirmatione & negatione. Cicero dicit affirmationem religiosam[o]. Et pro Fonteio, religionem iurisiurandi dicit. Vnde religiosus alibi sæpè pro iuratus: vt religiosus Iudex, religiosus testis. Philo Iudæus[q] in re ambigua Dei testis dixit citationem, quæ nisi fiat in veritatis fauorem, mendacii testem Deum citare, magnum scelus esse. Iuramenti summa diuisio est, vt aliud sit extraiudiciale, aliud iudiciale pro re litigiosa. Rursum extraiudiciale, vel temerarium omnino & improbum est, vel assertorium simpliciter, seu promissorium: vel confirmatorium contractuum. Iudiciale vel voluntarium, delatum à parte litigante parti, pro decisione controuersiæ: aut necessa-

m vide Placent. & Azonem iuramentum de reb. eccl. C.

n Aristot. in Rhetor. ad Alex.

o §. sed neque de mand. princ. in Authen.

p Cic. 3. officio.

q Philo Iudæ. lib. de virtute.

neceſſarium delatum à Iudice, vel ad ſupplementum probationum: vel de calumnia[a]: vel in litem: vel mixtum ex voluntario extraiudiciali & iudiciali neceſſario. Quorum ſingula membra, quæ alibi explicata non ſunt, perſequar. Temerarium improbúmque omni ex parte iuramentum, dicitur blaſphemia, de qua diximus, lib. 33. iuſtitiæ Syntagm. c. 12. Sed & temerarium iuramentum dicitur, quod ſit ſine diſcretione, pro quibus non oportet, quando non oportet, & quibus non oportet. Prohibuit autem Deus, ne iuremus per cœlum, aut per terram, ſed ſit ſermo noſter, in affirmatiua, *eſt*, vel negãtia *non eſt*[b]. Prohibent & iſtas blaſphemias & temeraria iuramenta, iura ciuilia etiã mortis pœna indicta[b]. Promiſſorium iuramentum eſt, quod promiſſioni vel pollicitationi accidit. Sic enim efficacior cauſa creditur eius quod ſpecialiter conuenit, quàm eius quod ex generali promiſſione venit[d]. Et ſolet plus tamen quod ſingulariter promittitur, quàm quod generali ſpõſione concluditur: ideoq; quæ generaliter promiſſa cẽſentur, tamen ſpecialiter cũ maiori efficacia iureiurando promittuntur[e], veluti gemina promiſſione intercedẽte quæ firmior ſimplici eſt[f]. Et iurans non tantùm voluntatem ſuam declarat, ſed etiam ſtabilit[g]. *Nullum*, inquit Cic[h], *vinculũ ad obſtringendam vitæ, iureiurando maiores arctiùs eſſe voluerunt id indicant leges in duodecim tabulis, indicant ſacrata, indicant fœdera, quibus etiam cum hoſte denunciatur fides, indicant notationes animadverſionéſque cenſorum, quæ nulla de re diligentiùs quàm de iureiurando iudicabant.* Et iterum[i], *quod affirmate quaſi Deo teſte promiſeris, id tenendum eſt. hoc ad iuſtitiam & fidem pertinet. Nam præclarè Ennius, ô fides, alma apta pinnis & iuſiurandum Iouis. Qui igitur iuſiurandum violat, is fidem violat, quàm in Capitolio vicinam Iouis optimi maximi, vt in oratione eſt M. Catonis, maiores noſtri eſſe voluerunt.* Si ſubtiliter cauſas aſſertionis inſpiciamus, poſſumus diſtinguere inter ſimplex iuramentum aſſertorium, quod de præſenti vel præterito eſt: & promiſſorium, quod eſt de futuro. Sed quia aſſertio verũque cõtinet. Et de nõ faciẽdo fit & de faciẽdo, & de dãdo & non dando, vel facto & non facto teſtificationẽ, nõ ſeparo omnino[c]. Et ita poterit quoque hoc iuramentũ pertinere ad actus extraiudiciales ſimul ac iudiciales. Huius generis iuramentum erat, quod ſeruus Abrahæ præſtitit domino de adducẽda vxore filio[k]: & quod Ioſeph facit patri Iacobo, de eo ſepeliendo[m]: quod præſtitit populus Iudaicus in promulgatione legis de ea ſeruãda[n]. Tale, quod exigebat Hippocrates à diſcipulis medicis, vt ex eius formula liquet: quódque exigitur à Iudicibus & patronis cauſarum[o], à militibus, à Galeaditis[p]. Talia iuramenta fidelitatis inter vaſallos & dominos[q]: Reges & ſummum Pontificem[r]: teſtium in iudicio examinandorum de dicenda Veritate[s]: Archiepiſcoporum, cùm iurant in pallii acceptione ſe iura conſeruaturos Summi Pontificis[t]: & quod præſtabant Romani lege Fannia conceptis verbis, ſingulis annis, non amplius in ſingulas cœnas ſumptus eſſe facturos, quàm centenos vicenósque æris numos, præter far, oleũ, & vinum[u]. Illúdque quod ponitur in l. fin. §. fin. de iis qui ad eccleſ. confug. C. quo dominus repetens ſeruum ad eccleſiam confugientem iurat ſe ex eo crimine non læſurum. Et illud, de quo ibi meminit gloſſ. & in ca 1. vt lite non conteſt. quo maritus repetens vxorem, iurat quòd eam non lædet. Addit vim, imò obligationem, dictis hoc iuramentum ſimplex promiſſorium. Neque audiendi ſunt qui dicunt iuramentum non eſſe modum inducendæ obligationis, vel naturalis quidem: vt & Barth. & alii in l. ſi quis pro eo per illum text. De fideiuſſorib. malè defendunt[x]. Nam & palàm eſt, nudam promiſſionem etiam, & ſimplicem, inducere naturalẽ obligationẽ. Adagendam autem obligationem, additur iuramẽtum: Et proinde fieri nõ poteſt, vt diminutionem eius operetur quod inductum eſt ad confirmationem[y]. Adde, quod iuramentum fortius eſt naturali obligatione: & ideò vt iuſtum pactum eam tollit ſi de remittenda ea interponatur[z]. Neque l. ſi quis pro eo, contrarium docet, nam defectus ibi obligationis non pendet ex iura-

a de iuramento calumniæ, ſuprà dict. lib. 48. 5. in ag. c. 7.

b D. Matth. c. 5. D. Iac. c. 5. & clericũ, 22. q. 5. § ſin vt non iuxur. cont. natum & Barth. l. fin. § ſi C. de relig. & ſump. funer.

d l. ſed & ſi, l. 4. §. quæſtũ, ſi quis cautio. P.

e c. quanquã omnes, 23. diſt.

f l. ſi minor. 22. C. ad Vellej.

g in l. Antiſtius Labeo, de arguẽt. P.

h Cic. 4. offic. ut.

i idem, eo. citra finẽ

k illud etiam ex Dionyſ. Halicar. lib. 2. Genes. 24.

l Genes. 47.

m Genes. 47.

n Exod. 20.

o Item non nouam in princ. & §. patroni, C. de iud.

p Iudæum, ff.

q c. de forma 22. q. 5. tituli, de forma fidelit. & de no. for. fidelium vſib. feud. cum ſimil.

r clem. 1. de iureiur.

s Lanfranc. ch. & l. ſi quando, C. de teſtib. ſuper, eod. tit.

t ſignificaſti, 24. de elect. 6.

u Gel. lib. 2. c. 24.

x contra quos Corasius ſcripſit, in l. admonendi, à num. 12. vſque ad 25. de iureiur. P.

y Stephan. aut Papiam, § naturalis, de ſolutio P.

z ſi inſcripta, de fun. infer P. ad § naturalis l. Stephan.

ramento,ſed ex falſa cauſa quæ non admittit operarũ promiſſione.putabant enim eſſe libertũ eum à quo ſibi quis promitti operas iurato voluit officiales,quæ non poſſunt præſtari niſi à libertis[a]. Sed & videbis eſſe obligatorium huiuſmodi iuramentum promiſſorium,in l.vt iuriſiurandi,7. de oper.libert. lib.28.P.tit.1.& in authen.generaliter,de epiſco.& cler. C.Neque verum eſt quod Bartholus ait, Deo tantùm non homini iuramenti promiſſionem fieri. Non negarim tamen, in iuramento ſimplici promiſſorio cenſeri excep- 8
tam authoritatem ſuperioris[b], vt Summi Pontificis[c], & Epiſcopi,qui gratiam iuramenti facere poſſunt:vt & olim Imperator[d], & Prætor[e]. Cæterum 9
verum puto,promiſſorium vel aſſertorium iuramentum, non officere actui contrario,ſed illum valere,quando noua cauſa ſubeſſet veniendi cõtra iuramentum[f]. Quia & in iuramento appoſita clauſula cẽſetur,promiſſionem valere rebus ſic vt tunc erant extantibus, & in eodem ſtatu remanentibus[g]. Item 2.ſi in alterius præiudicium iuramentum non ſit[h], actus contrarius valeat[i]: ſi diſſolutus poſſet eſſe in præiudicium tertii. item ſi actus ſecundus præponderet primo, aut indiſſolubilis ſit, & primus natura ſolubilis[k]. Qua ratione omnes antimoniæ diſſolui poſſunt, quæ de hoc adferuntur, de quibus vide Paulum Caſtrenſem,conſil.339.& 56.in 1.volum.in nouis. Guid.Papæ.q.569.num.3.& 4. Tamen notandum à penitno diſpenſationem gratiam & abſolutionem petendam eſſe à ſuo prælato,quod & tutius eſt,etiam in omni alia cauſa quæ legitima videtur non ſeruandi iuramenti, vt tradunt Innocentius, Anton.Butrigarius , & alii in c.1.de iureiur. & alii in c.cùm contingat,eod.tit.Bald.in l.in emptione. C.Plus vale, quod agi. Alexan. conſil. 88.in nouiſſimo volumine conſilior.

a Iaſon,in l. ſi non ſortem. §. libertus, col. 7. de condict. indeb. tex.in l. penſi à pat. quis facit manumiſ. P.

b c. venientes,§.1.ad finem de iureiur.§. imperialem, in fin. de prohib. feu.alien. per Fred.et.

c glo.in c. conſtitutus. de reſcrip. c.ex tenore. & c. ſi verò, de iureiur.c.f. de præb. alius. & c. ſeq. 15.q.6.

d l. imperatores, ad municipa. P.

e l.qui ſub conditione, reſpon. & §.f. & l. quid enim. de condition. inſtitu.

f in l. ſi hominem. mandi P.

g l. quod ſeruus. de cond.cau.data P. c. quemadmodum 22. de iureiur.

h c.quamuis.de pact. in Sex.

i vt glo. in c. vltima volentes. 15. q.1. & in c.cum M. Ferrariensis.de conſtitu.

k vt in c. ſicut ex literis.21.& c. penult. de ſponſal.

De confirmatorio contractuum iuramento. Cap. 5.

1 *Iuramentum quos contractus firmat.*
2 *Iuramentum accipit naturam contractus cui accedit,*
3 *Contractus decem modis à iure infirmantur, & quando poſſunt firmari iuramento. Et num.ſeq.*
4 *Iuramentum contra bonos mores, ciuiles tantùm,valet in contractibus: non contra naturales.*
5 *Iuramentum non firmat quod eſt contra publicam vtilitatem principaliter. Secus ſi ſit per conſequentiam,& non principaliter. Et nu.6.*
7 *Contractus in odium creditorum prohibiti,iuramento an firmentur. An ſi in fauorem debitoris. Num.8.*
9 *Pactum nudum & alteri abſenti factum firmatur iuramento,& iure Pontificio.*
10 *Iuramentum non porrigitur vltra conſenſum,vel ad incognita.*
11 *Iuramentum non firmat contractum de re prohibita venire in contractum.*
12 *Renunciatio cuique ſui priuilegij permiſſa.*
13 *Iuramentum confirmatorium actus,quando tranſit in haeredes.*
14 *Iuramentum dolo extortum,nihil valet. Quid,ſi metu. Num.15.*

IVRAMENTVM adhibitum contractibus,eos firmat, quã- 1
do contractus quidem per ſe inualidi & reprobati omnino non ſunt, ſed ex aliqua ſinguli circunſtantia impugnari poſſent.Sic per iuramentum, quod nullum ex defectu potentiæ contrahentium vel alio quodam modo eſt, validum efficitur[a]. Verùm tot erunt diſtinctiones iſtius iuramenti,quot erunt cõtractuum quibus adiicitur. Nam

a vt in c. quamuis, de pact. in Sex. c. cum contingat, de iureiur.c.licet.eod. tit. in Sex. conſtit ſacramenta, pubertum,& aduerſ. vendit.C.

regulare

regulare eſt iuramentum leges accipere,& quodammodo naturam eius cõtractus cui interponitur[a]. Quia veluti acceſſorũ eſt,quod regitur ex natura principalis cui accedit[b].Et eo modo intelligi debet quoque, quo principale,ſecundùm terminos & regulas iuris[c].Et proinde ſi quid in actu vel cõtractu iniquum erit, iuramentum refugit eius confirmationem: & ſi actus non conſiſtit per ſe vllomodo,ſic nec iuramentum[d], quod non eſt vinculum iniquitatis[e].Quæ vt facilius & ordine intelligamus,operæpretium eſt,nos actus & contractus conſiderare, de quibus fiant,à quibus , & quomodo fiant, item fines & rationes eorum,vt ſi quo pacto illi poſſint ſuſtineri, iuramentũ eos confirmet:ſin minus,nequaquam.Et hanc quæſtionem ex profeſſo Bartho.in l,ſi quis pro eo,num.5,& ſeq.de fideiuſſor.P. fuſiſſimè & aliquantum in l.Seius Augerius,ad legem Falcidiam,P.tractat, quam paucis concludemus.Et vt ſciamus, qui contractus non ſubſiſtentes iure confirmari poſſunt: 10.modis contractus à iure reprobari notandum eſt, 1. quia contra bonos mores ſunt.2.quia contra vtilitatem Reipub.principaliter.3.quia contra vtilitatem Reipub. ſecundariò. 4.propter odium creditoris.5.propter fauorem debitoris. 6. quod lex eis non aſſiſtat,quamuis non reprobet.7.propter defectum ſolennitatis prætoriæ. 8.propter defectum ſolemnitatis ſubſtantialis.9.propter defectum rei vel materiæ de qua contrahitur. 10. propter aliquas alias vtilitates ſubditorum.Secundùm quos modos,de iuramento cõfirmatorio illis appoſito,tor conſtituo regulas cum Bartholo, & explicationes aliũdè. Prima, pacta, conuentiones, actus contra bonos mores, non valent[f].Hîc diſtinguendum tamen cenſeo,inter bonos mores ciuiles, & naturales:ſecundùm ciuiles,lex omnis lata eſt[h]. Iuramentum appoſitum in actu vel contractu qui contra hos bonos mores ciuiles tantum eſt, obligat: quia ſeruatum non vergit in diſpendium ſalutis æternæ[i]. Et ceſſat ſuſpicio mali quod eſt contra bonos mores naturales.Si quidem leges,& vſu & contrarijs moribus induci & tolli poſſunt[k]. At quando pactum eſt contra bonos mores naturales,improbatum omnino eſt[l]:vt ſi conueniat,vt flagitium fiat[m].Et tunc proculdubio non valet confirmatorium ei pacto appoſitum iuramentum, nec eſt obligatorium[n]. Naturalia videtur eſſe iuris diuini,& ita immutabilia ſeu incorruptibilia[o]. Et ideò iuramentum veluti ſuper immutabili vt mutetur, impoſſibilitatem iuris & facti habet, & extra poteſtatem promittentis eſt:& non valet,vt pote adiectum ſuper iis de quibus non poteſt ſe obligare promittens,vt in c.quanto,de iureiur.cum tota 22.q.4.Secunda regula ſit,improbato pacto vel actu,ex eo quod eſt principaliter contra publicam vtilitatem[p], non confirmabitur iuramento[q].3.Quod ſi contractus vel actus improbetur,ex eo quòd tendit contra vtilitatem publicam ſecũdariò, & non principaliter,cùm præcipuè prohibitionis vtilitas reſpiciat priuatã perſonam:iuramentum confirmabit huiuſmodi contractum nutantem alioquin[r],vt ecce dotis fauor ad publicam vtilitatem pertinet ſecundariò, & principaliter ad mulieres[s].Et ita pactum de ea minuenda improbatur[t],accedente autem iuramento probabitur[u]. Idipſum in alienatione rei dotalis intelligo[x].Nec immoror in diſtinctione Bartoli,quæ vſu abrogata eſt.is enim ait,in prohibitione alienandi vetita,animaduertendum,num prohibitio alienationis rei quæ fit à lege reſpiciat tantùm rem , vt exemplum ponit in prohibitione fundi dotalis,vt tunc valeat iuramentum & confirmet:An vero perſonam,vt ſi dictum eſt,vt talis perſona non alienet,& tunc non valeat etiam iuramento appoſito.quod tamen vltimum reprobatur ab interpretibus,& contrarium ſeruari tradit Paul. Caſtrenſ.in auth. ſacramenta puberum,ſi aduerſ.vendit.& in d.l.ſi quis pro eo,de fideiuſſ.P.ſi in fauorem perſonæ fit prohibitio. 4.Quando in odium creditoris prohibetur contractus, iuramentum appoſitum ſeruandum videtur[z]: quamuis pactum non confirmetur,vt ſubtiliter diſtinguit Bartholus[a]. Et certè ideò creditores tunc rectè

ad

a Iaſon,in l.quod eſt.& de reb.cred & in l ſi conuen de iurifdom.iud. Chaſſ.ad § 5. vt ſed hîc eſt nume. *de ſurreſſion en fig* in conſ.Burg Gu Pap.dec 96.nu.3.

b c.acceſſorium, reg iur.in Sex.

c l.fi C de non nu pec in l ſi qui la cog P.

d l. cùm principal de reg.iur.P.c.ac ſorium,eod.in § ea. inter cætera q 4 c.quanto de reiure.eod in § t.non dubium,C leg.l ſi quis inq limos,§ fi. de leg. f iuriſgentiũ,§ pa tur ait de pact. P pacta quæ cont C.eo l filius qui, condit inſt.

g l prob.num.42. verb.ſig.P.

h c.erit autem lex diſtinct.ea conſ tudo ridiſt.

i c.quamuis, de pa in ſex.

k l de quibus,de l d iuriſgenti § p tor.ait cum ſimu

m legeneraliter,§ ſi plegii de ver u p.

n c.quemadmodo c cum quidam. c quintauallis,ex iuriſcon.c. non eſt bligatorium,& c nia is,de reg.iur in ſex.l ſi quis quinimos,§ fi. de l auth quod ea, ſec. cap C.ad tutil § & generaliter, pact cum fimil.

o § ſed naturalia, inſtit.de.l.eas,de dominio P.

p vt in c.ſi diligen de ſponſ.cum ſequ admodũ,& l.ſi de gat & cenſib ti

q vt c.quanto,de i rar l non dubiũ de legibus l.exter de leg.l.lenatus contra emp.l.ad re,§ quamuis, de re pactis. P. cum mul.

r Panor cõſ.8 vol l.a.de iur dot P. ſol.matr.P.

s l pactum quod d fili,de pact C.l. ctum,C.de collat

t ea quamuis pac de pact in ſex.

u c.cùm contin de iureiuran, ap Gregor.ea licet,ſ cit in ſex.

x

y Bartol in l.ſi q pro eo,nu.9 de i iudic.P.

z vt in ea debito de iureiur.l non cet.de contr.emp l.ſi ſi quis alcvebi. C ligurbezze pignor.

a Bart. ad d l ſi q pro eo,nu.10.

ad iuramenta relaxanda iurantibus compellentur, vel gratia fiet facile.

5. Quando in fauorem iurantis prohibitus erat actus, vel contractus, & ille iuramentum contractui vel actui adhibet, de eo seruando, valebit & confirmat actum [b]. Verùm hîc adhibendum iudicium. Nam si factum, in alterius quàm eius cui prohibitum est, præiudicium etiam conuertatur, non firmatur iuramento: vt si quando quis prohibitus sit capere etiam à volente [c]: vel si omnino actus vel contractus prohibeatur. vt dum prohibetur alienatio prodigis, & omnis contractus: ab iis enim iuramentum contractibus appositum non tenet, nec contractus firmantur [d]. Quia hîc consideramus vltra prædictam regulam iuramenti, substantiam & comitem deficientem, nempe discretionem quæ adesse debet & iudicium [e]. Prodigi verò donei non sunt ad iurandum, quia iudicio carent: idémque dicendum de paruulorum & furiosorum iuramento, & aliorum, qui quia discretionem non habent, contrahere vel aliud quippiam gerere prohibentur, qui neque iuramentum licitè præstabunt cum effectu in sui præiudicium. 6. & 7. Quãdo contractui vel actui lex non assistit simpliciter, verumtamen fieri illum non prohibet, iuramentum illum confirmat: vt si adiiciatur pacto nudo [f], vel promissioni factæ absenti alteri [g]: quibus cùm ius ciuile non det robur obligationis, iuramentum dabit. Veluti etiam nudis pactis ius Pontificium [h]: & adiectio pœnalis, alterius nomine factis stipulationibus [i]. Et inter simplicem loquelam & iuramentum, Deus non facit differentiam, sed vtrumque seruandum erit [k]. 8. Si contractus est prohibitus, nec valet ex eo quòd forma substantialis ei deest, vt putà verba stipulationi [l], non tenebit etiam adhibitum iuramentum confirmatorium ratione eius contractus [m]. Verumtamen, si contractus aliquomodo sustineri possit, valebit meliori iure quo poterit valere, etsi degeneret in alium contractum [n]: si modò formalis causa adsit circa consensum: nam si consensus absit, nec contractus vllo modo valebit, quia fundamentum non habet [o]. Nec iuramentum quoque illum firmabit, quia non porrigitur vltra consensum [p]: neque ad incognita [q]. 9. Si contractus vel actus reprobetur ratione rei de qua fit, veluti si de re sacra, homine libero, & aliis quæ non sunt in commercio hominum [r], iuramento non firmabitur. Quia impossibile continere videtur: & consensus priuatorum non potest supplere defectum rei: Nec per iuramentum potest deberi res quæ non est [s]: & deficiente materia vera vel ficta, nulla est obligatio, quia non entis nullæ sunt qualitates [t]. Et ita deest aliud fundamentum iuramenti, veritas [u]: quia illud pro veritate habetur [x]. Postremò, si in gratiam & vtilitatem singulorum quorundam contractus non admittatur, sine dubio est, renunciationem, & iuramentum eorum multò magis valere, per regulam, Vnicuique licere renunciare priuilegio in sui fauorem introducto [y]. Effectus autem istius iuramenti erit confirmatorii, quando non improbatur, vt transeat in hæredes eius qui contraxit, & iure eius vtuntur [z]: vt validæ conuentionis etiam efficacia, tenet hæredes [a]. quia iuramento acquiritur obligatio, & per consequens actio [b]. Quocirca confirmatus iuramento contractus, inuito contrahente altero, reuocari non potest: non secus, quàm conuentio legitima [c]. quamuis in promissorio iuramento actus iuratus si reuocabilis sit naturâ, possit reuocari sequente actu, qui valebit non obstante priore iuramento, & quanquam qui contrà fecerit periurus sit [d]. Si tamen contractus confirmatus sit dolo initus, & iuramentum quoque dolosè extortum fuerit, vtrumque corruit & nullum est [e], ne quod prohibetur subsistere, alia via permittatur, contra c. prudentiam, & c. præterea, de offic.

8

9

10

11

12

13

14

a c. de iurejur. cum inuenis, de iudic.
b et in auth. sacramenta puberum, si aduersus vendit. & ex tertio & c. cùm contingat, de iureiur.
c glo. in l. inuito, 116. §. fin. de reg. iur. l. omnes, qui, § execrationibus. de epist. & cler. C. l. omnibus, C. de sponsal.
d Theo. Buttigr. Angel. Castren. Bald. Anchar. Barthu. Iason cum bonis. in l. de verb. oblig. Iacob. Arctin. in l. quæ habet. § si pupillus, de tut. auct. quod eis. de sect. Lugt.
e c. & si Christus, de iureiur. Hieronym.
f vers. in L. legem quã dixisti, C. de pact. l. intrigentium, §. sed cum nulla. de pact. P.
g l. stipulatio ista §. alteri, de verb. obligat. P.
h c. 1. de pact. apud Gregor.
i § alteri. de verbo. oblig. l. nuda, C. de contra. & commit. stip.
k ca. iuramenti, 22. q. 5. ea quicunque suffragio, 22. q. 2.
l l. 1. de verb. oblig. P.
m Bart. in d. l. si quis pro eo, nu. 14.
n vt ut l. vltima, de donat. caus. mor. P.
o l. 1. de pact. P. ea cùm Paulus, 2. q. 1.
p l. 1. de non nu. pec. C. l. f. le Sticeo, P. l. si Lucius, 12. de oper. lib. P. l. fin. in prin. ad municip.
q c. ad nostram, in 2. de iureiur.
r l. inter stipulantes § sacratis. de verb. obl. l. si in emptione 54. § omnium. de contra empt. P. cum similib. l. apud Iulianum, § f. de leg. 1.
s l. cum qui, §. si iurauerit, de iureiur. P.
t l. eius qui in prouincia. de reb. cred. in P.
u c. & si Christus, de iureiur.
x l. sed & si possessio. 21 § si iurauero, de iureiur. in P.
y l. si quis in conscribendo, C. de pact. & de epis. & cler. cum similib. c. quibus de pac. in Sext.
z vt in casu c. cum contingat. de iureiur. & c. licet, eod. in Sex. Paul. Cast. cons. 65. 67. & in auth. quod obtinet, de probat. Per. Anchar. in ca. veritatis. de iureiur.
a l. si pactum. de probat. P. l. vnic. ut act. ab hær. & con. hær.
b ca. qui sacramento, 22. q. 4.
c ex l. in commodato, § sicut, commod. P. l. sicut. de actio.
d c. sicut ex literis, & c. si inter, de sponsa glo. sing. in c. f. de procur. in Sex. ad quam plura contingit Felin. in c. si diligenti, de fo. compet. facit l. duobus. § fi. de iureiur.
e l. eleganter, de dol. P. l. interpolitas, C. de transl. illa quidem. § f. & l. 3. quod met. caus. P. l. 4. C. eod.

15 de offic.deleg. Et quamuis iuramentum metu extortum valeat, & ſit obligatorium, quia metus non excludit conſenſum[a]: attamen ſi metus ſit ad reſcindendum negotium idoneus, iuramenti poteſt facilè dari & impetrari abſolutio[b]. Abſolutio enim, non reſtitutio in integrum impetrari debet[c]: niſi forſan, quis velit contra iuramentũ ab altero præſtitum, reſtitui in integrum, quo caſu poteſt petere[d]. Scio tamen Maſuerium tradidiſſe in praxi, tit. de iureiur. §. 10. item ſi quis agat, poſt Panorm. in c. abbas, & c. ad audientiam, de his quæ vi met. cau. fiunt, & c. ſi verò, de iureiur. agentem ad nullum declarandum & reuocandum contractum, vi vel metu factum, audiri ſine diſpenſatione iuramenti. Verùm tutius arbitror & magis conſuli animæ periculo, ſi diſpenſatio petatur & abſolutio à iuramento.

a c. metito, 15. q. 1. mulier, quod m cau. P. glo. ſi. in abbas, quod m cau. & glo. late authoritatem, 6.

b verũ c. 2. & c. ſi 10. de iureiur. & c. authoritatem.

c Panor. in d. c. 2. per illum text. iureiur.

d vt in l. nam & ſtet. § ſi minor, iureiur. P.

De Iuramento ad iudicii & ſententiæ definitionem pertinente. Cap. 6.

1 *Iuramenti iudicialis plures ſpecies.*
2 *Iuſiurandum voluntarium quid.*
3 *Iuramentum conuentionale acceptatum, referri non poteſt, vis eius: ibidem, & numero 4.*
5 *Iuramentum delatum à parte, non cogatur pars acceptare, vel referre.*
6 *Iuramentum remitti poteſt, & quando Chriſtianus peieraturo remittere debet.*
7 *Iurari aut referri iuramentum delatum, quando, & quomodo debeat.*
8 *Iuramenti formulam quis concipit, & moderatur.*
9 *Iuramentum neceſſarium, & quomodo differatur. Pro quibus non eſt deferendum in ſupplementum probationis. nu. 10.*
11 *Iuramentum maximum remedium ad expediendas lites, antiquorũ potiſſimùm: Hodie vitandum eſt.*
12 *Iuramentum ſupplementi probationis, antequam deferatur, ſex concurrere debent.*
13 *Iuramentum in litem ſeu affectionis quid: Pro quibus rebus iuretur in litem: Quis iuret: Quæ concurrant in eo pro forma: Quid in eo iurare in infinitum: Contra quos: Finis & ratio eius iuramenti. Num. 14. 15. 16. 17. 18. 19. & 20.*
21 *Purgatorium iuramentum.*

1 IN omni iudicii parte, admonuimus alibi iuramentum ferè præire: vt iuramentum calumniæ[a], quod poſtulatur ab actore, reo, patroniſque cauſarum: iuramentum veritatis dicendæ, quod maximè in teſtibus iuratis[b] locum habet, de quibus non loquemur hoc loco, ſed tantummodo de eo quod pertinet ad deciſionẽ negotii, quod triplex conſtituitur, voluntarium, neceſſarium, in litem. Vtrumque ex inopia probationum, vel ad circũcidendas lites inuentum eſt. Eſt voluntarium iuramentum de re contentioſa, ſed extra iudicium & nullo vr-
2 gente factum, nec deferente aduerſario vel Iudice, quod non prodeſt iuran-
3 ti, ſibi enim iurat[c]. Neque quiſquam cogitur referre delatum[d]. Defertur autem iuramentum à lege[e], ab homine alio quàm Iudice & à Iudice[f]. Ab homine defertur extra iudicium, & in iudicio. Extra iudicium voluntarium eſt
4 vt dixi: hoc eſt, in poteſtate eius cui defertur, eſt non iurare, neque referre, niſi acceptatum ſit ex conuentione: & tunc neceſſariò iurandum eſt, nec poteſt referri: & vbi iuratum eſt, ſtatur iuramento[g]. In iudicio defertur à parte

a de quo dictum Ioa. ad c. 7.

b l. iuriſiurandi, de teſtibus, C.

c l. 3. de iureiur. P.

d l. iuſiurandi qui ex conuentione, 12 eo tit. P.

e vt in auth. nouo re, C. de præuaricat qui mal. iudic.

f generaliter, C. de reb. cred. & iureiur.

g l. 2. & l. iuſiurandi quod ex conuentione, & l. qui iurauit § ſi. & l. ſeq. de iureiur. P.

parti,

parti, ſtatuente Iudice, & deciſorium eſt litis vel eius articuli de quo iuratum poſtquam[f] iuratum eſt[a], in præiudicium iurantis aut deferentis, non aliorum[b] ſicuti quod ex conuentione eſt. Et ita vtrumque habebit vim immolabilem ſolutionis[c], delegationis[d], acceptilationis[e], ſi fiat de iis de quibus ea fiunt: item tranſactionis, & rei iudicatæ[f], tollet obligationem & nouabit[g]. Defertur à parte parti in iudicio, deficientibus omnibus probationibus integris[h]. & oportebat olim eum cui deferebatur, vel iurare neceſſario, vel referre: aliter manifeſtæ dicebatur turpitudinis nolle iurare, vel iuramentum referre[k]. Hodiè tamen iure Codicis, nec iurare nec referre tenetur[l], acceptum verò exequi cogitur: niſi remittat qui detulit. is enim remittere & gratiam iuramenti facere poteſt etiam abſenti per epiſtolam[m]. Remittit qui gratiam facit[n]. Et debet interdum Chriſtianus qui detulit remittere, poſtquam acceptatum videt: dum ſcit & certò nouit, eum qui acceptauit peieraturum ſi iuret: ſi enim permittat hoc ſciens, homicida eius & ſumpſius eſt, vt delicti dans conſultò occaſionem, & peccat exigendo[o]: contrà, ſi neſciat illum falſò iuraturum[p]. Iurari porrò vel remitti iuramentum debet ſtatim, atque delatum eſt iuramentum, eoque modo quo delatum eſt: aliter nihil releuat[q]. Item ſecundum formam conceptam delatam[r], etiam ab eo cui refertur[s]. Niſi Iudex formam moderetur, ex qualitate perſonæ deferentis & referentis. Conceptio quippe iuramenti, plerumque ex arbitrio deferentis fit, vel ex conuentione litigantium[t]: & ſi non conueniant, arbitrio Iudicis[u], qui addit & formam, & modum, & locum, ex qualitate vt dixi perſonarum[x]. Cæterùm aliquando, petente aliquo ex litigantibus ſibi vel aduerſario deferri, Iudex defert iuramentum alteri ex litigatoribus, & quando ei expedire videbitur, & ex defectu probationum plenarum, in ſupplementum probationis ſemiplenæ[y]. vocant iuramentum neceſſarium: quod quando, & ex quibus cauſis deferatur, fuſiſſimè tractatur ab Innocent. in c. fin. de re iudicat. Barthol. Iaſone, & aliis, in l. admonendi, de iureiuran. & ab interprætibus maximè Io. Fabro, in l. in bonæ fidei, C. de reb. cred. Obſeruatione autem dignũ eſt, in maioribus cauſis & magnæ quantitatis, non deferri iuramentum hoc neceſſarium, ſed in leuioribus[z]. Quare in accuſationibus publicorum criminum, & in quibus pœna imminet capitalis, non defertur in defectum plenæ probationis accuſatori: quia in criminibus probationes luce meridiana clariores eſſe debent[a]. Quare potius pro reo abſoluendo, illi deferendum erit[b]. Sed & in aliis diſtinguit Bartholus[c], An pro criminibus agatur ciuiliter, an criminaliter. Si ciuiliter, num actio popularis ſit, an priuata: ſi popularis, extat deciſio in l. eum qui, §. in popularibus, de iureiur. P. Si priuata, defertur iuramentum in l. 3. ibi *ſiue priuati*, & l. ſi duo patroni, §. Iulianus, de iureiur. Siverò agatur criminaliter, diſtinguit, an iuramentum deferatur à parte parti, an à iudice: ſi à parte, an pars ſeu is cui detulit accuſatur publico iudicio, an priuato: ſi publico, non eſt locus iuramenti delationi, vel ante vel poſt litè conteſtatam: ſed debet reus abſolui[d]. Poſſet tamen à reo actori deferri, vt ait Bartholus, ſi reus dicat, *volo condemnari, ſi is iurat*. Quòd ſi de priuato crimine agatur, antequam perueniatur ad iudicium, poteſt deferri iuramentum[e]. Sed poſtquam ad iudicium ventum eſt, eo prætextu accuſator non poteſt deſiſtere, ſed reum debet plenè peragere, vel calumniatoris pœnam pati. Sicut & in publicis receptum eſt appellationibus[f]. Reſpondit tamen Alexander, in criminalibus in quibus pœna eſt pecuniaria, deferri poſſe[g]. Sed & illud obſeruandum Iudici etiam in ciuilibus, vt quando actor benè plenéque probauit, & reus ſemiplenè: non eſſe deferendum reo iuramentum ſuplemen-

a l. quod ſi de rerum, ſtatuente, & l. ſeq. de iur. P. l. quis cum debitore, 59. & l. non erit 12 tutum, §. delato, de iureiur. P.

b l. ſi duo patroni, l. aut prætor, 7. l. certum, §. l. nam poſtea quam, 9. §. fin. l. quia non debet 11. & ſeq. de iureiur. P. l. iuriſgentium, §. ante omnia, de pact. P.

c l. iuſiurandum certum, & l. ſeq. de iureiu P.

d l. qui iuraſſe, 26. §. eod tit.

e l. iuſiurandum à debitore, eod.

f l. 1. & 2. eod. tit.

g d. l. qui iuraſſe, §. §. fin. & l. creditor, 41. & ladem eſt, 11 §. idem Iulianus, de iureiur. P.

h l. tutor pupilli, 35. eod.

i l. iuſiurandum & ad pecunias, in princ. & §. aut prætor, de iureiur. P. l. delata, C. eod.

k l. manifeſtæ turpitudinis eod. P.

l l. generaliter, §. ſed iuramento illato, C. de reb. cred.

m l. Labeo iuſiurandi, 31. de iureiur. P. & ſignificauit. de cenſib.

n l. remittit, 6. de iureiur P.

o ex illo qui hominem, 22. q. 5.

p ea quæ exigit, 22. q. 5.

q l. non erit ratum, §. 1 & l. qui per ſaturem, 33. de iureiur.

r l. 3. §. fin. cum 2. ſequent. de iureiur. P.

s iuxta rationem l. iuſiurandum, & ad pecunias. & l. prætor, eod P.

t d. l. iuſiurandum, & ad pecunias. §. non ſemper.

u d. l. iuſiurandum, §. ſi iuſiurandum.

x l. generaliter, §. 1. de reb. cred. C.

y l. generaliter, de reiurei. C. l. 4 §. nec aueeri iudicium, de dam. inf. l. admonendi, de iureiur. P. & ibi per interpr. latè l. in bonæ fidei, C. de reb. cred. c. fin. §. fin. de iureiur.

z glo. & Doctores d. l. admonendi, & in c. cum ſit partium, de reg. iur. in Sex.

a l. fin. C. de probat.

b l. præterea 1. C. de his qui ad eccle. confug.

c Bart. in l. marcus, de quæſtio. nu. 4.

d l. qui accuſare, C. de eden. l. Atrianus de actor. P.

e l. 3. de iureiur. P. l. iuriſgentium, 9. ſi paciſcar. de pact. P.

f l. & in priuatis, ad Senat. Turpil. P.

g Alexan. conſ. 66. vol. 5 per l. in bonæ fidei in verb. ter centum de reb. cred. C. & ibi glo. 1. facit l. fallaciter. C. de abolitio.

plementi probationis, ad reprobationem actoris[a]. Maximum certè expediendarum litium remedium hoc iuramentum[b]. Sed cogit illud deferre iudicem inficiatio aduersarii, non probante tantùm plenè aduersario, contra quam, est iuramentum præsidium, & veluti extorta probatio[c]. Plato libro 12. de legib. scribit, Rhadamanthum, prospicientem suo tempore omnes vno ore Deum esse & confiteri videri, putasse Deo non hominibus iudicia esse committenda. Quocirca simpliciter velocitérque eorum iudicia peregisse. Nam iureiurando in singulis causis à litigantibus requisito, citò simul & tutò iudicare solebat. *Nunc verò*, inquit, *quia mores hominum aly & improbi plures, nec Rhadamanthi iudicandi modus ille congruit. Itaque prudens legislator in iudiciorum executione, iusiurandum litigantium prohibebit; vt tam accusatoris intentio, quàm accusatoris deprecatio sine iureiurando in iudicys conferebatur. Nam si iurandi licentia in causis dabitur, vbi plura ad Iudices deferuntur quotidiè, omnes pene periury erunt, præsertim qui præsidibus coniuncti, aliisque consuetudine, ac priuata necessitudine coniuncti sint.* Et paulo post, subiicit: *Et qui iudicaturi sunt, nullo modo litigantes permittant, aut iurare persuadendi causa, aut sibi generique imprecari, aut turpiter supplicare, &c. Peregrinos autem inter se litigantibus, quemadmodum olim, nunc si velint, iurare liceat. Nam cum ea ciuitate conseneſcere non debeant, non formidandum ne alios corrumpant.* Hæc Plato. Qui Iudices iis verbis monet, ne propter perfidiam hominum, omnium iuramento putent esse credendum, nec pro omnibus. Quare recordari debent eius quod scribit Maranta[d], sex requiri copulatiuè antequam iuramentum suplementi probationis deferatur, 1. quod sit semiprobatum per vnum testem omni exceptione maiorem: vel per alias semiplenas probationes. 2. Quòd is cui defertur, sciat veritatem similiter veritatem. 3. Vt is sit persona honesta, & bonæ vitæ. 4. Quòd causa non sit magna, sed modica. 5. Quòd semiplena probatio non sit aliquomodo elisa per probationes contrarias. 6. Quod iuramentum sit petitum ante conclusionem in causa. Sed & multò cautius est agendum, in iuramento quod dicitur in litem: iuramentum videlicet affectionis, quod Iudex concedit petitum actori, vt ex affectione iurata litem postea æstimet, quanti sua interfit, vel putet interesse. Vnde iuramentum affectionis dicitur[e]. Considerabit hic Iudex res, personas, negotium & causas. Res pro qua iuratur in litem, debet esse, in quam cadat affectio in specie, non in quantitate[f]: nisi forsan obligatio quantitatis in locum obligationis certæ speciei succesſerit. Actio item pro qua iuratur hoc modo, debet esse bonæ fidei, directa, aut in rem, aut ad exhibendum[h]: contrariæ namque actiones, illud non admittunt[i]. Persona quæ iurat, debet esse habilis, vt sit dominus litis[k], non pupillus[l]: plura & alia requirit Iason, in d.l. actionibus; de in lit. iuran. P. Pro forma quoque permissionis iuramenti huius, concurrere debent difficultas æstimationis eius quod petitur, contumacia, & dolus proprius præcedens aduersarii, contra quem petitur[m]: nisi agatur de actionibus bonæfidei, in quibus sufficit dolus aduersarii, etiam si non concurrat difficultas probationis[n]. vel nisi agatur de actione ex empto, in qua non iuratur in litem, quia venditor potest liberari præstando id quod interest singulariter emptoris, nec committit ea ratione dolum[o], ideò non fit taxatio in infinitum: nec per consequens iuratur in litem, cuius iuramentum est in infinitum[q], id est, vt qui admittitur ad iurandum, non habeat definitam summam, vel duplum vel simplum rei pro qua iuratur, vt dicitur in taxatione eius quod interest[r]: sed possit ex nutu quantum censuerit sibi præstandum exprimere, & ita iurare. Non autem hic oportet existimare æstimationem esse immensam ex iuramento: nam ad arbitrium Iudicis pertinet, postea æstimare, & modum iureiurando statuere[s]. Pro culpa non datur hoc iuramentum, sed tunc res sola æstimatur[t]: nec pro alis, nisi deferente Iudice[u], qui dolum considerat quando commissus sit, & in quibus. Itam extractu stricti iuris, si dolus ab initio commissus, & postea in non patendo

[a] Ande. Barba. in add. ad Barth. in l. 2. C. de iureiur. vide glo. in c. cùm sint partium iura obseruanda de reg. iur. in Sext.
[b] l. 2. de iureiur.
[c] l. cùm etiam. 5. C. de reb. credit.
[d] Maran. in 6 part. Speculi. tit. de iuramento. 3 nu. 4. vsque ad 11.
[e] l. si per alium. 6. ne quis eum qui in ius vocat. eff. vi exi. l. 2. & l. videamus, de in lit. iur. P.
[f] l. omnis, de in lit. iur. P.
[g] Barth. in l. in actionibus. nu 3 eod.
[h] l. in actionibus. eod. l. 3 §. in hac eod mod P.
[i] l. 2. 3. depositi quoque & l. ei apud quem, depos. P.
[k] l. vel qui, de in litem iuran P.
[l] l. videamus, eod.
[m] Barth. post glo. in d. l. in actionibus, co. & ibi Iason hoc bitartum limitat, ex nouitate in c. fin. de eo quod met. causa facit textus in litem per. §. in hoc autem edicto, quod vi aut clam. P. probat expresse l. 1 & 2. & l. videamus. §. fin. de in lit iur.
[n] d. l. actionibus, & ibi Felgos. de in lit iuran. P.
[o] l. 2. de actio. emp. l. qui tibi. in fin. de hæred. vel act. vend.
[p] l. 3. C. de sentent. quæ pro eo quod interest.
[q] l. videamus. 4 §. in tant. de in lit iur. P.
[r] d. l. 2. de sent. quæ pro eo quod interest. §.
[s] d. l. videamus, § pen. & fin. & l. in actionibus, de in lit iur. l. 3 ad exhib. P. Barbat. de dol. P.
[t] l. 2 & l. videamus, § fi. de in lit iur.
[u] d. l. videamus, § de furt.

iudicis præcepto, non reſtituendo, iurabitur in litem[a] aut ſi in non reſtituendo ſolummodò quis contumax ſit[b]. In bonæfidei iudicijs, ſi dolus ab initio commiſſus,& poſteà in non parendo iudici, iuratur quoque in litem[c]. Quod ſi ab initio quidem commiſſus ſit, vt in malæfidei poſſeſſore hæreditatis, ſed ceſſet poſt ſententiam in non parendo, putà quia forſan res perita interit, nõ iuratur in litem[d]. Si tamen ceſſet in non parendo iudicis reſtitutioni, re extante, putà quia rem vendiderit, iurabitur[e], luratur & contra tutores qui rerum non fecerint rerum minorum, cùm experunt tutelã gerere, propter latam culpam quæ dolo æqualis eſt[f]. Etſi contra hæredes eorum non iuretur, ex tutorum dolo miſſi & ipſi hæredes dolum commiſerint in eo muĕtario non faciendo[g]. Cuius autem ſint partes iurare, docet l. videamus, de in lit. iur. P. Regulare autem eſt, non iurari in litem contra hæredes dolum cõmittentis, nec eos teneri ex eo, ſi is deceſſerit ante litem conteſtatam, idque ſine dubio[h]. At quando poſt litem conteſtatam deceſſit, diſtinguitur, ratione actionum bonæfidei vel ſtricti iuris. Nam in contractibus bonæfidei, aut dolus, aut culpa dolo ſimilis, in caſu quo iuratur in litem propter culpam, ante litem conteſtatam commiſſus, commiſſáve eſt: veluti ſi reus ante litem cõteſtatam occiderit, vt in l. pen. de in lit. iur, C. & tunc iuratur contra hæredẽ aut poſt litem conteſtatam, & tunc non iuratur[i]. In ſtricti iuris verò actionibus arbitrarijs, reo defuncto ante ſententiam, non videtur poſſe iurari contra hæredem ex dolo[k]. Finis & ratio eius iuramenti ſuplementum habent probationis, & caſtigationem doli & contumaciæ, l. 1. & 4. in fi. de in lit. iuran. Vnde in d. l. 4. §. f. probatione aduenĕte, ceſſat æſtimatio per iuramentum, facta. vide & §. oportet, de iudicib. in Authen. auth. poſt iuſiurandum, C. de iudic. Aliud genus iuramenti, mixtum ex iudiciali & extra iudiciali, diximus eſſe purgatorium, de quo iam in probationibus diximus, proprio C. de purgatione canonica & vulgari.

a Barth. in d. l. in actionibus. nu. 4.
b l. 1. & 2. de in lit. iur. l. qui reſtituere, de rei vend. l. 1. arbitrio, §. in prin. & §. 1. de dol.
c in l. ſi ea, §. 1. loca. P.
d l. ſi poſſeſſor, in 1. §. fi. de petit. hæred. P.
e d. l. ſi poſſeſſor. in fin.
f l. rector qui repetitorum, de admin. tuto. P. l. 4. de in lit. iur. P. l. pen. C. eod.
g l. fi. C. eod.
h l. 1. & 3. eod. C.
i l. cum qui delatorem, de iure fiſc.
k vide Barth. in l. in actionibus. nu. 21. de in lit. iuran.

1 2

De quibus iuretur, & de iis qui iurare debeant, vel qui cogantur. Cap. 7.

1 *Iurare de quibus ſoleat: & qui iurare cogantur, vel non. nu. 2. & ſeq.*
3 *Pueri efficaciter non iurant.*
4 *Puberes & proximi pubertati obligantur iuramento.*
5 *Furioſi non iurant, nec peierare dicuntur quare.*
6 *Iurat quilibet pro ſuo facto, non pro alieno regulariter.*
7 *Iuramentum in litem non præſtatur ab impubere vel pupillo.*
8 *Procurator pro alio iurat ex mandato ſpeciali.*
9 *Iuramentum non præſtant virgines vel vxores ex voto.*
10 *Iuramentum non admittendum eorum, qui vtilitatem inde aliquam ſibi vel alijs parant.*
11 *Presbyteri an iurent.*

EX ſuperioribus ſatis liquere arbitror, de quibus in promiſſione, aſſertione, & confirmatione iuretur: nempe de rebus ſeriis, honeſtis, vtilibus & neceſſarijs, iuſtis, & diſcretionem habentibus. Proſequor breuiter qui iurare efficaciter vel cum obligatione poſſint. Et quidem, ſi quæratur de præiudicio eius qui detulit iuramentum, tuentur illud leges aduerſus eum, cuiuſcunque ſit ſexus

1

2

aut

ætatis,qui iurauit[a]. Imputare enim ſibi debet, qui ei fidit, & qui fidem ſibiiurantis elegit[b]. Et ætas minoribus, in damnis ſubuenire, non in proſpere geſtis obeſſe conſueuit[c]. At ſi quæramus de efficacia iuramenti contra alios, & de obligatione iurantis, dicimus etiam omnes iurare poſſe cuiuſcunque ſexus ſint & ætatis, niſi ſpeciali nota prohibeantur[d]. Excipiuntur autem primùm, qui animi iudicio carent, vt pueri paruuli[e]: illis enim non eſt iudicium[f], quod requiritur in iuramento: non velle habent[h], nec diſcernere poſſunt, non magis quam furioſus[i]. Sed ſi iuramento ôpus eſt, tutor pro impuberibus iurat[k]. Puberes verò obligantur iuramento[l], & qui proximi ſunt pubertati: quia & ex delictis tenentur[n]. Proximus pubertati dicitur, maſculus à decem annis & ſex menſibus, vſque ad quatuordecim: mulier a nono & dimidio, vſque ad duodecim[o]. Furioſis multo magis iuramentum non defertur, nec peierare dicuntur ſi iurent: quia iudicio etiam carent[p]: neque vllum negotium rectè contrahunt vel gerunt[q], & habentur pro abſentibus[r], ſine conſenſu[f], ſine animo[t]. Vnuſquiſque etiam pro ſe tantùm, & de facto ſuo, regulariter iurat: & nemo pro alio iurare cogendus eſt ſuo periculo: non mater, pro filio: non tutor vel curator pro minore vel pupillo. Graue enim viſum eſt, ignorantes & inuitos, ſub alieni compendii emolumento, periurium anceps ſubire: volentibus autem licet. Vt & in purgatione vulgari compurgatores iurant pro eo qui ſe purgat[u]. Pupillus autem & impubes in tutelari cauſa non iurant vel pro ſe in litem: vt de iſtis teſtis locupletiſſimus Vlpian. in l. videamus, 4. de in lit. iur. Per procuratorem iurare poſſumus, cum ſpeciali mandato ad iurandum conſtitutum vel in rem ſuam: non aliter[x]. Quo caſu qui alieno nomine iurat, ex mandato iurat in animam conſtituentis[y]. Sed tamen in litem iurat dominus litis tantùm[z]. Iurat pater pro filio, cum dare non oportere[a]. Philo Iudeus lib. de iureiurando & religione, ſcribit, virginibus & nuptis vouendi iurandique poteſtatem adimi legibus, quòd penes parentes & maritos earum ſit, habere voluntatem illarum ratam vel irritam. Et quia virgines per ætatem vim iuriſiurandi parùm intelligunt, & opus habeant alieno iudicio: aliæ autem ad iurandum procliuiores ſint, quàm ferat maritorum vtilitas. Hoc tamen diſtinctum videbis luculenter in lege Dei, Numero. cap. 30. Vide & l. 12. §. voto, de pollicitat. P. Plato, 11. de legib. iurare eos non vult, qui ex periurio ſibi vtilitatem quandam vel aliis parare poſſunt: peregrinis litigantibus tamen iuramentum permittit. Noluit etiam lex Romanorum principum, præsbyteros cogi de omnibus iurare[b]. Et in edicto Prætoris conceptum refert Gellius, *Virginem Veſtalem, & Flaminem Dialem, in nullius iuriſdictione iurare non cogam*[c]. Cur autem hoc introductum ita ſit, Plutarchus rationes dabit 4. Problemat. 43. Primùm, quia tormenti aliquod genus eſt homini libero, iuſiurandum. 2. Quia abſurdum eſt ei in re parua fidem non habere, cui diuina ac ſumma credita ſunt. 3. Quòd iuſiurandum in imprecationem periurii deſinat. Execratio autem omnis triſtis & abominanda: vnde nec aliis imprecari Flamines ſolent. Et laudata Athenis illa ſacerdos, quæ populi iuſſu adduci non potuit, vt Alcibiadem execraretur: dixit enim, precandi ſe cauſa non imprecandi ſacerdotio prædita. 4. Quia commune omniúmque eſſet periculum periurii, ſi homo impius ac periurus pro ciuitate poſitus, ſuſcipiat.

[a] l. qui iurauit 25. de iureiur. P.
[b] l. cum mandato, de mor 25. an. P.
[c] l. non eſt minus. C. de procurat. l. neque tutorem. de contra. vel. com. ſtip. C. l. 1. C. qui legi. pert. ſtan. in iudi. hab. l. contra iuris ciuilis regulas, de pact P.
[d] d. l. qui iurauit. de minoribus paſſim ſe offerunt iure, c. cum contingat, de iureiur. l. licet, eod. in ſex c. quamuis de pact. in ſex. cum ſimilib.
[e] ca. paruuli, ca. pueri ea tionelli 22. q. 5.
[f] l. 3 § impuberes. de fal mone. C. l. eum prætor. de iudic P. c. & li Chriſtus. de iureiur.
[g]
[h] l. pupillus. de reg iur P.
[i] l. mote, §. f. cum l ſeq. de acqui. hære P.
[k] l. 2. § quod obſeruari. C. de iuram. calum.
[l] conſtit. ſacramento puberum. C. ſi ad uer. vendit.
[m] l. f. de libes cau. P. & Bartho. ad d conſti. ſacramenta puberum
[n] c. 1. de delict. puero. l. impuberes. C. de pœn. l. 2. C. ſi aduer. del.
[o] glo. in §. pupillus de inutil. ſtipul.
[p] d. l. cum prætor, de iudic. P.
[q] l. in negotiis contrahendis, & l furioſi, de reg. iur. P. § furioſus, de inut. ſtip.
[r] l. 2. §. furioſi. de in re codicil.
[f] l. qui ad certum tempus, loca P.
[t] l. 7 § adipiſcimur de acqui. poſſeſ. P.
[u] c. 1. c quoties, c. cóſtreuerus, & ſimil. de purgat. canó.
[x] l. nullius. quod ex commissione. 17. § f. & Iulianus autem. 18 de iureiur. P.
[y] ca. optatum, 100. diſt. c tibi dominum, 61 diſt. vbi glo. ponit formulam iuramenti nomine alieno faciendi.
[z] l. vulgò præſumetur. 7. de in lit. iur. P.
[a] l. qui iurauit. 25. § ſecund.
[b] l. præsbyteri, in 2. & auth. ſed iudex de epiſc. & cle. C. ex. ſi quis præsbiter. 2 q. 4.
[c] Gell. lib. 10. c. 15. Feneſt. lib. de Sacerdor. c. 6.

De iurandi quibuſdam formulis. Cap. 8.

1 *Iuramentum aliud ſolemne, aliud non ſolemne: & quid vtrumque, & ſeq.*
2 *Solemne iuramentum quid habet.*
3 *Iuramentum non ſolemne quid.*
4 *Iuramenti concepti antiquorum varia, ſecundùm mores diuerſarum regionum, formulæ, & exempla & numer. ſequent. 5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.17.18.*
16 *In templo promiſſa maximè rata habita.*
19 *Iuramenta ſolemnia Iudæorum: noſtra Chriſtianorum: & iurare ſolemniter quibus diebus non liceat. nu. 20.*
21 *Iuramantorum nõ ſolemnium formula, & per quæ ſoliti ſunt populi quidam, & homines iurare. & nu. ſeq. vſque ad 30.*
30 *Iurare Chriſtianis per quæ vetitum ſit.*

IVRAMENTVM cuiuſcúnque generis ſit, formam certam habet: ſed maximè determinatam, quando cõceptis verbis, & certo modo, & non aliter defertur. Vnde & quoddam ſolemne iuramentum, quoddam non ſolemne dicitur. Solemne dicitur, quod habet certas ſolẽnitates preſcriptas & dictatas, vel à partibus deferentibus, vel à Iudice, vel à lege, cum certa verborum conceptione, à qua variare iuranti nec recedere liceat, vel ſi recedatur ratum non erit[a]. Ab aduerſario conceptio facta pro modo qualitatis perſonarum ſæpè mutatur & reformatur[b]. Conceptis verbis iurare, eſt verbis dictatis præeuntibus à deferente ex arbitrio adiurantis, id eſt, iuramentum poſtulantis, iurare. Et concipere: eſt certam formulam conſtituere verborum. ἐπαγγέλλεσθαι conceptum iuramentum Græcis. Et in hoc iuramento, ne quid mutaretur à iurantibus, verba aliquis præibat, quæ iurans perſequebatur: atque inde facilùs cognoſcebatur ſi peierarent. & conſcientia contraria mutare vellet verba, vt licet cõiicere ex verbis Cornelii Taciti, huiuſmodi. *Senatus inchoantibus primoribus iuramentum concepit, quo certatim omnes Magiſtratus ceteri, vt ſententiam rogabantur, Deum aduocabant, nihil ope ſua factum, quo cuiuſquam ſalus læderetur: neque ſe præmium aut honorem ex calamitate ciuium cæpiſſe: treptdis, & verbis iuriſiurandi mutantibus, quibus flagitij conſcientia inerat, id eſt, qui delationum conſcientia vrgebantur, conceptionem, id eſt, formulam iuriſiurandi mutantibus, vt ſolent qui fallaciter iurant.* Accedit ſolemni iuramento vltra conceptionem verborum, locorum certorum definitio, vbi iurandum ſit, & rerum expreſſio per quas iurandum ſit, & quas tangendo iuretur. Sic enim tactu & corporali iuramento magis inuiolabile putatur iuramentum & irretractabile[c]. Si alii concipiunt tangenda ſacra lypſana alicuius ſancti, diuina Euangelia, crucem ſalutiferam: antiqui aquam, ignitum ferrum, vomeres, & ſimilia. Vnde contrà conſtat, iuramentum non ſolemne eſſe, quod ſummariè & de plano præſtatur, ſine delectu verborum aut locorum. Quæ exemplis facilius patebũt. Referam enim quædam ſacramenta ſolemnia, & non ſolemnia, per quę iurabant antiqui ſecundùm locorum conſuetudinem. Plura tamen quàm referã præteribo, ne prælum remorer, & quia forſan facilia inuentu ſunt. Narrat Ariſtoteles de controuerſiis olim iudicatos reos, alios iureiurando præſtito: alios ſine iuramento: Et fuiſſe illis iuramentum per ſceptri eleuationem[f]. Feſtus docet Romanos, iuraſſe lapidem tenentes & proncientes his verbis. *Si ſciens fallo,*

me

a l. 3. & l. non erit iuratum, 5. l. iubendũ & ad pecunias 5. 34. § qui iuſiurandum, de iurejur.
b d. l. iuſiurãdum & ad pecunias, §. aut Prætor, & §. non ſemper.
c l. 3 ſi quid adſtringendæ, de verb. oblig.
d Cornel. Tacit. lib. 2. Annal.
e l. 3 C. ſi non ſe matolixer. C. & l. ſi ad verſ. iuendit. C.
f Ariſto. lib. 3 Polit. c. 10.

me diespiter, salua urbe arcèque, bonis eiciat, vt ego hunc lapidem[a]. Cuius formulę Cicero videtur rationem adferre *Rationem*, inquit, *comprobat maiorum diligentia, qui primum iurare ex animi sui sententia quemque voluerunt. Deinde ita teneri, si sciens falleret, quòd inscientia multa versaretur in vita. Tum qui testimonium diceret, vt arbitrari se diceret etiam quod ipse vidisset, quaeq; iurati iudices cognouissent, vt ea nō vt esse facta, sed vt videri pronunciarentur.* Sic iurat apud Plautum Lyconides seruo in fine Aululariæ.

[a] vide de hoc iuramento Liuium, & Macrobium, & Erasmum in Chiliad. chilia. 1. centu. 6. ad. 55 Iouem lapidē iurare.

[b] Cic. 4. Academica quæst.

[c] facit et. de offi. Atchildi.

Si te ego sciens fallam, ita me eiciat diespiter
Bonis, salua urbe & arce, & ego hunc lapidem.

Vtebantur & Arabes lapide in feriēdis fœderibus, vt autor est Herodotus[d]. Polybius de fœdere iurato Carthaginiensium & Romanorum agens, verba hæc eius iuramenti concepta fuisse tradit[e]. *Si rectè ac sine dolo malo hoc fœdus atque hoc iusiurandum facio, Deus mihi cuncta fœlicia præstet. Sin aliter aut ago aut cogito ceteris omnibus salus, in propriis legibus patriis, in proprijs laribus, in proprys templis, in proprys sepulchris solus ego peream, vt hic lapis è manibus meis decidet.* In iuramento coniurationis impiæ, Catilinæ cum Antonio & aliis eius farinæ, mactatus est puer quidam, & iuramentum initum super eius visceribus, quæ vnà postea comederunt[f]. Salustius in coniuratione Catilinæ etiam tradit, Catilinam oratione habita cùm ad iusiurandum sceleris sui socios adhiceret, humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circūtulisse: inde cùm post execrationem omnes degustauissent, sicuti in solemnibus sacris fieri consueuit, aperuisse consilium suum. Dictys Cretensis recēset his verbis Agamemnonis aliam iuramenti formulam[g]. *Agamemnon adferre hostiam lictores iubet, ac mox sublatam super terram, cùm eam duo quibus imperatum erat suspensam tenerent, gladium vagina eduxit, eóque bifariam exscissam hostiam in conspectum vbi diuiserat collocari iussit: dehinc ferrum sanguine oblitum, manu retinens, inter vtrámque sacram partem medius vadit, ac postremum transgressus iurat, inuiolatam à se, ad eam diem mansisse Hippodamiam.* Propè huic similis alia formula, quæ iurauit Diomedes & Vlysses Troianus, dum confirmarunt, se seruaturos illis quę Antenori promisissent. Nam inquit idem Dictys[h]. *testes inuocarunt in eam rem Iouem summum, utrámque matrem, Solem, Lunam, ac Occeanū fore: dehinc exsciſsis in partes duas hostiis, quæ ad eam rem admotæ erant, ita vt pars ad Solem, res tduum ad naues spectaret, per medium transierunt.* Syracusii iurabant tacto igne cerei accensi: & ita iurauit Agathocles Amilcari[i]. Quadi Germanorum populus, iurabant eductis mucronibus, quos pro numinibus habent[k]. Narrat Pausanias[l], ab Sparta in Arcadiam tendentibus, non longè abesse equi monumētum, quo in loco Tyndareus dicitur, conuocatis Helenæ procis, super exsectis equi testibus, iusiurandum concepisse, cuicunque Helena desponsaretur, armis se illius iniuriam si à quoquam illæ nuptiæ violatæ fuissent, vindicaturum. Cúmque hoc illos sacramēto adegisset, eo ipso in loco equum defodisse. Homerus[m] aliam formam adfert iuramenti Agamemnonis, qua se purgauit intactam fuisse à se Briseidē. Et à Talthybio aprum Agamemnoni oblatum, & ab eo Atridē Agamemnona fetas exscidisse, & Ioui obtulisse his verbis iurando.

[d] Herod in 3.

[e] Polyb. in 3. Historia.

[f] Dio Cass. lib 37.

[g] Dict. Cret. lib 2. bel li Troiani.

[h] idem lib. 5

[i] Iustin. lib 22.

[k] Beat Rhenan. libr. 1. rer. Germanica.

[l] Pausa in Laco. in 3.

[m] Homer. Iliad. 19 versu 257.

ἴστω νῦν Ζεὺς πρῶτα Θεῶν ὕπατός τε καὶ ἄριστος
γαῖά τε καὶ Ἥλιος, καὶ Ἐρινύες, αἵθ' ὑπὸ γαῖαν
ἀνθρώπους τίνυνθ', ὅστις ἐπίορκον ὀμόσσῃ
μὴ μὲν ἐγὼ κούρῃ Βρισηΐδι πεῖρα ἐπενεῖκα,
οὔτ' ἰουῆς πρόφασιν μιχθεὶς οὔτ' ἄλλῃ τευ ἄλλως,
ἀλλ' ἤμενον ἀπρόπαρος ἐνὶ κλισίῃσιν ἐμῇσιν.
εἰ δέ κ' ἐγὼ δή τ' ἐπίορκον ὄμοσσα Θεοὶ δ' ἄλγεα δοῖεν
πολλὰ μάλ', ὅσσα τε δίδοσθον ὅτις σφ' ἀλιτήσαι ὀμόσσας

ἦ καὶ ὁδὸν τρόμαχον κάπρον τάμε νωλεμὲς χαλκῷ
ἐν Θαλθυβίου πολιῇσι· ἀλὸς δὲ μέγα λάβρημα
βὰψ' ἐπιδινήσας βόσιν ἰχθύσιν. id est,

Scitote nunc Iupiter, primus deorum ſummus & optimus,
Terráque, & Sol, & Erinnyes, quæ ſub terra
Homines puniunt quicunque perjurium iurarint,
Quod nequaquam ego puellæ Briſeidi manum intuli,
Neque cubilis occaſione vſus, neque alicuius alterius rei.
Sed erat intacta in tentoriis meis.
Si verò quid horum perjurium, mihi dy (idololatra loquitur) *mala dent.*
Dixit: & iugulum apro abſcidit ſeuo ferro,
Hunc quidem Talthibius cant maris in magnum fluctum
Iecit, aduoluens eſcam piſcibus.

a Livius, lib. 23. Dec. ad. Livius[a] Carthaginenſium iurandi modum deſcribit, inducit enim Hannibalem læua manu agnum tenentem, & dextra ſilicem lapidem, præcantem Iouem & cæteros quos vocat falſò deos, vt ſi falleret, ita ſe mactaret, quemadmodum ipſe agnum mactâſſet, & ſecundùm præcationem pecudis caput ſaxo eliſiſſe. Qui ad certamen Olympicum deſcendebant eorúmque parentes & fratres, ſuper exta immolati porci, conceptis verbis iurare ſolebant. Nihil ſe fraudis, nihil deceptionis attuliſſe, aut ſecus quám leges paterentur Olympiæ commiſiſſe[b]. Meminit Sophocles & Callimachus, aliique grammatici, morem fuiſſe apud Græcos in ſanciendis fœderibus, vt ferrum candens tenerent, & vt tandiu fœdus perduraret præcatos Deum, quandiu Mydrus μύδρος, latuiſſet (id enim ferro candenti ac ignito nomen) ſtatimque Mydrum in mari præcipitaſſe. Homerus Odyſſ. 2. meminit, de magno quodam ſuorum deorú iuramento, quod iuraſſe Telemacho eius nutricé refert:

ὣς ἄρ' ἔφη γρηῢς δ' θεῶν μέγαν ὅρκον ἀπώμνυ.
αὐτὰρ ἐπεὶ ῥ' ὄμοσέν τε τελεύτησέν τε θεῶν ὅρκον. &c. id eſt,
Sic locuta anus, deorum magnum iuramentum iurauit,
Caterùm poſtquam iurauit, perfecítque iuſiurandum. &c.

b Pauſan. in Eliacis.

c Plutar. in vita Dionis. Magnum illud quod eſſet iuramétum, explicaſſe mihi videtur Plutarchus, dum meminit de eo quod Callicrates ſiue Callipus, exhibuit in æde Proſerpinæ, à ſorore Dionis & Arete vxore interpellatus & adiuratus, de non nocendo Dioni. Et ait, αἱ δ' ἤξιουν αὐτὸν ὀμόσαι τὸν μέγαν ὅρκον, ὃν δὲ τοῦτον καλοῦσιν οἱ θεσμοφόρων τέμενος ἀδὺτοις πυλῶν πίσσινα ἱερῶν τινῶν γενομένων, ἐξαλλεται πρὸς πορφυρίδα τῆς θεοῦ, καὶ λάβων δᾷδα καιομένην ὀμνύει. id eſt, *Illæ autem volebant vt iuraret maximum iuramentum, quod erat tale. Deſcendit in templum legiferarum, vt putabant Ethnici, deorum, is qui ſidem daturus eſt, & interea dum ſacra quædam fiunt, amictum, vt dicunt dea, purpureum indut, & tenens facem ardentem iurat.* Iuramentum ἀρχόντων. Magiſtratuum præcipuorum Athenienſium, erat, ſe legum præcepta ſeruaturos, nulla munera accepturos, ſi ſecus facerent, ſtatuam auream pœnæ nomine ſe Delphis erecturos[d]. Fiebat & iuramentum ſolenne apud Ethnicos, applicatione iurantis ad altare. Et docet id orario, quam habuit Hannibal ad Antiochum Regem, apud Liuium[e]: *Pater Amilcar, Antioche, paruum admodum me, cum ſacrificaret altaribus admotum, iureiurando adegit, nunquam amicum fore populi Romani.* Cicero quoque, cum qui iurare vellet ſolenniter, ad aras iuraſſe innuit. *Ergo*, inquit[f], *is qui ſi aram tenens iuraret crederet nemo, per epiſtolam quod volet iuratus probabit?* Et hunc morem etiam fuiſſe Græcorum idem ipſe ſcribit alibi[g]. *Athenis aiunt cùm quidam apud eos qui ſanctè grauitérque vixiſſet, & teſtimonium publicè dixiſſet, &, vt mos Græcorum eſt, iurandi cauſa ad aras accederet, vna voce omnes Iudices ne is iuraret, reclamaſſe.* Meminit & Virgilius[h], de hac ſolennitate

d Iul. Poll. lib. 8. & Plutar. in Solone.

e Liu. lib. 30. 35. & Flor. lib. 2. c. 6. Æmil. Probus, in vita Hannibal. Appian. Alexand. in Iberico, & Libyco. Polybius 3.

f Cicero pro L. Flacco

g idem pro L. Cornelio Balbo.

h Virgil. lib. 4. Æneid.

Talibúſque orantem dictis, aráſque tenentem. &c.

i idem, lib. 12. Et rurſum[i],

Tango aras, medióſque ignes, & numina teſtor.

Scribunt enarratores epiſtolæ Acontii ad Cidippem, ea quæ dicerentur & promitterentur in templo & ara maximè, rata fuiſſe. Ariſtoteles verò in republica Athenienſium & Philochorus prodiderunt, conſueuiſſe Athenienſes ad

ſes ad lapidem quendam iuramenta facere. Meminit & Demoſthenes oratione in Cononem. καὶ ἄγοντες λίθον ἀγοντες καὶ ἐξορκοῦντες, id eſt, *& ad lapidem agentes, & iurantes*. Quod & obſeruat Harpocration. Apud Suidam, in verba, ἐπὶ βύσσῃ ὁρκίζειν, id eſt, *in corio ſedere*, traditur, morem apud Scythas fuiſſe, vt ſi quis ab alio iniuria afficeretur, quam vlturus ſe aduerſario foret parem non putaret, vt boue immolato carnes in fruſtra conſciſſas elixaret, & corio humi extento inſideret, manibus in tergum reiectis, quo nullum eſſe apud Scythas manus ſupplicandi genus. Qui verò volebat, parte carnium accepta & dextro pede corio inſiſtens, ſe pro viribi eſſe ei opem illaturum pollicebatur: Eſtq; id ſanctiſſimum iuſiurandum. Quod per bouis fruſtra Scythæ faciebant, legitur aliquando Leuitam in populo Iudaico feciſſe, per membra bra vxoris ſuæ adulteris enecatæ, quibus iuratum eſt ad vindictam maleficii, Iudicum c. 19. Scythæ quoque hauſtu mutui ſanguinis ſanciunt fœdus & iurant ex more, & ex diſciplina quoque Medorum vſurpata, teſte Solino, c. 25. & Herodoto. Apud Iudæos, iuramentum fiebat manu poſita ſub fœmore eius cui iurabatur[a], vel Ieuabatur manus ad cœlum[b], vel iuraturus applicabatur ad deos, id eſt, Sacerdotes & Iudices[c]. Inter Chriſtianos, ſolennitas ex arbitrio legum & Iudicum elicienda. Mittitur ad domum ad egregias interdum perſonas recuperator ſeu commiſſarius eo nomine[d]. Verùm ſolemne maximè præſtatur in oratoriis & Eccleſiis[e], in altari, & ſanctorum reliquiis, certa formula[f], certis diebus: nam non omnibus diebus permiſſum erat iurare ſolenniter, nempe à ſeptuageſima, vſque ad octauam Paſchæ: ab aduentu, vſque ad octauam Epiphaniæ: in diebus dominicis, ieiuniorũ quatuor temporum, in Iramis maioribus[g]. Iuratur & tactis Sacroſanctis ſcripturis[h], vel per Euangelia præſentia[i]. Iuramentum non ſolenne, ſimpliciter & de plano fit, non adhibita ſolennitate. Et iuratum in eo ferè ad lubitum, & per ea quæ cuique maioris vel digniores viderentur venerationis. Argilæ, populus minoris Africæ regionis Cyrenaicæ, cùm ſtolidè tantùm naues deos putarent[k], per eas deierabant, ſicut & eas conſulebant per oracula, & precabantur[l]. Veteres alii iurabant per braſicam, Zeno Citiens per Capparim[m]. Apud Platonem & iurat Socrates per Canem[n]. Iurabat & per Anſerem & Platanum, non quòd ea deos putaret, ſed ne per Deum iurare cogeretur, vt ait Apollonius Tyanæus apud Philoſtratum[o]. Putabant idololatræ iuramentum Stygis paludis vt fingebant inferorum, dius ſuis ſtupendum, omnibúſque venerandum, vt eſt apud Apollo. Rhodium[p]. Et apud Virgilium,

---Stygiámque paludem
Dîcuntur iurare timent, & fallere numen.

Et apud Heſiodum in Theogonia. Et apud Auſonium,

Quæque piat diuûm periuria nocticolor Styx,

Et apud Homerum ſæpè, qui & vocat hoc iuramentum magnum, vt Odyſſea 2. & 5. Iurabat Achilles contendens cum Agamemnone, per ſceptrum gladio decorticatum, quod folia amplius non fouebat, quod portabant Iudices, reges, & qui leges à Ioue hauſſerant[q]. Magnum iuramentum Æthiopibus iurare per cineres maiorum, in vtribus ſepultorum[r]. Iurabat Cyrus rex Lyſandro apud Xenophontem[s], per Mythram, per magnum numen Perſatum, præcipuè quòd ita ſecundùm Suidam ſolitis dicitur. Heſychius tradit Rhadamantheia eſſe iuramenta, per Canem, per Anſerem. Iurabant Pythagorici per quaternarium numerum, tanquam ſummum, quo fides nitatur & credulitas firmari poſſit: iuramentúmque hoc habitum fortius, vt ait Ioachimus Rhingerbergius lib. de ratione ſtudii, eò quòd ferè apud omnes gentes nomen Dei ſit ferè Tetragrammaton. Dicunt enim Ægyptii Deu θεοῦ: Arabes, Alla: Perſæ, Sire: Magi, Orſi: Mahumetiſtæ, abgd: Græci, θεὸς: Tuſci, Eſar: Latini, Deus: Galli, *Dieu* Hebræi, Ioua. Etátque huius iuramenti forma:

Iuro ego per ſanctum pura tibi mente quaternum,

a Geneſ. 24. & 47.
b Deuteron 32.
c Exod. c. 22.
d c. ſi qui teſtium. de teſtib. apud Gregor. §. & quoniam ſæpius, de teſtib. in Authen. auth. apud eloquentiſſimum, de fide inſtrum. C. §. item, eod. tit. in Authen. §. generaliter, §. in omnibus, de iureiur. C. l. & ad peccatum, §. ſi de qualitate, de iureiur. ff. l. 2. § f. de iureiurand. prop. col. dan. C.
e d. l. generaliter, §. in omnibus. de iureiur. C.
f ca. habemus, 22. q. 5. & ca. ubi dominus. Iuanes. 63. diſt.
g ca. decernit, 22 q. 5.
h § 1 & 9 nulli, de fideiuſſ. epiſc. in Authen. l. item non nouam. C. de iudic. l. 2. C. de iura. propter. cal.
i ca. quoties 22. q. 5. ca. imperator 22 q. 5.
k Pompo Mela. lib. 1. de ſitu orbis, c. 8.
l Athenæus lib. 9. Dipnoſophi c. 1.
m Plato. in Hippia maio.
n Philoſt. lib. 6 de eius vita.
o Apoll. Rhod. lib. 2. Argonau. pag. 65.
p Homer. Ilia. 2.
q Diodo Sicul. lib. 3. c. 1
r Xenop. in expeditione Cyri.

Aeterna fontem naturæ, animíque parentem.

Et apud Virgilium Æneas ſic Didoni iurat,

Per ſydera iuro, & ſuperos, &c.

a Ouid. in Triſtium. Et apud Ouidium[a],

Per mare per terras, per tertia numina iuro.
Per te præſentem, conſpicuúmque Deum.

b Idem in Phyllidis & epiſto. Et alibi[b],

Per mare, quod totum ventis agitatur & vndis.
Per quod ſæpè ieras, per quod iturus eras.

c Sueton. in Calig. c. 24. Deieraut per nomen Druſillæ ea mortua Caligulæ[c]. Deieraut nunquam 27
d Anſt. honor. lib. 4. de diſt. aut fact. Alphon. c. 41. Alphonſus Rex Hiſpaniarum, niſi per eſſe patris[d]. Ægyptii in iureiurando, alium & cœpas habebant pro diis[e]. Quibus ait Iuuenalis,
e Plin. lib. 19. ca. 6.
f Iudith. 2.
g Geneſ. 42.
h 2. Reg. 11.
i l. fi duo patroni, §. fi. de iureiur. P. l. 2. de reb. cred. C.
k Dio Caſſ. lib. 57.
l l. ſi duo patroni, §. fi. de iureiur. P.
m de quo D. Math. c. 18. ſed *Angeli illorũ*, vide de cuſtod. ius quæ tradit Heſiodus, in Ergis, Plato, in Craty. & Tymeo D. Auguſt. de ciuit. Dei lib. 9. c. 11. & 18. Ludo. Viues.
n l. nõ erit ratum, de iureiur. P.
o l. 3. §. fi. & l. qui per ſalutem, eod. tit.
p l. non erit ratum, §. en.
q Geneſ. 31.
r gio. ad l. qui ſub conditione, ad vet. *ad ſuperſtitionem*, de condit. inſtit. P. gio. in l. non erit ratũ, §. ſed ſi quis, ad verb. *religioſus*, de iureiu. P.
ſ Leuit. 5. Deuter. 5. & 10. Exod. 23.
t Iſaiæ 65.
u d. l. non erit ratũ, §. ſed ſi quis de iureiu.
x c. iuraret, 22. q. 1.
y Hieron. 4. ca. & iurabunt, 22. q. 1.
z l. fi de reli. & ſumpt. fune. C. & ſi quis per capitulum, 22. q. 1.
a l. omnium, C. de teſtamen.
b Geneſ. 22.
c D. Paulus ad Hebræ. 6. c.
d c. ſi peccatum, 22. q. 1.
e ciab iſto die. in 2. 35. q. 6. vide c. de penitentia, 35. q. 6.
f D. Matth. 5. D. Iacob 5. vide c. D. Matth. 23.

Deieraut per numen Auguſti, per ſalutem Principis, per genium Principis, per Mercurium, per Apollinem, per Dianam, & alios Deos. Deieraut per ſalutem Principis Reges Alphonſus Rex Hiſpaniarum, niſi per eſſe patris[d]. Ægyptii in iureiurando, alium & cœpas habebant pro diis[e]. Quibus ait Iuuenalis,

Parrum & cœpe nefas violare, & frangere morſu.

Iurauit Nabuchodonoſor per thronum & regnum ſuum[f], Ioſeph per ſalutem Pharaonis[g]. Vrias Etheus per ſalutem Dauidis Regis, & ſuam iurauit[h]. Permiſit quoque lex ciuilis per ſalutem Principis iurare[i]. Fuit tamen Tyberius Cæſar adeò popularis, vt ſicut nihil de natali ſuo præter alios fieri permiſit, ſic neque per ſuam fortunam iurare permiſit, neque ſi quis eam iuraſſet, ac 28
periurii reus haberetur, id perſecutus eſt[k]. Per genium quoque Principis in iure ciuili iuratum inuenio[l], bonum puto[m], id eſt, ſpiritum cuſtodem. Nõ enim ignorarunt etiam etlinici, eſſe nobis Angelum bonum cuſtodem, & malum inſidiatorem, quos ipſi vocarunt bonum & malum genium. Et Plutarchus refert in Bruto, malum genium apparuiſſe Bruto in Aſia. vide & de his Alexan. ab Alexandro, lib. 6, Genial. diet. c. 4. Commeminit & de eo iureiurando Tertullianus ad Scapulam libro. *Sed* inquit, *idem ipſi qui per genium eorum in pridiem vſque iurauerant.* Permittebat & ius ciuile iurare per ſalutem 29
ſuam, per caput ſuum & filiorum ſuorum[n]. Et per id omne quod quis poſtulaſſet ſibi iurari[o]. & illud iuramentum Prætor ratum habebat[p]. Iurauit Iacob per timorem Iſaaci patris ſui, cùm pactum iniit cum Labano[q]. Iurant monachi per verbum *credemihi*[r]. Vetitum nunc optima ratione Chriſtianis 30
eſt, vt olim Iudæis à Deo, ne iurent per nomina falſorum Deorum[ſ]. *Qui iurat in terra*, inquit Iſaias, *iurabit in Deo*[t]. Vetitáque ſunt iuramenta improbatæ religionis[u]. Et duplici pœna, qui per ea iurauit puniendus[x]. Iuratum antiquis, viuit dominus, & viuit anima mea in neceſſitate[y]. Nam ad ornatum iurare etiam per Deum, ſine neceſſitate, blaſphemare eſt[z]. D. Paulus 2. ad Corint. 11. iurat, *teſtis eſt mihi Deus quod non mentior*. Sufficit Dei authoritas ad omnimodam confirmationem, veluti & præſentia Principis temporalis ſuppleat omnem authoritatem[a]. Et Deus per ſemetipſum iurauit incredulis, & vt fidẽ faceret[b] quia maiorem ſe non habebat per quem iuraret[c]. In primitiua eccleſia, iurarunt Chriſtiani. vt D. Paulus[d], *teſtis eſt mihi Deus, & teſtis anima mea.* Modernorum, ſic, *vel te Deus adiuuet*[e]. Prohibitum autem eſt iurare, per creaturas, per cœlum, per terram[f]. Iurabant & Iudæi vt plerumque, *hæc faciat mihi Deus*. & hæc addat, vt 2. Reg. 3. Apud Allemanos, ex lege vidua iurabat in pectus ſuum, de donatione facta ſibi à marito, vt illa ſuæ eſſet poteſtatis. & dicebatur hoc Allemanis *Naeſchait*, in legibus Allema. tit. 57. §. 3.

De viribus & effectu iuramenti. Cap. 5.

1 *Iuramentum maximi ponderis inter homines. Seruandum niſi officiat ſaluti, vel pro tuto,*

ximo, & aliis exceptis. Eius authoritas rei iudicatæ, & tranſactionis. num. 2. & 3

4 *Iuramentum litis conteſtatæ vim habet, aliósque effectus.*

5 *Iuramentum cur maximas vires habeat, & nu. ſeq.*

1 DE viribus iuramenti & effectu plura habeo quàm dicturus ſim, eò quòd extat libellus ſatis vulgaris eius tractationis, compoſitus per A Petrutia. Pauca itaque tantùm leuiter attingam. Demoſthenes in Bœotum ὅρκος μέγιστος ὁ παρὰ καὶ ὁ εὐσεβέστατος παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἔστιν. id eſt, *Iuſiurandum maximum & potentiſſimum, apud omnes homines eſſe cenſetur.* Et rurſum, cõtra Ariſtocratem. Τὸ εὐορκεῖν παρὰ πλείστοις πάσιν ἔδοξε πιστεῦον. id eſt, *benè iurare, vt plerumque*

2 *hominibus maximè faciendum eſt.* Idq; omnibus ferè gentibus perſuaſum eſt, quod præcipit Pythagoras σέβου ὅρκον, *Iuſiurandum venerare.* Hoc enim iubetur omnimodo ſeruari, cùm neque tutum cenſeatur venire contra iuramentum ſuum, niſi vergat in interitum ſalutis æternæ, vel detrimentum proximi[a]. Docebit te Gellius 7. lib. c. 18. & Cicero, 3. Officio. iuſiurandum apud Romanos ſanctè & inuiolatè habitum: niſi extra iuſtitiam, & veritatem ſit[b]: ſi non extortum vi, dolóue[c], nec ſit temerarium[d], aut illicitum[e], in quibus facile abſolutio ſit[f]. Authoritatem legitimum iuramentum habet rei iudicatæ,

3 & tranſactionis, & maiorem etiam[g]: atque delato iureiurando, nihil aliud quæritur, quàm an iuratum ſit, remiſſa quæſtione an debeatur, tanquam re ſatis probata[h]. excludítque actionem intentatam à iurante, & ab illis qui ei

4 ſuccedunt[i]: non tamen aduerſus alios. Alius effectus, vt litis conteſtatæ vim habeat[k]: Et ſi iuratum eſt dari oportere in temporalibus actionibus, iuramẽtum impedit ne lapſu temporis ſequatur liberatio. Et ne præſcriptio fiat, perinde ac ſi lis conteſtata fuiſſet[l]. Habet interdum delegationis & nouationis vim[m], vt alibi diximus. In quibuſdam caſibus & habetur pro plena probatione, de quibus vide Iaſonem, in repetitione l. admonendi, num. 260. de iureiur. Facit & adiectum actui, vt is valeat meliori iure quo valere poteſt, vide Iaſonem in l. ſtipulatio iſta, §. ſi quis ita, nu. 24. de verb. oblig. P. Habet & vim clauſulæ ſpecialis derrogationis ad clauſulam quæ erat in præcedenti teſtamento. Idem Iaſon, in l. ſi mihi & tibi, §. in legatis. num. 14. de lega. 1. Et in diuiſione iuramenti ſuprà docuimus, iuramentum firmare promiſſiones, &

5 conuentiones, inducere obligationem, purgationem, & alia plura. Hæc autem omnia ſuadent, primùm fides, quæ geminata eſt & bis data in iuramento. Per ſe autem illa ſatis firma & ſimplex[n], multomagis & cogitate confirmata. Omnis controuerſiæ hominum finis ad confirmationem eſt iuramentum[o]. Duplicatio ſecuritatis inquit D. Cyrillus Hieroſoly. Archiepiſcopus[p], eſt huic modus, cum voluntati iuramentum accedit, vt propter duas res incommutabiles, quibus impoſſibile eſt Deum mentiri, fortiorem habeamus fidei conſolationem. Accedit Dei numen, qui inuocatur, & quem decipere nemo poteſt, nec impunè contemnere[q], vt docebimus in periurio eodem Deo fauente. Neque ſanctius quippiam iuramento videtur in firmanda fide: vt & Bacchis ad Lachem ait[r],

Aliud ſi ſcirem qui firmare apud vos meam poſſem fidem
Sanctius quàm iuſiurandum, id polliceret tibi Laches.

Quare maximè huic fidebant olim homines, vt inde Lyſander Lacedæmonius, dux verſutus multiplex, & ſubdolus malitiæ ſuæ argumentũ acceperit, qui ſolebat dicere, vbi Leonina pellis non ſufficeret, ibi vulpinã eſſe aſſuendam. Et iubebat, pueros quidem taxillis: homines verò iureiurando fallere[s]. Cum tamen nos numinis reuerentia ſaltem à periurio abſtrahere debeat: & metus, ne Deus vleiſcatur propriam iniuriam. Sicque interdum ſolus metus Dei etiam retinet, quos fides promiſſa non retineret[t]. Plutarchus Lyſandri dictum

a c. ſi verò, & c. cùm contingat, de iureiur. c. quamuis, de pæt. in Sex.

b c. etſi Chriſtus, de iureiur. c. 4. Hieremiæ cap. & iurabit 22. q. 1.

c c. cum contingat, de iureiur.

d c. tua nos, eod.

e c. cum quidam. c. quanto eod. c. 1 & in Sex ca. 2. §. 4. & ca. inter cætera, 22. q. 4.

f c. 2. & c. verum, de iureiur.

g l. 1. & 2. eod. P.

h l. non erat ratum, §. 1. & l. fin. §. fin. l. duobus reis 28 §. f. & l. eũ qui, l. 30 §. ſi mulier de iureiur. P.

i l. aut prætor, l. 7. l. etiam, §. & l. 9 §. 3. de iureiur.

k l. nam poſtea l. 9. §. f. & l. quia non debet. 10. l. ſed etſi, l. 11 §. f. l. idem eſt. 12. de iureiur. P.

l l. nam poſteaquã §. ſi is qui tempora l. eod. P. l. ſi diuiſio partionis. 23 §. Iulianus, eod tit.

m l. qui ita ſtatu 46. ſi. eod.

n l. 1. de pact. P. l. 1. de conſtit. princ. P. cum ſimil.

o D. Paul. ad Hebr. 6.

p Cyrill. Catheche. 11. Illuminato.

q l. 1. de iureiur. c.

r in Hecy. Terentij, actu. 5. ſcen. 3.

s Plutar. in Lyſandro Æmil. Probum eiuſdem vita. Cicer. Offic.

t Theodericus Gothorum rex. lib. 2. Varia. Caſſiodo. epiſt.

dictum, lib.1. de Alexandri fortuna, Dyonisio Tyranno adscribit. Διονύσιος ὁ τύραννος, inquit, ἐκέλευε, τοὺς μὲν παῖδας ἀγρᾳ λόγοις, τοὺς δ' ἄνδρας ὅρκοις ἐξαπατᾶν. id est, *Dionysius Tyrannus iubet, pueros quidem talis: viros verò, iuramentis decipere.*

De periurio, & eius pœna generaliter. Cap. 10.

1 *Periurium quid, & eius cum mendacio (cuius 8. sunt species) affinitas.*
2 *Iuratio falsa, an periurium sit.*
3 *Iuramenti promissorij periurium quam pœnam admittit.*
4 *Dubium pro certo adfirmare, periurium: & dubium quid.*
5 *Periurij pœna, diuina, & canonica.*
6 *Peierandum non esse iubent Ethnici etiam.*
7 *Iuramenti contempti mala plura.*
8 *Periurus lædit Deum, & homines: & ideò vtrisque pœnas debet.*
9 *Periuriorum diuinæ pœna. nu.*10. & 11,
12 *Periuria ab hominibus punita. & nu. seq.*13. & 14.

a Tract. hoc in 3. lib. sentē. dist. 39. à Bal. in l. fin. C. de reb. cred.

b ca. 1. & 2. 22. q. 1.

c ca. Beatus, Paulus, 22. q. 2.

d Cic. 3. Officio.

PERIVRIVM, est mendacium iuramento firmatum: vel iuramenti promissorij indiscreta promissio[a]. Et toties quis incidit in periurium, quoties venit cõtra iuramentum[b]. Mendacij octo constituuntur species, in ca. primum est, 22. q. 2. Non mentitur qui animũ fallendi non habet: nec qui superiori causa impeditus, non potuit iuramentum exæquis[c]. Et Cicero[d]: *Non falsò iurare, peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis conceptum more nostro, id non facere periurium est. Scitè enim Euripides, Iurauì lingua, mentem inuiratam gero.* Et rursum pro Q. Roscio Comœdo, in summa. *Quid interest inter periurium, & mendacium? Qui mentiri solet, peierare consueuit. Quem ego inducere possum vt mentiatur, vt peieret exorare facilè potero. Nam qui semel à veritate defexit, hic non maiore religione ad periurium quàm ad mendacium perduci consueuit, &c.* In falsa iuratione, num periurium sit, inspiciendum est, an falsum sit ex parte eius rei quæ iuramento asseueratur, vt si quis putet verum esse quod falsum est, & iuret: in quo, nullum est iurantis peccatum, si omni diligentia adhibita credat esse verum[e]. Si quis enim asseueret aliquid falsum, dummodo id non faciat contra conscientiam, non peccat[f]: nisi ignorantia esset crassa & supina iuris vel facti, quo casu est peccatum mortale, & inexcusabile[g]. Aliquando falsum est ex parte eius tantùm qui asseuerat & iurat: cùm quis verum esse iurat, quod tamen credit esse falsum, & hic dicitur fallere alium[h]. Aliquãdo falsum est ex parte rei & iurantis, vt qui falsum, & sciens esse falsum, pro vero iurat: in quo & prædicto casu qui iurat, peccat[i]. In secunda etiam specie periurii, quæ consistit in transgressione iurati, distinguitur pro pœna imponenda: num iuramentum sit de re vel actu faciendo, cuius obseruatio delictum habeat, vt tunc iuramentum non sit seruãdum, nec eius periurium punibile, sed potius laudabile[k]: contrà, si seruari possit sine dispendio salutis æternæ[l]. Verùm 3. loco, indiscreta iuratio periurij instar est, si sine iudicio fiat, nulla habita consideratione, an iurandum, an seruari debeat, vel verum sit. Et dicit tunc Godofredus, esse peccatum, sed veniale seu venia dignum, periurium[m]. Sicut & periurium dicunt interpræres, affirmare iuramento quod dubitas num sit certum. Dubium porrò est, de quo inter sapientes ambigitur[n]. Scriptum autem est, *Non peierabis in nomine meo*, ait Dominus[o]. Et, *Ero testis ve-*

1

2

3

4

5

e ca. homines, & seq. 22. q. 2.

f c. 1. de seruanda in ord. facien.

g Item que supina, l. regula, §. sed facti de iur. & fac. ignor. l. ea que, de contra. empt. l.

h c. homines. 22. q. 2.

i d. c. homines.

k ca. 22. q. 4. 22. q. 4.

l c. si verò, de iureiu.

m per c. vnum ex istis, §. ceterum, 23. dist.

n arg. l. vnic. nihil nouari appel. pend. l.

o Leuit. 19. Matth. 5.

lex maleficus & periurus[a]. Et alibi, *lex iustis non est posita, sed iniustis & periuris*[b]. Quia in periurio, fides, iuramentúmque negliguntur[c]. Periuris pœnitentia talis
6 imponitur, qualis pro adulterio, fornicatione, & homicidio[d]. Admonet omnium ferè gentium quæ Deum aut aliquam religionem habuerunt, consensus, non peierandum: ne vindicta Dei sequatur. Phocilides in poemate παῖνος seu admonitorio:

μήτ' ὀμόρκησης μήτ' ἀγνῶς, μήτε ἑκόντι,
ψευδόρκιον γὰρ ἔχει θεὸς ἄθρησος, ὃς τις ὀμόσσῃ. id est.
Ne iusiurandum viola, nolens volénsve:
Nam Deus æternus periurum quemlibet odit.

Euripides circa finem Medeæ,

τίς δ' οἶδεν εἰ σὺ θεὸς, ἢ δ' αἰμὼν,
τὸ ψευδόρκου κἀξαπάτας; id est,
Quis audiet te Deus, vel dæmon,
Periurum & fraudulentum.

7 Ex contemptu religionis iuramenti, oriri mala multa antiqui prodiderunt etiam Ethnici. Et generaliter Hesiodus in Theogonia.

ὅρκον θ' ὃς δὴ πλεῖστον ὀπιζάνει ἀνθρώποις
τιμαίνει ὅτε κέν τις ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσῃ. id est,
Iuramentum, quòd plurimùm mortales homines
Lædit, quando quispiam volens peieravit.

Et Zacharias[e], *Maledictio morabitur in domo iurantis in nomine meo mendaciter.* e Zachar. 5

8 Periurus duos potissimùm videtur lædere & offendere, Deum & hominem: & si de iudicio agatur, aduersarium quoque & Iudicem. Et proinde pœna pro reparatione admissi, & Deo & hominibus luenda est. Quod videtur Aristoteles voluisse, dum ait, Nemo vellet peierare cùm diuini supplicii metu, tum dedecoris apud homines[f]. Referam quasdam exempli causa, pœnas diuinitus periuris inflictas, & alias ab hominibus, & pro reparatione læsi hominis. Nemo inquit Plato, lib. 11. de legib. Deo inuocato mendacium dicat aut decipiat, aut adulterare verbo vel re quicquam audeat, nisi Deo velit odio esse, cui quidem primùm odio est, qui falsò iurans Deum parùipendit: deinde qui coram maioribus se mentitur. Et Philo Iudæus, lib. de iuramento. Significarunt Messenii idipsum inscriptione cuiusdam columnæ, siquidem tempore Aristomenis, columnam vt Calisthenes memorat in templo Iouis Lycæi posuere, in qua hoc Epigramma erat inscriptum. f Aristot. Rhetor. ad Alexan. vbi agit de iureiur.

Inuenit tandem tempus impio regi pœnam,
Inuenere Messeny proditorem duce Ione.
Difficile est latere Deum periurum hominem.

Saluâ rex Iupiter, & Arcadiam serua. vt ait Polyb. 4. lib. historia. Audiamus primum Hesiodum, is enim ait[g]: g Hesiod. in Hergt & dieb. lib. 2. versu 32.

φθίμηλος δ' ἐξ ἑλίκης θοὸς ἐπὶ χαλκὸν τε καὶ αἶναι·
ἐν φθίμῃ γὰρ φασὶν ἐρεννύας ἀμφιπολεύειν
ὅρκων τινυμβόας, ὃν ἔρις τίνει πῆμ' ὀπίσσω. id est,
Quintas, scilicet dies mensis cuiusque, *euitato: quia difficiles sunt & graues.*
In quinta enim aiunt, Furias obambulare,
Periurum vindicantes, quod malum contentio genuit periuris.

Et rursum alibi[h], h Idem, in Theogo. vers. 795.

αὐτὰρ ὁ τὴν ὀπίορκον ἀναλεύσας ἐτοιμάσῃ
ἀθανάτων εἰ ἔχουσι κάρη νιφόεντος Ὀλύμπου,
κεῖται μὲν πολύμοχθος τελεσσάμενος εἰς ἐνιαυτόν.
οὐδ' ἐπὶ ἀμβροσίης καὶ νέκταρος ἔρχεται ἔδμεν
βρώσιος, ἀλλὰ τε κεῖται ἀνάπνευστος, καὶ ἀναύδος,
στρωτοῖς ἐν λαχέσι κακὸν δ' ὑπὸ κῶμα καλύπτει
αὐτὰρ ἐπεὶ νοῦσον τελέσῃ μέγαν εἰς ἐνιαυτόν,

ἄλλος

ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δ' ἐχθίων χαλεπώτερος ἄλλος
ὅστις δὴ θεῶν ὄμνυμί ῥ' ἐπίορκον ἀνῆρ εἰπών·
οἳ δ' ἐνθάδε κεῖνται ὁμῶς ἀκλεέες καὶ ἄφαντοι
ἤματα πάντ' ἔτια. id eſt,

Quiſquis periurium relictis iurauerit
Immortalibus qui tenent verticem nimboſi cæli,
Iacet exſors integrum per annum,
Nec ad nectaris vel ambroſiæ propriè accedit
Cibum, ſed iacet non reſpirans ac mutus
Stratis in lectis, morbus autem veternus obtegit,
Aliud ex alio accipit difficilimum certamen,
Nouennio autem relegatur à ſempiternis.
Neque vnquam ad conſilium ineundum commiſcetur,
Nouem totis annis.

Alias etiam diuinas idem adfert in Ergis, lib. 1. verſ. 266.

ὃς δ' ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσεται ἀνδρὸς ἑταῖρον
ψεύσεται, ἐν δ' ὄλβον βλάψας, νήιστον ἀλάσθη.
τοῦ δ' τ' ἀμαυροτέρη γενεὴ μετόπισθεν ἀρείνει.
ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων. id eſt,

Qui vero teſtimonij volens periurium in iurando,
Mentietur, in ius delinquens, immedicabiliter læſus eſt:
Eius verò poſteritas obſcurior poſtea relicta eſt.
Viri autem iuſti poſteritas & genus apud poſteros præſtantior.

Videtur mutuatus ipſum à lege diuina Heſiodus. nam Zacharias ait[a], *Maledictio commorabitur in domo iurantis in nomine meo mendaciter: & commorabitur in medio domus eius & conſumet eam & ligna eius & lapides eius.* Narrat Ariſtoteles[b] de 10
diuina vindicta periurii, quæ fit in fonte Palico. *Eſt fons,* inquit, *in palice Siciliæ, amplitudine declaui aquas ad ſex cubitorum altitudinem eyicit, vt inundaturus planitiem omnem videatur, verùm eodem loco diffluens conſiſtit. Porrò iureurando hic facer haberi ſolet. Quæ enim cúmque libet tabellæ inſcribunt, inque fontem abyciunt. Eæ ſi verò iureurando confirmentur, natans in ſuperficie tabula teſtabitur: Sin ſecus, velut pondere depreſſa eripitur ex oculis, igneq; corripitur periurus. Quocirca fideiuſſorem capit Sacerdos, qui iuſta numinis vindicta ſacrum, execrandúmque ſi peieranit aſportet.* Hæc Ariſtoteles. Apud Corinthum etiam ædificium erat, quod Aditum nomi- 11
nabant, quia erat ſubterraneus cuniculus, vbi Palæmonem laterè arbitrabantur: in quem quicunque ſiue extraneus, ſiue Corinthius deſcendiſſet, periuri pœnas luebat[c]. Non immorabor in miraculis quæ quotidiè Deus exerit in periuros, adactos ſolenniter iurare, in ara Crucis, vel in templis, per diuorum potiſſimùm Sancti Antonii Lypſana: nulla enim eſt inter Chriſtianos vel mulierecula, vel puer, qui ea non nouerit, & ſæpè periuros igni ſacro confici. Deus enim armat etiam creaturas in eos qui numen ſuum, maxime ex profeſſo contemnunt & blaſphemant peierantes. Vt certè dignum ſit quod referatur exemplum, Polemarchi, qui cùm periurio claſſem Corinthiorum euaſiſſet, vt ferunt Locri, quoties noctu ſomnum carperet, à muſtellis mordebatur. Et tandem deſpondit animum, & mortem ſibi conſciuit[d]. Et vt ait Tibullus[e],

Hah miſer & ſi quis primo periuria celat,
Magna tamen tacitis pœna venit pedibus.

Et Homerus[f],

Iupiter omnipotens clariſſime maxime duûm
Inſpiſſans nubes, habitans palatia Cæli,
Et tu Sol qui cuncta vides audiſq; per orbem,
Et Fluuy, & Tellus, & qui periuria ſubtus
Omnia punitis hominum, qui falſa loquuntur,

a Zachar. 5.

b Ariſtot. lib. de mirabil. auſcultat.

c Pauſan. in Corinthiacis.

d Heraclid. in Politiis, & Politia Locrenſium.

e Tibullus 6.

f Homer. Iliad.

Fo mi-

Vos mihi vos teſtes, hæc aduro. &c.

Omittam reliqua exempla diuinæ vltionis periuriorum ne longior ſim in vulgaribus hominũ; Doceo quoque fuiſſe cutam, ne ea multa abirent, ferè
11 omnium gentium conſenſu quæ Deum non contemni paſſi ſunt. Et diſpli-
cere exemplis & facto periuria ſibi docuerunt. Vt & in Olympiæ βουλευτηρίῳ
ſeu Senatu fuerit ſanctiſſimũ ſimulachrum Iouis cognominati, Iupiter ὅρκιος,
quòd vtráque manu fulmen continebat, quaſi vlturus omnino fulmine eum
qui falleret, & violaret iuramentum, vt author eſt Pauſanias[a]. Apud Indos falſus teſtis extremis digitorũ decurtatur articulis[b]. Germaniæ etiá idẽ cõ-
13 probatũr[c]. Apud Ægyptios verò periuri capite plectebantur, tanquá qui du-
phci tenerentur ſcelere: vt qui pietatem in Deum violarent, & fidem inter homines tollerent, maximum ſocietatis humanæ vinculum[d]. In legibus Caroli Magni capitularibus. c. 10. qui periurum fecit, nulla redemtione immunis eſt, niſi manum perdat. Idipſum in legibus Langobardinis ſtatutum, lib. 1. tit. de periur. in l. 2. Caroli Magni, & l. 3. Pipini. Romæ, vt ait Liuius, de ſaxo Tarpeio deiiciebatur. Polybius refert etiam[e] vnum ex decem captiuis qui poſt victoriam contra Romanos apud Cannas per Hannibalem miſſi erant pro redimendis captiuis, qui iuſiurandum eludere conatus eſſet & fraudulenter euadere, vinctum à Romanis remiſſum eſſe hoſtibus. Aulus Gellius[f] eidem notat, diſſentit tamen, quòd plures ponat & non remiſſos fœdifragos & periuros dicat, ſed à populo contemptos diſceptóſque. Et quòd eos Cenſores poſteà omnium notarum damnis & ignominiis affecerint. Generalem quendam puniendi periurii modum per vltimum ſupplicium & verbera videtur indicare. Philo Iudæus, libro de iuramento & religione. *In periuro*, inquit, *pœna à Deo & hominibus: à Deo grauiſſima, cùm ſcelere contaminatis non ſit propitius, ſed vt impios auerſatur perpetuò. Ab hominibus, quia hoc illi aut morte mulctabant, aut verberibus.* Erat hic Philo Iudæus, & traditionibus maiorum inhærens, qui tam ſanctè iuramentum ſecundùm legem diuinam commen-
14 dauit, & pœna dignum periurium dixit: vt noſtri ſeculi Iudæorum reliquiæ, e putidis ſuis libris talmudicis hauſtientes venenum, ab omni excuſatione propter malitiam extorres ſint, cùm periuriis viam aperiunt: dicunt enim: Ille qui frangit iuramenta promiſſionis, vel vota quæ facit per totum annũ, ſi ea vult eſſe ſine efficacia & vi, ſurgat vltima die anni, & dicat: quaſcunque promiſſiones, iuramenta vel vota, quæ ego facere in toto anno ſequente e-ueniſſem, caſſa, nulláue & vana ſint. Docent illos id Talmud peſſimum volumen in parte 3. quam dicunt סדר נשים *ſeder naſcim*, id eſt, ordo mulierum, in מסכת נדרים *maſeceth nedharim*, id eſt, tractatus votorum, qui eſt tractatus 3. Tertiæ partis Talmud, habens vndecim capita. Illud autem ſcribitur in illo tractatu nedharim c. 4. Atque qui Iudæorum gerunt nunc nomen, illa lege frui ſtirona votorum vtuntur: venũt enim ante ſuum Rabinũ, quadá die anni, is autem tenet torat, id eſt volumen legis in vlnis, & coram eo dicunt, prædicta verba impia, quibus dictis nullũ peccatũ ſe cõmittere putãt, ſi Chriſtianos fallant. Et illos hoc ſeruare ſcribit Hieronymus de ſancta fide, ex Iudaiſmo in catholicam conuerſus fidem, in tractatu quem confecit ex dictis Talmud. ca. 3. & Magiſter Ioannes conuerſus, lib. de concordia legum, titul. 4 cap. 7.

a Pauſan. In Eliacis. b Ioan Boheim. lib. 2. morum omniũ gentium, c. 8. c in conſtit. caſtrũ capitalium Caroli 5 imperatoris art. 107. d idẽ Bohemus, lib. 1. c. 5. e Polybius lib. 6. Epitho. f Aul. Gell. lib. 7. c. 18.

De pœna periurii ſecundùm ius poſitiuum ſcriptum ciuile & Pontificium. Cap. II.

1 *Periurii an puniendi iure ciuili.*
2 *Periurorum in iure pœnæ ſcriptæ.& ſeq.*
3 *Infamis quando fiat periurus.*
4 *Teſtimonium non poteſt dicere periurus.*
5 *Beneficium periuro conferri non poteſt,& collatum adimẽdum: & talis ad damna reſarcienda damnandus, quæ quis ex eius periurio conſecutus eſt.*

DIFFICILIS eſt in iure ciuili quæſtio, num periurii puniendi ſint ab hominibus: cùm dictum ſit in l.2.C.de reb.cred.& iureiu.non puniri à Principe,ſed ſatis Deũ habere vltorem, quam legem Odofredus intelligendam arbitratur,de omni iuramento voluntario,neceſſario, & iudiciali: quia nihil amplius quærendum ſit, quàm an iuratum ſit, non etiam an debeatur[a]. Et contrà tamẽ,conniueri pœna non poteſt,quia delictũ grauiſſimũ,& manus crimen,diuinã quàm humanã offendere maieſtatẽ[b]. Et qui in Deũ cõmittunt,etiã Principũ legibus puniri debent[c]. Et proinde intelligi debẽt iura,ne permittãt retractare iurata prętextu periurii,& ita in eo quod peieratum eſt,ſatis Deum periurus vltorem habet: quòd pertinet ad Dei religionem contemptam,ſecundùm quoſdam,ſi illud non noceat alteri. Quã communem eſſe ſententiam dicit Iaſon,in l.ſi duo patroni,§.fin.de iureiur. Verùm ego exiſtimarem primùm, in iuramento delato per conuentionem parti,per quod is conſtiturus eſt voluntarius Iudex, quòd pertinet ad defe-rentem non poſſe repeti periurii pœnam, quia ſibi debeat proſpicere[d]. Sed de periurio nihilominus eſſe à Iudice quærendum,vt puniatur qui falſò iurauit,vel peieraut alter. Neque mihi aduerſari videtur d.l.2.dum ait, iuriſiurandi contemptam religionem ſatis Deum vltorem habere, nec periculũ corporis nec crimen maieſtatis inducere. Nam inde non ſequitur, nullam pœnam infligi aliam debere. Quinimò contrà ſic arguo ſatis Deum vltorem habet,ergo pœnis à Deo periurii impoſitis puniendus eſt. Et quamuis pœna criminis humanæ maieſtatis,vel periculum corporis non imponatur: tamen non prohibetur per illam legem, alias imponi pœnas, quia excluſio pœnarum corporis & maieſtatis,permiſſio eſt aliarum pœnarum[e]. Sic Boerius deciſ.305. diſputat iuramentum quidem neceſſarium delatum à parte parti in iudicio non relinquere quæſtionem poſt ſe periurii, vt ſit litium finis,at in alijs iuramentis,verum id non eſſe:neque etiam in neceſſario iure põtificio:ex quo poteſt puniri periurus. Et ibi diſputat quoque in illa verba *ſolum Deum vltorem habet.* idque fuſiſſimè,vt non oporteat ea referre.Et quãdo iuramentum nulli præiudicium adfert,alij quàm peieranti,punitur tantùm is in foro animæ,& ſatis Deum vltorem habet:ſed ſi alteri noceat, non retractabitur quidem negotium,excepto caſu l.cùm quis,C.de iureiu. quod eſt deciſum ex ſacramento,veruntamen,periurus ſcienter,punitur de periurio[f]. Itaque periurus multas pœnas in iure paratas habet: primùm, vt qui in præiudicium alterius iurat, extraordinariè arbitrio Iudicis puniatur, pœna criminalis,fuſtigationis[h],catamidiationis ſeu mitræ[i]in foro conſcientiæ re-mitto quinquagiſta dierum[k],eadémque pœnitentia quæ homicidis & a

a l.non erit ratum,§ dato, de iureiur P.

b auth.Gazaros,C.de hęret.

c l.cum ſi.de ſum.trinit.& ſi.catho. l.1. C.de apoſta.l.arrianis,C.de hæret.

d iuxta l. qui iuret ſic de iureiur.P.

e arg l. cùm prætor, de iudic P.l ex re. de re iud P.l quæſitum,§.idem ſcribit, de fide inſtr.

f e quicunque,6.q.1.

h l.fin de crimi.ſecl. tion.P.

h l.ſi duas,§.ſi quis in tantum, de iureiur. P.

i l.ſi quis d..ſi quis in tantum,§

k e.quicunque,6.q.1.

3 dulteris imponitur[a]. Itē 2. punitur infamia iuris & facti[b], potiſſimùm in periurio iuramenti confirmatorii & promiſſorii[c]. Et illud dicit etiam Cicero, 2. de legib. *periurij pœna diuina, exilium humana, dedecus.* Hic tamen diſtinguit Panorm. in c. teſtimonium, de teſtib. Num quis de præterito aut præſenti falſò iurauerit, vt ſit tunc infamis ipſo iure periurus, licet falſum iurauerit[d]. Et ſic intelligendum putat c. cùm dilectus, in fine, de ord. cognit. Item ſi de periurio condemnatus ſit. Quod ſi iuramentum ſit de futuro, & non ſeruauerit, ſiquidem ſibi aut Deo ſolum iurauerit, non fieri ait infamem: ſin autem alii, vt in contractu ſit, infamem eſſe & cadere actione, d. l. ſi quis maior. de tranſact. C. Quod & tractat glo. & Bart. in l. Lucius, de iis qui notan. infa. Sed &

4 alia pœna illos ſequitur qui ſemel peieraſſe, ne dicere poſſint in poſterū teſtimonium[e]: per regulam. Qui ſemel eſt malus, ſemper talis eſſe præſumitur in eodem genere mali[f]: etiam ſi periurus non ſit per ſententiam adhuc condemnatus. Non valet etiam facta collatio periuro[h], quin & à ſacerdotio remouetur[i]. Sed ego quoque in ciuilibus negotiis iuramento deciſis, iuſtam exiſtimo peieranti eſſe pœnam, vt periurus teneatur reſarcire omne damnū quod ſenſit alius ex ſuo periurio: vt etiam ad illud damnum poſſit agi ab iis qui paſſi illud ſunt, quod & probat Ioan. Andreas in c. 1. de fall. Bartho. Chaſſan. in §. fin. de retrac. 10. pœna periurii, in conſuet. Burg. Et ita falſi quæſtio efficit, ne iuratum videatur, ſi probetur: cuius cauſa ſi non reſcindatur negotium, ſaltem iudex alia arbitraria pœna emendabit periurium[k], aliter verò ſe quereretur, vt quis lucrum inde conſequeretur, vnde pœna affici debet contra iuris regulas[l]: & ex dolo ſuo lucraretur[m], aut cum alterius iactura contra naturæ ius locupletaretur[n]. Videbis cæteras pœnas apud prædictum Chaſſaneum ad §. fin ad ver. *ou par le ſerment de*, nu. 17. & ſeq. de retrac. in conſuet. Burg. apud Iaſonem, in l. ſi duo, in 2. §. ſi quis iurauerit, de iureiur. P. Iulium Clarum. lib. 5. Sententia, iuris tit. de periurio. In legibus Georgicis Iuſtiniani, tit. 5. l. 6. Si armēntarius præſtito iuramento, de luſcatione vel luxatione bouis, quod ſua culpa id nō acciderit ſine fraude, iſque de periurio cōuictus poſtea fuerit per duos aut tres idoneos fide dignos, lingua mutilatus indemnitatem bouis præſtat. In legibus Salicis, tit. 51. de fal. teſtimo. §. 3, peieraſſe cōprobatus, multa 600. denariorum, id. 15. ſolidorum, culpabilis iudicatur, excepto capitali & delatura.

a c. prædicandum, 22. q. 1.
b ca. infames. 6. q. 1.
c l. ſi quis maior, de iuram. C.
d ex l. 1. & 2. de crimi. ſtellio. P.
e ex. paruuli. 22 q. 5. ca. quicunque. 6. q. 1. c. teſtimonium. c. ſicut de teſtib. gl. in l. 3. §. lege Iulia, de teſtib. P.
f vide Alex conſ. 133. ad c. vobis. I. ſi cui. §. hiſdem. de accuſat. P. l. Cattius. de Senato. P.
g Bald. in l. ſi vteris. 2. per illam l. C. de fide inſtr.
h Innocent. in c. conſtitutus, in 2. de appellat. Rota. dec. 3. de iure patro. in nouis Feder. conſ. 50. Panor. in c. quiſquis, & c. cum noſtras. de conſtit. præb.
i c. 2. & ibi Interp. de reſcrip.
k vt in l. nullum. 12. C. de teſtib.
l l. itaque filio de furt. P.
m l. ne ex dolo, de dol. P.
n c. locupletari. de reg. iur. in Sex. l. iure naturæ. eod. tit. P. l. nam hoc naturæ, de conſtit. in deb. P.

De interpretatione, abſolutione, nullitate, & remiſſione iuramenti. Cap. 12.

1 *Periurij euitandi via.*
2 *Diſpenſatio iuramenti quid, & de quibus fiat: cuius authoritate, & quomodo cum cauſæ cognitione. nu. 3. 4. 7. & 12,*
3 *Metus quos actus irritet ipſo iure.*
Iuramentum in malis non obligat.
4 *Iuramenti diſpenſatio olim fiebat ab Imperatore & Prætore, quare nunc tantùm ab epiſcopis. An autem illi cuilibet, gratiam iuramento facere poſſint, & quando ad ſummum Pontif. eundum ſit. nu. 9. dicitur.*
5 *Iuramenti tranſgreſſio & obſeruatio & diſpenſatio, quando ad iudicem Laicum pertinere poſſit. & nu. 11.*
13 *Diſpenſationis iuramenti finis.*
14 *Iuramentum quando non tranſit in haredem.*
15 *Iuramenti remiſſio quid ſit, quando, & á quo fieri poſſit.*

a vt in c. cùm tu de rest.

DEuitandum periurium, recurritur ſæpè ad interpretationem, aut abſolutionem, aut remiſſionem, aut nullitatem iuramenti. Interpretatio fit, quando iuramentum in dubijs in benigniorem partem torquetur, ne periurij nota incurratur[a], vel quoties poteſt exceptum à iuramento oſtendi vel præſumi. Et ita ſecundum interpretationem iuramentum debet ſeruari. Sicque abſolutio non eſt petenda, vbi interpretatio locum habet[b]. Exempla habes, in c. veniens, de iureiur. §. item ſacramenta, de pact. iuram. firm. in vſib. feudo. Item ſi erratur[c]. Si ſpe munerationis quis promittat iurato ſe ſoluturum intelligitur iuratum, ſi mutuum factum ſit[d]. Et iuramentum de ſeruandis ſtatutis interpretationem accipiet, de poſſibilibus, & quæ non obuenient libertati eccleſiaſticæ[e]. Et de ducenda vxore quam ſponſam habent, interpretationem habet, rebus ſic extantibus[f]. Exceptum & item in omni iuramento ius ſuperioris[g]. Sic de ſimilibus. Iuramentum porro in foro animæ, interpretationem accipit ſecundùm intentionem iurantis[h]. In contentioſo autem, ſtabitur verbis[i], à quibus non eſt recedendum, priuſquam de cõtraria voluntate conſtet[k]. Et cùm in poteſtate eius qui iurat, fuit latius & ſignificantius verba concipere, verba potius in eum interpretanda ſunt[l]. Diſpenſatio ſeu abſolutio iuramenti, eſt rigoris diſciplinæ relaxatio: 2
tolerantia quædam criminis, vel ratione temporis, aut perſonæ, intuitu pietatis, vel neceſſitatis, vel vtilitatis, pro modo euẽtus rei[m]. Exemplum de perſona, in ca. tanta nequitia pietatis & neceſſitatis, in ca. ſi qui, & ſeq. 1. q. 7. Permittuntur aliqua remittuntúrque à rigore, vt maius quoddam & lucrum accedat eccleſiæ, vt accidit in naufragij periculo, in quo vrgente neceſſitate & naui perichitante, quædam in mare iactantur, vt cætera ſalua fiant[n]. Dens 3
verò diſpenſatio ſit, de quibus iuratum, & quæ teneretur quis ſine diſpenſatione ſeruare. Et ita petitur abſolutio quando iuramentum quidem obligat mero iure, verùm ex aliquo capite ſeruandum non videtur æquum. Veluti ſi quando is qui ſe obligauit ſeruando iuramentum, non peccet: & tamen illi quibus fuit iuratum, recipiendo quippiam contrà quàm ius ſtatuat, peccent, ſcientes omnino ſibi indebita quæ aliena capiunt, vt ait Paul. Caſtrenſ. conſ. 122. in 2. par. conſilio. Exemplum pone in vſuris, c. 1. c. debitores, de iureiur. in iuramento metu extorto, c. 2. eod. tit. & in illis rebus in quibus contractus prohibitus eſt odio creditoris[o]. Iuramentum ipſo iure nullum non egetab- 4
ſolutione, in tribus caſibus, ſecundùm Felinum[p]. Primus, ſi interponatur ſuper actu alioquin ipſo iure inualido, ad ipſum roborandum[q]. 2. Quando eſſet coactio præciſa[r]. 3. In caſibus in quibus annulatur ipſo iure actus, ibi & iuramentum nullum, Anchar. conſil. 355. Adde etiam, ſi ſeruatum in damnum ſalutis faciat æternæ[s], vel ſalutis corporalis[t]. Notantur actus quos me- 5
tus irritat ipſo iure à glo. in c. abbatem, quod met. cau. ex metu inquam, qui cadat in conſtãtem virum[u]. Et iuramenta per metum atrocem extorta, non obligant vllo modo[x]; & ſi interpretes in c. quamuis, de pact. in Sex. contendant de hocalis dicentibus, non obligare omnino; alius autem, valere, ſed facilè diſpenſatione diſſolui, & relaxationem exigi. Et mihi quoque videtur tutior ſententia poſtrema. Non erit tamen obligatorium contra bonos mores naturales præſtitum iuramentum[y]. In malis promiſſis, iuramenta ſeruanda non ſunt, ſed reſcindenda. Verùm pro malo, quòd male iuratum ſit, impo- 6
nenda pœnitentia, vt ca. qui ſacramento, & ca. neceſſe eſt, 22. q. 4. Male iuratum, non obligat etiam iure Pontificio[z]: imò magnæ ſapientiæ eſt, reuocare hominem quòd malè promiſerit[a]. Neque eſt vocanda fides quæ ad peccatum inuitat[b]. Et ſi is qui extorſit iuramentum, impium, ſeruari poſtulet, pœna periurij in eum retorquenda eſt[c]. Si itaque ius non ſuſtinet actum cui adhibetur iuramẽtum, non poteſt dici valere iuramentum, quod acceſſorium eſt

Et vide

b glo. & text. in c. ſtatuimus, in ver. abſolua, de iureiur.
c ver. in l. ſi quis pro eo, 57. de fideiuſ. P.
d l. fin. C. de non num. pec. greci.
e c. 1. de iureiur. in Sex.
f c. quemadmodum, de iureiur.
g c. ad noſtram, c. eam te, eod. c. ad noſtram, de reſcri.
h ca. humanæ aures, 22. q. 5.
i c. ex literis, de ſponſal.
k l. non aliter, de legat. 3. c. intelligentia, de verb. ſig. l. proſpexit, qui & à quib. manu. libert. fiunt. P.
l in l. veteribus, de pact. P. l. quicquid additum, de verb. oblig.
m ca. requiritis, §. ſi igitur, 1. q. 7.
n ca. diſpenſationes rerum, 1. q. 7.
o Bartho. in l. ſi quis pro eo, in 4. quæſt. de fideiuſſo V.
p Felyn. in c. præterea, n. 15. de ſponſal.
q Paul. in c. quamuis, de pact. in Sex. & in c. cum contingat, col. 2. de iureiur.
r idem Paul. in c. veritatis, & ibi glo. eod.
s Felyn. in c. ſi verò, n. 4 & 5 de iureiur.
t glo. 2. in d. c. ſi verò eod. cum ſimilib. ibi nota glo. in c. dilectus, quod met. cau. glo. in c. veniens de iurem
u c. ſicut, cum dicit, de elect. in Sex. c. ſi verò, de iureiur. vide glo. magnam in c. ſuper hoc, de reſcri. iur.
x c. de iureiur. c. vbi, de elect. in Sex.
y c. non eſt obligatorium, de reg. iur. l. non dubium, C. de legib. l. ſi quis iniquiſſimos, §. fin. de leg. 1. ca. imperiale, 25. q. 1.
z c. venerabilem, de elect. ca. ſi pabulus, ca. actione quarta, 22. q. 4. cum ſimil. eius q. 4.
a ex magnæ ſapientiæ, ca. definitio in cauſa, 22. q. 4.
b caſi ad peccatum, 22. q. 4.
c Authen. quod ex de ſecund. nupt. C.

Et vide latè diſputantem, quando diſpenſatio iuramenti fieri poſſit. Panormita.in quæſt.2.circa finem,verſ. *Ego autem ad totalem materiam,* in fine conſiliorum.In quibus verò caſibus diſpenſatione egemus,neceſſaria eſt ſuperioris authoritas,qui cognitionem cauſæ interponat[a],ſi dubium ſit num licitũ vel illicitum ſit iuramentũ.Nã ſi illicitũ conſtet, non expectabitur[b].Sed aliter non licebit venire contra propria iuramenta,vel fraude exorta[c],ſine crimine periurii[d]:etiam ſi quoque per dolum præſtitum eſſet iuramentum, vel temerariè,vt notat Innocent.in c.venerabilem,de election.Felin. in c. præterea num.35.de ſponſa.Quod explicat & reſtringit eod.Felinus num.36.niſi immineat neceſſitas.quia non poſſit ſuperior haberi ad abſolutionem faciendam:vel niſi aliqua magna ſubeſſet vtilitas ſpecialis:quod vltimum etiã placet Innocentio,diſplicet autem Hoſtienſi,propter c.magno, ne cler. vel mona. At Cardinalis comprobat,ſi vtilitas comparatur neceſſitati,& talis ſit cui veriſimiliter ſuperior diſpenſaret:tunc enim etiam illicita alioquin permittuntur[e]. Et ita ego probo. Fiebat olim ſacramenti ſeu iuramenti diſpenſatio à Prætore & Imperatore,vt in l.final.ad municipal. P.apud Suetonium Tranquillum in Tyberio c.35. Quod apud Ethnicos Imperatores, tantùm fuit receptum:apud quos antequam veram religionem chriſtianam amplecterentur,ipſi etiam pontificatum ſummum gerebant,& inaugurabantur omnibus eius falſæ religionis ſacerdotus,non alia de cauſa, quàm vt omnes religiones & ſacrificia in ſua haberent poteſtate[f]. Erat & ante Imperatores, Rex Romanorum curans ſacrificia[g]. Vnde pulſis Regibus, relicta eſt ſpecies & imago eius,& Rex ſacrificulus adiectus[h]. Vt olim etiam Samuel & Moyſes curabant ſacrificia,& populum, donec ſecreta eſt dignitas Pontificalis à ſacerdotali,& diuiſum imperium animarum & corporum, duóque gladii & duæ poteſtates diſtinctę[i]. Proinde cùm iuramentum ſit merè eccleſiaſticum vt quis ab eo liberetur,non ad laicos vel imperatores,ſed ad epiſcopum recurrendum eſt[k].Num autem epiſcopus omnia iuramenta ſoluere poſſit, diſputat Felinus in c.præterea,num.17.& ſeq.per quinque concluſiones, & ibi alii interpretes,de ſponſalib. Ego tres referam. Prior Felini concluſio eſt, quod ſummus Pontifex de omni iuramento diſpenſare poteſt per modum commutationis,diſpenſationis,& totalis relaxationis: quod plurium interpretum firmat ſententiis,docet & id gloſſ.in c.quanto de iureiur.in ver. *abſolui*:& ex cauſa qualibet iuſta[l].Item quia in omni iuramento eſt excepta voluntas ſuperioris[m].Et quod in his quæ iuris diuini ſunt, Summus Pontifex poſſit ſe ex cauſa intromittere,etiam ſi quis iuraſſet ſe non petiturum abſolutionem[n].Secunda concluſio vt quando dubium eſt, num iuramentum ſit licitum vel illicitum, nocuum vel non, aliquo caſu vel ſimpliciter, epiſcopus poteſt diſpenſare à iuramento[o], etſi ſeruari poſſit ſine diſpendio ſalutis æternæ:ſi ſeruatum turpitudinem habet,vel pernitioſum exemplum, ita tamen vt diſpenſet tunc epiſcopus per modum commutationis,non per modum totalis relaxationis: niſi eſſet probabile dubium, an eſſet concedenda abſoluto vel non,quo caſu alius quàm ſummus Pontifex aut eius legatus, nõ poteſt abſoluere.Cõtrà,poteſt ſi probabiliter appareret,dandã eſſe abſolutionem:veluti quod præſtitum eſſet iuramentum per metum & dolum, quia tunc abſoluit[q].Tertia concluſio,vt Iudex ſecularis nequeat relaxare iuramentum,vel de eius materia iudicare[r], niſi ageretur vel excideretur in foro contentioſo de ipſo iuramento,non diſputando de eius vinculo an ſit litum vel ne,ſed de eius obſeruantia: quia tunc Iudex ſecularis & eccleſiaſticus,quilibet in ſuo foro de eo poteſt eſſe Iudex. Vt videbis de ſeculari,in c.licet de iureiur.in Sex.de eccleſiaſtico,in c.fin.de foro compet.in Sex.Atque de tranſgreſſione,vterque Iudex quoque erit competens, cau.rex,23. q. 5.c.nouit,de iudic.Sic & Iudex ſecularis poteſt compellere aduerſarium remittere iuramentum turpe vel iniquum[s]:quod dicunt,*conſentur à ſon abſolutiõ.*

[a] c venerabilem, de electio.c magnæ & ibi gloſſ.de voto
[b] arg l. quæ ſub conditione,§ fi. de condition.
[c] Ioſue,c 9.c inter cætera,§ ſed ſuper his & c.ſeq.22.q 4.
[d] c.prædicandũ,22.q.4.ea pertinent, de hæreti.c & ſi Chriſtus,de iureiur.c cũ dilectus, de tempo ordinato.
[e] vt in l.aut Prætor,§ ſi debitorem,de tu. quæ in fraud.debit. gl.in l nullius,C. de iudæ l. ſi quis in tantum,C.vnde vi,glo in ea iuris gentium 2.diſt.
[f] Dio Caſſ lib.53 Iuſt Dio Halic.in 2.
[g] hæreſt.de ſacerdo. c.15 Liui.in 1. Dion.Halic.in 5.
[h]
[i] c.imperium veſtrum.96.diſt.
[k] c fin,de fu compet ſpec
[l] ea,aut oratem.a q.6.c.magno,de voto,c.ex nulla,c 1.c ſuper his, eo.
[m] c.venientes,de iureiur.
[n] Innoc in c fin. de conſtituet. Archid.in cauſam quidam,25 q 1.
[o] c.conſtantis,de re ſtib.ea ſi vero in 2 c verùm c cum quidam 6.2 de iureiur. ea ſignificatus. d cenuis.
[p] c venerabilem, in glo.incip. tale modo ,de electio.
[q] cauſa autem,& ibi gl de eo quod met cau.c.cum inter, de renunciat. vt in ea c cum cõtingat, de iureiurand. de reſtit.ſpol.
[r] glo fin in c. venerabilem, in verbo *per me*, de elect gl. in c cum ſit,de ſo cõpet.in ea præiudicã duxi 22. q.1.Felin.in d.c.præterea,nu.28.de ſponſalib.
[s] vt in c.1 de iureiu.

Fredericus consilio 166. Ludou. Roma. singula. 508. Quia cùm Iudex laicus competens sit ad cogendum seruare iuramentum[a], erit & competens vt iubeat consentire aduersarium absolutioni. Cognoscit etiam secularis Iudex, si periurium quis incurrat. Ludouic. Roma. sing. 430. Quia & lex ciuilis imponit pœnam vt diximus periurio[b]. Igitur poterit & declarare. Cognoscet etiam de nullitate absolutionis factæ per ecclesiasticum. Sed & notandum illud quod singulariter addit Felinus[c], interdum nullum esse iuramentum vt si appositum sit super contractu simulato, & tunc cognitio huius iuramẽti per modum nullitatis, non est propriè relaxatio, quæ episcopi est[d]: sed declaratio nullitatis, quæ iudicis est laicæ: facit l. fin. C. de non nume. pec. Bald. quoque hoc notat, in l. 1. in fi. 1. col. vers. modo solet dubitari, & in l. nec patronus, C. de oper. liberto. Cæterùm dispensatio iuramenti, cum causæ cognitione fieri debet[e]. Quamobrem debet vocari aduersarius coram cognoscente de dispensatione, & causæ læsionis proponi & communicari eidem, vt respondeat: alioquin nullam gratiam ait esse Guid. Pap. quæst. 225. & 140. & decisio capellæ Tholos. 62. facit c. licet canon, de electio. in Sex. l. iura, per vim vel al. mo. C. l. de vnoquoque, de re iudic. P. Debétque præcedere summaria cognitio super causis dispensationis, an eam fieri suadeat vtilitas, necessitas[f] vel aliud iustum. Notabis tamen praxim cum distinctione quam *Aufrerius* seruari dixit, ad decis. præd. capel. Tholos. 62. quòd quando gratia *iuramenti* ab episcopo vel eius vicario petitur, vt obligatio tollatur quæ cõtracta erat, tunc est necessaria partis vocatio, & sic procedere prædictas interpretum sententias. Si verò absolutio petatur, non vt obligatio tollatur, sed ad habilitandam personam, vt non obstante iuramento possit detegere fraudem aut dolum ipsius contractus: non sit aduersarii necessaria vocatio, quia ius eius saluum remanet & imminutum, vt possit, defendere, quam distinctionem sequitur Oldradus, consil. 120. Sicque ad effectum agendi, potest parte non vocata iuramento dispensari: non ad effectum causæ vel probationis, vt notat quoque Rota, decis. 767. in antiquis. Finis dispensationis iuramenti in contractibus, vt æquitas, per quam contractus improbati iure ciuili sint ex causa, etiam non obstante iuramento locum habeat. Vt fiat agatur de vsurario, de facto contra Macedonianum, de donatione inter coniuges, de alienatione fundi dotalis, de quibus & aliis tractat Guido Papæ. dec. 224. In summa in aliis etiam finis est causa iusta, sine qua nec putat Felinus posse etiam summum Pontificem dispensare[h]. Exceptis 2. casibus primus, si esset iuratum super actu in quo esset excepta authoritas summi Pontificis: quia tunc posset sine causa dispensare[i]. Secundus si nollet omnino tollere iuramentum, sed dilationem aliquam super obseruatione iuramenti indulgere: quia qui per hanc gratiam differret, non posset dici transgredi iuramentũ[k]. Notandum tamen, iuramentum in contractibus reprobatis ad libitum, etsi iurans ex eo non possit propter periculum periurii sine dispensatione agere: tamen hæredem iurantis posse sine dispensatione in contrarium experiri, quia in eum illud personale periculum non transit[l]. Vide Guidon. Pap. de hoc decis. 224. Remissio postremo loco, impedit periurium. Ea fit vel antequam iuretur: vel postquam iuratum est[m]. Remittit iuramentum qui defert ante iuramentum: cùm aduersario parato iurare, contentus est voluntate suscepti iuramenti[n]. Et remittitur posteà iuramentum ab eodem, si alterius nõ interfit iuramentum conseruari, & ita liberat à iurisiurandi obligatione[o]. Et quamuis Deo etiam factum sit iuramentum, tamen quia in vtilitatem deferentis iuratum est, eo remittente remissum à Deo censetur[p]: nisi in præiudicium animæ reuocaretur, vel ad diminutionem cultus diuini, quæ omnia firmat Guilliel. de monte Lauduno, in clem. 1. de vsur. In summa pisana, in ver. iuramentum. Et nisi post iuramentum remissionem peteret quis periurii. Accedit ratio l. nihil tam naturale: de regul. iur. cap. eod. apud Gregor. l. si quis in cõscribendo, C. de epis. & cleri. & de pact. Dummodo qui remit-

tit

a c. licet, eod. in Sex.

b l. 1. ad leg. Turpil. l. si quis maior, de translatio. C. cũ simul.

c Felin. in d. c. præterea, num. 31. de iureiur. Petrus Anchar. cõs. 375. Ioan. And. in c. in nra, de offic. dele. per c. 1. de offic. ord.

d dec. præterea, nu. 31. l. emptione, plus vel. quod agit. C.

e gl. in c. non est ne vero, Guid. Pap. de dec. 225.

f iuxta l. sed si hæc l. 6. prætor ait, de iniust. vocat. requiritur. 6. nisi rigor, 2. q. 7. cum sequent. canonib.

g Felin. in c. constitutus. nu. 18. de testib. Butrio & Domin. de Sancto Geminiano de renunciatione Sex. Geminian. in d. c. 2. Ioan. Andreas, in c. quanto, de iureiur.

h arg. c. non est, de voto, c. ancillã, 32. q. 2. nemo desperandus, de pœnit. dist. 7. l. quoties, de præscript. offic. l. fi. de testib. l. de iure.

i Innocen. & Hostien. in c. veritatis, de iureiur.

k Ioan. post eã, 6. de iureiur. P. Lator, C. eod.

l in l. remittit, 6. de iureiur. P.

m Felin. in c. ex administrationis, nu. 2. vbi refert, & idem in c. præterea num. 33. de spons.

n l. remittit, 6. de iureiur. P.

o Felin. in c. ex administrationis, de iureiur. per Ioan. de c. 2. de spons. c. 2. de renunciat. c. significauit de testib. Ioan. qui & à quibus vult. P.

p Felin. in d. c. ex administrationis, nu. 2. vbi refert, & idem in c. præterea num. 33. de spons.

tit,idoneus fit:vt ſi non ſit pupillus[a]. Pro remiſſione tacita autem habetur, ſi nollet qui detulit,iurare de calumnia[b]. Et ita cum ſumma ope Dei,& ſingulari eius beneficio:poſtrema manus impoſita eſt huic operi Syntagmatis,cui immortales æternęq; ſint actiones gratiarú,honor & gloria,nunc & in ſecula ſeculorum.Amen. Deo enim vnico optimo, maximóque maximàs habeo gratias,quando omnia euenêre nobis vt optnor proſperè. Scio tamen & mihi conſcius ſum, non omnia ab omnibus approbanda: variæ enim hominum ſententiæ,nec voto viuitur vno. Et certè non tam temerè vel audaciter de me ſentio, vt putem ſemper omnia verè vel ſufficienter tradidiſſe. Noui humanum eſſe labi, errare, & decipi. Veruntamen Deum obteſtor, nunquam vel malitioſè vel ambitioſè quicquam, vel inuidia interprætum aliorum annotaſſe vel carpſiſſe:Sed prout mihi rectius videbatur. Relinquo quoque doctis omnibus de me, & eorum quæ ſcripſi liberum iudicium: emendaturus ſi eo fauore me dignentur, ſi quæ reprehenſione digna videbuntur,admonuerint. Sic enim iuuandam Rempubl. Chriſtianam noſtris laboribus exiſtimaui ſemper optimum: vt nunquam verendum ſit,bene agere,& dicta perperam emendare,homini bene nato putauerim.Deus enim ſolus irreprehenſibilis eſt, qui pluſquam Mœcenatis hactenus mihi perpetuo præſtatiſſimum præbuit auxilium. Mirantur autem quidam,quòd Deum nomine Mœcenatis etiam appellem. Sed cùm virtus illius æquitis Mœcenatis Romani, per quem literati fuerunt fauore donati ſuo tempore, a Deo fluxerit:Non eſt quod mirentur,ſi ob hunc fauorem quo Deus hactenus me proſequutus eſt,Mœcenatem,ſed ſæpius plus quam Mœcenatem meum dixero. Quemadmodum Deus idem non aſpernatur titulos humiliores animalium ab ea parte qua valent Deo authore: vt Leonis, Phœnicis: Agni, Aquilæ,&c.Et Elementatorum,vt lucis,vineæ. Tamen in omnibus quæ dixi ſcripſique,fidei Catholicæ non abnuo,imò ſequar cenſuram & iudicium.

[a] Iuriſiurandi, lib. de iureiur. l.
[b] l. ſi non fuerit, l. 57.

FINIS.

INDEX

RERVM ET VERBO-

RVM, QVAE TOTO HOC

OPERE SYNTAGMATIS

IVRIS VNIVERSI CONTINEN-

TVR, COPIOSISSIMVS:

Quo Lector, cùm ad singula capita Iuris, & diuini, & humani: tum etiam ad varias historias & sententias in eo sparsim, & accommodatè, ad clariorem rei interpretationem citatas, commentarij vice vti poterit.

LVGDVNI,

APVD ANTONIVM GRYPHIVM.

M. D. LXXXII.

Cum priuilegijs Cæsareæ maiestatis, ac Galliar. Regis Christianiss. ad decennium.

RERVM ET VERBORVM,
QVAE HOC OPERE SYNTAG.
IVRIS VNIVERSI INSVNT,
COPIOSISSIMVS INDEX:

Quorum prior numerus librum, alter libri caput, tertius (& ſi qui ab eo ſunt) capitis diſtinctiones notat.

A

AARON à Deo vocatus & electus 17.12.27
Aaron coadiutor datus Moſi fratri 15.25.3
Abba vox quid, & vnde 15.13.1
Abba, nomen dignitatis, & præpoſituræ eod.4
Abbas ante benedictionem quæ poſſit 17.14.3
Abbepiſcopo quid differat eod.
Abbas aut monachus non interſit nuptiis, non ſuſcipiat de baptiſmo 15.13.17
Abbas Grandis Syluæ eſt in pariagio cum rege 34.2
Abbatiæ & prioratus monialium triennales 15.36.3
Abbatiæ non omnes egent benedictione 17.14.4
Abbates, benedicti dicuntur 16.1.37
Abbates benedicuntur, non conſecrantur 17.14.2
Abbates q̃ regalia habeant 3.4.2
Abbatialis dignitatis ratio, & finis, & poteſtas, ſui nihil dicto 15.13.16
Abbatias rex Galliarum nominat 15.13.11
Abbatis appellatio quando primùm cœpit 15.13.2
Abbatis nomen ſuperbè vſurpatum, & reprehenſum eod.3
Abbatis & abbatiſſæ electionis confirmatio ad quos pertineat 15.13.12
Abbatis & epiſcopi differentiæ eod.14
Abbatis beneficia ante poſſeſſa incompatibilia, eius confirmatione vacant 17.14.5
Abbatis quæ debet eſſe ætas 17.6.15
Abbatiſſæ inter ſibi ſubditos, & moniales iudicat 47.1.6
Abbatiſſa ſola non alloquatur virum, non velet virgines 35.13.18
Abbatiſſæ quæ liceant, & prohibeantur eod.19.
Illæ ex quibus eligendæ 15.13.9. & earum quæ ætas eſſe debeat eod.10
Abbatiſſæ electæ ante confirmationem poſſunt adminiſtrare 17.13.8
Abbatum diſtinctiones ratione exemptionis regulæ Commendæ, & varij ordinis 15.13.7. in Abbates qui poſſunt eligi eod.8. Benedici debent intra annum poſt electionem eod.13. & Abbates benedicti ſuos monachos benedicũt, dummodò ſint præsbyteri 15.13.15
Abbreuiatores maioris & minoris parci, qui in aula Romana, & munus 15.42.3
Abderites Protagoras docuit Euathlum 27.2.5
Abdias Babilonicus contemporaneus Apoſtolorum 17.5.18
Abdicare filium, id eſt, dicere non filium, pater non poteſt 11.9.3
Abdicarunt ſponte quidam regiam poteſtatem 6.20.3
Abdicatio quid, & quomodo fiebat apud Græcos 11.9.4
Abdicatio quid, & quomodo differat ab exhæredatione 44.4.2
Abel paſtor ouium 18.24.1
Abelis & Caini ſacrificia 2.1.6
Abelis mors & cælus quid Adamum edocuerit 11.2.7
Abelis ſanguis vindictam a Deo poſtulabat 31.14.6
Abigail à nomine improbat maritum 32.8.2
Abigeatus quomodo creſcat pœna 37.5.2
Abigeatus pœnæ duæ leges Græcæ Iuſtiniani 37.5.3
Abigeos celans, qua pœna puniendus. 37.15.3
Abigens, & abigeatus quid 37.5.1
Abigeri crimen, habere equum, ſi non liceret 37.5.5
Abimelech rex Geratorum attentans pudicitiam Sarræ, punitur 34.12.15
Abimelech 70. filios Ieroboa occidit 34.11.16
Abimelech ſuper Sichen ciuitatem deletam Ieſalem diſperſit 4.5.15
Ab inteſtato quomodo in feudo ſuccedatur per plures 6.18.7
Ablatiua vis quæ 36.25.15
Abolita accuſatio generali abolitione quando repeti poſſit 32.23.13
Abiſag mulier Dauidi data vt eum calefaceret 28.10.8
Abiſai puella Dauidi ſeni data, vt eum calefaceret

rei 9.25.17
Abolitio quid 32.23.2. duplex, criminis & accusationis, eod.3. priuata vel publica eod.4
Abolitionem non impetrant calumniantes, corrupti à reo accusatores, qui vexarunt iam reum, & si notio non sit integra, si crimina atrociora eod.5
Abolitio accusationis fit morte accusatoris 32.23.7
Abolitio criminis ex parte rei quibus modis fiat eod.8.& 9
Abolitio in quo differt à restitutione in integrum eod 9.
Abolitio criminis lege fit morte rei, & temporis cursu eod.10
Abolitio generalis quid, & eius effectus, & quibus de causis concedatur eod.12
Abolitio generalis non remittit pecuniam ex publico crimine sublatam eod 14
Abolitione impetrata cessat Senatusconsultum 32.23.1
Abor, fluuius 31.6 15
Abortiuus filius legitima non debetur 44 5.12
Aborsum ob inimicitias mariti procurans, vt puniatur 36 15.19
Abortiui qui dicti 10 3 14
Abortus procurati pœna 36.15 17 & 18
Abortum faciens olim repudiari poterat, hodie non 9.16.17
Abortum qui procurauerit, homicidij pœna afficitur 7.1.11
Abortum rixa procurantis, legis diuinæ pœna 38.3.34
Abraam decimas ex præda hostium Deo offert 20.4.8
Abstinentiæ à carnibus institutæ rationes 2.18.8
Abraam & Loth à communione discedunt 1.14.11
Abraam filium proprium sacrificio Deo immolare voluit 11.4.5
Abraam Lotho fratri diuisionem obtulit 5 4.18
Abraam Melchisedech decimas soluit 2.12 1
Abraam ob famem peregrinatus 31 23 1
Abraam peregrinauit 31.6.3
Abraamus sibi in filium adoptauit filium Aarami fratris 10 6.29
Abraam vxorem quæsiuit filio de semine parentum suorum 9.13 8
Abrax concubinæ quæ fuerint 10.1.8
Abraca cabra Setent excantatio 34 9 10
Absalon fratrem occidit 31 3.17
Absalonem cur vehementer Dauid ploraret 2.8.1
Absens an suffragium electionis committere alij, & cui possit 15 12.20
Absens non potest arrogari 10 6 23
Absentes respub. causa accusari nequeunt 32 15.7
inter Absentes sponsalia fiunt, per nuncium, procuratorem, & epistolam 8.4.6
Absenti facta dona 10 quomodo valeat 28.9.7
Absens à patris omissus consensus non obest nuptiis filiorum 9.3 16
Absentium reorum quæ sint pœnæ 32.24 10
Absentibus respub. causa, quomodo non currat præscriptio 40.6.16
Absolutio ad cautelã in quibus casibus detur 31.9.11
Absolutio & eius forma, & de peccatis reseruat absolutioni superioris 28
Absolutio iuramenti quid 50.12.2
Absolutus de crimine, num ob id, si accuset, reus possit 32.12.1
Absolutus per collusionem aduersarij accusari rursum potest 32 19
Absorpti à terra 31.26.
Abstentus, excommunicatus dicitur 3 8
Abstinentia sola aliud, quàm ieunium 2.18.6
Abusus aquarum multarus 14
Abusus pignoris tollit vis 23 11
Abusus rerum bonarum, non debet esse causa improbandi easdem 42.23
Abutendum non esse præter modum iure patens in alieno 3.15.9.& abutentes eo priuantur
in Abutentem aquæductibus, quæ remedia competant 4.15.2
in Abydo Asiæ fatuus, quem pœnitebat sanum factum 13.5.2
ab Academia quæ dantur ad beneficia nominationes, referuntur ad qualitatem personæ secularem, vel regularem 17.6.4
Academiæ Tholosanæ & Cadurcensis, & priuilegiorum conseruatores 47.22.2
Acarnanes duo iuuenes non initiati, ingressi templum Cereris, interfecti sunt. 2.2.8
Acastus Peliæ filius phthyriasi morbo decessit 31.25.2.
Accensi 47.40.15. eorum, & lectorum differentia eod.
Accepsemas eremita quandiu latuerit 15.14.1
Acceptilatio quid 21.19.1. eius & apochæ solutæ eod.in ea quæ consideranda eod.3. & eius quæ res sint capaces eod
Acceptilatio vel solutio nec ante diem, vel pendente conditione fieri proprie dicitur 21.1.
Acceptilatio non valet partis rei indiuiduæ, quæ tota debetur: & quæ alia accepto fieri nequeat eod.6.
Acceptilatio facta irreuocabilis est eod.
Acceptilatio quid à pacto differat 21.19.
Acceptilationis diuersa, in rem & in personam conceptio eod.
Acceptilationis formula eod.10. eius finis, liberatio eod.
ex Acceptilatione præscriptis verbis actio data 21.19.13
Acceptilationes vtiles & inutiles 21.19
Acceptilatio solutionis loco 21
Acceptilationis & Aquilianæ stipulationis tractatio, remissiuè 24.11
in Acceptilatione nũ sit locus iuri retractus 26.
Accepto ferri quæ personæ possint 21.19.
Accessiones quæ sint rebus venditis 25.1
Accessorum ad quando potius destinatione, quam nobilitate & qualitate rei metiendum 20.
Accessorium non sequi naturam sui principalis probatur in augmento dotis 9.24
Accij martyris ecclesia 33.23.
Accipitrum furtum vt puniatur 37.5.
Accipitur honestè, quod non honestè petitur 1 35

Accona ciuitas 15.33.12
Accreſcendi iura, & decreſcendi ex prouiſione legis naſcuntur 46.11.1
Accreſcendi ius quid eod.2. diuiſio, in non decreſcendi & accreſcendi eod.
Accreſcendi ius num inuitos partem accipere defectam cogat 46.11.3. an fiat cum onere partis eo .4
Accreſcendi iuris res, ex contractu, iudicio, & hæreditate 46.11.5
Accelendi ius quale inter coniunctum vocatos ad ſucceſſionem coniunctione legali 46.11 7
Accreſcendi ius inter coniunctos voluntate hominis quomodo locum habeat 46.11.8. & ſeq.
Accreſcendi ius in hæredes tranſit eod.9
Accreſcendi in iure quando portio portioni vel perſonæ accreſcat 46.11.9
Accreſcendi ius poſt agnitionem partis quando locum habet 46.11.9
Accelcendi ius in quibus caſibus locum non habeat 46.11.13. & ſeq.
Accreſcendi ius prohiberi poteſt à teſtatore expreſſè vel tacitè eod. 15. nec habet locum inter hæredes diuerſo iure eod. 16. vel ſi contra voluntatem teſtatoris ſuccedant eod.18
Accreſcendi ius non habet locum poſt aditam hæreditatem, quomodo intelligatur, & exceptiones 46.11.19
Accreſcendi ius an inductum iure 12. Tab. eod.20
Accreſcendi ius & non decreſcendi quando inuitus & cum, aut ſine onere iungat partem 46.11 21
Accreſcendi ius an pro virili, an alio modo pro portionibus accreſcat 46.11.22
Accreſcendi iuris finis, & effectus 46.11 28. & rationes eod.
Accreſcendi iuris coniunctio tripliciter fit, re, verbis, & vtriſque intereuenientibus 4.5.21
Accreſcendi iure quomodo vſusfructus accedat 45.10
Accreſcens eadem actione petitur, qua portio cui accreſcit 46.11.22
Accuſ ſerror de centumuiris 47.24.2
Accuſandi edictum, prohibitorium eſt 32.12.2
Accuſans alterius inſtigatione puniendus 32.24.12
Accuſans duos, tertium non poteſt accuſare 32.12.14
Accuſans impietatis, & non probans, morte multabatur 34.10.2
Accuſans reum, nec petagens, multabatur 23.3.7
Accuſant ſine calumniæ ſuſpicione, fiſci Triumuiri 49.7.12
Accuſant in maieſtatis crimine, perſonæ alioquin remouendæ ab accuſationibus 35.2.1
Accuſare cur permiſſum ſit 32.2.5
Accuſare qui prohibentur, per totum c. 16. & ſeq. lib.32
Accuſare qui poſſint, remiſſiuè 32.18.1
Accuſare non poſſunt qui deſtitit, quiue præuaricatus eſt, eod.2. nec inimici, nu.4. nec laici clericos, nu 5. nec clerici clericos maioris ordinis, quando, eod.
Accuſare vel accuſari qui poſſint in criminibus 49.2.6
Accuſare qui prohibeantur ob delictum, & ob quod delictum 32.12.4
Accuſare procuratores regij regulariter poſſunt, & quando alij 32.12.2
Accuſari qui poſſint 32. 19.1 Accuſati non poſſunt quibus diſpenſatum, ſemel abſolutus, & de vis accuſatis, eod. 4. Nec accuſantur Chriſtiani ab hæreticis vel Iudæis, eod.7
Accuſatunt homicidia incognita, animalia 48.12. 12. & ſeq.
Accuſatio abolitione ſublata quando repeti, & à quo poſſit 32.23.6
Accuſatio ciuiliter criminis fit 47.5.4
Accuſatio criminum inuenta ad conſeruandi m illibatam humanam ſocietatem 32.7.10
Accuſatio debet iudicium criminis præcedere 32 2.4
Accuſatio & detectio criminum, quid 32.2.1
Accuſatio in ſuperiores perſonæ & bonæ opinionis ægre admittitur, aut nunquam 32.15.9
Accuſatio inter patrem & filium, & libertos & patronos, honeſto nomine temperata 44.4.3
Accuſatio moritur non onerat alium ſine aliis indiciis 32.12.11
Accuſatio deſerta & intercepta, intra quot dies repeti poteſt 40.5 14
Accuſatio ſolemnis quid 32.7.1
Accuſationis diuiſio, in ſecretã & publicam 32.2.6
Accuſationis inſtituendæ vel omittendæ cauſa, repetundarum tenetur 36.28.19. & 20
Accuſationis libellus tempus, diem & horam complecti debet 30.7.6
Accuſationis nomen ad ciuiles actiones refertur 32 2.2
Accuſationi faciendæ à procuratore regio accedit priuatus rectè 32.4.13
Accuſationis probatio imperfecta, an ſupplemento iuramenti poſſit iuuari 50.6.10
ab Accuſatione deſiſtentis bona cõfiſcantur 3.17.6
Accuſationes criminum quare citò expediri debent 32.26.2
Actiones vim obligationum oſtendunt 24.2 1
Accuſator increpatæ vitæ eſſe debet 32.12.3.& 4
Accuſationes, rarò in republica admittendæ, quare 32.4.13
Accuſationes verę laudabiles, vt plerumque etiam ex zelo inuidiæ 32
Accuſator intra decem dies compareat 40.5.11
Accuſator legitimus in Gallia procurator regius, non priuatus 30.11.10
Accuſator non audiebatur lege Bulgarorum, niſi vinctus & tortus 32.4.11
Accuſator ſui ipſius quilibet debet eſſe in foro cõſcientiæ 32.2.9
Accuſatoris dignitas facit illegitimum accuſatorẽ, quare 32.15.1
Accuſatoris munus, probare illata crimina 32.11.2
Accuſatoris partes, demonſtrare delictum fuiſſe commiſſum 32.2.3
pro Accuſatore & reo quæ obſeruata 32.24 8
Accuſatorum temeritas tribus modis detegitur, & punitur 32.20.1

INDEX

Accuſatoribus pluribus exiſtentibus qui potius eligendi 32.18.1
Accuſatus crimen immunis à crimine ipſe eſſe debet 32.5.4
Accuſatus antequã recipiatur inter reos, exceptiones in accuſatores proponere debet 32.5.5
Acerum incendij extinguendi cauſa, paratum habebant antiqui 1.6.3
Achab ieiunat & dormit in ſacco 2.18.5
Achab peccatum poſteris nocuit 35.1.27
Achab rex Nabotho vineam etipuit 26.2.10
Achab rex Samariæ ieiunat 31.7.3
Achæorum reſpub. vnde celebris 35.8.4
Acham rex Iuda 31.6.15
Achami ſcelus, Iſraëlitæ à Deo afflicti 31.2.6
Achaz decimo anno genuit Ezechiam 9.7.9
Achilles cythara cecinit 39.2.5
de Achillis armis Vlyſſes cum Aiace contendit 41.8.2
Achillis mortem qui luxerint 16.1.20
Achillem patrem vnà cum alijs Neoptolemus filius luget 2.14.10
Acies ex quibus perfecta, & ſpecies, & partes 19.3.22
Acolyti qui, & munus 16.6.1
Acolyti nomen quid ſignificet eod.3
Acolyti conſtituendi ætas eod.4
Acolytatus maior ordine Lectoris 16.6.2
Acontij in ſponſalibus Cydippis obtinendis dolus 8.6.4
Acqueſtz nouueaux, quid 26.2.7
Acqueſtz quid dicantur Pariſijs: & de conſuetudine ſucceſſionis eorum dicitur inter virum & vxorem 45.14.13
Aquiliæ & furti actionis diſtinctio, in cæſis arboribus 37.6.2
Aquiliæ actio conſiderat damnum datum eod.
Aquiliæ legis actio non datur pro homine libero 38.9.7
Aquilia in lege quomodo ſunt res conſiderandæ 38.9.8
Aquiliæ legis ſinis partes iudicis, & actiões 38.9.13
Aquiliæ, & ſerui corrupti diſtinctio 38.10.6
Acquirere per nos ipſos & alios poſſumus poſſeſſionem, & poſſidere 1.13.14
Acquirere qui non poſſunt 20 11.3. & ſeq.
Acquirendi leges cõtra fraudes cupiditatis 20.1.6
Acquirendi ſex modi legitimi Varroni eod.7. Theophilo, 14. Iuris gentium 2. ciuiles, ſingularium rerum, & per vniuerſitatem eod.8
Acquirendi modi in certa capita digeſti per diuiſionem eod.9
Acquirimus nobis per nos, & per alios 20.11.1. per eos qui ſunt in noſtra poteſtate, per filios, per ſeruos noſtros, & eos in quibus vſum fructum habemus eod.6. quatenus per tutorem eod.7. per hominẽ bona fide nobis ſeruientem eod.8 per procuratorem eod.9
Acquirimus adiudicatione ſententiæ 20.11.10
Acquiritur acceſſione, per confuſionem, & commixtionem 20.9.17
inter Acquiſita, & acquirenda multum intereſt 26.21.6
Acquiſita per nos magis diligimus & cõſeruamus, quàm relicta 28.2.21
Acquiſitio prædiorũ certo modo limitata 45.1.4
Aquiſitionis perſonæ omnes idoneæ, niſi nominatim prohibeantur 20.11.2
Acridophagi in Æthyopia locuſtis paſcebantur 31.25.2
Actus quid, & ab actione vt differat. 21.3.1
Acta iudicialia qui poſſint excipere 47.4.1
Acta iudicialia quomodo fidem faciant, & num teſtibus egeant 42.39
Acta publica fidem faciunt 47.4.21
Actij Nanij factum 48.15.2
Actio κακώσεως malæ tractationis 11.4.1
Actio Caluiſiana quæ 14.3.11
Actio contraria tutelæ vel curæ quid, quando detur, ob quas res & cauſas, quibus & contra quos 13.11.1 & ſeq.
Actio de dolo pro quibus negotijs antiquitus prodita 2.13.1
Actio ex ſtipulatu rem pupilli ſaluam fore, in tutorem & curatorem, & quando ex ea agatur & contra quos 13.16.18. & hæc actio ex ſtipulatu vtilis datur in pro tutore gerentem eod.19
Actio in rem, vindicatio eſt 46.7.2
Actio in rem, & in perſonam, & mixta quid eod.3
Actio malarum artium in corrumpentes teſtes 48.13.37
Actio pro accuſatione aliquando 32.2.1
Actio receptitia quæ 14.7.5
Actio reſtitutionis dotis ex ſtipulatu, transit in rei vxoriæ actionem 9.22.16
Actio vnde, differentiáque eius ab actu, q. & actio 2.8.1
Actio forenſis quid, & quare actio dicta: & quid actiones habebãt formulas præſcriptas & datas & quomodo 21.8.1
Actiones conceptionis curioſa qualis olim obtinuit eod.4. & cõceptio vitioſæ formulæ non ſanon priuabat in arbitratijs eo 5
Actionis curioſæ formulæ ſublatæ ſunt hodie, ea autem neceſſariæ retentæ & adiectæ 2.8.6
Actionis nomen latè patet, & omnes petitiones continet e 5
Actionem propoſitam & ſemel editam quando liceat mutare vel emẽdare, & quomodo 21.8.7
Actionis nomine exceptio non cõtinetur 21.17.4
Actionis rei vxoriæ transfuſio in ſtipulatu actionem 23.3.1
Actionis verbum quid propriè & in genere contineat 4.7.1
Actionem habere minus eſſe, quàm rem 24.3.1
Actiones ciuiles pro furto quæ dantur 37.1.22
Actiones de vniuerſitate quæ 47.6.
Actiones, iudicia cur dicantur 47.1.4
Actiones non confunduntur inter hæredem & debitorem, ſi repudietur hæreditas 46.6.11
Actiones perſonales 30. annis pereunt 40.12
Actiones plures quando ſe mutuo impediunt, & tollunt conteſtatione 21.2.12
Actiones quæ biennio tolluntur 40.5.22
Actiones quę dẽtur pro relictis in codicillis 42.1.21

Actiones quædam annales 40.5.21
Actiones quibus rebus minuuntur 21.16.1.& ſeq.
Actiones quæ ab hæredibus, & contra hæredes dentur 46.5.2 niſi ſint pœnales eod.
Actiones tutelæ & curæ quæ, directæ, vtiles, ciuiles, & prætoriæ 13.10.1, & ſeq. per totum
Actionum de paſtu pecoris, de pauperie, & Acquiliæ differentia 38.12.4
Actionũ diuiſio, in ordinarias & extraordinarias, & quæ ſint 21. 8. 10. ordinariæ, in ciuiles & prętorias, & quæ eod. 11. Actionũ 3. diuiſio, in rem, in perſonam, & in mixtas eo. 12. Itẽ 4. in perſecutorias rei, pœnæ, & mixtas eo. 14. Itẽ 5. in directas, contrarias, vtiles eod. 16 Item 6. in directas & vtiles eo. 17. Item 7. in bonæfidei & ſtricti iuris eod. 18. Item 8. in vniuerſales, generales, ſingulares, ratione petitionis, vt & ſolidi, non ſolidi eod. 19. Item 9. in natiuas, datiuas ſeu arbitrarias, & quæ illæ eod. 20. In natiuas & temporales quoquè eod. 21. In eas quæ ordinariæ & ſubſidiariæ, & quæ illæ eod. 22. diuiſio actionũ in factum 21.8.25
Actionum formulæ ſublatæ, & nominis expreſſio non neceſſaria 43.2.9
Actor datus à tutore & curatore quid præſtat in iudicio. 13.9.5. & quando Auctorum tutorum ſimatur officium eod. 4. curis actor potius à tutore detur, quàm procurator eod. 2
Actum iudicio quis dicatur 49.1.3
Actor ſequitur forum rei eod. 5
Actor vniuerſitatis quis dicatur 41. 5. 1. & 2. eiuſque cum Syndico differentia eod.
Actor antequam litiget, debet conuenire & monere reum 47 7.19
Actor litigaturus quid cauere debeat 48.4.1.& 2
Actor quis 27.5.10
Ex Actore reus fit qui non ſe defendit in nouæ operis nunciatione 43 30.4
Actus ab agendi facultate differt 14.1.5
Actus & viæ differentia explicata 4.14.12
Actus legitimus quis 47.3.2
Actus quid 4.14.5. eius latitudo quanta eſſe debeat eod. 6
Adyſanes, Ægypti & Æthiopiæ regis lex 37.2.11
Acus & fibulas geſtare, mulieribus Areopagitæ quare interdixerunt 35.6.22
Adibus venenatis plures necati, & authores damnati 36.18 9
Adæ Hecatomni filiæ Satrapatum Cariæ Alexander Magnus tribuit 6.12.7
Adæratio quid 36.30.16
Adam e paradiſo electus ſtatim vt peccauit 2.8.1
Adam factus, non natus eſt 8.1.16
Adam electus cum Eua è paradiſo 31.24.2
Adamus agricola 18.23.1
Adam & Eua noſtri primi parentes 6.4.3
Ob Adami & Euæ peccatum, mors 31.5.1
Adamo, naturalia primum, ſi voluiſſet, omnia fuerunt 14.2.4
Adamum Deus Optimus Max. dominum totius mundi conſtituit 11.2.7
In Adamo omnes peccauerunt 30.11.16
Adama Cariæ regina Alexandrum Magnum adoptauit 10.6.25
Adamas gemma in annulo videtur 6.9.14
Adamici homines, & non Adamici, ſecundum Paracelſũ: & nõ Adamicorũ quot genera 7.3.2
Addicti milites 19.3.25
Addicti milites, tyrones dicti 16.1.10
Addictionis in diem duo ſingularia 25.17.6
Addictiones in diẽ in pacto melior conditio quæ ſit eod. 5. & quis poſſit offerre eod. 7
Addictionis in diem pacti, natura & forma 25. 17.3.& ſeq.
Adeltruæ relegatæ 34.14.4
Adeundi facultas quo tempore ſubmoueatur 46. 2.24
Adeundi hæreditatem delatam ius quando in hæredes tranſmittatur 46.2.13
Adeundi hæreditatem plurium ſuccedentium ordo 46.4.17.& 18
Adeundi facultas quanto tempore præſcribatur 46.4.19
Adeundo hæres contrahit cum defũcto, & ſe obligat ad voluntatem impledam 43.33.12
Adeundo hæreditatem, contrahere videtur hæres cum defuncto 41.7.19
Adherbales 41.4.4
Ad exhibendum & rei vendicatio actiones, quare in regno in uncto dantur 37.8.2
Ad exhibendum actio vnde nata, & natura eius 29.7.1
Ad exhibendum actio, mutatur aliquando in actionem, in factum eod. 8
Ad exhibendum actione qui agere poſſunt eod. 11. & contra quos eod. 12
Ad exhibendum agens rem planè deſcribere debet, vt in rei vendicatione eod. 13
Ad exhibendum conuenti quæ ſunt partes, & in quantum condemnetur eod. 14
Ad exhibendum actionis finis, vt agatur rei vendicatione 29.7.16
Adiancamentum quod vxor lucratur ſuperuiuens marito ſeruari debet ex ſtatuto & cõſuetudine ſolis liberis eius matrimonij, vt de dote etiam dicitur, repertis nuptijs, nec communicari liberis ſecundi 9.26.57
pro Adiancamento non cõpetit priuilegiũ prælationis in hypotheca, quod pro dote datur 9.24.9
Adiais quid 22.10.3
Adiaint pour ouyr teſmoins 48.13.4
Adiornamentum debet eſſe libellatum 48.2.20. excepto vadimonio eod.
Eius exemplar dari debet vocato expenſis vocatis 48. 2.20
Adiournement quid ſit, diſputatur 48.2.23.& 4
Adiournements à trois briefz court eod. 6
Adiornatus perſonaliter, prehendi iubetur contumax 48.3.21
Adipiſcendæ poſſeſſionis interdictum quid 21.9.10
Adipiſcendæ poſſeſſionis interdicta quæ 20.10.11
Adire hæreditatem quid eſt 46.4.1
Adire hæreditatem qui poſſint 46.4.6.& 7
Adire hæreditatem grauatus de reſtituenda cogitur 46.4.15
Adire volens cuius ſtatus eſſe debet eod. 10

Adiri hæreditas pro parte non poteſt 46.6.7
Additionis hæreditatis effectus 41.7.18 & 19
Aditio & repudiatio extraneorum, immiſcio, & abſtentio ſuorum 46.4.2
Aditio vel immiſcio duplex, expreſſa & tacita 46. 4.3
Aditio de qua re fieri dicatur, nempe de hæreditate eod.4
Aditio hęreditatis pro parte fieri non poteſt, nec pro parte repudiatio 46.4.5
Aditio nomine infantis & collegij hæredum per quas fiat 46.4.12
Aditio hæreditatis verbo quomodo fiat 46.4.14
Aditio & ſine, & coram iudice fieri poteſt 46.4.16
Aditio hæreditatis quocunque tempore fit eod. 19. huius finis 46.5.1. & ea quare teſtamentum confirmari dicitur eod.
Aditio obligat hæredem legatariis & creditoribus ex quaſi contractu 46.5.8
Aditio confundit actiones inter debitorem & creditores ſibi ſuccedentes 46.5.9. excepti 2. caſus eod.
Additionis introductæ rationes 46.5.13
Aditio hæreditatis per inſtitutum cur tollat vulgarem ſubſtitutionem 42.16.11.12, & 13
Aditio hæreditatis quibus hæredibus non erat neceſſaria 46.1.2.3.4
Aditio hæreditatis an ſine actu corporali fiat 46. 1.8
Additionis ius quo tempore tollatur 40.2.8
Additione hęres quaſi contrahit cum defuncto 42. 32. 7
Actione hæreditatis patrimonium defuncti & hęredis vnum fit 42.18.2
Adiudicatio in diuiſione facta, ſimilis emptioni, verùm alia ab emptione 26.10.2
Aditores dantur per iudicem tutoribus & curatoribus, pro nutu eorum tutorum & curatorum 13.9.1
Adminiſtrandi poteſtas à regibus per annuli traditionem dabatur 6.14.16
Adminiſtrationem prouinciæ ciuilem vel militarem relinquere, *inuſſu* principis, proditorium 35.5.19
Adminiſtrationes ducatuum, prouinciatum, & vicariatus, non erant perpetuæ, dignitas tamen perpetua 6 7.28
Adminiſtratoris & actoris vniuerſitatis differentia 49 5.2
Adminiſtratores reipub. an mutuent 22. 2. 7. & in quibus cum ſubditis contrahere poſſint eod.
Admiratus quis 47.26.9
Admiraldi introductio 47.29.10
Admiſſionales 47. 49. 10. admiſsionales principis eod.13
Adonai, Dei nomen 14.1.16
Adonias filius Dauidis 45 3.3
Adophus comes Clinenſis, fit dux 6.7.16
Adoptare mulieres ſine gratia nequeunt 10.6.6
Adoptare nequeunt, niſi qui generare poſſunt, & qui prohibeantur eod.7
Adoptare adoptariue qui poſsint 10.6.16
Adoptare non poteſt, qui liberos proprios & naturales habet. Vtopiæ aliter, quare e
Adoptare minorem ſuum tutor vel curator n poteſt eod.15
Adoptari vnus tantùm poteſt, & qui adoptari p ſunt eod.21
Adoptabantur & filiæ apud Hebræos eod.22
Adoptandi inter Langobardos ritus 10.6.21
Adoptatus quando tranſit in adoptantis poteſtatem 41.21 5
Adoptati & arrogati ſpecies legitimorum fil o i ure ciuili 10 5 2
Adoptati præſentia exigitur, & quando voluntas 10.6.23
Adoptati nunc in Gallia non ſuccedunt, vt ſi n quid ab alumnis differant 10.6.30
Adoptatis alia indebantur nomina, retentis vel parumper illis immutatis eod.26
Adoptati & arrogati ſuccedunt patribus adoptatis vel naturalibus etiam ab inteſtato 45.5.1
Adoptati & arrogati in ſucceſsione inteſtati, ſucceſsio 41.5 1
Adoptatorum Cæſarum exempla 10.6.17
Adoptatis quando ſubſtitutus pupillariter poſsit 41. 22.3
Adoptio quid 10.6.1. diuiſio, in adoptionem & arrogationem; & quid commune habeant eod.5
Adoptio fiebat apud magiſtratum, penes quem eſſet legis actio eod.12
Adoptio olim fiebat emancipationibus & manumiſsionibus præcedentibus, hodie nunme 10. 6.13
Adoptio quadruplici modo fiebat, per principem, per legem curiatã, per prætorem ſeu magiſtratum, per teſtamentum eod.14
Adoptio *in* Frãcia olim, & apud Hebræos, & G cos vſurpata 10.6 19
Adoptione filij fiunt, non fratres, autalij prot 10.6 2. quid per eam transferatur eod.24
Adoptio naturam imitatur 9 11.17. & prohibitæ nuptiæ inter adoptantem & adoptatam c
Adoptio per inciſionem capilli 16.1 16
Adoptio Græcis quomodo dicatur 41.28.14
Adoptione fil ; rumpebatur teſtamentum 44. 5
Adoptione tutoris, quæ tutela pereat 12.15 5
in Adoptionibus emancipatio terna & manumiſsio duplex, quid erat 11.8 4
Adoptiuus in feudo non ſuccedit 6.13.4
Adoptiui filij inſtituendi, vel exhæredandi er t 44.2.17
Adoptiui filij non excludunt ſubſtitutum ex clauſula *ſi ſine liberis* 41.28.14
Adoptiui & legitimati, iuris eiuſdem; & minora aliquando legitimari eo .1
Adoptiui non ſunt temporarij, ſed perpetui 10. .7
Adoptiui filij non ſuccedunt in Gallia, & quomodo olim ſuccedebant 44.15
Adoptiui quomodo conſanguinitatis iure ſuccedant tranſuerſalibus 45.11.14 Eorum bona vt in familiam tedeant, à quo proceſſerant, adoptatis, lex Solonis 45.12.5
Adoari voluit Conſtantinus 2. Cæſar 18.1.10
Adotabant in montibus antiqui & orabant 2.1.7
Adpromiſſor quis 24.3.9

Adrianus Atilium Verum adoptatū mortuum cur non luxerit 24.10.14
Adrianus Antiochenſes odio habuit 15 7 3
Adrianus Cæſar magus, & eius præſtigiæ 34.17.2
Adrianus non permittebat libertis ſe rogari 39.15.15
Adrianus imperator hæreditates ignotorum recuſauit, & patrum 42.35.2
Adrianus ſenatum in aulam ſuam tranſtulit 47.15 33
Adrianus Senatus conſilium ſecum habuit 47.28.1
Adrianus ſortibus Virgilianis vtebatur 34.3.19
Adrianus Cæſar ſeruos à dominis occidi vetuit 144.2
Adrianus repudiauit hæredit. ſibi delatas 3.12.2
Adrianus 1. quando adeptus ſedem apoſtolicam 15.3.19
Adrianus ſucceſſorem ſibi delegit Antoninum 10.6.17
Adrianus Hieroſolymam poſt cladem ei à Veſpaſiano illatam, habitare permiſit, quam ipſe poſtea oppreſſit 15.8.2
Adriani beneficium diuiſionis inter fideiuſſores 1444 quando non detur eod.7
Adriani Cæſaris humanitas 45.2.11
Adriani de rogaris ſtatutum 47.25.17
Adriani lex de decoctoribus 22.11.11
Adriano qui iuriſconſulti adfuerint 6.8.25
Adrianum Cæſarem Senatus comitabatur 6.8.2
Adſcripti coloni qui 47.16 30
Adſcriptitij coloni qui 14.10.6.& 8.eorum durior quàm cenſitorum conditio in quibus eod. 10.
Adſcriptitij ſerui non ſunt eod.
Adſcriptitij ſub clientela dominorum ſunt, vt in aliam nequeant tranſire eod.11
Adſcripti coloni qui 18.23.6
Adſtata quis 18.13.20
Aduena apud Siculos quis dictus 3.12.14
Aduentitia dos, quæ ab alio quàm à patre venit 9.18.4
Aduentitia hodiè quarum tantùm conferuntur 46 8.5
Aduentitia dos, filia vel vxore mortua, cui reſtituenda ſit 9.22.11
Aduentitia dote recuperanda filiafamil. ſine patre in iudicio eſſe poteſt 9.24.11
Aduentitia non conferuntur in legitima 44.5.43
Aduentitium peculium quod 29.14.5
Aduentitiorum vſusfructus patri quæſitus etiam hodiè; profecticia bona etiam hodie, quòd pertinent ad proprietatem, à filiofa. patri quæruntur 28.9.10
Aduentitis nihil filiusfa. in Gallia acquirit patri, præter commoditatem & adminiſtrationem 11.8 21
Aduenturierij milites in Gallia qui 19.3.17
Aduersarius 19 3.24
Aduocatio quid 39.9.4.ſtudioſum mendacium eo.5
Adulatione reges & regna ſubuertuntur facilè, quare 39.9.7
Adulationes in publicis cauſis perniciosiſſimæ 39 9.9
Adulationibus extorta reſtituenda militibus 39.9.11
Adulator à placido vt differat 39.9.5. & ab amico eod.
Adulator ſimilis cacodæmoni, ſcorto 39.9.5. præſtigiatori ſacrilego, eod.6. admittit iudicium, & quæ manifeſta ſunt contraria perſuadet eod.
Adulatoris pernities 39.9.9. motes depicti eod.10
Adulatores peiores repręhenſoribus, & coruis eo.8. cineæ diuitum eod.
Adulatorum antiquitas 39.9.2. clerici adulatores degradantur 39.9.3
Adulter & adultera quando ſimul accuſari poterant 36.13.5
Adulter retineri poteſt per 20. horas 31.33.2
Adultera ab adultero duci non poteſt in vxorem, & quomodo intelligatur 9.13.3
Adultera abiicitur, & ei iuramentum præſtitum de ea non repudianda, cur non ſeruatur 9 15.26
Adultera priuatur dote, & adulter amittit incrementum 45.14.2
Adulteræ multeris, iuris ciuilis, & adulteri, pœnæ 36.6.9. Athalarici lex eod.nu.31
Adulteræ relegatæ 36.6.9.& 10
Adultera comperta, lege prohibebatur intereſſe cum pudicis mulieribus, & ne ſe ornaret, ornata obuiam exueretur & verberaretur à quoque 36.6 21
Adulteræ ignominioſa circunductio in Gallia, & Colonia 36.6.28
Adulteram compertam retinere non licet in matrimonio 36.6.40
Adulteram ex ſuſpitione quare maritus poſſit accuſare 48.11.5
Adulteram quando patri filiam, & marito vxorē, & vbi occidere liceat 11.8.8
Adulteræ vxoris conuictæ dos pertinet ad maritum, & donatio propter nuptias ad vxorem ex adulterio mariti, niſi liberi ſint 9.23.12
& ob adulterium vxoris dotem petere non poteſt vir, qui etiam adulter eſt eod.5
Adulterans vxorem domini ſui vaſſallus, vel rem habens cum aliis eius domus, priuatur feudo. Item turpiter cum vxore domini ſui ludēs &c. 6.19.18. Etiā ſi vxor domini ſit vidua vel ſponſa. idem in eius pediſſequa, etiam ſi prædictæ perſonæ eſſent publicæ meretrices eod.19. Sed ſi ſe ſupponat vxor domini vaſſalli in lecto eius, feudum non amittit eod.20
Adulterum maritus per 20. horas retinere poteſt tantùm 36.31.11
Adulterum occidere cui licuit, & qua lege 36.6.6. & 22
Adulterum maritum nō licuit 12. Tab. lege, vxori tangere 36.6.7
Adulterum compertum maritus poteſt contumelia afficere, & retinere per 20. horas 36.6.8
Adulteri ſimul igne vſti. 36.6.13. Adulteris ſupplicium vltimum impoſitum eod.12
Adulterorum aliæ cruciles pœnæ 36.6.16
Adulteri & adulteræ vbi, & quando eadem pœna 36.6.29

Adulterum deprehenſum in adulterio, marito licet retinere per 20.horas 40.5.5
Adulterans cum domina, vel cum ſeruo morte plectendi 36.6.20
Adulteratus res venales ex Platonis lege pœna 25.15.6
Adulterinus filius vt dignoſci poſsit 10.3.9. quis is ſit eod.nu.22.& 24
Adulterini filij num legitimentur per ſubſequens matrimonium 10.4.4
Adulterium à dæmone ſuppoſitum 34.19.7
Adulterium grauius dicitur, accedente raptu 36.8.1
Adulterium quomodo obuiciat marito vxor 32.13.11
Adulterium quid 28.10.24
Adulterium comparatum delicto maieſtatis, & falſi 36.6.1
Adulterium quid 36.6.2. committi in ſponſis eod. grauiſſimum peccatum eod.
Adulterij plura mala 36.6.1. pœna eod.nu.4
Adulterium vxoris marito Porphirio aus detegit 36.6.3
Adulterio puniendo conſyderanda 36.6.4
Adulterij pœna & delictum excuſatur, ſi vi committatur, vel ignoranter, ſi rumor de morte mariti ſit 36.6.17.& 18
Adulterij diuerſarum nationum pœnæ 36.6.21. & ſeq.
Adulterij iuris pontificij pœna, & accuſatio 36.6.32
Adulterij in Gallia ſupplicium, quale 36.6.38
Adulterium punitum ſeuerius aut lenius, ſecũdum opinionem populorum 36.6.36
Adulteria vindicanda lex naturæ iubet, lex Zaleuci, Cemerum, vindicta Dei 36.6. num. 24. 25. 26.27
Adulteris delectari, ſumma malorum imprecatio 36.6.3
Adulterium naturâ probrum dicitur 8.1.25
Adulterium vbi grauius 30.6.3
Adulterij accuſatio quibus concedatur 36.13.2
Adulterij accuſandi poteſtas datur per quinquennium tantum 36.13.3
Adulterium poteſt accuſari poſt mortem adulteræ eod.
Adulterium nuptæ ſolus maritus in Gallia accuſat eod.6
Adulterij cur non ſit tranſactio 36.11.8
Adulterij acculatio iure mariti, quo tempore præſcribatur 40.5.15
Adulterij accuſatio, quomodo ſex menſibus tollatur 40.5.19
Adulterij accuſationis præſcriptio 40.5.26
Adulterij cum inceſtu punitio 36.7.2
Adulterij de crimine tranſigi nequit, quare 28.2.10
Adulterij præludia 9.23.13
Aduocatus aduerſarij familiaris vel proximus iudex, non facit ſuſpectum iudicem 49.3.7
Aduocatus an poſſit poſtulare contra ſuum dominum directum 49.6.15. non contra propriam eccleſiam eod. nec pro duobus aduerſarius in eadem cauſa eod.14.
Aduocatus & iudex eiuſdem rei nemo eſſe poteſt 49.6.26.
Aduocatus ſophiſta ſubſellijs amouendus 49.6.23. néue extra rem dicat plura moneatur, & leges adferuntur, & ne conuicientur eod. Aduocatorum futilium & verboſorum pernities in republ. eod.30
Aduocatus paciſcens de quota litis, quomodo puniatur 49.6.33
Aduocatus nemo bonus in cauſa propria eod.36
Aduocatus fiſci quis dicatur 49.7.1
Aduocatus & procurator officium gerunt 15.42.5
Aduocatus malè conſulens tenetur ad damna clienti in foro conſcientiæ 47.7.11
Aduocatus qua methodo debeat petere in iudicio, voce vel libello 48.5.6.& 7
Aduocatus regius hodiè ſolus legitimus accuſator 32.4.12.de calumnia non tenetur eod.
Aduocatus vel procurator non poteſt teſtimonium dicere contra clientem ſuum 48.13.31
Aduocati, os & mens procuratorum 49.6.1
Aduocati, & eius officij ſynonima, riiſque ſtatus eod.2.& 5
Aduocati conſiſtoriales Romæ qui, & eorum priuilegia 49.6.10
Aduocati pauperum Romæ eod.11
Aduocati quas cauſas tueri debent, & eorum iuramentum eod.11
Aduocat. neceſſarij, & dantur à iudice non habentibus 49.6.16
Aduocati aſſumendi in album quæ præcedat probatio 49.6.18. mores & geſtus eorum quales eſſe debeant eod.19. doctrina eod.1
Aduocati eſſe non poſſunt impetu literarum ea. 28
Aduocati lingua ſub mortem & loquela priuatæ præmaturè in pœnam 49.6.31
Aduocati filijſfami. ſibi quærunt 49.6.35
Aduocati ad decorem & dignitatem iudicum pertinent 49.6.37
Aduocati cogi poſſunt cauſas agere pro opem implorantibus 49.6.17
Aduocati fiſci qui, & quot eſſent, & vnde ſtipendia & quæ haberent apud Romanos, & de Gallicis 49.7.6
Aduocati regij vel procuratores nihil præter ſtipendia regia prohibentur capere 49.7.6
Aduocati & procuratoris fiſci conſtituendi fines, & rationes 49.[illegible]
Aduocatis regijs alia mandata 49.[illegible]
Aduocati ſalarium quo iure, & quomodo [illegible] piant 4.[illegible]
Aduocati an poſſint pro cauſis orandis quicquam accipere, legibus certatum olim 49.[illegible]
Aduocati auari & rapaces, quibus ſimiles [illegible]
Aduocatis cur dari debeat ſalarium 49.[illegible] & 7
Aduocatis data aliquando ſalaria, vt ſilere [illegible] quàm loquerentur [illegible]
Aduocatorum diſtinctiones, priuatarum & [illegible] carum cauſarum 4.[illegible]
Aduocatorum ex cutijs diuerſa nomina 49.[illegible] diuerſa dignitas ex illis, diuerſus numerus eorum
Aduocatorum album ex quibus repleatur, vel qui poſſunt eſſe aduocati 49.6.13

Aduocatorum album ex quibus repleatur, vel qui poſſint eſſe aduocati 49.6.15
Aduocatos ſuſtulit clientibus Claudius Cæſar 49.6.15.Poloni eod.17
Aduocato regio non datur præmium, quod debebatur delatoribus 32.41.13
Aduocati doctores ſuprematum curiarum, vel etiã non aduocati, immunes à collectis, idem in licentiatis, ſed non ſeruati 3.8.14
Aduocati peculium habent quaſi caſtrenſe præcipuum 46.8.9
Aduocati & oratores vbi improbati 32.24.8
Aduocati in Gallia quando iurant de calumnia 48.7.9
Aduocati pro falſa religione necati 33.7.9
Aduocati quare cauſidici dicti 47.7.3
Aduocatorum officium, & diligentia quæ 49.6.34. Eius officij conſtituendi rationes eod.35.& ſeq.
Aduocatorum militia 19.18
Aduocatus & medicis data occidendi impunitas videtur 36.21.19
Aduocatis interdictio cauſarum facta ex cauſa 31.6.17
Aduocatio quid 49.6.5
Aduocatione impunè libertus contra patronum fungitur, quod non poteſt vaſallus contra dominum 6.19.16
Aduram lapidauit omnis Iſraël 3.3.11
Æpol, iurabant antiqui 33.12.14
Æſab aditu plano 4.67.9
Ædes ſacræ tantùm authoritate Dei conſecrantur & eriguntur quare 15.29.7
Ædificans ædificium perficere cogatur 18.22.3
Ædificantis opus quando nunciatione ſuſpenditur 43.1.3
Ædificandi architectis dictæ leges 18.22.2
Ædificando in alieno, & ferendo quando Domino prædij acquiritur, & quatenus 20 9.7.& 16
Ædificare licet ſuper ergaſteria publica 3.21.5
Ædificare non licet in muris vel portis ciuitatis, vel loco publico 18.22.4
Ædificare non licet priuatis contra muros vel portas ciuitatis 2.29.4
Ædificare ſuper parietem alterius, vel in alterius ſolo quando liceat 4.7.22
Ædificatum in loco publico cui quæratur 20.9.15
Ædificator operis publici de vitio intra quindecim annos tenetur, ſe ſuósque obligat 3.21.3
Ædificator quandiu de operis vicio teneatur 18.22.2
Ædificio futuro quæ ſeruitus imponi poſſit 4.1.6
Ædificium priuatum publico non iungendum imo 15.pedes: vel iuxta horrea publica 100.pedũ, omni præſcriptione ceſſante 3.21.4
Ædificium quilibet ſuum licitè tollit, etiamſi obſcuret vicini lumina, niſi impediatur ſeruitute 40.6
Ædificia facta expedit potius conſeruare, quàm noua inchoare 12.3.9
Ædificia magna & ſplendida qui ædificare faciunt quales habendi 4.17.2
Ædificia publica magnificentius, quàm priuata, olim extructa 3.21.1
Ædificiorum ciuitatis res vendi quæ non poſſint 25.11.2
Ædificiorum cura Ædilium 47.31.8
Ædificijs publicis qui contribuunt, & qui non 3.21.6
Ædiles authoritatis tribunitiæ adimiæ 47.34.6
Ædiles curam refectionis templorum habuerunt 15.31.3
Ædiles ex plebe quando creati 47.10.14
Ædiles vnde dicti, & qui 47.31.1. eorum duo ordines, plebeiorum, & patritiorum eod.3
Ædiles à quibus crearentur 47.31.4 munera & officia eorum eod.6.7.8.& 9. Inſignia eod.9
Ædiles cereales 47.31.4
Ædiles municipiorum eod.6
Ædilitas quid 36.30.9
Ædilitas ne ante Tribunatum plebis antiquior 47.31.2
Ædilitij duumuiri qui 18.16.8
Ædilitia actio in factum, & ob eam quot dies ad redhibendum dentur emptori 25.21.17
in Ædilicia redhibitione quid præſtandum vtrinque 26.11.2.& quid differat à gentilitia eod.7
Ædilitium edictum morbos & vitia exprimi in venditione iubet 25.21.2
Ædilitium ius pars prætoriani 47.31.1
Ædilium Curulium origo, & conatus 47.31.3. poteſtatis incrementum eod.5
Ædilium Curulium redhibitio ad res donatas non pertinet 26.7.1
Ædilium notio de menſuris 36.1.16
Ædilibus Curulibus demandata viarum cura 31.9.3
Ædium ſacrarum cuſtodes 18.20.1
Ædium vſusfructus, quæ omnino conſumptæ ſunt an reſtituatur refecto ædificio 4.5.4
Ædituj templorum qui, & eorum munus 15.31.2
Ægeus à Pandide adoptatus, ipſe autem Theſeum adoptat 10.6.19
Ægeus pater Theſei adoptiuus 41.28.24
Ægrotus ſeruus eiectus domo à Domino, liber fit
Ægyptij de quibus grauius ſupplicium ſumant 30.6.3
Ægyptij ignem ſeruabant 15.39.11
Ægyptij in ſepulchris quid expenderent 18.22.6
Ægyptij in ſeruos ob famem & miſeriam ſe vendebant dominis 14.3.14
Ægyptij iurabant per allium & cæpe 30.8.28
Ægyptij ſacerdotes cur totum corpus raderent 16.1.27
Ægyptij ſacerdotes ex publico alebantur immunes à tributis 16.8.25. apud eos piaculum immolare hoſtiam non notatam eod.7
Ægyptij 5. partem fructuum regi pendunt 3.5.7
Ægyptij ſolis præcibus & thure Deum placabant 16.8.7
Ægyptiorum lege ſupra duplum vſuræ non exigebantur 22.4.1
Ægyptiorum legiſlator Bocchoris 22.14.4

INDEX

Ægyptiorum luctus circa funus qualis 16.1.20
Ægyptiorum mos quoad accusationes 32.24.8
Ægyptiorum mulieres virilia munera obeunt 47.11.2
Ægyptiorum reges ex sacerdotibus 15.1.10
Ægyptiorum reges, Pharaones dicti 18.2.11
Ægyptiorum reges mortui, ante funus vel laudari vel vituperari 32.7.11
Ægyptiorum sapientes à carnibus abstinebant 15.15.12
apud Ægyptios fœminæ adoptabant 10.6.20
apud Ægyptios nulla in corpus pro debito animadversio 22.6.10
apud Ægyptios reges gerebant summum pontificatum 15.29.9
apud Ægyptios subulcis omnibus templa interdicta 16.3.6
Ægyptijs quæ cura sit mortuorum 33.23.9
Ægyptijs uxores præcariæ & conductitiæ 9.45
apud Ægyptios patris filium occidentis pœna lenis 11.5.8
Ægypti præfectus in Alexandria imperium accipiebat 15.6.4
Ægyptum omnem emit Ioseph tempore famis 3.5.7
Ælius Gordianus Iurisconsultus 18.11.5
Ælius Adrianus proscriptorum liberis duodecimas bonorum concessit 31.31.13
Ælius Pertinax imperium deponere sæpè volebat 6.20.8
Ælius Verus in Cæsarem ab Adriano adoptatus 8.1.27
Ælij Pertinacis de repub. ditanda sapiens dictum 42.35.3
Ælij Pertinacis dictum præclarum 31.12.3
Æmilia lex de censuræ tempore 47.16.21
Æmilius Lepidus 44.2.23
Æmilius Lepidus Consul 42.33.4
Æmilius Lepidus Mamercus Genutium cur hereditate indignum existimaverit 7.2.14
Æmulius rex Albanorum 47.17.4
Ænobarbus Mediolanum everrit 4.5.15
Æoles Deos vt dicerent 18.6.9
Æqualitas donationis propter nuptias, quare hodie non desideratur cum dote 8.7.27. & quid in æqualitate dotis constituenda considerandum eod.29
Æqualitas geometrica considerata in collatione 46.8.30
Æqualitas in pluribus seruanda quare 46.8.31
ob Æqualitatem conseruandam, exilium introductum 31.6.6
Ær communis omnibus, & vsus eius 1.5.2.
Ærarium vbi apud Romanos, & quot, & copia, & extensio eorum 3.2.11
Ærariæ annonæ quæ 19.6.4
Ærarium militare 46.5.4
Ærarium Romæ qui ex manubijs hostium, & triumphis victorum ditarint 3.2.11
Ærarij constituendi necessitas 3.2.5. quid à fisco differat eod.7.9.11 & 12
Ærarij Gallici tres summæ curiæ 47.38.1
Ærario olim Romano qui præfecti 3.2.16
in Ærario populi Romani quot opes inuentæ 32.11
Ærarij qui 47.6.10
Æris alieni loco quæ in falcidiæ ratione habentur 42.34.5
Aeris consideratio, & ad salutem, & ad seruitem pertinet 1.5.1
Æris & libræ & libripendis in quibus solemnitas 36.2.2
Æris vsus pro commercijs 41.3.3
Ære ditari qui 27.2.14
Ære & libra quomodo fiebat venditio 25.1.3
Ære leges & alia inscripta, ad perpetuam memoriam 48.1.4
Aerius Hereticus de ieiunio malè sentiens, vindicatus 31.73
Æs alienum ab hæreditate deducendum 35.4.4
Æs rude aliquando pro numis 36.1.1
Æsculapij templum expositorum 15.28.14
Æsopus Crœsum Lydiorum regem alloquitur 33.21.12
Æsopus præceptij pœna affectus 31.19.1
Æsopi apologus de Hermaceo 6.1.14
Æstimata vestis data vxori, in dotem est, & periculo mariti 25.4.4
Æstimatæ & inæstimatæ res quomodo restituendæ 9.18.1
Æstimatæ res dotales in dotem datæ, num possint alienari 9.11.3
Æstimatæ res dotales à marito quomodo vendi possint 25.5.3
Æstimatio facta rei dotalis, facit vt laudimia ex ea debeantur 9.24.11. & quando faciat emptionem æstimatio
Æstimatio in dubio facit emptionem 25.5.1
Æstimatio in lege Aquilia quomodo facienda 38.9.13
Æstimatio in quo casu non faciat emptionem 9.18.2
Æstimatio litis, similis emptioni 26.8.3
Æstimatio quæ fit in iuramento affectionis, à quo normam & legem accipere debeat 12.3.1
Æstimatio rei facta à testatore non nocet hæredi 42.34.23
Æstimatio est facienda ex rei veritate, non conuentione partium 42.34.14
Æstimatio annuæ pensionis & alimentorum quomodo fiat à iudice 27.6.5
Æstimationis adiectio in solutione facienda quando non consideretur 21.1.35
Æstimationem omnem continere nomine pignoris 25.12.1
Æstimatoria actio quæ, & pro quo detur 19.5
Æstimatorium iudicium quid 25.12.11.3
Æstiuæ aquæ vnde fiebant 43.15.1
Ætas acolyti constituendi 16.4
Ætas Diaconissæ, quæ: & item diaconorum & presbyterorum 16.7.10 & 1
Ætas à tutela excusat 27.5

Aetas à tutela excusat 12.6.9
Aetas in singulis ordinibus minoribus & maioribus requisita 16.10.22.& 23
Aetas iudicum 47 9 19.20.& 21
Aetas legitima naturalis 25. annorum 47 9.16
Aetas legitima nuptiarum quæ Platoni & Aristoteli 9.7.3
Aetas militaris stratibus quando lege definita 47.9 19
Aetas militaris 17. annorum 19.3.12.
Aetas minoribus subuenire, non nocere, solet 50.7.2
Aetas quæ legitima in Sacerdotiis obtinendis 17. 6.11 ætas episcoporum eod. 12. Abbatis eod. 15. in Gallia autem ætas prælatorum quæ esse debet eod. 16. canonicorum item ætas. eod.
Aetas beneficiorum in non curatis beneficiis quæ requiratur ex antiquo & nouo iure 17.6. 1
Aetas errata non fit, nisi duorum annorum eod. 17. huic ætati dispensatur à Summo Pontifice ex causa 17.6.13
Aetas prætextata quid 9.19.13
Aetate infantia filij quæ dicatur 42.15.1
Aetas vel sexus impunitatem non dant criminibus 32.19.1
Affectio fideratio inter priuilegia personalia 13.4.1
Affectus in delictis distinctis adhibenda 30.5.6.& 7.& 8
Affinis ante legitimam nuptiæ factæ non valent nec iure sponsaliorum 9.7.13.& 15
Aetates sex mundi, & vt illis generatio & hominis status finitur, sic propinquitas totidem gradibus terminatur 9.9.26
Aetatum pœnarum gradus, vt diuersitates 31.18.4
Aethiopes olim tanta sacerdotum potestas, vt regibus nunciarent, vt mortem oppeterent 1.1.11
Aethiopes, promiscuos concubitus habebant 9.2.19
Aethiopes nõ nisi cum socia & cumpari fœmina conueniunt 9.2.14
Aethiopum templum Iouis Dodonæi fundibus euertunt 33.16.15
Aetius hæreticus damnatus in synodo 35.9.3
Aetius vetus adoptatus ab Adriano 24.10.14
Aetatis tutelæ non excusant ab aliis 12.6.6
Afecho, quartum gradum proximitatis non ægre datur 42.10.5
Affectionis gratia donationes in meretrices valent 9.25.8
Affectionis iuramentum vt præstetur, & de quibus 22.10.8
Affines iure proximitatis retrahere non possunt 26.17.9
Affines qui sint 9.8.7.& cur vir & vxor affines non sint eod. Affines ex nuptiarum coniunctione 9 9 1
Affines qui 9. 10. 1. Affinum personarum & graduum nomina, socer, gener, vnde nomen priuignus, vitricus, nouerca eod.4
Affinis an testetur pro affine 48.13.27
Affinitas & cognatio *spiritalis* ex præsentatione ad sanctum lauacrum 2.4.18
Affinitas nulla inter coniuges, sed principium affinitatis 9.10.3
Affinitas iure ciuili, tantùm contrahitur ex coniunctione legitima: iure pontificio, ex naturali etiam illegitima 38.10.5
Affinitas non nascetur ex sponsalibus, sed proximitas publicæ honestatis 9 10.6
Affinitas duplex, primi & secundi generis eodem 7
Affinitas primi generis prohibet nuptias, non secundi 9.11. 22. & quis in gradibus prohibitis dispenset eod.13
Affinitas propinquitas mixtè quid 9.8.7
Affinitas vsque ad quem gradum à matrimonio prohibitionem habeat 9.11.20
Affinitatis gradus multi proprij, sed naturalis cognationis gradus imitantur 9.10.2
Affinitatis & publicæ honestatis gradus in nuptiis iure pontificio considerati 9.10.8
Affinitatis tractationis vtilitas, in quibus locum habeat 9.10.11
ob Affinitatem donationes inter coniuges receptæ 9.25.17
Affinitatem non faciunt sponsalia 8.47
Affrayramenta coniugum 27.4.7
Affrayramenta quæ dicantur, & quomodo fiant, & num approbata 41. 5. 17. non sunt societates, sed donationes causa mortis eodem 18.
Affrayramenta vxoris & mariti 45.14.18
Afranx denier, quæ venditio 25.16.2
Africæ populi quos grauius puniant 30.6.3
Africanus iurisconsultus 18.11.5
Agamemnon consultat cum sene 47.9.12
Agamemnon eripit Briseidem Achilli 10.1.8
Agamemnonis expurgatio, ab intacta Hippodamia 50. 8. 7. & ab intacta Briseide quoque eod. 10
Agamemnon Græcorum exercitus rex declaratur 33.16.6
Agape quid 15.18.37
Agapita, mulier 21.5.13
Agar verberata à Sarra. 33.6.4
Agar vxor Abrahæ vt dicta 10.1.8
Agarent habent vxores mercede conductas 10. 1.11
Agareni tot ducunt vxores, quot nutrire possunt 9.2.22
Agarenorum de baptismo Christianorum opinio 2.4.14
Agarenorum ieiunium 2.8.14
Agarenorum regna in vnam & sexaginta prouincias diuisa 6.11.10
Agarenorum seu Turcarum religio explosa 33. 4.14
Agaso, an dominus teneatur de damno dato ab equis & mulis 18.24.9
Agasones 18.24.4
Agathocles rex Siciliæ 6.4. 6. & libr. 9.41
Aganes stultissimus furor, melancholicus, & cæcus 13.5.18

Agendi facultas aliud,quàm actus 14.1.5
ad Agendum temporalia, sunt perpetua ad excipiendum 21.17.9
Ager quid 18.23.3
Agri natura quomodo seruiat 4.17.5
Agri etiam quibusdam militibus ab Ottomanis principibus diuisi,vt equites exhibeant aut pedites 6.11.14
Agricolæ fuerunt viri prisci præstantiores,qui 18.23.2
Agricolæ inertes à censore notati 47.16.10
Agricolæ mores à censore notati 47.16.10
Agricolarum Indorum natura,& munus,securitas tempore bellorum, prohibitio ne arma deferant eod.13
Agricolarum ingenuorum differentia,qui sua colunt,& aliena rura: & eorum qui aliena colunt triplex genus 18.23.14
Agricoloatio primum opus homini impositum 18.23.1
Agriculturæ instrumenta furatus, quomodo puniendus 37.4.5
Agriculturæ materia quæ 18.23.16
Agriculturæ res destinatæ oppignerari nequeunt 23.9.10
Agricolarum securitas apud Indos 18.5.2
Agrimensores cur inuenti,39.13.11,quomodo de falso modo renunciatâ tenentur. eodem 11
Agere,facere,petere differunt 24.1.29
Agere qui possint,aut prohibeantur 49.2.1
Agere vel defendere sine mandato pro aliis quæ personæ possint 49.4.8
Agesilaus de futuris nuptiis filiæ Otydis regis cum eo pacisceatur 38.2.5
Agesilaus in successione regni Agidis fratris prælatus Leotichidi filio,vt spurio 10.3.27
Agesilai factum 47.6.9
Aggeres quomodo debeant restitui 4.17.12
Aggeres vnde 2.29.1
Aggæus propheta 18.6.4
Aggrediens vasallus beneficij patronum vel dominum eius,vel si insidias ei moliatur, feudo priuatur 6.19.13
Aggressorem occidens non tenetur de homicidio 36.20.14
Agis rex Lacedæmoniorum Leotichidem filium moriens agnouit, quem viuus non agnouerat 10.3.27
coram Agide rege Dauid stultitiam simulauit 13.5.26
Agnatus magis priuilegiatus, quàm filius 6.13.12
Agnatus repudiata hæreditate defuncti, feudum potest retinere;filius hoc nõ potest inuitis agnatis proximioribus 6.13.12
Agnati & cognati qui dicantur. 12.9.6. eorum agnatorum legitima tutela, proximis, demptis fœminis,defertur. eod 5. & eis cur potius deferatur,quàm alius à lege. eod.9
Agnati adhibebantur ex lege in consilium iudicij vxoris à marito vindicante 12.9.10
Agnati qui successuri erant pupillo, tutores lege Solonis ei dati non poterant, & quare. eod. 11
Agnato legitimo proximiore minore vel absente, si possit idoneus esse, vel redire ante ætatem legitimam pupilli, non datur legitimus tutor remotior, sed datiuus interim. 12.5.8
Agnati qui dicantur 9.11
Agnati qui, & quando ab intestato succedebant 45.11.2
Agnati tantùm proximiores succedunt 45.11.3
Agnati,& cognati qui 45.12.1
Agnati vel cognati quando non succedant vsque ad decimum gradum. e
Agnati in successione feudi quando præferantur filius, & quando ad eos potius redeat feudum, quàm ad dominum 6.11.4
Agnatorum & cognatorum differentia 9.9.1
Agnatorum,& parentum legitima tutela,iure soròrè eiusdem hodiè non olim 12.1
Agnatis quod venditum est,non videtur propriè alienatum 6.17.4
Agnationis & cognationis sublata differentia 9.19
Agnationis nomen iuris ciuilis est, & eo tollitur & datur 45.11.4
Agnationis ius duo postulat, sexum masculinum, & ex masculis originem 45.15.6
Agnorum subtractorum pœna Salicarum legum 37.5.11
Agnum & lapidem tenentes iurabant Chartagenenses solemniter 5.3.11
Agoranomi 47.31 5.3.7
Agoronomi 36.3.5
Agrippa gener Augusti,ab eo curator viarum constitutus 3.13.1
Agrippa quos philosophos exitiosos suadeat Octauiano 38.7
Agrippæ Menennij factum,vt plebem Romanam Senatui conciliaret 3.2.1
Agrippina vxor Claudij Cæsaris,malum quod audierat mariti interesset, audiuit 47.1.1
Agrippina Claudium maritum venenato bolete interemit 36.18.1
Agrippinæ Claudij Cæsaris vxoris in vitricos crudelitas, versus fauoret 9.2.6.2
in Agro fulci aquarij faciendi 4.17.11 & agrorum siccandorum causa, quomodo fas liceat facere eod.11
pro modo Agrorum arbiter datur, & merces 5.5.8
Agrorum varia limitatio, & terminatio qua 4.17.4
Aiacis corpus crematum à Neoptolemo 2.14.12
Aiacis corpus cremant Neoptolemus, & quæ funus eius 1..
Aiacis stultissimus furor,& cæcus 13.5
Alapa infigebatur in manumissione manum 14.5.8
Alapam plus,quàm pugnum impingere, vindictam 38.3.1
Alapam potestatem gerenti inferens, capitali iudicio puniendus 3..1

Aleperilli donatio, à Langobardis vt dicta 28. 13.21
Alarichus rex Vuiſigothorũ à Clodoueo necatus 47.27.9
Alarcon belli in Italia clades 49.6.16
Alaſtores occiſus à Clymeneo 9.11.8
Alazarchos quis dictus 3.10.1
Alba ob crimen ducis diruta 35.1.19
Alba quid 34.22.14
Alangi iure & Galliæ princeps ſuccedit alienigenis in regno morientibus non factis regnicolis, filius excluſis 3.12.9
Albanorum reges, Syluij dicti 18.2.13
Albertus Marchio Brandeburgenſis, dux Pruſiæ conſtitutus 15.35.5
Albus in Gallia quid 17.6.41
Albrechti hoſpitale 15.28.33
Album iudicium quid 47.23.4
Alcazar de Conſinegna, locus ſic dictus, vbi 18 16.7
Alcazimulites apud Turcas qui 6.11.13
Alcestaneo plectro ob quid donatus 6.10.4
Alcibiades Athenis reus factus 33.21.9
Alcybiades infamis habitus, quod myſteria in ſua domo ſacra ageret 39.1.4
Alcibiadis calumnia 32.15.6
Alcibiadis in iudicium vocatis nolent venire, acriè dictum 36.25.36
Alcibiadem deuouerunt Eumolpidæ ſacerdotes 31.39
Alcibiade procreatus Leotichides ex vxore Agidis Timæa 10.3.27
Alcmenonis Minervæ perit 23.2.12
Alcmeon matrem Eriphylem occidit 36.24.28
Alcmanes morbo pediculari mortuus 31.25.2
Alcibiaq quid 31.38.1
Alea militibus aliquando permiſſa, poſtea vetita 19.5.6. et addicti Germani, vt ſeipſos luderent. eod. à dæmone inuenta, eod. 7. opprobrio fuit ludentibus. eod. 8
Alea lucratum, an poſſit repeti 39.3.13
Alearum ex luſu quot crimina oriuntur 39.3.10
Alearum prohibitio quot ſpecies ludorum contineat 39.3.11. & quare prohibita alea eod.
Alequifica non ſunt conferenda fratribus à filiaſtris. 46.3.20
Alesia oppidum, Regale dictum 15.35.10
Alea luſus, malorum & turpiorum origo. 39.30 vetitus cum pœna eorum qui ludunt & cogunt ludere eod. & 5
Alexator publicus, nec ordinari, nec beneficiũ aſſequi poteſt. 39.3. 14. & ſi habeat, quãdo deponendus eod.
Alexor furis quare dicuntur 39.3.9
Alemania regnum in ducatus conuerſum 6.7.1
Alemania vnde dicti centenarij magiſtratus, qui erant comitibus ſubiecti 6.7.23
Alemani à Francis vincuntur apud Tobbiacum 14.23
Alemanorum regna ſublata 18.2.2
Alenconius regulus nominat ad prælaturas 15.12.8
Alenconius regulus ad prelaturas nomine regis nominat 17.12.38
Alere vxorem etiam indotatam, onus primum matrimonij 9.19.2. & 4
Alexander Magnus Cariam ex regno Satrapatum fecit, & in filium adoptatur ab Ada. Hecatomni filia 6.12.7
Alexander Magnus adoptatus à Caricæ regina Adama 10.6.21
Alexander Magnus Cariam ex regno Satrapatum fecit 6.12.7
Alexander Magnus Perdicam quomodo ſibi delegit ſucceſſorem 6.14.19
Alexander Magnus quoſdam Mallorum in ſeruitutem redegit 14.3.16
Alexãder Magnus Thebanos in ſeruitutem redegit 2.28.2
Alexander Magnus per ſe iudicauit 47.20.15
Alexander in Cilicia apud Solem in delubro depoſuit pecuniam 23.3.18
Alexander ſe monarcham dixit 18.2.6
Alexander Magnus iratus in Theſſalos 33.16. 15
Alexander Magnus omnibus exulantibus, præter ſacrilegos & homicidas, reditum in patriam conceſſit 33.15.7
Alexander Magnus Perſas ſubegit 31.16.9
Alexander in Cilicia apud Solem depoſuit pecuniam 33.14.8
Alexander Magnus cõqueſtus de Ariſtotele, quòd emulgaſſet libros Phyſices 33.9.7
Alexander raptor Helenæ 13.6.14
Alexander Cæſar quæ iura, & cur militibus donauerit 6.5.14
Alexander Cæſar nunquam vendidit magiſtratus, & quare 36.29.10
Alexander Cæſar in eligendis rectoribus prouinciarum, quid obſeruauerit 15.26.15
Alexander imperator concubinas ſingulas ſingulis adminiſtratoribus prouinciarum, ſi vxores non haberent, permiſit 10.1.10
Alexander Seuerus vectigalia ciuitatum ad earum proprias fabricas deputat 3.3.10
Alexander Seuerus honorem iuris, & gladij nunquam vendidit 2.11.7
Alexander Seuerus vſuras trientales exercuit 22. 3.36
Alexander Seuerus Chriſtianos paſſus, & quãtum detulerit pontificibus 15.3.10
Alexander Seuerus in omnibus vſus Iuriſconſultorum opera 18.11.5
Alexander Seuerus quos fumo necari iuberet 31. 15.4
Alexander 3. ſum. ponti. quando ſedit, & de electione ſummi pontif. quid ſtatuerit 15.3.20
Alexander 3. ſum. pont. Imperatori Friderico Aenobarbo reſtitit 15.3.20
Alexandri Magni luctus ob mortem Epheſionis 16.1.20
Alexandri Magni duces ſenes 47.9.21
Alexandri mortis cauſa Ariſtoteles viſus Antonino Caracalo 18.7.9
Alex. Seueri dictum præclarum 3.13.6

Alexandri Cæſaris tempore vixerunt Vlpianus, & Hermogenes 29.13.7
Alexandri Seueri lex ſingulatis de via publica 11 2.5
ex Alexándria ſodalitates omnes Ariſtoteliorũ ſublatæ 18.7.9
Alexandria ab Octauiano capta 2.16.12
in Alexandria ciuitate ſexcenti medici 18.25.2
Alexandria ciuitas, quæ, & qualis 15.6.2
in Alexandria præfectus Ægypti imperium accipiebat 15.6.4
Alexandriæ reges, Ptolomæi dicti 18.2.11
Alexandrina eccleſia olim honore prior 15.5.4
Alexandrina ſeditio 35.6.7
Alexandrinus patriarcha vnde dictus 15.6.1. & quibus præeſt eod.3
Alexandro Magno prædata comprehenſus quid reſponderit. 18.1.6. is felix prædo dictus, eodem
Alexandrum famulum ſuum appellabat Darius. 18.1.11.
ab Alexandro Magno mendacij conuictus Antigonus mónoculus 24.1.39
ſub Alexandro 3. quarta Lateran. ſynodus habita 17.9.13
Alexãdr Mandubiorum comitatui, ius regnicolatus in Gallia conceſſum 42.8.25
Alexij Comnen. de epiſcopo eligẽdo ſanctio 15.12.13
In Aliena nemora & bona non licet pecus immittere, prohibente domino 3.15.4
Aliena res quomodo relinqui, vel legari poſſit 42.7.6
Aliena res vendi poteſt 25.18.4
Aliena res legata, quando ab hærede dari, vel eius æſtimatio debeat 42.32.17.& 20.
Aliena ſi res data ſit, feudum extinguitur, & vaſſallo tenetur dominus de euictione 6.19.31
Alienæ pecuniæ ſolutio, quomodo liberet 21.18.11
Alienæ rei venditio in quantum, & quando valet 25.10.2.& 3
Aliena mobilia vendens, furtum committit 25.10.5
Alienæ res quãdo, & quomodo oppignerari poſſunt 23.9.9
Alienam rem colens, qua actione ſua repetit, & aliena ſu s addens rebus, quibus actionibus à domino conuentiatur 20.9.13
Alienarum rerum inuitis dominis prohibitum commercium, exceptis quibuſdam 21.4.8
Alienandi prohibitio quando non valet 42.10.5
Alienare inuitos vaſſallos dominus in alios, iure feudorum non poteſt 6.19.24
Alienari dos non poteſt 9.24.10
Alienari quando poſſunt ſubiecta reſtitutioni 42.18.4
Alienari res nequit pendente communi diuidundo iudicio 5.3.20
Alienari res nequeunt pendente familiæ erciſc. iudicio 5.4.3
Alienari res quæ prohibetur, nec per beneficium dari poteſt
Alienatis quæ prohibeantur per contractum, & ab homine, vltima voluntate, & lege quoque 24.5.6.& 7
Alienari à non dominis res nequeunt, excepti quibuſdam 21.4
Alienari nũ poſſint dotales res mobiles, 9.11.4 & immobilium quando valeat alienat. eo. 15
Alienatio legitimæ quando poſſit prohiberi à patre 44
Alienatio patrimonij apud Lacres, nifi causa cognita, prohibita 13 4.
Alienatio poteſt à iudice interdici pendente 23.5.27
Alienationis rerum eccleſiaſticarum cauſa de neceſſaria & vtilis 2.15.4.& 5
de Alienationis prohibitione in vltima voluntate 21.4. item per contractum vel ab homine 21.4.5.& 6
Alienatione rei finitur nuncupatio 4.5.6
In Alienatione rerum minorum quid requiritur 12.3.16. 17.& 18.
Alienatæ rei beneficium qui facit, fur dicitur 6.6.9
Alienigena in Gallia beneficia eccleſiaſtica non poteſt poſſidere 17.1
Alienigenæ in Britannia, Hungaria, Bononiæ Veronæ ſacerdotia habere non poſſunt 17.64
Alieni facti ignorantia quando excuſat 50.1.3
Alienigena quando à tutela & cura excuſatur 6.11
Alienigena quilibet pro opere in loco pub. facto, cuius nomen nunciare poteſt 41
Alienigenæ in Gallia, non cenſentur de quo affiliati 41.1
Alienigenæ, in Gallia incapaces beneficiorum officiorum, ſine gratia 50.1
Alienigenorum bonis, excluſis filiis, qui princ. & reſpub. ſuccedant 3.123
ad Alienigenas bona ne transferantur regni intereſt 49.15
Alienigenis in Gallia bonorum ceſſio denegat 22.9.16
Alienum factum in quantum quis efficaciter remittere poteſt 243
per Alienum prædium tranſire ius non eſt facit 4.4
Alienum vendens, in quantum Boiatorum lite tenetur 25.12
Alimenta denegare, & occidere vicina 11.1
Alimenta legare licet iis, quibus alia relinq. non licet 42.5.1
Alimenta qua tranſactionem recipiunt 2.22
Alimenta ingratis liberis negata 43.3
Alimenta qui tenentur præſtare 6.1
Alimenta ſubtrahens, necare videtur 36.2.
Alimentorum cauſa quando, & quomodo machis detur patet in ſucceſſione parentu 45.2.9
Alimentorum cauſa relicta quare non admittatur accreſcendi 46.11

Alimentorum & legitimæ differentia 44. 5. 11
Alimentorum prouiſio quando agenti inofficioſi querela detur 44.4.21
Alimentorum nomine quod debetur, num vendi poſſit 25.6.1
Alimentorum nomine veſtes contineri 9.19.6
Aliud pro alio ſolui non poteſt, quomodo 21.18. 1.6.8
Alius pro alio quare in repreſſaliis tenetur 38.8. 12.13.& 14
Allelengium, qualis tributum 3.8.16.& 17
ἀλληγγύη tributum, à diuitibus pro pauperibus ſolutum inductum & abolitum 3.8. 17
Alta & cæpe pro diis, Ægyptiis 50.8.27
Alliance, fœdera 20.5.8
Allobroges ſuos principes, Delphinos vocabant 18.2.21
Allobrogibus, ius regnicolatus quando in Gallia conceſſum 42.8.25
Allodiales res feudales & cenſuales, quæ emphyteuticariæ & ſuperficiariæ 6.1.2
Allodialis res integrum habet primæ diuiſionis dominium eod.3.
Allodium vnde dictum, & quare 6.1.4
Allodium in ſubſtantia quid eod.7
Allodium liberum, quod à nullo alio quàm à Deo pendet, ſecundum aliquos eod.9
Allodium & libellum diuerſa eſſe docetur 6.1. 10
Aliophylorum ſeu alienigenarum naturalitatis litera quid 45.7.12
Alluvionis ius non habet locum in agris limitatis aſſignatis limitibus 5.5.9
de Alluuionum incremento: aliáque tetra inhærentia ponuntur 1.2.4
Almytalli iuriſdictio 47.37.8
Almoſi corpus Vallentiam tranſportatum 2. 12.1
Altum edere, eſt militare 50.1.16
Alodij lex Caroli Magni 6.1.5
Alodij & feudi differentia. eodem numero 8. & 11
Alodij & cambij differentia eod.12
Alueo quid. 20.8.2. quando mutet vel alteret rem cui accedit eodem 4. eius acquiſitio quare ingentium eod.6. eiúſque ius in quibus caſibus locum non habet eod.7
Alluuionis acceſſio in agris limitatis & clientelaribus, ad quos pertineat. 20.8.9. eius differentia ab alluuione 5
Almoacenus rex victus ab Alphonſo 11. rege Hiſpania 15.35.10
de Almyrarchi, quem dicunt Admirallum iuriſdictione 1.3.7.
Alliophylis ſuccedit in Gallia princeps 45. 16 7
Aly in moneta, quid 36 2.9
Alphenus iur. conſultus 18.11.5
Alphonſus 6. rex Hiſpaniarum 18.26.7
Alphonſus Hiſpaniæ rex fœneratores, harpyas dicebat 22.3.6
Alphonſus 7. rex Hiſpaniarum, raptus à dæmone diſparuit, in vltionem quòd equos in templo Dei ſtabulaſſet 33.16.14
Alphonſus 9. Hiſpaniæ rex militum S. Iacobi de Spatha ordinem inſtituit 15.35.9
Alphonſus rex Hiſpaniarum Maſſiliam cepit 2. 12.1
Alphonſus 11. rex Hiſpaniæ quando ordinem militum de la banda inſtituerit 15.35 10
Alphonſus lupanaria Aragoniæ tollit, & expellit 3.20.8
Alphonſus iurabat per eſſe patris 50.8.7
Alphonſus rex Luſitaniæ regno pulſus à fratre 33. 21.16
Alphonſus Tarraconenſium rex adoptatus à Neapolitani regni regina 10 6.21
Alphonſo Hiſpaniarum regi pro tributo trulla aurea à Genuenſibus ſoluta 3.3.3
Altruna & Altruna quæ manes euocat 34.6 3
Alficales 19.3.12
Altare portatile quid, & priuilegium eius 17.5. 11
Altare quare ſit dictum. 2. 1. 6. duplicis ſpeciei eod.15
Altari applicabantur iurarituti ſolemniter apud Ethnicos 50 8 16.
Altaria caprinis pellibus olim tegebantur 15. 29 1
Altæ iuriſdictionis quæ eſſe dicantur 47 21.12
Alteri facta ſtipulatio quando valet etiam abſenti 24.1.20 & 26
Alternatiua dandi plura promiſſio, vnum habet in ſolutione 21.18 41
Alteri non faciendum, quod nobis ipſis fieri nolamus 1.2 5
de Alternatiua ſtipulatione, vel adiectionis perſonæ diſſoluenda 21.18 30
Altitudo quæ inſpicienda in ſeruitute altius non tollendi 4 10.11
Altitudinis domorum modus quando, & qualis præſcriptus 4.7 10
Altius non tollendi in ſeruitute minus eſt, quàm in ſeruitute ne luminibus officiatur 4.10 10.& in ea ſeruitute quæ inſpicienda altitudo. eod. 11
Altius tollendi ſeruitus negatiua & affirmatiua quid 4.10.1
Altius vt quis teneatur ædes tollere, rationes. eodem 2
Aluerniæ regnum ſublatum 18.2 2
Alueus fluuij exiccatus, cuius ſit 20.8.3
Alumnus patrem nutritium accuſare non poteſt 32.16.6
Alumni & adoptati quomodo differant 10. 6. 30
Alzeconus dux Bulgarorum 6.3.14
Amalechitæ ſpoliarunt Sicelech 20.4.6
Amalechites qui Saulem volenter occiderat, necatus in pœnam 36.22.14
Amam mentio cùm fit, qui mos Iudæorum 2. 16. 10
Amã præfectus annulli Aſſueri Perſarum & Medorum regis 47.19.13

Aman præpoſitus Aſſueri regis Aſſyriorum, ſortes in vinâ mittit ad perdendos Iudæos 34 5 7
Amantes iracundi, & eorum remedia 30 3 9
Amanuenſes iudicum, vide ſcribæ 47 41 4
Amanuenſes iudicij à quibus creentur eod. 8
Amanuenſium leges 47 41 9
Amaſis decem millia captiuo. præcipitari iuſſit 31 19 1
Amaſis Ægyptiorum regis lex 39 6 20
Amaſis maleficiatus, ne poſſet cõcumbere cum vxore, cur alius poſſet, quomodo liberatur facinore 34 9 6
Amaſis regis Ægyptiorum maleficium cottionis quomodo diſſolutum 9 12 9
Amaſis ſub ſpecie oſculi interfectus 38 8 11
ab Amaſi Ægypti rege lex lata in ſplendidè viuentes 9 19 13
Amatoria eſſe encantamenta 34 12 12. & ſeq.
Amatoria pocula naturalia 34 12 6 & ſeq
Amatorio poculo Caligula in furorem verſus eodem
Amatoria pocula propinantes, lenonis pœna digni 34 12 19
Amatus Allobrogum dux, quem ordinem militũ equitum inſtituerat 15 35 13
Amazonum regina quæ 6 12 7
Ambacti, Gallorum dicti ſerui ſunt 14 3 15 & eod. lib. 10 num 14
Ambacti Gallorum, pro clientibus Romanorum 47 7 17
Ambianenſis epiſcopus, Garmundus 15 33 6
Ambitionis vitandæ lex a Fabij Maximi 36 29. 24
Ambitioſa decreta quæ dicuntur 18 14 3
Ambitus crimen proximum crimini repetundarũ, eſt crimen publicum 36 29 1
Ambitioſa lex lata & decreta, improbata 42 32 24
Ambitus leges vnde dictæ 36 29 5 à quibus latæ, & pœnæ earum eo tempore, 5 7 9
Ambitus quis teneatur 36 29 7
Ambitus lex in ſacerdotes locum habet 36 29 12
Ambitus lex quomodo dicatur ceſſare in curia principis, vel prælati 36 29 13
Ambitus legis alia capita 36 29 21 22 & ſeq
Ambitus cur pœna 36 29 25 & ſeq
Ambitus ſimilis ſuperbiæ 33 1, 6
d. Ambroſius ab ingreſſu eccleſiæ Theodoſium imperatorem repulit 2 8 10
d. Ambroſius nondum baptizatus, præſidialis homo 15 12 8
d. Ambroſius Theodoſio imperatori eccleſiæ ingreſſum prohibuit 15 1 12
Ambroſius Theodoſium imperatorem ab ingreſſu ecclæ prohibuit 31 8 13
Ambroſius reconciliat Theodoſium Cæſarem eccleſiæ 31 14 9
Ambulatorij epiſcopi qui, & vnde dicti 15 12. 44
Amcanthus lapis contra maleficia 34 12. 13
Amentes ſunt pueri, & ebrij 13 5 6
Amicitia quid 6 19 1
Amentia quid, & à mania quid differat 13 5 4
Americæ quando regno Franciæ vnitæ 42. 8 25
Amicabilis compoſitor vt differat ab arbitro. 47 39 7
Amicis victimi prælati 4 24.
Amicitia finis conceſſionis feudi, & quædam ex fide neceſſitudo 6 3 2
Amicitia maxima inter vicinos 4 24.
Amicitia priuata poſtponenda ſalutj, & manifeſtæ reipublicæ 31 2 4
Amicitia ſumma patris in filios 11 5 9
Amicitiæ veræ & bonæ leges, non peccandum amicorum cauſa 30 3. 2
Amicus quis dicatur 32 39
Amicus verus non poteſt adulator eſſe 37 5
Amicorum cauſa à recta via non deflectendum 30 3. 10
Amicorum cauſa non peccandum 36 12 6
Amida ciuitas Romanorum 19 1 4
Amilcar 47 6 7
Amilcar & Carthaginenſes victi à Syracuſano rege 2 4 3
Amittimus res tot modis, quot acquirere poſſumus 2 1 3
Ammon cum vxore contineatur, & ſine mixtione vixit 9 3
Amneſtia lex 38.
Amneſtia, obliuionis lex, & quando ea Romæ vſi 32 13. 1
Amomino intelligentia ſeu angelus tutelaris Ægypti 34 11
Amonite in contumeliam Dauidis legatis barbam rapit 16 1
Amor mulierum exhaurit bona amantium 5 1 6 & 7
Amor nimius ſpoliat facultatibus amantes 21 1 2 eius vis eod.
Amor princeps ad benevolentiam contingendi 6 19 1
Amor verus ſolus animus, ſine præmio conſtat 9 25 13
Amor verus ſolis animis conſtat 28 12.
Amoris coniugalis exempla 9 3 2 & amorem verum coniugum ſolis animis conſtare, rationes eod.
Amoris & amicitiæ plures effectus & vires, reſtituè 45 1 1
Amoris & luxuriæ ſuſpitiones, & indicia 36 1
Amoris furor ad plura cogit mulieres temere 4. 10 3
Amoris furore nihil vehementius, dignus noverca 9 25
Amoris ſignum oſculari manum 8 3
Amoris violentes impetus 32,
Amoris vis ad prædictionem coëgit Pyſidicen 35 5 23.
Amori iuuenis indulſum, non lenonibus 36 21 11
Amorem dicuntur conciliare ſagittæ ex corpore eductæ 34 11 2
Amoris excantationes quibus pœnis dignæ 34 12. num 9 10 11
Amorem honeſtum ſolis animis conſtare exiſtimarunt antiqui 34 12 1
de Amore in patriam 31 1

Amare persuadens tenetur interdicto de seruo corrupto 9.3.27
Amorchi rorum lege nupta præsidebat per septem dies in porta in fornicatione 9.2.28
Amotarum rerũ actione quid consequatur 37.11.7
Amotus rebus à coniuge, quando detur actio de pecunia in patrem eius 37.11.8
Amphoteroplon quid 22.3.48.
Amphiaraus Thebanus vates terra absorptus 3.16.1.
Amphictyonũ senatus Græciæ totus, vbi & quãdo haberetur 47.26.6
Amphictionum senatus qualis 36.5.29
Amphitechus Oriantis filius 27.2.12
Amphimachus legatus Philippi regis Macedoniæ 3.4.3.
Amphidromes insignis ritus 13.5.10.
Amplexatio clerici & mulieris, num suspitionem habeat hodiernis 36.11.18
Amplius, an in iudicij, & ampliati rei qui 50.1.11
Amplius 41.3.3
Amulij Latinorũ regis tempore, carceres in pœnam erant 36.33.10.
Amurathes Mahometis pater 15.5.9
Anguibus vbera à serpentibus 31.13.2
Anguibus aram pueri circumstantes se mutuò cedebant 31.11.4
Anxiosa iratus Phœnici filio maledicit 21.5.14
Anabaptistarum hæresis de baptismo 2.4.20
Anabaptistis vxores communes 9.2.26
Anacharsis cur Solonis studium circa leges irrideret 21.2.8
Anachoretæ quod genus monachorum in Ægypto 15.14.9
Anachitis quomodo fiebat, & facienda sit 32 24.6.
Anacletus à D. Petro tertius summus pontifex 6.12.4
de Anadicho, siue parte lustrali, & quis is sit 2.4.10
Ananias punitur à D. Petro 15.1.14.
Ananiæ & Saphiræ furtum detectum 18.6.3
Ananiæ & Saphiræ mors, ob mendacium 33.8.20
Anastasius in exilium missus ob suum errorem 33.8.11.
Anathema quid 31.9.2
Anathema, excommunicatio maior solemnis 31.9.2.
Ab Anatolio qui caprus se ad statuam beatæ virginis Mariæ conuerterat, statua se vt ab infando aperiat 2.12.5.
Anaurus flumen obscurum reddit sepulchrum Ceycis 33.16.2
Anaxandrides pœna inedia cur necatus 38.6.7
Anaxarcho exprobratum quòd aulas regum frequentaret 15.14.7
Anaxilaus, dux Lacedæmoniorum 35.5.21
Anchurus pro Celæneis se deuouit 24.10.4
Ancilla vel pellex vxoris adulteri sit serua 35.6.31
Ancillæ solicitantes ad stuprum dominas, vt puniantur 36.11.6
Ancillæ suppositæ ab vxoribus, prolis causa, Abrahæ, & Iacobo, quare 9.16.14
Ancillam si famulus vel alius viriat, quæ sit pœna 36.5.8.& 9.
Ancona, Ptolomais dicta 15.35.3
Ancus Martius primus carcerem ad terrorem Romæ instituit 31.33.19
Ancus Martius 4 Romæ rex 18.2.8
Ancus Martius rex 47.25.20
Ancyrani concilij de lamiis explicatio 34.20.7.& 8.
Ancyrense concilium sub Carolo Magno habitum 15.12.47
Andium regulus nominat ad prælaturas 15.12.15
Andium regulus nominat ad prælaturas, & Alencontus nomine regis 17.12.38
Andragathus proditor 35.5.23
ἀνδράποδα quis, & ἀνδραποδισμὸς 36.31.3
Andreas Pannoniæ rex fidei violatæ postulatus apud Honorium 3. Pontifum 6.17.9
Androgyni quomodo natura gignantur 7.2.8
Androgynes inter prodigia aliquando 7.2.10
Androgynum Platonis fabula 7.2.6
Androgynorum alia poetarum fabula 7.2.7
Androlepsia quid 38.8.2
Andromedæ deuorandæ exposita monstro marino 31.20.1
Andromytes primus Lydorum rex eunuchas mulieres effecit 7.2.20
Andronicus aduocatus pro Iudæis, obtinet contra Samaritanos 33.7.9
Anemocratæ qui 34.13.3
Angariarum curator 13.12.4
Angarus Topoarcha Edessæ 2.12.5
Angelus Dei potest aliquem de loco in locum distantem, momento transferre 34.20.8
Angelus Politianus ignorauit, quis suus hæres 42.13.1.
Angeli boni malis seu dæmonibus obsistunt, Dei virtute 34.22.3
Angeli boni & mali vbique in aëre, in terra, in aquis, &c. eod. boni curant ignorantias nostras & populos sibi commissos eod.
Angelum custodem quisque habet bonum, & eius munus quale 34.22.4
Angeli tutelares prius vincendi vel amouendi, quàm res defensæ 34.22.7.& 8
Angeli mali, filij Dei oratione dicti 10.5.4
Angelorum militia 19.1.7
Angliæ vxores prima nocte nuptiarum, omnium concubitibus expositæ 9.2.18
Anglis è Gallia expulsis à Carolo 7. rege 19.3.17
Anglorum pœnæ capitales vix mortem habent 31.3.16.
Anglis nundinarum Lugdunensium priuilegia negata 25.3.6
apud Anglos tẽpore Ricardi 2. regis, ærarium exhaustum 3.5.11
Anglis quæ ciuitates datæ à rege Galliæ 6.6.18
cum Anglis & Francis pax quando 45.4.11
Angliæ & Franciæ bellorum causæ 45.4.10. pax ratione cuius eod. 11
in Anglia ingens seditio ob exactionem tributorum 3.3.11
in Anglia quæ tributi introductio de hæreditatibus nobilium 3.6.7

in Anglia quis ordo equitum militum inſtitutus 15 35.14.
Angliæ rex præbendas quarumdam' eccleſiarum confert 17.7.19
Anicetus ſunt. Pontifex quando ſedit 15.11.5
Anon Amonitarum rex 16.1.23
Anonymus antiquus interpræs 26.2.15
Anrunus Babyloniæ rex 18.2.19
Anima defuncti triſtatur de ſecundis nuptiis vxoris 45.9.4
Anima defuncti, viduæ ſuæ ægrè fert ſecundas nuptias 9.4.13
Anima imperium poſt mortem corporis extendit 41.1.2
Anima noſtra quomodo operari poſſit in corpore alieno 34.11.10
Anima per dæmones ad inferos deferri videtur 2.25.7.
Anima præſtantior, & ſpiritualia corpore & corporeis 15 1.5
pro Anima in quibus caſibus de feudo vaſſallus teſtetur iure communi feudorum 6,18.1
Animæ cura ſumma nobis eſſe debet 2.16.25. & 2 20.3.
Animæ Hermotimi & Ariſtæi, vagabãtur relicto corpore, & redibant in proprium corpus 34.20.5.
Animæ inditus Dei natura dictante cultus 16.8.1
Animæ mors quæ 36.23.1, & 3
Animæ periculum habet, tutelam gerere 12.6.1
Animæ ſedes præcipua in capite 31.16 4
Animam perire Deus non vult 31.3.17
Animæ nõ tranſeunt in angelos tutelares 34.22.4
Animarum apparentium ſpectra, & earum nomina 34.20.31
Animarum expiationem igne fieri qui crediderint 31.8.7
Animas bonas, in bonos dæmones: malas, in malos arbitrati impiè antiqui 34 20.32
Animas hominum in corpora animalium tranſire Pythagoræ arbitrabantur 15.15.10
Animal quod ſequitur viatorem, quando facit furem viatorem ſui acceptum 37.5.4
quæ Animalia adulteria non admittant, & niſi cum compari & ſocia fœmina conueniant 9. 2.14.
Animalia bruta pœnis affecta, ob crimen commiſſum 36.15.9
Animalia bruta, quæ non niſi cum compare fœmina miſcentur 9.2.14
Animalia damnum dantia num includere liceat 38.9.15.16.& 17.
Animalia fera quæ nocere poſſunt, qua pœna plecti debent 38 12.6
Animalia inter illa quæ ſui generis ſunt, bella non gerunt 19.2.2
Animalia paſci non debent regia vitra 7. dies 40.5.9.
Animalia quæ capientium fiant 39.10.1.
Animalia noxia ſatis, & hominibus, cum laude capiuntur 39.10.4.
Animalia in paſcuis & nemore principis inuenta pro noxa ſunt: non ſi inueniantur in priuatorum paſcuis: quia tunc tantum damnum dant. 3.15.6. Quando autem & quomodo dominus habet ius retentionis animalium & iumentorum in ſuo paſcentium, & de praxi huius rei. eod.7.
Animalia varia quæ vaſtarunt ciuitates, & oppida, & depopulata ſunt fructus 27.1.14
Animalium captatio 3.5.12
Animalium cicurorum, non feratum fit furtum, & quomodo 37.5.6
Animalium decimæ quibus ſoluantur 2.25.2. Et ab illis ex tribus ſoluuntur, ex fœtu, lacte, & lana. eod. 3,
Animalium vſu conceſſo, quid liceat vſuario 4 2.16.
Animalibus minutis quibuſdam illatæ cladis & damna ciuitatibus & oppidis 31.13.1
Animatorum corporum exempla 1.9.4
Animus cum corpore in poſſeſſione concurrere debet 1.13.13
Animus, non euentus, quando inſpiciatur & ea trà 30.43
Animi immortales 9.26.37
Animi impetus excuſabilis, & qualis is ſit 30.33
Animi ne corrumperentur, qualis cura Athenienſium 54.11.17
Animorum & corporum in nuptiis coniunctio 9.3.1.
Animis ſolis verum amorem conſtare, rati mares. eod. 3
Animoſi ſuperbi dicti ab Auguſto 4 1.2
Annæ perennæ feſtum geniale Romæ 2.16.1
Annale quid debitorum 22.1.1
Annales, & anni clauis fixis numerati. 47.17.16
Annales vacantiæ beneficiorum conceſſæ, reuocatæ 15.38.16
Annatæ quæ decimæ 2.11.1
Annibalis crudelitas in Atilium Regulũ 31 2.4
in Anniuerſariis conuiuia facta vnde proceſſerint 2.27.1.
Annona militum olim qualis, & quid pro eadem ſtribueretur 14.10.18.
Annonæ ciuiles inter immobilia computatæ 6 6.16.
Annonæ cura Epiſcopis demandata 15.12.35
Annonæ cura 18.10.1
Annona feudi de camera & cauea petitur quotidie, ſi adſint qui petant, ſi modò dominus habeat, non aliter 6 3.10
Annona militaris, & in quibus ædibus quotidie præbebatur. 19.6.1. quomodo diſtribuerent. eod. Annonæ ararix, quæ. eod. Annona cuiuſ eod. 1
Annonam exercitui miſſam nemo priuatus emere poteſt. eod. 5
Annona quid, quæ contineat, eius ſpecies 36.32.1
Annona temerè diſpenſanda non eſt 36.32.3
Annonam fraudare & attentare, onerare qui dicantur, & pœna eorum. eod.
Annona iuſto pretio vt veneat, cura magiſtratũ 36.30.4.
Annonam catius vendentis pœna, vt nemo egenti eidem vendat 36.30.6

Annona transportari non debet, dum ij vbi exterior, egent 36 30 8
Annonæ apud Rom antiquitus qui habuere, & qualem curam 36 30 9
Annonæ cura ad magistratus municipales pertinet 36 30 10
Annonæ erariæ quæ 36 30 16
Annonæ præfecti quæ cura 47 31 10
Annonariæ legis qui fiant rei 36 30 2
Annonariæ legis duplex, ciuilis & criminalis pœna 36 30.5
Annonariæ legis quare mulier accusat 32 13 6
Annonæ rei cura penes quos 47 31 10 11 & 12
Annotatio bonorum perinuentarium 46 3 4
Annotatio, bonorum quale, & quomodo fiat 48 3 11.
Annotationes bonorum absentium reorum quomodo, & quando fiant 32 24.11
Annus pontificis præscribendæ agitata controuersia 40 5 32
Anulus piscatoris in decubus summo Pontifici vnde 17 15 14
Anulus pro arrha 25 17.1
Annulus, quale olim insigne. 14 9.3. & de iure aureorum anulorum eod. 2
Annulus, quid significet in Episcopo 15 12 40
Annulus, symbolum inuestituræ 6.14 16
Annulus D Mauritij Sabaudiorum ducum insigne eod 17
Annulus vt plerumque in sponsalibus arrha, & in alijs 8 7 2 & 3
Annulus sine gemma 4 eod
Annulus quo desponsat dux Mediolani mare & imperium eod. 7
Annulus quare detur episcopis 8.7 8
Annulus sponsalitius quare in digito medicinali sponsæ portetur eod. 10
Anrubaretus insigne ducatus Venetorum 6 14 18
Anulo dato Per hoc, Alexander Magnus eundē de legibus suæ ciuitatis rogasset, &c. 6 14 19
Anulus in mare iniecto à duce Venetorum, in symbolum perpetui imperij 3 5 1
Anulus incantatæ Excessi Tyranni 34 15 11
Anulorum delatio facit præsumptionem pro matrimonio 9 21 4
Anulorum Excessi Phocensium duæ incantatorum, & Sygis & Mydæ narratio 8 7 5
Anulorum regionum custodes 47.29 10
Anulus ferens mulier, desponsata censetur 8 -6 & 9
Anulos antiqui venenum ferebant, quo quando valerent, possent mori 36 18 15
Anulus quare fingant se includi posse dæmones 8-4
Annuntiationis beatæ Mariæ Allobrogum ordo equestris miluum quando 15 35 13.
Annus & dies ad bona mortientium impetrandum datur tantum 6 5 7
Annus luctus olim 10 nunc 12 mensium 9 26 18
Annus per Olympiadas quando numerari cœpit 39 5 11
Antiquarios ruderum perscrutatores 48 10 5
Annua pensio & census à quo tempore præscribatur 40 6 3.
Annua præstatio, biennio præscribitur 40 5 22. vide latius, in 32 & c 6 nu 3
Anseguis filius S. Arnulphi Metensis Episcopi 6 8 9.
per Anserem deierato 50 8 22 & 25.
Anseres quid, lingua Ægyptiaca 15 14 9
Anseres sacri Romæ 47 6 23
Anseres Romæ ob conseruatum Capitolium quo præmio affecti 31 2 12
Anseres suo clangore hostium aduentum detegunt 31 17.3
Anserum pastores 18 24 6
Anseguis compilator legum Francarū 47 17 6
Antestatio quomodo olim fiebat 48 2 23
Anthemius princeps 16 1 23
Anthemocritus legatus Atheniensium 35 4 3
Atherus Iudæus Pont. 15 42.12
Anthropophagi habiti Christiani 33 9 6
Antichristus quid 23 5 1
Antichristus ex Sebasta seu Samaria venturus 47 11 9
Antichristi proximè venturi signum, viduæ imperium eod.
Antigonus cauea ænea inclusos, combustus 35 5 23.
Antigonus monoculus mendacij ab Alexandro Magno convictus 24 1.30
Antigonus aula ob mendacium ab Alexandro pulsus 39 15 6
Antigonus rex crucis supplicio affectus 31 17 3
Antigoni admonitio ad filium 18.2 13
Antigoni iniuriantes responsum 35.8 3 & 5
Antiochena ecclesia prior olim tempore, & in qua sedes prima D. Petri 15 5 4
Antiochenses odio habuit Adrianus 15.7 3
Antiochenus Pater archa à ciuitate dictus 15 7.1
Antiochenus patriarchatus quibus præsit. eod 4
Antiochenus Patriarcha cur dictus catholicus eod 5.
in Antiochia cœpit mos psallendi bifariam Dauidicos psalmos 15 22 12
Antiochia ciuitas, Syriæ, quæ nunc Suria caput 15 7.2.
Antiochia prætorij Orientis sedes, eiúsque dictionis subditæ ciuitates 15 7.3
Antiochus præpositus honore priuatus à Theodosio 16 1.29
Antiochus quale supplicium de 7. Machabæis usserit summi 31 24.1
Antiochus victus à Iuda Machabæo 2 16.12
Antipherna quid 9.17.6
ἀντίφερνα dicuntur donationes propter nuptias 8.7 24.
ἀντιφόνησις quid 24 7.2
Antiquum feudum datur ab ecclesiasticis personis, non nouum 7 6 2
Antiqui, & paterni differentia 6 2.14
Antiqui canonici in fructibus mensæ non maiorem partem habent, quàm nuper recepti 15. 23 27.
inter Antiqua & noua feuda discrimen 6 -2

Antiquitate quomodo conſtituantur ſeruitutes ſeu de præſcriptione ſeruitutum 4.21.6
in Antiquitate quæ conſyderantur 4.21.6
Antiquius dictum, quod melius 15.21.9
Antiquius, pro honoratius 16.8.8
Antiſiodorenſis diœceſis 17.8.18
Antiſtites, patres pietatis dicti 15.1.7
Antonia dicta Conſtantinopolis ciuitas 15.5.7
Antonius Muſa medicus Auguſti 18.25.4
D. Antonius vbi condidit monaſterium 15.13.2
Antonius Triumuir 36.2.7
D. Antonii auſtera eremitica vita 15.14.14
S. Antonij beatæ Mariæ Theutonorum beneficia in commendam non dantur 17.15.39
Antoninus Caracalla Papinianum ſecuri percuti iuſſit 18.11.6
Antoninus dictus Caracalla vxorem inceſtu Iuliã nouerçam ſuam duxit 9.11.9
Antoninus Carracallus inimicus Ariſtoteli, & eius ſequacibus 18.7.9
Antoninus Pius hæreditates ignotorum, & quibus filij eſſent, recuſauit 42.35.2
Antoninus Pius repudiauit hæredit. ſibi delatas 3.14.2.
Antoninus Cæſar cur Fauſtinam adulteram repudiare noluerit 9.22.1
Antoninus trientales vſuras exercuit 22.3.36
Antoninus Pius intra vrbes mortuos ſepeliri vetat 33.23.4
Antonini Pij Imperatoris paternum genus vnde 18.2.12.
Antonini Caracallæ vitia & mors 18.1.9
Antonini Pij humanitas in repetundarum damnatis 31.31.13
Antonini cuiuſdam proditio in Romanos 26.2.9
Antonini Caracallæ imperij prædictio 18.6.13
Antonini imperatoris de mare præclarum reſponſum 1.3.5
M. Antonino Philoſopho inſtitutum profeſſionis naturalitatis puerorum malè attributum à Capitolino 10.3.2
ab Antonino Cenni populi deuicti 11.1.13
Anubis templum cur diruium 36.11.11
Anxur oppidum, nunc Terracinæ dictum 6.6.4
Anxuriæ 10.3.12
Anzetena prouincia 19.18.5
Apelles vir ſanctus dæmonem ſub figura mulieris detexit 34.20.29
Apes furatus quomodo damnandus 37.5.13
Apes quomodo & cui acquirantur eod.
Apes fures oderunt, nec furatæ fertiles ſunt 37.1.1
Apes ignauiam caſtigant morte 39.6.11
Apes ſuffocant animalia 38.12.18
Apertum feudum quando dicatur 6.6.12
Aphobum tutorem ſuum Demoſthenes accuſat 12.3.14.
Aphraates monachus 15.15.8
Aphthonetus flagris cæſus iuſſu Philippi Macedo. regis 19.10.1.
Apicus diuinationibus vrens 34.7.9
Apicata vxor Ælij Seiani 35.1.13
Apnum quid 34.13.4
in Apocalypſi quatuor animalia deſcripta, quatuor Patriarchas deſignare dixit Lyranus 15.5.3
Apocha, & quid differat à Syngrapha 24.3.5
Apochæ quid 2.3.48
Apocha, & antipocha quid 43.4.7
Apochæ & acceptilationis ſolutio 21.9.1
ἀποχειροτονία quid 50.2.19
Apocriſarij in iure qui dicantur 49.5.4
Apolides, & baunin quid ſignificent 31.6.13
Apollinarius Alexandrinus patriarcha 15.8.4
Apollinares duo ſub Gallo Cæſare vt punirã 16.11.
Apollo, acer ſui nominis vindex 33.16.9
Apollo Colophonius, Delius, Pythius, &c. 34.5.10
Apollinis de dæmonibus reſponſio 16.5.4
Appollinis ſimulachrum ſudat 2.11.5
Apollini quædam ex manubijs hoſtium obtia 20.4.8.
Apolloniã ciuitas vbi 15.6.4
Apollonius Tyanæus conſulens de pœna Eumenis, quid reſponderit 3.5.12
Apollonius Tyanæus peregri. 3.6.9
Apollonius Thyaneus dæmonis ſpectrum pepulit 34.19.6.
Apollonius Tyanæus animum gaudium intell. gebat 34.6.5.
Apollonius Thyanæus magus, impoſtor 34.16.8
Apollonij Tyanæi viſio in morte Domitiani 18.6.12.
Apollonij Tyanæi præclara admonitio ad Veſpaſianum, quoad vectigalia 3.5.10
ab Apollonio Tyanæo dæmon in ſpecie ſer. Epheſi pulſus. 16.5.16. & ab eodem Lamia dæmon qualis eſſet, coacta fateri eod. 16.
Apologus hermacei & vulpis lipidiſſimi 47.5.17
Apoſtata quis dicitur 22.5
Apoſtatarum à fide pœnitentia num recipiatur 33.8.18.
Apoſtatantium à fide, vel apoſtatare cogentium, pœna 33.8.17
Apoſtoli à Deo electi, eis ſucceſſerunt epiſcopi 16.8.18.
Apoſtoli appellationum quid & quando peti debent. 50.2.28. Eorum quinque ſpecies, eod. 29. in Gallia qualis eorum obſeruatio 50.2.30
Apoſtolicæ ſedi qui reges ſua regna in feudum dederint 6.2.12.
ἀποστολαὶ qui 23.5
Aprilis menſe beneficia vacantia quibus debeantur 17.6.44
A Prato cancellarius magnus 47.19.16
Aprix dargent, quæ venditio 25.2.2
Appamææ Iouis templi in demolitione, dæmon tetterrimus apparuit 16.5.4
Appamienſium reſpublica libera 18.1.1
Apparitoris relationi quatenus credatur 48.2.8
Apparitori dicenti ſe fuiſſe verberatum, velut adempta mandata, quomodo credatur, & in quantum 47.40.30
Apparitorem violantis quæ ſit maieſtatis pœna 35.3.6.
Apparitores armorum 19.18.11
Apparitores iudicum varij nominis, vnde 47.40.1
Apparitores qui dicantur. 47.40.14. de quibus

createntur.cod.16.& à quibus.cod.17.quomodo exequi debeant mandata.eod.18.

Appantores quando cum mandatis, & ſine mandatis iudicis exequi poſſint ſibi commiſſa. 47.40.18.& 19. Exequuntur per ſe non per ſubſtitutos cod.22. teſtibus adhibitis. cod.22. intra fines ſuos.cod.23. ſine exceſſu.cod.24. Eorum relatio,& punitio.cod.24. eorum authoritas vt ſint inuiolabiles,iuuandi.cod.27.

Appantorum militia. 19.1.8

Appellandi dies decem,ſunt fatales 40.5.11

Appellandi poteſtas,libertatis arx 32.10.2

Appellandi vſus neceſſarius 50.2.2

Appellandi duplex formula, voce,& ſcripto 50.2.25.

Appellandum & releuãdum in Gallia intra quod tempus ſit 50.2.30

Appellandum ad proximum ſuperiorem, non omiſſo medio.50.2.33. quis ſuperior dicatur proximus.cod.34.

Appellandum modeſtè à iudice,& per iudicem ſine contumelia reſpondendum 50.2.38

Appellans iudici à quo prouocatur conuitia non debet inferre,& punitur ſi faciat 38.3.9

Appellans pro ſe, & ſibi adhærere volentibus in cauſa vniuerſitatis,pro quibus cenſeatur appellaſſe 50.2.41

Appellans intra quot dies impunè renunciare poteſt appellationi 50.2.42

Appellante vno ex pluribus quando alius proficiat,vel noceat appellatio 50.2.40

Appellantium temerè multa,& pœna 50.2.51

Appellare pro damnato,cuique licet 31.38.7

Appellare quando liceat à ſententia interlocutoria 50.2.11

Appellare non licet à præhenſione,vadimonio,& actibus præparatorijs,& citatione 50.2.13

Appellare intra quod tempus oporteat.eod.27

Appellare quis poſſit.50.2.39.& ſeq. quis pro alio cod.41.

Appellari à quibus iudicibus non poſſit 50.2.24

Appellari à quibus non poſſit,iure ciuili 50.2.11 iure canonico.eod.12 Gallico 13.& 14

Appellari a ſententia criminum, in iure ciuili quando,& in iure Gallico liceat 50.2.21

Appellatio,beneficium iuris, nec iniuriam adfert iudici,à quo prouocatur 38.3.9

Appellatio à minimum breui datadilatione 38.8.5

Appellatio à iudicibus datis,ad dantes 47.25.30

Appellatio à ſententia arbitrali denegata, non excepto 47.39.27

Appellatio à tortura quando admittatur 48.12.21

Appellatio fieri debet ad maius tribunal 47.12.7

Appellatio fit à commiſſario ad committentem 47.11.19

Appellatio quid. 50.2.3. diuiſio eius,in extraiudicialem & iudicialem.eod.5.quid à prouocatione,& interceſſione ſecundum aliquos differat eod.4.

Appellatio extraiudicialis quæ.50.2.6.& de quibus fiat eod.7

Appellatio extraiudicialis in oppoſitionem conuertitur aliquando 50.2.7. & quando, & quomodo eod.8.

Appellatio iudicialis quid & quotuplex.50.2.10. à quibus appellari non poſſit, iure ciuili,eod.11.iure canonico.eod.12.iure Gallico.eod.13.& 14.

Appellatio ab interlocutoria,iure ciuili & Gallico quando ſuſpendit iudicatum 50.2.15

Ei non deferens iudex quomodo puniendus eod.18.

Appellatio manifeſtè iniuſta an debeat admitti 50.2.20

Appellatio non admittitur à præſidialibus, aut à contumacia,& aliis quibuſdam eod.22

Appellatio cur ab actuario iudicis a quo,ſcribi debeat 50.2.26

Appellatio ab abuſu eccleſiaſticorum iudicum quid,& quando,& ad quem fiat 50.2.36

Appellatio ſuſpendit iudicatum 28.9.5

Appellationis codicillis in cancellaria denegatis curia pro impetrati facit 47.27.19

Appellationis iniuſtæ vlcendæ ratio 32.24.16

Appellationis proſequendæ tempus 50.2.31

Appellationis finiendæ tempus eod.32.

Appellationis cauſa ab interlocutoria ex iiſdem actis iudica otiosa,ſi à definitiua eod.37

Appellationis finalis cauſa 50.2.43. per eam ſuſpenditur officium iudicis a quo, exceptis notatis,nihilque innouandum eod.

Appellationis admittendæ rationes 50.2.52

Appellatione remota clauſula reſcripti, an tollat facultatem appellandi 50.2.19

Appellationes criminalium ſententiarum, quando omiſſo medio fiunt ad curiam parlamenti 50.2.34.

Appellationum iudices quomodo pro varietate negotiorum in Gallia, & alibi conſtituti fuerint eod.35.

Appellationes hominum diſtingui cœperunt,inter gentium ſeruitute inducta 14.1.3

Appellationes duæ præparatoriæ, dilatoriæ, quæ 43.8.8

Appellationes omnes ad ſenatum Romanum reuocatæ,quando 47.25.30

Appellatur quando ab executore 50.2.9

Appellatur in Gallia, & iure pontificio, ab omni ſententia 50.2.14

Appellatur in Gallia à denegatione iuris & iuſtitiæ,& quomodo. 50.2.16. à detentione longa carcerum,& quid in ea ſtatuendum eod.17

Appius Claudius Cæcus ſententiã in ſenatu dixit 47.10.19.

Appius Claudius Centimanus 21.8.1

Appius Claudius Centonis ex Celtiberis in ærarium Romæ quantas opes reportarit 3.2.11

Appius Claudius conſul exercitum decimat 34.5.12

Appius Claudius obſides Volſcorum, ſecuri percuti iuſſit 19.13.3

Applegement & complainte, Interdictum recuperandæ poſſeſſionis cui detur 6.16.10

Applegements in Gallia,pro interd. Quorum bonorum 21.9.10

ex Approbatis ſacerdotes, & rectores prouinciarum eli-

rum eligendi 15.26.5
Apuleia lex maieſtatis 35.2.10.
Apuleiana ſeditio 35.6.7
Apulia lex de theſauris inuentis 3.11.6
in Apulia prætioſiores Eunuchi, quàm in Italia 7 2.21
Apuliæ regis ius in beneficia 17.7.21
Apulis conductoribus relevat penſionem Theodoricus rex 3.8.21
Apuliæ regnum ex feudo ſedis Apoſtolicæ 45.8.6.
Aqua & ignis in nuptijs cur adhibebantur 9.5 41
Aqua benedicta contra malefica 34.10.9
Aqua deorſum tendit 4.13.4
Aqua ducitur ex publico vel priuato loco, ſed permittente domino, &c 14.15.1. Princeps permittit eam ex tuo vel loco publico ducere, hócque ius eſt reale & perſonale. Et illud concedebant olim prætores & ſenatus, cauſa cognita, priuatis, &c. eod. 2. vide & 3
Aqua euaneſcens in baptizatione cuiuſdam Barbæ per Deuterium Epiſcopum 2.4.9. & 15
Aqua exareſcens, ex qua ſeruitus, ſi poſtea redeat, ſeruitutem retinet 4.15.22
Aqua expiata homicidia 36.21.1
Aqua fluens, & pluuia 1.3.1
Aqua ſtagnans, aqua viua, flumen, & fluminum partitio, torrens, riuus, ripa, littus eod. 2.
Aqua noſtra, aliena, ex qua ſeruitutes, ductus, hauſtúſque, ad aquam pecoris appulſus 1.3.3
Aqua quotidiana, æſtiua eod. 4
Aquarum publicarum vtilitas non immutanda 1.4.1. earum vſus communis. eod.
Aquarum abuſus multatus per curatores aquarum eod. 6 & 7
Aqua luſtralis & purgatiua Ethnicorum & aliorum 31 8 6
Aqua pluuialis, non pluuialis, & mixta quid 4.17.7.
Aqua quotidiana vno die probatur 49.5 6
Aqua zeli purgatoria 48.15 4
Aquæ feruentis purgatio, & examinatio 48 15.5
Aquæ dominus, ſi alius ius ſeruitutis non habeat concludere & continere in ſuo aquam poteſt opere manufacto 4 15.1
Aquæ hauſtus ſeruitus ruſtica prædialis, cui aquæ imponitur 4 16.1
Aquæ ducendæ ius quomodo præſcribatur 3.22.4
Aqua de cœlo incantationibus elicita 34 13.2
Aquæ ducendæ modus conceſſus, & quomodo quis incipit vti ſe indefinitè fuiſſet conceſſum ius ducendi, ſequendus 4.15.20
de modis Aquæ ducendæ, &c. 4 15.13. & 14
Aquæ ducendæ modus mutandus non eſt eod. 16.
Aquæ ducendæ, vt nec itinetis ius diuidi nequit: at poteſt aqua & vſus diuidi. 4.15 18
Aquæ ductus quid 4 15 1
Aquæ ductus publici lex 20 9.5
Aquæ ductus Romani ſeptem annium Tarquinij priſci 36 22.4
Aquæductum cuſtodes, hydrophilaces 31.33.2
Aquæductum qui habet, non poteſt ſupra alterius iter aream ſcindere 4 15 13
Aquæ ductum quæ impediant 4 15 5
Aquæ ductu contra vtentem alio quàm oportet modo: quæ remedia competant, & de tuitione recté vtentis 4 15.21
Aquæductuum publicorum leges 3.22 5
de Aquæ ductibus inſignioribus Romanorum 4 : 15.15
Aquæ & ignis interdictio quid 51 8.4
Aquæ & ignis in nuptijs myſteria 31.8
Aquæ & ignis interdictio olim grauiſſima pœna 31 5 18.
Aquæ & ignis interdictio 36 27.1
Aquæ & igni interdicto non accedat fidemuſſor 24.3 31
Aquæ excipiendæ ſeruitus impoſita fundo inferiori, quæ ſit 4 17.1
Aquæ fontis Cyllipotus mulieres impregnat 1.22.
Aquæ luſtralis & conſecratæ vis mira 16.5.14 & 15.
Aquæ pluuiæ arcendæ actio quando locum habeat. 4.17.3. & eius interdictum quando competat eod 8.
Aquam calidam vendidiſſe, habitum crimen maieſtatis 35.7.1
Aquam conſpurcare, iniuria grauis 38.3 10
Aquam cribro Tucia veſtalis detulit 48.15.10
Aquam ducere ex publico licet, ſi ſine iniuria fieri alterius poſſit, vel naugantium. 4.15.6. Ex flumine quoque publico non naugabili, & quod in naugabile non deſcendat licet cuique priuato aquam ducere, ſine præiudicio tamen accolarum, & nõ auertendo aquæ alueum eod 7
Aquam ex ſuperiori loco, vel quiſquilias, prouocare non licet, ſine iure ſeruitutis: alter ius prohibendi eſt. 4.14.1. Et qui talem ſeruitutem habet proiiciendi aquam in inferiorz, non poteſt fœtida, vel vrinam, vel alia in inferiorem immittam prouocare eod. 2
Aquam recipiendi vel continendi foſſæ in fundo ſuo qui debet ſeruitutem, non tenetur foſſas purgare, vel reficere 4.17.13
Aqua crimina poſſe expiari Ethnici crediderunt 2 4.7
Aqua & igne expiata crimina 31 8 6
Aquæ & ignis vtilitas ſumma 31 8.5
Aquæ diutinæ, nocturnæ, æſtiuæ, quotidianæ ab vſu diuerſo ductæ, quomodo 4 15.13
Aquarum iuriſdictio 47.37.7.8
Aquarum magiſtri, & ſubpræfecti eius iuriſdictio eod. 10
Aquarum vſus neceſſarius, & vtilis, & ſalubris 3.22.1
Aquarum, & aquæductum publicorum leges, & de officio curatorum aquarum 3 22.5
Aquenſe parlamentum quando conſtitutum 47.27.43
de Aquis leges Langobardorum 14.1
ex Aquis omnia orta crediderunt antiqui 16.2.15. & ob id comas eis ſacrabant eod.
Aquila capillum cui tibi ſuccidere 16.1.14
Aquila coadiutor D. Pauli 15.25 3
in le-

ia lege Aquilia lis creſcit per inficiationem 21.15
Aquiliana ſtipulatio 21.19.4
Aquilienſis primas, in Italia 15.10.3
Aquiſgrani, primam ſuſcepit Imperator electus coronam 18.2.23
Aquitanj nullam confiſcationem recipiunt 31.3.13
Aquitania à Catolo.6.an.1401.diademati vnita 6.6.22
Aquitaniæ olim regnum in ducatum conuerſum. 6.7.15
Aquitania quando in ditionem Clodouei regis Francorum venit 47.27.9
Aquitanie regnum ſublatum 18.2.2
Aquitania non confiſcatur niſi ratò 3.17.3
Ara quare ſic dicta 2.1.6
Arabia ſcopeliſmum committere, graue 30.6.3
Arabia thus 16.8.24
Arabia vna ſolùm erat vxor conſanguineis 9.2.23
Arabum permiſſu, templum Hieroſolymis poſt Titi ruinam a Chriſtianis ædificatum 15.33.6
Arx olim, refugium delinquentium 30.4.2
Arxoniæ regis ius in beneficia ob Mauros depulſos 17.7.22
Arconum rex hominium Summo pontif. debet 18.2.4
ab Arcmazis Græci plura mutuati nomina 15.39.9
Arcuarum telis legis Solonis comparauit Anacharſis 21.2.8
Arator, vomerem, vel iugum furantes, qua pœna puniuntur 37.4.3
Arausio dux fidelisſimus Philippi 24.3.17
in Arati honorem feſtum Sicyonij celebrabant 2.16.7
Aratus Demagogus Athænis quòd mollis eſſet, habitus infamis 10.2.42
Arbaces damnatus pro pœna capitali, meretricem humeris publicè deferre 10.2.23
Arbactus imperium Aſſyriorum tranſtulit in Medos 41.7.24
Arbactus tranſtulit Aſſyriorum imperium in Medos 47.29.4
Arbiter quis 47.39.2
Arbiter etiam ex generali compromiſſo non iudicat de rebus poſt compromiſſum ſubortis 47.39.11. eius ſententia qualis eſſe debeat, & an poſſit retractari cod.11
Arbiter eſſe non poteſt mutus vel ſurdus. 47.9.10. nec furioſus. cod.12. non impubes cod.16.
Arbiter datur & mēſor pro modo agrorum 5.5.8
Arbiter eligendus quomodo, & quare in quarta Falcidiæ ineunda ratione, & eius officium 42.34.10
Arbiter populus Romanus electus inter Ardeates & Ancinos 47.3.5
Arbiter recuſato iudice, intra quot dies eligi debet 40.5.8
Arbitri vel iudicis petitione, optima formula dividendi 5.4.18
Arbitri accepti & dati à iudice, qui: & à quibus dabantur arbitri ſeu iudices 47.12.5
Arbitri mercatorum 47.37.13
Arbitri eſſe non poſſunt ſerui 47.11.18
Arbitri ex edicto litigantibus dati 47.22.6
Arbitri machinarij 39.13.12.
Arbitri non ſiunt de delictis, & quare 47.39.9
Arbitri duo vel plures, quando alium vel tertium eligunt cod.17
Arbitri qui eſſe poſſunt 47.39.23
Arbitri apud Athenienſes, iudices, & compromiſſarij diuerſæ poteſtatis 47.39.35
Arbitrorum diſtinctio, & ſpecies 47.39.3
Arbitrorum ſpecies apud Græcos 47.39.3
Arbitrorum finis, & ratio, & ſupra iudices fauor 47.39.24
Arbitrorum ſententia quando impunè reducitur ad arbitrium boni viri cod 27. & ſeq.
Arbitrorum ſententia à quo iudice ſit executioni demandanda 47 39.30
Arbitros eligere vel accipere, qui in Gallia coguntur 47.4.9
Arbitrandi dies an proferri ab arbitrio poſſit 47.39.16
Arbitraria actio 49.1.6
Arbitraria actio quid 47.39.3
in Arbitrariis cauſa non priuabat, actionis vitioſæ formulæ conceptio 21.3.5
in Arbitrium tertij emptionis pretium relatum num validam efficiat emptionem 25.13.1
Arbitrium boni viri quid, & arbitrium tutelæ, arbitraria actio quid 47 39.3
Arbitrium quid. cod.4. diuiſio arbitriorum cod.
Arbitrium pendere non debet ex alio, quàm ex eo in quem compromiſſum 47.39 17
Arbitrium nemo cogitur ſuſcipere, ſuſceptum tamen cogitur, & quando exequi 47.39.20
Arbitrium an valeat ex compromiſſo ſine pœna 47.39.25
Arbitrij & iudicij differentia 47.39.5. & 15
Arbitrij compromittendi formula. cod.14. & ſeq.
Arbitrij dies labitur à tempore acceptati per arbitrum compromiſſi cod.19
Arbitria ad ſimilitudinem iudiciorum 47.39.1
Arbitria quomodo in Gallia obſeruētur 47.39.32
Arbitriorum ſeruandorum rationes cod. 33. & 34
Arbitrij, & iudicij differentia 47.1.21
Arbitrij libertas de rebus ſuis diſponendi quomodo temperanda 41.4.15
Arbitrio alterius, quæ in vltima voluntate & quomodo committi poſſunt 42.2.4
Arbitria non ſunt iudicia neceſſaria 47.4.8
Arbor radices vel ramos in aliena prædia mittēs cuius: & dē interdicto pro eius damno 20.9.2
Arbores alienas impunè quando cædere poſſimus 37.6.3
Arbores iniuria cædētis pœna. 12. Tabula 37.6.13
Arborem in parte cędens tārùm, nihilominus de arboribus cædendis tenetur cod.16
Arborum appellatione quid contineatur 37.6.4
Arboribus furtum cæſis, quæ actiones pro his dantur 37.6.2

Arboribus cæſis, ex pluribus actionibus vna eligẽda 37.6.5
Arbores ſubrogare quando teneatur vſufructuarius 43.19
Arborum ſerendarum, vel plantandarum lex ruſtica 20.9.4
Arborum ſucciſio in iudicium cõmuni diuid. venit 5.3.17
pro Arboribus ſucciſis communibus agi poteſt contra ſucceſſorem ſocium 5.3.17
Arbuſtorum fures ex conſuetudine Burdegalenſi, vt puniantur 37.6.15
Arcadis homicidium vt detectum 48.12
Arcarius communis, Galli *Receueur* 3.6
Arcem ſine principis authoritate relinquere, proditionis crimen 35.5.37
Archadio Cæſari reſtitit Innocentius 1. 15.1.12
Archebuſiorum prohibitio 36.26.6
Archelemoſinatij regis facultas 47.36.14
Archemorus à ſerpente ſuffocatus 39.5.16
Archers, ſtipendiarij milites 6.6.4
Archeſilaus, Cyrenæorum rex 41.4.4
Archi apud Theſſalos 47.17.4
Archi magiſtratus Græcorum qui, & eorum poteſtas 47.36.16
Archiatri medici 18.25.4
Archidiaconus quis. 15.20.3. eius conſtituẽdi qualitas. eod.4 officium eod.6
Archidiaconi cum officio, & ſine. eod.15.20.5
Archiepiſcopus à quo conſecratur 17.14.8
Archiepiſcopus viſitando prouinciam debet inquirere de criminibus cleri 32.6.6
Archiepiſcopus & metropolitanus idem. 15.11.1
Archiepiſcopus à quibus eligitur eod.5
Archiepiſcopus conſecrandus, vnguendus, & ordinandus eod.6
Archiepiſcopus quid non poſſit ante conſecrationem eod.
Archiepiſcopi conſtituti, vbi ante erant archiflamines, & rectores prouinciarum 15.11.1
Archiepiſcopi Moſcouitici à quibus, & ex quibus eligantur, & conſecrentur eod.7
Archiepiſcopi patriarchæ dici non poſſunt, licet contrà 15.5.1
Archiepiſcoporum & patriarcharum in beneficia poteſtas 17.7.8
Archiepiſcoporum authoritas & officium 15.11.8. & 9
Archiepiſcopalis pallij inſignia 30.6.3
Archigrammateus, princeps ſcribarum 47.29.14
Archiflamines idolatriæ vbi olim, ibi hodie archiepiſcopi conſtituti 15.11.1
Archilochi libri oblectionem parùm pudicam, Lacedæmona exportati 36.12.4
Archilochi poetæ homicidæ detecti ab Apolline 48.12.16
Archimandrita quis 15.13.5
Archipresbyter quis, & authoritas 15.21.11
Archipreſbyter ciuitatenſis quis, & eius officium eod.14
Archipreſbyter ruralis quis, & eius officiũ, & iuriſdictio eod.15
Archipreſbyter archidiacono inferior eod.16
Architecti ars circa quæ verſatur 18.22.1
Architecti inuentum, parietes corruentes ter nẽdi, malè remuneratum 39.1.17
Architecturæ partes 18.22.1
Architrenius in quos philoſophos inuehitur 18.7.3
Archohaſianum monaſterium Ciſterciẽſis ordinis, in Portugalia 15.35.11
Archon Athenienſium 47.22.3
Archontidæ magiſtratus qui 32.25.5
Archontes iudices 36.18.4
Arcinatricia cauſa 22.5.13
Arcuarij milites in Gallia 6.6.4
ἀρδάνιον quid apud Græcos 31.86
Ardeatum & Aricinorum contentio 47.35
Ardens perpetuò lucerna Romæ in æde S. Petri à Polonicis præbita 6.1.11
Ardentia perpetuò loca 36.19.1
Area, in quam cadit ſtillicidium, præſumitur eſſe proprietatis domus 4.9.5. & 6
per Areas diſtributa loca fundandis ciuitatib deſignata, vbi ædificia fierent 4.7.7
Arelatenſis prouincia exempta à iure regaliorum 17.8.18
Arelatenſibus ob quid remiſſa tributa à Theodorico rege 38.21
in Arena depugnantes qui erant infames 48.16.3
Arenæ fodiendæ ſeruitus, quando prædialis, & quando perſonalis 4.20.6
Areopagitici ſenatus iudicia 47.26.4
Areopagitis viarum cura erat publicarum 1.2.5
Areopagus de quibus iudicabat 47.5.2
Areſti parlamenti retractatio à quo, & quomodo impetretur 50.1.40
Areſtorum executiones & acceſſoria, in curia tractantur quæ dedit 47.17.19
Aretia Hebraicè dicta Noachi vxor 15.17.7
Aretia Noachi vxor 15.39.9
Argentariæ menſæ & argentarij vbi Romæ, & de fructibus eorum 22.9.11
Argentoractenſis ſedes epiſcopalis à Dagobert rege inſtituta 15.11.4
Argentoratenſis tractus 19.18.5
Argentum quãdo pro nummis ſignatum Rom 53.2.3
Argentum accuratè defecatum, 12. denariorũ dictum 36.2.1
Argenti in ære, quæ æſtimatio 36.2.11
Argilæ naues deos putabant & conſulebant 50.8.21
Argiui à Lacedæmoniis victi quam legẽ condiderint 16.1.14
Argiui vrbem Mycenam cœperunt 14.3.6. & 16
Argumentum quid 48.9.1
ἀργυράγχα 49.8.7
Argyrus Cæſar quod tributum ſuſtulerit 22.1.4
Arialus Aſſyriorum rex 7. adauxit muliebres delicias 9.19.11
Aribertus 26. rex Langobardorum 16.1.15
Aricini cum Ardeatibus contendunt 47.35
Ariobarzanes ceſſionem regni Capadociæ in fauorem filij facit 6.14.11.

Arbazanes filius Darij 45.3.15
Arolationem & alia paganica obſeruans, quibus puniatur pœnis 34.28.6
Anolus, & is eſt, qui nocet artibus malis 34.5.12
A oli qui, & prohibitio eorum 34.39
Ars qui olim arcebantur 16.3.6
A ſtra anima vagabunda 34.20.5
Aulagora Corinthia Demetrij filij alterius Demetrij Phalerei amica 10.214
Aulus 41 4.3
A ſides pauper bonus 47.10.17
Anſio a Sylla occiſus 33.21.9
Anſo cur filium Demaratum, vt nothum abdicaret 9.26.22
A ſ cratia, optimatum regnum 18 2.5
Aſſaceratæ ſimilis viti & vxoris ſocietas 11.3.1
Aſſodemus ſolus ſaluus ex 300. qui contra Perſas occubuerunt 31.8.4
A logitonis & Harmodij quę immunitas, & quã deceſſaret 2.28.4
A ſtonici lex de certo pretio 25 13.2
A ſtonici lex de vendendis rebus 36.30.13
Aſtrologis ſecta ex Alexandria per Antoninum Caracallam ſublata 1.8.3
A ſtrologi & Ariſtotelicis philoſophis inimicus Caracallus 18.7.8
Ar ſtotelis quæ ætas legitima nuptiarum 9.7.3
Arithmetica de numeris agit 34.1.5
Arithmetica proportio in pœnis non ſeruatur 30.5.2
A tmetici qui 18.8.1
Arnobiſaces & Mitræus cur occiſi à Cyro 47.14.8
Arsa 6. Babyloniæ rex 18.2.19
Arma capiens occidendi cauſa, tenetur de homicidio ab alio ſecum commiſſo 36.20.15
Arma in bello amittere vel alienare, militi capitale. 19.5.2. eorum cura impoſita militibus. eod. & 3.4.5
Arma deferre, & habere, priuatis prohibitum. eo. §
Arma in foro iudiciali deferre, capitale 36.25.36
Arma lex temperat & regit 19.1.10
Arma obligari nequeunt 23.9.11
Arma quæ liceat impunè habere. 36.26.1. & 4. nõ ferenda in conciuibus, nec in palatio. eod. nume. 5
Arma ad empta quibus, non fidebat Dionyſius 36. 16.8
Armorum & armatorum appellatio quid contineat 36.26.2
Armorum & bellorum poteſtas penes ſolum principem 36 26.4
Arma Tutoris ſubminiſtrare prohibitum 17.9.13
Armorum delatio clericis vetita 30.11.18
Armorum poteſtas ſoli principi commiſſa 35.1.5. & 6
Armorum ſumma cura Romanis, & bellorum cupido 3.7.8
Armorum vſus ab alio quàm à principe concedi non poteſt 48.16.9
Armis imperia iuſta quæſita quædam 18.2.2
Armis offendendi & defendendi artem Romæ P. Rutilius conſul inſtituit 39.5.18
Armatos incedere prohibuit Franciſcus 1. rex Gallorum 39.11.2
Armatos incedere per vias, pœnis edictiſque regum prohibitum 36.26.6
Armenia prima & ſecunda 19.18.5
Armenia, quæ tributa Romanis penderet 3.5.6
Armenij auriculas denotabant in nuptiis firmãdis 9.5.44
Armeniorum de ſucceſſione filiarum lex emendata 46.4.1
Armillæ datæ vxori quando reſtituantur 9.25. 10
Armoricus princeps quod guidagium exigeret 3.3.7
Armoſtæ qui magiſtratus dicti 15.2.5
Arnææ perpetui coloni 18.23.9
Arnulphus canonicos regulares auſpicatus 15.23 19
S. Arnulphus Metenſis epiſcopus 6.8.9
Arnuphis philoſophus magus 34.13 2
Arnutius inceſtuoſus à filia necatus 37.6.10
Arphaxat rex filius Iſrael & aliis pueris, cur annonam ſingulis diebus conſtituerit 6.3 9
Arrha ſponſalitorum in ſymbolum futuri matrimonij, & ad probationem fidei datæ 8.7.1
Arrha in ſponſalibus vt plerumque annulus, & in aliis eod.3
Arrhæ datio quid efficiat in contractu emptionis 25 17.1
Arrhæ & pignoris differentia 8.7.2
Arrhæ quomodo duplicandæ & quando, diſſentientibus à nuptiis ſponſis eod.12
Arrhæ vt dictæ 8.8.1
Arrharum nomine aliud quàm annulus 8.7.11
Arrharum ſponſalitiarum, & ſponſalitiæ largitatis differentia 8.7.13
Arriani ſedem Romanam confeſſi ſunt, eam matrem appellantes 15 3.4
Arrianos Cæſares Carolus Magnus ab imperio & fide amouit 18 2.2
Arrereſiefz an hominium debeant 6.15.11
Arrius Antonius, Pius dictus, adoptatus ab Adriano 10.7.17
Arrij mors qualis 33.8.11
Arrogandi per populum forma 10.6.10
Arrogandi cauſas conſilio Pontificum diſpiciebat eod.11
Arrogari nec arrogare poteſt fœmina, adoptari tamen: non ante adoptare poteſt iure Romano, aliter apud alios eod.21
Arrogatio quomodo fit, & facta authoritate principis, & rogatione populi. Vnde autem dicta 10 6.9
Arrogatio impuberis, curatoris eius aſſenſum deſiderat eod.14
Arrogatio & adoptio transferunt in poteſtatem adoptantis adoptatum & ſuos 10.6.24
Arrogatus quare in bonis propriis arrogator non ſubſtituit pupillariter 42.18.3
Arrogatis filius in quantum ſubſtitui poſſit 42.22. 3
Ars eſt, celare artem 21.3.13
Arſaces Parthos ſubegit 6.4.6

Arſaces vltimus rex Aſſyriorum 18.1.14
Arſacidæ proditores, & pœna 36.15.16
Arſacidæ quid 35.5.2
Arſinoë ciuitas vbi 15.6.3
Artaxerxes cuſtodes ſuorum ſaltuũ habebat 3.16.2
Artaxerxes iubet Arbacem deſertorem, pro pœna capitali humeris meretricem publicè deferre 10.2.23
Artaxerxes, Ochus cognominatus 33.16.11
Artaxerxis regis Perſarum celebre iudicium 32.16.8
in Artaxerxem coniurantium pœna 35.1.13
Artis alterius cũ homine, vel alterius generis ne liceret matrimonia inire, Indorum lege cauebatur 9.13.5
Artem aliquam apud Vtopienſes qui addiſcere vellet, dabatur in adoptionẽ eius familiæ, qui artem appetitam exerceret 10.6.18
Artes à dæmone inuentæ, aruſpicina, augurium, aſtrologia, necromantia, &c. 34.21.4
Artes Magicæ, cur artes dicantur 34.3.1
Artes plures exercere non licebat Indis, niſi philoſophis 9.13.5
Artes pro dolo & fraude 34.3.1
Arthemiſia in funere Mauſoli, propoſuit præmiũ melius laudantibus eum 39.5.8
Artemiſia Cariæ regina, Rhodios vicit 6.12.7
Arrenij & Anthiochi regis formæ ſimiles 36.6.17
Artonij Pythonactis filij damnatio 35.5.14
Artifices bubulci 18.24.4
inter artifices magna differentia 21.18.7. & lib. 26.2.17
Artifices viles tanquam ſerui, à iudicando remouentur 47.11.19
Artifices qui gaudent immunitate perſonalium, munerum 18.20.10
Artificum, & eiuſdem quoque artis differentia 18.21.2
Artificum plurium nomenclatura. eod.7
Artificum profana collegia 15.32.3
Artificum proprij iudices 47.36.17
Artificium quid. 18.21.1. à profeſſione artis quid differat, eod.3. ab officio item. eod.4
Artificium auget æſtimationem ſerui 18.21.6
ſecundum Artificium diuiſio perſonarum in iure 18.5.5
Arturus Britannicus Britanniæ dux 6.8.15
Aruales ſacerdotes 16.8.29
Aruerna vrbs depopulata Theodorico rege 33.16.16
Aruſpices vt ſagæ impoſtores, pelli debent 34.14.11.& 12
Aryandes Ægypti prætor, memoriæ ſui conſeruãdæ auidus. 36.2.32. pecunia eius argentea, & ſupplicium. eod.
As quid 42.34.1
As quid, & in quot vncias vel partes diuiditur 22.3.32
Aſaf cuſtos ſaltuum regis Artaxerxis 3.16.2
Aſcalon, vrbs Paleſtinæ 33.16.4
Aſcendentes an in feudis filiorum deſcendentiũ inteſtatorum ſuccedant 45.10.6
Aſcendentes deſcendentibus quando & quomodo in feudo ſuccedant 6.13.2
Aſcendentes & deſcendentes qui 9.9.14
Aſcendentium, deſcendentium, & collateralium ſtemmatum diuiſionis typus 9.9.2
Aſcendentium quæ ſit hodie in deſcendentium ſucceſſione lex poſita 45.9.4
Aſcendentiũ ſucceſſio quomodo recipiat diſtinctionem ex bonis paternis vel maternis 45.9.11
Aſcendentium de deſcendentibus ſucceſſio prætermiſſa à quibuſdam legiſlatoribus 45.2
Aſcendentibus inteſtatorum deſcendentium cur deferantur ſucceſſiones 45.10.1.& ſeq.
Aſcidæ dicti Parthorum reges 18.41
Aſinius Gallus deformis 35.1.3
Aſini caput 80. argenteis venditum 31.134
de Aſino Luciani, & Apulei 34.2.5
Aſinorum congreſſum tunc equæ admittunt, ſi ſubæ raſæ eis fuerint 9.5.9
Aſmodeus dæmon necans maritos Sarræ 34.22.5
Aſpectu quomodo fiat probatio 48.12.1
Aſpides non niſi cum compari & ſocia fœmina conueniunt 9.2.14
Aſſaſſini qui 35.3.1
Aſſapi milites apud Turcas qui 6.12.3
Aſſaſſini homicidæ qui, & pœna 36.15.16
Aſſes tres lege Romanorum veteri mulieres nubentes ad virum deferebant 9.5.29
Aſſectari pudicitiam alterius, quid, & pœna eius 36.12.7
Aſſertor deſideratus interdum ab eo qui reuocabatur in ſeruitutem 24.64
Aſſeſſores quare municipalibus dantur magiſtratibus 47.10.11
Aſſeurement formel quomodo fiat 48.4.16
Aſſiduitas in delictis conſideranda 33.12.13
Aſſiſes, quid in Gallia 47.33.4
Aſſiſij in eccleſia qui 35.23.11.& lib.17.3.18
Aſſopus curſor eximius 17.12
Aſſuerus Perſarum rex vxorem Vaſti repudiat . quòd eius dicto audiens non fuiſſet 9.13.14
Aſſuerus Vaſtim regnam cur reiecerit, & in eius locum Heſter ſubrogauerit 21.46
Aſſyrij per ſortes iudicabant 34.7
Aſſyriorum monarchia per luxuriam collapſa 18.1.14
Aſſyriorum reges non omnibus viſi 47.134
de Aſſyriorum regno coloniæ tranſlatæ in Samariam 31.10.1
apud Aſſyrios adoptandi antiquiſſimus fuit mos 10.6.29
Aſtaroth, idoli templum 17.5.1
Aſterites lapis philtrum habet amotis 34.11.7
Aſthæna prouincia 19.1.15
Aſtragalomantia, diuinatio 34.3.3
L'aſtrapade. 48.12.30
Aſtrologia quæ tractet 34.1.3
Aſtronomia, quæ diuinatio 34.3.3
Aſtulphus Langobardorum rex inimicus eccleſiæ 6.20.13
Aſtynactes Hectoris filius ab Vlyſſe in præceptatus 30.19.1

ad Græcos viarum munus decretum 3.13.4
Aclum quid 33.21.3
Ab Aylo abſtrahentis vi confugientem, quæ pœna ex vtroque iure eod.4.& 9
Aſylus quibus tantùm templis ethnicorum conceſſum 33.21.8.& 9
Aſylum, templum miſericordiæ qui primi conſtituerunt 33.21.10
Aſylo loco, ſtatuæ Cæſarum 33. 21. 11. Princeps ipſe eod. 12. Cardinales eod. Signa in caſtris eod. 13. Sacerdos deferens ſacroſanctam Euchariſtiam eod.14
Aſylo eccleſiarum nō gaudent alieni à religione, ſerui olim & adſcripticij coloni, adulteri, homicidæ proditores, prehenſi ob cauſas ciuiles, reiq; bonorum publicorum, ſacrilegi, eccleſiarum effractores, effractores carcerum damnati à iudice, perſequuti vt comprehendantur 33.22. 1.& 2.
Aſyla in Gallia, Alemania, Langobardia etiam eccleſiarum meritò ſublata 33.22.3
Asylorum in violatione quæ conſideranda 33. 21.1
Aſylorum eccleſiaſticorum violatio ad maieſtatis diuinæ crimen pertinet eod.2
Aſylorum abuſus 33.21.8.& 9
Aſylorum immunitas quibus non proficit 33. 21.1.
Atinia lex de mulcta 31.3.9
Atrabilis inſaniæ, ſpecies quomodo generentur 13.5.8
Athalaricus rex Gothorū annonæ curam epiſcopis iniunxit 15.12.35
Athalaricus rex Gothorum 18.3.7
Athalaricus rex Gothis bigamiam prohibuit. 9.2.15
Athalarici edictum de magis puniendis 34.14.3
Athalia a populo occiditur iuſſu Ioiadæ 6.20.4
Athalia interfecta iuſſu Ioiadæ 15.1.14
Athamatis ſtultiſſimus furor 13.5.18
Athanagoras Cynicus philoſophus virgis quare cæſus 36.30.7
Athenienſes cremabant corpora, Thucididis tempore 33.23.27
Athenienſes cum Mytilenæis contendunt 20.4.1
Athenienſes decem Imperatores, quòd militum corpora inſepulta reliquiſſent, capitali iudicio condemnarunt 2.14.8
Athenienſes decimari à Sylla 31.27.4
Athenienſes famem patiuntur ob vrſam Dianæ occiſam 31.23.4
Athenienſes lotione purgabant execrandos 2.4.7
Athenienſes ſuos imperatores, ob morem non ſepultos, condemnant 19.12.3
Athenienſes tantùm qui eſſent ex lege Periclis 9.13.4
Athenienſes victi ab Ageſilao 33.21.2
Athenienſibus aliquando tantùm ſucceſsio legitima 44.2.24
Athenienſibus lex erat, vt proximis nuberēt mulieres 9.11.12
apud Athenienſes in vterinis tantùm fratribus germanis nuptiæ veitæ, non in aliis 9.11.11
apud Athenienſes iudicia diſtincta per tribunalia 47.5.2
apud Athenienſes philoſophis quid tractare prohibitum 34.12.17
apud Athenienſes rei perpetua oratione ſe non defendebant 32.24.8
Athenienſes ſcortis ſimiles dixit Iſocrates 25.15.8
apud Athenienſes vſque ad hordei modium contrahebant mulieres 21.5.9
ab Athenienſibus meretrices infamia damnatæ 10.2 31
Athenis prætores Tyranni effecti vt puniti 6.20.4
Athenis viduæ ignem perpetuum ſeruarunt 15. 39.10
Athladis rex, 12. Babyloniæ 18.2.19
Athlantes ab animalium carnibus abſtinebant 15. 15.12
Athletæ qui 39 5.3
Atomus, aliudve corpus ſine natura indiuiduum 5.3.3
Atrei & Thieſtes fratrum inimicitia 32.16.2
Atrox iniuria vnde iudicanda 38.5.3
Attaliote ab inſula ob tamas pulſi 31.13.2
Attentata contra appellationem quando reuocētur, 50 2.45. idque duplici via. eod.46
Attentantium in præiudicium appellationis pœna 50.2.49
Atteſtationes falſas faciens, lege Cornelia de falſis tenetur 36.4.7
Attici tempore belli Peloponeſia. vectigalia & decimas exigebant 2.20.2
Attiliani tutores qui 12.13.13
Attilius Calatinus Fidei templum conſecrauit 21 2.8
Attilius Regulus fidem Pœnis datam ſeruat 21. 2.9
Attilia ſeu Attinia lex 40.1.7
Attinia lex 20.3.7
Attinia lex de vſucaptione rerum furtiuarum prohibita 37.1.27
Attinium plebiſcitum 47 25.12
Atys Manis filius Lydiorum rex 39.4.9
Auaritia, radix peſsima ſimoniæ, & aliorum 33. 13.5
Auaritia turbauit dominia rerum, & poſſeſsionē 20.1.3
Audiancier quid, & eius munus 47.29.25
Audientia vnde dicta 47.9.3
Auditor cameræ apoſtolicæ 15.42.7
Auditores Rotæ qui, & quot numero, & munus 15.42 13
Auditores Rotæ, primi & ſecundi gradus. eod.14
Auditores ſacri palatij qui ſummi pontif. 15.29.14
Auditores Rotæ qui, & quot eod.15
Auditorium iuriſconſultorum quid 18.11.3
Auditorū rerū gratiæ, & rerum iuſtitiæ 15.42.17
Auditus læſi variæ ſpecies 47.9.5
d. Audomari oppidum inuadentes Normani excæcantur 33.16.20
Auenio pars Galliæ, & Auenionenſibus ius regnicolarus conceſſum 42.8.25
Auerroſtes rex 19.7

Auerſione nauem conducere,quid 29.9.6
Aufidianus filiam conſtupratam necauit cum lenone 36.11.12
Augeri communiter accidit obligationibus, & quibus augeantur 21.10.1.& 2. eod.c.15 7.
Augmentum integrum debetur dotis,ſi dos fuerit ſoluta,non aliter 9.23.6. eius lucrum & dotis quando fiat.eod.8.dota non ſoluta,num debeatur augmentum eod.7
Augmentum ſeu προβόλιον pro dote datum vxoribus & pro eo à Græcis data dimidia pars dotis apud Hellines tiens 8.7 31
de Augmento ſeu incremento dotis 8.7.31
Augures linuo vtebantur 15 12 40
Augurium mutationis impetij Perſarum in Græcos 47.14.7
Auguria vnde ſumebantur 34.3 8. Auguriorum & auſpiciorum ſpecies,& collegium 34.3.7
de Auguſta iudicium d.Chriſoſtomi 26 2.10
d.Auguſtinus alcitus coadiutor à Valerio epiſcopo Hipponenſi 15.25.3
Auguſtus Cæſar cur proprium locum in theatro matris diſtinxerit 9.6.38
Auguſtus de ſtatu filij Tectij poſt mortem patris non paſſus eſt queri 10.3.6
Auguſtus imperium ſæpè deponere voluit 6.20.8
Auguſtus curſores publicos inſtituit 17.12.9
Auguſti menſe beneficia vacantia quibus debeantur 17.6.44
Auguſti imperatoris iudicium pro poſſeſſoribus rerum de quibus contentio orta 20.4.1
Auguſti liberalitas in Mathematbicos & alios 18.8.1
Auguſti ſalutis cauſa oblationes à Ro. factæ 3.6.3
Auguſti vnde 18.2.12
ſub Auguſto & Claudio coſſ. interdictū mulieribus,ne pro viris intercederent 24.3.25
Auidius Caſſius quod genus combuſtionis adinuenit 31.15.4
Auium domeſticarum & venantium furta, quomodo punita 37.5.12
Auiū ſermonē qui intelligere ſe profitentur 34.6.5
Aubus exponi pro pœna 31.20.1
Aurola, & Pauſa coſſ. 25.11.2
Aurus Cæſar Hieroclem aurigam pro marito accepit 9 2.5
Auri Cæſa vita,& mors 18.1.9
Aulæ domeſtici, qui 6.8.20. Aulæ conſiliarij,quinam eod.25
Auleæ muſicæ 37.14.4
Aulici iudices 47.56.11
Aulicorum vendentium gratiam principum, quā ſe habere mentiuntur,pœna 39.15.13
Au. Sempronius Atracinus interiit Romanorū 36.29.4
Aulus Vitellius obuios quoſlibet milites caligatos oſculabatur 8.8.14
Aulus Vitellius circumuentus à militibus 47.14.6.
Auli Vitellij cognomina 36.4.4
Aureæ monetæ quare æs argentúmque mixtum 36.2.11
Aureliacenſe concilium habitum ſub Clodoueo 15 38.12
Aureliæ regnum ſublatum 18.2.1
Aurelianus Cæſar noluit vxorem veſte ſerica vti 9.19.25
Aurelianus Cæſar delatores proſecutus 32.4
Aurelius Fuluius pater Antonini Pij 18.2.1
Au.Hoſtilij Mancini ædilis notatio 38.1
ab Aureliano leges de militum diſciplina præſcriptæ 19.12.5
Aurelio Scauro in L. Flaccum non data nominis deferendi poteſtas 32.1
Auriculæ furibus pro pœnis furtis abſciſſæ 37.21 & 18.
Auricbalchi numi Indorum 36.26
Aureorum anulorum ius quale 14 1
Aureorum priſcorum ſolidorum valor, & mutatio 36.21
Aurifodinæ ſeu auratiæ ad quos pertineant 31.6
Auris fibula perforabatur Hebræis, qui à ſeruitute liberabantur 31.15
Auris perforata fubula ſerui, erat ſignum perpetuæ ſeruitutis voluntariæ 14.6
Aurem tangere, quare teſtimonij cauſa & quis ſolitum 48.21
Aurium amputatio pro quibus 5.6
Auribus arreptis cur pueri olim deoſculabantur 8.8.17
Aurum luſtrale à quibus ſuſciperetur, & quomodo,& nomina ipſorum officiorum Gallice explicata 37
Aurum luſtrale,& Coronarium quid inter ſe differant 37
Aurum negotiatorium luſtrale exactum ex lucro mercarum:aliquando remiſſum poſteà ab Alexan.Seuero 3 1
Aurum quando primùm in numis ſignatum 36 13
Auro & argento æs vel ſtannum miſceriſſe, capitale 36 18
Auri in argento,quæ æſtimatio 5 2 1
Auro qualem vim ineſſe exiſtimaret Philip. Macedo 3.21
Auro veſtes intexere qui prohibuerint 9.19.29 & penſio talis veſtibus impoſita:permiſſæ tamen auratæ veſtes nuptiis, prohibitæ quotidiano vſu 9.1 3
Auro olim apud Romanos quantum poſſidere liceret 21.13
Auſtraſia vnde dicta 6. 11
Auſtraſiæ regnum olim in ducatum conuerſum 6.7.15
Auth.ex cauſa, de libe.præter c. explicatio 42.22.31
Authen.licet, de natural. libe. non obſeruata in Gallia 4.11.1
Authen.omnes peregrini,in Gallia locum habet 4. 7
Authen.res quæ, c.Commun. de lega. explicata 42.29.23
Authen.Sed quæ nihil,de pact.conuen.ab ſtabrogata 45.14.10.3
Auth. Si verò, de iudic.c.abrogata 4 5.1
Authenticum,& authentica ſcriptura quid 48 14.4
Author inquilinorum Athenis,quid 45.3

Author pupillorum & minorum filiorumfami. & vxorum quis eod. 9
Author primus & ſecundus in emptione 25.22.8
Author quis 24 3.15
Authorem in emptionibus nominare, quid 49. 5.10.
Authoritas quid. 49.5.9. quid in vſucapionibus eod 10.
Authoritas tutoris in quibus negotiis pupillorum non exigatur, & in quibus exigatur. 12 2.7. & debet eſſe præſentis & intelligentis tutoris eod 8.
Authoritas & conſenſus tutoris duo ſunt, quæ ſeparari poſſunt 12.2.9
Authoritas ſenatus, poteſtas populi 47.25.24. & 25
Authoritatis ius, quid 40.1.2.& 7
Authoritatem præbere, quid ſit 32 2.5
Authoritate propria fructus colligere poteſt vſufructuarius, non qui habet tantùm emptionem fructuum pendentium 4.3.15
Authoritate propria ſuam rem alio poſſidente & eo non licet accipere 44.5.26
Auus, auia, & ſuperiores quomodo ſuccedant deſcendentibus 45.9.10
Auus & auia, cum patre ſimul admittuntur in tutela neporis 3 6.4
Aures oblationes à quibus rectè peti poſſint 12 10 8
Auranenſis prouincia exempta à iure regalium 17.8.18
Auromantia, quæ diuinatio 34.3 5
Azor filius Bani epiſcopus Leuitarum in Hieruſalem 15.12.1
Azymus panis 2.6.5
de pane Azimo Euchariſtiæ 2.6.5

B

Baldrophetæ interfecti iuſſu Eliæ 15.1.14
Babelis turris 17.6.39
Balamartyr à Numeriano Cæſare occiſus 2. 12.1
Babylonem tranſlati Hebræi per tranſmigrationem 31.6.15
Babylonij ſupra Iſraelitas 18.2 2
Bacchalarij qui ſint 6.11.16
Baccalaureatus, licentiaturæ vel doctoratus cauſa ſibi impenſa, num imputentur in legitimam 44.5.15
Bacchanales quales conuentus 34.20.20
Bacchanalia ſenatus Romæ pepulit 34.6.7
Bachardus à monte Morentij eccleſiarum fundes inuaſit 2.28 2
Bachus ex fœmore Iouis genitus 8.1 19
Baculus & annulus inueſtitura epiſcorum. 15.12. & 38. baculi loco præfertur Epiſcopo apud Vtopienſes cereus, & quare eod. 39
Baculus in iudicio quod habet ſymbolum 47 14.10
Baculus paſtoralis pedum, ſymbolum dignitatis 6.4.14
Baculus paſtoralis, & quid ſignificet, quidque eius loco deferatur apud Vtopienſes 15.12.38
Baculus ſeu haſtula quomodo delatus in iudicijs Germaniæ 47.24.6
Bagage, impedimenta in bello non ducenda 19. 12.5.
Bagoa eunuchus Artaxerxem necat 33.16.11
Baianus magus peritiſſimus 34.16 5
Bajazet Turcarum rex Zizimum fratem pellit 33. 21.16.
Baillie quid vocant milites Hieroſolymitani 47. 26 9.
Bailler larreſt 22.6 10
Bailler les eſtrumieres 31.11.16
Bailly vnde dicitur, & bailliana 47.33.5
Bailliana vnde dicitur 47.33.5
Baillinus palatij Lutetiæ iuriſdictio in mercatores 47 37.5.
Bala Iſaaco concubina fuit 10.1.8
Balaam impius prophetizauit 18.6.5
Balaam magus 34 9 11
Balaami in exprobrationem anima loquitur 2. 12.5
Balabethena prouincia 19.18.5
Balduinus ferreus abducens vxorem Iuditham filiam Caroli Calui regis, communione fidelium concilio Epiſcoporum priuatus eſt 9. 3.25
Balduino regnante anno 1118. Templarij inſtituti 15.33.6
Baliſtariorum magiſter 47.29.10
Balleatium inſulatum princeps, regulus tantùm hodie dicetur 6 7.6
Balnei calidi ſuffocatio, in ſupplicium 36.24 17
Balneo calido necata Fauſta 36.7.9
Balnea parieti num liceat admouere 4.7.13
Balnea publica, priuata. 18.26.6. num prohibenda vel neceſſaria eod.7
Balneorum extruendorum leges 18 22.7
Balnearij fores extra ordinem puniendi 37.13.3
Balneatores viliores hiſtrionibus 18.26.6
Baluchas Hiſpani minutas arenas auri vocant 5. 10.16
Baliamum verum vt dignoſceret Galenus, in Iudæam nauigauit 31.6 3
Ban & arriereban vnde, & quid in Gallia 6 6.8
Banalas occidit A Roman 31.38.3
Bancharij beneficiorum diem & horam, quibus curſores proficiſcuntur impetraturi beneficia, ſortiuntur 17.12.8
Bancharij ſeu menſarij ſolum verſantes, non vtuntur beneficio quinquennalis dilationis, vel ceſſionis 22.7.6
Bancharotario ceſsio debiti pro parte facta num repeti poſsit eo facto diuite 22.13.2
de la Banda militum ordo Hiſpaniæ 15.35.10
Bannarium piſtrinum 6.19.11
Bannaria flumina, quæ videlicet donata vaſſallis 3.14.5
Bannaria molendina 1.4 6
Bannum quid 3.15.5
Bannum & heribannum quid vocemus in Gallia. 6.19.11. feuda franca à banno libera eod. 12
Banni, quid in nuptiis 9 5.10

Banno vel cruce prohibiti cenſentur ingreſſus paſcuorum 3.15.5
Banna ſub pœna *de la hart*, quid 47.21.15
Bannissement, quid 31.6.17
Bannitus quando teſtari poſſit 42.8.16
Bannito non confertur beneficium, & tantùm relegatione poſſeſſo beneficio non priuatur 17 6.52
Bannitum ſuſcipientis pœna 37.15.3
Banniti quando à quolibet, & vbi occidi poterant 31.6.18
Banniti ad tempus ſi carcere detineantur, imputant illud tempus exilio 31.6.19
Banquariorum vſuræ ſceleſtiſſimæ 22.3.47
Banquefalliti Italis qui 22.9.11
Banqueroterij à ceſſione bonorum reiecti, & puniti 22.9.10.11.12
Faire banqueroute 22.7.6
Baphia Romani imperij 18.26.5
Baptiſmatis regeneratione, filij Dei dicimur 10. 5 5
Baptiſmatis ſacramentalis differentia ab aliis baptiſmis D.Ioannis, & aliorum, & de ſpeciebus baptiſmi 2.4.2
Baptiſmus ianua ſacramentorum aliorum, & quid & efficacia eius 2.4.1
Baptiſmus iterari non poteſt, & de pœna rebaptizantium 2.4 15
Baptiſmus D.Ioannis in pœnitentiam 31.8.6
Baptiſmi figura quæ præceſſerit 16.5.5.
Baptiſmi in ſortilegis abuſus vindicatus 34.15.9
Baptiſmi aquæ forma 2.4 3
Baptiſmi aquæ vis per formam verborum & ſpiritu ſancto 2.4.5.8.9
Baptiſmi ſacramentum quare potius in regeneratione, aquam, quàm aliam materiam habet, & de figuris legis præcedentibus baptiſmum 2. 4.6
Baptiſmi adulterum ſolemnia, & tempora 2.4.17
Baptiſmi finis, & efficacia cod.n.19
Baptiſmi ratione inter quos nuptiæ prohibitæ 9. 11.18
Baptiſmo aqua quæ interuenire debeat 2.4.4
in Baptiſmo quæ perſonæ conſideranda ſunt 2. 4.11
Baptiſmo adhibitæ ceremoniæ, & de earum antiquitate 2 4.10
per Baptiſmum contrahitur cognatio ſpiritualis. 9. 9.10, & per hoc ſacramentum renaſcitur homo ad vitam æternam cod.
Baptiſmo peccata omnia eluuntur 31.8.6
à Baptiſmo ad matrimonium ratio, pro indiſſolubili copula per adulterium 9.16.5
in Baptiſmo, & oleo chriſmatis exorciſmi adhibiti 16.5.17
Baptizari deſiderant Turcæ à ſacerdotibus Chriſtianis, ob corporis ſalutem 2.4 14
Baptizari in eccleſia propria quare debent parochiani 15.24.9
Baptizatus in arena 2.4.12
de Baptizato puero à pueris 2.4.13
Baptizatis infantibus comas detondent Moſcouitæ 16.1.30
Baptizandi pueri 2.4.16
Barba in rixa aliquem capere, pœnam habet 38 3 16. ſi euellat crines, quam cod.17
Barathrum quid 32 33.2
Barba detonſa olim & coma, in ſignum ſeruitutis 16 1.23.
Barba quidam dum baptizaretur aqua euanuit 2. 4.9
cum Barbara ne liceret inire matrimonium, Cæſarum lex erat 9 15
Barbati prætioſiores Eunuchos quàm alios habebant 7.21
Barnabas electus 17.12.
Baro baronia vt inueſtiatur 6.14.1
Baro habet omnimodam iuriſdictionem, & idem habet inſignia, *Iuſtices à quatre pilliers ſans ſel* cod.3.
Baro debet habere ſub ſua dictione ad minus duas Caſtellanias 6.1 2.
Baro in Germania & Scotia, idemque vaſſalli regius: & duces hoc nomine continetur quæ quæ Blondus ait 61 4
Baro Langhardis dicitur magnus Caſtellanus & in Gallia cum omni iuriſdictione valuaſſor magnus, capitaneus regni cod.5
Baro alius inferior comite dicitur cod.6
Baronem alius ſuprematam dignitatem in beneficiaria cauſa putant. Et Baronis notationes a nomine 6.1 7
Baronis aliæ nominis declinationes 6.1 8
Baroni quæ neceſſaria, vt comes fieri poſſit 6,9 14
Baroniæ feudum in Gallia cum Caſtellania puræque iuriſdictionis 61 1
Barranes Perſarum rex 31.141
Barres ludus, quis & permiſſus 3 45
D.Bartholomeus eccleſiam purificat 17.5 3
Baſanus rex Francorum, & ſummus Pontifex Iouis vitus raptus 34.1
Baſami ſexti regis Francorum iuſtitia ſingularis etiam in filium 4 14
Baſia, pudicorum affectuum ſunt 8 14
Baſilica via, quid 11
Baſiliſcus cur viſu necet 34.11
Baſilinda, ludus qualis 39 46
Baſilius buccinator quidam ſeparatur à ſua impia uxore 9.16 12
Baſilius Magnus Cæſareæ Cappadocum præ quando floruit 15.24 5
Baſilius quidam magus tempore regni Theodorici 34.1 1
Baſſæ iuriſdictionis quæ dicantur 47.21 6
Baſſi qui 6 11 5
Baſtardelle quid 47.4.5
Baſtardi non poſſunt hæredes à parentibus inſtrui directò, vel per obliquum 42.35 6 &
Baſtardi non retrahunt vendita iure proximitatis 26.17.9. niſi bona matris cod.10
Baſtardis quando fiſcus ſuccedit 45 11 15
Baſtonadet, apud Gallos quid 31.11 7
Batani Romanis viros & arma miniſtrabant 6 6.1
Batus Dalmatum dux quid de rebellione ſuorum Tyberio Cæſari reſponderit 3.1
Baudunus cancellarius Clotarij 47.1 6

Bandinus cancellarius 47.29.10
de Beatæ virginis Mariæ ſtatua miraculum 2.12.5
Beglerbegh apud Turcas qui 6.11.11
Begler,Beghi,Baſſi qui 6.11.9
Beginæ quæ mulieres dictæ 15 23.21
Begonarum de oſculo error 36.12.20
Belis ſacerdotum techna à Daniele detectæ 2. 12.1
Beltradum oppidum quando à Turcis captum 15. 34.11
Belures qui,& quales dicantur Gallis 31.33.10
Belandi ius,alterius non eſt quàm principis 48. 16.9
Bellum,carnificina.& vindicta ſcelerum 31 21 1
Bellum ex quibus cauſis iuſtum ſit.19.2.3.7.11.13. quomodo ſolemniter indicebatur eod.
Bellum iniuſtum quinque modis dicitur 6.19.9
Bellum iuſtum quod dicitur 31.22.3 & 5.
Bellum inter Egiſteos & Selimutios,& alios, de finibus agrorum 39 13.2
Bellum Illyrici cauſa 38 8.7
Bellum neceſſitatis cauſa res domanij infeudari poſſunt 6.6.26
Bellum poteſtas in manu principis 35.1.5
Bello dominum non adiuuans vaſſallus, feudo privatur 6.19.7
Bello per annum immunes vxorem ducentes 8 56
Bella & pugnæ vnde oriuntur 19.2.2
Bella ob legatos violatos ſuſcepta 35.4 3.4.& 5
Bella ob quid introducta 31.22 2
Bella,ob res eccleſiæ temerè occupatas 2 28.2
Bella tollunt iura & iudiciorum exercita 49.6.16
Bellorum ciuilium miſeria 35.6 24
Belorum leges à iure gentium quare potiæ aut receptæ 19.2.2
Belsinum perſonæ eccleſiaſticæ intereſſe poſſint 31.22.4
Belliceæ res pertractandæ referuntur Lutetiæ in marmoreæ menſa 19.18.11
Belochus to. Aſſyriorum rex cum imperio ſummum Pon.Iouis Beli exercet 15.1.9
Belus Iupiter ab Aſſyrijs colebatur 15 1 9
Belidolum 34.8.3
Benadab rex Syriæ obſidet Samariam 31.23 5
Benedicuntur minimè ſecundæ nuptiæ, & cur 9. 16.2.Sed primæ eod. 9
Benedici intra annum poſt electionem abbates debent 15.13.13
Benedictus Nurcinus Cœnobitarum collegia inſtituit 15.14.15
Benedictus 11.Ponti.max.Philippum regem Galliæ ab excommunicatione abſoluit 15. 38 11
Benedicti,abbates dicuntur 16.1.37
S.Benedicti ordinis monachis quãdo, & vbi prædicare conceſſum 15.15.6
Benedictio per ironiam blaſphemia dicta 33.12 8
Benedictio Dei,cauſa abundantiæ:& contrà, eius ſubſtractio cauſa famis 31.23.3. & 4
Benedictionis paternæ vis 11.5.14. & exempla eod.
Benedictionis vis, & quomodo in nomine Dei Te ragtammâton fieret 33.13.10
Benefaciendum quibus 28.12.3
Beneficium beneficio compenſandum 21.1 4
Beneficium conceſſum à ſummo Pontifice & ordinario,diuerſis,cui debeatur 40.5.4
Beneficium conferens iure deuoluto, antequam deuolutio fiat,nihil agit:ideo & poſt deuolutionem iterum conferre poteſt 17.9.23
Beneficium ſum.Pont.confert, quod deuoluto iure confert poteſt,per concurſum eod.
Beneficium cum ſimplici tonſura,quale 17 6.7
Beneficium habens vxorem per verba de præſenti ducens, eo priuatur eod. 25. vt & eo priuatur qui non eſt clericus eod.24
Beneficium conferri non poteſt ex illegitima coniunctione nato 17.6.32
Beneficium paternum filius legitimus, & naturalis immediatè à patre capere non poteſt, mediatè poteſt 17.6.33
Beneficium conferri debet ei, qui idioma loci intelligat eod.38
Beneficium bannito non confertur eod.51
Beneficium extinguitur,fundatione eius reprobata.17.5.9.Num illud remaneat, eccleſiæ parietibus omnino ſubruto eod.11.& 13.& ſeq. vſque ad 22
Beneficium diuiſionis tutelæ & curæ quale, & quando detur tutoribus & curatoribus 13.10.13
Beneficium ceſſionis actionis datum curatori eod.14
Beneficium diuiſionis agenti minori contra tutores obiici nequit ab illis, inter illos quatenus locum habeat 13.10 30
Beneficium habet diſtinctam portionem 17.2.3
Beneficium impropriè dicitur ſine fructibus & reditu eod.4
Beneficium eccleſiaſticum conſtat officio diuino, & redditibus 17 2.5
Beneficium qui habet in expectatione, non permutat illud eod.
Beneficium omne, etiam minimum, exigit reſidentiam 17.2.12
Beneficium eiurare nemo cogitur eod.15
Beneficium eccleſiaſticum non datur iure hæreditario proximis 17 2.17
Beneficium liturgioſum quod dicatur 17.20.1
Beneficium manuale quomodo à ſuperiori adimi poteſt poſſeſſori:& remedium ſi adimatur ſine cauſa 15 36.3
Beneficium occupatum ab hoſtibus, non amittitur ab eo qui ius habet 33.23.20
Beneficium periuro conferri non poteſt,& collatum adimendum 50.11.5
Beneficium prius vacare debet,quàm detur 17.12. 2.& 12
Beneficium viuentis quando, & quomodo odioſum eod.2
Beneficium viuentis impetrans per obitum, eo mortuo non poteſt impetrare eod.12
Beneficium quod pater procurauit dari filio, nec expenſæ pro eo factæ,non imputantur in legitimam filij 44.5.47
Beneficium ſine damno alicuius conferri debet. 46.6

46.6.17.nec inuito eod.18.
Beneficium triennio pacificè poſſeſſum ſequeſtrari non poteſt 23.3.22
Beneficium vacat ipſo iure per mortem 17.19 1
Beneficium vacat facto tantùm,non iure 17.17.4
Beneficium criminoſi quo tempore impetrati poteſt,& renunciari eod.10
Beneficium viuentis impetrans,quomodo puniatur 41.4.5.& 6
Beneficium quando ſimoniacè dicatur poſſeſſum 33.13.18
Beneficium litigioſum,ſi tranſactio facta de eo ſit quæ cenſetur ſimoniaca,tamen non vacat per ſimoniam 33.13.19
de Beneficio valet facta amicabilis compoſitio, etſi non valeat tranſactio 33.13.19
Beneficiorum permutatio cum pacto, niſi fiat ſub beneplacito ſuperioris eſt ſimoniaca 33.13 20
Beneficium pro ſtipendijs debitis conferre, ſimonia eſt 33.13.26
Beneficium conferre proximis, quãdo ſimoniam habet, vel non eod.27
Beneficium per ſimoniam adeptum, impetrari poteſt ante declarationem ſimoniæ 33.13. 33.& 34
Beneficium per incapacitatem poſſeſſoris impetrari in Gallia nequit,ante declaratam incapacitatem 33.13.34
Beneficio ſimoniacè prouiſus,etiamſi inſcio ſe ſimonia facta ſit,debet illud eiurare in conſcientia 33.13.35.& nu.40
Beneficij litigioſi concordia,aut non litigioſi permutatio,quomodo fieri debeat 33.13.42
Beneficiorum taxationes curiæ Romanæ, & burſales,regulæ cancellariæ, & annatæ, in Gallia ſublatæ 33.13.44
Beneficij appellatio lata 17.2.1
Beneficij eccleſiaſtici definitio 17.2.1.veri eius beneficij notæ eod.11.
Beneficij fundatio & creatio quid. 17.5.1. reſtitutio item eius quid eod.2
Beneficij impetratio non exigit mutationem vnitæ eccleſiæ eod.6
Beneficij poſſeſſio vt adipiſcenda, & intra quod tempus 17.16.6. & 7.eius in beneficijs vtilitas eod.8
Beneficij poſſeſſionis adeptio quando præcipuè deſideratur 15.12.29
Beneficij in titulum hoſpitalia quando conceſſa 15.28.39
Beneficij ſequeſtratio quid operatur 23.3.14
Beneficia manualia non propriè beneficia, quia amouibilia & regulatia 15.36.1. quomodo fiant perpetua 15.36.4
Beneficij nomen quàm latè pateat, & quid in hac finitione feudi 6.2.4
Beneficij nomine non venit penſio 15.27.2
Beneficij poſſeſſio accipitur cum ſimplici ſignatura verificata, in Gallia quomodo 17.15.20
Beneficij ſucceſſor in quantum teneatur pro debitis prædeceſſoris 31.18.19.
Beneficij vacaturi promiſſio,quomodo valeat 41. 5.46
de Beneficio,& re ſpirituali tranſigere non licet, ſed componere 18.2.16
Beneficio priuandus,qui illud precibus hæreticorum fuerit adeptus 33.& 3
Beneficia conſiſtorialia quæ 15.4.15
Beneficia canonicè dari debent 17.11 1
Beneficia purè conferri debent, & quid pure, & ſine ſimonia eod.13
Beneficia duobus modis in ſumma acquirentur, electione,collatione 17.11 17
Beneficia conferunt tantùm clerici,non laici 17 7.1
Beneficia confere ex priuilegio quomodo laici poſſint,& qui eod.2
Beneficia confert & vicarius loco epiſcopi eod.15
Beneficia cum cura, non niſi presbyteris adhibendi qui intra annum tales fiant concedentur 17. 3 3.& 5.
Beneficia non curata,ſimplicia dicta eod.6
Beneficia regulatia & non regulatia quæ, & ex præſcriptione talia eod.7
Beneficia regulatia regularibus,ſecularia ſecularibus debita eod.& c.6.nu.26
Beneficia duo,vnum in titulum,aliud in commendam habere quis poteſt 173
Beneficia villæ muratæ,& non muratæ,& quæ villæ muratæ conferri poſſunt eod.11
Beneficia alia eccleſiæ collegiatæ, alia non collegiatæ.eod.13.alia cum dignitate,alia cum perſonatu,alia cum officio,adminiſtratione,præpoſitura eod.16
Beneficia nominata, & innominata, quæ 17.3 & electiua & non electiua,quæ eod.19. patronata,& non patronata eod.20
Beneficia eccleſiaſtica iure ſucceſſionis hæreditariè non debentur 41.4
Beneficia eccleſiaſtica nec emi, nec vèdi poſſunt quare 17.17
Beneficia cum quibus onetibus dari poſſint e
Beneficia eccleſiaſtica gratis conferenda
Beneficia perpetuò, non ad tempus poſſunt dandatur.17.2 15.& quæ in commendam ad tempus dentur eod.16
Beneficia eccleſiaſticis conceduntur, laici interdum eorum capaces eod.19
Beneficia teneri non poſſunt ſine canonica tutione 17.12
Beneficia intra ſex menſes ſaltem conferenda,alter deuoluuntur collationes ad ſuperiorem &c. 17.9.18.& 19
Beneficia occupata ab hoſtibus an intercant 15.10.
Beneficia,& eccleſiæ vt reſtaurentur 17 5 11
Beneficia omnia eleemoſinariæ ſpeciem præferunt 15 28 31
Beneficia plura non licet habere ſimul 15.15 10
Beneficia pro titulo 15 16.
Beneficia quæ dicantur vacare in curia Romana 17.10.3. de eorum reſeruationibus eod.per totum.
ad Beneficia tependenda, præſertim patentibus tenemur 11.5.15.& c.6.nu.4
Beneficia tantùm idoneis ſunt conferenda, & q

ilat 17.6.4
Beneficia laicis non conferuntur eccleſiaſtica eo.5
Beneficia regularia regularibus ordinis tantùm eius beneficij conferenda 17.6.27
Beneficia quæ vacant certis menſibus, quando graduatis, aut nominatus, vel aliis debeantur 17.6.44
Beneficia ſic à villæ muratæ conferri debent graduatis eod.45
Beneficia literæ expectatiuæ debent exprimere ipſa beneficia per impetrantem, & quatenus eorum eod.47
Beneficia nominatorum præfertur antiquior, qui eo anno debitè quæ oportet inſinuauerit eod.49
Beneficia conferri quibus non poſſint 17.6.51. & 52
Beneficiorum collatio iure ordinario pertinet ad Epiſcopum diœceſeos. 17.7.5. In eorum collatione occurrit Summus pontifex cum ordinario, & qui potior tempore potior iure eod.10
Beneficiorum tituli iuris poſitiui, & in arbitrio Summi pontificis ſunt 17.7.12
Beneficiorum collatio ad alios quàm ordinarios pertinet conſuetudine, priuilegio, præſcriptione eod.17. & interdum ad laicos, & mulieres interdum illa pertinet eod.18. quomodò ad regem Gallorum pertineat eod.19
Beneficiorum concordiæ à ſolo Papa confirmari poſſunt 17.15.26
Beneficiorum decimæ quare nunc non debentur Epiſcopis 15.12.34
Beneficiorum ius de poſſeſſorio aut petitorio 17.11
Beneficiorum poſſeſſio & titulus coram iudicibus ſecularibus in Gallia tractatur, contra iure canonico eod.3.
Beneficiorum eccleſiaſticorum diuiſio in propriè & impropriè beneficia. 17.3.1. propriè beneficia maiora, & minora quæ eod.
Beneficiorum 3. diuiſio, in habentia curam animarum, & non habentia eod.2.
Beneficiorum num prius de collatione, quàm vocatione dicendum 17.6.1. in collatione eorum quæ conſideranda eod.2
Beneficiorum optio quomodo obſeruanda 17.11
Beneficiorum origo 17.5.1. quot modis extinguãtur & reſtituantur eod.3. & 14. quare extingui poſſint eod. illa intereunt vnione eod.5. vnio autem eorum quid eod. & tripliciter fit eod.6
Beneficiorum tranſmutatio quæ, & quatenus permiſſa 17.5.22
Beneficiorum pluralitas prohibita, & promiſſio & antequam vacent 17.9.13
Beneficiorum reſeruationes in Gallia ſublatæ 17.17.1. de eorum renunciatione, & permutatione eod.e. per totum.
Beneficiorum vacantiæ annales conceſſæ reuocatæ 15.38.15
Beneficus quando filius delinquentis patris priuatur 44.5.13
Beneficiaria in cauſa, contumacia non admittit ſuperiori nouam inquiſitionem 48.3.23
Beneficiarius de fructibus beneficij teſtatur in Gallia 17.3.18
Beneficiarius eccleſiaſticus, an teſtari poſſit de fructibus perceptis ex beneficiis per eum poſſeſſis 42.7.2. num dicatur vſuarius vel vſufructuarius eod.
Beneficiarius qualificatus quis 17.6.22
Beneficiarij verè non ſunt commendatarij 15.38.1
Beneficiarij, ſintné ſacerdotiorum vſuarij 43.8
Beneficiarij hominum & inſtrumentum fidelitatis quando teneantur præſtare, & intrà quod tempus 6.15.18.
Beneficiatum mortuum celare non licet, & quod de eo ſtatuatur 17.12.10
Beneficiatorum quale eſt officium diuinùm inuunctum 17.2.10. de eorum reſidentia in loco beneficij eod.12.
Beneficiandorum mores quales eſſe debeant. 17.6.9. & 21. quæ ſcientia requiratur, eod.10. ætas quæ legitima eod.11. eorum ætati diſpenſatur à ſum. Pont. ex cauſa eod.17
Beneficiandorum ætas in non curatis beneficiis quæ requiratur ex antiquo & nouo iure 17.6.20
Beneficiandorum in Gallia qualitates eod.45
Bennartus furnus quis 18.12.8
Benneretus baronia vt inueſtiatur 6.14.23
Benneretus quis, & quomodo fiat 6.10.9
Berei gatij error quando damnatus 17.9.11
Beronices ciuitas in regione Libyca 15.6.3
In Berytho ciuitate miraculum de imagine Chriſti à Iudæis flagellata 2.12.5
D. Bertini templum ſpoliantes Normani excæcantur 35.16.1
Berytus ciuitas in prouincia Phœniciæ 15.11.4
Bes quid 42.34.1
Beſtes vſuræ quæ 22.3.40
Beſtus patrem occidiſſe quomodo derectus ſit 48.12.12
Beſtiarium obiectio, pœna capitalis, & diuina & ciuilis 31.20.1
Beſtiarum pugna cum hominibus 39.5.30
Beſtius obitus, pœna 36.31.5
Beſtius ſubiici qui dicantur 31.20.1
Beſtius ſubiici parricidas 36.24.5. & 6
Bethel, ciuitas 31.20.1
Bethel vrbs à quo ſic dicta 2.4.20
Bethſabeæ per Dauidem promiſſum, Salomoné poſt eum regnaturum 41.6.8
Biarnenſibus ius regnicolatus in Gallia conceſſum 42.8.25
Bias quam opinionem de nauta haberet 22.3.31
Bibendi aſſiduitas maledictionem habet 39.8.7
Bibendo apud quos inueſtitura feudi fiat 6.14.13
Bibentes qui obſeruarent num æquè biberent magiſtratus tres Athenis 39.8.5
Bibere non eſſe inuitandum quemquam, lege dictum 39.8.6
Biblij de inuentis nihil tollunt 20.3.2

Bibliothe-

Bibliothecarius num idem fuerit, ac vicecancellarius 15.42.2
Biblis se suspendit ob incestum cum fratre commissum 36.7.14
Bibuli consulatus cum Iulio Cæsare 47.15.3
Biens de l'eſtoc, quid 26.2.6
Bigamus, & qui viduam duxit, non potest promoueri ad sacros ordines 9.26.11
Bigamus non vtitur priuilegio clerici 9.26.16
Bigamus ad quos ordines promoueri non potest 16.10.8
Bigamus censetur meretricem ducens, vel cognoscens suam vxorem adulteram eod.
Bigamia in vno matrimonio non est 9.2.10
Bigamia seuerius vindicata in Lamecho, quàm parricidium Caini 9.2.11
Billon, seu *argent de billon*, quid 36.2.10.
Bione herba contra maleficia 34.22.17
Bis iudicare de eodem crimine quando liceat 32.12.8.& 32.19.4
Bis peccans, & in crimen recidens, grauius punitur 30.9.2
Bis pro eodem delicto quis non puniendus 32.8.10
Bis nullam vestem induit Nero 9.19.16
Bissimus Thoringorum rex 18.1.14
Bissima Thoringorum regis vxor 18.1.14
Bituricensis primas 15.10.3
Bituricensis prouincia 17.8.18
apud Bituricenses nulla confiscatio recepta 31.31.13
Biturigum capella sancta 17.8.19
Biturigum regnum sublatum 18.2.2
Biturigibus non erant serui 14.1.21
Bizantium, noua Roma dicta. 15.5.4. à quo fundata, & vt aliter dicta eod.7
Bizantij decimas imponunt 2.20.2
Blandinæ martyris verba, dum esset in tormentis 33.9.6
Blanditus donata quæ non repetantur 39.9.13
Blanditus permissum ne sit, prouocare voluntatem vltimam 42.2.6
Blasphemantem obuium cuique permittit verberare D.Chrysostomus 33.12.11
Blasphemare, & iurare, diuersa esse 33.12.1
Blasphemi quareous ira, & dementia, & ebrietate excusentur à pœna 33.12.13
Blasphemorum quædam diuinæ animaduersiones 33.12.7.& 10
in Blasphemorum castigationes, constitutiones Caroli 5. Maximiliani, & regum Gallorum 33.12.12
de Blasphemis vt rectè iudicetur, quæ obseruanda 33.12.13
Blasphemia crimen atrocissimum 33.12.2. Blasphemia quid, & in quo consistit eod 3. Atrocitas & species eius, & vindictæ diuinæ eod.4. pœna eod.5.& 6
Blasphemia per ironiam dicta benedictio 33.12.8
Blasphemiæ à Iudæis valde exosæ, & à Deo punitæ eod.9
Blasphemia prohibita 50.4.3
ob Blasphemias in Deum prolatas, imago [illegible] se inclinans 21.5
Blitum, herba 3.33.2
Bocchoris legislator Ægyptiorum 22.12.4
Boëmundus dux Apuliæ, princeps Antiochenus 15.5.5
Bœotij serui sponte seruitutem se subiecerunt 14.3.9
Bohemis vsus Eucharistiæ sub vtraque specie reductus 2.5
apud Bohemos meretricum vectigal non est 10.2.27
Boiarones apud Moscouitas, nobiles dicuntur 12.37
Boioarij qui, & de successione filiarum, eorum 45.4.4
Baioariorum de adulteris lex 36
Bohemi lupanaria prohibent 31
Bœotarchia quid 18.1.16.& lib.47.14.4
apud Bœotios quæ debitorum inopum inita 22.11.12
Boetius & Symmachus socer occisi à Theodorico 48.12.13
Baioariorum leges latæ à Theodorico rege Francorum 6.5
Boleslaus rex Polonorum equitibus Polonis trapias distribuit 6
Bombardica tormenta hodie pro pœna 31.18.
Boncilchar Amylcaris filius cruci affixus 31.17.3
Bonus & à mali suspicione alienus esse debet 46.3.22
Bonus quandiu quilibet præsumatur 40.5.
Bonus vir num quis sit, difficile habet iudex 50.1.10
Bona fides, aliud contractuum fundamentum 12.5
Bona fides quo tempore in emptione esse debet 25.2.2
Bona gratia per occasionem rationabilem dantium olim fiebat 9.15.16 & 1
Bonæ fidei & strictæ iuris rationes 21.
Bonæ fidei possessor quis dicatur 4.
Bonafides possessoris, vel mala, à quo probatur 40.8.2
Bonafides, num in omni tempore præsumptæ interuenire debeat 40.8.4.5
Bonæ fidei possessoris & vsufructuarij diuersa in fructibus colligendis & pendentibus 4.3.7
Bona aliorum in auferentes, maledictio Dei 24.11
Bona confiscata in quibus criminibus quorum dominis iurisdictionalibus, & quando sol. Regi 3.1.4
Bona & facultates honores gerentibus requiruntur 18.1.7
Bona coronæ vnita, quæ 31.1.4
Bona immobilia quare manus mortuæ non possideant sine gratia 15.8.6
Bona malefacta, mala sunt 34.1.5
Bona obsidis loco rempublicam gerentibus 19.3.4

Bona pauperum ſunt 9.18.8
Bona vendi & præſcribi, infamia dominos afficit quare 41.1.9
Bonorum poſſeſſio ad cauſam teſtati & inteſtati pertinet 43.1.1
Bonorum poſſeſſio quid 43.2.1
Bonorum poſſeſſio, & poſſeſſio bonorum differunt eod.2
Bonorum poſſeſſio pluribus ex cauſis defertur 43.2.3. Diuiſio, ex teſtamẽto, ab inteſtato, ordinaria, extraordinaria, vtilis, neceſſaria & eod.4.5. & 6
Bonorũ poſſeſsio edictalis & decretalis quæ eo.6
Bonorum poſſeſsiones 3. quæ non tribuunt ius in proprietate quæ 43.2.5
Bonorum poſſeſsio, & hæreditas de hisdem rebus ſunt 43.2.7
Bonorum poſſeſsio à prætore inducta eod.8
Bonorum poſſeſsionem petendi formulæ 43.2.9
Bonorum poſſeſsio abijt ab vſu in Gallia eod.
Bonorum poſſeſsionis petendæ tempora ſuorum & extraneorum 43.2.10
Bonorum poſſeſsio quibus detur eod.13
Bonorum poſſeſsionis finis, conſequi quæ hæres iure ciuili conſequitur 43.2.14
Bonorum poſſeſsionis deferendæ rationes eod.15
Bonorum poſſeſsio in quibus hodie caſibus dicitur neceſſaria 43.2.16
Bonorum poſſeſsio ſecundum tabulas quid 43.3.2. euntuplex eod.3. ex quibus tabulis detur eo.4. Secundũ tabulas quomodo dicatur eod.5. quibus detur eod.6. quibus non, eod.7. Effectus rei nonis, eod.8. In quibus etiam hodie hæc bonorum poſſeſsio neceſſaria ſit eod.
Bonorum poſſeſsio ſecundũ tabulas potior, quàm contra tabulas 43.4.1
Bonorum poſſeſsio contra tabu. quæ dicatur 43.4.3. quotuplex, eod.4. de quibus ſit, & quibus deferatur, & quo ordine eod.
Bonorum poſſeſsio contra tabulas matris non poterat dari 43.4.5
Bonorum poſſeſsio contra tab. quare dabatur ſuis eod.
Bonorum poſſeſsionis petendi formulæ diuerſæ eod.6
Bonorum poſſeſsio contra tabulas quibus competat 43.4.7
Bonorum poſſeſsionis datæ liberis contra tabulas patris, & datæ patronis contra tabulas liberti, differentiæ 43.4.13. & differentiæ bonorum poſſeſsionis contra tabulas patroni, & liberorum eod.15
Bonorũ poſſeſsio contra tabulas filij emancipati, quando non debeatur parentibus 43.4.14
Bonorum poſſeſsio contra tabulas, patet petere poterat intra annum 43.4.16. euanuit eod.
Bonorum poſſeſsionis contra tabulas effectus eo.17
Bonorũ poſſeſsio ab inteſtato quadruplex 43.5.1
Bonorum diſtributionis, patronis in ſolutum, & ceſſionis differentiæ 22.11.2
Bonorum incrementa, vel à natura, vel hominis ope, natura latenter, & apertè 20.7.1
Bonorum poſſeſſor quando dictus hæres 41.1.13
Bonorum poſſeſſores in praxi non nominantur, Sed hæredes dicuntur 43.4.5
Bonorum poſſeſsio intra quod tempus peti debet 40.5.17
Bonorum poſſeſsione agnita, tollitur ſubſtitutio vulgaris 42.16.12
Bonorum poſſeſsione, rupto teſtamento, conſeruantur tabulæ pupillares 42.20.9
Bonorum proſcriptionis cauſæ quædam 3.20.3
Bonis cui interdictum, quando & quomodo adit hæreditatem 46.4.11
Bonis viuentium & mortuorũ datur curator, quãdo, & quare 13.8.1
Bonis controuerſis curator authore iudice, & conſenſu contendentium datur eod.2
Bonis captorum ab hoſtibus curatores dati eod.3
Bonifacius 3. non fuit primus Summus pontifex ordinatus, vt quidam putant 15.3.11
Bonifacius 8. pro regno Siciliæ decimas impoſuit 2.20.7
Bonifacius 8. Sum. pontif. S Ludouicum in numerum ſanctorum retulit 15.38.10
contra Bonifacium 1. ſchiſma Eulalij 15.3.15
Bononia habet ius ſuccedendi alienigenis in ea morientibus non factis ciuibus 3.12.9
Bos pecunia Athenienſiũ, quę boue ſignata 36.2.20
Bouis corpori viui incluſi, in pœnam 36.9.7
Bouem ſub lingua habere, prouerbium 36.2.20
Boues, quibus fundus colitur, in vicino prædio paſcere, ſeruitus ruſtica 4.20.4
Bouum tergora militibus in ſtipendia data 19.7.2
Botanomantia, diuinatio 34.3.5
βουλαὶ duæ Athenienſium 47.26.4
Bourreau Gallis, vnde ducenda dictio 31.38.2
Bourſe des marchantz 47.37.7
Brabantinis ius regnicolatus in Gallia conceſſum 42.8.25
Brachiæ & Tzangæ ſub pœna exilij & confiſcationis bonorum ab Accadio in vrbe 9.19.19
Braccharenſe conſilium, ad tollendam ſuperſtitionem Priſcillianæ hæreſeos 15.15.9
Brachmanes Indorum ſapientes à carnibus abſtinebant 15.15.12
Brachium aut tibiam alicui rumpens, qua pœna plectitur 38.3.16
Brandbaricariorum præfectus, ſiue argentariorũ, & aliorum 6.8.22
Branectæ qui 39.5.3
Bremenſem epiſcopatum Carolus Magnus fundauit 15.12.4
Brennus ſacrilegus ſibi manus intulit 33.16.11
Brephotrophos, & brephotrophium quid, & cura infantium 15.28.4
Breue ſummi pontif. quid, & quomodo differat à ſignatura 17.15.13
Breui quæ expediuntur eod.15
Breuia apoſtolica quæ, & quare ita dicta 15.42.10
per Breuia, eligendi formula 17.12.34
Breuiaria, dicti libri rationum ſeu nominum 22.3.29
Breuiculum quid 3.3.7

Breuiloqua num ſit ſubſtitutio 42.37.2
Breuiloquæ ſubſtitutionis formulæ cod. 13. vide reciprocam
Brigandi qui 37.9.8
Briſeis Achilli tanquam vxor ab Agamemnone erepta, vnde odium implacabile inter eos 10. 1.8
In Britannia alienigenæ ſacerdotia non habent 17.6.42
Britannici tractus 19.18.5
Britannicæ nautæ quanis in die pro victu contenti 29.11.4
Britannorum primogenitus ſolus ſuccedit, exclusis aliis 45.3.16
Britannis concubitus promiſcuus 9.2.19
Britannis quot vxores eſſent 9.2 23
Britij purgatio vulgaris 48 15.9
Britones non habent libertos in poteſtate ſecundū Baldum 42.22 23
Brixia deleta ab Henricho Bononia 4.5.15
Brixiæ adultera morte afficitur 36.6.28
Brugenſes à vectigali tritici impoſito ſe vi liberãt, & tributi inuentores exilio puniunt 3.10.13
Bruggrauij vox vnde 6.8.3
Brunechildis 35.2.9
Bruta, & res inanimatæ cur aliquando punitæ 31. 2.12
Brutij deſciſcentes à Romanis qua pœna damnati 47.40.16
Brutij populi, ob defectionem à Romanis, qua pœna affecti 31.27.9
Brutus furorem & inſaniam ſimulauit 13.5.26
Bruti & Caij Craſſi edictum quale 32.17.2
Bubulcus quis, & eius lex 18.24.4
Bucellatus panis, bis coctus dictus per annonam militibus diſtributus 14.10.18
Buffones, Italis hiſtriones 39.5.29
Bufo babnizatur 34.15.9
Buleras quos dixerit Plinius 18.13.2
Bulgari Romanos incantationibus vicerunt 34. 10.2
Bulgarorum legiſlator quis 32.4.11
Bulla quid, & vnde tranſcribatur 17.15.21
Bullarum expediendarum neceſſitas 17.15.18
Bullæ integræ, & non integræ in reſcriptis Summi pontificis ratio 15.3.25
Bullarum expeditionem plus prodeſſe epiſcopo ad beneficia conferenda, quàm adeptionem poſſeſſionis 15.12.29
Burdegalenſe parlamentum 47.27.11
Burdigalæ filiæſa. ſine conſenſu parentum nubunt poſt 20. annum 9.3.15
Burdegalæ habitantes, ſtatim regnicolæ fiunt ſine codicillis 42.8.25
Burdigalæ rebellio in magiſtratus regios à Marenenſibus facta 3.10.3
Burdegalæ ſeorſum filius habitans à patre, per annum, liberatur ab eius poteſtate 11.10.11
Burdegalenſi in prouincia ius regalium habet rex 17.8.18
Burgenſes qui dicti 23.3.13
Burgundiæ ordo equeſtris Velleris aurei, quando inſtitutus militum 15.3.13
Burgundiæ regnum olim, in ducatum conuerſum 6.7.15. & ſeq.
Burgundiæ regnum ſublatum 8.2.1
In Burgundia ignobiles feudis ſuccedunt 6.13.9
Burgundionum dux vectigalium immunitatem prædicat 33.1
Burgundiorum lex de ſucceſſione monialium 45. 2.7
Burgundiorum de ſucceſſione filiorum lex 4.4.5
Burrienus prætor 13.6.1
Byzantij propter cauponas, malè audierunt 32. 7.3
Byzantiorum lege vſuræ prohibitæ 22.4.1
Byzantinis ruſticis capitatio olim impoſita 30.1
Byzes Megarenſium claſſis princeps 15.7

C

CAbades regno à Perſis primatus, quòd legem ſanxiſſet, vt vxores eſſent communes 5. 2. 30
Cabalam non legebant Hebræi, niſi quadragenarij 33. 7
Cabillonenſis comes captus à dæmone, quòd eccleſiaſtica bona vſurpaſſet 2.18.3
Cabillonenſis comes vinus à dæmone raptus & ſacrilegia 33.26.2
Cadauer elatum conſpuiſſe, capitale 33.13.4
Cadaueta mortuorum cur terreant ſolitarios 33. 23.16
Cadaueta punitorum quando ſepulturæ condantur 31.29.1
Cadaueta punitorum quare inſepulta relinquantur 31.14.3
Cadaueta punitorum relicta inſepulta quare 31. 27.10
Caduceatores, & eorum munus 19.24
Cadurcenſis Senarchus de interdicto remittendæ ſine codicillis cognoſcit, & in hoc caſu ſufficit & notitiæ literas ſui ſigilli concedit 2. 5
Caducenſis ſeneſchalchus 17.1
Caducæ hæreditates qualiter in fiſcum delatæ 5. 12.4
Cadurcenſis epiſcopus & comes, eſt in paragio cum rege 44.1
Cadurci ex conſuetudine & ſtatuto municipali, maritus lucratur dotem præmoriente vxore 9.23.2
Cadurci, qualis dignitas ſit cancellarij Academiæ 15.19.1
Cadurcorum conſulum quæ iuriſdictio 48.1.3
Cædæ carceres qui 33.33.1
Cæcus cum duobus teſtibus, diſponit inter liberos 42.8.21
Cæcus in quo feudo ſuccedit 6.2.
Cæſibatus lex quomodo intelligenda 3.19.2. libera ea eius pœna poſteà edi
Cælius mons Romæ 1.
Cæſar cur pontificatum Lepidi recuſauerit 2.15
Cæſar & Pompeius ex quo tempore bellum cœperunt, præfectus vrbis non præfuit ferijs Februarijs vt antea, ſed alius 2.1.2

Cæſaris domeſtici,& amici comites dicti 6.8.2
Cæſaris lege vſuræ prohibitæ 22.3.15
Cæſars natalem diem qui non celebrarent, puniebantur 2.16.7
Cæſaris procurator quis dictus 31.31.3
Cæſaris rerum qui curatores 13.12.2
Cæſares, deſignati imperatores poſt mortem parens,dicti 18.2 20
Cæſares dicti Romano.Impetatores 18.2.10
Cæſares Philippi vrbs 2.12.5
Cæſares rumores per delatores colligebant 34.8.2
Cæſaribus qui epiſcopi reſtiterunt 15.1.12
Cæſarodunum nunc à Turcis dicta Conſtantinopolis erratas 15.5.10
Cæſaribus cura de vijs publicis reficiendis erat 22.5
Cæſariani qui 47.40.2
Cædis iniuria, duplex 36.25.3
Cæpe & allia pro diis Ægyptijs 50.8 27
Cæſo Quintius 24.3 14
in Cæſonis Quintij cauſa, pecunijs ſatisfactum 31.33.4
à Cæſonia vxore, Caligula medicamento potionatus 34.12.6
Cai Affrania cauſidica impudica 32.13.2
Cai honeſta matrona & optima lanifica 9.5.4
Caiphaniæ impudicitia & temeritas 49.6.22
Cais nomen in nuptijs peragendis cur 9.5.4
Cain agricola 18.13.1
Cain cur occiderit Abelem 41.4.17
Cain de indulgentia deſperauit 2.8.9
Cain & Abel offerunt primitias 2.19.1
Cain & Abel ſacrificia offerunt 16.8.22
Cain occidit fratrem 32.16 2
Caiptimus profugus 31.6 11
Cain reprobatus 41.7.24
Cainum occidi Deus vetuit 31.3.18
C.Aquilius prætor quas formulas de dolo malo cercendo introduxerit 21.13.8
C.Caligula adorandum pedem aut manum porrexit ſenatoribus 8.8.13
C.Caligula hæredipeta 41.4.4 &lib.42.35.2
Caius Caligula pro latibus quid præſtandum voluerit 23.3.7
C.Caligula lupanaria in palatio poſuit,& vectigal accepit 10.2.11
C& T.Gracchi fratres 47.23.3
C.Fabritius Luſcinus cenſor 47.16.14
C.Furius Creſcennius cur é ſeruitute liberatus 34.11.11
Caius imperator crudeliſſimus 35.5.5
C.Iulius cenſor 47.16.22
C.Laenius Tribunuſple. 25.11.4
C.Lutatius Priſcus poëta 41.4.2
C.Marius fugitiuos in Sicilia trucidat 2.12.5
C.Matius primus capite cenſos milites ſcripſit 19.34
C.Martius Rutilius ex plebe primus dictator 47.17.14
C.Plautius ex plebe Magiſterequitum primus 47.17.14
C.Plinius 23.11.8
Caius Plinius proconſul 31.6.18
C.Publius adoleſcens malè habitus à fœneratore 22.6.6
C.Scantinius Capitolin.ob puerum de ſtrupo ſollicitatum punitus 34 12.13
C.Soſſius præfectus Ciliciæ Antigonum regẽ cruci affigauit 31.17.3
C.Sulpitius Gallus repudiauit vxorem, quòd eam capite aperto foris verſatam cognouerat 9.15.25
C.Sulpitius Gallus vxorem cur dimiſerit 9.15.6
Caius Tectius infans à patre exhæredatus, per Auguſtum in bona paterna reſciſſo teſtamento immiſſus 10.3.6
Caius Varienus cur magnos digitos ſibi abſciderit
C.Veterius à Romanis quare damnatus 38.3.26
Caius Viſellius Varro 21.5.14
Caij Aquilij iudicium in cauſa Caij Viſellij Varronis 21.5.14
Caij Caligulæ Cæſi vitium 18.1,8
C.Lutorij poëtæ mors 38.6.6
C.Sempro.Gracchi lex, de capite ciuium Romanorum 31.11 14
Carphas propheticauit 18.6.5
Calabra curta 22.5.30
Calabriæ baphij procurator 18.26 5
Calaſyries qui dicti apud Ægyptios 6.3.10
de Calatrana nobilium militum ordo Hiſpaniæ a quo inſtitutus,& finis 15 35.7. & 10
Calculatij 37.14.7
Calculator,calculus quid 18 8.2
Calculi error retractari poteſt vſque ad 20.annos 29.4.2
Calculi error quo tempore præſcribatur 28.2.29
Calendæ Ianuarij non colendæ 2.16.28
Canlendæ quare primi dies menſium dicuntur 22.3.30
Calendarum Ianuarij ominationes 34.3.24
Calendarum dies 2.16.15
Calendarum quid: & quare 22.3.29
Calendarij mercatorum fidem faciunt 24.13.4
Calendarij repub.curator 13.11 5
Caligula certamina literaria, & alia inſtituit annua 39.5.7
Caligula amatorio poculo *in* furorem verſus 34.12.6
Caligula erga duos equites Romanos confiſcatione vſus 31.31.5
Caligula exegit votum pro ſua ſalute promiſſum 24.10.14
Caligula gladiatorem præcipitare facit 31.19.1
Caligula iurabat per nomen Druſillæ 50.8.27. & ſeq.
Caligula matrem ſuam Auguſtam & Auguſti ſacerdotem fecit 17.7.26
Caligula notatus,ex alea lucrum accipiens 39.3.8
Caligula reos quoſdam ſecare voluit 31.25.1
Caligula ſtrenas meunte anno recepit 2.16.19
Caligulæ crudelitas ſumma 31.20.1. & 31.23.5
Calingæ mulieres in India, quinquennes concipiunt 9.7.8

Caliſthenes Olynthius morbo pediculari interiit 31.25.2
Calixtus 2. Burgundus Sum. ponti. 17.9.11
Callicrates Achæus quid conqueſtus fuerit coram legatis Romanorum 32.8.1
Calliditas, in animo 21.13.4
Calliſtratus ruriſconſultus 18.11.5
Calor concoquit 9.7.6
Calphurnius Piſo prætectus vrbis Romæ 44.2.23
Calphurnius Saluianus Sextum Marium reum poſtulauit 32.19.6
Calphurnia cauſidica impudica 32.13.2
Calphurnia lex de ambitus pœna 36.29.26
Calpurnius Lanarius 25.21.9
Caluiſiana actio quæ 14.8.12
Calumnia quid 48. 7. 2. eius accuſatio etiam competit finito iudicio eod.12
Calumnia excuſatur per vnum teſtem probante accuſatore 48.13.7
Calumniæ pœna, & ſubmiſſi accuſatores & ſubmittentes tenentur, & qui accuſantes ea non teneantur 32.20.3
Calumniæ modus, laudare 32.20.3
Calumniam accuſatoris mens facit vel excuſat eod.4
Calumniæ iudicium in ſententia abſolutionis reſi fit, vel reſeruatur faciendum eod.10
Calumniæ ſuſpicio reuelat accuſatorem 32.12.6
de Calumnia ſi non iurat actor, remiſſa cenſetur nunciatio 4.31.10
de Calumnia iurare nolens, amittit litem 4.31.10
Calumniari quid 32. 20. 2. Calumniari etiam videntur, in aliis quàm criminibus non probantes, ſed pœna calumniatoris criminali non plectuntur eod.5
Calumniari quando apertè quis dicatur 32.7.8. & quæ à calumnia excuſare poſſunt eod.
Calumniantibus quare pœna imponitur 32. 20. 6. & 11. Calumniantium extraordinaria pœna eod.7
Calumniatores citò & ſeuerè puniendi 32.20.9
Calumniatorum diuerſarum nationum diuerſæ pœnæ 32.20.13.& 14
Calx quid & ex quibus fiat 4.20.3
Calcis coquendæ ſeruitus, quando prædialis, & quando perſonalis 4.20.1
Calcis fornacis ædificandæ lex 18.22.7
Cambij & allodij differentia 6.1.12
Cambyſes 41.7.5
Cambyſes rex Perſarum, de iudice corrupto quale ſupplicium ſumpſerit 31.24.2
Cambyſes primogenitus 45.3.5
Cambyſes ſororum amore captus, & quod reſpõſum hac de re à iudicibus acceperit 9.11.10
Cambyſæ filij Cyri ſepulchrum apud quos 6.3.10
Cambyſis de Siſamne iudice corrupto, iudicium 36.28.13
Camelarij 18.20.1
Camelaſia 18.20.1
Cameleon 34.11.11
Cameleon pro tempore colores mutat 22.5.4
Camera apoſtolica de mercatoribus Romæ quomodo cognoſcat 47.37.9
Camera apoſtolica, & eius officiarij 15.41.3
de Camera & cauea feudum quid 6.3.8. & 10. annona talis feudi quando petatur e d.
Cameracenſis diœceſis exempta à iure regali rũ 17.8.18
Camerarij Romæ dignitas, & poteſtas 15.41.6
Camerariorum principis prætectus, ſeu comes primatæ quis, & cura 63 17
Camerinam mouere quid eſt 28 33
Camilla Volſcorum regina 6.12.7
Camillus cenſor 47.1 .2
Camillus & Poſthumius authores cœlibatus 3 19.1
Camillus lapidatus 35.6.1
Camillus patàm plebem arguit 32.12.1
Campanæ nundinæ priuilegiatæ 41.8 15
Campanæ benedicuntur, & vnguntur 2.4.10
Campanæ officia 48.1. 1
Campani petunt ciues Romanos ſibi vxores ducere licere 9. 6
Campaniæ ducatus quando diademati vnitus 66. 21
Campano bello peracto à Romanis, multubus quæ iugera aſſignata 66 5
Campſores 21.9 11
Cancellariæ cur ſingulis parlamentis commutẽt 47.29.23
Cancellarius cur non dicatur præpoſitus cancellariæ apoſtolicæ, ſed vicecancellarius 15.41.1
Cancellarius Galliæ non rectè dicitur prætectus prætorio 47.18 5
Cancellarius præſidet conſilio magno 47.1 5
Cancellarius Franciæ cur ita dictus 47. 29. 1. & à quibus, & ex quibus electus eod. 7. poteſtas & officium eod. 8. & 9. & 16. munera ad eius eod. 17. 18. & ſeq.
Cancellarius magnus quæ reſcripta per ſe ſubnbat 47.29.7
Cancellarius ſecundum locum poſt præſidem tenet Tholoſæ in eccleſia S. Stephani 15.1 & c. 19. nu. 1. eius dignitas 15.69.1 3
Cancellarius factus magiſter ſcholarum eo .
Cancellarij ſcribi dicti 47. 29. 1. Eorum in Ga . varia nomina e d .
Cancellarij fuerunt imperatoribus 47.29 14. regibus Anglicis, & à quo tempore eo
Cancellaria quos codicillos veniales conce re poteſt 47.29.26. Eam qui ingredi non debeat eod.
Cancellariatus officium quis feratur inſtituiſſe 47 29.10. eius inſignia eod.11. ſimiles cancellario eod. 12. 13. & ſeq.
Cancellata inſtrumenta in quantum probent 4 14.19. rurſum ingroſſari nequeant eo.
Cancellario quid operetur 11.14.3
Candacis regis Eunuchus edoctus à D. Philippo 7.2.16
Candaules à Gyge occiſus 18 15
Candidati magiſtratuum qui, & vnde 36.2
ex Candidatis is prælatus, cui maior num ruse beto .

berorum eſſet 9.6.38
Candidatis petentibus Magiſtratus,alba veſtimẽta interdicta 36.29.9
Canis cur in cruce ſuſpenſus apud Romanos 31.17.3
Canis deieratio 50.8.12
Canem cuſtodem occidens fur, vt puniatur 37.43
Canẽ ſuper humeros ferre,grauiſſima pœna Vuormatiæ 31.37.5
Canes detexerunt homicidas dominorum 48.12.30
Canes in fame in Flandria necati 47.30.12
Canes furca ſuſpenſi 31.2.12
Canes Romæ cur ſuſpenſi 19.11.4
Canum pro furto diſtinctio & pœna apud Saliceſ 17.1.9
Canobicum oſtium Nili in Ægypto dictum 33.11.9
Canon exactus ob veſtem militarem 19.7.1
Canon quid 3.5.1. idémque quod domanium eod.
canon an reſcripto principis minui poſſit, ſine eius certa ſcientia eod.
Canonis iuris erãt annonæ à prouincialibus præſtitæ,cõſiſtentes in frumento,larido,lino oleo, & ſimilibus 3.5.6
Canonis præſtationes leges accipiunt à conuentione vel conſtitutione prima,& diuerſa agrorum impoſita à Romanis præſtatione 3.57
Canonia quid 15.23.12
Canonia in herbis & ad effectum,qui,& quod nõ percipiant fructus eod.14
Canonicæ ſeculares moniales nubunt apud Germanos 15.17 9
Canonicæ ſeculares multetes 15.23.10
Canonicatus diu nõ poteſt eſſe ſine præbenda 17.24
Canonicus ad effectum, & in herba quis,nec propriè canonicus niſi ad effectum 17.2.4
Canonici iure epiſcopum eius eccleſiæ eligunt,& qua forma 15.11.19
Canonici quando ex monachis facti, & qui primi 15.23.19
Canonici qui non ſunt ſubdiaconi, non habent vocem in capitulo 15.23.15
Canonici clerici primi gradus honorabiliores alius beneficiarius eod.16
Canonici quare ita dicti eod.17
Canonici harmonici Pythagorici qui eod.
Canonici abſentes ſtudiorum cauſa, quid ex præbendis percipiant 15.23 15
Canonici nuper recepti habent æqualem partem in fructibus menſæ cum antiquis eod.17
Canonicorum alij regulares,alij ſeculares,& regulares qui 15.23.18
Canonici regulares poſſunt eſſe illegitimi 16.10.17
Canonicis ætas quæ requiratur 17.6.19
Cantabri mariti dotes vxoribus dabant 9.18.10
Cantharides non licet paſſim vendere, vel emere 36.18.2
Cantharus ex pillulis fumi ſeipſum gignit 8.1.21
Cantiani Angli ob onera & tributa ad arma plebem vocant,& regem obſedunt 3.3.11
Cantor,lector, pſaltes idem 16.4.2
Cantor primicerius,& eius munus 15.12.1
Cantorum feſtum quod 2.16.10
Cantuarenſis in Anglia primas 15.10.3
Cantuarenſis archiepiſcopus legatus Summi põtif. in Anglia 15.4.17
Capella, & capellania vnde dicuntur 15.29.1. earum differentia eod.2
Capellæ ſeculariſatæ & prophanæ eod.5
Capellæ Sanctæ vbi dictæ 17.8.19
Capellanus vnde dictus 15.29.1
Capellani dicti ſacerdotes eod.12
Capellani titulo tenus 15.29.16
Capellanorum papæ qualitas,& varij ordines eo.13
Capellani Pontificis, qui nunc dicantur 15.42.14
Capellania vnde dicta 15.29.1. à capella quid differat eod.2
Capellania duplex, & cum plebe, & ſine plebe eod.6
Capellania ſecularis quæ 15.29.21
Caprarij lex 18.24.3
Caprarum furtum vt punitum 37.5.11
Capricorni nota in numiſmate Auguſti 36.2.22
Caprinis pellibus altaria olim tegebantur 15.29.2
Caphyenſes cur pueros quoſdam lapidibus obruerint 30.5.7
Capillum vouebant virgines 16.2.17. adoptio per eius inciſionem eod.26
Capilli adoptati per adoptantem detondebantur in adoptione ex more Langobardorum 10.6.18
Capillos mutuò detondebant, Theutones conuiuges in nuptiis firmandis 9.1.43
Capillos ſubmittere, reorum mos Romæ 39.11.12
Capi an poſſit pro repreſſaliis qui vectigalia ſoluit 3.3.7
Capitalis pœna Perſis quæ 10.2.23
Capitalis truncatio quare mortalis 31.16.4
Capitale dictum,vectigal perſonale ſeu tributum 3.5.10.& quibus tale impoſitum eod.& 11
Capitale,quæ ſors dicta 18.24.2
Capitalis rei damnatus quis intelligatur 30.11.11
Capitalia crimina, & non capitalia,quæ dicantur 30.11.11
Capitulum ſede vacante beneficia vacantia non confert, præſentatos tamen inſtituit 17.4.14
Capituli tractatus quando requiratur 15.8.2. & 9
Capitaneus quid 6.7.7
Capitatio tranſmigrantium in alienas colonias, quæ 3.5.12
Capitatio virorum & mulierum, diuerſæ præſtationis pro diuerſitate locorum eod.

Capitatio animalium end.
à Capitatione Romana plebs exempta 35.1.2
Capitatio iudex; & eius in non deferendis appellationi superbia & pœna 50.1.18
Capitonis pisces cibus qualis; & huic similis factus dæmon 1.34.11.16
Capitolium restituit Vespasiano 17.5.20
Capitulum in commendam dat beneficia, sede vacante ad tempus 17.45 37
Capitulum quando potest vel non potest esse in iudicio sine consensu sui prælati 49.2.13
in Capitolio asinus & canes nutriti 31.17.3
Capitulum sede vacante iure devoluto confert 17.9.44
Capitulum sede vacante non confert beneficia collationis episcopalis; præsentatos tamen instituit communis etiam collationes cum episcopo confert beneficia, & permutationes admittit 17.7.6
Capitulum sede vacante quando electos confirmat 17.13.2
Capitolinus iudex Senator Romæ 47 36.17
Capitolini qui Tholosæ 47.15.4
Caponis volatus primogenitorum 45.3.2
Captati quomodo in balneis de vestimentis prædictis tenentur 37.13.5
Captos ab hostibus nec iure militari disponit 42.6.13
Captam redimere vxorem num teneatur maritus 9 20.8
Capti ab hostibus quando non potuerunt, & non possunt testari 42.8.7
Capti inter Christianos in bello Christiani, serui non fiunt, quamuis retineantur pro redemptione 14.5.17
Capti tantùm ab hostibus, non à prædonibus, vel in seditionibus fiebant serui eod.18
Capta ab hostibus immobilia & mobilia, quorum sunt 20.4.5
Capta in elementis, capientibus cedunt 1.7.3
Captorum bona ab hostibus, cur curatores dentur 13 8.3
Captos occidere licet, sed humanius actum, vitâ conservando eisdem 11.1.6
Captivum non redimens, an ei possit succedere 46.9.4
Captivum patrem ni filius redimat, exhæredari potest 44.5.32
Captivi hæredes in genere instituti possunt 42.35.4
Captivorum redemptio, & piæ causæ permittunt ecclesiasticarum rerum alienationem 25.8.7.
Captatoriæ dispositiones testamentariæ, sine effectu 41.4.13
Captatoriæ mortis voluntates reprobatæ 42.2.4
Captatoriæ voluntates quæ improbatæ 39.9.12
Captivitatis causa res ecclesiasticæ, & subiectæ restitutioni alienari possunt 42.29.25
Captivitate vt dirimatur matrimonium 9.11.6
Captivitate fœmæ fiunt, quare, & qui sic facti 14.3.18
Carpatorum vestalis se suspendit 36.7.5
Caput mortui Hopplosini loquutum, & detexit homicidam 36.20.8
Caput mortui locutum & accusauit homicidam 48.12.14
Caput, præcipua pars in sepultura 31.27.18
Capitis amputatio, pœna est 31.1.1
Capitis minutione tutoris tutella finitur 13 15.3
Capitis minutio quid, & quotuplex, quidue maxima, media, & minima eod.4
Capitis minutio pupilli etiam minima soluit tutelam 26.5
Capitis pœna, quæ & quomodo differat a capitali 36.24.4
Capitis quæ minutio vsumfructum perimat 4 5.9
Capitis vulnera quando sint mortifera 383

Capite aperto foris versatam vxorem quod reliquisset C. Sulpitius Gallus, eam dimisit 91.6
Capite aperto quòd foris versata fuisset vxor C. Sulpitij Galli, ab eo repudiata fuit 9.5.1
Capite cenii canes qui, & quando militare licet illis 1.14
à Capite membra discedere, monstro simile est 15.3.8
Capite nudato Flamines incedere, nefas habebatur apud Romanos 15 14
Capitæ qui plectuntur 31.4
Caratium quid apud autifices 36.1
Carbonianum edictum quale, & do quo datur 43.4.10.& 11
Carcerari potest diffamatus etiam de crimine ante quisitionem 32.33.1
Carceratus ob furtum ante satisfactionem dotis non debet liberari 37.1.16
Carceratus vt se redimat, quando potest vendere bona fide eo missio grauata 42.1.1
Carcerato prohibere inferre stratum aut victum, pœnam habet 31.64
Carcerati qui euadere vel effringere carcerem ausi sunt; qua pœna puniendi 36.23.33.& 35
Carcerari rei socij criminum, separandi sunt 33.18
Carcerationis obligatio debitoris num mandati executioni possit contra hæredem eius 46.5.11
Carceratos soluendi certis temporibus, qui & vnde pretas 31.33.11
Carcer ad pœnam, cuius iurisdictionis velit 31.32
Carcer vnde dictus 31.33.2
Carcer habet pœnam, quomodo 31.33.3
Carcer perpetuus iure ciuili in seruos permissus, non in liberis: contrà, iure pontificio
Carcer perpetuus qualis esse debet 31.33.1
Carcer propria natura non ad pœnam, sed ad custodiam

cuſtod iam,& vinculis 31.33.5.
Carcer ſpecies ſeruitutis eſt 14.3 13.
Carcer ſubterraneus quare, & in Gallia prohibitus 33.9.& 13
Carcerem tuſtos capitaliter plectendus, qui cognouerit m. retricem ſibi commendatam 36.8.9.& c.9.ou.10.
cen cuſtos quomodo puniatur abutens carcere 36.9.16)
C is finitio,& mala 31.33.6.
Carce is metus promiſſionem reſcindit 31.33.6.1
Carcen perpetui pœtae cur inuenta 31.32.12
Carceris perpetui pœna grauiſſima 31.33.20)
Carcer ſpes populum violatio 36.6.9)
Carcer tempus poſt condemnationem exilij in t mporis exilij minutionem computatur) 3 37. 1
Carceris tempus damnatis ad remos vel ad exſili m in tempus, imputatur in diminutionem pœ t 31.6.15)
C cerique non mancipandi 31.33.4.
reſe giens conſilio aduocati ſibi dati, exceſſant à pœna 47.7.24
Ci cere teſtamentum factum an valeat 44.
Carceres mulierum ſeparati debent à carceribus virorum 31.38.16
ere perpetui quibus infligantur 31.8.6
Carceres priuati,& publici 31.33.2
Carcerum cuſtodiæ debitores non cõmittuntur. 1 33.15.
Carcerum ex Platone diuiſio, in detentionem, alligationem, ſupplicium 31.33.14
Carcerum mancipatio non infamat 33 22.11.3.
Carcerum mancipationi quis iure Gallico rectè ſe obligat 31.32.17
Ca erum obligatio pro debito ciuili, odioſa 46.1.12
C cerum obligationi debitor an poſſit ſe obligere. 22.6.8.9.& 10
ucc ibus caſtigationis qui damnentur. 31. 33.19
ribus eximens debitorem, ad quid teneatur ei toti 36.25.28
Ca ribus vel cuſtodia reos eripientes, qua pœ apuniendi. 36.25 39.& 31
cerum cuſtos qua pœna puniatur pro euaſione ceratorum ſeu commiſſorum eod.32.
Carcerum violatio quare capitalis, 36.25.34.
Carceribus mancipare in rebus ciuilibus quando l eat 48.2.12
Carceribus mortis reus vnus liberabatur, tempore Pa chatis,& ludæi 36.21.12.
Carce bus perpetuis addictus, an poſſit teſtari. 41.8.12
Car er s quando quis pro ciuilibus & criminalibus negotiis mancipetur 32.25.1
Carce ibus ſe obligans, quibus exceptionibus poteſt ſe tueri ne capiatur 22.15.2
Carce rum mancipatio debitorum compendioſa ra reprtitionis debeti eod.5
Carcerum obligatio quando ceſſionem impedit eod.6
Carceribus vt quis deſignetur, quando valuit in pœnam, & quando non, damnatio 31.33.10
Cardienſium ritus in nuptiis firmandis 9.5.47
Cardinalatus num maior patriarchatu 15.4.14
Cardinales vnde dicti 15.4.1.& cur de his potius agatur quàm de patriarchis eod.1.
Cardinales pars corporis, Senatores, fratres, coadiutores ſummi pont. filij primi gradus, eod.
eorum Senatus eccleſiæ vniuerſalis eod.
Cardinales quo tempore ita nominati cœperunt 15.4.12
Cardinales ſede Summi pontificis vacante, interim rempub. Chriſti regunt, 15.4.16
Cardinalium inſignia, dum legatione fungun tur 15.4.3.
Cardinalium dign tas quando orta, & quando prælata epiſcopis. eod.4.
Cardinalium titulorum di erentia, diaconorum, preſbyterorum, & epiſcop rum ordo, & dignitas eod 5.
Cardinalium tituli habent epiſcopalem iuriſdictionem eod 7.
Cardinalium tituli aliqui enumerati eod.8
Cardinalium numerus quantus eſſe debeat 15. 4.9.
Cardinalium deligendorum formula, & qui, & à quibus deligantur 15 4.13
Cardinalium & Summo pontif. conſiſtorium, & quæ ibi tractantur notiones eod.15.
Cardinalium priuilegium 33.21.12.
Caria ex regno ſatrapatus facta, 6.12.7
Carinas Celer à ſeruis accuſatus 32.17.2
Cariuari quid 38.4.1.& 2.
Cariuarium faciens, iniuriarum actione tenetur, 38.4.5
Carmina ſeu excantationes & aërem & ſydera afficere creditum 34.13.7
Carmentales ſacrificuli 26.8.29
Carminum magicorum ſtupendi effectus 34. 11.2
Carnis & corij iuramentum apud Scythas 50. 8.18
Carnem ſuam nemo odio habet 9.6.21
Carne abſtinere iuſſum monachis ſemper, & quare 15.15.8
Carnes vllo modo guſtare recuſans, excommunicatur eod.9 de eis non edendis error Pythagoreorum, ob animas in animalia tranſfuſas eod.10
Carnium non edendarum rationes 15. 15. 11. ab eis qui Ethnici abſtineant eod.11
Carnium vendendarum lex de pretio 36.30.9. 11.13
à Carnibus abſtinentia cur fiat, 2.18.8
Carnifex non debet impediri à populo, quominus exequatur officium 31.38.7

Carnificis inhoneſtè pœnas inferentis ſupplicium 32.28.1
Carnifici quæ debeantur ex veſtimentis morte damnati eod.
Carnificis officium ſubibant olim accuſatores 31. 38.4. eius officium maximè vile eod.5. An hoc non carnificem cogat iudex aliquem exequi eod.6
Carnifices cur exoſi eod.
in Carnotenſi eccleſia, præpoſituræ dignitates nō ſunt 15.18.7
Carolus Andegauenſis à Clemente 4. Rex declaratur Siciliæ, & regnum ab eo in feudum tenet 6.2.12
Carolus Borbonius comes ſtabuli 6.8.15
Carolus Caluus rex Galliarum Pipinum & Carolum nepotes debellat 6 7.17
Carolus Franco. rex filium eur ad Luithprandum Langbar. regem miſerit 16.1.26
Carolus Magnus patritius factus, antequam imperator 47.16.2
Carolus Magnus per totam Aquitaniam comites, abbareſque & alios ordinauit 6.11.6
Carolus Magnus Bremenſem epiſcopatum fundauit 15.12.4
Carolus Magnus ad defendendam ſedem apoſtolicam aſcitus ab Adriano Sum. pontif. 15.3. 19. & quæ priuilegia ei ea de cauſa delata eod.
Carolus Magnus Ludouicum filium de regno ante mortem inueſtiuit 6.14.20
Carolus Magnus ſex Apoſtolorum corpora, & martyrum reliquias Tholoſam tranſtulit 2. 12.1
Carolus Martellus Gallicum ſibi aſciuit imperiū 6 8.9
Carolus Martellus quando in Hiſpania inſignem cladem Turcarum ediderit 15.5.12
Carolus Martellus Galliæ rex 18.1.14
Carolus Pulcher denegauit decimas eccleſiarum Ioanni 23. Sum. Pontif. ob bellum in Ludouicum Barbarum, poſteà conceſſit 2.20.5
Carolus Pulcher quomodo in regno ſucceſſit 45. 4.8
Carolus 5. cur vectigal ſalis impoſuit 3.10.3
Carolus 5. limitauit ſummā filius regis Galliæ dan dam iure appanagij 6.6.24
Carolus 7. in Gallia numerum militum & ordinē inſtituit 19.3.17
Caroli Martelli anima viſa deportari ad inferos, ob ſpoliatas eccleſias 33.16.18
Carolo Magno quando electio Summi Pontif. conceſſa 15 12.10
in Carolum Magnum imperium tranſlatum ab Stephano Papa 6.10.13. & lib. 15.1.11
in Carolum Magnum imperium quando tranſlatum 18.2.2. & 23
Sub Carolo Magno, & Zacharia, Francofordenſis ſynodus habita 1.7 3
Carolo Martello regnante, decimarum à laicis fit vſurpatio 2.25.7. eius mors eod.
à Carolo 6. Aquitania diademati vnita 6.6.21
à Carolo 7. Pictones diademati vniti 6.6.21
Carpathio in mari Rhodienſis inſula 29.10.2
Carpocratiſtæ & Gnoſtici hæretici magi. 34.21.30. 11
apud Carrenos ſubiiciebatur vxori, qui Lunam nomine fœminino appellaret contra, ſi maſculino 11.43
Carſamatia quid 7.2.19
Carthago cur deleta 5.2.19
Carthago deuicta, Romanis facta tributaria 3 3.2
Carthago à Romanis funditus ſublata 4.4.1
Carthago à Romanis oppreſſa 33 16
Carthagine reges bini annui 18.2.16
Carthaginenſes cum Maſiniſſa de agro contendit 20.4.2
Carthaginenſes mercaturam inuenerunt 35.2. 15
Carthaginenſes peſtem vt expiarent 31.21.4
Carthaginenſium iuramentum ſolemne 50.8 1
Carthaginenſium reges quotannis bini 47 14. 14
Carthaginenſium regnum, quale 18.2 15
Carthaginenſibus à Romanis quale vectigal impoſitum 35.12
Carthuſienſes, & Ciſterſienſes monachi licet exempti à præſtandis decimis, tamen pomonem quandam curioni conſtituunt, & ramo 24.10
Caryæ ciuitatis pœnæ 55.1 5
Caſellius iuris prætorij peritiſſimus 47.30.12
Caſellius prætorio iuri deditiſſimus 47.1 11
Caſimirus ſedi apoſtolicæ tributarium reddit Poloniæ regnum 62.2
Caſſandra in Ilio Veneris templo, à Græcis vi tur 2 12.
Caſſandra vates 18 . 4
Caſſini puer ex virgine natus in inſulam deportatur 7.2.
Caſſinus mons 25.4.15
Caſſius affectatæ tyrannidis damnatus 35 14
Caſſius & Brutus authores necis Cæſaris 3.1
Caſtella militum limitanea 19. 2
Caſtellæ prouincia in Hiſpania à ſubiectione regum cur ſe ſubſtraxerit 6.22.
Caſtellani quid 6. 3. 13. caſtellani milites eod. 14
Caſtellanorum in Gallia authoritas, & feudum & iura eod
Caſtellania eius iuriſdictionis in Gallia, ac Burgundia 6.20.1
Caſtigationis pœna quæ 31.22
Caſtitas in omnibus procuranda 34.12.10
Caſtitatem cleri expugnantium improbatæ rationes 9.14.17
Caſtitatem vouent eccleſiaſticæ perſonæ 15.4 30
Caſtitatem vouent ſubdiaconi, diaconi, preſbyteri non lectores, & inferioris ordinis 16.
in Caſtoris æde quæ pecuniæ deponerentur olim 23.3.18
Caſtoris iuxta ædem mercatorū tabernæ Romæ erant 22.3

per Caſtorem viri antiquitus iurabant 33. 12. 14
Caſtrandi modi ſine exciſione teſticulorum 7.2. 25
Caſtrantes ſeipſos, clerici ne ſint 36.16.2
Caſtrantes alios, num in pœnam caſtrandi talione 36.16.4
Caſtrare ſe vel alium ſponte vel inuitum, prohibitum pœna capitali 36. 16.2. & 4
Caſtrate mentem ſatius, quàm membra 7.2.25
Caſtrati qui 7.2.29
Caſtrati qui, & quando remouentur à miniſterio eccleſiaſtico 15.14.32
Caſtrati qui à ſacris ordinibus repellantur 15.14. 31
Caſtrati qui ſe caſtrauiſſent, non licuit legari 42. 33.4
Caſtrato, in pœnam 36.10.9
Caſtrato in pœnam furti, ſerui 37.1.35
Caſtrato in pœnam ſtupri 36.9.8
Caſtrato pro pœna inducta alicubi 7.2 26
Caſtrenſe peculium quid 29.14.6. & quaſi caſtrenſe eod.7
Caſtrenſia & quaſi, nullo iure quæſita patri à filiofamec in vſufructu 11.8.18
Caſtrenſibus tantùm in expeditione damnatus crimine militari, miles diſponit 42.6.7
Caſtrum & caſtellum quid 6.3.13
Caſus fortuitus quid, & diſtinctio ab improuiſo 11.12.1
Caſus fortuiti interitus in contractibus innominatis, ad quem pertineant 28.4.3
Caſus in gloſſarijs quid 47.7.1
Caſum fortuitum præſtat, qui ſe ei expoſuerit 27. 5.6
Caſu aduenientes læſione, minores ex ea non reſtituuntur 13.4.7
Caſu commiſſa crimina vt puniantur 30.4.2.& 3
Caſu quomodo delinquamus 30.2.2
Catamidiatio 36.5.7
Catamidiare Gallis quid 22.9.13
Catampo, ludus permiſſus 39.4.7
Cataphracti milites 19.3.16
Catapontiſmos, pœna demerſionis in aquam 31. 37.8
Catharina Caroli Francorum regis filia 46.4.10
apud Catharos, ſeruatum & lege ſcitum, vt vxor vna cum rogo maritali vreretur 9.4.14
Catechumeni ſacroſanctæ Euchariſtiæ myſterijs non intererant 2.2.7
Catechumenorum cura ad exorciſtas pertinebat 16.5.8
Catholicus præfectus prætorio Antiocheno dicitur 15.7.5 & patriarcha item Antioch. catholicus eod.
Catheorum lege ſponſi ſe mutuò eligunt vxores vna cum viris comburuntur 8.4.2
Caulina hoſtis cum Manlio iudicatus 31.23.13
Caulinariæ coniurationis execrabile iuramentum 30.8.6
Cato Cenſorius poſt 80. annos filium genauit 9. 6.10
Cato ex Cypriis opibus quingenta millia talentorum Romæ reportauit 3.2.11
Cato iuriſconſultus 18.11.5
Cato qualis fuerit, & eius calumnia 32.15.6
Cato Vticenſis ne ſeruiret, ſe occidit 14.1.10
Cato Vticenſis quæſtor 32.23.14
Cato Vticenſis vxorem ſuam conceſſit Hortenſio, liberorum cauſa 9.4.4
Catonis præceptum de vxore 9.2.15
Catolicani qui 47.40 2
Catoniana regula quid ſtatuat 42.33.1
Catoptromantia, quæ diuinatio 34.3.5
Caudæ victimæ diuinatio 34.3.13
de Cauea & Camera feudum quid 6.3.8.& 10
Caupo homicida in ſomnis ſocio occiſi detectus 48.22 17
Caupo hoſpites non poteſt recuſare 29.9.13
Caupo, naura quomodo de furto in hoſpitio facto, tenentur 37.13.5
Caupona, aleatorum locus & perditorum 39.7.3
in Caupona edere vel bibere, antiquis turpe & infame viſum 39.7.12
Cauponæ pro proſtibulis habitæ 39.7.8
Cauponarum ſeu tabernarum inſtituendarum cauſa 39.7.6
Cauponæ & cauponum leges præſcriptæ à Platone 39 7.9
Caupones qui & delicta eorum 39.7.6.&9
Caupones de quibus & pro quibus perſonis tenẽtur aliis hoſpitibus 39.7.7
Caupones cupidi, & tyranni eod.8
in Caupona miniſtrans, meretrix præſumitur 10. 2.8
Cauponaria ars quæ 25.2.9
Cauponari, inter pœnas ſeueras 35.1.32
Caupones, nautæ, & ſtabularij ſuorum famulorũ præſtant factum malè 29.9.10
Cauſa falſa quando viciet legatum cum diſtinctione cauſæ impulſiuæ & finalis 42.32.32. & 34
Cauſæ bonæ in iudicio non eſſe omnino fidendũ 49 6.35
Cauſæ contiguitas facit, vt vnius ex reis perſequutio aliis proſit 32.24.17
ſine Cauſa quæ fiunt conuentiones, lex nullas dicit, quando, & quales 21.5.14
ob Cauſam datio differt à donatione ob cauſam 28.7.13
Cauſæ finalis & impulſiuæ diſtinctio 28.7.12
Cauſæ in iudicijs quæ ſint 47.7.1
Cauſæ minores & breuiores quæ 47.12.3
Cauſæ quædam in vtroquè foro, ſpirituali & temporali, tractari poſſunt 47.4.14
Cauſæ regiæ ſolius notionis 47.21.23
Cauſarum iudicialium ſpecies 47.7.4
Cauſas pauperum & miſerabilium perſonarum ſuſcipit triumuiratus fiſci 49.7.13
Cauſaria miſſio quæ 19.4.6
Cauſarij milites 19.4.6
Cauſidici quare dicti aduocati 47.7 5
Cautio ab vſufructuario præſtanda exigi poteſt & ante traditionem rei, & tempore vſusfructus 4.3.13.& de cautione reſtituentis eod.nu.10

Cautio damni infecti quando petenda,& de eius ſtipulatione 4.26.5.6.&c.
Cautio de demoliendo ſi dictum ſit, tollit nunciationem 4.31.2
Cautio iudicatum ſolui,quid contineat, & quando committitur,& in quantum 48.4.14.in Gallia quando præſtetur eod.15
Cautio iuratoria quæ 24.1.7
Cautio,ne crimina committantur,dignior ea, vt commiſſa puniantur 36.12.1
Cautionis nomine pura promiſſio ſignificatur 21.6.11
Cautionem dare,& cautionem accipere,pro eodẽ habentur 9.23.4
Cautionem non poteſt remittere teſtator vxori, cum ei relinquit vſumfructum 4.3.11
Cautiones quales præſtantur à reo in iudico 48.4.7
Cautiones & ſtipulationes iudiciales in quantum habent locum in Gallia eod.15
Cautiones iudiciales quædam ante,quædam poſt litis ingreſſum præſtaturæ petuntur eod.16
Cautions de ſoymeſmes,quid 24.3.14
Cebrenis filia Oenone,vxor prima Alexandri filij Priami 18.6.14
Cecilianus diaconus 16.4.5
Cedens bonis quam cautionem præbere debeat 22.11.14
Cedens omnia tenetur bona indicare eod. 16
Cedens poſt ceſſionem quatenus conueniri poteſt in poſteà quæſitis 22.8.6.& 8
Cedens bonis quæ retinere poſsit bona eod.8
Cedenti quæ relinquantur eod. 4. & cedentibus bonis zona quare adimitur eod.5
Cedentes bonis ab actibus humanis tanquam infames non reiiciuntur 22.11.13
Cedere bonis non poteſt,qui impetrauit quinquẽnales inducias 22.7.4
Cedere bonis num poſsit qui ſe carceribus obligauit,in vtramque partem excuſſa quæſtio 22.15.1.2.3.4
Cedere bonis quis poſsit 22.9.1
Cedere non poſſunt bonis qui non habent bona, nec habere poſſunt 22.9.4
Cedere bonis perſonæ quædam non coguntur, poſſunt autem ſi velint eod.9. Aliæ etiam ſi velint,non poſſunt eod.10.& 11
Cedi aut vẽdi extraneo,vel proximiori,num poſsit retrahendi poteſtas 26.18.1
Cedrina ligna conceſſa Salomoni ab Hiramo rege Tyriorum 3.16.2
Cedule comme s'aduere 48.3.11
Cei necant ſenes 15.28.28
Ceorum lex de ſenibus inutilibus 36.22.11
κεντηλιάρχης,& κεντηλιάρχιον quid 15.39.4
Celans quippiam in recognitione feudi, iure ſuo priuatur 6.15.15
pro Celtheneis ſe deuouit Anchurus 24.10.4
Celeres vnde dicti,& qui 47.40.11
Celerum tribuni ſimiles magiſtris equitum 19.18.2
Cella vnde dicta 4.7.9
Cellariæ officium clauſtrale 15.40.6
Celſus iuriſconſultus 18.14
Celtæ apud virorum fortium buſta oracula captãt 33.23.13
Celtiberis opes maximæ Romam delatæ ab Appio Claudio 32.11
Celtucæ mulieres captiuæ elegerunt potius mori, quàm ſeruire 11.13
Cementirij parietes 4.7.11
Cenſor etiam in ſenatuſconſulta poteſtatem exercebat 47.25.14
Cenſoris officium finiebatur Romæ quinto quoque anno 37.4
Cenſores de cauſis manumittendi cognoſcebant 47.15.20
Cenſores Romanorum 18.2
Cenſores Romanis quando additi 47.63
Cenſores primùm creati, & ad quid eod.et quo appellati e
eorum de quibus erat iuriſdictio ſeu cognit 47.16.8 & ſeq.
Cenſores rerum cenſualium huius temporis 47.16.28
Cenſorum apud Platonem iuriſdictio 47.16.8
Cenſorum creandorum formula eod.11
Cenſorum collega mortuo, alter quare ſe abdicaret magiſtratu eod.11
Cenſoriæ pœnæ 47.11.26
Cenſoria pœna ſine infamia 36.29.1
Cenſitæ partitio 47.16.7
Cenſuræ dutatio eod.1
Cenſuræ magiſtratus finis,& rationes 47.16.24
Cenſualis ager deſertus, domino quo tẽpore quæratur 40.3.27
Cenſuales res pro cenſu cenſentur obligatæ 13.8.1
Cenſus equeſtris & ſenatorius quantus 47.10.
Cenſus agri non augetur, aucto per alluuionem agro, nec minuitur diminutione alluuionis contra,ſi per inundationem id fiat 10.8
Cenſus Romanorum, & aliorum gradus deſcribant 35.9
Cenſus ſenatorius quantus 47.2.
Cenſus ſolutionis ratione, vectigalis ager indictus 5.14
Cenſus deſcribendi forma 47.2.3
Cenſus præſtatio titulum arguit 4
Cenſu grauatus conqueri poteſt 47.1
Cenſor cenſendo agri qui dicti 47
Cẽſu quomodo diſtributæ hominum claſſes Athenienſes,& Romanos 47.1.3.&
à Cenſu Romæ nobiliores equites dici cœperint 6.4.4
Cenſiti agricolæ qui 18.4.4
Cenſiti coloni,& adſcripti qui 47.16.3
Cenſiti coloni qui 14.10.6.& 8.& eorum non tam durior, quàm cenſitorum conditio, inq eod.10
Cenſitorum vice flumina funguntur 1.8.
Cenſuales res generali Galliæ conſuetudine libere vendi poſſunt irrequiſito domino, & Gallo iure 6.17
Cenſuales qui 18.1.4

Cenſura à poteſtate Tribuniple liberata 47.16.14
Cenſura notati qui cenſores fuerunt poſteà 47.16.18
Cent gentilshommes de France 47.40.12. illis ſimiles eod.11
Centenarij iudices Francorum in pagis 47.36.10
Centenarij magiſtratus in Alemania vnde dicti, qui erant comitibus ſubiecti 6.7.23
Centeſima venalium rerum ſub Tyberio in æra-rium miſſa 3.10.6
Centeſimæ vſuræ quæ 22.3.28.& 31
Centeſimæ vſuræ quibus permiſſæ fuerunt eod.46
Centeſimæ vſuræ ex renouata ſæpè 22.3.50.in quibus caſibus permiſſæ eod.
Centum annorum ſpatio qui vſusfructus intereãt 45.17
Centumviralis iudicij imago in Germania 47.24.6
Centumviri iudices vnde dicti, & ex quibus ſumpti 47.24.1.& 2
Centumviri de quibus iudicarent eod. 3. eorum quatuor claſſes eod.4
Centumviri quis in iudicium cogeret 47.24.5
Centutio quis 19.3.22
Centurionis fides 2.4.16
Cheiromantia quæ diuinatio 34.3.5
Cera prima, ſecunda, ima, & vltima ſcribi quid 15.11.6.in ceris olim ſcripturarum eod.
Cerales ædiles, & prætores 47.31.4
Cerimonia vnde dicta 33.14.5
Certamen literarium aliena reſpuit 36.31.13
Certaminis ineundi Olympici iuramentum 50.8.11
Certamina literarum legatis inſtitui poſſunt probè 42.33.7.& 24
Certamina literarum Lugduni 39.5.7
Certamina ſingularia militaria 48.16.3.4.& 5.
Cæremoniarum magiſter Gallis, loco comitis ſolemniorum 6.8.21
Cereris Eleuſinæ ſacra Athenis, & illorum quanta religio 33.9.8
Cereris myſteria non euulgata 33.9.8
Ceteris ſacerdote Romæ matrimonia inita 9.5.17
Ceteris baculi loco præfertur epiſcopo apud Vtopienſes, & cur 15.12.39
Cereo accenſo iurabant Syracuſij 50.8.9. Idem in magno iuramento Græcorum eod.14
Cernere hæreditatem vnde dictum 46.2.6
Certamina quæ virtutis cauſa 36.20.12
Certamina ſacra Græciæ, & vbi fierent, & præmia 39.5.9
Certaminum literarium lex Platonis 39.5.8
Certaminis Olympici lex cõtra quemcunque pugnantem in medium certandum 39.5.12
Certamina ſacra, quæ honorem habeant 39.5.3
Certum quid, & quomodo fiat 22.1.2
Certum quid dici poſſit 25.13.1
Certa condictio ex mutuo quid, & quando datur 22.5.5
Certa condictio generalis, & ſpecialis quid eod.
Certa condictio triticaria & ex mutuo, ſpeciales eod.
Certi condictionis mutui, & aliarum rerum differentia 22.5.7
Certi condictio pro certa ſtipulatione 24.2.3
Ceruicem inſeri furcæ, pœna 31.17.3
Ceſcus flumen vrbis Siciliæ 13.5.12
Ceſſio bonorum denegatur prodigis 22.9.13. Spoliatoribus eod.14. ijs quibus lex negat eod.15. Alienigenis in Gallia eod.16. deportatis, bannitis eod.17. voluntariè inopibus eod.18. Si nõ placeat iudici eo.19. qui contraxit ſciens ſe non eſſe ſoluendo eod.20
Ceſſio bonorum in duplici differentia 22.8.1
Ceſſio bonorum quid erga creditores eod.2. quotuplex cum infamia, & ſine infamia eod.3
Ceſſioni faciendæ quid conſiderandum eod.
Ceſſionis beneficium, ne conueniatur quis vltrà quàm poſſit facere in quæſitis poſtea: non competit contra creditores poſteà factos 22.8.7
Ceſſio bonorum non poteſt impediri à creditoribus 22.7.5
Ceſsio debiti quomodo fiat, & differatà delegatione 22.20.6
Ceſsio debiti in procuratorem à cliente ſuo, vel in ſcholaſticum num valeat eod.9
Ceſsio permiſſa debiti quales exigat perſonas eo.
Ceſsio debiti permiſſa debet eſſe totius debiti, nõ partis eod.10
Ceſsio rei litigioſæ ſcholaſtico quomodo fiat 22.20.11
Ceſsio debiti in potentiores prohibita 47.7.14
Ceſsio debitoris nõ prodeſt fideiuſſoribus eorum 22.12.1
Ceſsio & renunciatio beneficij in quo differant 17.17.22
Ceſsio iure ciuili quomodo fiat, & in Gallia 22.11.4
Ceſsio cur ignominiam *non* habeat eod.5. eius & diſtributionis bonorum differentia 22.11.2. Ea facta petunt creditores ſe mitti in poſſeſsionem bonorum eod.3
Ceſsio bonorum inter bonos & graues infamiam habet 22.11.8
Ceſsio & ſi infamis non ſit, tamen ſit modo vituperabili eod.9
Ceſsio non fit pro multa debita ex crimine 22.10.1.& 3. pro debito facti eod.2. nec fieri poteſt pro debito fiſcali eod.3
Ceſsio ſponte debet fieri 22.9.2
Ceſsionis actionis beneficium datum contutori 13.10.14
Ceſsionis bonorum beneficij inducendi cauſa, & author 22.14.1
Ceſsionis finis, liberare debitores à moleſtus creditorum, non à debito 22.13.1
Ceſsionis ſubſtantiale eſt, fateri debitum 22.11.15
Ceſsionem quando impediat carcerum obligatio 22.15.6
Ceſsione vſusfructus facta proprietario, vel contrà, vſusfructus extinguitur 4.5.5
Ceſſum facere percuſſo clerico, quid 16.1.36
Ceſtus quid 9.11.2
Cethegus ſenator capite ob adulterium damnatus 36.6.12.

Cethura vxor Abrahæ vt dicta, mortua legitima Sara 10.1.8
Ceyces sacrilegus 33.16.2
Chabrias Atheniensis Taoni Ægyptiorum regi vt suis decimas imperaret, consuluit 2.20.12
Chabriæ Atheniensis quæ cura de clypeo. 19.5.5
Chalcas vates 18.6.14
Chalcidensium de ætate magistratuum lex 47.9.21
Cham filius Noachi magus, excantauit vitilia patris, dictus Cham Essenus, Cham infamis 34 9.5
Cham irrisit, aut incãtauit vitilia patris 14.2.4. & ob pœnam eius seruus primus eod.
Cham seruus effectus 32 16.4
Chambre criminelle & du temps de vacations, dequibus iudicent 47.27.24
Chambre de comptes 47 38.10
Chamus & eius filius maledicuntur à patre Noacho 11.5.14
Chamus Noachi filius 6.4.3
Chami patris ob peccarum, puniri successores 35.1.27
Chanaam maledictus à patre Noacho 31.27.8
Chananei facti tributarij Israelico populo 3.3.2
Chaos Noachus cur dictus 6.4.3
Character in numismatibus quid prosit 36.2.18
Chararicus cum filio vt punitus à Clodoueo 16.1.21
Chararicus cur à Clodoueo capitali supplicio affectus 19.10.18
à Chararico & filio eius, quare sumptum à Clodoueo supplicium 35.5.34
Charidemus Darij iussu occisus 31.38.3
Charistia 2.16.5
Charistia conuiuium reconsiliationis inimicorum 38.1.20
Charitas prior à seipso 6.19 25
Charitatis inter opera est, meretricem ducere vxorem 9.3.18
Charonianus libertus quis dicatur 14.5.14
Chartularij iudices qui 49.1.7
Charrusianis monasterijs mulieres ingredi, impiũ 15.14.35
Charundas propria lege necatus 36.26.5
Charundæ lex de mulieribus in forum prodeuntibus 10.2.5
Charundæ lex in secundò nubentes homines 9.26.30
Chassanei error, ignobiles non posse sine dispensatione tenere nobilia feuda, notatus 6.4.9
Chastelenies & gardes in Gallia quid 6.3.12
Cheimiliarchion ciuitatis, & templi 25.3.19
Cheiridotæ vestes castitatis 9.19.23
χειροθεσίαι qui dicantur 9.20.11
χειροτονία quid 2.4.7
Cherintus hæreticus 33.9.3
Chezé præcipuum primogeniti, quid 6.18.9
Chij seruis emptitijs primùm vti, & vindicta diuina in illos, quòd seruos perfundarent 14.4.5
Chiorum lege vsuræ prohibitæ 22.3.15
Childebertus 1. regia officia plura instituit 47.29.10
Childebertus rex Galliæ. de nepotibus quod consilium cum Clothario fratre iniecit 26.22
Childericus Austrasiæ rex cum fratre de regno contendit 26.24
Childericus Clodonej pater ob tyrannidem à Francico regno expellitur 6.20.4
Childericus regno Gallico à Zacharia summo pontifice priuatus 41.24
Childericus 3. rex Franco. iussu Zachariæ Sum. pontif. in monasterium detrusus 26.23
Childericus rex futuras regum Gallorum successiones vidit 26.14
Childericus, vt inutilis regno, amotus à Sum. pontif. Zacharia 6.20.1
Childerico quãdo regnum Gallorum adempum, & Pipino translatum 15 52
Chiliarchi 6. singulis legionibus 19.4.17
Chilo dubitauit an pro amico peccare deberet 10.3.10
Chilpericus Gallo rex graues tributos imposuit 24.10.4
Chilpericus 4. rex Francorum, regno pulsus à fratribus 33.21.6
Chilpericus rex Galliarum liberatur ab obsidione fratris Sigiberti 15 11.36
Chilperici impositio nimium grauis tributorum populum coëgit in alienum regnum migrare 3.3.10
Chimisti miseri & mendici 34.7.4
Chimistarum pœna 36.2.34
Chinocrates Alexandriam ædificauit 15.6.2
Chirographi adueratio quomodo fiat, & quem habeat effectum 48.3 11
Chirographi agnoscendi, & ex eo dilationes 48.8.7
Chirographi condictio competit solutione facta 21.18.38
Chirographi redditio, vel possessio, cancellatio quid operetur eod.39
Chirographum alterius mutare, falsi crimen 36.5.1
Chirographum intercipiens miles, punitur 49.12.7
Chirographum quando probet mutuum, & quando habeat ius hypothecæ 24.3. 1
Chirographum viri vxor, & hæredes, abbatis, monachi, beneficiari mortui successor cogantur agnoscere vel negare eod.9
Chirographo verificato incipit ius hypothecæ 12 6.12. & 14. & in eo recognoscendo quis iudex competens eod.9
Chiromantia vt fiat 34.34
Chiron heroës hospites vt exceperit 8 8.9
Chirotheræ in episcopo quid significent 15.12.41
Chirurgica ars monachis interdicta 18.25.8
Chiaremis Constantinopolitanus patriarcha 36.21.16
Choragus cantor, & quid priscis choragus 14.12.8
Choraulæ qui 15.12.15
Chore, Dathan, & Abiron absorpti à terra 31.2.2
Choreæ dæmonum 34.20.nu.14.16.17.18
Chorepiscopi qui dicantur, & eorum munus 14 12.46
Chorepiscopi quæ non poterant exequi eod. 47.

Sublati eod.48
Chorodedctes quis 15.22.9
Chorodidascalos, magister chori 15.22.10
Chorostates præcentor 15.22.13
Chorus ecclesiasticus quis dicatur. 15.22.12. quando diuisus in duas partes, psalmorũ Dauidicorum canendorum causa, & antiphonarũ eod.
Chori summa apud vnum esse debet 15.22.11
Chosroes Persarum rex hostem imagine Domini nostri Iesu Christi fugat 2.12.5
Chrisis raptus ab Agamemnone 31.21.4
Chrisma ad iudicium puerẽdũ datũ, punitũ 31.16.6
Chrismatis nomine à presbyteris accipere, simoniacum est 33.13.12
Christus caput ecclesiæ 25.8.2
illius vitia nostra tradit 16.1.27
sui imaginis miracula quædam 2.12.5
Christianus seruus à Iudæo emptus, fit liber 14.6.10
Christiani Antiochiæ primũ vocati discipuli Domini 15.5.4
Christiani laici, clerici, & in tertio genere religiosi ecclesiasticæ psonę, cõuersi canonici, &c. 16.1.1
Christiani nullis rebus temporalibus ducuntur aut mouentur 47.1.5
Christiani odio prosequuti à Valente 3.18.4
Christiani serui Iudæis, & hæreticis esse non possunt 14.1.20
Christianorum duo genera, clericorũ & laicorũ, horum alij imperantes, alij subditi 15.1.3
Christianorum & Mosaicorum lex sine demonstrationibus an discatur 2.2.6
Christianorũ Latinorũ hospitale Hierosolymis. 15.33.2
Christianorum pecuniæ distribuendæ ad pedes Apostolorum ferebantur 4.3.8
Christianorum persecutores qui imperatores fuerunt 15.3.11
Christianis Imperatoribus nunquam absolutè vtique potestas, spiritualis & temporalis constitit 15.38.14
Christianos capti in bello Christiani, seruitutẽ, quãuis retineãtur p redẽptiõe 14.3.17
Christianus crucifer is Hierosolymis. vi rapaces arcuit 15.34.13
Chrotogildis regina 16.1.22
Chunnus rex Bulgarorum 15.12.31
Ciceronis de successiõe filiorũ, respõsum 44.2.23
Cicinnatus symbolum 2.5.2
Cincinnatus iudicium de vinea ab Augusta vidua erepta, tulit 26.2.10
Cincinnatus celeritate præstans 17.12.6
Crystallomantia vt fiat 34.3.5
Cibda ciuitas Tangast in finibus Indicæ 2.14.13
Cibda ciuitas vbi 16.1.20
Cincgundis à dæmone in suspitionem adulterij adducta 34.19.7
Cinequæ osculatio 8.8.17
Circi horum vsu & abusu 2.18.2.& 3
Cicero in exilium à Crasso, Cæsare & Pompeio damnatus, & eius bona publicata 31.6.16
Ciceronis libri ioculares 39.2.5
Cicer non in Cilicia centesima vsura renouata 22.9.39
Ciconiæ alunt parentes senes 11.7.5
Ciminale, & Cimulia, quid 15.39.4
Cimon Athenienſis cur in exilium missus fuerit 9.11.11
Cimon imitator Pisistrati 37.7.10
ex Cinamomo apud Ægyptios decimæ captæ 2.22.5
Cinclus auicula marina nido aliarum auium ob macritiam excipitur 15.28.2
Cingulum, insigne militiæ 19.3.14
Cingulũ quid est ī potestatis significatiõe 47.14.4
Cinis mortuorum in potum porrectus à Templariis 15.33.10
Cimon Athenienſis Persas vicit 20.4.8
Cimon constupravit sororem 36.7.12
Cimõ pro patre Miltiade custodia detẽtus 22.10.5
Cinadonis pœna insidiantis in temp. Lacedæmoniorum 35.6.15
Cincia lex 36.28.1
Cingulum militiæ & dignitatis, quid 31.30.13
per Cineres maiorum iuratum 50.8.25
Cippi Latinorum 48.10.2
Circes maga venenis vtebatur, & de Circis metamorphosi 34.2.3
Circulatores medici 18.25.2
Circulatorum pœna 39.1.7
se Circumscribere inter contrahendum quomodo liceat 21.13.12
Circumcisio nunc quibus concessa 36.16.3
Circunductiones & versiones in manumissionibus interueniebant 14.5.8
Cissensis Baphij procurator 18.26.5
Cistercienses monachi decimas nõ soluũt 2.24.7
Citari in domicilio, & in persona quãdo quis debeat 48.2.17
Citatio coram arbitris perinde ac corã iudicibus 47.39.22
Citatio duplex pro vocandis canonicis ad Episcopi electionem 15.12.19
Citatio, primus actus iudicialis 48.2.1. vide in ius vocatio
Citatio quid. eo.4. quot modis fiat. eo.5. de ea quæ vna voce fit per apparitorẽ, vel p iudicẽ. eod.
Citatio voce pręconis per edictũ peremptorium quid, & quomodo fiat. 48.2.6. per vocationem in scriptis eod. 7.& 8
Citatio ad domum quomodo fiat eod.8
Citatio quæ dicatur re ipsa fieri eod.9
Citatio per sonitum tubæ vel campanæ. eod.10.
eius materia, lis eod.11
Citatio qua forma fieri debet 48.2.15.16.& 17
Citatio die feriata an fieri, & ad diem feriatã possit eod.21.& 25
Citatio ad diem & locum certũ fieri debet eo. 12
Citatio quomodo fiebat, in ius antiquo iure. eo.23
eam non potest supplere princeps 48.2.28
Citatio simplex, nũ intercũpar scriptionẽ. 40.6.8
Citatio vna quando peremptoria est, & in quibus constituat contumaciam 48.3.11.& seq.& 25
Citatio cũ commination e procedendi, peremptoria est eod.13
Citatio vnica in negotiis quæ celeritatem desiderãt, perẽptoria. 48.3.14.& quæ illa negotia. eo

INDEX

Citatio *a trois briefz iours*, contra contumacem prehendi iuſſum, & quando, & qđo fiat.eo.21
Citation à trois briefz iours. 48.2.6
per Citationem litigioſa res fit 21.10.8
Citationes duæ contumaciam faciunt contra garandum 48.3.9
Ciuis bonus quis.3.18.1.& ciuem quid faciat ciuitatis alicuius eod 6
Citatus venire debet ad iudicem vocantem,aliter contumax 48.3.1.& ſeq.
Citatus quando non teneatur comparere coram iudice citante 48.3.32
Ciuis Romani capitale iudicium ad populum tãtùm pertinuit 47.25.30
Ciuis Romanus tantùm ciuis Romani hæreditatẽ adire poterat 46.4.7
Ciuẽ pulſare Scythis, multa animaduerſũ. 38.3.35
Ciuem Romanum indemnatum occidens, perduellionis crimine reus 35.3.4
Ciuem Romanum flagris verberaſſe, acerrimè vindicatum 35.1.20
Ciues milites tutius quàm peregrini militãt 19.3.7
Ciues violaſſe,perduellionis crimẽ habebat 35.1.3
Ciues quid faciat 18.13.18
Ciues reparare domos,quas in ciuitate habent,coguntur,aut ædificare de nouo 3.18.2
Ciuilis cognatio quoq, ſpiritualis ex nuptiis legitimis,diuiſa in cognationẽ, & agnationẽ 9.9.10
Ciuilis obligatio tantùm,quæ,& prætoria 21.3.8
Ciuilis,& naturalis obligatio ſimul,quæ. eo. 9.18.
ris Ciuilis vinculum & ſolemnia, perfidorum hominum teſtimonia 21.3.10
Ciuile iudicium quid 47.5.3
Ciuile ius & naturale eſſe,& quomodo 11.15.9
Ciuilia iudicia & ordinaria & extraordinaria cur dici poſſint 47.6.6
Ciuũ magna conſideratio apud Maſſilienſes 9.6.39
Ciuium Romanorum priuilegia 31.11.14
Ciuitas non habet ius confiſcationis 31.31.6
Ciuitas quæ tantùm dicatur 17.3.12
Ciuitas ruinis non deformanda 3.27.6
Ciuitas turpis non debet deformari 37.8.3
Ciuitatis quis poſſit dici proditor 35.5.20
Ciuitatem dedere quando hoſti liceat 35.5.21
Ciuitatis Romæ curatores triplices 13.12.3
Ciuitati optimæ quot hominũ genera adeſſe debent 18.5.1
Ciuitati relictus vſusfructus quomodo extinguatur morte,& alias modis 4 5.14.& 17.& 18.
Ciuitati aratrum inducere quid, & quibus inductum eod.15
Ciuitatem qui relinqueret,vt rus ſe conferret,qua pœna afficeretur 3.18.1
Ciuitates liberæ ius fiſci habent 3.4.4
Ciuitates non debent ruinis ædificiorum deformari 25.11.2
Ciuitates ob rebellionem & perduellionarum deletæ 35.1.19.& 20
Ciuitates quomodo intereant 4.5.16. quæ deletæ, & ab animalibus ſubrutæ eod.
Ciuitates refugij à Moſe ſeparatæ, pro aſylo 35. 21.15
Ciuitates refugij pro reis delictorum fortuitorum 36.20.7
Ciuitates ſuis legibus viuentes,liberæ 32.20.8
Ciuitatum diuidendarum primus inuentor,& in quas partes diuiſit 18.5.1
Ciuitatẽſis ſeu vrbic⁹ archipreſbyter quis 25.2.14
apud Ciros meretrices nullæ 10.2.9
Clàm delinquentes grauius quãdo puniuntur 30. 11.8
Clàm facta,fraudis habent aliquod argumẽtũ 9.3
de Clàm factis,& iis quæ latent,eccleſia non iudicat 9.31
Clàm opus fieri quando dicatur 43.5
Clàm poſſidere,eſt mala fide poſſidere 47.2.30
Clandeſtina matrimonia non erant,tribus obſeruatis.9.5 9.& illa quòd pertinet ad eccleſiam rata nõ ſunt,quamuis firma perſe & apud Deũ, & quare eod.nu.11.& 15
Clandeſtina matrimonia, ab eccleſia approbari debent eod.13
Clarigatio quid 38.8.3.& 4.eius cum repreſaliis,& androlepſia,differentia eod.
Clariſſimarum perſonarum tutores à quibus eligi & dari poſſunt 26.139
Clariſſimi qui diçãtur ſpeculatores 47.11.1.& al 1.
Clarita de adulterio damnata 32.28.1
Clarotis ſerus Cretenſium in Cydonia feſta inſtituta 3 16.6
Claudia lex de nauibus ſenatorum 19.20
Claudia zona nauem immobilem duxit 48 15.2
Claudianos Cæſar ſortes ex carminibus legebat 34.3.20
ſub Claudiano libri Sibyllini conſulti 18.6.10
Claudianum ſenatuſc.de quo,& emẽdatio 14.3
Claudiani ſenatuſconſ.ſucceſſio quæ 45.1 10
Claudius Cæſar Agrippinam Germanici fratris ſui filiam vxorem duxit 5. 1.3
Claudius Cæſar expoſitos omnes liberos eſſe iuſſit 25 2 14
Claudius Cęſar Lycios in ſeruitutẽ redegit 14.3.16
Claudius Cæſar multas ferias abrogauit 2.16.16
Claudius Cęſar præfectum quendã ob munera accepta,puniuit 28.12.1
Claudius Cæſar veneratus præſtigia Simonis magi 33.3.1
Claudius de la Sangle Magnus magiſter militum Hieroſolymitanorum 2.14.11
Claudius de la Sangle Magnus magiſter militum D.Ioan.Hieroſolym. 15.4.1
Claudius Centumalus 25.2.1.9.Xc.12.num.9
Claudius vindicauit Caij necem 35.15
Claudij Auguſti in puniendis ſeruorum iniuriis iudicium 38.3.1
Claudij Cæſaris humanitas erga iuuenem ob teſtimonium patris 12.5.11
Claudij Cæſa.vitium 48.2.8
Claudio Cæſari venenum porrectum ab Agrippina vxore 9.16.11
Clauis fixis numerati anni 47.17.1.6
Claues adimebantur, & reddebantur,in diuortio & quare claues vxoribus nuper ductis dabantur 9.15.14
Claues,ſymbolum ordinis oſtiarij 16.3.1
Cauium datione,res cenſentur traditæ 20.10.9
Cauſtrales priores qui 15.1.2.1
Cauſula derogatoria teſtamentis appoſita, quæ

operetur, 44.11. quomodo eidem derogetur. eod.& nu.12.& 13
Clauſula & cętera notatiorum quas clauſulas cõoneat 25.18.7
Clauſula, inſtituo filium meum & filios eius, in nepotibus continet vulgarem, nõ pupillarem ſubſtitutionem, 42.28.37
Clauſula reſcripti ad lites, appellatione remota, quam appellationem ſubmoueat 50.2.19
Clauſula, ſi ſine liberis, & liberi ſine liberis moriantur, num vocet filios ad fideicommiſſum 41.28.31
Clauum ſolemniter quis, & quare figeret 47.17.13
candi Phrygis rei maieſtatis, pœna 35.1.12
Cœtchum & Sitalcem, quòd templa ſpoliaſſent, Alexander iuſſit occidi 33.15.13
lemens 1. Sum. pont. ſeptem notarios ad deſcribendas Martyrũ res geſtas creauit 15.42.12
emens 5. Põt Maxi. decimarum exactioni modum impoſuit 2.20.9
Cimẽs 7. Sum. Pontifex creatus à Gallis, & quod cauſma inter eos & Italos hac de re 15.3.15
Clemens ponti. Sum. ſecundum electionem D. Petri ſecundus, ſed in adminiſtratione quartus 13.18
Clemẽte 5. Sum. Põt. Tẽplarij ſublati 15.33.10
Clementiam maximè decere principes docetur 35.8.4
menis ſupplicium 35.1.13
cone Cilice ſeruo bellum motum 19.3.3
Cle næ, erãt ſpeculatores futuræ grãdinis 16.5.12
Cleontis opinio de re citra voluntatẽ facta 30.4.2
e patra ſe reginã reginarũ vocari voluit 18.1.12
Cleopatra veneno ſe necauit 36.18.16
Cleopatræ ſponſio cum Antonio 23.3.5
Clericalia priuilegia quibus modis quis amittat 50.11.18
Clericatus priuilegiũ quib" amittatur 16.1.33.& 34
ricatus priuilegia quædam eod.34
Clericus quid 2.28.1
Clericus an poſſit bonis cedere, & qũo 22.9.5
ricus dat propria in feudum 6.7.3
Clericus, & cleros quid 16.2.5
Clericus coram eccleſiaſtico iudice conuenien-dus, & quando coram ſecolari 16.1.34
Clericum offendens, excommunicatus eod 35
Clericus in feudo non ſuccedit 6.13.4
Clericus facti ſenatus quis, & munus 15.42.19
Clerici adulatores degradantur 39.9.3
Clerici ſupra lectorem, etiam iure ciuili vxorem non ducunt 9.14.3
Clerici in Academia ſtudentes, immunes ſunt à vectigalibus 3.8.13
Clerici eſſe non poſſunt Eunuchi 7.2.16
Clerici pugnantis in duello pœnæ 48.16.7
Clerici non priuantur beneficio ex crimine patris 35.1.23
Clerici de quibus rebus conueniri poſſunt coram iudice ſeculari 49.1.12
Clerici omnium ordinum perſonæ dici poſſunt 16.1.5. eorum primus gradus, propriè clericorũ dicitur, ſimpliciter à prima tonſura eod.6
Clerici ne comam, vel barbam nutriant 16.1.31
Clerici primæ tonſuræ ſine gradu, aliorum ordinum maiorum reſpectu eod.33. Eorum omniũ benè viuendi quædam leges 16.1.38
Clerici rebellantis in epiſcopum, pœnæ 35.3.3
Clerici, ordinati dicuntur 16.1.37
Clerici quæ bona poſſint pro pignore iudiciali capi 23.6.6
Clerici qui dicantur verè 15.26.4
Clerici ſeminarium maiorũ ordinum, & ſacerdotes ex approbatis eod.5
Clerici non poſſunt fieri aliis obœrati 15.26.8
Clerici non poſſunt ex vlla cauſa aliquem occidere 36.21.16
Clerici quando, & pro quibus poſtulare poſſint, vel non 49.6.24
Clericorum appellatio, & diuiſio 16.2.1
Clericorũ titulus, cuius reditus eſſe debeat 16.11.1
Clericorum & eccleſiaſticarum perſonarum ab inteſtato decedentium, ad quem pertineat hæreditas 45.12.7
Clericis negotiatio prohibita 25.15.10
Cleros quid 16.2.5
κληρωτοὶ iudices 47.22.3
de Clery eccleſia collegiata 17.8.19
Clerus & Linus adiutores in temporalibus D. Petri 15.3.17
Cliens propriè homo ligius 14.10.13
Clientes qui homines 6 2.26
Clientes, cenſuales, obliatij 18.23.4
Clientes & liberti pares facti 14.10.1
Clientes qui, & patroni eorũ. eo.2. eorũ & patronorũ leges & iura ex Romulo. eod. 4. quid ſit clientes eod.5.& 6
Clientela in feudis quid 47 7.18
Clientelam colonorum, & iuriſdictionalium dominorum non fuiſſe clientelam Romanorum & Romuleam docetur 14.10.12
Clientelæ ciuitatũ & oppidorũ prohibitæ 47.7.15
Clientelæ antiquorum ius, & quale 47.7.16.& 17
Clientelæ publicæ, & priuatæ 14.10.3
Clientelare prædium non poteſt vendi ſine conſenſu ſuperioris domini 25.16.1
Clientelares domini quando, & quomodo poſſunt ſubditis ſtaleas imponere 3.7.11
Clientelares fundi litibus in Gallia cur dati 6.6.5
Climeneus filiam Harpalycen vxorem duxit, & mala inde conſecuta 9.21.8
Clinias Pythagoricus noluit iurare 50.3.3
Cliſtenes Athenienſis dotes filiarum apud Iunonem Samiam depoſuit 33.14.8
Cliſthenes Athenienſis in ædes Iunonis Samię dotes filiarum depoſuit 23.3.18
Cloacarum leges quædã 8.22. 9. de cloacis iuxta vicinum ædificandis 4.7.26
Clodio rex Frãc. quibus barbã & comam nutrire iuſſerit 16.1.23
Clodomerus frater Childeberti regis Gall. 16.1.22
Clodoueus Francorum 1. rex Chriſtianus 45.3.12
Clodoueus Germaniæ regulos ſubiugat 18.2.2
Clodoueus rex Gallorum cõſul & Auguſtus creatus, victo Alarico 47.15.3
Clodoueus rex Francorum prædam inter milites vt diuiſerit 20.4.6

Clodoueus rex Frãco. quale ſupplicium de Charaico ſumpſerit 19.10.18
Clodoueus rex Franco. Siagrium vincit 16.1.22
Clodoue° Allemanos vicit apud Tolbiacũ 6.7.20
Clodouei filij regnũ Galliarum inter ſe diuidunt 6.6.22.
Clodouco regnãte Alemani à Francis victi 14.2.3
Clogio 18. rex Franc. filius Franci, magus, ariolus 34.10.4
Clotharius primus Clodouei filius quale ſuppliciũ de Grannoi filio ſumpſerit 11.6.5
Clothari° frater Childeberti regis Gallia 16.1.22
Clotarij filij regnum Galliarum inter ſe diuidunt 6.6.22
à Clotario rege datus epiſcopo fiſcus regni 15.12.36
Clypei dono oblati à Salomone 15.39.6
Clypeo imponebant & leuabant Franci olim reges ſuos, & ſic eos creabant 6.14.22
Clypei ſui, num ſaluus eſſet, cura Epaminundæ 19.5.3
ob Clypeum amiſſum veniam ab imperatore petit miles 19.5.5
Cn. Dolabellæ iudicium in Philodamum Opuntium 32.15.7
Cneus Domitius M. Scaurum accuſat 32.17.2
Cneus Domitius quorum electiones ad comitia populi tranſtulerit 17.12.36
Cn. Flauius primus Faſtos publicauit 14.9.4
Cneus Flauius ſcriba Faſtos euulgauit 21.8.4
Cn. Põpeius reo & actori horas præſcribit 32.24.8
Cn. Quintius Capitolinus primus ædilis ex patritiis 47.31.3
Cn. Sergius Silo dãnatus à populo, ob promiſſam pecuniam matrifam. 36.12.5
Cn. Sergilius Silo, vt luxurioſus dãnatus 34.12.13
Cn. Sidius Geta contra Salabum ducem expeditionem facit 34.13.2
à Cn. Flauio ſcriba proditi Faſti 2.16.14
Coactus qui aliquid facit, excuſatur 6.19.16
Coacta voluntas vt intelligatur 30.2.5
Coactè factum non habet meritum 30.2.5
Coadiutor quis 15.25.1
Coadiutor viuenti datur præſuli, nõ autem in eorum locum alius ſubrogatur eod.2
Coadiutores Moſi, & alij dati 15.25.3
Cobales ſpiritus viſibiles 34.20.14
Cobiamachus vicus inter Tholoſam, & Narbonã 3.10.15
Coccius Nerua Cæſar M. Vlpium Traianum adoptauit 10.6.17
Coccius Nerua legem tulit de non ducenda in vxorem filia fratris 9.11.13
Codicillari poteſt tantùm is, qui poteſt teſtari 42.32.30
Codicillaris clauſulæ effectus, & forma 43.1.14
Codicillaris tacita clauſula, quæ eod.15
Codicillaris clauſula quando non firmat teſtamẽtum eo l.& 16.& 22
Codicillaris clauſula facit valere diſpoſitũ in teſtamento, vbi filius eſt prætermitus 44.2.13
Codicillaris clauſula, ſi non valet iure teſtamenti, &c. quid efficiat in fideicommiſſis. 42.29.7. quã
do ſuppleri poteſt eod.
Codicilli pertinent ad cauſam teſtati, & inteſtati 43.1.1
Codicilli vnde dicti, & codex. 43.1.2. quid. eod 3 eorũ cũ teſtamẽto differẽtia. eo. Eorúmque ſpecies. eod. 4. quomodo differant ab epiſtolis eo. de quibus fiant. eod. 5. & à quibus. eod. forma codicillandi. eod. 6. quomodo ſine teſtamento & cum teſtamento fiant eod.7
Codicilli ante teſtamentum facti habent vires à teſtamento 43.1.8
Codicilli poſt teſtamentum facti, vel approbantur vel improbantur cũ ipſo teſtamẽto. eod 9
Codicilli plures fieri poſſunt validè, non teſtamenta 43.1.14
Codicillis ſcripta valent, ſi modò nihil derogent inſtitutioni: non aliter 43.1.12
Codicillis relicta q̃bus actionibus petantur 43.1.11
Codicillorum finis in teſtamento, firmare teſtamentum, & voluntatis vltimæ facilior exit 43.1.17. effectus eod.18.& ſeq.
Codicillorum pendentium ex teſtamẽto, ante & poſt teſtamentum factorũ, & eorum quæ ſint in teſtamẽto ipſo notabilis differentia 43.1.19
Codicillorum & teſtamenti differentia in c ãlibẽrãda capacitate factionis teſtamẽtariæ eo.20
Codicillorum admittendorum rationes 43.1.13
Codicillis delatas hæreditates, non teſtamento ſolemni, recuſarunt Theodoſius, Archadius, & Honorius 42.35.2
Codicillis directò ſubſtitui nõ poteſt. 42.27.8. ſed directa ibi facta obliquatur eod.
Codrus ſe deuouit 24.10.4
Cœcus an iudicare poſſit 47.10.19
Cœlia virgo obſes fugiẽs hoſtib° reddita 19.13.2
cum Cœlibe concubinatus permiſſus olim, & extra pœnam iure P. 10.1.4
Cœlibes Romæ multati 9.6.36
Cœlibes qui dicantur 8.1.1
Cœlibes antiquitus certam pendebant ærario pecuniã ex lege, cuius authores Camillus & Poſthumius eandem & Plato tulit 3.19.1
Cœlibes cenſoria nota damnati 47.16.11
Cœlum Noachus dicebatur 34.9.4
Cœmiterij ratio nominis 2.13.1
Cœmiterij finitio, & quod religioſus locus eſt 11.3
Cœmiteria quare conſecrãtur apud nos, liẽ quod dæmones ad cadauera concurrant 2.13.2
Cœmiteria conſecrantur à pontificibus 33.13.1
Coemptio quid. 9.5.26. per coemptionem quomodo vxor fieret eod.24
Coemptio nuptiarum tribus aſſibus fiebat
Coemptione quoque ſimulata, aliæ fiebant Romanis alienationes eod.30
Cœna poſtlinctura quæ dicta 25.11.8
Cœnæ ſumptus quanti eſſe debeant ex lege 50.4.6
Cœnaculum vnde dictum 4.7.9
Cœnare non licuit de omnibus, nec quando quis voluiſſet 3.7.11
Cœnobitarũ monachorum inſtitutiones 15.14.15
Cœnotaphiũ, ppriè locus religioſus nõ eſt 33.23
Cœpolæ contradictio, de interſtitio ædificandi iuxta vicinum, & delecta opinio 4.7.15

Cœpta prius perficienda, quàm noua inchoanda 3.21.2
Coeundi impotentia quando dissoluat matrimonium 9.12.5
Coeundi impotentia duplex, natura, atte. Natura, quia aut frigidus, aut minoris ætatis eod.
Coeundi maleficium quando dissoluat matrimonium 9.12.7
Coeundi potentem aliquem esse dicentibus credatur potius, quàm dicentibus esse impotentem 9.12.11
Coeunt scum bruto animali, quæ pœna 36.14.1
Cognatio delicti cum quodam actu punita 34.12.15
Cognationis solius pœna cur nulla apud iurisconsultos: & contrà, cur puniatur in lege diuina 3.2.7
Cognati qui dicãtur. 9.8.2. ab agnatis vt differant 9.12
Cognati mulieres Romæ quando osculari cœperunt 8.8.23
Cognati post agnatos tantùm lege 12. Tab. ad successionem intestati vocati 45.12.1. eorum & agnatorum ex latere quomodo regitur hodie successio intestati eod.4
Cognati qui sint habiti pro agnatis, & quo ordine succedebant ex edicto prætoris 45.5.3
Cognatio quid. 9.8.2. eius diuisio Aristotel. in naturalem & ciuilem eod.3
Cognatio naturalis alia approbata à lege, alia nõ 9.8.4.
Cognatio vel propinquitas ciuilis quę, quotuplex, primalis & temporalis, & quæ, & de mixta eod.6
Cognatio quid. 9.9.4. duplex, ciuilis, & naturalis, & mixta eod.5
Cognatio naturalis etiam per fœminas orta vulgò conceptis eod.6
Cognatio diuisa, in cognationem & agnationem 9.9.7.
Cognatio amittitur seruitute quomodo eod.8
Cognatio ciuilis quę, seu legitima quæ ex adoptione eod.9
Cognatio ciuilis quoque spiritualis ex baptismo & confirmatione eod.10
Cognatio mixta naturalis & ciuilis ex nuptiis legitimis, diuisa in cognationem, & agnationem 9.9.11
Cognatio lateralis diuisa in agnatos & cognatos, & quæ personæ sint huius 9.9.18
Cognatio vltra sextum gradum non numeratur iure ciuili, & ratio. Plura de his quæ septimo numero finem accipiunt in homine eod.26
Cognatio pœnitentiæ seu confessionis non egreditur personas confitentium 9.11.19
Cognatio superior & inferior à primo gradu incipit, collateralis à secundo, nec habet primum eod.23
Cognationis nomen generale, pertinet ad patruos liberos, & propinquorum ex latere 9.9.13
Cognationis iure in feudis nulla est successio 6.13.14
Cognationis nominis explicatio, & diuisio 12.9.6
in Cognatione spirituali duo tantùm gradus considerandi 9.10.9
Cognationum schemata & stemmata quid 9.9.21
Cognationum gradus quare dicti eod.22
Cognitor quis dicatur 49.4.2
Coguntur vicini viam vendere ei, qui habet inter illos prædium medium 4.14.4
Cohors quid 19.3.19. & lib. 47.40.3
Cohortes addecimatas Augustus hordeo pauit. 34.5.12
Cohortales qui 47.40.2
Coitus immaturæ ætatis, mala 9.7.4
Coitus omnis extra nuptias iure pontificio prohibitus 10.1.16
Coitum desiderat mulier etiam prægnans 9.26.25
κόλασις pœna quid 31.2.1
Coli & Corcini conuentus, in Polonia 3.5.12
Collaterales in feudo non succedunt vsque ad septimum gradum, proximiores in antiquo vsque ad infinitum 6.13.13
inter Collaterales matrimonium prohibitum vsque ad certum gradum 9.11.1
in Collateralib̃ gradibus numerãdis, differunt in nuptiis pontificia iura & ciuilia, quare 9.9.30
Collateralium personarum succedendi quis hodie ordo 45.11.5
Collateralium successionis intestati mortui leges nationum 45.13.1. & seq
Collatio ab institutione quid differat 17.4.13
Collatio beneficij quando, & quomodo palàm fieri debet 17.12.14
Collatio beneficiorum inter fructus episcopales 17.7.6
Collatio beneficiorum ad alios quàm ordinarios pertinet, consuetudine, priuilegio, præscriptione 17.7.17
& Collationis beneficij capituli cum episcopo vnà, vel disiuncti modi eod.
Collatio beneficiorum ad laicos, & mulieres interdum pertinet 17.7.18
Collatio beneficiorum iure regaliæ 15.38.8
Collatio beneficiorum sine electione 17.15.1
Collatio quid. eod.2. eius diuisio eod.3
Collatio quæ libera, & à quo fiat eod.4
Collatio libera sine literis fit eod.5
Collationis modi eod.6
Collatio beneficiorum tribus modis ordinariis impeditur 17.9.1
Collatio cessat in successione fratrum 45.11.6
Collatio in successionibus quid. 46.8.3. eius diuisio eod.4
Collatio profectitiorum in quibus rebus cesset 46.8.12
Collatio in qua successione locum habeat eod.28
Collationis bonorum æquitas 46.8.1
Collationis finis, est æqualitas 46.8.30
Collationis inducendæ rationes eod.31
Collatio non libera, quæ est 17.16.1
Collationis plenum ius in quibusdam ecclesiis regni 17.8.19

in Collationem non veniunt quæ filiis quæruntur poſt mortem patris 46.8.22
de Collatione beneficiorum, quàm vacatione nũ prius dicendum. 17.6.1. & in quæ conſideranda eod.2
Collationes beneficiorum iure regaliæ à quo tẽpore competant regibus Galliæ 15.38.12
Collationes, vectigalia & tributa vocantur 3.4.9
Collationum ius & fructus beneficiorum quomodo ad regem Gallorum pertineat 17.7.19
Collationum ſpecies à formis prouidendi 17.15.10
Collecta, talea, indictio idem, & quomodo fiebat 3.7.1
Collectæ iſtiſmodo imponi poſſint à pagis, oppidis, ciuitatibus, & comitiis patriæ 3.7.10
à Collectis qui exempti 3.8.9. & ſeq.
Collegæ beneficium, vel officium abrogantem, olim ferunt nec annum vixiſſe: & exempla 41.4.6
Collegam officij nemo accuſat iuſtè 32.18.3
Collegiatus non faciens officium collegiati, priuilegijs non gaudet priuilegij 15.32.11
Collegiatus admiſſus ſuper definitum numerum non vtitur priuilegijs collegij eod.15
Collegiatus in duobus collegijs quis eſſe non poteſt eod.16
Collegiata eccleſia quæ 17.3.14
in Collegiatos tãtùm recipi debent, qui eius artis ſunt quam exigit collegium 15.32.14
Collegiatis fundatores leges dant, poſſunt & collegiati ſibi conſtituere, quomodo eod.18
Collegium, & collegiati quid 15.32.1
Collegium, corpus, ſocietas affinia, ſed diuerſa eod.4
Collegium non mutatur, mutatis perſonis 15.32.17
Collegium in vno retinetur, non niſi in tribus cõſtituitur eod.
Collegij debita & credita non ſingulos priuatim reſpiciunt, ſed vt vniuerſos 15.32.19
Collegio diſſoluto, num poſſint res collegij diuidi inter collegiatos 15.32.20
Collegium mercatorum imperialium 25.3.10
Collegium preſbyterorum quot faciant, & quid in eo conſtituendo exigatur 17.3.14
Collegium quomodo ſuccedat inteſtato collegiato 45.15.4
Collegium quot conſtat perſonis 18.3.2
Collegium, vel vniuerſitas quomodo vocatur in ius 48.2.18
Collegia illicita, improbata 1.8.2
Collegiata illicita prohibita. 39.1.5. & quæ licita eod.
Collegia licita tantùm hæredes inſtitui poſſunt 42.35.15
Collegia ſtudiorum 15.32.6
Collegia ſacra & ſcholaſtica eod.7
Collegiorum ſtudiorum loca non ſunt beneficia, nec ea perpetua, niſi preſbyterorum 15.32.8
Collegiorum alia licita, alia illicita; & licitorum variæ ſpecies, profana, eccleſiaſtica, mixta 15.32.2
Collegia profana artificum. eod.5. eis fundatores leges ponunt eod.8
Collegia mixta Academiæ priuilegiatæ eod.9
Collegia debent inſtitui, vel approbari a principe alioquin illicita, ob metum conſpirationem & monopolionum 15.32.10
Collegiorum bona inalienabilia. 15.8.1
Collegiorum & corporum proprij iudices 47.22.17
Collegus illicitus legari non poteſt 41.3.34
de Collegis meritum remittitur 39.2.
ad portam Collinam tumulus Veſtalium 3.1.61
Colloquium pro ſtupro punibile, & quibus illud permittitur 36.12.6
Colluſio prohibita inter dominum & ſeruũ pro ingenuitate aſſerenda 24.4
Collibus, collybiſtæ, campſores 11.1
Colonarium ius aliud, quàm emphyteoſis 43.15
Colonus vendens rem quam colit, furti damnandus 47.19
Coloni eccleſiaſtici qui 43.15
Colonellus præfectus legionis 49.17
Coloni inter clientes. 14.10.6. eorum cura quæ fuerit eod.11
Coloni tributarij qui 18.23.4
Coloni propriè qui publici, & priuati, antiqui, noui eod.5
Coloni adſcripti qui eod.6
Coloni perpetuò obligati eod.9. & 15
Coloniæ ad exemplum ciuitatis Romanæ compoſitæ 18.13.2
Coloniæ in longinqua regna & nationes tranſferebantur. 15.11.4. & quæ à Romanis tranſlatæ. eod. & ab aliis etiam eod.
Columbæ ex alieno columbario acceptæ, furti actionem parunt 47.5.14
Columbæ multo pretio olim emptæ. 47.5.15
Columbarum ſtercora quinque argenteis vendita 31.2.5
Columbos iuxta columbarium alienum non licet venari 39.1.1
è Columbis maſculus fœminam non recipit quæ prius oſculum illi dederit 8.4
Columbaria quibus liceat extruere 37.5
Columella quibus fœminis vacationem, & quibus libertatem daret. 38
Columnæ lapideæ quomodo viis itineribus que appoſitæ 43.13.7
Coma & barba deonſa olim, in ſignum ſeruitutis 16.1.15
Comæ fluminibus cur ſacratæ 16.1.15. eas, virgines maritum ducentes, Deabus ſacrabant. eod. illaſque infantibus baptizatis Moſcouitæ detondent. eod.30. ne comam aut barbam nutrirent, clericis vetitum eod.31
Comadiamlion ludus, qualis Iuſtiniano, permiſſus 39.4.1
Combabes architectus cur ſe caſtrauerit 7.1.24
Combalaſio Coricus creatus à Morge 18.2.19
Comburantur quibus ſceleribus iure ciuili deliquentes 31.151
Comburendus viuus prædator 35.28

Comeſſantium & epulorum triſtis quis exitus, & pœna 39.12.5
Comes conſiſtorianus quis & eius dignitas 6.8.5
Comes rei priuatæ, ſeu præfectus camerariorum principis quis, & cura eod.17. Cognoſcebat hic comes de ſepulchris, & ne contra arborem conſanguinitatis matrimonia fierent 6.8.18
Comes domeſticorum dictus Mareſcalus aulæ eod.19
Comes ſolemniorum, Gallis magiſter ceremoniarum eod.21
Comes ſacrarum largitionum quis, & eius officium eod.22
Comes ſacri patrimonij quis eod.23
Comes rationalis & patrimonij quis eod.24
Comes iudex ciuitatis in Francia dictus erat, & habebat ſub ſe ſcabinos 6.9.5
Comes Iuſtinianeus præſes 47.32.8
Comes rerum priuatarum, & eius iuriſdictio 47.36.12
Comes rerum priuatarum quis dictus 31.31.3
Comes vrbis Romæ quis, & eius iuriſdictio 47.35.12
Comes vt inueſtiatur de comitatu 6.14.23
Comitis nomen & dignitatis initium à principis comitatu quomodo 6.8.2
Comitis Pariſiorum nomen, rurſum mutatum in nomine Marchionis Franciæ, quod tamen in comitis recidit nomen: vtrumque poſtea vſurpatum & comitis Pariſiorum, & Marchionis Franciæ, ſed vtrumque poſteà relictum magni magiſtri Franciæ nomine 6.8.14.
Comitis Palatini, Conſtabuli, & Comitum Palatinorum Germaniæ differentia eod.16
Comites apud Francos, iudices 47.36.10
Comites prouinciales, & eorum officiales 47.35.15
Comites qui regalia habeant 3.4.2
Comites rei militaris qui 6.9.1
Comites rectores prouinciarum τοπαρχαι Græcis Francis Landgrauij eod.2
Comites prouinciarum, rectores & iudices fuiſſe eod.3
Comites cuſtodiæ maritimæ deputati, & Marcæ 63.6
Comites limitandi etiam apud Romanos ſub ſe habebant ſubditos præfectos: vt de comitibus limitum Africæ, Tingitaniæ, Iuttoris Saxonici, & aliis docetur 6.9.9
Comites ſacrarum largitionum habeant curam mercatorum & negotiationum 47.37.2
Comites ſine comitatu, impropriè tales dicti 47.1.4
Comites titulo tenus factitij, codicillares, vt Palatini 6.8.1
Comites profeſſores publici, qui legerunt per viginti annos eod.
Comites principis cum dignitate, comites cum adminiſtratione. Et Comites qui in titulum comitatus feudum tenent eod.
Comites amici & domeſtici Cæſaris dicti. Hinc comites largitionum rerum priuatarum, &c. 6.8.2. Tales comites amici & domeſtici Cæſaris, Germanicè Graniones. Inde voces compoſitæ, Lādgrauij, Maregrauij, Pfalzgrauij, Burggrauij eod.3
Comites ſacri ſtabuli qui eod.6
Comites Palatini ſine adminiſtratione, & eorum priuilegia 6.8.16
Comites Comerciorum eod.22
Comites conſiſtoriani, conſiliarij aulæ qui eo.25
Comitum inſignia quædam 6.14.25
Comitatus Cæſaris 47.28.1
Comitatus Cæſaris quando dici cœptus tempore Adriani, & qualis ille comitatus 6.8.2
Comitatus ſtabuli, & iura palatij non fuerint perpetuò apud eundem eod.10
Comitatus Cæſaris quid.
Comitatus, ducatus, Marchionatus ex temporalibus facti ſunt familiares, & feudales: tandem cum dignitate, & iudicandi munere 6.9.15
Comitatus priuilegium, ne creditor comitis poſſit petere ſe mitti in eius poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa eod.16.
Comitatus dignitas minor, quam ducatus 6.7.16. & 22. Et conſtabat olim comitatus, 100. pagis eod.30
Comitatus in dignitate non ſuccedebat olim hæres, hodie contra 6.13.5
Comitatibus Franciæ prouinciæ diſtinctæ erant 6.9.4
Comica repreſſa, & poſteà reſtituta licentia 38.6.5
Comitia conſulum creandorum cauſa quæ, qui habebant 47.15.11
Comitiorum candidati cur inter ſultum Cæſarem diuiſi 36.19.3
Comitatiua primi ordinis 6.8.16
Commanderies 15.34.2
Commaternitas 9.1.9
Commatres monachi habere non debent 15.14.34
Commeans falsò cum diplomate, vt falſarius punitur 36.4.6
Commeatum & remeatum exuli ſolus princeps condonat 36.21.3
Commeatum quo tempore militibus dare non liceat 19.1.14
Commenda quid 17.15.35
Commenda ad tempus, & ad vitam eod.37
Commenda quæ reuocabilis eod.38. in commendam quando dari dicuntur beneficia 17.15.36. & quæ beneficia ſolita dari ſint eod.39
Commendæ duo fines, vtilitas eccleſiæ, & commendatarij 17.15.38
Commenda, vel beneficium in commendam datum quod 17.3.8
In Commendam quę beneficia ad tempus dantur 17.2.16
Commendæ in ordine militum hoſpitalis S. Ioannis Hieroſolymitani quid 47.26.9
Commendæ hoſpitalariorum D. Ioannis Hieroſolym. non ſunt beneficia 15.34.2
Commendæ ſunt regaliorum 17.8.2
Commendandi animo dicta, nō obligant 25.21.11

Commendatur beneficium dupliciter, in vtilitatem eccleſiæ, aut præpoſiti 17.3.10
Commendare quid 15.38.1
Commendatum, & depoſitum idem 23.3.1
Commendatarij, verè non ſunt beneficiarij 15.38.1
Commendatarij iure regaliæ qui eod. 2
Commendatariarum vacantiæ annuæ militum hoſpitalium 15.38.16
Commendatitiæ literæ patris, vel domini pro filio vel ſeruo, non faciunt quod iuſſu obligatorem, ſi quis contrahat cum illis 29.8.7
Commenſalis iudex aduerſarij reiicitur 49.3.6
Commenſales capellani papæ, & eorum officium 15.29.13
Comminentum antiquis, quid 42.2.3
in Commercio hominum eſſe, quomodo intelligimus 42.32.16
in Commercio quæ non ſunt, vendi non poſſunt 25.7.1
Commercia cum hoſtibus prohibita 35.5.24. & ſeq.
Commercia & rerum commutationes humanæ ſocietati neceſſaria, quare 21.1.3
Commercium quæ res non recipiant 1.10.8
Commercium quid 25.2.5
Commerciorum comites 68.22
Commerciorum ſpecies 25.2.8
Commiſerationem vulnerantis pœna 19.10.7
Comminationes inter pœnas 31.12.3
Commis, qui 3.2.14
Commiſcens res alienas ſuis, quomodo conueniendus 20.9.19
Commiſſarius executionis cauſa ſententiæ datus quando, & vbi recuſari debeat 49.3.20
Commiſſarij abuſum quis corrigit 47.22.17
Commiſſariorum plurium in mandato clauſulæ obſeruandæ 47.22.18
Commiſſoria lex reprobata in pignoribus 25.17.12
Commiſſoriæ legis pactum in pignoribus improbatum 23.9.15
Commiſſum non habet in Gallia hominij præſtationis defectus, iure contrà: & num ipſo iure cadat feudum in commiſſum, an poſit 6.16.9
Commiſſum ob defectum ſolutionis, penſionis, emphyteoſeos, an habeat locum in Gallia 27.1.5
in Commiſſum quando iure ſcripto & Gallico incidat res 16.6.1
in Commiſſum re incidente, quis præferatur, an proximior alienantis, an is cui commiſſum debetur eod. 2. & 3
Commiſſum ob inficiationem domini, in Gallia eod. 4
in Commiſſum quibus modis incidat feudum eod. 3
de Commiſſo ob non præſtitum homagium, iuramentúmque fidelitatis, & profeſſionem rerum feudalium 6.15.15
Commiſſoriæ legis pactum in emptione quid 25.17.9
Commiſſoriæ legis pacto quando vti non poſſit venditor 25.17.1
Commissimus, cuius generis codicilli 47.23.25
Commissimus, literæ quæ 47.22.6
Commixtio quid 20.1.17
in Commodatis non eſt locus iuri retractus 16.11.1. & 2
Commoditas prædij conceſſa alicui, accedit ſeruitutibus prædialibus perſonalibus 4.2.22
Commodus Cæſar Iſidis ſacerdotium occupatus caput ſibi raſit 36.1.16
Commodus Cæſar Lucillæ vxori Pompeij quid permiſerit 1.6
Commodus Cæſar Lucillam ſororem conſtituit 9.11.10
Commodus voluit ſe vocari Herculem 36.44
Commodus 300. concubinas habuit 29.1.11
Commodi Cæſ. vitia, & mors 28.1.8
Commodare quæ perſonæ poſſint, & quibus commodari poſſit 23.13
Commodari quæ res poſſint eod. 2
Commodatum primus modus contrahendi 21.1.4
Commodatum re celebratur, vnde dictum, & quid 23.1.1
Commodatum gratuitum eſſe debet eod. 5
Commodatum non reuocatur niſi expleto vſu & tempore eod. 7, quid differat à mutuo eod. 5
Commodati, depoſiti, & precarij differentia eod. 3
Commodati actiones res, directa, contraria, vtilis, quæ ſint 13.1.12
Commodati directa actio quid petat eod. 13. ex quibus cauſis detur commodatario eod. 14
Commodati contraria & vtilis actio pro quibus detur eod. 15
in Commodato valent conuentiones periculi ſubeundi futuri 23.1.4. periculi autem damnum in eo, cuius ſit eod. 10
in Commodato præſcriptis verbis actio eo. 6 pro eo iuratur in litem eod. 12
Commodatæ rei vſus tantùm conceditur, & quid differt contmodatum à mutuo 23.1.6
Commodata re extra vſum & tempus vtens, furtum facit eod. 9
Commodatæ rei interitus ad quem pertineat eod. 11
Communis res in feudum pro parte diuiſa datur 6.6.11
Commune quod eſt, meum eſt 16.1.1
Communes res pluribus de cauſis nobis cum al 5.1.5
Communes res in dotem dari poſſunt, quæ prohibitionem non habent 9.18.1
Communes res quæ fiant naturâ 1.14.1
Communia crimina, quæ 3.1.1
Communia fuiſſe ab initio, non publica: & quomodo cuperint publica 3.24
Communia omnia quibus temporibus 3.25
Communia omnia naturâ 1.14.1
Communia quæ ſint 3.1.1
Communia verba ſubſtitutionum 42.1.17. quando in dubiis interpretanda eod. 8
Communi diuidundo iudicij, & familiæ erciſcundæ

dæ differentia 5.2.4
Communicare quibus cum non licet, nec oſculum dare poſſumus 8.8.20
Communi diuidundo in iudicium veniunt præſtationes, quod agi debuit, vel actum eſt communi nomine, impendia, rei deterioratio, arborũ ſucciſio, coniuncta & alia 5.3.17. Perſonæ quæ poſſint hoc iudicio agere eod.18
Communi diuidundo iudicium quid 5.2.1. Et illud in aliud nomen tranſit, ratione rei diuidendæ, in familiæ erciſcundæ, & finium regundorum eod.2
Communi diuid. pendente iudicio, res alienari nequit 5.3.20
Communi diuidundo actio duplex, directa & vtilis eod.24
Communi diuidundo, & actionis pro ſocio familiæ erciſcundæ differentia 27.4.4
Communi parieti quæ liceat immittere 4.8.3
Communio ad tempus, non in perpetuum vt valeat, pacto effici poteſt 5.2.16
Communio rerum extra politiam 42.1.6
Communione quibus ex cauſis diſceſſum fuit 1.14.11
Communio rerum diſcordiam parere ſolet 1.14.11
Communis rei ſeruitus quomodo ab vno ex dominis imponi non poſſit 4.21.10
Communis res duplex, pro diuiſo, & pro indiuiſo, & quid vtraque 5.1.2
Communiter quod poſſidetur, negligitur 9.6.26
Communiter viuere an iniungi poſſit à patre filiis 44.5.29
Commutatio beneficiorum quæ inhibita 17.5.22
Commutatio in melius ſemper fieri debet 24.10.18
Commutatio, primum genus commerciorum, & ex ea contractus orti 21.1.5
Commutation & equiualant, & fouchet, qualia tributa & oblationes in Gallia 3.6.6
Compaternitas duplex, directa & obliqua 9.10.10
Compaternitas ſpiritualis per baptiſmum 2.4.18. & per confirmationem 2.5.3
Compendioſa ſubſtitutio à milite facta quas alias contineat 42.25.3
Compendioſa ſubſtitutio accedit militari 42.26. num ſit ſubſtitutio eod. quid. eod. 2. duplex proprie militaris, & paganica eod.3. formulæ eius, & quas alias contineat eod. 4.& 5.& 12
Compendioſa quid operetur, quando continet fideicommiſſariam 42.26.8
Compendioſa ſubſtitutio mixtim quomodo dicatur fieri 42.26.10
Compendioſa facta verbis obliquis vel communibus, continet fideicommiſſariam: num idem ſi directis 42.26.11
Compendioſa addita reciprocæ ſubſtitutioni, facit eam quoque fideicommiſſariam 42.27.8
Compenſandi cauſa debitum, quando legatum factum videatur 42.32.23
Compenſare, eſt donare 26.9.1
Compenſari quæ res poſſunt, & quæ non 21.22.2 3.& 4.
Compenſatio intra quod tempus opponi poſſit fiſco 40.5.15
Compenſatio minuit actionem 21.16.3
Compenſatio non habet locum in petitione legitimæ, quomodo 44.5.21
Compenſationum in iniuriis vtrinque prælatis locum habeat 38.7.14
Compenſatio non obiicitur à debente decimas futuras 2.24.5
Compenſatio poteſt obiici à conuento actione rerum amotarum 37.11.10
Compenſatio tollit actionem 21.22.1
Compenſatio quid, & diuiſio eod.2
Compenſatio non fit cum inuito ſpeciei, & pecuniæ eod.5. Quando obiici poteſt reipub. eod.6
Compenſatio non obiicitur à depoſitario creditori eod.7. iniuſtè poſſeſſore damnato ex re iudicata, alternatiuæ promiſſionis creditori in criminibus publicis eod.
Compenſatio quibus & à quibus obiicitur 21.22.8. eius faciendæ forma eod.9
Compenſatio vbi, & quando opponi poteſt eod.10. In Gallia in iudicio non opponitur ſine literis regiis eod.
Compenſationes quare inuentæ ſunt 21.22.11
Compenſatio vxori dotem repetenti obiici non poteſt 9.24.11
Compenſationis cauſa data, num retrahi à proximis poſsint 26.9.1
Complainte quid 36.25.13
Compoſitio, & tranſactio differunt 28.2.16
la Compoſition, quod genus tributi in Gallia 3.6.5
Compromiſſarius arbiter, & non compromiſſarius quis 47.39.6
Compromiſſum quid 47.39.4. quid item apud Græcos eod.8
Compromiſſum plenum tripliciter dicitur 47.39.9 Eius pœna non eſt in poteſtate arbitrati ne petatur 47.39.14
in Compromiſſum quæ veniant eod.15
Compromiſſo faciendo quæ clauſulæ apponi debeant eod.18
Compromiſſum ſine pœna an valeat 47.39.25
per viam Compromiſſi quæ electionis formula 17.12.30
Compromittere de quibus liceat 47.39.9.10.11 & 12. quibus eod.14
Compurgatores iuratoriæ purgationis quotſum adhibiti, & quales eſſe debeant 48.15.15
Compurgatorum numerus quantus eſſe debeat eod.17
Computantur quæ inter bona defuncti pro Falcidia deducenda 42.34.21
Computorum camera, & notio 47.38.10
Comus dæmon 34.20.30
Comus, luxurioſum conuiuium, alienus à probis viris 39.11.3. vide & c. 12
Comus ſtultitiæ, luxuriæ & conuiuiorum præſes 39.12.2. feſtum eius eod.3. dæmon, & eius figura eod.4
Concentor quis 15.22.2
Condemnari nemo debet, antequam nomen eius dela-

delatum ſit 32.8.1
Condemnatum vltimo ſupplicio cripiens quæ pœna puniatur 36.25.37
Conditio quid 21.8.12
Conditio, actio eſt in perſonam 46.7.2
Conditio cauſa data, conditio ob turpem cauſam dati, ſine cauſa, incerti, indebiti, furtiua 22.5.9
Condictio ex lege quid 22.5.8
Condictio dati in contractibus innominatis non impletis 28.3.6
Condictio dati, ſi non fiat quod dictum eſt, competit 28.4.2
Condictio furtiua, quæ, & quando competit, & cui 37.1.22
Condictio indebiti affinis mutuo 22.16.1. quid ſit eod. 2. ex æquitate quomodo dicatur competere eod. 3
Condictio indebiti quomodo differat à conditione causa dati, causa non ſecutæ: antinomiáque conciliata 22.16.7. Finis eius eod. 12. rationes eod. 13
Condictio indebiti competit pro repetitione promiſſionis indebiti ſoluendi eod. 14
Condictio indebiti in quibus caſibus ceſſet 22.17. 1. 2. 3. & ſeq.
Condictio in ius quomodo olim fieret 48.2.24
Condictiones, actiones ſunt perſonales, & 30. annis præſcribuntur 44.4.17
Conditio quid 42.28.19
Conditio de præſenti, de præterito, & de futuro, quid operetur 42.32.37. de futuro eſt vel poſſibilis, vel impoſſibilis, poſſibilis poteſtatiua, caſualis, mixta eod. 38. Poteſtatiuarum alia in dando, alia in faciendo, & de earum natura eod. 39. Promiſcua quæ eod. non faciendi 40. dandi quomodo impleantur eod. 41. Caſualis quæ, & diſtinctio, & quando ſuſpendat relictum eod. 42. Mixtæ natura 43
Conditiones poſſibiles plures coniunctim vel diſiunctim impoſitæ, quomodo implendæ eod. 44. conditiones quomodo impoſſibiles iure & facto, & num per impoſſibiles vitietur relictũ eod. 36. & 47
Condictio vna pluribus impoſita quomodo implenda, an pro parte 42.32.44
Conditionis implendæ ius non tranſit ad hæredes 42.32.45
Conditio, *ſi non nupſerit*, reprobata in virgine, non in vidua 42.32.47
Conditiones facti tres, vt detur, fiat, contingat: & contrà, ne detur, ne fiat, ne contingat 42.32.45
Conditio melior in pacto additionis in diem, quæ ſit 25.17.5
Conditionis & demonſtrationis differentia 42.32.53
Conditionis implendæ fideicommiſſi cauſa quando reſtitui debeat ab inſtituto fideicommiſſario 42.29.17
aliud eſt Conditionem, aliud modum adiicere venditionibus 26.4.2
Conditione deficiente, & aduenient e die vſusfructus extinguitur 4.5.12
de Conditione indebiti remiſsiuè 29.6.1
ſub Conditione promiſſa, non debentur ante conditionem 4.21.1
ſub Conditione venditum feudum, dominus reuocare non poteſt iure prælationis 61.5
à Conditionali venditione quid differat per additionem in diem venditio 25.17.4
in Conditionali venditione num locum habeat redhibitio 21.31
Conditionatum feudum quid 62.15
Conductionis & locationis nomine olim promiſcuè vſi veteres, vt emptionis & venditionis 27.1.1
ex Conducto actio cui detur, & pro quibus 27.1.31
Conductor de vi maiore non tenetur 31.133
Conductor in aliena ſumptus faciens repetit 20.9.14
Conductor inficiatus rem locatam reſtituere, quomodo condemnetur 273
Conductor non ſoluens mercedem, expelli poteſt à re locata 27.21
Conductor mercedis, vel penſionis remiſsionem quando, & pro quibus petit eod. 22
Conductor rei, ſi frui vel vti ea non poſſit, ad quid agat eod. 32
Conductor quibus ex cauſis, tempore conductionis re conducta expelli poteſt 27.434
Conductor nulla quantumuis longæua poſſeſſione, præſcribere rem locatam contra dominum poteſt eod. 35.
Conductor pro re conducta non ſoluit vt bona vel collectas regulariter, quando contrarium 38.22
Conductores ſeu redemptores fructuum iuriſdictionis, quas emendas & confiſcationes petunt 47.21.17
per Confarreationem & nuptiæ fiebant in manum mariti, & quomodo 9.5.31. & de nuptus perfarreationem eod. 32
Conferantur quæ 468.5. & ſeq.
Conferuntur quæ in legitimam imputantur eod. 10
Conferendi ob negligentiam deuolutio 17.95
Conferendi poteſtas cur tantùm habeat ſemeſtre tempus 17.921
Conferendi poteſtas tranſit in hæredes 4.8.16
Conferendi forma, re, ſeu facto, & cautione 4.8.27
Conferre quid 4.8.1
Conferre quantum debebat olim emancipatus 46.8.23
Conferre qui teneantur ſucceſſuri 46.8.24
Conferre debentium qualitates 46.8.24. & 9
Conferre debentis & nolentis, quæ compulſio eod. 27
pro Confeſſa dote num præferatur in hypotheca anterioribus creditoribus vxor, & fiſco 9.145
Confeſsio dotis acceptæ, quando pro expreſſa numeratione habeatur 9.145
Confeſsio in torturæ quando probet, & quando non 48.18.16
Confeſsio quæ, & quibus facienda. Item & diuiſio in ſacramentalem, & non ſacramentalem 22.6

Confiſſio quando probet ſpontanea 48.10.10
Confeſſionis inductæ rationes 2.8.9
Confeſſionis ſeu pœnitentiæ cognatio non egredi tur perſonas confitentium 9.11.19
Confeſſionem fuiſſe ſemper & priuatam auricularem cum publica docetur 2.8 8.& 10
Confeſſionem quatuor quæ veram impediant cauendà, pudor, timor pœnæ, nimia ſpes, deſperatio Et de partibus audientis exomologeſim 2.8.12
C feſſiones quales in iudicio, & quomodo probent 48 7.7
Confeſſiones qui audiunt, ſilere & non detegere eas debent: & de pœna eas reuelantium 2.8. 11
ceſſoria quomodo & quando domino prædij competit 4.14 9
Confeſſoria actione forma libelli 4.22.8.& q inſint vti his actionibus, negatoria & cõtẽ tia eod.9.& aduerſus quos eod. 10 affectus harum actionum qui eod.11
ceſſoris regij poteſtas 47.36.14
ſſus in quo pro iudicato habeatur 48.10 11
C fideuſſor quis dicatur 24.4.6
nbria quæ dicantur 5.5.3
finium prædiorum intermedium ſpatium ex lege Solonis quantum 5.5.4
firmatio cum ſua deſcriptione, arma fortiora in pugna ſpirituali addit, videlicet Spiritum-ſanctum 2.5.1
firmatio, & electio quid tribuant 17.3.19
firmatio in forma ſpecali ſummi Pontif. tribuit nus nouum 17.15.27
C nfirmatio ſequitur electionem 17.13.1.dat adminiſtrandi ius eo, à quo fiat eod. 2.& 5. in ea facienda qui vocandi ſunt eod. 3. quid ſit eod.4
C nfirmatio exigitur electo ante adminiſtrationem, alias priuatur iure quæſito, & exceptione 17.13.7.8
C firmatio non validat inualidam electionem d.9
C nfirmatio tradit dominium prælaturæ 15. 11.18
nConfirmatione quæ conſideranda. De materia perſonis confirmantibus, & ſuſcipientibus cõfirmationem 2.5.2
C firmationis faciendæ forma 2.5.4
firmationis factione inter quos nuptiæ prohibeæ 9.11.18
ptConfirmationis ſacramentum paterni nominis efficimur participes, filioſque habemus 1.5.5
nConfirmatione ſacra chriſmatis oritur cognatio ciuilis ſpiritualis 9.9.10
Confirmator quis 24.3.15
Confiscandi & non confiſcandi bona eorum, variæ tus & leges variæ 31 31.13
Confiscant bona iudices eccleſiaſtici, & laici 31. 31.1
Confiſca io quid 31.31.1
nfiſcatio bonorum & corporum 31.31.5
Confiſcatio bonorum à iudice laico facta quando non tollat ius patronatus rei 3.17.5
Confiſcatio bonorum in Flandria 36.22.13
Confiſcatio bonorum in quibus locum habet 3. 17.1.& 6
Confiſcatio bonorum non porrigitur ad ea, quæ poſtea acquirit damnatus 42.8.19
Confiſcatio bonorum quibus fiat caſibus, ſine pœna perſonæ 31.31.10
Confiſcatione bonorum facta, quæ ab illis bonis eximantur 31 31.17.& 18
Confiſcatio cui permiſſa 31.31.4.& 6
Confiſcatio in crimine hæreſeos, an regis, an dominorum iuriſdictionalium 35.1.37
Confiſcatio nouiſſimo iure ceſſat, exceptis paucis criminibus enumeratis. Nec in Aquitania niſi ratò confiſcatur: in Gallia contrà, confiſcato corpore confiſcantur bona, reſeruata vxori & liberis rei quadam portione 3.17.3
Confiſcatio ordinaria & extraordinaria ad quos pertineat 31.31.10
Confiſcatio pro quibus criminibus ad domi nos locorum non pertinet 31 31.9
Confiſcatio ſine licentia principis non fit 3.2.10
Confiſcationis ius cuius iuriſdictionis ſit 47. 21.14
Confiſcationis prohib tiones legum Romanorum abrogatæ *in* Gallia 44.5.13
Confiſcatione facta, num feudum redeat ad dominum 6.21.4
Confiſcatione vti quibus liceat 31 31.6
Confiſcationes in quibus locis non receptæ 31. 31.13
Confiſcato corpore, confiſcantur bona in Gallia 45.12.6
Confiſcata & publicata bona emi poſſunt, nomine eius à quo adimuntur 41 5.11
Confiſcata num retrahantur à proximis 26.2. 11
Confiſcatis bonis, quibus dominis bona addicuntur 31.31.11
Confiſcato corpore, quomodo confiſcati dicantur bona 31.31.12.& quando eod.16
Confiſcati bonis quæ partes liberis damnatorum relinquantur 41.31.11
à Confiſcatis bonis quæ det abantur 3 17.2
Confitendum cui ſit, & quando laico quis poſsit confiteri 2.8.7
Confiteretur ius 9.10.9
Confundi prohibentur rerum naturæ 22.1.2
Confuſa res, quæ 5 1.4
Confuſio quid 20.9.17.& confuſione rerum quando dominium earum communicatur 20.9.18
Confuſio parit liberationem debitori 21 18.3
Conceptionis tempus conſideratur 26.16.1
Conceptus verbis iurare 50.8.2
Concefsis ſeruitutibus actus, viæ, & itineris, omnia in prædio agere licet, ſine quibus quis vti nequit 4 14.7
contra Concilium ſolus ſum. Pontifex diſpenſat 9.11.22
Concilia prouincialia vt ſingulis annis haberentur, quando iuſſum Metropolitanis 17.9.15

Con

Concilia vniuerſalia quare non debeant, nec poſſint congregari alia authoritate, quàm ſummi Pontif. non Imperatoris, vel Regis 15.3.6
Concluſio in cauſa, quid 48.17 1. num de ſubſtantia iudicij eod.2
poſt Concluſionem in cauſa nihil fieri debet à litigantibus in lite 48.17.4. paucis exceptis eo.5
Concluſio libelli petitionis qualis eſſe debet 48.5.7. de eius clauſulis eod.8
Concluſione litis & renuntiatione facta, quæ fiãt in lite 48.17.7
Concordata quando peracta 17.9.17
Concordata quatenus non ſeruanda in Gallia 33.13.45
Concordia in beneficiis quatenus permiſſa 17.17.35
Concordia inter ordines ne eſſet, connubium vetitum inter patritios & plebeios apud Romanos 9.13.4
Concordiæ beneficiorum à ſolo Papa confirmari poſſunt 17.15.26
Concordiæ ædes in ara Vulcani 17.5.20
Concordiæ ædem Romæ qui dedicarint 15.29.8
Concordiæ vtilitas ſumma oſtenditur 3.2.1
Concremandi maleficos varij modi 31.15.3
Concubina an poſſit pro concubino, vel contra, teſtari 48.13.16
Concubina Ethnicis antiquis vxorato prohibita, permiſſa cælibibus iure Pandectarum 10.1.4
Concubina digna non erat nomine vel honeſtate matrisfa. ſed vilis eod.5
Concubina ab vxore, rebus non affectione differebat eod.9
Concubina honeſta, vxor 9.5.37
Concubinam cum vxore habere non licebat eod.38
Concubina honeſtatẽ matrisfamilias amittebat eod.39
inter Concubinam & meretricem quæ differentia 10.3.20
in Concubinam donationes valebant apud Perſas 10.2.23
Concubinæ ademptæ ſacerdotibus 17.9.11
Concubinæ datæ proficiſcentibus in gubernationem prouinciarum 47.32.28
Concubinæ quæ apud Hebræos 10.1.7
Concubinas ſingulas ſingulis adminiſtratoribus prouinciarum, ſi vxores non haberent permiſit Alexander Imper. 10.1.10
Concubinarum intemperatus numerus ante Euãgelium vſurpatus cum vxoribus 10.1.11
Concubinatus habet vmbram, & ſimilitudinem matrimonij 10.1.1
Concubinatus Athenis Demetrio prohibitus eod.14
Concubinatus iure ciuili Chriſtiano prohibitus 10.1.15. & iure pontificio, omniſque coitus extra nuptias multò magis & clericis eod.16
Concubinatus in decretis patrum accipitur pro vxore quæ in maritum conſenſit 10.1.16
Concubinatus inter Chriſtianos prohibitus 26.17.9
Concubinatus, num matrimonium, & quid ab eo differat, & adulterium num cadat in ipſo 35 36. & 37
Concubinum vnum vxori proximum vti permiſit lex Solonis, impotente viro 10.11
Concubinos vnum, vel plures, Lituanicæ mulieres pro facultatibus mariti habebant 10.11
Concubitus promiſcuus Troglodytis, Etruſcis Tyrrhenis, Icthiophagis 9.11
Concubitus, rerum onus matrimonij eſt 9.1
lex de concubitu non frequentando eod.
Concubitum & generandi vim maleficia impediunt 34.3
ex Concubitus illicitis impios naſci, & iram Dei concitari 1.31
Concubinibus omnium apud quos exponitur mores 9.2.18
Concurrentium controuerſiarum quæ prius tractandæ 50.11
Conſtabulus comes ſacri ſtabuli, vt & magiſter equitum, totius belli caput, &c. ſimil ſ Sultan Caliphæ 6 8.6. Tribuno Celerum regum Romæ; Magiſter equitum, Dictatorum eod.
Conſtabulus in Gallia quam habeat dignitatem parem antiquis 47.1.5
Conſtabulus Galliarum & iuriſdictionis eius leges 19.18.6. 11
Conſtabulus olim Meier domus, & Palatij dictus 6.8
Conſtabuli officium quãdo inſtitutum 47.19.10
Congé quid 48.3.18. *Et congé & defaut* eod.
Congedium in curia parlamenti quando obtinetur, & expediatur 48.18.8
Congolitanus rex 1.1
Congregatio hominum ſine armis, ad priuatas vtilitates pertinet: cum armis, ad publicam 36.25.26
Congrui ius quale 26.1.3
Coniugalis ſocietas facit communionem rerum vtriuſque familiæ, habitationis, domicilij 9.4.6
Coniugati electi in epiſcopos, abſtinebant toro ſuorum coniugibus 9.14.1
Coniugati monaſterio quando ſe poſſint dedicare 15.14.18
Coniugati quando poſſint ingredi religionem 9.15.18
Coniunx furatus rem commodatam coniugi ſuæ actione conuenitur 37.11
Coniunx qui deceſſit, & donauit vel legauit ſuperſtiti, poteſt cauere validè, ne donata ſubſtantur legibus reſeruationis liberis prioris matrimonij, etiamſi ſuperſtes nubat, & poteſt permittere nuptias 9.26.3
Coniuges vel ſponſi poſſunt adire iudicem locum vt cogat aduerſarium nubere, vel reduc 9.21.7
inter Coniuges affinitas nulla, ſed principium affinitatis 9.1.3
inter Coniuges contractus alij quàm donationis permiſſi 9.23.1
Coniugum contractus præter donationes, valent 28.10.3. quæ autem donatio inter eos val. eod. per totum.

Coniugibus vna debet eſſe communis religio 9. 4.15
Conuegium inter prælatum & ſuam eccleſiam cõfetturque cum matrimonio, viti & vxoris 15. 25.2
Coniug) corporalis cum ſpirituali quæ affinitas, & in quo conueniant 15.12.42
Coniugia indiuidua Romæ tempore Numæ, & ante 9.15.15
C nunctus num vincat tranſmiſſatium 42.13.4
C nunctus quando excludatur à ſubſtituto, & contrà 42.16.8.14. & 15
C iunctæ perſonæ, aut tabernæ quid. 46.10.1
Coniuncti æquali coniunctione diſiunctis ſine prælatione præferuntur. 46.12.23. Re & verbis coniunctus præfertur re tantùm, vel verbis tantũ n coniuncto eod.24. Num verò re coniunctus tantùm præferatur verbis tantùm coniuncto eod. 25. Num coniunctus præferatur ſubſtituto vulgari eod.26
C niuncti poſt ſubſtitutum vocantur, ſi deficiat eod.27.
Coniuncti re & verbis quid 46.10.9
C nunctorum qui præferantur, an retantùm an verbis tantùm, an vtrumque coniuncti 46.12. 13.& ſeq.
Coniunctio quid. 46.10.1. eius diuiſio in realem, verbalem, mixtam, & quales illæ 46.10.2.& ſeq.
Coniunctio legalis alia, alia hominis quæ eod.4
Coniunctio hominis quæ eod.5. ea duplex, conuentionalis, teſtamentaria. eod.
Coniuctio fit re, verbis, aut vtroque modo 46.10. 8. Eius loco eſt coma vel inciſum ſeu virgula in oratione 46.10.10
C nunctio ius accreſcendi in quibus inducat. 46. 10.11.& 12. eius effectus eod.12. rationes eod. 13.
Coniunctio & proles, conſummatio & probatio ma rimonij initi 9.3.6.
Coniunctio ex vtroque parente non habet priuilegium prælationis extra filios fratrum 45. 1.8
C nunctio iuris accreſcendi tripliciter fit, re, verbis, & vtriſque intereuenientibus 4.5.21
C nunctio maris & fœminæ à natura 8. 1. 6. & alia in hominibus quomodo differat à brutorũ coniunctione eod.7. finis coniunctionis legitimæ hominum, generatio & ſubrogatio eod. 8. leges dictæ hute coniunctioni hominum, ne e ntaminaretur eod.9
Coniunctionis legalis impedimenta 9.13.17
Coniurationes apud Italos vt dictæ 6.2.23
Coniunctionum copulatiuarum exempla, & coniungendi formulæ 46.10.10
Coniurans in vicarium principis qua pœna afficiatur 36.3.2
Coniurantium in principem pœnis additum, vt priuentur ſepultura 35.1.17
Conubium quid. 9.1.7. à contubernio vt differat eo.
Conon dux Athenienſium, victus à Lyſandro Lacedæmonio. 31.6.12
Conqueſtus qui dicantur 45.14.13
Conſanguineus an teſtetur pro conſanguineo. 48 13.27
Conſanguinei, & affines ex nuptiarum coniunctione 9.9.1
Conſanguinei qui eod.2
Conſanguineorum gradus nubendi vſque ad ſeptimum 9.11.15
Conſanguineus in Arabia vna ſolum erat vxor 9.2.23
Conſanguinitatis & affinitatis tractationis vtilitas, in quibus locum habeat 9 10.11
inter Conſanguineos ſpirituales impedimenta cuius ſint gradus, ratione Baptiſmi & confirmationis. 9.11 18
Conſcientia maleficij iudex 48 12.12.& ſeq.
Conſcientiæ accuſatio quæ ſit 32.2.7
Conſcientiæ forum à ciuili quid differat 30.11.17
Conſecrandi epiſcopi modus, & tempus 17.14.10
Conſecrandi regem & imperatorem formula 6. 14.20
Conſecrantur Deo virgines, & viduæ: ſed diuerſa earum profeſſio 15.17.2
Conſecrari, epiſcopi dicuntur, non ordinati 16. 1.37
Conſecratio prælati ſequitur confirmationem, non contrà 17.14.1
Conſecratio quid eod.
Conſecratio prælatorum non differtur vltra tres menſes eod.6
pro Conſecratione aliquid accipere, ſimonia 33. 13.12
Conſenſus emptionem perficit 25.15 2
Conſenſus & authoritas tutoris duo ſunt, quæ leparari poſſunt 12.2.9
Conſenſus fides differt à fide pactionis 21.3.3
Conſenſus in nuptiis alio modo quàm verbis exprimitur 9.5.2
Conſenſus in re ſtipulata adeſſe debet 24.2.17
Conſenſus pars ſubſtantialis matrimonij 9.3.3. in nuptiis ineundis ſponſi & ſponſæ tantùm neceſſarius, vt matrimonium perficiatur eod.7. an autem parentum conſenſus in nuptiis filiorum filiarúmue ſit exigatur eod.nu.9.10.& ſeq.
Conſenſus perficit legem tranſactionis 28.2.17
Conſenſus præſtitus à Domino in venditione rei feudalis impedit ius prælationis, & ei nocet in illo 6.16.5
Conſenſus vaſſalli quando neceſſarius Domino in alienatione facienda feudi 6.6.13
Conſenſu celebratorum contractuum formula 22.1.4
Conſenſu commiſſa delicta quæ 30.11.6
Conſenſu tacito, facto permiſſo & expreſſo remittitur ſeruitus 4.23.4
Conſentientes filij parentum nuptijs ſecundis ſibi præiudicant 9.26.54
ex Cõſequentia rerum ſeruitutes conſtitutæ 4.21 7
per Cõſequẽtiã quę dã fiũt, q; alias eẽ nõ liceret 25.7.3
Conſeruare parta melius, quã noua acquirere 12. 3.9
Conſeruationis ſuæ ſpeciei ſemina rebus omnibus Deus indidit 8.1.3

ad Conſeruationem totius rei qui mutuauit, alius in hypotheca præfertur, quamuis poſterior 23. 11.9

Conſeruator delegare non poteſt ſibi commiſſũ 47.22.27

Conſeruatores iudices qui dicantur 47.22. 23. eorum poteſtas, & qualitates eod.24. Species cõſeruatorum eod. pro quibus dentur eod. 25. poteſtas eod. 26. à quibus dentur eod. 27. qui dari poſſunt eod. 28. fines, & rationes eod. 29. quando extinguatur poteſtas eod.30

Conſeruatores nundinarum Lugduni 47.37.6

Conſeruatores paludum qui, & officium, & iuriſdictio 47.38.7

Conſeruatores ſcholaſticorum priuilegiorum 47. 36.18

Conſignatio debiti legitima inhibebat curſum vſurarum 22.4.3

Conſignatio & oblatio pretij & aliarum rerũ qualis fieri debet in retractu 26.23.1

Conſignationes litis cauſa quales factæ 48.4.3. & 5

Conſignationes pro litibus in Gallia 23.3.7

Conſignationes ſublatæ 3.10.7

Conſiliarius magnus 47.29.10

Conſiliarius magnus in Gallia quis 47.18.5

Conſiliarij aulæ qui 6.8.25

Conſiliarij nati qui 47.25.6

Conſilium adhibere manumiſſionibus quid 47. 15.20

Conſilium capiendum à ſenibus 47.9.22.& 23

Conſilium domini detegens vaſſallus, eius, feudo priuatur 6.19.14

Conſiliorũ curiæ vel principis propalatores, quomodo puniendi 47.25.28

Conſiliũ delinquendi dans, quando, & quatenus teneatur 30.11.6

Conſilium generale recuſari non poteſt 49.3.25

Conſilium magiſtrale, & dictionale 47.26.3

Conſilium magnum & priuatum principis 47.28. 3. quis ei præſideat eod. 4. Ex quibus ſenatores delecti eod.5

Conſilium magnum, olim conſilium priuatum regis ſine iuriſdictione contentioſa 47. 28. 6. nec tantæ authoritatis, ac parlamentum cod.7. à quo eliguntur eius ſenatores cod.8. eius iuriſdictio cod 9. eius ſedendi modus, & fines cod. 10. priuilegia eod.11

Conſilium ſuorum princeps non tenetur ſequi. 47. 28.8

Conſilium qui tenetur adhibere, nõ tenetur illud ſequi 47.28.8

Conſilium magnum militum ordinis hoſpitalis S. Ioannis Hieroſolymitani, quale 47.26.5

Conſiſtorium Cardinalium, & ſummi pontif. & quæ ibi tractantur notiones 15.4.15

Conſiſtoriales aduocati Romæ qui, & eorum priuilegia 49.6.10

Conſiſtoriales cauſæ, ſacri palatij dicuntur 15.42. 14

Conſiſtoriales patroni qui dicantur, & munus eorum 15.4.15

Conſiſtorialia beneficia quæ 15.4.15

Conſiſtorianus comes quis, & eius dignitas 68. 5.& 25

in Conſpectu regis ſtantes pueri, & ad hoc annuti, vbi 6.3.9

Conſtantiæ in pontificem electus Martinus 5. & quo tempore habita Synodus Conſtantienſis 15.3.15

Conſtantienſis ſedes epiſcopalis à Dagoberto rege inſtituta 15.12.4

Cõſtantinopolis ciuitas à quo fundata, & a quib reparata, & varia eius nomina 15.17

Conſtantinop. regia orientalis imperij vrbs e 61

Conſtantinopolis quando à Turcis occupata e 19

Conſtantinopolis nunc dicta Cæſarea dum 15. 5.10

Conſtantinopolitanus patriarcha primus p ſt Summum pontif. dignitate 15.14

Conſtantinopolitanus patriarchatus, Romanu, & eius epiſcopatus 15.1 2

Conſtantinopolitanum concilium 2. quando habitum 15.14

Conſtantinus caput legis Papiæ qua Cælibe ſucceſſione priuabantur, expunxit 9.6.37

Conſtantinus crucis ſupplicium ſuſtulit. 3.1 .4

Conſtantinus & Leo ab imperio per Stephan m Papam amoti 6.2 13

Conſtantinus Leonis filius Romanum quendam cum filijs tonſos in inſulam miſit 16.1.19

Conſtantini Magni arca, illius oſſa conſunt, tranſlata in Eccleſiam Accij Martyris 33.24 18.

Conſtantinus Magnus baptiſmate à lepra curat 2.4.14

Conſtantinus Magnus hæreditates relinquere eccleſiæ permiſit 2.18.2

Conſtantinus Magnus ne filiæ Phœnicum p - ſtituerentur, vt ſolebant ante legitimas nuptias effecit 9.2.27

Conſtantinus Magnus egreferebat quæſtione de religione euulgari 33.9. 2

Conſtantinus Magnus eccleſiæ permiſit habere & poſſidere temporalia. 6.5.5

Conſtantinus Magnus Eccleſiam portatilem, vbcunque locorum eſſet, circumferebat 2.2.18

Conſtantinus Magnus permiſit eccleſiaſticis perſonis bona habere 15.38 6

Conſtantinus Magnus permiſit eccleſiis legari 42. 33.4

Conſtantinus 13. Orientis vltimus Chriſtianus imperator 15.5.10

Conſtantini baſilica 17.9 10

Conſtantini & Helenæ feſtum 2.16 12

Conſtantini Magni corpus tranſlatum, ob idq; orta ſeditio 2.14 2

à Conſtantino Magno Conſtantinopolis ciuitas ſic dicta 15.5.7

Conſtantius 2. Cæſar adorari voluit 18.1.12

Conſtantij de proditore eximium reſponſum 35. 5.6

Conſtituendi quæ formula 24.7 7

Conſtituens quis dicatur 24.3 7

Conſtituens ſine die & quantitate, quando, & in quantum teneatur 24.7.9

Conſtituens pro alio conuenitur tanquam fideiuſſor poſt reum principalem debendi 24.7 11

Conſtituens quo ordine conueniatur pro conſtituto eod.12

Conſtitutiones omnes quando ad futura, non ad præterita pertineant negotia 6.6.14

Conſtitutum 24.3.7

Conſtitutum eius eſt naturæ contractus, cui accedit 25.18.6

Conſtitutum fortius pacto de non alienando 25.18.5

Conſtitutum num æquè firmet donationes inter coniuges, & filiosfa. factas, ac traditio 18.11.3

Conſtitutum, transfert poſſeſſionẽ in donatione inter eiuos, non in cauſa mortis 41.2.8

Conſtitutum dupliciter fit, & quod eſt, quando alieno nomine ſe conſtituit poſſidere 24.7.1

Conſtitutum aliter quid, & antiphonitis eod.2

Conſtitutũ, & de conſtituta pecunia actio ex nudo pacto eod.3

Conſtitutum à fideiuſſione quid differat eod.4 quid item à nouatione eod.10

Conſtitutum pro debito & indebito 24.7.5

Conſtitutum de quibus, & quomodo fit eod.

Conſtitutum facere quæ poſſint perſonæ eod.6

Conſtitutum cuius nomine fieri poſſit eod.8

Conſtituti finis 24.7.10

Conſtituti actiones quibus dantur, & in quos diriguntur eod.13

Conſtituti actio quæ, & quid contineat eod.14

Conſtituto quare oriatur actio, rationes eod.15

Conſtituta pecunia nuda pactio efficax ad actionem 24.7.3

Conſuetudo cur ſeruanda 26.25.2. quid ſit eod.3

Conſuetudo dat iuri dictionem in cauſis etiã meri imperij 47 21.20

Conſuetudo habita cum muliere libera, præſumptionem facit nuptiarum 10.1.6

Conſuetudo immemorialis cuiq; ex publico aquã ducendi tribuit 4.15.3

Conſuetudo ſequenda in ſoluendis decimis 2.25.1

Conſuetudo in antiquitate conſideratur 4.21.6

Conſuetudo ſequenda in ſolutione vectigalium 19.7

Conſuetudines efficaces, à principe firmatæ 26.2.12

Conſuetudines locales cõſiderantur in tempore tedhibitionis faciendæ 26.24.1

Conſuetudines locorum ſequendæ in forma præſcribenda retractui 26.19.1

Conſularis dignitas prima poſt imperatoriam aliquando 47.16.1

Conſularis poteſtas quando paulatim lapſa eſt à gradu 47.15.21

Conſularis prouinciæ rector quid habebat ſub ſe 47.32.12

Conſulares iudices qui 47.15.5

Conſulates prouinciæ 47.32.4

Conſulares viri ſolent ſeorſim ab vxoribus habitare 9.4.8

Conſulatum imperatores cur geſſerunt 47.15.3

Conſulatum nec petere nec gerere licebat, priuſquam quis certos alios magiſtratus geſſiſſet, & eſſet eius 47.15.10

Conſulatum petebant tantũm per ſe præſentes, non abſentes 47.15.17

Conſulendi in arte controuerſa periti 47.10.11

Conſulens pro aduerſario, eius iudex eſſe non poteſt 49.3.14

Conſulere contra rempub. ſuam proditionis inſtar 35.5.18

Conſul Romæ non reficiebatur intra decem annos, eius ætas 47.15.17

Conſulis maius quàm prætoris imperium 47.15.5

Conſules artificum 47.36.17

Conſules, capitolini, eſchemini, duumviri municipales 18.16.1.& 5

Conſules & capitolini noſtri, ferè ſimiles officio, præfectis vrbi 32.10.6

Conſules hodie non eius qualitatis, ac olim decuriones 3.8.10

Conſules in locum exacti regis Romanorum creati 47.15.1. In eos diminuta in illis regis poteſtas eod. quare Conſules & hyppati dicti eo. 2. Conſulatus honorarior, codicillaris eod.3

Conſules in quotuplici differentia eod.5

Conſules inſtitutæ, in iure qui 47.15.4

Conſules aut ordinati, aut ſuffecti deſignati 47.15.7.11.& 12

Conſules ex patribus primùm, deinde ex plebeiis creati 47.15.8

Conſules à populo in comitiis creati 47.15.9 eorum eligendorum forma eod.11

Cõſules duo tantùm creati, & quare plures inueniantur in annalibus 47.15.12

Conſules calendis ianuarij inibant magiſtratum, aliquando alijs menſibus 47.15.13. quando plures deſignati, & in menſes eod.14

Conſules cur duo conſtituti, non vnus 47.15.14. eorum inſignia eod. & duorum Conſulum cuis honorarior eſſet eod.19 eorum tituli, poteſtas, & officia 47.15.18

Conſules, prætores dicti 47.30.2

Conſules Romæ annui 18.1.16

Conſules referebant ad ſenatum fancienda 47.25.25

Conſules Romanorum quando cœperunt 18.2 9

Conſules ſeu Scabini, Gall. *Eſchevins*, ciuitatum & oppidorum anno, quo decurionatum gerunt, ſunt à collectis immunes 3.8.10

Conſulum inſignia, quæ 31.30.12

Conſultatio bona in quibus conſiſtat 47.7.6

Conſultatio quando ſiat iudicij, & principis 50.1.15.& quomodo 16.& 18

Conſultationis, & deliberationis bona, & cauſa 46.2.28

Conſultationes litigantium iudex non tenetur ſequi iudicando 47.7.9

Conſultationis vtilitas 47.7.5

Conſultor quando tenetur de conſilio dato 47.7.8.& 12

Conſultores qui conſulendi 47.7.13

Contemni ſe putant vxores Moſcouitarum à viris, niſi verberentur 9.15.12

Conteſtari,& obteſtari quid 48.13.1
Conteſtari quid 48.6.2
Conteſtata vxor erat concubina 9.5.36
Conteſtatio libelli quomodo fiat 48.6.1. quid eod.2
Conteſtatio litis duplex,expreſſa,tacita 48.6.3
de principali negotio,& de aliis eod.4
Conteſtatio litis à quibus,& per quæ fiat eod. & 6.Eam ſequuntur articulationes, poſitiones, & probationes, & dilationes eod.7
Conteſtationis finis, rationes & effectus eod 10
ex Continenti an ex intervallo, num res ſubſequatur, intereſt, & in quibus pactis conſideratur 26.4.2
Continuatio libri 49.ad 48. 49.1.1
Continuatio lib. 50.ad 49. 50.1.1
Contrà, dictio quid ſignificet in tit. quibus ponitur 21.8.16
Contractus in teſtamento an fieri poſſit 41.4.10
Contractus in teſtamento num fieri poſſit 42.9.3
Contractus perfectus, modum nec conditionem poſteà non admittit 41.7.13
Contractus ſuper matrimonio & dote quomodo perpendendus 45.14.6.
Contractus, & diſtractus ſimilitudo 31.18.20.
Contractus reſciſio, nullo prætextu poſt decem annos peti poteſt 40.5.27
Contractus innominatus quare dictus ſit 28.1.1
ex Contractu actio quid 21.8.22
in Contractu omni 4 conſideranda,res, perſonæ, quod geritur, actio 21.4.1. & res idoneæ contractibus, ſi non prohibeantur à natura, homine,lege eod.& quæ hiſce prohibeantur eod. 3.4.& 5
Contractus qui admittant ius accreſcendi 46.11.5
Contractus inter coniuges alij quàm donationis, permiſſi 9.25.11
Contractus libellarij 6.1.11
Contractus qui ſunt iuris civilis 20.1.10
Contractus filiſfa. & vxoris ſine patris & mariti authoritate quando inhibeantur, & quando valeant 11.4.23.24.25.26.27
Contractus qui firmentur iuramento 50.5.1
Contractus decem modis à iure infirmãtur,& quãdo poſſunt firmari iuramento 50.5.3.& ſeq.
Contractus in odium creditorum prohibiti, an iuramento firmentur eod.7. an ſi in favorem debitoris eod.8
Contractus,cui deficiunt ſubſtantialia,an iuramẽto firmetur 50.5.10
Contractus qui re fiant 22.1.2.qui verbis,in genere eod.3. & de formula cõtractuum qui literis, & qui conſenſu celebrantur eod.4
Contractus ab initio liberi ſunt 46.6.19
Contractuum forma immutabilis 1.11.2
Contractuum rerum venalium cura cui data, & notio 47.31.7
Contractuum innominatorũ finis,idem ac nominatorum, implementum fidei datæ 28.6.1
Contractuũ innominatorũ quatuor ſpecies 28.1.2
de Contractibus innominatis,& vagis 22.1.5
in Contractibus quæ perpendenda 30.1.3
Contractibus venditionum, & permutationum, donationum, quæ inferenda ex conſtitutionibus regiis,& iure 47.41.15.& 19
Contradictarum expeditores in aula Romana, qui 15.42.5
Contrahendi & teſtandi diverſæ formulæ 42.91
Contrahendi modus primus per donationẽ, mutuum,& commodatum 22.1.4. Item poſtea per commutationem,vnde alij contractus prodierint:& quomodo illa non expedita, & propter neceſſitatẽ, & formulas contrahendi inducti eod.5
ad Contrahendum omnes domini rerum idonei, niſi ſpecialiter prohibeantur natura, homine, lege & moribus 21.3.1.qui autem hiſce modis prohibeantur eod, numer.ſeq.
Contraria actio tutelæ,quid,quãdo detur,ob quas res & cauſas,quibus,& cõtra quos 13 tit.2.3.4
Contraria & vtilis actio commodati pro quibus detur 25.1.15
Contrariæ actiones,& quæ illæ 21.8.16
Contraxerunt verba ad quid referantur 21.2.7
Contrerolleurs 37
Contrerolleurs,qui 32.14
Contritio quid, & quæ ad eam pertinent 1.85
Controverſiæ iudiciales quædã antiquis ob difficilem explicationẽ,nõ iudicatæ 50.1.7.& 10.
Controverſiarum concurrentium quæ prius iudicandæ 50.1.5
Contubernium quid 9.3
Contumax quis 48.3.6
Contumax verus quando quis fiat eod.9.& 10
Contumax condemnandus ſemper ad reſtituendas 48.3.20
Contumax delictum committit in iudicem & agentem,& ita vtrique pœnam debet, & quam 48.3.31
Contumacis iudicium in cauſis civilibus ex conſtitutione Franciſci.1 eod.14
Contumace reo cõparente,deficiente accuſatore, quid ſtatuendum 48.5.13
Contumax alio modo in civilibus,quàm in criminalibus punitur 32.25.4
Contumax non auditur appellans 50.2.11
Contumax priuſquam audiatur, contumaciæ expenſas refundere debet 21.15.3
Contumaci populo quas Deus minatur 31.1.1
Contumacia in quos dicatur fieri 48.3.5. duplex, actoris & rei eod.7
Contumacia prius iudicanda,quàm de negotio a contumacem ſtatuatur eod.9
Eius purgationes vel excuſationes 48.3.19 & do per nuncium mitti debeant eod.16
Contumacia actoris & rei, diverſæ cenſuræ eod. 18
Contumacia rurſum quædam peremptoria, quædam dilatoria eod.19
Contumacia mitius quomodo puniatur iure Pontificio 48.3.32
Contumaciæ iudicandæ praxis 48.3.19
Contumaciæ effectus eod.16
Contumaciæ reſtitutio, & purgatio eod.18

C]ontumaciam conſtituendam tres interpellationes requiruntur 21.14.4
Contumaces & abſentes rei criminum quomodo in Gallia damnentur 48.3.22
C tumelia quid 38. 1. 3. ab iniuria quid differat eod.4
Contumelias ferre, dixit ſeruile Ariſtoteles 38. 7.13
Contumelijs non moueri, perfecti eſt 38.7.16
ſers Contutores quando habet locum exceptio diuiſionis, & quando in ſolidum quilibet tenetur 13.10. 11. Contutori in contutores vtilis actio quæ detur eod. 15. & ei datum beneficium ceſſionis actionis eod.14
Co uenti & condemnari quæ perſonæ non poſſint vltrà quàm facere poſſunt 22.9.7. & 8
Co uenticula prohibita, & punita 35.6.17
C nient cuſa prohibita 39.1 5
C uentionis nomen generale eſt 21.1.1
C n entionis duæ ſpecies, contractus, & tranſ 1 o eod.7
Co uentiones lege prohibitæ, quæ 21.5.7. & ſeq.
Conuentiones ſpontaneæ eſſe debent 21.1.2
C nuentionum finis, vt obligemus ad dandum, vel faciendum, vel non dandum, & non faciẽdum 21.7.1
C nuentionum, & delictorum ſimilitudo 30.1 1. & nu.3. & 4
Conuentionum quatuor omnium habentium ſynalagma, formulæ 22.1.1
Conuentus Gallici mobiles, & ſummę iuriſdictiones 47.27.3. & 4
C nuentus iuridici Bæthicæ prouinciæ quatuor 47.27.4
Conuentus iuridici Angliæ 47.29.15
C nuentuales priores qui 15.18.2
C nuptium quid 38.5.4
C nuptium ſanguine coniunctorum tantùm, cur apud Romanos 38.1.20
C nuuia quæ fiunt in annuerſarijs vnde proceſſerint 2 27.1
Conuiuiorum inuentores, Piſiſtratidæ 18.1.13
Conuiuiorum ſumptuaria lex abrogata 47.16.15
Conuiuus mulieres in monaſterio non adhibeãt monachi 15.14.35
C nuius nuptiarum intereſſe, vetatur clericis 16. 1.38
Co ulatio è tripliciter quomodo pluribus fiat vulgus ſubſtitutio 42.16.14
C quaſiarum rerum quàm carnis, electi ciuitate Lacedæmonis 39.7.10
Coquus an inter artifices 18.26.8
C r non edẽdum, ſymbolũ quid ſignificet 39.2.3
Cor origo bonarum vel malarum actionũ 30.2.4
C tigeri in bonis patris legitimam petere non poſſunt 44.5.53
C rdis cogitationes ſunt ſolius Dei 30.2.7
C rcla inſula, vbi 15.14.35
Corcillum Ludus, quid Iuſtiniano 39.4.3
Corij & carnis iuramentum apud Scythas 50.8.18
Corinna, cognomento Muſa, vicit carmine quinquies 47.11.7
C rinthij cum Megarenſibus, de finibus agrorum pugnant 26 1.9
Corinthij prædæ quæſitæ in bello partem à Lacedæmonijs petunt 10 4.6
Corinthiorum & Megarenſium bellum de finibus 39.13.2
Corinthijs lex, vt inquiratur in ſplẽdidè viuentes, non facultates illis ſuppetant 9.19.13
Corinthum in fiduciariam poſſeſſionem datur à Philippo 23.5.2
Corinthium excommunicauit D. Paulus 31 8.15
Corinthium D. Paulus tradidit Sathanæ vexandũ 34.11.26
Corniti, deſignati reges, poſt mortẽ viuentis dicti 18.2.19
Cornum cum capillis adimere in pœnam, Elladiæ 37.1 4. & 17
Cornelia lex de ſponſionibus 23.3 6
Cornelia lex nummaria de falſa moneta 36.2.1
Cornelia lex mareſtatis 35 2.10
Cornelia poſt 62. ann. filium peperit 9.6 10
Corneliam virginem defodi iuſſit Domitianus 31.19.4
Cornelius Barbatus olim Romæ Pontifex maximus 15.29.8
Cornelius Barbatus Põtifex maximus olim apud Romanos 17.5.20
Cornelius Romanus pontifex 16.5.5
Cornelius Sylla de quibus quæſtionibus publicas tulit leges 36 15.3
Cornelij Galli mors 36.28.17
contra Cornelium Sum. pontif. exitiale ſchiſma Nouati 15 3.15
Cornette 6.10.9
Cornices nec inter coruos, nec columbas annumerantur, ita comparantur Eunuchi 7.2.14
Cornicularij milites qui 19.3.27
Cornu bos capitur, prouerbium 24.1.1
Cornœus fluuius fluctus metiebatur 13.5.11
Corona Creontis ignis fomentis compoſita 36. 19.6
Corona muralis dabatur ei, qui prior muros oppidi tranſcendiſſet 47.12.2
Corona oleaginea olympia triumphis coequata Romanis 35.5.13
Corona prima quare exigua, & parua 16.1.11
Corona roſicea vſus, pendente bello, punitus 39.1.14
Coronæ ſeu diadematis traditio, ſymbolum tráſlati regni 6.14.21
Coronæ tres Imperatori datæ 18.2.25
Coronarium aurum à luſtrali quid differat 37.5
Coronis vti publicè, nũ vnis præſtantiſſimis quibus erat conceſſum, punitum 39.1.14
ne Corpus pro debito in vinculis eſſet, lex Romanorum 22.6.6. & 8
Corpus omne, collegium non facit 1.32.4
Corporis cuſtodes Eunuchos ob fidem eorũ principes habuerunt 7.2.20
Corporis partes aliæ aliis nobiliores, idipſum in reſpub. partibus & curatoribus 47.12.2
Corporis quæ vitia impediunt ordinationem 16. 10.15
Corporis varia acceptio 1.8.1. & 2

Corpora debitorum pro debitis nõ capienda 22. 14.4
Corpora silentia quæ, quæue animata, eáque triplicia 1.9.1 eorum exempla eod.2
Corpora simplicia & composita 1.1.5
Corporum alia diuisio, in mobilia, & immobilia, & mouentia, perpetuò mobilia 1.9.5
Corporum compositio triplex 1.8.1
Corporum & animorum in nuptijs coniunctio 9.5.1
Corporum Physicorum diuisio 1.9.1
Corporalis res, & incorporalis, quæ 21.9.9
Carporales res perpetuæper subrogationem 8.1.4
Corporales res commodè diuiduæ diuiduntur paucis exceptis 5.3.16
Corporales res sua natura diuiduæ 5.3.2
Corporales res indiuiduæ, ratione compositi & formæ substantialis quæ 5.3.5
Indiuiduæ etiam, ratione formæ artificialis eod.6
Corporalia difficilius ædificantur, quàm destruãtur 31.30.9
Corporalium & incorporalium discrimen, in diuisione & vsu contractum 1.10.7
Corporati qui dicantur 1.8.2
Corporeis spiritualia præstantiora 15.1.3
Corradinus rex, captus per Carolum Siciliæ regẽ 41.5.6
Correi qui 24.3 10
Correi debendi quando, & quomodo pro inuicẽ teneantur 24.8.4.& 6
Correi stipulandi quid, & quantum petere possint eod.5
Correorum adiiciendorum rationes 24.8.7
Correorum & confideiussorum similitudo, & causa diuersa 24.4.5
Corrector prouinciæ eiusdem potestatis, ac præses prouinciæ 47.32.20
Corporatos dici posse qui in communione sunt 3.2.1
Correctoris iurisdictio, & officia 47.32.13
Correctorum prouinciarum notio 47.32.9
Correlatiuorum quando dicatur esse eadem disciplina 42.24.12
Corrupti serui actio quid contineat 38.10.1
Corrupti ingenij quæ facta eod.
Corruptioni omnia obnoxia 8.1.5
Corybantum saltatio armata 38.4.2
Cos nouacula scissa 34.16.6
Cos nouacula dissecta 48.15.12
Cosicnomantia vt fiat 34.3.5
Cosdroas Persarum rex quando magnam partem Asiæ vastauit & cœpit 15.33.5
Cotæ lex 47.23.3
κατλεκομαντια, quæ diuinatio 34.3 5
Corui cibus oculos eruens puer punitus 30.5.7
Cours des aides 47.38.2
Craca mulier maga 34.16.11
Cræsi domus latentia ad quid à Satdianis cuibus dedicata 15.28.29
Cranate rex victus ab Alphonso 11.rege Hispania. 15.35.19
Crassus 23.6.2
Crassus ob magnas diuitias sic dictus 22.11 1
Crates communes nuptias esse debere volut 9.2. 22
Crateras villa non longè distans ab Anthiocha 31.16.11
Cratesiclea vxor Cleomenis 35.23
Cratij parietes 4.7.2
Creare materiam nouam, Dei solius est 34.24
Creatio beneficij quid 17.5.1
Creditor & debitor, dicti à fide 21.2.11
Creditor non facit fructus suos pignoris, sed retinuit, vel reputat debito 23.10.4
Creditor antequam hypothecaria agat contra tertios possessores, debet discutere facultates debitoris eod.6
Creditor propria authoritate debitum repetens, quando in Gallia iure suo priuetur 22.5 3
Creditor quando petere possit dari tutorem pupillo 11.13.10
Creditor quando non possit petere se mitti in possessionem bonorum, reiseruandæ causa 6.9.16
Creditor succedit in locum prioris creditoris, & in eius hypotheca ei soluendo 23 12.2
Creditores in repetitione mutui in quibus reprehenduntur 22.5 2
Creditores intitulari titulum capere non possunt 15.26.9
Creditores minorum, num tutores vel curatores eorum esse possint 11.45
Creditorum in fraudem quando censeatur donatum 28.9.5
Creditorum quis in hypotheca præferatur 23.11 1
non Creditur mulieri dicenti se stupratam, vel raptam fuisse, nec ei qui vim mortis sibi illatã allegat 9.21.4
Creditur potius dicentibus aliquem esse potentẽ coëundi, quàm dicentibus esse impotentem 9. 12.11
Crem Bulgarorum legislator 32.4.1
Cresphontes & Aristodemus nepos de diuisione agri Messenij contendunt 34.5 9
Creta quid 4.10.1
Cretæ eximendæ seruitus quando prædialis, & quando personalis 4.10.1
Cretarum, tormenti scorpionis inuentum fuit 31.11.17
Cretarij, Gallis vnde 15.2.3
Cretatores 18.10 1
apud Cretas in Francia concilium habitũ ad cõstituendam regulam Templarius 15.33 6
Cretio hæreditatis quid, & forma 46.2.4. duplex vulgaris & continua, & quæ eod 5
Cretio num distingueretur ab aditione eod.6
Cretizandum cum Cretensibus, proverb. 30.6.3
Crimen commissum etiam exprobare, quando iniuriam habet 38.5.7
Crimen ex nobili plebeium facit 38.5
Criminis rei qui 14 8.2
Criminis nomen quid contineat 30.1 5
Crimine quolibet commisso non vacat beneficiũ 17.17.8
de Crimine transactio quomodo valeat 28.2.9.& de qu.

de quibus criminibus tranſigere liceat eod. 12
Crimina bis commiſſa irremiſſibilia 36.21.31
Crimina circa inæqualitatem & extra temperamentum, vt morbi 30.2.1
Crimina, morbi Reipublicæ 30.1.7. & c. 11. nu. 1. euld.lib.
Crimina quædam pœnitentia aboleri poſſunt, quædam non, & quæ 30 11.17
Crimina cur eſſe non debeant impunita 32.24 1
Crimina inuoluntaria quando punienda 30.2.5
Crimina & cum loci conſideratione, & ſine ea, decidi poſſe 30.6.3
Crimina num ſint in ſuo territorio, iudices inquirere debent & punire 32.1.1
Crimina obiecta reſtibus non faciunt eos punibiles vel infames 48.13-30
bCrimina princeps poteſtate priuandus 6.20. 11
Crimina priuilegiata & communia 30.11.18
Crimina per procuratorem in iudicio tractari nequeunt 49.4.4
Crimmum prima diuiſio, in peccata & delicta: & quomodo ea differant 30.11.2
Crimmum diuiſio ſecundum Theologos, in originale, & actuale: & rurſum actualis ſubdiuiſio 30.11.14
Crimmum diuiſio, in regia & non regia 30.11.19
Criminũ alia diuiſio, in maiora & minora ſeu graniora, & leuiora 30.11.13
Crimmum 4. diuiſio, in voluntaria & inuoluntaria 30.11. 7. alia 5. in clancularia & violenta, eod.8. Alia 6. in publica & priuata, eod.9. Capitalia, & non capitalia eod.11
Crimmum exceptio quid 32.5.1
Crimmum accuſatio quo tempore præſcribatur 30.7.5
Crimmum accuſatio quo tempore præſcribatur 32.23.10
Crimmum rei facti à decurionatu reiiciuntur 18. 13.5
1 Criminibus quæ perpendenda 30.1.4
Criminalis lis vltra biennium non prorogatur 32.11.2
Criminale iudicium quid 47.5.3
Criminales cauſæ, biennio præſcribuntur 40.2.22. accuſationes 20.eod. 27
Criminales cauſæ quæ ſummariè & de plano expediantur, & quomodo 47.6.9
Criminalia iudicia biennio, & ciuilia triennio finem habere debent 32.25.2
Criminalia iudicia maiora ciuilibus 47.12.7
Criminalia iudicia qua ratione dicantur extraordinaria 47.6.5
Criminalia iudicia quæ ordinaria, quæue extraordinaria dicantur, & quare 47.6.9
aCriminalibus vxor ſine marito in iudicio eſſe poteſtum alus minimé 11.4.11. & 21
Crines maiores inhibiti ſeruis 9.19.20
Criſpus filius Conſtantij Magni cur à patre occiſus 36.7.9
Crito philoſophus 18 7.2
Crodinius Portius, & Numius vini vectigal exigunt 3.10.15
Cræſus magus 34.10.8
Crudelitatis mala 18.1.14
Crumena vnde dicta 37.14.8
Crumenifecæ qui, & quòd in inferno ſunt 37.14.8
Crumenarum ſectores ſuſpenduntur in palatiis 37.2.12
Crurium fractio in pœnam 31.16.11
Crurium fractio in pœnam 37.2.15
Crux vnde dicta 31.17.1
Crux ordinis hoſpitalarorum D. Ioannis ne in quadrimembris 15.34.8
Crux ſupplicijs quando prohibita 31.17.4
Crux quando, & vbi non poteſt præferri patriarchæ 15.9.6
Crucis delatio ſupplicibus, ſignum ſeruatæ vitæ 33.21.5
Crucis pœna qui vſi 31.17.1
Crucis pœna Romanis horrenda viſa 36.22.4
Crucis ſeu ſuſpenſionis pœna quæ 31.17.1
Crucis purgatio 48.15.7
Crucis ſupplicium grauiſſimum 31.17.3
Crucis ſupplicium maius, quàm ſuſpenſionis 31. 17.3
Crucis ſupplicio affectus Inarus 35.5.33
Cruci affixus dux Mamertinorum 35.5.37
Cruce qui ſuſpendebantur apud Romanos, & pro quibus 31.17.3
Cruce ſignati milites Liuoniæ 15.35.6. tales fratres dicuntur 15.35.14
Cruciferorum ordinis quale munus diuini officij & orandi 15.34.9
Cruciferos Hieroſolymi. Chromerus vt rappaces arguit eod.13
Cruciferorum militum origo 15.33.4
Crucifixus paſtor, vtens venabulo 36.26 4
Crucifixi imago reſponſum dat 33.12.4
Crucifixi, ſacerdotis, & libertæ ob lenocinium Tiberij ſententia 36.11.11
Crucifixio, in ſupplicium 36.18.10
Crutifragium in Gallia, pœna latronum 37.9.11
Cubicularij regij officium quando introductum 47.29.10
Cubiculum vnde dictum 4.7.9
la Cueillette num vendi poſſit 25 6.1
Culei pœna 31.27.1
Culeo inſui cum feris & ſubmergi, ſolere parricidas 36.24.5. ſi confeſſi eod.7
Culeo quorſum inſuebantur parricidæ 36.14 7
Culo cedentium lapis percutitur 22.11.9
Culpa quid 21.11.1. eius neceſſaria cognitio eod.1
Culpæ diuiſio eod. 3. latæque culpæ, & doli diſtinctio eod.4
Culpa leuis, lata, & leuiſſima in quibus conſideretur 21.11.5
Culpa non venit in iuramentum in litem 50.6.18
Culpa præcedens caſum nocet 36.20.4
Cultellus non venit appellatione armorum 36. 26.3
Cultus iuſto mundior in fœmina, eius ſuſpectam pudicam facit 9.19.9
Cum, per hanc dictionem inſtituti, quomodo ſuccedant 42.28.40
Cumæa Sibylla furebat 34.6.6

Cumatenſis,quæ nunc Eracum,ſedes archiepiſcopalis 15.9.4
de Cumera & cauea feudum quid à feudo perpetuo differat 6.19.25
Cumera,quod vas eſſet 6.3.9
in Cuniculatio alieno venari non licet 39.10.11
à Cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum 4.5.16.& lib.31.13.2
Cupidi qui ſunt peſſimi vicini habentur 4.14.11
Cupiditas omnium malorum radix 20.1.4
Cupreſſos exſcindere impunè non licuit priuatis 37.6.12
Cupreſſos excidens inſylois principis, qua pœna afficiatur 3.20.1
Cura quid, & quomodo differat à tutela, quòd hæc præcipuè bonorum, tutela perſonarum 13.1.2.quæ conformitas inter hæc, & quæ aliæ differentiæ eod.3.& 4
Cura animorum quid 17.3.2
à Cura & curia dicti curiones 15.24.1
Curæ & tutelæ actio contraria quid, quando, ob quas res, quibus,& contra quos detur 13.11.1. & ſeq.
Curam habens animorum beneficium, exigit ſacerdotem, ſtudiorum tamen cauſa per quinquennium differtur promotio 17.6 8
Curata beneficia ratione iuriſdictionis quæ habeant 17.3.5
Curata beneficia ſede vacante num regaliorũ iure à rege conferantur 17.8.21
Curati,& curiones vnde dicti 15.24.1
Curator Angariarum 13. 12. 4. calendarij repub. eod.5
Curator murorum reficiendorum, munus Athenienſibus excellentius eod.7
Curator bonis ceſſis poſt ceſſionẽ datur 22.11.3
Curator & tutor quos ſumptus repetant in minores factos 13.11.4.& quæ actio eis detur eod.
Curator minorum ſatisdat,inuentarium conficit, iurat rem minoris ſaluam fore 13.3.5
Curator quando bonis datur,& quare 13.8.1
Curator quando pro adulto conuenitur 32.14.2
Curator inuitus, nec inuito datur, vt tutor 12.2.2
Curator quando ratione bonorum, vel litium pupillo habenti tutorem adiungatur 13.2.1
Curator pupillo datur, excuſato eius tutore ad tempus eod.2
Curator teſtamento dari non poteſt, tutor poteſt 12.8.3.datus tamen à patre teſtamento, confirmatur eod.7
Curatoris aſſenſum deſiderat arrogatio impũberis 10.6.14
Curatoris Cæſaris munus in prouinciis 47.32.15
Curatoris poteſtati cur commiſſi minores 11.2.7
contra Curatorem actio proponitur pendente adminiſtratione: non verò in tutorem niſi finita tutela 13.10.1.in eum quando actio negotiorũ geſtorum detur eod. 6. Num teneatur pro vſuris pecuniarum otioſarum minorum eod.9
Curatores diuerſi 18.20.1
Curatores furioſorum ineri debent eorum corpora, patrimonia,& ſalutem 13.5.23
Curatores à quibus magiſtratibus dantur furioſis eod.29
Curatores furioſi conueniuntur negotiorum geſtorum actione,non tutelæ 13.5.5
Curatores inuitis non dantur minoribus, niſi item,& ratio 13.1.& 4
Curatores dantur vſque ad 25.an.quare eod.1 & 3
Curatores olim non dati minoribus, niſi furioſis,& prodigis, & cum infamia ex lege Lætoria:hodiè omnibus minoribus 13.44
Curatores operum publicorum reficiendorum qui 13.11.1.& 6.rerum Cæſaris item qui eod.1. ciuitatis Romæ eod3
Curatores emendarum ſpecierum vini,olei,& frumentum eod.8.portorum eod.9
Curatores reipub. qui,& in quantum teneantur eod.10. item quando pro collegis teneantur eod.11
Curatorum ciuitatis,& defenſorum penes ſim: officium 18.18.5
Curatorum ſpecies,pupillorum,minorum, furioſorum,&c. 13.1
Curatorum ventris & bonorum,cum curatore minorum, furioſorum, & prodigorum differentia 13.14
Curatoribus & turoribus dantur adiutores per iudicem pro nutu eorum 13.1
Curatoribus omnibus immunia,ſatisdatio,inuentarij confectio, poſſunt vt ſuſpecti remoueri, perſonalia gerunt munera 13.6
Curatorum ſe fieri aut dari,promittens,fideiuſſor non eſt,& ad quid tenetur 24.32
Curia quid 3.1.3
Curia aut ſenatus non alibi quàm inaugurato loco poterat haberi Romæ 15.17.5
Curia bubus 18.13.2
Curia Franciæ dicebatur parlamentum Pariſior 47.27.5
Curia ordinat, formula placitorum parlamentorum eſt, non inferiorum iudicum ſententiarũ 47.27.22
Curia parlamenti tota quando,& quomodo tota ſtari poſſit 4.3.16
Curia tota aut conſiſtorium totum principis 49.3.24
Curiæ quid 18.13.1
Curialis turc in fiſcũ delato, in quod relicta curare ſe contulliſſet, priuabatur 3.18.1
Curiales qui 3.18.3.&
Curiales perpetuò curiis obligati 18.13.9
Curialium ſucceſsio 18.43
Curiata lege arrogatio fiebat in Comitiis arbitris pontificibus 10.6.11
Curiatiorum,& Horatiorum duellum 48.6
Curio debet fieri preſbyter intra annum, & quomodo hoc intelligendum 17.6.13
Curionis officium 1.34
Curionis qualitas,& ætas 15.24.3.ab eo num accuſatio reparari debeat eod.4
Curiones qui 3.18.3
Curiones vnde dicti 16.8.33
Curiones quis primus inſtituerit 2.2.14
Curiones & curati vnde dicti.à cura & curia 15.24
Curiorum ſeu curatorum officium & munus eo.1

Canones & curiæ quid 18.13.2
Canones monachi fieri possunt 15.15.7
Canis dicti curiones 15.24.1
Canosi delatores dicti 32.4.2
Canum ex censu distributio 47.10.15
Caprica suis pullos alienos nutrit 10.6.18
Cursores quidam expeditissimi 17.12.6.& 7
Caso ũ publicorũ institutio à quo cœpit eod.9
Caprylacus 24.10.24
Capryj lacum Romani quotannis ex voto stipẽ iniechant 3.6.3
Carbodia, præcipua carceris ratio 31.33.5
Carbodiam deferre, capitale 19.10.12
Carbos ecclesiæ quis, & eius munus 15.39.7
Carbos pomariorum futatus ex illis, quomodo puniatur 37.7.4
Carbos villæ vir vel mulier, inter instrumẽta villæ 5.14.4
Carbodum & militum quę cura esset Octauio Cæs. 31.9.9
Carnes patrem Cyanippum, stuprum sibi inferentem, necauit 36.24.28
Cyanippus incestuosus à filia necatus 36.7.10
Carpis ad spõsalia vt perueniret & Acõtius, qua fraude sit vsus 8.6.4
Carystontis vis & efficacia 8.1.22
Carthaginum coniugia firmabantur vngium resectione 9.5.42
Carthaginum lex de furtis 37.1.30
Carneades & Stoici Roma eiecti à Vespasiano, exceptis quibusdam 1.8.3
Cenotaphia, ob quid dictum Hecubæ sepulchrum 31.18.1
Centum regibus prohibita alienatio domanij 6.6.20
Centorum opes direptæ, & Romam exportatæ à Catone 3.2.11
Cerdanus magus, posteà Christianus 34.11.1
Cerfellus Corinthius à singulis ciuibus decimas capit, vt Ioui dicaret 2.20.2
Cereuisiorum pompa funebris, qualis 2.14.17
Cerines ciuitas vbi 15.6.3
Cereus quid apud Demosthenem 48.3.3
Cereos cursores publicos instituit 17.12.9
Cerres & eius exercitus prostratus à Thomyri Scytharum regina 6.12.7
Cerus ex Lydorum ciuitatis exportatis opibus decimas Ioui reddi curat 2.22.5
Cerus moriendo corpus tantùm terra cõdi iubet filius suus 2.14.17
Cerus morituros, primogenito regnum reliquit 41.7.5
Cerus moriens verba de senioribus 15.21.3
Cerus regis de primogenito sententia 45.3.5
Cerus Atheniensis socij occisi 33.21.9
Cerus cenorum seruitutis causa 35.1.20

D

Dabertus Pisanus Pontif. primus Hierosolymitanus dictus patriarcha 15.5.5
Quod Dacos & Sarmatas, homines corpora sua inscribunt 31.35.2
Dacorum ritus in nuptiis firmandis 5.5.46
Daphnomantia, diuinatio 34.3.5
Dæmon æqui paratur Capitoni pisci 34.11.16
Dæmon num possit aliquem transferre de loco in locum 34.20.8
Dæmon in amasiæ specie 34.20.28.& 29
Dæmonum debilis aut nulla potestas in res humanas 34.20.12
Dæmones visibiliter seruientes in Islandia 34.20.14
Dæmonum vbi choreæ visuntur noctu 34.20.nu. 14.16.17
Dæmones Incubi & Succubi quomodo fiant 34.20.21.& 24
Dæmones habent quædam corpora, semen, & mẽbra, & aluntur humore 34.20.22
Dæmones num generare possint 34.20.25
Dæmones corporeos vnde fingunt Rabini natos 34.20.27
Dæmon in specie senis, Ephesi pulsus ab Apollonio Tyanæo 16.5.13
Dæmon in forma mulieris iuuenem decepit, ab eodem Apollonio qualis esset coacta fateri 16.5.16
Dæmonis mirum in extinguendis flammis, & pulsum aqua lustrali 16.5.14
Dæmon intercipit & torquet magos 34.15.11
Dæmon philosarchos amorum turpium consiliator 34.12.1
Dæmon, simia Dei 15.17.7
Dæmonis potestas, quantum à Deo ei permittitur & quare permittatur 34.11.16
à Dæmone viui sublati Matisconensis comes, & Cabillonensis 33.16.19.& 21
Dæmones gaudent diuinis honoribus 34.12.5
Dæmones inanimatis rebus terreri, & subiici 34.22.9
Dæmones pestem seminantes 34.19.6
Dæmon in specie adulteri 34.19.7. Dæmon apparuit Gẽnadio eod.8. Diuo Martino eod. Iudæis se Mosẽ mentiẽtibus, & eorum plures perdidit eod.9
Dæmones oratione & ieiunio corpora edomant 31.7.3
Dæmones quare fingant annulis se posse includi 8.7.4
Dæmones quare plurima norunt 34.8.6
Dæmones furantur quæ Deus reuelat prophetis, & sibi vsurpant 34.8.7
Dæmonis dicta aut facta & bona & mala suspecta nobis esse debent 34.8.8
Dæmones in consulentiũ pernitiem vera dicunt 34.8.7
Dæmones non vult Deus loqui de sua diuinitate 34.8.8
Dæmones cur frequentent sepulchra 33.23.1
Dæmones se adiutari posse fassi sunt 16.5.4
Dæmones in solitudine insidiantes 15.14.4
Dæmones qua specie appareant 34.19.4.& seq.
Dæmones morbos Dei permissu immittũt 34.11.7
Dæmonum ambitio, vt pro Dijs haberi velint 34.21.1. & seq.
Dæmonum agilitas sit perficiendo maior quàm circulatorum 34.21.5

Dæmon familiaris hæreticis quibuſdam 34.21.8.
Dæmonum præſtigiis & poteſtati, aduerſarius Dei rectus cultus & fides 54.22.6.
Dæmonum quædam præſtigiæ 48.15.12
Dago idolus Philiſtinorum 2.12.5
Dagonis idoli ſupplicium 31.16.3.
Dagobertus Rex Gallıarum, ad tribunal Dei in viſione ſáptus, pro reparatione ab eccleſijs exportatorum 33.16.17
Dagobertus Rex quas ſedes Epiſcopatuum inſtituit 15.12.4
Dagobertus Tholoſam regni ſedem fecit 47.17.9
Dalmatæ Romanis rebellant ob nimia tributa 3.3.11
Dalmatiæ baphij procurator 18.26.5
Daliuus quis dictus Oſcorum lingua 15.28.25
Damas epiſcopus Magneſiorum 17.6.18
Damaſus Hiſpanus Sum. pontifex, quando ſedit 15.12.48
contra Damaſum Sum. pontif. exitiale ſchiſma quorundam 15.3.15
perſonæ, quæ Damnantur inquantum facere tantum poſſunt 21.16.2
Damnati morte ſententia principis, ſuſpendenda executio in 30. diem 30.3.7
Damnatorũ capitali crimine filij, an & quomodo ſuccedant in Gallia patri 45.2.11.
Damnatio eſt legati ſpecies 4.26.5
Damnatio vnde 4.26.1
Damnum vnde dictum 38.9.3. pro illo dato quando concurrant actiones eod.
Damnum in lege Aquilia in faciendo conſiſtit eod.4
Damnum iniuria datum, & ſine iniuria, quod eod. 5
Damnum datum quando dicatur conſtare eod.6
Damnum à quo procedat, in Aquilia quomodo conſiderandum eo.9
Damnorum datorum ab animalibus, Geotgicæ leges 38 9.14.& ſeq. Langobardorum eod.16. Salica.17. Vuiſigothorum eod.18
Damnum datum modicum in paſcuis & ſaltibus à pecore deperdito, vel ab equo viatoris vrgente neceſſitate, ſine culpa domini, an reſarciendum 3.15.8
Damnum infectum quid, & vnde dictum 4.26.1 eius remedium, & cautio pro quo opere detur eo.2. & remedium de damno infecto extraordinarium eſt, nec datur, alia actione competente, & num poſſit concurrere. eod.3. quis vtatur hoc remedio, & de ſtipulatione & cautione eius eod.4
Damnum quid dicatur. 22.3.5
Damnum vnde dictum 26.21.3
Damnum vnde dictum, & ab incommodo vt differat 21.10.3
Damni *infecti* cautio petẽda eſt, antequam damnum fiat: & tamen facto datur, ſi qui dedit velit rudera tollere 4.26.5
Inquiritur tantùm, num præſtita cautione ante damnum datum, quis moram fecerit poſt vocationem in ius, an actor vel reus eod.6
Damni infecti ſtipulatio quando committatur, & non porrigi hanc cautionem ad formitos caſus & naturale rei vitium. Damnum iniuria aduerſarij factum, &c. 4.26.8. Quæ veniantin æſtimationem damni infecti committam eod.9.
Contra non cauentem vel non defendentem in damno infecto, fit miſſio in poſſeſſionẽ &c. 10. Et miſsio in poſſeſsionem ob hanc cauſa quomodo fiat in rem minantem damnum eo.
Damno affectis ob infortunia, remiſſa tributa principibus tributa, & exempla debis 3.22
in Damno infecto. quæ nuncianti formula 4.27.9
à Damnis dato num liberemuterum ipſarum ditione 4.26.6
pro Damno dato aqua immiſſa peti, datur interdictum quod vi, aut clàm: & quomodo pro dato poſſit litem conteſtatam agendum eſt 4.17
Damonis & Pythiæ amicitia 31.25.
Damonis & Pythiæ qualis amicitia 14.3.16
Dandi ſtipulationes quando producant actionem 24 2.13
Dangierum quod ius regium 3.16.3
Daniel cancellarius Balthaſaris 47.29.13
Daniel in iudicio Suſannæ accuſantes de loco interrogat 3.63
Daniel ſacerdotum Belis impoſturas detegit 2.11.1
Danielis prudentia 17.6.18
Daphidas ſophiſta ab Attalo rege è ſaxo præcipitatus 5.1.1
Daphnes luci in Syria 3.2.1
Dardanarij qui, & quare puniantur 36.10
Dardaniæ mulieres filios ſuos ne hoſtibus ſeruirent, in gurgitem flaminis proiecerunt 11.13
Darius apud Perſas prius ſatrapeia tributa incertam exactionem redegit 3.9
Darius inſtitoris filius 3.19
Darius memoriam ſui poſteris in moneta reliquit 36.2.32
Darius Perſarum rex lacum beſtiarum & ſeorſum habebat in deos alienigenas adorantes 3.2.1
Darij imperium 18.1.5. ſuperbia eod.11
Data quomodo repetantur ſponſalibus diſſolutis 8.9.10
Datamus accuſatus à filio 35.2.1
Datam, Core, & Abyron terra viui abſorpti 6.2.5
Dathan & Abiron viui terra abſorpti 32.11.3
Dato *in* ſolutum quid differat à ceſſione bonorum 21.1.1
Datiuus tutor quando conſtituunt 12.13.1
Datiui non dantur tutores, quando teſtamentarij, vel legitimi ſunt: & ſi dentur illis non excuſatis, periculum non ad datos, ſed ad teſtamentarios vel legitimos tutelæ pertinet eod.1
Datiua actio, quæ 21.3.1
Datiua tutela non datur habenti aliundè tutorem. 12. 13. 3. & hæc tutela decernitur, vel petitione præcedente, vel officio iudicis, quomodo &c.
Dauid Abſalonem filium plorat 2.8.1
Dauid furorem & inſaniam ſimulauit 13.16
Dauid ieiunauit 31.13
Dauid in regem Saulem manum mittere noluit 6.20.5
Dauid iubet occidi Rechab & Banaa 31.38.3
Dauid lanceas aureas Deo dedicauit 13.39.6

Dauid præda captam vt diuiserit 20.4.6
Dauid ieiunat ob infirmitatem filij 2.18.5
Dauid occisores Gabarnitarum cruce affecit 31.17.1
Dauid pro dotis æqualitate præputia Philistinorum dedit 8.7 30
Dauid se dicit datum ducem populi 6.7.19
Dauid Tribus diuidit in certos ordines 16.8.26
Dauid & Goliæ duellum 48.16.6
Dauidis adulterium cum Bersabea à Nathan parabola expressum 36.6.2
Dauidis legatis barba rasa in contumeliã admonitis 16.1.23
Dauidis ob peccatum afflictus populus 35.1.27
Dauidis peccatum posteris nocuit eod.
Dauidis peccatum translatum in posteros 31.4.4
Dauidis lex de præda diuidenda 19.1.24
Dauidi electio data trium exitialium malorum 31.11.5
Dauidi puellam seni Abisai puella data, vt cum eo dormiret & eum calefaceret 9.25 17
Dauidi mulier iuuenis data, vt eum calefaceret 18.10 8
per Dauidem noluit Deus templum sibi ædificari 31.22.4
Dauidicos psalmos vnde mos bifariam psallendi 15.22.12
De præpositio in deposito auget vim positi 23.3.2
De commungendis cum emancipato liberis, edictũ cur introductum 43.4.8
De Debitis literæ seu codicilli regij, quid 6.16.8
Deambulationem voluptatis causa, Lacedæmonij prohibuerunt 39.6.7
Debendi correi quando, & quomodo pro inuicẽ teneantur 24.8.4.& 6
Debitum à creditore remissum non potest repeti 11.18.14
Debitum fateri, est substantiale cessionis 22.11.15
Debitum grauius, & durius, quod censendum sit 11.18.34
Debitum naturaliter per errorem solutum, non repetitur 22.16.5
Debitum remissum censeri reddito instrumento 11.6.2
De causa non possunt legibus cõmunibus præendi & carcerati debitores 31.33.15
Debiti cessio pro parte facta, num repeti possit debitore diuite facto 22 13.2
Debiti oblatio & consignatio tollit Hypothecam 13.11.3
Debiti relevatio 26.1.2
pro Debito vincula non esse corpori imponenda, lex Romano. 22.6 6.& 8
Debita maximè apparent mortuis debitoribus, & quare non antè sæpè 46 2 29
Debita omnia nomina dicuntur 24.13.6
Debita remittere debitori qui nõ possint 21.18.13
Decemuirorum dissecandorum permissio quare statua 11.8.5
Decemuiri generaux non conceduntur 47.40.18
Decimis & causis ciuilibus immunitates prohibitæ 33.22.2
Declinare debitoris quando potest à creditore conuenirì 21.20.17
Debitor fugiens à non suo iudice præhendi potest 49.1.8
Debitor incarceratur tripliciter causa 22.6.1
Debitor præhendi potest suspectus, vt caueat 22.6.1
Debitor non soluens olim conijciebatur in carcerem eod.4
Debitor an possit obligationi carcerem obstringere se 22.6.8.9.& 10
Debitoris obligatio ad carceres in Gallia cur admittatur eod.10
Debitor liberari à debito potest inuitus, quare, & quomodo 21.13.13
Debitor non potest præscribere contra creditorem debitum 40.5.5
Debitoris liberatio quomodo liberet eius intercessores 21.18.15
Debitoris furtum propria authoritate non licet capere impune 36 25.25
Debitorem aliquem dixisse, cùm non esset, pro iniuria grauì habitum 22.11.8
Debitorem eximens a manu familiæ, ad quid teneatur 36.2 27.& 28
Debitores apud Iudæos seruiebant creditoribus 22.6 7
Debitores secandi ex lege 12. Tab. eod.5
Debitores improbi exosi quibus rationibus 22.5.4
Debitores minorum, num tutores vel curatores eorum esse possint 12.4.5
Debitores inopes addicti pro seruis creditoribus aliquando, prohibitum deinc 14.3 12
Debitores rei, ub. qui decuriones esse non possint 18.13.6
Debitorum liberatio petita nõ data, plebẽ Romæ secedere à patritijs fecit 47.34.2
Debitorum corpora pro debitis non capienda 22.14.4
Debitoribus quæ, quando danda, & cur à iudice dilatio 22.7.1.& de eorum quinquennali eod.5
Debitoribus dilatio ad soluendum danda 21.18 32
Debitoribus dilatio danda etiam non petentibus 8.3.8
Debora iudicabat Deo populum 32.13.2
Debora prophetissa iudicauit in populo Dei 47.11.3
Decaluatio in pœnam 34 15.10
Decaluatio in pœnam adulterij 36.6.28. & 37
Decanus inter cardinales quis 15.4.6
Decanus presbiterorum quis 15.21.12 quare dicatur eod. 13. Decanus dux eod. Decanus capitulj eod. Decanus Cardinalium eod. Decanus Rotæ eod. Decani canonici eod.
Decaprotia, & decemprimatus 18 2 .2
Decas, quis carceris locus 31.33.15
Decelencibus ob egregium factum, remissum tributum 3.8.27
Decembris mense beneficia vacãria quibus debeantur 17.6.44
Decemuiratus regius post mortem Romuli qualis 47 19.2
Decemuiri agro diuidundo 47.19.3
Decemuiri a Lycurgo constituti eod.5

Decem

Decemviri legum causa quomodo electi, & eorũ nomina 47.19.7. eorum superbia, & expulsio eod.8
Decemviri hastæ qui, & munus 47.24.5
Decemviri Romanorum 18 16.6 Lacedæmonum eod.9
Decemviri Romæ principatum vsurpare volunt 18.1.15
Decemviri Roma expulsi tyrannidem vsurpantes 6.20.4
Decemvirorum libido seditionis causa 35.6.11
Decemvirorum Romanorum introductio 47.19. 1.& 6
Decemvirorum differentia eod.4
Deceptio re ipsa, quid 25.24.5
Decima quid 2.20.1
Decima, aut profana, aut ecclesiastica. Item de decimis profanis, tituli iure diuersi 2.20.2
Decima arborum, & frugum aliorum fructuum & pecorum quinta præstita 3.5.7
Decima legis Papiæ, & vicesima testamentaria, sublata 3.12.6
Decima omnium hæreditatum Turcæ principi pendent 3.12.7
Decima pars æstimationis litis consignata à litigantibus 48.4 3
Decimæ ius ex captis ab hostibus debetur Almyrarcho 1.3.7
Decimæ quid 2.22.1.de earum institutione eod.2
Decimæ beneficiorum quare non debentur nunc episcopis 15.12.34
Decimæ ex ijs qui filios non haberent olim captæ 9.6.13
Decimæ dantur Thimarchis militibus ab incolis, vt viuant & alant equos 6.11.12
Decimæ datæ à ministris eccl siæ summis sacerdotibus ex decimis ecclesiasticis 2.21.1
Decimæ ex quibus debentur 2.19.2
Decimæ ecclesiasticæ quotuplicis generis. Et de decimis à principibus secularibus à beneficijs exactis 2.29.3
Decimæ ecclesiasticæ à Clodoueo nobilibus quibusdam concessæ in beneficium seu feudum 2.20 4
Decimæ concessæ Carolo 6. regi Gall. à Petro Luna eod.6
Decimæ an iure exigantur ab ecclesijs 2.20.8
Decimæ venditæ ecclesiæ an retrahi à proximis possint 26.2.13
Decimæ in quot partes diuderentur olim Curionibus datæ. 2.25.9. Illarum quare dabatur portio Episcopis eod.10
Decima quota quid, & quomodo vera decima minui potest transactione, & consuetudine 2.26.1. quando pro ijs granũ in paſca solui debet eo.2
Decimæ quo tempore solui debent personales, & prædiales: & de deductione quæ fit ante solutionem decimarum. 2.26.3. de earum quantitate soluenda in prædialibus, & personalibus: & quòd de minutis non soleant exigi eod.4
Decimæ separatę spõtè & datę vltra debitas 2.27.1
Decimæ integrè persoluendæ 2.23.4
Decimæ mixtæ, & Animalium, quibus soluantur 2.25.2.& ex quibus sumantur eod 5
Decimæ ecclesiasticæ præstari laicis non debent 2.25.6.an autem in feudũ tenere possint eod.1
Decimæ ex præda Deo datæ 10.43
Decimæ prædiales soluendæ curionibus locorum prædiorum: nisi repugnet consuetudo. 2.151
Decimæ de quibus generaliter pendendæ 2.23 4
Decimæ Sacerdotibus gentilium, & Dei, distributæ & datæ 16 I.5
Decimarum diuisio, in prædiales, personales, & mixtas: & quæ personales 2.23.1.quæ prędiales & ex quibus eod 4
Decimarum exigendarum Bonifacij constitutio 2.20.9
à Decimarum principibus concessarum solutione quæ beneficia immunia sint 2.20.10.& q ę beneficia huic contribuant eod.
Decimarum exactio inter Ethnicos aliquando eod.nu.12
Decimarum pars episcopo debita hodie quare remaneat apud cultorem 15.14.5
Decimarum præstatione, bona & opes crescere inde: contrà, mala 2.22 5
Decimas ex quibus soluant Abbates, monachi, & alij. 2.24.6
Decimas non soluunt ex priuilegio Cisterciences monachi, Templarij, & alij quidam eod 7. Priuilegium illas non soluendi à quo concedatur. eod. 8. Et illud amittatur solutione vna eod.9
Decimas Herculi Soluêres, diuites fiebant 16.8 15
Decimas laici quomodo possidere possũt 17.7.14
Decimas, omnes personæ sine exceptione solvere debent 2. 24. 1. Illas soluere quomodo cogantur denegantes eod 2
Decimas quis sacerdotib⁹ & quomodo inter Christianos distribuerit 2.22.4. Eas etiã suorũ de tũ sacerdotib⁹ soluisse Gentiles, exẽplis docetur 2.22.5
ob Decimas non solutas, famis 31.23.3
Decimas imposuit aliquando Bonifacius 8. v - uersis ecclesijs Italiæ 2.1 7
de Decimis soluendis leges Francicæ 2.11.7
Decimis præscribendis, quæ requiruntur in ecclesia 2.15 5
Decimatio hominum, pœna 31.27 4
Decimatus exercitus in pœnã ignauiæ 35.5 11
Decimati milites à Macrino, in seditione 3 6 5
Decimati à Grecis, qui defecissent in partes Xerxi 35.5.16
Decius contra Marcũ ducem quid dixerit 20.4 7
Decius Mundus qua arte potitus sit Paulina 36. 11.11
Decius prætor quare damnatus 38.3 19
Decij duo se deuouerunt 24.104
Declamatio in Tyrannũ, causa supplicij Marcellophistæ 39.1.22
Decoctor bonorum, infamis 39.12.6. decoctæ res bonorum catomidiari debent 39.12.1
Decoctores bonorum seu prodigi arcentur a beneficio cessionis bonorum 21.9.13
Decoctorum lex Roscia de gradibus in theatro 22.11.10

non Decreſcendi ius à iure accreſcendi quando diſtinctum 46.11.1
non Decreſcendi ius quid, & eius cum iure accreſcendi differentiæ eod.3.& 4
in Decretali venditione locus iuri retractus 26.11.3
Decretum inquiſitionum quid, & quando ſtatuatur 32.6.4
ante Decreti interpoſitionem quæ decidantur prius, obſeruentúrque 23.6.17
Decreto iudicis vim, in alienandis rebus minorũ, quid habeat 12.13.19
Decreto iudicis in venditione facta, ceſſat remedium l.2.C.de reſc.vendit. 25.24.17
Decumana porta in caſtris quæ dicta 15.21.13
Decuriæ iudicum quæ,& quot 18.13.3
Decuria quid 18.13.2.& 4
de Decurtis 3.18.3
Decurio decem militibus imperabat 19.3.18
Decurionis conſtituendi cenſus 18.13.9
Decuriones qui,& quare inducti 18.13.2.eorum perſonæ cuius debent eſſe qualitatis,& qui poſſint eſſe decuriones, & vnde ſalarium acciperent eod.5
Decuriones vel filij eorum in metallum damnati nequeunt 31.36.3
Decuriones nominant ad munera vt idoneos ſuo periculo 18.14.5
Decuriones habent immunitates ab extraordinatis muneribus eo.11
Decuriones ex ciuibus delicti munera obibant:& ibi de decurionibus,& decuriis 3.18.3.& 5
Decurionum ciuitatum quorundam faſtus, & inſolentia 47.15.26
Decurionum filiorum legitima dodrans 44.5.5
Decurionum officium libros memoriæ componere,iudicare 18.14.1
Decurionũ decreta quæ,& quomodo firma. eo.2 eorum alia munera,& onera.eod.7. priuilegia eod.9
Decurionum in officio delinquentium pœna. eo.10.iis locationes agrorum publicorum,& alia prohibita eod.12
Decurionum olim maior authoritas, quàm conſulum hodie 3.8.10
Decurionatus quid,& decuriones qui,& quare inducti,& decuria quid 18.13.2.& 4
ad Decurionatum quando quis non vocetur inuitus 18.12.10
Dedecus petus dolore omni 38.6.1
Dedicare quid,& à quibus ædes ſacræ & votorum fiebat,& fit 15.29.8.& 10
Dedicare vnde dictum 47.2.1
Dedicatio quid ſit Hebræis חנכה Græcis ἐγκαίνια 2.1.17
Dedititij liberti 14.7.8
Defallans au ban & vierebant à quo indicentur 19.18.11
Defaillans vrais quot defectibus conſtituantur, & in cauſa illa quomodo procedendum 48.3.10
Defaut,quid 48.3.18
duos Defendens in noui operis nunciatione, ſit ex actore reus 4.30.4
non Defendens vaſſallus dominum conſilio vel auxilio,feudo priuatur 6.19.19
Defendere & tueri qui ſe nequit,poteſtate alterius eget 11.2.1
Defenſiones exceptiones vocantur 21.17.17
Defenſionibus pluribus & exceptionibus vti licet 21.17.6
Defenſores ciuitatis,& locorum duplices,ſine dignitate,& cum eadem 18.18.1
Defenſores vnde dicti.eod.2.à quibus eligi debẽt eod.3.eorum electio à quo confirmetur eod.4
Defenſores quos habeãt adminiſtros,& ſine iuſſu principis non deponunt adminiſtrationem impunè eod.6
Defenſorum temporalis adminiſtratio cum iudicandi poteſtate,& iuriſdictione 18.18.5
Defenſores ciuitatum quando conſtituti 32.10.1
Defenſorum munus 47.22.25
Deferendo dominum,& conſilium detegẽdo feudum amittit vaſſallus 6.19.14
De ferre ne liceat ſine aduocato regio 32.4.10
Deficientium à regio imperio quæ pœna impoſita 47.40.16
Definitiua ſententia quid 50.1.5
Defloratio virginis nuptæ,prima nocte lege Scho torum debebatur regi. Sublata illa lex à Malcolmo, & aureus nummus ſubrogatus pudicitiæ redemptæ 9.2.25
Deformitas excuſauit à pœna Gallum 35.1.32
Deſſoſſio viuorum,in pœnam 36.7.3
Defuncti mortem non vindicans,ſucceſſione eius priuatur 17.9.3
Defunctum accuſans de negotiatione illicita priuatur eius ſucceſſione. 46.9.3. vel alia iniuria afficiens non ſuccedit ei eod.7
Defunctorum debita quando, & quatenus hæredes ſoluunt 31.18.18
Defunctorum mors vindicanda, vt eis ſuccedere poſſimus 3.12.16
in Defunctos,officioſos eſſe oportet 3.12.16
Degradatio quid, & quomodo differat à depoſitione 31.30.1.& 8
Degradatio pro quibus criminibus fieri poſſit 31.30.10
Degradatio quibus fiat ſolemnibus 31.30.8.& qui poſſint degradare,& qui intereſſe degradationi debeant eod.9
Deierare,ſeu iurare temerè, prohibitum 35.12.14
Deieratio gentilium virorum & mulierum, quæ 33.12.14
Deioces primus rex Medorum 36.29.13.& l.47.20.11
Deioces rex à Medis electus 18.4.1
Delais ordinaires coram quo definiuntur 48.8.14
Delata hæreditas quæ aditi poſsit,quæ dicitur 46.4.17
Delatio quid 32.4.1
Delatio ſeu nunciatio ob quas cauſas fiebat fiſco 32.4.14
Delationibus bonorum factis fiſco,quale præmiũ conſtitutum 32.4.15

Delator exiſtimatus, qui alieno nomine accuſat 32.4.10
Delator falſus criminis lege Cornelia de falſis tenetur 36.4.6
Delatores domeſtici & familiares quàtoperè exoſos leges habeant 6.19.14
Delatores quare curioſi dicti, & eorum officium 32.4.5
Delatores qua pœna affecti à Traiano 31.19.2
Delatores reorum ambitus, impunitatem delictorum conſequebantur 36.29.27
Delatorum falsò diuerſæ pœnæ diuerſorum 32.20.15
Delatoribus à quibus principibus præmia, & quæ conſtituta 32.4.8
Delatoribus grauiſſimæ pœnæ quæ, & quando, & à quibus impoſitæ 32.4.9
Delegandæ iuriſdictionis cauſæ, & rationes 47.22.22
Delegandi formulæ 47.22.12
Delegantur parlamenta interdum à principe in cauſis, alioquin non ſuę iuriſdictionis 47.27.19
Delegare quis poſſit 47.22.10
Delegare cuilibet quæ iuriſdictionis ſunt, poſſe epiſcopum: non verò quæ ordinis, niſi epiſcopo 15.22.44
Delegati quæ cauſæ poſſint 47.22.8
Delegatus non exequitur ſententiam manu militari, ſed inuocato auxilio ordinarij 47.22.16
Delegatus quando poſſit ſubdelegare 47.22.11
Delegati iudices à quibus dantur 47.22.4
Delegati poteſtas vnde metienda eſt 47.22.18
Delegati poteſtas quibus modis finitur. eod. 19. & ſeq.
Delegati iudices qui 47.22.1. & 2
Delegata iuriſdictio quæ 47.6.2
Delegatio fit, aut per litis conteſtationem, aut per ſtipulationem 21.20.2
Delegatio debitoris quid, & quomodo fiat. eod. 3
Delegatio quomodo efficax & quomodo differat à nominis venditione eod. 6
Delegatio quomodo fieri poſſit eod. 15
Delegatio omnium cauſarum iure pontificio an fiat 47.22.9
Delegatio cui fieri poſsit. eod. 13. eius fines ſeruãdi, & effectus. eod. 15. poteſtas eod.
Delegationis mandatum ſtricti iuris, & non extẽditur regulariter 47.22.20
Delegationis poteſtas extinguitur morte delegati vel delegantis, quomodo eod. 21
Deliberandi additionis cauſa, quando præſcribitur ius 40.5.20
Deliberandi ius intra annum tantùm tranſmittitur 26.15.2
Deliberandi iuris cauſæ impulſiuę 46.2.1
Deliberandi ius ſubrogatum in locum cretionum, & pleniusillis 46.2.7
Deliberandi tempus à quo petitum, & nunc à quo datum 46.2.8. & 9
Deliberandi ius quando tranſmittatur ad hæredes hæredis 46.2.10
Deliberandi forma de adeunda hæreditate. eod 11. quid pendente tempore fiat eod.
Deliberandi ius cui concedatur eod. 2
Deliberandi extra tempus quando quis poſtulare 46.2.13
Deliberandi ius à iure adeundi differt 46.2.14
Deliberandi iuris rationes 46.2.18. & ſe
Deliberandi ſpatium cui detur hæredibus 8.3.4
Deliberare vnde dicatur. 46.2.3. per cretionem & ſine cretione eod. 4
Deliberationis tempore creditores hæreditatis non poſſunt experiri 46.2.17
Deliberatoriæ inducię quando in iudicio dandæ ſint, & vbi 48.8.6
Delictum quid 30.111
Delictum pro ſolutione, quando 21.183
Delicti, & peccati diſtinctio 30.1.6
Delicti forum quod ſit legitimum 4.19
Delicta quædam cur variant in pœna 3.11
Delictorum cauſa quæ. 3.26
Delictorum in repub. & morborum in corpore ſimilitudo, & varia ſpecies 30.111
Delictorum qualitas & atrocitas diſtinguenda pro pœna imponenda 3.81
de Delictis arbitri non ſunt, & quare 47.5.5
in Delictis exilio locum nõ habet, etiam ſi mandato alterius delinquat 27.13
Delictis ex quibus ipſo iure beneficij vacatio 17.17.7
in Delictis quomodo obligamur, & cum hoc contrahatur 30.1.2
in Delictis quando reſtituantur minores 13.45
Delienſibus cur peſtis immiſſa ab Apolline 31.21.4
Delinquendi cauſam quæ dant, tollenda 34.11.14
Delinquendi occaſionem quæ dare poſſunt non conceduntur 2.8.
Delinquentium refugium olim ad aras 3.43
Delinquentium bona in quibus caſibus confiſcatur 3.17.1
Delinquere iubens quatenus ex mandato renocatur 30.1.11
Delinquitur quatuor modis, re, verbis, litteris, cõſenſu 30.11.4. & conciliatio reſponſi, vt vitetur contractus Caij Iuriſc. eod.
Delinquit homines propoſito, impetu, caſu, quomodo 3.21
Delphicum tribunal de quibus iudicabat 47.1
Delphici ſacerdotes ſortibus vtebantur 34.311
Delphinale parlamentum quando 47.27.11
Delphinatus & Allobrogum principatus quid & qua conditione venerit Gallicæ coronæ 8.1.21.
Delphinus in Galia quis 18.1.1
Delphini, fœtus maximè diligunt 36.24.11
Delphini non niſi cum ſocia fœmina conueniunt 9.2.14
Delphini dicti Allobrogum principes 18.1.11
Delphis perpetuus ignis 15.3.11
Delphos Apollinis qui ex hoſtium manibus quædam miſerint 20.4.8
Delus, quod æratium apud Athenienſes 25.3.8
Demaratus, vt nothus, à patre Ariſtone abdicatus 9.26.22
Demens monachus fieri non poteſt 15.14.13

Dementis ſeu mente capti, & furioſi differentia 13.5.16
Dementia num excuſet à pœna 33.12.13
Demetrius à tota Seplaſia accuſatus apud conſules 25.14.7
Demetrius Chomatenus archiepiſcopus Bulgariæ 9.11 18
Demetrius Cynicus 1.8.3
Demetrius Cynicus in inſulam quare relegatus 35.6.17
Demetrius philoſophus relegatus 18.7.8
Demetrij Phaleri filio imperatum, vt honeſtius viueret 36.9.3
Demetrio Athenis concubinatus prohibitus 20.1.14
Democratio quibus conſtet 18.3.5. quid, & finis eod.6
Democratia, populi regnum 18.2.5
Democratiæ pulchrum nomen, ſed infelix exitus 47.15.25
Democritus pediculari morbo deceſſit 31.15.2
Democritus peregrinauit 31.6.3
de Demoliendo nouum opus ſatisdatione data, an hæres cui nunciatum eſt, teneatur ſuis impẽſis opus demoliri, an tantùm præſtare patientiam 4.31.9
Demolitionis cauſa domum qui emit, duplum pretij emptionis tenetur fiſco deferre 3.17.6
Demolitionis operis ſumptus, aut patientiam demoliendi, quis teneatur præſtare nũtiatione noui operis facta 4.30.1
Demonax philoſophus à Luciano laudatus 20.3.2
Demonſtratio falſa quando non vitiat legatum vel fideicommiſſum. 42.32.53. à conditione quid differat eod.
Demophilus pœnitentem reiiciens reprehenditur 2.8.12
Demophilus reprehenſus, quod pœnitentem reiecíſſet 33.6.2
Demoſthenes venenum ferebat in annulo 36.18.15
Demoſthenes ab officio deſiſtens pecunia, damnatus 36.28.19
Denariatus homo quis, & quis ei ſuccedebat 45.16.2
Denariati hominis inteſtati cuius ſucceſſio, & quis denariatus homo 45.13.9
Denarij in aurificina pondus 36.2.10.& 13
de Denario numero 15.21 13
Denicales feriæ, & quid in his prohibitum agere 2.16.24
in Denier douze, quæ vſuræ 22.3.31
Doumbrement apres l'hommaige, intra quod tempus debeat dari, &c. 6.15.14. & ratis profeſſio integra eſſe debet, & quate fiat, & de commiſſo eius rei cauſa eod.15
Denominatio fit à præ dominante 1.15.16
Dentes primi poſt ſeptem annos cadunt 9.9.16
Dentium doloti excantatio 34.9.10
Denuncians intra tres menſes, non cogitur ſatisdationem acceptare ab aduerſario oblatam, ſi dicat ſe paratum intra eos de iure ſuo docere: poſteà tamen cogitur 4.31.3
Denunciator ſine calumniæ pœna deſiſtit ab accuſatore 32.7.5
Denunciatio coniungendorum cur facienda in eccleſia 8.3.9
Denunciatio quando verbo fiat 4.19.2
Denunciatio quæ verbo fit, exuit poſſeſſione denunciantem, &c. eod.
Denunciatio, vt cautio detur de damno infecto, præcedere debet miſſionẽ in poſſeſſionem, & quomodo, & quibus facienda, &c. 4.26.11
Deoſculatur dominus vaſſallum, dum eius dominium recipit 2.15.7
Deperdita & cõſumpta ſine culpa hæredis ex hæreditate, nõ imputatur in quartam Falcidiam, vel Trebellianicam 42.31.32
Deponendi forma ſimplex, vel compoſita 23.3.16
Deponi quæ res poſſunt 23.3.8
Deponi num poſſit ab officio vel ordine per epiſcopum, qui beneficium habuit, vel ordinem à Summo pontifice 31.30.7
Deponuntur à dignitate inutiles in ea exiſtentes 31.30.3
Deportatus an poſſit teſtari 42.8.17
Deportati iure ciuili pro mortuis habẽtur 26.17.5
Deportati inſtitui hæredes non poſſunt 42.35.18
Deportati non teſtantur 42.8.10
Deportatorum conditio 31.6.13
Deportatis, bannitis ceſſio bonorũ denegatur 22.9.17
Deportatis non poteſt legari 42.33.4
Deportatio quid 31.6.7.& 13
Deportatio ſucceſſit in locum interdictionis aquæ & ignis, quare 31.8.8
Deportatio hodie in ignis & aquæ interdictione locum ſucceſſit 1.6.5
Deportatio, in locum aquæ & ignis interdictionis 36.27.1
Deportationis pœna poſt mortem manet 31.8.8
Depoſitæ pecuniæ debitæ periculum ad quẽ pertineat 26.23.6
Depoſitarius de dolo, non de culpa tenetur 23.3.17
Depoſitarij num priuilegiatis in reperenda pecunia præferantur 23.11.12
Depoſitariorum qualis perfidia 23.4.4
Depoſitæ omnis, nõ datur eccleſiæ ſeculari 31.30.6
Depoſitum re contrahitur. 23.3.1. idem cum cõmendato eod.
Depoſitum quid. eod. 2. diuiſio. eod. 3. res. eod. 4.& 8. à ſequeſtro quid differat eo. 4
Depoſitum à quibus fieri poteſt. eod. 9. & apud quos eod. 10
Depoſitum & obſignatum & nõ obſignatum fit. eod. 11. quid à mutuo, locatione, & mandato differat eod. 16
Depoſitum in quo loco faciendum, & vbi olim deponebatur 23.3.18.19.& 32
Depoſitum inficiantes quàm graue delictum, & pœna diuina. 23.4.5. apud Pyſidas eod. 6
Depoſitum abnegare iniquius, quàm mutuum 23.4.9
Depoſiti, & ſequeſtrationis finalis cauſa 23.3.13

Depoſiti actiones tres, directa, contraria, & vtilis. 23.4.1. directa pro quibus datur deponenti. eod. 2. & cum ea datur ad exhibendum actio, & rei vindicatio eod.3.

Depoſiti directa actio in duplũ, aut ſimplum, &c. quando detur 23.4.10

Depoſiti in actionem quæ veniunt, de vſuris, iuramento in litem, & de dolo depoſitarij. eod. 11. & 12. quibus detur actio directa eo.12

Depoſiti contraria actio. 23.4.13 vtilis. eod.14

Depoſiti cauſa condemnatus, ciuilis pœna infamia 23.4.7

in Depoſitis in ædem ſacram ſubreptis, cõmittitur ſacrilegium 33.14.8

Depoſitio quid. 31.30.1. duplex, à gradu & ordine eod.2

Depoſitio legitima debiti oblationem ſequitur, & vbi fiat 26.23.5

Depoſitionis pœna pro quibus criminibus imponenda 31.30.4

Depugnantes in arena qui erant infames 48.16.3

Deputati ſeu delegati ad comitia Syndici ſunt 49.5.5

Derbices & Maſſagetę ſeipſos deuorabãt 36.24.19

Dercyllides claſſis Lacedæmoniorum præfectus 19.10.12

Derelinquendo & dando res ruinoſas dominus, liberatur ab omni dãno dãdo & dato 4.26.16

pro Derelicto quando quid habeatur 20.2.4

Derogatoria clauſula in teſtamẽtis appoſita, quid operetur. 44.1.11. quomodo eidẽ derogetur eo.

Deſcendentes qui 9.9.14

Deſcendentes præferuntur in ſucceſſione aſcendentibus & collateralibus 45.8.2

inter Deſcendentes & aſcendentes prohibitæ nuptiæ vſque ad infinitum, in quo conueniunt ciuilia & pontificia iura 9.9.29

Deſcendentium quàm aſcendentium potior cauſa in hæreditate 9.22.9

Deſcriptio vniuerſi orbis cur, & quando ob Octauio imperata 3.12.5

Deſcriptio orbis ſub Octauio quæ, & quando 46.5.5

Deſerta appellatio quando fiat 50.2.30.& 31

Deſertionis crimen diuerſum, & pœnæ 19.10.16. & 17

Deſertor quis 19.10.16

S. Deſiderius epiſcopus Lugdun. lapidatus 35.2.9

Deſides à centonibus puniti 47.16.10

Deſignatorum conſulum authoritas, & poteſtas 47.15.12.13.& 14

Deſponderę, & ſpondere quis in ſponſalibus dicebatur 8.2.6

Deſponſario quid 24.1.2

Deſpotæ Græcis qui 18.2.20

Deſtitiſſe ab accuſatione quis, & quando dicatur 32.22.2

Deterioratio rei in iudicium communi diuid. venit 5.3.17

Detonſio capilli, luctus tempore. item & ſubmiſſio, quare 16.1.20

Detenſionis cauſæ eo.19

Detractio vitanda 38.5.3

Deunx quid 42.34.1

Deunces vſuræ quæ 22.34

Deuoluta per negligentiam ordinariorum collatio ad ſummum Pontif. redit ad ordinatũ poſt menſem 17.9.14

Deuolutio quid 17.9.2

Deuolutio iuris ab eo, qui habet in alium, ſit per donationem hæreditatis viuentis, non obtemperando voluntati defuncti, non vindicando mortem defuncti, non petendo hæreditatẽ ſi tempore, &c. e d.4

Deuolutio poteſtatis conferendi vel eligendi, deplici cauſa fit 17.9.4

Deuolutio fit ad proximum ſuperiorem electione facta indigni eod.5

Deuolutio in cauſa graduatorum. eod.7. eius ſine impetratio ob incapacitatem prouiſi, odioſa 17.9.8

Deuolutio ob negligentiam conferendi 17.9.9 & talis deuolutio, vt & ob electum indignum, ſtatuta in 4. ſynodo Lateranenſi eo.14

Deuolutio ad quem fiat 17.9.38.& 40

Deuolutio electionis epiſcopi ad quem fiat. e d. 41. à vicario epiſcopitatem ad quem fiat eod.41

ab exemptis epiſcopis item eod.43

Deuolutionum ex negligentia ratio 17.9.16

Deuouentes ſeipſos pro ſalute populi 24.10.4

Deus eſt ſpiritus 33.12.6

Deus ſolus adorandus 34.81

Deus cur bonos caſtiget, malos autem proſpere viuere permittat 31.44

Deus dicitur zelotes 31.44

Deus quomodo res mutet & tollat 1.8.1

Deus ſolus nouit corda hominum 30.1.7

Deus ſolus rex regum 18.2.6

Dei ira & vindicta lento gradu procedit 33.6.9

Dei quæ ſunt, ab hominibus dari, permutatione 15.3.18

Dei cultus animæ inditus natura dictante 16.8.1.& Deo omni tempore ab omnibus ſacrificatum eod.3

Dei dicti filij, regeneratione Baptiſmatis 10.5.7

Dei nomen quatuor literarum 50.8.16

Dei præcepta non poſſunt per hominum leges violari 41.1.1

Deo potius obediẽdũ, quàm hominibus 6.10.11

Deo ſeruire, regnare eſt 16.1.11

Deum & dominum ſe appellari voluit Domitianus 14.1.14

Deos adorabant Romani ante initium pugnæ 19.10.9

Deuterius epiſcopus baptizando Barbam quendã ſic dictum, aqua euanuit 2.4.9

Dextans quid 42.34.1

Dextantes vſuræ quæ 22.3.42

Diabolus etiam audiendus in ſua defenſione 48.2.28

Diaconatus num ordo eccleſiaſticus 16.7.9.

Diaconi, quales eſſe oporter, ex D. Paulo 1.2.8

Diaconus quis maior & minor ſacerdote 16.7.4

eius officium, quod eod.7

Diaconi epiſcopi eod. 3. eorum inſtitutionis cauſa, & munus 16.7.1

Diaconi in eccleſia Dei, in locum Leuitarum 16. 7.5
Diaconi retrahi poſſunt ad eccleſias, in quibus ordinati ſunt, nec ordinari debent, niſi certis eccleſiis cod.6
Diaconorum & preſbyterorum ætas quæ cod.11
Diaconi nomen quid ſignificat, & qui diaconi 15. 20.1
Diaconi ſacri, & ſeculares cod.2
Diaconi 7. electi tempore Apoſtolorum 17.12.28
Diaconiſſa, & eius ætas. 16.7.10. officium cod.12
Diaconiſſæ caſtitatem promittunt cod.13
Diademati regio annexa alienari non poſſunt à rege in proprietate 45.8.7
Diademati vnita à regibus Gallorum quæ 6.6. 11
Diadumenus Macrini filius 18.6.13
Diagoras Teleclides Plagij librorum accuſatus 36.41.13
Διαιτητὴς quis apud Demoſthenem, & quare ita arbiter dictus 47.39.34
Διαιτηταὶ iudices 47.22.3
Dilecti qui immunes à muneribus 18.10.2
Dilecti ſacrificuli 16.8.29. & 38
Dimacharia in iudicio quid 48.4.4
Diana Scytica vt culta 30.11.4
Diana vbi ſtrangulata à pueris 30.5.7
Dianæ Epheſinæ ſacerdotes eunuchi, & vt dicti 7. 2.23
Δίκη nomen, quid ſignificet 47.2.4
Dictator Romanorum 18.2.9
Dictator magiſter populi 18.4.1. & lib.19.18.2
Dictator, monarcha dictus. 47.17.2. quare dictator, & quis ſit cod.3
Dictator à collega vel principe, nõ à populo creabatur cod.3
Dictator vnus tantùm fiebat, & quãdo duo, cod.4
Dictator erat ſui arbitrij 47.17.8
Dictator equo non vtebatur. cod.9. ei quæ deerãt inſignium regum cod.
Dictator à quo diceretur. 47.17.10. qua forma. eo. 11. ex quibus. cod.14. quando, & quarum rerũ cauſa crearetur cod.14.15. & ſeq
Dictatura vſurpata initium imperij fuit 47.20.1
Dictaturæ inſtitum 47.17.1. & 2
Dictaturæ tempus quandiu duraui. cod.12. & 15. & quando ſublata. cod.13. eamque recuſauit Octauius cod.
Dictum omne, pactum non eſt, & ad quid referatur 21.2.7
Didius Iulianus ſacrificiis vſus cædis humanæ 34. 15.5
Didij Iuliani nundinale imperium 18.1.4
Dido regina iudicauit in ſolio Tribunali 47.11.6
Dies quando dicitur cedere, aut venire 42.33.10
Dies qui lucis dicitur, & qui artificialis & naturalis 42.32.50
Dei & horæ expreſſio, in libello accuſationis, in quibus non exigatur 30.7.7
Die vno non conferuntur duo ſacri ordines 16. 11.4
Dies qui ſtati & definiti ad conſecrandas virgines nõnales 15.17.12
Dies faſti ſeu iuridici, & nefaſti qui 49.2.10
Dierum diuiſio in feſtos, profeſtos, & interciſos 2.16.2
Dierum & temporum electio, nõn omnis reiicienda 34.3.24
de Dierum & temporum obſeruatione vbi tractatum ſit 34.4.2
Dieta vulgaris, & legalis, quid 4.24.5
Dieratij, qui 37.14.5
Dietes vnde dicuntur 47.39.34
Differantur nuptiæ qua de cauſa 8.3.1. & ſeq
Digitus medicinalis cur annullo inſigniatur 8.7.10
Digiti pollicis abſciſſio, in pœnam 35.1.35
Digitorum nomina inſtar amuleti, contra maleficia 34.22.22
Dignitas accuſatoris facit illegitimum accuſatorẽ 32.15.1
Dignitas eccleſiaſtica & alia quid 17.3.17
Dignitas perpetua ducatuum, prouinciarum, & vicariatus, licet adminiſtrationes nõ eſſent perpetuæ 6.7.13
Dignitas ſola alicuius, metus impreſſionem non facit 36.25.6
Dignitatis non voluptaris, nomen vxoris eſt 8.1. 27
Dignitatis cauſa à patre pro filio impenſa, num conferantur 46.8.8
Dignitatem alterius vſurpare, mendacium facto eſt 39.15.8
Dignitatem ſibi falsò vſurpans, qua pœna puniatur 36.4.6
Dignitate diuiſus populus à Romulo 18.3.3
in Dignitate poſiti peccãtes cur maiori pœna afficiendi 30.5.3
Dignitates & magiſtratus deſiderari vel ambiri non debent 36.19.2
Dignitates perpetuæ hodiè, non temporales 9.12. 14
Dignitates veſtitu diſcernere voluerunt Rõmani 9.19.23
Dilatio quid. 48.8.1. eius ſpecies cod.3
Dilatio prorogata & noua quomodo differant, & quid ſit prorogatio 48.8.11
Dilatio data à iudice litigantibus quãdo poſſit per illum reuocari 48.8.11
Dilatio ciuilis, & neceſſaria eos 16
Dilatio ad cuius vtilitatem pertineat cod.18. finis dilationum. 19. rationes 20
Dilatio debitoribus ad ſoluẽdum danda 22. 18.32
Dilatio peremptoria alicui ex litigantibus data 48.3.17
Dilatio quibus danda 8.3.8
Dilatio vltra marina, nouem menſium tantùm 40.5.20
Dilationis biennalis, vel quinquennalis moratoriæ cauſæ 22.7.7
Dilationes iudiciales, extraiudiciales, & conuentionales quæ, & quotuplices. 48.8.3. dantur ſecundum res de quibus agitur. cod.4. & quæ conſideranda in illis præfigendis. cod. & 5
Dilationes legales num iudex breuiare poſſit 48. 8.5. & 17
Dilationes plures in iudicio quando dẽtur cod.7.

Dilationes quot à iudice dandæ ſunt 48.8.10
earũ ſpatia cõtinua, nec interpellata feriis eo.13
Dilationes extraiudiciales à quibus dantur. 48.8.
14.& à quibus iudiciales . . eod.& 15
Dilationes qua forma dandæ 48.8.17
Dilationes obtemperandi rei iudicatæ 50.1.28
Dilationes quæ ciuilibus, & quæ criminalibus negotiis dantur 32.25.5
Dilationes quot dandæ in iudicio poſſeſſionis beneficiorum 17.20.6
Dilatoriæ ſolutionis, & iudicij quæ exceptiones 21.17.12
Diligentiæ, negligentiæque gradus 21.11.3
ante Diluuium nullus vſus carnium hominibus erat 15.15.12
Dimiſſoriæ literæ, quid, & à quibus concedantur pro ordinibus 16.9.3
Dimiſſoriæ, dictæ literæ cõmẽdatitiæ epiſ. 15.12.33
Dimiſſoriæ literæ ad ordines, à quibus ex priuilegio concedantur 40.2.19
Dimittere proprias eccleſias diaconi non poſſunt 16.7.6
Dinocrates architectus nobiliſſimus 15.6.2
Dinumerationis in defectum nũ dominus faciat fructus ſuos rei feudalis 6.15.16
Dioclerianus inter ſcriptos in albo decurionum, patrem, non habenti liberos, præferri voluit 9.6.38
Diocus Montiacus eccleſiaſticorum fundorum inuaſor. 2.28.2
Diodorus & Flauianus pſalmos Dauidicos pſallere docuerunt 15.22.12
Diodorus Siculus orbem peragrauit 31.6.3
Diœceſes epiſcopales quales, & vnde 15.12.3
Diœceſes quando epiſcopatus factæ eod.4
Diogenes Cynicus adulterator monetæ 36.2.35
Diognetes Mileſiorum dux 33.21.9
Diotmedis & Vlyſſis Troianis exhibitum ſolemne iuramentum 50.8.8
d. Dionyſius Areopagita obiurgat Demophylum, quòd pœnitentem reiecerit 2.8.12
Dionyſius gladium vagina raptum familiaris capiti cur imminere iuſſerit 6.20.14
Dionyſius Pont. Max. circa ann. 266. 2.22.4
Dionyſius Siciliæ tyrannus iunior, Corinthius priuatus factus ſuaſu Timoleontis 6.20.4
d. Dionyſius patronus apud Deum Dagoberti regis Galliarum 33.16.17
Dionyſius ſum. Ponti. ſacerdotia inter Chriſtianos per vniuerſum orbem diſtribuit 16.8.33
Dionyſius tyrãnus à Siciliæ regno expulſus 6.20.4
Dionyſius tyrannus Platonem vendi iubet 18.7.6
Dionyſius Hammonis filius Regam & Cameſenũ regno paterno expulit 10.6.29
Dionyſius Alexandriæ epiſcopus, & Arrius de religione altercant 33.9.12
Dioſcori ſchiſma contra Sozimum. 2. Pontif. ſum. 15 3.15
Diotrepes peregrinos fratres ſuſcipere prohibebat 15.28.36
Dipſæanus veneficã 34.13.7
Directa actio commodati quid petat 23.1.13. ex quibus cauſis detur commodatario eod.14
Directa actio tutelæ, contraria, & vtilis 13 10 5
Directa ſubſtitutio quæ. 42 11.2. quando obliquetur facta in codicillis. eod.3. & quando in codicillis, directa remanet. 3. caſus. eod.4
Directa verba quæ eſſent ciuilia, & non ciuila eod.5
Directa verba non obliquantur communi iure, & quando obliquantur in teſtamentis 42.22.11 vide & c.26.nu.4
Directæ actiones vt contrariis oppoſitæ, quid 11 8.16.& directæ vtilibus oppoſitæ, quid item eod.17
Directarij fures, qui, & pœna 57.14.4 & 6
Dirimachij mors 39.5.31
Diſcerptio in diuerſas partes, ſupplicium 37.9.3
Diſcerptio membrorum, in pœnam 37.17.3
Diſcipuli prophetarum, filij dicti 10.5.4
Diſiuncti qui 46.1.3
Diſiuncti re quã e.d.8
Diſiuncti non vtuntur iure accreſcendi e.11
Diſiunctiua vel alternatiua dictio, poſita inter perſonas, quando reſoluatur vel non in coniunctiuam 41.28.38
Diſiunctiuè quando dicatur facta vulgaris ſubſtitutio 42.16.15
Diſpenſatio illegitimis ad beneficia à quo fi. debet 17.6.51
Diſpenſatio natalium ad ſacros ordines non porrigitur ad beneficia. eod. 36. & diſpenſat. on s ad beneficia à caſu in caſum ſimilem, vel maiorem non producuntur e d
Diſpenſatio per ſimplicem ſignaturam ad pluralitatem beneficiorum 17.6 37
Diſpenſatio iuramenti quid. 50.12.2 & de qu b s fiat. eod.3. & 4. Et cum authoritate ſupe i ris eod.7
Diſpenſationis iuramenti finis 50.12.15
ex Diſpenſatione ſum. Pontif. nuptiæ poſſunt licitè contrahi inter gradus prohibitos 9.11.23. nũ autem illic in omni gradu diſpenſet. eo. & Diſpenſatio quid efficiat e d.
ſi res Diſplicear, fit inempta, tale pactum valid m 25.17.13
Diſpoſitio legis quomodo formor diſpoſitione hominis 42.1.14
Diſpoſitio rerũ ſuarũ quare cuique libera 21.1.1
Diſputare de quibus prohibitum. 2.1 6
Diſputari non debet de fide catholica publice 3. 3.4
Diſſectio corporum debitorum olim ob fidem ab illis violatam, ſtatuta in pœnam 11.8.4
Diſſenſu vitiatur emptio 25.15.3
Diſſerendi rationem qui tantum coluerint 28.7.2
Diſſolui illud abſolutè dici non poteſt, quod nõ erat plenè coniunctum 9.11.6
Diſſolui res eodem modo quo ligata ſunt 6.19.1
Diſtractus, & contractus ſimilitudo 31.18.10
Diſtributio bonorum, prodomus ceſſionis bonorum 22.11.1
Diſtributionis bonorum, & dationis in ſolutum, & ceſſionis differentiæ eod.2
Diſtributiones quotidianæ, manualia dicuntur præſentibus debita 15.13.14

Diutis ſubitò vectigal impoſitum 3.11.1
Diuites quàm ſint ſe arbitrantur homines 46.2.30.
Diu verbum, vſque ad quod tempus extendatur 14.5.5
Diu, verbum, pro decennio interpretatur 11.10.11
Diuertendi inter abſentes formula 9.15.12
Diuertendi cauſæ legitimæ iuris ciuilis & diuini eod 21
Diues & Lazari parabola quid denotet 3.4.4
Diuites ambitioſi, & ideo pulſi a rebus publicis 35.6.15
a Diuitibus exactum quod pauperes ex tributo deberent 22.10 4
Diuidendi modus quis 5.3 21
Diuidi res cur neceſſarium fuerit 1.14.11
Diuidua natura & res, quæ ſint 5.3 4
Diuidua & indiuidua obligatione quæ, eod.10
Diuiduum quid 5.3.1
Diuiduum ſolutione quid eod.11
Diuidi nequit ius aquæ ducendæ, vt nec itineris: at poteſt aqua & vſus diuidi 4.15.18
Diuinantur indiuiſibilia intellectu, doctrina, & cauſa 5.3.9
Diuinandi variæ ſpecies 34.3.5.6.& 7
Diuinatio ſeu prædictio venturorum incerta eſt vel miſera, vel nihil prodeſt 34.7.1.2.3
Diuination em profitentium curioſa mendicitas & finis poſſimus 34 7.4
Diuination is ſpecies 34.6.2
Diuinationis duæ cauſæ, ars & furor 34.3.4
Diuination & prophetiæ differentia 18.6.15
Diuinationes & ſortilegia non puniuntur ab inquiſitore hæreticorum, ſed à iudicibus ſecularibus 33.7.6
Diuinationes interdum permittit Deus veras, vt tentet ſuos 34.8.4
Diuinus quis 34.3.3
Diuinum officium, ſeu horas canonicas non dicens beneficiatus, an teneatur ad reſtitutionē factum ex beneficio præceptorum 17.2.11
Diuinum iudicium quid 47.4.2
Diuiſ furoris breuis annotatio, & diuiſio Ethnicorum 13.5.34
Diuiſ iuris res 1.14.1
Diuinæ pœnæ quæ, & quòd ſera numinis vindicta 31.4.2
Diuinæ res & ſacrę vendi non poſſunt 25.7.3
Diuini gentilium eximij 18.6.12.13.14
Diuini, & qui eos conſulunt, idololatræ 34.7.7. impoſtores ſeu mendaces eod.8
Diuinorum iudicia & accuſationes non probant, ſed puniuntur 48.12 9
Diuinorum pœna per totum c.14.lib.34
Diuina violantes myſteria, capite damnati 2.16.21
Diuinos conſuluiſſe, in quibus capitale 34.14 13
Diuinis ideo crédendum non eſt, quòd aliquando verum dicant: & quare 34.8.1
Diuionenſe parlamentum 47.27.15
Diuiſio bonorum facta inter liberos à patre quomodo rata habetur 47.6.8
Diuiſio vicem actionis obtinet 5.3.28.3
Diuiſionis modi vel ex conſenſu partium, vel defuncti, vel iudicis ſeu arbitri authoritate, & quæ obſeruanda in poſtremis duobus 5.4 8
Diuiſio à parentibus inter liberos facta, ſequenda in diuiſis, & in non diuiſis poſt diuiſionem quæſitis 5.4.9. Et in diuidenda hæreditate iudicis partes 10.& 12
in Diuiſione penes quem inſtrumenta communia remanere debent eod. 13. Et in diuiſione per additionem quando caueatur de euictione eo. 14. de diuiſione facienda per ſortem 15. de conſuetudine quod maior ſeu prouocans ad diuiſionem diuidat, & minor eligat eod.17. Melior formula diuidendi, ex arbitri vel iudicis petitione eo.18. alia tamē explicatur de forma diuidendi & colligendi ſententia nu.19
Diuiſionis tutelæ & curæ beneficium quale, & quando detur tutoribus & curatoribus 13.10.13. item magiſtratibus qui hos dederunt, an competat eod.32
ad Diuiſionem prouocare non poſſunt minor, maritus in re dotali, eccleſia: ab alio tamen ad eam vocari poſſunt 5.3.19
Diuiſionem rerum communium qui petere non poſſint 5.3.19
ex Diuiſiõe iure ſucceſſionis an debeatur a ſingulis hominum 6.15.11
in Diuiſione rerum locus non eſt iuri retractus 26.10.1. & adiudicatio in diuiſione facta, ſimilis emptioni, verùm alia ab emptione eod.2
Diuiſum feudum vel ruptum, quid 6.15.12
Diuiſæ res quando cenſentur, & quomodo vſucapiuntur 40.2.8
Diuiſarum rerum incommoditas 6.6.19 & 22
Diuortium iure diuino nec pontificio nunquam approbatum, ſed prohibitum 9.16.2
Diuortium apud Moſcouitas excommunicatione prohibitum eod.6.
Diuortium in thoro non fit, etiam inter coniuges adulteros eod.9
Diuortium ob hæreſim & infidelitatem 9.16.10
Diuortium ſoluit matrimonium, & vnde dicatur 9.15.9
Diuortium quomodo teſtato fiebat coram ſeptem teſtibus 9.15.11
Diuortium iure ciuili quatuor modis inter viuentes coniuges fiebat 9.15.16
Diuortium ex conſenſu quomodo fieret, & explicito, & ſublatum eod.17
Diuortium ob cauſam rationabilem, bona gratia eod.19
Diuortium ſine cauſa rationabili, in quo punitum eod.20
Diuortium quis primus Romæ fecerit 9.15.15
Diuortium & ſeparatio thori ratione adulterij eod.26
Diuortij faciendi Platonis lex & formula 9.15.23
Diuortij cauſa Perſis, vxorem non facere iuſſa mariti eod.24
Diuortij etiam cauſa, mores vxoris marito diſpliciſſe 9.15.25

Diuortij iuris ciuilis cauſæ ſublatæ 9.16.16
in Diuortio claues adimebantur,& reddebantur 9.15.14
Diuortio facto propter adulterium,ſeparato thoro,alteri etiam innocuus non poteſt nubere:& ibi rationes ab authoritate, quia relicta nubens mœchatur,quia reconciliari poteſt 9.16.3
Diuortio facto ob fornicationem, ſeparatos non poſſe alij nubere probatio à ſacris partibus eod.4
Diuinæ aquæ vnde ſic dictæ 4.15.19
Diutina poſſeſſio,diuturnum ſilentium quid 40.5.33
Do,vt des contractus actiones 28.4.2.&.3
Do vt facias,contractus innominatus, quos contractus contineat 28.4.1
Doctoratus impenſa num imputentur in legitimam filij 44.5.45
Doctores & licentiatos facere poſſunt ex priuilegio aduocati conſiſtoriales Romani 49.6.10
Doctorum exiſtente varia in conſiliis, & lectura ſententia,quid potius ſequendum 47.7.11
Documenta hæreditaria apud quem eſſe debeant 34.5.4
Dodrans quid 42.34.1
Dodrantes vſuræ quæ 22.3.41
Doech Idumæus Saulis ſeruus 31.38.3
Dolabella quæſturam vendi voluit 36.29.16
Dolus re ipſa quid. 21.13.3. de eius dictione & quid in genere eod.1.& lib.25.24.3
Dolus diuiditur in bonum & malum, & quid vterque 21.13.2.& 4
Dolus bonæfidei contrarius,& etimẽ habet eo.5
Dolus dolo quomodo, & quando compenſetur eod.13
Dolus admiſſus quomodo emendetur per actionem & exceptionem eod.14
de Dolo actio quare non datur, niſi ex magna cauſa. 21.13.6. & dolum ſubeſſe quæ præſumant eod.7
de actione Dolo,& pro quibus detur eod.8 & rationes actionis cum de dolo agatur eod.9
in Dolo res quomodo conſiderandæ. 21.13.10. perſonæ item eod.11,negotia eod.12
Dolus conſilio officit arbitrorum ſententiæ. 47.39.28. & num idem in dolo re ipſa commiſſo eod.29
Dolus in tranſactione dupliciter conſideratur 28.3.5
Dolus tantùm, non culpa in precatio preſtatur 23.2.14
Dolus vel deceptio,aduerſarius voluntati 21.2.5
Doli,& culpæ latæ diſtinctio 21.11.4
de Dolo quando fiat iudicium 21.5.14
de Dolo vi quis non teneatur, directò fieri non poteſt 21.2.12
Dominandi ius in ſeruos quibus rationibus probet Ariſtoteles 11.1.15
Dominatio multorum reipub.damnoſa 6.6.19
Dominatio & ſeruitus in liberis perſonis poteſtas dicitur 11.1.18
Dominica poteſtas ius necis habebat & vitæ in ſeruos 14.41
Dominica poteſtas viſa tyrannica 14.12
Dominicum templum Hieroſolymis 15.33
Dominicæ res quæ 14.16
Dominium à *Domo* non à domo dictum 1.121
Dominium cœpit à poſſeſſione 1.132
Dominium num vſucapione amittatur, & quatur.40.1.7.& num directum eod.
Dominium in plenum, & non plenum partium, & quid ſit vtrumque 1.114
Dominium directum & vtile,quid 1.117
Dominium fictum eſſe 1.128
Dominium quando transferat emptio 25.12.
Dominij finitio 1.113
Dominij ius datur per miſſionem in poſſeſſi ex 2.decreto 4.16.15
Dominij, proprietatis, & poſſeſſionis præ no neceſſaria acquiſitorum rerum 1.121
Dominij tranſlatio quot modis fit 20.9
Dominia rerũ in incerto eſſe non debent 46.131
Dominia rerum tribus primùm poſt diuiſionem tranſlata,permutatione,donatione, ſucceſſione 28.152
Domina vxor dicta à viro 11.3.3.& cur.eod.
Dominus quis dicatur,& vnde 1.111
Dominus debet vaſſallo eadem quæ mutuò eidebet vaſſallus.6.20.1. Et eadem felonia qua vaſſallus priuatur feudo,& redit ad dominum, eadem priuatur dominus proprietate,quę peruenit ad vaſſallum ed.
Dominus multos vaſſallos in alios,iure feudorum non poteſt alienare 6.19.14
Dominus prædij ſeruientis in ſeruitute ruſtica, non tenetur reficere prædium pro vſu ſeruentis:contrà,in ſeruitute vrbana 4.14.3
Dominus quando poteſt feudum, quod iure rem non habet,viuente vaſſallo alij dare 6.6.12.& 13
Dominus quando pro ſubdito tenetur 38.8.14
Dominus quãdo pro nos a vel vtrà teneat ſeruum vel animalis ſui nomine 38.11.10
Dominus res ſuas agnoſcit & commoda recipit per hominum & fidelitatem 6.16.1
Dominus rerum tuinoſarum dando res, liberatur ab omni damno dando & dato 4.16.16
Dominus venditum feudum iure prælationis quando retinet,& intra quot dies 6.16.1
eóque volente retinere feudum venditum venditor non poteſt reſilere à contractu eod.4
excipiuntur duo caſus, ſi ſub conditione vẽditum,ſi dominus retinere noluerit,& ſi non ſe dominus,ſed pro alio velit retrahere eod.5
Dominus eccleſiaſticus, prælationis iure non vtitur in fundo eccleſiæ 6.16.6
Dominus vir dictus ab vxore 11.47
Domini erga vaſſallum ingratitudo eſt 6.14.4
Domini ob inficiationem commiſſum in Gallia 26.6.4
Dominum non defendens vaſſallus conſilio, vel auxilio,feudo priuatur 6.19.10
inter Dominum, & vaſſallos quomodo controuerſiæ,& coram quibus iudicibus terminandæ 6.22.8

pominum feudo redeunte poſt mortem vaſſalli,quomodo fructus inter eum & hæredes diuidendi eod.12.Et repetito feudo à domino, hæredes mortui repetunt ab eo meliorationes eod.10

ex quibus autem cauſis ille agat ratione feudi contra vaſſallum 6.22.12

Dominum prohibere re ſua vti,iniuria eſt realis vindicat 38.3.30

D mino occiſo qui teneantur perquendi ſint 36.21 11

Domini agere poſſunt pro ſeruis,& illos defendere,quare 32.24.19

Domini olim dicti omnes patresfa. & ſeruis ſimilates,quare 141.12

Domini appellationem recuſauit Octauius, & Tyberius eod.13. Domitianus contra admiſit eod.14

D mini nomen proprium eſt ſoli Deo, quare eod.15

D mini imperatores dicti eod.16

D minis olim libera in ſeruos vitæ & necis poteſtas 14.1.17

Dominorum locorum iuriſdictionalium clientes qui hodie dici poſſunt 14.10.5

D.Dominicus monaſteria prædicandi cauſa inſtituit 15.16.3

D mitius Nero à Claudio Cæſare vitrico adoptatur 9.26.32

Domitianus Corneliam virginem defodi iubet 32.19.4

Domitianus ius ademit meretricibus acceptandi legata & hæreditates 10.2.28

Domitianus odioſus,quòd voluerit ſe dominum & Deum appellari 14.1.14

Dominianus hæreditates patrum,quibus filij,repudiarit delatas 42.35.2

D mitianus quas ſibi hæreditates delatas repudiarit 3.12.2

D mitiani factum de monumento filij 33.15.9

D mitiani imagines, & tituli eraſi 31.37.3

D mitiani tempore plures philoſophi occiſi 18.78

D mitiani tyranni mors prænuntiata, & laniatus à canibus 18.6.12

D mitiani Cæſa.vitia,& mors 18.1,8

D manium ex duabus cauſis infeudatur, pariagij & neceſſitatis belli 6.6.26

D manium Canonis nomine ſignificatur 3.5.1

D manij quæ eſſe dicantur 6.6.21

D manij res,interdum viris eximijs à rege in feudum rectè datæ 6.6.25

D manij res regni Galliæ,inalienabiles 6.6.17. & 19

Domanij regis ius, impræſcriptibile 40.3.5

Domus tacitè obligata pro pretio refectionis eiuſdem 23.8.3

Domeſticus teſtis quando probat cum alio,omni exceptione maiore 48.13.17.& 19

D meſticus in domeſticum quando teſtis idoneus eod.23

D meſtici aulæ ſunt pedites, Procopio ſocij,Romanis domeſtici equites, & equites dicuntur & protectores qui eis imperat primicerius 6.8.10

Domeſtici teſtes quomodo nõ probent 48.13.11. domeſtici qui dicantur eod.

Domeſtica domeſticis teſtibus probari poſſunt,& vitæ innocentia 48.13.21.& 23

Domeſtica leuia delicta quare publicè non vindicantur 37.12.2. alia cur grauius puniantur domeſtica eod.nu.3

Domeſticorum comes dictus Mareſcalcus aulæ 6.8.19

Domicilium citationis faciendæ cauſa, quale legitimum dicatur 48.2.18

Domicilium decennio quæritur 40.5.27

Domicilium eligere debent vocati in curia vbi vocantur 48.3 3

Domicilium principale alicuius dupliciter dicitur 32.8.7

Domicilium beneficiati,eſt beneficij locus32.8.7

Domicilium vbi quis habere dicatur 18.13.19 & 21.eius transferendi libertas quándo eod. 22

Domicilium in diuerſis locis quando quis habere dicatur eod.23

Domicilium vbi habet miles 18.13.24

Domicilium vxoris,ſponſæ, & viduæ vbi ſit eod. 25

Domicilium vbi habere dicatur relegatus 18.13. 26

Domicilij iudex quando adeundus 49.1.5

Domicilij ſine cautione, licitationum auctiones non admittuntur 23.6.18

Domus vnde 1.12.2

Domus à laruis vel ſtrigibus agitata, an renunciari poſſit à conductore ſine mercede 17.1.26

Domus excalceati quid 9.11.21

Domus excalceati quæ diceretur 43.13.2

Domus propria interdum loco carceris datur 31. 33.2

Domus deſtruenda ſeditioſorum 35.6.57

Domus ob crimen graue complanatæ 33.1.9 & 10

Domus vnicuique tutiſſimum refugium 6.19.13

Domi qui olim mortuos ſepelirent 33.23.8

Domum abſentis debitoris ſignare propria authoritate,iniuria eſt 38.3.30

Domum alicuius quando licebat ingredi, furti quærendi cauſa 37.1.19.& quando nunc eo.10

Domum alterius nemo ingredi debet, priuſquam clamet 35.11.21

Domum iudicis ingredi corrumpendi eius cauſa, ambitus legis eſt 36.29.25

Domum vel locum fornicare volentibus ad colloquium præbere,pœnam lenocinij & adulterij habet 36.12.6

Domo concludere hominem liberum, pœnam plagiarij habet 36.31.4.& 12

Domo extrahere dominum inuitum, vel inuito eo ingredi, iniuria realis eſt, & repelli poteſt ingrediens 38.3.25

Domus Antiphonis, Arcſiteptolemonis, & Onomachi ſolo æquatæ 35.5.28

Domus emi non poſſunt, vt deſtruantur impunè 3.17.6

Domus non demoliendæ, aliter faciens duplum pretij emptionis fiſco tenetur deferre 3.17.6
Domus Romæ primùm vnius contignationis, poſtea plurium 4.7 9
Domorum altitudinis modus quando, & qualis præſcriptus 4.7.10
Domorum proiecta in vias publicas deiici, quando ſtatutum fuit 4.12.7
Domibus coniuncta legari nequeunt 42.32.26
Domos curiales in ciuitatibus quas habent, tenetur reparare & nouas conſtruere 18.14.8
Donandi formulæ in iure ciuili 28.13.22
Donans omnia bona ſua poſt mortem ſuam, videtur retinuiſſe vſumfructum 41.5.13
Donans qua actione, & pro quibus agit contra eum, cui dedit 28.35.6
Donantes domini eſſe debent rerum donatarum 28.9.1
Donare non poſſunt iudicibus litigantes, nec ob iudicandum, nec aliis ob magiſtratum conſequendum 28.12.2
Donare quæ perſonæ cauſa mortis, & quibus poſſunt 28.14.4
Donare quæ perſonæ poſſunt, & quę non 28.9.1
Donare poſſunt mutus, ſurdus, ſenex &c. eod. 4. per ſe, per alios, per epiſtolam, per nuncium, &c. eod.5
Donare ſibi nemo poteſt eod.8
Donari quibus perſonis poſſit 28.9.6
Donari cauſa mortis à patre poteſt filiæ dotatæ, à ſucceſſione per ſtatutum excluſæ.
Donari poſſunt res, quarum dominia transferri poſſunt, non aliæ 28.8.1
Donari poſſunt iura certò aduentura eod.3
Dona quæ poteſt accipere magiſtratus impunè 36.28.1
Donatarius quomodo agat, & pro quibus in donantem 28.15.4
Donatio à *la paresille*, Langobardis Lannechild 28.13.21
Donatio ante vel propter nuptias quæ ſit 8.7.16
Donatio ante nuptias quare ita dicatur eod.18
Donatio ante nuptias tempore coniugij hodie fieri poteſt, non contra eod.19
Donatio propter nuptias quid ab ſponſalitia largitate differat 8.7.17
Donatio propter nuptias ab æqualitate dotis ſuſtinetur eod.22. Et in caſu reſtitutionis dotis, in dotis ſolutionem venit eod.23
Donatio propter nuptias an hypothecam habeat potiorem, qualem dos eod.
Donatio propter nuptias non ſemper æqualis dotis fuit, & quando eod.26. Et eius æqualitas quare hodie non deſideratur cum dote eod.27
Donatio cauſa mortis quomodo fiat 41.2.1. quid eod.2. quomodo legato conueniat eod.4. & 5. reuocatur ante mortem eod. 5. præmoriente donatario eod.6
Donatio cauſa mortis quomodo differat à donatione inter viuos 41.1.8. quando æquiparetur vltimæ voluntati eod 9
Donatio cauſa mortis, ſi fiat coniunctæ perſonæ, ſit irreuocabilis 41.6.10
Donatio conſenſu & dantis & accipientis perficitur, inter præſentes & abſentes 28.13.1. quibus verbis eod. Et ex conuentione legem accipiat, & quæ pacta eis apponi ſoleant eod.2
Donatio contractus dicitur nominatus 6.144
Donatio ex quibus cauſis ingratitudinis reuocari poſſit 44.3.9
Donatio facta filio in quibus caſibus ſtatim valeat 46.8.12
Donatio in fauorem matrimonij facta filio conferatur eod.12
Donatio cauſa mortis, cur non confertur eod. 16.
Donatio facta medico num valeat 18.15.5
Donatio facta vxori non venit in reſtitutionem fideicommiſſi ei iniuncti à marito 42.29.21
Donatio fuit primus modus contrahendi 21.1.4
Donatio filij fam. facta iuramento confirmatur, ſi inſinuata pendente vita patris 28.11.4
Donatio inter coniuges num iuramento firmetur 28.11.5
Donatio inter anomalos contractus 28.7.1
Donatio etiam hodie nudo pacto fit, validè ol minimè eod.1
Donatio quid eod. 5. eius nomen vnde declinatum eod.3. diuiſio in propriè liberalitatis puram, & impropriè donationem eod.6
Donatio alia inter viuos, & modi varij quibus concipiatur eod.9. pura, non pura, conditionalis, & cum modo eod.
Donatio propter nuptias quæ, & an, & quando reuocabilis: & de differentia cum ſponſalitia largitate eod.11
Donatio inter coniuges quando valeat, vel an ſi plebeius maritus vxori det nobili, ſiue ſenex puellæ, & rationes horum 9.15.17
Donatio inter coniuges in quibus caſibus valet 28.10.10.11.12.13. &c.
Donatio marito ab vxore facta dignitatis habendæ cauſa cur valet eod.12
Donatio ob reparationem exuſtæ domus vxoris valet eod.17
Donatio inter coniuges quomodo, morte ſecuta, traditione confirmetur eod.20
Donatio propter nuptias, pendente matrimonio inter coniuges facta, cur valeat 28.1 .21
Donatio inter ſponſos de præſenti, an valeat eod. 23
Donatio facta à plebeio vxori nobili, vel à ſene vxori iuueni, quare valeat 28.10.1
Donatio inter coniuges non prohibetur, vt inter maleuolos, ſed vt inter coniunctos 9.15.10
Donatio omnium bonorum mobilium & immobilium cum reſeruatione valet. 41.5.13 & num valeat, ſi reſeruatus tantùm vſusfructus eod.
Donatio omnium bonorum præſentium & futurorum ſine vlla reſeruatione num valeat 41 5.14
Donatio facta à marito diuite ignobili, vxori nobili vel à ſene iuueni, quare valet 41 5 12
Donatio omnium bonorum eccleſiæ facta, quomodo recipiatur 41.5.27
Donatio omnium bonorum, præſentium & futu-

rorum.ſine vlla reſeruatione,non valet 28.8.4.
ſi fiat alter,valet eod.5
Donat o poteſt accipere conditionem, vt valeat poſt mortem donantis tantùm 41.5.8
D nato omnium bonorum quomodo valet 41.59.& ſ.q.
D nato per epiſtolam & nuncium fieri poteſt 41.18.1
D nato quando in fraudem fiſci, & creditorum cenſeatur facta 28.9.3
D ato filiofa.fieri non poteſt eod.9
D nato filiofa.facta à patre,cur non valeat eod.11.valeat autem facta emancipatis eod.12
D ato filiofa.facta à patre, morte & emancipatu ne firmatur eod.13
D ato cauſa militiæ & ſtudiorum cauſa facta iofa.non imputatur filio in legitima, & valet vt irreuocabilis eod.15
ato filiofa.rectè à patre fit ob benemerita, & quæ ſint illa eod.17
D ato filiofa.facta fauore matrimonij, valet vt inter viuos: ſed conferenda, ſi ſuccedere velit patri 28.9.17
nato quibus facienda non eſt 28.12.5
D nato non valet facta tutori, vel curatori ſuo à minore eod.4
D nato præbendarum, pro præſentatione accipitur 17.7.18
D nato ſimplex quæ morte confirmetur, facta filio,an ei in legitimam imputetur 44.5.49
D nato ſine ingratitudine non reuocatur 41.7.16
D ato Thinx & Lantechild quæ ſint Langobardis 44.5.5
D nato quare irreuocabilis 28.15.3
D nato quibus ex cauſis reuocetur eod.7
ato inofficioſa quando,& quatenus reuocatur:& quando ex ſuſceptione liberorum eod.9
D ato cauſa mortis quid 28.14.1. ius,& mortis cauſa captionis differentia eod.2. eius tres ſpecies eod.3.forma eod.4
ato cauſa mortis quot modis reuocari poteſt eod.8.& quando irreuocabilis eod.9. quod in ea ſubſtitui poteſt eod.10.eius formula ſubſtantialis eod.11
nationis cauſa mortis finis,& cauſa 28.14.6
D nationis cauſa mortis effectus perpendit mortis tempus,non donationis factæ 28.14.7
D nationis cauſa propter quam fit, conſideranda p reuocatione 28.7.12
nationis ob cauſam differentiam cum dotione beauſam contractuum innominatorum eod.13
D nationis conſtituendæ finis, ſocietatis humanæ conſeruatio 28.15.2
D nationis faciendæ ex diuerſis rationibus formulæ 28.19.20
Donationis inofficioſæ querela quando 44.5.14
D nationis inſinuatio quæ, & quando requiratur 28.13.3
onationis inter coniuges prohibitio, & alia genera conuentionis ſubiuncta 21.5.12
D nationem pro rebus accipere,ſymonia 28.12.6
ex Donatione num laudimia debeantur 25.16.7
à Dotione quomodo differat emptio 25.18.3
Donationes admittunt ius accreſcendi 46.11.5
Donationes captioſæ ratæ non ſunt 25.24.16
Donationes cauſa mortis non conferuntur 28.9.18
Donationes filiis à regibus factæ,num conferantur 46.8.13
Donationes filiis factæ quæ valent, conferuntur 46 8.13.
Donationes impropriè,conditionalis,cauſa mortis,ob cauſam,&c. 28.7.7
Donationes ob cauſam quomodo perpendendæ eod.10
Donationes in concubinam valebant apud Perſas 10.2.23
Donationes inter coniuges cur non valeant 28.10.1
Donationes inter patrem & filiumfa.& coniuges, morte & ſilentio confirmantur,quomodo 28.11.1.& ſeq.& quomodo differant à legatis, & mortis cauſa donationibus eod.2
Donationes inter virum & vxorem nec directè, nec indirectè valent 9.25.3
Donationes cauſa mortis inter coniuges, quæ valent eod.4
Donationes inter coniuges reuocantur tantùm illæ, quibus donans fit pauperior, & accipiens ditior,non aliæ,& ideo fructus conſumpti non reſtituentur,nec minuta donata 9.25.5
Donationes in locarias militibus prohibitæ eo.7
Donationes affectionis gratia in meretrices valent eod.8
Donationes ſecundæ inter coniuges prohibitæ, ne venalia fiant matrimonia eod.12
Donationes inter coniuges item prohibitæ, ne cura & ſolicitudo amitterentur eod.15
Donationes ante matrimonium factæ, collatæ in tempus matrimonij improbæ inter coniuges eod.16
Donationes,quæ donanti conferunt aliquam vtilitatem, veluti remuneratoriæ, valent inter coniuges,vt in refectionem domus exuſtæ, in dignitatem, monilia.alimenta eod.18
Donationes primogenito factæ in pactis matrimonialibus minuuntur, per legitimam debitam filiis 44.5.23
Donationes propter nuptias factæ filij nomine imputantur in eius legitimam 44 5.42. Et quæ aliæ etam imputantur eod.& 43
Donationes quæ inſinuari debeant 28.13.6.& 17. & quæ inſinuatione non egebant eod.10
Donationes reciprocæ coniugum non reſeruantur prioris matrimonij filijs, nec remuneratoriæ 9.26.50
Donationes ſimplices in filiosf. per patrem factæ non conferuntur 46 8.12. exceptiones nu.14
Donationes ſimplices quæ valent ſtatim, cùm fiunt filiofa.à patre 44.5.49
Donationum aliæ obliquatæ,aliæ directæ,& quæ 28.7.8
Donationum à principe factarum priuilegia 28.10.16

à Donationibus ad policitationes argumentatur 24.9.5
in Donationibus inter coniuges tria tempora inſpicienda, ante, & poſt nuptias, & nuptiarum 9.25.2
Donator an teneatur creditoribus donantis 28.8.6
Donatum quòd nó legiſſet, epiſcopus pulſus epiſcoparu 16 10.13
Donata meritricibus reuocabilia 10.2.17.& 20
in Donatis locum nõ habet redhibitio gentilitia 26.7.1
Donatis omnibus præſentibus & futuris, mobilibus & immobilibus, non cenſentur donatæ actiones 41.5.12
Dorinana prouincia, Rana hodie dicta 3.10.2
Dormire quid in ſacris literis 1.13.1
Dos quid 9.18.1
Dos conſtituitur traditione, & promiſſione eod.3
Dos à quibus conſtitui poſſit 9.18.4
Dos pro oneribus matrimonij ſuſtinendis datur eod.12
Dos optima vxor benè morata 9 eod.& nu.15
in Dotem res communes dari poſſunt, quę prohibitionem non habent 9.18.2
Dos ante nuptias malè petitur 4.21.1
Dos ante obitum patris data, plus habet quàm ſit in numerato 41.12.1
Dos ſemel conſtituta à patre filiæ, an minui ab eo poſſit 41.12.2.& 3
Dote contenta quando dicatur filia renuncians 41.12.1.& ſeq.
Dotem non confert fratribus filia, ſi ea contenta nolit cum fratribus ſuccedere eod.2
Dote contenta num dicatur, cui poſt pactum renunciationis tantum dos tradita eſt 41.12.4. ſi tantùm promiſſa eo.5. ſi non promiſſa 6.& 7. ſi non ex bonis patris data eod. 8. vel non ſufficienter eod.9
Dote contenta dicitur in ſtatuto, quod filiam dotatam expellit, quæ dotem accepit vel legatum à patre mortuo antequam nubilis eſſet eod.5
Dos ſucceſſit in locum legitimæ eod.6
Dos conſtituta à minore ſine tutore, nulla eſt 12.3.20
Dos conſtante matrimonio augeri & minui poteſt 8.7.10
Dos cauſam habet pietatis, vt errore ſoluta non repetatur eod 21. In eius æqualitate conſtituenda, obſeruandi mores & pacta placita, quæ doti derogant. eod.29 Quid pro dotis æqualitate ab Otione & Dauide datum fuerit eod.30. Dotis acceſſionem ἐπίδοσιν Græci dicunt eod. 25
Dos in nuptiis interuenit non neceſſario, ſed alia ratione 9.17.2
Dos lucrata à marito ex ſtatuto, vel incrementum ſeu augmentum lucratum ab vxore, illis tranſeuntibus ad vlterius matrimonium, reſeruatur filiis ſolis illius matrimonij, vnde lucratum, poſt mortem parentum 9.26.57
Dos poſt mortem patris à filia quando tantùm cùm nupſerit, peti poſſit 44.5.31
Dos non reſtituitur, ſi eam lucretur maritus ex ſtatuto municipali 9.32
Dos promiſſa, nec ſoluta, æquè lucto manente ſoluta eſt eod.4
Dos adulteræ vxoris quando pertineat ad maritum eod 12
Dos olim retenta ob malos mores vxoris 5.23.16
Dos reddita pendente matrimonio ſoluto, retum repeti nequit eod.18
Dos ex quibus cauſis pendente matrimonio ab vxore reperi poſſit legitimè eod.19
Dos repetitur ſoluto matrimonio 9.22.1
Dos filiæfa. à patre profecta, ad patrem quibus rationibus redeat 9.22.7
Dos mortua filiafamil. cum liberis, an ad patrem redeat, vel filiorum ſit 9.22.8
Dos matris fa. remanet penes liberos e
Dos ex pacto reſtituenda extraneo, in caſu & a&o ſolutionis, & de reſtituenda, non obſtantibus liberis eo . o
Dos aduentitia, filia vel vxore mortua, cui reſtituenda ſit e d.1
Dos repetitur à muliere in foro mariti mort 1, non ab extraneo 9.22.19
Dos quæ datur ingredientibus religionem 45.2.7
Dos quæ ſita per filiumfa. vel donatio propter nuptias per filiam, non conferuntur 46.8.22
Dos quomodo reſtituenda, & qua dilatione 45.14.11
Dos vxoris non obligatur pro decurionatu mariti 18.13.10. pro primipilo verò ſic, & ratione eo.
Dos vxore delinquente, confiſcatis eius bonis, marito relinquitur 31.31.17
Dotis cum donatione propter nuptias, quæ æqualitas 41.5.18
Dotis augmentum quare minus habet in lucr, quàm ſit dos Tholoſæ eod.19
Dotis & augmenti lucrum quomodo cenſendum morientibus ſimul vxore & marito 45.4.2
Dotis & donationis in filiumfa. diſtinctio 28.9.14
Dotis inofficioſæ renouatio pro legitima filiorum 44.5.14
Dotis lucrandæ conſuetudo an inſpicienda ſecundum domicilium mariti, an ſecundum locum vbi contrahitur matrimonium 45.1.46
Dotis & incrementi eius lucrandi conſuetudo in vxore vel viro præmoriente, an locum habeat in ſponſa de præſenti 45.1.47.& 9. an ſi ſoluta non ſit eod.10
Dotis nomen vnde 9.17.1
Dotis non numeratæ exceptio quandiu competat 24.13.15
Dotis non numeratæ exceptio, quo tempore ponatur 40.5.26
Dotis priuilegia quatuordecim 9.24.1
Dotis repetendæ cauſa vxores habent hypothecã in bonis mariti, etiam poſteriorem anterioribus creditoribus, & rationes dantur eod. 3. an autem præferantur creditoribus expreſſam anteriorem hypothecam habentibus eod.4. Num pro dote confeſſata, præferatur in hypotheca anterioribus creditoribus vxor & fiſco nu.5

Dos hypotheca initium temporis habet à die contractus matrimonij, etſi tunc ſoluta non fuerit. 9.24.6. Caſus, quibus tali priuilegio hypothecæ non vtatur vxor eo.7
Dos priuilegium aliud, vt alienari nequeat eod.10
Dotis priuilegia alia. & ſupplerí in ea ſtipulationẽ de reſtitutione: ſitque actio pro ea bonæfidei: ſummatiam habeat notionem: incerta certa arbitrio redi poſſit, &c. 9.24.11
Dotis promiſſione ineſt tacitum pactum 21. 6.5
Dotis repetitionem impedit pactum de lucranda dote: ſi maritus vxorem occidat, vel occiſam non vindicauerit 9.23.1
Dotis partem non lucratur maritus, de qua vxor ſtipulata eſt ſibi licere teſtari, etiamſi non teſtetur eod.3
Dotis augmentum præmortuo viro Tholoſæ media pars eſt eod.5
Dotis lucrum & augmenti ſit mortua tantùm vxore, vel viro poſt concubitum, & exiſtente filia nubili ætate 9.23.8
Dotis reſtitutione obſeruanda plura: & in primis quid placuerit de ea. 9.22.2. ſecundò, ſi nihil pactum de ea, conſuetudines municipales loci obſeruandæ. eo.6 tertiò, dotis profectitiæ & aduentitiæ diſtinctio eo.7
Dotis ſoluendæ minutatim per plures annos pacta à ſenatu iuſtè improbata 9 22.3
Dotis reſtituendæ annua bima, trima die, &c. Et intra quod tempus hodiè maritus in reſtitutione dotis conueniatur in quibus facere poteſt tantùm eod 4
Dotis reſtitutionis ex ſtipulatu actio, transfuſa in rei vxoriæ actionem 9.22.16
Dotis inter conſtitutionem factam à patre, & ab extraneo, differentiæ quædam 9.18.9
Dotis dominium quomodo tranſeat in maritum 9.18.11
Dotis fructus in dotem conuerti nequeunt eodem
Dotis ſoluendæ obligata bona vxoris: & contrà, repetitionis eius cauſa bona obligata mariti 9. 1.2
Dotem amittebat ea, cuius culpa diuortium fiebat 9.23.10
Dotem num amittat propter oſculum, vxor, vt adultera eod.13
Dotem non amittit nupta, ex adulterio matrimonij anteriotis alterius non accuſata 9.23.14
Dotem ob adulterium vxoris petere non poteſt vir, qui etiam adulter eſt 9.23.15
Dotem num teneatur maritus, vel hæredes eius reſtituere, quàm non accepit, vel non petiit à patre vxoris, vel alio qui deſit eſſe ſoluendo eod.20
Dotem quæ impenſæ minuant, vt integra non reſtituatur. Tributa rerum dotalium marito cum fructibus præceptis computantur, nec minuunt dotem 9.23.22
Dotem datam inſtrumenta dicentia, non faciunt fidem, niſi doceatur eod.21
Dotem amittit adultera, quam lucratur, & quomodo maritus, & ibi exceptiones 36. 6. 14. & 15
Dotem lucratur maritus Tholoſæ ex conſuetudine, præmortua vxore 45.14.5
Dotem num lucretur maritus, moriẽte vxore ante conſummationem matrimonij: aut vxor incrementum dotis, moriente marito 28. 10. 24
Dotem reſtitui ſimpliciter, aut ſecundum inſtrumentum, multum intereſt 42.32.53
Dote non ſoluta, num debeatur augmentum, etiã ſi fides de dote habita ſit: in quo docetur contrarius ſibi Guido Papus 9 23.7
pro Dote promiſſa non ſoluta, quæ vſura data 22. 3.36
Dotes aut profectitiæ, aut aduentitiæ 9.18.4
Dotes vxoribus dabant mariti Cantabri eo.10
Dotes nullæ ſunt nuptiarum apud Sopithas eod. 15
Dotes legibus Solonis à matrimoniis ſublatæ 16
Dotes Spartiatis etiam nullæ eod.17
Dotes apud Maſſilienſes maiores tantùm centũ aureorum eod.18
Dotes filiarum quæſtorum regiorum, ne excedãt decimam bonorum eorum partem eo.19
Dotes nullæ dantur apud Indos 9.18.20
Dotes minui retentione quomodo intelligendũ eſt 9.23.23
Dotes rerum quid 9 17.4
Dotium non ſolutarum quæ debentur vſuræ 9 22.5
Dotalis res alienata à marito & vxore repeti poteſt 25.5.6
Dotalis res pendente matrimonio, etiam aſſentientibus vxoribus, alienari nequit vllo modo, nec vſucapi. 9.22.12
Dotali valdè re alienata, nihilominus datur repetitionis actio in hæredes mariti, niſi in quãtum in vtilitatem vxoris conuerſum eod.17
Dotalis res non eſt empta ex pecunia dotis, interea non repentur 9.22.18
Dotales res an præſcribi poſſint 40.6.12
Dotales res æſtimatæ & inæſtimatæ quæ, & quomodo reſtituendæ 9.18.2
Dotales res inæſtimatæ datæ marito, cum repertorio ab vxore conſumptæ non reſtituuntur ab hæredibus mariti 9.23.17
Dotales res mobiles, aut immobiles quando alienari poſſunt 25.5.1.& ſeq.
Dotales res inæſtimatæ marito datæ, cuius periculo intereant, an mariti, aut vxoris 25 5.3
Dotales immobiles res, inæſtimatæ, non poſſunt à maritis vendi: ſednum conſentientibus vxoribus poſſint eod.5
Dotales res quibus caſibus, pendente matrimonio alienari & repeti poſſint eod.7
Dotales res æſtimatæ à marito quomodo vendi poſſunt eod.8
Dotales res æſtimatæ in dotem datæ, num poſſint alienari 9.22.15
Dotales res mobiles quæ, & quãdo alienentur. eo. 14. Immobilium autem quando valeat alienа-

tio, nempe ſi neceſſaria, ſi cũ fraude vxoris præſentis, ſi maritus lucretur poſteà, ſi inuito conſentiat vxor 9.22.15
Dotales res quomodo præſcribi poſſunt, pendente matrimonio, contra mulieres 20.12.8
Dotalium rerum & tantundem à marito facta in Gallia communicatio 9.23.9
Dotare filiam paternum officium, quare qui eam dotat, non de filiæ, ſed de propriis dotare cenſetur 9.18.5
Dotare filiam quando matris officium eod.6
Dotare ſororem quam, & quando frater teneatur eod.7
Dotare filiam pater cogitur 44.5.35
Dotare filias officium paternum, & quærere filius conditionem 9.3.9
Dotare filias, maternum officium non eſt 25.4.3
Drachma quot obolos valeat 22.3.40
Drachmæ valor noſtrorum nummorum 3.5.12
Draconis cor diuinare, vt dicunt, facit 34.6.5
Draconis leges quare crudeles 31.3.17
Draperius quis 47.26.9
Driantes pater Ampihilochi 27.2.12
Droit d'aiſnee ou d'aiſneſſe quid ſit, & quantum primogenituræ iure apud vnum primogenitum ex filiis ſuccedentibus ab inteſtato remaneat 6.18.8
Droit d'aulbaine, quale in Gallia 42.8.24
Droit de Guet 6.13.8
Droit de Guet, quale 6.3.16
Droit de marque in Gallia quid 38.8.5
Druidæ Gallorum ſacerdotes monarchiam, ſecularem ſuis legibus regebant 15.1.8
Druidæ magi 34.10.10
Druidarum religio Romæ ſublata 33.4.9
Druidum generalis in Gallia conuentus 47.27.4
inter Druidas Gallorum ſacrificulos vnus præerat 15.3.2
Druſus quod tributum Friſiis populis imperauerit 19.7.2
Du lendit, nundinæ, quales 3.9.4
Dubium pro certo affirmare, periurium: & dubiũ quid 50.10.4
Dubijs in matrimonijs pro matrimonio iudicandum 9.21.3
Ducatus, Comitatus, Marchionatus ex temporalibus facti ſunt familiares, & feudales: tandem cum dignitate, & iudicandi munere 6.9.15
Ducatus, indiuiſibilis 6.6.17
Ducatus, marchinatus, &c. eut non diuidantur pro legitima filiorum 44.5.28
Ducatus quæ prouinciæ dictæ Romanis, & quæ ducatus fuerunt 6.7.25
Ducatus adminiſtrationem deponentes, dignitati comitiuæ primæ æquabantur 6.7.29
Ducatus, tempore Aurely & aliorũ Cæſarum fuiſſe 6.7.10
Ducatus ſpectabilis dignitas, maior tribunatu, tribunatus maior primiceriо eod.11
Ducatus maior dignitas, quàm comitatus 6.7.16. & 22
Ducatus inter Francos olim conſtabat quinque comitatibus: comitatus autem 100. pagis eod.30
Ducennariorum iudicum notio 47.23.3
Ducere vxorem, & nubere quid differant 9.14
Ducentius Siculæ patriæ proditor 33.22.9
Ducta vxor vnde dicatur 9.4.6
Ductus aquæ, & aquæ hauſtus ſeruitutes differunt 4.15.12
Ductus aquæ præſentis, & inquirendæ, & fontis, & ex fonte concedatur 4.15.7
Duellum, purgatio vulgaris erat 48.15.11
Duellum prohibitum 48.16.1
Duellũ, & duellatores quid olim, & nunc 48.16.2
Duellum Curiatiorum, & Horatiorum 48.16.6
Dauidis & Goliæ, eo. Iuuenum Gunderici & Trasimundi. eod. pertinet ad purgationem vulgarem eod.7
Duellũ vbi permiſſum fuit. 48.16.7. pro quibus eximinibus permiſſum. eo.8. quis permittere poſſit. eo.9. quæ forma duelli indicendi & pugnandi. eo.10. pignus certaminis vt mittatur. eo. Quomodo à iudice ſtatuatur. eo.12. certami iudex quis eſſe debeat. eo.13. Catadromi duelli quãtæ amplitudinis. eo.14. Modus & forma veniendi ad duellum, & pugnandi eo.15. 6. Proteſtationes pugnaturorum. eo.17. Iuramentum eorũ. 18. de pugna. 19. Poſt certamen quid ſtatuendum. eod.20. effectus. eo. Per quos duellum fiat eo.21. & 22
Duellum quando quis poſſit per alium commutare 48.16.22
Duelli cauſa vocatus, & contumax, quomodo puniatur 48.16.11
Duelli permiſſi finis, probatio occultorum. 48.16. 23. & ibi rationes eius
Duello aſſiſtentium leges 48.16.16
Duelli conſtituendi ius penes quem 47.27.10
Duello occidens aliquem, homicidij reus eſt 20.13
Duo abbates vnius monaſterij eſſe non poſſunt 15.13.8
Duo domini in ſolidum eſſe non poſſent 20.1.11
Duo ſacri ordines vno die non conferuntur 21.4
Duæ cautiones fortiores, quàm vna 24.7.15
Duorum officio quem fungi 3.18.6
Duorum reorũ tractatio ad quæ pertinet 24.8.1
Duorum reorum vel plurium conſtitutio quomodo ſit. eod.3. eius vtilitas & finis eod.4
Duarum ciuitatum quem incolam fieri 3.18.6
Duos ob creatos pontifices quale ſchiſma inter Gallos & Italos exortum fuerit 15.3.15
Duos magiſtratus gerere ſimul non licet 47.1 11
Duas habere vxores, vel ſpõſam cum vxore. vel duos viros, prohibitum iure ciuili, & quomodo punitum 9.12.11. & 15
Duas vxores accipere licere, lex lata à Valentiano Cæſare 9.2.29
Duobus dominis ſeruire non poſſumus 33.7.10
Duobus dominis nemo ſeruire poteſt 6.2.3
Duobus in ſolidum cur eadem res vendi poſſit 21. 15.1. & c.18.nu.5
in Duobus collegijs vnus non poteſt eſſe collegiatus 15.12.16
Duplex militia non ſuſcipienda 19.10.14

Duplipœna ciuilis expoliationis hæreditatis 37.95
Duplicarij milites 19.3.26
Duplicationes quomodo contineat exceptio 21.17.2
Duronius cur ſenatu motus 47.16.15
Duſij qui dæmones 34.20.24
Dux alla prouincia, vbi 15.14.35
Duumuiri qui, & munus 18.16.1.& 5
Duumuiri quando depoſita adminiſtratione conueniuntur, & quando pro collegis eod.4
Duumuiri, & triumuiri, & decemuiri Romanorũ eod.6
Duumuiri quinquennales, ædilitij ſacri qui eo.8
Duumuirorum municipalium eligendorum formula 18.16.2.eorũ annalis adminiſtratio. od.3
Duumuirorum capitalium munus eod.7
Duumuiri, & triumuiri capitales 47.36.8
Duumuri perduellionis 47.23.7
Duumuiri ſacrorum 16.8.19
Dux apud Boioarios à populo fiebat, cum poteſtate necandi hominem 6.7.31
Dux ab Etruſcis duodecim regulis cum omni poteſtate tempore belli creabatur 6.7.32
Dux Auſtriæ Fridericus, rex à quo creatus 6.2.12
Dux, Marchio, vel comes, quis præferatur, teſolluitur 6.9.14
Dux quomodo, & à quo fiat 6.7.7
Dux quid, eod.8. Dux capitaneus regni, &c. eod.& nu.12
Dux minus quàm ductor exercitus, plus ἡγεμὼν quàm στρατηγὸς eod.9
Ducis à rege creati, & ducis exercitus differentia, &c. 6.7.12
Duces ciuitatũ, magiſtratus præcipui dicti à Gothis, duces & comites initiò ciuitatibus præfecti à rege amouibiles, deinde facti perpetui 6.7.13
Duces in Italia rerum ſummam tenebant eod.15
Duces qui ſe duci voluerint eod.18.& 19
Duces dicti à Romanis prouinciarum rectores eod.21
Duces in Gallia, quæ ſummi imperij ſunt, ſine gratia non vſurpant 6.7.33
Duces exercitum, gladij ius habebant 47.20.2
Duces imperatores dicebantur 18.2.8
Duces nobilium, ſenarchi 47.33.3
Duces prouinciales, & eorum officiales 47.32.25
Duces vt inueſtiantur ducatu 6.14.23
Ducum inſignia quædam 6.14.23
Ducibus iuriſdictio data in milites 6.7.12
Dumus quandiu inuiſus latuit 15.14.12
Dunati aliquando nothorum bona ſibi aſciſcunt 3.12.13
Duyam qui locus apud Turcas dicatur 6.11.8

E

EBrietas cur fugienda 15.15.11
Ebrietas conſilium animi adimit. 30.3.4.& eius delictum vt puniatur eod.
Ebrietas quale vitium, & num excuſet à pœna 33.12.13
Ebrietas quare punienda & tollenda. 39.8.2. peccatum aliquando mortale eod.
Ebrietatis actio apud Athenienſes 39.8.1
Ebrietatis notatæ quæ nationes eod.
Ebrietatibus vacantes clerici, vt puniantur 39.7.4
Ebrius aquam bibat ex lege 39.8.6
Ebriorum pœnæ. 39.8.3. eorum delicta qua pœna vindicanda, & quare eod.4
Ebrij manus ſibi ſæpè iniiciunt 30.3.4
Ebrij, ſunt amentes 13.5.16
Eberuinus meyer domus regiæ 6.8.9
Ebroinus magiſter equitum 16.1.19. in Burgundiã tondendus ablegatur eod.
Ebruinus 47.7.17
Eccleſia adiuuix quando parochiæ addatur, 15.29.3
Eccleſia ad diuiſionem prouocare non poteſt, licet ab ipſa prouocari poſſit 5.3.19
Eccleſia ad quæ ſubſidia conferat 2.28.5
Eccleſia, bona temporalia an licitè habeat, & cõfutatus error eorum qui adimunt eccleſiis alia bona temporalia, quàm decimas & primitias. 2.28.1.& de pœnis rapientium eccleſiæ bona eod.2.3.& 4
Eccleſia, columna & firmamentum veritatis 2.2.2
Eccleſia cõtra eccleſiam & priuatum quo tempore præſcribit 40.5.28
Eccleſia contra eccleſiam ius decimandi præſcribit, non autem fines eccleſiarum 2.25.4
Eccleſia de occultis non iudicat 33.13.7
Eccleſia generaliter quid ſit. quid item apud Chriſtianos, & quæ 2.1.1
Eccleſia catholica cur dicta eod.
Eccleſia pro particulari quadam congregatione: item & pro perſonis coordinatis ad miniſteria eccleſiaſtica eod.2
Eccleſia, continens pro contento eod.3
Eccleſia non iudicat de iis quæ latent, & ob id rata non habet clandeſtina matrimonia 9.5.2
Eccleſia portatilis 2.1.18
Eccleſia nunquam moritur 25.8.2
Eccleſia nunquam mortem infligit 31.3.17
Eccleſia ob prælati culpam priuatur feudo, quardiu is vixerit 6.11.1
Eccleſia Orientalis non ſuſcipit in ordinibus votũ caſtitatis perpetuum, & de Orientali ordinatorum coniugio 16.10.4
Eccleſia polluta non eſt iterum conſecranda, ſed reconciliandа. 17.5.17. quibus polluatur eod.
Eccleſia polluta, quomodo, & quibus reconcilietur Deo. eod. 18. eius conſeruandæ ceremoniæ eod.19
Eccleſia ſemel conſecrata, iterum conſecrari non debet eod.
Eccleſia quomodo conſuetudine laicorum, & ſtatutis obligetur 26.2.12
Eccleſia reparari à quo debeat, & num a curione 15.24.4
Eccleſia, ſanctuarium, beneficium, & ſacerdotium pro eod. 16.8.37
Eccleſia ſanguinis iudicium non profert 31.14.6
Eccleſia ſicut vniuerſitas nũquam moritur 6.15.9

Eccleſia ſimplex, vel capella quæ 17.3.14
Eccleſia ſuccedere in franco feudo poteſt, nõ in aliis, & quomodo 6.3.3
Eccleſia tantùm ex facultate principis bona poſſidet 15.38.4
Eccleſiæ bona, ſede vacante non præfectibuntur 40.6.11
Eccleſiæ bona tyrannicè diſtrahuntur 15.38.17
Eccleſiæ bona vltra decimas & primitias addita à tempore Conſtantini Magni, & ratio 16.8.35
Eccleſiæ cuſtos quis, & eius munus 15.39.7
Eccleſiæ dedicatio per epiſcopum 2.1.16
Eccleſiæ parietibus omnino ſubrutis, an remaneat beneficium 17.5.11.13. & ſeq.
Eccleſiæ & beneficia vt reſtaurentur 17.5.21
Eccleſiæ res immobiles iure communi inalienabiles, & alienantium pœnæ 25.8.1. & 2
Eccleſiæ res quibus concurrentibus, & quomodo alienari poſſunt eod.3. & ſeq.nu.
Eccleſiæ violatio, malum omen 33.21.4
Eccleſiæ depoſitum olim committebatur 23.3.18
Eccleſiæ inſtitui hæredes poſſunt 42.35.15
Eccleſiæ, vel aliis manibus mortuis pro feudo legato, hæres tenetur ius monetatij ſuis expenſis à rege impetrare 6.18.2
Eccleſiæ vſusfructus relictus centum annorum ſpatio finitur 4.5.17
in Eccleſiam depoſitis pro rebus priuatorum, quæ actio detur 33.14.8
Eccleſiam ingredi prohibebantur excommunicati, infideles, profani, pœnitentes publicè, hæretici 16.3.3
contra Eccleſiam vacantem quando præſcriptio ſuſpendatur 20.12.7
ab Eccleſia vendita non retrahi à proximis: cõtrà, ſi ea vendantur. 26.2.12. nili ſit pro iis ædificãdis & augendis eod.16
Eccleſiæ conuentuales, religioſæ, monaſteria, cœnobia 17.3.15
Eccleſiæ cathedrales quæ eod.
Eccleſiæ quæ tributa non præſtant 3.8 1. & 3
Eccleſiæ quomodo in Gallia feuda poſſidere poſſint 6.13.9
Eccleſiarum aſylo qui non gaudent 33.22.1
Eccleſiarum immunitas quibus denegatur in Gallia 33.22.2
Eccleſiarum bona à quibus vſurpata 2 28.2
Eccleſiarum Orientalium deſcriptio facta Pipini regis Galliarum tempore 15.5.12
Eccleſiarum Orientalium, Metropolitanarum & archiepiſcopalium qualis numerus olim eſſet 15.5.12
Eccleſiarum vacantium annui fructus à quo regi Gallorum conceſſi 15.38.10
Eccleſijs à quo permiſſum habere temporalia, & quid prius acciperent 6.5.5
ad Eccleſias confugiens non euellendus inuitus 33.21.3
Eccleſijs conſtruendis quæ obſeruanda 2.1.10
Eccleſijs reparandis vel reſarciendis, obſeruandæ diſtinctiones 2.1.12
Eccleſijs olim relinqui non potuit 42.33.4
Eccleſiaſticus dominus prælationis iure non vti-tur in feudo eccleſiæ 6.16.6
Eccleſiaſticum feudum, & de triplici eius ſpecie 6.5.1
Eccleſiaſtica dignitas & alia quid 17.3.7
Eccleſiaſtica perſona quando à feudo temp ãi non fit aliena 6.15 3
Eccleſiaſtica poteſtas maior imperiali 47.4.11
Eccleſiaſtica poteſtas maior ſeculari 15 14
Eccleſiaſtica res quando in feudum dati p ſſit, & res minoris 6.6 14
Eccleſiaſticæ iuriſdictionis gradus & ſpecies t. miſſiuè 47 3 1
Eccleſiaſtici feudi promiſſio, alia ab ea quæ laici domini eſt 6.19 8
Eccleſiaſtici ſerui in Francia qui olim 14 3
Eccleſiaſtica bona impunè non fuiſſe vſurpata 28.3
Eccleſiaſticæ decimæ laicis præſtari non debent 2.25.6. quando autem in feudum tenere p ſſint eod.8
Eccleſiaſticæ perſonæ à ſecularibus regis magiſtratibus vbi, & in quibus caſibus iudicentur 30.11.18
Eccleſiaſticæ perſonæ ad excubias quando non tenentur 38 4
Eccleſiaſticæ perſonæ ad excubias tenentur tempore neceſſitatis 18.10.13
Eccleſiaſticæ perſonæ an feudum tenere p ſſ t 26.17. 3. num etiam retrahere iure proximitatis eod 4
Eccleſiaſticę perſonæ, de quibus teſtari poſſint 41. 8.9
Eccleſiaſticæ perſonæ digniores ob myſteria D , quæ pertractant. 15.1.6. & eccleſiaſticis ho ores abrogati à tyrannis, reſtituti à Leone & Antonino 607
Eccleſiaſticæ perſonæ feudum dant antiquum, ó nouum de rebus eccleſiæ 6.7.1
Eccleſiaſticæ perſonæ maieſtatis coram quo accuſandi & damnandi 35.2
Eccleſiaſticæ perſonę num bellis intereſſe p ſſ ſint 31 21 4
Eccleſiaſticæ perſonæ non fidemubent 24.3 23
Eccleſiaſticæ perſonę non poſſunt eſſe conductores bonorum ſecularium 27.1. 3
Eccleſiaſticę perſonę ob furtum, multam non capiunt 37.1.31
Eccleſiaſticę perſonę pro quibus criminibus a ſeculo laico iudicantur 47.11.26
Eccleſiaſticę perſonę tenentur ſubuenire proximis pro modo eleemoſinę 9.18.8
Eccleſiaſticę perſonę, tutores vel curatores non dantur 12.4
Eccleſiaſticę res pro rebus temporalibus hom n ũ debent 45.7.12
Eccleſiaſticę res quę vendi ſine ſolemnitate p ſſunt 25.8.1
Eccleſiaſticę res quando pignerari poſſunt 24.3 5
Eccleſiaſtici coloni qui dicti 23.24
Eccleſiaſtici fructus beneficiorum, cuius ſunt, & quibus diſpenſandi 42.7 8
Eccleſiaſtici officiarij, & quomodo officium eccleſiaſticum à beneficio diſtinguitur 15.1

Eccleſiaſticorum latior, quàm clericorum appellatio 16.1.1
Eccleſiaſticarum perſonarum diuerſa appellatio ab ordine, gradu, & miniſterio 16.13
Eccleſiaſticarum perſonarum nomẽclatura varia vnde 15.2.1
Eccleſiaſticarũ perſonarũ luxus improbãdus 15.3.4
Eccleſiaſticarum rerum occupatores & raptores varijs modis à Deo puniti. 33.16.13.& ſeq. 14.15.16.17.18.19.20.& 21
Eccleſiaſticarum rerum immunitates, & quæ onera præſtent. 2.28.5
Eccleſiaſtica bona vſurpantes, pauperes fiunt 33.17.4
Eccleſiaſticis perſonis nuptiæ prohibitæ, vt ſubdiacono, diacono, preſbytetis, & miniſtris, religioſis, monachis, monialibus: & rationes ex S. patribus. 9. 14. 1. Improbatæ rationes eorum, qui expugnant caſtitatem cleri cod.10
Eccleſiaſticis rebus vendendis exigitur præcedens inquiſitio vtilitatis & incommodi, & poſteà authoritas ſuperioris. 25.18.14.16.& 17
Eccleſiaſticis rebus vendendis, ſolemnitates iure ciuili requiſitæ 25.8.18
pro Eccleſiaſticis rebus habet locum nunciatio 4.17.12
Ebrio cuſtos eximius 17.12.6
Ecpiſpaſmos, ludus quis 39.4.8
Ecperuſa, ludus quis 39.4.8
Ecnauſia quem dixere Græci 10.6.25
in Effœminatos prouerbium illud dictum, ex Maſſilia venis 10.2.42.
ad Edem plagam oticralem factus profugus Cain 31.6.11
Effractorum latronum grauior pœna 37.14.2.& 3
Edere & bibere, actus naturalis 2.18.2
Edeſa ciuitas 2.12.5
Edictum quid 47.17.3
Edictum peremptorium 48.2.6
Edictum, quod metus cauſa interpretationem accipit 36.25.6.& 7
inter Edictum, & interdictum quid interſit 21.9.4
Edicti ſucceſſorij tempus, & rationes 43.5.5
Edicta prætorum annalia, & perpetua 47.30.19
quando, & quomodo in albo ſcripta. cod. 20.
cur difficilia intellectu cod.
Edicta regia vel prętoris corrũpentis pœna 36.3.1
Edictis quare potius, quàm per epiſtolam vel alio modo prætor ius conſtitueret 47.30.21
Edoardus 3. Rex Anglorum 45.4.9
Edoard° Angliæ Rex de tributis qd ſtatuerit 3.3.8
Edulitas quid 36.30.9.& 10
Egentem non æquum videre, quem prius habueris amicum 6.19.26
Egenum liberum patronus: & econtrà, alere tenetur 14.8.11
Egeſtes cum Selinuntiis ob fines agrorum pugnat 16.2.9
Egidius epiſcopus Remẽſis, maieſtatis reus factus 3.2.7
b Egregium factum tributum remiſſum 3.8.27
Elenitæ pungebant ad ſanguinem vſque digitũ, in nuptiis firmandis 9.5.45
Eleatici omnes Dialecticæ ſtuduerunt 18.7.2
Eleazar maluit mori, quàm delinquere 30.2.5
Eleazarus dæmoniacos curabat 34.11.8
Electio alicuius ex liberis vt illum hæredem inſtituere poſſit, quando denegata patri 9.26.39
Electio epiſcop. & archiepiſcop. & aliorum maiorum prælatorum fieri debet intra tres menſes: alioquin ius deuoluitur 17 9.22
Electio & nominatio ad prælaturas, ſolius regis Gallorum 15 38.13
Electio hæredis grauati de reſtituendo vni ex familia, quomodo decidenda. 42.28.16. & quod in puro fideicommiſſo poſſit variare. eo.& nõ in conditionali eo.19
Electio illiterati iure irrita 16.10.13
Electio quid tribuat, & differentia à confirmatione 17 3.19
Electio ſimoniaca eſt, ſi pro ſuffragio ſeu voce detur ab electo, vel ab alijs, etiam electo inſcio: & quando, ſi ab alijs detur, non noceat electo 33.13.17.& 26
Electio ſorte dirimenda in optione plurium 34.5.3
Electio vel optio legati ad quẽ pertineat 42.32.60
Electio, vocatis ad fideicommiſſum liberis, an patri permiſſa vnius 42.28.36
Electio in quibus beneficijs locũ habet. 17.12.17. quid ſit. eo.18. eius triplex forma. eo.28. per inſpirationem Spiritus ſancti. cod. per ſcrutinũ, & quomodo fiat. 29.& per viam compromiſſi, & quæ illa cod.30
Electio valdè adipiſcendi beneficium probatus modus, quare 17.12.27
Electio quo loco facienda eſt. 17.12.33. eiúſque facẽdæ qui, & num omnes vocandi. eo. 32. & in ea quæ conſideranda cod.35
Electio ſacerdotum ethnicorum à populo fiebat. 17.12.36. quando ab electoribus iterari poteſt cod.46
Electionis peragendæ modus 17.12.42
Electionis vocem quibus committere, & quomodo abſens poſſit cod.
Electionis publicatio bis fieri debet, & quomodo 17.12.45
Electione fiunt principes ſpirituales, & ſeculares 18.2.5. electioni quando commiſſum imperium cod.23
Electionum formula in quibus ſeruanda ſit beneficijs 17 12.31
Electorum iuramentum ante electionem 17.12.43
Electiua beneficia quæ 17.3.19
pro Eleemoſinæ modo eccleſiaſticę perſonæ tenẽtur ſubuenire proximis 9.18.8
Eleemoſinarum quæſtores 39.6.17
Eleemoſinarij, & eleemoſinariæ 15.28.31.& 32
Elementa magicis non turbanda 1.7.1
Elementa magicis artibus turbari poſſe 34.13.1
per Elementa, iuratum 50.8.27
in Elementis capta, capientibus cedunt 1.7.3
Elementis priuatus necatur homicida 1.7.2
Elephas non niſi cum compari & ſocia fœmina conuenit 9 2.14

Eleuſina myſteria quæ 33.9.8
Eleuæ, officiarij curiæ oblationalis, eorúmque iuriſdictio, & cura 47.38.3.& 4
Eliachim in Holofernem vt ſe habuerit 15.1.14
Elias propheta 18.6.4
Elias filium viduæ mortuum ſuſcitat 2.12.1
Elias interfici iubet prophetas Baal 15.1.14
Elias occidit ſacerdotes Baal 36.21.18
Elias raptus & tranſlatus 34.10.7
Elibertinum concilium Hiſpaniæ celebratum 2. 18.7
Elibertinũ concilium quando habitum 22.3.11
Elicius Conſtantinopolitanus patriarcha 15.8.3
Elidũt quomodo pacta, actiones vel exceptiones 21.7.2
Elidere actionem quid eo.
Eligendi aliæ formulæ, per breuia, ſortes 17.12.34
Eligens indignum priuatur iure eligendi pro ea vice, quare 17.9.6
Eligere qui non poſſunt ad beneficia 17.12.40
Eligi quæ perſonæ nequeunt 17.12.41
Eligere ſibi nemo poteſt ſucceſſorem poſt mortẽ 46.1.2
Elima magus cæcus factus à D. Paulo 33.8.20
Eliſeus mortuum ſuſcitat 2.12.1
Eliſei maledictio in pueros cum irridentes, 15.1. 14
Elizabeth in ſenectute filium peperit 9.6.10
Eliſabetha regis Bohemiæ filia, de regno ſuo ſummum Pontificem habuit 6.12.6
Eloquentiæ præſidium ex gyris infantis nuper nati 34.18.3
Elpinice in vxorem ducitur à Cimone fratre 9.11. 11
Emancipandi imaginariæ fictiones ſublatæ 12. 10.3
Emancipare filium pater inuitus cogi non poteſt, niſi in 4. caſibus 2
Emancipati à patre inuiti filiam non poſſunt 11. 9.1
Emancipatus filius in iudicio patrem vocare non poteſt, niſi venia impetrata à iudice 11.8.34
Emancipatus cenſetur filius tacitè, ſi pater illum ſeorſum res ſuas agere permittat diu 11.10.11
Emancipatus in quibus cenſetur in Gallia maior 25. annis eo.12
Emancipatus olim omnia aduentitia & profectitia ſuo conferebat, hodie non niſi profectitia 46.8.5
Emancipati cum ſuis quomodo ſuccedebant edicto contra tabulas 43.4.8
Emancipati filij quo remedio patri ſuccederent 45.2.5
Emancipati filij ſine conſenſu patris impunè ducunt vxores 9.3.17
Emancipati non reducebantur iterum in poteſtatem ſine cauſa tempore Modeſtini, vt anteà lege Romulea 11.8.16
Filij Emancipati non tenentur pœnis l. quiſquis, ad leg. Iul. mai. c. 35 1.23
Emancipati quando, & quomodo conferant ſuis, & contrà, quomodo emancipatus ſui 46.8.25
Emancipatis donatio facta valet 28.9.12
Emancipatis quomodo pater filiis ſuccedebat 45 9.3
Emancipatio tertia, & manumiſſio duplex, in adoptionibus quid erat 11 8 4
in Emancipatione liberorum aliquando ſolemnia manumiſſionis & rapſmata obſeruata 14. 5 9
Emancipatione quomodo fiduciam pater cõtraheret 12.1 .2
Emancipatione tollitur patria poteſtas, & q o modo fiat 21.10.5
Emanuelis Comneni conſtitutiones de bonis eccleſiæ immobilibus 2.22.1
Embarus ſuam filiam Dianæ immolat 31.23.4
Emendæ, iuriſdictionis fructus 47.21 17
Emendari factum non poteſt 7.21 7
Emens à vendente, vt de ſcorto, ſciente, tutor non eſt, nec vſucapit 10.1 18
Emens rem alienam ſciente, non agit contra vẽdentem 25.1 .3
Emenda honorabilis quæ dicatur 38.7.4
Emendarum ſpecierum vini, olei, & ſimilium, curatores 13.11 8
Emendationes Pãdectarum leuiter inculcatæ 41. 20.4
Emenſor quis dicatur 19.10.16
Emere, aut vendere qui non poſſunt 25. 15. 7.& 13
Emere non licere niſi à cognitis venditoribus 25. 15.12
Emere & vendere aliquãdo lege apud Spartanos honeſtum 25 4.2
Emere vel vendere inuitus nemo cogitur 3 . 30.3
Emere & vendere quando promiſcuè, & quando diſtinctè accipiantur 25.1 4
Emi vendive quæ res poſſunt 25 1 5
Empedocles magus 34. 13.4. & eiuſd. libri cap 1. 18.5
Empedocles peregri. 31.6.3
Emphyteoticariæ rei quomodo permiſſa venditio 25 11 6
Emphyteoſis quid 27. 1. 4. à locatione quid differat eod.7
ab Emphyteoſi differt ius colonarium 24.1.5
ἐμφύτευον quid 25.3.1
ἐμφυτεύματα num vendere liceat 25.11.6
Emporium nobiliſſimum Europæ totius in Alexandria ciuitate 15.6.1
Empta res quando fiſco adiudicatur 3.17.1
Empti & venditi actiones pro quibus competunt 25.19.2
Empti & venditi actio, quibus perſonis detur 25.19.4
Empta à quo tempore præſcribi incipiunt 40. 6.2
Emptio inualida 10 1. 8
Emptio à locatione quid differat 25.12.4
Emptio quando transferat dominium eodem 6
Emptio à permutatione, & locatione quid differat 25.15.1
Emptio diſſenſu viriatur eod.3

Empto aut nulla, aut rescindenda; & nulla quæ 25.23.1 & c.seq.nu 9.
Empto quomodo dominium transferat 25.18.4
Empto rei sua non valet 25.11.1
Empto scriptura quando perficiatur 25.2.4
Empto sine re existente vel futura, esse non potest eod.6
Emptoris definitio 25.2.1. diuisio, in imaginariam veram, & huius æstimationem eod.3
Emptionis substantialia tria, res, pretium, consensus eod.4
Emptionis & permutationis differentia, & similitudines 25.12.3
Emptionis & venditionis actiones ciuiles, & prætoriæ 25.19.1
Emptionis nomen in genere & specie quid contineat 25.1.1
Emptionis formula omnibus conuentionibus adhibebatur eod.2
Emptionis vis, & quomodo differat à donatione 25.8.3
Emptionis contrahendæ finis eod.4
Emptor propriè quis 25.1.4
Emptor supra verum pretium, plus dimidia parte soluens, num possit rescissionem aut supplementum pretij petere 25.24.5
Enotum meo nomine pecunijs alienis, meum est 10.11.11
Empusa quæ 34.19.3
Empusa quale spectrum 34.20.28
Empusæ phantasma quomodo abigatur 34.22.19
Enanes, diuinatio virgarum 34.6.2
Enantes diuinantes 34.14.1
Encratitæ hæretici 2.6.3
Engastrymitis vates qui's 34.6.1
Engerranus cancellarius 47.29.9
Engerranus quæstor Franciæ, suspensus 34.11.4
Ennius Bonefidius ius Orientale collegit 8.5.3
Ennius Syrus seruus quale bellum excitauerit 19.3.9
Enoprophera 18.6.4
Enoch translatus & raptus 34.10.7
Enos publicè nomen Domini inuocat 2.1.7
Enos publicus Dei sacerdos 16.8.23
Enquestare non nisi certis, magnáque cum dignitate concessum 47.14.5
Enquisitem ostentabant, expiando crimen homicidij 36.21.1
ἐνσταυρωσις qui 34.6.6
Enthei qui 34.6.6
Enthymachus capite damnatus 36.11.7
Enuntiatiua verba quando faciunt dispositionem 41.18.19. item quando dispositionem inducunt cod.41
Enius Gotthorum rex tyrannus ab Aluernis regno expellitur 6.20.4
Epaminundas bellum suadet Thebanis 19.2.11
Epaminundas in iudicium cur vocatus 18.1.16
Epaminundas iniurias à patria illatas oblitus 38.7.7
Epaminundas sopitum militem gladio transfixit 19.11.3
Epaminundæ lætaliter vulnerati cura Clypei sui, num saltus esset 19.5.3
Epaminundæ factum 35.1.6. accusatio eod.7
Epaminundæ in seditione factum 35.6.25
Epaminundæ inopia magna 46.2.29
Epaminundæ probitas cum paupertate 47.10.17
Epheræ iudices qui 50.2.24
Ephesi quæ lex de architectis 18.22.2
ab Epheso cruitare Apollonius Tyanæus dæmonem pepulit 16.5.13
Ephestionis funus curatus ab Alexandro Magno 2.14.10
Ephestionẽ vt luxerit Alexander Magnus 16.1.20
Epheta quid significet 2.4.10
Ephod & Theraphin, vestis sacerdotalis 17.4.25
Ephori 47.26.7
Ephori pecunia multabant ob inopiam soluentes sponsalia 8.9.9
Ephororum potestas contra reges Lacedæmoniorum 47.14.13
Ephoris subditi Spartiatorum reges 6.20.15
Ephraim mons 17.4.25
Epialtes, quòd hosti vias apperuisset, damnatus 35.5.29
ἐπίβολα accessionem dotis Græci dixerunt 8.7.25
Epicasta mater Oedipodis 9.11.7
Epicharmi dictum 27.2.5
Episcopi causa à quibus, & a quot iudicibus episcopis, & quomodo audienda 31.30.9
ἐπίκλητος mulier quæ 45 13.3
Epicrates, reus maiestatis quare 35.5.25
Epicurei à quibus, & qua de causa expulsi 2.8.3
Epicurei locis honestis pulsi, & alij philosophi vrbibus 13.7.6.7.& 8
Epidemia quid 31.21.1
ἐπιζήμια quid 1.13.27
Epimenidis anima errabunda, relicto corpore, ad nutus arbitrium 34.20.6
Epiphaniæ diebus consecrantur virgines monachæ 15.17.12
Epiphanistæ vxores communes habebant 9.2.22
Episcopalis officij, & potestatis quæ sint 15.12.33
Episcopalis iurisdictio apud Moscouitas, & apud nos eod.37
Episcopalis curæ symbolum, baculus, & annulus 15.12.38
Episcopalia vestimẽta, baculus, annulus, mythra, sandalia, chirothecæ quid significent 15.12.41
Episcopalium sedium distinguendarum ratio 15.12.32
Episcopatus quomodo ordo, & non ordo dicatur 16.1.37
Episcopatus qui sint iuris regalis 15.12.27
Episcopatus vsurpati ab Agarenis 15.9.4
Episcopatus in nouis insulis eod.5
Episcopus ante confirmationem non confert beneficia episcopatus 17.7.7
Episcopus ante consecrationem quæ possit 17.14.3
Episcopus à quibus consecratur eod.7. eius consecrandi modus & tempus eod.10
Episcopus & presbyter pro eodem olim 16.8.14

Episcopus in ecclesia maior, in domo presbyteris æqualis eod.15
Episcopus executor vltimarum voluntatũ, in pias causas, etiam inuito testatore 42.36.8
Episcopus pulsus episcopatu, quòd Donatum non legisset, nec nouisset Grammaticam 16.10.3
Episcopus quis eligi potest, & qualitates boni Episcopi 15.12.5
Episcopus quando plebe intercedente electus eod.8
Episcopus non consecratus, gerere non potest quæ sunt ordinis: quæ iurisdictionis pontificalis autem sunt, potest 15.12.13
Episcopus non adempta possessione, bullis expeditis, num rectè beneficia conferat eo.24.25.26
Episcopus nisi consecratus, stricta iuris ratione Episcopus non dicitur 15.12.26
Episcopus non delegat quæ ordinis sunt, nisi Episcopo eod.45
Episcopus relictorum pauperibus & captiuis executor & distributor 42.35.4
Episcopus sibi conferre non potest beneficium 17.4.9
Episcopus qui indigno beneficium confert, quomodo puniendus 17.6.13
Episcopus à quibus debet esse immunis eod.31
Episcopus testamentorum executor 41.1.5
Episcopi, & abbatis differentiæ 15.13.14
Episcopi inthronisatio quomodo fiat 17.12.46
Episcopi iurisdictio non adhæret territorio temporali 47.21.33
Episcopi nomen solicitudinis olim sine beneficio temporali, & quid significet 15.2.2
Episcopi Ethnicis qui eod.3. & qui apud nos Christianos dicantur eod.6
Episcopi rerum venalium obseruatores 15.2.4
Episcopi regis oculi, & magistratus gẽtilium eod.5
Episcopi in locum præsulum prouinciarum, & in locum gentilium sacerdotum eod.7. Eorum gradus inter Christianos & Ethnicos, & quomodo successerant 15 2.8
Episcopi an cuilibet iuramento gratiam facere possint 50.12 9. & quando ad summum Pontificem eundum est eod.
Episcopi an tutores hodie dare possint, & quando 12.13 18
Episcopi calumniis expositi, & quando accusentur 35.2.6
Episcopi rei à quibus damnentur eod.nu.7
Episcoporum institutio & destitutio, ad summum pertinet Pontificem 35.2.7
Episcopum prehendere num liceat 35 2.eod.
Episcopi consecrari debent 17.14.2
Episcopi curam annonæ habentes 47.31.13
Episcopi in orchestra senatus sedent, sed non dicunt omnes sententiam 47.25.6
Episcopi ordinati non dicuntur, sed consecrati 16 1.37
Episcopi pagibus præpositi 36.30.12
Episcopi pares Franciæ sua retro feuda amortisant 6 5.6
Episcopi qui ciuiles 18.20.1
Episcopi sine permissione Archiepiscopi in aulam principis non emit 15.11 3
Episcopi tempore legis Mosaicæ 15.12.2. eorum & presbyterorum aliquando commune officium, & quare diuisum eod.1
Episcopi eligendi quale seruitium requiratur 15 12.6
Episcopi à quibus eligantur eod.7. eum non eligi licet cius eod.9. Canonici tamen eius ecclesiæ iure eligunt, & qua forma 15.11.19. Eum princeps laicus ordinans, excommunicatur, & Episcopus ipse eod.17
Episcopi ordinatio qua forma ab aliis episcopis fiat eod.11
Episcopi electio intra tres menses fieri debet, & postea intra tres alios confirmari: alioquin fit deuolutio iuris ad superiorem 15.12 21
Episcopi boni honore digni eod.1
Episcopi portatiui seu titulatij, qui, & ius 15 11 44. quare eis beneficiorum decimæ nunc non debentur 15.12.34. & eis annonæ cura demandata nu.25
Episcopi possunt sua beneficia possidere vsque ad consecrationem vel consecrationis tempus 17.14 5. quid ab abbatibus differant eod.3
Episcopi Indorum qui, & mores 18.53
Episcopi nouentes non contemnendi 17.6.18
Episcopi omnes Papæ dicti 15.2.13
Episcopi probandi à principe
Episcopi sine episcopatu, improprie tales dicti 17.2.4
qui Episcopi Cæsaribus restiterunt 15.1.11
Episcopo assidens excusatur à residentia, & percipit fructus suæ canoniæ, exceptis diuinis 17. 2.14
Episcopo datus à rege Clotario fiscus regius 15 12.36
Episcopo quæ debet inesse scientia 16.10.11.
Episcoporum electio quando ad principes peruenit, & quando eis adempta est 15.12.10
Episcoporum eligendorum in Gallia forma eod.15
Episcoporum translatio non prohibita, si rectè fiat 15.12.43
Episcoporum sacrum iuramentum eod.49
Episcoporum & prælatorum ætas 17. 12 in Gallia eorum ætas quæ esse debet eod.16
Episcopis quare dabatur decimarum portio 2. 25.10
Episcopos habere fiscũ docetur, & quatenus 3.43
Episcopis prohibita in alios episcopatus transitio, & diuagatio, & ambitus 15 12.42
Episcopis quare annulus detur 8.3.8
Epistathmia 18 2 3
Epistola, quando obligatio quæri potest 41.8.2. ea quomodo relinquatur hæreditas c d 3
Epistolæ à coniugibus missæ quando addant adminicula & semiplenas probationes faciunt pro matrimonio 9.2.4
Epistolæ enunciatiua verba num probent 9.2 4
Epistola quis detegere potest crimen 32.14 15
Epistolarium magister quis 47.29 17
Epithadis lex abrogata, de libertate testandi 44 2.24

Equitis mulcta quid 12.5.10
Epobelia quid 23.3.7
Epulæ lautiores epiſcopis prohibitæ 17.9.13
Eques auratus quis 19.3.27
Equites iudices, & eorum decuriæ 47.23.2. & 3
Equites qui ciues 47.10.15
Equitum electio ex cenſu, & aliis rebus quando Romanis 18.13.8
Equitum ordo, ſeminarium ſenatus 47.24.11
Equitum Romanorum inſignia 31.50.12
Equiſones 18.24.4
Equus centum miliaria in vno die faciens ſorte datus 34.5.11
Equus dans damnum quem obliget 18.24.10
Equus militaris extra prouinciam militarem non mittendus 18.14.1
Equi ſepulchrum 50.8.9
Equum paſcere in prædio alieno vel iuxta, quando liceat 37.7.7
Equum pingui homini adimebãt Romani 19.11.5
Equo priuati qui non cum curarent 47.16.10
Equo vti quare non licebat Dictatori 47.17.9
Equæ aſinorum congreſſum aſpernantur 9.3.29
Equi adempti militi per ducem, pœna 36.27.2
Equi ornati venditi, ornatus intra quot dies peti debeat 40.5.7
Equorum fiſcalium munus ſublatum 18.20.5
Equorum frenis margaritas & iacinthos qui inſeruiſſet, quinquaginta libris auri multabatur 3.17.6
Equorum regiorum præfectus quando inſtitutus 47.29.10
Equorum venditorum ornamenta, intra quot dies repeti poſſunt 40.5.15
Equos alere curiales, munus eſt patrimoniale 18.10.2
Eques, equam non paſſim omnibus habere licuit impunè, præterquam honoratis 37.5.5
Equitius pſeudofilius Gracchi, ſeditiones excitauit 35.6.9
Equuulant, quale tributum in Gallia 3.6.6
Ercum nunc, quæ olim Cumatenſis vrbs 15.9.4
Eremitactio quid apud Demoſthenem 48.3.2
Eremita vnde dicitur 33.4.4
Eremitæ qui, & quales 15.14.10
Eremitæ qui diu latuerunt inuiſi eod.12.&14
Eremodictum quid 48.3.4
per Eremodictum ſiue deſertionem controuerſia cauſarum interimitur 32.25.2
ſuper Erga ſtetia publica licet ædificare 3.21.5
Ergamenes Æthiopum rex philoſophiæ deditus qualem eorum conſuetudinem ſuſtulerit 15.1.11
Eriſichthonis fame affecti, morbi deſcriptio 31.23.6.
Errans animal retinere, furtum 37.3.1. & quomodo eod.4
Errantes minores, non laſſentes reſtituuntur 23.46
Errare quid ſit 21.2.4.& lib.30.16.2
Erro & fugitiuus non dicitur ſine propoſito 25.21.3
Erro & vagus quis 19.10.17. & quòd dicatur medicus validus, qui non vult operari 39.6.14
Errones ſeu vagi vbi conuenirí & damnari debeant 32.8.5
Erronea præſtatio fidelitatis non tribuit nec minuit ius 6.15.3
Error confutatus eorum qui adimunt eccleſiis alia bona temporalia, quam decimas & primitias 2.28.1
Error in matrimonio quando ipſum diſſoluat 9.12.2.Et quid adimat erroris ſuſpitionem eo.3.
Error in virginitate ſoluebat olim matrimonium, hodie non eod.4
Error iudicialis intra quot dies corrigi poteſt 40.5.8
Error iuſtus in præſcriptionibus omnibus prodeſt 40.7.
Error, vt aduerſarius voluntati liberæ, conuentiones vitiat, & quare 21.2.4
Erroris cauſa interuenientis in iudicio, ſupplicatio vt fiat in Gallia 50.1.40
Errorem inſtrumenti quando poteſt emendare notarius, & quomodo 48.14.14
Errore dos ſoluta cur non repetatur 8.7.21
Eruli viuas vxores cum cadaueribus maritorum in rogum iniciunt 2 14.18
Erymnis furiæ fabula quid denotet 30.39
Erythea vxor Phalaridis exulare cum eo voluit 11.4 19
Erythrea ſibylla 18.6.6
Erythri præfecti vrbis ſub Zenone humanitas ſumma 3.3.10
Eſaias Propheta 18.6.4
Eſaias prædixit rationem ſacerdotum Chriſtianorum 16.1.18
Eſaias Propheta ſerra lignea ſecatus 31.25.1
Eſau Iacobo ceſſit primogenituræ ius 41.7.14
de Eſcarum vſu & abuſu 2.18.3
Eſcheuins an à collectis immunes, pendente decurionatus anno 3.8.10
Eſcheuini qui Lutetiæ 47.15 4
le grand Eſcuyer 6.8.15
Eſmende honorable quid 31.2.9
Eſſæi innupti, religioni dediti Iudæorum 9.14 5
Eſſæi Iudæorum ſapientes à carnibus abſtinebant 15.15.12
Eſſæi ſeruos non habuerunt 14.1.19
Eſta dicta Noachi vxor, & cur 15.39.9
Eſta ſecundum Beroſum poſt mortem dicta Noachi vxor 15.17.7
Et cætera, clauſula notariorum, quas clauſulas contineat 25.18.7
Et cætera notariorum 47.42.5
Eteroplon quid 22.3.48
Etheluolphus ſeu Athulphus ſacrum Angliæ vectigal auget 6.2.12
Etheocles 41.3.3
Eteoclis & Polynicis fratrum inimicitia 32.16.2
Etheoclis & Polynicis fratrum certamen 19.2.4
Ethnici non ſubſtituunt pupillariter filiis 42.22.25
Eua à latere hominis producta. 7.1.9

Eua ex latere Adami extracta 8.1.16
Euagoras quare occiſus 35.4.4
Euander ob violata myſteria populi damnatus 2.16.22
Euandri ara 16.8.25
in Euandri ara Hercules decimas ſoluit 2.22.3
Euangelij lectio lectoribus ſimplicibus permiſſa non eſt 16.4.10
Euariſtus Pontifex Max. curiones primus conſtituit 2.22.4
Euariſtus ſacerdotia inter Chriſtianos primùm diſtribuit Romæ 16.8.33
Euathlum dicendi artẽ docuit Protagoras 27.2.5
Euchariſtia quid, & ibi probationes exiſtentiæ corporis & ſanguinis Domini 26.2
Euchariſtia ob effectum ſacramenti huius neceſſarium, conſeruatur conſecrata 2.6.13
Euchariſtiæ quomodo, & quo tempore communicandum 2.6.9
Euchariſtiæ ſacrificij ſacroſancti ſubſtantiales & accidentales partes 2.6.11
Euchariſtiæ ſacroſanctæ nomina plura 2.6.1. de materia huius ſacramenti panis & vini aqua mixti eod.3
Euchariſtiam quæ perſonæ confectent, & quales quæ recipiant 2.6.8. de forma confectionis huius ſacramenti eod.7
Euchariſtiam ſuſcepturus reconciliari debet inimicis 38.1.20
ab Euchariſtij ſum. Pont. tantum tempore qui dicunt ſedem apoſtolicam Romanam eſſe caput eccleſiæ catholicæ, valde errare 15.3.11. Eius tamen ſancita & inſtituta quæ fuerint eod.
Eucherius Aureliacenſis epiſcopus, animam per dæmones ad inferos deferri videt 25.7
Euchides eximius curſor 17.12.6
Euchratitæ hæretici nuptias reprobant 9.6.30
Euclides optimus geometra 47.10.11
Eudemonis Nicomedienſis naufragium 1.3.5
Eudemus vera mouens regem, necatus 47.14.2
Eudochius rebellis Conſtantio 35.5.6
Euentus & delictum quando, non animus, inſpiciatur: & econtrà 30.4.3
Euentus in criminibus quid 30.4.1
ſub Eugenio 4. ſexta Lateran. ſynodus habita 17.9.16
Eunicelli epiſcopi patriarcharum qui 15.9.1
Euicta res quando verè dicatur 25.22.7
Euictio in delictis improbata 16.20.17
Euictio in delictis locum non habet, etiamſi mandato alterius delinquat 27.5.13
Euictio locum habet in diuiſione 5.3.23
Euictio num locum habeat contra donantem rem alienam 28.15.5
Euictio quamuis nihil fuerit de ea actum, venit in venditione 25.22.2
Euictio in aliis quàm in emptis locum habet eo.4
Euictio pro parte, & pro tota re vendita quomodo intenterur eod.6
Euictio in quibus cauſis non competat eod.10
Euictionis actio quid, & Græcis 25.22.1
Euictionis diſtinctio eod.4
Euictionis materia, & perſonæ 25.22.5
Euictionis petitio quid contineat, duplum, vel ſimplum eod.9
Euictionis cauſam quando author damnato poſſeſſore non tenetur ſuſcipere 24.5.8
Euictionis cauſa in ſolutione promittitur 21.18.37
Euictionis cautio viciſſim à partem accipientibus præſtatur 5.3.21
Euictionis nomine pro legata re, quando hæres legatarijs teneatur 42.32.8
Edictione obligatus ea non agit 25.22.7
de Euictione quando caueatur in diuiſione per addictionem 5.4.14
de Euictione quando teneatur dominus vaſſallo 6.19.31
Euincere quid 25.22.5
Eulalij ſchiſma contra Bonifacium primum 15.3.15
Eumenes archigrammateus Alexandri Magni 47.29.14
Eumolpidæ ſacerdotes Athenis 31.8.9
Eumolus maleficus 34.11.5
Eunomiani hæretici 33.8.11
Eunuchi & caſtrati inter Androgines, & quid Eunuchus, tertiúmque genus animalium 7.2.11. & ſeq. eorum vſus ademptus eod.14. Patricatus, philoſophandi ius, & publica conſortia eis etiam adempta eod.15
Eunuchi, qui ſe caſtrauerunt & permiſerunt ſpontè caſtrari, maximè exoſi, nec clerici eſſe poſſunt 7.2.16
Eunuchi ne fierent, ſeu ne caſtrarentur, prohibitum eod.17. tales primùm facti à Semiramide eod.18
Eunuchi in delictis aliquibus & quare, cauſæque cur in prætio 7.2.10
Eunuchi quare ita Græcis dicti eod.21. eorum in ſe morbi & mala eod.22
Eunuchi præſtantes Hermeas tyrannus, ſpadones regis præſides, ſacerdotes tales Dianæ Epheſinæ Megalobizi, item Galli Cibeles 6.7.2.13
Eunuchi ſpirituales 7.2.30
Eunuchæ apud Lydios factæ 7.2.2
Eunuchorum triplex ſpecies 7.2.17
Euocare deos tutelares in obſidionibus ciuitatum mos erat Romanorum 17.5.15
Euocatio deorum, vt dicebant, tutelarium 24.10.3
Euocatio militum quid 19.3.15
Euocatio ſacrorum, quæ profanum reddebat locum 17.5.12
Eupolis filius Soſipolis Athenienſis 19.3.11
Eupolis poëtæ ratio mortis 38.5.14
Eurycles Python dictus 34.6.1
Euriphyles Amphiaraum occidit 36.24.28
Euriphiles monile Apollini Pythio dedicat 33.16.7
Euriſthenis ex familia reges habebantur Lacedæmon. 28.2.16
Europæ totius nobiliſſimum emporium Alexandria ciuitas 15.6.2
Euſebia Conſtantij vxor 36.15.18
Euthachius Antiochenus patriarcha 15.8.3

Eutrepe ſacerdotes cur corpus eraderẽt 16.1.17
Euthydemus philoſophus 18.7.2
actio in gubernatores reip. quæ 29.4.4
Eutherius ſpado cubicularius erat Iuliano Cæſari 7.2.20
Euthymenes prætor Atheniẽſium 38.6.5
Eutropius Acchadij cubicularius lege ſua punitus 33.21.3
Eutyphro philoſophus 18.7.2
Examen aquæ frigidæ benedictæ ſublatũ 48.15.4
Examen de futuro, & ad futuram rei memoriam quãdo, & quomodo fieri debeat 48.13.40. & 41
Examen officiariorum iudicantium 47.33.9
Exauthoratio ante ſupplicium 35.1.10
Exauthoratio in iure ciuili pro degradatione quomodo recepta 31.30.11. inter milites quando cum ignominia eod. & exauthorandi militem forma eod.12
Exauthorati milites qui dicantur 19.4.7
Excalceati domus quid 9.11.21
Excalceati domus quæ diceretur 45.13.2
Excantato Sereni ad hemitriteum morbum 34.9.10
Excantatio vibium obſeſſarum 34.11.3
Excantationis in imagine vis 34.11.4
Exceptio quid, & quomodo contineat replicationes, duplicationes, triplicationes, &c. 21.17.2
Exceptione reus, actor ſic qui replicat tamen actionis nomine nõ continetur exceptio eo.4
Exceptionis nomẽ hîc generale pro omni depulſione aduerſarij eod.5
Exceptione crimen quomodo detegitur 32.5.1
Exceptio quid eod. 32.3.1
Exceptio contra teſtes criminum, vel aliæ, ante publicationem teſtimoniorum obiicitur 32.5.1. quando poſteà eod.
Exceptio criminis non habet pœnam calumniatoris, quære 32.5.3
Exceptiones contra procuratores 49.4.9
Exceptiones quæ ante litis conteſtationem tantùm admittantur 48.6.5
Exceptiones peremptorias iudex non poteſt ſupplere, ſi non obiiciantur à litigantibus 40.10.3
Exceptionibus, & actionibus plurib. vti licet 21.17.6
Exceptionum aliæ reales, aliæ perſonales, & quæ eod.7. harum rurſum quædam temporales, quædam perpetuæ, & quæ eod.8. & 10
Temporalia ad agendum ſunt perpetua, ad excipiendum eod.9
Exceptionum item aliæ peremptoriæ, aliæ delatoriæ, & quæ illæ eod. 11. quæque communia vtriſque eod.13
Exceptiones rurſum aliæ, quæ iudicij, aliæ quæ facti nomine proponuntur 21.17.14
Exceptiones proponuntur tantùm, ſi noſtra intereſſ, non ſi tertij eod.15
Exceptiones pro tribus cauſis generaliter opponuntur eod.16
Exceptiones ratione formularum, aliæ prætoriæ, aliæ ciuiles eod
Exceptiones quomodo proponendæ eod.17
Exceptionibus ne quis vtatur, pacto fieri nequit expreſsè 21.17.18
Excipiens quando actoris vice fungatur 49.1.3
qui Excipit, non negat, nec probat actionẽ agentis 21.17.3
Excommunicare qui poſsint 31.9.8
Excommunicatus an poſsit teſtari 42.8.13
Excommunicatus excommunicatione minori, à quibus abſtinere debeat, & quibus ex cauſis quis ipſo iure in eam excommunicationem incidat 31.8.13
Excommunicatus ipſo iure qui clericum offendit 16.1.35
Excommunicatis non communicandum, imminenti pœna ſimili excommunicationis. 31.8.15. & 16. Exceptis quibuſdam perſonis eod.17
Excommunicatus quando abſolutur inuito aduerſario 50.1.44
Excommunicati à quacunque litis parte repelli poſſunt. 49.1.2. Et cuiuſmodi debeat eſſe ea excommunicatio eod.
Excommunicati ab eccleſia remouendi 31.8.13
Excommunicati ipſo iure, & ab homine 21.9.5
Excommunicati qui euitandi in Gallia
Excommunicati, ſeorſum ab vxore manentes, noleres redire 9.4.8
Excommunicatis dominis clientes ſoluuntur à ſacramento fidelitatis eorum, donec redierint in gratiam eccleſiæ 6.19.8
Excommunicatio debet fieri in ſcriptis 31.9.13
Excommunicatio debet proferri ſtudio corrigendi. 31.9.12. formula certa eod.13
Excommunicatio ciuilis quid, & à quo fiat 31.8.3
Excõmunicatio contra contumacẽ quando 48.5.21
Excommunicatio eccleſiaſtica quæ, & minor & maior 31.8.9
Excommunicatio, in locum mortis legis Moſaicę ſubrogata 31.9.4
Excommunicatio minor à quo, & ob quæ infligatur: & quis ſoluat 31.8.10
Excommunicatio non leuiter proferenda, & quomodo 31.9.9
Excommunicatio pro quibus cauſis inferatur ab homine 31.9.8
Excommunicatio pœna diuina eſt, & quomodo. 31.8.1 quid, & ſpecies, eod.2.
Excommunicator, qualis pœna habita 15.1.5
Excommunicatio vel monitio num poſſit ferri nemine excepto 31.9.14
Excommunicationis maioris caſus, quibus abſolui quis poteſt ab ordinariis 31.9.6
Excommunicationis maioris mala 31.9.7
Excommunicationi cauſa inferri debet, itẽ in abſolutione 31.9.10
Excommunicationẽ ipſo iure quibus caſibus quis incurrat, & abſolutur tantùm à Summo pont. vel tantùm ab aliis in mortis articulo 31.9.5
Excommunicatione contra non reuellantes lata an contineantur aduocatus, procurator, aduerſarius conſilium, & ipſe aduerſarius 48.13.31
Excommunicatione diuortium apud Moſcouitas prohibitum 9.16.6
de Excommunicatione pœnæ legales mortis intelliguntur 31.14.5

Excuſa

Exconſules, & exconſularis dignitas 47.15.6
Excoriationis pœna quando 31.24.1.& 2
Excubiarum iura exigendi, cui poteſtas 1.3.7
Excubiarum iura quando à ſubditis peti poſſunt 6.3.16
Excubiarum onus odioſum, nec exigendum tempore pacis 6.3.17.& 19
Excubiarum ius tempore belli, ne vltra quinque denarios exigeretur, cautum, in oppidis vicinis hoſtibus an alis, tres 6.3.18
Excubiarum onus non ſoluebant, qui talliæ nomine non pendebant quinque ſolidos 6.3.19
Excubiarum iura iuncta feudo gardiæ & gaſtaldiæ, non poſſunt diſtrahi vel alienari in alium ſine feudo ipſo 6.3.20
ad Excubias quando tenentur perſonæ eccleſiaſticæ 3.8.4
ad Excubias tenentur eccleſiaſticæ perſonæ tempore neceſſitatis 18.20.13
Excubias relinquentium pœna 19.11.3. earum circuitio, & mutatio, & paratio vigiliarum cod. & 4
Excubis tres dantem filios reipub. Spartiatæ liberabant 9.6.29
Excuſatio tutelæ quid 12.6.2. excuſationum quæ cauſæ in genere cod.3. & quot ex parte perſonarum cod.9
Excuſatione à tutela non vtitur qui promiſit defuncto patri ſubire tutelam, vel qui ſul ſcripſit dationi, vel legatum ob id acceptauerit 12.6.13
Excuſationis legitimæ vtilitas cod.14
Excuſationes à tutore vel curatore ante adminiſtrationem ſunt & intra 50. dies proponendæ poſtea à perperam proponuntur 12.6.12
Excuſationes non venient in mus, quando per nuntium mitti debent iudici 48.3.16
Exceſtus Phocenſium tyrannus duos incantatos annulos habebat 8.7.5
Exceſtus Phocenſium tyrannus incantatos annulos habebat 24.15.11
Execrandos vt purgarent Athenienſes 2.4.7
Exercitionum diræ atroces 31.8.9
Executio non ſit in aliena iuriſdictione ſine licentia iudicis proprij 47.40.26
Executioni factæ vi ſigilli regij opponuntur tantum tres exceptiones, ſolutionis, falſi, pacti de non petendo, rei iudicatæ 23.6.9
Executioni ſententiarum ciuilium contumaces vel reſiſtentes vt puniantur 50.1.30. quomodo autem in criminalibus cod.32
ab Executione incipiendum non eſt 23.3.22
ab Executione lis incipiens, odioſa, & extraordinaria 6.16.8
Executor teſtamentarius eſt in poſſeſſione bonorum hæreditatis, conſuetudine regni Gallorum 20.10.15
Executor teſtamentarius ſibi non poteſt ſoluere debitum à teſtatore, in Gallia 42.36.13
Executores vnde 47.40.2
Executores teſtamentorum qui dicantur 42.36.8. & 9. qui poſſint eſſe, vel non cod.10. quot dentur cod.11.
Executores teſtamentarij debent inuentarium conficere, & rationes geſti reddere 42.36.11. quando vendere res hæreditatis poſſint cod.
Executoribus iudicatorum reſiſtens, capitaliter punitur 38.39
Exemplaris ſubſtitutio excludit matrem 42.24.8
Exemplaris ſubſtitutio cur potius matri, quam pupillaris ſubſtitutio permiſſa eſt 42.22.11
Exemplaris ſubſtitutionis origo 42.24.2. permiſſa olim reſcripto, poſt. à lege cod. quid cod 3. diuiſio, vt triplex ſit, expreſſa, tacita, mixta cod. 4. quibus bonis fiat cod.5 à quibus fiat cod.6 & ſeq. forma eius cod. 13. quibus fiat cod.14 & ſeq. Qui ſubſtitui poſſint cod.16. finis eius ſubſtitutionis, & differentiæ cum aliis cod. 17. effectus cod.10. quomodo intereat cod.1
Exemplum inſtrumenti quando fidem facit 42.14.13
Exempla quæ in conſequentiam non trahuntur 17.12.34
Exempla rarò accidentia, non ſequenda 17.6.18
Exequendi ſententiam contra contumacem, formula 48.3.13
Exequiæ quibus factæ eſſent, ab aris ſubmouebantur 16.46
Exequiarum pompa, & de ordine quo fiebant 2.14.15
Exequutor vt modeſtè ſe gerere debeat 50.1.31
Exercitor nauis quis eſt 29.9.5.& 9
Exercitor quando non tenetur de facto magiſtri nauis cod.17
Exercitor tenetur de contractu facto cum magiſtro, non ſi cum remigibus nauis: quamuis ex eorum delicto teneatur cod.19
Exercitoria actio quæ 29.9.1. res de quibus in ea contrahitur eod.1
Exercitoria in dominum nauis, pro præpoſito in ſolidum datur cod.3
Exercitoria actione quid conſequamur, & eius differentia cum ea quæ nautæ caupo. ſtabula. &c. cod.16
Exercitoria quomodo teneatur exercitor pro præpoſito nauis cod.18
Exercitoriæ cauſæ, perſonæ 29.9.4
Exercitoriæ actionis finis & nautæ caupones &. cod.20. rationes cod.21
Exercitus vnde 19.3.1
Exercitus fines excedere, capitale 35.5.9
Exercitum conſcribere ſine authoritate principis, maieſtatis crimen 35.1.5
Exercitum in inſidias deducere, proditio eſt 35.5.32.& ſeq.
Exercitum reducere nulla re egregiè geſta, proditionis ſignum 35.5.15
Exercitum ſeu imperium iuſſus dimittere tenuem reus maieſtatis 35.1.7
Exhæredandi impiè non eſſe liberos, Calphurni & Æmilij Lepidi decreta 44.2.14
Exhæredare nominatim quid 44.3.11
Exhæredari qui debeant, vel poſſint 44.3.17
Exhæredatio bona & mala mente quomodo fiat 42.22.17
Exhæredatio quid, & exhæres quis 44.3.1. quomodo

do differat ab abdicatione cod.2
Exhæredatio duplex, propriè & impropriè ſumpta cod.3
Exhæredatio propriè ſumpta, iuſta & iniuſta eſt, & quæ vtraque 44.3.4. iuſta cum nota, & ſine nota cod.5
Exhæredatio infamiam quomodo contineat exhæredati 44.3.6
Exhæredatio à quibus fit eo.10. quo modo, & qua formula fiat eo.11.12.& ſeq.
Exhæredatio an valeat ſine cauſæ expreſſione eo. 12
Exhæredatio non mala mente facta, admiſſa ſine cauſa 44.3.12
Exhæredatio non dicitur de extraneis 44.3.12
Exhæredatio facienda eſt ab omnibus gradibus inſtitutionum & ſubſtitutionum, & quomodo fiat 44.3.16
Exhæredationis finis, & effectus eo.18. & 19. rationes eod.20
Exhæredatione facta ſine expreſſione cauſæ, inutilis, etiam ſi hæres velit probare ingratum filium eod.13
Exhæredatio vel præteritio matris ſine cauſa, irritã reddunt teſtamentũ 44.4.1. quando nõ eo.2
Exhæredatio filij quo loco teſtamenti fieri debet 42.20.6
Exhæredatus in computatione legitimæ an faciat partem. 44.5.8.& pars eius cuius ſit eo.
Exhæredato filio exemplariter non poteſt ſubſtitui 42.24.13
Exhæredato filio ſubſtitui pupillariter poteſt 42.11.27
Exhæredato fideicommiſſum imponi non poteſt eod.28
Exhæredatis quando competebat bonorum poſſeſſio contra tabulas 43.4.12
Exhæres quis 44.3.1
ad Exhibendum actio, & rei vendicatio cum directa depoſiti datur 23.4.3
Exhibere quid. 29.7.2.& cum reſtitutione differẽtia eod.
Exhiberi petuntur res mobiles, non immobiles eod.3. ſerui. eo.4.& alia eo.5
Exhiberi res etiam non extantes, & non poſſeſſæ, quare petantur eod.10
Exhiberi vbi debeat res petita, & cuius expẽſis 29.7.17
Exhibitoria interdicta quid ab actione ad exhibendum differant 21.9.6
Exhictor ſupra cenſum exigens, quomodo puniatur 47.16 29
Exactiones ordinariæ ſeu canonicę, vel reales, vel perſonales: & de ſingulis, & quibus impoſita rerum tributa & perſonalia 3.5.3
Exigendum nihil ſupra debitum vectigal 3.9.9
Exilium antiquis pœna grauiſſima 31.3.18
Exilium, gradus pœnarum 31.6.18
Exilium grauius vltimo ſupplicio 31.6.13
Exilium, voluntariũ propriè & impropriè quid 31.6.13
Exilium, pœna primi hominis 31.6.1
Exilij nomen quid contineat 13.6.8. triplex eod.9. alia diuiſio 10
Exilij nomen in malã partem accipiendũ 31.6.9
Exilio damnatum, maritum num vxor ſequi debeat 11.4.19
Eximens vi ductum à manu ſatellitum, qua pœna puniatur 47.40.28
Eximens vocatum in iudicio, quomodo puniatur 36.25.27
Exiſtimatio quid. 32.12.5.& lib. 38.2.3
Exiſtimatio, bona fama eſt 31.29.5
Exoine quid, & quomodo fiat 32.24.25
Exoinne quid. 48.3.16.& praxis eius eo.17
Exomidæ fœminarum 9.19.25
Exomologeſim audientis partes 2.8.12.& 13
Exomologeſim reuelans, vt puniretur olim 31.6.5
Exorciſmus baptiſmo, & oleo ſancto adhibitus 16 5.17
Exorciſmi conferebantur verbis conceptis. 16.5. 2. iis tempeſtates ſedari eod.10
Exorcizandi poteſtas primùm communis omnibus Chriſtianis 16.5.5
Exorciſta qui, & munus 16.5.1. eius officium apud Iudæos. eo. 3. 7. & 8. eorum definitus numerus erat eod.6
Exorciſtæ quibus adhibebantur 16.5.7
Exorciſtæ ethnicorum 16.5.11.12.13.& 16
Exorciſtæ, dicti impoſtores ab Vlpiano 34.9.9
ἔξοδος iudicij nomen Græcis quale 50.1.30
in Expectatione qui habet beneficium, non permutat illud 17.2.5
Expectatiuarum literarum ad beneficia decẽ ſpecies 17.15.7
Expeditores contradictarum in aula Romana, qui 15.42.5
Expenſarum cautio ſummoperè deſiderata in iudiciis 47.1.12
Expenſarum condemnatione augeri actiones & obligationes 21.15.3.& c.16.nu.4.& ſeq.
Expenſarum litis taxatio quomodo facienda 50. 1.24
Expenſarum taxatio quomodo appellatione ſuſpendatur 50.2.47
Expenſarum quatum, & fructuum perceptorum ratio in re communi non habeatur 5.3.17
Experiz 39.13.12
Expiandæ cædis mos antiquus 36.15 25
Expiari poſſe crimina quomodo ethnici & noſtri docent 31.8.7
Expiatio criminum aqua & igne quomodo fiebat Ethnicis 31.8.6
Expiatio homicidij in Diana Taurica 36.24.19
Expiatio in homicidio quomodo fieret 36 21.1
Expiationes antiquorum, teda, ouo, ſulphure 48. 15.13
Expilatæ hæreditatis actio, quæ, & quando competat 37.9.1.& 2
Expilatæ hæreditatis crimen, publicum non eſt 37.9.8. pœna criminalis eod.
Expilatores, graſſatores qui 37.9.8
Explicandarum rerum & materiarũ modum & viam præſcribit author 21.3.13
Exploratores ſunt proditores, & de pœna eorum 35.5.8

Exploratores regni vt ſolicitatores aſſidui aulæ principis 49.5.12
de non Exponendis filiis leges 11.10.2
Exponere quos filios, & quando à Romulo conceſſum 44.3.2
Expoſiti filij an ſint ſerui eorum, qui eos educarũt 11.10.3
Expoſiti liberi inteſtati patres non habent hæredes, & de expoſitione quædam 45.10.12
Expoſiti liberi ſunt, lex 15.28.24
Expoſiti infantes qui, 15.28.5. eos exponens, parricida, & vt homicida puniendus eod.6
Expoſitorum hoſpitalia 15.28.23. & 24
Expreſsè vt repugnent requiritur à filius, aliter patri conſentire videntur 8.4.5
Exprimi debent res, valor earum, & cenſus in hominio & iuramento fidelitatis 6.15 14
Expromiſſor quis 24.3.8
Expulſiua vis quæ, & remedium eius 36.25.14
Extorum diuinatio 34.3.15
Extenſio non fit in ſtatutis, vel quæ ſtricti auris ſunt ad ſimilia 42.22 16
Extinctæ res condicuntur, non vendicantur 20.9. 19
Extorris quare quis dicitur 31.8.5
Extraneus prælatus proximis, in ſucceſſione furioſi, ſi negligentibus illis, ipſum curet 13.5.31
Extranei filij qui dicantur 10.3.13
Extranei hæredes qui dicantur 42.35.24
Extraordinaria actio, extraordinariúmque iudicium quid 21.8.10
Extraordinariæ actiones in locum interdictorum ſunt 21.9.1
Extraordinarij & ordinarij Romæ magiſtratus 47.6.3
Extrema vnctio cur ſic dicta. 2.7.1. eius origo & vſus. eod. 2. materia & forma. eo. 3. effectus ſpiritualis, medicina peccatorum. eod. 4. Quæ ſunt perſonæ quæ iungant, & quæ iungantur, & quo loco eod. 3
Extrinſecum intereſſe quid 21 10 10
Exulante tempus redens, impunè occidebatur 36.21.20
Exules reuocabantur tempore mortis ſummi ſacerdotis à Iudæis 36.21.11
Exulum ante tempus in prouinciam redeuntium, pœna 31.6.13
Ezechias cur ſerpentem æneum fregerit 11 1.8
Ezechias propter abuſum, ſerpentem æneum Moyſis abſtulit 2.12.1
Ezechiam decimo anno genuit Achaz 9.7.9
Ezron genitus à Phare nouem annos tãtùm nato 9.7.9

F

FAbas edere, eſt iudicare: & cur iudices tenebãt fabas in ore 50.116
Fabius deuouit ipſius à ſenatu dedicare ædem veneris Ericinæ, quã Fab. dictator vouerat 15.29.3
Fabius iuriſconſultus 18.11.5
Fabius maximus dictator 47.17.4
Fabius maximus reuelans decretum ſenatus, punitus 47.25.28
Fabri lignij 18.12.10
Fabriles & obſequiales operæ in quibus differant 14.8.7
Fabritius Sepultus in vrbe 33.236
Fabulæ Ægyptiorum de generatione hominum ex luto & aliorum, improbatæ 8 1.17
Facem ardentem iurabant Græci tenentes 50.8. 14
Facere, agere, gerere differunt 24.119
Faciendi ſtipulationes quomodo examinandæ 24.2.12
Facies nobiliſſima hominis pars 30.63
Facies principum impreſſæ pecuniis 36.221
Facio vt des, contractus innominatus, quas actiones producit 28.51
Facio vt facias, contractus innominati natura, & actiones 28.6.1
Factum alienum in quantum quis efficaciter promittere poteſt 24.318
Factum emendari non poteſt 7.2.17
Facti error vt diuidatur, & quando excuſet 30.1 3
ob factum egregium tributum remiſſum 3.8.27
ex Facto, & in factum actiones quæ 21.8.11.
& in Factum actionum diuiſio eo 23
Facta per artes magicas quærere prohibitum 34. 9.9
Factio quid 35.13
Factiones, clientelæ in Gallia olim dictæ, & princeps factionum patronus 47.7.17
Facultas agendi aliud, quàm actus. 14.1.5. & facultas quid eo.
de Facultatibus ſuis amplius quàm in iis ſit, ſperãt homines 25.24.19
Factæ propoſitæ per litigantes 48.7.5
Fada quid 6.21
Falacer ſacrificulus 16.8.29
Falcem furantis pœna 37.41
Falcidia & Trebellianica ex corporibus hæreditatiis detrahuntur 42.31.7
Falcidia quid à Trebellianica differat 42. 31. 13. & c. 32. nu. 57
Falcidia prohiberi à teſtatore poteſt eod. 14
Falcidia ex donatione cauſa mortis, vt ex legatis detrahitur 42.2.4
Falcidia lex de minuenda legandi poteſtate. 42. 34. 3. quando, & à quo lata. eo. quid ſit. eo. 4. acceptationes, & pro Trebellianica & legitima. eo. 5. ex quibus accipiatur. eo. 7. & cõtra quos 8
Falcidia quando non detrahitur, & ex quibus non trahitur. 42. 34. 9. & ſeq. num ex militis teſtamento. eo. nũ prohiberi poſſit à teſtatore eo. 10
Falcidia ab hærede, non per legatarium detrahitur 42.34 14
Falcidia quomodo detrahenda 42.34.15. cum deductione, imputatione, cõputatione, eo. & ſeq.
Falcidia in fauorem hæredis & teſtatoris quomodo inducta 42.34.16
in Falcidiam quãdo ſibi debitum à teſtatore, hæres imputat 42.34 16
in Falcidiam quæ imputat ſibi hæres 42.34 19
Falcidia quando detrahenda, & ex quibus rebus 42.34.23
Falcidia quando detrahitur ab hærede 42.34 26. eius finis, & effectus eo. Rationes eo. 27. & 28

Falcidiæ computandæ & ineundæ, forma, & praxis 42.34.20
Falcidiæ pendente iudicio legatarius cum ratione conſequitur legatum 42.34 20
Falcidia non detrahitur à legatis factis confratriis 15.32.13
Falcidia vna ex patris & pupilli teſtamento tantùm ſumitur 42.20.1
Falcidiam quæ non patiuntur, num ſint oneri hæredi, aut legatariis 42.34.12
Fallacia, in ore & in mendacio 21.13.4
Fallo & falſum quid, & vnde dicatur 36.1.3
Fallacauſa quando vitiet legatum cum diſtinctione cauſæ impulſiuæ & finalis 42.22.52.& 54
Falſas tabulas cur mulieres accuſare poſſint teſtamenti 32.13.5
Falſitas inſtrumenti per teſtes ſuos euincitur 48.13.13
Falſum coram iudice recitans, de falſo puniendus 36 3.6.& 7
Falſum dicis, non ſemper iniuriã continet 38 7.18
Falſum dicto & facto commiſſum 36.3.6
Falſi pœna, circa delicta de inſtrumentis admiſſa 36.3.2
Falſo inſtrumento vtens, punitur 36.3.6
Falſo reſcripto vtens, vel ſubiiciens illud, qua pœna punitur 36.3.7
Falſum quando crimen maieſtatis hab at. 36.1.2. quid, & vnde dicatur e eod.nu.3
Falſum quando crimen habet punibile 36.1 4
Falſi crimen vt punibile ſit, tria requirit 36.1.6. quæ in eo perpendenda eo.7
Falſum ſcripto quot modis fiat 36.5.1
Falſum dicens inſtrumentum debitor, interim cõſignare debet contentum in eo debitum 36 5. 10
Falſi accuſatio permiſſa, intra 20. annos, non vltra 36.5.11
Falſi in crimine quomodo conſiderandæ res, perſonæ, negotium 36.5.12
Falſo inſtrumento vtens, qua pœna puniatur in Gallia 36.5.5
de Falſo quomodo ciuiliter & criminaliter agatur 36.5.9
Falſa ſcriptura quomodo in Gallia accuſetur 36. 5.6
Falſis inſtrumentis iudicatum, an ipſo iure nullum 36.5.8
Falſi teſtes clerici, quomodo iure pontificio & ciuili puniantur 36.5.12
Falſatorum literarum regiarum in Gallia pœna 36.5.7
Falſans literas ſummi pontif. qua pœna afficiatur 36.5.8. & qui aliorum prælatorum falſant 36. 5.9
Falſi crimine tenetur qui falſo inſtrumento vtitur 48.14.15
Falſi teſtes quomodo puniendi 48.13.53
Fama, bona quædam fœlicitas 31.29.4
Fama bona requiritur in eo qui nouum opus nunciat 4.28.1
Fama quid 31.29.2. bona & mala eod.3. eius imago & vis eod.
Fama quando faciat plenam probationẽ 48.13.8
Fama quãdo probet. 48.11.8. ea per duos teſtes eo.
Fama ſola non ſufficit ad reum conſtituendum 32.1.2
Famæ & boni nominis cura habenda. 38.1.11. ne alius ſimus ſcandalo eo.12. & de eius præſtantia eod.
Fames maxima in oriente Maxentij tẽpore 2.14 8
Fames, pœna hominibus grauiſſima 31.23 5
Fames Romana, qua vrbe plures excedere iuſſum 47.31.11. Flandrica & Gallica eo.12
Fames vnde fiat 31.23.3
Fames duplex in ſacra pagina 31 23.2
Famis, & eius imaginis deſcriptio 31.23.6
Famis neceſſitas furtum excuſat, & maleficium 37.7.7
Famis & ſterilitatis tempore, potiſſimùm annonæ debet fieri taxatio 36.30.14
Famis tempore patrem vendere filium potuiſſe 14.3.11. ob famem & miſeriam in ſeruos qui ſe vendebant ditionibus eo.14
Famis vrgentiſſima neceſſitas cogit ad mala 31. 23.5
Famem eſſe flagellum Dei ob pœnam immiſſum 31.23.1
Famem leuat *ludus* 39.4.9
Fame caſtigatus rex malè iudicans 47.20.15
Fame macerari, pœna 36.29.13
Familiæ conſeruatio in ſucceſſione proximorum 45.1.11
Familiæ erciſcundæ iudicium quid à cõmuni diuid. differat 5.2.4
Familiæ erciſc. iudicio quæ diuidi non debent, quia iniuſta, &c. 5.4.5
In hóc que iudicio quæ res aliæ conſiderãdæ, quas conuenit implere, facere, vel reputare. 5. 4. 6.
Perſonæ idoneæ huic actioni quæ 5.4 7
Familiæ erciſcundæ *iudicium* ſortes admittit 34. 5.2
de Familiæ erciſcundæ iudicij origine, & familiæ appellatione 5.4.1
Familiæ erciſc. actio mixta eſt in rem & in perſonam. eo.2. in hac actione quis actor vel reus eſt cohæredum. eod.2. hæc actio non præſcribitur longo tempore. Nec repeti poteſt eod. & pendente eius iudicio, alienari res nequeũt, &c. eo.
in Familiæ erciſcundæ iudicio conſideranda res, perſona, modus diuidendi, primúmque res hæreditas ipſa. 5.4.4. aliáque num.5
per Familiæ emancipationem, teſtamentum 42.3.5
Familiæ qui dicuntur eſſe 48.13.11
Familiæ relictum quomodo implementum habet 42.28.36.& nu.15.16.& 38
Familiæ reſtituio facienda, vt regulanda 42 28.15
Familiæ & regna moriuntur 28.2.22
Familiæ non debent alienis conſputcari 36 6.1
Familiarum amplitudo in ſua ſplendore conſeruanda 6.6.24
Familiarum conſeruatio, finis præcipuus reſtitutionis gentilitiæ. 26.15.1. & harum ſpler dorẽ conſeruari, reip. intereſt eod.
Familiarum conſeruatio ſuaſit etiam conſeruationẽ pacti de ſuccedẽdo in primogenito 41.7.6

Familiarum ſplendorem conſeruari, ad reip. pertinere vtilitatem 45.13.4
Familiaris accuſatio non auditur 32.16.3
Familiaris & domeſticus quis dicatur in recuſationibus 49.3.6
Familiaritas frequens, inter præſumptiones & adminicula matrimonij contracti 9.21.4
Familiaritas inopis vetita 47.16.17
Famoſa actio inter coniuges non datur, & cur 11.3.5
Famoſam actionem non proponit libertus in patronum 14.8.4
Famoſi latrones qui dicantur 37.1.3
Famulus mercenarius an teſtetur contra dominũ 48.13.12.& 23
Famuli & ſerui iniuria & filij, quando in iniuriam domini conuertitur 38.3.11
Famuli ne relinquant dominos illis inuitis, lex 14.3.23
Famuli non poſſunt relinquere temerè dominos, ſine illorum iuſſu 27.1.16
Famulos delinquentes iuſſus domini non excuſat 27.5.14
Famulis ægrotis perinde ac ſeruientibus merces debetur 47.9.8
Fana, olim dicta templa, & cur 1.14.3
Fanatici qui. 13.5.13.& lib.34.3.9.& eiuſd.libr.cap. 6.6
Fannia vxor Ticinij Mintuonenſis non potuit repudiari à marito 9.23.14
Femina ſedens in ſella imperatoria 1.6.6
Fanniæ legis de ſumptibus in cænam faciendis iuramentum 50 4.6
Farre matrimonia coniuncta ind ſſolubilia lege Romuli, & ſuccedebat eo modo coniuncta vico 9.4.7
per Farreationem nuptiæ quæ fierent, & illæ cur factæ dictæ 9 5 31.& 32
Faſces & ſecures alternis menſibus & diebus in caſtris ſibi permutabant conſules Romani 47.15.19
Faſces lictorum Romanorum 31.11.13
Faſces lictorum quis primus inuenerit 31.38.1
Faſces lictorum Romanorum cur ligati prælati regi, & conſulibus 47.14.7
Faſces prætoriani ſex, conſulares duodecim 47.30.3
Faſcinum, quod laudando res necat 34.11.14
Faſcini cauſa oculi, & imaginatio 34.11.10.& 11
Faſcina irrita, ſpuendo in ſinum 34.22.21
Faſcinandi varij impij quidam modi 34.2.5
Faſcinatio dæmonum perſtringit aciem oculorũ 34.8.9
Faſcinatio per carmina res lædit 34.11.15
Faſcinationum vim cur permittat Deus 34.11.6
Faſti computati à luna noua 2.16.15
Faſti, & nefaſti dies 47.2.2
Faſtos quis euulgauit, & actionum formulas, & cõceptionis actionis curioſa qualis olim obſeruatio 21.8.4
Faſtidioſus quis 48 3.6
Fatum, vt accipiatur 34.1.12
Fatale, & fatales dies, quid 34.1.14
Fatalia quæ dicantur 21.12.1
Fatalia tẽpora appellationũ quæ dicantur 50.2.51
Fateri debitum, eſt ſubſtantialæ ceſſionis 22.15.15
de Fatidicis mulieribus, quas vocant *feas* 7.3.13
Fatiferes, Tecto ſagis quæ mulieres 34.1.11
Fatuus Abidij, quẽ pœnitebat ſanũ factum 135.20
Fatui, amentis, & furioſi differentia 47.9.11
Fatuorum & ſtultorum diuiſio, & gradus. 13.5.12.
ij. iudicio carent, vt imperiti eo.19
Fatuitatis & ſtultitiæ generatio, & cauſa 13.59
Fauni qui 34.20.14
Fauſta vxor Cõſtantini magni, balneo necata 36.7.9
Fax proiecta initium pugnæ dabat 19.2.4
Februarij menſe beneficia vacantia quibus debeãtur 17.6.44
Felix præſes iudææ, vicit Ægyptium magnũ 34.7.2
Felicis ſchiſma contra amaſum 15.3.15
Feneſtram facere in pariete communi quomodo liceat 4.11.7
Feneſtras in parietẽ immittere quãdo liceat 4.11.1
Feneſtræ in ſuo pariete proſpicientes in aream vicini, quantæ altitudinis, & quales debeant eſſe ex conſuetudinibus Pariſiorum & aliarum gẽtium eo.3
Feneſtræ quæ iure tantùm proprij parietis ſunt clathratæ, ſunt ſine iure ſeruitutis, & ita poſſũt obſcurari à vicino ædificãte, & obturari 4.11.4
Feneſtræ conceſſæ ſine iure ſeruitutis non debent vltra murum prominere eo.6
Ferialia feſta quæ 2.16.24
Feriæ certæ nuptias vetant 9.14.11
Feriæ latinæ 47.35 1
Feriæ, publicę, familiares, propriæ publicę rurſum ſtatiuæ, conceptiuæ, imperatiuæ, aut nundinæ, & de ſingulis. Item de nomine feriæ 2 18.3
Feriæ ſtatiuæ, quæ apud hebræos quoque & ethnicos eod.5
Feriæ quæ conceptiuæ Ethnicis & nobis eo.7
Feriæ nundinarum quæ eo.9
Ferię publicæ vel alterius lętitię eo.10
Ferię ſactæ ieiunijs & vigiliis præcedentibus exceptæ 2.17.1
Feriæ quæ ſubducuntur à dilationibus 48.8.13
Feriarum aliæ in honorem Dei, quædam ad homines pertinent 2.16.4
Feriarum diuinarum tempore à quibus abſtinendum, & de ſuperſtitioſis in eo iudæorũ 2.16.16
Feriarum etymon 2.16.3
à Feriarum obſeruatione propter neceſſitatem ſæpè diſceditur 4.19.4
Feriarum tẽpore an lites, & quæ quieſcãt 49.2.19
Ferias ante proditos feſtos pontifex iunior futurus nunciabat, & quomodo Luna obſeruata 2.16.14
Feriis latinis accuſare non licuit 32.19.6
Feriis meſsium aut vindemiarum, quæ tractari à magiſtratibus poſſunt 2.16.20.13.25
de Feriis imperatis ſeu repentinis aut indictis, et variis cauſis captarum ciuitatum, victoriarum, renouati imperij vel ob alias res proſperè geſtas, & in honorẽ principis, aduentus iucundi principis, Conſtantini & Helenæ feſtũ: ob luctum inde

inductum, quale ieiunium Iudæorum ob incẽſam hieroſolymam 2.16.12
Formales Tholoſanibus quare ſponſalia dicantur 8.6.5
Formiers 27.1.8
Ferrarij fornacis ædificandi lex 18.22.7
Ferrum candens in iuramento Græcorum fœdetis 50.8.14
Ferri candentis purgatio vulgaris 48.15.6
Ferro tributa debita ad arma conficienda, non poterant mutari in aliam præſtationem 3.7.8
Ferroni libri de nominibus & inſignibus conſtabulorum 6.8.10
Feſtæ, caſtigationes impuberum 31.11.12
Feſti annulorum regiorum 47.29.10
Feſtum nullum aratum Romanis, vel aliis nationibus 2.16.13
Feſtum ſeruorum, canorum, & aliorum quod genus feriatum, & de Iagenophotia, Saturnalibus, &c. 2.16.10
Feſtidies interdum, ſi plures ſint quàm operibus neceſſariis vacari poſſit, reſtringuntur & expunguntur ab epiſcopo, & quomodo 2.16.26
in Feſto Apollinis Thymbrei induciæ factæ inter Troianos & Græcos 2.16.21
Feſta nobis chriſtianis, quæ mobilia & immobilia 2.16.6
Feſtorum cauſſæ 2.16.1
Feſtorum tempore quæ iudicialia non poſſint fieri, & quæ poſſint 2.16.20.& 23
Feſtis diebus induciæ olim inter hoſtes & exercitus 2.16.21
Feudalis rei proprietas ad dominum, vſusfructus ad vaſſallum in perpetuum pertinet 6.2.5
ertæ Feudali num laudimia debeantur 25.16.9
Feudales & cenſuales res generali Galliæ conſuetudine liberè vendi poſſunt irrequiſito domino, & ſaluo eius iure 6.17.5
Feudales res conſiderandæ generaliter, & ſecundũ feudi naturam 6.6.1
Feudalia iudicia de quibus controuerſijs fiant, & circa quæ res controuerſia feudalis 6.22.1
Feudalium rerum profeſſionem cogit dominus vaſſallum facere per iniectionem manuum in feudum, & num fructus faciat ſuos in defectũ dinumerationis 6.15.16
Feudalium rerum profeſſio, ſine *le denombrement*, integra eſſe debet, & quare fiat, & de commiſſo eius rei cauſa 6.15.15
Feudum an perſonæ eccleſiaſticæ tenere poſſint 26.17.3
Feudum ad quem reuertatur, poſt eius priuationẽ 6.21.1.2.& ſeq.
Feudum alienandi prohibitio vt intelligatur 6.6.13
Feudum amiſſum ob ingratitudinem in dominũ, ad eum redit 6.21.1
Feudum mortuo vaſſallo ſine hærede legitimo, vel eo deſtituto vaſſallo, ad dominũ redit eo.2
Feudum paternum repudiatum vel alienatum, ad proximiores agnatos redit eod.3
Feudum ademptum ob crimen aliud quàm in dominum vaſſallo, ad proximiores, non ad dominum venit. Num autem redeat ad dominum confiſcatione facta 6.21.4
Feudum amittit vaſſallus, qui dominum non defendit conſilio vel auxilio. 6. 19. 10. ſi illum fuerit aggreſſus, vel inſidias parauerit. 13. ſi eum detulerit. & conſilium denegerit. eo. 14 ſi teſtimonium ſponte in dominum dixerit. eo. 15. ſi aduocatus contra patronum ſit. 16. Adulterans vxorem domini ſui vel cum alijs eius domus rem habens eo.18
Feudum num amittit vaſſallus ſi ſe ſupponat vxori domini in lecto eius 6.19.20. ingratitudinis autem cauſæ, quibus amitti poteſt feudum ex aliis capitulis, quomodo elici poſſint eo.21. vide & nu.22.23.25.27.29 30.32.& 33
Feudum dat fœmina nouum, antiquum: minor antiquum, & prodigus: clericus, propria 6 7.3
Feudum datur & acceptatur per procuratorem eo.4
Feudum filij inteſtati in quibus cauſis deferatur patri 45.10.6
Feudum francum quid. 6.3.1. in eo eccleſia ſuccedere poteſt, non in alijs, & quomodo eo.3
Feudum francum habens, liberè de eo teſtari poteſt eo.4
non rectum Feudum qui l. eo. 5. Soldatæ feudum quid item, eo. 7. feudum gardiæ & gaſtaldiæ quid. 6. 3.9. feudum de camera & cauta quid eo 8.& 10
Feudum in confiſcatione bonorum ad quem redit 31.41.8
Feudum iure hæreditario apud Turcas nemo poſſidet Satrapatum 6.11.15
Feudum maſculinum hæreditarium, proximis nõ inſtitutis, ad dominum reuertitur, etiam ſi filiæ ſuperſint hæredes vaſſalli 6.2.21
Feudum ligium quæ requirat 6.2.22
Feudum quando veniat in reſtitutionem fideicommiſſi 42.28.12
Feudum quomodo antiquitus temporale & amouibile, factum eſt per diuerſas conſtitutiones, & ſucceſſu temporis perpetuum & tranſmiſſibile vaſſallis 6 2.20
Feudum quis ſuum ſine alterius præiudicio poteſt onerare cenſu, hominio, reditu 6.15.13
in Feudum quilibet dare poteſt, niſi ſpecialiter prohibeatur 6.7.1
Feudum quod vendi poteſt 6.17.1
Feudum ex conſuetudine ſcripta vendi nequit, at alijs infeudari poteſt ſine cõſenſu domini eodem 3
Feudum iure communi feudorum non poteſt permutari ſine voluntate domini eod.7
Feudum quomodo, & quando, & pro quibus in pignus iudiciale capi poſſit eo.8
Feudum quod ſucceſſit rem non habet, quãdo dominus poſſit vtente vaſſallo alij dare 6 6.12
Et ius Feudi quod habet dominꝰ, inuito vaſſallo poteſt dare maiori vel æquali, non inferiori eo.13
Feudum rediens ad regem non facit hominium ſubdito regis 45.16.5
Feudum regale 6.2.11

Feudum nouũ quid,& vetus eo.13.Paternum, eo. 14.hæreditarium quid eod.16
Feudum rectum , & feudum ſimpliciter quid, & feudum quid conditionatum 6.2.15
Feudum aliud rurſus paternum , & maternum,& qualia 6.2.18
in Feudum res quæ dantur,debent eſſe dantis. 6. 6.9
Feudum habẽs minoribus valuaſſinis dare in feudum poteſt partiarius 6.6.10
& in Feudum res communis pro parte diuiſa datur eod.11
Feudum quod eſt ad filios peruenturum, num pater poſſit vni filiorum prælegare 6.18.4
Feudum quando veniat in reſtitutionem fideicõmiſſi,quo grauatur filius eod.5
Feudum quando impuretur in legitimam eo.6.& in eo quomodo ſuccedatur ab inteſtato per plures 6.18.7
in Feudum res quæ datur, debet eſſe immobilis, aut quæ pro immobili habetur 6.6.15
Feudum vendens ſine voluntate domini,quando feudo priuatur 6.19.23
Feudi etymon à fide. 6. 2. 1. feudi finitio.no.2.eius diuiſio,in propriè feudum,& impropriè. eod.7
Feudi propriè ſpecies.eod.8.item impropriè. eo.9
Feudi alia diuiſio, in eccleſiaſticum, & ſeculare,& de triplici ſpecie eccleſiaſtici. 6. 5. 2. aliæ item diuiſiones feudorum indicatæ eo.2
Feudi alia diuiſio in Gallia, in prima & ſecunda, *fiefz & arriere fiefz*,& qualia eo.3
Feudi alia diuiſio , in nobile & ignobile.6.4.1.& quid vtrumque eod.2
Feudi acquirendi præcipui modi per inueſtituram & ſucceſſionem 6. 14. 2. alij modi per haſtam. eo 18.annulum.eo.16.gladij & vexilli datio-nem eo.vide & nu.21
Feudi conceſſionis finis amicitia , & quædam ex fide neceſſitudo 6.19.2
in Feudi ſucceſſione naturales tantùm filij inhabiles,etiam in feudo materno legitimati quoque 6.13.1
Feudi iura ex diametro pugnantia, conciliantur diſtinctione nouorum , & antiquorum feudorum 6.13.14
Feudi & emphyteoſis differentiæ 6.22.2
in Feudi petitionem quæ veniant. eo.5. & ex quibus cauſis vaſſallus ratione feudi agat contra dominum eod.9
de Feudo perſonæ contendentes ſunt vel maiores,vel minores, vel æquales valuaſſores inter ſe, cũ alus &c. & de foro harũ perſonarum, & quæſtionibus 6.22.6
Feudi lex vel pactum , vt primogenitus ſuccedat, ſeruatur 45.3.14
Feudi mediam partem ſine voluntate domini, iure feudorum quomodo alienaret vaſſallus.6. 17.6
Feudi quomodo permiſſa venditio 25.11.5
Feudi ruptio & diuiſio quid,& quid *fied de pie*, & *fied de piece*,&c. 6.15.12
de Feudo,an vaſſallus teſtari poſſit etiam pro anima, & quando in quinque caſibus pro anima teſtetur iure communi feudorum 6.18.1
Feudo incidente in commiſſum quis præferatur, proximus agnatus,an dominus. 26.6.3.feudũ autem quibus modis incidat in cõmiſſum e d.
Feudo legato eccleſiæ vel alius manibus mortus, hæres tenetur ius moriendi ſuis expenſis a rege impetrare 6.18.2
Feudo onera impoſita per vaſſallum, reſoluuntur redeunte ad dominum feudo,niſi ex donatione vel venditione vaſſalli poſſideat dominus 6.17.9
in Feudo paterno ſuccedunt perſonæ non prohibitæ,capaces feudi item & agnati 6.13.1
Feudo priuatur vaſſallus,ſi vocatus non veniat & fidem non præſtet 6.19.5
in Feudo propriè conſtituendo ſeptem requiſita explicantur 6.2.6
in Feudo quæ filij non ſuccedant 6.13.2.3.& 4
Feudo repetito à domino , hæredes mortuiſ ſtatim ab eo meliorationes 6.22.10
Feudo redeunte ad dominum poſt mortem vaſſalli, quomodo fructus inter dominum & hæredes diuidendi 6.22.11
Feuda ad inſtar patrimonij redacta 6.12.6
Feuda ad inſtar patrimonij redacta ex conſuetudine Galliæ 31.31.8
Feuda aliqua annonaria extinguntur, inopia domini 6.19.25
Extinguitur quoque feudum,ſi res data ſit aliena, & vaſſallo tenetur dominus de euictione eod. 31
Feudi autem ſeu beneficij promiſſio antequam domino competat,quando extinguatur eo.28
Feuda an legari poſſint 41.32.32
Feuda franca à banno libera 6.19.11
Feuda impropriè , habitationis, ſoldatæ, &c.pro mercede olim remunerantia 6.3.6
Feuda guardiæ & gaſtaldiæ quæ eod.11
Feuda indiuiſibilia,regnum,ducatus, marchionatus,& ſimilia 6.6.27
quæ Feuda non publicentur 31.31.18
Feuda non retrahi poſſint à proximis 26.2.17
Feuda omnia à rege mouentur 6.15.11
Feuda omnia moueri,& procedere à regis manu, & ad regẽ ſæpè reddire,regula eſt in Gallia 6.5.4
Feuda patrimonialia in Gallia 26.2.17
Feuda quædam fidelitatis iuramentum exigunt, quædam minimè 6.15.3
Feuda quædam , quæ tenentur pro annuo redditu 6.12.5
Feuda quando impurentur in quartam trebellianicam 42.31.22
Feuda redacta in Gallia in formam patrimonij, &c.6.17.5
Feuda tenendi capaces in Gallia pagani 6.4.3
Feudorum ab inteſtato ſucceſſio vſque ad decimum gradum 45.12.5
Feudorum incapaces quate regulariter feminæ. 6.12.1.in quibus autem caſibus iure feudum tenere poſſint.eod. 4. & in Gallia hac de re quid ſtatuatur eod.6
Feudorum iura moribus regũtur,ſequenda & natura feudo impoſita 6.14.1

Feudorum natura vt indaganda 6.22.4
Feudorum per ſucceſſionem inteſtati poſſidendorum variæ leges 45.8.6.7.8
In Feudis iure cognationis nulla eſt ſucceſſio 6.13.14
per Fœnus, vectigal dictum quale 3.10.11
per Fiat vt petitur, quot cõtineat beneficia 17.6.37
Fictiones, quæ non ſunt, inter mendacia punibilia annumerandæ 39.15.10
Fictium mutuum improbatur 24.13.10
Fœnus non licebat Athenis exportare 37.7.9
Fideicommiſſarius grauatus de reſtituenda hæreditate cogitur adire 46.6.6
Fideicommiſſarius hæres non propriè dicitur hæres 42.27.7
Fide commiſſarius pater rogatus de reſtituendo filio, an vnum eligere poſſit 42.28.36. & ſeq.
Fideicommiſſarius quando agere poſſit pro reuocandis rebus hæreditatis à grauato alienatis, & quas habet actiones 42.29.24
Fideicommiſſarius ante diem reſtitutionis non alienat res hæreditatis, & ſi alienat, quando firmatur alienatio eod.
Fides catholica, præcipua res eccleſiæ 2.2.2
Fides quid ſit eod.3
Fides dupler, vna quæ eſt ex ſcientia: Altera verò, quæ ex opinione eod.4
Fides pactionis, & fides conſenſus, quid 2.5.3
Fides vinculum neceſſitudinis & benenolentiæ inter dominum & vaſſallum 6.19.1
Fides Chriſtianæ Galeni teſtimonium 2.2.6
Fides gratia eunuchi prætioſiores habiti à Barbaris 7.2.20
Fides ſanciendæ cauſa, qualis pœna olim impoſita 22.6.5
Fidem accommodans teſtatori in fraudem legum hæreditate priuatur 46.9.8
Fidem accommodari vel interponi 22.2.11
Fidem alicuius alijs prodeſſe, exemplis probatur 24.16
Fidem haberi de pretio quid eſt 25.12.5
Fidem & mentem quis dedicauerit in Capitolio, & fidei templum conſecrauerit 22.2.8
Fidem præſtare ſi non veniat vaſſallus, feudo priuatur 6.19.5
Fidem pro fideicommiſſo incapaci relinquendo, accommodare, non eſt rutum 42.29.4
ob Fidem violatam à creditoribus, quæ pœna olim ſtatuta 22.8.5
de Fide Catholica publicè diſputare, prohibitum 22.6
ex Fide data & inueſtitura feudi facta, dominus ad poſſeſſionem præſtandam vaſſallo obligatur 6.14.4
Fidefirmantur conuentiones, & fides laus 22.2 8. eam frangere graue eod.9
Fides ſeruanda ob religionem, vt vitetur mendacium eod.10. eius ſeruanda cura apud magiſtratuum ea contractuum vis eod.11. ab ea qui dicti, eod.12
Fideicommiſſaria reſtitutio non habet ius accrescendi, contrà directa, & quare 46.12.14
Fideicommiſſaria ſubſtitutio num contineatur ſub reciproca, diſputatur 42.27.7. & 8
Fideicommiſſaria ſubſtitutio quid 42.28.4. quotuplex. eod.5. de quibus rebus fiat eod. 6. de propriis, alienis, hærediſque eod.11
Fideicommiſſariæ ſubſtit. finis, & effectus aliqui 42.29.7
Fideicommiſſariæ ſubſtitutionis ius quando tranſeat in hæredem ſubſtituti, eo ante reſtitutam hæreditatem mortuo 42.29.13
Fideicommiſſarij habent ius hypothecæ in bona defuncti 23.7.2
Fideicommiſſaria hæreditatis petitio quæ ſit, & cui detur 46.7.6
Fideicommiſſum impropriè dicitur ſubſtitutio. 42.27.7 quomodo autem dicatur 42.28.2
Fideicommiſſum quid dicatur, & prætore fideicommiſſorum 42.28.3
Fideicommiſſi grauamen imponi non poteſt vltra relictum eod.7
Fideicommiſſum vulgare aliud, aliud pupillare: & eorum vires & diſtinctio 42.28.8.9. & 10
Fideicommiſſum & purè, ſub die, & ſub conditione fieri poteſt: putè quomodo 42.28.14
Fideicommiſſum purum tranſmittitur ad ſubſtitutos morientes ante reſtitutionem eod.
Fideicommiſſum ex die quomodo relinquatur. 42.28.18. quomodo ſub conditione eod.19
Fideicommiſſum conditionale ante aduentum conditionis non transfertur in ſuos etiam, præmoriente ſubſtituto. 42.28.19. eius formulæ eod.
Fideicommiſſi clauſula, *Si ſine liberis moriatur hæres*, expreſſa & tacita 42.28.20
Fideicommiſſum iniunctum aſcendentibus vel alijs, quàm deſcendentibus non habet clauſulam ſubintellectam, *Si ſine liberis*, vt ſubintelligitur in deſcendentibus 42.28.33
Fideicommiſſum non inducitur per verba conſilij, vel enunciatiua ſimpliciter, nec loco 42.28.41
Fideicommiſſum ex teſtamento nullo quando valeat eod.42.& c.29.nu.7
Fideicommiſſum olim relinquebatur factionis paſſiuæ teſtamenti incapacibus. 42.29.1. & capacibus. eod. 2. quo ſucceſſu cœpit approbari eod.3
Fideicommiſſum quibus non poteſt relinqui 42.29.5
Fideicommiſſum indigno relictum quando fiſco applicetur eod.6
Fideicommiſſum purum, non conditionale, tranſmittitur 42.29.8
Fideicommiſſi reſtitutio re & verbis fit, & quomodo eod.12
Fideicommiſſum non adita hæreditate, purum, an & quomodo in hæredes, qui reſtituere cogantur, tranſmittatur 42.29.12
Fideicommiſſum interdum habet dilationem reſtituendi in fauorem grauati, interdum in fauorem fideicommiſſarij: quod obſeruandum pro lucrandis fideicommiſſi fructibus 42.29.21
Fideicommiſſi in reſtitutionem non veniunt quædam alia remiſſiuè annotata eod.26

Fideicommiſſi præſtandi ratio 42.30.1
Fideicommiſſum extinguitur pluribus modis eo. 2.& ſeq.
Fideicommiſſum non agnitum non tranſmittitur. eod. 4. non debetur quoque deficiente conditione. eod. 5. repudiatum à ſubſtituto vel eius hærede. eod. 6. remiſſione. eod. 7. religione. 8. minus ſolemni exiſtente voluntate eod. 9
Fideicommiſſum relinqui in legatis, & mortis cau ſa donationibus poteſt 41.2.4
Fideicommiſſum non continetur in ſubſtitutione pupillari 42.22.10
Fideicommiſſum quando, & quomodo impoſi poteſt hæredi filij à patre 42.22.19
Fideicommiſſi particularis formula. 42.32.55. quid hoc particulare & legatum differant à fideicommiſſo vniuerſali eod. 56. & 57
Fideicommittere quis poſſit. 42.28.12. de forma fideicommittendi eod. 13. & ſeq.
Fideicommiſſi in reſtitutionem quo grauatur filius, quando veniat feudum 6.18.5
Fideicommiſſi reſtitutio quæ ſimul contineat reſtituenda 42.29.14
de Fideicommiſſo quomodo tranſigere liceat 28. 2.19
Fideicommiſſa quolibet ſermone fieri poſſunt 42. 28.41
Fideicommiſſorum origo 42.28.1. & eorum prætor eod. 3
Fideicommittendi aliæ formulæ 42.28.17
Fideiubens ſub conditione quando obligetur 24. 3.34
Fideiubens pro eo qui non poteſt contrahere, tenetur tanquam ex proprio debito 24.3.4
Fideiubendi forma legitima 24.3.32
Fideiubendi formula ex Platone eod. 36
Fideiubere qui poſſint. 24.3.20. num miles poſſit. eod. 22. eccleſiaſtica perſona. eod. 23. qui non habet bona in loco vbi fideiubendum. eod. 23 mulieres. eod. 25. ſeruus, filij fa. eod. 26
Fideiuſsio, Acceſſorius contractus verbis fit 24.3.1
Fideiuſſio, & fideiubere quid eod. 2. eius comes miſeria eod.
Fideiuſſio quibus verbis fiat 24.3.35
Fideiuſſio naturam induit contractus, cui accedit eod. 37
Fideiuſſio de iudicato ſoluendo mutatur, mutato foro & iudice 24.4.15
Fideiuſſionis de ſiſtendo, vel exhibendo, duplex forma 24.3.33
Fideiuſſionis actio data contra fideiuſſores, & fideiuſſori contra debitorem, quando detur contra fideiuſſores, & ordo executionis 24.4.1
Fideiuſſionis actio hæredibus, & in hæredes datur 24.5.13
Fideiuſſionis, & conſtituti differentia 24.7.4
Fideiuſſor propriè quis ſit 24.3.5
Fideiuſſor, nec in maiorem vel duriorem cauſam, quàm ſit principalis, non tenetur 24.3.3
Fideiuſſor pro quibus fieri poteſt eod. 16
Fideiuſſor criminalibus negotijs in quantum accedat eod.
Fideiuſſor & pro parte pro toto debito accipitur, & pro fideiuſſore, & pro omni obligatione, & pro præſenti & futura eod. 17
Fideiuſſor non accipitur à meretrice quæ mercenariam vitam polliceretur, pro debito impoſſibili, pro facto indiuiduo. 24.3.18. pro dote reddenda eod. 19
Fideiuſſor idoneus quis 24.3.21
Fideiuſſor maioris num reſtituatur in integrum, reſtituto minore 24.3.19
Fideiuſſor quando conueniri ſine diſcuſſione principalis debitoris 24.4.2
Fideiuſſor ſe & hæredes ſuos obligat eod.
Fideiuſſor quando teneatur pro vſuris eod. 10
Fideiuſſor iudicatum ſolui, in ciuili negotio in quantum teneatur 24.4.11
Fideiuſſor in cauſa criminali de iudicio ſoluendo, in quantum teneatur eod. 1
Fideiuſſor ex quo obligatum habeat reum principalem 24.5.1
Fideiuſſor experiri poteſt contra debitorem vt eum liberet eod. nu. 2. 5. 6. 7
Fideiuſſor num liberetur in ope facto debitore, ſi anteà denunciauerit creditori vt ageret 24.5.3
Fideiuſſor qui accedit mutuo faciendo, num teneatur, ſi ante numerationem denunciet creditori ne mutuum faciat, quòd debitor diſſipet bona ſua eod.
Fideiuſſor condemnatus quando non poteſt agere contra reum debendi eod. 8
Fideiuſſor quando agit contra reum debendi, vel mandantem 24.5.9
Fideiuſſor vltra debitum principale, & alia in rem debitoris impenſa repetit eod. 11
Fideiuſſor ſoluendo pro reo melius, cum peſſimo ſoluto reus ſe potuiſſet liberare, illud quod plus eſt, non repetit eod. 11
Fideiuſſor ex quibus caſibus non poteſt agere contra reum debitorem ſoluendo pro eo 24.5.14
Fideiuſſor locuples quis dicatur in cauſa iudicij 48.4.9
Fideiuſſor de ſiſtendo in quantum teneatur in ciuilibus & criminalibus iudicijs 48.4.12.& 13
Fideiuſſor ſocij gaudet priuilegio ſocij, ne vltra quam facere poſſit condemnetur 27.4.27
Fideiuſſor quando criminibus, & quibus, & quomodo accedat. 32.25.6. fideiuſſio ſuo plius eſt
Fideiuſſor quando non ſibi obliget eum pro quo fideiuſſit 10.2.19
Fideiuſſoris liberatio quando liberet reum principalem 21.18.16
Fideiuſſoris nomen continet mandatores, ſponſores, conſtituentes, expromiſſores, ad promiſſores, correos 24.3.5
Fideiuſſores accipiendi cauſa 24.3.39
Fideiuſſori vno ex pluribus ſoluenti creditor tenetur cedere nomina 24.6.1
Fideiuſſores debitorum cedentium, quare per illorum ceſſionem non liberentur 22.12.1
Fideiuſſores debitorum prius, quàm tertij hypothecæ poſſeſſores, conueniendi 23.10.6
Fideiuſſores magiſtratuum pro illis tenentur 19. 4.5
Fideiuſſores quomodo liberatione debitoris liberentur

tentur 21.18.15
Fidefussores principales, & subsidiarij 24.3.11
Fidefussores dare promittens vbi, & quos dare teneatur 24.3.16
Fidefussores on idonei ratione malæfidei eod. 17
Fidefussores repelluntur ob malam fidem eod. 18
Fidefussores pro quibus obligari nequeunt eod. 29
Fidefussores stipulationum iudicialium eod.38
Fidefussores plures vnius debiti quo ordine, & quomodo conueniantur 24.4.3.& 4
Fidefussores pro quo,& quantum teneantur 24. 4.9
Fidendum temerè non esse 21.3.5
Fidelitas vel hominum in quo loco præstari debeat domino 6.16.11.
Fidelitatis & hominij vtilitates quæ 6 16.1.2.3 & 8
Fidelitatis formæ quæ sint 6.20.1
Fidelitatis præstatio erronea non tribuit nec minuit ius & fidelitatis iuramentum quæ feuda erigat 6.15.3
Fidelitas quid eod.4. eius iuramenti forma eod.5
Fidelitatis præstatione nihil aliud debetur quàm iuramentum,nisi pacto,vel consuetudine aliud præbendum sit 6.15.17
Fidelitatis vtilitas, vtsi non præstetur, inuciat dominus manus in feudum & fructus 6 16.8
Fiducia contracta de succedendo in emancipatione filiorum 45.9.3
Fiduciarius hæres quis 23.5.2
Fiduciarius hæres etiam incapax, quando cogitur adire 42.29.9
Fiduciarius hæres quare cogatur adire eod.10.& quibus actionibus eod.11
Fiduciarius non cauet restituendo fideicommissario,sed contrà, fideicommissarius fiduciario de euictione rerum 42.29.15
Fiduciarius hæres grauatus ratione suæ partis, tenetur ad debita defuncti, non hæreditatis seu legatorum 42.31.3
Fiduciaria possessio quid 23.5.2
Fiduciariæ tutelæ & patronorum differentia 12. 12.2
Fiduciaria tutela quare dicatur eod.3.& 4
Fiduciarij tutores quinam 12.12.1.& 3
Fief de pié, & fief de piece, quid 6.15.12
Fiefs & arrierefiefs, qualia feuda in Gallia 6.5.3
Figuræ & imagines ad amorem 34.12.2
Figuræ incorporales 1.10.8
Filiano iure diuino secundum similitudinem generationis pluribus modis dicitur creatione, operatione, confirmatione, principio, imitatione,doctrina seu eruditione,catechismo,benuolentia,honore,potestate,nutritione 10. 54
Filiationis onis difficilis probatio, nisi per coniugium 10.5.6
Filiationis probatio,præsumptionis est cuius 48 10.8
Filiarum rem Gothorum magas mulieres relegat 34.14.4
Filius adulterinus dignosci potest,si lac matris quę alit illum,& alium concipit,corrumpitur 10. 5.9
Filius an teneatur soluere rapta à patre,ad testimonium eius patris 44.5.32
Filius emancipatus patrem in iudicio vocans, vel alius matrem,debet impetrare veniam à iudice 11.8.34
Filius & pater pro eadem persona 11.8.6
Filiusfam.de peculio castrensi vel quasi,testari potest 19.15 §
Filiusfam.de quibus testari possit 42.8.4. & quomodo ad pias causas eod.
Filiusfam.in quantum tenetur emancipatus pro gestis in potestate existens 29.8.2
Filiusfa.milies de castrensibus disponit 42.6.8. & 15
Filiusfa.non obligatur ex mutuo 11.9.2
Filiusfa.quasi dominus bonorum patris eo viuente eod.5
Filiusfamilias num rem venditam à patre retrahere possit 26.14.2
Filiusfa. sine authoritate patris agit de adulterio vxoris 36.13.2
Filiusfam.testari cum consensu patris nequit, sed potest donare causa mortis 41.2.7
Filiusfa. olim patri omnia quærebat aduentitia, hodie quod pertinet ad vsumfructum 11.8.17
Filiusfa.testari non potest de aduentitijs etiam volente patre,quare eod. 19. Ad pias tamen cum consensu illius de iis testatur eod.20
Filiusfa.in Gallia nihil etiam in aduentitiis acquirit patri,præter commoditatem & administrationem 11. 8. 27. Profecticia autem omnia illi quærit in Gallia vt iure antiquo eod.22. Casus alij in quibus pater non habet vsumfructum in bonis filiifa. eod.23
Filiusfa.in quibus sine patre in iudicio esse,potest 11 8.25 Et filiosfa. laicos in eo esse non posse sine authoritate illius, exceptis causis spiritualibus.eod.24.filióqueta. accedens pater quare aduersario vtile sit eod 26
Filiusfa.quando sine patre agit & experitur 11. 8.27
Filiusfa.in criminalibus publicis sine patre agere & conueniri potest 11.8.28.Et in eum 25.anno. iudicium iure Delphinat.valet sine authoritate patris in Gallia eod.29
Filiusfa.in Gallia habetur pro emancipato, ideo agit sine patre,& contrahit,&c. 11.8.30. Vxorem tamen ducere sine consensu patris non potest eod.31
Filiusfam.vxorem ducere à patre cogi non potest 8.4.4
Filius hæres institutus à patre,an retenta legitima abstinere possit ab hæreditate paterna 44.5.30
Filius institutus hæreditatem repudiare non potest retenta legitima 46.4.5
Filius institutus in re certa à patre, æqualiter succedit,in feudo cum alijs. Et quando præteritus & nepotes 6.13.11
Filius institutus pro patre non potest repudiare 46.6.7

46.6.7. Nec legitimam retinere repudiata reliqua hæreditate eod.8. retinet tamen ex contractu matrimonij debitam partem repudiata hæreditate eod 9
Filius legitimus ſecundùm Perſas, nunquam occidit patrem 36.24.13
Filius non æquè priuilegiatus, ac agnatus 6.13.12
Filius pars patris 11.5.10. ei ſæpè parcitur ob patris dolorem 12
Filius patri furioſo vel prodigo non poteſt ſubſtituere exemplariter, quare 42.24.11
Filius patri maledicens & contumax, morte afficiendus 36.24.6
Filius patri non obſequens, exhæredatione dignus 44.3.9
Filius patrem nullo modo accuſat, nec matrem 32.16.4
Filius pro patre incarceratus, exemplum 22.10.3
Filius quomodo magis patris, quàm matris, eſſe dicatur 45.2.6
Filius regis, rex dici poteſt quomodo 41.6.9
Filius naſcituras, nō cēſetur velle inſidiari 41.7.3
Filius ſeorſum habitans à patre, habetur pro emancipato 11.10.11
Filius vocatus ad patrem hæreditatis in pactis matrimonialibus, in ea non poteſt fideicommiſſo grauati à patre poſteà teſtamento 41.7.12. & ſeq.
Filius ſuccedens ex pacto, eſt tanquam extraneus ſucceſſor 41.7.15
Filius inſtitutus adeundo hæreditatem patris videtur renunciare hæreditati contractuali 41.7.18
Filius hæres vniuerſalis, inſtitutus non poteſt repudiare hæreditatem, retenta legitima 41.7.19
Filio hæredi contractuali quando pater, & quomodo ſubſtituere poteſt 41.7.22. & ſeq.
Filiorum maſculorum fauor, ſupra primogenitas etiam filias 41.7.8
Filijs ex voto omnia parant parentes eod.9
Filij meritis potius quàm pactis, ſunt ad obſequia paterna prouocandi 41.10.2
Filij maſculi conſeruant familias, & earum nomen 41.11.5
Filius non poteſt renunciare ſucceſſioni patris 41.11.6
Filia dotata an vt prætorita agat, ſi in dote inſtituatur 44.2.19
Filia dotata renuncians non facit partem, nec admittitur ad partem inteſtati patris eod.19
Filia dote contenta renuncians cum iuramento, ſupplementum legitimæ petere non poteſt, & num nepotes eius filij petant 44.5.54
Filia dote contenta vel legato, non cogitur conferre 46.8.21
Filia dote contenta, vel filius aliquo accepto renunciantes futuræ ſucceſſioni pacto, non prohibentur (non obſtante pacto) iure ciuili ſuccedere patri 41.10.1. & ſeq.
Filia dote contenta, quæ renunciauit ſucceſſioni paternæ, quomodo regreſſum habeat 41.11.1. & ſeq.
Filia renuncians facit partem, & tamen non admittitur ad partem eo 4
Filiæ non ſuccedebant patri, extantibus maſc eod.3
Filia ſpuria dotata, ſiue renunciauerit ſiue n , non habet regreſſum vnquā ad bona paterna 4 17
Filia impubes nō renunciat valide ſucceſſi ni d tata. 41.11.8. nec cum iuramento eod. 9. et i ſi prius ſe eſſe iuraceric pubcrem eod.10
Filia renuncians ſucceſſioni dote accepta, an certior fieri debeat de effectu renunciationis 41. 13.1. & ſeq.
Filia decepta ipſo facto à patre, cenſetur vi vel metu renunciaſſe 41.14.7
Filia renuncians, quando læſa enormiter dica 42.15.4
Filia renunciante, an nepos ex ea admittatur ad ſucceſſionem petitionis aui 41.16.1
Filia quæ renunciauit ſucceſſioni dote acc non poteſt prætorita expetiri contra te ame tum patris quare eod. 4
Filia dotata renuncians paternis, ſuccedit mnis, niſi eis quoque renunciet 41.17.1
Filia quæ renūciauit ſucceſſioni poteſt ſucc e patri vel matri conuolanti ad ſecundas n ptias in lucris prioris matrimonij 41.17.2 i m ſuccedit, ſublatis iis in quorum fauorem excluſa erat eod.3. ſi extraneus ſit hæres eod.4 vel non extante maſculo in eodem gradu eod.5. nec excluditur per legitimatum eod.6. S cedit item inſtituta à patre eod.7. niſi ſtatu excludatur dotata eod. 8. Succedit & f atrib s niſi eorū ſucceſſioni quoq; renunciauerit eo 7
Filiaſa, in iudicio ſine patre quando eſſe poſſit 9. 24.11
Filiafa. iure pandectarum hæredes non habebat, hodiè contrà 9.11 9
Filiafa poſt 25. ann. impunè ſine conſenſu pat nubit, & Burdigalæ poſt 20. an. 9 3 15
Filia meretrix exhæredari à patre poteſt 1 .2 21
Filia quæ poſt renuntiationem, dote acc pra bonorum vult ſuccedere patri, debet conſe e 46 8.29
Filia Theodorici regis Gothorum matricida balneo ſuffocata 36.14 7
Filij familias bona non præſcribuntur 4 . . 4
Filijſa. contractus ſine authoritate patris q a inhibeantur, & quando valeant 11.4.23.142 .17
Filij contumacis pœna ex lege diuina 32.16 9
Filij inſtitutio vel exhæredatio, cauſa præc a teſtamenti paterni 42.1 1
Filij ob fauorem teſtamentum reſciſſum per A guſtum 1 .3.6
Filij probatio eſt incerta, niſi à nuptiis 9.6.28
Filij remedium neceſſariæ ſucceſſioni e d 28
Filij debent eſſe ſimiles parentibus eod.25
Filij cauſa laborum parentum, & quòd acq tant eod.26
Filij tres ab excubijs liberabant patrem a ud Spartiatas e d.39
Filij pupilli teſtamentum patris eſt 41.19 6
Filij vel filiæ excluſæ à ſucceſſione, legitima cu us ſit, an hæredis, an fratrum 44 5.8
Filiæ minoris 25. annis nuptiæ ſine conſenſu pa rū

reis iure Orientali ſeparatæ. 9.3.22. quæ pœnæ autem apud alios in tales ſtatuantur vide nu. 23.& 24

Filæ renunciantis patri dote contenta pars, ad hæredem pertinet, non ad fratres 44.5.8

Filiumfa. dotis & donationis diſtinctio 28.9.14. & donationes ei factæ vt valeant eod.16.17. & ſeq.

Filium in qua ſignificatione vſurpauerit Gellius 10.3.4

Filium mater ſuum cognoſcit eſſe, pater putat 10.3.8

Fil mob adulterium propria manu vita priuauit Baſanus rex 47.14.6

Filium occidentis apud Ægyptios patris pœna lenis 11.5.8

Filium pater non poteſt abdicare, id eſt, dicere nõ filium 11.9.3

Filum vendere, patrem tempore famis potuiſſe 14.3.11

Filefa. quibus caſibus rectè motuetur non obſtante Macedoniano Senatuſcon. 22.2.8.& 11

Filiufa. vel ſeruo mortuo qui vſufructuarij erant, vſusfructus remanet penes patrem & dominũ: & contrà, mortuo patre penes filium 4.5.8

Filufa. an rectè pro ſtipulatione patris ſoluatur 11.18.19

Filucarcerato anticipare in vita legitimam pater tenetur 44.5.36

Filio corrupto quomodo agatur 38.10.2

Filio ſanæ mentis quando exemplariter ſubſtitui poteſt 42.24.15

Fij alienigenorum excluſi ab hæreditate parentum principibus in ea ſuccedentibus 3.12.9

Fil ſalumni non ſuccedunt alentibus 44.1.5

Fij boni ex malis parentibus orti, & contrà mali ex bonis 45.7.2. quomodo ſimiles & patribus eod.3

Fij boni ab optimis relicti & generati eod.4

Fil j bonorum patris eo viuente participes 44.3.1

F cenſentur conſentire patri, niſi expreſſè repugnent 8.4.5

Fil j contumaces patribus lege diuina lapidati 11.6.3

F j ingrati 11.6.4

F j dicti Dei, regeneratione Baptiſmatis, & qui à nobis in regeneratione ſuſcipiuntur Fij noſtri luſtrici & ex confirmatione, & pœnitentia, ſpirituales filij 10.5.5

Fil j & patres ſecundum legem alij, & alij ſecundum carnem 10.5.3

F ſim. lege contrahere prohibentur 21.5.9

Fil ſa. non poſſunt inuiti emancipari à patre 11.9.1

F ſa. quæ poſſunt vouere 24.10.11

F ſa quando, & pro quibus in iudicio eſſe poſſint 49.2.7

Fil j ſunt adoptione, non fratres, aut alij proximi 10.6.2

F j adoptati prælati naturalibus eod.3

F orum legitimorum ſeu adoptiuorum rationes correcti 10.6.4

Fil j fratrum quomodo cum patruis & patre vel matre defuncti inteſtati partui ſuccedãt 45.9.12

Filij & vxores cum reis puniti 35.1.12.& 13

Filij grauati de reſtituenda hæreditate, duas quartas detrahunt, Trebellianicam, & legitimam 42.31.14

Filij grauati de reſtituenda hæreditate intelliguntur grauati tantùm, ſi decedant ſine liberis 42.30.3

Filij habiti ſuſpecti, quòd ex ſe non ſint à patre vel matre geniti, maximam filiis irrogat notam ſpuriorum 10.3.26

Filij illegitimi quando cenſentur, nati etiam ex matrimonio, ſed ex publica honeſtate prohibito, ſine eccleſiæ permiſſione eod.29.30

Filij ignominia paterna maieſtatis criminis perpetuò notati, quare 44.5.13

Filij illegitimi cur ab ordinibus arceantur 16.10.18

Filij inceſtuoſi, adulterini, nephanij non ſuccedũt parentibus 42.24.9

Filij inceſtuoſi, adulterini, & præſbyterorum non habent legitimam in bonis etiã matris 44.5.50

Filij in patres, & cõtrà patres in filios, quomodo de iniuria agunt 38.3.6

Filij inſtituendi, vel exhæredandi, alioquin irritum teſtamentum illis præterit s 44.2.1

Filij ſui tantùm & maſculi inſtituendi erant iure ciuili, vel neceſſe exhæredandi: iure prætorio & fœminæ, & emancipati 44.2.7

Filij Iſrael pugnaturi contra Philiſtæos ieiunant 2.18.5

Filij iure diuino diuerſimodè dicuntur 10.3.4

Filij maſculi, columnæ domus ſunt 45.4.12

Filij naturales & ſpurij quomodo differãt 42.24.19

Filij nutriendi dari non debent paſtoribus, latronibus: poſſunt tamen dari ruſticanis. Et filios lactandos non lactare matres, expoſitio eſt 11.10.4

F lij patri dignitatem addunt maiorem 18.13.33

Fil j in ſucceſſione patris inteſtati, cur præferantur parentibus aſcendentibus 45.2.12

Filij præ cæteris diliguntur proximis eod.13

Filij propemodum idem cum patribus & perſona & voce eod.14

Filij viuere faciunt patrem mortuum eod. Eorum cauſa, & vtilitate acquirunt patres 45.2.12. eos vt agnoſcant Garamantes eod.14

Filij prioris matrimonij conſentientes ſecundis parentum nuptis, non vtuntur poſtea priuilegio reſeruationis ſuperioris 9.26.54

Filij propriè dicuntur ex coniugio legitimo nati 10.3.6. Eo Pſylij norunt ex proprietate ſua eod.7

Filij & liberi idem, ſed longius liberorum & parentum nomen porrigitur eod.10

F lij naturales non erant ex more patrio apud Phryges eod.16

Filij quomodo afficiantur pœnis pro parentibus 31.4.4

Filij quando puniantur, & quomodo bene pro patribus 35.1.24.& ſeq.

Filij qui impediunt fideicommiſſum, per clauſulam, *ſi ſine liberis deceſſerit*, ſuperſtites grauato eſſe debent 42.28.22.& 31. vnus tamen ſufficit, vel

vel nepos ex filio mortuo ſuperſtes eo.nu.32
Filij tantum legitimi & naturales excludunt ſubſtitutum fideicommiſſarium, per clauſulam, *ſi ſine liberis*. 42.28.23. non naturales, nec adoptiui vel legitimati eod. tolluntur contraria eod. 27.& 28
Filij qui inhabiles,& ob quid,in ſucceſſione feudi 6.13.1.2.3.& 4
Filij qui parentes iniuria afficiunt, qua pœna poſt mortem afficiantur ſecundum Platonem 36. 24.7
Filij qui ſunt in conditione clauſulæ, *ſi ſine liberis*, num ſint in diſpoſitione,& vocati ad fideicommiſſum 42.28.29.& ſeq.
Filij in clauſula, *ſi ſine liberis*, quando tacitè cenſentur ex voluntate teſtantis vocati ad fideicommiſſum 42.28.31
Filij quomodo pendente vita patris dicantur eſſe domini bonorum patris 41.6.9
Filij ſenatorum cutiam quare ingrediebantur 47. 25.6
Filij Sereni,& Datamis patres accuſarunt 35.2.2
Filij Spurij præterire impunè poſſunt 44.2.25
Filij ſui dicũtur qui in poteſtate parentũ ſũt 11.5.1
Filij ex iuſtis nuptiis procreati in poteſtate parentum ſunt, marium non fœminarum eod. 2. quam poteſtatem Romani propriam ſibi faciunt verum iuriſgentium eſſe docetur eod.2
Filij iure Gallico in poteſtate parentum cum vitæ & necis authoritate eod.4. Eadem & poteſtas Perſis,Moſcouitis, & aliis eod.5.Græcis autem omnibus parentibus in filios nõ erat ius necis eod.6. quam autem in eos dederit poteſtatem Romulus eod.7
Filij prauitatem vincit paterna beneuolentia 11. 5.12
Filij nequeunt rependere parentibus beneficia ab eis accepta eod.15
Filij ſuſcepti à pupillo excludunt ſubſtitutum pupillarem 42.23.8
Filię apud Hebræos adoptabantur 10.6.20
Filiæ apud Phœnices ante legitimas nuptias proſtituebantur 9.2.27
Filiæ excluſæ à ſucceſſione inteſtati patris vbi 45. 4.2.& ſeq.
Filiæ & filij earum excluduntur à regno Galliarum eod.10
Filiæ excunt poteſtatem patris, qui eas peccare in corpus ſuadet 36.11.5
Filiæ quæ patres eas ſtuprantes, occiderunt, Medulane & Cyane 36 7.10
Filiæ ſtupratorem Mars occidit, & ab homicidio abſolutus 36.21.17
Filiorum amor naturalis,& brutorum etiam 36. 24.21
Filiorum ab inteſtato explicata antiquorum varia ſucceſſio 45. 2.1.& ſeq. Suorum & emancipatorum ex lege 12. tab. qualis matris & patris ſucceſſio eod.
Filiorum adulterorum, & inceſtuoſorum natura peſſima 42.35.7.& 8.
Filiorum cauſa parentes valde ſæuiunt 11.5.11
Filiorum diuiſio in naturales tantùm, legitimos tantùm,legitimos & naturales, & legitimatos 8.1.12
Filiorum,& patris amor & vinculum 41 61
Filiorum contemptus,& in eos parentum ſeuitia eod.2
Filiorum generationi vacantes homines Romæ & illi vt dicti 9.6.3
Filiorum inteſtati patris in ure nouiſſimo ſucceſſio qualis 45.2.6
Filiorum nomen vnde natum 10.3.4. eorum diuiſio 1 d5
Filiorum nomen ad omnes deſcendentes pertinet eod.12
Filiorum naturalium & legitimorum duæ ſpecies ſui & non ſui:& qui illi 1 3.13
Filiorum alij poſthumi,alij non:& qui horum alij monſtroſi, alij non, abortiui eod.14
Filiorum illegitimorum diſtinctiones,& quid naturalis tantùm 10.3 17
Filiorum ſuppoſitio prohibita,eáque duplici modo fit 9 6.17
Filiorum tutela patri eſt naturalis, & tolli non poteſt :& vbi rationes 12.10.4. Eorum etiam legitima tutela matri debita eod.5
Filiarum maiora priuilegia quàm viduarum 9.26. 12.14.15.&c.
Filiarum ſuperbarum matrimonia à parentibus procurata, detrectantium pulcherrima caſtigatio 9.3.19
Filios caſtigat iure proprio pater, & caſtigandi ex arbitrio dat iudicibus 11 8 9
Eis autem contra parentum ſæuitiam proſpectum quare eod.10
Filios tempore famis licuit vendere patri eod.11
Filios ter venidere, ter manumittere, quando & quomodo licuit 11.3.12.& 13
in Filios patris maior poteſtas, quàm heri in ſeruos eod.
Filios contemnentes ab eccleſia execrati 444 24
Filios cur relinquere noſtia intereſt 10.64
Filios exponens,indignus patria poteſtate 11.10. 1.&.3
Filios exponere quos, & quando à Romulo conceſſum 44.32
Filios in omnibus obedire parentibus iubet lex diuina,vt alia iura 11.5.13
Filios ladunt parentum imprecationes eod.14
Filios in poteſtate parentum eſſe debere cur neceſſe ſit 11 27
Filios patriam prodentes, patres occidiſſe legimè placuit 36 24 26
Filios proprios magis quàm alienos,& ſeipſos patres diligunt 9.6.21
Filios non procreare pœna illegitimi matrimonij vel ſuſceptos non amare eod 25
per Filios nomen poſteritati conſecramus eod.14
Filios habentibus priuilegia & immunitates conceſſæ, quid apud Romanos, & alias nationes 9.6.38
Filios vendere propter famen licuit 31.135
Filias & ſorores vendere prohibuit Solon, niſi iuuentæ illæ fuiſſent coëuntes virgines 21.8 5

Filiis data paterna militia 19.16.3
Filius & vxori quare pendente ſua vita pater vel maritus nihil debet donare 41.4.16
Filius. pater tantùm ſubſtituit pupillariter 11.8.37
Filij naturales et de bonis prouident parentes 44.2.23
Filius non eſt danda poteſtas in parentes 42.24.12
Filius non ſuccedit qui eos necauit, vel mortis cauſam præbuit. 45.10.10. Si furioſorum curam nõ habuerit. eod. 11. ſi expoſuerit eod. 12
Filius quando teſeruetur legitima patrum delinquentium 3.17.1
Filius ſpurius, adulterinis, & aliis illegitimis non licet legare, niſi alimentorum cauſa 42.33.3
Filiis ſpuriis quomodo non liceat fideicommiſſum relinquere 42.29.5
Filiabus matrimonium ſine voluntate patris ſuadentes, qua pœna afficiantur 9.3.11. Et lege 12. tab. non traducenda ſuaſione ingenua virgo eod.
Fimbria Scevolæ diem dixit, quòd nõ paſſus fuiſſet à ſe occidi 36.21.15.16
Fimo aliquem perfundere, iniuria 38.3.30
Financiarij, & quæſtores vbi iudicentur 47.38.10
Financiarum cura cancellarij 47.29.16
Finem accipit res omnis iiſdem quibus inducta eſt cauſis 6.19.1
Fines cognoſcendi vel dirimendi qui modi, &c. 5.5.10.& 12
Fines duo rerum omnium, proprius & communis 47.1.1
Fines præſcripti exilij non excedendi 31.6.18
Fines agrorum, quare diſtinguendi fuerunt 39.13.4. quomodo regantur eod. 11
Finium agrorum diuerſi 39.13.5
Finium regundorum quæſtio, proprietatis eſt, quã ſuſpendit poſſeſſio obicta eod. nu. 13
Finium quæſtiones, triennio vſucapiuntur 40.5.24
Finibus de non excedendis, vel non vſurpandis, leges quædam 5.5.15
Finium regundorum in vrbe, niſi in hortis, agi nõ poteſt 4.24.2
Finium regundorum iudicium, pro ruſticis, non pro vrbanis prædiis inuentum 5.5.1
Finium regundorum actio in perſonam eod. 2 quæ res conſiderandæ in hoc iudicio, numer. 3. quæ veniant pro ſeruitute in hanc actionem 5. qui agant finium regundorum 6
Finium regundorum actio durat tantùm 30. annis nu. 7. In hócque finium regundorum iudicium incidit quæſtio criminalis, & quomodo, & quid ſi menſor falſum modum dixerit. eod. nu. 13.& 14. interdum ex crimine de termino moto, ad hoc finium regundorum peruenitur iudicium eod. 15
Fiator non verum modum renuntians, falſum commiſit 36.3.6
Fiſcali pro debito ceſſio fieri nequit 22.10.3. num autem pro eo carcerari quis poſſit eod. & 4. fiſci debitor in carcerem detruſus etiam iure antiquo eod.
Fiſcalia, & fiſ. vade nomen trahunt 3.2.6.& 12
Fiſcalia vectigalia, quo tempore præſcripta 40.5.26.27.& 29
Fiſcalini ſerui & eccleſiaſtici in Francia qui olim 14.2.3
Fiſcus quid 31.31.1
Fiſcus an excludat ſubſtitutum vulgarem ex indignitate inſtituti 42.14.2
Fiſcus an in Gallia præferatur ſocio imperialis liberalitatis, moriente ab inteſtato ſocio ſine proximis 45.15.6
Fiſcus defunctis inteſtatis quando ſuccedat 45.16.1.& ſeq.
Fiſcus priuato ſuccedens hæres tenetur ad onera hæreditaria 45.16.4
Fiſcus eccleſiæ præfertur fiſco regio in ſucceſſione clerici 45.16.6
Fiſcus delatæ hæreditatis non conficiens inuentarium non tenetur ſupra vires 46.3.13
Fiſcus ditues, ſignum malè ſe habentis reipublicæ 31.31.14
Fiſcus duabus rebus ditatur, vectigalibus ſeu tributis, & compendiis pœnalibus 3.4.5
Fiſcus duplex, vniuerſalis, & priuatus 31.31.9
Fiſcus & priuatus quomodo concurrant in hypotheca 23.11.7
Fiſcus ex quibus rebus ditatur 3.17.1.& 6
Fiſcus fideicommiſſum ab indigno capit 42.29.6
Fiſcus hæreditatem indigno, inceſtuoſo, & nephario filio delatam capit 42.24.9
Fiſcus in ſubſtantia quid 3.4.1
Fiſcus lieni comparatus, 31.31.15
Fiſcus olim auctus inſtituto principe, qui hæreditates priuatorum acceperat 3.12.1
Fiſcus quando capit hæreditatem vel legatum, ſpurio ſi à patre relinquatur 42.35.11
Fiſcus quando ſuccedit baſtardis 45.11.13
Fiſcus quo iure accipiat hæreditatem ex pacto de ſuccedendo 41.5.25
Fiſcus quomodo ſemper ſoluendo 3.2.11
Fiſcus regius epiſcopo datus à rege Clotario 15.12.36
Fiſcus ſuccedit tantùm in locum ſubſtituti cum qualitate ſubſtitutionis implendæ 42.29.9
de Fiſci aduocatis, vide Aduocati ſup. & lib. 49.7.1
Fiſci & ærarij differentia quorundam 31.31.2
Fiſci & ærarij ius qui præter principem habeant 3.4.2
Fiſci & ærarij quorundam differentia 3.2.7.9. & 12
Fiſci procuratores in Gallia accuſatores legitimi 30.11.10
Fiſci quæ ſunt, portoria non ſoluunt 3.9.5. empta tamen à fiſco ſoluunt illa
Fiſco danda male quæſita, & retenta, & confiſcata in pœnam, enumeratáque caſus quibus bona delinquentium in fiſcum deponuntur ſeu confiſcantur, & quando filius teſeruetur legitima 3.17.1
Fiſco delata non petita, quadriennio non delata, viginti annis præſcribuntur 3.12.12
Fiſco hæreditates & legata indignis relicta quando deferantur 3.12.16

Fiſcum in quibus habeant iudices eccleſiaſtici 31. 31.7
in Fiſcum vectigalis pecuniæ exigendæ & deferendæ ordo 3.2.15
Fiſtulas & tabulas per parietem immittere quando liceat 4.7.23
Flagellorum pœna quæ, & quibus inſtrumẽtis inferatur 31.11.11
Flamen dialis quis 11.10.7
Flammes 16.8.29
Flamines, Augures, & Fœciales Romani coacti pecunias conferre 2.28.4
Flaminum apud Romanos ornatus qualis 15. 12. 40
Flammea quod velum nuptiarum eſſet. 9.1.6
Flauianus & Diodorus pſalmos Dauidicos pſallere docuerunt 15.22.12
Flumina regalia, & compendia eorum principis. Flumina item publica & priuata, & quæ publica 3.14.1
Flumina publica, vſu cõmunia: proprietate, principis eod.3
in Flandria confiſcatio recipitur in 5. tantùm caſibus 31.31.13
Flandriæ comitiſſa beneficia confert ex priuilegio 17.7.18
Flandrenſis comes cur à rege Franciæ priuatus comitatu 6.20.19
Flandrenſibus ius regnicolatus in Gallia conceſſum 42.8.25
Florentinus iuriſconſultus 18.11.5
Floronias veſtalis mortem cur ſibi conſciuit 36. 7.3
Fluctus Coræbus ſtultus metiebatur 13.5.11
Flumen quid, & ab ſtillicidio vt differat 4.9.2.5
Flumen quid, & eius à riuo differentia 3.14.2
ex quo Flumine publico & quando liceat cuique priuato aquam ducere 4.15.7
Flumina cenſitorum vice 20.8.1
Flumina publica inter regalia connumerantur l. 4.5
Flumina ſunt publici iuris, etſi non ſunt nautgabilia neque quiſquam priuata authoritate pontẽ facere poteſt ſuprà 4.15.8
Fluminum duo genera, Regalia, & bãnalia, & quæ regalia, eorumque vtilitates 3.14.4
Fluminibus comæ cur ſacratæ 16.1.25
Fluminiana de adulterio damnata 32.28.1
in Focarias donationes factas per milites improbant Antoninus 9.25 6
Fœdus quid 20.5.8
Fodere vel cauare ſub alieno non licet 4.7.25
Fœcialis legatus in Gallia quis 33.14.4
Fœciales ſacerdotes 16.8.29
Fœcialium collegia, & poteſtas 47.36.1
Fœderis ſanciti iuramentum Græcorum 50. 8. 13
Fœmina arrogari nec arrogare poteſt, adoptari tamen: non autem adoptare poteſt iure Romano, aliter apud alios 10.6.21
Fœmina à ſucceſſione inteſtati excluſa, quomodo filius ex ea excludatur 45.13.6
Fœmina dat feudum nouum & antiquum 6.7.3
Fœmina in quo feudo ſuccedit 6.137
Fœmina in ſummum pontif. non eligitur, quare 15.3.22
Fœmina ne ſenatum ingrederetur, deuotionibus & ritis ſancitum 47.11.5
Fœmina olim numquam erat ſui iuris, ſed in aliena poteſtate ſemper, aut patris, fratrum', propinquorum, aut mariti, nec ſine horum obligabatur authoritate 9.5.27.& 30
Fœminæ lauantis ſeſe in flumine veſtimenta furatus, qua pœna plectendus 37.13.4
Fœminæ pecunias promiſiſſe, ſuſpitionem habet ſtupri 36.11 5
Fœminæ an feudorum, & vbi capaces 26.172
Fœminæ apud Spartiatas apertis fœmoribus ambulabant 9.19.14
Fœminæ capaces aliquorum beneficiorum 17.6.6
Fœminæ non accipiunt primam tonſuram clericalem eod.
Fœminæ citius pubeſcunt & intereunt viris quare 9.7.6
Fœminæ cognatæ & agnatæ quando & quomodo ad hæreditatem inteſtati admiſſæ 45 12.2
Fœminæ curioſiores & ad furulegia viris proniores 34.1.4
Fœminæ facilè decipi poſſunt 28.10.5
Fœminæ in ligio feudo ſuccedunt 6.2.33
Fœminæ in fauſtæ conſortus publicis, & deterioris conditionis viris in multis 47.11 1
Fœminæ, in Sueuia Germanica, in quibus feudis ſuccedunt 6.12.6
Fœminæ iuris ignorantia non releuantur 43.2.11
Fœminæ ne ad clauſtra monaſteriorum monachorum accedant 15.14.33.& 36
Fœminæ olim non poterant vniuerſales hæredes inſtitui 42.35.17
Fœminæ non habent ſuos hæredes 42.35.13
Fœminæ quomodo, & quando ex l. 12. tabul. & media iuriſprudentia & noua vocarentur ad ſucceſſionem inteſtati 45.11.4
Fœminæ quare regulariter feudorum incapaces ſunt 6 11.1
Fœminæ non ferunt teſtimonium in feudis eod.
Fœminæ in quibus caſibus vere tenere poſſunt feudum eod.4.& 5
Fœminarum maſculi in feudo non ſuccedunt 5
Fœminæ in Gallia, excepta ſucceſſione regni, ſicut in aliis regionibus ſuccedunt in feudo eodem 6
Fœminæ quæ excluduntur ab inteſtato ſucceſſione lege Salica. 45 13.7. Ripuriẽ. eod.8. Langobardorum, eod.10. Conſtantini Porphyrogenetæ eod.11
Fœminæ ſecundo nubentes contemnunt, bona & vitam liberorum prioris matrimonij, amore ſecundi mariti 9.16.5
Fœminę vbi dicuntur ſine mare concipere 34 10. 26
Fœminarum conditio deterior quàm maſculorum 7.14
Fœminas proximas proximi ſucceſſoris ab inteſtato vel dotare, vbi, & quãdo, & quot teneretur 45.13.2

Fœminis potaſſe vinum, criminoſum ſolim apud plures nationes 39.1.15
Fœminis veſtes, quæ acubus & fibulis necterentur, prohibitæ 35.6.22
Fœminea dicuntur, quæ minus valida in ſua ſpecie 47.11.15
Fœminina appellatio ad maſculos non porrigitur 7.2.4
Fœmineo nomine Lunam vocans apud Carrenos ſubliciebatur vxori: contrà, ſi maſculino 11.4.3
Fœmoribus apertis fœminæ apud Spartiatas ambulabant 9.19.24
Fœnetalia, ſolutio fœnoris dicta à Liuio 22.3.18
Fœnerare quid 22.3.1
Fœnerati quæ perſonæ poſſint eod.22
Fœnetandi vſus non eſt diutinus 22.3.7
Fœnerandi licentia omnino prohibita, & quando aliàs coërcita eod.18
Fœneratores magis quàm fures puniti 22.3.17
Fœneratorum cauſa ſeditio Romæ 35.6.10
Fœnus, quaſi funus animæ dictum 22.3.6
Fœnoris cura ad cenſores relata 47.16.16
Fœnoris, & mutui differentia 22.3.1
Fœdon rex 16.1.13
droit Foncier, jus dominicale 23.6.18
Fonis Palici in periuros miraculũ 50.10.10 & 11
a Fonte ſimilitudo, accommodata conſanguinitati 9.9.16
de Fonte interdictum, quando pro hauſtu detur 4.16.4
Fontes & eorum aquæ ductus, aut publici, aut priuati 3.11.3
circa Fontes olim antiqui domos & villas ædificabant 19.1.2
Fontium memoria cum ſanctitate 3.11.2
Foranei iudices qui officiales dicantur 15.37.4
Forclos quis 48.3.27
Forclusion de produire 48.17.3
Forclusion vnica ſufficit producendi 48.3.12
Forma quid 1.1.4
Forma eſt tranſmutationis effectrix 1.10.5
Forma teſtamentorum duplex, ſubſtantialis, & probatoria 42.9.4
Forma ſubſtantialis quid, quòd perfectio rei ſit. 1. 11.1
Forma accidentalis quid eod.3
Formam quæ exprimant 1.11.4
Forma vel figura extrinſeca & intrinſeca, rerum additione vel detractione mutata 1.11.2
Forma negotij vel rei: & de his axiomata quædam ex Felino eod.4
Formæ ſimilitudine Garamantes filios agnoſcunt 45.2.14
Forum in criminibus, quorum ratione quis foritur 32.8.4
Formæ incorporales, item & figuræ 1.10.5
Formarum diuiſio 1.11.1
Formacei parietes 4.7.12
Formulæ agendi ſublatæ quæ 47.6.6
Fornacem parieti vicini quando admouere liceat 4.7.14
ex Fornace vorum ardente puer illæſus eductus 2.6.8
Fornicati vnde dictum 50.2.39
Fornicatio in Bachanalibus vindicata 36.7.4
Fornicatio inter dominam & ſeruum quam pœnam habeat 36.9.12
Fornicationis cauſa ſeparatos poſſe aliis nubere, qui authores putauerunt, & eorum reprobationes 9.16.8
Fornicationis, concubinatus, ſtupri, raptus, inceſtus differentia 50.2.40
Fornicationis radix in mente extirpanda 36. 12.1
Fornicationis futuræ vel peractæ, quæ indicia 36. 12.3
Fornicationis ſuſpicionibus probatur 36.12.17
Fornicationis ſuſpiciones violentæ 48.11.5
Fornicationes verè, ſecundæ nuptiæ dictæ 9. 26.4
Foroiulienſes quæ tributa Venetis præſtent 3.3. 3
Fourriers Gallis vnde 15.2.3
Fourriers quare nominati, eorum pœna, ſi quid extorqueant ob libetationem hoſpitij 19.8 2. & 11
Fourrons, ſatellites Tholoſæ capitulares vnde dicti 47 40.4
Fortuitum quid dicatur, & caſus fortuitus cur nemini imputetur 30 4.2
Fortuitus caſus quid, & diſtinctio ab improuiſo 21.12.1
Fortuitorum cauſæ, diuinæ & humanæ 21.12.2 & vt liberemur à dãnis dictorũ caſuum, quid faciendum eod.
Fortuitum caſus quomodo punirentur 31.6.15
Fortuita præuideri non poſſunt 4.26.8
Fortuitos caſus nemo præuidere poteſt, aut diuinare 36.10.4
ad Fortuitos caſus non extendi cautionem de damno infecto 4.26.8
Forum qui ſortitur, ratione domicilij 49.1.5. ratione rei. eod. contractus. eo. 6. loci ſolutionis faciendæ eod.
Forum quod ſit proprium pro reperenda dote 9. 22.19
Fori diuerſi pœnæ an ſe executione impediant 47. 4.14
Fori venalis cura ædilium 47.31.7
Foro cedere aliud, aliud bonis cedere 22 9.11
Foſſa quid 4.15.8
Foſſas, agrorum ſiccandorum cauſa, quomodo liceat facere 4.17.12
Foſſas purgare vel reficere non tenetur, qui debet ſeruitutem continendi vel recipiendi foſſa aquam in fundo ſuo 4 17.15
Foſſis vel vallo cenſentur prohiberi ingreſſus paſcuorum 3.15.1
Foſſores non ſunt artifices 18.23.19
Fraga oppugnatur ab Alphonſo rege Hiſpaniarũ 33.16.14
Francum allodium quid. 6. 1.3. Francum feudum item 6.3.1
Franci, vnde Franci dicti, Rex Francorum 45. 3.8

Franci à quo dicti 34.10.4
Franci archerij in Gallia qui, & immunitates eorundem 19.3.17
Franci alpini milites in Gallia heluetij 19.3.17
Franci olim regem creabant, eum in Clypeo elevantes 6.14.22
Franci vincunt Alemanos apud Tolbiacum 14.2.3
Francorum antiqua lex Salica, ne liberi ancillas ducerent 9.13.2
Francorum insignia nouua, & antiqua 45.3.9
Francorum & Romanorum bella, & à Romanis tributi liberatio 45.3.19
Francorum interregnum eod.
Francorum legislatores qui, & num dictatoris nomine dicti 47.17.6
Francorum regnum in quatuor partes diuisum per filios Clodouei 6.6.22. & postea inter filios Clotarij
Francorum regnum iure generis, non electionis delatum proximioribus 45.3.13
Francorum regnum non transit ad fœminas 45.4.8
Francorum Rex monarcha à solo Deo pendet 47.14.15
Francos & Suenos per Pannonias & Teutonũ colonias distribuit Carolus Magnus 15.11.4
apud Francos ethnicos vnus summus pontifex 15.3.2
Francici imperij limites duo 6.9.11
Francici regni interregnum 47.17.6
Francicæ leges quando 45.3.9
Francigenæ habent filios in potestate, cõtra glossam, & alios 42.22.23
Francigenas filios non habere in potestate qui dicunt, non audiendi 11.5.4
Franciscus 1. Rex Galliarum edicto iussit, vt nativitatis & mortis puerorum apud curionem seu parochum fieret professio 10.3.3
Franciscus 1. Rex Galliarum fraternas artificum seu confraternias prohibuit 15.32.10
Franciscus primus peregrinarum rerum portoria in Gallia instituit vocat *Traicte foraine* 3.9.3
Franciscus 1. Franco. Rex quot legiones instituerit 19.3.17
Franciscus 1. Rex Gallo. solicitatores aulæ regiæ aula abire iussit cum pœna mortis 49.5.12
Franc. Sforcia, dux Mediolanensis. 6.4.6
Francisci 1. Reg. Gall. tempore conclusum fuit vltimum concilium lateranense 17.9.17
Francofordensis Synodus sub quibus habita 1.7.3
Francæ fidei in Gallia, quid 6.3.2
Frater aut soror, quando, & qui de inofficioso agit contra testamentum fratris 44.4.9
Frater contra fratrem deponit 48.13.27.
Frater fratri sustentabat prolẽ, iure Mosaico, quod correctum est 9.11.21
Frater fratrem de graviori crimine non accusat impunè 32.16.1
Frater lege 12. tab. non erat legitimus tutor fratri emancipato, quare hodiè contrà 12.12.5
Frater quando sororem dotare teneatur 9.18.7
Frater sciens fratrem emisse venenum, vt porrigeret patri, exilio punitus 36.13
Frater vterinus, tantùm, & consanguineus tantu defuncto quomodo succedant intestato 45.11.7
Fratris & monachi quibusdam differentia 15.14.16
Fratris & sororis nuptiæ apud quos fuerunt permissæ 9.11.1
Fratris indigni hæreditas ab intestato ei deuolua, cui deferenda, fisco an proximioribus 45.11.9
Fratris nomen ad omnes cuiuscunque gradus pertinet proximos 10.3.11
Fratres consanguinei, & vterini qui 45.11.1
Fratres vtrinque coniuncti præferuntur in successione fratris intestati vtrinque coniuncti, al ex vno parente cõiunctis 45.1.5
Fratres defuncti quomodo succedant cum patre intestati 45.1.2
Fratres si patris testamentum de falso accusar. possunt 44.4.1
Fratres fratrũmque filij excludunt auos aut q e defuncti in successione intestati fratris sine patre & matre decedentis 45.9.13
Fratres quando petunt legitimam in bona fratrũ 44.5.1.6
Fratres vterini & consanguinei quomodo in feudo succedunt 6.13.14
Fratrum discordia ob bona 41.3.3
Fratrum duorum filij & filiæ num cõtingi iuramento possint 9.11.14
Fratrum & sororũ qualis successio olim intestati 45.11.1
Fratrum filij & sororum etiam dotatorum iure representationis quomodo succedant patruus eod.6
Fratrum intestati successionis tria singularia 45.11.8
Fratrum inuidia & discordia, ex largitionibus a patre alteri tantùm factis 41.4.17. & ibi de fratrũ concordia fouenda
inter Fratres in diuisione facienda bonorum, consuetudo, vt maior diuidat, & minor eligat 5.4.17
Fraterna amicitia 26.7.2
Fraterna inimicitia pernitiosissima 32.1.1
Fraternitatis species inter vicinos, & amicos maxima 4.24.6
Fraticellorum hæreticorum turpitudo 39.1.3
Fratriæ permissæ in religione, non faciunt beneficium. 15.32.12. à legatis factis confratribus falcidia non detrahitur eod.13
Fratriæ quomodo in Gallia feuda possidere possint 6.13.9
Fraus quomodo ineat dolo 21.13.4
Fredegunda regina 35.2
Fredegunda viricida 6.8.9
Frequentia assidua scortationis nota 1.2.7
Friderico Barbarossæ seu Ahenbarbo Imperatori restituit Alexander 3. sum. pontifex 15.3.20
Fridericus 2. proditus à templariis 15.33.21
Fridericus imper. quam pœnam imposuerit pacis inuitæ violatoribus 31.6.16

de Frigidis & contra frigidos lex Solonis 9.12.10
Frigiditas naturalis ante matrimonium, & cum matrimonio perſeuerans, diſſoluit illud 9.12.6
Frifij tranſthenani populi 19.7.2
Frons an notari ſtigmate debeat 31.35.4
Frontis inuſtio 36.5.7
Frontes virorum & mulierum olim tantùm deoſculabantur 8.8.22
Fructuarius non vſucapit contra dominum, proprietatem 40.2.10
Fructus à quo tempore in mora debeantur 21.14.12
Fructus colligendi non ſunt, niſi prius mouerit curio, vt interſit 2.24.3
Fructus dotis in dotem conuerti nequeunt 9.18.11
Fructus & vſusfructus differentia 4.3.2
Fructus ex ſtipulatione quando rei promiſſæ petantur 24.2.9
Fructus herbacei, vel antequam ſint maturi, an vendi poſsint 25.6.2
Fructus hæreditatis qui veniant in computationẽ falcidiæ 42.34.21
Fructus imputantur in Trebellianicam aſcendentibus grauatis de reſtituenda hæreditate à deſcẽdentibus, non filij ſi grauentur ab aſcendentibus 44.5.55
Fructus ludorum inſtitutorum ex legato, & intermiſſorum, ad quem pertineant 42.33.24
Fructus naturales & induſtriales qui, & qui reſtituendi cum re 21.10.7
Fructus non imputantur in Trebellianicam liberis primi gradus, ſed in falcidiam 42.32.57
Fructus percepti ex donationibus quæ morte patris confirmantur, conferuntur 46.7.17
Fructus percepti hæreditatis à grauato, quando non reſtituuntur cum fideicommiſſo 42.29.19 & ratio eod.20
Fructus quid, & vnde dicti eod.19
Fructus percepti, pendente addictione in diem, cuius ſint 25.17.8
Fructus percepti reſoluta emptione per legem commiſſoriam, cuius ſint eod.10
Fructus pignoris rerum in quorem poſſeſsionem iudex miſit, non reputantur in ſolutionem 23.10.4
Fructus prædij tacitè pro penſione domino directo obligati 3.5.5
Fructus proprietatis dominum ſequuntur 20.7.2
Fructus qui veniunt in petitione hæreditatis, reſtituendi 46.7.21
Fructum rei diſtractio, quando prohibita rei alienatione cenſeatur etiam prohibita 25.4.4
Fructuum ſterilitas quodo metienda 27.1.23
Fructus ex mea arbore in alienum prædium decidentes tertia quaque die, inuito domino prædij, mihi licet colligere 20.9.3
Fructꝰ in vicinã villã cogere, ſeruitus ruſticæ 4.20.4
Fructus maturos alienos accipiens, fur eſt 37.7.1
Fructus perceptos beneficiarius qui horas canonicas non dixit, reſtituere num teneatur 17.2.11
Fructus perceptos emptor à quo redhibetur, non tenetur reſtituere 26.21.6
Fructus quos, & quando imputat in Trebellianicam hæres grauatus 42.31.24
Fructus rei feudalis num dominus faciat ſuos in defectum dinumerationis 6.15.16
de Fructibus beneficij teſtatur in Gallia beneficiarius 17.2.18
de Fructibus beneficiorum teſtantur beneficiati 25.8.2
in Fructibus præbendæ conſiſtunt propria natura 15.23.8
Fruges & fœnum alterius furatus quomodo lege Salica plectatur 37.7.3
Frugem noctu ſecuiſſe, capitale lege. 12. tabularũ 37.7.2
Frui & vti quid, & quomodo differant 4.3.2
Frumentaria cauſa in aliud impunè conuerti non poteſt 36.30.17
Frumentariæ rei appellatio quid comprehendat 36.30.10
Frumentatores 18.20.1
Frumentũ exportare tempore famis, virgis vindicatum 36.30.7
Frumento commiſcens arenam, Aquilia tenetur 36.30.18
Fucum facientes, amiciſque & aliis fumum vendentes, fumo puniti per Alexand. Seuerum 31.15.4
Fuga in nunciatione quando intelligatur 4.30.4
Fuga quando facit ſuſpectum de crimine 48.12.11
de Fuga ſuſpicio quando habeatur 22.6.10
Fugans oues, vt alius accipiat, fur eſt 37.1.34
Fugiens primus in acie, capitè puniendus 3.5.35
Fugientem debitorem quando prehendere licet propria authoritate 22.6.2
Fugitiuus quis 19.10.17
Fugitiui in Sicilia à C. Mario trucidati 2.15.5
Fullones qui, & de quo teneantur 18.26.3.& 4
Fullonicæ officinæ ſtruendæ lex 18.22.7
Fulmen de cælo precibus ſuis impetrauit M. Antonius philoſ. 34.10.11
Fuluia coniurationem Catilinæ detexit 32.13.8
Fumi venditor, fumo enectus 39.15.13
Fumo necati, & puniti 31.15.4
Fumum data opera in ſuperioris iniuriam facere, contumeliam habet 38.3.30
Fumum in ſuo facere licet lauatéque, aquâ ſumendum non fiat in iniuriam alterius 4.13.3
Fumum quando licet ex inferioribus ſine ſeruitute in ſuperiora immittere. eo. 4. quod interdictum detur pro conſeruando iure fumi faciendi. eod. 5. ob quas cauſas quis prohiberi poteſt, ne fumum etiam in ſuo faciat 4.13.6
Funambuli 34.8.9
Functiones, vectigalia appellata, & cur 3.4.9

Fundatio beneficij noua vt fiat 17.5.1
Fundus à funda, locus 39.2.3
Fundorum lex duplex, priuata, publica, & qualis vtraque vt ſeruitutem faciat 4.17.2.& 3
in Funeralibus cænis lætari minimè decebat 25.11.8
Funerari de ſuo mortuos expedit 9.20.7
Funeraria actio pro quibus, & quãdo datur 2.14.5
Funeraria actio quæ, & quare detur 29.16.3
Funus Mauſoli certamen & præmiũ iis qui facundius eum laudaſſent, habuit 39.5.8
Funeris impenſa, quæ deducantur in computatione falcidiæ 42.34.17
Funeris impenſæ quæ tantùm reperuntur, & quatenus & qui fieri debẽt ſumptus in funus 2.14.4
Funeris teſtatoris cauſa res ſubiecta reſtitutioni alienari poteſt 25.4.4
in Funus impendens defuncti, defunctum, non hę redem ſibi obligat 29.16.3
Furcarum pœna, latrones puniti 31.17.2
Furcifer quis dictus olim 37.2.5
Fur nocturnus, & diurnus 30.7.2
Fur ſemper eſt in mora, & ideo tenetur de rei interitu 36.25.23
Fur ſpoliatus, quando eſt reſtituendus 36.25.20
Fur pro furto venditus ex lege Dei, & herodis poſteà abſolutè 37.1.24
Furis iure diuino condemnatio. 37.1.24.& 25. accedit lex Platonis cod.
Fur ſemper in mora, & tenetur de interitu 37.1.26
Fures apud Lacedæmones aſtuti, laudati 37.1.2. item apud Ægyptios. cod.& ratio num.4.
Fures proſequutus Minos & Thobias 37.1.5
Fur caſtigatus non debet prius carcere relaxari, quin aduerſario & fiſco ſatisfecerit 37.1.36
Fures regnum Dei non poſſidebunt 37.2.1
Furis extraordinariæ pœnæ 37.2.1.2.& ſeq.
Fur famoſus quis dicatur 37.2.4
Fures in Gallia qui ſuſpendantur 37.2.4
Fures capite damnati le. 12. tab. 37.2.6
Fures quando occidere licuit 37.2.6.& 21
Furibus lege Ægyptiaca, exciſi nares, in Gallia, fibræ aurium 37.2.11
Furum puniendorum leges, Caroli Magni & Rhotarij regis Langobardorum. 37.2.13. Græcorum eo.14. Cremi Bulgatorum regis eo.15
Furibus lex Bulgarorum prohibet cibum dari 37.2.15
Fures dãnati ad opera omiſſa libertate, in Perſide 37.2.23
Fures perſonæ eccleſiaſticæ, quomodo puniantur 37.2.23
Fures in furto necati, non ſunt ſepeliendi 37.2.24
Fures, immobiles ſtare fecit D. Medardus. 37.6.14
Fures frugum & hortorum, quomodo puniantur 37.7. per totum cap.
Fures domeſtici in Gallia ſuſpenduntur, & eorum adiutores 37.12.3
Fures deliberatius furantes, grauius puniendi 37.13.3
Fur in caſtris, qua pœna puniatur 37.13.8
Furem nocturnum aut diurnum quando impunè occidere liceat 36.21.11
Fures crumeniſeci flagellantur 31.21.11
Furantis militis pœna 19.12.1
Furantes ex publico loco, grauius puniendi 37.13.2
Furtum grauius peccatorum habitum crimen 37.1.1.& eius ex naturali etiam lege teſtatio eod.
Furti finitio. 37.1.6. vnde dictum eod.7
Furtum maximè affectu & animo, non rei quantitate perficitur 37.1.6
Furtum in quibus committatur. 37.1.8. non fit ſine contrectatione eod.9
Furtum non fit rei pro delicto habitæ, nec rei noſtræ 37.1.10
Furtum vt fiat, debet fieri inuito domino 37.1.11
Furtum de rebus mobilibus propriè fit, & quomodo de immobilibus 37.1.12
Furti duæ ſpecies, manifeſtum, & non manifeſtũ, & quid vtrunque 37.1.13
Furti non manifeſti ſpecies eo.nu.15
Furtum conceptum quid 37.1.16
Furtum oblatum quid, & eius actio, & pœna 37.1.17
Furtum ſibi factum fingens ab aliquo, in cuius domum rem detulit eo animi calumniandi, vltimo ſupplicio affectus 37.1.17
Furtum inquirere in domo aliena, quomodo, & quando liceat 37.1.19.& 20
Furti obligatio vnde naſcitur 37.1.21
Furti actio pœnalis pro quo competit, & cui 37.1.22
Furti manifeſti & non manifeſti, pœnalis tripli vel quadrupli condemnatio quæ 37.1.23
Furti actio pœnalis non tranſit in hæredem, aliæ actiones tranſeunt 37.1.31
Furti nomine quis vltra furem teneatur, & cum fure 37.1.34
Furti emendandi leges Salicæ 37.1.35
Furta tria faciunt famoſum latronem 37.2.3
Furti ſimplicis, nouellarum iure nulla pœna abſciſionis membri vel mortis. 37.2.7. ſimilis Athenienſium. eo.8. mortis draconis. eod.9. Zalenci, oculi eruti eod.10
Furta quæ morte plectuntur in Gallia 37.2.11.& 13
Furtum quinque ſolidorum, laqueo vindicatum langobardis 37.2.11
Furti primi ſecundi & tertij, quæ pœna 37.2.4.13. 16.17.& 22
Furta leuiora hodiè fuſtigatione & verberibus puniuntur. eo.19. & torque infami eo.nu.22
Furtorum ſpecies alibi tractatæ 37.2.25
Furti actio pro re cõducta cui competat, domínone, an conductori 27.3.2
Furti actione interdum contra tutores & curatores agitur 14.10.16
Furti cognitio ad quos iudices pertineat 47.21.2
Furti iudicium res debet perpendere 37.3.1
Furtum animalium cum abigeatu, & ſine illo hi, & quomodo puniatur 37.5.1.& ſeq.
Furtum non fit rei, quæ dominiũ nõ habet 37.9.2
in Furto puniendo perpendenda perſona furum 37.9.10.12.& ſeq.

Furti quando agit in coniugem coniunx 37.11.5
Furta domeſtica, quæ dicantur 37.12.1
Furti grauior pœna, ratione circunſtantiarum variarum, vis, homicidij, &c. 37.14.1
Furtiuè ordines quis dicatur ſuſcipere 16.11.4
Furta alienorum ſcriptorum punita 36.31.13
Furta in mari facta vt plectantur 29.11.8
Furtorum indagatio per ſortilegia prohibita 48.15.7
Furia lex, de non legando ſupra mille aureos 42.34.2
Furiæ dicuntur quinta die menſis periuria vindicare 50.10.9
Furinalis ſacrificulus 16.8.29
Furioſus à demente quid differat 13.5.16
Furioſus in agnatorum tutela iure 12. tab. eod. 22. Eius curator tueri debet eius corpus, patrimonium & ſalutem eod.23
Furioſus de damno dato non tenetur 38 9.12
Furioſus iniuriam non dicitur, facere, ſed pati 38.3.4
Furioſus iudicare non poteſt, & quare, nec vllum negotium gerit 47.9.12
Furioſus in interuallis dilucidis rectè negotia gerit. 47.9.13. Retinet tamen dignitatem, ſuperueniente furore eod.15
Furioſus quando teſtatur 42.8.3
Furioſi & abſentis patris non obeſt nuptiis filiorum omiſſus conſenſus 9.3.16
Furioſi nulla eſt venditio 25.15.7
Furioſæ vxori non datur curator maritus 13.5.30
Furioſo num ſolui poſſit 31.18.21
Furioſum curans extraneus, monitis proximis, & negligentibus, eius ſucceſſor fit 13.5.31
Furioſi amentes cuiuſcunque gradus ſint, pupillis in gerendis negotiis comparati, pro abſentibus habiti præſentes, cæci ad negotia 13.5.17. Et furioſo ferè in omnibus exemplo pupilli proſpectum eſt, in ſuſtitutione, bonis, perſona, &c. eod.24
Furioſi cura finitur ceſſante furore 13 5.33
Furioſi curator qua actione conueniatur eod. 35
Furioſo num datur curator, niſi cauſa cognita, num verè furioſus 13 5.25
Furioſo pater, & filius patri eſſe cutator poteſt, & de alis perſonis, qui eſſe curatores furioſi, vel ei perere poſſunt eod.27
Furioſo filio curator teſtamento dari poteſt à patre qui non ſatisdat, iurat tamen & inuentariũ facit 13 5.28
Furioſi non iurant, nec peierare dicuntur, quare 30.7.5
Furioſi ordinari non poſſunt 16.10.16
Furioſi perpetuò contrahere prohibiti, niſi re obligentur 22.5.2
Furioſis curatores à quibus magiſtratibus dantur 13 5.29
Furioſis quibus exemplariter non poteſt ſubſtitui 42.24 14
Furius & Caſellius, iuris pœtorij peritiſſimi 47.30.20
Furius prætorij iuris peritiſſimus 47.10.11
Furius bennarius quis, & quomodo quæratur 18.22.8
à Furno damnum datum vicino, qua actione petatur, & quomodo ne detur proſpicitur 4.7.15. Et de furno & molendino bannario eod.16
Furnorum & piſtrini ædificandi leges 18.22.7
Furor iniri matrimonium prohibet, initum tamen ſuperueniens non ſeparat, niſi apud Græcos 9.12.1
Furor alius continuus, alius cum interuallis 13.5.14
Furoris interualla vel inumbrationes, vnde fiant eod.15. Furorem & inſaniam qui ſimularunt 13.5.26
Furoris diurni breuis annotatio, & diuiſio Ethnicorum 13.5.34
Furoris diuinatio 34.6.6
Furtiua res non vſucapitur 40.1.7. & c.1.nu 2
Furtiua res nunc quare præſcribatur 40.5.37
Furtiuam rem in publico loco em ens, an teneatur reſtituere, non reſtituto pretio 25.10.6
Furtiua noluit comedere Thobias 37.1.5
Fuſos torquere per viam, ſortilegũ & ominoſum viſum eſt & prohibitum 34.11.13
Fuſtium admonitio quid 31.11.7
Fuſtium ictus maior pœna, quàm pecuniaria 31.11.9
Fuſtium ictus quando infamet 31.11.8
Fuſtuarium in militia pœna grauior quàm in alius non militaribus cauſis, & pro quibus inflictum 31.11.10
Futura ſeruitus promitti poteſt, verùm ſtatim non dicitur debita, &c. 4.21 1
in Futurum pacta concepta valere 11.4.26
Futuri ſubeundi periculi conuentiones valent in commodato 23.1.4
Futuro ædificio quæ ſeruitus poſſit imponi 4.1.6
de Futuro, non de præterito mandatum fit 27.5.11
de Futura ſucceſſione pactum quare reuocetur 46.6.4
Futura inquirere cur miſerum 34.7.1
Futurorum indagatio & diuinatio ad Dei iniuriam vertitur 34.7.5. noſtrum non eſt ea perquirere, quæ ſecreta Deus voluit eod nu.6
ad Futura non ad preterita negotia pertinent omnes conſtitutiones, ſi contrarium non caueatur 6.6.14
Futurarum operarum pretium quando patronus à liberto accipere debeat 14.9.5

G

GAbaonitæ contra fœdus à quibus occiſi 31.17.1
la Gabelle, in Gallia quid 3.10.3
Gabellæ cur dicta tributa 3.4.9
Gabinia lex de coitionibus clandeſtinis prohibitis 35.6.16
Auli Gabinij dictũ ad Pompeium de patria 3.18.1
Gagerre, ſponſio 23.3.6
Gain de cauſe par contumace 48.3.19. & 24
Galba de quo reprehenſus 38.1.24
Galba iam ſenex in itinere ſemper gladium accingebat 19.5.5

Galba Imperator tutorem quendam cruce affecit 31.17.3
Galba Othonem oſculo accepit, eo die quo illi mortem parauit 8.8.7
Galbæ Cæſa.vitium,& mors 18.1.3
Galbæ iudicium 36.30.6
Galenus cur in Iudæam nauigauerit 31.6.3
Galeni teſtimonium de fide chriſtiana 2.2.6
Galerita laborandi modum indicat 39.6.2
Galerius ex paſtore imperator 6.4.6
Galeras amaſius Ptolomæi 36.21.6
Galieni in nuptiis quæ verba recitata 9.5 22
ſub Galieno Libri Sybillini conſulti 18.6.10
Galliæ oblationes,quales 3.6.1.& 5
Galliæ imperium & regna tranſlata per ſummos pontifices 15.1.11
Galliæ militum equeſtres ordines, ſtellæ, S. Michaelis,Sancti Spiritus quando 15.35.12
Galliæ monarchia rer mutauit ſuccedendi ordinem 18.2.22
Galliæ regnum primogenito datur 45.3.6
Galliæ rex olim ſummum Pontif.eligebat 17.7.2 ad beneficia hodie nominat eod.& quomodo collationum ius & fructus beneficiorum ad eum pertineat 17.7.19.& 21
Galliæ rex per interpretem reſponder 47.29.3
in Gallia aliquando non licuit inconſulto principe monaſterio ſe dedicare 15.14.17
in Gallia,Amneſtia lex ſæpè repetita 32.23.12
in Gallia confiſcato corpore confiſcantur & bona,reſeruata vxori & liberis rei quadam portione 3.17.3
in Gallia electiones ad prelaturas ſublatæ 17.12.35
in Gallia maior libertas mulieribus, quàm in Italia & Hiſpania 8.8 25
in Gallia mandatorum quæ forma præſcripta 17.11.8
in Gallia ordo & numerus militum à quibus inſtitutus 19.3.17
in Gallia quæ forma epiſcoporum eligendorum 15.12.15
in Gallia regna plura 18.2.2
in Gallia ſucceſſurus in regno, *Monſieur* & Delphinus quis 18 2.21
Galliarum regni diuiſio inter filios Clodouei, & rurſum inter filios Clotarij bella ſæuiſſima peperit 6.6.22
Galliarum rex ad abbatias nominat 15 13.11
Galliarum rex diſtribuit ex arbitrio iuriſdictiones 47.28.1
Galliarum regum filiis quæ dentur iure appanagij 6.6.24
in Gallias Iulio Cæſari ob quid facilis acceſſus 6.6.19
Gallias ſubegit Clodoueus Hilderici Francorum regis filius 45.3.12
Gallus Aquilius 21.19.4
Gallus Cæſar crudelis 18.1.9.& lib.32.4.6
Gallus Cæſ.crudelis,& mors eius 18.1.10
Gallus gallum inens,& vinus comburebatur 9.2.7
Gallus medicus ſophiſta à poſtulatione ob ſophiſmata ſublatus 49.6.23
Galli ad ſeditionem faciles, propter crapulam 35 6.13
Galli ob famen & miſeriam in ſeruos ſe vendebant dictoribus 54 5 14
Galli magnæ matris Idææ,ſacerdotes 16.8.1
Galli Romanorum fratres hedui dicti 47 15.18
Galli ſacerdotes,eunuchi 7.2 23
Gallorum funera qualia olim eſſent 14 10 15
Gallorum præſertim conſuetudo, commutare dotales res & data pro iis à marito 5.25.9
Gallorum regis odio qui dicant Templarios ablatos 15.33 5
Gallorum regis nominatio ad prælaturas 15.12.14
Gallorum regis ſolius electio & nominatio ad prælaturas 15.38.13
Gallorum regi à quo conceſſi anni fructus vacantium eccleſiarum 15.38.10. à quo tempore ei competant collationes benefi. eod.12.13
Gallorum regi nominandi facultas à quo tempore currat 17.9 34
Gallorum regum ſeu Francorum cathalogus, nomen, & ſeries in primogenitos per ſucceſſionem delatum 45.3.6 & ſeq.
rex Gallorum Monarcha in ſuo regno 36.21.5. clericis etiam pœnas & bona condonat e d.
Gallorum regum ſucceſſiones futuræ Ch ld r co commoſtratæ 1 1.14
apud Gallos tonderi,populare erat,non pri c , aut nobilium 16 21
Gallogræcorum parricidia à manibus defendorum vindicata 36.14 1
Gallici magiſtratus quare differant à Roma s 47.33.1
Galli maceus cur adhiberetur pœna parricidij 5 . 24.10
Gallinarum exitatio diuinationis 34.3 1
Galetta relegata ob adulterium 36 6.10
Gandauri & Flandri ob vectigalia & onera r be lant 3.3.11
Garagangus apud Scythos aduena dictus 3.12.14
Garamantes formæ ſimilitudine filios agnoſc t 45.2.14
Garamantes vago concubitu vſi 9.2.7
Garde ſeaux 47.29 10
Garde de ſeaux, parlamenti & præſidialis quis 29.24
Gardiæ & gaſtaldiæ feuda quæ 6 3.9.& 11
Gardianorum ſeu capitaneorum ius excubiarum, dictum *droit de guet* quale,&c. 6.3.16
Garentir ou prendre le garãd in curiæ ordine q l faciat 25 12 10
Garentigiata *inſtrumenta* quæ dicantur 4 . 4.21
Garmundus patriarcha hieroſolymi epiſcopus ante Ambianenſis 15 33 6
Garnerius primus Galliæ Meierus,& huius ſucceſſores 68 9
Garnir la main de l'executeur quid ſit 25 6.12
Garniſon de main cui committitur 23 3.13
Gaſtaldiæ & gardiæ feudum quid 6.3.9.& 11
Gaſtromantia,diuinatio 34.45
Gaſtrimantia quæ diuinatio 34 45

Gaudium nimium & timor reſtitutioni cauſam dant legitimam 41.10.4
Gaufredus de ſancto Aldemaro ex primis authoribus Templariorum 15.33.6
Gaza & gazophilacium, quid 15.39.5
Gaza quomodo à maleficio ſeu incantatione equos liberauit 34.10.9
Gaurus & Varo, epiſcopatus ſedes 15.9.4
Gazophilacio ſacerdotes veſtimenta quibus in ſacrificio vtebantur lege antiqua, relinquebãt 26.10
Gehenon quid 34.20.18
Geminus alii quare tortura dicitur 48.12.1
Gelon Syracuſiorum rex 20.4.8
Genericus ſic dictus 9.10.4
Generalis petitio vel actio quid contineat 47.5.6
Generales financiarum 47.52.17
Generandi tempus definitum medicorum & Romanorum 9.7.5
Generandi terminus hominum ſexageſimus annus 9.63
Generare homines vltra quam ætatem non poſſunt 9.6.6
Generatio & ſubrogatio finis connunctionis legitimæ hominum 8.1.8
Generationis & corruptionis cauſæ 8.1.5
Generationis inhibitæ, naturales cauſæ 9.6.11
Generation tatione, filij dicti 10.5.5
Generation filiorum num mater magis conſanguinea, quam pater 12.7.4
Generationi filiorum vacantes, Romæ homines erant 9.6.38
Generationes à Canoniſtis dictum quod gradus abauthoribus iuris ciuilis dicitur 9.9.25
Generaux des finances 3.2.13
Genua comitate Ludouicus 11. tranſtulit nundinas Lugdunum 25.3.6
Genius bonus & malus homini 34.22.5
Genium principis iuratum, & de genio bono & malo 50.8.28
Genadius patriarcha Cõſtantinopolitanus quando floruit 15.12.47
Gentiles non ſunt computandi inter hæreticos 33.4.7
Gentiles, & gentiles quid, & vnde 18.3.2
Gentilitia redhibitio a pactitia quid differat 26.1.2
Gentilis hominis quædam religio, inéſtque his veritas 8.8.6
Gentilitiis Trula aurea Alphonſo Hiſpan. regi pro tributo pentitata 3.3.3
Genus & ſpecies ſecundum dialecticos petere non poſſunt 21.14.10
Genetis alterius hominibus connubia contrahere apud Indos non licebat 9.13.5
Generi quando per ſpeciem derogetur, & quando non 46.10.7
Genus ſecundum Genus regna ſumpta 18.2.15. & intercepta eod.22
Genu de Genere & gradu facta venditio, num retrahatur à proximiore 26.13.6
Geminus ſibi membra genitalia amputat 7.2.14
Geraldus comes Andegauorum 6.8.14
Geomantia vt fiat 34.3.5
Geometria permiſſa & commendata 34.1.6
Geometria quæ doceat 34.1.5
Geometriam exercere, reipub. intereſt 18.8.3
Geometræ proportionem vt metiantur 30.5.2
de Geometris 18.8.3. & vnde illi dicti eod.
à Geometris ſimilitudo, vxór taccõmodata 31.45
Geometrica proportio & æqualitas in pœnis ſeruanda 30.5.2
Geometricarum menſurarum inuentio vnde neceſſitatem habuit 39.13.21
Geraldus primus præpoſitus militum hoſpitalium D. Ioannis Hieroſoly. 16.3.17
Gerini parietes & intergerini & liberi qui 4.7.6
Germanicus ſublatus opera Agrippinæ nouercæ 9.26.12
Germanici edictum de abſente milite 19.1.16
Germanici mors qualem luctum quibuſdam attulerit 16.1.20
ob Germanici mortem maximus quorundam regum luctus 2.15.10
S. Germanus Guntrandum Aurelianorum regem cur excommunicauerit 9.2.16
S. Germanus Altiſiodorenſis præſul contra Pelagianos 33.8.21
Germani ex Francis omnes ferè orti 6.9.11
Germani libertatem in ludo extremam ludunt 14.3.10
Germani mulieribus aliquando publica negotia tractare permiſerunt 11.34
Germani nõ ſpernabantur conſilia mulierum 47.11.2
Germani quid obſeruarent in prelio ineundo 34.3.23
Germani, reges ex nobilitate, duces ex virtute ſumebant 6.7.12
Germani ſubacti à Clodoneo, Pipino, & Carolo Magno 2.20.4
Germanorum ſacerdotum quæ poteſtas 15.1.8
Germanorum templa, olim nemora 1.14.2
Germanorum virtus conſilio procurata 17.9.16
in Germanos a Græcis imperium tranſtulit Stephanus 11. Pont. 15.1.11. quod eis confirmarit poſtea Gregorius 5. eod.
apud Germanos diutiſſime impuberes qui eſſent, ſummopere laudati, vt contra turpes habiti qui ante 20. an. fœminas cognouiſſent 9.7.4
apud Germanos quæ diſtinctio pœnarum ex delicto 31.3.13
apud Germanos qui amiſiſſent ſcutum in acie, a ſacris arcebantur 16.3.6
Germanis ius regnicolatus in Gallia conceſſum 42.8.25
Germanicæ coniuratores à Veſpaſiano pro pœna inſepulti relicti 31.27.10
Gerocomion, & Geruſia Sardorum 15.28.29
Geron Syracuſiorum rex 47.20.15
γερουσία 47.22.3
γερουσία Lacedæmonum 47.25.1
ex Gerulorum quæſtibus vectigal Caligula accipit 3.10.8
Geruſia Sardorum, & Spartanorum quid 15.28.29. & 30

Geſſatæ nudi pugnabant 19.7.3
Geta à fratre occiſus 18.1.9
Getarum ſeu Gotthorum & aliarum nationum in varias partes propagatæ coloniæ 15.11.4
Giezi 25.7.3
Giezi peccatum nocuit poſteris 35.1.27
Giezita qui vendit res ſacras 25.7.3
Giezitæ qui 33.13.3
Giezitæ vnde,& de Giezi lepra 1.10.8
Giges 36.12.12
Girbitani baphij procurator 18.26.5
Gladiatores virgines & impuberes producere,improbatum 42.7.7
Gladiatorum certamen probanti ciuitati non fidendum 39.5.33
Gladiatorum ludus crudelis ad necem incitabat,à Dolabella annuus factus 39.5.29. & quare fieret eod.ſublatus 31
Gladiatorum ſpectacula crudelia quis inſtituit 39.5.18
Gladiatorum ſpectacula ſublata 36.20.13
Gladius cur magiſtratibus datus 31.3.19
Gladius, inſigne & ſimbolum maioris poteſtatis 47.14.6
Gladius nudatus aliquibus principibus:aliis tectus cur præfertur 47.14.7
Gladij capulo tacto regi, præſtitum iuramentum clientelare 47.14.6
Gladij dario,ſymbolum feudi traditionis 6.34.20
Gladij exerti minas timent veneficæ & dæmones 34.22.18.& 19
Gladij poteſtas abſolutè dicitur poteſtas, quare 47.13.5
Gladij nomen ſummam poteſtatem indicat 47.14.1.gladius ſpiritualis,& temporalis eod.
Gladij poteſtas propriè in bello,& gladius à clade eod.3
Gladij honor vel ius, poteſtas animaduertendi eod.5
Gladij poteſtas magiſtratuum 19.2.9
Gladij ius præfectus prætorio, & magiſter equitũ habebant 47.18.4
Gladium cingere,tantùm militibus permiſſum ex peditionis tempore 36.26.7
Gladium conſeruare in bello & extra bellum,militibus bonis commendatum valde 19.5.4.6.7
Gladium in palatio principis deferre prohibitum eod.7
Gladio ſe accingere non omnibus olim permiſſum,niſi expreſſè 47.14.5
Gladio marciali num ſummi Pontifices & ſacerdotes vtantur 15.1.14
Glarea quid ſit 1.2.1
Glauci ſpartiatæ depoſitum inficiantis vindicta 23.4.6
Glebæ onus ſublatum 18.20.5
Glebæ ſerui qui 14.3.24
Glires genitores ſenecta feſſos alunt 11.7.5
Glo.§.extraneo,de pupill.ſubſt.expungenda 42.22.8
Gnetij dicti filij ſuſcepti ex coniugio licito 10.3.6
Gnomi qui,& vbi habitent 7.3.2
Gnoſtici vxores communes habebant 9.2.22
Goetia,diuinatio quæ 14.6
Goliardi qui 3
Gordius pater Midæ,rex Phrygiæ 47.10.
Gorgias docuit philoſophiam 18.7.1
Gotthynis depoſitum in templo Dianæ 3
Gothfridus dux quando Hieroſolyman receptus 33.1
Gothfridus Lotharingiæ dux,in Hieroſolyma ex creatus 15.5
Gothi vicerunt Francos 45.3.6.victi à Francis 8
Gothis prohibuit bigamiam rex Athalaricus 9.2.15
Gothicæ gentis interitum ferè contentio duarum fœminarum ob veſtitum inuexit 9.19.11
Gracchanæ ſeditiones 35.7
Gracchus conſul pro pœna quid iuſſerit exerci Volonum 19.10.15
Gracchus tribunus ſingulis milliariis columnas ſpatiorum ſigna continentes,poſuit 3.37
Gracchorum ſupplicium 35.1.11
Gracchos quis occidit 36.1.24
Græces comment ſe douent interimer 36.21.30
Gradatim ordines conferendi 16.11.3
Gradatim procedendum, & ordinatè, non promiſcuè 16.1.4
Graduatus inſinuans quando præueniat ſum. P. in collatione beneficiorum 17.7.13
Graduati licentiatura ſaltem eſſe debent iudices Sparchiarum 47.33.9
Graduatorum ſtudij tempus præſcriptum 27.6.44
Gradus quid 9.8.9
Gradus affectionem auget, quo proximior 26.2.3
Gradus cognationum quare dicti 9.9.22
Gradus numerandi diuerſi modi iuris ciuilis & canonici,quare & qui eod.25
Gradus in iure pontificio generationes dicuntur eod.
Gradus decimus in ſucceſſionibus deferendis locum habet 9.9.27
Gradus numerandi in iure pontificio methodus per generationes,& regulæ eod.28
Gradus in cognatione ſpirituali, qui impediunt matrimonium,& quomodo numerandi 9.1.9
Gradus legales duo, vnum canonicum faciunt. Et gradus in nuptus aliter numerantur iure canonico quàm ciuili 9.9.30
Gradus nubendi conſanguineorum vſque ad ſeptimum 9.12.15
Gradus prohibitionis nuptiarum 9.12.14
in Gradibus prohibitis diſpenſat ſum.Pont. ſolus, & poteſtatem nubendi dat in certis tamen non in omnibus 9.30.25
Græci ab Aramæis plura mutuati nomina 15.39.9
Græci captiui octingenti à Perſarum regibus corpore multati 31.1.69
Græci iuuenes qua ætate tondebantur 16.1.24
Græci mortuos vbi ſepelirent 31.23.7
Græci pro hypobolo dimidiam partem dotis dabant vxoribus 8.7.31
Græci ſtipẽdiarijs militibus quid præberent 6.6.4
Græci victi caſtrantur à Theobaldo Marchione 7.2.19

Græci vt computent annos 16.12.12
Græci vxores emebant 9.18.14
Græcorum castrati vt dicti 7.2.29
Græcorum de diis quæ opinio & illis vbi immolarent 2.1.7
Græcorum de Persis victoria habita Thebis 20.4.8
Græcorum exercitus peste vexatus 31.21.4
Græcorum exercitus à peste inuasus, ob Dianæ capram occisam 33.16.6
Græcorum fœderis sanciti iuramentum 50.8.13
Græcorum mos ingrediendo domos mortuorum 32.8.6
Græcorum quæ lex de Tyrannicida 6.20.4
apud Græcos consensum patris in nuptus filiarum exigi 9.3.21
apud Græcos dotis redditio repudiatis coniugibus 9.12.1
apud Græcos mulier nupta in potestate mariti 9.5.29
apud Græcos superueniens furor matrimonium dissoluit 9.12.1
Græcis despostæ qui 18.2.20
Græcis omnibus in filios non erat ius necis 11.5.6
Grammatica ars 18 21.1
Grammaticam quòd non nouisset, episcopus pulsus episcopatu 16.10.13
Grammatici qui immunes à munitatibus 18.10.2
Grand Escuyer 47.29 10
Grand maistre de France, quis hodie 6.8 11
Grand maistre, in Gallia quis, & eius potestas 47.30.25
Grand panetier 47.36.11
Grandiensis primas 15.10.3
Grandinum depulsores apud Gentiles 34.13.6
Grandinum depulsores Ethnicorum 16.5.12
Grannij filij Clotharij contumacis in patrem vltio 11.6.5
Granum apud aurifices 36.2.13
Granum in palea pro decimis quando solui debet 2.16.2
Grandz iours, in Gallia quid 47.27.3
Grapharij, vide amanuenses, & scribæ 47.41.8
Grauadelicti seu venia quibus non datur 36.21.11
Grauagratiam generat & parit 21.1 4
Grauæ, criminum species 36.21.8
Grauæ signaturæ, & auditorium Romæ ad gratiã postulandam 15.42.17
Grauæ tres vel charites sic inter se complexæ, vt semper gratia gratiam parat 6 19.4
Gratui seu venialibus codicillis qui possint se opponere 36 21.31
Gratianus Cæsar Iurisconsultos sui temporis spectabilis proconsulibus æquari decreuit 6.8.25
Gratificationi inter graduatos quando sit locus 15.6.50
Gratium esse debet commodatum 25.1 5
Gratamen in appellationis ab interlocutoria codicillis, exprimendum 50.2.37. Non in appellatione à definitiua eod.
Grauedo auditus quid 47.9.5
Grauidam verberans & officiens partui, quomodo Langobard. lege & diuina puniatur 36.15.21
Grauones apud Germanos qui dicti 6.8.3
Grauior & durior causa quæ censenda 21.18.34
Gregis vsufructuarius, ex natis vel aliis debet supplere demortua, & quando 4.3.18
Gregorius 5. sum. Pont. natione Saxo. 18.2.23
Gregorius 5. sum. Pon. Saxo. Germanus imperium à Græcis translatum confirmat 15.1.11
Gregorius 9. sum. Pont. se seruum seruorum appellauit 14.1.25
Gregorij 1. sum. Pont. in electione comprobatio Imperatoris omissa 15.3.19
sub Gregorio 10. coacta synodus Lugdunensis 2. generalis 15.3.20
Griarem in auditus morbo, quid 47.9.5
Grimbates Chiorum rex 19.2.4
Grimoaldus rex Langobardorum 6.3.14
Grimualdus maior domus regiæ 6.8.9
G .f- onnella quis dictus 6.8.14
Grollus aurificum 36 2.13
Groatiæ ius quale 3.16.3
Grues accusatores homicidiarum Ibyci 48.12.15
Gruum imperium reciprocum 18.3.7
Grytus in incestu à patre compertus necatus 36.7.9
Gualapur quid apud Langobardos, & eius pœna 39 11.5
Gubernator prouinciæ in Gallia quis 47.33.2. eius potestas eod.
Gubernator vrbis Romæ quis 47.35.4
Guidagij ius in Armorica, regale 3.14.8
Guidagia capientes ad quid teneantur 3.3.7
Guidagia inter immobilia 1.9.11
Guidagia quæ vectigalia 3.9.9
Guido Papæus sibi contrarius docetur 9.23.7
Guillelmus Capel rector vniuersitatis Parisiensis appellat ab indictione decimarum ab Innocentio facta 2.20.3
Guillelmus Tyrius patriarcha Hierosolymitanus 15.8
Guillelmi duo Ancienses, Cabilonensisque comites 2.28.1
Gumensis comitatus 26.2.10
Gundebaldus 35.4.2
Gundebaldus leges dedit Burgundis 45 4.5
Gundericus rex Vandalorum sacrilegus, dæmone necatus 33.16.13
Gunderici & Trasimundi duellum 48.16.6
Guntrandus excommunicatus duas vxores habẽs 9.2.16
Guntranus hasta data, regnum transtulit in nepotem 6.14.10
Guntranus rex Galliarum, militibus vetat ecclesias spoliare 33.15.13
Guntranus rex 35.4.2
Gutales spiritus 34.20.14
Gyges ex pastore rex 6.4.6
Gyges imperato Lydorum ex nece domini 18.1.5
Gygis annulus, quo ille inuisibilis omnia conspiciens reddebatur 8.7.5
in Gymnicum certamen legatum Viennensibus, improbatum 42.32.25
Gymnicum certamen quare subsatum 34.12.14
Gymnicorum ludorum artifices, personæ 39.5.5

Gymnopaidia Spartiatarum quid 31.11.4
Gymnoſophiſtæ à carnibus abſtinebant 15.15.12
Gymnoſophiſtæ expiabant homicidas 36 20 10
Gymnoſophiſtæ, Indorum vates 34.14 2
Gymnoſophiſtæ homicidas abſoluebant 31.6.11
Gypſatij extruendi lex 18.22.7

H

HAbere licere promiſſio, quid contineat 25. 17.18
Habiles, vt dicti apud Græcos 41.7.22
de Habilibus omnis diſpoſitio intelligitur 41.7.22
Habitans filius ſeorſum à patre, habetur pro emancipato 11.10.11
Habitare ſepulchris an liceat 33.23.13
Habitatio an debeatur vxori poſt mortem à marito 9.20.12
Habitatio vxori legata, fit communis viro eius 9.4.6
Habitationem domus habens, quales perſonas poteſt ſecum admittere 4.2.8
Habitationem habens domus, ſimilis ferè vſuario domus, & in quibus differant eod.10
Habitationem domus habens, ſeorſum habitans, eam poteſt locare eod.11
Habitum propriæ religionis ſemper monachi deferre debent 15.15.21
Habituez qui præbendati ſint 15.23.11
Hadrianus Cæſar adoptiuos filios naturalibus præferendos perſuaſum habuit 10.6.3
Hælienum prætorium Athenienſium, & eius iudices 47.26.5
Hereditaria actio illa, quæ funetaria dicitur 29. 16.3
Hæreditarium feudum quid 6.2.16. Et minus eſſe in feudo dato alicui, & liberis, quàm ſit in hæreditario. eod.17. hæreditarium eſt feudum reale eod.19
Hæreditarij feudi, & non hæreditarij differentia 6.18.5
Hæreditario iure apud Turcas feudum nemo poſſidet & ſatraparum 6.11.15
Hæreditaria matorum vendere, turpe Lacedæmoniis 26.25.1
Hæreditas quid 41.1.11. plus ius quàm res reſpicit eod.
Hæreditas, ſucceſſio mortui, non viuentis eod.12. Eius diuiſio, in teſtamentariam legitimam, & honorariam eod.10
Hæreditas defertur ex donatione cauſa mortis, & ex pacto, quomodo 31.1 1
Hæreditas pacto quot modis deferatur 41.3.1
Hæreditatem viuentis venari, contra bonos mores & ius gentium eſt 41.4.7
Hæreditatum aucupatores malè ſemper audierunt eod.4 & 8
Hæreditas quæ eſt communicanda in ſocietate 31.5.2
Hæreditas pupillaris num vendi poſſit, vendita per ſubſtitutam paterna eod.6
Hæreditas, ſine bonis corporalibus eſſe poteſt 41. 5.21
Hæreditas, pacto ne potius ſuis, quàm extran relinqui poſſit 41.6 18
Hæreditates deferuntur ſecúndum leges lo um, vbi ſunt 41.7.16.& 11
Hæreditas non adita, nec delata, non tranſmitur 41.8.1
Hæreditas additione eſſe definit 46.5.1
Hæreditas, ἀλλῆρος vnde dicatur 16.1 5
Hæreditas delata quæ dicatur 46.2.16
Hæreditas directò alia voluntate quàm teſtamentaria, relinqui poteſt: per fideicommiſſum contrà 41. 5
Hæreditas directò codicillis nec dari, nec ad poteſt 41 3
Hæreditas, & res hæreditariæ coram quo iu peti debeant 46.7.13. & formula petendi & interrogandi in iure c d.14
Hæreditas exigua non exigit inuentarium ſ ſemne ob ſumptus 4 5 6
Hæreditas quando hæredem, & quando def ctum repreſentet eod 8
Hæreditas habet damnum & æs latens 46.2 1
Hereditas hoſpitalariorum ordinis & hoſpita S. Ioannis Hieroſolymitani ad quem pertineat 45.15.8
Hæreditas inteſtati defuncti vario ordine delata ad collaterales 45.1 1.1.
Hæreditas iuſta quæ 46.1.4
Hæreditas legitima, ab inteſtato ſucceſſio coniecta 44 1 2
Hæreditas lucroſa damnoſa eſt 42.34 18
Hæreditas mortui tantum cum effectu repudiatur 46.6.3
Hæreditas non adita quibus caſibus tranſ ſtar t ad hæredes 42.13 1
Hæreditas patris & filij pupilli vna 42.2 .1
Hæreditas ſectionem non patitur 26.2 14
Hereditas tribus modis pro addita habetur 42. 23.2
Hæreditas viuentis non dicitur, nec cadit, vel repudiari poteſt 46.4 4
Hæreditas viuentis quare donari non poteſt a ſ ceſſore 28.8.1
Hæreditatis diuiſio inteſtati fit in tranſuerſali s poſt fratres eorúmque filios in capita 45.11.8
Hæreditatis, & bonorum poſſeſſionis differentia 46.4.9
Hæreditatis incapacem quę afficiant 5.11.16
Hæreditatis in vncias diuiſio
Hereditatis remuneratio luctum ſequitur 45.1 1
Hæreditatis repudiatio, quo tempore repeti p ſit 40.5.24
Hereditatis reſtitutio habet priorem rationem geſtorum 46.7.16
Hereditatis viceſima quando pro additione ab Adriano poſtulata, & abolita 46.5.3
Hereditatem repudiate filiusfa. ſine patre, & contrà pater ſine filio an poſſit 42.15.2
Hereditate non addita quando extinguitur fideicommiſſum 42.30.2
Hereditate repudiata, feudum retineri potest per agnatum inteſtati mortui, quod alitereſt in filio 6.13.1
exIle e

ex Hæreditate ſubtracta etiam per tormenta inquiruntur 37.9.7
Hæreditate vel parte eius quis pluribus de cauſis priuatur 46.9.2
Hæreditates & legata indignis relicta, quando fiſco deferantur 3.12.14
Hæreditates morientium ab inteſtato ſine proximis & vxore vel marito, deferuntur fiſco nunc vt bona vacantia 3.12.8
Hæreditates olim delatæ principibus, & ſibi delatas qui principes repudiarint 3.12.1.& 2
Hæreditates vacantes vel partes earum deficientium inſtitutorum, quibus deferantur 46.9.10
Hæreditates nobilium demortuorum à rege & aliis apud Anglos inuaduntur 3.6.7
Hæreditates delatas qui principes acceptarunt, & quas, & qui noluerunt 42.35.2
Hæreditates & legata acceptare meretrices vetuit Domitianus Cæſar 10.2.28
Hæreditatum viceſima aliquando delata in fiſcum 3.12.15. Hæreditatum decimæ eod.7
Hæres alteri ab altero fieri non poteſt 42.17.2
Hæres capax ſucceſſionis quot temporibus eſſe debet 42.22.4
Hæres cogitur exequi voluntatem teſtatoris 42.36.6. Si non obtemperet intra annum quomodo cogatur, & priuetur ſucceſſione eod.7
Hæres contributionis cauſa in falcidiam quæ præſtet 42.34.20
Hæres & Hæreditas repræſentant defunctum, quomodo 46.5.2
Hæres grauatus coactus adire, amittit commodum quartæ, & quæ ex iudicio defuncti percepturus erat 42.31.12
Hæres, in clauſula fideicommiſſi, *Si ſine hærede moriatur*, de filio intelligitur 42.28.20
Hæres inſtitui qui non prohibetur, poteſt 42.35.1. etiam reſpublica, plures, vnus ignotus &c. eod.
Hæres inſtitutus per teſtatorem metu compulſum non conſequitur hæreditatem 42.2.5
Hæredis inſtitutio, princeps cauſa teſtamenti validi eod.11.8
Hæredes ſe mutuò ſcribere in caſu ſuperuentiæ, permiſſum coniugibus in eadem charta, à Leone 42.3.7
Hæres neceſſarius quis 46.1.2
Hæres ſuus & neceſſarius quis eod.3
Hæres quo tempore debeat eſſe capax ſucceſſionis 43.1.20
Hæres quando propria authoritate hæreditatem adire poſſit 20.10.12
Hæres cum defuncto adeundo quaſi contrahit, & obligatur legatarijs 29.16.2
Hæres quis cogatur inuentarium facere 46.3.12
Hæres qui cœpit adminiſtrare, non habet ius deliberandi 46.2.2
Hæres purè, & ſub conditione, non ad diem inſtitui poteſt 42.9.11
Hæres non vindicans necem defuncti, priuatur ſucceſſione 38.1.1.16
Hæres non ſatisfaciens legatarijs, quomodo cogeretur 42.33.16
Hæres non ſatisfaciens voluntati teſtatoris, quando priuabatur hæreditate 42.33.17
Hæres non implens voluntatem defuncti omni lucro quando priuatur 41.1.5
Hæres quis dicatur, & vnde eod.nu.5
Hæres in re certa, ſi alius non inſtituatur, efficitur vniuerſalis 41.1.11
Hæres & defunctus, eiuſdem iuris eod.13. Heredis appellatio latiſſima eod.
Hæredes habere mortuos, quare illorum intereſt 41.1.9
Hæres contractualis, ad quæ onera teneatur 41.7.15. & tali hæredi quos, & quando poſſit pater ſubſtituere eod.17
Hæres contractualis præmoriens patri, tranſmittit hæreditatem ad ſuos 41.7.20. propter ingratitudinẽ tamen hæreditate priuari poteſt a patre eod.25
Hæres tenetur pro feudo legato eccleſiæ vel aliis manibus mortuis, ius mortuarij ſuis expenſis à rege impetrare 6.18.2
Hæres non vindicans mortem defuncti, priuatur hæreditate 42.14.2
Hæres venditoris rem venditam retrahere non poteſt 26.15.2
Hæres non ſoluens pro legitima relictum, in duplum condemnatur, iure: quomodo autem in Gallia obſeruetur 44.5.57
Hæres ſubtrahens ab hæreditate, familiæ erciſcundæ iudicio tenetur 37.9.6
Hæredis capacitas tribus tẽporibus conſideranda 42.33.2
Hæredis loco eius hæres & ſucceſſor falcidiam detrahunt 42.34.14
Hæredis nomine delero, quando deleantur legata 43.3.6
Hæredi indigno quomodo ſuccedat fiſcus 45.16.8
Hærede non adeunte hæreditatem, corruit teſtamentum 44.6.5
pro Hærede quis dicatur poſſidere 46.7.10
pro Hærede ſe gerere, quid 42.36.6.& lib.46.43
Hæredes ab inteſtato & ex teſtamento, quibus iuribus vocentur ad hæreditatem 42.2.7
Hæredes duo vni in ſolidum eſſe, militibus permiſſum contra iuris regulas 42.25.2
Hæredes inſtitui honeſtæ perſonæ debent 42.35.4
Hæredes retentiones imputant in falcidiam 42.34.22
Hæredes non faciebat prætor, ſed quaſi hæredes, quare 43.2.8
Hæredes in praxi dicuntur, non verò nominantur bonorum poſſeſſores 43.4.5
Hæredes principes cur olim ſcribebant priuati Romani, & lex ea de re lata Ælij pertinacis 42.35.3

in Hæredes tutorum vel curatorum ex condemnatione tutelæ vel curæ non tranſit infamia, quomodo 15.10.19.nec iuratur in litem contra hæredem tutoris,vt contra ipſum eod. 20. vt nec actio de rationibus diſtrahendis, quæ contra heredes eorum datur eod.27
in Hæredes proximioris mortui num tranſmittatur ius redhibēdi,in præiudicium aliorum proximiorum 26.15.2
ad Hæredes quæ tranſeant perſonales immunitates 18.10.9
Hæredes iudicio peculatus defuncti conuenirj poſſunt 33.19.5
Hæredes neceſſarij per emptionem familiæ 46.1.4
Hæredes habere defunctorum intereſt, ideo plures vocati ab inteſtato ordine à lege 45.15.1
contra Hæredes debitoris mortui obligati ſigillo regio non fit executio via executionis obligationis 23.6.10
Hæredes in quantum pro debitis, & delictis iure ciuili & pontificio tenentur 31.18.18
Hæredes militum poſſunt non prohibiti, furioſi, & muti 42.35.22
Hæredes pro pœna numaria non corporali iniuriarum poſt litis conteſtationē tenentur 38.7.5
Hæredes quare diſiuncti vtantur iure accreſcendi 46.11.12
in Hæredes vxoris num tranſeat priuilegium pro dote repetenda quod competit ei 9.24.8.& 11
Hæredum differentia triplex,vel ſui, vel ſui & neceſſarij,vel extranei:& qui 42.35.23
Hæredum pronunciatio num pertineat ad deſcendentes vel collaterales vel inſtitutos 45.9.1
Heredibus creditoris vnius quomodo, & quibus ſoluendum 31.18.24
Hæreſiarchæ aut magi,aut magorum parentes 34.21.8
Hæreſis notio, primùm ad eccleſiaſticum, dehinc ad temporalem 33.7.2
in Hæreſi quomodo perpendenda, res, perſonæ, actio eod.3
Hæreſeos pœna in ſecundam generationem extenditur 35.1.26
Hæreſeos quomodo fiat adiuratio 33.6.3
ob Hæreſim & infidelitatem,diuortium 9.16.10
Hæreſes & hæretici cur degenerant in magos 34.21.9.& ſeq.
Hæreſes eſſe expedire quomodo intelligendum 33.6.8
Hæreſes virandæ in Baptiſmi materia 2.4.20
Hæreſium pellendarum tria capita 33.6.1
Hæreticus baptiſare num poſſit 2.4.11
Hæreticus & Hæreſis vnde dicantur 33.4.3
Hæreticus latè & propriè quis 33.4.5
Hæreticum pertinacia potiſſimùm defenſionis erroris facit 33.4.16
Hæreticorum ſynonima 33.4.17
Hæreticus non eligit epiſcopum 15.12.9
Hæreticus relapſus,vt pertinax punitur, & quis relapſus 33.8.6
Hæreticam ducere viro orthodoxo non licet, & econtrà 9.13.8
Hæreticum Hæredem inſtituens, excommunicatus eſt 31.8.16
Hæretici ab ingreſſu eccleſiæ pellendi 1633
Hæretici excommunicantur, & fautores eorum 33.8.2. Filij arcentur à beneficijs eod.3.ſunt infames,mortui excommunicantur,eod.4.Eranthorantur bonis confiſcatis,ſi clerici, plectendi morte ad ſecularem iudicem remittuntur, vel carceri perpetuò mancipantur, eod.5.Non miſſent ſe actibus eccleſiaſticis, non accuſant eod.7
Hæretici pœnitentes verè, reconciliandi eccleſiæ 33.6.2
Hæretici coguntur ad fidem redire 33.6.4.argumenta contraria diſſoluta eod.5.& ſeq.
Hæretici quot crimina committunt 33.4.1
Hæretici rei maieſtatis diuinæ 33.4.2.Hæretici qui dicantur 33.4.5
Hæretici non ſunt agareni eod.
Hæretici meretrices & lenones dæmonū 34.21.9
Hæretici non ſubſtituunt pupillariter filijs 42.21.24
Hæretici non habent filios in poteſtate eod.non teſtantur eod.
Hæretici num poſſint eſſe tutores pupillorū Chriſtianæ & orthodoxæ fidei 12.4.10
Hæretici ſcribi Hæredes nequeunt 42.35.21
Hæretici ſunt Simoniaci 33.13.1
Hæreticorum bona confiſcantur 3.17.1
Hæreticorum conſortia vrbe ableganda, & conuenticula interdicenda: & ſi fiant, domus proſcribendæ 33.9.1
Hæreticos non caſtigantium principum ditiones in prædam primo occupanti conceduntur eod.2
Hæreticorum doctrina ſerpit,vt Cancer 12.4.10
Hæreticorū pœnæ canonicæ,ciuiles,mixtæ 33.8.1
Hæreticorum pœnarum ordo 33.7.1.& quis earum iudex eod.4
Hæreticorum variæ ſectæ & nomina vbi tradantur 33.5.1
Hæreticorum pœnæ ciuiles quæ 33.8.8.Priuant priuilegijs catholicorum, & mulier priuilegio præcedentis hypothecæ,eod.Res eccleſiaſticas non contrectant,locatione,emptione,Emphyteoſi eod.9. Commercia prohibentur & ex iis quærere,vel ex ſucceſſione eod. 10. Sunt inſtabiles eod.11.nec filij ex teſtamento aliquid capiunt eod.Vrbibus pellendi eod.12.Non habitant,eod.13.Priuentur immunitate eod. 14. Teſtimonium non dicant eod 15.Vltimo ſupplicio afficiuntur eod.6
Hæreticorum mortuorum ſit condemnatio 33.8.6
Hæreticorum bona, à quolibet occupari poſſint 33.8.19
Hæreticis pœna mortis infligenda 33.8.20.& 22. Vindictæ in illos diuinæ eod 21
Hæreticis non licet legare 42.33.4
Hæreticis ſerui Chriſtiani eſſe non poſſunt 14.4.1
Haila,& Abor,fluuij 31.6.15
Hannibal per interpretem loquebatur po. Carthaginenſem victoriam 47.19.5
Hannibalis tempore ob bella in eum, æratum Romæ exhauſtum 3.2.5

Hanno Carthaginenſis Tyrannidem affectans, cruci affixus 31.17.5
apud Hannones nulla confiscatio 31 31.13
Harmodius & Ariſtogito Athenas tyrannide liberare conantur, & ob id illis effigies æreæ poſitæ 6.20.4
Harmodij & Ariſtogitonis Athenienſium immunitas & priuilegium, quando ceſſaret 2.28.4
Harmodij & Ariſtogitonis nomina ſeruis indere, prohibitum 36.4.2
Harmoſtæ Lacedæmoniorum 47.17.4
Harpalycem filiam Climencus vxorem duxit, & mala inde conſecuta 9.11.8
Harpyæ qui dicti ab Alphonſo Hiſpan. rege 22.5.6
Haruſpex ſeu diuinus comburitur, & libri eorum 31.15.2
Haruſpicina, quæ diuinatio 34.3.6
Hebart, quid 47.21.15
Hasdrubal 47.16.17
Haſta, quod ſymbolum, & quid, & quare haſta inuicturna detur 6.14.7
Haſtæ geſtatio, deputata antiquis regibus pro diademate eod.8
Haſta regum ſceptrum, breuis baculus non haſta longa, & de ſceptro pluta eod.9
Haſta Guntranus data, regnum tranſtulit in nepotem, haſtæ prælatæ regibus Romanorum in ſymbolum regni, &c. 6.14.10
Haſta porrecta beneficiario, ſignum eſt beneficij conceſſi eod.11
Haſtæ iure præerant centumuiri 47.14.5
Haſtæ ſymbolum eod.7.& 8
Haſtæ motæ per ſe in regia Romæ eod.8
ad Haſtam cur iudices centumuiri cogerentur 47.24.7
Haſtiludia an prohibita 48.16.25
Haſtati, Coriti dicti 18.2.19
Haſtati qui dicerentur 6.14.7
Hebart Haubert, Feudum regale 6.2.11
Hauriendi ius ex fonte publico, & aquæ ducendæ quomodo præſcribatur 3.22.4
Hauriendi ius prædialis Seruitutis prædio acquiritur, vt non poſſit inde alteri concedi. Et quid differat ab vſu hauriendæ aquæ perſonæ conceſſo. 4.16.2
Hauſtus aquæ, & dictus aquæ ſeruitutes differũt 4.15.12
Hauſtus aquæ vicinio proximo tantùm vel medio conſentiente remoto conceditur, cõceſſo hauſtu conceſſum cenſetur iter ad hauriendum per fundum & reliqua, ſine quibus hauriri non poteſt, actio & refectio, & ſimilia &c. 4.16.5
pro Hauſtu quando interdictum de fonte, & confeſſoria detur eod.4
Hebræus ſeruus poſt ſeptennium erat liber 14.6.14
Hebræi hoſpites & venientes vt exciperent, & ſalutarentur 8.8.11
Hebræi filias adoptabant 10.6.20
Hebræorum exilia, & tranſmigrationes 31 6.15
Hebræorum iubileus 26.1.2
Hebræorum lex, ne liberi ancillas ducerent 9.13.2
apud Hebræos à ſeruitute liberati ſtigmate notabantur 31.35.3
apud Hebræos quibus templa interdicta 16.3.6
apud Hebræos concubinæ quæ 10.1.7
inter Hebræos qui immunes à militia 19.3.12
Hebræis capitale vectigal impoſitum 3.5.10
Hebræis nuptiarum ſolemnia per hebdomadam 9.5.18. vnde & nu.21.
ex Hebræis ſumptæ tres partes illæ philoſophiæ 18.7.2
Hebræis vrbes refugij 30.4.2
Hecates menſa pauperum 15.28.10
Hecatombeon quid apud Homerum & iuriſconſultos nouè explicatum 36.2.20
Hector ab Achille occiſus 33.23.7
Hecuba Priami vxor a Græcis lapidibus obruta 31.18.1
Hedui Senatoria dignitate donati à Claudio Cæſare, fratres Galli dicti 47.25.18
Heduorum magiſtratus annuus 47.17.5
Heduorum Senatus 47.26.8
Hegeſiæ philoſopho vis maxima in diſputatione de miſeria humana, vt plerique ſibi mortem conſciſcerent 34.12.18
Helena Iuliam Cæſaris vxor 36.15.18
Helena monile Apollini Pythio dedicat 33.16.7
Helenæ cauſa bellum 38.8.7
Helenæ & aliarum raptus 36.8.14
Helenæ inquirendæ gratia, Tindarides vagantes 30.8.17
Helenæ proci per teſticulos equi iutabant 30.8.9
Helenæ raptor Alexander 18.6.14
Helenus ex Francorum, vt inutilis regno depoſitus 45.3.7
Helenus vates 18 6.14
Heli ſacerdos habebat curam ignem fouendi 15.39 8
Heli maledictio ob quid interminata 15.21.6
ob Heli filiorum peccata, in manus Philiſtinorum populus Iſraëliticus incidit 31.2.6
Heli ob filios punitos 55 1.27
ob Heli peccatum filij puniti 31.4.4
Heliæ iuſſu exuſti quinquagenarij 1.6.3
ad preces Heliæ, quinquagenarij regis Ochoſiæ combuſti 31.15.1
Heliaſtæ 47.27.5
Heliaſtæ iudices 36.28.4
Heliaſtæ iudices qui, & quare ita dicti 47.11.12
Heligaſtus Sacerdos Idolorum apud Francos, magiæ peritiſſimus, & eius admiranda opera 34.10.5.& 7
Heliogabalus cenaculum mulierum permittit 32.13.3
Heliſeus maledicit pueris Bethel, & vrſi lacerauerunt eos 31.20.1
Heliſeus Naami lepram curat 1.10.8
Heliſeus propheta 18.6.4
Heliſei mira in hoſtes facta 34.10.6
Helius Cinna Tribunus plebis 9.2.20
apud Hellines pro hypobolo & acceſſione dotis triens tantùm, id eſt, quarta pars totius dotis dabatur

Heluetij ambientem dignitatem regiam cremabant 35.1.11
Heluetij quales milites in Gallia 19.3.17
apud Heluetios rei cauſam ex vinculis dicunt 31. 33.4
Heludius Priſcus prætor 17.5.20
ad Hemitriteum morbum Quinti Sereni excantatio 34.9.10
Henricus à Vualpot primus magiſter ordinis Theutonicorum 15.35.3
Henricus Bononia Brixiam ciuitatem deleuit 4. 5.15
Henricus 1. Angliæ rex epiſcopos facere auſus 15. 12.11
Henricus primus rex Angliæ epiſcopos inſtituere præſumpſit, ſed reſipiſcere coactus 15.12.11
Henricus 5. Cæſar coronatus à Paſchali 2. extorquet inueſtituras epiſcoporum 15.12.10
Henricus 5. Cæſar inueſtituras extorſit epiſcoporum, excommunicatus, remiſit 15.12.10
Henricus 5. Imperator excommunicatur à Sum. pont. & cur 15.3.19
Henricus Andegauorum ducis filius à Ludouico Galliarum rege Normaniam accepit 6.2.30
Henrichus Pius rex Poloniæ victus à Tartaris magicis 34.10.1
Henrichus 3. Angliæ rex, gener Caroli ſexti 46. 4.10
Henrichus 3. rex Gallorum. & Polo. quando ordinem militum S. Spiritus inſtituerit 15.35.12
Henrici 2. Franco. regis edictum, de nubentibus ſine conſenſu parentum, & de pœnis 9.3.24
Herachij imperatoris tempore magnam Aſiæ partem vaſtauit Coſdroas rex Perſarum 15.33.5
Heracleoti voluntariè qua de cauſa Mariandini ſerui ſe ſubiecerint 14.10.7
Heracleotis ſe Mariandyni ſubiecerunt 18.23 9
Heraclitus Perineus cutſor 17.12.7
Heraclij Epheſij liber de vniuerſo, de republica, & Theologia 33.9.7
Heraclius imperator ex vxore Eudoxia genuit Heraclium & Epiphamiam 33. 23.24. Et quale ſupplicium de filia ſumpſerit eod.
Heracon à Suſijs ob templum dirutum punitur 33.15.13
Heraut d'armes, quis 38.18.4
Heraux, ſeu caduceatores Gallici, & eorum munus 19.2.5
Herbæ cuiuſdam ſanguinem ex iecore exſuggentis inuentio, authori ſupplicij cauſa fuit 36.18.4
Herbæ peſſimæ eradicandæ antequam ſemen iaciatur 47.1.3
in Herbis canonicus quis dicatur 17.2.4
Herbacei fructus, vel antequam ſint maturi, an venditi poſſint 25.6.2
Herbipolenſis epiſcopus Ioannem quendam paſtorem ob nimia onera rebellantem, vi Hæreticum comburit 3.3.11
Hercules decimas ſoluit 16.8.25
Hercules filius Athladis regis Babylonenſis 18. 2.19
Hercules Heſionem à periculo liberat 31.20.1
Hercules in Euandri ara Decimas ſoluit 2.22.3
Hercules ludos olympicos inſtituit 35. 14
Hercules occiſo Leone Nemeo renouauit Nemea certamina eod.16
Hercules Lycam in mare deijcit. 31.29.1
Herculis ex proſapia orti Lacedæmonij reges 18.
Herculis templum apud Agrigentinos 8.8.6
Herculis templum in Canobico 33.21.9
Herculis nepotes eo mortuo ſibi Aſyla conſtituerunt 33.21.10
Herculi decimas vouere ſoliti maiores 2.22.3
per Herculem mulieres antiquorum deierabant 33.12.14
Herculiani legiones 19.18.4
Hereclauion proditor 35.5.23
Heribanum vnde compoſitum 6.19.21
Hermacei & vulpis apologus lepidiſſimus 47. 15.27
de Hermaceo fabula Æſopi 6.19.14
Herinerus rex Francorum 19 1. 4
Herinerus 19. rex Francorum 35.6.13
Heriſchlitz, quid Francis 19 10 21
Hermaphroditi qui 7.2.5. & quomodo natura ſignantur eod.8
Hermeas tyrannus eunuchus 7.2 13
Hermodorus author Romanis habendarum legum à Græcis 31 6.6
Hermodotus Epheſius interpres legum Græcorum 47.19.6
Hermogenes iuriſconſultus 18 11.5
Hermogenes vixit ſub Alexandro Cæſare 28. 13.7
Hermolaus Sopolidis filius, lapidibus obrutus 31. 18.1
Hermotimi clazomenij anima 34 20.5
Hermotybij qui dicti apud Ægyptios 63.10
Hermundulus populus 19 2.4
Herodianus Sabinus 19.3.9
Herodes morbo pediculari affectus 31.25.2
Herodi Iudæorum regnum à quo conceſſum 31. 17.3
Herodotus cur orbem peragrarit 31.6.5
Herois Rayſiæ ſoluta fide beneficiaria ducis Armorici 6 10.19
Heroſtratus templum Dianæ Epheſi incendit 31. 37.3
Heruli nudi pugnabant 19.7.3
Herulorum rex in filium adoptatus à Rhoderico rege Gothorum 10.6 3
Heſter hiſtoria quibus diebus à Iudæis legatur 2. 2.16.10
Heſter metu Aſſueri, ieiunium indixit 31.7 3
Heſter ſubrogata Aſſuero regi Perſarum in locum vxoris repudiatæ Vaſti 9.15 14
Heſiodi occiſi vindex eius canis 48.12.20
Heſione deuoranda obiecta monſtro 31.20.1
Heſychij lectio emendata 3.5.11
Hetæriarcha quis dicatur 15.13.6
Hetruſcos addecimabant Romani 2.20.1
Hiale rex ex genere delectus 18.2.17
Hiaspis, locus vicinus Tigridis fluentis 16. 2.9
Hiempſales 41.4.4

Hænam & Trochum non habere vtrũque ſexum defendit Ariſtoteles 7.2.13
Hera inſula per multos dies arſit 36.19.4
Herax ſcortationes improbans, improbatus ipſe 9.6.30
Hieremias propheta 18.6.4
Heroboam rex creatus 3.3.11
ad Heroboam mittitur propheta 31.20.1
Heroboa 70. filios habebat occiſos ab Abimelecho 34.11.16
Heroboami manus exaruit Dei vindicta 31.16.5
Herocles auriga pro marito acceptus ab Amico Cæſare 9.2.5
Heroſolyma ciuitas quæ,& quare ita dicta 15 8.2
Heroſolyma incenſa à Nabuchodonoſore, & Tito 2 16.12
Heroſolyma quãdo à Chriſtianis recepta & quis fuerit primus hieroſolymita patriarcha 15.5.5 & eiuſdem libri cap. 33.5.& 6
Heroſolyma quando adempta Chriſtianis à Saladino 15.35.3
Heroſolymorum rex hominium ſummo ponti. debebat 18.2.4
Heroſolymis hoſpitale Chriſtianorum Latinorũ, D.Magdalenæ,& D.Ioannis 15.33.2.& 3
Heroſolymis templum poſt Titi ruinam à Chriſtianis,permiſſu Arabum,ædificatum eod.5
Heroſolymitani S.Ioannis militum origo,& profeſſio,ſeu vota 15.34.1. horum paupertas nihil habet proprij eod.non ducunt vxores,nec fiũt preſbyteri eod.3. Priorum horum hoſpitalia cuis debet eſſe preſbyter eod.4. Et ordo ipſorũ habet & preſbyteros,& moniales eod.5
Heroſolymit.militum ordinis priores commendatarij 15.34.6. militaris huius ordinis inſtitutor,habitus, & crucis color eod. 7. & ne crux ſit quadrimembris eod.8.& cruciferorum qualemonus diuini officij,& orandi eod.9
Heroſolymit.militum ordinis priuilegia, & iuriſdictio.15.34.10. & iſti hoſpitalarij dicti Rhodienſes, miletenſes milites eod. 11. vt rapaces arguuntur eod.13
Heroſolymitani milites patres luſtrici eſſe nequeunt abſque ſui ſuperioris licentia 2.4.18
Heroſolymitani milites non lugentur à ſodalibus 2.14.10
Heroſolymitanorum militum mos in ſepeliendis fratribus militibus 2.14.11
Heroſolymitanum imperium 18.2.2
Heroſolymitanus patriarchatus à ciuitate dictus 15.8.1.quando conſtitutus eod.3
Hilario anachoreta primus monachus 15.13.2
Hilarion ſuſtulit faſcinum ad amorem 34.12.2
Hilarionis heremitæ quale ieiunium 2.18.11
Hildericus filius Grimualdi Maioris domus adoptatus à Sigiberto Galliarum rege 10 6.29
Hildericus rex Fracorum, vt luxuriosus regno depoſitus 45.3.11
Hipparchus Piſiſtrati filius 34.3.20
Hippias & Hipparchus filij Piſiſtrati 18.1.13
Hippias magiſtratus vendidit 36.29.16
Hippiæ Athenienſis vt pecuniam haberet inuentum 36.2.27
Hippocentaurus quod animal 7.3.3
Hippocrates mathematicus 47.10.7
Hippodamas Euryphontis Mileſius 18.5.1
Hippodamus primus de optimo Reip. ſtatu & ciuitatis tractauit 6.6.6
Hippomenes filiam adulteram quomodo punuit 36.6.22
Hipſicratea Mithridatis vxor fugiẽtem virum nõ deſerit 11.4.19
Hiramus Tyriorum rex Salomoni ligna cedrina & abiegna conceſſit 3.16.2
Hircanus pontifex multa talenta à ſepulchro Dauidis cur acceperit 2.14.16
Hirco & Panſa Conſulib.tributa Romanis renouantur 3.5.3
Hiſpani maximè ſuſpecta oſcula mulierum habent 8.8.25
in Hiſpania filius ſucceſſurus in regno, princeps dicitur 18.2.10
in Hiſpania quæ forma expectatiuarum literarum ad beneficia 17.15.7
in Hiſpania quot ordines militum 15.35.7.8. & 9
Hiſpaniarum regibus prohibita alienatio Domanij 6.6.20
Hiſpanillæ malis artibus affectans Matrimonium Martinus,punitur 8.1.24
Hiſtoriam in alterius infamiam cudens, vt puniendus 38.6.2
Hiſtrioni vetatur ſumere perſonam & veſtes ſacræ virginis 39.11.4
Hiſtriones præſtigiatores pellendi ciuitatibus 34.16.13
Hiſtriones vrbe pepulit Tiberius, reuocauit Caligula 39.5.23
Hiſtriones milites capite damnantur,clerici deponuntur eod.nu.28
Hiſtrionum & mimorum pœnæ 39.5.19. eorum caſtigatio ad magiſtratus pertinet eod.nu. 27. eis donare,peccatum eod.25
Hiſtrionicarum rerum,& hiſtrionum in ciuitate, mala 39.5.27
Hiſtrionum temeritas & linguæ procacitas punita 38.5.13 & 14.15.
Homares filius Chorabi imperator Mahumeticus 15.33.5
Homerus cur dicitur cæcus 36.12.11
Homerus monetæ Chiorum inſculptus 36.2.19
Homicidia dolo commiſſa, tantùm de lege de ſicarijs puniuntur 36.15.3
Homicidia ſecundum diuerſas circunſtantias Athenis diuerſis tribunalibus iudicabantur 36.15.5
Homicidij nomen quid contineat 36.15.5
Homicidij rei pendente iudicio,arcebantur foro, & ſacris 36.15.8
Homicidiorum alia voluntaria, alia caſualia ; alia cum neceſſitate 36. 15.7. voluntaria nunquam inulta eod.
Homicidij voluntarij & inuoluntarij pœnæ 36. 15.10.&ſeq.
Homicidium conſulentes,agentes,& celantes digni pœna homicidæ 36.15.15

Homicidia voluntaria & inuoluntaria iure diuino quomodo vindicata 36. 15. 14. pontificio & Gallico,& Germanico cod.15
Homicidij inuenti,incognito autore,expiatio 36. 15.25
Homicida inuoluntarius ſacrificabat tumulo occiſi quippiam, expiationis cauſa 36.20.10
Homicidæ graciam à principe obtinentes, quare ſiſti debeant iudicio 36.21.2
Homicidas permittebat Draco occidere, vel ad iudices ducere 36.21.26
Homicidæ ſupplicium per elementorum priuationem 1.7.2
Homicidæ in alia vita, damnandi morte æterna 36.15.1
Homicidæ occidendi,Draconis lex,& Athenienſium. 36.15.24
Homicidarum damnatio & pœnitentia in foro pœnitentiali 36.17.5.in foro contentioſo eccleſiaſtico cod.6. & 7
Homicidæ Iulij Cæſaris remunerandi 34.5.5.
Homicidæ miraculoſè detecti 48.12.13.14.15.& ſeq.
Homicidæ quodammodo habentur qui coniugij bono maledicunt 9.6.31
Homicidium directè vel per indirectum quando committitur 36.23.2
Homicidium parricidium dictum 36.24.1
Homicidium proditorum grauius puniendum 35. 5.2
Homicidij in turba vel ſeditione commiſſi, à quo eſt ſumenda pœna 35.6.21.& 22
Homicidij pœna ſancitur in eum, qui abortũ procurauerit 7.1.11
Homicidio excuſatur,qui interimit authore lege, vel iubente principe 19.2.11
Homicidia fortuita exilio voluntario punita 31. 6.11
Homicidia inuoluntaria non pertinent ad l. cor. de ſicarijs 36. 20.1. quæ dicantur illa cod. 2. quando omnino excuſantur à pœna cod.3 & 5
Homicidij inuoluntarij olim pœna, exilium voluntarium 36. 20. 7. hócque redemptum pœna pecuniaria aliquando cod.9
Homicidij expiatio,per exilium & alia 36. 20. 8. & 10
Homicidium in rixa commiſſum, quomodo iudicandum 36.20.11
Homicidium commiſſum ſine voluntate,eget codicillis veniæ in Gallia 36.20.16
Homicidia laudata 36.21.18. & quæ impunita ex legibus Solonis cod.20
Homicidia quædam ſucceſſionis obtinendæ cauſa perpetrata 41.4.4
Hominium,Gallis *hommage*,eſt iuramentum fidelitatis 6.15.6.eius forma in Gallia duplex, pro feudo ſimplici,& pro ligio, & de vtraque cod. 7.Per ſe & procuratorem hominium & iuramẽtum præſtari & recipi poteſt, niſi ineundæ ſit perſonæ ratio in feudo cod.8
Hominium per procuratorem præſtant plures vaſſalli vnius hæredes,& vim ex pluribus hæredibus dominij vniuerſitas, eccleſia, minor, pupillus,& ſimiles 6.15.9
Hominium & iuramentum fidelitatis quando teneantur præſtare beneficiarij,& intra quod tempus,quo non facto manus mediũ Domino a feudum permiſſa cod.12
Hominium quando & à quibus non debetur pro mutatione vaſſalli cod. 11.& an nouo Hominii ab emptore præſtari debeat, ſi pars feudi tenetur cod. 12. In hominióque & iuramento fidelitatis,debent exprimi res & valor earum, & cenſus. *Denombrement apres l'hommage*, intra quod tempus debeat dari &c. 6.15.14
Hominium in feudis,quid 47.7.18
Hominium pro rebus temporalibus res eccleſiaſticæ debent 45.7.12
Hominium vel fidelitas in quo loco præſtari debeat Domino 6.16.11
Hominij præſtationis defectus in Gallia non habet commiſſum, iure contrà:& num ipſo iure cadat feudum in commiſſum an poſt 6.16.9
ob Hominij defectum injectio manuum in feudum quando ſoluitur cod.10
Hominio & fidelitate cliens honorat Dominum, & cum eo neceſſitudinem contrahit 6.16.1.Et per hominium & fidelitatem Dominus res ſuas agnoſcit & commoda recipit cod.1
Hommage Gallis quid 6.15.6
Homo laboribus addictus 39.6.1
Homo liber non habet æſtimationem,contra ſeruus 36.15.23
Homo liber non recipit æſtimationem 29.7.4
Homo liber quare non præſcribitur 40.4.7
Homo muliere dignior in ſexu 7.2.3
Homo quilibet inferior dignior quibuſcunque mulieribus 11.4.5
Homo omnium rerum creatarum particeps 7.2.3
Homo duplex, externus & internus cod. 6. eius appellatio ad vtrunque ſexum maſculi & fœminæ,pertinet cod.9
Homo pars vniuerſi,& vt ipſum moueri perpetuò debet 39.6.3
Homo præſtantior fœmina 28.1.8
Homo ſibi ingenium format etiam contra naturæ inclinationem 45.7.1
Hominis liberi venditio non valet,& quando ſuſtineatur 25.7.1
Hominis natura,imperare 14.2.6
Hominis nobilitas ſuper omnes res 21.6.10
Hominis nomen pro viro,vt pro nobiliori ſignificatu 7.2.1
Hominis primi peccatum mortem nobis attulit 36.14.1
per Hominem bona fide nobis ſeruientem,acquirimus 20.11.8
Hominem deuorare & equitem 34.16.1
Hominem homini cuiuſcunque gradus inſidiari natura nefas 38.1.11
Homines cuiuſcunque generis & beſtiæ, inuitis mouentur,eaſque repellunt 38.1.13
Hominem liberum concludere non licet propria authoritate 36.15.29
Hominem liberum furatus qua pœna plectatur 36.31.9

in Homine duo luminaria, ratio, & ſenſus 15.1.4
ab Homine res vt prohibeantur in conuentionem venire 21.4.5.& c.5.nu.6
Homines amore & luxuria corrumpuntur 34.12.10
Homines cùm egent, multa ſe ſcire mentiuntur 34.7.4
Homines liberi pignerari non poſſunt pro debito 13.9.6
Homines mutati in iumenta & alia animalia 34.2.3
Homines natura mendaces 34.8.5
Homines non poſſunt gigni quàm ex coniunctione maris & fœminæ 34.10.25.& 26
Homines an dicantur in vtero exiſtentes, nondum nati 7.1.10
Homines difficilè ſe temperant ab animi motibus 43.6.36
Homines marini vel ſylueſtres, non propriè homines 7.3.3
Homines, milites aut pagani 19.1.2
Hominum capitatio diuerſæ præſtationis, pro diuerſitate locorum 3.5.12
Hominum carere ſuffragijs, pœna: & qui ea affecti 31.8.4
Hominum corpora in cibum verſa, in quadam Cyri expeditione ob famem 31.23.5
Hominum alij maſculi, alij fœminæ, alij vtriuſque ſexus 7.2.1
Hominum noua Paracelſi diſtinctio, in Adamicos & non Adamicos 7.3.1
Hominum non Adamicorum quatuor genera eod.2
Hominum figuræ vbi obuiæ & euaneſcentes eod.11
Hominum in alia corpora num poſſit fieri tranſmigratio verè 34.16.4
Hominum omnium æqualis, vnáque naturâ conditio 14.1.2. eorum appellationes diſtingui cœperunt, iure gentium ſeruitute inducta eod.3
Hominum omnium principium poſt Adami creationem, ex generatione & copula maris & fœminæ dempto Adamo, Eua, & Domino noſtro Ieſu Chriſto 8.1.16
de Hominum generatione ex luto & aliorum, fabulæ Ægyptiorum improbatæ 8.1.17
Hominum omnium vnum genus, natura 11.1.1
Hominum diuiſio in liberos, ſeruos ingenuos, libertinos, & qui eod.2
Hominum variæ voluntates 26.2.17
Hominum vnum genus, & natura prima, & ortus, & interitus 14.2.7
Hominibus etiam inuitis beneficium datur 41.5.16
Homologi homines qui 6.2.25
Honeſta militum miſſio, quæ 19.4.3
Honeſtas & modeſtia in foro venali ſeruanda 47.31.7
Honeſtas inſpicienda in matrimonijs 9.21.1
Honeſtas maximè in coniunctionibus conſideranda 8.1.23
Honeſtas non violanda à principibus ipſis 6.20.11
Honeſtas publica ex ſponſalibus contrahitur, quid autem differat ab affinitate 9.10.6
Honeſta & turpia non eadem omnibus 30.6.3
Honeſtè viuere imperatum quibuſdam à magiſtratibus 36.9.3
Honeſto in loco inhoneſtas perſonas annotare licere non debet 10.2.37
Honor, magiſtratus omnis dicitur 47.30.18
Honor municipalis quid 18.12.1. à munere quomodo diſcernatur, & differat eod.& 10
Honor delatus à principe dignior cæteris 18.12.12
Honor parentibus reddendus in quo conſiſtit verè 45.10.2
Honor publicus, ambitionis fomes 36.29.4
Honoris cauſa pollicitationem valere, quomodo intelligendum ſit 36.29.14
Honoris gradus Sacerdotum Chriſtianorum, & gentilium 16.8.38
Honores per gradus deferendi 16.1.4
Honores ſeu officia quis poſſit ſubire 18.13.5
Honores & munera non continuanda inter patrem, & filium, & alios eod.18
Honores & munera ordine municipibus deferri debent eod.39
Honoribus & muneribus qui excuſentur 18.13.6
Honoribus fungi quis cogitur in loco originis 18.13.11
Honoribus & muneribus gerendis poſtulatus ab origine, patria, domicilio, cui concedendus eod.27
Honoribus maioribus functi, minoribus quando poſſunt affici eod.31
Honorum gradus, & diſtinctiones 18.12.12
Honorum municipalium quædam ſpecies 18.13.1
Honorum repetendorũ quæ intercedant interſtitia temporum 18.13.29
Honoraria militia 19.1.11
Honorariæ tutelæ non excuſant 12.6.6
Honorarium quid 27.2.1.& lib.49.8.2
Honorarium ius pars iuris ciuilis 21.3.8
Honorarium ius quare prætorium dictũ 47.30.8
Honorarij iuris obligationes 21.3.10
Honorarij legati & magiſtratus 35.4.7
Honorarij tutores qui, & quando tutelæ onere tenentur, & eorum officium 12.14.2
Honorarij tutores & notitiæ cauſa dati, quando & in quantum teneantur 13.10.13
Honorarij quomodo & quo ordine ſunt in albo ſcribendi 18.13.32
Honorius Pappa, anteà Lambertus dictus 15.12.10
Horæ expreſſio in quibus exigatur, & econtrà 30.7.7
Horæ a præcone accenſo in iudiciorum foro quot eſſent, dicebatur 47.40.15
Horas canonicas, ſeu officium diuinum non dicens beneficiatus an teneatur ad reſtitutionem fructuum ex beneficio perceptorum 17.2.11
Horatius damnatus à duumuiris 47.23.7
Horatius perduellionis reus 18.16.7
Horatij victoris Curiatiorum pater noluit filiam in ſuo ſepulchro condi, quod hoſtem necatum reipub. defleuiſſet 33.23.31

Horatiorũ, & Curiatiorum duellum 48.16.6
Hormisda ſummus Pontif. Iuſtinum, ſenioremimperatorem electum in ſuam fidem recepit 6.7.6
ex Horreis furatus triticum, qua pœna puniatur 37.13.7
Hortenſio conceſſa vxor Catonis Vticenſis, liberorum cauſa 9.4.4
Hortulani artifices 18.23.19 do his, & ſeplasiarijs eod. eorum leges eod.20.
Hortus olitorius 18.23.19
Hortum alienum ingreſſus furandi cauſa, qua pœna punitur 37.7.3.& 8
Horti Piſiſtrati & Cimonis, incuſtoditi, omnibus communes 37.7.10
Hortis exceptis, in vrbe finium regundorum agi non poteſt 4.24.2
Horus venatione ſicutem reddidit inſulam 39.10.5
Hoſpitalarij decimas non ſoluunt 2.24.7
Hoſpitalarij Hieroſolimit. milites D. Ioannis vnde ſic dicti 15.34.11
Hoſpitale Hieroſolymis Chriſtianorum Latinorum 15.33.2. D. Magdalenæ eod.3. D. Ioannis eod.
Hoſpitale ſenum nutriendorum 15.28.26
Hoſpitale peregrinorum eod. 33. Albrachi eod.
Hoſpitale publicum quis inuenit 15.28.34
Hoſpitalis non beneficij cura, & adminiſtratio à quibus conceditur 15.28.43
Hoſpitalia peſtis, inſanorum, morborum inſanabilium 15.28.25
Hoſpitalia publica & priuata eod.35
Hoſpitalia in titulum beneficij conceſſa quando eod.39
Hoſpitalium cura ad epiſcopum iure, non ad Magiſtratus pertinet, & quando, & pro quibus ad Magiſtratus 15.28.14
Hoſpitalium cauſæ, & pauperum primo iudicio in ſenatu agitantur eod.42
Hoſpitalitates inter crimina maieſtatis 35.7.10
Hoſpitis ingrati perpulchrum iudicium 39.1.16
Hoſpites adulterum ſeuerius vindicatum 36.6.12
Hoſpitis ancillam conſtupraſſe ſæuiſſima pœna vindicatum à Maximo 36.9.7
Hoſpites in caupona duplices, voluntarij, & viatores 39.7.7
Hoſpitis infidi conſuetudo tuta non eſt 35.5.6
Hoſpitis ſignati nomen debere, falſi habet pœnam 19.8.2
Hoſpites ſuſcipere munus patrimoniale 18.20.2
Hoſpitium alimentis connumeratur 19.8.1
Hoſpitij diuiſio inter Dominum, & hoſpitem militem, vt fiat eod.4
Hoſpitij nomine quæ militibus hoſpitibus debentur eod.5
Hoſpitij onus, patrimoniale munus, & qui eo non teneantur
Hoſpitia militaria in caſtris, tentoria: & alibi, domus 19.8.1
Hoſpitia militum euntium in bellum, & redeuntium, vbi debent conſtitui 19.8.10
Hoſpitiorum deſignatores, menſores 19.82
Hoſpitiorum militum leges quædam eod.5
Hoſpitiorum immunitas alios non onerat eod.9
Hoſpitij ius antiquorum & teſſera 15.28.35
Hoſpitij ius non habet ſucceſſionem ab inteſtato 45.15.2
Hoſpitia qui non præſtent 38.20.11
Hoſtiam non notatam à Sacerdote, apud Ægyptios immolare piaculum erat 16.8.7
Hoſtiarij magni conſilij vbique in Gallia prætoriana decreta 47.40.25
Hoſtiarij magiſtratuum 47.40.10
Hoſtienſes Cardinalis priuilegia ſecundum Panormitanum 15.4.14
Hoſtienſis epiſcopus, & eius poteſtas 17.149
Hoſtienſes coloni maritimi 19.3.12
Hoſtilitatis tenore præſcriptio non currit 40.31.6
Hoſtilius philoſophus relegatus 18.7.8
Hoſtilius philoſophus quare in inſulam relegatus 35.6.17
Hoſtis quis 19.2.2
Hoſtis cadauer ſpoliare præterquam armis, illiberale, auarum, & muliebre 35.21.22
Hoſtem qui nullum interfeciſſent, apud Scythas iudare non poterant 16.3.6
Hoſtes qui 35.24
Hoſtes ad bellum inferendum clam conuitare, capitale, & maieſtatis 35.5.12
Hoſtes conſiliare, aut iuuare, capitale 35.5.10
inter Hoſtes omnia profana, & nulla ſocietas 35.
ab Hoſtium poteſtate res duobus modis exeunt, per poſtliminium, & redemptionem 20.5.1
Hoſtibus ingreſſum præbens in regnum, pœna capitalis & maieſtatis 35.5.13
Hoſtibus literas vel nuncium mittere, proditionis ſignum 35.5.14
Hoſtes iuuare re, armis, conſilio, aliaue re, proditionis & maieſtatis eſt crimen eod.nu. 24
Hoſtium partes ſequuti, decimati, & dijs deuoti 35.5.26
Hoſtem fugientem abſcondens, nec reuelans, relegandus 35.5.30
ab Hoſtibus captorum bonis curatores dati 13.8.3
ab Hoſtibus capta, capientium fiunt 20.4.1
ab Hoſtibus capta & repetita, Dominis reddenda eod.2. capta ab his immobilia & mobilia, quorum ſunt eod.5. quomodo præda ab illis capta diuidebatur militari diſciplina eod.6
ex Hoſtibus iuſta præda, quibus bellum indictum, non capta per latrunculos 20.4.10
ab Hoſtibus reperta reddi debent Domini antiquis nec reperentibus & quærentibus 20.5.6.
cum Hoſtibus & barbaris negotiare prohibitum 15.15.11
Hugo antiquus interpres 17.6.40
Hugo Caputius quibus titulis vſus 6.8.14
Hugo de Paganis, ex primis authoribus Templariorum 15.33.6
Hugo rex Italiæ, metuens ne ſibi regnum eriperetur quid commentus fuerit 9.6.18
Huiſſiers, admiſſarij 19.18.11
Humani corporis, & reipub. ſimilitudo 3.2.1
Humani iuris res 1.14.1. & illarum quædam puræ, quædam profanæ eod.7

Hungariæ regis ius in beneficia 17.7.21
Hungariæ regibus alienatio domanij prohibita 6.6.10
Hungariæ regnum defertur proximiori morientis 46.3.13
in Hungaria exteri sacerdotia non habent 17.6.42
Hungarorum ritus in nuptiis firmandis 9.5.46
Hunnibaldus francorum historiographus 34.10.5
Hydrophilaces qui dicti 31.35.2
Hyemis nauigatio sepè periculosa est, & imperita incerta 29.10.11
Hyozephinus Bellamarinæ rex victus ab Alphonso 11. rege Hispan. 35.35 10
Hydromantia vt fiat 34.5.5
Hyperboreorum mos circa mortuorum corpora 2.14.13
Hypobolon alicubi in vsufructu tantùm eius vxoris nomina 8.7.31
Hypotheca quid, & vt differat à pignore 23.5 3
Hypothecæ nomen pignus continet, & contrà eod.4
Hypotheca omnium bonorum, ad futura pertinet & præsentia 41.5.10
in Hypotheca potior tempore, potior est iure 23.11.4 nisi impediat priuilegium eod.5.& 6
Hypotheca potior eius qui ad rei conseruationem mutuauit 23.11.9. In causam pietatis, vt in funus & morbum impendens & c. eod 10. qui priuilegio præualent eod.11
Hypothecæ prælatio datur principi, & ciuitati Romanæ 23.11.8
Hypotheca quibus modis tollitur 2. mutata obligatione &c. 23.11.1. non mutuata pecunia eod. 4. remissione expressa & tacita eod. 5. abusu eod. 6.7.& 8
Hypoteca tacita pro dote, tutela, & aliis 23.8.6.& 8
Hypothecæ ius habent legatarij & fideicommissarij in bona defuncti 23.7.2
Hypothecæ quæ res supponi possint, & quæ non 13.9.4.& 12
Hypothecam in bonis mariti dotis repetendæ can habent vxores, etiam potiorem anterioribus creditoribus, & rationes dantur 9.24.3. num autem expressam anteriorem habentibus prefatur eod.4. Et num pro dote confessata præferatur, & à quo tempore dotis Hypotheca initium habeat eod.5.& 6.
Hypothecæ priuilegio casus quibus non vtatur vxor eod.7
Hypothecæ priuilegium non datur extraneo repetenti dotem 9.24.8
Hypotheca, quæ mulieri pro dote repetenda prioritatis competit, non datur ei pro additamento repetendo. eod.9
Hypotheca generali quæ censeantur excepta 23.9.11
Hypothecaria actione quando agatur contra tertios possessores 23.20.6
Hypotecariam actionem habentes præferuntur creditoribus non habentibus 23.11.1
Hypothecariæ actiones, quo tempore præscribantur exiure, & in Gallia 40.5.29
Hyppolites Amazonum regina 6.11.7
Hyprensis Senatus in Flandria 15.28.13

I

Iabes & Galaad sepeliunt Saulem & Ionatham 2.14.8
Iacinthos & Margaritas qui equestribus frenis aussos fouisset inserere, quinquaginta libris auri mulctabatur 3.17.6
Iactus naufragij vt refarciendum à vectoribus & nautis 29.10.10.14.16.& 18
Iactus periculum pertinet ad nautam, si plus æquo nauem onerauerit 29.10.14
Iactus rerts difficilis quæstio 50.1.7
Iaculis confodere, pœna 31.18.2
Iacob ab Isaaco patre benedictionem accipit 15.5.14
Iacob peregrinauit 31.6.5
Iacob vt interpretetur 32.8.2
Iacob à Socero Labano cur discesserit 1.14.11
Iacobi visus Scalæ 2 4.10
Iacobitæ hæretici Armenij in consecratione cur vino aquam non misceant 2 6.3
Iacobus Borbonius Marchiæ comes 10.6 21
D.Iacobus Hierosolymorum episcopus 15.3.3
D.Iacobus pugnans contra Saracenos apparuit 15.35.8 & 9
D.Iacobus sacramentum extremæ vnctionis instituit 2.7.2
D.Iacobi Hospitalis 15.28.33
S.Iacobi militum ordo in Hispania quando institutus. 15 35.8.& S.Iacobi de Spatha militum ordo, quando eod.9
Iambiçon, ontum elias inferre cur dicimus 38.1.21
Ianiculus Canuleis Tribu.plebis 35.6.11
Ianitoris officium quod 16 3 2
Ianitorum principis violatio acerrimè vindicata 35 1.1
Ianusarij milites apud Turcas qui 6.11.13
Ianizeri Romæ qui 49.5.11
Ianizerij dicti, solicitatores apostolici 15 42.4
Ianues & Mambres resistunt Moysi 2.2.6
Ianua Tribuni pleb. noctu diúque aperta esse debebat 47.34.9
Ianuam extrà aperire quis potest, quatenus stillicidij rigor competit 4.9.6
Ianuarij Calendis manumissiones quare consules faciebant 14.5.7
Ianuarij Calendis strenæ dantur 2.16.29
Ianuarij mense vacantia beneficia quibus debeantur 17.6.44
post Ianuarias calendas pro salute principis vota suscipiebantur 24.10.14
Ianuarius calendis strenæ dantur 3.6.3
Ianuarijs calendis strenas vxoribus dant mariti 28.10.11
Ianus fasces 12. primus dedit 31.38.1
Iapetus Noadi filius 6.4.3
Iapygarum & Tarentinorum bellum in Italia 26.2.9

Iapigum & Tarentinorum bellum de finibus 39. 13.2
Iaſon Iſthmium ludum quare,& vbi inſtituit 39. 5.14
Iatraleptice Magiæ ſpecies 34.2.5
in Iberia Pub.Scipio Haſdrubalem deuicit 6.7.18
Ibin auem cur adorent Ægyptij 39.10.6
Ibyci homicidæ quomodo detecti 48.12.15
Idiophagis concubitus promiſcuus 9.2.19
Idigerdis regis inſigne iudicium 34.5.12
Idola lignea quare loquuta 34.8.3
Idolasp. quid apud Langobardos 28.14.11
Idoneus cenſetur qui non declaratur incapax 47. 9.1
Iduare,lingua Etruſca,diuidere eſt 9.20.11
Idus,dies quæ menſem diuidit 9.20.11
Ieiunandi modus,& à quibus abſtinendum 2.18. 11.& 13
Ieiunare ſabbatho aliquando prohibitum, & in Dominico 2.18.7
Ieiunare quæ perſonæ, & quando teneantur. Item de ieiunijs,quæ de præcepto aut de conſilio ſũt eod.15
Ieiunare ſine conſenſu viri vxoribus Deus prohibuit 11.4.5
Ieiunium,abſtinere à peccatis,optimum,quod iungitur corporali 31.7.3
Ieiunium generaliter quid 2.18.1. eius diuiſio, in profanum,& ſactum,& quæ illa eod.2
Ieiunium profanum, aliud naturale, aliud morale & quæ illa eod.4
Ieiunium ſacrum,vel corporale vel ſpiritale,Corporale,pœnitentiale,vel eccleſiaſticum,&c. 2. 18.5
Ieiunium quibus diebus non ſit 2.18.10
Ieiunium in pœnam quomodo datum 31.7.2
Ieiunium Iudæorum quale ob incenſam Hieroſolymam 2.16.12
Ieiunium purgare animã à peccatis, ex religione & Ethnicorum comprobationibus oſtenditur 31.7.3
Ieiunij finis 2.18.16
Ieiunij laudes 31.7.1
à Ieiunio quod de præcepto eſt, quæ excuſant 2. 18.16
Ieiunia ſtata,& indicta quæ 31.7.3
Ieiuniorum diebus qua hora edendum 2.18.14
Ieiunijs dies qui aſſignati,& de Quadrageſima 2. 18 9.& 12
Ieiunus torquendus eſt 48.12.23
Ieiunus quõodo dicere teſtimoniũ debet 48.1.1.44
Iepte votum 24.10.2.Iacobi votum 24.10.2
Ieſus Chriſtus quando natus 46.5.6
Ieſus Chriſtus Dominus noſter detulit ſemper barbam & capillos 16.1.18
Ieſus Chriſtus Dominus noſter nuptijs in Cana Galilææ interfuit 9.6.1
Ieſus Chriſtus Dominus noſter in monte oliuarum ſæpè orabat 2.1.7
Ieſu Chriſti aduentu expulſæ dæmonum poteſtates 34.22.6
Ieſus filius Ioſaphat Iuſſu Dei Ioram regem tyrannum percutit 6.10.4
Ieſu Chriſti aduentu oracula ſilerunt 34.3.12
Ieſuitarum collegia,inſtituendæ iuuentutis,& prædicandi gratia,erecta 15.16.3
Ietro in munere iudicandi coadiutores ſibi ſumpſit 15.25.3
Jeux d'haſar,qui 39.3.11
Iezabel cur iuſſerit occidi Naboth 33.11.9
Ieſabel à ſuperiori loco deturbata 31.19.1
Iezabeli quæ pœna comminata 32.19.1
D.Ignatius contemporaneus Apoſtolorum 16. 4.6
D.Ignatius hierarchia eccleſiæ Antiochenæ 15. 22.12.
Ignauia militum nimia, ad proditionem accedit, & punitur capitaliter 35.5.11
Ignauiæ pœnæ apud Sardos 39. 6.10. inter a es eod.11.apud alios nu.18. 19 20.& 21
Ignauiæ ſignum,pinguem eſſe 19.11.5
Ignis inextinguibilis fotus à Veſtalibus,& quis author 15.39.9
Ignis perpetuus ſacer apud quos ſeruatus eo.10.4
Ignis nocens & innocens 1.6.1
Ignis de cælo eod.5
Ignis & aquæ interdictio eod.5
Ignis & aquæ in nuptijs myſteria 1.6.6
Ignis quomodo reſponſum dedit 34. 8.5
Ignis vix ſine fumo vnquam,& eius natura ſurſum tendere 4.13.4
Ignis loquentis techna 34.5.12. & vbi ignis adorabatur eod.
Igni aquam iniicere, prouerbium quid 9 1.47
Ignem ardere prohibet incantatio 16.5.5
Ignem fouendum perpetuò in eccleſia Dei ut extinguibilem 15. 39.8.quare, & quid illud denotet eod.
Ignem perpetuò in ſuo tabernaculo voluit Deus tempore legis Moſaicæ 15.17.7
Igne combuſti vindicta diuina 31.15.1
Igne quomodo vindictam ex hominibus capit Deus 36.1.3
Ignis ſacer 36.16.9.5.Ignem naturali vi concipientia 36.19.6
Ignis ſub terra animes 36.19.9
Igne ſacro corripiuntur periuri vbi 50.10.10.& 11
Ignobilis punitur grauius nobili 3.55
Ignobilis quomodo feuda in Gallia poſſidere poſſit 6.15.9
Ignobiles an ſine diſpenſatione feuda nobilia tenere poſſint 6.4.9
Ignominioſa miſſio 19.47
Ignominioſi ex cenſoria nota 47.16.10
Ignorantes,triplicis differentiæ 3.10.1
Ignorantia,error,& titubatio in quo differant 3. 10.2
Ignorantia & inſcitia,ſupplicij grauiſſimũ 31.37.2
Ignorantia excuſat,caſus 10 3 15
Ignorantia facti excuſat 44.2.11
Ignorantia iuriſconſultis, iuris & facti, quid 30 10.3facti proprij,& alienarum iuris naturalis & ciuilis quid,& quando excuſationẽ admittãt eod.
Ignorantia iuris excuſat milites 19 16.1
Ignorãtia probabilis à periculo mortis debitorem quando eximat 21.49

gnorantia quæ excuſat à mora,& culpa 17.9.31
gnorantia craſſa & ſupina quæ eod.
gnorantiæ mala 47.10.10
gnorare quid 30.10.2
gnoti ex teſtamento nihil capere voluit Octauius Cæſar 3.12.1
gnomeni qui dicti apud Moſcouitas 15.14.35
Gdouadus rex Gotthorum 9.19.11
gia 41.33
gri illenſi agro qui populi contenderint 20.4.1
gnj necant videndo 34.11.15
gnum,Veneris templum 2.12.5
llegitimi, canonici regulares, & monachi eſſe poſſunt 16.10.17.cur ab ordinibus illegitimi arceantur eod.18.tales diſpenſare in quibus beneficijs poſſit epiſcopus eod.10
llegitimi eſſe deſinunt filij, dum fiunt legitimi 10.4.1
llegitimi filij,inceſtuoſi,nefarij 10.3.30
llegitimi non cenſentur filij nati 7.8.10.11. & 13. menſe 10.3.31
llegitimi principes qui 18.1.2.& 15
llegitimis diſpenſatio à quo fieri debet 17.6.35
llocappellare,quando quis dicatur 50.2.25
llyricanũ Prætorium cum duabus ciuitatibus metropolitanis, Conſtantinopoli, & Theſſalonica 15.5.11.eius ditio quanta olim eod.
llyricani coloni 18.23.6
llyricis bellum indictũ ob legatum occiſum 47. 10.6
llyricus ſuſpendendus ab ordine, donec didicerit 16.10.12
llyrici omnino non ordinandi, ſed poſſunt & ordinari, qui mediocri ſcientia ſunt imbuti 17.10.9.vide & nu.ſeq.
llyrici electio iure irrita eod.13
llyſtres per procuratores iniurias proſequuntur 9.16.6.& pactum de futura ſucceſſione inter illos validum eod.7
lluſtres qui dicantur apud Speculatorem 47.12. 13.apud alios nu.17
lmaginaria venditio 25.2.3
lmaginaria venditio in quibuſdam iuribus ab alienandis 45.15.9
lmaginaria venditio quæ 36.2.2
lmaginaria venditio,nulla 25.25.2
lmaginatio intenſa magorum,quomodo virus infi-it 34.11.9
lmago circa excantata pro tabifico morbo Philippi Hatini,& Caro.Valeſij 34.11.4
lmago lapidea circa Eccleſiam S. Saturnini Tholoſæ ob blaſphemias à quodam in Deum prolatas,ſe inclinat 2.12.5
lmago numiſmatum 36.2.18
lmaginem principis ad alicuius inuidiam portare, iniuria eſt 38.3.30
lmagines delatæ, in Iacarium per ſe redeuntes priſtinum 34.16.6
lmagines Theraphim, quibus Labam diuinabat 34.10.3
lmaginum & ſtatuarũ quarundam miracula 2.12.5
lmaginum principis violatio vel percuſſio, quod crimen,quæue eius pœna 35.7.1.& 5
Imbreuiatura notariorum num probet 47.42.6
Immaturæ ætatis coitus,mala 9.7.4
Immaturæ maieſtatis crimen quid 33.3.2
Immiſcere,vide aditio 46.4.1.& ſeq.
Immiſſum quid à proiecto differat 4.12.3
Immobilia bello capta,cuius ſint 20.4.5
Immobilia donata propter nuptias an alienari à marito,conſentiente etiam vxore poſſunt 25. 5.9
Immobilia,& pro immobilibus habita,quæ 1.9.6
Immobilia minorum non alienantur ſine ſolemnitate 1.9.8
Immobilia quæ dicantur 26.2.2. & 3. & quare tantùm in iis ius retractatus ſit eod.
in Immobilibus creditores potiores tempore, potiores ſunt iure regulariter 23.11 4
Immunitas vide 18.12.2
Immunitatis priuilegium ementibus à priuilegiatis pro rebus non competit 3.8.2
Immunitatis reſcripta à tributis quando valeant 3.5.1
Immunitate qui donati ab Alexandro Magno 31. 16.9
Immutatio fortis, immutare poteſt ſpiritus corpori coniunctos 34.11.10
Immutatione fit erectio beneficij 17.5.1
Impedimentum & ſolutio matrimonij in quo differunt 9.15.1
Impedimentum quod excuſat à præſcriptione lapſus temporis ſemeſtris collationis 17.9.36
Impedimentum legitimum quando excuſat à lapſu temporis eod.37
Impedimenta legalis coniunctionis 9.11.17
Impedimenta inter conſanguineos ſpirituales cuius ſint gradus, ratione Baptiſmi & confirmationis eod.18
Impedimenta matrimonij quæ 9.12.1.& ſeq.Et 9. 13.1.& ſeq.
Impedimenta milites ne ducant 19.12.5
Impendia in communi diuid.iudicium veniunt 5. 3.17
Impenſæ dotem minuant,vt integra nõ reſtituatur 9 23.22.
Impenſæ quæ petuntur,quando retrahitur res 26. 21.5
Impenſæ quæ reſtituantur bonæfidei & malæfidei poſſeſſoribus 46.7.25
Impenſarum & æſtimationis ex ſtipulatione damni infecti quæ ratio habeatur 4.26.9
Impenſarum factarum deductio minuit actionem 21.16.4
de Impenſarum diuiſione eod.Quomodo,& quales impenſas bonæfidei & malæfidei poſſeſſor repetat eod.5
Impenſas factas quales procurator repetat eod.6
Ad eas expenſas condemnandus improbus litigator 21.16.7
Imperare hominis natura 14.2.6
Imperator quis dicatur 28.2.7
Imperator à quibus & quomodo fiat 6.7.6
Imperatoris conſenſus quãdo adhibitus & ſublatus in lectione ſummi Pontif. 15.3.19
Imperatoris electionem Papa confirmat 17.13.6

Imperatoris ius in beneficia 17.7.21
Imperatoris nomen in regia dignitate primus vsurpauit Iulius Cæsar 47.20.3
Imperatori ampla data omnium magistratuum Romanorum potestas 47.20.5
Imperatoris nomen Romanorum quando cæpit 18.2.10
Imperatorem eligendi potestas in germanos trãslata, reseruata tamẽ confirmatione summi põtificis 6.7.6
Imperatorem quis coronet 17.14.9
Imperatores hæredes instituere olim mos erat 3.12.1
Imperatores inaugurati sacerdotiis quare 15.3.10. fuerunt & quidam Imperatores ethnicorum pontifices summi eod.
Imperatores nouis nominibus creati vocabantur 36.4.4
Imperatores olim inaugurati omnibus sacerdotiis quare 50.12.8.
Imperatores summum pontificatum gesserũt 15.1.9
Imperatorum nomen in castris, ducum erat cum necis potestate 47.20.2
Imperatoriæ artes & regiæ, dux, militaris & legalis 47.20.15
Imperfectum testamentum sine solennitatibus 42.5.3
Imperium an omnes magistratus habere dicantur 47.13.1
Imperium merum & summum, aliud esse à mero & participe meri eod.7
Imperium consulare alternis mensibus, & diebus in castris penes vnum ex consulibus erat tantùm 47.15.16.
Imperium diutius retinuisse, quàm lex ferebat, non inultum 18.1.16
Imperium in decennium collatum Octauio, & successorum ea de re mos 47.20.4
Imperium merum aut mixtum qui habeant secundum Speculatorem 47.12.16
Imperium merum & liberum non tractatur à Iurisconsultis 47.21.1
Imperium iudices merum non dicuntur absolutè habere eod.2
Imperium merum in magistratibus dicitur cum iurisdictione eod.3
Imperium num consuetudine vel præscriptione quæratur 32.10.7
Imperium seu gubernatio vnius melior ne, quàm plurium 47.15.24
Imperium quando translatum in Carolum Magnum & quando translatum ab eius genere in Saxones 18.2.23. quando electioni commissum eod.
Imperij secundum genus historia, & successio 18.2.18
Imperij acceptiones 47.13.2
Imperij diuisio in merum, mixtum, & iurisdictionem eod.4
Imperio mixto quæ tribuantur 47.21.13
Imperio Sacerdotium prælatum etiam apud Gentiles 15.1.8
Imperia & regna tribus modis hominibus constant, armis, electione, successione 18.2.1
Imperia iusta armis quæsita quædam eod.2
Imperitia culpæ annumeratur, & iniuriæ 38.9.11
Impetrans per incapacitatem alterius, non ad petitorem de facto possessionem 17.4.8
Impetus animi excusabilis, & qualis is sit 30.3.5
Impetu quomodo delinquamus 30.2.2
Impietatis postremi seculi, nota, cum honor coniugio non habebitur 9.6.31
Impingens hominem iniuriæ causa, qua pœna plectitur 38.3.16
Impios nasci ex concubitibus illicitis, & iram Dei concitari 10.3.23
Implenda conditio pro impleta habetur 28.7.24
Impossibilia non obligant 24.1.3
Impostoris seu magi admitãda pollicitatio & pœna 34.10.2
Impostorum mercium pœna 39.18
Imprecationes parentum filios lædunt 11.4.14
Improbi cur in hoc seculo pœnis, vel boni felicitate non donentur à Deo 31.18.1
Impropriè episcopi, & comites qui dicti 17.2.4
ab Improuiso casu, diuersus casus fortuitus 11.12.1
Impubes quis dicatur 12.2.4
Impubes nec iure militari testari potest 42.6.14
Impubes quando furtum facere dicatur 37.1.11
Impuberes ad honores non admittendi 18.1.35
Impuberes in Gallia quomodo iudicandi magistratus dicantur habere 47.9.16
Impuberes iudicare vel arbitrari aut munera reipub. obire nequeunt 47.9.16
Impuberes qui diu remanerent & à fœminis abstinerent, à Germanis valde laudati 9.7.4
Impuberes testari non possunt 42.8.3
Impudicis matrimonia interdicta 8.1.18
Impudicos impudicasúe sibi sociasse, crimine um 34.13.15
Impulsiuæ causæ, & finalis distinctio 18.7.12
Inæstimabilis patriæ potestas 11.8.1
Inæstimabilis ius patronatus 14.8.1
Inęstimatæ dotales res marito datę, cuius pericolo intereant, an mariti, an vxoris 25.4.3
Inalienabilis titulus presbyteralis, nec obligari potest 16.11.1
Inalienabiles res causa dotis posse alienari 9.24.11
Inalienabiles res domanij regni Galliæ 6.6.17. & 19
Inari regis Ægypti supplicium 35.5.13
Inas Vuest Saxonum in Anglia rex, Romanę sedi regnum suum vectigale effecit 6.2.12
Inauditus damnandus non est quantumuis malus 48.2.28
Inauditus damnari non debet 32.249
Inauditum neminem condemnandum esse 19.18.9
Inaugurato nisi in loco Senatus Romę habere non poterat 15.17.15
Incantamentum contra glyres & serpentes 34.18.4
Incantatio prohibens ignem ardere 16.5.15
Incantatione curantes non sunt medici 18.1.2

Incantationes contra morbos,& pœnæ curãtium 34.17.4.& 5
Incantationes nocent rebus & animalibus 34.9.12
Incantationes Simonis Samaritæ miræ 33.13.2
Incantationem remedia ſuperſtitioſa contra maleficia 34.22.21.& ſeq.
Incantationibus exercitus Polonorum à Tartaris, Romanorum à Bulgaribus ſuperati 34.10.1.& 12
Incantationibus ſoluendis remedia naturalia 34.22.10.& ſeq.
Incantata,& inexpugnabilis ideo ciuitas 34.10.13
Incantatorum & ariolorum iuris diuini pœna 34.15.1
Incantatorum pœna,ex Caroli Magni legibus 34.14.8
pet Incapacitatem alterius impetrans, non adipiſcitur de facto poſſeſſionem 17.9.8.& odioſa hæc impetratio eod.
Incarceratio decreta non ſuſpenditur appellatione 49.1.8
Incarceratur debitor triplici cauſa 22.6.1
Incendiarij dolo malo ad leg. Cor. de ſicar. pertinent 36.19.1
Incendiarij qui dolo malo ignem aliorum rebus ſubiiciunt,qua pœna puniuntur eo.nu.14
Incendiariorum pœna in foro pœnitẽtiali 36.19.17.& contentioſo iuris canonici eod. aliæ iuris ciuilis eo.18.& aliorum gentium eod.19.20.21
Incẽdium pluribus modis accidere poteſt 36.19.2
Incendium caſu fortuito factum, venia dignum & quando quis de eo non teneatur eo.nu.10
Incendium cum ſeditione facientes,qua pœna tenentur 36.19.15
Incendium dolo malo faciens, vltra pœnam capitalem,ad damnum datum incẽdio tenetur eo.16
de Incendio quando non tenetur conductor 36.19.11
ex Incendio rapientes, qua pœna puniuntur 36.19.15
Incendia voluntate diuina facta 36.19.3. Incendia repentina eo 4
Incendium ſine culpa fieri non poteſt 1.6.3
de Incendio 1.6.2. Incendiorum Triũuiri eo.4
Incendij natura qualis 30.4.3
Incendio domibus conſumptis, aliis areæ, quàm dominis negligentibus ædificare, datæ à Veſpaſiano 20.9.8
Incendio orto Romæ mulieres ſacra obſeruarunt nocturna 2.17.3
Incendiorum cura Ædilium 47.31.9
Incendiorum officiarij 47.35.10.& 11
Incendia cum culpa,quomodo reparentur 36.19.12
Incendiorum cura ad quos magiſtratus pertinebat 36.19.13
Incenſum offerre,monialibus vetitum 15.17.17
Incertum quid 22.1.2
Incerta dos arbitrio tertij certa reddi põt 9.24.11
Incerta res quæ dicitur in ſtipulationibus 24.2.4
Incertæ perſonæ an legatum fieri poſſit 42.33.7
Inceſtæ nuptiæ inter conſanguineos 9.11.2
Inceſtas nuptias adultus contrahentes quæ pœnę 9.11.4
Inceſtus quid 36.7.1. eius pœna eod.2
Inceſtus cum matre & filia, capitalis 36.7.7.cum aliis,alterius pœni eod.
Inceſtus per legem diuinam damnatio 36.7.8.exẽpla damnatorum eo.9.& ſeq.
Inceſtum abominat & idola 36.7.13
Inceſtus accuſatio non præſcribitur niſi per 20.annos 36.13.4
Inceſtus vnde,& cella quid 9.11.2
Inceſtuoſi filij num legitimentur per ſubſequens matrimonium 10.4.4
Inceſtuoſi,& illegitimi filij 10.3.30
Inceſtuoſi principes,& monſtra humanæ naturæ 9.11.10
Inceſtuoſæ nuptiæ,ex 9.11.3
Inceſtuoſos etiam cõſcientia flagellat, & ad mortem impellit 36.7.14
Incola ciuitatis quis dicatur 18.13.20
Incola eius ciuitatis vxor,cuius eſt maritus 9.4.6
Incolam quem poſſeſſe in duabus ciuitatibus & in vtraque ad munera cogi ſubeunda 3.18.6
Incolas alicuius ciuitatis quid faciat 3.18.7
Incolatus municeps facit 18.13.18
Incommodum quid:damno differat 21.10.3
Inconſideratè factæ conuentiones prohibentur, & reſcinduntur 21.5.13
Inconſtantia rerum omniũ mutat omnia 47.32.1
Inconſultæ conuentiones lege prohibentur & rẽſcinduntur 21.5.13
Incorporalia pro parte vendi nõ poſſunt 25.24.16
Incorporalium finitæ,& diuiſio 1.10.1
Incorporalia,quomodo præſcribantur quaſi poſſeſſione 40.4.4.& 7
Incubus morbus qui& vnde 34.20.24
Incubi dæmonis remedium 34.22.26
Incubi & ſuccubi dæmones 34.20.21.& 24
Indebitum quot modis dicatur ciuili vel naturali vel vtroque iure 22.16.4
Indebitum quid dicatur, ſi exceptione perpetua tolli poſſit eod.6
Indebitum dicitur ex cauſa inutili ſolutum eodem 8
Indebitum quomoderatione perſonarum eod.9 modi ſoluendi eo.10. Antinomia diſſoluta circa condictionem indebiti eo.9
Indebitum ſcienter ſoluens non repetit eo.11
Indebitum aſſerens,probare debet 22.16.15
Indefinita æquipollent vniuerſali 28.2.5
in Indefinitis quid veniat ex interpretatione 24.10.18
Indẽnatum occidere,perduellionis crimen 35.3.4
ob Indicium, promiſſum inuentori præſtandũ eſt
Indicia plena 48.12.10.11.& ſeq.
Indicia,ſuper quibusquis eſt torquendus,an communicanda reo 48.12.21
Indictio ex ſpeciebus penſationum 3.5.1
Indictio quare dicta,& cur præmonebantur prouinciales ante exactionem, curúque contineret quinque luſtra, & quid ſingulis præſtandum eſſet 3.7.4

Indictio Talea, collecta vel collectio ἔρανος coactio idem, & quomodo fiebat 3.7.1
Indictiones hodie vel Taleas imponi, vel à principe, vel ab aliis eius authoritate tantùm 3.7.9
Indictiones ſtatæ, Gall. *Tailles ordinaires* munera mixta indicta perſonis & rebus, diſtributa per æs & libram, aliquãdo per capita, & quomodo 3.7.3
Indictum ieiunium quid 31.7.3
Indicus curſor præſtantiſſimus 17.11.6
Indignus quando legato efficiatur legatarius etiã poſt mortem teſtatoris 42.33.29
de Indigno præſentato à laico aliud ius ſtatuitur quàm à præſentato ab eccleſiaſtico 17.4.13
Indigno ablatum quando applicatur, vel non applicatur fiſco 42.14.1
Indignis hæreditates & legata relicta, quando fiſco deferantur 3.11.14
Indirecta verba ſubſtitutionum quæ 42.11.6
Indiuiduum, & diuiduum quid 5.3.1
Indiuiduum rei quid eſt eod.7
Indiuiduum ſolutione quid eo.12
Indiuiduum, diuiduum in pecunia æſtimata 13
Indiuiduæ rei in licitatione, & alius extraneus quãdo hæres admittitur 5.4.11
Indiuidui vel diuidui cauſa 1.10.6
Indiuiduam eſſe ſocietatem matrimonij, nec vxorem eſſe temporalem, nec filium 9.4.3
Indiuidua in mora cùm pereunt, vt procedatur 21.14.10
Indiuidua vel diuidua ex cauſa ſiue ciuiliter, vel ex lege quæ præter naturam ſunt diſpoſitione, obligatione, & ſolutione. 5.3.8. & de vtriſque num. 10.11.11
Indiuiſibile ius patronatus 14.8.1
Indiuiſibile ius patronatus, & quomodo ad plures hæredes vnus pertineat 17.4.4
Indiuiſibilia diuiduntur intellectu, doctrina, & cauſa 5.3.9
Indiuiſibilia feuda, quæ 6.6.17
Indotatam vxorem habere ſi cogatur, decipitur maritus 9.17.1
Inducię quid 20.5.8
Inducię inter hoſtes feſtorum tempore 2.16.21
Induciarum tempus non habet ius poſtliminij 20.5.8
Indulgentia quid 2.9.1
Indulgentia delicti quid 36.21.8
Indulgentia pro gratia 1.8.16
Indulgentia reis à principe facta, quid operetur 32.23.11
Indulgentiæ delictorum reis dantur pro iudicando principis aduentu, & ob alia per principem 36.21.11
Indulgentiæ vnde, & pro quibus cauſis 2.9.2 earum materia, & res ob quas conceduntur eo. 4. forma earum cod. 5. quis eas concedere poſſit, & quibus cod.6
Indulgentiarum fictitiarum quæſtores, vt ſacrilegi puniuntur 33.17.1
Indi ſeruos non habuerunt 14.1.19
Indorum lex, nec cum alterius artis homine, vel alterius generis, liceret matrimonia inire. Et artes plures exercere nõ licebat Indis niſi philoſophis 9.13.5
Indorum lege vſuræ prohibitæ 22.13.15
Indorum agricolarum natura, munus, & ſecuritas 18.23.13
Indorum mos circa mortuorum corpora 2.14.18
Indorum magiſtratus quidam mortes & natales perſonarum perſcrutabantur 10.31
Indorum multitudinis diſtinctio in quot ſpecies hominum 8.5.2. apud Indos nullę dotes dantur 9.8.20
Induſtria cum pecunia contributa, ſocietatem facit legitimam 8.7.13
Induſtria interdũ præponderat rebus & pecuniis 27.4.10
Induſtria vnius, & alterius contributio pecuniæ, ſocietatem iuſtam efficiunt 3.25
Inedia, in pœnam 38.6.7
In factum actio, generalis quæ, & pro quibus 28.6.3
In factum actio, pro quo competat 38.9.3
In factũ de pauperie actio, quando detur 38.12.10
Infamia quid 31.29.5
Infamia apud bonos & graues eſt, etſi non ſit infamia per ſententiam 44.3.6.
Infamia facto quid, & quando committatur 31.29.10
Infamiã facti num reiiciat accuſatorem, eſt in arbitrio iudicis 31.11.7
Infamia ex condemnatione tutelæ vel curæ non tranſit in hæredes tutorum vel curatorum quomodo 13.10.10 perfidia tamẽ eorum, infamia & alijs pœnis punita eod.11
Infamia irrogata iure pontificio, pro quibus, & a quibus aboleatur 31.29.8
Infamia iuris & facti reiicitur ab accuſatione 31.12.5
Infamia non irrogatur per arbitri iudiciũ 47.3.9
Infamia, pœna tutoris ob dolum remoti 12.5.10
Infamia quomodo extinguatur, & tollatur 31.29.11. & 13
Infamiæ pœna quid 31.29.6
Infamię pœnę effectus, & à quibus arceat reum 31.29.11
Infamię ſpecies, iuris ciuilis & pontificij, alia, facti 31.29.7
Infamis eſt damnatus crimine publico 36.28.6
Infamis quis efficiatur 21.7.15
Infamis quis non poſſit teſtari 42.8.14
Infamis aliquando facta, quę tranſiret ad ſecũdas nuptias, ſi haberet liberos 9.16.43
Infamis quando fiat periurus 50.11.3
Infames apud Perſas qui habiti 1.47
Infames erant, muliebria paſſi 9.2.8
Infames iure ciuili qui fiant & dicantur 31.29.9
Infames qui habiti apud Maſſilienſes 10.2.42
Infantem aggreſſus occidere, etſi non occidit, punitur capitali ſupplicio 36.18.8
Infantes qui dicti 25.28.5
Infantes expoſiti eod.

Infantes rapiunt veneficæ & fortiariæ, quomodo, & quare 34.20.54
Infantibus noue editis insidiari dæmones 34.19.5
Infectum damnum quid, & vnde dictum 4.26.1
Inferiorum, maiorum, & æqualium habetur ratio in feudis 6.6.13
Infernet 48.12.30
Infernet Gallis, qualis carcer 31 33.13
Infeudatione plura regna data 18.2.4
an Inficians res feudi, feudum amittat, vide 6.15.15
per Inficiationem accessio fit obligationi, vt in lege Aquilia, & depositio, relictis pristinis actibus, & aliis 21.15.1
ob Inficiationem domini, commissum in Gallia 26.6.4
ex causis quæ per Inficiationem crescunt, solutum non repetitur vt indebitum 22.17.4
Inficiatione domini ex certa scientia feudum amittitur, non si ignoranti 6.19.22
Infideli, & gentili non nubendum 9.13.8
Inimici iudices qui dicantur speculatori 47.12.16
Infirmam vxorem curare an debeat maritus 9.20.4.& 5.
Informare quid in conuentionibus 22.7.4
Infortunia & damna consideranda, eáque de causa à principibus aliquando remissa tributa 3.8.21
Ingenuus quis 14.7.2
Ingenuus ex libertino natus eod. 3. & qui est sententia talis declaratus eod.4
qui se locauerunt, tutores vel curatores non dantur 12.4.6
Ingratitudo, causa beneficij amittendi 6.19.3
Ingratitudo & domini erga vassallum est eod.4
Ingratitudo filio per patrem pacto remitti potest 4.8.3
Ingratitudo remitti potest efficaciter, pacto vel reconciliatione 44.3.14
Ingratitudo beneficium offensi non meretur eod.18
Ingratitudinis actio, pœna, & reuocandi libertatem formula 11.6.6
Ingratitudinis accusatio, & iudicium 39.1.16.& detestatio eod.17
Ingratitudinis causa quando, & quas reuocat donationes 28.15.7
Ingratitudinis causa hæres defuncti non consequitur donationes non reuocat eo.8. vel si præmoriatur ingratus ante querelam eod.
Ingratitudinis causæ ad exhæredationem legitimam filiorum. 44 3.7. exhæredationis parentũ, & fratrum eod.8.& 9
Ingratitudinis causæ, quibus amitti potest feudum ex aliis capitulis, quomodo elici possint 6.19.21
Ingratitudinis exhæredandi & reuocandi donationem causa, accusasse de crimine patrem aut matrem 32 16.5
Ingratitudinem exhæredationis quis probare possit, filius exhæredatus, an extraneus 44.4.12
Ingratitudinem probare debet filij exhæredati hęres institutus, aliter admittitur ad successionem 44.3.12
ob Ingratitudinẽ in dominum feudum amissum, ad eum redit. 6. 21. 1. ob crimen autem aliud quam in dominum, feudum adẽptum vassallo, ad proximiores, non ad dominum venit eo.4
Ingratitudine emancipatus reuocatur in potestatem patris 11.6.2
Ingratitudines in parentes tres capitaliores 9 26.13
Ingratus quis & libertus tali sit ingratitudine reuocari potest 14.8.5
Ingratus filius non potest res maiorum retrahere iure proximitatis 44.3.19
vt Ingratus exhæredatus filius, in feudo paterno vel auito non succedit 6.13 2
Ingrati filij 11.6.4
Ingrati filij amittunt lucra prioris matrimonij 9. 26.40
Ingrati liberi omni lucro bonorum paternorum priuari possunt à patre 41.7.25
Ingrati pœnitentiam agentes, & reconciliati, vel religiosi facti, exhæredari nequeũt à patre 44. 3.14
Ingredientis religionem testamentum minus solemne valet 42.5.16
Inhabiles apud Græcos, vt dicantur 41.7.22
de Inhabilitate 41.7.22
Inhibitiones quid in causa appellationis 50.2.48
Inhonestarum rerum nulla societas 27.4 10
Inhospitalitatis pœna ex lege Leucanorum 15.28.38
Iniectionis manuum in feudum quæ forma 6 16.8.& quando illa iniectio ob defectum hominij soluitur eod.10
Inimicitiæ cap tales superuenientes post legatum sine reconciliat on legatar ũ & testatorẽ, adimunt legat inõ dem in hęrede 42.33.28
Inimicitiæ reconciliatio cem 49 3 17
Inimicus qui capitalior 4.24.11
Inimicus non est idoneus testis, & quales debeant esse inimicitiæ 48.13.34
Inimicus secretus periculosissimus 33.5.7
Inimicorum scula dolosa putanda 34.8.8
Inimici ob calumniæ suspicionem arcentur ab accusando 32 12.9
Iniuria atrox sit ex qualitate personarum 44 3.20
Iniuria quid, & vnde nomen 38.1.3
Iniuria habet obligationem, nec pœnitent a aboletur sola 38.1.13
Iniuriam non propulsare, iniustitiæ genus 38.1.14. vindicandam a iudice eo.15
Iniuriam rem tuens, non censetur rem fisse damna, seu satisfactionem eod.
Iniuriam facere, nec permittere fieri, princeps nõ debet 38.1.28. in se commissas tollerare eodem
Iniuriæ æquo animo perferendæ 38 1.2
Iniurię extrinsecus aduenunt sine facto nostro 38.1.2
Iniurias lex 12.tab. vindicabat 25.assibus tantùm, postea abrogata, æstimatioque facta eo.5
Iniuriarum cum furto affinitas 38.1.1.& 19

Iniuriarum legis Cornelij Syllæ capita eod.7
Iniuriarum æſtimatio fit à tẽpore, quo illatæ ſunt, non iudicij. eo.nu. 8. pro iniuriis & ciuiliter & criminaliter agitur eod.
Iniuriæ non punitæ, creſcunt, & fiunt atrociores 38.1.21
Iniuriæ ſeruorum quoque & vicinorũ, audiendæ, & vindicandæ 38.1.23. quare eod.24
Iniuriarum iudicium, priuatum non publicum 38.1.24. contrà Athenis. eod.26. & cap. 3. nu. 15
Iniuriarum appetitores ad compendium caſtigandi 38.1.25
de Iniuriis lex Athenienſium 38.1.26
in Iniurias animus & factus inſpicitur 38.2.1
Iniuriæ in palatio dictæ, morte lege Langobardorum vindicatæ 38.2.5
Iniuriarum, Acquiliæ, & de pauperie actionũ differentiæ 38.2.7
Iniuriæ iudicium conſiderat res, perſonas, modum illationis 38.3.1
Iniuriæ publicæ & priuatæ 38.3.2
Iniurias agentium & patientium conſideratio 38.3.3
Iniuriam non ſolùm in ſua perſona, ſed etiam in ſeruorum, liberorum, &c. pati dicitur 38.3.12
de Iniuria quæ in genus tranſit, agunt proximi etiam inuito iniuriato 38.3.12
Iniuria aut re, aut verbis fit eo.13. re quomodo eodem
Iniuriarum actio quando detur inter parentes & filios 38.3.6
Iniuriarum realium pœna, Langobardorum legibus, ſi per barbam aprehenſio, ſi ligatio, &c. 38.3.16
Iniuria realis cenſetur, tranſeunte aliquo ſedilia ab artificibus concuti 38.3.23
Iniuria interdum tranſit in crimen homicidij, & quæ eius pœna 38.3.18
Iniuriarum realium plura exempla 38.3.30.
Iniuriæ æſtimatio hodie fit à iudice 38.3.33
pro Iniuria affectis pugnare, religio 38.3.36
Iniuria verbis quibus fiat 38.5.4
Iniuria mortui affici poſſunt 41.11.3
Iniuria tollitur, ſi quis proteſtetur ſe non iniuriandi animo dicere 38.5.5.& 6
Iniuria verbalis, expreſſa & tacita quæ eod.7
Iniuria tacitè verbis quando fieri dicitur eo.8
Iniuriæ verbales habitæ, vocati argam ſeu cuculũ, meretricem, concacatum, vulpeculam, leporẽ, ſcutij proſectorem 38.5.10
Iniuriæ in magiſtratus, lex Theodorici 38.5.11
Iniuriarum puniendarum pro loci ratione eo.12
Iniuria ſcripto facta, grauior quare 38.6.1
Iniuria quot modis aboletur 38.7.1
Iniuria condemnatus, an ſit infamis 38.7.2.& 5
Iniuriarum actio morte quomodo tollatur eo.5. quando tranſit in hæredes eod.
Iniuriarum obliuiſcendi inter Chriſtianos maximè 38.7.6.7.8.9
Iniuria quomodo expreſsè vel tacitè remittatur 38.7.10.& 11
Iniuriam confitendo remittens, non cenſetur damnum remittere ſeu ſatisfactionem eodem 11
Iniuria remiſſa cenſetur, diſſimulatione 38.7.12
Iniuriarum actio anno extinguitur, ſi non agatur eod.13
Iniuriæ mutuæ an admittant compenſationem eod.14
Iniuriæ leues vel pœnam non habent, vel habent non infamantem 38.7.16
Iniuriarum illatarum cauſa non vindicatarum iure, commiſſa quæ bella 38.8.7
Iniuria fieri damnum quando dicatur 38.9.10.& 11
ob Iniuriam acceptã, ſruiciam, & ingratitudinem poteſt vaſſallus ſe liberare ab homnio patroni & fide exempla in comite Flandrenſi, & heroë Rayſiæ, prouincia caſtellæ 6.20.19
Iniuriam fieri videri à parentibus filiis, cùm ſecũdo nubunt 9.16.17
Iniuriam ſibi factam vaſſallus contra dominum proſequi poteſt, non verò ſuorum, & cur 6.19.14
Iniuriarum actio contra volentem ingredi fundũ alienum inuito domino competit 4.14.1
Iniuriarum actio quomodo proſequenda 31.24.20
Iniuriarum cauſa per procuratorem ab illuſtribus tractatur 19.16.6
Iniuriarum quomodo conqueratur aduerſus parentes, & patronos, filij & liberti 44.43
Iniuriarum remittendarum principum clementũ exempla 35.8.3.& 4
Iniurias Chriſtianorum, quo dolo noluit vindicare Iulianus Cæſar 47.1.19
Iniurias remittere illatas, heroicum ſimul ac chriſtianum 35.8.1
de Iniuriis tranſactio quando infamet 28.1.3
Iniuriantis ſerui vel liberi pœna extraordinaria 38.1.6
Iniurianti odium retinemus remittere, ſed non iniuriæ ſatisfactionem 38.1.17.& 10
Iniurioſus, cancellarius Galliç 47.29.10
Iniurioſa per ſe verba vix excuſationem admittunt 38.1.3
In ius vocatio quid eſt 48.2.2. vide vocatio in ius
In ius vocato datur dilatio ad veniendum 48.2.3
in Iniuſto bello an vaſſallus dominum iuuare teneatur 6.19.8
In metallum damnati non teſtantur 41.8.10
Innocentem damnare non oportet 19.18.9
ob Innocentes punitos morbum immiſſum 30.5.7
Innocentius 1. Sum. Pont. Archadio Cæſari teſtitit 15.1.12. reſtitit & Conſtantino eod.
Innocentius 3. ſum. pontif. Templariorum ordinẽ approbauit in Italiâ 15.338
Innocentius 4. ſum. pontifex quo anno ſedit 15.4.11
ſub Innocentio 2. tertia ſynodus Laterani habita quando 17.9.11
ſub Innocentio 3. quinta ſynodus Laterani habita 17.9.15
Innominatus contractus quare dictus ſit 18.1.1
& eorum quatuor ſpecies eo.2

Innominati contractus,& vagi 22.1.5
Innominata beneficia quæ 17.3.18
Innotescere tutori decretam esse sibi tutelam,qua intercunque sufficit 13.10.8
Innuptæ mulieres à sacris quibusdam arcebantur 16.3.6
Inofficiosum testamentum quomodo dicatur 44.4.2
Inofficiosum testamentum dicere quid sit eo.4
Inofficiosi testamenti querela non datur, si aliud sit remedium,quia extraordinarium eod.2
Inofficiosi testamenti remedium, cur querela dicatur 44.4.3
de Inofficioso agens, & succumbens, priuatur omni relicto ex testaméto,nisi desistat ante sententiam,vel alterius nomine agat 44.4.5
Inofficiosi querela quadruplex Azoni ex ratione personarum,quomodo.44.4. 6. vna tamen cõstituenda eod.7
Inofficiosi querela cõtra quos proponatur eo. 10. & quomodo.eo.13.quomodo etiam cõtrouertatur.eod.11.& contra quæ testamenta proponatur eod.9
Inofficiosi testamenti querela quanto tempore competat.44.4.16.contra hæredes quid 46.7.15
Inofficiosi testamenti quetela, vel supplementi, quando detur nepotibus vel aliis, gradibus primis exclusis,& quibus aliis 44.4.18
Inofficiosi querela datur contra testamẽtum matris, sed pater non agit pro inuito filio 44.4.19
Inofficiosi querela à quibus, & in quos preparata vel non,trãsmittatur.44.4. 20. eius effectus.eo. 11.22.& 23.rationes.eod.24.vide querela.
Inofficiosi querela locum non habet si quid relinquatur filio,sed agitur ad supplementum 42 14.13
Inofficiosi testamenti querelæ præscriptio 40.5.26
Inopia domini extinguuntur aliqua feuda annonaria 6.19.25
Inopia sponsalia non dissoluit 8.9.9
Inopem domini vassallus tenetur habere 6.19.26
Inopes mìlitare volutt Nicephorus Impera.eis vicini arma & victum subministrantes 3.8.16
Inopum debitorũ apud Bæotios infamia' 22.11.12
Inopibus voluntariè bonorum cessio denegatur 12.3.18
Inordinatè ordines non conferendi 16.11.5
In procinctu testamentum quando fiebat 42.3.2
Inquanz,& nullités d'icelux 23.6.17
Inquestarum classes 47.27.23
Inquestarũ domanij regis camera Lutetiæ de quibus cognoscit 47.37.12.
Inquietatiua vis quæ,& eius remedia 36.25.12.& 13
Inquilini qui dicti 5.5.12
Inquilini coloni qui 18.23.8
Inquilini qui dicti Romæ 25.15.9
Inquilinorum author & defensor quis 49.5.8
Inquirere quid 32.6.1
Inquisitio non fit, nisi aliqua præcedat denunciatio,& qualis illa denunciatio 32.6.1
Inquisitio de quo facienda,& quomodo 32.6.4
Inquisitio criminum à iudice quando fieri debet 32.6.6
Inquisitiones criminum à quibus, & qua puritate fieri debeant 47.36.6.& 7
Inquisitor hæreticæ prauitatis, quando cognoscere potest de sortilegis 34.15.7
Inquisitores hæreticæ prauitatis 33.7.4. inquisitor hæreticorum quæ potest sine episcopo diocesano facere,& quæ non: vel episcopus sine,aut cũ inquisitore.33.7.5.inquisitor quando cognoscit de sortilegus,& iudæis eo.6.& 7
Inquisitores hæreticæ prauitatis 47.36.6
Inquisitorum hæresum officium 15.41.5
In rem iudicatam contra matrimonium sententia lata non transit 9.21.8
de In rem verso actione quando agitur 29.15.1.& in ea quæ personæ veniant,& forma,& substãtia eius eod.3.eius actionis de in rem verso,finis,& rationes eod.4.& 5
Insani bacchantes fanatici 13.5.13
Insaniæ genus tristæ,paraphrenesis ex atra bili 13.5.3
Insaniam qui simularunt 13.5.26
Insanorum species variæ 13.5.1
Inscriptio in libello accusationis cur exigeretur 32.7.3.& 6
Inscriptio in quorum accusatione criminum non sit necessaria 32.7.7
Insepulta quare relicta cadauera punitorum 31.14.8
Insidiæ augent delictum homicidij 36.15.12
Insignia Ducũ,Marchionum, Comitum,Vicecomitum 6.14.23
Insignia summi pontificis quæ 15.3.12
Insignibus falsis vtens, qua pœna plectendus 36.4.6
Insinuatio donationis quid. 28.13.3.corã quo fiat iudice.eod.4.quare inuenta.eod. 5. quę donationes insinuari debeant eod.9
Insinuatio exigitur in pacto de futura successione primogeniti 41.7.11
Insinuatio instrumentorum coram iuridico Alexandrię 47.32.24
Insinuatio literarum studij graduum quo tempore fieri debet 17.6.44
Insinuationi faciendę num iuramento renunciari possit 28.13.18
Insinuationi donans quando cogitur consentire 28.13.19
Insinuatiõe nũ egeat donatio causa mortis 41.2.8
Insinuationes testamentorum & instrumentorum coram censore 47.16.16
Insinuationum actuarij qui sublati 47.42.12
Insinuationum causa 47.41.12
Insinuationum regestratio vbi fiat 47.29.12
Insinuandæ sunt omnes donationes iure Gallico 28.13.17
Insolenter beneficium seu feudum tractans,feudo priuatur,si monitus non resipiscat 6.19.17
Insolidum damnari qui non debeant 21.16.2
Institor quis 29.12.1

Inſtitoris poteſtas morte præponentis num expiret ſine reuocatione 29.12.6
Inſtitores qui poſſunt præponere, & præponi 29.12.3
Inſtitoria actio quando locum habet 29.12.1
Inſtitoria vtilis actio quæ eod.2
Inſtitoria actio ex forma præponendi metienda eſt eo.4. & datur in eum qui inſtitorem præpoſuit, pro geſto ab inſtitore eod.5
Inſtitoria quali actio quæ, & quibus competit eo.7
Inſtitoria non datur domino præponenti contra alios, ſed aſſis contrè eo.8
Inſtitoriæ actionis rationes, & finis 29.12.9
eius, & tributoriæ actionis differentia 29.13.1
Inſtituendi præſentatos digniores nullum definitum tempus epiſcopo 17.9.45
Inſtituti aut ſubſtituti plures, quomodo, & in quibus partibus ſuccedant optimæ diſtinctiones copulatiuæ & diſiunctiuæ, & perſonarum, & aliorum 42.28.37.& ſeq.
Inſtituti plures per dictionē cum, quomodo ſuccedant 42.28.40
Inſtitutio vnde 46.1.1
Inſtitutio filij debet eſſe expreſſa 44.2.10
Inſtitutio, collatio libera 17.16.3
Inſtitutio hæredis in contractu matrimonij, vel ſocietatis ſeu affrayramenti, valet 41.7.1
Inſtitutio hæredis, caput teſtamenti 42.9.5. & inſtitutus hæres quis dicatur eo. quomodo & qualis eſſe debet eod.6
Inſtitutio expreſſa & tacita, quando valeat eod.
Inſtitutio certa ſit, & quomodo talis erit eod.7
Inſtitutio vniuerſalis, & ſingularis directa, oblica eod.8.
Inſtitutio quot verbis fieri poſſit 42.9.9. non obſeruandas in ea verborum formulas eo.10. Inſtitutio conditionalis, eſt in ſubſtitutione 42.10.3
Inſtitutus in re particulari ſine cohærede, vniuerſalis cenſetur 42.9.8
Inſtitutio, honoris eſt titulus 44.2.25
Inſtitutio præſentati cur exigitur epiſcopi 17.4.22
Inſtitutio debet fieri neceſſariò idonei præſentati, aliter recurritur ad ſuperiorem eo.
Inſtitutionis, ſignificationis, & acceptionis, & cū collationis differentia 17.4.23
Inſtitutionis teſtamentoria triplex, propria, impropria, impropriſſima 42.2.9
Inſtitutionis generalis ad particulare methodus 42.31.27
Inſtitutionis titulus, honori tribuitur etiam liberis 42.1.4
Inſtitutionis tituli in filiis vtilitas 44.2.26
Inſtitutione vel legato de relictis, non fit redibitio 26.7.3
in Inſtitutionem impendia, alimentorum nomine veniunt 9.20.13
Inſtrumētum in vna parte falſum, an in omnibus habeatur falſum. 36.5.3. quæ falſum illud reddant, vt dicere rogatum notariū, præſentes teſtes abſentes, &c. eod.nu.4
Inſtrumentum falſum quando ad legem Iuliam maieſtatis pertineat 35.2.1
Inſtrumētum ſcripturæ quid. 48.14.2. diuiſio. eodem 3
Inſtrumentum quando per teſtes adhibitos impugnari poteſt 48.14.16
Inſtrumenti error an poſſit emendari à notario, & quando, & quomodo 48.14.14
Inſtrumenti falſitate controuerſa, interim ſecundum illud conſignandum. 48.14.15. num de falſo poſſit arguere qui eo vſus eſt eod.
Inſtrumentum vel pignus reddere, diuerſa 21.6.3
Inſtrumenti ingroſſatio & in mundum reductio, quid 47.42.9
Inſtrumenti ſeruturis redditio, ſeruum liberum facit 14.5.29
Inſtrumento concluſo nihil addi vel minui poteſt, altero contrahentium inuito 47.42.24
Inſtrumenta communia in diuiſione penes quem remanere debent 5.4.13.
Inſtrumenta depoſita corrumpentis, prodentis, & reſignantis pœna 36.3.2.
Inſtrumenta doralia, & pacta, inter adminicula & præſumptiones matrimonij 9.21.4
Inſtrumenta dotem datam dicentia, non faciunt fidem, niſi doceatur 9.23.21
Inſtrumenta plurium rerum indicata 42.31.11
Inſtrumenta, & ſcripturæ de quibus fiant 48.14.8
Inſtrumenta quando non faciant fidem publicam 48.14.14.& ſeq.
Inſtrumenta contra alias quàm contrahentium perſonas, & hęredes earū nō probant 48.14.17
Inſtrumēta cācellata in quantū probant 48.14.6
Inſtrumenta matrimonialia, quomodo matrimonium probant 35.16
Inſtrumenta, pompa dos, & apparatus non faciant matrimonium, ſed ne clam fiat exiguntur eod
Inſtrumenta quando dicantur eſſe in forma authentica, iure Ciuili, & Gallico 47.42.21
Inſtrumenta ruſtica enumerata 18.2.17
Inſtrumentorum fractio, quibus vtitur qui locauit operas, pertinet ad eum qui locauit ſuas operas
Inſtrumentorum nomen generale quid contineat 48.14.1
Inſtrumentorum publicorum conficiendorum forma 48.14.10
Inſtrumentorum edendorum finis eo.11
Inſtrumentorū per notarios conficiendorū lex Gallicę quędam nouę 47.42.16
Inſtrumentorum protocola ſubſcribi debēt a partibus & teſtibus 47.52.17
Inſtrumentis contrahentium quę inſeri debeant 47.42.18.19.& ſeq.
Inſubrum ciuitates regalia habent ab Imper. Friderico & Henri. ſexto 3.42
Inſubrum iure quid veſtitum ruſticis 18.23.13
Inſula maris, nullius eſt 10.2.3
Inſula nata in flumine, cuius ſit 10.8.3
Intaphernis ſupplicium 35.1.16
Intelligentię dicti tutelares angeli 34.12.8
Intemperans incurabilis ex Ariſtotele 2.8.11
Interceſſio Tribunorum 47.34.6
Interdicere quid 31.6.17

Interdici bonis non poteſt negligenter res ſuas curanti, vt prodigo 13.6.8. meretrici & luxuriosè viuenti poteſt eod.5
Interdictio loci quid 31.6.16
Interdictionis bonorum formula 13.6.4
Interdictum quid, & quare, & quomodo redditum 21.9.2. ab edicto quid differat eod.4
Interdictum de aqua pluuia non datur pro aqua retenta à ſuperiori prædio, ſed pro immiſſa vel auerſa 4.17.9
Interdictum de itinere quando detur, & quæ exceptiones vocato in ius dentur ex eo 4.14 9. & 10
Interdictum eccleſiaſticum quid, & ſpecies 31.8.11
Interdictum Quorum legatorum, de quo latum 42.33.13
Interdictum quod vi aut clam pro quibus rebus detur 4 25.4. quibus & contra quos 5. quandiu competat 6. & eius effectus eod.7
Interdictum quod vi aut clam pro damno dato aqua immiſſa operi datur 4.17.10
Interdictum nullum infamat 21.9.17. per eum prius cognoſcitur de poſſeſſione, quàm de proprietate eod.
Interdictum de fonte, & confeſſoria quando pro hauſtu detur 4.16 4
Interdictum, vt in poſſeſſionem legatorum vel fideicommiſſorum &c. quando detur 42.33.14
Interdictum, vt in poſſeſſionem bonorum ſeruandorum causa &c. quando contra hæredem datur legatariis eod.16
Interdictum quorum bonorum 20.10.11. & quæ interdicta adipiſcendæ poſſeſſionis eod.
Interdictum quorum legatorum quando detur eod.13
Interdictum, de libero homine exhibendo, quale 36.31.6
Interdictum de libero homine exhibendo cur introductum, & in quos detur 29.7.4
Interdictum de liberis exhibendis & deducendis pro quibus, quibus, & in quos detur eod.5
Interdictum de tabulis exhibendis cui, & pro quo datur eod.7
Interdictum de migrando quid 23.10.12
Interdictum reſtitutorium eſt, quod vi aut clam 36.25.13
Interdictum reſtitutorium de præcario quid petat 23.2.13
Interdicta annalia ad agendum, perpetua ſunt ad excipiendum. 21.9.17. Et in ius de facto, non de iure quæritur eod.
Interdicta omnia perſonalia, vi ipſa, licet in rem videantur concepta 21.9.17
Interdicta quæ vim inquietatiuam prohibent 36.25.13
Interdicta popularia & priuata quæ 21.8.24
in Interdictorum condemnatione quorum fructuum ratio habeatur 21.9.17
Interdictorum recuperandæ, ſeu reintegrandæ vel reſtituendæ poſſeſsionis, & retinendæ differentia 17.20.7
Interdictorum in locum ſunt extraordinariæ actiones 21.9.1
Interdictorum finis, vim arcere vel emendare: & cur ita dictum interdictum eod.3
Interdictorum diuiſio, in duplicia, ſimplicia, & quæ eod.5. Simplicia in prohibitoria, reſtitutoria, exhibitoria, vnde alia compoſita eod.6
alia diuiſio, in Interdictum eccleſiaſticum, & ſeculare, & ſubdiuiſiones eod.7. & 9
Interdicta adipiſcendæ, retinendæ, recuper. quæ eod.10
Interdictorum adipiſcendæ, retin. recuper. in Gallia praxis 21.9.13. Interdicta quib. perſonis dentur, & de iudice idoneo eod.16. Pro quibus rebus dentur, vel non dentur eod.15
de Interdictis axiomata generalia eod.17
Interdictis res omnes ſuppoſitæ, niſi ſpecialiter prohibeantur 21.9.15
eius quod Intereſt acceptiones 21.10.2. quid id quod intereſt eod.3. diuiſio eod.5. de lucro, damno, & incommodo & differentia vſurarum, & pœna ab eo quod intereſt eod.4
id quod Intereſt commune quid, & quate petatur 21.10.6
Intereſt ſingulare item quid, quomodo æſtimetur, & de iuramento in litem eius eod.8. Conuentionale quid eod.9
Intereſſe extrinſecum, & intrinſecum quid eo.10
pro quibus petatur id quod Intereſt eod.11
id quod Intereſt omni iure permiſſum 21.10.12
Intereſſe petitur in actione iuris 37.1.28
Intereſſe venit in ſtipulationem poſt moram 24.2.7
Interempta re non datur reſciſio læſionis l 2.c. de reſc.vendit. 25.24.18
Interlocutoria ſententia quid 50.1.4. In quibus reuocari nequeat eod.6
Interitu rei retractus gentilitius impeditur 26.17.6
Interitu rei tollitur hypotheca 23.12.8
Interpellandus vaſallus, vt ſeruitium præſtet, aliter feudo priuatur 6.19.6
Interpellatione quomodo mora committitur, & de diuerſis modis interpellandi 21.14.3
Interpretatio iuramenti quid 50.12.1
Interrex creatus in ſeditione populi à ſenatu 36.29.4
Interrex electus à ſenatu 47.25.20
Interrex nouorum magiſtratuum nominandorũ cauſa conſtitutus 47.15.9
Interrogationes in lite quando, & à quo fiant 48.7.5. fiunt expenſis interrogare facientis eod.5
Interſtitia inter duos parietes inuenta, cuius ſint 4.7.20
Inteſtabilis quis dicatur 38.6.2
Inteſtabiles ex conſuetudine, & teſtabiles qui fiãt 42 8.14
Inteſtabilem eſſe, & teſtari non poſſe, quomodo differant eod nu 18
Inteſtatus quis dicatur, & inteſtati duæ ſpecies 44.1.2
Inteſtatus iure pontificio non eſt, qui alicui ſuam commiſit voluntatem eod.3
Inteſtatus nemo ab initio pro parte decedit 46.11.29
Inteſtatus quis mortuus præſumitur, niſi de contrario

trario docetur 46.1.3
Inteſtati ſucceſſio à iure diuino firmata 46.1.1.quibus perſonis deferatur eod.4. formula & ordo ſuccedendi eod.5. finis eod.6. rationes eod.7. & ſeq.
Inteſtati ſucceſſionis primus gradus filiorum legitimorum & naturalium 46.2.1
Inteſtati ſucceſſio ex præſumpta defuncti voluntate defertur 41.1.8
Inteſtati ſucceſsio, publici iuris 41.10.5
Inteſtati ſucceſsionis lex Viſigothorum 12.tabularum, Voconia, Langobardorum, & aliorum 45.4.1.& ſeq.
ab Inteſtato venientes, poſſunt vocari ex teſtamẽto ſi velint 42.2.11
Inteſtinum latum inediam prohibet 3.2.11
Intitulatus vnde dictus, & quid titulus ordinati 15.26.1
Intra ſecum intereſſe quid 21.10.10
Intruſi in cauſa beneficiali qui dicantur 17.18.3
Inuecta in prædium conductum, obligata pro penſione 23.8.2
Inuentens res alienas, & ſibi reſeruans, furtum facit 20.3.1
Inuentarium hæreditatis quid, & quid contineat 46.3.6.quidue deſcribi in eo debeat eod.
Inuentarium hæreditatis coram quo fieri debet eod.8
Inuentarium quis hæres cogi poteſt facere 46.3.12
Inuentarium non conficiens hæreditatis non tenetur in conſcientia ſupra vires hæreditatis 46.3.18.Et caſus alij in quibus non tenetur ſupra vires eod.19
Inuentarium caput omnium rationum 46.3.22
Inuentarium certitudini rerum conducit eod. 23. fit expenſis hereditatis eod.
Inuentarium non faciens hæres, num amittat falcidiam 42.34.13
Inuentarium non faciens hæres, num amittat quartam Trebellianicam, vt Falcidiam 42.31.13
Inuentarium facere non grauatus de reſtituenda hæreditate teneatur, & cogi poſsit eod.
Inuentarium rerum minorum tutor facere debet 12.3.6
Inuentarij rerum hæreditariarum confectio, quando incipi & perfici debeat 40.5.16
Inuentarij conficiendi beneficium à Iuſtiniano introductum, & quorſum 46.3.1. Inuentarium quid eod.2. quotuplex eod.3. & ſeq. à quibus fieri debet eod.5
Inuentarij tutoris & hæredis differentia 46.3.7
Inuentarij hæreditarij conficiendi forma eod.9 & ſeq. & fieri poſſe poſt aditam hæreditatem intra tempus conceſſum eod.10.quæ res deſcribantur in eo eod.
Inuentarij hæreditatis neceſsitas quem reſpiciat 46.3.11
Inuentarij conficiendi tempus, quomodo contra minores, & eccleſiam, & hoſpitales hæredes præſcribitur 46.3.14
Inuentarij confectio an & quando remitti hæredi per teſtatorem poſsit 46.3.15. an tutori filiorum eod.6
Inuentarij hæreditatis vtilitates, & effectus eo.
Inuentarij hæreditatis tempore hæres non potest moleſtari à creditoribus hæreditatis 46.3.22 excepti caſus eod.21
Inuentarij de hæreditate conficiendi rationes 46.3.22.& ſeq.
Inuentarij faciendi in patria conſuetudinaria poteſtas à cancellaria literis impetratur cum duobus cautionibus 46.3.25
Inuentio humanarum rerum alia ex alia cum tempore fit 41.1.41
Inuentio pernitioſa excogitata, ſine remedio, pœnam habuit capitalem 39.1.10
Inuentum iacens retinens, furtum facit, ſi non reſtituat 37.1.10
Inuentum non reſtituens nec quærens dominum, fur eſt 37.4
Inuenta non eſſe tollenda 20.1
Inuenta non inuento domino in pias cauſas erogari debent eo.6
Inuenta vſucapi non poſſunt eod.7
Inuentarum rerum deperditarum libelli publicè, vt dominus recipiat, ſunt proponendi 20.31
Inuenta in mari, cuius ſint 29.11.10
Inueſtiri de feudo qui permiſit alium, eo priuatur 6.19.29
Inueſtitura & ſucceſsio, præcipui modi feudi acquirendi 6.14.2.Quæ olim pro inueſtitura & poſſeſsione habeantur eod.3
Inueſtituram ſequitur fidelitas, fidelitatem adeptio poſſeſsionis, inueſtituráque facta & fide à vaſſallo data, tenetur dominus præciſe poſſeſſionem dare, nec poteſt pœnitere eod.4
Inueſtitura duplex, verbalis ſolennis &, & quid 6.14.5
Inueſtitura ſymbolica verbalis, non facit plene poſſeſſorem vaſſallum in feudo nouo: ſecus in ſucceſsione antiqui 6.14.6
in Inueſtitura ſymbolica tria, res, perſona, modus Symbolum haſta, & quid, & quare haſta inueſtitura detur eod.7.& ſeq.
Inueſtitura in Gallia fit baculo, in Marchia ſtipite paleæ, alibi bibendo, alibi per pallium 6.14.13
in Inueſtitura feudi quales perſonæ requirantur 6.15.1
Inueſtitura pro inſtitutione beneficij 17.16.4
Inueſtitura intra annum & diem petenda 40.5.11
Inuidia in præſtantes 39.1.11.& 12
Inuidiæ malum bonos & digniores impetum accipiẽs 32.15.5.& 6
Inuidiæ vitium peſsimum quale 31.7.13
Inuiſi qui diu latuerunt Eremitæ 15.14.12.& 14
Inuitus debitor à debito liberari poteſt quare, & quomodo 21.18.
Inuitus tutor datur, & inuito 12.2.13
Inuito beneficium non datur 46.8.2.18
Inuito vicino fit, non tantùm ſi is repugnet, ſed tum ſi non conſentiat expreſſè 4.10.
Inuitis dominis ſerui communi iure liberi non fiunt 14.6.
Inundatio fundi ceſſans reſtituit præſcriptionem 40.6.17

Inundatione in prædia aliena inuecta condici à dominis possunt 20.8.8. quid differat ab alluuione cod.5
Inuitio literarum reis damnatis in Anglia 31.3.16
Iolo verbalia vt accipiantur 14.2.1
Ioab ab altare remouetur & interficitur 33.22.1
Ioanna virgo, quæ regem Carolum iuuit, exusta 34.14.14
Ioanne Presbyter, Æthiopum Imperator 6.7.6
D.Ioannes Baptista quibus rebus contentos velit esse milites 19.12.1
Ioannes Ducas Imperator Orientis quam legem de vestibus tulerit 9.19.30
D.Ioan.Baptista palam Herodem arguit 31.12.2
D.Ioannes locustas & mel tantùm agreste pro cibis habebat 15.15.13
D.Ioannes Euan. veneno damnatus à Domitiano, priusquam ad insulam Pathmos relegaretur 31.17.1
D.Ioan.Euangelista in Pathmon insulam deportatus 31 6.14
Ioan.Metropolita.à Moscouitis vt propheta habitus, illis bigamiam prohibuit 9.2.15
Ioannes pretiosus plura sub se regna tributaria habet 18.2.4
Ioannes quidam pastor ob grauia onera seditionem magnam excitat 3.3.11
Ioannes rex Gallorum ducatus Normanniæ, & Campaniæ, comitatúmque Tholosanum diademati vnit 6.6.21
Ioan.rex Galliarum quando equestres milites stellæ instituerit, & vbi 15.35.12.
Ioannes Richardi, rex apostolicæ sedis beneficiarium se esse promisit 6.2.12
Ioannes Semeca iuris Theutonici doctor, se opponit Clementi 4. decimas imperanti 2.20.3
Ioannes 7.pont.Sum. dicta illa Anglica fœmina in pontif. electa 15.3.22
D.Ioannis Baptistæ baptismum 2.4.20
D.Ioannis basilica vbi ædificata Romæ 17.9.10
D.Ioannis ecclesia Romæ in Laterano 15.42.16
S.Ioannis Hierosolymi beneficia in commendam non dantur 17.15.39
S.Ioannis Hierosolymitani militum hospitalionum vacantiæ commendatariarum annuæ fisco communi acquisitæ 15.38.16
D.Ioannis hospitale Hierosolymis 15.33.3
D.Ioannis hospitalis militum origo, professio, & vota 15.34.1.& seq.
Ioannitæ dicti, hospitalarij milites D.Ioannis Hierosolymi 15.34.11
Ioas audita morte filiorum, capillum totondit 16.1.19
Iober permissu Dei, à dæmone vexatus 34.11.16
Iob vt à Deo punitus 1.6.3
Iocus à ludo vt differat 39.2.1
Iocandi causa verba prolata, & promissa an obligent 9.5.5.& 6
Ioco verba dicta, non semper pro ioco accipi 9.5.6
Iocosè & alio modo quàm iniuriandi animo dictum, iniuria non dicitur 38.2.2
Iohel & Ionas Niniuitis ieiunium indixerunt 31.7.3
Iohan rex Israelis 15.31.3
Ioiadas Athaliam interfici iubet 15.1.14
Iom, dies 48.2.4
Ionatæ præuaricatio sortibus detecta 34.5.8
Ionæ peccatum per sortes iudicatum 34.5.8
Ionæ peccatum nocuum omnibus in naui sociis 35.1.27
ob Ionæ peccatum tempestas suscitata 31.2.6
Ionathas Saulis filius damnatus à patre 32.16.8
Iones qui dicti 18.2.19
Ioras rex tyrannus percussus à Iesu filio Iosaphat iussu Dei 6.20.4
Iordanem Eliæ pallium diuisit 2.12.1
Iosaphat regis inter filios bonorum distributio 41.7.5
Ioseph ab Arimat. petit corpus Iesu à Pilato, vt sepeliret 31.14.8
Ioseph emptus ab Eunucho Pharaonis Putiphare 7.2.32
Ioseph Pharaonis magnus consiliarius 47.29.13
Ioseph tempore famis emit omnem Ægyptum 3.5.7
in Ioseph translatum ius primogenituræ 41.7.25
Iosephus per salutem principis iurabat 50.8.29
Iosephus quidam ad fidem conuersus aqua benedicta incantationes dissoluit 16.5.15
Iosephi prouidentia pro tempore famis 36.30.3
Iosepho à Pharaone annulus cur datus 8.7.3
Iosephum cur fratres vendiderint 41.4.17
Iosephum & filios eius Iacob pater benedixit 11.5.14
in Iosephum fratrum odium 32.16.2
Iosue principes idololatrarum cruce affecit 31.17.1
Iouiani legiones 19.18.5
Iouis sceptrum in symbolum potestatis 6.14.7
de Iphigeniæ gladio controuersia orta inter duas vrbes Cappadociæ 2.12.4
Iphitus Elius institutor primus mercatuum 25.3.3
Iphicratis astus, vt euaderet mortis iudicium 36.25.35
Iphicratis factum ad obtinendam criminis absolutionem 32.24.20
Ira homines insanire facit 38.7.17
Ira num excuset à pœna 33.12.13
Iracundè facta & temere, rata non sunt 44 3.11
Iracundæ prolata, si aduersarius non reuocauerit ad animum intra annum, non habet iniuriam 38.1.3
Iræ impetus quatenus, & quando puniendus 30.3.6.& 8
Irenarchæ munus, inter publica describitur 32.4.4
Irenatchæ 47.32 25
Irenarchi quibus comparentur 19.18.6
Irenarcharum munus 47.38.9
Irenis expulsus à Nicephoro 31.6.6
Irreligiositatis & impietatis actio quæ 33.10.2
Isaac, à risu 32.8.2
Isaac in agro orabat 2.1.7
Isaacius Angelus Orientis imperator 15.12.4
Isaacus Angelus imperator Orientis 16.1.28
Isaaco concubinæ quæ fuerint 10.1.8

Isabella

Iſ bella regis Edoardi 3. Anglorum vxor, excluſa à regno patris Gallicarum 45.4.9
Iſaura matrona inſignis Tholoſæ 39.5.7
Iſauri prædones qui, & pœna 36.15.13
Iſdiberges rex Perſarum 34.18.5
Iſidis & Anubis templum dirutum à Tiberio 36.11.11
Iſidis ſacra ſacerdotes raſo capite petagebant 16.1.16
Iſocratis admonitio de fide ſeruanda 21.2.8
Iſocratis dictum de Athenienſium ciuitate 25.15.8
Iſraelis reges electi & inuncti à ſacerdotibus 15.1.8
Iſraelitæ filij Dei dicti 10.5.4
Iſraelitarum regnum armis quæſitum 18.2.2
Iſraelitis comam in rotundum attondere, prohibitum 16.1.15
Iſraelitis partes terræ per ſortes diſtributæ 34.5.7
Iſraeliticus populus iter publicum petit à Sehone rege Amorrhæorum 3.13.6
Iſraelitico populo Chananei facti tributarij 3.3.2
Iſthmia certamina quæ Græcis, & vbi celebrata 39.5.14. à quibus introducta eod. quoto anno fierent, & præmium eod.15
in Italia Eunuchi non tam prætioſiores habiti, quàm in Apulia 7.2.21
Italici iuris Coloniæ quæ dictæ 3.5.14
de Italicis quibuſdam veneficis mulieribus mira 34.2.3
Italicorum, ſtipendiariorum, & tributariorum prædiorum differentia, ratione proprietatis 3.5.8
Itali oſcula ſuſpecta mulierum maximè habent 8.8.25
inter Italos & Gallos ingens ſchiſma ob duos creatos pontifices 15.3.15
Iter quid 4.14.5
Iter cuiuiter docendum eſſe, viarum lex 3.13.8
Itineris modus conceſſus, vt & actus & viæ ſequendus 4.15.20
de Itinere interdictum prohibitorium quando detur 4.14.9. Et quæ exceptiones dentur vocato in ius ex tali interdicto eod. 10. Et in eo interdicto de itinere fit exiſtimatio eius quod intereſt prohibitionem non fieri, venitque cautio de non prohibendo 4.14.11
ab Itinere recto, quo vectigal exigitur, ne deuient vectores, cautum 3.9.8
Itinera ſecura à damno eſſe debent 39.12.8
Itinera tuta reddi debent à latronibus, & libera 37.9.10
Itinera viarum per milliaria & lapides metiebantur antiqu., & quomodo columnæ lapideæ apponerentur 3.13.7
Itinerantes minori quàm 7. teſtium numero, teſtari poſſunt cum 5. vel 3. teſtibus, ex conſtitutione Leonis 42.5.22
Itinerantes minori teſtium numero teſtantes, indigent eod.
Itinerandum damnum qui reſarciant 3.3.7
Iterato quod confirmatur, non reſcinditur 9.33.15
Iubarum raſio in equis facit vt aſinorum congreſſum admittant 9.5.29
Iube domine benedicere, quid ſignat in eccleſia 16.4.4.
Iubere quid 47.21.6
Iuberi quæ res poſſunt geri, qui iubeant, & quibus 29.8.5
Iuſſus à mandato vt differat 27.5.2
Iuſſus quid, & quomodo à mandato differt 29.8.4. liber, generalis, ſpecialiſque eod.
Iuſſus obligatorij forma eod.6
quod Iuſſu actio pto quibus, & quibus datur 29.8.5. Eſt honoraria, eius finis eod.8
Iuſſu patris, vel domini cum filiofa. & ſeruo contractum, quam producat actionem 29.8.3. & de literis commendatitijs eorum eod.7
Iubileus annus cur inductus 4.24.13
Iubileus Hebræorum 26.1.2
Iubileus Iudaicus, & Chriſtianus 2.9.3
Iubilei Hebræorum vtilitas 45.1.11
Iubilei lex redemptionis, & redhibitiones rerum 20.1.5
Iubilei anni redemptio 40.5.50
Iudaicus populus à bello Sabbatho abſtinebat 19.10.9
Iudas Gauloites Iudæus ſeditioſus 46.5.5
Iudas oſculo dominum tradidit Iudæis 8.8.11
Iudas fur & latro ſe ſuſpendit 43.8
Iudas laqueo ſe ſuſpendit 35.174
Iudas Machabæus Nicanorem blaſphemum vincit, & de eo ſupplicium ſumpſit 31.161
Iudæ Machabæi victoria in Antiochum 2.16.12
Iudæ filij ob famen peregrinati 31.23.1
Iudæ electio 17.12.28
Iudæ ieiunium quale 2.18.5
in Iudam tranſlata regia dignitas 41.7.25
Iudæus num tutor non Iudæo dari poſſit 12.4.8
Iudæus per baptiſmum arenæ curatus 2.4.13
inter Iudæum & Chriſtianam, & econtra nuptiæ prohibitæ 9.4.15
Iudæi à cœtu Chriſtianorum expulſi in Gallia 22.3.23
Iudæi Chriſtiano facto filio legitimam in vtranuentur dare 44.5.37
Iudæi decepti ab Ægyptio mago pſeudopropheta 34.7.2
Iudæi quando ex diuerſis Chriſtianorum prouincijs pulſi & oppreſſi, & quare 33.4.8
Iudæi quare viuere permittuntur 33.4.11. Iudaica prohibita & conceſſa eod.12
Iudæi ieiunarunt cùm incenſa fuit Hieroſolyma 2.16.12
Iudæi ne poſſulent contra Chriſtianum 49.6.15.
Iudæi non poſſunt ſubſtituere pupillariter filio 41.22.25
Iudæi non ſunt hæretici 33.4.6. nec cogendi ad fidem eod.& 10
Iudæi vſuras non debent accipere à Chriſtianis 22.3.23
Iudæorum & Ethnicorum ſacerdotis vxor eſſe nequibat vidua 5.26.16
Iudæorum huius ſeculi impia periuriorum excuſatio 50.10.14
Iudæorum impij motes, & odium in Chriſtianos, & le-

& leges in eos editæ, prohibentes Chriſtianorum commercia & conuictum 12.4.9
Iudæorum mos, cùm Aman nominatur 2.16.10
Iudæorum regibus circa eccleſiarum miniſtros quæ poteſtas 17.7.25
Iudæorum templum funditus vaſtatum à Tito & Veſpaſiano 2.1.9
Iudæis à Chriſtianis veſtes diſtinctæ 10.2.38
Iudæis non licet legare 41.33.4
Iudæis nulla participatio cum Ethnicis & Publicanis 31.8.15
Iudæis repudium cur permiſſum 22.3.20
Iudæis ſerui Chriſtiani eſſe non poſſunt 14.1.20
apud Iudæos creditoribus debitores ſeruiebant 12.6.7
apud Iudæos cur ſacerdotes in exercitu inſtructo pugnantibus adeſſent 19 2.6
apud Iudæos officium exorciſtarum erat 16.5.3
apud Iudæos quæ formula vxores deſponſandi & ducendi 8.9.12
apud Iudæos qui peccarent, extra ſynagogam ejiciebantur 31.9.1
contra Iudæos quando concilium celebratum Londini 15.38.10
inter Iudæos & Samaritanos quæſtio orta de religione, vt decisa 33.7.9.& c.9.nu.4
de Iudæis perdendis Aman cogitat 34.5.7
Iudex ciuitatis comes in Francia dictus erat, & habebat ſub ſe ſcabinos 6.9.5
Iudex competens criminum quis 32.8.6
Iudex debet tentare, num poſſit litigantes ad concordiam trahere, priuſquam iudicare 23.5.14
Iudex eſſe nõ poteſt qui aduocatus aduerſarij fuit, quando contrà 49.3.14
Iudex faciens litem ſuam non obligat hæredes ſuos 29.4.3
Iudex hæreticorum quis 33.7.4
Iudex idoneus vel non idoneus ex quotuplici capite cenſetur 47.9.1
Iudex idoneus vel non idoneus pluribus modis dici poteſt, & editio libelli docet 48.5.1
Iudex in actoris & rei perſona quid conſiderabit 49.1.2
Iudex quis dicatur competens, ratione fori eod.5
Iudex interpellari debet, aliter non tenetur de negligentia: & quid ſit poſtulare à iudice 4.26.7
Iudex medius ſine affectione inter contendentes litigantes 47.1.18
Iudex non debet iudicare ſecundum propriam conſcientiam 48.9.6
Iudex non ſupplet probationem facti, ſed iuris eod.7
Iudex non debet dubitare de iure 50.1.7. Eius officium, & partes in iudicando eod.12.& 13
Iudex ſecundum leges iudicare debet 50.1.14
Iudex à quibus vitiis vacare debeat eod.
Iudex de iure dubitans, quem conſulere, & quando debet 50.1.15
Iudex vtrumque litigantium pari benignitate audire debet, & quare 50.1.17
Iudex, à quo prouocatur, appellationi non deferens, quomodo puniatur 50.2.18
Iudex non habet authoritatem, niſi à publico, vel à rege 47.4.7
Iudex ordinarius an litigantium coram ſe poſſit eſſe arbiter 47.39.23
Iudex partes facit in controuerſia, nec permittit executionem, ſed aſſignat 5.4.16
Iudex petitus ab vno ex litigantibus an dari debeat 47.22.14
Iudex puniendus, qui diſſimulat crimina punire 36.8.13
Iudex quæſtionis quis 48.12.2
Iudex qui ſtatuit ſequeſtrum, ſequeſter eſſe non poteſt 23.3.13
Iudex ſine iuriſdictione non eſt legitimus 47.3.4 Eius munus vim habet cogentem, & authoritatem publicam eod.5
Iudex ſuſpectus reijci debet 49.3.1. Eius cauſæ ſuſpitionis quæ legitimæ eod.4
Iudex ſuſpectus dicitur, ſi conſanguineus vel affinis aduerſarij 49.3.5. Si domeſticus aut familiaris eod.6.& 7.& 8. Non ſi dominus territotij, ſecus ſi patronus eod.9. Si ſocius eod.10. Si compatriota 11. Suffraganeus 12. Si eandem cauſam cum aduerſario iudex habeat eod.13. qui ſibi cauſam dirigi procurauit eod. 15. Si aduerſarij fideiuſſor 16. ſi inimicus recuſantis eod. 17
Iudex venire non debet ad litigantes, ſed contrà litigantes ad iudicem 48.2.16
Iudex vindicate monitus crimen contemnens, pœna criminis diſſimulati tenetur 32.6.3
Iudex, vir bonus 32.12.5
Iudicis authoritas requiſita in alienatione rerum minorũ quæ ſit 12.3.19. Et ſine eius decreto vendita quando repetat pupillus eod. Iudicíſque decreti vim quid habeat eod.19
Iudicis corrupti pecunia pœna, excoriatio 31.24.2
Iudicis iuſſus quando vim ſententiæ habeat 4.29.4. eius præceptum quando nullum eod.
Iudicis malè iudicantis pœna 50.2.49
Iudicis mercenarium officium quid 21.8.10
Iudicis officium abſolutè, quid 47.21.10.& 11
Iudicis officium intra quadriennium tantùm imploratur 25.24.7
Iudicis officium quale in confirmando tutore 12.8.8
Iudicis officium quieſcit, dum de lite conueniunt controuertentes 47.1.20
Iudicis partes in diuidenda hæreditate 5.4.10.& 11
Iudici quando ſibi vicarios, ſeu locum ſuum tenẽtes, liceat conſtituere 47.6.1
Iudices aulici 47.36.11
Iudices Doriphagi 47.1.12
Iudices eccleſiaſtici & temporales ſeparatas habent iuriſdictiones, ratione rerum & perſonarum 49.1.11
Iudices eſſe debent oculatiſſimi & conſtantes 47.11.14. ſine auaritia eod.16
Iudices etiam ante ex plebeis, poſtea non vtique 47.23.4

Iudices ex equitibus per vices decuriarum iudicabant 42.23.5
Iudices quomodo ſorte electi eod.7
Iudices Germaniæ haſtulam in manu vel enſem ferunt 47.24.6
Iudices ex cenſu electi 47.10.16
Iudices hæliaſtæ poſt iudicium, triobolum accipiebant 47.26.5
Iudices imperiti literarum, de quibus iudicare poſſunt 47.10.11
Iudices minimi qui 47.12.9
Iudices munera accipere in Gallia edicto vetantur 28.12.1
Iudices nihil vltra ſalaria accipere debent 36.28 2.3.& 4
Iudices perdunt reſpub. venere & cupiditate 36.28.4
Iudices pecuniam capientes ad iudicandum vel non iudicandum, qua pœna plectuntur eod.6.& 7.
Iudices per ſordes vel ira vel odio iudicantes, qua pœna puniendi 36.28.6
Iudices corrumpentes, qua pœna puniuntur, & ſi corrumpere tentent 36.28.8
Iudicem tentare corrumpere pecunia vel precibus pœnam meretur ſimoniæ etiam in bona cauſa 36.28.8. & 9. quæ ſit pœna horum in Gallia eod.11
Iudici data non vſu capiuntur 36.28.11
Iudicum corruptorum ſordibus, pœna 36.28.11.12. & ſeq. in hos odium Tyberij, Claudij, & Alexandri Seueri Cæſarum eod.
Iudices omnes ex cauſa recuſari poſſunt 49.3.22
Iudices ordinarij de rebus ſui fori eccleſiaſtici ſunt Epiſcopi, & alij ex priuilegio, quorum iuriſdictionem clericus non poteſt euitare 47.4.12
Iudices ordinarij, & delegati qui 47.22.1
Iudices plures vnius perſonæ qua ratione eſſe poſſunt 32.8.8
Iudices pro tribunali auditu plura decernunt 47.9.3
Iudices publicarum & priuatarum rerum 47.12.3
Iudices priuatarum rerum qui olim eod.4
Iudices regij nō ſoli priuatim ſuper alios cognoſcunt de delictis commiſſis in via publica 32.9.2.3.& 4
Iudicum ætas 47.9.20.& 21
Iudicum arbitrio vicinia relicta æſtimanda 4.24.4
Iudicum decreta non debent eſſe eluſoria 25.24.17
Iudicum decuriæ 47.23.1
Iudicum diuiſio, in priuatos & publicos: & horum in eos qui ſine, & qui cum magiſtratu ſunt 47.12.2
Iudicum tituli 47.12.11
Iudicibus criminum præmia propoſita 35.7.5
per Iudices quando regi cœpta, & gubernari Caſtellæ prouincia in Hiſpania 6.20.19
Iudicibus pari poteſtate donatis concurrentibus prior tempore, potior iure 32.8.9
Iudicibus coram vocatus, ad præuenientem ſe remitti poſtulare debet 32.8.10
Iudicandi vmbratiles in Perſia magiſtri 47.9.24
Iudicandi tres antiquæ formulæ, & tabellarum notæ 50.1.11
malè Iudicans vaſſallus contra dominum, quando feudo priuetur 6.19.17
Iudicabant olim per ſe reges 36.19.13
Iudicare quid eſt 47.2.1
Iudicare prohibentur, natura, lege, moribus 47.9.2.& qui natura, vide & ſeq.
Iudicare iubere, & iudices dare qui poſſint 47.12.5
Iudicare contra conſtitutiones regias, non eſt maieſtatis crimen 35.7.4
Iudicare qui lege prohibentur 47.toto c.10
Iudicari non debent cauſæ delegatæ a ſumm Pontifice, niſi in vrbibus vbi pertorum copia 47.10.10
res Iudicata pro veritate habetur 14.7.4
vt res Iudicata ſeruari debet tranſactio 2 8 2.3
Iudicatum olim in portis ciuitatum, & ſub dio 47.11.12
Iudicatum quid dicitur 50.1.3
Iudicatum ſolui cautio quid contineat 48.4.14
Iudicatum ſolui fideiuſſio quid contineat, & ad quid obliget 24.4.12.13.14
ex Iudicati cauſa non repetitur ſolutum, vt indebitum, quare 22.17.1
Iudicatus quomodo quis ſatisfacere cogitur 5.1.29. quomodo interſit reipub. ſortiri effectum eod. Tranſactionis habere vires eod.30
Iudiciale pignus quid, & eius rationes 23.6.4
contra Iudicialem venditionem non datur remedium c.2. de reſcind. vend. c.25.24.17
Iudiciales exceptiones quæ 22.17.12
Iudicium, actio, & accuſationes cur dicuntur 47.2.4
in Iudicium deducta res quando dicatur eod.5
Iudicium, ſententia dicitur eod 6
Iudicium quomodo actus legitimus 47.3.3
Iudicium diuinum, & humanum 47.4 1
Iudicium humanum quomodo diuinum quoque dici poſſit 47.4.6
Iudicium humanum diuiditur in publicum, & priuatum eod.7. quid vtrumque eod.7.8.& 10
Iudicium capitale per ſortes 34.5 6.& 7
Iudicium de moribus coniugum quale, & quando ſublatum 47 16 11
Iudicium & iuſtitia, virgo incorrupta 36.18.7
Iudicij accelerandi cauſa nec dare nec accipere licet iudici 36.28.10
Iudicium humanum quibus peruertatur 30.3.10
Iudicium, iuſtitiæ praxis 47.1.16
Iudicio nemo iſti debet, niſi iuſſu iudicis 48 2.27
Iudicium quot perſonis conſtet 24 8.1
Iudicij acceptiones 47.23
Iudicij finitio traditur 47.3.1
Iudicij, & arbitrij differentia 47 1.21
Iudicio iſti, cautio quæ 48.4.8. formulæ eod.10. quando committatur eod. 11. in quantum petire condemnato in ciuilibus eod.12. in criminalibus eod. 13. quomodo in Gallia ſeruetur eod.15

Iudicio certare Chriſtianis quando, & quomodo liceat 47.1.5
Iudicio ſuum quisque conſequitur 47.1.2
Iudicia ab equitibus ad ſenatum, & rurſum à ſenatu ad equites, & quando diuiſa 47.23.3
Iudicia ambigua, in quibus iudices non habuerunt quid dicerent 36 24.27.& 28
Iudicia à præceptis non inchoanda 4.29.4
Iudicia bona, firmamentum regnorum 47.20. 14.& 15
Iudicia cæpta tranſeunt in hæredes 4.31.7
Iudicia criminalia prius fuerunt, quàm ciuilia 32. 24 2
Iudicia cur introducta 4.27. 2. & libro 31. 6.18
Iudicia & dicuntur quæ ad ordinationem ſententiæ pertinent, quare 47.2.5
Iudicia Dei vera, de occultis, & alia quàm humana 47.4.2. ea publica, & priuata eod.3
Iudicia diſtincta per tribunali apud Athenienſes 47.5.2
Iudicia ordinaria & extraordinaria alio modo ſecundum rationem agendi nominata, quæ & qualia 47.6.5
Iudicia habent perſonas principales, & acceſſorias 47.8.1
Iudicia facta per ſortes in lege diuina 34.5.8
Iudicia in portis ciuitatum fiebant 18.4.5
Iudicia medentur litium controuerſijs 47.1.14
Iudicia inducta ad emendandam vitam hominum eod.15
Iudicia, potiſſimum capitalia, præcipitanda non ſunt 19.18.9
Iudicia præcedere quare debeant torturam 48.12. 6.7.& quæ ſufficiunt ad torturam eod.8
Iudicia quando purgentur per torturam 48.12. 16
Iudicia reddentes an dicantur contemptibiles 47. 1.8
Iudiciorum ab aliquibus cõfictæ reprobationes, & ſolutiones quæſtionum 47.1.3.& ſeq.
Iudiciorũ ciuilium & criminalium differentiæ 32. 24.1.& ſeq.
Iudiciorum periculum maximum 49.3.19
Iudiciorum ſpecies ſunt plures 47.4. 1.& ſeq. vt diuinum, & humanum eod. humanum publicum, & priuatum eod.7
Iudiciorum 3. diuiſio, in eccleſiaſtica, & ſeculatia, & quæ 47.4.1
Iudiciorum 4. diuiſio, ex cauſis quæ in iudicium deducuntur 47.5.1. Et 4. iudicij diuiſio, in ciuile, & criminale eod.3
Iudiciorum 5. diuiſio, in iudicia vniuerſalia, generalia & ſingularia, & quæ ſint illa eod.5.& ſeq.
Iudiciorum 6. diuiſio. in ordinarium, & extraordinarium 47.6.1
Iudiciorum materia, cauſæ, ſeu negotia 47. 7.1
Iudiciorum trium, communi diuidundo, familiæ erciſcundæ, & finium regundorum, quæ affinitas, quod ſomnes ſint de rebus communibus duplicia iudicia bonæfidei adiudicationem admittentia, non excluditur à diuiſione petenda per triginta annos in vtriſque actor iurat de calumnia 5.2.3
Iudicijs ſenatus præibat religio 47.25.16
de Iudicijs trib. famil. erciſc. com. diuid. fini. regundorum tenuiſſimè 29.5.1
Iudith ieiunium 31.7.3
Iuditha filia Caroli Calui regis Gallorum abducta à Balduino Ferreo Flandriæ præfecto 9 5.25
Iugatio, tributum 3.5.12
Iugurtha 25.7.5
Iugurtha notus 41.4.4
Iulia baſilica 47.24.4
Lex Iulia & Papia de maritandis ordinibus quid prohiberet 9.13.1
Iulia lex maieſtatis 35.2.10
Iulia lex lata de adulterijs quando, & renouata 36 6.5
Iulia lex de ambitu, & quando lata 36.29.3.& 7
Iulia repetundarum lex à quo lata & renouata 36. 28 6
Iulia filia ex neptis Octauij ob adulteria à Cæſare punita 36.6.9
Iuliæ legis de vi priuat à natura & pœna 36.25.25. & 26
Iuliæ legis de re publica & priuata, differentia 36. 25.26
Iuliæ legis de vi publica quis dicatur reus 36.26.1
Iuliæ legis de vi publica, propria pœna 36.27.1
Iuliam filiam in ſuo Sepulchro non paſſus Octauius condi 35.23.31
Iulianus apoſtata meru Cæſaris comam totondit 16.2.29
Iulianus imperator magus 34.18.2
Iulianus imperator magus capite damnatus 15. 1.4
Iulianus Iudæis permittit templum Moſis cõſtruere 2.1.9
Iulianus Iuriſconſ. tempore Adriani 6.8.25
Iulianus Pompeij Magni familiaris 44.2.23
S. Iuliani baſilica, in Aruerna vrbe 33.16.16
Iuliani Cæſaris in Chriſtianos doloſa edicta 47. 1.10
Iuliani imperatoris magica præſtigia crudeliſſima 34.21.7
Iuliano Cæſari Eutherius ſpado erat cubicularius 7.2.20
Iulius Baſſus proconſul 31.6.18
Iulius Cæſar adoptauit Octauium ex Actia neporem 10.6.17
Iulius Cæſar author beneficij ceſſionis bonorum 22.14.1
Iulius Cæſar calumniantem vt punierit 32.20.14
Iulius Cæſar cum Bibulo conſul 47.15.3
Iulius Cæſar cur plures vxores ducere voluerit aliquando lege facta permittere 9.2.21
Iulius Cæſar dictator, quid de pignoribus ſtatuerit 21.18.9
Iulius Cæſar Imperatoris nomen retinuit 18.2.19
Iulius Cæſar legem, qua plus pecuniæ quam ſexaginta ſeſtertia poſſidere non liceret, renouauit 22.2.13
Iulius Cæſar notam turpiſſimam ex familiaritate Nicomedis contraxit 9.2.8

Iulius Cæſar imperium ſibi vſurpat 18.1.15
Iulius Cæſar peregrinorum rerum portoria inſtituit 3.9.3
Iulius Cæſar perpetuus dictator 47.17.12
Iulius Cæſar per ſe iudicauit 47.20.15
Iulius Cæſar quam legem pro patribus quibus ius trium liberorum eſſet, in ſenatum detulerit 9.6.38
Iulius Cæſar Q. Pedium ex quadrante hæredem inſtituit 15.22.6
Iulius Cæſar vicit Pompeium in Hiſpania 2.16.12
Iulius Cæſar forte ſeditioſos punit 34.5.12
Iulius Celſus Iuriſc. tempore Adriani 6.8.25
Iulius Denſus à ſeruis accuſatus 32.17.2
Iulius Lateranus iuſſu Neronis interfectus 17.9.10
Iulius, Octauius Cæſar quare dictus, vnde Iuliæ leges 36.6.5
Iulius 2. Sum. Pontif. 15.42.12
Iulius Paulus iuriſconſultus 18.11.5
Iulius Sabinus Lingonibus imperat 13.23.13. & ſe imperatorem nominat. Eius mors eod.
Iulius Scipio præmia proponit multos liberos habentibus 9.6.38
Iulij Cæſaris in honorem quid ſenatus conſtituerit 17.7.26
in Iulij menſe beneficia vacantia quibus debeantur 17.6.44
Iulij Pauli receptarum ſententiarum liber, num genuinus Pauli 42.2.2
Iulio Cæſari vi contigit Romanorum imperium 6.7.6
à Iulio Cæſare in toto imperio centeſima vſura renouata 22.3.49
ſub Iulio 2. ſeptima Laterani ſynodus habita 17.6.17
Iunia lex de tutoribus dandis, qualis 12.13.14
Iunia lex Norbana ſublata 14.7.8
Iunia lex repetundarum 36.28.1
Iunia lex tutorem quem fieri prohiberet 12.4.11
Iuniani liberti 14.7.8
cum Iunioribus verſari, prohibitum ab Ephoris Gnoſio 36.9.3
Iunius Brutus præfectus Sacrorum 47.15.9
Iunius Brutus primus Romanorum Conſul, & libertatis aſſertor 14.5.6
Iunij menſe beneficia vacantia quibus debeantur 17.6.44
Iuno Veiorum conſeruatrix 17.5.15
Iunonis Lucinæ ædes detectæ à Q. Fuluio Flacco 33.15.9
Iunonis Samiæ in æde depoſitum factum 23.3.18
Iunonis ſimulachrum Lanuuij lachrymans 2.12.5
Iunoni multa magiſtratus ſacra 45.13.2
Iupiter magica arte in medium productus 34.10.5
Iupiter otcios 50.10.12. & ſeq.
Iupiter qualis dictus ab Homero 18.1.14
Iuramentum appoſitum actui, habet vim derogatoriæ clauſulæ 44.1.12
Iuramentum aduocatorum 49.6.12
Iuramentum de calumnia quid 48.7.1. duplex actoris rei eod. 2. pro quibus præſtetur eod. 3. à quibus eod. 4. formula iurandi eod. 8. omitti, & remitti poteſt, & quando exigatur eod. 10. Finis eod. 11. rationes eod.12
Iuramentum malitiæ, & veritatis 43.7.2
Iuramentum de contractu ſeruando, num impediat l. 2. C. de reſcin. vend. reſciſionem 25.24.21
Iuramentum deferens ei quem ſcit peieraturum ſuam & illius occidere videtur animam 36.23.3
Iuramentum de non repetendis vſuris non valet 22.3.25
Iuramentum firmat donationem inter patrem, & filiumfa. 28.11.4. Num autem firmet inter coniuges eod.5
Iuramentum firmum per ſceptrum 6.14.17
Iuramentum in litem, pro annonis rebus per coniuges 37.11.9
Iuramentum delatum fieri referri non poteſt eod.
Iuramentum in litem pro bonæfidei actionibus 27.3.7
Iuramentum in quibus recipiatur 30.2.8
Iuramentum iudicum 36.28.4
Iuramentum in ſponſalibus interuentum, vt intelligatur adiectum 8.2.5
Iuramentum matris partui quando nec proſit nec obſit 10.3.25
Iuramentum militare fiebat duci, pollicibus eleuatis, gladijs ſtrictis, ceruicibus admotis 19.4.2 & Iuramenti militis formula eod.
Iuramentum negotio appoſitum, continet vt valeat meliori iure quo valere poſſit actus 43.1.15
Iuramentum non extenditur ad incognita 41.13.4. niſi ignorantia ſit iuris eod.2
Iuramentum metu extortum an ſit obligatorium, & de reſtitutione contra illud 41.14.5
Iuramentum promiſſorium, ſeruandum quare 45.15.1
Iuramentum purgatorium in quibus exonerat iurantem 48.15.18
Iuramentum purgatorij lectorum oluarū eod.10
Iuramenti purgatorij neceſſitas, & rationes 48.15.22. Iure diuino receptum eod.13
Iuramentum quando, & quatenus tranſeat in hæredem iurantis, & recipientis iuramentum 46.5.13
Iuramentum ſacrum Epiſcoporum 15.22.49
Iuramentum ſupplementi probationis non deficitur cum vno teſte vacillante 48.13.6
Iuramentum teſtis triplex cùm examinatur ad futuram rei memoriam 48.13.4
Iuramentum, perfidiæ ſignum 50.3.2
Iuramentum quid 50.4.1. diuiſio eod.2. temerarium quid, & prohibitum eod.3
Iuramentum promiſſorium, & eius vis 50.4.4. & 5.
Iuramētum promiſſorij habet obligationē eod.7. Et huic contrarius actus factus an valeat eod.9
Iuramentum quos contractus firmat 50.5.1
Iuramētū accipit naturā cōtractus cui accedit 50.5.2
Iuramētū cōtra bonos mores ciuiles tantūm valet an cōtractibus 50.5.4. non contra naturales eo.

Iuramentum non firmat quod eſt contra publicam vtilitatem principal ter 50.5. 5. Secus ſi ſit per conſequentiam,& non principaliter eod.6
Iuramentum non porrigitur vltra conſenſum, vel ad incognita 50.5.10
Iuramentum non firmat contractum de re prohibita venire in contractum 50.5.11
Iuramentum confirmatorium actus quando tranſit in hæredes 50.5.13
Iuramentum dolo extortum non valet 50.5.14. quid ſi metu eod.15
Iuramentum defertur à lege,& homine, & à iudice 50.6.3
Iuramentum conuentionale acceptatum, referri non poteſt 50.6.3. vis eius eod.& 4
Iuramentum delatum à parte parti in iudicio deciſorum eod.4
Iuramentum delatum à parte, num cogatur, pars acceptare vel referre eod.5
Iuramentum remitti poteſt, & quando Chriſtianus peieraturo remittere debet 50.6 6. Eius formulam quis concipit,& moderatur eod.8
Iuramentum neceſſarium, & quomodo deferatur eod 9. pro quibus non eſt deferendum in ſupplementum probationis 50.6.10
Iuramentum maximum remedium ad expediendas lites, antiquorum potiſſimum 50.6.11. hodie vitandum cur eod.
Iuramentum ſupplementi probationis antequam deferatur, ſex concurrere debent 5.6.12
Iuramentum in litem ſeu affectionis, quid eod.13. pro quibus rebus iuretur in litem eod.14.& 18. quis iuret eod. 15. quæ concurrant in eo pro forma eod. 16. quid in eo, iurare in infinitum eod.17. contra quos 19. finis & ratio eius iuramenti eod.20
Iuramentum in litem non præſtatur ab impubere vel pupillo 50.7.7
Iuramentum non præſtant virgines vel vxores, ex voto 50 7 9
Iuramentum non admittendum eorum, qui vtilitate inde aliquam ſibi vel alijs parant 50.7.10
Iuramentum aliud ſolemne, aliud non ſolemne, & quid vtrunque 50.8.1.& ſeq.
Iuramentum non ſolemne quid eod.3
Iuramentum ſolemne Romanorum 50.8.5
Iuramentum ſanguine humano bibito, & carnibus humanis comeſtis ſancitum 50.8.6
Iuramentum purgatorium Agamemnonis de inuiolata Hippodamia eod.7 eiuſdem, de intacta Briſeide eod.10
Iuramentum Olympici ineundi certaminis 50. 8.12
Iuramentum magnum apud antiquos Græcos eod.14
Iuramentum Archondon Athenienſium qualiter conceptum 50.8.15
Iuramentum ſolemne, per applicationem ad altare eod.16
Iuramentum maximum Scytharum in Corio ſedentes 50.8.18
Iuramentum Caligulæ, Alphonſi, Ægyptiorum, Nabuchodonozoris, Iolephi, & aliorum, quale 50.8.17.18.& 19
Iuramentum maximi ponderis inter homines 50.9.1. ferendum, niſi officiat ſaluti, vel proximo,& alijs exceptis eod.2. Eius authoritas, rei iudicatæ,& tranſactionis eod.3
Iuramentum litis conteſtatæ vim habet 50.9.4.& alios habet effectus de quibus ibid.
Iuramentum cur maximas vires habeat eod.5. & ſeq. Eo ſanctius,& firmius nihil eſt eod.6
Iuramentum nullum ipſo iure, in quibus non eget abſolutione 50.12.4
Iuramentum in malis non obligat 50.12.5
Iuramentum nullum iudex laicus quomodo declarare poſſit 50.12.11
Iuramentum quando non tranſit in hæredes 50. 12.14
Iuramenti in omnibus rebus neceſſitas 50.1.1
Iuramenti tres comites 50 3.7
Iuramenti aſſertorij exempla 50 4 6
Iuramenti iudicialis plures ſpecies 50.6.1
Iuramenti formulam quis concipit & moderatur 50 6.8
Iuramenti concepti antiquorum variæ formulæ, & exempla, ſecundum mores diuerſarum regionum 50.8.4.& ſeq.
Iuramenti ſolemnis Diomedis, & Vlyſſis formula eod.8
Iuramenti formula quorundam 50.8.9
Iuramentum Leuitæ, diſcerptis membris vxoris adulteratæ, ad vindicandum crimen 50.8.18
Iuramenti promiſſorij periurium quam pœnam admittit 50.10.3
Iuramenti contempti mala plura 50.10.7
Iuramenti abſolutio petenda non eſt, vbi habet locum interpretatio 50.12.1
Iuramenti abſolutio ſiue diſpenſatio quid 50.12.2
Iuramenti diſpenſatio olim fiebat ab impetratore & prætore, quare 50.12.8. Nunc tantùm ab epiſcopis eod.9
Iuramenti tranſgreſſio,& obſeruatio, & diſpenſatio quando ad iudicem laicum pertinere poſſit 50 12.10.& 11
Iuramenti remiſſio quid ſit, quando, & à quo fieri poſſit 50.12.15
in Iuramento cenſetur excepta ſuperioris authoritas 50.4.8. quis diſpenſaret eod.
Iuramenti tres comites 28.11.3
Iuramenti renunciationis à filia facta, an dari poſſit abſolutio 41.15.2.& ſeq.
Iuramentum quando obliget hæredes iurantis 41. 6.2
Iuramento primo ſtandum 25.5.7
Iuramento num poſſit renunciari inſinuationi faciendæ 28.13.18
à Iuramento adulteræ facto cur licitum ſit 9.15.26 & iuramenti eius gratia facta à Tyberio eod.
Iuramento contra prohibitionem legis contractus factus quando non firmetur 9.22.15
Iuramento pacta veſtiuntur 21.6.18
Iuramento ſponſalia firmata 8.6.4
Iuramenta concepta & reperita pugnantium in duello 48.16.18
Iuramenta quæ irrita 22.15.6

Iuramenta ſolemnia Iudæorum 50. 8. 19. noſtra Chriſtianorum cod.20

Iuramentorum non ſolēnium formulæ,& per quę ſolūt fuiſſe populi quidam & homines iurare 50.8.21.& ſeq.

Iurans per capillos aut caput Dei, aut alio modo, quomodo puniatur 23.12.6

Iurandum non eſt ſponte,ſed neceſſario 50.3.2 exempla ſequentibus numer.

Iurare de quibus ſoleat 50.7.1

Iurare qui cogantur,vel non cod.2.& ſeq.

Iurare ſolemniter quibus diebus non liceat 50. 8.20

Iurare Chriſtianis per quæ veritum ſit 50.8.30

Iurare aliquando expedit,& neceſſarium 50.3.6

Iurare ne cubat cogens patronus libertum, ſuo iure in eum priuatur 14.9 5

Iurari aut referri iuramentum delatum,quando,& quomodo debeat 50.6.7

Iurat quilibet pro ſuo facto, non pro alieno regulariter 50.7.6

Iurati Burdigalæ qui 47.15.4

Iuratio falſa an periurium ſit 50.10.2

Iuratoria purgatio criminum recepta 48.15 11

Iuratum per quos, per cineres maiorum, per mithram,per anſerem &c.90. 25. per quaternariū numerum Pythagorici cod. 26. per elementa cod.7

Iuratur in litem contra tutorem, non contra eius hæredem 13.10.20

Iutatur in litem pro commodato 23.1.12

Iutatur in litem pro locatione quando 27.1.20

Iudicus Alexandriæ 47.32.24. & cap.33 5

Iuridicus ne quis eſſet loco ſuæ natiuitatis, ſtatutum 47.33.9

Iuridici conuentus in Gallia olim non ſtati, vt nunc 47.33.14

Iuridici Domini in Gallia im per ſe ius dicebant 47 36.10

Iuriſconſulti quibus æquales facti à Gratiano Cæſare 6.8.25

Iuriſconſulti verè philoſophi 18.11.1

Iuriſconſulti qui fuerunt familiares Alexandro Imperatori 18.11.5

Iuriſconſultorum antiquorum reſponſa pro lege, & quando 18 11.2.& 3

Iuriſconſultorum opera in omnibus vſus Alexander Seuerus 18.11.5

Iuriſconſultorum antiquorum authoritas 47. 47.7.9

Iuriſconſultorum & Phyſicorum differentia, de corporibus 1.1.5

Iuriſdictio à quibus dari poſſit 32.10.6

Iuriſdictio quid referat 47 13.6.quid ſit cod.7

Iuriſdictio magiſteria in milites quatenus extenda tur 10.17.2

Iurisdictio nihil communicat ad libertatem rei 6. 1.9. Et ideo non minus res allodialis dicitur, quòd alterius iuriſdictionis ſit cod.

Iuriſdictio non eſt inter patrimonialia vendibilia 36.29.18

Iuriſdictio ordinaria & delegata quæ 47.6.1.& 2

Iuriſdictio pleniſſima quid. 47. 11.7. Iuriſdictio quid cod.8.diuiſio,in pleniſſimam,plenam & ſemiplenam cod.9.alia diuiſio in imperium & iuriſdictionem cod.10. Aliam altam,mediam, & baſſam cod.

Iuriſdictio competit conſuetudine, lege, priuilegio,pacto, præſcriptione 47.21.20.& ſeq.

Iuriſdictio eccleſiaſtica à laicis vſurpari vel præſcribi non poteſt 47.21.15

Iuriſdictio non præſcribitur à priuato cod.17. et præſcribendæ quod temporis ſpatium exigitur 47.21.18.& 30

Iuriſdictio quando,& quomodo prorogati poſſit à litigantibus 47.21.10

Iuriſdictio tranſit in Gallia in hæredes 47.9.26

Iuriſdictionis Conestabuli, & Tribunorum militum in Gallia leges 19.18.11

Iuriſdictionis contentio in poſſeſſorio quomodo interim terminanda 47.20.19

Iuriſdictionis metienda poteſtas etiam ex qualitate determinata, & quantitate ſummarum attributa cod.31

Iurisdictionis quæ ſunt,cuilibet ab epiſcopo delegari poſſe,non quæ ordinis 15.12 44

Iuriſdictionis ſuæ non niſi pupillis tutores per magiſtratus dari poſſunt 12.13.19

Iuriſdictionis ſuæ terminos iudex excedere non poteſt 49.1.10

Iuriſdictiones an rectè vendantur 25.11.7

Iuriſdictiones baſſæ ſeu inferiores, quæ dicantur 47.21.16

Iuriſdictiones altæ,mediæ,& inferiores quæ ſint, cernatur,& reſolutio 47.21 19.& ſeq.

Iuriſdictiones, eccleſiaſtica & temporalis, diſtinctæ,ſe mutuò tamen iuuant 47.4.11

Iuriſdictiones patrimoniales in Gallia 32.9.4

Iuriſdictiones vtuntur iure accreſcendi 46.11.6

Iuriſdictionum termini, publici ſunt, nec mouēdi 39.13.18

Iurisdictionalium Dominorum & colonorū clientela,alia ab illa clientela Romanorum 14.10. 12

Ius ad rem, & non in re, qui canonici habere dicantur 15.23.15

Ius ciuile,& naturale eſſe,& quomodo 11.1 9

Ius duplex,publicum & priuatum, & quid vtrumque quidque contineat 11.1.5.& 6

Ius facultatis quando præſcriptibile 40.1.10

Ius omne verſatur in acquirendo,minuendo,conſeruando 2 .1.1

Ius patronatus eccleſiaſticum quid 17. 4. 1. q are exigat inſtitutionem epiſcopi cod. 2. vide Patronatus infra

Ius quæſitum non poteſt auferri etiam ab eo, qui alteri acquiſiuit 41.7.14

Ius temporibus meſſum in quibus cauſis dicatur 2. 16.8

Iuris accreſcendi præludia 46.9.1.vide Accreſcendi ius

Iuris ciuilis & canonici, in cognationis gradibus differentia 9.9.15

Iuris ignorantia quid,eius diuiſio,& quando excuſet vel non 30.10.3

Iuris ignorantia non excuſat in bonorum poſſeſſione petenda 43.2.11
Iuris ignorantia non excuſat, vbi eſt copia iuriſconſulti 18.11.4
Iuris nomen in antiquis finitionibus poſſeſſionis exuperans 1.13.6. Et plus iuris ineſſe poſſeſſionii id eſt, animi, vel in corporei eod.18
Iure ſcripto iudicari debent homines linguæ Occitanæ 47.27.10
de Iure ſuo fidem non faciens dominus, hominũ qui ei debent, præſtare non tenentur 6.15.14
Iura eſſe incorporalia 1.10.4
Iura ſeruiturum quomodo indiuidua 5.3.15
Iuſiurandum præcipuum ad obſtringendum vinculum 50.4.4
Iuſiurandum voluntarium quid 50.6.2
ex Iuriciurando delato ſolutum non repetitur, vt indebitum 22.17.2
Iuriſprudentibus reſpondendi quando abrogata authoritas 47.7.10
Iuſtices patibulaires à quatre pilliers ſans feſt, Barones habent 6.10.3
Iuſtinus ex ſuario imperator 6.4.6
Iuſtinus imperator electus, fidem ſuam ſubijcit Hormiſdæ Summo Pontif. 6.7.6
Iuſtina aduerſus faſcinos amoris quid egit 34.12.1
Iuſtiniam vxorem Valentinianus ſuperinduxit vxori ſeueræ ob id legem de duabus vxoribus ducendis tulit 9.2.29
Iuſtinianus conſilium capiebat ab vxore 47.11.2
reprehenſus vt mulieroſus eod.
Iuſtinianus ſe ſeruum appellauit 14.1.25
Iuſtinianus lupanaria Bizantij ſuſtulit & ibi meretricum pœnitentium monaſterium inſtituit 10.2.33
Iuſtinianus viceſimam hæreditatis ſuſtulit 46.5.7
Iuſtinianeus comes rector prouinciæ 47.32.8
Iuſtus cum iniuſto punitur 31.4.4
Iuſta hæreditas, quare ab inteſtato dicitur in ſocietate 42.1.9
Iuſta præda quæ 20.4.10
non Iuſta vxor concubina dicta 10.1.8
Iuſtæ nuptiæ quæ 9.7.1. & illæ exigunt ætatem legitimam coniugum eod.1
Iuſtitia qua forma pingatur 10.3.4
Iuſtitiæ æqualitas nõ potuit diſtribui melius, quàm per iudicia 47.1.17
Iuſtitiæ, & iuſticij coniunctio 47.1.16
Iuſtitiæ literæ ad futura beneficia 168.36
Iuſtitiæ proximus & vltimus finis 47.1.1
Iuſtitiæ ſignaturæ & auditorium Romæ huius poſtulandæ cauſa 15.42.17
Iuſtitiam cùm Dominus denegat vaſſallo, quæ remedia ei competant 6.22.7
Iuſtitiarius magnus 47.35.5
Iuſtitium 47.2.2
Iuſtitium quid 2.16.19
Iuſtitium quando tumpatur, & iudicatũ in ſenatu 47.27.8
Iuuenem dixiſſe principem, habitum crimen maieſtatis 35.7.2
in Iuuene vxore alia vtilitas quàm matrimonij ſeni accidit 9.25.17
Iuuenes niſi tantùm vna veſte vno anno vti voluit Lycurgus 9.19.15
Iuuenum gubernantium damna & mala 47.9.17
Iuuenum prudentia aliquando ſenum vincit peritiam 17.6.18. Sed raro contingentia non ſequenda eod.
Iuuare Dominum in bello an teneatur vaſſallus 6.19.9
Iuuenalis dies 2.6.10
Iuuentutis princeps quis 38.2.20
Iynx, faſcinum amoris vt fieret 34.12.5

K

Kaſa, diuinatio prohibita 34.3.16
Kez apud Moſcouitas, duces dicuntur 15.12.37
Ktantij lapſus de Pappæ nomine 15.2.13
Kunaſten quid vocent Gothi 34.6.3

L

Labam magus celebertimus inter Orientales 34.10.3
Labialis oblatio quando pro conſignatione habeatur 21.14.5
Labienus mordax 38 6.3
Labor bonus non debet eſſe vacuus à mercede 39.6.2
Labor renumeratione dignus eſt 42.34.29
Laboris metu mortem ſibi conſciuerunt quidam Romani 36.22.4
Laborare, officium & munus impoſitum eſt homini 39.6.1. via ad pulchra, & ad virtutes eod.2
Lac fœminæ alentis partum non corrumpi, ſi ex eodem viro rurſus conceperit 10.3.9
Lacedæmonij damnati ab Ariſtotele quòd ſe vxoribus ſubiicerent 11.3.4
Lacedæmonij de Argiuis victoriam tuletunt 16.1.14
Lacedæmonij plenilunium obſeruabant 19.10 9
Lacedæmoniorum ſenatus 32. ſeniorum 47.26.7
Lacedæmonum ciuitas ob ſeruos male habitos terræmota directa 14.6.13
Lacedæmoniorum duo reges, & ex proſapia Herculis 18.2.16
Lacedæmonarum mulierum quæ admonitio ad filios de Clypeo 19.5.3
Lacedæmoniorum qualis cura circa inſpectiones veſtitus 9.19.14
Lacedæmoniorum regibus imperium liberum in vitam hominum, in bello tantùm 47.14.9
Lacedæmonijs turpe, hæreditaria maiorum vendere 26.25.1
apud Lacedæmonios iudicium ſeriorum & inhoneſti matrimonij 9.6.34
apud Lacedæmonios vterinis non interdicta connubia 9.11.11
in Lacedæmonios ob prædæ partem denegatam qui populi concitati 20.4.6
Laconicus ſermo in reis requirebatur Athenis 32.24.8

Lactandos filios non lactare matres expoſitio eſt 11.10.4
Lacus quid 4.15.8
Ladices Amaſis vxor veneficium quod inter illos erat, oratione ſoluit 9.12.9
Lælius Genutius Trib.pleb. 22.3.18
Lælius Maulius ædem Concordiæ Romæ vouit 15.29.8.
Lælius Scipio damnatus à M. Minutio Augurino 31.33.4
Lælius Valerius abuſus aquarum coërcet 1.4.2
Læſio pretij ſupra dimidiam iuſti pretij in reſciſione l.2.c.de reſc.vend.quomodo imputanda in læſione emptoris & venditoris 25.24.13. & pro quibus non detur hæc læſionis reſciſio cod.14
Lætitiam publicam inductæ feriæ 2.16.12
Lætus dux exercitus Seueriani Cæſatis, capite dãnatus 19.10.18
Lætus dux exercitus Seueriani quare damnatus 35.5.34
Læſæ maieſtatis crimen quid 33.3.1
Lagroſſe inter præbendatos, quid 15.23.23
Laicus contra Laicum quando teſtimonium dicat 48.13.29
Laicus coram iudice eccleſiaſtico, nec contrà clericus coram laico conueniendus eſt, niſi reconuentione quis vratur 49.1.15
Laici filij, qui eccleſiaſticæ perſonæ ſunt in feudo non ſuccedunt 6.13.3
Laici filijſa.non poſſunt eſſe in iudicio ſine authoritate patris, excẽptis cauſis ſpiritualibus 11.8.24
Laici qui, & vnde dicti 16.1.2
Laicis eccleſiaſticæ decimæ præſtari non debent 2.25.6.quãdo autem in feudum temere poſſint eod.nu.8
Lambertus Marchio Thuſciæ Bertæ verè filius vt et ſuppoſitus cur à fratre diceretur 9.6.28
Lamech bigamia improbata, & fornicationes inhibitæ
Lamechum occidi Deus noluit 31.3.17
in Lamecho bigamia ſeuerius vindicata, quàm parricidium Caini 9.2.11
Lamia Dæmon in forma mulieris iuuenem decepit, ab Apollonio qualis eſſet, coacta fatẽri 16.5.16
Lamiæ Sidoniæ filia prima Sibylla 18.6.7
Lamiarum veneficia peſſima, operaque infanda 34.20.1. earum Synodus vel congregatio nocturna. eod. nu. 2. Lamiarum transformatio eod.4
Lamiæ num verè deferantur à Dæmonibus 34.20.7.8 9
Lamia Menippi Dæmon, mulieris forma 34.20
Lamia ſortiariæ quare dictæ, & qualis lamia 34.20.33
Lagenophora, feſtum in Alexandria 2.16.10
Lana cur coronati Gottinæ adulteri 36.6.23
Lana vnde veſtes conficiat vxor, rectè vxori à marito donatur 28.10.18
Lance & licio quomodo quærebatur furtum 37.1.18
Landgrauij vox vnde 6.8.3
Landgrauij Francis qui 6.9.1
Langobardi redimendam vxorem ad hæreditatem prioris mariti, per ſecundum maritum præſtiterunt 9.6.37
Langobardorum iure filia quæ ſine patris, vel fratrum, vel proximorum conſenſu nubit, ſucceſſione priuatur 9.3.23
Langobardorum mos in adoptione filiorũ 16.1.26
inter Langobardos adoptandi ritus 10.6.28
Laniones, & eorum inſtrumenta 18.26.9
Laniones clerici vel caupones exempti à priuilegio aliorum 16.1.34
Laniſtæ gladiatorum familiam inſtruebant 39.5.32
Lannechild, donatio eſt renumeratoria Langobardis 44.5.5
Lannechild quæ donatio apud Langobardos 28.13.21
Laodices vxoris Antiochi calliditas 36.6.17
Lapidatio, in pœnam luxurioſorum 39.12.5
Lapidatio Metymneæ 55.5.23
Lapidatio quibus lege diuina impoſita 31.18.1 & qui lapidati eod.
Lapidationis pœna 36.30.16
Lapilli iactus requiritur in nunciatione nouæ operis ad ſeruitutes impediendas 48.2
Lapilli iactu quomodo nunciatio fiat 4.29.3
Lapis & miliarium pro eodem 3.13.7
ad Lapidem qui iurabant 50.8.17
Lapidem tenentes vt iurarent 50.8.5
Lapides in ſtatuas principis iactaſſe, quam pœnam habeat 35.7.5
Lapides non veniunt appellatione atrorum prohibitorum 36.26.3
Lapides quomodo renaſci dicantur 1.93
Lapides terminales ſacrati Ioui 39.13.6
ex Lapidum iactu per Pirrham Deucalionis vxorem, homines procreati 16.1.2
Lapidatus ab exercitu Poſthumius, & Camillus 35.6.6
Laris familiaris filius exiſtimatus Seruius Tullius 8.1.20
Larem autem dicebant familiarem 34.20.31
Lares cur colerent antiqui 35.23.8
Larginus Proculus prædixit cum vitæ ſuæ diſcrimine diem mortis Domitiani 18.6.12
Largitiones facere pro conſequendis magiſtratibus prohibitum 28.12.2
Largitiones pro ſuffragijs magiſtratuum, proh bitæ legibus 36.23.7.9.
Largitionum comites vnde dicti 6.8.2.qu, & eorũ officium eod.22
Larua quid 34.20.31
Laruas ferre, vitium frequens Gallis, & quare 39.11.1
à Laruis Domus agitata an renunciari poſſit à conductore ſine mercede 27.1.26
Laſciuia commiſſa peccata vel leuius puniantur 30.3.5
La Solde 6.64
Laſtrapade, quæ pœna 31.37.6
Latetales perſonæ quæ 9.9.17
Latetanenſe concilium Innocentij 2. tempore factum

factum, coactis 1000. patribus 2.25.7
Lateranense concilium quando habitum 22.3.11
Lateranenses synodi 7. & vnde ita dictæ 17.9.9. quo tempore habitæ eod.11
Lateranorum familia Romæ 17.9.10
Lateranum palatium Romæ 17.9.10
Latini liberti qui 42.8.24
Latini libertini qui 14.7.8
Latini nomine, Christiani Hierosolymis quando 15.3.1
Latinorum reges, Murani dicti 18.2.11
Latinæ feriæ quæ 47.35.1
Latinatum feriarum diebus non licebat accusare 32.19.6
Latitans semel citandus 48.3.10
Latrodo actus, viæ, & itineris quanta esse debeat 4.14 6
Latomiæ quid 31.33.1.& 13
Latonæ dictum de equis ad pueros Lycios 1 4.1
Latinę quando, & quomodo vicino pariet adiciantur 4.7.24
Latinas ædificandi qualis iuxta vicinum formula 4 2 8
Latronem comprehensum per diem & noctem vnam quis concludere potest 36.31.11
Latrocinia, parua regna 18.1.6
Latrones ecclesiasticæ personæ quomodo puniantur 37.2.23
Latrones ex proposito delinquunt 30.2 2
Latrones expulit & sustulit ex vijs Theseus 39.5.14
Latrones itinerum expilantes viatores, habent iudicium publicum 37 9.9
Latrones permitiosi, dicti Isaurici, Bucellarij, Chosar j eod.
Latrones vias obsidentes cur actius puniãtur eod. 10. pœna illorum in Gallia eod.nu.11
Latrones qua pœna puniantur 36.15.11 12. & 13. ab omnibus occidi & apprehendi possunt eod.13
Latrones qua pœna puniendi 37.2.3
Latrones qui milites, & quare dicti 19.1.5
Latrones spoliantes viatores quomodo puniantur 36 25.14
Latronibus perfugium dantes, quomodo puniendi 37.15.3
Latronem recipiens scienter, vt puniatur 37.15.4
Latrunculator quis 47.36 2
Latrunculatori nullum proprium territorium 47. 11.33
Latrunculatores de quibus non cognoscant 15.18. 7. eorum potestas eod. 6. Summatim & de plano iudicant eod.10. illos *prendre en partie* quando quispossit 19.18 8
Latrunculatorum in quos est iurisdictio 32.8.5
Latus Clauus cuius esset 9.19.23
Latus clauus insigne senatorum quid 47.25.17
Lauantis se vestimenta furatus, qua pœna puniatur 37.13.4
Lauare se in flumine publicè, reprehensibile, & turpe visum 37.13.4
Laudans impium factum punitur vt corruptor 39. 9.15
Laudes & Levades, quid in Gotia 6.1.6
Laudes immodicas suspectas habent probi 39. 9.16
Laudando impensius, res fascinantur & leduntur 34.11.14
Laudimium quid 25.11.6
Laudimium non debetur ex re vendita à vassallo Domini consensu 6.16.5
Laudimium quale exigendum 25.11.6
Laudimia debita tantùm ex vera venditione 25. 16.4
Laudimia ex quibus non debentur eod.5
Laudimia num debeantur ex redhibitione gentilitia, vel pactitia eod. 6. nu ex donatione eod. 7. permutatione eod.8. re feudali eod. 9. precatijs constitutione 10. transactione eod.11
Laudimia ex rebus in dotem datis quando nõ debeantur 9.24.11
Laudimia quando debeantur ex transactione 26. 8.2
Laudimiorum iure quantum præstetur 25.16.1. & 2
in Laudimijs *Quinze & requinze* quid eod.3
Laurentij schisma contra Symmachum 15.3.15
Laurus contra maleficia 34.22.17
Lauros arbores succedens qua pœna afficiatur 3. 20.1
Lausa 41.3.3
Lazari, & duitis parabola quid denotet 31. 4.4
Leander Eu visendi gratia enatans, submergitur 1 4.3
Lexchus 41.4.4
Lecanomantia, diuinationis species 34.3.5
Lectio Euangelij lectoribus simplicibus permissa non est 16.4 10
Lectiones ex sacra scriptura Hebræis 16.4.3
Lector dictus Pappa 16.4.1
Lector, cantor, psalces idem eod.2
Lector in orationibus magnæ authoritatis ethnicorum eod.4
Lector à quo ordinatur, & qua formula 16.4.9. eius officium eod.7
Lectoriatus 2. gradus ordinum 16.4.2
Lectoriatus in ecclesia primitiua eod.5
Lectoriatus ordo dari potest viris, & mulieribus eod.6
Legalis coniunctio quæ 46.11.17
Legal s coiunctionis exempla 46.10 4
Legalis transmissionis species 46.2.18.& seq.
Legales dictæ quæ 4.24.5
Legandi formulæ iuris, remissiuè 42 32.35
Legandi potestati modus adhibitus 42.34.2.& 3
Legare quid in genere & in specie 42 32.1
Legari quæ possint eod.10.& seq.
Legari possunt quæ sunt in commercio hominum permisso 42. 32. 16. res alienæ, hæredis factum eod.17
Legare, aut fideicommittere quis potest 42.32.27
Legare potest, qui potest testamentum condere etiam ab intestato & codicillis eod.30
Legari quibus omnino non licet, & quibus nonnisi ad certam summam 42.45.3.& seq.
Legari hæredi non potest, nec legatarius & hæres quis dici simul potest eod.8
Legari & ante & post institutionem potest 42.

32.58
Legatarius ante implementum conditionis moriens, non tranſmittit legatum 42.32.45
Legatarius non cogit adire hæredem, in eum recta via Dominium tranſit 42.32.56
Legatarius debet capax eſſe factionis paſſiuæ teſtamenti, tempore mortis teſtatoris 42.33.1
Legatarij habent ius hypothecæ in bona defuncti 23.7.2
Legatarij non habent ius falcidiæ 42.34.26
Legatarijs quæ actiones pro petitione legatorum competant 42.33.14.15.& 16
Legatarijs quando ſatisdare teneatur hæres, & quãdo non 42.33.15
Legatio alia gratuita, alia cum ſalario 35.4.14
Legationes liberæ ſine priuilegio legationis reipub. cauſa 35.4.7. à quibus impetrabantur eod. nu.8. Sublatæ & reſtitutæ, & limitatæ eod.9
Legationes plures quis ſimul obire poteſt, & earũ ſalarium, accipere 35.4.13
Legationibus decernendis quæ debent conſiderari 35.4.12
Legationis municipalis alia ſpecies pro cura aliqua 35.4.18
Legatio decernenda primatibus 18.13.30
Legationum liberatum & non liberatum, diſtinctio 18.19.2
Legationes fungentes, tutores vel curatores non dantur 12.4.6
Legatum quid 28.7.8
Legatum quid, & de relictis legato non fit redhibitio 26.7.3
Legatum à quo tempore tranſeat in legatarium 21.14.12
Legatum in quibus conueniat cum donatione cauſa mortis 41.1.4.& ſeq. in quibus differat eod.7
Legatum præmoriente teſtatori legatario, expirat 41.1.6
Legatum triennio ſolutum, in poſterum confirmatur 40.5.24
Legatum quid 42.32.3. diuiſio, & formulæ antiquæ eod.4
Legatum per vindicationem olim, quale 42.32.5. per damnationem eod. 6. per ſinendi modum 7. per præceptionem eod.8
Legatum fructuum naſcituorum quomodo purum, & conditionale eſt, & tranſmiſſibile 42.32.15
Legatum eius quod teſtator dicit ſe habere, & non reperitur, inutile eſt eod.19
Legatum non valet eius, quod quis legatario tenebatur reſtituere 42.32.21
Legatum factum eiuſdem ſummæ, qua quis legatario tenebatur, compenſandi cauſa debitum fieri quando videatur eod.23
Legatum inutile pluribus modis eſt 42.32.24. vtile quod eod.
Legatum morte legantis vim capit 41.32.27
Legatum propria authoritate nec ſibi, nec alij nemo valuit ſcribit eod.8
Legatum à coacta voluntate teſtatoris factum, non debetur 42.32.34
Legatum purum quod eod.36
Legatum præſens quid eod.
Legatum, in diem certum vel incertum relinquatur, & de vtriuſque natura 42.32.48.49.& ſeq.
Legatum pluribus coniunctim & diſiunctim ſit 42.32.59
Legatum alicuius rei, num ſit metiendum à tempore teſtamenti, an à tempore mortis teſtatoris, vt adiuncta poſteà legatæ rei cenſeantur legata 42.33.9
Legatum, & poſtea à viuo teſtatore legatari a nomine datum, non debetur poſt mortem iure legati 42.33.12
Legati tranſlatio, adẽptio eſt, & quot modis fiat eod.21
Legatum ad vnum vſum, an in alium transferri à republica etiam poſſit 42.33.24
Legatum quando peti nequit ex cauſa perſonæ teſtatoris 42.33.26. ex perſona hæredis eod.27. ex perſona legatarij eod.28
Legatum ſibi adſcribens, eo priuatur 42.33.30
Legatæ rei fructus à quo tempore debeantur 21.14.12
Legata ad vnum genus redacta 42.32.9
Legata debentur & fideicommiſſa ex teſtamento irrito, ratione exhæredationis, vel præteritionis 42.32.31
Legata quando ſine ſucceſſione teſtamentaria, ab inteſtato debentur ex teſtamento eod.
Legata relinquuntur aut purè, aut ſub conditione &c. 42.32.35
Legata fideicommiſſis exæquata eſſe, quomodo intelligatur 42.32.55
Legata non petuntur regulariter, niſi adita hæreditate 42.33.12
Legata ab hærede peti & præſtari debent, non propria authoritate capi 42.33.13
Legata pluribus ex cauſis deficiunt, nec debentur 42.33.19.& ſeq.
Legata & fideicommiſſa quæ debebantur rupto teſtamento per bonorum poſſeſſionem contra tabulas 43.4.18
Legata in teſtamento alterius adimentis, pœna falſi 36.43
Legata poſt aditam hæreditatem tantùm debentur, Pta antè 42.33.19
Legatorum effectus, vt peti poſſint 42.33.10.& quando peti poſſint eod. quando tranſmittantur eod.11
Legatorum præſtandorum rationes 42.32.31
in Legatis duplex fauor verſatur 28.2.20
de Legatis 1.2.3. tituli quid contineant in Summa 42.32.14
Legatus vnde dictus 41.32.1
Legatus à latere ſummi pontif. in beneficiorum collatione concurrit cum ordinarijs, non alij legati miſſi, aut nati 17.7.11
Legatus Sum. pontificis etiam confirmat in prouincia ſibi directa 17.7.5
Legatus Cæſaris, præſes, & corrector 47.32.10
Legatus fecialis in Gallia quis 35.14.4
Legatus legiones adminiſtrabat abſente prætore 19.3.10
Legati apoſtolici priuilegia remiſſiuè 17.7.11

Legatum ante ſe præmittere, repetundarum proconſuli crimen 36.28.21
Legato Romanorum occiſo, bellum indictum 47.30.7
Legati ciuitatum & municipiorum qui,& à quibus creentur 18.19.1
Legati ex Cardinalibus plerunque,& quot eorum ſpecies 15 4.1-.& cur à latere dicti eod.
Legati,inuiolabiles & ſancti 33.14.4
Legati necati cum familia,quòd pro delegantibus damnoſa locuti eſſent 35.5 28
Legati proconſulis quam iuriſdictionem haberent,& qui dicantur 47.32.19
Legati ſummi pontificis nati,miſſi à latere eod. 21
Legati principis à legatis proconſulis differentes 22
Legati proconſulis qui,& quot 47 32.10.& 19
Legati, vel oratores non retinentur ob repreſſalias 38.8.16
Legatorum ætas apud Chalcidenſes 47 9.21
Legatorum Romanorum conſtantia in contemnendis iniurijs 32.15.4
Legatos publicos aut eorum comites iniuria afficientis pœna 38.3.5
Legatos reipub. vel principis violaſſe, maieſtatis crimen:& legis Iuliæ de vi publica 35.4.1
Legati etiam hoſtium inuiolabiles eod.nu.2.bella b violatos eod.3
Legatus non debet minori maieſtati vti, quàm is qui eum mittit 35.4 4.& 10
Legatum violantis iuris pontificij,& ciuilis pœna 35.4.5
Legati quandiu ſint inuiolabiles 35.4.6. vnde dicti eod.nu.11
Legati municipiorum & ciuitatum qui 35. 4.12. ne fiant ſine conſilio & ſuperioris authoritate eod.
Legati quot, & quomodo decerni poſſunt à ciuitate 35.4.13
Legati quæ negotia propria vel aliena præter mandata gerere poſſunt 35.4.15.& reipub. legati, propria negotia obliuiſci debent eod.nu.10
Legati ad Tarentinos de proprijs iniurijs non cõq eſti 35.4.16
Legati municipiorum, ſecundum albi ordinem quando mittendi 35.4.16
Legatus legationem ne deſerat eod. vicarium quando det eod.
Legatus deſignatus quibus vti poſſit excuſationibus,ne legationem obeat 35.4.17
Legiones quot militibus perficiatur 19.3.20
Legionis regibus olim parebat Caſtellæ prouincia & comitatus 6.20.19
Legiones 7. peditum in Gallia à quo inſtitutæ 19. 3.17
Legionum variæ ſpecies 18.3.20
Legumina furantes quomodo puniantur 37.7. 5&5
Legitimus actus,manumiſſio,& à quibus fiat 14. 5.1.& 4
Legitima aliquando dicta falcidia,& eius cum falcidia differentia 42.34.5
Legitima an grauari poſſit fideicõmiſſo,à perſona filij vel eius hæredis,diſputatur nouo intellectu 42.28.10
Legitima deſcendentium & aſcendentium inſtitutionis tantùm iure relinquenda 44.4 8
Legitima fideicommiſſo grauari quando poteſt 42.26.6
Legitima filij quando fideicommiſſo nequit 42. 22.28
Legitima filiorum,eſt quota bonorum, non quota hæreditaris patris 42.2.9
Legitima ingratitudine amittitur 44.3.19
Legitima liberis an iure inſtitutionis relinquenda & an alio titulo relinqui poſſit 44.2.8
Legitimæ ſupplementum impedit querelam inofficioſi eod.9
Legitima minui pacto,& ſtatuto poteſt 41.11.2
Legitima filiæ dotare habentis regreſſum, computatur habita ratione patrimonij patris quod erat tempore conſtitutionis dotis,ſi excludatur pacto:non autem,ſi ſtatuto 41.12.3
Legitimæ ſupplementum petere filia poteſt non obſtante renunciatione, & ſi læſa,& metu renunciauit 41.17.10
Legitima non minuitur illis legatis,quibus minuitur falcidia 42.34.11
Legitima non relinquitur neceſſariò filijs, titulo inſtitutionis,in teſtamento ad pias cauſas 42. 5.14
Legitima non venit in reſtitutione fideicommiſſi vulgaris,ſed pupillaris 42.28.8
Legitima num ſit iuris naturalis 42.19.12
Legitima quare priuari non poſſit quibus debetur 44.4.24
Legitima non conſideratur in ſucceſſione ab inteſtato 44.5.1
Legitima quanta ſit hodie,& fuerit olim eod.
Legitima pars quid ſit 44.5.3. quibus nominibus appelletur eod.4
Legitima collateralium non eſt aucta hodie,vt aſcendentium & deſcendentium eod.
Legitima decurionum erat dodrans 44.5.5
Legitimæ tributis & ſemiſsis quomodo ineunda ratio eod.6.& 7
in Legitima computanda qui faciant partem, quamuis non admittantur ad partem 44.5. 7.& 8. Eius quantitas augeri & minui conſuetudine poteſt, ſed num tolli diſputatur eod.9
Legitima iuris naturalis non eſt eod.10
Legitima non eſt in locum alimentorum debita eod.11
Legitima intra quot tempus peti & præſcribi poſſit 44.5.12
Legitima filij priuatur, confiſcatis bonis patris eod.13
Legitima donationibus patris immenſis non minuitur 44 5.14
Legitima ex quibus rebus capienda ſit 44.5.16 quando non detur in corporibus hæreditarijs, & in quibus eod. 17.quid ſi in pecunia conſtituta filius agnouerit eod.20
Legitima ex lege domus vel ſtatuto poteſt aſſigna ri in

ri in pecunia 44.5.19
Legitima parentum aſcendentium poteſt in pecunia relinqui 44.5.22
Legitima minuit donationes primogenito factas 44.5.23
Legitima à quo, ab hærede ſolo, vel à legatarijs petatur 44.5.24. Eius petendæ vel conflandæ formula, vel cùm de ſupplemento agitur eod. 25. & ſeq. Eam quando propria authoritate poſsit filius accipere, & quando tenetur ab hærede petere 44.5.28
in Legitimæ ratione facienda, quæ anteà deducenda ſunt eod.27
Legitimæ nullum onus vel grauamen, vel conditio imponi poteſt 44.5.28. excipe caſus 12. de quibus 29.& ſeq.
Legitima poſt mortem tantùm debentis, debetur 44.5.33.& quando ante eod.& ſeq.
Legitima quomodo computetur æſtimatione bonorum,& imputatione 44.5.39
Legitima an debetur habita ratione valoris & rerum hæreditatis quæ fuerunt tempore mortis teſtatoris 44.5.39 Sed quid ſi poſt datam dotem vel datum filio cum renunciatione, ante mortem patris ſufficiens tempore quo datur pro legitima, num auctis facultatibus tempore mortis inuentis, habeant ſupplementum eod.40
Legitima relinqui poteſt tantùm titulo inſtitutionis, correctis iuribus contrarijs 41.10.8
Legitima ſocietas quæ dicatur 8.7.28
Legitima tutela quando habeat locum 12.9.1. ſubſidiaria ea in locum teſtamentariæ, quæ prior eſt eod.2 eius quatuor ſpecies agnatorum, parentum, fiduciaria, patronorum eod.4
Legitima tutela tranſit mortuis parentibus tutoribus in filios ſola 12.9.7
Legitima tutela cur potius defertur agnatis proximis,quàm aliis à lege eod.9
Legitima à falcidia quid differat in imputatione 44.5.48
Legitima quibus debeatur perſonis,& quo ordine 44.5.50
Legitima non debetur aſcendentibus, extantibus deſcendentibus ſucceſſioni habilibus eod.
Legitima quando debeatur deſcendentibus in bonis deſcendentium 44.5.55. Legitimæ deſcendentium & aſcendentium differentia eod.
Legitima debetur honorabili titulo, & quomodo 44.5.57
Legitimam in proprietate & vſufructu conſequi debet filius, etiam ſi hæres vniuerſalis, deducto alijque relicti vſufructu, inſtitutus ſit 44.5.58
Legitimæ præſtandæ rationes 44.5.59
Legitimæ cauſa data, ſi ſufficiant filio acipienti, ante mortem conſumpta, excludunt eum à petitione alterius legitimæ 44.5.34
Legitimæ repletionem ſibi propria authoritate non facit filius 44.4.14. an præſcribatur quinquennio eod.17
ad Legitimæ ſupplementum quando agatur 44.4.14
Legitimam capiunt filij ſine onere 42.31.14
in Legitimam imputantur percepta omnia a patre vel ab eo qui debet 42.34.19
in Legitimam quæ imputantur 44.5.& 41.ſeq.
in Legitimam quando imputetur feudum 6.18.6
in Legitimam quæ imputantur, conferuntur 46.8.10
Legitimatio eſt de reſeruatis ſummo Pontifici 6.7.33
Legitimum quid 8.1.11
Legitimi cur dicti agnati 43.5.5
Legitimi & naturales quare dicti, & quid legitimum 8.1.11
Legitimi & naturales illi quoque,qui ex matrimonio diſſoluto vel clandeſtino poſteà approbato 8.1.15
Legitimi filij tantùm non retrahunt vendita iure proximitatis 26.17.11
Legitimi tantùm filij,qui 10.5.1. Eorum diuerſa iure ciuili,in adoptatos & arrogatos eod.2
Legitimorum filiorum & naturalium quot ſpeciei, & illegitimorum quot item, naturalium filiorum 10.3.14.& 15
Legitimos ſi pater dicat filios,tales dicuntur 10.4.3
Legitimi coniuncti qui 8.1.1. & Legitima proles eod.10
Legitimatio per reſcriptum principis 1045
Legitimatio per ſubſequens matrimonium quæ requirat 45.7.6. Huius faciendæ ratio ex d 5 Eiuſque in ſucceſſionis effectus eod.6
Legitimatio per reſcriptum principis vbi publicari & euulgari debeat, antequam effectum habeat 45710
Legitimatio ad ſuccedendum & ad beneficia, a quibus fieri poſſit eod.11
Legitimatio poſt mortem patris approbata non ſuſtinet pupillarem ſubſtitutionem 42.12.4
Legitimatione contrahitur patria poteſtas 11.6.11
Legitimatione filij rumpitur anterius teſtamentum, vt agnatione 44.16
Legitimare non poſſunt duces,vel comites 6.7.33
Legitimari poteſt ſpurius, ea lege ne ſuccedat patri 41.1.19
Legitimantur filij quatuor modis, oblatione curiæ, ſi pater legitimos diceret,per reſcriptum principis, per ſubſequens matrimonium 10.4.3
Legitimatus filius per reſcriptum principis, non propriè legitimus, nec eiuſdem iuris ac legitimus & naturalis 42.28.23.& 24
Legitimatus ſpurius quando ex teſtamento patris inſtitui poteſt 42.35.13
Legitimati filij per ſubſequens matrimonium retrahere poſſunt vendita iure proximitatis,non alij 26.17.18
Legitimari per reſcriptum principis non ſuccedit pro-

proximis patri niſi conſentiant legitimationi 42.28.22
Legitimati reſcripto principis quomodo patri ſuccedant 45.7.7. Non ſuccedunt agnatis patris, & quare eod.
Legitimati quomodo legitimam in bonis patris petere poſſunt 44.5.51
Legitimatis ſubſtitui pupillariter poteſt 42.22.4
Legitimatus ex reſcripto excludit in ſucceſſione patris cognatos 45.7.8. Sed an excludatur à legitimis & naturalibus patris liberis eod.9
Lelith dæmon 34.20.27
Lemmachus probus, & pauper 47.10.17
Lemures quid 34.20.31
Lemuria 2.16.5
Lenæ ſubmerſæ ſaccis incluſæ 36.22.7
Leno hæres teſtamento inſtitui non poteſt 42.35.4
Leno priuatur poteſtate earum, quas proſtituit 10.2.25
Lenones à vicinia expellendi, vt & meretrices 4.14.10
Lenones capitali pœna puniti 10.2.24
Lenonum capitalis pœna 36.22.4.5. & 7
Lenocinium æquè magnum crimen, ac quæſtum proprio corpore facere 10.2.24
Lenocinium inter capita l. Iuliæ de adulterijs 36.21.1. & 5
Lenocinium quid, & vnde dictum eod.2
Lenocinij pœna eos tenet, qui euadendi accuſationem opem ferunt fornicatoribus deprehenſis 36.11.10
Lenocinij pœna tenentur qui domum ad colloquium ſtupri præbent 36.12.6
Lenocinij accuſandi poteſtas durat per quinquennium 36.13.3
Lentulus primus codicillis validis vſus 43.1.10. & 23
Lentiginoſi apud Magos ab aris ſubmouebantur 16.3.6
Leo Baſilij Imperatoris filius, qualem curam excubiarum haberet, & præclarum eius hac de re factum 19.11.4
Leo Cæſar Marciano ſucceſſit 17.12.6
Leo & Antoninus eccleſiaſticis perſonis honores abrogatos à Tyrannis reſtituunt 15.1.7
Leonis 10. ſum. pontif. tempore concluſum fuit vltimum Lateranenſe concilium 17.9.17
Leonis inſignia, & Aquilæ Francorum 45.3.9
Leonem primus manſuefecit Hanno Carthaginenſis, ideo necatus 39.1.11
Leone prophera Dei occiſus 31.20.1
Leonetus Magdunenſis eccleſiaſtica bona inuadit 2.28.2
Leonidæ ducis interitus 35.5.29
Leontini præfecti Romani, factum in ſeditioſos egregium 35.6.10
Leontius dux Philippi 24.3.17
Leotychides regno Lacedæmoniorum, vt ſuſpectus ſpurius reiectus 10.3.27
Lepidæ Æmiliorum ſupplicium 36.3.5.
Leporaria cuilibet habere permiſſum 37.5.15
Lepores ſuperfœtant 22.3.6
Lepra alba infecti 1.10.8
Lepra interueniente ſponſalia diſſoluuntur 8.9.5
Leproſaria & Hoſpitalia exempta à præſtatione decimarum 2.20.10
Leproſariæ 15.28.16. illæ in titulum beneficij non conferuntur eod.17. earum cura iudicibus quare demandata eod.21
Leproſi de quibus decimas non debent 15.28.18 ab alijs hominibus ſeparandi eod.19. In proprio natiuitatis loco alendi, & eò relegandi eod.20.
Leproſi coniurarunt cum Iudæis in Chriſtianos 15.28.22
Les aides, genus oblationis 3.6.1
Leſbij irruinationis fœditas 10.2.42
Les mandes 3.2.15
Leſſum agere ad tibiam, quid 2.14.19
Lethargia quid 13.5.5. & 8
Lettres de complainte en cas de ſaiſine & nouuelleté, quale interdictum 21.9.13
Lettres de creance, fidem faciunt inter mercatores 41.18.2
apud Leucadas quomodo ciuitas valde popularis effecta 21.4.7
Leucanij populi pro ſeruis habiti 31.27.9
ex Leucanorum lege quæ pœna inhoſpitalitatis 15.28.38
λίνεμμα 47.23.4
Leucothoæ ædes factæ 16.3.6
Leui filij occiderunt Iſraelitas idololatras 36.21.18
Leui tribus 16.1.5
Leui tribus pro primogenitis Iſraelis ſeruiuit Deo 16.8.23
Leuiſſima culpa quæ 21.21.5
in Leui ſacerdotium tranſlatum 41.7.25
Leuitæ iuramentum, diſcerptis membris vxoris adulteratæ, ad vindicandum crimen 50.8.18
Leuitarum in locum, Diaconi in eccleſia Det 16.7.5
Leuitis iure proprio à Deo datæ decimæ 2.22.3
Leuitis & ſacerdotibus olim vxores ad vſum cur conceſſum habere 9.14.1
Leuuigildus rex Gothorum 44.2.24
Lex Acquilia à quo lata 38.9.1. eius tria capita eod.1
Legis Acquiliæ iudicium quæ conſiderat eod.nu.6
Lex Ælia Sentia de deditijs libertis ſublata 14.7.8
L. æqualitas, de pactis conuentis, an ſit abrogata 45.14.10
Lex Atilia à quo lata, & inde tutores 11.13.13
Lex Cornelia 20.5.3
Lex Cornelia teſtamentaria 36.5.2
L. cùm auus, de condit. & demo. non habet locum in fideicommiſſo particulari, & exceptio. 42.32.57
L. cùm acutiſſimi, C. commu. de lega. in quibus caſibus ceſſet 42.30.3
L. cùm hæredes, de acqui. poſſe. an ſublata ſit ex Galliarum vſu 46.1.7

Lex

INDEX

Lex de non reficiendo conſule intra decem annos 47.15.17
L.Deo nobis in §.nam & maritus, de epiſc.& cler. C. vt intelliga. 28.10.24
Lex 12.tab.contra magos 59.1.11
Lex 12. tab. de non traducenda ſuaſione ingenua virgine 9.3.11
Lex 12.tabul.de patritijs & plebeis non iungendis 9.13.4.ſublata poſteà cod.7
Lex 12.tabula.de repetundis 36.28.15
Lex Fauia aduerſus quos lata 29.7.4
L.Fin. de repud. hæred. C. in 9. caſibus non habet locum 46.6.14
Lex Furia Caninia de manumiſſionibus ſeruorum quæ,& quando ſublata 14.5.12
Lex Fulia Caninia ſublata vt inuida à iure eſt 9. 22.9
Lex horrendi cæminis 35.3.4
L.Imperium , & eius titulus , de iuriſd. omn. iudi. Num de mero imperio loquantur 47. 21.1
Lex indefinitè loquens, indefinitè intelligenda 42.19.7
Lex intellati ſucceſſionem deferens, imitatur naturam voluntatis humanæ 46.1.7
Lex Iulia de adulterijs ad repudium pertinet 9. 15.26
Lex Iulia de fundo dotali, prorogata ad res non Italicas 9.22.12. & emendata in fauorem vxorum cod.
Lex Iulia de reſiduis,peculatus inſtar:& quid ab eo differat 33.20.1
lex Iulia & Titia de tutoribus inprouincijs dandis, qualis 12.13.14
lex Lectoria 13.3.4
L.1. C. qui bon. ced. poſſ. vt intelligenda 22. 11.15
L.2.C.de alluuio.vt intelligenda 20.8.5
L.2.De reſcind.venditione.C.& de eius reſciſione 25.24.4.& ſequentib.numer.
L.Quinque pedũ,C.fin.regund. explicata 20.9.6
L.Si feriatis, De Fer. & dilatio. vt intelligenda 2. 16.19
L.Si pater,de inoffi. teſta. C. emendata hõdie 44. 5.28
L Si qua illuſtris, ad Orphicia , non obſeruatur in Gallia 45.11.12
L.Si vindicati,de pœn.C. abrogata 50.1.32
Lex Tribunitia L.Iunij Trib.ple,de magiſtratuum ætate 47.9.19
glo.L.aſſiduis in quo caſu tantùm vera 9.24.5
Legis authoritate pacta veſtiuntur 21.6.17
Legis auxilio qui indigni 33.22.1
Legis effectus 47.1.16
L.Et ſuum hæredem,diſſolutio 41.6.4
L.illud,C.de collatio.explicatio 46.3.15
L.Fin.§.neceſſitate, de bon. quæ lib.C. explicatio 11.8.27
L.generaliter, C. de inſtitut.reſtr. ſub condi. fact. explicatio 42.28.30
Leg.Papiæ decima ſublata 3.12.6
L.Præcibus de impube.C.explicatio 42.26.6.& 7
L.Quinque pedum,explicatio 39.15.15.& 16
L.2.De verbo.ſignif.ff.explicatio 42.32.52
Legis 12.Tabul.de debitoribus ordo 22.6.5
L.Traditionibus,C.de pact.explicatio 20.10.4
Legem ſenatus facere non poteſt , ſed princeps 47.25.32
Lege agere quid, & quomodo 21.8.5
Lege Claudia mater tutrix filiorũ fiebat 12.10.7
L.hac edictali,C.de ſecund. nupt. pœnæ intra annum luctus nubentium remitti non poſſunt 9.26.56
Lege Iulia de repetundis quid caueatur 19.18.9
Lege Lectoriaolim propter quid tantùm curatores dabantur 13.6.6
Lege Roſcia decoctoribus bonorũ locus in theatro ab omnibus ſeparatus 22.11.10
Lege ſtatuente quædam tacitæ obligantur 23.8.1
Lege ſua damnatus Stolo 25.11.4
Lege vel conſtitutione qui liberi,vel ſerui 14.1.9
Leges aranearum telis comparatæ ab Anacharſi 21.2.8
Leges axibus & in ære ſcriptæ 48.10.3
Leges de diſciplina militũ ab Aureliano præſcriptæ 49.10.8
Leges de nauigatione à Rhodijs latæ 1.3.5
Leges num principatu vt plerunque mutãtur45.3.4
Leges quæ vicinorum pacem continent & fidem, non concupiſces 4.24.13
Leges Rhodienſes vnde dictæ 29.1 .1
Leges ſequendæ in iudicijs,non hominum voluntates 47.5.2
Leges Titia,Cornelia, publicæ de ſponſione ludi 39.4.2
Legum abrogatio & reſtitutio tempori ſeruire debet 35.2.3
Legum authoritate quando minuuntur actiones 21.16.1
Legum 12.tabularum origo 47.19.6
Legum habendarum à Græcis, Hermodorus Romanis author fuit 31.6.6.
Legum imperiti iudicare non debent 47.10.9
Legum interpræti Hermodoro ſtatua erecta 47. 19.6
Legum ſancita quare à iudice poſſint extendi, & ad quæ 47.1.19
Legum poteſtas penes principem 47.2 .8
Legum regimen conceſſum Auguſto 47.20.4
Leges ſcribi notis , ptohibitum , & ne in eas commentaria edantur 39.2.19
Legum abrogatio cum laqueo tantùm,apud Thurios petebatur 39.2.28
per Leges res alienari prohibentur , ſi lædatur ius publicum in pacto tributorum, in turpibus,contra bonos mores,& iura,& exempla 21.4.7.& cap.5.num.7
§.Prius L.2.de vulga.explicatio 42.20.5.6.7
§.Sed hoc præſenti , & §. preſbyteros , de ſanctiſſ. epiſco.in Authen. explicatio 42 30.8
Lia ſuppoſita pro Rachele Iacobo 9.11.2
Libationibus pacta ſancire 8.2.3.& 4
Libellus petitionis hæreditatis quid debeat continere 46.7.17
Libellus, ſeu petitio iudicialis intentionem habet agentis 48 5 2

Libellus conuentionalis quid 48.5.5. & quæ contineat eo.eius forma eod.6. & concluſio qualis eod.7
Libellus petitionis num poſſit poſt editionẽ mutari 48.5.10
Libelli iudicialis ſeu petitionis ſcriptæ finis eo. & rationes eod.11
Libelli accuſatorij forma 32.7.2
Libelli proponendi de rebus inuentis 20.3.2
Libelli ſubſcriptio à iudice maudito aduerſario in quibus fiat 47.21.11
per Libellum expediri nõ poteſt, quod decretum deſiderat 47.32.6
Libellum & Allodium diuerſa eſſe docetur 6.1.10
Libellorum magiſtri qui 47.29.18.quot per ſucceſſionem temporum in Gallia eod.19. ordinari & extraordinarij eod.20.notio eod.21
Libellos famoſos facientes & habentes, vt puniendi 38.6.2.3.& ſeq.
Libellarius contractus quid 27.1.6
Libellarij contractus 6.1.11
Liberum allodium quod dicatur 6.1.9
inter Liberum & ſeruum quid interſit 22.6.9
Liberum hominem vincire aut concludere, pœnam habet plagij 36.31.5.& ſeq.
Liberi aut ſerui natura qui 14.1.8
Liberi aut ſerui natura, aut hominum conſtitutione 14.1.8
Liberi debent ali à parentibus, & inſtitui 9.20.13
Liberi quando alantur à matribus 9.20.14.
Liberi quoque tenentur alere parentes 9.20.15
Liberos non erudientis pœna, & liberorum non alentium parentes eo.16
Liberi & poſteriores, qui 9.9.16
Liberi qui, & quot à tutela dant excuſationem 12.6.8
Liberi ſeruis ne coniungantur, lex hebræa, & frãcica 9.13.2
Liberorum animos non corrumpi, patris intereſt 10.2.19
Liberorum appellatio quos contineat in ſucceſſionibus 43.4.7
Liberorum cauſa Cato Vtiſenſis vxorem ſuam cõceſſit Hortenſio 9.4.4
Liberorum educatio iuſſa coniugibus 28.10.6
Liberorum nomen, & de vno tantùm filio dicatur 10.3.11
Liberorum noſtrorum animos non corrumpi intereſt noſtra 38.10.7
ius Liberorum quid 45.9.5.&7
in Liberos ius necis, & exponendi ſublatum 3.20.2
Liberos licebat exponere lege Romuli quomodo, & de abolitione legis, & pœna 3.20.2
Liberos non teneri alere parentes quibuſdam de cauſis, leges apud Athenienſes 9.20.16
Liberos proprios & naturales qui habet, adoptare non poteſt 10.6.18
ob Liberos quæ priuilegia olim apud Romanos patribus competerent 9.6.38. de ijs remiſſiuè
Liberos qui non haberent olim ex lege Papia quid penderent 9.6.13
ob Liberos quinque ſuceptos immunitas dabatur collectatum, ſed vt vult Guido Pap. hodie minimè 3.8.18
Libri 34.ad 33.continuatio 34.1.1
Libri 40.ad 39.continuatio 40.1.1
Libri 41.ad ſuperiores continuatio 41.1.1
Lib.46.ad præcedentes continuatio 46.1.1.& 5
Libri 48.ad ſuperiores continuatio 48.1.1
Libri à patre filio ſtudenti dati, num conferantur 46.8.7.& ſeq.
Libri impudicæ & parum verecundæ lectionis explodendi 39.12.4
Libri Labieni, vt mordaces, combuſti eo viuo 38.6.3
Libri hæreticorum, & improbatæ religionis, cõburendi 33.9.3
Libri magici comburendi, & alij improbatæ lectionis 34.1.10
Libri num imputentur filio in legitimam 44.5.46
Libri ſcholaſticorum num poſſint capi vel retineri pro eorum debitis 22.9.7. non tenentur pro hoſpitij mercede eo.eos ſcholaſtici boni, tanquam vxorem deligunt eo.
Libros ſcholaſticorum comburentes, laqueo ſuſpenſi ſunt 22.9.7
Liberalis quis 13.6.2
Liberalis cauſa non venit in compromiſſum 47.39.10
Liberalitas in neceſſitatibus non cõſtituitur 9.25.12
Liberalitas in rempub. meretur vt memoria eius inſcriptione retineatur 42.33.24
à Liberalitate proceſſit primus modus contrahendi 21.1.4
Liberare ſe àpartono improbo, quibus remediis ſine ſanguine poſſit vaſſallus 6.20.18.& 19
Liberatio, acceptilationis finis eſt 21.19.11
Liberatio à fidei præſtatione in homologio an ſequatur eius feudum refutando 6.2.30
Liberationis verbum eandem vim habet, quàm ſolutionis 21.18.2
num Liberemur àdamno dato, tes ipſas tradendo 4.26.16
Liberij, Felicis, & Vrſicini exitiale ſchiſma contra Damaſum 15.3.15
Libertas quid ſit 30.2.14
Libertas arbitrij non conſiſtit in permiſſione agendi mala 33.6.6.& 7
Libertas arbitrij non excuſat delicta 30.2.12
Libertas à ſeruo præſcribitur, & ſi ſeruus fiat clericus, vel monachus tacente domino 14.5.20
Libertas damnati ad mortem olim, non hodiè, adimebatur 42.8.11
Libertas quid 11.1.3
Libertas inæſtimabilis res, nihilque infœlicius ſeruitute 11.1.14
Libertas vera, obedire benè præcipientibus, & legi 11.1.17. eius frenum non eſt iure prohibitum eod.
Libertas, finis populatis adminiſtrationis 18.3.5
Libertas quid 14.1.4. per ſeruitutem non tollitur, ſed impeditur eius actus eo.6
Libertas & ſeruitus corporis, animæ, & vtriuſque eſt. Aut natura, aut hominum con

conſtitutione,& qui ſerui aut liberi natura 14. 1.8.libertate nihil gratius eod.11
Libertas naturalis, & factitia, ingenuitas & libertinitas 14.7.1
Libertatis imminutæ ſignum,tributorum præſtatio 3 3 2.&3.& illud vt intelligatur eo.
Libertatis inſigne,pileum capite raſo 14.5.18
Libertatis tuendæ,duæ artes 32.10.2
Libertatem Germani in ludo extremam ludunt 14 3.10
Libertatis vſucapio ſeruis,quæ 40.5.27
ad Libertatem ſine manumiſſione proclamat qui ſe ingenuum dicit,& quomodo 14 6.2
Libertates ex teſtamento inofficioſo quando debebantur 44.4.20
Libertates teſtamento & codicillis libere ex voluntate relinqui ſeruis poſſunt 14.5.13
Libertinus quis 14.7.5.quid differat à liberto eodem
Libertinorum tres ſpecies, ciuium Romanorum ſeu iuniatorum,& dedititiorum 14.7.8
Libertus quis,& libertinus & quid differant 14.7. 5.& 6
Libertus alimenta patrono tenetur præſtare 6. 19.26
Libertus à vaſſallo quid differat 6.19.16
Libertus filius patronorum tutores cogitur petere 12.13.7
Libertus obſequia debet patrono,& honorẽ 14. 8.3 & ſi ſit ingratus,in ſeruitutem reuocari poteſt. eod. 5. actionem famoſam non proponit in patronum, nec litem in eum ſine licentia prætoris mouetur eod.4
Libertus tutelam filiorum patroni ſubire tenetur, aliter ingratus eod.5.& patrono operas præſtare cogitur eod.6
Libertus patronorum ſequitur originem, & domicilium 18.13.16
Liberti ab inteſtato quomodo ſuccedebant patroni 45.15.9
Libertis aſſignatio ius ſucceſſionis habet eod.
Liberti & clientes pares facti 14.10.1
Liberti in Germania parùm abſunt à ſeruis,nec ſeria illis committuntur 14.7.10
Liberti in patronos non agunt de iniuria 38.3.6
Liberti patronos accuſare nequeunt, nec contra patroni libertos 32.17.1
Libertorum & libertarum tutela ad quos pertineat 12.11.1
Libertus in triumuiratu Octauij,Lepidi, & Antonij quod vectigal impoſitum 3.10.9
Libido quid 30.3.9
Liberminatus damnatus, quòd lucrum poſtularet ex ſua arte 39.1.17
Libitinarij extra vrbem habitabant 39.13.16
Libo Druſus magus 34.14.9
Libo Druſus damnatus à Tyberio 32.4.8
Libra alterum artificium, quàm aurificum maior 36.2.14
Libra auri quot aureos numos recipiebat 28.13.7
Libra auri, quot ſolidis æſtimata 36. 2. 13 & 14. quot aureis nu.17
Libripendes iudices qui 3.7.7
Libyca in regione quæ ciuitates 15 6.3
Licentiaturæ filij cauſa impenſa num imputentur in legitimam eius 44.4.45
Licinia lex de agris comparandis 41.11.4
Licinij Stolonis lex de cõſulibus plebeiis 47.15.8
in Licitatione rei indiuiduę, & alius extraneus, quàm cohęres admittitur 5.4.11
Licitationum auctiones nõ admittuntur ſine cautione domicilij 23.6.18
Lictori quot ſuberant milites 31.38.2
Lictores qui erant 47.40.9.& 10
Lictorum materia vbi tractetur 31.38.1
Liendelius Meier domus regię 6.8.9
Lieni fiſcus comparatur 31.31.15
Lieni fiſcus comparatus à Traiano 33.10
Lieutenant de Senechal de robbe courte, & eius notio 47.36.3
Lieutenant general in Gallia, cui Romano magiſtratui comparandus 47 33.2
Lieutenants criminelz,& eorum notio 47.36.4
Ligare hominem ſine iuſſu regis, pœnã habet homicidij 38 3.16
Ligaturæ incantatæ ſolutio naturalis 34.21.10
Ligerim nauigantes à Pedagijs immunes 3.8.25
Ligius homo quis 14.10.13
Ligius quis ſit in ſumma 6.2.28
Ligius homo & cum feudo, & ſine feudo eſſe poteſt 6.2.29
Ligius homo à fide prima abire nequit,etiam feudum refutando: etſi in aliis vaſſallis diuerſum ſequamur 6.2.3
Ligius homo 2. à ſolo domino non à curia tu catur. Item quòd is perſonam in hoc dom o obliget & bona 6.2.31.
Ligius homo nemo duorum eſſe poteſt eod.31 omnes tamen qui in imperio ſunt, cẽſentur ligij imperatoris eod.33.& in feudo ligio ſuccedunt fœminę eod.in vaſſallitico̊que iuramento cenſetur excipi ligius dominus,&c. eo.
Ligium feudum vaſſallus refutare non poteſt 6. 19.36
Ligiũm nomen vnde declinatum 6.2.23
Ligium feudum,propriè feudum nõ eſſe, ſed impropriè
Ligij homines,& homologi qui,&c. 6.2.25
Ligij homines clientes eo.26
Lignum ſectum furatus, vel in ſylua cędens quomodo puniendus 37.6.8
Ligna cędere noctu & diebus feſtis, grauius delictum,quàm ſi diebus alijs 37.14.10
Ligos Plinio dicta Conſtantinopolis ciuitas 15. 5.7
Ligues apud Italos quid 6.2.23
Ligula ab armis dependens Tholoſæ nota meretricum erat 10.2.38
Ligures prælio victi à L. Æmilio Paulo 2. 11. 5
Liliorum inſignia Francorum 46.3 9
Lilith,dæmonicum ſpectrum quale 34 19.4
Lilithini &dæmones abortiui,ex ſemine hominis Iudaicæ ſtultitiæ 7.3.12
Limenarchæ duces 47.32.26
Limitanea regni retrahi non poſſunt 16.2.8

Limitanei duces,& milites caſtellani 6.3.14
Limitatis in agris aſſignatis limitibus ius alluuionis non habet locum 5.5.9
Limites duo Romani imperij, Orientis & Occidentis præcipui, &c. Totidē Francis, erátque Ostenriche marca, id eſt, Orientalis regni limes, eſt Vneſtentriche Marcha, id eſt, Occidēta lis regni, &c. Ita & diuiſum Turcicum imperiū 6.9.11. vide in cap.11.nu.10
Limitum cauſa agrorum bella ex locubus priuatorum contentionibus 39.13.2
Lingua abſciſſio, in pœnam 35.5.8
Linguæ bona & mala quam plurima 38.5.2
Linguæ peccata varia 30.11.5
ob Linguæ proteruiam & petulantiam Hecuba à Græcis lapidibus obruta 31.18.1
Linguarum & idiomatis intelligentia quid iuuet homines, & quid noceat ignorantia 17.6.39
Lineis indutis monachi non vtuntur 15.15.1
Linus & Cletus adiutores in temporalibus D. Petri 15.3.17
Lis à cauſa quomodo differat 47.7.2
Lis eiuſdem rei diuidi non debet coram diuerſis iudicibus 49.2.5
Lis quomodo inter patrem & filium eſſe non poſſit 49.2.9
Lis dubia ſemper 28.27
Lis futura cum pupillo, quæ ab eius tutela excuſet 12.6 9
Li nulla inter patrem & filiumfa. eſſe poteſt, & quando 11. 8. 33. Lis tamen inter eos hodie in Gallia eſt eod.35
Lis nulla mouetur à liberto ſine licentia prætoris in patronum 14.8.4
Lis præparata quæ dicatur 44.4.20
Lis cauſa ne liceret principem inſtituere, cautum 3.12 3
Lis ceſſio in potentiorem prohibita 47.7.14
Lis conteſtatio, vide conteſtatio litis & 48. 6.3
Lis conteſtatio, intra viginti dies facienda 40. 5 13
Lis conteſtatio malæfidei poſſeſſorem facit 46. 7.12
Li conteſtatio quomodo interrumpat præſcriptionem, eámque duriorem reddat 40. 6. 6. & 7
Lis conteſtatione quomodo vſucapio interpellatur 20.12.3
Lis criminalis æſtimatio 35.5.36
Lis dubius euentus 36.25 35
in Litis æſtimatione num locum habeat redhibitio 26.8 3
Lis ingreſſu quæ agitantur ante conteſtationem principalis negotij 48.1.5
Lite conteſtata quæ facienda in iudicio 20.6
Litis nomen à limitibus 39.13.3
Lite carere, fœliciſſimum 40.11.3
Lites minuere, ſcopus Iuriſconſultorum 40.11.3
Lite pendente arbores vel vites succidens, ſuſpendendus 37.6.9
Lites ciuiles, triennij quiete perimuntur 40.5.24
Lites in quibus execrabiles, & fugiendæ 47.1. 10
Lites, bellum perpetuum inter homines eod. turbant pacem & habent malorū craterem 20.11
Lites, nec forum non ſunt apud Seras 47.1 11
Lites timens laudandus 46.6.16
Litium finiendarum cauſa pleraque ſtatuta, & litium execratio 28.3.1
Litium plures & damnoſi ſumptus, exhaurientes patrimonia 47.1.12
pro Litibus & iudiciis vectigal Caligulæ erat quadrageſima ſummæ contiouerſæ 3 10.7
Litigandi iuſta cauſa à quibus liberat 21.14.9
Litigantes perpetuò triſtes 47.1.13
inter Litigantes, vt quis actor & alius reus ſit, requiritur 5.4.3
Litigare quomodo permittatur perfectis Chriſtianis 47.1.6
Litigator improbus ad expenſas condemnandus 21.16.7
Litigatum quomodo ſibi proſpicere debeant 47. 7.5
Litigio malè cæpto plura damna imminent 47. 7.7
Litigioſus, non ordinandus, non litigioſus, laudādus 47.1.7
Litigioſa res fit per citationem 21.20.8
Litigioſa res in Gall. liberè alienatur, duobus exceptis caſibus cod.12
Litigioſæ rei ceſſio Scholaſtico quomodo fiat 21. 20.11
Litigioſæ rei vitium in Gall. literis cancellariæ remittitur 21 20.12
Litigioſa res vendi non poteſt 25.11.8
Litigioſum beneficium quod dicatur 17.20.1
Litigioſæ rei pendente lite venditæ pretium defertur fiſco 3 17 6
Literaria militia 19.1.8
Literæ abſolutionis, vel damnationis, vel neutrius 50.1.11
Literæ ad beneficia diuerſorum finium, & nominum 17.15.9
Literarum expectatiuarum ad beneficia decem ſpecies 20.7
Literarum nouæ prouiſionis, & perinde valere, differentia 17.15.23.& 25
Literæ cancellatiæ à propria cancellaria impetrari debent 47.19.23
Literæ Epheſiæ magicæ, & earum vis 34 10.8
Literæ, & forum ſilent tempore bellorum 49.6.16
Literæ expectatiuæ ad beneficia debent exprimere poſſeſſa beneficia per impetrantem, & qualitatem eorum 17.6.47
Literę iuſtitiæ, & in forma pauperum in beneficiaria re, quid 16.8.36
Literæ Parentis quæ 47.21.32
Literæ perceptoriæ ſummi pontificis quæ 17.11.3
Literæ executoriæ ad beneficia quæ 20.4
Literarum certamen ex legato Tholoſæ inſtitutū 42.33.24
Literarum certamina legatis inſtitui poſſunt probè 42.33.7.& 24

Literarum figuræ ad quid adhibitæ conuentionibus 24.13.1
Literarum obligatio vnica eſt, & quid ſit eodem 3
Literarum obligationis rationes eod.9
Literarum obligatio, materia, perſona vt conſideretur 24.13.5.forma eod.6
Literarum imperiti aduocati eſſe non poſſunt 49.6.28
Literarum inuſtio maleficis Angliæ facta & Gall. 37.2.4.& 18
Literarum ſtudia, pro ſolatio: & earum priuatio, pro pœna 31.37.2
Literas de manu apparitoris eximens, vel cõfringens, qua pœna puniatur 47.40.29
Literas hoſtibus miſiſſe, ſignum proditionis vindicatum 35.5.27
per Literas loquimur, & illas mittendo excommunicatis, excommunicamur 31.8.15
Literas nemo rudibus ſeculis præter monachos nouerat 15.16.4
Literas ſe neſcire voluiſſe cur aliquando optauerit Nero 31.14.9
per Literas, ſortilegia 34.3.19
Literis celebratorum contractuum formula 22.1.4
Lituaniæ vxores plures habent concubinos 9.2.22
Lituanicæ mulieres concubinos vnum vel plures pro facultatibus mariti habeant 10.1.12
Litus quid, & à ripa vt differat 3.14.8
Liuiæ matris Tyberij Cæſaris dictum 34.12.12
Liuius Druſus Trib.pleb. 36.2.7
Liuius Salinator vnde dictus 3.10.1
Liuij Fuluij argentarij reatus 39.1.14
Liuoniæ milites cruce ſignati 15.35.6
Lunchis, ſtagnum miræ profunditatis 33.8.21
Locans prædium, vbi mala herba, ad quid teneatur 27.1.33
Locatio non transfert dominium, ſed vſum 27.3.1
Locatio habet latam, lenem, & leniſſimam culpã eod.4
Locatio quomodo finiatur 27.3.10.
Locationis & emptionis differentia 25.12.4
Locationis ratio ſumma habetur in inuectis mobilibus 23.11.3
Locationi fundi quæ accedunt & præſtantur 18.23.15
Locare & conducere quæ perſonæ poſſint, vel nõ 27.1.11.& 12
Locare inuitus non cogitur dominus rem ſuam eod.19
Locari quæ res poſſunt 27.1.3
Locati & conducti actiones quæ 27.1.18.& ſeq.
Locati actio pro quibus datur eod.
in Locatis locum non habet redhibitio 26.11.2
Locatio vnde dicta 27.1.2.quid ſit eod.3
Locatio tacito conſenſu quando, & quomodo renouatur eod.17.ei enim conſenſus dat legem, eod.ab Emphyteoſi quid differat eod.7
Locationis & conductionis nomine olim promiſcuè vſi veteres, vt emptionis & venditionis 27 1.1
Locationis finis, quod ſit contractus iuriſgẽtium & bonæfidei 1743
ex Locatione in inuectis ineſt tacitum pactum 2. 6.4.& in renouatione locationis eo.7
Locator & conductor, qui 27.14
Locator operis quãdiu de vitio eius teneatur 27. 1.28
Locatorum quæ reparanda, vel reſtituenda vtroque 27.1.27
Locrenſium lex, de prohibita alienatione bonorum 41.76
Locri genus à matribus, non à patribus repetunt 11.7.3
Locri ſeruos non habuerunt 14 1.9
apud Locros quæ alienati prohibita 21.47
Locuples quis 24.3.21
Locus quid. 30.6.2.quòd in delictis conſiderand 1 quia auget vel minuit delictum eod.3
Loci conſideratio in delictis, pœnam auget vel minuit 37.13.1
Loci diuiſio 30.6.1
Loci mutatio prodeſt 31.6.15
Loci natura & conſuetudo ſeruanda in agris quãdo ſit 4.34
Loci ratio habetur, vt quis alteri præponatur 6. 9.7
Loci vitium duplex 25.21.6
Loca conferunt, & adimunt dignitatem 30.6.3
pro more Locorum, ratio rerum habenda 3. 6.3
Locorum reſpectu & opinionis res prætioſiores fieri 7.1.21
Locuſta famoſa venefica 36.18.8
Locuſta venefica, cuius ope vſa Agrippina vt Claudium Cæſarem maritum è medio auferret 9. 26.32
à Locuſtis in Africa ciuitas pulſa 4.5.16
à Locuſtis in Africa damnum illatum 31.13.1
Logiſta quis 49.7.3
Logiſtæ qui 47 42.2
in Lombardia bibendo inueſtitura feudi fit 6.14. 15
Longinus Exarchus ad Romanum imperium tegendum miſſus à Iuſtino Imperatore 6.7.13
Longobardiæ ciuitates quædam ius confiſcandi habent 31.31.6
λωποδύται qui 37.9.8
Loquendi facultatem cur ferè aduocati amittant præmaturè 49.16.31
Loqui tria verba tantùm licebat ad ſupplicium ductis 31 6.8
Loquimur per literas, vel per nuntium 31.8.15
Lorica quid 6.2.11
Loricati milites 19.3.16
Loris affici ſeruile 31.11.16
Loth filiabus ſuis deſponſatos, vocat genet s ſuos 834
Loth in diuiſione bonorum cum Abramo fratre, prior eligit, vt iunior 5.4.18
Loth peregrinatus 31.6.3
Loth quandiu inter Sodomitas fuit, ciuitas integra manſit 15.21.6
Lotharius Hilderici & Fredegundæ filius 6. 2. 9

Lotharius rex Auſtraſiæ excommunicatus à ſummo Pontifice, quod repudiaſſet vxorem, vt ſterilem, & aliam duxiſſet 9.15.16
Lotharingis ius regnicolatus in Gallia conceſſum 42.8.25
Lothildes filia regis Doringorum, Palladis antiſtes, maga 34.10.4
ex Lotio vectigal exigi iuſſum à Veſpaſiano 3.10.10
ad Loton arborem capillum Veſtalium eraſum deferebatur 16.1.17
Lucanij deficientes à Romanis, qua pœna damnati 47.4.16
Lucas Conſtantinopolitanus Patriarcha 2.16.27
Luciani oratio pro Tyrannicida 6 20.4
Lucilla 16.4.5
Lucilla Commodi ſoror ab eo conſtuprata 9.11.10
Lucilla vxor Pompeiani à Commodo Cæſare quid impetrauerit 1.6.6
Lucinæ area 16.1.17
L.Ælius Seianus reus maieſtatis, & eius ſupplicij 35.1.13
L.Elius eques Romanus 35.7.5
L.Æmilius Paulus Ligures vicit 2.12.5
L.Antonius cur ſenatu motus 47.16.13
L.Apuleius Saturninus ſponte exulauit 31.6.12
L.Barbatius Philippus, de offi.præto.ſententia 47.11.20.
L.Brutus filios ſuos perduelliones, ſecuri plecti iuſſit 35.1.10
L.Cecilius Metellus Quæſtor 47.16.16
L.Cornelius Cynna à militibus lapidibus occiſus 31.18.1
L.Craſſus Cn.Carbonem accuſat 31.17.2
Lucius & Caius fratres, filij Agrippæ ab Octauio Cæſare adoptantur 10.6.23
L.Flaccus cenſor 47.16.15
L.Furius Philippus cenſor 47.16.16
L.Manius Alcidinus, conſul 47 9.19
L.Minutius magiſtratus extraordinarius creatus 47.6.3
L.Netarius homo egregiè iniurioſus 38.1.5
Lucius Oſtius patrem occidit 36.24.1
Lucius Papyrius dictator 19.10.3
L.Papyrius, & C.Petilius Coſſ. 22.6.6
L.Paulus Æmilius Macedones ſubegit 3.5.5
Luc.Piſo, & M.Acilius Coſſ. 22.11.10
L.Pituantus ſaxo deiectus 34.14.9
Lucius Roſcius trib.pleb. quam legem tulerit 22.11.10
L.Tarquinius Priſcus Romano. rex tabernas argẽtarias conſtruxit 22.9.11
Lucius 3.Sum.Pontifex cur vrbe pulſus 47.15.3
L.Veſtinus eques 17.5.20
L.Philoni in C. Seruilium non data nominis deferendi poteſtas 32.18.3
Lucretiæ adulterium excuſatum vi 36.6.17
in Lucretiam ſcelus commiſſum 18.2.9
Lucrum quid dicatur 22.3.5
Luctum, damnoſum aliquando, interdum vtile aliquibus 39.3.1
Luctum & damnum quid 27.4.15
Lucrum ex pecunia paterna acquiſitũ per filium, num conferri debeat 46.8.19
Lucrum, vſurarum finis 22.4.5
Lucra quæ pater aut mater conſequuntur ex morte filiorum prioris matrimonij, cui teneantur reſeruare 9.26.46.& 47
Luculli opes vnde 16.8.25
à Lucullo in Aſia centeſima vſura tenouata 22.3.4
Lucumenum quid 47.26
Luci pro tempus olim 1.14.2.& 2.1.5
Ludouicus Andegauẽſis adoptatus à regina Neapolitani regni 10 6.21
Ludouicus Balbus Rex Gall. 18.2.23
Ludouicus filius regis Francorum vnà cum Roberto Flandrenſi comite inuaſores bonorum eccleſiæ vicit 2.28.2
Ludouicus Hutinus Rex Francorum, eius filij & filiæ 45.4.8
Ludouicus primus Caroli Magni filius ius electionis Sum.Pontif.ceſſit Paſchali pappæ 15.3.19
Ludouicus primus Rex Gall. renunciauit electioni Summi Ponti. 15.38.13
D.Ludouicus Rex Gall.proditus à tẽplariis 15.33.11
S.Ludouicus à Bonifacio in numerum ſanctorum relatus 15.38.10
Ludouicus Rex Lotharingiæ 33.21.16
Ludouicus 11.Rex Gallo. ordinem militũ S. Michaelis quando inſtituerit 15.35.12
Ludouicus 12 Rex Gallo, vſuras prohibuit 22.3.16
Ludouici 12.Gall.regis mãdatum de proiectis domorum deiciendis Lugduni 4.12.7
à Ludouico in Pipinum regnum Gallicum trãſlatum per Zachariam Sum.Pontif. 15.11.1
Ludouico regi Poloniæ, ſubſidia à ſuis denegata 2.20.5
Ludus quid, & eius diuiſio generalis 39.2.1.Ludo & iocis quando vtendum eo.2
Ludus non debet dici, vnde crimina naſcuntur 39.3.12
Ludus tabularum prohibitus 39.3.12
Ludi in Gallia, qui & quando prohibiti 39.3.16
Ludi virtutis cauſa facti, permiſſi 39.4.2
Ludus follis ſeu ſaculi ſcortace, permiſſus 39.4.3
Ludi foliorum qui innoxij 39 4.11.Ludi & luſoris mala 39.4.11
Ludus habet maximam tẽporis iacturam 39.4.10
Ludorum aliquorum inuentio à Lydis 39 4.9
Ludorum Theatralium diuiſio 39.5.4.& 17
Ludus carinarius, & puerorum 39.4.3
Ludus vnde crimen, ludus non eſt dicendus 38.2.6
Ludo omiſſa per patrem reuocari à filiis poſſunt vſque ad legitimam ſuam 44.5.16
Ludo amiſſa repeti poſſunt intra quinquaginta annos 40.5.30
in Ludo libertatem extremam Germani ludunt 14 3.10
Ludi prohibiti non admittunt legatum 42.33.24
Ludos quòd ſpectaſſet vxor Sempronij Sophi ſe inſcio, eam repudij nota affecit 9.15.25
Ludos quos curabant Ædiles 47.31.9
Ludebat ducatus & imperia Rufinus Criſpinus Neronis priuignus 6.7.10

Ludendi cauſam, domúmve dans, non agit iniuriarum ſi verberetur, nec furti ſi aliquid ei eripietur 39.3.4
Ludere permiſſum conuiuij cauſa 39.4.1
Ludicram artem exercere nō debet miles 19.14.2
Luſori cupido grauis inſtat exitus 39.4.11
Luſores pro pecunia apud Mahometiſtas, infames, & ſupplicio affecti 39.3.15
Lugere milites hieroſolymitanos ſodalibus prohibitum 2.14.10
Lugeri non debet qui patriæ inſidiatus moritur 36.21.19
Lugeri quæ perſonæ debent, & quæ non 2.14.12
Lugendi modus, & luctus varius 2.14.14
Lugendi mariti tempus & modus vxorum 2.14.12
Luctus & hæreditas mortui ad eandem perſonam pertinent 45.1.9
Luctus mortuorum, & de pluribus luctus ſignis leges 2.14.10
Luctus intra annum nubentibus pœna impoſita an remitti poſſit 9.26.55. & non poſſe pœnas remitti. hac edictali C. de ſecund. nupt. 9.26.56
Luctus intra annum nuptiæ factæ quæ puniantur 9.26.17
Luctus annus olim 10. nu. 12. menſium eod.18.
& Luctus ante annum nubens, vaccā prægnantem ſacrificabat eod.20. pœnæ eorum nu.24
Luctus tempore, detonſio capilli 16.1.20
ob Luctum feriæ ſtatutæ 2.16.12
Lugduni à Ludouico 12. Gall. rege, mandatum, deinci proiecta domorum in vias publicas 4.12.7
Lugduni ceſſio vt fiat 22.13.9
Lugduni certamina literaria quis inſtituit 39.5.7
Lugdunenſis politia de pauperibus 15.28.13
Lugdunenſis primas, præcipuus in Gall. 15.10.3
Lugdunenſis 2. Synodus generalis quando coacta 15.3.20
Lugdunenſis patriarchæ priuilegium in deuolutione 17.9.39.& 40
Lugdunenſe concilium quando habitum 22.3.11
Lugdunenſe præſidium 19.10.18
Lugdunenſe priuilegium in debitorem fugientem 22.6.2
Lugdunenſe regium ſublatum 18.2.2
Lugdunenſes nundinæ priuilegiatę 42.8.25
Lugdunenſium nundinarum priuilegia Anglis negata 25.3.6
Linthprandus Langobardorum rex filium regis Francorum adoptat 16.1.26
Lumen in eccleſias Dei quare accendatur 16.6.1
Lumen in portibus maris cur conſtituatur 1.4.3
Luminis & proſpectus ſeruitutes vt differant, &c. 4.10.3
Lumen mercatores in tabernis exoſum habent 4.10.2
Luminum ſeruitus quid, & quando immittere feneſtras in parietem liceat 4.11.1
Luminum ſeruitus vt differat à ſeruitute proſpectus 1.5.2
ne Luminibus officiatur in ſeruitute plus eſt, quā in ſeruitute altius non tollendi 4.10.10
& quibus imponi poſſint dictæ ſeruitutes eod. 12
Luminibus ne officiatur ſeruitus, qualis 4.10 3.& Luminum ſeruitus, diuerſa à ſeruitute ne luminibus officiatur, intelligitur de præſentibus & futuris, niſi expreſsè aliter caueatur eod.9
Luminaria tria procurationi noctu faciendæ, exacta 17.17.15
Luna luminare minus 15.1.4
Luna noua olim initium menſis faciebat Romanis 22.3.30
Luna plena tantùm Olympica certamina peracta 39.5.11
Lunæ apparens facies 18.6.8
Lunæ renouatio renunciata à pontifice Ethicorū 2.16.14
Lunam nouam obſeruabant in prelio ineundo Germani 34.3.23
Lunam vocans nomine fœminino ſubiiciebatur vxori: contrà, ſi maſculino, apud Carenos 11. 4.3
Luna noua Græci Deos venerabantur 2.16.15
in Lupanari mulier reſidens, meretrix vere præſumitur 10.2.9
Lupanaria aliquando permiſſa 3.10.8
Lupanaria fuerunt proſtitutarum & puerorū 36. 11. ſuſtulit Iuſtinianus Conſtantinopoli. eod. num.4
Lupanaria olim permiſſa, & impendiis honeſtorum virorum 10.2.19. ea in palatio Caligula poſuit, & vectigal accepit eod.11
Lupanaria quare olim tuerentur antiqui eo.14
Lupanaria Bizantij à Iuſtiniano ſublata 10.2.33.
Lupercalia 2.16 5
Lupertij ſacerdotes 16 8.29
Lupi roſtrum contra maleficia, & cur portis præfigatur 34.22.12
Lupi, & animalia ex hominibus 34 16.4
Luporum viſus quomodo inficiat 34.11.9
Luſitaniæ regnum proximiori ex genere delatum 45.3.13
Luſtralis aqua vt ſacraretur olim 31.8.6
Luſtrale aurum à Cornuario quid differat 3.7.5
Luſtratio quando fiebat à cenſoribus 47.16.20
inter Luſtricum patrem, & matrem luſtricam poteſt eſſe matrimonium 9.10.9
Luſtrici filij 10.5.5
Luſtrici patres qui poſſint eſſe, & quot 2.4 18
Luſtrum pro ſpatio temporis quinquennij 47.16 21
Luſtrum 5. annis conſtat, & quid Romani quoque luſtro præſtarent 3.7.4
Lutetiæ capella ſancta 17.8.19
Lutetiam qui deferunt annonam, à pedagiis imminunes 3.8.25
Luxonienſe cœnobium in Burgundia 16.1.19
Luxuria filiam habet inopiam 9.25.7
Luxuria inopiæ mater 13.6.6
Luxuriæ mala 18.1.14
Luxuriosè viuenti interdici bonis poteſt 13. 5. 5. & 6. & luxuriosè viuenti Senatori tutor datus à Tyberio eod.6
Luxuriſo pecunias ex emptione dans, emptum non

non præſcribit 34.12.16
pro Luxurioſo pecuniam vt ſcorto largiatur accipiente, fideiuſſor accedens non obligat ſibi luxurioſum 20.2.19
Luza vrbs, Bethel à Iacobo cur appellata 24.20
Lya & Rachel legitimæ, Iſaaci vxores 10.1.8
Lybicos Pallas prima omnem militiam docuit 10.6.29
Lycanthropia 34.2.3
Lycantropia Archadum 34.16.4.&.5
Lycas ab Hercule cur in mare deiectus 31.19.1
Lycij populi genus à matribus repetunt, non à patribus 21.7.3
Lycios Claudius Cæſar cur in ſeruitutem redegerit 143.16
Lycophron Periandri filius patrem odio proſequutus 32.16.4
Lycius in Cleta Epicurei expulſi 18.7.7
Lycurgus legiſlator Athenienſium 44.2.24
Lycurgus ob vectigalia non ſoluta, quemquam incarcerari noluit 22.10.3
Lycurgus quare oſſa ſua in mare deici poſt mortem voluit 33 23.25
Lycurgi lex de non donando niſi teſtamento, abrogata 42.32.29
Lycurgi lex, vt vxor mutuo daretur ad ſoboſem concipiendam 28.10.8
Lycurgi magiſtratus quales 47.9.21
Lydij Eunuchos habuerunt 7.2.20
Lydorum ciuitatis ab exportatis opibus decimæ captæ 2.22.5
Lydorum in adulteros lex 36.6.23
Lydorum rebellantium crudele ſupplicium 35.1.31
Lyſander probus, & pauper 47.10.17
Lyſander apud Lacedæmonas elegit decemuiros 18.16.9
Lyſander decipi putabat facile iuramento homines 50.9.6
Lyſander Lacedæmo. Cononem ducem Athenienſium vincit 31.6.12
Lyſandri aſtus in abuſu religionis 39.1.3
Lyſandri cognita inopia, qui eius filiam deſponſare, ſponſalibus renunciat 8.9.9
Lyſandri Lacedæmonij dictum 21.13.2
Lyſandri paupertas 46.2.29
Lyſimachus imponens tributum ſali Tragaſeo, ſal euaneſcit 3.10.4

M

MAcedo philoſophus 18.7.4
Macedones victi à L. Paulo Æmilio 3.5.3
Macedonum lex propinquos coniurantium in regem vnà necari 35.2.14
Macedonum regnum quale 18.2.15
Macedonianum Senatuſc. cur introductum, & num ei renunciare poſſit filiusfa. 28.13.18
Macedoniano de ſenatuſconſulto 22.2.8. Et num huic filiusfa. renuntiare poſſit eod.9
Macedonius Arrianus arcam, in qua oſſa Conſtantini Magni continebantur, transfert 2.12.2
Macedonius Arrius transfert corpus Conſtantini Magni 33.23.18
Maceria quid, & parietis & murium appellatione continetur 4.7.11
Machabæorum ſupplicium 31.15.3
Machabæos die ſabbathi neceſſitas cogit pugnare 19.10.9
Machinatio quid 21.13.4
de Machinis ædificandi cauſa in vicini pariete admouendis 4.7.27
Macrinus Caracallam occidit 18.1.9
Macrini & eius filij, imperij prædictio 18.6.13
Macrobiorum fœminæ pariunt ſeptimo anno 9.7.8
Mactatio hominum in ſupplicium 31.27.7
D. Magdalenæ hoſpitale Hieroſolymis 35.33.3
Magiſter domus Franciæ, ſeu Comes ſtabuli antè amouibilis, poſteà perpetuus factus 6.7.14
Magiſter epiſtolarum memoriæ, libellorum quis 47.29.17.& 18
Magiſter militum Romanorum 17.2.9
Magiſter nauis quis 29.9.7.& c.12.nu.1
Magiſter officiorum quis olim, & eius cura 47.30.26
Magiſter quis dicatur 19.18.1
Magiſter populi dictator 18.4.1.& lib.19.18 1.& 2.& lib.47.17.& 3
Magiſter equitum quis eod.peditum item eod.4
Magiſter equitum quis eſſet Romæ 47.18.1
Magiſter Franciæ ſymbolum & inſigne, baculus ſpiris aureis circundatus, & quid denotet 6.8.15
Magiſtri militum cura circa caſtella limitanea 19.9.3
Magiſtri militum magiſtratus, & poteſtas 47.18.3
Militum portuum, viarum, & limitum iuriſdictio 47.38.8
Magiſtri vnde dicti 33.1.2
Magiſtri domus regiæ, ſiue Maieri Franciæ, num dictatores dicti 47.17.7
Magiſtri libellorum 47.29.17
Magiſtri libellorum qui habent ſedem in palatio Pariſiano, & eorum iuriſdictio 47.29.22
Magiſtri militum prouinciales 19.18.5
Magiſter ſcholarum Cancellarius factus 15.19.3
Magiſtri ſerniorum quos habebant ſub ſua diſpoſitione 47.29.17
Magiſteria dignitas diuiſa 47.18.6
Magiſteria dignitas qualis, & quanta 47.30.24.& 25
Magiſteria dignitas militum præſentialium, alia à dignitate magiſteria 47.30.27
Magiſteriæ dignitatis iuriſdictio 19.17.1.& quatenus in milites extendatur eod.2
Magiſtrale, & dictionale conſilium 47.27.7
Magiſtratus non petentibus, ſed nolentibus concedi debet 36.29.6
Magiſtratuum venditio ex ambitione petentium 36.29.3
Magiſtratuum creandorum poteſtas, quando populo adempta Romano, & quare eod.
pro Magiſtratibus obtinendis largiri quid prohibitum 36.29.10
Magiſtratuum officia mercantes, indigni officio 36.29.19

Magiſtratus vendi quæ prohibent conſtitutiones regiæ 36.29.20
Magiſtratum geſtum repetere, ambitus eſt 36.29.24
Magiſtratum depoſitum repetere, quando, & intra quot annos liceat eod.
Magiſtratus circa curam & ornatum mulierum 47.36.9
Magiſtratus legis exequutor, & alia eius officia 47.1.16
Magiſtratus dona accipere non debet 36.28.1
Magiſtratuum integritas exigitur ſummа, etiam à ſuſpitione mala aliena eod.
Magiſtratus per adulationem illicita permittens, punitur 39.9.14
Magiſtratus quando ſuccedit ſuis officialibus 45.15.5
Magiſtratus college, qui conueniri poſſunt nomine tutelæ vel curæ, diuiſionis an habeant beneficium 13.10.32
Magiſtratus, qui non tenentur in ſubſidium tutorum vel curatorum, quos dederunt eod.33. vide & 35
Magiſtratus iure Romano qui accuſari nequeant 32.15.3. & qui poſſint & quando etiam maiores eod.8
Magiſtratui non parens Melius, iure necatus 36.21.22
Magiſtratui via non decedere, iniuria eſt publica 38.3.26
Magiſtratu maiori minorem non aſſurgere, iniuria eſt vindicata 38.3.29
Magiſtratum contumeliis afficiens, iniuriæ publicę reus 38.3.2. pœna nu.4. & 7. explicatur in nu. 8. & 9
Magiſtratus ad meretrices accedentes turpi de cauſa, ab illis vulnerati & repelli poſſunt 38.3.8
Magiſtratuum iniuriæ reſiſtere licet impunè 38.3.8
Magiſtratum in locum viuentis ſubtogaſſe, infauſtum 41.4.6
Magiſtratum occidere quando maieſtatis pœnam habet 35.3.5
Magiſtratum ſe eſſe ſimulans, maieſtatis reus eſt 35.9.3
Magiſtratum ſe ſimulans, pœna falſi tenetur 36.4.6
Magiſtratus vnde dicti 33.1.2
Magiſtratus, & magiſtri qui dicantur 47.12.2
Magiſtratus & reip. adminiſtratores vſque ad 20. an. conueniuntur de geſtis, & eorum hæredes 29.4.2
Magiſtratibus conueniendis, & eorum fideiuſſoribus, & nominatoribus ordo eod.6
Magiſtratus à mulieribus imperati, comparantur ipſis malè regentibus mulieribus 47.11.11
Magiſtratus conductores eſſe non poſſunt 2.11.14
Magiſtratus dari debent probatis, non probandis 47.27.17
Magiſtratus, dij, honorandique principes ciuitatis, &c. 47.1.9
Magiſtratus extraordinarij tributis vt plerumque non centuriatis creati comitiis 47.63. Sp 5 eorum in vrbe, & in prouincis eo.
Magiſtratus Galliæ qui eſſent antiquitus 47.36.10
Magiſtratus in Gallia perpetui 21.5 11
Magiſtratus in quorum locum ſuffecti 18.4.3
Magiſtratus maiores & minores qui, & medij, minimi, & pares 47 11 6
Magiſtratus maiores non poterant eſſe in iudicio 49.2.4
Magiſtratus maiores quandiu accuſari prohibeantur 32.19.2
Magiſtratus municipales num poſſint cum ordinarijs in criminum cognitione concurrere 32.10.1
Magiſtratus ne vēderentur ſtatutum ab imperatoribus Orientis 25.11.7
Magiſtratus omnes in poteſtate dictatoris, excepta tribunitia poteſtate 47.17.3
Magiſtratus ordinarij qui Romæ 47.6.4
Magiſtratus periculoſi in repub. qui vel furore, vel iniquitate ducuntur 47.9.14
Magiſtratus perpetui in Gallia 32.15.
Magiſtratus quando in Gallia fuerunt temporales 47.10.13
Magiſtratus quare accuſare non poſſint 32.15.2.3. & 4.
Magiſtratus quare locupletibus potius, quàm paperibus dandi 47.10.15.14. & 1
Magiſtratus qui poſſunt dare tutores enumerata 12.13.17. Et cuius territorij magiſtratus eſſe debeat, qui tutores dat an pupilli, an tutoris, an vtriuſque vel alterius 12.13.19
Magiſtratus ſine turpitudine & in fama vitæ eſſe debent 47.1 .3
Magiſtratus tribus menſibus ante ſubeundam adminiſtrationem nominantur 18.1 .1
Magiſtratus municipales plures pro vno ſunt c. illis quæ conceſſa in iure dicendo poteſtas eod.2
Magiſtratus veſpertini vbici 47.15.1
Magiſtratus vngebantur Cenſores 47.1 .13
de Magiſtratuum ætate lex 47.9 19
Magiſtratuum Athenienſium præcipuorum inuentum 50.8.15
Magiſtratuum, & iudicum publicum munus 47.11.12
Magiſtratuum poteſtas vade & nomen 18.4.1. eorum diuiſio remiſſiuè eod.2
Magiſtratuum publica perſona, & poteſtas eod.4
Magiſtratuum poteſtas à ſolo princ pe pendet 47.20 6
Magiſtratuum ſententiis ſine contumelia reſiſti non poteſt 47.3.5
Magiſtratibus ab Octauio ſalaria conſtituta 27.2.7
Magiſtratibus in Gallia contractus libeti, quia perpetui 22 2.7
Magiſtratibus in Gallia permittitur matrimonium cum ſubditis contrahere, quare 9.12.14
Magiſtratibus ratione officij contractus prohibentur 21.5.1
Magiſtratus petere vel gerere ſeculares, cur hoc liceat ſacerdotibus 47. 12. 18. an autem ſpirituales

males eod.
Magiſtratus duos gerere ſimul non licet eod.21
Magiſtratus poſſe reos poſtulari 32.15.7
Magiſtratibus quo dolo interdixit Iulianus Chriſtianis 47.1.10
Maguntinenſes monachi, quando canonici facti 15.23.19
Magus diligentia eius habitus C. Furius Creſcinius 34.11.12
Magi Ægyptij impoſtura in vſurpando in Iudæos principatus 34.7.2
Magi nomen quid ſignificet 34.1.7. Magus, domus Gallis, inde dictum Rotomagum, Iuliomagũ &c. eod.
Magi carcere quomodo elapſi 34.11.2
Magorum qui carminibus occidunt, pœna 34.11.6
Magi fuerunt hæretici 34.21.8
Mahum Deum impij 34.21.6
Magi in Pyreo ignem perpetuum ſeruabant 15.39.11.ij Pyrethi dicuntur in Cappadocia eod.
Magi Perſarum cur addecimati 34.18.5
Magi tumultuum authores 34.14.7
Magorum, & magos conſulentium vltimum ſupplicium 34.14.13.& 14.& 15.& ſeq.
Magorum ſacerdotum Perſarum impoſtura 34.5.12
Magos cõſulentium & Magorum vindicta Dei, & diuini iuris 34.15.2.& ſeq. & aliarum gentium, ſeq. num. Magorum & fortiariorum qui idonei iudices eod.nu.7
Magos & magas tolli de terra iuſſit Deus 34.9.12
Ad Magos lenuginoſi ab aris ſubmouebantur 16.3.6
Magis cur ſe ſimulent dæmones ſubiici & obedire 34.21.2 & 3
Magia quid vera 34.1.8. quid mala eod.9.& 10
Magia mirabilium & ſcelerum effectrix num ſit 34.9.1
Magia etiam ad bonum finem improbata 34.18.1. & nu.ſeq.
Magiam ad ſalutem hominum, ius ciuile non improbauit 34.18.8
Magiæ publicas ſcholas Salamanciæ ſeu Auguſtodunt occuluit Carolus quintus 34.21.10.& 11
Magiam didiciſſe Perſarum Protagoras accuſatus 31.6.12
Magicæ artes omnes pœna dignæ 34.2.1
Magicæ artis ſumma capita, & quibus rebus noceant magi 33.2.2
Magicæ artes duplices, vel diuinatrices, vel mirabilium & ſcelerum effectrices 34.3.2
Magica carmina Dei permiſſione quomodo noceant vel occidant 34.11.1
Magica mentem alienant 34.11.2
Magicis fruges & arua transferri & pellici poſſe creditum eſt 34.11.12
Mahometes Amurathi filius Turcarum imperator 15.5.9
Mahometus ex Agaſone imperator 6.4.6
Ad Mahumetis ſepulchrum peregrinationes prohibitæ 33.4.14
Maieſtas quid, vnde dicta, & finitio 33.1.2.& 3
Maieſtas apud quos eſſe dicatur 33.2.1. diuina & humana, & quomodo diuina maior eod.
Maieſtas populi Romani quæ 33.2.2 & in eam crimen eod.
Maieſtas principis 33.2.2
Iudicum Maieſtas 33.2.4
Maieſtatis crimen 6.19.14
Maieſtatis crimen à ſeruis & libertis, dominis & patronis obiici poteſt 32.17.1. Sed non facilè, nec niſi cum aliis concurrentibus eod.nu.2
Maieſtatis crimen quomodo mulieres obiicere poſſunt 32.13.8
Maieſtatis crimine accuſatorum conſideratio 35.2.5
Maieſtatis crimen à ſubditis committitur eo.nu.6
Maieſtatis humanæ rei, clerici, & epiſcopi, quibus pœnis iure pontificio ſubijciantur 35.2.8.& 9
Maieſtatis quæ leges & negotia 35.2.10
Maieſtatis pœna contra coniurantes in ſanguine coniunctos regis, & alios 35.3.1
Maieſtat s crimina fictitia 35.7.1.& ſeq.
Maieſtatis reum vinculis eximens, & ipſe tenetur eodem crimine 35.7.6
In Maieſtatis crimine, legitimi accuſatores filij in patres, ſerui in dominos, ſocij, familiares, & alij 35.2.2
Maieſtatis humanæ læſæ gradus 35.1.2
Maieſtatis læſæ vitio celeritatem poſtulat 25.2.3
Maieſtatis lex à Caligula ſublata, & reſtituta 35.1.8. Maieſtatis reorum pœnæ eod.9.& ſeq.
Maieſtatis criminis mitiores pœnæ 35.1.23
Maieſtatis pœna l. quiſquis, in quo crimine locũ habeat 35.1.25
Maieſtatis criminis leuiores pœnæ diuerſorum 35.1.29.& ſeq.
Maieſtatis rei hæredes ſcribi nequeunt 42.35.21
Maieſtatem ſoluere quid 33.3.3.& minuere eod.4
Main leues aux benefices, mortuo collitigante, quid 17.15.31
Maintenue, ex cauſis nouitatis 21.9.14
Maij menſe beneficia vacantia quibus debeantur 17.6.44
De Maio & Maia, & vnde dicti 33.1.2
Quod Maior diuidat, & minor eligat, eſt conſuetudo 5.4.17
Maior, excommunicatio quid 31.9.1
Maiori aut æquali quod dari poteſt, inferiori dari nequit, exemplum 6.6.13
Maiores qui 9.9.15
Maiores iudices qui ratione cauſarum, & prouocationis qui 47.12.6.& 7
Maiores valuaſſores minoribus dant feudum 6.7.2
Apud Mauros viles coniuges vna plures ſunt 9.2.31
Maiorinus lector 16.4.5
Maiſon, vnde 34.1.7
Maiſtre des portz & paſſages, in Gallia quis 3.13.5
Malachias propheta 18.6.4
Malcolmus ſuſtulit legem Schotorum, qua defloratio virginis nuptæ debebatur regi 9.2.25
Malè quæſita fiſco dantur 3.17.1
Maledicere principi, inter maieſtatis crimina 35.8.1

Maledictio Dei in auferentes & rapientes bona aliena 4.24.11
Maledictio Dei, patris, aut matris, quomodo puniatur 38.5.9
Maledictionis paternæ exemplum in Chamo 11.5.14. quanta mala ex ea eod.
Maledictum à conuitio quid differat 38.5.4
Maledicta in principem & magistratus, punitus in Nruio 38.3.7
Maleficium non coeundi dissoluit si ante matrimonium fecerit, & perseueret per tres annos, & ignoretur tempore initi matrimonij 9.12.7
Maleficium dissolui potest 9.12.9
Maleficij nomen quid complectatur 30.1.5
Maleficij remedium apud Ouidium 34.22.23
Maleficia & quasi maleficia, quæ crimina 30.11.3
Maleficia impedirunt cursum equorum 34.10.9
Maleficia num maleficiis dissoluantur 34.9.9
Maleficiorum remedia, aut supernaturalia, aut naturalia, aut superstitiosa 34.22.2. & de singulis in ni.seq.
Malefici qui 34.1.2. communis salutis hostes eod.3
Maleficæ à dæmone signatæ 34.21.10
Maleficæ plures post hæreses sopitas 34.2.10
Maleficæ undæ repertæ in itinere 34.20.9
Maleficarum numerus incredibilis adductus Tholosam puniendus anno 1577. 34.21.10
Maleficorum pœnæ apud varias gentes 34.14.15. 16.17
Maleficorum & sortilegorum bona confiscantur 3 17.1
Maleficiatus quomodo dignoscatur à frigido natura 34.9.3. num separari ideo debeat ab vxore eod.4
Maleficiati ne coire possunt 34.9.5.& 6.& 7
Malitia in delictis supplet ætatem 30.5.6.& 7
Malitia in nuptijs supplet ætatem 9.7.8
Malleolus matricida culeo primus insutus & in mare proiectus 36 24.11
Malthalimus, ignita aqua accenditur, terra extingitur 36.19.7
Maltenses seu Meletenses vnde dicti milites hospitalar. D. Ioan. Hierosolym. 15.34.12
Mala fides prædecessoris, an noceat successori
Mala fides superueniens vsucapioni cœptæ, an interrumpat eam 40.8.4
Malæfidei poss. stor quos fructus restituit, & quando talis 46 7.22
ad Malum omnes homines proni 11.1.17
Mala impunita diuturnitate temporis crescunt 31.2.4
Mala præterita lugubria, non repræsentanda populo 34.12.16
Mala bonis cur connecta, & dolores voluptatibus 9.6.18
Malis largiendum non esse 28.12.3
Malofeti in iudicis hostiarij 47.20.15
Mauult sibi quisque quàm alteri 4.24.11
Mamercus Æmilius dictator 47.16.21
Manasses rex Esaiam prophetam secat 31.25.1
Mancipare pro vendere 25.1.3
Mancipario quid 20.10.7.& 25.1.3
Mancipio dare quid 25.22.2
Mancipi & non mancipi quæ res dicebantur 12.10.7
Mancipi res quæ, & quomodo transferrentur 25.1.3
Mancipia rustica quæ, & species 18.29.11
Mandans quid moneret Cyrum de regis dominatu 6.20.19
Mandatarius ad beneficia accepta debet beneficium vacans intra decem dies 17.9.21
Mandatarius in beneficijs habet ius ad rem sed non in re 15.23.15
Mandatario beneficia non debentur, nisi à præsentatione post mensem 17.11.12
Mandatario tantùm beneficium peritum & ac ceptum prius vacans debetur eod 13
Mandatarij non sunt beneficiati, quandiu exp ctantur 17.2.5
Mandatarij præferuntur graduatis nominatis 17.11.11
Mandatarijs nõ debentur beneficia villæ mutatæ nisi graduatis eod.1
Mandatarius ex duobus quis præferatur eod.14
Mandatores qui dicantur 24.3.5
Mandatum à iussu quid differat 2.18.4
Mandatum apostolicum impedit collationem ordinarij 17.11.1. quid illud sit eod.2. eorum ortus & successus eod.
Mandatum apostolicum datur ius ad futura beneficia eius forma in Gallia eod.8. & mandatum vis quomodo perimitur 17.11.15
Mandatum seu procuratio in initio litis fieri debet 49.4.8
Mandatum speciale in quibus in lite exigitur eo.10
Mandatum vt contractus, quid 27.5.3
Mandatum gratuitum fit propriè eod.4. improprie mercenarium eod.5
Mandatum fit de futuro, & re honesta 27.5.11.& 12
Mandatum quibus, & à quibus fieri potest eod.15
Mandatum expresse & tacitè fit, quomodo eo.18
Mandatum quando reuocari non possit a mandante 1
Mandatum quomodo morte mandantis, vel procuratoris reuocetur eod.21
Mandati diuisio, in coactum & spontaneum 27.5.1
Mandati, & iussus distinctio eod.2
Mandati diuisio ex conceptione, generale, speciale, cum libera potestate eod.7
Mandati tituli, & de procuratoribus differentia eod.
Mandati materia, & res eod.11
Mandati forma diligenter seruanda & sequenda etiam si vultus alia procuratori videatur eo.16
Mandati tenetur qui mandatum suscepit, non aliter eod.19
Mandati actiones, directa, contraria, vtilis: & pro quibus, & quibus dentur 27.5.23
Mandati vtilis actio cui datur, & pro quibus eod. 33
Mandati finis, & cuius rei gratia fieri possit eod. 34
Mandati ratio cur actionem producat 27.5.15
Mandati fines excedit efficaciter qui excedit præsentibus

ſentibus iis,qui reclamare poſſunt 28.2.25
Mandato alterius qui facit, ſibi non præiudicat 26.13.5
Mandata a ſummo pontifice ad beneficia dantur ſemel in vita & quando,& quare 17.11.5
iis qui ordinarij grauari poſſit eod.6. & ea cui ſolus pontifex dat eod.7
à Mandatis quæ beneficia cenſentur excepta 17.11.9.& 10
Mandata generalia nec dari à iudice,exequendáue non ſunt ab apparitoribus 47.40.18
Mandata iudicum in qua forma fidem faciant 47.40.10
Mandatorum ad beneficia formulæ 17.15 8
Mandatorum tot ſpecies,quot res mandatæ,vt ad lites,negotia,beneficia &c. 27.5.6
Mandes quid 3.2.15
Mandron ex nauiculario imperator 6.4.6
Mandri dicti à Clitarcho, qui Macrobij dicebantur 9.7 8
Manes excoriatus 31.24.2
Manię furoris differentia cum inſania 13.5.6
Manichæi quæ opinio de carnibus animalium 15.15.9
Manichæi vnde dicti 31.24.2
Manifeſta quæ dicantur 32.6.8
Manifeſta quo ordine iudiciario non indigeant 47.6.8
Manliæ meretricis in Aul. Mancium factum 38.3.8
Manipulus,manipulariſue quid 19.3.18
Manlius de ſaxo Capitolij vigilem deiecit, quod Gallos non deexaudiſſet 31.19.1
Manlius Octauius Tuſculanus Tarquinij ſuperbi gener 47.17.1
Manlius Torquatus cui filium iuſſerit occidi 19.10.3
Manlij Tarquati factum 35.1.6.ſupplicium eod.9
Manſionarij vnde 18.20.1
Mantinica pugna 19.5.3
Manualia beneficia, non propriè beneficia, quia amouibilia & regularia 25.36.1. quomodo fiant perpetua eod.4
Manualia diſtributiones quotidianæ dicuntur præſentibus debita 15.23.24
Manubiæ quid 20.4.3
Manubiæ & præda quomodo differant 38.12.3
Manus & mancipium poteſtatem ſignificat 9.5.25
Manus manum lauat 27.1.5
Manus mortua eccleſia cur dicatur 25.8.2
Manus quibus in pœnam imputanda eſt 31.16.6
Manus regia quid, & quare regis poteſtas eo nomine appellata 47.14.8
Manus extra manicas, capitale protuliſſe ante regem 47.14.8
Manus abſciſio,in pœnam 36.31.7
Manus amputatio,pro pœna 36.2.35
Manus inciſio pro falſo ſcripto 36.5.2
Manus truncatio,in pœnam 37.6.9
Manus impoſitio in confirmatione 2.5.4.vt in pœnitentia 2.8.15
Manus mortuæ in Gallia homines qui dicantur 20.11.4
Manus mortuæ perſonæ quæ ſui 6.5.7
Manus mortuæ perſonæ quando temporalia poſſidere poſſint 6.5.5
Manus mortuæ quę collegia dicantur,& quare 15.38.5. & cur bona immobilia non poſſideant ſine gratia eod.6
Manus regiæ iniectio poſſeſſionem non tollit 23.3.21
Manum aut digitum ſtringere mulieri libidinis cauſa,punitum 36.12.16
Manum humanam canis in Veſpaſiani tribunal detulit,ſignum imperij 47.14.8
Manum in ſinum vel pectus alienæ vxoris ponere,punitum 36.12.14.& 15
Manu deoſculata perfectam eſſe precationem Græci arbitrantur 8.8.6.& de oſculo manuum
Manu ductio aliud quam in ius vocatio 48.2.2
Manus leuans cum minis vt vapulaturus iniuriam realem committit 38.3.24
Manus ſibi inferens quomodo, & quando puniendus 36.21.2
Manuum extenſione quomodo ferebantur ſententiæ 50.1.19
Manuum impoſitio fit diaconis, & ſubdiaconis 16.7.15
Manuum iniectionis in feudum quæ forma, & de oppoſitione vaſſalli 6.16.8
per Manuum iniectionem in feudum dominus cogit vaſſallum profectionem rerum ſenſualium facere 6 15.16
Manuum oppoſitione quomodo nunciatio fiat 4.29.3
Manuum truncatione qui affecti 31.16.5.& 6
Manibus apprehenſis & dextris iniectis,coniuges iungi,ex formula Iudæorum quod & obſeruatum à Romanis 9.5.21.& 22
Manumiſſio quid 14.5.2.quando in fraudem creditoris fiat eod.4.vindicta quomodo fieret, à coram quibus iudicibus eod. 5. alapa infigebatur in ea manumiſſis eod.8
Manumiſſio teſtamentaria 14.5.15
Manumiſſio facit municipem 18.13.16
Manumiſsio ſeruorum tempore belli facta, reuocata 19.3.8
Manumiſsionis rapiſmata & ſolemnia aliquando obſeruata in emancipatione liberorum 14.5.9
Manumiſsiones faciendæ examinabantur à conſulibus vel cenſoribus 47.15.20
Manumiſsiones cur conſules initio conſulatus expediant 47.15 15
Manumiſsiones quare Conſules faciebant calendis Ianuar 14.5.7. circunductiones & verſiones in eis interueniebant eod.8
Manumittebantur & ſerui in æde ſacra 14 5.10
Manumittendi alij modi, redditio inſtrumenti ſeruitutis affirmatio filij, ancillam iungendo libero 14 5.19
Manumittere quis poſsit,& quos teſtamento 14.5.16
Manumitti poteſt ſeruus abſens quomodo per epiſtolam 14.5.17
Mauzet vel ſpurius arcebatur ab eccleſia vſque ad decimam generationem 10.3.10

M. Æmilius Scaurus fidem & mentem dedicauit in Capitolio 21.2.8
M. Annius Verus, anteà Catilius dictus 10.6.17
M. Antonius censor 47.16.15
M. Antonius consul 17.12.36
M. Antonius dictaturam abolcuit 47.17.13
M. Antoninus philosophus numquam fisco fauit 31.31.13
M. Aquilius seruos rebellantes vicit 19.3.9
M. & C. Attilij ædem concordiæ Romæ dedicarunt 15.29.8
M. Attilius ludos Ioui vouit 24.10.12
M. Attilius Regulus censor 47.16.16
M. Clodius Corsis quare deditus 35.5.11
M. Aurelius Scaurus Periclem Ephesium in iudicium, Romam euocat 33.22.1
M. Cornelius censor suffectus 47.16.22
M. Crassus seruos coactos vicit 19.3.9
Marcus Curtius se in terræ hiatum præcipitem dedit 31.26.1
M. Drusus prætor Vibanus 27.5.33
M. Faonius, in ædilitate quare repulsam passus 36.29.8
M. Fidustius proscriptus à M. Antonio 32.8.12
M. Flaccus & L. Saturninus seditiosi, puniti 35.6.17
M. Fonteius à Gallis ob vini portorii institutum accusatus 3.10.15
M. Horatius Curiatios tres vicit, sororem necat it, ab omicidio absolutus 36.21.25
M. Liuius Drusus tribunus pleb. 47.23.3
M. Manlius damnatus 18.16.7
M. Marius Gratidianus quali supplicio à Sylla affectus 31.16.11
M. Minutius Rufus magister militum, & dictator 47.17.4
M. Portius Cato 25.21.9. & c.22.nu.9
Marcus Catonis filius quam cutam de gladio habuerit 19.5.4
M. Perperna consul 47.16.12
M. Portius Cato abusus aquarũ vt coercuerit 1.4.2
M. Syllanus & Velleius authores senatusconsulti Velleiani 24.3.25
M. Terentius Varro Salaces rebellantes vicit 14.3.16
Marcus Valentiniani erroris sectator Magus 34.21.12
M. Valerius captus ab Ariouisto 34.5.6
M. Valerius Maximus censor 47.16.13
M. Vertranius Maurus libellum de iure liberorum edidit 9.6.38
M. Antonij philosophi factum præclarum, ne tributis populum oneraret 3.3.10
M. Antonij philosophi mira 34.10.11
M. Corionis damnatio 38.3.4
M. Luculli opes ex decimis 2.22.3
Maranatha anathema 31.9.3
Marca quid artificibus, & eius diuisio 36.2.13. & 14
Marca artificum & aurificum quot vncias habeat, & quid vncia 28.13.8
Marca trajectum, limes 6.9.8
Marca quid cod. & nu.10
Marcellus episcopus 16.5.14
Marcgrauij comites Austrasiæ & Vestriæ 6.9.12
Marcgrauij vox vnde 6.8.3
Marchio quid 6.7.7
Marchio vt inuestiatur de marchionatu 6.14.13
Marchionatus indiuisibilis 6.6.27
Marchionatus in dignitate non succedebat ol m hæres, hodiè contrà 6.13.5
Marchionatus plures erecti exemplo dignitatis maioris, sed sine ratione limitum, apud Italos & posteà apud Germanos 6.9.13
Marchiones comites custodes Marcæ, Germaniæ Marcgrauij. Marchio ratione dignitatis l et præponitur interdum comiti, vt comes comitis &c. Marchio, Iinsitaneus comes est, &c. 6.7
Marchiones Vassi, & Marca quid 6.9 8.5.10
Marchionum insignia quædam 6.14.23
Marcion hæreticus nuptias reprobat 9.6.3
Marcius dux eximius 20.4.7
Marcomani cuncta vastantes 18.6.13
Marcomirus manes de imperio consuluit futuro 34.6.3
Marcoueſa Guntrandi Aurelionum regis vxor 9.2.16
Mardocheus Hester filiam fratris sui adoptauit 10.6.10
Mardocheus præfectus annuli Assueri 47.19.13
Mare centrum omnium aquarum, ex quo oriuntur, & in quod redeunt 1.3.4
Maris periculum suscipere, temerarium 22.3.51
Mare desponsat dux Venetorum 3.3.1
in Mari capta, cuius sint 3.1.5
in Mari inuenta, cuius sint 29.21.13
in Mari iurisdictio, quia ibi distinctio terminorũ & necessitas curæ vicinorum 1.3.5
de maris iurisdictione & imperio, cõstitutio Francisci 1. regis Galliarum cod.7
à Mari similitudo principi accommodata 6.5.4
Marina aqua omnia purificari 31.8.6
Marini homines, non propriè homines 7.3.3
Maritimi improbi 1.3.6
Maritimæ vsuræ vt dictæ 22.3.47
Marenenses in Aquitania Burdigalæ rebellant in magistratus regios 3.10.3
Marescallus quis 47.26.9
Marescallus aulæ dictus domesticorum comes 6.8.19
Marescallis vrbis quis Romæ 47.3.4
Marescalli Galliarum, & eorum potestas 19.18.6
Marescbaux vnde dicti in Gallia 47.33.2
Marescbaux de logis 18.2.1
Margarita Malcolmi regis Scotorum vxor sanctissima 9.2.25
Margullers, qui 15.31.1
Maria soror Angliæ regis, desponsata Ludouico 12. & pacem cum Gallis fecit 45.4.11
Maria stagnum vbi 15.14.8
diuæ Mariæ matoris ecclesia Romæ 15.41.16
Mariæ sororis Moysis quæ pœna imposita 31.6.16
in Maria beatissima virgine, & Iosepho matrimonium cum continentia etiam verum 9.3.4
Mariandyni perpetui coloni 18.23.9
Mariandini serui qui 14.10.7
Marinus in consilio Constantinopolitano vicarius fuit, Pont. 6.14.14

Marinus Romæ cauſam defenſor, matrimonium malis artibus affectans, punitur 8.1.24
Marinum Syluenſis diœceſis oppidum vbi 15.35.11
Marius & Oteſtes Coſſ. 17.12.36
Marius priſcus ꝛ. petundarum damnatus 36.28.16
Martalis poteſtas ſoluitur morte matrii 11.4.28
Maturalis poteſtas vnde initium habuit 11.2.7
Matutus caput vxoris 9.1.5
Matius curator furioſæ vxori non datur 13.5.30
Maritus decipitur, ſi cogatur indotatam vxorem habere 9.7.1
Meritus & matrita quid 9.1.4
Maritus ex adulterio vxoris accipiens, vel eam adulteram retinens lenonis pœna puniendus 36.11.8
Maritus ex ſuſpitiõe impunè accuſat de adulterio vxorem, quomodo 36.13.2
Marito qui dies vtiles ad accuſandum de adulterio 36.13.3
Maritus in re dotali ad diuiſionem prouocare nõ poteſt, licet ipſe prouocetur 5.3.19
Maritus interdicto repetere poteſt vxorem, etiã à patre detentam 29.7.6
Maritus non poteſt renunciare pro vxore, ſucceſſionem eius patris 41.14.1
Maritus paraphernalium vxoris iure cẽſetur procurator, niſi ea prohibeat 9.17.8
Maritus pauper an poſſit res dotales mobiles diſtrahere ſine cautione 25.5.1
Maritus pro rebus dotalibus ſoluit collectas, niſi illæ minimæ ſint 3.8.23
Maritus qui lege Romulea ius animaduertendi in vxorem habebat, cognatos eius rei gratia in conſilium adhibebat 11.9.10
Maritus ſurdus, & vxor cæca quietum faciunt matrimonium 9.6.39
Maritus vxoris tutor eſſe non poteſt, non ſocer, murus 11.4.11
Mariti anima nuptiis ſecundis vxoris contriſtatur 9.26.37
Mariti & vxoris in domeſticos quæ poteſtas 11.3.1.& ſeq.& eius poteſtatis in familiam ſolutio eod.7
Mariti iuſſa vxorem non facere eſt cauſa diuortij apud Perſas 9.15.24
Marito datum non reperitur ſoluto matrimonio 9.23.11
Marito non ſoluitur, vxore creditrice 31.18.28
Mariti non teſtantur pro vel contra vxores, quare 48.13.12
Maritorum radiis ſplendent vxores, & infœlicitatis eorundem ſunt participes 9.4.10.& 11
Marij tempore, vita morte acerbior 31.33.10
in Marmorea mensa lutetiæ res bellicæ pertractãtur 29.18.11
Marmorei parietes 47.12
Marcianus iuriſconſultus 18.11.5
Martinus 4. pontifex ſum. electus vbi 15.3.15
Martis ædes Romæ à T. Quintio duumuiro dedicata 15.29.8
Marſupium quid 3.2.11
Marſupij, Ærarij & fiſci differentia 3.2.11
D. Martialis baculus datus à D. Petro 15.12.38
Martiales ſacrificuli 16.8.29.& 38
Martij menſe beneficia vacantia quibus debeantur 17.6.44
Martyria quando ceſſarunt 15.42.12
ad Martyrum res geſtas deſcribendas, ſeptem notarij à Clemente 1. ſum. pontif. creati 15.42.12
Marutha Meſopotamiæ epiſcopus chriſtianam fidem apud Perſas docuit 34.5.12
Maris & fœminæ coniunctio à natura 8.1.6
Marium coniunctio aliena à nuptiis, quæ viri & fœminæ ſunt, & de abominanda marium mixtione 9.2.2. qui populi tali commixtione notati eod.3.& de abominatione & vindicta huius mixtionis eod.6
Maſca quid ſignificet 39.11.6
Maſculi familiarum nomen & ſplendorem, cur melius ſuſtineant quàm mulieres 45.13.4
Maſculorum conſtupratio capitalis 36.10.1.& alia pœnæ nu. ſeq.
Maſculorum filiorum adiectio in fideicommiſſo, ſi ſine liberis, an vocetad fideicommiſſum eos maſculos 42.28 35
Maſiniſſa rex cum Carthaginenſibus de agro diſceptat 20 4.1
Maſiniſſa poſt 86. annos filium generauit 9.6.10
Maſſagetæ ſenes deuorabant 36.24.19
apud Maſſilienſes dotes maiores tantùm centum aureorum 9.18.18
apud Maſſilienſes niſi qui liberos haberet, inter moderatores reip. non recipiebatur 9.6.39
Maſſilienſes olim malè audierunt ob molliciem 10.2.42
Maſſyneorum rex quomodo iudicaret 36.29.13
Maſtyges & lota quid 31.11.16
Maſtigophori 18.10.1
Mater ad ſecundas tranſiens nuptias, non reuocat donationes filiis factas propter ingratitudinẽ, paucis exceptis cauſis 9.26.13
Mater & pater in Gallia ſuccedunt alicubi in mobilibus 42.19.1
Mater excluditur à ſubſtituto etiam in bonis ex linea materna pupillo aduenientibus 42.19.2. etiam ſi compendioſa contineatur, non ſi tacita ſub vulgari eo.
Mater quare non excludatur à ſucceſſione filij per tacitam pupillarem ſub expreſſa vulgari comprehenſam 42.19.3. excipiuntur 4. caſus. eod. num.4
Mater & pater an pares ſint in cauſa filij eodem 10
Mater exhæredari ſinè cauſa à filio non poteſt eod.11
Mater non ſubſtituit filio pupillariter, quare 42.22.18. eius preteritio pro exhæredatione, differt à præteritione paterna filiorum 42.22.31
Mater ſubſtituit filio pupilatiter 42.24.6

Mater conuolans ad ſecundas nuptias, quando, & quomodo poſſit ſubſtituere filio pupillariter 42.24.7
Mater ex Tertylliano tantùm deficiente patre ſuccedebat filio 45.9.6
Mater iure 12.tab. non ſuccedebat filio 45.9.3. & quare eo.4. quomodo iure ciuili ſuccedat eo.5 6. & 8
Mater luxuriosè viuens, priuatur tutela filiorum 12.10.6
Mater lege Claudia tutrix etiam fiebat, & præferrur omnibus tutoribus legitimis & datiuis, nõ teſtamentariis, aut patri eo.7
Mater non eſt apta ad operandam tranſmiſſionẽ 6.12.3
Mater non petito tutore filio pupillo, conuolans ad ſecundas nuptias, aut non reddita ratione tutelæ, ei non ſuccedit 9.26.45
Mater non poteſt dicere filium ſe non concepiſſe ex marito 48.10.8
Mater non poteſt filiis teſtamento tutores dare: & ſi det, quid requiratur 12.8.3. & 5
Mater num magis contribuat generationi filiorũ, quàm pater: & ibi de maiori amore matrum 11.7.4
Mater quare filio inteſtato ſuccedat 45.10.4
Mater excludi an ſtatuto à ſucceſſione filij poſſit eod.5. & an excluſa petat ſaltem legitimam eo.
Mater priuatur ſucceſſione filij, ſi tranſeat ad ſecundas nuptias, etſi ei pupillo non pererit tutorem eod.8
Mater quando, & quomodo poſſit eſſe tutrix filiorum 12.4.3
Mater quando teneatur dotare filiam 9.18.6
Mater ſemper certa, pater incertus 9.6.10
Mater tenetur filius etiam naturalibus tutores petere, alioquin eis non ſuccedit 12.13.6
Matris conſenſus quando in nuptiis filiarum exigitur, in minore orbata patre 9.3.14
Matris præteritio pro exhæredatione, quomodo 44.2.5
Matris ſucceſſio filio quando non delata, & quãdo delata, & quomodo 45.2.3
Matri debentur etiam, iura naturalia patri debita 11.7.1
Matri, ac patri honor à filiis debetur eod.2
Matri cuiuſcunque vilitatis ſit, filij ſpurij ſuccedũt ſed non inceſtuoſi, vel adulterini, &c. 42.35.7
Matri de partu non creditur 43.4.11
Matri facta ſolutio pro filio, cùm non eſt adminiſtratrix, non liberat 31.18.27
Matri non creditur nuptæ, dicenti filium ex altero, quàm marito ſe generaſſe 10.3.25
Matrem partus ſequitur, quomodo 20.7.2
Matres filios cur magis quá patres diligant 10.3.8
Matres non habent in filios patriam poteſtatem 42.22.18.19. & 20
à Matribus apud Lycios & Locros genus repetitũ non à patribus 11.7.3
Matribus alimenta filij debẽt, & alia, vt patri eo.5
cum Matribus qui miſcerentur olim & contrahetent nuptias 9.11.5. & 6
Materfamilias, vxor quæ dicebatur 9.5.23
Matresfamilias hodiè quæ dicantur etiam eo. 34
Maternꝰ perſonatꝰ volunt Cõmodũ necare 39.1.19
Maternum feudum quale 6.4.18
Maternum officium non eſt, dotare filias 25.43
Maternam originem qui ſequantur potius, quam patris 18.14.14
Materia & forma quid 1.14
Math, quid ſignificet in ludo Schachorum 39.4.8
Mathematici in quadruplici differentia 18.5.5
Mathematici vrbe pulſi 34.14.5 & 9
Mathematicæ diſciplinæ permiſſæ 18.8.1
Matheſis Arithmeticam, Muſicam, Aſtrologiam, & Geometriam complectitur 34.15
Matematici & Mathematici qui, & differentia 34.1.5
D. Mathias ſorte electus 17.12.34
Mathias in apoſtolum ſorte electus 34.5.8
ob Mathuſalach ſenem, diluuium à Deo per lep ẽ dies ſuſpenſum 15.21.6
Matiſconenſis comes raptus viuus à dæmonibus, quòd eccleſiæ bona occupaſſet 33.16.19
Matricidæ 36.24.6
Matricula 47.23.4
Matricula, liber qui dictus 18.14.1
Matrimonium maris & fœminæ coniunctio, non marium & fœminæ, vel matis & fœminarum quare dicatur, quòd digamia & polygamia in vno matrimonio non ſit 9.2.10
Matrimonium quare dicatur coniunctio maris & fœminæ in hominibus, quæ communis ſit brutis alioquin eod.13
Matrimonium cum pubere tantùm contrahitur 41.11.8
Matrimonium duas habet præcipuas partes ſubſtantiales, conſenſum, qui præponderat concubitui 9.33
Matrimonium cum continentia etiam verum, in beatiſſima virgine Maria, & Ioſepho 9.34
Matrimonium quare indiſſolubile & perfectum inter Chriſtianos ſine conſenſu parentum, & non inter Ethnicos eod.8
Matrimonium prohibitum inter aſcendentes & deſcendentes vſque ad infinitum. Inter collaterales vſque ad certum gradum 9.11.1
Matrimonium quadruplici iure ſoluitur, naturæ, iure ciuili, diuino, & põtificio, quomodo 9.15.3
Matrimonium ſoluitur naturæ, morte eod.4
Matrimonium ſoluitur iure ciuili, morte & captiuitate, ſeruitute, diuortio eod.5
Matrimonium quomodo probant inſtrumẽta matrimonialia 9.5.16. & matrimonium inſtrumẽta, pompa, dos, & apparatus non faciunt, ſed ne clam fiat, exigũtur eod.
Matrimonium ſeparatum tanquam nullum, non habet prohibitionem ſemper, quum alij nubere poſſint ſeparati 9.16.11
Matrimonium ſeparatur tantùm iudicio eccleſiæ, non propria voluntate coniugum 9.16.12
Matrimonium non diſſoluitur hodiè ob ſterilitatis cauſam eod.13
Matrimonium aſſerens, probare debet 9.5.14
Matrimonium affectaſſe malis artibus in matrimonium punitum 8.4.24

Matrimonium duorum in paradiſo Deus iunxit, nouerunt & Ethnici à Deo inductum 9.6.1
Matrimonium inuti quædam prohibentia 9.14.12
contra Matrimonium ſententia lata non tranſit in rem iudicatam 9.21.8
Matrimonij appellatio ad primas nuptias refertur 9.26.14
Matrimonij cauſa, & num quis ſit ex legitimo matrimonio pro creatus, notio, pertinet ad forum eccleſiaſticum, non ad laicum 9.21.6
Matrimonij cauſa non venit in compromiſſum 47.39.11
Matrimonij contrahendi quæ impedimenta 9.12.2.& ſeq.
Matrimonij contrahendi verba ſeriò, non iocandi cauſa, obligant 9.5.5, & verba etiam ioco dicta ſemper interpretantur pro matrimonio ferè eo.6
Matrimonij contractus, facit valere pactum de ſuccedendo in eo appoſitum 41.7.2
Matrimonij cauſa, fauorem habet publicum 41.7.4
Matrimonij diſcordiam ſerentis, pœna 36.12.11
Matrimonij honeſtas naturalis eſt 8.1.25
Matrimonij poteſtas inhibita mulieribus furiæ libidinis coniunctis Vtopiæ eod.16
Matrimonium ritus & ſolemnia quæ, triplici modo, ante quàm contrahatur, cùm contrahũr, & poſtquam contracta fuerunt 8.1.29
Matrimonij tempore conſiderata, ritus nubendi, ſolẽnia ſubſtantialia, affinitates, prohibitiones nubendi, dotes, incrementa, lucra, pacta, onera matrimonij, hypotheca, ſolutio 8.1.31.
Matrimonij mores mali à cenſoribus caſtigabantur 47.6.11
Matrimonij onus, concubitus eſt 9.20.1
Matrimonij onera ab Hebræis ſeptemdecim poſita 9.19.1. inter alia primum eſt, alere vxorem eo.2. veſtitum ei præbere eod.6. concubitum 9.20.1
Matrimonij prioris lucra inſtituto generaliter hærede extraneo à parente, cenſentur reſeruata liberis prioris matrimonij 9.26.45
Matrimonij priuilegia & fauores 9.6.40
Matrimonij prohibitio ex lege Iulia de maritandis ordinibus propter diuerſitatem qualitatum perſonarum 9.13.1
Matrimonij ſerotini & inhoneſti actio 9.6.34
Matrimonij ſocietas quæ 45.15.4
Matrimonij ſocietas, diuinæ & humanæ domus 9.4.1.& individua hæc ſocietas. eod.3
Matrimonij ſolutio & impedimẽtum in quo differunt 9.15.1
Matrimonij ſeparatio quamuis dura, tamen aliquando eam fieri expedit 9.15.2
Matrimonij Synonima 9.1.1. eius etymon, & quare potius à matre quàm à patre eod.2
de Matrimonio, remiſſiuè 2.10.1
Matrimonio dubio pro eo defertur iuramentum cum vno teſte, & aliis adminiculis, & quæ ſunt adminicula, quæ probant matrimoniũ, & præſumptiones 9.21.4
ex Secundo Matrimonio ad Morganaticam contracto, & filij nati, in feudo non ſuccedunt 6.13.4
de Matrimonio, & contra illud, nec tranſigere nec componere licet 28.2.17
Matrimonio ſoluto conſiderantur viduitas, nuptiæ repetitæ, dotis reſtitutio, perſonæ 8.1.32
Matrimonio ſubſequenti filij legitimi fiunt 10.4.3. num autem adulterini, nefarij, & inceſtuoſi ſic legitimentur eod.4
ex Matrimonio vectigalia capta 3.10.8
Matrimonia à parentibus procurata ſuperbatum filiarum detrectantium pulcherrima caſtigatio 9.3.29
Matrimonia clandeſtina an firma per ſe 9.5.12. vide ſup. Clandeſtina
Matrimonia inita Romę à ſacerdote Cereris eod.17
Matrimonia conſenſu patris non fiunt inuita filia 9.3.28
Matrimonia etiam illa dici, quibus nulla corporalis copula acceſſit 9.3.3
Matrimonia fatre coniuncta indiſſolubilia lege Romuli, & ſuccedebat eo modo coniuncta viro 9.4.7
Matrimonia futura cura curionibus ante nuptias publicè proponenda 8.3.9
Matrimonia impudicis & raptoribus interdicta 8.1.28
Matrimonia præcedunt ſponſalia, arrha, oſculum, donationes ante nuptias, anacalypteria eo.30
Matrimonia inducta ad cohibendam vagam, & ferinam venerem 9.6.2. ad prolis certitudinem eod.10
Matrimonia libera, non coacta eſſe debent 8.4.4
Matrimonia ne venalia ſint, expedit 9.25.12
Matrimonia venalia eſſe non debent 18.10.4
Matrimonia vetita cum alterius actis vel generis hominibus apud indos 9.13.5
Matrimoniorum inter plebeios & patritios cauſa, ſeditio 35.6.11
in Matrimonijs honeſtas inſpicienda 9.21.1
in Matrimonijs ius pontificum ſequendum eodem 2
in Matrimonijs dubijs pro matrimonio iudicandum eod.3
Matrimonijs præces adiectæ in omni eccleſia Orientali & Occidẽtali: & palam & publicè contrahi iubet eccleſia, quare 9.5.8
Matrimonialia lucra quando imputentur in quartam 42.31.22
D. Mathæus apoſtolus quibus cibis vſus 15.15.13
D. Matthei ca. 5. explicata ſententia, Si quis te percuſſerit in vna maxilla, &c. 47.4.4
Matutæ ædes ſacræ 16.3.6
Mauri Toleti 18.26.7
Mauricus Imperator Phocæ factione Romæ trucidatur 2.12.5
D. Mauricij ducis & Martyris annulus, Sabaudiorum ducum inſigne 6.14.17
S. Mauricij lancea imperialis 6.14.20
Mauritana Cæſarienſis 19.18.5
Maxentius virtute crucis ſuperatus 31.17.4

Maxentij tempore in Oriente fames maxima 2. 14.8
Maximè, quàm habet ſententiam 41.5.6
Mea, tua, ſua, pronomina 4.1.1
Mecœnas quid ſuaſerit Octauiano Cæſari 27.2.7
Mecœnatis de magiſtratibus datum Octauio cõſilium 47.9.19
D. Medardus epiſcopus 37.6.14
Medea venefica 34.13.7
Medea ab Hecate edocta miſcere pharmaca 34.2.4
Medea ex Colcho aufugiens, quæ monumẽta ſui reliquerit 16.1.17
Medium partem feudi ſine voluntate domini iure feudorum quomodo alienaret vaſſallus 6.17.6
Medicamento mentem alienans, de iniuria tenetur 38.3.30
Medicina non eadem ſemper, ſed ſecundum qualitatem ægritudinis adhibenda 30.5.2
Medicina quid, & ſpecies, remiſſiue 18 25.1
Medicinam audire prohibentur monachi 18.7.11 & c.9.nu.1
Medicinam qui non poſſunt exercere 18.25.8
Medicus culpam luit imperitiæ vel negligentiæ ægroti 36.20.4
Medicus qui ſanauit & mercedem accepit, recurrente morbo non tenetur ſanare 18.25.7 ei donatio facta num valeat eod. 5. & eius imperitia nocens, plectenda eo.6
à Medico ad crimina ſimilitudo 30.1.7
à Medico & chirurgo ſumpta ſimilitudo, accommodata magiſtratui 11.1.17
Medici digniores profeſſoribus artiũ 18. 25.2. eorum ſpecies eod. immunitates eod.3
Medici ne porrigant medicinam, antequam ægroti aduocauerint ſpirituales medicos 18.25.9. & nequid ſuadeant ægrotis in periculum animæ eod.
Medicis deponentibus de vulnere lætali, vel non, creditur 18.25.10. eorum relationes de morborum iudicio, quomodo explorandæ à iudicibus eo.11. & eorum relatio de vulnere non lętali facit, vt ſi moriatur vulneratus non teneatur vulnerans de homicidio eod.12
Medicorum generandi tempus definitum 9.7.5
Medicorum vtos in morbis deſperatis 31.2.2
Medicis data videtur occidendi impunitas 36.21.29
Mediolanenſis ciuitas regalia habet iura 3.4.2
Mediolanenſes ex Gallica ditione, & eis ius regnicolatus conceſſum 42.8.25
Mediolanum ciuitas ab Ænobarbo deleta 4.5.15
Mediomatrice concilium 23.2.5
Mediterraneum mare, vnde diuerſa aſſumit nomina 1.3.5
Medium prędium inter aquam & prædium ducẽtis aquam, ſeruituti conſentire debet, aliter impedit 4.15.9
Medotum regnum quare cœpit 47.20.11
Megaleas dux Philippi 24.3.17
Megaleſia, quot genus ludorum 2.16.7
Megalobyzi, ſacerdotes Dianæ Epheſinæ 7.2.23
Megarenſes alia dicebant, alia faciebant 21.131
apud Megarenſes oſculorũ certamen & pręmium conſtitutum eis qui dulcius oſcularẽtur 8.8.28
Megarenſium cum Corinthis bellũ vnde 26.2.9
Megarica machina, prouerbium 21.13.1
Meier antiquis quis dictus 19.18.6
Meier, vel maior domus 47.18.5
Meier quis olim 6.8.8. Meier Germanis eſt prefectus palatij eod. 12. in eius locum ſubrogatus comes Pariſiorum eo.13
Meiere impunè non licuit, vbi erant ſtatuę principis 35.7.4
Melchiſedeco decimę ex pręda hoſtiũ datę 20 4.8
Melchiſedech publicus Dei ſacerdos 16.8.13
Melicertes quis puer 39 5 4
Meliorare nõ deteriorare licet vias publicas 5.13.5
Meliorationes à domino repetunt hæredes mortui reperto feudo ab eo 6.12.10
Meliorationes num vendi poſſint 25.11.6
Melle nudũ ungi, & apibus exponi, pœna 18.7.7
Melrides inſignis fluitus 13.5.10
Melride ſtolidius, prouerbium 13.5.1
Membra quæ debent in pœnam abſcindi 31.1.5
Membrorum amputatio præcedit interdum capitis amputationem 31.16.1
Membrorum decurtatio, in pœnam 36.4.8
Memmia lex de calumniatoribus 32.20.8
Memoria priſtinæ amicitię habenda 6.19.13
Memoriæ damnatio, qualis eſt pœna 31.37.3
Memoriæ magiſter quis 47.29.17
Memphis magicarum artium peritia pronuncia 34.12.1
Memphytarum lex de homicidiis 31.6.11
Memphiticorum de peregrinis lex 42.8.23
Menalopum Calliſtratus accuſat ob vaſcula templi ſublata 33 15 15
Mendax impetrator reſcripti quis dicendus 39.15.9. & quomodo puniendus eod.1
Mendacium quid 36.1.5
Mendacium morte punitum in Anania & Saphira 36.21.18
Mendacium morte vindicatũ Dei iudicio 31.143
Mendacium punitum 24.1.30
Mendacium quando punitur 21.25.1
Mendacium in emptionibus, & vẽditionibus puniendum 25.15.5
Mendacium probrum eſt capitale 39.15.2. quid eod.
Mendacium dicere, & mentiri, quomodo differãt eod.
Mendacij gradus & deteſtatio 39.15.3. pœna eo 4
Mẽdacium publicum grauius priuato 39.15.5. Deo, & hominibus diſplicet e d.7
Mẽdacij pœna iure ciuili in negatis veris 39.15.12
Mendacij octo ſpecies 50.10.1. eius cum periurio affinitas eod.
Mendacij ſpiritus in diuinis 34.7.8
Mendicantes non poſſunt eſſe executores teſtamentorum 42.36 10
Mendicantes religioſi incapaces poſſeſſionis 41.30.8
Mendicantes religioſi quomodo hæredes inſtitui poſſint 42.35.15

Mendicantes validi ab eleemosinis remouendi,& caſtigandi 15.28.13.
Mendicatium cura iure ad epiſcopos pertinet 15.28.14
Mendicantium familiæ ſacræ non poſſunt ſuccedere ingredientibus 42.23.9.
Mendicantium vſuræ,& cumulatio pecuniæ deteſtata 42.35.16
Mendicantium ſacræ quatuor familiæ 39.6.17
Mendicantium validorum non laborantium caſtigatio quæ,& ad quos iudices pertineat 39.6.13.& 15.de his leges eod.13. exceptiones pœnarum 17
Mendicantibus immobilia poſſidere non licet in Gallia 25.8.4
Mendici formam dæmon accepit 34.19.6
Mendicorum,& pauperum differentia 15.28.12
Mendicos ſuos quodlibet oppidum nutrire debet eod.13
Mendicitas fictitia pœna,amiſſione libertatis punita 18.23.10
Mendicitas in clero turpis viſa,non paupertas voluntaria 15.26.6
Meneclides pacem Thebanis ſuadet 19.2.11
Menedemi ad Antigonum regia ſententia, de luxuria vitanda 39.11.3
Meneſtæ qui 18.23.9
Meniana quid 4.12.5
Meniana, & ſugrundia, vel proiecta quando in aream vicini liceat habere 4.12.7
Menippus Lycius deceptus à Lamia ſeu dæmone in forma mulieris 16.5.16
Mennia lex quid vetaret 32.15.7
Menœceus pro Thebanis ſe deuouit 24.10.4
Menſæ fructus quomodo, & quando inter canonicos diſtribuantur 15.23.26
Menſarij qui 22.9.11
Menſæ,banquarij dicti 17.12.8
Menſor datur,& arbiter pro modo agrorum 5.5.8.& ſi menſor falſum modum dixerit,quæ quæſtio incidat eod.nu.13.& 14.
Menſis conferendi in curia Romana à quo tempore curat 17.9.33
Menſes apud Hebræos & Romanos, initium ſumebant à Luna noua:& inde faſti computabãtur 2.16.15
Menſibus ſingulis vſuras exigebant antiqui, & rationes cũ debitoribus ineabant 22.3.29.& 30
Menſtrua vſura 22.3.30
Menſtrua magorum irrita faciunt incantamenta 34.22.20
Menſtruatæ mulieres ſpecula inficiunt 34.11.21
Menſtruis auerti cœli violentiam 16.5.12
Menſura maioris oneris,decipit venditorem, & furti tenetur 36.1.8
Menſuræ & ponderaæqua eſſe debent 36.1.9. ſimilia publicis, & quòd publicæ debeant eſſe & ſignatæ priuatorum,nota publica eod.9
Menſuras mutans lucri cauſa quomodo puniendus 36.1.11.qui vtitur,quo eod.nu.14.& 17
Menſuratum diuerſitas quo pacto non faciat falſum 36.1.12
Menſuratum diuerſarum abominatio,& prohibitio iuris diuini 36.1.13
Menſuræ æquales quando nõ officiunt 36.1.15
Menſuratum æquarum & ponderum ad quæ pertineat notio 36.1.15
Menſuratum cura ad æquitatum præfectos pertinet 36.1.17
Menſuras concedẽdi ac frangendi ius ex alta iuriſdictione 36.1.18.Regium ius Choſpino eod.
Menſuratum & ponderum inſtorum cognitio ad quos diſs 47.31.7
Mentalis vſura quæ,& à Deo prohibita 22.3.10.
Mentis perturbationes a Græcis πάθη dicuntur 39.33
Mentis prana cogitatio quomodo detegatur,& puniatur 36.11.1.& 2
Mentem caſtrare melius quàm membra, quæ voluntate delinquant 7.2.25
Mente capti,& furioſi differentia 13.5.16
Mentiendum non eſſe, illudque ſcelus & vanitas quando dicatur 38.15.1
Mentiendum non eſt,etiam pro vtilitate alterius eod.4.
Mentiendum non eſſe,lex in foro Athenis poſita 39.15.5
Mentiendũ nõ eſſe in vendẽdo, & emẽdo 47.31.7
Mentientes ſtudioſè,grauius puniendi 39.15.6
Mentiris verbum,quando iniuriam irrogat 38.5.5
Mentiris verbum, quando non habet iniuriam 38.7.13
Mentum antiquis,quid 42.2.3
Mercator, quis 25.2.7
Mercatores à iudicandi munere,& adminiſtratione reſp.remouendi 47.10.4
Mercatores ſumẽ in tabernis exoſum habẽt 4.10.2
Mercatores mercantur officia, vtinde lucrentur 47.10.8
Mercatores neceſſarij in repub. 47.10.5
Mercatores qui gaudeãt iure regnicolatus in Gallia 42.8.25
Mercatorum curia ferè vbique gentium propria 47.37.1.iudices eod.& ſeq.
Mercatorum lites iudicabat Athenis ſenatus eo.3
Mercatorum vituperatio 25.15.8
Mercatorum vtilitas 25.3.2
Mercatorum imperialium collegium eo.10
Mercatoribus Romam venientibus vacationem numerum dedit Alexan.Seuerus 3.8.25
Mercatura quid 25.2.7.eius duæ ſpecies,& ſubdiuiſio eod.8.9.& 10.eius inuentum refertur ad Pœnos eod.13
Mercatura ſordida eſt, & remouet à Reip. adminiſtratione 25.15.8.& inibi mercaturæ deteſtatio,& de mercatorum vili ingenio,& auaro eo.
Mercatura quæ ſordida 47.10.5
Mercatura honeſta & prohibita,vtraque tamen animæ periculum minatur eod.6. Eam cur aliqui philoſophi exercuerint eod.7
Mercatus quid 25.2.5.& 6
Merces quid 27.2.1
Merces laborãtis,ſeu ſalariũ nõ eſt intercipiẽdũ 27.2.11.& mercedẽ laborãt ũ retinẽtiũ exec.eo.12
Merces locationis certa eſſe debet 27.1.10
Mercedis æſtimatio quomodo fiat 42.34.27

Mercede dignus operarius 49.8.13
pro Mercede ſuo tempore non ſoluta, vſuræ debentur 27.3.8
Mercenarium officium iudicis quid 21.8.10
Mercenarium impropriè mandatum 27.5.5
Mercenarium officium iudicis quod ſit, & quare ita dicatur 47.21.10
Mercenarij qui 27.1.9
Mercenarij qui ciues 47.10.15
Mercuriales, ſenatuum cenſuræ 50.2.50
ad Mercurij ſtatuas olim primitiæ cur poſitæ 2.19.4
Merx quid 25.2.5.& 6
Mercis & peculij peculiaris differentia 29.13.3
Meretrix vnde dicta 10.2.1. quæ dicatur eod.3
Meretrix præſumitur, mulier diuerſas ædes frequẽtans eo.4 in caupona miniſtrans eod.8.& verè talis præſumitur, quæ in lupanari reſidet eo.9
Meretricis item nota, mulierem ſolam aliquo ire eod.5. ſcholaſticumq́ue in eius domum noctu & interdiu ſæpè ingredi,& ſolum aloqui eo.6
Meretrix filia exhæredari à patre poteſt 10.2.11
Meretrix pro ſimplici fornicatione, mœcha pro adultera 10.2.36
Meretricem appellans leuius, quàm ſi virginem appellaſſet, punitur 10.2.16
Meretricem Iuliam filiam Octauius relegauit in inſulam 10.2.16. Nec eam ſepeliri voluit in ſuo Sepulcro eod.29
Meretrices Conſtantinus tormentis ſubiicit, & donatis priuat,& poſſe reuocari à donante, vel proximis eius eod.17.& 20
Meretrices apud Perſas infamiſſimæ 10.2.23.& illas collo nudas deferre, pro pœna capitali Perſis eod.
Meretrices vndis ſubmergi iuſſit Periander 10.2.30. in Palmaria morte puniuntur eod.31. In Cris nullæ, à Scipiõe caſtris expulſæ, ab Athenienſibus infamia damnatæ eod.
Meretrices & lenones ab honeſtis locis & vicinijs expelli poſſunt,& debent 10.2.37
Meretrices Romæ extra mœnia in fornicibus eo.39. eis veſtes diſtinctæ, eod.38. & ius ademptũ acceptandi legata,& hæreditates à Domitiano eod.28
Meretrix turpis perſona inſtitui non poteſt hæres 43.4.15
Meretrix an pro ſcortatore, vel contrà, poſſit teſtari 48.13.16. vel contra alios eod.18.& 35.
Meretrici bonis interdici poteſt 13.6.5
Meretrici dans, vel pro ea fidem ubens alterius mãdato, non habet mandantem obligatum 27.5.12
Meretrici ſuæ non poteſt miles legare 46.9.8
Meretrici donatio ſeu promiſſio reuocata 24.1.16
Meretricem appellans, quæ non eſt nunc, ſed fuit, quando iniuriam facit 38.5.7
Meretricem rapiens & violans inuitam, capite damnatus 36.8.9.& 15
Meretricem vxorem ducere, inter opera charitatis 9.3.18
cum Meretrice matrimonium probatum 45.7.6
Meretrices, & ſcortatio iure diuino prohibentur 36.9.2
Meretrices mercales dicuntur 15.1.5
Meretrices quæ fœminæ dicuntur 36.94
ex Meretricum lucris vectigal ſumptum 3.10.1
Meretricum negotiatio corporis, contra naturam 10.2.22
Meretricum pœnitentium ſeu reſipiſcentium monaſterium inſtitutum à Iuſtiniano Bizantij eod.33
Meretricum pœnitentium monaſterium à Iuſtiniano conſtructum 36.6.11
Meretricum ſalarium ædiles conſtituebant 47.31.7
Meretricum veſtes Athenis ex lege floridæ, apud Thurios variæ 9.19.8
Meretricibus donatio num fieri poſſit validè 18.96
Meretrices à vicinia expelli debere 4.14.10
in Meretrices affectionis gratia donationes valet 9.25.8
Meretrices publicas permiſit Solon 10.2.11
cum Meretricibus domini vaſſallus rem habens, æquè punitur, ac ſi cum aliis 6.19.19
Metgi crate, pœna 36.6.21
Meritorij pueri, qui 10.2.1
Merlinum incubi dæmonis filium fabulantur 8.1.10
Meroſiedes Guntrandi Aureliorum regis vxor 9.2.16
Meroitæ Ethiopes erga mortuos vt ſe habeant 35.23.8
Meropes alunt parentes ſenes 11.7.5
Merum imperium quid 47.11.3.& 4. quæ ad illud pertineant eod.5.6.& 7.& eius imperij cauſæ quæ dicantur eod.12
Merum & mixtum imperium quomodo diſtinguantur 47.13.6
Meri imperij quæ ſunt, num præſcribantur 31.10.6
Meſſalianorum hæreſis de baptiſmo 1.4.10
Meſſalina adultera capite damnata 36.6.11
Meſſalinæ lupanar,& luxuria 10.2.13
Meſſenij agri diuiſio, vt facta 34.5.9
Meſſenij Epicureos eiiciunt 18.7.6
Meſſenij Epicureos cur expulerint 1.8.3
Meſſenij intercipiunt pecunias Phalaridis 35.16.1
Meſſem alienam inuito domino noctu ſecuiſſe, capitale 37.7.2
Meſſem alienam noctu furtim paſciſſe, capitale 37.7.2
ante Meſſem porcam præcidaneam vouebãt Romani 24.10.14
Meſſium incenſores in Africa grauius puniti 3.6.3
Meſſium temporibus ius in quibus cauſis dicatur 2.16.8
Meſſores quando incipere debent, & deſinere laborare 39.6.3
Metalli: operis metalli, operis publici, & miniſterij metalli differentia 31.36.2

in Metallum damnatio 37.14.1
in Metallum damnati non inſtituuntur hæredes 42.35.19
in Metallum & in opus metalli damnati quæ ſit pœna 31.36.1
in Metallis publicis quatuor genera perſonarum conſiderantur, procuratores metallorum, adſcripti metallis, in metallum vel opus metalli damnati, monetarij 3.10.17
Metamorphoſis Protei 34 16.1. Simonis magi eo. nu.2. Circis, nu.3. & aliorum ſeq. nu.
Metaphyſici qui 18.9.1
Metationis caſtrorum forma 19.8.2
Metator quis 19.8.2
Metatoris liberatio ab hoſpitio, non poteſt alio hoſpitio onerari 19.8.7
Metatum quid 19.8.2
Metellus Cæſar diem dixit Cn. Scantinio Capitolino, quòd filium de ſtupro ſollicitaſſet 34.12.13
Metellus Nepos in commotione Clodiana, vectigalia populi Romani abrogat 3.3.10
Metellus Palladium igne eripiens oculis captus fuit 33.9.11
Metellus repetundarum reus factus 32 15.9
Methodus examinandorum ab authore oſtenditur 21.3.13
Methodus tractationis de beneficijs 17.1.1
Methymatinus Maſiniſſę filius 9.6.10
Mettanus iuriſconſultus 18.11 5
Metus Suffetius diſtractus, quare 35.5.34
Metus Suffetius dux Albanorum, & eius ſupplicium 19.10.18
Metij Suffetij Albanorum ducis ſupplicium 31.17.3
Metiſſa filia Proclis Epidauriorum tyranni 32.16.4
μητρῶια feſtum in honorem Theſei 2.16.7
Metrodori legati, interitus cauſa 35.4.10
Metronomi magiſtratus qui 36.1.16
Metropolis ciuitas quæ dicatur 15.11.4
Metropolitanus idem & Archiepiſcopus 15.11.2.
Metropolitanus vnde dictus cod.3
Metropolitani in quibus ſedibus conſtituti 15.11.1. & tales in Gallia ſedi Romanæ immediatè ſubiecti cod.
Metropolitani ſunt ſuffraganei patriarcharum 15.9.6
Metus quis reſcindat renunciationem beneficij 17.18.2
Metus quem quis ſibi infert, non habet reſtitutionem 41.5.16
Metus quos actus irritet ipſo iure 50.12.5
Metus iuſtus quis dicatur 41.14.5
Metum iuſtum num inferat præſentia vel iuſſus patris filiæ, filióue cod.4
Metus cauſa geſtum, cur ratum non habetur 36.25.5
Metus quis requiratur in facto reſcindendo cod. quomodo reſtituatur factum cod.7.& 8
Metu extortum non reſtituens, quomodo & quatenus in ſimplum & quadruplum teneatur 36.25.9
Metu aditio facta non valet 46.4.15
Metu conuentiones factæ, nullius momenti 21.2.3.& quid metus
Metu fieri non poſſunt matrimonia, & facta diruuntur 9.12.12
biens Meubles n'ont point de ſuitte 1.9.9
Meum quod eſt, amplius meum fieri non poteſt 21.18.11
Meum verbum, quod tempus reſpicit 41.5.10
Michael vt interpretetur 32.8.2
S. Michael Archangelus cum dracone pugnauit 16.1.7
Michael imperator Orientis 26.1.2
Michael Palæologus conſtitutiones iuris Orientalis edidit 15.3.4
Michael Palæologus imperator Synodo Lugdunenſi 2. interfuit 15.3.20
à feſto S. Michaelis vſque ad diem S. Andreæ quæ paſcua cenſentur conceſſa 3.15.10
S. Michaelis milites in Gallia 15 35.12
Micha fanum ſibi authoritate propria elegerat 15.19.7
Michas idolum ſibi facit 17.4.25
Micenæ vrbis populi ab Argiuis capti, in ſeruitutem redacti 14.3.16
Micipſas 41.4.4
Micoli Saulis filiæ, pro ſponſalibus quid à Dauide datum 8.7.30
Midas rex Phrygiæ Gordij filius 47.20.15
Midæ annuli fabula 8.7.5
Mieciſlaus Poloniæ regnum Benedicto 7 ſummo Pont. in feudum dat 6.2.12
Mieſca ſiue Mieslaus Polonorum primus rex Chriſtianus diœceſes diſtribuit 15.11.4
Mileſiæ virgines, vt à morte ſibi conſciſcenda reuocatæ 36.22.5
Mileſiorum & Sybaritarum ciuitates hoſpitio coniunctas fuiſſe 15.28.35
Militares annona quomodo militibus diſtributa Romanis 14.10.18
Militaris ætas 17. annorum 19.3.11
Militaris annona quomodo diſtribuebatur 36.30.16
Militaris ſubſtitutio quid 42.25.1. ea directa cod. Eius differentia cum pupillari & vulgari cod. 2. diuiſio in expreſſam & tacitam cod.3. de quibus fiat cod.4. effectus cod.6
Militaris ſubſtitutio filio facta comprehendit eius legitimam 42.25.5
Militaris ſubſtitutio quæ bona contineat 42.26.6
Militaris directa ſubſtitutio in quo ſimilis fideicommiſſariæ 42.26.7
Militare ærarium Octauius Cæſar erexit 3.2.11
Militare crimen quod dicatur 19.10.1
Militare iudicium 47.10.11
Militare ſacramentum, de non furando 37.13.8
Militare ſacramentum duplex 19.4.1
Militare iuramentum fiebat duci cod.2
Militare authoramentum quid cod.
Militare teſtamentum inofficioſi querela non impugnatur 44 4.9
Militare teſtamentum, vnde dictum 42.6.1. nullam formam à iure, ſed ex arbitrio militis habet eo. nu.16. duo exigit 1. vt conſtet ita voluiſſe militem

tem in expeditione 2. vt ita condidiſſe appareat: & ideo duo teſtes neceſſarij ſaltem eod.nu. 17
Militaris teſtamenti alia priuilegia 42.6.18. effectus eod.19. rationes priuilegiorum 20
Militare ciues Romani debebant ex lege, decennio 19.3.6
Militare qui prohibiti eod.10.& 11
Militarunt ſuis ſumptibus Romani vſque ad tempora Tulli regis 6.6.4
Militare monachis inſſit Valens 15.15.5
rei Militaris comites qui 6.9.1
Militaria munera quo prætextu Iulianus ademit Chriſtianis 47.1.10.
Militarium legum in tria capita digeſtio 19.5.1
Militarium priuilegiorum ratio 19.16.8
Militares pœnæ quædam in ſumma 19.12.11
Militares leges de non detractanda militia, de ſe non dedendo, de obedientia præpoſitorum, mandatis 19.10.2
Miles ære diutus quis 27.2.14
Miles an poſſit bonis cedere 22.9.6
Miles & ſi priuilegiatus, de alienis non diſponit 42.6.9
Miles qualis eſſe debet, qui iure militari teſtamentum condere poſſit eod.11.
Milites, legum imperiti eod.20. ſe pro repub. defenſione exponunt eod.
Miles laboribus aſſuetus eſſe debet 19.11.1
Miles manus inferens, aut cum deſerens, aut contumax præpoſito, quomodo puniendus 19.10. 6.& 12
Miles ab auditu tubæ diſtans, inter hoſtes eod.10
Miles deflectens à via itinerante exercitu, puniendus eod.11
Miles iniuſſu magiſtratus, ne alio ſe transferat 19. 10.20
Miles ne commilitonem pugnantem deſerat eo.21
Miles non debet exercere artem ludicram 19.14.2
Miles non dicebatur priuſquam in ordines transferretur 19.3.22
Miles ſtationem ſine principis authoritate, ſine proditionis crimine non mutat 35.5.37
Miles turbator pacis, & ſeditioſus, qua pœna puniendus 35.6.5
Militis legendi vel non legendi cauſa pecuniam accipiens, repetunda tenetur 36.28.20
Militis codicilli etiam ſine teſtamento valent 43. 1.11
Militis furantis pœna, & virginem corrumpenti s extorquentis pecuniam tranſeundo 19.11.1
Militis legendi cauſa æs non accipiendum eod.10
Militis iuramenti formula 19.4.2
Militès addicti, & tyrones 16.1.10
Milites alij lege probari, alij reiecti 19.3.2
Milites beneficiarij tantùm olim ciues Romani, & qui deligi poterant eod.3.& 4
Milites ciues, quàm peregrini tutius militant eo.7
Milites Romani ex certis populi claſſibus delecti, & de modo deligendi 19.3.13.& 25
eorum delectus quomodo fieret eod.15
Milites deſertores, perfugæ, hoſtes, prædones, &c. 19.3.26
Milites conducere bona aliorum prohibentur 27. 1.12
Milites coram ſuis ducibus conueniendi 19.5.1
Milites cruce ſignati Liuoniæ 15.35.6
Milites cruce ſignati fratres eod.14
Milites fideiuſſores eſſe non poſſunt 45.1.21
Milites habere, priuatis hominibus interdictum 36.16.8
Milites hodiè bombardicis tormentis affecti 31. 118.2
Milites hoſpitalarij S. Ioannis Hieroſolymitani, non infligunt pœnas ſanguinis in ſuis iuriſdictionibus 49.14.
Milites Indorum quales 18.5.2
Milites in inſtitutione rerumpub. additi quare ceteris 19.2.9
Milites membris mutili pauperes in quibus militaſſe ſenis poſſint 15.15.8
Milites necantes quando rei homicidij 56.17.2
Milites quæ bona in prouincijs, in quibus militant, poſſint acquirere 19.14.1
Milites quando à muneribus excuſentur 18.13.6
Milites, tutores eſſe non poſſunt 12.4.6
Milites vnde appellati 19.1.4. eorum ſpecies eo.6
Milites vt plerunque iniquiſſimi, quare 19.12.1
Milites mortui ſepeliendi eod.5
Milites ſua animalia à paſcuis publicis, & priuatis contineant eod.6
Milites pro ſuis equorum alimentis gratis quippiam oppidano, ſineue mercede extorqueant 19.12.9
Milites ex cuius permiſſione, & quomodo ab vnius ducis in alterius ducatum transferantur 19.12.9
Milites quando iuris ignorantia excuſet 30.10.3
Militum agnati vel cognati non ſuccedebant, niſi ad quintum gradum ab inteſtato, poſt hunc fiſcus 45.12.6
Militum contumacia plectenda 19.10.4
Militum exauthoratio quando cum ignominia 30.30.11
de Militum diſciplina leges ab Aureliano præſcriptæ 19.10.8
Militum hoſpitalis D. Ioannis origo, profeſſio, ſeu vota 15.34.1
Militum hoſpitalium paupertas nihil habet proprij eod.2. vide de his ſupra *Hieroſolymit. milites*
Militum hoſpitalis S. Ioannis Hieroſolymitani ſenatus, & eius conſiliarij 47.26.9
Militum hoſpitalis S. Ioannis Hieroſolymitani ſucceſſio ad quem pertinet 45.15.8
Militum inſignia, quæ 31.30.13
Militum nobilium de Calatraua Hiſpaniæ, ordo à quo inſtitutus, & finis 15.35.7
Militum ordo S. Iacobi in Hiſpania quando inſtitutus eod. 8. ordo item militum S. Iacobi de Spatha ibidem, quando cœpit eod.9
Militum ordo de la Banda Hiſpaniæ eod.1
Militum ſacrorum nouus ordo à Ioan. 22. in Portugalia 15.35.11
Militum Galliæ equeſtres ordines, Stellæ, ſancti Michaelis, Sancti ſpiritus quàdo inſtituti 15.36. 11. ordo equeſtris velleris aurei Burgundiæ, Annunci

nunciationis beatæ Mariæ Alobrogum, quando eod.13
Militum pauidorum,& primò fugientium pœnæ 19.11.2
Militum priuilegia perſonalia 19.16.1. eos ignorantia iuris excuſat eod.
Militum iniuriæ ægrè vindicantur eod.2
Milum,ſeu equitum ſacrorum origo 15.33.1
Militum ſtipendia,veſtes,annona,tergora boum, arma 19.7.2
Militum varia nomenclatura ab ordinibus,armis, & alijs 19 3.16
Militum in Gallia numerus & ordo per Carolum 7 inſtitutus,& per alios reges 19.3.17
Militum alij obtempetantes, alij imperantes 19. 3 18
Militibus agri dati ab Alexandro Cæſare, & cur 6 3 14
Militibus à Turcis in prouincijs agri aſſignati, qui dicuntur Thimarchi equites 6.11.11.& 13
Militibus & veteranis prædia aſſignata 6.6.3
Militibus factæ aliquæ donationes,& quando largitiones 28.13.11.12.13.14.15.& 16
Militibus fundi clientelares,quando & quare dati, in Gallia, & Romæ, & alibi. Ratióque principalis,vt eſſet exercitus ordinarius & paratus 6.6.5.& 6
Militibus prohibitæ in focarias donationes 9.25.7
Militibus quæ donabantur in ſignum & præmium ſtrenuè geſti 19 3.27
Militibus vallum, aut agmen non licet excedere 19 10.5
Militia ars eſt 19.1.1.eius ſpecies eod.6.& militiæ ſpiritualis diuiſio eod.7
Militiæ literaria in quibus inueniatur 19.1.8
Militia apparitorum,& aduocatorum eod.
Militia palatina inermis quæ eod.9
Militia ex caſu,quæ eod.10
Militia honoraria 19.1.11
Militia armata quæ 19.2.1
Militia paterna filius data 19.16.3
Militia,vix leges exaudit inter ſtrepitus armorum 42.6.20
Militiæ armatæ in ſumma diuiſio,& exercitus 19. 3 1
Militiæ immunitas quibus data 19.3.12
Militiæ cauſa impenſa filij an imputentur in legitimam 44 5.45
Militiæ fauor quanta 9.24.7
Militiæ ſubordinatæ poteſtates 47.17.8
Militiam detrectaſſe graue ſcelus, & acertimè punitum,& exempla 19.3.5
Militiam duplicem nemo habeat 19.10.14
in Militiam impendia vnde per varia tempora ſumpta,& apud nationes varias 6.6.4
in Militia apud Romanos ſupplicium quale, & vt fieret 3.11.11
Militia armata Romana exemplum ductum 16. 1.9.eius ordo eod.& 10
Millarium & ſapis pro eodem 3.13.7
Miltiades Cimonis pater 22.10.3
Miltiadis accuſatio 35.5.36
Miltiadis bonitas,& calumnia 32.15.6
Minius punitus ob nominatum Lucium Accium, in Scena 38.5.13
Mimi hiſtriones ſcenæ conſilio ſacro prohibentur cum pœna 39 5.16
Mimis num liceat in ſcenis iniuriari priuatis 38. 5.13.& 14
Minos Inferorum iudex 32.10.4
Minerua in nuptijs Thetidis & Pelei adfuit 9 6.1
Mineruæ Peliad templum veruſtum 15.39.11
Mineruæ templum in Ilio ardens 33.9.11
Minor ad diuiſionem prouocari non poteſt, licet ipſe prouocetur 5.3.19
Minor beneficium legitimè renunciare nõ poteſt 17.17.17
Minor conſtituens dotem ſine tutore, nihil efficit 12.3.20
Minor dat feudum antiquum,vt & prodigus 6 7 3
Minor maiorem ſe aſſueuerans, quando ſibi præiudicat 41.11.11
Minor reſtitutus quæ ipſe accipit,reſtituit 13.4.13
Minor ſine curatore gerens læſus reſtituitur 13.3.6
Minor 25. an. filiusfa. in quibus rebus in iudicio eſſe poſſit 1.10.9
Minor 25.an.poteſt agere de thoro violato 36. 13.2
Minoris res quando in feudum dari poſſit 6.6.14
Minori num ſolui,& quomodo debeat 31.18.21
Minori 25.an.quando non ſubueniatur 31.17.8
Minores ex quibus cauſis reſtituuntur in integrũ 13.4.2
Minores læſi reſtituuntur ob ignorantiam legum ciuilium,non naturalium,& ob imprudentiam ætatis eod.3
Minores in delictis quando reſtituantur eod.5
Minores errantes,non fallentes,reſtituuntur eo.6
Minores non reſtituuntur ex læſione caſu aduenient eod.7
Minores iudices qui 47.11.8
Minores lege contrahere prohibentur 21.5.7
Minores 25.an.quomodo decuriones eſſe poſſint 18.13.5
Minores 25.an.quomodo ſubiiciantur alijs 3.8.11
Minores quando in iudicio ſine curatoribus eſſe poſſint,vel non 49.2.11
in Minores tutoribus & curatoribus contraria actio tutelæ & curæ datur 13.11.1. & quos ſumptus ab illis repetant eod.4
contra Minores 25. an. non currunt præſcriptiones 13.3.3.eis hodie curatores dantur eod.4
Minorum & eccleſiæ æqua priuilegia in rerum diſtractione 6.6.14
Minorum & pupillorum res quomodo, & qua forma,& quando vendi poſſunt 12.3.15
in Minorum rerum alienatione primùm requiritur cauſa eod. 16. item 2.authoritas veri tutoris 17.item 3.authoritas iudicis, & quæ ſit illa 18. & ſine eius decreto vendita quando repetat pupillus eod.Et decreti iudicis vim habere, in alienandis rebus minorum, reſcriptum principis, & præſcriptionem poſt 25.annum, quinquennij,aut 10.vel 20. item & ratihabitionem 12.3.19
Minorum res venditæ repetuntur, vel via nullitatis,vel

tis,vel deceptionis,ſeu læſionis eod. 21. Et in eorũ mobilibus rebus & fructibus vendendis, tutores & curatores tempus oportunum debent obſeruare eod.22
Minorum immobilia non alienantur ſine ſolemnitate 1.9.8
Minorum res qua ſolemnitate & conſultatione vendantur 25.8.8.&10
Minorum reſtitutio,quinquennio durat 40.5.25
Minoribus quare permittatur interdum rerum ſuarum,& reipub.adminiſtratio 47.9.25
Minoribus in quos dantur actiones prætoriæ pro tutore,& in factum pro tutela & cura 13.10.37
Minos per mare fures proſequutus 37.1.5
Minos primus mari imperauit 1.3.5
Minturnenſes coloni maritimi 19.3.12
Minutius Fabium Maximum patrem appellauit 15.2.10
Minuna veſtalis viua infoſſa 9.19.9.& lib.36.7.3
Minui,augeri,& tolli accidunt communiter omnibus actionibus obligationibuſque 21.10.1
Minuantur quando actiones authoritate legum 21.16.1
Miphiboſeth Saulis filius occiſus 31.38.3
Mirabilia magorum quæ ſunt,& qualia 34.16.1
Miraculum de filio Iudæi vitrarij 2.6.8
Miraculum de Iudæo æruſcatore,pecuniæ per baptiſmi iterationem 2.4.15
Miraculum de muliere quadam Macedoniæ hæreſis 2.6.9
Miraculum in baptiſatione cuiuſdam Barbæ 2.4.9
Miracula & per res inanimatas fieri Deo authore poſſe.Et inibi plura relata,ſcitu iucunda 2.12.5
Miracula, ſeu præſtigiæ dæmonum quædam 48.15.12
Miracula ſeu potius præſtygiæ antiquorum Ethnicorum 34.16.6
Miracula ſua dæmones ex quibus perficiant,& qualia 34.21.5
Miraculorum effector videri voluit Adrianus 34.17.2
Miramolinus Arabum rex ingenti clade à paucis victus 15.35.9
Mirmidonum exercitus vnà cum Neoptolemo luget Achillem 16.1.20
Mirum de ſale euaneſcente Tragaſeo poſt impoſitum tributum ei à Lyſimacho 3.10.4
Miſcella lex de viduitate remiſſa 9.26.27
Miſerabiles perſonæ à collectis eximuntur,& quæ huius generis 3.8.19
Miſeria,comes fideiuſſionis 24.3.2
Miſeriæ humanæ prohibita diſputatio 34.12.17
Miſericordiam exercere intempeſtiuè, delictum punibile habitum 36.25.31
Miſitheus ſocer Gordiani Romanam reſpub.inſtituit hæredem 42.35.1
Miſſa quæ pro defunctis fit,viuis applicari veratur, vel ſortilegiis 2.6.12
Miſſæ ſacrificij partes 26.11
Miſſam ſemel in die tantùm ſacerdos facere debet,& quando tunc poſſit:& de veſtimentis ſacerdotis ſactis 2.6.10
Miſſam ter celebrari in die Natiuitatis Chriſti, quis ſtatuit eod.
Miſſas nullibi celebrandas,quàm in altari ſeu loco conſecrato 2.11.4
Miſſilia conſulibus prohibita largiri 47.15.16
Miſſilia in vulgus quando permiſſa & prohibita 28.12.5
Miſſio cauſaria,quæ 19.4.6
Miſſio ignominioſa eod.7
Miſſio in poſſeſſionem bonorum contumacium, quando 48.3.21.&30
Miſſio in poſſeſſionem ob non præſtitam ea tionem damni infecti, quomodo fiat in rem manentem damnum 4.26.6
Miſſione facta dominus ædium ejiciendus eſt inde,&c. eod.
Miſſionem præcedere debet denunciatio, vocatio deinde,&c.denunciatio autem quomodo,& quibus facienda,&c. eod.11
Miſſio in poſſeſſionem duplex,ex primo & ſecundo decreto.& quæ vtraque eod.12
Miſſio in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa,ab negotijs communis, nec verè poſſeſſionem dat. 4.26.13
Miſſio in poſſeſſionem ex Carbonano ed dicto, dat poſſeſſionem 4.26.14
Miſſio in poſſeſſionem ex 2.decreto fit poſt annum,& datur ius dominij eod.15
Miſſionis à militia tres ſpecies, explicatáque honeſta 19.4.3
μίσθος quid 27.2.1
Mithridates victus à Pompeio ſimul cum vxore auſugit 11.4.9
Mitrer,catamidiare Gallis 22.9.15.
Mixtum & merum imperium quid 47.13.6
Mixtæ actiones quæ 21.8.13
Mneſtæ,ſerui qui 14.3.19
Moabitis ob blaſphemias Deus minatur interitũ 35.12.9
Mobiles res dotales an maritus pauper diſtrahere poſſit 25.5.2.&ſeq.
Mobiles quæ res reſtitutioni ſubiectæ, alienari poſſint 15.4.4
Mobilia aliena vendens,furtum committit 25.10.5
Mobilia non dicuntur, nec immobilia nomina 26.2.2
Mobilia,mouentia,& ſupermouentia quæ 1.9.7
Mobilia primo ex creditoribus occupantur, quamuis ordine poſteriori,in Gallia cedunt 23.11.3
Mobilia vel immobilia num ſint, quæ natura dubia ſunt 1.9.10
Mobilium & immobilium ſeruitus conſtitui poteſt 4.43
Mobilium vilis poſſeſſio, & ſine affectione, contrà,immobilium 1.99
Mobilibus in feudis, in Sueuia Germanica, rato fœminæ ſuccedunt 6.11.6
Modeſtinus iuriſconſultus 18.11.5
Modicienſis ciuitas 18.2.13
Moderator Iuſtinianeus Helenopoli temporalis 47.32.3 eod.
Modus conceſſus aquæ ducendæ, ſequendus 43.20.&in abutentem quæ remedia dentur eo 21

Modus decretus in ſeruitute pecoris ad aquam appulſus inſpicitur 4.18.4
Modus in vltimis voluntatibus quid, & quomodo a cauſa & conditione differat 42.32.51
ſub Modo venditio facta, differt ab ea quæ ſub conditione 26.4.1
Mœcenas eques Romanus Octauium de repub. monuit 34.14.7
Mœcha pro adultera 10.2.36
Mœchiæ nomine quid contineatur 10.2.35
Mœuchus 41.4.3
Molendinum bannarium 4.7.16
Molendinum ſeu piſtrini bannarij ius, quale, & quomodo quæratur 18.22.8
in Molendino aliquid furatus, qua pœna plectebatur 37.13.6
Molendina bannaria 1.4.6
Molendinorum fluuiaticorum conſtructio qualis 14.5
Molitionis ventus quomodo ab alio impediri nõ poteſt 4 10.7
Molles, habiti infames 10.2.42
Moloch idoli forma, & ſacrificium 34.20.18
Moly herba contra maleficia 34.22.17
Monaldus Altefolius cancellarius 47.29.10
Momandus Altefolius cancellarius Meronei & Childerici 47.18.5
Mommon Gallis, vnde 39.11.3. & 7. vide & c.12
Monachatus inter beneficia quodammodo annumeratur 15.15.20
Monachandæ ætas 15.17.3
Monachandæ voluntas adſit ſpontanea legitimæ ætatis, quamuis parentes reclament 15.17.4
Monachus in diuerſis monaſterijs locum ſeu monachatum habere nequit 15.15.20
Monachus in teſtamento eſſe poteſt teſtis 42.5.25
Monachus non intereſt nuptiis, nec ſuſcipit de baptiſmo 15.13.17
Monachus ordinandus non eſt ſine permiſſione abbatis 16.9.6
Monachus primus Hilario Anachoreta 15.13.2
Monachus quando poſſit ab vna in aliam tranſire regulam 15.14.18
Monachus fieri non poteſt demens 15 14.23
Monachus quomodo in iudicio eſſe poſſit 49.2.12
Monachus quis non ſit ob incluſionem monaſterij 31.32.1
Monachi nomen quid denotet 31.32.1
Monacho delata hereditas per quem aditur 46.4.13
Monachæ adulterij cauſa tonſæ 15.17.10
Monachi an teſtari poſſint 42.8.8
Monachi canonici facti 15.23.19
Monachi eligi poſſunt in epiſcopos 17.6.30
Monachi lineis induſiis non vtuntur 15.15.1. qualis autem veſtitus eorum cod. Silentium eis vbi indictum cod.2
Monachi clauſtrum ne exeant, ne vagentur cod.3. militare tamen eis iuſſit Valens 15.15.5
Monachi ſolitaria quæ vita cod.6. eis prohibitum alios quàm fratres ſepelire, nec alijs pœnitentiam dare, non prædicare, docere, &c. cod.
Monachi curiones fieri poſſunt 15.15.7
Monachi otioſi ne ſint cod.13. nec carnes edant cod.8
Monachi quando corrigi ab abbate vel epiſcopo poſſint cod.19
Monachi & monachiæ habitum propriæ religionis ſemper deferant 15.15.21
Monachi nomen quid ſignificet 15.14.1
Monachi finitio cod.2
Monachi & fratris quibuſdam differentia 15.14.16
Monachi qui fieri poſſint cod.17. à quibus recipiantur cod.19. eorum ætas quæ eſſe debeat cod.22
Monachi probationis tempus, & profeſſionis ſolemnitas 15.14.20
Monachi profeſſio expreſſa & tacita cod.21
Monachi peculium non debent habere 15.14.28
Monachi & clerici maioris ordinis caſtitatem vouent cod.29. commatres habere non debent cod.34. ab inſtrumentis muſicis abſtineant eo. 35. nec in conuiuijs mulieres in monaſterio adhibeant cod.
Monachi exire clauſtrum non debent, vt audiant phyſicam vel medecinam 18.7.11
Monachi num iure retractus proximitatis vti poſſint 26.17.4
Monachi olim non erant clerici 42.7.3
Monachi poſſunt eſſe illegitimi 16.10.17
Monachi ſepulturam non eligunt. Item de alijs qui non eligunt 2.13.8
Monachi ſuccedunt ab inteſtato parentibus iure ſcripto 45.17. non iure gallico cod.8. & 9
Monachorum & monachorum regula ordinis cõmunis 15.17.1
Monachorum iuramentum, crede mihi 50.8.30
Monachorum tonſura quid ſignificat 16.1.28. & monachalis tonſio liberabat à mortis periculo cod.29
Monachorum tria genera in Ægypto 15.14.9. eorum nuptiæ deteſtandæ cod.31
Monachorum veſtitus, eſt veſtitus pœnitentium 15.16.2
Monachorum vita ſtudijs literarum ſacrarum, & orationibus conſtat cod.4
Monachorum & monacharum regula ordinis cõmunis 15 17.1
Monachis interdicta ars chirurgica 18.25 8
Monachis iura ciuilia audire prohibitum 18.11.7
Monachis oſculari fœminas vel commatres habere concilio Altiſſiodorenſi prohibitum 8.8.27
Monachis mendicantibus nulla beneficia eccleſiaſtica concedi poſſunt 17.6.28
Monachis quibus, & quæ beneficia liceat habere 17.6.29
Monachos facit paterna deuotio, ſed ne infantes indeuotos verendum 15.14.24
Monarcha quid 18.2.6
Monarchia quid 18.2.6
Monarchia ne aliarum gubernationum ſpeciebus ſit melior 47.15.24
Monarchiæ neceſſitas 47.17.1
Monaſterium pro pœna 55.1.32
Monaſterium, in pœnam 36.5.12
Monaſterium, eccleſiáque quando ſuccedat defuncto

ćto clerico 45.15.7
Monaſterium quando ſit loco liberorum 42.30.8
Monaſterium virginum ne vir aut monachus ingrediatur 15.17.14
Monaſterium quod, & quando ingreſſi illud capit bona 42.23.9
Monaſterij detruſio, pœna cui inuenta 31.32.1
Monaſterij ingreſſus non tollit fideicommiſſum, ſi ſine liberis ex ſuo corpore natis moriatur, nec loco filiorum eſt 42.28.26
Monaſterij ingreſſu quando deficiat fideicommiſſum 42.30.8
Monaſteria in Gallia quæ bona temporalia non poſſident 26.17.4
Monaſteria olim extra vibes ædificata 15.15.4
Monaſteria epiſcopo ſubiecta, niſi exempta eo.8
Monaſteria inſtituta ſtudendi & prædicandi gratia 15.1.16
Monaſteria quid referant 36.32.1
Monaſteria nata ab eremitica vita, metu tyrannorum, & contemptu ſæculi 15.16.1
de Monaſteriorum reformatione, & conſiliis ſeu capitulis eorum, & de viſitatoribus 15.15.16
Monaſteriorum reformatio ex quibus perſonis fieri debet eod.17
Monaſticæ profeſſionis vota generalia 15.14.25
Monaſticæ leges apud quos authores tractantur 15.15.14
Moneta probatria exigit, materiam cum pondere, characterem, valorem 36.2.1
Monetæ valor augmentatus ſine pondere, ſubditis nocet in commerciis 36.2.16
Monetæ cudendæ ius in Gallia, qui ex primilegio habent 36.2.25
Monetæ valorem augere vel minuere, ſolus princeps poteſt, non priuati 36.2.26
Monetæ falſarius, maieſtatis reus, & iuriſdictionis regiorum iudicum 36.2.28
Monetæ materiam falſam immiſcens, qua pœna plectatur 36.2.29
Monetam ſine authoritate principis etiam probam percutiens, quomodo puniendus 36.2.30
Monetam falſam percutientes nec abſoluentes & perficientes, vt puniantur 36.2.31
Monetam ſuo nomine percutere, capitale alij quàm regi 36.2.33
Monetam falſam expendentes, vt falſarij puniuntur 36.2.34
Monetam tigentes vel radentes, vel circuncidentes, quomodo puniantur 36.2.34.& 35
Monetam reprobatam non licet emere vel habere 36.2.36
Monetarum mutatio, quomodo lucrum det 36.2.12
Monetæ valor quomodo perpendendus, ſi in diuerſis locis & temporibus varier 25.14.2
Monetam falſam cudere, maieſtatis crimen 35.7.8
Monetalis curia, *chambre de monnoye*, & eius notio, & ſuperfecti 47.38.11
Monetales triumuiri 47.19.11
Monetariæ officinæ, regis ſolius 36.2.24
Monetariorum peritia certa & fides eſſe debet, & eorum olim collegium 3.10.17
Moniales decimas non præſtant 2.20.17
Moniales ſubſunt correctioni epiſcopali, & ordinationi 15.17.5
Moniales canonicæ ſeculares nubunt eod.9
Moniales velantur virgines in profeſſione, non viduæ eod.11
Moniales à quibus conſecrantur, & quibus diebus 15.17.12
Moniales cum monachis ne habitent, nec conuentur ſingulariter, non cantent cum monachis in choro 15.17.13
Moniales ſeparatas ædiculas non habeant, ſimul degant 15.17.16. facta ne tangant, aut incenſum offerant eod.17
Monialium abbatiæ & prioratus triennales 15.36.3
Monialium fornicantium & fornicatorum pœna 36.7.6
in Monialibus emendanda per viſitatores aut epiſcopos 15.17.6. Earum diuerſi ordines, & habitus, vita eod.8
Monilia, armillæ, bullæ & alia donata vxori quomodo eius ſint, & quando reſtituantur 9.25.20
Monilia, & xenia ſeu ſtrenas reſtè vxori mantus donat 28.10.10.& 11
Monitio, accuſationis eſt ſpecies: & ea præcedit excommunicationem & accuſationem 31.3.1
Monitio in ciuilibus negotiis præcedere quomodo debeat vocationem in ius 31.3.2
Monitio in denuntiandis criminibus regularium non exigitur 31.3.4
Monitio ſententiam iuſtam excommunicationis præcedere debet 31.9.9
Monitoria acculatio in quibus differt à publica 32.3.3
Monomachia prohibita 48.16.1. Eius & duelli ſpecies eod.3
Monomachiæ olim quædam ob neceſſitatem quandam permiſſæ, & factæ 48.16.6
Monopolantium bona confiſcantur 3.17.1
Monopolia vendentium improbata, & punita 25.14.6
Monopoliorum pœna 36.30.5
Monumentum quid 48.1.4
Monumenta legari nequeunt, ſed ius inferendi Mortuum 42.32.10
Monumentorum veterum ſcripturæ vel ſculpturæ an probent 48.10.1
Monſieur in Gallia, ſucceſſurus in regno 18.1.11
Monſpeſſuli ſenatus aliquando fuit 47.17.9
Monſtra hominum vnde nata 36.14.1
Monſtra hominum in India & alibi bellua, ex abominabili cum feris commixtione 7.59
Monſtres, ou veue figure quid 5.5.11
Monſtroſi partus num ſint inter homines 7.1.9
Monſtroſi partus lege nefaſti eod.11
Montanorum funeſta in Euchariſtia, materia 1.6.4
Montis albani ſedes epiſcopalis, archiepiſcopali facta 15.11.5
Monaſpeſſuli ſigillum 47.29.1

Mont(

Montis pessulani parui sigilli ius hodie quale 2.20.2
Montis pessulani sigilli executio quot exceptiones admittat, & contra quos non fiat 23.69. & 10
Montibus antiqui orabant 2.1.7
Mora quid 21.14.1. eius diuisio & materia seu tes eod.2
Mora quomodo interpellatione cõmittitur eod.3. & vnicam interpellationem ad moram sufficere decernit eod.4
Mora creditoris quomodo, & quando committatur eod.5
Mora exigit culpam, aliter non nocet eod.6
Mora & culpa ex parte rerum quomodo excusatur 21.14.7. quomodo ex parte personarum eod.8. & ex parte negotiorum eod 9
Mora effectus, & vtilitates 1. vt perpetuus obligationem eod.10 2. Committatur pœna 3. Debeantur vsuræ, fructus, & quando 4. vt definiat æstimationem 5. Datum condicatur 6. Pœnam infligat 7. Succedat id quod interest eod.nu.11. 12.13.14.15.& 16
Mora debitoris quando noceat fideiussori 24.4.11
Mora non petentis fouet lucrum possessoris 42.29.20
Mora petitionis spoliato non nocet, sed spolianti 36.25.23
Moram perpetuare obligationem, illud vt intelligatur 21.14.10
Morbus, & vitium quid, quidue perpetuum & temporale 25.21.3
Morbus hæreditarius Theytas dictus, ob sacrilegiũ 33.16.4
Morbi quid 31.5.1
Morbi, & vitia quæ redhibitioni ædilitiæ viam parant 25.21.4
Morbi qui à tutela excusent 12.4.4
Morbi quomodo à Dæmonibus curentur 34.17.1
Morbi incantationibus curari eod.nu.4
Morbos curantium per incantationes, pœnæ eod.nu.5
Morborum in corpore humano genera, & causæ 30.21.1
Morborum pericula per septenarium criticum decretorium cognosci 9.9.26
Morborum per maleficia curationum fieri, & quæ ea prohibita 34.20.13
Morbis extremis extrema remedia adhibenda 31.2.4
Mordax Labienus 38.6.4
Morges Itali regis Babyl. filius 18.2.19
Morgin cap. 9.16.37
Mors admittit Dominium rerum 41.4.13
Mors calamitatum finis 31.6.15
Mors in quibus casibus pro pœna imponitur 47.21.3. & seq.
Mors liberat reum à pœna, & crimine 32.23.10
Mors naturalis in pœnam imposita 31.14.1
Mors omnium periodus, finis, & solutio 8.9.2
Mors omnem reatus accusationem, paucis exceptis extinguit 28.9.2
Mors pœna peccati 31.5.1
Mora, possibile semel, si per fingit possibile 21.4.4
Mors præponenda seruituti, & exempla eorum qui mori elegerunt potius, quàm seruire 11.1.13
Mors separat corpus & animam 17.19.1. & omnia solut eod.
Mors pœnarum supremum 47.14.1
Mors spiritualis duplex 31.14.4
Mors, stipendia peccati 30.11.14
Mors triplex 31.14.1
Mors violenta vnde orta 31.14.3
Mors voluntaria damnata à viris optimis 36.22.12. & 13. & ibi illorum rationes eod.
le Mors saisit le vif 1.13.25
Mortis æternæ pœna quibus indicta 31.28.3
Mortis corporalis pœna in spiritualem conuerta 31.14.5
Mortis causa donatio quid 28.14.1. quid differat à mortis causa capione eod.2. eius tres species eo.3. forma eod.4. & seq.
Mortis causa capio quid eod.2
Mortis causa donatio, impropriè donatio 28.7.7
Mortis causa donationis, & mortis causa capionis differentia 41.2.3
Mortis causa donatio, in annos singulos vnam habet donationem eod.7
Mortis causa donatio & fideicommissum imponi potest 42.28.6
Mortis causa capiones non admittunt ius accrescendi 46.11.5
Mortis causa donationes inter coniuges quæ valeat 9.25.4
Mortis consideratio, tristis: acceleratio, desperantis 41.4.1. & 2
Mortis viuentis carmina fecisse, capitale Lutorio prisco poëtæ 41
Mortis iudicium procurans homicida 36.17.4
Mortis necessitas sola consideratur, vt qui clericum offenderit ab excommunicatione per episcopum absoluatur 16.1.35
Mortis supplicium lege diuina impositum 31.14.5
Mortis supplicium non nisi difficulter inferendũ, non temerè 31.14.9
Mortis supplicium quàm citius fieri potest, exequẽdum 50.1.33
Mortis supplicia diuersa 31.14.6.7
Mortem causans defuncti, eius successione priuatur 46.9.3. & qui ab alio illatam non vindicat, exceptis causis quibusdam eod.
Mortem conscisscentes spontaneam quomodo Vtopienses puniant 36.22.3. & alij eod.
Mortem sibi conscisscentes, quibus pœnis iure pontificio plectuntur 36.22.7
Mortem sibi acceleratores virtutis causa, num pœnam mereantur 36.22.10
Mortis pœnam rei apud Persas sibi ipsis iussu principis inferunt 36.22.8
per Mortem ipso iure vacat beneficium 17.19.1
post Mortem manet deportationis pœna 31.8.8.
post Mortem quando detur nunciatio, distinctionem vide 4.31.7

Mortem vt oppeterent in Æthiopia ſacerdotes regibus nunciabant 15.1.11
Morte ciuili & naturali tollitur patria poteſtas 11. 10.13
Morte damnatis accurrentibus, ſupplicium remittebat princeps 36.21.6
de Morte homini inferenda nulla ſatis longa cunctatio 31.3.17
Morte naturali pupilli vel tutoris ſoluitur tutela 11 15.6
de Morte prædicere remotis arbitris, interdictum ab Octauio Cæſare 34.14 17
Morte quando nunciatio, & mandatum non extinguantur 4.31.7
Morte tantùm naturali, ſoluta à lege viri vxor dicitur 9.16.7
Mortē perſonarum quidam magiſtratus Indorum perſecutabantur 10.3.1. Et mortis tempus edicto Francif.1.rex Galliæ.iuſſit perſcribi eod.3
Mortuus *ſatiſſit* viuum ex conſuetudine quid ſignificet 46.1.6
Mortua Sibylla adhuc diutnat in ſortibus 18.6.7
Mortui inferendi quid contineat edictum 2 14 6
Mortui ius inferendi præſcriptibile, non ſepulchrū eod.7
ob Mortui necem non vindicatam hæredes ſucceſſione priuantur 3.12.16
Mortuum beneficiatum celare, non licet, & quid de eo ſtatuatur 17.12.10
Mortuum tranſferre ſepulchro ſine principis vel pontificis licentia non licet 35.23.17.& 18
Mortui iure communi accuſari non poterant 32. 19.2. quibuſdam criminibus grauioribus exceptis eod.3
Mortui ſepeliendi milites, & pœna omittentium 19.12.3
Mortui ſuſcitati ab Elia & Eliſeo 2.12.1
Mortua bona eccleſiaſticorum cur dicantur 15. 38.5
Mortuorum cadauera quare vri, non humari cœperunt 33.23.27
Mortuorum cinis in potum porrectus à Templarijs 15.33.10
Mortuorum domos ingredientes aut egredientes Græci, aqua ſe aſpergebant 31.8.6
Mortuorum erga corpora ritus ſeruati 2.14.18
Mortuorum fama lædi & notari poteſt 41.1.9
Mortuorum hæreticorum memoria damnatur 33. 8.6
Mortuorum negotiorū geſtor habet pro eo actionem 29.16.1
Mortuorum ſepeliendorum honeſtatis leges 2. 14 8
Mortuis quare non conuitiandum 38.5.12
Mortuos de ſuo expedit funerari 9.20.7
pro Mortuis qui habentur, Iure proximitatis retra here nequeunt 26.17.5
Mortalia peccata quæ, & quot ſint 30 11.14
Mori quòd non poſſent, qui conqueſti fuerint 31. 33.10
Mori nunquam qui dicantur, & cur 6.5.7
Moriendum eſſe cum definitum eſt, vita ſuppliciū longius 50.1.33
Moriendum potius, quàm delinquendum 30.14
Morimur omnes, etiam ſi noluerimus 31 14.1
Moritori vaticinari ſolent, & maximè tunc mente valent 42.36.1
Morticinium in feudis eccleſiæ, quid, &c. 6 3.1
Morticinij impetrandi formula 3.5.2
Morticinij ius, quid 15.38 6
Morticinij ius à rege impetrari debet, ab eccleſia feudum tenere volente, & quare 6 5 5
pro iure Morticinij tertia pars feudi regi debetur, vel alia conuenta: quinta autem pars Domino patrono proximo pro indemnitate 6.5.6. Ad hoc ius impetrandū, quod tempus detur eod.7
Morychides prætor Athenienſium 38.6.5
Mores boni ius faciunt 41.4 7. qui rales dicantur eod.8
Mores beneficiandorum quales eſſe debeant 17. 6.9.& 21
Mores coniungendorum viciſſim probandi, & mos in his antiquorum 8.3.4
Mores corrūpuntur gymnicis certaminib⁹ 34.12.14
Mores peregrini non violandi 30.6.3
Mores regionum inſpiciendi, & quid in vſu ſit obſeruandum 8.8.25
Morum emendatio, Cenſorum erat 47.16.10
Morum emendatio nunc fit à magiſtratibus ordinarijs 47.16.17
Morum præfecti apud Carthaginenſes 47.16.17
Morum iuſtus cenſor non eſt, quos ipſe approbauit 32.12.11
Morum regimen conceſſum imperatori Auguſto 47.20.4
contra Mores bonos quæ ſunt, non recipiuntur 21.4.7
ob Mores coniugum matrimonium aliquando ſolutum 9.15.25
ob Mores malos vxoris dos olim retenta 9.23.16
Mores ob vitiatos dari iudicia 38.10.4
Moribus bonis pacta aduerſantia non valent 50.5. 4.de morum ibi ciuilium & naturalium diſtinctione eod.
Moribus & lege prohibitio alienandi quibus facta 21 3.7
Moribus iura feudorum reguntur 6.14.1
Morib. leges introducuntur & tolluntur 41.17.1
malè Moratus tutor eſſe non poteſt 12.4.11
Moſcouiæ matrimonia publicè tantùm fiunt in eccleſijs 9.5.11
Moſcouiæ ſponſa non videtur, priuſquam à parentibus ſponſalia firmata ſint 8.3.3
Moſcouitæ baptizatis infantibus comas detondēt 16.1.30
Moſcouitæ ſeruis emptitijs vruntur 14.2.3
Moſcouitæ ſeu Rutheni hoſpites oſculo & inclinationibus crebris ſalutant 8.8.19
Moſcouitæ ſiue Rutheni ſabbatho ieiunant 2.18.7, & 12
Moſcouitarum lege, filia alterius religionis homini non nubit 9.13.8
Moſcouitarum mos in nuptijs affinium 9 11.10
Moſcouitarum vxores ſe contemni putant à viris, niſi verberentur 9.15.22

apud Moſcouitas diuortium excommunicatione prohibitum 9.16.6
apud Moſcouitas filiorum trina venditio permiſſa 11.8.13
Moſcouitis bigamiam prohibuit Ioannes Metropolitanus 9.2.15
Moſcouitis nuptiæ repetitæ permiſſæ, ſed vix habitæ legitimæ: tertias ſine cauſa non permittũt, quartas à Chriſtiano alienas putant 9.26.7
Moſcouitici archiepiſcopi à quibus, & ex quibus eligantur, & conſecrentur 15.11.7
Moſcouitici reges, dicti duces magni Vuchitrikneꝛi 6.7.18
Moſellani milites apud Turcas qui 6.11.13
Moſes adoptatus in filium à Pharaonis filia 10.6.21
Moſes iuſſit proximis nubere mulieres 9.11.12
Moſes orans, dum alij pugnant 31.22.4
de Moſis corpore controuerſia inter S. Michaelem Archangelum, & Sathanam. 2.12.4.
Moſes quandiu vtraque poteſtate ſpirituali & temporali vſus 11.38.14
Moſis facies cornuta viſa 15.12.40
Moſi coadiutores dati 15.25.3
Moſi & Aaroni pro baculo paſtorali, virga data 15.12.38
Moſi tribus Leui adhæſit in vindicanda idololatria vituli 16.8.23
Moſaici ſacerdotij reditus vnde eod.24
à Moſe tabernaculum Deo conſtructum 2.1.7
Moſaica lege permiſſum diuortium Iudæis improbatum 9.16.1
Moſſynecorum rex niſi benè iudicaſſet, fame caſtigatus 47.10.15.
Motus primi animi non ſunt in poteſtate hominum 30.3.2
Mouentia ſeſe inter mobilia ſunt 26.2.2
Mouons, numiſma Bytutigum, quis percuſſit 36.2.22
Mulcta vnde dicta 31.3.11
Mulcta cum, & ſine infamia 36.29.25
Mulcta fiebat in pecore antiquitus 31.3.10. & in ære poſtea eod. & nu.15
Mulctæ condemnatio in fiſcum quando irroget infamiam 31.3.6
Mulctæ & pœnæ differentia 31.3.6. Num mulctã omnes iudices infligere poſſint eod.7. & 9. Cui loco adiudicentur eod.8. modus & quantitas eod.
Mulctæ inferiorum iudicum 47.21.17
Mulier vnde dicta 32.13.2
Mulier abuſa ſua libera poteſtate facta ſubdicta viro à Deo 11.2.7
Mulier cauſam per ſe ſuam orans, pro prodigioſo facto 49.6.23
Mulier etiam prægnans coitum deſiderat 9.26.25
Mulier etiam à ſuſpitione adulterij immunis eſſe debet 36.6.7
Mulier in certis criminibus poteſt denunciare, nõ accuſare 31.13.7
Mulier lactans ne torqueatur 48.2.28
Mulier non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir, & econtrà 9.3.1
Mulier quæ, & quando ex legatis capere non potuit 42.33.6
Mulier quare non poteſt accuſare regulariter 32.13.1. niſi ſuam vel ſuorum proſequatur iniuriã eod.4
Mulier aut odit, aut amat, non datur medium eod. varia eſt, eod.2. non iudicant, non poſtulant eod.
Mulier non poteſt eſſe teſtis in teſtamento 42.5.4. niſi fiat inter liberos eod.
Mulier nupta etiam apud Græcos in poteſtate mariti 9.5.29
Mulier tutrix eſſe non poteſt 12.4.1
Mulier verenda viri alterius aprehendẽs, manum amittit 38.3.32
Mulieris caput vir 11.4.4
Mulieris caput, vir: non contrà 7.2.2
Mulieri iuranti vel aſſerenti ſe ab aliquo fuiſſe cognitam, vel aliquem ſibi matrimonium promiſiſſe, non creditur 9.21.5
Mulieri via non decedere, iniuria Langobardis 38.3.27
Mulierem præeſſe domui, turpe habitum 41.11.5. periculoſum, eam imperare eod.
à Muliere factum initium peccati 31.14.2
Mulieres ab exercitu reijciendæ 19.11.8
Mulieres ad altare non accedant 16.3.3
Mulieres ad nullum ſacrorum ordinum gradum promoueri vel ordinari poſſunt: apud ethnicos contrà, ſacerdotes erant 16.10.24. & 25
Mulieres à fideiuſſionis nexu num immunes 24.3.25
Mulieres an teſtes idoneæ 48.13.28
Mulieres bellicoſæ 6.12.7
Mulieres comite carere non debent 10.2.5
Mulieres conſortijs hominum ſine læſione pudicitiæ in eſſe nequeunt 47.11.13
Mulieres facilè decipiuntur, & conſilio infirmæ eod.15. anatæ eod.16
Mulieres ſexus à publicis negotijs excuſat 47.11.17
Mulieres de annona quare accuſant 32.13.6
Mulieres impudicæ omnes, & adulteræ à Soſoſtre rege combuſtæ 36.6.34
Mulieres lege contrahere prohibentur 21.5.9
Mulieres ſine gratia adoptare nequeunt 10.6.6
Mulieres quæ dicuntur ex conſuetudine poſſe iudicare 47.11.6
Mulieres quædam eruditæ 47.11.7
Mulieres vbi Dominantur & imperant 47.11.2. & 3
Mulieres oſculari non licuit omnibus Romæ, nec illæ viros in ore, ſed in frõte aliquãdo oſculatæ ſunt 8.8.22. Et mulieri famoſæ oſculum non deferebant cognati Romani eod.24
Mulieres in poteſtate filios non habere, & cur 11.27
Mulieres quare hodiè à pactu non arcentur ab eccleſia, vt olim certis diebus à templo illo Iudaico 2.1.9
Mulieres impregnantes ex potu aquæ fontis Cylli 8.1.22
Mulierum amor exhaurit bona amantium 9.25.6. & 7. eorum ingenium volubile eod.14

Mulierum delicta quælibet argentea mulcta vbi redempta 30.5.10
Mulierum dominatio rebus,& reipub. quare pernitioſa 47.11.11
Mulierum familiaritas clericis inhibita 36.12.18
Mulierum fragile conſilium 9.22.12
Mulierum ſenaculum inductum, poſteà ſublatum 32.13.3
Mulierum turpitudinis ſeipſas incuntium pœna 36.14.2
Mulieribus etiam conſentientibus res dotales, cur non alienentur 9.22.12
Mulieribus imperandi ius natura ademit 11.4.1
Mulieribus in quibus contractibus inhibitum teſtimonium 21.5.9
Mulieribus intereſſe ſpectaculis etiam permiſſis licuit 39.5.27.Ideo vxor repudiata eod.nu.24
Mulieribus oppia lex liberam ſui adimebat poteſtatem 8.3.2
Mulieribus poſtulare vetitum eſt,& quare 49.6.22
Mulieribus prohibitum iudicare,vel arbitrium ſuſcipere, romanis moribus,& quare 47.11.1.vide & nu.11.& ſeq.
Mulieribus publica negotia tractare, ſuis legibus Plato conceſſit, ob quod irriſus 11.3.4
Mulierbria paſſus ſponte,infamis 36.10.1
Mulierbria paſſi à cœtu hominum,vt infames etãt, & à poſtulando remoti 9.2.8
Muliones 18.24.4
Multitudine peccante,quomodo pœna imponenda 35.6.20
ad Munditiem,tonſio capillorum 16.1.27
Mundium 9.26.37
Munus, & Donum quomodo differunt 28.7.4
Munus quomodo honorem contineat 18.12.1
Munus & donum,& onus continet eod.2
Munus publicum & priuatum quid eod.4
Munera patrimonialia quæ,& mixta 18.12.7
Munera alia ordinaria,extraordinaria,rebus adhærentia indicta eod.8
Munera & honores in quibus differant, in quibus conueniant 18.12.10.& 11
Munerum ciuilium diuiſio 18.12.5
Munerum perſonalium diuiſio,& finitio eod.6
Munera ab hoſte accipere, ſignum proditionis 35.5.14.15.16.& 17
Munera execrant accipientes 36.28.
Munera quæ iudices non poſſunt accipere 18.12.1
Munera prohibita accipere & dare, quæ corrumpunt animos eod.7
Munera quomodo à iudice ſint diſtribuenda ciuibus 18.20.4
Munera quæ quis non tenetur ſubire eod.5
ad Munera perſonalia qui teneantur 18.20.2
Munera ſordida & vitia quæ dicantur eod.12
Munera vbi quis ſubire, & honores cogatur 18.15.11
Munerum perſonalium quædam enumeratio 18.20.1
Munerum patrimonialium quædam enumeratio eod.2
Munerum excuſatio ratione vitioſæ electionis 18.20.14
Munerum vacationem habentes ab extraord narijs ſubſidijs immunes 38.20
à Muneribus perſonalibus & patrimonial b . . cuſati 18.20.10
Muneribus vilibus quorum patrimonia non teneantur eod.11
Muneribus excuſati ratione offici eod.15
Municipem quæ faciant 18.13.13.16.17.& 18
Municipes quando de facto ſingularis iuris teneantur 38.8.13
Municipes qui dicantur 18.12.5.&c.13.nu.11
Municipales leges obſeruandæ pro dotis reſtitutione 9.22.5
Murani dicti Latinorum reges 18.2 11
Murci qui dicti 19.5.5
Murenis ſeruos edendos Vidiis Pollio obiecit 14.1.18
Murus proprius vel communis non ſit, quibus ſignis docetur 4.7.21
Muri vnde dicti 2.29 1. ad eorum collationem omnes teneri eod.2.& 3 in quorum terra muri & turres ciuitatis ſiunt, vſum eorum earumue habent eod. 3. contra muros ciuitatis non licere ædificare eod. 4. prohibitumque municipibus muros nouos ædificare eod.5
Murorum deſtructio in ciuitatibus, pro pœna 35.1.19
Murorum reficiendorum curatore nullum maius munus nec excellentius Athenienſibus 13.12.7
Muros tranſcendere ciuitatis,maieſtatis,& capitaleſcelus,& pœna 35.7.7
Mures alunt parentes ſenes 1.7.5
Murium appellatio macellum continet 4.7.1
à Muribus ex Gyaro Cycladum inſula, incolæ fugati 4.5.16
à Muribus qui fugati fuerint 31.13.2
Muſæi ſortes 34.3.20
Muſcæ Eleis generant peſtilentiam 39.1.6
Muſica quæ tractet 34.1
Muſicis inſtrumentis vtentes monachi puniuntur 15.14.35
de Muſicis remiſſiuè 18.8.2
Muſonius dilectus Veſpaſiano 1.8.3
Muſonius philoſophus 18.7.8
Muſtellæ periurij vltrices 50.10.11
Mutatio ſiue domini, ſiue vaſſalli fugienda & cur 6.19.24
Mutatio tributi in ſpecie ferri debiti, non fit in aliam ſpeciem præſtationis 39.8
Mutatione Domini vel vaſſalli alicubi debetur quintus & requintus denarius, & alia quædam, *Rachat de fiefz* 6.15.18
Mutatione perſonarum ex collegio, collegium non mutatur 15.32.17
Mutandus non eſt modus aquam ducendi 4 15.16
Mutare vel emendare quando liceat a ci nem propoſitam & ſemel editam,& quomodo 11.8.7
Mutiana cautio in non faciendis conditionibus 42.32.40
Mutius Iuriſconſultus phthyriaſi morbo deceſſit 31.25.2

Mutus, cæcus, ſurdus, fœmina in quo feudo ſuccedunt 6.13.7
Mutus, contractus conſenſu, non voce egentes, petagit 21.3.5
Mutus iudicare non poteſt 47.9.10
Mutus quis dicatur eod.11
Mutus pro hærede ſe gerere poteſt 46.4.10
Mutus, ſurdus, ſenex, &c. vt donare poſſint 28.9.4.& 5
Mutus vt adire poſſit hæreditatem 46.4.14
Muto ſubſtitui exemplariter poteſt 42.24.15
Mutis curatores dantur 13.5.32
Mutuum ciuile quid 24.13.7
Mutuum fictitium improbatur 24.15.10
Mutuum, primus modus contrahendi 22.1.4
Mutuum repetendo ex amico fit inimicus 22.5.4
Mutuum num nomine alieno ſiat eod.10. ex eo certi conditio quid, & quando datur eod.5
Mutuum in refectionem habet obligatam rem refectam tacitè 23.8.3
Mutua cauſa fidelitatis patroni & clientis beneficium 6.20.1
Mutui etymon, & finitio, & differentia à commodato 22.2.1. eius ſpecies quatuor, ex quatuor modis contrahendi: naturale, ciuile, naturale & ciuile ſimul, & ex fictione iuris: quid naturale eod.2.& ciuile eod.3
Mutui inſtrumenta quomodo, vbi non eſt numeratio, intelligenda 22.2.4
in Mutuo conſideranda, res, perſonæ, negotia eod.5
Mutuo dare quæ perſonæ non poſſunt eod.6
Mutuum quomodo reconcilietur 22.2.12
in Mutuo Domini rei mutuatæ tranſlatio quid operetur eod.13
Mutui, & fœnoris differentia 22.3.1
in Mutui repetitione quomodo peccent debitor & creditor 22.5.1
Mutui ſibi debiti nomine, adminiſtrator reipub. non poteſt pecunias publicas ſibi retinere 33.19.2
in Mutuo ineſt tacitum pactum 21.6.8
ex Mutuo non obligatur filiusfamilias 11.9.2
Mutuo dandum eſſe, oſtenditur 22.2.12
non Mutuata pecunia, hypotheca ſoluitur 23.12.4
in Mutuatis non eſt locus iuri retractus 26.11.2
Myagium, cur adorent Eleï 39.10.6
Mycillus tyrannus Mityleorum 18.2.14
Mydus quid 50.8.13
Myoparo, nauicula pyratica 18.1.6
Myrmidonum exercitus vnâ cum Neoptolemo & Phœnice Achyllem luget 2.14.10
Mytho coronari, turpiſſima pœna Charundæ legis in calumniatores 32.20.14
in Myſia virium grauius punitum 30.6.3
Myſteria credenda, non de ijs diſputandum 33.9.7
Myſteria ſacra non omnibus reuelata Chriſtianis 33.9.5.6.7
Mythra quid ſignificet in epiſcopo 15.12.40
Mythræ miniſterium 15.21.13
per Mythram iuramentum 50.8.25
Mythridates conquerebatur quòd non poſſet mori 31.33.10
Mytilænei cum Athenienſibus de agro contendunt 20.4.1
Mytilenſes noluerunt ſocios, vt docerent literas liberos ſuos 31.37.2

N

Naamus à lepra per Heliſeum ſanatus 1.10.8
Nabal, quid ſignificet 32.8.2
Naboth calumniatus 32.12.8
Nabidi Tyranno fiduciaria cuius rei poſſeſſio data à Philippo 23.5.2
Naboth o vinea erepta à rege Achab 26.2.10
Naboth à Iezabele & Achaba occiſus 4.24.11
Nabuchodonoſor Belis Sacerdotes occidit 2.12.6
Nabuchodonoſor iutabat per thronum 50.8.28
Nabuchodonoſor legem fert contra blaſphemantes in Deum 33.12.9
Nadab & Abiu ignè à Deo puniti 1.6.3
Nadab & Abiu combuſti 31.15.1
Nadab & Abiu cur à Deo necati 2.12.6
Nadabi, Abiu, & Heli vindicta 16.8.6
Nævij poëtæ maledicentia quomodo caſtigata 38.7.4
Nævius poëta maledicus in vincula ductus 38.3.7
Nævia, quod vocabulum ſit 2.14.19
Narbonenſis baphij procurator 18.26 5
Narciſſus athlæta 19.1.8
Nares exciſi, in pœnam 37.2.11.& 13
Narium amputatio pro quibus 31.16.10
Naſamones ad ſepulchra parentum oracula captant 33.23.13
Naſus amputatio, pœna 36.8 16
Naſus excriſſus adulteris 36.6.15
die Natali Domini non abſtinetur à carnibus 2.18.6
Natalium liberti reſtitutio obeſt patrono 45.7.7
Natalibus iuſtis orti debent eſſe ordinandi 16.10.17
Nathannei qui 16.7.8
Nationum mores diuerſi 7.2.20
Natiuitas Domini ſub quo rege Francorum 45.3.8
Natiuitatis & mortis quoque edicto iuſſit Franciſcus 1. Gallia, rex deſcribi tempus 10.3.3
Natiuitate quomodo res nobis quærantur 20.7.2
Natiuitates & mortes perſonatum quidam magiſtratus Indorum perſcrutabantur 10.3 1
Natiuitates puerorum profitebãtur Romani cum die & conſule in æde Saturni 10.3.2
Natiuæ, & datiuæ ſeu arbitrariæ actiones quæ 21.8.20
Natalia Orientalis Imperij Thurciſci pars dicta 6.11.9.& quot præſides vexillares in ea eod.
Natura & ius naturale dictum 14.3.1
Naturæ aptiora & veriſimiliora deponentib. potius credendum, quam contradictotib. 9.12.11
Naturã imitans alicuius, filius eius dicitur 10.3.4
contra Naturam, meretricum negotiatio corporis 10.2 22

contra Naturam vſuras eſſe oſtenditur 22.3.6. 7.8.& 9
Natura diuidua & re, quæ 5.3.4
Natura qui liberi, vel ſerui 14.1.8
Natura quæ arcentur à conuentionibus 21.4.3
Natura qui prohibiti, contrahere 21.5.2.3.& ſeq.
Naturâ, quomodo bonis noſtris incrementa accedant 20.7.1
Natura ſua res corporales diuiduæ 5.3.2
Naturalis filius tantùm quid 10.3.15
Naturalis filius ex teſtamento patris capere poteſt, ſpurius non vtique 42.35.9.& 10
Naturale aliud, & aliud quod propter cauſam naturalem eſt 44.5.11
Naturale ius quomodo dicendum immutabile 1.1.8
Naturalis iuris & diuini ignorantia neminem excuſat 30.10.3
Naturali vitio parcitur 4.26.8
Naturalem filiũ faciebat legitimum aſſertio patris quomodo 10.3.28
de Naturali obligatione, & eius diuiſione 21.3.6
Naturales filij abſolutè dicti, & qui naturales & legitimi 8.1.10. Naturales tantùm qui, & quot ſpecies eod.13
Naturales tantùm filij de præteritione paterna nõ poſſunt conqueri 44.2.18
Naturales tantùm filij non continentur appellatione liberorum, potiſſimùm hodie, quia inter ſpurios 42.28.23. à feudo remoti paterno eod. Improbati eod.27
Naturales tantùm filij in ſucceſſione feudi inhabiles, etiam in feudo materno legitimati quoque 6.13.1
Naturales tantùm filij qui, & quomodo ab inteſtato patri ſuccedebant 45.6.1. Inter Chriſtianos hodie illi ſimiles ſpuriis, quare eod.2
Naturales obſeruationes vtiles 34.3.24
Naturalia vitia quomodo dicantur 14.2.5
Naturalitatis priuilegio quandiu gaudeant priuilegiati 42.8.25
Naturalitatis, ſeu affiliationis in regno literæ 17.6.41
pro Nato quando habeatur, qui in vtero eſt 7.1.11
Nauarræ regnum tranſit in ſucceſſores vtriuſque ſexus 45.48
Nauarræ regulus tantùm dicendus princeps hodie 6.7.6.
Nauas, quis locus dictus Tholoſæ 15.35.9
Naus quid 29.9.3. Magiſter nauis quis eod.7
Nauem auerſione conducere quid eod.6
Nauis immobilis zona tracta 48.15.12
Naus in refectionem, armamentum, & conſtructionem mutuans, habet priuilegium prælationis 29.10.6
Nauis damnum ad quem pertineat eod.20
in Naui re perdita quis teneatur, lex Rhod. 29.20.9
Naui à pyratis ſpoliata an contributioni locus ſit 29.10.19
Naue incurrente in aliam nauem, damnum datum quomodo, & à quo reſarciendum ſit 29.10.18
Nauis, nauarchi, & naucularij, quid 25.2.11
Nauis zonula virginis tracta 34.10.6
Nauem mouens ſine permiſſu Domini, qua pœna punitur 37.34
in Naui non licet piſcem frigere, vel lignum findere 29.11.6
in Naui furta facta vt plectantur eod.8
Naues & vxores, ſemper negotij aliquid habent ad ornandum 9.19.10
Nauium fabricam hoſtibus docens capitali crimine damnandus 35.5.31
Naues deos putabant & conſulebant Argiui 50.8.21
Naues facere, & fabricare, & nauigare quibus permiſſum, aut prohibitum 29.10.4.& 5
Naues habere vel ædificare ſenatoribus & adminiſtrantibus rempub. prohibitum 36.28.22
Nauales leges potius locorum, quàm communes ſequendæ 29.1.2
Nauales leges de rebus nauigationis quæ eod.3
Naufragum capiens & conſtringens, Cornelia de ſicarijs plectitur 36.17.3
Naufragorum bona dominis debent reſeruari, & reſtitui 37.3.2. niſi piratarum vel hoſtium ſint eod.
Naufragij res accipiens, qua pœna ciuiliter & criminaliter puniatur 35.26.27
Naufragij res ſubſtractæ, vt conſiderandæ in pœna furti 37.3.1
Naufragio vel incendio rapientium pœna cuius 37.3.3
Naufragiorum commoda vbi regalia ſint 3.14.8
Nauicularij qui 25.2.11
Nauicularij decuriones non creantur 18.14.5
Nauiculariorum res rapiens, qua pœna Rhodijs legibus punitus 37.3.5
Nauicularij prædam facientes, quomodo puniantur 37.3.6
Nauigantium tres ſpecies 29.11.1
Nauigantium nauis quantum ſpatij occupare debet eod.5
Nauigationis & nauiũ inuentores, qui fuerint 1.3.5
de Nauigatione à Rhodijs leges latæ 1.3.5
Nauigatio cuilibet libera 2.4.1
Nauigationis mora quando nautæ non imputatur 29.11.11
Nauigationi quod eſt idoneum tempus 29.1.11
Nauigationem, & eius negotiationem qui inuenerunt 25.2.11
Nauta quis 29.9.8
Nauta, & capo, aut ſtabula quando pro rebus illatis non teneantur eod.11.& 14
Nauta non poteſt nauigare volentes reijcere, ſed cogitur ſuſcipere eod.13
Nauta nec inter viuos, nec inter mortuos numeratur 22.3.51
Nauta de iactu mercium quando teneatur 17.1.3
Nauta tenetur de damno, ſi inuitis vectoribus in locum periculoſum nauim deduxerit 29.11.2
Nauta pernoctans extra nauem de damno aduenientis mercibus tenetur eod.5
Nauta ne conuertat in negotiatione vectã 29.10.7. ne oneri publico aliud adijciat priuato ũ eod. Nauem habens in flumine publico ſubire

cogatur onus publicum eod. Ne naui veteri pre noſa imponat eod. 9
Nauta quomodo tempore, vel itinere non naui-gans in culpa eſt 29.10.12
Nauta portum tenens tempore commodæ naviga tionis punitur eod. 13. ad eum pertinet iactus periculum, ſi plus æquo nauem onerauerit eod. 14
Nauta aduerſa tempeſtate ne nauem deliquat eod. 15
Nautam & nauem annonariam detinentes, rei an-nonæ 36.30.2
Naute, caupones, ſtabulatij &c. edictum quando comperat 29.9.9. & ij ſuorum famulorum præ-ſtant factum malè eod. 10
Nautæ caupo. ſtab. &c. actio rei perſecutoria eſt & in hæredem, hæredi datur imbi, & reliqua quæ huius actionis ſunt eod. 15
Nautarum merces & victus 29.11.4
Nautarum in nauì contendentium, & concume-liam inferentium punitio eod. 9
in Nautas pro rebus illatis actiones vltra prætoriam, nautæ caupones &c. 29.9.11
Nautica vſura, traiectitia marina quid 22.3.47
Nautica vſura duplex eod. 48
Nauticæ vſuræ improbatæ eod. 49
Nauticæ quæſtiones quædam 29.11 7
Nauticæ vſuræ quando deſinunt deberi 22.4.4
Nauticas leges Rhodos conſtituit 29.10.2
Nauphylaces nauium 37.14 4
Nauplij patris Palamedis factum in Græcos, vt necem filij vlciſceretur 2.4 3
Nazarenicæſariem ſibi radentes 16.1.14. quando autem non radebant eod. 15
Necare licuit in bello, ſtupro compertum aggreſ-ſores 36.21.20
Neceſſarius hæres quis 46.1.2
Neceſſarius hæres quis, & quare 42.35.23
Neceſſaria de cauſa res, ſubiectæ reſtitutioni alie-nantur 25.44
Neceſſarij hæredes filij ſui quando 45.2.4
Neceſſariæ impenſæ quid, & num repetantur 21. 16 4
Neceſſitas à feriarum obſeruatione exacta diſpen-ſat 4.29.4
Neceſſitas cogit ad recta 47.17.1
Neceſſitas cogit aliquando alienare bona eccleſia-ſtica 25.8.4
Neceſſitas cogit creditorem aliud pro alio à debi-tore accipere 21.18.8
Neceſſitas diſpenſat in ſolemnitatibus teſtamen-torum 42.5.18
Neceſsitas libertatem tollit 14.3. 11. & ex ea ſerui-tus fit eod.
Neceſsitas vrgens non valet efficere, vt clens feudum vendat 6.17.4
Neceſsitatis cauſa baptiſatio vt fieri debeat 2.4.11
Neceſsitatis cauſa, collecta & ſubſidia laicis impo-nere licet 2.28.5
Neceſsitatis cauſa exceptio in electione ſummi pont. 15.3.20
Neceſsitatis lex quanta 2.16.23
Neceſsitudo & coniunctio faciunt, vt cum excom municato communicemus 51.8.17
Neceſsitudinis cauſa quæ iuſtior & grauior 32. 18.3
Neceſsitudines nuptijs augeri antiqui voluerunt 9.11.20
Necromantia vt fiat 34.3.5
à Nectario auricularem confeſsionem inductam falſò quidam putant 2.8.10
Necyomantia quæ diuinatio 34.3.5
Nedelſnich quis 47.40.6
Nedfri qui ignes vocati 1.7.4
Neemias ædificaturus Hieruſalem ligna petijt ab Artaxerxe 3.16.2
Nefaſti & non iuridici dies qui ſunt 49.2.10
Nefarij ſeu inceſtuoſi filij num legitimentur per ſubſequens matrimonium 10.4.4
Nefariæ & inceſtæ nuptiæ inter aſcendentes & deſ cendentes 9.11.3
Nefaſti & faſti dies, cur dicti Iuſtitij 2.16.19
Negare filium, & ſuum non eſſe pater dicere non poteſt 11.9.3
qui Negat, non cenſetur excipere 21.17.4
Negatiua vniuerſalis ab vno exemplo non colli-gitur 33.6.7
de Negatoria & confeſſoria actione, & qui poſ-ſunt vti his actionibus, & aduerſus quos, quique ſunt effectus harum actionum 4.22.8.9.10. & 11
Negligentia & moroſitas nocet 9.24.5
Negligentia in lege Acquilia perpendenda 38.9. 12
Negligentia pœnam habet 17.9.27
Negligentiæ diligentiæque gradus 21.11.3
Negligenter res ſuas curanti bonis interdici non poteſt, vt prodigo 13.6.8
Negligentes legibus puniti 40.11.2
Negligi ſolet quod communiter poſſidetur 9. 6.26
Negotiatio quid 25.2.7
Negotiatio interdicta ſenatoribus 29 10.5
Negotiatio prohibita ciuibus Romanis 25.15.9
Negotiatio quare nobilioribus, & palatinis inhi-bita 25.15.8
Negotiatio mercaturæ virtuti obnoxia, & vilis 47.10.4
Negotium vnde 25.2.7
Negotia plura, quàm rerum vocabula 28.6.2
Negotia alterius quis gerit, vel ſua tantùm, vel al-terius, vel vtriuſque cauſa: vnde diuerſæ naſcun tur actiones 29.2.2
Negotiorum geſtio cum perſonis, quæ alienæ ſunt poteſtatis, quàm producat obligationem 29.8.1
Negotiorum geſtorum actio affinis mandato 27. 5.17
Negotiorum geſtorum actio quando in tutorem vel curatorem datur 13.10.6
Negotiorum geſtorum ſpecies, vel viuorum, vel mortuorum 29.1.3
Negotiorum geſtor quis propriè eod. 4. Et quot ſpecies eorum qui negotia viuorum gerunt eod.
Negotiorum mortuorum geſtores: quot ſpecies

eod.5
Negotiorum geſtor proximus procuratori 29.2.1
Negotiorum geſtorum actiones mutuæ ob abſentis negotia geſta eod.3
Negotiorum geſtor exactiſſimam debet negotijs diligentiam dolum & culpam latam, non caſum: & pro quibus tenetur eod.4
Negotiorum geſtor vbi conuentendus, vbi geſſit, non obſtante fori priuilegio eod.5
Negotiorum geſtorum actio directa cui detur 29.2.6. quandiu duret eod.7. de contraria cui detur eod.8
Negotiorum geſtor quando non repetit impenſas in negotia eod.9
Negotiorũ geſtorum actio vtilis, directa, & contraria eod.10
Negotiorum geſtorum actionis finis, & ratio 29.2.11
Negotiorum vtgeſtor tenetur tutor gerens, finita tutela 13.1.1
Negotiari nobilibus cur prohibitum 32.24.20
Negotiator quis 25.2.7
Negotiatores nobiles habentur vt ignobiles 3.8.6
Negotiatorum iudices, negotiatores etiam in Gallia 47.38.4
Negotiorum violatorum cauſa maximè repreſſaliæ inductæ 38.8.6.8.& 9
Nembroth qualis venator fuerit 39.9.1
Nemea luctuoſa certamina à quibus, & quam ob rem introducta 39.5.16. & quoto anno renouata eod.
Nemora pro templis olim conſecrata 1.14.2
in Nemora aliena pecus immittere non licet prohibente Domino 3.15.4
Nemorum cura & inter ſummæ politiæ curas, ob ſecuritatem itinerum & vtilitatẽ communem Conſulibus etiam commiſſa 3.16.2
Nemorum regiorum magiſtri iuriſdictio 47.37.11
Nemo dat quod non habet 22.14.2
Nemon molitor quare occiſus 36.31.8
Neomeniæ dies qui 2.16.15
Neoptolemus Achyllem patrem luget 2.14.10
Neoptolemus filius Achillis patrem vt luxerit 16.1.20
Nepharij, illegitimi filij 10.3.30
Nepos ex filia, quæ renunciauit dote accepta, num ex propria perſona, vel matris, ſuccedat auo 45.8.10
Nepotis appellatio an ſub filiorum nomine contineatur, & qui nepotes 45.8.1
in Nepotis tutela auus & auia, cum patre ſimul admittuntur 12.10.8
Nepotes cum patruis ſuccedunt in ſtirpes 45.8.3
Nepotes ex filia quando cum patruis, & quando neptes admiſſæ ad ſucceſſionem inteſtati aui eod.4
Nepotes quare cum patruis ſuccedant tantùm in ſtirpes, non in capita eod.9
Nepotes ſoli ex diuerſis filiis ſuccedunt auo in ſtirpes, quemadmodum cum patruis 45.8.11
Nepotes olim rigore iuris excluſi, iure prætorio ſuccedebant 43.8.12
Nepotes grauati de teſtituenda hæreditate, duas quartas vt filij detrahunt 42.36.14
Nepotes non obſtante renunciatione matris, ſuccedere poſſunt auo ex propria perſona 41.16.3
Nepotes non ſunt prætercundi, ſed inſtituendi vel exhæredandi 44.2.16
Nepotes quando in feudo ſuccedant 6.13.11
Nepotes quando in teſtamento aui legitimam petere poſſunt 44.5.14
Neptunus vnde dictus 9.1.5
Neptunus maris imperator dictus 1.3.5
Neptunus Spartham terræmotu diruit 14.6.13
Neptuni imago in numo 36.2.25
Neptuni in honorem inſtituit Iaſon Iſthmicos ludos 39.6.14
Nereides in mari apparentes 7.3.4
Nero ab initio ſupplicia differri volebat 31.14.9
Nero Cæſar Spurum libertum, & Pythagoram exſectum in vxorem duxit 9.2.4
Nero Ioui Capitolino capillos barbæ conſecrat 16.1.26
Nero matricida occidit Agrippinam matrem, & quæ de eo dicuntur 36.24.6
Nero nullum oſculo impertiebat, ac nec ſalutabat, contra Romanorum principum morem 8.8.2
Nero nunquam bis induit veſtem vnam 9.19.16
Nero omnia portoria tollere voluit 3.9.2
Nero priuignum Rufinum Criſpinum Poppæanum, mari mergendum mandat 6.7.10
Neronis Eunuchus Sporus 7.2.20
Neronis morientis verba, 31.33.10
Neronis tempore, ob ortum incendium, Romanæ fœminæ ſacra obſeruarunt nocturna 2.17.3
Neroni vectigalia remittere volenti, non aſſentiunt ſenatores 3.2.3
Nerua abſtinentia vitam finiuit 2.13.4
Nerui reipub. pecuniæ publicæ, & vectigalia 3.2.2
Neſſi centauri tunica 31.19.1
Neſtor tres ætates vixit 47.9.12
Neſtorius fautor hæreſeos Anaſtaſij 33.8.21.& eius mors eod.
Neuſtriæ regnum ſublatum 18.2.1
Neuſtriæ regnum olim in ducatum conuerſum 6.7.15
Neeis ius in filios deſuetudine ſublatum 11.8.7
Nicandra docta in arte textrici 27.2.12
Nicanoris blaſphemi lingua auibus data 31.16.1. & manus amputata eod.nu.5
Nicanori mortuo lingua exciſſa 33.12.7
Nicenum concilium quando habitum 22.3.11
Nicephorus Botoniatus Oriẽtis imperator omnia tributa abolet 33.9
Nicephorus imperator Oriẽtis Manichæus & eius mors 15.12.31
Nicephorus Imperat. iuſſit inopes militare, vicinos eis arma & victum ſubminiſtrare 3.8.16
Nicephorus 2. Phocas quando imperium adeptus 15.12.12
Nicephorus Orientis imperator Chriſtianis inimicus 22.3.4
Nicephorus Phocas Orientis imperator epiſcoporum

rum inſtituendorum ius vſurpauit lege, quæ fuit poſteà ſublata 15.12.12
§ Necias 35.2.7
Nicolaus 2. Sum. pontif. quando ſedit, & quid de electione Summi ponti. ſtatuerit 15.3.20
Nicolai Orgemont pœna per duellionis 35.1.36
Nicolai 2 Summi pontif. tempus 17.9.11
Nicolaitis vxores communes 9.2.22
Nicomedes familiaris Iulio Cæſari 9.2.8
Nicomis ſtatua damnata 36.15.9
Nihil aggeres rumpens, comburitur 31.15.2
Nihil aggeres rumpere, mareſtatis crimen 35.9.1
Nihil agoeres ſoluentes, grauius in Ægypto puniuntur, quàm alij 30 6.3
Nimium omne & exceſſus, virium eſt 11 1.17
Ninus Aſſyriorum monarch am vſurpat 18.1.14
Ninus Semiramidem matrem occidit 36.24.28
Ninus zames Nineas 47.29.4
Ninuitarum ieiunium 31.7.3
Niniuitarum pœnitentia 2.18.5
Niphontes Epiſcopus Nouogardienſis 9.16.6
Noa apud quos regnarit 6.14.12
Noa publicus Dei ſacerdos 16.8 23
Noa Theologiam & ſacros ritus homines docuit 2.2.11
Noachus arcam fabricat 1 3.5
Noachi ſacrificia, & eius altare 2.1.6
Noachi vxor Tythea & Aretia ignem ſeruari docuit perpetuum 15.39.9
Noachum cur Deus ſeueriores leges conſtituere voluerit 31.3.19
de Noacho & eius filijs 6.4.3
à Noacho impoſita ſeruitutis pœna 31.27.8
Nobile feudum, & non nobile ſeu burgenſe, quid 6.4.2
Nobile officium iudicis quod dicatur 47.21.10
Nobiles non contribuunt pro taleis vel alijs exactionibus, & bonorum ignobilium illis aduenientia, eadem immunitate gaudent, quandiu apud eos ſunt, non poſteà 3.8.5.& 6
Nili negotiatores nobiles ſint, num tunc contribuunt pro mercibus, vt ignobiles. Tenentur & illi ad gabellam & quartam vini eod.6
Nobiles habentur plebeij, qui habent feudum nobile, non ſi cenſus tantùm habent eod. 7. Eos contributionibus onerant Iacobinus à S. Georgio, & Albericus, rationibus quas vide 3.8 8
Nobiles quomodo, & quare à iudicijs criminum reiecti 32.24.20
Nobiliores equites dici à cenſu Romæ cœperunt 6.4.4
Nobiliſſimi, & regio ſolio digni qui habiti apud Perſas 9 12.5
Nobilibus negotiandi licentia adempta, & contractus prohibiti 25.5.12
Nobilibus in Gallia feuda cur data 6.6.7
Nobilibus antiquis Francorum mos, comam nutrire 16.1.22
Nobilioribus & palatinis quare negotiatio inhibita 25.15.8
Nobilitas in maiotibus virtus, tranſfuſis titulis in degeneres vitium 6.4.5
ad ſummum Nobilitatis gradum qui ex vili conditione peruenerunt 6.4.6
Nocendi plures viæ 36.26 1
ad Nocendum qui adiuuat, opem ferre non dicitur 6.19 8
Nocentem abſoluere ſatius, quam innocentem condemnare 32.24.10
Nocentem abſolui quàm innocentem damnari, ſatius 19.18 9
Noë arca, cypus eccleſiæ vnius 33.11.4
Noëgla Noachi filia 6.4.3
Noëla Noachi filia 6.4.3
Nolani conſeruatores iuris aquarum 1.4.2
Nomen facientium aliquod opus publicum operi inſcribi debet 42 33.24
Nomen ſuum inſtrumentis ſcribi ægrè ferunt quidam 38.5 13
Nomen perſonarum facit cognitionem 32 8.2
Nomen inhoneſtum capere nemo conditione grauari poteſt, nihilominus illa relictum capit 32.8.3
Nominis alterius vſurpationem fieri 1.12.7
Nominis profeſſio & gentis olim fiebat apud Romanos 15.24 9
à Nominis venditione quomodo differat delegatio 21.20 6
Nominis vel cognominis doloſa mutatio, pœna falſi coërceretur 36.4.1
Nomen turpe mutandum 36.4.3. Nomen ſuum deferre hæredibus iuberi poteſt à teſtatore, exē plis docetur etiam dummodo inhoneſtum nō ſit eod.nu.5
Nomina virorum præſtantium ſcutis indere prohibitum 36.4.2
Nomina noua Imperatoribus creatis acclamata 36.4.4
Nomina ex arbitrio, nono vel octauo die natiuitatis, infantibus impoſita 36.4.1
Nomine meo emptum pecunijs alienis, meum eſt 20.11.11
Nomine tantùm differre pignus, & hypotheca 23.5.3
Nomina quid apud Iuriſconſultos 1.9 10
Nomina adoptatis immutabantur 10.6.26
Nomina infantibus olim ſeptimo die impoſita 9.9.26
Nomina non dicūtur mobilia, nec immobilia 26.2.2
Nomina num contineantur appellatione bonorum mobilium & immobilium 41.5.12
Nomina plerunque referunt mores perſonarum, quibus induuntur 32 8.2
Nomina quæ debita dicantur 24.13.6
Nomi Thebaidis 47.33 7
Nominandi facultas regi Gallorum à quo tempore currat 27.9.32
Nominatim exhæredare quid 44.3.11
Nominat ad prælaturas Andium regulus, & Alcuconius nomine regis 17.12.38
Nominatio ad beneficia quid 17.12.24. quando tributa ius nominato eod.
Nominatio Academiarum ad beneficia quid eſt eod.25
Nominationis & poſtulationis conſenſus & diuiſita

ſitas 17.12.26
Nominationis regis ius ad electionem remiſſum 17.12.39
Nominatio ad prælaturas regis Gallorum 15.12.14
Nominatio ad prælaturas, ſolius regis Gallorum 15.38.13
Nominatio regis ad prælaturas fieri debet intra ſex menſes 17.9.25
Nominationes, quæ ab Academia dantur ad beneficia, referuntur ad qualitatem perſonæ ſeculatem, vel regularem 17.6.48
in Nominationibus Academiæ, nominatus debet exprimere beneficium quod poſſidet, & valorem 17.6.46
Nominatus ad munera, debet appellare intra duos menſes 45.5.15
Nominata beneficia quæ 17.3.18
Nominatorum ad beneficia præfertur antiquior, qui eo anno debitè quæ oportet inſinuauerit 17.6.49
in Nominatores tutorum & curatorum actio quãdo competat 13.10.31
Nonæ vnde dictæ putantur 2.16.14
Non concupiſces, qualis lex 4.24.13
Non liquere, formula iudicandi in Gallia ſublata 50.1.7
Non numeratæ pecuniæ exceptiones quæ, & quanto tempore durent 24.13.8.14.16.17
Nordebertus Magiſter Franciæ 6.8.14
Normani oppidum D. Audomari inuadentes, & templum D. Bertini Spoliantes, excæcantur 33.16.20
Normania non exempta à iure regaliorum 17.8.18
Normaniæ ducatus per Ioannẽ Regẽ Gallorũ diademati vnitus an. 1361. menſe Nouembri. 6.6.21
Nortmaniæ nautæ quibus contenti in die pro victu 29.11.4
in Normanis ſaltibus, iura regis 3.16.3
Noruogardenſis epiſcopus apud Euthenos mythũ ab aliis differentem fert 15.12.40
Noſocomiõ & Noſocomos quid, & quot Noſocomiorum ſpecies 15.28.15
Notæ ſcribendi prohibitæ ob fraudes 24.13.2
Notæ ſcripturatũ quæ, & quæ Iulio Cæſari 47.42.4
Notæ notariorũ 47.42.5. & nũ probent eod.6. & 7
Notis teſtamenta ſcribi prohibitum 42.4.4. & c.5. nu.11
Notarius quando, & quomodo poſſit emendare inſtrumentum 48.14.14
Notarius quibus tenetur edere & oſtendere protocolla 47.42.20
Notarius num emendare poſſit quæ ſcripſit, & quomodo, & in quibus poſſit eod.24
Notarij regionarij 15.42.12
Notarij, ſerui publici 46.3.3
Notarij qui 47.41.2. primicerij notariorum, & notarij principis eod.5. & 6
Notarij ſenatus 47.41.7
Notarij Gallici 47.42.4. vatij regij, & apoſtolici academiatum, capitulorum eod.13. vile munus eod.14. quis poſſit eſſe notarius eod.14. à quo creatur eod.16
Notarij apoſtolici à quo examinentur, & cui iurent eod.5
Notarij officium ſibi vſurpans, quæ pœna puniendus 47.42.17. leges notarijs in præſcribendis actibus datæ eod.18. de quibus veratur illis contractus perſcribere eod.19
Notarij certis locis deſignati & adſcripti eod.21
Notarij ſcriptura magis probat, quàm apparat 1.15 47.42.23
Notarij mortui protocolla quomodo in mundum redigantur eod.28
Notariorum minutæ 47.42.8. qui horum munere functi olim eod.10
Notariorum inducendorum cauſæ, & finis 47.42.23
à Notarijs in oriente feſta celebrata, ſublata 1.16.27
Nothus filius quis Græcis 10.3.17
Nothus ſeu ſpurius in quantum Athenis ſuccedebat inteſtato 45.6.10
Nothi, ſpurij, & Manzetis differentia 10.3.19
Nothi filij in patris vel matris illuſtris bonis, non petunt legitimam 44.5.50
Nothi interdum digni, qui eximantur à nota illegitimorum 10.4.1
Notitiæ cauſa tutor datus quis, periculum, & officium 12.14.5
Notorium facti quotuplex 48.1.6
Notorium iuris quid eod.7
Notorium præſumptum quid eod.8
Notorium crimen quot modis dicatur 32.6.9
Notoria probant, & quotuplicia illa 48.1.6
Notoria quando, & vbi probanda 48.1.9
Nouales terra, quæ, & integra 1.12.1
Nouare quæ perſonæ poſſint 21.1.5
Nouatiani hæretici pœnitentiam non receperunt 2.8.10. & 13
Nouatio quid 21.20.1. Hac tollitur obligatio eod.
Nouatio diuiſa, in nouationem, & delegationem eod.2. in voluntariam & neceſſariam eod.
Nouatio voluntaria vtplerunque fit per ſtipulationem & per alia 21.2.14
Nouatio contractuum quid operetur eod.1
Nouationis materia quæ. Et quomodo nouentur res, tempus, perſonæ, conditiones obligatũ 21.20.4
Nouatio cautionum, interrumpit præſcriptionem 40.6.7
Nouatio litis conteſtatione quomodo fiat 21.21.1
Nouationis, & conſtituti differentia 24.7.10
de Nouationibus & reciſionibus actionum reſciſſuè 24.11.1
Nouatus cur Spiritum Sanctum promouere non potuerit 1.5.2
Nouati error, nolens lapſos ad pœnitentiam recipere 33.6.2
Nouati ſchiſma contra Cornelium ſum. pontif. 15.3.15
Nouembris menſe beneficia vacantia quibus debeantur 17.6.44
Nouem diebus à funere debitoris, non expectantur creditores 40.5.10
Nouerca quæ dicatur 9.1.4
Nouerca vnde dicta 9.1.5

Nouercæ ſuperinductæ liberis, malũ 9.26.29.& 31
Nouercam ſuperinducens liberis, conſilio patriæ lege Charondæ arcebatur eod.30
cum Nouerca adulterantem filium pater occidens mitius punitur 36.24.25
Nouercale odium, pro maioti 9.26.34
Nouercalia delinimenta infatuant parentes contra liberos proprios 9.26.33
Nouercalibus odijs filij necati à patribus 36.7.9
Nouiſſima quæ prioribus derrogent, & quando 21.7.3
Nouitatis cauſa interdictum retinendæ in Gallia dicitur 21.9.13.& quot capita habeat eod.
nebrix pœna 31.2.1
Nouum ex nouo fit, quid 26.2.7
Nouum feudum quid, & vetus 6.2.13
non Nouum feudum, ſed antiquum datur à perſonis eccleſiaſticis 6.7.2
Nouum opus publicum non debet incipi priuſquam cœptum perficiatur 3.21.2
Nouum opus quid in noui operis nunciat quidue reficere ab eo diſtet 4.27.3
Noui operis nunciationis de demoliendo præſcriptio 40.5.16
Nouos muros prohibitum municipibus ædificare 2.29.5
Nocte furari grauius delictum, quàm interdiu 37.14.10
Noctu magiſtratus apparere incõueniens 47.35.10
Noctu quomodo fiat ad renunciandum procuratio 17.17.25
Noctu rectè non fit oblatio pecuniæ 26.23.3
Nocturni magiſtratus 47.35.10.11.& 12
Nocturnæ aquæ vnde ſic dictæ 4.15.19
Nocturna ſacra paganorum 2.17.3
Nocturnos cœtus inire, lege 12. tab. inhibitum eſt 35.6.16
Noctua, imago pecuniæ Athenienſis 36.2.19
Noxa & noxia quid 38.12.2.ſpecies eod.3.Noxa caput ſequitur eod.nu 11
Noxa caput ſequitur 38.12.11 & 12
Noxalis actio pro furto, contra quos datur 37.119 & 33
Noxalis actionis, & Acquiliæ, & de ſeruo corrupto differentia 38.11.1.pro quo debetur eod.4
Noxalis actio pro ſeruorum delictis, num & pro filiorumfam.& libero homine.38.11.5.quando extinguatur eod.6. competit pro animalibus dantibus damnum eod.7.qui ea agunt actione, & contra quos eod.8. & 10
Noxales actiones à quibus conſtitutæ eod.9.rationes eius actionis eod.10
Nubens ſecundò, habens ex primo filios, amittit proprietatem lucrorum quæ habuit à priore marito quocunque titulo 9.26.38
Nubens ſecundò, nec lucra prioris matrimonij diſtribuere poteſt inter liberos dicti prioris matrimonij ſuo arbitrio, vel electione: quod & in vito repetente matrimonium locum habet eod.39
Nubentis ſecundò pœnæ num ſublatæ cenſeantur ei qui intra annum nubit 9.26.26
Nubentes virgines olim comas deabus ſacrabant 16.1.25
Nubentes ſecundò mulieres contemnunt bona & vitam liberorum prioris matrimonij, amore ſecundi mariti 9.26.35
Nubentes quare velarentur 9.1.5
Nubentium denunciatio cur facienda in eccleſia 8.3.9
Nubentium ſecundò pœnę fauore liberorũ, quoad lucra approbatæ 9.26.28
Nubentium intra annum luctus pœnæ iure ciuili impoſitæ, iure põtificio quare ſublatæ 9.26.24
Nubentibus intra annum luctus pœna impoſita an remitti poſſit 9.26.35
Nubunt mulieres, ducunt vxorem viri 9.1.4
Nubere libertum ſi patiatur patronus, eius operas amittit 14.8.9
Nubete melius quàm vri, hæc verba ad quas perſonas non extendantur 9.14.1
Nuces iuglandas cur nuptijs antiqui adhibuerint 9.5.19
Nuda exhibita nubenda ſponſo, & ſponſus nudus ſponſæ Vropiæ 9.7.14
Nuda pactio in conſtituta pecunia, efficax ad actionem 24.7.3
Nudum obuiaſſe mulieri, capitale 34.12.12
ex Nudo pacto vſuræ num petantur 22.3.25
Nudum pactum, & nudum contractum diuiſſe diſerunt 21.6.12
Nudi pugnabant Herculi, & Gallatæ 19.7.3
Nuda pacta naturali vinculo, & diuino, & pontificio firma eſſe
Nudabantur in pœnam adulteræ apud Germanos, à maritis expulſæ 36.6.30
Nulla ſententia ſine appellatione reſcinditur noſtro iure 50.2.14
in Nullius bonis, res quæ 1.14.9
Nullius ſunt, inſula maris, res pro derelicto habita 20.2.3
Nullius quæ in bonis ſunt, occupantiũ fiunt 20.2.2
in Nulla venditione redhibitio locum non habet 26.5.1
Numa Pompil us 2. Roma. rex 18.2.8
Numa Romæ plura collegia inſtituit 15.32.3
Numæ edictum de piſcibus 25.11.8
Numæ tempore, & antè, Romæ coniugia indiuidua 9.15.15
in Numæ Pompilij ſepulchro libri reperti 33.9.3
Numantia deleta à P. Scipione 15.7.5
Numenius philoſophus euulgat ſacra Cereris 31.9.8
Numerarij, ſeu tabularij qui 18.8.1
Numerarij ſeu tabularij. Gall. *Contrerolleurs* 3.7.6
Numeri ratio habetur in ſeruitute pecoris appulſus ad aquam 4.18.4
Numerianus Cæſar Babylam Martyrem occidit 2.11.1
Numidarum ritus in nuptijs firmandis 9.5.46
apud Numidas coniuges viles vnâ plures ſunt 9.2.31
Numiſmatum materia 36.2.2. Numiſma quis primus excuſſit apud varias nationes 36.2.19

Numiſma

Numiſmatum variæ inſculptæ 36.2.19
Numiſmatum Romanorum notæ, Ianus, nauis, rates, ligiæ, quadrigæ, penus 36.2.21
Numiſmatum materia, pondus, & character hodiè in ſolius principis poteſtate 26.2.24
Numitor 41.3.3
Numitor rex Albanorum 47.17.4
Nummus quantum valebat olim 47.10.16
Numorum ex quibus varia tracta nomina, à figura, aut pondere, aut valore 26.2.4
Numi ex corio & ligno, terraque aliquando 36.2.4
Numi inuentio ad commercia neceſſaria 36.2.5
Numi argenti mixti ære, à quo, mixtiuè ferro, plumbei, ſtannei &c. 36.2.7
Numus ferreus pro argento in penuria pecuniæ Clazomenijs 36.2.17
Numo omnia æſtimantur 36.2.23
Numus vnde acceperit nomen 36.2.23
Numus valuit 3. obolos 36.2.23
Numos ſua imagine percutere, maieſtatis crimen 35.1.5
in Numis non cadit affectio 26.11.3
Nunciatio quid 4.27.4
Nunciatio noui operis pertinet ad ædificationem ſolùm, & ad res quæ ſolent fieri eod. 5. Eius cauſa triplex, naturalis, publica, impoſititia: & de ſingulis 6. Finis eius 7
Nunciatio habet locum pro rebus eccleſiaſticis 4.27.12. Non verò fit in ruſticis rebus operibus eod.14
Nunciatio noui operis fit vel totius, vel partis, quomodo eod.15
Nunciatio fit in re præſenti, & omnibus diebus eod.16. & c.29.nu.1. Quibus & contra quos ea fiat 4.28.1. & 2. vide operis &c. in litera O
Nunciare opus nouum non poteſt in ſuo ædificanti niſi certis de cauſis 4.27.8
Qui nunciare poſſunt opus nouum eod.10. & c.28. nu.1
Nunciandi formula in damno infecto eod.11
Nunciatio noui operis an in ruſticis ſeruitutibus locum habeat 4.22.6
Nunciatio noui operis à quolibet etiam alienigena fit, pro opere in loco publico facto 4.27.9
Et eius Nunciationis remedium tantum locum habet, vt extraordinarium, deficiente remedio prohibitorio 4.27.13
Nunciatio noui operis quibus & contra quos fiat 4.28.1
Nunciatio noui operis in ſeruitutibus impediendis vt conſeruetur poſſeſſio, debet fieri iactu lapilli 4.8.2
Nunciatio quadrupliciter fit denunciatio quando verbo fiat 4.29.2. Facto quomodo, iactu lapilli, & oppoſitione manuum itē fiat eod.3
Nunciatio per prætorem modeſtior, in Gallia pro habilior 4.29.4
Nunciatio operis per prætorem quo tempore fieri poſſint & num omnis nunciatio omnibus diebus fieri poſſit eod.5
Nunciationis noui operis effectus, intermitti opus poſteáque ædificatum demoliendum. Quis teneatur præſtare ſumptus demolitionis operis, aut patientiam demoliendi &c. 4.30.1
in Nunciationis teſtatione apponi debet quantum opus iam factum ſit eod.2
Nunciatione quando ædificantis opus ſuſpenditur 4.30.3
Nunciatio noui operis non ſe defendentem facit ex actore reum c d.4
Nunciando quomodo qui prætendit ſeruitutem, ſe facit poſſeſſorem, & ſeruitutem retinet 4.22.5
Nunciatio tollitur remiſſione 4.31.1. & cautione de demoliendo, ſi dictum ſit eod.2
Nunciatio noui operis olim anno, tolerabatur, hodiè nequaquam 4.31.4. Tollitur & morte nunciantis, non eius cui nunciatum eſt eod.nu. 5. & 6. Finitur & alienatione rei eod 6
Nunciatio autem quando poſt mortem duret, diſtinguitur eod.7. & ratio cur non extinguatur morte eius cui nunciatur, & alienatione ab eo facta, quemadmodum ex parte nunciantis 4.31.8
Nunciatio cenſetur remiſſa, ſi actor non iurat de calumnia eod.10
Nuncius ſpeciem procuratoris habet 33.24.24
Nuncij Satellites 47.40.5
Nuncupatiuum teſtamentum quid 42.5.2. quare non ſolemne dicatur 3
Nundinæ 15.2.5
Nundinæ *du lendit*, quales 3.9.4
Nundinæ amittuntur decennio 40.5.27
Nundinæ in Gallia quædam à portorijs liberæ 3.9.4
Nundinæ & mercatus diebus feſtis inhibiti 2.16.17
Nundinæ feriæ paganorum Ethnicis 15.5.1
Nundinæ & mercatus ne fiant diebus, & in locis ſacris eod.8.
Nundinarū ius, & mercatus quis concedere poſſit 25.3.4. quid hæc differant eod.5
Nundinarum, & mercatuum priuilegia eod.6
Nundinarum priuilegia quas res afficiant eod.7
Nundinarum introducendarum finis, & vtilitas 25.3.9. Rationes eod.10. & 11
Nundinarum priuilegia decennio vel 30. annis extinguuntur c d.
Nundinarum concedendarum ius cuius ſit 47.25.23
Nundinationes quæ res non recipiant 2.10.8
Nupta lege Amorthæorum præſidebat per ſeptem dies in porta in fornicatione 9.2.28
Naptis mulcta impoſita, & habentibus liberos 9.6.33
Nupris in palmatia denegata menſa & honor eod.35
Nuptiæ quid 9.2.1
Nuptiæ iuſtæ quæ 9.7.1. & tales exigunt ætatem legitimam coniugum eod.2. & quæ ætas illarum Platoni & Ariſtoteli legitima eod 3

Nuptiæ factæ ante ætatem legitimam non valent, nec inter ſponſalitorum 9.13.& 15
Nuptiæ terram implent, virginitas paradiſum 5. 19.3
Nuptiæ inceſtæ inter conſanguineos 9.11.2
Nuptiæ quo gradu affinitatis prohibentur eod. 20
Nuptiæ prohibitæ eccleſiaſticis perſonis 9.14.1
Nuptiæ per farreationem ſacræ & pontificum Ethnicorum,& aliorum 9.5.32
Nuptiæ ſacræ farracia quare eod.33
Nuptiæ vſu contractæ,& vxor vſu quid eod.35
Nuptiæ prohibitæ inter deſcendentes & aſcendẽtes vſque ad infinitum,in quo conueniunt ciuilia & pontificia iura 9.9.29
Nuptiæ repetitæ non priuant dote ſua mulierem, nec virum donatione propter nuptias, quam vxori mortuæ dederat,ſed ſibi,non liberis prioris matrimonij conſeruat 9 26.49
Nuptiæ duorum cur tantùm inductæ, rationes 9. 6.1.2 20. Nuptiarum bona eod.32
Nuptiæ ſecundæ punitæ,non primæ, ſi intra annũ luctus fiant 9.26.17
Nuptiæ repetitæ intra annum luctus, ſuſpitionem habent ſiniſtram 9.26.19
Nuptiæ quare exigant conſenſum parentum, in quorum ſunt poteſtate coniungendi 9.2.9
Nuptiæ prohibitæ legato, *ſi non nupſerit*, admittũt legatum:& ſi nupſerit,cui legatur 42.32.47
Nuptiæ ſecundæ non ſunt improbæ 9.26.1.cur nõ benedicantur eod.2
Nuptiæ ſecundæ & pluræ, repetitæ dicuntur eod. 3. Earum cum primis Nuptijs differentiæ eod.4
Nuptiæ ſecundæ quamuis permiſſę, verè tamẽ fornicationes eod. & tales intemperatæ habitæ Ethnicis eod.5. de ijs quæ opinio apud Moſcouitas eod.7
Nuptiæ repetitæ quando & quomodo, & num ſẽper permiſſæ in orientali eccleſia : & repetentium pœna 9.26.8
Nuptiæ primæ benedicuntur,non ſecundæ eod. 9
Nuptiæ inter perſonas diuerſæ religionis prohibitæ 9.4.15
Nuptiæ monachorum, aut monacharum profeſſarum nullæ,& deteſtandæ 15.14.31
ex Nuptiarum coniunctione conſanguinei & affines 9.9 1
Nuptiarum conuiuijs arcentur ſubdiaconi diaconi preſbyteri 16.10.4
Nuptiarum etymon 9.1.4. & Nuptiarum velum quod eſſet ad 6.
Nuptiarum futurarum procuratrix & conſiliatrix mulier,vt diceretur olim, & quid ei committeretur 8.8.1.
Nuptiarum futurarum repromiſſiones receptæ 8. 2.5.
Nuptiarum prohibitionis gradus 9.11.14.
Nuptiarum prohibitarum in gradibus computandis affinibus variatum quomodo eſt 9 11. 11
Nuptiarum repetendarum ſpatium & luctus, eiuſdem rationes 9.26.23
Nuptiarum quoque repetitarum iniuria ad maritum præmortuum pertinet 9 26.37
Nuptiarum ritus quidam neceſſarij, quidam minimè 9.5.7.de ritibus Romanorum ex Plinio, de colo,fuſo,ſtamine,ſpina,nucibus, confarratione,adipe,ſude & ſupino, lana eod.19. vide ritus alios nu.40.& 46
Nuptiarum ſolemnia Hebræis per hebdomadam eod.18. Ritus & forma qua apprehenſis dextris iunguntur coniuges, ex formula Iudæorum precationibus diuinis additis, inſtrumento, epulis, & concubitu eod.21.& 22
Nuptiarum ritus & ſolemnia quare adijciantur, hiſque varij 9.5.1
Nuptiarum ſaltationibus perſonæ eccleſiaſticæ intereſſe non debent 39.5.19
Nuptias cur ſponſalia præcedant 8.3.nu 1.4.5. 7.8 & 9
Nuptias improbare & coniugia, quid ſignificet & oſtendat,& vt cenſendi qui ijs maledicunt 9. 6.31
Nuptias inceſtas contrahenti non ſuccedũt agnati vltra 3.gradum 45.12.6
Nuptias primas aut ſecundas damnaſſe,hæreticum 38 4.6
ad Nuptias ſecundas tranſeuntium in bonis proprijs pœna, ne poſſint ex his relinquere vxori, vel marito, vel vitrico, plus quàm vni ex liberis prioris matrimonij reliquerit 9.26.51
Nuptias repetentes mater patérue, liberè poſſunt in bonis proprijs aliquem, vel aliquos liberos primi,ſecundi vel tertij matrimonij inſtituere, relictaſ alijs ſingulis legitima & luctus ſuarum nuptiarum 9.26.52
ad Nuptias ſecundas tranſiens coniunx de quibus bonis ex priore matrimonio quæſitis, diſponere poſſit 9.26.47. & nu.53
ad Nuptias ſecundas quæ tranſiret coniunx, ſi haberet liberos, infamis aliquando facta eod. 48
Nuptias ſecundas repetens in quantum priuatur ſucceſſione inteſtatorum filiorum 45.10.7
Nuptias reprobantes fuerunt hæretici Marcion, Euchratiſtæ,Origenij 9.6.30
Nuptias bonas negantium opinio vbi damnata eod.31
in Nuptijs coniunctio corporum & animorum eſt 9.3.1
in Nuptijs conſenſus alio modo quàm verbis exprimitur 9.5.1. qualia autem verba in nuptijs conſentiendis exigantur eod.3. Caiæ nomen nuptijs peragendis cur eod.4
in Nuptijs ignis & aquæ myſteria 1.6.6
in Nuptijs malitia ſupplet ætatem 9.7.8
in Nuptijs non exigitur neceſſariò proximiorum contractus 9.3.13. Matris autem in nuptijs filiarum num exigatur eod.nu.14
in Nuptijs repetendis conſenſus parentum etiam requiritur 9.3.12
Nuptijs videtur emancipari filius à patre, ex lege Numæ Pompilij 9 3.13

si non Nupserit,relictum, viduæ prohibet nuptias in virgine valet,spreta etiam conditione 9.26. 12
Nuptialis pactio ne qua rata esset, vbi vltra biennium nuptiæ essent differendæ, statuit Octauius 8.2.9
Nutricationis iure hæreditas non debetur intestati 45.15.2
Nutrices & custodes, ministræ libidinis vel hortationis puellis,quomodo puniantur 36.11.6
Nutriendi filij quibus dari non debeant 11. 10.4
Nuttionis ratione,filij dicti 10.5.4
Nutu legari & fideicommitti à quibus possit 42. 32.31
Nutu miles testari potest 42.6.14
Nutu quomodo aditio fiat 46.4.14
Nutu testamentum ad pias causas permissum 42.5. 13
Nymphæ quæ,& vbi habitent 7.3.2

OBærati aliis,clerici fieri an possint 15.26.8
Obediendum etiam discolis principibus 6. 20.6
Obedienti populo quid polliceatur à Deo 31.20.1
Obedientiæ leges monasteriis seruandæ 15.14.36
Obitus quid 15.30.2
Obituarij quid 15.30.2
Oblatio antiquis auxiliaria tributa sponte oblata præter morem, crescentibus imperij negotiis 3.6.2
Oblatio & facta ex voto,eaque duplex,vel ob salutem principis, vel ominationis bonæ causa per strenas 3.6.3
Oblatio & consignatio pretij, & aliarum rerum, qualis fieri debet in retractu 26.23.1
Oblatio realis esse debet,& in numerato,nec verbalis sufficit,nisi in iudicio eod.2
Oblatio pecuniæ rectè noctu non fit eod.3
Oblatio legitima debiti vbi,& quomodo facienda est 26.23.4
Oblatio,pensitationis species 3.5.1
Oblatio,secũda species fiscalis pensitationis Gall. *les aides*,& qualis in Gallia 3.6.1
Oblationis census origo 47.16.28
Oblationis species in Gallia, *Tributz, dittz la composition*,quare 3.6.5
Oblatione & consignatione debiti tollitur hypotheca 23.12.3
Oblatione curiæ legitimantur filij 10.4 3
de Oblatione reali, & verbali 21.14.5
Oblationes auxiliares rectè à laicis, & spiritualibus præpositis peti possunt ex causa 3.6.4
Oblationum curia, *Generaux des aides*,& eius notio 47.38.2
Obliarij qui 18.23.4
Obligatio ciuilis vel criminalis solutione tollitur 38.7.1
Obligatio aut naturaliter,aut ciuiliter soluitur 21. 18.1
Obligatio & actio furti,duplex 37.1.21
Obligatio ex fide conuentionum, ad rem consequendam 21.3.1
Obligatio quid 21.34
Obligatio naturalis,& eius diuisio eo.6
Obligatio ciuilis tantùm quæ, & prætoria eod.8. & ciuilis & naturalis simul,quæ eod.9
Obligatio ex quasi contractu vnde 29.1.1
Obligatio ex quasi contractu quinque habet species,& quas eod.1
Obligatio num ex iuramento promissorio oriatur 50.4.7
Obligatio per vim facta rescinditur 36.15.10
Obligatio promissi à cliente patrono causarum, vel ab ægroto medico,prohibita 49.8.1
Obligatio tacita ex lege aliquorum 23.8.1
Obligationis clausula,præsentium & futurorum, pro expressa habetur,si omittatur 23.8.7
Obligatione diuidua & indiuidua, quæ 5.1. 10
Obligationum origo,& species:nec temerè fidẽdum 21.3.5
Obligationum alia diuisio,& ex cõceptionis formula diuersitas eo.12
Obligationum alia diuisio, ab origine à qua pendent eo.13
Obligationum substantia in fide maximè versatur 21.2.11
Obligationibus omnibus & actionibus commune,vt possint augeri,minui,& tolli 21.10.1.vide & c.15.eod.
Oblutionis lex reperta in morte Iulij Cæsaris 38. 7.6
Obol: valor nostrorum nummorum 3.5.2
Obryzum aurum purissimum est 36.2 11
Obsequia in Gallia præstari possunt per vicarium 6.19.32
Obsequiales operæ, & fabriles in quo differant 14.8.7
Obsides qui 24.5.2
Obsides an testari nunc possint 42.8 7
Obsides quas ob causas dantur 19. 13. 1.sunt ii et captiuos,non testantur inter Christianos, libet 1 eod.
Obsides pro fide rupta à dantibus puniti morte
Obsides liberi homines dari possunt 23. 7
Obsidionem sine causa soluere,proditionis,datum 35.5.36.& 37
in Obsidionibus ciuitatum à Romanis euocabantur dij earum 17. 15
Obsignatio quando pariat liberationem debit 21.18.3
Obstetricis *supponentis* partum, pœna 36. 3.5
Obstetrices inter medicos 28. 25. 3. earum relationes quomodo à iudicibus perpendendæ 25.13
Obstetrices quibus probationibus adhibentur 4. 10.1
Obtemperandum quibus rebus sit benè aut malefactis 4.3
Obtestari quid 4 .1,
Occidens & occidere iubens, pari pœna pl & natur 35 1 2,

O.

Occidens cum cui ſuccedit ab inteſtato, non ei ſuccedit, nec eius filius: & cui hæc deferatur ſucceſſio 45.8.13
Occidens iuſſu regis, immunis à pœna homicidij 36.21.28
Occidendi ius à principe pendet 47.14.2
Occidentibus mortis ſupplicium impoſitum 31. 14.3
Occidere cuilibet licebat transfugam, & hoſtem 35.3.8.& 14
Occidere, & ſubſidia vitæ denegare, ſimilia 11.10.2
Occidere filiam in adulterio compertam quomodo licuit 36.6.& 7
Occidere graue eſt ſcelus: inſidiari, grauius 36. 15.2
Occidere quando militi liceat 36.15.6
Occidere quos licet impunè, lege friſconum 36.6. 37
Occidere priuatis propria authoritate etiam peſſimos, cur non liceat 36.21.27
Occidere reos maleficij, propria authoritate non licet 36.17.2
Occidere ſeipſum prohibitum, & punitum 36.22.1
Occidere non licet volentem impunè 36.22.14
Occiſi hominis cadauer quare emittit ſanguinem, adſtante interfectore 36.20.8
de Occiſo in via quis ſuſpectus habeatur 4.24. 11
Occiſores præter voluntatem qui 30.4.1
Occiſorũ manes, homicidas proſequuntur ſceleſtos 36.24.20
Occitani ſcriptis breuibus olim electiones faciebant 17.12.34
Occultans libertum, pro eo operas præſtare patrono tenetur fabriles 14.8.10
Occupantium fiunt, quæ nullius ſunt 20.2.2
Oceani æſtus intra quod tempus ſe ex alto incitat 33.2.5
Oceanum mare, vnde diuerſa aſſumit nomina 1. 3.5
Ochoſias mortuus conſulens diuinos 34.15.2
Ochozias regi fratri quare ſucceſſit 45.3.3
Ochoſiæ quinquagenarij ab Eliæ ſublati 15. 1. 14
Ochus, Arraxerxes cognominatus 33.16.11
Octauilla lateranenſis 21.5.14
Octauianus Cæſar ex teſtamento ignoti noluit capere relictum 42.35.2
Octauianus Cæſar, inſidias metuẽs, adoptauit Lucium ſtatim natum, & Caium fratres 10.6.23
Octauius à Iulio Cæſare adoptatur 10.6117
Octauianus Cæſar templum Appolinis dedicata. 1.4
Octauianus Cęſar, viarum curator conſtitutus 32. 9.3
Octauius, Antonius, & Lepidus nouas decimas inſtituerunt 2.20.2
Octauius Auguſtus cur recuſarit ſummum pontificatum 15.25.2
Octauius Auguſtus de quibus pactiones matrimoniales fieri voluit 9.7.25
Octauius Auguſtus quæ collegia diſoluerit 15.32. 10
Octauius Cæſar miniſtros Caij, ſubmerſionis pœna affecit 31.19.2
Octauius Cæſar nihil ex ignoti teſtamento capere voluit 3.12.2
Octauius Cæſar eut, & quando imperarit vniuerſi orbis deſcriptionem 3.12.5
Octauius Cæſar rectorem ætate paruis, aut mente lapſis apponebat 13.5.23
Octauius Cæſar ſtrenas accepit 2.16.29
Octauius domini appellationem recuſauit 14. 1. 13
Octauius recuſauit delatum ſummum pontificatũ Lepidi viuentis 41.4.6
Octauius non paſſus filiam adulteram in ſuo ſepulchro condi 33.23.31
Octauius manumiſſionem ſeruorum in bello factam reſcindit 19.3.8
Octauius Magiſtratibus ſalaria conſtituit 27. 2. 7
Octauius Cæſar vias publicas iuſſit refici 1.2.5
Octauius ſenatores pauperes ditauit de ſuo 47.25. 11
Octauius Cæſar leg. Iuliam de maritandis ordinibus tulit 9.13.1
Octauius Cæſar ob ludum aleæ, malè audiuit 39. 3.8
Octauius Cæſar quæ collegia diſſoluerit 1,8.2
Octauius Cæſar ad nutriendos cuſtodes & milites vectigal impoſuit 3.10.9
Octauius Cæſar ærarium militare facit 3.2.11
Octauius ſibi conſilium ſemeſtre elegit 47.28.2
Octauius dictaturam recuſauit 47.17.13
Octauius contra Peruſios arma ſumit 31.31.5
Octauius meretricem filiam Iuliam in inſulã relegauit 10.2.16. nec illam paſſus eſt in ſuo ſepulchro ſepeliri 10.29
Octauius ſtatuit, ne qua pactio nuptialis rata eſſet, vbi vltra biennium eſſent nuptiæ differendæ 8.2.9
Octauius. Auguſto quando decretum imperiũ per decimum 2.16.12
pro Octauij Cæſaris ſalute votum 24.10.14
Octauij Cæſaris in Peruſinos ciues crudelitas 31. 27.7
Octauij victoria contra Antonium, & Cleopatrã 22.3.36
Octauij Cæſaris vectigal de viceſima 46.5.4
Octauio Cæſari quomodo datum imperium 47. 20.4
Octauio hæreditate contigit Romanorum imperium 6.7.6
Octobris menſe beneficia vacantia quibus debeãtur 17.6.44
Oculi eruto, in pœnam 37.2.10.& 13
Oculi exemptitij lamiæ 34.20.33
Oculorum eruto in quibus criminibus 31.16. 7
Oculos eruere, pœna 37.13.7
Oculos vt manus continere oportet ab alienis 36. 12.12
Oculis conciliatur amor 36.12.12
Oculis facinatio fit 34.11.15
Oeconomus quis 27.5.10

Oeconomus eccleſiæ ex quibus eligẽdus 15.40.2
Oeconomus pendente tempore præſentandi, datur eccleſiæ vacanti ab epiſcopo 17.4.13
Oeconomi qui dicantur 15.40.1
Oedipus contemptus à filiis mala eis imprecatur 11.5.14
Oedipus inceſtu matris Iocaſtes pollutus, & mala inde 36.7.11
Oedipodis calamitas ob matrem vxorem ductã, etiam iuſſus 9.11.6
Oedipi filiorum mors 41.3.3
Oenomaus oracula improbauit ex ethnicis 34.7.9
Oenones vates 18.6.14
Oenopiæ magiſtratus obſeruantes bibentes 39.8.5
Offas Merciorum rex, ſuum regnum in feudum ſedi Romanæ dat 6.2.12
Officialis, vicarius eſt epiſcopi, & vt ſit eccleſiaſtica perſona
Officiales epiſcopi quotuplices in iuriſdictione, & de aliorum officialibus 15.41.3
Officiales ordinarij, & foranei epiſcopi qui 15.37.4
Officiales ordinarij epiſcopi perpetui ſunt, nec deſtituuntur ab epiſcopo 15.37.5
Officiarij magiſtratus Galliæ, mortuo rege, firmari à ſucceſſore debent 47.20.7
Officium quid 32.4.4
Officiorum controuerſiæ coram quo iudice tractentur in Gallia 47.29.22
Officium eccleſiaſticum quomodo à beneficio diſtinguitur 15.39.1
Officiũ, cuſtodire portas, paſcua, pecora, porcos, &c. eod.1
Officium erga Deum, homines & amicos, diuerſa habet 44.4.5
Officium & artificium quomodo differant 18.21.4
Officium vnde declinetur, & duplex eſſe, perfectum, & medium , eod.5
Officium iudicis intra quadriennium tantùm implorat 25.24.7
Officium iudicis nobile 47.21.7.& 10. mercenarium quod eod.10
Officium pro iuriſdictione in quibus titulis iuris vſurpatur 15.41.2
Officium regale in Gallia renuncians, debet ſuperuiuere per 40. dies 17.18.8
Officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum 49.8.14
Officium ſuum vaſſallo damnoſum, patrocinando contra dominum 6.19.16
Officij vel honoris habendi cauſa pro filio impẽſa, quando imputantur in legitimã eius 44.5.45
Officij ratione quibus contrahere prohibeatur 21.5.11
Officio ne alio modo quàm debeat fungatur. accipiens, repetundarum tenetur 36.28.19
Officio iudicandi non priuatur quis, niſi in tribus caſibus in Gallia 50.2.50
pro quibus Officius comperant interd. retinendæ & recuperandæ 21.9.15
Officia empta pro filio & dignitatum pretia quando imputantur in legitimam filij 44.5.48
Officia iudicum adimi ſine delicto nequeunt iudici 47.9.
Officia magiſtratuum ne ſint venalia 47.33.10
Officia magiſtratuum in Gallia temporalia aliquando eod.13
Officia publica prohibitum erat gerere in loco originis 47.10.13. quando in Gallia etiam locum habuit, & quare eo.
Officia vaſſallitica præſtare cùm non poteſt vaſſalus, feudum amittit 6.19.12
Ogerius, Guillelmi comitis procurator 33.16.19
Ognimia lex 47.25.8
Oleaginus ramus antiquum ignem celeriter concipit 36.19.6
Oleas Athenis effodiens vel ſuccidens, qua pœna afficiebatur 37.6.11
Oliuetum via ex loco tranſgreſſum 34.11.12
Oligarchia, paucorum regium 18.2.5
Olla ſeruente, ferunt amicitia adulatorum 39.9.8
Olympias, & luſtrum num pro eodem tempore accipiantur 47.16.11
Olimpias literis Epheſiis præualebat Miletio 34.10.8
Olympias mater Alexandri magni 41.11.5
Olympici ludi vbi 39.5.10. renouati per quinquẽnium eod.11
Olympicum certamen quis inſtituerit 25.3.3
in Olympicis certaminibus quæ pœna præuaricantibus ſtatuta 31.19.1
Omnia bona & mala vnde capta 34.3.14
Omnino verbum, quid contineat 41.15.3
Ona filius Iudæ ob quid punitus à Deo 9.2.6
Onam occiſus à Deo 36.15.20
Onicromantia, quæ diuinatio 34.3.5
Onomacritus editſerator Muſæi ſortium, Athenis electus 34.3.20
Onomarchus Phocenſium dux ſuſpenſus 33.15.6
Onus nominatim vel ſimpliciter imponi quando dicatur 46.11.21
Oneris ferendi ſeruitus, vrbana 4.7.1.& qui talem ſeruiturem debet, columnam vel parietem ruinum tenetur reficere, non qui habet eod.2. poteſt tamen dominus inferior relinquendo rem ſe onere liberare eo.3
Opilius Macrinus imperator 36.8.13
Opilius Macrinus de tribuno quodam quale ſupplicium ſumpſerit 39.11.4
Opima baſilica 47.25.16
Opimus occidit C. Gracchum 24.36.21.24
Opinator quis 36.30.9
Opinatores quid, & officium 19.6.3.& 4
Oppia & oppimia veſtales deoſſe 36.7.3
Oppia lex mulieribus liberam ſui adimebat poteſtatem 8.32
Oppida vnde 2.19.1
S'oppoſer licitationibus quando creditor debeat 26.3.
Oppoſitiõ aux fins de diſtraire, & aux fins d'hypoth-
que

que, quid 23.6.17
de Oppoſitione vaſſalli contra iniectionem manum in feudum per dominum factam 6.16.8
Optimum maximumque non dicitur prædium, quod ſeruit 4.1.4
Opus beneficij intra 20. dies fieri debet, aliter expirat 17.9.19
Opus beneficiorum quomodo obſeruanda 17.16.2
Optiones qui dicti inter decuriones 18.15.1
Opus, per quod nocet pluuia, conſiderandum eſt 4.17.11
Opus publicum ædificans de vitio intra quindecim annos tenetur, ſe ſuosque obligat 5.21.3
Opus quid demonſtret 4.27.3
Operis noui nunciatio quid, & quòd ante opus factum locum habeat 4.27.1
Operis noui nunciationis rationes eod.2. eius cauſa triplex, naturalis, publica, impoſititia, & de ſingulis eod.6. Finis operis nunciationis, vt liceat quod in noſtro licet, & quo temperamento eod.7. quæ res tantùm illa reſpiciat eod.5. qui nunciare poſſunt opus nouum eod.10. & c.28.nu.1. Pro rebus eccleſiaſticis habet locum eo.12. non pro ruſticis operibus eo.14. fit nunciatio vel totius, vel partis, quomodo eod.15. in re præſenti etiam, & omnibus diebus 4.27.16. eius remedium quando tantùm locum habeat eod.13. vide Nunciat. in lit. N.
Operis vitium quandiu obliget eum qui fecit 27.1.28
Operis aduerſi periculum quid, & ad quem pertinet eod.17.& 29
in Opus publicum damnatio 37.14.2
Opera publica antiqua prius ſarcienda, quàm noua incipienda 42.31.25
Operæ quid 14.8.6
Operæ obſequiales, & fabriles ex cõuentione eo. & hæ vt differant eod.7. quando & quatenus imponi poſſunt, aut nõ, in manumiſſione eo.8
Operæ locari poſſunt 27.1.8
Operum publicorum cutator 13.12.6
Operas libertæ amittit patronus, quã patitur nubere 14.8.9
Operas præſtare patrono tenetur fabriles, qui eius libertum occultauit eo 10
in Operis ſeruj debitis plus eſt, quàm in vſu debito ſeruj 4.2.15
Operaria, beneficium non eſt 15.31.5
Operarij, ſeu *Osuriers*, eccleſiarum qui 15.31.1
Oracula captata in ſepulchris 33.23.13
Oracula corrupit Lyſander, vt pro ſe reſponderẽt 39.1.3
Oracula Dodonea, Triphonia, Tripodis, &c. 34.3.10
Oracula dubia 34.8.2
Oracula diuinorum & Idolorum quare ambiguè prolata 34.7.9
Oratio mentis imago: vnde conſenſus certior, & verborum obligatio 24.1.1
Orationes efficaces diuinæ ſuper creaturis 16.5.9
Orator quis 49.6.4
Oratores dicti legati 18.19.3
Oratorium quid 15.29.1
Orbis domini, imperatores Romano. dicti 18.2.6
Orbis vniuerſi deſcriptio cur & quandoab Octauio imperata 3.12.5
Orba filia à proximiore ſucceſſore ducenda 45.13.2
Orba mulier quæ, & lex orbæ 45.13.3
Orcinus libertus, ſeu Charonianus quis dicatur 14.5.14
Orcini liberti qui 14.7.11
Orcini liberti quos habeant tutores 12.11.2
Orditi quid 48.1.1
Ordo criminis Maieſtatis tractandi 33.1.1
Ordo iudicandi crimina qualis olim, & poſteà fuerit 32.26.3
Ordo iudicialis quis non ſeruatur in criminalibus cauſis 32.26.1
Ordo iudiciarius in notorijs ſequendis 48.10.6
Ordo iudiciorum quid 48.1.2. diuiſio 3. qualis in Gallia ſeruetur eod. eius omiſſio quando vitiet actum eod.3
Ordo quis ſeruandus ſecundum authoritatẽ præſcribentis 48.1.4
Ordinis iudiciorum tria præcipua capita eod.5. 6.& 7
Ordinis iudiciorum conſtituendi rationes eod.8
Ordo iudiciorum in ſumma quomodo conſiderandus 47.6.7
Ordo in quibus accuratè non ſeruetur 47.6.8
Ordo librorum 47.48.49.& 50. ritus Syntagmatis 47.8.3
Ordo militum D. Ioannis Hieroſolym. 15.34.1
Ordo naturalis cognationis & graduum 9.8.8
Ordo, qui nominauit magiſtratũ, qui minoribus tenetur, nõ tenetur pro magiſtratu in ea cauſa tutelæ vel curæ 13.10.35
Ordo ſcripturæ in teſtamento, inſtitutionis & legatorum non inſpicitur 42.32.58
Ordo ſcripturæ quomodo in teſtamento pupillari ſeruandus, & in aliis 42.20.5
Ordo ſucceſſionis turbatur ſuccedentibus, aſcendentibus, deſcendentibus 45.9.2
Ordinis deſinitio 16.2.2
Ordinis beneficium quod, & quando tutoribus & curatoribus detur 13.10.12
Ordinis quæ ſunt epiſcopus non poteſt delegare niſi epiſcopo 15.12.44
de Ordine, remiſſiuè 2.11.1
Ordine diuiſit populum Romulus 18.3.3
Ordines conferunt ſacros epiſcopi 16.9.1
Ordines minores conferunt alij, quàm epiſcopi, & qui eod.2
Ordines conferens debet eſſe proprius prælatus ordinati eod.3
Ordines eccleſiaſtici quot 16.2.4. in iis quæ conſideranda eo.3. horumque diuiſio in minores & non ſacros, & maiores ſeu ſacros 16.2.5
Ordines ſacri, gradus ſunt ad ſacerdotium, & epiſcopatum 16.1.4. ij autem ſunt 7. aut 9. eo.9
Ordines quis dicatur furtiuè ſuſcipere 16.11.3. quo tempore conferri poſſunt eo.4.& duo non cõferri vno die eod.

Ordines conferri debent ordine, non per ſaltem, & inordinatè cod.5
Ordinem omnium finis, ſacerdotium 16.7.1
Ordines delerere, pœnam habet capitalem 19. 10.12
Ordines minores adeptus, vxorem ducere non prohibetur, nec eſt feudi paterni incapax 6. 13.3
Ordinum ſacrorum origo, & ſucceſſio 16.8.28
Ordinandus nemo ſine titulo 15.26.3
Ordinandus in clero nemo ſine titulo 25.9.1
Ordinandus non eſt Græcus clericus à Latino epiſcopo 16.9.5
Ordinandorum qualitates animi, corporis & bonorum inſpiciendæ 16.10.1
Ordinandorum examinatio quid contineat eo.7. ius quæ, & qualis condimo exigatur, pro diuerſitate ordinis 16.10.6
Ordinandorum qualitas corporalis, ne ſint vitiati &c. eo.15
Ordinandorum ætas in ſingulis ordinibus 16. 10. 22. & 23
Ordinarius iudex, & extraordinarius quis 47.6.1
Ordinarium iudicium ciuilium cauſarum cur dictum 47.6.5
Ordinarij iudices qui 47.22.1
Ordinarij iudices qui officiales dicantur 15.37.4
Ordinariarum actionum, in ciuiles & prætorias, diuiſio, & quæ 21.8.11
Ordinari nemo debet ſine titulo 16.11.1
Ordinatus illiteratus recipit ordinis characterem 16.10.12
Ordinatus & ordinans ante legitimam ætatem quomodo plectantur 16.10.23
Ordinati ab hæreticis, Schiſmaticis, & huiuſmodi prælatis, num habeant ordines 16.9.4
Ordinati, clerici dicuntur 16.1.37
Ordinati probati eſſe debẽt, & bonæ famæ 16.10. 21
Ordonius 2. Rex Hiſpaniarum comites quatuor caſtellæ interfecit 6.10.19
Oreſtes matrem Clytemneſtram & Ægyſtum necauit, ſartis agnatis 36.24.19
Oreſtes abſolutus à nece, vleiſcendo patris necem 36.21.27
Oreſtis furor 13.5.18
Officianum ſenatuſcõſultum quale, & quomodo factum 45.2.3
Orgiea ſacra, & myſteria 33.9.9
Origines an ſe caſtrauerit 7.2.31
Origenij hæretici nuptias reprobant 9.6.30
Originale peccatum quid 30.11.16
Originarij coloni qui 18.23.7
Originarij alieni qui 14.10.9
Orientalis eccleſia in ordinibus votum caſtitatis perpetuum non ſuſcipit 16.10.4
Orientale imperium quando floruit 15.5.10
Orientale ius collectum per Enimundum Boneſidum 8.5.3
Orion Hirei filius pro dotis æqualitate feras venatus miſiſſe dicit. 8.7.30
Orti omnes ab vno parente 6.4.3
Orphanotrophus & orphanotrophõ quid, & cura orphanorum quæ 15.28.3
Orphanus quis 22.1.5
Orpheus quid ab initiandis religionem exigeret 2.2.9
Orpheus vetabat religionis inuenta prodere 33. 9.9
Orthographia, pars Grammaticæ 18.21.1
Orxines in crucem ſublatus iuſſu Alexandri, quod ſepulchra regia ſpoliaſſet 33.5.13
Os inquinare, prouerbium, Græcis vt dictum 10. 2.42
Oris obturatio fiebat ductis ad ſupplicium 31.16. 8
Oſcitatio à Cenſoribus punita 39.6.19
Oſculum inter ſolemnia nuptiarum 8.8.2
Oſculum in ſponſalibus matrimonium non contrahit, nec affinitatem eod.5
Oſculum dare non poſſumus, quibus cum communicare non licet eod.10
Oſculum nõ deferebant cognati Romani mulieri famoſæ eod.14
propter Oſculum dotem num amittat vxor, vt adultera 9.23.13
Oſculum turpe pueris inflictum, grauiter punitum 36.10.10
Oſculum, grauius fornicatione peccatum eſſe, Beguinarum error 36.12.10
Oſculum, dedecus & crimen 36. 12.21. oſculũ columnarum impudicum eod. verbere vindicãdum eod.12
ad Oſculum rex in Gallia non recipit ignobilem vaſſallum 6.15.7
Oſcula, baſia, & ſuauia vt differant 8.8.4
Oſcula, officiorum ſunt eo.
Oſculo dato ſponſam lucrari mediam partem donationis propter nuptias, non aliter 8.8.3
Oſculo venientes excepit, & abeuntes dimiſſi amicitiæ cauſa eod.7. idem num. 9.10.11.12.14. 18
Oſculo & inclinationibus crebris ſaluant hoſpites Moſcouitæ eod.
Oſculo dato ab vxore alteri viro, ea vt adultera dote apud Italos & Hiſpanos priuatur, non item Gallia 8.8.25
Oſcula apud Italos & Hiſpanos ſuſpecta, nõ apud Gallos 9.23.13
Oſcula pudicitiam violant 36.12.19
Oſcula ſymbolum habent non vulgaris dilectionis, honeſtæ vel inhoneſtæ oſculantur ſe mutuò eo.4
Oſcula religionem habentia, & de oſculo manuũ & genuum eod.6
Oſcula tãdem Romanis quotidiana in ſuſpicio é tapitudinis venerunt 8.8.15
Oſcula quotidiana prohibuit Tyberius eo.16
Oſcula inania ſunt 8.8.26
Oſculorum certamen & præmium eius qui dulcius oſcularetur, apud Megarenſes 8.8.28
Oſculatio puerorum arreptis auribus χύρτα quare fiebat 8.8.17
Oſculari licet eccleſiaſticæ perſonæ manus principum in ſignum amoris 8.8.19
Oſculari mulieres non licuit omnibus Romæ, nec illæ

illæ viros in ore, ſed in fronte aliquando oſculatæ ſunt 8.8.22
Oſculari mulieres tunc cognatis licuit, cùm vſus vini interdictus illis fuit cod.23
Oſculari fœminas concilio Altiſſidorenſi, vel habere commatres monachis prohibitum 8.8.27
Oſea, rex Samariæ 31.6.15
Oſus adoptatus in filium à Dionyſio Hammonis filio 10.6.29
Oſia ſepulta quomodo, & quando transferre liceat 33.23.17.& 18
Oſtentionales milites qui dicti 19.1.11
Oſtiarij habent ordinem eccleſiaſticum nunc, & apud Hebræos 16.3.1
Oſtiarij officium quod cod.2. eius ordinis ſymbolum, claues cod.3
Oſtiarij fuerunt in templis Ethnicorum, & quale eorum munus cod.4
Oſtraciſmus Athenienſium, quare inuentus 35.6.15
Oſtraciſmus, genus peregrinationis, quid 31.6.6
Oſus nomina, quid ſignificent. 33.14.5. & eorum regula in quibus obtineat cod.
Otacilia Laterenſis 24.1.6
Otanes Cambyſis regis iudex, in quo tribunali ſederit 31.24.2
Othinus impoſtor magus 34.16.11
Otho magnus imperator priuilegio ad prælaturas nominandi & eligendi renunciauit 15.38.13
Othonis imperium 18.1.3
Othones tres 18.2.23
Otioſi ne ſint monachi 15.15.13
Otioſi, vt reddant rationem vnde viuant, lex 39.6.10.& 12
Otium & luxuria ſuperat ſtrenuos 35.1.31
Otium vanum, mors 39.6.4.& otij mala cod.& 5
Otij iudicium apud Lacedæmonas & alios & pœnæ 39.6.18.19.& 20
Otium perdidit regna, & vrbes 39.6.8
Otientes populi ab Scolopendris abacti 4.5.16
Otys rex Paphlagonum, de nuptiis filiæ cum Ageſilao paciſcitur 8.2.5
apud S. Ouenium milites ſtellæ inſtituti quando, & à quo 15.35.12
Ouidij Metamorphoſis non omnino fabuloſa 34.2.3
Ouido Matiſconenſis comitis filius, religionis habitum ſuſcepit 33.16.19
Ouum incantatum à Druidibus, ad quid valeret 34.18.7
Ouum incantatum Druidarum ad quid valeret 34.10.10
Oxi lege vſuræ prohibitæ 22.3.15
Oxiana in lingua nihil iuris regaliorum habet rex 17.8.18
Oxæ mors 33.9.7
Oziæ lepra percuſſus à Deo 15.28.19
Oziæ rex Iſraelis munus ſacerdotale vſurpans, punitus 15.38.14

P

Pactionis fides, & fides conſenſus differunt 21.3.3
Pactiones nudæ & inefficaces ad agendo confirmatur iuramento 8.2
Pactum quid, & vnde dicatur, quidque differat a pollicitatione 2.12.7
Pactum de futura ſucceſſione quare reijciatur 46.64
Pactum de non petendo ſupplementum legitimæ factum patri, nõ nocet filio quin petat 44.4.15
Pactum de non ſuccedendo, vel de iure quæſito, vel pendente eo 41.91
Pactum inter patrem & filium fa. iure ciuili non habet obligationem 41.10.6
Pactum de quota litis aduocationem admittit, & probat 49.6.33
Pactum de quota litis improbatum in procuratore 49.4.20
Pactum de quota litis cum aduocato vel procuratore reprobatum 49.8.10
Pactum de conſeruanda hæreditate quando valet 41.8.1.2.3.4
Pactum de futura ſucceſſione inter nobiles validum
Pactum de retrouendendo, quo tempore præſcribatur 40.5.28
Pactum nudum, & alteri abſenti factum firmatur iuramento & iure pontificio 50.5.9
Pactum nudum, & nudum contractum dixiſſe, differunt 21.6.11
Pactum redhibitionis toties quoties, præſcribitur 40.2.21.& c.5.nu.28
Pactum, ſi res diſpliceat, ſit inempta, validum 25.17.13
Pactum de hæreditate mortui valet 41.3.2
Pactum de futura ſucceſſione viuenti improbatũ nec obligat 41.4.1. Rationes in ſeq. numeris
Pactum de hereditate viuentis, inducit votum capiendæ mortis 41.4.5
Pacti & ſucceſſionis iura non poſſunt natura conuenire 41.4.5
Pactum de hæreditate tertij viuentis cur non fiat 41.4.14
Pactum de futura ſucceſsione, quare in inſtrumento dotali non fit 41.4.15
Pactum de futura ſucceſsione, quare in inſtrumento dotali non fit 41.4.15.& ſeq.
Pacti de hæreditate viuentis antinomiæ, & contrariæ rationes 41.5.1.& ſeq.
Pacta quæ ſint ſeruanda 41.5.5.
Pactum de hæreditate tertij viuentis, quomodo valeat 41.5.7
Pactum de ſuccedendo in dimidia parte hæreditatis, an valeat 41.5.15
Pactum de ſuccedendo inter milites, cuius generis ſit 41.5.23.
Pactum de ſuccedendo, iuramento non firmatur 41.25
Pactum de ſuccedendo, & de nõ ſuccedendo, non ſunt contraria cod.29
Pactum de ſuccedendo, num valeat in fauorem filiorum, examinatur, in 46.1.& ſeq.
Pactum de ſuccedendo in fauorem primogeniti naſcituri, valet ex conſuetudine Gallicana 41.7.1

Pacta apposita seruanda 6.14.4
Pacta contra leges quando valeant 45.14.6
Pacta non nuda, & vestita quæ 7. eorum modi vestimentorum, re, verbis, literis, consensu cohærentia contractus, authoritate legis & iuramento 21.6.nu.12.13.14.15.16.17.&18
Pacta non seruantes inter quos annumerati 21.3.7
Pacta nuda naturali vinculo, & diuino & pontificio firma esse 21.3.7
Pacta quæ adnici emptionibus possunt, seruanda 25.17.15
Pacta vel conuentiones 4. faciunt, elidunt, perimunt, informant, pariunt actiones vel exceptiones 21.7.2
Pactorum diuisio, in rem, & in personã, quæ personalia quæue realia 21.6.9. diuisio 2. alia esse nuda, alia non nuda, & quæ sint eod.10
ex Pactis conuentiones leges capiunt, & pacta expressa, & tacita quæ 21.6.1. exempla taciti pacti eod.2
Pactitia redhibendi facultas extraneo etiam cedi potest 26.18.2. & in hoc differt à gentilitia eod.
Padiæ cessio bonorum vt fiat 22.11.9
Paganum quid 42.6.1
Pagani qui 19.1.2
Pagani in Gallia, qui dicuntur *Roturiers*, tenendi feuda capaces 6.4.8
Pagani hæretici hæredes etiam consan guinei scribi nequeunt 42.35.21
Paganorum officia interdicta 17.9 15
Paganorum religio vetita 33.4.13
Paganismus, & paganicum, quid 19.1.2.& 3
παράσιτοι quid appellent Attici 7.2.4
Payeurs de gages des officiers 47.32.17
Palæmonis cuniculus periurorum punitor 50.10. 11
Palæologum quid 47.26.3
Palamedes astum Vlyssis detexit 13 5.26
Palamedis aues se mutuò sequentes 42.22.31
Palamedis pater quis fuerit 1.4.3
Palatinus comes Germaniæ à regione dictus, &c. 6.8.16
Palatini, Conestabuli, & aliorum differentia 6.8. 16
Palatini milites diuersi generis 19.1.9
Palatio præfectus quis hodie 6.8.11
in Palatio non licet priuatis nuptias & conuiuia celebrare 3.21.9
in Palatio principis arma deferre prohibitum 19. 5.7
Palatualis sacrificulus 16.8.29
Palestini coloni 18.23.6
Palestræ ludi qui 39.5.5
ad Palicem templum, tutissimum Asylum 33.21.9
Palinodia iniuriarum, emenda honoratia est 38. 7.3
Pallas apud Tritonidem lacum exposita, à Dionysio Hammonis filio adoptata in filiã fuit 10.6. 29. Ertilla prima omnem militiam Lybicos docuit eod.
Pallas ex cerebro Iouis nata 8.1.18
Palladium conspicientes, oculis capti 33.9.11
Palladium non ab omnibus videbatur impunè 33 9.11
Palladium tribunal de quibus iudicabat 47.5 2
de Palladio inter Athenienses & Romanos controuersia 2.12.4.& 5
Palmariæ regionis religio 2.18.11
in Palmaria meretrices morte puniuntur 10.2.31
in Palmaria quisque tot habet concubinas, quot vult 10.1.11
in Palmatia regione non coniugato in mensa nullus relinquitur locus 9.6.35
Palphurius Domitiani adulator 3.10.5
Paludum conseruatores 47.38.7
Paludamentum cuius esset 9.19.25
Palos à vinea accipiens, qua pœna afficiatur iure Langobardorum 37.6.6
Pana piscis 34.12.7
Pancratium certamen quid 36.20.11
Pandataria insula ad Campaniam sita, in quam Iuliam filiam Octauius relegauit 10.2.26
Pandectarum emendationes leuiter inculcatæ 41. 20.4
Pandectarum ordo confusus & inuersus in bonorum possessionibus 43.4.2
Pandion Ægei pater, adoptiuus 42.28.24
à Pandide Ægeus adoptatus 10.6.29
Pandora Noachi filia 6.4.5
Pancadis verbs 2.12.5
Panepiscopus Deus 15.2.9
Panis pensum & munditiem quis olim procurabat apud Romanos 47.11.10
Pannonia secunda 19.18.5
Panrichter quis 47.24 6
S. Pantaleonis templum Bizantij 15.28.25
Pantheon inscripta historia Viterbiensis 15.3.19
Papia lex decimarum ab iis qui liberos non haberent, sublata 9.6.13.& 14.
Papia lex contra cælibes sublata eod.37
Papia lex de successione libertorum 45.15.9
lex Papia Poppea de ventis virorum sexagenariorum, & mulierum quinquagenariarum nuptis sublata 9 6.1
Papiæ Poppeæ legibus plura capita & à quibus emendata eod.4
lex Papia Poppea à quibus lata eod.5. lex Papia & Poppea diuersæ: Poppea de frequentandis matrimoniis: Papia de iure ciuitatis eod.6
Papia lex de dicendo testimonio 9.6.7
Papia Pompeia lex eod.8
Papia de sexagenariis & quinquagenariis non contingendis à Tyberio abrogata & à Seuero, quia vltra eam ætatem generare homines possunt eod.9
Papiniani mors 18.11.6
Pappa dictus lector 16.4.1
Pappa dictus sum. Pont. 15.2.11
Pappa quid significat eod.13
Papa, patriarchæ, primates à quibus consecrentur 17.14.9
Pappa, seu Pontifex summus, vnus summus, & rationes 15.3.1.& 4
Pappæ consistorium quid, & de quibus iudicet 15. 4.15
Pappæ plena potestas, & beneficium manus sum-

mus pontificatus 15.3.5
Papæ, episcopi omnes dicti 15.2.13. de eius nomine Kranz ibi lapsus eod.
S. Papuli sedes episcopalis, archiepiscopalis facta 15.12.4
Papus in Rhapsodia aestorum 5. solidos pro 5. denarios ponit 6.3.19
Papyria lex de sacro faciendo 33.14.1
Papyrius iuuenis 47.9.24
Papyrij responsum 47.25.28
Parlamentum Parisiis quando introductum & statutum 47.27.5
Parlamentum cur curia suprema dicta eod.7
Parlamentum Parisiense, & eius prima compositio eod.8
Parlamentum Tholosanum quãdo introductum, & antiquius Parisiensi eod.9
Parlamentum Burdigalense quando creatum eo. 11. quando Delphinale eod.12. Aquense eod. 13. Rothomagense eod.14 Diuionense eod.15
Parlamentum vnum in Gallia, in septem sedes seu parlamenta diuisum: & qui sint gradus dignitatis eorum 47.27.15
Parlamentum an legem facere possit 47.27.21
Parabolani medici qui 18.25.15
Paraca Indorum ciuitas 34.6.5
παράδειγμα quæ pœna 31.2.10
παράφασις pœna quid 31.2.1
Parapherna quid 9.17.7
Paraphernalium vxoris maritus iure censetur procurator, nisi ea prohibeat 9.17.8
Paraphrenesis ex atra bili 13.5.3
Pares curiæ qui 6.15.2
Pares Franciæ quomodo adiornentur 48.2.14
Pares iudices qui, & quomodo concursum faciant 47.12.10
Paragium, Gallis quis 6.15.11
Pardon, in Gallia quid 36.21.10
Parentes à filiis honorandi, moriendo & viuendo 44.2.25
Parentes diligere, naturæ lex, contraria, necare, & necantes diligere 36.24.12
Parentes in matrimonium collocare filios & dotare per magistratus cogi possunt 8.4.3
Parentes in testamento filij præteriti rumpunt testamentum 44.2.20
Parentes non succedunt filiis ex minus solemni voluntate 42.5.10
Parentes occidere etiam iusta de causa, furorem & manes commouet 36.24.19
Parentes prouident naturaliter filiis, ne bonis deficiant 44.2.23
Parentes honorandi & colendi à filiis 11.5.13
Parentum consensus in nuptis filiorum requiritur 8.4.1
Parentum consensum in nuptis filiorum, filiarúmue apud quas gentes natura dictante requisi statutum 9.3.20. & pœna contrà facientium 9.3.eq.
Parentum destinatio & pactio de nuptiis filiorum vt valeat, consensus eorum requiritur, si puberes sint: aliter autem si impuberes 8.4.4
Parentum, & agnatorum legitima tutela, iuris ratè ciuitatem hodie, non olim 12.10.1
Parentum similitudinem plerumque filij referunt 10.3.4
Parentum sine consensu in nubentes, quæ pœnæ ab Henrico 2. rege Francorum latæ 9.3.24
Parentum sine consensu quare indissolubile & perfectum matrimonium inter Christianos, non inter Ethnicos 9.3.8
Parentum consensum quare nuptiæ exigant eod.9
Parentum consensus in nuptiis filiorum filiarúmue familiarum iure ciuili Romanorum necessariò exigitur eod.10
Parentum consensus etiam in nuptiis petendis requiritur 9.3.12
Parentum sine voluntate qui pelliciunt & persuadent matrimonium, pœna edicti regij & raptus tenentur eod.11
sine Parentum consensu autem, quando filij & filiæ nubere possint eod.nu.15.16.& 17
Parentalia festa quæ 2.16.24
ob Pariagium domanium infeudatur 6.6.26
Parietes balnea vel tubulos num liceat admouere 4.7.13
Parietes vicini quando fornacem admouere liceat 4.7.14
Parietis & muriũm appellatio maceriam continet, & quid vtrumque, & siccus paries 4.7.11
Parieti communi tantùm immittere vel imponere quod destinatum est, non alia, licet: & de actionibus ius non esse tignum immissum habere 4.8.3
super Parietem alterius, vel in alterius solo quando liceat 4.7.30
de Pariete in vicini ædes ventrem faciente emendando, & de alio pariete reficiendo, quomodo, & à quo, & cuius expensis reficiẽdus 4.7.30
in Pariete communi fenestram facere quomodo liceat 4.11.7
Parietes inter duos interstitia inuenta, cuius sint 4.7.20
Parietes pro columnis, & quid paries 4.7.4
Parietes gemini & intergemini, & liberi qui eod.6
Parentes & maiores, qui 9.9.15
Parietum ædificiorum de crassitudine leges latæ 4.7.8
Parietum variæ distinctiones, à materia qua fiũt: Marmorei, cementitij, craticij, formacei, &c. & qui 4.7.12
Parietum fundandorum lex ex Solone, & de interstitio seu spatio pedum iuxta vicini prædium vel murum relinquendo 4.7.18
Parendi dolores mulieribus in pœnã dati 31.5.2
Paridis ignorantis iudicium turbauit mare, & terram 47.10.9
Parere durum mulieribus 31.5.3
Parere superioribus, lex naturalis 35.1.21
Parisiorum ciuitas sub incantamento consecrata 34.18.4
Parisiorum comes in locum Meieri subrogatus 6.8.13. Eius nomen rursum mutatum in nomen Marchionis Franciæ, &c. 6.8 13.14
Paricidarum pœna 31.27.2
Paricidarum, more maiorum, pœna culeus, &c. 36.24.5

36.24.5
Paricidæ pœna ſecundum legem Platonis 36.24.14.lege Græca combuendi eod. 16. igne & aqua interdicendi eod.18
Paricidarum in foro pœnitentiali pœna 36.24.23. & 24. ex legibus Hiſpaniæ, Mediolanenſ. & Gallicis quales etiam eod.nu.30
Paricidium maius homicidio alterius hominis 6.19.13
Paricidium triplici lege punitur 36.24.1
Paricidium quis primus Romæ admiſit 36.24.1
Paricidium in brutis natura talione punit 36.24.15
Paricidij pœna num locum habeat, ſi quis filios aut deſcendentes necauerit 36.24.21
Paricidij cur Solon nullas leges conſtituit 36.24.22
Paricidium paricidio non vindicandum 36.24.27
Paricidia excuſantur aliquando quoad pœnam 36.23.24.vt furore, & alio modo 27.& 28
Paricidij accuſatio non præſcribitur 40.2.11
Paricidij tenetur, qui venenum emit vt parti daret quius filiola. dederit pecuniam vt emeretur venenum, vel vt aggreſſoribus eius daretur, mutuò dedit 36.18.18
Parlamentorum poteſtas 47.27.16.& ſeq.
Parlamentorum cauſæ, & iuriſdictio eod.18.19.& 20
Parlamentorum claſſes, & tribunalia eod.23
in Parmenſi eccleſia, archidiaconus ſine officio, dignitatem tamen habens 15.20.5
Parot de table 4.7.12
Parochus annonæ, quis 36.30.9
Parœchia & parœchi, quid 15.24.7
Parœchia etiam diœceſis, epiſcopalis dicitur eo.8
Parœchia quæ ſex menſibus præſcribiatur 40.5.19
Parrochia quæ triennio vſucapitur 40.5.24
Parochiales eccleſiæ non veniunt in ius regaliæ principum 17.7.20
Partis ſolutio an pro parte liberet ab obligatione 21.18.11
Parte feudi alienata, an nonè hominium ab emptore præſtari debeat 6.15.12
pro Parte res redhiberi, nec pro parte repudiari poteſt 26.2.15
pro Parte res vendi poteſt, exceptis incorporalibus 25.24.16
Pariendi mulieribus annus quinquageſimus, terminus hominum ſexageſimus generandi 9.6.3
Partus in vtero quot diebus delineetur & formetur 36.15.18
Partus num edi poſſit 10.11.& 13.menſe 9.26.22
Partus pars viſcerum matris 7.1.10
Partus ſubficiendi techna ex Ariſtophane 9.6.28
Partus ſuppoſitio adulterio fit 36.6.1
Partus ſuppoſitio ex Carboniano edicto controuerſiam habet 43.4.11
Partus ſuppoſiti accuſatio, impræſcriptibilis 40.2.13
Partus ventrem ſequitur, quomodo 20.7.2
Partum abigens & abortum faciens, qua pœna puniatur 36.15.17
Partum ſupponentis accuſatio, & pœna 36.3.5
Partum ſuppoſitum dicens pupillum defuncto, nec obtinuit, non poteſt defuncto ſuccedere 46.9.6
Partiarij coloni qui 18.23.14
Parthenius cubicularius Domitiani 47.14.5
Parthenius cum Sigero necat Domitianum 18.1.8
Parthenius tributa noua regi Francorum ſuadens, lapidibus à populo obruitur 3.3.11
Parthi victi ab Arſace 6.4.6
Parthorum reges, Aſcidæ dicti 28.2.11
Parmenides philoſophus 17.7.2
Parochi & parochiani qui, & quare ita dicti 15.24.6.quare in parœchia propria debent baptizari eod.9
Parœchiæ vnde dictæ 16.8.33
Parulus cancellarius Galliæ 47.29.10
apud Palagardas & Perſas filij Cyri Cambiſæ ſepulchrum 6.3.10
Paſchalis 1.ſum.Pont.quando ſedit 15.3.19
Paſchalis hebdomadæ diebus conſecrantur virgines monales 15.17.11
Paſchæ tempore carceratorum liberatio quorum 31.35.22
Paſchalis 15.diebus exactio publica quieſcit 42.5.11
Paſcendi duo iura, viridis paſcui, & vacui paſcui quidque vtrumque. Et tempus paſcendi vacui paſcui quod 3.15.10
Paſcendi ius in alieno, & de iure illius ſeruitutis, quo tamen abutendum non eſt præter modum 3.15.9
Paſcendi ſine iure, non licet in aliena pecus immittere, & ſi fiat, quæ remedia 4.29.2
Paſcua quid 4.19.3.& in paſcuis quæ conſideranda eod.4
Paſcua herbarum mortiferarum locans quomodo puniatur 18.24.7
Paſcua publica Romana, vnde vectigalia olim dicta agri ſcripturarij 3.15.3
Paſcua quo tempore cenſentur conceſſa 3.15.10
Paſcuorum antiquum vectigal 3.15.15
Paſcuorum duobus modis prohiberi cenſentur ingreſſus, voce, & ſigno. Iterum hanno, vel cruce, vel foſſis, vel vallo 3.15.5
Paſcuis abutentes & ſaltibus, iure priuantur conceſſo 3.15.12
in Paſcuis damnum datum modicum ab equo viatoris neceſſitate vrgente, vel à pecore depaſcente, ſine culpa domini, an reſarciendum 3.15.8
à Paſcuis militum animalia prohibenda 19.11.6
ex Paſcuis prouentus principi, & pœna paſcentium in illis 3.15.2. Paſcua quid eod.3. Et non licere in paſcua aliena vel nemora pecus immittere, prohibente domino eod.4
Paſquilli prohibiti 38.1
Paſſionis Chriſti & mortis efficacia 2.1
Paſtores partiarij qui, & lex eorum, & diſtinctio 18.24.2.eorúmque appellationes ab animalibus cuſtoditis diuerſæ, & leges eod.
Paſtores pecus tondere non deglubere debent 3.5.8

Paſtores qui reges facti 6.4.6
Paſtorum armenti leges, de amiſſione animalis, comeſtione à lupo, de damno ab animali dato, de animali læſo, laxato, interempto 18.24.8
Paſtorum habitatio apud Indos extra vrbes, & oppida 18.5.2
Paſtorum quale dicitur crimen in iure ciuili 36.15.12
Paſtoribus ne filij olim nutriendi darentur, veritum, & cur 11.10.4
Paſtoralis cura pars agriculturæ 18.24.1
Patauienſes capti à Bruto 32.17.2
Pater authoritatem non habet necis in filium hodie 36.24.21
Pater aut mater lucra quæ conſequuntur ex morte filiorum prioris matrimonij, decedentium abinteſtato, tenentur reſeruare morientes aliis filiis eiuſdem matrimonij, non autem ſi illis ex teſtamento ſucceſſerunt 9.26.46. Et bona quæ coniunx trantiens ad ſecundas nuptias habet per ſucceſſionem inteſtati, à filio mortuo prioris matrimonij quæſita per illum aliunde, quam ex præmortuo coniuge, ſunt in illius libera diſpoſitione, ſecus ſi veniant à præmortuo coniuge eod.47
Pater donare etſi poſſit filio, tamen non poteſt pacto relinquere hæreditatem 41.6.7
Pater, & aſcendentes ex quibus cauſis priuantur ſucceſſione deſcendentium 45.10.7
Pater & mater an pares ſint in cauſa filij 42.19.10
Pater, cui interdictum bonis ſit, num ſubſtituat pupillariter 42.22.7
Pater qui nihil habet, ſubſtituere pupillo ſuo poteſt eod.26
Pater reperens nuptias, filiis prioris matrimonij ſubſtituere poteſt exemplariter, & eorum bonorum adminiſtrationẽ habet 42.24.8
Pater filium tempore famis licitè vendit, non etiã mater 25.7.2
Pater filiam proſtituens, qua pœna puniendus 36.11.5.& 7
Pater matérue tranſeuntes ad ſecundas nuptias, filiis decedentibus prioris matrimonij, quomodo cum filiis ſeu aliis fratribus ſuccedunt in vſufructu vel proprietate 9.26.43
Pater non poteſt cogi liberare à ſua poteſtate filium, niſi in 4. caſibus 11.8.2
Pater num feudum quod eſt ad filios peruenturum, poſſit vni filiorum prælegare 6.18.4
Pater præfertur omnibus tutoribus & curatoribus filij 11.8.32. Interea autem & filiumfa. lis nulla eſſe poteſt, & quando eod.33. hodie tamen in Gallia aliter eod.35
Pater filiumfa. inuitum apud alium exiſtentem reperere poteſt eod.36. Et tantùm ei ſubſtituit pupillariter eod.37
Pater principium alicuius rei dicitur 10.5.4
Pater prodigus aut vilis perſona, an poſſit filio ſubſtituere pupillariter vel exemplariter 42.24.11
Pater quæ teneatur filio præſtare 45.5.3
Pater quando pro filiofa. decurionatu, vel honore obligare ſe videatur expreſſe, vel tacitè 29.4.5
Pater quomodo ex iure 12. tab ſuccedebat filiis, excluſa matre 45.9.3
Pater qui malè habuit filium, indignus eius ſucceſſione 45.10.9
Pater repudiante hæreditatem delatam filio, quando adeundo eam ſibi acquirit 42.15.1
Pater patratus quis 38.8.4
Pater ſi velit accuſat & defert iudici filium 32.16.7. & eius oblatio minuit pœnam filio delinquenti eod.8
Pater vendere poteſt in præiudicium legitimæ filiorum 44.5.15
Pater verè, cui lex & natura aſſiſtit 42.28.24
Patris aſſertio naturalem filium facrebat legitimũ, quomodo 10.3.28
de Patris benedictione, & maledictione 11.5.14
Patris bona tacitè obligata pro aduentitus filiorum 23.8.8
ob Patris dolorem filio ſæpe parcitur 11.5.12
Patris & filij magna perſonæ, voces, & bonorum communctio 45.10.3
Patris & filij naturaliter præſumptus conſenſus 42.23.4
Patris in filiorum perſonam & bona, maxima poteſtas eod.5
Patris & matris ſucceſſio inteſtatorum filiorum ex legibus Allemanorum, Salicæ, & Ripuariæ 45.10.13
Patris filium infandum iudicibus puniendum offerentis exemplum 11.5.12
Patris iuſſu, vel domini cum filiofa. & ſeruo contractum, quam producat actionem 29.8.3. & de litteris commendatitiis eorum eod.7
Patris magis quàm matris conſilio lex de liberis fidit 42.19.8
Patris officium dotare filias 9.20.17
Patri conſentire cenſentur filij, niſi expreſſè repugnent 8.4.5
Patris præſentia num metum filiæ renuncianti inferat 41.14.4.& 7
Patri diſplicere, infamiam inter bonos & graues habet 44.3.6.& 9
Patri inferre iniuriam, habet delictum ſimile offenſioni Dei ſecundum quid, grauiuſque quàm in alios 36.24.6.& 28
Patrem aut matrem percutiens mori debet 38.3.31
Patres qui dicti 15.2.10
Patres conſcripti qui 47.25.2
Patres concilium capiunt pro liberis 8.3.2
Patres & filij ſecundum legem alij, & alij ſecundum carnem 1.5.3
Patres pietatis antiſtites dicti 15.1.7
Patres patrati 16.8.29
Patribus in filios cur necis vitæque data poteſtas 11.8.3. Eis minorem triennio prolem non licebat necare eod.4. hoc ius necis deſuetudine ſublatum eod.7
Patribus prolem negare difficile, quando tamen liceat 10.3.7
Patribus præmiũ lex Papia poſuit 9.6.37. Et tales magis honorati à Diocletiano, quam filios nõ habentes 9.6.38

Paterna deuotio monachos facit 15.14.24
Paternum feudum quid Paterni & antiqui differentia 6.2.14.& 18
Paternum feudum repudiatum vel alienatum ad proximiores agnatos redit 6.21.5
Paternum officium dotare filias, & quærere filius conditionem 9.3.9
Paternæ necis vindex & occisor homicidij, à pœna homicidij liberatus 36.21.17.& 25
Paternitas & consanguinitas spiritualis per quæ sacramenta fiat 9.9.10
πάσσα apud Græcos quid 30.3.3
ad Pathmos insulam relegatus D. Ioannes Euangel. 31.27.1
in Pathmon insulâ deportatus D. Ioannes Euangelista 31.6.14
Patientia domini constituitur seruitus 4.21.5
Patientia in incorporalibus, pro titulo & traditione 40.7.12
Patientia in seruitutibus, pro traditione 40.4.4
Patientia nocet 1.4.4
Patientia pro scientia habetur 30.11.6
Patria potestas ex iustis nuptiis oritur, adoptione, legitimatione 11.6.1
Patria potestas quanta 11.5.per totum eam Romani propriam sibi faciunt, verùm iurisgentiũ esse docetur eod.3
Patria potestas soluitur, si pater patiatur filios exponi 11.10.1.dignitate item non omni soluebatur eod.5.Emancipatione eod. 9. permittente patre filio vxorem ritu perfecto ducere eod.10 morte item ciuili & naturali eod.15
Patria propria, & communis quæ 18.13.15
Patria eadem iudicis & aduersarij tum suspectum reddat iudicem 49.3.11
Patria potestas inæstimabilis, eius iura & effectus 11.8.1.& seq.
Patriæ consilio lege Charundæ accebantur, qui nouercas liberis super induxissent 9.26.30
Patriæ debitus amor & ciuitati suæ 3.18.1
Patriæ potestas necis & aliorum in liberos causæ, & rationes 11.5.9
Patriæ munera qui subterfugit, pœna dignus 24.9.5
Patriæ irasci nefas 38.7.7
Patria abire velle tempore belli, censura animaduersione notatum 47.16.16
Patriarcha Alexandrinus vnde dictus 15.6.1
Patriarcha Antiochenus à ciuitate dictus 15.7.1
Patriarcha Hierosolimitanus vnde 15.8.1
Patriarcha Romanus, summus Pontifex 15.2.12
Patriarchę electio ad quos pertineat 15.9.1. & 3
Patriarchæ omnes sunt archiepiscopi, non contrà 15.5.1
Patriarchæ præpositi archiepiscopis, & episcopis, & quare eod.2
Patriarchæ 4. post summum pontificem eod.3 & constantinopolitanus primus dignitate post eum eod.4
Patriarchæ 4. secundum Lyranum designati per quatuor animalia illa in Apocalypsi descripta 15.5.3
Patriarchæ qui, & patres qui dicti 15.2.13
Patriarchæ quinque tantùm episcopi in orbe, & horum ordo dignitatis eod.1
Patriarcharum senatus qualis 15.9.1.eorum electionẽ confirmat summ. Pontifex, vel eius legatus 15.9.3. confirmatióque electionis patriarchæ primatum exemptorum, summus pontifex eod.
Patriarcharum insigne, pallium, crux, & priuilegia 15.9.6
Patriarchalium ecclesiarum antiquitas, quæ prima & ordo dignitatis 15.5.4
Patrimi, qui possint esse, quibus prohibetur, & quot possint esse 2.4.18
de Patrimis seu Anadochis præsentandis cõfirmandos, & qui possint esse 25.3
Patrimonium principis, speciebus pensitationum 3.5.1
Patrimonij sacri comes quis 6.8.23
Patrimonialia bona principis, quæ 31.31.3
Patritiatus seu patrum francæ titulus ad fœminas peruenit 6.12.6
Patritiatus dignitas, & flaminis Dialis, & Vestalis libarabant à patria potestate 11.10.5.7.& 8
Patritiatus dignitas quæ 11.10.6
Patritiatus dignitas secunda post imperatoriam, & summa 47.16.2.quæ eod.3
Patritiatus dignitas soluebat à patris dignitate eod.3
Patritius quis reipublicæ 47.16.1
Patritij tempore Romuli, & posteà qui 47.16.4.
Patritij qui dicti 15.2.10
Patritij quidam in Gallia ius confiscandi habent 31.31.6
Patritij in Gallia, seu partes, regale ius habẽt 3.42
Patritij qui Romæ primum 47.25.1
Patritij qui essent 11.10.6
de Patritijs & plebeis non iungendis lex 12. tab. 9.13.4.sublata posteà eod.7
Patrocinia & clientelæ magnatum prohibita 47.7.15
Patrocli necem Achilles vindicat 10.1.8
Patrocinium exhibens vassallus cõtra Dominum, feudo priuatur 6.19.16
Patronus quis 14.7.6
Patronus filium idoneum præsentare potest 33.13.28
Patronus laicus variare potest tantum, antequam vnus ex præsentatis instituatur, non posteà 17.4.12
Patronus ecclesiæ tenetur congruum ei redditum assignare aut supplere eod.29
Patronus dicitur defensor, aduocatus, viced minus, custos, gardiam habens ecclesiæ suæ eo.
Patronus in casu inopiæ, & liberi eius alitur eo ab ecclesia patronata 17.4.21
Patronus litium quis 49.6.3
Patronus vnde dicatur: & obsequia liberti in eum & honor 4.8.2.& 3. Patronus quando succedat liberto 5.3

Patronus laicus intra 4.menſes, eccleſiaſticus intra 6.debet præſentare:aliter deuoluitur ius 17. 9.20
Patronus debet præſentare epiſcopo clericũ diœceſeos, qui intelligat idioma, & intelligatur 17.6.40
Patronus per procuratorem quate poſſit ingratitudinis libertum accuſare 32 24.21
Patronus ſeipſum præſentare non poteſt 17.4.9
Patronus ſuccedit ex lege liberto ſuo 41.5.1
Patroni conſenſus in vendendis rebus eccleſiaſticis neceſſarius 25.8.15
Patroni præſentatio præuenit collationem Papæ. 17.7.13
Patrono bonorum poſſeſſio quando detur contra tabulas liberti 43.4.13
Patronum libertus, & contrà patronus libertum egenum cogitur alere 14.8.11
Patroni conati non ſuccedunt liberto ab inteſtato niſi ad 5.gradum 45.12.6
Patroni & protectores conſiſtoriales qui dicantur,& munus eorum 15.4.15
Patroni plures in præſentando debent conuenire 17.4.5.& eis pluribus exiſtentibus,à maiori parte eorum præſentandus inſtituendus eſt eod.6. & ex Patronis pluribus vnus illorum ab aliis præſentari poteſt 17.4.9
Patroni laici,& clerici,& intra quæ tempora præſentare illi debeant eod.11
Patroni clerici non variant in præſentatione,laici contrà eod.quando eis adimatur ius præſentandi eo.14
Patroni quando non poſſunt à libertis in teſtamẽto præteriri 44.2.20
Patronorum & clientum leges & iura ex Romulo 14.10.4
Patronorum tutela libertorum ex lege 12.tab.per extenſionem 12.11.1
Patronatum beneficium,quid 17 3.20
Patronatus ius eccleſiaſticum quid 17.4.1. adhæret hoc ius ſpiritualitati eo.2.quare exigit inſtitutionem epiſcopi eod.
Patronatus ius per ſe vendi nõ poteſt, vel cedi 17. 4.3
Patronatus ius indiuiſibile,& quomodo ad plures hæredes vnus pertineat eod.4
Patronatus ius honorem habet in prætogatiua præſentandi 17.4.7
Patronatus ius quibus modis in perpetuum amittitur 17.4.15. hoc iure priuatur qui epiſcopum cui aut occidi eo.16
Patronatus ius non amittitur ex condemnatione criminis in alium, quàm in ſcriptum epiſcopum admiſſi eo.17
Patronatus ius quibus modis acquiratur 17.4.18 huius iuris onera eod.19
Patronatus ius quot modis quæritur 14.7.7
Patronatus ius reſtitutione natalium liberti amittebatur 45.13.9
Patronatus ius rei non collatur confiſcatione bonorum à iudice laico facta 3.17.5
Patronatus ius inæſtimabile 14.8.1
Patronatus ius finitur denegatis alimentis liberto, & reuocato in ſeruitutem liberto reſtituta ingenuitate 14.9.1
Patronatus nullum ius manumiſſo ſeruo in præmium eod.4
Patronatus etiam ius amiſſum, ſi cogat patronus libertum iurare ne nubat,aut ſi pretium pro operis accipiat 14.9.5
Patronatus ius penes hæredem grauatum remanet 42.3.17
Patronatus ius remanet penes grauatum de reſtituenda hæreditate 42 29.18
Patronatus iura non publicantur,publicatis bonis liberti 31.31.17
Patronatui quando, & quomodo ſummus pontifex derogat 17.9.46
Patronata & familiaria fuiſſe Ethnicis ſacerdotia 17.4 25
Pauiotus maleficus & incantator,& Claudia, flaminis exuſti 34.11.4
Pauliana actio,prætoria 21.8.11
S.Paulus a Victore,iuſſu Seueri fratris conſus 16. 1.27
D.Paulus capillum ſibi ſuccidit 16.1.14
Paulus eremita per totam vitam inuiſus latuit 15. 14 14
Paulus & Barnabas electi 17.12.28
D.Pauli conuerſio 33.6.4
D.Pauli diſcipuli qui 33.4.5
D.Pauli c.6. prioris Epiſtolæ ad Corinth.de contemptibilibus iudicibus perficiendis,explanatio 47.1.8
D.Pauli coadiutores Priſca, Aquila, & Timothæus 15.25.3
D.Paulus & Silas accuſati,& verberati 32.23.5
Pauli Diaconi lapſus de primatu conſtantinopolitanæ eccleſiæ 15.5.6
Pauli ſententiæ exuſſæ,non ſunt Pauli, nec debẽt pro authoritate contra ſcriptas leges citari 42. 20 4
Pauli iuriſc.locus vt videtur erroneus 47.25.4
Pauper dictus Cinclus,vnde 15.28.2
Pauper tutor bonæfidei,vt ſuſpectus remoueri nõ poteſt 12.5.4
Pauperis veſtis non poteſt in pignus ſupra Solis occaſum retineri 23.9.11
Pauperes à quibus tributis immunes 3.8.15
Pauperes boni digni magiſtratu 47. 10. 17. ibi exempla
Pauperes Chriſtianorum & Dei teſſera 15.28.36
Pauperes cur iudicare prohibeantur 47.10.13
Pauperes quare reiiciantur ab accuſando, & qui ſunt illi qui reiiciantur 32.12.12
Pauperes qui à teſtimonio, & cur reiiciantur 48. 13.25
Pauperes qui in procotrophiis adnutriendi 15.28. 11.pauperes Dei ſunt eod.9
Pauperes & captiui in genere inſtitui hæredes poſſunt 42.35 4
Pauperum aduocati 49.6.11
Pauperum cauſas & miſerabilium perſonarum ſuſcipit trium uiratus fiſci 49.7.15

Pauperum conuiuia, ἔρανοι 15.28.37
Pauperũ cura hominibus omnibus quare impreſſa fuit 15.28.1
Pauperum cura, potiſſimùm puellarum, demandanda eſt probo homini, ne lupanaria fiant ex procotrophiis eod.8
Pauperum cura vtroque diuino teſtamento commendata 15.28.9. eorum cura Ethnicis eo.10
Pauperum & mendicorum differentia eod.12
in Pauperum, forma, aut pro pauperibus, quæ literæ dicantur 16.8.36
Pauperum legata exiguntur pendente tempore inuentarij 46.3.20
Pauperibus debẽt relinqui ſpicæ, ſtipula poſt meſſem, & vineatum grana poſt vindemiam 37.7.5
Pauperibus legatum factum ſuſtinetur non obſtãte incertitudine perſonæ, & quare 42.33.7
Pro pauperibus tributum 22.10.4
Pauperibus relicti fructus ſeptimi anni ex lege Moſis 31.21.4
Pauperibus quid 38.12.2. de Pauperie actio quid contineat 38.12.5. quando ceſſet & detur eod.6. à qua lege inducta eod.8. à quo inſtruatur, & contra quem 9. & 10. directa vtiliſque, quæ eo.9 ad quid dirigatur 11. extinctio eius 12. quandiu durat 13. vbi exerceatur 14
Pauperes vt iure pontificio reſarciatur 38.12.15. iure diuino nu.16. lege Salica 17. Viſigothorũ 18
Paupertas ex otio, diuitiæ ex labore 39 6.5
Paupertas hoſpitalium militum D. Ioannis nihil habet proprij 15.34.2
Paupertas obeſt ſplendori, & ingenio 41.7.7
Paupertas quando à tutela excuſat 12.6.4
Paupertas quando partim à crimine excuſat 30.5.4. & quando grauius punita eod.
Paupertas virtuti officit 45.13.5
Paupertas voluntaria in clero dilecta, ſed mendicitas turpis viſa 15.26.6
Paupertatis definitio ad iudicis arbitrium pertinet 32.12.13
Pauperratis miſeria ceſſionis bonorum beneficiũ intexit 22.14.2
Paupertatis publicæ profeſſio ſatis affligit 22.11.6
Paupertatis mala eod.7
Paupertatis votum clerici qui faciunt 42.7.3
Paupertatis votum omnium cleticorum 15.14.27
Pauſanias rex Spartiarum ab Ephoris in vincula coniectus 6.20.15
Pauſanias Spartanus Bizantium condidit ſecundum Iuſtinum 15.5.7
Pauſaniam à Palladis templo non auſi Lacedæmonij extrahere 33.21.9. & eius mors eo.
Pauſaniæ ſtatuæ extructæ à Lacedæmoniis eo.
Pax quid 20.5.8
Pax belli finalis, cauſa, & obedientia 19.2.7
Pax nundinata accuſata 48.8.10
Pax turpis non facienda 35.5.11
Pacis initæ violatoribus quæ pœna impoſita à Friderico imperatore 31.6.16
in Pacis templo pecuniæ depoſitæ à Ro. 23.3.18
de Pacis violatoribus mitiſsima lex 35.2.33
Peccandum non eſſe amicorum cauſa 30.3.10
Peccandum non eſt cuiuſcunque rei metus cauſa 41.14.6
Peccare quid apud Ariſtotem, & alios 30.1.6
Peccatum quid 30.11.2
Peccatum mortale, & veniale quid 30.11.24
Peccatum ob vnius, ſæpè affligitur ciuitas 31.2.6
Peccata æqualia eſſe putabant Stoici 21.10.8
Peccata maiorum vindicata in ſucceſſoribus 35.1.27. & 28
Peccata non eſſe æqualia, vt dicunt Stoici 30.8.1
Peccatis æqualia quando ſint ſupplicia 31.10.4
Peculatus accuſationis præſcriptio 40.5.26
Peculatus crimen accedit ad ſacrilegium 33.19.1.
Peculatus quid eod.
Peculatus crimine qui tenentur 33.19.3
Peculatus pœna qualis, & quæ imponenda ſit eo.11.4. & 6
Peculatus pœna in Gallia eod.7
Peculatus crimen poſt quinquennium non obiicitur 33.19.3
Peculatus ſocij tenentur, qui miniſterium præbẽt eadem pœna eo.10
Peculatus crimen, & pœna in ſacrilegio 33.15.1
Peculium caſtrenſe quid 19.15.1
Peculium caſtrẽſe nullo modo quæritur patri, nec quaſi caſtrenſe, nec venit in collationem eodem 1
Peculium caſtrenſe quomodo ab inteſtato ad patrem pertineat eod.6
Peculium quaſi caſtrenſe aduocatis 49.8.14
Peculium caſtrenſe vel quaſi, non confertur 46.8.6
Peculium Cereri conſecratum reorum 35.1.9
Peculium Gallis parapherna 9.17.7
Peculium monachi non debent habere 15.14.28
Peculium, & pecunia quid, & vnde 29.14.1. diuiſio in illud, quod eorum eſt qui ſui iuris, & eorum qui alienis iuris eod.2. rurſum, quod eorũ qui alienis iuris, vel ſeruorum, vel liberorum: & hoc profectitium, aduenticium, caſtrenſe vel quaſi &c. eod.
Peculium hominis ſui iuris, quid eo.3
Peculium ſeruorum & filiorumfa. cum libera & ſine libera adminiſtratione 29.14.9
Peculium ſeruis & filiisfa. expreſsè vel tacite conceditur eod.11
Peculium qui concedere poſſunt, & capere, & quibus, & in quos detur actio e 3
Peculium minuere quando domino, vel p nõ licet 7
Peculij conceſſio diuerſa cum libera, & ſue a, quid contineat 2. 4.14
in Peculij actione & condemnatione, quæ prius deducenda ſunt eod.15
Peculij caſtrenſis vel quaſi caſtrenſis data à patre vel quæſita, non imputantur in legitimam filij 44.5.46
Peculij caſtrenſis mobilia, non etiam immobilia ſunt 19.15.2. et peculiõ quæ annumerantur eod.

Peculij caſtrenſis, vel quaſi actio, & diſpoſitio ad filiumfam. pertinēt, non ad patrē eod. 4. de eo poteſt teſtari filiusfam. cod.5
de Peculio in patrē actio, intelligitur de peculio pr fectitio, vel ſerui 29.14.8
de Peculio actio contra quem, & pro quibus detur eod.10
de Peculio pro ſeruis & filiisfa. datur actio in quā tū eſt in peculio, non in ſolidum, & pro quibus eod.
in Peculio q æ res eſſe poſſint eod.11
de Peculio actionis finis, & rationes eo.16
Peculij & mercis peculiaris differentia 29.13.3
Pecunia, vnde dicti numi 36.2.2
Pecuniæ nomine, omnia quæ numo æſtimari poſſunt, continentur 36.2.5
Pecuniæ mutatio vt delet mutantem 36.2.17
Pecuniæ nomen, res omnes cur contineat 36.2.21
Pecunia mutuata, in qua ſpecie vel valore reddēda 36.2.27
Pecunia quid, & vnde 29.14.1
Pecunia æſtimationem dat rebus, illa non æſtimatur rebus 22.5.6
Pecunia non æſtimatur per res 21.10.4
Pecunia pecuniam natura parere non poteſt 22.3.8
Pecunia publica in alios vſus, quàm deſtinata eſt, non debet impendi 33.19
Pecunia ſepelire non poteſt impunè, niſi ad cuſtodiam 23.3.19
Pecuniæ loco annona militibus data, olim ſtellatura dicta 14.10.18
Pecuniæ nomen ad omnes res pertinere numo æſtimabiles 3.2.3
Pecuniæ non numeratæ exceptio, proponenda intra menſem 40.5.14. præſcribitur quando eod.27
Pecuniæ non numeratæ exceptiones quæ, & quāto tempore durent 24.14.8.& 14
Pecuniæ non numeratæ exceptio poſt biennium obiici poteſt, quando eo.11
Pecuniæ non numeratę exceptio non datur conſtituenti ſe debitorem pro alio eo.16
Pecuniæ non numeratæ exceptio in quibus caſibus non admittatur eod.17
Pecuniæ numeratæ valor in ſolutione quomodo æſtimandus 21.18.6
Pecuniæ traiectitiæ periculum ad quem pertineat 22.3.47
Pecuniæ vſus vſumfructum habet 4.2.17
Pecuniæ omnia obediunt 3.2.2
Pecuniam extorquentis tranſeundo militis pœna 19.12.1
in Pecunia partem maiorem rei familiaris habere, pro crimine habitum 31.31.5
Pecuniæ & opes, honoratos & claros faciunt 41.7.7
Pecuniæ publicæ nerui reip. 3.2.2
Pecuniaria pœna quando cōmutari poteſt in corporalem ob inopiam condemnati 22.10.1
Pecuniariæ mulctæ in quibus locum habeāt 31.31.13
Pecus tondenda, nō deglubenda, præclare dictum Tyberij Cæſaris 5.3.8
Pecus immittere in aliena nemora nō licet, prohibente domino 3.15.4
Pecoris appulſus ad aquam ſeruitus quid 4.18.1.& illa quando realis, & quando perſonalis eodem 2
Pecoris appellatione in hac ſeruitute quæ animalia veniant, & quid aliud eod.3. modus & numerus pecoris decretus inſpectui in hac ſeruitute 4.18.4
Pecoris paſcendi ſeruitus, ruſtica 4.19.1
Pedagium capientes ad quid teneantur 3.3.7
Pedagia, & quidagia quæ capiunt, damnum refarciunt ittnetantium 3.3.7
Pedagia inter immobilia 1.9.11
Pedagia quæ vectigalia appellata 3.9.9
à Pedagi s immunes Legem nauigantes 38.25
Pedamenta ex vicini agro tollere, ſeruitus ruſtica 4.20.4
Pedarij, vel pedanei iudices qui 47.11.9
Pediculi alati in Ethiopia 31.25.1
Pegaſiani ſenatuſconſulti cautio 42.31.2. ad ſimilitudinem falcidiæ inductum eod.4
Pegaſianæ fideiuſſiones quæ 41.3.4
Peierandum non eſſe iubent Ethnici etiam 50.10.6
Peierare per principem, non eſt maieſtatis crimen 35.7.4
Pelagij ſum. pontif. in electione comprobatio Imperatoris omiſſa 15.3.19
a Pelago in littora extracta, lege Francorum cuius ſint 3.14.8
Pelacria feudalis 47.7.18
Pellex eſt concubina cum vxore, & ſine ea 10.1.2. Gellio autem, eſt concubina cum vxore eo.3
Pellium indumenta & crines maiores inhibiti ab Honorio & Theodoſio, ſeruis 9.19.20
Pelopidæ mors vt deplorata a Theſſalibus 2.14.10
Pelopidarum familia inteſtinis odus conuulſa 32.16.2
Peloponeſum quando expugnarūt Turcæ 15.5.10
Pelorum, feſtum Theſſalorum 31.33.22
Pelorium feſtum habebat vinculorum liberationem 31.33.22
Penaria vnde dicta 4.7.9
Peneſtæ, qui dicti 6.2.26.& 14.3.19.& 18 23.9
Peneſtæ Meneſtæ, ſubditi iuriſdictioni dom norū inter clientes 14.10.5
Penſio eccleſiaſtica quomodo conſtituatur in eccleſia 15.27.1
Penſio ex beneficio in titulum dari nō poteſt 15.27.2
Penſio beneficij nomine non venit eod.
Penſionis conſtitutio afficit perſonam, non rem eo.
Penſio impoſita olim intextis veſtibus auro & argento 9.19.32
Penſio iuſta quæ, & eius reductio 17.10.8
Penſio legitima fundi, quæ intra viginti annos æquat valorem fundi 22.3.36
Penſionis reſeruationes vſque ad quam quantitatem in beneficia renunciatus permiſſæ 17.10.7

in Penſione congrua vicarij, quæ ſunt conſideṫda 15.14.21
Penſionibus qui tantùm obnoxij apud Græcos & Sarracenos 3.8.19
Penſionarius eccleſiaſticus quis 15.27.1
Penſitationum in fiſcum delatarum quatuor ſpecies, Canon, oblatio, indictio, patrimonium principis 3.5.1
Pentapolis Libiæ ciuitas cur ſic dicta 15.6.3
Pentachlum quid 36.20.12
Penteceſtes feſtum, dies ſanctorum omnium Moſcouitis 2.18.12
Penteſilea Amazonum regina 6.12.7
Penus quid continet 42.35.11
de Penu terreiſdi, cloacisque iuxta vicinum ædificandis 4.7.26
Peponilla cum Iulio Sabino matito occiditur 35.23.13
Peræquator quis, & eius officium 47.16.28
Perceptoriæ literæ ſummi pontificis quæ 17.11.3
Perdicas ſucceſſor delectus ab Alexandro Magno 6.14.19
Perdicum & Phaſianorum venatio, aliis quàm nobilibus prohibita 39.10.10
Perdicum fagacitas in dignoſcendis matribus 10.6.27
Perdens res, remanet earum dominus 20.3.3
Perduellionis crimen quid 35.1.3. & qui eo teneantur eod.4
Perduellionis crimen num committatur aduerſus cardinales vel familiares Papæ 35.3.3
Perduellionum ex lege Gallica iudicium 35.1.36
Perduellionis teſtamentum an valeat eo.nu.39
Perduellionum familiares puniti 35.1.11.& 12
Peregrinus prætor quis 47.30.6
Peregrini num teſtari poſſint 42.8.23, de iis Memphiticorum lex eod.
Peregrini, religionis cauſa, in tutela ſum. Pontif. & fori eccleſiaſtici, & in tutela Imperatorum 31.6.5
Peregrini voluntarij 31.6.2. & diſtinctio eorum à ciuibus eo.
Peregrinarum rerum portoria à Iulio Cæſare inſtituta 3.9.3
Peregrinorum hoſpitalia 15.28.33
Peregrinis fiſcus ſuccedit 3.12.11
cum Peregrinis ius connubiorum non habebant Romani 9.13.6
de Peregtinis Platonis lex 3.8.20
Peregrinationes ad ſepulchrum Mahumetis prohibitæ 33.4.14
Peregrinantes religionis vel ſtudiorum cauſa, nõ ſubiiciuntur repreſſaliis 38.8.16
Peregrinantium inteſtatorum bona quibus debẽtur 45.15.2
Peregrinatio religioſa cur inſtituta 31.6.4
Peregrinationis in voluntariam & inuoluntariam diuiſio 31.6.3
Peregtinationis cauſa multa permitti clericis, quæ alias non permitterentur 16.1.38
Peregrinationem voluntariam qui, & quare ſubierunt 31.6.3
Peregrinari quid 18.13.19
Perennius cur ſupplicio affectus 36.2.33
Perfectiſſimatus titulus 47.12.18
Periander arbiter electus pro agro Ilienſi 20.4.1
Periander Corinthiorum rex quibus reditibus cõtentus 3.3.12
Periander meretrices vndis ſubmergi iuſſit 10.2.30
Periandri & matris eius concubitus vindicta damna 9.11.9
Periculum vbi maius, ibi cautius eſt agendum 31.7.9
Periculi ſubeundi futuri conuentiones valent in commodato 23.1.4
Periculo ſe ſponte offerenti non ſuccurritur 41.5.16
Periunt actiones quomodo pacta 21.7.3
Peremptorium edictum 48.2.6
Peremptoriæ exceptiones quæ 21.17.11
Perinde valere reſcriptum, quid 17.15.23
Pericles Epheſius ciuis & quæſtor 33.2.1
Pericles in iudicium vocatur creditorẽ filij, & cur 22.2.10
Periclis lex, non eſſe Athenienſes niſi ex ſolis Athenienſibus natos 9.13.4
Periclis præclarum ad amicum reſponſum 30.3.9
Periurus lædit Deum & homines, & ideo vtriſque pœnas debet 50.10.8
Periurus Ægyptiis capite punitus, ex Caroli Magni & Langobardorum legibus manu truncabatur, apud alios aliter puniti 50.10.13.& 14
Periurus ad damna reſarcienda damnandus, quæ quis ex eius periurio conſecutus eſt 50.11.5
Periuri an puniendi iure ciuili 50.11.1. corã in iure ſcriptæ pœnæ eod.2.& ſeq.
Periuri clerici qua pœna puniantur 36.5.12
Periurium quid 50.10.1
Periurium in ſucceſſoribus à Deo vindicatum 35.1.28
Periurij pœna, diuina & canonica 50.1.5
Periurij euitandi viæ 50.12.1
Periurij notio etiam pertinet ad iudicem laicum eod.10.& 11
ad Periurium lubrica via 50.3.5
Periuria ab hominibus punita 50.10.12
Periuriorum diuinæ pœnæ 50.10.9.& 1
Permiſſa omnia quibus Thucydides exiſtimet 3.4.2
Permutatio an ſit contractus innominatus 18.1.3
Permutatio tripliciter fit eod.4
Permutatio beneficiorum, & quando quis teneatur ad permutatum propria authoritate ſine n collatione poteſt 17.17.33
Permutatio beneficiorum conſenſum quando, & quomodo requirat patroni eo.34
Permutatio beneficiorum cum concordia non [illegible] coram ordinario, & quare eod.15
Permutationis & emptionis differentia, & ſimilitudines 25.12.1
ex Permutatione num laudimia debeãtur 25.16.
ex Permutatione redhibito non datur 26.10.1
Permutare beneficium non poteſt, qui habet illud [illegible] in expectatione 17.2.5
Permutari feudum iure communi feudorum non poſſe ſine voluntate domini 6.17.7

in Permutatis locus non eſt iuri retractus 26.12.1.
niſi in fraudem fiat eod.2
Per nos & alios noſtro nomine vti ſeruitute poſſumus 4.23.7
Peroſe filij Cabades & Blaſius reges Perſarum 9.2.30
Perpenna ſeruos rebellantes in Sicilia vicit 19.3.9
Perpetuus vicarius à temporali quid differat 15.24.17
in Perpetuum quod non valet, ad certum tempus recipitur 5.3.16
Perpetui imperij ſignum apud Venetos qual e ſit 3.3.1
Perpetuæ & temporales actiones quæ 21.8.21
Perpetuæ quæ adminiſtrationes non eſſent 6 7.28
Perpetuæ res corporales per ſubrogationem 8.1.4
Perſa filia Saturionis vendita dotis ſibi parandæ cauſa 9.12.4
Perſæ à Græcis victi 20.4.8
Perſæ chatiores concubinas in theſauris habebãt 10.1.11
Perſæ cur regem Cabadem ab imperio remouerint 9.2.30
Perſę & Medi per virgam & ſceptrũ quid efficerent 6.14.12
Perſæ, impia virili commixtione notati 9.2.3
Perſæ malè meriti de Græcis 33.16.15
Perſæ, mentiri vendicant pœna capitali 39.15.2
Perſæ miſcebantur illorum lege etiam cum matribus, & contrahunt nuptias 9.11.5
Perſæ olim religionem peregrinam non recipiebant 15.29.8
Perſæ, templa conſtruentes infames habebant 2.1.7
apud Perſas qualis honor ſenum 15.21.3
Perſarum de ſuis regibus dictum 3.5.9
Perſarum mos in morte regis qualis 2.14.19
Perſarum rex ſingulis annis munera mittebat ei qui plures liberos ſuſtuliſſet 9.6.38
Perſarum regẽ nemo videt, niſi edoctus à Chiliarcho de ordinatione eius 47.29.5
Perſarum reges ſe adorari volunt 18.1.11
Perſarum ſalutandi mos 8 8.8
Perſarum vxores omnino viris ſubditæ 11.4.7
apud Perſas Cambyſæ filij Cyri ſepulchrum 6.3.10.
apud Perſas ignis perpetuus ſeruabatur 15.39.11
apud Perſas meretrices infamiſſimę, & eis pro pœna capitali, meretricem collo nudam deferre 10 2.23
Perſis cauſa diuortij, vxorem non facere iuſſa mariti 9.15.24
cum Perſis ex lege Cæſarum nõ licebat inire matrimonium 9.13.6
Perſecutio quid 21.8.11
Perſecutio, actio eſt in rem, & in perſonã 46.7.2
Perſecutoriæ rei actiones quæ, & à Pœnalibus vt differant 21.8.14
Perſeus liberat Andromedem à periculo 31.20.1
Perſides luci in Ægypto 3.20.1
Perſona pro proprietate diuina 7.1.3
ex Perſonæ parte quibus modis intereat ſeruitus prędialis 4.23.3
Perſonæ nomen quid contineat, & quid ſignificet 7.1.4
Perſonę quæ in ſeruitute acquirenda vel concedenda exiguntur, debent eſſe domini prędiorũ 4 21.4
Perſonæ læſæ in criminibus conſiderandę 30.5.9
Perſonę principales iudiciorum 47.8.1
Perſonæ acceſſoriæ iudiciorum eo.2
Perſonę quę action famil æ erciſcidonæ 5.4.7
Perſonę, quibus nunciari opus nouum poteſt 4.28.2
Perſonę ſcientię factiuę 18.5.6
Perſonę ſeu laruę prohibitę 39.11.2.3.5. pœna capitali in Anglia eo.8. conſtitutionibus eccleſiaſticis eod.11
Perſonæ ſeu laruæ permiſſæ in feſto Martis, vt dicebant deum 39.11.9
Perſonam alterius agere publicè, iniuriarũ habet vindictam 39.11.12
Perſonarum acceptio an ſit habenda in iudicio, explicata quæſtio 30.5.1.& 2
Perſonarum diuiſio, in liberos & ſeruos 14.1.1
Perſonarum alia diuiſio, in eos qui in ſuam tutelã venerunt, & qui non venerunt, & qui tutelam aliorum habent 12.1.2
Perſonarum conſideratio priuatarum, & earum qualitatum in iure 18.5.4
Perſonarum diuiſio in iure ſecundum ſcientiam, & artificium eod.5
Perſonarum in generatione conſiderandarum breuis epilogus 8.2.1
Perſonarum quædam ſui, quædam alieni iuris 11.2.2
ob Perſonarum qualitatum diuerſitatem Matrimonia prohibita ex lege Iulia de maritandis ordinibus 9.13.1
Perſonarum ſequeſtratio 23.3.15
Perſonarum ſummaria ex propagatione diſtinctio, in naturales tantùm, naturales & legitimos, ſpurios, adulterinos, inceſtuoſos, & nepharios 8.1.2
à Perſonis num prius quàm à rebus ſit initium faciendum 7.1.2
Perſonale vectigal ſeu tributum, dictum & capitale 3.5.10
Perſonales immunitates quæ tranſeant adhæredes 18.20.9
Perſonalia à realibus vt differant 4 31.8
Perſonalia quæ dicantur 7.1.5
Perſonatus quid 7.1.7
Perſonatus nomen vt alitet dicatur 17.2.17
Pedum amputatio quibus in pœnam 31.16 9
Pedicas equi furatus, qua pœna puniendus 37.4 4
Peſtis quid 31.21.1
Peſtis amouendę cauſa etiam ab Ethnicis ſupplicatum 31.21.4
Peſtis cauſa migrans, num renunciet conductioni vel ſoluat mercedem 27.1.25
Peſtis cauſę naturales, & diuinę 31.21.2
Peſtis flagellum Dei, vt eius alia flagella, fames, bellum 31.21.3

Peſtis immiſſa exercitui, ob ſacrilegium 33.16.6
Peſtis malorum acerrimum 31.21.5
Peſtem dæmonis ſpectrum diſſeminauit Epheſi 34.19.6
Perſuadentes matrimonium filiabus ſine voluntate patris, pœna adicti regni, & raptus tenentur 9.3.11. & qui amare perſuadet, tenetur interdicto de ſeruo corrupto eo.27
Perſuaſio ſtupri qua pœna afficiatur 36.11.6
Pertinax Imperator militibus quid edixerit 19.12.1
Pertinax imperator quę vectigalia remiſerit 3.3.9
Pertinax occiſus 18.1.4
Peruſia cuiras capta ab Octauio Cæſare 31.27.7
Peryllus ſuo inuento periit 31.15.3
Peryllos artificio ſuo damnatus 39.1.10
Peralſimus Syracuſiorum, quare inuentus 35.6.15
Petalnagius æſtimator bonorum Turcis 3.12.7
Petu quæ non benè poſſint 4.21.1
Petitio quid 21.8.12
Petitio bonorum poſſeſſionis quando in hæredē tranſmittatur 26.15.2
Petitio hæreditatis quando detur 46.7.1
Petitio hæreditatis, actio quæ ſit eod.2
Petitio hæreditatis, actio vniuerſalis & bonæ fidei 46.7.3
Petitio hæredit. quid eod.4. eius diuiſiones eod. & num.7
Petitio hæreditatis vtilis, & directa quæ 46.7.7 eius petitione quid intendit petere actor eo.8. contra quos experiatur eo.9.11.& 12.& ea pēdente quomodo queſcant iudicia legatorum vel debitorum particularia 46.7.16
Petitio totius hæreditatis in quo differat à petitione partis 46.7.18
Petitio hæreditatis quibus detur 46.7.19. quo tēpore præſcribatur eo.20. effectus eod. 21.24 & 25. huius petitionis conceſſæ rationes eod.27
Petitione hæreditatis quæ veniunt reſtituenda 46.7.23
Petitio hæreditatis quomodo iungatur querelæ inofficioſi 44.4.2
Petitio hæreditatis vtilis bonorum poſſeſſoribus datur 43.2.14
Petitio iudicialis quando in ſcriptis redigi debet 48.5.4. et conformis debet eſſe ſententia eo. 2
Petitio iudicialis ſit 48.5.2. duplex, ſine ſcriptura & cum libello eod.3. item conuentionalis & accuſationis eod.5
Petitiones, actiones ſunt in rem 46.7.2
in Petentem plus quam ei debeatur, quomodo ſtatuendum 21.8.8
Petronij Tectij vxor 10.3.6
Petronij mors 18.11.6
Petrus & Paulus peregrinarunt 31.6.3
D. Petrus artes Simonis magi patefacit 33.13.2
D. Petrus furtum Ananiæ & Saphiræ detexit 18.6.3
D. Petrus punit Ananiam & Saphiram 15.2.14
D. Petrus in ſede ſibi delegit ſucceſſorem Clementem 15.3.17
D. Petrus Romæ ſedem elegit 2.1.1
D. Petrus ſe non immunda edere dicit Deo 2.18.4
D. Petrus ventriloquam diuinatricem iuſſit ſilere 34.8.8
Petrus primus Allobrox annulū D. Mauricij impetrat 6.14.17
Petrus rex Aragonum de Arabibus triumphauit 15.35.9
Petrus luna Benedictus 13. ſum. Pont. Carolo 6. regi Galliarum decimas in annum exigere conceſſit 2.10.
D. Petri in tēporalibus adiutores Cletus & Linus 15.3.17
D. Petri eccleſia Romæ in vaticano 15.42.16
in æde S. Petri Romæ lucerna perpetuò ardens à Polonicis præbita 6.2.12
S. Petri ſpatha 6.14.20
Petrutia, quid diceretur ab Antiquis 9.9.24
Pfalzkgrauij vox vnde 6.8.3
Pfaltzia, quid dicatur apud Germanos 6.8.16
Phaderphium 9.26.37
Phalangij mors 36.24.15
Phalanx quot milites continebat 19.3.11
Phalaris conqueritur aduerſus Meſſenios de ſurrepta pecunia 33.16.1
Phalaris propter patrem à vindicta filij ſe continet 11.5.12
Phalaris Zeuzippo pœnam cur minatur 30.9.2
Phantaſiæ quid, & non eſſe voluntatis 30.5.1
Pharamundus Rex Francorum 47.17.6
Pharao in ſignum poteſtatis conceſſæ Ioſepho, ei ſuum annulum aureum dedit 8.7.3
Pharao punitus ob attentatam pudicitiam Sarræ vxoris Abrahæ 34.12.13
Pharao in mari rubro ſubmerſus cum exercitu 16.5.5
Pharaonis filia adeptauit Moſen in filium 10.6.21
Pharaones dicti Ægyptiorum reges 18.1.11
Phates genuit Ezron nouem annos natus 9.7.9
Phari quid 1.4.3
Phariſæos palam reprehendit dominus noſter Ieſus Chriſtus 31.12.1
Phariſæis à Deo exprobrata auaritia 2.23.4
Pharmaca quæ meliora 31.4.4
Pharmacen tria quid 34.2.5
Pharmacopolæ vendere venena cuiuis non poſſunt impunè 36.18.2
Pharnabazus accuſat Dercyllidem 19.1.2
Phaſianarij paſtores 18.24.6
Phayla Siracuſiæ claſſis dux 35.5.15
Pherecides morbo pediculari affectus 31.25.2
φερνὰ quid 9.7.5
Philebus philoſophus 18.7.2
Phileſius & Xanticles repetundarum rei apud Græcos 3.28.22
Philippæi trecenti poſtulati à Sibylla pro ſibris 18.69
Philippides curſor eximius 17.12.1
Philippus Auguſtus excommunicatus 31.9.4
Philippus Burgundiæ rex quando ordinem equitum aurei velleris inſtituerit 15.35.13

Philippus imperator bona ecclesiæ baron bus cõcessit 15.38.17
Philippus Macedo rex, quod supplicium de Pãcensibus a se victis sumpserit 33.15.6
Philippus rex Macedonum Aphthonetum cur flagris cedi iusserit 19.10.11
Philippus Pulcher rex Galliæ, vsuras prohibuit 22.3.16
Philippus rex à Bonifacio excommunicatus, absolutus à Benedicto XI. 15.38.11, et regnum ademptum, & restitutum eod.
Philippus rex Gallorum cum Henrico Anglorum rege contra Saladinum vna se cruce signauit 2.20 5
Philippus Valesius interrex, & postea rex Francorum 45.4.9
Philippi duces 24 3.17
Philippi imperatoris sacrilegium vindicatum diuinitus 33.17.3
Philippi Longi regis Galliarum tempore Iæprosi cum Iudæis in Christianos coniurarunt 15.28.22
Philippo Francorum regi ob adulterium factis interdictum 36.6.33
Philippo Macedoni quæ ciuitas in expugnabilis 3.2.2
Philippo Valesio Gallorum regi Delphinatus principatum cessit qua conditione Vmbertus princeps 18.2.21
inter Philippum Macedo, & Athenienses quæ belli causa fuerit 1.2.10. & lib. 33.8.8
Philistinorum tributum Dauid à populo aufert 3.3.2
Philosophia quid, & distributio in tres species, & plura membra 18 7.2. & has partes tantùm qui sercuerunt seorsum, & qui omnes eod.
Philosophia omnis in actione, & contemplatione eod.3
Philosophia vera mores componit eod.
Philosophia vera in vsu & memoria, non in verbis & disputatione eod.4
Philosophis vetitum, ne quæ animos corrumperent, tractarent 44.12.16
Philosophi nomen quid, & quis primus eo se nominauit 18.7.1
Philosophi contemplatiui, inutiles & odio habiti eod.5
Philosophi cur à muneribus non excusati 18.7.10
Philosophorum collegia, vt seditiosa, sublata 1.8.3
Philosophis plures artes exercere apud Indos licebat, non alis 9.13.5
Phinees scortantes occidit 36.21.18
Philtra amoris 34.12.4
Pistra propinantes quibus pœnis plectantur 34.12.9
Phobenus Chartophilax Bulgariæ archiepiscopus 8.7.31
Phocas imperator 61. factus anno 605. electionẽ Bonifacij 3. sum. Pont. defendit 15.3.11
Phocas quando imperator creatus 15.5.6
Phocæ factione Mauricius imperator trucidatus 1.12.5
Phocenses nullos fetus habuerunt 14.1 19
Phocenses victi a Philippo Macedonum rege 33.15.6
Phocensium principum vxores duæ, ob sacrileg ũ vt punitæ 33.16.7
Phocion iussit filio, ne iniuriæ sibi factæ recordaretur 38.7.8
Phædon percussit primus 36.2.19
Phœnice & Mnemidonem exercitus vnà cum Neoptolemo mortem Achillis luxerunt 16.1.20
Phœnices primi mercatores 25.15.8
à Phœnice Syriam separare voluit Adrianus 15.7.3
Phœnices, filias ante legitimas nuptias prostituebant, quod sublatum a Constantino Magno 9.2.27
Phœnices nauigationem & eius negotiationem inuenerunt 25.2.11
Phœnicidis dictum de piscibus 25.1.2
Pholæ, genus pecoris antiquæ 37.4.1
φόρος quod tributum apud Græcos 3.4.9
Phræatteum tribunal de quibus iudicabat 47.5.2
Phrasaortes Persas rexit 33.15 13
Phrenesis & lethargi causæ, & locus generationis 13.5.8
Phreneticorum distinctiones 13.5.2
Phrygiada ludus puerorum per testulas 38.4.3
Phrygum inuentum circa mortuorum corpora 2.14.19
apud Phryges, filij naturales non erant ex familia & genere patris 10.3.16
Phrynicus dux 35.5.22
Phrynicus poëta punitus, quod Comediam præteritæ miseriæ edidisset 34.12.16
Phthyriasi seu pediculari morbo qui decesserint 31.25.2
Phut apud Assyrios quid diceretur 34.5.7
Physici qui 18.9.1
Physices Aristotelis libros nolebat Alexander Magnus euulgari 33.9.7
ad Physicam audiendam monachis prohibitum monasterium exire 18.7.11
Physiognomia, quæ diuinario 34.3.5
Picenti quòd defecissent à Romanis, qua pœna damnati 47.40.16
Picenti & Leucanij populi, serui ob defectionem effecti 31.27.9
Pictauium quid 47.23.4
Pictauiense concilium 17.17.19
Pictones à Carolo 7. an. 1436. diademati vniti 6.6.21
Pictura in tabula aliena facta quomodo acquiratur domino tabulæ 20.9.12
Picturam orbis habuisse, capitale fuit 39.1.21
Picturæ iniuriosæ prohibitæ, & quomodo vindicatæ 38.6.3
Pietatis causam dos habere dicitur, & ob id errore etiam soluta non repetitur 8.7.21
Pietatis in causam impendens præsertur in hypotheca aliis 23.11.10
Pietatis species in dotis promissione versatur 9.18.4
ob Pietatem & amicitiam impensæ factæ quomodo

do repetantur 21.16.6
Pigmentarij 18.23.21
Pignus quid, & differentia ab hypotheca 23.5.3
Pignus adhuc quid, & quæ in ipſo conſideranda eod.5
Pignus conuentionale quid 23.9.1.duplex, tacitum & expreſſum eod.2
Pignus expreſſum generale omnium bonorum, & ſpeciale aliquorum eod.5
Pignus quomodo contrahatur re 23.9.13. In eius conſtitutione pactum admitti, vt ſi intra tempus debitum non exſoluatur, iure emptionis poſſideatur eod.14.& de aliis pactis pignorum nu.15
Pignus purè & ſub conditione, & alijs modis fieri 23.9.16
Pignus duelli futuri quid, & quomodo mittatur aut proiciatur 48.16.10
in Pignus iudiciale, feudum quomodo & quando & pro quibus capi poſſit 6.17.8
Pignus poſt mortem debitorum aut creditorum quomodo remaneat 23.10.13
Pignus prætorium duplex, prætorium, & iudiciale, & prætorium quid 23.9.1
Pignus iudiciale quid, & eius rationes eod.4. quæ bona pro eo capi poſſint eod.5.& 6
Pignus in cauſam iudicati captum, authoritate iudicis vendendum 23.6.15
Pignus teſtamentarium 23.7.21.legale 23.8.1
Pignus vel inſtrumentum reddere, diuerſa 21.6.3
Pignoris diuiſio generalis 23.5.1
Pignoris alia diuiſio, in quatuor ſpecies eod.6
Pignoris & arrhæ differentia 8.7.2
Pignoris interitus cuius periculo ſit 23.10.2.de eo pactum valet eod.3
Pignoris fructus creditoris non ſunt, ſed debitoris aut imputat in ſolutionem debiti creditor 32.10.4
Pignoris prætorij ſpecies, pupillorum cauſa 23.6.3
Pignoris rationes, & fines 23.9.17
Pignori obligare quæ perſonæ poſſint 23.9.12
Pignore abutens, ius pignoris amittit 23.7.12
Pignora capta in cautam debiti, & penes debitorem deponi poſſunt 23.5.32
Pignora cedunt ſolutioni debiti, quomodo 21.18.9
Pignora iudicialia quomodo pro debito vniuerſitatis capiantur 23.6.7
Pignora quomodo, & ordine per viam actionis, & per viam executionis capiantur eod.8
Pignorum capiendorum pro debito, vel ex re iudicata, forma 23.6.11
Pignorum capiendorum & vendendorum pro debito in Gallia praxis 23.6.16
Pignora pro executione rei iudicatæ quomodo capiantur 50.1.29
Pignorum actionum aliæ ciuiles, aliæ prætoriæ: ciuilium alia directa, alia contraria, alia vtilis: & de illis 23.10.1
Pignoratio iniuriæ cauſa quid 38.8.3
Pignoratitia actio à quo tempore præſcribitur 40.6.1
Pignoratitia vtilis actio quibus, & pro quibus datur 23.10.8
Pignoratitia contraria actio pro quibus datur eod.5.& 7
Pignoratitiæ prætoriæ actiones quæ 23.10.9
Pilæ luſoriæ quatuor ſpecies 39.4.4.inuentor 9
Pilæ monumenta publica 48.10.4
Pilegeſch, ſeu concubina Rabinis, vxor ſine ſolemnitate ducta, cuius filij patri non ſuccedebant, niſi in muneribus 10.1.8
Pileus quare auferatur damnatis vltimo ſupplicio 32.27.3
Pilei regum Ægypti & Æthiopum ſerpentibus inuoluti, quare 55.1.21
Pileum inſigne libertatis capite raſo 14.5.18
Pilum quid 19.3.22
Pilorum euulſio, pœna adulterorum 36.6.41
Pinarij ſacerdotes 16.8.29
Pindarus in carmine quinquies victus à Corinna 47.11.7
Pingues habiti ignaui, & equo priuati 19.11.5
Pinquentacum oppidum 15.33.6
Prior eremita diu inuiſus latuit 15.14.22
Pipinus contra Vuaifarium regem Aquitaniæ, quod bona eccleſiæ retineret, bellum mouit 2.28.2
Pipinus & Carolus Aquitaniæ regnum vſurpare voluit, vincuntur à Carolo Caluo rege Galli. 6.7.17
Pipinus filius Anſegiſij Meier domus regiæ 6.8.9
Pipinus pater Caroli Martelli, Meier domus regiæ 6.8.9
Pipinus in locum Childerici ſubrogatur à Zacheria Pappa 16.1.29
Pipinus ſubrogatus extraneus, in locum Childerici regis Galliarum 41.7.24. pater Caroli Magni eod.
Pipini regis Galliarum tempore eccleſiarum Orientalium deſcriptio facta 15.5.12
Piſanus primas, in Sardinia 15.10.3
Piſcari non licet in mari cum lumine 1.4.1
Piſcari omnibus permiſſum in fluminibus publicis 3.4.7
Piſcari vetitum cum ſuccorum permixtione 1.4.1
Piſcationes quibus, & in quo loco permiſſæ 39.10.12
Piſcationum leges à principe Gallico noſtro præſcriptæ, circa modum & tempus eod.
Piſcari licet clericis & monachis 39.10.14
Piſcationibus & inſtrumentis piſcatoriis leges impoſitæ 3.14.6
Piſces ex ſtagno alicuius capere, furtum habet 37.5.14
Piſces nec cor, nec pulmones habent 1.5.1
Piſces ſcamoſi ne venderentur lex 25.1.8
Piſcium venditioni lex impoſita 36.30.13
Piſei & Elei de Olympicis ludis certarunt 39.5.10
Piſxratus à voluptatibus alienus 37.7.10
Piſiſtratus in templo Apollinis ventrem exoneraut 33.1.1
Piſiſtratus tyrannus decimas ab Atheniẽſibus exegit 2.20.2.& reſponſum ſeni præclarum ea de cauſa eod.

P iſtrati dolus ſe vulnerando 35.21.6
P ſi lratidæ conuiuiorum inuentores 18.1.13
Piſtores 18.26.1
P ſt icum monſtrum marinum 31.20.1
P tachus rex factus contra exules 47.14.11
Pius locus authoritate epiſcopi tantùm fit 15.28.40
Pij Cæſares à quo dicti 18.1.12
P a cauſa quæ 22.17.6
Piæ cauſæ cauendum 44.1.3.9.& 10
Piæ cauſæ deberur fideicommiſſum etiam ex inſtitutione incapacis ſucceſſionis hæredis 42.29 9
Piæ cauſæ gratia, reſtitutioni ſubtecta alienari poſſunt 25.4.4
Piam ob cauſam ſolutum non repetitur, vt indebitum 22.17.5
Pie cauſæ quæ dicantur 42.34.11
Pie pecuniæ debitæ maritandis pauperibus non debentur pro maritandis viduis, ſed pro primò nubentibus 9.26.14
Placita ſeruanda 21.2.8
Plagæ Ægyptiacæ quæ 31.13.1
Plagiator ingenui, dabatur ſub voluntate proximorum ſubſtracti occidendus 36.31.13
Plagiarij dicuntur & qui aliorum poëmata vel ſcripta ſibi vſurpant 36.31.13
Plagiariorum pœnæ 36.31.5.& actiones eod.nu.6. 7.& 8
Plagij crimine, accuſatio publici iudicij 36.31.1
Plagium qui committere dicantur 36.31.4
Platani pro vmbra, vectigal ſolutum 3.10.18
per Platanum iurabat Socrates 15.8.12
Plato cælibatus legem ſancit 3.19.1
Plato communes nuptias eſſe debere voluit 9.2.22
Plato duplicia tributa diſpoſuit 3.5.7
Plato in Ægyptum profectus 31.6.3
Plato mercator fuit olei, quare 47.10.7
Plato mulieroſus 32.13.10
Plato plagiarius ſuppilauit libros Moſis 36.31.13
Plato in ſolitudinem ſe recepit 15.14.7
Plato portoria cur tollere voluerit 3.9.2
Plato primus tres partes illas philoſophiæ contunxit 18.7.2
Plato quas reſpub. furices dixit 18.2.14
Platoni & Ariſtoteli ætas nuptiarum quæ legitima 9.7.3
Platonis lex de pretio ſoluendo, quæ 25.12.7.& de pretio certo alia c.13.nu.2.eod.
Plato ſuis legibus vult, vt cælibes non ſint 9.6.33
Plato vendi iuſſus 18.7.6
Platonis de mulieribus ad rempub. adminiſtrandam admittendis, improbata ſententia 47.11.3.& 8
Platonis lex de tutelis, & accuſationibus tutorum 13.10.22
Platonis lege vſuræ prohibitæ 22.3.15
Platonis lex duorum faciendi, & formula 9.15.23
Plautianus Seueri imperatoris præfectus cohortibus 47.14.5
Plautus heliatus olim potifex 17.5.20
P ebanus quis, & quare dictus 15.24.12
Plebania aliquando maior rectoria 15.24.13
Plebeius prætor quando 47.30.6
Plebeius quando feudo nobilitatur 6.4.2
Plebei cur nobilitari poſſint, & feuda nobilia accipere 6.4.7
Plebs in plebania & alibi, quomodo intelligatur 15.24.14
Plebs odit principes ſuos bonos 6.20.7
Plebs quot conſtat perſonis 18.3.2
Plebis & patriciorum diſcordia Romæ ob candidatos magiſtratuum 36.29.4
Plebe intercedente quare epiſcopus electus 15.12.8
ex Plebe nullus aliquando creabatur magiſtratus, & quando creatus 47.10.14
Plebi quæ conceſſit Romulus eod.
Plebiſciti poteſtas, & origo 47.34.7
Pleminius legatus Scipionis, de theſauro Proſerpinæ rapto vt punitus 33.15.8
Plenum quid dicatur 1.12.5
Plena pubertas octodecim an. in viris 9.7.12
Plenilunij in pugna obſeruatio 19.10.9
Plotini de aquis opinio 1.3.5
Plumbatores in aula Romana, qui 15.42.4
Plumbum & ſtamnũ cur à numis arcentur 36.2.7
Plumbo liquido ora obturati, pœna 36.8.6
Plumbo liquido os claudi, pœna Lenonis 31.37.4
Pluralis numerus duobus contentus eſt 40.5.7
Pluribus in monaſteriis locum habere non poteſt monachus, & cur 15.15.20
ex Pluribus rebus venditis vna, vel pars ex toto non retrahitur à proximis 26.2.15
Plus petens quàm debeatur, quomodo plectatur 48.5.11
in eum qui Plus quam debeatur, petit, quomodo ſtatuendum 21.8.8
Plus petitur, quàm debeatur, tempore 41.12.1
Plutoni regna inferorum tributa 14.5.14
Pluuiæ aquæ arcendæ actio quando locum habeat 4.17.3.& interdictum eius aquæ quando competat eod.8.& 9
Pluuiam de cœlo præcibus ſuis impetrauit M. Antonius philoſ. 34.10.11
Plyntheria feſta Athenis celebrabantur 2.16.5
Poculum abortionis vt puniendum 36.15.18
Poculum amatorium dare, punibile 36.12.10
Podium quid 4.12.6
Podmetzchek, quid Moſcouitis 37.1.17
Pœna arbitraria, & compromiſſi quando committitur 47.39.26
Pœna capitalis vix primis temporibus rerumpub. fuit in vſu 31.3.14.& ſeq.
Pœna ciuilis, alia criminalis, & quid vtraque 31.3.1. ciuilis rurſum triplex, conuentionalis, legalis, iudicialis, & quid quælibet eod.
Pœna compromiſſi non eſt in poteſtate arbitri, ne petatur 47.39.14
Pœna conuentionalis quando vſuratum loco eſt 31.3.2. Non poteſt applicari fiſco eod.
Pœna corporalis ſubrogatę in locum pecuniarię famoſę demit infamiam 31.11.9
Pœna criminalis, in corporalem & pecuniariam diuiditur 31.3.12
Pœna dicta non debet differri, quin executioni mandetur

mandetur 32.28.2
Pœna diuina, temporalis & perpetua: temporalis in hoc, & alio ſeculo, & quæ eius generis 31.4.3
Pœna diuiſa in pœnam, & multam 31.3.6
Pœna grauior vbi maius delictum 44.3.20
Pœna hodie ſeruum ex libero non facit 9.15.8
Pœna impoſita nubentibus intra annum luctus an remitti poſſit 9.26.55.& 56
Pœna in contractibus appoſita quid differat ab eo quod intereſt 21.10.4
Pœna iudicialis quæ 31.3.3
Pœna legalis ciuilis quæ, & ſpecies 31.3.4
Pœna, manuum & pedum amputatio, ante ſupplicium vltimum 35.1.11
Pœna, melle nudum inungi, & apibus expoſi 18.7.7
Pœna militaris, milites inter farcinas & captiuos ponere, fractis haſtis 19.10.19
Pœna pecuniaria criminum in corporalem conuertitur ob inopiam debitoris 38.1.10
Pœna pecuniaria fiſco adiudicata, facit iudicium criminale 47.5.3
Pœna pecuniaria quando commutari poteſt in corporalem ob inopiam condemnati 22.10.1
Pœna quare interdum tranſit in ſucceſſores & poſteros 31.44
Pœna quomodo ſeruos facit 14.35
Pœnæ ſerui qui eod.7
Pœna ſupplicij quibus caſibus ſuſpendatur 32.28. 4.5.& quomodo mutetur eod.nu.6
Pœna, viuum ſepeliri 19.11.4
Pœnæ acerbitas continet magis improbos 11.8.5
Pœnæ alia ratio ſtatuendæ, vt cæteri à ſimili maleficio punito terreantur 31.2.11
Pœnæ conuentionalis, & vſuratum differentia 31.3.3
Pœnæ imponendæ ratio alia, conſeruatio dignitatis læſi 31.2.8
Pœnæ nomine legatis adiecta 42.33.18
Pœnæ ſynonima, ſupplicium, vindicta, vltio 31.1.1
Pœna vnde declinatum nomen habet 31.1.2.& quid eod.3
Pœnam inflictam iudex qui condemnauit, nec mutare nec moderari poteſt 31.27.3
Pœnam pecuniariam cui iudici liceat conuertere in corporalem, & contrà 31.3.6
Pœnam ſoluendo quando liberatur promiſſor 24.2.8
Pœna affecta quare interdum bruta, & res inanimatæ 31.2.12
Pœna affecti clam propter ſplendorem proximorum 35.1.30
pro Pœna, tonſio capillorum 16.1.21
Pœnæ capitales, quæ 31.34.2
Pœnæ diuinæ alterius ſeculi, duplicis generis item porales, & æternæ 31.28.2
Pœnæ diuinæ quæ, & quomodo dicantur 31.4.2
Pœnæ exacerbandæ vbi frequentius eſt crimen 38.5.1
Pœnæ imponendæ habita ratione rerum & perſonarum 31.20.12
Pœnæ in arbitrio principis, qui ſolus imperat, ſunt 56.21.4
Pœnæ mentę ad emendationem delinquentium & aliorum qui eorum exemplo delinquere poſſent 31.25
Pœnæ iuris ciuilis in genere 31.34.1. non capitales quæ, & damni pœna quid eod.
Pœnæ iure pontificio vſurpatæ quæ 31.29.1
Pœnæ militares quædam in ſumma 19.12.11
Pœnæ non ſunt exequendæ ex ſpeculatoris arbitrio, ſed iudicis 32.28.1
Pœnæ ſanguinis non infliguntur ab eccleſia 49.1.13
Pœnæ ſeueriores eſſe debent creſcente audacia 31.3.19
Pœnarum criminalium aliæ capitales, aliæ non capitales: & capitalium aliæ maiores, aliæ minores 31.3.13
Pœnarum criminalium corporalium non fit compenſatio 38.7.14
Pœnarum in genere criminalium, diuiſarum & humanarum diuiſio 31.4.1
Pœnarum tres appellationes ex diuerſis cauſis intendit 31.2.1
Pœnarum varia genera iuris ciuilis 31.37.1
Pœnis affici nemo priuata authoritate legitime poteſt 32.27.1
Pœnas magiſtratus omnes non poſſunt, nec qui poſſunt quas voluerint infligere 32.27.2
in Pœnis proportio Geometrica, non Arithmetica ſeruanda: & quæ ſit vtraque 30.52
Pœnis publicis res inanimatæ cur ſubditæ 36.159
Pœnalis actio in quantum hæredes & quando obliget 36.25.9
Pœnales actiones quæ, & à perſecutoriis rei vt differant 21.8.14
Pœnales exactiones quando, & quæ tranſeant in hæredes 32.25.3
Pœnalia compendia fiſcum ditant 3.4.5
Pœnalium actionum diuiſio, in eas quæ in duplū, triplum, quadruplum 21.8.15
Pœnitentia publica qualis 28.10
Pœnitentia in vicino concludēte pullos adhibetur 4.24.12
Pœnitentiæ locus non eſt in contractibus nominatis 15.25.1
Pœnitentiæ locus non eſt in feudo perpetuo 6.39.25
Pœnitentiæ nomen quid contineat, & quomodo vt ſacramentum definiatur 2.8.1
Pœnitentiæ diuiſio, in eam quæ Dei, & quæ hominis. Item ſubdiuiſio pœnitentiæ hominis, in veram & falſam: Et veræ, in publicam ſeu ſolemnem, & priuatam eod.2
Pœnitentiæ materiæ, & res, eod.5. Eius partes, contritio, confeſsio, ſatisfactio, abſolutio &c eod.4
Pœnitentiæ vis & effectus 2.8.11
Pœnitentiam negans morienti, occidere videtur 56.25.3
Pœnitentia, non deſinit eſſe fur 37.15
Pœnitentia pœna ciuilis raptoris non eluitur 36.25.15
ex Pœnitentia cognatio & filiatio ſpiritualis egred t

egreditur per ſonam pœnitentis 9.11.19
quia per Pœnitentiam ea non fit remiſſio peccatorum, vel regenaratio, quæ per baptiſmum fit eod.
Pœnitentia quæ crimina aboleri poſſunt 30.11.17
Pœnitentiæ arbitrariæ relictæ confeſſoribus 36.1.11
Pœnitentiarius Pappa, & pœnitentiarius Pappæ quis, & munus 15.42.16
Pœnitens non ordinatur, curialis luxuriose viuens 16.10.20
Pœnitentes publicè ab eccleſia pelſendi 16.3.3
Pœnitentium veſtitus 15.16.2
Pœnula communis cuius eſſet 9.19.23
Poëta ne militet 19.3.11
Poetæ à muneribus & collectis non ſunt immunes 38.8.12
Poetæ non habent immunitatem 18.10.3
Poëtis Romæ maledicentia caſtigata, & alibi 38.7.3. & 4. & c.6.nu.5.6.7.8
in Poëtis aliquid diuinitatis ineſſe aliqui putarunt 34.3.19
Polemarchus à muſtellis ob periurium infeſtatus 30.10.11
Polemarchus capite damnatus ſpoliato Cyri ſepulchro 33.23.22
Polemoniacus pontus 19.18.5
Pol carpi præclarum factum 33.9.3
P lienta Naxia capta à duce M leſiorum 33.21.9
Polnici magiſtratus quam habent iuriſdictionem 47.35.7
Polnicorum magiſtratuum eadem quæ ædilium 47.31.7. & 8
Pollicitatio quid, & vt differat à pacto 21.2.7
P llicitatio verbis fit, & per epiſtolam 24.9.1
Pollicitatio quid, & quomodo a pacto differt 50.2. eius nomen generale & ſpeciale eod.
P llicitatio quando obliget eod.5
Pollicitationum diſtinctio 24.9.3
P llicere quæ res poſſunt 24.9.4
P lluctura cœna quæ 25.11.8
per Pollucem iurabant antiqui 35.12.14
Polloniæ regnum a M eciſlao, Benedicto 7. Pont. Max. in feudum datum 6.2.12
Polonici & Sarmatici nunc, qui olim Liuanici dicebantur 10.1.12
Polybius Corinthius Alcinoe pater 27.2.12
P lydorus, Priami & Hecubæ filius, necatus 41.4.4
Polygamia obtinuit apud Athenienſes, Parthos, Thraces, Ægyptios, Perſas 9.2.20
Poligamiã qui approbauerint 9.2.19.20. & ſeq. & polygamiam in vno matrimonio non eod.10
Polymeſtor, rex Thraciæ 41.4.4
Polynices 41.5.3
Polypus imaginatione ſe in varios colores mutat 34.11.11
Pomarium aut pirum furatus quomodo puniendus lege Salica 37.6.7
Pomonanus ex ſacrificulis 16.8.29
Pompeius die ſabbathi expugnat templum Hieroſolymitanum 2.16.11
Pompeius Magnus capto templo Hieroſolymorum, ab auro inibi inuento abſtinuit 15.39.6
Pompeius victus a Iulio Cæſare 2.16.12
Pompeia lex de parricidiis quæ, & eius pœna 36.14.2 & 3.
Pompilius Faunus, Pompiliam Faunam vxorem ob vinum potum, cecidit virgis 39.1.15
Pomponius Attꝛcus ſine inimicis, quare 38.7.9
Pomponius iuriſconſultus 18.11.5
Pompuſiani mors 39.1.21
Pondera menſuraſue falſificans qua pœna puniendus 36.1.8
Pontachanus dictus Palmariæ regionis regulus 9.36.5
Pontanus ſum. Pont. quo anno ſedit 15.4.10
Pontem priuati iuris, nemo ſ pra flumen publicũ facere poteſt 1.4.1
Pontes facere ſupra vias ad coniungendas domos inhibitum 4.12.7
Pontifex ſummus Pappa dictus 15.2.12
Pontifex ſummus ſolus quæ poſſit 15.3.5
Pontifex Romanus ſummus ex omni ætate eccleſiæ catholicæ eod.11. eius qualitates, inſignia, veſtitus, & ornatus eod.12
Pontifex ſummus vnus tantùm eſſe vno tempore poteſt 15.3.15
Pontifex ſummus quis eligi poſſit eod. 16. a quibus eligatur eod.17. & 18.1. viuente, clero poſt approbante, deinc principe eod. & quando imperatoris conſenſus adh bitus eod.19
Pontifex ſummus à cardinal bus eligendus, & de forma electionis 15.3.20. eius electioni quæ obiici poſſint eod.21
Pontifex ſummus non poteſt eligi fœmina, quare eod.22
Pontifex ſum. electus, quare ſella forata ſedere iubeatur pr mum 15.3.23
Pontifex ſum. electus inthroniſatur, coronatur, confirmatur: & quid gerat ante hæc, & differentia reſcriptorum antè & poſt omiſſorum 15.3.24. Eius poteſtati quæ reſeruata 15.3.27
Pontificis maximi Romanorum poteſtas 16.8.39
Pont ficis ſummi electio in poteſtate reg's Galliæ olim 17.7.2
Pontificis ſumm. electio non habet confirmationem 17.13.6
Pontifici debent reges & Cæſares obedire, j autem Deo 25.1.12
Pontifices ſoli nunc templa dedicant 15.29.10
Pontifices ſummi fuerunt imperatores aliqui Ethnicorum 15.5.10
Pontifices ſummi plures ſimul electi, & quale ſchiſma inde natum 15.3.15
Pontifices ſummo pontifici ſubditi, vt membra 15.3.8
Pontificum ſeu epiſcoporum cura & authoritates requiritur in eccleſiarum conſtructione 2.1.10
Pontificum ſummorum in reges poteſtas 15.2.11
Pontificum conſilium olim cauſas arrogandi diſpiciebat 10.6.11
Pontificibus ſubditi & laici imperatores, & magiſtratus inter gentiles quoque 15.3.9
Pontificatus, num ſit ordo, quorundam pugna 16.1.9

Pontificatus ſummæ dignitatis finis 15.3.26
Pontificatum gerebant imperatores Romani paganorum, quare 15.29.9
Pontificatum ſummum gentilium gerebat imperator 50.12.8
Pontificiæ ſanctiones ciuilibus præponi in matrimonijs iudicandis 9.21.2
S. Pontij de Tomeriis monaſterium in Gallia 9.14.9
Pontonarius traiiciens furem, qua pœna puniendus 37.15.3
Pontum quando expugnauit Mahometes 15.5.10
Popilia veſtalis viua defoſſa 36.7.3
Popilij legati Antiocho reſponſum 35.4.10
Popinarum frequentatio ex nimio otio, eáque malorum plurium cauſa 39.7.1
Popinarum & ganearum frequentatio inhibita in Gallia vxoratis & cuibus, quare 39.7.2. pœna eod. & iure pontificio & canonum, electis eod.4
Popinis interdictum vendi aliud, quàm legumina & olera cocta 39.7.11
Popinonem vocare, vel in popinam ducere filiumfa. iniuria eſt patris 39.7.3
Poppea lex, & lex Papia diuerſæ, Poppea de frequentandis matrimonijs. Papia de iure ciuitatis de vtriſque 9.6.3.4.5.6.&c.
Popularis actio quando per procuratorem intentari poteſt 49.4.3
Populica actio quare agendo & non defendendo amittit procuratorem 24.32.22
Popilius ad Antiochum legatus, à Romanis miſſus 32.15.4
Populus quid, & vnde 16.1.2
Populus cogit euomere quæ Quæſtores intercipiunt 33.19.8
Populus quid 18 3.1. diuiſus à Romulo ordine, & dignitate, & quomodo eod.3. quæ permiſſa populo ex lege Romuli eod.4
Populus & turba à prudentibus vitari debent 15.14.5
Populus tumultuans, quomodo puniendus 35.6.20
Populi peruerſæ in dominatione qualitates 47.15.24
Populi Romani diuiſio variata 47.23.2
Populi Romani varia & mutabilis, inconſtansque mens in regimine reipub. 47.34.8
Populi vanæ voces non audiendæ, nec ſequendæ 6.20.14. beſtia multorum capitum populus
Populi voces vanæ audiendæ non ſunt 31.1.2.& 4
Populum ineſcare, crimen perduellionis 35.1.12
à Populo ſacerdotum Ethnicorum electio vt fieret, quæ lex lata, & quàm variè mutata 17.11.36
Populares actiones quando mulieri & pupillo concedantur 4.28.1
Popularia & priuata interdicta quæ 21.8.24
Popi, ſacerdotes 16.8.29
Porcherius Treuirenſis, à populo necatus 39.1.13
Porcam præcidaneam ante meſſem vouebant Romani 24.10.14
Porci paſcuis non debent immitti 3.15.11
Porci pro tributo dati 3.3.3
Porcorum ſeu porcellorum furta quomodo puniantur 37.17
πόρος & πορὴ 10.22
Porphyrio auis adulterium dominæ detegit 36.6.3
Portatiui epiſcopi qui dicti 15.12.44
in Portis ciuitatum iudicia fiebant 18.4.5
Portarum curatores 13 12.9
Portas cuſtodire, officium 15.39.2
in Portis ciuitatum iudicatum olim, & ſub dio 47.11.12
Portia lex pro tergo 31.11.14
Porticus, paries apertus 4.7.5
Portorium non ſoluunt ſeu vectigal, ad proprium vſum delata, quæ fiſci ſunt, & delata in opus ruſticum 3.9.5
Portorium empta à fiſco ſoluunt eod.6
Portorij vectigal, pro nuptiis & cuctis rebus 3.9.1
Portoria, inter immobilia 1.9.11
Portorta Plato & Nero voluerunt aliquando tollere 3.9.2
Portoria Iulius Cæſar peregrinatum rerum inſtituit Franciſcus primus in Gallia vocat hæc portoria *Traicte foraine* 3.9.3
Portoria qui ſoluere debeat, an multo qui equos ſuos ad portandas merces locauit, an dominus mercium 3.8.14
in Portugalia à Ioan. 22. nouus ordo militum ſactorum 15.35.11
Portus publici iuris, ideo cuilibet licet in his piſcari. Regij autem iuris vel domini loci, ratione iuriſdictionis & vectigalium. Portus quid, & eius differentia ab ſtatione 3.14.7
maiſtre des Ports, paſſages & chemins, in Gallia quis 3.13.5
Poſitiones inter litigantes 48.7.5. quibus teneatur reſpondere aduerſarius eod.6
Poſitionibus litigantium quomodo litigantes reſpondeant 48.6.9
Poſſeſſio ab occupatione cœpit 20.1.1
Poſſeſſio eadem apud plures vnius rei eodem tempore eſſe nequit 23.2.7
Poſſeſſio, baſis vſucapionis. & dominij 40.4.2. hæc ciuilis & naturalis eſſe debet eod.3
Poſſeſſio beneficij non transfertur collatione, ſed adipiſcenda eſt 17.16.5. quemadmodum autem adipiſcenda eod.6. & intra quod tempus eo.7. Poſſeſſionis quæ in beneficijs vtilitas eo.8. vt & poſſeſſionis triennalis vtilitas in ſacerdotijs eod.
Poſſeſſio beneficij quomodo detur 10.10.10
Poſſeſſio bonorũ à bonorum poſſeſſione differt 43.2.2
Poſſeſſio, & quaſi poſſeſſio quid 21.9.9
Poſſeſſio fiduciaria quid 23.5.2
Poſſeſſio in ſequeſtrum tranſit 23.3.10. & eam tollit manus regiæ iniectio eod.21
Poſſeſſio quomodo naturaliter interrumpatur 40.6.5. & ciuiliter 6
Poſſeſſio vel quaſi ex quo actu indicatur 4.22.3
Poſſeſſio tot modis amittitur, quot acquiritur 20.12.1
Poſſeſſio naturaliter, & ciuiliter amittitur eod.2

naturaliter amittitur, naturæ & hominis facto, quomodo eod.
Poſſeſſio quomodo ciuiliter amittatur vel interpelletur eod.3
Poſſeſſio ſeu vſucapio ciuiliter interrumpitur, innouatione cautionis, precum principi facta oblatione, ſolutione 20.12.5
Poſſeſſio dominium continet aliquando, & contrà. 1.13.2
Poſſeſſio plena cum vſufructu 1.13.4
Poſſeſſio à pedum poſitione eod.7. aliis, à ſedium poſitione nu.8.9.10.11
Poſſeſſio propriè corporalium, non incorporaliũ 1.13.12
Poſſeſſio ciuilis eod.17
Poſſeſſio quæ habet plus facti, quàm iuris eo.19. & contrà 16
Poſſeſſio colorata quæ eo.20. vacua item nu. 26
Poſſeſſio quæ ſit, quæ plurimùm iuris, & plurimũ facti habet eod.21
Poſſeſſio quæ nihil iuris habet eo.22. & 24
Poſſeſſio mere ciuilis eod.25
Poſſeſſio diſtincta in eam, quæ cum titulo, & ſine titulo eſt 1.13.27
Poſſeſſionis & proprietatis diſtinctis 1.13.5
Poſſeſſionis noua finitio eod.5
Poſſeſſionis diuiſio, ex diuerſis modis poſſidendi, ex iure & facto exuberante eod.15
Poſſeſſioni incumbere quis poteſt ciuiliter, naturaliter, vtroque modo: non autem dici ciuilẽ poſſeſſionem eo.23
Poſſeſſionis adeptio fictitia quot modis fit 20.10.9
Poſſeſſionis bonorum agnitio ſymbolica eod.16
Poſſeſſionis beneficij adeptio quando præcipuè deſideratur 15.12.19
Poſſeſſionis commodum poſſidenti 4.22.3
Poſſeſſionis initium in præſcriptione quo referẽdum 40.8.3
in Poſſeſſione bonæ vel malæfidei, quæ perpendenda 40.8.3
Poſſeſſionis interruptæ & ſuſpenſæ in vſucapionibus differentia 20.12.6
Poſſeſſionis rerum eccleſiaſticarum cognitio ad curias regis cui pertinet in Gallia 45.7.12
Poſſeſſionis vtilitas 21.9.11
in Poſſeſſionem bonorum Comitis, rei ſeruandæ cauſa, ſe mitti creditor eius petere non poteſt 6.9.16
Poſſeſſionem dare plus eſt, quàm inueſtire 6.14.4
Poſſeſſionem ſpiritualium ſeu incorporaliũ quomodo contequamur 20.10.10
pro Poſſeſſione & inueſtitura quæ habeantur 6.14.1
Poſſeſſor bonæfidei & malæfidei quales impenſas, & quomodo reperat 21.16.5
Poſſeſſor bonæ & malæfidei quos fructus hæreditatis reſtituit 46.7 21. & 22
Poſſeſſor, niſi ſit violentus, releuatur à probatione dominij 48.9.11
Poſſeſſor vel quaſi in ſeruitutibus quis dicatur ex contendentibus 4.22.2.4. & 7. & nunciando quomodo ſe facit poſſeſſorem eo.5
pro Poſſeſſore quis dicatur poſſidere 46.[illegible]11
pro oſſeſſoribus Auguſtus imperator pronuntiauit 20.4.1
Poſſeſſorium plenum quid 36.25.13
Poſſeſſoria bonorum petitio quæ, & quibus detur 46.7.5
Poſſeſſoria bonorum petitio quãdo datur 43.4.17
Poſſeſſorij beneficiorum cognitio cur à iudicibus regis expeditur in Gallia 47.21.25
Poſſeſſorij iudicij pro beneficiorum limbus, methodus 17.20.5
Poſſeſſorij duæ prouiſiones, vindiciæ ſeu recredentia, & ſequeſtratio eo.7
Poſſeſſoria iudicia, quæ interdicta dicãtur 21.9.10
Poſſidendi facultas, quòd ad vſucaptionem pertinet, quibus caſibus ſuſpenditur 20.12.6
Poſſidonij honor 47.40.9
Poſteri periurorum, ignobiles 50.10.9
Poſteriora non derogare prioribus, caſus 9 24.6
Poſteriores qui 9.9.16
Poſthumis imperator cur lapidatus ab exercitu Romano 20.4.7
Poſthumius lapidatus 35.6.6
Poſthumi Tiburt filiũ cur iuſſerit occidi 19.10.3
Poſthumia Veſtalis viua defoſſa 9.19.9
Poſthumus cenſor 47.16.12
Poſtumus exhæredari non poteſt mala mente 44.3.5. & 17
Poſthumꝰ quis rũpat agnatione teſtamẽtũ 44.2.15
Poſthumi factum 35.1.6
Poſthumi qui dicantur 10.3.14
Poſthumi exhæredari olim poterant, hodiè non 44 2 14
Poſthumi hæredes inſtitui poſſunt ſui & alieni hodiè, non olim & quare 42.35.1
Poſthumis legitima debetur 44.5.52
Poſthumis non licuit teſtamento relinquere, hodiè contrà 42.33.5
Poſthumis non natis quomodo ſuccurſum a prætore 43.4.9
Poſthumis ſubſtitui poteſt pupillariter 42.12.6
Poſtliminium quid, & per hoc res exire à poteſtate hoſtium 20.5.1
Poſtliminium quid reſtituat eod. 5. eius duplex ſpecies. eod.6. in eius fictione quæ conſideranda eod.4
Poſtliminij ius tempore belli & pacis 20.5.7
Poſtliminij ius non eſt in captis a latronibus, & piratis, & bellis ciuilibus eod.9
Poſtliminij iure quæ non poſſunt reperi eod.10
Poſtliminij ius num inter Chriſtianos captos in bello à Chriſtianis 14.3.17
Poſtliminij ius num in perſonis hodiè locum habeat 20.4.3
Poſtulare à iudice quid ſit 4 26.7
Poſtulare qui poſſunt 17.12.20. poſtulari item qui poſſint eod.22
Poſtulare qui prohibeantur 49.6.21. & ſeq. ob pueritiam eod. ob ſexum eo.21
Poſtulare ſententia qui, & quandiu, & quomodo prohibeantur 49.6.29
Poſtulatio in beneficiis quid 17.12.19. à quibus fit eo.23
Poſtulatio admiſſa vim electionis habet eo.21

eius & nominationis conſenſus, & diuerſitas 17.12.26
Potentia quid 11.2.3
Potentia alicuius quis non opprimendus 4.27.2
Potentioribus pares eſſe nõ poſſumus 21.20.7.&li. 32.24.20
Poteſtas vnde dicta 33.1.2
Poteſtas debet adeſſe contrahendi cum voluntate 21.2.6
Poteſtas & potentia quid 11.2.3
Poteſtas alia publica, alia priuata eod.5. & vtriuſque publicæ & priuatæ poteſtatis ſpecies eo.6
Poteſtas in liberis perſonis, dicitur dominatio & ſeruitus 11.1.18
Poteſtas patria tantùm, non alia, permittit fieri filiis ſubſtitutionem 42.22.17
Poteſtas pro imperio 47.13.1.2.3. ſeparatur ab imperio eo.3.& quate imperium merum poteſtas eod.3
Poteſtas publica diuiſa, & perſonæ eius, in eccleſiaſticas & laicas 15.1.2
Poteſtatis nomen quid contineat 11.2.4
Poteſtatis omnis priuatæ per ordinem neceſſitas, & hiſtoriæ conſequentia repetita eod.7
Poteſtate alterius eget, qui ſe tueri & defendere nequit 11.2.1
Potiti ſacerdotes 16.8.29
Potonus Xanthalius magnus ſcutarius primus creatus 6.8.15
Pontinus patritius 21.5.13
Pos[illegible]ecundum Cambriæ regnum 33.8.21
P[illegible]enda in plurali numero quid 15.23.1.& 5
Præbenda in ſingulari, beneficium eod.6
Præbenda duplex, laicalis & ſpiritualis, & quæ laicis debetur eod.7
Præbenda ſimplex, quale beneficium eod.9
Præbenda canonialis quid 15.23.12
Præbendæ præbendatorum & canonicorum, ex tribus, præbenda, diatis, & de menſa eo.22
Præbendæ publicæ 15.23.1.& 3
Præbendæ laicis datæ in eccleſiis, iuris regij à rege 15.23.8
Præbendæ ſpirituales duplices, ſimplices & canoniales eo.9
Præbenda ſacerdotalis tantùm preſbyteris ætatis legitimæ, non ante tempus preſbyteris factis concedenda 17.6.23
Præbenda ſine canonicatu eſſe poteſt, non econtrà: cùm præbenda ex canonicatu naſcatur, tãquam mater ex filia 17.2.4
Præbendæ in fructibus conſiſtunt proprij natura 15.23.8
Præbendari vnde dicti, & quid præbenda in plurali numero 15.23.1.& 5
Præbendarij hebdomarij qui eod.10. aſſiſij item qui eod.11
Præbia vnde declinatur 15.23.4
Præcentor quis. 15.22.2.& officium eius eo.13
Præceptores à quibus eligi debent 18.24.4
Præceptores quos eruditi, filios vocant 10.5.4
Præceptorum ſalaria, & donationes, ſunt remunerationes 27.2.4
Præceptorum ſeu doctorum ſalarium quando, & quomodo ſoluendum eo.13
Præceptoribus & doctis viris quibuſdam ſalaria, & qualia, & quare conſtituta eod.5
Præceptoribus ſalaria ex publico conſtituere licet municipibus, inconſulto principe 27.2.6
Præceptoribus mercedes ſoluendæ 25.2.9
Præceptoriæ, ſeu commendæ hoſpitalium, D. Ioannis non ſunt beneficia 15.34.2
Præceptum iudicis quando nullum 4.29.4
Præcipitanda non ſunt iudicia, potiſſimum capitalia 19.18.9
Præcipitatio è ſaxo, in pœnam 37.2.6
Præcipitatio, pœna mortis vbi 31.19.1
Præco quomodo vocet in ius, & vbi 48.2.19
Præcones iudiciarij, *audianciers* qui 47.29.15
Præda quid 20.4.3.& lib. 38.12.3
Præda ab hoſtibus capta, quomodo diuidebantur militari diſciplina 20.4.3.& 6
Præda aliquando ſolius populi Romani non militum, aliquando militum eod.7
Prædæ pars Deo conſecrata eod.8 & ex ea decimæ Deo datæ 20.4.9.& quæ iuſta præda ex hoſtibus eo.10
Præda vnde declinatur 15.23.4
Prædæ cauſa duces lapidati 35.6.6
Prædę diuiſio, ſeditionum cauſa 35.6.23
Prædę diuidendę lex Dauidis 19.11.4
Prędam cum hoſtibus diuidens, vinus comburẽdus 19.11.4
Prædandi hoſtibus dans facultatem in ſuos, velcũ illis prædam diuidens, & maieſtatis & proditionis reus, & quę eius pœna 35.5.18
Prædicandi officium ad quos proprię pertineat 15.15.6
Prædium quid dicatur, & eius diuiſio, in ruſticũ, & vrbanum 4.15
Prędium optimum maximumque non eſt, quod ſeruit 4.1.4
Prędium vrbanum quid faciat 4.6.1
Prędij commoditas conceſſa alicui, accedit ſeruitutibus prędialibus 4.2.22
Prędia aliena quibus cauſis liceat inconſultis dominis ingredi 4.14.2.& 3
Prędia militaria 19.9.1
Prædia in vſum vel opem militiæ à priuatis relicta eo.
Prædia ſtipendiaria, & tributaria quæ 6.6.1
Prædiales decimæ quæ, & ex quibus debentur 2.23.2
Prædiales ruſticæ ſeruitutes, quæ 4.14.5
Prædiales ſeruitutes reales, aut in ſolo, vt ruſticæ: aut in ſuperficie, vt vrbanæ 4.6.1
Prædo quis 19.2.2
Prædo aduerſus quos ſpoliatus eſt reſtituendus 36. 25.19.& 20
Prædonum in pœna apud Maſcouitas, & alios 36. 15.13
In Præfationibus dicta, cenſentur tacitè in ſequẽtibus repetita 21.6.8
Præfectus annonæ 36.30.9
Præfectus Auguſtalis quis, & iuriſdictio 47.32. 23
Præfectus prætorio quis 19.18.3.& lib. 47.30.2

Præfectus vrbi curam annonæ habuit 36.30.11
Præfectus vrbi quis, & quando perpetuus, & de quo iudicaret 47.35.1
Præfectus vrbi Romæ quæ habebat ſua diſpoſitione & iuriſdictione 47.35.3. de præfecto vrbi Conſtantinopoli cod.
Præfecti prætorio notio 47.28.5
Præfecti ius cingendi gladij non habebãt 47.14.5
Præfecti prætorio principis authoritas 47.28.2.ius gladij cod.4
Præfecti qui dicti rectores prouinciarum 47.32.2
Præfecti prætorio dignitate ſenatoria donati 47.25.18
Præfecti vigilum incendiorum curam habebant 36.19.13
Præfecti prætorio qui, & ſpecies 47.30.12
Præfecti prætorio orientis diœceſes, & prouinciæ cod.13
Præfecti prætorio per Illyricum diœceſes cod.14
Præfecti prætorio Italiæ diœceſes, & prouinciæ cod.15
Præfecti prætorio Galliarum diœceſes & prouinciæ cod.16
Præfectus prætorio Africæ cod.17
Præfecti imperium Romanũ diuiſerunt 47.30.17
Præfecti prætorio principis poteſtas cod.23
Præfectorum prætoriis poteſtas 47.30.27
Præfecturæ honorariæ ſine adminiſtratione, ordinariæ cum adminiſtratione 47.6.4
Præficæ, quæ mulieres apud Phtiges 2.14.19
Prægnantis mulieris denunciatio debet fieri intra 30.dies 40.5.14
Prægnantis ſupplicium differtur 32.28.3
Prægnantem ſe eclans & abortum faciens, rea parricidij 36.15.22
Præiudicia prius tractanda 50.1 13
Prælatus ignarus deponendus 47.10.10
Prælegatum quid 42. 32. 2. quando illud retinet hæres repudiando hæreditatem cod.
Prælegata quando veniant in reſtitutionem fideicommiſſi 42.29.16
Prælationis ius non poteſt cedi extraneis 26.18.1
Prælationis ius contra dominum, quo tempore præſcribatur 40.5 15
Prælationis ius, domino vendente cliente eponeniata, quando competit 25.11.6
Prælationis iure non vtitur in feudo eccleſiæ eccleſiaſticus dominus 6.16.6
Prælationis iure quando, & quandiu vti poteſt dominus in re clientelari 25.20 6
Prælationis ius in re vendita quando non conceditur cod.7
Prælationis iure dominus clientelaris non vtitur, niſi ipſe velit rem venditam, non ſi alius velit dare cod.9
Prælationis iure quando dominus venditum feudum retinet, & intra quot dies 6.16.3.in quibus caſibus autem hoc ius ceſſet cod nu.5.6.& 7
Prælati appellatio non pertinet ad eccleſiæ rectorem ſimplicem 17.3.1
ob Prælati culpam eccleſia patitur 6 21.1
Prælati bona pro quibus tacitè obligata 23.8.8
Prælatos qui eligant 17.7.4
Prælatura, quid dicatur 17.3.17
ad Prælaturas electio & nominatio, ſolius regis Gallorum 15.38 13
ad Prælaturas electiones & poſtulationes in Gallia ſublatæ 17.12.35
ad Prælium apud Romanos qui niſi magna vrgẽte neceſſitate, minimè irent 9 6.38
Præmium quid 27.2.2
Prænotiones quæ non ſunt prohibitæ 34 4.1
Præpoſitus quis, & vnde dictus 15.18.6
Præpoſito manus inferẽs, quomodo puniatur 38.3.10
Præpoſitura, beneficium cum dignitate, & ſine 15.18.7
Prædes qui 24.3.13
in re Preſenti nunciatio fit 4.29.1.& c.27.numer. 16
Præſens alienationi rei ſuæ, nec contradicens, cõſentire videtur 15.10.4
Preſens promiſſio validior quàm futura exemplũ in ſponſalibus 8.9.11
Præſentium & futurorum clauſula omiſſa pro expreſſa habetur 23.8.7
Præſentibus paucis, renunciatur maioribus futuris facilè 41.10.3
Præſentia adoptati exigitur, & quando voluntas 10.6 13
Præſentia mariti pro authoritate vxori contrahẽti eſt 11.4 15
Præſentia mulieris in alienatione rei dotalis quãdo ei noceat 9.22 15
Præſentia perſonæ omnem erroris admiſtionem, excepto ſtatu ſeruitutis 9.12 5
Præſentia & futura conſiderantur tantùm in transactione, ne luminibus officiatur niſi expreſsè aliter caueatur 4.10.9
Præſentato indigno per laicum, eo repudiato intra tempus quadrimeſtre patrono datũ, poteſt laicus alium, & alios præſentare: nec repudiato indigno epiſcopus pleno iure poteſt conferre comtà ſi præſentetur indignus a patrono eccleſiaſtico 17.4.13.præſentati inſtitutio cur exigitur epiſcopi cod 22
Præſentatio patroni requiritur in patronato beneficio conferendo 17.4.7
Præſentatio quale ius conferat præſentato eo.
Præſentatio inſtituendi, & per patronum, & per procuratorem eius fieri poteſt, & per literas cod.10
de iure Præſentationis, vel ſubiectionis tranſigere non licet 28 2.18
Præſentandi ius quo tempore excludatur 40.5.8
Præſentandi ius quando admittur patronis, & plena collatio ad epiſcopum pertineat 17.4.14
ad Præſentandum, quod tempus detur 8.3.4
Præſes prouinciæ, legatus Cæſaris dicitur 47.32.20
Præſes vocatus a Longino Exarcho quis 6.3.13
Præſidis appellatio ad omnes rectores prouinciarum pertinet 47.32.2
Præſidis prouinciæ imperium, & poteſtas 47.32 9
cuta, modeſtia, leges cod.
Præſidis prouinciæ iuriſdictio & officia
Præſidialis curia ex vnius lite reiici poteſt 49.3.18

Præſidialis præſes 47.33.18.non præſes prouinciæ, & eius munus eod.16
Præſidiales iudices quomodo, & in quibus maiores 47.12.7
Præſidiales iuridici noſtri, præſides prouinciæ dici poſſunt 47.33.6
Præſidialium iudicum iuriſdictio 47.21.21
Præſcribendi facultatem quæ clauſulæ in contracto poſitæ, impediunt 40.2.21
Præſcribi quare nunc poſſunt, quæ impræſcriptibilia iure Pandectarum dicuntur 40.5.36.& 37
Præſcribi non poſſunt res inalienabiles, vel lege, vel prohibitione teſtatoris 40.7.6. minorum eod.
Præſcribens omnis, re quam præſcribit tanquam ſua vti debet, alioquin nihil agit 40.7.12
Præſcribens excipit & agit vt dominus contra quoſcunque 40.10.1
Præſcriptibilia quædam iure codicis, quæ impræſcriptibilia iure Pandectarum 40.2.14
Præſcriptio quid 40.1.9
Præſcriptio ſuæ rei non valet 40.2.18
Præſcriptio continuatam poſſeſſionem exigit 40.5.1
Præſcriptio momenti 40.5.3. horæ, nu. 4. viginti horarum 5. vnius diei 6. duorũ 7. trium 8. ſeptẽ 9. nouem 10. decem 11. quindecim 12. viginti 13. triginta 14. ſexaginta 15. trium menſiũ 16. centum dierum 17. quatuor mẽſium 18. ſex mẽſium 19. nouem 20. vnius anni 21. biẽnij 22. & 24. quadriennij 25. quinquennij 26. decennij & viginti annorum 27. triginta 28. quadraginta 29. quinquaginta 30. centum annorum 31. antiquitatis 34
Præſcriptiones potentium contra tes inopum ſublatę 40.2.9
Præſcriptiõnes omnes, maiores, redactæ ad ſpatiũ 30. annorum 40.5.23.& 28
Præſcriptio minoris temporis, interpellata litis conteſtatione, fit 40. annorum 40.5.29
Præſcriptio longi temporis, quæ apud Iuriſconſultos, & apud pontifices dicatur 40.5.33
Præſcriptiones 30. vel 40. annorum, non fuerunt iure Pandectarum, vel primi codicis 40.5.36
Præſcriptiones quæ egent titulo & bona fide, & quæ non 40.5.37
Præſcriptionis tẽpus ex initio, medio, & fine, perpendendum 40.6.1
Præſcriptio ſuſpenditur aliquando, & non interrumpitur 40.6.10. exempla eod. 11. 12. 13. & ſeq.
Præſcriptio per nobis ſubditos, cuius bonam vel malam fidem deſiderat 40.9.1
Præſcriptionis exceptio impedit litis conteſtationem 40.10.2
Præſcriptionis exceptionem non ſuppleri iudex, ſi non proponatur à litigante 40.10.3
Præſcribi poſſe quæ meri impetij ſunt 32.10.6
Præſcriptio interrumpitur per cõteſtationem coram arbitris 47.39.31
Præſcriptio iuriſdictionis quæ requirat, & qualis ſit 47.21.22.& ſeq.
Præſcriptio quando bonæ fidei poſſeſſionem probari exigat 47.21.30
Præſcriptio poſt 25. annum, quinquẽnij, aut decẽ vel 20. vim decreti iudicis habet 12.3.19
Præſcriptio ſuſpenditur contra eccleſiam viduatã paſtore 30.12.7
Præſcriptio rerum dotalium ſuſpenditur pendente matrimonio eod.8
Præſcriptio rerum minorum ſuſpenditur, pendẽte tempore minoris ætatis 20.11.9
Præſcriptio ſuſpenditur contra filium fa. in bonis à patre eius ante vſusfructus poſſeſſis eod.11
de Præſcriptione ſeruitutum 41.6
Præſcriptiones in criminibus obiici poſſunt 30.7.5
Præſcriptiones non currunt contra minores 25. anno 13.3.5
Præſcriptis verbis actio 28.1.3.& 4
Præſcriptis verbis actio datur ex acceptilatione 21.19.13
Præſcriptis verbis actio in commodato 13.1.6
Præſcriptis verbis actio pro depoſito quando 13.3.6
Præſcriptis verbis actio quæ, & quare prodita, & pro quibus 28.6.4
Præſtigia à maleficiis longè diſtant 34.10.11
Præſtimonium interdum beneficium, & aliquando minimè 15.30.1
Præſumere cuius ſit 48.11.12
Præſumptio accedit notorio, & in quo differant 48.11.1
Præſumptio quid, & triplex leuis, probabilis, violenta 48.11.2. temetatiæ & leuis vis, & quæ probatio eod.3
Præſumptio probabilis quæ 48.11.4
Præſumptio violenta quæ eod.5
Præſumptio à cauſa naturali admittit contrariam probationem 48.11.7
Præſumptio à fama orta, cuius probationis eodem 8
Præſumptio à iure, iuris, & de iure quæ, & cuius effectus 48.11.9
Præſumptio tracta per iudicem 48.11.10
Præſumptio ex quibus colligatur ad probationẽ 48.11.11
Præſumptionis finis, & rationes eod.13
Præſumptionum diuiſio, in affirmatiuas, negatiuas, de vero, aut verisimili 48.11.6
Præſumptionum probantium, vel non probantiũ cauſæ vnde ſumantur eod.7
Præteritio filij rumpit teſtamentum 44.2.1
Præteritio quid eod.2. quotuplex eo.3
Præteritio filiorum in teſtamento militati quãdo pro exhæredatione eod. in teſtamento matris etiam eod.
Præteritio filiorum dicitur, ſi non inſtituantur, etiam ſi legetur illis 44.2.4
Præteritio de quibus perſonis fieri dicatur eod.6
Præteritio iure ciuili & prætorio examinãda eo.7
Præteritio non rumpit teſtamentum non cõquerente preterito 44.2.11
Præteritio quæ ſit, quæ rumpat teſtamentum eod. 5. exceptiones eo.11

Prætetitio filij in matris teſtamento non vitiat eius teſtamentum, cauſa inſerta 44.2.13
Præteritio filiorum quando nullum teſtamentum reddit eod.21
Præteritione filij quare irricetur teſtamentum, rationes 44.2.25
Præteritio, iniuria dicitur 44.2.25
Præteriti impune iure Pandectarum 43.4.5
Præteritio in matris teſtamento filiorum, pro exhæredatione eſt 44.3.3
Præterito matris pro exhæredatione, differt à præteritione paterna filiorum 42.22.31
Præteritionis poſthumi, & natorum differentia 43.1.22
Præteritione filij nõ corruit teſtamentum, in quo clauſula adiicitur codicillatis 43.1.19
Præteritus filius quando in feudo ſuccedat 6.13.11
Præteriti qui conqueri poſſint 44.2.14.& 15
Præterito filio cur ſubſtitui pupillariter nõ poſſit 42.22.30.& num in nepote præterito inſtituto filio emancipato idem ſit eod.& num iure nouiſſimo correctum id ſit, diſputatur eo.31
Prætexta toga vſque ad 17. an. ab adoleſcentibus Romano deferebatur 19.3.11
Prætextatus, epiſcopus Rotomagenſis reus maieſtatis 35.2.7.& 9
Prætextatæ veſtes quæ, & quid ætas prætextata 9. 19.23
Prætor quis dictus 47.30.1
Prætor vrbanus loco conſulis ordinatus eod.3
Prætor maximus eod.3
Prætor minor conſule eod.
Prætor peregrinus, & plebeius eod.6
Prætor collega conſulum 47.30.6.& 11
Prætor fideicommiſſorum 42.28.3
Prætor iudices dabat 47.21.2
Prætor peregrinus 31 6 2
Prætor, quæſtionum criminalium iudex, & quando alios iudices daret 32.10.4
Prætor vrbanus 47.23.6
Prætor vrbanus Romæ quis hodie 47.25.54
Prætoris in ius ciuile poteſtas 43.2.3
Prætorem quæſtor eius non accuſabat 32.18.3
Prætores ius gladij non habebant 47.14.5
Prætores qui in prouincias mittebantur 47.30.4. eorum differentiæ & ſpecies 47.30.5.& ſeq.
Prætores Romæ, vnus primùm, poſtea duo, poſtea plures eo.6.& 7
Prætores vrbani, & prouinciales eo.8.& 9. eorũ prouincialium poteſtas eod.9
Prætores de quibuſdã negotiis Romæ plures creati 47.30.10.16.& 17. de quibus vitijs electi, & à quibus eod. eorum ornamenta, & inſigna eo. 11. eorumq; ſe in iure conſtituendo & interpretando authoritas 47.30.18. eorum edicta annalia, & perpetua eod.19
Prætorum vrbanorum quædam cauſa, & iuriſdictio eorum 47.30.22
Prætorum prouincialium poteſtas in iure dicundo, & aliis eod.23
Prætorum prouincialium inſignia 47 32.28
Prætoria actio pro tutore, & actio pro tutela, in quo differant 13.10.39
Prætoriæ actiones quæ 21.3.11
Prætoriæ obligationes quæ 21.3.11
Prætoria quare turbulenta dicta 47.1.11
Prætorianæ pfecturæ munus circa triticũ 47.31.10
Prætoria porta 47.30.2
Prætorum quid, & prætorianæ cohortes 47.30.2.
Prætorium Illyricum cum duabus ciuitatibus metropolitanis, conſtantinopoli, & Theſſalonica 15.5.11
Prætorium pignus duplex, coactionis & rerum ſeruandarum cauſa 23.6.2
Præuaricãtium actorum & reorum pœna 32.21.2
Præuaricãtium in certaminibus olympicis pœna 31.19 1
Præuaricari, & præuaricator quid 32.21.1
res quæ Præueniunt mala meliora, quàm quæ illa poſtea curant 21.4.4
in Præuentionibus, ordinarij, & ſummi pontificis obſeruanda 17.7.14
à Prætio malè reprehenſus Accurſius 21.6.15
Precarium affine commodato 23.2.1. quid ſit eo.6 eius forma quæ eo.9. de precarij tempore antinomia diſſoluta eo.10
Precatiũ habet dolum tantum, nõ culpam eo.14.
Precarium quibus modis ſoluitur eod.15
Precariæ, precaria, precarium quid, & quomodo differant 23.2.2
Precariæ & precariarum eadem cauſa, ſed diuerſum tempus eod.4
Precariarum renouatio expreſſa vel tacita eo.3
Precario quæ res dari poſſunt eod.7
Precario qui rogare & dare poſſunt eod.8
de Precario interdictum eo.11 & quid reſtitutorum de eo interdictum putat eo.13
Precarias & precariam eſſe precarium cum tempore 23.2.12
ex Precarij conſtitutione num laudimia debeãtur 25.16.10
Precario opus factum quomodo reſtituendum 4. 25.8
in Precario non eſt locus veri retractus 16.11.1
Precario perfecta deoſculatio manuũ apud Græcos habetur 8.8.6
Preces matrimoniis adiectæ in omni eccleſia Orientali & occidentali: & palam & publice cõtrahi iubet eccleſia, quare 9.5.8
Præces oblatæ principi, quando interrũpant poſſeſſionem 40.6.8
Prehendere quando licet propria authoritate debitorem fugientem 22.6.2
Prehẽſio perſonæ nõ datur pro ciuili cauſa 48.2.12
Prehenſioni hominis quando reſiſtere improbetur aut reprobetur 36.25.29
à Prehenſione vel vadimonio in Gallia appellatio non ſuſpendit executionem 50 2.15
Premiſtienſis ſedes epiſcopalis in Ruſsia 15.12.4
Prendre en partie latrũculatorẽ, aut iudicem quãdo quis poſsit 16.18.8
Preſbyter, & archipreſbyter quis 15.21.1
Preſbyter & epiſcopus pro eodem olim, & digni 16.8.14
Preſbyter non poteſt eſſe notarius, nec teſtamentum excipere 42.5.21

Preſbyteri an intrent 50.7.11
Preſbyteri ſenioris nomen eſt & honoris 15.21.2
Preſbyteri ſeniores, & multo magis ſenibus honorandi eo.8
Preſbyteri, & ſenes qui dicti 15.21.4
Preſbyteri quare dicti ſacerdotes 16.8.8. eorum & ſacerdotum officium eod.9. munus eod.16
Preſbyteræ mulieres quæ dicantur 16.8.12
Preſbyterorum ætas quæ 16.7.11
Preſbyterorum filij abominandi, & inſtitui à patribus directè vel per obliquum non poſſunt: neque in eccleſia eadem beneficium cum patribus habere 42.35.8
Preſbyterorum ſeu ſacerdotum munus, & officiū, & qualitas 15.21.10
Pretium eduliis & annonæ quando imponi debeat 36.30.11
Pretium emptionis certum eſſe debet, quomodo 25.13.1
Pretium certum & definitum ſtatuitur, à contrahentibus, magiſtratibus, & lege eo.2
Pretium & munus ad cōſtituendam æqualitatem conuentionum 21.1.6
Pretium in reſciſione l.2.c.de reſcind. vend. definire debet à iudice 25.24.12
Pretij læſio ſupra dimidiam iuſti pretij in reſciſione d.l.2. quomodo imputanda in læſione emptoris & venditoris 25.24.13
Pretium iuſtum quod eſt 25.14.1
Pretium emptionis legitimum triplex, commune formale, ſeu conuentionale, & legale eod.3
Pretium rei verum & iuſtum quomodo metiendū eod.4.& 7
Pretium venalibus rebus iuſtum ſtatuendum à quibus 25.14.5
Pretium iuſtum imponere rebus dominorum qui & quando poſſint 36.30.3.& 4
Pretium iuſtum in redhibitione, eſt quod ſolutū eſt 26.22.1. idem in retētione iure prælationis dominicæ eo.2
Pretium iuſtum quod eſt in æſtimatione faciēda 42.34.24
Pretium modicum & vile quod 25.24.2
Pretium pro operis à liberto accipiens patronus, ſuo iure priuatur 14.9.5
Pretium pro ſubſtantia in emptione 25.12.1
Pretium in pecunia conſiſtit numerata in emptione eod.3
Pretium in emptione quid faciat eo.4
Pretij nomen & generaliter æſtimatio eſt, & propriè emptionem indicat 25.12.2
Prætioſæ veſtes datæ vxori à marito an reſtitui debeant 9.25.19. & ſtatutum quo luctatur vxor donata, intelligitur de non prætioſis eod.21
Prætioſa viloribus cedere non debent 26.2.5
Preuoſt de l'hoſtel, quis in aula principis 47.36.13
le Preuoſt de Paris, & eius poteſtas 18.16.5
Preuoſt de Paris, & eius iuriſdictio 47.35.6
Preuoſt, præpoſitus dictus, in cuius locum in eccleſiis ſucceſſit 15.18.6
Preuoſtz de marechaux, qui 19.18.6
Preuoſtz de mareſchaux, qui, & munus 47.36.2.& 3
Priamus Hectorem filium ante portas ciuitatis ſepelit 53.37
Priamo Troiæ regi quot filij fuerint 20.3.16
Primatiæ præces, quæ collationes dicātur 17.7.11
Primas dicitur omnis patriarcha, ſed non contra 15.10.1
Primates nō verè patriarchæ, & quot ſub ſummo pontif. ſunt 15.10.3
Primitia quid & de more ſoluendi antiquo 2.19.1
Primatiæ ius præſcribitur, & priuilegium 15.10.2
Primatiæ regnorum eod.3
Primicerius quis, & num cautor 15.22.1
Primicerius cautor quare, & ſubditus archidiacono eod.4. Primicerius datarius eod.3
Primicerius in omnibus quis generaliter eod.3
Primicerius mēſorum, diaconorum, fabricæ, protectorum quis 15.22.5
Primicerio maior Tribunatus dignitas 6.7.11
Primiceriatus, cum dignitate beneficium 15.22.3
Primiceriatus notariorum ſummi pontificis eod.
Primipilus quis 19.3.22
pro Primipilo mariti, vxoris bona obligata 23.3.5.& in 11.nu.11
Primipilaris cauſæ fauor 9.24.7
Primitiarum taxatio & modus 2.19.4. earum finis, & rationes eod.5
Primitias quæ perſonæ recipiāt, & quæ dēt 2.19.3
Primogenitus in illuſtribus familiis idoneus, titulum, nomen dignitatis, & iura nanciſcitur 6.6.24
Primogenitus vt ſuccedat, num pacto effici poſſit 41.6.5
Primogenitus vt ſuccedat in dignitate patris dicitur etiam genitus ante dignitatem adeptam 45.3.15
Primogeniti portio iure diuino duplex 45.3.16
Primogeniti filij nepos an excludat patruos in auito feudo, vel regno 45.8.5
Primogeniti præcipuum *Chezé*, quid 6.8.9
Primogeniti à ſucceſſione, vt indigni repulſi 41.7.24
Primogeniti erant iure ſacrificuli in lege naturæ 16.8.22
Primogenituræ ex lege naturæ priuilegia quædā 45.3.1. ex conſuetudinibus alia, & perſonalia, eod.2. in lege ſcripta diuina eod.3
Primogenituræ ius quid, & quantum eius iure apud vnum primogenitum ex filiis ſuccedentibus ab inteſtato remaneat 6.18.8
Primogenituræ ius an transferri, cedive poſſit 41.7.21.& 23
Primogenituræ fauori, qualis 41.7.5
Primogenituræ ius ceſſibilè, & trāſmiſſibile 45.8.7
Primogenituræ ius transfertur in ſuos, primoque genitus præfertur ſuis 45.3.17
Primogenituræ iuribus quibus renunciari, & quādo poteſt 41.9.2. num transferantur in filium, præmoriente patre eod.3
Principali conceſſo, conceſſa & ea quæ ſequuntur ex eo 4.14.7
Principatum vſurpantes, illegitimi 18.6.15
Principatum vnius quæ videntur deiicere, & ſolutiones 47.15.15.& ſeq.
Principatus & principum diuiſio 18.1.1

Princeps ebrius, occidendus ex lege Solonis 39. 8.8
Princeps iuuentutis quis 18.2.20
Princeps in Hiſpania, filius ſucceſſurus in regno dicitur eod.
Princeps inſtitutus & grauatus, quomodo, & quando detrahit quartam Trebellianicam 42.31.11
Princeps non poteſt intereſſe electioni epiſcoporum, vt eligens 15.12.18
Princeps omnes leges ſcire præſumitur 47.20.13
Princeps ſolutus legibus 28.10.16. à principe factarum donationum priuilegia eod.
Princeps, vicarius Dei 35.1.1
ob Principis aduentum carcerati liberantur 31.33.22
Principis bona, duplicis generis: patrimonialia, vnde Comites rerum priuatarum, & procuratores Cæſaris 3.2.8. Ælia principis, iure principatus, & diadematis eod.10
Principis de domo Chaldæos vel diuinos conſulere, maieſtatis crimen 35.7.9
ex Principis grege qui equum occupat, libram auri fiſco pendit 3 20.1. & quæ pœna eorum qui ex Syluis principis ligna cedunt vel emunt eo.
Principis in manu dominiorum eſſe diſtributiones 21.4.8
Principis ius, de rebus ſubditorum diſponere 25. 10.1
Principis mandata contemnentes quomodo puniantur 33.18.3
Principis patrimonium per tranſlationem, ſacrum dici 1.14.4
Principis patrimonij tot ſpecies, quot priuatorum 3.15.1
Principis res quæ, & quo ſpatio temporis præſcribuntur 40.5.29
Principis reſcripto legitimantur filij 10.4.4
per Principis ſalutem, & genium iuratum 50.8.27. & 28
Principis ſententia niſi tranſactis 30. diebus executioni non demandatur 31.14.9
Principi aſſtantes necabant ex iuſſu regis homines 31.38.3
Principi, magiſtratuum & populi delata poteſtas 18.2.13
Principis ſalus Reipub. cutæ eſſe debet 30.11.10
Principi turpia iubenti non tenentur obedire ſubditi. Et vxores eorum non poteſt ad conuiuia vocare ſine maritis princeps, &c. 6.20.11
Princeps ob crimina poteſtate priuandus, non à quolibet, ſed cum conſilio, & ſum. Pontifice conſulto eod.12
Principi quando non ſit parendum 6.20.11
Principi vectigalia deberi & tributa, multis rationibus probatur 3.3.1
in Principem coniurantium, pœna in liberos, & vxores, & ſocios, & familiares extenſa 35.1.13. 14. & 16
Principes qui repudiarunt hæreditates ſibi delatas 4 12.2. an autem liceat eos litis cauſa hæredes inſtituere eod.
Principum illegitimorum ſpecies 18.1.2
Principum tyrannidi quæ adhibenda reſponſio 47.15.25
Principibus diſcolis etiam obediendum 6.20.6
Principibus non maledicendum 35.8.2. pœna diuina in maledicos eod.
Principes ſuos bonos plebs odit 6.20.7
Principi maledicens, an puniendus, & quando per rotum c.8.lib.35
Principibus laicis cur ius aliquot in inueſtitura epiſcoporum 17.12.37
Prior, beneficiatus quis 15.24.16
Prioris, & conſulum curia mercatorum 47.37.4
Priores commendatarij ordinis militum Hieroſolym. 15.34.6. horum quis debet eſſe preſbyter eod.4
Priores, & prioratus qui 15.18.1. horum alij clauſtrales, conuentuales, & ſeculares, & qui horũ prioratus eod.2
Priores ſeculares qui 15.18.5
Prioratus cum vicaria perpetua, quid 15.24.18
Prioratus vnde 15.18.1
Prioratus regulares tantùm dantur regularibus profeſſis eod.3
Prioratus regularis perpetuus, & quibus ex cauſis adimatur eod.4
Priſca coadiutor D. Pauli 15.25.3
Priſcilla capillum ſibi ſuccidit, vt Deo ſe dicaret 16.1.14
Priſcilliani quæ opinio de carnibus animalium 15.15.9
Priſonniers corps par corps, prohibetur ne fiant 49. 1.8
Priſtinum ius recipit aqua excreſcens, ſi poſtea redeat 4.15.22
Priſtinum ius ſuum vſusfructus ædium conſumptarum, poſteà refectarum, non recipit, cùm nõ reſtituatur vſusfructus talium rerum quod aliter ſe habet in ſeruitutibus prædialibus 4.5.4
in Priſtinum ſtatum reſtituendum, vi, aut clam, aut precariò factum 4.25.1
Priuatus cum fiſco vt concurrat in hypotheca 23. 11.7
Priuatum iudicium quid vno modo 47.4.8. alio modo 10
Priuatæ poteſtatis ſpecies 11.2.6
Priuata ædificia publicis non iungenda 3.11.4
Priuata crimina in duo capita reducta, iniuriarum & furti 30.11.12
Priuatorum ædificiorum ſtruendorũ leges 18.22.5
Priuatorum commodum publico poſtponendum 1.4.2
Priuignus quis ſit, & cur ſic dictus 9.10.4
Priuilegia perſonalia militum 19.16.1. ratio eorum eod.8
Priuilegia quo tempore præſcribantur 40.5.28
Priuilegium perſonæ, nõ cauſæ datur 21.20.6. & 19
Priuilegiati & digniori priuilegio fulciti, aliis præferuntur in hypotheca 23 11.5. & 6. & 11
Priuilegiati quandiu gaudeant priuilegio 42.8.25
Priuilegiati non ſoluendi decimas, alia cõtribuunt eccleſiis, & quando 2.24.10
Probandi cauſa dilatio, cuius temporis, & quando datur, & pro quibus, & quot 48.8.9. & 10
Probandi permiſſionem præcedit litis conteſtatio

tio,quare 48.9.9.Exceptiones inibi & 10
Probandi qui ad ordines admittuntur, & item prouinciarum rectores 16.10.21
Probare debet qui affert matrimonium 9.5.14
Probatio plena duobus ad minus teſtibus conſtat 48.13.9
Probatio teſtium num præſtet probationi inſtrumentorum 48.13.51
Probatio quid 38.9.1. eius ſpecies, eod.2. plena & ſemiplena eod.& 3
Probatio artificialis,& inartificialis quæ eod.4
Probatio de quibus fiat 48.9.6
Probatio ad futuram rei memoriam 48.9.10
Probatio dubia contra quem eſt explicanda eo.15
Probatio de iure naturali eſt 48.9.16
Probatio plena & leuis in quibus fiat eod.17
Probationi faciendæ citandus aduerſarius,& quãdo non 48.9.9.& 19
Probationis onus ad quem pertinet 48.9.11
Probationis finis eod.12.Rationes eod.13. & ſeq.
Probationem ſemiplenam quando faciat vnus teſtis 48.13.6
à Probatione prius,quàm ab executione incipiendum 19.18.9
Probationes inartificiales, regulares, & irregulares quæ 48.9.5
Probationes quis permittat 48.9.8.& in quibus, & quæ requirantur in illis eod 9.& 10
Probationibus ab vtraque litigatorum parte ex æquo concurrentibus & contrariis, quid iudici ſtatuendum in ciuilibus & criminalibus eo.14
Probus Cæſar equum ſorte commiſit 34.5.11
Procez par eſcript,& cauſe d'appel,quomodo differant 48.8.8
Proci Helenæ per teſticulos equi iurabant 50.8.5
Proclamationes ſub pœna confiſcationis perſonæ & bonorum,à quibus fieri poſſunt 47.21.15
Procles Epidauriorum tyrannus 32.16.4
Proclis familia ex qua reges apud Lacedæmonios 18.2.16
Proculus iuriſconſultus 18.11.5
Proconſules ius gladij non habebant 47.14.5
Proconſulis poteſtas iudicialis,& armorũ 47.32.6
Proconſules qui in prouinciis dicti 47.32.2.quæ illis ſubdita eod.4 vbi poteſtas eorum,& quòd minores conſulibus eod.5. qualis eorum poteſtas eod.6.iuriſdictio,& cura eod.7
Proconſules quæ habebant ſub ſua diſpoſitione, & officia 47.32.10
Procuratio ad beneficia acceptanda, vel curanda, anno expirat,& reuocari antè poteſt 17.17.40
Procuratio non expedita,reuocata, expediri non poteſt à notario ſine falſi crimine eod.40
Procuratio ad refiggnandum quomodo fieri debeat 17.17.25
Procuratio ſpecialis in quibus litibus, vel earum partibus exigitur 49.4.10
Procurationis ſeu viſitationis ius an poſſit præſcribi 40.2.19
Procurationes,quæ ſubſidia dicta 15.11.8
Procurationum conſtitutiones vel editiones coram quibus actuarius iudici edantur 49.4.12
Procurator quis ſit 49.4.1.quomodo differat à negotiorum geſtore eod.2
Procurator ad lites,& ad negotia vt differant eo.2
Procurator ad lites de quibus rebus conſtituatur, & pro quibus non detur 49.4.3.& ſeq.Eius munus num vile 48.4.5
Procurator an alium procuratorem dare poſſit 49.4.6
Procurator quando non poſſit cogi agere, vel defendere 49.4.15.quando poſſit mutari a cliente eod 16.officium eod.17.gratuitum eod.19. quomodo detur vel debeatur ſalarium eod.20
Procuratoris ad lites conſtituendi formula 49.4.7
Procuratoris varia conſideratio ex conſtitutione, & reuocatione 49.4.10
Procuratoris noui conſtitutio quando reuocet præcedentem 49.4.18
Procuratoris negligentia quando nocet clienti, emendatur impenſis procuratoris 49.4.21
Procurator cum libera,rerorum bonorum,& ſpecialis,quis,& poteſtas 27.5.8
Procurator ad lites de mandato fidem facere debet eod.9
Procurator quid differat à Syndico eod.10
Procurator quis eod.
Procurator pro quibus teneatur actione mandati domino 17.5.14
Procurator non tenetur de caſu fortuito,niſi ſe ad illum obliget eod.25
Procurator ex dolo condẽnatus,infamis eſt eo.26
Procurator actione contraria mandati pro quibus dominum conueniat eod.28
Procurator conuenit dominum, vt eum indemnem præſtet eod.30
Procurator ſalarium quando,& quale petere poſſit eod.31
Procuratoris reuocandi iuſtæ cauſæ 27.5.21
Procuratoris impenſæ quomodo ſunt taxandæ eod.29
Procuratoris damna, & ægritudinis impenſas an reſtituere teneatur mandans eod.31
Procurator Cæſaris ſeu curator quis 49.7.2
Procurator fiſci nihil tractat ſine aduocato eod.3
Procurator fiſcalis dominorum iuriſdictionalium, eſt & aduocatus 49.7.4
Procurator fiſci, & aduocatus de quibus iudicent aut cognoſcant 49.7.10. quibus puniantur pœnis abutentes officio eod.12. pro quibus ſ[illegible]at interuenire perſonis & cauſis eod.13
Procuratoris Cæſaris officium & munus 49.7.7
Procuratoris & aduocati fiſci munera in iudicando & patrocinando 49.7.9.in aliis eod.10.& 11
Procurator Cæſaris iudices dare non poteſt, quia ſine iuriſdictione 47.12.5
Procurator in criminibus priuatis non publicis accedit,& quare ita variè 32.14.10
Procurator non admittitur in accuſatione,iure ciuili,adulterij 36.13.1.quando iure potificio eo.
Procurator pro alio iurat ex mandato ſpeciali 5 . 7.8
Procurator nomine hæredis inuentarium facere poteſt 46.3.10
Procurator in rem ſuam quomodo dicatur 31.14 14

Procurator ad lites quãdo ſatiſdare tenetur 24.1.8
Procurator ad renunciandum & acceptandum, certus & nominatus debet eſſe 27.17.38
Procurator ad acceptandum & renunciandum beneficium ſimul non poteſt fieri 17.17.59
Procurator in cauſa iniuriatum pro nobilibus litem exercet 19.16.6
Procurator quales expenſas factas repetat 21.16.6
Procurator actoris quando caueat de rato 48.4.6. quando audiatur ſine procuratore eod.
Procurator vendens an poſſit habere fidem de prętio 25.12.7
Procuratoris bona, vel mala fides, ex perſona mãdantis metienda 40.9.2
Procuratoris officium vile exiſtimatur 31.29.11
Procuratori vero aut falſo facta ſolutio quomodo liberat 31.18.25
per Procuratorem an quæratur ſucceſſio 46.4.9
per Procuratorem datur & acceptatur feudum 6, 7.4
per Procuratorem hominium & iuramentum fidelitatis quando præſtetur 6.15.8.& 9
Procuratorem in iudicio cur non poſſint conſtituere tutores & curatores, ſed actorem 13.9.2
per Procuratorem quatenus nobis acquiritur 20. 11.9
cum Procuratore ſalarij conſtitutio vt fiat 27.2.3
Procuratores qui dicuntur 32.24.13
Procuratores in cauſis criminalibus ad agendum vel defendendum non admittuntur 32.24.3. In ciuilibus contrà eod.4.& 13
Procuratores appellatione aduocati veniunt 49. 6.5. quomodo differant ab aduocatis eod.6
Procuratores gyneciorum & baphiarum 6.8.22
Procuratores officium gerunt 15.40.5
Procuratores qui, & quando tranſigere de re domini poſſint 28.2.24
Procuratores ad lites qui dent 49.4.4. Eorum in curia ſuprema quæ fides & experientia eſſe debet eod.5
contra Procuratores exceptiones quæ 49.4.9
Procuratores ad lites qui dari poſſint, vel non 49. 4.11. Eorum conſtituendorum finis, & rationes 49.4.13
Procuratores plures ad litem vnam an conſtitui poſſint 49.4.14
Procuratorum diſtinctio, ex diſtinctione mandatorum 17.5.7
de Procuratoribus, & mandati, tituli differẽtia eo.
Pro derelicto titulus, ad præſcribendum qualis 40.7.10
Prodictator 47.17.10
Prodicus ſapiens 27.2.5
inter Prodigia Romani Androgynes habuerunt 7.2.10
Prodigia quæ olim ludæis & templo eorum contigerunt, tempore Iuliani Apoſtatæ 2.1.9
Prodigus quis dicatur 13.6.2. ei interdici bonis primùm & curator dari debet, & à quibus, & qui dantur eod.3
Prodigus ante interdictionem bonorum validè contrahit & alienat; poſteà minimè, nec vltimâ voluntate quidem eod.4
Prodigus quando poteſt reuocare contractus ante interdictionem factos 13.6.10. eius cura finitur ſanis moribus eod.11
Prodigus, cui bonis interdicitur, pro exhæredato habetur 44.3.10
Prodigus dat antiquum feudum 6.7.3
Prodigus lege contrahere prohibetur 21.5.3
Prodigi teſtamentum quale valeat & non 42 8.3
Prodigo filio habenti filios, pater teſtamento rectè curatorem dat 13.6.7
Prodigo interdictio bonorum facta tollitur tantùm per iudicis contrarium iudicium, vel ſi per triennium poſteà probè adminiſtrat ſua prodigus 44.4.15
Prodigo ſubſtitui poteſt exemplariter 42.24.15
Prodigi licitè non contrahunt etiam cum iuramẽto 50.5.3
Prodigi ſermonibus ſapientes, ſed reipſa furioſi 13.6.1
Prodigis bonorum ceſſio denegatur 22.9.13
Prodendi conſilium ſine executione punitũ 35.5.22
Proditio ciuitatis, ad legem maieſtatis quando pertineat 35.2.12
Proditio in priuatis & publicis negotiis locum habet 35.5.1. quid ſit eod. nu.3. & proditores qui dicendi eod.
Proditio quare atrox crimen eod.4
Proditionis alia crimina 35.5.10
Proditorem patriæ occidens, immunis à pœna, & præmio dignus 36.21.19
Proditores dominorum leges reiiciunt cum indignatione 6.19.14
Proditorum apud Germanos & alios populos, pœna 35.5.22
Proditores puniti ab iis, quibus deditio facta 35. 5.23
Proditor etiam abſens iudicatur 35.5.37
Pro donato vſucapio, qualis 40.7.7
Pro dote vſucapio quæ, & qualis 40.7.8
Productio actuum penes amanuenſem non fit ſinè repertorio 47.4.9
Pro emptore quis dicatur poſſidere 40.7.2.& 6
Profanum quid ſit 1.14.7.& 35.14 3
Profani à ſacris etiam apud Ethnicos acerbantur 16.3.5
Profani qui intelligendi 33.9.12
Profectitia bona quòd pertinet ad collationem, quæ dicantur 46.8.11
Profectitiane an aduenticia ſit dos in eius reſtitutione, obſeruandum 9.22.7.& 10
Profugus quis 31.6.12
Profectitium peculium quid 29.14.4
Profectitia dos, quæ à patre datur 9.18.4
Profectitio omnia filiuſfa. quærit patri etiam in Gallia, vt iure antiquo 11.3.22
Profeſſio religionis vetita in Gallia ante 20.& 25. an. 42.23.10. Et antè profeſſi diſponent in fauorem aliorum quàm monaſterij 42.23.10
Profeſſionem rerum feudalium quomodo cogat dominus vaſſallum facere 6.15.16
Profeſſoris publici philoſophiæ honor 47.40.9
Profeſſores artium & iuris, à quibus muneribus immunes vt alij profeſſores 3.8.12

Profeſſores artium oneribus hoſpitiorum militū, & angariarum immunes 18.12.9
Profeſſores legū poſt 20.an.comites fiunt 19.1.8
Profeſſores literarum qui immunes à muneribus 18.10.1
Profeſſores publici comites fiunt quando per viginti annos legerint 6.8.1
Pro hærede, res vſui non vſucapiuntur 40.2.3
Pro hærede titulus, ad præſcribendū qualis 41.7.9
Prohibitio quid faciat 2.18.3
Prohibitio vnius ex Tribunis aliorum voluntates, retinebat 47.34.9
Prohibitorio remedio deficiente, vt extraordinarium, operis noui nunciationis remedium tantùm locum habet 4.27.13
Prophetarunt mali & impij homines verè 18.6.5
Prophetia donum gratiæ eſt 18.6.5
Prophetia præteritorum, præſentium, & futurorum 18.6.3. eius & diuinationis differentia eo.15
Propinquus & proximior quis dicatur 26.13.2
per Propagationem perpetuæ res fiunt 8.1.4
ex Propoſito quæ dicantur fieri 30.2.4. & quid propoſitum eod.
ex Propoſito qui delinquant 30.2.2
Proprietarius quid ab vſuario cogatur pati 4.2.20
Proprietarius inuito vſufructuario vendit vel oppignorat proprietatem, dummodo fiat ſine præiudicio perceptionis vſusfructus 4.5.23
Proprietarius quid poſſit in re debente vſumfructum, & quid non eod.25
Proprietarius, & propriū quid, & quomodo 1.12.4
Proprietas nuda quid, & illa abſolutè poſita pro qua re ſumatur 1.12.7
Proprietatem rerum eiurant eccleſiaſticæ perſonæ 15.14.26
Proprietate vſucapta non præſcribitur vſusfructus alteri debitus inde 40.2.15. nec pignoris ius eod.16
Propria res, quæ dicatur 5.1.3
Propriæ rei ſeruitus imponi poteſt, non ſacræ non religioſæ 4.21.5
Proprium ſanguinem prodere grauius ſcelus eſt 6.19.13
Propria auctoritate protectum in parietem noſtrum immiſſum, vel traiectum, quando liceat propria authoritate exſcindere 4.8.1
Proprij liberti qui 14.7.11
Proprias eccleſias diaconi dimittentes, ad eas retrahuntur 16.7.6
Proſcriptionis bonorum quæ cauſa 3.20.3
Proſcriptis an legari poſſit 42.33.3
Pro ſoluto 30.7.5
πρόσωπον quid apud Græcos 7.1.3
Proſpectus & luminis ſeruitutes, vt differant, &c. 4.10.3
Proſpectus ſeruitus differt à ſeruitute luminum 1.5.2
προσκεφάλαια quid 9.17.5
Protectum quid, & ab immiſſo vt differat 4.12.2. & 3
προσῳδίαι quid 9.17.6
Prolatio ſententiæ vbi fieri debet 50.1.22
Pro legato vſucapio, quæ 40.7.11
Proles & coniunctio, conſummatio & probatio matrimonij initi 9.1.6
Proles inter bona matrimonij, ptæmiúmq; nuptiarum 8.1.8
Proles ſola non eſt cauſa efficiens vel finalis matrimonij 9.16.13
ad Prolis certitudinem nuptiæ inductæ, & quare ea exigitur 96.10
Proletarij illi dicti Romæ, qui generationi liberorum vacarent 96.38
Proleta 1. qui, & quando militarent 19.3.4
Prometheus formauit hominem 22.6.9
Prometheus punitus, ob ſacrilegium ignis 33.16.5
Promethei pœna 31.20.1
Promiſſio alternatiua pluta dandi, vnum habet in ſolutione 22.18.41
Promiſsio beneficij ſeu feudi antequam domino competat, quando extinguatur 6.19.18
Promiſsio habere licere, quid contineat 24.17.18
Promiſsio in carcere facta non tenet 3.63.5
Promiſsio ſola feudum non conſtituit præcisè 6.14.5
Promiſſorium iuramentum quomodo ab aſſertorio diſtinguitur 50.4.5
Promiſſum ad quid referatur 22.1.7. & quod non ſeruandum eod.12
Promiſſa in templo, rata maximè habita 50.8.16
Promiſſa quæ malè petantur 4.22.1
Promittens ſe tutelam ſubiturum, eam poſtea reijcere non poteſt 22.6.13
Prophana quomodo fiat res ſacra 25.7.4
Propheta quidam iuſſit ſe percuti 36.22.6
Prophetæ nomen quid ſignificet 18.6.3
Prophetæ boni & mali eod.4
Prophetæ quando ceſſarunt in populo Iſraëlitico eod.
Proſtaſiæ quid 18.10.3
Proſtates quis 49.5.3
à Proſtituentibus ſe fideiuſſores non exigi 24.3.27
Proſtitutio virginum ante nuptias apud quos 9.2.27
Pro ſuo quis dicatur poſsidere 40.7.2
Pro ſuo vſucapio, quæ 40.7.& 12
Protagoras accuſatus, quòd Perſarum magia nedum eſſet 31.6.12
Protagoras Prodicus mercede docuit philoſophiā primus 18.7.2
Protectores conſiſtoriales qui dicantur, & manus eorum 15.4.15
Protectum in parietem noſtrum immiſſum, vel traiectum, quando liceat propria authoritate exſcindere 4.8.1
Protecta ſeu proiecta quid 4.12.2
Prothei variæ formæ 34.18.1
Proteſtatio iniuriam minuit, quando 38.5.5.& 6
Proteſtationis & conteſtationis vtilitas 10.3.15
Proteus cur perhibetur, mutatus in varias figuras herbarum & animalium 34.16.1
Prothagoræ & Euathli iuuenis controuerſia, difficilis iudicatu 50.18
προτρεπτικὸν ius, quale 26.1.3
Protocolla notariorum quando faciant fidem in iudicio 47.42.14

Protocolla notariorum 47.42.7. & vis eorum, & fides eod.9
Protonotarij qui, origo, munus, & priuilegia 15. 42.12
προτοπραξίαι ius quod 23.13.8
Prouinciæ conſtituendæ quot ciuitates exigantur 15.11.3
Prouinciæ & ciuitates, quæ habent in Gallia ius regnicolarum 42.8.25
Prouinciæ fines tranſilire ob quam cauſam liceret 24.10.16
Prouinciæ cenſuales & tributariæ ab Auguſto quo modo factæ, & quæ ſtipendiariæ dictæ prouinciæ populi, & tributariæ Cæſaris prius ideóque in dominio populi vel principis reſeruatis fructibus colonis 3.5.8
Prouinciæ prætoriæ digniores cæteris, quare 47. 30.11
Prouinciæ Romanorum, ad quas reges miſſi ſunt duces, ducatus dictæ: & quæ prouinciæ ducatus fuerunt 6.7.25
quæ Prouinciæ vicariis imperatoris, & quare regebantur potius illæ per vicarios eod.27
Prouinciarum adminiſtratores, nec qui erant ex illorum comitatu, cum ſubditis matrimonium contrahere nequibant 9.11.13
Prouinciarum Romanorum varia diuiſio 47.32.2
Prouinciarum rectores militares 47.32.25
Prouinciarum rectores probandi, antequam eligantur, in vita & moribus 16.10.21
Prouincias gubernantium ſupellex à re publica 47.32.28
Prouiſio noua ſummi Pont. quid 17.15.22
Prouiſio ſeu reſcriptum, ſi neutri, & ſi nulli eod.28
Prouiſiones nouæ & conſirmationes quibus caſibus concedi ſoleant in curia Romana 17.15.24
Prouinciarum rectores, comites 6.9.2
Proxenetria quid 8.8.1
Proximitas in retractu gentilitio, ciuilis & naturalis eſſe debet 26.17.9
Proximitas ſanguinis nuptias vetitas facit & impias 9.8.1
Proximitatis gradus contra fiſcum quomodo probatur 45.16.3
Proximitatis ius dat cauſam ſucceſſioni, & retractus 26.25.3. & gradus affectionem auget, quò proximior eod.
Proximitatis redhibitio profertur redhibitioni, & prælationi domini 25.20.8
Proximus quis 26.7.2
Proximus creditor quomodo cæteris præferatur 26.22.3
Proximus num redhibere poſſit, qui ex mandato venditoris vendidit 26.13.5
Proximus quale pretium emptori ſecundo, redhibendo reſtituat 26.21.4
Proximi ſanguine iudices dati proſtratæ pudicitiæ matronis 47.22.5
Proximo derrahés, & cum odio habens, animam ſuam occidit 36.23.3
Proximorum non exigitur in nuptiis neceſſar ò conſenſus 9 3.13
Proximis mulieres nubere Moſes iuſſit, lex eadem Athenienſibus 9.12.12. & 16
per Proximos luxurioſi donationes & liberalitates meretricibus factæ reuocantur 10.2.20
in Proximos pietas dolí mali præſumptionem tollit 19.10.17
Proximior agnatus quis 45.12.1
Proximior in facultate retrahendi dicitur, qui tempore venditionis proximior erat, etiamſi alius naſcatur poſteà proximior 26.16.1. niſi conceptus fuerit tempore venditionis eod.
Proximior in ſucceſſione à quo tempore conſideratur 45.1.8. proximioribus debetur hæreditas morientium eod.
Proximior venditori retrahit 26.13.1. quis hîc dicatur eod.2
Proximiore mortuo num tranſmittatur ius redhibendi in hæredes eius, in præiudicium aliorum proximiorum 26 15.2
Prunas incenſas ſine læſione veſtimentorum detulit S. Britius 48.13.9
in Pruſia Theutonicorum ordo quando ſublatus, & quare 15.35.5
Prytanea pecunia 23.3.7
Prytaneum tribunal de quibus iudicabat 47.5.2
Publicorum operum reficiendorum curatores qui 13.12.1
Pſalmiſta in quo differat à lectore, & conueniat 16.4.8
Pſalmiſtarus à quo conferatur eod.9
Pſalmos Dauidicos pſallere qui docuerint 15. 22 12
Pſychagoges qui 34 6.3
Pſylli milites 19.3.16
Pſylli populi norunt filios ex proprietate ſua 10. 3.7
Procotrophos, & procotrophion 15.28.7
Ptolemaides ciuitas vbi 15.6.3
Ptolomæus rex Ægyptiorum, Hegeſiæ philoſopho cur de miſeria vitæ orare prohibuerit 34.12.18
Ptolomæi iudicium de religione inter Iudæos & Samaritanos 33.7.9. & c.9.nu.4
Ptolomæi dicti Alexandriæ reges 18.2.11
Ptolomais, Ancona dicta 15 35 5
Pubes rectè pacíſci poteſt, ſed reſtituitur 21.5.4
Puberes, & proximi pubertati obligantur iuramẽto 50.7.4
Puberes ex potentia coëundi in nuptiis conſiderantur 9.7.7
Pubertas quo iure determinata eſt 42 22.15
Pubertas quomodo probetur 12.15.2
Pubertatis probatio oculis fit 48.10.1
Pubertas ex inſpectione corporis, poſteà ex annis determinata 9.7.10
Pubertati proximi qui dicantur 50.7.4
plena Pubertas octodecim in viris, in fœminis duodecim 9.7.10.11.12
Puberrate ceſſat pupillaris ſubſtitutio 42.22 9
Pubertate maiori ſpatio quàm iuris prorogata, num impuberi ſubſtitui poſſit pupillariter 42 22.13. & ſeq.
Pubertate pupilli tutela finitur 12.15.2
Publicatio bonorum quid 31.31.1
Publicatione facta teſtimoniorum an exceptiones

nes teſtibus obiici poſſint 48.13.46
Publicani ad dignitates promoti 47.10.8
Publicanorum cauſa & militum illorum, ſeditio 33.6.12
Publicè verberari grauius, quàm priuatim 30.6.3
Publicum quid 18.3.1
Publicum iudicium vno modo quid 47.4.7. alio eod.10
Publicum opus ædificás, de vitio intra quindecim annos tenetur, ſe ſuóſque obligat 3.21.3
Publicum propriè & impropriè, quid 40.1.3
Publica honeſtas ab affinitate quid differat 9.10.6
Publicæ, & priuatæ poteſtatis ſpecies 11.2.6
Publicæ poteſtatis diuiſio, in eccleſiaſticam & ſecularem 15.1.12
Publicæ viæ latitudo quanta eſſe debeat, & nihil admittetè priuati operis inuiſſu principis 3.13 2.& 3
Publico in loco pro opere facto, nunciatio noui operis à quolibet etiam alienigena fit 4.27.9
Publico iure vti prohibens, iniuriam facit 38.3.30
ex Publico riuo quomodo liceat aquam ducere 4.15.6
Publicæ perſonæ iudices 47.11.12
Publicæ res quæ dicantur 1.14.8
Publicæ res à priuatis vendi nequeunt impunè 25.7.5
Publica bona quæ ciuitates habere dicuntur 31.31.6
Publica crimina quibus accuſare conceſſum 30.11.9
Publica & priuata crimina quæ 30.11.11
Publica & priuata iudicia, quæ 47.12.3
Publica inter opera quæ enumerentur 3.21.10
Publica loca non poſſunt niſi à publicis perſonis habitari 5.21.8
Publica non fuiſſe ab initio, ſed communia, & quomodo cœperint publica 3.24
Publicarum rerum diuiſio 3.1.1
Publicis rebus nemo priuatus imponit ſeruitutem 4.21.1
Publica lex de ſponſionibus 23.3.6
Publiciana actio non competit contra verum dominum 36.25.20
Publiciana actio, prætoria 21.8.11. cui competat eod.12
P.Aquilius tribunus pleb. 19.11.4
P.Bilius triumuir nocturnus 19.11.4
P.Cornelius Rufinus cur ſenatu motus 47.16.14
P.Cornelius Scipio ædilis ex patricius primus 47.31.3
P.Craſſus Mutianus 19.10.4
P.Falcidius trib.pleb. 42.34.3
P.Licinius pont.Max.Romæ 24.10.12
Pub.Martius Coſſ.cur punitus 34.14.9
P.Rutilius conſul 39.5.18
P.Rutilius ex miniſtro publicanorum conſul factus 47.10.8
P.Scipio Africanus reus factus ob pacem factam promercalem 48.8.10
P.Scipio Naſica occidit Tiberium Gracchum ſeditioſum 26.21.24
P.Scipio Numantiam euertit 25.7.5
Pub.Scipio victo Haſdrubale, ſe ducem, nõ regem dici voluit 6.7.19
P.Sempronius Sophus cõiugem repudiauit, quod ſe ignorante ludos ſpectaſſet 9.15.25
P.Sempronius Sophus vxorẽ repudiauit, quòd le inſcio ludos ſpectaſſet 34.2.15
P.Sutilius quæſtor repetundarum damnatus 36.28.12
P.Mæmj pro oſculo filiæ in libertum animaduerſio 36 12.19
P.Quintij bona iuſſa poſſideri 23 6.2
P. Cornelio, & T. Sempronio Coſſ. lex Cincia lata 29.1 5
P.Munatio pœna cur impoſita 39.1 14
Pudicarum mulierum præmium quid 10.2.4
Pudicitia redempta virginum apud Scotos auro nummo 9.2.25
Pudicitiam alicuius attentare, infamiam & iniuriam habet 39.27
Pudicitiam coniugum Pſylli populi Africæ vt experirentur 10.37
Pudicitiam corrumpentium pœna 34 12.10
Pudicitiam etiam tantummodo attentaſſe, pœnã habet 34.2 13
Pudicitiæ corona honoratas apud Romanos fuiſſe eas mulieres, quæ vno contentæ matrimonio fuiſſent 9.26.5
Pudicitiæ proſtratæ proximi ſanguinei iudices conſtituti 47.22.5
Puella vitiata in ſeptimo anno 9.7.8
Puer de ſacrilegio, morte damnatus 34.5 10
Puer nouennis nutricem impregnauit 9.7.9
Puer toſtus à Templariis 15.33.10 & 11
Puer triginta dierum loquutus eſt 48 15.9
Pueri ad hoc enutriti, vt in conſpectu regis ſtarẽt 6.3.9
Pueri blaſphemantes à dæmonibus rapti 33.12.10
Pueri, ex ciuitate Bethel lacerati ab vrſis 31.30.1
Pueri efficaciter non iurant 50.7.5
Puerorum delicta non punienda 3 5 8
de Pueris apud quos facta punitio 30.5.7
Pugnandum non eſſe, niſi iuſſu imperatoris exercitus, exemplis vindictæ docetur 19.10.3
Pugnantibus alijs non pugnare, capitale 19.10.18.& 21
Pugnantibus alijs in exercitu non pugnare proditionis crimen, & eius pœna 35.5.34
Pugnæ initium apud Romanos præcedebat adoratio Dei 19.0.9
Pugnæ initij faciendi ſigna ante inuentionem tubæ 19 14
Pugnaſſe iniuſſu principis etiam fœliciter, capitaliter animaduerſum 35.1.6
Pulmones cur dati 1.5.2
Pulſare, & verberare quomodo differant 38.3.4
Punctum natura indiuiduum 5.3.2
Puniendæ quare citò delicta 31.2.4.& 5
Punitio facienda vbi maleficium commiſſum 31.2.11

Puniuntur grauius qui in crimen recidunt, quàm cùm primò commiſerunt 30.9.2
Pupillare fideicommiſſum quid, & quòd euaneſcit pubertate 42.28.9.& 10
Pupillaris, exemplaris, & aliæ compendioſa comprehenſæ, expreſſæ, non tacitæ cenſentur: & excludunt matrem 42.26.12.& c.17.nu.4
Pupillaris ſubſtitutione contra ius commune duo ſingularia 42.17.2
Pupillaris ſubſtitutionis definitio eod.4. Diuiſio, in expreſſam, tacitam, mixtam eod.5. In propriè pupillarem,& exemplarem eod.5
Pupillaris ſubſtitutio contenta ſub reciproca & compendioſa, pro expreſſa eſt eod.5
Pupillaris ſubſtitutio pertinet & ad bona propria pupilli 42.18.1. expreſſa & tacita eod.5. Rationes eod.2. Excipe arrogatum eod.3
Pupillaris ſubſtitutio quibus rationibus excludat matrem à ſucceſſione pupilli 42.19.5. & ſeq. Contrariæ rationes ſublatæ eod.nu.9
Pupillaris & exemplaris ſubſtitutio differunt 42.
Pupillaris ſubſtitutio num poſſit fieri in teſtamento patris imperfecto 42.10.8
Pupillaris ſubſtitutio expreſſa quando contineat vel non tacitam vulgarem 42.21.3
Pupillaris ſubſtitutionis formula tractatur 42 21.1. & ſeq. expreſſa eod.2. tacita 3. mixta 4
Pupillaris ſubſtitutio deſcendentibus nepotibus fit in poteſtate conſtitutis 42.22.6
Pupillaris extraneo facta inutilis tranſit in vulgarem tacitam, non in fideicommiſſariam 42.22.8
Pupillaris ſubſtitutio non fit, niſi filijs impuberibus 42.22.9
Pupillaris ſubſtitutio intra minorē ætatem quàm impubertatem fit, non vltrà, nec puberi facta ture fideicommiſſi valet 42.22 10
Pupillaris continet vulgarem tacitam 42 22.
Pupillaris ſubſtitutio moribus introducta, & moribus emendari poteſt 42.22.14
Pupillaris ſubſtitutio non propter defectum generandi inducta ſolùm 42.22.16
Pupillaris fieri tantùm poteſt filijs in poteſtate conſtitutis 42.22.17
Pupillaris non fit emancipato filio 42.22.17
Pupillaris per matrem filio facta obliguatur intra pupillarem tantum ætatem 42.22.19
Pupillaris ſubſtitutio etiam in Gallia à patribus tãtùm, non matribus fit eod.23
Pupillaris ſubſtitutionis totius anacephaleoſis 42. 23.1. quæ in ea requirantur eod.2. effectus 3. Rationes eod.4
Pupillaris ſubſtitutio quibus modis expirat 42.23. 8.num expiret mortuo filio ante patrem eod. 11
Pupillari ſubſtitutioni aduerſantes rationes, ſubmotæ 42.23.6.& 7
Pupillariter quis poſſit ſubſtituere 42.20.1.& ſeq.
Pupillariter quibus ſubſtitui poteſt 42.22.1.& ſeq. non fit extraneis eod.2. quid ſi fiat eod.8. naturalibus tantùm eod.
Pupillariter non ſubſtituunt hæretici 42. 22. 24. Iudæi, Ethnici eod.25. inteſtabiles eod. 26
Pupillariter ſubſtituere poteſt filio pater, qui nihil in bonis habet 42.18.18
Pupillus contrahere prohibitus quomodo, & quãdo 21.5.3
Pupillus & impubes quis dicatur 12.1.4
Pupillus in bonis tutoris & curatoris præfertur alijs priorem hypothecam habentibus 23. 11.6
Pupillus non ſoluit debita ſine tutoris authoritate 31.28.17. quomodo autem ei ſolui poſſit debitum eod.20
Pupillus, pupus quis dicatur 42.17.3
Pupillus ſine decreto iudicis vendita repetit cum fructibus, etiam nob teſtituto prætio: niſi in quantum locupletior 12.3.18
Pupilli bona cui ſubſtitutum ſit, an alienari poſſint 42.18.4
Pupillo habenti tutorem, quibus caſibus curator ratione bonorum, vel litium adiungitur 15. 2.1
Pupillo curator datur, excuſato eius tutore ad tempus eod.2
Pupilli, ſi eorum interſit, accuſant: non aliter 32. 14.1
Pupilli alendi, vbi ſine ſuſpicione ali poſſunt 12. 1.11
Pupilli pupillæque à tutoribus debẽt inſtrui, & moribus bonis erudiri 12.1 12
Pupillorum curam qui olim apud Romanos haberent, & quis gradus & ordo in eos eſſet 12. 1.10
Pupillorum & minorum res quomodo, & qua forma, & quando vendi poſſunt 12.3.15
Purgatio quid 48.15.1. diuiſio in vulgarem & canonicam eod.2.& ſeq.
Purgatio vtraque pro quo indicatur eod.3
Purgatio iuratoria quomodo fiat 48.15.14. vbi fiat eod.16
Purgatio canonica à quo indicitur, & quando relenat 48.15.19 Eius effectus, abſolutio, vel condemnatio eod.20
Purgationis vulgaris formæ, & ſpecies 48.15.4. & ſeq.
Purgatio canonica cur teis indicitur 30.2.8
Purgatio canonica non admittitur in crimine probato 31.29.13
Purgatio per craticulam ardentem 34.19.7
Purgatio per ferrum candens & aquam bullientẽ improbata 34.7.6
Purgatio vulgaris an inter iudicia diuina cõnumeranda 47.4.4
Purgationes olim vt fierent 31.8.7
Purgationes vulgares ſublatæ 48.15.11
Purgationes idololatrarum teda, ouo, ſulphure eod.13
Purgatorium iuramentum 30.6.21
Purificati olim qui dicerentur 16.1.27
Purpura in throno iudiciali 47.20.15

Purpura olim quibus tantùm peculiaris 9.19.27
Purpura ad nefas ducit 36.29.1
Purus locus quis ſit 1.2.1. pura terra quid ſit, eod.
de Puteis iuxta vicinum ædificandis 3.7.26
Putiphar Eunuchus, & alij eunuchi dicti ratione caſtratis, non natura 7.2.32
Putifar mulier calumniauit Ioſephum 32.13.1
πυανέψια feſtum Athenis inſtitutum 2.16.7
Pygmalion 41.4.4
Pygmei homines ne ſint, & quales 7.3.10
de Pygmeis, & vbi habitent 7.3.2
Pylades Hiſtrio cur exulauit 38.5.15
Pyrata quis ſit 19.2.2
Pyrethi dicuntur magi in Cappadocia 15.39.11
Pyromantia, diuinatio 34.3.5
Pyropus quæ gemma, & cui pro ſymbolo detur 69.14
Pyrrha Deucalionis vxor 16.1.2
Pyrrho Eleus ſolitudines & receſſus captabat 15.14.7
ob Pyrrhonem Eleum philoſophum cæteris philoſophis immunitas à vectigalibus data 3.8.12
Pyſidæ vt puniant depoſitum inficiantes 25.4.6
Pyſidices Metymnea necata, proditrix 35.5.23
Pythagoras peregrinauit 31.6.3
Pythagoras primus ſe dixit philoſophum 28.7.1. in contemplatiua philoſophia excelluit eod. 3
Pythagoras quidam exſectus in vxorem ductus à Nerone 9.2.4
Pythagorei de auditis à Pythagora non diſputabant 2.2.6
Pythagorei in ſolitudinem ſe receperunt 15.14.7
Pythagoreorum error de catulis non edendis, ob animas in animalia tranſfoſas 15.15.10
Pythagoreorum philoſophorum exterminatio, quare 36.1.15
Pythagorici per quaternarium numerum iurabant 50.8.26
Pythagorici philoſophi in Italia combuſti 18.7.6
Pythia certamina in honorem Apollinis quare 39.5.15. qui inuenit, quoto tempore repetita, & præmium eod.
Pytho Erytheam vxorem Phalaridis veneno enecat 11.4.19
Python, vt vocatus & quale dæmon 34.6.1
Pythoniſſa qualis fuerit 34.6.3

Q.

Quadi per mucronem iurant 50.8.9
Quadrageſima 2.18.9.& 12
Quadrans quid 42.34.1
Quadrantes vſuræ quæ 22.3.35
Quadrigæ auratæ à pedibus ſudant 2.12.5
Quadrigæ, animalia quæ contineat 38.12.1
Quadruplatores qui dicti 32.4.8
Quadruplum pœna, continet rem peritam 36.25.9
Quadrupli pœna quid contineat, & dupli 37.1.23
Quæſtio generaliter quid, & quotuplex 48.18.1. & 2
Quæſtionis varia tormenta eod.3
Quæſtionis tormenta pro quibus inferantur eod. 4. à quibus ſtatuuntur eod. 5. quo ordine ad ea perueniatur eod.6
Quæſtionis iudex 47.23.6
Quæſtor candidatus principis 47.25.7.& 47.32.17
Quæſtor capitalis quis, ſeu quæſtor 48.18.2
Quæſtoris principis munus 47.29.16. ſubadiutores 17
Quæſtoris ſacri palatij notio 47.28.5
Quæſtores parricidij Romæ qui 32.10.3
Quæſtores, qui comitabantur prouinciarum rectores militares 3.2.12
Quæſtores ærarij, qui præfecti ærarij, hodiè *Generaux des finances* eod.13. His ſubſunt Tribuni ærarij, Exactores particulares, Tabularij eod. 14
Quæſtores prouinciarum, de quibus, & cum quibus iudicant 3.2.16
Quæſtores qui dicerentur magiſtratus 47.11.1
Quæſtores factæ pecuniæ 15.31.2
Quæſtores ſeu inquiſitores curiarum 47.36.5
Quæſtorum ærariorum munus, & officium 47.32.16
Quæſtorum regiorum filiarum dotes, ne excedât decimam bonorum eorum partem 9.18.19
Quæſtura pretio conceſſa 36.29.16
Quæſtus cauſa qui philoſophabantur, Sophiſtæ dicti 18.7.2
Quando & quomodo inutile ante expedit onem factum in expeditione firmetur 42.6.12
Quantitas in criminibus puniendis conſideranda 30.9.1
Quanto minoris actio, quo tempore excluditur 40.5.21
Quanto minoris, & redhibitoria actiones, concurrunt 21.1.31
Quanto minoris iudicium, æſtimatorium eſt 21.1.1
Quartæ omnes detrahuntur in corporibus hæreditarijs 42.31.15
Quartas duas filius grauatus de reſtituendo detrahit, Trebellianicam & legitimam: non autem aſcendentes grauatæ à deſcendentibus 44.5.5
Quaſi, dictio, denotat improprietatem 42.28.15
Quaſi, illa dictione quid exprimatur, & quid hæc vocula indicet 1.12.7
Quaſi verbum, eſt nota improprietatis 11.9.5
Quaternarij numeri iuramentum 50.8.26
Quatuoruiri conſtituti vt vias publicas curarent 1.2.5
Querela & querimonia quid 32.6.1
Querela inofficioſi cur ita dicatur 44.4.3. contra quos proponitur eod.10. & quomodo eod.13.
Querela inofficioſi datur contra teſtamentum matris, ſed pater non agit pro inuito filio 44.4.19. Hæc à quibus, & in quos præparata vel non tranſmittatur eod.20. eius effectus eod.21.22.& 23. Rationes eod. 24. vide Inofficioſum Sup.
Querela inofficioſi teſtamenti intra quadriennii tantùm tranſmittitur 26.15.1

Qui'a,dictio 28.7.9
Quies,quid,& ea mortalibus neceſſaria 39.2.4. & 5
Qu nauicenaria lex,quæ 22.2.10
Qu neunx quid 42.34.1
Qu nounces vſuræ quæ 22.3.37
Quingentomedimni qui 47.10.15
Qu nquatria Mineruæ a Domitiano inſtituta 39. 5.7
Qu nque pedum lex Solonis explicata 20.9.6
Qu nque ſolidos qui non pendebant Tallię nomine, excubiarum onere 6.3.19
Qu nquennale debitorum quid,& quando detur & eius vis 22.7.3
Qu ntalli in Gallia varia pondera 36.1.12
Qu ntus & requintus denarius quomodo ſoluendus,& praxis eius 6.15.19
Q. Æmilius Papus cenſor 47.16.14
Q. Antiſtius Veterem vxorem cur repudiauerit 9. 15.25
Q. Cæpio oppidum Tholoſanum diripit 33. 16.8.& 12
Q. Coponius ambitus damnatus ob vini amphoram 36.29.8
Q. Curio coniurationis Catilinariæ conſors 32. 13.8
Qu ntus Curtius ſe deuouit 24.10.4
Q. Fulvius Flaccus,conſul 47.9.19
Quintus Halerius veſtem ſericam viris lege prohibuit 6.19.25
Q Fabius Rutilianus cur virgis cæſus 19.10.3
Q. Gallus Prætor, damnatus perduellionis 35. 1.10
Q. Metellus cenſor,eiuſque lex 47 16.12
Q. Metellus Prætor vrbanus 42 35.14
Q Pompeius cenſor 47.16.12
Q. Pompeius prætor vrbanus 44 3.10
Q Pompeius prætor vrbanus Q. Fabij Maximi filio bonis interdixit paternis 12.1.4
Q. Pompeius Ruſus Trib. pleb. ſeditioſus 47. 25.12
Q. Scevola legum vates certiſſimus 47.30 20
Q. Varius prætor Seruorum bellum cõfecit 19.3.9
Q. Vettius Serenus accuſatus à filio 32.16.6
Q. Voconius Tribu.pleb. 42.34.2
Q Fabij Max.Allobrogici filius degeneravit turpiter 44.3.10
Q. Fabij Maximi filio ob prodigalitatem bonis interdictum 12 1.4
Q Scevolæ modeſtia 47.10.11
Qu ntus Duumuir ædes Martis Romæ dedicauit 15 29.8
S.Qu ntini eccleſia collegiata 17.8.19
Quintæ & requintæ,in laudimijs quid 25.16.3
Qu rinales 16.8.29.& 38
Qu rinalia 2.16.5
Qu rites ab haſta dicti 6.14.10
Qu rites quare Romani 47 24.8
Qu ritum ius nudum Dominorũ ſublatum 14.7 9
Qu tantiæ quid 21 18.40.& 48.14 3
Quod iuſſu actio pro quibus,& quibus datur 29.8. 5.Eſt honoraria,eius finis eod.8
Quod non capit Chriſtus, capit fiſcus, vnde datum 3.17.1.& 31.31.14
Quorum bonorum interdictum, *applegement* in Gallia 21.9.10
Quorum bonorum interdictum 20.10.11
Quorum legatorum interdictum quando detur eod.13
Quorum legatorum, interdictum de quo latum 42.33.13
Quotidianæ aquæ vnde ſic dictæ 4.15.19
Quotidianæ diſtributiones,manualia dicuntur beneficia 15.23.24

R

Rabdẽsoi 47.40.10.& 11
Rabinus Iohanna quod certamen propoſuerit inter diſcipulos 4 24.8
Rabularum impudentia, & ſollicitas 49.6.32
Rachapt de fiedz 6.15.18
Rachel Labani patris idola furata 34 10.3
Radere caput quando, & quare ſacerdotibus olim prohibitum 16.1.15
Ragnimundus epiſcopus Pariſiorum 16.7.6
Raquel dexteris datis coniunxit filiam Tobiæ iuniori 9.5.21
Raquel Tobiæ dimidiam bonorum ſuorum partem donat 28. 4.11
Rainoldus comes Gueldriæ Ludouico Cæſari cõtra Auſtriæ duces adhæſit 67.16
Racha i. fatuum vocare, magna habetur iniuria 13.5.9
Rama prouincia in comitatu Mauramuniſienſi 3. 10.2
Ranæ inſignia veterum Francorum 45 3 9
à Ranis ciuitas in Gallia pulſa 4.5.16
à Ranis in Gallia ciuitas vexata 31.13.2
Rançon,ſeu redẽptio capti in bello, cuius ſit 20.4.
Ranimiri regis Hiſpaniæ in Sarracenos victoria 15.35.8
Raphael vt interpretatur 32 8.2
Raphandoſis pœna adulterorum,vbi 36.6.31
Raptus matrimonia inuitorũ,quid 14 5.9
Raptor an raptæ nubere poſſit impunè 36.8 8.& 10
Raptor eccleſiarum,homicida eſt 36.23.2
Raptor in crimine compertus, occidi à quibus poſſit 36.8.5
Raptoris inſtar eſt, qui coniungit ſibi volentem quamuis, ſine conſenſu parentum: & pœna raptoris afficiendus 9.3.26
Raptores mulierum à quibus occidi impunè poſſunt 36.21.26
Raptorũ comites eadẽ pœna afficiũtur 36.8.4.& 6
Raptorum mulierum pœna 14.3.6
Raptorum virginum & mulierum pœna 36.8.5.& 6.iure pontificio 7
in Raptores mulierum,diuerſarum gentium leges, & pœnæ Draconis 36.8.10.Boioariorum, pecuniaria cod.11.Salica, pecuniaria & capitalis, eod.12
Raptoribus matrimonia interdicta 8.1.28
Raptus ab ſtupro virginis quid differat 36.9 5
Raptus quid 36.8.2. in conſenſu etiam mulieris contra voluntatem patris eod.& 20.4

Raptus in ſponſa eod.4
Raptus in iuuene ditiori,illicitis artibus ad matrimonium impulſo,ſine curatore 36.8.5
Raptus non excuſatur,conſenſu puellæ raptæ:quæ nubere raptori prohibetur,& pœna 36.8.6
Raptus quæſtio præcedit matrimonij quæſtionem 36.8.8
Raptus num fiat in meretrice 36.8.9
Raptus mulierum quæ atrocia bella pepererunt 36.8.14
Rapti viui & tranſlati ex hominibus 34.10.7
de Raptu tranſlatio non valet 28.2.11
Ratò contingentia non ſequenda 17.6.18
Ratò quæ fiunt,non merenturlegem 32.13.2
Ratio in pœnam 33.21.4.& 36.21.7
Ratio capitis & corporis ſacerdotibus ethnicorum communis 16.1.16
Ratio ſacerdotum Chriſtianorum prædicta per Eſaiam eod.18
Ratio ſeu abtonſio pili,in pœnam 37.2.20
Raſura ſcripturæ quando falſi ſuſpitionem habeat 47.42.25
Ratificatio conſenſus in electione quando recipiatur 17.12.29
Ratificatio non prodeſt,quando conſenſus exigitur pro forma 25.8.13
Ratihabitio vim decreti iudicis habet 12.3.19
Ratio ſtricta in quibus omitti ſolet 2.12.4
Rationem ab aliquo expoſcere, & rationes accipere,differunt 12.14.2
Rationes alterius intercidere aut deſcribere, falſum eſt 36.5.1.
Rationum redditionem tutori remittere parer nó poteſt 12.3.7
Rationibus publicis tractandis munera quæ diſtincta 18.20.1
de Rationibus diſtrahendis actio directa quid, & contra quos datur 13.10 24.actio tutelæ,& de rationibus non concurrunt eod.25.& 26
de Rationibus diſtrahendis actio datur contra quoſlibet tutores, non contra,hæredes eorum eod.27
Rationabili de cauſa, & ſine ea olim diuortium fiebat 9.15.19.& 20
Rationalis & patrimonij comes quis 6.8.24
Rationalis,quare procurator fiſci 49.7.3
Rationalium curia,& eius iuriſdictio 47.38.10
Rationalium officium,& munus 49.7.8
Ratis quid 25.2.12
Ratzembutgij, conſiliarij comitum & centenariorum 6.7.24
Rauennæ à quo ſedes imperij electa 6.7.13
Raymundus Berengarius comes Tholoſanus 15. 35.7
Raymundus compilator Decretalium 47.17.6
Reatus omnem dignitatem excludit 26.17.5
Rebaptizantes vltimo ſupplicio damnantur 33. 8.16
Rebecca & Lia prolis cauſa ancillis ſuppoſuerunt Iacobo 9.16.14
Rebecca Iſaaco per nuncium deſponſata,&c. 8.4.6
Rebecca videns Iſaacum ſponſum,caput obnubere cœpit 9.1.5
Rebellantes ob noua vectigalia 3.3.11
Reblandir le Seigneur,quid 6.16.10
Receptatores abigeorum qua pœna puniuntur 37. 5.2
Receptatores furtorum, vt latrones puniuntur 37. 15.1
Receptatores perſonarum furum, an puniantur vt fures 37.15.2
Receptitia actio quæ 14.7.5.ſublata hodie eod.
Receptores generales Financiarum in Gallia 47. 32.17
Recepueur 3.7.6
Recepueurs generaux 3.2.14
Recharedus Gothorum rex pius & Chriſtianus primus regum Gothiæ, eiuſque lex de ſucceſſione 44.2.24
Reciproca ſubſtitio quid contineat 24 11.1
Reciproca ſubſtitutio plures alias continet, rationè videlicet æqualitatis perſonarum, & qualitatis earum,non aliter 42.27.5. cuius temporis verò ratio in ea ſit habenda,traditur eod,nu.7
Reciprocæ & compendioſæ ſubſtitutionis præcipua differentia 42.27.1. num ſubſtitutio eod.2. quid ſit eod.3.quomodo diuidatur, & quot, & quales ſubſtitutiones,& quãdo contineat eod.4
Reciprocè ſubſtituti quomodo vocentur in partes deficientium,an pro modo inſtitutionis,an in partes viriles 42.27.9
Recognitionem ſolam non ſufficere ſine ſolutionibus cenſus, ad probandum Dominum directum,duas poſſe probare 3.3.5
Recoller les teſmoins,quid 48.13.45
Re commiſſa delicta quæ 30.11.4
Re coniuncti qui eod.46.10. 6.& 7.num ſi legetur qualitas,tales ſint eod.7
Reconuentio facit iudicem non idoneum,idoneũ 49.1.15
Recõuentio in criminibus locum non habet, quare eod.
Reconuentiones quando tantùm fiant, & mutuæ petitiones 48.6.9
Recreance quid 36.25.13
Recreance,ex cauſis nouitatis 21.9.13
Recredentia quid 23.5.2
Recredentia,latinis vindiciæ 21.9.14
Rectum feudum quid 6.2.15
non Rectum feudum quid item 6.3 5
de Recuperandæ interdicto 21.9.12
Recuperandæ interdictum cui competat 36 25. 16.& 21
Recuperandæ poſſeſſionis interdictum pro qua vi detur 36.25.14
Recuperandæ poſſeſſionis interdictum quid ab interd,retinendæ differat 17.10.7
Recuperatores iudices qui dicti, & quare 27. 22.2
Recuperatorium iudicium 47.22.2
Recuſari an poſſit tota curia,& conſiſtorium principis 49 3.24
Recuſari poteſt etiam ordinarius iudex 49.3.21.& abrogata auth.ſi vero,de iudic.C. eod
Recuſator temerarius quemadmodum puniendus 49.3.21

Recuſare iudicem quid eſt 49.3.1
Recuſatio ab ijs quorum intereſt, tantùm proponitur 49.3.19. quàdo proponatur, & forma proponendi eod.20.& 21
Recuſatio fauorabilior appellatione 49.3.27
Recuſatio principis à principe impediri non poteſt 49.3.28
Recuſationis finis 49.3.29. rationes eod.30
Recuſatio iudicis, intra 20. dies facienda à vocatione 40.5.13
Reſciſion de contractz, lettres 36.25.11
Redargutio inter pœnas 31.11.1
Redhibent proximi omnes, ſi velint, ſi ſunt in eodem gradu, alioquin ordine proximiores 26.13.6
Redhibent proximiores, ſi velint, ab emptore: nõ tamen cogi poſſunt ab emptore redhibere, ſi nolint 26.13.8
Redhibere quid 25.20.1
Redhibere ne liceat, niſi poſt certum tempus, quãdo facit pactum vſuratum eod.5
Redhibere volens iure proximitatis, quid præſtare debeat emptori 26 21.1.& ſeq.
Redhiberi vitioſa, duo maximè ſuadent 25.21.9
Rehibendi facultas ad quem gradum extendi poſſit perſonarum 26.13.3
Redhibendi facultas à tempore venditionis incipit quæri tunc proximio eod 4
Redhibendi facultas pactitia extraneo etiam cedi poteſt 26.18.2
Redhibendi tempus, ſex menſes 25.21.16
Redhibitio ædilitia, ſeu magiſtratus authoritate facta, quæ 25.21.1
Redhibitio gentilitia fit de rebus tantùm venditis 26.3.1. num autem locum habeat in venditione conditionali eod.
Redhibitio gentilitia locum non habet in datis ex tranſactione 26.8.1
Redhibitio num locum habeat in litis æſtimatione eod.3
Redhibitio gentilitia, quando locum habeat in datis ob compenſationem: & in acceptilatione 26.9.1
Redhibitio gentilitia in donatis locum non habet 26.7.1
Redhibitio gentil. non fit de relictis inſtitutione, vel legato eod.3
Redhibitio gentilitia locũ non habet in venditione nulla 26.5.1
Redhibitio gentilitia locum non habet in mutuatis, commodatis, & in locatis 26.11.1.& 2
Redhibitio locum habet in datis in ſolutum eod.3
Redhibitio non habet locum in permutatis, niſi in fraudem fiat 26.12.1.& 2
Redhibitio num fiat à proximiore, facta venditione vni de genere 26.13.7
Redhibitio gentilitia non fit de rebus diuiſis 26.10.1
Redhibitio gentilitia quare tantùm habet locũ in immobilibus 26.2.1
Redhibitio gentilitia locum habet in vſufructu vẽdito eod.4. vectigalibus & portoriis eod.5
Redhibitio pactitia, temporalis, & perpetua, ideſt, 30. annorum in hæredes transfunditur 25.20.3
Redhibitio pactitia non eſt pactum vſuratium eod.4
Redhibitio legis duplex, emphyteotæ vna &c. eod.6
Redhibitio proximitatis præfertur redhibitioni, & prælationi domini eod.8
Redhibitionis gentilitiæ & ædilitiæ differẽtia 26.21.7
Redhibitionis gentilitiæ finis præcipuus, cõſeruatio familiarum 26.25.1
Redhibitionis pactum in emptione validum 25.17.14
Redhibitionis ſpecies 25.20.2
Redhibitioni rei venditæ quis præferatur, Dominus ne cenſualis, an proximus 26.6.2
Redhibitoria actio, ſex menſibus perit 40.5.19
Redhibitoria ædilitia quis agere, & contra quos poteſt 25.21.8
Redhibitoria ædilitia habet locum tantùm in emptione, & permutatione, non in alijs contractibus 25.21.12
Redhibitoria, & quanto minoris actiones, concurrunt eod.13
Redhibitoriæ actionis finis eod.15
Redimit ſe, vel ſuis numis, vel alienis 20.6.2
Redimere vendita poſſunt proximiores tantùm, qui emere poſſunt 26.17.1
Redimens ſuis numis alium, quibus cauſis non repetit pretium 20.6.2
Redimens ſuis numis alium, non eum habet vt mancipium, ſed iure pignoris eod.3
Redemptio captiuorum quid 20.6.1
Redemptioni captiuorum relicta quæ habent priuilegia eod.4
Redemptio captiuorum, & piæ cauſæ permittunt eccleſiaſticarum rerum alienationem 25.8.7
per Redemptionem res ab hoſtium poteſtate exeunt 20.5.1
Redemptores qui dicuntur 27.1.8
Reditus differt ab vſufructu 4.3.5
Reditus annui, & penſiones, quando inter mobilia, & immobilia 26.2.3
Referendarius idem quod Cancellarius olim 47.29.10
Referendarij qui 47.29.18
Referendarij cancellariæ 47.29.17
Referendarij gratiæ & iuſtitiæ qui dicti 15.42.18
Referendarij ſacri palatij 47.29.17
Reficere quid 4.17.3
Refectio eius rei, quæ debet ſeruitutem & vſumfructum, quãdo pertineat ad eum cui ſeruit vel eum qui debet 4.3.20
Refectio templorũ ad quem pertineat 15.31.3
Refectio loci ſeruientis, onus eſt eius, cui debetur ſeruitus 15.31.4
Refectionis nomine in ſeruitute quæ non liceat, & de actionibus pro iure hoc confirmando 4.14.8
Refectionem parietis communis ſoluere ſocius qui denegat pro parte ſua, amittit ius quod

fit in ſolidum reficientis 4.7.30
Reformare,& informare quid in conuentionibus 21.7.7.4
Reformatio monaſteriorum ex quibus perſonis fieri debet 15.15.17
Refutãdo feudum nequit ligius homo à prima fide abire, & ſi in alios vaſſallis diuerſum ſequatur 6.2.30
Regeneratio hominis ad vitam æternam fit per ſacramenta baptiſmi & confirmationis 9.9.10
Rehabilitatio ad beneficium incõpatibile nõ cõceditur in præiudicium iuri regaliorum 17.8.15
Reintegrande in Gallia, quid 36.25.14
la Reintegrande, quale interd. 21.9.14
Relatio ad principem ſuſpendit officium iudicis referentis 50.1.21
Relatio ad principem quando per iudices facienda negotij 50.1.15
Relatio ad rem, facit certum quod alias incertum 25.13.1
Relationes medicorum & obſtetricum quomodo à iudicibus perpendendæ 18.25.11.& 13
Relatium debet æqualiter determinate extrema 42.27.6
Relegatio quid, & quomodo differat à deportatione 31.6.14
Relietz 6.15.18
Religio in caſtris obſeruata 19.10.9
Religio iuriſgentium,& naturæ: & ſi modus colẽdi alterius iuris 16.8.2
Religio peperit diuitias,quæ eam ſuffocant 15.3.13
Religionis cauſa præcipua apud omnes gentes 2.12.1
Religionis cauſas noluit aperto foro cognoſcere Auguſtus 2.2.11
Religionis cauſam quare noluit Octauius publicè audire 3339.12
Religionis contentiones à ſenatu pacatæ 47.25.13
Religionis diuerſæ homini, Moſcouitarum lege, filia non nubit 9.13.8. hoc firmant D. Paulus, Sacra concilia,& leges eod.
Religionis ingreſſus quando tollat pupillarem ſubſtitutionem 42.23 9
Religionis ingreſſus patris quid relinquat filijs 45.2.10
Religionis ingreſſu purgatur ingratitudo in parentes 44 3.14
Religionis nouæ ſuſceptione ſponſalia diſſoluuntur 8.9.7
Religionis prætextu decepta caſtitas Paulinæ 36.11.11
Religionis prætextu plerique ad impietatem vtuntur 39.1.3
Religionis prætextu cœtus illiciti fieri non debẽt 33.17.2.& eos agere punitum 39.1.3
Religionis vel canonicatus ingrediendi cauſa aliquid petere vel conuenire, ſimonia eſt.33.13.14.aut pro paſtu exigere eod.& 16
Religionem habentia oſcula 8.8.6
Religionem ignauiæ cauſa refugiendo labores ingreſſi,olim retrahebantur 39.6.16
Religionem ingredi inconſulto principe,aliquando non licuit in Francia,quare 32.4.15
Religionem ingredi quando poſſunt coniugati 9.15.18
Religionem ingrediens dare legitimam filio tenetur 44.5.38
Religionem profeſſi iure ciuili poſt mortem patris exceptis cordigeris,legitimam petere poſſunt: in Gallia nulli religioſi petunt 44.5.33
Religione pertractanda, duæ ſunt ſpecies perſonarum 2.2.7
Religione vita noſtra maximè conſtat 94.15
in duas Religiones non claudicandum 33.7.10
Religiones nouas & peregrinas inducere,capitale apud gentes 33.7.8
Religiones falſæ plures cur ſe compatiuntur at vera cum falſa nunquam eod.10
Religioſus in feudo non ſuccedit 6.13.4
Religioſum quid ſit 1.14.5
Religioſa,& religio quid 33.14.5
Religioſo vel monaſterio data in ingreſſu monaſterij,imputantur in legitimam 44.5.42
Religioſum locum ſepultura facit 33.23.2
Religioſæ res quæ ſint 1.14.5
Religioſi,mendicantes validi ſunt, ſed non inertes ideo non continentur pœnis aliorum 39.6.17
Religioſi ordinis Sancti Franciſci non ſuccedunt parentibus 45.2.7
Reliquiarum ementitarum notio, muneris Epiſcopi eſt.Et quid ſi pœna capitalis imponenda temporalis 2.12.3
de Reliquiarum poſſeſſione controuerſia & notio laici iudicis regij eſt 2.12.4
Reliquiarum ſanctitas & abuſus 2.12.1. earum impoſturæ gentilium ſacerdotum, & impiorum Chriſtianorum circa reliquias & imagines eod.2. Reliquiarum impoſtorum pœnæ 2.12.6
Reliquias mortui in mare conijcere, improbata conditio 42.7.2
Reliquias ſupponentes Sanctorum puniendi 39.1.9
de Reliquijs vbi ambiguæ probationes, vt ſe gerendum 2.12.4
Remam & Buſam caſtella circa Romam, per Perſiæ regem directa 9.14.4
Remeboth,quod genus Monachorum in Ægypto olim 15.14.9
Remedium in auro quid dicitur ab autificibus 36.2.11
Remedium lege 2. de reſc. venditione C.non habet locum in tranſactione 28.2.28
Remedia magica aduerſus tempeſtates probat Cõſtantinus Cæſar, 34.13.5
Remedia,quibus vicinorum damna reparari poſſunt 4.14.14
Remenſis archiepiſcopus morticinium non dat, ſed ſua retrofeuda amortiſat 6.5.6
Remenſis prouincia 17.8.18
Remiſſio fideicommiſſi quando valeat 41.30.7

Remiſsione expreſſa & tacita tollitur hypotheca 23.12.5
de Remiſſione iuramenti 50.12.15
Remiſſione nunciationis tollitúr nunciatio & Remiſsio tripliciter fit,à denũciante,à iudice, à lege 4.31.1
Remittenda, non omittenda grauia opera 39.2 6
Remunerationis nomine aduocatus ſalartũ accipit 49.8.12
Remunerationes aliam vim habent quàm ſimplices donationes 9.25.17
Remus,quod tranſcendere muros aut vallũ ciuitatis auſus fuerit,occiſus 2.29.5
Remuneratoriæ donationes &c. 46.8.13
Remus à fratre Romulo quare necatus 35.7.7
Renouatio precariarum expreſſa vel tacita 23.2.3
Renulphus Burgundus, primus dux Aquitaniæ factus 6.7.17
ad Renunciandum procuratio quomodo noctu fiat 17.17.25
Renuncians officium regale in Gallia, debet ſuperuiuere per 40 dies 17.18.8
Renunciantes quid iurant prius 17.18.1
Renunciare promittens,an poſsit cogi renunciare 41.14.1
Renuciare ſuo priuilegio, quando, & cui liceat 41.5.4
Renunciari quæ poſsint beneficia 17.17.15
Renunciari poteſt beneficium ante adeptam poſſeſſionem,& bullis non confectis eod.16
Renunciari vel permutari non poteſt beneficium vnitum 17.17.18
Renunciare qui non poſſint liberè eod.
Renunciare non poteſt beneficium legitimèminor 17.17.17
Renunciatio beneficij ſine vi & metu fieri debet, & quis metus reſcindat eam 17.18.2
Renunciatio dolo facta corruit eod.5
Renunciatio fieri debet ſecundũ regulas cancellariæ, de infirmis reſignantibus, & de publicand. reſignatio. 17.18.6.de regula de 20.diebus renunciationis,& in quibus locum habeat, vel non eod.7.& 10
Renunciatio beneficij metu extorta, vt reparetur 36.25.29
Renunciatio cuiq; ſui priuilegij permiſſa 50.5.12
Remuneratio habet cauſam obligationis præcedentem aliquam 24.5.10
Renunciatio ſucceſſionis à filia facta, non firmatur iure ciuili iuramento 41.12.9
Renunciatio futurę ſucceſſionis à filia fieri poteſt, dum dotem accepit,& ante & poſt nuptias initas 41.12.7
Renunciatio iurium non extẽditur ad ea, quæ quis ignorauit ſibi competere 41.13.1
Renunciatio bonorũ paternorum,facta à filia fratribus viuente patre, non valet, eod.3.ſi fiat eiſdem mortuo patre, quando valeat, aut non valeat eod.4
Renunciatio & promiſſio de renunciando, à filia dotata facta,an equi parentur 41.14.1
Renunciatio ſucceſſionis, metu & vi facta à filia, non officit 41.14.2
Renunciatio filiæ dote contentæ, ex qaibus cauſis iuramento non obſtante reſcindatur 41.15.4
Renunciatio legitima quid 17.17.13
Renunciatio de aliis, quàm de beneficiis fieri poteſt eod.14
Renunciatio cum reſeruatione penſionis, odioſa 17.17.20
Renunciatio quibus fieri poſſit eod.21
Renunciatio fit expreſſè & tacitè quibus modis eod.22
Renunciatio & ceſſio beneficij in quo differant eod.
Renũciatio expreſſa quid 17.17.23. eaq; expreſſa facta,non datur regreſſus ad beneficium ſine noua collatione eod.
Renunciatio quomodo valeat facta coram alio, quàm ſuperiore 17.17.24
Renunciatio expreſſa,vel ſimplex, vel cõditionalis eſt,& quid vtraq; eod.26
Renunciatio in fauorem quid 17.17.27. & quod nõ fiat coram ordinario,ſed purè eod.
Renunciatio in fauorem coram ſummo pontifice tantùm fit,& niſi ea admiſſa vacat beneficium 17.17.28
Renunciatio cum reſeruatione penſionis, & non alias eod.29
Renunciatio à morituro facta ea lege,vt ſibi reſtitueretur beneficium, ſi conualeſceret,conditionem habet implendam 17.17.31
Renunciatio ex cauſa permutationis, & non alia, & de eius natura eod.32
Renunciationis cauſæ legitimæ 17.17.19
Renunciatio beneficij fieri poteſt per ſe, & per alios procuratores 17.17.37
Renunciatio ſimmoniacè facta,quomodo improbãda 33.13.39
per Renunciationem in manus domini, extinguitur feudum 6.19 33
Renunciationes beneficiorum intra quod tempus publicandæ 17.12.15.& quomodo publicandę eod.16
Renunciationes cum acceſſu & regreſſu,quæ,& in Gallia improbatæ 17.17.30
Renunciationes beneficiorum coram quibus fiãt eod.36
Repaſſionis lex improbata 31.10.4
Repentinæ feriæ quæ 2.16.12
Repeti non poteſt debitum à creditore remiſſum 21.18.14
Repeti nequit actio familiæ erciſcundæ 5.4.3
Repetita res,noua non dicenda, ſed potius executio primæ 6.6.14
Repetitæ dicuntur nuptiæ ſecundæ & plures 9.26 3.& quid à primis differant eod.4. vide & nu. 19.23.& ſeq.
Repetundarum crimen, publicum eſt 36.28.5. eius capita, eod.nu 6.& 7
Repetundatum iudices conuicti,quibus pœnis damnati eod.nu.11.12.13.14.& ſeq.
Repetundarum leges,Iunia,Cincia, Iulia 36.28.1. duodecim tab.nu.12. Seruilij, 16.Glaucæ nu.18
Repetundarum legis alia capita 36.28.19.20.21.

Repetundarum tenentur aduocati, plus quàm liceat accipientes 49.8.6
Replicationes continet exceptio quomodo 21. 17.2
Repræſentationis ius in ſucceſſione fratrum, non aliorum collateralium 45.11.7.& 8
Repræſentationis ius in ſucceſſionibus inteſtati quomodo conſiderandum 45.8.2
Reprehenſio publica eſſe debet, palam delinquentium 31.12.1
Repreſſaliæ à quo concedantur 47.27.20
Repreſſaliæ ad iniurias vindicandas inductæ 38.8. 1.& vnde autem dictæ, & quomodo, & pro quo fiant eod.nu.4
Repreſſaliæ quando legitimæ 38.8.6.& cauſa eod. nu.10
Repreſſalias quis concedere poteſt 38.8.11
Repreſſaliarum ratio 38.8.12
Repreſſaliarum iure captæ perſonæ, publicę cuſtodiæ tradendæ 38.8.15.& bona cum repertorio capta per iudicem læſis adiudicanda, quomodo eod.
Repreſſaliæ quando eſſe deſinunt 38.8.15
Repreſſaliæ quas perſonas, vel merces non afficiũt 38.8.16
pro Repreſſaliis num capi poſſit, qui vectigalia ſoluit 3.3.7
Repudiare hæreditatem quid 46.6.1
Repudiare is poteſt tantùm qui adire potuit eod. 4.qui poſſunt repudiare eod.5 6.& ſeq.
Repudiatio hæreditatis quædam communia habet cum aditione 46.6.1
Repudiatio hæreditatis duplex, repudiatio, & abſtentio 46.6.2
Repudiatio hæreditatis dupliciter fit, & quomodo re & verbis 46.6.10
Repudiatio facta ſemel, rarò reuocatur eod.13. & quando reuocetur eod.
Repudiationis materia, hæreditas 46.6.3
Repudiationis permiſſæ rationes 46.6.16
Repudiatione vnius alteri ſuccedendi via aperitur 46.6.11.niſi duplici iure quis repudiare poſſit adire eod.
Repudiatione facta, geſta per illum quæ teneant 46.6.15
Repudiatio hæreditatis filiiſa. adeunte patre an excludat ſubſtitutum vulgarem 42.15.3
Repudiatio legati antequam debeatur, non officit, quin cùm debebitur peti poſſit 42. 33.30
Repudiatio ſucceſſionis vel legati, antequam defertur vel debeatur, non officit, quin acceptari poſſit cùm defertur 41.10.7
Repudiationis cauſa hæres vocari debet coram iudice 46.2.9
Repudiatione, vel refutatione feudum amittitur 6.19.30
Repudium cur Deus permiſerit 9.16.1
Repudium in ſponſa 9.15.10
Repudium Iudæis cur permiſſum 22.5.20
Repudium iuſtum vxoris, quòd ea interfuiſſet ludis publicis 39.4.24
Repudij inſtar quid eſſet apud Cardienſes, 9.5.47. pro Repudio aquam igni injicere, abijt in proverbium eod.
Requeſte civile en traittement d'arreſt, ou jugement 50.1.40
Requeſtarum iudices, recuperatores, & notio eorum 47.27.25
Res iudicata quæ dicitur 50.1.26
Res iudicata non retractatur, vel prætextu nouorũ inſtrumentorum eod.27. vel alio modo eod.35. Eius actio, & executio quomodo fiat eod.21
Rei iudicatæ exceptio 50.13.4
Rei iudicatæ retractandæ remedia, Supplicatio, Reſtitutio in integrum, Querela falſi eod.36
Reſpublica humano corpori comparatur 3.2.1.& in eius corpore ſunt & nervi qui nec plenitudine nec inanitione comeſtionis pati debent, ſi illa ſubſiſtere velit Nervi porro, pecuniæ publicæ, & vectigalia 3.2.2
Reſpub. omnis venere & cupiditate collabitur 36. 28.4
Rei appellatio latiſſima 30.11.4
Rei alienæ donatio, in præiudicium Domini non fit 41.5.28
Rei appellatio quare generalis 1.1.1. eius etymon ex Græco & Hebræo eod.
Rei appellatio & patrimonij & non patrimonij continet corporalia & incorporalia eod.nu.2
Reipub. adminiſtrator de quibus tranſigere poteſt 28.2.23
Reipub. adminiſtratores pro quibus teneantur 29. 4.1
Reipub. adminiſtratores, & magiſtratus vſque ad 20. annos conueniuntur de geſtis, & eorum hæredes eod.2
Reipub. ciuitatis, minorum, & eccleſiæ rebus vendendis eadem requiritur ſolemnitas 25.8.8
Reipub. conſtituendæ diſputatio adempta cum pœna philoſophis 35.6.17
Reipublicæ morbi, crimina 30.1.7
Reipub. quando obſtet poteſt compenſatio 16. 22.6
Rei vxoriæ actio tranſfuſa in actionem ex ſtipulatu 9.22.16
Rei vendicatio in quibus locum habeat 21.8.21
Rei priuatæ comes qui, & de quibus cognoſceret 6.8.17.& 18
Reipub. curatores qui & in quantum teneantur 23.12.10 & quando etiam pro collegis teneantur eod.11
Rempub. non adminiſtrat Athenis ſcortator 10. 2.32
Re diuidua, quæ 5.3.4
Re, & verbis ſimul cõiuncti quomodo jure accreſcendi vtantur 46.11.11
de Repub. olim apud Gallos non licebat niſi cum conſilio loqui 6.20.6
Re qui contractus fiant 22.1.2
Res excellunt, ſi ſuis vſibus inſeruiant 59.6.1
Res hominibus accedunt, non homines rebus, 6.4.2
Res idoneæ contractibus, ſi non prohibeantur à natura, homine, lege 21.4.2
Res quatuor modis ſeruire intelliguntur 4.1.2

Rerum amotarum actio quæ,& pro quibus 37.11.1 & ſeq.
Rerum amotarum actio 4.quas habeat alias affines 77.11.2.pro quibus detur,& quibus eod.3. quando eod.4
Rerum amotarum actione repetitur ſubtractum ab altero coniugum 9.4.6
Rerum diuiſio 1.14.1
Rerum diuiſio,in communes, cõfuſas,& proprias 5.1.1
Rerum diuiſio in corporales & incorporales, & earum diſcrimen 1.1.3
Rerum diuiſio in liberas,& ſeruientes:& quomodo res ſeruire intelligantur 4.1.1
Rerum diuiſio quibus rationibus recepta, iiſdem, & aliis, rerum cuique facta diſtributio & conſeruata: & quare cuique libera rerum ſuarum diſpoſitio 21.1.1
Rerum naturæ confundi prohibentur 22.1.2
Rerum publicarum ætates,morbi,interitus, & reuolutio 47.15.21
Rerum publicarum diuiſio 3.1.1
Rerum publicarum ſubuerſiones ex adminiſtratione iuuenum & inexpertum virorum 47.9.17
Rerum ratio habenda pro more locorum 30.6.3
circa Res controuerſia feudalis 6.22.2
Rebus maior facultas ineſt,quàm verbis 6.14.3
de Rebus quàm de perſonis,quare,prius author dicat,contra Iuſtiniani ordinem 7.1.2
Reſcinduntur in Gallia contractus dolo metu vi inuti, impetrati codicillis regijs 36.25.11
Reſciſio venditionis quid efficiat 25.23.3
Reſciſio l.2.de reſc. vend. C. quibus comp tat 25. 24.4.& reſciſio d.l.non ſit authoritate propria, ſed iudicis eod.6.& præſcribitur 30.an.eod.7
Reſciſio emptione iure ſingulari & communi petitur, vario modo eod.10
Reſciſio contractuum ex quacunque cauſa,in Gallia proponi debet intra decennium, aliter reijcitur 25.24.11
Reſciſioni l.2.de reſcind. vend. C. renunciari poteſt expreſsè, & tacitè. Sed num cenſeatur renũciaſſe per clauſulam generalem, donau ipſius valorem 25.24.15
Reſciſionis d.l.2.rationes eod.19. & finis eod. 20. & num iuramentum de contractu ſeruando eam reſciſionem impediat 25.24.21
Reſciſio læſionis vltra dimidium iuſti pretij pro quibus non detur 25.24.14. Non dari contra venditionem iudicialem eod. 17. item re interempta eod.18
Reſcribendarij in aula Romana,qui 15.42.3
Reſcriptum principis, in alienandis rebus minorũ habere vim decreti iudicis 12.5.19
Reſcriptum principis ſine præiudicio tertij cenſetur conceſſum 45.7.7
Reſcripta immunitatis a tributis quando valeant 3.5.1
in Reſcriptis ad beneficia, horæ prioritas prodeſt 30.7.7
Reſeruatio beneficiorum quid,& à quo fiat 17.10.1
Reſeruationes beneficiorum generales, & ſpeciales ſummi pontificis,vel præter ius, vel in corpore iuris eod.2
Reſeruationes ſpeciales beneficiorum quæ 17.10.4.quæ abolitæ ſint,& permiſſæ eod.5
Reſeruationes in corpore iuris quæ ſint ſummi pontificis 17.10.6
Reſeruationes beneficiorum in Gallia ſublatæ 17.17.2
Reſiliendo ab emptione contrahentes, & reſoluendo contractum, ius prælationis in edire non poſſunt 6.16.4
Reſidentia iniuncta omnibus iudicibus in ſuis prælecturis 47.33.7
Reſidentia, ſeu aſſiduitas beneficiatorum in loco beneficij, requiſita 17.2.12. quando excuſata eod.13.& 14
de Reſiduis crimen in quo conſiſtit, quis teneatur & nomine eius condemnentur hæredes 33.20.2
Reſignare,& procuratorem ad reſignandum facere debent 17.17.40
non Reſipiſcens ab inſolentia ſua vaſſallus, feudo privatur 6.19.27
Reſortum vnde dictum 47.23.6
Reſoluto contractu tollitur hypotheca 23.12.8
Reſoluto iure dantis, reſoluitur ius accipientis 25.4.4
Reſtituere in integrum quid 13.3.6
Reſtituenda per ſubſtitutionem, à quo tempore incipiunt præſcribi 40.6.2
Reſtituendum in priſtinum ſtatum quid ſit 4.25.1
Reſtitutio ab exhibitione quid differat 29.7.2
Reſtitutio abſentiæ neceſſariæ cauſa, intra annum poſtulatur 40.5.21
Reſtitutio contra delictum quid contineat 36.21.9
Reſtitutio fideicommiſſi re aut verbis fit in Gallia die veniente & cedente 42.29.2
Reſtitutio fideicommiſſi quando ante diem fieri, vel non fieri poſſit 42.29.21
Reſtitutio in integrum contra ſententias quando detur 50.1.38.à quibus & intra quod tempus cõcedatur eod.39
Reſtitutio in integrum reorum quid operetur 32. 23.11
Reſtitutio minorum & aliorum, in factum actione aduerſum geſta à falſo tutore vel curatore 13.10.38
Reſtitutio non datur, ſi alio remedio ordinario læſis ſubueniri poſſit 13.4.8. Nec datur contra patrem,vel patronos eod.9
Reſtitutio non competit de geſto, poſt impetrationem ætatis eod.11
Reſtitutio in integrum repeti non poteſt eod.12
Reſtitutio ſpoliati nõ impeditur,exceptione quòd ſpoliatus ſit prædo,non compenſatione, præſcriptione,authoritate iudicis, reſcripto principis,&c. 36.25.17
Reſtitutio ſpoliationis petiab alio,quàm ab ſpoliatore,& ſine eius mandato, contra ſpoliantem & alium qui iuſſit ſpoliari & deijci 36.25.18
Reſtitutioni ſubiecta quando dotis cauſa vendi poſſunt à grauato 25.4.3
Reſtitutioni in integrum minor iuramento rectè renunciat contrahendo 13.4.10
Reſtitutionis nomen quam latè pateat, & a quo magiſtra

magiſtratu fiat, remiſſiuè eod.15
Reſtitutioni res ſubiectæ alienatæ à fiduciario, an reuocari à fideicommiſſario poſſint 42.29.23
Reſtitutioni res ſubiectæ, quando rectè à fiduciario alienentur eod.23.& 25
Reſtitutioni ſubiecta quando alienari poſſunt 42.18.4
Reſtitutioni bona ſubiecta confiſcatis bonis poſſidentis, quomodo ad fiſcum pertineant, vel non 31.31.18
Reſtitutioni ſubiecta non poſſunt in teſtamentum grauati venire 42.7.5
Reſtitutioni res ſubiectæ, alienari non poſſunt 9.22.12
Reſtitutionem non petit qui maior factus, negotium in minori ætate factum ratum habuit 13.4.14
Reſtitutione fideicommiſſi facta, tranſeunt omnes actiones actiuæ & paſſiuæ in fideicommiſſarium 42.29.14.& quæ alia etiam reſtituenda ſeq.
Reſtitutiones impetrantur à cancellaria, & examinantur apud iudices regios 13.4.17
Reſtitutionem in integrum infans non eget, quare 13.4.1
in Reſtitutione in integrum cõſideratur primùm, vt immodica ſit læſio eod.4
Reſtitutione vt fiat erectio beneficij 17.5.2
Reſtitutus minor quæ ipſe accipit, reſtituit 13.4.15
Reſtituuntur minores læſi ob ignorantiam legum ciuilium, non naturalium, & ob imprudentiam ætatis 13.4.3
Reſtituuntur in integrum non tantùm minores læſi, ſed & alij certis de cauſis 13.4.16
in Retentione iure prælationis Dominicæ iuſtum pretium eſt quod ſolutum eſt 26.22.2
Retinendæ poſſeſſionis Interdictum & huius duo exempla duoleſque via 21.9.10
Retinendæ poſſeſſionis interdictum quid ab interdicto recuperandæ vel reſtituendę differat 17.20.7
Retractio num negetur proximis, ſi pactum appoſitum ſit, ne res veniat extra rectam lineam 26.17.7
Retractio proximi non mutat formam emptionis 26.22.4
Retractus gentilitius apud Romanos aliquando probatus iure Pontificio, & Gallico, & aliarum nationum 26.1.1.& 2
Retractus gentilitij ſynonima eod.3
Retractus gentilitius quid eod.4
Retractus gentilitius conſuetudinibus regitur locorum vbi res ſitæ ſunt 26.19.1.& lege communionis eod.2
Retractus gentilitius impeditur interitu rei 26.17.6
Retractus gentilitius non competit filio ingrato exheredato 44.3.19
Retractus gentilitius anno expirat 40.5.21
de Retractu gentilitio 1.99
Retrahere qui poſſint ex pluribus, quibus ius eſt 26.17.8
Retrahere non poſſunt iure proximitatis affines, nec legitimi tantùm aut naturales tantùm filij 26.17.9
Retrahere qui non poſſunt quamuis ſint proximi 26.17.1.& ſeq.
Retrahere non poteſt tanquam proximus, qui vendidit ex nouo etiam iure 26.14.1
Retrahere rem venditam à patre num filiusfamilias poſſit eod.2
Retrahere rem venditam non poteſt hæres venditoris 26.15.1
Retrahere deberet proximiore mortuo eod.2
Retrahi ad proprias eccleſias diaconi poſſunt 26.7.6
Retrahi à proximis nequeunt, quæ venditor nupet quæſiuit 26 2.6. Inſtrancea regni eod.8. vendita regi eod.10. Num confiſcata eod.11. non vendita ab eccleſia: contrà, ſi ea vendantur eod.12. non ſi redditibus vendita eod.14. Non vna ex pluribus rebus venditis, vel pars ex toto eod.15. Non vendita eccleſijs, vel ſcholis ædificandis eod.16. num feuda eod.17
Retrahi non poteſt à proximis res vẽdita cum pacto de retrouendendo, vel legis commiſſoriæ, vel addictionis in diem 26.4.1 Dummodo fiat in ipſa venditione, non ſi poſtea eod.2
Retrahendi in facultate proximior dicitur, qui tẽpore venditionis proximior erat, etiam ſi alius naſcatur poſtea proximior 26.16.1. niſi conceptus fuerit tempore venditionis eod.
Retrahendi poteſtas num cedi, aut vendi extraneo, vel proximiori poſſit 26 18.1
Retrahendi res venditas per proximiorem praxis & Methodus 26.20.1
Retrahendi tempus datum iure proximis, annus & dies à die ſa ſina 26.24.1. Conſuetudines tamen locales potiores eod.
Retrahens iure proximitatis quomodo debeat offerre, & conſignare 26.23.1
Retraict lignager 26 1.5
pro Retroitendis hominium à quo non præſtandũ 6.15.11
cum pacto de Retrouendendo, vel legis commiſſoriæ, & addict. in diem res vendita, à proximis retrahi non poteſt 26.4.1. Dummodo fiant in ipſa venditione, non ſi poſtea eod.2
Reuerentia nimia filij vel liberti, in patrem & patronum, metum reciſorium habet 41.14.8
Reuerentia paterna & mariti, metum iuſtum habet 44.6.4
Reuiuiſcente & pereunte re, extinguitur & reuiuiſcit ſeruitus 4 23 2
Reuocare ad animum iniuriam quid 38.7.12
Reus vnde dictus 24.8.2
Reus criminis factus intra annum nouos non accipit honores, quos habet retinet 47.10.3
Reus criminis quis donare, & de rebus ſuis diſponere poſſit 28.9 2
Reus ex actore quando fit 4.30.4
Reus in Gallia nunquam à crimine non probato purè abſoluitur 48.15.21
Reus in iudicio quis dicatur 49.14. Eius forum actor ſequi debet eod.5
Reus patri fauore ac accuſator audiendus à iudice in

in defenſionibus & quomodo audiebantur 32. 14.6.& 7.& 8
Reus ſtipulandi & reus promittendi quis 24.1.23
Reo criminis num ſolus poſſit 31.18.22
Reum criminis vi eripiens à ſatellitibus vel cuſtodia ſeu carceribus, quomodo puniẽdus 36.25.29
Rei criminum ex proprio ore reſpondere crimina 32.24.5
Rei criminum ſubmittebant capillum apud Romanos 16.1.20
Reis non licebat perpetua ſe oratione defendere 35.2.4
Reos criminum etiam peſſimorum non licet propria authoritate priuato necare 48.16.9
inter Reos quando quis dicatur receptus 32.5.5
Rex à quibus, & quomodo fiat 6.7.6
Rex confert in regalijs præbendas vnitas & ſuppreſſas 17.8.17
Rex Francorum aliquando ſolùm ſemel in anno calendis Maijs viſus 47.29.3
Rex in Areopago depoſita corona Athenis iudicabat 47.16.4
Rex malè iudicans, fame caſtigatus 47.20.15
Rex malus vnus melior, quàm plures magiſtratus imperantes per vices populo 47.15.27
Rex quas poſſit res regni ſui infeudare 6.6.16
Rex regum dici voluit Darius, & conſanguineus Deorum 18.1.11
Rex ſacrificulus cur introductus 15.3.9
Rex ſtatuit, formula ſolius cancellarij ſtatuentis eſt 47.27.22
Rex ſuperiorem non agnoſcit in regno ſuo in tẽporalibus 6 15.11
Regis curam circa quæ verſari voluit Romulus 47.14.16
Regis delinquentis modus punitionis 31.8.4. Et quid aquæ & ignis appellatiõe veniebat in illa, eod. 5
Regis domeſtici à collectis exempti 3.8.9
Regis filijs poſt primogenitum data quædam iure appanagij 6.6.23. limitata ſumma panagij liberorum regis Galliæ à Carolo 5. ad duodecim millia aureorum annui prouentus, cum honorario comitatus titulo, & octingentis milibus ſemel numerandis: Filiatum autem vltra dotem, limitatum pariagium ad ſexaginta millia librarum. Et pro his fiduciario iure datæ res regni in pariagium 6.6.24
Regis nomen exoſum Romanis 18.2.10
Regis ſeu principis propria, & ſoli competentia 47.20.18
Regis titulum qui ambit, quod ducatus in ſua ditione habere debeat 6.7.7
Regis veri facta quæ 6.20.10. & quid à Tyranno differat eod.
Regi vendita retrahi à proximis non poſſunt 16. 2.10
Regem & imperatorem conſecrandi formula 6. 14.10
Regem malum & tyrannũ quæ efficiant 47.20.17
Regẽ ſe eſſe nec dici, noluit Publius Scipio 6.7.18
Regnam reginarum ſe vocari voluit Cleopatra 18.1.11
à Rege, regula eſt in Gallia, omnia feuda moueri, & procedere à regis manu, & ad regem ſæpè redire 6.5 4
Reges alloqui liberè non licuit, niſi per admiſſionalem 47 40.13
Reges Aſſiriorum non omnibus viſi 47.29.4
Reges electione facti quomodo, & vatiè 18.2.3
Reges Romanorum qui, & quot eod.8
Reges Albanorum, Ægyptiorum, Alexandriæ, Parthorum, Latinorum, vt dicti eod.11
Regum duæ artes, militaris, & legum 18.2.14
Reges Ethnici aliquando ſacra tractarunt, & fecerunt 17.7.26
Reges iubebant cui vellent, reos occidere 47.14 2
Reges, iudices dicti 47.20 14
Reges per ſe qui iudicarunt eod.& 15
Reges Lacedæmoniorum ab Ephoris in carcerem duci poterant 47.14.13
Reges Charraginenſium quotannis bini eod.14
Reges Laconici non erant ſui arbitrij 47.25.20
Reges & principes quomodo ſacri dicantur 33.14. 6.& ſacra quæ eorum ſunt, vel fiunt eod.
Reges in Tyrannos quare degenerent 18.2.8
Reges & principes temporales, & annui eod.16
Reges bini annui Carthagine eod.
Reges multos eſſe reipub. non expedit 6.6.19
Reges Romanorum vbi ſepulti 33.23.5
Reges per ſe olim iudicabant populum 36.19.13
Reges olim vitæ & necis poteſtatem tantum habebant in bello 47.14 9
Reges ſua authoritate iubentes occidi malos, homicidæ non ſunt, ſed legis miniſtri 36.21.28
Reges Perſarum quos necari volũt, zona aprehendunt 36.21.28
Regum admonitio de non vſurpandis priuatorum bonis 16.2.10
Regum authoritas in ſacra 17.7.25
Regum domus pro Aſylis 33.21.16
Regum poteſtas à Deo 47.14.15
Regibus poteſtas non eſt omnibus abſoluta & libera 47.14.0
de Regibus ſuis Perſarum dictum 3.5.9
Regia dignitas annua 47.17 4.& 5
Regia lex de imperio 47.26 9. Etruſci regni eod. 10. Medorum regis eod.11. Iudæorum eod.12
Regiæ dignitatis finis, & rationes 47.20.16.& 17
Regiam poteſtatem ſponte qui abdicarunt 6. 20.8
Regij cuſtodes & ſtipatores 47.40.11
Regia crimina quæ 30.11.19
Regia iura quæ præſcribi poſſunt 40.2.6
Regale, Alcala oppidum dictum 35.35.10
Regalia ius regi ex duplici cauſa competit 15. 38.3
Regaliæ iure quando, & quandiu fructus eccleſiarum capiat rex eod.7
Regaliæ ius durat, donec præſtetur fides regi à prælato eod.8
Regale ſeu regium feudum quid, & ſimplex 6. 2.10
Regalis collatio publicanda 17.8.3
Regalia flumina quid, eorũmque vtilitates & vectigalia principis 3.14.4

Regalia principis non euanescunt ante consecrationem episcopi 15.12.25
Regalia durant vsque ad adeptionem possessionis corporalem 17 8.1
Regalia ecclesijs remitti possunt, & in alios quam reges transferri nequeunt eod.8.& 9
in Regalia quæ vacationes incidant 17.8.10.11. 12.13
Regaliæ beneficia non confert per præuentionem summus pontifex eod.7
Regaliæ quæ sint beneficia eod.8
Regaliorum sunt commendæ 17.8.2
Regaliorum iura rex confert etiam infanti 17. 8.14
Regaliorum controuersiæ ad curias tantùm supremas pertinet eod.16
Regaliorum priuilegia indicata eod.
Regaliorum iura in quibus ecclesijs regi non competant 17.8.18
Regaliorum ius non habet locum in ecclesijs, quæ curam habent animarum eod.20
Regaliorum iure quæ conferantur beneficia à rege 17.8.21
Regaliorum in beneficijs causæ quædam 17.7.23.
Regalia qui habeant 3.4.2
Regalista mortuo collitigante ab ordinario prouiso, in locum litigantis subrogatur 17.8.4
Regalistæ collatio non vitiatur omissa qualitate eius eod.6
Regalistam sine aliqua exceptione tenetur capitulum admittere eod.5
Regimentorum supremus quis dictus 19.18.4
Rector Decumanarum quid 47.41.7
Rector ecclesiæ quis dicatur, & quare, & quid rectoria 15.24.10.eius nomen generale ad plura pertinens,& eius officium eod.11
Rectori vel vicario perpetuo congrua debita portio beneficij,& peti potest 15.24.19
Rector prouinciæ generaliter quis, & forma constituendi eundem,& insignia 47.32.27
Rectoris prouinciæ nomen commune omnibus regentibus prouincias 47.32.3
Rectorum prouinciarum leges communes 47. 32.30
Rectores prouinciarum ex approbatis eligendi 15.26.5
Rectoria quid 15.24.10
Regere alios non debet, qui se nequit gubernare 17.6.14
Regere se qui nequeunt, necesse est ab alijs se regi patiantur 11.2.1
Regio diuisa in tres partes 6.6.6
Regnandi modus optimus, & quid dicatur rex 47.20.13
Regnandi species 47.14.9.10.& seq.
Regnandi calumnia & ambitionis causa pernitiosissima 35.2.6
Regnicolatus ius in Gallia quibus concessu 42 8.25
Regnum bifariam sumptum,secundum legem, & secundum genus 18.2.15
Regnum,nobilis seruitus eod.13
Regnum ciuitatis tanquam patrisfa.inter domesticos 47.14.12
Regnum barbaricum quod dixit Aristoteles eod. 13
Regnum Thebanorum temporale 47.14.14
Regnum, indiuisibile 6.6.27
Regnum inter fratres communiter teneri non potuit 41.3.5
Regnum,nobilis seruitus 47.20.16
Regnum inter volentes heroicum 47.14.10
Regnum successione delatum melius quã electione datum, quare 45.3.4
Regnum vi occupatum, vi tantùm retinetur,& infœlicem habet exitum 18.1.7
Regnum, nobilis est seruitus 35.3.5
Regni diuisio bella habet 46.3.4
Regni fines maximè à regibus obseruandum ne à priuatis periculosè teneantur 26.2.9
Regni luminaria non retrahuntur 26.2.8
Regni regimen non proximiori dandum, non regente ex causa rege 45.3.14. Num proximiori indigno,& si is se ingerat, num Tyrannus dicatur eod.
Regno depositus vt inutilis,Helenus rex Francorũ 45.3.7.Et vt luxuriosus Hildericus eod.11
Regna clientelaria non deferuntur nepotibus,deficiente primogenito 45.8.6
Regna duplici modo in feudum venire 6.7.6
Regna in Gallia plura 18.2.2
Regna Alemanorum sublata eod.
Regna ex infeudatione in clientelam data eod.4
Regna & familiæ moriuntur 18.2.22
Regna generis,quæ ob genus interemptum defecerunt eod.
Regna in feudum regibus data à superioribus 6. 2.12
Regna inter liberos non diuiduntur ratione legitimæ,quare 44 5.18
Regna occupata magna latrocinia sunt 18.2.6
Regna olim,quæ in ducatus conuersa 6.7.15
Regna per gladium,prouincias per vexillum tradi quis scribat 6.14.20
Regna quædam ad fœminas quoque per successionem deuoluuntur 45.4.12
Regnorum fatum,& morbi 18.1.24
Regnorum origo & successus 18.2.18
Regula cancellariæ Romæ.de publicandis resignationibus 17.12.15
Regula de triennali beneficij possessore 40.5.24
Regula de 20.diebus renunciationis, & in quibus locum habeat,vel non 17.18.7.& 10 Et talis regula non habet locum in renunciatione facta coram ordinario eod.9
Regula de verisimili notitia quæ,& quare sit recepta in Gallia, & consideratio per sequentes numeros 17.12.5
Regula de verisimili notitia locum habet in ordinarijs eod.4
Reymirus ex monacho rex Aragoniæ,& vxorem ducens ex dispensatione 9.14.9
Rhaconis erga iustitiam & filij delictum mirabile exemplum 31.16.8
à Rhacone quodam patria Matdo filius infandis iudicibus puniendus oblatus 11.5.12
Rhadamantus cancellarius Minois 47.19.11

Rhadamantus iureiurando cauſas decidebat 50.6.11
Rhadamentea lex repaſſionis 35.10.4
Rhaſtinus domeſticorum comes 16.9.1
Rhea veſtalis, matris Romuli & Remi, inceſtus & mors 36.7.5
Rhemia lex 32.20.8
Rhetor quis 49.6.4
Rhetores qui immunes à muneribus 18.10.2
Rhetores vocati in ius, ſi populum orationibus commouerent, aut malè inſtruerent 35.6.17
Rhinoceros ciuitas vnde dicta 37.2.11
Rhodiæ dictæ leges nauales 25.2.11
Rhodienſes leges vnde dictæ 29.10.1
Rhodienſes dicti hoſpitalarij D. Ioannis 15.34.11
Rhodos inſula à quo hoſpitalariis data, & quando inde pulſi 15.34.12
Rhodos conſtituit nauticas leges 29.10.1
Rhodij effigies æreas Harmodij & Ariſtogitonis in hoſpitium publicum inuitant 6.20.4
Rhodij victi ab Artemiſia Cariæ regina 6.12.7
Rhodiorum leges à quibus imperatoribus editæ 37.3.5
à Rhodiis leges de nauigatione latæ 1.3.5
Rhotarius dux Bergonum 16.1.23
Rica quod veſtimentum dictum 9.1.6
Riereban 6.19.11
Ripa quid, & à littore quid differat 3.14.8
Ritus nuptiarum varij 9.5.1.19.21.22.40.& 46.& ſeq.
Riuus quid 4.15.16
Rui & fluminis differentia 3.14.2
Rixa occiſo aliquo obligantur omnes, qui erant cum occidente pugnantes 36.20.15
Robertus rex Galliarum reſponſum accepit à crucifixi imagine 33.12.4
Robertus dux Aquitaniæ 6.8.13
Robertus Flandrenſis comes Inuaſores bonorum eccleſiæ debellat 1.28.2
Robigalia 2.16.5
a Roboami imperio populus Iſraeliticus ob nimia tributa deſciuit 3.3.11
Roboam tyrannum Iſraelitæ eiiciunt 6.20.4
Roboam filium Salomonis perdiderunt iuuenum conſilia 25.21.7
Roboamum genuit Salomon in vndecimo anno 9.7.9
Rogari teſtes in quibus, & quando debeant 48.13.36
Roma à Gallis capta 47.16.22
Roma quando peſte vexata 31.21.4
Romæ ciuitatis curatores, rectores ciuium, viarũ, riparum, vicorum 15.12.3
Romæ homines, qui generationi filiorum vacarent 9.6.38
Romæ ſedem D. Petrus eligit 2.1.1
Romæ ſedem primam & apoſtolicam eſſe, & poteſtatum culmen docetur 15.3.4
Romæ vrbis corporati nec rus, vti nec Curiales, ſe poterant habitandi cauſa conferre 3.18.4
Romania occidentalis imperij Turcici pars, dicta 6.11.9
Romania patriarchatus Conſtantinopolitanus dictus 15.5.12
Romanus Argyrius impera. Orientis allelengiũ tributum abolet 5.8.17
Romanus, Imperator Orientis 26.1.2
Romana ciuitas iure prolationis in hypotheca donatur 23.11.8
Romana eccleſia gaudet priuilegio centum annorum 2.28.5
Romani imperij limites duo, orientis & occidẽtis præcipui, &c. 6.9.11
Romanæ ciuitatis & eccleſiæ bona, tantùm præſcribuntur 100. annis 40.5.31
Romanæ cladis à Perſis ſuſceptæ, quæ fuerit cauſa 26.2.9
Romanæ curiæ de officialibus remiſſiuè 15.41.1
Romanæ ſedi qui ſua regna in feudum dederint, & apoſtolicæ ſedis beneficiarios ſe affecerint 6.2.11
Romanum ciuem cruce afficere non licebat 31.17.3
Romana in curia quæ beneficia dicantur vacare 17.10.3
Romani ciues qui fierent 14.7.8
Romani, impia virili commixtione notati 9.2.3
Romani res ſuas pro derelicto habentes aut illas non curantes, nota infamiæ afficiebant 17.9.26
Romani vſque ad tempora Tulli regis, ſuis ſumptibus militabant 6.6.4
Romanorum aquæ ductus inſigniores 4.15.15
Romanorum bellum cum Samnitibus 31.21.4
Romanorum generandi tempus definitum 9.7.5
Romanorum imperium variis modis datum 6.7.6
Romanorum legati cauſam diſceptãtium de agro ad Senatum reiecerunt 20.4.1
Romanorum mos in obſidionibus ciuitatum, euocate earum Deos tutelares 17.5.15
Romanorum mores etiã à vitij ſuſpicione alieni 42.35.5
Romanorum nuptiis qui ritus adhibiti, ex Plinio 9.5.19.& 22
Romanorum principes in poteſtate regia varij 47.14.16
Romanorum principum mos in oſculãdis ſenatoribus 8.8.12
Romanorum reges qui, & quot 18.1.8. eorum cõſules quando cœperunt eod. 9. apud eos nomẽ Imperatoris quando cœptum eod. 10
Romanorum reſpub. quoties, & quomodo variauerit 47.15.23
apud Romanos triplex formula vxorem ducendi 9.5.23
ex Romanis coloniæ quæ tranſlatæ 15.11.4
Romanis niſi cum Romanis, non vero cum peregrina, ex lege Cæſarum matrimonia inire non licebat 9.13.6
Romanis vxores præcariæ & conductitiæ 9.4.5
Romulus à ſacerdotio ſuarum curiarum quos reiecerit 15.26.7
Romulus clientelarum leges conſtituit 14.10.4.

Romulus clientelarum primus Romæ author 6. 20.4
Romulus ex duce rex factus 18.2.8
Romulus ex senioribus senatum composuit 47. 9.10
Romulus in filios quam dederit parentibus potestatem 11.5.7
Romulus mensem quemlibet à nouâ luna incipiendum statuit 22.3.30
Romulus patritios à plebeiis discreuit Romæ 6. 4.3
Romulus populum in tres partes diuisit 3.4.7
Romulus quam legem imposuerit colonis pro educatione liberorum 9.20.14
Romulus senatum constituit Romæ 47.25.1
Romulus vt diuiserit populum, & quæ ei permiserit 18.3.3.& 4
Romuli lex de monstrosis hominibus natis 7.2.11
Rotæ auditorum quare dicatur 15.42.15
Rotæ auditores qui, & quot 15 29.15
Rothomagense parlamentum 47.27.14
Roturiers, in Gallia, tenendi feuda capaces 6.4 8
Ruben priuatus à Iacobo, primogenitura 41.7.25
Rubinus Gallis, aliter gemma Pyropus, species est Carbunculi, & datur Marchionis pro symbolo cum talis creatur 6.9.4
Rufini Arcadij imperatoris tutoris supplicium 35. 5.12
Rufinum Crispinum Nero cur mari mergendum iusserit 6.7.10
Rumor, accusationis vel excusationis species 32. 1.3
Rumor, accusatoris instar est 32.6.7
Ruralis archipresbyter quis 15.21.14
Ruscij Capionis legatum senatoribus factum, cur improbatum 42.32.24
Rusticana vxor Boëtij 35.7.5
Rusticus arma non debet deferre 36.26.5
Rusticum in opus, delata à portoriis exempta 3. 9.5
Rustici qui 18.23.12
Rusticæ quædam leges Græcè Iustiniani, de patriario fructus interuertente, non colente 18.23. 18
Rusticæ & vrbanæ seruitutis differentia quoad rectionem 4.14.8
Rusticæ seruitutes quædam 4 20.4
in Rusticis operibus non fit noui operis nũciatiatio 4.27.14
Rusticitas excusat 25.24.15.& 43.2.11
Rura fortuna felicius peruenit 37.2.1
Ruthẽi seu Moscouitæ in azimis sacram Eucharistiam non concedunt, & sub vtraque communicant 26.5.& 6
Ruthenorum ieiunium 2.18.12

S

SAbæus & Theodosius aduocati Samaritanorũ morte addicti 33.7.9.& c.9.no.4
Sabatius Saga creatus coritus à Iano 18.2.19
Sabaudiorum ducum insigne, annulus D. Mauricij 6.14.17
Sabbathum quid 2 16.1
Sabbathi diebus olim quæ prohibita 2.16.16
Sabbathi tempore, à pugna Machabæi abstinebãt 2.16.21
Sabin, Deus fictitius Sabothæ ciuitati 2.22.5
Sabinus iurisconsultus 18.11.5
Sabothæ ciuitati thus defertur 2.22.5
Sabothum thus ex Arabia deferebatur 16.8.24
apud Saccas imperium coniugum duello constituitur 11 4.2
Sacculatij fures, qui, & pœna 37.14.7
Sacculus, crumena est 37.14.7
Sacellum vnde dictum 15.29.4
Sacer locus medius & religiosus ductum aquæ impedit 4.15.5
Sacer homo quid, & deuotus 31.9.3
Sacra res iustitia 56.29.18
Sacrę rei, & religiosę seruitus nõ imponitur 4.21.3
Sacrum in sacrilegio perpendendum 33.14.1
Sacrum propriè quid, & quomodo fiebat olim & nunc eod.
Sacrum Iatiori appellatione, idem quod sanctũ eod.3
Sacrum locum priuatus quare nõ faciat sua authoritate 15.29.7
Sacrum per translationem, dici patrimonium principis 1.14.4
Sacræ nuptiæ, farracia dictæ Romanis 9.5. 33
Sacræ res à sanctitate eximi possunt 27.5.4
Sacræ reges generalissima appellatione quæ dicãtur 33 14 6
Sacra paterna, potestas paterna, quare 33.14.7
Sacra publica & priuata eo.
Sacræ res quæ sint 1.14 2
Sacra consueta intermittere, capitale habitum 39. 1.20
Sacra hostium occupatione an fiant profana 33. 23.20
Sacra mysteria in priuata domo agere vetitum, vt ad coniurationem pertinens 39.4.4
Sacra nocturna paganorum 2.17.3
Sacra non venduntur, quibus autem modis prophana reddantur 25.7.3.& 4
Sacra olim in Lucis culta 21.5
Sacra loca antiquis vbi erant sita eod.11
Sacra tractanda honestè 16.8.6
Sacrorum equitum, seu militum origo 15.33.1
Sacrorum hominum animas dijs debitas Græci existimabant 31.9.3
Sacrorum militum ordo vbi institui 15.35.7.11
Sacrarum rerum commercium prohibitum 21. 4.7
Sacrorum ad coemptiones faciendas constituti olim senes 25 7.4
Sacrorũ euocatio, quæ profanum reddebat locũ 17.5.15
Sacrorum, spiritualium, & aliorum ratione commercij differentia 1.10.8
Sacris aburentes rebus quæ pœna digni 34.15.3
Sacris diebus quibus pius Christianus animum intendere debet, & quæ debebant ex abusu receptæ, reiici 2.16.27

à Sacris profani etiam apud Ethnicos arcebantur 16.3.5. à sacrisque quibusdam arcebantur mulieres innuptæ, serui, latrones, lentiginosi, reuiuiscentes, & alij eod.6
Sacerdos vnde dictus 15.21.1
Sacerdos ad benedicendum, non ad execrandum constitutus 50.7.11
Sacerdos ethnicis notabar offerendam hostiam prius 16.8.7. eius vel presbyteri officium eod.9. munus eod.16
Sacerdos generali appellatione quilibet dici potest eod.11. eius nomen continet episcopos omnes, & summum pontificem eod.13
Sacerdos Iudæorum & Ethnicorum nuptias non repetebat 9.26.10
Sacerdos summus inter Ethnicos vnus 15.3.1 item apud Hebræos eo.3
Sacerdotis filius spurius legitimari per rescriptũ principis nequit 10.4.6
Sacerdotis quæ debet esse saltem scientia 16.10.10
Sacerdotis vestes sacræ quæ 2.6.10
Sacerdotes cœlibes in Palmaria 9.14.8
Sacerdotes cur sub vtraque specie panis & vini, quàm laici, sacramento Eucharistiæ communicent & quibus laicis permissum 2.6.6
Sacerdotes Ethnicorum solitarij 15.14.8
Sacerdotes, & ministri sacrorum qui, & quomodo delecti apud Ethnicos 16.10.25
Sacerdotes expedit esse pauciores bonos, quàm plures indignos 16.10.5
Sacerdotes in exercitu instructo pugnantibus cur aderant apud Iudæos 19.2.6
Sacerdotes iudicasse, & habuisse iurisdictionem etiam inter gentes, probatur 47.4.13
Sacerdotes Romanorum censum sufficientem habebant, antequam legerentur 15.16.7
Sacerdotes vnde nominati 16.8.8. eorum summa ecclesiastica dignitas eod.10
Sacerdotes publicæ personæ 16.8.17
Sacerdotes erant iudices eod.18
Sacerdotes in bellis eod.19
Sacerdotes in lege naturæ ex genere, non electiõe 16.8.21
Sacerdotes publici primi, Enos, Noë, Melchisedech, primogeniti, pro quibus tribus Leui seruiunt Deo, Moses 16.8.23
Sacerdotes Ægyptij ex publico alebantur, immunes à tributis eod.25
Sacerdotes per vices officio in lege Mosis fungebantur eod.26
Sacerdotes curiones Ethnicorum Romæ 16.8.31
Sacerdotum legis Antiquæ initiandorum forma vmbra nostrorum 16.8.27
Sacerdotum Ethnicorum varia farrago & nomẽclatura eod.29
Sacerdotum tituli quid sint, & origo eo.34
Sacerdotum Christianorum & gentilium gradus honoris 16.8.38
Sacerdotum Anubis caliditas in decipienda Paulina, & eorum pœna 36.11.11
Sacerdotum Ethnicorum electio à populo fiebat, & quales mutationes eius 17.12.36
Sacerdotum fornicatio, incestus est 36.7.3. & ibi de eius pœna
Sacerdotum 24. classes Dauid constituit 9.14.1
Sacerdotibus concubinæ sublatæ 17.9.11. in eorum prædus successio sublata 17.9.12
Sacerdotibus cur magistratus temporales non darentur 47.10.18
Sacerdotibus danda esse aliqua, rationes 33.13.11
ex Sacerdotibus reges Ægyptiorum electi 15.1.10
Sacerdotium apud Iurisconsultos Romanorum dissoluit matrimonium 9.14.6
Sacerdotium gradatim tantùm post alios ordines conferrur 16.8.20
Sacerdotium dicitur, & dignitas ordinis, & prouentus ecclesiæ 16.8.37
Sacerdotium, beneficium, sanctuarium, ecclesia, pro eodem eod.
Sacerdotium, ordinum omnium finis 16.7.1
Sacerdotium prælatum imperio etiam apud Gentiles 15.1.8. & 10
Sacerdotium, regale munus est 16.1.12
Sacerdotij munus 18.20.3
Sacerdotij causa impensa pro filio à patre, num imputentur in legitimam 44.5.45
Sacerdotij Mosaici reditus vnde 16.8.14
Sacerdotia cum cura animarum, & sine ea 15.24.1
Sacerdotia inter Christianos primum distributa ab Euaristo Romæ, de hinc per vniuersum orbem à Dionysio sum. pont. 16.8.33
Sacerdotia vel alia ecclesiastica, sine ambitu & pretio concedi debent 36.19.12
Sacerdotiorum concedendi potestas quando, & quare adempta populo Romano 36.19.3
Sacerdotiorum fructuum mala dispensatio 4.5.8
Sacramentum militare duplex 19.4.1. hoc solui qui milites dicantur eod.7
Sacramentorum causa, & quid sacramentũ, quótve sint 2.3.1. diuisio, & finis singulorum sacramentorum eod.2. Quæ iterantur, & quæ non eod.3. de quo, & à quo confirmentur eo.4. Quibus rebus formam & perfectionem accipiant sacramenta, & quæ imprimant characterem 2.3.5
Sacramentorum exhibitio ad quos propriè pertineat 15.15.6
Sacramentis abutuntur & sacris impiè magi 34.12.4
in quibus Sacramentis non contrahatur paternitas vel consanguinitas spiritualis 9.9.10
Sacrarium quid 15.39.3
Sacrare caput cum bonis 35.1.35
Sacrificandi ius filiæ sacrificio in perpetuum progenici quæsitum 31.23.4
Sacrificare quid 16.8.4
Sacrificium Mercurij apud Samos, quare permitebatur illo tempore furtum 37.1.3
Sacrificia paganorum & magorum vetita, qua pœna 34.15.4
Sacrificia publica, & priuata, & eorum species 16.8.5

Sacrificiorum pretia à cenſoribus curabantur 47. 16.19
Sacrificis tria loca Ethnicis olim familiaria erant 2.1.6
Sacrificis interdicere, maxima pœna 31.8.9
Sacrificulus rex cur introductus 15.3.9
Sacrificulus rex quando conſtitueretur 17.7.26
Sacrificulorum neceſſitas 16.8.6
Sacrificulorum Græcorum gentilia varia nomenclatura 16.8.30. Sacrificuli qui in lege naturæ eod.22
Sacrificulorum gentilium in locũ quomodo ſubrogati ordines eccleſiaſtici, per prouincias & loca vrbis eod.31
Sacrilegus à cane templi agnitus, & punitus 48.12 20
Sacrilegus habetur, qui infert iniurias eccleſiæ, aut eius miniſtris 33.18.1. item occupans prædia eccleſiaſtica, & de eius pœna eo. nu.2. item qui mandata principum contemnit eod.3
Sacrilega in vindictam diuinam, facta meretrix, alia incendio vſta 33.16.7
Sacrilego manus diuinitus excæ 33.16.9
Sacrilegi à dæmonibus in vltionem cruciati 33. 16.14.& 16.
Sacrilegi luminibus priuati 33.16.20
Sacrilegi ignes 1.7.3
Sacrilegi qui propriè 33.14.8
Sacrilegi ſuſpenſi diuerſi 33.15.6. Indulgentia indigni eod.7. duplum reddant eod.8. excæcati eod.11
Sacrilegorum vindicta ſumitur à Deo 33.16.1. exẽpla in exercitu Xerxis, & Scytharum, & Promethei eod.nu.2.3.4.5
Sacrilegij inſtar quę 33.14.6.& ſpecies eo.7
Sacrilegij crimen graue, & maieſtatis diuinæ eſt 33.15.1
Sacrilegij pœna quando nõ eſt arbitraria 33.15.14
Sacrilegij actior pœna, non tam ratione rei quàm audaciæ 33.15.15
Sacrilegiis quæ, & quomodo iure ciuili pœna impoſita eſt 33.13.2. quæ iure pontificio eod.3
Sacrilegiorum & pœnarum eorundem leges gentilium 33.15.4.& iudicia eod.
pro Sacrilegio lapides templi in ædificia etiam monumentorum transferre 33.15.9
Sacriſta quis 15.39.3
Sadducæorum ignorantiam reiecit Dominus noſter Ieſus Chriſtus 9.15.4
Sæpiæ cur in piſcatu emittant atramentum 21. 13.2
Saga quid ſignificet 2.21. & 34.16.3
Saga, quis dicatur 33.14.4
Sagittarum proiectarũ in biuio, diuinatio 34.3.17
Sagittarius Vapurgenſium epiſcopus 35.2.7
Salis vectigal, & eius origo 3.10.1
Salis fodinæ vbi eod.2
Salis vectigal, dictum Gall. *Gabelle*: & quando in Gallia inſtitutum eo.3
Salis Tragaſei mirum, eo euaneſcente poſt impoſitum ei tributum à Lyſimacho 3.10.4
Salaci rebellantes, victi à M. Terentio Varrone, in ſeruitutem reducuntur 14.3.16
Saladinus quando Chriſtianis ademit Hieroſolymam 15.35.3
Saladini decima, quæ dicta, & de ea & aliis ad liberandam terram ſanctam indultis, & qui illis reſtituerunt 2.20.3
Saladini regnum debellatum à Chriſtianis 6.11. 16
à Saladino Turca omnia Chriſtianorum, qui in Syria erant, profligata 2.20.3
Salamandræ vbi habitent 7.3.2
de Salamina repetenda vt conſuleret Solon, dementiam ſimulauit 15.5.16
Salaminorum quare diruta ciuitas 35.1.19
Salarium quid, & vnde dictum 27.2.2
Salarium promiſſum, debitum etiam in ægritudinem incidenti ſeruiendo, & hæredibus officij mortentis intra annum eod.9
Salaria ex pacto, vel more regionis, præſtandum eod.10
Salarium vel ſtipendia retinere, vel minuere, ad ignominiam aliquando laborantis pertinet 27.2.14
Salarium aduocatis debetur quo nomine 49. 8.1
Salarium quid eod. 4. quale, & quantum petatur eod.5
Salarium aduocati quale, & quomodo à clientibus petant 49.8.& eius pacto non eſt interdicta aduocato eod. 9. contra in Gallia eodem 10
Salarium conſequitur aduocatus, etiam ſi non poſtulauerit, & per illum tamen non ſtetent eodem 9. quando eius nomine mobilia & immobilia promiſſa & data in eum tranſeant eo. cur debeantur eo.12.& ſeq.
Salarium debetur procuratoribus ad lites, ſed non ideo inſtrumenta clientum retinere poſſunt 49.4.20
Salarium ex publico quidam decuriones accipiebant 18.13.3
Salarium ex publico quando decurionibus conſtituere permiſſum eſt 18.14.4
Salarium procurator quando, & quale petere poſſit 27.5.32
Salarij iudicis taxatio & executio non impeditur appellatione 50.2.47
Salaria quomodo debeantur, & peti poſſint 27. 2.3
Salaria & in pecunia, & aliis rebus conſtitui poſſunt eod.8
Salezeburga quid 3.10.1
Salgamum quid 15.23.1
Salgamum, & alia militibus non præbenda 18. 20.6
Salgama quæ hoſpitibus præbenda 19.8.6
Salica lex de excludendis ab inteſtato filiabus 45. 4.7
Salica lex de proximorum coniunctione 9.11. 16
Salica lex in colum minimè patitur haſtam Francorum victricem commutari 6.11.6
Salicæ leges 47.17.6

Salicæ leges a quibus latæ 45.4.7
Salinus iurisconſ. tempore Adriani 6.8.25
Salinæ aliquando priuatis liberæ, quæ poſteà tributariæ: vt argenti aut ſiue, & aliarum rerum fodinæ 3.10.5
Sal natum vallis 31.19.1
Salinariorum & antigraphorum cura & iuriſdictio in Gallia 47.38.5. & 6.7
Salinariorum officia apud quos abolita eod.6
Salij ſacerdotes 16.8.29
Salmacis, s vna Nympharum Naiadū, ex qua Androgynem factum fabulantur poetæ 7.2.7
Salmanzat à Samatia expulit Iudæos 31.20.1
Salomon ab altare Ioabum euelli iubet 33.22.1
Salomon Adoniæ primogenito, in regno prælatus 41.7.24
Salomon filius Dauidis rex 45.3 3
Salomon Dauidem patrem cum multis diuitiis ſepelit 2.14.16
Salomon in vndecimo anno genuit Roboamum 9.7.9
Salomon ligna ab Hiramo Tyberiorum rege petit 3.16.2
Salomon modos adinuenit ad coniurandos dæmones 16.5.3
Salomon templum ædificat & conſecrat 2.1.7
Salomonis iudicium de puero occiſo 9.6.27
Salomoni ars data contra dæmones 34.11.8
Salomoni fuerunt 700. & 300. concubinæ 10.1. 11
Salonitani baphij procurator 18.16.5
Salonius Ebroduni epiſcopus 35.2.7
Salonius tribunus militum 19.3.22
Salphaad filiarum de ſucceſſione pentio 45.13.1
Saltus Vicenarum ſancta capella 17.8.19
ex Saltibus & paſcuis prouentus principi, & pœna paſcentium in illis 3.15.2. Saltus quid eo.3
Saluianum interdictum pro quibus competat 20. 10.14
Salutatio Romanorum dato oſculo 8.8.15
Salutationis loco Perſæ ſe mutuo oſculantur 8.8.8
Salua gardia perſonæ quando detur, & quomodo in ea caueatur 48.4.16
Saluagardiam vel ſaluum conductum violare, crimen maieſtatis 35.9.2. Saluagardiam generalem dat ſolus princeps eo.
Salutianum interdictum quid, & quale 23.10.11
Salui conductus 22.7.6
Salutabantur principes olim apud Romanos 18. 1.10
per Salutem principis iuratum 50 8.27. ſuum, & filiorum eo.29
Samaria quæ olim, hodie Sebaſte 15.9.4
in Samaria fames quanta fuerit 31.23.5
Samaritani de religione cum Iudæis contendebant 33.7.9
Samaritanorum communionem vitabant Iudæi 31.9.1
Samius ſenator quare ſe occiderit 49.8.6
Samnea, dictæ ſacra quædam ædiculæ in Ægypto ſitæ 14.14.8
Samnei à carnibus abſtinebant 15.15.11
Samorobrinenſibus ius regnicolatus in Gallia cōceſſum 42.8.25.
Samothes regnauit apud Celtas 34.1.7
Samuel ariolos ſuſtulit 34.3.9
Samuel Iſraelitis decimas rege accipiendas prædixit 2.20.2
Samuel munera ſe non accepiſſe, populo oſtendit 28.12.1
Samuel quandiu vtrumque gladium habuit 15. 38.14
Samuel vſus gladio in Agag rege 15.1.14
Sanchus rex Caſtiliæ fratrem a Luſitaniæ regno pellit 33.21.16
Sanctius rex Hiſpaniarum, cognomento deſideratus 15 35.7
Sanctum quid 11.5.13. & 13.14.4
Sancti Spiritus militum in Gallia equeſtris ordo quando inſtitutus 15.35.12
Sancto nihil radendum vel amputandum 16.1. 18
Sancti legati 35.4.2
Sancti pro nobis deum orant 2.16.6
Sanctæ res quæ ſint 1.14 6
in Sancta Sanctorum ſemel in anno olim pontifex ingrediebatur 33.9 5
Sanctuarium, eccleſia, ſacerdotium, pro eodem 16.8.37
Sanctuarij Dei olim decem miracula facta 2.1 9
Sandalia in epiſcopo quid ſignificent 15.12.41
in Sandapila Veſtales viuæ ſepeliendæ efferebantur 31.16.2
Sangiarchæ qui dicantur apud Turcas 6.11.9
Sanguis homini necato quare emittatur, præſentia homicidæ 36.20.8
Sanguis floridus emittitur in ſubmerſis, ſi amici quidam adſint, dum aqua educantur 36.20.8
Sanguinis horrore vbi abigebantur grandines 16. 5.12
Sanguinis emiſſio ex corpore vulnerati, indicium homicidæ 48.12.18
Sanguinis miſſio, pœna militaris 37.10.4
Sanguinis pœnæ non infliguntur ab eccleſia 49.1. 13
Sanguinis ſententiam cur eccleſia non proferat 31.14.6
Sanguinolentus gladius, inſigne militum S. Iacobi de Spatha, & quare 15.35.9
Sanhedrin ius ſeu Sinedrij, apud Iudæos & Paleſtinos quid 3.7.5
Sanus filius Noachi 6.4.3
Saphiras punitur à D. Petro 15.1.14
Sapho inſculpta monetæ Mytileneotum 36.2.19
Sapientum apud Indos munus 18.5.2
Sapientum cuntas magicis ſe defendebat ſolùm 34.10.13
Sapores rex Perſarum proditionem molitur in Romanos 26.2.9
Sara Abraamum maritum dominum vocabat 11. 4.6
Sara ſuppoſuit ancillã Agar Abrahæ prolis cauſa 9.16.14
Sara in ſenectute filium habuit 9.6.10
Sara vxor Thobiæ iuniores, à Dæmone afflicta 34.11.16

Saraceni & Græci de quibus tantùm penſionem accipiant 3.8.19
Saracenis vxores precariæ & temporariæ mercede conductæ 9.4.5
Sarcinator tenetur pro veſte ei data ſarcienda, ſi mures corroſerint, vel ſi permutauerit 27.3.5
Sarcinatores qui, & ad quid teneantur pro rebus acceptis 18.26.4
Sarculum vel ligonem furatus, qua pœna puniendus 37.4.1
Sardanapalus Aſſyriorum rex, regno directus vt inutilis 41.7.24
Sardanapalus dictus Auitus Cæſar 18.1.9
Sardanapalus regno ſpoliatus 47.29.4
Sardi necant ſenes, 15.28.18
in Sardianos aſperrima lues 22.7.7
Sardorum gentſia 15.28.29
Sardoa lex de ſenibus occidendis 36.22.15
Satellites, vide apparitores 47.40.17
Satellitum varia nomina 47.40.nu.1.2.3.4.5
Satellitibus in carcerem ducentibus eximentes reum, qua pena puniendi 47.40.28
Satellorum curia Romæ quæ, & iuriſditio 47.35.4
Sathanæ conceduntur, qui extra eccleſiam fideliter ſunt 31.9.1
Satio in alieno, modus eſt acquirendi domino prædij 20.9.1
Satisdare quid 12.3.11
Satisdatio quid 24.1.9
Satisdatio iudicialis quid 48.4.1.& 2
Satisdatio quando augeat negotij naturam 4, 31.9
Satisfatio tutoria quid 12.3.11
Satisdationes iudiciales 24.1.9
Satisdationes iudiciales quæ, & quot exigantur 48.4.1.& ſeq.
Satisfactio duplex 2.8.14
Satisfiet à me vel ab alio, clauſula quomodo obligat 24.7.7
Satrapeia tributa à Dario in certam exactionem redacta 3.5.9
Satrapiæ equitibus Polonis à Boleſlao rege diſtributæ 6.6.6
Saturninus Trib. pleb. occiſus 47.23.7
Saturnus lector 16.4.5
Saturnus Romæ in templo per annum cur alligaretur, & quid illud denotaret 5.26.22
ob Saturni ætatis memoriam ſtrenæ datæ 3.6.3
Saturni temporibus nulli ſerui erant 14.1.23
Saturni temporibus omnia communia 3.2.5.in eius ædibus ærarium Romano erat eod.13
Saturnalia perſonata inter ſeruos 59.11.10
Saturnaliorum dies quatuor 2.16.10
Satyrus ſyluester, num homo, &c. 7.3.6
Saul rex ab Iſraelitis electus 18.4.1
Saul accuſat filium Ionatham 32.16.8
Saul iubet occidere ſacerdotes domini 31.38.3
Saul Pythoniſſam conſulens priuatus vita & regno 34.15.2
Saul perſequitur prophetæ 18.6.5
Saul vexatus à Dæmone 34.11.6
Saumarum nomine quid intelligatur 3.8.21
Saunagardia quid 39.11.18
Saunegarde, & aſſeurement formel 48.3.14
in Saxones imperium quando tranſlatum 18.1.28
Saxonum de adulterio ſupplicium 36.6.37
Saxonum lex ſucceſſionis ab inteſtato filiorum & filiarum 45.4.6
Scabini qui 47.36.10
Scabini ſub iudice ciuitatis 6.9.5
Scacharium quid, & quomodo Rothomagēſe cōceſſum 47.27.6
Scalæ Gemoniæ quid 31.33.13
Scalarum admotio ad parietem vicini quādo permittatur 4.7.17
Scalas vel ferramenta ſua commodans, furti tenetur 37.1.34
Scandaliſantis pœna 38.1.4.& 5
Scandalum datum quid 38.1.4
Scantinia lex de ſtupro puerorum 36.10.8
Scena quid 39.5.2.in Scenam prodeuntes, infames ſunt 39.5.1.qui excipiantur eod.3
Scena prohibiti quare apud Maſſilienſes, iuuenes 39.5.22
Scenaſcherib regis Aſſyriorum, ſerui blaſphemātes puniuntur 33.12.7
Scenici agones qui 39.5.4.& eorum perſonæ eod
Scenici ludi ad placandos Deos à Romanis exhibiti 31.21.4
Sceptri apud Perſas & Medos vis & poteſtas 6.14.12
Sceptri eleuatio, iuramentum 50.8.4.& 24
de Sceptro pluta 6.14.9. Iuramentum firmum per ſceptrum eo.12
Schachorum ludus ad vnum vſque ſolidum permiſſus, & quibus prohibitus 39.4.8. quis eum inuenerit eo.
Schach, quid ſignificet in ludo Schachorū 39.4.8
Scheda notariorum quid 47.42.5
Schemata & ſtemmata cognationum quid 9.9.21
Schiſma, crimen diuinæ maieſtatis 33.11.1. Schiſma quid, & quotuplex eod.1
Schiſmatici hæretici ſunt 33.11.2. Schiſmaticorū crimen, & pœna eod.3
Schiſma in pontificali authoritate abominabile 15.3.7
Schiſmata aliquot notata 15.3.15
Scholæ magiæ vbi publicæ, & quid ibi fieret 34.21.10.& 11
Scholarum magiſter Cancellarius factus 15.19.3
Scholas literarum quo prætextu Iulianus ademit Chriſtianis 47.1.10
Scholis vel eccleſiis pro ædificandis vendita non retrahuntur à proximis 26.2.16
Scholaris ſolus repertus cum ſola muliere, non præſumitur dicere, pater noſter 36.12.9.& 17
Scholaſticus cedens bonis retinet libros 22.9.7
Scholaſticus decennio alicubi habitans, inchola ſit 18.13.20
Scholaſticus in cancellaria poteſt requiſare doctorem ſibi ſuſpectum 49.3.23

Scholaſtico litigioſæ rei ceſſio quomodo fiat 21. 20.11
Scholaſtici frequẽtantes mulieres, faciunt eas præſumi meretrices. Nec ij hoſpites à viduis quibus habitatio relicta, ſine nota recipi poſſunt 10.2.6
Scholaſtici qui gaudeant priuilegiis ſcholaſticorum 48.36.18
Scholaſtici qui non ſtudent, & malæ vitæ ſunt, priuilegijs ſcholaſticorum non gaudent 44.5.46
Scholaſtici tantùm qui dicantur & num immunes à vectigalibus 3.8.13
Scholaſticis legum tres iudices conceſſi 32.8.8
Sciens æquiparatur remittenti 25.24 15
Scientia beneficiatorum quæ requiratur 17.6.10
Scientiæ mercatores vt dicantur 25.2.9
Scientiæ ratione & cognitionis diuiduntur perſonæ 18 5.5
Scientijs ſpeculatiuis rationibus perſonæ vacantes 18.10.1
Scinnis latro inſignis, & eius ſupplicium 37.6.13
Sciomantia, quæ diuinatio 34.3 5
Scipio Africanus ciues Romanos cruci bus affixit 31.17.3
Scipio Africanus de militibus ſeditioſis quale ſupplicium ſumpſerit 19.10.7
Scipio Africanus Numantiam obſedit, & quod ſupplicium de militibus ſumeret 31.11.15
Scipio agricola 18.23.2
Scipio caſtris expelli meretrices iuſſit 10.2.31
Scipio & figulus iuſſu Pont. ſummi faſces deponunt & poteſtate conſulari ſe abdicant 15.1.8
Scipionis apud Numantiam quæ militaris diſciplina 19 10.17
Scire, & ſuſpicari quomodo differant 48.11.1
Sciron Megarenſium inſignis latro, & eius ſupplicium 37.9.14
Scobem ex heroo excuſſiſſe, capitale habitum 39. 1.23
ab Scolopendris Orrenetes abacti 4.5.16
ab Scolopendris Trerienſes abacti 31.13 2
Scopeliſmos in Arabia quid 36.18.18
Scopeliſmus, quale crimen & pœna 39.1.6
Scopeliſmi pœna 36.15.10
Scopeliſmum in Arabia committere, graue 30. 6.3
Scorpionis mors 36.24.15
Scorpiones quæ flagella dicta 31.11.17
ab Scorpionibus in Æthiopia deſerta regio facta 31.13 2
ab Scorpionibus in Æthiopia regio deſerta facta, & gens ſublata 4.5.16
Scortationis actio, & ſcortatores à concionibus excluſos 36.9.6
Scortationis crimen turpius furto & vi cenſert 10. 2.16
Scortationis iuris diuini prohibitiones 10.2.35. Eius actus tandem natura in authoribus punit eod.41
Scortationes omni iure prohibitæ fuerunt 10. 2.15
Scortator Athenis non adminiſtrat rempubl. 10. 2.32
Scortum ſupprimens lege Fabia de plagiarijs non tenetur 36.31.10
Scorto vt largiatur qui emit à vendente ſcienter, turus non eſt, nec vſucapit 10.2.18.& 19
Scorta a caſtris pulſa 34.14.12
Scorta in exercitu non ducenda 19.12.8
Scortis comparati mercatores 25 15.8
Scoticum regnum in feudum ſedi apoſtolicæ datum 6.2.12
Scortis vxores pro opibus ex lege ducere nobilibus licebat, plebeis, communes 9.2.24. Eorum regi defloratio virginis nuptæ, prima nocte lege debebatur eod.25
Scriba, cui de facultatibus minorum commiſſa eſt inuentarij confectio, quando in ſubſidium tutorum & curatorum teneatur 15.10.34
Scribæ regis dignitas 47.29 14
Scribæ iudicum qui 47.41.1. ſynonima, & ſpecies eod.3. quales eligendi eod.4. vide amanuenſes. Eorum officia & munera per conſtitutiones indicata 47.41.10. qualia Athenis eod.11
Scribæ alijs perſonis quàm magiſtratibus neceſſarij 47.42.1.& ſeq.
Scribenda non eſſe quæ ſunt dubia notis, ſed literis conſequentibus 39.1.19
Scribebantur digniores primo loco 15.22.7
Scribens quod factum non eſt, falſarius eſt 36. 5.1
Scribi nobis teſtamentum, prohibitum 42.4.4
Scriniorum magiſter quis 47.29.17
Scriptores aulæ Romanæ, qui 15.42.3
Scriptores archiuij, cubiculari, ſcutiferi aulæ Romanæ eod.4
Scripta vel compoſita ab alio ſibi arrogans, punitur vt plagiarius 36.31.15
Scripta etſi aurea acquiruntur domino chartarum & membranarum, & quatenus 22.9.11
Scriptura cur in quibuſdam exigitur nuptiis 32.7.4
Scriptura de emptione conſenſu facienda ſuſpendit emptionem 25.17.2
Scriptura in qua materia fiebat 43.3.1
Scriptura reperta in archa patris, inſtituens liberos ſine teſtibus, quando faciat teſtamentum validum inter liberos 42.5.11
Scripturæ, & ſcribarum finis, & cauſa 47.41.12
Scripturæ vis 46.3.24
Scripturæ diuerſæ materiæ 15.22.6
Scripturæ ordo quomodo in teſtamento pupillari ſeruandus, & in alijs 42.20.5
Scripturæ cauſæ recuſationis proponi debent 49. 3.21
Scripturæ ex ruderibus priuatis eruæ, non probãt 48.10.5
Scripturæ publica & authentica quid, & priuata 48.14.3.&.4
Scriptura priuata, & effectus eius 48.14.6
Scriptura publica vel iudicialis ad aliam ſe referens, vel aliam referendo, an eam firmet eod. 22
Scriptura cur probet, rationes adferuntur 28.14. 21
Scriptura quæ neceſſario indigent eod.21
Scripturæ & inſtrumenta de quibus fiant 48.14.8

Scripturæ publicæ de quibus fiant eod.9. Earum vnde diuerſa nomina 48.14.6
Scripturæ contrariæ fidem ſibi abrogant 48.14.18
Scripturæ priuatæ fidem quam faciant 46.14.20
Scripturarij agri olim Romanis qui dicti 3.15.13
Scrutatores electionis quomodo eligant 17.12.44
Scrutinium in ordinandis quid, & quale 16 12.2
per Scrutinium electio quomodo fiat 17.12.29
Scolnea olim quis dictus 23.3.5
Scultetus quis 47.24.6
Scutarius magnus quis primus creatus 6.8.15
Scuticæ quid 31.11.17
Scutum in acie qui amiſiſſent, à ſacris arcebantur apud Germanos 16.3.6
Scutum præ ſe ferre, pœna militaris 19.10.12
Scytharum iuramentum, quale 50.8.18
Scytharum mos in regum ſepultura 2.14.18
Scytharum ritus in nuptiis firmandis 9.5.46
Scytharum ſacrilegorum punitio per Thelam morbum 35.16.4
apud Scythas quibus libare non liceret 16.3.6
Sebaſte, olim Samaria 15.9.4
Secabantur debitores ex lege 12.Tabul. 22.6.5
Secceſſionis in montem ſacrum Romanorum cauſa 35.6.10
Secretarij 47.29.17
Secretarij regis 47.41.6
Secretarij non referunt vel conſultant codicillos in cancellaria, & quos ſubſcribant 47.29.26
Secretarij principis ordinarij à collectis immunes 3.8.9
Secretariorum apoſtolicorum collegium à quo introductum 15.42.9
Secretum quid dicatur 42.3.5
Secreta rei familiaris nè pandantur, intereſt noſtra 42.3.5
Secretorum exploratores tempore Galli Cæſaris 32.4.6
Seculare feudum 6.5.1
Seculare interdictum, aut publicum aut priuatum 21.9.8
Seculari curiæ quando clericus reiicitur 31.30.6
Seculari poteſtate maiorem eccleſiaſticam docetur 15.1.4
Secundus philoſophus inceſtum in ſe puniri ſilentio 36.7.14
Secundi appellatio & nomen, ad 3. & 4. extenditur 6.5.3
Secundæ donationes, inter coniuges prohibitæ, ne venalia fiant matrimonia 9.25.12
Secundæ nuptiæ, vide, Nuptiæ ſecundæ ſupradictæ
Secundæ nuptiæ dictæ, & ſi plures repetitæ ſint 9.16.3
Securi apud Romanos qui percuterentur 31.11.13
Secures & haſtæ præfatæ regibus Romanis in imperij ſignum 6.14.10
Sede vacante capitulum beneficia vacantia non confert, præſentatos tamen inſtituit 17.4.24
Seditionem mouens in exercitu miles, vt punitur 19.10.7
Seditiones ob comitia magiſtratuum 36.29.4
Seditiones & tumultus concitaſſe, habet crimen maieſtatis 35 6.1
Seditio quid eod 2
Seditionis cauſæ tres præcipuæ 35.6 4
in Seditionis crimine quæ conſideranda 35.6.3
Seditiones militares & armatæ, acrius puniendæ 35.6.5
Seditio naſcitur, dum offenduntur rebus geſtis ſeditioſi 35.6 9
Seditiones variæ quæ Romæ contigerunt, & alibi 35.6.7. & ſeq.
Seditiones concitatæ, dominandi cauſa 35.6.14. & ſeq.
Seditiones à tribunitiis legib. eod.7
Seditionis punitio admittit conſiderationẽ, num ſolum conſilium, vel effectus ſequatur: & pœna ideo diuerſa 35.6.16
Seditionem quæ reddant acerbiorem, & pœnas eius maiores 35.6.21
Seditio vicit Græcos, Romanos, mundi victores 35.6.23
Seditionis vel diſcordiarum tempore, num alterutri parti ſit adhærendum, & ea de re Solonis lex cogitata 35.6.25
Seditionum triſtiſſimi fines 35.6.23
Druſiana Seditio 35.6.7
Seditionibus in principio occurrendum 35.6.24
Seditioſi ſtatim puniendi 35.6.17. Iure pontificio quomodo puniantur eod.nu.18
Seditioſorum perſonæ, quomodo in infligenda pœna, conſiderandæ 35.6.19
Seditioſæ factiones ex fame exurgunt 31.23.5
Seditioſos Gracchos occidentes, liberati à pœna homicidij 36.11.24
σεισάχθεια 26.1.2
σεισάχθεια lex ſeu alleuatio debiti Solonis 12. 14.3
Sehon rex Amorrhæorum iter præbuit Iſraëlitis 3. 13.6
Seigneur, vnde 6.11.5
entre le Seigneur & le ſubiect, n'a point de Nouueleté 21.9.15
σῖλαι Græcis 48.10.2
Seleucas effigies æreas Harmodij & Ariſtogitonis Athenas reportandas curat 6.20.4
Seleucus Nicanor Antiochiam ciuitatem condidit 15.7.2
Seleucus rex Syriæ ab Arſace in ſeruitutem redactus 6.4.6
in Sella Pont. ſum. electus cur poſt electionem ponatur 16.3 13
Selinuntiorum cum Egeſteis bellum, vnde 26. 2.9
Semei occiſus à Banaia 31.38.3
Semel malus, ſemper talis præſumitur, & econtra 32.12.9
Semel meum, amplius meum fieri nequit 9.25. 19
Semelles filia Cadmi à Ioue imprægnata 8.1.19
Semen generationis humanæ eicientes ne generent, qua pœna digni 36.15.29

Semen generationis num dæmonibus insit 34.20. nu.25.26.27
Semen oblatum Moloch 34.20.19
sine Semine naturaliter homo generari non potest 34.20.25.& 26
Semestria consilia ex senatu Octauiano 47.28.2
Semipaganus quis apud Persium 19.1.3
Semiplena probatio quid 48.9.3
Semiramis Syriæ regioni imperauit 15.7.2
Semiramis legem tulit, licere & cum matribus & aliis consanguineis nuptias contrahere 9.11.6
Semiramidis gesta vitilia 47.11.4
à Semiramide Eunuchi primùm facti 7.2.18
Semis quid 42.34.1
Semisses vsuræ quæ 22.3.38
Semita quid 4.14.5
Senaculum mulierum,& eius ridicula senatusconsulta 47.25.5
Senaculum mulierum Romanarum inductum, & postea sublatum 47.11.5
Senarchia de appellationibus quibusdam cognoscit 47.33.15. iurisdictionis eius augmentum eod.17.& 18
Senarchi legitimi locorum toparchæ 47.33.2. interesse cur debeant in parlamento tempore causarum suæ senescalliæ eod.
Senarchi residere debent in senarchia 47.33.7
Senator vrbis Romæ quis hodie, & eius iurisdictio 47.25.34
Senatori prodigo, vt pupillo, tutor à Tyberio datus 12.1.15
Senatores vnde appellati 47.25.1. qui dicti eod.4. à quibus lecti eod.8. ex quibus eod.9. ætas eorum eod.12
Senatores ex censu electi 47.25.10.& 11. Illis largitiones factæ eod.11
Senatores qui luxuria bona deeoxissent, senatu moti eod.
Senatores lecti ex aliis magistratus 47.25.12. illis tria iussa eod.13
Senatores venire in curiam captis pignoribus coacti 47.25.13
Senatores abire Italia non poterant 47.25.14
Senatores qui primi in sententia rogarentur 47.25.27
Senatores ne ab vrbe abnoctent 47.27.5
Senatores vnus senatus in alio sententiam dicere 47.27.15
Senatores à collectis eximuntur 38.9
Senatores censores legebant 47.16.9
Senatores magni consilij clerici pro quibus beneficiis decimas non præstent 2.20.10
Senatores manè,& in consilio togati esse debent, & officiales 9 19.18
Senatores pedarij qui dicti 47.12.9
Senatorum examinandorum num idonei methodus, improbata 47.27.16.& seq.
Senatorum Romanorum insignia, quæ 31.30.12
Senatorum superbia, causa seditionis Romæ 35.6.10
Senatoribus curiam ingredientibus, legatum improbatum 42.32.24
Senatoribus maledici non licet, sed remaledici potest 38.3.8
Senatoribus naues habere prohibitum 56.28.22
Senatoribus negotiatio interdicta 29 10.5
Senatorij ordinis homines, aliquando latrocinij causa in ius vocari non poterant 37.10.1
Senatus à quo introductus & auctus 47.25.1.& 2
Senatus vnus Romæ tantùm 47.25 5. Eum qui cogerent eod.6
Senatus quoties,& quando haberetur 47.25.15.& 16.& in quo loco eod.16
Senatus in consecrato loco tantùm habitus eod.
Senatus legitimus,& extraordinarius eod.
Senatus tria fuerunt senatusconsulta decreta iudicia 47.25.19
Senatus primi antiqua quæ potestas,& quod de iudiciis non cognoscebat 47.25.20
Senatus Romani prisci tituli honoris eod.21. potestas eximia eod.22.& seq.
Senatus referentibus tantùm consulibus statuebat 47.25.25
Senatus non erat adstrictus legibus eod.26.& 31
Senatus leges constituebat 47.25.30
Senatus authoritas quando iudicijs determinandis priuatorum applicata 47.25.30. ad cum appellatio eod.
à Senatu appellare non licet eod.31
Senatus quomodo ius, non legem facere posse dicitur 47.25 31.& 32
Senatus principis ex senatu magno eod.33
Senatus cardinalium Romæ eod.34
Senatus Dei 47.26.1
Senatus Moysi datus à Deo eod.2
Senatus Athenienſium geminus, perpetuus, & annuus 47.26.4
Senatus Lacedæmoniorum 47.26.7
Senatus franciscus primùm fuit apud regem 47.27.2
Senatus olim consilium proximum principis 47.28.1
Senatum Adrianus in aulam transtulit in partem eod.
Senatus minor curialium 47.28.5
Senatus armorum tractandorum facultatem concessit 19.5.9
Senatus Romanus quare συγκλητικὸς 47.9.20
Senatus Atheniensis iudicauit de mercatoribus 47.37.3
Senatus ecclesiæ vniuersalis cardinalium 15.4.2
Senatus comitabatur Adrianum Cæsarem, & equites 6.8.2.& 4
Senatus in templo Vestalium non habitus Romæ quare 15.17.15.& non alibi quàm inaugurato loco habebatur curia eod.
Senatus iudices dat 47.22.7
Senatus consulebatur à rege, & consulibus 47.15.2
Senatus amanuenses,& scribæ 47.41.6.& 7
Senatum filij cum patribus aliquando cur ingressi 47.9.24
Senatum habebant Consules 47.15.18
Senatu motus iudicare prohibetur 47.10.1
Senatu moti propter excrescentem nimium numerum

merum eod.5
Senatu moti cur L. Antonius, & Cornelius Rufi- 47.16.14.& Duronius eod.15
Senatusconsultum tantùm 47.41.6
Senatusconsultum à decreto quomodo differat 47.25.19
Senatusconsultum tantùm quomodo fieret eod. 28
Senatusconsultum Turpilianum quando locum habeat 32.22.2. pœna eius, qui in illud incidit eod.2
Senatusc. Macedoniano quando iuuetur filiusfa. & quando non 11.9.2
Senatusconsulta à Tribunis plebis examinata & ptobata 47.34.7
Senatusconsulta quo numero senatorum rata fierent 47.25.3
Senatusconsulta quomodo fierent 46.25.24. duo vno die non fiebant eod.
Senatusconsulta facta euulganda deferebantur ad Ædiles vbi,& per quos 47.25.29
aduersus Senatusconsulta reſcriptum impetrans, de ambitu tenetur 36.29.22
Sanis in ſpecie dæmon Epheſi pulſus ab Appollonio Tyanæo 16.5.13
Senes qui dicti 15.21.4. eorum apud antiquos & Romanos honor, eod.5. in eis ſapientia præſumitur eod.5.& 7
Senes in domo,vel vrbe, vel orbe, ſignum bonũ: mori,contrà eod.6
Senes apud Sardos & Ceos necati 15.28.28
Senes Derbices & Maſſagetæ trucidant & deuorabant 36.24.29
Senes rempub.& magiſtratus olim tantùm rexiſſe 47.9.10.& 21
Senes ſint duces exercituum eod.21
Senes conſulendi eod.22. Eorum conſilia conſeruant ciuitates,& mundum 47.9.23
Senes Ceorum facti inutiles reipubl. ſicuta ſponte accepta morientur 36.22.11
Senes vt otioſi inutiles, necati lege Ceorum 39.6. 9.idem apud Sardos eod.10
Senum conſilium inquirendum & ſequendum 15.21.7
Senum conſilium præſtantius,quàm iuuenum 47. 9.18
Senum delirorum occidendorum lex Sardoa 36. 22.15
Senum noſocomium 15.28.26
Senibus nuptiæ quare permiſſæ 9.6.12
Seniores in iure feudorum qui, & inde vox, *Seigneur* 6.11.5
Seniores obſeruandi,vt patres 10.5.4
Senectutis mala 15.28.27
Senium à quibus muneribus excuſet 18.12.10
Seneſchallus,& ſeneſchia vnde nomen habuerũt 47.33.4
Seneſchallus de quibus negotiis iudicet 47.33. 11
Seneſchallus recipitur iuratus in curia ſuprema ſui parlamenti 47.33.12.quare adeſſe debeat parlamento in diebus ſuæ ſenarchiæ eod.
Seneſchaulcees, & leurs lieutenantz 47.33.8
Senlona, ſedes Archiepiſcopalis in Ægypto ſub imperatoribus Græcorum Orientis 15.94
Senonenſis prouincia non exempta à iure tertiorum 10.8.18
à Sententia certa quomodo dicatur 15.13.1
Sententia contra non vocatum,non valet, pro eo valet 48.1.11
Sententia criminis & erronea num tranſeat in rẽ iudicatam 48.15.21
Sententia intra quot tempus admittat correctionem & appellationem 40.5.6
Sententia quæ non tranſeat in rem iudicatam 9. 21.8
Setentia quando ex falſis inſtrumentis lata, ſit reſcindenda 36.5.8
Sententia venalis iudicis vel arbitri quo pacto irrita 36.28.6
Sententia iudicialis quid 50.12. quotuplex, interlocutoria & definitiua eod.4
Sententia de quo, & à quo feratur 50.1.7. Et eam dandi in iudicio ferendo, plures antiquorum formulæ 50.1.19
Sententia quomodo ſtatui & pronunciari debeat 50.1.22
Sententia à perſonis & rebus de quibus actum eſt, ad alias non extenditur eod.23
Sententia ante deciſionem appellationis, vel eius deſertionem,non tranſit in rem iudicatam 50. 2.1
Sententia interlocutoria quando non obſtante appellatione mandari poteſt executioni 50.2. 44.& 47
Sententiæ quæ tranſit in rem iudicatam, effectus 50.1.26.& in quibus non tranſit in rem iudicatam eod.
Sententiæ præſidialis retractatio quomodo impetretur,& vbi 50.1.41
Sententiæ iudicum propter quæ impugnentur, & reprobentur 50.1.25
Sententiæ quæ ſine appellatione reſcindantur iure 50.2.23
Sententiæ adiudicatione nobis acquirimus 12. 11.10
Sententiæ dicendæ cauſa in ſenatu pecuniam accipiens,repetundarum reus 36.28.20
Sententiam primus è collegio apud Romanos dicebat, qui plures liberos haberet, cæteróſque honoris ordine præcedebat 9.6.38
Sententiam quomodo in alieno territorio exequi liceat 47.21.31
Sententias mandari executioni iudicum, publice intereſt 36.25.38
Seorſum ab vxore manentes, nolentes redire excommunicati 9.4.8
Separatum matrimonium tanquam nullum, non habet prohibitionem ſemper, quin alij nubere poſſint ſeparati 9.16.11.12.& 13
Sepeliebant cum defuncto Galli, quæ ipſe magis dilexerat, & in rogum inferebantur & animalia,& clientes,& alia 14.10.15
Sepeliebantur mortui olim in agris 39.13.16
Sepeliebantur viuæ Veſtales impudicæ 31.26.2
Sepelire in vrbe non licuit Romanis 33.23.4. nec apud

apud alios eod.nu.7.& 8
Sepelirí non debent ornamenta cum corporibus eod.nu.29.
Sepelire vxorem ſuis ſumptibus, num teneatur maritus 9.20.8
Sepeliendi ius quæ eccleſiæ habeant 2.13.9
Sepeliendi mortui 30 5.7
Sepeliri impunè pecunia non poteſt, niſi ob cuſtodiam 23.3.19
Sepeliri ſine loculo, & humari cur voluit Cyrus 33.23.30
Sepeliri impios etiam de gente ſua non paſſi in ſuo ſepulchro maiores eod.31
Sepeliri debet mortuus, antequam alius in eius locum eligatur 17.12.42
Sepeliri prohibitus, de facto ſepultis in conſecrato loco, pollutus locus ſit, & debet is exhumatis reconciliari 2.13 11
Sepeliri laicos in eccleſia aliquando prohibitum eod.12
Sepeliri vinum, pro pœna 35.5.13
Seplaſiarij, & eorum lex 18.23.21
Septembris menſe beneficia vacantia quibus debeantur 17.6.44
Septimio Seuero militum electione contigit Romanorum imperium 6.7.6
de Septimo gradu hora, die, menſe, ſeptenario numero &c. & quid in iis acciderit 9.9.26
Septitiæ Trachalorum matris noptiæ ſecundæ, & teſtamentum, ob contemptos priores liberos, improbata 9.26.36
Septuagenarius quare à tutela & cura excuſatur 12 6.10
Sprunx quid 42.34.1
Septunces vſuræ quæ 22.3.59
Sepulchrum ædificare ex voluntate teſtatoris cogit hæredem epiſcopus 33.23.1
Sepulchrum vnde dicatur eod.nu.2
Sepulchri violati pœna duplex, ciuilis & criminalis 33 23.11
Sepulchra multis modis violari dicuntur 33.23.12. vt ſepeliendo in alterius ſepulchro inuito domino eod.in ſepulchro habitando eod.nu.13
Sepulchris qui inhabitarunt 33.23.13
in Sepulchris inhabitare cur prohibetur eod.nu. 14.& 15
Sepulchrum violatur, oſſa ſine licentia eorum qui permittere poſſunt, transferendo 33.23.17. vt etiam illud demoliendo eod nu 19. Et demolientis pœna, & eorum qui ex lapidibus ſepulchrorum demolitorum ædificant eod.
Sepulchrorum defendendorum gratia magis pugnant Scythæ, quam ob bona 33.23.13
Sepulchri violati ex legibus Salicis pœna 33.23.26. ex aliis eod.nu.22.24.28
Sepulchrorum violatores quibus vitijs impellantur 33.23.29
Sepulchrorum familiarium ius, ad quos non tranſeat 33.23.10
Sepulchri ius remanet penes inſtitutum reſtituentem fideicommiſſum 42.29.28
Sepulchro crines qui depoſuerint 2.14.10
ad Sepulchrum via non vtendo non amittitur 4. 22.6
in Sepulchro ſuo filiam humari quod malè vixiſſet Octauius Cæſar teſtamento vetuit 10. 2.29
Sepulchra quî fit, vt propria aliquorum ſint in eccleſijs & cœmiterijs 2.13.5
Sepulchrorum ædificandorum leges 18.22.6
de Sepulchrorum iure, edicta duo iuris ciuilis 1.14. 1. quæ illa edicta, & de ſumptibus funerum, & contra quos qui impedit, agat eod.nu.3
Sepulchra ſpoliantes, crimen ſacrilegij admittunt 33.23.1
Sepultura denegata reis maieſtatis 35.1.17
Sepultura negatur ſeipſos occidentibus 36.22. 7.& 9
Sepultura ſacra quibus denegatur 2.13.10
Sepulturæ loca, vbi condi ſolebant antiquitus corpora 2.13.4
Sepulturæ electio liberat alioquin vbi ſepeliendus vbi quis ſuſcepit ſacramenta 2.13.6
Sepulturæ electus locus a morente, alij quam eligenti non poteſt concedi, niſi neceſſitatis causa 2.13.7
Sepulturæ Romæ, communes, aut priuatæ: & priuatæ, gentilitiæ vel familiares 33.23.10
Sepulturæ tempore debitoris creditores non ſunt audiendi exequentes debitum 33 23.15
Sepulturæ qui non demandentur 33.23.32
Sepulturæ rationes quædam 2.14.9
Sepulturæ ſumptibus modus impoſitus 2.14.17
Sepultura priuantur ſacrilegi 33.15.4.5.& 11
Sepultura priuari, inter atroces pœnas 32.29. 1
Sepultura priuari pro pœna habitum & ſupplicio 31.27.10
ob non Sepultum cadauer peſtis immiſſa 31. 21.4
Sepulti qui in vrbe Roma olim tantùm 33. 23.6
Sepulti domi aliquando eod.nu.8 & 9
Sepulcrorum decreta ſcriptura per eccleſias facienda eod.
Sepultos non licere transferre, abſque authoritate ſuperioris 2.14 2
Sequeſter non poteſt liberè ſine iudice omittere ſequeſtratum 23 3 4
Sequeſter impenſas repetit, & ſalarium num petere poſſit eod.29
Sequeſtri & depoſiti differentia 23.1.25
Sequeſtri nomen quid, & vnde declinatum eod. 5
Sequeſtri qui fieri non poſſunt eod.13
Sequeſtri ſtaruendi ratione 23.5.24
Sequeſtri officium quale eod.28
Sequeſtrum impedit & tollit ſatisdatio 23.5. 25
Sequeſtrum ſuſcipere num quis cog poſſit eod. 30
Sequeſtrati quæ res poſſint, & quid operetur ſequeſtratio 23.5.14
Sequeſtrati poſſunt pignora capta in cauſam debiti 23.5.32
Sequeſtratia actio 23.4 15

Sequeſtratio iure pontificio contra contumacem 48.3.30
Sequeſtratio in interdicto retinendæ qualis, & quando 21.9.14
Sequeſtratio, & vindiciæ, duæ prouiſiones in interdicto poſſeſſorio 17.20.7
Sequeſtratio quomodo, & quibus, & quot committatur in praxi 23.3.12
Sequeſtratio beneficij quid operetur eod.14
Sequeſtratio perſonarum eod.15
Sequeſtratio temerè facienda non eſt, & quare 23.3.20
Sequeſtratio non fit pecuniæ ex contractu petitæ, eod.22. eius, & depoſiti finalis cauſa eod.23
Sequeſtrationem faciendam quæ præcedant eod.26
Sequeſtrationi rerum contumacis quæ obſeruanda eod.31
à Sequeſtratione incipiendum non eſt 23.3.22
Seræ populi Indiæ ſine litibus viuunt 47.1.11
Serapidis templum in Alexandria 2.12.2
Serapidis templum in Alexandria, diſtrutum 34.8.3
Serenus accuſatus à filio 35.2.2
Sergens, vnde dicti 36.12.29. & 47.40.4. & quot ſpecies eod.
Sergentz d'armes, & quando de hiis cognoſcat magiſter equitum 19.18.11
Sergius Galba quod ſupplicium de nummulario pecunias malè tractanti, acceperit 31.16.6
Sergius proconſul Paphi 16.4.3
Serica veſtis prohibita 9.19.25
Sericum fuit cum auro æqualis olim æſtimationis Romæ eod.26
Sericum à Barbatis in luxum mulieris inuectum eod.27
Sericas veſtes intextas auro prohibitum quibus apud Romanos olim eſſet 18.26.2
Sero quæ fiunt, & quæ poſteà proponuntur non perficiunt: vt de excuſatione tutelæ dicitur 12.6.12
Seruis vti debemus & famulis ſecundum qualitatem & actionem rei, aliter abutimur 4.3.21
Serpens æneus Moyſis propter abuſum ab Ezechia extritus 2.12.1
Serpenti cur à Deo manus & pedes adempti 34.11.16
Serpentes igniti à Deo in Iudæos murmurantes immiſſi 31.20.1
Serpentes infeſti Ægyptiis 39.10.6
à Serpentibus in Italia Amiclæ deleri 4-5.16.& 31.13.2
Serra ſecari pœna 31.25.1
Seruientis loci refectio, onus eſt eius, cui debetur ſeruitus 15.31.4
Seruientis prædij dominus in ſeruitute ruſtica, non tenetur reficere prædium pro vſu ſeruitutis, contrà, in ſeruitute vrbana 4.14.8
Seruientes fratres Templariorum, qui 15.33.6
Seruire rès quomodo intelligantur 4.1.1.& 4. modis ſeruire intelliguntur eod.1
Seruilius Cœpio conſul iudicia ſenatui & equitibus diuiſit 47.23.3
Seruilius Spurius Romæ primus cum vxore diuortium fecit, ob quod in perpetuum exoſus populo 9.15.15. ſunt qui dicunt Spurium Carbilium, cui Ruga cognomentum erat eod.
Seruitus quid 14.1.1
Seruitus probata ſub lege diuina eod.1
Seruitus quomodo contra naturam, & non contra ius naturale eod.4
Seruitus duplex, animi & corporis 11.1.4
Seruitus quomodo iuris & iuriſgentium ſit eod.5. quomodo contra naturam, ſed non contra ius naturale eod.7
Seruitus iuriſgentium, & iuris ciuilis quomodo 11.1.10
Seruitus altius tollendi negatiua & affirmatiua quid 4.10.1
Seruitus aquæ ducendæ ex flumine per vicinum fundum, flumen inde recedens non ſequitur 4.15.11
Seruitus aquæ excipiendæ, non voluptatis, reuiuiſcens 14.4
Seruitus ex neceſſitate aliqua orta 14.3.11. & 12
Seruitus futuræ promitti poteſt, verùm ſtatim non dicitur debita 4.11.1
Seruitus in pœnam falſi 36.4.8
Seruitus, in pœnam furti 37.1.19
Seruitus iure gentium inducta 14.1.3
Seruitus ex diametro aduerſa libertati eod.7
Seruitus eſt vltimus gradus vtilitatis humanæ eod.24
Seruitus ne Solis radiis opponatur arbor vel aliud 4.10.8
Seruitus nobilis, regnum 18.2.13
Seruitus oneris ferendi, qualis 4.7.1
Seruitus pecoris appulſus ad aquam quid 4.18.1
Seruitus pecoris paſcendi, ruſtica 4.19.1
Seruitus proiiciendi, & protectus vrbana 4.12.1
Seruitus pro pœna impoſita, & quibus 31.27.8
Seruitus quibus modis perimunt 4.23.1. Et extinguitur & reuiuiſcit, re pereunte & reuiuiſcente eod.2. tacito etiam conſenſu, facto permiſſo & expreſſo remittitur eod.3. non vtendo quoque amittitur eod.4
Seruitus prædialis ex parte perſonæ quibus modis intereat 4.23.3
Seruitus quibus rebus imponi poſſit 4.21.3
Seruitus realis quid 4.1.3
Seruitus rei communis quomodo ab vno ex dominis imponi non poſſit 4.11.10
Seruitus tigni immittendi in parietem vicini quæ 4.8.1

Seruitutis debitæ à rebus perſonis, quinque ſpecies enumeratæ 4.2.1.
Seruitutis olim ſignum capillorum tonſio 16.1.23
Seruitutis vrbanæ tres ſpecies, ſtillicidium in ædes ſuas recipiendi, auertendi, vel non auertẽdi 4.9.1
Seruituti mors præponenda, & exempla eorum, qui morti elegerunt potius quàm ſeruire 11.1.13. ea nihil infœlicius eo.4
Seruitutem ad certum tempus vel ex tempore cõſtitui cum dicitur, vt intelligatur 1.4.4
de Seruitute arenæ fodiendæ, calcis coquendæ, cretæ eximendæ: & quando hæc ſint ſeruitutes prædiales, & quando perſonales, &c. 4.20.1
Seruitute dirimitur matrimoniũ, quomodo 9.15.7
de Seruitute luminum 1.5.2
Seruitute nihil miſerabilius 14.1.11
Seruitute quomodo cognatio amittatur 9.9.8
Seruitute vtendi modus à domino tantùm & paciſcentibus conſtitui poteſt 4.21.3
Seruitute vti & per ſe & per alium nomine ſuo poteſt quis 4.23.7
Seruitutes aliquando fuerunt impræſcriptibiles: nunc contra 4.5.2
Seruitutes prædiales benè reſtituuntur reſtituto ædificio vel prædio, &c. & in hoc differt ab vſufructu 4.5.4. vide & aliam differentiam eo. nu.11
Seruitutes altius non tollendi, & luminibus non officiendi, imponi poſſunt & vicinis, & remotis ædibus, & quomodo 4.10.12
Seruitutes conſtitutæ ex rerum conſequentia 4.21.7
Seruitutes & iuriſdictio num poſſint, & quomodo præſcribi 40.2.17
Seruitutes individuæ, & antinomiæ hac de re cõciliatæ 4.1.7
Seruitutes iura dicuntur 4.15.1
Seruitutes modi tot conſtituendi, quot acquiritur vſusfructus: & quomodo lege publica, & priuata, & pactis conſtituantur, & patientia 4.21.5. & 6
Seruitutes non præſcribuntur in Gallia tempore, vel vſu, ſeu poſſeſſione 4.11.5
Seruitutes prædiales ruſticæ, quæ 4.14.5
Seruitutes quædam prædiales reales, ne, niſi ex æquitate, ex tempore, ad tempus ſint conſtitutæ, ſuſtineantur, prædiales perſonales quoque, iure ipſo 4.21.9
Seruitutes reales cur receptæ 4.24.13
Seruitutes reales locari non poſſunt 27.1.3
Seruitutes vrbanæ oppignorari nequeunt, aliæ poſſunt 23.9.8
Seruitutes reales prædiales, aut in ſolo, vt ruſticæ: aut in ſuperficie, vt vrbanæ 4.6.1
Seruitutum iura quomodo individua 5.3.15
Seruitutum quæ cauſa continuata, & diſcontinuata 40.4.5
Seruitutum cauſa, & poſſeſſio continua, quomodo diſtinguenda 40.4.6
de Seruitutum præſcriptione 4.21.6
Seruitutum quatuor genera, ſeruiunt namque perſonæ perſonis, perſonæ rebus, res rebus, & res perſonis 4.1.2
Seruitutum realium diuiſio 4.1.8
Seruitutum vſusfructus cõcedi poteſt, & quomodo ſeruitutis eſſe poteſt 4.4.2
Seruitutum in conſtitutione, res, perſonæ, modus conſtituendi conſiderantur: & quomodo prædium habere debet, qui debet, & qui habet ſeruitutem prædiorum 4.21.1
pro Seruitutibus actiones in rem negatoria & cõfeſſoria, & quibus competant 4.22.1
Seruitutibus conceſſis actus, viæ, & itineris, omnia in prædio agere licet, ſi e quibus quis vti nequit 4.14.7
in Seruitutibus quis dicatur poſſeſſor vel quaſi ex contendentibus 4.22.2.4. & 7
in Seruitutibus retinendis & amittendis qualis vſus exigitur 4.23.8
pro Seruitutibus vtile interdictum, & vti poſſidetis quando detur 4.22.12. & quæ alia interdicta pro poſſeſſione ſeruitutum conſeruanda competant eod.13
Serurus Tullius 6. Romæ rex 18.2.3
Seruius Tullius Romanorum rex, quemadmodũ cenſum compoſuit 47.16.8
Seruius Tullius quòd conceptus ſit ex genitali ex cinere nato, & ex Ocriſia ancilla, fabula 8.1.20
Seruius Tullius ſubterraneum carcerem addidit 31.33.9
à Seruio prætore inducta ſeruiana actio 23.10.9
Seruiana actio quæ 23.10.9. quaſi Seruiana, & vtilis actio Seruiana eod.
à Seruiana actione differt Saluianum interdictũ 20.10.14
Seruius dimidius homo 14.1.25
Seruus ex pœna hodie nemo efficitur 9.15.8
Seruus fugitiuus non vſucapitur 40.2.4
Seruus furtum faciens, pro noxa dabatur 37.1.29
Seruus impius, qui ſe ob pretium venundari paſſus eſt 11.1.12
Seruus non poteſt eſſe aduocatus 49.6.17
Seruus poteſt nõ adeundo priuare dominum delata ſucceſſione 41.15.3
Seruus quomodo, & in quibus deteriorem conditionem domini facere poſſit eod.
Seruus quicquid quærit, acquirit domino 14.4.7
Seruus communis, vſufructuario & proprietario quæ quærat eo.8
Seruus quid vſuario ſuo acquirat eod.9
Seruus communis pluribus pro indiuiſo quantum cuique quærat eo.10
Seruus inuitus poteſt fieri neceſſarius hæres eo.11
Seruus ſuo nomine vel alieno quando eſſe in iudicio poteſt 49.2.3
Seruus ſub conditione vt manumittatur, venditus ea veniente inuito domino liber fit 14.6.5
Seruus item liberi inuito domino in caſibus, in quibus pro libertate pretium capit, & qui ſunt caſus eod.6

Seruus Chriſtianus à Iudæo emptus, fit liber 14.6.10
Seruus dente excuſſo, vel eluſcatus à domino, liber lege Dei eod.11
Seruus Hebræus poſt ſeptennium, erat liber 14.6.14
Seruus ægrotus eiectus domo à domino, fit liber 14.6.16
Seruus non poteſt niſi iuſſu domini adire hæreditatem 46.4.8
Seruus primus ob pœnam Chami filij Noachi 14.3.4. Ambactus Gallis dictus ſeruus eodem 15
Seruus venditus ne certo loco maneat, num pacto fieri poſſit 25.17.16. aliaque pacta ſeruorum venditorum eod.
Serua olim mulier fiebat coiens cum ſeruo ex Claudiano ſenatuſconſulto 14.3.5
In Serui debitis operis plus eſt, quàm in vſu debito ſerui 4.2.15
Serui & liberi actiuè & paſſiuè in iniuriis diſtinctio in pœna 38.3.11
Seruo hæredis quare legari non poteſt purè 42.33.8
Seruo ius deliberandi non comperit 46.2.12
Seruo ſoluto facta quomodo liberet 31.18.26
Seruum proſtituens amittit ius poteſtatis, legéſque gentium de ea re 14.6.8
Seruum vnus ex dominis inuitis aliis reddito pretio manumittit eod 9
Seruum ſeruorum Gregorius 9. Pont. Max. ſe appellauit, & Iuſtinianus ſeruum 14.1.25
Seruum ſubtrahens, num mori debeat 36.31.12
de Seruo corrupto duplex actio, directa & vtilis, & quando datur 38.10.2
Serui corrupti actio in duplum eo.3. ſerui corrupti actionis finis eod.4
Serui accuſare dominos non poſſunt, at de iniuria illorum nimia rectè conqueruntur 32.17.1
Serui à ſacris quibuſdam arcebantur 16.3.6
Serui byrris & cuculis tantùm vti debebant 9.19.18. quid eis inhibitum ab Arcadio eodem 20
Serui aut liberi natura qui 14.1.8
Serui Chriſtiani Iudæis, Hæreticis, & Paganis eſſe non poſſunt 14.1.20
Serui à Vidio Pollione edēdi murenis obiecti 14.1.18
Serui apud quos nulli olim eſſent eo.19.21
Serui Tholoſam ingreſſi, liberi ſtatum fiunt 14.1.22
Serui nulli temporibus Saturni eodem 23
Serui caſtigandi, ſed ſine contumelia 14.4.4
Serui communi iure inuitis dominis liberi non fiunt 14.6.1
Serui cur maſtygibus & foris afficerentur 31.11.16
Serui quando, & quomodo lege conſtahere prohibeantur 21.5.13
Serui fiſcalini & eccleſiaſtici in Francia qui olim 14.2.3
Serui fiunt, & naſcuntur 11.11.& 1
Serui & liberi quidam natura, quidam ciuili iure, & vtile ſeruire aliquibus eo.13
Serui fiunt, aut naſcuntur, fiunt pœna neceſſitate, captiuitate 14.3.2
Serui ex quibus criminibus fierent rei, veluti ingrati, latrones, raptores, victi, vltimo ſuppl cio damnāti c .7
Serui ſine ſpe libertatis, qui ſe vendi patiebantur quando eod.8
Serui fiunt captiuitate, quare, & qui huiuſmodi 14.3.16
Serui vnde naſcuntur eod.10. eorum ex aliis qualitatibus diſtinctio eod.11
Serui, famuli, liberi homines, bona fide ſeruientes qui eod.12
Serui operis, & ſerui glebæ qui, & aliæ ſpecies eo.24
Serui inſidiati dominis, comburēdi aut capite plectendi 36.15.11
Serui fiunt pœnæ, damnati vltimo ſupplicio 32.27.3
Serui liberantur à poteſtate dominica volēntibus, vel inuitis dominis, volentibus manumiſſione iudiciaria, teſtamentaria, legitima, voluntate alia 14.5.1
Serui pileati incedentes cum cadauere defuncti, liberi, & pro manumiſſis eo.18
Serui manumittuntur vniuerſitatis vel collegij eo modo, quo priuatorum eo.21
Serui militare non poſſunt 19.3.8. eorum bella & rebelliones eod.9
Serui moribus iudicare vel arbitrium dicere prohibentur quare 47.11.18
Serui liberum hominem capitali iudicio Athenis non accuſabant 47.11.18
Serui non fiunt hodie Chriſtianis ab hoſtibus capti 20.43
Serui natura omnes homines ſunt, etſi liberi putent 11.1.17
Serui non puniti cum dominis delinquentes 35.1.34
Serui non teſtantur, quare 42.8.5.& quibus teſtari conceſſum eod
Serui olim notis vt plerunque ſignati 31.35.3
Serui pœnæ iure ciuili qui fiant 31.27.8
Serui pœnæ qui fiebant 31.36.1
Serui quando ordinari poterant 16 10.14
Serui tutores vel curatores non dantur 12.4.6
Seruorum dominos accuſantium pœna 31.17.1
Seruorum inſolentiæ non faciendum 14.4.3
Seruorum iniuriæ audiendæ quoque legibus humanis & diuinis eod.6
Seruorum operis non vtendo, vſufructus nihilominus, remanet quod aliter eſt in alus 45.13
Seruorum vſu conceſſo, quid conceſſum videatur 4.2.14
Seruis feſta ſtatuta in Cydonia 2.16.10

Seruis ne liberi coniũgantur, lex Hebræa & Francia 9.13.2
Seruis olim comam nuttire prohibitum 16.1.23
Seruos propria authoritate ad beſtias dare interdictum, & poteſtas necis adempta 36.17.1
inter Seruos quare iuſtæ nuptiæ non erant olim, hodie ſunt 9.1.3
Seruos quomodo pœna fecit 14.3.3
in Seruos ob famem & miſeriam Ægyptij & Galli ſe vendebant ditioribus eo.14
in Seruos ſæuire ſine cauſa prohibitum 14.4.2
Seruos ſeuerius tractãs, quàm par ſit, vendere cogebatur 14.6.12
Seruos ob malè habitos Lacedæmonum ciuitas terræmotu diruta 14.6.13
Seruos vendere non licebat, vt ad beſtias depugnarent 25.11.8
Seſac rex Ægypti 15.39.6
Seſtertium quantum valeret olim 47.10.16
Seſtius Baculus 19.3.22
Seuerianus Cæſar 19.10.18
Seuerianus iuſſu Adriani occiſus 31.33.10
Seuerus Apher Pertinacis nomen ſumpſit 36.4.4
Seuerus Cæſar mercatoribus Romam venientibus vacationem munerum dedit 3.8.25
Seuerus Cæſar prouinciarum rectores vt probaret 16.10.21
Seuerus Imperator nominatur 18.1.4
Seuerus in factum ærarium noluit inferri lenonũ vectigal & meretricum 10.2.27
Seuerus Pertinacis mortem vindicauit 35.5.5
Seuerus ſyluarum ligna in vſu thermarum deputauit 3.16.2
Seueri & Antonini iudicium de iuuene ſacrilego 35.15.3
Seuilla ciuitas, quæ olim Hiſpalis dicebatur, capta à rege Vandalorum 33.16.13
Sexagenarius ſenator in curiam venire non cogebatur, nec prohibebatur 47.25.14
de Sexagenariis & quinquagenariis non coniungendis lex lata 9.6.3. poſtea abrogata eodem 9
Sexagenarius num adoptio liceat, & quare vetita 10.6.8
Sex menſes quibus peragendis negotiis conſtituti 17.9.29
Sex menſes conferendorum beneficiorum à quo tempore incipiant eodem 30.31.32.33. & 34
Sextans quid 42.34.1
Sextantes vſuræ quæ 22.3.34
Sextus Ælius quas actiones ſcripſerit 21.8.2
Sextus Cecilius 28.10.4
Sexus differentia in quibus ſublatata 32.13.10
Sexus diſtinctio in quibus facienda 32.13.16
Sexus maſculini & fœminini in quibus ſit ſublata differentia 41.22.22
Scyti filij victi ab Amaſia, & præcipitati 31.19.1
Siagrius epiſcopus 16.1.4
Siagrius pugnat cum Clodoueo rege Franco. 19.10.18
Siagrius victus à Clodoueo rege Galliæ 16.1.21
Si alteri, reſcriptum 17.15.18
Sibaritæ quare deleti 35.4.5
Sibylla Erithrea filios ingratos igne damnandos admonet 11.6.3
Sibylla mortua adhuc diuinat in ſortibus 18.6.7
Sibyllæ creditur eod. 8. eius nomen quid ſignificet eod 9. numerus earum eod.
Sibylla prima à Muſis educata 18.6.7
Sibyllini libri tempore peſtis conſulti Romæ 31.21.4
Sibyllina oracula cuius ſint 18.6.6
Sibyllini libri Romæ cuſtoditi, & conſulti publicè, & quando eod.10
Sibyllinorum librorum combuſtorũ hiſtoria 18.6.9. iis libris Chriſtiani fidem non adhibebant eod.11
Sibyllinorum oraculorum fides, & quæ ſunt illa quæ ea edidit 47.11.10
Sica quid, & de ſicariis lex quid contineat 36.15.3
Sicambri poſtea dicti Franci 15.14.8
Sicamnes iudex, excoriatus 31.24.2
Sicarij qui Romæ 15.32.5
Siceleeh ſpoliarunt Amalechitæ 20.4.6
Sichem habitantes Abimelechem odio habẽt 34.11.16
Super Sichem deletam ſal diſperſum ab Abimelech 4.5.15
Siciliæ regnum clientelare ſedis Apoſtolicæ Romanæ 45.8.6
Siciliæ regnum quando datum à ſum. pontifice duci Andium 34.10.12
Siciliæ rex hominum ſummo pont. debet 18.2.4
Sicionitarum ritus in nuptiis firmandis 9.5.46
Siculi aduenarum in teſtatorum bona fiſco deferunt 3.12.14
Sicyonij feſtum in honorem Arati celebrabant 2.16.7
Sigerus cubicularius domitiani 18.1.8
Sigeth quid 3.10.2
Sigibertus rex Galliarum in Auſtraſia adoptauit Hildericum filium Grimualdi 10.6 29
Sigillum Montiſpeſſuli 47.29.26
Sigillum quam authoritatem habeat 48.14.5
Sigilli Montiſpeſſulani debitum, quo tempore præſcribatur 40.5.26
Sigilli regij ſeu Montiſpeſſulani executio admittit tantùm tres exceptiones debitorum 15.6.9
Sigilli Montiſpeſſulani executio non fit contra hæredes debitoris mortui 13.6.10
Sigillorum regiorum in cancellaria ſenatores cuſtodes 47.29.14

Sigillorum regiorum ſubmiſſio, & iuriſdictio 49. 1.7
Signatura in beneficiis quid eſt 17.15.11.eius forma eo.12.ſignaturæ gratiæ triplex forma, per fiat, per conceſſum, per placet, & de ſingulis eod.16
Signatura per fiat, cæteris paribus, præfertur ſignaturæ conceſſum 17.15.17
Signatura ad effectum gratiæ bullas exigit eo.18
Signaturæ ſumptum de regiſtro fidem non facit eod.
Signatura ſola beneficij ius non det ius adipiſcendæ poſſeſſionis beneficij, niſi bullis expeditis 17. 15.19.& 20
Signaturæ gratiæ & iuſtitiæ vnde habent nomen 15.42.17
Signo prohibitio in paſcuis vt fiat 3.15.5
Signa, quibus murus proprius vel communis probatur & docetur 4.7.21
Signare quid 42.4.3
Signata in teſtamento, referari non debent vſque ad aperitionem 42.4.6
Silæ electio 17.12.28
Silentiarius quis dictus 3.8.9 & ſilentiarij à collectis eximuntur eod.
Silentium monachis vbi indictum 15.15.2
Silentium corporum exempla 1.9.2
Silentium perpetuum pro pœna inceſtus 36.7.14
Silentium quomodo, & quando firmet donationes ſilentio factas, & coniugibus 28.11.3
Silueſtro ſum. pontif. Conſtantinus magnus baſilicam dedit 17.9.10
Siluius Poſthumus 3. Albanorum rex 18.2 11
Simia cut parricidij pœnæ adhiberetur 36 24.8
Simille nullum, idem 26.10.2
Similitudo formarum, erroris cauſa 36.6.17
Similitudinis tranſpoſitione, nominis alterius vſurpatio fieri poteſt 1.12.7
Simon Magus 25.7.3
Simon Magus ob quam rem punitus 1.10.8
Simonis de columna eremitæ mirum 15.14.13
Simonis magi impoſturæ, & prodigia 33.13.2
Simonis Magi præſtigia admiranda 34.16.8
Simonia 1.10.8
Simonia, crimen læsæ maieſtatis diuinæ, & hæreſis 33.13.1
Simonia, inter crimina grauiſſimum eod.4. Simonia quid, & duplex, mentalis & realis eod. 7. in
in Simonia quomodo res conſiderandæ eod.8
Simonia in quibus committatur 33.13.9.10.11.12.& ſeq.num.
Simonia non eſt, aliqu.d ex laudabili conſuetudine pro ſpiritalibus ſacerdotibus porrigere, alia tamen cauſa, quàm nundinationis 33.13.11
Simoniam faciunt, pro ſpiritualibus dare munus, fauorem, pretium, præces 33.13.25
Simoniæ commiſſæ plures pœnæ 33.13.31.excommunicatio, ſacramentorum priuatio, collationum vel ſimoniaci facti nullitas eo.32.priuatio ipſo iure beneficij eod.33
Simonia in ingreſſu religionis commiſſa, quomodo puniatur 33.13.37
Simonia quæ locum non habet in curia Romana, & quæ habeat 33.13.43
Simonia ipſo iure priuat beneficio poſſeſſorem 17.18.4
Simonia vtroque iure prohibita 36.29 11
Simoniacus num ſit, qui pro officijs regis dat ſinantiam 36.29 13.14.15
Simoniacus qui emit res ſacras 25.7.3
Simoniacum iuſtitiam vendere 36.29.18
Simoniaci qui, & à quo dicti 1.10.8
Simoniaci vnde dicti 33.13.3
Simoniacus eſt, qui in beneficio litigioſo corrupit iudicem, qui dedit quid habendi nominationes cauſa, qui pecunia accepta renuntiat nominationi vel electioni 33.13.21. recipiens à publico pœnitente, ne pœniteat, vel à pœnitente vt ſoluatur eo.22. homagium pro ſpiritualibus faciens, &c. eod.23
Simoniacis in perſonis quid conſiderãdum, & de eorum intentione 33.13.24
Simoniacis in beneficijs, à quibus diſpenſari poteſt 33.13.41
Simoniaca duplici modo, vel quia ſimoniaca, ideo prohibita: vel quia prohibita, ideo ſimoniaca 33.13.30
Simoniace beneficium poſſidens, quomodo purgare poſſit ſimoniam 33.13.36
Simoniacè data vel accepta non reſtituuntur dati, nec remanent apud accipientem: ſed dãtur eccleſiæ, in cuius iniuriam ſimonia fit 33. 13. 38
Simoniacè beneficium viuentis aſſequutus, vt puniatur 33.13.46
Simoniacè ordinantis, & ordinati pœna 33.13. 47
Simoniacè renũciatio facta, quomodo improbãda 33.13.38
Simplæ & duplæ pro cuictione pacta in emptione 25.17.17
Simplariæ res quæ, & non redhibentur 25. 21. 7
Sinedrij ius, ſeu Sanhedrin, apud Iudæos & Paleſtinos quid 3.7.5
Si neutri, & ſi nulli, reſcriptum 17.15.28
Singularis peritio vel actio quid contineat 47.5.7
Si non nupſerit, conditio, reprobata in virgine, non in vidua 42.32.47
Sinueſani 19.3.12
Sipontinis negotiatoribus quale priuilegium datum 22.7.7
Siſanis rex corruptus, excoriatus 50.2.49
Siſamnes excoriatus 36.28.14
Siſbertus Toletanus epiſcopus, maieſtatis damnatus 35.2 9
Siſebutus rex Gothorum 33.4.10
Si ſine liberis clauſula, an perpetuò fideicommiſſum indicat 42.28.21.ſuſceptis liberis deficit fideicommiſſum, ſiquidem extent tempore mortis inſtituti, non aliter cod.22
Siſtendi iudicio cautionis formulæ 48. 4. 10
Sitometræ 18.20.1
σιτώνας, ἀλειμμένους &c. 13.12.8
Sitonæ 18.20.1
Si, verbum 28.7.9

Sobolem ſuam poſtponere alienæ poteſt quis ſi velit, ſed non præſumitur 42.1.12
Sobrini qui dicantur 9.9.25
Socer quis, & vt ſic dictus 9.10 4
Societas quid 17.4. 1. diuiſio bonarum & malarũ rerum eod.2. alia diuiſio, ex contractu, & ſine contractu eod.3
Societas perſonarum, vt in matrimonio, & rerum eod 5
Societas quid eod.6
Societas conuentionalis eod 8. & illa conuentionalis, vel ſingulatium rerum, vel bonorum vniuerſorum eod.9
Societas damni & lucri, induſtriæ: induſtriæ & pecuniæ 27.4.10
Societas quibus modis contrahitur, & vſque ad quod tempus eod.13
Societas quibus modis ſoluitur eod.17
Societas iuſta illa, quæ contributionem pecuniæ cum perſonæ induſtria admittit 3.2.5
Societas omnis, collegium non facit 15.32.4
Societas in matrimonio, diuinæ & humanæ domus 9.4.1
Societas legitima, in qua alter pecuniam, alter induſtriam tantùm contribuit 8.7.28
Societas viri & vxoris pro ſucceſſione 45.14. 13. & 17
Socratis reſponſum ad Alcibiadem de iurgioſa muliere 9.20.20
Societatem quæ perſonæ inire poſſint 27.4.11
Societatis contrahendæ finis, quæſtus eſt eodem 16
Societatis fraudulenta renunciatio non officit ſociis eo.18
Societatis intempeſtiua renunciationem habet eod 19
Societatis diſſoluendæ iuſtæ cauſæ eo.20
Societatis pactum non valet, ne omnino diuiſio fiat eod.21
Societatis actio cum aliis quibuſdam concurrit aliquando eod.26
Societati vniuerſarum fortunarum quæ conferãtur 27.4.25
à Societate ad matrimonium argumentatur 9. 4.1
in Societate generali dos non cenſetur communicata 9.24.11
Socius liberalitatis imperialis præferrur fiſco in ſucceſſione inteſtati ſocij 45.15.5
Socius quando partem ſocij præſcribit, non ſoluentis expenſis 40.5.18
Socius, qui contumax eſt in ſoluendo refectionẽ parietis communis, amittit ius quod ſit in ſoli dum reficientis 4.7.30
Socij ſplendor iuuat ſocium minus ignobilem 48. 13.9
Socij hæres in ſocietate non remanet: niſi in locatione vectigalium 27.4.12
Socium fallere turpiſſimum eod.23. ideo actio famoſa eod.
pro Socio actio quãdo, & pro quibus datur eo. 22
Socij qui ſint 27.4.2
Socij criminũ ab accuſatione remouẽtur 32.12.10
Socij criminum ſibi idonei non ſunt teſtes 48.13. 33
Sociorum quæ culpa conſideranda 27.4.24
Sociorum condemnatio, in quantum facere poſſunt eod.27
Socrates in actiua philoſophia excelluit 18.7.3
Socrates luſit inter pueros 39.2.5
Socratis iuramentum per canem, platanum, anſerem, quare 50.8.22
Socrati venenum datum 31.27.1
Sodalitia quæ, & cur prohibita 1.8.3
Sodomitarum filij à Deo puniti 31.4.4
Sodomiticæ ſeptem ciuitates igne conſumptæ 31. 25.1
Sodomorum peccatum in filiis vindicatũ 35.1.27
Sol, luminare maius 15.1.4
Sol & Luna in ſigna & tempora conſtituta 30.7.3
Solis ante ortum, & poſt occaſum ſenatuſconſulta fieri non poterant 47.25.24
Solis radius ne opponatur arbor vel aliud, ſeruitus
apud Solem in delubro depoſuit pecuniam Alexander 23.3.18
Solarium, tributum ob locum publicum poſſeſſum 3.10.14
Soldata quid in feudis 14.10.17
Soldatæ feudum quid 6.3.7
Soldarz de bonne voye 19 3.24
Soldurj Gallorum qui 14.10.14
Soldurij differunt à ſoldatis & ſolidariis eod.16
Solemne iuramentum quid habet 50.8.2
Solemnes venditiones, quæ dicantur 12.3.16
Solemniorum comes, Gallis magiſter Ceremoniarum 6.8.21
de Solemnitate quod eſt, oportet probare interueniſſe 28.13.18
Solemnitatem remiſſio in vendendis rebus eccleſiaſticis quando fiat 25.8.19
Solicitatores alienarum nuptiarum puniti 39.1.2
Solicitatores alienorum matrimoniorum puniti 36.12.8
Solicitatores apoſtolici qui 15.42.4
Solicitatores & inſtitores litium 49.5.11. harpyæ eod.& mala eorum nu. 11
Solicitatores expeditionum aulæ Romanæ eodem
Solicitatores aulæ regiæ cur aula abire iuſſerit cũ pœna mortis Franciſcus primus rex Galliarũ 49.5.12
Solidarij milites a ſolduriis quid differant 14.10. 16
Soliduri apud Gallos qui 6.2.27
Solidus in iure quid 28. 13. 7. Et quando aurei ſolidi eo.9
Solidus Langobardorum quot Veronenſes & Turonenſes valeat 37.12.12
Solidus numus quid 36.2.15
Solidi debiti ſolutio facienda, & quando fieri dicatur 21.18.10
Solimanus 12. Turcarum impera. quando Rhodon inſulam Chriſtianis ademit 15. 34. 12
Solitudo per ſe ſine Dei contemplatione ad rabiem ducit, & periculoſa 15.14.4

Solitudinis non otioſæ præconium, & vtilitates 15.14.6. in eam ſapientes etiam Ethnici ſe cõtulerũt, vt Pythagorei, Plato, Pyrrho, Eleus, Sylla 15.14.7
Solomulki inſula vbi 15.14.35
Solon cur non tulerit legem de patricidiis 41.6.1
Solon inſaniam ſimulauit 13.5.26
Solon negotiatus quare aliquando 47.10.7
Solon vitæ humanæ quem terminum præfinierit 12.6.10
Solonis de alleuatione debiti lex 22.14.3
Solonis de ſeditione lex 35.6.25
Solonis lex de decoctoribus 22.11.11
Solonis lex de diſtinctione ciuium ex cenſu 47.10.15
Solonis lex, qua permiſſum vxori mariti propinquos admittere 10.1.13
Solonis leges de frigidis & contra frigidos 9.12.10
Solum ſponte qui verterunt 31.6.12
Solum vertere quid, & quare verterent antiqui 31.6.11
Solum cum ſola inueniri, facere præſumptionem coniunctionis venereæ 36.12.9
Solam mulierẽ aliquo ire, meretricis nota 10.2.5
Solutio opponitur ex diametro obligationi, & quid ſolutio 21.18.2. eius loco quæ ſunt eod.3. in ea quæ conſideranda eod.4. in eáque quomodo valor pecuniæ numeratæ æſtimandus eod.6
Solutio ſolidi debiti facienda, & quando fieri dicatur 21.18.10. quomodo pignora cedant ſolutioni debiti 9
Solutio partis an pro parte liberet ab obligatione eod.11
Solutio quibus fieri debet 21.18.20
Solutio cui ex pluribus reis ſtipulandi facienda eſt eod.23
Solutio procuratori facta quomodo liberet eod.25. ſeruo quoque facta eod.26. patri pro filio quoque eod.27. & ſeq.
Solutio ex iuſſu creditoris facta liberat 21.18.29
Solutio in alternatiua ſtipulatione quomodo liberet eod.30
Solutio quomodo facienda eſt eod.31. num ante diem conſtitutam fieri poſſit eod.
Solutio debitoris ex pluribus cauſis, in quod debitum imputentur 21.18.33. & 35
Solutionis effectus, liberatio eſt ab obligatione eod.36
in Solutione euictionis cauſa promitti intelligitur eod.37
Solutione facta chirographi condictio competit eod.38
Solutionem factam fuiſſe quæ faciant præſumptionem 21.18.40
in Solutione vnum habet, alternatiua dandi plura promiſſio eod.41
Solutio & impedimentum matrimonij in quo differunt 9.15.1
Solutio matrimonij bona gratia 9.15.6
Solutionis particularis non minimæ incommoda 9.22.3
Solutionis matrimonij quæ cauſæ legitimæ iuris ciuilis, & diuini 9.15.21
Solutione vna amittitur priuilegium non ſoluẽdi decimas 2.24.9
Solui aliud pro alio non poteſt, quando 21.18.5.6.7.8
Soluere qui poſſint, & debeant eod.11
Soluitur res omnis iiſdem, quibus inducta eſt cauſis 6.19.1
Solutum indebitum in quibus caſibus non repetitur 22.17.1
in datis in Solutum locus eſt iuri retractus 26.31.3
Sophiſta philoſophus 18.7.2
Sophiſta dictus mercator ſcientiæ 25.2.9
Sophiſtæ nomen quando in deſuetudinem abiit, & immenſum cœpit eſſe 18.7.1
Sophiſtæ qui eod.
Sophiſtæ apud Indos 18.5.2
Sophiſtæ Indis vates 18.6.1. olim philoſophi dicebantur eod.2
Sophocles ſtudiis vacans negligebat res ſuas, nec tamen ideo vituperatus 13.6.9
à Sophone rege ſumptas lãceas aureas Dauid Deo dedicat 15.39.6
apud Sopithas dotes nullæ ſunt nuptiarum 9.18.13
Soronatus Tyrannus in Aruernia 16.1.23
Soranus aſtrologus necatus 34.14.17
Soror fratris appellatione continetur 9.10.9
Sororẽ ducere lege Perſarum nõ licebat 9.11.10. apud quos autem liceret eod.nu.11
Sorore de non ducenda vxore, vel filia ſororis, & pronepte, lex 9.11.13
Sorores vendere prohibuit Solon, niſi coeuntes virgines inuentæ fuiſſent 11.8.15
Sors, capitale dicta 18.24.2
Sortem, debitum vocat Papinianus 22.3.31
per Sortem fit diuiſio 5.4.15
Sortes ex carminibus 34.3.19. & 20
Sortes ductæ ex ſacris bibliis, improbatæ 34.3.21
per Sortes, eligendi formula 17.12.34
Sortium iudicium an permiſſum 47.4.5
Sortium vſus quomodo adiaphorus 34.5.1
Sorte quæ res dirimantur in iure ciuili licitè 34.5.1.2.3.4.5. & ſeq.nu.
Sortium & vrnæ antiquorum iudicia gentilium 34.5.9
Sorte magiſtratus veneti electi 34.5.13
Sortes quibuſcunque generis interdictæ chriſtianis 34.15.15. & quando permiſſæ eo.
Sortibus deprehenſa delicta 48.12.19
Sortiarius, ſortiaria, quid 34.1.11
Sortiariæ & Lamiæ an ſint, & an operari poſſint quæ fatentur 34.9.1. probatur poſſe eod.nu.2.3. & ſeq.
Sortiariatum maleficia 34.10.31
Sortiariarum vel ſagarum, ſeu lamiarum duæ ſpecies 34.10.3. differentia earum eodem num.10
Sortilegum ſeu diuinãtium techtæ & fraudes 34.8.1. & ſeq.
Sortilegia per literas vetita 34.5.19

Sortilegiis conſentientibus quæ pœna impoſita iure pontificio 34.15.6
Sortilegiis ſuper rebus deſeruientibus preſbyter miſſam celebrans, punitur 2.6.12
Sortilegus, & ſortilegia, quid 34.1.11
Sortilegi Delphici ſacerdotes 34.3.22
Sortilegæ mulieres Germanæ 34.3.23
Sortitio ad mortem militum ſeditioſorum 35 6.5
Sortitio ad pœnam, militare ſupplicium 19.10.12
Sortitio & delectus ſenatorum Auguſti 34.5.10
Sortitio iudicum, & per quem fiebat 47.25.6
Sortitio iudicum, & reſortitio quomodo fieret 47.23.7
Sortitione delecti ad pœnam milites, & ſacerdotes Idolorum 34.5.12
Sortiti iudices qui & ſubſortiti 34 5.14
Soſipolis Athenienſis 19.3.11
Sotades Cretenſis in mare demerſus quare 38.6.8
Soter papa nonus ſedit anno Domini 163. 2.6.10
Souchet, quale tributum in Gallia 3.6.6
Sozimus ſum. Pont. 16.6.4
in Sozimum 1. Pontif. ſummum, ſchiſma Dioſcor. 15.3.15
Spadacim 6.10.8
Spado quid 7.2.18
Spadones qui dicantur 7.2.27
Spadones in Perſide regnarunt olim 7.2.23
Spadonum nomen quid contineat 36.16.1
in Sparta immunitas vectigalium 3.8.27
Spartacus & Chryſus, bellum ſeruile in Italia mouent 19.3 9
Spartanorum geruſia quid 15.28 30
Spartiatæ excubiis liberabant tres dantem filios reipubl. 9.6.39
Spartiatæ mulieres & in priuatis & publicis negotiis damnantur 47.11.2
Spartatarum reges Ephoris ſubditi 6.20.15
apud Spartiatas lege aliquando emere & vendere inhoneſtum 25.4.2
Spartiatis dotes etiam nullæ 9.18.17
Spartiatis vxores precariæ & temporariæ mercede conductæ 9.4.5
Spatulamantia, diuinatio 34.3.5
Spec.ei debitum à debito generis & quantitatis, cum de mutuo agitur ſi parandum 21.14.0
Spectabiles qui dicantur Speculatori 47.12.14. aliis 17
Spectacula vitio dantur frequentare, & facere 39.5.1
Spectaculorum fines, virtus, & voluptas, quæſtus 39.5.6
Spectaculis probandis vel improbandis quæ inſpiciendæ res 39.5 19
Spectaculis perſonæ eccleſiaſticæ intereſſe non debent 39.5.19. nec laicæ cod.20
Spectrorum cauſæ 34.19.1. & de ſpectris, in ſeq. numeris.
Spectra immittentium pœna 34.19.10
Specula inficiuntur ex viſu menſtruatæ mulieris 34.11.11
Spes actionis & ſucceſſionis quomodo veniat in pactum 41.5 3
in Spe quæ ſunt certa, poſſunt donari 28 8.3
Sphærus 15. Babylo. rex 3 2.19
Sphinx, num monſtrum humanum, an animal 7.3.7
Sphragillis terræ noſcendæ cauſa in inſulam Lemnon Galenus nauigauit 31.6.3
Spicarum fures vt puniantur 37.7.5
Spinea virga contra maleficia 34.22.14
Spirenſes monachi, quando canonici facti 15.15.19
per Spiritus Sancti inſpirationem electio 17.12.28
S. Spiritus in Sicilia, beneficia, non ſolent in commendam dari 17.1 39
Spiritus dæmonici familiares hominibus viſibiles 34.20.14. & 15
Spiritalis conſanguinitas prohibet nuptias inter tales conſanguineos 9.11.18
Spiritualis res, quæ: & ibi ſpiritus acceptiones 1.10.2
Spiritales filij quid conſequantur ex ſucceſſione inteſtati parentum ſpiritualium 45 5.3
Spiritualis cognatio quid 9.8.5
Spiritualis & temporalis poteſtas quando ſimul laicis conceſſa fuit 15.38.14
Spiritualis militiæ diuiſio 19.1.7
Spirituales filij qui dicantur 10.5.5
Spiritualia corporeis præſtantiora 15.1.5
Spiritualia difficilius deſtruuntur, quàm conſtruuntur 31.30.9
Spiritualia facilius naſcuntur, quàm deſtruantur: contra, corporalia 1.10.10
Spiritualia, ſacramenta, & ſimilia nundinationes non recipiunt 1.10.8
Spiritualia vbi tractentur à iure 1.10.3
in Spiritualibus minor 25. annis filiusfamilias in iudicio eſſe poteſt 1.10 9
Splanchnoſcopia, diuinatio 34.3.5
in Splẽdidè viuentes apud Corinthios inquirebatur, vnde facultates illis ſuppeterent 9.19.13
Spolia hoſtium quæ dicantur 20.4.4
Spoliatio is vi factæ pœna quæ imponatur 36.15.16. & 22. ſi armis & ſine armis fiat cod.
Spoliatoribus ceſſio bonorum denegatur 22.9.14
Spoliatus quando ante omnia reſtituendus 36.15.16. cum omni cauſa cod. & quando minime cod. nu. 19
Spondere proprie, eſt pacta libationibus ſancire 8.2.4
Spondere & deſpondere quis in ſponſalibus dicebatur cod.6
Sponſus ſponſa, ab ſpondendo, & quare 8.2.3
Sponſa an poſſit pro ſponſo, vel contra, teſtari 48.13.16
Sponſa Moſcouiæ, non videtur, priuſquam à parentibus ſponſalia firmata ſint 8.3.3
Sponſa quantum temporis cogitur expectare ſponſum 8.2.9
Sponſa de præſenti & vxor tenetur omni tempore expectare virum abſentem, donec certum nuncium de morte eius habuerit 8.2.10

Sponſa de præſenti an ſuccedat marito, & contrà maritus ei 45.14.22
Sponſa ne iniuriosè aſpergatur, lege Langobardorum cautum 38.4.4
Sponſa quando mutet domicilium 18.13.25
Sponſi vel ducentes vxorem à bello per annum immunes 8.3.6
Sponſam temerè repudiaſſe cenſorio iudicio caſtigatum 47.16.13
Sponſi de futuro quando non poſſunt cogi nuptias inire 8.2.8
Sponſalia quid, &c. 8.2.2. quare vini propinatione fiant eod.4
Sponſalia ſolo conſenſu perfici poſſunt, & pacta in illis facta recipiuntur 8.2.5
Sponſalia aliquando alia quàm nuptiæ, interdum ſponſalia & nuptiæ ſine medio: ſic ſponſalia vera per verba de futuro, ſponſalia nuptiæ per verba de præſenti: illa diſſolubilia, hæc minimè eod.4
Sponſalia per ſe & alios contrahunt ſponſi 8.4.1
Sponſalia promittuntur filiarum plerumque à patribus, & diſſoluuntur: niſi ſint emancipatæ 8.4.3
Sponſalia pro impuberibus vel filiisfam. à parentibus facta non valent, niſi adulti conſentiant ipſi eod.4
Sponſalia fiunt inter abſentes per nuncium, procuratorem, epiſtolam eod.6
Sponſalia non faciunt affinitatem eod.7
Sponſalia diſſoluendi formula 9.15.13
inter Sponſalia & nuptias quod medium detur 8.2.7
Sponſalia præcedunt matrimonium primùm, vt habeatur parentum conungendorum conſenſus 8.3.1. ſecundò, vt interim probent mores viciſſim conungendi, num ſimul conuenire poſſint eod.4. tertiò, vt interim ſe parent conuges ad officia eod.5. quartò, vt vxoris deſiderium indatur, & charior ſit eod.7. quintò, vt interim dotis pecunia colligatur, in nuptiis ſoluenda eod.8. poſtremò, vt denuntiatione facta in eccleſia nuptiarum impedimenta, ſi quæ ſint, opponantur eod.9
Sponſalia inter puberes & impuberes quomodo, & quando contrahi poſſunt 8.5.1
Sponſalia contrahi poſſunt à quolibet maiore ſeptem annis, ſed ſine ſacris ritibus vſque ad 13. annum mulieres, & 14. viri eod.2
Sponſalia quæ impediant ex regula generali eod.4
Sponſalia de futuro non faciunt matrimonium, ſed obligant ad contrahendum 8.6.1
Sponſalia aut ſimplicia, aut firmata eod.2
Sponſalia iutamento firmata eod 4
Sponſalia impunè facilè diſſolui nequeunt 8.9.1
Sponſalia ſoluuntur morte eod.2. mutuò diſſenſu eod.3. alterius concubitu 4. Superueniente lepra, vel inſigni morbo eod.5. non impletis conditionibus eod.6. Nouæ religionis ſuſceptione eod.7. ſponſa facta aliundè prægnante, & ſi ea adulterata fuerit eod.8
Sponſalia diſſolubilia ſunt tantùm, quæ futuram, non quæ præſentem habent promiſſionem 8.9.11
inopia autem Sponſalia non diſſoluit 8.9.9
Sponſalia quando propter religionis vel ſectæ diuerſitatem diſſolui poſſint 9.4.15
Sponſalia hodie quid à lege ſponſalium antiquorum differant 8.2.7
Sponſalibus diſſolutis quomodo repetantur data 8.9.10
ex Sponſalibus non naſcitur affinitas, ſed proximitas publicæ honeſtatis 9.10.6
Sponſalitia largitas duplex 8.7.14. eius & archatum ſponſalitiarum differentia eod.13. item ſponſalitiæ largitatis munera, quæ eod.13. item Sponſaliciæ largitatis munera, quæ eod.15
Sponſalitia largitas quæ 18.7.11
Sponſatio oſculo firmata valdè nuptiis accedit 8.8.11
Sponſio quid, & ab ſponte dicta 24.1.1
Sponſio ante litem certæ pecuniæ inter litigantes quare 48.4.3
Sponſio ſequeſtri ſpecies, & quando permiſſa 15.3.6
Sponſio litis cauſa, & de his quæ inde capiebant iudices eod.7
Sponſio ſuper mulieribus prægnantibus prohibita eod.6
Sponſio interdictorum cauſa, quæ eod.7
Sponſionis libatio, erat vini propinatio 8.2.4
Sponſor quis dicatur 24.3.6
Spontaneæ debent eſſe conuentiones 11.1.1
Sportulæ iudicum nimiùm graues 36.29.11
Sporus eunuchus Neronis 7.2.20
Spuere in ſinum, irrita facere maleficia 34.22.11
Spurius Coruinus primus diuortium Romæ cum vxore fecit 9.15.13
Spurius filius quare ita dictus 10.3.18. & cur non teneatur nutrice patrem eod.10.
Spurius filius ſacerdotis legitimati per reſcriptum principis nequit 10.4.6
Spurius Iugurtha 41.4.4
Spurius Melius quare iure necatus 36.21.12
Spur. Tarpeius & A. Aterinus CC. Aterinam legem tulerunt 51.3.9
Spurij Caſſij affectantis dominationem, pœna 35.1.9
Spurij Mellij rei maieſtatis pœna 35.1.9
Spuriæ alimenta, ex æquitate canonica debentur 41.11.7
Spurium eſſe, opprobrium eſt 10.3.11
Spurij, & naturales filij quomodo differant 41.14.19
Spurij filij non admittuntur in beneficio paterno, nec nati ex illis, etiam legitimati & diſpenſati ad beneficia 17.6.34
Spurius quis diſpenſat ad beneficia eod.35
Spurij non ſuccedunt ab inteſtato patribus 45.6.3
Spurij turpes, parentibúſque dedecori eod.4. Non ſunt de eorum agnatione, non fuerunt ante arma domus, non ſuccedunt eod 5

Spurij in Gallia non ſuccedunt patribus, corúmque agnatis, nec ſunt liberorum nomine comprehendendi 45.6.9
Spurij quando ad decurionatum admittantur 18.13 5
Spurij quibus collateralibus ſuccedant ab inteſtato quiue eis ſuccedant 45.11.10. ſed quid, ſi illi inceſtuoſi ſint vel adulterini vel matris illuſtres eod.11. In Gallia non ſuccedunt, nec illis ſucceditur ab inteſtato eod. 12. & qui illorum bona habent eod 13
Spurij quomodo ſuccedant matri 45.2.4
Spurij ſeu baſtardi non poſſunt hæredes inſtitui à patribus directò, vel per fideicommiſſum 42.35.6.7.8.& 9. quomodo ab alio quàm à patre inſtitui poſſint eod.9
Spurij nepos naturalis & legitimus an inſtitui ab auo, & quomodo poſſit 42.35.12
Spuriorum nomen ad omnes illegitimos pertinet 8.1.14
Spuriis ab inteſtato decedentibus ſuccedit princeps, vel dominus loci qui iuriſdictionem habeat loci 3.12.10.& 13
Spuriis & adulterinis alimenta pro modo eleemoſinæ relinqui iure pontificio 42.29.5
Spurius naturalibus tantùm ſubſtitui non poteſt pupillariter. 42.22.5
Spuriis inteſtatis decedentibus qui, & quando aſcendentes ſuccedant 45.9.14
Spuriis non poteſt ſubſtituere exemplariter pater, ſed benè mater 42.24.9
Spurios filios an teneatur pater dotare, & remiſſiuè 9.20.17
Stadium Olympicum ſexcentorum pedum, metatum ab Hercule 39.5.10
Stagnum quid 4.15.8
Stage, pœna militaris 19.10.12.& 15
Statueſ pueri in conſpectu regis, & ad hoc enutriti, vbi 6.3.9
Statim maritus non debet venire cum ſacco paratus 8.3.8
Stationis & portus differentia 3.14.7
Stationem relinquere, capitale 19.10.13
Stationarij delatores 32.4.3
Stationarij milites 1.3.7
Statua aurea erigenda Delphis à corruptis iudicibus, in pœnam 36.28.4
Statua, cœdis damnata iudicio 36.15.9
Statuæ decidentes & loquentes in Alexandria ob Mauritij imperatoris mortem 2.12.5
Statuæ principis quæ in veneratione fuerunt, & de crimine maieſtatis in eas 35.7.1.& 5
Status liberis qui 14.5.15
Status conditionis error non adimitur præſentia perſonæ 9.12.3
Status quæſtio præſcribitur quinquennio 40.5.26
Status qua ratione rerum & perſonarum mutetur captiuitate 20.5.2
de Statu ſuo dubitantes à militia reiecti 19.3.10
de Statu ſuo dubitantes, qui teſtari non poſſunt 41.8.6
de Statu filij Teſtio poſt mortem patris nõ paſſus eſt queri Auguſtus Cæſar, ſed illum licet exhæredatum, in bona paterna reſciſſo teſtamento ire decreuit 10.3.6
Stata feſtiuia quæ 31.7.3
Statutum nouum condere ad quem pertineat 47.21.12
Statutum querelæ & de nouis diſſaiſinis quid in praxi 36.25.14
Statutum querelæ de nouis deſſaiſinis, protector reſtitutus recuperandæ poſſeſſ. 21.9.14
Statutum quo lucratur vxor donata, monilia & veſtes, intelligitur de non pretioſis 9.25.21
ex Statuto dos lucrata à matito, vel incrementum ſeu augmentum lucratum ab vxore, illis tranſeuntibus ad vlterius matrimonium, reſeruatur filiis ſolis illius matrimonij, vnde lucratum, poſt mortem parentum 9.26.57
Statuta municipal a quoad fieri poteſt iuri communi concilianda 9.25.21
Statutorum verba ſtrictè accipienda 28.10.24
in Statutis extenſio non fit, vel quæ ſtricti iuris ſunt ad ſimilia 41.22.16
Stellæ militum ordo equeſtris in Gallia 15.35.12
Stellatæ teſſeræ 14.10.18
Stellatura quid 36.30.16.& 39.14.2.& 4
Stellatura dicta annona, quæ oco pecuniæ in ſolutu militibus dabatur 14.10.18
Stellio animal, quale 39.14.2
Stellionatus crimen in pignore 23.10.5
Stellionatus crimine quando qui experiatur 21.8.12
Stellionatus iudicium quale & quod generale vbi ſpeciale deficit 39.14.1. quando detur eod.3. pœna eius eod.4
Stemmata cognationum quid 9.9.21. tipus diuiſionis ſtemmatum aſcendentium deſcendentium, & collateralium 9.9.20
Sternomantum Pythonem Sophocles vocat 46.6.1
Stephanitæ qui 39.5.9
Stephanus libertus Domitianum occidit 18.6.12
Stephanus 11. ſum. Pontif. imperium à Græcis in Germanos tranſtulit 15.6.11
Stephanus papa Conſtantinum & Leonem ab imperio amouit 6.20.13
Stercoris & ſterquilinij agriculturæ vtilitas 37.4.7
Sterilitas non eſt cauſa ſufficiens dirimědi matrimonij 9.12.8
ob Sterilitatis cauſis non diſſoluitur hodie matrimonium 9.16.13
Sterilitate quando remittatur penſio conductori 27.1.23. Sterilitas fructuum quomodo metienda eod.
Sterquilinium non licet habere iuxta vicini parietem vel iuxta communem, nec in ſuo quod noceat vicino 47.28
Et fœtidum Sterquilinii vel cornua, non poſſunt iuxta vicinis poni, ſi odor offendat vicinos 47.29

Sterquilinij furati actio 37.4.6
Stesichorus poëta priuatus oculis ob maledictum in Helenam 38.7.4. posteà & visus restitutus eod.
Stesichori cæcitas, & curatio 34.22.24
Stichi serui vt ferè, quare omnes dicantur 31.35.3
Stigmate notati seu punctis in facie 35.1.35
Stigmata corporibus aliorum quam delinquentium, quare, & quomodo impressa vel inscripta 31.35.2
Stigmata delinquentibus quare adiiciantur 31.35.1
Stillicidium quid, & à flumine quid differat 4.9.2. Quid item stillicidij seruitus à seruitute aquæ recipiendæ differat eod.3
Stillicidij modus est tantùm duorum pedum in aream vicini productio. Idē in impluuio quod recipit, & quomodo forma mutari possit 4.9.4
Stillicidij non auertendi seruitus, qualis 4.9.7
Stiliconis tutoris Honorij supplicium 35.5.2
Stilus curiarum quid 47.6.6
Stipendium vnde 27.2.2
Stipendium militibus olim per annonam vt distribueretur 14.10.18
Stipendia quid 24.1.3
Stipendia militum vestes, annona, tergora boum, arma 19.7.2
Stipendiaria prædia quæ, & tributaria 6.6.2
Stipendiarij, milites apud quos 6.6.4
Stipendiariæ populi Romani prouinciæ quæ dictæ. Et Italicorum & stipendiariorum & tributariorum prædiorum differentia ratione proprietatis 3.5.8
Stipes quid 24.1.3
Stipulam alienam furantes, quomodo puniantur 37.7.5
Stipulandi correi quid, & quantum petere possunt 24.8.5
reus Stipulandi, & reus promittendi, quis 24.1.21
Stipulandi forma eod.22. antiquæ formulæ eod.23
Stipulari nemo res suas potest 24.1.16
Stipulari quæ possumus eod.
Stipulari quæ personæ possint eod.18
Stipulatio vnde 6.14.15
Stipulatio continuo actu fieri debet 40.5.4
Stipulatio contractus stricti iuris 24.2.8
Stipulatio damni infecti quando committatur 4.26.8
Stipulatio quare dicta verborum obligatio, quid stipes, & stipendia 24.1.3
Stipulatio quid, & num contractus 24.1.4. diuisio in conuentionales, & non conuentionales eo.
Stipulatio rei quæ in commercio non est, quid operetur 24.1.15
Stipulatio iuris ciuilis est eod.19
Stipulatio alteri aut absenti facta, quando valet eod.20
Stipulatio quando, & in quibus pro facta supplebitur eod.24
Stipulatio absenti an fiat eod.26
Stipulationis actio certam, vel incertam rem peti 24.2.2. pro quibus detur, & contra quos eod.5
Stipulatione quando agi potest, & de forma agendi eod.6
de Stipulatione alternatiua, vel adiectionis personæ dissoluenda 21.18.10
Stipulationes ex Pegasiano senatusconsulto, quæ 41.3.4
Stipulationes iudiciales, vide cautiones 48.4.15
Stipulationes quando admittant ius accrescendi 46.11.5
Stipulationes sua natura omnes cautionales 24.1.31
Stipulationes certæ vel incertæ quæ 24.2.2
Stipulationes non conuentionales, prætoriæ iudiciales communes quæ 24.1.6
Stipulationes prætoriæ, rem ratam haberi, iudicatum solui eod.7
Stipulationes cautionales quæ 24.1.10. communes item quæ eod.11. duplæ stipulationes, & ædilitiæ eod.12
Stipulationes transeunt in haeredes 24.1.27
Stipulationum prætoriarum communia 34.1.13
Stipulationum conuentionalium subdiuisio, in principales & accessorias, & quæ illæ sint, quidue in his considerandum eod.14
Stipulationum vtilitas eod.25. earum duo fines, ad dandum & faciendum: & hinc alia stipulationum diuisio 24.1.18
Stipulationum formulæ & pacta obseruari debēt 24.2.10
Stipulationum aliæ purè, aliæ in diem, aliæ sub conditione fiunt, & effectus 24.1.11
Stipulationum aliæ diuiduæ, aliæ indiuiduæ quomodo eod.4
ex Stipulatu actio, pro incerta stipulatione 24.2.3
Stoicorum error, peccata esse æqualia existimantes 21.10.8
Stolo lege sua damnatus 25.11.4
Stolonis lex de agris comparandis 25.11.4
Strabo orbem peragrauit 31.63
Stractura, quod vectigal 3.8.21
Stratonices regis Assyriorum vxor 72.24
Streble, pœna quæ nautica 31.37.7
Strenæ calendis Ianuarij dantur 2.16.29
Strenarum oblationes quando, & qua de causa fierent 3.6.3. quando dentur eod.
Stricti iuris in contractibus, non habetur ratio eius quod interest: exceptis quinque casibus 21.19.11
Striga quid 39.11.6
Striges quid, & quare veneficæ eo nomine appellatæ 34.20.34
Striges vnde dictæ lamiæ 34.20.3. transformatio earum eod.in.4
Studendi in academiis ante gradus, quantum est tempus 49.6.10
Studendi facultas adempta, in pœnam 31.37.2
Studiorum causa absentes canonici quid ex præbendis percipiant 15.23.25. & 26
Studiorum causa impensa in filium non conferuntur 46.8.6. rationes eod.7.8. & 9

Studiorum causa filio data, si is in alia impenderit imputantur & conferuntur cod.6.& seq.
Studiorum causa in filios impensa, quando imputantur in legitimam 44.5.46
Suasiorum collegia 15.32.6.eorum loca non sunt beneficia, nec ea perpetua, nisi presbyterorum cod.8
Sublitia quid 13.5.7
Sublitorum diuisio,& gradus 13.5.12
Suptans puerum vel fœminam, lege Iulia de vi publica tenetur 36.9.2.& de eius pœna imbr.
Stuprum quid dicatur 36.9.1
Stuprum proprie, in virgine defforata 36.9.5
Stupri pœna 36.9.5.& seq.
Stuprum masculorum maius scelus adulterio, & incestu 36.12.pœna pontificia cod.3.diuina cod.4.Athenienſium cod.5.ciuilis cod.1.& 6
Stuprum inferens iure cæſus declaratus 36.10.7
Stuprum & adulterium in quo differant 36.6.4
Stuprum filiæ seuerè à patre vindicatum 10.2. 34
Stuprum, non matrimonium, in masculos turpitudinem leges vocant 9.2.9
Stuprum virile turpius adulterio, & stupri acceptiones 9.2.9
Stupri accusatio quinquennio non præscribitur 40.2.12
per Stygem paludem deiectatio magna 50.8. 23
Suarij immunitate donati 18.24.5
Suauia, libidinum sunt 8.8.4
Subcognitoribus regijs quæ mandata,& quod eorum munus 49.7.15
Subdiaconus quis,& officium 16.7.8
Subdiaconatus est gradus præcedens diaconatum 16.7.14
Subdiaconatus officium cod.16
cum Subditis matrimonium contrahere prouinciarum administratoribus olim non licebat nunc Gallia tamen magistratibus licet 9.12.13.& 14
Subhastationes quare dictæ venditiones publicæ 47.14.9
Subiectionem num denotet tributi præstatio, & vt intelligatur 3.3.4
de Subiectione spirituali non licet transigere 18. 2.18
Subiciendi partus techna ex Aristophane 9.6. 28
Subiatum Latinorum oppidum 15.14.15
Submenianæ vxores sunt meretrices 10.2.39
Submersionis pœna 31.19.2
Submissio capilli quare 16.1.10
Subrogationis scriptum 17.15.29. & subrogatio intra annum & diem in curia peti debet cod. 34
per Subrogationem res corporales perpetuæ 8. 1.4
per Subrogationem quæ res statum eundem habeant 15.38.5
Subrogatus in locum beneficiarij præmortui non est damnandus ad restitutionem fructuum indebite à prædecessore perceptorum 17.15.32
Subrogatus tantum à die subrogationis ad expensas damnandus quando, & ad prædecessores cod.33
Subrogari in ius litigatoris per prouisionem, quomodo procedant in Gallia 17.15.30
Subrogatum non sapere naturam eius cui subrogatur, vide casum 9.22.18
Subscribere quid 32.11.1
Subscribere accusationi non possunt, qui nequeunt accusare 32.11.2
Subscriptio libelli vel aliarum scripturarum, ratum magis facit ante scriptum 32.11.1
Subsellia fori Athenis cum sines 47.40.11
Subsidiaria actio quando oritur telam vel curam competat contra magistratus, qui tutores & curatores dederunt 13.13
Subsidiariæ actiones quæ 21.8.22
Substantialis,& non substantialis quis ordo 48. 1.3
Substituo, verbum, est proprie directarum substitutionum, non fideicommissi 42.27.7
Substituens pupillariter debet esse idoneus ad testandum 42.20.1
Substitutus pupillaris an excludat matrem 42.19.1. & seq.
Substitutus post fideicommissum liberis, an oporteat expectare mortem omnium liberorum, an verò si aliquis illorum decedat, admittatur remissiuè 42.28.39
Substitutus vulgaris num præferatur coniuncto 46.11.26
Substituti excluduntur in bonis damnati ob crimen perduellionis 35.1.38
Substitutio quid 42.10.2. substitutus, quandiu locus est instituto,non admittitur eod.
Substitutio quomodo pura & conditionalis dici potest 42.10.3
Substitutiones in Gallia non admittuntur vltra quartum gradum 42.10.5
Substitutio compendiosa quid contineat 42.11.1
Substitutio quæ,& quando potest fieri hæredi primogenito, in pactis matrimonialibus vocato 41.7.17.&18
Substitutio vulgaris num in Gallia locum habeat 42.11.6.quando locum habeat eod.7
Substitutio vulgaris tacita quando non continetur sub pupillari expressa 42.21.3
Substitutus vulgaris præferetur venientibus ab intestato 42.16.3
Substitutus vulgaris succedit immediatè testatori non instituto eod.4.non transmittit præcedēs instituto eod.5.succedit in id quod successurus erat institutus eod.6.& iure accrescendi eod.7. expellit coniunctum eod.8.quando consequatur pupillarem hæreditatem eod.9
Substitutio pupillaris contra ius commune 42.17. 1.finitio eod.4. diuisio eod.5.& seq.vide,pupillaris suprà
Substitutio in re particulari quando trahatur ad vniuersa 42.18.1

Subſtitutio directa in fideicommiſſariam, quando teſtamentum iure codicillorum ſuſtinetur, tranſit 43.1.18. quando non eod.22
Subſtitutio vulgaris quando contineat tacitam pupillarem 42.16.10
Subſtitutio vulgaris quibus modis expirat 42.16.11. Et expirat repudiatione inſtituti, morte ſubſtituti, deficiente conditione, ſi ſubſtitutus necat inſtitutum eod.16
Suſtitutionis caſus expreſſus an porrigatur ad omiſſum 42.12.4
Subſtitutionis vulgaris effectus 42.16.1. & ſeq.
Subſtitutiones num ſint Acquiliana, Velleyana, & Iuliana formulæ 42.11.9
Subſtitutionum prior diuiſio, in ſimplices, & duplices, & quæ ſint 42.11.1. alia in directam & indirectam eod.1. alia in ſex ſpecies, in vulgarem, pupillarem &c. eod.9
Subulcis omnibus apud Ægyptios templa interdicta 16.3.6
Succentor & ſuccentoratus 15.22.14
Succeditur alicui inter viuos, vel poſt mortem 6.17.1
Succeſſio aliquibus communis tantùm fuit ab inteſtato, ſi filij eſſent 44.2.24
Succeſſio certa quæ dici poſſit 42.1.10
Succeſſor, & ſucceſſio quid 41.1.5
Succeſſio defertur hæredibus, quomodo 41.1.6
Succeſſionum ex voluntate morientium quatuor ſpecies, ex contractu, epiſtola, teſtamento, codicillis 41.1.7
Succeſſio & inueſtitura, præcipui modi feudi acquirendi 6.14.2
Succeſſio per bonorum venditionem quæ 45.15.10
Succeſſio pacto & lege, diuerſo modo defertur 41.6.3
Succeſſio in ſtirpes, & in capita quæ 45.8.4
Succeſſio in prædiis ſacerdotalibus ſublata 17.9.12
Succeſſio inteſtati ſubſidiaria, in defectum hæredis ex teſtamento 42.1.1
Succeſſione regno & imperia contingunt 18.2.1
Succeſſorij edicti tempus quomodo differat ab additione 46.2.25
Sueuos per colonias Teutonum diſtribuit Carolus Magnus 15.11.4
Sueſſonum regnum 18.2.2
Suffragancus aduerſarij recuſari iudex poteſt 39.3.12
Suffragia populi petere magiſtratibus futuris quãdo liceat 36.29.5
Suggrundia quid 4.12.4
Suillius aduocatus præuaricator 49.8.6
de Sulcis aquariis in agro faciendis 4.17.11
Sulphure expiata malefica 34.22.11
Sulpitia Lentulum Cruſtulionem virum ſuum proſcriptum in Siciliam proſequitur 11.4.19
Sulpitianus cum Iuliano auctioni exponunt Romanum imperium 18.1.4
S. Sulpitij Byturigum abbas triennalis 15.36.2
Sulpitij Rufi ſeruus præcipitatus iuſſu Syllæ 32.17.2
Sultano Caliphæ ſimilis Conеſtabulus 6.8.6
Summariè & de plano cognoſcere quid 47 6.8
Summariè & de plano Latrunculatores iudicant 19.18.10
Summariè in dotis actione procedendum 9.24.11
Summarij homines æſtimatores qui 18.23.20
Summiſtæ Apoſtolici qui, & eorum munus 15.42.11
Summus pontifex ſolus contra concilium diſpenſat 9.11.22
Summus pontifex quæ beneficia iure proprio confert 17.7.9
Summus pontifex ſolus in gradibus prohibitis diſpenſat, & poteſtatem nubendi dat: in certis tamen non in omnibus 9.11.23
Summus pontifex rex ſeculi à Tertuliano dictus 15.1.13
Summi pontificis inſignia à conſtantino Magno conceſſa 45.5.1
Summum pontif. cardinalatum qui conferant 17.7.3
Summi pontifices, & ſacerdotes num vtantur gladio materiali 15.1.14
Summi pontifices quare mutent nomen 36.4.3
Sumptuariæ leges, quæ viuendi modum conſtituebant 39.7.12
Sumptuum petitio poſt terminatam litem non admittitur 21.15.3
Sumptuum condemnatio quare nominatim debet contineri ſententia 50.1.24
Sunamitis mulier vt dicta 28.10 §
Supellex quid 42.33.12
Superbiam filiorum pater vt adimere poſſit, ſimilitudine perpulchra oſtenditur 9.3 29
Superbiendum non eſſe, quomodo admoneatur ſummus Pont. 15.3.24
Superbi, animoſi dicti ab Auguſto 4.27.2
Supererogationis opera quæ 2.9.1
Superflua reſcienda 22.1.2
Superilluſtres qui ſunt Speculatori 47.12.12
Superindictum, Gall. *Tailles extraordinaires & emprunt* 3.7.3
Superior æger & ſuperius ædificium, quod dicatur 4.13.4
Superioris authoritas requiritur in conſtitutione penſionis 15 27.1
Superioris dominij ius & iuriſdictio præterita nullo tempore poteſt 47.21.24
in Superiores num liceat manus inicere, reſoluitur quæſtio 6.20.17
Supernumerarij ſecretarij, & iudices non ſunt immunes à collectis 3.8.9
Superſtitione, ſuperſtitionis inducta perſuaſio curata, 34 22.1
Supplementum & repletio legitimæ quomodo obtinetur 44.5.25
Supplices ad aras vel eccleſias confugientes, non violandi 33.21.3
Supplicium confugientium ad eccleſiam apud Anglos lex 33.21.5
Supplicans pro reo maieſtatis, infamis eſt 35.1.15

Supplicare contra ſententiam quando non liceat 50.1.42
Supplicatio aduerſus ſententias, ſeu rem iudicatã quando admittatur 50.1.37
Supplicatio iudici poteſt præſentari die feriata quare 48.2.1
Supplicium crudeliſſimum ex inuentione Mezentij 31.27.6
Supplicium damnati, vt habeatur de eo aduerſus ſocios ſceleris tortura, ſuſpenditur 32.18.4
Supplicium iuſſu principis dictum, debet ſuſpendi per 30. dies eod.5
Supplicio damnatos eripere, capitale 35.7.6
Supplicia æqualia peccatis quando dicantur 31.10.4
Surceance quid 48 3.9
de Surditate ſuperueniente, & natutali, curabili, & incurabili 47.9.4
Surdus conſenſu contrahit: non ſi quæ obligationes auditum exigant 21.5.6
Surdus in quo feudo ſuccedit 6.13.7
Surdus pro hærede ſe gerere poteſt 46.4.10
Surdus quando ad tempus, & quando in perpetuũ iudicare prohibetur 47.9.3
Surdus, ſurdaſtérque qui dicantur 47.9.4
Surdo quando exemplaris ſubſtitutio fiat 42.24.15
Surdi natura, quare & muti ſimul ſint 47.9.6
Surdi & muti non iudicant, nec teſtantur eod.7 retinent tamen dignitatem morbo ſuperueniente eod.
Suria nunc dicitur, quæ olim Sytia 15.7.2
Suſannæ iudicium per Danielem 30.6.3
Suſcriptio & ſignatio in teſtamento ſolemnis teſtium requiritur 42.4.3
Suſpendens ſeipſum qua pœna afficiendus 36.22.2.& ſeq.
Suſpendi ob quæ maleficia quis debeat 31.17.1.& 2
Suſpenditur quando nunciatione opus ædificantis 4 30.3
Suſpenſio ab officio aut beneficio quid 31.30.5
Suſpenſio eccleſiaſtica ab officijs & beneficijs quæ 31.8.12
Suſpenſio epiſcopi non deuoluit eius iuriſdictionem ad ſuperiorem 17.9.35
Suſpenſion d'armes, induciæ dicuntur 20.5.8
Suſpicio quid 48.11.1
Suſpicio quæ reijciat iudicem eod.4
Suſpicio in iudicijs & litigantium & iudicum cauenda 49.3.1
Suſpicio ſiniſtra in adminiſtratione & cura pupilli tollenda 12.1.11
Suſpicio ſola Hæreſeos infamat 33.8.12
Suſpitione criminis maieſtatis damnati 35.7.5
de Suſpitione quiſquam non damnandus 30.2.7
Suſpicioſi qui valdè 48.11.3
Suſpectus nobis quis dicatur 49.3.3
Suſpitionis cauſæ iudicis quæ legitimæ eod.4.& ſeq.
Suſpectus non dicitur iudex, ſi non recuſetur eod.8
Suſpectus tutor à tutela remouetur 12.15.8
Suſpectus tutor quis, & de eo 12.5.1.& ſeq.
Suſpectum tutorem quando mulier, & quæ accuſare poſſit 32.13.9
Sutor retinere poteſt veſtem pro mercede ſuturæ 18.26.4
Suus Hæres quis dicatur 42.13.1
Sua res quando Domino legari vel donari poteſt 42.32.22
Sui Hæredis exiſtentia tollit ſubſtitutionem vulgarem 42.16.13
Suæ rei emptio non valet 25.11.1
Suæ rei legatum non tenet 9.25.19
Suum cuique tribuere, poſtremum & ſummum iuris præceptum 47.1.1
in Sua tutela qui ſint 12.1.3
in Suo ædificanti non poteſt nũciari nouum opus, niſi certis de cauſis 4.27.8
Suo liberè prohibitus vti, liberè vim pati dicitur 36.25.12
Sui & neceſſarij Hæredes qui, & quare ita dicti 42.35.23
Sui filij dicuntur qui in poteſtate parentum 11.5.1
Sui qui dicantur 45.8.1
Suorum fauor ſumma 32.12.8. & 14.& c.15.1
Suis potius, quàm extraneis benefacere quando quis teneatur 33.13.28
Suitatis tranſmiſſio quæ 46.2.19
Suitatem non tollit ſubſtitutio vulgaris 42.18.3
Sybaritarum & Mileſiorum ciuitates hoſpitio fuiſſe coniunctas 15.28.33
Sycomorum in Ægypto ſuccidentis pœna capitalis 37.6.10
Sycophanta inter delatores annumeratus 32.4.10
Sycophantæ vnde dicti 37.7.9
Syderahorrida quæ 31.13.3
Sylla conſtituit maieſtatis crimina in fauore Carbonis ac Norbani 35.7.10
Sylla contempta tandem proſperitate ſe in ſolitudinem recepit 15.14.7
Sylla cur cremari voluerit 2.14.18.& 33.23.27
Sylla dictator perpetuus 47.17.12
Sylla legem Cnei Domitij ſuſtulit 17.12.36
Sylla leges criminum quas mutauerit 36.1.1. Se Cornelium dixit eod.
Sylla pediculari morbo interijt 31.25.2
Sylla phthyriaſi morbo interijt 33.21.9
Sylla poteſtatem depoſuit 6.20.8
Sylla principatum vſurpat 18.1.15
Sylla proſcriptus denuo non alia ratione, quàm quòd alias fuiſſet proſcriptus 49.3.1
Sylla rata habuit facta erga proſcriptos 32.23.14
Sylla Romæ primus morte multauit 31.3.15
Sylla cur cremari voluerit 33.23.27
Syllæ crudelitas in Athenienſes 31.27.4
Syllæ crudelitas ſumma 31.16.7
de Sylphis 7.3.1
Syluæ vſus vſumfructum continet 4.2.13

Syluam alienam erdens, qua actione, & quando teneatur 37.6.2
Syluarum ius regium 3.16.1.& 3. Et earum compendia olim Romanis fuiſſe eod.4. & ad cuius rei vſum deputarit Alex.Seuer. eod.2
Sylueſtres,vbi habitent 7.3.2
Syluestres vel Marini homines, non propriè homines 7.3.3
Sylnij dicti Albanorum reges 18.2.11
Symbola in taberna facere prohibitum 39.7.5
Symbolica agnitio poſſeſſionis bonorum 20. 10.16
Symbolica feudi inueſtitura quando æquè bona, ac quæ verè ſit 6.14.6
Symbolicè promiſſa non tantum ius dare, ac illa quæ realiter fiunt 6.14.5
Symnachi caput viſum Theodorico homicidæ mortem attulit 48.12.13
in Symmachum ſum.pont. Laurentij ſchiſma 15. 3.15
Synallagma contractuum quid 25.18.1.duo genera eius eod.2
Synallagma qui contractus habeant 22.1.1
Synagogæ priuatio,maxima Iudæis pœna 31.9 1
συνέδριον quid 47.26.3
συγγένεια & affinitas & conſanguinitas eſt 9.9.3
Syngrapha,& vt ab apocha differat 24.13.5
Synodus tota an recuſari poſſit 49.3.24
Synodi per prouincias vt celebrarentur, quando ſtatutum 17.9.15
Syndicus quis 15.40.4
Syndicus quis dicatur 49.5.1. eius munus eod.3
Syndicus ne quis bis fiat, ne queſtum inde aucupetur 49.5.3
Syndicus num defenſori reipub. antiquo comparandus 49.5.6
Syndici patriæ,dicti *Syndic du pays*, officium & munus 49.5.6
Syndici locorum piorum 49.5.7
Syndicus quis dicatur,& quomodo differat à procuratore 27.5.10
Syracuſani baphij procurator 18.26.5
Syracuſanorum victoria in Tyrannos 20.4.8
Syracuſij per ignem accenſum iurabant 50 8.9
Syrenes, quæ animalia 7.3.5
Syria,nunc Suria dicta 15.7.2
Syriam à Phœnice ſeparare voluit Adrianus 15. 7.3
ad Syriam liberandam ab infidelibus vota facta 24.10.3

T

T. litera in ſenatuſconſultis quid ſignificabat 47.34.7
Tabellaria lex iudiciorum Mileſios à quo lata 50.1.26
Tabellio conſcribens contractum venditionis feudi ſine voluntate Domini,qua pœna afficiatur 6.19.23
Tabellio non poteſt eſſe aduocatus 49.6.27
Tabelliones 47.42.3.eorum munus eod.10
Tabellionum & notariorum in Gallia alteratio eod.11
Tabernam vel cauponam exercere vel frequentare clericis ſynodo inhibitum 39.7.5
Tabernæ argentariæ publicæ vbi, & à quibus extructæ 22.9.11
Tabernaculum primus Moſes Deo conſtruxit deinde Salomon 2.18
Tabernaculorum feſtum quando inchoabatur 2. 16.5
Tabithi,Veſta dicta à Scythis 15.2.13
Tabula conſecrata ſupplet locum eccleſiæ 17. 5.12
Tabulæ,pro teſtamento 43.3 1
Tabularum ludus vſque ad vnum ſolidum permiſſus 39.4.8
Tabularij qui 18.8.2
Tabularij,& tabelliones 47.42.3.tabellionum munus eod.10
Tabularij quibus ſubſunt 32.14
Tacens per centum dies,videtur approbare nomine ſuo geſtum 40.5.17
Tacitè obligata eſt domus pro pretio refectionis eiuſdem 23 8.3. alia tacitè obligata eod.5. 6.8
Taciti pacti exempla 21.6.2.Et tacitum pactum in mueſtis ex locatione eod.4
Tacitum ſenatuſconſultum 47.25.28
Taciturnitas nocet 6.19 19
Tactus illicitus mechiæ præludium 36.12.15.punitus eod.14
Tailles ordinaires & extraordinaires quid 3.7.3. & 3
Talaris lex prohibebat ludum in conuiuijs 39. 3.11
Talaris toga 16.1.33
Talea,collecta & coactio idem, & quomodo fiebat 3.7.1
Talea Pinarij vxor prima aduerſus Gitaniam eius ſocrum diuortium fecit 9.15.15
Taleæ contributio,quæ debetur pro maritandis filiabus,debetur tantùm pro filiabus in primo, non in ſecundo matrimonio 9.26.15
Taleæ à quibus imponantur hodie 3.7.9.& illas quando,& quomodo Domini clientelares poſſunt ſubditis imponere eod.11
Talio in iniuria legis 12.tab. abolita 38.3.33.& in diuina lege 34
Talio num in deſuetudinem abierit 31.10.3.Improbatio legitima à monoculo eod.4
Taltonis pœna quid,& leges diuinæ de ea 31.10.1. Lexque 12.tabularum eod.2
Tallitæ nomine qui non pendebant 5.ſolidos,exépti erant ab onere excubiarum 6.3.19
Tallias Dominus captus,poteſt ſubditis pro redéptione ſui imponere 42.19.25
à Talpis cinctas in Theſſalia ſubruta 45.16
à Talpis in Theſſalia ſuffoſſum oppidum 31.152
Talpinati franci qui milites dicti 19.3.17
Tamburlanus Scythatum imperator 6.4.6
Tanaôzares filius 45.3.5
Tanaôzares,filius Cyri minor 47.7.5
Tanaquillus Caia Cæcilia dicta 9.5 19

Tanauſius rex Gothorum 9.3.2
Tangaſt ciuitas in finibus Indiæ 16.1.20.& 33.23.13
Tanquam filium aliquem habere promittēs, quid promittat 41.6.6
Tantalus ſiti & fame apud inferos cruciatur 31.23.4
Taprobana inſula vbi 31.8.4
Tarentini baphij procurator 18.29.5
Tarentini 26.2.9
Tarentinorum ritus in nuptijs firmandis 9.5.46
Tarentinorum ſepeliendi intra vrbem mos 39.13.16
apud Tarentinos legati à Romanis miſſi, nihil de iniurijs conqueſti 31.15.4
apud Tarentinos mortui vt ſepelirentur 33.23.7
Tarpeiæ proditricis arcis Romanæ, mors 35.5.13
Tarquinius Priſcus ex mercatore rex 47.10.4
Tarquinius Priſcus Hetruriæ rex 47.20.10
Tarquinius Priſcus 5. Romano. rex 18.2.8
Tarquinius Priſcus ſenatum numero auxit 47.25.2
Tarquinius Superbus ob tyrannidem à Romano imperio expulſus 6.20.4
Tarquinius Superbus occidit Tullium, patrémque & fratrem Iunij Bruti 13.5.26
Tarquinius Superbus propter adulterium Lucretiæ, imperio priuatus 36.6.35
Tarquinius Superbus vltimus rex Romano. 18.
Tarquinij ſuperbi vitia 18.1.14. regno priuatur eod.
ad Tarquinium Priſcum libri Sibyllini delati 18.6.9
Tartari magicis artibus vſi 34.10.1
Tartarorum imperator tempore Innocentij 4. ſubegit Syros, & multas alias nationes 34.1.21
Thaſſilo dux Boioariorum fidelitatem regibus Gallorum promittit 6.13.6
Tatiani Hæretici error 2.6.3
Taurunum vulgò Belgradum oppidum apud Pannonios, quando à Turcis captum 15.34.12
Taxatio vſurarum, ſeu æſtimatio, eas licitas facit 22.3.24
Taxillarum puellæ nuptoræ publicè ſe exponunt tuba, & venienti poſteriora primùm, poſteà anteriora denudant, & ſi placita illic nubit 9.5.20
Taxis Hungarorum rex in Italiam cum exercitu venit 3.5.12
Tectoſages qui in lingua Occitana 47.27.10
Tectum Gallis, quid dicatur 15.29.1
Telephanes ex antiqua Lydorum rex 6.4.6
Telonenſis Galliarum baphij procurator 18.26.5
τέλος quod tributum apud Græcos 3.4.9
Teli appellatio quid contineat 36.26.3
Temere facta ex bono ſucceſſu metienda non ſũt 6.20.17
Temerè non fidendum 21.3.5
Tempeſtas calamitoſa fluminum, ſturnorum, graculorum 36.25.3
Tempeſtates exorciſmis ſedari 16.5.10
Templarij decimas non ſoluunt 2 24.7
Templarij milites vnde, ordo, habitus, profeſſio, crux, eorum primi authores 15.33.6. opes,& ſuperbia, & in eos odium ante ruinam eod.
Templarij Hoſpitalarij, fratres, & religioſi eod.8. quando approbati in Italia eod.9. quando ſublati, & quare: eorum ſimulachrum & idolum eod.10.& 11. ques prodiderint eod. 12. Eos qui dicant odio Gallorum regis ſublatos 15.33.13. & quando ſublati eod.
Templariorum ſedes vbi 15 9.4
Templum à tuendo 2.1.3
Templum Cereris non ingrediebantur non initiati 2.2.10
Templum ingreſſi immunitate gaudebant 33.21.7
Templum Iouis ingreſſus vinctus ſoluebatur 33.21.6
Templum quare Græcis ἱερὸν & ναὸς 1.14.3
à Templi aditu olim populus pellebatur 33.9.5
Templi tres partes apud Iudæos 2.2.9
in Templo promiſſa, rata maximè habita 50.8.16
Templa etiam hoſtium ſpoliare prohibitum 33.15.13
Templa adulteris mulieribus ingredi prohibitum 36 6.40
Templa Ethnicorum quomodo ædificabantur, & ſacris inaugurabantur 17.5.50
Templa Græcis κορυφαῖα. Item ὑπαίθριον ἱερὸν: & ναὸς τέλειος. Item & Baſilicę, & quare delubra ſacella &c. 2.1.4
Templa quandoque deſinunt eſſe ſacra 1.14 4
Templa, quare ol m dicta fana 1.14.3
in Templis cacaſſe vel meiſſe, capitale 33.10.1
Templis hoſtes Ethnici, nec iniuriam, nec rapinam inferebant 33.15.15
Templorum antiquæ immunitates 2.1.13
Templorum refectio ad quem pertineat 15.31.3.4.& 5
Tempus quid, & vnde conſtituatur 30.7.3. quare in criminibus conſiderandum 4.& 5
Tempus & ſpatium in rebus perficiendis cur detur 8.3.4
Tempus in criminibus & pœnis diſtinguendis, vt eſt conſiderandum 30.7.2
Tempus iudicibus, & alijs obſeruandum quomodo ſit 30.7.1
Tempus nullum definitum epiſcopo, inſtituendi præſentatos digniores 17.9.45
Tempus quare in pleriſque conſiderandum & diſcutiendum 30.7.7
Tempus ſiſtendum 39.6.7
Tempus ad petēdam bonorum poſſeſſionem quãtum detur 43.2.10.& ſeq.
Tempus triplici modo malè teritur, nihil agendo, inutilia, vel mala agendo 39.6.6
Tempus non eſt ludendum, quod valdè neceſſarium in breui vita hac ſit 39 4.10
Tempus belli & pacis in excubiarum oneribus conſideratur 6.3.17.18
Temporis curſus, qualis in vſucapionibus 40 5.2
Temporis diuerſi in vſucapionibus ratio 40.5.35
ex Temporis diuturnitate omnia præſumuntur ſolemniter acta 11.10.11
Temporis lapſus, initium bonum præſumere facit 40.7.13

Temporis vſucapionum vnde ſumendum initium 40.6.2
Tempus ſolum non eſſe modum inducendæ obligationis 14.4.26
ad Tempus certum quid valet, quod in perpetuo non recipitur 5.3.16
ad Tempus num precaria poſſeſſio fieri poſsit 23.2.10
Tempus oportunum tutores & curatores in vendendis fructibus & mobilibus minorum obſeruare debent 12.3.12
Tempore res fiunt, & pereunt 48.8.2
Tempora tria in donationibus inter coniuges inſpicienda 9.25.2
Tempore tutori conſtituto finitur tutela 12.15.7. & ad certum tempus, & ex certo tempore &c. tutores dantur eod.
Tempora ſcire & momenta, noſtrum non eſt 34.7.6
Temporalis non eſt vxor, nec filius 9.4.3
Temporale feudum & amouibile, quomodo factum perpetuum 6.2.20
Temporalis, & perpetui vicarij differentia 15.24.17
Temporales actiones, quæ 21.8.21
Temporalia ad agendum, ſunt perpetua ad excipiendum 21.17.9
Temporalia quæ bona licitè habeat Eccleſia 2.28.1. Hiſtoria & tempora ſucceſſus, quomodo ad eccleſiam perueniant illa: & de conſtitutionibus, quibus bona eccleſijs conſeruata ſunt, & de bellis eorum cauſa 2.28.2
Tenarenſes ſerui ex genere Eilotarum 14.6.13
Tentorij erigendi vel deponendi in caſtris lex 19.8.2
Tergiuerſati quis dicatur, & quid tergiuerſatio 32.22.2
Terminus quid in finibus agrorum 39.13.5.& 6
Terminos antiquos tranſ ferre, iure diuino prohibitum 39.13.1
Terminos occultans vel tollens, ſacer Deo 39.13.6
Termini vſurpati pœna vel tranſlati Romuli eod.7. Conſtantini eod.8. aliorum iuriſconſ. 9
in Termini moti iudicio quæ conſideranda 39.13.10
Termini moti accuſatio, publica eſt cuilibet eod.nu.17.& an crimẽ quoque ſit publicum eod.18
Termini moti crimen, ex quo ad finium regundorum peruenitur iudicium 5.5.14
Terminalis ſigni formam mutare, pœna dignum 39.13.9
Terra cur dicta à Beroſo Noachi vxor 15.17.7
Terra mater omnium rerum 2.14.17
Terra pura quid 1.2.1. Nonalis quæ, & integra eod.nu.2
Terra pro regione & territorio 1.2.3
Terrarum diſcrimina ex Georgicis 1.2.1
Terram dictam, inſulam ab Strabone, cur 1.3.5
Terram vel lapides in fundum vicini iacere, altius tollere, ſeruitus ruſtica 4.20.4
Tertacinæ oppidum, olim Auxur dictum 6.6.4
Territorium iuriſdictionis eſt inſpiciendum 47.22.32
Territorium nullum certum latrunculatoribus 19.18.7
Territorio iuriſdictiones quædam non adhærent 47.21.33
Teſſera Hoſpitij Chriſtianorum 15.28.36
Teſſeræ frumentariæ 36.30.15.& annonariæ eod.16
Teſſeræ ſtellatæ 14.10.18
Tetrium & Dangierum, ius regium 3.16.3
Tertullianus malè ſecundas reprobat nuptias 9.26.1
Tertyllianum ſenatuſconſultum 45.9.5
de Teſtamentaria tutela 12.8.1.& ſeq.
in Teſtamentis quot modis falſum committatur, & pœna committentium 36.5.2
Teſtamentum ne falſificaretur, cautiones antiquorum 36.5.2
Teſtamentum continuo actu fieri debet 40.5.4
Teſtamentum quid 42.2.2. quomodo mentis teſtatio eod.3
Teſtamenti factio duplex, activa & paſſiua, & quæ vtraque 42.2.1
Teſtamenti vis & robur, à quo tempore incipiat 42.2.5
ex Teſtamento, actio ciuilis & naturalis oritur 42.1.7
Teſtamenti & contractuum differentia eod.nu.10
Teſtamentorum priſcorum tria genera, in comitijs, in procinctu, per æs & libram 42.3.1
Teſtamentum per æs & libram 42.3.3
Teſtamenta noſtra non cognoſci ante mortem, quare noſtra intereſt 42.3.4.& 5
Teſtamentorum hodiè tres ſpecies ſolemne, nuncupatiuum, & militare eod.6
Teſtamentum coram principe factum vel apud acta, non eget ſolemnitate eod. nu.7. 8.& 9.&c. 5.nu.17
Teſtamentum amiſſum poteſt probari per inſtrumentum, & duobus teſtibus quomodo eod.10
Teſtamentum imperfectum duplici modo, ſolemniratis vel voluntatis ſtatione eod.1
Teſtamentum in ſcriptis & ſolemne quid 42.4.1. & ſolemnia eius eod.
Teſtamenti ſubſcribendi formulæ 42.4.2
Teſtamentum in quacunque materia ſcribi poteſt eod.4
Teſtamenti tabulæ quomodo aperiendæ eod.nu.7
Teſtamentum ſolemne, difficulter effectum fortitur 42.5.1
Teſtamentum inter liberos, duobus teſtibus, ſuſtineri poteſt quomodo 42.5.5. quomodo agendum ſi in eo præteritus filius eod.6. ſi non relinquatur titulo inſtitutionis filio eod.7. valere tantùm inter liberos naturales & legitimos, nõ in naturalibus tantùm 8 Quid ſi de ſucceſſione matris agatur, ibi diſtinctiõ. ſi de legitimatis eod.9. Si de teſtamento in ſcriptis facto inter liberos eod.11
Teſtamentum inter liberos etiam minus ſolemne conditum, non reuocatur poſteriori, niſi ſolemni & expreſsè 42.5.12

Teſtamentum ad pias cauſas, quomodo minus ſolemne valeat 42.5.13.& in fauorem etiam relictorum laicis in eod.15
Teſtamentum ruſtici,& cæci peſte affecti, & tempore belli,quot teſtes exigat eod.18
Teſtamentum militare ſolutum legibus communibus 42.5.19
Teſtamentum coacte factum, nullum 44.6.1. qui coëgit, punitur eod.nec qui non coëgit ex eo ſuccedit inſtitutus eod.
Teſtamentum mutari vel fieri prohibens,non ſuccedit 44.6.1
Teſtamentum caduci cauſam quot modis accipiat 44.6.
Teſtamentum metu factum,nullum eſt eod.4
Teſtamentum ex priuilegio conceſſum 45.1.1
Teſtamentum feciſſe aliquem dicens,probare debet 45 1.3
Teſtamentum,lex priuata 4.21.5
Teſtamentum militare quid 42.6.1.eius priuilegia eod.3. quo priuilegio in caſtris & extra caſtra, diſponentes vtantur diuerſo eod.4. fieri debet in expeditione 5
Teſtamentum militare poſt annum amiſſione expeditionis non valet eod.5
Teſtamentum filiiſa. militis de caſtrenſibus non iure militari, ſed communi, extra expeditionem fieri debet 42.6.6
Teſtamentum militare pro parte valere poteſt, ſine iure accreſcendi,ſupra dodrantem legat eod. nu.10
Teſtamenti relicta & mandata, debent eſſe ſecundum ius & bonos mores 42.7.7
Teſtamenti factio,duplex 42.8.1
Teſtamentum qui non poſſint condere 42.8.3.& ſeq.ob nullam corruptam,vel non liberam voluntatem
Teſtamentum muti,ſurdi,cæci quando valeat 42.8.20
Teſtamentum,nec per nuntium, nec per procuratorem,nec per alium fit eod.nu.16
Teſtamenti inſtrumentum ad omnes pertinet, quibus aliquid relinquitur 42.10.1. Partes eius, ſecundæ tabulæ, Codicilli eod.
Teſtamentum deficiente primo gradu, à ſecundo vires accipere poteſt 42.10.4
Teſtamentum in procinctu 47.14.3
Teſtamentum celans vel accuſans de falſo, priuatur omni eius commodo 42.33.30
Teſtamentum deficiente inſtitutionis gradu, quando à ſubſtitutione vires capit 42.16.1
Teſtamentum ex cauſa exhæredationis,quando in totum,& quando iure in parte irritum fiat 44. 45.21.22.22
Teſtamentum falſum qui accuſat,nec obtinet,priuatur relictis in eo 17.9.3
Teſtamentum nullum quando intra 30. annos à præterito dici poſſit 44.2.22
Teſtamentum patris,& filij pupilli vnum 42.20.1
Teſtamentum in quo pater ſubſtituit pupillariter, perfectum debet eſſe eod.2
Teſtamentum prius ſibi partem quàm filio facere debere,quomodo intelligatur eod.3
Teſtamentum patris & filij vno contextu & ſeorſum fieri poteſt 42.20.5
Teſtamentum quot modis inutile, ratione eiuſdē 44.1.3. ex parte legatorum teſtatorum eod.4. facto teſtatoris eod.5
Teſtamentum deſertum quando inutile 44.1.5
Teſtamentum quomodo inutile reuiuiſcat eod.4
Teſtamentum quomodo expreſſe vel tacite dicitur reuocatum à teſtatore 44.1.6. per lapſum 10. annorum, vel voluntate ſimplici eod. vel poſteriore teſtamento eod.7.& 8
Teſtamentum inter liberos, quomodo poſteriore non reuocetur 44.1.10.& 11
Teſtamentum viui corrumpentis aut reſignantis, pœna 36.3.4
Teſtamentum viui reſerans, qua pœna puniatur 41.4.3
Teſtamenta comitijs calatis fieri cur deſierint 41. 4.3
Teſtamenti cauſa præfertur cauſa inteſtati 44.1.1
Teſtamenti derogatoria clauſula ad ſequentia quid operetur eod.11
Teſtamenti protinus inualidi legata non debentur 42.32.33
Teſtamenti tabulæ quomodo videndæ,& aperiendæ 46.2.18
Teſtamento apud Spartiatas tantùm aliquando relinquere vel donare licuit lege Lycurgilla poſtea ſublata 42.32.29
Teſtamento res in pignus dari poteſt 23.7.1
Teſtamento tutores qui dari poſſunt 12.8.4
Teſtamento duo vel plura nemo valide relinquit, quare 43.1.13
Teſtamenta impleri debent & principales,& pontificali authoritate 42.1.5
Teſtamenti factionem prohibere matri, cauſa ingratitudinis 41.1.4
Teſtamentum iuris publici, lex firmiſſima voluntas eod.
Teſtamenta præter iuris & naturæ ordinem viden tur recepta & permiſſa,& quare 46.1.2
Teſtamenta nuncupatiua quare ſcribantur 42.5. 25. eorum ſolemnitates communes cum.ſolemnium ritibus eod.24 eod.24
Teſtamentorum forma immutabilis 1.11.2
Teſtamentorum tractationis vniuerſæ finis 42. 36.1
Teſtamentorum executor à quibus fit eod.6
Teſtamentis cum duobus vel tribus, quando quis dicatur decedere 42.24.6
cum Teſtamentis duobus paganus decedere non poteſt,miles contrà 44.1.8
Teſtamentis duobus vel pluribus commorientibus,quod poſterius in dubio præſumatur eod.9
Teſtamentarius executor eſt in poſſeſſione bonorum hæreditatis, conſuetudine regni Galliarum 20.10.15
Teſtamentariæ ſucceſſionis materia,cur proponatur quæſtioni ſucceſſionis ab inteſtato 42.1.1. & ſeq.
Teſtamentaria ſucceſſio ex lege etiam defertur 42. 1.8.& intelligenda eſt ex teſtamento ſubſiſtente eod.nu.15

Teſtandi antiquæ formulæ, quare emendatæ 42.3.4
Teſtandi, vt vellent Domini, facultas reſtricta 42.3.7
Teſtandi forma, publici iuris: ideo pactis mutari nequit 41.4.11
Teſtandi interpellatio triſtis, vt mortis futuræ memoriæ 41.4.1.& 2
Teſtandi voluntatem quæ improbare videntur, diſſoluta 42.1.5.& ſeq.
Teſtandum ſecundum conſuetudines loci, vbi teſtamentum fit 42.5.20
Teſtari quid 48.13.1
Teſtari de bonis quomodo iure ſingulari permiſſum dicatur 41.4.13
Teſtari de quibus liceat 42.7.1.& ſeq.
Teſtari non poſſunt mero iure clerici 42.7.3. nec ad pias cauſas pupilli, futioſi, prodigi 42.8.3
Teſtari non impediunt vitia corporis: dummodo mens ſana ſit 42.8.22
Teſtari an duo poſſint ſimul in eadem chatta & teſtamento 42.9.2
Teſtari facultas, quare permiſſa 42.1.2.3.& 4
Teſtari non poſſunt monachi regulares, eremitæ poſſunt 15.14.11.& 29
Teſtator efficere nequit, vt tutor ſit alogiſta, id eſt non teneatur reddere rationem tutelæ 12.3.7
Teſtator quare mutare poſſit liberè ſuam diſpoſitionem 42.33.22
Teſtator relinquens vſumfructum vxori, non poteſt remittere ei cautionem 4.3.11
Teſtatoris qualitas in primis conſideranda, in teſtamentis condendis 42.8.1
Teſtatoris voluntas præfertur in vltimis voluntatibus 42.28.34
Teſtatorum legandi vti vellent lege 12. tab. data poteſtas reſtricta legibus, Furia, Voconia, falcidia 4.34.2
Teſtati cauſa potior quàm inteſtati 43.4.1
Teſtari cauſa quomodo pereat 44.1.3
Teſticuli virorum, vxorum ſunt &c. 7.2.19
Teſtimonium quid 48.13.1
Teſtimonium de quibus feratur eod.3
Teſtimonium ferre poſſunt qui non prohibentur nominatim; & qui prohibentur 48.13.4.5.& ſeq.
Teſtimonium potentiorum contra tenues ſuſpectum 48.13.26. eiuſque qui habet ſimilem cauſã eod.27
Teſtimonium qui in ſumma dicere non poſſunt 48.13.35
Teſtimonium Hæreticorum quando valeat 33.8.15
Teſtimonium non poteſt dicere periurus 50.11.4
Teſtimonium ſponte in Dominum dicens vaſſallus, feudo priuatur 6.19.15
Teſtimonia diuerſa & dubia ad falſum accedunt 36.4.8
vt Teſtis denuncians crimen poteſt à iudice examinari 32.6.6
Teſtis de ſuo crimine interrogatus, non tenetur reſpondere 32.2.8
Teſtis ſuſpectus ob amicitiam 30.3.10
Teſtis ſingularis fidem non facit 48.13.5
Teſtis vnus in quibus probet eod.6.& 8. In criminalibus nec ſemiplenè eod.7
Teſtis pro vtraque parte dicere non poteſt teſtimonium 48.13.31
Teſtis in ſua cauſa nemo eod.32. an in cauſis communibus & vniuerſitatis eod.33
Teſtis dubiè deponens, iterum examinandus 48.13.48.& 49. an examinatus coram vno iudice vel arbitro coram alio examinari debeat eod.49
Teſtis vnus cum fama quando probet matrimonium contractum & factum 9.22.4
Teſtis vocatus, non tenetur expectare examinationem vltra 15. dies 40.5.12
Teſtis falſi crimen, & pœnæ 36.4.8
Teſtes inſtrumentis adhibiti an poſſint probare contra tenorem inſtrumenti 48.14.16
Teſtes quinque ſaltem iure ciuili, omni vltimæ voluntati adeſſe debent 41.18.3
Teſtes teſtamentarij, omnibus actibus teſtamenti adeſſe debent 42.4.5. Idonei cenſentur, habita ratione conditi teſtamenti, & ſi poſteà non ſint eod.
Teſtes 7. iure communi in teſtamento nuncupatiuo, vt in ſolemni adeſſe debent 42.5.4.& quales illi eſſe debent eod. Fauore, neceſſitate, vel conſuetudine plures vel pauciores eod.5
Teſtes duo iure pontificio, cum preſbytero parochiæ, teſtamento ſufficiunt 42.5.21. num in Gallia & alibi ad pias cauſas, idem eod.
Teſtes in omni vltima voluntate ſaltem 5. requiruntur, in teſtamentis ſeptem 42.5.23.& quales 25
Teſtium adhibendorum teſtamentis, Leonis Cæſaris ſanctiones 42.5.22
Teſtes probationem faciunt 48.13.1
Teſtes qui dicantur, & vnde eod. eorum alij idonei, alij non: eorũmque ſpecies eod.2
Teſtes quando dicuntur idonei, & primùm vocandi à iudice eod.4. Eorum examinatio quando committitur delegato à iudice eod.4
Teſtes duo probant plenè, ſi omni exceptione maiores vel vnus illorum talis 48.13.9
Teſtes plures quàm duo quæ neceſſariò requirant eod.10
Teſtes domeſtici non probant pro domeſticis, 48.13.11. Nec contra eod.12
Teſtes mutuo qui ex Iudæorum præſcripto eſſe ſibi nequeant 48.13.13
Teſtes Domeſtici in inſtrumentis adhiberi poſſunt eod.18
Teſtes affidati quando probent contra obiicientem eod.20
Teſtes plures de vna domo in alieno negotio eſſe poſſunt, & pater in filij teſtamento, & contrà, quare eod.21
Teſtes pretio redempti non probant, & reijciuntur 48.11.24. item pauperes eod.25
Teſtes reijciuntur per exceptionem & obiectionem criminum quomodo 48.13.30. Eorum producendorum, & examinandorum forma eod.36

eod.36
Teſtes in iudicialibus negotijs citandi eod.37. Si non veniant, coguntur venire eod. qui non cogantur eod.38
Teſtes in iudicium vocari debent teſtimonij cauſa, & quando non citandi 48.13.39
Teſtes, cùm recipiuntur, adeſſe debet aduerſarius citandus, & quando non vocatur 48.13.39
Teſtes vocantur & recipiuntur tantùm ordinario iure poſt conteſtationem litis 48.13.40. & quando antea eod.
Teſtes non examinantur, niſi iurati 48.13.42. Eorum examinationi vel iurationi faciendæ vocatus, quid, & quomodo proteſtari debeat eod.43
Teſtes plus quàm decem pro vno probando articulo non ſunt amittendi eod.4
Teſtes quomodo examinandi eod.44
Teſtes falſi quomodo puniendi 48.13.53
Teſtibus relegi neceſſariò debent depoſita eod.45
Teſtibus vtrinque à litigantibus pro ſe productis, & probantibus quid iudici ſtatuendum ſit 48.13.47
Teſtium examinatio cuius ſumptibus fiat, & quando poſt concluſionem 48.13.46
Teſtium finis, probatio eod.49. Rationes eod.50
Teſtium receptioni datur vna citatio aduerſario tantùm, vt compareat ſi velit 48.3.12
Teſtibus dicentibus, minus vel plus dictum quam ſcriptum, quomodo credatur 47.42.16
Terar tereus numus 36.2.16
Tetberga vxor Lotarij Lotharingiæ regis repudiatui ab eo 9.16.15
Tetragrammaton nomen Dei 33.13.10
Teuca regina Illyriorum 38.8.10
Textores artifices, & eorum leges 18.26.2
Thales quare mercaturam exercuit 47.10.7
Thales vnus ex 7. ſapientibus 18.7.2
Thales vnus ex ſeptem ſapientibus, eius dictum de fi ſeruſſione 24.3.2
Thamar pro concubitu cum Iuda quid petierit 8.7.3
Thargelia 2.16.5
Thapſia herba contra maleficia 34.22.15
Tharſe auditus quid 47.9.5
Thaſſilio dux 35.1.32
Thauano vtraque mulieres eruditæ 47.11.7
Theatrales ludi Romæ, Circenſes, Equeſtres, Seculares 39.5.17
in Theatro aliquem nominari, iniuria vindicanda 38.5.13
Thebani in ſeruitutem redacti 14.3.16
Thebani prædæ partem à Lacedæmonijs petunt 10.46
Thebani in ſeruitutem redacti ab Alexan. Magno 1.28.1
Thebeorum faſcinatrix natio 34.11.15
Thebanorum lex, ne mercatores niſi per decem annos à mercatura deſtitiſſent, ad rempub. adminiſtrandam vocarentur 47.10.4
Thebanorum regnum temporale 47.14.14
apud Thebanos qui ad reipub. adminiſtrationem admittterentur 25.15.8
pro Thebanis ſe deuouit Menæceus 24.10.1
Thebion quæ lex eſſet de imperio 18.1.66
Θεσμὸς quid 34.6.7
Thelonea vectigalia apud quos 3.9.
Themiſtocles viarum publica, curam habebat 1.2.5. Fuitque idem curationi fluminum Athenis præfectus 1.4.2
Themiſtoclis de litigando reſponſum 49.5.29
Themiſtoclis dictum de vicino 4.24.8
Themiſtoclis refugium ad regem Perſarum 33.21.16
Theobaldus Marchio caſtranit Græcos victos, vnde malè auditus à mulieribus 7.2.19
Theodobertus Francorum rex 3.3.11
Theodericus Elſatus Flandriæ princeps, & legiſlator 36.15.13
Theodericus rex Mediomatrix maleficiatus, ne rem cum vxore legitima habere poſſet, cum pellicibus poſſet 34.9.7
Theodericus rex Gothorum regem Herulorum in filium adoptat 10.6.3
Theodericus Gothorum rex poſſeſſiones Narbonenſis eccleſiæ manu militari occupatas, iubet reſtitui 2.28.1
Theodericus rex depopulat Aructnam vrbem 33.19.16
Theodericus Francorum rex Ludouici filius, tulit leges Boioariorum 6.1.5
Theodericus Vuandalorum res phthyriaſi morbo affectus 31.25.2
Theodericus cum Childerico fratre de regno contendit 16.1.29
Theoderici regis Gothorum mors 48.12.13
Theodora Iuſtiniani Cæſaris vxor 11.3.3
Theodora vxor Iuſtiniani, ſuperba & auara 47.11.2
Theodora conſors imperij Orientis cum Zoa ſorore 25.11.7
Theodoſius, Archad. & Honorius quas hæreditates delatas recuſarint 42.35.2
Theodoſius Berytum Metropolis ciuitatem nomine donauit 15.11.4
Theodoſius imper. à D. Ambroſio templum ingredi prohibitus 31.8.13
Theodoſius legem tulit dilationis pœnæ poſt cladem Theſſalonicam, ſuaſione D. Ambroſij 32.28.5
Theodoſius occidi iuſſit ſeptem millia militum Alexandriæ 35.6.8
Theodoſius ſententiam, quam in Theſſalonicenſes iratus tulerat, iuſsit differri 30.3.7
Theodoſij Cæſaris ſanctio, de pœna mortis non ſtatim inferenda 31.14.9
Theodoſij imperatoris curſor velociſsimus 17.11.7
Theodoſij ira in Antiochum præpoſitum 16.1.19
Theodoſium Imperatorem cur D. Ambroſius ab ingreſſu eccleſiæ repulerit 28.10
Theodoſium imperatorem D. Ambroſius è cancellis eccleſiæ remouit 15.1.12
Theodulphus diaconus Pariſienſis cur excommunicatus 16.7.6
Theogenæ Agatoclis vxoris honeſtum reſponſum

de ſocietate maritali 9.4.2
Theologi qui 18.9.1
Theophani & Theodoro ſtigmata in facie inuſta-iuſſu Theophili Imperatoris 31.35.4
Theophilus filius Michaëlis Imper. Conſtant. Romanis cum Perſis matrimonia permiſit 9.13.6
Theophilus imperator Orientis 15.35.4
Theotimus Dianæ Epheſinæ ſacerdos 23.3.18.
Theraphin, veſtis ſacerdotalis 17.4.25.
Theridates gladium nunquam deponere voluit 19.5.7
Thermarum ad vſum ligna ſyluarum deputata à Seuero Cæſ. 3.26.2
Thermutim filia Pharaonis, quæ adoptauit Moyſem dicta 10.6.21
Theſaurarius, Theſauraria quid 15.39.4
Theſaurarij Franciæ 47.32.17
Theſaurus quid 23.3.19
Theſaurus depoſiti ſpecies 23.4.10
Theſaurus quid, & eius inuentio ad quid referatur 20.2.4
Theſaurus fuit in templo Dei 15.39.6
Theſaurus inuentus, nō cedit vſufructuario rei, qua inuenitur: nō ei, qui hypothecæ nomine habet, vel nomine dotis reſtituendam 3.11.4
Theſaurum quando quis dicatur in ſuo inuenire: & cedat emphyteotæ in re emphyteoticaria inuentum docetur 3.11.3
Theſaurum mercenarius in alieno operans inueniens, nihil ex eo tanquam inuentor percipit eod.5
Theſauri inuenti, in quantum, & quando fiſci ſunt 3.11.2
Theſauri malis artibus deteguntur 34.9.8
Theſauros omnes inuentos antiqua lex Apuliæ defert fiſco: alia diuidit cum inuentore: ac in Gallia, & alibi, qualis lex de hac re ſit, vide 3.11.6
Theſeus Athenis alios ab aliis diſcreuit 6.4.3
Theſeus ab Ægeo adoptatus 10.6.29
Theſeus Hippolyto filio maledixit 11.5.14
Theſeus Marathonium taurum enecauit 39.10.4
Theſeus quare appellatus hoc nomine, vt adoptatus 42.28.24
Theſeus redintegrauit intermiſſos ludos Iſthmicos 39.5.14
ob Theſei reditum, interfecto Minotauro, feſtum inſtitutum 2.16.7
Theſſalæceræ, ſerui qui 14.3.19
in Theſſalia clerico cuius quando permiſſum legitimè vxorem ducere 9.14.2
Theſſalis ex Bœotis quidam perpetui coloni ſe dederunt 18.23.9
Theſſalonica ciuitas vna ex Metropolitanis Prætorij Illyrici 15.5.11
in Theſſalonienſes quæ ſententia lata à Theodoſio 30.3.7
Thetæ, qui dicti 6.2.26
Thetes qui apud Romanos 3.5.12
Thetidis & Pelei nuptijs Minerua adfuit 9.6.1
Thetta vel Theſſa mulier quæ 45.13.3
Theurgica diſciplina, quæ 34.21.2
Theut dæmon, malarum artium inuentor 39.3.7
Theutones coniuges, capillos mutuò detondebāt pro ritu nuptiarum 9.5.45
Theutonorum S. Antonij, Beatæ Mariæ beneficia in commendam non dantur 17.15.39
Theuthonici iuris doctor Ioan. Semeca 2.40.5
Theutonici milites Deiparæ virginis Mariæ, cur dicti: & eorum militum quis ordo, & vnde 15.35.1.2.& 3
Theutonici ordinis militum magiſtri eōd. 4 eorum ordo in Pruſia quando ſublatus, & quare 15.
Theutonicorum S. Mariæ hoſpitalares fideliter Fridericum 1. Imperato. recipiunt
Theytas, morbus hæreditarius dictus ob ſacrilegiū 33.16.4
Thimarchi equites qui dicti apud Turcas 6.11.11
Thimarchis militibus decimæ dantur ab incolis, vt viuant & alant equos 6.11.12
Thingare Langobardis quid 28.13.21
Thinx Langobardis, donatio eſt 44.5.5
Thlibiæ qui 36.16.1
Thlibiæ Spadones qui 7.2.28
Tholoſa regia vrbs, regnique caput 47.27.9
Tholoſæ certamina poetica 36.5.7
Tholoſæ ex conſuetudine approbata marius lucratur dotem præmoriente vxore 9.23.2.& præmoriente viro mulier pro augmento dotis lucratur quantum eſt media pars dotis eod.5
Tholoſæ floreales literarum ludi 42.35.7.& 24
Tholoſæ habitantes, fiunt regnicolæ ſine codicillis naturalitatis 42.8.25
Tholoſæ meretricum nota quæ eſſet 10.2.28
Tholoſæ non ſeruatur Velleianum Senatuſc. 24.3.26
Tholoſæ, pro hypobolo dimidia pars dotis eſt 8.7.31
Tholoſæ qualis dignitas Præpoſiti, & Cancellarij 15.18.6.& c.19.nu.1
Tholoſæ quis locus Naues dictus 15.35.9
Tholoſæ regnum ſublatum 18.2.2
Tholoſæ vxores in poteſtate mariti, non patris 11.4.8
Tholoſam ſerui ingreſſi, liberi ſtatim fiunt 14.1.22
Tholoſam ſex Apoſtolorum corpora & multas Martyrum reliquias Carolus Magnus tranſtulit 2.12.1
Tholoſanus comitatus quando diademan vnitus 6.6.21
aurum Tholoſanum, infœlix ſacrilegium 33.16.8.& 12
Tholoſanum parlamentum quando inſtitutum 47.10.13
Tholoſani parlamenti introductio, & confirmatio 47.17.9
apud Tholoſanos propria menſura lignorum, quorum cauſa ſumma illorum induſtria, & mirabilia 36.1.12
Tholus cauſarum criminalium curiæ parlamenti 47.27.24
Thomna 16.8.14
Thomyris Scytharum regina Cyrum proſtrauit 6.12.7
Thor, impoſtor magus 34.16.11
Thorelupini hæretici, & ſortilegi 34.21.10

Thoris

Thoria lex in depaſcentes agros publicos 3.15.14
Thoria lege remiſſa vectigalia fūdis Italicis impoſita, exceptis qui iuris eſſent Italici 3.5.4
Thracenſes coloni 18.23.6
Thracenſes coloni à Capitatione exempti 3.5.12
Thrallo cur ab Octauio Auguſto crura effracta 31.16.11
Thraſibuli lex obliuionis 38.7.6
Thraſila mente captus mirificè ſtultitia ſua delectatus potius, quam ſanitate 13.5.21
Thraſilus aſtrologus necatus 34.14.17
Threſoriers des guerres 3.2.12
Thromus aureus iudicij Perſarum, & Alexandri Magni 47.20.15
à Thurrenorum inſigni crudelitate tyranni dicti 6.20.10
Thurijs diuortia libera, & repetitio matrimonij, dummodo non ſe iunioribus iungerent 9.16.17
Thus ex Arabia Saboram deferebatur 16.8.24
ex Thure apud quos decimæ captæ à ſacerdotibus 1.22.5
Thuſcus Ianigenis creatus Coritus 18.2.19
Thyreas vt recuperarent Argiui quale votum faciunt 16.1.14
Tiberius Gracchus cur necatus 36.29.4
Tiberij iudicium inſigne 36.11.11
Tibiſci fontes vbi 3.10.2
Tignum furatus, & quod tigni appellatione venit, lege 12 tab. tenetur de tigno iuncto 37.8.1
Tigni appellatione quid veniat, eius actiones, & condemnationes eod.
Tignum immiſſum habere, ius non eſſe, quæ actiones dentur 4.8.3
Tignum iunctum alienum non petitur vt ſoluatur, quare 29.7.9
Tignum iunctum quomodo ædificijs ſit 20.9.9
Tigni immittendi in parietem vicini quæ ſeruitus 4.8.1
Tigris fluuius 26.2.9
Tilleda Granetæ rex 53.21.16
Timæa Agidis vxor corrupta ab Alcibiade 10.3.27
Timæus philoſophus 18.7.2
Timagenus maledicus Julij Cæſaris contemptus ab eo 35.8.3
Timagoras ob amorem Melotis, & eius iuſſu, ſe ex ſaxo præcipitem dedit 30.3.9
Timagoræ damnationis cauſa 35.5.17
Timarchus vniuerſum patrimonium profudit 33.23.7
Timoleon Corinthius fratrem Timophanem Tyrannum occidit 6.20.4
Timoleon Corinthius ſine morbo lumina oculorum amiſit, & tamen res publicas curauit 47.10.19
Timoleus Corinthius rex electus, imperium depoſuit 6.20.8
Timophanes Tyrannus occiſus à fratre Timoleonte Corinthio 6.20.4
τιμωρία ſpecies pœnæ quid 31.2.7
Timotheus, coadiutor D. Pauli 15.25.3
Timotheus, dux Athenienſium 35.5.16
Timotheus iuuenis factus epiſcopus 17.6.18
Timuchi qui dicantur 1.8.3
Tinctorum lex 18.26.5
Tindacrides vagantes pro inquirenda Helena 3.8.27
Tineæ duitum adulatores, quare 39.9.8
Tiorinabulum animalium ouis vel bouis furatus, qua pœna puniendus 37 4.2.& 4
Tinuchi magiſtratus dicti apud Meſſenios 18.7.6
Tiraquelli laus 26.3.1
Tithea Noachi vxor 15.17.7
Titia lex de non accipiendo ob cauſam orandam 49.8.6
Titia lex de ſponſionibus 23.3.6
lex Titia de tutoribus in prouincijs dandis qualis 12.13.14
Titij ſodales, ſacerdotes 16.8.29
Titubare quid 30.10.2
Titulus quid 1.13.27
Titulus quid generaliter 40.7.1. quid in vſucapionibus eod.2
Titulus in vſucapione qualis eſſe debet eod.nu.3. & 4.1 ſig. notes tituli 5.& ſeq.
Titulus in quibus præſcriptionibus non exigitur 40.7.13
Titulus vſucapionis eſſe debet cum bona fide 40.8.1
Titulus clericalis, vel preſbyteralis, num vēdi poſſit 25.9.2
Titulus preſbyterandi cuius reditus eſſe debeat 16.11.1. malè nalibi, nec obligari poteſt eod.& detur tulo clericorum ib plura eod.
Titulus quid ad ati 15.26.1. à quibus conſtituatur eod.2 ſine eo nemo ordinandus eod.3
Titulus non poteſt capi à creditoribus intitulari 15.26.9
Titulum arguit cenſus præſtatio 3.15.9
Tituli quod olim, nunc *les mandes* 3.2.15
Tituli dignitatum magiſtratuum, & iudicum 47.12.11.& ſeq.
Tituli ſacerdotum quid ſint, & origo 16.8.34
Titulos ſuos quibus liceat operibus publicis inſcribere, vel affigere 3.21.7
Titularij epiſcopi, qui 15.12.44
Titurius Romanus Tholoſæ portorium vini exegit 3.10.15
Titus Aufidius ex publicano Proconſul Aſiæ 47.10.8
T. Iunius prætor, fur conuictus, & quomodo damnatus 37.10.2
Titus Labienus trib. pleb. 17.12.36.
T. Largius primus dictator 47.17.3.
Titus Gracchus volos ſeruos libertate donat 19.3.8
Titus omnes delatores ſuſtulit 32.4.9
de Tito Albutio accuſando controuerſia 32.18.5
à Tito & Teſpaſiano funditus vaſtatum templum Iudæorum 2.1.9.
Tityo cor eroſum ab Aquila 13.5.9
Tobias mortuos ſepelit 2.14.8
Tobiæ bona ſua Raquel ſocer donat 28.14.11
τόκος vſura Græcis 22.3.6
Toga prætexta cuius eſſet 9.19.23

Togam ſenatores deſetre ſemper, & iudices, iuſſit Adrianus 47.25.17
apu Tolbiacum Alemanni à Francis victi ſub rege Clodoneo 14.2.3
ad Tolbiacum Alemani victi per Clodoueum 23.2.5
ad Tolbiacum Clodoueus Germanos vicit 18.2.2
Toleta ciuitas 38.26.7
Toletanum concilium 35.2.9
Toletenſis primas, in Hiſpania 15.10.3
Tollendi altius ſeruitus negatiua & affirmatiua quid 4.10.1
Tolli vt poſſint augeri & minui, commune omnibus actionibus obligationibúsque 21.10.1
Tondebant ſe, qui ſe ſanctificabant 16.1.1
Tondebantur qua ætate Græci iuuenes eod.24
Tonderi apud Gallos populare erat, non principũ aut nobilium 16.1.22
Tonderi, ſignum olim ſeruitutis 16.1.23
Tonderi monachos, & quid illud denotet 15.14.28
Tonſæ adulterij cauſa monachæ 15.17.10
Tonſio capillorum, ſymbolum eiurationis rerum ſecularium 16.1.13
Tonſio capillorum, pro pœna eod.21. ad mundiciem eod.27
Tonſio monachalis liberabat à mortis periculo 16.1.29
Tonſura prima quid 16.1.7. & ea, ſeu corona, ianua omnium ordinum, & beneficiorum eod. eamque probare per literas oportet, alioquin quis eſt incapax beneficiorum eod.
Tonſura prima inter ordines num numeretur: Theologorum negantium, & iuris pontificij interpretum aſſerentium pugna 16.1.9
Tonſura monachorum quid ſignificet eod.28
Tonſura prima quomodo ordo eſſe dicatur eod.31
Tonſura prima illiteratis non confertur 16.10.9
Tonſurandi prima tonſura, ætas 16.6.3
Toparchæ qui 47.33.2
τοπαρχοὶ Græcis qui dicti 6.9.2
Tormenta ad pœnam, & ad veritatem indagandã 48.12.30
Tormentorum variæ ſpecies 48.12.3
Tornacenſibus ius regnicolatus in Gallia conceſſũ 42.8.25
Torneamento necato neganda ſacra ſepultura 36.20.13
Torneamenta num prohibita 48.16.4
Torneamenta prohibita, & duella 39.5.34
in Torneamentis decedentes non ſunt ſepeliendi ſacra ſepultura 39.5.34
Torneamentorum permiſſiones, & derrogationes 48.16.24
Toſtus puer à Templarijs 15.33.10
Torques datæ vxori quando reſtituantur 9.25.20
Torqueri quæ perſonæ non poſſint iure ſcripto 48.12.28. iure Gallico eod.29
Torrens quid 3.14.2
Tortura ſeu quæſtio ex præſumptionibus 48.12.1. Eius probatio fallax eod.6
à Tortura appellatio quando admittatur 48.12.21
Tortura maior aut leuis quando ſtatuenda à iudice, & gradus torturæ eod.24. Torturæ forma, quantitas, qualitas, modus, & interrogationes quo pacto fiant eod.25. repetitio quando, & quoties facienda eod.26. & 27. quo die exhiberi poteſt eod.27
Tortura num ſufficientibus probationibus detur 48.12.31
Tortura an detur pro detegendis ſocijs criminis eod.32
Torturæ dandæ qui intereſſe debeant 48.12.11 modus habendæ quæſtionis eod.24
Torturæ exibendæ fines eod.30
Torturæ ratinoes eod.33
Tortura quando cogantur rei crimina fateri 48.12.10
Tortura, ſpecies purgationis canonicæ 48.15.1
Tortura pro pecuniarijs cauſis, niſi proexpilatione hæreditatis, non ſumitur 37.9.7
Torturæ dolor magicis eluſus 34.11.5
Tortis Tholoſæ quid 4.7.12
Tortus inuſtè agere poteſt contra iudicem & accuſatorem 48.12.31
Totila clemens rex 35.7.5
in Totius petitione ineſt tacitum pactum 21.6.6
Trabea cuius eſſet 9.19.23
Trachalus orator ſonorus 47.24.4
Trachalorum mater Septitia 9.26.36
Tractationis malæ actio 11.4.16
Tractatus præcedens alienationem rerum eccleſiaſticarum quid, & modus tractatus habendi 25.8.9
Tractatus rerum eccleſiaſticarum vendendarum in quibus eccleſijs non ſit eod.11
Tractatus inſtrumentum quomodo confici debeat 25.8.12
Tractatum facientes de quibus conſultare debent eod.10
Traditio quid 20.10.1. ea ſola non facit Dominij tranſlationem, & quæ requirantur eius rei cauſa eod 2.3. & ſeq.
Traditio plus iuris non transfert, quàm habeat tradens eod.3. eius vim, cauſa tradendi limitat eod.5
Traditio propriè rerum corporalium, proprijſſimè mobilium in incorporalibus pro traditione patientia, & vſus 20.10.8
Traditionis loco fictè ſunt, & transferunt Dominium, adeptio poſſeſſionis immobilium, adiunctio, in domum tranſlatio, inſſus, transferendi aſpectus, vſus cum patientia domini, datio clauium, datio inſtrumenti, vſusfructus retentio, conductio, conſtitutum, verbalis reſtitutio 20.10.9
Tragaſei ſalis mitum, euaneſcens ex quo impoſitũ tributum à Lyſimacho fuit 3.10.4
Tragini habitant Pontum & Cappadociam verſus 33.21.9
Trogus Pompeius annuli Caij Cæſaris cuſtos 47.29.14
Traite foraine 47.38.2. iuriſdictio eorum qui præſũt eod.8

Traicte Foraine quid 3.9.3
Traianus delatores fluctibus maris expoſuit 31 19.2
Traianus Cæſar delatores mari commiſit 32.4.9
Traianus deteſtauit imp as exactiones, & fiſcum L eni comparauit 3.4.10
Traianus Cæſar quo iure B thynas & Ponticas ciuitates vti noluerit 23.12.8
Traiani celebre dictum 47.18.4
Traiect tiæ & nauticæ vſuræ 22.3.44.& 46
Traiectit æ pecuniæ periculũ ad quem pertineat eod.47
Tranſactio quid 28 2.1. Num contractus innominatus eod.2.quod ſeruari debeat vt res iudicata eod.3
Tranſactio generalis,& ſpecialis eod.4
Tranſactio generalis, vniuerſalis, indefinita, ad quæ extendatur eod.5
Tra ſactio ſpecialis quæ, & quomodo tranſactio concipienda ſit eod.6
Tranſactio de quibus fieri poſſit rebus 28.1.7
Tranſactio de iudicato non fit 28.1.8
Tranſactio de crimine quomodo valeat eod.9
Tranſactio de raptu, vt nec de tranſactione, valet eod.10.& 11
Tranſactio de criminibus quæ infamiam habẽ, & infamat eod.13.& de iniurijs quando infamet eod.à compoſitione quid differat eod.16
Tranſactio inter virum & vxorem prohibita eod. 26
Tranſactio quo dolo, & quando vitietur eod 28. remedium l.2.c.de reſc.vend.non habet locum in ea eod.
Tranſactio quibus modis concipi poteſt 28.2.30
Tranſactio ſine donatione,aut retentione non fit eod.31
Tranſactio quibus extra contrahentes obeſt, vel prodeſt 28.2 32
Tranſactio cur ſit inuiolabilis 47.1.12
Tranſactionis cauſa ſolutum non repetitur condictione indebiti 22.17.3
Tranſactionis ſeruandæ cauſa,quæ datur actio 28. 3.3.
Tranſactionis dolo initæ remedium eod.
Tranſactione facta cur non liceat pœnitere 28. 3.2.& 3
Tranſactionis titulus 40.7.5
Tranſactionis vis 50.1.30
in datis ex Tranſactione locũ non habet redhibitio 26.8.1.ex ea autem quando debeantur laudimia eod.2
ex Tranſactione num laudimia debeantur 25. 16.11
Tranſactionum inuiolabilium finis, lites ſopire 28.3.1
Transfugæ nullum poſtliminium eſt 20.5.10
Transfugæ qui 19 10.12
Transfugarum pœna 25 5.8
Tranſigere non licet de criminibus, quæ non habent pœnam ſanguinis : excepto crimine falſi 28.2.12
Tranſigere de vllo crimine non licet iure pontificio 28.2.13
Tranſigere non licet de beneficio, & re ſpirituali ſed componere l cet 28.2.16.& de quibus licet eod.18.& ſeq.
Tr nſigere q æ perſonæ poſſint eod.22
Tranſigi de tutto poteſt 37.1.56
Tranſire per præ ium alienum ius non eſt, fas & ſi ſit 4.14.1.quibus autem ex cauſis liceat tranſire eod. 0.2
Tranſlatio Epiſcoporum non prohib ta, ſi rec'e fiat 15.12.43
Tranſire per prætorium vicini, ſeruitus ruit ea 4. 20.4
Tranſlatio legati quot modis fiat 42.33 21
Tra ſlatio legatorum à teſtatore tantum fit eod. 24
Tranſmiſſarius venit ex iudicio defuncti 42. 13 5
Tranſmiſſarij hæredes præferuntur vulgaribus ſubſtitutis 42.13.2.& ſeq.
Tranſmiſſio iuris deliberandi in Gallia quando conſideratur 46 2.14
Tranſm ſſio hæreditat s ratione ſanguinis 46.2 20 d ff rentia eius cum tranſmiſsione ſuitatis, & conuenientia eod.21
Tranſmiſsio ex l. cum antiquioribus, de iure del - ber C. 46 2.22
Tranſmiſsio iuris deliberandi quando fiat 46. 2 10
Tranſmiſsio querelæ mouendæ inofficioſi teſtamenti in quos hæredes fiat 44.4 20
Tranſmiſs onis ius quibus,& in quibus competat 42.13 1
Tranſmiſsionum in iure ſpecies quæ 46.2 15. Naturalis & ſanguinis quæ od. 16. conuentionalis quæ eod.17.legal s 18
Tranſuerſalis linea ratione graduũ duplex, æqualis & i æqualis 9.9 24
Trebellianica quarta quid dicatur 42 31 4.partitio eius eod.5.detrahitur ex fideicommiſſo tantùm vniuerſali eod.6.Sednum ex ſingulis rebus Hereditarijs eod.7
Trebellianica ex quibus non detrahatur 42 31.6. & ſeq.Non ex relict s ad pias cauſas eo 8.non ex rebus ſubſtractis eod.9. Eis prohibit s alienari eod.10.num princeps detrahat eod. 11. ō detrahit coactus adire eod.12.' nũ ſi inuentar ũ non fecerit 13.Non detrah t,ſi prohibeatur 14. expreſsè vel tac tè 15.Si inſtitutus gratia ſubſtituti eod.16 & 17. Ex quibus non detrahit falcidiam 18. Si tenebatur teſtatori,reddere 19. Si plures gradus ſunt ſubſtitutionis,à primo tantùm detrahitur eod.20
Trebellianica à falcidia quid differat 32.31.13.& c.32 nu.57
Trebellianica prohiberi poteſt ne detrahatur à teſtatore eod.14.Et num prohiberi poſsit liberis expreſsè primi gradus grauatis eod.an verò tacitè,& quomodo prohibeatur eod.15
Trebellianica ſemel detrahitur ex pluribus gradibus ſubſtitutionis 42.31 20
Trebellianica ex quibus cauſis minuatur eod.21. & ſeq.
in Trebellianicam quartam quæ deperdita vel quæſita

quæſita ab hærede grauato non imputantur 42.31.21. Non imputantur feuda, emphyteotica eod.22.nec quæ aliundè quam iudicio defuncti Hæres conſecutus eſt eod.23
Trebellianicæ quartæ finis,& ratio 42.31.26
Trebellianicæ,& falcidiæ quartę conuenientia, & differentia 42.34.6
Trebelliani ſenatuſconſulti cauſa impulſiua 42.31.1.eiusampliatio eod.5
Trebonius Rufinus Vienneníium duumuir 42.31.25
à Trebonio Rufino curſatum Viennenſibus, gymnicum certamen 34.12.14
Treues,induciæ 20.5.8
Treugæ quid 20.5.8
Tria verbă tantùm ad necem ductis loqui licebat 31.16.8
Triarchiarum lex Athenienſium qualis 2.28.4
in Tribunali expediri debent quæ cauſæ cognitionem deſiderant 45.2.12
Tribunalia Athenis iudicum diuerſarum notionum vide 47.5.2
Tribunatus plebis quando introductus 35.6.10
Tribunus militum quis,& quare ſic dictus 19.3.19
Tribunus pleb. iubet Conſulem duci in carcerem 47.15.18
Tribunus plebis non erat magiſtratus, nec gerebat purpuram 32.10.2.eius poteſtas & authoritas eod.
Tribu. pleb. per Senatum in carcerem duci iuſſus 47.25.22
Tribunus,tributum, & tribus, vnde dicta 47.34.1
Tribunus vigilias circuire debet, & pœna non circuentis 19.11.4
Tribuni ærarij qui 3.4.7
Tribuni ærarij,iudices erant,ſublati poſt 47.23.2
Tribuni qui dicti 18.13.2
Tribuni ærarij quibus ſubſint 3.2.14
Tribuni militum cum poteſtate conſulari quando 47.15.8
Tribuni pleb. Conſulibus apud Romanos oppoſiti 6.20.15
Tribuni pleb.electi contra imperium Conſulum 47.15.8
Tribuni pleb. non habebant vocationem, ſed interceſſionem 47.40.8
Tribuni pleb.obiectio poteſtati Conſulum 47.14.13
Tribuni plebis quando creati 47.10.14
Tribuni plebis qui,officium,& origo 47.34.2. poteſtas eod.6.& 7
Tribuni ple.primùm creati qui, & quot 47.34.3.à quo,& qui crearentur Tribuni ple. eod.4
Tribuni Romanorum quando 18.2.9
Tribunorum domus ſemper noctu diéque aperta eſſe debebat 32.10.2
Tribunorum officium circa annonam 19.6.6
Tribunorum variæ ſpecies 47.34.1
de Tribunorum poteſtate,& vt eſſent inuiolabiles eod.5.eorum interceſſio eod.6
Tribunorum pleb.finis & magiſtratus ſine quibus inſignibus 47.34.9
Tribunitia poteſtas conceſſa imperatori Octauio 47.10.4
Tribunitia poteſtas non poterat diſſolui à dictatore 47.17.8
Tribunitia poteſtas tranſlata in principem 47.34.10
Tribus & Tribuni quid 18.13.1
Tributum ex vſuris 22.3.15
Tributum pro pauperibus 22.10.4
Tributum quare ſic dictum 3.4.7
Tributum remiſſum ob egregium factum 3.8.27
Tributi alia generalia nomina,& ſynonima, functiones, munera publica, gabellæ, & quare dictæ gabellæ, & quædam horum differentiæ 3.4.9
Tributi noui ſpecies,poſſeſſionis hæreditatis nobilium in Anglia introductio 3.6.7
Tributi præſtatio quando dominium ſuperius ſignat, & quando dominus cenſualis, directus dominus præſumatur 3.3.4
Tributa an præferibantur contra principem 40.2.7
Tributa in ſpecie ferri debita ad arma conficienda,nõ poterant mutari in aliam præſtationem 3.7.8
Tributa ne ſoluãtur pacto effici non poteſt 11.4.7
Tributa non licet inconſulto principe imponere 3.3.2
Tributa quædam leuia,dominiũ referentia eod.5
Tributa iure omni debita eſſe, & ſolui debere principibus docetur eod.6
Tributa qui ademerunt, vel minuerunt populis 3.3.9.& 11
Tributa ob damna aliquando remiſſa, exemplis oſtenditur 3.8.21
Tributa qualia nõ præſtant, fiſcus, rector prouinciæ,clerici,eccleſiæ 3.8.1.& 3
Tributa realia penduntur ab iis qui fructus percipiunt prædiorum, & fructus pro penſione obligati 3.5.5
Tributa rerum dotalium marito cum fructibus perceptis computantur, nec minuunt dotem 9.23.22
Tributorum magnitudo impoſita à Chilperico, migrare colonos coëgit 22.10.4
Tributorum præſtatio, nota ſubiectionis, & ſignum immunitæ libertatis 3.3.2.& 3
Et illud vt intelligatur eod.4
Tributis populus nimiùm preſſus, vel res relinquit,vel rebellat:vt exemplis docetur 3.3.10
in Tributis annuis ſoluendis apochæ quot annorum requirantur,ad liberationẽ conſequendam 21.18.40
à Tributis immunes minimè ſacerdotes ipſi, quando apud Romanos,& Athenienſes 2.18.4
à Tributis immunitatis reſcripta quando valeant 3.5.1
in Tributis priuatorum & cenſorum officium & conqueri licitum contra eorum fraudẽ 3.4.8
Tributz dictz la compoſition, quod genus oblationis in Gallia 5.6.5

Tributarij coloni qui 18.23.4
Tributaria prædia quæ 6.6.2
Tributariorum prædiorum, & Italicorum, ſtipendiariorumque differentia ratione proprietatis 3.5.8
Tributoria vnde dicta actio 29.13.1
eius & inſtitor æ actionis differentia eod.1
Tributoriæ actionis quæ ſunt perſonæ conſiderandæ eod.4
Tributoriæ actionis & de peculio differentiæ eo. 5.& 7
Tributoriæ actionis forma & obligatio vnde eodem 6
Triberotiæ actionis contribuendi formula 29.13 7.eius ratio,& finis eod.8
Triennalis poſſeſſionis vtilitas in ſacerdotiis 17. 16.8
Triennales quæ abbatiæ 15.36.5
Triens quid 42.34.1
Trientales vſuræ quę 22.3.36
Trina monitio & requiſitio, in quibus cauſis requiratur 21.14.4
Tripertita libet inſcriptus 21.8.2
Triplicationes quomodo contineat exceptio 21. 17.2
Triplicati dux 19.18.5
in Tritita quod genus inſaniæ conſiſtat 13.5.3
Triticaria actio furi datur quomodo 37.1.23
Tritici vectigal impoſitum, vi excuſſum 3.10.13
Tritones & Nereides in mari apparentes 7.3.4
Triumuiratus primus, Pompeij, Syllæ, & Marij 47.19.9 alius Octauij, Antonij, & Lepidi eo.10
Triumviri capitales qui 32.10.3
Triumviri incendiorum 1.6.4
Triumviri Romanorum 18.16.6
Triumviri ſenatus legendi cauſa, & aliorum negotiorum, vt reipublicæ conſtituendæ, monetæ, & aliarum rerum 47.19.11
Triumvirorum nocturnorum cura de incendus 36.19.13
Trochilos auis, rex auium in Italia 15.21.4
Trochus non habere vtrumque defendit Ariſtoteles 7.2.13
Troglodatis concubitus promiſcuus 9.2.19
ex equo Troiano, prouerbium 16.1.8
Tollia aurea, quot genus tributi 3.3.3
Trullana in Synodo vſuræ prohibitæ 22.3.11
Trunculorum ſeu metarum quando ludus prohibitus 39.3.16
Tryphontus iuriſconſultus 18.11.5
Tuberto ſepultus in vrbe 33.23.6
Tubulos num liceat parieti admouere 4.7.13. & quando per parietem immittere liceat eod. 23
Tucia veſtalis cribro vacuo in criminis expurgationem, aquam tulit 48.15.10
Tullianum in carcere quid 31.33.1
Tullus Hoſtil ius ex paſtore Romanorũ rex 6.4 6
Tullus Hoſtilius pugnat contra Vientes 19.10.18
Tullus Hoſtilius 3.Rom.rex 18.1.8
Tullij circa priuatas & publicas cauſas iudicãdas ordinatio 47.12.4
Turba à plebe quid differat 15.24.14
Turba quot conſtat perſonis 18.3.2
Turbidus ſtatus reipublicæ ex lucris impiorum 35.6. 14
Turcæ vnde orti 33.23.13
Turci militibus in prouinciis agros aſſignant 6.11. 11
Turcæ omnium hæreditarum decimam principi pendunt 3.12.7
Turcarum imperator plura ſub ſe regna tributaria habet 18.2.4
Turcarum in Hiſpania per Carolum Martellum inſignis clades quando 15.5.12
Turcas mercibus & armis iuuantes, quibus pœnis puniendi 33.4.14
apud Turcas qui milites habent agros feudatarios, & qui ſtipendia 6.11.13.& apud eos, nihil teſtamentari, Alcanzi, Meſſelini, qui eod. 14. Agri etiam quidam militibus ab Ottomanis principibus diuiſi, vt equites exhibeant aut pedites eod.
apud Turcas, Feudum iure hæreditario nemo poſſidet Sattaparam 6.11.15
Turcis arma ſubminiſtrare prohibitum 17 9.13
Turcici imperij duæ generales partes Natolia Orientalis, Romania occidentalis, & ſingulæ in prouincia quæ ſunt ſexaginta ſex 6.11.10
Turcopolerius quis 47.26.9
Turonenſis prouincia nõ exempta à iure regaliorum 17.8.18
Turonenſe concilium 18.7.11
in Turonenſi eccleſia, præpoſitutæ dignitates non ſunt 15.18.7
apud Turonenſes via publica 16. pedes latitudinis habere debet, & vinea ſolo 3.13.2
Turpe quid habitum apud Germanos 9.7.4
Turpe mandatum reuocatur 27.5.12
Turpes conuentiones improbatæ à legibu 21.4.7
Turpia facta & dicta, loco nõ excuſantur 38.2.6
Turpia omnia ab oculis hominũ ſubmouenda 10. 2.37
Turpia principi iubenti nõ tenentur obedire ſubditi 6.10.11
Turpitudo quid efficiat 10.2.10
Turpitudo iudicis in quibus verſatur 47.10.2
Turpitudinem propriam allegans, nõ auditur 21. 2.5
Turres vnde 2.19.1
Turtures non niſi cum ſocia & compari fœmina conueniunt 9.2.14
Tutelares genij locorum euocabantur ab obſidiõibus, quare 34.22.7
Tutelarium deorum euocatio 24.10.3
Tutela quid 12.1 1
Tutela quare potius poteſtas in capite libero, quam in caput liberum dicatur eodem 3
Tutela à curatela vt differat 12.1.6
in Tutela omni & cura conſiderantur res, perſonę & geſta, quomodo 12.3 1
Tutela datiua non datur habenti aliunde tutorem 12.13.3
Tutela filiorum mortui, & hæreditas ad eundem deferuntur 45.1.10

Tutela legitima ſubſidiaria in locum teſtamentariæ,quæ prior eſt 12. 9. 2. eius quatuor ſpecies eod.4.quibus defertur eod.5

Tutela quomodo, & quale munus publicum eſt 12.4.2

Tutela quibus modis finiatur, & primò pubertate 12.15.2.capitis minutione tutoris eo.3.& 5.mortе naturali pupilli,vel tutoris eo.6. temporе tutori conſtituto eod.7.remotione tutoris ſuſpecti eo 8

Tutela in datiuam & permiſſam diuiſa.Permiſſa, teſtamentaria:datiua,legitima, & à magiſtratibus data. Mixta à teſtatore & magiſtratu confirmata,& ex his honoraria, vnde & tutores aliquando honorarij notitiæ cauſa dati 12.7.2

Tutela ſeu cura diuina,& humana:humana alia in uiris,alia volentibus imperat 12.1.6.8

Tutela & cura minorũ, & ſubditorum in vtilitatẽ eorum inducta eod.9

Tutela proſpicit rebus minorum 12.1 13

Tutelæ actio non niſi finita tutela proponitur,cõtra curatorem autem & actio proponitur pendente adminiſtratione 13.10.1

Tutelæ actio directa,& contraria,& vtilis res,pro quibus tutelæ actio vel curæ directa datur 13. 10 5.7.9.10

Tutelæ actio durat 30.an. eo.17

Tutelæ & curæ nomine in quantum,& quomodo agant hæredes minorum,& teneantur hæredes tutorum & curatorum, an de dolo lenique culpa eo.18

ex Tutelæ vel curæ condemnatione infamia non tranſit in hæredes tutorum vel curatorum quomodo 13.10.19

Tutelæ actio, & de rationibus non concurrũt eo. 16.actio pro tutela,in eum qui ſe pro tutore vel pro curatore falſo geſſit,& de contraria pro tutela 13.10.16.& ob tutelã vel curam actio ſubſidiaria quando comperat contra magiſtratus, qui tutores & curatores dederunt eod.31.actióque pro tutela, & pro tutore prætoria,in quo differant eod.39

Tutelæ & curæ actiones directæ,contrariæ,& vtiles remiſſiuè 29.3 1

Tutelæ excuſatio quid 12. 6. 2. excuſationúmque cauſæ in genere eod.3.excuſationes à tutela vel cura ex parte perſonarum quot,vt ſi quis furere tutor,ſi inimicus, ſi valetudinarius,ſi litem habeat,ſi minor eo.9

à Tutela ſe excuſat qui alterius eſt prouinciæ,quã bona pupilli 12.6.5

Tutelæ tres aut duæ curæ, quando ab alia tutela noua excuſant eod. 6.& à tutelis excuſant negotia alia neceſſario gerenda eod.7

Tutelæ officio finito datur contraria actio in minorem tutori 13.11.1. & hæc pendẽte adminiſtratione datur eo.2.res & cauſæ, ob quas detur eo.3.& hæc tutelæ vel curæ contraria actio quibus,& contra quos datur eod.5

Tutelæ perſonarum cur introductæ tationes, primáque à naturali hominum omnium coniunctione 12.1.7. ob vtilitatem minorum eodem 9

Tutelam gerere habet periculum animæ 12.6.1

à Tutela quando pauperтas excuſat 12.6.4

in Tutela ſua qui ſunt 12.1.3

Tutor à patre dari non poteſt niſi teſtamento,a t codicillis teſtamento confirmatis 42 8.18

Tutor dari non poteſt certæ rei nec teſtamento, vel codicillis inualidis 12.8.2

Tutor teſtamento nõ datur ab alio, quàm à patre, verum datus,à iudice confirmatur eod.3

Tutor filio matre viuente, ea inuita dari non debet 12.8.10

in Tutore cõfirmando quale officium iudicis eodem 8

Tutor & curator quos ſumptus repetant in minores factos 13. 11. 4. & quæ actio eis detur eodem

Tutor gerens finita tutela, tenetur vt negotiorum geſtor 13.1.1

Tutor inuitus ſit,& inuito datur:curator non vtique 12.2.2

Tutor vel curator ſeruus eſſe nequit,nec ſeruis datur 12.2.4.

Eius authoritas quid,& quate conceſſa eo.3

Tutor rerum & perſonarum curam habet pupillorum,curator potiſſimum rerum 22.2. 6. eius tamen authoritas in quibus negotiis pupillorum non exigitur,& exigatur eod.7.& eius authoritas debet eſſe præſentis & intelligẽs tutoris,ratumque habentis eod.8. Authoritasque tutoris & conſenſus duo ſunt,quæ ſeparari poſſunt 12.1.9

Tutor mortem defuncti patris pupilli tenetur accuſare 32.24.18

Tutor non datur tutorem habenti,nec curatorem habenti curator 12.13.4

Tutor petere, ſed non repudiare bonorum poſſeſſionem poteſt nomine pupilli 43.2.13

Tutor repertorium ante adminiſtrationem facere debet,& niſi faciat,in quo tenetur 12.3.5

Tutor repertorio facto debet geſtionis facere ephemeridem,vbi rationes cõſcribat,recepta & expenſa,quas edat finita adminiſtratione eod. 6.& ei non poteſt pater remittere rationũ redditionem eod.7.geſtaque per eum non confecto inuentario,pro pupillis & contrà tolerantur eod.8

Tutor reficere potius,& conſeruare res & ædificia pupillorum debet, quàm noua inchoare eodem 9

Tutor ne publica vectigalia conducat, defendat pupillorum res,& pro eis agat 12.3.13

Tutor rebus pupillorum debet diligentiam illã, quam ſuis,bonis patetfama. adhibet eodem 14

Tutor ſibi authoritatem, cum pupillo gerens negotium non præſtat directo eod.17

Tutor ſuſpectus quis dicatur 12.5.2.ex quibus cauſis fieri poteſt eod.3

Tutor pauper bonæfidei vt ſuſpectus remoueri 5 poteſt 12.5.4

Tutor vt ſuſpectus quomodo remoueatur à iudice eod.5.& tali vt ſuſpecto accuſato interdicitur adminiſtratio eod.7

Tutela de ſuſpecto pendente adminiſtratione,nó finita tutela,accuſatur 12.5.8
Tutor coram quo iudice de ſuſpecto accuſatur eod.9
Tutor ſenatori prodigo,vt pupillo, datus à Tyberio 12.1.15
Tutor ſolus quare pupillo delatam hæreditatẽ repudiare non poteſt 46.6.5
Tutor conſtuprans ſuam pupillam grauius cæteris puniendus 36.9.5
Tutor teſtamentarius qua ratione detur à patre filio 42.23.5
Tutor vt ex quaſi contractu obligatur,vnde actiones tutelæ 13.10.2
Tutor conuenitur pro malè geſtis, non geſtis gerendis,pro dolo & culpa: teneturque res eius & proprias curare eod.3. in eum actio duplex,tutelæ,& de rationibus diſtrahendis:quæ & vtilis in curatorem eod.4
Tutor à tempore quo ſciuit ſe datum,etſi non adminiſtrauerit,tenetur de periculo tutelæ eod.8
Tutor vel curator num teneantur pro vſuris pecuniarum otioſarum minorum 13.10.9. contra tutorem iuratur in litem, non contra eius hæredem eod.20. & in eum & curatorem actio alia ex ſtipulatu, rem pupilli ſaluam fore, & quando ex ea agatur, & contra quos 13.10.28. & hæc actio vtilis datur in pro tutore gerentẽ eod.29.Vtilisque actio ex facto tutoris & curatoris data minoribus,&in minores eo.36.actio pro tutela,& pro tutore prętorio,in quo differant 13.10.39
Tutor vel curator minorem ſuum adoptare non poteſt 10.6.19
Tutor veneno occidens pupillum, cruci affixus 36.18.10
Tutoris authoritas quando in acquirendis rebus exigitur pupillo 12.3.2
Tutoris officium in conſeruandis rebus minorum vel pupillorum,quale eod.5
Tutoris bona quando confiſcantur 3.17.1
Tutoris,curatoris,aut filiorum eorum cum pupilla, aut minori, matrimonium quando valet 9.12.15
Tutoris datio,neque imperij,neque iuriſdictionis eſt,nec delegari poteſt 12.13.16
Tutoris dationis forma, ne erretur, inquiratur de moribus & facultatibus eius,nuncietur abſenti dato eod.20
in Tutoris dationeque conſideranda 17.6.3
Tutoris ob dolum remoti,infamia pœna 12.5.10
Tutori filiorum an teſtator poſſit remittere confectionem inuentarij 46.3.16
Tutori vel curatori ſuo à minore facta donatio non valet 28.12.4
per Tutorem quatenus nobis acquirimus 20.11.7
Tutores qui,& quare,& tutela 12.1.6
Tutores etiam filiabus puberibus dati eo.16
Tutores à quibus dati 47.10.22
Tutores,curatoréſve conducere non poſſunt 27.1.15
Tutores dati poſſunt ad certum tempus, ex certo tempore,& ſub conditione 12.15.7
Tutores & curatores an pro pecuniis pupillorum ad vſuras non præbitis,vſuras aut quid præſtẽt, vel pretium exactis pecuniis debitorum illorum 12.3.3
Tutores & curatores eſſe apetunt, qui præda gaudent,nõ boni 12.3.4.eis non cõceditur adminiſtratio,niſi ſatiſdent rem pupilli ſaluam fore: exceptis teſtamentariis eo.10
Tutores hodie etiam ſine ſatiſdatione in Gallia adminiſtrant eod.12
Tutores & curatores in vendendis fructibus & mobilibus minorum, tempus oportunum debent obſeruare 12.3.22
Tutores & curatores cur in locum ſui procuratorẽ pro rebus pupilli non poſſunt dare, ſed actorẽ: niſi lite conteſtata 13.9.2
Tutores ex quibus cauſis vt ſuſpecti remoueri poſſunt:ex iiſdem ne dentur,impediri poſſunt 12.5.1
Tutores vt ſuſpectos qui accuſare poſſunt eod.6
Tutores honorarij & notitiæ cauſa dati 12.7.2.itẽ 12.14.2.& 3
Tutores legitimi qui dicantur 12.9.3.& hi ſatiſdant rem pupilli ſaluam fore 12.9.12
Tutores quando pro pupillis accuſant 32.14.2
Tutores qui poſſint,ſed non coguntur,pupillis tutores petere 12.13.8
Tutores clariſſimarum perſonarum à quibus eligi & dari poſſunt eod.9
Tutores interdum petit dari & curatores creditorum eo.10
Tutores non habentibus & nemine petente dantur interdum à magiſtratibus 12.13.11
Tutores à quibus magiſtratibus dari poſſint eo.12. & cuius territorij eſſe debeant eod.19
Tutores iure ciuili nouo à quibus dantur eodem 15
Tutores qui dari, & quibus diebus poſſunt eodem 21
Tutores quibus morbis repellantur à tutella 12.4.4
Tutores vel curatores minorum qui eſſe non poſſint eod.& nu.5.6.8.9.10.11.& 12
Tutores vel curatores intra 30.dies antea adminiſtrationem excuſationes proponere debẽt poſteà perperam proponuntur 12.6.12
Tutores vſurpantes bona minorum, capite puniti 35.5.12
Tutorum diuiſio 12.14.1
Tutorum & curatorum fides maxima cur deſiderata 12.1.10
Tutorum & curatorum perfidia, infamia & alijs pœnis punita 13.10.19. & 22.contra eos furti actione interdum agitur eo.16
Tutorum & curatorum in nominato res quando actio competat 13.10.31.& qui magiſtratus non teneantur in ſubſidium tutorum vel curatorum,quos dederunt eod.35. ſcriba autem quãdo in ſubſidium eorum teneatur eodem 34
Tutorum introducendorum quæ ratio cauſaque fuerit 12.2.7

Tutorum vnus pro omnibus in ſolidum conueniri poteſt pro tutela 13.10.11
Tutoribus dandis, quæ in illorum perſona magiſtratus obſeruare debet 12.4.7.& 11
Tutoribus & curatoribus competere beneficium ordinis, ceſſionis, diuiſionis, & vtilis actionis, & beneficium ordinis quod, & quando illis datur 13.10.12.in hæredes eorum infamia ex cõdemnatione tutelæ vel curæ non tranſit, quomodo eod.19
Tutoribus & curatoribus dantur adiutores per iudicem, pro nutu eorum 13.9.1
Tutoribus & curatoribus omnibus filij pater præfertur 11.8.32
Tutores teſtamento dandi poteſtas à patria poteſtate 12.8.1.& 3.& qui dari poſſint teſtamento eod.4
Tutores dari poſſunt quomodo teſtamento eo.5
Tutores Teſtamentarij quando confirmantur eodem 6
Tutores & curatores à patre dati in confirmatione non ſatisdant, alij ſatisdant idem & quid ſi à matre detur 12.8.9
Tutoria ſatisdatio quibus remittatur 12.3.11
Tutoria via ad quid cogat 12.2.2
Tutrix eſſe non poteſt mulier 12.4.1
Tyberius Cæſar Æmilio recto, qui Ægipto præerat, de tributis quid ſcripſerit 3.3.8
Tyberius Cæſar delatoribus multùm fauit 32.4.8
Tyberius domini appellationem recuſauit 14.1.13
Tyberius Cæſar cuidam equiti Romano gratiam iuramenti quade cauſa fecerit 9.15.26
Tyberius Cæſar hæredipeta 42.35.2
Tyberius Cæſar quam ſummam, & cur Sardianis remiſerit 22.7.7
Tyberius Cæſar quorũ principum bona confiſcarit 31.31.5
Tybeſius Cæſar ſtrenas recuſat 2.16.29
Tyberius Gracchus pontifex ſummus apud Romanos 15.1.8
Tyberius ob auaritiam omnes hæred. ſibi delatas adibat 3.12.2
Tyberius legem Papiam de ſexagenariis coniungendis abrogauit 9.6.9
Tyberius oſcula quotidiana prohibuit 8.8.16
Tyberius Cæſar populatis 50.8.27
Tybertus Senatori prodigo, vt pupillo, dat tutorem 12.1.15
Tyberius ſenatores pauperes ditauit 47.25.11
Tyberti Cæſaris vitium 18.1.8
Tyberij de pudicitia proſtrata caſtiganda lex 47.22.5
in Tyberij ſtatua, ius Aſyli 33.21.11
Tyberio electione ſenatus contigit Romanorum imperium 6.7.6
Tyberio impunitas data 33.21.16
Tyndareum iuramentum 50.8.9
Typea rupis olympiæ 31.19.1
Typographis prohibita cum pœna, famoſorum libellorum excuſſio 38.6.3
Tyrannidis affectatæ probationes 35.1.5
Tyrannus quis dicatur 6.20.9.& vnde dictus eod.10
Tyrannum principem num occidere liceat, & inibi variæ ſententiæ grauiſſimorum authorum 6.20.3
Tyrannorum expedit omnia noſſe 32.4.7
Tyrannorum facta quæ, & regis veri 6.20.10
Tyrannos occidere vel eiicere, nec ſingulis nec ſemper eſſe concedendum 6.20.5
Tyrannis regia poteſtas electiua 47.14.11
Tyrãnicidæ imago vt in gymnaſio poneretur, lex apud Græcos 6.20.4
Tyranncidæ quando in pretio, & de necatis, & expulſis regno Tyrannis 6.20.4
Tyro quis 15.3.21
Tyrones dicti, addicti milites 16.1.10
Tyrrhenorum puerorum mos in debitores debita non ſoluentes 22.11.8
Tyrrhenis concubitus promiſcuus 9.2.19
Tythea & Aretia noachi vxor ignem ſeruari docuit perpetuum 15.39.9
Tytea Noachi vxor, & vt dicta 6.4.3
Tzangæ vſus inhibitus ab Arcadio 9.19.16

V

VAcantia bona cuius ſint 45.16.1.& ſeq.
Vacantia bona, & regis interdum & domino rum iudiciorum ſunt 3.11.13
Vacantia bona, quo tẽpore præſcribantur 40.5.25
Vacantium bonorum, à quo tempore incipit præſcriptio 40.6.2
Vacantium eccleſiarum annui fructus à quo regi Gallorum conceſſi 15.38.10
Vacat beneficium ipſo iure per mortem 17.19.1
Vacat facto tantùm beneficium, non iure 17.17.4 & non vacat crimine quoliber commiſſo eo.8
Vacatio beneficij quid 17.17.1
Vacatio ipſo iure quomodo contingat beneficij eod.5.& ea ex quaſi delicto 10. modis fit eo.6. ex quibus autem delictis eod.7
Vacatio ſeu priuatio beneficij in quibus inducenda criminibus per ſententiam 17.17.8.& 11
Vacatio ipſo iure & facto, per renunciationem, & mortem 17.17.12
Vacationis ipſo iure, & per ſententiam, differentiæ 17.17.9
Vacatio militiæ ex priuilegio data temporalis 19.4.4
Vacationum munerum ſpecies duæ, pleniores & exiguæ temporales perpetuæ 18.20.7
Vacationes ſeu excuſationes munerum perpetuæ eod.8
Vaccæ luctus de amiſſo vitulo 36.24.22
Vaccã prægnantem ſacrificabat nubens ante annum luctus 9.16.10
Vades qui 24.3.13
Vadimonium quid 24.3.14
Vadimonium, citatio ipſa 48.2.9
Vadimonium pro ciuili cauſa vix decernitur 48.2.12.eius decernendi forma eod.16
Vadimonij derelicti apud Athenienſes pœna 48.34
Valdenſium hæreticorum cõuentus dæmonici, & turpes 34.20.13

Valdomiero regi Moſcouitarum fuerunt 800. cõcubinæ 10.1.11
Valdrada à Lotario Auſtraſiæ rege in vxorem, repudiata Terberga ſua prima vxore, ducitur 9. 16.15
Si quid ſuris Valeat, de hac clauſula, lib.15.ca.24. nu.16
Valeria lex à quo lata, & quid contineret 31.24. 16
Valeria lex de ciuibus Romanis 31.11.14
Valerianus Cæſar magicis a Deo defecit 34.21.6
Valerius Hipponenſis epiſcopus D. Auguſtinum coadiutorem ſibi aſſumpſit 15.25.3
Valerius Cæſar augoſtanus epiſcopus D. Vincentium coadiutorem item habuit eod.
Valerius Meſſallinus vxores comitari debere maritos in prouincias dicebat 11.4.18
Valerius Publicola ſepultus in vrbe 33.25.6
Valerius Publicola in æde Saturni publicas recõdit pecunias 3.2.5
Valens Chriſtianos odio proſequebatur 3 18.4
Valens Imperator philoſophorum contemptor 18.7.9
Valens Orientis Cæſar hæreticus Arrianus 15.15.5
Valentinianus qualem patrem habuerit 6.4.6
Valentiniani Cæſaris lex, licere duas vxores accipere 9 2.29
plutis Valorem donare, hæc clauſula quid in reſciſione venditionis efficiat 25.24.16
Valetudinarium quid 15.28.15
Valor pecuniæ numeratæ in ſolutione quomodo eſtimandus 21.18.6
Valor rei & monetæ quomodo perpendendus 25. 14.2.& 7
Valerius Publicola eminentes edes, ne offenderet populum, in plana ſubmiſit 3.21.1
Valuaſſores minores conqueri poſſunt apud ſuperiores dominos de patronorum ſuorum gubernatione 6.20.16
Valuaſſores regni, qui hodiè capitanei, & minores valuaſſores qui 6.11.1
Valuaſſores vnde dicti eod. 2. & horum tres gradus eo.3
Valuaſſini qui, & valuaſſorum tres gradus 6. 11.3
Variatio quæ, & quando permiſſa in poſtulatiõe, & electione, & nominatione 17.12.26
Varro ex macellario ad conſulatum & dictaturã peruenit 47.108
Vaſallus ab homine ligio quid differat 6.2.30. 33
Vaſallus an contra dominum poſtulare poſſit 49. 6.13
Vaſallus de feudo an teſtari poſſit etiam pro anima 6.18.1.& in quibus cauſis poſſit vaſallus de iure communi feudorum de feudo teſtari eodem 3
Vaſallus de feudo teſtari non poteſt etiam pro anima: exceptis 3. caſibus 6.18.1. in quibus autem cauſis iure feudorum de feudo teſtetur eod.3
Vaſallus eadem quæ debet domino, debet & mutuò dominus vaſallo incolume, tutum, honeſtum, facile, &c. 6.20.1
Vaſallus feudo priuatur, ſi cum vxore domini cõcumbat 36.12.17
Vaſallus quibus remediis ſine ſanguine poſſit ſe liberare a tyranno improbo 6.20. 8
& ob quæ ſe liberare poſſit ab eius hominio & fide eod.19
Vaſalus vnde dictus 49.3.9
Vaſallus vt priuetur feudo, ob non ſeruitium exhibitum, interpellari debet 6.19.6
Vaſallus in bello dominum non iuuans, vel ſi deſerit pugnantem, feudo priuatur eod 7
Vaſallus in omni bello iuſto & iniuſto, an iuuare debeat dominum eod.8
Vaſallus quo bello, & quatenus teneatur ſi quid dominum: ibi quæſtiones plures de non iuuato domino in bello remiſſi 6.19.9
Vaſallus feudo vt priuetur 6.19.10.13.4.15.& 16.& ſeq.
Vaſallus male iudicans contra dominum, quando feudo priuetur 6.19.17
Vaſallus tenetur alere dominum inopem eodem 16
Vaſalli quatuor remedia, ſi dominus ei neget iuſtitiam 6 22.7
inter eos & dominũ cõtrouerſiæ quomodo, & coram quibus iudicibus terminandæ eod 8.& ex quibus cauſis Vaſallus ratione feudi agat contra dominum eod.9
Vaſallo decedente in feudo nouo ſine maſculis liberis, dominus ei ſuccedit 6.13.6
Vaſalli armati in Gallia quomodo debeant certis temporibus operam bello 6.6.7
Vaſalli clientes dicti 47.7.18
Vaſallis donata flumina, bannaria dicta 3 14. 5
Vaſconia & aliæ ciuitates datæ a rege Galliæ Anglis in fœdere, reſeruato iure ſummo 6.6 18
Vaſe plumbeo Sotades concluſus, ſubmerſus quare 38.6.8
Vaſſallar quis dicatur lingua Agarenorum 6.11. 7
Vaſſi idem quod vaſalli 6.11.6
Vaſſorum minorum feudum adimi poterat, iure communi feudorum, non conſuetudine Mediolanenſi 6.11.4
Vaſti regina cur relicta à rege Aſſuero 11.4.6
Vaſtij quæ animaduerſio in ſeditioſos milites 19. 3.5
Vates, & diuini gentilium eximij 18.6.12.13.14
Vatum falſorum apud Scytas pœnæ 34.14.1.& 2. & ſeq.nu.
Vaticinari quid 34.3.9
Vaticinus vinculis perpetuis damnatus, quòd annus digitos ſibi amputaſſet 31.33 10
Vectigal ad cuſtodes, quinquageſima pretij venditorum mancipiorum Octauij. Item octana pars poſſeſſorum a libertis: & quadrans omnis reditus acceptus ab ingenuis 3.10.9
Vectigal captum a ſubitò ditatis 3 11.1
Vectigal exactum pro vſu publicis reficiendis 3. 13.5

Vectigal ex lenonibus & meretricibus 10.2.11.illud in ſacrum ærarium inferri noluit Seuerus imperator cod.17
Vectigal ex metalli fodinis & metallariis 3.10.16
Vectigal ex quibus Caligula caperet 3.10.7.& 8
Vectigal fraudantes,quando nec Deo, nec hominibus obligati tenentur 3.3.11
Vectigal non ſolitũ contra publicanum 30. præſcribitur diebus 40.5.14
Vectigal perſonale,dictum & capitale 3.5.10
Vectigal ſupra debitum nihil exigendum 3.9.9
Vectigalis ager ratione ſolutionis cenſus, indituſus 5.3.14
Vectigalis pecuniæ ordo exigendæ & deferendæ in fiſcum,qualis 3.2.15
Vectigalis nomine comprehendi plura 3.4.6
Vectigales agri,& non vectigales qui 3.21.10
Vectigalia eſſe portoria, pedagia, & guidagia, & quæ 3.9.10
Vectigalia inſtituiſſe noua, ad legem de ambitu pertinet 36.29.21
Vectigalia,nerui reip. 3.2.2
ob Vectigalia non ſoluta nemo incarcerandus 22.10.3
Vectigalia noua inueniens Porcherius, occiſus à populo 39.1.13
Vectigalia olim dicta Romanis, agri ſcripturarij 3.15.13
Vectigalia,pedagia,guidagia, portoria, inter immobilia 1.9.11
Vectigalia remittere num expediat 3.2.3
Vectigalia renouauit omnia, addiditque noua Veſpaſianus 3.10.10
Vectigalia καπνικὰ id eſt, fumaria ſeu infumibula, vt noſtri dicunt *par Fenz*, ab Iſaaco Comneno imperat.orientis introductum,& à Nicephoro etiam imperatorientis exactum 3.10.11
Vectigalia ſecundum conſuetudinem tantùm exiguntur,non plus,nec alio modo,nec de alijs rebus 3.9.7
Vectigalia ſingula probata, conſtitutionis ſuæ iuſtas exhibent cauſas:vt pedagia,ſecuritatem,& facilitatem itinerum. Et nũ qui illa ſoluit, pro repreſſaliis capi poſſit 3.3.7
Vectigalia mala & oneroſa ſeu tyrannica,non imponenda eod.8.& ob noua vectigalia rebellãt ſubditi. eo.11
Vectigalium origo 3.2.5
Vectigalium cauſæ tres legitimæ imponẽdorum, reſeruatio imperij, conſeruatio dignitatis eius, vtilitas ſubditorum,Et quare principi debeantur,rationes,fines,& effectus 3.3.1
in Vectigalibus & portoriis locum habet redhibitio gentilitia 26.2.5
Vectij Marcellus eques Romanus Neronis procurator 34.11.12
Vectores ne deuient à recto itinere, quo vectigal exigitur,cautum 3.9.8
Velentani agri militibus à Romanis diuiſi 6.6.5
Velorum conſeruatrix luno 17.5.15
Velites milites qui 19 3.16
Velleiæ legis formula,& capita duo de neporibus inſtituendis 24.2.16
Velleianum ſenatuſconſultum in quibus mulieribus ſubueniat,in quibus non 24 3.16
Velleiano non iuuatur mulier decipere volens 9.22.15
Velleiano quando non iuuetur vxor 9.24.11
Velleris aurei equeſtris ordo Burgundiæ quando inſtitutus 15.35.13
Velum nuptiarum flammea erat, & quod illud eſſet 5.1.6
Velum duplex,virginum,veſtalium cod.7
Velantur moniales virgines in profeſſione, non viduæ 15.17.11
Velatæ virgines nubentes,& quare 9.1.5
Venales res adulterantis ex lege Platonis pœna 25.15.6
Venalium rerum centeſima ſub Tyberio in ærarium miſſa 3.10.6
Venalibus rebus pretium ſtatuere, quorum ſit 25.14.5
Venandi modus licitam vel illicitam facit venationem 39.10.15
Venari licet omnibus beſtias vaſtantes, vt lupos, vrſos,leones 39.10.7
Venari in alieno ne liceat,quare eo no.11
Venari feſtis diebus à Carolo Magno prohibitum 2.16.18
Venatio duplex,hominum & ferarum,& quæ hominum,& quomodo prohibita 39.9.1
Venatio in aëre 44.16.12
Venatio hominum quæ 36.41.1
Venatio animalium triplex, venatio, aucupium, piſcatio 39.10.1
Venatio libera,& arenaria infamans 39.10.1
Venatio libera quiete, & inquieta quæ eod. 5. quid in his prohibendis conſiderandum eod.
Venatio nobilioribus cur permiſſa 39.10.8.plebeijs quæ, & quando permiſſa eodem 9. & 10
Venatio omnis improbata à Sanctis patribus 39.10.13
Venatio quibus pœnis clericis interdicta eodem 14. & canes, & aues, venationis cauſa eodem
Venatione capta noſtra ſunt, & qui ex noſtris retibus capit,fur eſt 37.5.12
in Venatione fera vulnerata, nũ venatoris ſit 37.5.13
Venationes prælatis prohibitæ 17.9.13
Venator nullus ſanctus, contra plures impij 39.10.13.illis dari ſcelus eod.
Venatorius ludus quis 39.5.29.& 30.ſublatus 31.
Vendere & emere quando promiſcuè,& quando diſtinctè accipiantur 25.1.4
Vendere iuſto pretio,vt hæres aliquid teneatur,legari poteſt 42.2.17
Vendens feudum ſine voluntate domini,quando feudo priuatur 6.19.13
Vendens aliud pro alio quomodo teneatur 25.15.4
Vendentes & ementes mentiri non debent 47.31.7

Vendi cur res in ſolidum eadem duobus poſſit 25. 15.1
Vendi emtoe res quid prohibeat 25.4.1
Vendi non poſſit res ſubiecta reſtitutioni eod.3. & 4
Vendi nec emi impunè res venales taxatæ non debent 36.30.15
Vendi ne poſſit iuriſdictio 36.29.18
Vendi quæ non ſunt in commercio, non poſſunt 25 7.1
Vendi non poſſunt res diuinæ & ſacræ 25.7.3
Vendi officia iuſtitiæ prohibent conſtitutiones regiæ Galliæ 36.29.20
Vendi res quæ non poſſint 25.11.3.& ſeq.
Vendi non poteſt res aliena in præiudicium domini 25.10.1
Venditi actio datur etiam pro pretio,& lege commiſſoria,&c. 25.24.8
Venditi & empti actiones pro quibus competunt 25.19.2.quibus perſonis hæc actio datur eod.4
Vendita in foro ſine vitio vel eo expreſſo,eſſe debent 47.31.7
Venditis rebus acceſsiones quæ ſint 25.19.3
de Venditis tantùm rebus fit redhibitio gentilitia 26.3.1
Venditio *à prix d'argent,& à francz deniers*,quid 25. 16.2
Venditio bonorum curialium cum decreto decurionum 18.14.6
Venditio facta ſub conditione, ſi diſplicuerit res ſit inempta,intra quot dies reſcindi poteſt 40. 5.15
Venditio omnium bonorum continet præſentia, non futura 41.5.10
Venditio per addictionem in diem, quid differat à conditionali 25.17.4.quando reſoluatur talis venditio eod.7
Venditio reſcinditur ex modico pretio, vel illud ſuppletur 25.24.1
Venditio ſub haſta quid 47.24.9
Venditionis rei eccleſiaſticæ programma per 20. dies debet exponi 40.5.13
Venditionis reſciſio quid efficiat 25.23.3
Venditione duobus eiuſdem rei facta, an traditio in ſecundum dominium transferat 25.18.5
Venditioni prædij debet apponi inſtrumento, cuius domini ſit cenſualis 25.26.11
Venditiones quæ, & quibus cauſis reſcinduntur 25.23.2.volentibus aut inuitis contrahentibus eod.
propter Vendicationes inducta ad exhibendum actio 29.7.16
Venditor propriè quis 25.1.4
Venditor num poſſit reſilire à contractu,domino retinere volente feudum iure prælationis 6. 16 4
Veneficij vlti difficilis controuerſia 50.1.9
Venefici magi,qui venenis vtuntur 34.2.3.& 4
Venefici qui medicamenta labem inferentia conficiunt,ſunt 36.18.14
Veneficiorum quæſtio quando primùm Romæ cœpit haberi 36.18.5
Veneficiorum vltimum ſupplicium eſt 36.18.6
Veneficiorum puniendorum Platonis lex 36.18. 11.in Perſida eod.12. Langobard. autem lex, qualis de his eod. nu.13.Caroli 5.eod.& item Viſigothorum eod.nu.19
Veneficæ & magæ,Medea & Dipſa 34.13.7
Veneficæ,quæ maritis præuerant venenum,a cõſanguinibus iudicio ſenatus necatæ 36.18.7
Veneficæ necatæ a Galba Cæſare 36.18.8
Veneficorum ex Platone pœnæ 34 14.6.& 10
Veneficia ad leg. Cornel.am de ſicar.pertinent 36. 18.1
Veneficij reatus morte non extinguitur 36.18.18
Venenum bonum & malum quid 36.18 1
Venenum non licet nec emere, nec vendere, nec habere impune,quibus 36.18.2
Venenum dans & præbens occidendi cauſa,de ſicariis lege punitur,& grauius homicida 36.18.2
Venenum quare Plinius laudarit 36.18.15
Venenum preſentaneum Baſiliſci, & quomodo curetur 36.18.16
Venenum parans vt exhibeat, ſi non effectu occiderit,num morte puniendus 36.18.17.& ſeq.
Venenorum compoſitiones docentes, reprobati 36.18.3.& 4
Veneno necare,pœna quibus 31.27.1
Venena mala vendi prohibentur 35.11.3
Venena quæ liceat habere,& vendere 18.23.21
Veneriæ baphij procurator 18.26.5
Veneti magiſtratus ſorte electi 34.5.13
Veneti,præfectos ſyluis ob quid conſtituant 3. 16.2
Venetorum ducatus inſigne ius aurei annuli 6.14. 18.matèque annulo dux deſponſat
Venetorum dux Mare deſponſat annulo in eo iniecto 3.5.1
Venetorum dux,princeps 6.7.12
Venetorum ducibus cur gladius in vaginâ trù feratur 47.14.7
Venia reis die Paſchatis vel Veneris præcedentis cur detur à principe 36.21.11
Veniam homicidij qui caſus mereantur 36.21.14. & ſeq.
Veniam obtinens delicti, teſtimonium ferre non poteſt, nec iudicare 36.21.13
Venia dignum citra voluntatem factum 30.4.2
Veniæ facilitas dat delinquendi occaſionem 31 2.3
Veniæ homicidij impetrandæ quæ requirantur 36.21.3.& ſeq.4.& 5
Veniam criminum & pœnas condonant principes ob clementiam 36.21.5
Veniales codicilli quomodo ad effectum per iudices ducuntur 36.21.2
Veniales codicilli à quibus,& de quibus dentur in Gallia 36.21.12.quomodo executioni mandentur & præſententur iudici eod.nu.30
Veniales codicillos comprobari non impediunt domini iuriſdictionales, ratione iuris confiſcationis 36.21.31
Venialia peccata quæ, & quomodo fiunt mortalia,vel tollantur 50.11.15
Ventidij Baſſi qualis fortuna 15.23 3
Venter quomodo in poſſeſſionem bonorum, &

quare mittebatur 43.4.9
Ventris curator, non tutor à magiſtratu datur 13.7.1. datúrque cum inquiſitione, & ſine ea eod.2
Ventris & bonorum curatorum, cum curatoribus minorum furioſorum & prodigorum differentia eod.3
de Ventre inſpiciendo edictum cur proditum 9.6.27
Ventriloquus vates quis 34.6.1
Ventus molitionis quomodo ab alio impediri nõ poteſt 4.10.7
Ventos ſopiebant aliqui ex certa familia 34.13.3. & Empedocles eod.4
Venuleius iuriſconſultus 18.11.5
Venus mutem admittit 7.2.21
Veneris Ericiniæ ædes à quo dedicata 15.29.8
Veneris feſtum deguſtandis vinis 2.16.11
Verbaſcum herba contra dæmonum terriculamenta 34 22.16
Verbeces, pecuniæ nomen Byturigum 36.2.22
Verbenaca herba deferebatur à ſfeciali, legationis cauſa 33.14.4
Verber quid 31.11.1.2
Verbera ab ingenuis mulieribus aliena 11.4.15
Verberum pœna iure diuino inflicta 31.11.1
Verberum ſpecies 31.11.6
Verberum pœna quæ & quatenus permiſſa iudicibus eccleſiaſticis 31.11.3
Verberibus vt quis interimatur, prohibetur damnatio 31.11.5
Verberare tantùm iubens, ſi verberans occidat, tenetur de homicidio 36.15.23
Verberaſſe hominem liberum, iniuria publici iudicij Græcis 38.3.15
Verberati publicè grauius, quàm priuatim 20.6.3
Verberatæ vxores Moſcouitarum à viris, neſciæ ſe contemni exiſtiment ab illis, vt mos illarum eſt niſi verberentur 9.15.22
Verbillæ qui 47.27.7
Verbum à vero dictum 24.1.30
Verbo & facto nunciatio fit, & vt vtraque fiat, & quæ vis eius quæ verbo fit 4.29.2. & 3
Verbo prohibitio facti in denunciatione, exuit poſſeſſione denunciantem 4.29.2
Verba cur dicta cenſentur 9.5.6
Verba directa, & obliqua, & communia, quæ: & quando directa obliquentur, & contrà 42.26.4
Verba dubia quomodo interpretanda 42.11.8
Verba diſpoſitiua, enunciatiua, ſeu relatiua inſtrumenta quid, & in quantum probent 48.14.12
Verbà matrimonij contrahendi ferò, non iocandi cauſa, obligant 9.5.5
Verba etiam ioco dicta ſemper interpretantur pro matrimonio ferè eod.6
Verba populo dare, capitale crimen Athenis 39.15.14
Verba temerè prolata non ſemper nocent 22.9.3
Verborum commutatio quot modis fiat 46.10.3
Verbis commentæ qui dicantur eod.8
Verborum delicta 30.11.5
Verborum obligatio quare habet coactionem præſtationis fidei 24.1.30
Verbis coniunctis vtuntur iure accreſcendi 46.11.10
Verenda viri mulier accipiens, punitur 31.16.6
Verbis contractus inter in genere 22.1.3
Vergobretus magiſtratus quis, & poteſtas 47.33.15
Veriſimilis notitia mortis beneficiari, & quomodo metienda 17.12.5
Veritas non eſt petenda à diuinis vel dæmonibus, quare 34.8.5
Veritas omnes præſumptiones ſuperat 43.11.9
Veritas omnia vincit 31.9.4
Veritas per os immundum non prodit 34.8.8
Vera dixiſſe fuit Eudemio cauſa necis 47.14.1
Veronæ exteri ſacerdotia non habent 17.6.42
Verſum in rem alicuius quando quid dicatur 19.15.1
Veſicæ diuinatio 34.1.14
Veſpaſianus author ſenatuſconſulti Macedoniani 11.9.1
Veſpaſianus Capitolij templum reſtituit 17.5.20
Veſpaſianus coniuratores Germaniæ qua pœna affecerit 31.27.1
Veſpaſianus ingenia maximè fouit 27.1.5
Veſpaſianus nunquam cæde lætatus 31.14.9
Veſpaſianus philoſophos Stoicos & Cynicos vrbe expulit 1.8.8
Veſpaſianus poſt Vitellium imperat 31.25.15
Veſpaſianus quid de domibus incendio conſumptis ſtatuerit 20.9.8
Veſpaſiani auaritia in vectigalibus ſordidarum rerum 3.10.10
Veſpaſiani Cæſaris miracula ficta 34.17.5
Veſpaſiani de imperio præſagium 47.24.8
Veſpaſiani iudicium 38.5.8
Veſpaſiani tempore capti Iudæi, & deportati 31.6.15
Veſpertini magiſtratus vbici 47 35.10
Veſtæ olim templum cur non conſecratum 15.17.15
Veſtæ priuilegia 11.10.8
Veſtam Scythæ ſua lingua Tabithi appellant 15.2.13
Veſtales virgines, & vnde illæ ortæ 15.17.7
Veſtales ignem inextinguibilem ſouebant 15.39.9
Veſtales impudicæ viuæ ſepeliebantur 31.26.1
Veſtales inceſtæ, qua pœna punitæ 36.7.3. & quæ viuæ defoſſæ eod.
Veſtales iurare non cogebantur 50.7.11
Veſtales nec ſunt, nec habent ab inteſtato hæredes 45.4.12
Veſtales Romanæ vetulæ tantùm nubebant, ſi vellent 9.14.7
Veſtales tantùm erant ſui iuris 9.5.18
Veſtalium ædes cur non eſſent conſecratæ 47.25.16
Veſtalium arcana 33.9.10
Veſtalium honores matri & ſororibus tribuit Caligula 17.7.26
Veſtalium in templo ſenatus non habitus Romæ quare 15.17.15
Veſtalium velum 9.1.7. & cur velarentur eod.
Veſtalibus capillus tondebatur 16.1.17

à Veſtalibus Palladinum ſeruabatur 2.12.4
Veſtibulum num vſucapitur 40.2.1
Veſtis æſtimata data vxori, in dotem eſt, & tenetur periculo mariti 25.5.4
Veſtis pauperis non poteſt in pignus ſupta ſolis occaſum retineri 23.9.11
Veſtis quæ relinquenda ſit cedenti bonis 22.8.4
Veſtis ſerica viris lege Quinti Haleri prohibita: & turpis etiam viſa mulieribus 9.19.25
Veſtis attæ vſus in luctu 2.14.10
Veſtem diſcindere, multa animaduerſum 38.3.35
Veſtem ſuam ne ſcinderet ſummus Pontifex, & de veſte illa inconſutili domini noſtri quæ manſit integra, quid denotet, quod Symbolum ſit 15.3.7
Veſtem ſcindere, in pœnam 38.3.29
Veſtem virilem in fœmineam, & contrà mutare, Deus prohibuit 39.11.3
Veſtem vnam tantùm ſingulis annis conceſſit æqualem iuuenibus Lycurgus 9.19.15
Veſtem vnam nunquam bis induit Nero eod.16
Veſtes adulteræ deſcindendæ 36.6.28
Veſtes ingenuarum, meretricum, & ancillarum olim diſtinctæ 9.19.4
Veſtes meretricibus diſtinctæ 10.2.38. item Iudæis à Chriſtianis eod.
Veſtes militares quo tempore anni dabantur 19.7.1
Veſtes, monilia cum dote datæ filiæ, in legitimam imputantur eius 44.5.41. Non imputantur filiis illæ veſtes, nec alimenta eod.44
Veſtes mulieris ſuper genicula eleuare, pœna dignum 36.12.15
Veſtes prætioſæ, & aliæ à marito vxori donatæ, an marito vel vxore mortuis reſtitui debeant 9.25.19
Veſtes prætioſiores ferebant magiſtratus tempore feſtiuorum dierum 47.15.14
Veſtes purpureæ, palmatæ, & pictæ prohibitæ ab Octauio 9.19.28
Veſtes auro intexere prohibuerunt Aurelianus & Gordianus 9.19.19
Veſtes prohibitę paragaudæ, auratæ, & conchiliatæ, & margaritæ, certis perſonis exceptæ 9.19.33
Veſtes quas vxor accepit à marito viuo, an relinquantur ei poſt mortem mariti 28.10.19
Veſtes ſuo arbitrio non poſſunt comparare milites ordinis hoſpitalis S. Ioan. Hieroſolymitani 47.26.9
Veſtium damna penes ſutorem vel fullonem, ad quem pertineant 18.26.4
Veſtibus & pannis peregrinis vti prohibuit Ioannes Ducas imperator Orientis 9.19.30
Veſtibus intextis auro & argento, penſio poſita: permiſſæ autem auratæ veſtes nuptiis, prohibitæ quotidiano vſui eod.32
de Veſtibus ſacerdotis ſactis 2.6.10
Veſtiri pacta 7. modis 21.6.12. & nu. ſeq.
Veſtiri verbum, ad alia, quàm ad hominis corpus extenditur 21.6.12
Veſtitus quotidie inſpectiones obibant Lacedæmoniæ Ephori, vt ſi excederent, corrigerent 9.19.14
Veſtitus ſeruorum & liberorum à ſenatu aliquando diſtinctus, ſed poſtea ob periculum rebellionis confuſus 9.19.21
Veſtitui modus edicto in Gallia impoſitus, & Germaniæ 9.19.31
Veſtitum ob nimis mundum ſuſpecta facta pudicitia 9.19.9
Veſtitum voluit Alexander Seuerus diſtinguere omnibus officus & dignitatibus 9.19.17
Veſtitum vxori præbere, eſt ſecundum onus matrimonij, & quomodo 9.19.6
de Veſtitu contentio duarum fœminarum, interitus cauſa maritorum & gentis Gothicæ 9.19.11
Veſtria vnde dicta 6.9.12
Veterani, & veteres milites qui 19.3.23
Veterani 20. ann. militauerant 19.4.3
Veterani agris donabantur eod.5
Veteranorum militum priuilegia, & immunitates 19.16.4. ex quibus cauſis amittunt priuilegia eod.5
Vetronius Churnius fumi venditor, punitus 39.15.13
Vetuſtas pro lege 40.5.34
Vetuſtas quando vicem legis obtinet 4.21.6
Vetuſtas quid operetur in ſeruitutibus agrorum 4.17.6
Veue figure, ou Monſtree, quid 5.5.11. & 48.10.1
Vexillum bellicum magicum 34.10.1
Vexilli datio, ſymbolum feudi traditionis 6.14.10
Vexillaris quot militibus præeſſet 19.3.19
Via quid 4.14.5
Via baſilica, regia, prætoria, quid 1.2.5
de Viarum publicarum cura, & curatoribus 1.2.5
Viam non monſtrare erranti, execrabile eſt 1.2.5
Via publica iuris regalis eſt, quídque via publica 3.13.1. viæ diuiſio & ſpecies, publica & priuata eod. viæ publicæ latitudo quanta eſſe debeat eod.2. Ex viæ publicæ communes vſu, non vicina illis prædia, in qua non eſt declinandum 8.eod.6
Via publica imbribus deſtructa, per vicina prædia ire licet 4.14.3
Via publica media ductum aquæ, non hauſtum impedit 4.15.5. per eam aquam ducere quis concedat eod.4
Via publica non vtendi nunquam amittitur 4.23.8
Viæ & actus differentia explicata 4.14.12
Viæ publicæ commiſſum crimen, cuius iudicis habeat forum 32.9.1
Viæ publicæ, vt regię 32.9.2. & 3
Viç vicinales, & publicę vt differant 32.9.3
Viarum publicarum cura ad quos pertinuit 32.9.4
Viam vendere coguntur vicini ei qui habet inter illos prędium medium 4.14.4
Via detrudere obuium, multa animaduerſum 38.3.35
Via non decedere magiſtratui, & mulieri, iniurioſum habitum 38.3.26. & 27
in Via ante ſtare homini libero iniuria 38.3.28

in Via occiſus cùm aliquis inuenitur, ſuſpectus de eo quis habeatur 4.24.11
Viarum cura ad Ædiles 47.31.7
Viarum & itinerum cura electis commiſſa in Gallia 47.38.4
Viarum publicarum cura aliquando fuit Conſulis, & Ædilium Curulium, & quid huiuſmodi curarent in eis 3.13.4
Viarum curator aliquando ſolus, qualis poteſtas eius, & quot conſtituti. Et cura tandem earum & ſecuritas in Cæſares tranſlata, quare & vectigal exigunt eod.5
Viarum lex vna, comiter iter docendum eſſe 3.13.8
ſupra Vias pontes facere ad coniungendas domos inhibitum 4.12.7
Vias publicas non licet occupare vel concludere priuatis, quibus ſine metu præſcriptionis quilibet poteſt ſe opponere 3.13.3
Viator quis 47.40.7. & quibus eſſet magiſtratibus eod.7. & 8
Viatores ſeruorum in numero ſunt 31.27.9
Viatorum cauſa primitiæ olim in vtis collocatæ 2.19.4
Vicaria perpetua, beneficium, & quale 15.24.15. & 18
Vicariatus, vel alicuius adminiſtrationis eccleſiaſticæ nomine dare, ſimonia 33.13.13
Vicarius epiſcopi quando confert beneficia præſente epiſcopo 17.7.16
Vicarius epiſcopi quis, & maioris poteſtatis officiali, & de eius poteſtate 15.41.4
Vicarius perpetuus quis, & quare dictus 15.24.15
Vicarius temporalis quis 15.37.1
Vicarius epiſcopi in ſpiritualibus 15.37.3
Vicarius vrbis quando, & cuius poteſtatis olim 47.35.8
Vicarius vrbis Romæ quis nunc eod.9
Vicarij perpetui, & temporalis differentia 15.24.17
Vicarij perpetui congrua portio quomodo conſtituenda, à quibus ſupplenda, formula petendi, coram quo iudice petatur, & quæ quantitas cõgruæ portionis eod.20. In eius congrua penſione quæ ſunt conſideranda eod.21
per Vicarium in Gallia obſequia præſtari poſſunt 6.29.32
Vicarij proconſulum quæ habebant ſub ſua diſpoſitione 47.32.11
Vicariorum proconſulum poteſtas 47.32.18
ſub Vicariis imperatoris quæ prouinciæ eſſent, & quare regerentur potius illæ per vicarios 6.7. 27. vicarij & duces æquantur eod.29
Vicecancellarij Romę dignitas, & authoritas, munus, & cur non dicatur Cancellarius 15.42.1
Vicecomes vicecomitatu vt inueſtiatur 6.14.23
Vicecomes vt quis fiat, quæ requirantur 6.9.14
Vicedominus quis & quomodo differat ab œconomo 15.40.3
Viceroys qui 47.33.2
Vicenima ab Octauio exacta, & ab Antonino philoſopho 46.5.4. & 7. à Iuſtiniano ſublata eod.7
Vicinalis, iter, actus, via quid 3.13.2
Vicinitas vnde cœpit 4.24.6
de Vicinis in ſeruitutum tractatu quare agitur 4.24.1
Vicinus vnde dictus, & quis dicatur vicinus 4.24.2.4. & 5
Vicinus alius proximus, alius remotus, primus ſecundus, tertius eod.3
Vicinus concludens ſua domo vicini pullos, furti tenetur eod.13
Vicinis ius prælationis in emptionibus rerum vicinarum, quo ordine olim 26.12
quæ Vicina, quíue vicini dicuntur, arbitrio iudicis relinquitur 4.24.4
Vicini amicis præferri 4.24.7
Vicini antiqui inter familiares, & vicinus quis 43.15.1
Vicini, furtum vicino factum ſoluebant apud Cymenſes 37.1.30
Vicini mali valdè fugiendi, ſed & illis benefaciendum, quare 4.24.9. & tales qui ſint eod.10
Vicini mali vt & lenones & meretrices à vicinia expellendi 4.24.10
Vicini peſſimi ſunt qui cupidi eod.11
Vicini quando tutores dari poſſint 12.4.12
Vicinorum bonorum magna commoditas, ex malo plura incommoda 4.24.8
Vicinorum pacem & fidem leges quæ continent, non concupiſces 4.24.13
Vicinorum damna quibus modis reparari poſſint vide eod.14
inter Vicinos fraternitatis ſpecies, & amicitia maxima, &c. 4.24.7
Viciſſitudo humanæ fœlicitatis 6.4.5
Victoria magicis artibus parata 34.10.1. & 11.4.5. 6. & 13
Victorini eximium factum contra ſuum legatum 48.15.20
non Videtur ſponſa apud Moſcouitas quin prius inter parentes ſponſalia fuerint firmata 8.3.3.
Viduus vel vidua, ſi non repetant nuptias, partiuntur pro virili cum filiis illius matrimonij, dous ſeu donationis propter nuptias ſeu augmenti lucra in proprietate, & de lucris aliis liberè diſponunt 9.26.42
Vidua artificis iurati, artem per ſeruum expertum non magiſtrum, poteſt exercere 9.4.11
Vidua cui habitatio relicta, non poteſt ſcholaſticum hoſpitem ſine nota recipere 10.1.7
Vidua eſſe nequibat vxor ſacerdotis Iudæorum & Ethnicorum nuptias ſacerdos non repetebat 9.26.10
Viduam qui duxit, ad ſacros ordines promoueri non poteſt eod. 11. Et viduæ ſub conditione relictũ, et nuptias prohibet, in virgine, cõtrà eo. 12. & pro maritandis viduis pecuniæ piæ debitæ maritandis pauperibus, non debentur, ſed pro primò nubentibus eod.14
Vidua defuncti à proximo ad quem deferebatur inteſtati hæreditas, ducenda erat 45.13.1
Vidua fornicata vrebatur 56.9.1

Vidua quæ cenſeatur 9.10.2. & vidua quid ſit eod. 11
Vidua ſtuprum committens non pr uatur dote, qua priuaretur, ſi adulterat viuente marito 36. 9.11
Vidua, vacans mulier 17.17.1
Viduæ vxori an alimenta per, hæredes debeantur, & quæ alimenta ei prægnanti decernantur 9. 20.9.& 10
Vidui qui dicantur 3.1.1
Viduæ domicilium & forum maritorum ſequuntur 18.13.25
Viduæ Deo conſecrantur, & virgines: ſed diuerſa earum profeſſio 15.17.2
Viduæ ignem perpetuum ſeruarunt Athenis 15. 39.10
Viduæ imperium, ſignum iudicij vltimi ſeculi 47. 11.9
Viduæ nubebant publicis feſtis, non virgines qua re 9.26.6
Viduæ in profeſſione ſicuti virgines, non velantur 15.17.11
Viduæ quæ à collectis exemptæ 3.8.9
Vi uæ retinent dignitatem maritorum eod.
Viduæ, quæ nuptias non repetunt, non procul à virginitate ponuntur 9.26.41
Viduæ viuum retinent, mortuum maritum 9.4.12. Et viduæ ſuæ ſecundas nuptias agrè fert anima defuncti eod.13
Viduis Pollio ſeruos edendos murenis obiecit 14. 1.18
Viennenſe Concilium ſub Clemente 5. habitum 15.16.4
Viennenſes ne otio torpeant, ſpectacula non potuerunt à Traiano obtinere reſtitui 39.5.20
Viennenſium cur ſublatum gymnicum certamen 34.12.14
Viennenſium duumuiratus 42.32.25
Vigilum præfectus, cura, & notio eius 47.35.11
Vigilia feſtorum quare dicatur, & de vigiliis Chriſtianorum 2.17.2
ſub Vigilio Pap. ſynodus generalis Conſtantinopoli habita 15.8.10
per Viginti annos bona fide ſeruus moratu, liber efficitur 14.5.19
Vi, uerius quis, & quid ſignificet & iuriſdictiones 47.33.15
le Viguier Tholoſæ 18.16.5
Vilis conditionis homines, qui in ſummum nobilitatis gradum peruenerunt 6.4.6
Viles coniuges vnà plures ſunt apud Numidas & Mauros 9.2.31
Viles perſonæ parum habent fidei, & quæ viles 48.13.25
Viles, quibus cum teſtamenti factio non eſt, tutores eſſe non poſſunt 12.4.11
Villa murata quæ dicatur 17.3.12. vnde villa dicta eod.
Villani apud Græcos & Sarracenos tantùm penſionibus obnoxij 3.8.19
Villici & coloni quid rerum dominis debeant 18. 23.15
Viminales 16.8.19
D. Vincentium coadiutorem ſibi aſſumpſit Valerius Cæſar Auguſtanus Epiſcopus 15.25.3
Vincula non eſſe corpori pro debito imponenda, lex Romanorum 22.6.6.& 8
Vincula quibus carceratis inficienda, & quando 31.33.4
Vinculorum pœna qualis 31 11.16
Vinculis pro repertorio rerum pupilli conficiendo tutor vilis perſona cogitur, ſi aliter nol t 12 3.5
Vindex ſeruus Vitelliorum detexit cõiurationem 47.15.15
Vindex Vindeliorum ſeruus primus & cur manumiſſus 14.5.6
Vindicandi poteſtas non eſt nobis conceſſa libera ſed conditionata 48.16.9
Vindiciæ quid 23.5 2
Vindiciæ, in cauſa nouitatis 21.9.13. & vnde eod. 14
Vindiciæ & ſequeſtratio, ſunt duæ prouiſiones in interd cto poſſeſſorio 17.20.7
Vind ctæ quomodo fiebat manumiſſio, & coram quibus iudicibus 14.5.5
Vindictæ manumiſſio vnde habuit originem eod. 6
Vindictæ iniuriæ legitima, habita laudabilis 38. 1.18
au denier Vingt, quæ vſuræ 22.3.37
V oca domini Eccleſia 17.9.16
Vinum ad venerem incitat 15.15.13
Vinum mulieres bibiſſe, capitale Romanis 11. 4.14
Vinum œconum à Græcis cur dictum 8.2.4
Vinum prohibitum mulieribus bibere 39 1.15. Itẽ & iuuenibus vſque ad quod tempus eod. Item vbi viris, ſine medici conſilio eod. & ſacerdotibus miniſtraturis eod.
Vini immoderatè poti mala & noxa 39 8.2
Vini inopia ſeditionem vulgi concitauit 36.6. 13
Vini, lei, & ſimilium, ſpecierum emendarum curatores 13 11.3
Vini præter modum epoti vis habet impetum 30. 3.4
Vini propinatione ſponſalia quare fiant 8.2.4
Vini vectigal & ſalis Pariſijs impoſitum tempore Caroli v. 3.10.12
Vini vectigal olim in Gallia, & Tholoſæ à Romanis exactum 3.10.15
Vini vſus Romanis mulieribus cùm interdictus fuit, tunc primum à cognatis deoſculari cœperunt 8.8.13
Vino deditæ mulieres, intemperantes, & rebus venereis pronæ 11.4.14
Vinum nautæ non ſemper bibunt 29.11.4
Vino & laſciuia delinquens releuatur aliquantum à pœna capitali 36.20.6
Vinum ferentes & aquam ei miſcentes, qua pœna puniendi 37.14.9
Vinis deguſtandis feſtum 2.16.11
Violatio virginis naſus amputatio pœna 36.8. 16
Violentiæ ſpecies quæ 30.2.5

Vipera cur parricidij pœna adhibebatur 36.24.9
Vir & vxor quibus in domo præsint 11.3.2
Vir vxorem res subtrahens, vel contrà, non conuenitur actione furti vel famosa, & quare eod.6
Vir non tenetur lugere vxorem 9.26.21
Vir vocatus dominus ab vxore 11.4.7
Viri & vxoris in domo quæ societas, & quod similis Aristocratiæ 11.3.1
Viri vxoribus subiicere se non debent, alioquin stolidi eod.4
Viri & vxoris familiæ commiscentur eod.5
inter Virum & vxorem donationes cur prohibitæ 9.25.3.4.5.15. quando valeant & quæ tantùm reuocentur nu.5.& 17
inter Virum & vxorem transactio prohibita 28.2.26
Viro non reddente vxori debitum, an excusanda vxor in adulterio 36.6.39
Viri olim cum fœminis dorso coniuncti, posteà diuisi 7.2.6
Viris subditas esse mulieres quid ostendat 9.1.5
Virgarum admouendarum à latere seu dorso ciuiũ Romanorum lex Portia 31.11.14
Virgarum diuinatio 34.6.2
Virgilius cur Nolanos è suis versibus expunxerit 1.4.2
Virgilius sua carmina testamento aboliri iussit flammis 42.36.3
Virgilianæ sortes 34.3.19
Virginitas præferenda nuptiis 9.6.29
in Virginitate error soluebat olim matrimonium hodiè non 9.12.4
Virginis Mariæ milites Theutonici cur dicti 15.35.2
Virginis Mariæ Montisbrisoni ecclesia collegiata 17.8.19
Virginem aliquam appellans grauius punitur, quàm si meretricem 10.2.16
Virginem corrumpentis militis pœna 19.12.1
Virginem immaturam rapiens, quomodo puniatur 36.9.9
Virginem qui nominat mulierem, iniuriarum actione tenetur 34.12.10
in Virginem Mariam Dei genitricem blasphemiæ iactatæ, iusto iudicio vindicatæ 33.12.10
Virginem vetantis pœna 36.9.5
ex Virgine puer natus quando Romæ 7.2.10
in Virgine, relictum cum conditione, si non nupserit, non tenet: viduæ tamen prohibet nuptias 9.26.12
Virgines capillum vouentes 16.1.17
Virgines castæ abstinere debent ab osculis 36.12.19
Virgines Deo consecrantur, & viduæ: sed diuersa earum professio 15.17.2
Virgines Lacedæmoniæ violatæ à Messeniis, in templo Dianæ 36.8.14
Virgines Milesiæ quomodo à morte sibi conscisscenda reuocatæ 36.22.5
Virgines moniales velantur in professione, non viduæ 15.17.11. Earum monasterium ne vir aut monachus ingrediatur eod.14
Virgines nubentes velatæ 9.1.5 Earum velum quod eod.7
Virgines appellare quid, & pœna 36.12.7
Virgines corrumpens quibus puniatur pœnis 36.11.6
Virgines cur non nuberent publicis festis, vt viduæ 9.26.6
Virgines moniales olim non nupsisse, testimonio Ammiani 9.14.4
Virgines strangulare Romanis nefas erat 31.17.3
Viriatus ad Lusitaniæ regnum vt peruenerit 6.4.6
Virilia amputata adulteris 36.6.15
Virtus, libertas perfecta à D. Iacobo dicta 11.1.17
Vis quid dicatur 36.25.1. diuisio in humanam & diuinam eod.2. diuina quid 3
Vis maior cœli quid, & vnde nascitur 36.25.3
Vis humana, legitima vel illegitima 36.25.4
Vis legitima non admittit restitutionem in integrum 36.25.4
Vis improba quæ, & eius diuisio in rem & in personam 36.25.5
Vis in rem, impulsiua, inquietatiua, expulsiua, &c. quid 36.25.5
Vis in populo abesto 36.25.10. vim inquietatiuam quis facere dicatur eod.12
Vis expulsiua quæ 36.25.14
Vis ablatiua quid, & eius remedium 36.25.5
Vi bonorum raptorum actio quando competat 36.25.22
Vi possidere quis dicatur, quisue vim committere 36.25.22
Vis ciuiliter & criminaliter quomodo puniatur 36.25.22.23.& 24
Vis publica aliis criminibus miscetur 36.26.9
Vis repulsiua quomodo impunita 36.26.10
Vis maior quid in iure, & quid contineat 31.13.3
Vis quid sit, & illa cogit, eique resistere licet 11.1.4.& 5
Vim maiorem faciunt verba persuasoria 36.8.3
Vim vi repellere impunè possumus, & de homicidio aggressoribus facto 36.23.15
Vi, aut clam, aut precario factum restituendum in pristinum statum 4.25.1
Vi quando opus factum dicatur eod.2
quod Vi aut clam interdictum tantùm datur pro rebus soli aut quæ in solo eod.4. quibus autem detur, & contra quos eod.5. quandiu competat 6. effectus, & quid in condemnatione eius eod.7
Vi bonorum raptorum actio quam pœnam contineat 37.1.23
Vi bonorum raptorum species, inter furta & cum furto propriè differentia 37.1.14
Vi obligationes factæ, rescinduntur 29.2.3
Visa, quibus apponit codicillis Cancellarius 47.29.27
Viscellius Varro 24.1.16
Visiri Bassi 6.11.8
Viseneschaux de robbe courte, qui & eorum munus 47.33.16

Viſitatores monaſteriorum 15.15.16
Viſus, amoris conciliandi medium primum 36.12.12
Viſus Baſilici & Lupi quare inficiant, & quomodo retundatur virus eorum 34.11.9
Viſus ſotulegarum quomodo inficiat pueros, & teneros agnos 34.11.11
Viſu plura in iudicio expediuntur, nec aliter 47.10.10
Viſa quomodo fiat probatio 48.10.1
Vita & mors hominis animæ & corporis quæ 36.251
Vita hominis, peregrinatio à patria 31.6.1
Vitâ inops morte peior 22.1.11
Vita morte grauior ex ſententia Apollonij, Tyanæi 31.33.10
Vitæ cenſura priuatorum etiam ad Cenſores pertinebat 47.16.14
Vitæ humanæ terminum Solô ſeptuaginta annos eſſe ait 12.6.10
Vitæ reddenda ratio magiſtratibus, de quo viuatur 39.6.20. vitæ, & vnde viuerent reddebant ratio rem ciues Athenis iudicibus eod.22
de Vita hominis cũ agitur qualiter res examinãda 19.18.9
Vitellij Cæſaris vitium, & mors 18.1.8
Vitæ expolians quam pœnam debet, lege Lingobardorum 37.6.6.& 9
Vitibus verberati ciues Romani in militia 31.11.10
Vitiſa Gothorum rex de Theodofredo quod ſupplicium ſumpſerit, & quali is poſtea affectus fuerit 31.16.7
Vitiſa rex, Aragoniæ permiſit polygamiam ſacerdotibus 9.14.11
Vitium, in Myſia grauius punitum 30.6.5
Vitium loci duplex, accidẽtale, & naturale 25.21.6
Vitium in redhibitoria debet probari fuiſſe tẽpore emptionis eo.14
ad Vitium loci naturale, damni infecti cautionem non porrigi 4.26.8
Vitium poſſeſſionis, mala fides, poſſeſſorem ſequitur 40.8.3
Vitio vnius alij corrumpuntur 34.12.15
de Vitio operis publici intra quindecim annos tenetur qui ædificauit, ſe ſuoſque obligat 5.21.3
Vitia apparentia exprimenda non ſunt 25.21.10
Vitia naturalia quomodo dicantur 14.2.5
Vitia perſonarum in dignitate poſitarum maiori pœna quare digna ſint 30.5.5
Vitia rerum quæ redhibitioni locum faciant 25.21.5
Vitrarij fornacis ædificandi lex 18.22.7
Vitrum tractum manibus reficiens, morte damnatus 39.1.12
Vituli adoratio 34.10.18
Vitulorum & vacarum furta vt puniantur apud Salices 37.5.8
Viuum ſepeliri, pœna 19.11.4
Viui qui rapti 34.10.7
Viuendum ſecundum leges & mores regionũ, ad quas peruenerimus 30.6.3
Viuentis beneficium impetrare, odioſum 17.12.2
Viuentis beneficium nec Ethnici etiam alicui cõcedebant 15.25.2
Viuendi ſplendidè, vnde viuant inquirebatur lege Corinthiorum 39.7.2
Vlnarum in Gallia varia menſura 36.1.12
Vlpianus Alexandro familiaris 38.11.5
Vlpianus vixit ſub Alexandro Cæſare 38.13.7
Vlp am circumlati tituli, nõ ſunt Vlpiani 42.20.4
Vlpiano tituli inſcripti, nõ ſunt opus Vlpiani 42.2.1
Vltima voluntas iurata, quare mutari poterit ſine periurio 50.3.4
Vltimo ſupplicio damnati, an teſtari poſſint 42.8.11
Vltimi canonici recepti habent æqualem partem in fructibus menſæ cum antiquis 15.23.27
in Vltimis voluntatibus res quomodo arceantur à commercio 21.4.6
Vltra quàm facere poſſunt quæ perſonæ conuenire & condemnari non poſſunt 22.9.7.& 8
Vlyſſes ancillas impudicas laqueo pœna affecit 31.27.4
Vlyſſes Homerum cur ſapientiſſimus habitus 31.6.3
Vlyſſes inſaniam ſimulauit 13.5.26
Vlyſſes quem baculum deferret 6.14.7
Vlyſſes ſeipſum vulnerauit, quare 36.22.6
Vlyſſis de armis Achyllis cũ Aiace cõtentio 45.8.1
Vlyſſis & diomedis Troianis exhibitum ſolemne iuramentum 50.8.8
Vlyſſis ſocij in varias formas mutati à venefica Circe 34.12.3
Vlyſſiponenſis diœceſis in Portugalia 15.35.11
Vmbertus Delphinatũ im princeps Delphinatus dominatum ceſſit regi Gallorum 18.2.21
Vmbertus Viennenſis Delphinus 47.27.12
Vmbilicomantia, quæ diuinatio 34.3.11
Vmbricia matrona relegata, ob leuiſſimas cauſas ancillam atrociſſime tractata 14.4.2
Vncia aurificum 36.2.13
Vncia vnde dicta 42.34.1
Vncia quid, & eius partes 22.3.32.& 2.13.8
Vnciarum quæ in aſſe ſunt, nomina 42.34.1
Vnciales vſuræ, quæ 22.3.33
Vnctionis extremæ ſacramentum à quo inſtitutũ 2.7.2
Vndenæ quæ dicæ 7.3.2
edictum Vnde legitimi, & vnde agnati, quid contineat 45.12.3
Vnde legitimi ſucceſſio quibus delata 43.5.3
Vnde liberi bonorum poſſeſſio quibus competebat 43.5.2
Vnde liberi edictum quando filiis dabatur 45.2.3.4.& 5
Vnde liberi edictum quid continebat 43.4.7
Vnde vi, interdictum, & in eo vis eſt expulſiua 21.9.12
Vnde vir & vxor edictum, quando locum habuit 43.5.4
Vngebantur magiſtratus cenſores, & eius ſcribæ, dũ auſpicabantur magiſtratum 47.16.23
Vngi reges plerunque ſolent 16.1.1
Vnguium reſectatione coniugia Cymbrorum firmabantur 9.5.42
Vnica interpellatio ſufficit ad moram conſtituẽdam 21.14.4

Vninomadus cancellarius Childerici 47.29.10
Vnio quid,& de vnione beneficiorum 17.5.5.eius faciendæ rationes eod.7. & in vnione faciẽda, vocandi in quorum interest eo.8
Vnio à quo fiat,& diſsoluatur 17.5.16
Vnionis beneficij controuersia agitur coram iudice regio in Gallia 17.20.4
Vnitas in eccleſia catholica 33.11.4
Vnitas in omnibus laudata 47.15.24
Vniuerſale legatum quid contineat 42.32.10
Vniuerſalis peritio quæ 47.5.5
Vniuerſitas delinquere põt,&punitur 35.1.18.& 19
Vniuerſitatis res nomine publicarum venũt & illæ quæ ſunt,& à publicis vt differant 1.14.8
Vniuerſitatis rerum diuiſio 5.1.2
pro Vniuerſitatis vel collegij delicto,qua ptaxi debent capi pignora 23.6.7
Vnus ex dominis ſeruum inuitis aliis reddito pretio manumittit 14.6.9
pœna Vnius delinquentis cur ad alios innocentes protogata 35.1.26.& ſeq.
Vnius gubernatio melior ne, quã pluriũ 47.15.24
Vnius teſtimonium non probat 48.13.5
Vna ex pluribus rebus venditis, vel pars ex toto non retrahitur à proximis 26.2.17
ab Vno ex dominis communis rei ſeruitus quomodo imponi non poſſit 4.21.10
ab Vna ad aliam quando monachus poſſit tranſire regulam 15.14.18
Vocabula mutari & recipi cum tẽpore 42.35.23
Vocatio in ius quid 48.2.2. ea fit vel per apparitores,vel per iudicem 48.2.13.& 14.eius finis, & rationes eod.25.& 26. vide citatio
Vocatio in ius cur denegata tribunis plebis 47.34.6
Vocatio in ius vexãdi cauſa, habet iniuriã 38.3.30
Voconia lex , de non inſtituenda muliere ſupra quadrantem,& aliud eius caput 42.34.2.ſublata 42.35.17
Voconiæ legis caput de legatis non faciendis mulieri 42.33.6
le Vol d'vn chapon 6.18.9
Voleurs,& eorum pœna 37.9.11
Volones milites 19.3.24
Volonum exercitus vt punitus à Graccho Conſule 19.10.15
Volonũ ſeruorũ legiones libertate donatæ 19.3.8
Volſcorum obſides Romæ occiſi 19.13.3.
Voluntarium,conſultò & inconſultè factum quomodo 30.2.5.
Voluntariæ debent eſſe conuentiones 21.1.2.
Voluntaria crimina ex tacita voluntate quædam 30.2.10
Voluntas quid, 30.2.3.& cauſa delictorum,4.& de voluntate coacta nu.5.&6.
Voluntas cum poteſtate , & econtrà, vt res valeat, adeſſe debet 20.10.5.
Voluntas decedentium & mens , præcipua in fideicommiſſis & poſtremis iudicijs 42.30.1
Voluntas defuncti probata , præualet proprietati verborum & ſcripturæ 42.36.4. dubia,in arbitrio iudicis eſt eod.5
Voluntas & cogitatio quando puniatur 30.2.9
Voluntas & poteſtas perficiunt actus ſimul 17.9.34
Voluntas fundamentum vnum primum conuentionum cum poteſtate 21.2.2
Voluntas coacta conuentiones reprobat,vt metus & vis eod.4
Voluntas in adoptione perpetuò non exigitur 1.6.23
Voluntas teſtatoris indaganda, & ſequenda 41.33.23
Voluntas teſtatoris præfertur in vltimis voluntatibus 41.28.34
Voluntas teſtatoris regit diſpoſitum 46.11.16
Voluntas toxicandi cum aliquo conatu, morte plectenda 36.18.17
Volũtas vltima pacto reſtringi nõ poteſt 41.4.11
Voluntas vltima ambulatoria 21.2.7
Voluntas vltima rata,ſi modò iuſta ſit 42.2.7
Voluntatis vltimæ fauor,& effectus 41.1.1
Voluntatem defuncti non implens quando priuetur hæreditate , numq́ue hoc verum ſit in Gallia 46.9.9
ſine Voluntate & præter eam qui occidant 30.4.1
Voluntate pupillorum vel tutoris tutela non finitur,ſed aliis modis 12.15.1
Voluntates morientium ſortiri effectum , reipub. intereſt 42.36.2.tuendæ,& ſequendæ eod.3
Voluntates vltimæ ambulatoriæ vſque ad mortẽ, non contractuum 41.4.9
Voluptas,& libido temerè impetuq́ue mouẽtes 30.3.9
non Voluptatis ſed dignitatis nomen vxoris eſſe dictum ab Ælio Vero 8.1.17
Voluptuariæ impenſæ quæ , & num repetantur 21.16.5
Vomita per maleficos præſtigia ſupponi à Dæmonibus 34.22.25
Vomeribus decem ignitis fiebat olim purgatio vulgaris 48.15
contra Voſcos orto bello , libri Sibillini conſulti 18.6.10
Votum quid 24.10.1.eius diuiſio in bonũ,malum, ſimplex,ſolemne eod.5.purum, conditionale, commutabile,incommutabile eod.6
Votum ordines ſacros ſuſcipientium,& religionis eod.7
Votum tacitum religionis eod.
Vorum filij intra quod tempus reuocari poſſit à patre 24.10.9
Votum quare obligat perſonam eod.15
Voti finis eo.15
Voti commutatio ſeu diſpenſatio quid , & à quo, & in quod fiat eod.18
Voti impij accuſatio 39.1.17
Vota priuatorum,ſacra non ſunt 33.14.1
Vota pupillorũ reuocare poſſunt tutores, monachorum abbates,vxorum mariti 24.10.10
Vota plura enumerata Paganorum,pro re familiari & publica eod.14
Vota reddi debere omni iure probatur eo.16
Vororum excludendorum modus 24.10.17
Vouere aut reiunare vxoribus ſine conſenſu viri a Deo prohibitum 11.4.5
Vouere non poſſunt per ſe ſolæ virgines, vel vxores 30.7.9
Vouere quæ perſonæ poſſunt 24.10.8

Voueri quæ res poſſunt 24.10.2.& 3
Vouendi formulæ 24.10.12
Voce Ingreſſus paſcuorum prohibentur 3.15.5
Vocidæ in iure perpendendæ 23.3.2
Vraia dux eximius 9.19.11
Vrbanus 6.ſum.Pontif. ab Italis electus, cuius rei cauſa ingẽs ſchiſma inter eos & Gallos 15.3.15
Vrbanus prætor 47.30.5
Vrbana ſeruitus quid 4.6.2
Vrbanum prædium quid faciat, & quid vrbanum 4.6.1
Vrbanæ ſeruitutis tres ſpecies, ſtillicidium in ædes ſuas recipiendi, auertendi, vel non auertẽdi 4.9.1
Vrbanæ ſeruitutes in affirmatiua conſiſtunt 4.6.3
Vruntur incendiarij 36.19.14
Vrbis præfectus, vicarius regis 47. 35.1. quando perpetuus eod.2
Vrbem ruinis deturpari nolebat Veſpaſianus 20. 9.8
Vrbes refugij Hebræis 30.4.2
Vrbes refugij quæ apud Hebræos 31 6.11
Vrbes ruinis ædificiorum deturpari non debent 42.31 26
ex Vrinæ crepitu diuinatio 34.3.14
Vſi mortuorum corpora, & cremari, à temporibus Syllæ cœptum Romæ 2.14.18
Vrſi deuorarunt pueros maledicentes propheræ Eliſeo 36.21.18
Vrſi duo lacerant 40.pueros de ciuitate Bethel 31. 20.1
Vrſicini ſchiſma contra Damaſum ſum. Pont. 15. 3.15
Vſtilia telegata 36.6.10
Vſura quid 22.3.2.triplex eo.5
Vſura mordet, rodit facultates, trucidat eo.6
Vſura & mentalis à Deo prohibita eod.9
Vſura aſſallis, & libera 22.3.31
Vſura nautica, traiectitia marina quid eod.47
Vſura quale malum ſit 22.3.6.& vnde dicta eod.
de Vſura prouerbium 17.12.7
Vſuræ an conferendæ ſint peruenientes ex p cunus patris 46.8.20
Vſuræ a ruſticis quæ capiendæ 18.23.18
Vſuræ debentur pro mercede non ſuo tempore ſoluta 27.3.8
Vſuræ in mora à quo tempore debeantur 22.14.12
Vſuræ non exiguntur vltra definitionem iuris, vel extra duplum ſortis 22.4.1
Vſuræ tollantur ſolutione debiti principalis eo.2
Vſuræ nauticæ quando deſinunt deberi eo.4
Vſurarum finis lucrum 22. 4. 5. & earum curſum inhibebat conſignatio legitima debiti eo.3
Vſuræ quæ debeantur pro dote retenta 9.22.5
Vſuræ prohibitæ omnibus, ſed maximè eccleſiaſticis 42.35.16
Vſuræ quæ rectè accipiantur 22.10.12
Vſuræ vt nobis debeantur 22.8.18
Vſuræ propter moram licitę 22.3.4.earum finitio, & diuiſio eod.5
Vſuræ omni iure prohibitæ diuino & humano eo. nu.6.7.8.9.10.& ſeq.iure pontificio num.11.ſacris conciliis, nu.12.gentium moribus nu.15
Vſuræ Gallico iure prohibitæ cum pœna. Vſuræ nundinales Gallicæ eod.16
Vſuræ iure ciuili Romano ſcripto prohibitæ 22. 3.19
Vſuræ permiſſæ, nec tamen ideo approbatæ eod. 20.earum permiſſio conſiderat res, perſonas, taxationem eod.21.& permiſſas eas taxatio legitima facit eo.24
Vſuræ ex quibus rebus capi poſſunt 22.3 21
Vſuræ ex nudo pacto non debentur 22.3.25
Vſuræ in ſortem conuerti nequeunt eod.27
Vſuræ centeſimæ quæ eod.28.& 31.& quibus permiſſæ eo.46
Vſuræ apud Romanos menſtruæ, & ſingulis menſibus ſolutæ eod.29
Vſuræ vnciales, quæ 22.3.33.ſextantes eo.34.quadrantes 35.Trientales 36.quincunces 37.ſemiſſes 38. Septunces 39. Beſſes 40. dodrantes 41. dextantes 42.denunces 43
Vſuræ maiores, minores, mediæ quæ 22.3 45
Vſuræ nauticæ improbatæ eod.47.49
Vſuras mutuum natura reſpuit 22.3.9
Vſurarum ſolutio non probat illas eſſe debitas 22. 3.26
Vſurarum amiſſa ſolutio arguit remiſſionem eod.
Vſuras trientales qui exercuerint 22.3.36
Vſurarum ſolutio interrumpit præſcriptionẽ debiti 30.6.9
Vſuras non permittendas Iudæis 42.8.15
ab Vſuris quid differat id quod intereſt 22.10 4
Vſurarius manifeſtus, quando teſtamẽtum facere prohibetur 42 8.15
Vſurarius notorius quando damnati per.ſt 48.10. 6
Vſurarium contractum quæ arguant 22.3.14
Vſurarij contractus à notarijs non ſunt recipiendi 47 42.19
Vſurarij manifeſti qui dicantur, & quomodo tales eſſe probentur 22.3.13.vſurariorum pœnæ eo. 11
Vſurpata mulier quando diceretur olim 9.5.35
Vſurpatio quid 40.6 4
Vſus a commodato quid differat 4.2.19
Vſus & res ipſas, & nomina immutat 6 9.14
Vſus ſyluæ vſumfructum continet 4.2.13
Vſus quid, & quæ vſuratius poſſit percipere 4.2.3
Vſus & antiqua conſuetudo ſeruanda 6.9.14
Vſus, habitatio, vſusfructus acquiruntur vltimis voluntatibus & ſ̃actionibus, quomodo per ſingula 4.5.1
Vſus quibus modis acquiratur & amittatur 4.2.21
Vſus longus in antiquitate conſideratur 4.21.6.
Vſus pecuniæ vſumfructum continet 4.2.17
Vſus qualis in ſeruitutibus retinendis & amittendis exigatur 4.25.8
Vſus cauſa 22.3.2
ob non Vſum dominus feudo non priuatur, ſi nõ egeat nec præſcribi poteſt contra eum vllo tẽpore 6.19.6
ad Vſum proprium delata, immunia à veſtigalibus, & quæ illa intellig. 3.9.5
ob non Vſum publica via non præſcribitur 3.13 5
Vſum qui habet capacioris domus, quàm ſua

conditio exigit, vacuam quoque partem ſibi reſeruat, nec proprietarius occupat 4.2.9
ad Vſum ſufficientia ſi eorſum cùm fuerint alicui à pluribus relicta, accedente poſteà alterius vſu legato, num debeat altero priuari, vel vtraque retinere poſſit 4.2.7
Vſu differt commodatum à mutuo 23.1.6
Vſu animalium conceſſo, quid liceat vſuario 4.2.6
Vſu communia flumina publica, proprietate tamẽ ſunt principis 3.14.3
in Vſu determinando conſiderandæ res, perſonæ, & modus dictus, & quales perſonas habitationem domus habens poteſt ſecum admittere 4.2.8
ab Vſu diuiſo, aquæ diurnæ, nocturnæ, &c. dictæ quomodo 4.15.19
Vſu nuptiæ contractæ, & vxor vſu quid 9.5.35
de Vſu & habitatione prius tractandum, quàm de vſufructu 4.2.2
pro Vſu ſeruitutis ruſticæ, dominus non tenetur reficere prædium, contrà, in vrbana 4.14.8
Vſusfructus decennio extinguitur 40.5.27
Vſusfructus, vſus, & habitatio acquiruntur vltimis voluntatibus & pactionibus, quomodo per ſingula 4.5.1
Vſusfructus extinguitur multis modis, ex parte rerum, perſonarum, deficiente conditione & tempore. Et quomodo ex parte rerũ extinguatur 4.5.3
Vſusfructus ædium, quæ omnino corruerunt vel conſumptæ ſunt, non reſtituitur refecto & ædificato ædificio, contra naturam ſeruitutum prædialium 4.5.4. vide & aliam differẽtiam vſusfructus & ſeruitutis num.10
Vſusfructus & ſeruitutis differentia 4.5.4.& num. 11
Vſusfructus ceſſione facta vſufructuario, vel cõtra vſusfructus extinguitur 4.5.5
Extinguitur & ademptione, & repudiatione legati eod.6
Vſusfructus ex parte perſonarum, morte & capitis minutione vſufructuarij, non proprietarij extinguitur 4.5.7
Vſusfructus qua capitis minutione pereat 4.5.9
Vſusfructus non extinguitur morte vſufructuarij, nec minutione capitis, ſi is grauatus eſt alteri vſumfructum reſtituere 4.5.10. vt nec extinguitur mortuo filiofa. vel ſeruo, cùm penes dominum & patrem remaneat, & econtrà eod.nu.8
Vſusfructus & aliarum ſeruitutum prædialium realium differentia, quæ non extinguitur morte vel capitis minutione ius habentis ſeruitutem 4.5.11. extinguitur tamen deficiente conditione & adueniente die eod. 12. & nõ vtendo, exceptis operis ſeruorum eod.13
Vſusfructus, confiſcatis bonis vſufructuarij, in fiſcum non tranſit 31.31.19
Vſusfructus debitus ciuitati vel municipio, quo tempore præſcribatur 40.5.31
Vſusfructus rei feudalis quando hominium non debeat 6.15.11
Vſusfructus relictus ciuitati, quomodo extinguatur morte & aliis modis 4.5.15. & 18. extinguitur & centum annorum ſpatio eo.17
Vſusfructus extinctus vt plerumque ad proprietatem reuertitur, & quando alio modo eod.19
Vſusfructus iure accreſcendi quomodo accedat eod.20
Vſusfructus, ſeruitus prædialis perſonis debita 4.3.1
Vſusfructus quid, & de fructu formali & caſuali eod.2. à fructu quid differat eod.
Vſusfructus pars dominij, & quomodo eod.3.& 16
Vſusfructus differt à reditu 4.3.5. in eo quomodo res conſideranda eod.6
Et qui Vſumfructũ acquirit, poteſt conductorẽ ex re vſufructuaria expellere 4.co.nu.4
Vſusfructus omnium bonorum legatus vxori quid contineat 42.32.13
Vſusfructus omnium rerum poteſt eſſe conceſſus 4.4.1. etiam ſeruitutum eod.2
Vſusfructus mobilium & immobilium conſtitui poteſt 4.4.3
Vſusfructus plenam poteſtatem rei minuit 7.12.5
Vſusfructus & proprietas in legato coniunctum facto differentiæ 46.11.9
Vſusfructus non tranſit in hæredes 46.11.9
Vſusfructus pars coniuncto vſufructuario, nõ proprietati accreſcit 46.11.1
Vſumfructum qui habet domus vel fundi, quomodo vtatur, & quibus 4.2.11
Vſumfructum qui acquirit, poteſt conductorem ex re vſufructuaria expellere 4.3.24
de Vſufructu tractandum poſtquam de vſu & habitatione tractatum fuerit 4.2.1
in Vſufructu vendito locum habet redhibitio gẽtilitia 26.2.4
Vſufructuarius non cogitur per manus proprietarij accipere vſumfructum 4.3.5. quid differat à bonæfidei poſſeſſore in fructibus colligendis & pendentibus eod.7
Vſufructuarius non præſcribit contra proprietarium, nec deteriorem ſubſtantiam vel cauſam vſusfructus facit, & de cautione reſtituendis eod.10
Vſufructuarius pecuniæ & mobilium quomodo caueat 4.3.11. & de cautione præſtanda ab eo, ſi moueatur ei controuerſia, quòd vti frui nõ poſſit aut debeat eo.14
Vſufructuarius poteſt propria authoritate fructus colligere, non qui habet tantùm emptionem fructuum pendentium eod.15
Vſufructuarius vtitur actione negatoria & confeſſoria 4.3.16
Vſufructuarius non debet abuti re, & quæ hic nomine vſusfructus poſſit percipere ex re quæ debetur eo.17
Vſufructuarius gregis, ex natis vel aliis, debet ſupplere demortua, & quando eod.18
Vſufructuarius quando teneatur ſubrogare arbores 4.3.19
Vſufructuarius debet cuſtodiã rei, vnde percipit vſumfructũ, præſtare, vendere vel alienare nõ poteſt proprietatem, nec pignorare 4.3.11

Vſufructuarius poteſt vendere, locare, & alienare vſumfructum cod.14
Vſufructuarius ædium quid poſſit in his facere & quid non 43.25
Vſufructuarius non ius vtendi fruendi, ſed fructus poteſt alienare 25.6.1
Vſufructuarius tantùm pro re ſolut collectas, caſu excepto, ſi nimiæ eſſent collectæ 38.23
Vſufructuario inuito in eius præiudicium nihil facit proprietarius 4.3.5
Vſuarius reficere debet domum, cuius habet vſum ſi ſolus, vel pro parte qua vtitur: quomodo vti poteſt, & quid cogitur pati ab eo proprietarius 4.2.20. vide & 4.3.20
Vſuarius nec locat vel vendit, nec in alium tranſfert vſum 4 2.4. Caſus tres excepti, quibus vſuarius vendit, addictione diuiſionis videlicet, vel ſi lignorum vſus à longè petendus, idque pro ſumptibus: vel ſi vini & frumenti procul petendus vſus cod.5
Vſuarius domus poteſt locare partem eius, parte contentus cod.6
Vſucapio, acquirendi legitimus modus, & amittendi 40.1.1. origo cod.nu.2
Vſucapio authoritas dicta 40.1.2
Vſucapio num vſucapio ſcribi debeat diſiunctim cod.nu.4. eius finitio cod.5. adiectio dominij in ea quid cod.6. diuiſio cod.9
Vſucapioni pacto an renunciari poſſit 40.2.12
Vſucapio exigit poſſeſſionem, titulum, bonam fidem 40.4.1
Vſucapiorum tres ſpecies à tribus temporibus 40.5.37
Vſucapionis interruptio vel naturaliter, vel ciuiliter fit: & quomodo naturaliter 40.6.5
Vſucapio non procedit ſine titulo 40.7.3
Vſucapio ad conſeruationem rerum pertinet 40.11.1. bono publico, ne dominia in incerto ſint cod. ad eruendam ſegnitiem à. vt ſit litium finis cod.3
Vſucapiones num ſint contra naturam, diſputatum 40.11.4
Vſucapio litis conteſtatione interupta poſſeſſione 40. annus exigit 20.12.4. quando interrumpatur libelli ſola oblatione cod.
Vſucapio quibus caſibus ſuſpenditur 20.12.7. & ſeq.
Vſucapio aduerſus minores non procedit cod.10
Vſucapi non poteſt furtiua res, quomodo 37.1.27
Vſucapi quæ res poſſunt 42.2.1
Vſucapi non poteſt vna res pro alia vendita, tradita cod.nu.3
Vſucapi non poteſt res præcaria alieno nomine poſſeſſa, pignus, proprietas ab vſufructuario, vt deniens, qui non poteſt ſibi acquirere 40.3.2
Vſucapere poteſt, qui non prohibetur 40.3.1
Vſucapio quare finis ſolicitudinum 47.1.11
Vſucapio ſeu præſcriptio interrumpitur citatione libellata, & contumacia 48.3.29
Vt, verbum 28.7.9
Vterini fratres & conſanguinei quomodo in feudo ſuccedunt 6.13.14
in Vtero exiſtentes nondum nati, homines accantur 7.1.10
qui in Vtero eſt, pro nato habetur cod.11
Vti poſſidetis vtile interdictum, pro conſeruando iure fumi faciendi competit 4.13.5
Vtilis actio commodari pro quibus detur 23.1.15
Vtilis actio, eſt actio efficax 24.3.6
Vtilis actio ex facto tutoris vel curatoris data minoribus, & in minores 13.10.36
Vtilis actio quæ detur contutori in contutores 13.10.15
Vtile interdictum, & vti poſſidetis, pro ſeruitutibus quando detur 4.22.12
Vtiles actiones, quæ 21.8.16. & 17
Vtiles impenſæ quæ, & quando repetantur 21.16.4
Vtilitatis cauſa alienata quando & quomodo vtilitatem conſideratam habeant 25.8.6
Vti & frui quid, & vt differant 4.3.2
Vti ſeruitute, & per ſe & per alium nomine ſuo poteſt quis 4.23.7
Vtendi modus ſeruitute à quibus conſtituatur 4.21.8
de Vtendi modo & cautione præbenda 42.18
non Vtendo amittitur ſeruitus 4 25.5. tamen non vtendo non amittitur via ad ſepulchrum, & via publica, contrà cod.6
non Vtendo vſu fructus finitur exceptis operis ſeruorum 4.5.13
non Vtendo viam publicam populus non amittit 3.3.3
Vtes filia vendentes, decuriones eſſe poſſunt 18.13.6
Vtopiæ cur liberos proprios habentes & naturales, nihilominus adoptare poſſint 10.6.18
Vtopiæ vnus veſtitus, niſi qui diſtinguat cœlibatum à coniugio 9.19.22
Vtopienſes excommunicationem minorem metuunt 31.8.9
Vtopienſium mos in attentantes pudicitiam mulierum 34.12.13
Vtopienſium quæ lex de fœminis ante cõnubium conjunctis furtiuæ libidinis 1.8.26
apud Vtopienſes baculi loco præfertur cereus epiſcopo, & quare 15.12.39
apud Vtopienſes nupturi inuicem nudi exhibentur 97.14
apud Vtopienſes, ſacerdotes in bellis eunt, & cur 16.8.19
Vtrubi interd. formula 21.9.10
Vua farius rex Aquitaniæ 2.28.2
Vuas comedere in aliena vinea aliquando licet, efferre non licet impunè 37.7.6
Vuendi erant genus Sclauinorum, in agris Saxonum & Thuringorum habitantes 9.4.14
Vueſembechij error notatus 9.16.8
Vuiclefi damnata ſententia de decimis adimendis prælatis ob illorum vitia 2.22.6
Vuiſigothorum regia Tholoſa 47.27.9
apud Vuiſigothes Magorum pœnæ 34.15.10
Vuladimirenſis ſedes epiſcopalis in Ruſsia 15 12.4
Vulcanus Ægyptij rex, modeſtiæ legem tulit Ægyptijs 9.4.5
Vulcanus ligat Prometheum Iouis iuſſu 11.5.13

In Vulcani ara ædes Concordiæ 17.5.20
Vulcanij homines 7.3.2
Vulcanales 16.8.29
Vulgaris & pupillaris, duæ veræ, & ſimplices ſubſtitutiones: aliæ ex illis 42.11.10
Vulgaris expreſſa non excludit matrem 42.1.13
Vulgaris ſubſtitutio quare inducta, vnde dicta 42.12.1. quid ſit eod.2. diuiſio in expreſſam & tacitam & mixtam & quæ vtraque eod.3. formulæ vtriuſque eod. finis eod 5. in Gallia num locum & quando habeat eod.6.& 7
Vulgaris ſubſtitutionis effectus 42.16.1. & ſeq. vt expiret eod.16
Vulgares dictæ quæ 4.24.5
Vulgò quæſiti & ſerui natura habent cognationē, non iure ciuili 9.8.5
Vulgus & plebs ſemper in principes malè ſuſpicatur, ideo vulgus non audiendum 6.20.14
Vulnus lætale quando 40.5.8
Vulnus quod dicatur lætale 38.3.20
Vulneris locus perpendendus 30.6.3
Vulnera in quibus locis inflicta, & quando dicuntur à medicis lætalia 38.3.22
Vulnerum iniuria datorum compoſitio 38.3.16
Vulneribus pluribus à diuerſis inflictis necato, quis teneatur de occiſo 36.20.15
Vulnerans aliquem qui deinceps moritur, intra quod tempus tenetur de homicidio 38.3.18. & 23
Vulnerantes ſeipſos ob bonum dolum laudatos 36.22.6
Vulneratus lætaliter à pluribus pugnantibus, omnes obligat de homicidio, niſi conſtet de vulnerante 38.3.19
Vunefridus Anglus Moguntiaci epiſcopus 9.4.14
Vuormatienſes monachi, quando canonici facti 15.23.19
Vxor an cenſeatur ante annos nubiles ducta 45.14.8
Vxor an præferatur marito in ſucceſſione inteſtati, ſocio liberalitatis imperialis, & collegio 45.15.4
Vxor an ſubdita viro 48.13.14. quando cogatur contra maritum teſtari eod.15
Vxor contra prohibitionem legis nubens, non poteſt inſtituere maritum 46.9.8
Vxor conuolans ad ſecunda vota, non redditis tutelæ filiorum rationibus, obligat bona ſecundi mariti pro illis tacitæ 23.8.4
Vxor dicta domina à viro 11.3.3
Vxor diues maritum inopem tenetur alere 9.19.5
Vxor & concubina non ſe compatiuntur 33.7.10
Vxor & maritus quomodo ſibi ſuccedant Parijſijs in conqueſtibus 45.14.13
Vxor marito cum filijs & ſine iis cum propinquis, quemadmodum ſuccedit marito lege Boioariorum 45.14.19. Viſigothorum eod.20. Caroli Magni eod.21. Iuris ciuilis Orientalis, & Occidentalis imperij eod.22
Vxor ex edicto prætoris quando ſuccedebat marito 43.5.4
Vxor ex lege Romuli in mariti bona ſuccedebat hæres, ſicut parentis filia 9.4.7
Vxor habens virum inutilem, cenſetur vidua 9.20.2
Vxor vrit: & lex de concubitu non frequentando eod.3
Vxor, ſummum & præcipuum onus mariti, & penè inſupportabile, verùm tollerandum eod.18
Vxor etiam mortua cum viro litigat 9.20.19
Vxor peruerſa, liberorum cauſa plerumque ſuſtinetur eod.20
Vxor in maritum, nec maritus in vxorem nō agit actione furti, quare 37.11.1
Vxor vel maritus quando amouiſſe res coniugis dicitur 37.11.6
Vxor in repetitione dotis an præferatur creditoribus expreſſam anteriorem hypothecam habentibus 9.24.4. Caſus quibus priuilegio non vtatur prioritatis hypothecæ eod.7
Vxor legitima annis duodecim 9.7.11
Vxor legitima & materfamil. Romæ fiebat ea conueniente in manum mariti, quomodo. Vxor materfamilias quæ dicebatur. Et de triplici formula ducendi vxorem apud Romanos 9.5.23
Vxor per coemptionem quomodo fiebat, & conuenerat in viri poteſtatem eod.24
Vxor conteſtata erat concubina eod.36
Vxor vulgaris concubina eod.37
Vxor malum neceſſarium 9.6.18
Vxor cæca, maritus ſurdus, quietum faciunt matrimonium 9.6.19
Vxor marito ex lege Romuli quomodo cum liberis & ſine illis marito ſuccedebat 45.14.1. quomodo iure prætorio vxori vir eod.2.& iure ciuili eod.4. ex moribus locorum eod.5
Vxor num excludatur à ſucceſſione mariti inteſtati à ſocio liberalitatis, vel à collegio 45.14.3
Vxor nec pro marito, nec contra, eſt legitima teſt. s 48.13.12. al. 3 contrà ſentiunt eod.14
Vxor non contrahit ſine mariti authoritate, videlicet in ſui præiudicium, vel non abſente marito aliter cōtrà 11.4.24. Et contrahenti præſentia mariti pro authoritate eſt eod.25
Vxor negotiatrix rectè ſine conſenſu mariti contrahit 11.4.27. contractus eius ſine ducta authoritate factus per lapſum decem annorum firmatur eod.26. quando autem eius contractus inhibeantur, & quando valeant eod.
Vxor non conuenitur actione expilatæ hæreditatis 37.9.3
Vxor non eſt temporalis, nec filius 9.4.3
Vxor obſequia & operas potius marito, quàm proximis, & quæſita debet 11.4.19
Vxor quæſita ex paraphernalibus ſibi quærit, nō marito eod.11
Vxor & vir poſſunt inire rectè ſocietatem bonorum, & lucra diuidunt eod.12
Vxor corrigi, & compedibus teneri à marito poteſt eod.13. eius tamen correctio debet eſſe moderata & paterna eod.15
Vxor quando teneatur ſequi maritum: & quæ ſequutæ in prouincias, in militiam eod.18
Vxor exulem num ſequi teneatur virum: & exem-

pla mulierum, quæ viros exules ſequutæ ſunt 11.4.19
Vxor ſequi debet virum in carcerem eod.10
Vxor, quæ eſt ſub poteſtate viri, ſine eius authoritate eſſe non poteſt in iudicio 11.4.21
Vxor abſente marito ſine eius authoritate agit, & ſi in ſui fauorem ſententia ſequitur. Et ſine marito in criminalibus eſt in iudicio eod 22
Vxor ſine authoritate mariti non contrahit efficaciter vt pendente matrimonio poſſit conuenire: poſt ſolutionem tamen poteſt conueniri ex eo 11.4 23
Vxor olim ſi peccaſſet, pœnas dabat ex mariti læſi arbitrio 12.9.10
Vxor pro quibus, quando, & quomodo in iudicio eſſe poſſit 49.2.8
Vxor quare marito ſubdita 31.5.2
Vxor, quæ habet cenſentur eſſe ex bonis mariti, niſi de contrario conſtet, & quare 9.17.8
Vxor radijs mariti & dignitate refulget 9.25.18
Vxor ſoluta à lege viri tantùm morte naturali dicitur 9.16.7
Vxor, viuente marito, & de alio habendo loquens tanquam adultera punienda 36.6.19
Vxor vna ſolùm conſanguineis erat in Arabia 9. 2.23
Vxor vt eligenda 8.3.4
Vxor vſufructuaria relicta à marito inſtitutis liberis, nihil præter alimenta ex bonis percipit, niſi illi prædecedat vel extranei ſint inſtituti 4.3.9
Vxori vſumfructum teſtator relinquens, non poteſt remittere ei cautionem 4.3.11
Vxoris bona obligantur pro primipilari cauſa mariti 23.8.5
Vxoris caſtigatio & venditio commiſſa marito iure Langobard. 36.12.14
Vxoris contractus quando pro marito ſimulatus dicitur 48.14.16
Vxoris & viri affrayamenta quomodo facienda, & quatenus probanda 41.5.18
Vxoris iuuenis cum ſene viro periculum 28.10.9
Vxoris nomen, dignitatis non voluptatis nomen 8.1.27
Vxoris quomodo ſint donata, monilia armillæ, bullæ vxori, & quando reſtituantur 9.25.10
Vxoris repudium iuſtum, quòd ludos ſpectaſſet inſcio marito 34.12.15
Vxori adhærere debet vir 29.7.6
Vxori illegitimæ puta antè adulterio cognitæ, teſtamento hæreditas relinqui non poteſt, ſed fiſcus capit ei relictum 42.35 14
Vxori veſtitum præbere, inter onera matrimonij, & quomodo 9.19.6
Vxori viduæ an alimenta per hæredes, & quandiu debeantur 9.20 9. & 10. & ei prægnanti curator & alimenta decernuntur ventris nomine eod.
Vxori an debeatur habitatio poſt mortem à marito 9.20.12
Vxorem cognoſcens defuncti, indignus eius hæreditate 42.33.29
Vxorem de adulterio ex ſola ſuſpitione maritus accuſare poteſt 32.7.7
Vxorem defuncti polluens non poteſt defuncto ſuccedere 46.9.5
Vxorem ducere inconſulta matre filiæ raptus punitus 36.8.5
Vxorem ducere ſine conſenſu patris filiusfa. non poteſt 11.8.31
Vxorem ex ſuſpitione adulterij maritus accuſare poteſt 36.6.7
Vxorem filio quærere & conditionem dare, cogitur pater 44.1.35
Vxorem infirmam curare ex onere debet maritus 9 20.4. ſuper fructus dotis tamen non tenetur curare, ſi ea habeat patrem, vel bona per ſe eod.5
Vxorem captam an teneatur maritus redimere eod.6
Vxorem an teneatur maritus ſuis ſumptibus ſepelire 9.20.7
Vxorem ſepelire gratius, quàm ducere 9.20.8
Vxorem inuito marito pater non poteſt retinere 9.4.9
Vxorem licebat mutuo dare ad ſobolem concipiendam ſ nibus lege Lycurgi 28.10.9
Vxorem maritus non tenetur alere, & poteſt expellere, ſi dos ei promiſſa non ſoluatur 9.19.3
Vxorem non ducere, iurare cogi non poteſt libertus 14.9.5
Vxorem paſſus copiam ſui facere, adulterij pœna puniendus, vt leno 36.11.9
Vxorem quis ducere nequit quam pollait per adulterium 36.6.10
Vxorem ritu perfecto' ducere filio patet permittens, ius patriæ poteſtatis amittebat 11.10.10
cum Vxore, maritis duo boni dies tantùm 9. 6.17
ab Vxore, ritibus, non affectione differebat concubina 10.1.9
ab Vxore ſeorſum manentes, nolentes redire, excommunicati 9.4.8
Vxores alteri viro oſcula dantes, vt adulteræ dote apud Italos & Hiſpanos priuantur, non in Gallia 8.8.25
Vxores apud quos vnà cum viris comburantur 8. 4.2
Vxores diuites, & pulchræ, vitandæ 9.18.12
Vxores domicilium & forum maritorum ſequuntur 18.13.25
Vxores ducuntur quoque in auxilium vitæ 9.6 14
Vxoris bonæ vtilitatis eod.15. eius autem peruerſitas a coniugio deterret, & quæ illa eod.16
Vxores & naues, ſemper negotij aliquid habent ad ornandum 9.19 10
Vxores in crimine maieſtatis maritorum, dotem repetunt 35.1.23
Vxores iure Romuli liberorum iure vſæ in ſucceſſione mariti 45.10.4
Vxores maritos vt lugeant 2.14.12
Vxores Moſcouitarum ſe contemni putant a viris, niſi verberentur 9.15.22
Vxores non vouent, nec iurant ſine conſenſu maritorum 50.7.9
Vxores num inter ſuos hæredes marito 42.35. 23

Vxores precariæ,& temporariæ mercede conductæ Saracenis, Romanis, Spartiatis, Ægyptijs 9.4.5
Vxores radijs maritorum splendent, & intælicitatis eorumdem sunt participes 9.4.10
Vxores vnà cum virorum mortuorum corporibus ex lege crematæ apud Vuendos & Catheos 9.4.14
Vxores vbi perpetuò maritos lugent. 16.1.20
Vxores vbi post mortem maritorum, sepulchris eorum adsitant 33.23.13
Vxores subditæ maritis iure diuino & gentium 11.4.4
Vxores in Gallia in potestate maritorum & nunc & olim, vt haberent necis potestatem 11.4.6 Et tales apud Persas omnino debent obedire viris eod.7. Tholosæ, Biturigibus, & alib. vxores in potestate mariti, non patris eod.8
Vxores esse in potestate maritorum etiam iure Romano, non patris probatur & defenditur, & sublatæ antinomiæ 11.4.9
Vxores à viris, non contrà, defendi debent eod. 17
Vxorum castigatio & intisidictio penes maritos, & eorum proximos 47.22.5
Vxorum dominatio in viros, vel contrà, duello inter coniuges constituitur 11.4.2
Vxorum iudices mariti 47.36.9
Vxores duas accipere licere, legem tulit Valentinianus Cæsar 9.2.19
Vxores duas habere prohibitum, iure ciuili, & quomodo punitum 9.2.12.& 15
Vxores ducere coacti lege lata Romani 47.16.12
Vxores plures ducere voluit aliquando lege facta permittere Iulius Cæsar, liberorum quærendorum causâ 9.2.21. Ethnici plures vxores habuerunt eod.22
Vxores secum ducere administratoribus prouinciarum an liceat 47.32.29
Vxores subditorum non potest ad conuiuia vocare sine maritis princeps 6.20.11
Vxoribus Galli antiqui in quantum succedebant, & contrà 45.14.14. Lex de eo Francorum priscorum eod.15. Saxonum 16. aliorum Gallorum eod.17

X

Xanthij se & suos potius comburi maluerunt, quàm Bruto captiuos esse 11.1.13
Xantippus Periclis filius 22.2.10
Xantus 27.2.12
Xenocrates ob vectigalia non soluta incarceratus 22.10.3
Xenocrates philosophus venditus ab Atheniensibus 3.5.12
Xenodochium, & hospitale proprié 15.2.43
Xenodochia, remissiuè de his 2.15.1
Xenoparochi 18.20.1
Xenophon magus 34.16.3
Xerxes cursores publicos instituit 27.12.9
Xerxis effigies æreas Harmodij & Aristogitonis asportat 6.20.4
Xerxes templum Apollinis Delphici spoliare iubet 33.16.3
Xerxis de consilio dato dictum 47.28.8
Xylagogion, quæ pœna 31.37.6

Z

Zacharias propheta 18.6.4
Zacharias lingua cur obmutuerit 31.16.5
Zacharias sum. Pont. Childericus vt inutilem regno, amouit 6.20.13
Zacharias Pappa Childericum regem Francor. à regno amouit 16.1.19
Zacharias sum. Pont. regnum Gallicum à Ludouico in Pipinum transtulit 15.6.11
Zalerici iudicium in filium 32.16.8
Zanedrim consilium 70. senum Israëlis, quale 47.26.3
Zaroës & Arphaxat magi Persarum, victi ab Apostolis 34.16.9
Zedechiæ magi impostura, seu præstigiæ 34.16.12
Zelpha Isaaco concubina fuit 10.1.8
Zengiræ qui ciues 47.10.15
Zeuxippo Phalaris pœnam ob quid minatur 30.9.2
Zeno philosophus 38.7.2
Zeno primus Citticus 18.7.2
Zeno quali victu & vestitu vsus 2.6.1
Zizaniorum parabola. *sinite ea crescere*, quomodo intelligenda 33.6.9
Zizimus Turca pulsus à fratre, excipitur à regibus Gallorum 33.11.16
Zoa imperatrix Orientis statuit ne magistratus venderentur 25.11.7
ζυγόσταται iudices seu libripendes qui 3.7.7
Zona cedentibus bonis quare adhibetur 22.8.5. in Zonis milites olim æs deferebant eod.
Zonæ virginum soluebantur à maritis 9.11.2
Zophena prouincia 19.18.5
Zopyrus seipsum vulnerauit, quare 36.22.6
Zoroast, Cham ob quid dictus 34.9.4
Zoticus primus hospitalia publica inuenit 15.18.2 34
Zygemeri ludiones exploratores regni 34.16.13

FINIS.

FACULTÉ DE DROIT
Bibliothèque.
DE TOULOUSE